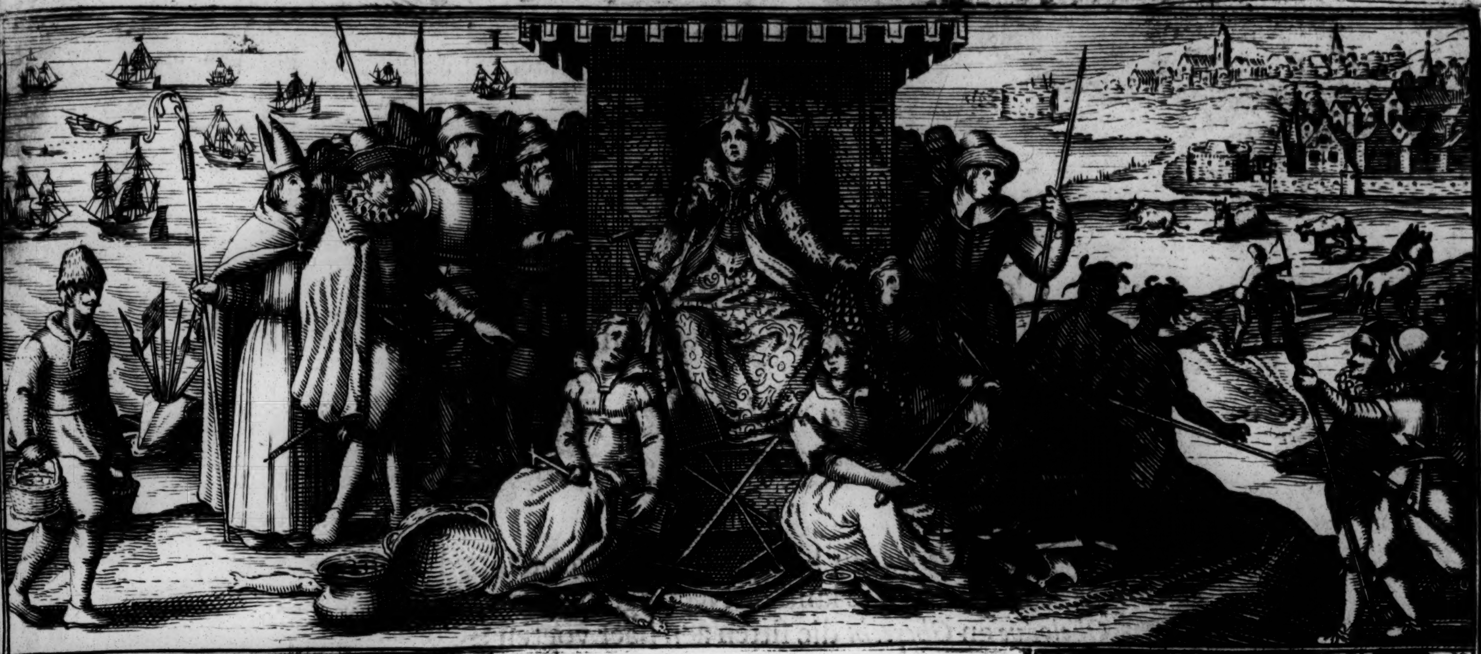

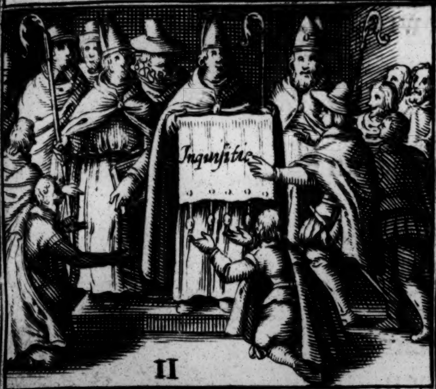

Commentarien
Ofte
Memorien
Van-den Nederlandtſchen Staet / Handel / Oorloghen ende Gheſchiedeniſſen van onſen tyden/etc.

Mede verhattende eenige haerder
Ghebueren handelinghen.

Beſchreven door
EMANVEL van METEREN.

Ende
By hem voor de tweede ende leſte
reyſe over-ſien/verbetert ende
vermeerdert.

Oock ſoo verre ghebrocht totten
af-ſtandt van Wapenen ende Vrede/
in't Jaer 1608.

Ghedruckt op Schotlandt buyten
Danſwijck/by Hermes van Loven.
Voor den Autheur.

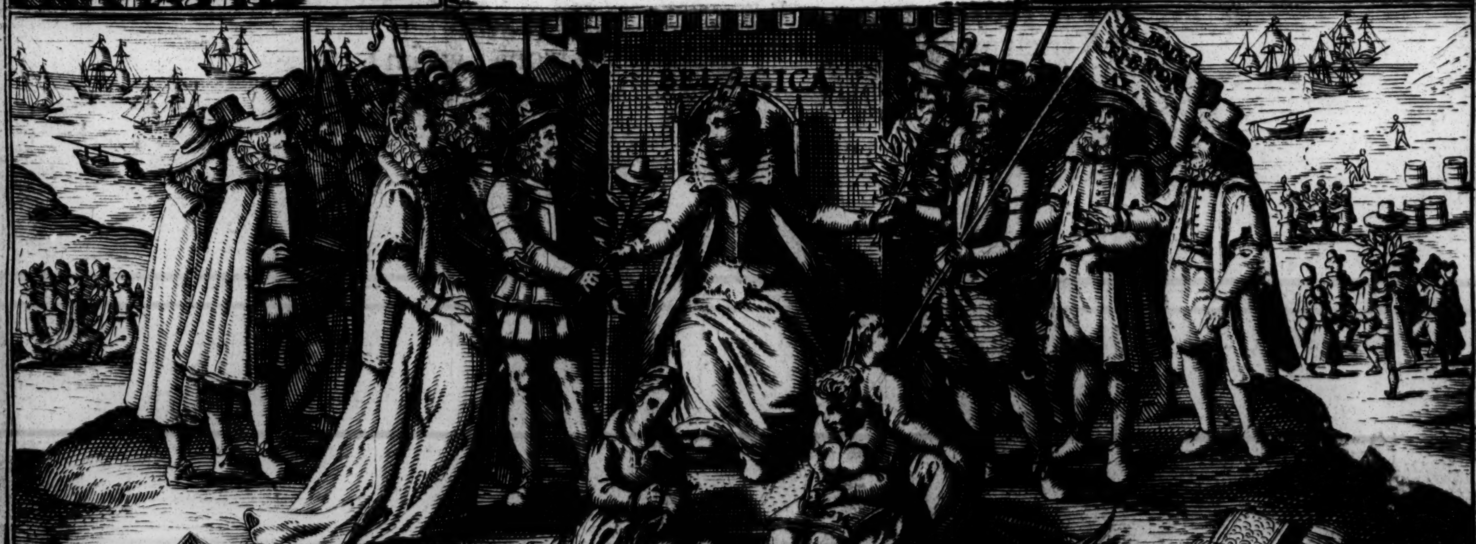

Corte verclaringhe op de voor-gheſtelde Figure of Beelteniſſe.

[Elck veerſken wijſt op een ghelijck ghetal elcke verthooninghe aen.]

I.

HEt *Nederland* ſit hier in weelde en voor-ſpoed :
Te water en te land de Neeringh haer toe vloed :
Gheloove en *Gherecht* die ſitten aen haer voeten :
Doch *Haet* en *Nijdt* comt voort : *Oprockingh* comet wroeten.

II.

De *Inquiſiti* word in *Nederland* ghebracht :
Het *Keyſerlick Placcaet* de *Biſſchop nieuw* betracht :
Hier door ontſet het volck : elck vreeſt voor lijf en goeden :
Elck hatet deſen band, die bindet de ghemoeden.

III.

De *Ed'le* van aen-ſien die levr'en een *Requeſt* :
Me Vrouw de *Gouvernant* belooft te doen haer beſt ;
Maer [uyt een vrouwen vrees] beſchuldight die te ſamen :
Waer door die *Ed'len* meeſt in druck en lyden quamen.

IV.

Het volck was ongheruſt, ghelijck onſtuyme zeen ;
Viel in de Kercken rijck, en ſloegh het al in tween :
De Beelden ſtonden aen, d'Altaren ſagh men breken :
De Wyſe al dit ſpel met droeve ooghen keken.

V.

Daer op (t'was ſoo ghemunt) quam *Hanghen, Sweerden, Brandt* :
Voor al men taſte aen de *Ed'le* van het landt.
Ach ! wel hoe vele bloed's ſagh men als doen vernielen !
De vrome die betaelt de ſchuld van quade ſielen.

VI.

Daer by gheeyſſchet word den *Thienden penningh* dier :
'Tvolck dien *Af-leſen* hoort, en maket groot ghetier :
Sy willen daer niet aen ; maer liever alles waghen ;
Of ſlaen den Spaengiaert uyt, of ſelve cryghen ſlaghen !

VII.

De *Staten* openbaer den *Coningh Sweeren af* ;
Zijn *Seghels breken* zy : daer uyt quam d'Oorloogh ſtraf,
Die ſoo veel jaren langh bedroeft heeft deſe landen :
Doch een ſtuck volghet hier dat overtreft verſtanden.

VIII.

Het *Nederland* ſit hier ; ontfanght den *Vrede* (ach!)
Albertus en *Mauritz* die maken een Verdrach,
Verſelt met *Staten Trouw*. [God laet' het trouwe weſen]
Dit is des Beelds verclaer. Die meer wilt, 't Boeck mach leſen.

Dum meliora DEVS.

BELGII
NOBILISS. PROVINCIIS
PATRIAE
POSTERITATI
ET AEQVIS QVIBVSCVNQ.
LECTORIBVS
COMMENTARIA SVA
DEDICAT CONSECRATQ.
EMANVEL DEMETRIVS
ANTVERPIANVS
L. M.

ERVDITIONE, PIETATE,
VIRTVTE, ORNATISSIMO VIRO
D. IACOBO COLIO ORTELIANO, COGNATO, CONCIVI, AMICOQVE MEO
SINGVLARI, EMANVEL DE METEREN
ANTVERPIANVS.

ABRAHAMVS ORTELIVS, *Philippi II Hiſpaniarum Regis Geographus, cuius in eo genere doctrinam & diligentiam omnes admirantur, tibi avunculus, mihi cognatus, cum me videret à prima adoleſcentia, ſtudioſius ea annotare, quæ in republica gererentur, mihi & author & ſuaſor fuit, ut in illud ſtudium diligẽtius incumberem, ut quicquid in eo obſervarem Hiſtoricis materiam aliquando ſubminiſtrare poſſet. Illius itaq; monitis parvi, & ex hiſce meis adverſarijs Commentaria hæc tandem prodiere, quæ (tanquam ab eo in lucem provocata) illius patrocinio conſecrare deſtinaveram. Verum cum vir optimus ille vitæ curriculum prius confeciſſet, quam ſupremam manum huic operæ addidiſſem, ecquẽ Ortelio avunculo potius quam te, mi Coli, eius ex ſorore nepotem, virtutiſq; hæredem ſubſtituam? Tibi itaque hæc noſtra commendo, ut cui optime notum quo labore, & impenſis, quibus medijs externis, hominibuſq; opportunis, in hiſce congerendis uſus ſim, qua etiam fide, & quo veritatis zelo cuncta propoſuerim: tu enim mihi præ ceteris, a primis laboris huius mei faſcijs familiaris fuiſti. Quod igitur tibi & cognatio & amicitia, & totius reipublicæ bonum imponit, illud lubens aſſumito, & me fatis defuncto operam hanc tuo patrocinio ſuperſtes defendito, tuo enim ſubſidio contra invidorum calumnias & imperitorum inſolentias aliquando indigebit. Bene vale. E muſæo noſtro ipſo D. Iacobi die, Anno* CIↃ IↃC VIII.

Voor-reden aenden Leſer.

NAedemael meeſt alle Natien ter Werelt ſeer ſorchvuldich gheweeſt zijn/ om de ghedenckweerdichſte gheſchiedeniſſen ende veranderinghen/ binnen haren tyden ghevallen/ ſoo in Religien als Politie/ haer naecomelinghen by gheſchrifte naer te laten: Ende de gheſchiedeniſſen binnen de Nederlandtſche Provintien/ deſe vijftich Jaren herwaerts ghevallen/ ſoo notabel ende ghedenck-weerdich zijn/ als-men by eenighe ander e Natien ſoude moghen vinden; behalven dat ten hoochſten daer aen gheleghen is/ particulierlijcken te weten de rechte oorſaken ende ware gheleghentheyt vande ſelve gheſchiedeniſſen; wat Privilegien ende vryheden de Voor-ouders ghehadt hebben/ met wat middelen ghearbeydt is gheweeſt die te krencken/ ende oock weder-omme ſtaende te houden. Ende ten leſten hoe-men de Landen geſocht heeft tot een dienſtbare onderdanicheyt te brenghen/ om met der ſelver gherieffelijcke gheleghentheden/ bequaemheyt ende middelē/ conqueſten vande by-liggende Coningrijcken ende Landen te maken/ ende oock Meeſters te moghen worden vande groote Oceaenſche Zee ende Schip-vaert/ om dan den gheheelen Aertbodem te mogen Wetten ſtellen/ hoe-men daer toe gebruyckt heeft 'tpretext vande Roomſche Catholijcke Religie te vorderen/ ende hoe 'tſelfde dickwils contrarie effecten voort-ghebracht heeft/ ende blijcken mach by ſo vele Provintien/ Steden ende Leden van dien/ die verwoeſt zijn geworden/ eñ ſo veel duyſenden menſchen van alderleye conditien/ die om't leven zijn ghecomen/ daer door vele vande neeringhen uyt de Nederlanden nu ter tijdt verdreven zijn/ ende in andere naebuerighe Landen ghetranſporteert/ ende by-de ſes hondert duyſent Huys-gheſinnen ghedwongen haer lief Vaderlandt te verlaten; hoe ende by wat middelen d'Oorloge aen beyde zyden gecontinueert is gheweeſt/ ende Nederlandt een Theatre van s'Werelts bloedige Tragedien is gheworden/ waer de Spaenſche ende Indiſche rijckdommen/ ende Nederlandtſche groote ſchattinghen vervaren zijn. Op dat als in eenen Spieghel de in-gheſetene vande Nederlanden/ ende oock alle andere Natien 'tſelve mochten ſien ende weten; ende boven de ware kenniſſe vande voorſz. Oorloghen/ oock begrypen ende verſtaen Goods rechtveerdighe oordeelen/ genade ende voorſienicheyt. Daer uyt dan alle menſchen/ van wat conditie die zijn/ connen leeren/ waer naer hun in alle regeeringhen/ handelinge ende profeſſie te reguleren/ aen-merckende de rechtveerdighe handt Goods aen weder-zyden/ ende mede zijn ghenade in deſe cleyne Nederlanden/ daer deur hy de ſelvighe/ teghen alle de aenſienlicke macht ende gewelt haerder vyanden wonderbaerlijck/ ſoo te Water als te Lande/ heeft bewaert ende bevrijdt/ in een ſoo langh-duerighen Oorloghe/ ende daer-mede harer vyanden macht ten hoochſten ghekrenckt/ ſoo in reputatie/ als in conſumtie ofte uyt-teeren van hunne middelen/ ſulcx dat de ſelve in groote ſchuldē zijn vervallen; ende daer en teghen de Vereenichde Nederlanden tot grooter eere/ vermaertheyt ende wel-varen zijn ghecomen/ ende alle de Werelt deur hun ſelven hebben bekendt ghemaeckt/ ende ſeer toe-genomen/ ſo in Rijckdom/ Zee-vaert/ Coopvaert/ ſterckte/ als anderſins.

Soo hebbe ick tot Godes eere/ ende dienſte van alle Lief-hebbers warer gheſchiedeniſſen/ voorſtanders des Vaderlants/ ende van alle goede regeeringhe/ voor-ghenomen ende beſtaen te vergaderen deſe Memorien/ ſoo uyt mijn eyghen aen-teeckeninghen/ van dat ick in mijn leven ſelfs gheſien ende ghemerckt hadde/ ende dat my ter kenniſſe is ghecomen van vele gheloofweerdighe/ ghelеerde ende ervarene perſoonen in ſaecken van Staten/ daer ick mede verkeert hebbe; als oock mede van't ghene ick uyt menichte van boecken/tractaten ende autentijcke gheſchriften by een ghebracht hadde.

Ende eyndelijck door den raet van mynen Bloet-verwant den vermaerden Geographe Abraham Ortelius (op dat mynen arbeydt ende vergaderinge niet geheel te vergeefs/ofte weder verſtroyt ſoudē werden) deſe Memorien in ordere van Jaren ende tyden ghebrocht/ ten gherieve van eenighen bequamen ende geleerden Hiſtory-ſchryver/ om met een heerlijcke ende aenghename ſtyle/ daer uyt een perfecte Hiſtorye te moghen inne ſtellen/ daer toe ick alle devoir ghedaen/ende ſulcken een opt lants al-omme geſocht hebbe/ende door myne Vrienden doen naer vernemen/ daer af my veel geleerde Mannen ende andere connen getuygen/den welckē ick getracht hebbe mijn voorſz. Memorien te behandigē/eenlijck uyt begeerte/om ſulckē ſonderlinge Hiſtorye wel beſchreven te ſien. Want ſoo wy gedacht haddē deſe onſe ſlechte beſchryvinghe/aldus ſouden in't licht gecomen hebben/ wy ſouden van den eerſten aen/ ghetracht hebben/ onſen corten loopenden Coopmans ſtijl ofte maniere van ſchryven/te verbeteren/ ende duydelijcker Duytſch gheſchreven hebben: maer alſo de voorſz. Ortelius my verſocht/ een copye van mijn Memorien/aen eenen zynen vrient in Duytſch-landt te ſenden/ om de principaelſte gheſchiedeniſſen in Copere-platen te doen ſnyden/ ſoo hebben des voorſz. vrients erf-ghenamen nae zijn doodt/ de ſelvighe in Hooch-duytſch ende Latijn over-gheſet/ met aenhangſelen op onſen naem/ ende tot onſen grooten nae-deele/ ende met menighe onwaerachtigheden doen Drucken/ om t'welcke te verantwoorden/ ende te thoonen dat ſulcx ons werck niet eyghentlijck ende gheheel en was/ hebben wy toe-ghelaten (ende niet geſocht) eenen Drucker Jacob Corneliſz. Vennekool van Delf (die al-reede eenighe Privilegie hadde vercregen/om te Drucken een copye uyten voorſz. Hooch-duytſchen over-gheſet) de voornoemde Memorien te Drucken naer onſe copye inden Jare 1599/ wiens werck wy alleene ghehouden hebben voor het onſe/ende gheen andere/ende noch daer voor houden ſouden/in-dien de ſelve daer by ware ghebleven gheweeſt/ende niet eenige dinghen/d'een ofte d'andere ten ghevalle/ ſonder onſe kenniſſe verandert en hadden; daer-omme wy onſe voorſz. Memoryen tſedert noch-mael hebben over-ſien/ ghebetert ende vermeerdert/ende van nieus geconſenteert te Drucken/ende ſulcx ſimpelijck ende purelijck ghehouden voor ons werck ende Memorien deſe onſe tweede ende leſte editie/ beſtaende in 28 Boecken/ begrypende dit Jaer 1607/verhopende dat wy dit ons werck ſullen moghen eynden ende croonen met eenen vaſten Nederlantſchen Vrede: Want wy het voor-gaende werck (nu out van Jaren zijnde) niet en dencken te her-vatten/ maer wel ſoo ons God leven ende gheſontheyt gheeft/ wat datter noch daghelijcx in Nederlant voor-vallen mochte/ aen te teeckenen ende vervolghen; mede ſoo yet is vergheten/ofte tot meerder verclaers dienende/ oock t'onſer kenniſſe mochte comen/ende alle t'ſelfde in een additament by een te brenghen/ om alſo deſen Boeck by-ghevoecht ende by-ghebonden te moghen worden.

Deſe onſe voorſz. Memorien zijn aldus binnen onſen leven/teghen onſen wille/in Druck ghecomen/wat ſwaricheyt ende op-ſprake ſulcx toe-brengt den Schryvers/weten wy/die het beproeft hebben/ hoe ſeer elck meynt dat wy van d'een partye te luttel/vande andere te vele ſprekē/ ende elck eene zijn plaetſe/ſtaet ende tytel die hun toe-comt/ niet ghenoech ghegheven en hebben/ daer-inne wy bekennen/ dat wy in ſulcken by-een-rapinghe tot onſe Memorie/ende voor inſtructie alleen dienende moghen onachtſaem geweeſt hebben/ d'welck wy bidden ons in't goede ende ten beſten af te nemen/ als die inder waerheydt niemants leet/ ſchade ofte achterdeel gheſocht hebben/ maer ghetracht/behouden elcx vrientſchappe/ſo veel mogelijck nae de waerheydt/ als in niemanden ſonderlinghe ghehouden weſende/ noch Princen noch Potentaten/ dan alleenlick aende naecte waerheyt/om die aendē dach te brenghen/ende ſulcx voor het toe-comende/ elcken een bedencken te geven/

wat hy te ſchouwen ende te volghen hebbe.

Wy hebben ſints d'eerſte editie Anno 1599/ vele onſe beriſpers ende tegenſprekers / al-omme doen te kennen gheven van deſe onſe tweeden Drucke; biddende te willen onſe fauten bewyſen / mede waer te luttel ofte te vele van mochten gheſeyt hebben; maer wy hebbender veel weynigher bevonden die ons met waerheyt wat wiſten aen te wyſen/ dan wy verwachtende waren/ dies wy te vry-hertigher voort-gevaren zijn/ trachtende nae de vrientſchappe vande wyſe/ goede ende op-rechte/ als die ſullen connen ghetuyghen/ die ons leven ende converſatie ghekent hebben/ ſonder aen-ſien van Religie/ die wy weten een gave van God te weſen / daer mede nochtans alle menſchen ſoecken allen handel ſchoon ofte vuyl te maken.

Veel ſaecken hebben wy in't langhe verhaelt/ ander ſaecken (daer wy ſoo particuliere wetenſchappe niet van en hadden) maer aen-gheroert (Commentariſche wyſe) de toe-comende Hiſtory-ſchryvers aen-wyſende/ waer ſy breeder beſcheyt mochten halen ende vinden / met aenhalinge vande Jaren/ tyden/ plaetſen/ boecken ende ſchriften om hun beter te informeren/ ende hebben ſulcx het beſte ghedaen nae ons vermogen/ duerende deſe verwarde eeuwe/ tot dat beter Hiſtory-ſchryvers volcomelijcker / ende d'onderlinghe twiſtighe partyen met malcanderen / in den ghehoopten Peys moghen confereren.

Wy hebben wel het behulp ghehadt van diverſche perſoonen / Lief-hebbers van Hiſtoryen eñ Hiſtory-ſchryvers/ van beyde twiſtende partyen ende zyden/ mijn goede vrienden/ eñ hun verhalen d'een met d'ander over-wegen/ hebben daer uyt ghenomen/ dat ons dochte mette minſte paſſie gheſchreven te weſen/ ende mette waerheyt meeſt over een quame/ alle circonſtantien wel over-legghende.

Ons heeft mede dienſtlijck gheweeſt onder andere beyde de boecken ofte werckẽ/ van Pontus Heuterus van Delf/ Prooſt van Haerlem; d'een vande vier Borgoenſche Hertoghen/ t'Antwerpen by Plantijn ghedruckt/ d'ander vande vier Ooſtenrijckſche Vorſten / oock t'Antwerpen ghedruckt; mede de twee wercken van Pieter Borre Chriſtiaenſz. die inde eerſte beſchreven heeft de oorſprong/ begin ende aenvangh van de Nederlandtſche Oorloge; in't ander watter geſchiet is geduerende de regeeringe vanden Hertoge van Alva die daer ſtelt ende geheel inſereert de Gheboden/ Placcaten/ Brieven/ Requeſten/ Sententien ende publicque Acten; Alſo mede Pontus Heuterus doet van Contracten ende diergelijcke/ de ſelve met een warachtich verhael aen een hechtende/ de welcke Borre in zijn beſchryvinghe ſoo voorts gaende ſal een Treſoor ende eeuwich Monument weſen/ der Nederlantſcher geſchiedeniſſen onſer tyden / mette welcke ſoo autentijcke ende gheloof-weerdighe ſtucken/ wy de waerheydt van onſe Commentarien mede beveſtighen ende becrachtighen / alſoo andere Hiſtory-ſchryvers oock wy ſullen moghen doen.

Biddende voorts de Leſeren onſen arbeydt ten beſten af te nemen / ende ſo yemant ons werck wilde over-ſetten in andere Talen/ ofte nae Drucken/ wilden wy wel ſy haer eyghen werck daer niet by-ſtelden / op onſen naem/ als voor deſen gheſchiet is/ tot onſen grooten onghelijcke / ende tot hun eyghen groote ſchande.

De Leſer ſal mede ghewaerſchout weſen / dat wy in deſe onſe Commentaryen het Jaer beginnen op Jaers-dach / ofte eerſten Januarij / naer den Ghereformeerden Gregoriaenſchen nieuwen ſtijl / in Nederlandt aen-ghenomen Anno 1582 den 15 December/ makende den 25 Kerſdach.

Ghedaen tot Godes glorie ende ſtichtinghe ons naeſten den eerſten Januarij Anno 1608.

Emanuel van Meteren, van Antwerpen.

NOTA.

Alſo wy meermaels in deſe Memorien veel vreemde Crijchſche Vocabulen hebben moeten gebruycken/die qualijcken inde Nederlantſche Tale duydelijck te ſegghen waren/ende ſulcx qualijck mochten verſtaen worden/ſoo hebben wy eenighe hier wat breeder willen uyt-legghen.

ARſenael, is een Wapen-huys/ van allerhande wapenen te Water ende te Lande.

Breſſe, is een openinghe ofte gat met gheſchut in een muer ofte wal ghemaeckt/ende ſoo afgheworpen/dat-men daer langhes op loopen can om te ſtormen.

Contreſcharpe, is een buyten-weer om de grachten te beſchermen/ ſoo ghemaeckt dat-men het volck daer achter can berghen/ende voor ſchuyns neder-gaende/om 'tſelve vande walle, ende van hen ſelven te moghen beſchermen.

Cortines, zijn ſtrijck-weeringhen/die tuſſchen de Bol-wercken inne-legghen.

Caſamatten, zijn Camers inde ſchouderen ende Bol-wercken / daer-men ſtrijck-weeren uyt beſchieten ende beſchermen can/weſende ſelfs bevrijt van't gheſchut van buyten.

Canon, zijn de grootſte Cartouwen ofte gheſchut / oock ghenoemt dubbel Canons/ſchietende van 40 tot 50 pont yſers/werden mede Cartouwen ghenoemt/ ende de halve ſchieten van 24 tot 30 pont yſers.

Drielinghen, maecken de drie twee Canons/ende ſchieten van 33 tot 38 pont yſers.

Calubrynen, is groot gheſchut/maer langher dan de halve Canons ende niet ſoo ſwaer.

Catten, zijn Berghen ofte Heuvelen van aerde/op-ghemaeckt om gheſchut op te ſtellen.

Faulſe-brayen, is een Borſt-weeringe/ beneden aen-den voet vande Bol-wercken ofte Wallen/ beneden by't Water heenen/om de grachten te defenderen.

Gaelderyen, zijn bedeckte weghen onder d'aerde/ ofte neffens d'aerde / om met aerde voor hem op-gheworpen ende boven bedeckt/door een gracht tot aenden muer op't Bol-werck te comen.

Hamayen, zijn Draey-boomen met Paliſaden ghemaeckt / om de weghen ofte poorten voor Peerden te ſluyten.

Half-manen, ofte Ravelins zijn Bol-wercken buyten de Stadt uyt-ſtekende/maer van binnen nae de ſtadt-waerts open/ ende aende Wallen niet vaſt ghehecht.

Paliſſaden, zijn Sparren ofte Palen / bezyden malcanderen op-gherecht ende vaſt ghemaeckt/ dienende om niet beclommen ofte over-raſcht te worden/ofte oock om weere uyt te doen.

Parapette, is een Borſt-weeringhe op de Mueren ofte Wallen/ om bevrijdt achter te gaen/ ofte de Walle te defenderen.

Petard, zijn Springhers/Mortieren ofte Camers/geſchut ſonder Loop/ die-men vaſt-maeckt vol Buſcruyt teghen eenighe Poorten / om de ſelve alſoo op te ſlaen ofte te breken.

Saracenen, zijn Val-poorten/ Schot-deuren ofte Balcken/ die-men laet vallen van boven neder/om ,tgat van een Poorte te ſtoppen/als-men de Poorte gheen Meeſter en is ofte niet en can ſluyten.

Steckada, zijn Balcken ghepijlt ofte ghedreven in't Water.

Gabion, is een ſchanſ-korve.

Courador, is een op-gheworpen walleken/daer men bedeckt achter can gaen.

Trenchee, is een Loop-grave inder aerden gedolven/ende naer de zyde vande ſtadt ofte ſchanſſe vanden vyandt op-gheworpen/ om't Crijghs-volck in te berghen.

Approche, is de naerderinghe naer des vyants plaetſe/ die met Loop-graven gheſchiet.

Mijne, is een bedeckten gangh / ghemaeckt onder eenich Bol-werck ofte Stercte / om 'tſelve te doen ſpringhen.

Sappe, is alſ-men den vyants Walle wech-rabelt ende laet vallen / om alſoo een toe-gangh te maken om daer op te comen ; 'tis mede een bedeckten gangh inde aerde ghemaeckt / boven open/ ende met mandekens met aerde ghevult hier ende daer/ teghen't inne-ſchieten bewaert.

Batterye, is een plaetſe daer-men 'tgheſchut op beddinghen inne ſet / om eenighe plaetſen te beſchieten/ende wert mede ghenoemt 'tſchieten ſelve / als-men met vele ſtucken ſchiet om breſſche te maecken.

Beddinghe van gheſchut/wert ghenaemt de gront met eycken plancken ofte ſwalpen beleydt/ daer't gheſchut op ſtaet.

Platte-forme, is een verheven plaetſe daer-men gheſchut op ſteldt/ weſende deur-gaens niet ſoo hooch/maer grooter ende breeder dan een Catte.

Block-waghen, is een Waghen daer-men gheſchut op voert/uyte affuyten ghedaen.

Voor-waghen, is een halve Waghen met twee wielen daer-men 'tachter-eynde van een affuyt op leydt/als-men 'tſelve over wech wilt brenghen.

Faulſe-porte, is een bedeckten deur-gang om onder de Wallen deur te comen/tot op de grachte.

CLINCK-DICHT,

Tot lof van *Meteren*, des Boecks Autheur vermelt,
Hier achter in Figuer, zijn vveſen voorgheſtelt.

VV*Aſt om te bouvven vveert, des vverelts vvondr'en ſeven*
Om maer een bloote naem, van hun te laten naer;
Van Met'rens *vvonder meer, hebt ghy ghebouvv't 'tis claer,*
Die Neerlants vvond'ren groot, heeft neerſtighlijck beſchreven.

Dit Beeldt zijn vveſen toont; maer zijn verſtandt verheven
Doorleeſt zijn vvonderboeck, ſult vinden openbaer,
En ſegghen: Met'ren, *ô ick ben vervvondert vvaer,*
VVie, en vvat Dæmon *ſchalck, heeft u't ſecreet ghegheven.*

Hebt ghy Dedalus *conſt, om vlieghen over al,*
Of brenght der Goden bood, u deſe tydingh bal,
Anders onmoghelijck vvaert, al te ſien, hooren, mercken,

Dat dijn Pen in dit Boeck, ſoo loffelijck beſchrijft:
VVeer dich dan Met'ren *kloeck, dijn naem onſterflijck blijft,*
Niet door mijn tong, oft pen, maer door dijn loflijck vvercken.

Peynſt om d'EEuvvigh.

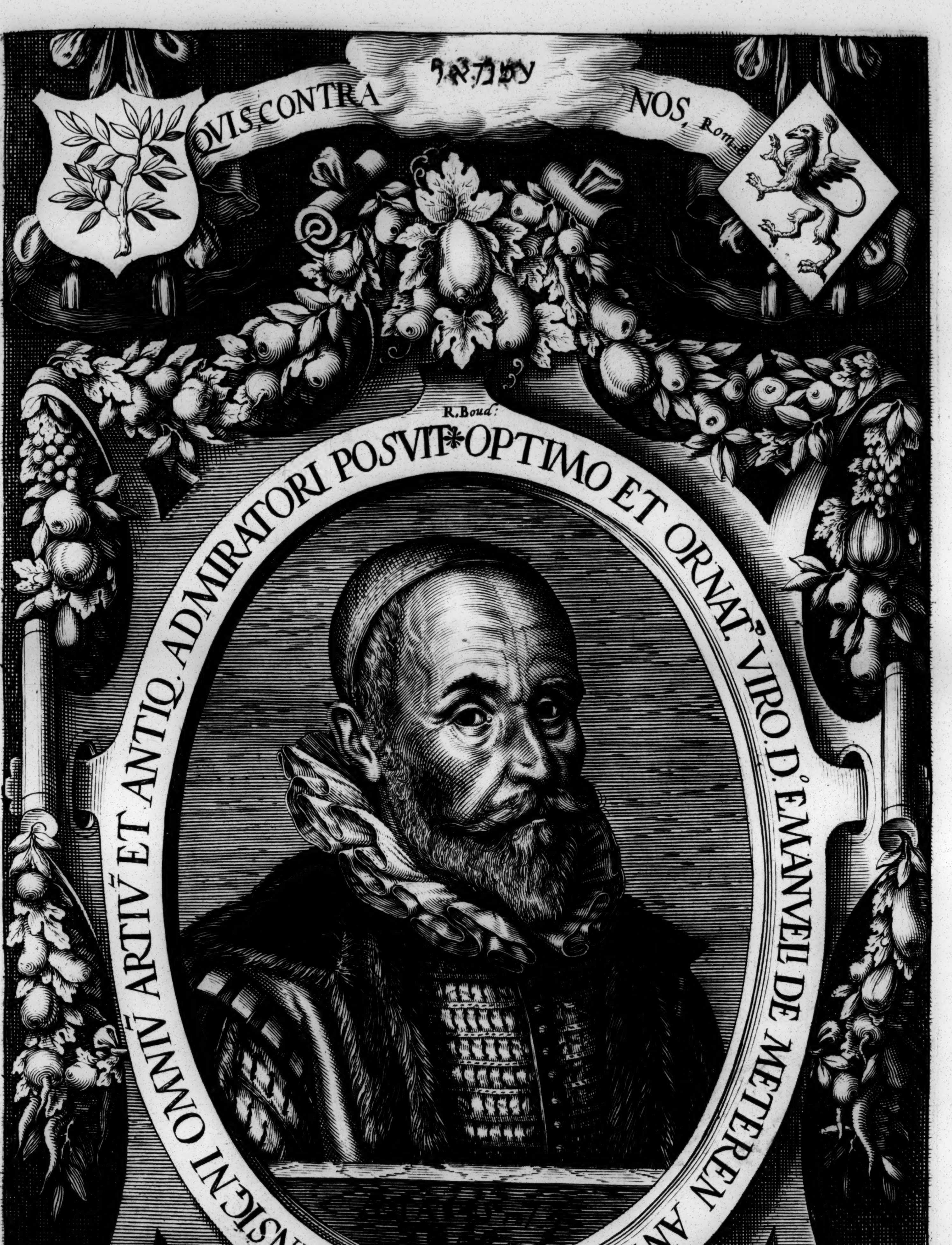
עמנו אל
QVIS CONTRA NOS, Rom. 8
R. Boud.
* OPTIMO ET ORNAT° VIRO D. EMANVEL DE METEREN ANTVERP. HISTORICO INSIGNI OMNIV ARTIV ET ANTIQ. ADMIRATORI POSVIT
R. D. Boud.
Sculp.

EPIGRAMMA.

QVod monumenta tui plus quam perfecta laboris,
Tantum rudes vis eſſe Commentarios:
Nil Meterane, noces ipſis: Iulij imo ſequuntur
Ob hoc Librorum fata dia Cæſaris.
Ejus quem veluti mera Commentaria, ſanos
Deterruere à ſcriptione qualibet:
Sic, poſt te, Patriæ Hiſtoriæ quid qui adſtruet, idem
Nullam adſtruet frontem ſibi.

Janus Gruterus.

EIDEM.

Effrenes pauci norunt compeſcere ſenſus
Eximium ſi quod aggrediantur opus,
Et noſtras imitantur Aves, lucem ante diem optant,
Vix laceris ovi pellibus aſtra petunt;
Aut minus ad metam, haud librato robore, ducunt,
Atque adeo amentes naufragium faciunt.
Tu Meterane ſapis, geſtiſque inſiſtere cæpto
Naufragium & ſtudij non ſubijſſe tui.
Bella refers Belgis pro Libertate peracta
Materiâ vires non ſuperante tuas.
Denique ut ad metam venias, ſuſpenſio preſens
Armorum, ipſa tuis meta voluminibus.

Augerius T·F. Clutius Med. D.

AD POSTERITATEM.

BElgica civilis vis noſſe incendia belli,
Qua face, quo ceptum fomite, Poſteritas?
Vis Patriam hoſtili ferro flammaq; cadentem
Pæne ſuis tectam cernere ruderibus?
Everſos agros, & deſolata ruinis
Oppida, totq; hominum millia rapta neci?
Hanc iterum Auraici ductu atque illuſtribus armis
Vis reditum ad priſcum ferre videre decus?
Aſpice in his brevibus Metrij viviſsima chartis,
Pæne oculis jures ut fieri ipſa tuis.
Quodq; tuo hic fructu, tu laudi grata merentis
Venturis longum proſpice temporibus.

T. V. Horn.

Clinck-dicht.

DIe hem begheeft om met vlijt te beſchryven
De daden van die voor ons zijn gheweeſt/
Die weet dat veel pampiers met inct bewryven
Gantſch ydel is/ſonder des Waerheyts Gheeſt.

Des Waerheyts Gheeſt moet hem alſo verſtercken
Dat hy niet aenſie/wien't lief ſy oft leet:
Want die nae Waerheyt tracht/in al zijn wercken
En ſal niet vreeſen/ s'menſchen haet oft veet.

Haet u de menſch/om dat ghy waerheyt ſpreeckt/
Als g'hem verhaelt des Vaderlants ghevaren/
Bevelet God/die altijts leughen wreeckt/
End' die voor waerheyt een Croon wilt bewaren.

S. R.

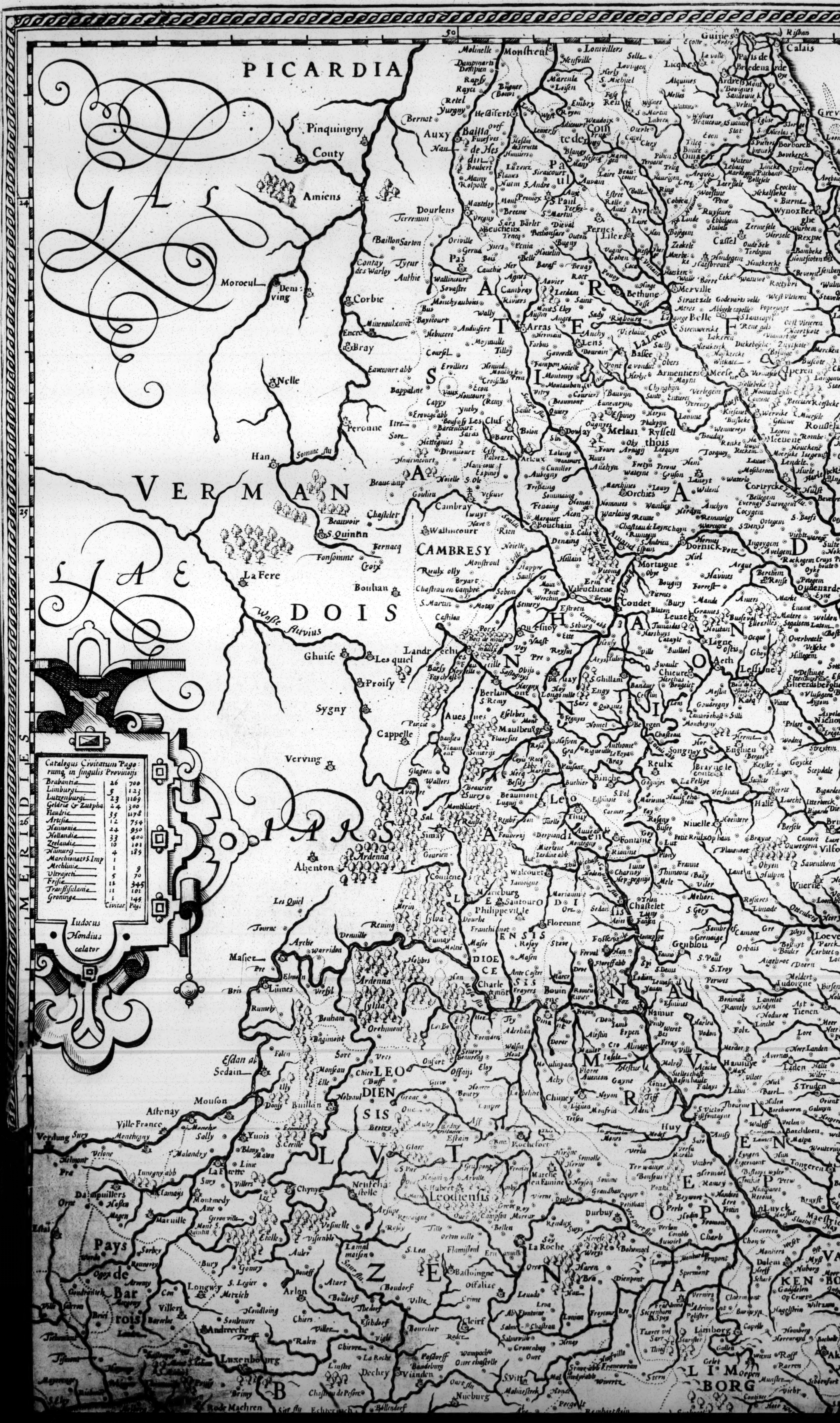

PICARDIA
GALLIAE
VERMANDOIS
PARS
ARTESIA
COMITATUS FLANDRIAE
HANNONIA
CAMBRESY
NAMURCUM
DIOECESIS LEODIENSIS
LUTZENBURG
LIMBORG
Pays de Barrois
MERIDIES
Amiens
Arras
Cambray
Valencienne
Namur
Luxenborg
Calais
Ypere
Rysell
Mons
Sedan
Iudocus Hondius cælator

Catalogus Civitatum Pagorumq; in ſingulis Provincijs

	Civitat.	Pagi
Brabantiæ	26	700
Limburgi	5	123
Lutzenburgi	23	1169
Geldriæ & Zutpha	24	300
Flandriæ	35	1178
Arteſiæ	12	754
Hannoniæ	24	950
Hollandiæ	33	400
Zeelandiæ	10	101
Namurcj	4	185
Marchionat9 S. Imp	1	
Mechliniæ	1	9
Ultrajecti	5	70
Friſiæ	11	345
Tranſiſulaniæ	11	101
Groningæ	1	145

Iudocus Hondius cælator

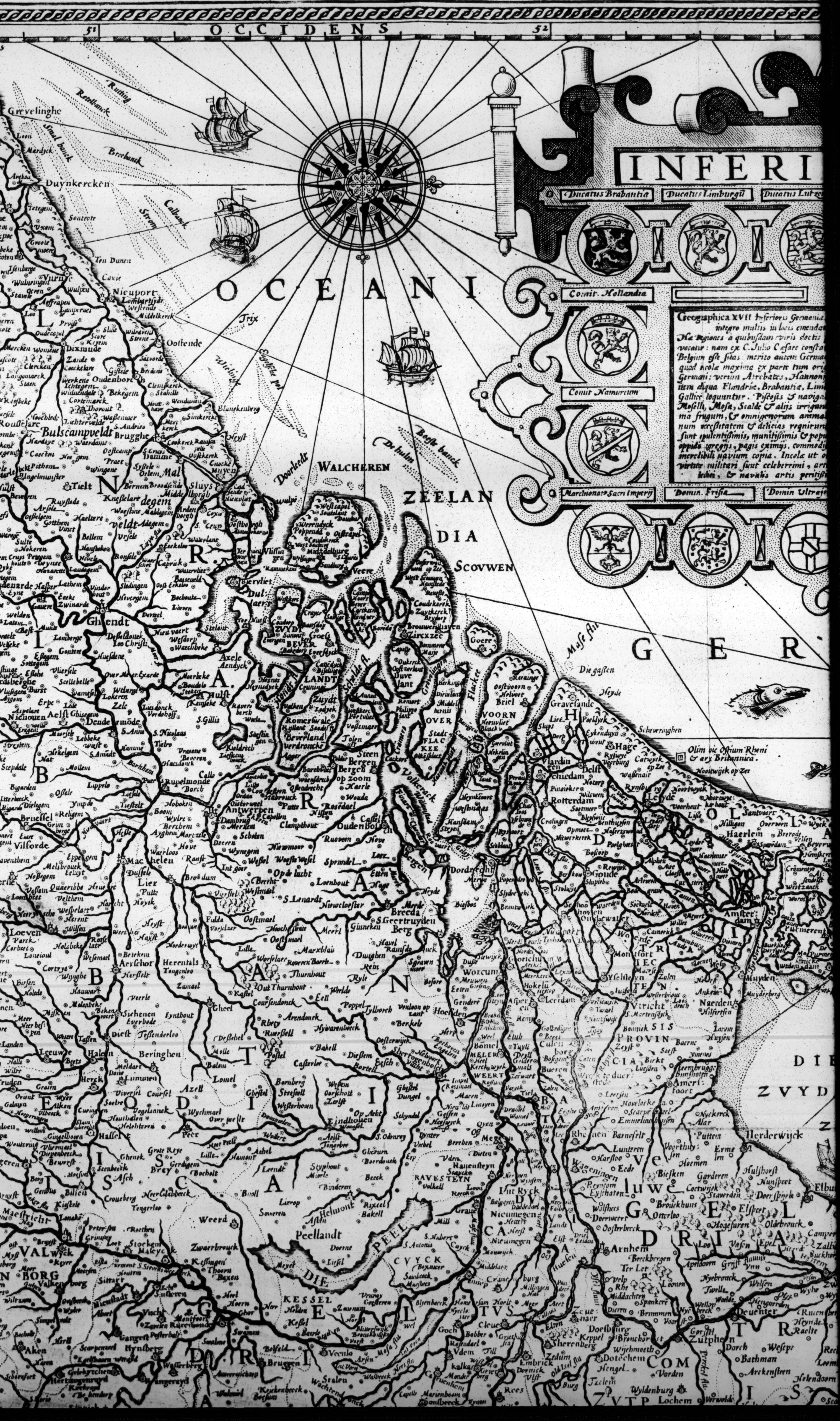

Geographica XVII Inferioris Germaniæ
integro multis in locis emenda
Hæ Regiones à quibusdam viris doctis
vocatur: nam ex C. Julio Cæsare consta
Belgium esse sitas merito autem Germa
quod incolæ maxima ex parte tum orig
Germani: verum Atrebates, Hannoni
item aliqua Flandriæ, Brabantiæ, Lim
Gallice loquuntur. Piscosis & naviga
Mosella, Mosa, Scalde & alijs irrigun
ma frugum, & omnigenorum anima
num necessitatem & delicias requirun
sunt opulentissimis, munitissimis & popu
oppidis egregijs, pagis eximijs, commodi
incredibili navium copia. Incolæ ut o
virtute militari sunt celeberrimi, art
dediti, & navalis artis peritissi

OCCIDENS
51
52
INFERI
Ducatus Brabantiæ
Ducatus Limburgii
Ducatus Lutze
Comit. Hollandiæ
Comit. Namurcum
Marchionat. Sacri Imperij
Domin. Frisiæ
Domin Ultraje
OCEANI
GER
ZEELAN
DIA
SCOUWEN
WALCHEREN
Olim hic Ostium Rheni & arx Britannica.
Mase flu.
DIE ZUYD
Grevelinghe
Duynkercken
Nieuport
Oostende
Brugghe
Sluys
Ghendt
Antwerpen
Bergen op zoom
Breda
Dordrecht
Rotterdam
Delft
Leyde
Haerlem
Amsterdam
Utricht
Amersfoort
Arnhem
Deventer
Zutphen
Nimegen
Venlo
Maestricht
Loeven
Bruessel
Mechelen
Hertogenbosch
Eindhoven
Helmont
DIE PEEL
Peellandt
CUYCK
KESSEL
Aken
VALKENBORG
VOORN
Briel
Hage
Goude
Gorinchem
Middelburg
Vlissingen
Veere
Zirckzee
Goeree
Brouwershaven
Tolen
Rosendael
Hulst
Dendermonde
Aelst
Vilforde
Diest
Hasselt
Tienen
FLANDRIA
BRABANTIA
GELDRIA
HOLLANDIA

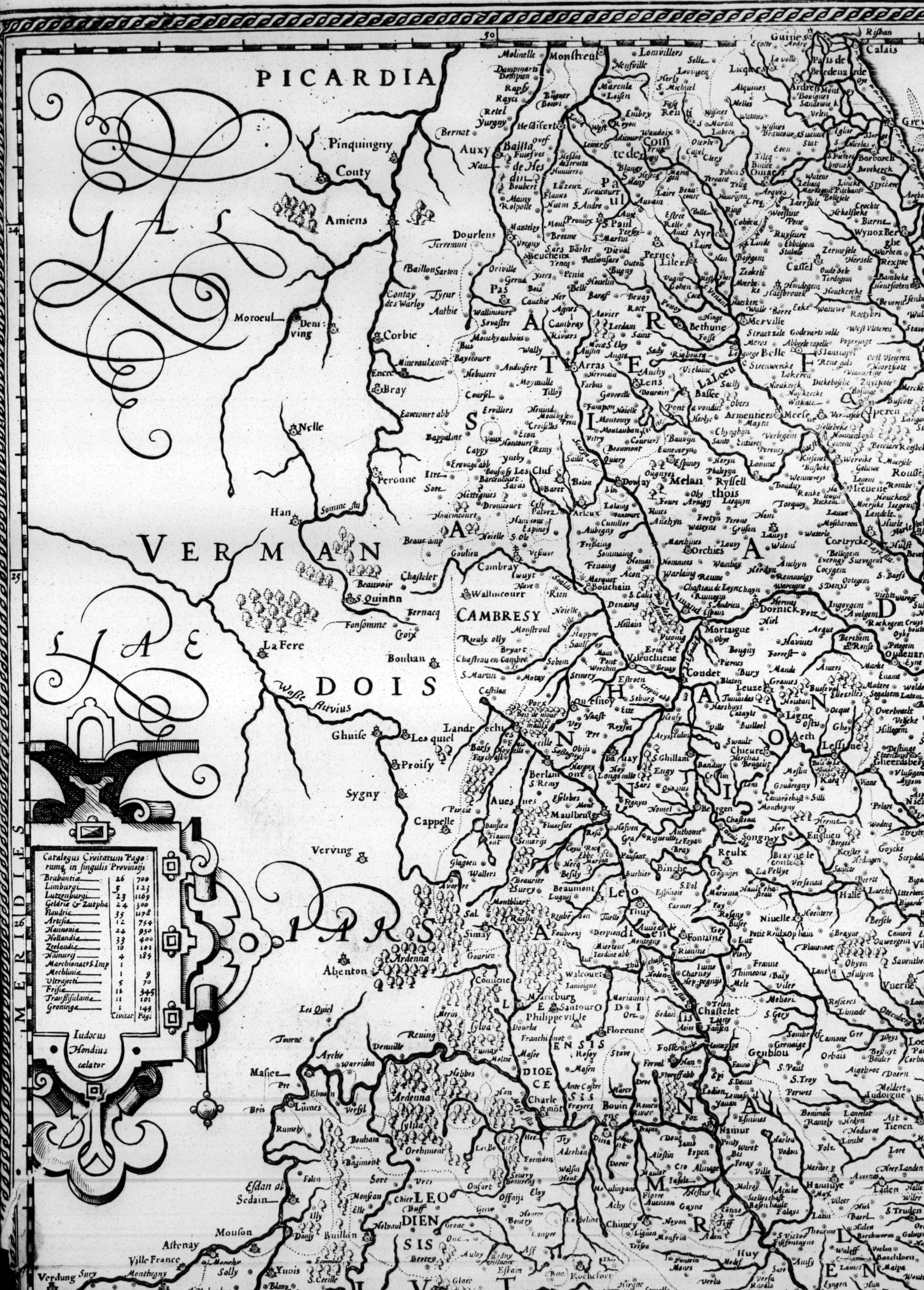

PICARDIA
GAL LIAE PARS
VERMANDOIS
CAMBRESY
ATRESIA
FLANDRIA
HANNONIA
NAMURC
LEODIENSIS DIOECESIS
MERIDIES
50
24
25
26
Monstreul
Calais
Guines
Ardres
S. Omer
Hesdin
Auxy
Pinquingny
Couty
Amiens
Dourlens
Corbie
Bray
Nelle
Peronne
Han
Somme flu.
S. Quintin
La Fere
Waste fluvius
Ghuise
Proisy
Sygny
Cappelle
Verving
Abenton
Ardenna
Sedain
Mouson
Astenay
Ville France
Verdung
S. Paul
Pernes
Lilers
Bethune
Arras
Lens
Dowaij
Ryssell
Orchies
Cambray
Bouchain
Valenciene
Quesnoy
Landrecij
Maulbeuge
Bavay
Mons
Binche
Charleroy
Dinant
Namur
Huy
Leuze
Aeth
Lessine
Enghien
Halle
Nivelle
Genblou
Tournay
Cortrycke
Ypren
Meenene
Belle
Cassel
Merville
Armentiers
Dornick
Mortaigne
Conde
Philippeville
Marienburg
Charlemont
Rochefort
Marche en Famine
S. Hubert
Catalogus Civitatum Pagorumq in singulis Provinciis
Iudocus Hondius cælator

Catalogus Civitatum Pagorumq in ſingulis Provinciis

	Civitat.	Pag.
Brabantiæ	26	700
Limburgi	5	123
Lutzenburgi	23	1169
Geldriæ & Zutpha	24	300
Flandriæ	35	1178
Artesiæ	12	754
Hannoniæ	24	950
Hollandiæ	33	400
Zeelandiæ	10	101
Namurcj	4	185
Marchionat S. Imp	1	
Mechliniæ	1	9
Ultrajecti	5	70
Friſiæ	11	345
Tranſiſulaniæ	11	101
Groningæ	1	145

Iudocus
Hondius
cælator

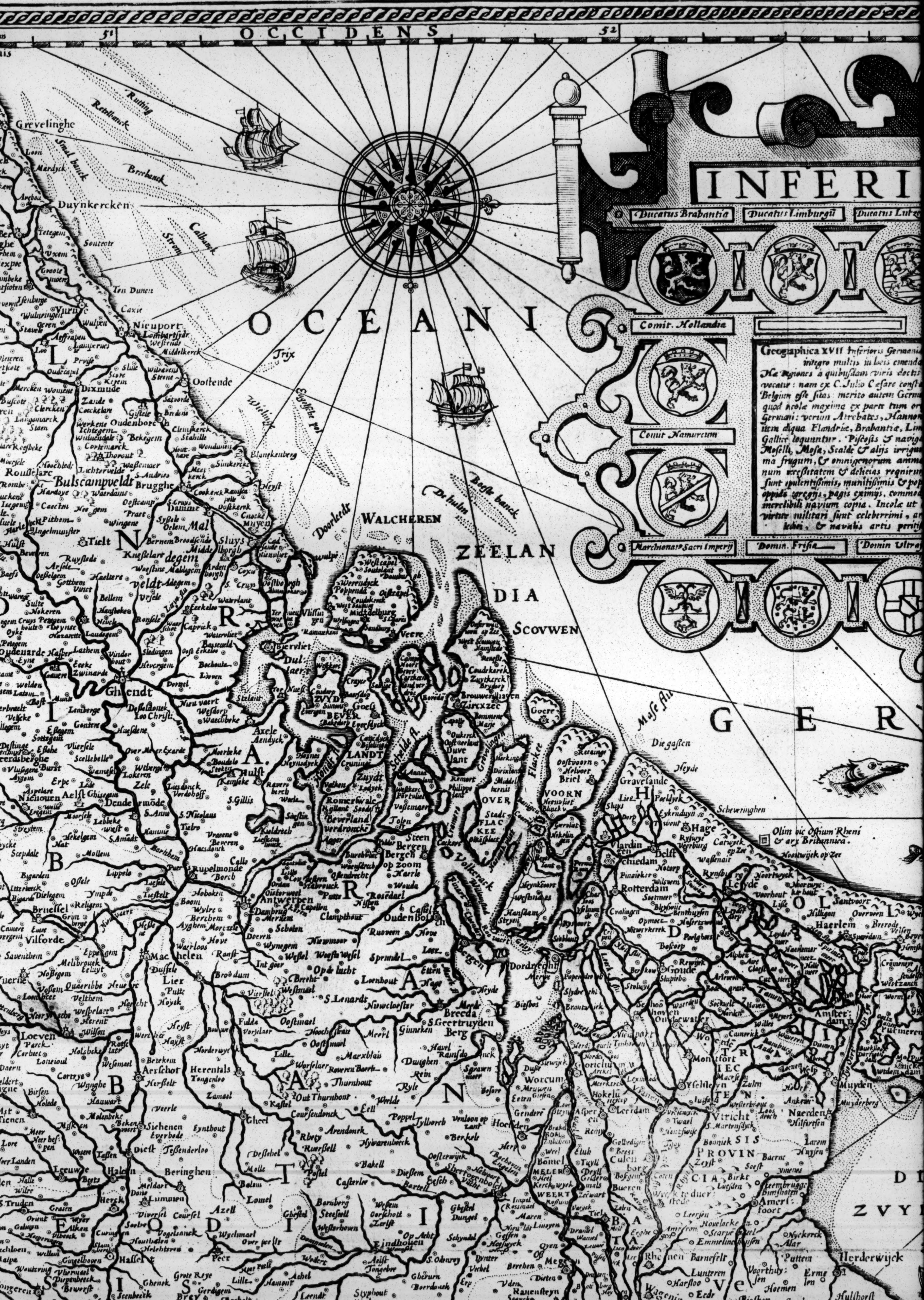51
OCCIDENS
52
INFERI
Ducatus Brabantiæ
Ducatus Limburgū
Ducatus Lutze
Comit. Hollandiæ
Comit Namurcum
Marchionat9 Sacri Imperij
Domin. Friſia
Domin Ultra
Geographica XVII Inferioris Germania
integro multis in locis emendo
Hæ Regiones à quibuſdam viris doctis
vocatur : nam ex C. Julio Cæſare conſta
Belgium eſſe ſitas merito autem Germ
quod Incolæ maxima ex parte tum or
Germani: verum Atrebates, Hannon
item aliqua Flandriæ, Brabantiæ, Lim
Gallicè loquuntur. Piſcoſis & navig
Moſellæ, Moſa, Scalde & alijs irrigu
ma frugum, & omnigenorum anima
num neceſsitatem & delicias requirun
ſunt opulentiſsimis, munitiſsimis & pop
oppidis egregijs, pagis eximijs, commod
incredibili navium copia. Incolæ ut
virtute militari ſunt celeberrimi, ar
lechei, & navalis artis periti
OCEANI
GER
Olim hic Oſtium Rheni & arx Britannica.
Ruiting
Rebbanck
Breebanck
Stroom
Calbanck
Trix
Wielingh
Hoofde bancke
Doorleedt
De hulm
Boeffe banck
Maſe flu
Die gaſten
Heyde
Scheveringhen
Greuelinghe
Duynkercken
Ten Dunen
Nieuport
Oostende
Blanckenberg
Heyst
Sluys
Brugghe
Bulscampveldt
Tielt
Rousselare
Dixmude
Oudenborch
Ghendt
Oudenaerde
Dendermōde
Aelst
Ninoven
Bruessel
Vilforde
Loeven
Mechelen
Lier
Antwerpen
Rupelmonde
Hulst
Axele
Biervliet
Walcheren
Vlissingen
Middelburg
Veere
ZEELANDIA
SCOUWEN
Zirickzee
Goes
ZUYDBEVERLANDT
Tolen
Bergen op zoom
Roosendael
Steenbergen
Breda
Geertruydenberg
Dordrecht
Goere
Flackee
Voorn
Briel
Delft
Schiedam
Rotterdam
Gouda
Leyde
Haerlem
Hage
Amsterdam
Muyden
Naerden
Vtricht
Amersfoort
Wyck te duer
Herderwijck
Bommel
Heusden
Hertogenbosch
Eindhoven
Oosterwijck
Tilborch
Turnhout
Herentals
Aerschot
Diest
Halen
Hasselt
S. Truden
Leeuwe
Ravesteyn
Megen
Grave
Worcum
Gorcum
Leerdam
Culenborg
Wageningen
Rhenen
Barnefelt
Veluwe
Zuyder
Lovanium

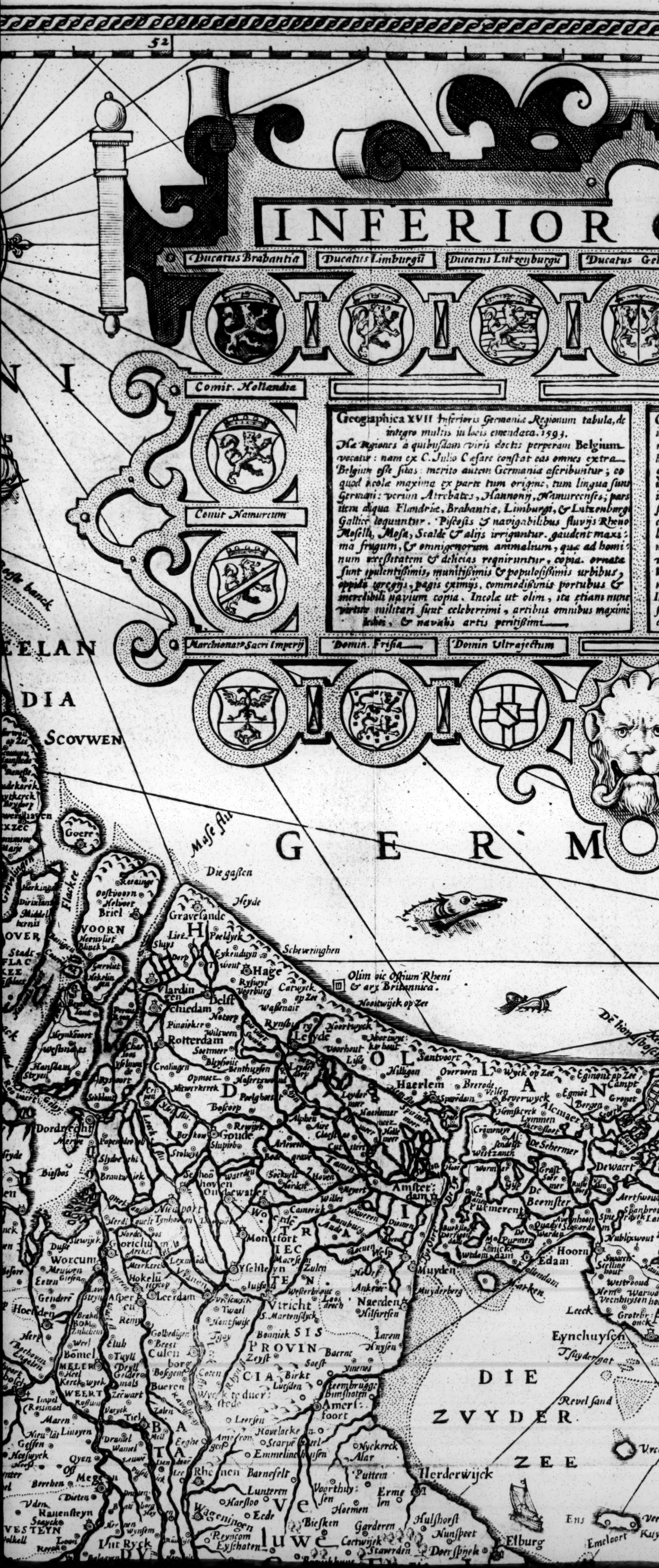
52
INFERIOR
Ducatus Brabantiæ
Ducatus Limburgii
Ducatus Lutzenburgii
Ducatus Gel
Comit. Hollandiæ
Comit Namurcum
Marchionat Sacri Imperij
Domin. Frisia
Domin Ultrajectum
ELAN
DIA
SCOVWEN
Goere
Mase flu
G E R M
Die gasten
Heyde
Flackee
Oostvoorn
Briel
VOORN
Gravelande
Poeldyk
Scheveringhen
Hage
Olim hic Ostium Rheni & arx Britannica.
Catwyck op Zee
Noortwijck op Zee
Delft
Schiedam
Rotterdam
Leyde
Dordrecht
Goude
H O L L A N
Haerlem
Santvoort
Wyck op Zee
Egmont op Zee
Alcmaer
Beverwyck
De Schermer
De Beemster
Purmerent
Amsterdam
Edam
Hoorn
Muyden
Naerden
Monfort
Yselsteyn
Vtricht
Amersfoort
Leerdam
Culenborg
Tiel
Buerent
Worcum
Bomel
Woerden
Oudewater
Schoonhoven
Nieupoort
Eynchuysen
DIE
ZVYDER
ZEE
Herderwijck
Elburg
Harderwijck
Hulshorst
Nunspeet
Ermelen
Putten
Barnefelt
Wageningen
Rhenen
Lunteren
Edde
Velue
Bieslen
Garderen
Emmeloort
Ens
Biesbos
Reyncom

Geographica XVII Inferioris Germaniæ Regionum tabula, de integro multis in locis emendata. 1593.

Hæ Regiones à quibuſdam viris doctis perperam Belgium vocatur: nam ex C. Julio Cæſare conſtat eas omnes extra Belgium eſſe ſitas: merito autem Germaniæ aſcribuntur; eo quod incolæ maxima ex parte tum origine, tum lingua ſunt Germani: verum Atrebates, Hannonij, Namurcenſes; pars item aliqua Flandriæ, Brabantiæ, Limburgi, & Lutzenburgi Gallice loquuntur. Piſcoſis & navigabilibus fluvijs Rheno Moſella, Moſa, Scalde & alijs irrigantur. gaudent maxima frugum, & omnigenorum animalium, quæ ad hominum neceſsitatem & delicias requiruntur, copia. ornata ſunt opulentiſsimis, munitiſsimis & populoſiſsimis urbibus, oppidis egregijs, pagis eximijs, commodiſsimis portubus & incredibili navium copia. Incolæ ut olim, ita etiam nunc virtute militari ſunt celeberrimi, artibus omnibus maxime dediti, & navalis artis peritiſsimi

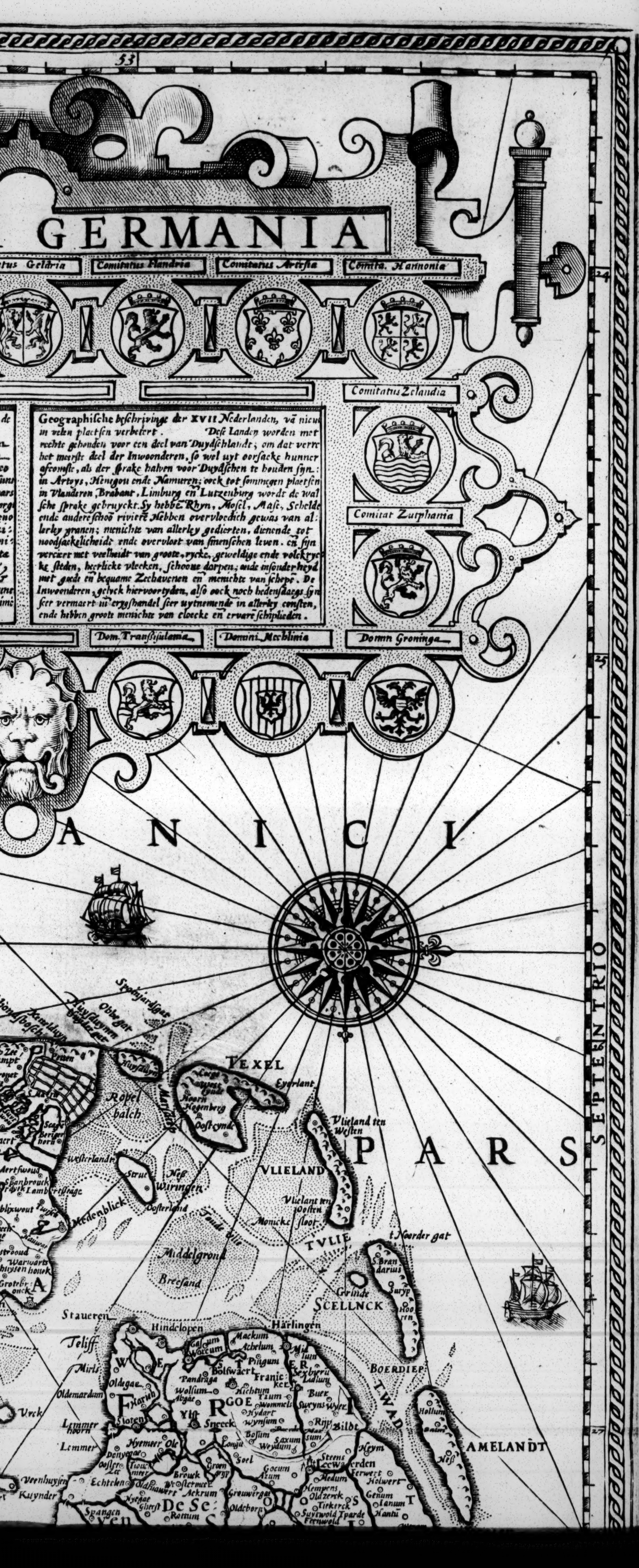
53
GERMANIA
tus Gelria
Comitatus Flandria
Comitatus Artesia
Comita. Hannonia
Comitatus Zelandia
Comitat Zutphania
Dom. Transſiſulania
Domini Mechlinia
Domin Groninga
24
25
27
ANICI
SEPTENTRIO
PARS
TEXEL
Eyerlant
Hoorn
Oostreynde
Ropel balch
Wieringen
Medenblick
Oosterland
Vlieland ten Westen
VLIELAND
Vlielant ten Oosten
Monicke sloot
TVLIE
t Noorder gat
Brandarius
Suryp
Hoorn
Grinde
SCELLINCK
BOERDIEP
TWAD
Hollum
AMELANDT
Middelgrond
Breesand
Staueren
Hindelopen
Harlingen
Mackum
Achelum
Galcum
Worcum
Pingum
Bolswaert
Franicker
Pandraga
Wolsum
Tzum
Wommels
Buer
Bildt
Ylst
Sneeck
Sloten
Teliff
Mirls
Oldegae
Oldemardum
Vreck
Lemmer hoorn
Lemmer
Veenhuysen
Kuynder
Echtenen
Spangen
Leewarden
Ferwert
Holwert
Genum
De Se

Geographiſche beſchrivinge der XVII Nederlanden, vā nieu in velen plaetſen verbetert.

Deſe Landen worden met rechte gehouden voor een deel van Duydſchlandt; om dat verre het meerſte deel der Inwoonderen, ſo wel uyt oorſacke hunner afcomſte, als der ſprake halven voor Duydſchen te houden ſyn: in Artoys, Henegou ende Namieren; oock tot ſommegen plaetſen in Vlanderen, Brabant, Limburg en̄ Lutzenburg wordt de walſche ſprake gebruyckt. Sy hebbē Rhyn, Moſel, Maſe, Schelde ende andere ſchoō rivierē. Hebben overvloedich gewas van allerley granen; menichte van allerley gedierten, dienende tot noodſakelicheidt ende overvloet van ſmenſchen leven. en̄ ſyn verciert met veelheidt van groote, rycke, geweldige ende volckrycke ſteden, heerlicke vlecken, ſchoone dorpen; ende inſonderheyd met goede en̄ bequame Zeehavenen en̄ menichte van ſchepē. De Inwoonderen, gelyck hiervoortyden, alſo oock noch hedenſdaegs ſyn ſeer vermaert in̄ crygshandel ſeer uytnemende in allerley conſten, ende hebben groote menichte van cloecke en̄ ervarē ſchiplieden.

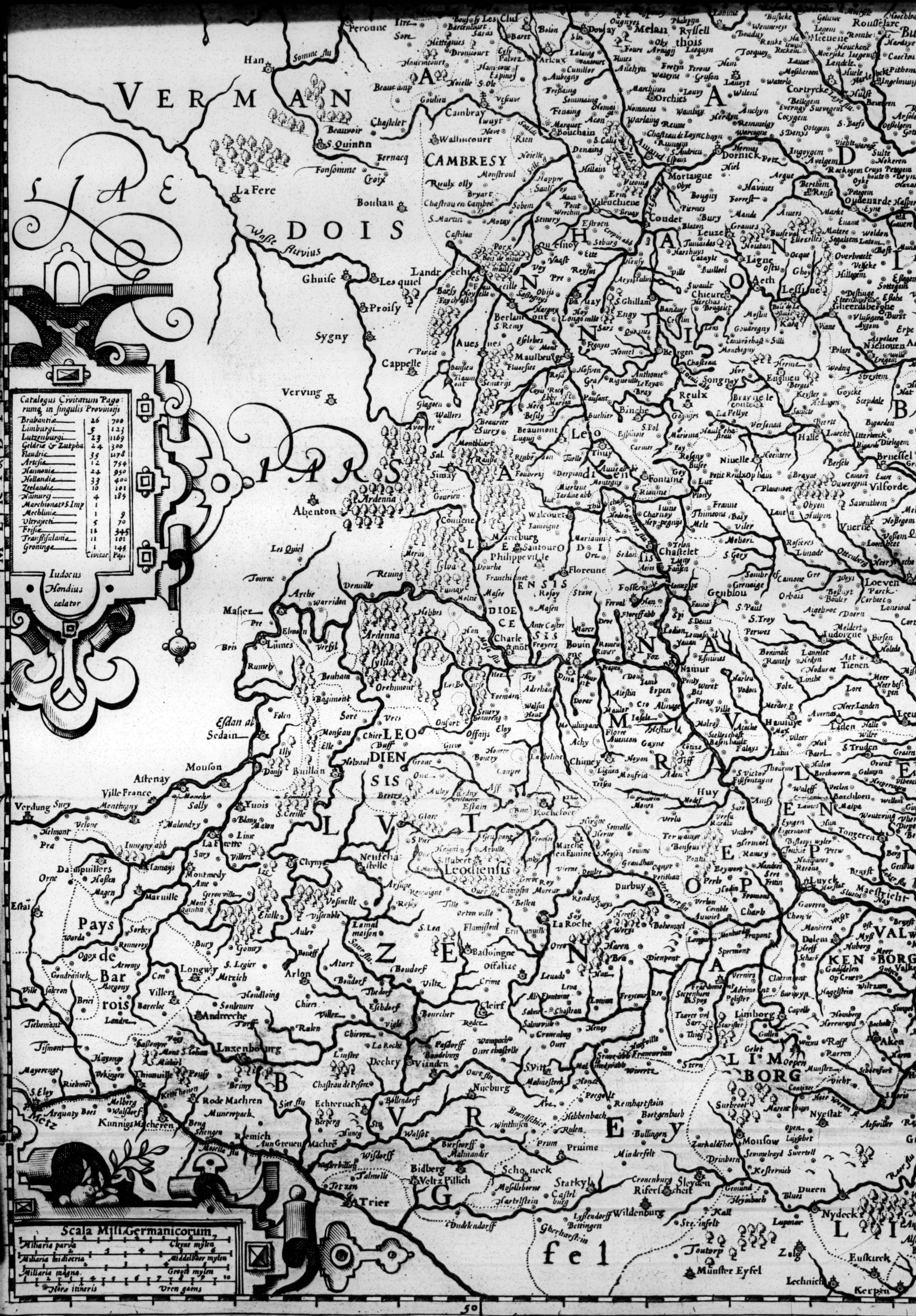

Catalogus Civitatum Pagorumq; in singulis Provincijs

	Civitat.	Pag.
Brabantiæ	26	700
Limburgi	5	123
Lutzenburgi	23	1169
Geldriæ & Zutpha	24	300
Flaudriæ	35	1178
Artesiæ	12	754
Hannoniæ	24	950
Hollandiæ	33	400
Zeelandiæ	10	101
Namurci	4	185
Marchionat⁹ S. Imp	1	
Mechliniæ	1	9
Ultrajecti	5	70
Frisiæ	11	345
Transisulaniæ	11	101
Groningæ	1	145

Iudocus Hondius cælator

Scala Milli Germanicorum

Miliaria parva — Cleyne mylen

Miliaria mediocria — Middelbaer mylen

Miliaria magna. — Groote mylen

Hora itineris — Uren gaens

VERMANDOIS
LAEDOIS
PARS
CAMBRESY
HANNONIA
NAMURCO
LEODIENSIS DIOECESIS
LEO DIEN SIS
LUTZENBURG
ARDENNA
Ardenna Sylva
LIMBORG
EYFFEL
MERIDIES
Somme flu
Wasse fluvius
Mosella flu
Peronne
Han
S. Quintin
La Fere
Ghuise
Cambray
Valenciene
Bouchain
Douay
Ryssell
Tournay
Orchies
Mortaigne
Condet
Leuze
Aeth
Mons
Binche
Maulbeuge
Landrecies
Avesnes
Philippeville
Marieburg
Charlemont
Chastelet
Fleurenne
Namur
Gembloux
Huy
Dinant
Bouillon
Esdan al. Sedain
Mouson
Verdung
Montmedy
Yuois
Dampuillers
Pays de Barrois
Longwy
Arlon
Luxenbourg
Thionville
Metz
Trier
Echternach
Vianden
Bastoigne
La Roche
Durbuy
Rochefort
Marche en Famine
S. Hubert
Neufchastelle
Chiny
Limborg
Aken
Maestricht
Tongeren
Luyck
S. Truden
Tienen
Loeven
Bruessel
Vilforde
Halle
Enghien
Oudenarde
Cortrycke
Dornick
Malmedy
Stavelot
Prum
Dueren
Munster Eyfel
Kerpen
Nydeck
Euskirck
Sleyden
Bidberg
Rode Machren

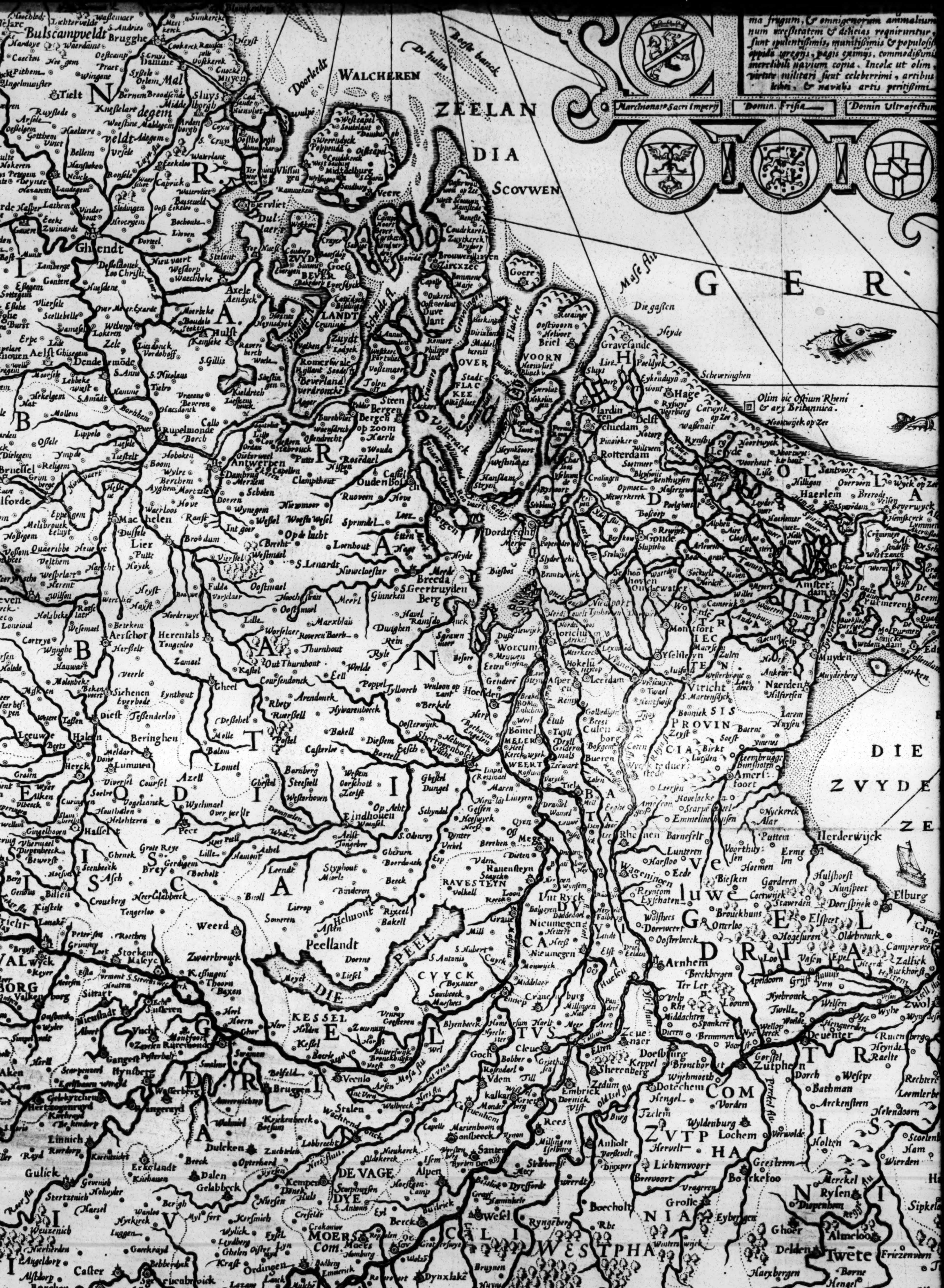

ma frugum, & omnigenorum animalium
num vectigalibus & delicias requiruntur,
sunt opulentissimis, munitissimis & populosis
oppidis egregiis, pagis eximiis, commodissimi
mercibili navium copia. Incolæ ut olim,
virtute militari sunt celeberrimi, artibus
libri & navalis artis peritissimi
Marchionat. Sacri Imperij
Domin. Frisiæ
Domin. Ultrajectum
WALCHEREN
ZEELAN
DIA
SCOUWEN
Doorleedt
De hulm
Rosse banck
G E R
Mase flu.
Die gasten
Heyde
Scheveninghen
Olim hic Ostium Rheni & arx Britannica
Noortwijck op Zee
Zantvoort
Overveen
Haerlem
Bulscampveldt
Brugghe
Sluys
Vlissingen
Middelburg
Veere
Zierickzee
Goes
Brouwershaven
Goere
Voorn
Briel
Gravesande
Hage
Delft
Leyde
Vlaerdingen
Schiedam
Rotterdam
Dordrecht
Gouda
Amsterdam
Muyden
Naerden
Utricht
Amersfoort
Herderwijck
Elburg
DIE ZUYDE ZE
HOL LA ND
Ghendt
Tielt
Aelst
Dendermonde
S. Nicolaus
Hulst
Axele
Antwerpen
Bergen op zoom
Steenbergen
Breeda
S. Geertruydenberg
Heusden
Worcum
Gorichum
Leerdam
Bommel
Tiel
Buren
Wageningen
Rhenen
Arnhem
Nieumegen
Grave
Ravesteyn
Cuyck
Boxmeer
Venlo
Gelder
Goch
Cleve
Emmerick
Rees
Wesel
Santen
Duysberch
Keyserswerd
Nuys
Ordingen
Crefeldt
Kempen
Moers
Ruremonde
Roermond
Sittart
Maseyck
Stockem
Hasselt
Tongeren
Diest
Halen
Leeuwe
Brussel
Mechelen
Lier
Herentals
Turnhout
Tongerloo
Aerschot
Eindhoven
Helmont
Peellandt
DIE PEEL
Hertogenbosch
Osterwijck
Deventer
Zutphen
Doesburg
Zwol
Campen
Groll
Borckeloo
Lochem
Bredevoort
Boecholt
Anholt
Almeloo
Twete
Oldenzeel
Enschede
Ootmarsen
Delden
Goor
Hengel
Borne
Oostmarsen
F L A N D R I A
B R A B A N T I A
B R A N T I A
I N S U L A
G E L D R I A
C O M I T A T U S
V E L U W E
Z U T P H A N I A
T R A N S I S A L
T W E N T
C L I V I A
W E S T P H A L I A E P A R S
V I A
L I M B O R G
S T I S
C A M P I N I A
D U C A T U S
IN S U L A
B A T A V I A
T E I S T E R B A N T
Z E L A N D I A
Gulick
Linnich
Heinsberg
Gangelt
Erkelens
Dalen
Gelabbeck
Aken
Valkenborg
Weert
Bree
Hamont
Peer
Beringhen
Lummen
Diest
Sichenen
Gheel
Moll
Balen
Lomel
Postel
Rosendael
Woude
Ruoven
Steenbergen
Tolen
Overflacquee
Goerdercee
Geertruydenbergh
Oosterhout
Dussen
Woudrichem
Loevestein
Zalt Bommel
Culenborg
Vianen
Montfort
Oudewater
Schoonhoven
Amersfoort
Barnevelt
Voorthuysen
Putten
Hattem
Elspeet
Harderwijck
Nieuspeet
Hulshorst
Oosterbeeck
Renkum
Doornwaert
Ede
Lunteren
Harskamp
Otterloo
Apeldoorn
Loo
Hoenderloo
Voorst
Lochem
Vorden
Hengelo
Diepenheim
Goor
Rijssen
Holten
Wierden
Hellendoorn
Oldenzeel
Ootmarssen
Enschede
Haeksbergen
Eibergen
Groenlo
Winterswijck
Aalten
Bocholt
Borken
Raesfelt
Dorsten
Holt
Dynslake
Gemen
Stadtloen
Vreden
Alstede
51
52
O R I E N S

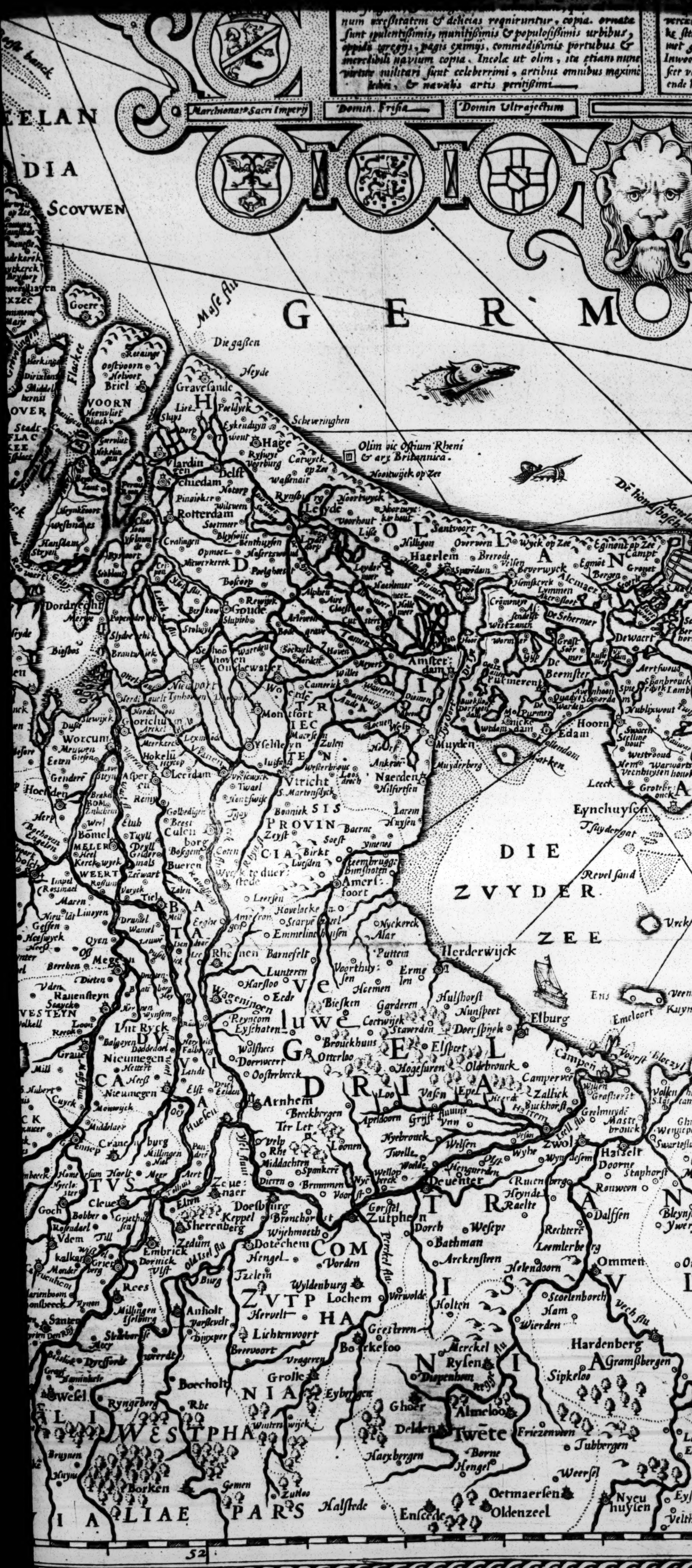

num necessitatem & delicias requiruntur, copia. ornatæ
sunt opulentissimis, munitissimis & populosissimis urbibus,
oppidis regijs, pagis eximijs, commodissimis portubus &
incredibili navium copia. Incolæ ut olim, ita etiam nunc
virtute militari sunt celeberrimi, artibus omnibus maximè
dediti, & navalis artis peritissimi.
Marchionatus Sacri Imperij
Domin. Frisiæ
Domin Ultrajectum
ZEELAN
DIA
SCOUWEN
Goere
Flackee
Overflackee
VOORN
Briel
Oostvoorn
Helvoet
Mase flu
Die gasten
Heyde
Gravesande
Hage
Scheveringhen
Olim vic Ostium Rheni & arx Britannica.
Noortwijck op Zee
Delft
Schiedam
Vlardingen
Rotterdam
Leyde
Catwyck op Zee
Wassenaer
HOLLAND
Haerlem
Santvoort
Wyck op Zee
Egmont op Zee
Beverwyck
Alckmaer
De Schermer
De Beemster
Purmerent
De Waert
Hoorn
Edam
Amsterdam
Muyden
Muyderberg
Naerden
Marken
Enchuysen
Leeck
Dordrecht
Goude
Oudewater
Woerden
Montfort
Yselsteyn
Vtricht
Vianen
Leerdam
Gorichum
Worcum
Heusden
Bomel
Tiel
Culenborg
Buerem
Wyck te duerstede
Amersfoort
Soest
Baerne
Eembrugge
Bunschoten
Hilversen
Huysen
Laren
DIE ZVYDER ZEE
Revel sand
Vrck
Ens
Emeloort
Herderwijck
Elburg
Campen
Hattem
Zwol
Hasselt
Putten
Nyckerck
Barnevelt
Voorthuysen
Ermelen
Harderen
Hulshorst
Nunspeet
Doesbourgh
Rhenen
Wageningen
Arnhem
Veluwe
GELDRIA
Apeldoorn
Deventer
Zutphen
Doesburg
Bronchorst
Nieumegen
Grave
Cranenburg
Cleue
Emrick
Rees
Wesel
Santen
Goch
Anholt
Bocholt
Borken
Lochem
Borckeloo
Grolle
Ghoer
Almeloo
Delden
Twente
Oldenzeel
Enschede
Hengel
Ommen
Hardenberg
Gramsbergen
Dalffsen
Raelte
Heynde
Rouwen
Staphorst
ZUTPHANIA
WESTPHALIAE PARS
Vechte flu
Yssel flu
Rhyn flu
Lingen
Wijlem
Deutechem
Veltkamp
Nyeu huysen
52

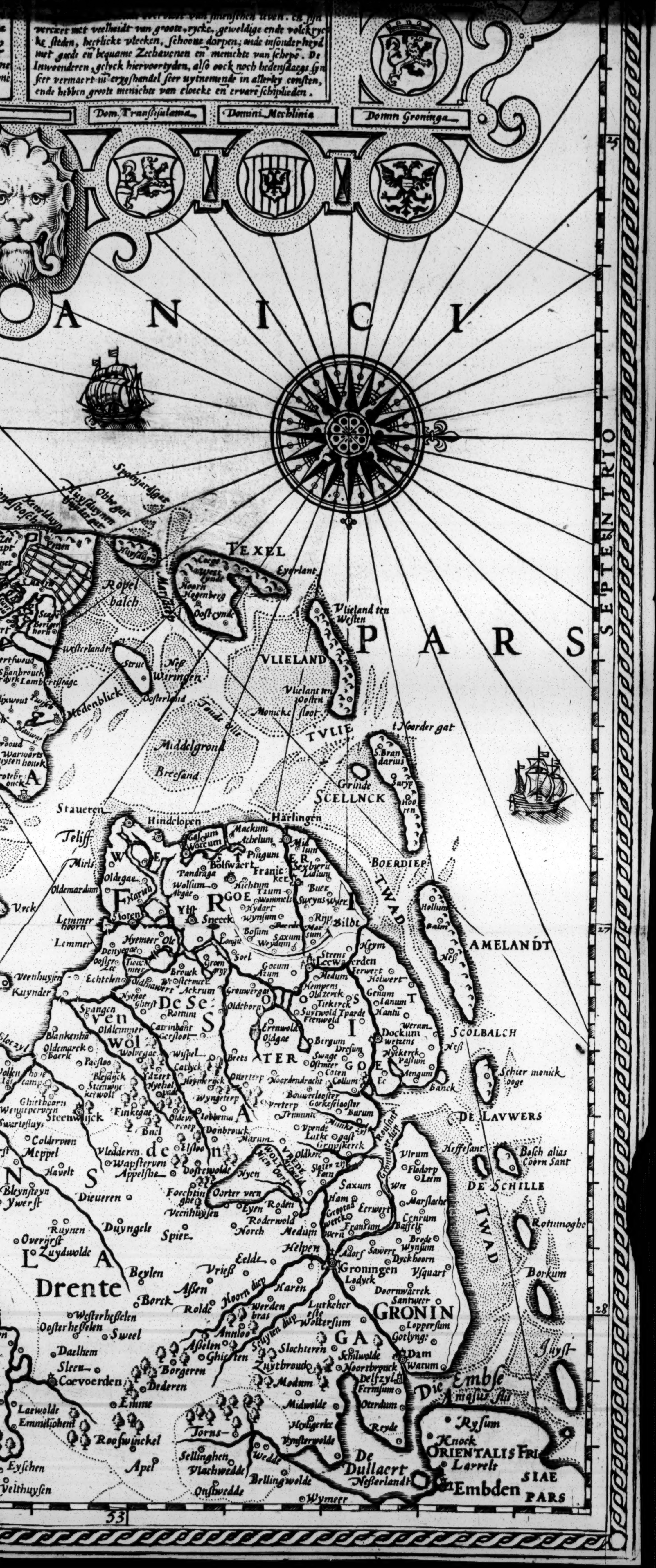

overvloet van ſmenſchen leven. en ſyn verciert met veelheidt van groote, rycke, geweldige ende volckrycke ſteden, heerlicke vlecken, ſchoone dorpen; ende inſonderheyd met goede eñ bequame Zeehavenen eñ menichte van ſchepē. De Inwoonderen, gelyck hiervoortyden, alſo oock noch hedenſdaegs ſyn ſeer vermaert iñ crygſhandel ſeer uytnemende in allerley conſten, ende hebben groote menichte van cloecke eñ ervarē ſchiplieden.

Dom. Tranſiſulania
Domini Mechlinia
Domin Groninga
ANICI
PARS
SEPTENTRIO
TEXEL
Eyerlant
Vlieland ten Weſten
VLIELAND
Vlielant ten Ooſten
Monicke ſloot
TVLIE
t Noorder gat
SCELLNCK
Wiringen
Middelgrond
Breeſand
Staueren
Hindelopen
Härlingen
Franicker
Sneeck
Bolſwaert
Leewarden
Dockum
Bildt
BOERDIEP
TWAD
AMELANDT
SCOLBALCH
Schier monick ooge
DE LAVWERS
Boſch alias Coorn Sant
DE SCHILLE
Rotumoghe
Borkum
Juyſt
Die Embſe Amaſius flu
Ryſum
Knock
ORIENTALIS FRISIAE PARS
Larrelt
Embden
De Dullaert
Neſſerlandt
Wymeer
Delfzyl
Groningen
GRONINGA
Drente
Coevoerden
Steenwijck
Meppel
Ooſtwolde
Wedde
Bellingwolde
Vlachwedde
Onſtwedde
Sellinghen
Apel
Velthuyſen
Eyſchen
Roeſwinckel
Emme
Borger
Dederen
Beylen
Aſſen
Rolde
Annloo
Eelde
Vrieſ
Haren
Slochteren
Zuydbrouck
Modum
Midwolde
Schilwolde
Noortbroeck
Appingedam
Dam
Watum
Farmſum
Oterdum
Reyde
Uſquart
Loppersum
Dyckhoorn
Leek
Marum
Surhuyſen
Buer
Burum
Collum
Metſlawier
Oldeboorn
Dewolde
Lemmer
Slooten
Workum
Galsum
Worcum
Ylſt
Mackum
Pingum
De Sevenwolden
Blankenha
Oldemarck
Zwartſluys
Ghiethoorn
Havelt
Dieueren
Duyngele
Spier
Overijſt
Zuydwolde
Weſterheſſelen
Ooſterheſſelen
Sweel
Daelhem
Sleen
Larwolde
Emmichoven
53
25
26
27
28

Corte beſchrijvinghe vande Nederlantſche Caerte.

NEderlandt heeft zijnen name om dat het neder ende leegh is van gelegentheyt/ten aenſiene vā Hoogh Duytſlandt/ want om zijn leeghte verſcheyden groote Revieren vande hooghe gheberghten daer lancx dore nedervallē inde groote Zee. Dit Nederlandt/ hier voortijden beſtaende van verſcheyden Souvereyne Provintien/ is vande Hertoghen van Bourgoendien/daer nae vande Ertſ-Hertoghen van Ooſtenrijck onder eenen Heere/Keyſer Carolus de vijfde/ ende zijnen Sone Coninck Philips ghebrocht: wort generaelijck genomen alleenlijck voor dat deel/ dat ſy beſeten ende over gheheerſchet hebben. Van dit Nederlandt ſochte de ſtrijtbare Hertogh Carel een Coninckrijck van Bourgoendien te maken/ maer om dat elcke Provintie Souvereyn was/ ende byſondere Privilegien/oude rechten eñ hercomen hadden/mede verſcheyden maten ende ghewichten/ eñ noyt hunne Princen/andere dan ghelimiteerde ofte bepaelde maght ofte authoriteyt over haer hadden willen conſenteren/ ſoo is ſulcx achter ghebleven. Dierghelijcke ambitieuſe pretentien/zijn ten dage den waren oorſpronck ende oorſake van deſe oorloghe gheweeſt.

Dit Nederlandt is bepaelt metter Oceaenſche Noort-zee/ met het Graefſchap van Embden ende Reviere Ems/het lant van Benthem eñ Weſtphalen/de landen van Cleef ende Gulck/ Lubeeck/ het Biſdom van Colen eñ Triere/het lant van Lotringen ende Vranckrijck.

Dit Nederlandt wort in Vranckrijck/ Spaengien ende Engelant/ Flanders ghenaemt/ nae hun naeſte gheleghene Provintie/ ende die de grootſte van allen is/eñ wel eer de treffelijckſte in Coopmanſchap is gheweeſt/ende in Duytſlandt/ Brabant/ende in Ooſtlandt/meeſt Hollandt.

In ouden tijden voor Chriſtus gheboorte wert dit vande Romeynen ende Julius Ceſar/ begrepen onder Gallia Belgica ofte Belgium, eenen naem hun van haer ghebueren ghegheven/om hare trotzicheyt ende ſtoutheyt wille/ als hun altijt ſeer belghende alſmen hun vryicheyt ofte ghewoonten erghens wilde te cort doen. Een volck na Julius Ceſars ſchrijven/ die de ſterckſte ende vroomſte van geheel Gallia waren/ ſy waren doen verſcheydelijcken ghenoemt Garmanij, Batavi Fryſij, Advatici, Menapij, Attrebati, Nervij Morini, &c vande welcke de, aldertreffelijckſte Hiſtori-ſchrijver der Romeynen Cornelius Tacitus, van over 1450. Jaren ſchrijft datſe doen vande Monarchien vande werelt de Romeynen verclaert worden vrienden gheſellen ende broeders vanden Roomſche volcke/ welcke eere weynigh vergont werde/ als die bevindende het ghetrouſte/vroomſte/ ende clouckſte volck van de werelt/ waeromme ſy uyt haer vercoren hun lijf-bewaerders/ eñ in hun ſwaerſte oorloghen/werden ſy als de beſte gheacht. Sedert na den onderganck vande Roomſche Rijcken/ hebben hun ſelven boven ander volcken beſt bevrijt van alle dienſtbaerheyt ende overloopinge/ ſelve hebben ander Natien overvallen/als met de Zaliſche ende Vryeen-Zeeſche haer ghebueren/Vranckrijck vermeeſtert/ nae duydelijc bewijs der Hiſtori-ſchrijvers/ voornemelijck van deſe onſe tijden/ eñ aldaer de Zallijcke wetten inghevoert/metten naem Vry-hanſen, ofte Franſe ofte Franſoyſen. Byſondere beſchrijvinghe vande Nederlantſche Provintien/zijn by verſcheyden Hiſtori-ſchrijvers te vinden/ als van Brabant by Hadrianus Barlandus, van Vlaenderen by Iacobus Mercantius, van Hollandt/Hadrianus Iunius, ende een generale beſchrijvinghe/ by Lodevick Guiciardin.

Dit Nederlandt wort gherekent rontſ-omme te begrijpen ontrent 340. Vlaemſche mijlen/ofte duyſent Italiaenſche ofte Engelſche mijlen. Het heeft meer dan twee hondert gemuerde ſteden/ ende wel 150. die ſteden recht hebben: Haer Dorpen zijn in deſe laetſte Oorloge ſeer gheminderdt. De Landouwe is doorgaens meeſtendeel plat/ behalven in Lutzenburgh/ Limborgh/ Namen/ ende Henegouwe/ daer het berghachtich is. Ende in een deel van Brabant/Vlaenderen/Gelderlandt ende Over-Yſſel iſt ſantachtigh/ ende is ghemeenlijcken ſeer vruchtbaer/ſelve de landen na zuyden gheleghen gheven eenigen wijn. Heeft op de hooghe landen ſchoon luſtighe Boſſchagien/gheeft alderhande gheboomten/als ſchoone Linden ende Abeelen; de Landen zijn vol van alderhande Vee. De Boſſchen vol Voghelen in grooter menichten/de Zee ende Revieren ſeer Viſch-rijc/geeft ſeer ſchoone ſtercke ende groote Paerden/als in Vlaenderen/Zeelandt/ Hollandt ende Vrieſlandt. De locht is generaelijcken behalven de Zee-kant goet ende gheſont/ hoe wel vochtigh ende groff generatyf. Het is een lant ſeer bequaem gheleghen voor alle de principale landen van Europa/ om daer mede te handelen door zijn groote Revieren/ als den Rhijn/ die afcomt uyt het Swetſche gheberghte/ dweers door Duytſlandt/ weſende de Danou de grootſte vā Europa. De Maſe uyt het Bourgoendiſche gheberchte van Langres af. De Schelde comt uyt Picardijen ende Vermandijs. Ende voorts is de Zee haer ſo gerievelijc gheleghen/datmen van daer can zeylen binnen twee dagen ende twee nachten/tot in Noorweghen/ende binnen vijf oft ſes dagen tot in Denemarcken/ende van daer nae Sweden/ &c. Weſtwaert cannen in weynighe uren in Enghelandt varen/ende voorts om de cuſten van Vranckrijck/in Spaengien/ende om beyde de Indien te bezeylen bequaem.

Nederlant/principaelijck Hollandt ende Zeelandt zijn ſeer Schiprijck/waer inne oock haer macht meeſt beſtaet/ haer neringhe ende welvarē/zijnde ongeloovelijc/dat by wijlen daer uyt geſeylt zijn 7. oft 800. groote Schepen/ tſeffens op Coopvaerdije Ooſtwaert/ behalven die Wſt-waert op Engelant/ Vrancrijc/ Spaengien/Italien/ de Eylanden/ofte de Cuſten van Africken eñ beyde de Indien bezeylen/ met groot getal van Schipſ-volc; Beneffens deſe Coopvaerdije/zijnder noch veel honderden ſchepen die ſy Buys-ſchepen/ Dogh-booten ende Crabbens noemen/die op de Viſſcherije vanden Harinck/ Cabbelliauw ende Salm-vangh varen. Op den Haringh-vangh alleene wel ſeven oft acht hondert/doende elck Jaerlijckx drij reyſen/ ſoo dat het onſprekelijck is den rijckdom die de zee hun gheeft/met het ghetal van zee-volck/ dat hun daer mede gheneyrende is/behalven dat hun gheheele Steden ende Dorpen met wijf ende kindt geneyren met netten te breyen/ ſchepen te timmeren/eñ ſcheeps gereetſchap te maken.

Het volck van Neerlant is doorgaens groot/ſterck/fray/ wit ende wel ghemaeckt/ aerdende elcke Provintie wat na hun ghebueren/als Ooſtwaert nae den Ooſterlinc/ Zuyt-waerts/ na de Hooch-duytſche ende Weſtwaert nae den Franſoys. Sy cleeden hun redelijck wel/ lightveerdigher dan de Hoogh-duytſchen doen/ volghen de ghebueren nieuſgiericheyt. Zijn totten dranck ghenoech gheneghen/ maer niet ſo vele als Hooch-duytſchen noch niet ſo vele als ſy over 60. ofte 80. Jaren pleghen. Sy zijn doorgaens coel ende gheſtadich in alle hunnen handel/in't gheluck ofte ongheluck niet ſeer veranderende/ zijn nochtans vernuft ghenoech/ ſeer induſtrieus ende bequaem om alle conſten te vinden/ begrijpen ende leeren/ daerom alle natien te boven gaende/zijn altijt ſeer doende ende werckende ende niet ledigh/ gheneghen tot Neringhe ende Coopmanſchappen/ die ſy drijven alle de werelt over/ meer dan andere/ elcken ghedienſtich/ niet ſoo hoovaerdigh ofte ambitieus als veel andere/maer zijn van natueren ſpaerich ende ſeer gheneghen tot ghewin/daeromme gheerne andere landen beſoecken/want men bycans in alle landen ſal vinden ghedienſtighe Nederlanders. Inſghelijcx zijn oock het vrouwen volck ſo gedienſtich ende tot alle wercken haer beghevende/ als elders de knechten/ ſelve veel Coopmanſchappen drijvende/ende omgaende alomme mede onder de mans in alle eerbaerheyt/grouwelende het overſpel/ hoe wel hun mannen volck veel van huys zijn/ tot verwonderen van veel natien.

Sy leeren ende ſpreken lichtelijck alderhande talen/haer oude ſprake is Duyts/ende ſpreken mede wals (een ghebroken tale van't Latijn) op de Franſche frontueren. Het Duytſch is een herde/ maer een rijcke ende volcomen tale/van outheyt ende volcomenheyt alle andere te boven gaende/ den rijckdom ende ouderdom vande tale/ is daer aen te mercken/ datter meer dan 2170. woorden van een ſyllabe zijn/ als Simon Stevin van Brugge bewijſt/ dieſe alle beſchrijft. Een tale ghenoegh de ſelvighe diemen aldaer over 1600. Jaer in Iulius Cæſars tijden ſprack/dan dat elcke Provintie t'gheluyt ofte accoort heeft aengenomen van zijn gebueren/een tale die in haren gront/wijder eñ verder gheſproken wort/als lichtelijck gheen andere/ ſtreckende van Calis in Vranckrijck tot in Noorweghen/Sweden/ Lyflandt/ ende noch voorder. Het is een landt daer de vreemde man willecomer is/ dan in eenighe ander landen. Het is een volck Godtvruchtich ende oude Chriſtenen/ daeromme qualijck connen aennemen veel nieuwe/ als Spaenſche ſuperſtitien/beter den Maranen ende Moriſken paſſende/dan haer lieden. Een volck tot vryheyt gheneghen/alſoo alle hiſtorien ende de hedendaeghſe oorloghen bewyſen.

Dit Nederlant wort ghemeynelijck ghenoemt de ſeventhien Landen/om datmen daer den Princen ſeventhien tijtelen van toegeſchreven heeft/ſonder andere merckelijcke redenen. Want de Landen niet beſchreven ofte gheroepen worden op ghemeyne vergaderinghe/noch en contribueren/noch en ſtemmen alſoo niet totte ghemeyne laſten. Want het Marck-graefſchap des heylich rijcks ofte van Antwerpē/ wort onder de Provintien niet gherekent/het Hertoghdom van Limborgh met Valckenborgh ende Dalem/ reſorteren onder Brabant. Voorts Doornick ende Torneſis/met Rijſſel/ Doway ende Orchies worden ghemeenlijck onder de ſeventhiene niet ghenoemt/ nochtans contribueren beyde/elck als een Provintie. Deſghelijcks Valencijn ende Drenten. Ontrent den Jare 1550. ten tijden vanden Keyſer Carolus de vijfde/ heeft dit Nederlant/ den Keyſer een bede gheconſenteert van drij hondert duyſent gulden ter maent/ diemen Noventale, ofte neghenformighe noemde. In deſe ſchattinghe vintmen dat Limborgh/Lutzenborgh/mede Gelderlandt ende Groeningen niet en betaeldē/zijnde Fruntuer verarmt oft in achterheyt ſo datter maer en contribueerden/Brabant/Vlaenderen/Artoys/ Henegouwe/ Valenchijn/Rijſſel/ Douwaey/ Orchies/Hollant/Zeelant/ Namur/ Doornick/Tourneſis/ Mechelen eñ Vtrecht/te ſamen derthiene/ nochtans achtmen dat de andere/in generale beſchrijvinghen ende ſtemminghen niet uyt gheſloten worden.

Van dit Nederlandt ofte zijne Provintien (nu door oorloghe Anno 1607. verdeylt) worden beſeten by de Ertſ-hertoghen Albertus ende Iſabella Clara &c. Deſe/Brabant/ Limborgh/Lutzenborgh Vlaenderen/ Artoys/ Henegouwe/ Namur/Ryſſele/ Douway/Orchies/ Doornick ende Tourneſis/ Mechelen ende Valenchijn/ooc Camerijck met noch een quartier van Gelderlant/ende de heerlijcheyt van Linghen/uytgheſeyt eenighe ſtucken van Brabant ende Vlaenderen/ die haer partijen noch houden/ zijnde fraey ſchoone Landen die niet dan vrede van doen hebben. De Staten vande vereenichde landen beſitten de reſte/te weten/de drij quartierē van Gelderlant/Hollant/ Zeelandt/ Vrieſlandt/ Vtrecht/ Groeninghen ende ommelanden/ Over-Yſſel ende Drenthen/met eenighe leden van Brabant ende Vlaenderen/zijnde alle contribuerende landen/die totten Oorloghe haer ſelven ſchatten.

Wy ſullen nu wat verhalen vanden particulieren ſtaet/ daer hun deſe voorſchreven Provintien nu dit Jaer 1607. in bevinden/ ter wijlen nu in beſtant ſtaen/op voorſlach van vrede-handel/ als eerſt van die onder de Ertſ-hertoghen zijn ghelegen/ is Brabant ghenoech gheheel beſeten/uytgenomen de Steden Bergen op zoom/Breda/ Steenberghen/Willem-ſtadt ende Grave/ende eenighe ſterckten. Een lant dat in deſe oorloghe deſe 41. Jaren veel gheleden heeft/ ſoo van hare vyanden/als van hun eygen Chrijſ-volc/om quade betalinge gemuyteneert/groote overlaſt doende/dat het wonder is/dat het noch ſo wel vaert ende uyt-houdt. Daer by de macht van't Lant af te meten is: dan het heeft veel goede ſteden/ daer den Landt-man zyn toevlucht toe heeft. De Stadt Loven/ houdt haer noch redelijcken/ Bruſſel heeft haer alder-beſt met het Hoff gencert/nu in goeden ſtate. s'Hertogen-Boſſche/ hoe wel veel aenſtooten ende beleghering he heeft gheleden/is ghenoech in ſtate ghebleven/dan Antwerpen mede een Hoofſtadt ſoo wijt vermaert om haren Coophandel eñ ſchoonheyt/ heeft aldermeeſt geleden/ geplondert/ veel afghebrant ende gheſchat gheweeſt/ende heeft noch een Caſteel moeten bouwen/ dat ſy daghelijcx te ontſien hebben/ende ſoo dat den grooten Coophandel aldaer vergaen is/ eenlijc eenighe Hoofſche Negotianten ofte Financiers die Stadt noch wat ophoudende. Soo dat Brabant wel van d'een helft van zijn volck ende inwoonders/binnen deſe Oorloghe vermindert is.

Mechelen een Souverayne ſtadt eñ Heerlijckheyt/heeft tweemael inghenomen ende ſchandelijcken ten gronde gheplondert gheweeſt/ als gheen Stadt daer ontrent deſghelijcx/ heeft vrede van doen.

Limborgh/Valckenborgh ende Dalem hebben mede veel geleden/ deſghelijcx Namur/maer nu in't leſte onthouden hun redelijck. Lutzenborgh is de gheheelſte van allen de Nederlandtſche Provintien ghebleven/hebbende niet veel meer dan door-tochten gheleden.

aengenomen van zÿn gebueren/een tale die in haren gront/wÿder ẽ verder gheſproken wort/als lichtelÿck gheen andere / ſtreckende van Calis in Vranckrÿck tot in Noorweghen/Sweden / Lyflandt / ende noch voorder. Het is een landt daer de vremde man willecomer is/ dan in eenighe ander landen. Het is een volck Godtvruchtich ende oude Chriſtenen / daeromme qualÿck connen aennemen veel nieuwe/ als Spaenſche ſuperſtitien/beter den Maranen ende Moriſken paſſende/dan haer kleden. Een volck tot vryheyt gheneghen/alſoo alle hiſtorien ende de hedendaeghſe oorloghen bewyſen.

Dit Nederlant wort ghemeynelÿck ghenoemt de ſeventhien Landen/om datmen daer den Princen ſeventhien tÿtelen van toegeſchreven heeft/ſonder andere merckelycke redenen. Want de Landen niet beſchreven ofte gheroepen worden op ghemeyne vergaderinghe/noch en contribueren/noch en ſtemmen alſoo niet totte ghemeyne laſten. Want het Marck-graeſſchap des heylich rÿcks ofte van Antwerpẽ/ wort onder de Provintien niet gherekent/het Hertoghdom van Limborgh met Valckenborgh ende Dalem / reſorteren onder Brabant. Voorts Doornick ende Torneſis/met Rÿſſel / Doway ende Orchies worden ghemeenlÿck onder de ſeventhiene niet ghenoemt / nochtans contribueren beyde/elck als een Provintie. Deſghelÿcks Valencÿn ende Drenten. Ontrent den Jare 1550. ten tÿden vanden Keyſer Carolus de vÿfde/ heeft dit Nederlant/ den Keyſer een bede gheconſenteert van dry hondert duyſent gulden ter maent / diemen Noventale, ofte neghenformighe noemde. In deſe ſchattinghe vintmen dat Limborgh/Lutzenborgh/mede Gelderlandt ende Groeningen niet en betaeldẽ/zÿnde Fruntuer verarmt oft in tachterheyt ſo datter maer en contribueerden/Brabant/Vlaenderen/Artoys/ Henegouwe / Valenchÿn/ Rÿſſel/ Douwaey/ Orchies/ Hollant/ Zeelant/ Namur/ Doornick/ Tourneſis / Mechelen ẽ Vtrecht/te ſamen derthiene/ nochtans achtmen dat de andere/in generale beſchrÿvinghen ende ſtemminghen niet uyt gheſloten worden.

Van dit Nederlandt ofte zÿne Provintien (nu door oorloghe Anno 1607. verdeylt) worden beſeten by de Erts-hertoghen Albertus ende Iſabella Clara &c. Deſe/Brabant/ Limborgh/Lutzenborgh Vlaenderen / Artoys / Henegouwe / Namur/Rÿſſele/ Douway/Orchies/ Doornick ende Tourneſis/ Mechelen ende Valenchÿn/oock Camerÿck met noch een quartier van Gelderlant/ende de heerlÿckheyt van Linghen/uytgheſeyt eenighe ſtucken van Brabant ende Vlaenderen / die haer partÿen noch houden/ zÿnde fraey ſchoone Landen die niet dan vrede van doen hebben. De Staten vande vereenichde landen beſitten de reſte/te weten/de dry quartierẽ van Gelderlant/Hollant/ Zeelandt/ Vrieſlandt/ Vtrecht/ Groeninghen ende ommelanden/ Over-Yſſel ende Drenthen/met eenighe leden van Brabant ende Vlaenderen/zÿnde alle contribuerende landen/die totten Oorloghe haer ſelven ſchatten.

Wy ſullen nu wat verhalen vanden particulieren ſtaet / daer hun deſe voorſchreven Provintien nu dit Jaer 1607. in bevinden/ ter wÿlen nu in beſtant ſtaen/op voorſlach van vrede-handel / als eerſt van die onder de Erts-hertoghen zÿn ghelegen/ is Brabant ghenoech gheheel beſeten/uytgenomen de Steden Bergen op zoom/Breda/ Steenberghen/Willem-ſtadt ende Grave/ende eenighe ſterckten. Een lant dat in deſe oorloghe deſe 41. Jaren veel gheleden heeft/ ſoo van hare vyanden/als van hun eygen Chrÿſ-volc/om quade betalinge gemuyteneert/groote overlaſt doende/dat het wonder is/dat het noch ſo wel vaert ende uyt-houdt. Daer by de macht van't Lant af te meten is: dan het heeft veel goede ſteden / daer den Landt-man zyn toevlucht toe heeft. De Stadt Loven / houdt haer noch redelÿcken / Bruſſel heeft haer alder-beſt met het Hoff geneert/nu in goeden ſtate. s'Hertogen-Boſſche/ hoe wel veel aenſtooten ende belegheringhe heeft gheleden/is ghenoech in ſtate gebleven/dan Antwerpen mede een Hooft-ſtadt ſoo wÿt vermaert om haren Coophandel ẽ ſchoonheyt/ heeft aldermeeſt geleden / geplondert / veel afghebrant ende gheſchat gheweeſt/ende heeft noch een Caſteel moeten bouwen/ dat ſy daghelÿcx te ontſien hebben/ende ſoo dat den grooten Coophandel aldaer vergaen is/ eenlÿc eenighe Hoofſche Negotianten ofte Financiers die Stadt noch wat ophoudende. Soo dat Brabant wel van d'een helft van zÿn volck ende inwoonders/binnen deſe Oorloghe vermindert is.

Mechelen een Souverayne ſtadt ẽ Heerlÿckheyt/heeft tweemael inghenomen ende ſchandelÿcken ten gronde gheplondert gheweeſt/ als gheen Stadt daer ontrent deſghelÿcx / heeft vrede van doen.

Limborgh/Valckenborgh ende Dalem hebben mede veel geleden/ deſghelÿcx Namur/maer nu in't leſte onthouden hun redelÿck. Lutzenborgh is de gheheelſte van allen de Nederlandtſche Provintien gebleven/hebbende niet veel meer dan door-tochten gheleden.

Henegouwe/Artoys/Valencÿn/Rÿſſele/ Doway / Orchies / Doornick / ende Torneſis met Camerÿck/hebben in't beginſel des Crÿghs hare voornaemſte Steden beleghert ghedwonghen ende gherantſoent gheweeſt/het platte landt bedorven ende op-ghegheten / dat hun niet deyrde/mits ſy inde Franſche Oorloghen ſulcx meer ghewent waren/ dan in deſe leſte Jaren: Sy hebben hun te bedancken van goeden welſtant ende neringhe/Oorlooghſche wÿſe/niet beſonders dan over de ſchattinghen te claghen.

Vlaenderen heeft aldermeeſt in deſe 41. Jarighe Oorloghen haer te beclaghen/als van oproerighe ghemeente verheert / ende met afbreken vande Beelden/ alle haer hooft-ſteden ende alle andere) beleghert/ghewonnen/ende veel geplondert gheweeſt/uytgeſteken Grevelinghen/ ende eenighe cleyne neſten / veel Steden ende groote Dorpen ende vryheden tot ſteenhoopen geworden / ſoo dat aldaer meer Steden/ Dorpen/Caſteelen ende Cloosters t'onder ghegaen/ zÿn/dan in eenighe andere Provintie/ſoo dat het meer dan d'een helft ghedepopuleert oft vermindert is van volck ende inwoonders/ alle de werelt over verſpreyt ẽ ghevlucht. De Erts-hertogen beſitten noch Vlaenderen/behalven Sluys/Axele / Biervliet/ Ardenborgh met eenighe Schanſen ende Sterckten. Teghen deſe Steden / ende de Steden van Brabant boven verhaelt/ſoo beſitten ſy in Gelderlandt een quartier-ſtadt Ruermunde/ met Gelre / Venlo/ Wachtendonck/Stralen / &c. met Grolle/ ende voorts de ſteden van Linghen ende Oldenzeel/in't uyterſte van't Nederlandt. Somma zÿn landen die lichtelyck met eenen ghewenſchten vaſten vrede weder ſouden floreren.

De Staten vande Nederlantſche vereenichde Provintiẽ/ beſitten het reſterende Nederlant/ te weten/van Gelderlandt beſitten ſy de dry deelen met het Graefſchap Zutphen/daer af dat heur partye beſidt Grol/ende deſe landen hebben alle veel gheleden met belegheringhen innemen ende plonderinghen van hare beſte ſteden/ẽ ten leſten wel minſt gheproſpereert neffens d'ander Provintien.

Hollandt heeft wel ſeer groote verwoeſtinghe gheleden/ boven alle andere/haer ſteden beleghert/ghewonnen/verbrant/&c. maer is ten leſten mette Oorloge ghecomen tot binne-landtſche ruſte / in proſperiteyt ende grooten rÿckdom / naer dat het zÿn gebueren tot frontueren hadde ghekreghen/ende is van volck ende ſchepen ſeer vermenichfuldicht/ſoo datſe alle de werelt heden-daechs paſſeren in ſchip-vaert/bezeylende de gantſche werelt / florerende mede in Coop-handel/dat te mercken is aen't floreren der ſteden van Amſterdam / Rotterdam ende meer andere.

Zeelandt hebbende veel gheleden/ ẽ alle haer ſteden met hongher ghedwonghen ofte beleghert/haer Dycken door-gheſteken / datmen over het landt voer / is nochtans ten leſten uyt de groote ellende ghewortſelt/weder-omme florerende met neringhe/volck ende ſchepen/ navolghende haer Devyſe/Luctor & emergo.

Vrieſlandt heeft mede veel gheleden/ maer wel cloeckmoedich hen inde Oorloge gedragen/ ẽ mede inde Contributiẽ hun wel gequeten/ẽ is noch proſpererende na ſtaet vande Oorloge.

Vtrecht heeft wel de meeſte verſmaetheydt ende onghelyck boven alle andere vanden Hertoghe van Alba gheleden / ende ſints mede in groot perÿckel gheweeſt door tweedracht/maer mette andere Provintien vereenicht/comt allenſkens weder in haer vorighe grootheydt ende proſperiteyt groeyende/in neringhe/in ſulcken Oorloghe.

Over-Yſſel ende Drenthe/haer principale ſteden zÿn belegert ẽ gewonnen gheweeſt/ſommighe meer dan eens/in deſe langhdurighe Oorloghe lÿdende veel afloopinghen / ende en zÿn nu noch niet in verſekerder ſtaet/weſende hun platte landt meeſt verwoeſt.

Groeninghen ende de omme-landen / hebben met haer ghebueren veel gheleden/de ſtadt is meer dan eens beleghert gheweeſt/ende ghedwongen/de omme-landen zÿn af gheloopen gheweeſt/ zÿnde nu in vredelÿcke ſtaet / doch meeſt onder contributie vande Garniſoenen van Linghen ende Oldenzeel / beſwaert met ſchattingen/ ſoo dat de Dorpen heur noch niet en connen te rechte hernemen. Niet te min zÿn de Nederlandtſche vereenichde Provintien /nu doorgaens in beteren ſtate dan d'andere/door dat ſy een open zee/ vry /ende daer by menichte van ſchepen hebben/waer mede ghenoech volle ghebiedt over de Oceaenſche noort-zee/ ende over de Rivier en ghenieten/ zÿnde daer over ſeer volck-rÿck/die van d'andere Provintien daer toe gheloopen zÿn/ op hope van Neringhe/ende om vryheyt van Religie (ſonder eenigerhande onderſoec) als om de Navigatie ende Coop-handel/ midts de goede gheleghendt. Waer by dat de ſelvighe/by de oorloge tegen natuere ende reden/meerderen ende floreren/ als blÿckt by hare gheſterckte / vergroote Steden / Schanſen ende coſtelÿcke ghebouwen. In voeghen dat Nederlandt generaelÿck hem mach beroemen / het treffelÿckſte landt nae zÿn grootte te weſen (in menichte van grooter/ſtercker ẽ volc-rÿcker Steden ẽ Fortreſſen) vande geheele werelt/ daer alle Martialiſten van gheheel Europa haer Ambacht gheleert / oft connen leeren hebben deſe 14. Jaren.

E.V,M.

Ode,

Op de Belgiſche ofte Nederlandſche Hiſtorie van onſen tyden/Beſchreven door Emanuel van Meteren.

Ghy/ ô Peerel aller Landen!
O des Werelts Paradijs!
Daermen vande verſte ſtranden
T'gheen opt raepten cloecke handen/
En t'alder-dierbaerſt' van prijs/
Placht met overvloet te ſlepen
Op u wel-ghebouwde ſchepen
D'uwen ſchat/u ſelver prijs.
Daer ſeer veel en vaſte Steden/
Conſtich/ſchoon/heerlijck gheſticht/
Haer mueren ten Hemel ſpreden/
End' in't rechtveerdich beleden
Van Themis waren ghelicht:
Daer de Deucht haer ſelfs quam cieren.
Daer Goods-vrucht/ en goe manieren
Bloeyden in haer rechte plicht.
Daer aerdich aen alle zyen
Pallas conſt veel-vuldich toond'
S'pinceels treck/t'ſcherpe ſtaels ſnyen
Door de natuer ſcheen te glyen/
Ja de conſt haer ſelf verſchoond':
Daer ſtantvaſt en neerſtich waken
Door des Wijſheyts ſchat te naken
Menich met glory bekroond'.
Wert nu/ Laes! door't ſchuym der aerden
Deerlijck om en t'om gheplaecht/
Vernielt door ſeer wreede ſwaerden/
(Die noyt Wijf noch Kindt en ſpaerden)
Gheſchoffiert/verdruckt/verjaecht:
Jae van s'Rijns totte Zees boorden
Sweeft niet dan ſchric/grouwel/ moordē/
Wreetheyt doof doet dat-men claecht.
Duytſche/ Walſch' en Spaenſche knechten
Rooven (laes!) al u cieraet:
Scheuren Hant-veſten en Rechten:
Gaen verbranden/ en beſlechten
Met ghewelt/of met verraet
V Steden: en t'aller plecken
Tyranſche Tropheen op-trecken
Met een Scytiſch overdaet.
Als haddenſ' op ons met reden
Haer wree tyranny ghewet:
Ghelijckſ' ô hoochſte booſheden
Van d'een Pool tot d'aer verbreden/
Op dat-men beweecht zy bet
Haer hulp en byſtandt te toonen/
Dat ſy dan met wreetheyt loonen/
Als de vryheyt is verplet.
Maer ghelijck de droeve ſwercken/
Op des Nevels duyſterheyt/
Of des nachts vocht bruyne vlercken
Vluchten/ſoo haeſt s'Hemels percken
Werden door de Sonn' verfreyt:
Jae ghelijck ſy ſelver moeten
Vlien/ als de vrees aende voeten
Haer d'eer' van NASSOVVVEN leyt/
Soo ſiet-men ſpoedich verdwynen
Haer loſſe redens verhael/
Met dat-men die ſiet verſchynen
Daer de waerheyts glants comt ſchynen/
MET'REN vande ſoete tael/
Die ghy in de BELGISCH' Hiſtory
Graeft tot veel vaſter memory/
Dan in marber of in ſtael.
O hoe heerlijck doet ghy blijcken
Der BELGHEN onvervalſcht recht!
Hoe-men dat meend' te doen wijcken
Door Machiavels practijcken/
Die-men looſlijck hadd' gherecht:
Hoe dat GOD de valſche laghen
Ghekneuſt heeft en neer-gheſlaghen
Met dieſ' hadden aen-ghehecht.
Hoe t'Voſſevel uyt-ghetrocken
Men ſtracx weer des Leeus aendeed':
En met ghewelt is ghetrocken
Om wreedelijck in te ſlocken
D'een voor/en nae d'ander Steed:
Hoe dat tot t'uyterſt' benouwen
Om de vryheyt te behouwen
Menich Vader-lander ſtreed'.
Hoe de hoop' van't trotſe Spaengien
(Onder't wijs en vroom beleyt
Vande PRINCEN vā ORANGIEN
Waer' eeren van ALEMANGIEN)
Te met inde Lucht verſpreyt.
Siend' ô wonder! in d'onweeren
Des krijghs meer en meer vermeeren
S'LANDTS moet/en voorſpoedicheyt.
Deeſ'en ander wonder-wercken
Door den HEER heerlijck ghewracht/
Voert ghy opte ſnelle vlercken
Des Faems om al s'Werelts percken
Vry van d'al-deckende nacht:
Dies u naem hooch boven't nyen/
MET'REN ſal tot elcks verblyen
Vlien van gheſlacht tot gheſlacht.

C. Taemſſon van Hoorn.

EER-DICHT
tot
Lof der Hiſtorien
Aen den
Eerweerdighen/ Wyſen ende ſeer Voorſienighen Heere/
EMANVEL van METEREN,
Schryver der Nederlandſche Gheſchiedeniſſen.

I

DE Aerde is verbult met wond'ren vanden Heere:
  Van Eeuw' tot Eeuwe oudt ſiet men God's daden groot:
Al wat voor is gheſchied/ die naer comt ſtreckt tot leere:
  De Waerheyd uyt het graf verryſet naeckt en bloot.
Maer wy/ als hadden wy het Maen-cop ſap ghedroncken/
  Vergheten wonder licht het wonder dat gheſchiedt:
Op onſes welluſts bed wy ligghen ſteeds en roncken:
  Daeromme God de Heer ons de Hiſtory biedt/
Die als het Caſtor heet ons Slaep-ſucht comt gheneſen;
  Die ons voor ooghen ſet de wercken die God werckt;
Die ons God-vruchtigh/ vroom end' Helden kloeck doet weſen;
  Die eenen Spieghel is/ daer men ſich ſelfs in merckt.

II

d'Hiſtory ons vertelt het ghene dat gheſchiedet/
  En wijcket nemmermeer van Waerheyd een ſtroo breedt:
Soodanigh is t'verhael dat ons dien Moſes biedet/
  Die ons van ons beghin beſchryvet goedt beſcheedt.
Soodanigh is t'verhael van Samuel beſchreven/
  Die ons voor ooghen ſet den Coningh quaedt en goedt.
En veel Propheten meer ons ſulck' Hiſtory gheven/
  Die niet uyt aerd en ſlijck/ maer uyt God ſelve vloedt.
Veel Mannen wijs-gheleert haer volghen naer van verre
  In het beſchryven trouw' van't ghene dat gheſchied;
Doch ick verheffe meer de Sonne dan de Sterre:
  Naeſt God comt haer de eer die ick d'Hiſtory bied'.

III

HIſtory, wel met recht den lof u is ghegheven/
Te zijn des Tijds ghetuygh/des Waerheyds Leyd-ſter vry;
Het Leven der Ghedenck/de Tucht-vrouw' van ons leven;
Een Bode die van ouds ons tydingh bringhet by:
Een Spieghel waer in wy ons leven wel betrachten
[Voor al de Vorſten groot/die hier als Goden zijn]
Al t'ghene dat men magh van alle leer verwachten/
Dat vindt men ſchier in u/als uwer borſten Wijn.
De Deughet end' ondeught die ſtelt ghy ons voor ooghen:
De Deught tot een voor-beeld/de ondeught tot afſchrick:
Den loon van goed en quaed comt ghy elck een vertooghen:
Ghy zijt ons wonder nut/ghy gheeft ons groot verquick.

IV

Al over langhen tijd t'voorleden waer vergheten/
Al over langhen tijd de Waerheyd ware doodt;
Al over langhen tijd den Tijd ſelf waer verſleten;
Al over langhen tijd vernielt waer t'Stam-boeck groot;
Al over langhen tijd waer de Ghedenck verdwenen/
Soo de Hiſtory die niet vaſte hield in ſtand:
Maer nu die Sonne is in s'Werelds Nacht verſchenen/
Blijft Waerheyd/Tijd/Ghedenck' en Stam-boeck in het Land.
Neemt de Hiſtory wegh/t'ſal al verwerret weſen;
Brenght de Hiſtory by/het ſtaet al op zijn ſte':
Daeromme moet elck een met vlijt Hiſtory leſen.
Hiſtory is ons nut in Oorlogh end' in Vre'.

V

Hiſtory is't Blaſoen/de Trommel/die comt wecken
Het Herte edel-vroom/om met het blancke ſweerdt
Den Vyand in't ghemoet als eenen Leeuw' te trecken/
Om voor het Vaderland te ſtryden onververt.
Hiſtory dede u gaen dwalen ſonder ſlapen
Des nachts/ Themiſtocles, als ſy u heeft vertelt
Wat dien Miltiades hadd' uyt-ghrecht met wapen.
End' als zy/Cæſar, u voor ooghen heeft gheſtelt
Den kloecken Jonghelingh/verwinner van de eerde/
Soo hebt ghy ſeer gheweent end' uyt-gheropen droef;
Och! dat ick noch niet meer ghedaen hebb' met den ſweerde!
Hiſtory vyſet op de herten als een ſchroef.

VI

Maer als ſy wonder hoogh den menſch heeft op-ghehalet/
Soo ſtellet ſy hem voor/hoe dat Gheluckes radt
Seer ſchielick keeret om/en dien eer morghen malet
Die heden prachtigh-trots verheven boven ſat.
Den Vorſten ſtellet ſy voor ooghen doodt en leven:
Wilt ghy als Sa-ul zijn? ghy vallet in u ſweerd:
Wilt ghy als David zijn? ghy wordet hoogh verheven:
Kieſt naer het graf te gaen/of heerſchen op de eerd!
Volght Alexandrum naer/ ghy winnet alle Landen;
Maer volght dien Dionys, men bant u uyt het Landt!
Die wreet en trots wilt zijn/comt in des doodes tanden:
Maer die Barmhertigh is/diens Rijck heeft vaſten ſtand,

VII

Ghelooft my/daer en is gheen Spieghel min bedriegigh/
Dan het Hiſtory-boeck/dat trouw' gheſchreven is:
Hier can ſich ſelven ſien de Coningh ſeer hoogh-vliegigh:
Want vleyers zijn hier niet/als in het Hof ghewis.
Of ghy u al verſtoort/Hiſtory lacht daer mede:
Wilt ghy u ſelfs niet ſien? ſiet in dees Spieghel niet.
Hiſtory vraghet niet naer dreyghen/ſtraffe/bede:
Die hier ſchoon weſen wilt/doe Deughet die men ſiet.
Wat ſtoort ghy u op my? wilt op u ſond u ſtooren:
(Roept de Hiſtory trouw')ick toon' u als ghy zijt:
Als Echo, weder-clanck/laet' ick u woorden hooren:
Die ſchoon van Deughden is/als hy ſich ſiet verblijt.

VIII

De Wyſe wijſ'lick ſiet in deſen Spieghel ſchoone/
In deſe Schole leert/ſtudeert in deſen Boeck;
Hier taſt hy naer den Puls van Landt/Stadt ende Croone/
En light op ſynen cant gheruſt in eenen hoeck.
Als hy de Vorſten ſiet onnooſel bloedt verghieten/
Als hy de Rechters ſiet verkeeren het ghericht/
Als hy t'Ghemeyne volck tot op-roer ſiet op-ſchieten/
Soo ſiet hy dat de roe al in de piſſe licht:
Maer als hy den Vorſt ſiet/als Herder voor de Schapen/
Als hy de Rechters ſiet het recht niet maken crom/
Als hy t'Ghemeyne volck niet ſiet gheneyght tot Wapen/
Soo ſiet hy dat het Land niet haeſt ſal keeren om.

IX

Hiſtory is een Kerck/daer men hoort ſtadigh preken
De Heyl'ghe Godes-vrucht. Hier is Trooſt; hier is Straf:
Trooſt voor de vrome li'en/voor booſe li'en het wreken:
Het Leven voor de Goe'; maer voor de Quae' het Graf.
Hier door ontvunckt in't Hert de Liefde Godes crachtigh:
De Hope werpt om hoogh den Ancker door de Lucht;
t'Gheloove omhelſt God/die onſes is ghedachtigh:
De Tonghe lovet God/het Herte naer God ſucht.
O groot Hiſtori cracht! o Heunigh! o Sucaden!
O Luſt-hof! Paradijs! o Hemel heyligh-bly!
Ick blyve in dees Kerck! Een ander magh u daden
Vertellen wijdt en breet: Dit is ghenoegh voor my!

X

IN deſe Heyl'ghe Kerck ſoud ick ſeer gheeren ſchryven/
DE METER, uwen Lof op eenen Marbel-ſteen:
Dan (ſiet!) voor deſen tijd moet ick het laten blyven:
God willet in dees Kerck ghelovet zijn alleen.
Ick bidde God den Heer/dat uwen Boeck magh weſen
Ons Helden een Blaſoen/ons Vaders Spieghel claer/
En voor ons eene School en Kercke hoogh-ghepreſen/
Daer wy in Hooren/Sien/en Leeren/jaer op jaer!
O ſoo het Heyligh Dicht can door de Wolcken dringhen/
Dat ick tot uwer Eer hier prent in deſen Serck/
Mijn GOD, verloſt ons Landt; wilt uwen Vreed' ons bringhen;
Ick ſal zijn u Blaſoen; Ghy Spieghel/School' en Kerck.

IACOBVS VIVERIVS, Medecijn.

Het eerſte Boeck.

Sommarie,

Ofte / Cort verhael van het eerſte Boeck.

Lodewijck van Male / Grave van Vlaenderen/ etc. trouwde A° 1369. de dochter van Brabant/by de welcke hy ghewan een dochter Margareta/ die trouwde Philips de ſtoute/ een ſone van Vranckrijck / ende Hertogh van Borgongien/die ghewan drie ſonen ende meer dochters: den oudtſten ſone was Jan den onvertſaeghden/ die van den Turck ghevangen werdt/ ende den Hertogh van Orleans dede vermoorden/ eñ ſelve van dẽ Dolphijn van Vranckrijck oock vermoort werdt: zijn broeders waren / d'een Antonis Hertogh van Brabant/etc. eñ Philips was Hertogh van Nevers. Jan voorſz. gewan by de dochter van Henegouwe/ Hollandt/ Zeelandt/etc. veel dochters / eñ eenen ſone/ Philips de goede genaemt/ die tot wrake over zijns Vaders doot/ vorderde den Coningh van Enghelandt tot de Croone van Vranckrijck/ daer nae liet zijns Vaders doot verſoenen. Op hem verſtorvẽ Brabant/Limborgh/Lutſenborgh/ Henegouwe/ Hollandt/Zeelandt/Vrieſlant/eñ oock Namur. Deſe liet na hem een ſone/ Carel den ſtrijdtbaren/ die veel oorloghen aennam/ ende werdt van de Switſers verſlaghen/ achterlatende een eenige dochter Maria/ die trouwde A° 1477. Maximiliaen van Ooſtenrijck. Deſe Maria liet achter een ſone Philips/ eñ een dochter: ende om dat ſy jongh ſterf/ſoo ghevielen in de Landen twiſt/oproeren eñ oorlogen/ die cort verhaelt worden/om de ghemeynſchap der oorlogen onſer tijden. Antwerpen werdt een Coopſtadt: het Tractaet van Entrecours met Engelandt wort ghemaeckt: de Hiſtorie van de Hertogen van Gelre wort verhaelt/eñ hoe Gelre aen Nederlandt gehecht werdt/met Wtrecht/Overijſſel/ eñ Groeninghen/etc. Philips van Ooſtenrijck trouwt de erve van Spaengien A° 1499. daer by ghewan twee ſonen ende vier dochters/ waer van Carel zijnen grootvader Maximiliaen ſuccedeerde in't Keyſerrijck A° 1519. ende werdt een machtigh Keyſer: Spaengien rebebelleert tegen hem: Luther begint ghereformeerder Religie te prediken/ daer tegen hem alle de Weerelt/Paus ende Keyſer ſtellen. De Placcaten over deReligie worden ghemaeckt/ waer uyt de beroerten ſpruyten. Loop van Munte wort geſtelt. Met Vranckrijc wort krijgh gevoert. Wt de oorloge in Duytſlandt ſpruyt weder de oorloge met Vranckrijck. Prince Philips van Spaengien trouwt Maria/Coninginne van Engelandt/daer hy de gereformeerde Religie verſtelt eñ vervolght. De Keyſer geeft zijn Heerſchappijen over aen zijnen broeder Ferdinandus eñ Philips zijn ſone / ende vertreckt na Spaengien/daer hy ſterft. Coning Philips wort victorieus/ wint S. Quinten/eñ verlieſt Cales. De Grave van Egmont wint een veldtſlagh tot Grevelingen. Nae de doot van Maria/ wort Eliſabeth Coninginne van Engelandt/ die aldaer de Religie weder reformeert / diens Hiſtorie/ oock van haer Vader eñ Moeder/ verhaelt wort. Nae groote krijghs-ruſtinge wort vrede tuſſchen Nederlandt eñ Vranckrijck ghemaeckt. Eñ nae datter ordere op't gouvernement in't Nederlandt gheſtelt is/ vertreckt den Coningh nae Spaengien/ latende de

Hertoginne van Parma in't Gouvernement. De civile oorloge in Vranckrijck begint: Oock beroerten in Schotlandt. Een Lantjuweel werdt t'Antwerpen opgheſtelt. Doway wordt Univerſiteyt.

Alle dit onder vier Borgoenſche ende vier Ooſtenrijckſche Overheeren/ begrijpt ontrent twee hondert Jaren tijts.

Beſchrijvinghe der Nederlanden.

Nederduytſlandt / ofte Nederlandt / ghemeenlijck ghenaemt by de Latijnſche/ Belgium, begrijpende de xvij. Provincien / alſoo wy hier naer ſullen verclaren / heeft van alle tijden/ daer memorie van is/ een vroom ende vry volck ghehadt / dat geen groote dienſtbaerheyt conde lijden/ maer heeft hem meeſtendeel in vryheyt onderhouden. In Provincien verdeylt zijnde / hebben wel Overheeren op ſeker voorwaerden aenghenomen / maer altijt toegheſien/ dat ſy haer niet te groot ofte machtigh en werden/ daeromme die meeſt beminnende als ſy kinderen ofte jonck waren. Deſe Provincien ende Overheeren alſo vredelijck levende / en̄ in noode met malcanderen aenſpannende/ hebben menichmael groote daden uytgherecht/ ſoo teghen de Romeynen/ als andere: Oock tegen de Turcken ende Saracenen / als blijckt by Godefroy de Boylion/ ende de andere Coninghen van Jeruſalem/ ende Boudewijn van Vlaenderen/ die het Keyſerdom van Conſtantinopolen ghewon/ ende diergelijcke meer andere. Soo dat ſy altijt groot geacht / gheeert ende ontſien zijn geweeſt. Summa / een volck / daer Corn. Tacitus van ſchrijft ende ghetuyght/ ſeggende: Dat de Galli ſtreden voor vryheyt / de Germani voor buyt / maer de Batavi voor glorie ende eere. Dies de Romeynen die hielden voor geſellen ende vrienden van't volck van Roomen / geenen anderen laſt dien opleggende / dan uyt haer te moghen krijghſvolck oplichten tot haer Legioenen. En̄ de Roomſche Keyſers koſen uyt haer hun Trawanten ende lijf-bewaerders/ om haer vroomheyt ende ghetrouwheyt. Ten leſten/ zijn alle de Nederlanden / tuſſchen de Riviere Ems ende Somme gheleghen/ behalven de Landen van Gulck/ Cleve/ Bergh/ Marck/ Luyck/ en̄ eenige andere/ in min dan twee hondert Jaren aen een gehecht geweeſt/ onder een hooft/ by vier Franſche Heeren Hertogen van Borgongien/ en̄ vier Ooſtenrijckſche Vorſten/ tot nu toe onder de regeringhe van Philips de tweede/ Coningh van Spaengien/ ſone van Keyſer Carel de vyfde.

Deſe Provincien ofte Landen zijn ghemeenlijck ſeventhien in ghetal te weſen geſchat/ maer in onſen tijden hebben haer meerder ghetal op ghemeyne vergaderinghen vertoont / pretenderende ſtemme onder de Generaliteytē te hebben/ ſo dat het rechte getal daer vā geheel onſeker is. Hoe dat deſe Landen by Houwelijcken ende anderſins onder een hooft aen malcanderē zijn gecomen/ dunckt ons goet voort eerſte te verhalen.

Lodewijck van Male/ Grave van Vlaenderē.

Het is ghebeurt/ dat Lodewijck van Male/ van zijns Vaders weghe Grave van Vlaenderen/ van Nevers/ van Retel/ Salines/ Antwerpen en̄ Mechelen/ ende van zijns Moeders weghe Grave van Borgongien ende Artoys/ maer een eenige dochter en hadde by zijn huyſvrouwe Margareta / de dochter van Jan den derden/ Hertoghe van Brabant / die mede Margareta ghenaemt was: deſe troude A° M.CCC.Lxix. tot Ghent den jongſten ſone van Jan/ Coningh van Vranckrijck/ genaemt Philips de Valoys/ Hertogh van Borgongien / die om diverſche vrome daden eenen bynaem hadde/ Den ſtouten, oock om dat hy in den ſlagh by Poytiers/ Anno M.CCC.Lvj. zijnen Vader totten leſten by bleef/ met den welcken hy van den Engelſchen in Engelandt ghevangen ghevoert werdt.

Anno Domini 1369.

Philippus Valeſius, cognomine *Audax*, Dux Burgundiæ,

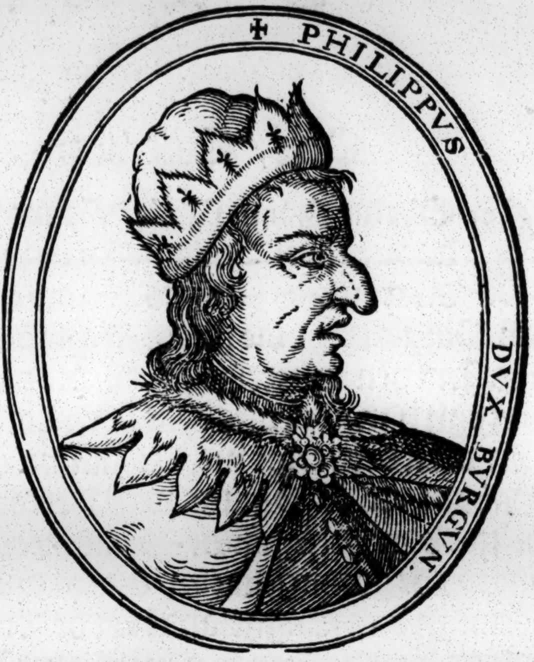
✠ PHILIPPVS DVX BVRGVN.

Philips de ſtoute/ Hertogh van Borgongië,

Deſen Philips de ſtoute was een dapper/ cloeck / ende verſtandigh Heere / veroorſaeckte tot drie reyſen den Coningh Carel de ſeſte van Vranckrijck met heyrcracht in Vlaenderen te comen/ tot hulpe van Graef Lodewijck voorſz. zijnen ſchoon-vader/ tegen die van Vlaenderen ende Ghent oorlogende/ welcke oorloge wel vijf oft ſes Jaren duerde / beyde de partyen niet al ghelijck oft ongelijck hebbende. Maer ten leſten/ nae de doot van Graef Lodewijck van Male/ deſen Hertogh Philips tot den Regimente comende/ heeft het alles beſliſt.

Van deſen Philips de Valoys/ ende Margareta van Vlaenderen / zijn geboren Jan de Valoys/ ghenaemt Den onvertſaeghden , Hertoghe van Borgongien/ Grave van Vlaenderen/ van Borgongien / van Artoys/ etc. Ende Antonis de Valoys/ Hertogh van Brabant ende Limburgh/ etc. Ende Philips/ Grave van Nevers: met noch verſcheyden dochteren. Sijnen oudtſtē ſone Jan trouwde met Margareta/ de dochter van den Grave van Henegouwe / Hollandt/ Zeelandt/ ende Vrieſlandt. Den tweeden ſone Antonis dede hy hulden voor toecomende Hertogh van Brabant / als erfghenaem van zijn Moeye Vrou Johanna van Brabant / dochter van Hertogh Jan den derden / die ghetrouwt hadde Wencelaus van Lutzenburgh / ſonder kinderen. Ende hoewel dat Brabant/ nae de aflijvicheyt van de Hertoginne Johanna / quam te verſterven op den oudtſten ſone Jan / ſoo beweeghde zijnen Vader nochtans de Staten van Brabant alſoo / door den Heere van Weſemale/ dat ſy deſen zijnen tweeden ſone Antonis voor toecomende Heere hulden/ midts haer overghevende het landt van Rijen / daer Antwerpen de Hooftſtadt van is/ dat onder Vlaenderen doen was / en̄ hechtede dat doen eeuwighlijck onder

Bra-

1415.

1418.

Bꝛabant. Maer deſen Antonis / Hertogh van Bꝛabant eñ van Limburgh/werdt verſlaghen/ met zijnen jongſten bꝛoeder Philips Gꝛave van Nevers/in de Franſche ooꝛloghe teghen de Engelſchen / in den ſlagh tot Azincourt by Terrowane / Anno 1415. latende twee ſonen achter/ Jan eñ Philips / beyde namaels Hertogen van Bꝛabant : maer ſonder wettighe kinderen ſtervende/ iſt namaels onder des oudtſten bꝛoeders kinderen ghecomen/ alſo hier nae ſal volghen.

Hertogh Philips de ſtoute doot ende ghedaente.

Hertogh Philips de ſtoute is te Halle by Bꝛuſſel geſtoꝛven/tſeventigh Jaren oudt zijnde/ Anno 1404. Deſe was een vꝛoom/ cloeck/ ende verſtandigh Voꝛſt/ groot/ſterck eñ bruyn/ bꝛeet van ſchouderen/ vooꝛhooft eñ boꝛſte/ hebbende blauwe groote ooghen / een mannelijck weſen / zijn hayꝛ dꝛaghende (ghelijck doen de maniere was) lanck tot op zijn ſchouderen / ſwert gheſchoꝛen baert/den neuſe krom bultachtigh / de kinne wat lanckachtigh / den mondt wat gapende : was meeſt geſont ende welvarende/hebbende een ſtatelijck weſen eñ aenſien / nochtans ghemeynſaem ende gheſpꝛaeckſaem.

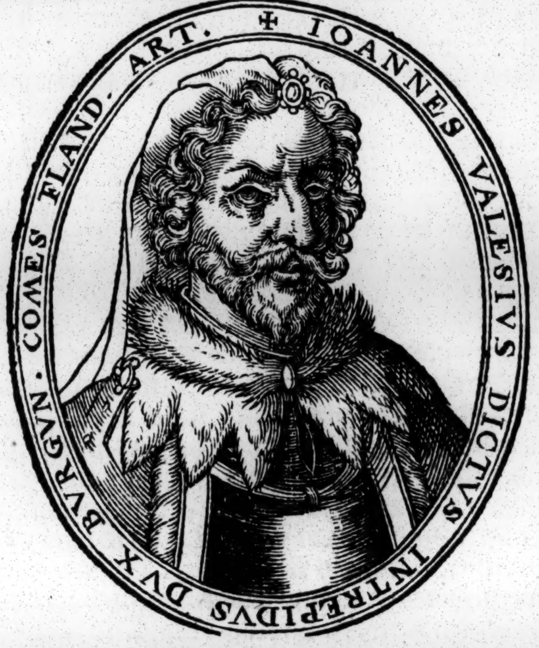
IOANNES VALESIVS DICTVS INTREPIDVS DVX BVRGVN. COMES FLAND. ART.

Jan de onvertſaeghde/ Hertogh vā Boꝛgongiē.

Ooꝛloghe tuſſchen de Boꝛgoenſche ende de Oꝛleanſche.

Mooꝛdt van Parijs/ Anno 1418.

Jan den onvertſaeghdē, Hertogh van Boꝛgougiē/ woꝛdt te Montereau vermooꝛt/ Anno 1419.

Zijnen oudtſten ſone Jan ſuccedeerde in alle zijns Vaders eñ Moeders Heerlijckheden ende Landen / als gheſeyt is / regerende nae zijnen Vader xv. Jarē: deſe was een ſtout eñ ontſaggelijck Voꝛſt/den onvertſaeghden genoemt/ werdt van zijnen Vader in Hongerijen gheſonden/ Anno 1396. met eenen grooten Legher / tot hulpe van dē Keyſer Sigiſmundus/tegen den Turck/ met veel Franſchen ende Nederlantſchen Adel/ daer hy van den Turck Bajazeth ghevanghen werdt / ende op twee hondert duyſent Franſche croonen rantſoen/ dat doen veel was/ ten leſten gheſtelt. T'huys ghecomen zijnde/ volghde den Vader in de vyantſchap tegen den Hertoge van Oꝛleans/des Conings bꝛoeder van Vꝛanckrijc/ om het gouvernement van Vꝛanckrijck/ geduerende een uytſinnighe ſieckte/ die den Coningh Carel de ſeſte alle Jaren aenquam / waeromme hy ten leſten/ dꝛy Jaren nae zijns Vaders doot/ den ſelven Hertogh van Oꝛleans op eenen avont binnen Parijs dede doot ſmijten/ Anno 1407. bekennende des anderen daeghs de daedt in den Raedt des Conings : deſghelijcx oock daer nae den vier Leden van Vlaenderen / betoonende groote redenen daer toe / Als dat hy twee Dolphijns/ de oudtſte ſonen des Conings/ d'een nae den anderen hadde doen vergheven/ eñ nu oock nae de Croone ſtondt/ eñ t'leven zijns bꝛoeders/ ende zijn lichaem betoovert hadde : dat het gheooꝛloft was tyꝛannen te dooden ; ende dierghelijcke redenen. Hier uyt volghden groote ooꝛloghen van de kinderen van Oꝛleans eñ hare aenhanghers / om haers Vaders doot te wꝛeken/ daer onder werdt wel ſesmael vꝛede ghemaeckt/ maer weynigh tijts gehouden. Ende onder andere iſt gheſchiedt/ dat Anno 1418. die van Parijs (die altijt goet Boꝛgoenſch waren) in eenen oploop ontboden Jan de Villers / Heere van Liſleadam / met Boꝛgoenſche Soldaten van Pontoyſe. Eñ deſe in de Stadt gecomen zijnde/ hebben de Pariſianen/dooꝛ haet op die van Oꝛleans / om dat ſy (ende boven al den Gꝛave van Armeniac) tot geenen payſe wilden verſtaen/ eenen grooten mooꝛdt onder haer wederpartije ghedaen/ende onder andere verſlagen den Gꝛave van Armeniac / Conſtabel van Vꝛanckrijck/ Hendꝛick Gꝛave van Marle / den Gꝛave van Gꝛanpꝛe / Cancelier / den Heere van Romont/ van Gnerey / den Biſſchop van Conſtancien/ ende meer andere / wel tot hondert ende tſeſtigh Edelen van grooten name / ende wel vier duyſent andere al doot gheſmeten. Der grootſter Heeren lichamen werden moeder-naeckt achter ſtraten gheſleept wel dꝛie daghen/ met Boꝛgoenſche cruycen in haer naeckt vleeſch gheſneden. Den Coningh was ſelve in de Stadt/ende en was hier niet ſeer teghen. Maer den Dolphijn Charles vluchtede uyt der Stadt / ende hieldt met die van Oꝛleans/den welcken de Coningh ende Coninghinne niet en conden vermoꝛwen. Ondertuſſchen werdt Rouane van de Enghelſchen inghenomen / ende gheheel Noꝛmandyen. Ende om die te wederſtaen/ werdter eenen bedꝛieghlijcken vꝛede ghemaeckt/ ende ſolemnelijck beſwoꝛen / tuſſchen den Dolphijn ende die van Oꝛleans / met den Hertogh Jan. Ende daer nae hebben ſy een beſpꝛeck anderwerf gheoꝛdineert / om van ſ'Landts beſchuttinghe te handelen/ te Montereau fault yonne. Alwaer den Hertogh ghecomen zijnde / op een brugghe met ſtaketſel afgheſloten/ alleen met twaelf Heeren / is langs een deure dooꝛ het ſtaketſel ghegaen / om den Dolphijn te eeren ende te groeten / alwaer hy bloots hoofts op zijn rechte knye (alſoo doen de maniere was) hem groetende / deerlijck van de byſtanders vermooꝛt werdt / uyt des Dolphijns ghebodt / die oock zijn ſweerdt ghetrocken hadde. Dit gheſchiedde Anno 1419. in September /ende heeft ooꝛſake gheweeſt van de twiſt/ wꝛake/ ende ooꝛloghe / die ſedert tuſſchen Vꝛanckrijck ende het huys van Boꝛgongien gheweeſt is/ waer dooꝛ de Enghelſchen bycans gheheel Vꝛanckrijck wonnen/ tot dat nae ſeſthien Jaren deſe mooꝛdt dooꝛ des ſoons Philips goetheyt heerlijck verſoent werdt.

Hertogh Jans ghedaente ende doot.

Aldus bleef doot Hertogh Jan / ghenaemt den onvertſaeghden , als hy xlviij. Jaren oudt was / ende vijfthien Jaren gheregeert hadde. Deſe was een hooghmoedigh / vermetel / ongheruſt / ende ſtrengh ſtout Voꝛſt / een groot Krijghſman / verſloegh in eenen ſlagh boven de dertigh duyſent Luyckenaers / ſeer bemint van den Edeldom ende van den ghemeynen Man. Was van gedaente een middelbaer Man/ bꝛeet ende dick gheſet/ ſterck ende geſont/ vol vleeſch/ van aenſicht ſmal ende van vooꝛhoofde / cleyn van ooghen/ grauwe/ ende ſtraf van gheſichte/ bruyn van hayꝛe ende vleeſche/ alſoo zijn Vader ende Moeder was/ den neuſe ende kinne lanckachtigh / den mondt wat gapende / maer niet ſoo ſeer als den Vader / dꝛoegh lanck hayꝛ ende gheſchoꝛen baerdt: In ſumma/ men mocht aen hem in alle manieren een onvertſaeght weſen bemercken.

Philippus *bonus*, Dux Burgund. Lotharin. Brab. Comes Fland. Arteſiæ, Hollandiæ, & Zeelan. Dom. Friſ.

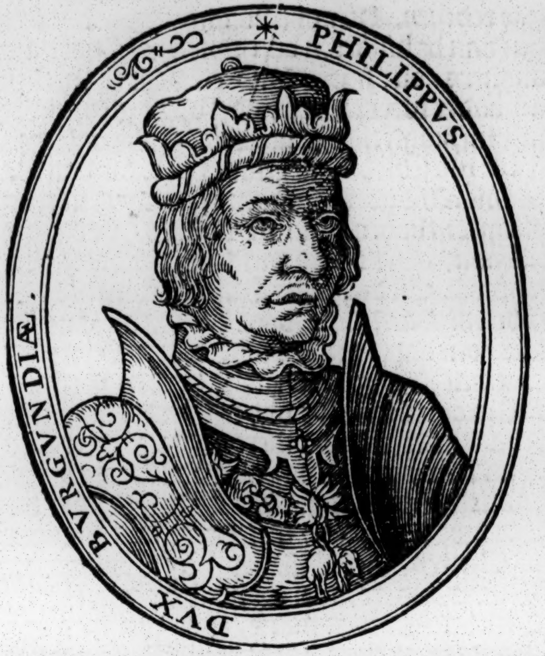

Philips de goede, Hertogh van Borgongiẽ.

Jacoba Gravinne van Henegouwe/ Hollant/etc. trouwde met den Hertogh van Gloceſter/ waer door Herto. Philips vervreemt van de Engelſchen.

Nae Hertogh Jan quam zijn eenigh ſone Philips totten regimente / als hy xxiij. Jaren oudt was/ ende hadde eenen bynaem / ghenaemt De goede. Deſe/ gheboren van een dochter van Henegouwe / Hollandt / Zeelandt / etc. zijnde een goet ende verſtandigh Heere/ſtelde hem terſtont om de doot zijns Vaders te wreken. Trock nae Vranckrijck by den Coningh/ maeckte eenen vrede tuſſchen Vranckrijck ende Enghelandt: Alſo dat Coningh Henrick van Engelandt/ den vijfden van dien name/ ſoude trouwen Catharina van Vranckrijck/Coningh Carel des ſeſten dochter / ende hem ſuccederen in Vranckrijck/ uytſluytende ende gheheel onterveнde Charles den Dolphijn/ om de voorſchrevẽ zijns Vaders moordt. Welck Houwelijck volbracht zijnde/ ſo is daer van ghecomen Hendrick den ſeſten/ Coningh van Engelandt/ die nae de aflijvicheyt ſo wel van zijnen eygen Vader/als zijns Moeders Vader/ Carel den vj. Coningh van Vrancrijck/ (noch een kindt zijnde)gecroont werdt Coningh van Vranckrijck eñ van Enghelandt : ende alſo voerden de Engelſche/Borgoenſche ende Franſoyſen/den krijgh teghen den Dolphijn/die hem hiet nae zijns Vaders doot/Carel den ſevenſten. Maer alſo daer twiſt ende inwendighen krijgh in Enghelandt ghereſen was/ ſoo om dat Gouvernement / als in den Tittel van de Croone / tuſſchen de huyſen van Lancaſter ende Jorck/ de wite ende roode Rooſe / ſoo hebben de Engelſchen allenſkens de poſſeſſie in Vranckrijck verloren : Soo is oock metter tijdt Hertogh Philips van den Engelſchen vervreemt geworden/ te meer / door dat den Regent van Enghelandt/ Hertogh van Gloceſter/ des Conings Oom / te Wijve ghenomen hadde Vrouwe Jacoba / de dochter ende erve van den Grave van Henegouwe / Hollandt / Zeelandt ende Vrieſlandt/ die nochtans getrouwt was met Hertogh Jan van Brabant/ den vierden van dien name/ beyde Neve ende Nichte van Hertogh Philips / de welcke met harẽ Man / Hertogh van Brabant/ haer niet en conde verdragen / maer hieldt haer als van hem afgheſcheyden / om dat ſy te nae maeghſchap waren / als ſuſters ende broeders kinderen. Ende deſen Hertogh van Gloccſter quam ghewapender handt (maer te vergheefs) in Henegouwe / ende daer nae in Hollandt / om zijns Wijfs Landen te beſitten / daer Hertogh Philips ſeer teghen was / om dat de vier Landen (ſoo Vrouwe Jacoba ſonder nae-zaedt afginge) op hem verſtorven. Door deſe ende dierghelijcke oorſaken / heeft hy hem wijſſelijck bedacht/ ende tot verſoeninghe met den Dolphijn hem laten bewegen (die niet af en liet door Pauſen ende Cardinalen/ende t'Concilium van Baſel/ voorhoudende Gods wrake/ hem te ſoliciteren ende bidden tot verſoeninge/ ontſchuldighde zijns Vaders doot op zijn jonckheyt / ende van quaden raedt verleydt te weſen. Alſo werdt tot Atrecht eenen pays ghemaeckt/Anno 1435. als ſy nu ſeſthien Jaren gheoorloght hadden. Ende deſen pays was tot grooten voordeele ende eere van den Hertoghe/ die veel Landts ende Juriſdictie daer by vercreegh/ ende goede wrake ende eerlijcke voldoeninghe over zijns Vaders doot hadde. Eñ om deſe vrede ende ander deuchden/ vercreegh hy den bynaem De goede, Als oock om dat hy dẽ Hertogh van Orleans/ diens Vader te Parijs van zijnen Vader vermoort was/ ende ſcheen te behooren zijnen meeſten vyandt te weſen/ heeft hem verloſt uyt de Engelſche ghevangheniſſe / daer hy xxv. Jaren in gheleghen hadde / ſedert den ſlagh te Agincourt: ende betaelde voor hem het rantſoen/twee hondert duyſent gouden Croonen/dat doen ter tijt veel was/ ende gaf hem noch zijn ſuſter Maria ten Houwelijck / waer mede uytbluſte den haet over den Hertogh van Orleans by zijnen Vader begaen.

Hertogh Philips maeckt vrede in Vranckryck.

Een groote deught van Hertogh Philips/ beweſen aen den Hertogh vã Orleans.

Aen deſen Hertogh Philips / zijnde alreede Hertogh van Borgongien / Grave van Vlaenderen / ende oock Grave van Borgongien / van Artoys / Palatijn / Marckgrave des heylighs Rijcx / Heere van Salins ende Mechelen: Soo verſtorven aen hem Anno 1429. (door het afſterven van Graef Dierick vã Namen) dat Graefſchap van Namen/te vooren van hem ghecocht. Ende Anno 1430. (door de doot van Philips Hertogh van Brabant zijnen Neve ſonder kinderẽ) de Hertoghdommẽ van Lothringen/Brabant/ende Limborgh. Ende Anno 1436. (door het afſterven van Vrouwe Jacoba zijn Nichte ſonder kinderen) de Graefſchappen van Henegouwe / Hollandt / Zeelandt / ende Vrieſlandt. Het Hertoghdom van Lutſenborgh is oock aen hem ghecomen / als Anno 1443. Vrouwe Elizabeth/Hertoginne van Lutzenborgh/Weduwe van wijlen Antonis Hertogh van Brabant zijnen Oom/ niet vindende behoorlijcke ghehoorſaemheyt van hare Onderſaten / heeft met hem ſoo verre gehandelt / dat ſy hem als Momboir ſtellende / het Hertogdom overghedragen heeft/ midts een ſeker penſioen behoudende voor haer leven lanck. Alſo zijn onder deſen Hertogh Philips de goede, alle deſe naevolgende Landen aen een / ende onder een hooft gehecht / als beyde de Borgongien / Brabant / Limborgh / Lutſenborgh/ Vlaenderen/ Artois / Henegouwe / Namen/ Hollandt/ Zeelandt/ Vrieſlandt / Mechelen/ eñ t'Marckgraefſchap des heylighs Rijcx.

Mogentheyt ende grootheyt van Hertogh Philips.

Hertogh Philips heeft ter cauſen van deſen veel oorloghen ghevoert / die van Ghent eñ van Luyck getemt/de ordere van den Gulden Vlieſe des huys van Borgongien opgerecht/ten tijden als hy trouwde met Iſabella van Portugael/ Anno 1430. in Brugge. Heeft oock de ordinantie van zijn Hofregeringhe met alle de Efficien ingheſtelt / ſulcx als noch het huys van Ooſtenrijck ende Spaengien ghebruycken. Hy is een goet/wijs/ vroom Heere gheweeſt/ ſeer uytwendigh / pompeus / coſtelijck ende magnifijck in cleeren/ huyſraet/ banckett en ende diergelijcke : Strijdtbaer ende ſtout/nochtans vredelijck/zijn vyanden ontſienlijck. Machomet den grooten Turck niemandẽ meer dan hem vreeſende. Zijn vriendtſchap hebben verſocht de Enghelſchen/ Franſoyſen/ Pauſen/ Keyſers/ Coningen/ Hertoghen ende Graven/ die alle zijn hulpe/deught/

ende

Hertogh Philips recht op de Ordere des Gulden Vlies/ Anno 1430. Oock notable Hofregeringhe in gheſtelt.

Wijſheyt/ macht/ vroomheyt/ deught/ende liberaelheyt van Hertogh Philips.

Zijn doot

ende groote liberaliteyt ghevoelt hebben. Dies niet teghenſtaende is gheſtorven den rijckſten Prince als in menighe tijden niet ghehoort is/ hebbende nochtans acht ende veertigh Jaren altijt oorloghe ghevoert/ ende nochtans zijn Onderſaten niet veel geſchat/ ſoo dat de Landen in zijnen tijden ſeer floreerden. Hy was een Man van gheſonden lichame/ een treffelijck eñ Manlijck weſen hebbende/ bleeck wit/ ende wat deluwe van aenſichte/ middelbare grauwe ooghen hebbende/ eenen hooghen ghebulten neuſe/ den mondt fraey/ zijn hayr licht bruyn/ hanghende tot op zijn ſchouderen/ den baert droegh hy gheſchoren. Tot ſtrijden te voete ofte te Peerde was hy by de alderbeſte te ghelijcken / traegh tot gramſchappe/ maer ſeer vreeſelijck / hoewel op ongheveynſden ootmoedt vergaf hy lichtelijck.

Liet achter maer eenen wettelijcken ſone/ Carel/ maer wel veerthien baſtaerden/ diens nacomelinghen vele tot grooten ſtate ghecomen zijn. Hy is geſtorven tot Brugghe/ Anno 1467. als hy 72. Jaren oudt was/ ende 48. Jaren gheregeert hadde/ van Weereltſche eere ende ſtaten vol ende ſat zijnde/ dien het Keyſerrijck genoech aengheboden werdt / t'welck hy niet en wilde aennemen.

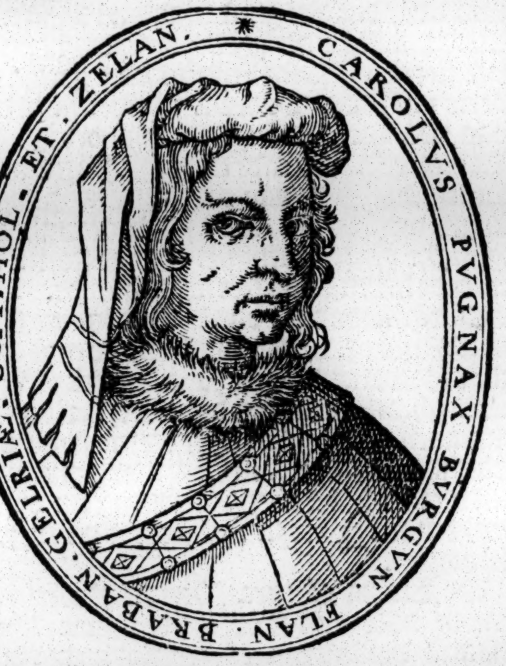
CAROLVS PVGNAX BVRGVN. FLAN. BRABAN. GELRIÆ. COM. HOL. ET. ZELAN.

Carel den ſtrijdtbaren Hertoge van Borgongiẽ.

Nae zijn doot is Carel de Valoys zijn eenighe ſone tot den regimente over deſe Nederlanden ghecomen/ vier ende dertigh Jaren oudt zijnde/ ghenaemt den ſtrijdtbaren Carel van Borgongien: Schatte de rijcke Landen wat meer dan zijnen Vader / mits de gheduerighe Oorloghen die hy voerde teghen Vranckrijck/ Luyck/ Lotringhen/ Duytſchen ende Switſers. Tot de erflanden by zijnen Vader hem ghelaten / heeft hy noch toeghevoeght het Hertoghdom van Gelre/ ende t'Graefſchap van Sutphen / dat hem Hertogh Aernout van Egmont vercocht voor de ſomme van 92. duyſent goude croonen/ mits behoudende noch Jaerlijcx penſioen zijn leven langh: Ende ſtervende / confirmeerde hy den vercoop in zijn Teſtament / Hertogh Carel erfghenaem makende / ontervende zijnen ſone Adolf om zijn rebellie: want hy hem ſes Jaer langh hadde ghevanghen ghehouden/ ende nam daeromme Anno 1473. de poſſeſſie van Gelderlandt. Als hy oock noch ghecocht hadde de actie van Geeraert den Hertogh van Gulick/ met conſent van zijn ſonen Willem ende Adolf / met bewillinghe van den Keyſer Frederick den derden/ voor 80. duyſent Rinſche goude Guldens/ Anno 1473. den 20. Junij / houdende den ſone Adolf van Egmont te Cortrijck ghevanghen/ daer hy lagh tot nae Hertogh Carels doot / tot dat de Gentenaers hem verloſten / ende maeckten hem haren Capiteyn teghen de Franſoyſen/ die hem voor Doornick verſloeghen. Hy liet eenen ſone achter / ghenaemt Carel / de welcke daer nae oock te Bethuynen met den Grave Enghelbrecht van Naſſouwen van de Franſoyſen ghevanghen werdt/ ende van de ſelvighe in Gelderlandt ghesonden. Daer nae Oorloghe voerende tegen den Keyſer Maximiliaen/ Coningh Philips/ ende Keyſer Carolus den vijfden / Anno 1536. tot dat de ſake verdraghen werdt / hy den Keyſer anderwerf erfghenaem na zijn doot makende/ ende ſterf Anno 1538. als wy hier nae breeder ſullen vertellen.

t'Hertoghdom vā Gelre aen Borgongien gevoeght.

Graef Engelbrecht vā Naſſouwen met Carel van Egmōt gevangen by de Franſoyſen.

Deſen Hertogh Carel den ſtrijdtbaren/ ſochte van alle de Nederlanden een Coninckrijck te maken / belovende tot dien eynde den Keyſer Frederick den derden ſone zijn eenighe Dochter ten Huwelijcke te gheven/ ende ſouden de Nederlanden ghenaemt werden het Coninckrijck van Borgongien / alſo te vooren Borgongien een Coninckrijck gewerſt was: trachte oock te weſen Vicarius oſt Stadthouder in't Rijck / ende te coopen van den Keyſer t'recht/ dat den Keyſer heeft over de vier Biſſchop-rijcken van Wtrecht/ Luyck/ Camerijck/ ende Doornick. Als hy hier over met den Keyſer tot Triere Anno 1473. was handelende / eñ dat de ghereetſchappe / ende ſelve de Croone tot het nieuw Coninckrijck van Borgongien al gemaeckt was/ om alles te volbrenghen / ſoo iſſer door toedoen van den Coningh Loys den elfden van Vranckrijck een jaloſie berockt tuſſchen den Keyſer ende hem/ als dat den Keyſer ſonder adieu/ ſubytelijck vertrock/ waer door dat voornemen achter bleef/ ende nochtans zijn deſe Nederlanden in alle Tractaten ghenoemt het huys van Borgongien/ daer ſy een Coninckrijck meynden te weſen.

Voornemen van Hertogh Carel/ om de Nederlandē te maken een Connicrijck van Borgongien. Anno 1473.

Grootmoedicheyt van Hertogh Carel.

Hertogh Carel was een ſtrengh / ſtraf ende hooghmoedigh Vorſt / zijnen eyghenen ſin ſeer toeghedaen/ ſeer eergierigh/ nam groote conqueſten voor/ als van Lorraynen/ Savoyen/ Switſerlandt/ om alſoo eenen wech te hebben om Italien ende ander Landen te dwinghen. Waeromme hem Vranckrijck/ Duytslandt/ Italien ende Spaengien ghevreeſt hebben / ende oock de Engelſche/ die zijn vriendtſchappe grootelijcx gheſocht hebben / met alle de omligghende Vorſten ende Princen. Maer is ten leſten/ by toedoen van den alderſchalckſten Coningh Loys van Vranckrijck / den elfſten van dien name / van den Loreynooſen ende Switſers / nae dry byſondere veldtſlaghen verwonnen / ende ſelve verſlaghen ghebleven / door de verraderye van een Italiaenſche Grave Campebaſſo, die hem diende in't belegh te Nancy / Anno 1477. den vijfden Januarij/ eñ werdt met dry wonden moedernaeckt ghevonden nae dry dagen in eenen plas waters bevroſen: ghelijck t'ſelve ſeer wel beſchreven is by Philippus Commineus Hiſtorie. Alſo is dien grootmoedighſten/ machtighſten / ende ſtrijdtbarighſten Vorſt van Chriſtenrijck t'zijnen tijden/ van de arme onnooſele Switſers / ende den Hertogh van Lothringhen (een jongh Man van 20. Jaren) verſlaghen gheweeſt/ die hem ſelven meynde eenen anderen Alexander ofte Carel den Grooten te maken/ als hy 44. Jaren oudt was/ achterlatende een eenighe dochter Maria. Hy was een middelbaer Man van ſtatueren / wat corter dan zijn Vader/ ſterck/ ende breedt gheſet van leden/ vollyvigh van vleeſche / wat langhachtigh van aenſicht / breedt van voorhooft/ bruyn van ooghen/ ſcherp van gheſichte / ende Manlijck / langh van neuſe / ende beneden wat

Hertogh Carel verſlagen tot Nancy.

Ghedaente eñ manieren van Hertogh Carel.

dick / de kinne oock langhachtigh / bruyn van hayre ende baert / van coleur deluwe oft aſchverwigh. Hy vondt weynige zijns ghelijcke/ die ſoo wel armoede/ coude/ hitte/ hongher/ dorſt eñ alle onruſte conde lijden. Hy was niet Vrouachtigh / maer ſeer cuys ende matigh / ſeer ſtraf teghen de verdruckers der armen / ende een groot juſticier.

Name vant huys van Borgongiē.

Hier hebbē wy verhaelt/hoe deſe Nederlandē by verſchepden oorſaken gehecht zijn door vier vermaerde treffelijcke Vorſten aen het Hertoghdom van Borgongien / waer van ſy t'ſamen genoemt worden het Huys van Borgongien / het welcke door de aflijvichept van den leſten ende ſtrijdtbaren Hertogh Carel verſtorven is op zijn eenighe dochter Maria / onder wien het bycans te niete is ghecomen : want den Coningh van Vranckrijck haer afnam het Hertoghdom ende Graeſſchap van Borgongien / t'Landt van Piccardijen / Ponthieu / Bollonnoys / ende de ſtedèn op de Reviere de Somme: oock Atrecht/ Dornick/ ende meer andere Steden/ als of die/ als leen van de Croone van Vranckrijck/niet en mochten van Vrouwen beſeten worden. Dit was voor de Franſoyſen te beter om doen/midts den meeſten Edeldom ende t'volck van authoritept in de leſte Oorloghe ende batalien geſlagen ende ghevanghen waren / dier eenighe den Coningh in zijn handen wiſte te brenghen / als de baſtaerdē/Anthonis ende Boudewijn van Borgongien/de Grave van Naſſouwe/ ende andere/ om dat ſy hem niet hinderen ſoudē. Van krijghſvolck waren de landen oock ontbloot / ende onder t'pretext van Houwelijck met zijnen ſone den Dolphijn ende Vrouwe Maria van Borgongien / wiſte hy oock de Gouverneurs ofte Stadthouders van de Provincien aen zijn ſijde te locken/daer mede oock beroerten in Vlaenderen verweckende / die van de Franſche alliantie niet hooren wilden/waeromme die van Ghendt de beſte ende principaelſte Raedtſ-heeren der Hertoghinne/te weten/ den Heere van Hymbercourt ende Hugonet Cancelier/ deden opentlijck ende groſſelijck genoech den hals aflaen. Aldus is het Hertoghdom van Borgongien van de Nederlanden gheſchepden/ende oock de Nederlantſche palen ſeer vermindert ende vernedert / tot dat ſy door t'huys van Ooſtenrijck/mits t'Houwelijck van den Eertſhertogh Maximiliaen met de erfghename/ wederomme een ſdeels is ghereſtaureert gheweeſt.

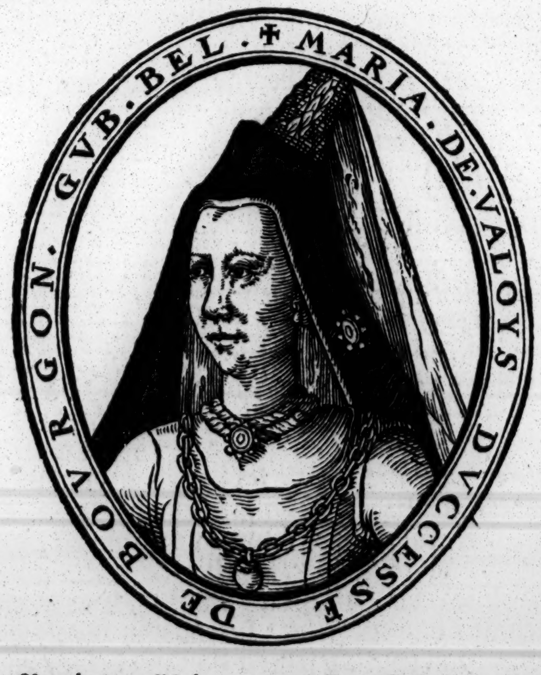
✠ MARIA. DE. VALOYS DVCESSE DE BOVRGON. GVB. BEL.

Maria Hertoginne van

Maria van Valoys, eenighe erfghename van

Borgongien trout Maximiliaen van Ooſtenrijck/1477.

Borgongien ende de Nederlanden/ troude Maximiliaen van Ooſtenrijck / Anno 1477. den 18. Auguſti: hy was een dapper/cloeck/vroom ende verſtandigh Prince / de welcke terſtont (hoewel hy noch jongh was) van 18. Jaren ſocht den Franſoyſen wederſtant te doen/nae ſulcke groote afſcheuringhe hem alomme ſchuttende / alſoo datter ſints niet meer verloren werdt/ maer veel plaetſen weder ghecreghen / ende won tegen den Franſoyſen te Ginnegate by Terrowane eenen grooten ſlagh / Anno 1479. door het belept van Graef Engelbrecht van Naſſouwe / ende den Heere van Romont / een ſone van den Hertogh van Savoyen / meeſt door middel van der Vlaminghen pijckeniers : ende verhief wederomme de eere van den huyſe van Borgongien/te weten de ordene van den gulden Vlieſe/Anno 1478.

Philips van Ooſtenrijck.

Doot van de Hertoginne Maria/eñ haer gedaente eñ manieren.

In't vijfde Jaer van dit Houwelijck/is Vrouwe Maria van Borgongien gheſtorven / door eenen val van den Peerde / achterlatende eenen ſone Philips/gheboren Anno 1478. eñ een dochter Margareta: ſtorf ſwanger zijnde van haer vijfde kindt/ nu in't xxv. Jaer haer ouderdom zijnde Anno 1482. ſy was hare Vader in ghedaente ſeer ghelijck / ſy was wit ende blijde van gheſichte/een langhe kinne ende gapende mondt hebbende / dat den gheſlachte van de Franſoyſche Coninghen aengheboren was / hadde een goet ſterck gheſondt lichaem van goeder complexie nae haren Vader aerdende: haer weſen was Manlijck/ ſtrengh/ hooghmoedigh/ ſtout ofte onvertſaeght/ ende tot haeſtigē gramſchap gheneghen/ zijnde van complexie ſanguin/ gheneyght tot Cholera / was ſeer begeerigh waerachtighe gheſchiedeniſſen ende Hiſtorien te leſen/ende haren Man ſeer lief hebbende.

Corts nae de doot van de Hertoginne Maria van Borgongien/ iſſer twiſt/oproer ende Oorloghe in Nederlandt/ende principalijck in Vlaenderen ghereſen/tuſſchen den Eertſ hertogh Maximiliaen ende de Landen / die wy ſommaerlijc wat ſullen verhalen/om datſe wat gemeens hebben met de hedendaeghſche beroerten onſer tijden/ dat een principael ſubjeckt is van deſe onſe memorien.

Pays met Vranckrijck Anno 1482. ſtelde de mōbaerdijs van Herto. Philips in handen van de Heeren van den bloede ende Staten.

De Staten Generael van de Nederlanden/ nae de doot van haer Hertoghinne Vrouwe Maria/ vonden gheraden eenen vrede (die langhe onder handen hadde gheweeſt) aen te gaen met Vranckrijck (wiens macht ſy meeſt vreeſden)midts makende een Houwelijck tuſſchen de jonghe Princeſſe Vrouwe Margriete/noch geen dry Jaer oudt zijnde/als de tweede erfghename van Borgongien/ met den Dolphijn Carel van Vranckrijck/ooc noch jongh zijnde. Deſen vrede was beſloten Anno 1482. met den Coningh Lodewijck den elfden/ daer in beſproken wert/ dat noch den Dolphijn noch Maximiliaen/niet ſouden aennemen het Momboyrſchap ofte Gardenoble van zijnen ſone den jonghen Landtſheere Philips/maer laten hem in handē van de Staten ende Heerē van zijnen bloede van Moeders weghen / als den waren Adolf van Cleve ende van der Marck/ Heere van Raveſteyn/ Philips van Cleve zijn ſone Heere van Wijnendale / den Heere van Beveren ſone van den baſtaert van Borgongien / met noch andere Heeren/ als Jacob Grave van Romont een ſone van Savoyen/ den Heere van Gruythuyſen/ den Heere van Traſignies/ den Heere van Raſſeghem / den Hoogh-bailliou van Ghendt / den Heere van Vidiſtelles met andere/ die de Landen doen betrouden / midts den Eertſ hertogh Maximiliaen doen noch een jongh Heer was.

Deſen vrede met Vranckrijck upt hoogher

noot gheſloten/hoewel by Maximiliaen verwillighet ende onderteeckent / werdt hem gheperſuadeert door eenen grooten aenhangh/ die haer profijt ende voordeel daer inne ſochten/ dat hem in alle manieren toequam ende toebehoorde de Gardenoble ofte Momborſchap van zijnen ſone / ende conſequentelijck t'Gouvernement der Landen. Ende alſo hier over allomme veel hem toeghedaen waren / oock mede het meeſtendeel der Staten ende Steden van Brabant / ende veel in Henegouwe / oock de Cabbeliauſche factie in Hollandt ende die van Zeelandt/ſo hebben die andere/principalijck de Vlamingen/hem teghen gheweeſt/als die zijn jonckheyt/met zijnen aenhangh van Hooghduytſche ende Borgoenſche krijghſvolck niet wel en betrouden: Waeromme Maximiliaen ghewelt voornam / ende nam Denremonde met behendigheyt inne/daer dat doot bleef den ſone van den Grave van Hoorne/deſgelijcken oock Oudenaerde/ende andere plaetſen.

Eertſhertogh Maximiliaen tracht gheweldelijck na t'Momborſchap eñ het Gouvernement der Landen.

Hierenteghen lieten hem die van Ghent van den Grave van Romondt/ ende van den Heere Adriaen de Vilain/ Heere van Raſinghem/ gheheel regeren. Dẽ Coningh van Vranckrijck(als die profijt ſochte in zijn ghebuerens twiſt) trock hem dat ſtuck oock aen/ende ſondt den Vlaminghen met Krijghſvolck te hulpe den Heere van Creveceur / ende ſoo deden d'een den anderen groote ſchade ende afbreuck van Volcke.

Vrede ghemaeckt tot Ghent tuſſchen den Eertſhertogh Maximiliaen ende de Vlaminghen/ Anno 1485.

Als dit nu twee ofte dry Jaren gheduert hadde/ſoo is de ſake door tuſſchen-ſpreken van goede Heerẽ tot eenen vrede gecomen/ eerſt tuſſchen die van Brugghe / ende daer nae met die van Ghent/door middel van den Overdeken aldaer Mathijs Papart/ Anno 1485. Conſenteerden/ dat den Eertſhertogh Maximiliaen ſoude Vooght ende Mombor zijn van zijnen ſone op ſeker conditien. Ende alſoo nae Ghent comende / is hem den ſone Philips met de Heeren van den bloede teghen gereden: ende hoewel die van Ghent meynden/ ſouden weder binnen comen met weynigh Krijghſvolck / ſoo zijn ſy daer met vier ofte vijf duyſent Mannen in gecomen/marcherende de grootſte Heeren van den Hove in de eerſte ghelederen/ghewapent met de Spieſſe op den hals / als mijn Joncker Caerle van Gelre namaels Hertogh/ Graef Enghelbert van Naſſouwen / met meer andere. Nae haerliedẽ reedt binnen Maximiliaen met zijnen ſone Philips doen ſeven Jaer oudt. In de Stadt zijnde / ontſtondt een ſorghlijck rumoer eñ oploop door de inſolentie van't krijghſvolck/ ten leſten werdt gheſliſt/ende eenſdeels geſtraft: ende alles gheaccordeert/maer niet al te vreden/ ſoo vertrock Maximiliaen met zijnen ſone nae Mechelen / daer den jonghen Landtſheere latende/beveelde den krijgh teghen Vranckrijcke Heeren Adolf van Cleve/Heere van Raveſteyn/ zijnen ſone Heer Philips / Graef Engelbreght van Naſſouwen/ Heer van Breda/etc. met andere/ trock op nae Duytſchlandt/ alwaer Anno 1486.ghecoren werdt Roomſch Coningh. Daer nae wedercomende door Hollandt/quam aen tot Cadſant/ende ſoo tot Sluys/ ende ſoo tot Brugghe/met krijghſvolck/niet ſonder groot achterdencken. Tot Brugghe quam den Keyſer Frederick den derden / zijn Vader hem beſoecken/ ende in zijn teghenwoordicheyt werdt weder den vrede vernieuwt.

Hierentuſſchen werdt den jonghen Landtſheere tot Mechelen opghevoedt/ onder de handt van Vrouwe Margareta van Enghelandt Dowagiere/ſuſter van Coningh Eduart den vierdẽ ende den Heere van Walhaim met andere/maer niet by de Heeren van den bloede/het welcke een groot miſcontentement ofte opſprake onder de Leden van Vlaenderen/ ende onder veel van de Staten van Brabant ende andere ghecauſeert heeft/ ende daer by ghevoeght den overlaſt/ die het groot ghetal van het vreemt Hooghduytſch krijghſvolc de Landẽ aen deden/die vernielende eñ afloopende/beleyt van Overſte eñ Edele(hoewel ingheſetene)nochtans den Landen niet aenghename/die welcke alle ghegheven ſchattingen verſlonden ende de platte Landen op aten / onder t'deckſel van een Oorloghe teghen den Coningh van Vranckrijck/met den welcken de Landen vrede hadden / ſoo Maximiliaen het Contrackt/ſelve by hem onderteeckent/wilde onderhouden. Hier door iſſer een generael miſtrouwen tuſſchen Maximiliaen/ nu Coningh van Roomen/ende de Landen ontſtaen.

Oorſaken van nieuwen twiſt tuſſchẽ Maximiliaen eñ Vlaminghen/ Anno 1488.

Als den Coningh Maximiliaen in Januario 1488.tot Brugghe ghecomen was / ende zijn Krijghſvolck ontrent Sluys eñ Cadſant grooten overlaſt doende waren/ de Generale Staten der Landen tot Brugghe beſchreven zijnde/ die alreede veel aengecomen waren: Soo heeft den Coningh Maximiliaen oock gheſocht op zijn voordeel der Stadt Meeſter te weſen tot zijner verſekeringhe / waer over de Borgherije ende Ambachten in wapenen ghecomen zijn/ eñ hebben hem uyt dẽ name van de Leden van Vlaenderen ende Staten Generael / ende tot hun eyghen verſekeringhe doen logeren op't huys van Cranenborgh/ ende hem daer wachte gheſtelt/ met alle heuſcheyt ende eerbiedinghe/alle bloots hoofts/ ende goet tractement aen doende/ ſequeſterende ofte van hem nemende zijn voorneemſte Raedtſheeren / principalijck de Treſoriers/ ofte die handelinghe van ghelde ghehadt hadden / onder deſe Carondelot den Cancelier van Borgongien/ Graef Philips van Naſſouwen/ den Abt van S. Bertin / den Heere Jhon van Lanoy/de twee Heeren van Pelhaim/ de Heerẽ van Mingoval/ Willerval/ Volqueſtain/ Wettem ende Maine / deſe hebben ſy ghevanghen nae Gent gheſonden/ met conditie die weder tot Brugghe t'allen tijden (verſocht zijnde) weder te leveren: ſy creghen ten leſten oock den Treſorier ghevanghen / Pieter Lanck-hals Heer van Helſene/ dien ſy/na datſe hẽ opentlijck op de volle Marckt gepijnight hadden/ deden onthalſen: alſo oock Jan Menningh/ Heer van Mironen/ ende Jacob van Giſtelle/Heere van Oudzeele.

Coningh Maximiliaẽ werdt tot Brugge An. 1488. van de Landen wegen/ als ghevangen gheſtelt.

Tot Ghent werdt oock den Overdeken ende Ridder Mathijs Papart ghevanghen/ ende beſchuldight/ over dat hy Anno 1485. Maximiliaen met 5000. Mannẽ binnen Ghent hadde gebrocht/daer hem maer gheconſenteert was met 500.te comen: Deſen Papart met thien andere meer werden daer oock onthalſt. Dit werde tot Ghent oock tot Brugghe meeſt beleyt by Jan de Coppenolle/ Secretaris van der Stadt/ende eenige andere/ die van de Hiſtory-ſchrijvers onwetelijcken ende verachtelijcken werden Couſmakers/Cleermakers/ Wevers/ etc.ghenoemt/ als of ſy rechte Ambachtſlieden gheweeſt waren: niet verſtaende/dat oock groote Edelen hun ſelven aldaer ſoo hielden/ om dat ſy eerlijck achten de ghemeenſaemheyt der Borgherije / ende onder ſulcken Ambachten ſorterende ofte verdeylt waren.

Op de vaſthoudinghe van den Roomſchen Coningh Maximiliaen/ werden de Staten der Landen tot Mechelen by den jonghen Landtſheere Philips beſchreven / verſoeckende middelen tot zijns Vaders verloſſinghe: Dan ſy vergaderden ten leſten volcomelijcken tot Ghent/

alwaer die van Vlaenderen den Roomſchen Coningh beſchuldight hebben met xlvij. Articulen / waer van wy hier de principaelſte verhalen ſullen.

Sommarie van de beſchuldinge v̄ Vlamingen voor de Staten generael over dē Roōſchē Coning Maximiliaen.

Als dat hy den Landt-vrede met Vranckrijck ghebroken hadde / by hem ende de Landen beſworen / die hy alleene ſonder de Landen niet en vermochte te maken / veel min te breken: Jae ſelve niet (als Mombor) vermogende de conditie van zijn Weeſe te verergheren / maer wel te verbeteren.

Dat hy den Erfheere niet gheſtelt hadde in handen van de Heeren van zijnen bloede.

Het regement ende Gouvernement van haren jonghen Heere ware met zijn conſent ghegheven den Heeren van den bloede / als den Heere van Raveſteyn / Romont / Beverē / van der Vere / ende Gruythuyſen / met de dry Leden des Lants van Vlaenderen voor eenen tijdt / dan daer nae A°. 1485. zijnde hem het Momborſchap tot Ghent gheconſenteert / op ſeker conditien by hem alſdoen den achtſten Julij aldaer beſworen / ſoo en hadde hy haren Erfheere niet gheſtelt in de bewaerniſſe van de Heerē van zijn Moeders bloede / maer in de handen van mijn Vrouwe Margareta van Enghelandt Dowagiere / ende den Heere van Walhaim / die meer de qualijckvaert der Landen dan de welvaert ſochten.

Dat hy ſochte eenige Landen te alieneren als tot het Rijck.

Datter by zijnen volcke uytghegheven ware / dat hy Brabant / Henegouwe / Hollandt / Zeelandt ende Vrieſlandt / ſochte te alieneren ofte vervreemden van de ander Provincien / ende alſo hunnen Erfheere daer van te onterven / als of ſy by de doot van den Hertoghe Carel vervallen waren aen den Keyſer Frederick zijnen Vader / als leene des Rijcx / die de Vrouwen niet conden erven / het welcke genoech bleeck by het verſoeck tot Leuven ghedaen den Ghedeputeerden der vier hooft-ſtedē van Brabant / nopende de qualiteyt van den ontfanghe ofte huldinghe die hy begheerde in Brabant / Henegouwe / Hollandt ende Zeelandt / welcke voorſchreven Ghedeputeerde tot Mechelen vergadert / om onder andere daer van te handelen / hy dede vanghen ende nae Vilvoorden voeren / ende om dat ſy waren gheweeſt over t'maken van den Payſe met Vranckrijck / ende gheſocht hadden te maken een ſeker alliantie ende eendracht tuſſchen Brabant ende Vlaenderen / dede hy door raedt van eenighe gierighe ende Wtlandtſche Raedtſheeren meeſt onthalſen / ende andere bannen / om de reſte in vreeſe te jaghen / waer onder was Heer Niclaes van Hertveldt Borghemeeſter van Antwerpen / die ſeer beclaeght was.

Dat hy diſſipeerde de goederen.

Dat hy diſſipeerde ende vervreemde de Juweelen / Tapitſeryen ende Cleynodien / des huys van Borgongien / die veel waren / ende belaſte de Domainen.

Dat hy op hem nam den Tytel.

Dat hy hem toeſchreef ofte attribueerde recht van eygendom in de Landen / hem intitulerende Hertoge / Grave / ende Heere / voerende de wapenen van dien / oock munte ſlaende in zijn ſelfs name / ſonder mentie van zijn ſoons Vooghdye te maken.

Dat hy de Landen beoorloghde als rebellen / die hem niet toequamen.

Dat hy de Landen beoorloghde / onder t'deckſel van zijn onderſaten ende Rebellen te ſtraffen / daer ſy zijn onderdanen niet en waren / waeromme ſy geen rebellen en conden weſen: Ende daeromme oock van wegen het different eñ ghewelt hadden moeten appelleren voor harē ſouverain den Coningh van Vranckrijck.

Dat hy de Landen brochte in oorlogen.

Dat hy de Landen ghebrocht hadde in verſcheyden oorlogen ende miſverſtanden / als oock met Enghelandt.

Dat hy geen recht ende Juſtitie dede.

Dat hy contrarie zijnen Eedt / in de Vredemakinghe tot Gendt / Anno 1485. geen recht oft Juſtitie dede nae hun Privilegien / daer over de Landen ende Steden hem ſeer beclaeghden: Alſo oock de Heeren van der Vere / Gruythuyſen / Raſſinghem / ende andere / hun beclaghende van ghewyegherde Juſtitie.

Dat hy Officien aen vreemde gaf.

Dat hy oock Officien aen vreemde ghegheven ende vercocht hadde / teghen der Landen Privilegien.

Dat hy ſchattingen met ghewelt indronghe.

Dat hy in Vlaenderen Schattingen / niet eendrachtelijcken oft volcomelijcken geconſenteert / hadde gheweldelijcken doen doordringhen ende executeren met dreygementen / dat (als zijnde teghen de Privilegien) den Erfheere niet en vermagh / veel min een Momboir.

Dat hy vergaderinghe der Staten belette / ende vryheyt benam.

Dat den Staten Generael der Landen belet werde te vergaderen nae hun goetduncken: ende vergadert zijnde / werde hun belet onderlinghe communicatie ter welvaert van den Landen. Maer alleene toegelaten te handelen / op de propoſitien gedaen van wegen Roomſch Conings / nopende Schattingen / Beden / ende Aydes: ende die voorder / ofte van yet anders ſpreken wilden / werden gheſuſpecteert.

Dat hy ſlecht gheldt gheſlaghen hadde.

Dat hy tot Brugge gheldt gheſlagen hadde / onder de weerde ghevalueert / ende oock met zijn eygen wapen / ſonder naem ende wapen van den Erfheere.

Tollen opgherecht.

Hadde teghen de Privilegien nieuwe Tollen opgheſtelt / als tot Grevelinge ende elders / het welcke de Landtſheere niet en vermochte / veel min een Momboir / etc.

De Vlamingen verſoecken reparatie / eñ excuſeren de vaſthoudinghe.

Over deſe eñ meer ander beſchuldinghen / verſochten die van Vlaenderē aen de Staten redres eñ reformatie / hun onſchult doende op den nootdringenden noot / ende ten profijte van haren erfachtighen Heere / dat ſy hadden moeten in bewaerniſſe ſtellen den edelen perſoon van den Coningh van Roomen / niet om zijnes perſoons eere te verminderen oft te injurieren: want ſy hem kenden den Vader van hunnē erfachtigen Prince / eñ dien ſy in ſulcke qualiteyt alle behoorlijcke eere ende weerdichede bewijſen wilden: want die eere die ſy dē Vader aendeden / deden ſy den ſone. Maer om het verderf der Landen voor te comē / daer hun Princens eere aen hingh: ende om te eer te ramen eñ te adviſeren opt Gouvernement ende Regement der Landen / etc. waer t'ſelfde om beters wille gheſchiedt.

Verſochten ooc / datter mochte gheadviſeert worden op een eerbaer onderhoudt ofte penſioen voor hem / als Vader van haren erfachtighen Prince.

Voorder / dat dē Vrede met Vranckrijck van't Jaer 1482. mochte den Landen beſtendigh ende verſekert worden.

Dat het volck van oorloghe mochte afghedanckt / ende in garniſoenen gheſtelt werden / ten fijne ſy voortaen mochten leven in payſe eñ eendrachtichede / coopmanſchappe ende neeringhe / ende alſo ghecrijgen eenen goeden / vaſten / generalen ende beſtendighen Pays van binnen ende van buyten / etc. Dit waren wel de principale clachten ende verſoecken.

De Staten ſoecken des Coninghs ontſlakinge voor al.

Die Staten generael / beſtaende in de eerweerdighe Prelaten / ende in hooge eñ mogende Princen van den bloede / ende in edele / weerdige ende voorſienighe Heeren / Ghecommitteerde van de Landen ende Steden / als namelijck / van Brabant / Lutſenburgh / Ghelre / Henegouwe / Hollandt / Zeelandt / Namur / Zutphen / Valencijn / ende Mechelen / hebben hier over goet gedocht / dat voor al den Roomſch Coningh ſoude ontſlaeckt ende verloſt worden.

Sommarie des Vertooghs van den Penſio-

Maer die dry Leden van Vlaenderē vertoonden daerenteghen den 27. Aprilis / Anno 1488. door haren Penſionaris Mr. Willem Zoete / dat den Coningh geweldelijcken in Vlaenderen gevallen was/ende tot Brugge met ghewapender handt ende open Banieren hadde gheſocht de Borght in te nemen/ ende die te dwingen in oorloghe tegen die van Ghent te comen. Om welcke violentie hadden ſy hem in vaſter handt gheleyt/ende daeromme mochten wel mainteneren/ hem te weſen hunnen priſonnier de guerre, ofte Krijghſghevanghen / ofte immers bedwinghen tot reparatie van de ſchaden / dan t'ſelf de ghedroegen ſy haer ten oordeele van de Staten/dan daerentuſſchen meynden ſy ghefundeert waren hem te mogen vaſt houden. Ende daerenboven ware het niet ghenoech met het ſegghen / dat hy in't Landt ghecomen ware/ om zijn Rebellen eñ muytmakers te ſtraffen/etc. midts dat hy geen recht van proprieteyt in de Landen en hadde/ ende van zijn Vooghdije ofte adminiſtratie hielden ſy hun exempt ofte ontſlaghen/ midts dat ſy daer over hadden gheappelleert voor den Coningh van Vranckrijck haren Souvereyn: ende in den Payſe van Vranckrijck warē ſy by Eede verbonden te adhereren/ alle die ghene/ die den Vrede ſouden onderhouden: eñ mits den Roomſchen Coningh den Pays ghebroken hadde/waren ſy by Eede ghedwonghen hem in arreſte te houden/ tot dat over de ſelvige infractie ghedecideert ware. Sy en conden/ noch oock de Heeren van dē bloede/ in quijteniſſe van haren Eedt niet diſſimuleren in dat ſtuck/maer moeſten vertoonen/de Vooghdije ware ſoberlijck gheadminiſtreert/ hebbende ghediſſipeert de Juweelen van zijn Weeſe/haren natuerlijcken Prince/ die hem niet verantwoorden conde. Met dierghelijcke redenen meer in rechte verantwoorden ſy alle de poincten die daer tegen gheſeyt mochten worden / perſiſterende in hun verſoeck / by de Eerweerdighe Vaders in Gode/ hooghe/ edele/ ende moghende Princen/ Edele/weerdighe ende voorſienighe Heeren/ etc. te willen voortvaren tot maken van eendrachticheyt. Alle deſe ſtucken breeder zijn te leſen in Drucke / ende zijn oock te vinden in de Griffien der Landen ende Steden.

naris de Zoete aen de Staten: aenwijſende d'oorſaken van des R. Con. ghevangeniſſe.

Alſo over dit vaſthouden des Roomſchen Conings Maximiliaen / den Paus Innocentius/ ende oock den Keyſer Frederick zijnen Vader/ de Landen dreyghden : ſoo iſſer by de Generael vergaderde Staten eenen Vrede gheraemt ende ghemiddelt / daer by den Roomſchen Coningh vry gheſtelt werde/reſignerende zijn Momboirſchap in Vlaenderen / dat alles ſoude vergheten eñ vergeven blijven: den Coningh ſouden Jaerlijcx zijn Penſioenen betaelt worden / belovende niet te pretenderen recht van proprieteyt ofte eygendom in de Landen/ ende niet meer te voeren de wapenen ofte ſchrijven de Tijtelen / confirmerende den Pays met Vranckrijck/ van't Jaer 1482. ghemaeckt / ende ſoude het Krijchſvolck wech voeren/uyt Aelſt/Hulſt/ ende geheel Vlaenderen/ſtellende dē perſoon van zijnen ſone in de handen van dē Heere van den bloede/ ende ſoude confirmeren alle Privilegien/etc.

Voor tuſſchen ſprekē van Paus ende Keyſer wert vrede/ ende den R. Coningh ontſlaeckt. Inhoudt van de Articulen.

Tot verſekeringe van deſen Vrede/ſoude den Roomſch Coningh in oſtagie geven aen de ſtadt van Brugghe/ den Marquis van Baden/ ende Heer Chriſtoffel van Beyeren: ende dien van Ghendt ſoude hy laten mijn Heere Philips van Cleve ende van der Mercke/ Heer van Wijnendale/ſone van Raveſteyn: deſe ſoude ſweeren het volbrengen van't voorſchrevene.

Verſekeringhe eñ Borghen voor dē R. Coning.

Tot noch voorder verſekeringhe/ ſoude den Roomſch Coningh bidden ende verſoecken den voorſz. Heere Philips / dat inghevalle hy Coningh/ofte yemandt anders in zijnen name ofte faveure/ in ghebreke viele van't volbrengen der veraccordeerde poincten/ dat hy alſdan hem afwijckende ſoude aſſiſteren ende byſtaen dien van Vlaenderen/met alle macht tegen hem/den Coningh/ende de zijne/ tot dien eynde hem van alſdoen ontlaſtende van alle Eeden ende verplichtinghen hem ghedaen ende ſchuldigh. Ende om dat alſoo te doen ende te volcomen/ ſoude den voorſz. Heere Philips zijnen Eedt doen ende ſweeren/ ende daer over geven dien van Vlaenderen behoorlijcke Brieven van verbonteniſſen.

Heer Philips vā Cleve wort gheſworen borghe voor den R. Coning.

Daerenboven/tot vaſter onderhoudt van deſen Payſe/ ſoo belooft/ conſenteert/ ordonneert/ ende beveelt den Roomſch Coningh/ den dry Statē van Brabant/Limburgh/Lutſenburgh/ Ghelre/ Henegouwe/ Hollandt/ Zeelandt/Namur/Zutphen/etc. dat ſy alle gonſte eñ byſtandt ſullen gheven ende dragen teghen hem/ aen dien van Vlaenderen ende hare adherenten: tot dien eynde oock ſelve belaſtende zijnē Neve den voorſchreven Heere Philips vā Cleve/eñ den Staten Generael voorſz. dat ſy deſen Pays met hem ſouden zeghelen/ ende daer van gheven humme brieven. Gheabſolveert ende ontſlaeckt / abſolverende eñ ontſlakende die allegader/oock mede alle de Heeren van der Ordere van den Gulden Vlieſe/etc. belovende dat t'ſelf de Contract van Payſe hem gheſworen / oock gheconfirmeert te worden by de ſes Keurvorſten/de voorſz. Heeren van den bloede/ oock by de Biſſchoppen van Wtrecht ende van Ludick / de Hertoghen van Cleve ende van Gulick/ ende inſgelijcx van den Coningh van Vranckrijck / als naeſte oyr/ ter cauſe van zijn ondertrouwde Coninginne/mede alles gheconfirmeert by de voorſz. Staten van de Landen. Dit gheſchiede aldus ſolemnelijcken / waer van diverſche ſchriftelijcke Inſtrumenten werden ghemaeckt eñ beſeghelt by den Roomſchen Coningh tot Brugge/den 16. Meye 1488. De welcke oock de Prelaten/ dē hooghe Moghende Heeren/ de Edele ende voorſienighe Ghecommitteerde der Steden/ beſeghelt ende gheconfirmeert hebben/ als te leſen is.

De Staten Generael/ de Heerē vā der Ordere/ de ghebuer-Vorſten/ dē Coning van Vranckrijck/ alle tot onderhoudt vā de Vrede verplicht.

Op deſe bevredinge is dē Roomſch Coningh van zijn Garde ontſlaeckt/ nae thien weken bewaringe/ ende buyten Brugge vry zijnde onder zijn Krijghſvolck / dat hem van Axele was comen ontmoeten/gevraeght zijnde van den Heere Philips van Cleve/ of hy alles wel recht meynde / affirmeerde Jae / ende alles te houden wat hy geſworen hadde / ende alſo trock hy met zijn volck nae Brabant/ daer hem ontmoette zijnen Vader den Keyſer Frederick/ met heyrcracht uyt Duytſlant afgecomen / verſelſchapt van de Vorſten van Saxen/van Beyeren/ vā Bruynſwijck/ van Brandenburgh / van Baden / den Landtgrave van Heſſen/ eñ meer andere / ende deſe wilden met den Payſe niet te vreden weſen. Waer over den Roomſch Coningh gheperſuadeert/ dede wederbieden alomme het publiceren van den boven geſchreven Payſe / hoewel meeſt alomme gepubliceert ware / voorwendende dat het eenen afghedronghen Pays was/ende alſoo begonde d'oorloge wederomme ſtercker dan te vooren: want den Keyſer ginck Gent beleggen/ ſelve legherende tot Evergem/ſondt eenen Eerhouder ofte Heeroult aen de Stadt/verſoeckende openinge/ende hem te erkennen als een Heere van de Landen van Overſchelde ofte Aelſt / eñ hem de Edelen ghevangen binnen Ghent los te laten / als den Cancelier Carondelet eñ andere. Veel ſcharmutſingen werden daer ghehouden: onder andere werdt daer den Marckgrave van Brandenburgh met eenen voetboghe doot gheſchoten.

Maximiliaen R. Co. van zijn ghevangheniſſe ontſlaghen dē 16. Mey 1488.

Keyſer Fredericks afcomſte/ om zijnē ſone te verloſſen/ dies dē vrede weder ghebrokē wort/ ende Ghent beleghert.

1488.

Heer Philips tracht zijnen Eedt tegen den R. Coningh voor de Vlamingen.

Beſchuldingen eñ Onſchuldt/ van wederſijden.

Den voorſz. Philips van Cleve/ Heere van Wijnedale/ ſone van Raveſteyn/ op deſe oorloghe zijnde geſommeert by die van Vlaenderen/ nae het uytwijſen van zijn Brieven/ Eedt/ ende verplichtingen/heeft haer beſchuttinge aenghenomen/ oock volgende den Eedt/ die hem den Roomſchen Coningh(als zijn borghe)ſelve hadde doen doen: Die nu arbeyde by alle middelen hem van die Vlamingen te trecken/ ende hem te dienen/ allegerende/ dat hy den Vrede van Brugghe niet en brack/maer hy ware ghenootſaeckt te ghehoorſamen den Keyſer zijnen Vader/ ende dat van des Heylighs Rijcx wegen/ om verſcheyden oorſaken: onder andere/dat die Vlamingen des Rijcx gherechticheden niet willen erkennen/ in't landt van Overſchelde/ als t'landt van Aelſt/ etc. Waer over Heer Philips van Cleve/ zijnde Vaſſael van't Rijcke/oock behoorde t'Heyligh Rijck ende Keyſer te ghehoorſamen/ voor te ſtaen/ ende te volgen: Dierghelijcke redenen ende conſtighe perſuaſien werden vele ghebruyckt. Daer tegen Heer Philips van Cleve ſchreef/ ende vertoonde oock met vele redenen/ dat hy Eere ende Eedt voorſtaen wilde/ ende nae goeden naem eñ ſaem trachten/ welcke Eeden hy die van Vlaenderen ghedaen hadde/ by des Roomſchen Conincx bevel ende laſt/ tot dien eynde zijnde van hem van alle behoorlijcke Eeden ende Vaſſaelſchappen ontſlagen: waeromme ware gheresolveert/ liever in eeren te leven ende te ſterven/ dan/ als eenen ontrouwen Vaſſael/ ſubtijle meyneedicheyt voor te ſtaen.

Heer Philips vã Cleve wert van den Keyſer in Rijcx ban ghedaen.

Over deſe beſtandicheyt van Heer Philips van Cleve/ heeft den Keyſer Frederick den 3. tot Antwerpen in S. Michiels Clooſter/ ſittende in't Voorhof onder den blauwen Hemel/ in Keyſerlijck ghewade/ met groote ſolemniteyt/ heerlijck verſelſchapt: Den ſelven Heer Philips van Cleve ende Marche in Rijcx ban met eygen monde ghedaen/ ende den ſelven verclaert als een Verrader/ vervallen van alle eere ende goet.

Hertogh Albert van Saxen werdt Stadthouder in Nederlandt.

Als den Keyſer Ghent ſes weken beleghert hadde/ ende niet byſonders uytgerecht/ dan het arme Landt rondtomme bedorven ende afghegheten/ is hy weder opghetrocken nae Duytſlandt/ latende een deel Krijghſvolck in't landt/ met den Hertogh Albert van Saxen/ Landtgrave tot Duringen/ ende Marckgrave tot Meyſſen/ die een broeder was van den Keurvorſt Erneſtus/ ende een grootvader van den Keurvorſten Mauritz ende Auguſtus van Saxen/ die in onſe dagen geleeft hebben/ van welcken Keurvorſt Mauritz dochter/ gheboren is Prince Mauritz van Naſſouwen/ ſone van Orangien/ waer van deſe Memorien vele van ſullen verhalen.

Antwerpen partydigh tegen die vã Brugghe/ vercrijgen den Coophandel.

Deſen Hertogh Albert/ als Stadthouder van den Roomſchen Coningh/heeft lange groote oorlogen in deſe Landen ghevoert/ zijnde een dapper cloeck Man: Veel Landen hebben hun in deſe oorloghe neutrael ghehouden/ als t'meeſte deel van Henegouwe/ Rijſſel/ Douway/ Orchies/ met Vranckrijck den Vrede onderhoudende/ oock veel ſteden als Hertogenboſſche/ Zierickzee/ende veel andere: andere ſteden toonden haer ſeer partijdigh/ als Antwerpen/ Liere/ Mechelen/ elck om zijn particulier gherief ende profijt: namelijck die van Antwerpen/ die van den beginne den Con. Maximiliaen ſeer toeghedaen waren/ om den Coophandel van Brugghe in haer Stadt te brengen/ verwerpende langhe Jaermarckten/ waer door den vreemden Coopman daer begonde meeſt te reſideren ende neder te ſlaen/ om dat oock Jaerlijcx veel groote Galleyen ofte Galleaſſen uyt Italien ende Levanten tot Antwerpen toe quamen/ met coſtelijcke waren ende ſpeceryen gheladen. Hier waren die van Brugghe ſeer entegen/ ende alſt weder eens vrede was/maeckten ſy het Caſteel van Haeſtingen/ by de Schelde/ op Clopperſdijck/ om die vaert op Antwerpen te benemen: Daerentegen die van Antwerpen Schepen ende Koeybargien toeruſten/ om de Schelde te bevrijden/ ende trocken uyt met gewapender handt/ onder haren Marckgrave Jan van Ranſt/ wonnen ende raſeerden t'ſelfde Caſteel/ ſy hielpen oock het landt van Waes afloopen/ ende alle den roof uyt Vlaenderen wert t'Antwerpen vercocht.

1489.

Den Heere van Cleve/ wordt gheaſſiſteert uyt Vrãckrijck.

De Heere Philips van Cleve/ ſone van Raveſteyn/ creegh aſſiſtentie uyt Vranckrijc/ trock in den Winter in't ſelfde Jaer 1488. nae Bruſſel/ ende werdt aldaer ende tot Leuven inghelaten/ nam Lijkercken/ Genappe/ Nivelle/ ende meer ander plaetſen hem wel ghelegen/ ſoo dat half Brabant met hem hielt.

Tweedracht oock tot Luyck.

Deſghelijcx dede oock het landt van Luyck/ alwaer doen Biſſchop was Johan/ van den Huyſe van Horne/ wiens broeder Heer Frederick van Horne/ Heer van Montigni/ met alle zijn gheſlachte/ ſeer toegedaen was den Roomſchen Coningh Maximiliaen/ want uyt zijnen bevele hadde deſen Heer Frederick over eenige Jaren eenen Heer van der Merck ende Arenbergh ter doot ghebrocht/ als hy tot Luyck by zijnen broeder den Biſſchop t'ſamen te gaſte zijnde/ hem uyt lockte te ſpaceren/ daer hy krijghſvolck beſtelt hadde/ die den voorſz. Heere Willem vingen/ ende hem toonende des Roomſchen Conings Commiſſie/ voerden tot Maeſtricht/ alwaer by het Magiſtraet verweſen ende onthalſt werdt/ uyt oorſake/ dat deſen Willem van der Mercke den voorſate Biſſchop van Luyck/ van den huyſe van Borbon (dien van Luyck niet aenghenaem) hadde beoorloght/ eñ omghebracht met eygener handt: waer over die van Luyck den Heere Willem van der Mercke ſeer toeghedaen waren/ ende deſen haren Biſſchop van Horne met zijn geſlachte ſeer entegen/ waeromme hun ſterckten met de Vlamingen/ ende belegherden haren Biſſchop binnen Sint Truyen/ dan die Stadt wel voorſien hielt tegen/ tot dat Hertogh Albert van Saxen die quam ontſetten/ die doen oock de ſtadt van Arſchot gewan ende afbrande/ waer uyt daghelijcx veel ſchaden/ tot voor de poorten van Antwerpen ende Mechelen/ ghedaen werden. Deſghelijcx oock deden die van Nivelle/ zijnde niet alleene daer ontrent de Menſchen in factien ende partijſchappen verdeylt/ maer oock alle de Landen deure/ verdeylt in Ooſtenrijckſche eñ Borgoenſche: als in Gelderlandt/waren verdeylt in Hechers ende Bronckhorſters: in Hollandt/onder Hoeckſche ende Cabbeliauſche: in Vrieſlandt/ in Vercoopers ende Schiringers: in Walſchlandt/ in Franſche ende Borgoenſche partyen/ ghelijck oock Italien verdeylt was in die tijden in Gwelphy ende Gijbelini.

Nederlandt verdeylt in factien ende partijſchappen. 1490.

Die van Brabant ende Vlaenderen deden den Coningh Maximiliaen aenbieden/ ſoo hy wechtrekende wilde laten de Landen regeren by de Staten der ſelvigher/ met de Heeren van den bloede van Moeders wegen/ ſoo willen ſy hem tot Cuelen doen tellẽ hondert duyſent goutguldens/ ende ander vorderlijcke dingen toeſchicken/ maer werdt niet aenghenomen.

Die van Gent namen Dixmuyden/den Heer van Cleve beleyde Nieuwpoort/ daer hy weder van moeſte trecken/ om dat den Coningh Maximiliaen/ zijnde in Hollandt/ volck ende ſchepen ſondt/ tot hunner ontſet/ daer dat Clevens ſchepen te onſterck tegen waren. In Hollandt was de Cabbeliauſche partije met dē Coningh/ eñ hadde daer aen zijn ſijde dē Heere van Montfort/ waer mede hy ſochte te dwingen de Hoeckſche/ als doen waren de ſteden van Dordrecht/ Delft/ Rotterdam/ ende andere/ die met de Vlamingen hielden/ ende den Heere van Cleve.

Pays tuſſchen dē Coningh van Roomen eñ Vranckrijck/ 1489. verſoet de inlandiſche onruſten.

In't Jaer 1489. werdter eenen Pays getreft tuſſchen den Coningh van Roomen ende den Coningh van Vranckrijck/ Carel den 8. daer veel ſaken ende twiſten mede verſoet werden: want den Coningh van Vranckrijck was gheneyght te ſoecken de Vriendtſchappe des Conings van Roomen: mits dochte zijn Dochter/ mijn Vrouwe Margriete/ hem haren Vader weder t'huys te ſenden ſonder byſlaep/ ende hem te ontſetten ende af te nemen zijn Bruydt/ de erfachtige Dochter van Britannien/ daer den Coningh Maximiliaen Houwelijck mede beſloten hadde: maer den Coningh van Vranckrijck wilde Britannien aen zijn Croone hechtē/ waeromme hem niet voorder wilde verſtooren/ oock op handen hebbende eenen tocht ende conqueſte op Napels. Ende om de Nederlanden oock te vriende te hebben/ middelde hy eenen Vrede tuſſchen die van Ghendt ende Brugghe/ met den Stadthouder Hertogh Albert van Saxen. Tot Bruſſel regneerde die Peſtilentie alſo/ dat die van Brabant oock met den Stadthouder accordeerden. Ende Heer Philips van Cleve moeſte Bruſſel verlaten/ ende wilde oock in der bevredingen niet begrepen zijn/ treckende op Sluys/ daer hy hem gheneerde met de oorloghe ter Zee.

Alderhande munte ende gheldt by d'oorloghe hoogh opgheloopen/ An. 1489.

Wt deſe oorlogen was gheſproten/ alle de Landen door/ een verhooghinghe van allerhande Munte van ghelde/ meeſt cleyn gheldt/ als een ſtuyver was gheclommen op 3½. ſtuyvers/ eenen Enghelſchen ſtooter op 6½. ſtuyvers/ eenen ſilveren reael op 14. ſtuyvers/ eenen Hoorngulden op 33. ſtuyvers/ een goutgulden op 63. ſtuyvers/ ende ſoo nae advenant/ welck een groote dierte maeckte van alle ware ende lijftochte: met deſen Vrede ſochtment te beteren/ ende men raemde een aſſetten des ghelts: maer eenige van grooten aenſien/ als Heer Jan van Lanoy/ Abt van S. Bertin/ daer over ghecommitteert/ met andere/ wilden dat teſſens afgheſet hebben/ het welcke alſo ghedaen wert tot groote beroerten alomme onder de Ghemeynten/ elck een ſoeckende zijn ſchulden te betalen/ met den lichten ghelde tot hoogher weerde/ ende daer werdt tot Breda ende Liere een ordinantie geraemt/ datmen eenen dubbelen gulden ſlaen ſoude/ te gaen voor xl. ſtuyvers: ende wederomme eenen S. Andries gulden/ op't ghewichte ende alloye als Hertogh Philips ende Hertogh Carel vā Borgongien die hadden doen ſlaen/ ende dien ganckbaer tot xx. ſtuyvers/ den halven nae advenant: deden ooc vier ſtuyvers penningen/ dubbel ſtuyvers/ ende halve ſtuyvers/ ende oortgens ſlaen/ oock corten ende mijten. De ordonnantie was/ dat de Franſche Sonne-croonē loop hebben ſouden/ die vā lxxj. in't marck voor xxiiij. ſtuyvers/ die van lxxij. ende lxxiij. in't marck voor xxiij. ſtuyvers ende een halve. Den gouden Leeuw van lxxviij. ende een half in't marck tot xxx. ſtuyvers. Den Rooſen nobel van xxxij. ende xxxij. een quart in't marck tot lvj. ſtuyvers. De Angelotten van xlviij. eñ xlviij. een quart in't marck tot xxxvij. ſtuyvers/ ende xvj. mijten. Den Henricus nobel van xxxvz. eñ xxxvj. int marck voor L. ſtuyvers. De Ducaten van Hongarien van lxix. ende lxx. in't marck te gaen voor xxvj. ſtuyvers. De Duytſche guldens van lxxiiij. eñ lxxv. in't marck ſouden gaen voor xviijz. ſtuyvers/ eñ andere penningen nae advenant/ oock alſoo het ſilveren gheldt. Wy verhalen dit alhier ter memorien/ om dat wy hier nae ſullen verhalen/ hoe de Munte oock ſints in deſe Landen verhooght ende verloopen is.

Gheldt valuatie ghereformeert/ afgheſet/ ende ghevalueert/ An. 1489.

Dit aſſetten te veel teſſens en wilde men in Vlaenderen ende in veel plaetſen alſoo niet volgen: want ſy vele ſelve uyt te betalen hadden/ ende die van Brugghe verloren hier door noch meer allen haren Coophandel/ Zeevaert/ ende neeringhe/ ende vielen wederomme daer over in oorloghe: want den Grave Enghelbert van Naſſouwen/ Heer van Breda/ zijnde Gouverneur ghemaeckt van Vlaenderen/ dwongh die van Brugge met een regement duytſche knechten/ de groote garde ghenoemt. Die van Ghent werden oock ghequelt/ dan ſy ſtelden het gheldt allenſkens af/ alſo deden oock die van Yperen/ ende hielden daer mede hun Ghemeente in vreden.

D'oorloghe teghen de Hoeckſche in Hollandt ghevoert.

Hierentuſſchen voerde den Hertogh Albert van Saxen d'oorloge in Hollant tegen de Hoeckſche partije/ van waer hy bedecktelijcken quam tot Zierickzee in Zeelandt/ welcke Stadt hy xx. duyſent gulden af dronghe/ om dat ſy die van Sluys met victalie gheholpē hadden. De Hoeckſche partije in Hollandt hielpen oock Heer Philips van Cleve/ eñ die van Sluys/ want Joncker Frans jonghſte ſone van Brederode/ nam in met andere/ als den Heere Jan van Naeltwijck/ Rotterdam/ Schiedam/ ende Geertruydenberghe/ ende hadden aenſlagh op Leyden/ voeren oock over ende weder van Sluys op Hollandt/ doende veel tochten op verſcheyden plaetſen van Hollandt ende Zeelandt/ namen met hulpe van de oorlogh-ſchepen van Sluys/ alle hun vyanden ſchepen ende goet/ waer dat ſy condē/ ſelve de Viſſchers viſſchende/ plonderden veel Steden ende Dorpen/ als Weſtcappelle ende Vliſſingen/ op eenen Pincxterdagh/ dootſmijtende Woulter van Domborgh/ Schouthepſt van Vliſſingē/ in de ſacriſtije van de Kercke/ dat welcke oorſake gaf/ dat Heer Philips van Borgongien/ Heere van Beveren/ Vliſſingen bemuert heeft/ t'ſelfde te vooren de Heere vā Borſele oock de Stadt Campvere ghedaen hebbende. Ten leſten/ als die van Sluys eenen ſtercken tocht t'ſchepe waren doende/ hebben ſy ontmoet den Stadthouder van Hollandt/ Heer Jan van Egmont/ dieſe ſloegh ende verwon: alſoo dat Joncker Frans van Brederode werde ghevangen eñ ghequetſt/ ſterf tot Dordrecht/ maer de Heere van Naeltwijck ontquam weder tot Sluys.

Hoeckſche onder Brederode ende Naeltwyck helpen die van Sluys.

Vliſſingen bemuert/ An. 1491. te voorē ooc Campvere.

In Weſtvrieſlandt beroerte/ genaemt Caſenbrootſpel.

In Weſtvrieſlandt ofte Noordthollandt gherees oock uyt deſe oorloge een beroert/ genaemt het Cazenbrootſpel/ d'welck ontſtondt onder de Kennemers ofte Noordthollandtſche boeren/ van de welcke/ beſijden de daeghlijckſche beroovingen ende dieren tijdt/ men wilde afdringen groote ſchattingen ende ruyter-gheldt/ door den Rentmeeſter Meeſter Niclaes Prins aliàs Corf/ Daer over dat volc te hoope liepen binnen Alckmaer ende Hoorn/ hun in't ghewcer ſtellende/ die welcke den 3. Meye A°. 1492. gheraeckten binnen Haerlem/ met hulpe van eenige borgers/ namē het Stadthuys inne/ ſloegen den Schout ende twee Schepenen doot/ ende beroofden den rijcken luyden haer huyſen/ trocken weder uyt/ ende belegerden Leyden/ dat den Stadthouder van Egmont beſchermde. Hier tegen trock den Hertogh van Saxen met zijn Hooghduytſchen/

die de Landen oock groote ſchade aendeden/ dan ten leſten werdē het Caſenbroots volck veel gheſlagen/ ende de Steden werden ghedwongen tot groote amenden ofte boeten te betalen/ ſoo dat die Landen in ellendighe ſtaet ſtonden.

In Vlaenderen de oorloghe nu langhe gheduert hebbende/ ende dat den erfachtigen Heere Philips nu was gecomen tot meerderen ouderdom/ dat welcke achterdencken maeckte/ vele overleggende/ hoe het van den Erf heere t'zijner tijdt ſoude mogen ghenomen ofte verſtaen werden/ ſoo zijn daer over die van Ghendt twiſtigh onder den anderen ghewoorden/ ſoo datſe ten leſten ſloeghen de hoofden af van haer principale bewindthebbers/ als de broeders Coppenollen te vooren vermaent met andere/ dien ſy alle de voorighe onbehoorighe beroerten ten laſte leyden/ ende met alle de ongheregelde moetwillichedē beſchuldighdē/ daer nochtans vele wijſe ende voorſienighe haer toeſchreven de behoudeniſſe van Vlaenderen ende meer Landen/ als belet hebbende t'Houwelijck van de jonge vrouwe Maria met den Dolphijn van Vranckrijck/ daer de Hovelingen doen meeſt toe gheſint waren/ hoewel t'ſelfde al gheſchiede door een populare ongeſchicktheyt/ alſo ſy oock voor quamen die giericheyt ende ambitie van veel vremde/ die onder den jongen ende noch onervaren Heere Maximiliaen Roomſch Coningh/ ſochten haer eygen bate/ eere ende grootheyt/ niet ſonder ſuſpicie van Lants vyanden daer toe aengheſtelt te zijn. Door deſe executien is men ten leſten tot eenen Vrede ghecomen/ die men den Pays van Cadſant noemde/ ghemaeckt in Julio 1492. gheconfirmeert by den Eertſ hertogh Philips/ als hy nu 14. Iaer oudt was.

In Vlaenderen wordt den Pays van Cadſant ghemaeckt/ An. 1492.

Heer Philips vā Cleve wort binnen Sluys beleghert/ by den Hertogh van Saxen.

Articulen vā Vrede voorgeſlagen den Heer Philips vā Cleve/ ende zijn antwoordt.

In deſe ſelve Maent werter beſloten/ datmen den Heere Philips van Cleve/ nu gewordē Heer vā Raveſteyn door zijns Vaders doot/ ſoude beleggen binnen Sluys: Hem werden van wegen den Hertogh van Saxen aengeboden conditien van Vrede/ als dat hy de ſtadt Sluys ſoude blijven houdē/ met beyde de Caſteelen/ tot de comſte van den Roomſchen Coningh in't Landt/ ofte tot dat den Vader zijnen ſone voharigh ſoude verclaren/ behoudende het Admiraelſchap van der Zee/ met noch ander conditien. Hier op antwoorde dē voorſz. Heer Philips van Raveſteyn/ hem bedanckende van de conditien/ maer ſy en boden hem niet aen meer/ dan dat hy alreede beſate/ dan men moeſte hem voor al zijn eere oprechten ende genoech doen/ die dat alomme ſeer miſſproken ende ghedefameert ware/ t'welck niet wel gheſchieden conde/ ten ware by vergaderinghe der generale Staten/ dien hy hadde te vertoonen als een Edelman/ dat alle t'ghene hy tot noch toe ghedaen hadde/ ware ghedaen by laſte/ wille/ ende expres bevel van den Roomſchen Coningh/ om wiens wille/ tot quijtinghe van zijner eere/ hy hadde zijn lijf ende leven voor zijnen dienſt ſoo dickmaels ghewaeght/ eñ ware borghe ende gijſſel gebleven voor zijn ontſlakinghe. Waeromme mits dat het meeſtedeel der Nederlanden ſchenen onwetens d'oorloge tegen hem te voeren/ waer het noot/ dat met hun aller conſent den Vrede mochte ghemaeckt worden/ op dat zijn onſchuldt opentlijck voor elck een mochte blijcken/ daer oock die van Ghendt behoorden gheroepen te worden/ om dat hy verbonden ſtondt/ ſonder hun conſent niet te mogen doen/ etc. gaf oock Boecxkens uyt tot zijner onſchuldt/ dat hy d'oorloghe voerde voor de Staten van Brabant eñ Vlaenderen/ zijn heele ſake vervattende. Hier over niet tegenſtaende vredelijcke gheſintheyt/ gingh het belegh voort/ ende in de maendt van Julio is Hertogh Albert van Saxen Stadthouder met zijn krijghſheyr voor Sluys ghecomen/ de Heere van Beveren/ Admirael van Zeelandt/ met Hertogh Jorien van Saxen/ des Stadthouders ſone/ namen oock in t'Swijn havene vā Sluys/ met meer dan 40. ſchepen van oorlogen/ ende dertigh huede ſchepen/ ende 13. hulken/ die men doen ter tijdt eerſt begonde te timmerē/ daer toe quamen noch 22. Enghelſche ſchepen van oorloghen/ met 2500. oude Enghelſche Soldaten/ van Con. Eduard den vierden gheſonden/ in alles zynde boven de hondert ſchepen/ daer veel krijghſ volck van alle canten toevloeyde/ ende beleyden die Stadt te water ende te lande/ makende een Schanſe op de havene/ om alle hulpe hun te weeren: want de Heere van Raveſteyn ſochte de havene te bevrijden/ practiſeerde oock met brandende vyerſchepen zijns vyandts ſchepen in brande te ſteken/ maer miſluckte hem/ het vyer zijnde te haeſte ontſteken/ namen een Enghelſch ſchip/ daer drye Coopliedē in vondē/ die 14000. gulden by hun hadden/ veel ſcharmutſingē werden daer ghehouden/ ende byſondere Campvechtinghen/ als een Notable/ een Switſer van Sluys/ ghewapent met een hellebarde/ ſweerdt eñ poingiaert/ was beroepen van een Ooſtenrijcker des Hertoghs/ hebbende langhe ſpieſſe/ ſweerdt eñ poingiaert/ deſen Ooſtenrycker ſtack den Switſer de ſpieſſe door het dun van zijnen buyck/ die hem ſoo diep ende nae in liepe/ dat hy hem met de hellebarde niet conde weeren/ dies den Switſer hem doorſtack met zijnen poingiaert doot/ ende ſoo verwinder/ de ſpieſſe uytghetrocken/ wordt binnen Sluys van zijn wonde gheneſen. Sy deden oock cloecke uytvallen/ vernaghelende des beleggers t'geſchut/ ſy hadden binnen ontrent 15. hondert goede oude krijghſliedē van alle natien/ ontrent 200. peerden/ gheldt tot de Soldije ghenoech: Deſghelijcx hadde den Hertogh goet oudt ervaren krijghſ volck/ maer niet veel boven 7. duyſent/ behalven het ſchipvolck. Maer ten leſten is het vyer binnen Sluys in hun buſcruydt ghecomen by onghevalle/ dies Heer Philips (nu op't belegh zijn Vader ſtervende/ Heer van Raveſteyn zijnde ghewoorden) wat moedeloos worde/ waer door ghehoor ghevende den Graef Engelbert van Naſſouwen/ is door zijnen middel in gheſpreck met den Hertogh van Saxen ghecomen/ makende een beſtandt/ feſtoyeerden d'een den anderen/ waer door in November accoordt maeckten/ Anno 1492. De principaelſte articulen warē van den Vrede: Dat den Heer Philips van Raveſteyn ſoude den Hertogh Albert/ in den name van den Roomſch Coningh/ ende den Erf heere Hertoghe Philips/ trouwe ende dienſt ſweerē/ dies ſoude hy van Rijcx ban ontſlagen wordē/ ſoude blijven in't beſit van Sluys/ tot dat den Eertſhertogh Philips ſoude 18. Jaren oudt weſen/ dien hy/ ofte naeſte Erven/ dan ſoude Sluys overgheven/ verſocht zijnde/ hy ſoude daer uyt niemanden leedt doen/ noch Nederlanders/ noch Enghelſchen/ zijn penſioenen eñ goederen ſouden hem alle ghereſtitueert worden/ ende zijn ſchulden betaelt/ alles ſoude vergheven ende vergheten blijven van alle ſijden/ ſonder verwijt/ maer al datter ghepaſſeert ware van weder ſijden/ ſoude als wel ghedaen geacht worden/ ende ſulcx meer. Dit contract werdt mede onderteeckent by den Grave Enghelbert van Naſſouwen/ by den Heere van Beveren/ by Willem van Croy/ Heere van Chevres/ eñ meer andere.

Sterckte des beleghs voor Sluys.

Een Notable Campvechtinghe voor Sluys.

Vaſte Vrede gemaect voor Sluys/ met Philips van Cleve/ Heer van Raveſteyn/ An. 1492.

Eñ van doen af begonden de Nederlanden in vrede malcanderen te begroeten/ eñ alle vyandt-

De Nederlanden beginnē weder te Roreren. An. 1492.

ſchappen werden terſtont ter neder gheleyt/ ende den jonghen Erf heere Hertogh Philips werdt den naeſten Jare/ als hy 15. Jaer oudt werdt/ alomme bycans als Heere ghehult.

Den Heere van Raveſteyn / twee Jaren nae deſen Pays/ beſochte tot Antwerpen den Roomſchen Coningh Maximiliaen/ van den welcken hy wel ontfangē wert/ trock daer nae in Vranckrijck/ verſlijtende zijn leven in de oorloghen/ als tegen den Turck / ende is in Italien tot Genua Gouverneur gheweeſt / is ten leſten in Vranckrijck geſtorven / hebbende by zijn Huyſvrouwe/ de dochter van S. Pol / geen kinderen nae ghelaten/ dies dē Vorſt Willem van Cleve alle zijne goederen in Vlaenderen eñ elders gheerſt heeft.

Atrecht wert weder by Borgoēſche gewonnen. An. 1492.

Die ſtadt van Atrecht werdt ten uytgaende van dat Jaer 1492. met behendicheyt weder dē Franſoyſen afgenomen/ door middel van eenen Borgoenſchen borgher Jan le Mayre / anders Griſard geheeten/ eñ daer mede werdt ghewonnen het meeſte deel van Artoys / by den Heeren van Vandray/ Robbert de Merlun/ Jan de Lanoy ende andere/ by geconterfeyte ſleutelen/ ende met ſingen van een Liedeken op de wacht.

Vrede met Vranckrijck herveſt/ende Maximiliaen werdt Keyſer.

Den Pays met Vranckrijck wert oock beter herveſt / als den Coningh Carel den 8. van Vranckrijck / nemende de Dochter ende Erve van Britannien hem ten wijve/ die den Roomſch Coningh Maximiliaen als Bruydt toegheſeyt was/ eñ ſondt hem zijn dochter Vrouwe Margriete weder eerlijck t'huys / als ſy thien Jaer als Conninginne in Vranckrijck opgebrocht geweeſt hadde/ als eenſdeels vooren gheroert hebben. Hy reſtitueerde weder Artoys / t'Graeſſchap van Borgongien / van Charaloys / ende andere. Den Coningh eenen tocht op Napels op handen hebbende. Den Keyſer Frederick den 3. die ſterf/ An. 1493. ende Maximiliaen werdt Keyſer.

Viſſcherije/ Navigatie/ Negociatie/ met dē Vrede in Nederlandt / ſeer toeghenomen.

Met den Vrede begonnen de Nederlanden in Navigatie eñ Negociatie weder te floreren/ door d'oorloge ter Zee/ die van Sluys ſeer gheoeffent zijnde: want alſo oock die van Hollandt eñ Zeelandt by de oorloge geen grooter vaert hadden/ dan op Vranckrijck / Enghelandt / ende Noorwegen/ begonden uyt noot/ armoede ende dieren tijdt / voorder te verſoecken. Nu de principaelſte Zeeſteden/ Amſterdam/ Enckhuyſen/ Horne/ ende Rotterdam met andere/ waren maer Viſſchers ſteden / Amſterdam doen eerſt bemuert wordende / hebben ontrent deſen tijdt begonnen den viſch te ſouten / ende oock den Haringh te vanghen / die men ſeght die van Ooſtende eerſt hadden begonnen te ſouten eñ packen / alſo men hedenſdaeghs doet.

Antwerpen ſeer ſchoone Coopſtadt in deſe tijdē gheworden.

Die van Antwerpen hebben met haer Jaermarckten den ghemeynen Coopman / ſoo met Privilegien als andere ghedienſticheden/ weten ſoo wel aen te locken / datſe veel haer reſidentie daer ghenomen hebben/ door datter veel Galleaſſen met Specerijen uyt Levanten eñ Italien Jaerlijcx aen quamen. Maer als ontrent deſen tijdt den Portugueſers de vaert op Ooſt Indien ontdeckt hadden/ om hun ſpecerijen daer te venten/ haer reſidentie daer verkieſende/ als een bequame plaetſe / om al Chriſtenrijck door te verbreyden / ſoo zijn veel ander Natien van Coopliden haer gevolght/ als Engelſchen/ Franſoyſen/ Hooghduytſchen/ Ooſterlingen/ Italianen/ met andere : Soo dat die Stadt / ſoo om haer welghelegentheyt van riviere de Schelde/ ende playſante goede geſonde locht/ is een treffelijcke Coopſtadt ghewoorden / in Coophandel alle andere paſſerende / tot groot achterdeele van die ſchoone Stadt van Brugghe.

Tot Antwerpen een Conſulaetſchap onder hun Cooplieden opgerecht. 1485.

Die van Antwerpen hebben oock tot vorderinghe haerder Cooplieden een Societeyt / dat ander Natien meeſt Conſulaetſchap noemen/ opgherecht/ An. 1485. om hun Cooplieden onder reghel ende ordonnantien te brengen/ welcke ordonnantien ende Octroy wy goet gedacht hebben van woorde tot woorde hier te ſtellen / als den Landen dienlijck in haer Negociatien/ Navigatien ende Viſſcherijen/ ghetrocken uyt den Ambacht-boeck der ſtede van Antwerpen.

Copije van't Conſulaetſchap t'Antwerpen.

Allen den ghenen die deſe Letteren ſullen ſien oft hooren leſen/ Jan van Raeſt/ Heere van Canticroode/ te Moortſele/ eñ van Eghem/ Schouteth van Antwerpen/ ende Marckgrave ſlandts van Rijen/ ende Borghemeeſteren/ Schepenen/ ende Raedt der ſtadt van Antwerpen / Saluyt: doen condt: alſo die ghemeyne Cooplieden/ Inwoonderen deſer voorſz. ſtadt van Antwerpen/ hun buytens Landts met der hanteringhe van Coopmanſchappe gheneerende / ons te kennen hebben ghegheven. Soo ſy/ ende elck van hun/ dat aengaet nae zijne ghelegentheyt / om de oeffeninghe/ hanteringe ende exercitie van de ſelve Coopmanſchappen/ ſoo by hun ſelven / ſoo by hunne Facteuren ende Dienaren / in diverſche Landen/ Coninghrijcken eñ Contreyen/ te water ende te lande/ daghelijcx reyſende/ treckende ende verkeerende/ oft zeylende zijn : brenghende ende voerende over ende weder diverſche goeden ende Coopmanſchappen / daer by deſe voorſz. Stadt eñ andere allen comende/ van alderhande diverſche goeden ende Coopmanſchappen gheſtoffeert wordt/ ende binnen eenighe Jaren herwaerts ghecomen is in meerder neeringhe ende welvaert/ ten grooten oorboor ende profijte van den ghemeynen beſten/ in welcke neeringhe ende loop van Coopmanſchappe hen daghelijcx/ ende ſoo meer diverſche letſelen/ belaſtingen/ ende betegentheden/ dickwils ghebeurt zijn/ ende dagelijcx gebeuren in andere landen / als Ooſtlandt/ Noorwegen/ Engelandt/ Schotlandt/ Vranckrijck/ eñ Duytſlandt/ etc. by vele ende diverſche ongelden/ Tollen ende andere exactien/ mitſgaders diverſche geboden/ verboden eñ reſtrictien/ op de Cooplieden ende goeden / van herwaerts over/ van nieuws opgheſet/ gheordonneert ende geſtelt / om de Cooplieden van deſe Landen van daer te weeren ende te keeren / eñ oock dat meer is/ by diverſche aentaſten/ roovingen eñ nemingen harer goeden/ daer by ſy tot grooter verderſelijcker ſchaden comen zijn / ende ſoo langs ſoo meer mochten comen : tegen welcke nieuwicheden/ belaſtingen ende inconvenienten / ſoo voormaels gheſchiet/ ſoo oock die namaels gebeuren mochten/ elck een/ die dat ghebeurt is oft gebeuren ſoude / byſonder by hem ſelven / alleen niet wel moghelijck en ware / by rechte ofte anders remedie / oft reſtitutie te ſoecken oft te verwerven/ ons come ootmoedelijck biddende/ dat wy hun ſouden willen verleenen een ghemeen Collegie oft Gheſelſchap/ ende een ghemeen Borſe te mogen maken ende houden: om alſo van deſſelfs geſelſchaps wegen de voorſz. hinderen/ ſchaden/ beletten ende nieuwicheden / met allen behoorlijcken weghen af te volghen/ met ſekere andere poincten / ons by hen in gheſchrifte overgegheven. Soo doen wy te weten / dat wy / alſt behoorlijck is/ geneyght zijnde tot den loope/ exercitie ende hanteringhe van Coopmanſchappen/ daer uyt de gemeyne welvaert rijſen ende meerderen magh / den voorſz. Cooplieden t'haerder voorſz. ernſtigher bede ghegheven / ghegunt ende verleent hebben : gheven / gunnen ende verleenen midts deſen de poincten/ ende op de voegen hier nae volgende.

In den eerſten/ dat de voorſz. Cooplieden ſullen mogen inſtellen ende onderhouden een geſelſchap oft broederlijcke vergaderinge/ by maniere van eener Natien oft Collegie / te weten/ van Cooplieden / Poorters ende Ingheſetenen van Antwerpen/ aldaer buyck-vaſt woonende/ ende hun buytens Landts/ te water oft te lande/ met der hanteringhe van Coopmanſchappe gheneerende/ ſonderlinge die in dit geſelſchappe begeeren te comen eñ ontfangen te zijn / ſonder eenige andere daer inne te mogen nemen oft ontfangẽ.

Item / dat t'voorſz. Geſelſchap oft Natie geregeert ende beſtiert ſal worden by vier notable Regeerders oft Meeſters/ die gekoſen ende aengenomen ſullen weſen in deſer manieren / te weten / dat de voorſz. van der Natie ende Gheſelſchap / by ghemeynen overdraghe / oft by den meeſten ſtemmen ende ghevolghe van hen / ons nu terſtont uyt der ſelver Natie ende Geſelſchap met gheſchrifte overbrenghen ſullen 8. Perſoonen uyt hun/ daer af wy de viere kieſen ende hun deputeren ſullen / tot Meeſters oft Regeerders van hunnẽ voorſz. Geſelſchappe/ voor dit toecomende Jaer : Ende ſal het toecomende Jaer gheleden zijnde een van de voorſz. vier Regeerders oft Meeſters/ alſo van Jaer tot Jaer/ die oudtſte van Eede af gaen ende verlaten wordẽ / ende d'ander dry blijven dienende. Eñ om eenen vierden Regeerder oft Meeſter in diens verlatẽ ſtede te ſtellen / ſullen alſ dan by gemeynen overdraghe ofte meeſte ſtemmen/ ende ghevolge van hen/ van Jare tot Jare / ons ende onſen naecomelingen / Schouteth / Borghemeeſteren ende Schepenen / in't gheſchrifte over brengen twee Perſoonen uyt hen/ daer af wy ende onſe naecomers eenen kieſen ende deputeren / om met den anderen dryen/ die nae den onderſcheyde voorſz. ſullen blijven dienende / Regeerders ende Meeſters van haren voorſz. Geſelſchap te zijn: welcken Regeerders ende Meeſters/ eñ elck van hun/ nu ende namaels zijnde/ t'haren aencomen voor ons ende onſe naecomers Eedt doen ſullen / den dienſt / daer ſy toe ghekoſen ende gheacht zijn / wel ende ghetrouwelijck te regeren ende exerceren/ nae inhoudt der ordonnantien / hier naer verclaert.

Item/ dat die voorſz. vier Meeſters/ by advijſe/ ghevolge eñ overdrage van den meeſten deele van den voorſz. Gheſelſchappe/ eñ by wete ende conſente van ons ende van onſen naecomers/ ſullen mogen hebben ende maken een ghemeene Borſe voor eener gracelijcker ende redelijcker ſommen ofte quote / die ſy by advijſe ende conſente als boven/ nae gheleghentheyt haer der ſaken ende laſten / op elck van hun / nae zijn ſtaet ende hanteringhe/ ſullen mogen ſetten ende doen heffen/ by de gene die ſy daer toe ſullen uyt hunnen Gheſelſchappe Jaerlijcx ordonneren / om daer mede te vervolgen alle behoorlijcke proviſien/ reſtitutien/ reparatien/ recompenſatien/ eñ alle andere behoefte van remedien / die hen ende elck van hen dienen ſullen mogen/ alſo wel tegen die nemingen / ſchaden / achterdeelen / injurien ende vercortingen/ die hen/ het ware particulierlijck oft in't gemeen / aenghedaen mochten zijn/ als teghen die nieuwicheden eñ ander beſwaerniſſen/ die op den loop van de Coopmanſchappe binnen corte Jaren herwaerts/ ende noch dagelijcx meer ende meer boven der ouder coſtuyme ſlandts voort ghekeert ende opgheſtelt zijn/ ende hier namaels voort ghekeert ende opgheſtelt mochten worden / welcke impoſitien oock oft contributien ſy niet en ſullen moghen veranderen oft hoogen/ ſonder onſen oft onſe naecomers wete ofte conſent.

Item / ſoo wie van den voorſz. Geſelſchappe hem weygerde te contribueren ende inne te leggen/ om de voorſz. ghemeene Borſe te helpen onderhouden/ nae de ordonnantie boven verhaelt: dat die t'elcken verbeuren ſal noch alſo vele als hy gheſet ende ſchuldigh is op te leggen/ ende te contribueren / om de verbeurte in dryen gedeylt te worden: een derdendeel den Heeren / d'ander derdendeel de Stadt/ ende het derde derdendeel der Fabricquen van onſer Vrouwen Kercke t'Antwerpen.

Item / dat die ontfanghers van der voorſz. ghemeener Borſe ſchuldigh ſullen zijn / voor die van den voorſz. Gheſelſchappe / ende voor die Ghedeputeerde van der Wet der voorſz. Stadt elck ſ'Jaers goede wettighe rekeninghe ende bewijs te doene/ van haren ontfanghe ende uytgheven der voorſz. penningen: ende alſdan ons ende onſe naecomers over te brengen den name ende toename van de Perſoonen / in hare Gheſelſchappe weſende.

Item/ dat de voorſz. goede Mannen van den voorſz. Gheſelſchappe ghehouden ſullen zijn/ t'allen tijden / als ſy des van haren Regeerders ende Meeſters vermaent ſullen worden / te vergaderen eñ by een te comen/ om te helpen ramen ende adviſeren/ alle ſaken die dienen ſouden mogen ter ſalicheyt/ welvaert ende profijte van der gemeener Coopmanſchappen ende loop der ſelver / om die by rade ende advijſe van den Heeren/ ende van der Stadt ghevoordert te mogen worden / ten beſten datmen ſal connen ende moghen.

Item / ſoo wanneer die goede Mannen van den voorſz. Gheſelſchappe eenigh gheſchil van Coopmanſchappe onderlinghe hebben/ dat dan die voorſz. Regeerders de partyen voor hun ſullen ontbieden/ ende vereenigen eñ verghelijcken op dat ſy connen/ ende partijen hun daer toe geven ende voegen willen: maer oft partijen ofte d'eene begeerden t'recht / oft oock dat de voorſz. Regeerders die niet vereenigen en coſten / dat ſy dan die ſake ende partijen ſullen verſeyndẽ voor ons eñ onſe naecomers / Wethouders van deſer Stadt ten tijde zijnde / om die aldaer gheuyt te worden nae recht/ behoudelijck dat ſy onder dit ſchijn egeene kenniſſe nemen en ſullen moghen van geenerhande ſaken/ daer Crime ofte breucke inne gheleghen mochten zijn / het en ware by wete oft conſent van onſen Schouteth eñ Wethouderen/ ende onſe naecomeren ten tijde zijnde.

Item/ dat de voorſz. Regeerders oft Meeſters ſullen moghen Eeden alle de ghene die in der ſelver Natie ende Gheſelſchappe comen ende ontfanghen ſullen worden : dat ſy onder ſchijn van den voorſz. Geſelſchappe oft Natie/ geenen Perſoon / die in't ſelve Gheſelſchap niet en is / beſchudden/ bevrijden ende verantwoorden en ſullen in geener manieren/ in zijnen Perſoon oft zijne goeden. Ende en ſnllen oock de voorſz. Regeerders/ Meeſters ofte Natie/ egeene Perſoonẽ mogen ontfangen / bevrijden oft verantwoordẽ van laſten oft breucken / die zijn in Calagnen tegen onſen Schouteth / Borghemeeſteren ende Schepenen/ oft onſe naecomers by tijde weſende: oft daer ons eñ hun moeyſel/ coſt ofte laſt uyt ſoude moghen comen. Ende of by hun / oft yemanden van de Natie/ yet ter contrarie voort ghekeert ware / dat wy daer over correctie doen ſullen/ alſo wy nae gelegentheyt vã der ſaken dat bevinden ſullen dienende. Behoudelijck in deſen/ dat t'voorſz. Geſelſchap geen Privilegiẽ oft verleeningẽ verwervẽ en ſal mogẽ/ van eenige Princen/ Vorſten/ Heeren/ Landen/ Steden oft Ghemeenten: noch oock onderlinge eenighe ſtatuten oft ordonnantien maken / die eenighſins ſouden mogen contrarieren den Rechte/ Privilegien oft coſtuymen van den lande van Brabant/ oft van de voorſz. Stadt: oft die ſouden mogen afnemen de gheradene policye oft welvaert der ſelver Stadt : Maer ſullen ghehouden zijn die ſelve Privilegien/ die ſy van eenighe Princen/ Heeren/ Vorſten / Landen oft Steden vercrijgen ſullen/ te toonen ende laten viſiteren by ons ende by onſen naecomelingen/ Schouteth/ Borghemeeſteren ende Schepenen/ by tijde zijnde. Ende ons ende hun Copye autentijcke daer af te gheven/ ende die niet te ghebruycken mogen/ tot dat die by ons geviſiteert bevondẽ ſullen worden deuchdelijck zijnde/ ende niet contrarierende oft afnemende t'ghene des voorſz. Stadt. Behoudelijck oock / dat ſy met egeene wegen van ſeyte op yemanden oft yemants goet en ſullen mogen procederen/ ſonder onſe oft onſe naecomers wete eñ conſent/ maer ſullen alomme / daer't hun gelieft/ altijt mogẽ volgen met rechte : ende dat ſylieden van de voorſz. Natien oft Gheſelſchappe/ het zy dat ſy in eenighe Ambachten zijn oft niet/ ghehouden ſullen zijn in ſchot ende lot / ende andere ongheldẽ ende laſten van de Stadt / Poorters oſte Ambachten/ ghelijck andere in de ſelve Natie oft Gheſelſchappe niet zijnde. Ende behouden oock ons ende onſe naecomers Schouteth/ Borgemeeſteren ende Schepenen/ ten tijde zijnde/ in allen eñ eenen yeghelijcken der voorſz. verleeningen/ poincten ende ordonnantiẽ/ onſe ende hare / meerderen ende minderen / interpreteren ende veranderen ende wederroepen / alſoo ons dat nae ghelegentheyt van tijde ende ſaken goet duncken ende ghelieven ſal. In oorconden ende vaſticheden der dinghen voorſz. ſoo hebbe ick Jan van Raeſt/ Schouteth voorſz. mijnen propren zeghel/ ende wy Borghemeeſteren / Schepenen ende Raedt der voorſz. ſtadt van Antwerpen / der ſelver Stadt zeghel ter ſaken hier aen doen hangen / op den vijfden dagh van Meye / Anno 1485.

Deſe oprechte Societeyt oſte Camer / oſte Conſulaetſchap / hebben terſtont haer ſeer beclaeght aen den Coningh Maximiliaen van Roomen/ over quaet traictemẽt/ dat hun in Engelandt ghebeurde/ waer over veel queſtien ghereſen: ten leſten/ alſt nu alomme vrede was/ An. 1495. ſoo iſſer eenen onderlinghen entrecours daer over ghemaeckt / als een gheduerigh Contract tuſſchen Engelandt ende Nederlandt/ gheconfirmeert by de Statẽ/ Geeſtelijckheyt/ Edele ende Steden van wederſijden / alſoo hier nae in't tweede Boeck volgen ſal.

Entrecours van Coophandel met Enghelandt ghemaeckt/ An. 1495.

Als nu de Nederlanders ſchenen ghenoech volcomen vrede te hebben/ ſoo iſſer eenen langhduerigen krijgh met Ghelderlandt opgheſtaen/ door het aenſetten van de Franſoyſen / die den Joncker Carel van Egmont/ ſone van Hertogh Adolf van Ghelre / opruyden tot het Hertoghdom van Ghelre in te nemen / daer wy vooren van gheroert hebben/ maer achten goet den oorſpronck van de oorloghe te verhalen/ eñ hoe aen den andere Nederlanden ghehecht werde.

Arnolt van Egmont / Hertogh van Ghelre/ ende Grave van Zutphen / hadde eenen ſone by een dochter van Cleve / ghenoemt Adolph / die troude in't hof van Borgongien de dochter van Carel van Borbon / ende Agnes van Borgongien ſuſter van Hertogh Philips de goede. Deſen ſone Adolf rebelleerde tegen zijnen vader Arnoldt/ om dat zijn Vader/ een oudt Man zijnde/ hem niet wilde overgheven de regeringe. Ende alſo Philippus den Comines ſchrijft (die in de queſtie ſelve heeft bemoeyt gheweeſt/ van wegen Hertogh Carel van Borgongien) haelde den ſone Adolph zijnen oudẽ Vader ſnachts uyt den bedde in den couden winter / eñ dede hem gaen met bloote voeten vijf mijlen weeghs/ ende hiel hem in een diepe doncker gevangeniſſe ſes maenden langh / waeromme zijn Oom den Hertogh van Cleve hem oorloghe aendede/ ende Hertogh Carel van Borgongien ſochte meermalen den Vader ende ſone te vereenigen / maer te vergheefs/ dan ten leſten hebben den Paus ende den Keyſer belaſt aen Hertogh Carel / den Vader Hertogh Arnolt te verloſſen/ t'welck den ſone/ uyt ontſagh van Authoriteyt ende machte/ dwangh den Vader te verloſſen. Daer nae heeft den voorſz. Comines meer reyſen ghehoort de queſtie tuſſchen Vader ende ſone debatteren/ in de preſentie van Hertogh Carel / ende veel groote Princen ende Raedtſheeren: ende hy ſelve ſagh den ouden Hertogh eens zijn ſone uyteyſſchen/ tot Campvechtinge met hem te doene. Daer nae dede Hertogh Carel den ſone aenbieden / door den mondt van den voorſz. ſchrijver Comines / dat den Vader hem gheven ſoude den tijtel van Stadthouder/ oſte Gouverneur in Ghelderlandt / met alle de incomſten / den Vader eenlijck behoudende de Stadt Grave/ met den tijtel van Hertoghe/ met een Jaerlijckſche incomſte van ſes duyſent gulden / waer op den ſone Adolf antwoorde / dat hy liever zijnen Vader wilde in eenen born-put ſmijten / ende ſelve daer hem nae mede in ſpringen / dan ſulcken verdragh te conſenteren / ſegghende / zijnen Vader nu 44. Jaren gheregeert hadde / dat het daeromme nu oock tijdt ware hy oock wat regeerde. Hy wilde wel tot het penſioen verſtaen / ſoo den Vader uyt den Lande wilde trecken als ballingh / ſonder wederkeeren / met ander diergheljjcke conditien.

Twiſt tuſſchen Hert. Arnolt van Ghelre ende zijn ſone met zijn Hiſtorie.

Alſoo deſe debaten gheſchieden tot Dorlens voor den Hertogh Carel van Borgongien/ ende dat den ſone Adolf nu vreeſde/ den Hertogh Carel hem tegen mochte vallen/ is hy ſecretelijcken met eenen Dienaer ghevlucht nae Gelderlandt/ vercleedt als een Franſoys/ maer paſſerende de Maſe nae Namur / werdt hy/ om dat hy uyt liberaelheyt/ oſte uyt gebreck van cleender ghelt/ den Schuytman een Goutguldẽ gaf/ wel beſien ende ghekent/ ende ſoo vervolght/ werdt gevangen tot Namur geſtelt/ daer hy bleef tot de doot van Hertogh Carel.

Den Vader/ Hertogh Arnolt/ tot wrake van zijn ſoons onnatuerlijcke wederſpannicheyt / vercocht zijn Hertoghdom van Gelre / met het Graeſſchap van Zutphen / aen Hertogh Carel van Borgongien / voor 92000. goude croonen/ ende een Jaerlijcx penſioen/ ende by Teſtamente hem makende zijn erfgename / ontervende daer van zijnen rebelligen ſone. Ende na de doot van Hertogh Arnolt/ nam Hertogh Carel daer van de poſſeſſie/ dwingende die van Nimmegen/ die Adolphs kinderen hem in handen leverdẽ/ mede afcoopende alle Actie/ die Gerart/ Hertogh van Cleve ende Gulick/ met conſent van zijne ſonen/ Willem ende Adolf / mochte hebben voor 80. duyſent rijnſche guldens / den 20. Junij Anno 1473. met goede bewillinghe van den Keyſer Frederick den derden.

De Hertogh van Gheire vercoopt zijn Hertoghdõ aen dẽ Hert. vã Borgongien ontervende zijnen ſone.

Als nu Hertogh Carel van Borgongien doot was / ende de Landen hun onverſien bevonden van krijghſ-overſte/ werdt den ſone Adolf by de Vlamingen uyt ghevangeniſſe ghenomen/ ende Overſte over t' krijghſ heyr gemaeckt tegen de Franſoyſen / die Artoys ende ander plaetſen innamẽ: alſo toogh nae Doornick/ alwaer hy van de Franſoyſen ſlechtelijck in een ſcharmutſinge doot gheſlagen werdt/ niet tegenſtaende ellendelijcken

Hert. Adolf van Ghelre verſlaghen voor Doornick.

1494. lijcken Gelre Gelre riep/ te rechte nae Gods rechtveerdigh oordeel/ om zijn ongehoorde wederſpannicheyt/ achterlatende een ſone Carel eñ een dochter/beyde opgebracht in't hof van Borgongien.

Hert. Adolfs ſone Carel maeckt hem Hertogh in Gelderlant.

Deſen Joncker/ Carle van Gelre gheheeten/ werdt/als hy 17. oft 18. Jaer oudt was/in eenen aenſlagh op Bethuynen/ met Graef Enghelbrecht van Naſſouwen/eñ andere van de Franſoyſen ghevangen/Anno 1487. ende in Vranckrijck werdt hy van zijn Moeders vrienden/ die van Borbon/ vijf Jaer langh wel bewaert/ tot dat hy door Vincent/ Grave van Muers/ verloſt werdt/ die zijnen eyghen ſone voor hem in oſtagie gaf/ ende werdt Anno 1492. by de hulpe van den Coningh van Vrancrijck met Krijghſvolck in Ghelderlandt gheſtelt/ende beclaeghde hem aen den Keyſer over het onrecht/ hem ende zijn ſuſter van't hof van Borgongien aenghedaen/ in zijn achtjarighe opbrengen aldaer/ dat noemende ghevangeniſſe/ verſoeckende gheconfirmeert te worden.

Ende hoewel hem nu de beſchuttinghe des Keyſers eñ des Rijcx ontſeyt werdt/ is hy nochtans van de Gelderſche ghehult/ende heeft hem dapper gheweert tegen de Brabanders eñ Borgoẽſche/ die hem beſtredẽ met het oudt Duytſch Regement/ wel 4000. Mannen ſterck/ geheeten de groote Garde.

Anno 1494. beleghe rde Keyſer Maximiliaen de hooftſtadt Nimmegen/dan daer wert eenigh verdragh beſloten/ daer mede de ſake werdt gedragen ter uytſprake van 6. Keurvorſten/ dies ſoude elcke partye zijn bewijſingen overleggen binnen Jaer: ſoo die niet en accordeerden/ſoude den Biſſchop van Straeſborgh ſcheydtſman weſen/ daerentuſſchen ſoude Hertogh Carel in't beſit blijven/ ghenietende de Domeynen/ eñ ſoo het Hertoghdom hem afghewesen worde/ als vriendt ende genoot des huys van Borgongien/ ſoude Jaerlijcx 6. duyſent rijnſguldens hebben.

Deſen Vrede/door het opruyen der Franſoyſen/ duerde niet lange/ maer alſo hy nu Joncker Carel een Man was/ in Oorlogen opghevoedt/ ende dat hem geen hulpe eñ materie en ontbrac/ ſoo heeft hy wel by de 46. Jaren lang de Nederlanden met Oorlogen gequelt/ hem meeſt behelpende met de hulpe der Franſoyſen/ die hy oock altijt ten dienſte was in haer tochtẽ met Krijghſvolck/ſo dat hy in't aenſien van haer ſeer ontſien was/ende was in alle haer vredemakingen ende Tractaten begrepen: heeft hem oock beholpen met zijn gebueren/van Wtrecht/Ooſt eñ Weſtvrieſen/ ende die van Groeninghen/ Drente/ Twente/ ende Overijſſel/ met winninghe ende verlies/ veel Steden ende ſtercken ghewonnen ende verloren/ ſelve ghewan de ſtadt van Wtrecht/ waer door ten leſtẽ Hendrick van Beyeren Biſſchop van Wtrecht (zijnde ſeer gequelt) ghedwongen werdt/ alle de Weereltſche Juriſdictien ofte Gherechticheden der Stadt/ Steden eñ Landen van Wtrecht/te reſigneren/met de landen van Overijſſel/ ghelijck die zijn voorſaten Biſſchoppen van Wtrecht over de 916. Jaren beſeten hadden/met vryen wille aen den Keyſer Carle den 5. die overghevende/ als aen den Hertogh van Brabant eñ Grave van Hollandt ende zijne Erfgenamen/ den 20. Octobris 1528. die aldaer tot Wtrecht een Caſteel/ gheheeten Vredenborgh/ ten coſte van de Hollanders dede bouwen van ghebacken ſteen.

Stift van Wtrecht eñ Landen van Overijſſel/ door ongheruſtheyt des Hertoghs van Ghelre/ wordt ghehecht aen Brabant eñ Hollandt.

Als nu deſen Hertogh Carel van Ghelre nu lange alle zijn ghebueren/tot een ſtraffe/gheleeft hadde/ende veel diverſche Verdragen van vrede ende beſtandt ghemaeckt hadde/ is hy daer na/ als hy over de 70. Jaren oudt was gheworden/ gheſtorven den 2. Julij Anno 1538. eñ alſo hy by zijn Huyſvrouwe geen kinderen hadde ghewonnen/ ſoo is volgende een Contract met hem beſloten/ Anno 1536. het Hertoghdom van Gelre ende Graefſchap van Zutphen ghecomen ende ghevallen in handen van den Keyſer Carolus 5. ende aen Brabant ende Hollandt ghehecht/ behoudende haer Privilegien/ hoewel den Hertogh Carel in zijn dootbedde zijn Hertoghdom over gaf den Hertogh van Cleve.

1498.

Volcomen bevredinghe des Hertoghdoms van Gelre eñ Zutphen met zijn gebueren.

Ontrent deſe tijden zijnder oock oorſaken gevallen/ waer door dat Vrieſlandt/ Groeningen ende Omlanden aen Hollandt vereenight zijn/ op deſe manieren/alſo de Graven van Hollandt etc. altijt actien over Vrieſlandt ghepretendeert hadden/ ende door de groote partijdicheden in de Landen geen volcomẽ Heerſchappije conden becomen/ ſoo werdt van Maximiliaen van Ooſtenrijck daer gheſonden Hertogh Albert van Saxen om die te dwingẽ/ die welcke daer grooten dienſt ghedaen hebbende/ oock veel gheldts in den Krijgh van zijn eygen verſchoten hadde/ ſoo is hem by de Eertſhertogh Philips Anno 1498. tot recompenſie van zijnen dienſt eñ verſchoten gheldt/ gherekent ontrent de 350. duyſent rijnſguldẽ/ ten verſoecke ende inſtantie van den meeſtendeel der Vrieſen vergont/ het Erf-ſtadthouderſchap van die Landen/ te weten/ voor zijn vereeringhe/ dienſt ende gheldt/ ende te moghen voeren den tijtel van Erf-ſtadthouder van Ooſt ende Weſtvrieſlandt/ hy ende zijn erfgenamen nae hem/ dat als te leene houdende voor de Graeflijckheyt van Hollandt/ voor ſoo lange/dat hem de voorſz. 350. duyſent rijnſguldẽ met alle de coſten/tot conqueſte der Landen uytgegheven/ ſouden weder betaelt worden: Ende alſo deſe gifte hebbende Anno 1498. ghepaſſeert/ Leeuwarden ende ander Steden ghedwonghen hadde/ ſoo trachte hy oock Groeningen ende de Ommelanden te vermeeſteren: maer alſoo die haer weerden ende behielpen met haer ghebueren/ als den Grave Edzart van Emden/ den voorſz. Hertogh Carel van Gelre/den Biſſchop van Wtrecht/ jae met de Franſoyſen ende Denemerckers/ ſelve den voorſz. Hertogh Albert voor Groeningen geſchoten zijnde/ daer hy van ſterf/ Anno 1500. ſo hebben zijn ſonen Georgius ende Hendrick van Saxen/door langhduerigen krijgh/ coſten ende ongheleghentheyt ten leſten ghedwongen geweeſt/ Anno 1515. den 19. Mey/ weder te verſoecken om te tranſporterẽ ofte over te gheven aen den Prince Carel/ namaels Keyſers/alle haer voorſz. Actien van Erf-ſtadthouderſchap der voorſz. Landen/ die de ſelvige met bewillinge van zijnen grootvader Keyſer Maximiliaen/ tot contentemẽt van die Saſſenaers/ aengenomen heeft/ ende ſy ſtelden de ſteden van Leeuwarden/ Franeker/ Harlingen ende andere/in handen van Hertogh Floriaen van Egmont/ Grave van Bueren/ van Carels wegen/ die met de Heere van Waſſenare de ander Steden allenſkens dwongen/ die van Groeningen ende aenhangh door langhduerighe Oorloghen verarmt/hebben ten leſten Anno 1536. den Hertogh van Gelder verworpen/ ende hun verdragen met den Hertogh Jorien Schenck van wegen Keyſer Carolus den 5. haer onderwerpende als Hertogh van Brabant eñ Grave van Hollandt/behoudende haer Priviligien. Daer werde/ neffens den Gouverneur/ eenen Preſident ende provincialen Raedt geordonneert/ om nae de Keyſerlijcke rechten daer te regeren. Nae den Heere Jorien Schenck heeft daer den voorſz. Grave van Bueren ghegouverneert/ ende nae hem

Vrieſlandt ende Groeningen zijn aen de Nederlanden ghehecht/ Anno 1536.

hem de Grave van Arenbergh / tot in des Conings Philips tijden / onder wien den Julandiſchen krijgh is op gheſtaen.

Vrieſlandt is ghedeylt in dry deelen / als Ooſtergou / Weſtergou / eñ de Seven woudẽ / inhoudende 12. Stedẽ / eñ 29. Grietenijen / met de Bilde / dat zijn de Domaynen van den Heere / t'ſamen maken 30. Grietenijen. In haer vergaderinghe van Staten / die ſy Vry Landſdagh noemen / beſluyten ſy met vier Stemmen / van Ooſtergou / Weſtergou / Seven wouden / eñ de Steden / ſonder die beſtemminghe iſſer geen beſluyt.

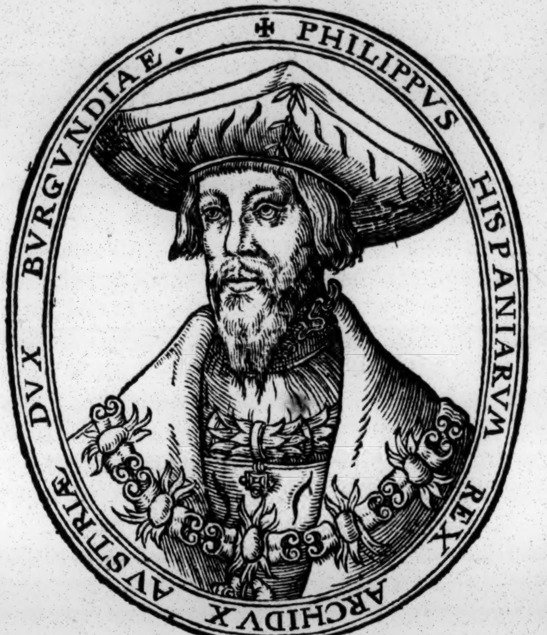
✠ PHILIPPVS HISPANIARVM REX ARCHIDVX AVSTRIAE DVX BVRGVNDIAE.

Eertſhertoghe Philips troude met de dochter van Spaengien / Anno 1496. waer nae de Nederlandẽ aen Spaengien ghehecht worden.

Philips van Ooſtenrijck / Erfheere der Nederlandẽ / troude Anno 1496. te Liere met vrouwe Johanna van Spaengien : Alſoo dat deſe Belgiſche Nederlandtſche verſcheyden Provincien / (te-vooren door veel Houwelijcken aen een ghehecht) met dit Houwelijck aen Spaengien ghecomen zijn: by het welck (hoewel ſy ſchenen in eenighe volcomen proſperiteyt te comen) zijn daer door in langdurighe ende onnoodige oorlogen ghetrocken / ende ten leſten in de uyterſte inlandiſche beroerten ende oorlogen ghevallen / alſo wy hier nae ſullen verhalen. Ende Anno 1497. wert zijn ſuſter Vrouwe Margareta van Ooſtenrijck nae Spaengien ghevoert / daer ſy troude zijn Huyſvrouwen broeder / den eenigen Prince Don Johan van Caſtilien / die ſy eenen ſone baerde. De Vader ende t'kindt ſtorven beyde binnen t'Jaer / waer by verſtorven de verſcheyden Coninghrijcken van Spaengien op de huyſvrouwe van Philips / Vrou Johanna / als oudtſte dochter : Ende van haer werdt geboren Anno 1500. den 24. Februarij tot Ghent Carolus / namaels Keyſer / den vijfden van dien name / daer nae Ferdinandus / ende vier dochters. Als Leonora / die troude den Coningh van Portugael Emanuel / waer van quam een dochter / gheſtorven ſonder Oyr / ende daer nae Franſoys Coningh van Vranckrijck / ſonder kinderen. Catharina die troude den Coningh Jan van Portugael / waer van comt de afcomſte vã Portugael. Iſabelle troude den Coningh Criſternus van Denemercken / Sweden ende Noorwegen / die om zijn tyrannije verdreven werdt / achterlatende de Hertoginne van Loreynen / eñ eenen Paltſgrave / waer van comt het huys van Loreynen. Maria troude den Coningh Lodowijck van Hongarien ſonder kinderen. Eertſhertogh Philips / Coningh van Spaengien / reyſde door Vranckrijck nae Spaengien / alwaer hy in verſcheyden Coninghrijcken ghecroont werdt. Wedercomende door Italien / beſocht zijn ſuſter Vrou Margareta (die doen hertrout was met den Hertogh van Savoyen) ende in Duytſlandt zijnen Vader / den Keyſer Maximiliaen.

Goedẽ coop lijftocht in Zeelandt.

In zijnen tijden / Anno 1501. was het ſo goede tijdt in Zeelandt / datmen een half achtendeel tarwe / een vette gans / een pondt boters / eenen ſtoop Poictou wijn / al t'ſamen cochte om ſes ſtuyvers / dat altijt niet veel meer weert en was in weerde dan een vierendeel van een Franſche Croone in goude : ſoo dier ende coſtelijck waſt gheldt in die tijden.

Hertogh Philips Coningh van Spaengien gheſtorven.

In't Jaer 1505. is Coningh Philips met zijn huyſvrouwe weder nae Spaengien t'ſchepe ghevaren / latende voor Gouverneur in de Nederlanden / den Heere Willem van Croy / Heere van Chievres ende Arſchot. By ſtorm ofte onweder moeſte hy in Enghelandt aenvaren met zijn huyſvrouwe / daer hy van zijn ſwagher eñ ſuſter wel onthaelt werdt. In Spaengien ghecomen zijnde / is hy aldaer geſtorvẽ Anno 1506. den 25. Septem. in't 28. Jaer zijns ouderdoms. Was een goet vredelijck Heere / zijnen Vader Maximiliaen ſeer ghelijck van ſtatuere / oock van voorhoofde hooghe / die neuſe aquilin / hy hadde grauwe oogen nae zijn Moeder / oock gapende mondt ende lange kinne / vollijvigh / welluſtigh / beleeft / ghemeynſaem / borgerlijck / goet van aerde / dan coleurigh / hooghmoedigh / ſtout ende onvertſaeght / was een ſeer ſchoon welghemaeckt Man / van alle Vrouwen ſeer bemint / daer zijn Huyſvrouwe ſeer jaloers over was / die men toeſchreef daer van ſlechtſinnigh gheworden was.

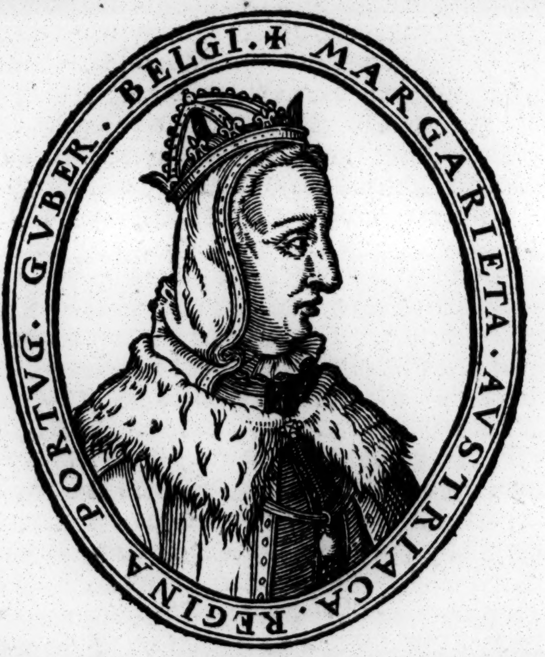
✠ MARGARIETA. AVSTRIACA. REGINA PORTVG. GVBER. BELGI.

Vrou Margareta van Ooſtenrijck Regẽte in de Nederlandẽ / An. 1513

Hier nae werdt Vrou Margareta weder Weduwe / ende Dowagiere van Savoyen / Gouvernante in de Nederlanden ghemaeckt / voor den jongen Eertſhertoge Caerle / eñ beſchermde ende regeerde de Landen / met raedt ende daedt van haren Vader den Keyſer Maximiliaen / in redelijcken vrede eñ wijſelijck. In't Jaer 1508. quamen de twee eerſte ſchepen van Zeelandt uyt Canarien met ſuyckeren ter Vere aen / ende de Schippers en conden t'Antwerpen het ſuycker voor geen twee blancken t'pondt vercoopen. De Zeeuſche Coopvaerdije begonde te veranderẽ ende comen op de Hollanders. Anno 1513. is Hendrick den achtſten Coningh van Enghelandt over Cales in Vlaenderen ghecomen / om Vranckrijck te bevechten / ende Terowane te beleggen : Den welcken den Keyſer Maximiliaen ende den Nederlandtſchen Adel ten dienſte ghetrocken zijn / alwaer hy een groote nederlaghe

1513. onder de Franſche Ruyteren dede. De Coningh won Terrowane eñ Doornick: Maer die Engelſche gaven nae 7. Jaren Doornick wederom voor vier hondert duyſent croonen / welcke Stadt Graef Hendrick van Naſſouwe daer nae van de Franſoyſen wederom ghewonnen heeft.

Nae de doot van Coningh Philips / ſoo heeft zijn Vader den Keyſer Maximiliaen noch gheleeft tot Anno 1519. ende zijnen Neven Carel ende Ferdinandus ſaken allomme beſorght eñ voorgheſtaen / ende alomme veel oorloghen / in Duytſlant/ Nederlandt/ ende in Italiaen tegen de Venetianen ghevoert / alſoo in vele Hiſtorien te leſen is. Ende alſo hy zijnen Neve Carel altijt den Vorſten des Rijcx / om tot het Keyſerrijck te comen/ ſeer gherecommandeert hadde/ ſoo is hy ten leſten / in't 60. Jaer zijns levens / in Ooſtenrijck gheſtorven den 12. January 1519. eñ tot Nieuſtadt begravē. Hy was een fraey manlijck Man/van complexie ſanguin/ van middelbare ſtatuere/wel gemaect/ fraey van aenſichte/ die neuſe hooghe ofte aquilin / met middelbare grauwe oogen/hoogh van voorhoofde/het hayr eñ lijfverwe treckende tuſſchen de Duytſche eñ Spaenſche verwe/hadde een ſtatelijck weſen/eñ een geſont lichaem om arbeyt te verdragen/matigh in eten ende drincken/ ſeer ghenegen tot der Jacht/ tot de Muſijcke/ eñ oock tot Vrouwen / hebbende naegelaten veel Baſtaerden/die hy tot ſtaten ende goede Houwelijcken gevordert heeft/ troude zijn tweede Huyſvrouwe/ een dochter vā Galeaſſe/Maria Sfortia/ Hertogh van Milanen/ die veel gheldts hadde / ende oock (nae 2. Jaren ghehouwelijckt) doot van den peerde viel/ als zijn eerſte ghedaen hadde. Hy was een cloeck/verſtandigh/beleeft/genadigh/ende liberael Prince / dan licht ende ſeer ongheſtadigh in zijn aenſlaghen / dat in't leſte door ervarentheyt wat ghebetert werdt. Den krijghs diſcipline in Duytſlandt heeft hy alomme ſeer verbetert/ ende de Duytſchen krijghſlieden gemaeckt/ende eerſt den eerlijcken naem van Landtſknechten opghebrocht ende ingeſtelt/die te vooren bocken genaemt werden: deſe heeft hy de Spieſſen van 18. voeten langh geleert te dragen: ende heeft die in Regimenten verdeylt/op de maniere als noch hedenſdaeghs ghebruyckt worden/onder Capiteynen/ Lieutenanten/Vendeldraghers/ ende ander Krijghſ-officieren/ heeft oock de Krijghſrechten ende Diſciplinen inghevoert / daer toe ghebruyckende den Ervarenen Edelen Krijghſmeeſter Fronſbergh / daer van de Boecken in Druck uytghevende/ als noch blijckt.

Afſterven van Keyſer Maximiliaen / zijn weſen ende ghedaente. Anno 1519.

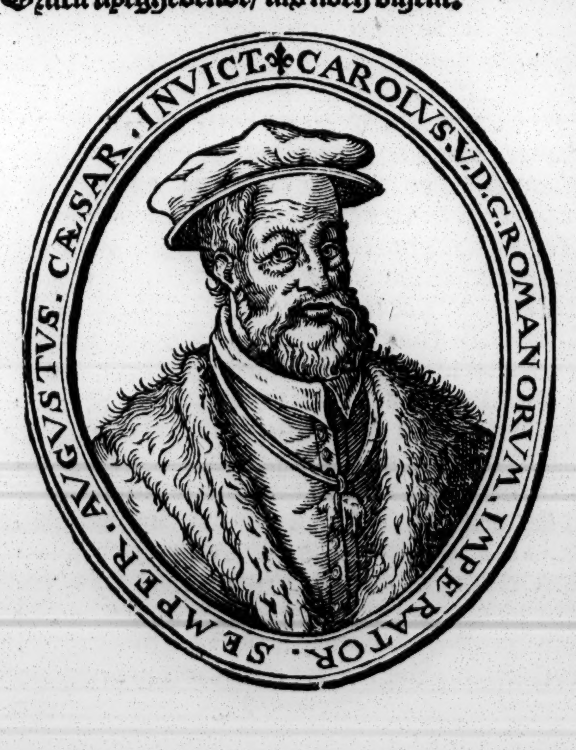
CAROLVS.V.D.G.ROMANORVM.IMPERATOR.SEMPER.AVGVSTVS.CÆSAR.INVICT.

1515. In't Jaer 1515. als nu den jongen Eertſhertoghe Caerle tot Ghendt opghevoedt werdt/ by Willem van Croy/ Heere van Chevres ende Arſchot/ eñ Adriaen Florenſz. Hollander van Wtrecht/zijnen Schoolmeeſter/ (die namaels Cardinael ende Paus werdt / Adrianus den 6. van dien name) is hy in Brabant ende andere zijn Erf-Nederlanden voor Landtſheere ghehult/ 15. Jaer oudt zijnde. Anno 1518. ſeylde hy nae Spaengien / daer hy diverſche Coninghrijcken beerfde / latende zijn Moeye Vrou Margareta in Nederlandt Gouvernante. Zijnde in Spaengien/ende in September ghecroont/is den Keyſer Maximiliaen zijn Grootvader gheſtorven / den 12. January 1519. die hem de Keyſerlijcke Croon bereydt hadde/ ſoo veel hy conde/ eñ nae hem werdt hy tot Franckfort gekoren Roomſch Coningh eñ Keyſer/ghenaēt Carolus de vijfde/ daer den Coningh Franſoys van Vranckrijck ſeer nae ſtondt/ ende voyſen oft ſtemmen hadde. Als hy nu Keyſer ghecoren was/ in Spaengien zijnde / ſoo verſochte hy eenige Bede ofte ſchattinghe/tot zijn reyſe na Nederlandt ende Duytſlandt/ daer hem gheheel Spaengien ſeer ongheWilligh toe betoonden / claghende over het regiment van den Heere van Chevres / Willem van Croy / ſone van Grave Philips van Porcoem / ende over den Cardinael van Derthuyſen / Adriaen Floriſzoon van Wtrecht / in Hollandt gheboren / namaels Paus / die des Keyſers ſchoolmeeſter gheweeſt was / deſe vorderden wat te ſtrenghe die verſochte Bede / waer door gantſch Spaengien claeghden/ dat de Nederlanders alle de goede Beneficien ende Officien in haer maghe ſlickten / tot verderf van de Spaenſche/dies den Heere van Chevres in haet zijnde / vertrock met de Keyſers Vlote nae Enghelandt ende Nederlandt/in Spaengien latende den voorſz. Cardinael in de regeringhe/ diens authoriteyt niet en conde de Steden ende Staten van Spaengien bewegen tot conſenten/ maer ſy hebben een oproer begonnen/ niet tegen den Keyſer (ſoo ſy ſeyden/) maer tegen zijn Stadthouders ende Officieren / dies den Keyſer zijn Bede ontſeyden. Eenighe Gedeputeerde van groote Steden die gheconſenteert hadden/ t'huys comende werden gheſlaghen ende verjaeght: die van Segobia / om dat ſy't plat gheweygert hadden/ werden met Proceſſien inghehaelt met groote triumphe. D'eerſte aenſetters van deſe rebellie waren / Piedro Giron/ Ferdinand Davalos / Joan de Padiglia / Antonio Darugna Biſſchop van Zamora/ die dat aſpireerde nae het Biſdom van Toledo / de Grave van Salvaterra Gouveneur van Caſtilien/den Generael vā de Ordre van Alcantara/ dē Gouverneur van Toledo / Piedro Pimentello / den Abt van Salamanca / den Prior van Vagliodolit/ etc. deſe ende meer/al van de principaelſte Officieren van Spaengien / ende van grooten Huyſe / hebben met meeſt alle de ſteden van Caſtilien ende andere gerebelleert/ende een heyligh Verbondt beſworen/ dat ſy Santa Giunta noemden/ende veel gheldts vergadert. De principale Steden / die dat Verbondt aen namen / waren Toledo/ Burgos/ Vaglidolit / Legion / Salamanca/ Valencia/ Segobia / met meer andere/ ſoo dat het vierde part van al Spaengien den Keyſer niet ghetrou bleef/ ſy gaven uyt te willen vry weſen / ende haer ſelven gouverneren / als de vry-ſteden in Duytſlant ende Italien deden/ Jaerlijcx hun eenen Magiſtraet kieſen / maer inwendigh waſt voornemen ſy den Keyſer wilden verwerpen/eñ de oude Moriſche ofte Saraſijnſche Dominatie weder op te ſtellen/dan haer

meynin-

Carolus de vijfde comt aen het Gouvernement.

Rebellie in Spaengien teghen den Keyſer Carolus 5. An. 1520.

meyningen was verſcheyden/ ſy namen Steden inne/ brochten Leghers te velde/ namen den Cardinael in de vlucht ghevangen/ dien ſy als Keyſers Stadthouder nochtans tot Vaglidolit eerlijcke Garde ſtelden/ maer hy ontvluchtede door een gat in Stadts mueren. Sy trocken nae de ſtadt van Tordeſilia/ daer ſy die Coninginne Keyſers Moeder ghevangen namen/ die wat bywijlen cranckſinnigh was/ ſoo nochtans/ dat ſy hun haer ſchandelijcke rebellie wel wiſt te verwijten/ eñ niet wilde haer Verbondt onderteeckenen/ daer ſyſe toe wilden dwingen/ eñ wilden haer doen trouwen met den Hertogh van Calabrien/ Don Fernando d'Arragon: ſy werdt geſtelt in de bewaringe van 300. rebellige ende ghewapende Papen/ onder den Biſſchop van Zamora. Ten leſten ſoo hebben hun daer tegen gheſtelt/ van Keyſers wegen/ den Conſtabel ende Admirael van Caſtilien/ Conde de Benevento/ Marquis d'Aſtorgo/ Conde de Alva/ Conde de Luna met andere/ die de ſtadt van Tordeſilia belegherden ende met ſtormen innamen/ daer maer de voorſz. 300. Papen in warẽ/ die meeſt doot blevẽ met 400. wilde. Sy verloſtẽ Keyſers Moeder/ eñ pilgeerden de Stadt/ mede de Coninghlijcken huyſraedt. Ten leſten in December werden deſe rebellen gheſlaghen by Villolara/ daer hunner wel twee duyſent doot bleven. De twee Overſte/ Padiglia eñ Bravio/ werden ghevangen/ ende werden met Maria Pachera/ Padiglia Huyſvrouwe/ geexecuteert ende ghequartiert: den Biſſchop van Zamora werdt aen eenen boom gehangen: die ſtadt Toledo werdt ten leſten oock gedwongen. Die van Valencen deden noch lange veel quaets/ ſy wapenden haer ſlaven Mooren ende Machometiſten/ daer mede ſy noch wel twee Jaren teghen hielden/ tot Keyſers wedercomſte in Spaengiẽ. Dus vele heeft ons goet ghedocht daer van te melden/ op dat de Spaengiaerden van haer trouwe tot hun Princen haer niet te veel beroemen ſouden. Die hier breeder wil van leſen/ ſal't ſelfde in Paulo Iovio vinden/ ende in de Hiſtorie van Pontus Heuterus van Delft/ Prooſt vã Arnhem/ die t'ſelfde wel beſchreven heeft/ ende veel arbeydts in de Nederlanders Hiſtorie ghenomen ende gheſchreven heeft/ tot onſe Civile Nederlandtſche oorlogen toe/ is geſtorven Anno 1601. in December/ tot S. Truden.

Anno 1520. is hy in Nederlandt ghecomen/ ende werdt tot Aken Roomſch Coningh ghecroont/ ende namaels tot Bononien Roomſch Keyſer van den Paus Clement.

Martinus Luther cõpareert voor den Keyſer tot Worms Anno 1521.

Heeft eenen Rijcxdagh tot Worms A°. 1521. ghehouden/ alwaer dat Martinus Luther (een Auguſtijner Monick) op gheleyde verſchenen is/ die tegen des Paus macht/ Aflaten/ Bullen/ eñ de Roomſche Catholijckſche Religie/ veel geleert eñ geſchreven hadde/ rechts begoſt ontrent 14. Maenden voor des Keyſers Maximiliaens doot/ A°. 1517. de Menſchen aenwijſende haer ſalicheyt alleene in Chriſtus doot ende paſſie te ſoecken/ wederlegghende alle andere manieren van voldoeningen voor de zonden/ ende diergelijcken/ ende dat met veel Boecken in ghemeyne ſpraken beſchreven/ ende in Druck uytghegheven. Op deſen Rijcxdagh voor den Keyſer verſchijnende/ ende zijn leeringe/ Boecken eñ ſchriften verantwoordende/ ten ware men hem met de H. Schrift beter bewees: Soo is hy nochtans/ als een Heretijck ofte hartneckigh Ketter verdoemt/ met alle zijn ende zijner aenhangers Boecken. Ende daer werdt het eerſte Verbodt ofte Placcaet van Religie ghemaeckt/ ende in Nederlandt ghebrocht/ ende aldaer toeghelaten ende ghedooght/ met alle de rigoreuſheyt/ om de Menſchen vervaert te maken/ ſonder examinatie/ publijcque ofte generale/ ſtrenghelijck ter doot verwijſende/ die anders gheloofde dan de Roomſche Kercke dede/ ofte die ſulcke Boecken by hem hadde/ ofte ſulcke Ketters ofte Volck herberghde: Alle de welcke de Magiſtraten belaſt wert aen te taſten/ uyt crachte van dit Placcaet: Eñ niet alleene deſe/ maer oock die eenighſins ſuſpect waren van Ketterijen/ zijnde elcken particulieren perſoon ghehouden elcken ſuſpecten aen te brengen: Ende alle ſulcke werden op twee ghetuygen/ nae de inſtructie van de Rechters/ ter doot verweſen/ t'goet confiſquerende/ een derde daer van den beſchuldighers ende getuygen toecomende: Ende op de ghetuygen ende aenbrenghers viel niet teghen te ſeggen/ ſoo die maer voor goede Catholijcken van haren Paſtoor ofte Prochiaen bekent waren.

Inhoudt vã het eerſte Placcaet/ nopende de Religie.

Soo yemandt uyt vreeſe vluchtede/ ſo en vermochte niemandt voor hem te ſoliciteren/ ofte requeſte voor zijn onnooſelheyt te gheven/ noch Vader voor't kindt/ noch broeder voor broeder/ maer werdt om zijn vluchte ghecondemneert eñ zijn goet verbeurt.

Soo yemandt maer een valſche opinie hadde ghehadt van eenighe leeringhe der Roomſcher Kercke/ ende hem nochtans liet beter van zijnen Paſtoor onderrichten/ ſoo moeſte ſulcken Menſche nochtans ſterven om de opinie die hy ghehadt hadde/ maer hadde uyt gratie de doot des ſweerts/ ende niet des brandts: maer de Vrouwen werden levendigh ghedolven. Ende geen Rechters vermochten deſe Placcaten te verſoeten/ ten ware als Fauteurs van Ketters geacht ende gehouden wilden weſen/ ende voor ſoodanighe tegen hun laten procederen.

Wt dit Placcaet/ uyt Keyſerlijcke macht eñ Auctoriteyt gemaeckt/ zijnder meer andere vernieuwt eñ ghevolght/ uyt crachte van de welcke menigh duyſent Menſchen om lijf eñ goet ghebrocht zijn/ haer doot ende lijden/ handel ende wandel bekent/ heeft de curieuſe Menſchen begeerigh ghemaeckt de Heylige Schriftueren te onderſoeckẽ/ waer van wylieden hedenſdaeghs ſien de effecten/ daer toe dat de edele Conſte der Druckerijen ſeer geholpen heeft/ die ons in den tijdt van deſen Keyſer een gheleerde Eeuwe ende Weerelt ghemaeckt heeft.

Deſe Placcaten oft Verbotten/ uyt ijver den Nederlanden voorghedragen/ werden oock uyt ijver/ ſonder groot inſien ofte voorſichticheyt/ ongeacht aenghenomen/ uyt de welcke namaels de langduerige beroertẽ haren oorſprongh hebben ghenomen/ als de Spaengiaerden/ die op de maniere van Inquiſitie/ die ſy onder haer tegen de Saracenen/ Moriſken ende Joden ghebruycken/ oock in Nederlandt wilden ter executien ſtellen/ als wy hier nae ſullen verhalen. Of nu der Placcaten rigoreuſheyt (conform den ijver) vrucht ghedaen hebben/ alſo politiſche Catholijcke uytgheven ſonder diſtinctien/ is noch by vele in queſtie/ nochtans ſchijntſe ſonder twijfel ghedempt te hebben veel grove bedeckte Ketterijen/ die hen ghemeynlijck vermenghen met de veranderinghe ofte reformatien van Religien/ die doe eylacen in Duytſlandt ende Nederlant veel opſprongen/ de welcke in verſcheyden Steden grooten aenhangh creghen/ als de Doopers tot Amſterdam/ die naeckt achter ſtraten liepen/ uyt ongheregheldẽ ijver/ waer vele Hiſtorien mentie ghenoech van maken: ooc mede van die van Munſter/ ende van David Joris/ etc. Ghelijck oock tot Antwerpen/ ontrent den Jare 1540. een Burgher opſtont/

Lop de ſchaliedecker/ Ketter/ wert tot Antwerpen gedoot/ loochende des vleeſchs verrijſeniſſe. Anno 1546.

een ſchaliedecker / Lop ghenaemt / die gheen gheleertheyt hebbende / nochtans behendelijcken daer veel Menſchen wijs maeckte / datter geen opſtandinghe ofte verrijſeniſſe der dooder Menſchen lichamen hier namaels ſoude weſen / ende dat de natuerlijcke doot de verrijſeniſſe was / ende dat dan de Ziele (die niet conde ſondigen) weder tot Godt keerde / van waer die ghecomen ware / ende dat de lichamelijcke aengheboren quellinghe / Menſchen ellende/ende de verrottinghe des Vleeſchs/ware de rechte Helle/ ende geen ander te verwachten ofte vreeſen / etc. Deſe leere / de Weerelt behaghelijck ende aenghenaem / maer niet de wijſe oft verſtandighe / die overlegghen / dat de Menſche zijnde de ellendighſte creatuere onder allen / nochtans als nae den beelde Godes geſchapen / begrijpende de wijſheyt/ rechtveerdicheyt / moghentheyt / ghenade ende liefde van Godt / die den verſtandighen Menſche bly ende bangh maeckt / daeromme oordeelen tot wat heerlijcker gheſchapen te weſen / om danckbaerlijck uyt liefde Gods name eeuwelijck te loven / daer hy eenlijck behaghen in toont/ hieromme wert terſtont van veel Godtvruchtighe Menſchen wederſproken/ ende wederſtaen : waer door deſe Ketter Lop / nae wien zijn ſecte Lopiſten daer ghenoemt werden / werdt vervolght. Ende midts hy (perijckel vreeſende) by zijn leeringhe niet hardt en bleef / noch hardtneckigh en dreef / als meeſt alle andere doen/ werdt hem maer van de Magiſtraet van Antwerpen belaſt / een teecken te dragen op zijn borſt van tin ofte lot / waer mede hy by de Menſchen mochte voor een Ketter bekent weſen. Maer deſen guychelaer wiſt ſoo wel den Hypocrijt te maken / dat hy by de Paſtooren hem ſelven ontſchuldight heeft / als of zijn Ketterye maer lichtveerdighe woorden/ vyandtlijck verdraeyt ware / groot berouwe toonende / met hem ſeer Roomſch Catholyck draghende / daghelycx met groote uytwendighe devotie ter Miſſen gaende / ſoo dat hy gheheel ghereconcilieert werdt. Daer nae reyſde hy in Duytſlandt/ alwaer hy onder t'volck zijn leere weder verbreyde : maer eenighe yverighe Menſchen / om dat hy oock zijn leeringhe wilde met Schriftuere verdedigen / brochten hem tot een t'ſamenſprekinghe ofte diſputatie / met den gheleerden Philippus Melanthon, in de teghenwoordicheyt van Martijn Luther, alwaer zijn Ketteryen ontdeckt werden / ende zijn Argumenten wederleyt / Luther hem opentlijck aenſegghende / dat hy den Duyvel in hadde: waer over als hy weder nae Antwerpen verreyſt was/ Luther ende Melanthon ghecauſeert hebben / dat aen de Magiſtraet aldaer gheadverteert werdt/ wat ſorghelijcker Ketter ſy onder haer Burgheren hadden / verthoonende wat zijn Ketteryen ende Argumenten waren/ ende met wat Schriftuere ſy ſtreden/etc. Waer door de Magiſtraet een ſcherper ooghe op hem ghehadt hebben/ hoewel de waerſchouwinghe van Ketters gheacht / quam. Ten leſten heeft hy eenen grooten aenhangh aldaer ghecregen/ van de beſte / rijckſte ende degelijckſte gheachte Burghers/de welcke vrolijck ende Epicureiſch met malcanderen leefden / achtende de rechte wetenſchap ende gheruſtheyt der Conſcientien ghevonden te hebben / alle inwendighe ende gheeſtelijcke ſwaricheyt uyt der herten ſtellende. Onder deſe diſtribueerde hy Boecxkens van zijn Ketteryen / waer over hy is ghevangen gheworden / met vele van deſe rijcke Borgeren / waer van twee uyt cracht van de Placcaten corts onthalſt werden. Daer nae werdt Lop ſelve verweſen verbrandt te worden / op't overtuyghen dat hy zijn Ketterſche leere voort gheleert hadde tegen zijn belofte/ hoewel hy die te herroepen bereydt was. Alſo werdt hy verbrandt ontrent den Jare 1546. biddende Godt om een corte doot / die hy noemde het oordeel. Nae hem werden Jan Davion ende een Jermijn met een rijcke Viſcooper onthalſt/ die ſeer rijcke treffelijcke Borghers zijnde/lange te Hove aen de Coninginne Maria Regente gheſoliciteert hadden / om ghenade op haer berouw / ſoo het ſcheen/ maer te vergeeſs. Eenighe meer ghevanghen gheraeckten los / ende veel vluchten/die in Engelandt/ Duytſlandt ende elders/ haer ſeer verbreyden. De Magiſtraet ghebruyckende de ſtrengicheyt van de Placcaten/ hooghnoodigh achtende met alle middelen te weeren het verbreyden van alſulcke ongoddelijcke opinien/ de Weerelt ende den Vleeſche ſoo aenghenaem / die met de Roomſche Catholijcke ende gereformeerde Religien als ſotternyen ſpotten/ trachtende de hare veel Catholijcker/dat is/gemeynder te maken: Met Atheiſten, Libertijnen, Hendrick Niclaeſſen, T'huys der Liefden, ende Geeſtdrijvers, die om ſeggen/ofte doen/ofte om Religie/ geen Martelaers ſterven willen / ende tegen ſulcke bedeckte ende geveynſde Ketteryen dienden immers de Placcaten wel/ſoo die politijcken ende Roomſche Catholijcken wilden houden ſtaende / ende den volcke wijs maken/ confonderende de diſtinctien.

In deſe tijden zijn veel geeſtelijcke ende principalijckẽ Auguſtijn Monicken/door de Boecken eñ ſchriften van Martijn Luther beweeght gheweeſt / om te onderſoecken verſcheyden Articulen/daer ſy dochten de Roomſche Kercke in gheabuſeert was/principalijck in't ſtuck van de Aflaten/ waer inne de giericheyt ſoo domineerde/ dat die/die de Aflaten ende Bullen van Roomen geobtineert hadden van de Pauſen/ de profijten daer van t'Antwerpen deden verpachten / ende bevonden de Italiaenſche Cooplieden dieſe pachten / dat die ſelvighe huerden alomme de beſte ende welſprekenſte Predicanten / om die als een Coopmanſchappe wel te prijſen ende uyt te ſetten / tot der Pachters meeſte profijt. Onder andere ſo werdẽ de Monicken van't Auguſtijnen Clooſter tot Antwerpen/in deſe aflaten ſeer gheſchandaliſeert / ende preeckten ſeer daer teghen/met ſoo grooten toeloop des volcks/ dat de Kercke/ nu S. Andries Prochie-kercke/ de menichte niet houden conde / ſoo dat ſy moeſten gaelderijen om hooghe maken/ om het volck op te ſtaen ende ſitten: maer uyt crachte van voorighe Placcaten / gheexecuteert by mijn Vrouwe Margareta van Ooſtenrijck Regente / wert het Auguſtijnen Clooſter verdeſtrueert/ Anno 1522. in October / de Monicken alle verjaeght / ghevangen / ende tot veel verſcheyden plaetſen als Lutherianen ende Ketters verbrant / ende de Kercke worde tot een Prochie-kercke gemaeckt ende verandert / ende ſint is die nieu vertimmert.

Auguſtijnen Clooſter t'Antwerp gedeſtrueert/ Anno 1522.

Om wat te verhalen van de giericheyt ende ſuperſtitien / doen in't ſtuck van de Aflaten regnerende / daer hen het volck doen meeſt aen ſchandaliſeerden/ ſullen eenighe veerſkens/ onder derghelijcke menichten / die in alle Kercken in Chriſtenrijck doen ter tijdt te leſen waren/ hier by ſtellen voor exempel/ die in Vranckrijck tot Bourges in Berry/ in de Kercke van Sinte Steven / op den Outaer van den Cardinael gheſchreven ſtonden / ende te leſen waren / als volght:

Extat Biturigibus inſcriptum Aræ Cardinalis, in æde D. Stephani, in hæc verba:

Hîc des devote cœleſtibus aſſocio te.
Mentes ægrotæ per munera ſint tibi totæ.
Ergo venitote gentes de ſede remotæ.
Qui datis, eſtote certi de divite dote.
Te precor accelera, ſpergas hîc dum potes æra.
Et ſic revera ſecurè cœlica ſpera.
O ſi tu ſcires, quantum data proſit tibi res,
Tu juxta vires donares, quod dare quires.
Te miſer, à pœna dum tempus habes, aliena
Ut tibi ſit pœnæ venia, ſit aperta crumena.
Conſors cœleſtis fabricæ, qui porrigit, eſt is.
Ex hoc ſum teſtis, vos hîc mundare poteſtis,
Crede mihi, crede, cœli donaberis æde.
Nam pro mercede, Chriſto dices, mihi cede.
Hîc datur exponi, paradiſus venditioni.
Currant ergo boni, rapientes culmina throni.
Vis retinere forum? mihi tendas pauca obulorum.
Pro ſumma quorum reſerabitur aula polorum.
Hîc ſi largè des, in cœlo ſit tua ſedes,
Qui ſerit hîc parcè, parcè comprendit in arce.
Quid tardas? tantum nummi mihi des aliquantum.
Pro ſolo nummo gaudebis in æthere ſummo. &c.

Verhooginge vã munte eñ valuatie/ Anno 1520.

Dient nu verhaelt / dat Anno 1520. ten tijde van Keyſer Carel/ was de weerde oſte valuatie van den ghelde ſeer verloopen ende verhooght/ van dat ſy was Anno 1489. in Maximiliaens tijden/ vooren verhaelt/ te weten by verdragh.

Den Reael van fijnẽ goude van xlvj. in't marc/ te mogen uyt gheven voor lx. ſtuyvers.

Den Carolus gulden van Lxxxiiij. in't marc/ voor twintigh ſtuyvers.

Den Rooſe Nobel van xxxij. in't marck/ tot Lxxxv. ſtuyvers ende een halve.

Den Henricus Nobel van xxxvj. in't marck/ tot Lxxv. ſtuyvers.

Den Angelot van xlviij. in't marck / tot Lvij. ſtuyvers.

Den gouden Leeu van Lix. in't marck/tot xliiij ſtuyvers.

De Ducaten van Italien ende Saluyt / van Lxxij. in't marck/tot xxxviij. ſtuyvers.

Den S. Andries guldẽ van Lxxiiij. in't marck/ tot xxix. ſtuyvers.

De Franſche Sonne croone van Lxxij. in't marck/tot xxxvj. ſtuyvers.

De Duytſche guldens van Lxxv. in't marc/tot xxviij. ſtuyvers.

Den ſilveren Spaenſchen Reael tot drie ſtuyvers ende een vierendeel. De Vlieſen tot dry ſtuyvers ende een halve / ende andere naer advenant.

Ende int jaer M. D. xxvj. was t'gelt alreede ſeer opgeclommen/ ſoo datmen permitteerde voor ontrent drie maenden koers te hebben de voorſchreven penninghen/ Als den gouden Real tot Lxviij. ſtuyvers.

Den Carolus gulden tot xxij. ſtuyvers ende een halve.

Den Rooſe nobel tot xcvij. ſtuyvers.

Den Henricus nobel tot Lxxxvj. ſtuyvers.

Den Angelot tot Lxv. ſtuyvers.

Den gouden Leeu tot L. ſtuyvers.

De Ducaten van Italien ende Saluyt tot xliij. ſtuyvers.

Den Andries gulden tot xxxiij. ſtuyvers.

De Franſche Croonen tot xl. ſtuyvers.

De Duytſche guldens tot xxxij. ſtuyvers/etc.

Ende dat den eerſten Meert M. D. xxvij. wederom te comen op den ouden voorgaenden voet / vant jaer M. D. xx. Ende Anno M. D. xxxj. werdt dien voet van t'jaer xx. wederomme vernieut by Placcate. Ende alſo van tijde tot tijde/ tot An. M. D. xlviij. werden de gouden Realen geextimeert tot Lxiij. ſtuyvers. Den Angelot Lx. ſtuyvers.

De Franſche Croonen xxxviij. ſtuyvers.

De Borgoenſche tot xxxviij. ſtuyvers.

Den Rooſe nobel tot xc. ſtuyvers.

Den Henricus nobel tot Lxxx. ſtuyvers.

Voorder Anno M. D. Lxxij. is weder een voorder toelatinghe ende permiſſie ghepubliceert/ Als den dubbelden Ducaet loop te hebben tot Lxxxiiij. ſtuyvers.

De Cruſaten van Portugael tot xl. ſtuyvers.

De Spaenſche Piſtoletten oſte Croonen/ ende Italiaenſche Croonen/ende oude croonen tot xxxix ſtuyvers.

De goude Sonne Croonen tot xl. ſtuyvers.

Den gouden Reael tot Lxvj. ſtuyvers.

Den Rooſe nobel tot xcvj. ſtuyvers.

Den Henricus nobel tot Lxxxiiij. ſtuyvers.

Den Angelot tot Lxiij. ſtuyvers.

Den Andries gulden tot xxxij. ſtuyvers.

Den gouden Leeu tot xlviij. ſtuyvers.

Den Carolus gulden tot xxj. ſtuyvers.

De Duytſche goude guldens tot xxxj. ſtuyvers.

Den ouden ende nieuwen Engelſchen Souvereyn tot Lx. ſtuyvers.

Ende op deſen voet ende weerde heeft het ghelt loop gehadt eñ gegaen meeſt alle den tijt van Keyſer Carel den vijfden / waer by men ſal moghen ſien/ hoe dat de uyt ende inlandiſche oorloghen dien voet ende loop verandert hebben.

Gheboorte van Philips Coning van Spaengien/ An. 1527. dẽ 21. Mey.

Keyſer Carel heeft ghetrout Iſabella / de dochter van den Coningh Emanuel van Portugael / die hem baerde Anno M. D. xxvij. den xxj. Mey te Valedolit in Spaengien eenen ſone Philips/ eñ daer na noch twee dochters / Maria ende Johanna. Maria troude Maximiliaẽ (namaels Keyſer) Ferdinandus ſone. Ende Johanna troude den Prince van Portugael/ die moeder wert van Coning Sebaſtiaen van Portugael / die den vierden Auguſti/ Anno M. D. Lxxviij. in Barbarien verſlagen bleef. Carolus broeder/ Ferdinandus/ is Roomſch Coning ghecoren/ die ghetrout hadde de Coninginne ende erve van Hongarijen ende Bohemien. Den welcken Keyſer Carolus alle de landen van den huyſe van Ooſtenrijck hercomende / voor zijn partagie oft Vaderlijcke erve ghegheven heeft. Deſe heeft by zijn Huyſvrouwe ghewonnen drie ſonen/ als Maximiliaen / Ferdinandus / ende Carolus/ ende wel acht dochteren. Maximiliaẽ is na de doot van zijnen vader Keyſer ghewordenː eñ heeft voor zijnen ſone Rodolſus het Keyſerrijck verworven.

Ghelre/ Groeningẽ/ Overijſſel/ Wtrecht/ eñ andere Landen gehecht.

Keyſer Carel heeft aen Hollandt ende Brabandt volcomelijck ghehecht de Stadt ende Landen van Wtrecht ende Overijſſel / Anno M. D. xxviij. by reſignatie van den Biſſchop van Wtrecht / Hendrick van Beyeren / die dat landt niet langer en conde beſchermẽ tegen Hertogh Carel van Gelre. Ende voorts door contracte ende afſtijvicheyt van den leſten Hertogh Carel van Egmont / is het Hertoghdom van

Gelre oock by de Nederlanden abſolutelijck Anno M.D.xxxviij. gecomen. Alſoo oock mede de ſtadt ende heerlijckheyt van Groeninghen met de ommelanden/ Anno M. D. xxxvij. den vij. Junij/ die oock onder Gelre ende Wtrecht te vooren gheweeſt waren/ maer gaven haer ten leſten ghewillighlijck over aen den Keyſer / de welcke deſe Landen alle/ oock de ſtadt van Camerijck / ende t'landt van Cambreſis / met het Graefſchap van Linghen/ aen de Nederlanden ghehecht heeft. Ende om dat Gelre ende Wtrecht altijt als Rijcx Leenen zijn geweeſt/ heeft Keyſer Carel den vijfden / Anno M.D.xlviij. den xvj. Junij/ op dẽ Rijcxdagh tot Augſburgh niet alleene die landen/ maer oock alle de Nederlanden onder eenen crijts oft circkel gheleghen (ende ghenaemt den Borgoenſchen Nederlantſchen crijts) ende alſo in het Rijcke verbonden/ waer door ſy gheprivilegeert zijn te gebruycken/ ghelijck andere Leden des Rijcx/ beſchuttinghe ende beſcherminghe/ vrijheden/ rechten eñ gherechticheden / midts contribuerende ſo vele als twee Keurvorſten / ende teghen den Turck ſoo vele als drij doen: nochtans dat ſy ſullen blijven by haer eyghen Privilegien / ende niet verbonden te ſtaen tot des Rijcx afſcheyden ofte ordonnantien.

De Nederlanden worden by Keyſer Carolus de vijfde/ onder't Rijcke ghesorteert.

Victorië eñ macht van den Keyſer Carolus.

Deſen Keyſer heeft veel oorlogen ghevoert in zijne dagen / ende gheconqueſteert de Coninghrijcken van Napels ende Sicilien aen Spaengien/ oock het Hertoghdom van Milanen/ ende andere Heerlijckheden: deſgelijcx het Coninghrijck van Tunis / behalven de conqueſten van den Indien ende vaſte Landen van America ende Peru. Hy heeft groote victorien ghehadt / eñ ghevangen ghenomen den Paus Clement/ den Coningh van Vranckrijck Franſoys/ den Coningh van Navarra / den Hertogh van Saſſen/ ende de Landtgrave van Heſſen. Den Hertogh van Cleve / met meer andere van minder qualiteyt / hebben hem voetval ghedaen. America / Africa ende Aſia / hebben zijn wapenen ghevoelt: oock in Europa den Turck/ Italien/ Vranckrijck/ ende boven al de Duytſchen/ die tot beſchuttinghe van haer ghereformeerde Religie tot Smalcalt t'ſamen Bondt gemaeckt hadden / den welcken hy afghedronghen heeft op een Jaer 16. hondert duyſent Rijcxſgulden/ ende daerenbovẽ boven de thien hondert groote Metalen ſtucken geſchuts/ Anno 1546. eñ 1547. Summa / hy heeft wonderlijcken begaeſt gheweeſt van ſtaet/ mogentheyt/ vroomheyt/ grootmoedicheyt / wijſheyt eñ andere deuchden / alſo veel Hiſtorien daer mentie van maken/ daer wy den Leſer toe wijſen.

Dit zy ghenoech van Coningh Philips des tweeden voorouders / ende den ſtaet der Nederlanden gheſeyt: ſullen nu de gheſchiedeniſſen beſchrijven van zijnen tijdẽ / alſo het voornemẽ is.

Coningh Philips gheboren tot Validolit. Anno 1527. dẽ 21. Mey.

Philips van Ooſtenrijck / den tweeden Coningh van Spaengien van dien name / eenighe ſone van Carolus de vijfde / Keyſer van Roomen / ende Erfheere der Nederlanden / is in Spaengien gheboren tot Validolit Anno 1527. den 21. Mey / ende oock aldaer opghevoedt / meeſtendeel uyt de oogẽ van zijnen Vader: ende heeft aldaer jongh ghetrouwt Maria/ een dochter van Jan Coningh van Portugael/ zijn eerſte huyſvrouwe A°. 1543. die hem baerde A°. 1545. den 9. Julij een Prince / Carolus: Maer ſy ſterf nae weynighe daghen/ door verſuymeniſſe van de Hertoginne van Alba ende andere groote Vrouwen / die haer in't Kinderbedde bewaren ende regeren ſouden / (alſoo doen de ſame liep) die ghegaen waren den Aflaet verdienen/ die daer was te winnen (nae het gheloove ende opinie van Spaengien alſdoen) met het ſien/ byſtaen ende aſſiſteren der executien van eenige Lutherianen by de heylige Inquiſitie ghedoot: ſoo heeft de Princeſſe daerentuſſchen door onbedachtheyt een Meloene ofte dierghelijcke ghegheten/ waer van men meende dat haer de doot veroorſaeckt was.

Trout Maria vã Portugael. Anno 1543.

Gheboorte van dẽ Prince Don Carle van Spaengien. Anno 1545. den 9. Julij.

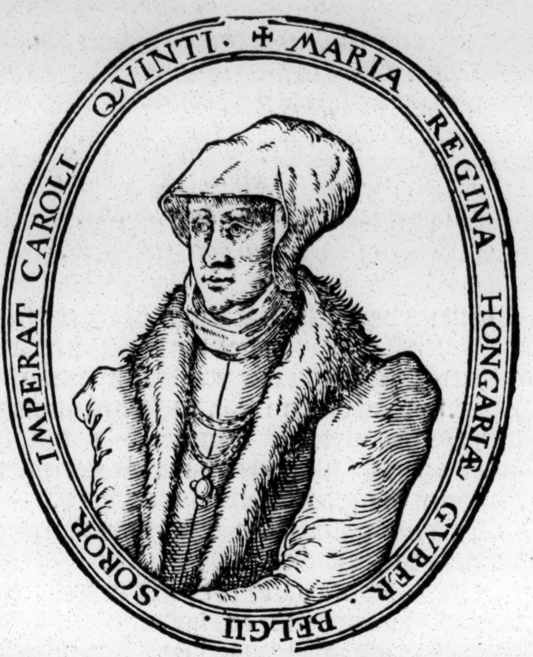
MARIA REGINA HONGARIÆ GVBER. BELGII SOROR IMPERAT CAROLI QVINTI. ✠

Nae de doot van Vrou Margareta / Keyſer Carolus Moeye/ die de Nederlanden nu eenighe Jaren ghegouverneert hadde/ heeft den Keyſer het Gouvernement over ghegheven aen zijne ſuſter Vrou Maria Coninginne van Hongarien/ in den Jare 1531. die de ſelve wel ende wijſelijck heeft gheregeert / tot dat den Keyſer deſe Landen over gaf aen Philips zijnen ſone / alſoo wy hier nae ſullen verhalen.

In't Jaer 1548. heeft den Keyſer Carolus Maximiliaen zijn broeder/ Ferdinandus ſone/ nae Spaengien geſondẽ/ om zijn dochter Maria te trouwen/ eñ Spaengien te regeren/ van daer Philips den Prince in Nederlandt ontbiedende/ 21. Jaren oudt zijnde / ende is by Andrea Doria, met L. Galleyen / eñ wel met ſoo veel ſchepen te Genua in Italien ghevoert den 25. Novembris / ende ſeer eerlijck ontſanghen. Van daer is hy te Milanen inghereden / daer hem veel triumphante bogen ofte ſtellagien ter eeren ghemaeckt zijn gheweeſt. Van daer is hy op Trenten ghetrocken/ daer hem Hertogh Maurits Keurvorſt van Saxen willecomde/ eñ badt hem ten beſten te willen ſpreken by zijnen Vader den Keyſer / dat den ghevanghen Landtgrave van Heſſen mochte verloſt worden: t'welck hy hem beloofde: ende is alſo voorts door Duytſlandt nae Nederlandt ghecomen. Den Keyſer ſondt den Hertogh van Arſchot/ met de Nederlantſche ſchoone benden Peerdevolck van d'ordinantien / hem te gemoete tot in Duytſlandt/ om hem te vereeren ende te gheleyden. Ende is alſdo tot Bruſſel den eerſten April Anno 1549. heerlijcken inghehaelt / in't 22. Jaer zijns ouderdoms / daer hy den Keyſer zijnen Vader eñ zijn twee Moeyen / Coninginne Helionora / eñ Maria vondt. Dien Somer is ghepaſſeert om hem alomme te feſteren. Te Bins in Henegouwe heeft hem zijn Moeye Maria de Regente hooghelijck ende eerlijck onthaelt. Daer nae is hy van den Keyſer / ofte van de Regente in Brabant/ Vlaenderen/ ende in d'ander Provintien alomme ghevoert ende ghehult / als toecomende Landtſheere / de Privilegien alomme beſweerende/ namelijck in Brabant. De blijde

Philips als Prince comt in Nederlãt/ Anno 1549.

inconſte

incomſte in alle de Hooftſtedẽ/ onder andere/ ſo is hy in September t'Antwerpen heerlijck ingehaelt / by acht hondert ende negentſeventigh Inwoonders te peerde / al in violet Cramoſijn Fluweel ghecleedt / die by haer hadden vier hondert ſeſthien Lackayen te voet / oock coſtelijck ghecleedt. Dit Peerdevolck waren meeſt de Magiſtraten ende ſtadts Officieren/ de reſte Cooplieden van diverſche Natien. Noch warender vier duyſent te voete / als Krijghslieden / in een liverije ofte cleedinghe. De Stadt hem ter eeren oprechtende drij ende twintigh triumphale boghen ende ſtellagien/ ende de Natien der Cooplieden vijve / die alleene haer coſten ſeſſentwintingh duyſent ende acht hondert Carolus guldens. Ende des Stadts oncoſten waren wel twee hondert ende tſeſtigh duyſent guldens. Welcke heerlijcke blijde incomſte ende triumphen claerlijck beſchrevẽ zijn by Meeſter Cornelius Grapheus, doen ter tijdt Secretaris der ſtadt Antwerpen. Alſoo oock Stella in Spaenſche generalijck van alle de reyſen ghedaen heeft/ die men leſen magh.

Blijde incõſte tot Antwerpen/ An. 1549.

Als de Prince Philips al Nederlandt door als toecomende Heere ghehuldt was / ende der Landen Privilegien alomme beſworen / is hy met den Keyſer weder op getrocken nae Duytſlandt op den Rijckſdagh tot Augſburgh / om hẽ onder de Duytſche Vorſten bekent te maken/ eñ te recommanderen aen de Keurvorſten / om namaels Roomſch Coningh te mogen worden. Maer alſoo ſulcx Ferdinandus / des Keyſers broeder / die veel kinderen hadde (onder ander Maximiliaen den Duytſchẽ aengenaem) ſcheen ſeer tot achterdeel te ſtrecken/ ſo is den Coningh van daer weder na Italien/ eñ alſo nae Spaengien ghetrocken/ Anno 1551. weynigh acht nemende op de beloofde interceſſie oft biddẽ voor den ghevangen Landtgrave van Heſſen/ die noch bleef ſitten tot Mechelen / de welcke proevende was om uyt te breken / dat hem niet en gheluckte. Waer door ten leſten/ Anno 1552. de Duytſche Vorſten/ principalijck den Keurvorſt Mauritz van Saxen / ende die van Brandenborgh / met des Landtgraven ſonen ende haer gheallieerde/ hem met gheweldt voorghenomen hebben te verloſſen/ verbondt makende met den Coningh van Vranckrijck. Ende nae dat alle biddingen/ ende aller Staten interceſſie / niet en mochten helpẽ/ hebben ſy met het Krijghſvolck/ daer ſy Meydenborgh van ſ'Keyſers weghen mede beleghert hadden / den Keyſer op zijn onverſiens overvallen / ende ſoo verre ghebracht/ dat by Tractaet/ niet alleene de Landtgrave verloſt werdt (Hertogh Hans Frederick van Saſſen te vooren gewillighlijck ontſlagen zijnde) maer alle des Keyſers victorien in Duytſlandt vernietighde / ende oock het Interim in Duytſlandt weder ghebroken/ t'welck was een middelmatighe forme oft maniere van leven in de Roomſche Religie / tot dat by het generael Concilium anders ſoude mogen gheſloten worden: ende hier uyt ſproot weder een nieuwe oorloghe met Vranckrijck.

Prince Philips ſtaet na het Roõſch Coninghryck.

Coningh Philips treckt weder nae Spaengien / Anno 1551.

Oorloghe in Duytſlant.

Den Coningh van Vranckrijck nam Metz/ Toul ende Verdun / oock op de Zee een rijcke Nederlandtſche Vlote van ſchepen / die uyt Spaengien quam / ende dat met deſe behendicheyt. De Franſoyſche Oorlogh-ſchepen veynſden haer te voeren de Coninginne van Schotlandt: De Nederlanders verſoeckende/ haer tot vereeringhe haer gheſchut rondtomme af te ſchieten / alſo ſy deden ſonder achterdencken / ende werden alſoo ontwapent ghenomen/ waer door de Oorloghe met Vranckrijck weder begon/ die ſeven Iaer duerde/ om Italiaenſche ende Duytſche twiſten. Wt Nederlandt trock Marten van Roſſen van ſ'Keyſers wegen/ ende liep gheheel Champangien af/ ende nam Aſtheney.

De Franſoyſen namẽ Metz eñ eẽ Nederlantſche Vlote/ uyt Spaengien comende/ An. 1552

Daer nae gebeurdet Anno 1553. dat den jongen Coningh Eduart van Engelandt den ſeſten Iulij gheſtorven is / zijnde een eenigh ſone van zijnen Vader Hendrick de achtſte/ een goet gheleert aencomẽde Prince: hy hadde twee ſuſters: Maria / die was gheboren van een Spaenſche vrouwe Catharina/ de ſuſter van Keyſer Carolus Moeder. Elizabeth was geboren Aº 1533. den ſevenden Septembris/ van een Enghelſche Vrouwe Anna/ een dochter van Thomas Bulleyn/ de Grave van Wilſchire. Deſen Eduart/ alſo zijn Vader begoſt hadde de groote auctoriteyt des Paus in Engelandt te breken/ ſoo heeft hy in zijnen tijdt daer mede voort ghevaren / eñ de Religie geheel ghereformeert/ door raedt van zijn Raedtſheerẽ/ eñ principalijck vã zijnẽ Oom van zijns Moeders weghen / den Hertogh van Sommerſet/ eñ heeft veel Gheleerde uyt Duytſlandt ontbodẽ/ die daer doen vervolght werden by des Keyſers victorie/ als Ioannem Bucerum, Petrum Martyrem, Ioannem à Laſco, Emanuelem Tremelium, eñ andere: Eñ ter inſtantie van de ſelve / heeft hy de vluchtighe Nederlanders/ Franſoyſen eñ Italianen / by Potente vergunt ende ghegheven de Kercke van S. Auguſtijnen Clooſter binnen Londen/ om aldaer in haer tale de ghereformeerde Religie te prediken / Anno 1550. daer hy den Iohan à Laſco, een Poloniſch Heere / ſuperintendent over ſtelde. Deſen Coningh Eduart nu comende te ſterven / ende wetende dat zijn oudtſte ſuſter Maria de Roomſche Catholijckſche Religie ſeer toegedaen was/ ende wederomme lichtelijcken/ door het ſteunſel dat ſy hadde van den Keyſer haren Neve / zijn Reformatie ſoude mogen omſtooten: heeft met zijne Raedtſheeren goet ghevonden een van zijn Nichten / Iohanna Grey / de dochter van den Hertogh van Suffolc (wiens Grootmoeder was de jonghſte ſuſter van Coningh Hendrick den achtſten / ende Weduwe Dowagiere van den leſten Loys van Vranckrijck) by Teſtament zijn Erfghename te laten / volghende het Teſtament van den Coningh Hendrick zijnen Vader / die gheordineert hadde / dat d'afcomſte van zijn jonghſte ſuſter Maria / in Enghelandt gheboren / ſoude mogen de Croone erven/ ende niet zijn oudtſte ſuſters afcomſte de Coninginne van Schotlandt / alſoo men gheregiſtreert in Actis vindt / nae dat ſommige ſeyden/ meynende den ſtandt van de ghereformeerde Religie daer mede wel te verſekeren/ te meer om dat ſy ghetrouwt was met Milord Gilford Dudley, den ſone van den Hertogh van Northumberlandt / die machtigh van maeghſchap ende vrienden was / in groote authoriteyt. Sijn jongſte ſuſter Elizabeth ſloegh hy oock over ende af (hoewel hy die beminde) om dat hy niet en wilde oft wel conde de jongſte voor de oudtſte prefereren / maer meeſt om dat ſy beyde onghehouwt waren/ ende vermochten by Houwelijcken de Croone onder vreemde te brengen/ alſt ghebeurde: Want na dat Coningh Eduart alſoo was gheſtorven / ſoo heeft den Landt-raedt deſe voorſeyde Iohanna voor Coninginne doen uytroepen / met advijſe van de principale Officieren van den Rijcke. Ende hoorende dat de ſuſter Maria haer voor Coninginne verthoonde / hebben met expreſſen laſt ende bevel den Hertogh van Northumberlandt met Heyrcracht tegen Mariam uytghe-

Doot van dẽ Coningh Eduart van Engelandt/ ende dẽ ſtaet deſſelven Rijcx/ Anno 1553.

Wtlãdiſche Ghereformeerde in Enghelandt Kercke vergunt / Anno 1550.

Gelre oock by de Nederlanden abſolutelijck Anno M.D.xxxviij. gecomen. Alſoo oock mede de ſtadt ende heerlijckheyt van Groeninghen met de ommelanden/ Anno M. D. xxxvij. den vij. Junij/ die oock onder Gelre ende Wtrecht te vooren gheweeſt waren/maer gaven haer ten leſten ghewillighlijck over aen den Keyſer / de welcke deſe Landen alle/oock de ſtadt van Camerijck / ende t'landt van Cambreſis / met het Graefſchap van Linghen/ aen de Nederlanden ghehecht heeft. Ende om dat Gelre ende Wtrecht altijt als Rijcx Leenen zijn geweeſt/ heeft Keyſer Carel den vijfden / Anno M.D.xlviij. den xvj. Junij/op dẽ Rijcxdagh tot Augſburgh niet alleene die landen/maer oock alle de Nederlanden onder eenen crijts oft circkel gheleghen (ende ghenaemt den Borgoenſchen Nederlantſchen crijts) ende alſo in het Rijcke verbonden/ waer door ſy gheprivilegeert zijn te gebruycken/ ghelijck andere Leden des Rijcx/beſchuttinghe ende beſcherminghe/ vrijheden/ rechten eñ gherechticheden / midts contribuerende ſo vele als twee Keurvorſten / ende teghen den Turck ſoo vele als drij doen: nochtans dat ſy ſullen blijven by haer eyghen Privilegien / ende niet verbonden te ſtaen tot des Rijcx afſcheyden ofte ordonnantien.

De Nederlanden worden by Keyſer Carolus de vijfde/ onder't Rijcke ghesorteert.

Deſen Keyſer heeft veel oorlogen ghevoert in zijne dagen / ende gheconquesteert de Coninghrijcken van Napels ende Sicilien aen Spaengien/ oock het Hertoghdom van Milanen/ende andere Heerlijckheden: deſgelijcx het Coninghrijck van Tunis / behalven de conqueſten van den Jndien ende vaſte Landen van America ende Peru. Hy heeft groote victorien ghehadt / eñ ghevangen ghenomen den Paus Clement/den Coningh van Vrancrijck Franſoys/ den Coningh van Navarra / den Hertogh van Saſſen/ ende de Landtgrave van Heſſen. Den Hertogh van Cleve / met meer andere van minder qualiteyt / hebben hem voetval ghedaen. America / Africa ende Aſia / hebben zijn wapenen ghevoelt: oock in Europa den Turck/ Jtalien/ Vranckrijck/ende boven al de Duytſchen/ die tot beſchuttinghe van haer ghereformeerde Religie tot Smalcalt t'ſamen Bondt gemaeckt hadden / den welcken hy afghedronghen heeft op een Jaer 16. hondert duyſent Rijcxſgulden/ ende daerenbovẽ boven de thien hondert groote Metalen ſtucken geſchuts/Anno 1546.eñ 1547. Summa / hy heeft wonderlijcken begaeſt gheweeſt van ſtaet/ mogentheyt/vroomheyt/grootmoedicheyt / wijſheyt eñ andere deuchden / alſo veel Hiſtorien daer mentie van maken/ daer wy den Leſer toe wijſen.

Victorië eñ macht van den Keyſer Carolus.

Dit zy ghenoech van Coningh Philips des tweeden voorouders / ende den ſtaet der Nederlanden gheſeyt: ſullen nu de gheſchiedeniſſen beſchrijven van zijnen tijdẽ / alſo het voornemẽ is.

Philips van Ooſtenrijck / den tweeden Coningh van Spaengien van dien name / eenighe ſone van Carolus de vijfde / Keyſer van Roomen / ende Erfheere der Nederlanden / is in Spaengien gheboren tot Validolit Anno 1527. den 21. Mey / ende oock aldaer opghevoedt / meeſtendeel uyt de oogẽ van zijnen Vader: ende heeft aldaer jongh ghetrouwt Maria/een dochter van Jan Coningh van Portugael/zijn eerſte huyſvrouwe A°. 1543. die hem baerde A°. 1545. den 9. Julij een Prince / Carolus: Maer ſy ſterf nae weynighe daghen/ door verſuymeniſſe van de Hertoginne van Alba ende andere groote Vrouwen / die haer in't Kinderbedde bewaren ende regeren ſouden / (alſoo doen de ſame liep) die ghegaen waren den Aflaet verdienen/ die daer was te winnen (nae het gheloove ende opinie van Spaengien alſdoen) met het ſien / byſtaen ende aſſiſteren der executien van eenige Lutherianen by de heylige Jnquiſitie ghedoot: ſoo heeft de Princeſſe daerentuſſchen door onbedachtheyt een Meloene ofte diergheljicke ghegheten/ waer van men meende dat haer de doot veroorſaeckt was.

Coningh Philips geboren tot Validolit. Anno 1527. dẽ 21. Mey.

Trout Maria vã Portugael. Anno 1543.

Gheboorte van dẽ Prince Don Carle van Spaengien. Anno 1545. den 9. Julij.

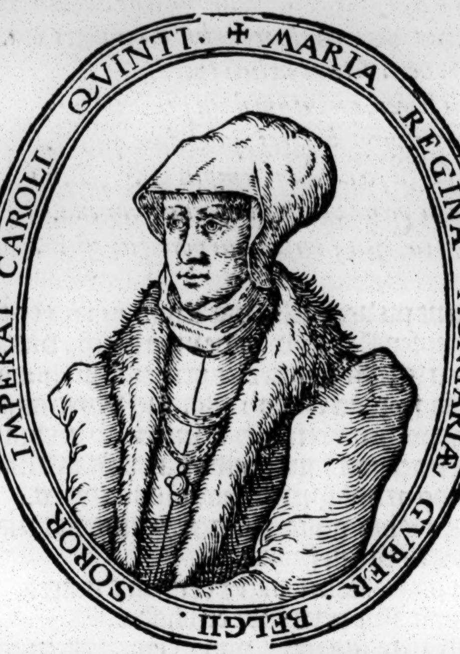
+ MARIA REGINA HONGARIÆ GVBER. BELGII SOROR IMPERAT CAROLI QVINTI.

Nae de doot van Vrou Margareta / Keyſer Carolus Moeye/die de Nederlanden nu eenighe Jaren ghegouverneert hadde/ heeft den Keyſer het Gouvernement over gegheven aen zijne ſuſter Vrou Maria Coninginne van Hongarien/ in den Jare 1531. die de ſelve wel ende wijſelijck heeft gheregeert / tot dat den Keyſer deſe Landen over gaf aen Philips zijnen ſone / alſoo wy hier nae ſullen verhalen.

Jn't Jaer 1548. heeft den Keyſer Carolus Maximiliaen zijn broeder/ Ferdinandus ſone/ nae Spaengien geſondẽ/om zijn dochter Maria te trouwen/ eñ Spaengien te regeren/ van daer Philips den Prince in Nederlandt ontbiedende/ 21. Jaren oudt zijnde / ende is by Andrea Doria, met L. Galleyen / eñ wel met ſoo veel ſchepen te Genua in Jtalien ghevoert den 25. Novembris / ende ſeer eerlijck ontſanghen. Van daer is hy te Milanen inghereden / daer hem veel triumphante bogen ofte ſtellagien ter eeren ghemaeckt zijn gheweeſt. Van daer is hy op Trenten ghetrocken/ daer hem Hertogh Maurits Keurvorſt van Saxen willecomde/ eñ badt hem ten beſten te willen ſpreken by zijnen Vader den Keyſer / dat den ghevanghen Landtgrave van Heſſen mochte verloſt worden: t'welck hy hem beloofde: ende is alſo voorts door Duytſlandt nae Nederlandt ghecomen. Den Keyſer ſondt den Hertogh van Arſchot/ met de Nederlantſche ſchoone benden Peerdevolck van d'ordinantien / hem te gemoete tot in Duytſlandt/ om hem te vereeren ende te gheleyden. Ende is alſdo tot Bruſſel den eerſten April Anno 1549. heerlijcken inghehaelt / in't 22. Jaer zijns ouderdoms / daer hy den Keyſer zijnen Vader eñ zijn twee Moeyen / Coninginne Helionora / eñ Maria vondt. Dien Somer is ghepaſſeert om hem alomme te feeſteren. Te Bins in Henegouwe heeft hem zijn Moeye Maria de Regente hooghelijck ende eerlijck onthaelt. Daer nae is hy van den Keyſer / ofte van de Regente in Brabant/ Vlaenderen/ende in d'ander Provintien alomme ghevoert ende ghehult / als toecomende Landtſheere / de Privilegien alomme beſweerende/namelijck in Brabant. De blijde

Philips als Prince com in Nederlã/ Anno 1549.

incomſte

Blijde incōſte tot Antwerpen/ An. 1549.

incomſte in alle de Hooftſtedē/ onder andere/ ſo is hy in September t'Antwerpen heerlijck ingehaelt / by acht hondert ende negenentſeventigh Inwoonders te peerde / al in violet Cramoſijn Fluweel ghecleedt / die by haer hadden vier hondert ſeſthien Lackayen te voet / oock coſtelijck ghecleedt. Dit Peerdevolck waren meeſt de Magiſtraten ende ſtadts Officieren/ de reſte Cooplieden van diverſche Natien. Noch warender vier duyſent te voete / als Krijghſlieden / in een liverije ofte cleedinghe. De Stadt hem ter eeren oprechtende dry ende twintigh triumphale boghen ende ſtellagien/ ende de Natien der Cooplieden vijve / die alleene haer coſten ſeſſentwintingh duyſent ende acht hondert Carolus guldens. Ende des Stadts oncoſten waren wel twee hondert ende tſeſtigh duyſent guldens. Welcke heerlijcke blijde incomſte ende triumphen claerlijck beſchrevē zijn by Meeſter Cornelius Grapheus, doen ter tijdt Secretaris der ſtadt Antwerpen. Alſoo oock Stella in Spaenſche generalijck van alle de reyſen ghedaen heeft/ die men leſen magh.

Prince Philips ſtaet na het Rōſch Coninghrijck.

Coningh Philips treckt weder nae Spaengien / Anno 1551.

Als de Prince Philips al Nederlandt door als toecomende Heere ghehuldt was / ende der Landen Privilegien alomme beſworen / is hy met den Keyſer weder op getrocken nae Duytſlandt op den Rijckſdagh tot Augſburgh / om hē onder de Duytſche Vorſten bekent te maken/ eñ te recommanderen aen de Keurvorſten / om namaels Roomſch Coningh te mogen worden. Maer alſoo ſulcx Ferdinandus / des Keyſers broeder / die veel kinderen hadde (onder ander Maximiliaen den Duytſchē aengenaem) ſcheen ſeer tot achterdeel te ſtrecken/ ſo is den Coningh van daer weder na Italien/ eñ alſo nae Spaengien ghetrocken/ Anno 1551. weynigh acht nemende op de beloofde interceſſie oft biddē voor den ghevangen Landtgrave van Heſſen/ die noch bleef ſitten tot Mechelen / de welcke proevende was om uyt te breken / dat hem niet en gheluckte. Waer door ten leſten/ Anno 1552. de Duytſche Vorſten/ principalijck den Keurvorſt Mauritz van Saxen / ende die van Brandenborgh / met des Landtgraven ſonen ende haer gheallieerde/ hem met gheweldt voorghenomen hebben te verloſſen/ verbondt makende met den Coningh van Vranckrijck. Ende nae dat alle biddingen/ ende aller Staten interceſſie / niet en mochten helpē/ hebben ſy met het Krijghſvolck/ daer ſy Meydenborgh van ſ'Keyſers weghen mede beleghert hadden / den Keyſer op zijn onverſiens overvallen / ende ſoo verre ghebracht/ dat by Tractaet/ niet alleene de Landtgrave verloſt werdt (Hertogh Hans Frederick van Saſſen te voren gewillighlijck ontſlagen zijnde) maer alle des Keyſers victorien in Duytſlandt vernietighde / ende oock het Interim in Duytſlandt weder ghebroken/ t'welck was een middelmatighe forme oft maniere van leven in de Roomſche Religie / tot dat by het generael Concilium anders ſoude mogen gheſloten worden: ende hier uyt ſproot weder een nieuwe oorloghe met Vranckrijck.

Oorloghe in Duytſlant.

De Franſoyſen namē Metz eñ eē Nederlantſche Vlote/ uyt Spaengien comende/ An. 1552

Den Coningh van Vranckrijck nam Metz/ Toul ende Verdun / oock op de Zee een rijcke Nederlandtſche Vlote van ſchepen / die uyt Spaengien quam / ende dat met deſe behendicheyt. De Franſoyſche Oorlogh-ſchepen veynſden haer te voeren de Coninginne van Schotlandt: De Nederlanders verſoeckende/ haer tot vereeringhe haer gheſchut rondtomme af te ſchieten / alſo ſy deden ſonder achterdencken / ende werden alſoo ontwapent ghenomen/ waer door de Oorloghe met Vranckrijck weder begon/ die ſeven Jaer duerde/ om Italiaenſche ende Duytſche twiſten. Wt Nederlandt trock Marten van Roſſen van ſ'Keyſers wegen/ ende liep gheheel Champangien af/ ende nam Aſthenep.

Doot van dē Coningh Eduart van Engelande/ ende dē ſtaet deſſelven Rijcx/ Anno 1553.

Daer nae gebeurdet Anno 1553. dat den jongen Coningh Eduart van Engelandt den ſeſten Julij gheſtorven is / zijnde een eenigh ſone van zijnen Vader Hendrick de achtſte/ een goet gheleert aencomēde Prince: hy hadde twee ſuſters: Maria / die was gheboren van een Spaenſche vrouwe Catharina/ de ſuſter van Keyſer Carolus Moeder. Elizabeth was geboren A° 1533. den ſevenden Septembris/ van een Enghelſche Vrouwe Anna/ een dochter van Thomas Bulleyn/ de Grave van Wilſchire. Deſen Eduart/ alſo zijn Vader begoſt hadde de groote auctoriteyt des Paus in Engelandt te breken/ ſoo heeft hy in zijnen tijdt daer mede voort ghevaren / eñ de Religie geheel ghereformeert/ door raedt van zijn Raedtſheerē/ eñ principalijck vā zijnē Oom van zijns Moeders weghen / den Hertogh van Sommerſet/ eñ heeft veel Gheleerde uyt Duytſlandt ontbodē/ die daer doen vervolght werden by des Keyſers victorie/ als Ioannem Bucerum, Petrum Martyrem, Ioannem à Laſco, Emanuelem Tremelium, eñ andere: Eñ ter inſtantie van de ſelve / heeft hy de vluchtighe Nederlanders/ Franſoyſen eñ Italianen / by Patente vergunt ende ghegheven de Kercke van S. Auguſtijnen Clooſter binnen Londen/ om aldaer in haer tale de ghereformeerde Religie te prediken / Anno 1550. daer hy den Iohan à Laſco, een Poloniſch Heere / ſuperintendent over ſtelde. Deſen Coningh Eduart nu comende te ſterven / ende wetende dat zijn oudtſte ſuſter Maria de Roomſche Catholijckſche Religie ſeer toegedaen was/ ende wederomme lichtelijcken/ door het ſteunſel dat ſy hadde van den Keyſer haren Neve / zijn Reformatie ſoude mogen omſtooten: heeft met zijne Raedtſheeren goet ghevonden een van zijn Nichten / Johanna Grey / de dochter van den Hertogh van Suffolc (wiens Grootmoeder was de jonghſte ſuſter van Coningh Hendrick den achtſten / ende Weduwe Dowagiere van den leſten Loys van Vranckrijck) by Teſtament zijn Erſghename te laten / volghende het Teſtament van den Coningh Hendrick zijnen Vader / die gheordineert hadde / dat d'afcomſte van zijn jonghſte ſuſter Maria / in Enghelandt gheboren / ſoude mogen de Croone erven/ ende niet zijn oudtſte ſuſters afcomſte de Coninginne van Schotlandt / alſoo men gheregiſtreert in Actis vindt / nae dat ſommige ſeyden/ meynende den ſtandt van de ghereformeerde Religie daer mede wel te verſekeren/ te meer om dat ſy ghetrouwt was met Milord Gilford Dudley, den ſone van den Hertogh van Northumberlandt / die machtigh van maeghſchap ende vrienden was / in groote authoriteyt. Zijn jongſte ſuſter Elizabeth ſloegh hy oock over ende af (hoewel hy die beminde) om dat hy niet en wilde oft wel conde de jongſte voor de oudtſte prefereren / maer meeſt om dat ſy beyde onghehouwt waren/ ende vermochten by Houwelijcken de Croone onder vreemde te brengen/ alſt ghebeurde: Want na dat Coningh Eduart alſoo was gheſtorven / ſoo heeft den Landt-raedt deſe voorſeyde Johanna voor Coninginne doen uytroepen / met advijſe van de principale Officieren van den Rijcke. Ende hoorende dat de ſuſter Maria haer voor Coninginne verthoonde / hebben met expreſſen laſt ende bevel den Hertogh van Northumberlandt met Heyrcracht tegen Mariam uyt-

Wtlādiſche Ghereformeerde in Enghelandt Kercke vergunt / Anno 1550.

1553.

1554.

Maria Coninginne vã Engelandt.

gheſonden. Maer merckende den toeloop die Maria hadde/ ende gheneghentheyt des ghemeenen volcx/ hebben haer beſluyt verandert ende afghegaen/ ende Mariam ſelve voor Coninginne doen uytroepen/ t'welck oock toeſtondt den Hertogh van Noordthumberlandt met zijn Krijghſvolck. Deſe Maria heeft haer van haer teghenpartije ſtrenghelijck weten te wreken: Ende heeft terſtont begonnen de Religie te veranderen/ ende de ghereformeerde te verdrijven/ dies de vremdelingen/ die om der Religien wille in Engelandt ghevlucht/ eñ onder den Coningh Eduard vriendelijck gheherberght waren gheweeſt/ namelijck Nederlanders/ wierden ghenootſaeckt door de ſucceſſie van Maria/ (die de ſelve verbolghde) elders een ſchuyl-plaetſe te verſoecken/ ende reſolveerdẽ eyndelijck de vlucht te nemen na Denemarck/ vindende ghelegentheyt van twee ſchepen die derwaerts wilden/ betrouwende op de goedertierenheyt van dẽ Coningh aldaer. Den 17. Septembris An. 1553. vertrocken met die twee Schepen Iohannes à Laſco, Iohannes Wtenhovius, ende Martinus Micronius, vergheſelſchapt met ontrent hondert vijf eñ t'ſeventigh perſoonen/ de reſte verwachten andere gelegentheyt/ behoudende noch by hun Gualterum eñ Petrum Delenum voorſtãders: den 4. Octobris wierden deſe twee ſchepen door een fellen ſtorm van elck anderen verſtekẽ/ doch na veel teghenſpoets ende benoutheyt zijn eyndelick den 29. Octobris te Helſenor ghearriveert/ Iohannes à Laſco, Micronius, ende Wtenhovius, ginghen t'ſamen nae Colduiga om den Coningh te ſpreken/ ende haren noot ende verdruckinghe hem voor te draghen/ ende met eenen in zijn Coninghrijcke de vryheyt haers gheloofs te moghen ghenieten. Sy ginghen des Coninghs Predicant Paulum Noviomagum eerſt te rade/ die medelijden met hun ſcheen te hebben/ daerentuſſchen en liet niet af hun voor Ketters ende d'waelgheeſten te ſchelden in zijn Predicatien. Audientie by den Coningh ghecreghen hebbende/ verhaelden hem int langhe d'oorſake van haer comſte/ waer over dat hun den Coningh prees/ belovende hun breeder beſcheedt door zijnen Raedt te gheven/ t'beſcheedt was/ dat hun den Coningh haer verſoeck niet en conde vergunnen/ dewijle het tot naedeel van de Vrede ſoude ghedijen/ ende hy van d'oprechtheyt zijner Religie verſekert was. Ende alſooſe een conferentie verſochtẽ met des Conings Predicant voorſz. overmidts zijn ſcheldtredenen/ werdt hun ſulcx gheweygert: jae aengeſeyt/ ſoo ſy hun niet en wilden tot hare Religie conformeren/ datſe ſtracx t'Landt ſouden ruymen/ hun tot Reyſ-gheldt ghevende 100. daelders. Sy danckten den Coningh voor zijn liberaelheyt/ biddende dat de oude lieden/ bevruchte Vrouwen ende cleene kinderen in zijn Coninghrijcke doch mochten overwinteren/ doch t'werdt oock afgheſlaghen/ ſelve Iohannes à Laſco, Wtenhovius ende Micronius, en mochten door den laſt des Conings na Haffren (daer de reſte van d'arme ghevluchte waren) niet wederkeeren/ maer lieten hun verſtaẽ/ datſe vooren nae Emden door Holſatiam ghereyſt waren/ ende dat Micronius haer te Lubeck oft elders ſoude verwachten/ die van Haffren hebben t'bevel des Conings naeghecomen/ ende dwongen de arme lieden (nae datſe de ſelve van haer Religie ondervraeght hadden/ eñ geen verſchil en vonden dan alleenlijck in't ſtuck van't Avontmael) door de vorſt/ ſneeu eñ bittere coude te vertrecken/ den 13. Decemb. nae drydaeghſche waerſchouwinge/ daer en hielp geen bidden noch ſmeeckẽ/ maer moeſtẽ alle (uytgenomẽ eenen ſiecken Man/ dry ſwanghere Vrouwen/ eñ eenen Jongen) op lijfſtraffe vertrecken: daer op namenſe eenen moet/ ſagen op Godt/ ende betrouwden op zijn hulpe ende byſtandt/ die hun alſo binnen Haffren bewaert hadde/ dat/ daer der in de Stadt etlijcke duyſenden van de Peſte gheſtorven waren/ niet een van hun daer van cranck gheweeſt was. Ende om bequamelijckſt te reyſen/ ſo deeldenſe hun in dry hoopẽ/ goet vindende dat ſommige op Roſtoch/ andere op Wiſmer/ de derde op Lubeck ſouden varen/ in welcke Steden ſy oock ſeer wredelijck ende onbarmhertelijck/ beyde van d'Overheyt ende Predikers/ ghetracteert zijn gheweeſt/ hun uytjaghende/ ende als verdoemde Menſchen ſcheldende. Te Hamborgh zijnſe oock alſo ghehandelt geweeſt/ daerſe nochtans alomme door vriendelijcke ende Chriſtelijcke conferentie haer gheloove beleden. Te Hamborgh quamen ter ſelver tijdt aen 32. Perſoonen van haer gheſelſchap/ uyt Londen ghevlucht/ ende onder andere Gualterus ende Petrus Delenus, die ſelfs in de Stadt niet en mochten comen/ maer werden genootſaeckt met d'andere t'ſchepe te gaen/ ende op Emden te varen/ daerſe eyndelinghe/ nae al haren tegenſpoet ende ſwaricheden/ een bequame Haven gevondẽ hebben/ zijnde van de Gravinne Anna van Oudenborgh/ eñ van de Borghers tot Emden/ ſeer beleefdelijcken onthaelt. Van daer ſchreef Iohannes à Laſco eenen treffelijcken brief aen den Coningh van Denemarck/ hem vertoonende de wreedtheyt ende onbarmhertícheyt/ door hem ende de zijne tegen de arme ghevluchte beweſen. Daer nae vertrock à Laſco met Wtenhovio nae Franckfort/ ende van daer nae Polen/ namaels de Coninginne Maria/ in't Jaer 1559. overleden zijnde/ ende Eliſabeth ſuccederende/ ſo quamen vele van de ſelve vremdelingen weder nae Enghelandt/ ende vercregen van de voornoemde Coninginne haer voorgaende vryheyt/ die noch tot den huydighen daghe onder hun duert.

Gecommitteerde in't maken van't Houwelijck tuſſchen de Coninginne van Enghelandt eñ den Prince van Spaengien. Anno 1554.

Cõtract vã't Houwelijck tuſſchen de Coninginne van Enghelandt ende Prince van Spaengien.

De Coninginne Maria/ in't beſit van de Croone in Enghelandt zijnde/ om haren ſtandt ende Rijck te beveſtighen/ heeft terſtont voorghenomen een Houwelijck aen te gaen met den Prince Philips van Spaengien/ des Keyſers ſone/ die tot dien eynde in't beginſel van't Jaer 1554. uyt Nederlandt in Enghelandt ſondt Lamorael Grave van Egmont/ etc. Carel Grave van Lalein/ etc. Jan van Montinoy/ Rents-Heere van Courieres/ etc. Philips Nigri Prooſt van Harlebecque/ Simon Renart Raetſheere neffens dẽ reſiderende Ambaſſadeur Jan Scheyff/ die in Meerte 1554. ſtilo Romano, (alſo wy in deſe memorien gebruycken) tot Londen gehandelt hebben met der Coninginne ghecommitterde/ die waren Steven Gardiner Biſſchop van Wincheſter ende Cancelier/ Hendrick Grave van Arondel/ etc. Wilhelm Lord Paget/ beyde Ridderen van de ordre der Jartiere/ met noch den Ridder Robert Rocheſter/ ende den Secretaris Willem Pieter/ eñ beſloten een Contract van Houwelijck tuſſchen beyde deſe Princen. De voornaemſte Articulen waren/ als dat den Prince van Spaengien Philips/ met Maria de Coninghinne van Engelandt/ ſouden t'ſamen voeren de Tijtelen van Enghelandt ende van zijne Dominien. De Coninginne werdt toeghevoeght voor dowarie 60. duyſent ponden tornoys Jaerlijcx/ de 40. duyſent daer vã beweſen op Spaengien/ ende de 20. duyſent op de Nederlanden/ ghelijck de ſelfde ſomme hier voortijts vrouwe Margareta van Engelandt/ dowagiere van Hertogh Carel van Borgongien/

voor haer dote beweſen gheweeſt hadden.

Als aengaende de kinderē die van dē Houwelijcke ſoudē comen/ t'zy mannelijck ofte vrouwelijck/ ſouden nae de Engelſche Landtrechten in Engelandt ſuccederen. Eñ alle de goederen des Princen van Spaengien ofte hem aenſtervende/ ſouden alle gaen aen zijnen ſone den Prince Don Carlo Infant van Spaengien/ maer ſoo dien afſtorve ſonder kinderen/ ſoude den eerſt-gheboren ſone van deſen Houwelijcke hem over al ſuccederen/ ende voorts ſoo daer eenighe ſonen van deſen Houwelijck geboren werden/ ſoo ſouden die ſuccederen in de Croone van Enghelandt/ ende in alle de Nederlantſche Provincien/ afghecomen van den Huyſe van Borgongien/ ende hun dependentien: ſo meer ſonen ofte dochteren van deſen Houwelijcke voort quamen/ die ſoudemen legitime portie ende Dota gheven/ ſo wel uyt Enghelandt als uyt de Nederlanden/ ende en ſullen niet mogen pretenderen in de Rijcken van Spaengien/ noch van de dependentien. Ende ſoo daer egeene ſonen van den toecomenden Houwelijcke voort quamen/ maer eenlijck dochters/ ſoo ſoude de eerſtgheborene dochter erven/ neffens de Croone van Engelandt oock de Nederlanden/ maer ſoo ſulcke dochter reſolveerde te trouwē eenen vremden Man/ die noch in Enghelandt noch in Nederlandt gheboren ware/ ten ware met conſente van haren broeder Carolus Infant van Spaengien/ ſoo ſal ſy de Erfſchappe van de Nederlanden verlieſen/ ende die ſelvighe ſal blijven alleenlijck aen den voorſz. Prince Carel. Dies oock de ander dochters van deſen Houwelijcke geen ſonen ghevallende/ ſullen uyt hun Vaderlijcke goederen/ ſoo wel van Spaengien als van de Nederlantſche goederen ghedoteert worden/ nae ſtate ende ghebruyck der Coninghrijcken eñ Heerlijckheden.

Enghelandt ende Nederlandt by Houwelijck aen een ghehecht.

Ende ſoo den Infant Don Carlo afſtorf ſonder kinderen/ ende van deſen Houwelijcke geen ander Erve dan dochteren zijnde/ indien ghevalle ſoude de oudtſte dochter van deſen Houwelijcke gheboren te worden ſuccederende/ ſoo wel in de Nederlandtſche Heerlijckhedē ende Dominien/ als in d'andere Coninghrijcken van Spaengien ende elders/ nae de Natuere/ Rechten ende Coſtuymen/ der ſelvigher.

Behoudens altijt ende wel expreſſelijck ghereformeert in alle de byſondere poincten van de ſucceſſie boven verhaelt/ dat ſoo wie in eenighe die Landen ſoude comen te ſuccederen/ ſullen alle Steden/ Rijcken eñ Dominien ongeſchent eñ gheheel laten/ elcke alle ende byſondere hunne Privilegien/ Rechten ende coſtuymen/ ende die Rijcken ende Dominien bedienen/ ende doen bedienen/ ende adminiſtreren by de eygene Inghehorene/ elck by de zijne der ſelver Rijcken eñ Dominien/ ende in alles ghetrouwelijck trachten ende ſoecken hun profijt ende ruſte/ die altijt voorſtaende/ ende regerende nae hun Statuyten ende ghewoonten in goeden Vrede ende Payſe.

Ende eyndelijck ſal daer weſen goeden Vrede tuſſchen den Keyſer/ Prince ende Naecomers/ ende de Coninginne van Engelandt/ hun Rijcken ende Dominien/ in alle broederlijcke eenicheyt ende Verbondteniſſen/ ende ſullen malcanderen byſtaen in alles/ dat tot hun onderlinghe eere/ conſervatie ende profijt dienſtelijck zy/ naevolgende de forme van den Contracte/ leſtmael onder hun ghemaeckt tot Weſtmunſter/ Anno 1542. ende van het Contract tot Wtrecht den 16. Januarij 1546. het voorſz. uytlegghende/ etc. Tot voorder Cautele ofte verſekeringhe ware oock beſproken/ alſo dat elcke Rijcke ofte Landen by zijn eygen Inghebozene ſouden gheregeert worden/ behoudende haer Rechten/ Privilegien ende Coſtuymen/ dat daerenboven dē voorſz. Prince Philips van Spaengien/ ſoude ſolemnelijcken ſweeren voor zijn Bruyloft/ den Rijcken van Enghelandt/ etc. deſe volgende Articulen. Ten eerſten:

Articulen by dē Prince van Spaengien aen de Croone van Enghelandt gheſworen.

1. Dat den Prince geenen vremde/ niet gheboren onder de ghehoorſaemheyt van de Coninginne/ in zijnen dienſt/ Huys ofte Hof aennemē ſal/ maer ghebruycken de Edele ende Onderdanen van den Rijcke in behoorlijcken getale/ ende die altijt houdende als voor ghecommandeert.

2. Sal oock niet voornemen noch veranderen in den Staet/ gemeen Rechten eñ ghewoonten des Rijcx van Enghelandt/ etc. Maer ſal een yeghelijck de Staten ende Stenden bewaren in hun Rechten ende Privilegien.

3. Sal oock den voorſz. Prince de voorſz. doorluchtighe Coninginne uyt haer Rijck van Enghelandt tot geenen dagen voeren/ ten ware ſy dat ſelve verſochte: deſghelijcx en ſal de kinderen van deſen Houwelijcke uyt Enghelandt niet moghen vervoeren/ maer die aldaer doen opvoeden in hope van ſucceſſie/ ten ware anders by den Edeldom goet ghevonden werde.

4. Ende inghevalle de doorluchtighe Coninginne van Enghelandt voor hem afſtorve/ ſoo en ſal den voorſz. Prince geenderhande recht in den Rijcke clameren ofte hem toeſchrijvē/ maer ſal die ſucceſſie laten aen die oft ſulcke/ die daer toe nae de Rechten eñ Wetten des Rijcx ſullen gherecht zijn/ ſonder eenighe becommeringhe.

5. Item/ dat den doorluchtigen Heere Prince niet en ſal mogen uyt Engelandt vervoeren ofte doen uytvoeren eenighe Juweelen ofte coſtelijcke Cleynodien van merckelijcken weerde/ noch en ſal niet vervremden ofte veralieneren yet dat tot de Croone van Engelandt etc. behoort/ noch en ſal niet laten uſurperē by zijne onderſaten ofte andere/ maer ſal alle plaetſen des Rijcx/ namelijck de Sterckten ende Frontier-plaetſen/ wel laten bewaren ende ghetrouwelijcken verſien/ tot profijte des Rijcx/ beſet met naturele Ingeborenen: ſal daer oock niet uytvoeren eenighe ſchepen ofte geſchut/ ofte eenige andere Krijghſruſtinghe/ maer ſal die wel bewaren/ vernieuwen ende verſorgen/ etc.

6. Itē/ ter oorſake van dit Houwelijck/ ſoude het Rijck van Enghelandt etc. noch directelijck noch indirectelijck worden inghetrocken in de oorloghe tuſſchen den Keyſer/ Spunceus Vader/ ende den Coningh van Vrancarijck/ maer ſal alle middelen tot Vrede dienende voorwenden/ noch eenighe oorſaken geven van den Vrede te breken/ maer de Contracten van Vrede onderhoudē/ dan van wegen zijner ander Landen ofte Rijcken ende Dominien/ ſal hem vry zijn zijnen Vader te aſſiſteren/ etc.

Dit was het Inhoudt van t'gene de Ambaſſadeurs van wederſijden beſloten/ ende alſo dit toecomende Houwelijck in't Hof van Enghelant ende de Stadt Londen gheweten was/ ſoo heeft den Edeldom/ ende generalijck t'gantſche Landt/ dat ſeer qualijck ghenomen/ eñ alomme beroerten ende rebellien aenghewendt: onder andere van Adele/ heeft eenen treffelijcken vermaerden Ridder in Kent/ ghenoemt Sire Thomas Whiat/ wel de voornaemſte geweeſt/ zijnde een cloeck Ridder/ van ouder afcomſte ende van aenſiene/ die welcke/ om te volcomen ende volbrengen zijnen Eedt/ die hy neffens andere hadde moeten doen aen den Coningh Hendrick den 8. Coninginnen Vader/ volgende zijn Teſtamēt/ te ſien/ dat de Croone tot geen vreemde ofte uytlandiſche by Houwelijcke ſoude comen: heeft

In Enghelandt werpt hem oppe Sire Thomas Whiat/ teghen het Houwelijck van den Prince van Spaengien.

terſtont een hoop volcx vergadert/ om alle vremde Heerſchappijen uyt dē Rijcke te houden/ hem van alle ſijden/ ende principalijck van die Stadt Londen/ groote toeſeggingē gedaen wordende. Op deſe tijdingen ſoo zijn de voorſz. Keyſerlijcke Ambaſſaten terſtont met goeden windt ſubijtelijcken vertrocken/ niet ſonder veel verſmaetheden by den wegh verdragende.

Daer bleef in Engelant Keyſers Ambaſſadeur Heer Jan Schepff/ namaels Cancelier van Brabant/ die raedde met andere de Coninginne Maria/ datſe op het Stadthuys der ſtadt Londen/ zijnde die Stadt/ daer het gheheel Rijck op ſtaet/ eñ d'ooge op heeft/ de vergaderde Borgherije vriendelijck aenſpreken ſoude/ alſoo ſy dede/ met eygen monde aenſeggende/ dat ſy het Houwelijck met den Prince van Spaengien niet en begeerde aen te gaen/ dan ſo het mochte beſtaen tot des Rijcx beſte/ eñ dat met conſent vā de Staten ofte Parlamente/ dien ſy het meende voor te dragen. Met diergelijcke vriendelijcke woorden werden der ſtadt Londē Overſte beweeght/ om te wederſtaen alle rebellie/ ende namelijck den Ridder Whiat: Daer over haer werde gheconſenteert alle hulpe/ eñ tot Stadts coſtē op te lichten 2000. Mannen binnen de ſtadt Londen/ die terſtont gheſonden werden onder den Hertogh van Norfolck tegē voorſz. Whiat/ die welcke by Racheſter comende allegader met haer Capiteynen aen Whiat ſijde overvielē/ den Hertogh van Norfolck ontcomende bycans alleene. Op die tydinghe heeft terſtont die Coninginne Maria alle haer macht van de trouſte onderſatē doen vergaderen onder den Grave van Pembroeck/ daer mede ſterck beſettende de ſtadt van Londen/ ende neſſens die Stadt eenen Legher ſlaende/ door dat Whiat eenighe dagen verſuymende/ door eenige beletſelen over zijn grof geſchut/ niet terſtont tot Londen quam/ de Coninginne daerentuſſchen alomme haer verſterckt hebbende. Als hy nu tot Londen was gecomen/ was hem alle paſſagie over de riviere den Thamis belet/ de brugghe afghebroken zijnde/ ſoo dat zijnen aenhangh hem niet inlaten conden/ maer was ghedwongen thien Engelſche mijlen boven Londen tot Kingſten te trecken/ om de Riviere te paſſeren/ ende daer ghepaſſeert nae Londen comende/ heeft hy voor Londen by Weſtmonſter Coninginnen Legher onder den Grave van Pembroeck ghevonden/ die hem beſtreden ende overwonnen/ hy tot aen de poorte der Stadt met zijn principaelſte Capiteynen comende werdt ghevangen/ zijn volck gheſlaghen ende veel ghevanghen/ werden in de Stadt op alle hoecken der ſtraten ghehanghen/ hy ſelve werdt onthalſt. Voorder heeft de Coninginne Maria den Hertogh van Suffolck met meer andere doen onthalſen/ ende haer dapper ghewroken/ oock de jonghe Coninginne Johanna Grey/ des Hertoghs van Suffolcks dochter/ die maer 17. Jaer oudt was/ met haren Man Gilford Dudley, om alſo voor de comſte van den Prince Philips haren toecomendē Bruydegom het Rijck in vreden te hebben. Deſen Ridder Whiat/ alſoo hy ondervraeght was gheweeſt/ van zijn medeghenooten ofte complicen/ of de Coninginnens ſuſter/ Vrouwe Eliſabeth/ niet mede van de Conſpiratie ofte aenſlagh ware gheweeſt/ midts alreede daer over ghevanghen ende betuyght was/ ſoo heeft hy op't Schavot voor zijn doot dat gheloochent/ ende haer gheheel ontſchuldight.

Sire Thomas Whiat/ met oock een Coninginne van Enghelant Johanna Grey/ onthalſt.

Philips Prince van Spaengien/ is met een ſchoone Vlote van ſchepen (daer mede ontrent vyf duyſent Spaenſche ſoldaten na Nederlandt quamen) in Enghelandt tot Hampton aenghecomē/ den 19. Julij Anno 1554. als hy 27. Jaer oudt was: ende vier daghen daer nae quam hy tot Wincheſter/ daer hem de Coninginne verbeyde/ ende den 25. Julij op Sint Jacobs dagh werden ſy getrout/ als de Coninginne 38. Jaren oudt was. Den Keyſer vereerde op den trouwdagh den Prince met Coninghlijcke tijtels/ van Napels ende Jeruſalem/ hem de Rijcken door zijn Ambaſſadeurs reſignerende: ende werden alſo t'ſamen gheintituleert/ Coningh ende Coninginne van Engelant/ Vranckrijck/ Napels/ Jeruſalem ende Yrlandt/ beſchermers des gheloofs/ Prince van Spaengien ende Cicilien/ Eertſhertoghe van Ooſtenrijck/ Hertoghe van Milanen/ van Borgongien ende Brabant/ Grave van Habſburgh/ van Vlaenderen ende Tyrol: ende ſloeghen t'ſamen gheldt met deſe tijtels.

Philips trout Maria Coninginne van Engelandt/ Anno 1554.

In den volghenden winter werdt aldaer een Parlament gheroepen/ dat is een generael vergaderinghe van Staten/ tot welcke vergaderinghe den Enghelſchen Cardinael Polus/ Legaet van den Paus gheſonden werdt/ die den Coningh ende Coninginne zijn benedictie ghegheven hebbende/ vermaende haer alle weder te keeren tot den ſchoot der Moeder de Roomſche heylighe Kercke/ eñ haer weder den Paus te onderwerpen: waer op ſ'anderdaeghs het Parlament repreſenteerde het Landt/ badt den Coningh ende Coninginne van harent weghen/ haer ootmoedighe Requeſte den Legaet voor te dragen/ waer inne ſy groot leedtweſen toonden/ dat ſy ſoo lange uyt de Kercke gheweeſt hadden in Schiſma ofte ſcheuringen/ etc. Op welcke teeckenen van leedtweſen den Legaet haer vertoonde/ hoe aengenaem het Gode was het bekeeren der ſondaers: eñ alſo/ uyt Vaderlijcke liefde eñ Pauſelijcke macht/ gaf hy haer de abſolutie eñ benedictie als ghehoorſame kinderen/ ende men ſongh daer terſtont Te Deum laudamus. Te Roomen wert hieromme oock groote blijſchap bedreven.

Engelandt/ door dē Coningh Philips/ keert hē weder onder den Paus.

In dit Parlament werdt den Paus ende de Gheeſtelijckheyt weder in alle haer Juriſdictie gheſtelt/ maer niet in de poſſeſſie van haer goeden (t'welck den Paus ende de zijne te Roomen niet wel en beviel.) Daer werdt ooc volle macht ghegheven de Ketterijen te ſtraffen: uyt crachte van de welcke ſy liedē terſtont alle de principale Biſſchoppen/ Predicanten ende gheleerde/ die van't beginſel deſer Coninginnē Rijcke tot dien tijdt toe hadden ghevangen gheweeſt/ aenſpraken/ ende nae het Gheeſtelijck Recht ter doot verweſen/ ende levendigh verbranden/ die zijn Religie niet en wilde af gaen. Welcke vervolginghe onder den ghemeenen Man oock ſeer hardt ende ſtrenghelijck toegingh/ ſoo datmen daer altemets derthien Mans ende Vrouwen teſſens levende in een vyer heeft ſien verbrandē. Ende deſe vervolginghe duerde ſoo lange als de Coninginne Maria leefde: Jae ſelve de eenige ſuſter van de Coninginne/ Vrouwe Elizabeth (nu Anno 1602. teghenwoordighe Coninginne aldaer) (om haer Religie eñ anderſins ſuſpect) was oock ghevanghen ghehouden: ende het en ghebrack aen haer tegenpartije niet/ dat ſy niet in doots perijckel en quam: Want over de rebellie van den Ridder Thomas Whiat/ die wy boven verhaelt hebben/ was ſy betuyght met hem gheconſpireert te hebben: maer Whiat/ als hy ſterven ſoude/ op het Schavot zijnde/ ſeyde dat/ tot ontlaſtinge van zijn conſcientie/ hy haer moeſte ontſchuldigen/ ende dat ſy daer van noyt geweten hadde van hem/ noch hy oock van haer niet/

Perſecutie in Engelāt.

Vrouwe Elizabeth vā Engelāt gevangen eñ betuyght.

1552.

niet/ des niet tegenſtaende wert ſy noch lange in de Thoren van Londen ghevangen ghehouden/ in groot perijckel van den hals te verlieſen/ door veel vyanden die ſy noch hadde van haer Moeders weghen/ die ſy hadden om haer leven ghebrocht/ als noch ſullen verhalen/ zijnde opt cleene vriendtſchappe tuſſchen de ſuſters gheweeſt/ ſoo om de verſcheyden Religie/ als om hun beyder Moeders wegen. Dan alſo het ontrent deſen tijdt ghebeurde/ dat Maria/ de eenige Erve ende Coninghinne van Schotlandt/ ghevoert werdt in Vranckrijck/ ende daer trouwde met Franſoys/ den oudtſten ſone ende Dolphijn van Vranckrijck/ die welcke alreede op haer nam den tijtel van de Croone van Enghelandt ende Yrlandt haer toe te comen/ pretenderende alſoo Vranckryck/ Enghelandt/ Schotlandt eñ Yrlandt/ onder een hooft aen een te hechten. Het welcke gemerckt zijnde by den Keyſer Carolus 5. ende de Enghelſche Raedtſheeren/ en hebben de vyanden van deſe Vrouwe Eliſabeth hare vyandtſchappen niet connen baren/ maer moeſten voor't beſte reſolveren haer ghevanghen te houden/ tot datter kinderen van de Coninginne Maria mochten gheboren worden/ ende ſoo allenſkens de hope daer van minderde/ ſoo vercreegh die Vrouwe Elizabeth meerder vrijheyt/ ende ten leſten uyt den Thoren verloſt/ ende in een Ridders huys ghevangen ghehouden. Zijnde van haer vyanden ghereſolveert/ inghevalle dan geen kinderen van Maria en quamen/ liever te laten in de Croone van Enghelandt/ etc. ſuccederen een Coninginne van contrarie Religie/ dan den Dolphijn van Vranckrijck met de Schotſche Coninginne/ om ſoo veel Coninghrijcken aen den anderen te hechten/ ende ſoo alle zijn ghebueren te vreeſelijck te werden.

Elizabeth/ namaels Coninginne in Engelãt/ het levẽ vergunt/ op dat Enghelandt ende Schotlandt onder Vranckryck niet ſoude vallen.

Hierentuſſchen werdt de oorloghe ghevoert tuſſchen den Keyſer ende Franſoyſen/ als in Duytſlandt de Landtgrave verloſt was/ ende midtſ dien de Franſoyſen Metz/ Toul ende Verdum hadden ghecregen/ oock plactſen in Lutſenborgh/ waeromme den Keyſer/ Anno 1552. in den winter Metz belegherde/ maer door groot tegenweer ende ſterſten in den Leger heeft men moeten opbreken. Daer nae werdt Terrowane beleghert ende ghewonnen/ Anno 1553. daer des Conſtabels ſone Montmorency ghevangen worde/ ende de Stadt gheheel gheraſeert. Heſdin werdt oock ghewonnen met gheweldt/ alwaer doot bleef Horatius Farneſe, de ſone van den Hertogh van Parma/ eñ meer ander groote Heeren: Den Mariſchal la Marche, Duc de Boillion, ende andere ghevangen. Deſe Stadt werdt oock gheraſeert/ ende een nieuwe daer by ghemaeckt/ die Heſdin fort gheheeten werdt. Als men Dorlans oock meende te beſpringen/ werden de Borgoenſche in de vlucht gheſlagen/ daer den Hertogh van Arſchot gevangen wert. De Franſoyſen hebbende eenen grooten hoop volcx vergadert/ pooghden om Bapalma/ ende meeſt om Camerijck te gewinnen/ t'welck haer niet en geluckte/ waeromme ſy quamen op twee mijlen nae by des Keyſers Legher/ die by Valencijn was gheſlagen/ ſoo datmen om de tegenwoordicheyt van de perſoonẽ/ des Keyſers ende Conings/ verwachte eenen grooten Veltſlagh te gheſchieden/ maer zijn weder geſcheyden ſonder groot exployt/ behalven dat de Franſoyſen het platte Landt alomme verwoeſten.

Terrowane by den Keyſer ghewonnen/ Anno 1553.

Exployten der oorloghe met Vranckryck.

Jn't Jaer 1554. is den Coningh van Vrancrijck wederomme uyt Champagnien in de Nederlanden ghevallen/ nemende Bovines/ Dinant/ ende Marienborgh/ t'welck hy ſtercker maeckte. Als men nu derhalven in grooter haeſten alomme Krijghſvolck opnam/ ende onder andere t'Antwerpen/ daer men het volck wilde doen te krijge gaen/ ofte doen contributien daer toe gheven/ ende de Borgherije anderſins oock t'onvreden weſende/ om datmen alle de Brouwers hadde doẽ gaen in de nieuwe Stadt brouwen/ welck Bier haer tegen t'hert was: Soo is de Ghemeente lichtelijck beweeght gheweeſt op de marckt te vergaderen/ alwaer eenen oploop tegen de Magiſtraten/ door quade woordẽ/ ghebeurde/ ſoo dat ſy met ſteenen op't Stadthuys wierpen: maer werden door het voorſichtelijck vergaderẽ der Schutterijen (eñ beſte Borgers raedt) gheſcheyden: ende eenighe opſtinate noch reſterende werden van de marckt ghedreven. Alſoo werdt dien oploop/ midts de Ghemeente wat toeghevende/ gheheel gheſliſt. Waeromme nochtans corts daer nae van den Keyſer daer gheſonden werdt/ op een morgenſtondt ſeer vroegh/ Lazarus Swendi, met zijn Regiment Duytſche knechten/ eñ de Cancellerije van Brabant/ om van den oploop goede informatie te nemen: Maer de ſake cleyn vindende/ ende eenighe gheſtraft/ is alles redelijck vergaen.

Bovines/ Dinant/ eñ Marienborgh/ ghewonnen by de Frãſoyſ.

1554.

Oploop tot Antwerpen/ Anno 1554.

Nae het verlies van Marienborgh trock den Keyſer van Bruſſel in perſoone op Namen/ met Heyrcracht/ ende het ſcheen weder datter eenen ſlagh ſoude gheſchiet hebben/ maer den Franſchen Coningh trock af nae Henegouwen/ ende nam Bijns in/ plonderdet eñ verbrandet/ zijnde het Luſthuys van der Regente Maria/ Coninginne van Hongarien: op den wegh treckende nae Artoys deſtrueerdet al/ belegherde Renty/ ende beſchoot het vreeſelijck met haeſt/ om dat den Keyſer hem ſterck volghde/ waerom hy nae Vranckrijck af trock nae eenige ſchermutſingẽ.

Bijns verbrandt/ het Luſthof van de Regente Maria/ Coninginne vã Hongarien. Anno 1554.

Ontrent den ſelven tijdt quam den Keyſer de tijdinge/ dat zijn volck/ onder den Marquis van Marignan/ hadden Pierro Strotzi, in Jtalien/ met eenen grooten ſlagh verwonnen/ die Spena meende te ontſetten/ in Auguſto/ waer door oock Spena ghewonnen werdt/ ten behoeve van den Hertogh van Florentien/ t'welck oock Octavien Farneſe/ Hertogh van Parma (die des Keyſers baſtaert dochter/ Margareta van Ooſtenrijck/ ghetrouwt hadde) beweeghde om zijnen Pays te verſoecken aen den Keyſer ende aen Coningh Philips: want hy/ om de moort zijns Vaders/ Pierre Loys, die ſone was van den Paus Paulus den derden/ hadde hem onder de protectie van Vranckrijck begheven/ pretenderende zijnen Vader/ door laſt eñ van zijns Wijfs Vaders wegen/ den Keyſer ghedoodt ſoude weſen/ om dat hy hem Placentia onthiel/ t'welck/ midts den voorſz. Pays hem weder werdt ghelevert/ behalven het Caſteel/ datmen behiel tot dat in den Jare 1586. t'ſelve zijnen ſone Alexander/ Prince van Parma/ over de dienſten in de Nederlanden by hem ghedaen/ van Coningh Philips weder ghegheven werde.

Hertogh vã Parma reconcilieert met den Coningh Philips.

De Coninginne Maria van Enghelandt eñ haren Raedt deden haer beſte/ met bewillinghe van den Keyſer eñ van den Coningh/ om eenen Vrede te middelen met Vrancrijck/ tot welcken eynde een Daghvaert ghehouden werdt op een Dorp buyten Cales/ ghenaemt Marck: Alwaer als Middelaers verſchenen den 23. Mey den Pauſelijcken Legaet eñ Cardinael Polus: Den Biſſchop van Wincheſter Cancelier van Enghelandt/ den Grave van Arondel/ Mi Lord Paget eñ Palmer: Van des Keyſers wegen/ den Hertogh van Medinacely/ den Biſſchop van Atrecht Granvelle/ den Grave van Lalain/ eñ den Preſident Viglius/ met meer anderen: Voor den Coningh van Vranckrijck waren daer/

De Enghelſche interceſſie om Pays buytẽ Cales.

daer/den Cardinael van Lorainen/ ẽ den Conſtabel/ met meer anderen: Maer daer en werdt niet uytgherecht/ midts dat van beyde ſijden te vele gheeyſcht werde / ende datſe met den anderen in queſtie quamen over het ſtuck van Milanen/ Borgongien/ Savoyen/ Piemont/ Navarre/ Lorainen/ Lutzenborgh/ Metz/ Toul/ ende Verdun. Alſo zijnſe gheſcheyden/ ende de Engelſche Middelaers werden bedanct/ die geerne ghehadt hadden / datmen deſs ſware queſtien gerefereert hadde aen het Concilium van Trenten/ t'welck doen op handen was.

In den Jare 1555. is Willem van Naſſouw/ Prince van Orangien/ in't 23. jaer zijns ouderdoms/ geſonden van den Keyſer als Luytenant generael/ oft Veldtoverſte / met een Legher om Marienborgh te benouwen van victalie / ende de Landen te beſchermen/ tot welcken eynde hy ſtichte ende fortifieerde twee Stedekens Philippeville ende Charlemont. Anders en werdt dat Jaer niet beſonders uytgerecht/ want hy tegen hem hadde dē Hertogh van Nevers/ ẽ den Admirael Chaſtillon van Vranckrijck / dat vermaerde Veldtoverſte warē. Maer alſo de Franſoyſen verſcheyden tochten in Artoys ende Henegouwe deden / zijn ſy geſlagen van den Gouverneur van Bapalma/ Heere vā Haulſimont.

Prince van Orangien/ des Keyſers Veltoverſte/ ſtichte Philippeville ende Charlemont, Anno 1555.

Den Hertogh van Alba was oock van des Keyſers wegen in Piemont met eenen Legher/ die meer verlies dan voorſpoet hadde.

Coningh Philips cōt uyt Engelāt in Nederlāt/ Anno 1555.

In't ſelve Jaer 1555. den 4. Septembris is Coningh Philips uyt Engelandt te Calis aenghecomen/ ẽ nae Bruſſel by zijnen Vader ghereyſt/ de welcke om diverſche oorſaken alreede voorghenomen hadde het Keyſerrijcke af te leggen/ ende alle zijne Landen te reſigneren aen zijnen eenigen ſone Philips/ dat noyt Chriſten Keyſer oft Coningh ghedaen en hadde: zijnde daer toe beweeght/ om dat hy merckte/ door zijn langhe ervarentheyt / dat midts zijn ſieckte ende lichaems ſwackheyt zijn ſaken niet en conden nae zijnen ſinne ghebetert ende uytgerecht worden: ende zijnen ſone by hem ghehouden hebbende den tijdt van ſes oft acht weken / heeft hem ten vollen gheinformeert van alle dat noodigh was tot onderhoudt van zijn Hoocheyt/ ende behoudeniſſen van zijn Rijcken ende Landen: hem vermanende te onderhoudē de vrientſchappen van Coningen/ Vorſten ende Heeren/ ſoo wel vreemde als van zijnen maeghſchappe/ zijn geconfedereerde/ die hem raden ende helpen conden. Oock hoe zijn Raedtſheeren behoorde te verkieſen ende op te queecken: ẽ dat hem een Prince te rechte magh rijck achten/ die rijcke Onderſaten heeft / ende wijs die wijſe Raedtſheeren heeft : dat het beter is bemint dan ghevreeſt/ ende dat het beter is der Onderdanen herte met liefde te gewinnen/ dan die te houden in ſtrengh ontſagh/ allegerende het Proverbium der Politiquen / liefde tuſſchen vrienden / ende vyandtſchappe tuſſchen vyanden. Onderwees hem oock hoe Juſtitie te ghebruycken / beter te zijn een cleen miſdaedt ongheſtraft te laten/ dan eenen onnooſelen te condemneren / ofte eenen goeden dienſt ongheloont te laten : ſoude curioſiteyt vlieden/ van te willen weten wat in ſecrete plaetſen omgaet. De Princen hadden groote redenē/ tot Godt te refereren het oordeel over de ſecreten van Menſchen herten ende gedachten/ alſo mede de correctie ofte ſtraffe van de inwendige zonden/ tot het oordeel ẽ wille van de Goddelijcke Majeſteyt: want daer Menſchen oogen geenſins connē in ſien/ is geen redene/ dat Menſchen handen yet ſouden ſtraffen ẽ executeren. Voorder belaſte oock zijn oude Dienaers niet te vergheten/ maer de ſelve te recompenſeren / om van haer ooc goeden dienſt te mogen verwachten : Ende inſonderheyt / dat hy in den toom houden ſoude den natuerlijcken hooghmoet van de Spaengiaerden/ de welcke/ niet ghebreydelt zijnde / ſoude moghen veroorſaken de bederffeniſſe van zijnen ſtate in de Nederlanden: want hoewel ſy alomme ghewoon waren te heerſchen ofte te gebieden/ dat nochtans de Nederlanders t'ſelve van hunliedē niet en ſouden begeerē te lijdē. Daer noch by voegende/ ſo haeſt hy hem ſelven ſoude vinden geveſt in zijn Regiment/ dat hy ſoude ſien eenen goeden Vrede met Vranckrijck te maken/ hoe eer hoe liever. Ẽ boven al belaſte hy hem in eeren ẽ vrientſchappen te houden zijnē Oom Ferdinandus/ den Roomſchē Coning/ ẽ zijnen ſone Maximiliaen / den Coningh van Bohemen/ zijnen Swagher ẽ Neve/ den welcken hy noch in Julio den 17. in den naevolgendē Jare/ voor zijn vertreck/ met zijn Huyſvrouwe tot Bruſſel dede comen/ om met alle vriendelijcke accoorden henlieden te ſcheyden/ ende geen ſwaricheyt nae te laten: alſo ſylieden haer van de partagie niet ſeer wel te vreden en hielden. Men ſeyde dat Maximiliaen hem oock aldaer beclaeght hadde / dat hy van den Cardinael Granvelle vergheven ſoude zijn gheweeſt.

Generale ẽ particuliere inſtructien/ van dē Keyſer aen zijne ſone Coning Philippus/ Anno 1555.

Keyſers redenen/ waeromme alle regieringhe over gaf.

Vele verwonderden haer van deſe reſolutie des Keyſers / ende principalijck / dat hy/ zijnde ſoo verſtandigen cloecken Prince/ de Erfnederlanden zijnen ſone voorghenomen hadde op te dragen/ die noch jongh/ onervaren/ ende aldaer niet geboren en was/ oock de tale niet en conde/ ende van den welcken hy ſelve t'beſte ghevoelen niet en hadde. Van de ſulcke antwoorden den Keyſer ſelve/ dat d'oorſake / waeromme dat hy zijne Rijcken wilde over gheven/ ware/ om dat hy daer mede hem ſelven wilde bewijſen ſulck een Overheyt/ als die in Chriſtenheyt geen exēpel hadde/ ſeggende/ dat Landen ende Provincien te conqueſteren met wapenen / maer een ſlechte proeve van de weerde ofte deught vā een Vorſt ware / in comparatie van hem ſelven te connen overwinnen / ende ghewillighlijck hem ſelvē van alle zijn eergiericheyt ẽ begeerte van Regimente te breydelen / ende hem ſelven te begheven tot een forme van onderdanicheyt: dan niet tegenſtaende het miſtrouwen / dat hy over zijn eygen ongheluck ende ongeſontheyt hadde/ ende de hope van den ſone daghelijcx te inſtrueren / hebben hem ſulcx doen beſluyten / daer toe dat vele Raedtſlieden ſeer holpen/ die t'ſelve ſeer rieden / haer eygen eergiericheyt ende vorderinge ſoeckende/ ẽ hem oock perſuaderende/ om de Coninginne Maria van Hongarien / Gouvernante/ met hem te nemen in Spaengien/ midts dat ſy die kenden een cloecke Princeſſe te weſen/ den Landen ſeer aenghenaem/ ende die t'geheele bewindt aen haer ghenomen ſoude hebben.

Hier over zijn den 25. Octobris 1555. de Generale Staten der Nederlanden tot Bruſſel generalijck beſchreven/ om in haer tegenwoordicheyt de Landen den Coningh op te dragen. Ẽ ten ſelven daghe voor den noene/ heeft den Keyſer voor't eerſte den Coningh gemaeckt t'Hooft van de Ridders des Gulden Vlies / ẽ Overſte van de ſelve Ordre. Nae den noene / als alle de Prelaten/ Edelen ende Gedeputeerden van den Landen ẽ Stedē/ vergadert warē op de groote Sale tot Bruſſel / ſoo is den Keyſer daer ghecomen / lenende op de ſchouderen van den Prince van Orangien/ vergeſelſchapt met den Coningh de Coninginne Maria Regente / den Hertogh van Savoyen / ende aller omliggende Princen Gheſanten/ ende de Heeren van der Ordre van

Reſignatie der Nederlanden / van den Keyſer aen den Coningh zijnen ſone/ den 25. Octobris/ Anno 1555.

den Gulden Vlieſe/ ende anderen. Eñ in eenen Stoel geſeten zijnde/ dede hy den Coningh ende zijn Suſter/ ende de principaelſte oock neder ſitten. Doen heeft den Raedtſheer, Philebert de Bruxelles, van des Keyſer weghen beginnen te ſpreken/ vertoonende in ſumma de cranckheyt van zijnen perſoone/ ende onbequaemheyt om de laſten des Regiments te dragen/ ghelijck hy tot noch toe ghedaen hadde/ waerom hy voorghenomen hadde hem na Spaengien te begheven/ alwaer hem dochte de lucht beter ende gheſonder te weſen/ ende dat hy daeromme beſloten hadde de Landen over te dragen aen zijnen ſone den Coningh/ die nu bequaem was om ſulcken laſt op hem te nemen/ ende ghewilligh om haer met liefde ende gherechticheyt te regeren: haer bedanckende van de ghewillicheyt die de Landen hadden ghetoont in't fourniſſement van de Beden ende Schattingen hen opgeleyt/ ende de ſelve vermanende te blijven in het Catholijck gheloove. Hier mede den Raedtſheere ſwijgende/ begoſt den Keyſer ſelve voort te varen/ met behulp van een Memoriael oft Nota/ dat hy in zijne handt hadde/ tot verſterckinghe van zijn memorie/ die hy ſeyde hem ſeer gheſwackt te weſen/ ſtaende/ lenende op des voorſz. Princens ſchouder ende op eenen ſtock/ verhalende ſommierlijc de principale reyſen/ aenſlagen eñ tochten/ die hy ten behoeve van de ghemeene welvaert hadde ghedaen/ ſedert het Jaer 1515. dat hy van zijnen Grootvader uyt Mombardijen was gheſtelt/ ende doe hy eerſt uyt Nederlandt trock nae Spaengien: Als dat hy neghen tochten oft reyſen in Duytſlandt ghedaen hadde/ ſes in Spaengien/ ſeven in Italien/ thien in de Nederlanden/ vier in Vranckrijck/ twee in Enghelandt/ twee in Afrijken/ t'welck zijn t'ſamen veertigh reyſen ofte tochten/ waer in hy achtmael Mare Mediterraneum over geſeylt hadde/ ende drymael den Oceanum: verhalende t'ſelve eensdeels dat den Raedtſheere te vooren gheſeyt hadde/ beſluytende/ dat hy nu door ouderdom ende ſwackheyt was ghedwongen haer te verlaten/ ende deſe zijne Erfnederlanden zijnen ſone daer tegenwoordigh over te dragen/ om dat hy die niet langer regeren en conde/ alſo hy die tot noch toe gedaen hadde/ in't welcke hy ſeyde zijn Conſcientie ghequeten te hebben/ nochtans ſoo hy ergens in mochte ghebreckelijck gheweeſt zijn ofte te cort ghedaen hebben/ namt op zijn trouwe/ dat het niet met zijnen wille/ maer onwetens moeſte gheſchiedt zijn: Biddende daeromme datmen't hem vergheven wilde/ waeromme hy oock eerſt Gode badt/ ten anderen zijnen ſone/ dat het ſelve mochte zijn gherecompenſeert/ met dierghelijcke propooſten meer/ als in veel Hiſtorien te leſen is. Hier mede ophoudende/ ſprongen hem de tranen uyt zijn ooghen/ t'welck oock dede weenen (door't medelijden) den meeſtendeel van de vergaderinghe.

Keyſer Carolus oratie aen de Staten.

Coningh Philips oratie/ aenvaerdede de Heerſchappye.

Daerentuſſchen ſtondt den Coningh op/ ende viel op zijn knien voor zijn Vader/ met ootmoedige woorden bekennende zijne onweerdicheyt/ van ſulcx niet verdient te hebben/ maer nademael het zijne M^t. alſoo beliefde/ bedanckte hy die hooghlijck/ nemende den laſt eñ Regiment op hem/ ende ſoude beneerſtigen de Nederlandẽ alſoo te gouverneren ende regeren in ſulcke goedertierenheyt ende gherechticheyt/ dat ſy oorſaken hebben ſouden hem zijner te bedancken/ op hem nemende met der daet te bewijſen de liefde die hy haer droegh. Met deſe woorden keerde hy hem omme tot de vergaderinghe/ ende ſeyde in Franſoys: Mijn Heeren/ ick wilde wel dat ick de Tale van deſe Landen beter conde ſpreken dan ick noch doe/ om V. L. te moghen verſtaen gheven de goede affectie ofte gunſte die ick u drage: maer om dat ick dat noch ſoo wel niet en can als wel van noode is/ ſal t'ſelfde den Biſſchop van Atrecht voor my laten doen. De welcke doe het woordt nemende/ verclaerde opentlijck in't breede de groote liefde/ meeninghe ende wille/ die zijne Majeſteyt hadde/ om die Landen in alle gherechticheyt ende goedertierenheyt te regeren/ beſchutten ende te beſchermen/ als een goet Landtſheere toeſtondt te doen.

Antwoordt van weghen de Staten by Doctor Maes.

Nae hem ſtondt op Doctor Jacob Maes/ Penſionaris van Antwerpen/ als laſt hebbende van de Generale Staten aldaer/ om voor haer allen t'woordt te voeren/ in ſubſtantie als volght: Heylighe Majeſteyt/ deſe Heeren des Lants Staten/ de Generaliteyt preſenterende/ door de groote gheneghentheyt/ trouwe ende liefde/ die ſy hem draghen/ zijn niet weynigh verwondert/ maer veel meer becommert/ dat zijnde zijne Majeſteyt t'allen tijden met ſo groote liefde ende trouwe van haer ghedient (ghelijck die wel bekent is) nu haerlieden in deſe ſorghelijcke ende oproerighe tijdt wil verlaten: Maer ghemerckt het zijne Majeſteyt immers alſoo belieft (zijn ghemack ſulcx vereyſchende) ſoo ghetrooſten ſy haer/ dat uwe Majeſteyt henlieden overſtelt in de armen van den Doorluchtighen Coningh zijnen ſone: Ende hoewel de Landen met ſware oorlogen ſeer zijn beſwaert/ ſoo ſullen de ſelve nochtans toonen t'allen tijden/ ende in alle voorcomende ghevallen/ dat ſy ghewillighe Vaſſalen ende Dienaers zijn van zijne Coninghlycke Majeſteyt/ ende bereydt hem te dienen met lijf ende goet.

Coninginne Maria Regente oratie.

Hier nae ſtont op de Coninginne Maria Regente/ ende ſprack haren broeder den Keyſer aen met groote reverentie/ als dat ſy nu 25. Jaer langh de Nederlanden hadde ghegouverneert/ nae uytwijſen den laſt die zijne Heylighe M^t. belieft hadde haer op te leggen/ nae haer uyterſte vermogen ende beſte goetduncken/ tot meeſte profijt van zijne Heylighe M^t. ende der Landen welvaert: Maer ſoo t'ſelfde by ghevalle niet al en ware gheſchiedt gheheel nae haer goede meeninghe ende ſin/ ſoo badt ſy zijne Heylighe M^t. t'ſelve haer ten beſten te willen afnemen: waer op den Keyſer met der handt eñ gheſichte vriendelijck te kennen gaf/ dat ſy ghenoech voldaen hadde. Daer nae keerende haer omme nae de Staten/ ghebruyckte ſy de ſelve reverentien/ redenen ende excuſe/ ſegghende/ nae de gaven die haer Godt gegheven hadde/ dat ſy haer tot henwaerts hadde ghequeten/ ende ſoo daer yet ghebreckelijcx in ware ghevonden/ het was tegens haren wille ende onwetens gheſchiet/ biddende dat ſy't haer ten beſten wilden afnemẽ ende verdragen: waer op de voorſz. Doctor ende Raedtſheere Maes van de Staten weghen antwoordende/ hooghlijck prees haer goet ende loffelijck Regiment/ ende met aller ootmoedicheyt in den name van hun allen haer grootelijcx bedanckende.

Als nu alle deſe Ceremonien ende woorden ghedaen waren/ quiteerde den Keyſer de Eeden van ghetrouwicheyt/ die zijn Subiecten hem ghedaen hadden: Ende alſo daer ſchriftelijcke Inſtrumenten ende Acten van alle t'ſelve ghemaeckt waren/ ſo onderſchreef hy de ſelve/ ende bezeghelde die met zijn eygen handen. Als hy nu opſtont van zijnen Stoel onder zijnen Throon/ ſette hy den Coningh zijnen ſone daer op/ hem alles overghevende ende opdraghende/ Gode biddende hem te willen zeghenen ende ghebenedijen:

Coningh Philips aenveert de Landen.

dijen : ende is alſoo uyt de vergaderinghe vertrocken.

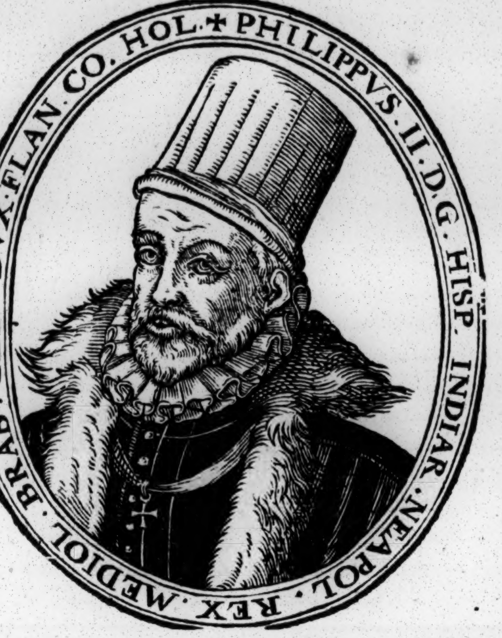
PHILIPPVS. II. D.G. HISP. INDIAR. NEAPOL. REX. MEDIOL. BRAB. GEL. DVX. FLAN. CO. HOL.

Den Coningh op dē Stoel ſittende/ontfingh de Homagien oſte erkenningen van de Landen/ ende in de tegenwoordicheyt van alle de vergaderinghe werden daer ghebroken de Zeghelen van den Keyſer / ende des Coninghs Zeghelen voortghebracht/ met de welcke terſtont eenighe Gratien ende Acten bezeghelt werden.

Generale reſignatie des Keyſers van alle zijn Heerſchappyen.

In de naevolghende daghen reſigneerde den Keyſer oock voorts over (in preſentie principalijcken van de Raden ende Secretariſen van de Coninghrijcken ende Landen) aen zijnen ſone de Rijcken van Spaengien / Sicilien / Sardinien / Majorca ende Minorca / met de nieuwe Landen van Indien / gheheeten America ende nieuwe Weerelt / met alle de Eylanden / Heerlijckheden ende Dominien: behoudende alleen tot zijn onderhoudinghe eñ van zijne Dienaers/ twee hondert duyſent Ducaten incomens op Spaengien/ met ſekere Meubelen.

Reſignatie van't Keyſerrijck.

Op den 7. September Anno 1556. ſchreef den Keyſer uyt Zeelandt oock aen zijnen Broeder/ den Roomſchen Coningh Ferdinandus/hoe hy hem dat Regiment des Roomſchen Rijcx belaſte ende over gaf/ hem ſelven daer van ontſlaende/ tot welcken eynde hy vercoor Willem van Naſſouwen/Prince van Orangien/met eenighe Rechtſgheleerden / als Doctor Gregorius Sigiſmundi Vice-Cancelier / ende Wolfgangh Haller/ Keyſerlijcke Secretaris/ haer bevelende op den naeſten toecomenden Rijcx-dagh van zijnent weghen over te draghen de gheheele adminiſtratie ende regeringhe / oock den Tijtel/Name/weerdicheyt/Scepter ende Croone/met alle gerechticheden daer toe behoorende/ den voorñ. zijnen lieven Broeder Ferdinandus den Roomſchen Coningh / in alle manieren / als of hy nu doodt ende gheſtorven ware. Hier toe ghevende deſe Gheſanten volcomen macht/ biddende alle de Geeſtelijcke ende Weereltlijcke Keurvorſten t'ſelve oock te willen conſenteren/ende haer aenghenaem te laten weſen: het welcke / midts de ongheleghentheyt des Roomſchen Coninghs ende Keurvorſten / niet en is gheſchiet / dan in den Jare 1558. den 24. Februarij/ tot Franckfort/ als de Keurvorſten aldaer teghenwoordigh waren. Sijnde oock verhindert door den Paus Paulus 4. die uyt hooghmoet den Ambaſſadeur van Ferdinandus / van den Huyſe Gouſman / de confirmatien weygherde / allegerende/ dat den Keyſer Carel 5. niet en vermochte / ſonder zijn conſent / het Keyſerrijck te reſigneren oſte tranſporteren/alwaert oock met Keurvorſten bewillinghe: noch oock ſoo en vermochte Ferdinandus/ Coningh van Roomen/ dat niet te aenveerden oſte aen te nemen ſonder Pauſelijck conſent / daer vele om te doene was.

Coningh Philips / in zijn regeringhe ghetreden zijnde / heeft t'ſelfde den omliggende Princen eñ Potentaten laten weten / ende hy is daer over by haer Ambaſſadeurs ghecongratuleert gheweeſt.

Seven ghecroonde hoofden zijn tot Bruſſel in een Hof.

Als den Keyſer aldus zijn afſcheyt nam/ waren te Bruſſel in een Hof ſeven gecroonde Hoofden vergadert/ te weten/ den Keyſer / zijn ſone/ ende Maximiliaen/ drij Coninginnen/Helionora van Vranckrijck / Maria van Hongarien/ ende Maria van Roomen ende Bohemen / met den Coningh van Tunis / die de ſevenſte was/ behalven de Hertogen ende Hertoginnen / van Savoyen/ Loreynen/ Parma/ etc.

Hierentuſſchen hadde Carolus / die Keyſer was gheweeſt / alle ghereetſchap ghemaeckt/ om nae Spaengien te varen met beyde zijn ſuſters / Helionora / de Coninginne ende Dowagiere van Vranckrijck eñ Portugael/ zijn oudtſte ſuſter / ende Maria / Coninginne van Hongarien/ Regente der Nederlanden/ zijn jonghſte ſuſter/ die men ſeyde dat ghenoech teghen haren wille derwaerts gingh/ maer het worde verſtaē t'beſte te zijn by de ghene / die't meeſte Gouvernement in't Landt meenden te hebben / eñ geen beriſpers en begeerden. Deſe recommandeerde grootelijcx aen den Coningh den Nederlandtſchen Edeldom/ ſeggende de ſelve hem nutter te weſen dan den Spaenſchen Raedt. Alſoo trocken ſy nae Ghendt/ daer den Keyſer oorlof nam van alle Ambaſſadeurs / den 27. Auguſti 1556. haer biddende/dat ſy zijnen ſone aen haer Meeſters ſouden willen recommanderen : is corts daer na van Gendt vertrocken op't Sas/ een Havenken van waer men op Zeelandt lichtelijcken vaert / alwaer hem den Coningh gheleyde/ ende zijn leſte afſcheydt van hem nam/ eñ malcanderen den leſten Adieu ſeyden met de Coninginnen / ende voeren op Vliſſinghen in Zeelandt / van daer ſy met goeden windt t'ſchepe gingen den 15. September Anno 1556. ende voeren voorſpoedelijck nae Spaengien/ alwaer den Keyſer vertrock nae Caſtilien/ in een Clooſter S. Juſto/ van S. Jeronymus Orden/ by een Dorp Sciandiglia/ontrent acht mijlen van Picenza/ daer hy noch twee Jaer leefde.

Keyſer Carolus met zijn ſuſters varen nae Spaengien/ dē 15. Sept. Anno 1556.

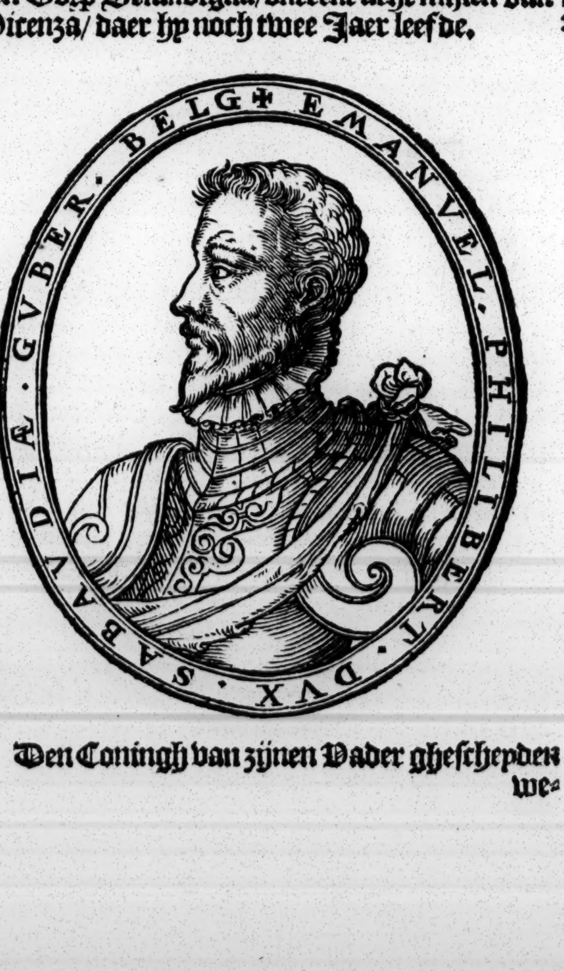
EMANVEL. PHILIBERT. DVX. SABAVDIÆ. GVBER. BELG.

Den Coningh van zijnen Vader gheſcheyden we-

we-

Emanuel Philibert/ Hertogh vā Savoyen/ Gouverneur in Nederlāt.

weſende/heeft dē Hertogh van Savoyen Emanuel Philibert (zijnde gheboren van zijn Moeders ſuſter/een dochter uyt Portugael) Gouverneur van de Nederlanden ghemaeckt.

De Nederlanden verwilligen den Coningh een negen-jarige ſchattinghe.

De Nederlantſche Staten hebben tot onderſtandt van de oorloghe in Italien met den Coningh van Vranckrijck/ niet tegenſtaende t'ſelve henlieden niet aen en gingh / den Coningh gheconſenteert een negen-jarighe ſchattinge oft contributie/ midts dat ſy de meeſte handelinghe des gheldts ende de betalinge van de Garniſoenen ende Benden van ordinantien ſelve begeerden aen hen te behouden / t'welck hen gheconſenteert werde / doch ſoo dat het vele niet en behaeghde / die dochten dat haer ſulcx toequam: Waer uyt men meent ontſtaen geweeſt te zijn de eerſte oorſake van vervremdinghe tuſſchen den Coningh ende de Landen/ hem wijſghemaeckt zijnde als of het voorſz. beſpreck zijne Hoocheyt te nae gingh. Deſe contributie oft ſchattinghe was gheduerende wel neghen Jaer langh/ende meer / t'welck een groote ſomme gheldts bedroegh/daer mede oock te wege ghebrocht werde/ dat in Duytſlandt Ruyteren ende Knechten opgelicht zijn gheweeſt/onder den Hertogh van Holſt/ eñ den Hertogh van Bruynſwijck/ oock mede onder den Grave van Zwartſenborgh / ende meer anderen.

De Coninginne van Engelant met den Cardinael Polus, hebben door veel ſolicitatien te weghe ghebrocht een beſtandt oft opſchorſſinghe van oorloghe tuſſchen de twee Coninghen ende hare Landen / voor den termijn van vijf Jaren te water ende te lande/om middeler tijdt te handelen van een gheduerige Vrede / eñ tot beveſtinge van dien werden eenige Houwelijcken voorgheſlagen. Dit beſtandt werdt in't eynde van Januarij Anno 1556. tot Bruſſel beſworen in handen van den Heere van Chaſtillon / Admirael van Vranckrijck / ende tot Bloys van den Grave van Lalain.

Beſtandt in Nederlandt.

Dit beſtandt was ghemaeckt jeghens wille van den Coningh / ende werdt den Raedtſheer Symon Renart gheweten/ ende oock den Grave van Lalain / daer groote vyandtſchappen uyt reſen/ende fondamenten van den volgenden twiſt.

Felle ſchip-ſtrijt tuſſchē Hollanders ende Franſoyſen.

In den Jare 1555. in't eynde van Auguſto gheſchiede eenen fellen ſchip-ſtrijdt tuſſchen Calis ende Douer/van 22. Hollantſche Coopvaerders ſchepen/ die uyt Spaengien quamen/hebbende onder malcanderen een Admiraelſchap ghemaeckt (als in tijde van oorloghe plagh te gheſchieden /) ende malcanderen belooft by te ſtaen: Om deſe te nemen/ hadden haer ontrent 19. Franſche Oorlogh-ſchepen met noch ſes oft ſeven Jachten toegheruſt: Ende als ſy die voor Calis ontmoeten/ hebben ſy de ſelve beſprongen ende gheabordeert/ ende haer met Ketenen ende Haken vaſt ghemaeckt. De Hollanders hebben ſo vele alſt mogelijck was haer by malcanderen ghehouden ende te weer gheſtelt/ ende lagen ſoo vaſt ende dicht aen malcanderen/dat ſy bycans mochten vechten als oft ſy aen Landt gheweeſt hadden. De Hollanders hadden hoogher ende ſtercker ſchepen/maer de Franſoyſen waren ter oorloghen beter gheruſt/ ende hadden veel meer volcx. Ten leſten als ſy nu ſes uren langh ghevochten hadden / van negen uren voor den noene tot dry uren nae den middagh / is t'vyer ofts den brandt in een ſchip gecomen/het welck hem terſtont verſpreydt heeft door den windt die opſtondt/ſoo dat ſy meeſt alle in brande ghecomen zijn / eer d'een van d'ander claer conde worden/ welck het gevecht dede ophoudē/ elck ſoeckende het leven te ſalveren oft te bergen/ in de ſchepen daer geenen brandt en was/veel in de Zee ſpringende/ eñ aen't naeſte ſchip ſwemmēde/ vriendt oft vyandt zijnde / werden ſonder onderſcheydt ontfangen: Waer door de Franſoyſen haer vindende in veel ſchepen der Hollanders te ſterck te weſen/voerden daer van vijf nae Diepen. Daer verbranden ſes Hollandtſche/eñ oock ſes Franſoyſche / ende een Franſch ſchip werdt gheſoncken. Men acht datter wel duyſent Franſoyſen doot bleven / eñ onder andere haren Admirael. Ende van de Hollanders ghemiſte men wel dry hondert. Dit ſtuck werdt den Hollanders tot vromicheyt gherekent / om dat ſy maer Coopvaerders warē / ende d'andere ſchepen van oorloghe/ ende meer volcx.

T'gulden Vlies wort tot Antwerpē gegeven.

In't Jaer 1556. is den Coningh den 18. Januarij ſeer heerlijc t'Antwerpen anderwerf ontfangen gheweeſt / met eenighe heerlijcke triumphale boghen oft ſtellagien / tot zijner eeren opgerecht / ende heeft daer in de groote Kercke aldereerſt de Ordre des Gulden Vlies gehouden/ ende veel Nederlandtſche eñ andere Heeren daer mede vereert.

In dit Jaer / den 18. Mey / ſoo branden ter Goes in Zeelandt 600. huyſen af/ ende een Enghelſch ſchip in de Haven.

In't naeſte Jaer 1557. is een David Joris van Delft/een Ketter/tot Baſel gheſtorven/die een grouwelijcke leere in de Weerelt brochte/als elders te leſen is: hy was een Schilder eñ Glaes-ſchrijver van zijn Ambacht/een ſeer prachtigh Man. Namaels werdt zijn lichaem ontgraven/met een vonniſſe van't Magiſtraet van Baſel/als een Eertſketter.

T'beſtandt was nouwelijc gemaect/ het wordt in Italien weder gebrokē.

Terwijlen datmen noch in Nederlandt met het beſtandt ofte ſchorſſinghe van oorloghe beſigh was/ iſſer wederomme Oorloge berockent in Italien / door den Paus Paulus de vierde/ den eerſten vorderaer van de Jeſuiten / eñ was van den geſlachte Caraffa uyt Napels/die haer altijt met die van Vranckrijck hielden in de Napelſche oorlogen/ ende meeſt van daer gebannen waren / ende den Franſoyſen dienden. Deſen Jeſuijtſchen Cardinael Caraffa/ nu Paus zijnde / begoſte zijn gheſlachte gonſtigh te weſen eñ te vorderen/ende ſocht middelen om hem te wreken over de Edelen ende Cardinalen/die in Italien (haer vyanden zijnde) goet Keyſers ofte Borgoens waren/ als over die van't gheſlachte Columne / Romeynen/ ende anderen/ die hy beſchuldighde vā Conſpiratie tegen hem/waerom hy de ſelve ten uyterſten verbolghde / ſoo dat ſy ghedwonghen werden hulpe te ſoecken aen des Conings Gouverneur van Napels/ den Hertoghe van Alba / van Florencen / ende anderen/ die dat te ghewilliger deden/om dat den voorſz. Paus weygherde den Coningh te beveſtighen in't Coninghrijcke van Napels / t'welck hy te Leene heeft van den Stoel van Roomen / ende ſcheen oock te dreygen den Keyſer ende Coningh te excommuniceren ofte in den Ban te doene. Den Hertoghe van Alba quam den Columnoyſen te hulpe / ende benoude den Paus / hem veel plaetſen afnemende/ ſo dat hy hulpe aen Vranckrijck verſochte/ die altijt den Stoel van Roome bygheſtaen hadde: waeromme in't eynde van't Jaer 1556. uyt Vranckrijck derwaerts gheſonden werdt den Hertogh van Guyſe / met 18. oft 20. duyſent Mannen te peerde ende te voete/ die aldaer weynigh uytrechten. Want alſo den Hertogh van Alba Roome hadde beleghert / eñ dat daer nae de Nederlandtſche victorie voor Sinte Quinten vercreghen / ende al t'ſelve den Paus vercondight was/ende dat oock de Franſoyſen

Oorloghe in Italien tuſſchen dē Coningh ende Paus/ Anno 1556.

t'huys ontboden waren/ ſoo werdt aldaer eenen devoten Pays ghemaeckt / Alba eerſt Pays verſoeckende / ende trock in Roomen den Paus de voeten te kuſſen / ende vercreegh voor zijnen baſtaert ſone / Ferdinando van Toledo / het groot Priorſchap van Spaengien.

Aenſlagh op Doway.

Als men nu in Italien aldus oorloghde/ niet teghenſtaende datter onlangs vrede ghemaeckt was/ ſo ſochten beyde de partijen in Nederlandt op de Frontieren d'een den anderen voordeel af te ſien. Over ſulcx ſoo ghebeurdet / dat in den Jare 1557. op dry Coningen avont/ den Admirael van Vranckrijck/ Gouverneur van Piccardijen / een beſteck voor hadde om Doway in te nemen / meenende de Borgherije in haer vrolijckheden van Conings feeſten te verſchalcken/ dat hem miſte. Daer nae nam hy Lens in Artoys inne/ t'welck hy plonderde.

De Coninginne van Enghelandt verclaert oorloghe teghen Vranckrijck/ dē 7. Junij/ Anno 1557.

Enghelandt by Tractatē in de Nederlantſche protectie verbonden.

Den Coningh trock in Meerte van den ſelven Jare nae Engelant/ by zijn huyſvrouwe de Conninginne Maria / om van haer aſſiſtentie te hebbē/ die den 7. Junij daer dede met de Trompetten uytroepen oorloghe teghen Vranckrijck/ te water ende te lande / ende met een ghedruckt Placcaet beſchuldighde ſy den Coningh van Vranckrijck teghen haer gheconſpireert te hebben met den Hertogh van Northumberlandt / met Thomas Whiat / Dudley ende Aſheton/ ende andere Enghelſchen haer Rebellen/ midts dat hy die onderhiel ende teghen haer opruyde/ als hy oock dede Zeeroovers/ eñ valſche Munters/ die haer Munte nae maecktē/ al tegen zijn beloſte/ die hy haren Ambaſſadeur gedaen hadde : Oock dat hy onlangs Thomas Staffort haren Rebel gheſonden hadde/ om haer Caſteel van Scharborugh in te nemen/ ende hadde heymelijck eenen aenſlagh voor op de Stadt ende Lande van Calis: dat hy oock de Nederlanden beoorloghde / de welcke de Croone van Enghelant van ouden tijden by ſpeciale Tractatē verbonden was te beſchermen ende te bewaren: Oock dat hy haer interceſſie van Vrede qualijck afgenomen hadde/ eñ geen goede gebuerſchappe en wilde houden. Waeromme haer beſt dochte hem voor een open ende bekenden vyandt te declareren. Dit dede ſy hem oock aenſegghen by eenen Herault tot Reyms in Champangien. Welcken Herault terſtont met een preſent afgeveerdight werde / met deſe antwoorde : Alſoo zijn Vrouwe hem ſonder oorſake wilde vyandt weſen / daer hy hem altijt haer vriendt beweſen hadde / ſoo hoopte hy / door de hulpe van den rechtveerdighen Godt / dat hy middel hebben ſoude om hem tegen een Vrouwe te verweeren/ ende oock voordeel op haer te vercrijghen / als zijne Voorſaten altijt tegen haer vyanden ghehadt hadden.

Enghelandt ſendt volcks nae Nederlandt.

Als nu de oorloghe uytgheroepen was/ heeft de Coninginne doen opnemen in Enghelandt ontrent ſes oft acht duyſent Mannē/ Voetvolc/ Peerdevolck/ ende Pionniers/ die alle in't blauwe ghecleedt waren/ onder het beleydt van den Grave van Penbroeck / den Lord Clinton / eñ Montagu / de dry ghebroeders van Dudley / ſonen van den Hertogh van Northumberlandt/ ende anderen/ eñ paſſeerden tot Calis / quamen met den Coningh in't Leger voor Sinte Quinten / t'welck ſy mede hielpen beſtormen eñ winnen / alwaer den Lord Herry Dudley in't ſtormen gheſchoten werdt.

S. Quinten belegert van Coningh Philips/ Anno 1557.

Den Coningh den 6. Julij uyt Enghelandt weder ghecomen zijnde / begonſt den Hertogh van Savoyen eenen Legher te vergaderen/ met den Prince van Orangien / den Hertogh van Arſchot/ Graven van Egmont/ Megen/ Manſveldt/ eñ Barlaymont. Alwaer oock de Duytſche Ruyterije ende Voetvolck toe quam / ende trocken op Guyſe / als of ſy dat hadden willen beleggen / ende ſloegen daer neder : Maer als ſy nu ſtercker ghewoorden waren/ dede den Hertogh van Savoyen met de lichte Peerden onvoorſiens S. Quinten berennen ende omringelen. Daer waren in Garniſoene den Heere van Tilligny/ met Benden Ruyters des Dolphijns van Vranckrijck / ende Capiteyn Brueil/ die Gouverneur was: Corts daer nae gheraeckte daer noch by nachte in dē Admirael van Vrancrijck / Jaſper de Colligni/ Grave van Chaſtillion. Het belegh daer ſterck voor zijnde / werdt het gheſchut geplant/ oock Mijnen eñ Schanſſen ghegraven. Daerentuſſchen ſondt den Conigh Henrick den Conneſtabel van Vrancrijck/ ende den Hertogh van Montmorency/ met eenē Legher derwaerts / om meer volcx met nootdruſt in de Stadt te brengen / t'welck hy ſochte te doen by middel van eenen Moraſch oft poel/ die aen de een ſijde van der Stadt leyt / alwaer den Conneſtabel met zijn Heyrcracht by quam logeren / ende ſchoot uyt zijnen Legher tot in't Legher van den Hertogh van Savoyen / daer zijn Tente opgeſlagen ſtondt/ die daerom moeſt vertrecken in't quartier daer den Grave van Egmont ghelogeert was. By den Conneſtabel waren de voornaemſte / den Hertogh van Nevers / den Prince van Conde / den Mariſchal van S. Andries / den Hertogh van Montpencier / de Graven van Villars / van Sancerre/ den Heere van Dandelot / ende den Rijngrave/ met meer andere groote Heeren / ende hebben alle neerſticheyt ghedaen/ om ſecours langs den voorſz. poel in de Stadt te ſenden met den Heer van Dandelot/ broeder van den Admirael: maer zijn ſchuyten waren qualijck beleyt / ende door het ghewichte van te veel Soldaten/ die daer in ſprongen/ en conden die niet vlieten/ ende bleven vele alſo ſteken / ſoo dat ſy daer niet al in gheraken en conden / die gheordineert waren / uytghesept den Heere van Dandelot voorſz. met vier oft vijf hondert Mannen / die daer binnen quamen ſmorgens voor S. Laurens dagh/ den 10. Auguſti. Op welcken dagh vergaderde den Raedt van den geheelen Borgoenſchen Legher in de Tente van dē Grave van Egmont/ raedtſlagende watter mochte te doen weſen/ eñ denckende (alſo de waerheyt was) dat ſy eenigh volc mochten by nachte binnen gheſonden hebben/ die wederom ſouden mogen vertrecken / ſoo reſolveerden ſy/ door de vyericheyt van den Grave van Egmont/ de ſelve te beſpringē met de lichte Peerden/ waer nae dat volgen ſouden de Duytſche Ruyters / ende ten leſten oock eenigh voetvolck. De Franſoyſen meynende ghenoech van den Moraſch bevrijdt te weſen/ ende luttel tijts denckende daer te blijven/ hadden ſy de paſſagie weynigh beſet. Maer ſiende de Borgoenſche al derwaerts trecken/ reedt den Hertogh van Nevers met een deel Peerdevolcx voor uyt / om haer de paſſagie te beſluytē. Als hy daer ontrent quam/ vondt hy de paſſagie overweldight/ ende alreede wel twee duyſent Peerden ghepaſſeert/ op de welcke hy niet en dorſte ſlaen / midts dat hy wiſte de intentie van zijnen Coningh / die alleen ſochte de Stadt te helpen / ende niet te haſarderen. Daeromme is hy te rugge weeck by den Prince van Conde / die met de lichte Peerden in ſlach-ordre ſtondt by eenen molen/ eñ t'ſamen ſoo veel deden/ dat ſy by den Conneſtabels heyrtocht onbeſchadight quamen/ die alreede wechtreckende was: Den welcken de Borgoenſche ſo dapper volghden/ dat ſy die ten leſten achter-

haelden

Slagh van S. Quinten/ met de Borgoenſche victorie/ den 10. Auguſti/ Anno 1557.

Namen van de doode eñ ghevangens Franſoyſen.

haelden ontrent dry mijlen van Sinte Quinten/ ende beſprongenſe met acht groote hoopē Peerden / als eerſt den Grave van Egmont met de lichte Peerden over d'eene ſijde / met Hertogh Hendrick ende Erick van Bruynſwijck elck met duyſent Peerden/ ende over d'ander ſyde volghden tot haerder ontſet den Grave van Hoorne/ met duyſent ſware Peerden van de Benden van Ordinantien/ met noch andere hoopen van den Hertogh van Holſt/ ende dē Grave van Manſveldt. Deſe beſpronghen den Franſoyſen met ſulcken furie ende gheweldt / dat ſy de voorſte gheleden nedervellende / de andere in de vlucht dreven/ haer ſlachordre brekende: Den Conneſtabel werdt ſelve van den Peerde gheſmeten / ghequetſt/ ende ghevangen met zijn twee ſonen: den Hertogh van Angien Jan de Borbon Prince van den bloede/ die broeder was van den Hertoghe van Vendoſme ende des Prince van Conde/ bleef aldaer doot ende doorſchoten/ oock den Viconte van Touraine / den ſone van de la Roche du Mayne/ ende meer andere groote Heerē. Onder den ghevanghenen waren veel groote Meeſters behalven den Conneſtabel / als den Hertogh van Montpencier Prince vā den bloede/ den Marſchalck van S. Andries / den Hertogh van Longueville / den Prince Lodowijck van Mantua / den Heere de Vaſſe / den Baron de Corton / de la Roche du Mayne / den Rijngrave Colonel van de Duytſchen/ alle Heeren van der ordre des Conings/noch dē Grave van Rochefocault/de Heeren van Aubigni/van Rochefort / ende Briaen de la Chapelle / Biron de S. Heran / met veel andere. Noch ontvluchten aldaer dē Hertogh van Nevers/den Prince van Conde/dē Grave van Sancerre/ den Heere van Bordillon/ ende meer andere. Daer bleven doot ende ghevangen (nae het ſchrijven van de Franſoyſen ſelve) wel thien duyſent Voetknechten/ ende dry duyſent Peerden/ dan was niet half ſo veel/ waer van nochtans op de plaetſe maer mochten ontrent dry duyſent dooden getelt worden/ ofte daer ontrent. Alle haer Standaerden/ Vaendelen ende Gheſchut/ werde ghewonnen/ ende in triumphe ghebrocht ende ghelevert den Coningh Philips / als hy corts daer nae voor Sinte Quinten in't Legher quam / met de Enghelſchen met grooten ſtate / daer hem oock de ghevangenen ghepreſenteert werden. Van der Borgoenſcher ſijde bleven daer weynighe doot/ daer onder van name was / Jonckheer Lodowijc van Brederode/de welcke in zijn Harnaſch verſtickte / een broeder van Hertogh Ernſt van Bruynſwijck/twee Graven van Spiegelbergh/ ende den Grave van Waldeck.

Die van de ſtadt van S. Quinten en vernamen van deſe nederlaghe niet in twee daghen daer na/nochtans en verloren ſy daeromme den moedt niet / maer ſtelden haer ter weere in alle cloeckheyt/ door het aenvoerē van de twee broeders/ den Admirael ende Dandelot / die aldaer eñ namaels haer als ervaren Krijghſlieden betoont hebbē. Sy cregen noch ontrent twee hondert Mannē in na den ſlagh/ ſo dat ſy ſo te Voet eñ te Peerde boven de acht hondert Soldaten in de Stadt waren. Den 21. Auguſti wert eerſt de Stadt met Muerbrekers beſchoten/ſoo langhe hadden ſy altijt gegraven ende gemineert / ende continueerden het ſchieten ontrent ſeven dagen. Den 27. Auguſti/ als ſy elf breſſen ofte ſtormgaten ghemaeckt hadden / welcke die van binnen hadden te bewaren/ ende op lijfſtraffe verboden was van overgheven te ſpreken/ hopende als ſy den eerſten ſtorm wederſtaen ſouden hebben/ datſe niet lichtelijcken meer beſtormt en ſouden worden/ſoo hebben de Borgoenſche aen vier ſijden gheſtormt: Den eerſten dede Capiteyn Cazieres Spaengiaert/met Lazarus Suendi volc: Den tweedē Capiteyn Navarre met zijn Spaēgiaerden/ ende den Grave van Megen met zijn Walen: De derde ſtormplaetſe hadde Capiteyn Juliaen Romero / met dry Vaendelen Spaengiaerden/ ende twee duyſent Enghelſchen: De vierde plaetſe hadde Carondelet met de Borgoenſche. Alſo werdt S. Quinten aen vier ſijden beſtormt/ beclommen eñ ghewonnen/ maer ſeer lichtelijck aen de eene ſijde/ door eenen Thoren/ daer ſy ſecretelijck in quamen / alwaer den Admirael toegeloopen weſende / vont de breſſe verlaten/ ende quam den vyandt in't ghemoet/ende werdt alſo terſtont gevangē/hebbende maer dry Mannen ende een Pagie by hem / terwijle men elders noch al langhe ſtormde. Hy worde langs de breſſe door een Mine nederghelaten/ daer hy Alonſe du Cazieres vondt/ende terſtont dē Hertogh van Savoyē/die hem dede by den Spaengiaert die hem ghevangen hadde/voeren in zijn Tente: Van daer werdt hy nae Antwerpen gevoert / alwaer hy ſes weken met de cortſe lagh/ ende geneſen zijnde heeft hy (om zijn ſwaricheyt te trooſten) de Bybelſche Schriften gheleſen/ waer door hy ſints de Ghereformeerde Religie aenghehanghen heeft. Daer nae werde hy tot Sluys ghevoert/ eñ met Rantſoen van vijftigh duyſent Croonen gheloſt. Sijnen broeder den Heere van Dandelot werdt oock ghevanghen: maer by nachte kroop die onder een Tēte door/ ende gheraeckte alſo tot Han. Noch werdt ghevangen den Heere van Jarnack/ de S. Reni/ de Humes / de la Garde / ende meer andere: De Stadt wert heel geſaccageert eñ veel verbrant.

S. Quinten ghewonnen/ den 27. Auguſti.

Den Admirael van Vranckrijck wordt ghevangen/ende zijnē broeder Dandelot.

Van daer ſondt den Coningh den Grave van Arenbergh met dry Regimenten Duytſchen om Chaſtelet te beleggen / t'welck hem corts werdt ghelevert by den Baron van Solignac/die daer nae om ſoo ſubijten overleveringhe te Parijs beſchuldight ende ghevangen zijnde / hem verantwoorde dat hy maer dry hondert Mannen hadde/en dat de helſt daer van oft doot oft gequetſt was door de baterije van't grof gheſchut/dat in de bricken oft careelſteenen ſchietende/ ſo om de ooren van de Soldaten ende t'volck ſprong/ dat men daer geen weere en conde doen/ ende dat de plaetſe te cleyn was om t'volck te bergen.

Chaſtelet ghewonnen.

Deſe twee plaetſen dede den Coningh weder ſtercken/ende vernemende dat de Franſoyſen al omme volck opghenomen hadden / ende weder ſterck te velde waren /reſolveerde hy niet vorder in Vrancrijck te trecken/ maer te gaen beleggen Han/t'welck nae 16. oft 20. hondert ſchotē hem oock ghelevert werdt den 12. September/doende t'ſelve mede ſterck eñ vaſt maken. Terwijlen werden noch ghewonnen eñ verbrandt Noyon/ Chauly/ ende andere plaetſen. Tegen den Winter ſo vertrock den Coningh weder nae Bruſſel/ ende danckte zijnen Legher meeſt af / oock vertrocken de Engelſche elck weder nae huys. Te Bruſſel is doen oock geſtorven Don Ferdinando de Gonſaga Italiaen/ die met den Coningh uyt den Leger gecomen was/ een oudt Krijghſman/die de ervarenſte van't Leger geacht was/ eñ die Keyſer Carolus groote dienſten ghedaen hadde.

Han gewonnen den 12. September/ Anno 1557.

In't Graefſchap van Borgongien hadde vā ſ'Conings wegē den Baron van Polleville acht ofte neghen duyſent Mannen vergādert / om in Breſſe eenen inval te doen / eñ belegerde Bourg in Breſſe / maer vindende t'ſelve beter verſien dan hy meynde/ende oock het Franſch Krijghſvolck uyt Italien ontboden / over zijnē hals co-

Polevilles entreprinſe in Breſſe.

1557. mende/ vā de welcke twee duyſent Archebuſiers met dē Vydaſme de Chartres daer alreede waren ingecomen/ was hy ghedwongen di ſordentlijck op te breken.

Pays met den Paus.

Den Coningh van Vrancrijck hadde na den ſlagh van S. Quinten/ ende verlies van ander plaetſen/ wederomme eenen hoop volcx onder den Hertogh van Nevers doen vergaderen te Compienge/ eñ daer toe hadde hy den Hertogh van Guyſe met zijn volck uyt Italien doen ontbieden/ met laſt eñ bevel om de ſaken daer te beſchicken ten beſten dat hy conde. Waer over den Paus Paulus (erger beduchtende) tot verdragh gecomen is/ eñ ſondt zijn Legaten aen den Hertogh van Alba/ met den welcken eenen Vrede ghemaeckt werde/ ſoo dat den Hertogh van Alba ſoude van Conings weghen doen de Homagien ende ſubmiſſien/ die een devoot ſone den H. Vader ſchuldigh is te doen/ om gratie ende vergiffeniſſe van hem te hebben/ eñ den Paus ſoude hem in ghenade ontfangen/ dies ſoude den Coningh den Paus alle zijn Steden weder leveren/ die hy hem afgenomen hadde. Den Paus ſoude oock den Ban weeren/ eñ in ghenade op nemen alle anderen die in dien Krijgh haer ghemoeyt hadden/ uytghenomen de Heeren Antony Columne/ ende Aſcanio Delle Cornia.

Cales ghewonnē by de Franſoyſen de 8. January/ An. 1558

T'ſchieten op Cales t'Antwerpē ghehoort.

Der Franſoyſen Leger nu vergadert weſende onder den Hertogh van Guyſe/ heeft den ſelven eenen aenſlagh op Cales voorghenomen/ t'welck te vooren by den Admirael Chaſtillon was beſtekē/ eñ nu door den Mariſchal Stroſſy nauwer onderſocht. Eñ Guyſe quam daer den eerſten January voorē/ eñ beſprong terſtont het Caſteelken van Nieumambrugge/ een ſterckte op de paſſagie des ſtadts Cales/ zijnde anders gelegen in een Moras/ eñ mede een ander Fort gheheeten Rijſbanck. Als ſy nu aldus van deſe twee plaetſen door t'gheſchut Meeſter geworden waren/ ende in de Stadt weynigh volcx was/ die door't innemen van de twee ſterckten/ ſoo te water als te lande ſeer vaſt beſloten was/ ſo hebben ſy den 4. January met 9. ſtucken geſchuts op de waterpoorte/ eñ het Caſteel met 33. ſtucken gheſchuts dapper beginnen te beſchieten/ ſoo vreeſelijck/ datmen't tot Antwerpen (33. mijlen van daer) gehoort heeft/ eñ maecte een groote breſſe/ eñ bequaeme plaetſe tot ſtormē. Eñ als het leegh water geworden was/ ſtormden ſy met grooter macht/ ſoo dat ſy de Enghelſchen uyt het Caſteel drevē/ die in de Stadt de vlucht te lichtveerdighlijc namen/ alwaer doot bleef den Capiteyn van het Caſteel/ Anthoni Ager Ridder. Maer als de Engelſchen haer groote faute gemerckt hebben/ van't Caſteel verlaten te hebben/ den vloet weder ingecomē zijnde/ eñ die van den Caſteele van buyten niet en conden geholpen worden/ behalven datter ooc weynigh Franſoyſen noch in waren/ zijn ſy wederomme op het Caſteel aenghevallen met groote cloeckheyt/ meynende de Frāſoyſen daer uyt te drijven/ maer ſy werden van den Heere Daudelot/ den Hertoge van Aumale/ ende van den Marquis d'Albeuf/ te rugghe ghedreven. Anderwerf verſochten ſy't met twee oft dry ſtucken geſchuts/ op de brugge des Caſteels te ſtellen/ eñ met ondermijninge wederom Meeſter van't Caſteel te werden/ maer daer bleven der vele verbrandt eñ verſlagen/ eñ werden daer uyt ghedreven/ ende de Poort toe gheboIwerckt. Als den Lord Wentfort Gouverneur/ met de andere Overſten aldaer/ merckten des Stadts perijckel/ eñ dat het Caſteel ſoo haeſt gewonnen was/ eñ ſy ſeer ſwack van volck waren/ als geen dry hondert weerbaer Mannen haer overghebleven zijnde/ eñ veel dingen gebreck hebbende/ oock geen hope van ontſet voorhandē weſende/ door den grooten ſtorm van den Noordt ooſten windt/ ſoo datter niemandt uyt Enghelandt comen en conde/ ſchijnende dat Hemel eñ Aerde hē tegen/ eñ den Franſoyſen te wille was: Soo hebben ſy goet gedocht van verdragh te ſpreken/ te meer om dat ſy niet en dorſten eenigh volck uyt Vlaenderen van den Coningh innemen/ hoewel het haer aengheboden was/ mits datter ſuſpicie gheresen was/ als of Coningh Philips by ſulcke middelen ſochte de Stadt te incorporerē: Waeromme oock des Conings advijs/ als hy leſtmael uyt Enghelandt comende/ eñ daer voorby paſſerende/ eenighe faute gheſien hadde/ eñ die in Engelandt over-ſchreef/ van den Raedt aldaer niet gelooft en werdt/ maer meer achterdencken veroorſaeckte. Den Cardinael Polus/ eñ twee oft dry Biſſchoppen meer/ van den Rade eñ in authoriteyt zijnde/ (de gelegentheyt eñ weerde van de plaetſe weynigh verſtaende) lieten hen voorſtaen/ dat de reputatie des Conings/ de opinie van de ſterckte/ eñ van de proviſie aldaer/ met de corte paſſagie om dat te ſecoureren/ byſonder daer ſy Meeſters van de Zee waren/ ſoude de Franſoyſen wel van daer houden: ghelijck namaels ghenoech gebleken is in't proces van den Gouverneur Wentfort/ de welcke uyt de Franſche ghevangeniſſe gecomen zijnde/ hem wettelijck voor Recht heeft gepurgeert tot zijner ontſchuldinghe/ dat wy ſelve ghehoort hebben/ toonende de advertiſſementen van tijde tot tijde by hem gegheven van de ſwackheyt der Stadt/ gebreck van volck/ ende aenſlaghen der vyanden. Welcke adviſen den voorſz. Cardinael ende Biſſchoppen (die wel de principaelſte in den Raedt waren) luttel geacht hadden/ hē antwoordende: Sy wilden de Stadt met haer wit ſtocxken (die de Raedtſheeren aldaer tot een teecken haers Ampts dragen) bewaren/ ſoo hy vervaert ware mocht t'huys comen/ eñ diergelijcke. Alſo werdt Cales door verſuym overweldight/ eñ by compoſitie van die van binnen (als ſy niet beter en mochtē) overgelevert den 8. January 1558. ſtilo Romano, met conditien/ dat ſy het leven ſouden behouden/ ſonder gheweldt in hare perſoonen te lijden. Haer gheldt ende goet tot diſcretie van de verwinders uyt te voeren/ de inwoonders alle te vertrecken daer't haer believen ſoude/ dies ſouden daer vijftigh perſoonen ghevangen blijven/ die men daer ſoude uytkieſen: De Soldaten ſouden moeten in Engelant trecken/ ſonder de huyſen/ victalie/ munitie ende gheſchut te bederven/ verbergen/ ofte branden/ maer moeſtent al achterlaten/ t'welck geſchiede. De Franſoyſen trocken van daer op Guines den 13. January/ alwaer binnē lagh Milord Greye eē oudt Krijghſman/ met 12. oft 14. hondert Engelſchē/ Walen/ eñ Spaengiaerdē/ met Mondragon een befaemt Capiteyn/ dien de Coningh Philips daer geſonden hadde. Waer vooren terſtont geplant werdē 35. ſtucken geſchuts/ die in corten tijdt x. duyſent ſcheutē ſchoten/ ſo dat ſy het bolwerck eñ andere plaetſen ſo doorboordē/ dat de plaetſe tottē ſtorm genoech open was/ die men daer op den 20. January met groote moordt over beyde ſijden aen dry plaetſen dede/ wel 4. ofte 500. doot blijvēde. Waer mede de bolwercken ghewonnen zijnde/ vluchte den voornoemden Greye met de reſte van de Soldaten op een principael fort eñ oudt Caſteel daer binnen gheleghen/ van waer ſy begonnen te parlementeren/ eñ verdroegen de Soldaten te vertreckē met haer geweer/ maer haer Vaendelen/ victalie/ munitie/ eñ geſchut moeſte daer blijven. Grey eñ de andere Capiteynen met de Edelliedē ſouden gevangen blijven. Dit alſo vol- 1558.

Cales verloren door te veel op de ſterckte te betrouwen.

Conditien van Cales overgegevē.

Guines werdt oock beleghert/ beſchoten eñ ingenomen.

volcomende / hebben de Franſoyſen die plaetſe (als voor haer onnut) gheraſeert. Hannes een Caſteel / ſterck van ghelegentheyt / werdt mede van de Enghelſchen verlaten.

Alſo verloren de Enghelſchen in corte dagen / t'gene haer reſteerde van haer Voorvaders conqueſten / eñ al dat ſy in't vaſte Landt nu 2. hondert eñ elf Jaren beſeten hadden / ſoo dat ſy daer door geheel in haer Eylanden beſloten werden. Dē Heere van Thermes werdt daer over Gouverneur ghemaeckt van de Franſoyſen: Eñ ſy ſelve ſchrijvē wel vā twee ofte dry hondert groote ſtucken gheſchuts daer gevonden te hebben / behalven de victalie / munitie van oorloge / ende het Rantſoen van de ghevangenen.

In Enghelandt werde op de eerſte tijdinghe groote ghereetſchappe van volck ende ſchepen ghemaeckt om te aſſiſteren / maer ſy en conden door het groot tēpeeſt de Zee niet paſſeren / voor datſe tijdinge hadden van t'verlies: Het welcke de Coninginne Maria alſo ter herten gingh / dat het een groote oorſake van haer doot was / ende ſterf den 17. November daer nae.

Coninginne Maria van Enghelandt ſterft den 17. November / Anno 1558.

De Franſoyſen namen oock het Caſteel van Herbimont eñ Ardennes met geweldt in. Ende den Dolphijn van Vranckrijck troude Maria Stuard Coninginne van Schotlandt / eenighe dochter van den leſten Coningh Jacob de V. Dit geſchiede tot Parijs den 24. April A° 1558. Op welcken tijdt de Hertoginne van Loreynen aldereerſt begonde aen beyde ſijden van eenen Vrede te handelen tuſſchen de Coninghen: Sy was een dochter van den Coningh van Denemercken Chriſtiernus / gheboren van de ſuſter van Keyſer Carel.

Coninginne van Schotlandt trout met dē Dolphijn van Vranckrijck / dē 24. April.

Anno 1558. ſterf den Hertogh Maximiliaen van Borgongien / Heer van Beveren eñ van der Vere / Stadthouder van Hollandt / Zeelandt / Vrieſlandt eñ Wtrecht / eñ in zijn plaetſe is ghecomen den Prince van Orangien / Willem van Naſſouwen.

Tegē den Somer dede dē Coning van Vranckrijck lichten eñ opnemen in Duytſlandt wel vier ofte vijf duyſent Peerden / eñ 14. duyſent Voetknechten / onder t'beleyt van den Hertogh van Lunenborgh. De Ritmeerſters waren Grombach / Rijſbergh / eñ een van de broeders van dē Landtgrave van Heſſen / eñ t'Voetvolck onder dē Grave van Rocquedolf / Reycrogh eñ anderē. Als deſe in Loreynen gemonſtert waren / ſo zijn daer noch by ghecomen den Hertoge van Guyſe eñ die van Nivers met de Franſoyſen / ende belegerden Thionville ofte Diettenhove / in Lutſenborgh op de Moſelle gelegen: Alwaer Pieter Quarebbe (een Edelman van Loven) Gouverneur was / met ontrent 18. hondert Mannē. Den 5. Junij begonſten ſy met 35. ſtucken gheſchuts de Stadt te beſchieten. Den Grave van Hoorne dede zijn upterſte beſte om met dry Vaendelen knechten daer binnen te geraken / maer hy wert altijts te rugge gehouden. De Franſoyſen continueerden haer ſchieten eñ oock haer ondergraven / tot dat ſy ſagen dat het tijdt om te ſtormen was. Waer mede die van binnen ten leſten ſeer geſwact zijnde / eñ geen verſekeringe van ontſet hebbende / gedwongē waren tot een beſprec te comen. Eñ den 22. Junij Anno 1558. hebben ſy de Stadt overgelevert. De Soldatē ſoudē upt trecken met Rappier eñ Pongiaert / de Ruyters met haer Wapenē / eñ de Borgers met alle t'gene dat ſy mede dragen conden. Daer bleven veel Franſoyſen doot / onder andere groote Heeren den Marſchalc Pierre Stroſſy / die met een Muſket in zijn borſt geſchoten werdt / ſprekende met den Hertoge van Guyſe / die zijn handt op zijn ſchouderen hadde liggen. Aldus wert de ſtercke ſtadt Diettenhove verloren / t'welck men meeſt toeſchreef de cleyne authoriteyt die dē Gouverneur Quarebbe over zijn volck hadde / als weſende maer een ghemeyn Edelman upt Brabant.

Theonville beleghert eñ gewonnē by de Franſoyſen / den 22. Junij / 1558.

Terwijle dit in Lutzenborgh geſchiede / hadde den Mariſchal de Termes / Gouverneur van Cales / een deel volcx van de omliggende garniſoenen eñ anderſins vergadert / tot ontrēt 8. duyſent te voet / eñ 15. hondert te Peerde / met ſeker ghetal van geſchut. Deſe trock nae Vlaenderen / eñ paſſeerde de riviere Ha / alwaer een deel Boeren geſlagen werden / die hem meynden de paſſagie te beletten. Trock voorts voorby Grevelingen eñ Borborgh / eñ quam voor Duynkercken / een Stadt ghelegen aen de Zee / alwaer hy op de Zeeduynen zijn geſchut plante / eñ beſchoot van daer de Stadt / ende terwijle de Borgers parlementeerdē om de Stadt over te leverē / hebbende geen Garniſoen binnen / werden ſy van de Franſoyſen beſprongen ende gewonnen / jammerlijck gheplondert / ende ten leſten verbrandt. Daer nae trocken ſy op Berghen S. Wynox / dat ſy oock plonderden ende branden: Ende voorts alle het Landt door tot by Nieupoort.

Duynkercken belegert eñ gheplondert.

Coningh Philips tot Bruſſel hoorende / hoe dat hy verraſt was van de Franſoyſen / ſo wel in Lutzenborgh als in Vlaenderen / vergaderde hy oock van alle canten zijn Krijghſvolck / eñ ſondt den Hertogh van Savoyen / zijnen Veldtoverſte generael / na het Graefſchap van Namē / om den Hertogh van Guyſe aldaer te wederſtaen: Eñ na Vlaenderē ſondt hy den Grave van Egmont Prince vā Gavre met volle macht / om daer ooc toe te ſien / eer datter meer machts by den Heere van Termes quame. Met deſen laſt heeft Egmont t'volck upt de Garniſoenen daer ontrent gelicht / zijnde geaſſiſteert met dē Heer van Bingincourt Veldt-Marſchalck. Als nu by hē noch andere geſonden werden / upt den Leger van den Hertogh van Savoyen / eñ hy nu ſterck was 8. ofte 10. duyſent te Voete / eñ meer dan 2. duyſent Peerden / behalven vele verdreven Landtlieden die by hem gecomen waren / ſoo trock hy nae zijnen vyandt / die alreede (vreeſende zijn comſte) was op den aftocht / eñ op een half mijle ontrent Grevelingen in een ſtercke plaetſe gelogeert / alwaer Egmont hem quam beſoecken. Thermes voelende dat hy te onſterck was in zijn vyanden Landt / reſolveerde upt Vlaenderen te vertrecken nae Cales / eñ dat ſ'anderdaeghs langs de ſtrande ofte Zeecant / als het leegh water ſoude weſen: Als nu de Zee afgeloopen was / gheboot hy t'vyer in de ſtadt van Duynkerckē te ſteken / eñ alſo te vertrecken. Hy paſſeerde het rivierken de Ha / beneden de ſtadt Grevelingen: Het welcke Egmont / Bingincourt / den Marquis Renti / den Grave van Reux / Moerbeke / Monichouſen / Fontaynes / Niewerleet / eñ andere ghewaer wordende / reſolveerden hem den wegh te ondergaen / eñ haer eerſt den buyt te ontweldigen / op dat ſy geenen luſt ſouden hebben meer in Vlaenderen te comen / doende contrarie het ſpreeckwoordt / datmen behoorde den wechtreckenden vyandt een gulde brugghe te maken / over ſulcx ſoo trocken ſy over de riviere Ha boven Grevelinghe / ſonder gheſchut by haer te hebben.

Den Mariſchal de Thermes merckende datmen hem wilde aentaſten / ordineerde zijn ſlaghordene op't aldervoorderlijckſte / te weten / tegen het Zuyden alwaer hy de Sandtduynen hadde / heeft hy alle zijn waghenen / baggagie / ende roof gheſtelt: Aen d'ander ſijde teghent Noorden hadde hy de Zee / van achteren hadde hy het rivierken de Ha / ſoo datmen hem niet dan van vooren conde beſpringen / ende voor hem ſtelde hy acht groote Colubrijnen ofte ſtucken Geſchuts/ende noch dry Falconetten/ zijn Peerdevolck tuſſchen beyde / ende over elcke ſijde van dien ſeker getal van Gaſcoenſche Archebuſiers/ achter ſtont het Krijghſvolck met de Spieſſen/ ſoo Duytſchen als Franſoyſen.

Eē veltſlagh tot Grevelingen/ onder't beleydt van dē Grave vā Egmont/ dē 13. Julij/ Anno 1558.

Hier teghen ordineerde Egmont vijf hoopen Peerden / waer van de dry lichte Peerden warē/om den aenval te doen. Den hoop op de rechte ſijde voerde den Grave van Pontenals / ende dien op de ſlincke ſijde Don Henrico Henriques: hy ſelve wilde den middelſten aenvoeren. Den vierden hoop Peerden waren de ſwarte Ruyters Duytſchen : Den vijfden hoop was van de Nederlandtſche Benden/ elck onder haer eygen Hoofden: Achter volghde het Voetvolck/ ſoo Nederlantſche/ Hooghduytſche als Spaengiaerden/aenghevoert van haer Colonellen/als Bingincourt/Manichuyſen/Don Lops de Caravagial/ ende van anderen.

Op deſe maniere heeft den Grave van Egmont den 13. Julij de Franſoyſen met eenen cloecken moet aenghevallen / met treffelijcke woorden zijn volck vermanende. De Franſoyſen/ die gheſtadigh op haer teghenweer bereydt ſtonden/ ontfingenſe vromelijc/ ende lieten haer gheſchut onder haer vyanden afgaen / doende groote ſchade: Onder anderen wert Egmonts Peerdt onder hem gheſchoten / maer dies niet teghenſtaende viel hy met zijn volck henlieden aen/ eñ quamen manlijck (midts dat de plaetſe breedt eñ effen op't zandt was) handt tot handt/ Man voor Man/ Peerden tegen Peerden/ſlaghordenen tegen ſlaghordenen / dat in langen tijdt te vooren niel veel gheſien en is. Maer de Borgoenſche creghen een onvoorſien voordeel van ſommighe Enghelſche Schepen van de Coninginne/die van Douer/ om de paſſagie te bevrijden / af ende toe voeren / midtſgaders oock om de Franſoyſen te beletten den buyt van Duynkercken wegh te voeren te water. Deſe waren meeſt cleyne ſchepen onder den Vice-Admirael Malin/ de welcke uyt der Zee dit ſiende / quam met zijn cleynſte ſchepen ſoo nae aen den ſtrande als hy conde/ ende ſchoot op de Franſoyſen menichte van clooten/maer mits dat ſy noch verre van lande waren / conden geen groote ſchade doen / ende ſeylde oock dickmaels / waer door hy menichmael onder de Borgoēſche was treffende. Maer deſe aenvechtinghe nochtans dede den Franſoyſen ſoo veel den moet ſincken / als het den Borgoenſchen den ſelven vermeerderdē: Daerentuſſchen hadde Egmont een deel Duytſche Ruyteren ter ſijden uytgheſonden / bedecktelijck by de Duynen/ die de Franſche Peerden ter ſijden in't Suyden beſpronghen: ſoo dat ten leſten het Franſch Peerdevolck (zijnde meeſt Edellieden ende wel ghemonteert) het perijckel merckende/ begoſten te wijcken. Het welck den Borgoenſchen noch harder dede aendringen/ eñ den Franſoyſen in de vlucht drijven/ eerſt het Peerdevolck/ ende daer nae het Voetvolck / tot grooter eeren van de Borgoenſchen / inſonderheyt van de lichte Peerden / ende meeſt van den Grave van Egmont / die hem daer niet alleene toonde wijs ende voorſichtigh/maer oock ſtout ende vroom / ghelijck oock de andere Hoofden dedē/ als Bingincourt/den Marquis van Renty / den Grave van Reux / Don Henrico Henricques/ den Grave van Pontenals/ den Heere van Fonteynes/Don Lops de Caravagial met zijn Spaengiaerden / oock Mavichuyſen met zijn Duytſchen. Van der Franſoyſen ſijde werde den Mariſchal de Thermes vā velen beſchuldight/dat hy niet des avonts te vooren vertrocken was: maer het ſcheen dat hy laſt hadde tot Duynkercke te blijven / hem aldaer te verſtercken / ende meer hulpe te verwachten / behalven oock dat hy op zijn voordeel was / ende alleen tegenweer hadde te bieden/ zijnde geen dry mijlen van Cales/ ende ſeer goede Soldatē by hem hebbende/waer door hy meende dat hē niemant krencken mochte : Men achte dat daer op de plaetſe ontrent 15. hondert doot bleven / ſonder die verdroncken eñ in de vlucht van de Boeren verſlagen werden/ vele bleven daer ghevangen/ als den Veltoverſte de Mariſchal de Thermes/ Gouverneur van Cales/ ſeer gequetſt weſende/ de Heeren van Senerpont/van Annibalt/Villebon/Morvilliers/Chanlis/eñ andere. Het Geſchut/Vaendelen/eñ den buyt werde al genomē. Van de Borgoenſche bleven oock wel dry ofte vier hondert doot/onder anderen den Heere van Pelu. Deſe victorie vermeerderde de eere van Coningh Philips ende vā de Borgoenſche ſeer/ toonende met der daedt dat ſy de Franſoyſen alomme in't veldt te cloeck waren. Duynkercke ende Wijnocxberghe werden weder ghecregen.

Enghelſche ſchepē onder Malin/ helpen tot de victorie.

Ontrent deſen tijdt ruſte de Coninginne Maria van Enghelandt een groote Vlote Oorloghſchepen ter Zee/onder harē Admirael den Lord Clinton. Ende uyt crachte van den Tractate tuſſchen Nederlandt eñ Engelandt ghemaeckt/ ooc om dat de Coninginne een Regimēt Duytſchen in Nederlant hiel/onder den Heer Willem Pickerin/ een gheſchickt Enghelſch Ridder/ſoo ſonden de Nederlanden nae Enghelandt tot deſe Vlote 20. oft 22. groote Schepen / ter oorloghe wel gheruſt/eñ van als wel verſien/daer Admirael op was den Heere van Wackene ende Capelle / Vice-Admirael onder den Grave van Hoorne / ende met hem den Heer van Cruyningen/ eñ andere Nederlanders met veel Krijghſvolcks. Deſe twee Vloten voeren t'ſamen nae Bretangien ende de Cuſten aldaer/ende den 29. Julij ſtelden ſy tot Conquet haer Krijghſvolck aen't Landt / branden het Landt rondtomme wijdt ende breet af/ doende groote ſchade/maer den Heere van Kerſimont vergadert hebbende een deel Edelmans eñ ander volck daer omtrent/ ſloegh op vier Vaendelen Nederlanders / die te diepe in't Landt waren ghetrocken / meenende gevolght te weſen van de Engelſchē/die t'ſchepe waren ghekeert op de tijdinghe van der Franſoyſen comſte / ſoo datter veel van de Nederlanders doot eñ ghevangen bleven : midts welcke de Vlote wederomme keerde ſonder yet anders uyt te rechten/ ofte datmen ſekerlijck conde weten haer principael voornemen.

Enghelſche ende Nederlantſche Armade vaert nae Conquet onder den Vice-Admirael/ den Heer van Wackene/ Capelle/ eñ den Heer vā Cruyningē/ dē 29. Julij/ Anno 1558.

In Auguſto vergaderden beyde de Coningen haer volck ende macht/niet tegenſtaende datmē door den Prince van Orangien bedecktelijck met den ghevangen Conneſtabel van Vranckrijck ende Mariſchal van S. Andre/ van Pays tracteerde. Den Coningh Philips trock den 21. Auguſti uyt Atrecht nae zijnen Legher ontrent Dorlens / die ſterck was 30. duyſent te voete / ende 14. duyſent Peerden / daer onder waren veel Hooghduytſchen onder de Hertogen van Bruynſwijck/Erick ende Erneſt/den Hertogh van Holſt / de Graven van Swartſenborgh/ van Manſveldt/ van Rennebergh/ende meer andere. Daer lieten hen doen by den Coningh vindē uyt Italien/behalven den Hertogh van Savoyen/Emanuel Philibert/Stadthouder generael van den Coningh/den Hertogh vā Parma ende Piacenza / den Hertogh van Seminara/ den Prince van Sulmona/ dē Hertogh van Arry/de Graven vā Paliraſtro/vā Bagin/

Tweemachtighe groote Leghers by Dorlens.

Edeldom in't Legher van den Coningh van Spaengien.

1558.

van Landi / ende den Heere Aſcanio della Cornia. Van Spaengiaerden waren daer/ de Hertogen van Alba/ van Arcos/ van Francavilla/ van Vilhermoſa/ de Marcgravē van Balanga/ de Aquillar/ de Graven van Fonſalida eñ van Melito/etc. Van de Nederlanders waren daer/ Willem van Naſſouwen Prince van Orangien/ Lamoral Grave van Egmont/ dē Hertogh van Arſchot / de Marckgraven van Bergen / van Renty/ de Graven van Hoorne/van Arenbergh/ van Boſſu/ van Megen/van Ligni/van Reux/ van Hooghſtratē/de Heeren van Montigni/van Barlaymont/ van Glayon/ende meer anderen.

Edeldom in't Legher des Conings van Vranckryck / den 8. Auguſti.

Den Coningh van Vranckrijck hadde oock eenen gheweldigen Legher verſamelt ende gheſlagē tot Pierrepont/ meeſt beſtaende vā Duytſchen/ Zwitſers/ ende eenighe Italianen : De Duytſchē alleen waren wel acht duyſent Peerden. In deſen Legher quam den Coningh Henrick op den 8. Auguſti/ vergheſelſchapt met den Coningh van Navarra/den Hertogh vā Montpencier / den Hertogh van Guiſe Stadthouder ofte Veldt-overſte generael des Coninghs / de Hertoghen van Lottringhe / van Nevers / van Nemoers/van Aumale/van Boullion/al Franſche Heeren: de vreemde waren Hertogh Hans Willem van Saſſen / tweede ſone van Hertogh Hans Fredrick die Keurvorſt was/ dē Hertogh van Lunenborgh / een ſone van den Landtgrave van Heſſen / de Princen van Ferrara ende van Salerna/den Hertoghe van Sommia/ende meer andere Marckgraven/ Graven ende Heeren / die te langh ſouden vallen om te verhalen. Met deſen Leger quam hy tot by Amiens/ ende daer paſſeerde hy de Riviere de Sommie / ende ſloegen daer neder tegen de Borgoenſchen / die oock lagen gheſtreckt langs het water Authie. Tuſſchen beyde deſe Leghers werde dickwils geſcharmutſeert: Maer de Franſoyſen als noch gedenckende de twee nederlagen die ſy onlangs ghehadt hadden/ lagen meeſt begraven/ ende en dorſten niet avontueren. De groote macht over beyde ſijden van twee ſoo machtige Coningen/ die daer ſelfs in perſoone waren/ hiel de ſelve beyde ſtille ende in een ontſagh: eñ overleggende de groote ſchade die ſy malcanderen ſouden aendoen/ ſoo ſy tot eenen Veldtſlagh gecomen hadden/ ende dat ten wederſijde hare macht principalijck was beſtaende in vreemde Natien/ inſonderheyt van Hooghduytſchen/ ſoo veroorſaeckte t'ſelve dies te meer de genegentheden van beyde de voorſz. Coningen om tot Vrede te verſtaen.

Handel van Pays/1558.

Over ſulcx ſoo werdter over beyde ſijden een plaetſe ghecoren / te weten / de Abdije van Corcamp / niet verre van daer / om de handelinghe van Vrede te beproeven : alwaer tot den voorſz. eynde verſchenen in October/van den Coningh van Spaengiens weghen / den Hertoghe van Alba / den Prince van Orangien / Rigomes de Silva / Anthonis Perrenot / Biſſchop van Atrecht/ Doctor Viglius Swichem Preſident. Van Vrancrijcx wegē/den Cardinael van Lotringen / Anne van Montmorency Conneſtabel van Vranckrijck/ Jacques de Albon Mariſchal van S. Andries / die beyde (midts betalende Rantſoen) los ghelaten waren / Jan de Morvilliers Biſſchop van Orleans/ Claude de l'Aubeſpin Secretaris : by deſe Ghedeputeerden vondt haer oock/ als gheallieerde van beyde ſijden/ de Hertoginne van Loraynen / met haren ſone den jongen Hertoghe. Hierentuſſchen/ende op goede hope van Vrede / begoſten beyde de Coningen allenſkens haer Leghers te verminderen / ende de ſelve van den anderen te leyden/ ende haer volck af te dancken in November.

Gecommitteerde over de Vrede met Vrancrijck/ Anno 1559.

1558.

Terwijle de Gedeputeerden van beyde ſijden handelden/ eñ bycans een Houwelijck gheſloten hadden/ tuſſchen des Coninghs oudtſte dochter ende Don Carolo den Prince van Spaengien/ ende tuſſchen des Conings van Vranckrijcx ſuſter ende den Hertogh van Savoyen/ende alſoo tot een Accoort ſchenen te comen/ ſo en ontbrack daer anders niet dan de Coninginne van Engelandt te vreden te ſtellen / die door hare Ambaſſadeurs ſeer drongh om Cales wederom te hebben / ſonder welcke den Coningh Philips tot geenen Vrede oock en wilde verſtaen. Dan alſo de Coninginne Maria/des Conings Huyſvrouwe / hier over / den 17. November 1558. quam te ſterven (als ſy vijf Jaren gheregneert hadde) ſonder kinderen : ſoo is door des ſelfs doot den Vrede wel twee Maenden verachtert.

De doot v de Coninginne Maria van Engelandt/ den 17. Novem. Anno 1558.

Deſe Coninginne Maria was een goede Vrouwe / maer zijnde opghevoedt in haet ende nijdt/ſoo om t'ſcheyden van het Houwelijck tuſſchen haer Vader ende Moeder / als om de Religie/ heeft haer oorſake gegeven om veel bloets in haer tyden te ſtorten.

Nae haer werdt haer ſuſter Eliſabeth Coninginne/die gheboren is van Anna Bollam/dochter van Thomas Bollain/Grave vā Wilſchire. Dan alſo meeſt alle Hiſtorie-ſchrijvers van onſe tyden/ ſonder fondament/ oft uyt nijdicheyt/oft door quade onderrechtinghe / vele dinghen gheſchreven hebben / ſtreckende tot oneere van de voornoemde Coninginne Anna van Bollain: Soo heeft my goet ghedocht de gheleghentheyt van dien/ als oock van de verſcheyden Houwelycken van Coningh Henrick den VIII. nae de waerheyt alhier in't cort te verhalen.

Eliſabeth wordt Coninginne in Engelandt/ den 17. Novemb. Anno 1558.

T'is kennelijc/dat meer als hondert ende 30. Jaren geleden/in Engelandt twee Huyſen/van Lancaſter ende Jorck/lange geſtreden hebben/ ende veel bloets gheſtortet om de Croone / ende dat de voorſz. twee Huyſen in den Jare 1486. by Houwelijc vereenight zijn/daer uyt als ontwijfelijcke Erve gheſproten is Coningh Hendrick de VIII. met zijn ſuſters: deſe hadde eenen ouder broeder Arthur / die jongh ghetrouwt gheweeſt hadde met Catharina / een dochter van Caſtilien/ende ſuſter van Keyſer Carel de V. Moeder/ ende ſonder kinderen gheſtorven was : ende om niet te ſcheyden van de groote Douwarije / ſoo worde gheaccordeert/dat Henrick trouwen ſoude/ met des Paus diſpenſatien/ die naeghelaten Weduwe van zijn overleden broeder Arthur : van welck Houwelijck is gheboren Anno 1516. de voorſz. Maria: eñ alſo het ghebeurde datter op een tijt ghehandelt werde om de voorſz. Maria met den Keyſer Carel te Houwelijcken / ſoo werdter ghevraeght of ſy oock wettelijck ware: t'welck in Enghelandt waerghenomen is/principalijck by eenen hooghmoedighen Cardinael Thomas Wolſey (die ſeer quaet Keyſers was) die uyt ſake van dien den Coningh inplante een ongheruſtheyt van conſcientie : Ende is die ſake ten leſten ſo verre gebracht/dat den Coningh/ die nu eenigen aftreck van de Coninginne ghenomen hadde / nae Roome ſondt aen den Paus om een Echtſcheydinghe te doen/ ende hem diſpenſeren een andere Vrouwe te mogē trouwen. Oock werde Thomas Crammer / namaels Eertſbiſſchop van Cantelbergh/met ſommighe anderen gheſonden aen de Univerſiteyten ofte hooge Scholen van Duytſlandt eñ Vrancrijck/ om haer opinie over de voorſz. queſtie eñ Echtſcheydinghe te verſtaen / die alle te ſamen reſolveerdē conform de meyninge van den Coningh. Den Paus Clement den VII. ſcheen gheneyght te zijn om ſ'Coninghs Houwelijck te ſcheyden/

Twee Huyſen ſtryden om de Croone in Engelandt/ ende vereenighen in Coningh Henrick de VIII.

Henrick de VIII. ſoect te ſcheydē van zijn Wijf/ om dat ſy zijns broeders geweeſt was.

Hiſtorie van Anna Bollain Coninginne van Engelandt.

ende hadde alreede Anno 1529. een Bulle van de Echtſcheydinghe in Enghelandt gheſonden met den Cardinael Campegius, die met den voorſz. Cardinael Wolſey in Enghelandt die ſake ſouden nae ſ'Coninghs ſin determineren/ volghende een toeſegginghe des Paus/ aen den Coningh van Vranckrijck gedaen/ ter inſtantie van den Coningh van Enghelandt: maer alſoo daer nae den Paus Clement in meerder vrientſchappe met den Keyſer ghetreden was/ dien die ſchande van zijn Moeye ſeer ter hertẽ gingh/ ſoo veranderde hy van ſinne/ ende uyt ontſagh van den Keyſer dede hy de voorſz. Bulle weder verbranden/ te meer ende te eer/ als daerentuſſchen den Coningh verliefde op de voorſz. Anna Bollain. Deſe Anna was een dochter van den voorſz. Thomas Grave van Wilſchire/ die vele ende langhe Ambaſſaden bedient hadde/ in Nederlandt ende elders/ ende hadde deſe dochter tot ſtaet-Jofvrouwe beſteedt by des Coninghs ſuſter/ die in dẽ Jare 1514. troude Loys/ de XII. van dien name/ Coningh van Vranckrijck/ eñ hoewel nae de aflijvicheyt van den ſelven Coningh/ de Coninginne Weduwe weder keerde in Enghelandt/ ſoo bleef achter de voorſz. Anna Bollain in Vranckrijck/ eerſt by de Coninginne Claude/ ende daer nae by de Coninginne van Navarra/ met de welcke ſy is ghecomen op de t'ſamenſprekinghe van de twee Coninghen tot Calis ende Bolonien/ alwaer ſy van Coningh Henrick gheſien zijnde/ hem ſoo wel beviel/ dat hy niet en ruſte voor hy haer in Engelant creegh ende troude: ſy was een fraey gheſtreckt ende wel ghemaeckt perſoon/ wel opghebrocht/ die wonderlijcken wiſte te leven/ minnelijck/ ende bevallijck van weſen/ ende alle Muſijcke verſtaende.

Deſe gheſintheyt des Coninghs was den voorſz. Cardinael Wolſey ſeer ſuſpect/ om dat deſe Anna ghewoont hadde by de Coninginne van Navarra/ die men ſeyde de Lutherſche Religie gunſtigh te weſen/ waeromme hy nae Roome ſchreef eñ den Paus daer van verwittighde.

Cardinael Wolſey/ Thomas Morus/ Steuẽ Gardiner/ ende Thomas Cromwel/ groote bewinthebbers in Engelãt.

Deſen cloeckẽ Cardinael hadde oock cloecke gheleerde ende dappere Dienaers onder hem/ als Thomas Morus/ Steven Gardiner/ ende Thomas Cromwel/ die hy brochte in Conings dienſte/ die welcke (mits dat ſy lieden van grooten bedrijve in Enghelandt gheweeſt zijn/ ende van verſcheyden humeuren) wy hier noemen. Gardiner met ſommighe andere ſoliciteerde te Roome de voorſz. Echtſcheydinge: Dan merckende veranderinghe van reſolutie in't Hof van den Paus/ ſchreef dat den Coningh getrouwelijck over/ die vernam dat ſulcx uyt het ſchrijven van den Cardinael Wolſey quam/ daer over hy ſeer gheſtoort werdt jeghens den voornoemden Cardinael/ den welcken hy ghelaſt heeft uyt het Hof te vertrecken: maer namaels wederom te Hove ontboden zijnde/ ende wetende des Conings gramſchap een bode des doots te weſen/ is ſieckelijck zijnde by den wegh geſtorven/ niet ſonder ſuſpicie van eygen fortſighe doot: zijnde in zijn leven gheweeſt een cloeck/ heerlijck/ ende grootmoedigh Cardinael/ die nu etlijcke Jaren het Coninghrijck ghenoech alleen gheregeert hadde: hy was ſoo hooghmoedigh/ dat hy op ſ'Conings Munte zijns Naems Letteren ende Cardinaels Hoedt neffens de Wapenen dede ſlaen/ ende ſchreef in zijn Brieven ende Inſtrumenten/ Ego & Rex meus, dat is/ ick ende mijnen Coningh: Hy boude oock twee Coninghlijcke Pallayſen/ paſſerende in coſtelijckheyt des Conings Huyſen/ als noch te ſien zijn/ te weten/ het Pallays tot Weſtmunſter/ ende Hampton-Court/ oock een Coninghlijcke Sepulture van ghegoten koper/ noch onvolmaeckt weſende.

Paus Clement verclaert Coningh Henrick de VIII. Houwelijck wettigh.

Den Paus Clement het advijs van den Cardinael Wolſey ter herten genomẽ hebbende/ verclaerde ſ'Conings Houwelijck met zijn Spaenſche Huyſvrouwe wettigh: den Coningh daer tegen met authoriteyt van zijn Gheeſtelijckheyt ende Rijcx Parlement conform/ de uytſprake van de voorſz. Univerſiteyten/ verclaerde t'ſelve onwettigh/ eñ troude de voorſz. Anna Bollain/ ende heeftſe ſeer ſolemnelijcken doen croonen als Coninginne: Deſe heeft hem ghebaert den 7. September Anno 1533. een dochter Eliſabeth/ die hy op den ſolemnelen Doop-dagh opentlijck dede uytroepen als Princeſſe ende Erfghename van de Croone/ by ghebreck van wettige ſonen/ ende daer van de voorſz. Maria (als onwettigh zijnde) ontervende.

Coningh Henrick de VIII. verſtoort zijnde/ ſcheyt vã zijn Wijf/ eñ trout Anna Bollain/ ende neemt Pauſelijcke authoriteyt op hem.

Den Coningh Henrick verſtoort zijnde over ſ'Paus ſententie om veel redenen/ heeft hem ſelven uyt het Pauſelijcke gebiedt outrocken/ oock mede zijn Rijck/ alwaer de Pauſen veel meerder authoriteyts pretendeerden dan in andere Landen/ ende heeft hem gheintituleert Hooft van de Kercken in zijn Rijcke eñ over zijn Geeſtelijckheyt/ den Paus uytſluytende/ ſo wel van alle Gheeſtelijcke als Weereltlijcke ghepretendeerde Juriſdictie. Hier door vercregen die van de Ghereformeerde Religie eenighe vrijheyt/ daer deſe Coninginne Anna/ den voorſz. Crammer/ ende den voorſz. Cromwel/ ſeer toe hielpen/ welcken Cromwel gemaeckt is geweeſt Grave van Eſſex/ ende nae bewaerder van den privaten Zeghel as Cancelier/ by den welcken meeſt het beleydt van de regeringhe beſtonde: daer tegen hem ſecretelijcken ſtelden den voorſz. Thomas Morus doen Cancelier/ ende Gardiner/ die Biſſchop van Wincheſter was/ met ſommighe anderen.

Dẽ Coningh vã Engelant ghedreyght zijnde/ taſt aẽ der Clooſteren goedẽ.

Eñ alſo den Coniugh/ door zijn voorſz. voornemen ende beſtaen/ de grootſte Potentatẽ/ als den Paus ende Keyſer/ tot vyanden ghemaeckt hadde/ ende dat de ſelve daer over hem dreyghden/ ſoo moeſte hy voorraedt van ghelde verſorgen: waeromme daer beſloten werdt der Clooſteren goeden aen te taſten/ de ſelve te vercoopen ende tot ghelde te brenghen/ ende t'ſelve jeghens den aenſtaenden noot te ghebruycken/ welcken raedt meeſt den voorſz. Cromwel ende de Coninginne toegheſchreven worden: In voeghen dat den Coningh verſtoorde alle de Clooſteren gheheel Enghelandt door/ ende nam alle haer goederen nae hem/ den Monicken ende Nonnen ordinerende behoorlijcke alimentatie ofte onderhoudt haer leven langh/ maer de Biſſchoppen ende Weereltſche Prieſteren liet hy in haer weſen/ eñ vercoor die ſelfs. Ende om zijn voornemen te beter uyt te voerẽ ende ſtaende te houden/ heeft hy liberalijcken veel van de voorſz. goederen verſchoncken ende goeden coop vercocht aen Edelen ende andere Perſoonen/ om t'ſelfde met hem te helpen verweeren eñ beſchermen tegen alle oppoſanten.

Bloedighe Wetten in Engelandt/ ende wreedelijck gheexecuteert.

Makende oock/ by authoriteyt van zijn Rijcx Parlement ofte Rijcx Staten/ ſcherpe ſtatuyten/ als dat het Crimen læſæ Majeſtatis ſoude weſen/ te ſeggen eñ te houden ſtaende/ dat den Coningh in Enghelandt niet ſoude weſen het opper-Hooft van de Kercke/ ende Heerſcher over zijn Geeſtelijckheyt/ eñ dat zijn Echtſcheydinghe ende tweede Houwelijck niet wettelijck ſoude weſen.

Hy ſochte mede conferentie met de Proteſtanten van Duytſlandt over de diverſiteyt van Religie/ ende mede dat ſy zijn Echt-ſcheydinghe ſouden goet vinden/ dat ſy niet doen wilden/ alſo

Ioannes Sleydanus ſchrijft / maer ſy ondonneerden een treffelijcke Legaetſchap naer Enghelandt te ſeynden / mede nae Coninghs verſoeck / gheleerde Mannen / om met zijn geleerde te confereren / daer toe ghenaemt waren / Philippus Melanthon, Bucerus, ende Georgius Draco : dan alſo den Coningh zijn Coninginne Anna, die dat ſtuck meeſt voorderde / hadde doen onthalſen / hebben ſy de beſtemde Legatie niet gheſonden / merckende des Conings groote ongeſtadicheyt: want hy maeckte ende ſtatueerde oock eenighe Artijckelen / nopende reformatie in de Roomſche Catholijckſche Religie / niet comform de reformatie van de Proteſtanten Duytſche Vorſten in veel deelen / die hy wilde ſtrenghelijck op pene van den brande (als Ketters) ghehouden hebben. Hier over werden veel Abten / Monicken ende andere / als Verraders ghedoodt / ende andere oock om de ghereformeerde Religie verbrandt / ſoo datter op eenen dagh dry als Lutherſche verbrandt / eñ dry ander om des Paus authoriteyt voorgheſtaen te hebben / ghedoodt werden. Daer ten leſten oock onder zijn geweeſt den Biſſchop van Rocheſter Fiſſerus / eñ Thomas Morus Cancelier / die met ſommighe anderen niet en wildē den Coningh voor het Hooft van der Kercke bekennē / noch Parlements ſtatuyten dies aengaende / noch des Conings Houwelijck toeſtaen. Morus om zijn opinie op't voorſz. ſtuck niet te verclaren / hadde zijn Canceliers ampt afgeleyt ende over gegheven / maer ghelijckewel ghevanghen gheſtelt zijnde / was ghedrongen zijn ghevoelen te ſeggen / ende alſoo hy alle t'ſelve niet en begeerde te erkennen noch toe te ſtaen / ſo werdt hy met Fiſſerus onthooft / den 22. Junij 1535. zijnde beyde groote vervolghers gheweeſt van de Ghereformeerden / ende te vooren oorſake / dat den Coningh eenē Boeck tegen Martinus Luther gheſchreven hadde / daer over hem den Paus Clement een gulde ghewijde Rooſe ſondt / ende den Tijtel gaf van Beſchermer des Gheloofs, welcken Tijtel die Coningen aldaer ſedert altijts ghebruyckt hebben.

Thomas Morus eñ Fiſſerus onthooft / Anno 1535.

Hadden den Coningh doen eenen Boeck tegen Luther ſchrijven.

Gardiner den Biſſchop vā Wincheſter wiſte hem beter te veynſen / eñ hem in ſConings gratie te houden / ende nochtans bedecktelijck ende onder de handt des Coninghs voorſtel te wederſtaen / ende hem te wreken van zijn wederpartijen / als eerſt over de Coninginne / daer nae over Cromwel / ten derden aen den Eertſbiſſchop Crammer / ten tijden van de Coninginne Maria / de welcke niet teghenſtaende dat hy de Ghereformeerde Religie afghegaen was / nochtans door toedoen van den voornoemden Gardiner / die doen Cancelier was / moeſte branden / waer over Crammer hem wederriep / ende in't vyer levende ſtaende / dede hy zijn hant / die ſulcx onderteeckent hadde / eerſt verbranden. Ten ſelven tijde trachte den voornoemden Gardiner ooc deſe Coninginne Eliſabeth ter doot te brengen / maer en conde t'ſelve niet wel te wege brenghen : doch ſoo bleef deſe ſelvighe Coninginne ſoo lange in den Thoren ghevangen ſitten / dat hy ſterf.

Gardiner / Biſſchop vā Wincheſter / wrake over de Coninginne Anna / over Cromwel / over dē Eertſbiſſchop Crammer / eñ over deſe Coninginne Eliſabeth.

De Coninginne Anna / weſende een cloecke Vrouwe / ende der Proteſtanten Religie toeghedaen / was oock ſeer in de goede gratie van den Coningh haren Man / by welcken middel ſy daghelijcx wat vorderde tot de reformatie / met ſo goeden oprechten yver / dat ſy ſeyde den dagh verloren te hebben ende qualijck beſteedt / wanneer ſy niet goets voor de Proteſtanten by den Coningh ghevordert hadde : In voeghen dat Enghelandt hem noch hedenſdaeghs beroemt / de Gereformeerde Religie ontfangen te hebben van de voornoemde Coninginne Anna Bollain / ende dat de ſelve by haer dochter Coninginne Eliſabeth in volcomen ghebruyck is gebrocht. Ende alſoo ſulcx in dien tijden ghenoech het odieuſte ofte hatighſte ſtuck was / principalijck daer by ghevoeght het verſtooren van alle Clooſteren / het aentaſten van haer goederen / ſoo veroverde ſy daer door veel vyanden / principalijck van alle de Hovelinghen / dien de voorighe Spaenſche Coninginne ende haer dochter toeghedaen waren gheweeſt. Deſe hebben ſecretelijcken oorſake geſocht om haer te verdrucken / principalijck als ſy ſaghen dat des Coninghs hittighſte liefde over begoſt te gaen / ende dat hy een jonghe Jofvrouwe Jana Seymers begonde te beſinnen : ſoo hebben ſy over ſulcx den Coningh in een jaloerſheyt ghebrocht / midts de groote vrijheyt ende familiariteyt / die onbedachtelijck deſe Coninginne ghebruyckte met haren eyghen broeder ende ſommighe anderen: Waer door ſylieden den Coningh ſoo ſeer hebben ontſtelt / ende van haer vervreemt / dat ſy deſe ongheluckighe Coninginne daer over haer proces ghemaeckt / ende ten leſten oock ter doot ghebracht hebben / tot haren grooten onſchuldt / als uyt het naevolghende verhael verſtaen ſal connen worden / t'welck wy ghetrocken hebben uyt ſekere Rijme / gheſchreven by een Franſoys Edelman / Antoni de Criſpin / Heere de Miherve / die ten ſelven tijde in Enghelandt was / ende in den Jare 1536. de voorſchreven gheſchiedeniſſen gheſien / ghehoort / ende de ſelve onpartijdigh by zijne voorſz. Rijmen beſchreven heeft.

Hiſtorie eñ doot van de Coninginne Anna Bollain.

Deſen Edelman verhaelt / dat ſekerē Raedtſheere zijn ſuſter ſtrafte over haer lichtveerdicdicheyt die ſy te Hove mochte begaen hebben / de welcke (haer ontſchuldighende) ſeyde / dat de Coninghinne ſelve wel grooter lichtveerdicheyt ghebruyckte / acces ghevende verſcheyden Edelen hare familiaren op onbehoorlijcke ſtonden / daer onder ſy noemde des Coninginnes broeder Joris Heere van Rocheſort / de Heeren Norriſch / Weſton / Bruerton / ende eenen Edelman Marcus Smeton ghenaemt / zijnde een Muſicien / ende meer anderen / al Edelen van der Coninginne Camer. Daer by voegende / dat den voorſz. Marcus noch wel meer ſoude mogen ſeggen : Al t'welcke by des voorſz. Coninginnes vyanden den Coningh ten quaetſten overghedraghen zijnde / is hy daer door in groote jaloerſheyt ontſteken : ende alſoo op Meydagh 1536. een Tornoy-ſpel tot Grenewiche ghehouden werde / is den Coningh van daer vertrocken / ende heeft deſe bovenghenoemde Heeren doen vanghen : ende alſoo den Joncker Norriſch ſeer familiaer by den Coningh was / ſoo dede hy dien by hem brenghen / belovende ſoo hy wilde deſe beſchuldinghe over de Coninghinne vrywilligh voor hem bekennen / ſoo ſoude hy geen onghemack ofte ſchade aen lijf ofte goet lijden / noch in eenighe ghevanckeniſſe gaen : ende ter contrarien indien hy ſulcx niet en begheerde te bekennen / ende t'ſelve namaels hem overtuyght werde / ſoo ſoude hy zijn uyterſte onghenade ghevoelen : Norriſch antwoorde / liever te willen de doot ſterven / dan ſulcken onwaerheyt te belijden / ende dat ſulcken betichtinghe onwaerachtigh was / wilde hy gheerne met zijn wapenen houden ſtaende teghen elcken een : Hier over moeſte hy met de anderen in ghevanckeniſſe gaen : Ende des nachts daer aen werde de Coninghinne oock in den Thoren ghevoert.

Coninginne Anna gevāgen ende beſchuldight met diverſche Edelen.

De Edelen der Coninginne worden ter doot verweſen.

Ende daer en ontbraken geen vyanden / om haer proces te formeren tegen haer ende teghen deſe voorſz. Edelen/ de welcke over de voorſz. ſake ter doot verweſen werden/ ſonder eenighen raedt van vrienden ofte Advocaten te moghen ghebruycken / ende dat nae de ſtrenghe Wetten des Rijcx/ ten faveure van der Coningẽ jaloerſheyt ghemaeckt/ diſponerende conform het ſeggen van Iulius Cæſar, dat des Conings Wijf niet alleene vry van oneerbaerheyt ſal zijn/maer oock van alle ſuſpicie. Deſe voorſz. condemnatie was alleen ghefondeert op de confeſſie van den voornoemden Muſicien Marcus Smeton/ſeer gheſuſpecteert daer toe eerſt ghehuert te weſen/ die eenighe teeckenen / ſtreckende tot jalouſie/ mochte ghemerckt hebben / maer hy ſelfs worde oock ter doot verweſen teghen beloften / om dat hy ſulcke ſuſpicien anderen / eñ niet den Coningh verwittight hadde. Hier tegen gheallegeert zijnde / dat eene verboerde Getuyghe niet genoech was / om daer op ſoodanigen condemnatie te decreteren / ſoo werde daer op gheantwoordt/ t'ſelf de genoech te weſen in ſulckẽ ſake.

Daer nae is de Coninginne oock voor Recht in den Thoren ghebrocht/ de welcke ſiende datmen haer leven ſochte / was gheresolveert haer eere met manierlijckheyt ende modeſtie voor te ſtaen / om den Coningh (wiens naturel ſy wel kende) met haer ghewillighe ende ootmoedighe doot te vermorwen/ haer beyder dochter Elizabeth gonſtigh eñ goetwilligh te weſen/het welcke Godt in de ſelve dochter ende tegenwoordige Coninginne gheſegent heeft.

Coninginne Anna ſedige antwoordinghe voor Rechte.

Deſe Coninginne voor Recht verſchenen zijnde / ſonder hulpe van Advocaten/alleen verſelſchapt met haer Jonckvrouwen / ſoo werde ſy in eenen Stoel gheſet / ende alle de Heeren ghegroet hebbende met een blijde ende onverſchrickt ghelaet/ als of ſy noch Coninginne in ſtate gheweeſt ware/verantwoorde ſy haer met weynigh woordẽ/maer veel meer met manierlijcke weſelijckheyt/ ſo dat haer aenſichts gheſtalteniſſe haer meer ontſchuldighde/ dan de cracht van haer woordẽ: want ſy ſprack luttel/ maer wel ten propooſte / ſoo dat wie haer ſagh ende hoorde / haer oordeelde onſchuldigh/ ghelijck wy ſelve hebben hooren affirmeren van diverſche gheloofweerdighe Perſoonen/ dat de Magiſtraet van Londen / daer oock over gheroepen zijnde/ rapporteerden namaels aen haer vrienden/ dat ſy uyt de procedurẽ/ die tegen haer werden gehouden/ niet anders en conden mercken / dan datmen oorſake ſochte om haer wech te helpen. Over ſulcx deſe ongheluckige Coninginne belaſt zijnde haer Croone ende andere digniteyten af te ſtaen / heeft ſulcx ghewilligh ghedaen / doch altijt daer by blijvende / dat ſy noyt tegen den Coningh miſdaen hadde.

Coninginne Anna werdt ter doot verweſen.

Coninginne antwoorde op de ſententie des doots.

Daer nae verſtaen hebbende hare ſententie van onthalſt ofte verbrandt te worden / nae den wille des Conings/ en verſchrickte ſy daer over niet/maer haer handen nae den Hemel tot Godt uytſtreckende/ſeyde: O Vader ende Schepper/ die daer zijt den wegh/leven ende waerheyt/ghy weet dat ick deſe doot niet verdient en hebbe. Ende haer keerende tot de Rechters (daer onder mede was den Hertogh van Norfolck/haer Oom) ſeyde: Mijn Heeren / ick wil niet ſeggen dat u vonniſſe onwettelijck zy/noch preſumeren dat mijn opinie behoorde voor ulieder aller oordeel te gaen: want ick gheloove dat ghy ſuſpitieuſe eñ jaloerſche redenen/Wetten eñ oorſaken hebt / waeromme ghy my verweſen hebt / de welcke al andere moeten zijn dan ghylieden hier in't Rechte voortghebracht hebt / want ick van die beſchuldingẽ geheel onnooſel ben; ende ick en wil aen Godt daer over om geen vergiffeniſſe bidden/want ick altijt mijn Heere den Coningh een ghetrouw Wijf ghe weeſt hebbe/dan t'magh wel zijn dat ick hem ſulcken volcomen ootmoedicheyt in als niet beweſen hebbe / als zijn beleeftheyt tot mywaerts verdiende/eñ zijn vriendelijckheyt eñ eere my beweſen vereyſchte: doch bekenne wel / dat ick dickmael teghen hem fantaſien ghehadt hebbe van jalouſien/ in't welcke ick geerne bekenne / dat cracht eñ wijſheyt my ontbroken hebben/maer Godt weet het/ende is mijn ghetuyghe/ dat ick anders tegen hem niet miſdaẽ hebbe/ noch anders en ſal ic tot in de ure des doots niet bekennen: denckt niet dat ick dat ſegge om mijn leven te verlengen / want ick van Godt gheleert hebbe te ſterven / die my weder daer van can gheneſen/ende heeft mijn ghelooove door zijn ghenade gheſterckt: nochtans denckt niet dat ick ſoo opghetrocken ben in den Geeſt/ dat mijn eerbaerheyt my niet en ſoude ter hertẽ gaen / de welcke ick nu in mijn uyterſte cleyn achten mochte / ſoo ick de ſelve niet alle mijn leven bewaert hadde / als opt Coninginne ter Weerelt dede: maer ick wille dat deſe mijne leſte woorden nergens toe anders ſullen dienen / dan om mijn eerbaerheyt te verantwoorden.

Verãtwoort haer eere.

Ende aengaende mijnen Broeder ende de andere/die oock t'onrechte verweſen zijn/ende van alle eere berooft/ daer vooren ende om haer te verloſſen wilde ick gheerne duyſent dooden ſterven: maer ſiende dat het den Coningh alſoo belieft / ſal ick deſe doot ghewilligh ontfangen/ eñ henlieden in haer doot verſelſchappen / met dat betrouwen / van met henlieden in't eeuwigh leven in ruſte te leven: met andere heuſſche woorden meer: eñ ſo nam ſy beleefdelijcken afſcheyt.

Haer medelijden met haer broeder ende de ander Edelen.

Hier naer is Joris/Heere van Rochefort/haer broeder/ Norriſch/Weſton/Bruerton/eñ Marcus / ter doot ghebrocht / ende Rochefort op't Schavot comende / vermaende zijn mede-gheſellen tot een cloecke doot / ende ſeyde tot de omſtanders/ghecomen te weſen om daer te ſterven/ ſulcx als hem by den Coningh gheordonneert was/ biddende ende waerſchouwende eenen yeghelijcken/noch op Hof/Staten ofte Coningen/ te betrouwen / maer op Godt alleen: om zijn zonden hadde hy meerder ſtraffe verdient/maer by den Coningh niet/dien hy niet miſdaen hadde/nochtans badt hy Godt hem een langh goet leven te verleenen. Alſo ſtorven oock de anderen een onverdiende doot. Dan Marcus alleene ſeyde de doot wel verdient te hebben/ t'welc wel eenigh achterdencken gaf / nochtans ſonder redene oft fondament / midts dat hy veroordeelt was/ om dat hy t'ghene hy dochte te weten/anderen eñ niet den Coningh overgebrocht hadde/ maer achter rugghe ghelaſtert.

Rochefort/ Norriſch/ ende andere Edelen ghedoodt / loochenen de oorſaken.

Het werde de Coninginne gheſeyt / hoe haer broeder met de anderen vromelijck waren gheſtorven / ende haer onnooſelheyt tot den eynde met den bloede bezeghelt hadden / maer dat Marcus gheſeyt hadde de doot wel verdient te hebben: Waer op de Coninginne wat ontſtelt zijnde/ſeyde/heeft hy my dan niet voor zijn doot ontſchuldight van de open ſchande / die hy my aenghedaen heeft? Helaes! Ick vreeſe dat zijn ziele daeromme te lijdẽn hebben ſal/eñ gheſtraft worden om zyn valſche beſchuldinghe: maer mijn broeder ende d'andere/ twijffele ick niet / ſtaen nu voor het aenſchijn des grootẽ Conings/ daer ick die morgen verſelſchappen ſal.

Coninginne Anna Bolain onthalſt dẽ 19. Mey Anno 1536.

Den 19. Mey Anno 1536. werdt ſy gebrocht op die pleyne ofte plactſe in't Caſteel van Londen/ daer ſy een minlijck eñ blyde aenſicht toonde/ ſoo dat ſy noyt ſchoonder ofte vriendelijcker ghe-

1537.

gheſien was/ ende met haer oogen een yegelijck beweeghde/ ſeggende: Vrienden/ zijt niet droeve om mijn ſterven/ maer wilt my vergheven van herten/ dat ick tot elck eene niet altijt beweſen hebbe alle betamelijcke vriendelijckheyt/ die ick wel vermochte/ nae de macht eñ middel die ick wel hadde: om te verhalen die oorſaken waeromme ick ſterve/ en ſoude niet dienen noch voor ulieden noch voor my/ daeromme wil ick ſwijgen: dan die mijn ſtuck wil onderſoecken/ bidde ick daer van de beſte opinie te hebben/ want Godt den rechtveerdigen ende waerachtighen Rechter weet het al/ dien ick hertelijcken bidde/ te willen medelijden hebben over den genen die my ter doot gebrocht hebbẽ/ ick wil niemãt beſchuldigen: eñ als ick ſal doot weſen/ gedenct dat ick ulieden gerecommandeert hebbe uwen goeden Coningh/ in wien ick alle beleeftheyt ghevonden hebbe/ eñ veel goede gaven/ als vreeſe tot Goot/ ende liefde tot zijn Onderdanen/ met andere deuchden die ick nu naelate/ eñ dat ghylieden gheluckigh zijt ſoo u Godt dien lange behoudt/ daeromme bidt Godt voor zijn langh leven/ ende bidt met my dat hy mijn ziele wilt ontfanghen. Daer nae met hulpe van haer Jonckvrouwen/ ontdeckte ſy cloeckelijck haren hals/ dien ſy uytſtreckte/ ende werde met dẽ Sweerde van eenẽ Beul van Calis onthalſt.

Deſe onnooſele doot ende verſtandighe maniere van ſterven van deſe Coninginne/ heeft des Conings herte vermorwet/ ſoo dat hy zijn ende haer dochter/ de voorſz. Coninginne Elizabeth/ altoos Princelijck gheacht/ ghetracteert ende bemint heeft/ boven haer ſuſter Maria.

Nae deſe doot heeft den Coningh ſeer corts daer nae/ ende als Georgius Lilius ſchrijft/ ſ'anderdaeghs nae de executie ghetrouwt zijn derde Huyſvrouwe Janna Seymers/ die hem baerde den 4. October in't volgende Jaer 1537. zijnen ſone Eduard den VI. eñ ſterf van't baren. Den Coningh nu weder ſonder Wijf zijnde/ ſoo heeft zijnen principalẽ Raedtſheere Thomas Cromwel/ Grave van Eſſex/ hem gheraden/ nademale beyde den Paus eñ Keyſer hem te vreeſen ſtonden/ dat hy mede ſoude treden in't Smalcaldiſch Verbondt/ met de Proteſtantſche Vorſten van Duytſlandt/ ende om daer toe te gheraken/ heeft hy te weghe ghebrocht het Houwelijck met de Jonckvrouwe Anna van Cleve/ een ſuſter van de Keurvorſtinne van Saxen/ ende van den Vorſt Willem van Cleve.

Coningh Eduart den VI. geboren/ den 4. Octobris/ Anno 1537.

Coningh Henrick de VIII. trout Anna van Cleve/ om met dẽ Proteſtanten in Verbondt te comen.

Dit Houwelijck volbrocht weſende/ heeft hy deſe Coninginne/ muts dat ſy terſtont niet ſwãgher werde/ noch binnen het Jaer van hem ghedaen/ pretenderende dat een voorighe Houwelijcx Contract tuſſchen haer ende eenen anderen ſoude zijn ghemaeckt/ dan ten aenſiene van haer Vrienden gaf haer een Princelijck traictement ende Dowarye van twintigh duyſent guldens jaerlijcx: daerentuſſchen den Coningh gheſinnet hebbende een Nichte van den Hertogh van Norfolck/ Catharina Haward/ heeft die ſecretelijcken ghetrouwt: waer over zijnen trouwen Raedtſheer Cromwel om zijn leven quam/ zijnde ſulcx te weghe gebracht door zijn vyanden/ den voorſz. Biſſchop van Wincheſter ende anderen/ die hem aenſeyden eñ vraeghden wat dat hem dochte/ of den Coningh ſcheyde van de Coninghinne Anna van Cleef/ ende troude Catharina Haward? Daer op hy antwoorde/ hy wenſchte ſulcken Raedtghevers zijn poignaert in't herte/ met diergelijcke woorden meer: t'welcke uyt trouherticheyt geſproken eñ den Coningh ten quaetſten overghedragen/ den ſelven ſoo verſtoorde/ dat hy hem terſtont in den Thoren dede ghevanghen voeren/ alwaer ſeer ſommierlijck/ eñ gheduerende ſ'Conincx gramſchappe/ jegens hem gheprocedeert werdt/ ſoo dat binnen acht oft negen dagen hem zijn hooft werde afghehouwen/ daer over den Coningh terſtont groot leedtweſen creegh.

Scheydt daer van/ Anno 1540.

1542.

Cromwel onthalſt.

Ontrent een Jaer daer nae wert deſe Coninginne Catharina Haward oock beſchuldight van ontrouwe/ ende namentlijck dat ſy ſoude gheboeleert hebben met eenige Edelen/ als met eenen Durants ende Colpeper: waer over den ſelven Durants eñ de voorſz. Coninginne werden ter doot verweſen/ inſonderheyt om dat ſy te vooren een Contract van Houwelijcken t'ſamen gemaeckt hebbende/ dat niet den Coningh verwittight hadde/ voor eñ aleer datſe met den Coningh troude/ eñ dat daer door ſoude moghen de ſucceſſie van de Croone in twijffel ghebrocht worden/ ende was de tweede Coninginne die by onſe tijdẽ van Beuls handẽ onthalſt is geweeſt.

Catharina Haward de Coninginne wordt beſchuldight eñ onthalſt/ Anno 1542.

Nae deſe troude den Coningh zijn ſeſte ende leſte Wijf/ zijnde een Weduwe genaemt Catharina Parra/ die hem overleefde/ want hy ſterf Anno 1547. in't 38. Jaer zijns Rijcx: t'welcke ons goet ghedocht heeft van de ſaken van Enghelandt te verhalen/ om de waerheyt in't licht te brengen/ tegen het ſchrijven van vele qualijck gheinformeerde Hiſtorie-ſchrijvers/ eñ ſullen nu weder comen op de regeringe van de voorſchreven Coninginne Elizabeth.

Coningh Henrick de VIII. ſterft/ Anno 1547.

Deſe hebbende alle haer ende haer Moeders vyanden overleeft/ is tot de Croone ghecomen als ſy 25. Jaer oudt was/ een cloecke ſchoone Vrouwe/ eer langh dan middelbaer/ blont van hayre ende bruyn van oogen/ een gheleerde/ verſtandige ende welſprekende Princeſſe/ haer Latijn/ Italiaenſch/ Franſoys ſeer wel connende/ Griecx eñ Spaenſch wel verſtaende/ hebbende daerenboven noch de gavẽ van geſpraeckſaemheyt/ ſachtmoedicheyt/ goetdadicheyt ende ghestadicheyt/ die haren Vader meeſt ontbraken/ ende die de Weerelt materie ghegheven heeft om grooten lof van haer te ſpreken. Deſe Coninginne is van verſcheyden Princen verſocht gheweeſt ten Houwelijck/ als van Ericus Coningh van Zweden/ der Gotthen ende Wandalen/ die daer zijnen broeder Johan/ Hertogh van Finlandt/ (namaels Coningh) ſondt met grooten ſtate: Item/ van den Eertſhertogh Carel van Ooſtenrijck/ ſone Keyſers Maximiliaen: Item/ ooc van de Coningen ende broeders in Vranckrijck ende andere/ maer is onghehouwt ghebleven. Tot de Croone ghecomen zijnde/ heeft terſtont gheſocht haer bemint te maken van den volcke/ door gheſpraeckſaemheyt ende andere middelen. Sy heeft tot haer wijſe Raedtſheeren vercoren: onder andere maeckte ſy haren Secretaris den Heere Willem Cicil, dien ſy namaels Baron van Burgley creeerde ende Treſorier van't Rijck/ zijnde een wijs Man/ ervaren/ laboreus/ eñ van grooten beleyde/ die haer veel Jaren trouwelijck in haer ſwaerſte ſaken ghedient heeft.

Lof van de Coninginne Elizabeth van Enghelandt.

De Coninginne van Enghelandt wordt ten Houwelijck verſocht.

Sy heeft terſtont gheſchorſt alle vervolginge tegen die van de Religie: Nochtans geen exercitie der Catholijckſche Religie verboden/ maer een yeghelijck in de ſolemnele Sermoenen ende Predicatien (van haer coronatie ende anderen) doen vermanen tot vrede ende eenicheyt/ ende heeft haer Lants Staten ofte Parlament doen vergaderen/ de welcke haer weder opgedragen hebben het opperſte Regiment over den Gheeſtelijcken ſtaet. Daerentuſſchen quamen uyt Duytſlandt ende elders weder t'huys/ alle die ghevlucht waren om der ghereformeerde Religie

Enghelandt valt weder dẽ Paus af.

gie wille/ ende eenighe van dien Biſſchoppen ende Geeſtelijcke zijnde/op haer verſoeck werdt gheoorloft te prediken/ ende verſochten aen de Staten oft Parlement/dat den Kercken-dienſt ende bedieninghe der Sacramenten mochten wederomme herſtelt worden in Engelſcher tale/ als het was ten tijde Eduardi der Coninginne broeder/ aenbiedende met opentlijcke diſputatien te houden ſtaende/dat ſulcx na Gods bevel behoorde. Waerom ſy belaſte den Eertſ biſſchop van Jorck/Cancelier van den Lande/ ende Overſte van de Gheeſtelijcken (midts dat den Cardinael Polus aflijvigh was) de Gheeſtelijckheyt dat aen te gheven/ ſegghende/ dat het betaemt een yegelijck rekeninghe van zijn gheloove te gheven/ eñ principalijck om den volcke contentement de doen: Als den Eertſ biſſchop dit ſelve in haer Conſiſtorie vertoont hadde/ beſloten ſy/hoe ende op wat manieren ſy henlieden in deſen handel ſouden dragen/ ende reſolveerdē hare Majeſteyt aen te ſegghen/ dat ſy bereydt waren om de Roomſche Catholijckſche Religie te verantwoordē/hoewel nochtans haer Religie ſoo ghewis ende ſeker was/ datter geen teghenſeggen ofte diſputerē meer op en viel/ nochtans ſeyden ſy rekeninge van haer gheloove te willen geven: ende vercoren onder haer vijf Biſſchoppen/ ende vier Doctoren in de Godtheyt. De Catholijcken waren deſe: De Biſſchop van Wincheſter, de Biſſchop van Lichfeld, de Biſſchop van Cheſter, de Biſſchop van Carlile, de Biſſchop van Lincolne, Doctor Cole, Doctor Herpfelde, Doctor Langdal, Doctor Chedſey. Ende de Proteſtanten vercoren deſe: Doctor Scorie, die eertijts gheweeſt was Biſſchop van Chiceſter/ Doctor Coxe, Meeſter Whithead, Mr. Grindal, Mr. Horne, Mr. Doctor Sandes, Mr. Geſt, Mr. Aylmer, Mr. Iuel. Al gheleerde Mannen. Waer op de Coninghinne haren Raedt ende beyde de partijen reſolveerden/ dat deſe Conferentie ſoude gheſchieden opentlijck in de Kercke van Weſtmunſter/ voor den hooghen Raedt ende het gantſche Parlement/ ende ſouden beginnen den leſten Meerte Anno 1559. ende in Enghelſche ſprake/ op dat een yegelijck dat verſtaen mochte: Ende op dat het Parlement wat vruchtbaerlijcx daer op mochte beſluyten. Oock dat de Gheeſtelijckheyt als zijnde in ſtate/ſouden op de Propoſitien eerſt haer meyninghe verclaren in ſchrifte/ ende dan die d'ander partije overgheven. De Propo-
ſitien die ſy deden/ waren drij/ te weten: Dat
1. het tegen Gods woordt was ende de gewoonte
der ouder Kercken/ te ghebruycken onbekende
ſprake tot den volcke in de ghemeene ghebeden/
ende in de bedieninghe der Sacramenten. Ten
2. anderē/ dat elcke Kercke vermagh te ordinerē/
in te ſtellen ende te veranderē/Ceremonien ende
Kerckelijcke ghebruycken/ ſoo t'ſelfde tot ſtich-
3. tinghe ghedijet. Ten derden/dat het niet en can
bewesen worden by Gods woort/ dat de Miſſe
is een Offerhande ofte Sacrificie propiciatore,
voor levende ende doode.

Diſputatie in Engelant tuſſchen gheleerde in Religie/ Anno 1559.

Als nu den leſten Meert beyde de partijen in't midden van de groote Kercke van Weſtmunſter vergadert waren/ in de tegenwoordicheyt van het Parlement/ eñ den Raedt der Coninginne/ die daer preſideerden/ waer onder ooc was den Cancelier ende Eertſ biſſchop van Jorck. Soo werdt den Catholijcken ghevraeght nae het ſchrift/dat ſy ſouden overleveren: Waer op den Biſſchop van Wincheſter een van de diſputanten antwoorde/ dat ſy't qualijck verſtaen hadden/ niet meenende dat ſy haer redenen ſchriftelijck ſouden moeten overleveren/ ende uyt leſen/ maer dat ſy ghereet waren mondelijcken haer ſtuck te houden ſtaende/ ende te diſputeren. Als nu haer gheſchrifte niet ghereet en was/t'welck de Coninginne ende den Raedt vreemdt docht/ eñ dat die ordere ſoude ghebroken worden/ daer nochtans in't beſluyt geallegeert was de woorden van den Apoſtel/ Te ſtrijden met woorden en profiteert niet, &c. Soo ſeyden ſy/datſe de ordinantie qualijck verſtaen hadden/ eñ beloofdē tegen de naeſte reyſe haer meeninghe in ſchrifte te brenghen/ ende te leveren ſonder falen. Soo lietmenſe voortvaren/eñ ſy ordineerden Doctor Cole de eerſte Propoſitie van harent weghen te verantwoorden/ t'welck hy dede/ doende veel bewijſ-redenen/ ende leſende veel paſſagien ende authoriteyten/ altemets wat gheholpen zijnde van zijn medegeſellen. Als hy nu zijn reden gheeyndight hadde/ werdt haer van den Coninghlijcken Raedt ghevraeght/ of yemandt van harent wegen daer yet meer toe ofte van te ſeggen hadde? Soo werdt daer op geantwoordt/neen. Doe werdt de Ghereformeerde oock gheoorloft haer meeninghe te ſpreken/het welcke ſy deden/ nae de ordene die daer van beſloten was/ ende gaven haer redene in gheſchrifte over: Welck gheſchrifte (nae dat ſy Godt almachtigh overluyt met een ootmoedigh ghebedt om de gave zijns Heyligen Gheeſts aengheroepen hadden/ oock proteſterende te ſtaen tot de leeringhe van de ware Catholijcke Kercke/ die op de gantſche H. Schriftuere ende leeringhe der Propheten eñ Apoſtelen ghegrondet is) dat by eenen van den haren/ ghenaemt Meeſter Robbert Horne/duydelijck gheleſen werdt. Als dat nu gheeyndight was/ ende den toehoeders aenghenaem ſcheen te weſen/ ſoo ſeyden ſommige Biſſchoppen/ dat ſy daer noch meer op te ſeggen hadden/ t'welck contrarie was van t'gene dat ſy terſtont daer te vooren gheſeyt hadden: Waer in ſy grootelijcx beriſpt waren/om dat ſy niet by haer woordt en bleven. Ende op dat alle voorder verſuymingen van de beſloten ordere in deſe t'ſamenſprekinghe gheweert mochten worden/ eñ dat ſy oock ſouden moghen ghehoort worden in't ghene dat ſy noch te ſeggen hadden: So werdter by den Coninghlijcken Raedt gheordineert/ met conſent van beyde de partijen/in volle audiente van menighe duyſent aenhoorders/dat de Biſſchoppen ofte Roomſche Catholijcken ſouden op den naeſten Maendagh/weſende den derden April/hare meeningen ende redenen in gheſchrifte brengen/ op het tweede punct/ende ſoo ſy conden/oock op het derde/ ende ſouden dat eerſt uytleſen/ eñ nae haer ſouden de andere oock hare redenen leſen/ ende de ſelve daer na malcanderen over leveren. Ende voorder ſouden de Biſſchoppen niet alleen dat in gheſchrifte vervatten t'ghene dat Doctor Cole van harent wegen daer uytgeſproken hadde/ maer oock al dat ſy op de eerſte Propoſitie noch ſouden mogen hebben te dencken/ ofte weten toe te ſegghen/ ſoo haeſt als het moghelijck ſoude weſen/eñ dat ſouden ſy ſeynden tot de Gereformeerde partije/ van de welcke ſy alſdan oock daer teghen ſouden ontfanghen in ſchrifte t'ghene dat Meeſter Horne dien dagh voor haer gheleſen hadde. Den ſelven Maendagh ofte derden April ſoude gheordineert worden wat dagh ſy haer replicke oft antwoorde op de eerſte Propoſitie ſouden exhiberen ofte overleveren. Hier toe conſenteerden beyde de partijen.

Ende alſo is de vergaderinghe minnelijck eñ ſtille gheſcheyden/ ende een yeghelijcken achtede dien wegh den beſten ende ſtichtelijckſten te weſen/ om malcanderen met de meeſte vrucht beſt te verſtaen.

Des Maendaeghs/ den derden April/waren

de toehoorders/ midtſgaders beyde de partijen/ weder vergadert ter geſetter tijdt/ ure eñ plaetſe: Alwaer den Biſſchop van Wincheſter ende zijn medegheſellen/ ende principalijck den Biſſchop van Lincoln/ weygherden over te leveren ofte te leſen t'ghene dat ſy hadden reede ghemaeckt voor antwoorde op de tweede aſſertie ofte puncten/ nae de voorſz. ordere/ welcke nochtans ſoo beſloten ende oock by haer ſelven voor goet ghevonden was. De oorſaken waeromme ſy dat weygerden/ en werden daer niet expreſſelijcken uytgheſproken/ dan dat het ſcheen als of ſy niet en wilden in twijfel brengē t'gene dat de Roomſche Kercke voor goet eñ gereſolveert houdt/ ofte moeſten daer vooren eerſt conſent van dē Paus toe hebben. Op dit weygheren van haer/ heeft den Raedtſheer Sire Nicolaes Bacon/ een bewaerder van den grooten Seghel van Enghelandt/ aen haer met alle vriendelijckheyt ende ſoete woorden verſocht/ dat ſy de voorgenomen ordere volghen ſouden/ die by haer ſelven goet ghevonden was. Maer als hy daer mede niet verwervē en conde/ ſo heeft hy het met ernſtiger woorden verſocht/ Als dat het haer allen een groote ſchāde ware/ ſo ſy/ die de authoriteyt der plaetſe/ ende de audientie/ oock haer eygen eere/ ende het credit van haer eygen ſake/ niet aen en ſagen/ uyterlijcken weygerden dat te doen. Ten leſten zijnde een yeghelijck byſonder by namen ghevraeght/ om haer meeninge ende goetduncken van de ſake te ſegghen/ hebben ſy t'ſelve toegheſtemt/ ende uytdruckelijck gheweygert haer ſchriften te leſen ende over te leveren/ behalven den Abt van Weſtmunſter/ D. Fecknam alleen/ die de authoriteyt van de Majeſteyt ende van de vergaderinghe meer reſpecteerde dan eenighe van hen allen: De eene ghebruyckte meer ernſt dan d'ander/ eenighe meer onbeleeftheyt. Waer door ghevende ſoodanigen quaden exempel van diſordre/ hartneckicheyt/ ende eyghen wille/ in ſoodanighe ſolemnele vergaderinghe van twee Staten des Coninghrijcx/ des Edeldoms ende des volcx/ ende des hoogen eerweerdigen ſecreten Raedt van de Majeſteyt/ ſoo is de vergaderinghe op ghebroken/ eñ der Coninginne goede meyninghe ghefruſtreert. Het oordeel daer van werdt des Lants Staten ofte Parlement overghegheven.

De Catholijcke geleerde in Engelant weygeren te diſputeren/ om haer Religie in geen twijfel te brengē.

De Coninginne dat verhoort hebbende/ heeft de Biſſchoppen van Wincheſter ende Lincoln nae de ghevangeniſſe doen voeren/ om datſe ſoo opſtinatelijck veracht haddē de authoriteyt van ſulcken ghemeen beſluyt ende reſolutie/ ende ſoo ſchandelijck ende opentlijck afghegaen hadden haer eyghen ordre/ principalijck Lincoln/ die meer verſmaetheyt toonde dan de andere. De reſte werden oock belaſt ende bevolen haer daghelijcx perſoonlijck te vertoonen voor den hoogen Raedt/ ende van der Stadt Londen ende Weſtmunſter niet te vertrecken/ tot dat voorder ghelet ſoude worden op hare onghehoorſaemheyt ende verſmaetheyt/ behalven den Abt van Weſtmunſter/ daer niet toegheſeyt en werdt.

Dit hebben wy goet ghedocht wat in't lange te verhalen nae de waerheyt/ ghelijck ſulcx doen oock aldaer in druck was uyt ghegaen/ als een ſtuck daer Enghelandt veel aen ghelegen was/ midts dat daer door de Roomſche Catholijcke Religie van daer wederomme verbannen wert/ die den Coningh Philips eñ Coninginne Maria met ſoo vele moeyte tot haerder grooter glorie inghebrocht hadden: Want de Staten ofte Parlament aldaer door deſe proceduere beweeght werden anderwerf alle de Ordinantien/ Statuyten eñ Wetten in crachte te ſtellen/ aengaende de Religie/ die daer in weſen ende crachte waren ten tyde van den Coningh Eduart dē ſeſten: Brekende die/ die den Coningh ende Coninginne onlangs ter contrarie gemaeckt hadden. Alſo veranderde Enghelandt ende Yrlandt weder de Religie/ dat namaels eenen grooten haet der Spaengiaerden tegen Engelandt veroorſaeckt heeft. Ende alſo moeſte den Coningh Philips Enghelandt mede gheheel verlaten/ ſonder eenigh ghenict van goederen/ meubelen/ ofte renten/ volgende t'Contract.

Veranderinghe van Religie in Enghelant/ Anno 1558.

Helionora eñ Maria Coninginne doot/ Anno 1558.

In dit Jaer 1558. zijn oock in Spaengien ghestorven de Coninginne Helionora/ Douwagiere van Vranckrijck ende Portugael/ den eerſten Februarij/ ende Maria de Coninginne van Hongarien/ den 18. October/ die eertijts Gouvernante in de Nederlanden geweeſt was/ ende die de ſelve Landen ſeer beminde/ die ghenoech onwilligh nae Spaengien reyſde/ maer willigh was om haren broeder den Keyſer te ghelieven/ die ſorghde dat ſy in Nederlandt te veel gebodts ſoude willen tot haer nemen/ dat den Coningh ſoude mogen miſhagen/ daer die ſeer toe ſtoockten/ die onder den Coningh eenigh Regiment ſochten/ om geen beriſpers te hebben.

Keyſer Carolus de vijfde doot/ Anno 1558.

Ende den Keyſer Carolus de vijf de is oock geſtorven in Caſtilien/ in't Convent van S. Juſti/ op ſinte Mattheus dagh/ den 21. September/ Anno 1558. door een heete Cortſe/ in't 58. Jaer zijns ouderdoms/ hebbende 36. Jaer het Keyſerrijck beſeten/ eñ wel 40. Jaren zijn ander Coninghrijcken. Sommighe ſchrijven/ dat hy op zijn doot-bedde (door de vermaninghe die hem ghedaen was by den Eertſbiſſchop van Toledo/ ofte door dat hy eertijts in Duytſlandt ghehoort hadde) bekende/ dat hy alleenlijck zijn ſalicheyt verwachte door de verdienſte Chriſti Jeſu/ ende nergens in elders eenige andere hope hadde/ nae de opinie van de Ghereformeerde.

Ghedaente ende weſen van den Keyſer Carolus 5.

Keyſer Carel was een Man van middelbare ſtature/ van leden alomme ſeer wel gheproportioneert eñ wel gheſtelt/ wit van vleeſche/ hoogh van voorhoofde/ vriendelijck van gheſichte/ de ooghen nae bruynte treckende/ den neuſe wat hooghe aquilin/ den mondt wat gapende/ dat hebbende van de Borgoenſche Vorſtē ende Coningen van Vranckrijck/ hadde een fraey kinne wel gebaert/ hayr ende baert geel-bruyn/ cloeck te voete ende wel te Peerde/ ghemeen ende gheſpraeckſaem/ veelderhande talen ſprekende/ in zijn jonckheyt gheſont ghenoech/ van complexie ſanguin/ de welcke vermengt met melancholis bloedt/ maeckte hem vernuſtigh ende verſtandigh/ maer ſteedts ſuſpicieus eñ vaſthoudende/ ende in zijnen ouderdom ſoute flegmaticque humeuren hem in de gewrichten vallende/ veroorſaeckte hem het Flercijn/ de welcke humeuren het bloedt ende colera ſoo tempereerde/ dat hy zijn gramſchappe ende haeſticheyt conde temmen ende dwingen. Hy was voorwaer een Religieus/ devotigh/ machtigh/ cloeck/ ſachtmoedigh/ ſterckmoedigh/ eñ hooghmoedigh Vorſt/ van grooter ervarentheyt/ eñ gheluckigh/ maer dat hy wat te eygenſinnigh was. Hy vercreegh tot zijn verſtorven Heerlijckheden/ volcomelijcken het Hertoghdom van Geldre/ t'Graeffſchap van Zutphen/ het ſticht van Wtrecht/ ende de Landen van Overijſſel/ de Heerlijckheyt van Groeningen/ de ſtadt van Camerijck/ ende het Graeffſchap van Linghen/ alle in Nederlandt gheleghen: Heeft het Graeffſchap van Vlaenderen/ ende d'ander Provincien/ die noch eenige erkenteniſſen aen de Croone van Vranckrijck ſchuldigh waren/ daer van bevrijdt voor eeuwelijck by Contracte. Voorder het Coninghrijck

Lof deughde victorien/ oock tegenſpoet van de Keyſer Carolus/ ende wat erven hy ghelaten heeft.

rijck van Thunes/ de Landen in America/ oock Napels/ Sicilien ende Milanen/ hem verſekert ende ghewonnen. Sijn Krijghſvolck namen Roomen. Hy creegh ghevangen den Paus Clement de 7. den Coningh van Vranckrijck/ den Coningh van Navarra/ ende de Keurvorſt van Saxen: De Hertogh van Cleve/ eñ de Landtgrave van Heſſen/ ende andere deden hem voetval. In zijn leſte Jaren en wilde hem het gheluck alſo niet mede/ door opſtinaetheyt/ quaden raedt/ ende ſtrengh voornemen. Den Landtgrave ghevangen houdende/ werdt hy by den Keurvorſt Mauritz van Saxen eñ andere Vorſten/ die een Verbondt met den Coningh van Vranckrijck maeckten/ gedwongen niet alleene den Landtgrave los te latẽ/ maer ooc de vruchten van zijn victorien in Duytſlandt te verlieſen/ alſo vele Hiſtorien dat ghenoech vermelden. Hy liet achter/ van Iſabella van Portugael/ den Coningh Philips zijnen eenigen ſone/ Maria de Huyſvrouwe van Keyſer Maximiliaen/ ende Johanna de Princeſſe vã Portugael/ met meer natuerlijcke kinderen ofte baſtaerden/ als Don Jan van Ooſtenrijck/ ende Margareta de Hertoginne van Parma. Alſoo verloor Coningh Philips in een Jaer zijnen Vader/ zijn Huyſvrouwe/ ende zijn twee Moeyen. In December dede hy de uytvaerden doen tot Bruſſel/ boven al een ſeer eerlijcke ende triumphante over den Keyſer zijnen Vader/ met een Victorieſchip/ wapenen/ ſtandaerden/ banieren/ van alle zijn Heerlijckheden verciert/ welcke ſeer triumphantelijck ghevoert ende ghedraghen werden.

Twee Coninghen in Denemercken ſtorven.

In Denemercken ſtorven ontrent deſen tijdt twee Coningen/ te weten/ Criſtianus den regerenden Coningh/ ende Criſtiernus/ die 22. Jaren ghevangen gheleghen hadde om zijn tyrannije/ die hy over zijn Onderdanen ghebruyckt hadde/ zijnde nochtans een machtigh Coningh van dry Coninghrijcken/ te weten/ Denemercken/ Sweden ende Noorweghen. Hy quam in ſulcken haet/ dat hy van den volcke verlaten werdt/ die een ander Coningh coſen/ ende hebben hem ten leſten/ Anno 1532. als hy met Heyrcracht/ ende behulp van den Keyſer/ Denemercken weder meende te vercrijgen/ verſtroyt/ gheſlagen ende gevangen: Een wonderlijck werck ende ſtraffe Gods/ teghen de onbarmhertigheyt ende tyrannije/ oock een notabel Exempel voor onſe tijden. Hy werdt van den Coningh Chriſtiaen rechts voor zijn doot ſeer beleefdelijcken beſocht/ ende vergaven alle ongelijckheden d'een den anderen ſeer goedertierlijcken. Deſen Chriſtiernus hadde te Houwelijcken (als gheſeyt is) de ſuſter van den Keyſer Carel/ Iſabella/ by de welcke hy kinderen hadde/ namelijck eenen ſone die in Nederlandt gheſtorven is/ op de ſelve tijdt doe de Vader ghevangen worde/ eñ twee dochters/ d'een Paltſgravinne/ d'ander ghenaemt Chriſtiana/ welcke Hertoginne van Lothringen werdt/ ende nu Anno 1558. middelde den Pays met Vranckrijck/ wiens ſone/ Hertogh van Lothringhen/ trouwde de tweede dochter van Vranckrijck/ Claudia/ den naeſten Januarij.

Handelinge vã vrede tot Cambreſis.

Alſo gheſeyt is/ ſoo verachterde de doot van de Coninginne van Enghelandt den Pays ſeer tuſſchen de Coningen. Maer in Februario zijn weder de boven-genoemde Commiſſariſen van beyde ſijden vergadert in't Caſteel van Cambreſis: Alwaer oock quamen de Geſanten van de Coninginne Elizabeth van Enghelandt/ namelijck den Biſſchop van Ely/ eñ Milord Haward/ Baron van Effingen/ met Doctor Wotton/ den Diaken van Cantelbergh. Van den Hertogh van Savoyen wegen/ waren daer ooc twee Gedeputeerde: oock niet alle deſe de voorghenoemde Hertoginne/ Dowaigiere van Lothringhen/ als Middelerſſe/ met haren Sone. Nae eeniger weken handelinge zijn ſy ten leſten ſoo verre gecomen/ datter niet en ſcheen te reſteren/ dan dat de Enghelſche Calis wilden weder hebben/ in het welcke Coningh Philippus haer wilde te vreden gheſtelt hebben/ ofte anders en wilde hy geenen Pays accepteren/ om dat het by zijn oorſake ende in zijn oorloge verloren was gheweeſt: maer alſo de Franſoyſen wel dorſten ſtoutelijck allegeren/ dat de Coninginne geen wettelijcke Coninghinne ware/ maer wel de Schotſche Coninginne/ als haer toecomende van weghen haer Grootmoeder/ de oudtſte ſuſter van Coningh Henrick de achtſte/ die nu getrouwt hadde haren Dolphijn van Vranckrijck/ alſoo affirmerende/ ſy daer gheen ſpreken in hadde/ etc. Soo heeft d'Engelſche Coninghinne alderhande achterdencken ghecreghen/ of deſen Pays een fondament mochte weſen van een Conſpiratie teghen haer/ ſtreckende om haer te dwinghen tot onderhouden van de Catholijckſche Roomſche Religie/ die ſy nu in haer Rijcke begonſte te veranderen/ tot nadeele van de eere eñ glorie van Coningh Philips/ waeromme heeft beſt gedocht haer te verſekeren van een ſecrete Vrientſchap met Vranckrijck/ waer toe van wederſijden behoudelijck ghebruyckt werdt een Florentijns Edelman/ genaemt Guido Cavalcanti/ by wiens middel mede ten leſten een Accoort gheſloten heeft in't Caſteel van Cambreſis/ den 2. April 1559. Eñ midts langhe daer op ſtondt/ dat Calis ghediſmanteleert ſoude moeten over ghegheven worden/ ſoo iſt Accoort ghemaeckt/ dat Calis ende het Landtgraefſchap van Oyen ſoude 8. Jaren in handen van de Franſoyſen blijven/ ende werden dan weder gheven ſonder yet af te breken/ ende dat met alle zijn toebehooren/ maer eenlijck verſien met 16. ſtucken metalen geſchut van alderhande grootte/ tot verſekeringe ſoudẽ 6. ofte 7. ſuffiſante Cooplieden tot Borghe ſtellen/ voor de ſumme van vijf hondert duyſent Croonen/ ende tot der tijdt toe (om uytſtel des Vreden te weeren) dat deſe Cooplieden gevangen ende bewillight ſouden worden/ ſouden vijf Franſche Edele/ als Oſtagiers ofte Gijſelers/ in handen van de Coninginne gheſtelt worden/ die ſy ſoude moghen alle 5. Maenden veranderen/ etc. Dan alſo dit Contract vervatte veel ſaken van Schotlant/ die Schotſche Coninginne op haer nemende den Tijtel ende Wapenen van Enghelandt ende Yrlandt/ daer dat namaels om gheſtreden werdt/ ſo zijn de ſelfde Oſtagiers eenſdeels ontloopen/ eñ andere by nieuwe Contract los geworden ende ontſlagen/ eñ de Franſoyſen hebben Calis behouden.

Coninginne van Enghelant maeckt vrede ſonder Calis met Vranckrijck/ den 2. April/ Anno 1559.

Tuſſchen Spaengien ende Vranckrijck werdt vrede getreft den 3. April/ Anno 1559.

Als nu de Coninginne van Enghelandt te vreden gheſtelt was/ ſoo is den Pays tuſſchen de Coninghen ende Landen te Cambreſis beſloten gheweeſt/ den derden April Anno 1559. ende den vijf den April te Bruſſel afgheleſen. De oude queſtien/ die over 25. Jaren gheweeſt waren/ werden gheheel over beyde ſijden uytgheſloten/ als de Souvereynite die Vranckrijck pretenderende over Vlaenderen/ Artoys/ Rijſſel/ Douway/ Dornick/ het Coninghrijck van Napels/ ende het Hertoghdom van Milanen/ etc. Ende des Conings pretenſien van Borgongien/ Provence/ de Steden op de Riviere de Somme/ ende het Graefſchap van Bollonoys.

De principaelſte Artijckelen van den Vrede/ waren deſe/ refererende den Leſer tot verſcheyden Hiſtorien/ daer ſy te leſen zijn/ ons Werck maer Memorien zijnde.

Principaelſte Artijckelē vā dē Pays/ Anno 1559. Datter eenen goeden Vrede ſoude weſen tuſſchen de Coningen / hare kinderen ende onderdanē / die de een in des anders Landen vry ſouden moghen reyſen / varen ende handelen. Alle rechten van repreſalie ſouden wechghenomen zijn. Alle Privilegien beveſtight / ende een yeghelijck in zijne goeden wederomme herſtelt.

Dat al de oude Tractaten ende Verbondteniſſen ſouden beveſtight zijn / ſoo vele als dit Tractaet toeliete.

Dat beyde de Coningen ſouden met vlijt vorderen ende handthaven de Heylige Catholijcke Roomſche Kercke ende Religie / ende arbeyden dat het Concilium generael mochte ghehouden worden.

De Coningh van Spaengien ſal weder gheven S. Quinten/ Han ende Chaſtelet. De Coningh van Vranckrijck Theonville ofte Dietenhove / Marienborgh / Ivois / Damulliers ende Montmedi : Ende ſulcx als ſy d'een van d'ander ghenomen hebben / ſonder de fortificatie te breken / ende een yeghelijck ſal zijn gheſchut ende munitie daer weder uyt moghen nemen.

Terrowane ſal weder ghegheven worden ſonder Mueren ſoo het is / ende Yvois van d'ander ſijde ſal oock afgebroken worden / ende en ſullen niet weder ſterck ghemaeckt moghen worden/noch op duyſent ſchreden nae geen Fortereſſe ghebouwt mogen worden.

Heſdin ende zijn Landtdouwe/ als oudt Patrimonium van den Coningh van Spaengien/ ſal hem blijven/ ende Vranckrijck afſtaende by alle pretenſien. Veel queſtien van Landtſcheydinghe van Borgongien/ Artoys/ etc. worden gheſtelt in't ſegghen van Commiſſariſen van beyde ſijden / met andere dierghelijcke ſwaricheden.

Den Coningh van Spaengien ſal t'Graeſſchap van Charloys weder hebben.

Artijckelen van Vrede. Wat beyde de Coninghen beſitten in Montferrat/ ſal den Hertogh van Mantua weder gegheven worden / oock Boullion den Biſſchop van Luyck/het Eylandt Corſica den Genevoyſen/ Valencen in't Hertoghdom van Milanen/ den Coningh van Spaengien.

Ende gelijck eerſt beſproken was / het Houwelijck van de oudtſte dochter Iſabella van Vrancrijck met den Prince Carel van Spaengien / ſoo iſt om voorder vriendtſchappe ende eenicheyt te beveſtigen beſlotē/dat den Coningh van Spaengien ſelve haer trouwen ſoude (die nu Weduwer was) met een gifte van vier hondert duyſent Croonen / midts haer Douwarie bewijſende van 50. duyſent Croonen / ende ſoo hy eerſt ſtorve / een derde van de 400. duyſent Croonen weder te gheven.

Den Hertogh van Savoyen ſal trouwen met Vrouwe Margareta/ des Conings vā Vrancrijcx ſuſter / met een gifte van dry hondert duyſent Croonē/ boven het Hertoghdom van Berry/ daer van ſy de vruchten haer leven lang ſoude ghenieten.

Vranckrijck ſal oock den Hertogh reſtitueren alle het Landt dat hy van hem beſit / behalven Thurin/ Pignoral/ Chyras/ Quer / de nieuwe ſtadt Aſti / de welcke hy noch ſoude behouden voor dry Jaren/tot dat by vonniſſe mochte uytgheſproken worden over ſulcke Actien als hy daer van pretendeert.

Den Hertogh van Savoyen ſal blijven aen beyde ſijden neutrael/ dat is/ onpartijdigh.

Den Coningh van Spaengien ſal behouden Aſt eñ Verceiles/tot dat dē Coningh van Vranckrijck de voorſz. vijf Steden van Piemont overlevert. Die eerſt ſoude overleveren/ ſal van den anderen kieſen vier Perſoonen tot Gijſelaers/ ende ſal die behouden tot dat den anderen oock ſal vollevert hebben: Ende dit ſal gheſchieden binnen den tijdt van twee maenden.

Elcken Coningh verbingh in deſe Tractaten van Pays zijn vrienden / als omligghende Princen/Potentaten ende Landen.

Deſen Vrede ſoude oock gheſtaden met alle zijn Artijckelen den Dolphijn van Vranckrijck/ ende den Prince Don Carlo van Spaengien / deſgelijcx de Staten van Vranckrijck ende Nederlant/ behalvē dat den Coningh van Spaengien niet en wilde begrepen hebben de Graven van Ooſtvrieſlandt ende Emden / t'zy ter cauſe van Actien gepretendeert / ofte om de ghereformeerde Religie.

Alle goederen ter Vaſſalen van wederſijden ſouden worden ghereſtitueert : onder anderen / aen Willem / den Prince van Orangien / ſal volcomelijck in zijn Prinsſchap van Orangien gheſtelt worden / volghende het Contract van Anno 1551. oock in zijn goederen van Dolphijne de Verpiere / Treſlups / Monbriſon / Curbye/ Parriere / Novoys / Cap / Sanxcy / Vayrinne/Beaurepayr ende Anxonne/ ſal hem oock ſien goet recht te adminiſtreren over zijn pretenſien op't Graefſchap van Eſcampes/Tonnerre ende Chavry/ met de 4. Baronnijen/etc. Alſoo oock den Hertogh van Arſchot / de Grave van Egmont/ende andere/ als te leſen is.

Het Baliage van Heſdin ſoude blijven aen Coningh Philips / t'Graefſchap van S. Pol ſoude blijven aen Madamme de Touteville / Hertoginne van Longeville / behalven t'goet recht van beyde de Coningen : de Souverayniteyt aen Coningh van Spaengien blijvende.

Tot voldoeninge van de leveringhe heeft den Coningh van Vranckrijck ghecoren d'eerſte te weſen/ kieſende tot Oſtagiers den Hertogh van Alba/ den Hertogh van Arcos/ den Prince van Orangien / ende den Grave van Egmont / die nae Vranckrijck trocken.

Deſen Vrede werdt beſloten te Cambreſis / den 3. April / eñ onderteeckent van de Commiſſariſen vooren genoemt/als Hertogh van Alba/ Prince van Orangien/ Prince de Melito/Antonio Perenot/ Preſident Viglius: Van d'ander ſijde den Cardinael van Loreynen/ den Conſtabel Montmorency / Mariſchalck van S. Andries/ Morvillers/ eñ Anbaſkima Secretaris.

In deſen Pays werdt by den Franſoyſen / ſo aen den Coningh van Spaengien / als aen den Hertogh van Savoyen / 198. ſoo Steden als Caſteelen ende Sterckten/ die met Garniſoenen waren bewaert geweeſt / over ghelevert/ ſoo dat den Heere van Mouluck Mariſchal van Vranckrijck ſchrijft/ dat dien Vrede was den ongheluckighſten ende ſchandelijckſten Pays/ die Vranckrijck opt maken conde.

Is te noteren / dat deſe Iſabella / de oudtſte dochter van den Coningh Henrick van Vranckrijck/ was te vooren tot Angiers/ den 19. Julij Anno 1551. ten Houwelijcke toegeſeyt ende belooft aen den Coningh Eduart den 6. Coningh van Enghelandt / die nu gheſtorven was / ende was met conditie / dat als ſy ſoude 12. Jaren oudt weſen / binnen de Maendt daer nae ſoude den Coningh in Enghelandt t'huys ghevoert worden/ om opentlijck in de Kercke van den Coningh ghetrouwt te worden/ op verbeurte van wederſijden van 50. duyſent Croonen/ met een dote van 200. duyſent Croonen: dies haer was voor Douwarie beſproken/ ſoo ſy overleefde/ de ghewoonlijcke Douwarie van de Coninginnen van Enghelandt/ te weten/ 20. duyſent Nobels ofte 10. duyſent Marck/ zijn 6666. ponden/ 13. ß. 4. δ. ſterlincx gheldt/ Jaerlijcx haer leven lang/ ende ſoo den Coningh Eduart haer overleefde/ ſoude behouden alle haer ontfangen dote.

Triumphe over dē Vrede t'Antwerpen in April/ Anno 1559.

Deſe Vrede verblijde veel Menſchen/ als het wel reden was/ ende alle de Landen door werden groote feeſten bedreven/ ſonderlinge tot Antwerpen/ daer men van den neghenden tot den achthienden April ghevíert heeft/ alle de Stadt door met groote vyeren/ t'gheſchut af te ſchieten/ ende vyer-pijlen/ batementen/ factien/ alle de Stadt door. Den hoogen Thoren van de Lieve Vrouwen Kercke is met drie hondert brandende Lanternen tot in't opperſte ghelit behangen gheweeſt. Alle de Natien daer reſiderende/ als Florentijnen/ Genevoyſen/ Lucoyſen/ Duytſche/ Ooſterlingen/ Spaengiaerden ende Enghelſche: deſe hebben vele triumphale boghen/ ſtatuen/ Caſteelen/ ende alderhande ſoorten van vyeringhen ende vyerwercken opgherecht: Lieten den Wijn loopen/ hebben heele Oſſen ghebraden/ lieten Verckenen by verblinde gewapende lieden doot ſmijten/ groote maſten opgerecht/ die gheſmeert waren/ ende coſtelijcke prijſen daer boven op gheſtelt/ voor dieſe conden afhalen: oock prijſen voor Vrouwen die ſterckſte loopen conden. Ende dit elck om het beſte ende ſchoonſte.

Tot voldoeninge van den Tractate van Payſe/ heeft den Coningh van Spaengien met volle macht den Hertogh van Alba ende andere laſt ghegheven/ tot Parijs de Ceremonien van den ondertrouwe in zijnen naem met de dochter van Vranckrijck te volcomen. Alſo trock oock derwaerts met groote ſtate den Hertogh van Savoyen/ om te trouwen des Conings ſuſter: Het welcke alles is gheſchiet met grooter feeſte/ triumphe ende coſtelijckheyt. Onder andere iſſer een ſteeckſpel aengherecht/ daer den Coningh ſelve/ den Hertogh van Guiſe/ den Prince van Ferrare/ ende den Hertogh van Nemoers beroepers van waren/ tegen alle comers. Den Coningh die ſtack ende liep ſeer cloeckelijck ende wel den eerſten ende tweeden dagh: Den derden dagh/ de Coninginne zijn Huyſvrouwe voor zijn te veel vermoeyēs vreeſende/ als of ſy eenigh quaet indencken hadde van ongeluck/ badt hem op te houden/ dat oock vele andere Hovelingen deden/ maer hy en wilder niet nae hooren. Ende ten derden daghe/ als hy nu wel twee uren gheloopen hadde/ eñ op't eynde van den ſpele was/ heeft hy willen bethoonen dat hy niet moede en was/ ende beriep Lorges/ Grave van Montgomery/ den Capiteyn van zijn Garde/ die gheacht was een van de beſte Lanciers van Vranckrijck te weſen/ om tegen hem noch een Lancie te loopen: die hem excuſeerde op de vermoeytheyt van zijnen Peerde/ ende anderſins. Maer den Coningh en wilde niet ontſeyt zijn. Ende alſoo ſy nu teghen malcanderen loopende waren/ ſoo iſt ghebeurt dat Montgomery zijn Lancie op des Conings borſt brekende/ de ſplinteren in de viſiere van't Helmet des Conings ſchoten/ het welcke vergheten was vaſt te ſluyten: door de viſiere opengaende/ vloogh den ſplinter in de rechte ooghe des Coninghs/ ende wonde hem dootlijck. Als hy nu begoſt te ſuyſelen/ werdt hy wederhouden/ eñ van den Peerde bloedende wech ghedragen/ niet verſchricken van't gantſche Hof ende menichte van volcke. Als hy nu ontwapent was/ ende de wonde by de conſtighe Chirurgijnen (waer onder oock Andreas Veſalius van Coningh Philips daer geſonden wert) beſocht ende ghevíſiteert zijnde/ werdt dootlijcken gheoordeelt/ hoewel met groote cloeckheyt eñ verſtandt der ſelvigher hy noch levende bleef thien daghen: hy ſtorf den thienden Auguſti Anno 1559. als hy 40. Jaer oudt was/ ende 12. Jaren gheregeert hadde. In zijn doot beclaeghde hy zijn lichtveerdicheyt/ eñ oock onder andere/ dat hy te ſtraf teghen die van de Religie geweeſt was. Maer den Cardinael van Loreynen ſeyde hem: Het was den booſen Gheeſt die hem quelde/ ende hy moeſte daer tegen ſtrijden: Hy was een cloeck Prince/ ende recht Krijghſman/ eer begeerigh/ ende hoogh van moede. Montgomery/ nae het ghedaen feyt/ viel hy neder ter aerden/ bekennende de doot weerdigh te zijn/ maer den Coningh wilde in alle manieren dat het hem ſoude vergheven ende niet toegherekent wordē/ als die by hem daer toe gedwongen was. Maer hy vertrock uyt het Hof/ hem alleen houdēde/ als uyt der Weerelt trooſteloos: maer alſoo hem gheraden werdt de Heylighe Schriftuere tot trooſte te leſen (gelijck de Franſoyſen ſchrijven) ſoo heeft het hem veroorſaeckt van Religie te veranderen/ hy/ die te vooren Roomiſch Catholijck was/ ende de ghereformeerde Religie ſeer vervolghde/ heeft hem namaels tot beſchuttinghe der ſelvigher Religie in Vranckrijck laten ghebruycken: Ende is ten leſten Anno 1574. in Damſron/ een ſtedeken in Normandijen/ beringhelt ende ghevangen gheworden/ ende van daer te Parijs ghevoert/ ende daer opentlijcken onthalſt: welcke zijn doot wert de Coninginne ende der kinderen wraeckgiericheyt toegheſchreven.

Triumphe in Vranckrijc in Julio.

Coningh Henricus vā Vranckrijck in zijn ooghe geſtekē/ den eerſten Auguſti/ 1559.

Doot van dē Coningh Henrick van Vranckrijck/ den 10. Auguſti/ 1559.

Montgomery trooſteloos/ leeſt de H. Schriftuere.

Kinderē des Coninghs Henricus/ vier ſonen eñ drie dochteren.

Coningh Henrick van Vranckrijck liet achter vier ſonen ende drie dochteren. Iſabella de oudtſte was doen de Bruydt van de Coningh van Spaengien. De tweede werdt Hertoginne van Lottringen. Ende de derde werdt Coninginne van Navarra. Den oudtſten ſone Franſoys/ die ghetrouwt hadde de Coninginne van Schotlandt/ regneerde eerſt nae zijnen Vader/ nae hem Carolus/ nae Carolus Henrick/ die oock Coningh in Polen was. De vierde Franſoys/ werdt Anno 1582. ghehuldt Hertogh in Brabant/ al ſonder erve.

Onder den Coningh Henrick den 2. zijnder in Vranckrijck ingebroken twee groote Sonden/ te weten/ Atheïſmus, dat is/ van Godt luttel ofte niet te houden: ende Magia, dat is/ de ſwarte Conſte ofte Nigromantie/ te ſtaen op Waerſegghers ofte Duyvelſche inghevingen eñ curieuſheyt/ die veel toegheſchreven werden de Italianen/ aenhangh van de Coninginne Catharina de Medins/ daer inghebrocht te hebben/ daer ſeer toe hielpen veel Franſoyſche Poëten eñ Rijmers/ die veel vuyle lichtveerdighe Poëſien dagelijcx voortbrochten/ die veel goede wijſe lieden toeſchrijven/ de verdiende ſtraffe/ den Rijcke van Vranckrijck overvallen.

Die van de gereformeerde Religie in Vranckrijck ſchrijven deſe vreemde doot des Conings Gods rechtveerdigh oordeel toe/ ende groote ghenade tot hunwarts/ als die zijn Kercke daer mede heeft willen zijn macht toonen/ ende verloſſen van een groote vervolginghe/ die den Hertogh van Alba/ doen daer zijnde/ met den ſelven Coningh in't werck ſochte te legghen/ naevolgende de eerſte Artijckel van den leſten beſloten Vrede/tenderende om te verdelgen alle de Weerelt door de gereformeerde Religie/t'welc ſcheen dat den Coningh aldaer wilde beginnen met de Heeren van zijn Parlement tot Parijs / onder andere ghevangen ſtellende Anne du Bourgh/ die opentlijck tot den Coningh in't Parlement veel gheſproken hadde tot vorderinghe van de gereformeerde Religie/waeromme dē Coningh geſtoort weſende/ hem ſoude gedreyght hebben/ hem te willen ſelve ſien verbranden / dat welcke hem God belette met de voorſz. wonde: nochtans werdt du Bourgh daer nae verbrant. Niet tegenſtaende des Conings doot/ſo hebben nochtans den Pays ende Houwelijcken voortgangh ghehadt.

Paulus 4. Paus van Roomen/ gheſtorven/ Anno 1559.

Den Paus van Roomen Paulus de vierde/ van den Huyſe Caraffa / die oorſaeck was van den ghebroken beſtandt / ende ſelve oorloghe teghen den Coningh ghevoert hadde / ende den fondateur van de Teatijnen oft Jeſuijten was/ is tot Roomen gheſtorven in Auguſto / in het Jaer 1559. als hy met zijn gheſlachte/ſecte ende creatueren/ een groote ende ſorghelijcke vervolginghe tegen alle goede (onder't deckſel van Religie) voorghenomen hadde. Van zijn doot zijn vele verblijdt gheweeſt / ende principalijck dat Roomſche volck/ om de menighvuldighe oorlogen/ ſchattingen ende overlaſten / die hy ende de zijne voortſtelden ende bedreven : Soo dat het volck van Roomen met gheweldt van wapenen nae het Inquiſitie-Huys zijn gheloopen / daer ſy den opperſtē Inquiſiteur quetſten : de andere verloopende / hebben ſy voorts dat Huys met vyer verbrandt / de ghevangenen verloſt / ende wilden noch een ander Clooſter Minerva verbranden / om dat ſy de Inquiſiteurs toegedaen waren / en hadde het door Marco Antonio Columna, ende Iulio Cæſarino, niet met ſchoone woorden belet gheweeſt : Waer by oock des Paus Neven/ ende maeghſchaps Huyſen/ ende haer leven gheſalveert werdt. Des Paus beeldt oft ſtatue / in't Capitolium opghErecht/ hebben ſy afgheſmeten / ende in den Tyber gheſleypt ende ghewo rpen. Een ghebodt werdter ghedaen in den name van den Raedt ende Roomſchen volcke/ op groote ſtraffen / datmen alomme moeſt af breken alle des Paus ende zijn gheſlachte Caraffe Beelden / Wapenen / Schilderijen ende Tijtelen/ als van vyanden des Menſchelijcken gheſlachte / diens Memorien verdienden uyt de Weerelt gheweert te weſen. Den volghenden Paus Pius Quartus / hoewel hy den Cardinael Caraffa / ende den Hertogh van Paliano zijn Neve / ende dat gheſlachte belooft hadde alle miſdaden te vergheven / ende t'ſelve met een gheſchrifte verſekert hadde / ſoo heeft hyſe nochtans alle doen vanghen / ende eenighe doen dooden.

Oploop tot Roomen tegen Inquiſitie/ Anno 1559.

Dē Coningh reſolveert te vertrecken.

Den Coningh Philips hebbende nu vrede / heeft ghereſolveert nae Spaengien te varen/om aldaer de Inquiſitie by te ſtaen / verhoort hebbende dat aldaer eenighe groote Edelen de ghereformeerde Religie gunſtigh waren / oock om te beter het Concilium generael van daer te vorderen : welcke twee ſaken hem meeſt hadden gedrongen tot den Vrede te verſtaen.

Des Landts Staten vergadert zijnde/werdt de Hertoginne van Parma gheordineert tot Gouvernante/1559.

Waerom hy in Auguſto tot Ghendt de Staten van den Lande ontboden heeft / om henlieden zijn voornemen aen te ſegghen / ende oorlof te nemen / hebbende uyt Italien ontboden zijn ſuſter de Hertoginne van Parma / die hy ſtelde (als een Princeſſe van den bloede) tot Regente over de Nederlanden / in plaetſe van den Hertogh van Savoyen / die nu in zijn Landt

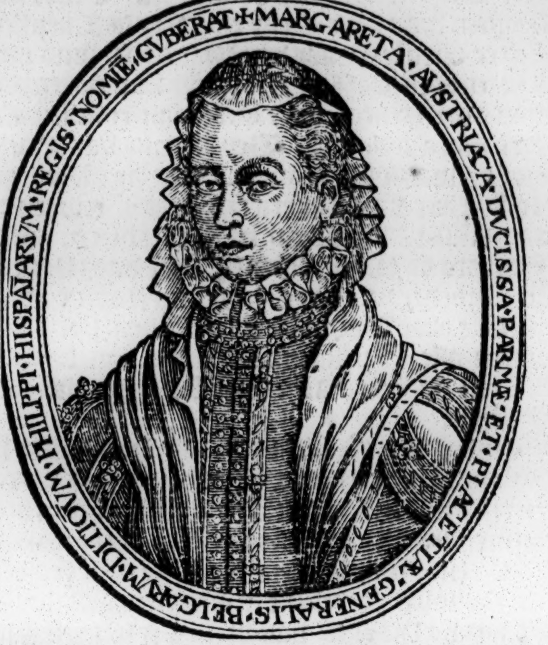
MARGARETA·AVSTRIACA·DVCISSA·PARMÆ·ET·PLACETIÆ·GENERALIS·BELGARVM·DITIOVM·PHILIPPI·HISPAĪARVM·REGIS·NOMIĒ·GVBERAT

herſtelt was / om eenighe redenen overſlaende de Hertoginne van Lottringhe/ (die een yeghelijck achte / dat ſy aen de Landen die eere beter verdient hadde /) ende heeftſe den Staten ſeer gherecommandeert. Ende neffens haer heeft hy/nae oudt gebruyck/ geordineert eenen Raedt van Staten/voor de voorvallende hooge ſaken/ als van Pays/Oorlogē/intelligentie met Princen ende Landen/ende beſcherminghe der Landen. Noch eenen ſecreten Raedt om ſaken van Wetten / Gratien/ Juſtitie/ eñ ander politijcke ſaken. Den derdē Raedt van de Finantien/voor de regeringhe van de Domeynen van den Coningh/ ende alle incomſten. Deſe dry verſcheyden Raden hadden elck haer vergaderinghe in't byſonder / ſoo dat d'een met den anderen niet te doen ſoude hebben. Die van den Raedt van Staten waren / Anthoni Cerrenot / Biſſchop van Atrecht / die corts daer nae Cardinael van Granvelle ghewo rden is/ Willem van Naſſouwen Prince van Orangien / Lamorael d'Egmont Prince van Gavere ende Grave van Egmont/ Philippe de Staden Heer van Glayon/ Charles Baron de Barlaymont / opperſte van de Finantien / ende Doctor Viglius Preſident van den Secreten Rade. Namaels werdt daer Philips de Montmorency/de Grave van Hoorne/ oock Admirael/ ende Charles de Croy Hertogh van Arſchot / by ghevoeght. Ordineerde voorts/dat de Ridders van den Gulden Vlieſe/ van de Hertoginne Regente gheroepen / ſouden daer oock acces hebben / oock die van den Secreten Raedt / eñ van de Finantien. Gaf haer oock opentlijcken eene ſecrete inſtructie / by de welcke ſy vermochten wel t'adviſeren / vraghen ende hooren / maer moeſten reſolveren met den Cardinael/Orangien/ Egmont/ Barlaymont/ ende Viglius. Den Secreten Raedt beſtondt van ontrent twaelf min ofte meer Doctoren in de Rechten: ende elcke Raden hadde zijn Secretariſen.

Dry Raden van den Coningh gheordineert.

De Raedtſheeren van Staten.

Hy ordineerde voorts elcke Provincie zijnen Gouverneur/elck een Heere van der Ordre des gulden Vlies. Als namelijck Brabant / daer hadde den laſt af de Regente/als generale Gouvernante/haer reſidentie aldaer houdende. Den Prince van Orangien was Gouverneur ende Capiteyn generael van Hollant/ Zeelandt ende Wtrecht/ ende daer na oock van t'Graefſchap van Borgongien. De Grave van Egmont was Gouverneur van Vlaenderen eñ Artoys. Jan de Ligni Graef van Arenbergh/was Gouverneur van Vrieſlandt / Overijſſel / Groeninghen

Gouverneurs der Provintien.

ende Lingen. Charles de Brimeu / Grave van Megen/ was over Gelderlandt ende Zutphen. Pieter Ernſt/ Grave van Manſvelt/ was over Lutzenborgh. Jan Marquis van Berghen/ was over Henegouwe/Valencijn/ende het Caſteel van Camerijck. Den Baron van Barlemont / was over Namur. Jan de Montmorency/ Heer van Courrieres/was Gouverneur van Rijſſel/ Douway ende Orchiers. Ende Florents de Montmorency/Heer van Montigny / broeder van den Grave van Hoorne / was gheſtelt over Doornick ende Tourneſis. Deſe waren alle de principael Heeren van de Landen / eñ hadden macht over Krijghſvolck ende Juſtitie.

Benden van Ordinantiē van Peerdevolc/eñ haer Overſte.

Onder het ghebiedt van deſe Heeren liet hy oock de Benden van Ordinantien / die waren veerthien Benden Peerden / die wel mochten uytbrengen drie duyſent Peerden wel ghemonteert / ende waren altijt het beſte ende fraeyſte Peerdevolck gherekent in Chriſtenrijck/ die altijt ſoo wel in tijde van vrede als in oorloghen onderhouden waren. De Overſte waren de Prince van Orangien / den Hertogh van Arſchot / de Grave van Egmont / de Marquis van Bergen/ de Grave van Hoorne/ van Arenbergh/van Manſvelt/van Megen/van Rieulx/ van Boſſu/ende van Hooghſtraten / de Heeren van Brederode / van Montigny / eñ van Barlaymont: Elck Overſte hebbende zijnen Luytenant eñ Officieren/ ende elck zijnen Threſorier.

Guldē Vlies tot Ghendt.

Aldaer tot Ghendt heeft den Coningh ghehouden nu anderwerf de ordre van den Gulden Vlieſe/ daer mede vereerende onder andere deſe Nederlandtſche Heeren: Den Heere van Aſſicourt: den Heere Florents van Montigny/van den huyſe van Montmorency: den Marquis van Renti/van den huyſe Croy: den Grave van Ligni: ende den Grave van Hooghſtraten/van den Huyſe van Lalain.

Der Spaenſche ſoldatē vertrec wort verſocht.

De Staten van den Lande haer ſeer wel gequeten hebbende tegen haren Prince/waer door hy tot ſulcken heerlijcken Tractaet van Payſe ghecomen was / ende den Edeldom in haren dienſt haer lijf ende goet ſoo vromelijcken ghewaeght hadden / ende de Ghemeynte oock met haer negen-jarighe contributie / hebben ſy den Coningh een ernſtige Requeſte ghepreſenteert/ op dat hem ghelieſde dat Spaenſch eñ vreemdt Krijghſvolck uyt den Lande te ſeynden: Over deſe waren nu gheſtelt Colonellen / de Prince van Orangien/Egmont ende Hoorne. De Coningh hadde van deſe bede wel geerne ontſlagen gheweeſt/maer midts dat ſy heſtelijck alle haer Privilegien allegeerden/ende hem Copijen daer van toonden/wat dat hy haer belooſt ende gheſworen hadde / ende ter contrarie ſouden moeten proteſteren/ heeft het haerlieden gheconſenteert/ dat ſy binnen drie maenden vertrecken ſouden: maer dat gheſchiede in anderhalf Jaer daer nae eerſt/alſmen die nootſakelijc om t'verlies van een Eylandt Zerby in Barbarijen van doen hadde.

Redenen der Statē/waerom ſy verſochtē t'vertreck der Spaēgiaerden.

Dat de Staten der Nederlanden ſoo ſterck aenhielden tot dat vertreck der Spaengiaerdē/ beweeghdē haerliedē deſe redenen: Als dat veel Hovelingen geheel aen den Coningh hangende/ ende by hem in groot credijt zijnde / ende in de Landen bleven / haer hadden laten hooren dat ſy geſtoort waren/ ende wrake verhoopten/ om dat haer in de leſte bede ende negen-jarige ſchattinge benomē was de handelinge van dē gelde/ maer dat de Staten dat ſelve onder haer deden ontfangen eñ uyt betalen aen't Landts Krijghſvolck/by haer eygen dienaers: Waer mede der Hovelingen nagelen gecort werden. Het welcke ſy interpreteerden opentlijck te weſen een ſpecie van ongehoorſaemheyt/ als te willen den Prince wetten ſtellen/ ende die niet toe betrouwen de handelinghe van den ghemeynen ghelde. By deſe voeghden haer noch andere/die authoriteyt ende Gouvernement ſochten / ſoo wel vreemde als andere / die het voornemen ende de opinie van dē Coningh ende des Hertoghs van Alba/ oock der Spaenſche Inquiſiteuren ende der Spaengiaerden ſochten te vorderen: Dat was/ men en conde de Lutherije ofte Ketterije uyt Nederlandt niet weeren / ende conſequentelijck uyt Spaengien/ ofte men moeſte eerſt ſien abſolute oft volcomen gehoorſaemheyt/ authoriteyt ende ghebodt / den Coningh in de Nederlanden te becomen / by de welcke men dan mochte de Inquiſitie op de Spaenſche maniere aldaer planten/ ſonder welcke twee puncten men moeſte de Landen voor verloren achten/ eñ dat moeſte met vreemde garniſoenen te wege ghebrocht worden. Deſe dingen den verreſienighſte onder de Staten bekent weſende / heeft haer ſoo inſtantelijck het vertrec der Spaengiaerden doen verſoecken.

Dit voornemen van deſe Raedtſheeren ende Spaenſchen haet/werdt tot dier tijdt de Nederlandtſche groote Heeren ghenoech te kennen gegevē/ jae datter gereſolveert was/de Autheurs van de Requeſten/ over het vertreck der Spaengiaerden / wel te ſtraffen: ſelfs een Spaenſch aenſienlijck edel Raedtſheere / goet herte dragende tot den Nederlandtſchen Adel/heeft etlijcke Heeren / als den Prince van Orangien / den Grave van Egmont/ ende eenighe andere/ ſpelende met Schaeckſpel / comen aenſeggen ende waerſchouwen: vragende/ of ſy tijdt om ſpelen hadden/ ende niet meer en achten op haer overgegheven Requeſte/ met dierghelijcke woorden meer/ die de andere (neerſtigh in't ſpelen) voor jock achten als boerde/ dan als het ſpel uyt ofte ghedaen was / ſeyde den Prince van Orangien aen Egmont/ (alſo hy opt een verreſiende Heere was) dat de voorſeyde woordē van den Raedtſheere niet te vergeefs gheſproken moeſten zijn/ waeromme badt Egmont/ (als die met den ſelven Heere ſeer familiaer was/) hem naerder beſcheydt af te vragen/ alſo hy dede/ die hem doen antwoorde/ dat ſy op haer ſtuck moeſten letten/ ende haer als van eenen Vriendt gewaerſchout houden/namelijc/ dat het by den Coningh ende zijnen Raedt beſloten was / datmen alle de ghene/die de Requeſten/van te doen vertrecken het Spaenſch Krijghſvolck / onderteeckent ofte toegheſtemt hadden/ſoude ghedencken te caſtijden ende ſtraffen tot bequamer tijdt/haerlieden als vriendt daer van waerſchouwende.

Als nu alle dinghen wel verſorght waren tot de reyſe/heeft den Coningh zijnen oorlof van de Staten tot Ghendt ghenomen / haer boven al recommanderende het onderhoudt der Catholijcker Religie/ ende ſtraffe der Ketterijen: ende is nae Zeelandt ghetrocken/ alwaer een ſchoon Vlote ſchepen reede lagh om hem te voeren/ wonderlijck wel voorſien van als: Onder ander was daer wel proviſie alleenlijck van Capuynen ende Hoenderen boven de vijfthien duyſent / waer by de andere proviſie af te meten is. Soo is den Coningh den 26. Auguſti 1559. van Vliſſinghe t'ſchepe ende t'ſeyle gegaen/ met 20. Spaenſche ende Biſchainſche ſchepen / 30. Hulcken / eñ 40. ander ſchepen / eñ met goeden windt in corte daghen tot Lacedo in Biſchaien aengecomen / waer nae den windt terſtont ghekeert is.

Coningh Philips ſeylt nae Spaengien/ den 25. Auguſti/ 1559.

In Spaengien hebben zijnen Raedt zijn aencomſte hooghnoodelijck geacht / om dat de Lutherije daer ſeer toegenomen hadde/ waeromme hy terſtont binnen Sivilien groote ende ſtrenghe executie dede doen over de ſelvige/ ſo over Mans als Vrouwen/met groote Ceremonie ende pomperije: vele ghebrant / ende vele met andere manieren van ſtraffinghen gheſtraft. Als hy nu in September daer nae te Valedolit quam / heeft hy in October aldaer/ in zijn tegenwoordicheyt ende zijn gheheel Hof/doen verbranden 28. Edelen / van grooten ende goeden gheſlachte / waer onder ooc waren eenige van de beſte des Lants. Ende daer wert alſo voorts groote ſtrengicheyt ghebruyckt.

De Coningh trouwt met Iſabella vā Vranckrijck/ den 31. Januarij 1560.

Daer nae / Anno 1560. in Januario / werdt Iſabella van Vranckrijck/door gheleyt des Coninghs van Navarre ende des Cardinaels van Borbon / met grooten ſtaet aen de Spaenſche Frontieren ghebracht / daer ſy terſtont te Roncevaulx van des Coninghs weghen/als Bruydt ende toecomende Coninginne/ ontfangen werdt van den Cardinael van Burgos / ende den Hertogh van Infantaſgo / welcke haer terſtont by den Coningh in Caſtilien ghevoert hebben / alwaer met onuytſprekelijcken coſten ende triumphe de Bruyloſt den 31. Januarij ghehouden werdt / die gheſchat werde twee duyſent Ducaten ſ'daeghs te coſten. Eñ corts daer nae werdt den Prince Carolo / eenigh ſone van den Coningh / voor toecomende Heere in alle Coninghrijcken van Spaengien beſworen ende uytgheroepen.

In dit Jaer 1560. is de nieuwe Vaert van Bruſſel tot Antwerpen volbrocht / die over 30. Jaren te vooren begoſt was by die van Bruſſel/ doorgravende menigen heuvel / velden ende wegen/ daer ſy den erf-grondt toe ghecocht hadden van de eygenaers/daer waren vier groote ſchoone Sluyſen op ghemaeckt / om het opper-water tegen te houden / ende oock alſo mede diepte om groote Schepen te moghen inbrenghen. In dat werck werdt ſeer ghepreſen/ de neerſticheyt van den Hertoghe van Lockeghem / Amman van Bruſſel.

Beroerte in Vranckrijc/ midts die van Guyſens Gouvernement.

Alſo nu in Vranckrijck den nieuwen Coningh Franſoys noch jongh was / ſoo heeft den Cardinael van Lottringhen met zijn broeders / den Hertogh van Guyſe/ den Hertogh van Aumale/ den grooten Prior / ende den Marquis van Albeuf / het geheel Gouvernement op haer ghenomen / door dat ſy Ooms waren van de Coninginne / des Conings Huyſvrouwe / ende de Coninginne van Schotlandt / zijnde haer Moeder (de Regente van Schotlandt) haerlieder ſuſter.

Op dit Gouvernement van die van Guyſe / iſſer groote murmuratie ghereſen onder den Adel/ om dat ſy niet en reſpecteerden de Princen van den bloede / ende den Huyſe des Coninghs/ ende de ander Officieren van der Croone: Alſoo dat ſy geen cleyn achterdencken en gaven/ als of die van Guyſe ſochten de Croone aen haer Huys te brengen/als afgecomen weſende van de rechte linie ende afcomſte van den Keyſer Carolus de groote / daer der Valoyſche Coningen afcomſte nu regeerde/ die haer afcomſte van Hugo Capet ghenomen hebben / die eertijts Anno 988. den rechtē Coningh Lodowijc in een Clooſter ſtack/ eñ maeckte hem ſelven Coningh. Hier van hadden die van Guyſe haer eertijts beclaeght / ende by gheleerde gheſocht datmen haer recht ſoude bewijſen. Ende aldus hebben der Coningen partije/ als van Hugo Capet comende/ Hugenoyſen ghenoemt gheweeſt. Maer deſe van Guyſe hebben de opſprake van haer ſeer wel weten te weeren / als ſy dien naem van Hughenoyſen die van de ghereformeerde Religie hebben weten te gheven / ghelijck de Franſoyſen ſchrijven/ teghen de welcke ſylieden altijt de grootſte ſtrengicheyt eñ wreedtheyt ghebruyckt hebben. Tegen die van Guyſe hebben haer in Vranckrijck ontrent Amboyſe opghemaeckt veel Edellieden/ende andere in grooten ghetale / te Voet ende te Peerde ghewapent / die men achte datſe groote hulpe ende onderſtant hadden van de principaelſte van den Rijcke: Ende hebben met een Requeſte den Coningh willen vertoonen het quaet ende onbehoorlijck regiment van die van Guyſe. Maer alſo ſylieden eensdeels beſpiedt waren / ende by den Hertogh van Nemours behendelijck geperſuadeert zijnde / om haer clachten onghewapent aen den Coningh te doen / ſoo zijnſe alſo meeſt al ghevangen gheworden: Haer opperſte was La Regnandie / die op den wegh gheſchoten werdt. Sy hadden haer ſtuck behendelijck aengheleyt/ vele waren uyt goeden yver ghedreven / maer ſy hadden een ongheluckigh eynde: want ſy werden terſtont met hoopen gehangen ende onthalſt/ als verraders van den Coningh. Onder andere den Baron van Chaſtelnau / als verrader onthalſt wordende / riep hy luyde uyt / dat hy geen verrader teghen den Coningh en was/ ten ware datmen eerſt die van Guyſe moeſte Coninghen maken/ tegen de welcke ſy haer hadden gheſtelt. Ende eenen anderen ghenaemt Villemongis/ als hy op de plaetſe der executie quam/ eñ veel bloets van zijn gheſellen ſagh ligghen/ nam hy van dat bloedt/ende wierp het opwaerts nae den Hemel/ ſprekende deſe woorden: O Godt / wilt wrake doen over dit onnooſel bloedt / ende laet het ſtorten van dien een eynde nemen. Alſoo ſtraften die van Guyſe haer vyanden: ende het ſcheen als of het den Coningh aenghegaen hadde: Maer alſo den Conneſtabel van Vrancrijck dat op die maniere niet en hadde in den Parlemente van Parijs aengheſeyt / ſoo zijn ſy op hem ſeer verſtoort gheweeſt. Hier mede en verminderde den inwendigen haet des Adels tegen die van Guyſe niet/ dat haer niet onbekent en was. Eñ alſo ontrent die tijdt / die van de ghereformeerde Religie den Coningh een Supplicatie hadden doen overleveren/ door de handē van dē Admirael van Vranckrijck Chaſtilion die aenbiedende/ oft van groote menichte oft van Gedeputeerde begeerde onderteeckent te hebben / daer weynigh mede uytgherecht werdt. Soo hebben die van Guyſe/ ſoo onder't deckſel van de daet van Amboyſe / als oock met vervolghen van de Ghereformeerde/ ghedocht haer ghewelt ende authoriteyt meer te ſonderen/ eñ haer van hare vyanden te wreken/ waeromme ſy groot achterdencken hebbende op den Coningh van Navarre/ dē Prince van Conde zijnen broeder / den Vidaſme de Chartres/ ende andere groote Heeren van Vranckrijck/ als oproerders des voorſz. oproer van Amboyſe/ ſo deden ſy die te Hove ontbieden. Die van Conde/ Vidaſine / ende meer andere werden terſtont ghevangen: Navarre werdt wachte beſtelt. Als nu der ghevanghenen proces ghemaeckt was / eñ den Coningh veel Krijghſvolck by hem hebbende / ende dat het nu ſcheen dat die van Guyſe geheel Vranckrijck onder haer mouwe hadden/ ſoo en reſteerde daer niet dan de executie te doen/ eerſt van de groote/ ende dan van de andere/ alle het Landt door.

Eenē Franſoyſchen oploop tot Amboyſe.

De Guyſianen vervolgen die van Borbon/ Princen van den bloede.

Franciſcus Coningh vā Vranckrijck ſterft den 5. December/ Anno 1560.

Maer alſo nu te Orleans den jongen Coningh Franſoys door een quade oore ſubijtelijck quam te ſterven / den vijf den December Anno 1560. door welcke doot ſulcke veranderinghe quam/ datmen terſtont die / die men ter doot verweſen/

ende op een ſchavot verwacht hadde / Gouverneurs van den jonghen Coningh Carolus den neghenden ſagh verclaren / te weten / Navarra ende Conde/ als Prince van den naeſten bloede/ dien het Regiment in Vranckrijck van oude tijden toecomt / terwijle de Coninghen noch onmondigh ofte onderjarigh zijn. By de Staten aldaer wert Navarra met de Coninginne Moeder tot Gouverneur gheſtelt/ tuſſchen de welcke terſtont wat nijts eñ twiſt gerees/ de welcke meer vermeerderde. Die van Guyſe/ den Hertogh van Nemours/ den Cardinael van Tournon/ den Mariſchal van S. Andries/ die van Briſacq ende andere hieldent met de Coninginne. Conde/ den Conneſtabel met zijne ſonen/ ende den Admirael met zijn broeders/ hieldent met die van Navarra.

Ghereformeerde Religie neemt voet in Vranckrijck.

Als nu de Staten van Vranckrijck vernamen de groote menichte die de gereformeerde Religie toeghedaen was/ ende dat die oock in't Hof ende van den Coninghlijcken bloede voorſtanders hadden / beſloten ſy datmen een nationael Concilium ſoude in Vranckrijck houden/ daerentuſſchen alle ghevangenen om der Religie los ende vry ſtellende.

Diſputatie tot Poyſſi in Vranckrijck/ Anno 1560.

Als den Paus dit vernomen hadde / vorderde hy ſelve het Concilium generael tot Trenten/ dat hy te vooren altijt wederſtaen hadde. Dies niet tegenſtaende / heeft te Poyſſi een vergaderinghe ende diſputatie tuſſchen de gheleerde Roomſche Catholijcken ende de Gereformeerde gheweeſt/ in de tegenwoordicheyt van den Coningh / zijn Hofgheſin ende des Rijcx Staten/ daer dat verſcheen Theodore de Beza, met elf Predicantē van de Ghereformeerde / by gheſtaen van 22. Gheſanten uyt diverſche Provincien des Coninghrijcx/ die ſpraken ende preſenteerden 2190. Ghemeenten ofte Kercken / daer ſy den laſt van hadden ofte preſenteerden/ met het welcke nochtans niet uytgherecht en werdt/ waeromme de oploopen van de eene Religie tegen de andere vermeerderden: Ende om dat ſelve te ſliſſen/ iſſer by des Landts Staten generalijck gheſloten een ghebodt/ inhoudende een Religions vrede/ te weten/ dat die van de ghereformeerde Religie ſouden mogen haer oeffeningen ende Predicatien hebbē buyten elcke Stadt / in alle vrijheyt. Ende dit werdt het Edict van Januarij ghenaemt / ghemaeckt Anno 1561. dat welcke voor eenen tijdt het Rijcke in meerder ruſte ſtelde / tot dat de Roomſche Catholijcken een oorſake vonden de ruſte te verhinderen. Daer was beſloten by de Staten onder andere / dat die in de voorledē Coningen tijden adminiſtratie van gelde ofte financie ghehadt hadden / die ſouden daer van anderwerf rekeninge doen (om dat de arme gemeynte over de groote ſchattingen te ſeer claeghde:) eñ dat waren principalijc die van Guyſe/ den Conneſtabel / ende de Mariſchal van Sint Andries. Deſe drie/ Guyſe/ den Conneſtabel/ eñ de Mariſchal/ ſoeckende deſe rekeninghe te ontcomen/ maeckten een Verbondt te ſamen / ghelijck den Trium-Virat. te Roomen/ van Marcus Antonius, Marcus Lepidus, ende Auguſtus Cæſar was/ ende ſpanden t'ſamen onder't coleur van de beſcherminge der Roomſcher Catholijcke Religie/ eñ het voorſchrevē Edict van Januarij te breken. Om hier toe te comen / hebben ſy den Coningh van Navarra / die de Ghereformeerde toeghedaen was / aen haer ſijde ghelockt (die hem ſelven de ſtandtaſtighſte Heere niet beweſen en heeft) met beloften/ dat hem den Coningh van Spaengien ſoude zijn Coninghrijcke van Navarra weder gheven/ door't verſoeck van den Paus / die hem oock ſoude diſpenſeren van zijn Wijf te ſcheyden/ die te ſeer Religieus was/ ende ſoude trouwen de Coninginne Maria van Schotlandt/ daer mede hy ſoude mogen worden Coningh van twee Coninghrijcken: Ende ſy beſloten oock met haren aenhangh/ met minne oft onminne den Coningh ende zijn Moeder aen haer ſijde te nemen / om in alles des Conings name te mogen ghebruycken. Dit hebben ſy eerſt in't werck begonſt te ſtellen te Vaſſy / alwaer dat Guyſe een predicatie (die na des Conings permiſſie vergadert zijnde) verſtoort / vermoordt / ende verjaeght heeft. Met dat krijghſvolck ende heerlijcke fame is hy tot Parijs ghecomen/ ende met groote triumphe ontfangen/ alwaer oock de Conneſtabel met den Mariſchal van S. Andries / eñ de Coningh van Navarra hen vonden: Eñ dwongen den Prince van Conde met zijnen aenhangh te vertrecken nae Orleans/ ende haelden den jongen Coningh Charles met zijn Moeder met gheweldt/ teghen haren danck / ſeer weenende / ende daer teghen roepende / ende brochtē die te Parijs met behendicheyt. Als ſy die nu te vreden gheſtelt hadden/ namen ſy het Regiment gheheel aen haer. Met den Prince van Conde waren / den Admirael Chaſtillion/ den Cardinael ende Dandelot zijne broeders / de Prince van Portien / de Grave van Rochefocault/ ende veel andere van den Adel met Krijghſvolck / waer onder veel van de ghereformeerde Religie waren / aen de welcke de Coninginne Moeder ſchreef / dat ſy tegen haren danck met den Coningh haren ſone ghehouden was / biddende datmen haer met haer ghevangen kinderē doch ſoude comen verloſſen. Waer op Conde met de zijne reſolveerden t'ſelve te doen/ ende oock het Edict van Januarij / nopende de Religions Vrede te houden ſtaende/ als Prince van den bloede / by ghebreke van zijnen broeder den Coningh van Navarra: ende ruſtede hem ten krijghe meeſt met die van de gereformeerde Religie/ oock volck uyt Duytſlandt ontbiedende onder Crombach. Die van Guyſe dede desghelijcx onder den Rijngrave/ eñ Rockendolf.

Edict van Januarij ofte Religions Vrede/ Anno 1561. den eerſten Januarij.

Het Edict gebroken by den Trium-Virat.

Oorloge in Vranckrijck.

Alſoo begonſt aldaer den eerſten inlandtſchen Krijgh / in welcken vele machtighe Steden by den Prince van Conde ende de Ghereformeerde werden inghenomen/ als Orleans/ Lions/ Valence/ Grenoble/ Roan/ Bourges/ Tours/ Poytiers/ Montpeliers/ Niſmes/ Rochelle/ ende andere/ waer mede dien Somer paſſeerde. Roane werdt weder belegert ende ghewonnen / alwaer de Grave van Montgomery dieſe verweerde / miraculeuſelijck uyt gheraeckte. Den Predicant Marlorat werdt aldaer ghehangen. De Coningh van Navarra werdt uyt de Stadt in zijn ſchouder geſchoten/ waer van hy nae Parijs varende/ deerlijck gheſtorven is. Parijs werdt oock beleghert van den Prince van Conde / maer te vergeeſs. Hy ontleende gheldt van de Coninginne van Enghelandt / ende gaf haer Hableneuf in Normandijen te pande. Ten leſten Anno 1562. den 19. December/ hebbē beyde de partijen malcanderen treffelijck gheſlagen by Dreux/ alwaer de Prince van Conde over d'een ſijde / ende den Conneſtabel over d'ander ſijde/ ghevanghen bleven/ ſchijnende alſo ghelijckelijck gheſcheyden te weſen. Maer van Guyſens ſijde bleef den Mariſchal van S. Andries verſlagen/ met den grooten Prior Guyſens broeder/ de Heere van Montbrun des Conneſtabels ſone / den Hertogh van Nevers/ ende meer andere groote Heeren. Daer nae belegherde Guyſe Orleans / alwaer dat een Edelman met name Poltrot/ uyt eenen yver om zijn Vaderlant van eenen Tyran te verloſſen/ (ſo hy ſeyde) hem van achter doorſchoten heeft / in zijnen Legher. Vluchtende/ werdt hy nochtans wonder-

Roane ghewonnē/ ende Coningh vā Navarra werdt gheſchoten.

Slagh te Dreux tuſſchē Conde/ Cōneſtable/ Guyſe/ etc. Anno 1562. den 19. December.

Guyſe doorſchoten vā Poltrot.

wonderlijck ghevanghen: Ende met een ſtout voornemen/ verſchoonende zijn bedreven ſtuck/ ſeyde / datter noch meer andere van dierghelijcke aenſlaghen waren/ om alle de Veldt-overſten om te brenghen / waer door hy onder haer een groote vreeſe brocht/ t'welck een oorſake van den eerſten Vrede was. Daer nae (t'zy uyt vreeſe van tormenten / oft om andere conſideratien) beſchuldighde hy van zijn daedt den Admirael/ ende Theodora de Beſe: maer ſiende dat hy moeſte ſterven / ende met vier Peerden van een gheſcheurt worden / heeft de ſelve Perſoonen opentlijck wederom ontſchuldight / ende is by de ſelve ontſchuldinghe ghebleven tot den uyterſten toe.

Vrede in Vranckrijck.

Die van de ghereformeerde Religie hebben door deſen voorſchreven Vrede haer vrije oeffeninghe behouden / ende duerde ontrent vijf Jaren / zijnde door den voorſchreven Krijgh om den hals gheraeckt twee hoofden van den Trium-Virat. als Guyſe / ende den Mariſchal van Sint Andries / met den Coningh van Navarra / den Hertogh van Nevers / ende andere.

De volgende Oorlogen aldaer / die oock veel volcx over beyde ſijden gheſleten hebben/ hebben de ghereformeerde Religie nochtans niet connen dempen noch verſticken / maer is met meerder vrijheyt uytghebORſten.

Deſe Oorloghen ende ſtaet van Vranckrijck en hebben geen cleyne oorſake ende voedtſel den beroerten van Nederlandt ghegheven. Ende midts dat de gheſchiedeniſſen ende ſtandt van Enghelandt ende Schotlandt exempelen ende materien tot dien tyden mede brochten/ daerom ſullen wy daer van oock wat verhalen.

Beroerten in Schotlãt by de Guyſianẽ beroert.

Zijnde de jonghe Conninghinne Maria Stuart van Schotlandt ghetrouwt met Franſoys den tweeden Coningh van Vranckrijck (als vooren verhaelt is): Soo regeerde haer Moeder / een ſuſter van Guyſe / in Schotlandt. Ende het ghebeurde aldaer / dat die van de ghereformeerde Religie van haer te ſeer vervolght werden / door behulp van eenighe van de principaelſte van den lande (dien ter avontuere het rigoreus gouvernement der Regente niet aen en ſtondt) hebben in veel plaetſen de Roomſche Catholijcke Religie verdreven ende verſtoort: Waeromme de Coninginne Maria (zynde in Vranckrijck) ende die van Guyſe/ haer Ooms / dat verſtaen hebbende / ſonden derwaerts vier duyſent Franſche Soldaten/ onder het beleydt van Monſeur de la Broſſe/ ende den Biſſchop van Amiens / d'een met den laſt van't Weereltlijcke / ende d'ander van't Gheeſtelijcke ſweerdt te ghebruycken/ ende met expres bevel om de Rebellen met alle ſtrengicheyt te ſtraffen / ende principalijck de hoofden/ ende de Miſſe met alle Pauſelijcke ghehoorſaemheyt alomme weder in te voeren. Als ſy nu daer ghecomen waren / ende begoſt hebbende haren laſt in't werck te ſtellen / ſoo ſchreef den Biſſchop over het goet devoyr by hem ghedaen / dat ſy t'volck gheboden hadden ter Miſſe te gaen/ de Ketteryen te verloochenen / ende hoopten corts alles onder de Roomſche Kercke te brenghen. De la Broſſe ſchreef oock / hy ſoude de Schotten met zijn gheweldt in corte daghen al dwinghen. Ende ghelijck ghemeynlijck wreetheyt met gierichheyt verſelſchapt is / ſoo ſloeghen ſy haer ooghen op't goet ende beſittinghen van den Adel ende Rijcke: Ende ſchreven daerom / dat daer middel ware om der Coninginnen Renten ende Domeynen te vermeerderen / wel van twee hondert duyſent Croonen Jaerlijcx / ende datmen daer thien hondert Franſche Edelen ſoude beſorghen connen van huys ende landt / om Schotlandt in dwangh te houden. Het welcke die van Guyſe ſeer goet dochte/ verwerpende het contrarie ſchrijven van de Coninginne Regente/ ende des Ambaſſadeurs Oiſſelles / die te kennen gaven / dat de Schotten alſoo niet te dwinghen en waren / ende datſe liever der ghebueren hulpe ſouden aenſoecken/ ende dat de ſelve (als van haer Religie zijnde) niet ſchoonders en ſochten. Maer dit werdt by die van Guyſe veracht / ſegghende / dat de goede Regente door haer ſlappicheyt alles liet verloren gaen / ende dat Oiſſelles een oudt Sot was: belaſtẽ daerom de la Broſſe met zijn voornemen voort te varen: Het welcke terſtont de Schotten / ſoo wel den Adel als anderen / de wapenen dede aennemen / ende alomme de Kercken verſtooren / midtſgaders de Prieſters ende Geeſtelijcke te verdrijven. Ende alſo ſy de macht der Franſoyſen vreeſden/ hebben ſy hulpe aen de Coninginne van Enghelandt verſocht / de welcke alreede qualijck te vreden was op die van Guyſe / om dat ſy de Schotſche Coninginne / haer Nichte / hadden doen voeren den Tijtel ende Wapenen van Enghelandt ende Yrlandt/ als of ſy geen wettelijcke Coninginne en ware: Over welcke daer ſy aen den Coningh Franſoys haer beclagh hadde ghedaen / maer vercreegh een ſlechte antwoorde. Waeromme ſy nu verſtoort zijnde/ heeft in druck den 24. Meerte Anno 1560. uytgegheven ſekere gheſchrift / daer inne ſy haer beclaeghde / dat ſy geen voldoeninghe door die van Guyſe op haer verſoeck en conde vercrijghen / maer dat ſy voort voeren / ende t'ghene ſy gheſocht hadden met het voeren des Tijtels ende Wapenen haerder Croone / nu haer pretenſien met der daedt ſochten te volbrengen/ Schotlandt vullende met Franſche Garniſoenen / van meyninge zijnde/ als ſy Schotlandt ſouden ghedwonghen hebben / oock Enghelandt mede alſo te dwingen/ zijnde beyde een Eylandt/ ende van ander ſijden qualijck winnelijck. Waeromme ſy proteſteerde / ſiende dat ſy in Vranckrijck niet anders conde verwerven / belet zijnde door die van Guyſe / die't daer al regeerden / dat ſy over ſulcx / tot verſekeringhe van haren ſtaet ende Croone / voorghenomen hadde de Franſoyſen uyt Schotlandt te drijven / met minne ofte onminne: bereet zijnde (deſen niet tegenſtaende) alle ghebuerlijcke onderlinghe vriendtſchappen met het Coninghrijcke van Vranckrijck te houden/ ten ware datmen haer eenighe voorder oorſake gave.

Staet van Schotlandt.

Schotten verſoecken hulpe aen Engelandt.

Coninginne van Enghelandts beclagh over de Schotſche/ die den Tijtel van haer Croone op haer hadde genomẽ.

Franſoyſen uyt Schotlandt verdreven.

Aldus ſondt de Coninginne van Enghelandt op Schotlandt den Hertogh van Norfolck met Krijghſvolck / den welcken / door hulpe van den Lord Grey / ende met den Schotten / de Franſoyſen ſoo bevochten heeft / ende ten leſten de ſelve beleghert binnen Lithe / (t'welck ſy ſeer ſterck hadden ghemaeckt/ ende daeromme eenen tijdt langh tegen hielden:) dat daerentuſſchen de Enghelſche met de Schotſche factie alomme de ſterckſte werden. Ende als de Regente nu geſtorven was/ is de ſake tot een verdragh ghecomen/ daer by onder anderen verſproken werdt / dat de Franſche Garniſoenen uyt Schotlandt ſouden vertrecken: de forterſſen ſoude men afbreken ende verlaten / ende in twee Caſteelen ſouden alleenlijck op elck tſeſtigh Franſoyſen blijven: De Schotten ſouden haer vrijheyt ende Privilegien behouden/ ende alleenlijck van ingheborene ghe-regeert worden. Het ſtuck van de Catholijckſche Roomſche Religie werdt gheheel tot des Landts Staten ofte Parlements goetduncken ghelaten/

Schotlandt verandert Religie/ de oorſake daer van wordt die vã Guyſe toegheſchreven.

die corts daer nae die gheheel uytroepde: oock dat die Coninginne van Schotlandt geen wapenen oſte tijtel van Engelandt oſte Yrlandt meer ſoude moghen voeren / caſſerende ende veranderende binnen ſes maenden alle inſtrumenten ende ſchriften die daer mede verzeghelt ende gheintituleert waren: het welcke alſoo naeghecomen werdt. Waer by die van Guyſe toegheſchreven werdt de oorſake gheweeſt te hebben/ van't uytroepen der Roomſcher Catholijcker Religie/ veranderinghe der Coninginnen authoriteyt/ die anders aldaer wel hadde moghen blijven ghenoech in haer gheheel/ midts een matighe toelatinghe van eenighe reformatien.

De Coninginne van Engelandt by de Guyſe gheterght zijnde / als die haer dochten van haer Croon te onterven/ heeft (alſo hier vooren geſeyt is) den Prince van Conde gheldt gheleent / ende aliantie met hem ghemaeckt / waer op de ſtadt Hable-neuf haer overghelevert werdt. Sy heeft oock een ſchrift uytgegheven/te kennen gevende/ dat ſy haer niet tegen den Coningh van Vranckrijck/ maer tegen dien van Guyſe ſtelde/ om den Coningh uyt haer handen te verloſſen/ende hem ſulcken dienſt te doen/die alle zijn leef dage danck wetens weerdt ſoude weſen.

Daer na in Vranckrijck den Vrede gemaeckt zijnde/Anno 1562. eñ dat de Enghelſche (midts dat ſy haer geldt weder hadden) ſouden behooren Hable-neuf weder te gheven/ ſoo zijnder tuſſchen haer beyde ander queſtien van't ſtuck van Cales ghereſen/ dat ſy niet en conden met malcanderen eens worden. Waeromme de Franſoyſen ghelijckerhant haren Leger voor Hable-neuf brochten / daer den Grave van Warwijck met groot Garniſoen in lagh: Maer door dien datter een groote Peſtilentie eñ ſterfte onder de Enghelſche Soldaten quam / gaven ſy de Stadt weder den Franſoyſen over/ den 20. Julij Anno 1563. Eñ de levende overghebleven Soldaten / in Enghelandt comende / brochten daer ſoodanighe beſmettinghe van Peſtilentie / datter binnen der ſtadt Londen/ ende de Voorborchten/ ſtorven in den Herfſt boven de 25. duyſent Perſoonen in corte tijdt.

Hable-neuf door Peſte den Franſoyſē weder overgegevē/ dē 20. Julij Anno 1563.

De voorſchrevē uytlandtſche beroerten doen de Nederlãders achterdenkē hebben.

Deſe troubelen van de omliggende Landen deden t'volck in Nederlandt groote achterdencken hebben / in't eerſte / dat de Spaenſche Soldaten daer ſoo lange in't Landt bleven/ende datmen nieuwicheden ſochte in te voeren.

De Coningh van Spaengien hadde voorgenomen Tripoly in Barbarijen de Mooren ende Turcken af te nemē/ maer hy dede eerſt beſpringhen het Eylandt van Zerby / tegen over Sicilien/ aen Africa oſte Barbarijen gheleghen / het welcke hy ghewon/ eñ maeckte daer een ſterckte/ ghenaemt Philippe Alcazera: Maer eer het wel verſien was / is de Armade des Coninghs eenſdeels van de Turcken ghenomen ende verſtroyt: Ende 19. Galeyen wechnemende/ hebben ſy de ſterckte in't Eylandt belegert ende ghewonnen / daer Don Alvare de Sando ghevangen werdt / ende nae Conſtantinoble ghevoert/ Anno 1560. Eñ om dat daer veel oude Spaenſche Soldaten doot bleven / heeft men ten leſten de Spaengiaerden uyt Nederlandt ghetrocken / tot groot contentement van den volcke/ als voorſeyt is.

Zerby ghenomen by den Turck/ Anno 1560.

Eē beſchrijvinghe van het Landt-juweel in't Neverlant.

In de Nederlanden is van ouder hercomen een loffelijck gebruyck/ dat in elcke Stadt/ Vryheden / oſte groote Dorpen / eenighe Gulden / Gilden oſte Guilden (dat zijn Broederſchappen) opgherecht zijn gheweeſt/ die haer op ſekere dagen oeffenden in wapenen als ſchutters/ met den voet-boghe/ met den handt-boghe/ende ſchermers met alle maniere van wapenen: Ende in onſe Vaders tijden zijn oock buſſen ſchutters opgherecht. Deſe dienden niet alleene tot beſchuttinghe ende defenſie van haer Stadt/maer oock tot garde eñ lijf-bewaringhe van de Princen ende Landtſheeren/daer toe ſy oock gheeedt ende gheſworen waren / in ſtede van Hellebardiers / die hedenſdaeghs de Princen ghebruycken. Deſe moeten elck in zijn Stadt den Landtſheere dien dienſt doen / ende wechrijdende / hem gheleyden tot in de naeſte plaetſe. Alſo deſe Broederſchappen oſt Gilden tot oeffeninghe der wapenen / dienden tot ſ'Landts ende Princen verſekertheyt / ſoo waren daer oock dierghelijcke Gilden oſt Broederſchappē/ daer inne den geeſt ende ſinnen gheoeffent werden / in gheleertheyt/ conſtighe ende manierlijcke welſprekentheyt oſte Rethorijcke / dat is ſoo veel te ſegghen / als Redenrijcke / waer onder men altijdt vondt ſulcke als den Landtſheere ende Ghemeynte met eerlijcke ſpelen / als Tragedien / Comedien / oſte Eſbatementen / Baladen / Liedekens / ende Refereynen conden den geeſt ende ſinnen verheughen ende verquicken. Deſe Gilden zijn by de Landtſheeren met Vryheden ende Privilegien vereert gheweeſt/ onder haer hebbende veel goede Wetten ende Ordinantien / al op deucht/ eerbaerheyt ende nutticheyt ghefondeert. Deſe lieten haer ghebruycken in alle blijde incomſten / den Landtſheeren te congratuleren / te willecomen/ ende met alle triumphe te vercieren. Maer in tijden van Oorlogen/ ende ordinaerlijck/ hadden ſy haer private oeffeninge op haer Camers. Ende de Schutters in elcke Stadt hadden den meeſten laſt ende ſorghe van haer Stadt / die haer bevolen was. In tijden van Payſe werden onder de Steden van deſe Gilden prijſen opgheſtelt van cleynen weerde / om maticheyt te toonen / daer toe ſy de Gilden van haerder ghebueren Steden nooden/ om met haer die prijſen met beſte ſchieten/oſte in ander wapenen te oeffenen/ te ghewinnen. Die Stadt/die dat ghewon/was ghehouden ter ghelegender tijdt die weder op te ſtellen / eñ hen ghebueren te nooden oſte bidden. Deſe brachten ghemeynlijck de ander Gilden van Rethoriſienen mede: ende alſo vergaderden de Gilden / Steden ende Ghemeynten / in alle deucht ende eerbaerheyt / in grooter triumphe ende coſtelijckheyt/ dickmaels te vele / ende was een onderhoudt van alle eenicheyt / vriendelijckheyt / vriendtſchappen / ende oeffeninghe van deucht ende eerbaerheyt.

Alſoo de Schutters deden / ſoo deden oock de Gilden oſte Cameren van Rethorijcke / dat is te ſegghen Redenrijcke / voorſtellende prijſen / die op eenighe vraghen de beſte antwoorde oſt reſolutie conden gheven: Alſoo dat oock de oude Hertoghen van Borgongien ende Brabant dickmaels ghebruyckten deſe Gilden te proponeren. Deſe queſtien oſte vragen moeſten Rethorijckelijck beantwoordt worden in een ſpel van ſeker ghetelde regulen oſte Refereynen / met veel andere Wetten / alle dienende tot eerbare recreatien.

Het Landt-juweel oſte ſpelen tot Ghendt/ Anno 1539.

Als by exempel / die Gildens oſt Cameren van Rethorijcke/ghenoemt de Fonteyniſten van Ghendt / by Octroye van den Keyſer Carolus/ hebben Anno 1539. een Caerte uytgheſonden aen haer ghebuer-ſteden / op de vraghe / *Welcke den Menſch ſtervende, den meeſten trooſt is?* Om welcke queſtie te ſolveren / zijn daer ghecompareert met grooter triumphen negenthien Cameren van diverſche plaetſen/die elck met een Spel van ſinnen haer ſolutie vertoont hebben / op een fraey Theatrum oſte Tonneel opentlijck/ alwaer die van Antwerpẽ den opper-prijs wonnen/ om dat haer ſolutie was/ de verrijſeniſſe des vleeſchs, den Menſche ſtervende, den meeſten trooſt te weſen: Oock betoont hebbende Chriſtus lijden/ doot ende verrijſen. Die van S. Wijnocx-berghe hadden den tweeden prijs/ haer ſolutie zijnde/ T'betrouwen dat u Chriſtus ende zijnen Geeſt ghegheven is. Elcke Camere gaven byſondere Goddelijcke ſolutie op de voorſchreven Vraghe/ waer van de ſpelen in druck zijn. Ende ſy hebben oorſake gheweeſt/ dat vele Menſchen hare ſalicheyt in Chriſto/ ende niet in andere middelen/ ende haren trooſt teghen alle Weereltſche ellende in de verrijſeniſſe des vleeſchs gheſocht hebben: Ende dit werdt het Landt-juweel gheheeten. Welcke Chriſtelijcke vragen goede teeckenen waren van goet oprecht Chriſtelijck gheloove/ ende dat onſe Voorouders/ Catholijcke Nederlanders/ hun doen ſo ſeer niet en moeyden met veel ſuperſtitieuſe inghebroken Ceremonien/ daer de oude Catholijcke Apoſtolijcke eerſte Kercke niet veel van wiſten ofte ghebruyckten. Daer men nu eylacen ſiet veel eenvoudighe ijverighe Menſchen/ die ſulcken Chriſtelijcke vrijheyt geerne ſouden ghebruycken/ ſiet geſcholden voor Eraſmianen/ Lutheranen ofte Ketters/ ofte fauteurs van de ſelvighe/ daer ſy maer haer hooghtreffende ſalicheyt/ in deſe twiſtighe Eeuwe ſoecken te halen in de Schriftuere by de oude Catholijcke Apoſtolijcke Kercke/ daer ſy van geen Bedevaerden/ Aflaten/ Caſſeboeverijen/ (ſelve verboden by het Concilie van Trenten) ende dierghelijcke ſuperſtitieuſe Godſdienſten/ niet en vinden/ ſoo dat ſulcke eenvoudighe Chriſtenen in Spaengien/ eñ by de Jeſuijten/ beriſpt/ veracht/ jae vervolght worden/ ten zy ſy (tegen haer ghemoedt) volghen de voorſchreven ſuperſtitien/ daer ſy nu willen/ men eenlyck een Chriſten-Menſche aen kennen ſal. Dus vele zy gheſeyt van onſe ouders Chriſtelijcke deuchtſaemheyt.

Het Landt-juweel tot Antwerpen.

Dierghelijcke Caerte heeft de Camer van de Violieren van Antwerpen/ als die tot Ghendt den hooghſten prijs ghewonnen ende wechghedraghen hadde/ uytgheſonden in haer omligghende Steden/ in't Jaer 1562. te compareren den eerſten Auguſti/ op de vraghe/ Wat den Menſche aldermeeſt tot Conſte verweckt? Daer waren niet alleen prijſen gheſtelt/ die hier van conden de beſte ſolutie gheven/ maer oock verſcheyden ander prijſen/ als die triumphantſt/ ſchoonſt/ ende figuerlijckſt incomen ſoude/ met meeſt volcx/ ooc die figuerlijckſte eñ moralijckſte incomende beduyde/ Hoe datmen uyt jonſte ſal verſamen, ende minnelijck ſcheyden. Ten vierden/ wie zijn Devijſe ofte Blaſoen conſtighſte preſendeerde. Ten vijfden/ wie ſchoonſte ende ſolemnelijckſte den Kerckgangh doen ſoude. Ten ſeſten/ wie ſchoonſte ende triumphantſte ſoude vyeren/ met alderhande ſoorten van vyeren/ ſchepen/ pecktonnen branden/ vyerpijlen/ tortſen/ lanteernen/ vyerpannen/ etc. Ten ſevenſten/ wie het fraeyſte Eſbatement ofte Comedie ſoude ſpelen. Ten achtſten/ wie in zijn Prologhe des ſpels van ſinne alderbeſt vertoonen ſoude/ Hoe oorbaerlijck den Menſchen zijn Cooplieden die rechtveerdelijck handelen. Ten negenſten/ wie dat innocentelijckſte ofte onnooſelijckſte ende belachelijckſte conde met woorden oft wercken den Sot maken/ ſonder ſchimp ofte oneerbaerheyt: Waer in dat wonderbaerlijcke/ ſubtijle/ ſcherpſinnighe ende gheleerde cluchten betoont werden/ vol beduydinghe/ verſtandts ende wetenheyt/ ende meer andere prijſen.

Beſchrijvinghe van het Lãt-juweel t'Antwerpẽ/ Anno 1562.

Op deſe uytgheſonden Caerte ofte Landt-juweel/ zijn den derden Auguſti voorſchreven t'Antwerpen verſchenen veerthien Cameren van Rethorijcke/ uyt diverſche Steden ende Vryheden in Brabant. Alwaer dat de Camer van't Marien-cranſken van Bruſſel den hooghſten prijs van't ſchoonſte incomen hadde: Want ſy quamen ſterck drie hondert ende veertigh te Peerde/ al ghecleedt in roode Cramoſijne Fluweel ende Sijde/ langhe caſacken op zijn Pollacks/ gheboordt met Silvere paſſementen/ roode hoeden ghemaeckt in't fatſoene van antijckſche Helmetten/ haer wambayſen/ pluymagien ende leerſkens waren wit: Sy waren ghegordt met een gordel/ ſeer curieuſelijck ghevlochten van Gouden touque/ van vierderley coleuren/ gheluwe/ root/ blauw ende witte. Sy hadden ſeven antijckſche ſpeelwaghens/ luſtelijck toegheruſt/ met diverſche Perſonagien/ die van binnen behendelijck werden ghedraghen. Noch acht ende tſeventigh ſchoone ghemeyne wagens/ met tortſen/ al overdeckt met root laken/ met wit gheſtreept ende gheboordt: alle de waghenlieden hadden roode mantels/ ende op deſe waghens ſaten diverſche Perſonagien/ repreſenterende veelderley ſchoone antijckſche figueren/ wiens beduydinghe was/ Hoe datmen uyt jonſten ſal verſamen, ende vriendelijck ſcheyden. Van Mechelen quam de Camer van Pioene gheheeten/ incomende met dry hondert ende ſes en twintigh te Peerde/ ghecleedt in rocken van fijn Incarnaet Stamet/ gheboordt met Goude paſſementen/ roode hoeden/ haer wambayſen/ couſſen ende pluymagien waren gheluwe/ de crantſen gout/ ſwarte leerſkens. Deſe hadden ſeven antijckſche ſpeelwagens/ ſeer conſtigh toeghemaeckt met perſonagien: Ende hadden noch ſeſthien waghens/ fraey/ boven viercant/ overdeckt met root laken/ elck verciert met acht ſchoone Blaſoenen/ ende twee Gildebroeders daer in ſittende met tortſen/ ende achter twee vyerpannen. Op dierghelijcke manieren (hoewel ſy niet ſoo coſtelijck en waren/ noch ſoo veel volcx en hadden) zijn de andere Cameren oock inghecomen/ alwaer ſoo met vyeren/ Eſbatementen/ ſpelen/ factien/ belachelijcke ſotte kueren der Sotten/ ende bancquetten/ ettelijcke daghen over ghebracht zijn/ tot dat de prijſen uytghedeylt werden: Daer die van Bruſſel den opper-prijs van t'ſchoonſte incomen hadden/ ende van de beſte Reſolutie voorſchreven/ op de vraghe/ Welck den Menſche meeſt tot Conſte verweckt? De Camer van Leuven/ ghenaemt de Rooſe/ met de ſolutie ofte antwoorde/ te weten/ Lof, eer ende prijs. Dierghelijcke meer gheſchieden in deſe tijden van Vrede in de andere Steden.

Dit dochten wy goet te verhalen/ eensdeels om dat vreemde Landen/ daer ſulcken gebruyck niet en is/ dit verſtaen mochten/ als ſy daer van hooren ſpreken/ ende oock om te bewijſen de groote eenicheyt ende proſperiteyt der Landen in dien tijden.

Douway wordt Univerſiteyt by de Coningh ghemaeckt/ den ſeſten October/ Anno 1562.

In dit Jaer/ namelijck den ſeſten October/ 1562. werdt tot Douway by den Coningh Philips een hooghe Schole ofte Univerſiteyt opgherecht/ ende rijckelijck begaeft/ daer de Jeſuijten ettelijcke Collegien hebben: daer die van Leuven ſeer teghen waren/ ende Anno 1530. ten tijde van den Keyſer Carolus de vijfde t'ſelve beletten/ te meer oock om dat het een Frontier-ſtadt was. Maer op dat pas werdt het by den Coningh ſterckelijck (ſonder weten van die van Leuven ofte oock Douway/ door toedoen van den Cardinael Granvelle/ Preſident Viglius/

ende Raedtſheer Nigri) ghedecreteert / eñ van den Paus Paulus Quartus gheconfirmeert. Des Conings redenen waren: Dat de jonckheyt/tot vorderinghe van de Catholijcke Religie / daer wel mochte gheinſtrueert worden/ende oock mede de Franſche tale leeren / ſonder te trecken in de Franſche Univerſiteyten/ die van de Geneefſche ſecten alle befaemt ofte beſmet waren. Die van Brabant murmureerden ſeer daer teghen / oock generalijc alle de Brabanders. Den Prince van Orangien daer toe ſegghende / datmen geen Pauſelijcke Seminarien en behoorde te ſtellen in Frontierſteden/ alſo Florentius van der Haer ſchrijft. Den eerſten Rector was gemaeckt Meeſter Walrant Hangovaert/Cancelier: deſe was een Prooſt van S. Anna.

Dē Bybel Complutenſis, genaemt ſ'Coninghs Bybel/ tot Antwerpen ghedruckt.

De Coningh van Spaengien dede oock den grooten Bybel Complutenſis, by den fameuſen Chriſtoffel Plantijn herdrucken/ daer toe dat hy dertigh duyſent Ducaten gaf / waerom de ſelve des Conings Bybel ghenoemt wordt / daer den gheleerden D. Arias Montanus den laſt van hadde / die de ſelve ſeer verbetert heeft met annotatien: een weerdigh/ groot ende heerlijck werck/ eenen grooten Prince weerdigh zijnde/ een Bybel in veelderhande talen / ende als Moeder van alle Bybels.

Eynde des eerſten Boecx.

Het tweede Boeck.

Sommarie, Ofte cort verhael van het tweede Boeck.

DE Coſtuymen ende Privilegien van Brabant worden eenſdeels verhaelt met het gouvernement der Nederlanden / daer tegen datter Placcaten ende nieuwe Biſſchoppen ingevoert worden/ ende Inquiſitie van Religie ghevreeſt / daer de Prelaten/ Steden ende Landen teghen zijn / die daer over in Spaengien ſeynden haer clachten. T'Concilium van Trenten wordt gehouden: Den Winter is ſeer ſtraf: Den Keyſer Ferdinandus ſterft. Twiſt tuſſchen den Cardinael eñ Heeren/ dies den Cardinael vertreckt. Swaricheyt met Enghelandt over Coophandel / waer van den oorſpronck wordt verhaelt/ met de Daghvaert daer over ghehouden tot Brugghe / Anno 1565. ende 1566. De Prince van Parma trouwt in Nederlandt met een dochter uyt Portugael. Malta wordt te vergeefs van den Turck beleghert. De Coningh wil de Biſſchoppen/ Inquiſitie/ ende Concilie van Trenten/ met de Decreten inghevoert hebben: Daer teghen gheven de Edelen een Requeſte / haer t'ſamen tot onderlinghe beſcherminghe verbindende: ende ſoo ſy verdragh ſoecken / werden daer over Geuſen ghenoemt. De Heeren van Berghen ende van Montigny worden als Gheſanten in Spaengien gheſonden / dan dit in Spaengien qualijck ghenomen weſende / heeft veroorſaeckt die van de ghereformeerde Religie haer menichte met opentlijcke Predicatie te vertoonen: ende ſoo ſy ghedreyght werden / begaven ſy haer in de wapenen: daer uyt volghde het Beeldtſtormen: Waer door by de Regente verleent worde Acten van verſekeringhe voor de Edelen / die intercedeerden by de Ghemeynte / toelatende Predicatie by proviſie: Waer door de wapenen neder gheleyt werden / ende de Beeldtſtormers gheſtraft. De Coningh in deliberatie ſtellende zijn overcomſte / ruſt hem ter oorloghe/ ſchrijft alomme om volck: Daer nae de Regente allenſkens gheſterckt weſende/ wrocht partijdicheyt onder de Edelen. Brederode gheeft andermael Requeſte / ende crijght reſolute antwoordt: Bomberghen houdt Hertogenboſch tegen: Den minſten hoop van haer worden gedreyght/eñ begaven haer weder in wapenen. Toulouſe miſte van Vliſſingen in te nemen / eñ werdt tot Auſterweel gheſlagen: waer door t'Antwerpen oploop onder de Borgheren gherees. Den Adel oneens ende verdeylt zijnde / doet de Ghereformeerde reſolveren alle teghenweer nae te laten/ ende de ſtadt Valencijn/ die belegert was / over te gheven / ende elck hem ſelven te verſien ende te vertrecken. De Prince van Orangien vertreckt met veel volcx uyt de Landen / laet zijn ſone/ Grave van Bueren/ tot Loven: Veel Edelen worden op de Suyder Zee ghevanghen: t'Antwerpen ende elders werden alle Predicatien gheſchorſt: Ende ſoo werdt het alles gheſtilt op hope van ſ'Coninghs toorne te verſoeten. Alle ſuſpecte werden vervolght / ende veel ghevanghen / oock worden ſommighe gheexecuteert.

Alle dit gheſchiedt binnen de Jaren 1563. 64. 65. 66. ende 67. als de Hertoginne van Parma gouverneerde.

Cort inhout van de Privilegien van Brabant.

ALſoo wy in deſen tweeden ende volghende Boecken dencken te beſchrijven de beginſelen der beroerten der Nederlanden / ſoo ſal het nootlijck weſen te verſtaen / dat de Landen (hoewel die onder een Heere zijnde) verſcheyden Privilegien/ende oock onderlinge Contracten met hare Overheeren hebben/ de een meer/ de ander min/ de welcke in veel plaetſen ghedruckt te vinden zijn/ daer wy/ om der cortheyt wille/ den curieuſen Leſer wijſen. Die van Brabant met de Landen van over-Maſe / als Limborgh / Valckenborgh ende Dalem / hebben onder veel andere blijde incomſten/ Aditien/ Charteren/ Gulden-Bullen/ etc. deſe voornaemſte Privilegien.

Als dat den Hertogh van Brabant haer een goet getrou Heer weſen ſal / eñ en ſal geen cracht oft wille aen haer doen/ baren/ ofte ghedooghen te gheſchieden in eenigher manieren.

Sal die buyten vonniſſe oft rechten niet handelen / ofte laten handelen / maer handelen met vonniſſen eñ rechten nae de rechten van de Steden ende bancken des Landts/daer den beſchuldighden hem opentlijck door zijn Advocaten magh verweeren.

Selve ſullen de Onderſaten geen ander Gheeſtelijcke Juriſdictie onderworpen zijn / dan den twee Biſſchoppen van Camerijck ende Luyck/ die elck in zijn quartier moghen kenniſſe nemen/ eenlijck van dry byſondere ſaken / als van Contracten van Houwelijcken/ voorwaerdẽ/etc. van de Validiteyt der Teſtamenten/ende van goeden Emortiz, etc.

Magh niet verbeteren ofte vermeerderen den Gheeſtelijcken ſtaet / ſonder conſent van den Edeldom ende goede Steden : Ende en magh den ſtaet des Landts niet veranderen.

Magh geen Officieren dan Brabanders ſtellen/ende oock ſulcke/ als die van Echten Bedde gheboren zijn / behalven eenige gheſpecificeerde van cleynder machte.

Deſe Officieren moeten ſweeren / den Hertogen ende den Lande goet ende ghetrouwe te weſen.

Magh geen oorloghe aennemen/ofte pandinghe doen / ofte doen doen op yemande / het en zy met raedt / wille ende conſent der Steden ende Landen : Deſghelijcx en magh hy geen vreemt Krijghſvolck in't Landt brenghen ofte houden/ dan met conſent der Staten.

Moet te vreden weſen met zijn incomſten ende Domeynen/ ſonder yet nieuws op te ſtellen / ten ware om ſeker oorſakẽ/met conſent van de Staten des Landts.

Ende vermagh de Staten niet buyten Brabant te ſamen roepen / noch zijn niet ſchuldigh buyten Brabant yet te beſluyten : Sy moghen oock vergaderen wanneer ſy willen.

Magh niemandt doen vangen / ſonder voorgaende informatie der Magiſtratẽ van de plaetſe / ende geenen ghevangen magh uyt den Lande ghevoert worden.

Magh geen Munte ſlaen/ dan met rade / wil eñ conſent der Staten : ende dierghelijcke meer.

Dẽ Hertogh en vermagh geen remis ofte gratie over dootſlagh te geven/ dan nae dat partyen verſoent zijn. Magh gheen remis gheven aen Landt-verraders ofte hare aſſiſtenten / ofte die yets tegen deſe Privilegien ofte blijde incomſten miſdaen hebben/ dan met conſent van der Landen Staten.

Ende ſoo hy tegen de ſelvighe Privilegien ofte Charteren dede / ofte tegen dede doen / ofte liete doen/ dat dan die Vaſſalen eñ Onderdanen ontſlagen zijn van Eede/ ende van alle gehoorſaemheyt / ten ware dat het weder verricht / wederroepen/afghelaten ende vercregen ware/ ende ſy hem dan weder aennamen / alſoo by de ſelvighe ghedruckte Privilegien te leſen is.

Ghenoech de ſelfde ende dierghelijcke Charteren ende Privilegien ſuſtineren de andere Provincien mede/hun ghegheven te zijn/ by Contract gemaeckt met den Roomſchen Coningh Maximiliaen/ Anno 1488. den 16. Mey/ volgende het 24. Artijckel deſſelven Tractaets/ende ander Accoorden tuſſchen de Provincien. Alſo dat de Overheeren daer niet doen en moghen wat ſy willen / maer moeten haer reguleren nae de ſelvighe Charteren/ die ſy alomme / eer ſy ghehuldt ofte aenghenomen worden/ moeten beſweeren. Soo dat de huldinge ende Eedt haer Prince maeckt/ daer haer hun gheboorte toe prefereert / ende t'gheldt-munten in confirmeert / dat ſy ſtroyen in haer blijde incomſten.

In Nederlandt huldinghe ende Eedt maect den Prince/ by gheboorte gepreferéert/ eñ by gheltmunten geconfirmeert.

Overheeren cõditionael.

Alſo dat blijckt de Overheeren in Nederlandt meeſt conditionael zijn by de Contractẽ/ eñ worden vergheleken by een Vader ende kinderen / ende by een Houwelijck van Man ende Wijf : tuſſchen Man eñ Wijf zijn voorwaerden/ inſgelijck een Prince conditionael / die ſweert voorwaerden ende Wetten te onderhouden / tot welvaert van den volcke / daer hy als den Man het Hooft over is/ eñ hoewel daer niet heyliger noch eenige verbondteniſſe vaſter is / onder de Menſchen dan t'Houwelijck/ſo iſt nochtans by Goddelijcke ende Menſchelijcke Rechten diſpenſable.

Lijden geen Coninghlijcke heerſchappye.

By deſe vryheden zijn meeſtendeel de Nederlanden meer dan over de 500. Jaren loffelijck gheregeert gheweeſt/ende men ſal niet lichtelijck een volck in Europa vinden / die ſoo langhe op eenen voet ende forme gheregeert hebben / ten ware de Republijcke van Venegien. Alſo dat deſe vryheyt der Nederlandtſche regeringhe de cauſe is van de authoriteyt van hare Staten/ eñ conſequentelijck haerder proſperiteyt. Ende naedemale ſy haerlieden noyt onderworpen hebben eenigh abſolut Coninghlijck gebiedt ofte macht/ ſoo en erkennen ſy geen andere dan Hertoghen/ Graven ende Heeren/met ghelimiteerde macht/ elcke Provincie nae haer conditie.

Want die in oude tijden de Provincien wel eerlijck ende vromelijck ghedient hadden / ende in haer oorloghen die wel beſchermt ende gheregeert / hebben meermael verworven eñ verdient de politicque civile regeringe / vercrijgende voor tijtelen van eeren den naem van Hertogen/ Graven ende Heeren/etc.

Ten aenſien / van't welcke en hebben ſy geen abſoluter Souverayniteyten ghehadt over de Onderſaten / dan ſulcke / die in haer huldinghe ofte crooninghe waren gheſpecificeert.

Maer gelijck veel hoofden qualijcker connen

Van waer dat naem ende authoriteyt der Staten hercomt.

bewaren t'gene haer toecomt / tegen eenen alleen die wel ghereguleerde middelen heeft / ſo dronge hunliedẽ den noot/eenige weynige bequame Perſoonen onder haer te verkieſen / die ſylieden den laſt van hare vryheden voor te ſtaen opleyden/eñ deſe cregen alſo den naem ende tijtel der Staten.

Waer inne dat de Staten beſtaen.

Ende ſoo het volck verdeylt was in twee ofte dry ſoorten/Gheeſtelijcke/Edelen/ende Borgheryen / werden die voorſtanders van elcke ſoorte ghenoemt de 3. ofte 2. Staten / als in Brabant de 14. Abten / maken den Gheeſtelijcken ſtaet: de 18. Baenderheeren ende de Edelen van haer afcomſte/maken den tweeden ſtaet: ende de Gedeputeerde van de vier Hooftſteden met haer reſort/ maken den derden ſtaet. Deſgelijcx die van Lutzenborgh/ Henegouwe/ Artoys/ Namur/ eñ Zeelandt. Vlaenderen preſenteert haren State by haer vier Leden van Vlaenderen. Ghelderlant beſtaet in Baroenen/ Edelen/ ende Steden. In Wtrecht maken de Staten de vijf Capittelen/ den Edeldom/ ende Steden. In Hollandt/ Overijſſel / etc. maken de Staten den ouden Edeldom/ende Steden: ende alſo in een ander forme in Vrieſlandt.

Nederlantſche regeringhe is Ariſtocraticque.

Alſo dat deſe Provincien tot allen tijden(als ſy geen Heeren / ofte Capable Heeren ofte Princen gehadt hebben/ofte dat die onder-jarigh waren/ ofte die ſy noch niet ghehuldt hadden)zijn gheregeert gheweeſt by de voorſz. Staten. Soo dat haer regeringhe Ariſtocraticque ofte Paucorum potentia magh genoemt worden/ daer nochtans de Overheeren / wel regerende nae haerlieden Privilegien / groote authoriteyt moghen ghebruycken/ ende doen wat ſy willen/ dat wel ghedaen is: hoewel ter contrarien doende/ſtaen in't ontſagh van de Staten/ende de Staten in't ontſagh van de Ghemeynte/die onder Ambachten/ Gilden ende Broederſchappen beſtaende/gheregeert worden van haer Dekens/etc. waer door dat ſommighe het een ghemengt gouvernement noemen.

Nederlanders nature.

De Nederlanders zijn haer meeſt met Handtwercken/ Coopmanſchappen/ eñ Zeevaert gheneerende / ende dat oprechtelijcker ende trouwelijcker dan eenigh ander volck / ghecompareert zijnde / alſoo hunlieden van alle Natien generalijcken werdt toegheſchreven : zijn ghenegen ſeer tot ghewin / ende daeromme ſeer Vrede ſoeckende/ Oorloghe vliedende / met patientie over onghelijck ofte injurien/ gheduldigh in tegenſpoet/ maer jaloers over haer vryheden / ende hartneckigh als ſy meermael bedrogen hebben geweeſt/ zijn cloeck/behendigh ende induſtrieus/tot alles/ daer ſy haer toe begeven/ geen groote opinie van haer ſelven hebbende/ by ander Natien geleken/ ende daer door neerſtigh ende bequaem / van andere wat te leeren / dat haer mochte dienlijck weſen / daer toe haer helpt dat ſy geerne reyſen/ eenigh Ambacht connende / ende alſoo vreemde Landen gaen beſoecken / alderhande neeringen leeren/ende veelderhande talen ſprekẽ/ hebbende in alle gheleertheyt ende ſtudien veel hooge ende middelbare geleerde Mannen in allen ſcientien/ mede Godtvruchtigh ende Religieus / als veel dinghen dat uytwijſen.

By deſe voorſchreven middelen iſt een rijck volck gheworden/ende machtigh/ alſo langduerighe Oorloghen uytwijſen / nochtans maer een cleyn begrijp Landts beſittende / maer ſoo vol van groote eñ machtige Steden/als geen Landt ende Volck in Europa.

Nederlantſchen Adel oudt ende goet.

Van ghemeynen Edeldom is daer doorgaens niet vele / want ſoo het Landt cleyne is / ſoo zijn veel erfgrondẽ beſeten van rijcke geworden Borgheryen/ende van de Gheeſtelijcke/die den yver van den Godſdienſt voortbrengt/ ſoo datmen in ſommighe Provincien heeft moeten verbieden/ dat de Geeſtelijcke geen erfgronden ofte heerlijcheden en mochten coopen.

Hier door iſt bycomen/ dat in ſommighe Provincien den ghemeynen Edeldom ghenoech vermindert is / hoewel daer alomme nochtans ſeer veel goeden Edeldom is / van oude Stammen/ die beſitten hooghe / middele ende leeghe Juriſdictien/als men in eenige andere Landen mochte vinden / dan in d'een Provincie meer dan in d'andere.

Liberaelheyt der Nederlanders tot harẽ Overheeren.

Ende overmits datter geen groote menichten en zijn van ſmalle Jonckerẽ/en hebben de Lantſheeren (tyrannelijck geſint) haer Onderſaten niet wel connen verdrucken/ maer hebben moeten civilycken handelen. Eñ het is meermael geſchiet dat de Landtſheeren/ door broodtdronckenheyt ofte prodigaliteyt/ in ſchulden gheraeckt zijnde/ alle haer Landen/Juriſdictien ende Domeynẽ/ hebben vercocht/verſet ofte verpandt/de welcke by haer rijcke Onderdanẽ weder zijn ingecocht/ gheloſt ofte bevrijdet/waer in altijts het gemeyn volck ofte de Steden het meeſte ſeggen ende doen in hadden : Ende alſo werden de Landtſheeren daer mede weder beſchoncken ende vry overghelevert/ op ſeker conditien ende voorwaerden/die men Privilegien ende Charteren genoemt heeft: het welcke dan groote onderlinge vriendtſchappen de Landen ende de Landtſheeren veroorſaeckte. Maer als de naecomelingen die weldaet vergaten/ ſo zijnſe door deſe voorwaerdẽ/ Charteren ofte Privilegien vermaent gheweeſt / van de oude ofte ſubalterne Magiſtraten ofte Staten/ Raden eñ Officieren / die elck in haer Ampten tredende/ de ſelf de Privilegien oock moeſten beſweeren : ende ſoo ſy onghehoorigh waren / is by ghebreck van middelen ende van aenhangh van groot ghetal van ſmalle ofte ghemeynen Edeldom / haren hooghmoet / verwaentheyt ofte tijrannije / beſneden ende ghebreydelt gheweeſt/ nochtans zijn ſy dickmael tot de wapenen ghecomen / daer mede oock de opgheblaſen ofte oploopende moetwil ende dertelheyt van de Ghemeynte menichmael is gecaſtijdt gheweeſt: Soo dat by de Privilegien/tot noch toe/ het Gouvernement is in ſtate onderhouden/ ofte gheballanſeert geweeſt / ende te rechte een ghemengt Gouvernement magh ghenoemt worden / participerende van de Monarchia, Ariſtocratia, ende Democratia, haer contenterende met cleyne Vorſtẽ/ als met Hertogen/Graven ende Heeren/niet abſolut / maer aen haer Onderdanen by Contracten verbonden.

De Nederlandſche Overheeren van machte gheworden zijnde/hebbẽ gheſocht de Privilegien te beſnijden/ ende de Steden te dwinghen.

Maer deſe groote authoriteyt ende Privilegiẽ der Landen ende Steden/ heeft ghemeenlijck de groote ende machtighſte Landtſheeren ſeer verdroten / onder andere / Hertogh Philips de goede / ende zijnen ſone Carel den ſtrijdtbaren / die de ſelf de authoriteyt oock gheſocht hebben te beſnijden ende te breydelen : Maer om dat volcomelijck te doen/ heeft de goetheyt van den eenen/ ende de onruſte van den anderen/dat belet. Daer en ghebraken oock geen oorenblaſers / die haer ingaven dat ſy tot ſulcke Priviligien niet gehouden en waren/ende dat de Voorſaten hare naecomelingen ſo niet en conden verbinden/ ende principalijck tot het gene/ dat ſy pretendeerden te bewijſen dat den Onderſaten ſelve ſchadelijc mochte weſen. Maer daerenteghen iſt in ghebruyck ghecomen / dat ſy in Nederlandt niet lichtelijck haren Overheere erkennen ofte aennemen willen/voor ende aleer hy haer Privilegien eñ Charteren perſoonlijck beſworen ſoude hebben: Daer over nemen ſy hem aen / ende op die voorwaerde ſweeren ſy hem onderdanicheyt ende trouwe/ eñ hulden hem met blijde incomſtẽ in haer Provincien ende Steden. Hoe het Maximiliaen van Ooſtenrijck/ zijn hooghmoedigh voornemen in dit ſtuck/onder't deckſel van zijns ſoons Philips Mombardijen vergaen is/ hebben wy in't eerſte Boeck eenſdeels aengheroert ende verhaelt.

Van Keyſer Carels tijdẽ af heeft men gheſocht alle de Nederlādẽ onder een Coninghlijcke regeringhe te brenghen.

Diergelijcke miſcontentement heeft den Keyſer Carel de vijfde ghenoech getoont aen die van Ghendt Anno 1539. trachtende om haer Privilegien te beſnijden/ t'welck hem op die tijdt niet en gheluckte/ door eenighe die hem wederſtonden/ waer over hy groote ſtraffe dede/ ſelve daeromme uyt Spaengien door Vranckrijck reyſende/ pretenderende alle deſe Nederlandtſche Provincien onder Coninghlijcke regeringhe te brengen/ (die ſy abſolute authoriteyt noemen/) te weten/ elcke Provincie/ die nu byſondere verſcheyden Privilegien ende abſolute hoocheyt ende authoriteyt hebben/ te brenghen alle onder een Coninghlijcke regeringe/onder een recht/een mate/ een ghewichte/ etc. Maer alſo den Keyſer hier van belet is gheweeſt door andere overvallende affairen/ als Oorlogen ende diergelijcke beroerten/ ſoo heeft hy het ſelfde zijnen ſone Coningh Philips moeten naelaten.

Als nu den Coningh dit ſochte te volbrengen/ door zijnen nijdigen Raedt/ ſelve der Landen gelegentheyt niet verſtaende/ ſo heeft hy voor't eerſte tot dien eynde eenen Vrede met den Coningh van Vranckrijck beſlotẽ/ende meynde nochtans de Spaenſche knechten ende andere Garniſoenen in de Nederlanden te houden/ niet teghenſtaende den Vrede nu alomme gemaeckt: Welcke Garniſoenen de Landẽ (uyt crachte van haer voorſz. Privilegien) onlangs daer nae deden vertrecken/ghelijck als wy hier vooren gheſeyt hebben. Ten anderen/ onder't pretext van de Catholijckſche Religie te vorderen/ ſoo hebben de Spaengiaerden ende andere Raedtſheeren/ vergramt weſende/ om dat ſy (uyt crachte van de Privilegien) nergens in eenighe Officien en conden gheraken/ goet ghedocht/ niet te verſuymen t'ſelfde in't werck te ſtellen/ ende de Religie voor eenen deckmantel te ghebruycken/ hoewel by het ghene/ t'welck wy hier nae ſullen beſchrijven/ genoech blijcken ſal/ dat ſy met het breken van de Privilegien niet anders en ſochten dan volcomẽ abſolute heerſchappije/ eñ geen Religie/ die ſy wel aen d'een ſijde ſteldẽ als ſy de ſelve heerſchappije hinderde/ daer mede ſy/ by ſchattinghe van den thienden penningh op te ſtellen/ eenen rijckdom/ (dien van Peru te boven gaende) den Coningh eñ alle zijne dienaren mede dochten rijck te maken/ gelijck t'ſelve ſal blijcken by de ſententie des Conings/Anno 1576. geſtreken/ waer mede hy verclaerde alle vryheden eñ Privilegien verbeurt te zijn/ hebbende t'volck ghequelt/geterght eñ ghecreyt om eenighe vreemde rebellighe ſtucken aen te rechten/ om daer toe rechte oorſake te moghen hebben/ alſo wy hier nae ſullen verhalen.

Onder pretext van Religie werden oorſaken geſocht/ om de Nederlandẽ van alle vryheden te berooven.

Placcaten tegẽ Luther inghevoert/ Anno 1521.

Onaenghesien deſe vryheden ofte Privilegien der Nederlandtſche Provincien/ ſo hadde Keyſer Carel de vijfde/Anno 1521. ten tijde als Martinus Luther in Duytſlandt opgeſtaen was/ ſonder conſent van de Statẽ ofte Landen (uyt grooten ijver) tot behoudeniſſe van de Roomſche Catholijckſche Religie/ende om de leeringe van Luther uyt Nederlandt te weeren/ ſeer rigoreuſe ende ſtrenghe Placcaten ende gheboden uytghegheven/ generalijck tegen alle ſecten/ die bycans Jaerlijcx vernieuwt werden. Ende op dat niet alleene des Landts Staten/ die daer over niet gheroepen en waren/ maer oock den ghemeynen Man die voor goet achten ſouden/ werden de Placcaten ghefondeert op leelijcke ſtucken ende feyten van Sectariſen ende Ketters/ ſonder onderſcheydt/ als teghen Menſchen ſonder reghel ofte Wetten levende/ oock de Overheyt niet bekennende/ diens authoriteyt ſy ſochten te niete te doen/ in haer leeringhen begrijpende alle de Ketteryen van ouden tijden/ ende dierghelijcke/ ghelijck by de ſelvighe Placcaten noch te ſien is: Alſo datſe eer ghedooght/dan by de Staten gheconfirmeert werden/te meer/ om dat die van den Paus ende de Gheeſtelijckheyt ſeer ghevordert werden/als ſtreckende tot ghehoorſaemheyt der Moeder de Roomſche Kercke/ ende generalijck geen beclagh dan van particuliere ſlechte lieden/ daer over in't eerſte ghehoort werdt.

Inhoudt vā de Placcatẽ der Religie.

Wt crachte van deſe Placcaten en mochte niemant onder hem hebben/coopen/geven/ dragen/ noch leſen/communiceren/ofte diſputeren van de leeringe/Schriftueren ofte Boecken/ghemaeckt by Luther/ Wicklef/ Swinglius/ Melanthon/ ende dierghelijcke/ in geenderhande Talen/oock met niemandt confereren ofte diſputeren van de Heylighe Schriftuere/ofte andere die voorleſen/ ten waren Theologienen ofte Doctoren in der Godtheyt/ ofte toegelatene. Niemandt en mochte ſuſpecte in zijn huys ontfangẽ/ logieren/victalie/ cleederen ofte gheldt gheven/ zijns wetens/ ofte moeſten die terſtont aenbrenghen/ alles op ſtraffe van lijf ende goet. De Mans gheſtraft te worden met den ſweerde/ ende de Vrouwen levende in de eerde ghedolven ofte begraven/ ſoo verre ſy die dwalinghen afgaen ende haer bekeeren/ maer ſoo ſy hen niet en bekeeren/ ende hartneckigh blijven/ ſouden ſy gheſtraft worden met den vyere: Alle oock inhabil zijnde/van te mogen haer goeden wegh gheven/ofte maken by Teſtamenten/ oft anderſins.

Vijftigh duyſent Menſchen omgebrocht.

Wt crachte van deſe Placcatẽ zijnder in Keyſer Carolus tijden alle Nederlandt door groote menichte van Menſchen gedoodt/ onthalſt/verdroncken/ ghehangen/ ghedolven eñ verbrandt/ wel boven de vijftigh duyſent/ ſoo ſommighe ſchrijven. In't eerſte vele om cleyne ſaken/ als om dat ſy onnooſelijcken vleeſch op verbodẽ dagen ghegheten hadden/ oock om dat ſy Boecxkens ghehadt ende gheleſen hadden/ hoewel ſy nochtans het inhoudt van dien verdoemden: Oock Papen ende Monicken die Wijven (om Hoererije te ſchouwen) ghetrouwt hadden/ vele om dat ſy onnooſelijcken by Munſterſche Doopers gheweeſt waren eer ſy die kenden/ eñ dierghelijcke/ als by veel Boecken/ daer van zijnde/ magh blijcken. Boven dit vervolgen (nochtans weynigh helpende/ midts de kenniſſe daer van bleef by den weereltſchẽ Rechter/) heeft den Keyſer goet ghedocht/ datmen Inquiſitie/dat is/onderſoeck op de Spaenſche maniere invoeren ſoude/ de welcke in Spaengien inghevoert was teghen de Mooren oft Saraſijnen ende Joden van Granada/ nae dat die aldaer zijn ghedwonghen gheweeſt. Sonder welcke Inquiſitie ſy bevonden/datmen vele lieden (ende principael die haer conden ſtille houden) in haer gheloove/ ſonder overtuygen/ tegen de Placcaten ghedaen te hebben/ aen't lijf ende goet niet en conde/ noch oock nae de rechten van den Lande/niet en vermochte met pijnighen te onderſoecken: Waeromme ſy bedachten den laſt hier van de Gheeſtelijcke te bevelen/ die macht ſouden hebben de lieden te ondervragen van haer geloove/ ende wat ſy van anderen wiſten/ etc. waer mede dat ghemeynt werdt den Keyſer een abſoluter macht te vercrijgen/ ende den Gheeſtelijcken ſtaet te verheffen.

Inquiſitie.

Deſe maniere van procederen ſcheen den Nederlanders te ſtrenghe/ ende teghen der Landen vrijheyt ende Privilegien te weſen/die geen Geeſtelijcke Juriſdictie in dat ſtuck en behoordẽ onderworpen te zijn / te meer / door dat het ghetal der ſelvigher Lutherianen / Proteſtanten / ofte Ghereformeerde (alſo men die noemde) in de Nederlanden ſeer toegenomen was/om dat haer gebueren alomme de ſelve voor Chriſtenen hielden / ende dien volghende / ſy voor vervolghers der ſelvigher gheacht werden. Met welcke ghebueren eñ omliggende Landen ſy in haer Coopmanſchappen haer ſeer wel gheneerden. Waeromme het geſchiede als Keyſer Carolus een maniere van Inquiſitie wilde inbrengẽ Anno 1550. ſoo hebben de Landen / ende boven al Brabant/ inſonderheyt die van Antwerpen/ daer tegen geweeſt/ als die achten dat den vreemdẽ Coopman daer mede ſoude verdreven worden. Ende door middel van de Coninginne Maria van Hongarijen/ de Regente/ hebben ſy aengheſhouden: alſo dat ſy/ter liefde van de Landen/ ſelve reyſde nae Augſburgh op den Rijcxſdagh/ by den Keyſer haren broeder/ ende hem vertoonde mondelijckẽ den ſtaet ende gheleghentheyt des Landts: ende heeft aldaer vercregen verſoetinge van de Placcaten / eñ dat de Inquiſitie ſoude achter blijven. Welck groot ende goet werck van de goede Coninginne ſoo qualijck in Spaengien van de Inquiſiteuren ghenomen werdt/ dat ſy uyt Spaengien haer by haren broeder den Keyſer voor een Ketterſche hebben gheſcholden: daer mede ſy nochtans de Landen met haren Prince ſoo verplicht heeft/ dat ſy geenderhande laſtẽ ofte ſchattingen hem geweygert en hebben in zijnen noot/ ende oock namaels aen den Coningh Philips zijnen ſone: den welcken (hoewel nochtans een ſeker forme van Inquiſitie in Vlaenderen ende elders onder hem ghebruyckt is gheweeſt) tot zijn oorloghen in Vranckrijck (hoewel de ſelve oorloghe niet uyt oorſaken der Nederlanden aenghevangen en was) hem wel veel Milionen guldens in 9. Jaren uytghereyckt zijn.

Inquiſitie verſoet door de Regente Coninginne Maria/ Anno 1550.

Nieuwe Biſdommẽ opgherecht/ ſecretelijck vercregen te Roomen/ Anno 1559.

Nu nae den Pays/als de Landẽ om haer verdienſte verhoopten eer ſoeter ghegouverneert te worden / heeft men bevonden datter by Doctor Sonnius, die Anno 1558. tot Roomen reyſde/van den Paus Paulus den vierden (uyt den name van den Coningh ende de Nederlanden / om die te vereeren ende te vercieren) Bullen vercregen waren/ van date den 19. Mey Anno 1559. ende daer nae van den Paus Pius/ den 8. Meert Anno 1560. om daer op te rechtẽ dry Eertſbiſdommen/ ende verſcheyden Biſdommen/ om dat de Landen ſoo rijck/ machtigh/ ende vol volcx waren / breedt eñ wijdt onder ander oude Biſdommen ſtreckende / dat ſy geen behoorlijcke ſorghe voor haer ſchapen condẽ dragen: ende deſe Biſſchoppen ſouden ghenieten de goederen / renten/ ende incomẽ van de principaelſte Abdijen. Ende dit was al te weghe ghebrocht/ ende ghereet om ter executie te ſtellẽ/ſonder dat de oude Biſſchoppen ofte de Abdijen daer ſelve af wiſten/ofte oock de Staten van de Landen ofte Steden eenigh conſent daer over gevraeght was: daer van den Coningh in Zeelant voor zijn vertreck de tijdinghe creegh ende verſweegh.

Namen van de B.ſdommen.

Tot nieuwe Eertſbiſdommẽ waren genoemt de ſteden van Mechelen/Camerijck/eñ Wtrecht/ welcke twee leſte nu van Biſdommen tot Eertſbiſdommen ghemaeckt werden: Maer Mechelen/ midden in Brabant ghelegen/ ſoude de Metropolitane / eñ de alderopperſte Eertſbiſſchoplijcke Stadt ende Setel weſen. Tot andere Biſdommen in Brabant waren gheordineert / Antwerpen/ende ſ'Hertoghenboſſche: In Vlaenderen/ Ghendt/ Brugghe/ ende Yperen: In Artops/ S.Omer eñ Namen: In Hollandt/Haerlem: In Zeelandt / Middelburgh: In Vrieſlandt/Leeuwerden ende Groeningen: In Gelderlandt/Remunde: ende in Overijſſel/ Deventer. Het Eertſbiſdom van Mechelen (daer alreede toe gheordineert was Granvelle den Biſſchop van Atrecht/ die nu Cardinael was gheworden) ſoude toecomẽ de Abdije van Aflegem/ de rijckſte Abdije in Brabant/die wel 50. duyſent gulden Jaerlijcx incomende hadde/boven de Abdije van S. Amans / die den Cardinael alreede in't beſit hadde.

De Abdijen van de Biſdommẽ geincorporeert. Anno 1560.

t'Biſdom van Antwerpen ſoude hebben de Abdije van S.Bernaerts: ſ'Hertogenboſſche / Tongerlo: Ghendt / de Abdije van S.Baeſs: Brugghe/de Proſtije van S.Donaes: Yperen/ S.Marten: S.Omer/ de Proſtije aldaer/ met de Abdije van S.Bertijn: Namen ſoude hebben de thiende van de Abdijen ende Clooſteren dies Landts: Haerlem ſoude hebben Egmont: Middelburgh/ S.Pieters: Leeuwaerden/ S. Margriete ende Lidden: Groeninghen / Golwert: Remunde/ de Regulieren: ende Deventer/ de Proſtije van ſinte Lieven.

Opſprake tegẽ de Biſdommen.

Als dit nu nae het vetreck des Conings alle de Nederlanden door gheweten was / heeft t'ſelve alomme groote opſprake ghegheven / als dat het was een nieuwicheyt ſonder conſent der Landẽ/ dat de oude fondatien hier mede werden vervreemt/de Landen van hare ghewoonlijcke Abdijen berooft/ de Clooſterẽ van haer Preeminentien ghedepoſſeſſeert/ de Staten in hen vergaderingen met Biſſchoppen / den Pauſen met Eede verplicht / (die men van vreemdelinghen mocht nemen) verheert ofte ghepreſideert/ de goederen der Clooſterẽ andere gegunt / de groote aelmoeſſen ende uytdeelingen die men in de ſelve Clooſteren altijt hadde onderhouden / ende ghedaen tot grooten onderſtande van de armen/ ſouden achter blijven/eñ verſtreckt worden totter Biſſchoppen pracht / alles tegen de vrijheyt ende Privilegien van den Lande / ende t'ghene dat meeſt tot onruſte van den volcke was ſtreckende: Alſo dat ſy niet anders en conden ghelooven / dan dat onder dien deckmantel de Inquiſitie ſchuylde / die men daer mede meynde bedecktelijck in te brenghen: want in de Bullen van deſe Biſdommen claerlijck bleeck/dat ſy daer toe warẽ ſtreckende/ ende dat elcke Biſſchop ſoude in zijn Cathedrale Kercke confereren negen prebenden / ende de beſitters van dien ſouden aſſiſterẽ in't feyt van der Inquiſitie/ ende twee daer van ſouden ſelve Inquiſiteurs zijn. Ende dochten oock datmen daerom de Spaengiaerdẽ wilde in't Landt gehouden hebbẽ/ende een nieuwe Regente uyt Italien ontboden hadde/ die in de Nederlandtſche ſaken onervaren was/ op dat dies te meer het gheheel bewindt ſoude hanghen aen den Cardinael Granvelle/ den nieuwẽ Eertſbiſſchop van Mechelen/ ende andere dierghelijcke creatueren/die gheheel dependeerden van den Coningh ende Spaenſche gheſintheyt.

Granvelle Eertſbiſſchop van Mechelen ende Cardinael.

Haet tegen den Cardinael.

Wt deſe opſprake ende achterdencken is een groote opſicht op alle des Cardinaels ende zijn gheſellen de nieuwe vercoren Biſſchoppen voornemen ende handelinghe ghenomen / oock dickmael goede meyninghe ten quaetſten verdraeyt/ waer door eenen haet ende twiſt / onder die met hem in't Regiment waren / is ghereſen: want oock den Cardinael (een creatuere nu des Paus weſende) hem ſeer eergierigh ende opghe blaſen vertoonde aen hooghe ende leeghe / het gheheel bewindt des Landts tot hemwaerts nemende/ t'welck hem de groote Heeren te meer toelieten/ om dat ſy ſagen/dat zijn invoeren van de nieuwe Biſſchop-

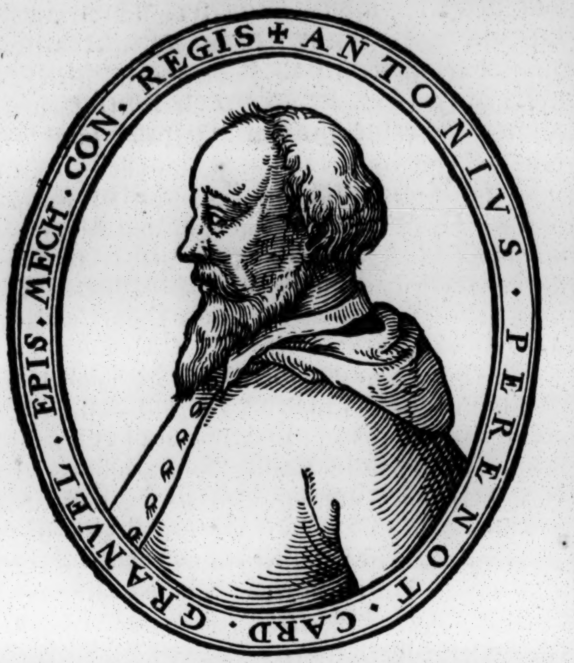
+ ANTONIVS · PERENOT · CARD · GRANVEL · EPIS · MECH · CON · REGIS

Biſſchoppen ende Inquiſitie (de Landen ſoo teghen weſende) onmoghelijck was in't werck te ſtellen/ die den ſtaet ende ghelegentheyt der ſelver Landen dieper inſagen/ eñ het bederf der ſelver Landen liever op des Cardinaels hals te leggen hadden/ dan op haren eyghen hals.

Redenen waeromme de rigoreuſheyt der Placcaten dienden eer geſchoudt/ van andere nieuwichedẽ van Biſſchoppen eñ Inquiſitie ingebrocht.

De redenen die ſy voorwenden waren/ datter nootſakelijcken groote menichte in de Landen moeſtẽ kenniſſe van Lutherije eñ Religie hebben/ ſiende datmen in de leſte oorloghe de oeffeninghe daer van onder de Duytſche knechten binnen de Landen gheleden hadde met prediken eñ leeren/ oock dat alomme de ghebueren/ als Duytſlant/ Vranckrijck/ Enghelandt/ Schotlandt/ Ooſtlandt/ etc. die aenghenomen/ gheleden/ oft toeghelaten hadden/ die den meeſtendeel voor oprecht ende Chriſtelijck ghereformeert hielden. In welcke gebuer-landẽ de Nederlanders nootſakelijck moeſten verkeeren ende hanteren/ om haer Coopmanſchappen/ die ſy alomme drijvende zijn/ ende van die ſelvighe haer ghebueren (die gewoonlijck alle Nederlandt door om den Coophandel/ ende principalijck t'Antwerpeu verkeerende waren) en conde den ghemeynen Man ſoo quaden ghevoelen niet hebben/ als de Inquiſiteuren in Spaengien daer van hebben/ die hare Moriſquen/ Saraſijnen ende Joden veel beter achten: Want ſy in Nederlandt dit daghelijcx experimenteerden in haren handel ende wandel/ bevonden vele onder haer te weſen oprechte lieden/ vol gheloofs/ lief de ende waerheyt/ niet te compareren by Moriſquen/ Saraſijnen ende Joden/ geenen anderen/ maer den waerachtighen Godt aenbiddende/ dryvuldigh in perſoone/ ende die door Chriſtus bloedt alleenlijck afwaſſchinghe der zonden betrouden/ de Heylighe Schriftuere/ ende twaelf Artijckelen des geloofs/ voor goet ende alleen oprecht hielden/ jae met meerder ijver ende Catholijcker/ dan ſy eenige Roomſche Catholijcken wiſten/ daghelijcx haer gheloove met den bloede in den vyere/ ghelijckformigh de Heylighe Schriftuere beſeghelden. Dit was de ghemeynſte opinie onder het volck.

Boven deſe meyninghe ende ervarentheyt die men van de Ghereformeerde ofte Lutherianen hadde/ lieten haer vele Menſchen duncken/ dat hoe veel te meer men die wilde met ſtrengicheyt ende ſtraf heyt van Placcaten ende Inquiſitien dempen ende tegenſtrijden/ hoe de ſelve veel meer ſchenen te groeyen: want daghelijcx veel ſedige/ ſtille/ onnooſele Menſchen/ nae de Weerelt onberiſpelijcken levende/ ſiende ten vyere gaen/ niet dan Godt aenroepende/ lovende ende prijſende/ maeckte het volck nieuſgierigh ende curieus (te meer om dat het ſoo ſcherp verboden was) te onderſoecken de oorſaken van haer ſterven/ eñ hoe verre hare opinien verſcheyden waren van de Heylige Schriftuere/ ende waer in ſy onghelijck mochten hebben. Oock eenighe om zijn vrienden te moghen ter contrarie goede inſtructie gheven/ hadden liever ſelve de Schriftuere te onderſoecken/ dan geheel op zijn Paſtoors ſeggen te ſtaen. Waer door ſommige geheel ſelve van die Religie werden: vele andere bevonden dat ſy ſo ſeer verſcheyden van de rechte oude Religie niet en conden weſen/ datmenſe daeromme alſo ſtrengelijck ſoude vervolgen/ gelijck de Placcaten uytdruckten: noch datmen niet ghewelt behoorde de conſcientie te dwinghen. Waeromme daer onderſcheydt diende onder ghemaeckt te'zijn: ende om elcke quade Secte en behoorde men den ſtandt eñ Privilegien der Landen niet te veranderen. In ſoo vele dat ſy achten/ dat een yeghelijck/ die des Conings dienſt ende ſ'Landts welvaert ſochte/ met het onderhouden der Privilegien/ (ſonder paſſien van eygen baet ofte quaden haet) ſoude oordeelẽ/ dat in ſulcke tijdẽ men niet en behoorde in te voeren (onder't deckſel van der Landen eñ Steden vereeringhe) eenighe Biſſchoppen ofte Gheeſtelijcke ende veranderinghen/ ſonder conſent van de Staten der ſelvigher Landen: Veel min eenigherhande nieuwe Inquiſitie by den volcke ſoo odieus/ waer by ſchijnt datmen die by de Saraſijnen ende Joden gelijckte/ ten ware datmen ſochte t'volck oorſake van oproericheyt te geven/ om haer te vergrijpen aen haer behoorlijcke ghehoorſaemheyt/ onder't pretext/ van de welcke ſy voor hadden/ die te moghen t'onder brengen/ ende abſolutelijcken te conqueſteren. De Placcaten en behoort men ſoo ſeer oock niet te dringhen/ als of ſy by de generale Staten ghemaeckt waren gheweeſt/ ende als of men die niet en ſoude mogen afdoen/ veranderen ofte modereren/ nae eyſch des tijts/ ende ghelegentheyt des ſtandts van den Lande/ etc.

Beclagh der Biſſchoppẽ van Luyck/ Munſter/ ende Camerijck.

De Biſſchoppen van Luyck/ Munſter/ Camerijck/ ende Wtrecht/ hebben haer oock grootelijcx beclaeght/ datmen haer Juriſdictie ende Limiten minderde/ haer recht ende hoocheyt de nieuwe Biſſchoppen was ghevende.

De Abdijen van Brabant/ als vã Tongerloo/ van ſinte Bernaerts/ ende van Afligem/ diens Abten nu verſtorven waren/ ſeer t'onvreden zijnde/ hebben te Hove Anno 1561. lange gheſoliciteert/ om nieuwe Abten te mogen kieſen: Ende alſoo ſy niet verhoort en werden/ hebben anderwerf/ met aſſiſtentie van de ander Abten/ daer nae oock met de Edelen ende Hooftſteden van Brabant (preſenterẽde de drie Statẽ des Lants) t'ſelf de ernſtelijck verſocht. Ende hebben voor antwoorde van de Regente vercreghen/ dat het in hare Hoocheyts macht niet en ſtondt/ maer moeſten't aen den Coningh verſoecken. Hebben daerom haer Gheſanten in Spaengien gheſonden/ met alle ſchriftelijcke deductie ende bewijs van haer recht: ende dat te breken/ ware teghen de Privilegien des Landts van Brabant in't generael/ ende van de Abdijen in't ſpeciael. De Coningh weygert daer op haer begeeren ſchriftelijck ende cort/ den 27. Februarij Anno 1562. haer aenſegghende/ dat ſy haer onbehoorlijcken beclaeghden/ van qualijck beſorght te weſen/ als men haer Godſhuyſen ofte Clooſteren de eere aendede/ datmen haer Abten ende Prelaten begaef de met den naem van Biſſchoppẽ/ daer van ſy den Coningh ſchuldigh waren te bedancken.

De dry Statẽ van Brabant gheven Requeſte tegẽ de Biſſchoppen/ eñ hebben antwoorde.

Deſe Gheſanten met ſulcken antwoorde wederom gekeert weſende/ heeft den Abdijen luttel

De Abten van Brabãt verſoecken Recht.

contentements ghegheven : maer dies niet tegenſtaende/ hebben ſy met de andere Staten van Brabant den vijf den Mey aen de Regente verſocht/ daer teghen in rechte ghehoort te moghen worden/ t'welck haer niet en heeft moghen ghebeuren.

Die van Antwerpen belaſt zijnde haren Biſſchop Sonnius te ontfanghen/ als vele andere ghedaen hadden/ hebben aen de Regente oock vertoont/ den 23. Januarij/ die murmuratie eñ vreeſe onder haer Ingheſetenen/ datmen de Inquiſitie met deſe introductie vã de Biſſchop ſoude invoeren/ teghen de Privilegie van de Stadt/ ende belofte haer ter contrarien ghedaen/ daer mede ſy ſeer vreeſden dat der Stadts neeringhe vergaen ſoude/ende lichtelijck by de Ghemeynte het incomen des Biſſchops belet mochte worden.

Antwerpen ſoliciteren tegen den Biſſchop.

Hier op creghen ſy oock antwoorde/ datmen daer mede geen Inquiſitie en meynde/ noch de Stadt ſochte te prejudiceré/ maer die met eenen nieuwen Biſſchop te vereeré/ſulcke Stadt t'ſelfde wel weerdt zijnde ende verdienende/etc. Ende ſoo verre ſy met deſe antwoorde niet te vreden en waren/ mochten aen den Coningh voorder verſoecken. Waer op ſy anderwerf haer verſoeck in Spaengien gheſonden hebben: maer cregen voor antwoorde/ datſe haer behoorden te reguleren nae de reſolutie van zijne Majeſteyt. Waer mede ſy niet ghepaeyt weſende/ ende ſekerlijck wiſten het verderf haerder Stadt daer aen ghelegen te weſen/reſolveerden ſy eygen Gheſanten/ te weten/ dry Perſoonen by den Coningh te ſenden/ namelijck/den Amptman der Stadt/ Godevaert Sterck/ van Vrſele Schepen/ met den Pencionaris M. Jacob van Weſenbeke. De welcke den elfden Junij Anno 1562. by den Coningh audientie ghehadt hebben/ ende hebben in't langhe de ſaken ende Stadts ghelegentheyt vertoont: Waer op ſy nae langhe ſolicitatie/den ſeſten Auguſti antwoorde vercregen/conform de eerſte. Maer daer nae/ nae veel over ende weder ſchrijven/ remonſtreren/ nieuwe voorſlagen om des Conings intentie ghenoech te doen/ heeft nu den Coningh in December hen ſelve mondelinghe toegheſeyt/dat die van Antwerpen met geen Inquiſitie ſouden gequelt weſen/ waer mede een van de Gheſanten nae huys reyſde. Maer de Stadt perſiſteerde/ dat ſy de Ghemeynten ende Cooplieden ſulcx qualijcken ſouden connen wijs maken/ ſoo den nieuwen Biſſchop inghevoert werde/ daeromme baden ſy voor verdragh/ tot dat zijne Majeſteyt daer ſelve eens quame (ofte door Commiſſariſen niet ſuſpect zijnde) den noot aenſaghe. Ten leſten/ als nu veel meer dan een Jaer de Gheſanten in Spaengien ghelegen hadden/ heeftſe den Coningh afgheveerdight den derden Auguſti Anno 1563. met Apoſtille ende breeder mondelinghe hope/datmen het invoeren van den Biſſchop t'Antwerpen om redenen noch ter tijdt ſoude uytſtellen. Alſo heeftmen die van Antwerpen doe niet voorder met den Biſſchop gequelt/noch oock de ander Steden daer ſy oock noch niet en waren.

Antwerpen van Biſſchops invoeringen ontſlagen.

De Heere vã Montigni in Spaengiẽ gheſonden/ Anno 1562.

Daerentuſſchen hadden de Heeren van der Ordre des Gulden Vlies/ den Raedt van State/met de Regente (door de menighvuldige clachten der Landen ende Steden) geraetſlaeght/hoe men beſt dẽ Coningh vã alle de aenſtaende ſwarichedẽ volcomelijck ſoude mogen de wete doen/ die ſy achten dat hy ten beſten niet geinformeert en ware: ende hebben gheresolveert derwaerts te ſeynden/ den Baenderheere van Montigni/ Florents van Montmorency/ Ridder van den Gulden Vlieſe/ ende broeder van dẽ Grave van Hoorn/een verſtãdigh Heere/met andere. Maer deſe/ nae vele communicatien die ſy met den Coningh daer over ghehadt hadden/ zijn ſy in Auguſto Anno 1562. ſonder groote vruchte weder ghekeert/ hoewel het volck op goede hope wat gheruſtier was.

De Magiſtraten ende Officiers des Conings van de Steden/ om den Coningh/ ende die deſe nieuwichedẽ dreven/ te beter te vreden te ſtellen/ hebben niet naeghelaten van haer devoir/ eñ nae inhoudt der Placcaten/ te dempen alle nieuwicheden in de Religie/ groote menichte alomme ter doot brengende/ ende dat in groot perijckel van haer leven: Waer in diverſche plaetſen groote beroerten daer over opſtonden/ als de omſtaenders met duyſenden opentlijck de Pſalmen van de Ghereformeerde ſongen met luyder ſtemmen/ andere met ſteenen nae den Magiſtraet wierpen. In ſommige plaetſen werden de patienten ende ghevangenen haer ontweldight/ gelijck byeans t'Antwerpen Anno 1564. gheſchiede/ als men eenen Chriſtoffel Fabritius/die eertijts een Carmelijt geweeſt hadde/ executeren ſoude/ die door het ſteenworpen der Ghemeynte/ van den vliedenden Beul meer doorſteken dan verbrandt werdt.

Executien over de Ghereformeerde gheſchieden met groot perijckel van de Officiers.

Ende als men die op de ghevangeniſſe met de hoofden tuſſchen de knien gebonden/ in een vat waters by nachte verſmoorde/ ſoo en is t'ſelfde niet ſonder perijckel ende vreeſe van oploop gheweeſt. De ghevangheniſſen by de Ghemeynte beſet ende omringhelt zijnde/ ende ſonder groote dreyghementen en conden de Officierẽ daer van niet gheraken: Dickmael zijn haer de ghevangenen met liſticheyt ende behendicheyt ontweldight/ ende zijn uytghebroken door gaten in de mueren/ met ſterck water/ ende andere inſtrumenten gemaeckt/ door blauwe ſteenen de mueren vier ende vijf voeten ende meer dick zijnde. Summa/ daer was te ſien hoe qualijck het te volbrengen is/ t'ghene dat een groote menichte tegen is/ principalijck alſſer lieden zijn die Gode meynen ſacrificie daer mede te doen.

Concilium van Trentẽ/ Anno 1562. ende 1563.

In't Jaer 1562. is het generael Concilium tot Trenten begonnen/alwaer de Ambaſſadeurẽ van den Keyſer/ den Coningh van Spaengien/ ende andere Potentaten/elck haer begeeren door haer Gheſanten den Vaders (dat zijn de Cardinalen ende Biſſchoppen van alle plaetſen by den Paus t'ſamen geroepen) hebben vertoont: Daer niet byſonders van de leere aengaende ghedecreteert werdt/dan de oude beveſtight/ de Decreten meeſt beſtaende in reformatie van den Gheeſtelijcken ſtaet. Eñ hebbent in't naeſte Jaer 1563. beſloten ende opghebroken: Ende de definitie daer van heeft men oock in Nederlandt gheſocht te doen onderhouden. Den Coningh van Vranckrijck ende ander Princen hebben t'ſelfde Concilium niet willen aennemen noch gheaſſiſteert/ maer hebben daer tegen gheproteſteert.

Oliphant in Nederlant.

In't Jaer 1563. in September/ werdt door het gantſche Nederlandt eenen Oliphant ghevoert/ die den Roomſchen Coningh Maximiliaen uyt Spaengien gheſonden was over Zee. Deſe was noch jongh/ ende maer negen Jaren oudt/ ende niet volwaſſen/ maer was nochtans acht voeten hooghe/ t'Antwerpen ghemeten/ alwaer hy voor Heeren ende Vrouwen/ oock voor Cooplieden wiſte te nijgen/ ende hem ſeer beleefdelijcken wiſte te buyghen/ groot verſtandt toonende: Hy at geerne Wittenbroodt/ maer liever Fruyt/oock Rijs ende Suycker/ende ſeer geerne Wijngaertrancken/ eñ dronck wel drie ofte vier ſtoopen Wijns teffens op.

In den Winter van't ſelve Jaer 1563. tot het

Couden Winter.

beginſel van't Jaer 1564. was het eenen ſoo couden Winter / dat het thien weken langh vroos/ ſoo datmen t'Antwerpen van den tweeden Kerſdagh tot op dry Coningen dagh over de Schelde te voet ende te Peerde reyſde/ ende uyt nieuwicheyt ſtelde men daer Tenten ende Cramen op/ alwaer men ſpijſe / dranck / ende Coopmanſchap vercochte. Tot Repelmonde reden de wagens met goet gheladen over. Den Rijn/ Maſe/ ende ander Rivieren zijn oock ſeer ſterck bevroſen gheweeſt. Deſghelijcx is oock ghebeurt in de omliggende Landen/ als Enghelandt / Schotlandt / ende Vranckrijck/ nae haer coude ghelegentheyt.

Doot van den Keyſer Ferdinandus/den 25. Julij/1564.

Ferdinandus / Keyſer van Roomen / als hy nu 61. Jaren ende neghen Maenden oudt was/ ende ſeven Jaren alleen ghegouverneert hadde/ ſoo is hy geſtorven den 25. Julij/ Anno 1564. een wijs / eerbaer / ende vrede lief hebbende Vorſt/ achterlatende dry ſonen / Maximiliaen / Ferdinandus/ende Carolus/ende veel dochters. Zijn oudtſte ſone Maximiliaen was gecoren Coningh van Roomen / Anno 1562. in November / ende werdt nu Keyſer.

In't Oran te victalierē blijven Conings Galleyen/ met meeſtendeel vāt Spaēſch Krijghſvolc uyt Nederlandt ghecomen /den 9. October / Anno 1562.

In Nederlandt quam tijdinghe / hoe dat 32. Galleyen van Spaengien/ die met Krijghſvolck onder den generael Don Jan de Mendoſa / waren geſonden om Oran (een ſterckte op de cuſten van Africa by den Coningh noch ghehouden) te ravictalleren / zijnde ghelegen tegen over van la terre de Velez Malega. Deſe Vlote Galleyen is ſo by tempeeſt aengetaſt gheweeſt/ Anno 1562. den 9. October / datter maer vier Galleyen ongheſchendt daer van quamen/ ende noch dry ſeer beſchadight/ 25. bleven gheſoncken / dan van veel werdt het volck noch gheſalveert/ hoewel gherekent werdt/ datter wel 9. ofte 10. duyſent Menſchen verdroncken / onder Soldaten ende Slaven/ waer onder den generael Don Jan de Mendoſa/ eñ Don Franceſco de Mendoſa / ſone van den Marquis van Mondejar / ende meer ander van name / waer dat den meeſtendeel van de Spaenſche Soldaten bleven/ die uyt Nederlandt ghecomen waren / daer ſtranden veel Galleyen/ ende ſalveerden etlijck volck/ oock mede creghen daer nae veel gheſchuts uyt / mede een goet deel van Conings gelt/ om het Garniſoen te betalen/ tot wel 80. duyſent Ducatē/ daer was ooc by veel gheldt/ dat particuliere Cooplieden van Italien toequam/ om dat de Galleyen van daer na Italien waren varende / van dit gheldt werdt den meeſtendeel geſalveert / dan van de Fiſcalen des Conings aengheſproken ende verbeurt / om dat het als geſtolē tegen d'ordonnantien van Spaengien uytghevoert was.

Nijdt tuſſchen de groote Heeren eñ Cardinael Grāvelle.

Tot Bruſſel / in't Hof van de Regente / is onder de groote Heeren van de Ordre des Gulden Vlies / den Raedt van State / ende den Cardinael Granvelle eenen grooten twiſt ghereſen/ uyt verſcheyden oorſaken. Ende midts dat de Cardinael hem vindende was in ſtate ende authoriteyt/ ende met eenen grootē aenhangh/ met wien oock ſtemden den Raedt des Conings in Spaengien / ſoo heeft hy hem ſeer hooghmoedigh ghedraghen/ ende wilde in alle ſaken met alle ſtrafheyt ende ſtrengheyt handelen/ t'welck de Heeren liever met ſoeticheyt ende maticheyt afghehandelt hadden: Waer uyt ſy vele ſchamp eñ ſpots d'een den anderen aendeden. Den Cardinael ſpotte met ſommighe Heeren / als de ſelve noemende Lutherianen/ verquiſters/ jonghe ſotten/ ende diergelijcke : ende t'ſelve alles ten quaetſten in Spaengien overſchrijvende. De Heeren lieten daer tegen/ tot zijner ſpijte/ maken een cleedinge ofte Lieverije voor alle haer dienaren/ daer op de eene mouwe geborduert was een ſots Caproen. Ende midts dat het ſelve van ſommighe worde beduydet op des Cardinaels hoet / alſoo haer de Regente aenſeyde / ſoo veranderden ſy dat in een bundel pijlē/ beteeckenende daer mede eendracht tot des Coninghs dienſt : ende de Cardinaliſten interpreteerdent conſpiratie teghen den Cardinael. Van deſe Liverijen waren de dienaers van meeſt alle de Heeren van den Hove. Door dat deſen twiſt daghelijcx groeyende was / hebben drie principaelſte Heeren / als de Prince van Orangien / de Grave van Egmont/ ende den Admirael Grave van Hoorne / den Cardinael in Spaengien by den Coningh beclaeght / ende en wilden ten leſten niet meer met hem in den Raedt ſitten.

Afcomſte eñ leven van de Cardinael van Granvelle.

Deſen Cardinael zijnde in de Weerelt / ende principalijcken in de Nederlanden ſeer befaemt/ was den ſone van Nicolaes Perenot/ diens Vader (des Cardinaels Grootvader) maer een Ambachts Man was / tot Nozeroy in Borgongien gheboren/ hadde zijn ſone doen ſtuderen/ die eerſt van een Clerck een Procureur werdt/ in't Parlement van Dole/ die ten leſten/ om zijnen cloecken geeſt/ door den Cancelier van Borgongien/ wert gherecommandeert tot Secretariſchap / van Vrouwe Margareta / Douwagiere van Savoyen / ende Regente van de Nederlanden / van waer hy geraeckte in den dienſt van den Keyſer/ niet alleene als Secretaris / maer als Raedtſheere / ende ghecocht hebbende de Heerlijckheyt van Granvelle/ werdt Heer van Granvelle ghenoemt / ende heeft ſeer groot bewindt in Duytſlandt ende elders by den Keyſer ghehadt/ alſo in de Hiſtorien van Johan Sleydan ende andere te leſen is. Deſe Rijckdommen vergadert hebbende/ heeft naeghelaten dry ſonen/ als deſen Antonis Perenot/ Cardinael vā Granvelle genoemt: De Heere van Chantonay/ die by een dochter van Brederode naegelaten heeft kinderen/ Graven van Cantecroy / etc. Ende den Heere van Champigni / daer van wy in deſe Memorien meermael ſullen verhalen / daer waren oock eenige dochters/ waer van de Grave van Roche Borgongien / Gouverneur van Artoys / eñ een tijtlangh van Hollandt / een van hadde: Maer deſen Antonis Perenot is meeſt by den Vader Granvelle opgevoedt/ eñ aenghevoert in groote handelinghe by den Keyſer in alle zijn ſaken van ſtate/ die welcke/ hoewel rijckdom van den Vader beerfde / werdt ghepromoveert tot het Biſdom van Atrecht / eñ vercreegh rijcke Abdijen/ ende werdt langhe gheintituleert den Biſſchop van Atrecht/ daer nae werdt Cardinael/ eñ ghemaeckt Eertſbiſſchop van Mechelen / Metropolitian der Nederlanden Biſdommen/ ende in't vertrecken des Coninghs uyt de Nederlanden/ trock hy den laſt van't Gouvetnement gheheel aen hem/ midts den Coningh perſuaderende het Gouvernement te gheven aen zijn baſtart ſuſter/ de Hertoginne van Parma / die om haer onervarentheyt moeſte aen hem hangē/ voorbyſlaende ende ontradende de andere Compeliteurs/ als waren de kinderen van den Keyſer Ferdinando/ de Hertoginne van Lottringhen / de Prince van Orangien/ ende den Grave van Egmont/ die al in den Keur ſtonden/ ende op dat ſy hem te meer ſoude aenhangen/ maeckte dat deſe van Parma maer Regente was gheſtelt/ van twee Jaren tot twee Jaren / om dan weder gheconfirmeert te worden/ aldus in authoriteyt gheraeckt / eñ hoe heeft ghehandelt/ ſullen deſe Memorien ende andere vermaen maken. Hy was een ſeer cloeck eñ behendigh Man / om alle bewindt aen hem te trecken/ eñ was de Nederlantſche Raedtſheeren van State al te cloeck/ want als hy ſagh die tegẽ hem inbinden/ brocht hy te paſſe/ dat alle ghewichtighe ſaken/ oſte die hy ghewichtigh noemde/ moeſten in Spaengien ſchriftelyck overgheſonden worden/ om by den Coningh gereſolveert te worden/ dieſe zijnen Spaenſchen Raedt in handen ſtelde/ ende ſoo hy daer groote vrienden onder hadde/ werden alle ſaken van importantie in Spaengien by den Spaenſchen Raedt verhandelt/ ende ſo maeckte de authoriteyt van den Raedt van State in Nederlandt tot niet. Alſoo oock mede benam de ſelve Raedt van State/ dat ſy/ nae het oudt ghebruyck des Huys van Borgongien/ mochten diſpoſerẽ van Officien/ Gouvernementen van Staten/ van Preſidenten/ Raedtſheeren/ Biſdommen/ Abdijen vacerende/ etc. alle ditte wiſte hy tot zijn groot credit in Spaengien te brenghen/ tot het beſluyt van den Raedt aldaer/ die ſy in Spaenſch Conſulta noemen/ ende dat op dat hy aldaer in Spaengien credit ende oock tijdt ghewonnen/ daer hy groot profijt daerentuſſchen by dede/ midts giften eñ gaven: eñ brochte alſo alle reſolutien in Spaengien/ contraminerende alomme den Raedt van Staten in Nederlandt/ dat haet cauſeerde.

Deſen haet ende ſchamp daghelijcx vermeerderende/ ende om dat het ſcheen dat de Gemeynte daer op eenen voet namen/ oſt ſtout begonden te worden/ ſoo heeft de Regente haren Raedt eñ Secretaris Armenteros, in dit Jaer 1564. nae Spaengien met alle advijſen gheſonden/ ſoo dat tot zijner wedercomſte den Cardinael/ t'Hooft van d'een factie/ ten Lande uyt trock nae Borgongien/ het welcke weder eenighe ruſte veroorſaeckte/ hoewel zijnen aenhangh ende creatueren (die men Cardinaliſten begonde te noemen) perſiſteerden in't voornemen van vele ſaken: Want alſoo daer miſverſtandt gherees tuſſchen de dry Raden/ te weten/ den Raedt van State/ den ſecreten/ ende den Raedt van Finantien/ ſoo pretendeerde den Raedt van State (meeſt beſtaende van de grootſte eñ wijtſte Heeren van den Lande) bewint te hebbẽ van't principaelſte Gouvernement/ als van Pays ende Oorloghe/ over't Krijghſvolck der Landen/ ghebuerſchappen/ ende alles in ruſte ende vrede te houden/ de Superintendentie ende overſicht over d'ander Raden te hebben. Den ſecreten Raedt/ daer Doctor Viglius Suichemus Preſident over was/ ende die meeſt van Gheleerde beſtaende was/ daer men ſaken van Juſtitie/ Privilegien/ Gratien/ Ordinantien eñ rechten verhandelde/ met den Raedt van Finantie/ daer men alleen van gheldt-ſaken handelde/ hebben dat niet willen lijden/ (beſtaende meeſt van des Cardinaels creatueren:) Dies ſeyden die van den Raedt van State/ die ander Raden ſochten oorſaeck/ dat ſy door onwetentheyt/ ſoo van de Finantie als Juſtitie/ haer te eer ſouden vergrijpen/ om namaels by den Coningh te mogen beſchuldight worden. Deſe quade correſpondentie van de Raden/ heeft oock veel quaets veroorſaeckt.

Cardinaels vertreck uyt Nederlant/ Anno 1564.

Miſverſtãt tuſſchen des Landts Raden.

Deſen Somer van't Jaer 1564. heeftmen die van Vrieſlandt/ als die van Leeuwaerden ende Groeningen/ ende in Ghelderlandt/ die van Remunde eñ Deventer/ verſocht haer nieuwe Biſſchoppen ghewillighlijck te ontfangen/ t'welck ſy bleven weygherende. De nieuwe Biſſchoppen die alreede in de poſſeſſie warẽ/ hebben met haer Capittelen ende Kercken oock vele queſtien ende verſchillen ghecregen/ alſoo dat ſommighe haer ſoo ongheſchickt droegen/ dat de Regente die ſelver moeſte beriſpen.

Nieuwe Biſſchoppẽ te aenveerdẽ in Vrieſlant eñ Ghelderlandt gheweyghert.

Die van Antwerpen heeft men voorghehouden/ oſſe ſouden connen lijden haer te ſubmiteren onder het Eertſbiſdom van Mechelen/ daer den Cardinael ontfangen was gheweeſt. Maer daer tegen ſtelden haer de Staten van Brabant: ende het liep langen tijdt aen eer ſy antwoorde op haer Requeſten conden ghecrijgen/ ſoo dickmael nae Spaengien verſonden zijnde.

Begeerde ſubmiſſien van die van Antwerpen/ onder't Biſdom van Mechelen.

De Abdijen van Brabant hebben ten leſten (geenen anderen wegh wetende om aen nieuwe Abten te gheraken) middel ghevonden eenen afcoop met den Coningh te maken/ tot profijt van de nieuwe Biſſchoppen/ ſoo men ſeyde/ voor een Jaerlijckſche Rente van acht duyſent guldens/ om ontſlagen te weſen van de incorporatie onder de Biſdommen/ ende te mogen eygen Abten kieſen: Alſo zijnſe van Abten verſien/ ende gantſch ontſlagen van de incorporatie voorſz: daer van men haer belooft heeft caſſatie van den Paus te doen hebben.

Afcoop der Brabandtſcher Abdijẽ/ om niet geincorporeert te weſen van de Biſdommen.

Tot de ſelvighe caſſatien van de nieuwe Biſſchoppẽ/ hebben de Staten van Brabant te Hove ſeer hardt aenghehouden: maer alſo daer door/ ende door de voorſz. ſwaricheden/ alle de Landen door meerder onruſte te verwachten ſtondt/ ſoo hebben de Heeren van den Rade van State/ ende van der Ordre/ met de Regente goet ghevonden/ dat de Prince van Gavere/ Grave van Egmont/ by den Coningh in Spaengien trecken ſoude/ om den Coningh den ſtaet der Landen mondelinghe te vertoonen/ ende te verwerven ontſlagh van de nieuwe Biſſchoppen/ achter blijven van Inquiſitie/ om verſoetinghe van de Placcaten/ om voor te comen verſcheyden ſwaricheden: De welcke hy in't beginſel des Jaers 1565. den Coningh al mondelinghe vertoonde/ ende heeft van den ſelven een vaſte hope ende toeſeggen ghecregen/ dat zijn Majeſteyt alle zijn begeeren ſoude naecomẽ/ ende ſoude hem daer van alle beſcheyt in behoorlijcker formen nae ſeynden. Op zijn wedercomſte is alle de Weerelt ſeer verblijdt geweeſt/ maer daer en is niet nae ghevolght. Dan daer werdt gheraemt een verſoetinghe van Placcaten/ by drie Biſſchoppen/ drie Doctoren in der Godtheyt/ drie Doctoren in de Rechten/ ende by drie Canoniſten: Welcke verſoetinghe/ zijnde nochtans ſeer ſtrenghe/ werdt aen den Coningh gheſonden/ maer en heeft niet by hem ghewrocht/ ſo door de afgunſticheyt des Raedts van Spaengien/ als der Spaengiaerden/ die men uyt Nederlandt hadde doen gaen/ ende oock door den ijver der Spaenſcher Inquiſiteuren/ ende ſulcke Nederlanders als gheheel ghehouden waren in den Cardinael/ ofte gheheel dependeerden van den Coningh/ waer onder de Heere van Barlaymont/ met zijne gheluckige kinderen/ (van cleynen tot grooten ſtate opgecomen) met noch meer andere verſcheyden Raedtſheeren/ ghenoemt werden.

Grave van Egmont reyſt nae Spaengien/ Anno 1565.

Moderatie vã de Placcaten gheraemt.

Deſe ende dierghelijcke (alſoo vele reporteren ende den tijdt ſelve mede ghebrocht heeft) ſouden den Coningh gheraden hebben/ met de Nederlanden in alle ſtrengicheyt om te gaen/ ſoo om der conſcientie oſt zijner zielen ſalicheyt/ als om het exempels wille/ ſoo hy begeerde zijn ander Landen in ontſagh ende in vrede te houden/ ſoo moeſte hy daer de Spaenſche Inquiſitie invoeren/ om dat van de menighvuldighe Ketterijen te ſuyveren. Ende ſoo ſy haer wederſpannigh beweſen/ ſoude men corſaken ghenoech van haer trecken (die men waernemen moeſte) om abſolutie van des Conings Eedt/ die hy de Landen ghedaen hadde/ van den Paus te vercrijgen/ eñ om de Spaengiaerden ende vreemde Soldaten in te brengen/ ende alſo de Landen te dwingen/ ende te houden als nieuwe ghewonnen ofte gheconqueſteerde/ eñ niet als Patrimoniale: Daer van

Raedt den Coningh ghegheven by vyanden der Nederlanden.

van een Coninghrÿck makende/ende Wetten in te ſtellen/ die daer in noodigh ſoudē weſen. Oock datmen ettelÿcke van de principaelſte des Lants het hooft voor de voeten ſoude leggē/met een deel andere / om alſoo ontſagh te maken / t'welck ſy noemden volcomen ghehoorſaemheyt. Wat haet ende nÿdt / ende dierghelÿcke paſſien hier gheregeert hebben/magh den Leſer oordeelen by t'gene daer nae ghevolght heeft / die Godt de Heere nochtans heeft weten te ghebruycken tot ſtraffe der Landen eñ tot zÿns Naems eere. Dit ſchÿnt nochtans de oorſake gheweeſt te hebben/ die den Coningh beweeght heeft zÿn abſolut ghebodt in't naevolghende Jaer aen de Regente te ſeynden/waer uyt de naevolgende beroerten gheſproten zÿn.

Alſo wy de oorſaken ende beginſelen/ daer uyt de volgende beroerten gheborſten zÿn/dus verre verhaelt hebben/ſoo ſullen wy/eer wy daer mede voortgaen / verhalen eenighe andere incidenten/ die oorſaken/moedt eñ ſtoffe bygebrocht hebben.

Swarigheyt met Engelſchen/ Anno 1565.

In deſe tÿden iſſer een groot miſverſtant tuſſchen de Enghelſche Cooplieden ende de Nederlanden ghereſen / nopende den Entrecours oft den onderlingen Coophandel. De Enghelſchen merckende / dat de Nederlanden vol beroerten waren/ ende datmen t'Antwerpen in de Remonſtrantie aen den Coningh/om van de Inquiſitie ontſlagen te weſen/hem onder andere ſeer op der Engelſcher handelinge excuſeerde/als of ſy ſoudē vertrecken willen/ tot grooten achterdeel van de Stadt ende Landen : Soo hebben ſy haer verſtout om haer profÿt eñ voordeel te ſoecken waer ſy mochten / ſonder aenſien van de onderlinghe tractatie der Intercourſen/ ende hadden alreede de Tollen op de incomende goeden bycans d'een helft verhooght/met het verhoogen van een Rata ofte prÿſeringhe der Coopmanſchappen/ van de welcke alle vreemde aldaer ſes ende een vierēdeel van't hondert moeſten betalen/behalven andere onghelden ende Tol der ſtadt Londen / die ſy ſchavagie noemen. Dit ghebeurde ten tÿde als den Coningh Philips met de Coninginne Maria daer gehouwt was / die om verſcheyden zÿn reſpecten doen daer teghen niet gheſeyt en hadde. Op de Lakenen/ aldaer uytgaende/ hadden ſy de vreemdelingen den Tol wel de weerde van eenen Angelot op elck Laken verhooght/ eñ dat met ſulck een ongelÿckheyt van Tollen ende onghelden/dat de Enghelſchen (van eenige Tollen vry zÿnde / ende van andere maer half ſo vele betalende) mochten t'Antwerpen een Enghels Laken ſes guldens beter coop leverē dan de Nederlanders : Waer door ſy den handel van de Lakenen behendelÿcken den Nederlanders ontrocken/ ende dien gheheel ſtelden in handen van de Enghelſchen/ daer dat het Lakemaken by de Nederlanders eerſt in Enghelandt is gebrocht/ door eenen oploop tot Leuven hier voortÿts / eñ mede door civile oorlogē ende groote inundatien in Zeelandt ende Vlaenderen. Dit werdt aldus voor eenen tÿdt van de Nederlanders gheleden/ tot dat door de clachten der Cooplieden / van de Regente Hertoginne van Parma nae Engelandt werdt gheſonden / Anno 1563. den Raedtſheere Chriſtoffel d'Aſſonville, om de voorſz. ende ander ſwaricheden gheredreſſeert te hebben / dat niet ghedaen en werdt / maer ter contrarien werdt ontrent dien tÿt een Statuyt aldaer by den Parlemente ghemaeckt / om beter neeringhe onder haer eygen Onderſaten te brenghen / daer mede dat meeſt alle de Nederlandtſche Manifactueren ende Handtwercken/als Spellen/ Meſſen/Linten/ Riemen/etc. daer uyt de Landen gebannen werden.

Nederlantſche Waren in Enghelandt verboden.

Enghelſche Lakenē uyt Nederlandt ghebannen.

Waer teghen in Nederlandt in't ſelfde Jaer 1563. den achtſten December een Placcaet uytghegheven werdt/ datmen geenderhande materialen daer voeren en mochte / daer men de Waren (die ſy in Enghelandt verboden hadden) eenighſins af mochte maken. Ende voorts werdt oock verboden alle Enghelſche Manifactueren ofte Handtwercken/als Bayen ende dierghelÿcke in Nederlandt te brengen/ dan alleenlÿck uytghenomen Lakenen ende Carſayen / daer men voorder op letten ſoude: Eñ dit alles ſoude dueren ſoo langhe tot dat het nieuw verbodt in Enghelandt afghedaen werde. Voorder / nopende de Navigatie ofte Schipvaert / om dat ſeker Coopmanſchappen aldaer in't Landt niet en mochten ghebrocht worden/ dan op Enghelſche bodemen ende ſchepen / ende datmen van daer niet uyt ſchepen en mochte / dan op Enghelſche ſchepen/ ſoo die te becomen waren/ten ware datmen der vreemder grooter Tollen betaelde: Soo werdt daer teghen verboden / dat niemandt op eenighe Enghelſche ſchepen laden mochte / ſoo langhe daer Nederlandtſche ſchepen in de Havenen te becomē waren/etc. Eñ voorts aengaende de nieuwe Impoſten ende Tollen in Engelandt opgheſtelt/ daer ſoude voorts op ghelet worden/ als der Coninginne intentie voorder daer op verſtaen ware/ tot indemniteyt van de Nederlandtſche Onderſaten. Ende alſoo in den Herfſt des ſelvigen Jaers de Peſtilentie tot Londen ſeer regneerde/ende dat de Enghelſchen haer Lakenen alle den Somer opgehouden hadden/ om die tot Antwerpen tot hoogheren prÿs te brengen/ ende nu tegen den Winter derwaerts met een groote Vlote meynden te varen : Soo heeft de Regente in de Nederlanden verboden in November in te brengen eenigherhande Enghelſche Lakenen / ende Carſeyen ofte Wollen/ op de verbeurte van dien / ende dat om de voorſeyde beſmettinge van de Peſtilentie tot Lichtmiſſe toe / ofte tot dat daer voorder op ghelet ſoude worden. Als nu Lichtmiſſe ghecomen was / werdt dat verbodt verlenght tot Paeſſchen : hoewel tuſſchen dien tÿdt uyt Engelandt den Doctoor Dayl, ende uyt Nederlandt den Secretaris Latorre over eñ weder gheſonden werden. Waer mede niet uytgherecht en werdt/dan dat de Enghelſchen verſtonden / dat het niet alleen om de infectie der Peſt/ maer ooc om de Infractien der Contracten ofte Intercourſſen ghedaen was / die men wilde onderhouden hebben / t'welck by avontueren by eenighe/ die doe in Regimente waren / (die meer eenighe vervreemdinghe tuſſchen Enghelandt ende Nederlandt ſochten / dan vriendelÿcke vereeninghe) ten quaetſten was aengheſeyt : Het welcke de Enghelſche ſoo hooghe namen (als de aenſtaende beroerten genoech voorſiende) dat de Coninginne opentlÿck liet uytroepē/ dat haer ſubjecten elders haer Lakenen ſouden voeren/ eñ banden oock uyt Engelandt alderhande Waren by den Nederlanders ingebrocht/ den 23. Meert Anno 1563. nae haren ſtÿl. Alſo voeren de Enghelſche met hare Lakenen (die wel vÿf Maenden ghеladen ghelegen hadden) nae Emden / eñ maeckten een Contract met de Ghebroeders/ de Graven van Emden / haer toeſeggende / ende ſelve oock meynende/ alle den handel uyt Nederlandt daer'te brengen/ ende Emden haeſt ſo goet ende machtigh te maken als Antwerpen. Maer ſy en hebben aldaer de bequaemheyt noch ghelegentheyt niet ghevonden. Waer teghen dat de Hertoginne van Parma een ghebodt dede doen/ den 22. Mey / dat niemandt in Nederlandt eenigherhande handelinghe met den Enghelſchen tot Emden ſoude drÿven/ oock geen toevoeringe van eenigherhande Waren te mogen doen/ noch oock geen Lakenen haer af te coopen/ ofte in Nederlandt te brengen / op de verbeurte van de ſelfde: ende dat ſoude dueren ſoo langhe tot dat de Coninginne haer verbodt van de Nederlantſche Handtwercken onderhielden/ ofte datter anderſins by t'ſamenſprekinghe van beyde de partijen in voorſien ſoude werden.

Eyndelijck/ alſo nu de Princen over beyde ſijden (deſe niet tegenſtaende) met den anderen alle onderlinghe vriendtſchap hielden. Soo iſſer in den Winter in Engelandt/ tuſſchen des Conings Ambaſſadeur Don Diego Guſman de Silva, ende der Coninginnen Raedt/ ſoo verre verhandelt/ datter een verdragh ghemaeckt is den 24. December/ Anno 1564. t'welck in beyde de Landen uytgheroepen werdt: Als datmen weder vry handelen ſoude / eñ in Enghelandt alle ordinantien/ ſtatuyten ende verboden ghemaeckt/ gedurende dẽ Rijcke van deſe Coninginne Elizabeth/ den Nederlanden tot achterdeele weſende/ ſouden geſchorſt worden / ende de Nederlanders ſouden ghetracteert worden ende ghenieten alle Vryheden ende Privilegien / die ſy ghenieten ofte ghenoten mochten hebben in Enghelandt / in't leſte Jaer van de leſte Coninginne Maria / dat was Anno 1558. In Nederlandt ſouden oock de leſte Verboden ofte Placcaten afghedaen worden / dat de Enghelſchen haer Lakenen ende ander Waren wederom vry mochten inbrenghen/ ende dat ſoude over beyde ſijden ſoo langhe dueren/ tot datter anders in voorſien ſoude worden / by een Daghvaert daer op te houdẽ/ binnen dry Maenden daer nae tot Brugghe beſtemt / alwaer dat by Commiſſariſen over beyde ſyden de clachten ende hinderniſſen van Entrecourſſen ofte verhoogingen ſouden ter neder ghelept worden.

Om den Leſer ende Naecomers te doen verſtaen deſe queſtie/ ſullen verhalen datter zijn Entrecourſſen/ dat zijn ondertuſſchẽ loopende Contracten/ ofte onderlinge Verbindteniſſe tuſſchen de Nederlanden ende Croone van Enghelandt/ van over veel hondert Jaren ghebruyckt: want alſo t'volck in Nederlandt hen altijt veel erneert heeft met Handtwercken / Viſſcherijen / Coophandel/ ende Zeevaert/ ſoo hebben ſy moeten altijt Enghelandt te vriende hebben / om de ghelegentheyt daer van : Enghelandt deſghelijcx veel Oorloghen met Vranckrijck ende Schotlandt hebbende/ heeft altijt Nederlandt van doene ghehadt/ om van nootdruft gherieft / ende om haer Wolle ende Lakenen te venten. Hier door zijnder over etlijcke hondert Jaren veel Contracten tuſſchen de Croone van Enghelandt ende diverſche Provincien der Nederlanden ghemaeckt gheweeſt / daer wy veel afſchriften van gheſien hebben: Maer alſo over hondert ende meer Jaren de Nederlandtſche Provincien meeſt al aen een ghehecht waren / ende datter over weder ſijden / door d'oorlogen met Vranckrijck / veel diſorderen inghebroken waren/ ſo iſſer Anno 1495. een Entrecours ofte eeuwigh Concract beſloten van beyde ſyden/ te weten/ tuſſchen Coningh Hendrick den 7. Coningh van Enghelandt/ ende Philips Eertſhertoge van Ooſtenrijck/ ten tijde als zijn Vader Keyſer Maximiliaen noch leefde. Ende dat niet alleene tuſſchen de Princen/ maer mede tuſſchen de Staten / Geeſtelijcke/ Edelen/ ende de Steden/ ſoo wel van Engelandt als van de Nederlanden / ghenoemt het Huys van Borgoengien/ die elcke byſondere van hun onderlinghe particuliere Obligatien gegheven ende ghemaeckt hebben / tot onderhoudt van den ſelven Entrecours/ van welcke Obligatien wy ſelve in Enghelandt eenighe gheſien hebben / in de preſentie van dẽ Heere dẽ Threſorier Milord Burgley/ onder andere de Obligatie van den Heer Jan van Egmont/ der Steden van Dordrecht/ Middelborgh/ Bergen ende Duynkercken/ met meer andere. Hieromme heeft ons goet ghedocht deſen voorſz. Entrecours in't Latijn hier by te voegen / als hooghnoodelijck / ende die noch by de partijen van weerde is / ende in ſtate / ende daer hem de verſchillen van wederſijden toe ghedragen / tot datter eenighe nieuwe ghemaeckt moghen worden : want den ſelvighen Entrecours Anno 1506. 1515. ende 1520. by Tractaten gheconfirmeert is gheweeſt / ende noch onlangs tot Briſto/ Anno 1574.

TRACTATVS PACIS ET mutui Commercij, ſive Intercurſus Mercium, concluſus Londini Anno 1495. die Februarij 24. inter Henricum ſeptimum, Regem Angliæ, & Philippum Archiducem Auſtriæ, Ducem Burgundiæ, &c.

OMNIBUS & ſingulis præſentes literas viſuris, audituris & inſpecturis, Reverendus in Chriſto Pater, & Dominus, dominus Richardus Duvelmenſis Epiſcopus, Cuſtos privati Sigilli magni Illuſtriſſimi Regis Angliæ, Iohannes Welles, Vice-Comes de Welles, Iohannes Kendal, Prior domus Scj, Iohannes Ieruſalem in Anglia, Wilhelmus Warham legum Doctor, Magiſter ac Cuſtos Rotulorum Cancellar. domini Regis, Chriſtophorus Vrſwick Archidiaconus Richemond, & Iohannes Rijſley, Miles, Ambaſſiatores, Procuratores & Commiſſarij, in hac parte Sereniſſimi ac metuendiſſimi domini noſtri ſupremi Henrici, Dei gratia Regis Angliæ & Franciæ, Domini Hiberniæ Sabtté: Notum facimus, quod cùm potiora mortalibus dona ac ſuperis tradi nequeãt, quàm bona pacis, & longo rerũ uſu ac ratione ſemper cognitum ſit, pacem eſſe ſummum illud præcipuum munus, quod humano geneti conducere queat: Satiſque compertum ſit, quod calamitates & erumnæ paſſim è Bello exoriuntur, quod vero commoda, pax certa & ſtabilis undique contulerit: Idcirco nos, quantum fructus & utilitatis Regni Angliæ, & terrarum ac provinciarum domini Archiducis Auſtriæ, Incolis & ſubditis, ex pace & amicitia, antehac inter ipſos Principes prędictos, inito & contracto, accreverit, plenè cognoſcẽtes, nos pro prædicto Sereniſſimo Principe noſtro Angliæ Rege antedicto, ſuique Hæredes & Succeſſores, atque ejus nomine, & eorum auctoritate nobis ab eodem Rege noſtro per literas ſuas patentes commiſſa, quarum Tenor inferius ſequitur.

Richardus Duvelmẽ. Epiſcopus, Iohannes VVelles Vice-Comes, Iohannes Kendall, VVilhelmꝰ VVarham, Chriſtophorꝰ Vrſwick, Iohannes Rijſley,

CVm Nobili Viro Domino Philippo, Domino de Bevres, locum tenente Gubernatore & Capitaneo generali Artheſię, & Admirallo, Domino Paulo de Beanſt: Domino de Vermiſſelli, Pręſide Flandriæ, Roberto de Mellum, domino de Ronny, Camerario, Daniele de Prat, domino de Merwed Camerario, & ſuperiore Ballio Flandriæ, Iohanne de Cortavilla, Thoma Portunar. Conciliario & Magiſtro, Florentio Hauvel Secretario, ordinar. Ambaſſator. Procurator. legatis

Phi. de Borgõdia, Do. de Bevres, Paulus de Beãſt. Præſes Flãdriæ, Robertus de Mellum, Daniel de Prat, Iohãnes de Cortavilla, Thomas Portunar. Florentius Hauvel Secretarius,

gatis & Nunciis ad infra ſcripta, per ipſius Domini Archiducis literas patentes deputatis, quarum etiam Tenor inferius ſequitur, Convenimus, contraximus, & concluſimus, & per præſentes convenimus, contrahimus, & concludimus omnes, & ſingulos pacis, amicitiarum, Mercium Intercurſus, & Mercatorum communicationes, ſequentes articulos.

COPIA.

Capitulum Primum.

1. Intercurſus, Anno 1495. Vera & integra Pax.

IN primis Conventum, concordatum, & concluſum eſt: Quod ab hoc die, ſit bona, ſincera, vera & integra, perfecta & firma amicitia, liga, confederatio, Pax & unio, per terram, mare, & aquas dulces, futuris temporibus perpetuo duratura, inter dictos Dominos, Regem & Archiducem, eorumq; ſucceſſores & hæredes, Regna, patrias & Dominia, terras, Vaſſallos & ſubditos quoſcunq;, præſentes & futuros, tam Clericos quàm Seculares, cujuſcunque gradus ſeu Conditionis exiſtant, etiamſi Archiepiſcopali, Ducali, vel minori dignitatum ſtatu aut gradu præfulgeant. Ita quod prædicti Vaſſalli & ſubditi hinc inde ubique locorum ſibi invicem favere, ſeſeq; mutuis officiis proſequi, & honeſta affectione pertractare teneantur, *poſſintq; tam per terram, quàm per Mare, & aquas dulces, ad dicta Regna, patrias, dominia & terras, Civitates, Oppida & Villas, munitas & non munitas, firmatas aut non firmatas, portus & diſtrictus quoſcunque, & eorum quodlibet, hinc inde tutè, liberè, & ſecurè accedere, intrare, & in eiſdem quamdiu voluerint commorari & converſari, ac ibidem Victualia, & alia eis neceſſaria quæcunque, ſine quacunque contradictione, emere & vendere: Nec non ab eiſdem Regnis, patriis, dominiis, terris, Civitatibus, Oppidis, Villis, portubus & diſtrictibus, & eorum quodlibet, toties, quoties eis libuerit, ac partes proprias vel alienas quaſcunq;, cum ſuis conductis aut accommodatis* navigiis, plauſtris, vehiculis, equis, armaturis, mercimoniis, ſarcinulis, bonis & rebus quibuſcunque, *ire, recedere ac remitti, quemadmodum propriis in patriis, hæc omnia eis facere licet, & ſicut proprij ſubditi locorum & patriarum illarum facere poſſint*. Ita quod nullo ſalvo cōductu, aut licentia generali vel ſpeciali, indigeant; nec in aliquo locorum prædictorum ſalvum conductum vel licentiam petere teneantur.

Capitulum Secundum.

2. Nihil attentabitur cōtra hanc pacem.

Item, Conventum, concordatum, & concluſum eſt: Quod neuter dictorum Principum, nulluſque Hęredum aut Succeſſorum ſuorum, contra alium, ejúſve Hæredes aut Succeſſores, quicquam aget, faciet, tractabit vel attentabit, quocunq; in loco, ſive in terra, ſive in Mari, portubus, vel aquis dulcibus, occaſione quacunq;, nullumq; præſtabit auxilium, conſilium, favorē vel aſſenſum, quod per alium vel alios quoſcunque aliquid fiat, agatur, tractetur vel attentetur, in injuriam vel damnum alterius, ejúſve Hæredum aut Succeſſorum: Sed quibuſque (ſicut pręmittitur) contra alium, intra Regnum, patrias, dominia, aut terras ſuas prædictas, aliquid agentibus, tractantibus vel attentantibus, expreſsè & cum effectu contradicet, renitetur, & impedimentum realiter præſtabit.

Capit. Tertium.

3. Non juvabuntur hoſtes, ſed auxilium rogatus Princeps preſtabit.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod neuter, imò nulla partium prędictarum, pręſtabit auxilium, conſilium, vel favorem notoriis hoſtibus, vel Inimicis alterius partis, tam per Mare, terrā, vel aquas dulces, infeſtare vel invadere volentib⁹: ſed bona fide, & mutuis auxiliis militaribus gentium armatorum, expenſis tamen opem interpellantis quoties opus fuerit adjuvabunt, in quorum auxiliorum præſtatione quoad numerum attinet armatorum, habenda erit facultatis ratio illius partis, quæ ad ferendā opē rogabitur ſeu interpellabitur, ut ſcilicet ad non plus teneatur, quàm tunc commodè facere poterit, conſiderata temporis & locorum oportunitate, ac ſtatu rerum ſuarum.

Capit. Quartum.

4. Rebelles non recipiendi.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod neutra partium prædictarum Rebellem vel Rebelles, profugum vel profugos alterius partis, in ejus Regna, patrias, Dominia, terras, portus aut diſtrictus, aut eorum aliquem recipiet; nec eis, aut eorum alicui, in eiſdem, eorū vel aliquo aut alio quocunque loco, etiam extra eorum Regna, patrias, dominia, terras, portus aut diſtrictus, auxilium, cōſilium, hoſpitium, gentes armorum, naves, pecunias, vel Victualia præſtabit ac miniſtrabit, nec ab alio aut aliis quibuſcunque in ejus Regna, patrias, dominia, terras, portus aut diſtrictus recipi; nec eis, aut eorum alicui, in eiſdem auxilium, conſilium, favorem, hoſpitium, gentes armorum, naves, pecunias, ac Victualia, dari, præſtari, miniſtrari, & concedi permittet, ſed expreſsè & cum effectu contradicet, obſtabit, & impedimentum realiter præſtabit.

Capit. Quintum.

5. Rebelles per literas renunciati amovendi & proſcribendi.

Item, Conventū & concluſum eſt, &c. Quod ſi altera partium prædictarum aliquem vel aliquos, ſuum vel ſuos fuiſſe, & eſſe Rebellem vel Rebelles, profugum vel profugos, & in ſua Regna, patrias, dominia, terras, portus vel diſtriſtrictus, aut eorum aliquem receptum eſſe, vel receptos, aut ibidem latitare, aut ſe tenere, per literas ſuas alteri ſignificaverit & declaraverit: tūc pars illa quæ hujuſmodi literas receperit, vel cui taliter ſignificatū aut declaratum fuerit, hujuſmodi Rebellē vel Rebelles, profugū vel profugos, intra menſem à die ſignificationis præcedente, proximo, & cōtinuè numerādi, tenebitur dicto Rebelli vel Rebellibus, profugo vel profugis, præcipere & mandare, vel præcipi & mādari facere, ut extra ſua Regna, dominia, patrias & terras, & eorum quodlibet recedat & exeat, recedant & exeant, & ſi intra 15. dies à die hujuſmodi pręcepti non receſſerit & exierit, tenebitur illum & illos illico proſcribere & bannire ſub pœna capitali, & talem proſcriptionē ſive Bannum contemnentem vel contemnentes eadem pœna effectualiter puniet, ſeu puniri faciet.

Proſcribere & bannire.

Capit. Sextum.

6. Quod Rebelles non

Itē, præfati Oratores, Cōmiſſarij, Procuratorecipiantur in aliquo Territorio.

res & Legati dicti Domini Archiducis, & pro eodem Archiduce, ac ejus nomine, hæredumq; & ſucceſſorum ſuorum Oratoribus, Commiſſariis, Procuratoribus & Legatis dicti Illuſtriſſimi Regis Angliæ, & pro eodem Rege & nomine, ejuſque hæredum & ſucceſſorum ſuorum ſtipulantibus, palam & expreſsè promiſerunt: Quod nullus Rebellis præfati Illuſtriſſimi Regis Angliæ, ejuſq; hæredum & ſucceſſorum, in aliqua Caſtra, Oppida, villas, portus, diſtrictus, vel alia loca, quæ Illuſtriſſima Domina Margaretha, Illuſtriſſimi D. Caroli ducis defuncti, relictat, aliqua perſona, cujuſcunq; ſtatus aut dignitatis exiſtat, infra patrias, Dominia & terras dicti domini Archiducis, jure Dotalitio, vel alio Titulo quocunque, habet, tenet ſeu poſſidet, aut in aliquod de cætero recipietur, nec per eam, aut per aliam quamcunq; perſonam, recipi permittetur aut tolerabitur: Nec alicui hujuſmodi Rebelli in locis prędictis, aut aliis quibuſcunq;, in navibus, gẽtibus armorum, pecuniis, victualibus, aut alio quocunq; modo, conſilium, favorem, aut auxilium per ipſam Dominam Margaretam, vel aliam quamcunque perſonam, de cætero dari aut pręſtari permittet aut tolerabit, ſed eam aut aliam quamcunque perſonam hoc facere palam & expreſsè prohibebit & impediet.

Contra faciẽs Domina Margaretha, privabitur fundis dotaliciis.

Et ſi contra hujuſmodi Convẽtionem dicta domina Margaretha, aliæ perſonæ quæcunq;, præfato Domino Archiduci ſubditæ, aliquid attentaverit, vel attentari fecerit: Quod tunc præfatus Dominus Archidux, tam dictam D. Margaretham, quàm alios ſic attẽtantes, omnibus & ſingulis, quæ jure Dotis, aut alio Titulo quocunq;, in Caſtris, Villis, Oppidis, & aliis locis prędictis, ſe habere, tenere, aut poſſidere prętẽdet, aut prętendent, poſtea quàm eum aut eos aliquid contra hujuſmodi Conventionem attentaſſe conſtiterit, realiter & cum effectu perpetuo privabit, & privari faciet. Et Commiſſarij, Procuratores deputati Illuſtriſſimi Regis Angliæ, pro eodem domino Rege, & ejus nomine, ac hæredum & ſucceſſorũ ſuorum Oratoribus, Commiſſariis, Procuratoribus & legatis Illuſtriſſimi domini Archiducis, pro eodem dicto Archiduce, & ejus nomine, nec non hæredum & ſuceeſſorum ſuorum ſtipulantibus, palam & expreſsè promiſerunt: Quod nullus Rebellis præfati domini Archiducis, ejúſve hæredum aut ſucceſſorum, in aliqua Caſtra, Oppipa, Villas, portus, diſtrictus, vel alia loca, quę ſubditi pręlibati dominiRegis, cujuſcunq; ſtatus aut dignitatis fuerit, infraRegna, patrias & Dominia ſua, quocunque Titulo tenent, habent, aut poſſident, aut in poſterum habere, tenere, aut poſſidere continget, aut in eorum aliquid de cætero recipietur, nec per eos aut eorum aliquem recipi permittetur aut tolerabitur: Nec alicui hujuſmodi Rebelli in Navibus, gentibus armorum, pecuniis, victualibus, aut alio quocunque modo, conſilium, auxilium vel favorem per ipſos ſubditos aut eorum aliquem, dari aut præſtari permittet aut tolerabit, ſed ipſos & ſingulos quoſcunque facere palam & expreſsè prohibebit & impediet.

Si ſubditus contra fecerit, privabitur ſuis terris.

Et ſi contra hujuſmodi Conventionem ſubditi Illuſtriſſimi Regis Angliæ, aut eorum aliquis, aliquid attentaverit, vel attentari fecerit: Quod tunc præfatus Dominus Rex, omnes & ſingulos ſic attentantes, omnibus & ſingulis, quæ quocunque Titulo, in Caſtris, Oppidis & Villis, & aliis locis prædictis, ſe habere, tenere, aut poſſidere prętendant, illum, illóſve ipſius ſubditos, contra hujuſmodi Conventionem attentaſſe conſtiterit, Realiter & cum effectu, perpetuo privabit, & privari faciet.

Capitulum Septimum.

7. In omni confœderatione cũ aliis Principibus, reſervatio ſi voluerit.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod dictus Illuſtiiſſimus Dominus Rex Angliæ, ſuique hæredes & ſucceſſores, in quibuſcunque confœderationibus & amicitiis cũ quovis Principe, Vniverſitate, communitate, ſocietate, aut aliqua alia perſona deinceps contrahendis, dictum dominũ Archiducem, ſuoſque hæredes & ſucceſſores, reſervabunt & comprehendent, ſi reſervari & cõprehendi voluerint: Et pari modo idem Sereniſſimus Dominus Archidux, ejuſque hæredes & ſucceſſores, in quibuſcunq; ſuis confœderationibus & amicitiis cum quovis Principe, univerſitate, communitate, ſocietate, aut alia qualibet perſona deinceps contrahendis, præfatum Illuſtriſſimum Regem Angliæ, ejuſque hæredes & ſucceſſores, reſervabunt & comprehendent, ſi reſervari & comprehendi voluerint.

Capit. Octavum.

8. Amici & confœderati utriuſque partis comprehẽduntur in hoc fœdere.

Item: Quod ipſi præſenti Tractatu Pacis & amicitiarum comprehendantur alligati, amici & confœderati utriuſque partis, illi, & videlicet qui in literis confirmatoriis hujus prȩſentis Tractatus per ipſos Principes denominabuntur, ſi comprehendi voluetint.

Capit. Nonum.

9. Licet attẽtatum ſit contrà, tamen fœdus durabit,

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod ſi durãtibus pace & amicitiis præfatis, aliquid contra vires & effectus eorundem, per terram, Mare & aques dulces, per aliquem ipſorum Principum, eorúmve hæredum & ſucceſſorũ, vel eorundem Vaſſallos, ſubditos, alligatos, aut eorum alligatorum hæredes ſeu ſucceſſores, in his amicitiis comprehenſione ſubditos vel Vaſſallos fuerit attentatum, actum & geſtum, nihilominus hæc pax & amicitia in ſuis viribus & effectu permanebunt, & pro ipſis attentatis ſolummodo punientur ipſi attentantes & damnificantes, & non alij.

Capit. Decimum.

10.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod omnes Mercatores, tam Regni Angliæ, Dominij Hiberniæ Villæ, & Marſchalliæ Caliſiæ &c. quàm etiã Mercatores terrarum & patriarum, Brabantiæ, Flandriæ, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Villæ & terræ Mechliniȩ, & aliarum patriarum & dominiorum domini Archiducis prædicti, tamMercatores *Laniarum, Coriorum, Victualium, quàm aliarum Mercantiarũ quarumcunq;, nec non eorum factores, familiares, negotiorum geſtores & miniſtri, poterunt deinceps per terram pedeſtres aut equeſtres, aut alio modo quocũq;, armati vel non armati* (dummodo armati ſimul incedentes quadragenarium numerum non excedant) *cum & ſine Bonis & Mercantiis ſecurè & liberè ire & venire, invicemq; communicare, & mercari, emere & vendere, ac Commercium facere & habere,*

Lanæ, Coria, Victualia.

40. Armati,

habere, tam de mercantiis Lanarum, Coriorum, Victualium, armorũ, equorum, jocalium, quàm aliis quibuſcunq;, ipſaq; ducere & reducere, ſive duci & reduci facere, ad eorum libitum & voluntatem, de Caleſia & Marchia ejuſdẽ, ac aliis quibuſcunq; partibus Regni Angliæ, & dominij Hiberniæ, in Brabantiã, Flandriam, Hannoniã, Hollandiam, Zelandiam, Mechliniam, ac alia dominia præfati Archiducis: Et è contra de Brabantia, Flandria, Hollandia, Zelandia, & Mechlinia, ac dominiis pręfati Archiducis, in Villam & Marchiã, Caleſiam, & alias quaſcunq; partes Regni Angliæ & dominij Hiberniæ, *abſque aliquo impedimento aut prohibitione quacunque in contrarium, & abſque eo quod propterea aliquam mulctam vel pœnã incurrant*, ſeu quod per dominos patriarũ, terrarum & dominiorum prædictorũ hinc inde redargui, accuſari, puniri vel mulctari, *ſtatutis & ordinationibus locorum in omnibus ſemper ſalvis.*

Statutis & ordinationibus locorum ſemper ſalvis.

Cap. Vndecimum.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod omnes Mercatores Regni Angliæ, Dominij Hiberniæ, Villæ & Marchiæ, Caliſiæ &c. tam Mercatores Lanarum, Coriorum, Victualium, armorũ, equorum, jocalium, quàm aliarum Mercantiarum quarumcunque, nec non eorum factores, familiares, negotiorũ geſtores & miniſtri, nautę, Magiſtri navium, & Marinarij, poterunt navigare, ire, tranſire, & redire per Mare & aquas dulces, eundo & redeundo, converſari, eſſe, & morari ſecurè & liberè in patriis, dominiis, & terris præfati domini Archiducis, & etiam in portubus & littoribus patriarum, terrarum, & dominiorum prædictorum, per ipſum dominum Archiducem auctoriſatis, in Villis videlicet ubi Cuſtumarij & alij Officiarij Archiducales ſunt ordinati, ad vacandum & attendẽdum pro & ſuper introitu & exitu Navium, Mercatorum & Mercantiarum, & nõ alibi, nec in aliis locis cum eorum bonis, Mercantiis, & navibus prædictis quibuſcunque. Et cum Mercatoribus patriarum, terrarum & dominiorum præfati domini Archiducis, ſeu eorum factoribus, familiaribus & Negotiorum geſtoribus & Miniſtris: nec non cum omnibus aliis Mercatoribus, cujuſcunque Nationis exiſtant, & eorum Factoribus, familiaribus, Negotiorum geſtoribus & Miniſtris de quibuſcunq; Mercantiis tam Victualium, quàm aliis, liberè mercari, emere, habere & vendere, ac Mercantias facere: poteruntq; ad, & in prędictos, portus & littora patriarum, terrarum & dominiorum præfati domini Archiducis, *tam eorum propria bona, quàm aliena ducere, vel duci facere*, & ab ipſis portubus ſeu littoribus quotieſcunque, quandocunque & quocunque voluerint, ſecurè recedere & redire, cum eorũ bonis, Mercantiis & Navibus prædictis quibuſcunq;. Et pari modo Mercatores patriarum, terrarum & dominiorum præfati domini Archiducis, tam *Lanarum, Coriorum, Victualium, & aliarum Mercantiarum quarumcunque*; nec non eorum Factores, familiares, negotiorum geſtores, & Miniſtri, Nautæ, Magiſtri navium & marinarij, poterunt de cętero ſecurè & liberè navigare, ire, tranſire & redire Mare & aquas dulces, & eundo & redeundo converſari, eſſe, & morari in dictis Regni Angliæ & Hiberniæ dominio, Villa & Marchia, Caleſia, &c. in portubus & littoribus ipſorum per præfatum Dominum Regem Angliæ auctoriſatis, in Villis videlicet, *Vbi Cuſtumarij & alij Officiarij Regij* ſunt ordinati, ad vacandum & attẽdendum pro & ſuper introitu & exitu Navium, Mercatorum & Mercantiarũ, & non alibi, cum eorũ bonis, Mercantiis & Navibus prædictis quibuſcunque, & cum Mercatoribus Angliæ, Hiberniæ, Caleſiæ, & Marchiæ ejuſdẽ, ſeu eorum factoribus, familiaribus, negotiorum geſtoribus & Miniſtris, de quibuſcũque Mercantiis, tam Victualium quàm aliis, liberè mercari, emere & vendere, ac Mercantias facere: poteruntque ad & in prædictos portus Angliæ, Hiberniæ & Caleſiæ, *tam eorum bona propria quàm etiam aliena ducere, vel duci facere*, & ab ipſis portubus, ſeu littoribus, quotieſcũq;, quandocunque & quocunque voluerint, liberè & ſecurè recedere & redire, cum eorum bonis, Mercantiis & Navibus, abſque eo quod ipſi propterea per Dominos Regnorum, dominiorum, patriarum & terrarum prędictorum, ſeu eorum Officiarios, quovis pacto redargui, vel aliqua pœna mulctari poſſunt: Seu quod per eoſdem ipſis mercatoribus aliquod damnum, præjudicium, vel impedimentum fieri aut inferri poſſit, per viam facti occaſione guerrę vel deprædationis, aut attentatorum factorum vel fiendorum, vel alio modo ex cauſa quacunque, ſolvendo tamen quantum attinet ad mercatores utriuſq; partis partium prędictarum pro rebus, bonis & mercantiis ſuis, jura & telonia, quæ ante quinquaginta annos ptoximè elapſos, *ſtatuta, ſolita & conſueta fuerunt, & non alia.* Et nihilominus poterunt utriuſque partis Principes in Dominiis ſuis, quoad ſubditos ſuos, talia jura & telonia quę voluerit de novo inſtituere: poterunt etiam non obſtantibus prædictis, cauſa neceſſitatis, victualia & alia (juſta & rationabili cauſa) prohibere, & defendere, ne tale genus Victualium quod eis mage videbitur expedire, à dominiis extrahatur.

11. Liber mercatus in locis ubi telonia ſolvuntur.

Niſi ubi Cuſtumarij vacẽt rebus ejuſmodi.

Nota.

Vbi Cuſtumarij & alij Officiarij.

Tam bona propria quã aliena.

Reb' bonis & mercantiis ſuis, telonia quæ ante 50. annos.

Subditis licet nova telonia imponere.

Victualia defendere, cauſa neceſſitatis.

12.

Capit. Duodecimum.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod mercatores utriuſque partis partium prædictarum, & eorum factores, familiares, negotiorum geſtores & miniſtri, nec non magiſtri navium, marinarij & nautę, poterũt licitè ducere, portare & habere cum illis & ſuper illos in eorum navibus arma invaſiva, defenſiva, cujuſcunq; generis fuerint, ad ſe eorum corpora, bona, mercantias & naves, ſalvè & ſecurè cõtra quoſcunq; ſervandum & defendendum, tam eundo & redeundo per mare & aquas dulces, quàm morando in aliquo portu partium prædictarũ, ac cùm applicuerint, quotieſcunque, ubicunque, quandocunque & quacunque hora id contigerit, eorum gladios, dagatios, lanceas, & cultellos ſecum uſque ad terram, & per terram ad eorum hoſpitia, liberè & impunè deferre & portare, prius tamen quod in eorundem hoſpitiis, gladios & lanceas deponent & relinquent, quouſque ad eorum naves redierint.

In mari licet arma portare.

Quæ arma licet in terra portare.

In hoſpitio gladios & lanceas deponent.

13.

Capit. Decimum tertium.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod mercatores

Mercatoribus utriuſq;

Principis tuto licere habitare.

tores utriuſque partis partium prædictarum, ac eorum factores, familiares, negotiorũ geſtores & miniſtri, nautę, magiſtri navium & marinarij, tuto & ſecurè morabuntur in Regnis, dominiis, terris & patriis Principum prædictorũ, & eorum utriuſque: Nec non in eorum portubus & littoribus cum eorum bonis, navibus, & mercantiis quibuſcunque, abſque eo quod ipſi vel eorum aliquis ullum damnum, injuriã, vel præjudiciũ aliquod, aliis mercatoribus, cujuſcunq; alterius nationis, aut eorum factorib⁹, negotiorum geſtoribus, miniſtris, nautis, magiſtris navium aut marinariis facient, aut fieri procurent. Et quod mercatores aliarum patriarum, nationũ, eorum factores, negotiorum geſtores, miniſtri, nautæ, magiſtri navium & marinarij, mercatoribus & ſubditis alicujus Principis, Principum prædictorum, nullum damnum, injuriam, vel præjudicium aliquod in locis prædictis inferrent, aut inferri procurent.

14. Piſcatorib⁹ utriuſque Principis ſubditis, tã per Mare quàm terrã liberum cõmeatum fore.

Cap. Decimum quartum.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod Piſcatores utriuſq; partis partium prædictarum, cujuſcunque Conditionis exiſtant, poterunt ubiq; ire, navigare, per mare ſecurè piſcari, abſque aliquo impedimento, licentia, ſeu ſalvo conductu. Et ſi contingat aliquos ex Piſcatoribus unius partis, per fortunam, tempeſtatem maris, vim hoſtium, aut alio modo compelli intrare in aliquem portum vel diſtrictum alterius partis. Ibidem pacificè & amicabiliter recipientur & tractabuntur, ſolvẽdo in locis ubi applicabunt jura & theolonia prædicta, & ab illis portubus & locis poterunt liberè recedere, & redire cum eorũ navibus & bonis, ſine impedimento vel contradictione quacunque: Dummodo tamen per ipſos Piſcatores non committatur fraus neque dolus, ſeu per eos aliis damnum minimè fiat.

15. Piratæ non recipiendi.

Cap. Decimum quintum.

Item, Conventũ eſt ut ſuprà: Quod in nullis portubus aut littoribus partium prædictarum, aut eorum alterius Piratæ, aut alij, ſine auctoritate ſuorum Principum guerram ſuper mare facientes, ſive Natione partium prædictarum, aut alterius Nationis cujuſcunque fuerint, aliquo modo receptabuntur; neq; ipſis, aut eorum alicui, ibidem ſeu alibi, in Regnis, patriis, dominiis & terris Principum prędictorum, in pecunia, armis, inſtrumentis bellicis, victualibus, aut alia re quacunque, aliquo pacto auxilium præſtabitur, nec favor quovis quęſito colore prębebitur, ſub pœna reſartionis & reſtitutionis omnium damnorum, expenſarũ, & intereſſe ſubditis prędictis, aut eorum alicui, per hujuſmodi Piratas aut violentos deprędatores illatorum & fiendorum, tam per ipſos Piratas, ſi depręhendantur, & ſolvendo ſunt, quàm etiam per eorum receptatores, factores & auxiliatores. Qui quidem Piratæ & deprædatores, eorumque factores & auxiliãtes, ad hæc præciſa & ſummaria cognitione cogentur tam in perſonis quàm bonis, per locorum ſeu diſtrictuum Officiarios, ubi talia cõtigerint. De quibus damnis, expenſis & intereſſe, ſi aliàs probari non poterunt, ſtabitur fidei & juramento damnificatorum. Et ſi contingat hujuſmodi Piratas, deprædatores, eorũ factores & auxiliantes, ſuper hujuſmodi Piratica, deprædatione, favore vel auxilio ut permittitur convinci, quod tunc hujuſmodi Piratæ, deprædatores, eorum fautores & auxiliatores, damna & expenſas reſtituent. Et ſi hujuſmodi Reſartionem & reſtitutionem infra quatuor dies proximè & immediatè ſequentes diem, quod de hujuſmodi Piratica, deprędatione, favore vel auxilio conjuncti fuerint, cum effectu facere recuſaverint, tunc hujuſmodi Piratæ, deprædatores, factores & auxiliatores, ad reſtitutionem duplicium damnorum, expenſarum & intereſſe ſic damnificatis faciendis, per locorum & diſtrictuum Officiarios compellantur & cogantur.

16. Bona per Piratas capta.

Cap. Decimum ſextum.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod ſi per aliquos Piratas, aut alios ut permittitur guerræ operam dantes, aliqua bona mercatorum vel ſubditorũ unius vel alterius partium prædictarum ſuper mare capiantur, & in aliquẽ portum unius vel alterius partium prædictarum adducãtur, non poterunt bona ſic capta & deprædata ibidem per ipſos Piratas, vel alios quoſcunque, poni ad terram, ponantur, ibidẽmve vendantur, vel alienẽtur, de ipſis bonis, ſeu vero valore eorundem, cum damnis & intereſſe per deprædatos in ea parte ſuſtentis & habitis. De quibus, valore, damnis & intereſſe (conſtito tamẽ prius de ipſa prædatione) licebit per eorum juratum, aſſertionem, ſi aliàs probari non poterit, per Officiarios locorum reſtitutio fiet, ipſis damnificatis & deprædatis: ad quas Reſtitutiones faciendas habebunt Officiarij locorum, & alij, quos Principes ipſi in Oppidis & portubus ſuis deputare voluerint, cõmiſſiones ſpeciales in tali caſu requiſitis, & hunc Articulum de verbo ad verbum in ſe plenè continentes, quibus mediantibus prædicti Officiarij reſtitutionem hujuſmodi facere tenebuntur, ſub pœna ab eis recuperãdi verum & juſtum valorem omnium ſpoliatorum & ablatorum hujuſmodi, unà cum prædictis damnis & intereſſe ſic damnificatis. Fient inſuper Edicto publico prohibitiones pœnales in portubus & littoribus utriuſque partis partium prædictarum, ne quiſquam, cujuſcunq; nationis aut conditionis is exiſtat, talia bona per Piratas, aut alios ut permittitur guerrę operã dantes, capta & deprædata, & ad terram poſita, vel infra portum inventa, emere, vel quovis alio Titulo recipere præſumat, in præjudicium vel detrimentum damnificatorum, ſeu aliorum quorumcunque intereſſe habentium. Et quod Officiarij locorũ, quoties caſus acciderit, ſub pœna recuperandi ab eis bona & mercimonia hujuſmodi capta, & adducta in portum aliquem partium prædictarum, pro damnis & intereſſe ſtatim ipſam navem, magiſtros & marinarios ejuſdem, nec non bona & mercimonia quęcunque in eadem nave reperta, ſub tuto Arreſto & ſalva cuſtodia ponãt, ſervanda ad utilitatẽ damnificatorum, & eorum quorum intererit; Iidẽque locorum Officiarij procedent ad correctionem Piratarum & delinquentium in navi repertorum ſecundum caſuum exigentiam.

Nõ poſſunt in aliquo Portu vẽdi.

Si vendantur.

Officiarij locorum commiſſionẽ habeãt.

Edictũ, ne quis à Piratis emat.

Officiarij ſub pœna recuperandi ab eis.

17. Cautio præſtanda pro

Cap. Decimum ſeptimum.

Item ad finem, ut Captiones Navium, perſonarum

Navibus in Mare exituris.

Cautio capienda à dominis, proprietariis, poſſeſſoribus, magiſtris navium, burſariis, Victuellariis.

Si Princeps licentiam dederit ſine cautione, ſolvet.

Si Majores aut Civitatum gubernatores dederint literas auctenticas.

narum & bonorum unius partis ſuper alteram de cætero ceſſent, Conventum, concordatum, & concluſum eſt, quod quandocunque aliqua Navis, cujuſcunque Indigenæ, unius vel alterius partis partium prædictarum, exitura eſt ab aliquo portu ſive diſtrictu Principum prædictorum, ſeu eorum, alterius Majores & Gubernatores Civitatis, Oppidi ſive Villæ, quibus portus ſive diſtrictus hujuſmodi adjacent, quibuſcunque nominibus, Officiis aut appellationibus iidem Gubernatores cenſeantur, capiant ſufficientes ſecuritates de & pro dominis, proprietariis, poſſeſſoribus, magiſtris, Burſariis & Victuellariis navis hujuſmodi, ad duplum valoris navis apparatus & victualium ejuſdem. Quod magiſter ejuſdem Navis, Capitanei, Marinarij, & omnes in eadem Nave exiſtentes, cujuſcunq; Status aut conditionis exiſtant, ſervabunt pacem erga quoſcunq; ſubditos Principum prædictorum, & quod nullam eis injuriam ſeu violentiam in terra, Mari, fluminibus, aut portu aliquo facere vel inferri præſumant. Quod ſi hujuſmodi ſecuritatem præſtare noluerint, non permittent, imò impedient expreſsè ipſos Mercatores & gubernatores navium hujuſmodi quoquo modo exire, niſi proprietarij ſive Burſarij ejuſdem navis Regalem vel Archiducalem licentiam reſpectivè ſuo ſub ſigillo eiſdem exhibuerint, quod licitè cū ſua navi, ſine ulla cautionis præſtatione exire potuerint. In quo caſu ſi ipſi ſic per Principem ſuum licentiati, ſubditos alterius Principis ſpoliaverint aut damnificaverint, & ſolvendo non fuerint, tunc per eundem Principem ſic licentiantē plena ſatisfactio fiet partibus ſic damnificatis. Quoties autem ſecuritatem præmiſſam Majores & Gubernatores Civitatum, villarum & oppidorum, unius partis aut alterius exegerint, dabunt literas auctenticas ſub eorum communi ſigillo, proprietariis, poſſeſſoribus, magiſtris ſeu Burſariis illius navis, ſic aſſecuratè teſtificantes ipſius ſecuritatis præſtationē, ad finem, ut ipſarum literarum vigore navis hujuſmodi alios, ad quos forſitan applicabit portus, abſque nova ſecuritatis præſtatione liberè exire valet.

Cap. Decimum octavum.

18. Pecunia pro victualibus acceptis numeranda.

Item, Quæ Naves mare frequentantes tenentur altera alteri ſuccurrere de Victualibus ad navem neceſſariis, quod tamen minimè facere tenentur, niſi pro juſto pretio, Conventum, concordatum, & concluſum eſt, quod de cætero tenebuntur illi, qui victualia aut alia neceſſaria ab aliqua Navi ceperint, pretium ipſorum aut inpræſentiarum aut poſtmodum, ubi ad littus applicaverint, perſolvere.

Cap. Decimum nonum.

19. Si navis ab extraneo capta fuerit in portu Principis.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod ſi aliqua Navis per aliquem non ſubditum Principibus prædictis capta fuerit in portu aliquo, aut Franchiſiis alicujus Principum prędictorum, tenebitur ille Princeps, in cujus portu aut Franchiſiis navis illa capta fuerit, una cum altero Principe pro reſtitutione dictæ Navis proſequi, ſumptibus tamē & expenſis damnificatæ partis.

Cap. Vigeſimum.

20. Non impediēt venientes ab Oriente.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod nullum prębebitur impedimētum, per unam partē vel alteram, venientibus de partibus Orientalibus, neutri parti inimicis, cum vaſis vel Navibus quibuſcunq; oneratis, victualibus, mercantiis, vel aliis bonis, verſus Regna, patrias, dominia, aut terras unius vel alterius Principum prædictorum.

Cap. Vigeſimum primum.

21. Si Naves tempeſtate aut vi delatæ fuerint in portum.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod quotieſcunq; contigerit, quod aliquæ Naves, quæcunque fuerint, ſive unius vel alterius partium prædictarum, per tempeſtatem maris, hoſtium, vel aliam cauſam, compellantur in aliquē portum unius partis vel alterius applicare vel intrare; Naves illius partis, quibus talia contigerint, cum Mercatoribus, & Nautis ſeu marinariis, aut aliis perſonis quibuſcunque, non probabiliter ſuſpectis, in ipſis exiſtentibus, in alterius partis portubus ſecurè erunt & recipientur, & ab ipſis portubus poterunt liberè recedere cum eorum bonis & Mercantiis, ſine contradictione & impedimento, proviſo, quod bona & Mercandiſæ, quæ in ipſis Navibus erunt, niſi urgente neceſſitate, non ponentur ad terram, nec in alias Naves, ſine Licentia Officiorum Principis illius patriæ, ubi talia contingent, vel aliorum ad hoc poteſtatem habentium.

Cap. Vigeſimum ſecundum.

22. Naves alterutrius libertatem ſubditorum habere.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod Nautæ, magiſtri navium & Marinarij, ſubditi præfatorum Principum, poſt adventum ipſorum ad portus unius vel alterius Principum eorundem, poterunt liberè imponere & ligare eorum Naves, tā oneratas & non oneratas, quàm ad guerram diſpoſitas, dummodo non fuerint Piraticæ, in eiſdē Portubus & littoribus eodem modo, quo poterūt ipſius Principis ſubditi proprij.

Cap. Vigeſimum tertium.

13. Non licere diſſimulare bona inimicorum.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod ſubditi unius Principum prædictorum, ſive Mercatores fuerint, ſive Nautæ, Magiſtri navium aut marinarij, non adducent, ſeu adduci facient per mare frauduloſè, vel quorumcunq; colore, aliqua bona ſeu mercandiſas inimicorum alterius eorundem Principum: Et ſi ſecus egerint, & per ſubditos alterius Principis guerrę licitè operam dantes ſuper hoc interrogati fuerint, tenebuntur facere veram, planam & juſtam confeſſionem & declarationem, cui in ea parte pro tunc ſtabitur, iidemque interrogantes ulterius ſcrutamen in ea parte non facient. Sed ſi poſtea eundem interrogatum falſo reſpondiſſe conſtiterit, tunc idem interrogatus interroganti, quē per falſam Reſponſionem defraudavit, tantum de ſuo erogare tenebitur, quantum mercęs inimicorum per eum vectas, & ut præmittitur celatas, valuiſſe conſtabit.

Cap. Vigeſimum quartum.

24. Si Navis naufragiū fecerit.

Item, Conventum eſt, &c. Quod quotieſcunque contigerit, aliquam Navem unius partium prædictarum cum bonis & mercandiſis oneratam, per fortunam tempeſtatis maris, vel alio caſu quocunque, tangere terram & naufragium facere, periclitari, aut alio modo quocunque perire, prope portus, limites & coſteras, vel in portubus, limitibus aut coſteris alterius partis, licet in ipſa navi non remaneat vir, mulier, puer, cattus, canis, vel gallus vivens, bona tamē & Mercandiſæ qualiacunque, quę ad terram applicabunt, vel aliter ſervari aut recuperari continget, non propter hoc dicentur confiſcata, nec pro confiſcatis reputabuntur, ſed per Officiarios locorum, in quibus ſic caſus acciderit, ſalvæ & ſecuræ cuſtodiæ committentur, ſub eadem ſic remanſura per annum unum, & diem tunc proximè & immediatè ſequentem: Intra quem terminum ſi quiſquam ſupervenerit, & ſi rerum ac bonorum ipſorum certum proprietarium fuiſſe conſtiterit, res & bona, ipſi ſine difficultate vel dilatione aliqua plenè reſtituentur, ſolvendo tamen iis, quorum opera & diligentia res & bona ipſa recuperata, ſalvata & cuſtodita fuerint, rationabiles expenſas, & cuſtodibus ſalarium competens, prout ratio & æquitas poſtulabit.

Cap. Vigeſimum quintum.

25. Mercatores alterutrius licere domos habere.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod Mercatores, qui ſubditi ſunt uni Principum prædictorum, poterunt tenere & habere in villis & oppidis alterius Principis domos & habitationes, pro ipſis & rebus ſuis in iiſdem recipiendis, ſervandis & exponendis: ibidemque iiſdem Privilegiis, libertatibus & Franchiſiis, utentur & gaudebunt, quibus ibidem uſi & gaviſi ſunt ante quinquaginta annos ultimè & immediatè præcedentes, adeoque benignè & amicabiliter tractabuntur in iiſdem, ſicut aliæ nationes ipſas Villas & patrias frequentantes.

Libertatibꝰ quibus 50. ante ann. gaudebūt.

Cap. Vigeſimum ſextum.

26. De ſcrutatoribus.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod Officiarij Principum prędictorum, & eorum utriuſque, ad ſcrutandum mercādiſas, per terrā, mare vel aquas dulces, vectas vel vehendas, ordinati in viſitando mercandiſas vel naves, nihil damnificabunt de bonis ſeu mercibus ſubditorum unius vel alterius Principum prædictorum, ſed ea bene & honeſtè tractabunt & viſitabunt, abſque violentia, frangendo pugionibus vel aliis quibuſcunque inſtrumentis, Barellos, ſaccos, ciſtas, ſarcinulas, ſeu alias Paccaturas quaſcunque, & temerè contravenientes teneantur pœna incarcerationis per unum menſem, unà cum damnis & intereſſe partis læſæ: Qui verò ex nulla rationabili & probabili cauſa hujuſmodi Barellos, Ciſtas & alias Paccaturas fregerint, aperuerint vel diſſolverint, ad hujuſmodi Barellos, ſaccos, ciſtas & alias Paccaturas, reſarciendas, reparandas ſuis ſumptibus & expenſis teneantur. Scrutatores autem hujuſmodi in exequendo ſuo Officio in patriis partium prædictarum, nullas exactiones ſuper ipſos, quorum bona ſeu merces, ſcrutantur, facient. Nec eoſdem cogent ad venditionem rerum ſuarum, aut alicujus partis, pro aliquo pretio per ipſos ſcrutatores contra voluntatem venditorum ſtatuto.

Pœna mēſtrui carceris.

Cap. Vigeſimum ſeptimum.

27.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod quotieſcunque Mercatores, & ſubditi Illuſtriſſimi Regis Angliæ, pro ſolutione habenda ſuos conveniunt debitores, in terris, patriis & dominiis dicti domini Archiducis, coram Iudicibus & Legiſlatoribus ad hoc ordinatis & deputatis, allegabunt debitores ſuos ſuſpectos, & ſic judiciū ſubire cogantur: tunc hujuſmodi Iudices & Legiſlatores, ſi requiſiti, probationes dictorū Angliæ ſubditorum, ſi quas obtulerint, ad probandum hujuſmodi ſuſpectionem fugę, ſine aliquibus mora & difficultate eas admittent: Et ſi nullas habuerint, tunc ipſorum Anglię ſubditorum juramēto, quoad prædictam fugæ ſuſpicionem, ſtabitur, pręſtita per eos primitùs idonea cautione de ſolvendis expenſis & intereſſe iis, quos ſic ad judicium trahere poterint, caſu quo ex evētu ſe litem injuſtè movere, cōſtiterit. Et hoc facto, debitores ponentur abſque aliis monitoribus ſtatim ſub Arreſto, donec ſufficientes cautiones de judicio ſiſti & judicato ſolvendo præſtiterint. Privilegiis, quoad effectum præſentis articuli, ſub quacunque verborum ſerie, Civitatibus, Caſtris, Oppidis, villis, burgis in cōtrarium conceſſis, vel poſtea concedendum, uſu aut conſuetudine quibuſcunque non obſtantibus: quibus tamen debitoribus ſic arreſtatis, & ſub arreſto manentibus, ſi petāt, dabitur terminus octo dierum, ad probandum ſe de fuga non eſſe ſuſpectos; & hoc probato, ceſſabit Arreſtum. Et nihilominus propter hujuſmodi dilationē octo dierum, proceſſus ſub debito principali nullatenus retardabitur, & ſimilis in Regno Angliæ miniſtrabitur juſtitia mercatoribus & ſubditis patriarum, terrarum, dominiorum pręfati domini Archiducis, adverſus eorum debitores, in tribus Curiis, videlicet, *in curia Cancellariæ, Conſtabularij, & magni Concilij*, etiam ſuper omnibus obligationibus factis ultra Mare, & in moneta Flandriæ, etiam quorum ſolutio deſtinata eſt ad aliquem locum patriarum, terrarum, & dominiorum domini Archiducis, dummodo dies ſolutionis ſit præterita, non obſtantibus quibuſcunque ordinationibus vel conſuetudinibus Civitatum, Oppidorum, ſeu locorum Angliæ in cōtrarium, in quibus quidem Curiis tenebuntur Angliæ debitores peremptoriè procedere, abſq; eo quod ipſas ſeu earū alterā poſſunt declinare.

Si debitor de fuga ſit ſuſpectus.

Curiæ tre

Capit. Vigeſimum octavum.

28.

Item, Conventum eſt &c. Quod quotieſcūq; contigerit, ſubditos domini Regis Anglię à ſubditis præfati domini Archiducis, vel ſubditos ejuſdem domini Archiducis à ſubditis prædicti Domini Regis Angliæ, quoquo modo lædi vel damnificari, non debent propterea per literas repreſaliorū marcæ vel contra marcæ, aut alia mādata quæcunq; (debitis admonitionibus & ſubmonitionibus nō præcedentibus) qui damna nō tulerunt, ad petitionem damnificatorum, vel alio modo in perſonis vel bonis arreſtari, vel quovis modo impediri aut moleſtari. Nec guerra ob id fieri vel moveri debet, ſed per Principes unius vel alterius partis attētata ipſa debitè reparabuntur, & in priorē ſtatum reponētur, hujuſmodiq; literæ repreſaliorum marcæ & contra marcæ, & ſimilia mandata quæcunque, niſi prædictis admonitionibus, quoad ipſas partes; ſubmonitionibus, quoad Principes, pręcedentibus & legitimè factis, deinceps omnino ceſſent: Et ſi aliter concedantur, pro nullis habeantur.

Repreſalia marcæ cōtra marcæ,

Capit. Vigeſimum nonum.

29. Præterita repreſalia in ſuſpenſo habeantur.

Item, Conventum eſt ut ſuprà: Quod omnes & ſingulæ literę repreſaliorum, aut de marca vel contra marca,ex Cancellaria vel alia curia Principum prædictorum,aut eorundem prędeceſſorum,aut cujuſcunq; proſecutionē, vel ob cauſā quamcunq; ante conceſſæ vel emiſſæ,in ſuſpēſo tenebuntur, nec poterit earum aliqua fieri Executio, niſi ſuper earum meritis habita cognitione indicta, ad hoc per ipſos Principes ſpecialiter deputādum,aliter fuerit ordinatū:Et pari modo omnes &ſingulę deprędationes &violentæ captiones ſuper mare hinc inde,ante diem Octobris decimum tertium ultimò præteritum factæ, ſimiliter tenebuntur in ſuſpēſo; nec poterit ſuper iiſdem aut eorum aliqua actio intentari aut admitti: Nec literæ repreſaliorum dari, niſi ſuper eorum meritis habita cognitione indicta, ad hoc per ipſos Principes ſpecialiter deputandum, aliter fuerit ordinatum.

30. *Capit.Trigeſimum.*

Capitaneꝰ de Scluſa nihil exiget.

Item,Conventum eſt ut ſuprà: Quod authoritate dicti Domini Archiducis ſufficienter provideatur (ſive mandato ejuſdē aut alia valida via & effectuali) Capitaneo Caſtri de Scluſa; Quod quotieſcunq; contigerit, mercatores vel ſubditos Regis Angliæ,per ignorantiā,vel alio modo fraudulento,vel malitioſè intrare portum ipſius Caſtri deScluſa,ꝙ ſi intrantes tā in perſonis,bonis & rebus, honeſtè & cum omni decentia tractet,abſq; eo ꝙ quicquā de eis propterea exigat.

31. *Capit. Trigeſimum primum.*

Item, poterunt mercatores Regis Angliæ deinceps quaſcunq; maſſas auri vel argēti, vocatas Billion,extra patrias domini Archiducis,per eos ſeu eorum deputatos vel factores emptas, vel aliter acquiſitas,ſeu in poſterum emendas vel acquirēdas, licenter & impunè per quæcunq; loca patriarum domini Archiducis ducere, vel duci facere, & ab iiſdem locis & patriis in Regnum Anglię totiens quotiens voluerint conducere & tranſportare poterunt & valebūt, proviſo quod dicti Anglici, ſeu eorum factores, hujuſmodi Billoniam per ſe vel factores ſuos emptā, ſeu ut præmittitur acquiſitis, una cum certificatione auctentica villæ & oppidi, ubi ipſam Billoniam emerunt,vel aliter acquiſiverunt, & quantitatis ejuſdem principali Officiario dicti domini Archiducis, vel in ejus abſentia ſuas vices gerentibus proximæ villæ, poſt introitum ſuum in patrias domini Archiducis, exhibeant & oſtendāt: Super qua oſtenſione ipſi oſtendentes teſtimoniale ſeu certificatorium manu domini Officiarij, vel ipſo abſente ſuas vices gerētis ſignatum, vel ipſius ſigillo ſigillatum,ab eo cui talis oſtenſio fiet recipient & habebunt, nihil penitus pro dicto teſtimoniali aut alia quacunque cauſa ſolvendum,præter unum ſolidum groſſorumFlandriæ. Et caſu quo dictus Anglicus hujuſmodi Billoniam per ſe vel ſuos factores emptā, ſeu ut præmittitur acquiſitam educere voluerit, & in exitu à patriis teſtimoniale ſeu certificatorium prædictum non exhibuerit, tunc pœnam illam incurret,quam incurrent extrahētes Billoniam, intra partes domini Archiducis, Anglia.

32. *Capit. Trigeſimum ſecundum.*

Pondera debere juſta nō fraudulēta eſſe.

Item,Conventum eſt ut ſuprà: Quod omnes mercatores & ſubditi dictorum Principum, vero,publico, legali,& non privato pōdere,in terris & patriis illis ab antiquo uſitato & cōſueto, ſine quocunq; dolo,fraude &machinatione,aut duorum digitorū ad hujuſmodi pōdera fraudulenta appoſitione de cætero utantur. Et ſi aliqui mercatores &ſubditi dictorumPrincipum contrarium facere præſumpſerint; Princeps, cujus ſubditus hoc facere tentaverit ſubdito alterius Principis, qui ſe per hujuſmodi pondus damnificatū probaverit, expeditam juſtitiam faciet,& partem ſic damnificantē ad plenam &perfectam reſtitutionem omnium damnorum,expēſarum & intereſſe, ſine dilatione quacunq; compellet.

33. *Cap.Trigeſimum tertinm.*

Deputati convenient pro ſedādis diſcordiis inter mercatores ſtapulæ Caleſiæ.

Item,Conventum eſt ut ſuprà: Quod in ſedandum & componendum lites, diſcordias & differentias, inter mercatores ſtapulæ Caleſiæ & ſubditos domini Archiducis, ſtapulam concernentes in villa Caleſiæ,primo die Maji proximè futuro,convenient deputati mercatorū utriuſq; partis &caſu,quo per ipſos deputatos hujuſmodi lites,diſcordiæ & differentię,ſedari & cōponi nō poſſint,fiet relatio Principibus prædictis,qui aliter ꝓ hujuſmodi litibꝰ,diſcordiis & differētiis ſedādis,ꝓut ratio & ęquitas dictabūt,ꝓvidebūt.

34. *Cap.Trigeſimum quartum.*

Idē Capite nono dicit.

Item,Conventum eſt ut ſuprà:Quod ſi,durātibus pace & amicitiis prædictis, aliquid contra vires & effectus earundem, per terram,mare,& aquas dulces,per aliquē ipſorumPrincipum,eorúmve hæredum aut ſucceſſorum, vel eorundē Vaſſallos,ſubditos vel alligatos,aut illorum alligatorum hęredes ſeu ſucceſſores,in iis amicitiis comprehenſorum,contra ſubditos vel Vaſſallos fuerit attentatum, actum & geſtum, nihilominus hæc Pax in ſuis viribus & effectu permanebit, & pro ipſis attentatis ipſi damnificantes ſolummodo punientur,& non alij.

35. Obligatio Nobiliū & Civitatum. Ioan. Card. Arch. Cantuar. Rich. Duvol. Ep. Tho. VVinton Epiſc. Dominus Dinhā Theſaurar. Marchio Dorſet; Io. Comes Oxonienſ. Edmō. Comes Suffock, Com. Arundel, Com. Derbyæ, Com. Saliſburiæ, Vice-com. Dabney, Ægid. dominꝰ Dabney, Prior S. Ioannis Ieruſalem.

Civitates Angliæ. Londinū, Eboracum, Briſtollium, Wintoniū, Cantuaria, Rocheſtria, Sonthamptonia, Santwichū, Doberium, Linna, Derthmonth, Plemonth, Hulla, Winchelſa, Boſtonia, Yermonth, Bervicum.

Cap.Trigeſimum quintum.

Item, ad ſecuriorē & firmiorē tam amicitiarū quàm Mercium Intercurſus obſervantiam,pręfatus dominus Rex per ſuas literas mandatū dabit ſpeciale,Reverendiſſ.in Chriſto patri domino Ioanni Cardinali,Cantuarienſi Archiepiſcopo, & Apoſtolicæ ſedis legato; Reverendiſſ.in Chriſto patribus,D.Richardo Duvolniēſi Epiſcopo,cuſtodi privati ſigilli; D.Thomæ Wintonienſis Epiſcopo; Iohanni Dinham, Domino Dinham,Theſaurario Angliæ;Thomæ domino Marchioni Dorſet; Ioanni Comit.Oxomienſi, magno Camerario; Edmōdo,Comiti Suffock; Thomę Comiti Arundel; Thomę Comiti Derbyæ;Georgio ComitiSaliſburiæ; IoanniWallis, Vice-Comiti Dabney;Ægidio,domino deDabney; Ioanni,Priori domus ſancti Iohānis Ieruſalem in Anglia; Nec non Majoribus, Ballivis Civitatum ac Oppidorū ſequentium ut ſuprà,Lōdinum,Eboracum,Briſtollium,Wintoniū,Cantuaria,Rocheſtria,Sonthamptonia,Santwichū, Doberiū,Linna,Derthmōth,Plemonth,Hulla, Winchelſa, Boſtonia, Yermonth & Bervicum: Quod ſe obligabunt, & quilibet eorum ſe obligabit,in formā ſequentē. *Omnibus Chriſti fidelibus has literas inſpecturis,viſuris,& audituris*, Ioannes Cardinalis Archiep.Cantuarienſis; Rich. Duvolnienſis Epiſcopus; ThomasWinton Epiſcopus; Ioannes Dynham; Thomas Marchio

Dorſet; Ioannes Vice-Comes Oxonienſis; Edmundus, Comes Suffock; Thomas, Comes Arundel; Thomas, Comes Derbyæ; Thomas, Comes Saliſbur. Ioannes Welles, Vice-Comes; Ægidius Dabney; Iohannes, prior domus Sancti Iohannis Ieruſalem in Anglia; Nec non Majores, Ballivus Villarum ſeu Oppidorũ, de Lond. Eborac. Briſtol. Winton, Cantuar. Rocheſt. Sonthampton, Sandwich, Douvre, Linnen, Derthmonth, Plemõth, Hulle, Winchelſe, Boſton, Yermonth & Barnike, *ſalutem in domino ſempiternã.* Cùm inter Illuſtriſſ. Principem Henricum, Dei gratia, Angliæ, Franciæque Regẽ, & dominum Hiberniæ, ex una, & Sereniſſ. Principem Philippum Dei gratia Auſtriæ Archiducẽ, Burgundiæ Ducem, &c. ex altera partibus, quædã amicitiarum, intelligentiarum, & mercium Intercurſus, Mercatorumq; cõmunicatio, ac alia etiam eoſdẽ Principes, & ſubditorum ſuorum, Regnorum patriarumq; utilitatẽ concernentia, tractatus & fœdera, de data 24. die menſis Februarij, Anno Domini 1495. Londini inita, convẽta, concluſa, & finaliter determinata fuerint, quos quidẽ Tractatus amicitiarum & mercium Intercurſus vidimus & intelleximꝰ, ac hîc pro inſertis habere voluimus. Noveritis nos præfatos, Iohannem Cardinalem, Archiepiſc. Cantuar. Richardum, Duvolnienſem Epiſc. &c. Et Majores, Ballivus Villarum ſive Oppidorum prædictorum, ad Requeſtam & Mandatum præfati domini Regis, ac ad ſuarum literarum nobis in ea parte directarum & deliberatarum, quas his pro inſertis habere voluimus, contemplatione in bona fide promiſiſſe, ac nos & quẽlibet noſtrum, hæredes & ſucceſſores noſtros, præfato Illuſtriſſ. Principi Philippo, Archiduci Auſtriæ, Duci Burgundiæ, &c. ejuſque hæredibus & ſucceſſoribus, ſub hypotheca & obligatione omnium bonorum noſtrorũ præſentium & futurorum obligaſſe, ſicq; per præſentes promittimus & obligamus, quod effectualiter procurabimus, inſtabimus, ac quãtum in nobis erit efficiemus; Quod idem dominus Rex, ejuſq; hæredes & ſucceſſores, omnia & ſingula prædicta, tam amicitiarum quàm Mercium intercurſus, omniaq; & ſingula in eiſdem contẽta & ſpecificata, bene & fideliter tenebunt, obſervabunt & perimplebunt, ac per nos ſubditos, Vaſſallos, quantum eos concernit, ac in poſterum cõcernet, bene & fideliter facient teneri, obſervari & adimpleri, in contravenientes juſtitiam miniſtrabunt, ſeu miniſtrari facient. In cujus rei teſtimonium, &c. Et pari modo Illuſtriſſ. Dux, Archidux, per ſuas literas mandatum dabit ſpeciale, Reverendiſſ. in Chriſto patri & domino Henrico de Bergis, Epiſcopo Cameracenſi; Carolo de Croy, Principi de Chimay; Philippo de Burgundia, domino de Bevres; Ioanni, domino de Bergis; Ioanni, domino Egmondo, Gubernatori Hollandiæ; Wilhelmo de Croy, domino de Chievre; Antonio de Rellin, domino de Emeri; Baldowino de Lannoy, domino de Molenbays; Franciſco de Buſleyden, domino præpoſito Leodienſ. & ſancti Donatiani; ac Ioanni de Tinare, Denteville, domino Capitaneo de Brugis; nec nõ Burgimagiſtris Villarum ſeu Oppidorum de Gãdavo, Brugis, Ypres, Dunkercke, Nieupoort, Antverpia, Berges, Dordrecht, Delft, Leyden, Amſterdã, Middelborgh, Ziericzee, Vere, Mechlinia, & Bruxella vel Briela; quod ſe obligabunt, & quilibet eorum ſe obligabit, ſecundum vim, formã & effectum obligationis prædictę, mutatis quę in ea parte mutandis: Quas quidẽ omnes & ſingulas obligationes, modo & forma præmiſſis, conceptas 15. die Maij proximè futura. Idẽ Illuſtriſſ. Rex Angliæ, in Eccleſia beatæ Mariæ virginis Caleſiæ deputato, vel deputatis dicti domini Archiducis, tradet, deliberabit, & tradi & deliberari faciet: Et pari modo Illuſtriſ. dominus Archidux omnes & ſingulas obligationes, modo & forma pręmiſſis, conceptas 15. die Maij prædicta, in Eccleſia prædicta deputato, vel deputatis ejuſdem Regis, tradet & deliberabit, aut tradi & deliberari faciet.

Forma Obligationis Anglorum.

Belgarum proceres. Henricus de Bergis, Epiſc. Cameracẽſis. Carolus de Croy, princeps Chimacenſis. Engelbertus, Comes de Naſſov. Philippꝰ de Cleves, D. Ravenſis. Philip. de Borgon. D. de Bevres. Ioannes de Bergis. Ioannes D. Egmont, G. Hol. &c. Wilhelmus Croy, D. de Chievre. Anton. de Rollis, D. Emeri. Bald. Lannoy, D. Molenbays.

Franc. Buſleydẽ, Pręp. Leodienſ. Ioh. Denteville, Capit. de Brugis.

Capit. Trigeſimum ſextum. 36.

Item, Convẽtum eſt ut ſuprà: Quod Sereniſſ. Princeps Rex Anglię, omnia & ſingula, tam amicitiarum quàm mercium intercurſus, Capitula, ſic inter eum, ejus hæredes & ſucceſſores, ut præmittitur, inita & cõtracta, per ſuas literas patẽtes ſub magno ſigillo ſigillatas, ac manu ꝓpria ſubſcriptas, ratificabit & confirmabit, & ea ſic ſigillata, ſubſcripta & confirmata, 15. die menſis Maij proximè futura; poſt datum pręſentium in Eccleſia B. Mariæ virgin. in villa Caleſiæ, deputato vel deputatis dicti dñi Archiducis tradet & deliberabit, ac tradi & deliberari faciet: Et ſimili modo Illuſtriſ. dominus Archidux, omnia & ſingula, tã amicitiarũ q̃ mercium intercurſus, Capitula, ſic inter eum, ejúſve hæredes & ſucceſſores, ut ꝑmittitur, inita & contracta, ꝑ ſuas literas patẽtes ſub magno ſigillo ſigillatas, & manu ꝓpria ſubſcriptas, ratificatas & confirmatas, 15. die menſis Maij proximè futura, poſt datum præſentium, in Eccleſia B. Mariæ virginis in villa Caleſię, deputato vel deputatis dicti Seren. Principis Regis Angliæ tradet ac deliberabit, ac tradi & deliberari faciet.

Quod Anno 1576. menſi Decemb. Antoniꝰ le Febvre Schabinꝰ, M. Georgiꝰ Wils, Penſionarius Civitatis Dünkerckanæ legati, & Emanuel van Meterẽ, Mercator Antverpienſis, Londini in Scacario Regio, ex his ſuprāſcriptis obligationibus, ad minus ſeptem viderunt, & debita collatione facta invenerunt accordare de verbo ad verbum cum infraſcripto exemplari.

SEQVVNTVR TENORES Commiſſionum de quibus ſuprà fit mentio, Henrici 7. Philippi 3.

Commiſſio Sereniſſimi Regis Angliæ.

Henricus, Dei gratia, Rex Angliæ, Franciæ, & Hiberniæ dominus, Omnibus ad quos præſentes literæ pervenerint ſalutem. Sciatis quod nos de fidelitatibus, induſtriis, & providis circumſpectionibus dilectorum & fidelium Conciliatorum noſtrorum, reverendi in Chriſto patris Richardi Duvolnienſis Epiſcopi, cuſtodis privati Sigilli noſtri; Ioannis Vice-Comitis Wellis, & Ioannis Kendal, prioris domus ſancti Iohannis Ieruſalẽ in Anglia; nec non dilectorum & fidelium noſtrorum Cancellariæ noſtræ, Chriſtophori Vrſwijcke Archidiaconi, Richimondi, & Ioannis Riſley militis, quamplurimum confidentes ipſos noſtros veros & indubitatos Cõmiſſarios, Oratores, Procuratores, factores actorum, & deputatos aſsignavimus; facimus, conſtituimus, ordinamus & deputamus per præſentes, dantes & concedentes eiſdem plenariam poteſtatem & auctoritatem, ac mandatum generale & ſpeciale, pro nobis, regnis, terris, dominiis, ſubditis, Vaſſallis & amicis alligatis, faventibus & adhærentibus noſtris quibuſcunque, cum nobili viro domino de Bevres, locum tenente, Gubernatore, & Capitaneo generali Artheſiæ, & Admirallo, ac dilectis nobis, Paulo de Beanſt, domino de Vermizelle, præſide Flandriæ; Roberto de Mellum, domino de Ronny, Camerario; Domino Daniele, domino de Pratis, domino de Merroede, Camerario, & ſuperiore Ballivo Flãdriæ, Ioanne de Cortwijcke, & Thoma Portunarij, Cancellario; & Magiſtro Florentio Hauvel, Secretario, Ordinanciarum Ambaſsiatoribus, Procuratoribus, legatis & Nunciis; Illuſtriſſ. Principis, pręclariſsimi conſanguinei noſtri Philippi, Archiducis Auſtriæ, Burgundiæ, &c. poteſtatem ſufficientem & auctoritatem ab eo cõſanguineo noſtro habentibus, tam de & ſupra vera, firma & reali pace, amicitia atq; concordia, ac etiam ligis, amicitiis, confederationibus, Treugis, & guerrarum abſtractis, federibus, affinitatibus & intelligentiis, quoniam de & ſuper quibuſcunq; Cõmerciis, exercitiis Commerciorum, ac mutuo & amicabili Intercurſu Mercandiſarum, inter nos & ſucceſſores noſtros, atq; Regna, terras & dominia, patrias, & loca noſtra quæcunque, & dictum Illuſtriſſ. Principem conſanguineum noſtrum, hæredem, & ſucceſſores ſuos, atq; Regna, terras & dominia, patrias, & loca ſua quæcunq;, ſubditos, Vaſſallos, confederatos, & ſuos quoſcunq; capiendis pacis, ſeu de conveniendis, celebrãdis, componẽdis, concordandis, concludendis & habendis, nec non de & ſuper omnibus & ſingulis contentionibus, quæſtionibꝰ, guerris, cauſis, querelis, litibus, attentatis, injuriis, gravaminibus, & de mendis, una cum ſuis circumſtantiis, emergentibus, incidentibus, dependentibus & connexis, quæ inter nos & præfatũ conſanguineum noſtrum, ac Regna, loca, terras, dominia, patrias, ſubditos, Vaſſallos, alligatos, confederatos, amicos faventes, & adhærẽtes noſtros, & ſuos prædictos, hinc inde pendere dinoſcuntur, communicandi, tractandi, & concordandi, atq; omnia & ſingula componendi, paciſcendi, appunctandi, ac plenariè & integrè determinandi, & finaliter concludendi, prout eis expedire viſum fuerit & oportunum, nec non & ſuper hujuſmodi appunctuatis & concluſis, cæteriſque omnibus & ſingulis qualitercunque concernentibus, legatis, deputatis, & nunciis prædicti conſanguinei noſtri, appunctuata, præmiſſa & concordata fuerint, literas validas & efficaces, per partem noſtram tradendi & deliberandi, literáſque alias conſimilis vigoris & effectus ex altera parte petendi, exigendi & recipiendi, & generaliter omnia præmiſſa, & præmiſſorum ſingula qualitercunque concernent faciendum expediendi & exercendi, ita & eodẽ modo ſicut nos ipſi faceremus & facere poſſemus, ſi in perſona noſtra propria intereſſemus, etiam ſi talia ſint, quæ de ſe mandatum exigant magis ſpecialiter: promittentes bona fide, & cũ verbo Regio, omnia & ſingula, quæ per præfatos Commiſſarios, Oratores, Procuratores, factores noſtros, appunctuata, pręmiſſa, concordata, conventa & concluſa fuerint in hac parte, nos grata, rata, et firma habituros et obſervaturos, et inſuper literas noſtras patentes confirmatorias et approbatorias, in forma debita et auctentica, prout opus fuerit daturos. In cujus rei teſtimonium has noſtras literas fieri fecimus patentes, per me ipſum apud Weſtmond. 20. die Feb. Anno Regni noſtri xi.

Commiſſio Illuſtriſſimi Domini Archiducis Auſtriæ.

PHilippe par la grace de Dieu, Archiduc d'Auſtrie, Duc de Bourgongne, de Lottringh, de Brabãt, de Forette, Carinthe, Carniole, de Limburgh, Luxenburgh, & Gueldres; Conte de Hapſburgh, de Flãdres, Tirol, d'Artois, de Bourgongne, Palatin, de Haynau; Landtgrave Del Zati, Marquis de Bourgeau, & de S. Empire; Conte de Hollande & Zelande, de Forette, de Tiburque, de Names, & de Zutphẽ; Conte Seigneur de Friſes, ſur la marche de Slavonge, de Portugal, Salyns, & de Malines; A tous qui ces preſentes lettres verront, ſalut commun. Nous avons n'a guerre envoyé envers le treſhault, treſexcellẽt, & treſpuiſſant Prince, noſtre treſhonoré Seigneur, & Couſin le Roy d'Angleterre, aulcuns Ambaſſadeurs, pour le faict de l'entretienement des alliances entre noſtre dict Couſin le Roy d'Angleterre d'une part, & nous d'aultre, & auſſi de l'Entrecourſe de Marchãdiſe entre les ſubjects de noſtre dict Couſin & les noſtres, & pour la reſtitution de certaines prinſes, faictes par les ſubjects de noſtre dict Couſin le Roy d'Angleterre ſur les noſtres, à prejudice deſdictes alliances & Entrecours, leſquelles noz Ambaſſadeurs à leur retour nous ayent raporté, que certain journée avoit eſté adviſé d'eſtre tenuë d'envers noſtre dict Couſin le Roy d'Angleterre, au lieu de Londres, en dedãs certaines briefves jours, & que envoyerons noz Ambaſſadeurs notables, pour d'oreſenavãt traicter par l'eau & terre deſdictes matieres, par ou qu'il ſoit beſoing deputer à ce aulcunes grãds & notables perſonnages à nous tenables, ſcavoir faiſons que nous confions entieremẽt & à plein ces ſens, prudẽce, vertus, ſuffiſant preudhõmie & bõne diligẽce de noz aimez & feaulx, le Sr. de Bevres, noſtre Couſin, Lieutenãt, Gouverneur, & Capitaine general d'Artois, & Amiral de la mer, Meſſieur Paule de Beanſt, Sr. de Vermiſelles, noſtre Preſident de Flandres, Robert de Mellum, Sr. de Ronny, noſtre Chambelain: Le Sr. de Merroede, auſſi noſtre Chambelain, & Souverain Ballif de Flãdres: Iehan de Corteville, noſtre Eſcuyer trenchant, Meſſieur Thome Portunary, tous noz Conſeilliers, & Maiſtre Florence Hauvel, noſtre Secretaire en Ordinãce, iceulx les ſix, cinq, quatre, deux, qui meiulx vacquer pourront: d'ont noſtre dict Couſin de Bevres ſoit l'un, comme dict eſt, avons donné, & donnons, faiſons, cõmettons & ordonnõs par ces preſentes, noz Ambaſſadeurs & Procureurs, plain pouvoir, authorité, & mandemẽt eſpecial, de pour & au nom de noꝰ, eulx tranſporter vers noſtre dict Couſin le Roy d'Angleterre, & illecques avec luy ces gens ou cõmis, traicter, beſoinger, & conclure, tant ſur le faict de l'entretienement deſdictes alliances, intelligences, & Entrecours d'entre iceluy noſtre Couſin le Roy, ce dict Royaume, païs, & ſubjects, nous & les noſtres, comme ſur la preparation & appaiſement des differẽtes, &c. queſtions & entrefaicts, qui peuvent eſtre avenuz d'un coſté & d'aultre, & ſur toutes aultres choſes, qui en peuvent ou pourront de prendre. Et ce au ſurplus toutes & ſingulieres les choſes, que bons & loyaulx Ambaſſadeurs peuvent & doivent faire, & que nous meſmes fairons, & fairè pourrõs, ſi en noſtre perſonne preſens y eſtions, quant à ces elles requerent mandament plus ſpeciale, promettans de bonne foy, & en parole de Prince, avoir & tenir agreable, ferme, & ſtable à touſiours, tout ce que par noz Ambaſſadeurs deſdicts nommez, ſix, cinq, quatre ou deux, ſera faict cõme traicté & conclu choſes deſſus dictes, & celles qui dependent ſans jamais faire ou aller au contraire en maniere quelconque, & ſur ce faire expedier noz lettres patentes de confirmation, ſi beſoing eſt, toutes les fois que requis en ſerions. En teſmoignage de ce, nous avons faict mettre le Seau de mon treſdoubté Pere, & de nous, à ces preſentes. Donné en noſtre Ville de Bruxelles, le 14. jour de Decembre, en l'An 1495.

Seigneur de Bevres noſtre Couſin, Paule de Beanſt, Seigneur de Vermiſelles, Rob. de Mellum, Seigneur de Merroed, du Prat, Iehan de Corteville, Thom. Portunar. Flor. Hauvel.

In quorum omnium et ſingulorū præmiſſorum teſtimonium, fidem et approbationem, nos Ambaſſiatores prædicti Seren. Regis Angliæ ſuperiùs nominati, pręſentes literas ſigillis, et ſignis noſtris manualibus, ſigillavimus et ſubſignavimus. Datum Londini 24. die Februarij, A°. 1495. ſic ſignatum.

Rich. Duvolnienſis, Iohannes Welles, Iohannes Kendal, Wilhelmus Warham, Chriſtophorus Vrſwijck, Rijſley.

Confirmatio Regis Angliæ.

ET quia præfati Ambaſſiatores noſtri, per eorum literas eidē conſanguineo noſtro, ſic ut præmittitur, datas, expeditas ſibi literas noſtras, omnium et ſingulorum præmiſſorū, confirmatorias et ratificatorias expedire facere promiſerūt. Notum facimꝰ, quod nos, conſideratis omnibus ſupradictis, omnia & ſingula Capitula, per p̄dictos Ambaſſiatores noſtros, cum Ambaſſiatoribꝰ et Commiſſariis præfati conſanguinei noſtri, in ea parte geſta, inita, tractata et concluſa, firma, ſtabilia, et grata habentes confirmavimus, ratificavimus et approbavimꝰ literas per ipſos Ambaſſiatores noſtros, ſic ut præmittitur, expeditas, ac omnia et ſingula in eis contēta. Promittentes inſuper bona fide, et in verbo Regio, omnia & ſingula Capitula et puncta in dictis literis, et aliis hîc inſertis, expreſſata, et quodlibet eorum tenere, adimplere, et obſervare, et facere teneri, adimpleri, et inviolabiliter obſervari, ſecundū eorum formam et tenorem: Neque contra hæc aut eorum aliquod facere aut venire, aut fieri & veniri ullo unquam tempore permittere. In quorum omnium, & ſingulorum præmiſſorum, fidem et teſtimonium, his præſentibus manu propria ſubſcriptis, magnum ſigillum noſtrum apponi fecimus. Datum apud Weſtmon. 26. die menſis Martij, Anno domini 1496. & Anno Regni noſtri XI.

Sic ſcriptum, & per ipſum Regem, & ſignatum ſub plica Henricus.

Et erant ſigillatæ magno ſigillo ejuſdem Regis in fulva cera.

Daghvaert tot Brugge op de Entrecourſſen met Engelandt/ Anno 1565. ende Anno 1566.

Hier over in dē navolgendē Jare 1565. ontrent Paeſſchē/ zijn tot Brugge verſchenē/ van wegen der Coninginne vā Engelāt/ Sire Antoni Brown, Viconte Montagu, een Ridder van der Ordre vā de Jartiere/ Nicolaes VVotton, Raedtſheere/ Deken van Cantelberge ende Jorck/ met VValterus Haddon, Doctor in de Rechtē. Van des Conings ofte der Nederlandē wegen verſchenē ooc aldaer/ Heer Florents de Montmorenci, Heere van Montigni/ Ridder van den gulden Vlieſe/ Gouverneur van Doornick ende Torneſis: Chriſtoffel d'Aſſonville, Raedtſheere in den ſecreten Raedt/ met Ioachim Gilis, Raedtſheere van Brabant.

Voor deſe hebben de Coopliedē over beyde ſijden haer clachten gedaen/ eñ verclaerdē haer de Ghinderniſſe der Entrecourſſen/ in welcke Entrecourſſen de Nederlanders (alſo die nu miſbruyct was) niet langer en wilden ghehouden weſen/ oft datmen den ouden/ van Anno 1495. weder ſoude confirmerē/ ofte liever eenen nieuwen beſluyten. Die Engelſchē daer tegen/ wilden die houden op haer voorgaēde maniere: Alſo dat ſy dien Somer niet en conden der ſaken eens worden. Waerōme ſy in September haer Daghvaert ſchorſten/ tot den 25. Meert ten naeſtē Jare 1566. Tot welckē tijde anderwerf de ſelvighe Commiſſariſen tot Brugge verſchenē/ behalvē den Heere van Montigni/ die van wegen de Nederlanden nae Spaengien ghesonden was/ als verhaelt hebben. In wiens ſtede daer quam Heere Philips de Montmorenci, Ridder van den Gulden Vlieſe/ Heere van Hachicourt: Ende hebben op deſe ſake anderwerf gheſeten tot den 21. Junij des ſelvighen Jaers 1566, als de onruſten in de Nederlanden nu begonnen waren/ ende geen tijdt van voorder ſwaricheyt te ſpreken en was. Maer om datter ſprake was/ dat den Coningh gheresolveert was corts in de Nederlanden te comen/ ſoo hebben ſy die Daghvaert anderwerf opgheſproken ende gheſchorſt/ om dat ſy den Coningh de ſake ſelve ſouden te kennen gheven: de meeſte queſtie daer van zijnde/ van de nieuwe Tollen in Engelandt opgheſtelt/ daer de tegenwoordighe Coninginne niet van wijckē en wilde/ om dat ſy die voor haer regeringhe opgheſtelt ghevonden hadde. Het afſcheyt was/ dat een van beyde de Princen mochten den anderen vercondigē/ wanneer ſy het verdragh niet langer houden en wilden/ midts datmen den Coopman over weder ſijden 40. dagen te vooren waerſchouwinghe ſoude doen/ om vry met zijn goeden te moghen vertrecken/ ende dat daerentuſſchen den Coopman ſoude handelen over beyde ſijden/ nae het Accoordt/ dat tuſſchen de Coninginne ende de Hertoginne den 24. December Anno 1564. tot Londen beſloten was/ eñ dat de Zee van Roovers ſoude bevrijdt worden: Op dien voet ende maniere werdt de handelinge tuſſchen Enghelandt ende Nederlandt ghecontinueert/ hoewel de ſelve namaels by den Hertogh van Alba gheſchorſt werdt/ als tot zijner tijdt ſal verhaelt worden.

T'ſamenſprekinge tot Bajonia/ tuſſchen den Coningh vā Vranckrijck eñ zijn Moeder/ met de Coninginne van Spaengien/ eñ den Hertoge van Alba/ 1565.

In dit Jaer van 1565. heeft den Coningh Charles van Vranckrijck met zijn Moeder een reyſe door zijn Landt gedaen/ van Lions af tot Bayonne/ weſende een Frontiere van Spaengiē op de Zee ghelegen/ beſoeckende zijn ſteden van Marſilien, Montpelliers, Norbonne, Carcaſſonne, ende Bordeaux: Ende alſo quam hy tot Bayonne/ alwaer hem quam beſoeckē zijn ſuſter de Coninginne van Spaengien/ vergheſelſchapt met den Hertogh van Alba/ ende andere groote Heeren van Spaengien/ alwaer dat ſy vele daghen t'ſamen in grooten Raedt waren. Waer uyt dat onder alle de Gereformeerde/ ſo in Vranckrijck/ Duytſlandt ende Nederlandt/ als andere/ groot achterdencken groeyde van eenighe conſpiratie/ tot haerder aller achterdeele/ om (volgende den leſten Vrede) alle die van contrarie Religie waren/ te dempen. Waer door de Poſten tuſſchen Enghelandt/ Nederlandt/ Duytſlandt/ ende Vranckrijck liepen: maer men heeft noyt yet ſekers connen daer van vernemen/ ſoo dat vele dat maer voor een ongefondeerde ſuſpicie en achten.

Malta belegert by de Turcken/ Anno 1565.

Den grooten Turck heeft in dit Jaer van 1565. eenen grooten aenval ghedaen op het Eylandt van Malta/ met een vlote van hondert eñ dertigh Galeyen/ met dertigh Galiotten/ ende boven de twintigh groote Schepen/ met meer cleynder Schepen/ onder't ghebiedt van twee Baſſas/ den eenen ghenaemt Muſtapha, Overſte over het Krijghſvolck te Lande/ ende den anderen Pialy, over de Galeyen ende Schepen/ met den Admirael Dragut Rays, Coningh van Tripoli, ende de Coningh van Algier ende andere. Met deſe voorſz. Armade heeft hy het Eylandt Malta ofte Melita in de Heylighe Schrift ghenoemt doen beſpringen/ ghelegen in de Mediterraniſche Zee/ tuſſchen Sicilien ende Barbaryen ofte Africa/ alwaer de Rhodiſche Heeren haer gheplant hadden/ nae dat Rhodes oock van den Turck ghewonnen was. Deſe Armade is den thienden Mey aen't Landt ghecomen met alle gereetſchap. De Rhodiſche Heeren onder haren grootē Meeſter Monſeur de la Valette Franchoys, waren in ghetale ontrent vijf hondert Ridders/ ende haddē onder haer ontrent drie duyſent Soldaten/ met ontrent vijf oft ſes duyſent Maltoyſen/ inwoonders des Eylandts/ die wel condē de Buſſe handelen. Daer waren in't ſelve Eylandt te bewaren vier ſterckten/ namelijck/ het Caſteel Sint Angel/ den Borcht/ Sint Michiel/ eñ Sint Elmo/ al t'ſamen van ſtercke ghelegentheyt ende ghebouwſel. De Turcken hebben eerſt beſprongen de ſterckte Sint Elmo / die ſy beſchoten met 32. ſtucken gheſchuts: eñ nae dat ſy veel ſtormen daer op gedaen hadden/ hebben ſy de ſelve ſterckte ten leſten met gheweldt inghenomen/ daer wel doot bleven derthien hondert Chriſtenen/ met hondert ende vijftigh Ridderen. Van de Turcken bleef daer oock de voorſz. Dragut Rays, een oudt Zee-roover / ende Coningh van Tripoli/ een ervaren Krijghſman. Daer nae den vijf den Julij hebben ſy wel met tſeventigh ſtucken gheſchuts beſchoten het Fort van Sint Michiel/ eñ de Borcht / onder welck geſchut waren drij Baſiliſquen / die Clooten ſchoten van twee hondert pondt ſwaer/ eñ waren ſeven palmen in't ronde. De Turcken ſtormden tot diverſche reyſen/ ende mijneerden: maer daer werdt van binnen tegen ghemineert. Ende nae dat ſy een breſſe ofte afbreeck ſoo wijdt ende plat ghemaeckt hadden/ datmen daer hadde met waghen ende Peerden mogen in rijden/ hebben ſy eenen generalen gheweldigen ſtorm ghedaen: Maer ſy zijn weder afgheſmeten / met verlies van wel twee hondert dooden / ende oock wel ſoo veel ghequetſte van binnen. Van de Turcken bleven daer wel vijfthien hondert doot. Daer nae werdt Sint Michiels Fort met de Borcht tot verſcheyden reyſen beſtormt/ als namelijck/ den 18. 20. ende 21. Auguſti/ eñ wel tweemael op eenen dagh/ daer doen wel twee hondert Chriſtenen bleven: anderwerf den twintighſten dagh daer nae. Den 24. op Sint Michiels Fort/ den Baſcha Muſtapha ſelve aentredende tot in de grachten/ met den grooten Standaert des Turcx / ruſten haer tweemael/ meynende immers de derde reyſe Meeſter te worden: maer werden af geſmeten wel met verlies van vijf hondert Turcken. De groote Meeſter creegh doen tijdinge van Don Garcia de Toledo, dat hy hoopte corts in't Eylandt te zijn met machte. Oock ſeyde een Chriſten ſlave/ die van de Turcken ontcomen was/ dat ſy ſoo veel volcx met ſtormen/ hongher/ ende onghemack verloren hadden / datter geen veerthien duyſent overghebleven en waren.

Ontſet van Malta.

Den ſeſten September quam weder een verloochent Chriſten by den grooten Meeſter ghevlucht/ ende bootſchapte dat de Turcken ſouden ſ'anderdaeghs noch den leſten ſtorm generael doen/ ende dan ſouden ſy vertrecken. Daerentuſſchen ſoo arriveerde Don Garcia de Toledo, Viceroy van Sicilien/ met 72. Galeyen/ de welcke den ſevendẽ September aen Landt ſtelde aen de ander ſijde van't Eylandt ontrent negen duyſent Soldaten/ onder het bewint van H^r. Aſconia Della Corna, Alvaro de Sandes, ende Chiapin Vitelli. De ſelve trocken nae de oude Stadt van Malta/ die de Turcken noch niet beſprongen en hadden: Met haer quamen oock ontrent twee hondert Maltiſche ofte Rhodiſche Ridderen. Van daer voer Don Garcia weder wech/ voorby de ander ſijde van't Eylandt / ende ſchoot tweemael alle zijn gheſchut los / dat het ſoo wel de Turcken als oock die van de ſterckten hoorden/ die hem / in teecken van haer blijſchappe / met haer gheſchut af te ſchieten/ antwoorden: Maer hy voer alſoo nae Sicilien om meer Krijghſvolck te halen ſo het noot ware. Als nu de Turcken den ſevenden September den leſten generalen ſtorm meynden te doen/ quam haer de tijdinghe van't ſecours dat ghelant was / waeromme ſy aftrocken/ eñ ſcheepten haer gheſchut eñ plonderinge. Den elf den September trocken ontrent thien duyſent Turcken nae de ſtadt Malta/ om der Chriſtenen Legher te beſpringen ofte te verſoecken: Maer ſy werden alſo te rugghe ghedreven nae haer Galeyen/ datter van den haren wel van de ſelve vijfthien hondert doot bleven. Ende alſo vertrocken de Turcken den twaelf den Septembris van't Eylandt/ hebbende op die ſterckte in als wel achtentſeventigh duyſent ſchoten gheſchoten/ ende hadden aldaer van alle ſoorten van volck ontrent ſeſſendertigh duyſent ſoo met ſtormen/ ſieckten/ als anderſins ghelaten/ mede achterlatende een groot ſtuck gheſchuts/ een Baſiliſcus ghenoemt/ de wielen ghebroken zijnde. Der Chriſtenen waren oock vele gheblevén/ ende van de Ridders waren daer drie hondert eñ derthien getelt/ die doot ghebleven waren. Alſo werdt het Eylant van Malta noch behoudẽ/ voor Chriſtenrijck ſeer nuttelijck / ten ware dat het verachten van de Turcken / eylaes / den Chriſtenen te veel dede de wapenẽ d'een tegen d'ander aentrecken.

Vertrec der Turckẽ van Malta/ den elfden September.

Den Turck Soliman won in Hongaryen Siget / eñ ſterf aldaer/ Anno. 1566.

In't Jaer 1566. is den grooten Turck Soliman in Hongarien ghevallen / ende beleghérde Siget/ ghelegen op eenen arm van de Donauwe, wel met twee hondert duyſent Mannẽ/ een plaetſe van natueren ende van handen ghemaeckt ſeer ſterck/ eñ wel voorſien/ alwaer in was de Grave Nicolaes van Serin. Maer nae dien nu den Turck de Stadt dickmael ondergraven hadde/ jae heele Bergen van aerde daer voor ghebrocht werdt/ ende de Stadt met hondert ende twintigh ſtucken gheſchuts beſchoten/ eñ menichvuldighe ſtormen daer op gedaen waren/ werdt de Stadt ende t'Caſteel ghewonnen / alwaer den voorſz. Grave Nicolaes van Serin doot bleef/ ende zijn hooft werdt in een ſtuck ſwart Fluweel den Keyſer Maximiliaen gheſonden. Maer den vierden Septembris is in't Legher Sultan Soliman den Turckſchen Keyſer gheſtorven / twee dagen voor't innemen der Stadt/ maer zijn doot werdt door behendicheyt van Machomet Baſcha ſoo ſecreet ghehouden/ dat het niemandt van't Leger en wiſte/ om de beroertẽ aldaer ende te Conſtantinopelen te verhoeden / jae dat den Keyſer Maximiliaen / die doen aldaer ontrent eenen geweldighen Legher hadde / de wete daer van niet en creegh/ dã ſeer lange daer nae/ die om des Turcx groot gheweldt niet byſonders en dorſte aengrijpen / hoewel hy eenen ſchoonen Legher / daer oock veel Nederlandtſche Heeren ende Edelen in zijnen Legher hadde / als de Heere Reynolt van Brederode/ Heere vã Haurincourt/ die daer doot bleef/ eñ andere. Sijn Veldtoverſte waren/ Lazarus Swendi/ den Grave Gunter van Swartſenborgh/ ende de Grave van Manſveldt/ in Nederlandt bekent / etc. Nae de doot van Sultan Soliman is hem zijnen ſone Selim/ den tweeden van dien name/ in't Rijck gevolght/ den derthienden Turckſchen Keyſer.

De Prince van Parma houdt zijn Bruyloft in Nederlant/ met een dochter uyt Portugael/ Anno 1565.

In den Somer van't Jaer 1565. werdt Graef Pieter Ernſt van Manſvelt met zijn Huyſvrouwe van de Hertoginne van Parma Regente in Portugael gheſonden/ ende heeft van daer mede ghebrocht de oudtſte dochter van Don Eduart/ (de jonghſte ſone van Coningh Jan van Portugael) genaemt Maria/ de welcke is in November in Brabant ghecomen / ende ghetrouwt tot Bruſſel met der Regenten ſone / Alexander Farneſe/ Prince van Parma / met grooter ſolemniteyt. Op welcke Bruyloft veel van de Nederlantſche Adel vergaderde/ die veelderhande raedtſlagen op dẽ ſtaet van dẽ Lande/ nieuwe Biſſchoppen/ Inquiſitie eñ Religie gehouden hebben. De ſtadt van Antwerpen heeft den nieuwe gehouwden een heerlijck eñ coſtelijck Bancket ghedaen/ alwaer dat al van ſuycker gemaect eñ gebacken/

Poëtelijck ende Hiſtorialijck vertoont werdt in Figueren/hoe dat de Bruydt in Portugael t'ſchepe gingh/ de gheluckige reyſe ter Zee/haren willecome in de Landen/ende dierghelijcke.

Spaenſche Inquiſitie te Milanen eñ Venegien geweygert.

Den Paus heeft oock in deſe tijden den Coningh Philips ſeer beweeght om de Spaenſche Inquiſitie tot Milanen in te voeren: Maer het volck ſtelde hem terſtont in de wapenen tegen de Spaengiaerden. Maer midts dat ſy beweſen datter geen Ghereformeerde in en waren/ ſoo werdt het naegelaten/ om meerder inconvenient te ſchouwen. Even dat ſelfde verſocht den Paus oock te Venegien te doen: Maer de Venetianen gaven voor antwoorde/ ſy ſouden de Ghereformeerde wel ſtraffen/al en waert niet op de Spaēſche maniere: Daer den Paus hem mede moeſt te vreden houden. Te Napels was t'ſelfde voornemen te vooren oock qualijck ghelucht.

Wterlijck bevel des Conings/ om de Inquiſitie in te voeren/ waer de Nederlantſche beroertē uyt borſten/ beſtaende in drij poinctē.

Diergelijcke geboden hebben de Nederlandtſche beroerten doen uytberſtē/als nu Anno 1565. in de Maendt van December/de Regente Hertoginne van Parma brieven hadde ontfangen van den Coningh/inhoudende in ſumma drij poinctē. Eerſt roerende de Placcaten/ oude ende nieuwe/ ſoo by den Keyſer als by zijne Majeſteyt op het feyt van de Religie gheordineert/ datmen dien aengaende geen veranderinge ſoude makē/maer dat deſelfde ter executien ſouden geſtelt worden. Ende dat zijne Majeſteyt meynde dat de ſlappicheyt van de Rechters de oorſake ware/ dat dat quaet ſoo verre verbreydt was. Oock ſoo eenige onder haer waren/ die uyt vreeſe van oploop dieſelfde niet en dorſten verbolgen/datmen zijne Majeſteyt daer van ſoude adverteren/ ten eynde dat hy andere ſtouter ende cloecker ſoude moghen ſtellen in haer plaetſe/ waer van in den Lande geen ghebreck weſen en conde/ midts dat daer ſoo veel Catholijcken noch waren/die Godt ende zijn Coninghlijcke Majeſteyt begeerden te dienen/ dat den beſten middel was.

Ten tweeden/ aengaende de Inquiſitie/ dat zijne Majeſteyt wilde ende belaſte/ datmen de Inquiſiteurs ſoude byſtaen in't executeren van haren laſte: want t'ſelfde diende tot onderhoudt van de Religie. Ende dat zijne meyninghe was/ dat de ſelve Inquiſitie door de Inquiſiteurs ſoude gheſchieden/ ſo die tot noch toe geſchiet was/ eñ haer na de Goddelijcke eñ Weereltlijcke Rechten toequam/als zijnde geen nieuwicheyt/ maer ten tijden van zijnen Vader ghebruyckt: ende ſo doende/ ſoude min ſwaricheyt te vreeſen weſen. De Gouvernante oock belaſtende/dat ſy niet en ſoude conſenteren/datmen daer anders van handelde/ merckende wat grooter verlanghen daer aen gelegen ware/ midts dat hare Hoocheyt wel wiſte hoe nootſakelijck t'ſelve ware/ende hoe ſeer t'ſelve zijne Majeſteyt ter herten ginge/oock wat vreucht ende vrede ſulcx der ſelver weſen ſoude.

Ten derdē/nopende het Concilium van Trenten/ dat de Biſſchoppen dat ſouden in't werck ſtellen/ daer toe ſoude men haer geven alle adres ende hulpe/ op dat het ſoude mogen volbrocht worden/ ende dat alle t'ſelfde ſoo behoorde voor de welvaert van de Landen. Ende dat ſy t'ſelfde den Heeren/ neffens haer weſende/ oock ſoude belaſten/ op dat ſy haer daer in imployeerden/ſo zijne Majeſteyt haer daer in betroude. Oock datmē ter executie ſtelle het gene/ dat aengaende het leven ende de zeden der Gheeſtelijckheyt te reformeren/ het voorſz. Concilie van Trenten gheordineert ende gheſloten hadde. Ende inghevalle eenige proviſie van zijne Mt. ghegheven ofte gheordineert nootelijcken ware/ (ſoo de Geeſtelijcke niet wilden obedieren de voorſeyde Reformatie) ſoo ſoude hy daer toe goede vorderinghe doen.

Eyndelijck ontboodt hy hare Hoocheyt/ dat t'ſelfde vā noode was tot welvaert van dē Lande/ ſonder de welcke de ſelvighe niet dooghen en ſouden/zijnde den middel om die by der gherechticheyt in Payſe ende Vrede te houden: Begeerende op een nieuwe/ datmen ſulcken bevel volgen ſoude/weſende het gene daer zijne Majeſteyt de meeſte vreucht ende vrede in ſcheppen ſoude. T'ſelve oock toebetrouwende hare Hoocheyt/eñ die Heeren neffens haer weſende/dat ſy haer devoyr hier in doen ſouden/ ghelijck als ſulcke betaemt/wetende dat t'ſelve haer oock aengenaem weſen ſal/ alſo ſy gehouden zijn te doen/ ten dienſte van Gode/ zijne Majeſteyt/de welvaert van de Landen/ eñ haer eygen nut voor te ſtaen verbonden waren.

Deſe Brieven by de Regente den Rade vertoont/ heeft den meeſtē hoop geſtemt/ men moeſte obedieren ende den Coningh ghehoorſamen/ hoewel ſy ſagen ende ſeydē/dat deſe Brieven veel beroerten onder de Provincien cauſeren ſouden/ als men die ſoude vertoonē: maer den Preſident Viglius was van contrarie opinie: als datmen die noch ſecreet ſoude houden/ tot datmen den Coningh den generalen onwille ende aftreck der Provincien ſoude adviſeren. Maer hoewel hy aenbode ende te vreden was/ alle den onwille/ die de Regente eñ de Raden neffens haer apparent was/ ende toeſtont daer van te behalen op zijnen hals/ eñ tot zijnen laſte te nemen: ſoo wert hy nochtans overſtemt van de andere/ alſo dat hy niet ghehoort werdt. Maer de Brieven werden aen de Provincien gheſonden/het welcke die Raden namaels werdt ten laſte ghelegt/ dat ſy alſo geſtemt hadden/om haer te mogen verblijdē in datte/ datmen haer voorighe advijſen niet en hadde willen ghehoor gheven.

Verſcheyde ghevoelen in den Raedt over het executeren van ſ'Conings bevel.

Nae de Reſolutie over ſ'Conings bevel/ heeft de Gouvernante Brieven aen de Provincien uytgheſonden/van date den 18. December 1565. ende aen die van Brabant/ van date den 31. December/ die ſeer ſtricktelijck belaſtende/ het inhoudt der voorſz. Conings brieven te executeren/ ſonder eenigh poinct oft Artijckel te contrarierē/ op de penen in de Placcaten begrepen. Ende om ſulcx beter te volbrengen/ belaſte ſy/ dat de Steden ſouden onder haer een van haer Raedtſheeren committeren/ ende die alle ſes maenden veranderende/ die anders niet doen ſouden dan gadeſlaen/ dat de Decreten van't heylighe Concilium van Trenten onderhoudē werden/ende dat die altijts ſouden veradverteren watter gaens ware/ datmen weten ſoude hoe't met der voorſz. Religie ſtaet/ ten minſten van drij Maenden tot drij Maenden/ van ſtucke tot ſtucke/ eñ dat deſe toeſienders in alle noot haren toevlucht ſouden nemen aen haer/ofte aen den ſecreten Raedt van zijne Majeſteyt/ van de welcke men eenige committeren ſoude/ die daer van laſt ſouden hebben/ ende met haer correſpondentie houden/etc. Dit is in ſubſtantie t'bevel des Coninghs aen de Regente/ ende t'ghene ſy de Landen ende Steden gheſonden heeft/ het Fondament weſende van de Nederlandtſche beroerten. De Copijen hier van werden tot Gendt by den Raedt van Vlaenderen in druck uytgegheven.

De Regente ſoeckt ſ'Conings bevel in't werck te ſtellen.

T'beginſel van de Nederlandtſche beroerten.

Ondertuſſchen cregen de Inquiſiteurs alomme vollen laſt/ haer te conformeren ende te voegen nae de inſtructie haer gegeven den 11. Mey/ Anno 1565. die inhiel deſe woorden: Dat ſy ſouden vermogen te inquiſiteren/ procederen/ corrigeren ende ſtraffen/degraderē/ende Weereltſche Rechters overleveren/ghebruycken ghevangheniſſen/ende aentaſtingen van lijve te doene/ proceſſen te volvoeren/ ſonder de forme ordinaire

Inſtructie ofte Commiſſie van de Inquiſiteurs in Nederlandt.

van rechten te ghebruycken/ eenlijck verkieſende eenen Raedtſheere des Coninghs tot haer/ die ghehouden ſal weſen de ſententien te gheven nae haer begeeren/ volgende de Apoſtolijcke brieven daer over verleent/ ſonder te verwachtẽ ofte verſoeckẽ den Rechter ordinaire van de Dioceſe der plaetſen. Eñ alſo te procederen tegen de ſuſpecte van Ketterijen/ ofte die verboden Boecken laſen/ ofte vergaderinghe maeckten/ daer men diſputeerde ofte ſprake van de Heylighe Schriftueren. Souden oock vermoghen te daghen/ ende voor haer te doen compareren/ ſoo dickmael als het hun goet docht/ alle ende yegelijck de ſubjecten van zijne Majeſteyt/ van wat authoriteyt/ vermogen/ ſtaet/ qualiteyt ofte conditie ſy mochten weſen/ t'zy Preſidenten/ Raedtſheeren/ Borghemeeſteren/ Schepenen/ ofte eenigherhande andere Officieren/ om die by Eede te ondervragen/ tegen ende van een yeghelijck die hun voorgheſtelt ſouden worden/ op pene van gheſtraft te worden/ als fauteurs van Ketterijen. Ten aenſiene van't welcke/ ware gheordonneert eñ belaſt aen alle Gouverneurs/ Magiſtraten ende Officieren/ alle aſſiſtentie/ hulpe ende faveur/ de ſelvige Inquiſiteurs te doene/ tot volvoeren van haren laſte/ ſoo menichmael ſy tot ſulcx van de Inquiſiteurs verſocht ſouden weſen/ al op pene van de ſelvighe ſtraffe/etc.

Decreten van't Concilie van Trenten.

Onder de Decretē van't Concilium van Trēten wildemen begrijpen de Reformatie van de Gheeſtelijcke/ dat elcken Paſtoor in zijn Prochie opſchrijven ſoude alle de Huyſgeſinnen/ ende hoe veel perſoonen van die waren/ hoe lange ſy daer gewoont hadden/ ende de ghene die nieuwelijcx daer gecomen waren/ atteſtatie van haren Prochiaen te eyſchen dat ſy Roomſche Catholijcke zijn/ ende oock beſcheedt te eyſchen waer eñ hoe ſy ghetrouwt zijn/ ende daer van rekeninghe te houden. Oock in't biechten den naem ende toenam op te ſchrijven/ eñ woonplaetſe/ om te weten of ſy oock al te biechten quamen. Oock rekeninghe van der ghedoopte kinderen Peters ende Meters te houden. Geen Schoolmeeſters toe te laten/ dan daer men wel van verſekert ware van haer Religie/ ende haer voorſchrijvende wat Boecken datſe ſouden mogen leeren. De armen/ alomme op de Aelmoeſſen levende/ te ondervraghen/ offe oock Roomſche Catholijcke zijn/ of ſy oock te biechte ende te Sacramente gaen/ ofte ſo men anders bevondt/ datmen die uyt de gemeyne Aelmoeſſen ſoude ſluyten/ ende dierghelijcke meer.

Den Eertſbiſſchop van Camerijck dede zijn Concilium provinciael beroepen/ die hy met veel moeyte daer toe ghebrocht heeft/ datſe de reformatie van't Concilium aenghenomen hebben. Die Capittelen ende Geeſtelijcke onder't Eertſbiſdom van Mechelen/ hebben't niet willen aennemen. Deſghelijcx die van Wtrecht/ midts den Biſſchop daer met zijn Kercke niet wel en accordeerde.

De Steden van Brabant/ als den derden ſtaet van den Lande/ hebben haer over deſe Brieven ſeer becommert ghevonden/ namelijck die van Antwerpen/ die daer over ſchriftelijck aen haren Magiſtraet vertoonden/ dat het ſelf de contrarie ware van de Miſſive brieven/ van Madamme de Regente in Julio te voren aen de Stadt gheſchreven. Dies proteſteerden/ om dat ſy niet en wiſten hoe haer Stadt ſonder ſeditie ſoude connen ghehouden worden. Ende dat de Inquiſitie ware het fondament van toecomende beroerten/ deſolatie der Landen/ ende haerder ſtadt van Antwerpen/ zijnde directelijck tegen Privilegien eñ de blijde incomſte/ tegē't eerſte/ tweede/ derde/ vierde eñ leſte Artijckel. Dies verſochten haren Magiſtraet/ als hun Momboyrs/ dat ſy wilden des Conings eygenwillicheyt den Camer-gherechte des Heyligen Roomſchen Keyſerrijcke te kennen geven/ eñ zijne Majeſteyt voor den ſelven Camer-gherechte/ uyt crachte der gulden Bulle/ den Lande van Brabant/ Anno 1349. ende ſucceſſivelijcken by de Keyſeren verleent/ ende des Rijcx afſcheydt van Augſburgh den 26. Junij 1548. te doen beroepen/ ende Dagh beſcheyden/ om aldaer van haren wegen beweſen te worden/ dat de voorſz. Inquiſitie ofte executie des Conciliums van Trenten/ ende dierghelijcke contrarieteyten hunner Privilegien/ te zijn ongheſondeert/ om de ſelf de aldaer te publiceren/ ende min te executeren/ te meer/ om dat haer Stadt/ achtervolgende den Contracte van Augſburgh/ tuſſchen deſe Landen ende den Duytſchen Lande ghemaeckt Anno 1548. ende meer andere/ waren een deel ende lidt des Rijcx/ ſtaende/ nae de ghemeyne beſchrijvinge der Provincien/ in den vijfden Creytz der Steetſen Creytze des gheheelen Duytſchen Landts. Oock nae uytwijſen der Contracten des Religions van Paſſouw Anno 1552. ende t'Augſburgh Anno 1555. ghemaeckt/ behoorden ſy vry te blijven/ ende ongemoleſteert van Inquiſitie/ ende wat daer van dependeert/ ende voorts te ghenieten alle Privilegien/ Patrocinien/ Protectien ende Liberteyten/ ghelijck andere Staten des Rijcx leden ghenieten. Daer toe de Nederlanden contribueerden in de laſten des Rijcx/ als twee Keurvorſten/etc. Dies ootmoedelijcken proteſteerden als behoort/etc. Verſoeckende daerom caſſatie van de voorſz. Brieven/ oft ſy ſouden moeten het ſelve den Staten clagē/ ende proviſie daer toe verwerven/etc. Dierghelijcke gheſchiede oock in de ander Provincien.

Oppoſitie van die van Brabant eñ Antwerpen tegen de Inquiſitie/ appellerende aen't Camer-gerechte volgende de gulden Bulle.

Hier op hebben de Provinciale Raden geantwoordt/ datmen niet nieuws in en brochte: want het poinct van de Inquiſitie was maer te verſtaen van ſoodanighe/ alſſer in elcke plaetſe ghewoone was te gheſchieden/ ende dat Antwerpen daer van ſoude vry weſen/ ſoo wel als van den Biſſchop. Het ſtuck van het Concilie van Trenten was niet voorder te verſtaen/ dan navolgende de reſtrictien daer op te publiceren.

Als de Steden daer nae voorder daer op inſiſteerden/ heeftmen haer gheſocht te perſuaderen/ dat die van Brabant ongheliјck hadden over nieuwicheyt te claghen/ want men t'allen tijden Inquiſitie in Brabant ghebruyckt hadde: Jae dat de Pauſen van Roomen altijts Inquiſiteurs generael in de Nederlanden ghehouden hadden/ nae recht eñ redene. Dit verantwoordē maeckte het volck alomme meer becommert/ om dat ſy ſagen/ dat de ghene/ die haer behoorden voor te ſtaen/ haer tegen waren/ waerom dat ſy gheen gheldt/ moeyten noch neerſticheyt en ſpaerden/ om alomme te weten watter paſſeerde/ die ſake betreffende. Andere/ om het ſelve den volcke wel in't hooft te ſteken/ hebben daghelijcx Paſquillen/ Refereynen/ Baladen/ etc. gheſaeyt/ ende ghehangen/ ende gheplackt op de Stadthuyſen ende Officieren huyſen: De Regente ſelve werter eenighe in de handt gheſteken. Waer in verhaelt werden alle datter mochte dienen/ om het Hofs voornemē te weeren/ nopende de Placcaten/ Inquiſitie/ nieuwe Biſſchoppen/ ende Concilie van Trenten/ oock ſubtyle vonden/ inſtructien/ bemaningen der Officieren hares Eets/ die ſy den Lande ghedaen hadden/ ende het devoir dat ſy ſchuldigh waren/ vermengt met dreygementen/ etc. Alſoo datmen oogenſchijnlijck ſagh/ dat de Landen in dien ſtaet niet en mochten blijven/ maer tot een veranderinghe moeſten comen.

Paſquillen alomme gheſaeyt.

De Regente ſoect de Lãden contentement te gheven.

In veel plaetſen werdt noch groote vervolginge gheleden/ als tot Brugge/ Anno 1566. in Meert: t'Antwerpen werden twee geſuſters Edel dochters wonderbaerlijck uyt de ghevangeniſſe gheholpen. De Gouvernante met den Rade der Landen (om eenichſins den volcke te vreden te ſtellen) hebben ſchriftelijck verclaert/ den 24. Meert Anno 1566. dat des Majeſteyts meyninghe niet en was/ aengheſien datter in Brabant gheen Inquiſitie ſints den Jare 1550. en ware gheweeſt/ dat ſy daer mede nu ſouden beſwaert weſen/ maer haer Privilegien ſouden onderhouden worden/ eñ de Decreten van't Concilie van Trenten ſouden niet ingevoert worden/ dan met reſtricten/ conform der Landen Privilegien: Waer over het volck alomme ſeer verblijdt is gheweeſt. Maer het ſelve ſchrift naerder ingheſien zijnde/ hebben de Staten van Brabant (om alle achterdenckẽ te weeren) verſocht van de Regente verſeghelde Acte uyt den naem van den Coningh te vercrijgen/ dat de Inquiſitie/ noch Gheeſtelijck noch Weereltlijck/ in Brabant tot geenen daghe ſoude inghevoert worden: maer alle delicten/ ſoo van Hereſijen als anders/ ſouden ſtaen tot kenniſſe van den Weereltlijcken Rechter. Biddende oock met eenen om verſoetinghe van Placcaten: Maer hier op en cregen ſy geen beſcheedt/ dan datmẽ met de Heeren van der Ordere/ ende Gouverneurs der Lantſchappen/ voorder ſoude handelen/ die in effecte te Hove tot Bruſſel al ontboden waren/ alwaer ghehanndelt werdt van eenige moderatie der Placcaten/ nochtans tot conſervatie van de oude Roomſche Religie/ authoriteyt van den Coning/ ende tot apayſement van de beroerten/ om die aen zijne Majeſteyt over te ſeynden/ te meer om datmen verſtondt/ dat alomme den ghemeynen Edeldom in roeren was. Want alſoo de Gheeſtelijcke Prelaten om de Biſſchoppen ende andere Reformatie ſoo wel t'onvreden waren als de Ghemeynte/ ſoo en was den Edeldom niet ſonder groote ſorge ende achterdencken/ als dat het corts al over hoop ſoude loopen/ ende de rudze op de ſtrate ſoude comen/ daer mede ſy dagelijcx ghedreyght werden van de Ghemeynte in verſcheyden Paſquillen/ als die haer wooninghe meeſt ten platten Lande hadden/ ende daerom wel vriendelijck oock werden vermaent/ dat ſy van Ampts weghen behoorden Middelaers te weſen/ tuſſchen den Landtſheere eñ Gemeynte/ ende dat den Coningh wel wat voor haerlieden doen ſoude: met dierghelijcke vermaninghe/ inſtructien ende dreyghementen.

Edeldom in vreeſe/ ende van't volck hart ſmaekt.

Confederatie der Edelen.

Waeromme de Edelen diverſche verſamelingen tot verſcheyden plaetſen onder andere deckſels ghehadt hebben: ende ten leſten hebben eenige van hen een verbondt ghemaeckt/ het welcke ſommige allenſkens meer ende meer hebben onderteeckent/ elcken eenen zijnen vriendt daer toe brengende/ tot dat ſy ten leſten tot een groot ghetal/ wel van vier hondert ende meer/ ghecomen zijn.

Verbondt oft Compromis der Edelen.

Het Verbont oft Compromis der Edelen hiel in: Alſo ſy ghemerckt hadden/ dat eenige vreemdelinghen/ geenſins toeghedaen zijnde der eeren Gods/ den dienſte van den Coningh/ noch t'welvaren des Landts/ maer alleenlijck ſoeckende te verſaden hare eyghen ambitie ende giericheyt/ (tot coſte van den Coningh ende zijn Onderſaten/ nochtans onder't deckſel van't onderhoudt der Catholijckſcher Religie eñ de eendrachticheyt des volcx) hadden ſoo veel neffens den Coningh ghemaeckt/ dat hy niet alleene en hadde willen verſoeten de wreede Placcaten/ op't feyt van de Religie gheſtelt (hoewel hy dat hadde belooft) maer oock daerenboven gheboden hadde in te brenghen de tyrannige Inquiſitie/ daer uyt volgen ſoude de gantſche bederffeniſſe des Landts/ verdruckinghe des volcx/ uytroepinghe van den waren Chriſtelijcken gheloove/ verminderinghe van ſ'Coninghs Hoocheyt/ ſlavernije der Ingeſetenen/ beneminghe der Privilegien/ ende verſtooringhe van alle Policijen. Om welcke quaden voor te comen/ ende den Coningh in zijn Hoocheyt/ ende t'Landt in zijn voorſpoet te houden/ hadden ſy/ tot voldoeninghe haerder ghetrouwicheyt/ (daer de Edelheyt toe verbonden is) t'ſamen een heyligh Verbondt ghemaeckt/ daer mede ſterckelijc d'een den anderen belovende ende verbindende met Eedt/ om te beletten/ dat de Inquiſitie geenſins ſoude in de Landen ghebrocht worden/ het ware op den naem van Placcaet/ viſitatie oft diergelijcke/ met een clare proteſtatie/ dat ſy niet en meyndẽ yet aen te vangen teghen de eere Gods/ ofte de Hoocheyt des Conings/ oft zijne Staten/ maer die nae alle haer vermogen voor te ſtaen/ ende alle oproerten der Ghemeynten ende Monopolien te wederſtaen/ tot verſekeringhe van haer eygen leven: daer toe nemende Godt tot ghetuyghe/ etc.

Dit is het effect van haer Verbondt eñ Compromis gheweeſt/ wijſende den curieuſen Leſer (niet alleen van dit Verbondt/ maer oock van verſcheyden andere Requeſten/ Policijen ende Placcaten/ deſe ſake betreffende) aen de ghedruckte Boecxkens/ daer van vele in verſcheyden talen ghedruckt zijn.

Hoewel dit Verbondt/ als gheſeyt is/ van ſoo grooten ghetal onderteeckent was/ ſoo is nochtans t'ſelve met wonderlijcke ſtilheyt toegegaẽ/ malcanderen beſtemmende eenen ſekeren dagh/ om haer alle tot Bruſſel te laten vinden/ om een Requeſte te preſenteren. De hoofden waren deſe: De Heere van Brederode/ gheſproten uyt den Huyſe van den Grave van Hollandt/ van Manlijcke linie ofte afcomſte/ de Graven van Culenborgh/ van den Berghe/ ende Graef Lodewijck van Naſſouwen/ broeder van den Prince van Orangien/ ende meer andere. Dit haer voornemen werdt nochtans ghenoech vernomen by eenige Heeren eñ Ridderen van den gulden Vlieſe/ namelijck by den Grave van Meghem/ die het de Gouvernante eensdeels aenſeyden/ het welcke haer argher dede vreeſen dan by henlieden wel voorghenomen was/ midts de quade nieu-maren die daer van liepen/ als of ſylieden eenighe Steden ende Sterckten ſochten te vermeeſteren: Waer door de Regente alomme aen alle Steden dede ſchrijven/ waerſchouwende de ſelve van haer te wachten.

Preſentatie van de Requeſte den vijfdẽ April/ Anno 1566.

In April/ den eerſten/ tweeden/ ende derden dagh/ zijn tot Bruſſel veel Edelen van alle plaetſen aenghecomen/ oock de voorſz. Heer van Brederode/ alle ſonder wapenen. Den vierden hebben ſy audientie te Hove aen de Regente begeert: tegen den anderen dagh noch verwachtende den Grave van den Berghe/ ende Culenborgh/ die noch nae quamen. Den vijfſten April zijn de Edelen/ die in ghetale tuſſchen drie ende vier hondert waren/ vier ende vier te gader/ gaende achter malcanderen/ achter de principaelſte/ te weten/ Graef Lodewijck ende de voorſz. Heere van Brederode/ uyt het Hof van Culenborgh te Hove ghecomen: Alwaer de Hertoginne Gouvernante/ verſelſchapt zijnde met dẽ Rade van State/ Ridders van der Ordre/ ende Gouverneurs van de Provincien/ hen ſtatelijck verwachtende waren/ daer de Heere van Brederode met eerbiedinge voortredende/ ſeyde hy de Gouvernãte aen de oorſake van haerlieder comſte te weſen/

om een Requeſte daer tegenwoordigh te preſenteren/ in alle ootmoedicheyt beclagende/ datmen haer hadde beſchuldight van oproer eñ onruſte/ ende van groote ontrouwicheyt: verſocht daerom dat ſulcke beſchuldigers mochten gheſtraft worden/ etc. De Regente de Requeſte aenveert hebbende/ ſeyde ſy die te willen (met de Heeren daer tegenwoordigh weſende) overſien/ eñ goede antwoorde daer op doen gheven: Waer mede ſy vertrocken.

Inhoudt vā de Requeſte.

Het inhoudt haerder Requeſte was aldus: Dat de ghetrouwicheyt der Nederlanders tot hare Heeren altijt ſeer vermaert ware gheweeſt/ ende principalijck der Edelen/ die noyt lijf ofte goet voor de ſelve geſpaert en hadden/ waer inne ſy wilden/ als ootmoedige Vaſſalen zijner Majeſteyt continueren/ ende altijt bereedt zijn hem dienſt te doen. Waeromme ſy aenmerckende den tegenwoordighen ſtandt der Landen/ hadden liever wat ondancx te behalen/ dan te verſwijgē t'ghene dat tot zijne Majeſteyt ende des gemeynen Landts onruſte hier namaels mochte ghedijen: hopende/ dat met der tijdt deſen dienſt by zijne Majeſteyt den aldergrootſten noch ſoude gheacht worden. Ende hoewel ſy wel wiſten/ dat alle t'ghene dat zijne Majeſteyt geordineert hadde/ aengaende de Inquiſitie/ ende ſcherp onderhoudt der ordinantien/ op't ſtuck van der Religie/ ware gheſchiedt met een rechtveerdigh fondament/ om te volgen t'ghene de Keyſerlijcke Majeſteyt te vooren met goeder intentie gedaen hadde: nochtans/ door verloop van tijdē/ eyſchte den tegenwoordigē tijdt verſcheyden remedien/ ſiende dat de executie van de Placcaten (hoewel de ſelve niet ten uyterſten ghebruyckt en werden) oorſake van veel ſwaricheden hadde gegheven/ te meer ſoude dan de rigoreuſe executie van dien/ met het onderhoudt van de Inquiſitie doen. D'welck haer dede vreeſen/ dat ſy mochten tot eenen generalen oploop ſtrecken/ inſonderheyt om datmen nu aen alle canten eenen generalen afkeer des volcx ſagh. Sy haddē ooc verwacht/ dat de Heeren ende Staten van den Lande ordre voor deſen tijdt daer in ſouden gheſtelt hebben/ wechnemende de oorſake des quaets: Maer alſo ſulcx alſnoch niet gheſchiet en was/ het quaet waſſende/ ende het perijckel voor de deure zijnde/ hadden ſy goet ghedocht (volgende haren Eedt eñ ijver die ſy hadden/ ten dienſte van zijne Majeſteyt ende haren Vaderlande) niet langher te vertoeven van alle goede Officie te doen/ hopende/ dat haer waerſchouwinghe te beter afgenomen ſoude worden/ midts dat het perijckel haer meer raeckte dan andere/ als die haer Huyſen eñ goeden ten platten Lande hadden: oock mede/ dat de voorſz. Placcaten rigoreuſelijck/ nae bevel zijner Majeſteyt/ ter executie gheſtelt zijnde/ een yeghelijck ſoude zijn onderworpen de confiſcatie van lijf ende goet/ ten appetijte van elcken nijdigen ende gierigen Menſche. Waeromme ſy ootmoedelijcken baden/ dat daer ordre mochte gheſtelt worden. Eñ ghemerckt de importantie van der ſaken vereyſte/ datter yemandt expres aen zijne Majeſteyt daer over mochte gheſonden worden/ van harent wegen zijne Majeſteyt ootmoedelijck te bidden/ daer inne nu ende altijt te willen verſien. Ende midts dat het niet en conde gheſchieden/ ſonder af te leghgen de Placcaten/ (oorſake van alle quaet zijnde/) dat zijne Majeſteyt beliefde/ te willen verſtaen tot abolitie van ſoodanighe Placcaten/ die bevonden ſullen worden meer dan nootelijck af te ſtellen/ om voor te comen ſ'Landts bederffeniſſe ende verlies/ oock der reden ende Rechten ghelijckmatigh. Ende om datmen niet dencken en ſoude/ dat ſy (die niet dan zijne Majeſteyt dienſt te doen ſochten) hem daer in ſouden willen Reghel ofte Wet ſtellen/ ſoo ſy wel dochten dat haer tegenpartije dat ſouden willen uytleggen: Soo baden ſy zijne Majeſteyt/ dat het zijne belieſte ware ander ordinantie daer op te maken/ by advijs van alle de Staten generael/ generalijck daer toe vergadert zijnde/ om daer inne te voorſien door bequamer middel/ ende met minder perijckel. Biddende ootmoedelijck oock mede hare Hoocheyt de Regente/ dat terwijlen zijne Majeſteyt op hare rechtveerdighe Requeſte verſtaen/ ende nae zijn goede belieſte daer op letten ſoude/ dat ſy wilde daerentuſſchen tot deſe perijckelen verſien door een generael ſchorſſinghe/ ſoo wel van de Inquiſitie als van de executie der Placcaten: wel expreſſelijck proteſterende/ dat ſy by waerſchouwinghe hen hadden ghequeten/ voor ſoo veel als het haer mochte raken/ haer daer af van nu voor Godt ende den Menſchen ontlaſtende/ eñ datmen haer hier namaels niet en ſoude connen opleggen/ van ſulcken quaet verſwegen te hebben/ ſo daer eenighe onruſten/ oproer ende bloedtſtortinghe toequame/ by ghebreke van in tijts remedie te ghebruycken. Waer in ſy Gode/ den Coningh/ hare Hoocheyt/ de Heeren van den Rade/ ende haer eygen conſcientie nemen in ghetuygeniſſe/ dat ſy daer inne hadden gehandelt als goede ende ghetrouwe dienaers/ ende Vaſſalen van zijne Majeſteyt/ ſonder yet te doen buyten haer devoyr. Anderwerf biddende hare Hoocheyt daer toe te willen verſtaen/ eer daer voorder quaet van quame/ ende ſoude wel doen/ etc.

Verſoecken abolitie van Placcaten/ oft moderatie/ by advijſe van Staten.

Proteſtatie.

De Edelen werdē Geuſen genoemt.

Als deſe Edelen met deſe heſtighe Requeſte waren ghecomen/ ſoo ſoude den Heere van Barlaymont (tot haerder verachtinghe/ ende de Hertoginne de vreeſe te verjagen) gheſeyt hebben/ dat het maer een hoop Geuſen waren/ dat is ſo vele als Fielen ende Bedelaers/ dewijle daer moghelijck eenighe onder verſchenen/ die ſoo ſeer rijck niet en waren als ſy wel zijn mochten. Als haer dit ter ooren quam/ ſeyden ſy/ datſe haer niet en ſchaemden Geuſen ofte Bedelaers/ voor des Coninghs dienſt ende ſ'Landts welvaert/ gheacht ende ghenaemt te weſen: Ende werden van dien tijdt af meeſt alſo ghenoemt. Waeromme ſy met hare gheconfedereerde een gouden Medalie aen den hals begonden te dragen/ hebbende op d'een ſijde het Beeldt van den Coningh/ ende op d'ander ſijde twee in malcander vaſt-houdende handen/ als een Trouwe door eenen Bedelſack/ met deſe letteren omgeſchreven/ Den Coningh in alles ghetrouwe tot den Bedelſack toe. Sy droeghen oock cleyne fraeye Bedelſchotelkens eñ Ampullekens tot dien eynde/ aen haer Bonetten eñ Hoeden: Oock cleeden ſy haer ſelven meeſt in Minrebroeders grauw Laken/ deſghelijcx oock haer Dienaers.

Edelen dragen Medalien/ ende bruycken een Liverije Bedelaers ghelijck.

S'anderdaeghs/ als de Regente met de Heeren van den Rade haer hadde beraedtſlaeght/ om antwoorde te gheven/ (die op den cant van de ſelf de Requeſte gheſchreven werdt) heeft ſy de Edelen te Hove ontboden/ die wederom ſolemnelijck in ordinantie te Hove ghecomen zijn/ daer doen oock waren by ghecomen de Graven van Culenborgh ende van den Berghe. Ende haer werdt de Requeſte met de Apoſtille weder ghegheven/ inhoudende: Dat ſy gheſien ende verſtaen hebbende haer begeeren/ was wel ghereſolveert te ſeynden aen zijne Majeſteyt/ ende oock haer beſte daer beneſſens te doen/ op dat zijne Majeſteyt haer begheeren nae quame/ van den welcken ſy niet en hadden te verwachtē dan alle goet/ ende ſy hadde alreede/ voor haerlieder comſte/ met advijs van de Heeren ende Raden ghehandelt/

D'eerſte Antwoorde der Regents op de Requeſte.

handelt/om te ramen een moderatie op de Placcaten van de Religie / om aen zijne Majeſteyt te ſeynden/die ſy hoopte dat een yghelijck ſoude te vreden ſtellen.

Nopende het ſchorſſen van de Inquiſitie ende Placcaten / t'welck ſy verſochten / ſulcx en vermocht hare Authoriteyt niet te doen/alſo ſy ſelve wel conden begrijpen / oock niet betamende de Landen daerentuſſchẽ ſonder Wet in't ſtuck van der Religie te latẽ/maer tot dat ſy aen zijne Majeſteyt gheſonden hadde / ſoude ſy ordre gheven/ dat de Inquiſiteurs ende Officieren haer ſouden diſcretelijck draghen/ ſoo dat ſy haer bedancken ſouden. Hare Hoocheyt betroude oock / dat de Remonſtranten hen ſoo regeren ſullen / dat van geenen noode weſen ſal anders daer inne te levẽ: hopende / dat door haer goet devoir aen zijne Majeſteyt / de Landen van de Inquiſitie ſullen ontlaſt weſen / ende te ghewillighlijcker ſal hare Hoocheyt haer beſte ſien by den Coningh te doẽ/ om dat ſy ſekerlijck wiſte/dat de Remonſtranten een vaſt propooſt ende meyninghe hadden / niet nieuws voort te ſtellen in de oude Religie / maer die te conſerveren met alle hare macht. Gedaen tot Bruſſel / den ſeſten April / Anno 1565. voor Paeſſchen.

Hier op verſochten de Gheconfedereerde anderwerf den achtſten April audientie / ende bedanckten hare Hoocheyt / wenſchende/ dat hare Antwoorde wat claerder ende breeder hadde geweeſt/ ſeggende/ dat haer leedt was/ dat ſy geen macht en hadde de Placcaten te ſchorſſen: Biddende nochtans te willen de Officieren vermanẽ van voorder executie te doen. Ende alſo ſy haer onderworpen tot alle t'ghene/dat by zijne Majeſteyt / by advijſe ende conſent van zijne generale Staten / ſoude worden gheordineert tot onderhoudt der ouder Religie/ ſo hoopten ſy oock haer alſo te draghen/ datmen van haer niet hooren en ſoude / dat reproche verdienen ſoude. Proteſterende anderwerf van haer devoir ghedaen te hebben / ſoo yet voorders gherees by ghebreke van beter ordere / biddende t'ſelve in't goede te nemen. Oock midts dat haer wederpartije haer Requeſte ſochten te doen drucken / dat ſy wilde ordineren des Coninghs Drucker die te drucken onghevalſt / alſoo die by hen overghegheven was.

De tweede Antwoorde van de Regente op de Requeſte der Edelen.

Nae beraedtſlaginghe heeft de Gouvernante hen gheantwoordt/ dat ſy hoopte ſulcke ordre by de Inquiſiteuren ende Magiſtratẽ te ſtellen/ datter geen diſordere noch ſchandael toecomen ſoude/ ende ſoo verre daer eenighe toequamen / dat die eer procederen ſouden van haerder ſijden: Waeromme ſy ſouden toeſien (naevolgende haer belofte) datter onder henlieden geen ſchandael en reſe / noch onder de Ghemeynte / hen biddende niet voorder te procederen/ om meer Perſoonen tot hen te trecken. Waer op de Edelen antwoorden / dat ſy hare Hoocheyt bedanckten van de goede Antwoorde: maer ſouden beter te vreden ende voldaen weſen/ſo verre hare Hoocheyt verclaerde / in preſentie van alle de Heeren daer weſende / dat ſy hare vergaderinghe hadde ghenomen in't goede/ende alles gedaen ten dienſte van zijne Majeſteyt/ verſekerende/ dat ſy haer in alle ſtilheyt ſouden dragen ſonder eenighe clachten.

Waer op de Regente antwoorde / t'ſelfde te ghelooven. Maer dewijle ſy geen ander verclaringen van haer meyninghe en dede/werdt by de Edelen noch eens daeromme gebeden/dat ſy hen opentlijck wilde verclaren/hoe dat ſy hen devoir was nemende. Waer op ſy met corte woorden antwoorde / dat ſy't noch niet wel en conde gheoordeelen. Ende alſoo men nu merckte / dat de Edelen vertreckende / niet wel te vreden en waren/ hebbẽ diverſche Heeren ende andere/ als den Raedtſheere *d'Aſſonville* (die ſeer vreeſde) groote inſtantie ende biddingen gedaen aen de Regente/ dat ſy de Edelen (om beters wille) met meerder contentement ſoude laten vertrecken. Waer door ſy belaſt heeft den Grave van Hooghſtratẽ/ Ridder van den gulden Vlieſe / met den Secretaris Berty / hen te laten vinden in de vergaderinghe der Edelen / ende haerlieden toeſegginghe eñ belofte te doen / datter niet en ſoude in feyt der Religie voorghenomen worden/tot dat zijne Majeſteyts antwoorde ſoude comen: ende hebben de Edelen de Minute ghetoont van de gheconcipieerde Brieven/ waer in belaſt werdt/ dat geen Officieren / noch Wethouderen / noch Inquiſiteurs / teghen yemanden meer om t'feyt van de Religie te procederen en hadden / by ghevanckeniſſe / confiſcatie / banniſſemente / etc. ten ware datter eenighe nieuwicheyt / ſchandael ofte ſeditieuſe Acte werden begaen / t'welcke men ſoude met de informatien te Hove ſeynden / om aldaer by de Raden op gheordineert te worden: alles by proviſie / tot dat zijne Majeſteyt/met advijſe eñ conſent van de Staten generael/ anders daer op ſoude gheordineert hebben.

De gheconfedereerde ſcheyden met ordere in ſtilheyt.

Met deſe belofte ende toeſegginghe zijn de Edelen elck nae huys vertrocken ende geſcheyden/ met hare vier Hoofden/eerſt ſekere Gedeputeerde onder haer kieſende in elcke Landtſchappen/ om in alle occurrentien toe te ſien / datter onderhouden werde t'ghene datter belooſt was.

Deſe goede behertinghe der Edelen heeft de Landen ſeer gheruſt gheſtelt/een yghelijck met verlangen hopende ende verwachtende/wat den Coningh op ſulcke Requeſte ende interceſſie ordineren ſoude.

Den Marquis van Bergen/ eñ de Heere vã Montigny worden nae Spaengien gheſonden.

De Regente met de Heeren ende Raden hebbẽ beſloten eenige Heeren nae Spaengien te ſeyndẽ/ om den Coningh van alles te verwittigen/ ende hem te biddẽ de Nederlanders wat te willen toegeven/ die ſy wel wiſten dat verbittert ſoude weſen/ om de vergaderinghe ende voornemen der Edelen/die hem ten quaetſten was over geſchreven / alſo men die oock quader verwacht hadde. Hier toe (met vele beloſten ende perſuaſien) zijn verwillight den Marquis van Bergen/ende den Baenderheere van Montigni / twee wijſe ende verſtandighe Heeren / beyde Ridderen van der ordere des gulden Vlies. Ende overmits deſer Heeren gheſchicktheyt ende diſcretie / heeftmen ghehoopt des Conings ghemoedt te verſoeten/ dat nochtans contrarie uyt viel / tot beyde deſer wijſer Heeren ongeluck/ dien het beyde dat leven coſte. Alſo zijn ſy nae Spaengien ghereyſt met aller inſtructie: oock met een concept van moderatie op de Placcaten.

Inhout van moderatie.

Deſe moderatie die gheconcipieert was/ hielt in: Dat alle bewinthebbers der Religie/ logeerders/ſchandael-doenders/ende diergelijcke/ ſouden in ſtede van branden/ met de galge gheſtraft wordẽ/maer ſoo ſy hen van hare opinien bekeerden / ſouden ſy het ſweerdt hebben: den gemeynen Man ſoude ghebannen worden.

Onbehoorlycke vergaderinge van generale Staten/ om moderatie te doen approberen.

Deſe moderatie/die den gemeynen Man noch daerom moorderatie noemde/ ſocht het Hof terſtont den Staten van de Landen goet te doen vinden (op welcke Staten het volck hen ſeer beriep) ende ontboden eerſt de minſte Provincien/ als Artoys/Henegouwe/ Namen/ etc. ende dat alleen/ op dat die geroepẽ waren/met volle commiſſie geſonden waren/ſouden ander advys gheven ende beſluyten / ſonder haer Meeſters / de Steden/ Achter-raden ofte Breede-radẽ dat aen te gheven: Ende werden boven al belaſt/t'ſelfde voor den volcke ſecreet te houden. Als nu deſe Provincien daer in gheconſenteert hadden/ (ſoo men uyt gaf) ſo hielt men t'ſelfde die van Vlaenderen ende Brabant oock vooren: Maer die van Hollandt/Zeelandt/ Vrieſlandt/Ghelderlandt/ etc. lietmen ongheroepen/ om dat ſy ſeer ghepriviligeert zijn. Maer deſe maniere van procederen/ om de moderatie by de Staten gheauthoriſeert te hebben ſonder wete van de Ghemeynte/ is ten leſten door Paſquillen ende gedruckte Remonſtratien den volcke bekent geworden: Waer door oock groote beroerten ende achterdencken gheſproten zijn/ als datmen tot geen generale Staten vergaderinge (nae de oude ghewoonte) ſoude comen. Dit achterdenckẽ is vermeerdert/ door datter noch diverſche/die om de Religie uyt den Lande waren gheweeſt/nu wederomme gevanghen werden/ jae dat oock tot Oudenaerde eenen Hans Tuiſcaen/Tapicier/gedoodt werdt om de Religie/den achtſten Junij.

Miſcontẽtement in de Landen nae de Requeſte/ ende groot achterdẽckẽ.

Hier over is den Heere van Montigni alleene in Spaengien ghereyſt/ om dat den Marquis van Bergen hem ghequetſt hadde aen een been/ die hem daer nae volghde. In Junio in Spaengien ghecomen zijnde/ hebben meermael by den Coningh/ ende zijnen Raedt van Staten/ ghehoor ghehadt. In deſen Raedt waren tot Segobia/in de Maent Julio/Don Alvares de Toledo/Duc d'Alba/etc. Don Gomes de Figuerra/Grave van Feria: Don Antonio de Toledo/ groot Meeſter van de Ordre S. Johan: Don Joan Mauriques de Lara/ groot Hofmeeſter van de Conninginne: Ruygomes de Sylva/Prince van Evoli/ ende Grave van Melito: Loys de Quixada/ groote Schildt-knape van den Prince/ alle Mannen van grooten aenſien/ wijſheyt ende experientie in Spaengien. Meer waren daer Nederlanders/ den Raedtſheere Tiſnack/ Preſident van den Raedt van Staten in Nederlandt: den Raedtſheere Hopperus/ bewaerder des Conings zeghel: ende den Secretaris Corteville.

Raedt des Conings in Spaengien/ over Nederlandſche ſaken.

Commiſſie ende laſt der Nederlantſche afghesonden Heeren/ om den Coningh dẽ ſtaet der Lãden te ṽtoonen/ beſtaende in dry Poincten.

Voor den Coningh ende deſen Raedt/ hebben deſe Nederlandtſche Gheſanten meermaels vertoont/ hoe dat de alteratien in Nederlandt ghecomen waren/ op't ſchrijven des Conings/ over het inſtellen der Inquiſitie/executeren der Placcaten/etc. eñ datter geenen anderen middel ware om dat te remedieren/ dan gheheel wech te nemen alle Inquiſitie/ eñ te conſenteren moderatie op de Placcaten/nae hun beworp/ende te verleenen een generael Pardoen/ſonder dat ſy niet conden toeſeggen/ ofte de gheconfedereerde Edelen daer mede ſouden te vreden weſen/om dat ſy verſochten/ dat alles mochte gheſchieden by het advijs ende conſent van de Staten generael: nochtans verclaerden ſy/van wegen de Heerẽ van der Ordre/ende andere principale/ dat ſy alle ghereſolveert hadden onder malcanderen/dat/ſoo den Coningh vergonde de dry voorſz. Poincten/ alle devoir te doen/ om den ſtaet der Nederlanden/ nu ſoo verturbeert/ weder te ſtellen in Payſe/ Vrede ende ſtilte/ by onderhandelinge eñ middel van de goede/ die daer noch vele in de Landen waren/ ende haer wel toeghedaen/ om de quade met den wapenen te dwingen. Het welcke ſy belaſt waren aen te bieden/ ende ghedetermineert waren voor te nemen/ met groote hope ende verſekeringhe/ midts den goeden wille van den Coningh/etc. ſonder dat den Coningh hem ſoude behoeven ſeer te verhaeſten in zijn reyſe nae Nederlandt/maer ſoude hem met gelegentheyt daer toe mogen begheven/etc.

Alſo hier over vele ghediſputeert werde/ ſoo ſeyden beyde deſe voorſz. Heeren Gheſanten claerlijck uyt/ (nae het ſeggen der Spaenſche/eñ hebbent namaels den voorſz. Heerẽ in haer proceſſen ten laſte ghelept/) dat de Nederlandtſche Heeren ende Adel geenen middel/ intentie ofte voornemen/ hun te Peerde te maken/ofte wapenen aen te nemen/ en hadden/ ten ware den Coningh de voorſz. dry Poincten conſenteerde/maer waren ghedwongen elck hem in zijn Huys te begheven. Voorder claghende/ dat ſy hun vonden in Spaengien veracht/ ende oock by de Spaenſche/ die alomme preſumeerden het ghebieden te hebben over de Nederlandtſche Heeren eñ Ridderen/ alſo ſy te Milanen/ Napels ende Civilien deden/ dat den Nederlanders niet te verdraghen ſtondt/ met dierghelijcke redenen meer/ nae hun ſeggen.

Terwijle de ſaken aldus onghereſolveert ſtonden/eñ datmen in Spaengien vaſt beraetſlaeghde/ ſoo quamen der Regente brieven van Bruſſel te Hove in Spaengien/ van grooter by een loopen der Ghemeynten/ eñ van open Predicatien/ die gheſchieden ontrent Doornick/ Rijſſel/ S. Omer/ eñ Yperen/ daer onder hun Franſoyſche Predicanten menghden/ ende dat oock t'ſelfde t'Antwerpen geſchiede: Waer over ſy badt den Coningh/ te willen doch goede eñ corte reſolutie geven/ ende conſenteren de voorſz. dry Poincten/ midts ſy/ noch de Heeren van der Ordre/ noch de Raden/ geenen anderen middel hadden om de ſaken te remedieren/etc.

Reſolutie des Conings op de Nederlantſche Legatie/ ende op de dry Poinctẽ.

Hier over heeft den Coningh op de dry Poincten ghereſolveert/ dat geen volcomen reſolutie en was: Als datmen bevelen ſoude al Spaengien door ende in Nederlandt/publicque Proceſſien te houden/ ende dat hy was reſolverende op zijn reyſe nae Nederlandt/ of hy die ter Zee ofte over Italien nemen ſoude/ ende dat hy oock aen den Keyſer ſoude ſchrijven. Ende nopende de dry Poincten/ zijne Majeſteyt ſeyde met eygen monde te vreden te weſen/dat alleene de Biſſchoplijcke Inquiſitie/ van ouden tijden ingheſtelt/ ſoude gebruyckt worden/ eñ niet de nieuwe Spaenſche forme: Ten anderen/ datter een forme van moderatie der Placcaten ſoude gheconcipieert worden/ met ſulcken beſpreck/ dat het Heyligh Catholijck Roomſch gheloove/ ende de authoriteyt van den Coningh/ bewaert bleve/op dat zijne Majeſteyt op't ſelfde beworp met den eerſten mochte reſolveren: Ten derden/ ſo authoriſeerde hy de Regente/dat ſy ſoude mogen gratie ende pardoen gheven aen de geconfedereerde Edelen eenlijck/ oock mede eenighe andere/ noch niet ſchuldigh ghevonden/alſo ſy ſoude goetduncken. Maer alle deſe dry Poincten met conditien/ dat de Regente te voorẽ wel ꝟſekert zy van de voorſz. Nederlandtſche Heeren/ dat ſy hun ſullen ghebruycken laten/ eñ alle goede Officien nae hunnen plicht doen/ tot behoudeniſſe van de Religie ende ruſte der Landen: Oock dat alle Liguen ende confederatien ghebroken ende te niete zijn/ deſgelijcx alle vergaderingẽ/Predicatien/ ſchandalen ende dierghelijcke gheweert: Anderſins ſoo de Rebellen hun in wapenen begaven/ ſoude de Regente geweldt gebruyckẽ/met het Krijghſvolck uyt Garniſoenen ende de Benden van de Ordonnantien/ ende ſoo't noot ware/ſoude meer Krijghſvolck oplichten/ de Overſten ende Capiteynen kieſen nae haer goetduncken. Boven dit ſoo ſchreef den Coningh mede vriendelijcke brieven aen de Heeren/aen de Raden/ende aen de Steden/ om alles in Vrede te houden tot zijn overcomſte aldaer.

Dit was al datter op't Ambaſſaetſchap der voorſz. twee Heeren van der Ordre in Spaengien gereſolveert werdt/eñ werdẽ aldaer met ſchoone

Wat dat na het afſenden der Geſantẽ in Nederlãt ghebeurde.

woorden gehouden/ſonder te mogen vertrecken. Maer hierentuſſchen werden de ſaken in Nederlandt veel argher/ want alſoo de Heeren van der Ordre / ende Gouverneurs van de Provincien/ met de Raden / hun begonden te ſtellen / om met minne ofte gheweldt de ſaken te remedieren ende te ſtillen/ op hope dat den Coningh de dry poincten ſoude accorderen/ ſoo werdt t'ſelf de verſtaen ende gemerckt / datmen te Hove toonde allen afkeer ende afgunſte aen de gheconfedereerde der Edelen/ende alomme bewees met woorden ende wercken / dat haer doen ende laten te Hove qualijck ghenomen was / oock datmen uyt Spaengien niet goets en vernam by de brievẽ van particuliere/eñ oock by de brieven van den Coningh aen eenige Steden/van date den ſeſten Mey/Anno 1566.uyt Madril:Waer in hy hen vermaende tot ghetrouheyt/ met generale woorden haer alle byſtandt toeſeggende / als of hy ſelve in't Landt comen ſoude. Tot welcken eynde (ſo men ſeyde) werden in Zeelandt ſchepen van oorlogen reede ghemaeckt/ om hem tegen te varen/ oock dat eenighe Spaengiaerden vier oft vijf duyſent langhe Roeren opghecocht hadden/om nae Spaengien te ſeynden. Daer was oock eenen roep/dat Hertogh Erick van Bruynſwijck krijghſvolck aen nam / om d'Inquiſitie ende de nieuwe Biſſchoppen met gheweldt in te voeren.

De Gereformeerde beſtaen opentlijc te predikẽ in Nederlandt uyt oorſaken.

Eenighe nieuwe Biſſchoppen / Inquiſiteurs ende Gheeſtelijcke / verbreyden oock ghenoech onbedachtelijck uyt/ dat de Coningh geen groot onthael en hadde ghedaen den twee Heeren / die daer gheſonden waren/eñ t'ſelf de onthael datter noch gheſchiet was / en was maer uyt geveynſtheyt ghedaen/ om tijdt te winnen/ tot geldt ende volck te vergaderen / om met gheweldt over te comen / ende deſe Edelen ende afghevallen van der Religie te ſtraffen / daer den Cardinael van oock mede comen ſoude/ die hem over zijn vyanden wel ſoude wreken/ eñ dierghelijcke meer.

De Gereformeerde beginnẽ opentlijc te predikẽ in Vlaenderen.

Door deſe nieuw-maren ende dreygingen het achterdencken meer groeyende / hebben die van de ghereformeerde Religie / als niet goets uyt Spaengien hoorende ofte verwachtende / haer verſtout opentlijck te prediken / om haer groot getal te vertoonen/ die daer te branden oft te verjagen ſouden zijn/ dat ſy haer niet wel langher en conden ſecreet houden / meynende die haer gunſtigh waren te vercloecken / eñ haer tegenpartije den moet te benemẽ. Ende hebben aldereerſt begonnen in Weſtvlaenderen / daer nae in Vlaenderen/Brabant/Walſlandt/Gelderlandt/Vrieſlandt/Overijſſel/Hollandt/ Zeelandt/ Wtrecht/ ende elders : eñ dat in open Velden/Boſſchen/eñ bequame plaetſen: het getal daghelijcx vermeerderende tot veel duyſenden. Ende in't eerſte vreeſende dat haer in hare Predicatie yet mochte miſſchieden/ zijn ſy met Rapieren ende met cort geweer/ daer nae met Hellebaerden / Roeren/ eñ dierghelijcke ghegaen. Ende hoewel haer vergaderinge dickwils geſtoort werdt/eñ oock t'volck verboden werdt daer niet te gaen/ende verſcheyden remedien ghebruyckt werden/ ſo en heeft het alles niet gheholpen / om dat den ijver/ de deſperatie/ ende de menichte te groot was.

Open Predicatie buyten Antwerpen.

Onder andere Steden is de openbare Predicatie oock t'Antwerpen in't beginſel van Junio begonnen/een vierendeel mijls buyten de Stadt/ op een Veldt ghenaemt Tlaer/ gelegen by Borgherhout/ daer toe bequaem zijnde / eerſt ſonder wapenẽ : Maer gedreyght zijnde van den Droſſaert van Brabant oft ander Officieren/ ſo hebben ſy de toegangen van den Velde met wagenẽ eñ Wachten beſet/tot haerder verſekertheyt. Sy predickten in Brabantſche eñ Franſoyſche tale.

Den Magiſtraet van Antwerpen/met advijſe van den Breeden Raedt / heeft daer veel teghen gedaen/ eñ hebben ten leſten verſocht/ dat de Regente daer met haer Hof ſoude comen liggen/om de Stadt/als de principaelſte zijnde van dẽ Lande/van alle perijckelen te bevrijden/eñ dat ſonder Soldaten. Op het welcke de Regente voor antwoordẽ gaf/datſe haer daer op ſoude beraden/eñ datſe ſouden verſoecken eerſt de Predicatien te ſcheyden ende te verdrijven: Waer toe ſy hen een ſtraf Placcaet ofte ṽbodt ſandt/uyt des Conings name / van date den 26. Junij : Maer ten heeft niet veel gewrocht. Want den derden Julij hebben de Ghereformeerde Wijckmeeſters een Requeſt gelevert/ geaddreſſeert aen dẽ Magiſtraet/ in den naem van de Borgheren/ die de ghereformeerde Religie toegedaen waren/daer in ſy redenen vertoonden waeromme ſy hare ſecrete Predicatien nu moeſten/ door de menichte van den harẽ/in't openbaer doẽ/ verſoeckende een plaetſe in de Stadt/om alle tumulten ende diſorderen te weeren/betoonende/dat twee Religien wel connẽ t'ſamen verdragẽ worden/eñ dat met exempelen/ ende dat het in der Magiſtraets macht wel was (uyt cracht der Privilegien die ſy allegeerdẽ) haer Requeſte te conſenterẽ. Den Magiſtraet deſe Requeſte oock te Hove ſeyndende/ hebbẽ anderwerf aẽ hare Hoocheyt verſocht te willen comẽ t'Antwerpen reſideren/ t'welck ſy weygherde te doen/ ten ware met behoorlijcke Garniſoen/ daer die van der Stadt niet en wilden van hooren.

Requeſte van de Ghereformeerde/ om binnen Antwerpen te moghen prediken,

Tot Antwerpen waren gecomẽ/de Heere van Brederode/eñ ooc de Grave van Megen/ſonder eenigen laſt van den Hove/ die beyde de gemeynte in beroerten brochten: Brederode was de gemeynte aenghenaem/principalijck de Ghereformeerde: eñ Megen gheſuſpecteert van te willen behendelijck krijghſvolck in de Stadt brengen/ welck krijghſvolck (alſo men ſeyde) alreede niet verre van daer/ te weten in de Kempen aengecomen was / alſoo dat den Grave van Megen om beters wille moeſte vertrecken / om haer achterdencken te weeren.

Dierghelijcke achterdencken hebben alle de groote Steden van den Lande oock ghehadt/de welcke te langh ſouden vallen in't particulier te verhalen: maer om den ſtaet daer van/ eñ generalijck van den Lande/ daer by af te meten / ſullen wy voort varen in't verhalen watter tot Antwerpen/dien aengaende/ghepaſſeert is/ particulierlijck met den Prince van Orangien haren Borghgrave/ die haer van de Gouvernante geſonden werdt. Diergelijcke laſt/voet eñ middel/ hebben de ander Gouverneurs van de Provincien ende Steden oock ghehouden eñ ghevolght/ de een met beterẽ voortgangh dan de andere/nae de gheſtalteniſſe van de Landen ende Steden/eñ humeuren van de Inwoonders. Want alſoo de Regente een ghebodt ofte Placcaet uytſondt/ genoechſaem conform de moderatie geconcipieert/ bevelende datmen de Predicanten met hare aenhoorders alomme ſoude vangen eñ hangen: heeft dat op eenighe plaetſen het volck wel wat verſchrickt / maer op meer plaetſen verbittert ende ghetergt: ſoo dat ſy doe eerſt te degen de wapenen in de handt namen/tot haerder ende der Predicanten beſcherminge. Het heeft oock meeſt alle de Staten eñ Steden vreemt ghedocht/dat ſulcx ſonder haer ſolemneel conſent ſoude gheſchieden/ dewijle men ſeyde / datmen de antwoorde van den Coningh noch verwachte.

Hoewel nu / ghelijck gheſeyt is / dat die van Antwerpẽ ſeer ſterck aen hielden/dat de Regente met haer Hofgheſin daer wilde comen reſideren/ ſo en heeft ſy haer daer niet dorven betrouwen:

Maer

Den Prince van Orangien werdt t'Antwerpē geſondē den 13. July.

Maer ſy heeft aldaer den Prince van Orangien als Gouverneur gheſonden/ hoewel hy in zijn gouvernement van Hollandt/Zeelandt/etc. oock wel van noode was. Maer ſy wel wetende/ dat hy de Ghemeynte aenghenaem was/ ende oock der Stadts Borghgrave zijnde/ eñ dat hy daeromme met der Stadt/ ende de Stadt met hem/ in Eedt te ſamen verplicht waren/ ſoo heeft ſy alles goets van hem verhoopt/ om die nae zijn inſtructie van alle beroerte te verhoeden. Alſoo is den Prince den 13. Junij t'Antwerpen ghecomen: De Heere van Brederode/ ende veel andere van den Adel ende Borgheren/ zijn hem te ghemoete ghereden. Incomende/ heeft het volck ſeer gheroepen/ Vive le Geus. Daeromme hy die alomme ſeer ſtrafte/ ſeggende/ dat het haer ſoude berouwen. Hy heeft de Magiſtraet vergadert/ ende der Regenten Brieven overghelevert: Die inhielden/ dat hy gheſonden was in den name van den Coningh/ om de Stadt ten beſten te verſekeren eñ bewaren: bevelende hem ghehoorſaem te weſen/ ende nae zijn ordinantie haer te reguleren. Daer nae heeft den Prince de ander Leden der Stadt/ als Wijckmeeſters/ Dekens/ Schutterijen/ Cooplieden/ ende oock de Gheeſtelijckheyt ontboden/ ende alle aenghehoort: Waer uyt hy terſtont ghewaer is ghe worden/ dat de diffidentie ende het miſtrouwen/ dat de een van de ander hadden/ de meeſte oorſake van de beroerte aldaer waren. Want hy bevondt/ dat de Magiſtraet de Ingheſetene niet en vertroude/ ende byſonder die van de ghereformeerde Religie waren: Daer tegen de Ingheſetene/ van wat Religie ſy oock waren/ en betrouden t'Hof niet/ (vreeſende het Krijghſvolck/ datmen daer ſochte in te voeren) veel min haren Magiſtraet/ al ſuſpecterende wat ſy oock proponeerden: ende de Gereformeerde ſuſpecteerdenſe alle. Hy bevondt oock/ dat het ghetal van de Gereformeerde groot was/ hoewel ſy wat verdeylt waren: ende dat/ om dat de Magiſtraet den verdreven Parochiaen van't Kiel hadde gheoorloft te prediken nae de Confeſſie van de Augſburghſche Leere/ om alſo twiſt daer onder te brengen/ ende te verdeylen: Ende dat ſy oock/ de wapenen in de handt hebbende/ verre de ſterckſte in de Stadt waren/ ende haer meeſter conden maken wanneer ſy wilden/ ſoo dat met gheweldt tegen haer niet te doen en was/ ſiende de ghelegentheyt ende cleyne ordere die daer noch was. Waeromme hy nootelijck achte/ eerſt de diffidentien te minderen/ ende met die van de Religie properlijck te handelen/ om haer de wapenen neder te doen legghen/ ende die in handen van den Borgeren te brengen. Verſocht oock onder de Borgherije twaelf hondert Mannen voor Krijghſlieden aen te nemen: t'welck ſy doe niet en wilden conſenteren/ maer wel ſelve te waken. Ende om die van de Religie de wapenen met ſoeticheyt af te doen leggen/ ſagen ſy voor goet aen/ dat oock die van de Religie beloofden/ ſoo men haer verſekeringhe dede/ oock ſelfs de Predicatien op te houden voor eenen ſekeren tijdt/ tot datmē daerentuſſchen de Staten generael vergaderde/ om in alle ſaken ordere te ſtellen.

Staet der Stadt van Antwerpen/ als dē Prince van Orangiē daer binnen quam.

Maer hierentuſſchen zijn deſe naevolghende tijdinghen ghecomen: Datmen veel Krijghſvolc vergaderde onder dē Hertogh van Brunſwijck: ende datmen oock ontrent Linghen in Vrieſlandt groote ghereetſchappen van oorloge maeckte. Ende alſoo den Droſſaert van Brabant/ by laſte van den Hove/ ſeker knechten ende oock Peerden ghelicht hadde/ daer mede hy daghelijcx nae zijn woonſtede te Mercxen voorby de Stadt was rijdende/ waren die van de Religie bevreeſt/ dat hy ſoude op de Predicatiē ſlaen/ die verſtoorende/ ende de Predicanten vangen ſoude: Ende ſulcx dies te meer/ om datmen waghenen met wapenen hadde ſien varen/ ende tot Mechelen munitie hadde ſien afſchepen. Waer door die van de Religie anderwerf verſochten plaetſe in der Stadt te hebben/ om haer Predicatie te doen/ tot meerder verſekertheyt ſonder wapen. Ende hoewel dit om de voorſeyde dreyghementen haer qualijck conde gheweyghert worden/ ſo heeft nochtans den Prince met dreyghen/ bidden ende beloften van goede ordere te ſtellen/ t'ſelfde doen noch gheweert voor die reyſe/ ende oock noch op den tijdt van des Stadts Ommegangh/ Proceſſie/ oft Kermiſſe in Auguſto: In welcken tijdt (om de menichte van't buytenvolck) men ſeer voor een beroerte vreeſde. Den Prince by de Regente tot Bruſſel ontboden zijnde/ om de ſake van de geconfedereerde Edelē/ die aldaer vergaderden/ excuſeerde hy zijn reyſe op't biddē van de Magiſtraet/ de welcke begeert hadden/ dat hy ſoo langhe daer ſoude blijven/ tot dat de Kermiſſe ende Proceſſie ghedaen was/ ſonder beroerte/ daer nochtans het Marienbeeldt van Antwerpen werdt omghedraghen/ ſeer ſolemnelijck nae de ghewoonte/ de Monicken ende Geeſtelijcke mede gaende: hoewel vele onder't volck dat voor grooten Afgodendienſt beſchimpten.

Hierentuſſchen ſoo hadde den Coningh aen de Regente geſchreven/ geenſins toe te ſtaen de vergaderinghe der Staten generael/ ſonder zijn expres bevel/ dat alderhande achterdencken vermeerderde: Oock dat ſy in Duytſlandt 3000. Peerden in Wartgeldt aennemen ſoude/ met 10. duyſent Voetknechten: Oock ſoude betalen aen de Duytſche Pencionariſen alle hun achterſtellen. Dit werde de Regente belaſt by alle brieven.

Vergaderinghe der gheconfedereerde Edelen tot S. Truyen.

Als nu de verplichte Edelen de Landen wederomme in deſe beroerten ende wapenen tot veel plaetſen ſaghen/ (in den ſelven ſtate als wy van Antwerpen gheſchreven hebben/ gheneyght zijnde alomme tot oproerighe bloedtſtortinghe) ende datter geen beteringhe te verhopen en was/ maer noch meer ſtrenghe Placcaten ſonder conſent der Staten uytgegheven werden/ ende geen vermaen en was van de Staten generael te vergaderē/ waer inne ſy achten dat de eenlijcke welvaert der Landen gheleghen was/ ende datmen haer gheen belofte en hiel/ maer datmen haer goet voornemen verdraeyde: Soo hebbenſe een t'ſamencomſte beſcheyden tot S. Truyen/ in't Landt van Luyck. Waer door men te Hove ſeer beladen was/ vreeſende dat het mochte tot een oproer ſtrecken. Waeromme de Regente dede verſoecken/ datſe wilde door Ghedeputeerde/ met eenige Perſonagien van den haren/ in communicatie comen: T'welck alſoo daer nae tot Arſchot ende te Duffel in Brabant gheſchiede/ met den Prince van Orangien/ ende den Grave van Egmont/ die van weghen der Regente ghecommitteert waren/ door de welcke ſy haer dede aenſegghen tot Duffele den 18. Auguſti/ hoe dat ſy twee Heeren van der Ordre hadde nae zijne Majeſteyt gheſonden/ om haerlieder (namelijcken der Edelen) verſoeck wel te betoonen/ die daer toe wel bequaem waren: Dat ſy oock niet voorder hadde doen attenteren/ aengaende de Inquiſitie ende de Placcaten/ nae het overgheven der Requeſte. Dat ſylieden op den Coningh behooren te vertrouwen/ die noyt gheen tyrannije en hadde ghebruyckt/ maer ſoude gheerne alle dinghen/ die ghepaſſeert waren/ vergheven ende vergheten: Tot welcken eynde ſy tot haerlieder voordeel gheſchreven hadde.

Vertoogh van wegen de Regente aen de Edelen/ den 18. Auguſti.

Haer alle met eenẽ voorhoudende haerlieder preſentatie/van altijt bereedt te blijven in den dienſt van zijne Majeſteyt ende den haren. Voorder begeerde de Regente / dat ſylieden doch ſouden willen beletten de ongheregeltheyt der Sectariſen/die tot oproer ſtreckte/daer haer de Franſoyſen mede moeyden : Te meer om dat de Sectariſen uytgaven / dat ſy't al deden met bevel ende laſt van den Edeldom : waer uyt men mochte oordeelen/dat de Requeſte/ die by henlieden ghepreſenteert was/ niet gheſchiedt en ware tot des Landts welvarẽ / maer alleenlijck om deſe Predicatie in te voeren. Waeromme ſylieden ſchuldigh waren die nae haer vermoghen te beletten/ ende met der daet te betoonen/ dat hare meyninge goet was/ eñ dat die/die het volck tot de Predicatie hadden opgheruypt / haer Verbondt ende Requeſte te buyten ghegaen hadden/etc.

Antwoorde der Edelen.

Hier op hebben de Gedeputeerde Edelen oock ſchriftelijck geantwoordt/ dat ſy hare Hoocheyt bedanckten van alle goet devoyr/ dat by haer gedaen was/ oock in het ſchrijven aen de Officierẽ eñ Inquiſiteuren : Maer dat was qualijck achtervolght gheweeſt/als gebleken was tot Doornick/Ryſſel/Bergen/Arien/Aetz/Bruſſel/Gent/ ende andere plaetſen / daer vele lieden in de ghevangeniſſen/ uyt crachten der Placcaten/ waren gheſtelt.

Dat ſylieden alle neerſticheyt gedaen hadden/ om de Predicatie te beletten / maer ſy en hadden het quaet vermoedẽ des volcx niet connen wech nemen / door dien dat nae de twee Maenden de antwoorde uyt Spaengien (die haer toegheſeyt was) niet ghecomen en was / noch dat de generale Staten niet en vergaderdẽ nae de oude maniere/ende dat ſy generalijck dagelijcx gedreyght werden/principalijck vã Geeſtelijcke perſoonen.

Aengaende van dat haer de Franſoyſen met deſe beroerten ſoudeu moeyen / ſoo ſulcx bleeck/ ſoo wilden ſy de eerſte te Peerde weſen om dat te beletten : Maer dat ſylieden haer ſouden ſtellen tegen de ſubjecten des Conings/ de ſaken ſtaende alſo ſy deden/ dat en docht haer niet gheraden.

Van datmen haer ſeght te beſchuldighen / het volck tot de openbare Predicatien opgheruypt te hebben/ daer van ſtelden ſy haer ende een yeghelijcken van haer tot purge/hoewel eenighe onder haer van de ſelvige Religie warẽ / van de welcke ſy nochtans ghenoech verſekert waren/ dat haer Religie niet en verhinderde den dienſt dieſe den Coningh ſchuldigh waren. Sy en miſtrouden oock geenſins aen de goetheyt ofte ſachtmoedicheyt van haren Prince / maer ſelfs kenden ſy zijne Majeſteyt voor ſoo goet/dat indien hy daer tegenwoordigh ware / de eene ende de andere partijen te verſtaen / hy ſoude vorderlijcke ende oorbaerlijcke ordimantien ſtellen.

Dat zijne Majeſteyt ſoude vergheten / eñ niet meer de ghepaſſeerde dingen gedencken/als hare Hoocheyt hadde doen aenſeggen : Antwoorden ſy/ datſe niet en bekenden/ dat ſy yet gedaen hadden dat verghetens oft verghevens weert ware : Maer ſy achten de waerſchouwinghe / by haer ghedaen aen zijne Majeſteyt/den aengenaemſten dienſt te weſen / die ſy hem hadden connen doen.

Voorder beclaeghden ſy haer van het miſtrouwen/datmen van haer hadde/waer door vele tot ongunſte teghen haer verweckt werden / die oproerighe woorden tegen haer ſpraken / om haer in den haet van de Ghemeynte te brenghen / ſeggende / dat den Coningh haeſt in de Landen comende / haer ſtraffen ſoude als Rebellen ende oproerighe. Ende dat oock de Heeren van der Ordre haer gheſelſchap ſchouden / als hadden ſy bedreven Crimen læſæ Majeſtatis, ende hadden eenighe van haer bloedt-vrienden ende andere vermaent van haer te wachten ende te ſcheyden/ belovende pardoen ende remis van zijne Majeſteyt. Ende om dat de ſelve Heeren van grooten aenſien waren/ die veel vermochtẽ om zijne Majeſteyt qualijck te informerẽ/en waren ſy niet ſonder groot achterdencken : Oock mede datter ſoo veel Poſten uyt Spaengien quamen ſonder antwoorde op haer begeeren/ ende datter belaſt ware geen andere dan Conings Brieven te brengen: Oock verhoorden ſy uyt Vranckrijck / dat den Coningh paſſagie met Spaenſch Krijghſvolck aldaer verſochte/ende ghelijcke aſſiſtentie als hy daer eertijts gheſonden hadde tot haer Inlandiſche krijgen : Oock dat den Hertogh van Savoyen hem ter hulpe belooft hadde herwaerts te comen/ ende daeromme hem by den Keyſer ghevoeght hadde. Sy wiſten oock wel / dat de Gheeſtelijckheyt opghebracht hadden de ſumme van vijf hondert duyſent gulden/ die eenighe onder haer beroemden/ datſe tegen haer ſouden gebruyckt worden. Ende midts dat ſy noch van hare Hoocheyt/ noch van gheen Heeren van der Ordre/eenighe verſekertheyt conden vercrijgen/ maer daghelijcx met ſecrete aenſlaghen hen ontdeckten tegen haer/wilden ſy hare Hoocheyt niet onverholen laten / dat ſy oock middelen ſochten/ om vrienden te maken in Duytſlant ende elders/ maer niet in Vranckrijck / om haer te behelpen/ indien men tegen haer ende haer toeghedane / de ſubjecten van zijne Majeſteyt/ meynde feytelijck ende met der daedt te procederen/ ende tot geen ander meyninghe / dan uyt grooter noot / door dat ſy geenderhande verſekeringhe voor haer Perſoonen ende goeden en conden van hare Hoocheyt vercrijghen. Waeromme ſy ootmoedelijck baden / datſe met andere middelen / ende minder perijckelẽ/ van hare Hoocheyt mochten verſekert worden / midts bevelende alle Ridderen van der Ordre haer van ghelijcken te verſekeren / als datmen tegen haerlieden/ noch tegen de Vaſſalen des Coninghs / (haer ſake toeghedaen zijnde) niet en ſal attenteren / feytelijck / met der daedt/ directelijck ofte indirectelijck/om het overgeven van haer Requeſte ende Compromis. Oock baden ſy / om alle miſtrouwen van haer te weeren / dat ſy wilde de Heeren / als namelijck dẽ Prince van Orangien / dẽ Grave van Egmont / ende den Admirael Grave van Hoorne / haer wederom toe ſtellen (mits dat ſy meeſt haer ſaken verſtaen hadden) om haer te aſſiſteren met haren raedt / ſonder de welcke ſy voortaen niet en ſouden handelen : ende dat de ſelve oock volle authoriteyt mochten hebben/ om volcomelijck te voorſien ende ordinantien te gheven op alle t'ghene dat aengaet de bewaerniſſe van de Landen/weſende Perſonagien/waer op zijne Majeſteyt/ hare Hoocheyt/ eñ ſy haer op mochten betrouwen / ende dat die oock haerlieden in haer protectie namen.

Sy en verſtonden niet / dat de protectie/ die ſy begeerden van hare Hoocheyt ende de Ridderen van der Ordre / anders ſoude weſen dan by proviſie / tot dat ſy van zijne Majeſteyt ſoude weſen bewillight oft afgheſlagen/ende drie weken daer nae/ nae dat ſulck ontſeggen van zijne Majeſteyt haer ſoude aengheſeyt weſen/ om daerentuſſchen haer te mogen verſien op andere nootelijcke middelen.

Inhout van de Requeſte der Gerefor- meerder/ge- gheven den Edelen tot S. Truyen.

Daer na gaven ſy een Requeſte over/die haerlieden / als ſy tot S. Truyen vergadert waren/ gepreſenteert was by die van de ghereformeerde Religie: In de welcke ſy aenboden hare wapenẽ af te leggen / ende haer te onderwerpen alle t'gene / dat henlieden by de generale Staten geordineert ende bevolen ſoude worden/ aengaende der Religie: midts dat hare Hoocheyt den Edelen bevel gave/ henlieden te doen ſulcke verſekeringe ofte belofte van haer te beſchermē ofte by te ſtaē/ inghevalle datmen henlieden eenighe gheweldt ofte onruſte ſoude aendoen / voor dat de reſolutie der generale Staten ghenomen ſoude zijn. Verſoeckende eenighe der ſelvigher verplichte Edelen gheordineert te hebben in elcke Provincie/ om opſicht over al te hebben.

Het welcke ſy ſeyden datſe hare Hoocheyt wel hadden willen te kennen geven / om in als wel te voorſien / ſorgende of het volck mochten anders de Franſoyſen in't Landt brengen / der Landen erf vyanden/ etc.

Anderwerf gheproteſteert hebbende van hare onſchuldt / eñ van alle ongeval/ dat daer mochte volgen/ haren willigen dienſt aenbiedende / ende een ſchriftelijck antwoordt begeerende.

Deſe handelinghe/ antwoorde/ verſoeck/ ende (ſoo het ſcheen) interceſſie der Edelen / voor die van der Religie / heeft de Regente groote vreeſe van meerder ſwaricheyt aenghejaeght/ met alle de Raden/ Ridderen van der Ordre / ende Gouverneurs der Provincien / tot Bruſſel vergadert weſende in Auguſtus: Alwaer daghelijcx tijdingen quamen van alle canten / dat het volck ghewapent ter Predicatien gaende / de Santen alomme afgheſmeten hadden / ſonder dat de Magiſtraten dorſten daer tegen zijn: Een ſtuck van groot wonder / ende daer wel op ghelet diende te zijn. Waeromme ſy heeft ghedocht het beſte te weſen/ de Edelen te vreden te ſtellen/ midts te gheven Acte van verſekeringhe / om die te ghebruycken / om het volck te ſtillen. Maer eer wy daer toe comen / ſo dunckt ons beſt te weſen voor eerſt te verhalen het af breken van de Santē ofte Beelden.

Afſtormen der Beelden eerſt in Vlaenderen in Auguſto.

Het is gebeurt in Auguſto/ aldereerſt in Vlaenderen ontrent Yperen/ alſoo het volck upt vreeſe met wapenen achter Lande ter Predicatien gingen/ dat eenighe hen verſtout hebben / upt eenen ongheſchickten yver/ op de wegen eenighe Beelden af te werpen / daer nae eenighe Cappellen/ Kercken ende Clooſteren/ ten platten velde: Ten leſten in eenighe Steden/ alwaer ſy alle Cruycefixen/ Beelden/ Sacramentſ-huyſkens / Outaren/ Tafereelen/ ende alle verċierſelen aldaer gevonden/ om verre wierpen / in ſtucken ſloeghen/ eñ braken/ in ongeloovelijcke haeſticheyt/ t'welck niet en paſſeerde ſonder Hoeren eñ Boeven hulpe / ende groote rooverije / hoewel alomme veel goets den Regeerders werdt ghelevert. Dit is in Vlaenderen aldereerſt ontſteken/ ende begoeſt als den Grave van Egmont / den Gouverneur/ te Hove ontboden ende ghereyſt was/ ende is terſtondt ſoo verbreydt ende voort gheloopen alle de Nederlanden over / ghelijck een windt: alſo dat geen Landen ofte Steden bycans daer van vry gegaen en zijn / maer hebben deſe Beeldtſtormerije alle moetē lijden ofte vreeſen / t'zy dat ſy hebben moeten ghedooghen / dat een hoop Canalie oft ghepuffels ſulcx hebben ghedaen/ ofte dat de Regeerders / Gheeſtelijcke ofte Weereltlijcke Kerckmeeſters ſelve/ upt vreeſe vā meerder ſchade / haer Kercken oft Clooſteren daer van ſelve ledighden/ ofte haer daer tegen in tijts geſterckt/ verſien ende gewapent hebben/ ende alſo het onweder ontgaen. Ende dat meeſt te verwonderen is/ men conde noyt wetē wien den Autheur daer van eerſt was: oock en waſſer niemandt onder van de Gereformeerde Religie / die hem dies beroemde / ofte die de maniere des feyts ghepreſen oft goet ghevonden heeft/ hoewel ſy het ghedaen werck wel goet achtē/ zijnde meeſt alomme door Jonghers/ Leckers/ Hoeren ende Boeven eerſt beſtaen.

Wonderlijcke ſeltſame maniere eñ verſchrickelijcke afbreken van de Beelden.

Om den Leſer met een particulier feyt te behagen/ eñ niet met veelderhande te vermoeyen/ by de een de ander giſſende / ſullen wy verhalen hoe dit Beeldtſtormen t'Antwerpen toeghegaen is / voor ons ghenomen hebbende deſe Stadts gheſchiedeniſſe (als een van de voornaemſte der Nederlanden) tot een Patroon/ van't ghene dat in de ander Steden gheſchiedt is te ſtellen.

Stormē der Beelden t'Antwerpē den 20. Auguſti 1566.

Het is gheſchiedt / als den Prince van Orangien/ t'Antwerpen van de Regente geſonden weſende te gouverneren / weder tot Bruſſel ontboden ende verreyſt was / ſ'anderdaeghs als men in den ommegangh der Stadt het groot Marien-beeldt omghedragen hadde/ ende t'ſelf de nu wel vergaen zijnde/ ende weder in zijn Choor geſtelt was / als hier vooren gheſeyt is / ende daer ſcheen geen vreeſe meer te weſen: Soo zijnder ten ſelven daghe eenighe Jonghers gheweeſt / vragende voor den Choor / of Maeyken (meynende het Lieve Vrouwen-beeldt) vreeſde / om dat ſy nu dus vroegh te Choore liep / ende dierghelijcke. Oock aen de ander ſijde eenighe Jonghers ſpelende in de groote Kercke / ontrent den Predickſtoel / het hooft vol hebbende van predicken ende Predicatien / wilden oock het prediken conterfeyten: Dies iſſer eenen grooten Lecker op den Predickſtoel geclommen / eñ heeft aldaer eenighe ſotte propooſten begonnen. D'ander Jongers geckende met hem / wierpen nae hem: Andere wilden hem aftrecken/ maer hy ſtietſe met voeten / ende het werdt quaet ofte Cattekens ſpel. Want eenen jonghen Schipper clam op den Stoel van de ander ſijde / ende ſtiet hem langs de trappen af / dies hen eenighe gapers ende Mans perſoonen daer mede moeyden / ende werden bycans onder malcanderen vechtende. Den Schipper wat ghequetſt zijnde / iſt ontcomen / (de Kercke vol beroerte zijnde) ende werdt buyten ghevonden / ende voor den Magiſtraet ghebrocht / dien hy't alſoo vertelde alſoo het gheſchiedt was. De wachters deden terſtondt het volck vertrecken/ ende de Kercke toeſlupten.

S'anderen daeghs / zijnde Dijnſdagh / den twintighſten Auguſti/ tegen den avondt/ zijnder een deel Jonghers oft Boefkens in de Kercke vergadert/ oock veel Mans perſoonen / nae het ghebruyck wandelende teghen den Lof-tydt/ alwaer weder gheſchimpt werdt op het Marien-beeldt. Ende de oude vrouwe/ die voor de Choor keerſkens vercochte / ende offer ontfingh / vergrammende / wierp ſy ſtof / aſſchen ende ander vuylniſſe den Jonghers nae het aenſicht ende in de oogen: Waer upt twiſt ghereees. Soo dat de Marckgrave/ Heer Jan van Immerſelle / in de Kercke quam / met zijn Sergianten ende Hellebaerdiers / vermanende de een ende de ander te willen uptgaen/ t'welck ſommighe deden/ andere ſeyden / ſy wilden het Lof eerſt hooren: Waer op de Marckgrave hen dede aenſegghen / men ſouder geen Lof doen / t'welck maeckte eenighe onwillighe / de een tegen de ander te ſeggen / ſy wilden dan ſelve het Lof ſinghen. Alſoo dat ten leſten de een hier de ander daer begonden te ſinghen: eenighe Jonghers ſpeelden ende rolden met ballen ende ſteenkens. Ten eynde / door dit gheruchte quam daer meer ende meer volcx in de Kercke. Den Officier / de Marckgrave/ ſiende dat hy niet en vermochte t'volck upt te doen gaen / noch ordere te ſtellen / ſloot alle de Kerck-deuren behalven eene / ende is alſo oock met vreeſe vertrocken: Waer door het gepuffelt ſtouter gheworden zijn. Ende alſo het nu ſpade

Alle Beeldẽ t'Antwerpẽ in eenẽ nacht afgebroken/ Anno 1566. den 20. Auguſti.

in den avont was/ eñ de clocke wel ſes uren zijnde/ ſoo hebben ſy malcanderen opgeruyt/ om het Marien-beeldt om verre te ſmijten / opbrekende den Choor/ roepende Vive le Geus. Dit eens begonnẽ zijnde/ is terſtont met ſulcken furie voortgheloopen/ ende met ſoo vele handen gheholpen/ dat eer middernacht alle de Chooren opgebrokẽ/ de Outaren om verre geſmeten / eñ alle de Beelden afgheworpen eñ gebroken zijn/ alle de ſloten gheopent / in ſoo grooten Kerck / daer men wel tſeventigh Outaren in ſeyde te weſen / ende van als ſoo verciert/ van conſte/ ſchilderyen ende coſtelijckheyt / als niet vele elders ghelijcke te vinden en was.

Als nu alle de Beelden in de groote Kercke neder gheworpen waren/ iſſer een groote menichte van die jonghers/ met oock eenighe Mans Perſoonen/ Hoeren ende Boeven verſelſchapt/ alomme geloopen om t'ſelfde oock elders te doen/ als ten Minrebroeders ofte Franciſcanen / ter S. Cleren / S. Jacobs/ S. Andries/ S. Joris/ S. Michiels / ter Peeter Pots / in de Borcht / ten Fakens/ ten Witſuſters/ ten Swartſuſters/ ten derden Orden/ ten Nonnen/ ten Bogaerden/ ten Prekaers/ eñ alomme alle de Kercken der Stadt ende Cappellen door/ ende hadden t'meeſte al om verre ghewoꝛpen in alle de voorſchreven plaetſen / eer het ſmorgens wel dagh was / hebbende alle de keerſen ende tortſen ontſteken / die ſy in de Kercken vonden / daer ſy't alle mede doorliepen. Een groot eñ wonderlijck werck/ conſidererende alle de circumſtantien: Want men nergens yemant van de doenders en kende / niemant hoordemen namaels hem daer af beroemen / gheen ghevechte ofte queſtien vielen onder haer / oock niemant werdter ghequetſt/ dat boven al te verwonderen was / als zijnde in den nacht / ende ſoo veel ſteenen/ houten ende andere materialen brekende.

Perplexiteyt der Menſchen t'Antwerpen/ in't afbreken der Beelden.

Hierentuſſchen ſtondt den Magiſtraet ende Borgherye ſoo verbaeſt ende bedwelmt / alle de nacht in de wapenen / als offe hadden betoovert gheweeſt/ dat ſy niet en wiſten wat beſt ghedaen ware/ verſcheyden ghedachten/ vreeſen ende achterdencken hebbende. De Roomſche Catholijcken dochten/ dat het der Gereformeerden werck was / ende die met ſulcken ghepuffelt verſterckt zijnde / dochten ſy mochten haer te ſterck weſen/ ende daeromme vreeſden ſy datmen haer op den kop ſoude ſmijten. De Ghereformeerde denckende/ dat dit bedrijf haer ſoude ten laſte gheleyt weſen/ dochten oock / dat haer ſtondt toe te ſien / om van haer wederpartye niet overvallen te worden. Terwijlen dat de een partye de ander aldus vreeſden / hadden ſy beyde een ghemeyn vreeſe / dat t'ſelfde volcxken / als ſy haer handen aen den roof gheſteken ſouden hebben / daer mede niet ophouden en ſoude / maer ſouden moghen in de rijcke Cooplieden ende Borgheren Huyſen vallen / ende de Afgoden in de kiſten ende borſen ſoecken / onder't deckſel van Beelden / ofte verraderye op te tijghen / ofte dierghelijcke ſmaedtheyt. Aldus ſtondt de Magiſtraet ende Borgherye perplex/ met ghebonden herten ende handen / nochtans in de wapenen / ende met goede ordere / de een den ander vermanende tot eendracht/ ende toe te ſien datter geen bloedtſtortinghe gheſchiede / noch Huyſen open ghebroken en werden / daer in ſy alle eens waren / (nae het ſegghen der Spaengiaerden) neerſtigher zijnde / om haer lijf ende goet voor te ſtaen/ dan de Roomſche Heylicheyt ofte Godſdienſt: S'anderdaeghs Gode danckende / datter geen meerder quaet gheſchiet en was. Ende hoewel in de ſelvighe Beeldtſtorminghe ende plonderinghe veel dingen van weerde achter bleven / gheſtolen ende verdonckert zijn gheweeſt / ſoo zijn nochtans veel Juweelen/ Silverwerck ende anders op't Stadthuys ende elders ghebrocht gheweeſt. Eenighe Ambachten ende Gilden hebben oock diverſche ſchoone / vermaerde / conſtighe Tafereelen dat volcxken afgebeden/ ter liefde van de conſte / ende die afgenomen ende wech ghevoert.

So haeſt als ſ'morgens de poorten der Stadt op gingen / zijn een deel van deſe Beeltſtormers buyten gheloopen/ eerſt S. Bernaerts/ een Clooſter anderhalf mijle van der Stadt / ende alſoo alomme op alle de Dorpen rondtom der Stadt gheleghen / alles af brekende met wonderlijcke ſtoutheyt ende cloeckheyt. Ende andere binnen der Stadt alle dien dagh / ende noch wel twee daghen daer nae / doorliepen noch alle de Kercken ende Clooſters / brekende wat ſy noch gheheelachtigh vonden / ſonder datmen daer noch teghen dorſte ſeggen ofte deen. Maer ten leſten/ alſoo men een ſeer ſchoon groot vergult Cruycefix / in de groote Kercke boven de groote Choor ſtaende / met grooter moeyten af dede/ viel dat op de wapenen der Ridden van den gulden Vlieſe/ die rondtomme boven het gheſtoelte coſtelijck gheſchildert ſtonden / van de ordre die daer ghehouden was Anno 1555. Waer door de Magiſtraet ende veel Borghers haer ſtoorden / ende moedt nemende / keerden ſy alle / die ſulcx meer wilden attenteren / nemende thien ofte twaelf daer van gevangen / eñ drie die daer van handtdadigh ghevonden zijnde/ werden den achthienden Auguſti op de Marckt ghehanghen/ ende drie andere ghebannen / de reſte anders gheſtraft.

Neerſticheyt des Magiſtraets / om de Ghereformeerde uyt de Kercken te houden.

Den Magiſtraet heeft terſtont alle neerſticheyt aenghewendt / om de Ghereformeerde te beletten het Prediken in de Kercken / het welcke alreede begonnen was / om het volck van rooverye tot ſtilheyt ende onderdanicheyt te vermanen : maer het werdt ten leſten naeghelaten uyt reverentie des Magiſtraets / die oock deden op de Galghe publiceren / datmen de gheroofde goederen weder ſoude brenghen aen de Wijckmeeſters/ binnen vierentwintigh uren/ ende niet meer eenige Beelden af te breken/ etc. Het welcke ſy oock de Ghereformeerde deden aenſeggen/ door den Pencionaris / Meeſter Jacob Weſenbeke / die daer door d'oorſake namen / den Magiſtraet ſchriftelijck ende mondelinghe te vertoonen / den vierentwintighſten Auguſti 1566. aen den Borgemeeſter Heer Jacob van der Heyden: Als eerſt/ dat ſy in der waerheyt voor Godt proteſteerden/ dat het af breken van de Beelden ſonder haren wille ende conſent gheſchiet was/ ende dat ſy't niet voor goet en vonden de maniere/ ſoo het ſelfde ſonder advoy der Overheyt gheſchiedt ware / al hadde de groote Afgoderye ſulcx wel verdient / ende dat ſy blameerden ende deteſteerden de dieſte / roovinghe ende andere inſolentien / die daer nae ghevolght waren: Dat haer Predicanten in haer Sermoenen ſouden vermanen (als ſy alreede ghedaen hadden) datmen t'gheſtolen in der Heeren handen weder ſoude brengen.

Onſchuldt van de Ghereformeerde.

Dat die van haer Kercke bereet waren haer in alle ghehoorſaemheyt ten bevele van de Heeren te ſtellen / teghen alle ſaccagementen / ghewelden ende inſolentien. Dat ſy bekenden / de Heeren van der Wet te weſen haren Magiſtraet van Godt ingheſtelt/ ende datſe daeromme verbonden waren haer ghehoorſaem te weſen / nae Gods Woordt/ ende conſequentelijck ſchuldigh/ ende wilden betalen alle Accijſen / Impoſten /

Schattinghen/ ende andere laſten/ alſoo dat behoorde.

Ten dien eynde bereet zijnde de Predicanten ende Regeerders haerder Kercken / ſoo het noot ware/ Eedt in haren handen te doen van getrouwicheyt ende ghehoorſaemheyt/ in alle ſaken nae Godt eñ zijn Woordt/ tot conſervatie/ welvaert/ ende voordeel der Ingheſetenen ende der Stadt/ om alſo het volck in ſtilheyt te houden.

Supplicerende/ dat ſy onder de authoriteyt eñ protectie van de Heeren ſouden mogen prediken/ in eenighe bequame Kercken/ ende hare exercitie te hebben/ haer excuſerende / dat ſy/ tot dat daer in gheordonneert ware / haer met eenighe Kercken behielpen.

Dat ſy oock niemanden pretendeerden te forſeren in zijn ghemoedt/ te vreden zijnde/ eñ Godt danckende van den middel die ſy haddẽ/ om hem te dienen nae haer conſcientie: Verſochten daerom/ datter mocht gheordineert worden/ dat niemandt den anderen ſoude moghen ſchelden / injurieren/ noch overlaſten in't feyt der Religie/ etc.

Toelatinge binnen Antwerpen te prediken/ maer niet in de Kercken.

Met deſe Remonſtrantie / Requeſte ende vertoogh / is het ten leſten daer toe ghecomen / datmen de Ghereformeerde heeft laten prediken onder de authoriteyt des Magiſtraets in de nieuwe Stadt / om datmen ſoude beletten het prediken in ghewijde Kercken. Maer den Predicant op't Kiel / die nae de Confeſſie van Augſburgh predickte / is toeghelaten in S. Joris Kercke te prediken / als zijnde de over-prochie van't Kiel/ om veel inconvenienten te ſchouwen / ende twiſt onder die van de Religie te brengen.

Van alle datter ghebeurde / heeft de Magiſtraet daghelijcx het Hof tot Bruſſel ende den Prince van Orangien gheadverteert / hem biddende te willen daer comen. Die haer ontboodt/ dat deſe inconvenienten haer overcomen waren/ door dat ſy zijnen raedt ende advijs niet en hadden willen volgen/ in't aennemen van Soldaten eñ anderſins. Waeromme ſy hem nu/ by advijſe van den breeden Raedt ende Leden der Stadt/ alle ſuperintendentie der Stadt over ghedragen hebben / tot zijner Excellentie haer ſubmitterende/ op alles Policijen ende order en te mogen ſtellen/ ſo wel nopende het waken/ als van de wacht der Stadt / ende anderſins / ende tot dien eynde alſulck krijghſvolck (poorters weſende) aen te nemen. Eñ voorts naevolgende zijnen laſt/ van de Regente hem ghegheven/ ter behoudeniſſe ende ruſte der Stadts eñ ſ'Conings dienſte / alſulcke ordinantien te maken als zijne Excellentie ſoude goet duncken: Hem belovende te obedieren / behoudelijckẽ niet zijnde tegen de Privilegien ende oudt hercomen der Stadt. Waer op hy den 26. Auguſti daer anderwerf aenghecomen is.

Beeldt ſtormerye tot verſcheyden plaetſen.

Terwijle dat dit t'Antwerpen gheburde in de Maendt van Auguſtus / is dierghelijcke afſtorminghe der Beelden elders oock toeghecomen. Tot Mechelen hebben eenighe ten Minrebroeders ende in ſeker ander Clooſteren ſulcx oock begonnen/ maer het werdt voorts belet.

Als men te Lier ſulcx oock meynde te doen/ ſo hebben de Heeren van der Wet (om ſulcx te verhoeden/ ende de rooverije te beletten) bevolen alle Beelden ende andere dingen af te doen / ende de Kercke te ledigen: ende t'ſelve is der Stormers Gedeputeerde ghetoont. Sulcx is tot veel plaetſen in Brabant ende elders meer ghebeurt.

ſ'Hertoghenboſch / Breda / ende Berghen op Zoom/ hebben al van ghelijcke deſtructie als Antwerpen gheleden.

Deſgelijcx oock die van Gendt/ Yperen/ Oudenaerde / eñ veel meer ander Steden in Vlaenderen.

Item / Valencijn/ Doornick / ende andere in Walſlandt.

Item/ Wtrecht/ Amſterdam/ Leyden/ Delft/ den Haghe/ Briele/ ende andere plaetſen in Hollandt.

Item/ Middelburgh/ Campvere/ Vliſſingen/ ende andere in Zeelandt.

Item/ Groeninghen/ Leeuwaerden/ ende andere in Vrieſlandt.

Item/ Campen/ Swol/ Deventer/ in Overijſſel.

Item / Arnhem / Ruermonde / Nimmegen/ Venlo / Harderwijck / ende andere in Ghelderlandt: ende alomme cleyne Steden eñ Dorpen ſonder ghetal.

Tot Middelburgh / niet tegenſtaende dat de Wet ende Schutterye twee dagen langh te vergeefs het stormen belet hadden/ ende nu de Beelden ende Outaren al af warẽ/ is men niet te vreden gheweeſt / maer hebben ſo aen den Biſſchop als Magiſtraet verſocht / den vierentwintighſten Auguſti/ in groot ghetal vergadert weſende/ datmen de ghevangenen om de Religie ſoude los laten/ ende haer leveren: ſoo datmen heeft (om oploop ende bloedtſtortinghe te verhoeden) de ſelvighe tot eenentwintigh in't ghetale moeten los laten / oft anders wilden ſy het ghevangheniſſe op loopen: Noch heeftmenſe moeten in de Kercke binnen der Stadt laten prediken.

Tot Delft hebben ſy met de Magiſtraet (die de Beelden afghenomen hadden) niet te vreden gheweeſt / maer hebben't noch naerder willen doen/ ende hebben alſo alle Outaren afgeſmeten eñ gheſlecht / niet tegenſtarnde de groote wachte der Borgeren: ende hebben het Minrebroeders Clooſter voor haer ghenomen om te prediken.

Stout Beelt-ſtormen in den Haghe.

In ſ'Graven Hage quam een Goutſmit by de Raden eñ Magiſtraten/ verſoeckende orderlijck de Beelden te mogen af doen / ende daer op ghevraeght zijnde/ waer zyn Commiſſie ware/ heeft op zijn borſt gheſlagen/ ende gheſeyt die aldaer te hebben / t'Hof verbaeſt zijnde / heeft Mr. Hyppolitus Perſijn / Preſident van Wtrecht / doen ter tijdt aldaer zijnde/ by haer gheroepen/ om zijnen Raedt te mogen hoorẽ / ende bevindende het verſoeck niet wel was te weygheren (de verſlagentheyt alomme ſo groot zijnde) hebben ſy den voorſeyden Goutſmidt ſommighe Stadt dienaers mede gheghheven/ om de Kerck-deuren te bewaren/ op datter geenen oploop ſoude gheſchieden/ ende de Beelden afghedaen ſouden mogen worden ſonder beroerte oft ſchade: dwongen oock de Lieden/ die eenighe Beelden in hun Huyſen hadden/ die over te leveren oft te breken.

In veel Steden het Beeldtſtormẽ geweert.

Tot Dordrecht/ Ter Gouwe/ Haerlem ende Rotterdam / daer werden de Beelden ghepreſerveert door de Magiſtraten/ alſo oock gheſchiedt is in veel ander Steden / als men ſagh ende ghewaer wierde / dat meeſt alle Straet-ſchenders/ Dieven/ Vagabonden / Krijghſlieden / Roffianen/ Hoeren eñ Boeven/ haer in't leſte daer mede te veel vermenghden / ende ten leſten de meeſte Meeſters daer van werdẽ/ ende niet vele die van de ghereformeerde Religie/ hoe wel in't eerſte die ſeer gheyvert hadden. Maer het Gheboeſte verſtoute hun op die van der Religie/ die haer eer van de daedt/ als een wonderwerck Gods/ verwonderden / dan dat ſy't conden prijſen ofte toeſtaen. Ende ten leſten hebben het ſtormen der Beelden ſelve belet eñ wederſtaen met ghewelt/ ende met haer Predicatien.

Verſchricktheyt der Gouvernãte tot Bruſſel.

De tijdinghe van deſe afbrekinge oft Beeldtſtormen/ tot Bruſſel aen de Regente ende de Raden comende / heeft een groot verſchricken ghecauſeert / ſoo datmen daer in't Hof ende alle de

Stadt door in wapen heeft gheweeſt / om ſulcx daer te beletten ende te weeren. Dies niet tegenſtaende heeft de Regente willen vertrecken nae Berghen Henegouwe / vreeſende perijckel voor haren perſoone / ende verſocht van de Gouverneurs van de Provincien/ ende Ridderen van der Ordere/ haer te willen gheleyden/ die dat haer in alle manieren ontraden/ groote eñ ghewichtighe redenen allegerende. Maer alſo haer ten leſten ghebootſchap werdt by den Preſident Viglius/ dat de Borghers de Stadtpoorten inghenomen hadden/ om haer niet te laten uytgaen/ ſo heeftſe verwillight dien dagh noch daer te blijven / op beloſte van de Heeren/ die haer toeſeyden uyt der Stadt te helpen ſo het noot ware/ ofte daer over doot te blijven. Voorts badt ſy den Grave Pieter Ernſt van Manſvelt/ den laſt van't Gouvernement der Stadt te aenveerden/ die terſtont de Borgherije op't Stadthuys aldaer dede vergaderen. Derwaert gingen met hem terſtont de Prince van Orangien / de Grave van Egmont/ van Hoorne/ ende Hooghſtrate/ die de Borgerije hebben voorghehouden / hoe dat hare Hoocheyt daer in de Stadt op haer woordt was gebleven/ op conditie / dat ſy verhoeden ſouden / dat geen Predicatien ofte Beeldtſtormen in de Stadt en gheſchiede / t'welck ſy alle haer baden / oock den Grave van Manſvelt als Gouverneur gehoorſaem te weſen / dien ſy alle wilden byſtaen / etc. Waer op die van Bruſſel antwoordē/ dat ſy met de Heeren wilden leven eñ ſterven/ om geen Predicatien oft beeldtſtormen in de Stadt te lijden/ ende Manſveldt ghehoorigh te zijn / etc. Het welcke de Regente wat vertrooſte tot ſ'avonts toe/ dat haer aengebracht was/ datmē die nacht de Beelden ſoude breken / de Heeren van Arenbergh ende Barlaymont doot ſlaen/ ende hare Hoocheyt ghevanghen nemen. Waeromme de Heeren anderwerf ghenoech te doen hadden dat te ontraden / allegerende / dat die van Bruſſel de macht niet en hadden ſulcx te doen / dewijle ſoo veel Adels in de Stadt was. Deſe vreeſe dede de Regente aen den Coningh ſchrijven/ ſeggende/ ſy waren verraden van den Prince van Orangien/ Egmont/ Hooghſtraten/ ende Hoorne/ ende dat zijne Majeſteyt behoorde over te comen/ oft Armade te ſenden van Spaengiaerdē: t'ſelve ſchreven oock de Heeren van Barlaymont / Norcarmes/ ende den Preſident Viglius.

Regente beſchuldight de Heerē by dē Coningh uyt verſlagentheyt.

S'anderdaeghs den 23. Auguſti / de Regente ſiende de groote beroerten / ende aparent een generale revolte eñ bederf der Landen / heeft eyndelijck ghereſolveert/ met advijſe van de Heeren/ Gouverneurs van de Provincien/ Ridderē van der Ordre / ende Raden van State ende Secreten/ etc. aengaende de Predicatien ooghluyckinghe te doene / ende die te ghedooghen in plaetſen daer die voor dien dagh gheweeſt hadden / daer van de Heeren/ die by haren bevele met den Edelen tracteerden/ ghevende duſdanighe Acte.

Acte van de commiſſie der Regente den Heeren ghegheven/ om met de Gheconfedereerde Edelen te handelen.

Midts onderhoudende de puncten begrepen in de Brieven van verſekeringhe. Eñ ghemerckt de fortſe ende onmijdelijcken noot / als nu regnerende / ſoo is hare Hoocheyt te vreden / dat deſe Heeren / handelende het accoordt met deſe Edelen / hen toeſeggen / dat het volck / afleggende de wapenen/ in de plaetſe/ daer de Predicatien met der daedt ghehouden werden / ende hen vermijdende van ſchandael ende ongeregheltheyt/ men den ſelven geen gheweldt doen / noch by weghen van feyten tegen hen in der ſelver plaetſen voortvaren en ſal / gaende noch comende / ſoo langhe tot dat by zijner Majeſteyt / met advijſe van de generale Staten/ anders ſal weſen gheordineert/ op conditien / dat ſy in geenderhande manieren en ſullen eenichſins beletten de Catholijcke Religie / noch de oeffeninghe van dier / maer de Catholijcken vrylijcken laten ghenieten haer Kercken / in der voegen ende manieren als te vooren.

Ghedaen tot Bruſſel den 23. Auguſti / Anno 1566.

De Ghedeputeerde vā de Edelen.

Met deſen laſt / te handelen met de gheconfedereerde Edelen/ waren gecommitteert de Prince van Orangien / de Grave van Egmont / de Grave van Hoorne / de Heere van Hachicourt/ den Raedtſheere d'Aſſonville/ etc. Die ghehandelt hebben met de Ghedeputeerde der Edelen/ die waren Lodewijck van Naſſouwen/ Euſtace de Fienes Heere van Eſquerdes/ Charles de Revel Heere Dandreguyes / Bernard de Merode Heere van Rumen/ Charles van der Noot Heere van Riſoire / George de Montigni Heere van Noyeles/ Martin de Serclues Heere van Tillin/ Philips van der Meeren Heere van Sterbeke/ Philips van Marbays Heere van Lonnerval/ Jan de Montigni Heere van Vilers / Charles de Lievin Heere van Famars / Franſoys van Haeſten / Jan le Souvaige Heere van Deſcoubecque.

Deſe nae langhe t'ſamenſprekinghe daer op gehouden/ zijn ten leſten overcomen op een finael verdragh ende accoordt van wegen zijne Majeſteyt / waer van / om dat het is van ſoo grooten importantie ende conſequentie / ende alle de naevolgende ſaken ende oorlogen daer uyt haer fondament hebben/ ſo hebben wy hier de rechte Copije gheſtelt van het Placcaet ende Patenten/ in forme van verſekertheyt.

Copye van de opene Brievē van de verſekeringhe by de Regente ghegeven den Confedereerde Edelen/ den 23. Auguſti/ Anno 1566.

MARGARETA, by der gratie Gods/ Hertoginne van Parma ende Playſance/ Regente ende Gouvernante voor den Coningh mijnen Heere/ in den Landen van herwaerts over. Alle die deſe tegenwoordighe ſullen ſien/ ſaluyt. Alſo een groot getal van Edellieden/ van den Lande van herwaerts over/ ons gelijckerhandt hebben ghepreſenteert ſekere Requeſte/ van in de Maendt van April leſtleden / op dat de gheliefte van zijne Majeſteyt ware wech ende af te doen de Inquiſitie ende Placcaten / ſoo wel oude als nieuwe / die ſy ſeyden dat rigoreus waren / ende daeromme niet en conden ter executie gheſtelt worden / ende in plaetſe van die / andere te maken/ met advijs ende conſent der Staten generael der ſelver Landen/ biddende dat de ſelve Requeſte by ons werde gheſonden aen zijne Majeſteyt/ om daer in te verſien. Op de welcke wy hebben ghehouden veel verſcheydē conſultatien met den Gouverneurs der Provincien/ Ridders van der Ordre/ Raden van State ende Secrete van zijne Majeſteyt/ eñ daer van verwittighet zijne Majeſteyt met onſen advijſe. Eñ want wy goet vinden by advijſe als boven/ uyt oorſaken/ dat de voorſz. Edelen mochten eenigh achterdenckē ofte twijffel hebben / dat zijne voorſz. Majeſteyt ſoude de voorſeyde Requeſte in't quade nemen/ oock mede het Compromis dat ſy daer op te ſamen gemaect hebben/ ende al datter ſints is naeghevolght/ eñ dat ſulck achterdenckē mochte veroorſakē meerder quaet ende beroerte in deſe Landen. Wy by advijſe ende deliberatie als boven verhaelt / hebben verſocht / dat oock zijne Majeſteyt mochte ghelieven haer te verleenen brieven van verſekeringhe / dat om deſe oorſake hier namaels haer niet ſal ten laſte gheleyt worden. Waer op zijne Majeſteyt ons heeft over gheſonden zijnen goeden wille eñ intencie/ volgende welcke / wy ſoeckende de welvaert / ruſte eñ vrede van deſe Landen/ eñ te onderhouden de ſelvighe Edelen / ſupplianten / in gewilliger onderdanicheyt eñ dienſt van zijne Majeſteyt/ die ſy nae de verplichtinghe hem ſchuldigh zijn/ ſoo van natuere als by Eede/ ende ſoo ſy haer altijt hebben aenghebođen. Soo hebben wy op haer verſoeck ende vertooninghe/ ende volgende de macht ende authoriteyt/ die wy hebben van zijne Majeſteyt/ ende als Regente eñ Gouvernante generael deſer Nederlanden/ ende met advijs der voorſz. Gouverneuren/ Ridderen van der Ordre / ende Raedt van State neffens ons / gegheven voor haer verſekeringhe het gheſchrifte gheteeckent met onſe handt / in de forme ende maniere als volght.

Hare Hoocheyt heeft doen wederkeerē de ſuppliante Edelen den 20. van deſe Maendt van Auguſtus/ om hen antwoorde te gheven op haerlieder Requeſte. Waerentuſſchen is het ſoo wel te paſſe ghecomen/ dat ſy Brieven heeft ontfangen van zijne Majeſteyt / waer by ſy ſal middel hebben om hen ſekerder ende abſoluter antwoorde te gheven.

I. Ten eerſten verclaert ſy haerlieden / dat zijne Majeſteyt acht nemēde op t'gene hare Hoocheyt hem heeft vertoont / met het advijs van de Heeren / Ridderen van der Ordre / ende andere van den Rade van State ende Secreten/ is te vreden dat de Inquiſitie / daer van ſy hen beclagen / ſal ophouden.

II. Ten tweeden heeft zijne Majeſteyt gheconſenteert/ datmen nieuw Placcaet ſal maken / maer die en was noch niet gheresolveert/ ofte het ſoude weſen by den middel van de Staten generael. Niet te min / hare Hoocheyt verhoopte met den eerſten daer van reſolutie te hebben/ nae dat zijne Majeſteyt haer ſchreef: ende ſy ſal altijt noch geerne het devoyr doen / op dat zijne Majeſteyt tot het voorſz. noch conſentere / alſo ſy nu wederom ghedaen heeft met ververſte Brieven.

Aengaende de verſekertheyt / daer ſy mentie van maken in haer leſte Requeſte / was hare Hoocheyt wel ghedelibereert haer te gheven/ ſoo veel in haer was.

III. Ende ghelijck ſy teghenwoordelijck vermagh gheheelijck haerlieden te verſekeren / ghemerckt zijne Majeſteyt dat alreede gheconſenteert heeft/ haer ghegheven hebbende de authoriteyt van de forme ende maniere alſo ſy die goet vinden ſoude. Waeromme ſy haerliedē ſeyt ende verclaert / dat zijne Majeſteyt begeerende uyt ſuſpicie te ſtellen/ alle die ſouden moghen vreeſen / dat hy qualijck van haerlieden geinformeert ware/ eñ te weeren alle miſvertrouwen/ oorſake van deſe beroerten: Zijne Majeſteyt willende ghebruycken van zijn ghewoonlijcke clementie (geen dingen meer hatende dan de groote ſtrengheyt/) is te vreden/ dat hare Hoocheyt (om alle ſwaricheden ter neder te leggen) haerlieden gheve alſoodanighe Brieven/ als daer toe dienſtelijck mogen zijn/ ende in ſulcken forme als ſy ſal dencken behoorlijc tot haerder meeſte verſekertheyt / ende dat voor't ghene ghepaſſeert is. Behoudelijck/ dat ſy haerlieden dragen als goede ende trouwe Vaſſalen ende onderdanen van zijne Majeſteyt / haer toebetrouwende/ dat ſy in geen ghebreke ſullen weſen van't devoyr/ t'welck ſy hem ſchuldigh zijn: Waer toe hare Hoocheyt teghenwoordelijck is ghereet te verſtaen.

IIII. Ende alſo ſy hebben volle ende volcomen ſatiſfactie / en wil hare Hoocheyt niet ontſeggen de aenbiedinghe / die ſy tot verſcheyden reyſen ghedaen hebben/ van haer te bruyckē ten dienſte van zijne Majeſteyt/ eñ van hare Hoocheyt/ tot welvaren/ ruſt ende vrede des Landts/ daer toe het devoyr van getrouwicheyt ende natuerlijckheyt haer verbindet.

V. Volgende welcke verſtaet ſy/ dat ſy liedē haerlieder ghelofte gheven ſullen: Ten eerſten/ dat ſy niet voornemen ſullen/ noch doen voornemen/ directelijck noch indirectelijck/ yet tegen zijne Majeſteyt/ zijn Staten/ Landen ende ſubjectē/ maer ſullen haer geheelijck imployeren/ te doen geheel ende enckelijck / t'ghene dat goede ende trouwe Vaſſalen eñ ſubjecten ſchuldigh zijn haren Over-Heere eñ natuerlijcken Prince: Eñ dat doende/ ſullen met alle haer vermoghen ende met goeder trouwe helpen beletten deſe tegenwoordige troubelen/ beroerten ende tumulten/ ende te breydelen deſe opgheworpen Ghemeynte: ende dat deſe beroovingen / piljeringen ende vernielinge van der Kercken / Cloosteren ende Godſhuyſen / in alle plaetſen ophouden/ byſonder oock byſtant doen/ om te caſtijdē alle die ſulcke ſacrilegie/ overlaſten ende grouwelen ghedaen hadden.

Dat ſy ſouden maken / datter geen onghelijck ghedaen zy eenighe Geeſtelijcke Perſoonen/ dienaers van de Juſticie / Edellieden / noch andere ſubjecten ende Vaſſalen van zijne Majeſteyt.

VI. Dat ſy alle hare neerſticheyt ſullen aenwendē/ ende dat in goeder trouwen / dat de wapenen in handen ghenomen by het gemeyn volcxken/ daer ſoo veel quaets by bedreven is / ende noch meer doen mochten/ dat de ſelve mochten ter neder geleyt zijn terſtont.

VII. Sullen oock haer beſte doen / ende alle goede gewillicheyt toonen/ om te beletten/ dat de Predicatien niet gedaen en wordē in de plaetſen daer ſy noch niet ghedaen en waren/ ende ter plaetſen daer ſy met der daedt alreede ghedaen waren/ ſullen ſy belettē / datmen daer niet en hebbe eenighe wapenen/ noch ſchandale ofte openbare diſordere en ghebruycke.

VIII. Voorts ſouden ſy hen inployeren ende helpen/ nae verbindteniſſe eñ Eedt van getrouwicheyt/ die ſy aen zijne Majeſteyt hebben / om te weeren alle uytlanders / vyanden eñ rebellen zijner Majeſteyt/ ende van den Vaderlande.

IX. Eyndelijck/ gemerckt het credit/ dat ſy mochten hebben neffens den ghenen die tegenwoordelijck ghealtereert waren / ſoo om de Religie als anderſins / neerſticheyt ſouden doen om hen te doen ſubmitteren/ in't ghene by zijne Majeſteyt/ met advijſe van zijne generale Staten / voor de welſtandt ende ruſte der Religie / ſoude worden gheordineert.

Ghedaen tot Bruſſel den 23. dagh van Auguſti/ Anno 1566. Ende onderteeckent/ Margareta.

Doen te weten/ dat alles voorſeyt gheconſidereert/ ende volgende het conſentement ende wille van zijne Majeſteyt/ eñ de macht ende bevel/ die wy van de ſelfde hebben / dat wy uyt den naem eñ cracht van den laſt als boven hebben belooft/ eñ beloven midts deſen / dat ter cauſen der voorſeyder Requeſte ende Verbondt/ eñ t'ghene datter tot nu toe naeghevolght is/ haerlieder niet en ſal gheweten oft gheimputeert worden/ by zijne Majeſteyt/ noch van ons: Midts dat den Eedt ende ghelofte der voorſz. Edelen naeghecomen ſullen worden/ ſoo wel voor haer ſelven/ als voor de andere geconfedereerde / die ſy ons hebben gedaen/ volgende den verdrage ende Artijckelen hier boven gheſtelt / ende daer van ſy ons hebben ghegheven haer Obligatien. Ordinerende ende verſoeckende daeromme/ van wegē zijne Majeſteyt/ aen allen Gouverneuren/ Ridderen van der Ordre / eñ dien van den Rade voorſz. overſte Preſident/ ende dien van den ſecreten Rade/ eñ aen alle Juſticierē ende Officieren van zijne Majeſteyt/ dien dat aengaet/ dat ſy de tegenwoordighe verſekeringe onderhouden/ ende doen onderhouden/ onverbrekelijck eñ eeuwelijck/ ende dat ſy't van't inhouden deſer teghenwoordigher ſullen doen/

lijden/ eñ laten de voorſz. Supplianten volcomelijck/ gheruſtelijck/ eñ eeuwelijcken ghenieten eñ ghebruycken/ ſonder hen aen te doen/ oft lijden aenghedaen te worden/ nu noch in toecomende tijden/ directelijck oft indirectelijck/ eenige trouble/ hinder oft letſel ter contrarie/ oft oock yet te attenteren met der daedt tegen de voorſz. Supplianten/ ter cauſe boven verhaelt/ in eenigherhande manieren: Want het zijne Majeſteyt ende ons alſo belieſt. Oorconde van't welcke/ hebben wy deſe tegenwoordighe gheteeckent met onſen naem/ ende doen aenhangen onſen Zeghel.

Ghegheven in de Stadt van Bruſſel/ den vijfentwintighſten van Auguſtus/ in't Jaer 1566.

Geteeckent onder de Plijcke ter rechter ſijde/ Margareta. Eñ ter ſlincker ſijde was geſchreven/ By expreſſe ordinantie van hare Hoocheyt/ onderteeckent/ Doverlope. Ende waren deſe Brieven ghezegelt met den Zegel van hare Hoocheyt in rooden Waſſe/ eñ dobbelen hangende ſteerten.

Renverſale Brieven der Edelen.

Op deſe opene Brieven/ verſekeringe/ ende onderlinge beloſten/ hebben de voorſchreven Ghedeputeerden der verplichte Edelen ten ſelven daghe renverſale Brieven ghegheven/ inhoudende in ſubſtantie/ als dat ſy dien dagh haddē ontfangen ſekere open Brievē van hare Hoocheyt/ daer toe gheauthoriſeert van den Coningh haren Overheere ende natuerlijcken Prince/ etc. Doen weten/ dat volgende de voorſchrevē Brieven van verſekeringhe/ ſy hadden belooft/ ende beloofden op haer trouwe/ ſolennelijck/ ende in't woordt van waerachtighe Edellieden/ als ghetrouwe Vaſſalen ende ſubjecten van zijne Majeſteyt/ dat ſy ſouden onderhouden ende volcomen alle ende ſoodanighe poincten ende Artijckelen/ als in de Brieven waren verhaelt. Soo wel voor haer/ als voor ende in den naem van de andere/ daer ſy laſt/ procuratie/ ende ghebodt van hebben: Voor de ſelvige haer ſterck makende/ dat ſy ſullen t'ſelf de doen/ oft ſullē het haer doen doen. Eñ tot dien eynde hielden ſy haer verplichtinge ofte Compromis voor niet/ ende van onweerden/ ſoo langhe als de voorſz. beloof de verſekeringhe by hare Hoocheyt/ in den name vā zijne Majeſteyt/ haer gehouden werden. T'oorconde van't welcke/ de voorſz. Gedeputeerde elck zijn handt daer onder ſtelde. Ghedaen tot Bruſſel den 25. Auguſti/ Anno 1566. Ende op den rugghe van't ſelf de gheſchrifte ſtondt geſchreven/ hoe dat den 25. Auguſti 1566. de Ghedeputeerde der Heeren ende Edelen binnen ghenoemt/ hadden Eedt ſolemneel ende pertinent ghedaen/ ſoo voor haer ſelven als voor de ander Gheconfedereerde/ te onderhouden ende volcomen alle de Artijckelen binnen verhaelt/ eñ dat in handen van den Prince van Orangien/ de Grave van Egmont/ eñ die vā Hoorne/ de Heere vā Hachicourt/ eñ de Raetſheer d'Aſſonville, by hare Hoocheyt daer toe gecommitteert. Onderteeckent/ Doverlope, etc.

Brieven der Regente aē de Provincien eñ Steden/ op het Verdragh met dē Adel/ den 26. Auguſti.

Dit verdragh aldus ghepaſſeert zijnde/ heeft de Regente dat ſelvighe alomme met beſloten brieven gheſchreven/ van date den 26. Auguſti/ aen de Provincien ende Wethouders der Stedē/ ende de Acten mede gheſonden: Mede adverterende/ dat zijne Majeſteyt wilde ende verſtondt te onderhouden de oude waerachtige Catholijcſche Religie. Ende dat alle Gouverneurs ende Magiſtraten alle volcomē devoyr ſouden doen/ op dat/ gheduerende de tijdt dat zijne Majeſteyt ſoude herwaerts over comē om ordere te ſtellen/ geen inconvenient en ghebeurde/ maer als trouwe Vaſſalen volghen den heylighen ende goeden wille van zijne Majeſteyt/ wederſtaende de quade oproermakers/ perturbateurs van den ghemeynen welvaert/ etc.

Wt crachte van't Verdragh worden de Predicatien alomme toegelaten ſonder wapenē/ daer men te voorē hadde ghepredickt.

Volgende den voorſz. Accoordt ende beſloten Brieven der Regente/ aen de Landen eñ Steden uytgheſonden/ zijn alomme de Predicatien in de Steden toeghelaten/ ter plaetſen/ daer die den 25. Auguſti ofte te vooren in't openbaer waren ghehouden. Alwaer oock daerenboven (om de Inwoonderen te brenghen in Borgherlijcke eenicheyt ende verſekertheyt/ al waren ſy in Religie verſcheyden) tot verſekeringhe der Steden/ ende bewaringhe des ghemeynen Vredes/ zijn ghemaeckt by de Gouverneurs ofte Magiſtraten/ proviſionale verdraghen ende vereeningen/ tot der tijdt toe/ dat by zijne Majeſteyt/ met advijſe van de generale Staten/ anders ſoude worden gheordineert. T'welck alſoo gheſchiedt is in alle de beroerde Steden van Brabant/ Vlaenderen/ Hollandt/ Zeelandt/ Vrieſlandt/ Gelderlandt/ ende de andere. Wt crachte van welcke verdraghen/ die van der ghereformeerde Religie alomme openbare Predicatien met haer exercitien/ (ſonder wapenen) by toelatinghe van haer Overheden/ hebben gebruyckt/ tot grooten welbehagen van den gemeynen Man/ die den almogenden Godt hooghlijck danckten/ dat ſy eens waren ontſlaghen van de ghehaette Inquiſitie/ Biſſchoppen/ Concilien/ Placcaten/ eñ vervolgingen/ ende ghecomen tot een vrijheyt haerder conſcientien. Waer uyt volghde groote vrucht/ ſtilte ende gheruſtheyt onder't volck/ die niet langhe en duerde. Maer de Regente/ hoewel ſy dat alle onghemerckt liet paſſeren/ ſoo ſeyde ſy nochtans aen hare familiare/ dat ſy dat alſoo niet en verſtondt: maer wel hadde/ tegen haren danck/ (om meerder oproer te ſchouwen) geconſenteert te prediken/ daer men te vooren gepredickt hadde/ met beloſte/ met gheweldt niet ſouden verſtoort worden: maer ſy en verſtont daer niet mede/ haer authoriteyt wech genomen te weſen/ alle Wettelijcke wederſtandt tegen de ſelvighe t'allen tijden te mogen ghebruycken/ etc.

Policye t'Antwerpē gheſtelt by den Prince van Orangien/ dē 26. Auguſti.

De Edelen van Bruſſel zijnde elck op't zijne ende in de Provincien vertrocken/ met alle contentement ende ordere/ zijn de Gouverneurs der Provincien oock ghereyſt/ om elck in zijn Gouvernement alle devoir te doen/ als de Grave van Egmont in Vlaenderen. Oock den Prince van Orangien is t'Antwerpen gecomen den 26. Auguſti/ alwaer hy die van de ghereformeerde Religie dede aenſegghen/ dat ſy ſouden onder haer Ghedeputeerde verkieſen/ van elcke ſprake vier/ daer hy mede mochte handelen/ in den name van alle. Ende daer werden ghecoren voor de Nederduytſche/ Marcus Peres, Carel van Bomberghe, Herman van der Meere, ende Cornelis Bomberghe. Voor de Walſche/ Franſoys Goddijn, Ian Caerlier, Nicolaes du Vivier, ende Nicolaes Selijn.

Vercoren Gedeputeerde onder de Ghereformeerde Duytſche/ Walſche eñ Martiniſten.

De ghene die haer hielden van de Confeſſie van Augſburgh/ vercoren deſe/ Gillis de Greve, Gillis van der Banderrijen, Hendric van den Broecke, ende Thomas van Gheere: De welcke alle by Acten werden gheauthoriſeert.

Met deſer aller bewillinghe iſſer/ ſoo van des Prince/ als Gouverneur/ als oock van der Magiſtraten wegen/ proviſionale ordinantie geraēt/ van te mogen predikē ſonder wapenen op ſekere plaetſen. Ende om dat den Winter aen quam/ eñ datmen de Kercke van haer ſoude bevrijden/ werdt haer oock geoorloft Tempels te bouwen/ ofte andere plaetſen daer toe bequaem te maken. Waer door ſy aldaer twee Kerckē gebouwt hebben/ die heerlijck eñ bequaemlijc warē: Die eene rondt eñ gherieffelijck voor de Walen. Voorder/ dat ſy de Overicheyt ſouden gehoorſaem weſen/ die haer in beſcherminghe neemt: Souden de een den anderen niet injurieren/ eñ diergelijcke meer.

Alles by proviſie/tot dat by den Coningh met de generale Staten anders geordineert ſoude worden. Ende ſoo t'ſelf de ware ſtrijdende tegen de conſcientie van de Gereformeerde/dat haer dan ſoude ghegunt worden behoorlijcken tijdt / om met lijf ende goet te mogen vertrecken nae haer beliefte: ende dat het ghene datter nu geſchiede/ tot geenen daghe haer ſoude verweten worden.

Deſe Artijckelen werden generalijck beſworen/oock van het Krijghſvolck datmen onder de Borgherije aen nam tot een ſeker ghetal / tot der Stadt bewaringhe.

Hier nae is den Prince van Orangien vertrocken in zijn Gouvernement van Hollandt / Zeelandt/ Wtrecht ende Vrieſlandt/ om aldaer alle voorghevallen ſaken alomme in ordere te ſtellen ende ſtillen/ ſoo vele moghelijck ware. Maer alſoo daer ontrent Wtrecht hem hielt Hertogh Erich van Bruynſwijck (een oudt dienaer van den Coningh) ende Krijghſvolck aen nam tot zijn eygen bewaringhe/ (ſoo hy eerſt ſeyde) heeft het begonnen alomme weder achterdencken te maken.

Egmont doet zijn beſte in Vlaēderen.

In Vlaenderē heeft den Prince van Gavere/ Grave van Egmont / Gouverneur van Vlaenderen ende Artoys/ oock t'beſte ghedaen/ om het volck uyt de wapenen ende tot ruſte te brengen: want men aldaer wel tot 60. diverſche plaetſen hadde ghepredickt voor den 25. Auguſti. Maer hy heeft die allenſkens met ſoeticheyt doen minderen / ende nochtans tot veel plaetſen Kercken laten bouwen / ofte gherieffelijcke plaetſen maken: ende over de Beeldtſtormers heeft hy executie ghedaen.

Executie over Beeldeſtormers.

De Gheconfedereerde Edelen hebben oock willen toonē geen Beeldtſtormers te weſen/maer te willen haer belofte/ die ſy de Regente ghedaen hadden / voldoen / eñ hebbender in veel plaetſen alomme veel ghevangen ende ghehangen. Onder andere Jan Caſembroodt / Heere van Backerſeele/Raedt van den Grave van Egmont/tot Grammont in Vlaenderē / ontmoetende een deel Beeldeſtormers / ſloegh daer onder / ſoo datter wel ontrent twaelf doot bleven/ende vijftigh gevangen werden / waer van hy terſtont 22. dede op hangen/ ende wel dertigh geeſſelen.

Alſo nu den Prince van Orangien nae Hollant was ghetrocken/ ende voor zijnen Stadthouder t'Antwerpen hadde gelaten Philips de Lalain/ Grave van Hooghſtraten / Ridder van der Ordre / Gouverneur van Mechelen: Soo zijn wederom eenighe oproerighe binnen Antwerpen geweeſt/die anderwerf wilden in de groote Kercke de Beelden af ſtormen / die de Roomſche Catholijcken nu wederomme opgeſchickt ende ſeer wel met Beelden ende Outaren verciert haddē. Alwaer hem de voorſz. Grave van Hooghſtratē terſtont teghen gheſtelt heeft / met het Krijghſvolck der Stadt / nemende de principaelſte van haer ghevangen / waer van ſeſſe ſ'anderdaeghs den achthienden Octobris op de Marckt gehangen werden/ tot ſchrick van andere.

Requeſte der Ghereformeerder aen den Coningh om vrydom van Religie van de 27. Octobris.

De Ghereformeerde aldaer / hoorende ende vreeſende/ dat deſe ſakē niet wel by den Coningh en ſouden verſtaen worden/ hebben een Requeſte aen den Coningh/in handen van den Grave van Hooghſtraten/gegheven den 27. Octobris/waer inne ſy haer excuſeerden van t'ghene datter ghepaſſeert was/ ende beweſen dat het gheloove uyt den Hemel comt / ende met geen geweldt can inghedronghen worden / ende baden dat hy wilde Gamaliels raedt navolgen/ eñ door vreeſe t'volc niet te dwingen tot Libertijnſchap/etc. Sy ſeyden te ghelooven de Bybelſche Schriften/de 12. Artijckelen des gheloofs/ende de oudtſte Concilien / ende haer te ſubmitteren tot een vry Concilium generael ofte nationael/ van Duytſlandt/ Vranckrijck / Enghelandt / ende andere omliggende Landen. Daerentuſſchen begeerden ſy vrijheyt van Religie ende exercitie: belovende alle behoorlijcke onderdanicheyt aen zijne Majeſteyt / haer onderworpende alle Impoſitien eñ Schattingen als andere. Ende daerenboven boden ſy aen voor haer vrijheyt / dry Milioenē guldens/ ofte 30. tonnen gouts / tot een erkenteniſſe der ontfangen weldaedt / allegerende veel exempelen van Princen die ſulcx gedaen hadden. Eñ ſy hebben oock aen ſommige Duytſche Vorſten om interceſſie gheſchreven. Maer deſe Requeſte was niet aenghenaem / want daer werdt mede gheſpot / als of het maer een vermetenheyt ofte oſtentatie van haer macht en ware gheweeſt/ eñ om daer mede vreēde Princen te locken tot haerder aſſiſtentie/verhopende veel meer by de confiſcatien van dien/ al ende gheheel te hebben.

Requeſte qualijck afghenomen.

Reſolutie des Conings ende zijnē Raedts in Spaengien / over het Contract der Regente met de gheconfedereerde.

Terwijle dit in Nederlandt aldus ghebeurde/ ende dat het voorſz. Contract den Coningh in Spaengien werdt over gheſonden/ ſo heeft hem dat ſeer verdroten/ zijnde tot Segobia ſieck van een Cortſe: Deſe ſake zijnen Rade voorghelept/ werdt onder hun dat veel over ende weder ghediſputeert/veel ten quaetſten beduydet/ ten leſten generalijcken ghereſolveert/dat Nederlandt zijne Majeſteyts preſentie van doene hadde / eñ daeromme beſt om de forme van zijn reyſe te beſluyten. Maer datmen daerentuſſchen de Regentinne Brieven beantwoorden moeſte / in ſulcken forme/ dat den Coningh de handelinghe der Regente met de Gheconfedereerde ende Sectariſſen/ ſoude gheheelijck laten paſſeren met ſtilſwijgen / ende ſonder daer van te melden / op dat hy niet ſoude ſchijnē die voor goet ofte quaet te achten ofte houden / om geen occaſie van nieuwen ſchandael ofte beroerte te geven. Eñ nopende de vergaderinge der Staten generael/die en mochte den Coningh geenſins (alſo eertijts meermaels gereſolveert ware) toelaten/ ſonder zijn conſcientie te quetſen. Ende men ſoude anderwerf de Regente vermanen/van de Duytſche Vorſten/ende Pencionariſen in Duytſlandt/te doen onderhouden/volgende voorighe brieven/ende dat zijn bevelen volbrocht worden.

Volgende deſe reſolutie/ ſo ſchreef dē Coningh tweederhande brieven in October / de eene om den Raedt ende Heeren te toonen / de andere in't Secreet. In de eerſte ſchreef hy/dat alſo de Coninginne nu ghebaert hadde haer eerſte kindt eñ dochter op S. Clara dagh/ ende daeromme ghenaemt Iſabella Clara Eugenia/ ſoo ware hy nu vertreckende van Segobia nae Madril/om zijn reyſe nae Nederlandt te haeſten. Voorder conde hy noch niet geperſuadeert weſen/ dat de Nederlandtſche beroerten conden gheſtilt worden met vergaderinghe van Staten generael / principalijcken in zijn afweſen / met diergheliјcke twijſelen meer.

Gheboorte van de Infante Iſabella in Spaengien/ Anno 1566.

Deſghelijcx ſchreef den Coningh oock brieven aen den Keyſer Maximiliaen / hem ſeer over de Nederlandtſche beroerten beclagende/etc. waer op den Keyſer / als een wijs ervaren Vorſt ende gheſchickt Keyſer/hem in September An. 1566. antwoorde ſeer particulierlijck op elck poinct/ aenbiedende alle aſſiſtentie ende vriendtſchappe/ als den eenē broeder den anderē ſchuldigh ware/ onder andere ſeggende / eñ met veel redenen in't breede bewijſende / dat hy/ nae alle neerſtigh bedencken eñ diepgrondelijck overleggen/ de ſaken vondt uytermaten ſwaerlijck ende gewichtigh/ principalijck/om dat het ſtuck van de Catholijcke Religie ſoo hatigh ende odieus ware by velen

van

Coning van Spaengien ſchrijft aen den Keyſer Maximiliaen/die hē voorſichtelijck antwoordt.

van de Duytſche Vorſten/ ghealliieerde eñ bloetverwanten van den Nederlandtſchen Adel/ die lichtelijc conden beweeght worden/ om oppe ofte te Peerde te ſitten/ ende hun te helpen. Waer uyt niet alleene groote ſchade/ gheweldt eñ overlaſt/ den Nederlanden ware ontſtaende: maer oock geen cleyn perijckel van die wel te mogen conſerveren ende behouden. Waeromme hem dochte den bequaemſten middel/ ende daer het minſte perijckel in ghelegen ware/ de ſaken te ſliſſen met minne ofte ſachtſte middelen ſo mogelijck ware/ ende geenſins met ſtrengheyt: Eñ om dien middel alderbeſt in't werck te ſtellen/ ware zijn Keyſerlijcke Majeſteyt te vreden/ hem als een Middelaer te laten bruycken/ tuſſchen zijne Coninghlijcke Majeſteyt ende zijne Onderſaten/ met dierghelijcke redenen meer.

Schreef oock tot ſulcken eynde aen de Regente/ Hertoginne van Parma/ haer mede ſeyndēde brievē aen de Nederlandtſche Heeren/ ten ſelven effecte/ als aen den Prince van Orangien/ de Graven van Egmont/ van Hoorne/ van Manſveldt/ etc. Maer refereerde de leveringhe van die brieven tot de diſcretie van de Regente/ ende nae den wille des Coninghs/ die namaels haer verboden waren te leveren.

Verſcheyden Brieven over eñ weder gheſchrevē/ aen ende van den Coningh.

Alſo in deſe tijden veel Nederlandtſche Heeren eñ Edelen van allen ſtate aen den Coningh ſchreven/ als de Graven van Egmont/ van Manſveldt/ van Meghem/ van Arenbergh/ de Banderheeren van Barlaymont/ van Noyrcarmes/ van Raſſinghem/ de Borghgrave van Ghendt/ die Univerſiteyt van Loven/ ende andere meer/ elck nae zijnen ſin ende meyninghe/ verhalende in't generael ende particulier watter paſſeerde/ principalijck elck in zijn gouvernement: ſo heeft den Coningh die alle beantwoordt ſeer beleefdelijcken/ hun van de goede dienſten bedanckende/ biddende te continueren/ elcken eenen in zijnen particulieren dienſte prijſende/ met vele eñ vriendelycke toeſeggingen: ſelve ſchreef ſeer beleefdelijcken met zijn eyghen handt aen den Preſident Viglius/ dien ſeer bedanckende van zijnen grooten arbeydt ende goede dienſten/ biddende te continueren/ niet tegenſtaende zijnen ouderdom/ eñ ongeſontheyt ofte indiſpoſitie tot zijn overcōſte.

Subtijle antwoorde aen de Heeren ende waerſchouwinge uyt Spaengien.

Ende alſo op deſen tijt den Prince van Orangien/ ende den Grave van Egmont/ hun by den Coningh ende aen eenige Heeren in Spaengien/ hun vriendē ſeer beclaeghden/ datmen van haer achter rugge alle quaet ſeyde/ ende quaet ghevoelen ofte ſiniſtre opinie van haer hadde/ tegen alle waerheyt/ alſo den tijdt ende uytgangh noch wel bewijſen ſoude/ met diergelijcke woorden meer: ſo werdt die ſelvige Heeren/ door de derde handt van eenigē Spaenſchē Raedtſheere geantwoort/ dat den beſten middel ware/ om alle achterclap ende achterdencken te weeren/ het contrarie te bewijſen met der daedt/ hun conformerende in alles/ nae den goeden eñ heyligen wille van zijne Majeſteyt/ die claer ende blijckelijck ende altijt verantwoordelijck ware/ daer niet quaets van te verwachten ſtonde: want den waerachtighen ſchuldigen plicht eens Vaſſaels ofte Onderſaet ware/ als hy weet de eyndelijcke reſolutie van zijnen Prince/ de ſelvighe te werck te ſtellen/ ende dat met goeden wille realijcken eñ met der daedt te effectueren/ hoewel/ over die ſelvighe raedtſlagende/ hy mochte van contrarie ghevoelen gheweeſt hebben/ nademael een particulier lidtmaet (gelijck elck Vaſſael eenes Heeren is) niet en behoort hem ſelven wijſer te achten dan zijn overhooft/ die zijn Souverain Heere is/ wien alleene toequam het gouvernement ende bedieninge generale/ ende niet den particulieren Vaſſalen.

Voorder ſchreef hun oock/ dat in Spaengien ghemeyne opinie was/ dat ſoo ſy (namelijck de Prince van Orangien ofte Egmont) ofte een vā hun beyden/ hun aenſicht ſtout getoont hadden/ de ſaken en ſoudē in de Nederlandē noyt tot ſulcken ſtate vervallen hebben: ende des niet tegenſtaende/ ſo ſy noch wilden voldoen hunnen ſchuldigen plicht abſolutelijcken/ ſonder veynſen ofte diſſimulatien/ alſo ſy behoorden/ ſo ſouden ſy alle ſaken connen reformerē/ ofte ten minſten ophouden in ſtate/ tot de overcomſte van zijne Majeſteyt/ ende dierghelijcke meer.

De Regente begint/ nae den laſt uyt Spaengien/ de Religie te wederſtaen/ eñ de Edelē te verdeylē.

Deſe brievē advijſen van alle ſijden in Nederlandt ontfanghen/ met diverſche andere ſecrete advertentiē/ die de Regente dagelijcx uyt Spaengien hoorde/ ſoo bevroedde ſy wel/ hoe qualijck den Coningh met zijnē Raedt deſe beroerte nam/ reſolverende in alle manierē daer tegen te weſen/ om het exempel wille/ dat t'ſelfde de ander zijne Provincien ende Rijcken ſoude mogen gheven/ als om de Roomſche Catholijcke Religie voor te ſtaen. Daer toe geenen nijdigen raedt noch practijcke en ontbrack/ die onder deckſel van conſervatie van de Roomſche Catholijcke Religie/ des Conings grootheyt/ ende eens voor al te breydelen der Nederlanders moetwillicheyt/ (procederende uyt haer groote vryhedē ende Privilegien) achtende datter nu een goede occaſie ware gegeven/ om dat gheheel t'onder te brengen/ ende te reduceren onder een ander maniere van regeringhe. Om tot deſen eynde ende voornemen allenſkens te comē/ ſondt den Coningh aen de Regente ſulcke inſtructien/ als voor dien tijdt bequaem waren. Van dit voornemen des Conings vernamen oock veel particuliere perſoonen/ ſoo wel Edelen als Cooplieden/ ſoo by Brieven als anderſins. De Regente dede oock alomme ſecretelijck de wete doen aen de Gheconfedereerde Edelen/ die ſy voor Roomſche Catholijcken kende: die welcke terſtont haer geheel voeghden met de Regente/ ende gheloofden de goede woorden/ die de Regente haer gaf/ van ſ'Conings goeden wille/ tot henwaerts ende tot de Landen. De groote Heeren van der Ordre ende andere/ cregen noch verſcheyden ſchrijven uyt Spaengien/ als onder andere den Prince van Orangien/ aen wien den Coningh ſelve hadde gheſchreven met zijn eygen handt/ uyt Segobia den eerſten Auguſti 1566. In den welcken hy hem ſocht uyt het hooft te ſtooten het achterdenckē dat hy ſcheen te hebbē/ als of hy hem niet volcomelijck en betroude: eñ dat met ſoodanighe vriendelijcke ende crachtige woorden ende redenen/ dat het wonder was: welcken brief in druck uytgegheven werdt. Deſe verſcheydē brieven/ ſolicitatien ende perſuaſien/ vermochten ſoo vele/ dat wel de derde deel verplichte Edelen haer ſeer corts van den anderen aſſonderden.

De Regente comt in wapenen.

De Regente alſo een ſcheuringhe onder de Edelen ghemaeckt/ ende nu onder't deckſel van de Beeldtſtormers te caſtijden/ heeft ſecretelijck alomme Krijghſ volck doen aennemen/ als twee Regimenten/ d'een onder den Grave van Arenbergh/ die maer vijf Vaendelē op nā/ eñ d'ander onder Charles vā Brimeu Grave van Megem/ die een Regiment van thien Vaendelen maeckte. Daer werdt oock ordere ghegheven/ van twee Hooghduytſche Regimenten aen te nemen/ onder den Grave Philips van Overſteyn ende andere/ die opghelicht werden in't Graefſchap van Ferrette/ op den Rijn by Franckfoort. Daer werdt oock beſloten dry Regimenten Walen op te nemen/ als onder Heere Gielis van Barlaymont/ Heere van Hierges/ Johan van Croy/ Grave van Rieulx/ ende onder Graef Carel van Manſveldt/

veldt/ desghelijcx oock Peerdevolck. Hier over heeft de Regente haer macht allenſkens beginnē te toonen/ende op diverſche plaetſen de Predicatien doen verſtooren / oorſake nemende om datſe juyſt op die plaetſen niet en gheſchieden daerſe te vooren gheſchiedt waren. Met welcke oorſake heeft ſy diverſche Predicanten verraſt / ghevangen/ ende een Predicant doen op hangen/ als namelijck by Aelſt. Sy heeft oock begonnen te ſeggen/ dat ſoo vele ſy hadde gheconſenteert/dat ſelve ware uyt vreeſe gheſchiedt. Oock wilde ſy ander gloſen ende interpretatien op de brieven van verſekeringhe maken/ als ſeggende: Hoewel de Predicatien waren toeghelaten/ ſo en ware hare meyninghe geenſins gheweeſt de exercitien daer van te ghedoogen/ als Trouwen/ Doopen/ Begraven/ Nachtmael/ ende Conſiſtorien houden/ ende dierghelijcke.

Valencijn gheboden Garniſoen in te nemen.

Als nu de Regente hier na ſtercker vā Krijghſvolck gheworden was/ heeft ſy gheſchreven aen de Stadt van Valencijn in Henegouwe / dat ſy ſouden Garniſoen oft beſettinghe in nemen van haren Gouverneur / den Heere Philips van S. Aldegonde/ Heere van Norcarmes / die Stadthouder was in plaetſe van den Marquis van Berghen / Gouverneur van Henegouwe / die in Spaengien (als hier vooren gheſeyt is) van de Regente gheſonden was. De oorſake van Garniſoen daer in te leggen (meer dan in andere Steden) was/om dat ſy boven andere ſeer tot de Religie ghenegen waren / ende oock ſelve te vooren eenighe / die men om de Religie meynde te branden / met geweldt uyt den vyere verloſt hadden/ die men noemde / Les mal brulé, ende noch daer nae verbrandt werden. Oock waren ſy ſoo nae Vranckrijck ghelegen/ datmen vreeſde/dat eenighe Franſoyſen / van de ſelvighe Religie / haer mochten daer in dringhen/ als zijnde een Stadt voor Vranckrijck ſeer wel gheleghen / de tweede Stadt in Henegouwe / ende noch Heerlijckheyt op haer ſelven hebbende/ ghelegen op de Schelde / zijnde een ſchoone groote Stadt / ſterck van mueren ende breede veſten/ vol volcx ende neeringhe. Dit Garniſoen in te nemen hebben die van Valencijn gheweyghert / allegerende veel Redenen eñ Privilegien. Waer op haer den 20. Octobris te Queſnoy by Norcarmes aengheboden werdt/ dat ſy ſouden buyten de Stadt prediken/ ende alſoo het Garniſoen ontgaen. Het welcke van haer / met advijſe van de Predicanten ende Conſiſtorie werdt aengenomen / daer toe hy ſoude tot Valencijn comen om t'ſelve te ratificeren/ eñ de plaetſe te ordineren. Maer alſo het hem alreede berouwen was/is hy verſelſchapt met veel volcx / den 20. Octobris / in een van de Stadtpoorten gecomen/ vragende nae de Heeren/ ende nae die van de Conſiſtorie: ende alſo die niet terſtont by der handt en waren / nam hy oorſake tegen haer / terſtont vertreckende / ende de Stadt dreygende. Desghelijcx oock die van S. Amans. Hier op expedieerde de Regente andere Brieven den 21. November / ghebiedende haer Krijghſvolck in te nemen / met groote beſchuldingen eñ dreygen: Op't ontſeggen van de welcke / zijn ſy den 14. Decembris 1566. Rebellen van den Coningh ende de omliggende Steden uytgeroepen. Ende de Heere van Norcarmes heeft daer een Leger voor ghebracht/ waer van hier nae voorder verhaelt ſal worden.

Valencijn uytgeroepen voor Rebellen den 14. December.

Hierentuſſchen heeftmen alomme die van de Ghereformeerde ghesocht afbreuck te doen van haer Predicatien / ſoo wel met ſoete als ſtraffe middelen / ſoo dat in den Winter de Predicatien vele alomme ophielden / in Vlaenderen / Henegouwe/ Hollandt ende elders. Die van Amſterdam/ Maeſtricht/ Wtrecht / Ghendt/ Antwerpen / ende ſ'Hertogen Bos / hebben alderlangſt tegen ghehouden. Daer teghen in't Landt van Luyck / als tot Maſeyc ende Haſſelt / begoeſten ſy in den Winter eerſt de Beelden af te ſmijten. Maer den Biſſchop van Luyck/van den Huyſe van Groeſbeke/ heeft die van Haſſelt beleghert/ ende ten leſten ghedwongen.

Verſoeck eñ opinie van die van Antwerpē op de beroerten.

Die van Antwerpen hoorende ende ſiende deſe proceduren / zijn daer over ſeer becommert gheweeſt/ eñ hebben den eerſtē Decembris na Bruſſel geſondē haer gecommitteerde/die waren Heer Hendrick van Bergen Borgemeeſter / Lancelot van Vrſele/ Nicolaes Rocoep/ Conrad de la Valia / Ridderen / met den Pencionaris Mr. Jan Gielis / om te compareren by de Staten van Brabant / ende te hooren leſen de Brieven des Conings van date dē 20. Novembris/ eñ neffens andere te ramen ende adviſeren op pacificatie eñ ceſſatie van troublen. Daeromme ſy achten gheraden/ te verſoecken vergaderinghe van Staten generael / om ten eerſten te letten op de ceſſatie van de Predicatiē by proviſie/ ende dan op nieuwe ordonnantien / tot conſervatie van de goede Kerſtelijcke Religie / Hoocheyt ende authoriteyt van zijne Majeſteyt/ende welvaert van de Landen/ midts belovende die van de ghereformeerde Religie gedurēde de voorſz. ſuſpenſie/ ongeſtraft ende onghemoleſteert te mogen blijven/ ende dat die ghene / die hun niet en ſouden willen houden by de reſolutie vā zijne Majeſteyt/met dē advijſe van de generale Staten / ſoude moghen vergunt worden een vry vertreck / binnen ſekere Maenden/ ende die wilden blijven / ſoude moghen vergunt worden een generael pardoen. Soo men tot ſulcke vergaderinghe van Staten niet en conde verſtaen/ ſouden ſy den Staten van Brabant aendienen/ of het niet gheraden ware yemanden weder nae Spaengien te ſchicken/om ſulckē vergaderinge te verwerven/ ofte den Coningh middelen te proponerē / hoe die ſaken mochten te pacificeren ofte te beterē weſen/ ſonder dat den Coningh ſoude benoodight weſen in Nederlant met geweldt te comen/ ofte fortſe te gebruycken/ datmen oock mochte verſoecken de interceſſie van de Gouvernante / eñ door haer oock het tuſſchēſpreken van de Keyſerlijcke Majeſteyt ende Hertogh van Savoyen / mede dat die Staten van Brabant ſouden den Coningh verſekeren mogen van de ſorghe ende vreeſe / die daer mochte zijn over het vergaderen van de generale Staten/ eñ daer over met de andere Staten Staetſche wijſe aenhouden / om voor te comen alle dreyghende ſwaricheden/ etc. Deſe middelmatighe voorſlagen van die van Antwerpen ende Brabant/ hebben geen plaetſe te Hove ghevonden.

Achterdencken van de groote Heeren der Landen.

De principaelſte Heeren van de Landen hoorende / hoe dat den Coningh de Nederlandtſche ſaken ten quaetſten verſtondt / ende dat die twee Heeren / den Marquis van Berghen / ende den Heere van Montigni/wel de verſtandighſte Heeren van den Lande / eñ bequaemſte om den Coningh des Landts ſtaet eñ noot voor te dragen/ niet en hadden uytgherecht/ ende daer nochtans werden ghehouden / daer by ſiende het oplichten van den Krijghſvolck by de Regente: Hebben oock achterwaerts beginnen te dencken/ ende te raedtſlagen wat beſt ſoude ghedaen zijn. Onder andere t'ſamenſprekingē/ vergaderden te ſamen/ den derden Octobris tot Dermonde / de Prince van Orangien / de Graven van Egmont / van Hoorne / van Hooghſtraten / ende Graef Lodewijck van Naſſouwen/ alwaer ſy raedtſlaeghden op de Brieven / die de Heere van Montigni uyt Spaengien gheſchreven hadde. Inhoudende /

hoe qualijck de Coningh de beroerten in Nederlandt nam. Daer waren oock ghelesen de Brieven van des Conings Ambaſſadeur in Vranckrijck/ Franciſco Dalava, aen de Regente gheſchreven/ ende afghevvorpen/ gheſchreven uyt Parijs den 18. Auguſti/ d'ander den 29. Auguſti Anno 1566. Waer in hy verſterckte de opinie van de Regente/ die ſy hadde/ te weten/ dat alle het quaet in Nederlandt ware gheſproten uyt de drie (meynende den Prince van Orangien/ den Grave van Egmont/ ende den Grave van Hoorne) daer ſy ſoude mede voortvaren met alle goet ſamblant te toonen/ hen aenſeggende/ dat den Coningh bekende de Landen noch in ghehoorſaemheyt te hebben/ alleen door haer dienſten: Maer t'zijnder tijdt ſoude hy die wel ſtraffen. Deſghelijcx de twee Heeren in Spaengien (die alreede waren daer ſy blijven ſouden) met de Raedtſheere Renaert. Ende dat den Coningh gheſworen hadde tot Madril (comende in preſentie van veel Heerẽ) ſeggende wel te weten/ dat in't ghene/ datter in de Nederlanden was gheſchiet/ ware niet alleen zijn Reputatie vercort/ maer oock den dienſt van Godt/ die hem ſoo nae gingh/ dat hy eer ſoude avontueren alle de reſte van zijne Landen/ dan dat hy ſulcke Rebellẽ niet en ſoude caſtijen/ exemplaerlijck ten aenſien der gantſcher Chriſtenheyt: Ende dat hy ſelve in perſoone wilde nae Nederlandt trecken/ eñ den Paus ende Keyſer aenroepen om aſſiſtentie/ etc. Voorder verſekerde hy de Regente/ dat van't quaet/ dat in't Nederlandt toeghecomen was/ daer ſoude zijne Majeſteyt groot voordeel eñ bequaemheyt uyt trecken/ als te weten/ de ſelve Landen te ſien gebrocht onder zijn volcomen ghehoorſaemheyt/ in dien ſtaet/ Religie ende regeringe/ daer zijne voorſaten noyt en hadden connen toe gheraken/ ende daer zijne Majeſteyt ſo langen tijdt nae verlangt ende verſocht hadde: Ooc mede/ met deſer oorſake middel te hebben van t'onder te brengen de eene/ ende hem quyt te maken van de andere/ alſt hem ſal goet duncken: Ende dierghelijcke meer/ als by de ſelvighe ghedruckte Brieven mach blijcken.

Des Conings quadẽ wille tot de Nederlãden ontdect.

Verſcheydẽ meyninghe der grooten/ over des Conings naturael ofte geſintheyt.

Op deſe ende dierghelijcke Brieven ende advertiſſementen/ hebben die Heeren verſcheyden ghevoelen gehadt: Eenighe dat ſy den Coningh ſo ſtraf niet en gheloofden te weſen: Andere hielden beſt te weſen/ dat ſy uyt zijnen Lande ſouden trecken: De derde/ datter wel middel ſoude weſen om ſulcx te wederſtaen ende te keeren/ eñ dat daer toe geen vrienden ende middel ontbreken en ſouden/ ſoo ſy maer een vaſte eendrachtighe reſolutie namen. Maer alſo den Grave van Egmont (die wel van't meeſte aenſien was onder het Krijghſvolck des Landts/ ende de ander van luttel vermogen waren/ ſoo hy haer tegen ware) van't ſachte ghevoelen van den Coningh was/ allegerende/ datmen zijn goede natuere ſulcken ſtrengheyt niet en behoorde toe te ſchrijven/ ende dat de ghene die ſulcx vreeſden/ ſouden haer moghen vetrecken: t'welck hy niet doen en conde/ hebbende geenen middel/ met alle zijn kinderen/ om in andere Landen nae zijnen ſtaet te leven/ daeromme hy gheheel moeſte aen den Coningh hanghen/ ſonder wiens goeden wille hy niet en vermochte/ etc. So iſſer den meeſten deel ſonder reſolutie gheſcheyden/ hopende men ſoude den voorſchreven Grave ten leſten daer toe noch wel brengen. Maer alſoo ſints tot Hellegaten ende Willebroeck/ den Prince van Orangien noch geerne den Grave van Egmont tot een goede reſolutie ghebrocht hadde/ hem aenſeggende de perijckelẽ/ die hem ende haer allen aenſtaende waren/ creegh hy voor antwoorde als vooren/ ende dat hy hoopte/ ſo men conde de Predicatien doen ophouden/ de Beeldtſtormers ende Sectariſen ſtraffen/ dat den Coningh hem ſoude laten gheſeggen/ ſonder voorder ſtraffe over de Landen te brengen. Waer op de Prince hem antwoorde/ dat zijn hope onſeker ware/ ende dat het hem ſoude berouwen/ ende dat hy ſoude de Brugghe weſen/ waer over de Spaengiaerden ſouden in't Landt comen/ ende dierghelijcke redenen meer: Waer op ſy ſcheyden. Om deſe reſolutie der grooter Heeren (midts die van der Religie daer veel aen gelegen was te weten) hadden ſy eenen perſoon beweeght/ die hem in de Camer in de ſchouwe verborgen hadde/ om dit alles te mogen hooren. Dit leſte beſpreck ghebeurde ontrent den eerſten April/ Anno 1567.

Prophetiſche waerſchouwinge des Prince van Orangien aẽ Egmont/ ontrent dẽ eerſten April.

Alſo nu deſe twee Princen/ die van Orangien ende die van Gavere ofte Egmõt/ van verſcheyden ghevoelen ende voornemen waren/ ſoo hebben de andere groote Heerẽ ooc des eenen oft des anders gevoelen toeghevallen. Ende alſo ſy verdeylden/ ſo verdeylden oock de gheconfedereerde Edelen/ dat het een derde deel niet by het Verbondt en bleven. Maer die de ghereformeerde Religie toegedaen waren/ ſochten alle middelen/ om haer Verbondt te houden ſtaen/ ende eenige groote Heeren te doen reſolveren met haer aen te houden/ om de Landen in haer vrijheyt te bewaren/ ende alle vreemde daer uyt te weeren: Meeſt d'ooghe hebbende op den Prince van Orangien/ ſo om zijn wijſheyt eñ ervarentheyt/ als om zijn macht/ vrienden ende aliantien in Duytſlandt/ die ſy wiſten dat gevolght ſoude wordẽ van den Grave van Hooghſtraten/ eñ veel andere. Maer den Prince met zijn diſcreet verſtandt/ overmerckende de grootheyt ende macht des Coninghs/ dien hy kende/ ſoo wel uyt zijn eygen naturel/ als by opruyen zijns Spaenſchen Raedts/ die ſoo wel de ghereformeerde Religie/ als de Landen/ om haer vrijheyt/ hatigh was. Daer by oock overleggende/ dat den ijver van den ghemeynen Man/ die de ghereformeerde Religie toegedaen waren/ voor't eerſt wel groot/ maer niet ghedurigh en was/ om groot fondament daer op te maken. Ende ten leſten ſiende/ dat hy ſoude binnen den Lande ſelve teghen hebben den voorſeydẽ Prince van Gavere/ oft Grave van Egmont/ met het principael ende meeſt oudt Krijghſvolc/ Edeldom ende geterghde Geeſtelijckheyt/ heeft hy hem niet willen laten bewegen. Waeromme de Heere van Brederode/ ende andere principale Bondtghenooten/ reſolveerden alle middelen te verſoecken/ eer ſy wilden eenige extremiteyt aengaen: Ende ſchreven aen de Regente eenen brief/ oorlof begeerende om te Hove te mogen comen/ ende haer te vertoonen het ongelijck datmen hen aendede/ tegen de verſekertheyt die hen gheghevẽ was. De Regente ſchreef weder tot antwoorde/ ſy en ſouden tot Bruſſel niet comen/ want haer comſte van den vijfden April leſtleden/ alle de beroerten des Landts ghecauſeert hadden. Ende alſo ſy binnen Bruſſel Krijghſvolck in beſettinghe hadde/ ſoo hadde ſy verboden/ datmen geen Edelen van de Bondtghenooten en ſoude laten te Bruſſel binnen comen.

Partijdicheyt onder de Edelen.

Opinie eñ redenen des Prince van Orangien/ op't reſolveren van't tegenweer.

Waeromme Brederode wederomme uyt Antwerpen den 8. Februarij heeft geſchreven aen de Regente/ dat niet de Requeſte maer de Inquiſitie eñ nieuwicheden/ die men wilde in brengen/ eñ de langſamige eñ quade reſolutie/ die op de Requeſte genomen was/ de oorſaken waerachtelijckẽ van de beroerten waren. Eñ dat zijn intentie niet anders en was/ dan middelen van eenicheyt te proponeren. Ende midts dat hare Hoocheyt niet en begeerde/ dat ſy te Hove ſouden comẽ/ ſo ſondt hy haer der geconfedereerde Edelẽ tweede Requeſte.

Inhout van de tweede Requeſte der Edelen/ den 8. Februarÿ/ Anno 1567.

In deſe Requeſte vertoondē ſy/ hoe dat in Auguſto leſtleden/ de Landen vol beroerten zÿnde/ ende t'volck alomme in wapenen/ door de goede reſolutie/die doen ghenomen was/ alles gheſtilt ware/waer inne ſy haer ghetrouwelÿck hadden ghequeten. Ende hoewel het in etlÿcke plaetſen ſoo wel noch niet geluckt en was/ dat ware eenighe te wÿten/ die qualÿck gheneyght waren ten dienſte van zÿne Majeſteyt. Ende als men nu een volcomen beteringhe ſpeurde/ verwachtende de goede reſolutie van zÿne Majeſteyt/ met advÿſe van de Staten generael/ ſoo zÿnder teghen alle hope uyt laſte van hare Hoocheyt/ alomme Brieven uytgegaen/ verbiedende de Predicatien ende exercitien der Ghereformeerder/ die haer daeromme nu aenſpraken ende beſchuldighden/ als bleeck by de Requeſte des ghemeynen volcx daer mede gaende. Boven dien ſagh men/ ſoo by de brieven voorſeyt/ als by andere procedueren/ datmen met gheweldt wilde de Predicatien den volcke verbieden/ vangende ende gheweldt aendoende de Predicantē/al contrarie het verdragh/ ſonder datter by zÿne Majeſteyt/ by advÿſe der Staten generael/ op verſien is. Boven dien ſagen ſy het quaet tractement/datmen hadde aenghedaen/ eñ noch aendede hen gheconfedereerde Edelen/ ende het miſtrouwen datmen van haer hadde/ ſonder redenen aen te ſeggen: datmen de Heeren verbode met hen te hanteren/hen ghebode uyt de Steden van zÿne Majeſteyt te vertrecken/ ſonder eenighe oorſake: Haer vervolgende om te vangen/ als oſſe waren vyanden van den Coningh ende haren Vaderlande/t'gene ſy geenſins hadden verdient. Sagen oock oplichtinge van Krÿghſvolck/ ſoo wel binnen als buyten de Landen/ welck alle hen oorſake gaf van te dencken/ het ſelfde volck tegen haer ende die van de Religie te ghebruycken ware/ aen de welcke ſy contrarie verſekeringhe ghedaen hadden/tot dat voorder by zÿne Majeſteyt/met advÿſe der Staten generael/ daer op verſien ware. Waeromme ſy (ſiende de bederffeniſſe der Landen voorhandē/ eñ het gheweldt tegen haer dagelÿcx vermeerderen/ contrarie alle beloften) goet ghedocht hebben/hare Hoocheyt (als eertÿts) anderwerf ootmoedelÿck te bidden/hen dat faveur te bewÿſen/ als te verclaren of het hare ghelieſte niet en zy/ dat haerlieder Tractaet worde onderhouden/eñ voorts toelaten met de Predicatien de exercitie daer van dependerende/ ghelÿck ſy hadden/ uyt den name van hare Hoocheyt ende Heeren/ den volcke toegheſeyt: ende of ſy de verſekertheden/ die ſy haer gheconfedereerde Edelen gegheven hadde/ niet en meynde haer te houden. Maer ter contrarien/ op dat de goede gunſte/ die hare Hoocheyt hen ende den volcke toedroegh/ beter mochte blÿcken/ ſoo verſochten ſy/ dat het hare Hoocheyt mochte ghelieven het aenghenomen Krÿghſvolck af te dancken/ ende de gheboden/ die onlangs teghen de beloften ghedaen waren/ mochten afghedaen worden: Dat geſchiedende/ ſouden ſy hare Hoocheyt verſekerē/dat het Lant ſoude in ruſte ende vrede blÿven/ ende ſy wilden altÿt lÿfende goet op ſtellen/ ten dienſte van zÿne Majeſteyt ende hare Hoocheyt. Ende ſoo t'ſelfde (contrarie) niet terſtont gedaen en werde/ware te vreeſen datter veel grooter ſchaden ende inconvenienten wilden volgen/ met groote bloedtſtortinge des ghemeynen volcx/ die op hare ende hare Hoocheyts woordt haer nu verſekert hielden. Daeromme hadden ſy dat wel willen vertoonen/ om te voldoen haren ſchuldigen plicht/ die ſy zÿne Majeſteyt eñ den Vaderlanden ſchuldigh zÿn: Biddende om corte ende goede antwoorde.

Inhout van de Requeſte der Gereformeerder aen de Edelen.

De Requeſte der Ghereformeerder aen de Edelen/ die ſy mede ſonden/ hielt in ſumma een groot beclagh van de ellendighe vervolginghe ende onghelÿck/ datmen haer alomme aendede/ tegen de belofte ende verſekeringe haer ghedaen/ waer mede werde betoont/ datmen geſocht hadde haer te bedriegen/ ten zy datſe met der daedt bewÿſen ſulcken laſt gehadt te hebben van hare Hoocheyt eñ de Ridderen van der Ordre. Ende ſoo men immers geen ghelofte hen en wilde houden/ baden ſy/dat het hen opentlÿck mochte aengheſeyt worden/ op dat een yeghelÿck mochte weten/hoe hy hem te reguleren hadde/om ſulcke vervolginghe te ſchouwen/ etc.

Apoſtille der Regente aē de Edele Bondtghenootē/ zÿnde als een ontſegh-brief.

Op de Requeſte van Brederode heeft de Regente den ſeſthienden Februarÿ gheantwoordt/ dat ſy niet en wiſte wie die Edelen mochten weſen/ die deel aen deſe Requeſte hadden/ ſiende dat den meeſtendeel van de Edelen/ die eerſt de Requeſte van den vÿf den April ghepreſenteert hadden/ haer hielden voldaen van de intentie zÿner Majeſteyt/ nopende t'ſtuck van de Inquiſitie: eñ verwonderde haer/datmen pretendeerde/ dat ſy hen ſoude toegelatē hebben de exercitie van de nieuwe Religie: Daer ſy uytdruckelÿck/ met de woorden van ſchandale ende diſordere/ die verſtondt gheexcludeert. Het welcke/ als ſy gemerct hadde datmen haer ſoo qualÿck verſtonde/ hadde ſy haer alomme beclaeght/als dat het oprechten van Conſiſtorien/gheldt vergaderinge onder ſ'Conings ſubjecten tot ettelÿcke Milionen/ Sacramenten uyt te rechten/in te voeren een confuſie in't gheloove/ ende in de Policye Geeſtelÿcke ende Weereltlÿcke/ te trouwen op hen maniere/ inbrenghende confuſie in de erven oft ſucceſſien/ ende dierghelÿcke: alles tenterende tot uſurpatie van de authoriteyt ende Hoocheyt van zÿne Majeſteyt/ van den Magiſtraet/ ende van de Juſticie. Aengaende van de verſekeringhe/ die men haerlieden ſoude ghedaen hebben/ en is niet anders gheweeſt/dan voor het leveren der Requeſte van den vÿf den April/ ende niet voor de Religie: haer verwonderende van de groote ſtouticheyt/ datmen haer ende zÿne Majeſteyt beſchuldight/ van dat ſy niet ghedacht en hadden. Voorder waren ſy te beſchuldigen van't volck oproerigh ghemaeckt te hebben teghen den Coningh/ de Geeſtelÿckheyt/ ende gemeyne welvaert. Waeromme ſy niet conde naelaten met alle dienſtelÿcke middelen daer in te verſien/ ende daeromme haerlieden raedde nae huys te trecken/ ende datſe ſouden toeſien voortaen haer ſoo te reguleren/ dat zÿne Majeſteyt mochte goet contentement van haer vercrÿgen/ tot zÿner overcomſte in de Landen: Waerſchouwende hen/ ſo ſy contrarie deden/ ſy niet en ſoude naelaten daer in te verſien/ etc.

Sy loochent de exercitie der Gereformeerde Religie toegheláten te hebben.

De Bondtghenoote Edelen ende Steden vernemende nu opentlÿck het voornemen der Regente/ ende oock ſiende haer macht te Velde/ belegerde Valencÿn/ noch alomme veel volcx aennemende onder de Graven van Meghen/ van Manſveldt/ van Arenberghe/ ende Hertogh Erick van Bruynſwÿck/ ſoo hebben ſy elck begonnen achterwaerts te dencken/ ende eenighe hebben oock Krÿghſvolck aenghenomen/ als de Heere van Brederode ontrent Vianen/ de Heere van Toulouſe by Antwerpen/ ende andere in Vlaenderen.

Nopende Brederode/ werden Boecxkens by zÿne vyanden uytgheſtroyt/ waer in ſy hem beſchuldighden/ dat hy hem ſoude intituleren Erfgenaem ende Succeſſeur van de Gravelÿckheyt van Hollandt/ ende dierghelÿcke meer.

Tot ſ'Hertogenboſch ſondt de Regente voor

Commiſſariſen den Heere vā Merode/Peterſon/ etc.met den Cancelier van Brabant Schepff/om ordere te ſtellen/ ende ſetretelijck veel Borgheren tot nieuwen Eedt te brengen/ welck de Borgherije vernemēde/ cauſeerde aldaer weder een nieuwe Beeldtſtormen. Waeromme de Regente belaſte den Grave van Megem/ die nu thien Vendelen knechten ende een Vane Ruyteren by hem hadde/ de Ghemeynte te ſtillen/ ende behendigh Meeſter te worden. Waer over den Cancelier Schepff/ om in credit by de Borgeren te comen/ haer gheraden heeft/ het Krijghſvolck uyt te houden/ende den Heere van Merode voor haren Gouverneur aen te nemen/ dan dit conde hy die van de ghereformeerde Religie niet wijs maken/ door dat ſy vernamen/ door den broeder van de Concubijne des Graven van Meghem/ dat den Cancelier ſelve eenlijck practiſeerde/ om alſoo Megems volck in de Stadt te brenghen/ dat in dry Maenden (by veel middelen verſocht) niet ghelucken wilde: want eens/ ſoo op eenen morgenſtont voor den dage beſtelt hadden/om t'volc in te brenghen/werdt t'ſelfde vernomen door den Doctor Agileus, die beneerſtighde/ dat de Ghereformeerde in wapenē quamen tot 7. ofte 8. hondert toe/ die eenighe Capiteynen onder hen ſtelden/ ende ſtierden eenen Herman de Ruytere nae Antwerpen/aen den Heere van Brederode hulpe verſoeckende/ die haer toeſchickte ende committeerde Antonis van Bomberghen/ een cloeck Heldt/ die onder Lazarus Zwendel ghedient hadde/om haer met raedt ende daedt by te ſtaen. Deſen Capiteyn trock in ſ'Hertogenboſch den 16. Februarij. Bomberge ſterckte hem terſtont/ om een tijt lang te bewaren/alwaer hy den Heere van Merode ende Peterſon/ met den Cancelier van Brabant/ Heer Jan Schepff ghevanghen nam/ ende wachte ſtelde. Maer alſoo ten leſten der Gereformeerder ſaken ſonder reſolutie qualijck verliepen/ heeft hy die oock met eeren verlaten/ hem ende zijn Krijghſvolck eerſt wel doende betalen van haer ſoudije/eñ ſo lange de wederpartije tegen houdende ende werck ghevende/tot dat de Ghereformeerde tot vluchten tijdt cregen om te ontcomen. Hy trock daer uyt den elf den April.

Capiteyn Anthonis van Bombergen/ binnen ſ'Hertogen Boſſche ſterckt hem/ den 16. Februarij/ Anno 1567.

Aenſlagh van dē Heer vā Toulouſe op Vliſſinghen/ in Meert/ Anno 1567.

Eenighe Edelen met den Heere van Toulouſe hebben een interpriſe op Vliſſingen eñ Eylandt van Walcheren ghehadt/ door middel van den Bailiou van Middelborgh/ Pieter Haeck/ ende tot dien eynde ſcheepten ſy van Antwerpen met eenigh volck derwaerts in Meerte: maer mits dat het Marcktſchip van Antwerpen daer voor hem arriveerde/ werden die van Vliſſingen ghewaerſchouwt/ ende alſo den aenſlagh belet. Van daer wedercomende/ logeerde hy zijn Krijghſvolck by Antwerpen/tot Ooſterweele/dat dagelijcx opruſteden ende vermeerende/ in meyninghe zijnde/ hem aldaer te ſtercken/ om haren aenhangh binnen Antwerpē tot een ſteunſel ende rugghe te dienen: Waer door de Stadt mochte doen reſolveren aen hen partije/ ende conſequentelijck veel ander Steden/ Provincien/ Heeren ende Edelen/ die veel d'ooge op Antwerpen ſloegen/om alſo/na luyt het Verbondt/haer Bondtghenooten ende Landts welvaren voor te ſtaen. Maer alſo de Stadt van binnen oneens was/de Magiſtraet hebbende des Coninghs ſinne verſtaen/ eñ de Regente geheel toeghedaen/ is haerlieder voornemen ghefalieert. Want van den beginſel aen/ ghelijck gheſeyt is/ heeft den Magiſtraet aldaer den Prochiaen van't Kiel/ die nae de Confeſſie van Augſburgh predickte/ eerſt in een Kercke gheſtelt te prediken/ ende die de ſelve leere toeghedaen waren/ boven d'ander ghevordert/ alſo dat het ſcheen/ datmen die Leere nae't Roomſche Rijcx gebruyck/ principalijck in Antwerpen/ zijnde het Heyligh Rijcx Marckgraefſchap/ niet ſoude connen oft behooren te weeren. Maer des Magiſtraets voornemen was meeſt om tweedracht in te brengen/ende om de Ghereformeerde te breydelen met den twiſt eñ verſchil/ die tuſſchen hen is/ om de vleeſchelijcke teghenwoordicheyt des lichaems Chriſti/ in't Avondtmael oft Sacrament: Dien twiſt in alle maniere voedende/ die met namen van Martiniſten eñ Calviniſten onderſcheydende. Dit voornemen is hen ſoo wel geluckt/ mits dat die van de Confeſſie uyt Duytſlandt ontboden Matthæum Flaccum Illiricum, Spangenbergum, ende andere Doctoren/ behendelijck/ als van Magiſtraets wegen/ wijs gemaeckt min ſeditieus te weſen/ ende om redenen voorſeyt beter toegelaten te worden. Alſoo datter niet dan diſputatien/verbitteringen ende tweedrachten onder hun in de Stadt en zijn ghecomen/ der welcker Confeſſien ende diſputatien zijn ghedruckt gheweeſt/ ende nochtans al ongheresolveert ghebleven. Ende de Doctoren wederomme vertreckende/hebbē niet dan groote tweedrachticheyt onder de Borgherije ghelaten/ mits dat ſy tot geen goede reſolutien en conden comen.

Den twiſt t'Antwerpt tuſſchen de Ghereformeerde gherockt.

De Heere van Toulouſe/ om die tot goede reſolutie te brenghen/ (zijnde een ijverigh gheleert Edelman/ van ſeer goeden verſtande) vermeynende/ ſoo het ſcheen/ dat Krijghſvolck tot Ooſterweel te houden/een quartier mijle buyten der Stadt/ op den Dijck by de Riviere/ een plaetſe daer hy hem lichtelijck hadde mogen ſterck maken/ hadder meer tijts/ middel ende ordere gheweeſt: maer ſulcx werdt nae ghelaten om redenen/ noch qualijck bekent/ als oock eyghentlijck de gheheele interpriſe is. Eenighe meynen/dat ſy hoopten in de Stadt te comen/ ende den Prince van Orangien eñ ander Heeren met dat voordeel te doen reſolveren/ haer beſcherminge aen te nemen: andere dat ſy meynden elders te vertrecken. Waerom de cloecke Regente deſen hoop dochte te doen verraſſen/ die geen achterdencken en hadden/ om datter geen Krijghſvolck daer ontrent en was. Ende ſy ordineerde Philips van Lanoy/ dē Heere van Beauvoys/ met vier hondert Soldaten van haer Guarde/ uyt Bruſſel te trecken in alle haeſte/met den Capiteyn La Motte. Daer werdt oock belaſt twee Vendelen van den Grave van Egmonts volck/ die te Arele in Vlaenderen laghen/ toe te trecken/ ende over te ſchepen: Oock het volck van den Droſſaert van Brabandt/ Hans de Greve. Deſe hebben haer t'ſamen den derthienden Meerte ſmorghens by malcanderen gevonden/ ende deſen hoop onverſiens aldaer beſprongen/ verſlagen ende gheheel verſtropt. Alwaer de voorſeyde Heere van Toulouſe ſelve doot bleef/ t'ſchijnt in een Schuere oft Huys verbrandt ofte verſlagen/ daer hy meynde groote weer uyt te doen. Daer bleef oock doot/ Boetſelaer uyt Hollandt/ ende meer andere Edelen.

Nederlaghe tot Ooſterweele by Antwerpen/ dē 13. Meert Anno 1567.

Beroerte tot Antwerpen op de Nederlaghe.

Door deſe nederlage van Toulouſe/ is binnen de ſtadt van Antwerpen terſtont een groote beroerte opgheſtegen/ dat het volck alle in wapenen zijn ghecomen/ met een groot miſtrouwen d'een van d'andere. D'een wilden de Geuſen buyten gaen helpen/ t'welck haer d'ander ende de Gouverneur wilden verbieden/ om het perijckel/ als dat daer door het victorieus Krijghſvolc hadde moghen in de Stadt comen: Waer op d'ander achterdencken cregen/ of ſy de ſelve buyten ſelfs hadden doen ſlaen/ ende voorts op haer gemunt hadden: Soo dat de Ghereformeerde oft Calvinniſten de Meerbrugghe innamen / de Poorten der Stadt beſetten / het gheſchut uyt het Munitie-huys haelden / ende de Meerbrugge daer nede ſterckten / om alſoo haer ſelven te verſekeren. Alle dien dagh werdter van vrede gehandelt / by dē Prince van Orangien / de Grave van Hooghſtraten / ende by den Magiſtraet / als den Burghemeeſter Stralen / die de ghemeynte lieſghetal was: Maer men en conde het miſverſtandt ende achterdencken den volcke niet wijs maken. Den Prince werdt een Piſtolet op zijn borſt gheſet / eñ voor een Verrader gheſcholden. Den naeſten daghe quamen die van de Confeſſie ofte Martiniſten / door toedoen van de Magiſtraet / oock in wapenen: Deſghelijcx de Spaenſche ende Italiaenſche Natien van Cooplieden / aldaer hanterende. Der Engelſcher Natie Cooplieden / waren beſcheyden in haer Huys in wapenen haer te houden / om te ghebruycken nae den eyſch ende noot. De Catholijcken ende Papen deſghelijcx / ende namen den Oever inne / daer oock de Martiniſten ſtonden. Dit ſcheen al by laſte van de Magiſtraet gheſchiet te zijn / om de macht van de andere te balanceren. Het Krijghſvolck der Stadt hielt de Marckt ende Stadthuys inne / dreygende alles te vernielen. De Papiſten wilden ſchuyten vol Buſcruydt onder de Meerbrugghe brengen / ende alſo de Brugge met den volcke opblaſen. Dierghelijcke dreyghementen gheſchieden oock van d'ander ſijde. Hier door quam een ontſagh / d'een van d'ander / ende vreeſe van bloedtſtortingen onder Borgeren ende vrienden. Waer door met de perſuaſien van de voorſz. Heeren / ende van de Ghedeputeerde der Ghereformeerde / ende andere verſtandighe Borgheren / de ſaken tot een verdragh quamen / beſluytende ghelijckerhandt ſekere Artijckelen / dienende tot verſekeringhe der Stadt / ende die van der Religie: ende alſoo is een yeghelijck uyt de wapenen nae huys tot zijn hanteringhe vertrocken.

Deſe vercerte t'Antwerpen heeft de Regente ende Catholijcken grooten moet ghegheven / met de Victorie van Ooſterweel / ende ter contrarien heeft alle de aenſlagen der geconfedereerde Edelen ende Geuſen gheheel ghebroken / hen bevindende ſonder middel / om hen Meeſters van Antwerpen te maken / eñ conſequentelijck van meer ander Stedē / merckende der Catholijcker ſtercte binnen Antwerpen / daer by t'ſelfde in ander plaetſen lichtelijckē afmetende: Waeromme den meeſtendeel / ende de voorneemſte reſolveerden / als oock de Conſiſtorien / den tijdt ende Gods voorſichtigh oordeel plaetſe te gheven.

Reſolutie der Edelen ende Ghereformeerde alle tegenweer te latē.

Hoe dat die van Valencijn rebellen warē vercondight / hebben wy vooren verhaelt / oock dat den Stadthouder van Henegouwe / de Heere van Norcarmes / daer een Legher voor brochte. Te vooren / in't beginſel van November / waren ſy benouwt / ende bycans beſloten: Nochtans die van binnen / ſonder eenigh Garniſoen / hebben haer vromelijck als Krijghſluyden ghebruyckt / dickwils uytgevallen / het Coorn alomme inhalende / de plaetſen / die haer rondtom hinderlijck waren / af brandende / ende haren vyant grooten afbreuck doende / hopende eenigh ontſet te crijgē.

Valencijns belegeringe eñ innemen.

Die van Weſt-Vlaenderen vergaderden een deel Krijghſvolck / om die haer ter hulpe toe te ſeyndē / daer die van Doornick oock haer macht toe voeghden: dan alſoo het meeſt nieuwe onervaren Krijghſvolck was / ende ſonder goede ordere / ende voornamelijck cloecke Hoofden oft Capiteynen ghebreck hebbende / hebben ſy luttel uytghérecht / maer zijn van den Heer van Raſſeghem van d'een ſijde / ende van Norcarmes / die met thien Vendelen eñ etlijcke Benden Peerden beſteint was / van d'ander ſijde beſprongen / verſlagen ende verſtroyt geweeſt / daer etlijcke honderden doot bleven / tuſſchen Waterloo eñ Lanoy. Dē Capiteyn Jan Sorcau quam noch daer van / ghequetſt zijnde. De vlucht was meeſt op Doornick / daer vele haer ſalveerden: maer corts daer nae werdter Krijghſvolck tot Doornick inghebrocht door het Caſteel / waer by die van der Religie uyt Doornick gantſch verjaeght eñ verdreven werden / vele ghevanghen ende ter doot ghebrocht.

Nederlaghe er Geuſen e Waterlos nde Lanoy/ ie Valēcijn ildē helpē.

De Franſoyſen hebben die van Valencijn ontſet aengeboden / van thien duyſent Mannen / onder den Prince van Portiaen / maer ſy hebben die bedanckt / ende ghewesen aen de gheconfedereerde Edelen / als hare ſubalterne Magiſtraet / op dat ſy met die handeldē tot haerder verloſſinghe. Den vijfthienden Januarij hebben ſy een Requeſte geſonden aen de Heeren / Ridderen van der Ordre des gulden Vlies / waer in ſy de beſchuldingen der Regente beantwoorden / alleenlijck daer op gheſondeert / om dat ſy de ghereformeerde Religie waren toeghedaen. Boden aen / ſoo de Regente ſoo ſeer noodigh dochte Krijghſvolck in de Stadt te legghen / dat het dan ware onder het bevel van haer Excellentie Heerē van der Ordre / met beloften van de ſelvighe / dat hen geen overlaſt oft gheweldt aengedaen en werde / namelijck / in haer Conſcientien eñ exercitie van de gereformeerde Religie / naevolgende het Contract der gheconfedereerde Heeren ende Edelen. Deſe Requeſte ende aenbiedinghe is van cleynen effecte gheweeſt / anders dan dat in Meerte / alſt gheſchut nu voor de Stadt ghebrocht was / om die te beſchieten / den Hertogh van Arſchot ende den Grave van Egmont gheſonden werden / om hen te perſuaderen / ende eenighe conditien voor te houden / als te weten / dat haer Predicanten eñ andere ſouden vry geleyde hebben om te vertrecken / ende voorts vergeveniſſe van al datter ghepaſſeert was. Maer ſy zijnde gheadviſeert datmen noch op middelen van ontſet uyt was / van ontrent Antwerpen ende ander plaetſen / ſoo hebben ſy de aenbiedinghe afgheſlagen. Waer op de Heere van Norcarmes de Stadt met 22. ſtucken geſchuts dede beſchieten / tuſſchen de Poorte van Bergen eñ de Poorte Cardon. Maer corts daer nae tijdingen ende advijſen ghecregen hebbende / van't ghene dat tot Ooſterweele eñ t'Antwerpen ghebeurt was / ende datter daer door een generale reſolutie by was ghenomen de ſaken te abandonneren / ende conſequentelijck geen ontſet te werwachten en hadden / hebben hen den 24. Meert opgegheven aen den voorſz. Norcarmes / in ſ'Conings ghenade / met vele eñ ſchoone mondelinghe toeſegginghen / die qualijck ghehouden werden. Want als Norcarmes in de Stadt quā / heeft hy de Poorten beſet / ende de principaelſte eñ rijckſte ghevangen ghenomen / als der Stadt Overſte / Michiel Herlin / den Vader ende ſoon / die hy met veel andere dede onthalſen. De twee Predicanten / namelijck / Meeſter Guido de Bres, eenen Franſoys / ende Peregrin de la Grange, dede hy hangen / met andere meer in ghetale / paſſerende t'ghetal tot diverſche ſtonden meer dan twee hondert Ingheſetenen.

Aenbiedinge van die van Valencijn aen de Regente.

Valencijn geeft haer over / daer meer dan 200. werden geexecuteert.

Sint Amandt hadde Norcarmes van te vooren ingenomen / ende ſondt nu zijn Krijghſvolck in Cambreſis / daer dat die van de ghereformeerde Religie meeſt verliepen / maer veel werden achterhaelt / ende daer onder eenen Predicant Meeſter Philippe / die de handt werdt afgehouwen / ende daer nae gehangen / met meer andere.

De Gouvernante nu bycans Meeſter zijnde / hadde de Heeren van der Ordre / ende de Gouver-

De Heeren doen nieuwen Eedt.

Perſuaſien der Heeren vā alle goetheyt des Conings/ ſo de Predicatien ophielden.

neurs van de Provincien / eenen nieuwen Eedt doen ſweeren / nopende t'onderhouden van de Roomſche Catholijcke Religie / etc. De welcke oock meeſt by haer gheperſuadeert werden / behalven den Prince van Orangien / Grave van Hooghſtraten ende Brederode: den Grave van Hoorne en was dē Eedt niet afgeeyſcht/ mits hy vertrocken was op zijn Huys tot Weerdt/ (dies ſy andere / ſoo Steden / Provincien / ende particuliere Edelen/ t'ſelfde mede wijs maeckten) als dat de Coningh ſoude zijnen toorne ter neder leggen / ende zijn groote Heyrcracht / die hy reede maeckte om in Nederlant te ſeynden/ ſoude achter houden/ als hy ſoude hooren/ dat alles by der Regente goede wijſheyt ſoude gheſlecht ende ter neder gheleyt weſen: jae al ware den Legher op des Landts Frontieren / ſoo ſoude die / op het woordt ende authoriteyt van de Regente / weder ontboden worden: die ſelve nimmermeer ſoude lijden / dat een ander ſoude comen ghenieten de vruchten van haren ſueren ende periculeuſen arbeydt / zijnde middel ghenoech voor handen/ om alle vreemde Natien uyt den Lande te houdē/ als de Landen eens vereenight ſouden weſen.

Groote executien.

Wt cracht van deſe perſuaſien/ hebben hen de Heeren/ Edelen ende Steden laten ghebruycken/ om alomme de Predicatien te doen ophouden/ ſo dat ten leſten in Meerte ende April alomme/ als in Hollandt/ Zeelandt/ Vrieſlandt/ Brabant eñ Vlaenderen/ met Walſlandt/ alderhande exercitien der Ghereformeerder gheweert werden/ der Catholijckē Kercken wederomme alomme nieuwelijck ende coſtelijck verciert met Beelden ende Outaren/ der Ghereformeerder nieuwe Tempelen alomme afghebroken / ende van de materialen Galgen ghemaeckt/ ende menichte daer aen ghehangen/ alſo wel om t'af breken der Beelden/ als om't dragen van wapenen/ ende diergelijcke. Het waren cleyne Steden/ daer der niet vijftigh/ hondert/ twee hondert/ eñ drie hondert/ dit Jaer gheexecuteert en werden: Behalven de Roode Roede / Droſſaerts ten platten Landen / die al vingen ende ophingen wat ſy ſuſpect vonden.

Antwerpen accordeert met de Regente / den 7. April.

Jn't beginſel van April / die van Antwerpen ſiende den voortgangh van de Regente/ ende geen hulpe voorhanden / ſonden tot Bruſſel om goet verdragh / t'welck van harent wegen gheſloten werdt den ſevenden April. Jnhoudende/ dat alle Predicatien der Gereformeerder ophouden ſouden/ de Predicanten vertrecken/ de Catholijcken weder in haer geheel gheſtelt te worden/ de kercken gherepareert/ de eerſte Publicatie gehouden te worden/ etc. Dat alle geſchiedende/ ſo en ſoudē ſy niet ghemoleſteert worden in hare Perſoonen eñ goeden/ voor't ghene datter ghepaſſeert was/ ſo lange tot dat den Coningh/ met advijſe van de Staten/ daer anders in mochte ordineren/ daer van nochtans uytgheſloten ſouden zijn / die culpabel mochten weſen van't Crimen læſæ Majeſtatis, van Beeldtſtormerije / Rebellie / etc. De Regente beloofde in haer faveur te ſchrijven/ dat ſy alle ghenade mochten van den Coningh verwerven/ ende alſo alle het Caſtijement te ſtane tot de determinatie van den Coningh/ etc.

Predicantē vertrecken uyt Antwerpen den 10. April.

Den neghenden April daer aen volgende/ conſenteerden die van Antwerpē ooc/ dat de Regente mochte in de Stadt comen/ met ſoo vele Krijghſvolck als hare Hoocheyt goet duncken ſoude. Volghende deſe Accoorden / zijn de Predicatien aldaer opghehouden / ende de Predicanten / ſoo wel die van de Ghereformeerde / als die van de Augſburghſche Confeſſie / zijn op't Stadthuys by de Heeren ghecomen / om haer oorlof ofte afſcheydt te nemen / alwaer treffelijcke vermaningen gedaen werden van de ſtraffen der ondanckbaerheyt / die haer over't hooft hinghen / van den grooten rechtveerdighen Godt / om dat ſy de Predicatien van Gods woordt alſoo verdreven : ende zijn alſoo uyt de Stadt vertrocken den thienden April / met de Gedeputeerde ende Conſiſtorien / ende veel Borghers. Van weghen eenighe proteſterende Vorſten uyt Duytſlandt / was aen de Regente verſocht / dat die van de Augſburghſche Confeſſie ſouden mogen blijven / haer Predicatien ende exercitien ghenieten / etc. Maer de Regente antwoorde / dat ſulcx niet in haer / maer in de macht van den Coningh gheleghen ware. Deſghelijcx ſondt oock den Keyſer Maximiliaen aen de Regente / op dat de ſaken van de beroerten ende Rebellie aen hem ſouden gherefereert worden / om Middelaer te weſen / ende met der minne alles te ſliſſen : Maer de Regente antwoorde als vooren.

Proteſterē de Vorſten doē verſoeck voor die van de Augſburghſche Confeſſie.

Nae't vertreck der Predicanten/ zijn terſtont de nieuwe Kercken toegheſeghelt / de Catholijcke Kercken worden verciert / bynae heerlijcker dan te vooren/ ende weder ghewijet/ etc.

Prince van Orangien vertreckt uyt Antwerpen nae Duytſlandt met groot ghevolgh/ den 11. April.

Den Prince van Orangien / hebbende noch ontrent den beginſel van April gheconfereert te Hellegaten met eenighe Heeren van de Landen/ merckende de lichtveerdicheyt van ſommighe/ ſoo wel van den Adel als van den ghemeynen volcke / heeft hem oock goet ghedocht plaetſe te geven des tijts quaetheyt / ende is uyt Antwerpen nae Breda vertrocken den elfden April/ ende met hem/ voor ende nae hem / etlijcke duyſent Menſchen van alle ſtatē/ die het aenſtaende onweder voorſaghen. Voorts is den Prince in April van Breda (in zijn Huyſelijcke ſaken ordere ſtellende / ende al mede nemende wat hy conde) voorder opghetrocken nae Duytſlandt/ in zijn Graeffſchap van Naſſouwen : tot diergelijcke vertreck met woorden ende daedt alle zijn vrienden vermanende / waerſchouwende van't ghene datter ghevolght is. Nochtans liet hy zijnen oudtſten ſone/ Graef Philips van Naſſouwen / Grave van Bueren / etc. in de Univerſiteyt van Leuven / achtende zijn jonckheyt/ ende een Erfgename zijnde van den ouden Grave van Bueren / Maximiliaen van Egmont/ ende de Privilegien van den Lande van Brabant / ende van de Univerſiteyt van Leuven/ by den Paus ſelver beveſtight / hem ghenoech ſouden bevrijden : Maer werdt bedrogen. Want den Hertogh van Alba namaels / onder pretext van hem groote eere aen te doen / hem by den Coningh ſeyndende / heeft hem den thienden September / in dit ſelfde Jaer / teghen danck van zijn Voormonders / ende teghen alle proteſten / teghen de Privilegien van Brabant / ende voorſeyde Univerſiteyt van Leuvē/ nae Spaengien gheſonden / ontrent vijfthien Jaren oudt zijnde / alwaer hy meeſtendeel in ghevangeniſſe (hoewel vry ghenoech) achtentwintigh Jaren lang is ghehouden. Ten leſten/ nae de doot zijns Vaders / is hy Anno 1595. verloſt / als wy hier nae ſullen verhalen.

Den jongen Grave van Buerē wort uyt de Univerſiteyt nae Spaengien ghevoert.

De Regente comt tot Antwerpen dē 26. April.

Den 26. April heeft de Regente nae Antwerpen gheſonden den jonghen Graef Carel van Manſveldt / die daer ſ'morghens vroegh met ſeſthien Vendelen Walſche Soldaten in quam/ bycans vyantlijcker wijſe/ met haer Roeren ghevelt / haer monden vol clooten / als of ſy groot wederſtandt te vinden hadden. Twee daghen daer nae is de Regente ſelve aldaer in ghecomen/ met vijf hondert Peerden/ alomme de Roomſche Catholijcke Religie met raedt eñ daet vorderende/ eñ den Kerckendienſt herſtellende/ de Proceſſien met haer eñ de Heerē van der Ordre preſentie

1567. vereerende. Veel heeft ſy er doen vanghen ende doen ophangen/ ter cauſe van der beroerten. De oude Placcaten heeftſe vernieuwt/ de kinderen doen herdoopen/ eñ ten laetſten heeft ſy de Gereformeerde Kerckẽ oft Tempelen doen af breken/ dat heerlijcke eñ bequame bouwſels waren. Der Borgeren wapenen ofte geweer heeft ſy oock in de Huyſen doen opſchrijven/ oft inventarieren.

Reformatie der Regente t'Antwerpẽ.

Daerentuſſchen hadden noch etlijcke gheconfedereerde Edelen met den Heere van Brederode noch eenen hoop Krijghſvolck by den anderen/ ontrent Vyanen ende Wtrecht: Maer navolgende een generale reſolutie/ hebben met de ſelvige de Graven van Megen ende van Arenbergh/ die daer oock eenen hoop volcx by den anderen vergadert hadden/ ſoo veel wercx oft te doen ghegheven/ dat de vluchtighe van alle de Landen eñ Steden/ tijdt eñ bequaemheyt van vertrecke cregen ende hadden/ datſe die Graven nergens dorſten beſpringen.

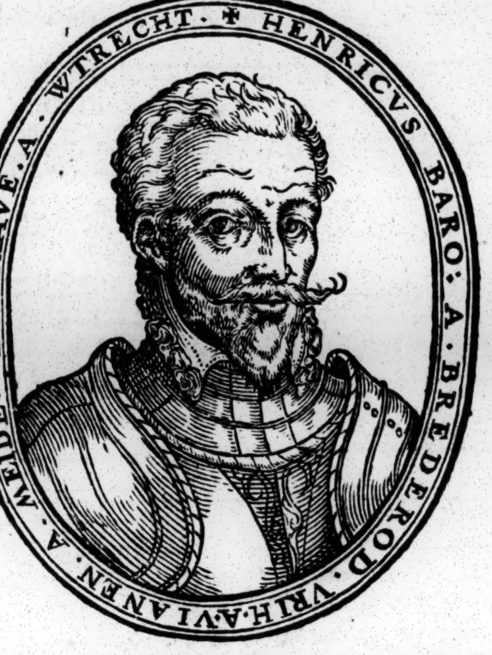
HENRICVS BARO. A. BREDEROD. VRIH. A. VIANEN. A. MEDE. BVRGRAVE. A. WTRECHT. ✠

Den Heere van Brederode vertreckt.

Brederode ſelve alles verlatende/ jae ſelve zijn ſtadt Vyanen/ die hy ſeer ghesterckt hadde/ is ten leſten oock op Amſterdam getrockẽ/ alwaer de Regente tot hem ſondt den Secretarius La Torre/ hem ghebiedende uyt ſ'Conings Stadt te vertrecken/ met zijn mede verplichte. Welcke Secretarius ſoo rouwelijck van hem onthaelt werdt/ dat hy ſelve blijde was behendelijckẽ van daer te gerakẽ. Daer nae is hy nochtās met zijn Huyſgeſinne/ de Edelen ende aenhangh afdanckende/ met eenigh Krijghſvolck t'ſchepe gegaen/ met alle zijn Huyſraet/ ende gevaren op Emden/ ende van daer voorder in Duytſlandt/ alwaer hy daer nae gheſtorven is tot Gemmen/ in't Landt van Cleve/ Anno 1568. Wiens naegelaten Weduwe Amelia/ van dẽ Huyſe van den Grave van Meurs/ etc. troude den Paltſgrave Keurvorſt.

Het Krijghſvolck zijnde fraey volck/ ende wel vier oft vijf hondert ſterck/ zijn ooc afgedanckt. Eñ na dat ſy het Clooſter tot Egmont eñ andere berooft haddẽ/ niet tegenſtaende den Grave van Megen die alōme volghde (niet ſonder zijn groote ſchade) zijn ten leſten den meeſtendeel wel over den Rijn in't Landt van Cleve gheraeckt/ eñ alſo gheſcheyden: Noch meer andere zijn met Schepen daer van gecomẽ. Maer den meeſtendeel van de Hoofden ende Edelen/ alſo ſy van haer volck waren geſcheydẽ/ meynden de Super Zee in een Schip over te ſchepen/ zijn van harẽ Schipper verraden/ eñ op een droochte ofte zandt gevoert/ daer ſy beſprongen ende ghevangen werden van eenen Hopman Mullaert/ een Capiteyn onder den Grave van Arenbergh: Eñ werden den vijfden Mey tot Harlingen in Vrieſlandt gevangen gheſtelt/ waer onder waren twee ghebroeders/ Heeren van Batenburgh/ twee Heerſchappen uyt Vrieſlandt/ Hertman Galama/ ende Sieurt Beyma/ met meer andere: Waer van ſeven tot Vilvoorden ghevoert werden. De reſte werden in verſcheyden plaetſen ter doot ghebrocht door bevel van de Regente. De Grave van den Berge/ die des Princen van Orangien ſuſter te Wijve hadde/ met veel kinderen/ werdt van de Regente vermaent ende beweeght/ dies ſchreef aen den Preſident Viglius/ hem ontſchuldigende/ eñ proteſterende te willen blijven goeden ende trouwen dienaer van den Coningh. 1567.

De vluchte Edelen oft Geuſen verlaten het Landt/ ende vertrecken.

Tot Vyanen waren ghebleven dry Vendelen Knechten/ onder de Heeren van Vchtenbroeck/ van Nivelt ende van Reneſſe/ deſe trocken daer uyt den 26. April/ om te ſchermutſeren met die van't Fort op de Vaert/ maer werden wederſtaen/ ende de Heere van Reneſſe werdt daer ghevangen/ ende tot Wtrecht op Vredenborgh ghebrocht/ daer hy namaels onthooft werdt. Daer nae alſoo Hertogh Erick van Bruynſwijck ontrent Vyanen was/ t'Landt afloopende/ ſoo cregen beyde/ het Garniſoen ende Borgherye/ ſulcken vreeſe/ dat ſy hier ende daer verliepen. Den 5. Mey trock den Hertogh daer binnen/ allen moetwil gebruyckende/ de Poorten af brekende/ makende daer van een open plaetſe.

Aldus is de Regente over al meeſter gewordẽ/ ſo datter in alle de ſeventhiẽ Landẽ gantſch geen wederſtant en was: So dat de Edelen te rechte Geuſen (dat zijn Bedelaers) werden/ met meer andere treffelijcke ende welgheſtelde lieden/ die middel hadden van eerlijc te leven/ moeſten Bedelaers ende vreemdelingen worden in vreemde Landen/ die het ghetal van veel menichte van duyſenden paſſeerden. Ende dat te verwonderen was/ bleven alomme haer Nederlandtſche manieren van Cleederen eñ ghewoonten dragen eñ onderhouden/ in wat Landen dat ſy quamen/ ſonder veranderen/ als hopende weder t'huys te keeren. Die in de Landen bleven/ werden veel ghevangen/ gehangen ende ghedoodt/ eñ andere leefden in jammerlijcke ellendige vreeſe ende ſorghe/ meeſtendeel oock verarmende/ als in de volgende Hiſtorie ſal blijcken. Sulcke zijn de oordeelen Gods/ ende nochtans goet.

Gheduerende deſe beroerten/ in September/ Anno 1566. is te Segovia in Spaengien gheboren/ van de dochter uyt Vrancrijck/ des Conings van Spaengien oudtſte dochter/ l'Infante/ Elizabeth/ Clara/ Eugenia/ op S. Clarens dagh.

Overmits vele groote Meeſters ende Edelen geen behoorlijcke ſtantvaſticheyt en beweſen/ werdter alomme tot Bruſſel eñ elders gheſtropt/ van wegen die uytghevluchte Nederlanders/ dit navolgẽde Refereyn/ als een Paſquil/ waerſchouwende onder den naem Nobelken, zijnde een gemeynen naem van cleyn Edel Joffrouwen Hondekens/ hen te wachten voor de Spaengoels ofte Spaengiaerden/ die veel Edelder Honden willen weſen.

HOu/ Nobelken, hou/ bijtſe Manneken/ t'is noot/
Oft anders ſullen ſy uwen neſt beſchijten:
Comen de Spingoels ſitten op Madame ſchoot/ Regente vā Parma.
Van de Telioore en crijghdy been noch broodt:
Hoe laety u nu dus van den backe bijten/
Sal u dit niet hertgrondelijck ſpijten/
Als ghy t'vetken ſult moeten voor vreemde latẽ:
V Nobleſſe ſal als een oudt cleedt verſlijten/
V dienen end' quiſpelſteerten en ſal niet baten/

V tuymelinghe ſal men aen alle ſÿden haten/
Ghy wert noch leepoogigh van't liggen in d'aſſchen/
Den Cardinael Granvells.
Al is den rooden Wolf henen zÿner ſtraten/
Hy ſal u Nobelken noch wel verraſſchen/
Nobel ſal nauwe Spingoels ſchotelen waſſchen/
Daerom dient my Plautus ſpreeckwoordt in deſen/
Ick hebt gheſogen uyt zÿner flaſſchen/
DeMenſchē ſietmen der Menſchen Wolvē weſen.

Nobel ghy verlieſet ſpel/ oft keert die kaetſe/
* Was daer Spinbola. † Een houte Nagelken. Dit waren de vercierſelen der Edelen Geuſſche Bondt-verwanten.
Houdt ghy * trouwe in de ghegheven handen,
Soo en is u voorſtel niet weert een † taetſe,
Wat vreucht brengt Palſter, ſchotel en beſaetſe,
D'ijſeren ketenen tot ſtercke halſbanden
Durf dy de Spingoels op uwen Hof niet tanden/
Madame heeſt u op curtſteertken wel ghehuypſt/
Leeuken en Geldeken hebdy in vreemde Landen
Verjaeght/ verdreven met menigh duypſt/
Tegen die beweeſt ghy een tyrannighe vuypſt/
Heylighen eñ Santen.
Om dat ſy wat Aerdewercx hebben ghebroken/
Maer curtſteert, die ghylieden wel hebt gheluypſt/
Denckt my / werdt noch door de Spingoels ghewroken/
Tÿght dat/ den bedorven bry/u ſelfs coken/
Alſſer geen recepte zÿn ſal om gheneſen/
De verbrande ſpÿſe is te laet gheroken/
De Menſchē ſietmen der MenſchenWolvē weſen.

Laetdy de Spingoels binnen Huyſe ſnuyveren/
So is uwen trots ſchichten verr' uyt geſchoten/
V wel huys wachten gheldt niet veel ſtuyveren/
Sy ſullen't van't geſpeckte Wildtbraet ſuyveren/
Want haer neſtē werdē al nieuwe † ſtercke coten,
† Caſteelen
Laes/daer werdt Nobelken dan buyten geſlotē/
Dan en helpet huylen/baſſen noch ſnauwen/
V bellen noch gheborduerde Maroten/
De ſwarte boone met des Arents clauwen,
Sullen nu t'ſamen een bierken wel brauwen/
Dat u de Graveele noch ſal betrapen/
Al magh men u wat onder't kinneken crauwen/
Sulcke accidenten volgen met de bÿt-ſchapen/
O Nobelken,arm ſlave der Papen/
Siet waer van ghy u hebt laten beleſen/
De Menſchen ſietmē der MenſchenWolvē weſen.

PRINCE,

Princelÿcke Nobels, eertÿts hooghe gheacht/
Moetdy nu van den Os op den Ezel dalen/
Ende u hooghe ſpitſe vallen in de Gracht/
Denckt/heeſt Godt geen gheldt/ hy is van ſulcker macht/
Dat hy alle dingh met ware can betalen/
Ghy hebt Gods woordt verdreven uyt u palen/
Gheworght/Landtvluchtigh ghemaeckt Chriſti leden/
Die den Coningh ſwoeren / u als zÿn Vaſſalen/
Met lÿf en goet in alder ghetrouwicheden/
Behoudens alleene d'Euangelie des vreden /
Dat ghy ghenaemt hebt een nieuw valſchelÿck leeren/
Nu ſuldy moeten ſien/en lÿden in alle Steden/
Die u onachtſaem ſullen overheeren/
Dieven/Vrouwēſchenders/ met ander verſeerē/
Maer al werdet quaet voor goet by u ghepreſen/
Met ons moet ghy ſpreken/ hoe condyt keeren/
De Menſchē ſietmen der MenſchenWolvē weſen.

Eynde des tweeden Boecx.

Het derde Boeck.

Sommarie, Ofte cort verhael van het derde Boeck.

Reſolutie des Coninghs van Spaengien/ om de Nederlanden met alle rigeur te ſtraffen: Seyndt daeromme den Hertogh van Alba met Heyrcracht/ die alles in vrede vindende/ comt in met gheweldt. In beſit zijnde/ begint hy de Landen ende Ingheſetenen te ſtraffen ende verjagen/ als verbeurt te hebben Privilegien/ lijf ende goet/ waer van de Sententie des Conings ende der Spaenſche Inquiſitie gheſtelt wordt: Nieuwe Bloedt-Raden eñ Rechten/ tegen der Landen gewoontē invoerende/ met Inquiſitien eñ nieuwe Biſſchoppen: Bouwt Caſteelen: Dies de Regente van Parma vertreckt. De Coningh van Spaengien neemt zijnen eenigen ſone ghevangen/ die alſo ſterft: Alſo oock de doot van de Coninginne van Spaengien verhaelt wordt. De ghevluchte Nederlanders/ onder den Prince van Orangien/beginnē tocht op den Hertogh van Alba. Lodewijck van Naſſouw ſlaet Arenbergh in Vrieſlandt: Waer over Egmont / Hoorne / ende ander Edelen worden onthooft: Alſoo oock den Marquis van Bergen ende den Heer van Montigni in Spaengien beyde ſtorven/ ende haer goederen gheconfiſqueert. Ende Alba treckt tegen Graef Lodewijck/ die hy by Jemmingen ſlaet. Daer nae trock hy tegen den Prince/die hy door ghebreck uyt den Lande drijft/die doe in Vranckrijck trock/daer den ſlagh van Moncontour gheſlagen werdt. Des Conings gheldt wordt in Engelandt aengeſlagen/daer groot miſverſtant eñ ſchade uyt ſpruyt. De Coninginne van Engelant wort van den Paus in den Ban gedaē. Den Keyſer intercedeert voor de Nederlanders by den Coningh te vergeefs. Moriſken in Spaengien werden

den gheſlaghen. Een liſtigh ende onvruchtbaer Pardoen werdter ghepubliceert/ met ſeer veel exceptien. De Coningh trouwt Anna van Ooſtenrijck. Groote Vloeden in Nederlandt. De ghevluchte Nederlanders begheven haer ter Zee/ ende de eerſte beginners van de invaſie werden ghenoemt. Herman de Ruyter neemt Lovenſteyn/ daer hy doot blijft. Schip-ſtrijdt ende groote Victorie tegen den Turck. Alba ſtelt hem ſelven een Statua.

Alle dit gheſchiede in vier Jaren / Gouvernerende den Hertogh van Alba.

IN't voorgaende Boeck verhaelt hebbēde d'oorſaken van de beroerten in Nederlandt / ende die beroerten ſelve: Oock mede hoe die ter neder geleyt werden by de Regente / de Hertoginne van Parma: oock wat dat dien aengaende / in Spaengien by den Coningh is gheresolveert/ de welcke dagelijcx gheadviſeert weſende wat datter paſſeerde/ ende dat niet ten beſten/ verſtoorde hem ſeere. Den Marquis van Bergen/ ende de Baenderheere van Montigni/ van de Nederlanden wegen daer gheſonden (in wiens gheſchicktheden nochtans alle hope was gheſtelt des Conings herte te v̄morwen) vercregē luttel oft geen ghehoor / hoewel met haer gedeſimuleert werdt/ tot dat alles in Nederlandt gheſtilt werde / ende ſoo langhe werden ſy met excuſen daer ghehouden. Maer daer nae ghevoelden ſy ſ'Coninghs toorne/ ſelve teghen haer eygen perſoon: Waer door den Marquis ten minſten van onghenoechten ende verdriet (ſoo niet van violent vergift) gheſtorven is / den 22. Mey / Anno 1567. als de tijdinghe ghecomen was / dat de Regente het al in Nederlandt vermeeſtert hadde.

Van de Geſanten der Nederlandē ſterft den Marquis van Bergen in Spaengien/ dē 22. Mey/ Anno 1567.

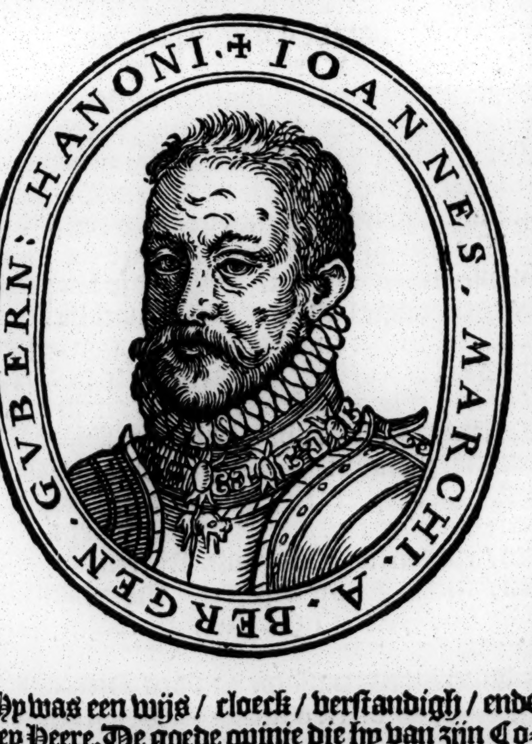
IOANNES. MARCHI. A. BERGEN. GUBERN: HANONI.

Hy was een wijs / cloeck / verſtandigh / ende fraey Heere. De goede opinie die hy van zijn Coningh ende Heere hadde/ heeft hem zijn leven gecort. Hy is gheſtorven ſonder kinderen. Zijn goederē werden by den Coningh geconfiſqueert. Maer de dochter van den Heere van Pieterſem/ etc. een eenighe dochter van zijn ſuſter / genoemt Margareta van Merode / die daer nae troude de Heere van Berzele/ heeft zijn goederen geerft/ als daer nae by de Pacificatie van Ghendt een yeghelijck in't zijne weder gheſtelt werdt.

De Heere van Montigni werdt daer oock in Spaengien ghevangen gheſtelt / ende daer nae oock omcomen/ als ſullen verhalen.

De Heer vā Montigni in Spaengiē onthalſt/ Anno 1567.

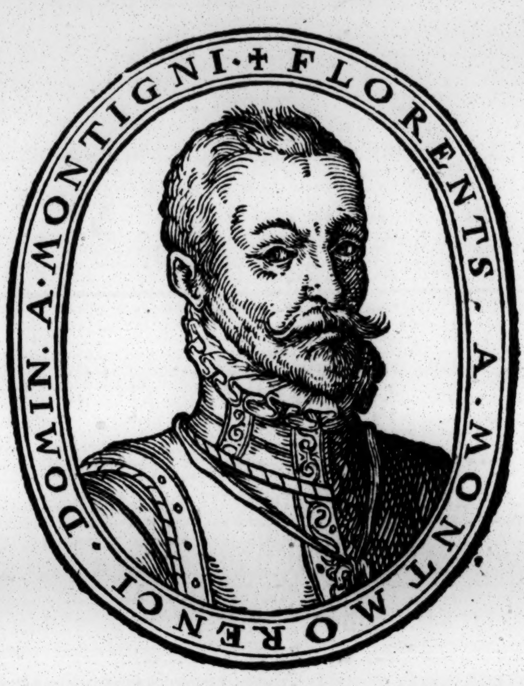
FLORENTS. A. MONTMORENCI. DOMIN. A. MONTIGNI.

Op de ſaken der Nederlanden heeft den Coningh tot Madril eñ Segobia diverſche reyſen gheraedtſlaeght / alwaer hem de oude vyanden der Nederlanden ghenoech tot wrake gheraden hebben/ vele hopende daer in ſtate gheſtelt/ ende van arme rijck te worden / ſelve oock de Raedtſheeren/ daer den Cardinael Granvelle onder genoemt wordt / die altijt oorſaken gheſocht hadden/ op dat de Nederlandē haer ergens in mochten vergrijpen / waer by men de Staten mochte met wettelijcken ſchijn breydelen/ om daer van te mogen maken een nieuw gheconqueſteert Coninghrijck / ende ander Wetten te ſtellen: Seggende/ dat het anders onmogelijck was de Landen met haer Privilegien / omringhelt van Lutherſche oft Ketterſche ghebueren / te behouden in de Catholijcke Roomſche Religie. Hier toe ſtonden oock de Heylighe Vaders van der Inquiſitie / by toedoen ende practijcke van de ſelvige affirmeren eenige/ ende ſchrijvē/ dat aldereerſt de Beelden in Weſt-Vlaenderen afgebroken zijn gheweeſt/ eñ alſo daer van voort ghegaen: Want dierghelijcke bedrijf lange te vooren buyten Antwerpē (aen een groot ſteenen Cruycefix op't Galghe-veldt) gheſchiede / t'welck aldaer hier voortijts / uyt religieuſen yver / by den Grootvader van den Autheur deſes Boecx met grooten coſte opghericht ende becoſtighet was/ datmen deſen Cardinael (doe Biſſchop van Atrecht zijnde) toeſchreef / alſo namaels bekent werdt by een Italiaen/ die het ſelve ghedaen hadde / als hy onthalſt werdt om ander feyten.

Raedtſlagh des Conings op de Nederlandtſche ſaken.

Inquiſiteurs ſelve/ ſeyt men/ de eerſte Beeldſtormerye begonnen te hebben.

Oock iſt wonder / dat van ſoo menighe Beeldenſtormers/ als men ghepijnight ende gedoodt heeft / men van geenen heeft connen extorquerē/ dat ſy van de Ghereformeerde oft Geuſen daer toe aengheſet waren. Den Coningh ſo vergramt ende gheſtoort zijnde / ende om met ſulcken gheghevẽ occaſie zijn profijt te doen/ ende te gheraken tot volcomẽ obedientie ende ſubjectie/ ſwoer dat hy de cleynheyt in Nederlandt/ hem aenghedaen/ wilde met zijnen eygenen perſoone wrekẽ/ ende derwaerts reyſen met zijnen ſone den Prince Carel ende zijn Huyſvrouw/ t'welcke hy oock aen de Regente ſchreef/ belaſtende dat ſy daerentuſſchen het beſte ſoude doen.

Schepẽ van oorloghen in Nederlandt gheruſt/ om dẽ Coningh uyt Spaengien te halẽ.

Op welcke tijdinghe werden in Zeelandt etlijcke ſchoone Schepen van oorloghe toegheruſt/ daer mede de Heere van Cathem/ Wackene/ eñ Capelle/ uyt den Huyſe van Borgongien van baſtardijen geſproten/ uytvoer den Coningh te ontmoeten tot op de Weſt-cuſten van Enghelandt.

Verſcheydẽ opinien in ſ'Conings Raedt/ over het ſtraffen des Nederlandts.

Maer des Conings voornemen veranderde/ mits dat eenighe dat ontrieden/ vreeſende dat de Landen hem ſouden wederſtaen/ allegerende dat hy van natueren te goet was tot ſtraffen/ oock dat ſtrafficheyt den Coningen perſoonelijck niet en betaemde. Van ander werdter voorghehouden/ of men de Nederlandtſche beroerten met ſachtmoedicheyt oft ſtrafficheyt behoorde te ſtichten. Van een tamelijcke ſachtmoedicheyt te ghebruycken/ waren van opinie (alſo oock Michiel Aytſingher ſchrijft) Ringomes Freſneda/ des Conings Biechtvader/ eñ den Hertogh van Feria/ Ringomes ſelve offrerende met zijnen eygenen perſoon alles te ſliſſen. Maer den Hertogh vã Alba/ den generael van de Heylige Inquiſitie/ Cardinael Spinoſa/ met den Cardinael Granvelle/ dreven nootelijck te weſen/ ſoo men de Catholijcke Roomſche Religie/ ende de authoriteyt van den Coningh wilde bewareu/ ende vercrijgen volcomen ghehoorſaemheyt/ datmen de Nederlanders beſtrijden moeſte/ eñ die op het alderſtrengſte ſtraffen/ alle de Weerelt ende de naecomers tot een exempel. Deſe cregen ten leſten den Hertogh van Feria tot haer opinie. Waeromme den Coningh reſolveerde nae de ſtraffe opinie:

Hertogh vã Alba vercoren om Nederlandt te ſtraffen.

Ende vercoor daer toe den Hertogh van Alba/ als een daer toe bequaem/ van den Krijghſhandel/ den volcke ende Landts ghelegentheyt ſeer wel ervaren. Daer toe Ringomes te ghewilliger toe conſenteerde/ om dat hy hem geerne uyt Spaengien hadde/ ende op ſware aenſlaghen. Deſe Reſolutien werden daer alle genomen/ ſonder daer toe veel te roepen ofte te hooren de Nederlandtſche Raedtſheeren/ tot dien eynde in Spaengien liggende/ te weten den Raedtſheere Tiſnack/ ende Hoppeurs/ ende den Secretarius Corteville/ die hen altijt daer over by haer vrienden beclaeght hebben.

Den Prince van Spaengien Don Caerlo geviel deſe reſolutie qualijck/ midts hy verhoopte ſelve in Nederlandt gheſonden te worden/ ofte met zijnen Vader te gaen/ daer hy van jongs af groote begeerte toe hadde ghehadt/ ende groot medelijden met der ellenden toonde.

Tot deſen tocht/ als tot een heylighe Oorloge/ is door middel van de Inquiſitie ende Gheeſtelijckheyt van Spaengien/ den Coningh groote ſchattingen ende behulpen ghedaen: Ende terſtont werdter geſchreven aen de Gouvernateurs van Napels/ Sicilien/ Sardinien ende Milanẽ/ dat ſy de oude Garniſoenen al ſouden ſeynden nae Lombardijen/ om ſoo haeſt als den Hertogh van Alba in Italien quam/ mochte marcheren nae Nederlandt.

Hertogh vã Alba vertreckt uyt Spaengien in Mey/ Anno 1567.

Welcken Hertogh oock/ met veel Spaenſchen Adel/ ende andere Spaenſche Soldaten/ ende met zijn twee Sonen/ Don Frederico/ ende Don Ferdinando de Toledo/ is te Barcelona t'ſchepe ghegaen/ ende met den Galeyen te Genua gearriveert/ den 17. Mey/ Anno 1567. alwaer hy met een derdedaeghſche Cortſe ghequelt werdt/ ende met Flercijn. Van daer reyſde hy nae Alexandrien de la Paillia/ daer hẽ den Gabriel Della Cueva/ Hertogh van Alburquerke/ Gouverneur van Milanen/ quam begroetẽ/ eñ van daer beſcheyde hy alle het Krijghſvolck te vergaderen in Piemont/ op een plaetſe S. Ambroyſe/ een plaetſe in't Alpiſche geberghte/ dat Duytſlandt ende Vranckrijck van Italien ſcheydt/ datmen noemt de Rethees.

Hertogh vã Alba monſtert zijn volck in Piemont/ dẽ 2. Junij/ Anno 1567.

T'ghetal dat daer monſterde/ om in Nederlant te trecken/ waren eerſt het Tertio/ ſoo ſy't noemen/ ofte Regiment van Napels/ ofte het derde van alle de Garniſoenen/ zijnde 19. Vendelen Spaengiaerden/ inhebbende 3230. Mannen/ Maeſtro de Campo ofte Colonel zijnde/ Alonzo de Vlloa. Het Tertio/ oft Regiment van Sicilien/ waren 10. Vendelen/ beſtaende van 1520. hoofden/ onder het beleydt van Juliaen Romero/ een oudt Krijghſman/ in Nederlant te vooren wel bekent/ oock in Enghelandt. Noch was daer het Regiment van Lombardijen van 10. Vendelen ende 2200. hoofden/ hebbende oock voor Maeſtro de Campo ofte Colonel/ Don Zaurio de Londogue. Maer het Tertio van Sardigna van 10. Vendelen/ waer van de 4. waren nieuwe Soldaten/ die ſy Biſoignos noemen/ mede met den Hertogh uyt Spaengien overcomen/ maeckten 1728. hoofden/ den Colonel zijnde Don Gonzale de Braccamonte. Deſe al t'ſamen makende 49. Vaendelen/ uytbrengende 8678. Mannen/ behalven haer Mucchachos oft Jongers/ die veel waren/ ende veel vrywillige avontuerers. Onder deſe Vendelen ſoo ordonneerde den Hertoghe/ dat elck Vendel ſoude hebben vijfthien Muſquettiers/ die welcke doen meer dan te vooren werden ghepractiqueert/ al Spaengiaerden.

Het Peerdevolc waren vijf Compagnien lichte Peerden/ Spaengiaerden/ elck van 100. Peerdẽ/ dry Compagnien Italiaenſche eñ twee Albanoiſche/ dat zijn een volck in't Coninghrijck van Napels woonende/ uyt Albanien ofte Grieckenlandt ghecomen ofte verdreven van den Turck/ noch onder haer de Grieckſche tale gebruyckende.

Wat volck dat de Albanoyſen zijn.

Tot deſe waren noch twee Compagnien Spaengiaerden Archibuſiers te Peerde/ t'ſamẽ 12. Compagnien/ ſterck 1200. Peerden. Deſe Monſteringe geſchiede den 2. Junij/ Anno 1567. ende by deſe voeghden hem noch in Borgongien 4. Compagnien/ makende 400. Peerden.

Dit Krijghſvolck ghemonſtert tot S. Ambroyſe/ trock op den 3. Junij in dry hoopen/ op dat de proviſie van victualie gemacklijck mochte gheſchieden: waer dat de Avantgarde ſ'morgens uyt trock/ daer quam ſ'avonts de Batailie logeren/ ende als die wech was/ quam daer die Arriergarde. Daer volghden veel Wijven/ Hoeren ende Jonghers/ zijnde verdeylt met wonderlijcke goede ordere eñ ſoorten/ als de Edeler Hoeren ende Capiteyns Hoeren/ ende de rijcke Hoeren/ ende arme Wijven ofte Hoeren der Soldaten/ met bequame diſciplijne onder haer/ daer over den Hertogh grooten Lof toegheſchreven werdt.

Goede ordinantie onder des Tros Hoeren ende Bagagie des Legers.

Duerende de paſſagie van des Hertoghs Legher/ hadde den Coningh van Vranckrijck veel volcx doen vergaderen/ oock 6000. Switſers/ om zijn Rijcx perijckel voor te comen/ oock ghewapent zijnde: Deſghelijcx ſoo waren oock de Switſers ende die van Geneve dapper eñ ſterck op haer hoede. Den Veldtoverſten onder den Hertogh/ was Chiapin Vitelli/ Marquis van Cetone: Gheſchutmeeſter was Gabriel Cerbellione: Voor Ingeniero om Fortreſſen te ordineren/ was Capiteyn Paciotto/ ende andere.

De Regente ſchrijft aen dẽ Coningh/

In Savoyẽ bleef den Hertogh tot in't beginſel van Julio/ ende dat op de brieven van de Regente/

om den Hertogh van Alba uyt Nederlandt te houdẽ/ maer te vergeefs.

gente / de Hertoginne van Parma / uyt Nederlandt/ die alreede berouwen was / ſoo veel gheclaeght te hebben over den Edeldom ende Landen : Waeromme ſy in haer brieven aen den Coningh ſchreef/ hoe alles gheſtilt was / de miſdadighe een deel gheſtraft/ ende noch eens deels gevangen/ de reſte verjaeght / eñ de meeſte Steden met Garniſoenẽ beſet/ eñ dat het te vreeſen was/ dat de comſte van de Spaengiaerden in Nederlandt/ weder nieuwe beroerten mochte cauſeren: want op haer toeſeggen/ dat ſy achter blijvẽ ſouden/ hadden de Landtſaten / ſoo Edelen als andere Catholijcken / haer vercloeckt ende wel gequeten: Ende diergelijcke perſuaſien gebruyckte ſy/ om den Hertogh te doen wederroepen. Ende van vele werdt gheacht / dat ſonder twijffelen/ ſonder de ſelvighe perſuaſien/ aen de Heeren/ Edelen ende Steden/ van de Hertoginne ghedaen/ de ſaken ſoo niet gheſliſt ſouden geweeſt hebben/ maer wel middel ghenoech was daer voor handen/ om te beletten dat incomen van de Spaengiaerden/ een yegelijck hem latende voorſtaen/ dat den Coningh de eere ende loon van zijn ſuſters arbeydt ende periculen geenen anderen ſoude laten ghenieten/ oock dat hare Hoocheyt ſulcke cleynicheyt/ haer authoriteyt oft achtbaerheyt aenghedaen/ niet lijden ſoude : Maer ſulcx is by den Coningh niet goet gevondẽ. Maer den Hertogh vercreegh anderwerf bevel van voorts te trecken/ daer mede confirmerende de opinie/ die vele noch niet gheloofden / datmen de gegheven occaſie by de Nederlanders wilde waer nemen/ om de Landen/ als voor nieuwe gheconqueſteerde/ te mogen innemen / houden ende regeren nae ſ'Conings wille/ ſiende men met de ſtraffe alreede ghedaen/ ende noch mochten doen/ al gheſtilt zijnde / nocht niet te vreden en was. Aldus is den Hertogh voort ghetrocken/ ende ghepaſſeert by Geneven op ſeven mijlen nae / die oock vreeſden van hem beſprongen te worden: Maer nadien ſy ſoo wel verſien waren met Krijghſvolck/ ende de Switſers te vrienden hebbende / ſoo en werden ſy niet aengheſproken. Ende alſo is den Hertogh door Borgongien ende Lotringen in't Landt van Lutſenborgh gecomen/ alwaer hem noch zijn toeghecomen de Grave van Lodron/ de Grave van Overſteyn / ende die van Schouwenburgh/ elck met haer Regimenten Duytſche knechten/ ende eenige Peerden. Daer hem oock noch quamen aengepreſenteert 12. duyſent Ruyteren/ die in Wartgeldt lange hadden gelegen eñ noch lagen/ daer hy eenighe van beſchreef. Tot Lutſenborgh ſondt aen hẽ de Regente van Parma/ den Heere van Barlaymont ende van Noyrcarmes/ om zijnen laſt ende bevel te ſiene/ eñ zijn Patenten/ die hy eens deels toonde. Tot in Lutſenborgh zijn hem tegen ghegaen/ om willecome te heeten / de Nederlandtſche Heeren / onder andere den Grave van Egmont / tot den welcken den Hertogh / hem wat van verre ſiende / luyde ſprack: Siet waer den grooten Ketter is : Waer van de Grave verſchricte: Nochtans by comẽde/ mits dat het tweederhande wijſe mochte verſtaẽ werden / interpreteerdet ten beſten / ende willecomende hem/ malcanderen omhelſende op Hofſche maniere. Ende alſoo is hy voorts met alle zijn Krijghſvolck ontrent ende tot Bruſſel ghecomen/ den 22. Auguſti 1567.

Om Nederlandt onder ſubjectie te brengen/ namẽ de Spaẽgiaerden de ghegevẽ occaſie waer.

Hertogh vã Alba comt tot Bruſſel den 22. Auguſti.

Te Bruſſel is hy van de Regente ooc wel ontfangen geweeſt / die hem van alles geinformeert heeft/ oock middel voorgheſlagen / hoe de Landen nae haer opinie in ſtilte te houden waren. Den Prince van Orangien / ende d'andere ghevluchte Heeren ende Edelen / in goede devotie/ wille / ende ten dienſte van zijne Majeſteyt te

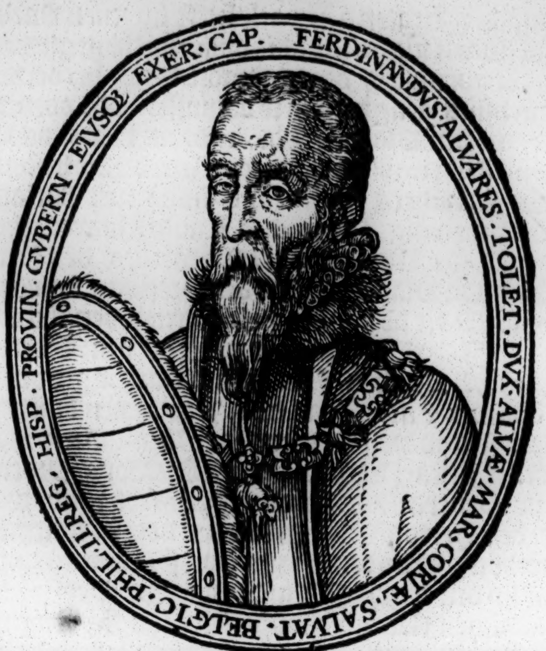
FERDINANDVS.ALVARES.TOLET.DVX.ALVÆ.MAR.CORIÆ.SALVAT.BELGIC.PHIL.II.REG.HISP.PROVIN.GVBERN.EIVSQ.EXER.CAP.

houden / ende ſo men maer mildelijck daer mede handelde / en ſoude men niet te vreeſen hebben/ maer ſouden alſo alle wapenẽ wel ter neder houden. Maer den Hertogh/ als die meeſtẽdeel achte de beroertẽ door der Regente mildicheyt eñ ſlappicheyt toeghecomen waren / dochte het wel anders te regeren: ende heeft de Regente eñ Staten alomme zijn commiſſie ghetoont (maer niet al teſſens) ende die was veel grooter ende breeder dan die van de Regente/ als te mogen alle Gouverneurs van de Provincien ende Steden / ende alle Officieren/ op ende af te ſtelen. Hy was Capiteyn generael van alle Fortreſſen / Stercken ende Krijghſvolck/ over de Raden van Staten/ ende van de Finantien/ volcomẽ macht hebbende : Zijn commiſſie ende laſt die hy begeerde/ dede hy printen / op datſe een yegelijck wiſte. Maer hy hadde noch abſolute commiſſie te oordeelen over alle Crimen ende Rebellien/ om die te ſtraffen/ te vergeven/ ende dienſten te recompenſeren/ als een particuliere inſtructie van naerder Conings intentie/ ende deſe was ghedateert in Madril/ den leſten January 1566.

Duc d'Alba toont zijnen laſt/ eñ neẽt het Gouvernement aen.

Het welcke als de Regente/ Hertoginne van Parma / ſagh eñ merckte / dat den Hertogh alle authoriteyt op hem nam/ eñ dat hy toonde eenen anderen wegh te willen ingaen/ haer wel het Hof liet houden ende beſitten/ maer ſonder ghevolgh/ eñ dat hy in't Huys van Culenborgh logerẽde/ alleen den toeloop hadde/ dochte ſy dat ſy daer niet te doen en hadde : waerom ſy aen den Coningh ſondt om oorlof te hebben / om te moghen nae Huys in Italien trecken/ by haren Man.

Den Hertogh in't Gouvernement zijnde/ dede hy zijn Krijghſvolck logeren al rondtom hem in de naeſte Steden / als tot Bruſſel het Tertio oft Regiment van Lombardijen/ tot Ghendt het Tertio van Napels/ al Spaengiaerden/ tot Antwerpen het Regiment van den Grave van Lodron/ af danckende veel Walen/ die hy miſtroude. Hy nam den Burgeren de ſleutelen van haer Poorten: Van het welcke die van Ghendt wel dorſten met een Requeſte / door den Grave van Egmont / haer beclagh doen / t'welck den Hertogh verſtoorde / ende ſeyde / hy ſoude doen wat hem tot des Conings dienſt beſt geraden docht/ ende niet anders.

Ende voorts ſoo haeſt hy hem beveſtight ſagh in't Gouvernement / in plaetſe van eenighe moderatie op de Placcaten/ ende andere verſoecken der Edelen ende der Landen / heeft hy de oude Placcaten ende Inquiſitie gheconfirmeert ende weder ingheſtelt / ende in plaetſe van vergade-

Den Hertogh voert in eenen vreemden nieuwen Raedt/ met volcomen macht/ ghenaemt den Bloet-raet.

ringe der Staten generael/ heeft hy eenen Raedt van twaelf ingheſtelt / die volle macht gegheven werdt over alles/ dat den voorledenen beroerten eenichſins aenginghe / te vonniſſen ende oordeelen / die den Bloedt-raedt / ende in Franſoys Le Conſeil des troubles ghenoemt werdt/ die beſtont van Inlanders / vermengt zijnde met Wtlanders/ als eenige Heeren des Landts waren ghenoemt : als Barlaymont/ Norcarmes/ den Preſident van Vlaenderen/ eñ den Preſident van Artoys : Maer de voornaemſte waren/ den Licentiaet/ Jan Vargas Raedtſheer / den Doctor Lops del Rio/ den Fiſcael van Borgongien/ den Advocaet Fiſcael Jan de la Porta/ den Raedtſheer Jacob Heſſel/ Raedtſheer Belin Bieſe/ Advocaet Fiſcael van Mechelen/ Du Boys/ Procureur Generael / waer over Preſident wilde weſen den Hertogh ſelve/ maer den voorſz. Vargas werdt als Preſident in zijn plaetſe / die men ſeyt/ dat hy om de ſchoffieringhe van een Weeſkindt van zijnen Maeghſchappe/ ſelve uyt Spaengien ghebannen was / een Man boven alle wreede de wreedtſte/ die niet dan goet ende bloedt en ſochte: Maer de Spaengiaerden ſeyden/ dat de gekanckerde wonde der Nederlanden ſulcken ſcherpen mes (als Vargas was) van doen hadden. Secretariſen waren Vlierden/ La Torre/ Praets/ Meſdagh. De eerſte twee ofte drie Maenden vergaderden den Hertogh ende de Heeren ſelve voor noene ende nae noene/ alles by den Hertoge ghedirecteert / die wilde hebben / dat de opinien der Raedtſheeren ſouden weſen niet anders dan Conſultive/ dat is/ als Raedtghevers / ende niet deciſive/ dat is/ te vonniſſen ofte te oordeelen/ ſoo dat hy wilde / dat het al aen hem hangen ſoude/ ende ſy zijn oordeel toeſtemmen. Waeromme deſen Raedt/ mits dat vele de wreedtheyt ſelve niet lijden en conden / verſochten ontſlagen te weſen/ andere bleven t'huys van ſchaemten. Waer by den Raedt van twaelf op vijf / vier/ jae van drie ten leſten beſtaen heeft / alſt blijckt by diverſche Sententiẽ ofe advijſen condemnator. Onder andere/ de Sententie vã Heer Anthonis van Stralen / was maer onderteeckent by den Preſident Vargas / Doctor Lops del Rio / ende den Secretaris de La Torre.

Tyrannie des Hertogs van Alba eñ zijnẽ Bloet-raedt.

Eñ by deſen Raedt/ jae Hertogh alleene/ worde alle authoriteyt ende macht benomen den Raden Provincialen van alle de Landen / ende den Ingheſetenen berooft ende ghenomen alle haerlieder ordinantien/ Juriſdictien/ Appellen/ ende reſorten / tegen alle Privilegien van de Landen/ met een expreſſelijck verbodt / aen alle Raden eñ Rechters / eenighe kenniſſe te nemen van de leſte beroerten : Jae de Raden ſelve/ hooghe eñ leege/ moeſten voor den ſelven Raedt te rechte ſtaen/ eñ hadden bevel over al/ Edel ende onedel/ Geeſtelijck ende Weereltlijck/ ſo dat des Hertoghs wil abſolut was / ſonder toe te laten eenigh Appel/ Reformatie ofte Reviſie vã hare Sententien/ alſo ghepronuncieert ende uytgeſproken by den Hertogh/ hebbende volle ende ſouveraine macht van den Coningh/ niet ghebonden ofte gehouden tot eenige inſtructiẽ/ maer vermocht vry te Sententieren ende uyt te ſpreken / ſonder wederſegghen. Selve deſen Raedt hebben hun verbordert/ voor haer te doen brenghen alle de Coſtuymen / oude hercomen/ ende Privilegien van de Landen/ om die te reformeren nae haren appetijte / hoewel namaels die ſake ſoo ſwaer vonden / dat ſy daer niet dorſten de handen aen ſlaen. Daerenboven verſtouten hun ſelven te ghebieden / datmen voor haer brengen ſoude alle de Charteren van zijne Majeſteyt eñ Landtſheere/ van elcke Provincie: Ende ten ware gheweeſt/ dat eenige oude Raedtſheeren hun vercloeckten te vertoonen het perijckel ende achterdeel / dat daer van ſtondt te rijſen ende te verwachten ware / als de ſecreten van de Landen eñ van den Coningh ſouden ontdeckt ende gedivulgeert worden / daer uyt groote inconvenienten by de ghebueren ende Potentaten mochte voorvallen ende rijſen : ſouden die gebroken ofte verandert worden. Summa hebben niet ongeroert gelaten/ ofte ſy en hebben't al tot hunner kenniſſe gebracht/ ſy die meeſt vreẽde waren / alles tenderende / om ten leſten te comen ende mogen heerſchen over elck Mans goet ende borſe/ den Coningh rijck te maken/ willende dat de Nederlanden hem meer dan zijn Indien ſouden gheven / als die in't leſte eyſchten / boven de confiſcatien / groote Beden ende Schattingen/ ſoo wel tijdtlijcke als eeuwighe gheduerighe/ als hondertſte ende twintighſte penningen / van de ruerlijcke ende onruerlijcke goederen / ende den thienden penningh van alderhande vercoopingen/ alſo hier nae t'zijner tijdt ſullen verhalen.

Den Raedt van Staten werdt by de Bloet-raedt zijn authoriteyt benomen.

Door deſen ſelven Raedt/ Conſeil des troubles, ofte Bloedt-raedt genoemt/ is oock gantſch vernietight de authoriteyt van den Raedt van Staten/ den welcken nauwelijck plaetſe in't Hof/ om by een te comen eñ te vergaderen/ ghelaten was/ dan dien Raedt van Staten werdt eenlijck by wijlen by den Hertogh in zijn Camer ontboden/ den welcken hy dan communiceerde ſoo vele als hem goet dochte/ ſonder forme vã Raedt te houden op de oude maniere. Maer namaels als den Hertogh van Medinacely in Nederlandt was ghecomen/ begonde men die wederomme in de ghewoonlijcke Raedts Camer te vergaderen. Alſoo datter ten tijde van deſen nieuwen Raedt geenſins ghebruyckt werden de ordonnantien van den Rade van State / maer men heeft ghewilt/ datmen den Hertogh abſolut houden ſoude/ als ghediſpenſeert ende onghehouden te onderhoudẽ eenigerhande ordonnantien ende inſtructien/ dan alles gheſtelt tot zijner diſcretie/ het welcke eenen grooten aftreck van den Coningh/ ende haet tegen den Hertogh/ ghecauſeert heeft.

Ende hoewel eerſt in vollen Rade beſlotẽ was/ volghende de reſolutie daer van in Spaengien genomen/ datmen maer procederen ſoude tegen de gheconfedereerde Edelen/ abſent ende vluchtigh/ ſonder die in't Landt bleven aen te ſprekẽ/ oock maer te proſederen tegen vier Crimen, als Beeltſtormerye/ tegen Miniſters oft Leeraers/ tegen Conſiſtorianten/ ende tegen die wapen onder opgherechte Vendelen teghen den Coningh ghedragen hadden. Niet teghenſtaende/ deſen Bloetraedt hebben onder haer beſloten ſeker Artyckelen/ als fondamentale/ die ſy alle begrepen onder ende voor Crimen læſæ Majeſtatis, ende lijf ende goet verbeurt te hebben/ die ſoo wijdt ſtreckende waren/ datter weynighe ofte niemant bycans vry van en was/ ende waren in ghetale achthien: Waer van de principaelſte zijn deſe.

Artyckelen die den Bloet-raedt beſloot Crimen læſæ Majeſtatis te weſen.

Dat alle de Requeſten/ by den Staten ende Steden van de Landen overgegheven / tegen de nieuwe Biſſchoppen/ Inquiſitie/ ende oock om te hebben moderatie van Placcatẽ/ waren Conjuratien tegen Godt ende den Coningh.

In't ſelf de Crim oft feyt waren de Edele/ die de Supplicatien over ghegheven hadden / tegen Inquiſitie ende Placcaten/ met alle de ghene/ die de ſelvighe Supplicatie ghelaudeert hadden.

Item/ oock alle de Heeren/ Edelen/ Officierẽ/ Provincialen/ ende Subalternen / ende Subſtituten/ die de nieuwe Predicatien/ onder't deckſel van neceſſiteyt des tijts toegelaten/ ofte daer toe ooghluyckinghe ghedaen hadden.

Deſghelijcx alle de Heeren/ Edelen/ Rechters/

Officierē ende andere/van wat qualiteyt ſy zijn/ die de eerſte Supplicatie der Edelen/ Predicatien/Beeldtſtormen/etc. niet wederſtaen en hebben/ maer die aengheſien met ooghluyckinghe ende verbaeſtheyt.

Item/ maer alle die mainteneerden ofte voor goet hielden/ dat de Onderſaten van de Nederlanden/ overmits de voorſz. rebellien (waer van weynigh Menſchen vry waren) daer het meeſtendeel niet ghedaen hadde haer devoyr/t'welck ſy van Gods ghehoorſaemheyt ende Eedts wegen ſchuldigh waren te doen/ niet vervallen ſouden zijn van alle haer oude Liberteytē/Rechten/ ende Previlegien/ ende dat daeromme den Coningh die voortaen magh tracteren nae ghelegentheyt/ om ſulcx in toecomende tijden te verhoeden/ ende den Coningh ontſlaghen van alle Eeden/ beloſten/toeſeggingen/Pardoenen/etc.

Item/dat alle de ghene/die het voor tyrannije hielden/ deſen Raedt in haer procederē/ als geen Souveraine ende competente Rechters/ in alle ſaken criminele ende civile/ onghehouden te obſerveren die oude ghewoonlijcke Rechten/ Privilegien eñ Coſtuymen van de Landen/ die niet anders gheweeſt waren/ dan corruptelen ende abuyſen/ waer uyt alle quaet gheſproten is.

Onder deſe Articulen was oock een project geconcipieert/ ofte Placcaet ontworpen/ om ghepubliceert te worden/dat alſo het quaet in de Nederlanden/ware vele toecomen by middelen van Houwelijcken ende aliantien/met heretijcke/ ſuſpecte ende oproerighe perſoonen/ ſoo van hoogen als nederen ſtate. Ende ſoo de Rebellen hadden haer gheſocht te ſtercken met Rijckdommen ende Maeghſchappen/etc. Soo ſtont nu den Coningh toe/ nae diſpoſitie van Gheeſtelijcke ende Weereltlijcke Rechten/daer in te verſien/tot vorderinghe van den ouden Kerſten gheloove. Soo was by den Hertogh ende deſen Raedt ghereſolveert/dat tot eerſter gelegentheyt ſoude een Placcaet afgheleſen worden/ dat niemandt/ van wat qualiteyt ofte conditie/ hem ſelvē noch hare kinderen/en ſoude mogen ten Houwelijcke beſteden/ ſonder conſent ende permiſſie van den Hertogh ofte van de zijne/ ende zijnde van de Notabelſte ende van Rijckdommen/ niet ſouden haer ſelven ofte kinderen beſteden/ dan nae believen/ diſcretie ende ordonnantie/ van zijn Excellentie/ den Hertogh ſelve/ op pene van lijf ende goet te verbeuren.

Diergelijcke Artijckelen waren daer meer tot achthien toe/die ghevonden werden tot Antwerpen/ in de Camer van den Preſident Vargas/ ende in drucke ghecomen zijn.

Om dat deſe den Leſer niet vreemdt ſouden duncken/ ſullen wy verhalen de Reſolutie/ die de Officiers van de Inquiſitie in Spaengien daer over gedaen hebben/ met des Conings Sententie/ inhoudende in ſumma het naevolghende/het welcke aen den Hertogh gheſonden werdt.

Reſolutie ende advijs van de Heylighe Inquiſitie over de beroertē der Nederlandē den 16. Februarij/ Anno 1568.

Hier ſpreeckt de Wolf het vonnis over t'Schaep.

HEt Officie van de alderheylighſte ende gheheylighde Inquiſitie/verſocht by de Coninghlijcke Majeſteyt te reſolveren ende uyt te ſprekē/ op de afgrijſelijcke afvallingen/ Apoſtaſien ende Ketterijen/begaen by de Nederlanders: nae dat ſy wel inghesien/ ende neerſtelijcken overwegen hadden de informatien des Conings op de ſtucken: oock overſien hebbende de brieven ende bewijſingen autentijcke ende gheloofweerdigh/ gevoeght by de informatie ende by de Officierē der alderheylighſte Inquiſitie/ uyt de Nederlanden ghetrouwelijcken over gheſonden: Seyt ende reſolveert/ in ſoo vele als aengaet de profeſſie Theologie/ ende de conſcientie/ dat alle ende een yeghelijcken Onderdaen der Nederlanden/ ende t'gheheel lichaem der ſelver Landen (uytghenomen alleenlijck de ghene/die onderſcheydelijcken ſtaen ghenoteert in de informatien) ſoo wel ten reſpecte van de publijcke Apoſtaſien/ Ketterijen/ ende afvallicheyt van Godt ende onſe Heylighe Kercke/ ende van der onderdanicheyt des Conings/ als om dat de reſte haer gheveynſende te zijn Catholijcken/ niet alle devoyr ghedaen hebben/ gelijck ſy Godt ende de Coninghlijcke Majeſteyt ſchuldigh waren/ ten aenſien van de Catholijcke Religie ende haren Eedt/ te wederſtaen met alle haer vermogen de openbare Apoſtaten/ Ketters ende Seditieuſen/ t'ghene haer in't beginſel ſeer licht om doen was: maer ter contrarien/hebben gheheel ſtil gheſtaen/ ende haer onthouden van ſulck een Godtſalige ende Heylighe reſiſtentie ende belettinge/ waeromme ſy verdienen gheacht te worden als Fauteurs/ ende aenhanghers van de ſelvighe openbare Apoſtaten/ Ketters/ ende Seditieuſe. Deſghelijcx de Edelen/ die in den naem der Onderſaten preſenteerden Requeſten ende Remonſtrantien/tegen de alderheylighſte Inquiſitie/ cauteleuſelijc verwerckende ende opruyende de Ketters/ Apoſtaten/ ende Seditieuſen/ hebben daer mede begaen in den hooghſten graet Crimen læſæ Majeſtatis.

Alſoo uytgheſproken ende ghereſolveert in de Stadt van Madril/ den ſeſthienden Februarij/ Anno 1568.

Sententie des Conings over de Nederlanden/ den 26. Februarij/ Anno 1568.

DE Coninghlijcke Majeſteyt gheſien hebbende de informatie by zijn bevel ghenomen/op de afgrijſelijcke afvallingen/ Apoſtaſien/ Ketterijen/ ende Seditien/ begaen by de Onderdanen van Nederlandt: Oock geſien hebbende alle geloofweerde documentē/eñ mede het advijs van't Officie der alderheylighſte Inquiſitie/ met hare ghewichtighe redenen daer by ghevoeght/ om Recht ende Juſticie t'adminiſtreren/ende daer in ghebruyckende zijn Coninghlijcke ende abſolute macht/ Vercondight ende decerneert, dat alle eñ een yegelijck Onderdaen der Nederlanden/ ende het gantſch lichaem (alleenlijck uytghenomen/ die in de informatie ghenoteert zijn/ de namen daer van/ in tijde ende ſtonde ſullen wy in de Nederlanden vercondighen) ſoo wel van weghen haer openbare Apoſtaſien/ Ketterijen/ afvallingen van Godt ende van onſe Heylighe Moeder de Kercke/ ende van haer Catholijcke gheboden ende ghehoorſaemheyt/ als oock/om dat die/die haer geveynſen Catholijck te weſen/ geen devoyr gedaen en hebben/daer toe ſy nochtans Gode eñ zijne Majeſteyt/ ten aenſien van de Catholycke Religie/ende haerlieder Eedt verbonden waren/ te wederſtaen de algemeyne ende openbare Apoſtaten/ Ketters/ ende Seditieuſen/ met alle haer macht ende vermogen/ eñ beletten ſulcke Schelmerijen/ dat haer in't beginſel ſeer licht om doen was: Maer ter contrarien en hebben ſy ſulcken Heyligen belet niet alleene naegelaten/maer hebben haer daer in verheught: eñ daeromme zijn ſy gheacht met Recht Fauteurs ende aenſetters der ſelvigher Schelmerije. Die oock/ die onder den naem van de Edelen ende Onderdanen/hebbende ghepreſenteert Requeſten eñ Remonſtrantien/ tegen de alderheylighſte Inquiſitie/ hebben de Apoſtaten ende Ketters aengheſet ende opgherupt/onder't deckſel van deucht: hebben begaen het vervloeckte Crimen læſæ Majeſtatis. Die alle condemnerende/ ſonder aenſien van ſexe ofte ouderdom/ ter ſtraffen ende pijnen/ by de Rechten gheordineert tegen ſulcke miſdoenders. Willende ende ordinerende zijne Majeſteyt/ die pretendeert by ſulcke ernſtige Sententie exempel te geven/ ende vreeſe te maken in toecomende tijden/ alle zijne naecomelingē/ dat die ſtraffe ende pijne

Crimē omiſſionis.

De Coningh ſententieert alle de Nederlanders lyf eñ goet verbeurt te hebben.

van deſe Sententie/ ſonder eenige hope van gratie ofte diſſimulatie/ hebbe haer volcomen effect/ in ſoodanige ordere ende maniere nochtans / als ten tijde ende ſtonde ſal den Fiſqualen in de Nederlanden bevolen weſen. Aldus gheordineert in de ſtadt Madril/ den 26. dagh Februarij / Anno 1568.

Deſen Bloedt-raedt aldus (als vooren) gheformeert ende gheauthoriſeert zijnde met ſulcke inſtructien / heeft begonſt allenſkens haer macht te wercke te ſtellen/volgende de Reſolutie in Spaengien ghenomen/ by den Coningh ende zijnen Achter-raedt/de Cardinalen Eſpinoſo/eñ Granvelle/ den Hertogh van Alba ſelve/ den Doctor Velaſco/ ende Vargas/ met andere / op het ernſtigh ſchrijven eñ clagē van de Hertoginne van Parma / over de Heeren / namelijck/ den Prince/Egmont/ Hoorne/ Hooghſtraten/ Marquis van Bergen/ ende Montigni/met andere.

Graven van Egmont eñ Hoorne ghevangen/ den 9. Septembris/ Anno 1568.

Waeromme den Hertogh van Alba / hebbende (onder't deckſel van groote affairen te handelen / als Garniſoenen te legghen / Caſteelen tot Steden ende Landts verſekeringhe te bouwen) alle de Raedtſheeren van State ten Rade gheroepen : Heeft hy den negenden Septembris/als ſy nu van den Rade opgheſtaen waren/den Grave van Egmont zijn geweer doen afleggen/door Chiappin Vitelli / ende andere / ende van ſ'Conings weghen doen ghevanghen ſtellen/ daer hy qualijck toe te brengen was. Deſgelijcx dē Grave van Hoorne / in een ander Camer uytgaende/ werdt oock alſo vaſt gehouden/eñ beyde Spaenſche Soldaten tot Garde ghegheven : Het Hof/ t'Huys vā Culenborgh/zijnde rondtom (terwijle ſy in Rade ſaten) met krijghſvolck omringhelt. Sy vinghen oock den Raedt van Egmont/ Jan Caſenbroodt/ Heer van Backerſeele/eñ den Secretarius van Hoorne/ met meer andere. Graef Carel van Manſveldt / Colonel der Walen/ die tot Antwerpen ghelegen hadden/ zijnde in't Hof (ende ghewenckt van zijnen Vader)vertrock behendelijc wegh/ met meer andere/ om dat ſy mede de Requeſte hadden helpen preſenteren.

De Grave van Hooghſtraten was oock nae Bruſſel comende / door het ſchoon toeſeggen van Egmont ende Manſveldt/die Hoorne daer oock toe gebracht haddē : maer mits dat hy een quetſuere by ongevalle gecregē hadde/bleef hy achter.

Den Borghemeeſter Stralen van Antwerpen werdt ghevangen.

Ontrent dien ſelven tijdt werdt Heer Antonis van Stralen / Borghemeeſter van Antwerpen/ oock ghevangen/ met meer andere van mindere qualiteyt / ende alle haer goederen werden terſtont beſchreven.

Deſe perſonagien aldus ghevangen gheſtelt/ ſondt den Hertogh de Graven van Manſveldt ende Barlaymont aen de Regente / Hertoginne van Parma / om dat haer aen te ſeggen eñ te excuſeren/ toonende ſulcx zijnen laſt ware / dat om beters wille hare hoocheyt ware ſoo langhe verſwegen.

Dit cauſeerde wederōme eenen grootē ſchrick onder alle ſoorten van Menſchen / ſo wel van Edelen als onedelen/ die vele de vlucht aennamen. Soo dat Duytſlandt / Ooſtlandt / Cleve / Emden/ Vranckrijck ende Enghelandt/van Nederlanders vervult werden.

Niet tegenſtaende de vlucht / werden alle ghevangeniſſen gevult/die men alle de Landen door tot dien eynde hadde geſterckt ende gerepareert/ oock nieuwe gheordineert. Want op de Frontieren ende in Weſt-Vlaenderen werden vele gevangeniſſen open ghebroken/ ende de ghevangenen verloſt met ſubtijlheden ende gheweldt.

Den Hertogh met zijnen Raedt nu in State zijnde/eñ t'gheweldt beſittende/heeft hy alomme veel ghevangenen gheexecuteert / ſoo wel die by de tijden der Hertoginne als nu nieuwelijck ghevangen waren/ ende dat in grooten ghetale/ alle Galgen hingen vol/ deſghelijcx veel boomen op de wegen.

De twee Graven/van Egmont ende Hoorne/ dede hy tot Ghendt op't Caſteel voeren : Belaſtende Egmont eerſt aen zijnē Stadthouder/den Capiteyn aldaer/ te ſchrijven/dat hy t'ſelf de Caſteel over ſoude geven in handen van dē Spaengiaerden. De andere Edelen werden meeſt tot Vilvoorden eñ Bruſſel gheſtelt. Egmont was te vooren van diverſche ghewaerſchouwt/maer hy ſtoorde hem daer over / beclagende datmen oock den Coningh daer mede onghelijck aen dede.

Den Cardinael Granvelle verſtaen hebbende het vangen van deſe Heeren/ vraeghde ſeere of ſy den ſwijger niet ghevangen hadden ofte connen crijgen ? Daer mede meynende den Prince van Orangien. Ende als hem daer op gheantwoordt werdt / neen : Antwoorde hy / beter ware den ſwijger alleen gevangē/dan alle de reſte t'ſamen.

Caſteel van Antwerpen gebouwt/ dē 27. Octobris/ Anno 1567.

T'Antwerpen heeft den Hertoge op het Kiel/ aen de Zuydtſijde der Stadt op de Riviere / een Caſteel begonnen te bouwen / den 27. Octobris/ Anno 1567. ende begonſt terſtont de Stadt tegen het Caſteel open te leggen/af brekende de muerē/ eñ vullende de veſten : Brack oock af eenen oudē Stadts Thoren / gheheeten de Croonenborghpoorte. Heeft daer aen twee duyſent Mannen te werck gheſtelt/ende in corten tijdt opgebouwt ſeer gheweldelijck/eerſt van aerde/ ende nae van Careelſteenen ende andere/ ſoo geweldigh ſterck ende groot/datmen zijns ghelijcke niet en vindt/ nae den tijt van alſdoen. Den Meeſter daer over was eenen Paciotto , een Savoyer / die maeckte het met vijf Bollewercken/ ſeer groot/op de beſte maniere/ de vier daer van genaemt nae des Hertogen naem/ Duc, Ferdinando, Toledo, Alba, het vijfde werdt nae den Meeſter Paciotto genoemt. Tot dit Caſteel/coſtende meer dan veerthiē hondert duyſent guldens/heeft dē Hertoge de Stadt ghedwongen te betalen de ſumme van vier hondert duyſent guldens/ die opgebracht werden by hondertſte ende thiende penninghen / ende dat te ghewilliger/op hope van ontſlagen te weſen van Soldaten/daer ſy niet tegenſtaende altijts mede beſwaert zijn gheweeſt tot den leſten toe. Soo haeſt het Caſteel weerbaer was / heeft hy daer Spaenſche ende Duytſche Soldaten opghelept / ende de Stadt noch ghedwonghen die alle van Bedden te beſorgen : Alle het gheſchut ende munitie der Stadt heeft hy daer op ghevoert. Heeft daer Caſtileyn op ghemaeckt S^{r}. Gabriel Cerbellione/ ende daer nae Sancio Davila/van een ghemeyn Soldaet ende Trommelſlagher nu tot ſtate opcomen zijnde. In de Stadt heeft den Hertogh noch ghelept den Grave Albert van Lodron met zijn Regiment Duytſche knechten.

De Prince van Orangien eñ andere Heeren worden ghedaeght/ haer te comē verantwoordē/ den 19. December/ Anno 1567.

Den 19. December heeft den Hertogh doen dagen te comparerē voor hem / ter inſtantie van du Boys Procureur generael / binnen driemael veerthien daghen/ de Heeren/Prince van Orangien / Graef Lodewijck van Naſſouwen zijnen broeder/ den Grave van Hooghſtraten/van den Bergh/van Culenborgh/ den Heere van Brederode/eñ andere. Diverſche van deſe Heeren hebben ſchriftelijck verantwoordt / eñ dat in drucke laten uytgaen/ als den Prince van Orangien/ de Grave van Hooghſtraten / ende andere / allegerende / dat ſy niet wettelijcken / noch voor haer competenten Rechter ghedaeght en waren/ ende als Heeren van der Ordre des Gulden Vlieſe/ moeſtē by haer medebroeders geoordeelt wordē/

met meer andere Privilegien ende excuſen / aenbiedende/ voor den Keyſer oft andere Potentaten eñ competente Rechters/ geerne te rechte te ſtaene: alſo breeder magh blijcken by de ſelvige ghedruckte verantwoordingen/ daer toe wy den Leſer wijſen.

De Heeren die gevlucht waren worden veroordeelt verballen in Crimẽ læſæ Majeſtatis.

Maer den Hertogh/ by ghebreck van compareren/ dede tegen haer procederen ten diffinitive/ haer veroordeelende verballen in't Crimen læſæ Majeſtatis, ende als over ſulcke den Procureur generael toegeweſen alle zijn aenſprake eñ eyſch/ als verbeurt te hebben lijf ende goet/ ende t'ſelfde is alomme tegen alle haer goederen/ ten behoeve van den Coningh gheexecuteert.

Als oock mede tegen deſe volghende Edelen:

Euſtace de Fiennes / Heer van Eſquerdes/ met Lumbres zijn broeder.
Charles de Revel/ Heer van d'Andrigines.
Charles van der Noot / Heer van Ryſoire/ ende de Heer van Carloo zijn broeder.
Bernard de Merode/ Heer van Rumen.
Willem / Graef van der Marck / Vryheer tot Lumey/ etc.
Dolhain.
George de Montigni/ Heer van Nojelles.
Martijn de Serclas / Heer van Tully.
Philips van der Meeren/ Heer van Sterbeke.
Philips de Marboys/ Heer van Loverval.
Charles de Levin/ Heer van Famars.
Jean le Sauvaige/ Heer van Deſcaubeque.
Hamines/ aliàs Toyſon dor.
Aldegonde aliàs Philippe de Marnix.
Adolf van der Aa.
Neufville.
Bregille.
Daſſa.
Torck.
Berchem.
Mol/ Lieutenant des Fries/ in Brabant.
Charles de Boyſot ende zijn Huyſvrouwe.
Welle.
Sweden.
Reneſſe/ gheexecuteert tot Wtrecht.
Wulp.
Sinoy.
De Bombergen.

Strẽge procedurẽ van den Hertogh ende zijnen Bloet-raet.

In't beginſel van't Jaer 1568. heeft den Hertogh door zijnen Bloedt-raedt ſeer grouwelijckẽ begonſt te procederẽ/ tegen cleynder perſonagien ende ghemeyn volck/ die eenichſins ſchuldigh mochten weſen van de voorleden beroerten / ofte die ter Predicatien geweeſt waren/ Predicanten eñ andere dierghelijcke Perſoonen geherberght/ ofte hen yet gemoeyt hadden/ alle de Provincien door / ſonder reſpect van Edel oft onedel/ eñ dat meeſt teghen de rijckſte/ die tot Bruſſel oft elders ghedaeght waren/ met vijftigh / dertigh / twintigh teſſens uyt een ende elcke Stadt. Weynighe compareerden/ oft ſy en werden vaſt ghehouden. Die niet en compareerden/ confiſqueerde hy terſtont haer goet. Die niet veel goets en hadden/ en werden niet gedaeght / maer ſubijtelijcken gevangen. Deſe heeft hy met menichte doen onthalſen ende hangen / nae veel pijningen / buyten ende binnen de Steden. Rijcke Borghers die veertigh / tſeſtigh / ende hondert duyſent gulden rijck waren / heeft hy de handen op haren rugge ghebonden / ende aen een Peerdt-ſteert alſo buyten nae de Galghe doen trecken ofte ſlepen.

Dẽ Hertogh was ghewaerſchout over zijn ſtrenghept ende zijn Bloedt-raedt.

Daer waren tot dier tijdt nochtans wel cloecke Raedtſheeren ghevonden / die den Hertogh te kennen gaven ende waerſchouden / dat de ſtrenghe proceduren de Middelen niet en waren / om de Menſchen van dwalinghen te trecken / maer om die te verherden/ fondamenten leggende/ om die Landen den Coningh te ontvreemden / ende daer van te onterven/ nademael daerter gemerckt werde/ datmen meer tendeerde den Coning rijck te maken met Confiſcatien / dan de beroerten te ſliſſen / ofte de verdoolde op den rechten wegh te brengen. Betoonende / hoe veel oprechte goede Chriſten Menſchen / Geeſtelijcke ende Weereltlijcke/ Gaſthuyſen/ Weduwen ende Weeſen/ daer by werden berooft ende benomen van haer Byleven/ Renten ende Middelen van leven/ welcke incomſten ofte Renten ſy hadden eñ hieven op de goederen van de verbannene/ ende van de geconfiſqueerde. Deſghelijcx alle der ſelviger ſchuldenaers / ende dat/ midts by den voorſz. Preſident Vargas verboden was / aen alle Juſticieren eñ Raden eenige kenniſſe te nemen van diergelijcke ſaken / alles treckende tot zijnen Bloedt-raedt/ die eenlijck mochten oordeelen over gheconfiſqueerde goederen / alwaer door die arme goede Lieden hebbẽ haer goet recht moetẽ veel Jaren verbolgen/ tot hun eyndelijck verderf. Eñ die de handelinghe van deſe ſaken hadden / maeckten den Coningh wijs/ dat deſe Confiſcatien ſo groot ende Coninghrijcken weerdt waren / jae brochten voort de rekeninghe / dat ſy acht Milioenen Ducatẽ Jaerlijcx weerdt waren eñ beliepẽ/ waer inne ſy dẽ Coningh abuſeerdẽ/ om dat de uytgaẽde Renten daer van moeſten afgetrocken weſen/ die onſchuldighe Menſchen/ ſoo wel Geeſtelijcke als Weereltlijcke / toequamen. Met deſe ſtrengichept/ ende het volck arm te maken / ſouden ſy veel volcx doen verloopen ende vluchten/ eñ middel ſoecken/ hoe het Spaenſch Regiment quijt te worden: dat welcke wel ware te voorcomẽ/ met meerder gratie eñ moderatie te gebruycken/ ende in plaetſe van ſoo veel lieden te bannen eñ te verjagen/ datmen die ſochte met goede middelen in de Landen te houden / eñ daer in te bannen ende te confirmeren/ ende ſoo ſoude men mogen meer profijts voor den Coningh trecken/ van Amendẽ ofte verbeurten/ dan men ſoude connen doen van Confiſcatien ofte dierghelijcke ſtrenghept/ etc.

Preſident Viglius opinie/ tegen den Bloedt-raedt / met meer andere.

Van deſen advijſe ende ghevoelen waren oock den Preſident Viglius / ende meer andere verreſiende Mannẽ/ den Coningh gunſtigh/ die voorſaghen t'quaet / dat deſen Bloedt-raedt den Coningh / ende boven al de Catholijcke Roomſche Religie/ aen dede/ om dat daer mede ſoo veel Catholijcke zielen in doolingen ghejaeght werden/ door armoede in vreemde Landen / het welcke vaſt alomme/ als in Vlaenderen ende elders / de Geeſtelijcke groote vervolginge ende perſecutie veroorſaeckt heeft.

Paus ende Coningh genegen tot gratie/ by dẽ Bloet-raedt verhindert.

Deſe verhaelde aenſtaende ſwaricheden zijn ten leſten oock ter ooren gecomen van den Paus ende den Coningh/ die hun hebben laten bewegẽ tot eenige ſachtmoedichept ende ghenade te ghebruycken/ maer wilden dat doen nae den ſin ende advijſe van den voorſz. wreeden ende gierighen Preſident Vargas / eñ van die met hem den laſt hadden / als die van de abuyſen de kenniſſe hadden: Hier door heeft die ſake ſoo lange aengheloopen/ ende de ghenade ſoo langhe opgehouden/ dat het langh verwacht Pardoen generael gheheel onvruchtbaer is gheworden / ende dat het profijt ofte vet al van den pot gheſchuymt was/ de rijckſte lieden met menichte verloopen/ ende veel ander lieden goet vervreemdt was. Deſen voorſz. Raedt ende wreede Perſonagien waren oock namaels d'oorſaeck/ dat het Pardoen generael ende gratie / die daer nae quam/ (alſo ſullen verhalen) ghevoedert was/ ende begreep ſo veel reſtrictien ende exceptien/ dat niemant hem daer op betrouwen mochte / ſelve niet de Magiſtraten / die men pretendeerde / hen niet behoorlijck ghenoech alomme hadden ghequeten/ noch behoorlijck de beroerten wederſtaē/ dan deſe waerſchouwingen waren alle te vergeefs.

Wt de menichte van vluchtighe/ wilde Geuſen geſprotē.

Deſe ſtrenghe handelinghe heeft alomme daghelijcx meer vreeſe onder't volck ghemaeckt/ eñ een groote vlucht ghecauſeert/ waer van een menichte woeſte Menſchē alle haer goet/ ſom Wijf eñ kinderen achterlatende/ hebben haer in Boſſchen in Weſt-Vlaenderen ende elders begeven/ ende haer over Papen ende Monicken ghewroken/ die ſy by nachte uytloopende conden betrappen/ die ſy alle haer goet namen/ ooren ende neuſen affneden/ waer over ſy werden genoemt Wilde Geuſen, eñ alſo deſe tot een menichte gegroept waren/ moeſte den Hertogh Krijghſvolck daer tegen ſeynden/ tot zijnen cleynen voordeele/ weynighe van de ſelvighe achterhalende. Waeromme hy Placcaten tegen die dede publiceren/ belaſtende de Prochien buyten op't Landt/ haer Paſtoren ende Papen te waken/ ende daer voor ſorge te dragen: ende voorder/ haer ſchade ende verlies op te rechten/ met alle dat ſy mochten beſtolen weſen/ tot den uyterſten penningh/ by eſtimatie van de Wethouders: ende voorder/ te ſtaen voor lijf/ goedt ende bloedt van hare Paſtooren/ niet tegenſtaende eenige Privilegien/ etc. Actum den 12. Januarij/ Anno 1568.

Placcaet tegen de wilde Geuſen/ den 12. Februarij/ An. 1568.

Placcaet tegen't vluchten.

Tegen het vluchten zijn oock Placcaten ghemaeckt/ als datmen de vluchtighe moeſte aenbrengen/ die men wiſte dat ſulcx in den ſinne hadden/ oft daer toe ghereetſchappe maeckten/ de goeden te arreſteren/ op de Tollen/ Paſſagien eñ Frontieren/ ende dat op pene van mede ſuſpect ghehouden te worden van de ſelvighe miſdaden/ ofte Crimen, daer die vluchtighe van ſchuldigh waren/ ende daer over gheſtraft te worden/ met Confiſcatien van ſchepē/ ſchuyten/ wagens ende karren/ die ſulcke vluchtende goeden voerden: oock datmen geen ghebannene/ ofte ghevluchte/ mochte eenichſins herbergen/ logeren/ geldt toeſeynden/ ofte brieven ſchrijven/ oft van ontfangen/ ende dierghelijcke.

Den Bloet-raedt heeft oock een Vonniſſe geſtreken teghen het Huys van den Heere van Culenburgh tot Bruſſel ſtaende/ daer den Hertogh ſelve in ghelogeert hadde/ ende heeft t'ſelve ten gronde doen afbreken/ ende daer doen oprechten eenen grooten Marmoren ſteenen Pijlaer/ met opſchriften op de viercanten Capiteelen/ in vier Talen. In Latijn/ alſo hier nae volght:

Regnante Philippo II. Cathol. Hiſpan. Rege, in his ſuis inferioris Germaniæ regionibus, gubernante vero ejus nomine *Ferdinando Alvarez de Toledo* Alvæ Duce, &c. Florentij de Pallant Comitis Culenburgh quondam domū ſolo æquari ſancitum eſt, ob execrandam memoriam repetitæ in ea conjurationis adverſus Religionem Eccleſiæ Cathol. Rom. Regiam Majeſtatem, & ipſas regiones, Anno à ſalut. clↄ. D. Lxviij. quinto Kalend. Iunij.

In Duytſch aldus:

Als Philips de II. Catholijckſche Coningh van Spaengien/ etc. regneerde in deſe zijne Erf-Nederlanden/ ende in zijn plaetſe regeerde Fernando Alvarez de Toledo, **Hertogh van Alba/ etc. is gheordineert/ dat het Huys eertijts van Florents van Pallant/ Grave van Culenburgh/ te gronde afghebroken zy/ ter vervloeckter Memorien van de hernomen conſpiratie/ die daer in gheſchiedt is/ teghen de Religie der Roomſcher Catholijcker Kercke/ teghen de Coninghlijcke Majeſteyt/ ende tegen de ſelve Landen/ Anno M. D. Lxviij. Actum den xxviij. Mey.**

De Regente Hertoginne van Parma/ vertreckt den 9. Decemb./ Anno 1567.

Hierentuſſchen hadde de Regente/ de Hertoginne van Parma/ by den Coningh haer afſcheydt ghevordert/ het welcke ſy vercreghen heeft/ met eenighe eerlijcke Merceden ofte Gheſchencken van een ſtatelijcke ſumme geldts/ ende eenighe Jaerlijckſche Renten: Waerom ſy oock haer heeft tot de reyſe toegeruſt/ nae haren Man in Italien/ ende heeft dieſhalven haren oorlof ofte afſcheydt van de Landē ende Staten ſchriftelijck ghenomen den 9. December/ Anno 1567.

Haer afſcheydt van de Landen ſchriftelijck.

Waer in ſy verhaelt/ hoe ſy tot het Gouvernement was ingheſtelt in de tegenwoordicheyt van de vergaderinge der generale Staten tot Gent/ Anno 1559. waeromme ſy wel hadde ghewenſt/ het Gouvernement wederomme in ſulcken vergaderinghe der Staten te moghen nederleggen/ alſo ander Gouverneurs ende Gonvernanten te vooren ghedaen hadden. Maer om dat den Coningh expreſſelijck verboden hadde/ geen vergaderinghe van generale Staten te roepen/ geduerende den beroerigen tijdt/ oft ten ware in zijn tegenwoordicheyt/ ſo en heeft haer dat na haer begeeren niet mogen ghebeuren: Waer door ſy gedwongen was t'ſelve ſchriftelijck te doen/ begeerende datmen hare moeyte ende ſorghvuldicheyt ten beſten wilde afnemen/ beclagende den beroerighen tijdt van de twee leſte Jaren/ hebbende nochtās/ door Gods gratie/ met de hulpe van de menichte der goeder ſubjectē/ alle de Provincien ende Steden wederom ghebrocht tot volcomen ende behoorlijcke ghehoorſaemheyt van den Coningh/ voor't eynde van April leſt/ ſoo dat in't beginſel van de Mey alomme Garniſoenen waren gheleyt/ als datter niet en reſteerde dan de quade te ſtraffen/ eñ in alles ſulcken ordere te ſtellen/ alſt den Coningh ſoude ghelieven: waer over ſy haer meyninghe hadde gheadviſeert/ verhopende dat zijne Majeſteyt alles alſoo beſchicken ſoude/ dat de Landen tot haer voorige geluckſalicheyt corts weder ſouden ghebracht worden/ die ſy de ſelvighe van herten wenſchte: Anderwerf biddende alles haer ten beſten af te nemē/ oock vermanende tot onderhoudinge van de Roomſche Catholijckſche Religie/ ende ghehoorſaemheyt des Conings.

Den 30. December daer nae/ is ſy van Bruſſel vertrocken nae Italien/ verſelſchapt zijnde met veel Nederlandtſchē Adel/ den Hertogh van Alba haer uytgheley doende.

Nieuwen Krijgh in Vranckrijck.

Alſoo den Hertogh van Alba in de Nederlanden ghecomen was/ paſſerende de Frontieren van Vranckrijck/ hadde den Coningh aldaer doen aennemen ſes duyſent Switſers/ tot zijn Landts beſcherminge/ ofte om de Huygenotten aldaer wat meer onder te houden/ die door het qualijck varen der Geuſen in Nederlandt/ niet ſonder groot achterdenckē en waren/ ſiende door den Spaenſchen voorſpoet hare wederpartijen ſeer verſterckt. Waeromme ſy quader vreeſende/ hebben ghemeynt hare vyanden te voorcomen/ haer ſelven ontrent Parijs vergaderende / ende met drie oſte vier hondert Peerden trocken onder dẽ Prince van Conde/ Admirael/ Dandelot/ Rocheſocault/ eñ meer ander/ nae Meaux/ daer den Coningh was / om hem een Requeſte te preſenteren / ende mondelinghe bewijs te doen over haer vervolginghe / teghen den leſten beſworen Vrede. Maer de Catholijcken haer partije interpreteerdent contrarie/ ſeggende dat het ware/ om den Coningh in hare handen te crijgen/ ende van hem te ſequeſtrerẽ oſte ſcheyden zijn Catholijcke vrienden. Derwaerts treckende/ ontmoete hen den Coningh/ van Meaux nae Parijs rijdende/ ſeer vroegh / verſelſchapt zijnde met acht oſt negen hondert Peerden/ weſende Hovelingen ende onghewapent / ende ſes duyſent Switſers. De Prince van Conde/ met drie hondert Peerden/ ſtopte hem de ſtrate ende wegh / begeerende met den Coningh te ſpreken: T'welck den Coningh weygherde: Waer door over beyde ſijden woorden ende ſlagen rijſende / trock den Coningh ter ſijden af nae Parijs / terwijle de Switſers haer tegen Conde ſtelden/ daer over beyde ſijden eenighe doot bleven. Den Coningh hier door verſtoort zijnde / is de oorſake ende beginſel geweeſt van den tweeden Borgerlijckẽ krijgh in Vranckrijck / in den welcken dat tuſſchen Parijs eñ S. Denijs den 10. November eenen ſlagh gheſchiede / daer den Conneſtabel van Vranckrijck doot bleef/ eñ qualijck te oordeelen was wie die meeſte victorie hadde/ hoewel de Coningh ſeſmael ſtercker van volck was. Daer nae maeckten haer beyde de partijen ſterck. Den Hertogh van Alba ſondt den Coningh te hulpe dẽ Grave van Arenbergh/ met twaelf oſte vijfthien hondert wel gemonteerde Peerden/ van de Bendẽ van Ordonnantien / ende ontrent duyſent Spaengiaerden/ ende duyſent Nederlanders/ meeſt Arquebuſiers zijnde/ waer onder hen veel gewillighlijck begaven/ die de wreetheyt van den Hertoghe van Alba vreeſden. Deſe beweſen in haer Vanen de trouwe aliantie van beyde de Coningen / tot onhoudt van de Roomſche Catholijcke Religie. De Prince van Conde hadde in Duytſlant den Hertogh Hans Caſimirus/ tot zijner ende zijner aenhangers aſſiſtentie / verweckt in Vranckrijck te comen / den welcken ſy tegen trocken tot in Loreynen / aldaer hem betalinge doende/ die ſy met grooter ſwaricheden onder den anderen verſamelt hadden/ ende trocken nae Chartres/ dat hy belegherde / alwaer dat ten leſten / als men ſtormen ſoude/ de pays anderwerf den derdẽ Meert vercondight werdt al Vranckrijck door: Veel van't krijghſvolck van beyde ſijden werdt namaels in Nederlandt ghebruyckt.

Grave van Arenbergh van dẽ Hertogh in Vranckrijck ghesonden dẽ Coningh te hulpe.

Aenslagh teghen des Hertoghs Persoon by den Heere van Rysoire eñ Carloo.

Eenen aenſlagh iſſer van de ghevluchte Edelen gheweeſt / teghen den Perſoon van den Hertogh / als hy in de Vaſten om zijn devotie van Bruſſel meynde te gaen in't Clooſter van Groenendale / in't Boſch van Sonien. De Hoofden daer van waren / de Heeren van Ryſoire / ende principalijck zijnen broeder / de Heere van Carloo / van den Huyſe van der Noot / met andere. Deſen Carloo onthielt hem in't ſelfde Clooſter in een Monincx-cappe / uyt vreeſe van den Hertogh (als hy ſeyde.) Sy hadden beſtemt ende beſteken by de ſes ende ſeven hondert Peerden/ daer rondtom haer meeſtendeel houdende/ op't Huys van Dohan daer by ghelegen. Binnen ende ontrent Bruſſel hadden ſy wel by de vijf hondert Voetknechten aengenomen: waer van een Soldaet / die eertijts den Heere van Likes ghedient hadde / den ſelven Heere dat aenſeyde / die het terſtont den Hertogh waerſchoude / ſo hy meynde derwaerts om zijn devotie te rijden / die het qualijck conde gelooven / ende tot t'huys blijven qualijck te perſuaderẽ was. Den Soldaet noemde zijnen Capiteyn / dat een Ruyter onder Egmonts Bende gheweeſt was/ de welcke ghevangen ende ſcherpelijck geexamineert zijnde/ nochtans niemandt en beclapte / ende werdt wreedelijcken ghedoodt. Alſo vergingh dien aenſlagh/ ſonder datter yemandt meer ſonderlinghe in lijden quam.

S'Conings gheldt van den Paltsgrave aenghehouden.

In Duytſlandt / teghen de Franckfortſche Marckt / eenighe Italiaenſche goeden den Rijn paſſerende / heeft den Paltſgrave Keurvorſt die doen aenhouden / waer onder waren verborgen hondert vijftigh duyſent Ducaten in ghelde/ toegheſonden van den Coningh aen den Hertoghe van Alba / tot betalinghe des krijghſvolcx in Nederlandt / pretenderende goede actie daer tegen te hebbẽ/ om dat ſulcx op de Tollen verſwegen was. De goeden gaf hy weder / maer om t'ſelve gheldt werdt den Keyſer ghemoeyt / ende ten leſten werdt de ſake verdragen.

Ghevangenisse, eñ doot van Carlo Prince van Spaengien.

Van Carolus den Prince van Spaengien/ des Conings eenigh ſone / iſſer in Nederlant ontrent deſen tijdt tijdinge ghecomen / dat hy van zijnen Vader ſelve ghevangen/ ende daer nae geſtorven was. Verſcheydelijcken werdt van zijn ghevangheniſſe gheſproken. De Ambaſſadoren des Conings aen diverſche Potentaten/ ſeyden/ dat ware gheſchiedt om ſaken die het wel verdient hadden. Maer het ſchijnt/ alſo hy nu een volwaſſen Prince ende Man was/ van twee ende twintigh Jaren oudt/ cloeck/ ſcherpſinnigh/ liberael/ ende ſtout/ ſeer ambitieus/ ende begeerigh van Regimen: boven al begeert hebbende / om in Nederlandt te trecken met zijnen Vader den Coningh/ dat hy hẽ niet heeft connen vermijdẽ/ van't ſelfde te laten blijcken: Maer heeft hem onbedachtelijck te familiaer ghehouden met de Nederlandtſche Gheſanten / den Heer Marquis van Bergen/ ende den Baron van Montigni. Maer als hy nu ſagh zijn hope te vergeefs was / met het vertrecken des Hertogs van Alba/ vernemende dat den ſelven Hertoghe / Ruigomes de Sylva Prince van Eboly/ Freſneda Biſſchop van Cuenca/ Biechtvader des Conings/ met andere/ dẽ Coningh zijnen Vader dat ontraden hadden/ allegerende / ſo hy den Nederlanders ſeer was toeghedaen / hy ſoude aldaer t'gheheel Gouvernement mogen aen hem trecken/ ende dierghelijcke meer. Soo iſſer vyandtſchappe ende grooten twiſt gheſproten/ daer oock dreyghemeynten nae volghden: Den Baſtaert-Oom / Don Johan van Ooſtenrijck / uyt haet / oock eenigh ſecreet hem ontſtolen/ overghedragen hebbende. Dies deſe Schalckaerts (voorſiende t'perijckel dat hem te verwachten ſtondt / ſoo deſen Prince eens tot den Gouvernemente quame) hebben niet naeghelaten den Coningh alles ten quaetſten voor te dragen / t'perijckel dat hem ende zijnen regeringhe van deſen Prince te verwachten ſtondt / die alreede alle zijne Majeſteyts ghetrouſte Raedtſheeren pickeerde / braveerde ende dreyghde / etc. Deſghelijcx ſy deden doen daghelijcx door den voorſz. Freſneda den Biechtvader. Oock mede/ dat hy quaet ghevoelen moeſte hebben van de Roomſche Religie/ als ſecreet verſtandt hebbende met dẽ Edeldom van Nederlant. Derwaerts hy ſochte te vluchten / oſte nae Italien / tot dien eynde verſtandt ende correſpondentien hebbende met diverſche/ ooc met de Coninginne zijn Stiefmoeder / met wiens familiariteyt ſy niet nae en lieten van haer eere ſuſpect te maken by den Coningh. Dies den Coningh/ om eenige correſpondentien

Oorſakē eñ forme van des Princen van Spaengiens vangē ende doot/ eñ verſcheyden opinien daer over.

dentien uyt te vinden / belaſte Ruigomes zijn Cameren/ſchriften eñ ſecreten te beſoecken. Het welcke/ alſo hy wilde in't werck ſtellen/ heeft den Prince dat met gheweldt wederſtaen / dat welcke terſtont gheinterpreteert werdt / als tegen zijnen Vader den Coningh hem gheſtelt te hebben. Waer over den Coningh ſelve in perſoone met Ruigomes is hem over den hals inghedrongen/ biddende / dat zijnen vyandt Ruigomes niet en mochte incomen / dañ den Coningh verſtoort/ belaſte hem zijn gheweer af te leggen / ende hem ghevangen te gheven/ dat hy moeſte doen/ eñ dit gheſchiede den 15. Januarij 1568. Zijn logementen ende ſecreten beſocht zijnde/werden eenighe brieven ghevonden / tuſſchen hem eñ de Coninginne gheſchreven/ die (ſoo men ſeyde) ſcheen van zijnen Rade was/ eñ van een ſomme geldts/ waer mede ſoude mogen nae Nederlant ofte nae Italien zijn reyſe doen/ oock eenige brieven van eenighe Nederlandtſche Heeren.

Aldus ghevanghen ende ſeer nauwe bewaert zijnde/heeft zijn hoogh princelijck ghemoedt dat ſelfde ſeer onpacientelijcken ghenomen/ſo dat hy in Julio/ontrent S. Jacobs dagh/Anno 1568. is gheſtorven / ende doot vertoont / t'zy door onpacientie/ ofte door te veel groen Vijgen gegeten te hebben. Anders van de maniere des doots blijft noch onſeker/ daer van zijnde verſcheyden opinien in Princen Hoven gheweeſt / eñ Boecxkens van gheſchreven. Daer werdt op zijn doot dit volghende Graf-ſchrift ofte Epitaphie ghemaeckt :

Aqui jaze quien para deſir verdad, morio ſin infirmidad.

Doot vā de Coninginne van Spaengien.

Nae deſe doot van den Prince Don Carlo en heeft de Coninginne Iſabella van Spaengien / een dochter ende ſuſter van Vranckrijck/ niet langhe daer nae gheleeft / maer ontrent dry Maenden / niet ſonder achterdencken van den Coningh ende Moeder van Vranckrijck / van eenighe violentie / verſtaen hebbende gheſuſpecteert te weſen / van eenigh verſtandt ghehadt te hebben / met de aenſlagen van den Prince Don Carlo : waer door haer hadde laten ontvallen eenighe ſeer gepaſſijde woorden uyt onpatientie/ daer mede ſy vyanden verweckte.

Sy liet achter twee dochters/te weten/de Infanta Iſabella Clara Eugenia/gheboren Anno 1567. Naderhandt Hertoginne van Brabant: Ende Catharina / die troude den Hertoghe van Savoyen/die Moeder werdt van veel kinderen/ ende vroegh ſtorf. Men ſeyde deſe Coninginne van Spaengien een miſval hadde van eenen ſone/ daer af ſy ſterf.

Dē Hertogh van Alba ſterckt hem/ vreeſende den Prince.

Den Hertogh van Alba verhoorende/dat den Prince van Orangien / ende andere ghevluchte Heeren/ Edelen ende t'gemeyn volck/ in Duytſlandt ende alomme haer beclagh ghedaen hadden / ende hulpe verſocht aen de Proteſtantſche Princen/ ende hy nu gheadviſeert zijnde/dat den Coningh van Vranckrijck met den Prince van Conde ende Hugenotten in Meerte Vrede ghemaeckt hadde/ſo vreeſde hy/ of den Hertogh Caſimirus ende het andere Duyts krijghſvolck/ die den voorſz. Prince ghedient hadde in den aftocht/ door de beweginge van de Nederlanders/ hem mochten op't lijf vallen : Waeromme hy hem opgheruſt heeft / door den Heere van Barlaymont/ twee duyſent nieuwe Walen opnemende / ende heeft oock in Vranckrijck alle de Italiaenſche Rupterē/die den Coningh gedient hadden/ voor hem doen aennemen/ die tot hem quamen met dē Grave van Arenbergh/ eñ zijn volc. Hy beſette alomme de Frontieren/ſeyndende zijn volck nae Maeſtricht / Namen eñ Henegouwe.

De gevluchte nemen eenen tocht op Nederlant.

De Prince van Orangien ende andere ghevluchte Heeren/ Edelen / ende alderhande ſoorte van ghebannen volck / hebben ſoo vele by haer vrienden ende eyghen vermoghen te weghe ghebrocht / dat ſy middel hebben verkregē om volck te velde te brengē/ met reſolutie om den Hertogh met zijn Spaengiaerden te verdrijven. Als nu alle andere middelen van reconciliatie gheproeft ende benomen waren/ hebbende voor den Prince van Orangien/ neffens den Keyſer/ verſcheyden Vorſten van Duytſlandt gehandelt / om hem in de goede gratie van den Coningh te brengen/ onder andere namelijck Hertogh Aelbrecht van Beyerē. Maer de antwoorde des Conings was/ dat hy nergens van en wilde hooren/ voor dat hy hem hadde gheſtelt in de handen van den Hertogh van Alba. Welcke rigoreuſe antwoorde den Vorſten qualijck beviel/ ende maeckte den Prince meer vriendē. Deſe reſolutie des Princen/van eenen tocht in Nederlandt te doen / (hoewel het krijghſvolck van Caſimirus / uyt Vranckrijck in Nederlandt te trecken/niet en conde beweeght worden) is nochtans ſeer ghevordert / door dat den meeſtendeel van dit volck haer hebben laten aennemen van den Prince / ende Graef Lodewijck van Naſſouwen / zijnen broeder.

Reſolutie om dē Hertogh aē vele ſyden te beſpringē/ dat qualijck ghelückte.

De generale Reſolutie was/ den Hertogh van Alba aen veel canten te beſpringē op eenen tijdt/ als in't Landt van Gulick/om in Brabant ende Ghelderlandt te vallen. Alwaer ſy eerſt een vergaderinghe begonſten te maken onder Jan de Montigni / den Heere van Villiers / den Heere van Warroux/ van Ryſoire/ende zijnen broeder Carloo/ eñ andere/ daer den Grave van Hooghſtraten Overſte van ſoude weſen.

Den Grave Lodewijck van Naſſouwen/ſoude in Vrieſlandt met Heyrcracht trecken.

Daer was noch beſteken / dat op de Frontieren van Artoys de Heere van Cocqueville Franſoys/met aldechande volck/eenen inval ſoude gedaen hebben / behalven des Princen van Orangien gheweldighen Legher / ende dit al om den Hertogh werck te gheven aen alle canten / ende middel te hebben om de vluchtighe te vergaderen / ende haer partijen noch binnen de Landen te ſtercken/ om yet tot haerder verloſſinghe voor te nemen / groote hope hebbende van verſcheyden aenſlagen/op vele Steden eñ plaetſen. Maer deſe / alſoo ſy door het een ofte ander beletſel niet teffens en waren aengevangen / zijn de een voor/ de ander naer/ alle qualijck gheluckt.

Als eerſt deſe vergaderinghe in't Landt van Gulick / die nu ontrent twee duyſent ſterck ghemaeckt was/zijnde meeſt noch ſonder wapenen/ die ſy daghelijcx van Ceulen waren verwachtende / heeft den Hertogh daer tegen gheſonden den Grave van Lodron / met Santio Davila / met behoorlijcke macht / om die uyt den Lande te weeren. Deſe vindende dit volck ontrent Dalem/ſterck ontrent 10. Vendelen/ ſoo ſy meynden Ruermonde in te nemen/ende Erckelens/buyten ſ'Conings ghebiedt / hebben goet ghedocht die nochtans te beſpringhen eer ſy ſtercker werden: T'welck ſy deden den 25. April / dien hoop gheheel verſtroyende/ ende veel doot ſmijtende/daer den Heere van Villiers ghevangen werdt / ende de Heere Dhuy/die haer met eenige wel ter weere gheſtelt / ende oock veel Spaengiaerden verſlagen hadden. Santio Davila vervolgende zijn victorie/dede veel quaets in't Landt van Gulick ende daer ontrent.

Verſtroyinge der Geuſen tot Dalem.

Het voornemen van de Heere van Cocqueville Franſoys/ van weghen den Prince vā Orangien ende [illegible] nederlagh.

De Heere van Cocqueville Normand / van wegen den Prince van Orangien/by toedoē van dē Capiteyn Vailliant/S. Amant/eñ andere/ vergaderden een deel volcx / ſoo Nederlanders als

Franſoyſen / op de Frontieren van Artoys/ die hem toequamen/ ſoo uyt de Walſche Landen/ als uyt Vlaenderen ende Enghelandt / die daer ghevlucht eñ geerne weder t'huys gheweeſt waren. Als deſen hoop nu wat aenghewaſſen was/ begaveu ſy haer te velde / eenige courſſen doende tegen des Hertogen van Alba partije.

Den Coningh van Vranckrijck hier van by den Hertoghe van Alba gheadviſeert ende ſeer gheſoliciteert zijnde / ende veel argher daer uyt vreeſende/ ſondt aen den Prince van Conde (met den welcken nu Vrede was) om te weten/ of dat met zijnen wille was / midts dat deſen Cocqueville hem ghedient hadde / ende Hugenoot was. Maer de Prince die antwoorde hem / ſeggende/ dat hem zijn doen niet aen en gingh. Waeromme den Coningh belaſte/den Marichal van Coſſe hem te ſtraffen/die welcke met eenigh Krijghſvolck eñ de Garniſoenen van Piccardijen ſterck ghenoech zijnde / heeft Cocqueville beleghert in het Stedeken S. Vallery/ by Abbeville/die doen by hem mochte hebbē ontrent ſes hondert Voetvolcx / ende twee hondert Peerden / alwaer hy t'geſchut voor brachte/ en een Breſſe in maeckte. Maer alſo Cocqueville eñ S. Amans de Breſſe meynden te defenderen oft verweeren/ ſo werden over de ander ſijde/door eenige van den harē/des Mariſchals volck inghelaten/ die nochtans niet en hielden dat ſy belooſt hadden. Cocqueville weeck in een Huys / alwaer hy parlementeerde / ende werdt ghevanghen met veel andere / ſonder groote bloedtſtortinghe. Hy ende de andere principaelſte werden onthalſt. Dat Nederlanders waren/ eñ niet en conden ontloopen/werden omghebracht : Maer de Heere Mariſchal ſalveerde de Franſoyſen. Alſo hadde dien aenſlagh oock een ongeluckigh eynde voor den Prince van Orangien.

Cocqueville werdt te S. Vallery ghevanghen.

In't beginſel van Mey begonſt Graef Lodewijck van Naſſouwen/met zijnen broeder Graef Adolf/ Graef Joos van Schouwenburgh/ende andere/oock volck te vergaderen/ eñ trocken nae Vrieſlandt in't Landt van Groeningen/ende namen het Caſteel oſt Huys van Wedde / daer nae den Damme (t'welck eertijts een ghemuerde Stadt is gheweeſt) eñ ander plaetſen / de ooghe hebbende op Groeningen: Ende hadden in haer Vendelen gheſchreven RECUPERARE AUT MORI, Dat is : Wedercrijgen ofte ſterven. Den Hertogh ſondt derwaerts het Tertio de Sardinia, dat is het Regiment van Sardinien / onder den Overſtē Braccamonte/met drie Vendelē Spaengiaerts meer van't Regiment van Lombardijē/ vier hondert Spaenſche ende Italiaēſche Peerden: Noch den Grave van Megen/ met een deel van zijn Regiment/ ende vijf Vendelen des Graven van Arenbergh / die daer Gouverneur in't Landt was/ zijnde Duytſchen/ die zijnen Luytenant daer aengenomen hadde/ boven noch andere vier Vendelen Duytſchen: Deſe alle onder den voorſchreven Grave van Arenbergh/met 6. ſtucken gheſchuts.

Graef Lodewijck van Naſſouwẽs tocht in Vrieſlandt.

Graef Lodewijck vernemende van de macht die tegen hem quam / zijnde al oude Soldaten/ ende de zijne nieuwe/ trock hy de zijne by een/ als de Grave van Arenbergh met de Spaengiaerdē ende Duytſchen hem by quam/met de welcke hy ſchermutſeerde/ tot in den nacht toe/met ſchade. Snachts troc hy op nae den Dam/ op zijn voordeel/meynende dat Megen ende de reſte al by een waren. S'anderen daeghs volghde hem Arenbergh/ meynende dat hy ghevlucht ware. Maer Graef Lodewijck zijnen vyandt ſiende ſonder Peerdevolck/dat noch niet aengecomen en was/ alleen met een Bende van Conte Martinengo/ boodt hem dat aenſicht/ ende hebbende drie hondert Peerdē by hem/ beſprongh de Spaengiaerden / als of hy haer eenighe brugge hadde willen afnemen : eñ weder wijckende / trock den vyant hem nae / tot een plaetſe toe daer eenighe Walen archibuſiers achter eenen dijck laghen / die veel ſchade terſtont onder den Spaengiaerdē deden/ alwaer drie Spaenſche Capiteynen doot bleven met haer volc/ van vooren ende van de ſijden beſprongen zijnde. De Graef van Arenbergh/ die geerne zijnen vyandt ſonder aengrijpen ghelaten hadde / tot de aencomſte van Meghen ende het Peerdevolck / zijnde geimportuneert van de vyericheyt ende verwaentheyt der Spaengiaerden/ die meynden dat haren vyandt haer ontloopen ſoude / eñ daeromme uyt vermetelheyt hem verweten/hy en ware geen trouw dienaer/ maer een Verrader van den Coningh : Ende oock ſiende eenen hoop wel van drie duyſent voetvolcx maer onder twee vliegende Vendelen/t'welck hem bedroogh/ ſoo hadde hy hem laten bewegen/om de drie hondert Ruyters te beſpringen / ende eenige bruggen te winnen. Hy nu ſiende dat zijn Spaengiaerden aen alle canten ende ſijden gheſlaghen werden/ wende hy alle vlijt ende cloeckheyt aen/ om alles te redreſſeren : Maer zijn Peerdt onder hem gheſchoten zijnde / ſoo werdt hy van Monſeur Haultain/Antonie de Soete/die zijnen broeder/ een Ridder van Malta/daer verſlagē ſagh/ dootgheſmeten. Deſen Haultain is namaels in Vranckrijck in den ſlagh van Moncontour oock doot ghebleven / achterlatende twee broeders/ Joos de Soete Heere van Villers / ſedert der Staten Velt-Marſchalck/ ende de Heere Haultain Gouverneur van Walcheren / beyde den Staten namaels dienſtelijck. Daer gheſchiede terſtont een generale vlucht. Den Luytenant van Arenbergh is oock doot ghebleven / met meeſt al datter was. De reſte vluchte in't Clooſter van Heyligherlee / t'welck terſtont beſtormt ende inghenomen werdt. Alwaer Graef Adolf van Naſſouwē/ Graef Lodewijcx broeder/oock doot gheſchoten werdt. Daer bleven oock veel Spaenſche Capiteynen/ onder andere/ Don Alvaro Oſono/Joan Paz de Sotomayor/Pericho de Cabriera/ ende wel 7. Vaendragers.

Slagh in Vrieſlandt/ daer den Graef van Arenbergh doot bleef/ 24. Mey/ Anno 1568.

Arenbergh verſlagē den 24. Mey.

Graef Adolf vā Naſſouwen verſlagen den 24. Mey.

Deſen ſlagh is gheſchiedt tuſſchen t'Clooſter Heyligerlee ende Wijnſchoten in Vrieſlandt/den 24.dagh Mey/ Anno 1568. Daer bleven verſlagen ontrent ſeſthien hondert Mannē/ ſo Spaengiaerden als Duytſchen. Alle de bagagie van Arenbergh/met zijn Silverwerck/ ende daer toe een deel geldts / dat tot betalinghe der Soldaten ghecomen was/ werdt ghenomen / met ſes ſtucken gheſchuts.

Graef Adolf van Naſſouwen werdt tot Wedden begravē/ende Graef Jan van Ligni. Graef van Arenbergh/etc. Ridder van den gulden Vlieſe/ Gouverneur van Vrieſlandt ende Overijſſel/ werdt begravē te Heyligerlee in de Kercke van't Clooſter / een dapper Krijghſman. Graef Lodewijck ſocht terſtont zijn Victorie te vervolgen/ als de Grave van Megen / ende Curtio Martinengo/met etlick Voetvolck ende t'Peerdevolck/ met gheluck in Groeningen gheraeckten / waer mede ſy haer ende de Stadt verſekerden/tot achterdeel van den Graef Lodewijck/ die de Stadt in twee plaetſen quam beleggen/ maer de Stadt ſeer ſterck zijnde/ ende hem grof geſchut ontbrekende/ende zijn aenſlagen met zijn aenhanghers binnen verhindert zijnde / door't groot Garniſoen dat daer binnē quam/ en heeft hy niet connē uytrechten. Diverſche ſchermutſels zijnder ghepaſſeert/als voornamelijck den 22. Junij/als die van binnen wilden buyten eenige beſchantſinge beletten:

Groeningen by Graef Lodewijck beleghert.

beletten: Daer bleven doot van buyten wel twee hondert/ende oock veel van binnen. De Grave van Meghen werdt ſelver ghequetſt/ende Martinengo was in groot perijckel/door zijn Peerdt dat in een Moraſch bleef.

Chiapin Vitelli gheſonden nae Groeningē.

Den Hertogh op de tijdinghe van de nederlaghe / ſondt terſtont Chiapin Vitelli / Marquis van Cetone/ derwaerts met Krijghſvolck/ ende het Regiment van den Grave van Overſteyn/ eñ ſeſthien hondert Peerden/ onder Hertogh Erick van Bruynſwijck. Deſe quam hem logeren by Graef Lodewijcx Leger by de Stadt/ dagelijcx ſchermutſerende. Maer Vitelli en wilde tot geenen Veldtſlagh comen / daer toe beroepen ende dickwils aengeboden zijnde/ voor de comſte van Hertogh Erick / die hy corts verwachte. Ende hy dede de Capiteynen van Tertio de Sardigna ſtraffen met den ſweerde/ nae Krijghs diſcipline/ om't geweldt/ dat ſy Arenbergh aengedaen hadden.

Den Keyſer gebiet Graef Lodewijck met zijn volck van ſ'Rijcx weghen af te trecken.

Graef Lodewijck wert door het verſoeck van den Hertogh van Alba een gebodt eñ boodtſchap van den Keyſer gheſonden/ van af te trecken/ eñ zijn volck af te dancken/ op alle gehoorſaemheyt die hy den Rijcke ſchuldigh was: Waer op hy antwoorde / dat hy ſulcx niet doen en conde voor dat hy hadde zijnen broeder/ den Prince van Orangien / ende zijnen Bondtghenoten / eerſt van ſulcx de wete gedaen/ die hy wiſte dat zijne Majeſteyt alle goet beſcheedt gheven ſouden. Nochtans door dat ghebodt weken veel van zijn volck van hem af/ om dat haer goeden in't Rijcke ghelegen waren/ende werden ghedreyght met Confiſcatie/ t'welck vele onwilligh maeckte.

Graef van den Berghe neemt ende verlieſt weder zijn Slot van ſ'Heeren berghe.

De Grave van den Berge heeft oock ontrent deſe tijdt middel ghevonden / om zijn Slot van ſ'Heeren berghe in te nemen / daer uyt drijvende het Krijghſvolck / dat den Grave van Meghen daer inne ghelaten hadde: waeromme den Hertogh derwaerts ſondt Sancio de Londogno / met het Tertio ofte Regimēt van Lombardijen/ met gheſchut: de welcke den Grave daer weder uyt dreef/ende goede beſettinghe daer in latende/ trock hy met zijn volck nae Groeningen.

Den Hertogh van Alba ſiende Graef Lodewijcx victorie / ende diverſche aentaſten alreede gheſchiedt/ ende noch meer verwachtende/heeft de Nederlanden willen betoonen geen vreeſe te hebben/ ende heeft daeromme gheprocedeert tegens die inghedaeghde Heeren ende Edelen/met Sententien/ den 28. Mey / die oordeelende overwonnen van Crimen læſæ Majeſtatis, ende alle haer goeden gheconfiſqueert. Naevolghende de ſelve Sententie/ſo dede hy der veroordeelde Heeren/ Landtſaten ende Steden/ ſweerē ende hulden den Coningh als Heere: Als tot Breda wert Heer Pieter van Quarebbe/Heer van Berchem/ etc. (die doen daer Gouverneur was) in ſ'Conings name den 24. Junij gehuldt/haer beſweerende hare oude Privilegien nae gewoonte. Den Hertogh heeft oock onder andere een gebodt laten uytroepen / dat alle die uyt den Lande ghevlucht waren / ſouden wederkeeren / ende haer vertoonen voor haren Magiſtraet / op de verbeurte van haer goederen/ende eeuwelijck uyt de Landen ghebannen te zijn.

Executie des Hertoghs over de Edele ghevangenen/ den eerſtē Junij.

Voorder reſolveerde hy zijn ghevangen Edelen ende alle andere te executerē/ om zijn Spaengiaerden / die ſe moeſten bewaren / elders te mogen ghebruycken / contrarie van de meyninghe van vele Weerelts verſtandighe / die van opinie waren/ dat hy niemandt van aenſien ſoude dooden / maer t'ſelf de refererende tot den Coningh/ ofte tot zijn overcomſte. Maer hy heeft tot Bruſſel in de Sincxen weke / den eerſten Junij/ op de Peerdemarckt ofte Savel doen onthalſen deſe naebeſchreven Heeren ende Edelen.

Gijſbrecht van Batenburgh/Dierick van Batenburgh/ghebroeders.
Pieter Dandelot.
Philips van Winglen.
Maximiliaen Cock / Edelman van den Grave van Egmont.
Jan de Blops Therlon.
Philips Trieſt van Ghendt.
Bartelmeus de Vale.
Artus de Batſon/ Camerlingh van Brederode.
Herman Galama. } Vrieſen.
Sieurt Beyma.
Jacques Elpendam.
Fermin Peltier.
Conſtantin Bruſelle/ Meyer van Hoboken.
Jan Rumault.
Lowijs Carlier.
Piere ende Philips Waterleys/ broeders.

Den tweeden Junij.

Jan de Mountigni/Heere van Villiers.
De Heere du Dhuy/Namuroys.
Quintin Benoyt/ Bailliu van Engien.
Cornelis Nieen Predicant.

Deſe heeft hy ter doot ghebracht in't gheluyt van veel Trommelen / om dat ſy niet ghehoort ſouden worden/ ſoo ſy yet hadden willen ſeggen: maer als eenighe beloofden in't Roomſche Catholijcx gheloove te willen ſterven/ende niet veel te ſpreken/ dan en werdt niet getrommelt. Ende die Catholijck ſtorven/ ende Biechtvaders hadden/ waren de twee Vrieſen/Therlon/ Bruſelle/ Peltier/Boudechon/ende Elpendam. Dat welcke gheweten by den Heere van Montigni ende zijn geſellen/die den 2. Junij ſtorven/ſeyde Montigni den Biechtvader de Lobel aen/dat hy wilde Catholijck ſterven/verſoeckende dies eenighe voordeelen voor zijn ſuſter / eñ zijn begraveniſſe/ ſo ooc dede zijn medegeſelle de Heere van Dhuy/ hieromme en waren by haer geen Trommelen. Alſo Montigni ter doot was gaende / zijnde een volmaect fraey Edelman eñ Hovelingh/ groette hy alle den wegh zijn vrienden ende kenniſſe wel gemoedt/ende ſoo clam op het Schavot/alwaer hy uytſprack zijn Ghebedt/beyde in Latijn ende oock in Franſoys / oock bekennende by Gode ſtrengher doot voor zijn zonden verdient te hebben: ten leſten/ viel op d'oorſaken van zijn doot/ ſeggēde/dat hy geen Verrader ware / maer ſtorf om dat hy ſ'Conings waren dienſt/ der Landen welvaren ende Vryheyt/ voorgheſtaen hadde/eñ hoewel veel Menſchen dat nu ſo niet conden verſtaen ofte bevroeyen / ſo warender nochtans vele dien dat wel bekent was in haer herte / ende ſy ende de Naecomers ſouden hier namaels t'ſelfde alſo bevinden eñ alſo oordeelen. Aldus zijn ghemoedt cloec uytſprekende/ riep den Biechtvader daer tegen/ dat hy hem anders te ſterven belooft hadde: waeromme een eynde makende/riep in't leſte/ dat hy ſtorve in de ghereformeerde Religie/ die hy prees ſoo veel hy conde. Ghenoech op die maniere ſtorf zijnen medegheſelle / de Heere van Dhuy/die een ſeer rijck Heere was/boven 8. duyſent gulden incomens / beyde zijnde de fraeyſte Mannen / als eenighe Princen in haer Hof hebben mochten.

Daer nae werden oock tot Vilvoorden diverſche Heeren ghedoodt / als Heer Antonis van Stralen/eertijts Borgemeeſter van Antwerpen/ Heer Jan Caſenbroodt / Heer van Backerſeele/ Raedtſheere van den Grave van Egmont / den Pencionaris van Mechelen / ende meer andere/ al nae dat ſy ſeer hadden ghepijnight gheweeſt.

Den derden Junij werden van Ghendt ghebrocht de twee ghevanghene Graven / van Egmont ende van Hoorn/ te waghen/ met drie duyſent Spaengiaerden / tot Bruſſel op't Broodthuys/op de Marckt. Haer Proceſſen waren bedingt door Jan du Boys / Procureur generael des Conings. Den Graven werdt gheweyghert alle behulp van Advocatē/ ende raedt van vrienden/dat haer nochtans was toegeſeyt/door't tuſſchenſprecken van veel groote Vorſten/eñ werden ghedwonghen t'beſte dat ſy ſelfs conden te antwoorden op haer beſchuldinghen / op pene van contumatie. Alſo antwoorden ſy met proteſtatie van't onghelijck / als Heeren van der Ordre des Gulden Vlies / datmen haer tegens de Privilegien der ſelvigher/ ende den Landen aendede.

Egmont hadde gheantwoordt op achtentachtentigh artijckelen den twaelſten Februarij. Syne vrienden ende Huyſvrouwe Sabina/van den Huyſe van Beyeren / ſuſter van den Paltſgrave Keurvorſt / hadden beweeght den Keyſer ende andere Vorſten / om by den Coningh ende den Hertogh te intercederē / dat hy mochte los worden / oft dat hy hem mochte by Advocaten verantwoorden/ als haer belooft was. Den Keyſer ſondt een Edelman expres om de Gravinne te trooſten / ende te verſekeren / dat alles ten beſten afloopen ſoude.

Maer den Hertogh/alſo ſy nu tot Bruſſel ghebrocht waren / heeft hen / een ure voor middernacht/als ſy nu ſlapen gegaen waren/haer Sententie gheſonden / eñ doen voorleſen: Deſe Sententie was in den Bloedt-raedt gheraemt/eñ by Heſſele gheſchreven / ten byſitten van Barlaymont/ Norcarmes / ende andere/ alleene by den Hertoge onderteeckent/ſonder de andere Raedtſheeren opinien af te vragen.

Sententie over Egmōt eñ Hoorne/ dē 4. Junij.

De ſubſtantie daer van was aldus: Dat Don Alvares de Toledo / Hertogh van Alva/ etc. gheſien hebbende het Proces criminel / tuſſchē den Procureur generael des Conings / aenlegghere / teghen de verweerders Heeren / etc. Oock gheſien de Informatien / Schriftueren / Inſtrumenten des ſelven Procureurs / by hem ghemaeckt ende ghepreſenteert: Oock de belijdinghe van de ſelve Heeren ende verweerders/ haer verantwoordinghe / Schriftueren / ende Inſtrumenten/van haer tot haerder ontlaſtinge voortghebracht / daer uyt dat bleeck / dat ſy begaen hebben Crimen læſæ Majeſtatis, ende de rebellie gunſtigh gheweeſt zijn/ ende de aenhanghers van de Verbonden / ende grouwelijcke Conſpiratien des Princen van Orangien / ende andere Heeren der ſelver Nederlanden: hebben oock ſelver in haer beſchuttinghe ghenomen de gheconfedereerde Edelen: Oock ghemerckt de quade dienſten / die ſy ghedaen hebben in haer Gouvernementen / ten aenſien van de behoudeniſſe des Heylighen Catholijcken Gheloofs / met de booſe oproermakers ende Rebellen der Heyliger Roomſche Catholijckſche Kercke/ende des Coninghs. Ende voorder overſien hebbende / t'ghene meer in't ſelve Proces te vinden is: Soo geeft zijn Excellentie / met die van zijnen Rade neffens hem weſende / den Procureur zijn Concluſien / alles voor gheapprobeert / ende daeromme declareert / de voorſchreven Graven vervallen ende begaen te hebben Crimen læſæ Majeſtatis, ende van rebellie / ende als ſoodanighe onthooft te worden met den ſweerde / ende haer hoofden gheſtelt te worden op hooghe publijcke plaetſen/op dat die van eenen yegelijcken mochten gheſien worden / ende ſoo langhe tot dat zijne Excellentie anders daer van ſal ordineren: verbiedende op den hals/eer die hoofden niet af te nemen / ende dat tot een exemplare caſtijement van de booſe feyten ende miſdaden/ by de ſelvighe begaen. Vercondigende voorts voor den Coningh verbeurt ende geconfiſqueert alderhande haerlieder goederen / roerende ende onroerende/ Gherechticheden / Actien / Leenen ende Erven / van wat natuere ſy zijn / die ghevonden ſullen worden hare te weſen / in wat plaetſe ſy bevonden worden. Ghegheven tot Bruſſel / den vierden Junij / Anno 1568. Onderteeckent / Hertogh van Alva, Praetz, Secretarius.

Egmont antwoordt op zijn Vonniſſe.

Als dit Vonniſſe by de Graven ghehoort was / hebben ſy het gheduldelijck afghenomen. Egmont ſeyde (ſonder hem eenichſins te ontſetten): Dat is voorwaer een grouwelijck ende ſtrengh Vonniſſe/ ick meynde den Coningh ſoo veel niet vertoornt te hebben/ dat ſulckē ſtraffe weerdigh ware: want t'ghene dat ick ghedaen hebbe/dat hebbe ick wel gemeynt ten beſten ende tot zijnen dienſte te weſen: Maer ſoo ick my erghens in mochte miſgaen hebben/ ſoo bidde ick/dat mijn doot alle mijn miſdaedt wech neme / ſonder dat my ende mijne naecomelinghen ſulcken ſchande ende oneere gheſchiede / ende dat mijne lieve Huyſvrouwe ende onnooſele kinderē daeromme te lijden ſouden hebben / verbeurende lijf ende goet / boven dat alle mijn blijckelijcke dienſten behoorden eenighe ghenade te verdienen. Maer nademael het Godt ende den Coningh alſoo belieft / ſoo wil ick de doot ghewillighlijcken aennemen. Sulcke ende dierghelijcke woorden bruyckte hy meer / meeſt om den Coningh tot medelijden van zijn Huyſvrouwe ende kinderen te beweghen.

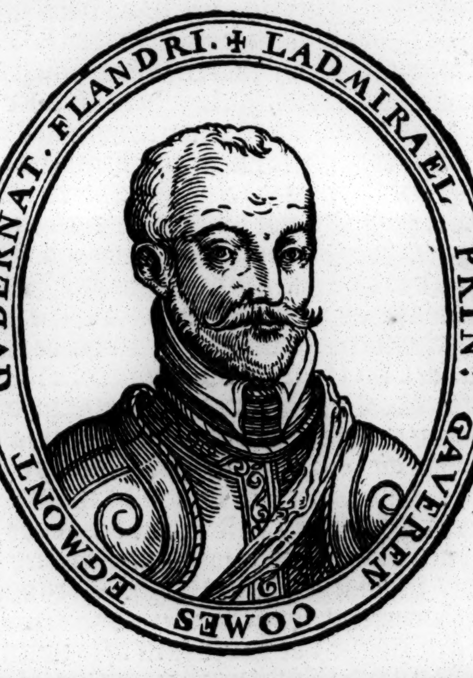
GVBERNAT. FLANDRI. ✠ LADMIRAEL PRIN. GAVEREN COMES EGMONT

Egmonts Brief aen dē Coningh voor zijn ſterven.

Ende hy ſchreef twee brieven/een aen den Coningh/eñ den anderen aen zijn Huyſvrouwe. Aen den Coningh ſchreef hy: Als dat hy ghehoort hadde het Vonniſſe/ dat hem gelieft hadde over hem te laten gaen: eñ hoewel hy noyt voor hem hadde ghenomen/ofte van meyninghe gheweeſt was yet tegens zijne Majeſteyts perſoon/dienſt/ ofte oude Catholijckſche Religie/ te doen ofte te handelen/ ſo wilde hy de doot nochtans met gedult lijdē/nae dat het den goeden Godt beliefde: Eñ ſo hy yet gedaē hadde/ofte toegelatē (geduerende de Nederlandtſche beroerten) dat hy niet voorby en mochte / ſoo ware dat ſelve altijt gheſchiet met getrouwer herten/Gode ter eeren/zijne Majeſteyt ten dienſt/eñ nae dē eyſch des tijts. Badt daeromme zijne Majeſteyt/ dat hem ghelieſde te willen vergheven/eñ de beſte meyninge daer van te hebben: Syne lieve Huyſvrouwe/

ommooſele ende arme kinders/ te laten bevolen zijn/ ende ghenadigh weſen/ ghedenckende zijn voorleden dienſten/ op welcke hope hy hem ſelvē gingh bevelen tot de barmhertichheyt Godes. Datum tot Bruſſel den vijf den Junij/ An. 1568. Onderſchreven/ tot ſterven bereydt/ uwe Majeſteyts ootmoedigen trouwen Vaſſael ende Dienaer/ Lamorael van Egmont.

Deſen Brief gheſloten ende ghezeghelt zijnde/ leverde hy den Biſſchop van Yperen/ aen hem hertelijcken begeerende dien aen den Coningh te ſeynden/ die hem dat beloofde: Daer nae begaf hy hem tot ghebeden.

Deſgelijcx heeft hem den Grave van Hoorne oock ter doot vromelijcken bereydt/ende tot ghebeden begheven.

Daerentuſſchen iſſer tot Bruſſel op de Marct voor't Stadthuys een Schavot ghemaeckt/ eñ al met ſwart laken bedeckt/ ende daer op twee ſtaken gherecht met ijſere pinnen/ twee ſwarte kuſſens/ ende een buffet oft tafelken/ daer een ſilveren cruys op ſtondt/ ende de Marckt werdt met twee en twintigh Vendelen Spaenſche Soldaten alomme beſet.

Egmonts onthalſinge eñ maniere van ſterven/ den 5. Junij/ Anno 1568.

Twee uren voor middagh/ten thien urẽ/wert den Grave van Egmont op het Schavot ghebracht/van den Maeſtro del Campo, oft Colonel Juliaen Romero/ Capiteyn Salmas/ ende den Biſſchop van Yperen/Martinus Riethovius, zijnen Biechtvader/ al in rouwe ghecleedt. Den Provooſt van den Hove/ Spelle ghenaemt/ ſat te Peerde voor't Schavot/ met zijn roode Roede in zijn handt: Den Beul ofte Scherprechter ſtondt onder het Schavot. Egmont was ghecleedt in Hoſen ende Wambays/ hebbende ſelve den craghe ſmorgens van het Wambays geſneden/ ende hadde daer over eenen rooden Damaſten Nacht-tabbaert/ende een ſwart Mantelken met gouden paſſement gheboordt noch daer oppe/ op zijn hooft eenen ſwarten armoſijnē Hoet/ met ſwarte ende witte pluymen/ in zijn handen (die ongebonden waren) eenē Snutdoeck: Op't Schavot gingh hy wat op eñ neder/wenſchende te mogen in dienſte van zijnen Prince ende Lande zijn leven eynden. Hy vraeghde aen Juliaen Romero/ of daer geen ghenade was? De welcke zijn ſchouderen treckende/ antwoorde neen. Waer over hy (bijtende op zijn tanden) zijnen Mantel ende Tabbaert neder wierp/knielde op het kuſſen/ ende met hem den Biſſchop/ t'ſamen biddende/ die hem daer nae het Crucefix te cuſſen gaf: Ende doen den Hoet ende Snutdoeck van hem werpende/ ſtelde hem knielende ter doot/ doende een ſijden Slaepmutſken over zijn ooghen/ verwachtende den ſlagh. Terſtont is den Scherprechter opgecomen met zijn ſweert/ ten eerſten ſlaghe dat hooft hem af houwende. Het lichaem ende bloedt werdt met ſwart laken bedeckt.

Sterven vā den Grave van Hoorne/ den 5. Junij.

Daer na heeftmen den Grave van Hoorn op't Schavot ghebrocht/ ghecleedt met eenen ſwarten Mantel/ ende een wullen Milaenſche Bonette op zijn hooft: Alwaer hy Gode zijn menighvuldighe zonden bekent heeft/ de omſtaenders alle gheluck wenſchende/ begeerende hem te willen helpen bidden. Verſocht zijnde/en wilde hy niet bekennē den Coningh miſdaen te hebben/ op de maniere ſoo men hem vermaende. Daer nae den Mantel afgeleyt hebbende/ſtondt hy in zijn couſſens/ ende in een catoenen lijfrocxken: alſo neder kielende op't kuſſen/ trock hy zijn Milaenſche Bonette voor zijn ooghen/ zijn handen t'ſamen houdende/ende verwachte oock den ſlagh (die den Scherprechter hem gaf) luyde roepende/ In manus tuas Domine commendo Spiritum meum.

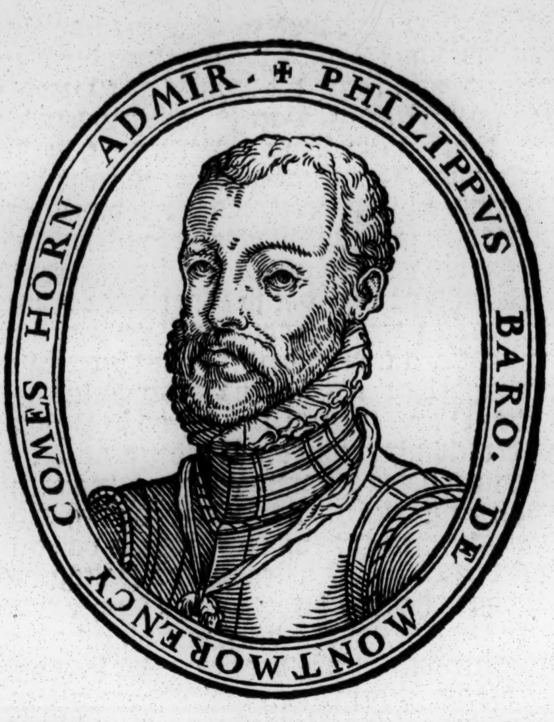
PHILIPPVS BARO. DE MONTMORENCY COMES HORN ADMIR. ✝

Haer hoofden op pinnen geſtelt.

Daer nae werden de hoofden op de twee ſtaken eñ pinnen gheſtelt/ daer ſy bleven ſtaen twee uren langh/met groot verſchricken ende medelijden van den volcke/ daer eenighe haer Snutdoecken dobten in't bloedt/tot memorie te bewaren. Nae de twee uren zijn de lichamen met de hoofden van haer dienaers in kiſten gheleyt/ eñ ter begraveniſſe ghevoert/elck in zijne Heerlijckheden: Egmont met meerder Ceremonien van de Gheeſtelijcke dan Hoorne/ als Catholijcker gheſtorven zijnde.

Aldus hebben die twee vermaerde Heeren/ Lamorael van Egmont/ Prince van Gavere/ Grave van Egmont/ Gouverneur van Vlaenderen ende Artoys/ Ridder van der Ordre des Gulden Vlies/ Raedtſheere van Staten/ etc. Ende Philips van Montmorency/ Grave van Hoorne/etc. Admirael van der Zee/Camerlingh ende Capiteyn van de Garde des Conings/oock Ridder van den Gulden Vlieſe/ eñ Raedtſheere van Staten/ beyde jammerlijc haer leven geeyndet/ den vijf den Junij/ Anno 1568. Egmont ſtorf ontrent ſeſſenveertigh ofte ſevenenveertigh Jaer oudt zijnde/ een ſterck/ vroom/ ſchoon/ hooghmoedigh eñ ſtrengh Man/ weynigh zijns ghelijcke in alle Hoofſche Hoocheyt vindende.

Afcomſte vā Egmont.

Sijn Huyſvrouwe was Sabina van Beyeren/ Paltſgravinne/ die hy trouwde/ in't byweſen van den Keyſer/ op den Rijckſdagh tot Spiers/ Anno 1544. een Vrouwe van hoogen ende Edelen Huyſe. Hy liet achter dry ſonen: Philips die in Vranckrijck verſlagen werdt/ghetrouwt met Vrouwe Maria van Hoorne/ ſonder kinderen: Lamorael onghehouwt Anno 1605. Carel ghetrouwt met een dochter van den Heere van Aubigni. Ende voorts acht dochters: als Leonora/ ghetrouwt met George van Hoorne/ Grave van Wtkercke/ die dry kinderē ſonen ende dochteren baerde: Chriſtiana troude den Heere van Capres/Grave van Henin Lietart/dien ſy eenen ſone baerde: Ende daer nae den Grave van Hooghſtratē/ dien ſy ooc eenen ſone baerde: Ten derden trouwde ſy Graef Carel van Manſvelt/ ſonder kinderen by hem. Franciſca is gheſtorven in ſ'Gravenhaghe onghehouwt. Sabina trouwde tot Delft Eberhardt/ den Grave van Solms/ ſonder kinderen. Drie ofte vier dochters hebben haer in Gheeſtelijcke rijcke Cloosteren begheven.

Hoorne mochte ontrent vijftigh Jaren oudt zijn/ een langh/ fris/ fraey eñ verſtandigh Heere/ hy en liet geen kinderẽ achter by zijn Huyſvrouwe/ die Vrouwe Wabborgh van Nieuwenare/ een fraey cloecke Vrouwe/ die namaels trouwde Adolph/ Grave vã Nieuwenaer/ Alper/ Meurs/ ende ander plaetſen/ by den welcken ſy oock geen kinderen creegh/ ſtorf tot Meurs Anno 1600. in Mey.

Wy ſullen nu hier by verhalen de doot van den Grave van Hoornẽs broeder/ dẽ Heere vã Montigni/ ende van den Marquis van Bergen/ beyde Ridderen van der Ordre van den gulden Vlieſe/ die welcke twee Heeren in Nederlandt wel waren geacht de bequaemſte ende cloeckſte Heeren/ om in Spaengien gheſonden te worden/ eñ den Coningh beſcheydelijckſte te kennen te gheven den ſtaet van de Landen. Deſe waren/ van wegen de Landen ende Regente van Parma/ als Ambaſſadeurs gheſonden/ alſo verhaelt hebben/ die welcke in Spaengien den Coningh volcomelijck bericht hebbende/ ontfingen uyterlijck goet tractement: Maer daer nae/ als daer uyt Nederlandt alderhande ſchrijven quam/ van't Beeldtſtormen ende voorder oproeren/ werdt den Coningh ſeer verſtoort/ eñ opgheruyt van de vyanden der Nederlanders/ die meeſt onervaren in de Nederlandtſche ſaken waren/ van den aerdt/ natuere des Landts ende des volcx/ dies den Coningh ander middelen voor nam/ dan deſe Heeren wel conden prijſen/ dat wel gemerckt werdt.

Doot ende bekenteniſſe van den Marquis van Bergen in Spaengien.

Hier over is den Marquis van Bergen ſieck gheworden/ ende verſocht aen den Coningh om zijn afſcheyt te mogen hebben/ die hem dat weygerde met ſchoone beleefde woorden/ dan ſoo ten leſten totter doot toe crancker werdt/ werdt hem het oorlof van vertrecken te laten vergunt. Alſo hy nu op het uyterſte zijns levens was/ ontboodt hy by hem Ruigomes/ den Prince d'Eboli/ zijn oudt vriendt/ ende die ſeer groot by den Coningh was/ by den welcken hy hem beclaeghde/ datmen zijnen goeden ghetrouwen dienſt niet alleen cleyn achte/ maer ſelve achterdencken daer over ghenomen hadde/ proteſterende hooghelijck niet anders ghedaen ende ghetracht te hebben/ dan dat hy achte beſte ende vorderlijckſte tot ſ'Conings dienſte te weſen/ niet twijfelende men ſoude zijnen goeden raedt ende advijs met der tijdt wel ghewaer worden: ende alſo hy dat van herten meynde/ badt hy Godt hem alſo aen zijn ziele te vergelden/ hem vriendelijckẽ biddende t'ſelfde van zijnent wegen alſoo by den Coningh te ghetuygen/ etc. Alſoo ſtorf hy den 22. Mey Anno 1567. Maer deſe bekenteniſſe en mocht niet gelden om zijne vyanden te wederhouden/ meer dan een Jaer daer nae/ van gedaeght/ beſchuldight/ ende gecondemneert te worden/ by den Hertogh ende zijnen Bloedt-raedt/ als begaen Crimen læſæ Majeſtatis, ende zijne goederen verbeurt/ als verhaelt hebben.

Des Heeren van Montigni proceduren in Spaengien.

Den Heere Floriaen van Montmorency/ Baron van Lenze ende van Montigni/ Gouverneur van Doornick ende van Torneſis/ Ridder van der Ordre des gulden Vlies/ broeder van den voorſz. Grave van Hoorne/ een dapper/ cloeck eñ verſtandigh Heere/ alſoo hy zijnen medegheſelle in Spaengien quijt was/ verſochte oock oorlof/ om nae Doornic in zijn Gouvernement te mogẽ keerẽ. Maer den Coningh (alſo doẽ alomme uytgegheven was/ dat hy ſelve nae Nederlandt wilde trecken) ſeyde hem/ hy ſoude met hem reyſen/ dan alſoo des Conings reyſe gheſchorſt ofte niet ghemeynt was/ ende datmen den Hertogh van Alva ſagh nae Nederlandt trecken/ ſoo merckte Montigni/ dat dẽ Coningh van hem verbreemde/ waeromme hem aenſprack/ ende beclagende vertoonde/ dat hy wel merckte dat zijne Majeſteyt hem zijn ghewoonlijcke gratie ende gunſte niet en toonde/ uyt eenighe jalouſije t'onrechte aenghenomen/ waeromme verſochte/ ſoo daer eenigh ſulck quaet naedenckẽ oft ſuſpicie op hem viele/ dat hem dat mochte betoont worden/ aenbiedende zijnen perſoone in ghevangeniſſe te begheven/ ende hem alſo wettelijcken by Rechte te ontſchuldigen eñ claren/ etc. Hier oppe gaf hem den Coningh een goede vriendelijcke antwoorde/ maer gheveynſdelijck/ als dat het verre van daer ende van zijn naturel ware/ van ſoo goeden ghetrouwen Dienaer/ altijt tot zijnen Vader eñ hem gheweeſt/ ſoude quaet vermoeden hebben/ dan dat hy hem zijn oorlof weygherde/ ware om dat hy hem noch wilde met hem nae Nederlandt te trecken hebben/ ofte zijnen raedt te gebruycken/ met dierghelijcke woorden meer. Maer daerentuſſchen was oock alomme ordere ghegheven/ van hem ofte zijne dienaren geene Peerden te verhueren/ het welcke oock werdt ontdeckt/ als doen hy te vooren met den Marquis van Bergen eens tot Bedevaert ghereden was/ tot onſe lieve Vrouwe van Guadalupo/ waren hun wel 40. Peerden nae gheſonden/ die hun ſecretelijck ende bedecktelijcken gade ſloegen.

De Heere vã Montigni in Spaengiẽ ghevangen.

Daer nae in September 1567. als in't Hof van Spaengien de tijdinge was gecomen/ van't vangen der Graven van Egmont ende Hoorne/ zijnen broeder/ ſoo werdt den Baron van Selles belaſt/ als Lieutenant van ſ'Conings lijfgarde/ der Nederlandtſche Artſiers/ zijn Huys te beſetten ende hem gevangen te nemen/ ende noch een Vlaemſch Edelman/ van der Neſſe ghenoemt/ zijnde ſ'Conings Camerlingh/ eñ beyde werden nae het Caſteel van Segobia ghevoert/ daer hy Montigni op eenen cleynen hoogen thoren gheſtelt werdt/ met eenen zijnen knecht Artus de Munter/ een Luyckenaer/ met 8. Soldaten/ om hem te bewaren/ die hem ſeer onbeſchaemdelijcken tracteerden. Aldus ghevanghen verſochte meermael/ dat hem recht mochte gheſchieden/ ende met Rechte aengheſproken worden/ alſoo een Heere van zijner qualiteyt toequam/ op welcke zijn verſoeck/ als hy geen antwoorde ofte reſolutie en vernam/ bedochte hem op middelen/ om uyt gevangeniſſe te breken/ daer toe oock bewegende een Spaẽgiaert van zijn bewaerders/ met eenige van zijn eygen dienaers/ die waren zijnen Secretaris Antonis van der Becque/ noch eenẽ cloecken Edelman uyt Landt van Pruyſſen/ Johan Hanouw gheheeten/ ende zijnen Hofmeeſter Jan le Moyne/ met zijnen Cock Jan/ die hem zijn broodt backte op de Nederlandtſche maniere. Deſe bewillighde hy met Brieven door den voorſz. Spaengiaert van zijn Guardia/ ende ſy antwoorden hem met Brieven/ die ſy in't broodt backten. Hier door creegh hy vijlen/ daer hy eenighe ijſeren mede uytvijlde/ ende creegh in een Cofferkẽ leederẽ/ die d'een in d'ander ſlotẽ. Voorder hadden Poſt-peerden beſtelt/ ende alle noodelijcke dingen/ om te ontcomẽ/ ende daer van te rijden/ met alle voorſichticheyt alles beſorght eñ gheadviſeert. Maer als het nu op het leſte was/ ende de Peerden reede/ ſoo verſuymde den Hofmeeſter/ Jan le Moyne/ den leſten ghebacken Brief in't broodt wel te leveren/ zijnde te veel beſigh van zijn Heere adieu ofte afſcheydt te nemẽ/ ſoo dat het broodt met den Brief/ niet alſo het behoorde en werdt ghelevert/ maer quam den Capiteyn van zijn garde in handen/ die het opſnede ofte brack/ eñ vondt den Brief/ die alle den aenſlagh ontdeckte. Waer over alle zijn dienaers voorſz. ghevangen werden/ eñ ter doot verweſen/

Montigni dienaers / meynende haren Heere te verloſſen/ werden gevangen ende gheſtraft.

ende meermaels werden hun de Biechtvaders gheſonden/ niet anders meynende dan daer over te moeten ſterven / maer veel Menſchen hadden medelijden met haer / ſoo dat den Spaengiaert van de garde alleene werdt ghehangen/ende den Backer Jan den Cock moeſte lijden 200. ſlagen met een breedt leer. Dit gheſchiede met wonderlijck groot medelijdẽ van den volcke / die riepen/ dat ſy als dienaers wel ende eerlijcken ghedaen hadden / ſoeckende haers Heeren ende Meeſters verloſſinghe / die langhe Recht verſocht hadde. Hier door gebeurdet dat ſy niet gedoodt werden/ dan deſe vijf dienaers voorſz. werdẽ noch op een Caſteel/ Torre de Velaſco/ ghevangen gheſtelt/ alwaer ſy lange in groote ellende ſaten/ tot in November 1567. tot welcken tijde ghebeurdet/ dat de Princeſſe van Portugal/ ſuſter des Conings/ ende Moeder van den Coningh Sebaſtiaen van Portugal/ daer paſſeerde / waeromme deſe ghevangenen groot ghetier/ ſoo met roepen als met haer ketenen ende boeyen/ maeckten: waer door de Princeſſe beweeght te vraghen wat ſy waren/ verſtondt dat ſy Flamencos waren / ghevangen om dat ſy haren Heere ende Meeſter gheſocht hadden te verloſſen/ om dat hy tot zijnen Rechte niet comen en coſte. Hier door heeft ſy belooft/ ter liefde van den Heere van Montigni / ende de onnooſelheyt van haer cleyne miſdaedt/ ſeer ernſtigh te Hove te verſoecken / dat ſy mochten ontſlagen worden/ dat ſy vercreegh / waeromme ſy Gode ende de goede Princeſſe ſeer danckten.

De Heere van Montigni daer van verwittight / wrochte by ſecrete vrienden ſoo vele / dat hy wat gheldts vercreegh / dat haer mochte tot teergheldt tot Huys toe verſtrecken / ghevende haer Brieven mede aen Me Vrouwe van Montigni/ zijn Huyſvrouwe/ (die de dochter was eñ ſuſter van dẽ Prince vã Eſpinoy eñ Davitourgh/ van den Huyſe Melun) op dat ſy die / elck nae verdienſte/ eenighe Jaerlijckſche Rente uytreycken ſoude uyt zijne goederen / voor haren dienſt ende ſmerte. Deſe aldus uyt Spaengien verloſt ende in Nederlandt ghecomen / om deſe recompenſie/ daer toe oock gebruyckende het tuſſchenſpreken van den Heere van Noyrcarmes/ ſoo wel aen de Vrouwe van Montigni als aen den Hertogh van Alba / die verboden hadde haer yet te gheven/ ſoo en hebben ſy ten leſten niet gecregen/ maer werden op de Galghe uyt Bruſſel ghebannen.

Daer na dede den Hertogh vã Alba het proces tegẽ den Heere van Montigni/ van lijf eñ goet ꝟvolgẽ/ gelijc tegen d'ander Heeren/ al ſonder zijne wetẽ/ appointerende eenẽ Advocaet/ die noyt met zijnẽ Client/ Heer van Montigni/ en ſprack/ noch inſtructie ofte informatie uyt Spaengien daer over conde crijgẽ / daer hy ſelve geen wetenſchap van en vercreegh. Ende alſo Anna van Ooſtenrijck/ Keyſers Maximiliaens dochter/ Aº 1570. in Nederlandt paſſeerde nae Spaengien/ als Conings Bruydt/ ſo hebbẽ de Gravinne van Hoorne/ de Moeder/ met de voorſz. Huyſvrouwe van Montigni/ ende andere/ haer ernſtelijck te voete vallende verſocht / dat ſy wilde by den Coningh intercederen / dat zijn proces mochte ghemaeckt ende voleyndt worden/ ende uyt der ghevangheniſſe verloſt / op welcke bede de toecomende Coninginne ſeer goedertierlijck beloofde/ dat het de eerſte bede ſoude zijn / die ſy den Coningh haren Bruydegom doen ſoude. Het welcke verſtaen by den Hertogh van Alba / ende in Spaengien terſtont overgheſchreven / was oorſaeck dat Montigni uyt Segobia vervoert werde op het Caſteel van Simancas/ ende eer die Coninginne Bruyt uyt het Schip tradt/ werdt hem door eenen jongen pagie/ die hem diende / fenijn ofte vergift in een pottagie ghegheven/ dien t'ſelf de belaſt was ſecretelijck te doene op den hals / (alſo deſen pagie dat namaels ſelve aen zijne ghetrouwe vrienden bekent heeft.) Van deſe pottagie creegh hy terſtont een brandende Cortſe/ daer van ſterf in't beginſel van October 1570. Sententie over zijn vonniſſe wert eerſt by den Hertogh in Nederlant uytgheſproken/ in Meerte volgende Anno 1571. ende alle zijne goederen werden gheconfiſqueert. Hy liet geen kinderen achter dan een dochterkẽ/ dat vroegh ſtorf / by zijn Huyſvrouwe / die hy nieuwelijck ghetrouwt hadde/ voor zijn vertreck nae Spaengien/ ende was ſuſter van den Prince d'Eſpinoy/ ende van de Viconte de Gand / van den Huyſe de Melun/ die daer nae heeft ghetrout den Heer van Floyon/ van den Huyſe van Barlaymont/ ende ſints geworden Grave van Barlaymont/ eñ nae haer doot getrout met de eenige Erfghename van den Grave van Lalain.

Den Heere van Montigni werdt in Spaengiẽ ſonder Sententie vergeven/ Anno 1570.

Deſer Heeren leven en conde niet te bate comẽ dat ſy ſeer goet Catholijck waren / ſelve dat de Marquiſe van Bergen dede alle Roomſche Catholijcke exercitien herſtellen in haer juriſdictie/ ſelve der Ghereformeerder kinderen / eens ghedoopt / dede ſy weder herdoopen / noch oock de interceſſie van den Keyſer/ Vorſten/ ende ander vrienden.

Opinie over de doot van de Nederlandtſche Heeren.

Van deſer Heeren leven / doot / ende dienſten/ den Coningh ende de Landen gedaen/ heeftmen in de omliggende onpartijdighe Landen opinie gehouden/ dat ſy de principaelſte Inſtrumenten zijn gheweeſt/ met raedt ende daedt van des Conings voorſpoedt/ victorien ende grootheyt/ zijn ſaken (door zijns Vaders des Keyſers tegenſpoet in Duytſlandt/ ende oock lichamelijcke ſwackheyt ſeer leeghe zijnde) waren by haer eñ andere Nederlanders ſoo opgerecht/ dat hy Vrancrijck tot ſulcken eerlijcken ende heerlijcken payſe met hem aen te gaen brochte. Maer het is haer ongeluck geweeſt / dat ſy den volcke oft ghemeynte te ſeer liefghetal waren / ende door haer vroomheyt ende dienſten/ met de ander Nederlandtſche Heeren / alomme te grootẽ fame ende credit vercregen hadden: Waer mede ſy niet alleen de ghemeynte tot groote ſchattingen / beden / ende authoriteyt / den Coningh te geven beweeght hadden/ maer ooc in ander Landen/ daer ſy geallieert waren/ als in Duytſlandt/ hem groote ghedienſticheden verwerfden/ ofte concilieerden. Eñ alſo den Coningh met zijnen Raedt gereſolveert hadde de Landen volcomelijck te vermeeſteren / als Indien ende andere Landen / met beſwaringhe van Inquiſitie/ ende andere nieuwicheden / t'zy uyt yver van de Roomſche Catholijcke Religie/ ofte zijn profijt ende Hoocheyt te veel abſolutelijcken ſoeckende: So heeft men aen deſe Heeren ende de andere verſocht ende verwacht / dat ſy haer voorige authoriteyt ende vermogen by den volcke daer toe oock ſouden verſtrecken/ als ſy te vooren ghedaen hadden / in't welcke ſy haer ſoo wel niet hebben ghequeten / als de onverſtandige des Landts ſaken in Spaengien dat wel begeerden: t'welck deſe Heeren achten meer tot ondienſte des Coninghs te ſtrecken: Oock zijnde onbilligh / haer eygen Vrienden / Maeghſchap/ Landt/ Wetten ende Privilegien tegen te ſtaen/ beter verſtaende / waer inne der Landen voorſpoet/ ende conſequentelijck ſ'Conings profijt eñ Hoocheyt gheleghen ware / dan men in Spaengien dede / achtende oock onmogelijck een volck (vryheyt ghewoon zijnde) in ruſte ende vrede te moghen houden met ſulcken odieuſe rigoreuſheyt / als de Placcaten ende Inquiſitie daer op mede brochten. Waeromme ſy/ inſiende den tijdt ende de handelingen van de omliggende ghebueren / hebben ſy gheſocht den Coningh tot nootelijcke veranderinghe oft verſachtinghe van zijn voornemen te brengen / met verſcheyden middelen/ tot behoudeniſſe van de Catholijcke Roomſche Religie/die anders in groot perijckel ſtondt/ het welcke den Coningh ende zijnen Rade niet en behaeghden / welcke het Crimen læſæ Majeſtatis is/ daer ſy om moeſten ſterven (nae de meyninghe der Spaengiaerden.) Andere by eenen anderen regel haer actien afmetende/ achten dat ſy by Gode ende by den Menſchen de doot wel verdienden/ om dat ſy ſoo goeden ſake / als daer Gods eere/ Religie/ ende der Landen welvaert/ ende profijt des Conings/ſoo grootelijcx aen gheleghen ware / niet beter toegheſtaen en hadden/ maer hadden uyt vreeſe/ ten appetijte van de onbedachtheyt des Conings qualijc geinformeert/ ende des Landts Vyanden / lichtveerdelijcken haer laten ghebruycken/om ſoo goeden ſake/ als was het ſchorſſen van de Placcaten / tot Staten vergaderinghe/oft diergelijcke gegheven Vryheyt/by proviſie/ den Landen weder te beneme͂/ waer mede ſy de andere Heeren eñ Edelen cleynhertigh gemaeckt hadden / jae eenſdeels hadden helpen vervolgen / tegen haer eygen belofte ende ghemoedt ofte Conſcientie/ ſiende ende wetende waer de eere Gods / de Religie / Lantds welvaren/ende ſ'Conings profijt in ghelegen ware/ beter dan eenighe andere Raedtſheeren/als ſints den tijdt ghenoech betoont heeft. Eenighe ſeggen hier tegen/haer excuſerende/dat ſy verhoopten des Conings toornigh gemoedt te ſtillen/als hy ſoude ſien ghehoorſaemheyt zijner Subjecten/ ende ſwaricheyt der ſaken / met de perijckelen/ die daer inne ghelegen waren / waer door hy beweeght ſoude worden tot ſachter ende bequamer medecijne͂/etc. daer ſy grootelijcx oock in gefaelt hebben / t'welck haer oock de Prince van Orangien ende andere ghenoech voorſeyden/als dat ſy ſouden weſen de bruggen eñ inſtrumenten/ waer over ende waer mede de Spaengiaerden ſouden in't Landt comen / radende liever alle vreemde daer uyt te houden/tot dat denConingh/met advijſe van de Staten generael / beter beraden ware. Generalijck achte een yeghelijck/dat den Coningh van deſe ſtrafheyt/over deſe Graven ende andere Edelen betoont / geenderhande goede vruchte daer by rape͂ ſoude / maer wel quaetwillicheyt eñ deſperatie/ die ſints vele ghecoſt heeft. Dit ware͂ de opinien generalijck/die de ervarene in affairen van ſtaten van haer doot hadden in de omliggende Landen ende Princen Hoven.

Executie generael/ oock met brande over die van de Religie waren.

Den Hertogh van Alba / nae deſe groote executien over de groote Heeren / eñ alſo conſequentelijck over andere van minder qualiteyt / alle de Nederlanden door / oock met het branden over die van de ghereformeerde Religie ende Herdoopers/ die hy/ op dat ſy niet ſpreken ſouden / dede de tonghe uytſteken / ende dan vaſt in een ijſere ſchroeve ſchroefden / dan met een gloeyende ijſer ghebrandt / om te doen ſwillen / op dat ſy niet weder te rugghe ſoude ſlibberen / met groot verſchricken van allen volcke / heeft een Placcaet ofte ghebodt doen doen : Dat ſoo wie eenighe Rebellen/ Geuſen / Vyanden eñ ghevluchte goederen wiſten/ ſouden dat de Overheyt ofte Treſoriers moeten aengheven/ op ſtraffe des weerde daer van/ aen den ſelven die't wiſte ende niet aen brochte/ te verhalen. Ende om tot het ſelfde te beter te gheraken/ werdt een derdendeel den aenbrenger ghegheven. Die de weerde der verſweghene goederen niet en vermochten te betalen/ ſouden met lijfſtraffe ghecaſtijdt worden / nae goetduncken van den Rechter.

Placcaet om der Rebellen goederen te moeten aenbrengen.

Hertogh vā Alba treckt op na Vrieſlant/ in Julio.

In't beginſel van Julio/is den Hertogh ſelve in perſoon opghetrocken nae Groeningen / met noch ſeventhien Vendelen Spaengiaerden/ende andere / ende met veel Munitie ende Gheſchut/ ghelicht uyt Mechelen / dat der Landen Munitie-plaetſe plagh te weſen / ende is door ſ'Hertoghenboſch in zijnen Legher voor Groeninghen ghecomen/ den 14. Julij.

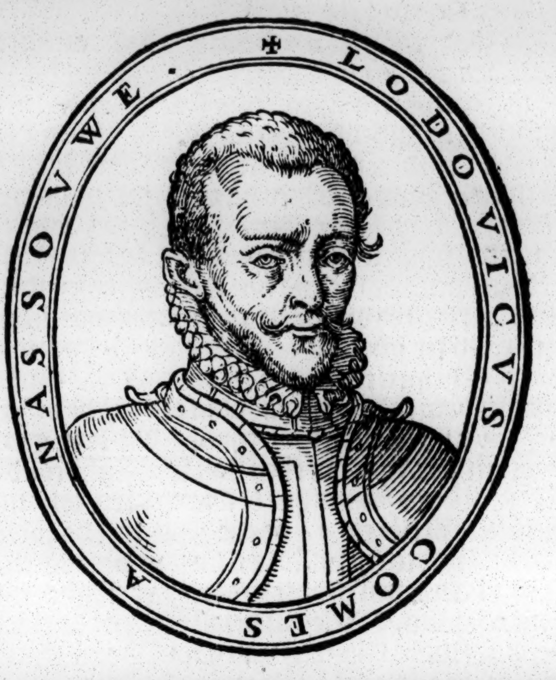
LODOVICVS COMES A NASSOUWE.

Graef Lodewijck treckt van Groeningen.

Graef Lodewijc met den Grave van Hooghſtraten eñ van Schouwe͂burgh/ ſiende de groote macht des Hertogs / is van Groeningen afghetoghen nae de Riviere Ems / om hem aldaer ergens op zijn voordeel te ſtercken / ende voorder hulpe van zijnen Broeder den Prince van Orangien te wachten / ofte in meyninghe aldaer den Spaengiaerden werck te gheven/om den Prince tijdt ende bequaemheyt te maken in Nederlandt elders in te vallen.

Alba vervolght ende beſpringt Graef Lodewijc te Jemmingen/ den 19. Julij.

Den Hertogh zijn vertrecken ſiende/ eñ voornemen merckende / trock in alder haeſt op / hem nae/ den neghenthienden Julij/ latende Hertogh Erick van Bruynſwijck tot Groeninghen met 16. hondert Peerden : hy trock nae Wedde/dat hy wat ſterck dede maken : Ende van daer op Reyden/ toecomende de͂ Biſſchop van Munſter/ alwaer een brugge over de Ems leyt / die hy dede beſetten/ alwaer den Hertogh den Graef Lodewijc groote ſlechticheyt toeſchreef / dat hy niet over deſe brugghe trock / ende hem over het water begaf/ ende ſo hem verſekerder ſtelde/ brekende achter hem de brugghe af. Maer Graef Lodewijck heeft hem ontrent Jemminghen begheven op de Ems / van waer hem geen nootſakelijckheyt en conde ontbreken / daer hy hem meynde wel te ſtercken met de goede gheleghentheyt van der plaetſe / hadde hy zijn volck ghewilligh ghehadt / ende niet ſoo dapper van den Hertogh vervolght gheweeſt : Die hem terſtont toeſondt Zantio Davila met dertigh Peerden/ om alle zijn doen wel te beſpieden / ende met veerthien hondert Peerden daer nae / hem te proeven ende ſchermutſelen. Nae hem ſondt hy Juliaen Romero / met acht hondert Archebuſiers eñ Muſquettiers : ende om dat den wegh enghe was / ende de voorſte alle vlucht te benemen / dede hy volghen Zantio de Londogno / met noch thien hondert Archebuſiers / ende twee Benden ſware Ruyters onder Ceſar Davalos/ ende Curtio Martinengo / tot haerder ontſet. Daer nae volghden alle het Spaenſch Voetvolck/ onder Alphonſo Ulloa/ ende Gonſalvo de Braccamonte / met bevel / dat ſy haer

Twee Grave broeders teghen den anderen te velde.

niet roeren en ſouden ſonder zijn expres bevel. Tot eenen rugghe van't Spaenſche Voetvolck/ ordineerde hy ſes Vendelen Duytſchen/waer na volghden vijfthien Vendelē Walen/ onder Hierges/Robles/ende George van Lalain/ Heere vā Ville/broeder van den Grave van Hooghſtratē/ die by Graef Lodewijck gheweeſt was/eñ voor twee dagen vertrocken was. Hem volghden ſes hondert Peerden Lanciers.

Hertogs vā Alba ordinantie in't beſpringen.

De Voorganghers vonden een deel van hare Vyanden/die de paſſagien ende bruggē tot haerder beſchermē af braken/Sluyſen openende/met de welcke ſy willende ſchermutſelen/ weken die op haer voordeel nae haren gheweldigen hoop/ die in twee hoopen achter haer geſchut in ſlaghordene ſtont/ wel gheordineert: Deſe en dorſten ſy niet beſpringen/maer ſonden om eenighe ſpieſſen te hebben/ de welcke den Hertogh te ſeynden weygherde/ tot drymael toe/ maer wilde haer fortſeren haer gheluck te verſoecken/eñ haer uyt noot te behelpen ten beſten dat ſy conden/ zijnde tuſſchen hem ende den vyandt in een engde beſloten/ daer mede verſekert zijnde/ dat hem geen groote ſchade/maer verlies van weynighe conde toecomen/ende ſommighe te avontueren/om zijn gheluck te verſoecken/ docht hem wel de pijne weerdt/ midts hy wiſte veel daer onder waren/ die om haer leven groote vroomheyt eñ ghewelt toonen ſouden. Ten leſten belaſte hy/dat de twee Benden ſware Ruyters van Gonſaga eñ Martinengo/de eerſte tot eenen rugge ſouden toe trecken/ vreeſende het water/ dat door de doorgheſteken Dijcken niet lange en conde beyden/maer hem overvallen ſoude/ dat in de velden ende wegen begonde te waſſen/ oock om dat het ſcheen te willen reghenen/ waer door het ghebruyck van de buſſen den zijnen mochte benomen worden: Waeromme hy laſt gaf zijnen baſtaert ſone den Gran Prior/Don Fernando de Toledo/ alle de hoopen te doen aentrecken met haeſte/ eñ d'een op d'ander te dringhen/ ende alſoo den vyandt op't lijf te vallen/ t'welck ſy/ uyt noot ghedronghen zijnde/ deden twee uren nae den noen/ hebbende vier uren te vooren begonnen te ſchermutſelen/ ende vielen alſo in de begravinge van't gheſchut/ende in de ſlaghordenen.

Graef Lodewijck werdt gheeſtimeert te Voet ende te Peerde in als ontrent ſeven duyſent ſterck te weſen/ hadde alles genoech verſien/ om zijnen vyandt te wederſtaen/ ende hadde gheordineert met het water in te laten/ eensdeels zijnen vyant te verdrincken/ oft met ſchade achterwaerts te doen trecken: maer noch onghereet eñ verraſcht zijnde/ ende de knechten niet merckende/ dat ſy in eenigh perijckel in die plaetſe waren/oock niet meynende/ dat den vyandt met alle zijn macht op haer was dringende/ ende ſiende datmen haren dienſt van doene hadde/ wilden ſy haer betalinghe ende contentement (met groote diſordre) hebben/ als die ſy ſeyden wel verdient te hebben/ door het langhe liggen voor Groeninghen/ hoorende datter eenigh gheldt in't Leger ſoude ghebrocht weſen. Hier tegen en hielpen geen ſchoon ſpreken ofte bidden van Graef Lodewijck/ ofte Graef Jooſt van Schouwenbergh/ende andere Overſte/ die haer t'perijckel aenweſen/ ſeggende datter geen tijdt om geldt te tellen en ware/maer om vechten/ ſy ſouden ten minſten de Dijcken helpen doorſteken/ daer ſy ſelve met ſchuppen in haer handen nemende/ haer beſte toe deden. Maer het was alles te vergeefs/ ghereetſchappe ontbrekende/ diſordre groeyende/ eñ malcanderen miſtrouwende/ als oft eenigh ghemaeckt werck gheweeſt ware. Als de Spaengiaerden dit gewaer werden/ vielen die ſtoutelijcken ende deſperatelijcken ſelve in haer Schanſſen/ qualijck noch begraven zijnde/ midts de haeſtighe overvallinghe/ ſoo dat ſy gheheel gheſlagen ende ontdaen werden ſonder groot wederſtant/ groote menichte verdroncken: Ende midts dat de plaetſe enghe was/ de Riviere Ems aen de een ſijde/ ende Maraſſen aen de ander ſijde/ conden ſy te weyniger vluchten. Het Peerdevolck quam meeſt daer van/ met Graef Jooſt van Schouwenbergh. Graef Lodewijck ſalveerde hem oock met een Schuyte binnen Emden. Vendelen/ gheſchut/ munitie/ ende bagagie/ werdter al verloren: maer veel was noch binnen Emden. Aldus wan den Hertogh den ſlagh/ ende wreeckte de Nederlaghe van Arenbergh tot zijnen ghelucke/ door de onwillicheyt van den ghemeynen Soldaet zijns vyants/die haren vyandt te cleyn achteden: Want hadden ſy haer Overſte ghevolght/den Hertogh ſoude ten miſten met groote ſchade moeten te rugghe trecken hebben/ in perijckel van vervolght ende gheheel ontdaen te worden. Deſen ſlagh gheſchiede te Jemmingen den 21. Junij/ Anno 1568. daer veel volcx bleef.

Graef Lodewijc wert te Jemmingen geſlagē/ dē 21. Junij.

Den Hertogh op zijn Victorie ſondt terſtondt Poſten aen den Paus/ Coningh/ eñ andere Potentaten: Heeft hem oock beclaeght aen Jan Biſſchop van Munſter/ als Overſte des Weſtphaliſchen Creyts/over Graef Lodewijck/ende de Graven van Emden/ dat ſy zijne vyandē met provande ende anderſins bygheſtaen hadden/ waeromme hy hen wilde als vyanden beſtrijden: Maer ſiende dat Emden ſterck was/ende t'volck op de beenen/ heeft hem beſt gedocht nae te laten.

Graef Lodewijc heeft na zijn nederlage by een vergadert al wat ontcomē was/ eñ is getrocken na Duytſlant/by zijnen broeder den Prince van Orangien/ die nu op eenen grooten tocht was/ maer ſeer door zijns broeders nederlage verachtert. Heeft een verclaers van date den 28. Junij in druck laten uyt gaen/ waerom hy den Krijgh aennam/Gode ter eeren/ den Coningh te profijte/ende oock de Keyſerlijcke Majeſteyt/ende zijnen ſone ten beſten/als naeſte erve des Conings/ teghens de raſende tyrannijen van den Hertogh van Alba: verhalende in't corte meeſt al datter ghepaſſeert was/verſoeckende in ſulcken goeden werck een yeghelijcx byſtandt.

Verclaers des Princen van Orangien/ aennemende den Krijgh/ Anno 1568. dē 20. Junij.

Heyrcracht van den Prince van Orangien.

In den beginne van September heeft den Prince te Ronnerdorf in't Biſdom van Triere monſteringhe ghehouden/ ende is over den Rijn ghetrocken tot S. Vijt/ een Dorp hem ſelven toebehoorende/ ende hadde vierenveertigh Vendelen Duytſche knechtē onder Claes Hadtſtadt/ Veyt Schooner/Balthaſar Wolſe/etc. Hy hadde noch daerenboven vier duyſent Walen/ Nederlandtſche/ Duytſche/ende Franſoyſen/meeſt Archebuſiers/ met ſeven duyſent wel gheruſte Peerden/ waer van Overſte waren Frederick van Rollenhauſen/ Maerſchalck van Heſſen/ Dieterich van Schoonebergh/Grave Jooſt vā Schouwenbergh/Graef Aelbert van Naſſouw/ Graef Burchard van Barby/ Otto van Malſborgh/ ende meer andere: Van Nederlanders/ behalven zijnen broeder Graef Lodewijck/ waren daer/ de Grave van Hooghſtraten/ Anthoni de Lalain/Ridder van der Ordre/ende Gouverneur van Mechelen/met veel Edelen uyt Nederlandt/ als de Heeren van Batenburgh/ Warroux/ Ryſoire/ Caerlo/ Hametz/ Boxtel/ Lonnerval/ Maelberghe/ Fleſſis/ Doheyn/ ende meer andere. Hy voerde mede ſes Veldtſtucken gheſchuts/ ende vier groote ſtucken. Veel hadden in haer Vendels gheſchreven/ PRO LEGE, GREGE, ET REGE, dat is/ voor de Wet/ t'volck/ ende den Coningh. Andere voerden den Pellicaen/ die uyt liefden voedde zijne jonghen met zijns herten bloedt.

De Prince ſchreef aen den Hertogh van Cleve/ om paſſagie ende victualie voor zijnen Legher/ maer hy en vercreegh de beſte antwoorde niet/ hebbende den ſelven Hertogh/ met zijnen Raedt/ den Spaengiaerden hem altijt ſeer gunſtigh vertoont.

Graef Lodewijck nam Arenbergh met gheweldt in/ daer veel Spaengiaerden doot bleven/ oock Kerpen/ende Horneſon: nam oock ontrent achthien Schepen op den Rijn/met Italiaenſche Coopmanſchappen gheladen/ die hy ranſonneerde. Hier ontrent lagh den Legher lange/ ſoo datmen niet en wiſte of hy nae Nederlandt/ ofte nae Lutſenborgh/ ofte Vranckrijck wilde trecken.

Heyrcracht van dē Hertogh van Alba.

Den Hertogh van Alba nae zijn victorie in Vrieſlandt/ was ghetrocken nae Amſterdam eñ Wtrecht/ daer hy een oude Vrouwe van 84. Jaren dede onthalſen/ die wel vier duyſent guldens Jaerlijcx te verteeren hadde/ ende dat om dat ſy eenen Predicant eertijts gheherberght hadde: eñ dede aldaer zijn volck monſteren. De Overſte over de Duytſche knechten waren/ den Grave Albericus van Lodron/ Graef Otto van Overſteyn/ eñ andere/ tot vier Regimenten Duytſchen/ daer beneven drie Regimentē oude Spaengiaerden/ onder 40. Vendelē/ die t'ſamen wel ſevē duyſent maeckten: Daerenboven wel 40. Vendelen Walen/ t'ſamen 18. ofte 20. duyſent ſterck te voete. Hy hadde drie duyſent Duytſchē Peertvolck/ onder Hertogh Erick van Bruynſwijck/ ende duyſent ſware Duytſche Ruyters/ met 22. Cornetten/ uytbrenghende ruym vijfthien hondert/ ſoo Spaenſche/ Italiaenſche/ als Borgoenſche lichte Peerden/ ſonder de Benden van Ordinantie/ die op twee duyſent Peerden gheſchat werden/ alles ontrent ſes duyſent Peerden. Voorts groote quantiteyt van gheſchut/ munitie/ ſchuyten om bruggē te maken/ ende menichte van Pioniers ofte gravers volghden hem. Met deſe hoopen trock hy nae Maeſtricht/ om den Prince te wederſtaen/ vreeſende ooc of hy mochte in't Graefſchap van Borgongien vallen (hoewel de Switſers tot de beſchuttinghe verbonden zijn) ende ſondt derwaerts aen den Gouverneur Monſeur de Vergy/ by wiſſel een ſomme gelts/ met bevel om hem daer mede te behelpen/ ende ſelve vercreegh hy ontrent deſen tijt uyt Spaengien een ſomme gelts/ die men wel 400. duyſent Ducaten ſchatte/ eñ dat in Zeelant by der Zee.

Den Hertogh ſiende den Prince ſterck/ dochte hy maer een defenſive oorloghe te voeren/ met den Prince het incomen te beletten/ ende de victalie: Nochtans by het Caſteel van Noyteyn ſloegh hem den Prince ettelijcke Vendelē knechten af. Van daer ſondt den Prince een Trompetter nae Maeſtricht/ maer den Hertogh beval terſtont hem op te hangen/ met leerſen ende ſpooren/ ſonder te willen zijn bootſchappe hooren/ eñ veel min die antwoorden: Daer mede willende aenwijſen/ onbehoorlijc voor een ſouverain Prince te weſen/ eenighe boodtſchappen van zijn Rebellen t'ontfangen/ t'ſelf de ſtraffende als vermetelheyt/ om te willen haren Heere ghelijck ſchrijven/ dat hy doen noch niet wilde lijden/ maer heeft naderhandt die ſtrengheyt moeten afleggē.

Als nu den Prince met zijnen Legher langhe tuſſchen den Rijn eñ Maſe gelegen hadde/ t'welc groote ſuſpicie was gevende/ dat hy eenigh verſtandt op Lutſenborgh mochte hebben/ met den Gouverneur/ dē Grave Pieter Ernſt vā Manſvelt/ daer tegen hem den Hertoge moeſte verſien/ ſoo is den Prince ten leſten/ op ende neder treckende/ ontrent Luyck ghecomen.

Daerentuſſchen heeft de Prince een groote ſeditie ende tweedracht onder zijn volck gheleden/ de een tegens de andere in ſlaende/ alwaer met tuſſchen beyden te loopen den Prince ſelve zijn Rapier van zijn ſijde gheſchoten werdt/ eñ eenighe andere Heeren doot bleven.

Luyckenaers toonē haer partijdigh teghen den Prince.

Te Luyck verhoopte hy ſoo veel vrienden te hebben/ dat hy daer paſſagie/ victualie/ ende van alle gherieffelijckheyt ſoude vinden. Maer alſoo den Hertogh daer ontrent te vooren was/ dreygende het Landt af te loopen/ ende om dat een partije ſcheen den Prince ſeer toeghedaen te zijn/ ſo werdter door den Biſſchop van den Huyſe van Groeſbeke ſoo vele ghehandelt/ dat des Princen wederpartije de overhant behielden/ ſo dat ſy ſelve ſes Vendelen knechten oprechten van haer gheſintheyt/ tot bewaringhe van der Stadt/ ſo dat den Prince te ſpade comende/ hem zijn meyninghe miſluckte. Om nu den Hertoghe alderhande nadencken te gheven/ werwaert hy wilde/ ofte waer hy mochte de Maſe paſſerē/ en gaf hy zijnen Legher geen ruſte/ maer marceerde daer mede op ende neder/ van de een plaetſe op de ander/ om zijn paſſeren onſeker te maken. Den Hertogh hadde alomme/ daer de Maſe ondiepſte was/ menichte van minckijſers/ ofte ghetackte ſcherpe ijſers doen worpen/ om datmen te qualijcker over paſſeren ſoude. Maer den Prince geen middel hebbende om bruggē te maken/ dede alomme de diepte van de Maſe verſoecken: Ende ontrent den ſevenſten October vondt hy hem ſubijtelijcken op de Riviere by Stockem/ daer hy eenighe Peerden dede paſſeren/ ende de paſſagie vrijen. Voorts dede hy ettelijcke hondert Peerden in't water ſtil ſtaen/ van de een eynde tot den anderen/ ſeer dichte in ordere/ daer door ſy eenſdeels het water van zijnen loop ophielden/ ende beneden leeger maeckten/ terwijlen dat den gheheelen Legher paſſeerde/ volghende Stratagema, eertijts by Iulius Cæſar ende andere Capiteynen gebruyckt/ met verwonderē van vele/ ende meeſt van den Hertogh. In dier voeghen/ ſoo hy op de ſtaende voet den Hertogh hadde aenghevallen/ ſoo ſoude hy zijn Leger ſeer verſchrickt/ verſtroyt/ ende onbereet ghevonden hebben/ ende lichtelijck gheſlaghen: Maer hy en conde zijn volck/ nat ende ongeruſt zijnde/ oock zijn Peerden ongghereet weſende/ ſoo haeſt niet daer toe gebrengen: Maer ſoo haeſtelijcken als hy mochte/ is hy zijnen vyandt onder de oogen ghetrocken voor Maeſtricht/ die hem daerentuſſchen ſterck op eenen Bergh voor de Stadt begraven eñ beſchanſt hadde/ een plaetſe ſeer bequaem/ die mēn Keyſers Legher noemt/ eñ men ſeght Iulius Cæſar daer eertijts gelegert heeft/ daer wel gheleghert/ ende zijn Steden alomme met Garniſoen ende nootdruft verſien zijnde. Den Hertogh dede oock alomme de Molen-ijſers van de Molens nemen/ om te beletten het Coren te malen/ met reſolutie hem met ſchermutſelen te quellen/ ende de victualie af te houden/ ende van ſlaghen te wachten/ ende hem teghen den Prince te beſchermen: wel wetende/ alſoo't nu in den Winter was/ dat hy daer niet langher en conde blijven by ghebreke van victualie/ voeyeringhe ende gheldt/ waer over hier ende daer verſcheyden ſchermutſels gheheurden.

De Prince paſſeert behendelijcken de Maſe.

De Prince trock een deel van Brabant door/ tot by Thienen/ ſoeckende alle middelen/ om den Hertogh tot ſlagh te brenghen. Ten leſten/ alſo ſekere Franſoyſen uyt Piccardijen (door den aenſtaenden Krijgh in Vranckrijck) haer tot

Eenigh verlies van des Princẽ volc eer hy conde verſamelẽ by de Franſoyſen tot Judoigne.

Chaumi ende Jenlis vergadert hadden/ ontrent twaelf Cornetten Peerden/ ende twee duyſent Archebuſiers/ onder den ouden Heere Franſoys de Hangeſt/ Heer van Jenlis/ ende Morvilliers/ die geaſſiſteert waren van den Baroen van Ranty, Mouy, Autricourt, Deſternay, Requires, la Perſonne, eñ den Capiteyn Poyet/ Overſte van't Voetvolck. Als die nu in Brabant ghecomen waren/ heeft den Prince van ontrent Thienen opghebroken/ om met deſe Franſoyſen te Judoigne te verſamen/ daer hy een Rivierken te paſſeren hadde. Als den Hertogh dit ghewaer gheworden is/ ſondt hy zijnen ſone Don Frederico/ met vier duyſent Spaengiaerden ende Walen/ met Peerdevolck ende ſes ſtucken geſchuts/ hem nae/ om hem te ſlaen als den meeſtendeel het water ghepaſſeert ſouden zijn. De Prince eenſ deels t'ſelf de vreeſende/ hadde tot achterhoede ghelaten twee duyſent Archebuſiers/ eñ eenighe Peerden. Maer Don Frederico ſette zijn gheſchut op haer/ ende beſprongſe aen allen ſijden/ ſoo dat ſy ontdaen werden/ die niet haeſt ghenoech en conden paſſeren/ niet ſonder datter veel over beyden ſijden doot bleven: Alwaer dat oock de Heere van Lonnerval ghevanghen werdt/ die namaels den Hertogh tot Bruſſel dede onthalſen.

De Prince nu te Judoigne met de Franſoyſen verſamelt zijnde/ is met haer (ſiende dat hy zijnẽ vyandt niet en conde tot ſlagh brengen) weynigh gheholpen gheweeſt/ om dat hem alomme de victualie afgheſneden werdt/ waer van ſy groot ghebreck cregen. Aldus ſiende alle zijn voornemen/ aenſlaghen/ ende middelen van gheldt/ etc. hem faeljeren/ hebbende verhoopt/ dat veel Steden ende volck alomme hem toevallen ſoude/ daer hy verſtandt binnen ende aenſlagen op hadde/ daer teghen den Hertogh al met ſterck Garniſoen in verſien hadde/ ſoo heeft de Prince beſt ghedocht nae Vranckrijck te trecken/ den Prince van Conde ende den Hugenotten tot hulpe/ die alreede in haren derden Inlandtſchen Krijgh ghetreden waren/ den Vrede van Chartres weynigh onderhouden wordende/ ſoo haeſt als den Hertogh Caſimirus met zijn Krijghſ volc te Lande uytghetrocken was. Deſen wegh gereſolveert zijnde/ daer de Franſoyſen ſeer toe radẽ/ ende nu op wegh zijnde/ heeft hem den Hertogh ghevolght in't eynde van October/ alwaer hem weder een open veldtſlagh ghepreſenteert werdt: maer hy op zijn voordeel altijt gheleghert zijnde/ en wilde daer niet aen/ maer wel ſchermutſelen/ welck ſchermutſelen de doot veroorſaeckte van vele van de hittighſte over beyde ſijden/ als van Spaengiaerden/ Don Franciſco de Toledo/ ende Don Ruylopes Davalos. Maer alſo den Prince door Henegouwe trock/ ende den 12. November van Queſnoile conte op brack/ om nae Cambreſis te trecken/ ſmorgens te negen uren/ heeft hy van des Hertogs volck/ 10. Vendelen Duytſche/ 8. Vendelen Spaengiaerden/ ende drie Cornetten lichte Peerden verſtropt ende verſlaghen/ alwaer dat vele van Adel doot eñ ghevangen bleven/ als den ſone van den Marquis Dolinares/ Don Jan de Talles/ Don Ruffili Henricus/ met meer andere. Aldus is de Prince in Cambreſis gecomen/ de Duytſchen alles op den wegh alomme afbrandende. Den Hertogh/ die hem alle den wegh ghevolght hadde/ logerende op zijn voordeel/ om ſlagh te ſchouwen/ heeft hem verlaten. Zijnde nu in Vranckrijck/ de ſiecke/ crancke/ eñ ghequetſte/ die niet volgen en conden/ dede den Hertogh alomme vangen/ ende de ghene/ die inlanders daer onder waren/ dede hy ophanghen/ eñ dat vreemde waren/ ſondt hy naeckt ontcleedt nae Maeſtricht/ ende lietſe alſo loopen.

De Prince reſolveert na Vranckrijck te trecken/ ende biedt anderwerf den Hertogh ſlagh aen.

Eenigh verlies van des Hertoghs volck tot Queſnoy.

Mariſchal de Coſſey vervolght de Prince in Vranckrijck.

Schõburgh handelt van weghen des Conings vã Vranckrijck met den Prince.

In Vranckrijck ghecomen zijnde/ is den Mariſchal de Coſſey met etlijcke Peerden/ ende twee duyſent Archibuſiers van dẽ Coningh/ op't verſoeck van den Hertogh van Alba/ hem te hulpe gheſonden/ de ſelve heeft des Princen Legher van verre oock ghevolght/ ende alle ſchade gheſocht aen te doen. Maer den Prince middel gecregen hebbende door eenen gedeputeerden van den Mariſchal de Coſſey/ heeft door den Heere Favelles de Sery den Coningh ontboden de oorſake van zijn comſte: Hoewel eer den Coningh zijn bootſchappe ontfingh/ hadde hy alreede aen hem afgheſonden/ Jaſper van Schomburgh/ Heere de Shonan/ hem ontbiedẽde/ dat hy hem grootelijcx verwonderde vã zijn comſte met ſulcken Heyrcracht in zijn Coninghrijck/ niet wetende van eenighe oorſake/ ende dat ſonder hem (nae loffelijcken Krijghs ghebruyck) vyandtſchap vercondight te hebben: Soo hy oock vriendelijcke paſſagie om nae Duytſlandt te trecken begeerde/ ſo ſoude hy die hebben/ onder belofte van geen vyandtſchap te bewijſen. De Prince heeft hier op tot Soyſons den vierden Decembris geantwoordt/ als dat hy zijne Majeſteyt alreede zijn voornemen hadde laten weten/ ende hoewel hy mochte particuliere oorſake hebben/ ſoo en waer hy ſoo ſlecht noch onverſtandigh niet/ dat hy wilde tegen ſoo machtigen Coningh yet met wapenen voornemen/ door eenighe zijn eyghen querellen/ daer toe hy hem ſelven te cleyn gheſelle kende/ waeromme hy geerne aenbode met zijnen Heyrlegher bereedt ende ſchuldigh te weſen zijne Majeſteyt allen ootmoedigen ende ghewilligen dienſt te doen: Maer alſoo de vorderinghe der waerachtiger Religie boven alle ſaken behoorde den Menſchen te bewegen/ ende hy verſtont datmen in Vranckrijck die geheel wilde uytroepen. Waer op zijne Majeſteyt hem hadde laten aenſeggen/ dat zijne meyninge niet en was yemants Conſcientie te dwingẽ/ maer dat die van der Religie hem een vyandtlijck hert toedroeghen/ etc. Het welcke alſo hem bevindende/ als dat die van de Religie anders ſochten dan vorderinghe der warer Religie/ vrydom haerder Conſcientie/ eñ verſekeringe van haer lijf ende goet/ ſoo en wilde hy haer niet vriendt/ maer vyandt weſen/ met zijnen gantſchen Legher: Maer gheperſuadeert zijnde/ dat die van de Religie niet en ſochten dan Gods eere/ haers levens verſekertheyt/ eñ zijne Majeſteyt alle dienſten te bewijſen/ ſoo en conde zijne Majeſteyt hem niet qualijck afnemen haer gunſtigh te weſen/ ende geerne te ſien/ dat zijne Majeſteyts Edicten/ aengaende den Vrede/ onderhouden ſouden worden: alles procederende uyt eenen Chriſtelijcken yver/ die hy droegh tot zijne Majeſteyt ende zijne ſubjectẽ/ die hy geerne ſage verſekert ende bewaert van perijckelen ende uyterlijcken bederf/ etc.

De Coningh van Vranckrijck genoech merckende de meyninghe van den Prince/ heeft hem doen aenbieden een merckelijcke ſomme gheldts tot betalinghe zijns volcx/ die noot hadden/ ende oock daerentuſſchen doen voelen ende vernemen door deſen Schomburgh (die onder de Ritmeeſters ende Veldtoverſten ſeer bekent was) nae de gheſintheyt van de Ruyters ende Krijghſ volck/ de welcke eenſ deels des Krijghs moede waren/ van de armoede die ſy geleden hadden: eenſ deels werden daer alreede bedecktelijcke beloſten ghedaen/ ſelve van den Coningh aenghenomen te weſen in dienſte.

De Prince/ zijn Broeders/ de Veldtoverſten/ ende de Franſoyſen/ warẽ al gereſolveert dieper in Vranckrijck te trecken/ ende haer te voeghen by den Prince van Conde: maer hier op werden

ſy twi-

Des Princen Krijghſvolck wilt in Vranckrijck niet voorts trecken/ maer riepen gelt/ ende op den Duytſchen bodem te willen trecken.

ſy twiſtigh met den ghemeynen Krijghſman/ die niet en wilden voorder trecken/ maer wilden op den Duytſchen bodem ghevoert worden/ eñ betaelt zijn/ ſeggende/ dat haren Eedt niet teghen Vranckrijck en ſtreckte/ maer tegen den Hertogh van Alba. Hier tegen (door ghebreck van ghelde) en hielp geen vermanen/ bidden noch ſmeecken/ om noch wat voorder te trecken/ ende te vertoeven tot datter gheldt quame van't Contract met den Coningh. Maer den Coningh van deſer tweedracht ghewaerſchouwt zijnde/ en wilde geen gheldt meer bieden. Alſoo was den Prince gedwongen door Champangien ende Loreynen zijn volck tot by Straeſburgh te voeren/ daer ſy haer ſchepden ende verdeylden/ met cleyne betalinghe: De Prince zijn gheſchut ende bagagie tot Straeſburgh vercoopende/ ende betalende wat hy conde. Vele ſtorven eñ vergingen daer/ door coude ende hooge wateren. Die noch dienſt ſochten/ lieten haer te ghewilliger van de anderẽ perſuaderen/ om dat den Hertogh van Zweybrug daer volck aennam/ voor den Prince van Conde/ van wien ſy haer lieten weder aennemẽ/ by den welcken haer oock voeghden de Franſoyſen. Een deel Ruyteren begaven haer in den dienſt van den Coningh van Vranckrijck.

Afdanck eñ ſcheydẽ van des Princen Legher.

Dit moetwilligh en haeſtigh opbreken van't Krijghſvolck heeft den Prince een ander geluck verhindert: Want alſo de Coninginne van Enghelandt vernam zijn reſolutie in Vranckrijck te trecken/ ſoo dochte ſy met hem wat voor te nemen/ ten voordeele van die van der Religie/ ende wedercrijghen van de Stadt ende Lande van Cales/ daer by ſoude hy moghen voor zijn volck betalinghe becomen hebben. Maer alſoo haer Brieven/ die ſy aen den Prince gheſonden hadde/ by eenen dienaer van haren Ambaſſadeur (reſiderende by den Coningh) verraden ende ghelevert werden in handen van den Cardinael van Loreynẽ/ de welcke daer een contrarie antwoorde op dichte/ daer mede veel tijts verliep/ eerder ander beſcheedt conde comen/ daerentuſſchen ſo was de Prince al te verre vertrocken/ ende heeft alſo dit gheluck verloren.

Voornemen der Coninginne van Engelandt op Cales/ met den Prince van Orangien/ door dienaers ontdeckt.

Alſo zijn de aenſlagen des Prince ende andere Nederlanders met dien tocht vergaen/ ſonder yet uyt te rechten/ daer veel volcx mede van alle ſoorten gheſleten is/ door armoede ende ellende.

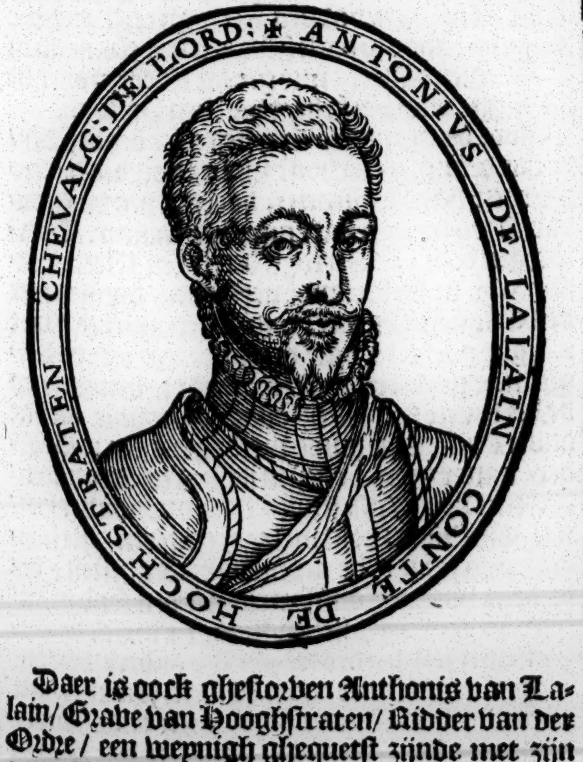
CHEVALG: DE L'ORD: ✠ ANTONIVS DE LALAIN CONTE DE HOCHSTRATEN

De Grave van Hooghſtraet ſterft/ met meer andere.

Daer is oock gheſtorven Anthonis van Lalain/ Grave van Hooghſtraten/ Ridder van der Ordre/ een weynigh ghequetſt zijnde met zijn eygen Buſſe in zijn been. Oock zijnder meer andere Nederlandtſche Heeren ende Edelen/ die t'ſamen ergens van eenen wijn gedroncken hadden/ gheſtorven/ daer ſy achten dat vergift in moeſte weſen: want alle die daer van hadden ghedroncken/ ſtorven/ weynighe oft geene daer van ontcomende/ waer onder was de Heere van Ryſoire/ van den geſlachte van der Noot/ de Baron van Fleſis/ met meer andere.

De Prince van Orangiẽ met zijn Broeders/ begeuẽ haer in dienſte van dẽ Hertogh van Zweybrug nae Vranckrijck.

De Prince met Lodewijck ende Heyndrick/ Graven van Naſſouwe/ zijn broeders/ hebbende ontrent thien oft twaelf hondert Peerden in haren dienſt behouden/ hebben haer gevoeght ende in dienſte gegeven van den Hertogh van Zweybrug/ die ten behoeve van den Prince van Conde/ ende die van de Religie/ eenen Legher op ruſte/ met welcken ſy in Vranckrijck trocken/ Anno 1569.

Den Hertogh van Alba hebbende met cleyn ſchade alomme zijn vyanden gheſlagen/ ende ten Lande uyt ghedreven/ is den twintighſten December tot Bruſſel ghecomen met zijnen ſone/ eñ heeft zijn Krijghſvolck in Garniſoen gheſtelt. Als te weten/ de Spaengiaerden van Alonzo de Vlloa in Maeſtricht/ Hertogenboſch ende Grave verdeylt/ dat van Juliaen Romero tot Bruſſel eñ Mechelen/ dat van Don Zantio de Londogno tot Wtrecht eñ Bommel/ het Regiment Billi ofte Robles in Groeningen/ dat van Colonel Mondragon tot Deventer/ dat Hooghduytſche Regiment van Lodron tot Valenchiennes ende Antwerpen/ danckte af eenighe Duytſche Ruyterije ende ſekere Regimenten Walen.

Staten der Landen conſenteren den Coningh ſchattinghe/ eñ ſchencken den Hertogh vã Alba een vereeringhe.

Tot Bruſſel heeft vergadert de Staten generael op een ſekere maniere/ alwaer verſochte voor den Coningh een tamelijcke ſomme gheldts ofte ſchattinghe/ in conſideratie van de groote coſten/ gedaen tot defenſie van de Landen/ Chriſten gheloove/ ende Catholijcke Roomſche Religie/ het welcke de Landen ſeer ghewillighlijcken deden. Ende daer beneffens ſchoncken ende vereerden den Hertogh van Alba/ met eenen ſchenck van houdert ende twintigh duyſent Ducaten/ voor den dienſt die de Landen van hem ontfangen hadden/ de welcke hy in't eerſte weygherde/ maer ontfingh die namaels/ eñ was nu verhopende een vredelijcke regeringhe/ ende in't werck te ſtellen zijnen laſt/ om de Landen onder een abſolute regeringhe te brengen: waeromme hy nu invoerde de nieuwe Biſſchoppen ende Inquiſiteuren alomme/ daer te vooren ſoo veel om te doen gheweeſt was/ ende de beroerten uyt gheſproten waren. Ende is voort ghevaren met den Bloedtraedt/ te vervolgen ende executeren alle die eenichſins van de voorgaende beroerten mochten deelachtigh weſen/ ofte qualijck ghevoelen van de Roomſche Kercke. Tot dien eynde hadde hy dẽ 22. Januarij 1569. een Placcaet doen uytgeven/ datmen de vluchtigẽ niet mochte byſtaen in geender manieren/ noch dat die Huyſvrouwen niet ſouden mogen vertrecken nae haer Mans/ ofte die ghebannen ende abſenten beſoecken/ ghevlucht ofte gebannen over de voorleden troublen/ ende voorts dede alomme veel executeren ter doot. De een ſoorte dede hy hanghen oft onthalſen/ ende andere verdranden: t'welck veel volcx wederomme dede vluchten/ die nu alle hope/ van in haer Vaderlandt te moghen woonen/ verloren/ ende met haer familien ſochten elders den coſt te winnẽ: Waer door ſy alderhande conſten ende handtwercken (die den Nederlanders eygen waren/ ende elders niet bekent) elders gevoert hebben/ als by exempel: De Vlaminghen zijn met ſoo grooten menichte in Enghelandt (haer naeſt ghelegen) getrocken/ dat ſy daer vele ende diverſche Steden/ die vervallen waren/ eñ ghe-

Dẽ Hertogh voert nieuwe Biſſchoppen ende Inquiſitie in.

Des Hertoghs perſecutie verjaeght vele eygen hantwercken uyt Nederlant.

Het Bayen ende Sayen maken in Engelandt ghebrocht/ alſo het Laken maken over twee hondert Jarē daer wert ghebrocht/ door inundatie in Nederlandt.

ghedepopuleert/ weder opgherecht hebben/ als Norwits/ Sandwiche/ Colcheſter/ Maydſton/ Hampton/ ende meer andere/ daer ſy met eenighe Privilegien de exercitie van haer Religie/ in Nederlandtſche ende Walſche tale/ by de goetgunſticheyt der Coninginne Elizabeth vercregen: Aldaer hebben ſy het maken van Bayen/ Sayen/ Canjanten/ Moccaden/ Trijpen/ Grofgreynen/ ſumma alles dat eenichſins van Wolle ghemaeckt wordt/ ghebracht/ Soo datmen die Waren bycans nu alleenlijckē daer maeckt/ veel materialen/ daer toe dienende/ uyt Nederlandt voerende: Welcke waren de Enghelſchen ſints ſelve van haer hebben leeren maken. Alſo oock over twee hondert Jaren/ door groote inundantie/ in Vlaenderen ende Nederlandt t'volck verdreven/ ende in Enghelandt vluchtende/ brochten de Conſte van Laken-maken/ dat daer gheheel vreemdt ende nieuwe was/ de Enghelſchen haer geheel met Landt-neeringe/ Schapen voeden/ ende Oorlogen gheneerende: Maer Vlaenderen ende Nederlandt voor dien tijdt de geheele Weerelt met Lakenen alleenlijck ſtofferende/ de Wolle uyt Enghelandt hebbende/ als blijckt uyt de onderlinghe oude Contracten tuſſchen Engelandt ende Nederlant/ oock by der Steden oude Privilegien/ ſoo wel in Enghelandt als Nederlandt. Alſo de Vlamingen het Baye ende Saye maken/ etc. in Enghelandt ghebrocht hebben/ ende dat Landt ſeer ghepeupleert/ ſoo hebben de Hollanders/ Zeelanders/ Brabanders/ ende andere/ daer Conſten van Viſſcherijen/ ende andere vele Handtwercken ghebrocht: deſghelijcken in Duytſlandt ende andere Landen/ daer ſy Steden ghebouwt hebben/ die wonderlijcken ghepeupleert ende vol neeringhe ghebracht/ alſo den noot eñ armoede een cloeck eñ induſtrieus volck daer toe dwangh/ ghelijck in verſcheyden Landen te ſien is. T'ghetal van de ghevluchte Nederlanders werdt niet min dan hondert duyſent Huyſghesinnen gheſchat/ die in de vreemde Landen alomme haer tale/ haer maniere van cleederen ende ghebruyck onderhielden/ als hopende eens weder in't Vaderlandt te keeren.

Diverſche neeringen uyt de Nederlanden in ander Landē gebrocht.

Gheldt uyt Spaengien in Engelant aēgebrocht.

Hierentuſſchē en heeft den Hertogh geen cleyn becommeringhe ghecreghen by de Coninginne van Enghelandt/ ghebeurende dat den Hertogh by der Zee gheldt uyt Spaengien ontfingh/ datter een groot Biſcaps Schip/ ende vier cleyne (Aſſabren gheheeten) van de Vrybuyters ofte Oorlogh-ſchepen des Princen van Conde in Vranckrijck vervolght/ ende in de Enghelſche Havenen ghejaeght werden: Het geldt dat daer op was/ weſende alles ontrēt twee hondert duyſent Piſtoletten/ dan de Spaengiaerden ſeggen/ 400. duyſent Ducaten/ verſocht den Spaenſchē Ambaſſadeur/ Don Guerao Deſpes, aen de Coninginne/ om met Paſpoort te mogen ſonder perijckel t'Antwerpen brenghen over Landt/ ofte met ghewapende Schepen: t'welck hem de Coninginne conſenteerde. Maer terwijle den Ambaſſadeur voorder beſcheedt van den Hertogh van Alba verwachte/ werdt de Coninginne gheadviſeert/ dat het ſelve gheldt niet den Coningh/ maer Italiaenſche Cooplieden van Genua toequam/ t'welck nochtans den Hertogh (mits dat hem den noot drong) dochte aen te ſlaen: t'welck de eyghenaers vreeſende/ hadden liever dat het de Coninginne houden ſoude/ die beter betrouwende/ zijnde t'gebruyck onder alle hooge Overicheyt/ haer in noot te behelpen/ met al dat ſy onder haer ghebiedt vinden. Als nu de Coninginne bevant/ dat dit gheldt particuliere Cooplieden toequam/ eñ niet dē Coningh van Spaengien/ ſeyde ſy/ dat te willen den Italianen met haren wille afleenen/ waerom ſy dat by proviſie dede aen Landt nemen/ om uyt het perijckel van de Franſoyſen te weſen/ die het dreyghden met gheweldt te willen halen. Dit gheldt ghelandt zijnde uyt het groot Schip/ weſende 59. kiſtkens met Spaenſche Realen/ adverteerde den Ambaſſadeur dat den Hertoghe tot Bruſſel in alle diligentie: Die terſtont (om de Coninginne te dwinghen/ ſonder voorder advijs van des Landts Raden/ oft hem te informeren van de Contracten ofte Entrecourſen tuſſchen Enghelandt ende Nederlandt) bevel gaf/ de Enghelſche Cooplieden t'Antwerpen ende elders te arreſteren/ ende in't Enghelſch Huys gevangen te houden met een Vendel knechten/ den 24. December/ Anno 1568. Hy dede oock haer Schepen ende goeden alomme beſchrijven/ die hy naemaels tot zijnen profijte vercochte: Ende dit alles ſonder acht te nemen/ dat den Coningh oock vele Subjecten ende Vaſſalen in Engelant hadde/ die daer ghemeynlijck meer Schepen ende goeden hebben/ dan de Enghelſche onder ſ'Conings ghebiedt.

Eē generael arreſt aende Cooplieden eñ hare goeden/ in Nederlandt eñ Engelandt/ om het aenghehouden gheldt.

In Spaengien (door des Hertoghs ſchrijven) werden deſgelijcx alle de Engelſche Cooplieden/ goeden eñ Schepen aenghehouden. Deſe tijdinghe in Engelandt ghecomen zijnde/ heeft de Coninginne haer gheintereſſeerde Subjecten toegelaten/ de Nederlantſche Cooplieden eñ goederen/ tot haerder verſekeringe ofte indemniteyt/ oock te doen aenhouden eñ ſequeſtreren/ die oock meer Schepen uyt de Zee (nergens af wetende) hebbē doen incomen/ eñ ſoo oock arreſteren. Den Hertogh dit merckende/ eñ datter alreede veel meer Schepen/ goeden eñ Perſoonen in Engelant gearreſteert waren dan hy hadde/ eñ dat de queſtie van den gelde daer niet mede gebetert maer verergert was/ ſondt terſtont den Raedtſheere Chriſtoffer d'Aſonville in Ambaſſade nae Engelandt/ om de Coninginne zijn redenē mondelinge te vertoonē. Maer de Coninginne geſtoort zijnde (mits dat hy geen Brieven van Credentie van den Coningh en brochte) wilde hē niet hooren/ noch van wegen den Hertogh kennē/ hem af wijſende met haren Rade te handelen: t'welck hy weygherde/ om dat ſulcx zijn inſtructie niet in en hielt: ende is alſo onghehoort vertrocken. Ende de Coninginne dede hem aenſegghen/ hoewel haer groot onghelijck gheſchiet ware/ en ſochte ſy geen oorloghe/ ten ware dat den Hertogh eerſt voorder begonde/ alſoo ſy oock ſelve aen den Coningh in Spaengien ſchreef/ met groote clachten over de haeſtighe onbedachtheyt van den Hertogh.

Des Hertoghs onbedachte Arreſten en condē by de Enghelſche Coninginne door d'Aſonville Ambaſſade niet gheholpen worden.

Door deſe generale Arreſten over beyde ſijden/ de handelinghe geſchorſt zijnde/ voerden de Engelſchen haer Lakenen ende Carſeyen op Hamburgh/ eñ hielden haer marckten aldaer. Daerentegen dede den Hertogh den leſten Meert/ Anno 1569. in Nederlandt verbieden/ datmen met den Enghelſchen niet handelen en mochte/ met eenighe goederen haer toe te voeren/ ofte de Enghelſche goederen in Nederlandt te brengen/ op de verbeurte der ſelver/ alles by proviſie/ tot dat anders daer inne ſoude werden verſien: Voorder/ datter geen Schepen ſouden ter Zee varen/ dan met volck/ gheſchut/ ende munitie verſien/ etc. Om dit verbodt wel te executeren/ heeft hy onderſoeckers ende aenbrenghers gheſtelt/ die de helft van de Confiſcatien hebben ſouden/ al ghebannen Enghelſchen zijnde/ t'welck de Enghelſchen ſeer verdroot. Onder andere deſe onderſoeckers/ waſſer eenen Willem Parcker/ een ſubſtituyt van Doctor Storie, een oudt Man/ beyder Rechten Doctoor/ die ten tijden Maria in Enghelandt was als Inquiſiteur gheweeſt/ die

Den Engelſchen Doctor Storie, die in Nederlandt een aenbrengher van de Enghelſche

Handelaers gheworden was/werdt behendelijck in Enghelandt ghevoert/ende daer ghehanghen als een Verrader.

die hem (t'zy uyt armoede ofte uyt nijdt) tot ſulcken verachte Officie begaf/die qualijcken eenigh Nederlander ſoude willen bedienẽ hebben: Maer deſen Doctor is by zijnen ſubſtituyt ofte medegheſelle/ ende eenighe andere Enghelſchen (die daer mede haren pays cregen) verſchalckt/ ende onder't deckſel van een Schip (daer grootẽ buyt van Enghelſche goederen in ſouden weſen) te beſoecken/ is hy daer in vaſt ghehouden/ ghehuert hebbende eenen Schipper/ Cornelis van Eycken van Berghen op Zoom/ die hem ghewillighlijcken liet bewegẽ/om zijn Vaderlandt van ſulcken vreemde beſoeckers ende aenbrengers (zijnde in den Lande een nieuwichept) te verloſſen/ die een seyl opſettende / hem voerde in Enghelandt / alwaer hy als een van der Coninginne Rebellen/ Conſpirateurs / ende Verraders zijns Lants/ is verweſen/ ende met de Galghe daer over gheexecuteert gheweeſt. Daer mede deſe onderſoeckers beſchaemt werden.

Wy ſullen voorder den Leſer verhalen het vervolgh van dit different tuſſchen Enghelandt eñ Nederlandt/ ende hoe dat het gheeyndt werdt.

Den Coningh heeft in October/ Anno 1569. in Engelandt gheſonden den Heer Chiapin Vitelli / Marquis de Cetone/ met Doctor Fonck/ ende Secretarius la Torre/om dit aen-ghehouden geldt weder te hebben / ende de arreſten over beyde ſijden af te doen: maer ſy en rechten niet veel uyt / midts dat ſy geenen voorderen laſt en hadden/van de injurien te reparerẽ/ noch ordere te nemen/ dat ſulcx niet meer gheſchieden en ſoude: t'welck de Coninginne den Coningh oock ſchreef den 20. December.

Chiapin Vitelli in Engelandt geſondẽ te vergeefs.

Den Hertoghe hier door meer geſtoort zijnde/ heeft ſtercker gheboden laten uytroepen/ om alle Enghelſche Lakenen ende Waren te bannen/ eñ oock gheboden/dat eenen yeghelijcken overbrenghen ſoude / wat Schepen ende goederen hy in Enghelandt ghearreſteert ofte aenghehouden hadde/ als of ſy recompenſe aen de Enghelſche goederen hebben ſouden / t'welck haer niet gheheurde/om dat ſy by ghebreck van corporatie oft Conſulaetſchap onder haer niet eenſamentlijck haer ſaken vervolghden / met het behouden des beſits ofte poſſeſſie van hare goederen/onder een generale cautie ofte borghe.

Anno 1571. werdt Franſoys van Hallewijn/ Heere van Sweveghem / op dit ſtuck in Enghelandt gheſonden/met Tomaſo Fieſco, Genevoys Coopman / om alle de ghearreſteerde goederen ende gheldt in Enghelandt/ op borghe ofte dierghelijcke te lichten/maer te vergeefs: Waeromme den Hertogh alle de Enghelſche Lakenen eñ goederen vercocht heeft aen Fernando Frias, Spaenſch Coopman/ ende andere voor redelijcken prijſe / dat in Spaengien oock gedaen wert/ als tot ſ'Conings behoef/met groote murmuratie van den Coopman / die zijn recompenſe daer aen verhoopt hadde te vercrijgen.

Verbont tot Bloys tuſſchen Engelandt ende Vranckrijck.

Hierentuſſchen door het uytſluyten der Engelſcher Lakenen uyt Nederlant/nu etlijcke Jaren gheduerende / ende de Enghelſche bevindende/ dat haer Marckten ende vente tot Hamborgh niet aftrecks ghenoech en was/van haer groote abundantie der Lakenen ende Carſeyen / daer een groot deel van haer gemeynten by leven: So heeft de Coninginne / om murmuratie in haer Landt te verhinderen/Anno 1572. te Bloys een nieuw Verbondt met Vranckrijck ghemaeckt/ by den Maerſchalck van Montmorency beveſtight/ſeer ſterck ende wijdt ſtreckende/d'een den anderen byſtant belovende/ al waren ſy oock om het ſtuck van Religie bevochten/ (zijnde tot dien tijdt Coningh Carel in Verbont met den Prince van Orangien / om de ſake van Nederlandt aen te nemen.) Onder andere poincten was oock beſloten/ dat de Enghelſchen haren Stapel ende Marckten hebben ſouden in eenighe plaetſen in Vranckrijck/ met groote Privilegien / voordeelen / Vryheden ende Tollen / ende groote verſekertheden van hare goeden/ oock in ander Princen ghebiedt. Maer dat Verbondt is geſwackt/ ende bycans vernietight/door de leelijcke Moort van Parijs / in't ſelve Jaer op Sinte Bartholomeus dagh begaen / ſoo dat de Enghelſchen de Franſoyſen vreeſden / ende niet en dorſten betrouwen.

Waer door nae vier Jaren Anno 1573. in April/ſoo verre is gehandelt/dat den Entrecours ofte Coophandel/tuſſchen Nederlandt ende Enghelandt / weder werdt toeghelaten voor twee Jaren/ ſoo daerentuſſchen alle queſtien niet gheſliſt en werden. Het welcke in't naeſte Jaer/ Anno 1574. over beyde ſijden verdragen werdt/ zijnde in Enghelandt by den Coningh daer toe gheſonden de Heere van Sweveghem / ende Meeſter Jan Boyſchot / Raedtſheer ende Advocaet Fiſcael / die ſloten de rekeninghe / alſoo dat de Enghelſche Cooplieden ter rekeninghe brochten / van de Subjecten des Conings goeden / Schepen / ſchulden / etc. meeſt Nederlanders toecomende/ ontfangen te hebben ende ghemaect/ ter ſomma van hondert ende elf duyſent/ ende ſeſſentſeventigh ponden/ſeventhien ſchellingen/elf penningen/Enghels oft ſterlincx gheldt/ behalven de bedorven / verloren ende gheſtolen goeden / met ſommighe die te goeden coop vercocht waren/ (hoewel vele ſeer wel ten uyterſten vercocht waren/) welcke ſchade wel noch eens ſo vele gherekent was te bedragen. Hier tegen om deſe goeden te bewaren / ende anderſins / brochten de Cooplieden elf duyſent ponden ſterlincx oncoſten ter rekeninghe. Van des Conings wegen in Nederlant hadde den Hertogh ontfangen vierentſeſtigh duyſent ponden ſterlincx: ende by den Coningh in Spaengien eenentwintigh duyſent/ſeſſentſeventigh ponden/ ſeventhien ſchellingen/ elf penningen ſterlincx / t'ſamen vijfentachtigh duyſent/ſeſſent ſeventigh ponden/ſeventhien ſchellingen/ elf penningẽ ſterlincx: Waer tegens de Officieren ter rekeninghe brochten ſeven duyſent ponden ſterlincx / voor oncoſten van de goeden te bewaren. Alſoo dat het een tegen d'ander afghetrocken / de Enghelſche Cooplieden meer van des Conings Subjecten goeden ontfanghen hadden (boven alle ſchaden / van Schepen bedorven / haer gheladen Sout gheſmolten / gheleeckte ende gheſtolen Olyen/Oliven/Wijnen eñ Fruyten/ verquiſt / verdroncken ende verſlindt) de ſomme van tweentwintigh duyſent ponden ſterlincx / elck pondt ſterlincx weerdt zijnde ten minſten thien guldens Nederlandtſch geldt/ ofte by de dry ende een derdendeel van een Franſche Sonne-croone. Deſe tweentwintigh duyſent pondẽ ſterlincx (veel meer dã twee hondert duyſent guldens beloopende) die de Engelſchen boven alle haer verlieſen meer hadden/werdt beſloten/ datſe ten behoeve des Conings/ ende eenige daer de Enghelſche Stapuliers aen verbonden waren / aen de Spaenſche Commiſſariſen ſoude betaelt worden. T'welck de Nederlandtſche verlieſende Cooplieden qualijck beviel/ om dat haer generalijck dat voor recompenſe toequam / haer grootelijcken beklaghende over de Enghelſche Cooplieden tot Londen/haer gierichept/hebbende afghedrongen van de Nederlanders/oock van de ghevluchtighe om de Religie / jae der gheexecuteerde Weduwen ende Weeſen goederen / met ghevangeniſſen die ghedwongen aen te brengen/

Het different met Enghelandt gheaccordeert / eñ Entrecours.

Onderlinge afrekeninge van de Arreſten.

ende haer over te leveren groote ſommen/ daer ſy meer dan ghenoech hadden/ daerom ſy hen beclaeghden/ dat ſy niet den over-plus en mochten crijghen/ maer haren vyandt den Hertogh van Alba gingen overleveren.

Lof der Coninginne vā Engelandt.

Aldus is het different tuſſchen Enghelandt ende Nederlandt geſliſt ende verdragen/ by Contracte tot Briſto in Engelandt/ Anno 1574. den 21. Auguſti/ waer by de onderlinghe Contracten ende Entrecourſen werden gheconfirmeert/ volghende het affcheydt van't Colloquie van Brugghe/ Anno 1566. ende al grootelijcken ten profijte van't Rijck van Enghelandt/ ende ter grooter eeren van de loffelijcke Coninginne/ die niet aen haer ghenomen heeft/ maer alle de ghearreſteerde goeden haer Coopluyden tot haer recompenſe ghelaten heeft: oock voor het aenghehouden gheldt (daer de queſtie uyt rees) met den eyghenaers verdragen. Maer de Nederlantſche ende andere Coopluyden/ ende ander Subjecten des Conings/ hebben by den Hertoge ofte Coningh noyt geen recompenſe van haer verlieſen connen vercrijgē/ welck verlies ende ſchaden berekent wert meer dan twintigh tonnē Gouts/ ofte twintigh hondert duyſent Guldens te bedragen.

Het differēt met Enghelandt coſte des Conings wel 20. tonnen Gouts.

¶ Om weder te keeren tot t'gene den Hertogh van Alba voornam/ in't beginſel van den Jare 1569. tot zijner defenſie/ om den Prince van Orangien in Vranckrijck te houden/ nu qualijck met Enghelandt oock ſtaende/ heeft ghesocht de vriendtſchap met Vranckrijck te vermeerderen/ waeromme hy hoorende/ dat den Hertogh van Zweybrugge/ ende met hem den Prince van Orangien/ in Vranckrijck toogh/ ten dienſte van den Prince van Conde ende die van de Religie/ heeft hy geſonden den Grave Pieter Ernſt van Manſveldt/ met 25. Vendelen Voetknechten/ Spaengiaerdē ende Duytſchen/ ende twee duyſent Peerden/ den Coningh te hulpe/ die ontrent die tijdt in Meert by Cognack in eenen ſtrijdt (door zijnen Broeder/ die doe Hertogh van Anjou was) den Prince van Conde overviel/ dat hy verſlagen bleef. Maer zijn ſone ende den Coningh van Navarre volvoerden den Krijgh/ in den welcken/ als de Huyghenotten Poytiers te vergeefs met des Hertogen van Zweybruggen volck beleghert hadden/ eenen ſlagh gheſchiede/ den derden October by Moncontour/ daer ſy de nederlage haddē/ verlieſende meeſt al haer Duytſche Landtſknechten: maer Graef Lodewijck van Naſſouwen/ met de andere Ritmeeſters/ voerden de Duytſche Ruyterijen bycans ſonder ſchade daer van. Over des Conings ſijde was oock groot verlies/ daer den Marquis van Baden doot bleef/ die den Prince van Orangien leſt ghedient hadde/ ende nu den Coningh diende/ oock veel Nederlanders/ die over d'een eñ d'ander ſijde dienden. Den Graef van Manſveldt/ by den Hertogh van Alba geſonden/ werdt oock ſeer in zijnen arm ghewont: De Heere van La Nove werdter ghevangen/ maer hy werdt tegen Philippe Stroſſi weder verloſt.

Hertogh vā Alba ſendt J. Manſveldt in Vranckrijc met twee duyſent Peerden/ eñ 25. Vendelē Voetvolck.

De Prince van Conde verſlagen.

Slagh in Vranckrijck tot Moncontour.

De Prince van Orangien was ettelijcke daghen voor den ſlagh ſecretelijcken zijnder derder vertrocken/ dweers door Vrancrijck nae Duytſlandt treckende/ in groot perijckel eñ avontuere/ paſſerende op Boeren wijſe.

In dit Jaer 1569. in Mey/ heeft den Paus Pius Quintus den Hertogh van Alba gheſonden/ met eenē Legaet tot Bruſſel/ een vergult Sweert ende Hoet/ ſeer coſtelijcken/ die ſolemnelijcken was gheconſacreert/ ende dat ter eeren van zijn vromichept/ als een principael Voorvechter der Roomſcher Catholijckſcher Religie: Waeromme de Spaengiaerden ende zijn Hofgheſinne groote triumphe tot Bruſſel bedreven hebben/ van Steeckſpelen ende van Tournoyen.

Pius Quintus vereert den Hertogh vā Alba met eē gheheylight Sweerdt eñ Hoedt.

Ontrent den ſelven tijdt heeft den ſelven Paus Pius Quintus de Coninginne Elizabeth van Enghelandt by een Bulle gheexcommuniceert/ ende verclaert vervallē te weſen/ om haer Ketters ongheloove wille/ van alle hare gheprætendeerde Coninghrijcken/ Heerlijckheden/ Digniteyten/ ende Privilegien/ alle den Adel/ Vaſſalen/ ende Onderſaten der ſelviger/ ontſlaende van alle Eeden/ plichten/ ende onderdanicheden/ het welcke (mits dat het gheſchiede op de Victorie van den Hertogh van Alba/ die nu ſoo vereert was/ ende geduerende het different tuſſchen den Coningh ofte hem/ met Enghelandt) werdt ghenomen als een aenhitſinghe/ om yet teghen Enghelandt te attenteren/ t'welck door andere accidenten belet werdt: Soo dat deſe Bulle oft excommunicatie weynigh cracht dede: alleenlijck/ eenighe Roomſche Catholijcke Prieſters eñ Edelen onderwonden haer/ de eene met de Bulle in Engelandt te brengen/ d'ander met het inhoudt te prediken ende divulgeren/ ende alſoo eenighe ſeditie te moverē. Maer de Coninginne heeftſe al overcomen/ veel ghevangen/ ende een deel als Verraders gheexecuteert.

De Coninginne van Enghelandt by dē Paus gheexcommuniceert.

Alſo den Keyſer Maximiliaen in dit Jaer menighvuldighe clachten ende verſoecken van de ghevangene/ ghevluchte Heeren/ Edelen ende Nederlanders/ tot verſcheyden reyſen ghehoort hadde/ ende ſiende de ſake geſtelt/ van d'een oorloghe in d'ander te vallen/ met alle t'ghene dat den langduerigen Krijgh mede brengt/ oock begeert zijnde van veel Vrede-lief hebbende Vorſten: Soo heeft hy zijnen Broeder/ den Ertſhertogh Carel/ in Spaengien gheſonden/ met ſchriftelijcke inſtructie/ van een beclagh aen den Coningh te vertoonen: maer te vergeefs. Waer op den Coningh oock ſchriftelijcke antwoorde gegeven heeft/ die daer nae beyde zijn in Hooghduytſch ghedruckt gheweeſt. Die antwoorde is gheweeſt ſoo ſtrenghe/ dat ſy oorſake is van alle de volghende Oorloghe/ ende alle deſperatie van Vrede.

Den Keyſer Maximiliaen ſendt zijnen Broeder in Spaengiē/ om voor de Nederlāders te intercederen/ maer te vergeefs.

In dit Jaer 1569. zijn de Moriſken ofte Saraſijnen/ in Spaengien haer onthoudende/ ofte woonende in't Coningrijck van Granada (meeſt op het gheberghte) gherevolteert/ een deel daer van gheconterfeyte Chriſtenen zijnde/ ende een deel opentlijck haer Wet van Mahomet onderhoudende: Maer buyten Spaengien comende/ principalijck het Krijghſvolck/ paſſeert al/ oft wordt alomme voor Spaengiaerden gheacht. Deſe Moriſken ſouden haer geerne uyt het jock ghetrocken hebben/ ende weder vercrijghen de Heerſchappije/ die haer Voorſaten noch over tachtigh Jaren in Spaengien gehadt hadden: Maer ſy zijn door den Commandador Mayor van Caſtilien/ ende Don Jan van Ooſtenrijck/ ſoo met gheweldt als met liſten ende gheveynſtheyt overwonnen/ ende tot ſlaven ghemaeckt.

De Moriſkē in Spaengien wordē overwonnē.

Den Hertogh van Alba heeft dit Jaer begoſt ende voorghenomen te plucken de vruchten van zijnen Krijgh/ welcke waren/ groote Schattingen op te ſtellē/ als van hondertſte penningh van een yeghelijcx goederen/ ende den thienden penningh continuel van alle vercoopingen/ alſo wy hier nae ſullen verhalen. Om daer toe te comen/ nam hy te bate/ om te voeden de differentien die onder de Landen vielen/ op de quota/ ofte repartitie/ ofte part/ die elcke Provincie hadde van de Schattingen/ voor zijn aenpaert op te brengen: Want in voorgaende Beden ende Schattingen waren die van Vlaenderen altijt belaſt gheweeſt met

Opſtel van Schattinge eñ thienden penningh.

Oude quotiſatien der Provincien.

met een derde-deel der generale ſomme die gheeyſcht ofte gheaccordeert was: Ende Brabant met het vierendeel: Die van Hollandt met het vierendeel van het gene dat Vlaenderen alleene betaelde: Die van Artoys ende Henegouwe / elck maer het ſeſte-deel van die van Vlaenderen: ende ſoo volgens de ander Provincien. Teghen deſe quotiſatie ſpraken ſeer die van Brabant eñ Vlaenderẽ/ als dat die wel in tydẽ van de oorloge met Vranckrijck gebruyckt was/ doe die van Artoys eñ Henegouwe niet veel en vermochten/ maer nu was haer aenpaert van een derde-deel ende een vierde-deel te veel. Die van Artoys / Henegouwe/ Ryſſel/ Douway/ Orchiers / Namur/ ende andere/ wilden by de oude quotiſatien blijven. Om deſe ſwaricheyt wech te nemen/ prees den Hertogh den thienden penningh / alſo wy in't naevolgende Boeck ſullen verhalen.

Spelle den Provooſt om miſbruycke ſelve gehangẽ.

Alſo de executien eñ ſtraffen in de Nederlandẽ ſeer groot waren/ ſo om de Religie ende overtredinghe van de Placcaten / alle de Landen door/ ſoo hebben vele Officieren groote ſchelmeryen alomme bedreven / om vriendtſchappe eñ ghelt los latende ende verſtekende de booſe/ ende de onnooſele in ſtede ter doot te brenghen/ altemets de goede de namen in de Sententie veranderende/ ende diergelijcke confuſien: Soo dat oock in Februario den Hertogh / om dierghelijcke miſdaedt / Jan Grovels / den Provooſt van den Hove / oft Roode Roede / ghenaemt Spelle/ te Bruſſel dede hanghen/ een wreedt Menſche/ die etlijcke duyſenden doen executeren hadde: : met hem zijn twee van zijn dienaers aen de Galghe ghegheeſſelt / den 7. Februarij / om gratie ſelve ghegheven/ ende Rebellen om gheldt vry ghelaten te hebben/ eñ andere gheexecuteert contrarie des Rechters Sententie.

Nieuwe ordinantien.

Concilium van Trentẽ in't werck.

Synodus der nieuwer Biſſchoppẽ tot Mechelen.

In't Jaer 1570. heeft den Hertogh nieuwe ordinantien voor Schoolmeeſters/ Boeckdruckers ende Vercoopers ghemaeckt / ende de Decreten van het Concilie van Trenten in't werck doen ſtellen / ende dierghelijcke. Oock hebben de nieuwe Biſſchoppen tot Mechelen een Synodus ofte Concilium ghehouden/ ende Decreten ghemaeckt.

Vier Paſtooren in den Haghe verbrandt.

In dit Jaer 1570. den 30. Mey/ werden by ordere van den Hertogh / in Hollandt in ſ'Graven Haghe / verbrandt vier Paſtooren / om dat ſy waren van de gereformeerde Religie / ende de Roomſche afgegaen/ te weten/ Heer Arent Dirrickſz. Paſtoor in de Liere/ by Delft/ 70. Jaren oudt zijnde: Noch Sybrant Janſz. Paſtoor tot Schaghen: Adriaen Janſz. Paſtoor tot Yſelmonde: Ende Woulter Simonſz. Paſtoor tot Munſter. Dat welcke groote beweginghe ende beroerten onder't volck maeckte / ende grouwel van de Spaenſche regeringhe.

Rijcxdagh tot Spiers.

In Mey / Anno 1570. iſſer eenen Rijcxdagh tot Spiers beroepen gheweeſt / by den Keyſer Maximiliaen den tweeden/ alwaer de gevluchte Nederlanders/ met een ghedruckte Supplicatie ende verhael haerder ellenden / haer beclaeght hebben / oock in't particulier de Graven van Culenborgh/ eñ van den Bergh/ Gravinne van Hoorn/ Heere van Batenborgh/ ende andere/ als onder't Rijck gheſeten.

Verſaec der Nederlandẽ ende Proteſtanten Vorſten/ om vrede in de Religie.

Deſgelijcx hebben oock de proteſterende Rijcx Vorſten eñ Steden vertoont/ biddende/ dat den Religions Vrede mochte wel onderhoudẽ worden/ achtende tot grooten naedeele daer van/ de onghehoorde tyrannije in Nederlandt / met inwortelinghe van een vreemde Natie / waer van zijne Majeſteyt den gantſchen Rijcke/ ende principalijck den ghebueren / alle vervaerlijckheyt/ ſchade ende verderven / dagelijcx te verwachten ſtonden / ende dat het vyer voorder comen ſoude te branden/ ende nu wel te ſien ware/ dat het niet alleen om de Religie te doen was/ maer oock om het tijdelijcke : Ende mits dat ſy't daer voor hielden/ dat de Nederlandẽ oock den Keyſer met Leenſchap verbonden waren/ eñ dat ſy met contributie / in dien niet immediatie / doch mediate onderworpen waren / behoorden daeromme te ghenieten de Religions Landtvrede / oock des Keyſerlijcken Schut eñ Scherm / als d'andere: Waeromme ſy verſochten / te willen by den Coningh van Spaengien anderwerf aenhouden/ die als een Vrede lief hebbende Vorſt / begheert met de Duytſche Natie goede ghebuerſchap te houden/ dat hy wilde alle vervolginghe weeren/ zijn Onderdanen teghen haer Conſcientie niet bedwinghen/ noch om Religie uyt Huys eñ Hof verdrijvẽ/ mits dat aen een Politiſche eenicheyt gantſch Chriſtenrijck ſoo vele gheleghen ware. In den Religions Vrede waer wel beſloten/ dat ſoo het ſtuck van de Religie litigeus was/ niet en behoorde ghedetermineert te worden by perſecutien. Claeghden mede/ dat die van Ceulen de Nederlanders uytghebannen hadden om de ghereformeerde Religie / ende wilden mede met haer Borgers alſo handelen/ dat meer andere wilden naevolghen. Teghen deſe Requeſte ende vertooningen hebben de Gheſanten des Hertoghs van Alba oft der Nederlanden gheſproken ende gheproteſteert/ ſoo datter niet met allen op ghereſolveert en werdt.

Pardoen generael des Conings tot Antwerpen ghepubliceert.

Den Coningh / om de Nederlanden niet gheheel te verwoeſtẽ/ maer den Catholijcken te verſekeren haer lijf eñ goet/ dat ſy verbeurt hadden/ nae de Sententie by hem te Madril ghegheven/ den 26. Februarij / Anno 1568. met advyſe van de Heylighe Inquiſitie / als vooren verhaelt is/ heeft ten leſten (om de Landen tot den thienden penningh te gheven/ oock ghewilliger te maken) doen publiceren t'Antwerpen/ den 16. July/ een generael Pardoen/ daer lange te voorẽ hope van ghegheven was / ende dat met groote Ceremonien / daer toe den Hertogh een ſtellagie voor het Stadthuys hadde doen maken / met trappen opgaende / al met root Laken bekleedt ende bedeckt / waer boven op een Voorſet ofte Throon eenen Coninghlijcken ſtoel geſtelt was/ daer den Hertogh als Coningh in ſat/ vergeſelſchapt met eenige groote Heeren/ eñ die trappen eñ Marckt was met zijn Trawanten ende Soldaten beſet/ ende alſoo werdt dat Pardoen afgheleſen. Het inhoudt was : Overmits dat vele haer miſgaen hadden/ door verleydẽ/ ſlechticheyt/ curieuſheyt/ eñ jonckheyt/ die bereedt waren haer te beteren/ verſtaẽ hebbende den Coningh de groote genade/ die den Paus Pius Quintus gebruyckte/ openende den ſchoot van gratien/ van de Moeder de Heylighe Roomſche Kercke/ oock beweeght door de ghenade eñ gratien/ die hy daghelijcx van Gode onſen Heere ontfingh/ die alle Princen behooren te volghen/ alſoo hy nae zijne goede natuere ende gheneghentheyt oock wilde doen/ mede acht nemende op de dienſten / die de goede Subjecten ende haer Voorſaten hem beweſen hebben / heeft uyt grooter liefden / met advijs van den Hertogh van Alba / etc. voorghenomen alles te vergeven/ eñ zijne Onderſaten eer met ſoeticheyt ende ghenade te regeren dan met ſtrafheyt / om haer geen oorſake te geven van deſperatelijcken de Landen te verlaten / ende van volcke te verwoeſten / etc. ende dat al met ſekere reſtricten/ palen ende limiten/ ſonder dat ſy nochtans ſullen behoeven te verſoeckẽ particulier Remis: Maer die eenichſins in de beroerten tegen de Placcatẽ ofte anderſins mochten miſdaen hebben/ midts berouw/

berouw/ſal geordineert zijn/doende binnen twee Maenden/nae de uytroepinge van deſen/ſulcken ſubmiſſie/beloften/herroepinghen/ende affweeringhe van alle dwalingen/ende haer onderworpen te ontfanghen ende te voldoen ſulcke ſalighe penitentie/als haer ſal geſtelt worden/by die/die daer van de macht van des Paus wegen hebben ſullen. Wt deſen Pardoen uytſluytende de Predicanten eñ Leeraers/contrarie van de Roomſche Catholijckſche Religie/die ſulcke inghebrocht/eñ dieſe in haer huyſen wetens ontfanghen oft gheherberght hebben/ofte doen inbrenghen hebben/oock alle Conſiſtorianten ende Diaconen/ eñ die ſulcke ontfangen/geherberght/ende in haer huyſen laten hanteren hebben/met alle Brandtſtichters/ Beeldeſtormers/ van Cloosters/ Kercken/ Beelden/ Outaren/ende van ghewijede plaetſen ende dingen.

Exceptien in't Pardoñ.

Oock uytgheſloten alle Ballinghen / ende die Auteurs/verleyders/ eñ Hoofden gheweeſt zijn/ tegen het heyligh Roomſche gheloove/ Hoocheyt ende authoriteyt van den Coningh/ eñ ruſte van den Lande/ hebbende onderteeckent het Compromis/ de Requeſte alſo gheheeten/ofte eenighe dierghelijcke brieven ofte ſchriften.

Voorder blijven uytgheſloten/ alle die de leſte reyſe met de Rebellen de wapenen aenghenomen hebben/ofte die bygheſtaen hebben/met victalie/ gheldt/eñ contributien/oft met haer mondelinge ofte ſchriftelijcken gehandelt hebben tegen ons/ in eenighe manieren.

Oock uytgheſloten alle Wethouders / Magiſtraten/Raden/Officieren/Gouverneuren/Pencionariſen/Secretariſen van Steden/Advocatē/ Procureurs/Huyſſiers/Serganten/ende andere Officieren / om dat ſy niet alleene behoorden de miſdoenders te ſtraffen/ maer ſelve ander goet exempel te geven/waerom ſy meerder ſtraffe dan andere verdienē: Oock alle deſe die eenichſins de Ketters aenghehangen/ofte met haer ghemoeyt hebben/ ten ware eenighe van die ſelvige (zijnde alreede niet ghebannen) wilde perſoonlijck hem ter purge ſtellen/ oft by Requeſte doen Remis verſoeckē binnen ſes Maenden/ waer op ſal mogen goede achtinge ghenomen werden. Welverſtaende/dat om ſ'Conings recht niet te verlieſen/ ſullen die/die het Pardoen genieten/daerom niet gherechtight zijn / om te eyſchen eenighe Rente/ Schult oft Actie/van den Coningh oft zijn Domeynen / oft van oft op eenighe goeden aen den Coningh vervallen ofte toebehoorende/oft op de Staten/ Steden/ oft Gemeynte heffende/ſullen die niet moghen eyſchen ſonder expreſſen oorlof/ by Requeſte binnen dry Maenden hier nae te verkrijgen.

Landē/Stedē/Privilegien/zijn tot den Coningh gereſereert.

Als aengaende de Staten/Steden/ Gemeynten / Collegien / ende Broederſchappen van den Lande/ die mochten miſdaen hebben/reſerveert den Coningh tot hem ordere daer in te ſtellen/ eñ te diſponeren van haer ghepretendeerde Privilegien/ (onder't pretext/van welcke ſy haer miſgaē hebbē) oft anderſins nae zijn goetdunckē te handelen: maer ſo eenige haer wildē met rechte purgerē van harē laſt/haer niet willende ſubmitterē/ die laet den Coningh toe/ dat te mogē doen voor zijnen Stadthouder generael/ den Hertogh/etc.

Dit Pardoen was gegheven by den Coningh te Madril/den 16. November/te vooren/ eñ dus lange/ acht Maenden opgehoudē/om met meerder verlanghen aenghenomen te worden: maer t'ſelve en heeft den volcke niet ſeer verblijdt / als het wel verſtaen was / dienende den meeſtendeel voor eenen ſpieghel/ daer in ſy ſagen/ hoe leelijck dat ſy warē / dat ſy te vooren niet en hadden willen ghelooven / waeromme weynighe gheruſtheyt daer uyt gevolght is/maer veel eer meerder vluchte ghecauſeert heeft.

Straffe over de muyterye des Graven van Lodrons Soldaten.

Tot onderhoudt van de Krijghſ-diſcipline/ heeft den Hertogh groote ſtrengicheyt ghetoont teghens een deel van't Duytſch Regiment des Graven van Lodron / die te Valencijn ghelegen hadden/ende ghemuytineert om haer betalinge/ houdende haer Capiteynen een tijt langh gevangen. Nae dat hy alles gheſtilt hadde/ eñ tot vergheven met beloften eñ brieven ghecomen was/ zijn ſy t'Antwerpen ontboden/eñ voor de Stadt by het Caſteel comende / zijn ſy van den Spaengiaerden eñ Peerdevolck omringhelt gheweeſt/ ende die meeſt van't ſtuck handtdadigh waren/ werden uyt haer ſlaghorden gheroepen/ende geboden t'ghewéer neder te leggen/ende tot 44. toe werdter voor't Caſteel ghehangen ende onthalſt: andere noch anders ghecaſtijdt.

Hier vooren hebben wy verhaelt de doot van de Coninginne van Spaengien/Anno 1568. ende daer nae heeft den Coningh van Spaengien ten Houwelijck verſocht/ Anna van Ooſtenrijck/ de dochter van dē Keyſer Maximiliaen/ ende zijnre ſuſter / mits diſpenſatie van den Paus / om dat ſy te nae van den bloede waren / dat vele in de Weerelt vreemt dochte/principalijck die aen des Paus macht twijffelden / waer by de kinderen/ daer van gheboren/ mochten onechtigh ghehouden worden.

De Paus verleende dit Jaer noch een diergelijcke Bulle aen den Eertſhertogh Carel vā Ooſtenrijck/Keyſer Ferdinandus jonghſte ſone/die oock troude/ Anno 1571. in September/ zijn ſuſters dochter Anna/geboren van Albert Hertogh van Beyeren /ende Carels ſuſter Ferdinandus dochter / by de welcke deſen Carel veel kinderen heeft ghewonnen / als de Coninginnen van Polen/ van Spaengien/ ende oock ſonen.

De Coningh trout Anna van Ooſtenrijc/ die door de Nederlanden nae Spaengien paſſeerde.

Deſe/als toecomende Coninginne/is van den Keyſer in Nederlandt/Anno 1570. gheſonden/eñ van den Hertogh heerlijck ontfangē/oock t'Antwerpen feeſtelijck den 29. Auguſti inghebrocht/ met groote triumphe na ſ'Lants ſtate/met haer twee jongſte broeders/ de Eertſhertogen Albert ende Wencelaus / die van daer langs Berghen op Zoom trocken nae Zeelandt/van daer ſy met een groote Vlote Schepē op Spaengien den 25. September vertrocken. Over deſe Vlote was Admirael den Grave van Boſſu/warē wel ſterck 26. Schepen van Oorloghe/eñ 10. groote Schepen voor de Baggagie / waer onder een groot Schip Meerten Janſz. ghenoemt/ groot 1400. vaten/dat de Peerden overvoerde/ ende was ſoo groot ende goet van Seylagie/dat het alle cleyne Schepen van Seylagie paſſeerde. Daer voeren noch Coopvaerders mede/die t'ſamen een Vlote van 90. Schepen maeckten. Daer voeren mede met de Coninginne dē Gran Prior/baſtaert van den Hertogh van Alva / met Don Franceſco de Guevara/Octavio Gonzaga/Don Ceſare Davalos/ broeder van Peſcare/met noch verſcheyden Spaenſche Heeren/eñ den Grave van Arenbergh. Daer voeren mede over nae Spaengien wel 2000. meeſt Walſche Soldaten/onder ſeven Vendelen eñ ſeven Capiteynen/als Mondragon/ Chriſtoffel de Haro/Artretta/Torres/Verdugo/ meeſt in Nederlandt ghetrouwt/met twee Capiteynen Borgongions/om Merceden t'ontfangen van dē Coningh/zijnde doen op dat pas den Hertoghe van Alva/ende de Spaengiaerden/in hare meeſte victorie ende voorſpoet.

De Coninginne van Enghelandt hadde deſe Coninghlijcke Bruydt doen begroeten / by den Ridder Herry Colham/die haer eñ den Hertogh van Alva aenbode alle beleeftheyt/van haer Havenen/

1570. venen/Convoyen eñ behulpſaemheyt/dat welcke van deſe Bruydt ende den Hertoge ſeer wel ende ſeer danckelijck aenghenomen werdt / dat ſy eerlijck volbrochte : Want ſy dede haer langs haer Lants Zee-Cuſten convoyeren met acht groote Coninghlijcke Schepen / onder't ghebiedt van My Lord Charles Hauwaert. Alſo in Spaengien ghelukkelijcken aencomende/ende ghetrout zijnde / heeft ſy den Coningh dry ſonen ende een dochter ghebaert / die meeſt niet langhe gheleeft en hebben. Sy is gheſtorven Anno 1582. Een ſijn lief hebbende Coninginne/haren Man bovē ander Vrouwen ſeer aenhangende. Den Keyſer Maximiliaen houwelijckte zijn ander dochter met den Coningh van Vranckrijck/ Carolus de neghende/ by den welcken ſy een dochter creegh/ die ſterf.

Groote Vloeden in Nederlant.

In dit Jaer 1570. zijnder in Nederlandt ſeer groote Watervloeden geweeſt/ met der nieuwer Manen/ende Sprinckvloet: Op Aller Heyligen dagh heeft het t'Antwerpen ſo hooge ghevloeyt/ ſ'avonts ten neghen uren/ dat het wel eenen voet paſſeerde boven den Vloet van Anno 1530. alſſer 72. Prochien verdroncken/ende wel twee voeten hooger dan't was Anno 1552. ende ſoude aldaer (ſoo't ſchijnt) veel hooger ghevloeyt hebben/hadde het niet in de Nieuwſtadt oft elders ingebroken: maer het heeft alle de Stadts Kelders / Beemden/ binnen eñ buyten de Stadt/ eñ alle leeghten ghevult/ ſo datter ontallijcke Beeſten ende oock Menſchen verdroncken. Ooſterweel/Kiel/ende Hoboken / ſtonden al onder water. Gheladen Schepen/ jae een Hulcke/van hondert ende vijftigh vaten/ werdt op de Engelſche Kaye geſtelt. Deſe Vloet dede ontallijcke ſchade alle de Stadt door/ in alderhande Coopmanſchappen/ die nat werden/ dies werdt de ſchade meer dan hondert duyſent guldens gherekent. Aen der Stadt ghemeyn ghebouwſels / als Sluyſen/ Kayen/ ende Stadtmuerē/ acht men de geleden ſchaden oock wel hondert duyſent guldens. Het hoogh water cauſeerde by het Ooſters Huys eenen brant/datter twee Huyſen afbranden / maer t'gherief van veel waters bluſtent ten leſten: den brandt was byghecomen by een Meyſken/ die met een Lanteerne wilde een Schaeps-kope gaen open doen/ om hondert eñ vijftigh Schapen van verdrincken te ſalverē/maer t'water verſmoorde t'Meyſken / wiens Lanteerne eñ Licht in't ſtroo dreef/ ende den brandt ontſtack.

Schade des Vloets binnen Antwerpen.

In Zeelandt heeft den Vloedt alomme oock groote ſchade ghedaen / als tot Rommerſwale/ Berghen/ Saftinghen/ dat gheheel verdronck/ ſo datmen alomme moeſt Schepen uyt ſeynden/ om de Lieden te halen ende ſpijſen/ die op hoochten/Boomen eñ Dijcken ſaten. Het Landt van Walcheren heeft wel uytghehouden / maer de Sout-ketels waren alomme wech ghedreven. Zuydt-beverlandt leedt meer ſchade.

In Hollant werden bycans heel Dorpē wech ghevoert/ als tot Katwijck ende elders: Maer in Vrieſlandt aldermeeſt. Deſen hoogen Vloet is ſeer conſtigh in Duytſchen Rijme beſchreven/ door den gheleerden Jan Fruytiers / die alle de ſchaden van elcke Provintie beſchrijft/ ende het ghetal der dooden ſeyt hy vier hondert duyſent Menſchen gheweeſt te zijn / ende ontallijcke menichte van Beeſten. De Spaengiaerden ſeyden/ het ware de rechte wrake der Heylighen / die op haerder aller dagh haer hebben willen wreken / over het ſtormen ende breken haerder Beelden : Maer de Nederlanders oordeelden daer eenvoudiger af/ achtende dat de Heyligen ende Santen niet wraeckgierigh en waren.

paēgiaer- en opinie er de ellē- eñ ſchade s hoogen loets.

Men moet weten/de Nederlanden zijnde ghelegen/gheſtreckt aen de Spaenſche Zee/zijn ſeer de hooghe Vloeden onderworpen/ ghemeynlijck comende in den Winter ter voller ofte nieuwer Mane/ met Noordt-Weſten Windt / die vele in voorgaende Eeuwen overcomen zijn / als onſe Hiſtorien mentie maken / waer van eenighe Notable verhalen ſullen.

1570.

Inundatien ofte hooghe Vloeden in Nederlant.

Aº 850. In't Jaer ons Heeren 850. is den Rijn/die by Katwijck op de Zee plagh zijnen uytgangh te hebbē/beneffens het Vlie/is by Dordrecht doorghebroken/ in ende door geloopen/ welcken hoogen Vloet wel den grootſten gheweeſt is/daer de Hiſtorien af melden/hoewel daer ſeer cleyne particulieriteyt van is te vinden.

Aº 1176. Anno 1176. verdroncken in Hollant meeſt alle ſulcke Menſchen ende Beeſten / die hen met de vlucht niet op hooghe plaetſen en ſalveerden.

Aº 1230. Anno 1230. onder den Keyſer Otto den IIII. gingh geheel Vrieſlandt bycans onder/eñ werdt gheſchat datter hondert duyſent Menſchen verdroncken.

Aº 1374. Anno 1374. in October/gheſchiede in Vlaenderen ſeer groote ſchade van de Vloet.

Aº 1400. Anno 1400. ghebeurde eenen hooghen Vloet/ den Vrieſchen Vloet ghenoemt.

Aº 1420. Anno 1420. verdroncken ſeſthien Dorpen by Dordrecht / met veel Menſchen ende Beeſten / eenighe ſeggen/ datter 72. Dorpen verdroncken.

Aº 1508. Anno 1508. was den hooghen Vloet/S. Gallen Vloet ghenaemt / als men Cabelliauw ende Wittingen voor Groeningen vingh.

Aº 1509. Anno 1509. was den Vloet/ Coſmi ende Damiaens Vloet ghenaemt/ die veel Dijcken doorbrack/ende veel Volcx verdronck.

Aº 1530. Anno 1530. gheſchiede de Michiels hooghe Vloet/alſo ghenoemt.

Aº 1552. Anno 1552. gheſchiede den hoogen Vloet/ S. Pontiaens Vloet.

Aº 1570. Ende deſen leſten/Anno 1570. ghenoemt Aller Heyligen Vloet / over ſes ofte ſeven Provincien/ tot in Denemercken toe.

Prince van Orangien geeft beſtellinghen ter Zee.

Alſo wy vooren verhaelt hebbē/dat den Prince van Orangien/ in't leſte van't Jaer 1568. met zijn Heyrcracht/van den Hertogh van Alba uyt den Lande was ghedreven: ſoo was hy met zijn broeder/Graef Lodewijck van Naſſouwen/met een partye Ruyterē/met den Hertoge van Zweybruggen in Vranckrijck/ den Hughenotten ende Coningh van Navarren ten dienſte/ghetrocken/ daer ſy hun wel hebben laten ghebruycken/principalijck Graef Lodewijck / in den ſlagh van Moncontour. Den Prince is tegen den Winter weder in Duytſlandt tot Dillenborgh ghekeert/ onbekent dweers door Vranckrijck/alwaer hem van alle canten veel ghevluchte Nederlanders by quamen / ende aenbieden allen dienſt tot hunner herſtellinghe in't Vaderlandt ende goederen/ beraedtſlagende op de Middelen daer toe noodigh/ als waren Contributien te vergaderen/vrienden te maken/ſoo wel binnen als buyten de Landen/ om Krijghſvolck/te Voet ende te Peerde beſproken/reede in Wartghelt te houden. Den Prince was oock/door raedt van den Heere/Grave van Caſtilion/Admirael van Vranckrijck/gepersuadeert/ beſtellingen uyt te gheven/om d'Oorloghe ter Zee te voeren : Alſoo hebben voor d'eerſte/ Anno 1569. ſulcke Brieven van hem vercregen/ Jonckheer Adriaen van Berges/Heer van Dolhain / met zijnen Broeder Jonckheer Loys de Berges/uyt Henegouwe/den Baron van Montfalcon/Joncker Lancelot van Brederode/Joncker Albrecht van Egmont / Bertel Entens van Mencheda / Adriaen Menningh/ Henbyſe van Ghendt/Ruychaner/Dirrick van Bremen/ende Jan Broeck van Amſterdam / die met andere

Scheepvarende lieden aenſpanden/ eenige Schepen ter Oorloghe toeruſtende/ ende namen veel Schepen/ houdende hare uytvaert ende invaert op de cuſten van Enghelandt/ tot Rochelle in Vranckrijck/ op de Rivieren Elve ende Ems/ eñ op't Vlie in Hollandt/ ende Rantſoneerden veel rijcke Schepen/ veel gheldts becomende/ hoewel den Prince eñ ghemeyn ſake daer in't eerſte luttel van profiteerde/ dien (volgende beſtellinghe) een deel van de Buyt toequam/ als Admirael.

De Heere vã Dolhain neemt ende Rantſonneert veel Schepen.

In't Jaer voorleden/ Anno 1569. ontrent Auguſtus/ namen deſe Schepen/ onder het beleydt van de voorſz. Heere vã Dolhain/ als Admirael/ veel Ooſtwaert-varende Schepen/ die ſy berooſden ende Rantſonneerden/ eñ op den Winter zijn ſy op de Riviere Ems ghecomen/ ende plaetſe genomen op Neſterlandt/ een ure gaens van Emden/ hebben oock de Bergen in Noorwegen vaerders aenghevallen ende gerantſonneert/ ende beroof den Worcum in Vrieſlandt/ eñ in den Winter hebben ſy Amelandt inghenomen.

Deſen Heer van Dolhain/ als hy deſe groote Rantſoenen vercregen hadde/ eñ een groote ſomme gelts becomen/ is daer mede tot Emden van zijn Schepen ghetrocken/ ſeggende/ wilde daer mede nae Dillenborgh by den Prince van Orangien treckẽ/ latende zijnen broeder Loys de Bergues by de Schepen ſonder geldt op de Ems in groot perijckel/ met belofte van weder te comen/ dat hy niet en dede/ ſo dat zijn ſtuck qualijck ſucccedeerde voor't ghemeyne beſte.

Daer werdt in't eerſte in de omliggende Landen ende Provincien gediſputeert/ of den Prince vermochte ſulcke Beſtel-brieven eñ Commiſſien te gheven nae gheſchreven Rechten/ zijnde geen Souverain Heere in de Nederlanden/ al waer hy wel abſolut Overheere in zijn Prinsſchap van Orangien/ ende dierghelijcke Allegatien meer.

Waer over die van Hamborgh in handen gecregen hebbende/ op de Elve/ Jan Broeck van Amſterdam/ een cloeck Man eñ Capiteyn/ hebben hem den Hals doen afſlaen als een Zeeroover/ het welcke namaels wreedelijcken over de Hamborgers van zijn medegheſellen ghewroken werdt.

De Heere vã Lumbres/ met andere/ voeren Oorloge ter Zee.

Daer nae/ Anno 1570. heeft hem oock Heer Guilliame de Fiennes/ Heere van Lumbres/ Ridder/ ter Zee begheven/ met beter ordre ende meerder Gheſelſchap/ als Bertel Entens/ Henbyſe van Ghendt/ met andere van verſcheyden Natien/ de welcke in Meerte/ 1571. namen Monickendam in/ met liſte/ dat ſy een tijt langh inhielden/ plonderden/ eñ alſo verlieten/ beſprongen oock in Texel die Vlote/ die op Spaengien wilde/ ende cregen daer grooten roof af. Daer nae namen in het Eylandt van Texel/ ende verbranden t'Clooſter ende des Schouts Huys.

In't naeſte Jaer 1572. ontrent Lichtmiſſe/ werdẽ vele van dit Zeevolck (die men doen Water-Geuſen ende Vrijbuyters noemde) verraſt op het Vlielandt/ van't Walſch Garniſoen van Groeningen/ ende veel doot geſlagen/ eñ ontrent dertigh van haer werden ghevanghen/ ende elck een werdt ghedwongen een hooft van haer verſlagen medegheſellen in de handt te dragen/ ende werden ſoo met pijpe ende trommele wech in triumphe ghevoert/ ende daer nae onthalſt.

Alva ſoect dat de Vrijbuyters uyt Engelandt ghebannen werden.

Teghen deſe Vrijbuyters ſondt den Hertogh van Alva eenighe Schepen van Oorloghe uyt/ tot cleynen voordeele/ om dat ſy terſtont (alſoo de Buyten groot ende ſeer rijck vielen) ſeer groeydẽ in getale tot 40. 50. ofte 60. Schepen/ meeſt Vlieboten alſdoen genoemt: Waeromme den Hertoghe ſondt aen de Coninginne van Engelandt/ om dat ſy hun meeſt in haer Havenen victalierden/ eñ haer Bueten vercochten/ haer houdende ontrent Doveren/ ende in de Duynen/ ende daer alle paſſerende Schepen aenſloegen/ hem beclaghende/ ende daer over remedie verſoeckende/ te meer/ om dat daer den Heere Willem/ Graef vã der Marck/ Vrijheere tot Lumey/ etc. Heere tot Serreim/ Borſet/ Minderleyt/ ende Erf vooght tot Francimont/ etc. hy was ghecomen/ waeromme die Coninginne/ ter lief den van den Coningh van Spaengien/ dede alomme op de cuſtẽ ghebieden eñ publiceren/ dat ſy van haer Landt ſouden trecken/ verbiedende de Buete te coopen/ eñ geenſins hun te victalieren/ het welcke/ Anno 1572. een oorſake was/ dat ſy alle uyt noot ghedwonghen werden den Briele in te nemen/ alſoo hier nae ſullen verhalen.

Deſe Vloten ofte Schepen hebben ter Zee eenen grooten hoop Schipvolc eñ andere Krijghſvolck ghevoedt/ eñ des Princen van Orangiens ſaken ſeer vorderlijck gheweeſt: want daer mede wat ghelts ende volck conden reede tot alle aenſlagen houden/ ende ſoo in den leſten tocht/ Anno 1568. bevondẽ hadden/ dat zijnen tocht hem onnut gheworden was/ by ghebreke van eenighe vaſte Steden ofte plaetſen/ bequaem om hem te retireren ofte ſchuylen/ daeromme reſolveerde eenighe Zee-ſteden ende Frontier-ſteden te moeten becomen/ om daer langs te mogen eenen Veldtlegher ofte Krijghſvolck in't Landt brenghen/ waeromme practiſeerde hy alle middelẽ de Stedẽ van Overijſſel/ als Campẽ/ Deventer/ Swolle/ Zutphen/ Wtrecht/ ende eenige cleynder Steden eñ plaetſen/ behendelijcken te overmeeſteren/ hadde tot dien eynde op alle die Steden aenſlagh verſtandt oft intelligentie binnen de ſelvige: Soo oock op Amſterdam/ Enckhuyſen/ Hoorne/ Dordrecht/ Bueren/ ende oock op die ſteden van Zeelandt/ alſo wy ſelve by de eygen Brieven van den ſelven Prince/ tot dien eynde in groote menichte gheſchreven ende onderteeckent/ gheſien hebben/ aen de Perſoonen ende Perſonagien/ daer hy mede handelde tot dien eynde op dat pas/ de welcke alſo wy die vinden vele hier ende daer genaemt/ goet ghedocht hebben hier by te ſtellen/ ſonder te meynen yemandẽ te offenderen in de precedentie.

Naem. van die d'Oorloge/ Anno 1570. ende 1572. met den Prince van Orangien aenhanghen.

De Grave van den Berge/ Swager van den Prince.

De Grave van Culenborgh.

De Graven van Naſſouwen/ Princen Broeders.

De Heere van Lumey/ van den Huyſe La Marche.

De Baron d'Eſquerdes/ met zijn Broeders.

Joncker Floris van Bootſelaer/ Heer vã Carneſſe.

Bernard van Merode/ Heere van Rumnen.

Joncker Godefroy van Haeſtricht/ Heer van Druyven.

De Heer Jacob van Dunnenvoorde/ Warmont.

Heer Otto van Egmont/ Heere van Kennenborgh.

De Heere van Aſſendelft.

De Heere van Boxtel.

De Heere van Manſaert.

De Heere van Noyelles.

Joncker Albrecht van Huchtenbroeck.

Joncker Jacob Coppier/ Heere van Calladen.

Joncker Arent van den Dorpe.

Joncker Philips ende Adolf van der Aa.

De Heere van Lenoyrt.

De Heere van Clionel.

De Heere van Bredam.

De Heere van Gothem/ van Ghendt.

De Heere Chriſtoffer van Yſelſteyn.
De Joncker van Soete/ Heere van Viller/ eñ Haultain/ Broeders.
Joncker Charles ende Loys Boyſot.
Joncker Philips Marnix/ Heere van S. Aldegonde.
De Heere van Wel.
Heer Jaques van Wijngarden.
Antonis van Bronchorſt.
Albert van Egmont.
Lancelot van Brederode.
Joncker Dierick Sonoy/ die d'eerſte Beſtelbrieven ter Zee hadde.
Willem van Imbyſe.
Joncker Jaques Tſerarts.
Poppe ofte Pompeus Vf kens.
Joncker Johan van den Tempel.
Mr. Steven van den Berghe.
Mr. Pieter de Rijcke.
Mr. Jan Baſius.
Doctor Johan Junius.
Mr. Jacob Franſen.
Mr. Pieter Waſteel.
Mr. Paulus Buys.
Adriaen Dirrickſz. van den Heuvel/ Borghemeeſter van Gorcum.
Hendrick Weſels.
Nicolaes Taffin ende zijn Broeders.
Reynier Cant.
Adriaen van Sweten.
Clement/Dierick ende Frans Volckerſz.
Mr. Floris Thin.
Mr. Claes Camerlingh.
Willem/Jan Reynertſz. Buſleyden.
Jaques Smidt/Heere van Beerlandt.
Mr. Henricus Agileus.
Mr. Antonis Hoeſlagh.
Adriaen Mannemaker.
Jan van Cuyck/Heere van Herpt.

Mr. Jacob
an Weſen-
eke/ Agent
ñ Commiſ-
aris van dē
Prince van
Orangien.

Deſe met meer andere vinden wy in de Schriftuere van dien tijden ghenoemt. Meer bevinden wy Mr. Jacob vā Weſenbeke/Pencionaris eertijts der ſtadt van Antwerpen/(die doen zijn reſidentie ghenomen hadde tot Weſel) alle bewindt in den dienſt van den Prince van Orangien hadde: ende correſpondentie hiel met die/ die met beſtellinge ter Zee voeren/oock met andere/ vorderde ſecrete Contributien om gheldt / onder de goetwillighe des Princen te vergaderen/ ordonnerende alomme ontfangers/ die goede ſommen by brochten van diverſche plaetſen / oock buyten Lande/ als Duytſlandt/ Vranckrijck ende Enghelandt/daer dat alleene veel duyſent Huyſgheſinnen ghevlucht waren. Deſen Weſenbeke practiſeerde oock / met den Grave van den Berghe/ de Heere van Lumey/eñ andere/ namelijck/ met een Hendrick Weſſels / die goeden middel wiſte/ om Zutphen/Deventer/eñ Campen in te nemē/ ende hadden meer andere aenſlagen voorhandē/ maer mits noch op dat pas ongelegē was/ werden die doen noch niet in't werck geſtelt/dan wel daer nae/als dē Hertogh van Alva meerder haet op hem laedde/ende meer vyandē hem verweckte: Want hy in de Jaren 1569. ende 1570. tot 1572. was practiſerende om zijn Schattinghen van hondertſten / twintighſten eñ thienden penningen in't werck te brengē/ ende zijn Spaenſch Krijghſvolck wat te vermaken / nu ſorgheloos/ mits zijn voorgaende Victorien.

erman de
upter neē t
aſteel vā
venſteyn
n.

Nochtans ongeluckelijcken heeft een Herman de Ruyter van ſ'Hertogenboſch/een ſtout cloeck Man/ eenen aenſlagh met weynige Soldatē op Lovenſteyn voorghenomen / uyt eenighen dringenden noot/ zijnde een Caſteel gelegen op't Eylandt van Bommel/ tuſſchen Maſe ende Wale/ dit nam hy inne/ meynende van meer volcx bygheſtaen te worden / dat door vorſt ende hooghe wateren belet werde / eñ dat van boven ende beneden de Rivieren / maer weynigh werdter van den aenſlagh ontdeckt:Hier over hebbē de Droſſaerden van Gorcum eñ Worcum ontboden een deel Krijghſvolck van ſ'Hertogen boſch/den 12. Decembris / van waer gheſonden werdt Capiteyn Lorenzo Perea / met 300. Spaengiaerden/ daer die Droſten byvoeghden etlijcke opgenomē Sackdragers/ghevende thien ſtuyvers daeghs/ ende ſoo trocken met Borgemeeſteren eñ Schutterijen tot het belegh van Lovenſteyn/ dan alſoo ſy ſagen geen Schildtwacht uytgheſtelt/ merckten wel datter luttel volcx op't Caſteel moeſten weſen/waer door beſloten/dat by nachte met leeren te beclimmen/ende namen alſo den Wal ende het Voorborgh inne/ ende beſchotē t'Caſteel van Donderdaghe tot Dijnſdage toe/ ende namen't doe op den noene inne. Herman zijnde verlaten van zijn Volck / dat meeſt verliep behalven dry/ bolwerckte hem ſelven binnen in't Huys / noch een van de dry hebbende 300. gulden aen ghelde by hem / met twee keeſen ende andere proviſie/ verborgh hem boven in't Dack/ dan werdt ghevangen: Dies Herman hem zijnder derder ſeer geweert heeft/ in't binnenſte van den huyſe/ daer de Spaenſchen ten leſten oock in geraeckten/als hy hem met een ſlaghſweerdt eñ buſcruydt lange gheweert hadde/ ſoo datter wel dry ſchuyten vol dooden afghevoert werden / die veel verbrandt waren/ met Bedden/de pluymē daer uyt/eñ veel buſcruydt daer inne / al brandende den vyanden over den hals ghewor pen/dan worden ten leſten al overvallē/ende Herman de Ruyter bleef doot/ eenige ghevangen/ gepijnight ende geexecuteert/ alle de dooden hebbenſe daer rondtomme met dē voeten opwaerts ghehangen. Herman de Ruyters hooft hebben ſy tot ſ'Hertoghen boſch op de Galghe gheſtelt/zijnen Vrienden ende Maghen te ſchande.

Het Eylant Cyprus wert van dē Turck ghenomen.

Sancta Liga, oft Heyligh Verbondt/ werdt ghemaeckt.

Armade der Bondtghenooten/ van ontrent twee hondert eñ tachtigh ſeylen/ende 26. duyſent Soldaten.

Niet ſeer buyten propooſt dunckt ons te weſen/te verhalen/ hoe dat (nae dat den Turck den Venetianen dit Jaer 1571. heeft afghenomen het Eylandt van Cyprus/ de twee Hooftſteden/ Nicoſia ende Famaguſta/met geweldt gedwongen hebbende) tuſſchen den Paus/ Coningh van Spaengien/ende Italiaenſche Princen/een verbondt tegens den Turck ghemaeckt werdt / dit werdt ghenoemt / Het Heyligh Verbondt, ende brochten haer macht van Schepen/ Galeyen eñ t'Krijghſvolck te hoope. Den Paus / onder Marck Antonio Columna / hadde twaelf Galeyen. De Venetianen/onder Sebaſtiaen Venerio/hadden hondert eñ acht Galeyen/ ſes groote Galeaſſen/ende twee groote Schepen. Den Coningh van Spaengien hadde onder Don Johan van Ooſtenrijck/ zijnen Baſtaert-Broeder / 81. Galeyen / met twintigh groote Schepen / ende andere Princen nae haer macht. Summa/ dat haer macht te hoop quam/ met de Galeyen van Malta/ tot twee hondert ende acht Galeyē/met ſes groote Galeaſſen/die hadden elck 12. ſtucken geſchuts in't Voor-Caſteel/ende 12. achter/ende noch 16. ſtucken aen elcke ſijde/t'ſaem 56. ſtuckē/ eñ 600. Soldaten elck/ eñ 25. groote Schepen/ ende veertigh Fregaten ofte Jachten / waer op waren twaelf duyſent Italianen / acht duyſent Spaengiaerden / dry duyſent Duytſchen / ende dry duyſent Goetwillighe ofte Aventuriers van alle Natien / waer onder vele Nederlanders van Adel waren / eñ eenichſins die de tempeeſten der Spaengiaerden in Nederlandt ſchouwden. Boven t'Krijghſvolck waren daer noch het Schipvolck eñ Slaven. Generael van alle deſe Armade was Don Jan van Ooſtenrijck voorſeyt / over wien (om zijn jonckheyt) gouverneerde Don Lowijs de Requeſens/ Commandador Mayor/ die namaels Gouverneur in Nederlandt werdt/ ende aldaer gheſtorven is.

Deſe Armade heeft haer by den anderen ghevonden by Corfu / den vijf den Octobris / Anno 1571. als de Turckſche Armade lagh met dry hondert Galeyen eñ Schepen in Lepanto / met bevel ende wille de Chriſtenen te bevechten. Sy quamen den ſeſten Octobris uyt de engden/ daer de Caſteelen zijn. De Chriſtenen reſolveerden oock die te beſpringhen/ende voeren nae Cefalonia: Eñ van daer varende/quamen beyde de Armaden onverſiens malcanderen in't gheſichte/ by het Eylandt van Cuſelare. De Chriſtenen haer terſtondt haeſtende / om van't Eylandt de ruymte van der Zee te ghewinnen / ende waren ghedeylt in vier hoopen: Den eenen hoop aen de rechte ſijde / waren onder Jan Andrea Doria / al met groen Banderollen ende Vlaggen: De ſlincke ſijde gheboodt Auguſtijn Barbarigo/ Venetiaen/met gheel Banderollen. In't middel was Don Jan / al met blauwe Banderollen: De achterhoede hadde de Marquis Sinte Croce/met witte Vanen. Aldus ghereedt in ordere/ ende by haer Overſte elck wel vermaent zijnde/ oock van Don Johan ſelve/ die met eenen Boot van d'een tot d'andere voer / ende nu weder ghekeert zijnde in zijn Galeye Admirale / ende de Turckſche Armade binnen ſcheuts zijnde/heeft tot een teecken van aenval / Don Johan eenen ſcheut geſchoten/ ende met dien de Standaerden van de Battaellie uytgheſteken: in den eenen ſtondt een Crucefix: in d'ander de Maeght Maria: de derde hadde de wapenen der Bondtghenooten. Don Johans Galeye Admirale/hadde aen zijn rechte ſijde de Galeye Capiteyne des Paus / aen de ſlincker handt de Capiteyne der Venetianen/ ende neffens die/ de Capiteyne van Genua / waer op was de Prince van Parma/ neffens d'ander / de Capiteyne van Savoyen / waer op den Prince van Urbino was. De uyterſte eynden beſlotē aen de rechte ſijde/ de Galeyen Capiteyne van Malta/ende de ſlincker ſijde met de Capiteyne Lomeline / daer op was Paulo Jordano Urſini. Achter de generale oft Admiraels Galeyen warē noch andere tot ontſet. Den windt was den Chriſtenen eerſt tegen: maer ten leſten/na een ſtilte/werdt de windt den Turcken tegen. Aen de ſlincker ſijde begonden ſtrijdt eerſt/ ontrent den middagh / daer ſy den Ochiali / een verloochent Italiaen/eñ vroomſte der Turcken tegen hadden/ die drie Veneetſche Galeyē nam/ daer dat den Proveditor ofte beſorgher der Venetianen / Auguſtijn Barbarigo / in zijn ooghe gheſchoten werdt/ daer hy van ſterf. In't midden / daer dat Don Johan/Columna/ende Veneris / de Overſte waren / werdt het gheſchut wel dry / vier / ende vijfmael afgheſchoten / dat ſeer wel trefte door de hooghde der Turckſcher Galeyen. Daer werdt meer dan drie uren ghevochten/ tot den avondt toe/De Chriſtenen verkrijgende Victorie met verlies van 17. Galeyen. S'anderdaeghs bevondt men datter acht duyſent van de Chriſtenen ſijde doot ghebleven waren/met eenighe treffelijcke hoofden: maer daer tegens vondt men ghenomen van den Turcken wel twee hondert ende dertigh Galeyen groot ende cleyn/ ende vele verdroncken. De Turcken zijnder wel dertigh duyſent doot ghebleven/ende ontrent ſes duyſent gevangē: wel twaelf duyſent ghevangen Chriſten ſlaven werden daer verloſt. Daer werdē oock vier hondert Metalen ſtucken gheſchuts voor buet uytghedeylt. De Overſte der Turcken waren den Admirael Alibaſſa, Aimetbea, Overſte der Janitſeren/ Aſſambez ſone van Barbaroſſa / met zijnen ſone Caracoſa/ Overſte in den Admirael. De Gouverneurs van Negroponte/ van Metclin/ van Scio/ van Alexandria/van Rhodes/van Tripoli/etc. met Muſtapha Celebi / den grooten Threſorier. Onder de ghevanghenen waren de twee ſonen van den Overſten Alibaſſa. Deſe victorie heeft Chriſtenrijck ſonderlinghe deucht ghedaen: want anders den Turck yet groots tegens Chriſtenrijck ſoude aenghevanghen hebben. De Chriſtenen en vervolghden haer victorie niet door oneenicheyt/ eñ wilden den gheheelen laſt meeſtendeel op de Venetianen leggen / ende in de aenſlagen nochtans het meeſte ghebiedt ſelve hebben.

Notablen Schip-ſtrijt teghens den Turcken ghewonnen.

Groote victorien der Chriſtenen.

Als den Hertogh van Alva nu meynde dat het in Nederlandt alles geſliſt ende t'ondergebracht was / ſoo heeft hy bedacht / dat / om de Landen in de Spaenſche dienſtbaerheyt allenſkens ghevoeghlyck te brengen / ende te houden / daer niet en ontbrack dan een gheduerighe ſchattinge/ die hy noch voor zijn vertreck dochte in te voeren/ van thiende ende twintighſte penninghen / als een ſtaende Incomſte / behalven extraordinare ſchattinghen/ die men ſoude moghen opſtellen ende eyſſchen/als d'andere in't gebruyck waren/ om de groote Garniſoenen te betalen ende t'onderhouden/ waer mede wel mochte uytghevoert worden/ t'ghene datter noch mocht ontbreken/ ende vooraen overvallen / niet teghenſtaende de ſchattinghe/ die voor ſes Jaren was gheconſenteert/ ende Jaerlijcken twee Milioenen guldens bedroegh/behalven hondertſte penningen / ende meer andere / ende de groote confiſcatien: Soo heeft den Hertogh aen den Coningh doen verſoecken/om ontſlagen te weſen (midts zijn oudtheyt) van zijnen laſt / nu glorie ende eere genoech begaen hebbende / ende datter een ander in zijn plaetſe gheſonden mochte worden: waer toe dat gheordineert werdt den Hertogh van Medinaceli/die men in't eynde van't Jaer verwachtede.

De Hertogh van Alva verſoeckt aē de Coningh zijn vertreck.

Hem nu tot vertrecken reede makende / heeft hem ſelven / t'zijner eeuwigher ghedachteniſſe / willen / in't midden van't Caſteel van Antwerpen/ (dat hy nu volbouwet hadde) doen oprechten/ tot een Tropheum, oft teecken zijner victorien/ een Statua oft Beeldt van Coper / op eenen Pedeſtael ofte voet van blauwen Steen/ gehouwen met twee ofte dry trappen opgaende / ende was ſeer coſtelijcken ghemaeckt/ ende ghegoten by Jaques Jonghelingh / van eenighe ſtucken gheſchuts / die Graef Lodewijck afghenomen waren in den ſlagh tot Jemminghen in Vrieſlandt. Het Beeldt was juyſt van zijn eyghen lengde / ende hem ſeer wel ghelijckende / in zijn volle harnaſch/behalvē het hooftdat bloot ſtont/ ende zijnen rechten arm / daer hy mede uytghereyckt ſtondt nae de Stadt van Antwerpen/ als eenen Pays-maker / wenckende ofte toonende dat hy't al verwonnen hadde / hebbende onder zijn voeten twee Metalen Beelden / bediedende (nae de interpretatie van D. Arias Montanus) de twee Staten des Landts / den Adeldom ende Ghemeynten ofte Steden / latende de Gheeſtelijckheyt in haer gheheel: Deſe hadden veel armen / ende in de handen hadden ſy Requeſten / Borſen/ Hamers/ ghebroken Bijlen/ ende Fackelen/ daer mede bediedende al t'ghene ſy aengerecht hadden: Sy hadden aen haer ooren Geuſe Schotelkens / ende een Male aen den hals/daer Serpenten ende Slangen uyt cropen / oock een Mom-aenſicht/bediedende valſcheyt/booſheyt/ gierichheyt/ende bedelryen. Voor op't Pedeſtael was in den ſteen ghehouwen:

De Hertogh van Alva ſtelt hem ſelven een Beeldt op/ tot een teecken zijner victorien.

Ferdi-

Alva triumpheert gheноech voor de victorie.

Ferdinando Alvarez à Toledo Alvæ Duce, Philippi II. Hiſpaniarum apud Belgas prefecto, quod extincta ſeditione, Rebellibus pulſis, Religione procurata, Iuſtitia culta, Provinciis pacem firmarit, Regis optimi miniſtro fideliſſimo poſitum.

Dat is:

Gheſtelt ter eeren des alderghetrouſten Dienaers/ van den alderbeſtē Coningh/ Ferdinando Alvares van Toledo/ Hertogh van Alva/ Philips den II. Coningh van Spaengien/ in Nederlant zijnen Gouverneur/ om dat hy de oploopen ghedempt heeft/ de Rebellen verdreven/ den Godſdienſt weder gebrocht/ de Juſtitie ghetracht/ ende des Landts Vrede ghe-veſt heeft.

Op de rechte ſijde van't Pedeſtael was ghefigureert eenen Herder/ die nu met zyn Schapen ter weyde met vrede gaet/ Wolven eñ Leeuwen voor hem wechloopende/ ende Wlen/ Vleermuymuyſen wechvliegende/ door den ſchoonen Dagheraet/ die hem openbaerde/ ende t'quaet verjaeghde/ met het geſchrifte/ ΑΛΕΞΙΚΑΚΟΣ ΗΩΣ. Dat is/ Den Dagheraet, die't quaet verjaeght, daer den Hertogh hem ſelven by verghe-leke. Op de ſlincker ſijde was eenen Outaer met vyer/ als Danckoffer/ met gheſchrifte/ DEO PATRUM NOSTRORUM, Dat is/ Den Godt onſer Vaderen, ende daer onder PIETAS, Dat is/ Wt goethertichheyt, daer by Tropheen ende Victorie-teeckenen van Wapenen/ ende Wapen-getuygh. Onder het Beeldt ſtont oock/ IONGELINGI OPUS EX ÆRE CAPTIVO, Dat is/ Ionghelinghs werck van afghewonnen Metael.

Deſer Statuen waren daer twee ghemaeckt/ de andere om in Spaengien te voeren: Maer namaels/ nae dry ofte vier Jaren/ is deſe by den Commandador Mayor/ als doen Gouverneur/ wech ghedaen/ ende vercocht tot eenen Clockgieter/ met bevel van te moeten verſmelten.

Daer werden van eenighe/ op zijn Statua/ deſe Veerſkens gheſtelt:

Cur ſtatuam vivo tibi Dux Albane dediſti?
An quia defuncto nemo daturus erat?
Non malè conjectas, neq; enim crudelia laudem
Facta tua, infamem ſed meruêre crucem.

Eynde des derden Boecx.

Het vierde Boeck.

Sommarie, Ofte cort verhael van het vierde Boeck.

DEn Hertogh van Alva wil Schattinghen ende den thienden penningh inbrenghen/ met ghewelt/ ende teghen het generael advijs der Landen: maer wordt belet/ met dat Lumey met de ghevluchte ter Zee den Briele in Hollandt innam/ dies veel Steden hem afvallen/ als Vliſſingen op Paeſchdagh/ ende mede meeſt al Zeelandt/ behalven Middelborgh/ ende ſy nemen een Portugaelſche Vlote/ ende den meeſtendeel van de Armade des Hertoghs van Medinacely/ die in Nederlandt quam. Den Admirael Worſt overvalt ſeer ſtoutelijck de Spaenſche Aſſabres ofte Oorloghſcheepkens onder't Caſteel van Rammekens. Door het innemen van den Briele/ ontſtondt groote beroerten onder de Steden van Hollandt/ dies Rotterdam werdt van Boſſu overvallen/ waer door de Stadt van Enckhuyſen/ nae langen twiſt/ den Hertogh van Alva oock afvalt: Welcken afval/ om dat dien meer Steden mede trock ende verſekerde/ wordt particulierder verhaelt. Graef Lodewijck van Naſſouwe/ met Franſche hulpe/ neemt Bergen in Henegouwe in/ maer wordt van Alba beleghert. Den Prince van Orangien comt met Heyrcracht in't Landt/ om zijnē broeder te ontſetten: Daerentuſſchen werdt de Franſche hulpe onder Jenlis gheſlagen. Oudenarden wordt van Blommart ingenomen: Ende de Moordt tot Parijs gebeurde/ waer door grooten ſchrick ontſtondt. Dies den Prince van Orangien vertrock. Ende Berghen wordt Alva overghegheven. Mechelen wordt van de Spaengiaerden overvallen ende gheplondert. Ter Goes beleghert/ werdt door't water by Montdragon ontſet. Middelburgh benout by de Zeelanders. Duc d'Alvens ſone heeft door grooten ſchrick Zutphen ende Naerden ingenomen/ ende daer wreedelijck gehandelt. Hy doet die van Haerlem deſperatelijck tot tegenweer reſolveren/ dies worden ſy beleghert/ Lumey eerſt/ ende nae Ba-

1571. tenborgh/ die meynende te ontſetten/ werdt gheſlagen: Ten leſten uyt hongers noot ghedwongen over te gheven / werdt meeſt alle het Krijghſvolck ter doodt gheexecuteert. De Boeckdruckerije was eerſt tot Haerlem ghevonden. Alva ruſt Schepen toe/ om Middelburgh te ſpijſen : Die van Zeelandt daer tegen/ winnen grouwelijcke Schipſtrijden/ eñ continueren t'belegh/ eñ nemen t'Caſteel Rammekens in : ten leſten dwingen ſy Middelburgh. Alckmaer wordt te vergeefs beleghert. Caſimirus verbrandt Alvas Buſcruydt in Duytſlandt. Alva ſeyndt den Grave van Boſſu met Schepen uyt/ die werdt ghenomen ende ghevangen. Leyden werdt de eerſte reyſe te vergeefs beleghert. Don Loys de Requeſens comt gouverneren / ende Alva vertreckt / dien de Nederlanders groffelijck beſchuldighen/ zijn leven/ weſen ende doot werdt beſchreven. 1571.

¶ Alle dit gheſchiede in twee Jaren / den Hertogh van Alba ende den Prince van Orangien gouvernerende.

ALſo in den voorgaenden Boeck verhaelt is/ van het voornemen des Hertoghs van Alva / om in te dringen een gheduerighe ſchattinghe van den thiendẽ penningh / voor zijn vertreck / ſullen wy het beleyt daer van/ van vooren verhalen.

Schattingẽ vã dẽ thienden/ twintighſtẽ/ende hondertſte penningen.

Alſo hy in't Jaer 1568. den Prince van Orangien/ met zijnen broeder Graef Lodewijck/ verjaeght ende overcomen hadde / ende noot hadde t'Krijghſvolck af te betalen/ ende contenuelickẽ te onderhouden met de beſtellingẽ in Duytſlant/ heeft hy goet gedocht de vruchten van zijn victorien in't werck te ſtellen/ende alle zijn verſtandt/ gheweldt ende authoriteyt aengewendt/om gelt ende ſchattingen te vercrijgen/ ende dat gheduerigh ende ſtaende / wel ſiende / door de menichte van de ghevluchte/ verjaeghde ende verbitterde binnen den Landen / dat hem noch oploopen eñ beroerten te verwachten ſtonden. Hier toe heeft hy voorghenomen/de ordinaris Staten der Nederlanden tot Bruſſelte ontbieden / ende te verſoecken van haer / eenen hondertſten penningh den Coningh te willen geven/van alle haer roerlijcke ende onroerlijcke goeden/ende daerenbovẽ den thienden penningh van alle roerlijcke goedẽ/ die vercocht ſouden werden / met den twintighſten van de onroerlijcke goeden / ſonder tijdt te noemen/ hoe langhe het ſelve ſoude dueren.

Der Raden vertoogh over den thienden/ twintighſtẽ/ eñ hondertſtẽ pẽningh.

Hem werdt daer op van den Rade van State/ Secretẽ/ende van de Finantien/neffens hem zijnde/vertoont de ſwaricheden/die op de ſchattingen van ſulcken hondertſten penningh/ Anno 1556. waren ghereſen / als dat den ghemeynen Man niet geerne wilde hebben gheweten / wat elck in zijn kiſte hadde/ ende hoe rijck elck ware.

Van den thienden penningh eñ twintighſten/ Alcaval in Spaengien ghenoemt / werdt hem gheſeyt / wat ſwaricheyt t'ſelve ſoude cauſeren/ ſoo om de nieuwicheyt als om de gewichticheyt/ oock ſwaricheyt van't collecterẽ/ mits het groot bedrogh der vercoopers / tot ſoo grooten oncoſt van de Collecteurs ende Officiers onderworpen/ ende dat dien de Landen (meeſt haer met Coophandel gheneerende) ſeer ſchadelijck vallen ſoude / ende gheheel daer mede verjaeght worden/ mits dat daer door alle Handtwercken ſeer verdieren ſouden/ende dierder buyten Lande ſoude moeten vercocht wordẽ/daeromme die inwoonders vertrecken ſouden/ ende wercken in andere Landen / ende ſoo ſouden alle Ambachten ende Handtwercken ſtil ſtaen. Hoe dat alle dinghen ſouden moeten verdieren/ beweſen ſy met exempelen/namelijck/dat veel dingen / eer die tot volcomen volmaecktheyt conden comen / ſouden te vooren in de materialen/ vijf/ ſes/ oft ſevenmael den thienden penningh betaelt hebben / als Laken/ Sayen/ Moccaden/ Tapecerije / ende diergelijcke : Als eerſt ten incoope van de Wolle/dan het Garen / daer nae den Weber/ dan den Verwer/ ten leſten / den vercooper ende den cooper/ ende ſoo voorts / nae datter veelderhande ſtoffe toegaen/ ende dickmael vercocht ſoude worden/ ende tot de Marckten ghevoert : oock ſouden de gebueren/haer goeden in de Landen brengende/ oock dierder willen vercoopen ende beſwaren/ die haer dies ſeer ſouden beclagen / ende eenighe gheconfedereerde Princen ofte Potentaten ſouden mogen allegeren te verhoogen de Coopmanſchappen/te weſen teghen Contracten ende Entrecourſſen : pretenderende in de Landen te mogen handelen op de oude ghewoonlijcke Tollen ende onghelden/etc.

Hertoghs antwoorde op des Raedts vertoogh.

Hier teghen allegeerde den Hertogh / dat het een cleyne ſake ware/ dat den vercooper den Coningh betaelde den thienden penningh / als hy voor hem ſelven de negen behielt/ daer mede (ſoo die ghenoech inbrochte) ſouden de Landen ende Steden uyt alle haren noot ende ſchulden geraken/ van alle Intereſten van Finantien/ en van alle middelen van hertellingen/tranſporten/verpondingen/Hooftgelden/ende dierghelijcke ontlaſt worden / ende oock tot ontlaſtinghe van de Incomſten ende Domeynen des Conings ghebruyckt worden: ſonder behoorlijcke Contributien en conde den Coningh het Krijghſvolc niet betalen/noch de Landen beſchermen.

Den Keyſer Kaerle/ hoogher ghedachteniſſe/ hadde hy hooren clagen van de hardicheyt deſer Landen in't contribueren/ ende dat den Prince zijn authoriteyt vercorte/ als hy/ om het conſent van eenighe Beden te verwerven/dickmael ghedwongẽ was te conſenteren diverſche onbehoorlijcke verſoeckẽ ende Privilegien. Daerenboven hadde hy nieuwe Caſteelen ende Fortereſſen te maken / ende des Coninghs Domeynen waren gheconſumeert. Oock was daer van noode een gheduerige Contributie / om de Staten alle daghe niet te quellen/ ende daer mede ſoude den Landtman gheſolagieert weſen/de Geeſtelijcke ende Edeldom ſoude het oock niet ſeer laſtigh vallen oft beſwaren/maer alleenlijck den Coopman ende Ambachtſman : Daerenteghen beloofde hy af te doen veel ſwaerder laſten / als d'Impoſten op de vier ſpecien / Coren / Vlees/ Wijn eñ Bier. Hem dochte/dat ſulcke ſchattingẽ van thienden penningh den volcke alderminſt beſwaerde / als namelijck in zijn ſtadt van Alva in Spaengien/daer ſulcken ſchattinge hem toequam/

quam / daer van hy Jaerlijcx ontfingh veertigh ofte vijftigh duyſent Ducaten.

Bequame antwoorde der Raedtſheeren aen den Hertoge op zijn pointen.

Hier op werdt hem van de Raedtſheeren / generalijck ende principalijck van den Preſident Viglius Zwichemus/ gheantwoordt / Als dat daer in te conſidereren ware elcx Landts conditie/ proſperiteyt ende natuere: want Spaengien beſtont niet in Coophandel ofte Handtwercken/ maer in de vruchtbaerheyt eñ wijde der Landtdouwen. Nederlandt was veel minder ende engher / ende beſtout in traffique / vertieren / ende Handtwercken. Spaengien hadde geen ghebueren dan t'gheberghte ende Zee/ daer Nederlandt rondtomme ghebueren hadde/ die de traffique eñ Handtwercken tot haer trecken ſouden/ ſoo men die met eenigẽ ſwaren Jmpoſt ofte laſt beſwaerde. Daerom hadde Hertogh Philips van Borgongien (Autheur van der Landen voorſpoet) ſeer wijſelijck beneerſtight/ dat den Coophandel in alle vryheyt ſoude worden gedreven/ ende dat de Tollen ende onghelden ſeer matigh ſouden worden gheſtelt / ende dat den lijftocht / ſoo veel mogelijck ware/ goedẽ coop ſoude weſen/ t'welck al wel te mercken ware / uyt de Contracten der Entrecourſen ende Handelinghen / by hem met den Enghelſchen ende andere ghebueren aengegaen/ ende Privilegien den uytlandiſchen Cooplieden gheſchoncken/ waer by ſy aengelockt werden in deſe Landen te traffiqueren/ daer de nieuwe belaſtingen ende Jmpoſitien de uytlandiſche ſouden uyt weeren / ende de inlandiſche elders te trecken dwingen. Aengaende nieuwe Caſteelen te becoſtighen / dat ſelve moeſte gheſchieden met minderen coſte/ nae datter gheldt ware / eñ datter niet ſoo noodigh ware nieuwe te bouwen als de oude op de Frontieren te onderhouden ende te bewaren. Dat hy van de gheduerighe ſchattinghe ſeyde / werdt gheantwoordt: Datmen daer te Lande altijt pleeght Beden te conſenteren als den noot ſulcx vereyſchte / ende de Subjecten vermochtẽ: oock dat ſy in tijde van Payſe ſoo niet en behoorden uytghemelckt te worden/ dat ſy ten tijde van Oorloge niet meer en ſouden hebben by te ſetten. Aengaende van den Landtman te ſolageren / daer op werdt geantwoordt: Dat die ſo niet en behoorden verlicht te worden/ dat den laſt alleenlijck op den Coopman ende de Steden ſoude ligghen / men moeſte den Outaer van Sinte Paulus ſo niet decken/ datmen Sinte Pieters Outaer ontdeckte. Dat hy ſoo vele van den Alcaval ofte thienden penningh in zijn Stadt Alva ontfingh Jaerlijcx / t'welck alſoo haer dat vreemdt dochte / en conden ſy niet dan hem daer van congratuleren ofte gheluck mede wenſchen.

Hier tegen wert veel van den Hertogh geſeyt/ blijvende by zijn voornemen / dat hy ſeyde voorgenomen te hebben eer hy noch in't Landt was/ comende by Theonville / daer hy dat ſelve den Heere van Barlaymont ende Norcarmes te kennen gaf / daeromme men moeſte hem daer inne ghehoorſamen / ende ſien de Staten daer toe te perſuaderen.

Behendicheden/ beloftẽ/ eñ dreyghementen by dẽ Hertogh ghebruyckt/ om conſent over den thiendẽ penningh.

Hier op de Statẽ tot Bruſſel ende elders vergadert zijnde/ ende t'ſelve elcke Provincie in particulier voorghehouden weſende / en maeckten geen groote ſwaricheyt van den hondertſten penningh eens te conſenteren / maer baden / dat ſy met den thienden penningh niet belaſt en ſouden worden/ allegerende de ſwarichedẽ die daer uyt ſouden ſpruytẽ. Maer met ſulckẽ antwoorde en was den Hertogh niet te vreden / eñ lietſe alſo ſcheyden / ſeggende dat ſy ſouden aengenamer eñ volcomer beſcheedt halen/ ende dat ſonder conditien/ limitatien/ eñ moderatien ware. Maer de Landen by de Ghedeputeerde alles vernomen hebbende/ vonden meerder ſwaricheyt. Waer op dẽ Hertogh ſchreef aen de Gouverneurs van de Provincien / dat ſy ſoecken ſouden den eyſch door te dringhen / belovende ſulcken moderatie daer inne te gebruycken/ die alle de ſwaricheden wech nemẽ ſoude/ terwijle het in zijn macht ware/ eñ ſo eenige ſchade ofte hinder (de neeringe aẽgaende) daer by toe quame/ ſo ſoude hy de ſelf de ſchattinge wederomme af doen. Eenige Provincien dreyghde hy / ſoo ſy niet en wilden conſenteren/ ſoo ſoude hy Coninghlijcke authoriteyt ghebruycken/ met aller ſtrengheyt/ want zijne Majeſteyt dat wilde in alle manieren gheconſenteert hebben: haer mede ondertuſſchen verwijtende/ van qualijck haer Officie gedaen/ ofte haer ghequeten te hebben in de voorgaende troubelen/ eñ dat die faute moeſte met den thienden penningh gerantſonneert worden. By eenige andere Staten/ als die van Henegouwe/ Artoys/ Namẽ/ die hy met ſulcx niet en conde beſchuldigen/ heeft hy door Barlaymont eñ Norcarmes vriendelijcker doen aenſpreken / op dat ſy geen ſwaricheyt in't conſenteren maken en ſouden/ dat hy de executie van den thienden penningh ſo ſeer niet en ſochte/ als de ghehoorſaemheyt ende goetwillicheyt/ eñ om de Coninghlijcke Majeſteyts eere te bewaren. Andere Provincien zijn in vreeſe ghejaeght/ ſoo ſy niet en conſenteerden / datmen by haer de Spaengiaerdẽ in Garniſoen leggen ſoude. Tot Leuven hadde hy tot dien eynde alreede eenighe gheſonden / die door groote bede ende interceſſie van vele/ (betuygẽde der Stadts groote getrouheyt/ ende Univerſiteyts ondergangh) weder te rugghe ontboden werden.

Cõditie hoe de Staten den thienden penningh conſenteerden.

Met deſe ende dierghelijcke behendighe middelen iſſer een half conſent van eenighe Staten (ſoodanigh alſt was) uytgeperſt gheweeſt/ mits dat den Hertogh ſeyde/ hy ſoude alle de ſwaricheden in't particulier modereren/ bevelende dat elck zijn gherieven ſoude by Supplicatien vertoonen: Waeromme ſy haer conſent overleverden by gheſchrifte / ende voeghden daer by de redenen/ waer door ſy vertoondẽ/ dat den thienden penningh het verderf van alle trafficque eñ neeringe / ende ondergangh van de Landen ſoude weſen / verclarende niet te min dat ſy conſenteerden/ midts gheſeyt werdt/ dat den Coningh t'ſelf de expreſſelijck hebbẽ wilde/ ende op belofte haer nochtans gedaen/ met vaſte hope ende vertrouwen/ dat den Hertogh t'ſtuck ſoo ſoude modereren/ dat de ghemeyne welvaert geenderhande ſchade in neeringhe/ traffique eñ Handtwercken lijden en ſoude.

Generalijck de Provincien en wilden geenſins conſenterẽ / aenbiedende niettemin/ in plaetſe van dien / andere groote ſommen van penningen. Die van Brabant waren daer in oock niet al eenigh: Maer den Hertogh op zijn belofte nam het voor conſent aen. Die van Henegouwe / Artoys ende Namen / hadden gheconſenteert / met conditie daer mede niet beſwaert te weſen / maer eenlijck gheconſenteert / om de ander aen te locken/ als ſy namaels opentlijck verclaerden.

Hier op dede den Hertogh den hondertſten penningh in't werck ſtellen / om dien te lichten/ terwijle dat de forme om den thienden penningh te collecteren ſoude geraemt worden: ende merckende de ſwaricheden / dochte hem beſt te weſen wat tijdts door te laten loopen / op dat de onbehoorlijcke forme van't conſent vergheten mochte worden / ende de Magiſtraten alomme ſouden verſtelt zijn: Waeromme hy proponeerde / dat hy in plaetſe van den thienden ende

Temporiſatie des Hertogs op den thiendẽ penningh.

twintighſten penningh / ſoude te vreden weſen met twee Milioenen Jaerlijcx/ voor ſes Jaren/ nae de oude taxe. Eñ mits dat hy by den thienden penningh verhoopt hadde eenen ſchat op te legghen / voor den tijdt van noode / ſoo verſocht hy/ datmen hem noch eenen hondertſtẽ penningh daer toe geven ſoude/ die vier Milioenẽ bedroegh: Maer alſo daer oock geen eendrachtigh conſent op en gheſchiede / wilde hy de twee Milioenen Jaerlijcx maer voor twee Jaren accepterẽ/ ende dat al om t'volck ghewilligher te maken tot den thienden penningh/ mits dat nae de oude taxe te betalen ſeer becommerlijck eñ den volcke ſwaer was: waer uyt wel gemerckt werdt/ dat hy ten eynde van de twee Jaren expirerende/ in Auguſto/ Anno 1571. meynde den thienden penningh door te dringhen / waer uyt hy een wonderlijcke mercede ofte danck van den Coningh wiſte te verwerven/ ende groote eere in Spaengien/ als des Coninghs Domeynen ende Incomen in de Nederlanden ſo vermeerdert ſoude hebben. Hieromme ſocht hy alle deſen tijdt van twee Jaren te miſprijſen de forme van de collectatien na de oude taxe/ om dat daer door t'volck wiſte wat ſy dẽ Coningh gaven/ daeromme hy oock beneerſtighde de difficulteyt van de taxe te vermeerderen / met woorden ende wercken.

Den Hertogh ſoeckt Wtrecht tot conſent van den thiendẽ penningh te brenghen.

Terwijle den Hertogh van Alva was doende/ eñ practiſeerde nu eenige Jaren/ om deſen thienden penningh in treyn te brenghen/ ſoo hadde hy van't Jaer 1569. af begoſt/ die van Wtrecht aen te ſpreken/ ende het conſent van den thienden eñ twintighſten penningh af te vorderẽ/ die welcke hun ontſchuldighden/ biddende op hunliedẽ conſideratie te nemen/ om dat ſy noch ſoo onlanghs voor 40. Jaren/ Anno 1528. by Tractaet/ hun hadden onder den Keyſer ghewillighlijck begheven: voorder oock/ dat hun Landt een ſeer cleyn Landt ware/ als daer men in het alderbreedtſte conde binnen een ure uytgaen/ daer by d'een helſt daer van zijnde een onvruchtbaer Eylandt/ ende datter vruchtbaer was / was onderhouden met Dijcken/ Molens/ Sluyſen/ ende dierghelijcke coſtlijcke induſtrieuſe wercken / ende in de voorleden beroerten hadden wel hondert duyſent guldens tot preſervatie van hun Landt moeten opbrengen/ eñ ſulcx meer/ dan niet te min / nae veel vertoonen over ende weder / beloof den voor een Bede hondert eñ twaelf duyſent guldens te gheven / om van den thienden ende twintighſtẽ penningh ontſlagen te weſen.

Geeſtelijckheyt van Wtrecht ontſchuldigen hen met Bullen.

De Prelaten ende vijf Eccleſien ofte Kercken binnen Wtrecht/ betoonden mede/ dat hun Geeſtelijcke goederen/ gheeyghent tot den Kercken-dienſt/ waren gheprivilegeert / ende dat die niet en conden vallen / ſonder expres conſent van den Paus / ſub commercium Laicorum: want in de Bulla, quæ legitur in Cœna Domini, worden geexcommuniceert alle de ghene / die conſenteren tot Beden Laicale te contribueren / van de Gheeſtelijcke goederen/ ende oock mede/ die de ſelve Bede ontfangen / ſonder expres conſent als boven/ eñ diergelijcke allegatien van Privilegien meer/ ende daeromme en condẽ in de Petitien ofte Beden van zijne Majeſteyt in den thienden eñ twintighſten penningh niet conſenterẽ/ ſalva conſcientia & juramento.

Deſe antwoorde heeft den Hertogh ſeer vergramt/ principalijck om dat de Geeſtelijcke allegeerden Bullam de Cœna Domini, die hy verſtont eenlijck te ſtrecken teghen de verdruckers van de Kercke ende Catholijcken / ende niet teghen de voorſtanders der ſelvigher/ daer vooren hy hem ſelven hielt/ etc. Daer over ſtoorde hy hem ſeer op dẽ Drucker/ die de voorſz. Bulle leſt gedruckt hadde/ ende op den ſecreten Rade/ ende den Preſident Viglius/ om het Octroy daer over ghegheven/ ende den Secretaris la Torre/ die het Octroy ondertreeckent / heeft hy ghevangen in zijn Huys doen ſitten/ ende een Jaer van zijn Officie afgheſtelt.

Spaenſch Garniſoen binnen Wtrecht.

Ende voorts / om die van Wtrecht te dwingen/ zijnen wille nae te comen/ ſondt haer den 21. Auguſti 1569. het gheheel Regiment oft Tertio van Lombardijẽ/ groot thien Vendelen Spaengiaerden/ ende die dede hy leggen oft forieren/ ſoo wel op de Geeſtelijcke als Weereltlijcke Perſoonen/ die de Borgherije ſeer quelden/ eñ dwongen hun Servitio geldt/ ſo ſy dat noemen/ voor 2400. Coppen/ (die ſy ſeyden ſterck in ghetale te weſen) te gheven eenen gulden voor elck een ter weken/ dat waren 24. hondert guldens ter weke: Dies niet te min dronghen haer noch ghelijckewel alle hun nootſakelijcke nootdruft ghenoech af.

Die van Wtrecht ghedaeght voor den Bloedtraedt.

Ende ſoo den Hertogh die van Wtrecht noch niet met dien overlaſt conde brengen tot conſent van zijn ſchattinghe/ ſo heeft hy den 15. Decembris/ door den Procureur generael/ het Corpus van de Stadt doen dagen/ voor hem ende zijnen Bloedtraedt te compareren/ teghen den 29. Decembris/ alwaer hy haer aenſprack ende beſchuldighde van Crimen læſæ Majeſtatis, ende volgẽs verbeurt te hebben alle haer Privilegien / Charteren/ Vryheden/ etc. eñ noch om gecorrigeert te wordẽ/ als zijn Excellentie ſoude goet vindẽ/ etc.

Alſo hier over veel verantwoordingẽ / replijcken/ duplijcken eñ ſchriftueren / tuſſchen die van Wtrecht eñ den Procureur generael paſſeerden/ met groote partijdicheyt van weghen des Hertoghs / ſoo dat haer ſchriften qualijcken oft niet conden gheleſen ofte ghehoort worden: ſoo heeft hy nochtans binnen Antwerpen / den 14. Julij/ in't Jaer van 1570. een Sententie ghegheven eñ uytgheſproken/ tegen den ſtaet des Landts van Wtrecht / namelijck / teghens de vijf Collegien Metropolitane / ende Collegiale van de Stadt/ repreſenterende d'eerſte Lidt der Staten / ende tegen de Edelen/ ſoo wel binnen als buyten Wtrecht/ repreſenterende het tweede Lidt/ eñ voor het derde Lidt/ die ſteden van Wtrecht/ Amerſfoort / Wijck ende Rhenen: Als/ om dat ſy hadden ghetracteert ende gheaccordeert met de gheconfedereerde Edelen ende aenhangh/ ooghluyckinghe ghetoont den afbrekers der Beelden ofte Beeldtſtormers/ ende toeghelaten de Ketters te prediken in de ghewijede Kercken / t'ſelfde den Monicken verbiedende / etc. ſy nu waren vervallen in Crimen læſæ Majeſtatis, Gheeſtlijcke ende Weereltlijcke/ verclarende/ dat de vijf Kercken waren gheprivieert van de voorgaende Prioriteyt/ eñ dat ſy voortaen geen plaetſe noch ſtemme ſouden hebben/ noch onder de Staten geroepen te worden. Deſghelijcx de Edelen / dat ſy niet meer ſouden weſen van't tweede Lidt/ ende aengaende t'Corpus van de Stadt Wtrecht / die verclaerde hy alle hun Privilegien/ etc. verbeurt: Deſghelijcx hun incomende Renten competerende de Stadt ende Gilden der ſelvigher/ verclarende dien geconfiſqueert tot profijte van den Coningh/ priverẽde die mede van haer ſtemme ende plaetſe / met de voornoemde ſteden van Amerſfoort/ Wijck ende Rhenen / die welcke hy mede priveerde van het aenpaert ſy hadden in de Staten met de ſtadt Wtrecht: ende dat tot der tijdt toe / dat zijne Majeſteyt anders gheordonneert ſal hebben/ etc. Deſe Proceduren des Hertoghs/ teghen die van Wtrecht/ ſal den curieuſen Leſer mogen in't lange ſien ende leſen in den Hiſtorie-boeck van Pieter Bor/ tot Wtrecht/ Anno 1601. ghedruckt.

Sententie van Crimen by den Hertogh gepronuncieert/ over die van Wtrecht/ dẽ 14. Julij/ Anno 1570.

1571.

Wtrecht appelleert aen den Coningh.

Over deſe ſtrenghe Sententie des Hertoghs hebben de Staten van Wtrecht den 29. Julij geappelleert aen de Coninghlijcke Majeſteyt/ haer ſeer van onrecht beclagende/ ſeyndende Ghedeputeerde/ niet ſonder perijckel haers levens/ nae Spaengien/ dat welcke den Hertogh ſeer verdroot: Dan ghelijckewel belaſte hy het Magiſtraet te continueren in de adminiſtratie van de Juſtitie/ ende alle andere Officieren in haren Ampt/ by proviſie/ tot dat by hem anders ſoude worden gheordonneert.

Wtrecht biedt 180. duyſent guldens aen dē Hertogh.

Dit aldus ſtaende/ ſochten die van Wtrecht/ door Vrienden/ den Hertogh te vermorwē/ ende boden aen voor de ſchattinghe hondert tachtentigh duyſent guldens/ ende ander gheſchencken/ dan al was te vergeefs. Ende alſo oock haer ſoliciteren in Spaengien/ ſoo om ontſlagen te weſen van't Spaenſch Garniſoen/ als van de Sententie/ lange aenliep/ ſoo werden ſy/ Anno 1571. door vreeſe van inval des Princen van Orangien Oorlogh-ſchepen/ voor weynigh tijdts/ ontlaſt van haer Spaenſch Krijghſvolck/ als ſy twintigh Maenden lange den overlaſt gheleden hadden: Maer corts daer nae werden weder daer binnen gheſonden/ als de Water-Geuſen van de Zee-Cuſten vertrocken waren/ ende ontblootte alſo den Zee-Cuſt/ ſelve die ſtede van den Briele/ die beter voor hem bewaert ghedient hadde. De Spaengiaerden weder gecomen/ hebben weder alderhanden moetwil ende overlaſt aengerecht/ niet ſparende den Borghemeeſter Johan Taetz van Amerongen/ die ſy met uytgetrocken ſweerden overvielen in zijn eygen Huys/ oock ſo drongen ſy de Stadt 800. Daelders af voor leeninge/ daer nochtans den Hertogh Octroy weygerde/ om dat gheldt onder de Borgherije te moghen lichten/ niet teghenſtaende alle ootmoedighe clachten.

Hier mede den Hertogh noch niet te vreden weſende/ heeft belaſt den Preſident van den Hove van Wtrecht die Stadt af te eyſchen/ ende in zijn handen te brengen/ alle de Originele Chartres/ Privilegien/ Statuyten/ etc. der ſelvigher Stadt ende Landtſchap/ op het welck de Stadt weygheringhe dede/ ſchrijvende ſeer ootmoedelijcken/ van date 18. Januarij 1572. allegerende haer Appel aen den Coningh ghedaen/ met veel ander Wettelijcke redenen. Maer ſoo ſulcx al te vergeefs was/ ende dat den Spaenſchē Coronel met het Garniſoen belaſt werdt/ den Preſident te aſſiſteren tot de executie met geweldt/ noch dreygende alle het Magiſtraet te vangen/ ſoo hebben ſy/ met alle behoorlijcke ende Wettelijcke proteſtatien/ moeten over gheven alle hun Chartres/ Privilegien/ Statuyten/ etc. in handen van den Preſident van den Hove voorſz. dieſe op het Caſteel van Vredenborgh dede brengen/ alwaer gebleven zijn ende bewaert werden/ tot dat die ſelvige by tijde van den naevolgendē Gouverneur/ Don Lops de Requeſens/ by laſte van den Coningh/ zijn gherreſtitueert geworden: Niet tegenſtaende van deſe overleveringe van Privilegien/ werdt dat Spaenſch Krijghſvolck daer noch ſtil ghehouden/ de Zeeſteden ontbloot zijnde/ tot der tijdt toe/ dat ſes weken daer nae/ den eerſtē April 1572. den Briele inghenomen werdt/ van Prince van Orangiens Oorloghſchepen/ waer door dit Krijghſvolck derwaerts moeſte gheſonden worden/ als hier nae ſullen vertellen.

Chartres eñ Privilegien vā Wtrecht werden ghedwonghen over te leveren.

Den curieuſen Leſer ſal de gheheele Acten/ Placcaten/ Brieven ende Sententien/ vinden in de Boecken van de Nederlandtſche Oorloghen/ van Pieter Bor Chriſtiaenſz. ghedruckt tot Wtrecht/ die ſeer oprechtelijck/ met een corte verhael ende Hiſtorie/ alle de Acten/ etc. by een ghevoeght heeft/ betuyghende de waerheyt.

1571.

Dē Hertogh doet den thiendē penningh publiceren met moderatie.

Aldus de ſaken ſtaende/ ende de twee Jaren nu overſtreken zijnde/ ſoo heeft den Hertogh de ordinantien van den thienden ende twintighſten penningh/ den leſtē Julij in dit Jaer 1571. doen publicerē/ met een ſeker moderatie/ nae zijn goetduncken ſuffiſant/ om alle die voorſchrevē clachten te doen ceſſeren: verclarende over ſulcx/ dat den Coopman van buyten-Waren ende Coopmanſchappen inbrenghende/ van zijn eerſte vercoopinghe vry ſoude weſen/ dat hy oock die ſelve weder vry ſoude moghen uyt voeren/ hebbende geen proprieteyt verandert/ eñ maer alleen paſſerende. Oock dat alle waren eens ter ſlete ſouden betalen. Dat mede het ghewas van Coren/ ende vruchten binnen den Lande/ mitſgaders de beeſten/ daer op gewonnen zijnde/ van de eerſte vercoopinghe vry ſouden weſen/ tot vorderinge van de Landtbouwinghe: ende dit al by forme van een proeve.

Dē thiendē penningh wordt by dē Landē voor tyrannije gheacht/ eñ waeromme.

Deſe publicatie met de moderatie en heeft de Landen noch geen contentement gegeven/ maer hebben dat voor een alderhooghſte tyrannije geacht/ daer mede gheſocht werdt de Landen van haren rijckdom te berooven/ ende dan het volck verarmt uyt de Landen te drijven/ mits dat der Landen welvaren ende neeringhe beſtont in den Coophandel/ dat is in alderhande materialen ende Coopmanſchap in te locken/ ende die te vertieren/ die coopende/ werckende/ ende dan weder uytvoerende/ daer den ghemeynen Man/ te water ende te lande/ rijck eñ arm by leeft/ ende neeringe by gheniet: Van welcken handel het thiende te gheven/ ſoude moeten tot een onuytſprekelijcke groote ſomme bedraghen/ tot der Landen ondergangh/ zijnde de Inwoonders der Nederlanden het volck dat meeſt haer geldt aen Huyſraet/ Cleeren/ Lijnwaet ende Juweelen beſteet/ ende aldermeeſt haer Huyſen vercieren/ boven alle andere Natien/ met alderhande ornamenten ofte vercierſelen/ welcke onmootlijcke ornamenten ofte cieragien gheſchat worden de weerde te paſſeren van andere Natien nootelijcken Huyſraet. De generale onwillicheyt der Landen den Hertogh vertoont zijnde/ ende dat ſy meynden/ dat de twee Milioenen Jaerlijcx hem/ in ſtede van den thienden penningh/ vernoeght ſouden hebben: Soo ſeyde hy/ hoe dat hy in Spaengien ſeer gheblameert was/ dat hy het conſent van den thienden penningh niet te werck ghelept en hadde/ ende dat die ſchattinghe den Coningh beſt aenſtonde/ ſonder langhe ſolicitatien der Staten/ waeromme hy die met wille ofte onwille wilde hebben: Waer tegen niet en baette wat zijn inlandighe Raedtſheeren/ principalijck Viglius/ Schetz/ ende andere (tot haerder grooter eeren) hem vertoonden/ Als dat de Staten niet abſolutelijck conſent ghegheven en hadden/ ende dat hy daer mede zijnen tweeden hondertſten penningh (die vier Milioenen bedroegh) verlieſen ſoude. Den Hertoghs antwoorde in gramſchap/ dat ſy niet wel ofte waer daer aen en ſeyden/ dat de Staten niet gheconſenteert en hadden/ dickmael ſweerende/ hy ſoude den thienden penningh executeren ende hebben/ al ſouden alle de Landen verloren gaen/ daer quame af wat het wilde/ ofte het ſoude hem zijn leven coſten: Ende ſeyde/ ſulcke Raedtſheeren/ die de Landen daer tegen ſtijfden/ behoorden voor Rebellen ghehouden te worden: met dierghelijcke ſchampere eñ dreygende woorden meer. Het gingh zijn Majeſteyts Hoocheyt/ eere/ ende reputatie aen/ ende het waer een quaet exempel/ de Subjecten alſo toe te laten met haer Princen te ſpotten/ ende van haer beloſten te

Groote grāſchappe ende tyrannighe woordē des Hertoghs teghen de Landtſaten.

wijcken/ ende dat hy ſulcken weygheringhe/ als een Rebellie/ by den Bloedt-raedt wilde doen ſtraffen/ eñ de ſulcke t'hooft voor de voeten doen leggen/ met alle die het mainteneren wilden: Eñ haer was generalijck/ (principalijck den Staten van Vlaenderen) groote ghenade gheſchiet/ hebbende niet min dan Egmont ende den Prince vã Orangien van den Coningh verdient/ ende voor verſoeninghe was het conſent van den thienden penningh aenghenomen.

Hy ſoude veel meer voor den Coningh by middel van Confiſcatie ghecregen hebben/ hadde hy dien wegh willen gebruycken/ alſo hy wel mochte/ dan by den thienden penningh/ niet paſſende op der Provincien ende Staten ghepretendeerde Privilegien/ principalijc de blijde Incomſte van Brabant/ die hy ſeyde/ dat ſy ſoo wel als die van Wtrecht verloren eñ verbeurt hadden. Waer op hem van eenige geſeyt werdt/ dat de Declaratie ende Sententie van Privatie ofte vervallentheyt moeſte voor gaen/ ende dat ſelve te attenteren/ ſoude perijckeleus weſen. Hy antwoorde/ hy wilde liever hem in ſtucken laten ſnijden ofte cappen/ dan te lijden/ dat de Landen haer gheloften niet houden en ſouden/ ende dat de Sonne ende Mane eer haren ſchijn ſouden verlieſen/ dan hy den thienden penningh ſoude miſſen.

De Staten des Hertogs voornemen ende opſet ſiende/ hebben ten leſten beſt ghedocht/ nu het Jaer van 1572. aencomende/ elck ſelve eenighe nae Spaengien aen den Coningh te ſeynden/ die hy nochtans wederom ontboodt/ ende met der doot dreyghde: maer ſy gheraeckten door nae Spaengien. Maer eer daer reſolutie op ghenomen werdt/ ghebeurden veranderinghen in Nederlandt/ door het innemen van den Briele/ Vliſſingen/ ende andere plaetſen/ als wy ſullen verhalen: ſonder welcke veranderinghe de Gheſanten in Spaengien niet ſonder perijckel van den lijve en waren.

Fortſen des Hertoghs om den thienden penningh.

Den Hertogh niet teghenſtaende/ ſochte daerentuſſchen den thiendẽ penningh in particuliere Steden in't werck te ſtellen/ eñ door zijn Officieren te ontfangẽ/ eerſt tot Bruſſel achtende beſt te beginnen: Maer de Bruſſelaers hebben alle haer winckels geſloten/ niet willende yet vercoopen/ om niet ſchuldigh te zijn den thienden penningh te betalen. De Backers ende Brouwers en wilden niet backẽ noch brouwen/ alſo datter groote confuſien alomme opſtonden/ ende een deſperatie onder't volck ſcheen te comen. Daer teghen den Hertogh wilde gheweldt in't werck ſtellen/ reſolverende in de Meert/ Anno 1572. de principaelſte Borgerẽ van Bruſſel/ die hem tegen waren/ wel tſeventigh op een briefken alreede aengeteeckẽt/ in haer deuren te doen hangen by nachte/ ofte ſy ſouden vercoopen/ eñ nae advenant betalen: daer toe de Officieren eñ Hangman alreede laſt hadden/ hen veerdigh te houdẽ met leederen eñ ſtroppen/ om t'ſelve den naeſten nacht te executerẽ/ als ten ſelvigen dage de tijdinge quam/ dat den Grave van der Marck den Briele ingenomen hadde: Welck verlies des Briels hem dede ſien/ dat hy beter hadde gedaen/ zijn Havenen te beſettten/ eñ t'volck ſoeter te handelẽ/ dan zijnen moetwille ſo ſeer te drijven/ ende nae zijn goetdunckẽ te ſchatten/ daer de Landen hem aenboden ſoo ſtatelijcke ſommen/ alſſer nae ſtaet der Landen qualijck op te brengen waren. Alſo door de tijdinghe van den inval der Geuſen/ bleef den thienden ende twintighſten penningh achter/ hoewel het ſints meermaels heeft verſocht gheweeſt.

Oorſake vã de ſchorſſinge des thienden pennighs.

Die van Amſterdam/ om dat ſy niet abſolutelijcken en conſenteerdẽ in zijnen eyſch van thienden penningh/ condemneerde hy die in een Boete van vijfentwintigh duyſent gulden/ tot bouwinghe van't Caſteel van Vliſſingen: Sylieden hun excuſerende op hun groote verlieſen van dẽ hoogen Vloet ende Dijcken te verbeteren eñ maken: ende boven al/ dat ſy ſoo groote verlieſen daghelijcx ontfingen van de Water-Geuſen/ die haer geheel Vloten/ van Ooſten eñ Weſten comende/ namen.

Nederlantſche Edelẽ begevẽ haer ter Zee/ doe Water-geuſen ghenaẽt,

Alſo vooren gheſeyt is/ ſo hadden te vooren een deel verloopen ende verjaeght Zee-volck uyt de Nederlanden haer ter Zee begheven/ eñ werden aengevoert van eenige verjaeghde Edelen ende andere/ die meeſt uyt armoede ghedreven zijnde/ met gheweldt oorſake ſochten haer ſchade ende verlies weder te halen: Daer nae zijn andere meer by haer gevoeght/ die daer mede yet meynden uyt te rechten/ ſtreckende tot haer Vaderlandts verloſſinge. Alſo deſer ghetal daghelijcx grooter werdt/ ende alomme in Hollandt/ in't Vlie/ Texel/ ende op de Ems op haer vyanden groote beroovinghen aenrechteden/ ende meeſt haer onderhielden onder Engelandt/ in de Duynen/ ende tot Doveren/ ende daer ontrent/ daer onder de Prince van Orangien als Admirael/ uyt crachte van de beſtellinghe/ zijn volck hadde/ die van den Buet den thienden penningh eyſchte ende ontfingh. Soo heeft den Hertogh van Alva niet afghelaten aen de Coninginne van Engelandt te ſoliciteren/ op dat het haer belet werde/ allegerende dat ſulcx niet en behoorde/ nae luyt der Contracten tuſſchen de Landen/ de Rebellen zijns Coninghs te ghedoogen/ ſoo opentlijck aldaer haren uytgangh ende ingangh te hebben.

De Water-Geuſen uyt Engelandt eñ de Zee-cuſten gheboden te vertrecken,

De Coninginne/ hoewel ſy met den Hertogh ghenoech in onvreden was/ heeft nochtans in de Meert/ Anno 1572. gheboden/ die alle uyt haer Rijcke eñ Havenen te vertrecken/ oock haer ſubjecten verbodẽ eenige victalie haer te vercoopen/ nochtans op conditie/ dat haer Engelſche Rebellen oock uyt ſ'Conings Landen ſouden gedreven worden: waer door ſy zijn ghedwongen geworden te vertrecken/ ende yet aen te grijpen/ daer toe ſy haer ſelven alle den voorgaenden tijdt te onſterck kenden.

Deſen noot heeft hen mede ghedwongen tot eenige ordere ende diſcipline/ waeromme alle dit Zeevolck hen heeft begheven onder het ghebiedt van den Grave Willem van der Marck/ Vryheere tot Lumey/ Heere tot Serrain/ Borſet ende Minderleyt/ Erf-vooght tot Franchimont/ etc. oudtſte ſone van Heer Jan van Lumey/ eñ van

der

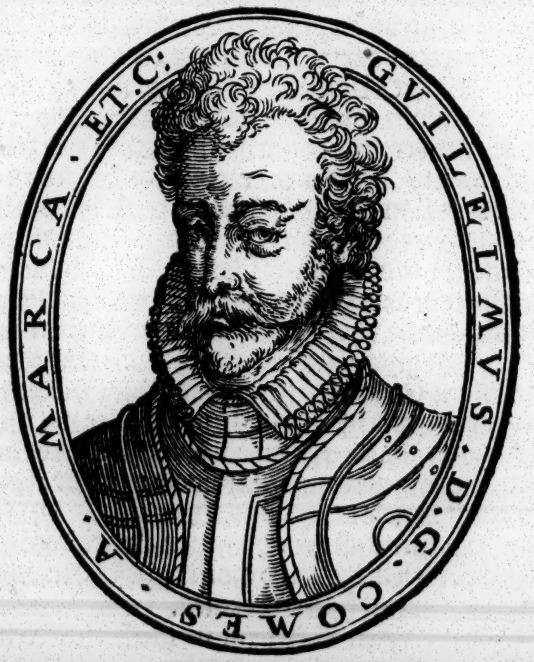
GVILELMVS. D.G. COMES A. MARCA. ETC.

Namē van de Overſte der Water-Geuſen.

der Marck/ende van Margareta/jongſte dochter van Heer Jan van Waſſenare. Deſen Heere hielt hem als Admirael/eñ maeckte zijnen Lieutenant als Vice-Admirael/ Bartel Entens van Mentheda. Daer waren noch by de Capiteynen Willem de Bloys gheſeyt Threlon/de Heere van Sweten/ Lancelot van Brederode/ Joncker Jacob Cabelliauw/ een van Egmont/ Jaques Schoonewal/ Antonis Wtenhove/ Antonis van Rhijne/ Guilliam de Grave van Gent/ Jaques Mertens/ Nicolaes Ruychaver/ Capiteyn Eloy/ Fock ende Jan Avels/ Marinus Brandt/ Roybol/ Jaques Hennebert/ Jan Claeſz. Spiegel/ Jan Symonſz. Merten Merons/ Woulter Franſz. Capiteyn Jelaner/ende meer andere.

Deſe t'ſamen hebbende ontrent 40. Schepen/ meeſt Vliebooten/ voeren uyt Enghelandt in Meerte in Zee/ namen een fraey Schip/ van Antwerpen in Spaengien/ rijck gheladen/ met noch een Biſcayns ſchip. Haer meyninghe was nae Noordt-Hollandt te varen/ hoewel hun beſteck aldaer noch niet reede ofte rijpe was/ dan mede dochten eenighe Schepen van Oorloghen des Hertogs van Alva/ die tot Amſterdam ende Enckhuyſen toereydē/ te verſtooren: Maer alſo den windt hun niet diende/ſo voerē ſy den Briele inne/ zijnde het Eylandt Voorn ende de Stadt Briele ghenoemt: Om daer te nemen een deel Schepen/in de Maſe liggende/ ende bereedt om nae Spaengien te varen. Maer ſiende de ſelve door de Maſe inne comen/maeckten alles t'zeyl/ ende voeren tot voor Rotterdam/ daerom de Schepen van Lumey haer aenſlagh miſten/ eñ om dat de windt contrarie ſchoot/ ſoo datſe de Maſe niet weder uyt en mochten/ bleven ſy liggen met grooter vreeſe/ende begonnen doen eerſt te conſulteren/ om een plaetſe te crijgen tot haerder verſekeringhe/ daer toe Threlon voorſloegh den aenſlagh op den Briele.

Grave van Lumey ſeylt den Briele inne.

Deſe Schepen hier in comende/gaf vreeſe die van den Briele eñ vã Maeſlant-Sluys/niet wetende wat voor volck mocht weſen/ dies uyt ſonden eenen Jan Pieterſz. Coppenſtock/die welcke ſiende dat het Geuſen waren/ vraeghde nae Capiteyn Threlon/ midts dat zijn Vader altijt Baliou van den Briele geweeſt was/by dē welcken ghebrocht zijnde/ ſoo vondt den Grave hem bequaem/ haer bootſchappe in de Stadt te doene/alſo gaf men hem mede het ſignet van Threlon/ met bevel die Stadt op te eyſſchen/uyt den name van dē Grave van Lumey/voor dē Prince van Orangien/ als Stadthouder voor den Coningh/ die wel verſelſchapt in't Landt comende was/ om t'Landt te verloſſen van de tyrannije van den Hertogh van Alva/ ende van den thienden penningh. T'ſignet werde in de Stadt ghehoudē tot verſekertheyt van den Burgemeeſter/ dieſe begeerden dat tot den Grave van Lumey uyt comen ſoude.

Deſen Coppenſtock wert in de ſtadt van Briele ingelaten/ die nu geſloten was/ ende neerſtigh ondervraeght/ dede zijn boodtſchappe ſoo wel/ dat de Borgerije ſeer verſlagen werdt/hebbende een weecke Stadt ſonder Garniſoen/waer door de rijckſte eñ beſte/jae den meeſten hoop vluchte/ eer ſy hem antwoorde gaven. Daer hadden twee Vendelen Spaengiaerden tot noch toe gelegen/ die waren rechts te vooren wech gheſonden nae Wtrecht/om die van Wtrecht te caſtijden/datſe in Spaengien van den Coningh vercregen hadden/reſtitutie van de Gheeſtelijckheyt in de vergaderinge van de Staten/ eñ om die te doen betalen den thienden eñ twintighſtē penningh. Als die van der Stadt aldus radeloos warē/de beſte vluchtende ſonder reſolverē/ſoo traden de Geuſen vaſt aen Landt uyt haer Schepen/ hun verdeylende/ den Heere Threlon treckende met eenē hoop nae de Zuydt-poorte/ ende Roybol nae de Noordt-poorte/ daer ſy terſtont met rijſhout/ peck ende ſtroo de Poorte in brandt hadden gheſteken/ maer liepen voorts met eenen maſt alle de Poorten open/ ende cregen alſo op Palmſondagh ſ'avonts/ den eerſten April/Anno 1572. de ſtadt Briele inne/ ſonder bloedtſtortinghe.

De Grave Lumey/met veel Luyckſche Walen/ ſelve daer binnen treckende/ ſ'anderdaeghs ſoo beroofden ſy de Kerckē/ braken de Beelden/ vervolghden Papen eñ Monicken/eñ ſo ſy ſagen de Stadt niet wel ſterck om te behouden/ ſcheen ſy die wilden verlaten/ en hadde dat niet gheweeſt door de perſuaſie van Threlon/eñ Jaques Cabelliau/met andere/ die rieden daer te blijvē/ om de ghelegentheyt van de Havene: dies malcanderen beloofden/die plaetſe tot den uyterſten te bewaren/ ende ſchreven aen den Prince van Orangien om hulpe/ namen gheſchut uyt haer Schepen/ ende ſterckten de Stadt.

Lumey ne de ſtadt Briele.

Deſe tijdinge tot Bruſſel ghecomen/verblijde terſtont de Borgherije/ mits dat het aldaer op't poinct ſtont/ dat ſy den thienden penningh moeſten betalen/executerē ofte in't werck ſtellen/ofte een deel van de Borgherije moeſten in haer deuren ghehangen worden.

Den Hertogh van Alva ſcheen luttel wercx van deſen inval te maken/ nochtans ſondt bevel tot den Grave van Boſſu tot Wtrecht/ om met alle macht de Geuſen van daer te drijven/ dat welcke mede een blijde tijdinghe was voor die van Wtrecht/ daer dat een conſpiratie onder de Spaengiaerden op handen was teghen de Borgherije/ eſſen op den witten Donderdagh voor Paeſſchen/ als de Spaengiaerden hen plegen te geeſſelen/ daer mede ſy hunnen aenſlagh meynden te bedecken.

De Grave Maximiliaen van Boſſu/ zijnde Gouverneur van Hollandt/ hebbende te vooren de tijdinghe/ dat de Heere van Lumey in Zee was/ was nae des Graven Haghe gegaen/daer hy hadde beſchrevē twee Vendelen Spaengiaerden/ onder den Fernando de Toledo/ ende op de tijdinghe ende bevel van den Hertogh/ is hy met thien Vendelen Spaengiaerden ghetrocken nae Maeſlandt-Sluys eñ Schiedam/van waer voeren Schepen nae Heenvliet eñ ſwarte Wale/ ende zijn alſo in't Eylandt/daer de ſtadt Briel in leyt/ ghecomen/ ende trocken op nae de Stadt toe/ daer de Geuſen haer hielden voor de Stadt in de Bogaerden/ ende ſchoten daer dapper uyt onder de Spaengiaerden. Ten leſten/ſoo waſſer eenen Rochus Meuſſen des Stadts Timmerman/die ſprongh in't water/ende ſette het Nieuwelandtſche Sluyſken met groote behendicheyt ende cloeckheyt open/ daer door dat terſtont ſoo veel Waters in't Landt quam gheloopen/dat ſy de wegen niet conden bruycken binnen den Lande/dan alleene den Dijck/ daer langs ſy trocken nae de Zuydt-poorte toe/ alwaer ſy ſoo veel gheſchuts tegen haer gheſtelt vonden/ dat haer den moedt begoſt te ontbreken.

Grave van Boſſu met Spaẽgiaerdē comt nae den Briele.

Daerentuſſchen weſende nu Paeſch-avont/ſo waren Threlon ende Roybol met een deel volcx ghevaren/om de Schepen te beſpringen/daer de Spaengiaerden mede over ghecomen waren/ ſommighe ſoncken ſy/andere branden ſy/eenighe lieten ſy wech drijvē/dat welcke de Spaengiaerden ſiende/ mede hoe het water binnen Lande hoogher werde/ cregen vreeſe van alle te moeten verdrincken. Dies elck onordentlijck vluchtende/ hem ſochte te ſalveren/ d'een ſwemmende/

Spaẽgiaerdē vluchtē uyt dat Brielſche Eylandt Paeſch-avondt.

d'ander loopende door't water/ eenighe hangende aen Schuyten/ eñ ſoo liepen over Beyerlandt door't ſlijck / datter veel verſmoorde eñ verſoncken. De Grave van der Marck en dorſte zijn volck niet veel uytſeynden/ te onſterck zijnde. Aldus ſoo quamen de Spaengiaerdẽ ontrent Dordrecht/ nat/ beſlijckt ende moede/ daer men hun den ingangh beleefdelijck weygherde/ waeromme Boſſu met haer nae Rotterdam trock / hebbende in't Eylandt ſeſthien Mannen ghelaten/ eñ twee Capiteynen/ die de Geuſen aen een Molen ophingen.

De Grave van Lunney ſocht hem in't Eylant te ſtercken / doende het Landtvolck ende Huyſlieden monſteren / ſweerende malcanderen by te ſtaen / ende ruſten Schepen eñ Booten ter Oorloghe.

Den Prince van Orangien miſhaeght het innemẽ van den Briele / als te vroech.

De Prince van Orangien was over het innemen van den Briele ſeer qualijck te vreden/ vreeſende zijn ander aenſlagen / noch niet reede zijnde/ ſouden daer mede ontdeckt worden/ ende dat den Hertoghe daer mede mochte te vroegh wacker ghemaeckt worden / dan om de goede ghelegentheyt der plaetſen / ſochte alle middelen / om den Grave te aſſiſteren van alle canten.

Hertogh vã Alva ſeyndt Spaenſch Garniſoen tot Vliſſinghen.

Op deſen inval reſolveerde den Hertogh van Alva Vliſſingen met beter Garniſoen te beſettẽ/ daer hy een Caſteel hadde afgeſteken te bouwen/ ende was nu ten deele boven d'Aerde ghebrocht/ by den Spaenſchen Ingenieur ofte Bouwmeeſter Piedro Pacieco/ waeromme ſonde derwaerts Oſorio de Angulo / met de Spaengiaerden van't Tertio van Sicilien / die te Breda gelegen hadde/ ende van Berghen afſcheepte/ daer hem den Ingenieur voorſz. ſoude van Bruſſel by comen/ om t'Caſteel op ghebouwt te hebben.

Deſe hadden haer Foriers Paeſch-avont tot Vliſſingen gheſonden / om logijs te provideren: Maer alſoo de mare / van het innemen van den Briele/ ende hoe de Spaengiaerden daer uyt gedreven waren/ nu alomme verbreydt was/ daer by den haet tegẽ den Hertogh groot/ met de vreeſe voor den thienden penningh/ ſoo hadde een yeghelijck een quade ooghe op deſe Foriers. Daer was oock in de Stadt ghecomen eenen Jan van Cuyck/ Heere van Herpt / die hem onder't volck voeghde / die behendelijcken voor hiel de ſwaricheden/ die ſy van den thienden penningh/ van het Caſteel / ende van't nieuw Garniſoen te verwachten hadden/ ſeyde tot zijn betrouwde/ ſy en behoorden geen Spaengiaerden in te nemen/ eñ dat de Prince van Orangien op de beene was/ om t'Landt te verloſſen/ ende diergelijcke meer. S'anderdaeghs ſ'morgẽs op Paeſchdagh quamẽ deſe Foriers op't Stadthuys/ om van't Magiſtraet de gelegentheyt van de logimenten aengeweſen te worden: want het Krijghſvolck daer t'naeſte ghetije te verwachten was.

Vliſſinghen op Paeſchdagh valt dẽ Hertogh vã Alva af / eñ weyghert Garniſoen.

Hier van terſtont ſprake onder't volck ghecomen zijnde/ alſo ſy op Paeſchdagh/ den 8. April/ in de Kercke warẽ/ om op de Catholijcke Roomſche maniere Miſſe te hooren/ te Biechte eñ Sacramente te gaene/ ſoo zijnder vele uyt de Kercke geloopen nae het Stadthuys/ eerſt malcanderen ſeggende/ daer nae roepende / ſy en wilden geen Spaengiaerden binnen hebben. De Magiſtraten beriſpeden eerſt de Borgers/ de Foriers daer over werden gram/ ende ſpraken qualijck/ waer door een Borgher/ Alleman genoemt/ eenen ſtoot ofte ſlagh van den Spaengiaert creegh/ eñ alſoo hy ſonder gheweer was/ (als ter Kercken gaende) ſoo liep hy verſtoort t'huys / om zijn gheweer: Daer toe meerderen toeloop terſtont van alle canten ende uyt de Kercke ghebeurde / vragende watter ſchuylde / dies eenighe ſeyden/ Alleman was om zijn gheweer ghegaen / d'eerſte ſeggers meynende maer eenen particulieren perſoon / de andere verſtaende daer uyt eenen generalẽ alarm/ dat veroorſaeckte/ dat bycans yederman nae zijn wapenen liep/ ende riepen (nae het opſtoken van eenighe) ſy en wilden geen Spaengiaerden in geender manieren in hebben.

Daerentuſſchen op't ghetije ſagh men ſeventhien Schepen ende Vendelen met Spaengiaerden van Bergen af comen / waer over het jongh volck met gheweldt nae het gheſchut gheloopen is / ende ſchoten uyt dat Block-huys ofte Rondeel een groot ſtuck gheſchuts nae de Schepen toe / ſo dat het yſer treffende op't water / dat wel dede op ſpringen tot halven maſt hooge aen eenighe Schepen/ dies de Schepen verbaeſt quamen ten ancker/ eñ ſonden eenen aen Landt te ſwemmen / ende te vernemen waeromme men hadde gheſchoten. Deſe Man in Stadt comende/ ſeyde men / dat ſy moeſten keeren / men begeerde geen Spaenſch Garniſoen/ t'welck hy wel toeſeyde te doen met den naeſten Vloet / ſoo men daerentuſſchen niet meer en ſchote / alſoo voerde men den Spaengiaert weder aen boort / ende ſoo bleven daer liggen tot het naeſte ghetije.

Ende alſo in Walcheren een Vendel Walſche Soldaten laghen / den Capiteyn met d'een helft binnen Middelborgh / d'ander helft met den Vaendragher binnen Vliſſingen/ ſoo zijn die uyt Vliſſingẽ van vreeſe geloopen nae Middelborgh/ met de Spaenſche Foriers: Alwaer den Gouverneur van Zeelandt / Antonis van Borgongien/ Ridder/ Heer van Capelle / Catthem ende Wackene/ verſtaen hebbende wat tot Vliſſingen paſſeerde/ is terſtont/ eer het Vloet werdt / ende eer de Schepen vertrocken / nae Vliſſingen ghecomen / meynende die wel met zijne authoriteyt te perſuaderẽ/ zijnde een ſeer welſprekende Man/ dede aldaer met het cleppen van de Clocke de Ghemeynte voor't Stadthuys vergaderen/ daer hy die eerſt begonde te beriſpen/ maer merckende cleyn gehoor / veranderde t'ſelfde in een minlijcke Oratie aen de Borgherije: Als hoewel de miſdaedt groot was / haer te vergrijpen tegens Conings Garniſoen/ ſoo waerder noch tijdt dat te beteren/ ende wederomme op te rechten/ ſoo ſy hun lieten beraden: want den Coningh ware de goedertierenſte Prince van geheel Chriſtenrijck/ ende hy ſoude hun aller onſchuldt ſoo wel doen by den Hertoghe van Alva/ dat het al vergheten ende vergheven ſoude weſen/ daer hy zijnen Perſoon wilde ſelve ter borghe voor ſtellen/ met diergelijcke perſuaſien ende preſentatien meer / maer al te vergeefs. De Borgherije door den voorſz. Jan van Cuycks ende andere / menichfuldighe redenen ter contrarien gheperſuadeert zijnde / ſo dat ſy op hem riepen jou / jou / met hem ſpottende / om dat hy hun deucht van den Hertoge van Alva wilde aenpreken / waer oppe hy de Borghers wenckende/ ſeyde/ dat ſy luttel wiſten wat het was / hun tegen ſo grooten Potentaet te ſtellen/ ende een Oorloghe aen te nemen/ daer van ſy de uytcomſte niet en wiſten/ met dierghelijcke redenen meer/ dan t'volck begonde ten leſten gram te werden / hem verwijtende hy ſelve d'oorſake daer van ware/ ſoo dat hy blijde was ſecretelijcken hem ſonder ongheval uyt de Stadt te vertrecken/ eñ hy werdt met een Schuyte aen boort van de Schepen/ daer de Spaengiaerdẽ op waren/ ghevoert/ ende voer met haer wech.

Heer Antonis vã Borgongiẽ/ Heer van Capelle/ etc. vmaent die Vliſſingers te vergeefs.

Vliſſingen breeckt zijn Caſteel/ eñ ruſt ter Oorloghe.

Terſtont alſo den ghemeynen Man de wapen in handen hadden / hebben onder de Borgherije vier Capiteynen ghekoſen/ namelijck/ Jacob de Swijger/ Jan de Moor/ Geleyn Gieliſz. Leeſt/ ende Jacob Langeſtrate / ende hebben de Boumeeſters van het aenghevangen Caſteel uytghedreven / ende het Caſteel/ tot veel plaetſen boven gront zijnde/ hebben het water daer weder laten inloopen daer't uyt ghegraven was/ende de materialen van kalck/ ende ſteen/ ende gheldt / hebben ſy tot ghemeyn oorboor ghebruyckt/ende tot haer Stadt te ſterckẽ/alomme uytſeyndende om hulpe / ten eerſten den voorſz. Cuyck werdt ghesonden den elf den April aen den Grave van der Marck nae den Briele / mede met Brieven aen den Prince van Orangien/ oock een Borgher eñ Capiteyn Jacob de Swijgher nae Enghelandt/ voorts mede nae Vranckrijck/aen Graef Lodewijck van Naſſouwen/ende elders meer.

Piedro Pacieco / Boumeeſter vã't Caſteel/ wordt tot Vliſſingen ghehangen.

Terwijle ſy hun aldus in wapen ter weer ſtelden / ſoo quam aldaer aenghevaren / den derden Paeſchdaghe / den opperſten Boumeeſter van't Caſteel/Piedro Pacieco/ſtracx van Bruſſel/niet anders wetende / dan dat de Spaengiaerden in Vliſſingen warẽ / hy werdt aen Landt gebrocht met eenighe ander Capiteynen / van die van't Wacht-ſchip van Vliſſingen / ende binnen gecomen wilde de Ghemeynte hem doot ſlaen / roepende/ hy ware Duc d'Alva ſone / maer van de Capiteynẽ beſchut/men vondt by hem ſeer ſtrenghe ende wreede inſtrutien des Hertoghs / nae weynighe dagen werdt met andere/ by laſte van Threlon/ opghehanghen / daer hy nochtans ſeer om ghenade badt / moeſte ghelijckewel ſterven met groote beſpottinghe/ hoewel men ſeyde / hy Maeghſchap van den Hertoghe was.

Ewout Pieterſz. Worſt vercryght buſcruydt tot Antwerpen van Gielis Hoſtman.

Daer was binnen Vliſſingẽ een vroom cloeck Borgher eñ Schipper/Ewout Pieterſz. Worſt/ ofte Capiteyn Worſt gheheeten. Deſe alſoo hy tot Antwerpen ſeer bekent was / eñ namelijcken met eenen treffelijcken Coopman/ Gielis Hoſtman ghenoemt/heeft aldaer/by diens middel eñ behendighe adreſſe/volck/proviſie/eñ voorraedt van buſcruydt/amonitie/wapenẽ/eñ diergelijcke nootdruft ghecregen ende ghehaelt / zijnde deſen Gielis Hoſtman zijn Reeder ende Coopman in veel voyagien gheweeſt/ voor wien hy een nieuw Schip laten maken hadde / t'grootſte eñ ſchoonſte dat oyt binnen Antwerpen ghetimmert was/ maer hadde mede meer andere doen bouwẽ / gecocht ende uytgereedet / daer door hy den grootſten voortſetter/uytreeder/ende voeſterheere van Zee-volck ende Zee-Capiteynen te rechte ghenoemt werdt.

Ewout Pieterſz. Worſt wort Admirael vã Zeelant.

Door deſen Borgher/Ewout Pieterſz. Worſt/ de Vliſſingers vercregen hebbende goede proviſie / ende goede correſpondentie binnen Antwerpen/hebben hem niet alleene Capiteyn maer Admirael van alle haer Schepen ghemaeckt / om zijn cloeckheyt eñ ervarentheyt/anders van aenſien een ſeer ſlecht/oprecht eñ eenvoudigh Man/ maer een die groote authoriteyt ende aenſien by de zijne eñ onder het Schipvolck hadde/eenlijck om zijn deucht / alſo hy in corten tijdt zijn vyanden de Spaengiaerden wel bewees/ die hem als een Duyvel vreeſden ende ontſagen/ende Jan de Moor was zijnen Vice-Admirael.

Vliſſingers crygen aſſiſtentie uyt den Briele ende uyt Engelandt.

Die van Vliſſingẽ cregen corts aſſiſtentie van den Grave van der Marck / die hen ſondt drij Schepen van Oorloge/ met ontrent 200. Mannen / die ſy terſtont provideerden van wapenen/ onder Capiteyn Willem vã Bloys geſeyt Threlon / namaels Admirael / wiens broeder met de Edelẽ tot Bruſſel/ Anno 1568. op de Savel onthooft was / die hem daeromme wraeckgierigh vertoonde tegen de Spaengiaerden/ den voorſz. Pacieco met andere ophangende.

Daer quam noch corts uyt Enghelandt een groot ſterck Vendel Krijghſvolck/onder de ghevluchte Nederlanders aldaer vergadert eñ uytgheſtelt met amonitie/onder den Capiteyn Bernaert / met veel oude Soldaten / daer namaels veel Capiteynen ende Bevelhebbers uyt geſproten zijn.

Graef Lodewijck van Naſſouwen ſondt tot Vliſſingen uyt Vranckrijck oock Krijghſvolck/ onder Capiteyn Creyt/mede eenẽ Edelman van den Prince van Orangien voor Gouverneur/ Jeronimus Tzerartſz. met den Heere van Haultain voor zijnen Lieutenant / die namaels Gouverneur van Walcheren gheſtorven is.

Daer waren oock te vooren eenighe Schepen van Oorlogen tot Vliſſingen uytghesonden / by den Hertogh vã Alva/ om de Geuſen uyt de Zee te halen / maer die ſelvighe van deſe veranderinghe hoorende / quamen haer t'huys voeghen by hare Landtſlieden ende mede-Borgheren.

Eenighe daghen hier nae / ſoo ſondt den Hertogh van Alva/Heer Philips van Lanoy/Heere van Beauvoir/over t'Sas van Gendt/ om met een Roeybargie binnen Middelborgh te comen/ deſe werdt ghenoech tegen zijnen danck tot Vliſſingen ghebrocht / nochtans met beloſte ſouden hem weder vry laten gaen / te Vliſſingen zijnde/ wilde men hem daer vaſt houden/ maer mits de beloſte / zijnde wel ter tale/ gheraeckte los/ met ſchoone woorden / tot Middelborgh / daer hy Gouverneur worde.

Spaengiaerden eñ Walen geraken tot Middelborgh.

Den Heere van Threlon trock met Krijghſvolck voor Middelborgh / ende was doende om de Zuydtdam-Poorte te brandẽ/ maer was met Aerde ghevult / ſoo dat hy niet conde uytrechten. Terwijle was den Hertogh van Alva alle vlijt aenwendende/om eenigh Krijghſvolck met Huedeſchepen/van Bergen op Zoom/te ſeynden nae Walcheren / die haren wegh namen voorby de ſtadt van Zierickzee ende Haemſtede/ ende ſo nae den Haeck by der Vere/daer ſy landen/ ende ſoo trocken op Arenmuyden / welcke plaetſe ſy vechtender handt innamen / ontrent t'leſte van April/ dies de Heere vã Threlon van voor Middelborgh weder op brack.

Campvere neem aen de partye vã Vliſſingen.

Die ſtadt van Campvere/ daer het Gheſchut der Landen van Zeelandt bewaert wordt/ hieldent noch/door toedoen van haren Magiſtraet/ met die van Middelborgh: maer ten leſten/door het toedoen van den Gouverneur van Vliſſingẽ Tzerartſz. ende den Commiſſaris van Cuyck / ende met wel te tracteren ende te beſchermen de Viſſchers van Campvere / hebben ſy de Borgerije beweeght / teghen den danck van't Magiſtraet/ met die van Vliſſinghen te houden.

Wreetheyt om wreetheyt te verſoeten.

Die van Vliſſinghen ende Campvere hebben begonnen die van Middelborgh nauwer te beſetten/te water ende te lande/ ende die Schepen/ die eensdeels de Spaengiaerden in Walcheren leſt ghebrocht hadden/werden by den Capiteyn ofte Admirael Worſt beſprongen/ ghenomen/eñ verbrandt/ de ghevangenen werden van wederſijden ghehangen/ ende om dat hangen den Hertogh van Alva te ontwennen/ ende eenen ghenadigher Oorloghe te doen voeren / hebben ſy alle de Spaengiaerden / die ſy creghen / meeſtendeel twee t'ſamen rugghe op rugghe gebonden/ ende ſtorten die alſoo tot Vliſſingen van't Hooft af in Zee ſeer wreedelijcken/ tot dat den Hertogh van Alva hem beter bedacht.

Alſo de Spaengiaerdẽ ſochten dagelijcx meer volck eñ nootdruft binnen Middelborgh te brengen / ſoo trachten die van Vliſſinghen dat te beletten/in welcke exployten gheburde in een ghevecht / den 22. Mey / dat den Admirael van der Vere/ Baſtiaen de Lange / hebbende te doen tegen vier Schepen van ſ'Conings ſijde/ met zijn Schip aen grondt quam/dies zijn vyanden hem aborderden ende overwonnen / maer een van't Schipvolck ſiende ſy verloren waren/ ſtack vyer in zijn buſcruydt/ ende ſoo vlogen beyde Spaengiaerden ende Zeelanders in de locht/ ende was alſo den Spaengiaerden een deerlijcke victorie.

Die van Vliſſinghen ſlaen aen alle Schepē/ eñ bruycken t'geldt daer van.

Ende Vliſſingen zijnde een plaetſe daer dagelijcx veel Schepen van alle geweſten uyt der Zee voorby voeren / ſoo hebben ſy in't eerſte alle de Schepen/ die nae Antwerpen wilden / hoe rijck ſy oock waren/ laten paſſeren/ alleene afnemende hun gheſchut ende amonitie / om hun daer mede te behelpen : Maer daer nae / voorder ghereſolveert zijnde / alſoo daer veel rijcke Schepen uyt Spaengien eñ Portugal quamen/ gheladen met Specerije / oock Spaenſche ſilvere Realen mede brengende/ hebben die gheheel aengheſlagen/ gheloſt ende vercocht / ende datter van gemaeckt werde tot eygen beſcherminge ghebruyckt/ ende daer mede hun Krijghſvolck betaelt. Met hun Krijghſvolck hebben ſy hun Meeſter van den platten Lande ghemaeckt / ende van Zuborgh tuſſchen Vliſſingen ende Middelborgh. Maer ten leſten / uyt noot ghedwonghen van die van Middelborgh / hebben ſy de Dijcken alomme doorgeſteken / ende t'water in't Landt laten loopen/ de ſtadt Vliſſingē ſterc makende met Halfmanen/ Ravelins ende Bolwercken. Sy hebben mede hun Krijghſvolck over in Vlaenderen geſonden/ ende dorven de ſtadt van Brugghe op eyſſchen/ daer ſy wiſten veel vrienden in te hebben/ maer die van Brugghe ſiende noch de cleyn ordere ende ongheregeltheyt onder haer/ dorſten hun niet roeren. Sy hebben daer ontrent alle de Kercken ende Cloosters berooft/ eñ liepen mede in't Zuydt-bevelandt / meynende aldaer die ſtadt van ter Goes te vermeeſteren/ die ſy te vergeefs belegherden/ als ſullen verhalen.

Doorſteken de Dijcken/ eñ ſtercken haer Stadt.

Hertogh vā Medinacely comt met een Spaenſche Vlote in Nederlāt.

Hierentuſſchen ſoo is den Hertogh van Medinacely uyt Spaengien ghecomen / die langhe verwacht was gheweeſt/ om in de plaetſe van Alva met meerder vriendelijckheyt te ſuccederē. Hy quam nae Nederlandt geſeylt met een Vlote van ontrent 40. Schepen/ als twaelf groote Biſcaynſche Schepen/ met Wolle eñ anders geladē/ waer onder was een Schip van Vliſſingē/ daer een Bouwen Ewoutſz. Schipper op was / oock met Wolle gheladen / mede Spaenſch Krijghſvolck / ende noch boven deſe meer dan twintigh Aſſabres/ cleynder Schepen/ alſo genoemt/ met andere. Ende op deſe Schepen waren verdeylt ontrent twee duyſent Spaengiaerden/ daer Juliaen Romero/ een oudt Krijghſman/ bevel over hadde. Deſe Vlote is / ſonder yet te weten van de Revolte van Vliſſingen/ comen ſeylen tot voor Blanckenbergh / dry mijlen by Weſten Sluys/ den 10. Junij.

De tijdinghe hier van binnen Vliſſingen ghecomen/ ſoo hebben ſy terſtont haren Admirael/ Ewout Pieterſz. Worſt / op een Oorloghs Craveel-ſchip uytgheſonden/ met Jan de Moor/ als Vice-Admirael/ met zijnen ſone Capiteyn Joos de Moor/ ende andere/ t'ſamen thien ofte twaelf lichte Oorlogh-ſchepen / om haer te leggen voor het Sluyſſche gat/ daer ſy met haer Koepſchuytē de Baken-tonnen ofte Zee-mercken ontſtucken ſloegen/ om dat haren vyandt te qualijcker ſoude in de voorſz. Havene n Svalups comen gheraken. Hoewel dit alſo ghedaen was/ ſoo is nochtans de ſmalle Vlote Aſſabres / boven de twintigh/ met goeden windt in de Havene tot Sluys gheſeylt / behalven vier Aſſabres / die met Bouwen Ewoutſz. Schip op een plate ofte zandt/ de Peerdemarckt ghenoemt / aen grondt ſeylden/ dit zandt ſtreckt tot aen Cadſantſche Landt: Met deſe Aſſabres is den Hertogh van Medinacely met alle zijn Hofgeſin tot Sluys ghecomen.

Hertogh vā Medinacely die landt tot Sluys.

De Vliſſingers/ alſo haer Schepen licht waren/ ende niet diep gingen/ voeren ſo nae de Aſſabres ende Bouwen Ewoutſz. Schip / die aen grondt waren/ als ſy conden/ daer nae ſchietende/ ſo dat de Spaengiaerden/ ſoo veel alſſe conden/ in haer ſchuyten ſprongen/ ende nae Landt liepen/ t'leven te ſalveren : waeromme de Vliſſinghers haer Sloepen menden / ende varende nae de Schepen/ namen die/ eñ plonderden die/ t'volck datter noch op was namenſe ghevangen/ ende ſondenſe nae Vliſſingen / de Schepen verbranden ſy met haer ladinghe van Wolle ſeer onbedachtelijck / daer ſy die wel hadden moghen ſalveren. Bouwen Ewoutſz. dit ſiende / ſtelde hem teghen zijn Spaengiaerdē/ die hy in hadde/ met zijn Bootſvolck/ ende werdt/ met behulp van die van Vliſſingen/ haer Meeſter/ eñ met den naeſten hoogh water cregen ſy het Schip vloot / ende brochtent met haer ladinghe ende Spaengiaerden binnen Vliſſingen.

De twaelf groote Biſcaynſche ſchepen bleven noch eenighe dagen aldaer voor Blanckenberge op haer Anckeren rijdende. Den Hertogh van Medinacely vergaderde tot Sluys alle Pilooten/ haer voordragende/ ofter geen middel ware/ om deſe groote Schepen binnen Sluys te bergen/ waer op ſy generalijck antwoorden onmogelijck te weſen/ mits de grootſte van die Schepen wel vier vademen diepe ginghen/ waer over gheſtoort / wilde die Pilooten dwinghen / datſe aen boort ſouden varen/ om die Schepen binnen te brengen ende te bergen / al ſouden ſy pericliteren / t'volck ende goet ſalverende / waer over de Pilooten benoodight waren de Stadt te verlaten ende te vluchten/ vreeſende den dwangh.

De groote Biſcayſche Schepē varē na Middelborgh.

Dit aldus gepaſſeert/ corts daer nae begonde den windt ſterck uyt den Weſten te waeyen/ met welcken windt men ſagh een groote Vlote aencomen gheſeylt van Weſten/ die welcke was de Liſſebonſche Vlote/ met Specerije gheladen/ dit de Biſcayers ſiende / hebben haer Anckers ghelicht ofte afgehouwen/ ende hebben alſo met deſe Vlote ſeyl ghemaeckt/ ende zijn alſo mede comen ſeylen met ſtercken windt voorby de ſtadt Vliſſingen / uyt welcke Stadt ſeer dapper nae haerlieden gheſchoten werdt/ maer niet tegenſtaende quamen ſy arriverē op de reede voor het Caſteel Zeeburgh ofte Rammekens genoemt/ van waer ſy haer Krijghſvolck eñ Wolle tot Middelborgh ontlaedden.

De Vlote van Liſbon comt voor Vliſſingen/ dē 12. Junij.

De Liſſebonſche Vlote quam haer gevolght/ waer nae dat uyt de ſtadt Vliſſinghen een ſtuck gheſchuts gheſchoten werdt/ tot een teecken ſy ſouden voor de Stadt ten Ancker comen. Den Admirael van deſe Vlote was Willem Antoniſz. van Antwerpen / voerende een Ooſters Schip van 400. vaten ofte 200. laſten groot/ den goudē Leeuw ghenoemt / hebbende als Admirael de Vlagghe op / quam van ſtonden aen / nerghens van wetende/ ſonder achterdencken/ ten Ancker voor de Stadt / alſoo van ghelijcke alle de ander deden/ uytgheſondert dry/ die welcke den Hondt op liepen / nae de ſtadt van Antwerpen. Maer een Hollandtſch Schip/ mede met Specerije geladen/ heeft den Capiteyn Joos de Moor zijnen Boot met een deel volcx nae toe gheſonden/ met Evert Hendrickſz. (die namaels Capiteyn gheworden is) om dat te Mannen ende naerder Vliſſingen te brengen/ dan als ſy onder ſeyle ten naeſten ghetije waren / meynden ſy te ontſeylen by de Biſcayſche Vlote voor Rammekēs. Dies Joos de Moor/ met zijn Oorloghſchipken/ was benoodight dat ſelfde aen boort te clampen/ ende te verſekeren / uyt welck Schip namaels den

Gouverneur van Vliſſingen/ Jeronimus Tzerarts/ behandight werdẽ in de dertigh ſacxkens met Spaenſche Realen/ voor de gemeyne Lants dienſte: alſo werdt oock meer in deſe Vloten veel geldts ghevonden/ ende coſtelijckheyt van Peerlen ende Geſteenten/ behalven alderhande Specerijen ende Suyckeren / dat alle hun ſeer wel te paſſe quam/ om d'Oorloghe te voeren.

Wt deſe Schepen vercoren de Vliſſingers de beſte / om haer te dienen in haer Oorloghe / als den gouden Leeuw van Antwerpen werdt ghemaeckt voor Admiraels Schip / daer voorſz. Bouwen Ewoutſz. Schipper op werdt geſtelt: een Schip van der ſtadt Brugghe / werdt Jan de Moor voor Vice-Admirael toegeſchickt/ ende ſoo voorts andere.

De ſtadt van Zierickzee / in't Landt van Schouwen/ daer hadde den Hertogh van Alva drij Vendelen Walen binnen / onder Capiteyn Renack ende Glimes. Die van Zeelandt zijn derwaerts ghetrocken met Schepen eñ Krijghſvolck / onder den Balliouw ende Gouverneur der ſtadt Campvere / ghenoemt Rollee / ghecomen voor Boerendamme / ſoo is het Garniſoen van Zierickzee uyt ghecomen met een Veltſtuck Gheſchuts/ om de vyanden van de Reede te drijven/ maer te vergeefs : want de Heere van Rollee by het nieuw Hooft zijn volck ghelandt heeft/ eñ daer een Schantſe gheſlagen/ eñ in de Stadt geſchoten/ ende ſ'nachts heeft doen beclimmen/ door't beleydt van Hopman Cloot van ſ'Hertogen Boſch/ ende innemen de Zuydtzelcke van de Voorſtadt / weſende eenen hooghen Bergh van Keeten-aſſchen / van't vyer ghecomen / datmen onder de Soutketels ſtoockt / vergadert aldaer/ van over eenigh hondert Jaren. Den Bergh ſo hooghe zijnde/ dat hy over de gheheele Stadt is dominerende. Over dit innemen waſſer ghedeurigh gevecht onder het Krijghſvolck / overmits Stadts Garniſoen t'elcke reyſe weken onder de Soutkeeten / eñ quamen t'elcke reyſe wederomme / maer den Capiteyn Jacob Symonſz. van Amſterdam/ met ander Compagnien/ comende langs den Middel-Dijck/ byſtaende den voorſz. Hopman Cloot / hebben ſy de Walen van daer in de Stadt ghedreven. S'anderdaeghs ontrent 25. Junij / hebben uyt vreeſe die van Zierickzee hun tot accorderen begeven/ als dat het Walſch Garniſoen ſouden uyt trecken met haer ſijde-geweer/ gheconvoyeert tot in't Landt van der Tolen / daer hun gheweer hun nae ſoude gheſonden worden/ ende alſo zijn die van Zierickzee met die van Vliſſingen eñ Vere vereenight/ ende hebben voor harẽ Admirael vercorẽ Adriaen Willemſz. een Man die hem wel heeft ghedragen/ ende zijn Ampt wel ghequeten.

Zierickzee wordt ghedwonghen met haer Landtsliedẽ aen te houden/ den 25. Junij.

Ter Goes verſocht/ by die vã Vliſſingen.

Als die van Vliſſinghen nu ſterck ghewo rden waren met de andere/ ende nu gebruyckende den naem van den Prince van Orangiẽ/ als Stadthouder van den Coningh over Hollandt eñ Zeelandt/ ſoo heeft den Gouverneur Tzerarts/ met een deel Krijghſvolck / die ſtadt ter Goes / in Suydtbevelandt/ willen verſoeckẽ/ om aen haer ſijde te gewinnen/ daer ſy veel vrienden meynden binnen te hebben / dan alſoo eenlijck met twee Veldtſtucken ghecomen was/ ende dat het Garniſoen hun dapper ter weer ſtelde / ende ſchoten ſelve nae dẽ Trompetter/ die de Stadt op eyſchte/ verſtaen hebbende van ontſet datter op wege was / ſoo is Tzerarts afghetrocken / waer op die van binnen uytval deden/ ende wilden nae jagen/ maer die vindende in goede ordere marcheren/ trocken weder nae haer Stadt.

Terwijle die van Vliſſingen hun waren ſterckende van ghelde/ volck ende vrienden/ ſoo heeft hem den Hertogh van Alva gheruſt/ volck ende ſchepen vergadert/ om hun van alle canten te beſpringen/ ende zijnde nu tot Antwerpen ende tot Bergen op Zoom bycans alle dingen ghereet/ ſo quam hem de tijdinghe / dat Graef Lodewijck van Naſſouwen de ſtadt Bergen in Henegouwe met behendicheyt inghenomen hadde/ waer mede de reſolutie van Walcheren aen te vallen/ ende de ghemaeckte ghereetſchappe geſchorſt werdt/ gheraedtſamer vindende / den inval der Franſoyſen in Nederlandt eerſt te weeren / daeromme alle het Krijghſvolck nae Bruſſel ontbode / het welcke het behoudt der ſteden Vliſſinge/ Campvere ende Zierickzee gheweeſt is / deſgelijcx van Hollandt / jae het behoudt ende fondament van haer gemeene ſake ende voorſpoet: want die van Hollandt ende Zeelandt hier door hebben tijdt ghewonnen / om haer te ſtercken / ende volck te vergaderen : Wt Enghelandt is haer toeghecomen Sire Omfre Gilbert Ridder/ met een Regiment van duyſent Enghelſche / noch eenen Sire Thomas Morgan Capiteyn / met 200. cloecke Mannen/ die hun ſints in't Landts dienſtẽ langhe hebben laten ghebruycken.

T'verlies van Bergen in Henegouwe / vordert ende ſterckt die van Hollandt ende Zeelandt.

Sire Omfre Gilbert eñ Morgan/ comen uyt Engelandt in Zeelandt ten dienſte.

Een deel van dit Krijghſvolck hebben eenen tocht in Vlaenderen ghedaen / ende hebben het Sas van Ghendt (t'welck is op den mondt van de Haven ofte water dat tot Ghendt gaet) afgebrandt/ eñ meyndẽ van daer voorts een deel van haer volck dweers door Vlaenderen te ſeynden/ nae Berghen in Henegouwe/ Graef Lodewijck te hulpe / maer ſy en conden noch dorſten niet paſſeren. Sy verſochten by haer vrienden tot Ghendt eñ Brugghe / om met haer aen te ſpannen / maer de goetwillighe vonden haer te onſterck.

Maer verſtaen hebbende/ datmen tot Sluys de Spaenſche cleyn ſchepen/ Aſſabres genoemt/ toeruſte / die met den Hertogh van Medinacely ghecomen waren / ende datter geſchut van Mechelen derwaerts gheſonden werdt / ſoo hebben ſy wachte gheſtelt / om dat te intercipieren ofte af te ſetten/ ende hebben dat aenghetreft/ als het op waghens ghevoert werdt van't Sas van Gendt op Sluys/ dat ſy ontweldighden ontrent Ardenborgh / ende voerden dat den 16. Julij op Vliſſingen/ waren t'ſamen 23. Metalen ſtucken/ ſeer bequaem om op haer Schepen te legghen/ met alle de ghereetſchappe/ hun ſeer wel te paſſe comende.

Vliſſingers nemen 23. ſtucken gheſchuts van den Hertogh van Alva / dẽ 16. Julij.

Graef Carel van Megen die ſterft.

In dit Jaer 1572. is binnen Swol gheſtorven den Heere Carel van Bremen / Grave van Meghen / Heere van Jmbercourt / etc. die nu etlijcke Jaren Gouverneur voor den Coningh gheweeſt was / van Ghelderlandt / Wtrecht / Overijſſel / Vrieſlandt ende Groeninghen/ ſtorf onghehouwt ſonder kinderen / latende den Heer van Quievrain / zijnen Broeders dochter / zijn erfghename/ die troude den Heere van Hierges/ oudtſte van den Huyſe van Barlaymont/ ſonder kinderen : Daer nae trouwde den Prince van Chimay / ſone van den Hertogh van Arſchot. Deſen Grave van Meghen was een cloeck verſtandigh Krijghſ-Overſte/ den Conings dienſte ſeer toeghedaen / maer niet ſoo ſeer den Spaengiaerden behaghende / hy werdt begraven tot Meghen.

Den Hertogh van Medinacely met zijnen ſone/ ſiende den ſtaet ende ghelegentheyt van den Lande anders dan hy verwacht hadde / achte dat dien vereyſchte anderen ende voorderen laſt dan hy hadde : Oock ſoo en begeerde den Hertogh van Alva hem het Gouvernemẽt niet over te gheven/ voor weder zijn verlies verovert hadde ; Ende alſoo werdt hy ten leſten / op zijn verſoeck van't Gouvernement aen te nemen/ verexcuſeert ende ontſlagen.

Alſoo wy gheſeyt hebben / hoe de Grave van Lumey den Briele in ghenomen heeft/ die dagelijcx ſtercker van volck werdt / ſullen wy voorts verhalen/hoe de Steden van Hollandt hem oock zijn toegevallen/ſoo uyt walginge van den thienden penningh/als des Hertogs van Alva tyrannigh regiment/ ende door het afvallen van Vliſſingen/met de hope die men hadde van veranderinghe/ mits dat de Prince van Orangien volck in Duytſlandt/eñ Graef Lodewijck in Vranckrijck op namen.

Tot Rotterdã hebben de Spaenſche de Poorten oock toegheſloten ghevonden / het welcke de Spaengiaerdẽ ſeer qualijck beviel/als die tot nu toe gewoon warẽ den Steden Wetten te geven/ eñ ſelve geen te ontfangẽ: Eñ mits dat een plaetſe ſeer wel gelegen was/om die van den Briele te dwinghen ofte weeren: ſoo verſocht Boſſu ſeer ernſtelijck openinghe/ ſeggende wat quaet exempel ende conſequentie het ware / des Coninghs Krijghſvolck uyt te ſluytẽ in ſulcken noot. Maer alſo hy niet en conde verwerven/ ſoo begeerde hy alleenlijck paſſagie / om in de naeſte Dorpen die te logeren/eñ dat met ſekere hoopen/ ſonder haer perijckel / t'welck gheconſenteert werdt : Soo datſe met vijftigh teſſens paſſeren ſouden/ met ongheladen Roers.

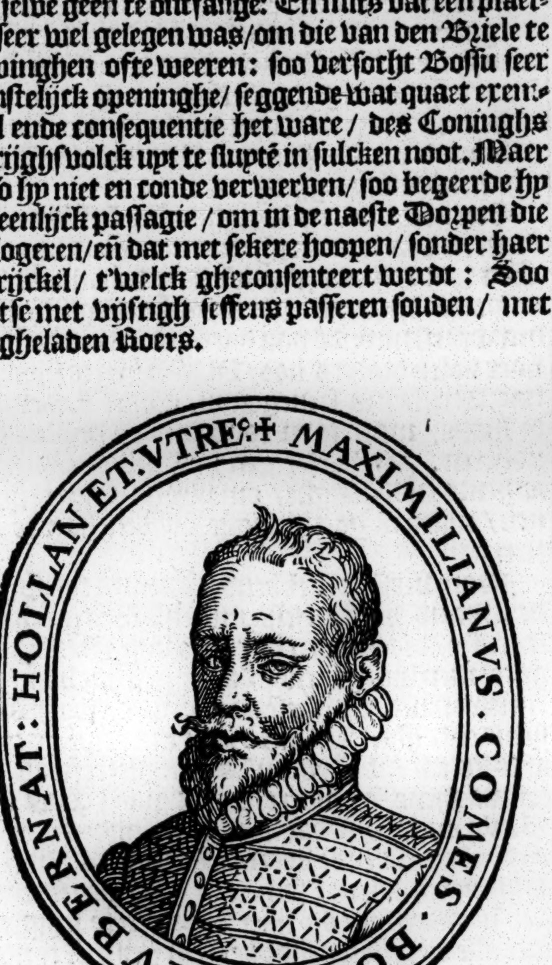
MAXIMILIANVS. COMES. BOSSV. GVBERNAT: HOLLAN ET. VTRE°.

Grave van Boſſu met de Spaengiaerden nemen gewelдelijck Rotterdã inne/ dẽ 9. April.

Als Boſſu dit alſo beloofde / hebben die van Rotterdam een Poorte geopent/dies hy met zijn Edelẽ eñ dienaers in tradt/ daer hem de Spaengiaerden wilden volgen eer ſy haer Roers afgheſchoten hadden / t'welck murmuratie maeckte. Dies een Borgher/ghenaemt Swarte Jan/een Smidt zijnde / die hem wat ſtouter toonde dan d'andere / teghen Boſſu ſeyde / datter meer dan t'ghetal alreede inghecomen waren / t'welck de andere loochenden: Den Smidt riep/men moeſte de Poorte ſluyten / want hy haddeſe ghetelt. Daer over hem Boſſu hiet liegen: ende geſtoort zijnde / ſeyde met ſchampere woorden / dat hem niet betaemde ſ'Conings volck te tellen. Den Smidt ſeyde / dat hem de wacht ende het tellen bevolen was / dies Boſſu zijn ſweerdt trock/ ende nae hem ſloegh / maer den Smidt ſchutte den ſlagh / eñ wilde hem met een Slaghſweerdt weeren / dan hy werdt noch van Boſſu doorſteken. Deſgelijcx oock een Backer/genaemt Jan Dominicuſz. die als een vroom Borgher zijnen laſt betrachte / werdt oock dootlijck ghewondt. Hier over (als in een gevecht) drongẽ de Spaengiaerdẽ de binnenſte Poorte open/al dootſlaende die ſy in wapenen vonden. De dooden werden gheſchat tuſſchen dry ende vier hondert. Deſen Jan Dominicuſz. dootlijck ghequetſt/werdt op een Baker-matte op de Marckt ghevoert / ende daer ghewesen ghequartiert te worden/als Verrader / met den voorſz. Smidt. Dit gheſchiede den 9. April.

Daerentuſſchen hadden die van den Briele Delfs Haven inghenomen ſonder wederſtandt/ die ſy oock niet miſdeden. Van daer trocken ſy nae het Huys te Spaengien by Schiedam / dat ſy innamen/houdende Schiedam daer mede genoech beſet. Dies den 10. April eenighe Spaenſche Vendels uyt Rotterdam de Geuſen in Delfs Haven by nachte overvielen / dootſlaende ende verjagende/ eñ namen ende pilgeerden de plaetſe ende omligghende Dorpen / alles goeden Buyt makende. Welcke handelinghe / al Hollandt door / den haet ende vreeſe over de Spaengiaerden vermeerderde / ende groot naedencken maeckte.

Capiteyn Roybol nam oock Katwijck op Zee in/ den 15. Mey/ alwaer de Boeren vergaderdẽ/ gheleydt weſende van eenighe Spaenſche Soldaten/ hebben hem beſprongen/ verjaeght/ ende achtentwintigh ghevanghen / die ſy eerſt aen't Hof in den Haghe ſonden / ende van daer nae Rotterdam gheſonden werden / daer ſy den 21. Mey alle ghehanghen werden / ſy doen noch Spaenſch zijnde.

De Stadt Delft houden den Spaengiaerdẽ uyt.

De ſtadt van Delft in deſe beroerten hielden oock haer Poorten toe / ende op haer eyghen coſten namen ſy/ tot haerder beſcherminge/eenigh Krijghſvolck aen. Het uytſluyten van Delft hebben die van den Haghe moeten becoopen ofte vergelden: want die ſy tot Delft uytſloten/moeſten die van den Hage herbergen/ende alle haren moetwil lijden/ ende verdraghen/ ende ghehoorſamen.

Dordrecht onderwerpt haer onder't Gouvernement van Orangien/ dẽ 25. Junij.

Door dat de vaert alomme onveyl was / de Geuſen ende de Spaengiaerden alomme alles beroovende/hebbẽ die van Dordrecht ſes Schepen ter Oorlogen toegheruſt/ om haer ſtroomen te bevrijden. Deſe Schepen hebben haer meer betoont tot gunſte der Geuſen dan tot de Spaenſche: Want alſo de Geuſen in Junio het Clooſter Heemſteyn by Dort af branden / ende dat de Spaengiaerden/ om die te ſlaen / tot in Swijndrecht ghecomen waren/ ſo hebben ſy tegen haer gheſchoten/ſoo dapper/dat ſy niet dorſten voorttrecken/maer moeſten wederom nae Rotterdam trecken. Ende alſoo in de ſelve Maendt Bertel Entens / met dertigh Schepen ende twee Galeyen / ten Ancker by Dordrecht quam / hebben ſy/niet uyt vreeſe/maer door beleydt van eenighe uyt de Magiſtraet / die ſake toeghedaen zijnde/ met den ſelven Bertel Entens overcomen / ende hebben van zijnen volcke ingenomen / ende haer den Hertogh van Alva vyandt verclaert den 25. Junij. Ende hebben den Prince van Orangien als Gouverneur alle ghehoorſaemheyt belooft/ met conditie/ alle Impoſten/ Tollen/ ongelden/ eñ Coninghlijcke Domeynen/niet te veranderen noch te verminderen. De Prince ſondt daer den Heere van Bortel tot Gouverneur.

Spaẽgiaerden verlaten Rotterdam dẽ 21. Julij.

Boſſu ende de Spaengiaerdẽ hebben tot Rotterdam ghemeynt haren Setel van de Oorloghe te maken / eñ van daer Schoonhoven voor haer verſekert / ende ander tochten ghedaen. Maer als ſy haer ten leſten van de ander Steden omringelt vonden/ ſoo hebben ſy den 21. Julij Rotterdam verlaten/ eenighe Dorpen af brandende/ ende trocken nae Haerlem/daer die van Amſterdam

dam haer meynden in te helpen/ t'welck haer miſte/ dies ſy haer in't Boſch begaven/ tot datſe Lumey van daer verdreef nae Wtrecht: Lumey daerentuſſchen Rotterdam ingenomen ende wel beſet hebbende. Hierentuſſchen heeft den Heer van Lumey groote tochten aldaer gedaen/ te water ende te lande/ belegherende Geertruydenberghe/ die welcke weygherden het overgheven/ mits dat hy geen beſcheedt van den Prince van Orangien en conde toonen: Sy liepen oock ſeer verre ten Lande in/ als nae Sevenberghen/ enbe verbranden Roſendale.

Ontrent deſe tijden heeft den Grave van den Berghe/ Swagher van den Prince/ hem mede op ghemaeckt/ ende t'Graefſchap van Zutphen inghenomen/ ende Krijghſvolck aenghenomen/ waer mede hy increegh Zutphen/ Deutecum/ Doeſborgh/ Goor/ Oldenzeel/ ende in de Veluwe/ Hattem/ Elborgh ende Herderwijck/ het welcke hy met gheweldt innam/ met grooten dootſlagh/ ende eenſdeels plonderde/ om dat ſy hem eens te vooren de Poorten geſloten hadden. Oock won hy Campen met belegh/ Swol/ Haſſelt ende Steenwijck.

Graef van den Berghe krijght Zutphē/ Deutecum/ Doeſburg/ Goor/ Oldenzeel/ Hattem/ Elborgh/ eñ Herderwijck inne.

Den 19. Junij werdt Oudewater/ door Joncker Adriaen van Swieten/ met weynigh Voetvolcx ingenomen/ door goede Correſpondentien met die van binnen/ daer door hy mede terſtont wat meer volcx by een creegh/ eñ troc met ontrēt 60. Mannē nae der Goude/ hebbende mede daer binnen/ met veel Borgeren aldaer/ al heymelijck verſtandt/ die hem den 21. Junij een Poorte/ genoemt de Cleyweghs-poorte/ openden: hy marcheerde voor zijn volck/ verſelſchapt met een Edelman van Wtrecht/ ghenoemt uyt den Enge/ ende een Wenſelaus Tſerclaes uyt den Haghe/ alſoo trock nae het Stadthuys ende daer rondtomme/ onder de oogen van de geſworen Schutterije der Stadt/ die vaſt hun beradende waren/ offe hem daer uyt ſouden ſlaen: Maer terwijle ſy alſoo treckende waren/ vermeerderde hunnen hoop van 60. tot wel 600. ofte 700. Daer nae ſo werdt de Vroetſchap vergadert/ eñ ſwoeren als ander Steden ghedaen hadden. Het Caſteel/ daer Joncker Cornelis van der Mijlen Caſteleyn op was/ met ontrent 25. Mannen/ werdt met vriendelijcke middelen/ oock met behendicheyt ende dreyghementen/ ghecregen/ tot verſekeringhe van de voorſz. Stede.

Oudewater ende Goude werden van den Heere van Swietē ingenomen.

Ontrent den ſelven tijde onderwierpē die van Leyden haer oock onder't Gouvernement van den Prince van Orangien.

Leyden begeeft hem oock onder Orangiens Gouvernement.

Den 26. Junij zijn de Geuſen met ſeſthien Schepen voor Gorcum ghecomen/ die Stadt voor den Gouverneur Prince van Orangien op eyſchende: Hier over verſochten de Borghemeeſters het advijs van den Droſſaert/ Gaſper Turck/ Capiteyn van't Caſteel/ die ſeyde/ dat hy liever wilde ſterven/ dan zijn Caſteel te verlaten. Waer over de Borgherije in roere werden/ ende ſiende dat hy alle zijn goet ende amonitie van Oorloghe in't Caſteel voerde/ riepen ſy/ datſe waren verraden van hem: Dies haer beſt dochte haer te ſtercken met de Geuſen/ met de welcke ſy accordeerden op de ſelve maniere als die van Dordrecht: Daer teghen die van het Caſteel in de Stadt met grof gheſchut ſchoten met cleyne ſchade. Het Geuſch Krijghſvolck beſchanſten hen terſtont teghen t'Caſteel/ ende namen met gheweldighe Inſtrumenten de een poorte inne/ ende ſpoeyden haer nae de tweede: Waer over den Caſtileyn beſtandt/ om te parlementerē/ tot den naeſtē dagh begeerde/ mits dat hy zijnen ſone/ Willem Turck/ met ſes hondert Soldaten verwachte. Maer hem alle uytſtel geweygert zijnde/ nae wat ſtrijdens hebben ſy haer moeten over gheven/ ende den Droſſaert werdt met zijn Wijf ende dochter nae den Briele ghevangen ghevoert.

Gorcum mede met t'Caſteel by de Geuſen verovert/ dē 27. Junij.

Den ſone/ Willem Turck/ ſiende dat hy te ſpade ghecomen was/ dochte hy na Lovenſteyn te trecken: Het welcke de Geuſen vreeſende/ zijn derwaerts voor windt gheſeylt/ alwaer die daer op lagen verliepen. Alſo namen ſy dat in/ ende daer Garniſoen in latende/ keerden ſy weder tot Gorcum. Turck hier oock te ſpade ghecomen zijnde/ trock nae Schoonhoven/ alwaer men hem oock niet wilde inlaten/ dies hy eenighe Dorpen verbrande/ ende daer nae den ſevenſten Julij gheraeckte hy met zijn volck binnen Culenburgh.

Lovenſteyn by die van Gorcum inghenomen.

Culenburgh voor de Spaenſche ſyde by Willem Turck verſekert.

Den ſevenſten Julij/ zijn Jelgher van Eelſma/ Vrieſe/ ende Segher Sprieckloen/ met haer Krijghſvolck nae Schoonhoven ghetrocken/ derwaerts oock die van der Goude ende die van Dordrecht haer volck gheſonden hadden/ alwaer ſy met een Stratagema ofte liſticheyt aenghelockt waren: Want hebbende van Boſſu ſecretelijck volck ende amonitie inghenomen/ ſoo hebben ſy de andere al geſlagen/ die niet vluchten en conden.

Lumeys volck tot Schoonhoven bedrogē eñ geſlagen.

Die van Gorcum hebben tot verſcheyden reyſen ghetracht/ om die van Bommel te vermeeſteren/ maer ten leſten door haren aenhangh hebben ſy een Poorte overweldight/ ende zijn alſoo daer binnen gheraeckt: Maer alſoo ſy haer noch niet ſterck ghenoech en kenden/ ſonden ſy om meer volcx nae Gorcum/ die daer ſonden ſommighe Hooghduytſchen ende vijftigh Walen/ die welcke terſtondt liepen nae de Kercke de Beelden af te ſmijten/ het welcke de Borghers ſeyden/ dat teghen't Contract ende beloſte was/ waer over ſy verſtoort zijnde/ liepen t'ſamen/ ende ſloeghenſe weder ter Poorten uyt.

Bommel by die vā Gorcum inghenomen.

Den thienden Julij heeft eenen Vogelſangh/ uyt bevel van den Prince van Orangien/ den Caſtileyn van't Caſteel van Bueren met liſten ghevangen ghenomen/ ende alſoo heeft hy hem lichtelijck Meeſter van't Slot ghemaeckt/ ontbiedende Krijghſvolck van Gorcum/ om dat wel te bewaren.

Bueren inghenomen by Capiteyn Vogelſangh dē 10. Julij.

Alſo wy verhaelt hebben van de Steden van Suydt-Hollandt/ ſoo ſullen wy oock verhalen van Noordt-Hollandt ofte Weſt-Vrieſlandt.

Hoe de ſtadt van Enckhuyſen heeft haer Vrijheyt verworvē/ achten noodigh de geſchiedeniſſe daer van in't corte te vertellen/ op dat den Leſer daer by afmeten mochte/ hoe t'ſelfde oock in ander Steden toe gegaen heeft/ zijnde die dry Steden/ als het innemen van den Briele/ die cloecke Manheyt van die van Vliſſingen eñ van Enckhuyſen/ geweeſt de fondamenten van de veroverde Vryheden der Nederlanden/ uyt de Spaenſche vermetelheyt.

Hiſtorie van de Revolte vā die ſtadt van Enckhuyſen.

Enckhuyſen is een goede Stadt van Noordt-Hollandt ofte Weſt-Vrieſlandt/ ghelegen op de Suyder Zee/ een goede Stadt/ Volckrijck ende Schiprijck/ nochtans te vooren cleyn gheacht/ bewoont van rijck Zeevarende volck ende Viſſchers/ de welcke ſterck ghelegen/ met haer middelen van Zeevolck ende Schepen/ is gheweeſt t'fondament/ rugghe ende ſteunſel/ van d'ander Provincien ende Steden/ haer ghebueren/ alſoo Briele van Suydt-Hollandt/ eñ Vliſſingen voor die van Zeelandt was.

Alſo den Inval in den Briele van den Grave van der Marck/ Anno 1572. in April/ gheſchiedt was/ daer op dat dē afval van Vliſſingē volghde/ met andere Steden/ ſoo heeft den Hertogh van

Hertogh vā Alva/ op't verlies van Briele ende Vliſſingen/ ruſt Oorlogſchepen in Hollandt/ in April.

van Alva/ die van Hollandt eñ Weſt-Vrieſlandt te vooren belaſte Armade van Oorlogh-ſchepen ter Zee/ nu in alle haeſt/ toe te maken/ tegen die van den Briele / om den Maſe-ſtroom weder in te nemen. Terwijle datmen daer mede tot Amſterdam / Enckhuyſen ende elders beſigh was/ ſoo werdt derwaerts oock krijghſvolck gheſondē/ niet alleene om op die Schepē te leggen/ maer om onder dat deckſel bedecktelijcken die binnen Enckhuyſen te brengen / als een Stadt daer om haer ghelegentheyt op de Suyder-Zee veel aen ghelegen ware.

Tracht Garniſoen in Enckhuyſen te brengen.

Dit voornemen is ruchtbaer geworden/ door onbedachte woordē van eenen Capiteyn Schuylenborgh/ by hem in gramſchap geſproken tegen eenen Borgher/ die hem ſchuldt eyſchte/ hem eñ de Borgherije met ſwaerder ſtraffe dreygende/ dan die van Rotterdam ghevoelt hadden/ t'welck onder de Borghers voorts gheſeyt / beloofden malcanderē de handt aen te houdē/ geen krijghſvolck in de Stadt te laten comen. Daer nae ghebeurdet/ alſo de Oorloghſchepen bycans ghereet waren/ dat eenen Hopman ofte Capiteyn Quickel aen de Poorte van Enckhuyſen quam / met een deel van zijn volck/ om binnen te comen/ dat welcke hem wel toeghelaten werdt / alleene met eenige van zijn Adelborſten/ mits haer gheweer in de Poorte latende/ t'welck krijghſvolck voor cleynicheyt ende ſpijt achtende / niet hebben connen verſwijgen aen hun bekende/ ſoo dat t'ſelfde den Borghers noch meerder naedencken gaf/ daer ſeer toe hielpen eenige gevluchte Borgers/ die alreede in de Stadt ghekeert waren/ ſeer vyandt der Spaenſche gheſinde. De vier Borghemeeſters/ die doen daer in dienſte waren/ te wetē/ Cornelis Pieterſz. Jan Reynerſz. Volckar Harrickſz. ende Willem Janſz. met d'andere van't Magiſtraet / ſochten ende trachten alle / onder't deckſel van een Monſteringe/ het voorſz. krijghſvolck van Quickel in te brengen: Maer alſo de Borghers t'ſamen liepen / om ſulcx te beletten/ raedde een oudt Borgher / Reynier Stoutingh/ aen den ouden Borghemeeſter / Woulter Symonſz. beſt te weſen / t'krijghſvolck buyten te Monſteren / ende buyten t'Schepe te gaen / om de Borgherije van alle achterdencken te weeren. Daer dat den ouden Borgemeeſter op antwoorde: Swijght ſtille du Bloedt / ſoudtſtu hier beroerte onder de Borghers maken/ men ſoude dy in een gat ſmijten / datter een ander aen dencken mochte/ met meer dierghelijcke ſtraffe woorden. Alſo de ander Borghers (die haer met borghers ſeggen preſen ende verantwoorden wilden) verſnorckende/ ende die alle belaſtende te ſwijghen: want de Stadt waer haer bevolen. Alſo datter niemandt meer ſpreken dorſte / dan een degelijck ende wel gheacht Borgher / Cornelis Pieterſz. Rietlutz/ die namaels in veel groote Ampten die Stadt ghedient heeſt / antwoorde hem beſcheydelijck: Soo die Stadt u bevolen is/ ſo regeertſe nae het behoorlijck bevel: Maer ſoo ghy ons ſoudet belaſtē met Garniſoen/ dat ſoude de Borgherije niet wel behagen/ ſy hadden vier oft vijf Jaren neeringhloos gheſeten/ waeromme haer niet paſſen ſoude met Soldaten beſwaert te worden/ etc. Waer op den Borgemeeſter ſpotſ-wijſe vraeghde / hoe dat hy't wilde hebben / eñ of men hun dat ſoude moeten vraghen. Waer op Cornelis Pieterſz. antwoorde: Rondt uyt/ wy en begeeren geen knechten in de Stadt te hebben / al ſoude het my dien ſwarten Hals coſten: Ende wien behoort ghy dat anders te vragen dan ons Borghers/ ofte behooren wy daer niet mede toe? ghy en condt ons niet alleene voeden: met meer woorden over beyder ſijden. Maer alſo den Borgemeeſter ſagh/ meer volcx toevallende ende toeſtemmende/ ſeyde hy: Weeſt getrooſt/ de knechten ſullen hier niet inne comen: Daer mede zijn de Borghers te vreden ende ghetrooſt gheweeſt/ nae haer trouwe deucht meynende de ſake ware alle verdragen. Dit gheſchiede den eerſten Mey/ Anno 1572.

Borgemeeſters tot Enckhuyſen/ Anno 1572.

Reſolute antwoorde van eē Borger Cornelis Pieterſz. Rietlutz aen Borgemeeſteren.

Des anderen daeghs is de Heere van Boſhuyſen/ Admirael van Hollandt/ in de Stadt gecomen/ met zijnen Raedt ende Hellebardiers/ die met zijn authoriteyt ende der Borghemeeſteren/ deden den Hopman Quickel met zijn vliegende Vendel van Veenhuyſen nae de Stadt trecken: Maer de Borghers / vergadert by de Poorte / hebben die ghekeert. Alſo nu dien voorſlagh niet gheluckte/ verkregen dat krijghſ volck eenſdeels hun Paſpoorte / hun gheveynſende niet te willen op de Schepen dienen/ om dat ſy aenghenomen waren in Garniſoen in de Stadt te liggen. Met dien vondt afghedanckt / meynden ſy ſonder geweer allenſkens in de Stadt te comen/ eñ door middel van den Weert / Claes Rem in't Paradijs / daer den Capiteyn Quickel voorſz. was comen logeren / vermeynden ſy allenſkens ſecretelijck/ door Vrouwen met haer lange Huycken/ hun Roeren ende gheweer in te crijgen / als ſy nu veel increghen hadden / dede den Capiteyn met trommelen omſlaen/ om vreeſe den Borgheren aen te jagen/ als of al zijn volck binnē hadde geweeſt / dat ſy alle ſouden compareren voor zijn logement: ende ſo daer nu een deel haer vertoonden/ ſoo zijn de Borghers / ſonderlinghe de Viſſchers / die recht ten tijde van haer Viſſcherije aen Landt waren ghecomen/ over hoop gheloopen nae de Herberghe/ ende dreven den Hopman Quickel met zijn Soldaten ter Stadt uyt / ghenoech met geweldt/ ſoo nochtans datter niemant van wederſijden ghequetſt werdt.

Admirael Boſhuyſen tracht Hopmā Quickel met zijn Vendel in Enckhuyſen te brengen.

Als den Hopman Quickel nu uyt was/ zijn de Borgers geloopē ten Huyſe van Frederick Symonſz. by het Stadthuys / daer den Admirael Boſhuyſen ghelogeert was/ om hem te ſpreken: Maer hoewel hy van den Weert by Eede geloochent werdt / ſoo traden ſy nochtans om hem te ſoeckē/ daer ſy hem vonden/ eñ mits haer eertijts hadde gedreyght/ ſtelden ſy hem op't Stadthuys onder bewaringhe. Ende voorts/ ſoo hebben ſy t'gheſchut/ dat op het Hooft ende op twee Schepen van Oorloghe lagh/ in de Stadt ghebrocht/ eñ het Veerſchip van Amſterdam/ met buſcruyt eñ Roers gheladen/ in goede bewaringe gheſtelt.

Admirael Boſhuyſen wordt bewaert tot Enchuyſen.

S'anderdaeghs / den 3. Mey / de Borgherije wat ōſtout/ zijn vele voor't Stadthuys met haer gheweer ghecomen/ alwaer de Borghemeeſters ſochten de voornaemſte te perſuaderē eñ bidden/ de ſakē nu te laten beruſtē/ daer en ware noch niet ſonderlings gheſchiedt/ of ten ware noch goet by den Coningh te ontſchuldigē/ op ſommige lichte ende vreemde lieden / ende dierghelijcke. Maer alſo daer by ſtondē Jan Frederickſz. Pieter Symonſz. ende Cornelis Pieterſz. voorſz. ſeyde deſen Cornelis tot den Borghemeeſteren/ dat ſy die ſaken niet ſouden verblommen / dat het inbrengen van krijghſvolck niet anders ware dan Schelmerije / daer mede men ſochte den middel / om veel Borgers op den Vleeſch-banck te brengen/ ende ſonderlinghe die den Prince van Orangien/ humen rechten Stadthouder/ lief hadden/ ende die de ware Religie toeghedaen waren / om lijf ende leven te brengen. Daeromme ware beter/ datmen/ nae de ghelegentheyt des tijdts/ met de aenghevanghen ſake ſoude voort varen / ende de Schepen van Oorloghe in de Haven ende t'gheſchut op de Wallen brengen / tot ghemeyner beſcherminghe. Maer de Borghemeeſters wilden

Cornelis Pieterſz. ſpreeckt Manlijck voor de Borgherije.

daer niet nae hooren / eñ ſoo daer by quam eenen Dierick Janſz. Brouwer / die ghebannen gheweeſt hadde / ſeyde den voorſz. Cornelis : Siet daer is een Man / dien ghy ghebannen hebt ſonder oorſake / ende buyten alle rechten zÿn goederen aengeſlagen/ die met meer andere heeft moeten buyten Lande ſwerven: Daeromme behoorden / ende ware nu den tÿdt / om hun van de Albaniſche tyrannÿe eñ thiende penninghen te verloſſen / ende den Prince van Orangien aen te nemen/ die niet anders ſochte dan der Landen welvaert ende Vryheyt/ etc.

Dierick Janſz. Brouwer / Ballingh/ een groot Inſtrument binnē Enckhuyſen.

Hier op antwoordē Volckar Harrickſz. met een ander Borgemeeſter/ dat ſy wel wilden om groot geldt/ dat het ſoo verre ware/ dat den Prince in't Gouvernement eñ ſy daer van ontſlagen waren. Waer op Cornelis ſeyde / dat ſy in geen perÿckel waren/ noch te vreeſen hadden / daer ware geen onnooſel bloedt geſtort: want Godt hadde voor haer ende voor zÿn Religie gheſorght / dies hun niet dan vriendelÿcke vrientſchappe te verwachten ſtonde/ in alle billicheyt haer nu dragēde/ om malcanderen deuchdelÿck by te ſtaen/ etc.

Eenighe dagen hier nae / is den Droſſart van Muyden / Paulus van der Loo / met een Craveel-ſchip buyten aen den Dÿck by het Brouwhuys ghecomen/ vol Soldaten / die hy behendelÿcken meynde in de Stadt te brengen : Waer van de Borgherÿe verwittiget zÿnde / heeft onder andere Pieter Buyſkens den Droſt / nae de Poorte comende/ ontmoet/ ſtraffelÿck af vragende wat hy daer te doen hadde/ eñ waer henen hy wilde met zÿn Knechten : Den Droſt verſlagen van de rouwe aenſprake/ wiſte wat ſeggē: waeromme hem geſeyt werde/ hy ſoude hem van daer maken / ofte zÿn twee beenen ſouden hem gecort wordē. Daerentuſſchen was den Borgemeeſter Willem Janſz. daer by gecomē/ om deſen Droſt in de Stadt te brenghen / den welcken Dierick Janſz. Brouwer ooc vraeghde waer die Knechten henen wilden/ ſy ſaghen hun dinghen waren alle ſchelmerÿe / ſy ſochten weder de Borgherÿe op de beenen te brenghen / waer uyt groot quaet ontſtont te rÿſen. Maer den Borgemeeſter ſeyde daer van niet te weten: want ſagh alreede ſommighe Borghers nae het Schip loopen om de Soldaten te vernielen/ eñ eenen Cornelis Janſz. Brouwer een ſtuck gheſchuts dat daer lagh opruymende / met een brandende Lonte / om in't Schip te ſchieten. Maer Herman Entiſz. Fabryck-meeſter der Stadt/ belette t'ſelfde ten ghelucke / waer over den Droſt Paulus van Loo met zÿn Knechten hem wech maeckte.

Den Droſſart van Muyden/ ſoeckende Krÿghſvolc t'Schepe in Enckhuyſen te brenghen/ wordt belet.

Hier over de Borghemeeſters ende t'gheheel Magiſtraet verbaeſt zÿnde / midts ſy oock verſtonden / dat Pieter Luytkiſz. Buyſkens Commiſſie van den Prince van Orangien hadde/ van date 20. April/ A^{o} 1572. in Dillenborgh/ om die ſtadt van Enckhuyſen te verſekerē met de Schepen van Oorlogē/ tegen den Hertogh van Alva: Die welcke hem met andere alreede op't ſucces van den Briele ende Vliſſingen verſtout hadden in de Stadt te comen / eñ dat de Borgherÿe hun hier op vertrooſtende waren / hebben ſy ghearbeydt eenigh bedrieghelÿck accoordt te maken/ daer toe de Borgherÿe eenvoudelÿcken hun hebben laten bewegen. Ende accordeerden: Datmen alderhande Schepen/ op den ſtroom ligghende/ ſoude laten varen : Maer alle de Schepē eñ goederen/ die in de Stadt waren/ ſoude men houdē/ te weten/ de Schepen van Oorlogen/ amonitie/ cruydt ende gheſchut: Item ſouden de Wacht der Stadt verſtercken: Souden geen Krÿghſvolck oft Garniſoen van geener ſyde innemen/ maer ſelve de Stadt van ſ'Conings wegen wel bewaren. Dies vercoren ſy vier Borghers/ tot Capiteynen over de Borgherÿe / te weten / Siewart Janſz. Crommendÿck / den ouden Frederick Symonſz. Pieter Hendrickſz. ende Frederick Pieterſz. anders Maeck-ſchoon. Daerenboven vercoren oock twaelf Borgers/ als byſitters van het Magiſtraet/ ende ſo ſchenen vereenight.

Pieter Buyſkens hadde Commiſſie vā dē Prince van Orangien/ om Enckhuyſen te verſekeren.

Accoordt beſlotē tuſſchē Borgemeeſteren ende Borgherÿe van Enckhuyſen/ in Mey.

Deſen niet teghenſtaende/ hebben de Borghemeeſters behendelÿcken gheſocht de Stadt voor den Hertogh van Alva te behouden/ eñ daeromme veroorſaeckten / dat eenighe Borgheren/ die den Spaengiaerden/ eñ den Stadthouder Grave van Boſſu/ toegedaen waren/ verſoeck deden/ dat eenen yghelÿck gheoorloft mochte weſen/ dry daghen langh alle zÿn goederen te vervoeren waer't hem gheliefde/ het welcke geconſenteert/ hebben ſy alle het coren ende granen in haer handen ghecregen/ ende t'ſelfde met haer beſte meubelen wech ghevoert / ende als t'ſelfde nu wech was/ ende weynigh gebleven/ hebben ſy de Borgerÿe flauwhertigh ghemaeckt/ voorwendende datter geen coren ofte voorraedt in de Stadt was. De Wachte/ die maer van 60. Man was/ en hebben ſy oock niet vermeerdert.

Coren ende granen behendelÿcken uyt Enckhuyſen ghevoert.

Hier uyt weder achterdencken onder de Borgherÿe ghecomen/ zÿn ſy vergadert op de Suyder-Haven / in Dierick Brouwers Hout-tuyn/ ende goet ghevonden/ Cornelis Pieterſz. met den jongen Frederick Symonſz. aen de Borghemeeſteren op't Stadthuys te ſeynden/ om die Heeren aen te dienen/ dat de Borgherÿe t'onvreden waren/ om dat de Wacht niet behoorlÿck geſterckt ware/ ende dierghelÿcke clachten. De Borghemeeſters antwoorden: Dat ſy daer over doende waren met de Capiteynen/ om Archebuſiers aen te nemen/ ende ſouden vertoeven tot morgen/ eñ men ſoude haren wille doen. Maer alſo daer op gheantwoordt werde / dat het perÿckel groot was / ende datmen daer over wilde de Wacht noch dien nacht verſterckt hebben / ſo hebben de Borgemeeſters t'ſelfde/ nae veel lange woorden/ ingewillight. Maer de vergaderde Borgherÿe/ onverduldigh over de lange reſolutie/ achterdēcken hebbende op dē Admirael Boſhuyſen quadē raedt/ die op't Stadthuys bewaert werdt / zÿn gheſaemtlÿcken nae het Stadthuys ghetrocken/ toonende onvrede/ waer over Cornelis Pieterſz. meynende ten beſten te ſpreken / riepen ſy oock gheſtoort over hem / dat hy met de andere ſimuleerde : Waer over hy hem heſtelÿck ontſchuldighde/ biddende hem doot te ſlaen / wanneer ſy ſulcx aen hem bevonden. Daer nae ſo riep eenen Pieter Potbacker / dat ſy wilden den Admirael Boſhuyſen van den Stadthuyſe halen / ende in ſtrickter ghevangeniſſe hebben/ het welcke alſoo gheſchiede/ (ongheſchicktelÿcken ghenoech) ſoo dat een van zÿn dienaers ghequetſt werdt / de Borghemeeſters biddende om vrede / op datter geen bloedt gheſtort werde / alſoo ſleypten hem ghevangen/ met eenen Jan Veſterman/ die voor hem badt/ om dat hy een oudt Man was/ maer ſy leydē hem op de Keet-poorte/ daer hem voorghehouden werdt / te ſchrÿven aen de Scheepſ-Capiteynen van de Oorlogh-ſchepen / die voor de Veen lagen/ dat ſy met de Schepen op de Ree ſouden comen liggen voor de Stadt/ ende beghe ven haer in de handen van de Borgers ofte ſtadt van Enckhuyſen: dan alſo daer over niet conden onder den anderen verdragen/ oft dat bevel ſoude gedaen worden uyt den naem van den Admirael / ofte uyt den naem van de Borgherÿe / ſoo werden daer particuliere brieven geſonden/ daer door datter ſcheuringhe in de Vlote gecomen is/ die nu vaſt ſtercker vergadert waren. Ende de Schepen van Amſterdam zÿn nae huys geſeylt/

Nieuw achterdencken onder de Borgherÿe.

Admirael Boſhuyſen ghevangen ende weder verloſt.

ende die van Enckhuyſen zijn ſ'anderdaeghs voor de Stadt op de Ree ghecomen. Daer nae hebben de Borghemeeſters den Admirael Boſhuyſen los ende vry gecregen/ ende hem met Veſterman met ſtercke Schutterije na Amſterdam beleydt.

Beſluyt van de Schepen in te brengē/ eñ t'geſchut op de Wallē.

Hier over hebben de Borgerije ende Borghemeeſters onderlinghe beſloten / datmen de Oorlogh-ſchepen in de Haven brengen ſoude/ eñ t'geſchut op de Wallen / daer toe men de Poorten/ den 15. Mey / ende de Boomen gheſloten ſoude houden / om de Borgherije binnen by den anderen te houden. Maer een van de vier Stadts Capiteynen/ Frederick Symonſz. den ouden/ alſoo hy dien nacht de Wacht hadde / ſoo heeft hy alle den nacht by de Wachten ghearbeydt / om de Borgherije te perſuaderen/ van haer voornemen af te ſtaen / haer voorhoudende ſulcke aenſtaende ſwaricheden / als Valencijn ende Bergen in Henegouwe overcomē waren/ dat ſy geen vry Vaert meer door eenige Tollen hebben ſouden/ noch tot Amſterdam noch nergens/ ende de beroerten die daer waren gheſchiedt / daer was den Admirael Boſhuyſen de ſchuldt van te gheven/ die met gheweldt wilde den Hopman Quickel met zijn Knechten in de Stadt brengen / tot dien eynde hebbende ſecretelijck de wapenē doen in Stadt brengen / ende dat Boſhuyſens Schepen twee Vogh-boots van haer Borghers ghenomen hadden / waer over men de Knechten ter Poorten uyt ghejaeght hadde: Alles alſoo op't ſchoonſte excuſerende / ende dat ditte hun niet te verwijten ſoude ſtaen/ noch Verraderije gheacht worden / daer vooren wilde hy zijnen Perſoon/ zijn Wijf eñ dochter te pande ſtellen/ in voeghen dat hy (velen geperſuadeert) hem verſtout heeft/ ſmorgens / den 15. Mey/ contrarie voorighe beſluyt/ de Poorten ende Boomen te openen/ ende de Viſſchers laten uytvaren.

Capiteyn Frederick Symonſz. perſuadeert de Borgerije het beſluyt af te gaen.

Hier over heeft hem Cornelis Pieterſz. heſtelijck aengeſproken/ vragende: Waeromme/ contrarie t'beſluyt/ de Boomen gheopent waren/ eñ belet het inhalen van de Schepen/ ende t'geſchut op de Wallen te ſtellen. Dan alſo den Capiteyn ſochte heuſchelijck t'ſtuck te ontſchuldigen/ ende hem zijn meyninghe te perſuaderen/ hem toeſegghende/ datmen hem een Officie toeghelept hadde / ſoo zijnſe tot heſtigher woorden ghecomen / Cornelis Pieterſz. ſeggēde/ dat hy met haer Officien niet te doē hadde/ het ware al pluymſtrijckerije / de Schepen moeſten in de Haven / ende t'gheſchut op de Wallen/ etc.

Cornelis Pieterſz. wederſpreect des Capiteyns perſuaſien.

Ende alſo op't Noorder Spuye een deel Borgerije vergadert warē / zijn deſe twee derwaerts gegaen/ om die elck op't ſchoonſte te perſuaderē. Teghen des Capiteyns redenen heeft Cornelis Pieterſz. heſtigh geſproken/ als dat zijn redenen ende beloſten enckel verbloemt bedrogh waren/ om hun weder onder de Albaniſche tyrannije te brengen/ etc. Van daer gingen deſe twee Mannen nae het Weſt-eynde van dē Viſſcher-Dijck/ by een ander vergaderinghe/ voorhoudende elck voorgaende redenen: Dan alſoo den Capiteyn Frederick Symonſz. daer ſagh ſommighe liefhebbers van de gereformeerde Religie/ verſoette hy zijn redenen / ſeggende dat ſy alle wel wiſten/ ende hy oock geerne belede voor Godt/ dat hy dē Prince een goet herte droegh/ men ſoude dē Hertogh van Alva inwendigh voor vyandt houden/ ende door Boden vernemē/ wanneer den Prince ſoude op den tocht weſen/ eñ daer van verſekert/ dan ſouden ſy hun ontdecken/ eñ nu niet ſo haeſt voortvaren met de Schepen van Oorlogen in de Haven te brengen/ ſouden hun ſpiegelen aen Valenchiennes/ Berghen/ ende andere/ hoe qualijcken het hun vergaen ware / overleggēde hoe wel ende fraey ſy hun noch conden verdedigen voor den Coningh ende zijnen Rade/ etc. aenbiedende lijf/ leven/ Wijf ende kindt te pande/ datmen zijnen raedt volgende gheheel onghemoleſteert ſoude blijven.

Als nu Capiteyn Frederick een groot deel van de Borgerije aen zijn ſijde beweeght hadde/ nam hy die alle tot ghetuyge / dat Cornelis Pieterſz. een hartneckigh/ ongheloovigh ende wantrouwigh Man ware/ etc. Daer op Cornelis Pieterſz. ſeyde/ dat hy hem niet conde gelooven/ mits het beſluyt van giſterē heden wilde breken: Oock om dat hy met Eede ontkent haddē / dat Boſhuyſen in zijn Huys niet en ware gheherberght/ daer men hem nochtans hadde ghevonden: Voorder ware die handelinge van die van Amſterdam noch in verſcher Memorie / hoe de Borghemeeſters/ Anno 1567. verraderlijck met haer Borghers handelden/ toeſeggende de Borgherije / ſoo Brederode doe met zijn Knechten vertrock/ ſouden geen andere innemē/ maer contrarie van ghedane beloſten/ namen des Graven van Meghen Krijghſvolck inne. Den Capiteyn Frederick antwoorde/ dat ware een ander ſake/ de Borgherije hier hadden vier Mannen in den ſecreten Rade/ ſoo dat de Borghemeeſters niet eenen brief conden ſchrijven ofte ontfangen/ dan deſe Mannen waren daer by ende aen / alſulcke dat tot Amſterdam niet en waren. Daer op ſeyde Cornelis Pieterſz. datter wel vier Mannen waren/ ſoodanige/ als daer hy een van was/ die men niet vertrouwen mochte/ ende nae dierghelijcke onderlinghe contradictien meer zijnſe ſonder reſolutie gheſcheyden.

Aldus beyde partijen aenhangh ſoeckende/ eñ de Capiteynē der Oorlogh-ſchepen reſolutie verſochtē / die geerne in de Stadt hadden ingehaelt gheweeſt/ ſoo cregen ſy antwoorde van Borghemeeſters ende Capiteynen / dat ſy haer ſouden t'Schepe begheven / ende die wel bewaren / betrachtēde haer eere ende Eedt / daer mede ſy aen den Coningh verbonden waren / t'welck gheſchiede.

Borgeme ſters bode ren t'vertr van de Oo logh-ſchep

Daer nae hebben de Borghemeeſters etlijcke aenſienlijcke onder de Borgherije by haer ontboden/ ende verſocht te willen vorderen/ datmen de Oorlogh-ſchepen ſoude laten varen/ ende ſo ſouden ſy haer niet vergrijpen aen ſ'Coninghs Armade. Eñ ſo ſy nu de meeſte Borgerije beweeght haddē aen haer ſijde/ mits ſchriftelijck uytgevende/ dat ſy de Stadt voor den Coningh eñ voor dē Prince wilden houden / om volcomen conſent te hebben / ſoo heeft Cornelis Pieterſz. gheroepen/ het ware al Schelmerije / ſy meynden niet de Stadt te houdē voor den Prince van Orangien/ maer voor den Prince van Spaengien/ daeromme behoorden de bedrieghers geen gheloove te gheven/ maer de Schepen in te halen ende t'gheſchut op de Wallen te ſtellen. Daer tegen dat den Borghemeeſter Jan Reynertſz. den Borgheren ſeyde: Lieve Borghers / vergrijpt u doch niet aen des Coninghs Armade / het ſoude ons alle qualijck afghenomen worden/ laetſe doch varen/ het is ons t'beſte. Als nu de meeſte menichte der Borgeren behaeghde / datmenſe ſoude laten varen / hoe eer hoe beter: Soo ſeyde Cornelis Pieterſz. met de zijne/ datmenſe ſoo lange ſoude laten ligghen / tot dat de ander Oorlogh-ſchepen van Amſterdamme ſouden af comen. Daer mede ſcheyde de verſamelinghe: Maer om het conſent van de Borgherije te crijgen / hebben de Borgemeeſters de Hooftmanſchappen doen vergaderen / ende aen de ſelve hebben elcken een van de Vroetſchappe ofte Raedt / ende andere die ſy betrouden/

trouden/ geſonden/ daer ſy ſo vele mede beweeght hebben/ dattet met de meeſte ſtemmen geconſenteert werde/ dat de Oorlogh-ſchepen ſouden mogen vertrecken.

D'oorlogh-ſchepē varen nae Amſterdam, dan eē by de Vrijbuyters wert verbrandt.

Hier op zijn de Oorlogh-ſchepen wech ghevoert/ ende noch ſommighe tonnen Buſcruydt/ ende ghevaren nae Amſterdam/ buyten ſeylende iſſer eenen Vlieboot aen grondt ghecomen/ daer men't door den grooten Windt niet van conde ghecrijgen: Waer over de Vrijbuyters van den Grave van der Marck dat merckende/ zijn daer toe ghecomen met hun volck/ ende dien vermeeſtert/ mits den Capiteyn met zijn volck t'Schip verlieten/ t'welck vaſt ſittende werdt geplondert ende verbrandt.

De Borghemeeſters van Enckhuyſen/ ſulcx vernomen hebbende/ hebben goet gedocht eenen anderen Vlieboot/ in ſtede van't verloren Boot/ ſtilſwijgēs uyt te ſeyndē/ eñ dat ontrent den Middagh/ alſſer minſt volc op de ſtrate ſoude weſen: Het welcke/ alſo het tegen het accoort was/ eñ ſy dat door de optreck-brugge wilden doorſtieren/ hebben etlijcke Borghers verſtout/ op't voorſz. Verdragh/ de Brugge laten neder vallen tuſſchē de twee maſten/ ſo dat den Vlieboot noch in noch uyt conde comen/ ende ſoo bleef eenighe daghen ligghen.

Borgemeeſters die nemē een Vendel Borgherye aen.

De Borgemeeſters ende Magiſtraet hadden oock ghearbeydt/ om een Vendel Knechten van Borgers aen te nemen/ om beter vrede ende eendracht te houden/ ende ſtelden daer eenen Capiteyn over/ Meeſter Hendrick: Maer de Borgherije met deſen Perſoon niet te vreden/ ſonden uyt haren name Pieter Buyſkens ende Dierick Brouwer/ hun aen te dienen/ dat ſy dien niet en begeerden. Die cregen antwoorde: Men ſoude de Borgherije ghelieven/ eñ men ſochte niet dan vrede/ dat ſo ſy vier Mannen voorſtelden/ ſy ſouden daer eenen uyt kieſen. Hier op de Borgerije vergadert/ ſtelden ſy vier Mannen vooren/ maer die en bevielen de Borghemeeſters gheenſins: Waeromme eenen Bart Luytgeſz. tot eenē Capiteyn over dat Vendel geſtelt hebben/ eñ t'ſelfde onder Eedt ghebrocht.

Hierentuſſchen hebben Pieter Buyſkens ende Dierick Brouwer met groote moeyte getracht de Borgemeeſters te perſuaderen/ dat de Prince van Orangien corts te Velde ſoude weſen/ tot hunner aſſiſtentie/ toonende brieven ſeer verſch uyt Dillenborgh/ die Yſebrandt Jacobſz. ende Richart Claeſz. ghebrocht hadden/ maer ſy en wildent niet ghelooven/ maer ſochten voorts te varen/ met alle aſſiſtentie te doen den Hertogh van Alva.

Ende nu hebbende een Vendel Knechten onder hunnen Eedt/ hebben gheſocht den ingheſloten Vlieboot ter Oorloghe uyt te crijgen/ eñ noch tot Amſterdam te ſeynden/ eñ tot dien eynde zijn de Borghemeeſters ende den gheheelen Raedt/ met het Vendel Knechten/ rechts op den Middagh/ nae die Brugghe ghegaen/ ende vonden daer niemandt van de bekende Borghers/ dan Cornelis Brouwer/ met zijn twee broeders Jacob ende Jan. Deſe dry Mannen hebben hun met dapperen ijver gheſterckt/ ſteunende op de beloſte ghedaen/ ende liepen alſo nae de Brugge toe/ Cornelis met een ſlaghſweerdt op de ſchouderen/ zijn broeders elck met een Roer. Den Borghemeeſter Pieter Corneliſz. tradt voort/ eñ vraeghde: Wie is hier/ die ons ſoude beletten/ dat Vlieboot door de Brugge te brengen. Daer op Cornelis Brouwer antwoorde: Dat ſullen wy beletten/ ofte daer over ſterven. Den Borghemeeſter ſtaende daer over bedwelmt/ eñ op't Rumoer veel volcx terſtont toeloopende/ ſoo iſſer een Soldaet gheweeſt/ die zijn Roer velde/ om Cornelis Brouwer ende zijn broeders te ſchietē: Dat ſiende een Borger Arent Erickſz. Riep hy: Schietſ dou een van de Borgheren/ ick ſteke dy met een Opſteker in dijn Ribben. Eñ alſo werdt daer mede dat ſchieten eñ haer voornemen belet/ treckende weder met het Vendel nae het Stadthuys/ daer ſy terſtont dedē de Schutterijen vergaderen ende comen voor het Stadthuys/ met haer gheweer.

Weynighe Borgers beletē t'Magiſtraet een Oorloghſboot uyt te voeren.

Treden in wapenen d'een tegen d'andere.

Deſe Schutterije (zijnde in de Nederlandtſche Steden gheformeert van een ſeker getal/ van de beſte ende bequaemſte Borgherije/ met byſonderen Eedt gheſworen/ tot defenſie van de Stadt) voor't Stadthuys gecomen/ vraeghden: Waeromme de Heeren hun ſoo ſubijtelijcken ontboden hadden? Waer op werdt bottelijck geantwoordt ende gheſeyt: Ghy ſult ons deſe Geuſen ende Schelmen helpen verdrijven ofte doot ſmijten. Waer uyt onder deſe Schutters groote beroerte ghecomen is/ alſoo dat vele van haer ſochten properlijck weder nae huys te comen. De Heeren hebbē terſtont het geſchut/ dat voor't Stadthuys ſtondt/ (hoewel de Buſſchieters daer van hun begheven hadden) terſtont doen veerdigh maken/ eñ gheſtelt op de ſtrate/ daer ſy meyndeñ dat de Borgers ſouden mogē op haer aencomen/ eñ eenen Willem Beſterman ſloegh het ſlot af/ eñ leyde daer laedtcruyt op/ recht als of het nu gelden ſoude. Een deghelijck Borgher/ Jacob Floriſſz. niet verre van het Stadthuys woonende/ ſittende op zijn ſtoepe ofte bancke voor zijn deure/ met zijn Huyſvrouwe/ deſe ghereetſchappe aenſiende/ bedocht op middel/ om bloedtſtorten voor te comen/ ende ſtondt op/ gheresolveert zijn leven te wagen/ ende ſeyde tot zyn Huyſvrouwe/ Sou (dat is Suſanna) Willems dochter/ adieu/ wy moeten nu ſcheyden/ ende liep ſtracx nae de Noorder Spuye/ daer hem Gherardt Janſz. Swaels een Buſſchieter ofte Canonier ontmoete/ die hem vraeghde/ wat beſt ghedaen ware/ ſy wilden alle lijf ende leven by hem wagen ende opſetten/ dat hy maer t'ghebiedt aenname. Jacob antwoorde/ wel aen: Neemt die Horden/ die daer by der handt ligghen/ ende ſet die voor een Borſtweeringe op de Breede-ſtrate/ voor dijns Moeders Huys/ ende haelt dan de twee Metalen ſtucken/ die op de Haven liggen/ ende brengt die onder de Borſtweeringe/ maer en ſchiet niet aleer die van't Stadthuys aencomen/ ofte dat ick weder van de Spuye af come.

Jacob Floriſſz. weert bloedtſtortinghe.

Jacob Floriſz. op't Spuye comende/ heeft daer veel Viſſchers gevonden/ die malcanderen aenhitſten/ om met gheweldt de vergaderinghe van't Stadthuys te doen ſcheydē/ eer ſy ſtercker wierden/ roepende/ nademael ſy ons ſoecken om lijf ende leven te brengen/ laet ons die gaen verraſſchen. Maer als Jacob Floriſſz. haer in't vriendelijck ſeyde: Lieve Borghers/ hebt ghedult tot dat ſy ons comen bevechten/ ende dan willen wy toonen dat wy Mannen zijn/ op dat wy haer geen oorſake geven te laſteren/ ſo zijn ſy wat geſtilt gheworden: Hoewel een cloeck Borgher/ Harco Meynſche/ (die daer nae Capiteyn/ in den ſlagh tegen Boſhuyſen/ in die Oorloghe voor zijn Vaderlandt/ t'leven liet/) riep/ men ſoude aentrecken/ eer ſy te ſpade ende te cort quamen. Dan daerentuſſchen werdter vernomen/ dat de Schutterije op't Stadthuys twiſtigh/ eñ veel onwilligh werden/ om hun mede-borghers te verderven/ ende de Stadt in eeuwighe ſlavernije te brenghen/ dat vele dede nae huys trecken/ eenlijck eenighe Spaenſche gheſinde Catholijcken bleven noch daer/ maer van cleyner machte.

Nae dat ditte aldus gheſtilt was/ ende het een ſweerdt d'ander in de ſcheyde ghehouden hadde/ ſoo ſonden de Borgherÿe Pieter Buyſkens met eenighe andere aen de Borghemeeſters/ om die te bewegen/ dat het geſchut/ dat voor het Stadthuys ſtondt / op den Wal te brengen / ende ſoo helpen t'ghemeyn beſte ende beſcherminghe betrachten. Maer de Borghemeeſters antwoorden/ ſy wiſten wat ſy te doen hadden/ ende wildẽ de ſaken wel naedencken/ ende handthaven Juſticie in gangh te brenghen/ om de Rebellen ende quaetdoenders te ſtraffen: dan ghevraeght wat Rebellen ſy meynden (die ſy eensdeels noemden) werden ſy daer over twiſtigh. Ende ten leſten beſcheydt op haer verſoeck/ van't vervoerẽ van't geſchut/ af vorderende / cregen ſy eyndelÿck antwoorde / als dat ſy pacientie ſouden moeten hebben/ tot dat hun Commiſſariſen Willem Janſz. ende Jacob Pieterſz. Samſoen van Amſterdam ſouden ghecomen weſen/ die ſy dien avondt verwachten/ ende dan ſoude men de ſake affſpreken/ anders niet.

T'verſoeck der Borgherye wordt ghereferert op de antwoorde van Amſterdã.

Als nu deſe Commiſſariſen/ geſonden aen den Grave van Boſſu tot Amſterdam / t'huys ghecomen waren/ heeft die Borgherye wederomme haer Gheſanten op't Stadthuys gheſonden/ om beſcheedt van hun voorgaende verſoeck: ſo hebben de Borghemeeſters haer deſe volgende antwoorde ghegheven: Siet Dierick Janſz. Jacob Erickſz. ende Pieter Buyſkes/ ten comt daer op niet aen/ ende wy zÿn niet ghereedt/ om het gheſchut op den Wal te brenghen: want onſe Commiſſariſen zÿn van Amſterdam ghecomen / ende brengen ſulcken beſcheedt met haer/ Als dat den Heer Grave van Boſſu wil wetẽ/ wie zÿn vrienden ofte vyanden zÿn: Ende wil oock rondt uyt hebben / dat wy alle te ſamen den Hertogh van Alva ſullen ſweeren voor Gouverneur/ ende den Grave van Boſſu voor Stadthouder / dan ſoo yemandt dat niet begeerde te doene / die ſoude moghen vry uyt de Stadt vertrecken/ ende ſulcx ſoude moeten gheſchieden/ ende ſonder u langher op te houdẽ/ dat is het wit daer wy nae ſchieten/ met ghelÿcke woorden meer.

Abſolute antwoorde der Borghemeeſters aẽ de Borgherÿe.

Hier op hebben de ghecommitteerde van de Borgherÿe / ſiende ſulcx haer reſolutie ware/ bedanckten ſy haer van ſulcke clare uytſpraken/ op dat ſy oock mochten weten / wie hun vrienden ofte vyanden waren / etc. Nae conſultatie hier over / met hare principalen / hebben oock voor antwoorde ghegheven / rondt uyt / Als dat de Borgherÿe niet en begeerden den Hertogh van Alva voor hunnen Gouverneur te ſweeren/ noch den Grave van Boſſu voor Stadthouder/ noch oock waren van geen meyninghe uyt de Stadt te vertrecken: want ſommighe hadden wel vÿf Jaren langh moeten uyt de Stadt in vreemde Landen ſwerven/ om de tyrannÿe/ daer men de Borgherÿe in't alder minſte niet en hadde te beſchuldigen / wilden hun tegenpartÿe nu loopen/ ſy mochten loopen / de goede Borghers hadden eens gheloopen / men ſoude nu hunlieden niet levendigh uyt der Stadt crÿgen / daer mochten ſy vry op voorſien/etc.

Reſolute antwoorde der Borgheren aen't Magiſtraet.

Dit ghepaſſeert / verſochten de Borghemeeſters om van haren Eedt eñ accoordt/ daer mede ſy aen de Borghers verbonden waren/ ontſlagen te zÿn / om dat ſy het verſoeck van Boſſu moeſtẽ nae comẽ/ t'zy met vriendtſchappe ofte conſtrinctie ofte dwanck. Het welcke haer de Borgerÿe hebben gheconſenteert/ quÿtſcheldende de beloftẽ van weder ſÿden/ eñ toeſtaende/ dat elc mocht zÿn beſte doẽ/ ende daer mede zÿn van den anderen gheſcheyden/ elck den zÿnen rapport doende.

Magiſtraet ende Borgherÿe ontſlaet malcanderẽ den Eedt.

Hier over zÿn de vergaderde Borgherÿe in reſolutie ghetreden / wat middel ſy wilden voor de handt nemẽ / om haer van tyrannÿe te bevrÿden/ ende de Stadt in vrÿheyt te brengen. Dies beſloten die Stadt gheweldelÿcken te overmeeſteren/ waer toe Pieter Buyſkes/ meermael ghenoemt/ Commiſſie van haren ouden Stadthouder den Prince van Orangien hadde/ met Hans Colterman/ die raedde/ ſoo niet haeſt wilden om lÿf ende leven gebrocht worden / moeſt men niet langhe beraedtſlaghen / daer over tot nu op den noene gheraedtſlaeght hebbende / zÿn eens gheworden/ ende ſoo is een yeghelÿck t'huys ghegaen/ om wat te eten/ ende doen den anderen toegheſeyt/ met een moedigh herte/ in den name des Heeren / ghelÿckerhandt de ſake aen te nemen/ ende uyt te voeren. De Borghemeeſters waren oock op tegenweer trachtende.

De Borgherye reſolveert haer Meeſter vã de Stadt te maken.

• Op dẽ Middage heeft Dierick Janſz. Brouwer des Stadts trommelſlager belaſt de trommel alomme om te ſlaen / dat/ alle die den Coningh van Spaengien eñ den Prince van Orangien lief hadden / die ſouden met wapenen haer vinden laten op't Zuyder ende Noorder Spuye. Ditte de Borghemeeſters ghebodtſchapt/ hebben oock de Schutterÿe/ ende haren aenhangh/ ontboden / met gheweer voor het Stadthuys te comen: daer dat des eygen Stadts Trommelſlagher voor hun allen den voorſz. uytroep ghedaen heeft/ als hem bevolen was. Eenighe van den Stadthuyſe noch goede opinie hebbẽde/ om datmen hoorde noch den Coningh van Spaengien noemen. Alſo ſterckte hun elcke partÿe/ om hem Meeſter van de Stadt te maken.

Dierick Brouwer de voornaemſte in't verſekeren van Enchuyſen.

De Borgherÿe hadde gheordineert / dat Pieter Buyſkes / als een Overſte / hem ſoude vinden/ met zÿnen hoop/ op de Noordt-Spuye/ ende Jacob Erickſz. op de Suydt-Spuye by de Poorte / den Suyder Thoren innemende / ende Dierick Brouwer by de blauwe Poorte hem te vinden/ daer twee ſtucken gheſchuts laghen/ die hy nam/ ende maecte daer een Wagenborgh ofte Baricade voor/ dat hy voorẽ dreef/ ende is daer mede/ met zÿnen hoop/ nae't Stadthuys getrocken. Ende als aldus nu ghecomen was/ tot voor het Moriaenſ-hooft / ſoo zÿn haer bejeghent die Stadts Capiteynen / Crommendÿck / Pieter Hendrickſz. ende Meeſter Maeckſchoon/ die riepen / men ſoude met malcanderen accorderẽ/ als vrienden ende Borghers behoorden : Maer de Borgherÿe die trocken voorts / om naerder het Stadthuys te comen. De Capiteynen geen ghehoor hebbende / zÿn een hoop van de beſte ende deghelÿckſte Wÿven ende Vrouwen op eenen hoop vergadert / de ſtrate beſettende / wel meynende bloedtſtortinghe te beletten / ghelÿck de Vrouwen aldaer ſeer Manlÿck zÿn / van oudt hercomẽ veel bewints hebbende/ mits de Manſperſoonen veel op de Zeevaert ende Viſſcherÿe uyt zÿn. Deſe Vrouwen begonden te roepen/ te ſchreyen/ de Mannen om den hals te vallen/ ende te bidden/ dat ſy doch niet wilden voorder gaen/ maer gheduldigh weder nae huys trecken / ende in't vriendelÿcke malcanderẽ verſtaen/ met dierghelÿcke redenen meer : Maer Dierick Brouwer/ dat voorſtel miſtrouwẽde/ riep ſtraffelÿck/ dreygende/ flucx van daer/ loopt eñ blÿft in uwe huyſen: want wat wy op ſtrate vinden ſullen wy op't lÿf ſmÿten / etc. Waer over de Vrouwen verſtuyvende/ zÿn de Borghers voort ghetogen: Ende eenen Jan Frerickſz. Flutſke / ende Jacob den ſone van Dierick Brouwer/ met etlÿcke andere/ zÿn voor uyt voor't Gheſchut ende Wagenborgh gheloopen/ nae het Stadthuys: Ende alſo eenen grootẽ hoop Schutters voor't Stadthuys ſtondẽ/ die haer partÿe wilden ſtellen tegen deſe Borgherÿe / ſoo heeft den voorſz. Jan Frerickſz.

De Borgherÿe van Enckhuyſen maeckt haer Meeſter vã de Stadt.

De Vrouwẽ van Enckhuyſẽ trachten bloedtſtortinghe te verhoedẽ.

rickſz. zijn Roer toeghelept om te ſchieten eenen vã de principaelſte roepers voor Duc Alva/ met name Albert Reynierſz. dan los ſchietende miſte hem/ dat ſiende de menichte van de Schutterije/ eñ merckende de Borgerije met allen ernſte de ſaken alſo wilden uytvoerē/ mede ooc hoorende eñ ſiende aen comen eenen anderen hoop Borgerije van't Suyden/ ende een groote menichte van Viſſchers van't Noorden/ ſoo werden ſy verſchrickt/ ende zijn wech gheloopen/ latende alle tegenweer beruſten.

De Schutterije verlaten het Magiſtraet/ eñ verloopen.

De Borghemeeſters ende Magiſtraet ſiende hun van de Schutterije verlaten/ ende de Borgerije geweldigh aencomen/ hebben haer vlucht ghenomen op't Stadthuys/ ende haer daer in ſterck beſloten/ om van de furie bevrijdt te zijn/ ſelve verberghden hun boven in de Haen-balcken. De Borghers vindende t'Stadthuys gheſloten/ by laſte van Dierick Brouwer/ namen eenē balck/ eñ ſtieten daer mede de Poortē open/ eñ voorts alle de andere deurē/ tot dat ſy de Borgemeeſters hebben ghevonden in de Haen-balcken/ die ſy gevangen voerden op de Keet-poorte/ ende goede Wachte gheſtelt/ eñ hebben terſtont des Princē van Orangien Vendel op de Mueren uyt gheſteken/ ende op den Engelſchen Thoren/ ende aen de blauwe Poorte.

De Borghemeeſters werden ghevangen.

Enckhuyſen valt uyt de Spaenſche regeringhe/ den 10. Juny/ Anno 1572.

Aldus werdt de ſtadt van Enckhuyſen afhendigh ghemaeckt van de Spaenſche regeringhe/ den 10. Junij 1572. ende ontboden alomme haer mede-borghers t'huys te comen/ ſelve de gevangen Borghemeeſters werden daer nae/ den 25. Auguſti/ los ghelaten/ voor vijf ghevangen Borghers/ die Boſhuyſen op zijn Schip ghevangen hiel. Hebben alomme boden uytgheſonden/ als nae den Briele aen den Grave van der Marck/ ende aen de Vrijbuyters-ſchepen/ die in't Vlie lagen/ eñ veel corens ende granen by hun hadden/ op dat ſy daer mede in de Stadt ſouden comen: ſonden oock nae Vliſſingen ende nae Emden.

Enckhuyſen neemt verſcheyden Garniſoenē in/ van weghen den Prince van Orangien.

Voorder/ alſo de Stadt moeſte verſekert weſen/ hebben ſy goet gevonden/ met Pieter Luytgeſz. Buyſkes/ op zijn Commiſſie/ 350. Soldatē aen te nemen/ uyt de Borgherye van der Stadt/ over de welcke ſy Capiteynen ſtelden/ Cornelis Pieterſz. Lutz/ ende Jacob Floriſſz. (die welcke Floriſſz. daer nae 15. Jaer langh Schout/ ende wel ſeſmael Borghemeeſter is gheweeſt/) tot Lieutenant vercoren Jacob Corneliſſz. in't Hof/ ende Gerart Evertſz. Maer alſoo de Vrijbuyters/ van de welcke de principaelſte Capiteynen waren/ Steltman/ Tietro Hettinga/ Willem Lievenſz. Holbeeck/ ende Wijbe/ terſtont in de Stadt quamen/ zijn de aenghenomen Borgers weder afghedanckt/ door Pieter Buyſkes. Eñ de Grave van der Marck heeft uyt den Briele gheſonden Capiteyn Jaques Cabelliauw/ uyt Vlaenderen geboren/ een ſeer vroom eñ deuchdelijc Man/ Cornelis Ruychaver van Amſterdam/ namaels beſaemt/ Cornelis Loof eñ Roobol/ deſe brochten met haer een deel cloecke Soldaten.

Alſoo daer eenighe ſwaricheyt viel over het Gouvernement/ ſoo zijn ſy verdragen/ ſoo lange te vreden te weſen/ tot dat den Prince van Orangien eenen ſoude ſeynden/ die haer terſtont gheſonden heeft Joncker Dierick Sonoy/ een Gelders Edelman/ die langhe den Prince ghedient hadde/ dien hy hun ſeer gerecommandeert heeft. Den ſelven hebben de Borgherije ontfanghen/ eñ heeft het Gouvernement aenghenomen/ ende belaſte Cornelis Pieterſz. de Roſmolēs by Hoorne in te halen/ die de Amſterdammers ſochten te verbranden.

Joncker Dierick Sonoy Gouverneur in Enchuyſen/ in Junio.

Alſo nu de Stadt wel verſien was met t'huyſghecomen Ballingen/ ende Vrijbuyters/ ende die uyt den Briele/ heeft den Overſten beginnen te raedtſlaghen om Medenblick te verſekeren/ derwaerts ſeyndende de Capiteynen Cabelliau/ Ruychaver/ eñ Dierick Brouwer/ om dat Medenblicx vriendtſchappe de Stadt Enckhuyſen meeſt noodelijck was/ maer alles te vergeefs/ om dat ſy wel wilden vriendtſchappe houden/ maer geen Garniſoen innemē/ door den raedt van den Gouverneur Rijſwijck ende andere meer/ die op het Slot lagen. Dies ſonden uyt Enchuyſen bedecktelijck twee Vendelen Borgers/ onder Claes Croes ende Jacob Jnthof/ ende twee Vendelen Soldaten/ onder Cabelliau ende Ruychaver/ eñ die hebben de Stadt/ d'een langhs Ooſten ende d'ander by Weſten/ behendelijcken ingenomen. Ende overmits de meeſte Borghers haer vlucht op't Caſteel namen/ ſo hebben ſy haer Vrouwen ende kinderen voor haer tegen het Slot geſtelt/ ende alſoo henlieden ghedwongen het Slot op te gheven. Terwijle ſy hier mede beſigh waren/ hebben Cornelis Pieterſz. Lutz/ met Pieter van Gulick/ Schout van Opmeer/ uytgeſonden/ om alle de wapenen uyt twaelf omliggende Dorpen te halen/ tot haren behoeve/ met ghenoechſame verwillinghe/ door het innemen van Medenblick.

Medenblick werdt vã de Enckhuyſenaers overweldight.

Daer nae hebben ſy oock ghepractiſeert/ om Hoorne in te crijgen/ ende ſoo wijdt ghehandelt/ dat die van Hoorne begeerden des Overſtē Sonoy Handt ende Zeghel te ſien: Waer over ſy eenighe Borghemeeſters nae Enckhuyſen ſonden/ dien ſy volle verſekeringe deden/ waer door ſy mede haer ghecommitteerde wederom nae Hoorne ſonden/ die ſ'anderdaeghs begroet werden van de Capiteynen over de Borgherije/ die ſy onder Vendelen aengenomen hadden/ tot bewaringhe van haer Stadt. Ende terwijle de Magiſtraet met de Vroetſchappe op haer ſtuck te rade waren/ ſoo zijn deſe Capiteynen eñ Gheſanten van Enckhuyſen/ met goet chier maken/ ſoo vereenight/ dat ſy verwillighdē met de Soldaten den Eedt den Coningh ende Prince van Orangien te doen/ het welcke die van de Vroetſchappe oock voor goet ghevonden ende aenghenomen hebben.

Hoorne oock by die van Enckhuyſen met verwillinghe aen haer ſijde ghebrocht.

Corts daer nae hebben die van Alckmaer ende van Haerlem haer mede begeven onder de regeringhe van den Prince van Orangien/ ſoo datter ten leſten niet over bleef onder ſ'Hertoghs regiment dan Amſterdam eñ Schoonhoven: Waeromme tot Dordrecht een vergaderinghe van de Staten van Hollandt verſamelde/ ende ſy conſenteerden ſes hondert duyſent gulden den Prince van Orangien te betalen tot zijn Oorloghe in corte tijdt/ ende eenen halven hondertſten penningh. Men ſeyde/ dat daer oock Gheſanten uyt Vranckrijck waren/ die mede groote aſſiſtentie tegen Spaengien waren toeſeggende.

Alcmaer eñ Haerlē vallē den Spaengiaerden af/ eñ al geheel Hollant/ behalven Amſterdam eñ Schoonhoven.

Als die van Enckhuyſen nu haer ſaken ende ſtaet wat beveſtight hadden/ ſo hebben de Borgherije/ met den Gouverneur/ goet ghevonden/ wederomme twintigh in de Vroetſchappe te kieſen/ alſo zijn die van den oudē Rade tot verſcheyden tijden ingheroepen geweeſt. Ende de Hooftlieden daer nae vergadert zijnde/ hebben gheraedtſlaeght ende goet ghevonden/ Mannen te verkieſen boven de dertigh Jaren/ ende onder de tſeſtigh Jaren oudt/ geen Suſterlinghen/ noch Swaghers als haer Wijven leven. Sy hebben Borghemeeſters in ſtede van de ghevanghene ghecoren Pieter Luytgenſz. Antonis Symonſz. Jacob Erickſz. ende Pieter Heynſz. deſe deden haren Eedt den 28. Mey. Daer nae zijn ſy van malcanderen gheſcheyden/ ende hebben des morgens brief kens met namen op't Stadt-

Forme van nieu Vroetſchap tot Enchuyſen te verkieſen ghebruyckt.

huys ghebrocht voor de Schepenen/ ende die de meeſte ſtemmen hadden die waren Vroetſchap. Alſo is de ſtadt van Enchuyſen bynaeſt by haer oude regeringhe ghebleven/ mitſgaders de Kerckelijcke goederen by de Kercke/ ende de Clooſters goederen voor den Armen. Soo dat de Stadt van Enckhuyſen (veel anders als haer naeghebueren) niet en namen aen haer eenighe Kerckelijcke oft Clooſters goederen/ ofte eenigh profijt daer van ghenoten. Oock in alle de beroerten/ veranderinghe ofte t'ſamenloopen van den volcke/ en iſſer noyt eenigh bloedt gheſtort/ noch rooverije gebeurt/ t'welck te prijſen ende te verwonderen was.

Nae dat Boſhuyſen (ghelijck wy gheſeyt hebben) van Enckhuyſen verloſt/ tot Amſterdam was ghecomen/ ſoo heeft hy/ om deſe Stadt te dwingen/ een groot ghetal van Schepen teghen de Stadt voor het Zuyder gat gheſonden/ daer mede hy niet en conde uytrechten: Want drij van zijn Capiteynen vielen hem af/ haer beghevende aen de ander ſijde/ ende de reſte van zijn Schepen vluchten.

Amſterdãmers beleggen Enckhuyſen ter Zee te vergeefs.

Daer nae is hy weder met veel Schepen nae de Stadt in het Noorder gat gecomen/ ofte voor den Ven/ daer hy oock niet uytrechtede/ dan dat hy eenige Huyſen afghebrandt heeft/ ende is alſdoen vertrocken. De jonge Borgherije verſochten dickmael/ om die Schepen te moghen gaen beſpringhen/ maer de wijſe en vonden ſulcx niet gheraden/ mits het perijckel/ dat ſy van eenighe haer wederpartije te vreeſen haddẽ/ als de cloecſte uyt ſouden weſen.

De Noordt-Hollanders ruſten Schepen teghen die van Amſterdam.

Hierentuſſchen hadden alle de Noordt-Hollandtſche Steden gheresolveert eenige Oorloghſchepen tegen Boſhuyſen uyt te reeden/ die tegen die van Amſterdam trocken/ eñ hielden die inne/ dat ſy niet en dorſten uyt comẽ/ ende bleven daer ſoo langhe ligghen/ tot dat in't beginſel van December ſubijtelijcken begonde te vrieſen/ ſoo dat ſy ſeer ſnellijck daer bevroſen met de geheele Vlote/ ſonder datmen die met eenighe Menſchelijcke middelen conde helpen/ met eenigh Ys te breken oft te bijten/ maer waren apparent/ datſe daer ſoo moeſten bevroſen blijven/ ende alſoo van de Amſterdammers te moeten verbrandt worden: Want Don Frederico/ Alvas ſone/ was met alle zijn macht doen van Naerden gecomen/ eñ conde daer lichtelijck over het Ys by comen. Maer Godt uyt den Hemel ſondt terſtont/ recht te paſſe/ eenen Noordt-Weſten Windt/ alſo dat het Water ſeer hoogh gereſen/ ende het Ys ſubijtelijcken gheborſten is/ alſo dat die Schepen/ als door een bijte/ wech ghevaren zijn/ in een goede Haven/ door het Zuyder gat/ tot ſeer groot verwonderen van alle Menſchen: Want den Admirael/ ende alle de groote Schepen van Enckhuyſen/ daer door quamẽ/ zijnde het Water door den grooten Noordt-Weſten Windt ſoo hooghe gheworden/ dat die Schepen/ die bynaeſt noch eens ſoo veel ellen diep gingen als men ordinaris voeten Waters aldaer heeft/ daer zijn door ghecomen/ ende het Ys heeft het Water terſtont weder toegheſloten. Dit heeft die van Enckhuyſen/ eñ haer Bondtghenooten/ ſulcken grooten Mirakel ghedocht/ dat ſy vrylijck haer lieten voorſtaen/ dat Godt haer aenghenomen Wettelijcke beſcherminghe ſegenen wilde.

Wonderlijcke beſchickinghe Gods/ die de ingevroſen Schepen ſubijtelijckẽ met Noordẽ Windt ende hooge Vloet los maecte/ ende door't Zuydergat binnen Enchuyſẽ brochte/ An. 1572. in Decẽber.

Aldus heeft Zuydt- ende Noordt-Hollandt haren Hals uyt t'Spaenſch jock getrocken/ ende den Hertogh van Alva afghevallen/ behalven Amſterdam ende Schoonhovẽ/ waer door Amſterdam oorſake gheweeſt is van veel bloedtvergietens/ ende over de hondert duyſent Menſchen t'leven gecoſt heeft/ overmits dat de Prince van Orangien nu de drij principale Havenen in hadden/ te weten/ Vliſſinghe/ Briele/ eñ Enchuyſen/ waer mede hy de Heerſchappije van de Zee vercreegh/ daer Nederlant alleenlijck mede te dwingen was.

Hier na is dẽ Prince van Orangien tot Campen ghecomen/ ſoo hy zynen Legher meeſt afgedanckt hadde: T'welck die van Enckhuyſen vernomẽ hebbende/ hebbẽ hem by Pieter Buyſkens/ met eenighe Galeyen die ſy ghemaeckt hadden/ doen halen/ eñ in haer Stadt gebrocht/ alwaer hy ghewillecomt ende wel ghefeeſteert werdt/ aldaer eenighe dagen vertoevende/ ende dede aldaer een Bolwerck/ tot der Stadt verſterckinghe/ buyten de Zuyderpoort maken/ tot welck werck de Borgherije haer in vieren verdeylde/ ende ſoo gheduerighlijck aen wrochten/ dat ſy dat Bolwerck in ſeventhien daghen/ in't coutſte van den Winter/ vol op maeckten/ daer door het Bolwerck den naem van Willighenbergh vercreegh.

De Prince van Orangiẽ comt tot Enchuyſen/ eñ doet daer Bolwercke maken/ Anno 1573.

In Vrieſlandt is oock by de ghevluchte Edelen eenen inval ghedaen/ als van den Heere van Nederwormter/ ende den Grave Jooſt van Schouwenbergh/ die ontfanghen werden in Sneeck/ Bolſweerdt/ ende Franeker. Ende Capiteyn Jaſper Robles/ een Portugaloys/ Heer van Billy/ werdt daer gheſonden van den Hertogh/ ende werdt met zijn volck ontfanghen te Leeuwaerden/ Harlinghen ende Staveren. Dockum werdt inghenomen/ maer van de Walen weder ghenomen. Het Caſteel van Staveren werdt beleghert van de Geuſen/ maer ſy werden daer van gheſlagen/ ende de Stadt gheplundert.

Vrieſlandt valt den Spaẽgiaerden af.

Alſo dit Jaer 1572. een wonderlijck Jaer van gheſchiedeniſſen is gheweeſt/ ſoo dient ghenoteert/ datter uyt Ruſſia ofte Moſcovien geſchreven is gheweeſt/ hoe dat den Chrim Tartar/ die eenighe den grooten Cham heeten/ palende aen Ruſſien/ ende Oorloge voerende teghen den Grootvorſt van Moſcovien/ een intocht/ ſtrave oft Krijghſloop/ dit Jaer tot in Moſcovien ghedaen heeft/ wel met 120. duyſent Peerden ſterck/ eñ dat tot de groote ſtadt Moſco/ by de Riviere Moſco (oock geheeten) ghelegen/ ende het platte Landt alomme afgeloopen hebbende/ heeft mede de Voorſtadt afghebrandt/ ende voorts met Wildt-vyer worpende/ deſe groote machtighe volckrijcke Stadt/ daer het Landtvolck in ghevlucht was/ in brandt gheſteken/ den 24. Mey/ Anno 1572. De Huyſen daer zijnde meeſt van hout/ ende van Maſtboomen op den anderen ghelept/ ghemaeckt/ behalven ſeer weynige Huyſen van ſteen/ ende ſoo vele heeft het ghebrandt/ dat in drij uren ofte wat meer gantſch is vernielt gheweeſt/ met een groote Windtvlaghe/ buyten de Stadt nochtans ſtil Weder zijnde/ ſoo datter niet eenen ſtaeck over bleve/ dan eenighe ſteenen Kercken ende weynighe Huyſen/ t'volck nae de Poorte (die meeſt geſloten waren) uytloopende verpletten malcanderen/ ſoo dat de Menſchen overeynde ſtaende/ in een ghedronghen/ tot drij Mannen hooge/ over malcanderen hoofden opclimmende/ ſtonden/ ende ſoo noch de Poorten ſtopten/ ſoo datter veel hondert duyſent/ eenighe ſchrijven wel ſevẽ oft acht hondert duyſent Menſchen verbranden/ verbraden/ ende eenighe verdroncken/ weynighe werden gheſalveert in eenighe Kelders/ Kercken/ ofte ſteenen ghewelſſels. Van acht Engelſche Cooplieden/ die doen in de Stadt waren/ werden met eenighe Ruſſen drij in eenen Kelder/ eenlijck in't Enghelſch Huys/ gheſalveert/ te weten/ M^{r}. Rawley/ Jan Sparck/ ende Glover/ namaels vernaemt. Noyt heeft men van ſo deerlijcken brandt ghehoort. Sodo-

De groote Stadt van Moſco van de Tartaren verbrandt/ dẽ 24. Mey Anno 157 ma ende Gomorra brant conde niet vreeſelijcker weſen/ een wonderlijcke ſtraffe Godes. Den Groot-Vorſt Jnan Vaſilowiche was met zijn Krijghſvolck deſen Tartar teghen ghetrocken/ maer ontmoette hem niet. Dit Landt werdt dit Jaer ſeer ellendelijcken gheplaeght/ van een tyrannigh Overheere/ met dieren tijdt ende Peſtilentie/ ende deſen gheweldigen inval.

Alſo wy verhaelt hebben den grootē afval der Landē/ſullen wy nu voorts het ſucces verhalen.

Geeſtelijcke Perſoonen in Hollandt omgebrocht/ Anno 1572.

Alſo op deſen tijdt het Geuſe Krijghſvolck nu op veel plaetſen in Hollandt Meeſter waren gewordē/hebben vele geſocht haer leedt te wreken/ ſommighe uyt particulieren/eñ andere uyt generalen haet/veel wijtende deſe beroertē de Geeſtelijcke. Eñ alſoo daer in't eerſte geen ordere conde geſtelt worden/ heeft men uyt den name van den Heere van Lumey/etc. die hem als Stadthouder droegh/ alomme veel Papen ende Monickē omghebrocht/ als tot Leyden den Hooghgeleerden Cornelis Muſius wedervaren is/ die zijnde Prooſt van S. Aeghtē tot Delft/een groot Poët/ ende goet oudt Man van 72. Jaren/ werdt by nachte ghehanghen: als oock tot Enckhuyſen Pater Daniel van Arendonck: tot Alckmaer/ Pater Cornelis van Dieſt/Pater Johannes vā Naerden/ Pater Lodewijck Voets/ ende Broeder Adriaen van Naerden/Broeder Enghel van Turbur werdt gehangen by Amſterdam: Pater Johannes van Rixtel/ende Adriaen Lambertſz. by der Goude: in dē Briel Pater Cornelis Pijck: Guardiaen tot Gorcum/ende Pater Jeronimus van Weerdt/Pater Nicaſius Heſius/Pater Wilhelmus Danus/ Pater Theodoricus Erindanus/ Mr. Cornelis van dē Boſſche/ Paſtoor van Gorcum/ Mr. Cornelis van Popel/ met meer andere: alſo verhaelt de Hiſtorie van de oudtheyt des Catholijcx gheloove.

Prince van Orangiens tweedē tocht uyt Duytſlandt/ paſſeert dē Rijn den 8. July.

De Prince van Orangien hebbende uyt Hollandt/Zeelandt/ende Vranckrijck/ eenigh geldt becomen/ ende eenighe van zijn eygen Patrimoniale Landen/als Sigen/den Landtgrave ende andere vercocht ofte verpandt/ ſo heeft hy eenen Legher in Duytſlandt weder opghebrocht/ wel van ſes duyſent Peerden/ende veerthien duyſent te voet. De principale Overſte waren/ Ernſt van Manderſloo/ de Graven van Barby/ ende Heyndrick van Naſſouw zijn broeder/hebbende alreede een Verbont met Vranckrijck gemaect: ſy paſſeerden over den Rhijn den 8. July/ om in Ghelderlandt te monſteren.

Oorſakē des Verbondts in Vrācrijc.

Een Verbondt in Vranckrijck iſſer te weghe ghebrocht/ door Graef Lodewijck van Naſſou/ ende den Admirael van Vranckrijc/met die van de Religie/die den Coningh Carel den negenſten gheraden hebben/ den Krijgh uyt Vranckrijck in Nederlandt te diverteren oft te wenden/ als den beſten middel zijnde/om zijn Landt in vredē te houden/dat ſuyverende van quade Krijghſche humeuren/ende dierghelijcke perſuaſien/ghelijck oock zijnen eygen Raedt hem dat ſelve voorhielden. Den Coningh ſelve ſeer ſuſpecterende/ dat de Coninginne van Spaengien/ zijn ſuſter/ bovē t'quaet traictement dat haer aen ghedaen was/ gheduerende haer leven/ nu fortſelijcken tot haer doot ghecomen was: Oock verſtoort zijnde/dat hy geen recht van den Spaengiaerden en conde vercrijghen/ over die/ die zijn volck onder Capiteyn Ribault/ in Terra Florida, (in America) vermoordt hadden. Om al t'welcke den Coningh van Rochelle Graef Lodewijck ſecretelijcken by hem te Lijmoges ontboden heeft/ eñ daer nae te Fontaine Bleau met hem handelende/eñ belaſte hem aen zijnen broeder den Prince te ſchrijven/ dat hy de reconciliatie/ die hem den Keyſer doen voorhiel/met den Coningh aen te gaen/ geen gehoor en ſoude gheven/ hoewel die goet ende vorderlijcken met alle verſeckertheyt ſchenen te weſen. Daer werdt ghehandelt/ dat den Coningh ſoude een deel der Nederlanden aen de Franſche Frontieren hechten/tot aen den Rhijn toe: Hollandt/Zeelandt/Vrieſlandt ende Wtrecht/ſoude den Prince behouden. Hier toe ſoude den Prince volck aennemen in Duytſlandt. Des Conings jongſte broeder/den Hertogh van Alenſon/ ſoude in Nederlandt trecken/ ende onder hem den Admirael ſelve. Dit is ſoo vele/ als van dat Verbondt in't licht ghecomen is. Men ſeyde oock/ dat de Armade/ oft Schepen ter Oorloghe/ in Bruvagien/ onder den Philippo Strotzi/ ende Baron Della Garde/ ten behoeve oft vorderinghe van dit Verbondt/ toegheruſt werden: Deſghelijcx een handelinge van Jan Galeaſſe/ Fregoſe/ nopende twee hondert duyſent Ducaten/ die den Hertogh van Florentſen deſen Verbonde ten beſten ſoude leenen/ om hem te verloſſen van een Oorloghe op Siena.

Verbondt des Princen van Orangien met dē Coningh van Vranckrijck.

Tot vorderinge van dit Verbondt/ heeft den Coningh een nieuw ſterck Verbondt met de Coninginne van Enghelandt aenghegaen/malcanderen te aſſiſterē/ al waer't oock/dat ſy om t'ſtuc van de Religie aenghevochten werden/ t'welck ſeer ſolemnelijck beveſtight werdt door den Mariſchalck van Montmorency/ deſgelijcx met den Duytſchen Vorſten.

Verbondt tuſſchen Vranckrijc/ Engelandt/ ende Duytſlandt.

Graef Lodewijck neemt Berghen in Henegouwe in/ den 24. Mey.

Wt crachte van dit Verbondt/ heeft Graef Lodewijck van Naſſouwen/ met de Heere van La Nove ende Jenlis/een interpriſe op Bergen in Henegouwe voorghenomen/ zijnde de Hooftſtadt in Henegouwe/ een Stadt ſterck ende wel ghemuert van blauwē ſteen/van Thorens/Bolwercken ende ſtrijckweeringen wel geordineert/ met diepe ende breede Grachten. Hier hadde hy eenigh verſtandt met eenige van binnen/als met Antoni Olivier/een Herault ende Schilder/ende meer andere/ maer tot cleynen behulpe. Hy dede eenighe behendighe Soldaten op verſcheyden oorſaken in de Stadt gaen/ waer van thien oft twaelf gecleedt waren als Coopliedē van Wijn: Deſe hebben ſ'avonts te vooren in een Herberge haren Weerdt ghevraeght/ wanneer de Poorte ſ'morghens op gingh/ want ſy Waghenen met Wijnen comende hadden/ die ſy geerne voor der Sonneſchijn in hadden. De Weert antwoorde/ Smorgens te vier uren/maer ſo ſy die eer wilden gheopent hebben/ ſoo ſouden ſy den Poortier een ſtuck gheldts aenbieden. Deſe fraeye gheſellen hebben ſ'morghens met een drinckpenningh de Poorte vroegh open ghecregen. Als ſy die open hadden/ ſoo ſmeten ſy den Poortier daer henen/ ende namen hem de ſleutelen voorts af: Ende terſtont quam daer Graef Lodewijck inne/ met ontrent veertigh Mannen/ met de andere beroepende de Borgers tot vrijheyt/ende dat haer den Prince van Orangien was tot hulpe ghecomen/ om te ontlaſten van de Spaenſche ſlavernije ende thienden penningh/ ende liepen alſoo roepende alle de Stadt door/ of ſy duyſent ſterck gheweeſt waren/ beſettende de principaelſte hoecken der ſtraten: Soo yemandt deuren oft veynſteren open deden/ daer ſchoten ſy naer. Als dit nu eenighe uren gheduert hadde/ ende dat de reſte van't Krijghſvolck niet aen en quam/ die in't Boſch verdoolt waren/ ſoo is Graef Lodewijck ſelve uytgheloopen/ ende ten leſten die ontmoetende/ brocht hy die met grooten ghelucke noch in de Stadt/ want de andere bycans uytghedreven waren. Deſe waren vier oft vijf hondert Peerden/ die meeſt elck een Voet-knecht achter hem opſittende hadden/

Practica eſt multiplex.

Stratagema.

ende waren ſoo moede / datſe op de Marckt / in ſlaghordre gheſtelt zijnde / alle gingen neder liggen. Sy beſetten terſtont de Poorten / het Caſteel/ ende het Stadthuys / ende maeckten haer alſo Meeſter van der Stadt/den 24. Mey/dagelijcx haer meer volcx uyt Vranckrijck eñ elders toecomende. In de Stadt hebben ſy wapenen ende amonitie ghenoech ghevonden / oock ettelijcke / maer niet veel victalie / om dat het geen Frontierſtadt en was. Voorts hebben ſy alle nootlijcke ordere in alles gheſtelt. Die ſuſpecte Borgerije hebben ſy haer wapenen afgenomen/ ende de ghewillige ghewapent/ ende haer tot defenſie gheruſt.

Valencijn oock ingenomē van Lanoue eñ Famars/ maer weder verlaten.

Dierghelijcke aenſlaghen zijn op diverſche Frontierſteden gheweeſt/als tot Bapalma ende meer andere/ de welcke faelgeerden. Op Valencijn gheluckte het wel genoech ten ſelf den dage/ daer dat Lanove met de Heere vā Famars binnen gheraeckte. Maer Lanove nae Berghen vertreckende / ende Famars niet ghenoech ghevolght zijnde van Krijghſvolcke / daer toe oock (tot haren onghelucke) dien dagh daer binnen t'Caſteel inghecomen was Don Jan de Mendoſa /met zijn Peerdevolck/ heeft de goetwillige van binnē bloode gemaect/ſo dat hem/uyt vreeſe van't Caſteel/een yegelijck niet en vertoonde/als wel ghemeynt was/ſoo dat nae eenighe dagen de Heere van Famars/ met zijnen aenhangh/ hem moeſt vertrecken met geweldt/haer ter Poorten uyt makende/ daer dat ſo grooten menichte van ghemeyn volck volghden / datter vele met ghedranghe in de Poorte dootghedrongen ende verſmacht werden.

Hertoge van Alva ruſtinge tē Krijge.

Den Hertogh van Alva heeft de tijdinge van deſe voorſchreven afvallinghen cleyn ghenoech gheacht/ behalven het innemen van Berghen in Henegouwe/ dat hy niet ghelooven en wilde/om dat hy verſche tijdinghe uyt Parijs hadde / dat Graef Lodewijck corts te vooren daer gheſien was in't Caetſſpel. Ende hoewel hy verſcheyden ordinantien gheſtelt hadde/ om alomme wederſtandt te doene / ſoo heeft hem boven al beweeght het verlies van Bergen/ende beclaeghde hem over de Coninginne/Moeder van Vranckrijck/ dat ſy hem wel hadde gheſonden van haer Florentijnſche Lelien/ maer ſeyde/ dreyghende/ hy ſoude haer daer Spaenſche Diſtelen voor ſeynden/ met andere hooghe woorden: Dan alles werdt vergeten ende vergeven/als het Tractaet met die van Guyſe van de Parijſſche moort gheluckte. Mits dat hy hem ſelven van alle canten beſprongen vondt/ſonder voorraedt van gelde / om den hatelijcken eyſch des thienden penninghs / ſoo heeft hy terſtondt alle zijn volck op ontboden/ ende dry Regimenten Walen nieuwelijcken doen opnemen/ oock eenighe Ruyterije in Duytſlandt / oock dede hy de oude Benden van Ordinantien weder opruſten/ ende by publicatie ontbieden de Leen-Heeren/dat ſy moeſten opſitten ten dienſte van den Coningh. Ende alſo hem dochte Berghen de deure ende ingangh te weſen der Franſoyſen in Nederlandt / (alle de andere bycans verachtende) ſoo heeft hy/om die te ſluyten/allen vlijt ende neerſtichept aenghewendt.

Don Frederico de Toledo beleghert Berghen in Henegouwe.

Ende terwijlen hy ſelve voorder ghereetſchap ſoude maken/ ſondt hy zijnen ſone/ Don Frederico/met ontrent vier duyſent/ſo Spaengiaerdē/ Walen/als Duytſchē/met vier hondert Peerden van de Benden van Ordinantien/onder de Heere van Norcarmes/ derwaerts/ met bevel/om die van Berghen haer victalie te weeren / oock van meerder volck van wapenen in te brenghen/ terwijlen hy hem meerder hoopen van volck toeſeynden ſoude. Don Frederico is in't leſte van Junio alſo nae Berghen ghetrocken/ ende heeft hem neder by der Stadt geſlagen/ ende een Fort ofte ſcharſſinge/een quartier mijle van de Voorborchten/gemaeckt/van eeen Clooſter/genaemt Bethlehem / niet tegenſtaende daghelijcx ſchermutſelen van die van binnen/daer over beyde ſijden groote manlijckheyt ghetoont werdt/als die van binnen uyt trocken om coren/hoy/ende voederinghe te halen/ende die andere dat wilden beletten. Rouray hadde hem in't Clooſter van Eſpinleu met eenighe Franſoyſen beſchanſt/daer de Spaengiaerden hem meynden uyt te ſmijten/ maer waren met ſchade afghedreven. Don Frederico heeft oock alle behendichept aengewendt/ om binnen Bergen door de Borgherije te gheraken. Dertigh Franſche Ruyters / die binnen meynden te comen / werden van eenen Boer tot Bins verleydt/ſeventhien daer van werden/ nae examinatie / tot Rijpelmonde aen eenen Peerdeſtal half ghehangen ende doorſteken / ſoo naeckt in de ſchelde ghewoorpen/ met verbodt/die niet te mogen uyt trecken/ noch begraven / ſoo fel was den haet. Graef Lodewijck / met die by hem waren/dochten goet/den Heere van Jenlis/Jan de Augnet genoemt/nae Vranckrijck te ſeynden/ ſoo om den Coningh van alles te adverteren/als den ſelven te ſoliciteren van meerder aſſiſtentie/ om haer gheluck voorder te verſoecken / dat ſy dochten dat haer mede wilde. Jenlis vondt den Coningh ſeer wel genegen / die hem toe liet meer volcx op te nemen: oock den Admirael / die van alles den laſt hadde/ vergaderde van alle ſoorten van volcke/ van beyde de Religiē/ tot ontrēt vier duyſent te voete/ ende twee hondert ſware Peerden/ ofte Hommes d'Armes/ met twee Benden Archebuſiers te Peerde / met andere / tot 500. Peerden. Het Voetvolck leyde den Baron van Renty / een Regiment van neghen Vendelen: de Heere van Jumelles een van acht Vendelen: Berengnarville van ſeſſe: Janiſack leyde de Avantcouriers: Beaujeu ende andere leyden het Peerdevolck. Deſe begonden te marcheren den ſevenſten Julij.

Den Admirael/ende oock Graef Lodewijck/ hadden Jenlis gheſchreven/ dat hy ſoude zijnen wegh door Cambreſis nemen / ende ſien hem te voegen by den Leger van den Prince van Orangien/ die op den tocht was: want Berghen van volcke genoech verſien was/ zijnde de provande daer ſchaers / ende hadden geen eters van doen/ maer de Prince hadde hulpe vā doen om de Maſe te paſſeren/ t'welck de Garniſoenen hem ſochten te beletten. Maer Jenlis antwoorde/hy wilde te Bergen comen/ende van daer ſoude hy mogen voorder trecken. Alſo trocken ſy op (grooten overlaſt den Landtvolcke alomme doende) tot voorby Boſſut/by Quievrain/op anderhalf mijle by Berghen/ hebbende quade weghleyders / die van alles den Spaenſchen verwittighden: Ende comende langhs eenen enghen wegh / tuſſchen Boomen ende Hagen / daer Jenlis hem ſekerſte dochte te zijn/midts dat hy meer Voetvolcx dan Peerden hadde/ ſoo ſondt hy vooren uyt hondert Peerden/om dē wegh te ontdeckē/ wien volghde t'Regiment van Renty/daer nae Jumelles: Hy ſelve met den Rijngrave Jan-Iſack/ ende meer andere / bleef by de achterhoede / meynende van daer beſprongen te wordē. Maer ter contrarien/ die voor waren uyt den engen wegh ghecomen/ ſiende eenen grooten deel Peerden / beſtelt by Alva / (die daer van den generalen laſt hadde ghegheven den Chiapin Vitelli) uyt een Boſch met Voetvolck comen/ cregen vreeſe/ende deynſden te rugghe: t'welck het Spaenſche Peerdevolck (namelijck die van de Benden van Ordinantien/

Jenlis comende om Berghen te helpen/ wert gheſlaghen.

nantien/ geleydt zijnde van Noyrcarmes) ſiende/ vielen haer op't lijf: Deſghelijcx het Spaenſch Voetvolck op't Regiment van Renty/ die oock de vlucht aennam/ als mede dede al het Voetvolck/ aleer ſy ſchier den vyandt ſaghen. Daer waren boven de dry duyſent Boeren vergadert in wapenen/ het welck van verre de hoopen grooter maeckte: deſe Boeren wat ſy in de vlucht vondē vermoordent al/ zijnde/ ſoo uyt ouden haet/ als om den grooten overlaſt/ ſeer op de Franſoyſen verbittert.

Daer blevender boven de twaelf hondert/ met veel Nederlandtſchen Edeldom/ als den Heere van Dolphain/ die noch binnen Berghen gheraeckte/ ende daer ſterf/ een van de Taffins/ ende Niclaes du Pre/ een geleert/ vroom/ jongh Man/ van Atrecht/ (die met meer andere Nederlāders/ ſoo Edel als onedel/ ghevangen/ ende terſtont gehangen werden. Jenlis/ Jumelles/ ende andere/ werden ghevangen. Jumelles/ nae langen tijdt/ werdt uyt Doornick door eenen Spaengiaert gheloſt. Jenlis werdt t'Antwerpen op't Caſteel ghevoert/ aldaer hy/ nae langhe ghevangeniſſe/ (ſonder voorgaende ſieckte) op eenen morghenſtondt doodt werdt ghevonden/ ende onder de Galge begraven. De Heere van Schoonewalle werdt oock gevangen/ ende onbekent tot Oudenaerde ghevoert/ ende werdt daer gheloſt als die Stadt by de Geuſen ingenomen werdt. Beaujeu geraeckte dien nacht in de Abdije van Eſpinleu/ daer hem de Capiteyn Poyet in liet: ſ'anderen daeghs gheraeckten ontrent hondert Archebuſiers noch binnen Bergen.

Jenlis ghevanghen.

Hierentuſſchen hadde den Hertoghe alomme doen Peerdevolck aennemē/ boven de thien duyſent/ door de Hertoghen van Holſt/ Erick van Bruynſwijck/ Frans van Saxen/ de Biſſchop van Ceulen/ ende andere: ende dry Regimenten Hooghduytſchē Voetvolck/ by de veertigh Vendelen ſterck/ onder Graef Otto van Overſteyn/ den Baron George van Fronſbergh/ ende Niclaes Polvijler. Noch dry Regimenten Nederlandtſche/ onder de Graven van Meghem/ van Boſſu/ ende den Heere van Hierges. Noch vijf Regimentē nieuwe Walen/ boven de oude/ onder de Heerē van Capres/ Lijckes/ Montdragon/ eñ andere. Ende hy heeft met den Hertogh van Medinacely tot Bruſſel de Staten den derden Auguſti voorghehouden/ dat ſy ſouden gheldt moeten beſorghen: den Coningh hadde hem uyt Spaengien gheſonden de ſomme van thien hondert duyſent guldens/ ende dat het al was dat hy van daer te verwachten hadde/ waer mede hy ſeyde/ te moeten hebben ende te becoſtigē twaelf Regimenten Duytſche Knechten/ vijftigh Vendelen Spaengiaerdē/ hondert ende vijftigh Vendelen Walen ende Nederlanders/ ende daerenboven nosh thien duyſent Duytſche Ruyters/ dry duyſent Peerden van de Benden van Ordinantien/ ende noch twee duyſent lichte Peerden/ behalven Oorloghſchepen eñ Gheſchuts ruſtinge: hem vermetende binnen twee Maenden alle de vyanden uyt de Landen te drijven/ daeromme ſy moeſten geldt beſorgen/ tot de betalinge der ſelvigher/ haer belaſtende op te brenghen de twintigh hondert duyſent guldens Jaerlijcx/ eñ hondertſten penningh.

Geweldt eñ macht van den Hertogh in Nederlāt/ Anno 1572.

De Hertogh treckt ſelve nae Bergen met 24. Canons eñ acht Colubrijnē.

Corts daer nae is den Hertogh van Alva/ met alle zijn macht/ nae Bergen oock getrocken/ met vierentwintigh Canons/ ende acht Colubrijnen/ wien den Hertogh van Medinacely volghde. Den Hertogh van Aerſchot werdt tot Bruſſel ghelaten. Te Berghen heeft hy hem ſeer ſterck rondtom begraven/ ſoo wel tegen die van binnen als tegen die van buyten/ ſo ſy hem ſouden willen beſpringen: Daerentuſſchē en heeft hy geen middelen van vrienden/ gheldt/ eñ perſuaſien nae gelaten/ om in Vranckrijck ſ'Conings voornemen te diverteren ofte veranderē/ daer toe hy den Coningh zijnen Meeſter/ oock den Paus gebruyckt heeft/ die tot dien eynde den Cardinael Alexandrino in Vranckrijck ſondt. Maer boven al hebben ſy al te ſamen het Huys van Guyſe/ die het hooft van de Catholijckē in Vranckrijck waren/ vermaent/ dat ſy behoorden toe te ſien/ ende dat de Hughenotten ſoo veel ghehoors by haren Coningh niet en betaemde te hebben/ als dien te bewegen de wapenen aen te nemen/ tegen den Catholijcken Coningh van Spaengien/ de eenighe Pijlaer van de Roomſche Kercke/ ende zijnen noot-vriendt ende Swagher zijnde/ maer dat ſy mochtē met meerder eere de doot haers Vaders wreken aen den Admirael/ den eenighen Auteur van alle quaet/ ende hooft van de wederpartije. Welcke perſuaſien ſo veel by die van Guyſe hebben vermogen/ datter eenen moordadighen ofte Moorder gehuert is/ die den Admirael in't midden van de Coninghlijcke Bruyloft eñ triumphe doorſchieten ſoude/ waer door niet dan achterdencken/ tweedrachtē ende factien tuſſchē beyde de partijen rijſen en conde/ ſuffiſant genoech/ om al ſ'Conings voornemen te fruſtreren oft vernietigen/ waer op het ſchijnt (ſonder twijfel) dat den Hertogh groot fondament ghemaeckt heeft/ als een eenigh beleyder des ſcheuts teghen den Admirael/ en conſequentelijck des Moordts van Parijs/ de welcke by den Coningh ofte zijnē vollen Raedt/ maer wel van ſulcke/ die hun namaels ligeurs hebben betoont/ niet beſteken ofte gepremediteert en was/ in maniere als van vele ſchrijvers gheallegeert wordt/ maer by ghevalle alſoo ghebeurt is: Want ſoo den Admirael door den ſcheut ſtracx doot ware ghebleven/ ſoo ſouden ſonder twijfel de Hughenooten alle ghevlucht hebben/ daer den noot (mits de hope zijns levēs) om der eeren wille/ haer daer dede blijven/ waer op ghefondeert werdt de oorſake van't feyt/ als of ſy gheſocht hadden ſulcke daedt aen den Coningh ende Catholijcken te wreken.

Practijcken van Alva/ Coningh/ eñ Paus/ waer mede ſy de Guyſianen beweeght hebben haer wrake tegen dē Admirael in Vrancrijc.

Des Prince vā Orangiē aentocht.

Hierentuſſchen den Prince van Orangien (als vooren verhaelt is) op zijnen aentocht zynde/ eñ by Duyſburgh den Rijn gepaſſeert/ ende aldaer gemonſtert hebbende/ heeft den vierden Auguſti ſtormender handt de ſtadt van Ruermonde ingenomen/ op de Maſe gelegē/ aldaer tegen de Geeſtelijcke/ ende den nieuwen Biſſchop Lindanus/ ende zijn Boecken eñ Huyſraedt/ leelijck gheleeft werdt. Den Hertogh hadde alomme eenighe ordere gheſtelt/ om hem t'paſſeren der Maſe te beletten: Maer nochtans aldaer paſſerende is hy op Leuven ghecomen/ dat hem werdt overgheghеven den eerſten September. Deſgelijcken Nivelle/ ende andere plaetſen. Daerentuſſchen werdt Mechelen eñ Dermonde door Heer Arent van Dorp/ oock aen des Princē ſijde met behendichept ghebrocht. In Mechelen werdt Heer Bernaert van Merode/ Heere van Rumen/ ghelaten/ met eenige Duytſche Peerden/ ende Arent van Dorp voorſchreven tot Dermonde. Oudenaerde in Vlaenderen werdt behendelijcken van eenen Capiteyn Jaques Blommart/ van Oudenaerde gheboren/ inghenomen/ op deſe maniere. Deſen Blommart hadde te vooren den Prince van Orangien lange ghedient/ op den Dijck van Ooſterweele gheſtreden/ ende diverſche tochten met hem gedaen op eygen Borſe/ ende hem daer nae tot Franckendael onthouden/ ende Capiteyn ghemaeckt zijnde/ heeft hem nae de Revolte tot Vliſſingen begheven/ ende gheleghen binnen Arnuyden/ daer hy met de andere van de Spaen-

Remunde/ Leuvē/ Nivelle/ Mechelen/ Dermonde eñ Oudenaerde/ worden by dē Prince ingenomen.

Innemen van Oudenaerde by Blommart eñ andere / den 7. September / Anno 1572.

giaerden uytghedreven werdt / ende nu in deſen tocht heeft gepractiſeert Oudenaerde te verraſſchen / ende heeft met eenen Joos Guys / La Toylle / ende eenen Wybo / dat inghenomen op deſer manieren. Den 7. September 1572. ſ'morgens nae 8. uren / quamen dry Mannen / met corte Roers onder haer Mantels / aen de Baer-poorte / om in te comen / ende terwijle ſy opgheſchreven werden / (alſoo doen het ghebruyck was) ſchoot een van haer een Roer los / waer over uyt een Schuere daer by / ende uyt ander plaetſen etlijck Krijghſvolc uytſprongh / die de Poorte innamē: een Soldaet dootſmijtende: den Schrijver quetſende: ende den Heer Schepen van de Stadt / Jacob Stalincx / byſitter / werdt door zijnē arm gheſchoten: een Borgher / Merten de Vroe / die de binnen-poorte meynde toe te ſluyten / werdt oock doorſchoten: ende ſoo loopende nae de Marckt / noch dry ofte vier Soldaten dootſmijtende / maeckten haer Meeſter van de Stadt: eñ in het nieu Caſteel / op den Borgoenſchen Thoren / vervolghden ſy mijn Heere Joos van Corteville / Hoogh-Bailliou van der Stadt / daer ſy hem dootſmeten / met eenen Soldaet / ende daer nae wierpen hem naeckt in't Water / een Man daer ſy ſeer op verbittert waren / om dat hy hem altijt ſeer wreedt tegen die Geuſen / ende die van der ghereformeerde Religie / ghedraghen hadde. Voorder in de dry ofte vier naeſte dagen namen ſy ghevangen den Borghemeeſter Amingh / met meer andere / ende mede alle de principale Gheeſtelijcke Perſoonē van der Stadt / als Heer Paulus Cope / Deken: Heer Jan van Opſtalle / Paſtoor van Pamele: Heer Merten van den eynde: Heer Jan vā Brakele: Heer Jacob de Decker / ende andere: Waer van ſy de principaelſte namaels / als ſy de Stadt verlaten moeſten / in't Water deden werpen / ende verdrincken / om dat ſy haer ſeer wreedelijcken in haren dienſt eñ Officie ghequeten hadden / ende ſeer ſtrenghe ende hardt ghetracteert die Geuſen / die ſ'Coninghs Pardoen aenghenomen hadden / die ſy te veel groote penen voor penitentie opgeleydt hadden. Sy verloſten alhier oock etlijcke ghevangenen / die in de nederlaghe van Jenlis ghevangen waren: onder andere dē Heere van Schoonewalle / die ter doot verweſen was. Hier nae in het eynde van Auguſtus troc den Prince na Bergē. Maer in Brabant noch zijnde / ontfingh hy tijdinghe van den Moordt tot Parijs / het welcke hem eñ zijnen Rade / met den Ritmeeſters / alderhande naedencken dede hebben.

Maſſacre van Parijs.

Bruyloft in Vranckrijc.

Redenen / waerom den Admirael goede opinie van den Coning hadde.

Wy achten noodelijck te verhalen t'ghene datter tot Parijs in een Bruyloft gebeurt is / om dat het tot onſe Hiſtorie dient. Nae de leſte Vrede in Vranckrijck / tuſſchen den Coningh ende de Hugenotten ghemaeckt / Anno 1568. geſchieden veel Houwelijcken: Den Coningh trouwde de dochter des Keyſers Maximilianus: Den Admirael heeft oock ghetrouwt de Gravinne van Entremont uyt Savoyen: De Prince van Conde de dochter van den Hertogh van Nevers / van den Huyſe van Cleve: Des Admiraels dochter troude de Heere van Tiligni. Oock iſſer van een Houwelijck ghehandelt ende beſloten / tuſſchen des Conings jonghſte ſuſter Margareta / eñ den Prince van Navarre / by den Coningh ende de Coninginne van Navarre / die de Suſters dochter was van den Coningh Franſoys den eerſtē / ende die te Parijs (ghereetſchap tot de Bruyloft makende) gheſtorven is / gheſuſpecteert zijnde / dat ſy met een paer Handtſchoenen van eenen Italiaen vergheven was: maer het ſchijnt van een ghebreck der Longhe gheſchiet te zijn. Den dagh van de Bruyloft was beſtemt den 17. Auguſti / alwaer alle dē principalē Adel van Vranckrijck was / ſoo wel de Hugenotſchen als andere. Sy werden ghetrouwt by den Cardinael van Borbon / voor de groote Kercke van Parijs / ſonder der Roomſcher Kercken Ceremonien. Als nu de volgende weke met feeſte / banketten / ende triumphe omghebrocht werdt / ſoo hadde den Admirael verſcheyden vermaningen ende waerſchouwingen van zijn vrienden ontfangen / van hem te wachten / ende dat de plaetſe / ende groote vergaderinge des volcx / hem mochte eenigh ongheval toebrengen. Maer hy achte / dat hy behoorde zijnen Coningh te betrouwen / t'ſelfde ſtreckende tot der Religie ende Landts dienſte: byſonder / alſo den Coningh hem belooft hadde / nae de feeſte te letten op de clachten van die van der Religie / eñ op de Oorloghe van Nederlandt / waer toe alreede veel ghereetſchappe / door ſ'Conings bevel / ghemaeckt was / t'welck den Admirael dede de waerſchouwinghe verachten / als gheprocedeert uyt een goede meyninghe / ende Weereltſche voorſichticheyt. Maer hy antwoorde daer op / dat hy dat Gode wilde opgheven / eñ de vorderinghe van een goede ſake meer dan zijn leven betrachten: want diverſche ſecreten met den Coningh ghehandelt / beweeghden hem ſeer / mits dat hy merckte in den Coningh cloeckheyt ende verſtandicheyt / (hoewel noch jongh van Jaren) ende groote begeerte / om alle ſaken van importantie ende van ſtate ſelve te handelen / dat hem tot noch toe van de Moeder belet werdt / die teghen hem altijt tegen ſtelde zijnen broeder / den Hertogh van Anjou / welcken broeder / om dat hy des Moeders gheſintheyt beter wiſte te volgen / ende met liberaliteyt hem den gemeynen Man liefgetal wiſte te makē / waeromme ſochte deſen broeder te verſenydē / verre van hem / ſo het hem mogelijck ware: Ende alſo doen geſtorven was Sigiſmondt / den Coningh van Polen / ſoo ſochte hy hem aen die Croone te recommanderē / dies hy op dit pas / met wetenſchap van den Admirael / derwaerts aſſondt Jehan de Mouluc / den Biſſchop van Valence / om dat te paſſe te brenghen. Dit achte den Admirael een groot poinct van politicq verſtandt te weſen / ende hem vorderlijck / als dat den meeſten vyandt / van die van der ghereformeerde Religie / (ſo doen ſcheen te weſen den Hertogh van Anjou) ſoude ſoo wech gheſonden worden / waer mede alle hun vyanden een groot ſteunſel by verlieſen ſouden / principalijcken die van den Huyſe van Guyſe / die welcke den Coningh dickmael met quaden ooghen aenſagh / als ſy met zijnen broeder hem dickmael tegenſpraken: ſo datter groote apparentie was. Den Coningh ſochte t'gouvernement des Rijcx gheheel op hem te nemen / aſſettende gheheel de Moeder met harē aenhangh. Mede beweeghde den Admirael oock / om dat in den ſlagh ofte defaicte van Jenlis by de Spaenſche / dē Coningh ernſtlijck ſchreef aen zijnen Ambaſſadeur / by dē Hertogh van Alva in Nederlandt / den Heer van Monducet / om de ghevanghenen verloſt te hebben: belaſte ende gaf ordere / dat den Admirael gheldt ghetelt werde / om daer mede nieu volck op te lichten / ende den Prince van Orangien toe te ſeynden / tot zijnen Heyrtocht / op dat pas in Nederlandt treckende / welck nieu volck ghecalculeert werdt op vier nieuwe Regimenten / ende dertigh Benden Peerden. Dit doen / ende meer andere dingen / veroorſaeckten den Admirael alle achterdencken van hem te leggen.

Alſo iſt gebeurt op Vrijdagh / den 22. Auguſti / ſo den Admirael uyt den Raedt den Coningh in't Caetſſpel geleydt hadde / die een parture met den Hertogh van Guyſe ende dē Heere van Tiligny maeckte /

Admirael Chaſtillion werdt tot Parijs gheſchoten.

marckte / dat hy op de noene/ nae huys gaende/ ende leſende eenen Brief / by eenen / ghenaemt Maurevel/ uyt een veynſter met een langh Roer geſchoten is/ hem afſchietende den voorſten vingher van zijn rechte handt/ende voorts door den ſlincken arm. Deſe Maurevel latende zijn Buſſe legghen / is hy met Poſt-peerden (die hem door Challi/ des Hertoghs van Guyſen Hofmeeſter/ beſchickt waren) in Nederlandt ontvlucht. Hy hadde te vooren den Heer van Mouy gedient/eñ oock verraderlijcken van achter doorſchoten: Maer daer nae/ Aº 1583. is hy te Parijs van dẽ ſelven Mouys ſone oock opentlijck doorſteken gheweeſt/ die oock daer over doot bleef/ van des Moorders volck doorſchoten zijnde / die altijts Schutters/tot zijn bewaringhe/ by hem hadde.

Het eynde van den Moorder des Admiraels ende Mouy.

Den Admirael gheſchoten weſende / wees de plaetſe van waer den ſcheut quam/ende ſondt dẽ Heer van Pilles/ dit te willen den Coningh aenſeggen: ende werdt ſoo t'huys ghelepdt. De Coningh hoorende van't feyt/ caetſende met Guyſe/ wierp zijn Recquet in de Aerde/eñ met en droeve verſlaghen aenſicht vertrock hy nae zijn Camer. Den Admirael werdt terſtondt van Navarra/ Conde/ den Mariſchalck van Coſſe/ eñ Dampville/ende andere vrienden beſocht. De wonden werden vermaeckt / den vingher werdt afgeſneden / ende hem ghevraeght / wie hy dochte dat t'ſelf de ghedaen mochte hebben: Waer op hy ſeyde/ van niemant achterdencken te hebben dan van Guyſe / hoewel t'ſelf de onſeker was / maer hy ware van over langhe gereſolveert/ zijn vyanden noch de doot te vreeſen / die hem niet quaets toe brengen en conden/ maer wel een ſalighe ruſte in Gode/ in wien hy alleene zijn hope geſtelt hadde: Hy claeghde/ dat geen dingen hem meer ter herten en ginghen/ dan dat hy voor zijn doot den Coningh niet en ſoude connen ſprekẽ / die hy wel wat te ſeggen hadde. Daer over Navarre/ Conde / ende andere / ginghen haer clachten aen den Coningh doen / ſegghende / dat het voor haer te Parijs niet verſekert genoech en was / begeerende met ſ'Coninghs goede oorlof te vertrecken. Den Coningh beclaeghde hem des ſtucx / oock haer trooſtende ende ſweerẽde/ dat hy die daedt ſoo doen ſtraffen ſoude / dat den Admirael eñ ſy alle oorſake ſouden hebben haer te vreden te houden. De Coninginne Moeder daer by ſtaende/ toonde oock ſeer t'onvreden te weſen / ſegghende dien overlaſt ware den Coningh ghedaen /. door de welcke/ ſoo die niet gheſtraft en werden/ ſoude men noch in't Hof/ noch in zijn Bedde vry weſen. Ende daer was geboden de Autheurs te ſoecken ende nae te jaghen. Den Coningh ende Coninginne ſchreven noch dien dagh aen de Gouverneurs van de Landen / ende aen haer Ambaſſadeuren by de uytlandiſche Vorſten/ t'gene datter gheheurt was / ende dat ſulcke ſchelmſche daedt ſoude gheſtraft worden met alle ſtrengicheyt.

De Coningh beſoeckt den Admirael.

Nae een corte maeltijdt is den Coningh met zijn Moeder/ Broeders/ de Mariſchalcken van Vranckrijck / behalven Montmorency (abſent zijnde/) den Hertogh van Montpencier/ Cardinael van Borbon/ de Hertogh van Nevers Gonſaga / Conte de Retz / de Heere van Thore ende Meru/ broeders van Montmorency/ ende meer andere by den Admirael ghecomen. Ende mits den Admirael hem begeert hadde alleen te ſpreken/ dede hy de reſte/ behalven zijn Moeder/ ende Tiligny met zijn Huyſvrouwe / des Admiraels dochter/ (namaels Princeſſe van Orangien) ende eenen die dit ſtuck beſchreven heeft / vertrecken. Den Coningh by het Bedde comende/ heeft den Admirael hem hooghlijc bedanct/ van de moeyte ende eere: Tot wien den Coningh ſeyde / hy ſoude goeden moet hebben/ hem trooſtende. Den Admirael ſeyde/ dat hy zijne Majeſteyt van dry ſaken te ſpreken hadde. D'eerſte was van het goet ende dienſtbaer herte dat hy hem droegh/ eñ altijt ghedragen hadde/ Gode biddende hem anders niet ghenadigh te weſen / voor wiens gherichte zijne wondẽ hem corts ſouden ſtellen. Zijn vyandẽ hadden hem als een verturbeerder zijns Rijcx beclaeght / maer het ſoude noch blijcken door wien de ellenden toeghecomen waren / die ſoo dickmael de Edicten van zijne Majeſteyt tegen alle beloften hadden gebroken: Waeromme hy badt teghen ſulcke perturbateurs zijns Rijcx opſicht te nemen. Ten tweeden ſeyde hy/ nopende de Nederlanden / als dat zijne Edele Voorſaten noyt ſulcken ſchoone oorſake van profijt/ in Nederlandt te doene/ ghehadt en hadden/ ende dat hy wiſte wat ſchoonder Steden zijn vriendtſchappe begeerden / ende hem onder zijn trouwe wilden onderworpen: Deſe goede occaſie ſagh hy in zijn Hof cleyn achten van velen/ eñ oock mede ſpotten/ ja uyt de tanden hem bycans trecken. Onlangs was het volck van Jenlis by den Hertogh van Alva met bedrogh omringhelt/ meeſt verſtroypt ende verſlagen/ ende datter niet en conde in zijnen ſecreten Raedt ghedaen worden/ ten werde den Hertogh van Alva overghedragen: Wat van ſulcx te verwachten was/ als zijne ende zijns broeders ſecreten / ende der Raedtſheeren / den vreemden ende vyanden vercondight wert/ badt hy zijne Majeſteyt te willen bedencken / ende hem ſonderlinge bevolen te weſen. Het derde was/ hem te recommanderen het onderhout van zijn Edict des vredes: zijne Majeſteyt wiſte wel hoe dickmael het belooft ende gheſworen hadde gheweeſt / daer Natien ende Vorſten ghetuyghen ghenoech van waren / die haer verwonderden datmen zijnen Eedt voor een jock ende ſpot hiel. Over weynighe daghen in Champangien/ niet verre van Troyes/ alſoo een Voedtſter een kindt in de ghereformeerde Predicatie (op een Dorp ende plaetſe/ van zijne Majeſteyts wegen daer toe gheordineert/) doen doopen hadde / ende t'ſelve nu was t'Huys dragende / waren eenighe oproerige bedecktelijcken ghecomen/ ende hadden het kindt/ de Voedtſter/ ende t'gheſelſchap van Vrouwen / dat daer toe ghebeden was / vermoordt: Conſidereert deſe wreedtheyt / ende hoe eerlijck ende loſſelijck het can weſen/ al Vranckrijck door ſulcken Schelmerije ongheſtraft te laten. Hier op antwoorde den Coningh op't eerſte poinct / dat hy noyt van zijn ghetrouwicheyt en hadde ghetwijfelt: Hy hiel hem voor een goet ende trouw Vaſſael/ ende vroom Man/ ende een voorſichtigh Hooftman/ niemandt wetende in zijn Rijck hem te paſſeren/ ende ſoo hy andere opinie van hem hadde/ ſoo en ſoude hy niet ghedaen hebben dat hy te vooren gedaen hadde. Van het tweede/ der Nederlanden belangende/ ſprack dẽ Coningh niet een woordt/ door eenighe die over quamen om zijn Moeders wille. Op't derde ſeyde hy/ niet anders te ſoeckẽ/ dan dat zijne Edicten/ ofte Placcaten van Vrede/ ſtricktelijck ſouden onderhouden worden/ waerom hy hadde anderwerf al zijn Rijck door (nemende zijn Moeder tot ghetuyghe / die terſtont ſeyde/ jae Admirael het is waer) alomme zijn Commiſſariſen tot dien eynde geſonden: jae antwoorde den Admirael / van dier ſoorte / die op mijn Hooft vijftigh duyſent Croonen gheſtelt hadden. Doen ſeyde den Coningh/ ſtoort u niet/ t'mochte aen u ſieckte beletten/ houdt u gheruſt: want de pijne is uwe/ maer de ſchande is mijne: maer ick ſweere by de doot Gods / dat het feyt ſal ghewroken worden ter eeuwiger ghedachten.

Den Admirael ſprack dẽ Coningh op dry poinctẽ/ van zijn dienſtbaer herte/ van de Interprinſe op Nederlandt/ ende van't onderhoudt der Edicten.

Omnẽſchelijcke wreetheyt ende Moort van een gedoopt kindt/ met Voedſter eñ Vrouwen.

Voorder verhalende de informatie/ die hy daer op doen nemen hadde: den Autheur ſoude niet verre te ſoeckē weſen/ ſeyde den Admirael: Waer op de Coningh ende zijn Moeder haer hoofden naerder zijn Oorcuſſen leyden/ heymelijck ſprekende. Op't vertrecken raedde den Coningh oock Conte de Retz ende Tiligny/ ſy ſouden hem laten draghen in't Hof van Louvre/ als ofter te vreeſen ware eenighe oploop des volcx van Parijs: Maer daer werdt gheantwoordt/ dat alle de Medecijns dat ontraden/ om der wonden die ſtilheyt vereyſten/ ende dat die van Parijs niet te vreeſen waren/ ſo den Coningh de ſake maer ter herten name. Den Coningh ende zijn Moeder wilden den Cloot beſien/ vragende van de ghelegentheyt der wonden. Sy ſagen den Cloot ende bloedt/ ende vraeghden of het wel gebloedt hadde. De Coningh ſprack/ hy dochte dat in de Weerelt geen hart/ ſtercker oft ſtandtaftigher Man en ware. Daer nae zijn Navarre/ Conde/ Vidaſme de Chartres/ ende andere/ ghecomen/ om hem te beſoecken/ trooſten/ ende te beraedtſlaghen/ waer onder andere de Vidaſme raedde/ ſy ſouden terſtont alle uyt Parijs trecken/ dat dit maer het beginſel ware vā de Tragedie oft quaden ſpele/ daer meer ſoude naevolghen: Andere waren daer tegen/ ende ſeyden/ men ſoude recht van den Couingh verwachten/ daer mede Tiligny opſtinatelijck ſtemde/ als of hy ſ'Coninghs herte gheſien hadde: Den Admirael ſeyde/ ſoo ſy uyttrocken/ ſoo ſoude t'ſelve oorſake zijn van beginſel van een nieuw civile oorloghe.

Vidaſme de Chartres raedt alle uyt Parijs te vertrecken.

S'anderdaeghs dede den Coningh dē Admirael beſoecken/ ende op de clachten over eenighe oproericheyt der Parijſianen/ ſo werdt van den Coningh begeert ſes van zijn Hellebardiers/ om des Admiraels Poorte te bewaren/ waeromme den Coningh op de Parijſianē hem ſtoorde/ maer het werdt gheexcuſeert: ende in ſtede van ſeſſe werdt belaſt/ dat de Coſſeyns met vijftigh Archebuſiers zijn Poorte ſoude wachten/ waerom dē Bode ſeer bedroeft was/ om dat hy wel wiſte/ dat de Coſſeyns des Admiraels doot-vyandt was/ maer hy en dorſte daer niet teghen ſeggen. Deſe Coſſeyns logeerde zijn volck terſtont in de naeſte huyſen des Admiraels in wachte. Daer werdt oock belaſt de Hugenotſhe alle te forieren oſte logeren in de naeſte huyſen/ tot des Admiraels verſekeringhe.

Reſolutie der Hughenotten tot Parijs te blijven.

Ten ſelven dage hebben de Hugenotſche Heeren weder raedt ghehouden/ ende veel gheraden te vertreckē met den Admirael/ maer ander daer tegen raden/ men ſoude verſoecken die van Guyſe te doen vertrecken uyt Parijs/ ende verwachtē recht van den Coningh/ om die niet te verſtoorē. Hierentuſſchen hebben oock des Admiraels vyanden haer beraedtſlaeght/ als Guyſe met hare aenhanghers/ dien het toeſtont toe te ſien. Den Raedt des Conings (daer ſy vele vrienden onder hadden) overſlaende van wat groote conſequentie het ſoude weſen/ ſoo den Coningh van't feyt wrake wilde nemen aen die van Guyſe/ die t'ſelfde niet uyt haer ſelven beſtaen hadden/ maer op het ſteunſel van den Coningh van Spaengien/ voorſagen wel/ dat ſonder groote oorloge de ſake niet afloopen en ſoude/ waeromme dat den Coningh ſoude moeten partye kieſen (ſiende dat de Hughenoten ghereſolveert waren haer recht te vervolgen) of zijn oude Catholijckſche vrienden om een miſdaedt te verſaken/ oſte zijn oude Ketterſche vyanden partye aen te nemen: Andere meynden/ de ſake ware ſoo ghewichtigh niet/ de quaetdoenders mochten rechts wegen gheſtraft worden dat ter avontuere die van Guyſe niet en waren. Deſe opinien werden voor den Coningh/ zijn Moeder/ eñ Broeders gebrocht/ by de welcke de vrienden van Guyſe ende Spaengien perſuadeerden beſt te weſen die van de Ghereformeerde Religie te dempen/ eer ſy haer onder't deckſel van wrake wapenen conden/ ende daer mede ſoude hy hem reconcilierē by den Coningh van Spaengien/ die hy anders ſoude te vreeſen hebben. Deſghelijcx by den Paus ende andere Catholijckſche Vorſten ſoude hy groote reputatie verwerven van Religieuſheyt ende Politijcke voorſichticheyt/ ende boven al de Catholijckſche Religie weder brenghen ende verſekeren alle zijn Rijcke door/ alwaer ter contrarien/ ſo daer eenen civilen Krijgh op ſtonde/ alſt ſonder twijfel ſoude moeten/ ſoo de partye in wapenen gheraeckte/ ſoo ſoude de Religie ende zijne Majeſteyt alle reputatie verlieſen/ waeromme ſy raedden de aenſtaende civile oorloge (die nu in zijn macht ware) te dempen ende te verhinderen/ ende t'geluck dat den tijdt gaf waer te nemen/ nu den Coningh alle zijn vyanden in zijn handen hadde/ ſoo behoorde hy hem die quijt te maken/ ende alle voorgaende injurien te wreken: Hy en behoefde niet te vreeſen dat yemandt in Vranckrijck voortaen hem ſoude dorven roeren/ als alle haer Hoofden doot warē: De leelijckheyt van't feyt ſoude men by de Ghereformeerde Coningen ende Vorſten wel leggen op de ſelve Hughenotten/ als teghen den Coningh eñ zijn Huys conſpirerende/ waer toe alreede dreygende woorden ghehoort waren/ die men ſoude mogen voor oorſake allegeren.

Raedt der Hugenotten wederpartye/ om die te dempen.

Dit werdt al t'ſamen den Coningh voorghehouden/ die dat alſo ten eerſten niet en conde verſtaen/ ende mits zijn jonckheyt onervaren was (hoewel hy in Krijgh/ oorloghe/ ende bloedt opghevoedt was) om ſubijtelijcken op ſulcken ghewichtighe ſake te reſolveren. De Conqueſte van Nederlandt lagh hem noch in de ſinne/ achtende die gheheel licht/ die moeſte hy verlieſen/ dan het verlies van Valencijn ende de nederlaghe van Jenlis verdroot hem ſeer. Hierentuſſchen werdt niet naegelaten den gheheelen Saterdagh te arbeyden/ om hem dat uyt den hoofde te ſtellen: ende daer werden terſtont de projectē oft manieren/ hoe men dit werck aenrichten ſoude/ hem voorghehouden. Ten leſten/ ſeer gheprеſſeert zijnde/ ende rapport van de Medecijnen eñ Chirurgijnen comende/ dat des Admiraels wonde gheneſelijck was/ oſte ſonder perijckel van den lijve/ waer uyt hy voor ſeker concludeerde/ dat hy ſelve met zijnen aenhangh die daedt wreken ſoude willen/ waer mede zijnen aenſlagh op Nederlandt doch gebroken was/ ſoo heeft hy ſ'avonts ſpade in den nacht gheconſenteert/ datmen dien nacht t'ſelve noch executeren ſoude/ nae de ordinantie die alreede al ghenomen ende ghegheven was dien van Guyſe/ den Hertogh van Nevers/ ende andere/ daer toe bequaem/ als die particuliere vyandtſchappen hadden met die van de Religie/ oſte nae haer goederen ſtonden/

Reſolutie des Conings/ om de Hughenottē te vermoorden.

Moordt tot Parijs.

Den 24. Auguſti/ Anno 1572. op S. Bartelmeus dagh/ ſ'morgens te dry uren/ heeft den Capiteyn van des Coninghs Garde Coſſeyns/ die den Admirael bewaerde/ met eenige van de zijne aen de Poorte gheclopt: Ende inghelaten weſende/ hebben ſy doodt gheſteken die ſy vonden/ waer van rumoer opſtaende/ ſoo hebben eenighe die deuren gheſloten/ ende met kiſten vaſt ghemaeckt/ alſoo liep het wat tijts aen/ eer ſy boven ende binnen den huyſe conden gheraken. Den Admirael ende zijn volck hoorende t'Rumoer eñ Buſſen/ ghenoech denckende watter ſchuylde/ zijn op haer knien ghevallen/ hebben haer tot Godt begheven/ ende gheſtelt tot ſterven. Den Admirael ſelve van zijn bedde gheholpen zijnde/

ende eenen Nacht-tabbaert aenghedaen/ beval Marlin zijnen Predicant luyde Ghebeden te doen/ Gode bevelende haren Gheeſt in zijn handen te nemen. Daer nae gheboodt hy een yeghelijck zijn eygen leven te ſalveren: want voor hem en conden ſy niet doen/ hy haddet Gods ghenade bevolen. Dit ſprack hy al met een onvertſaeght aenſicht. Alſoo liep d'een hier/ d'ander daer/ boven op't Huys / ende eenighe ontquament / door de nacht / waer onder den Predicant Marlin was.

Den Admirael werdt doot gheſlagen/ ende Guyſe wilde hem doot ſien.

Daerentuſſchen Coſſeyns hebbende de kiſten ende koffers wech ghecregen / geraeckte hy binnen des Admiraels Camer/ met zijn geſelſchap/ ende met hem Sarleboux/ Attius ende Beſina/ een Duytſch uyt Wittenbergh/ dienaer vã Guyſe / die ſiende den Admirael ſittende neffens zijn Bedde/ vraeghde hem of hy den Man was? Hy antwoorde / Ja: Nae eenighe andere woorden ſloegh hy hem doot. Daer nae zijn de Hertogen van Guyſe ende Aumale oock in't Huys ghecomen / eñ hoorende dat den Admirael doot was/ ſo riepen ſy van beneden op de plaetſe/ men ſoude hem uyt de veynſter werpen / t'welck terſtondt Sarleboux dede / noch niet gheheel doot zijnde/ daer Guyſe met zijnen Snutdoeck het bloedt afveghende/ hem kende / ende ſoo het lichaem met voeten ſtootende/ lieten dat liggen/ende vertrocken: maer de Lackeyen eñ naeloopers hebben't naeckt door't ſlijck achter ſtraten gheſleypt. Ten leſten werdt het Hooft afghehouwen / ende nae Roomen geſonden ſoo eenige ſeggen: T'lichaem werdt by de voeten aen de Galghe van Montfalcon ghehangen/ van waer het daer nae op eenen nacht wech genomen werdt/ende begraven. De Grave van Rochefocault werdt oock in zijn Bedde vermoordt. De Marquis van Renil/ in zijn hemde loopende nae de Riviere / werdt van zijnen Couzijn / Buſſy d'Amboyſe / vermoordt. De Heere vã Tiligny/ die des Admiraels dochter getrouwt hadde/ werdt van vele Hovelingen wel gheſien / maer om de groote familiariteyt/ die hy by den Coningh hadde/en dorſte hem niemandt aenroeren/ maer eenen onbekenden ſtack hem doot. Veel Edelen/die dien nacht gheſlapen hadden in't Logement van den Coningh van Navarre / waer onder waren / de Baron van Perdillian/de Capiteyn Pilles/ de S. Martijn/ ende andere Heeren/ werden bloot ſonder wapenen uytghedreven / by den Capiteyn van ſ'Conings Garde / ende comende aen de Poorte van den Hove / werden vermoordt / dat het den Coningh van boven aenſagh/ ende ſo voorts al datter te vinden was. Van de Religie oft Hughenoyſen werdt doot gheſmeten ofte verdroncken/ Mannen ende Vrouwen/ oudt ende jonck/ Edel ende onedel/ alle de Stadt door/ die werden met wagens vol nae de Riviere in't water gheworpen/ t'ghetal tot veel / jae tot thien duyſenden comende.

Vele ontcomen den Moordt tot Parijs.

Alſo den corten tijdt/om dit exployt wel te beleggen/niet toeliet/om in als ordere te ſtellen/ ſoo waren veel Hughenoyſen/Edel ende onedel/ vergheten te betrappen / die ghelogeert waren in de Faulbourgs / ofte Voorborchten / van S. Germeyns / dat over d'ander ſijde van de Reviere gheleghen was/ waer onder waren de Vidaſine de Chartres / de Grave van Montgomery / de Heer van Fontenay/ de Heer van Clarmont/een van de Perdilliaens/Beauvoys La Nocle/ende meer andere: Deſe werden alle die nacht nergēs van ghewaer/voor dat het ſchoon dagh was/eñ ſaghen datmen nae haer toequam vyandtlijcker wijſe / eerſt qualijck willende ghelooven ſulcken booſen ſtuck/ende namen de vlucht/ende werden van Guyſe eñ andere lange nae ghejaeght/maer te vergeefs/ende niet achterhaelt.

Navarra eñ Conde ghedreyght.

Montmorency abſentie / ſalveert zijn broeders ende vriende leven.

Guyſe maeckt den Coningh Autheur vã de Moordt.

Den Coningh van Navarre/ met den Prince van Conde/ werden by den Coningh ghebrocht/die haer aenſeyde / hy en wilde voortaen maer een Religie in zijn Landt lijden / ende moeſten haer reſolveren ter Miſſe te gaen/ ſoo ſy wilden lijf ende goet behouden / met andere ſtraffe woorden. De Mariſchalen van Montmorency ende Damville / ghebroederen/ waren op dat pas te Parijs niet/ waeromme haer vyanden haer twee broeders/ noch den Marſchalck de Coſſes / noch Biron/ eñ andere meer/ onder de Hughenoten niet rekenen oft dooden en dorſten / hoewel ſy nochtans/ op de tijdinghe van des Admiraels quetſure/ hadden aenghebоden/ dat tegen Guyſe te willen wreken / midts ſy haer perſuadeerden / den Coningh dienſt daer mede te doen. Maer ſulcx gaf die van Guyſe oorſake (om niet den gheheelen ondanck op haer ende hare naecomelingen te laden) van achterdencken ende vreeſe/ aen den Coningh te ſoliciteren / te willen t'gheheele feyt op hem nemen / ende te declareren dat het ghedaen ware by zijn bevel: Sylieden teghen diverſche groote beleeftheyt in't particulier betoonende/ als ſalverende het leven van den Heere Dacier/ namaels Hertogh Duſey/ wiens broeder Beaudinet nochtans daer doot gheſlagen was.

Briquemault ende Cavagnes/ werden ghehangen.

De Coningh ſondt aen de Gouverneurs der Provincien/ende aen zijn Ambaſſadeurs buyten Lande/ brieven/ eerſt luydende/ hoe dat die van Guyſe / ende haer aenhanghers / den Admirael ende Hughenotten/ vermoordt hadden tegen zijnen danck / ende dat hy ghenoech te doen hadde zijn leven te ſalveren/met zijn broeders Navarre ende Conde/ in zijn Hof. Daer nae ſondt hy andere brieven/ als dat den Admirael ende Hughenotten een Conſpiratie tegen hem ende zijn broeders/Navarre ende Conde/ ghemaeckt hadden: Waeromme hy dat hem hadde moeten voorcomen / ende al datter gheſchiedt ware/ ware gheſchiedt by zijnen expreſſen ghebode. Ende tot dien eynde/ om dat waer te maken / waren twee ghevangen/ vrome lieden/van grooten aenſiene/ te weten/ de Heere van Briquemault/den oudtſten Ridder van der Ordre/ eñ Cavagnes / Cancelier van Navarre/ghepijnight/ende opentlyck ghehangen/in't gheſichte van Coningh eñ Hofgeſin/ als of ſy de Conſpiratie bekenden/ t'welck ſy nochtans loochenden: aldus onbedachtelijcken / door des tijdts corthеyt / werdter ghehandelt.

De Parijſſche Moort heeft de ghereformeerde Religie meer gevordert dan geſwackt.

Daer werden oock Brieven alle het Landt door gheſchreven / belaſtende de Hughenotten behendelijck te dooden / t'welck in veel plaetſen ſeer grouwelijcken gheſchiede/ als te Rouane eñ Lions / ende andere plaetſen: Het voornemen zijnde / alle die van de Religie / alle t'Rijck over/ te dempen / ende gantſch uyt te roepen / verbiedende de Predicatien. Maer hoewel het een ſeer groot verſchrickē alomme cauſeerde/vele vluchtende/ſoo hebben eenighe nochtans haer alſo ter weere gheſtelt/dat ſy door Gods voorſichticheyt meer / dan by eyghen crachten / namaels noch eenen Vrede becomen hebben: Soo dat de ervarentheyt ons leert eñ wijſt/dat den ſelven Moort ende vervolgh de ghereformeerde Religie meer ghevordert ende gheſterckt heeft. Wijſe Catholijcken ſeyden / datmen goede ſaken niet en behoorde met moortdadighe middelen te vorderē.

Maer om deſe daedt te ontſchuldighen / heeft den Coningh aen zijn Ambaſſadeuren / by zijn ghebuer-Princen ende Potentaten zijnde / gheſchreven / als namelijck zijnen Ambaſſadeur in Enghelandt/heeft den 8. Septembris daer over

audien-

Coningh vã Vranckrijck ontſchuldigt de Moordt voor zijnen Ambaſſadeur by de Coninginne van Enghelandt/den 8. Septembris Anno 1572.

audientie ghehadt/ ende de Coninginne aengheſept van wegen den Coningh zijnen Meeſter/ als dat hy ghedwongen was ſulcken executie te doene/ tot behoedinge vã zijn eygen/ zijn Moeders/ ende zijn broeders leven/ zijnde ſelve van des Admiraels vrienden daer over ghewaerſchouwt/ hoewel hy niet wel conde de maniere ofte forme van de daedt excuſeren / ſoo ware den Coningh nochtans te excuſeren/ die den Admirael te vooren alle goetherticheyt toonde / hem beclagende zijn wonden/ hem beſoeckende/ ordere ghevende den miſdoender te attrapperẽ/ ofte achterhalen/ ende dierghelijcke / in welcke goethertticheyt hy continueerde tot Saterdaghe ſ'nachts / als hy in ſoodanige ſubijte vreeſe ghebrocht werde / ſoo van zijn eyghen leven/ als van eenen nieuwen civilen Krijgh / dat hy geen ure tijts en hadde van te reſolveren / van den eenen extremen noot ende perijckel tot den anderen/ dat was de wederpartije ende vyanden des Admiraels toe te laten/ de executie over den Admirael eñ de zijne te doene/ de welcke hy niet conde loochenẽ / ware ſo wreedelijcken toeghegaen / datter oock veel onnooſel bloedt gheſtort werde / waer over hy haer badt/ eer te toonen compaſſie met den Coningh te hebben/dan hem te beſchuldigen/ ſterck affirmerende/ dat de onnooſelheyt van ſ'Coninghs intentie ſoodanigh was/ dat hy eenlijck ſulcx conſenteerde/ uyt vreeſe van zijn leven / ende voor te comen de perijckelen / die hem aenſtaende waren / ſoo hem voor ghehouden werdt / etc. Voorder verſekerde hy de Coninginne van zijn ſtercke reſolutie / te willen continueren alle vriendtſchappe met haer voor eeuwelijck/ ende niet te lijden zijn Edict van pacificatie ghebroken te werden. Waeromme hy ſeer ernſtelijck verſocht / dat zijnẽ Coningh in de antwoorde/die hy ſoude ſchrijven/ mochte vinden eenigh confort ende medelijden van haer / in ſoo elendigen ende beclaghelijcken accident / op dat den Coningh mochte geincourageert worden / de waerheyt van't ſtuck te onderſoecken/ende de abuyſen te ſtraffen met alle valſche rapporten/ ende alſo beter te continueren in't onderhouden zijn Edict van Vrede/ ende de vriendtſchappe met haer/met diergelijcke woorden meer/ de Moordt ſeer beclaghende/ van zijn eygen ſelven weghen ſeyde hem te ſchamen daer van/ om dat hy ſelve een Franſoys ware.

Antwoorde der Coninginne van Engelandt aen den Ambaſſadeur.

Hier op antwoorde hem de Coninginne / dat hoewel het generael rapport / dat ſy noch maer ghehoort hadde van de Moordt / groot achterdencken gaf over den Coningh / als gheſchiet in zijn principale ſtadt van Parijs / over volck in zijn protectie/ſo hadde ſy nochtans een ſinguliere opinie van zijn oprechticheyt in zijn actien / ten aenſiene/dat hy ſo goeden onthael den Admirael ende de zijne ghetoont hadde/ dat hoewel deſe ſchandelijcke Moordt den Coningh te laſte van zijn Princelijcke eere laghe / nochtans en hadde ſy / uyt eerweerdicheyt van zijnen Princelijcken ſtaet/ende uyt liefde/die ſy hem altijt toe droegh/ ende om dat ſy noch niet ten vollen geinformeert ware van hem ſelfs / hadde ſy by haer ſelven beſloten/hẽ ſulcx noch niet toe te ſchrijvẽ/noch ſulcx haer niet laten voorſtaen / als wel andere deden : Maer nu hoorende wat zijnen Ambaſſadeur belaſt was haer aen te ſegghen / ſoo ware ſy nu ſoo ſorghvuldigh voor ſ'Coninghs eere/ ende de continuatie van haer onderlinghe vriendtſchappe/ dat ſy van herten wenſchte/ dat hy by tijts in de ſake voorts ſoo handelen mochte/dat de Weerelt hem ontſchuldight vonde/ namelijck in eenighe van deſe twee manieren : Dat het mochte blijcken by ſulcke / die des Admiraels vyandt niet en waren/dat de informatien van de conſpiratien teghen den Coningh / waren ghefondeert op waerheyt / ende dat niet uyt haet ende nijdt/ ſoo ſoude den Coningh eensdeels ontſchuldight gheacht weſen/ voor Godt ende de Weerelt/in't toelaten zijns vyanden voornemẽ voor te comẽ. Maer niet tegẽſtaende/ dat de informatiẽ waerachtigh waren/ ſo en conde nochtans de onmenſchelijcke wreedtheyt/daer ghebruyckt/ niet ontſchuldight worden/in eenighe ſulcke regeringhe/ ende minſt van al in ſulcken Stadt ende plaetſe/ daer den Coningh/ by ordere van Rechte/hadde mogen de executie doen/over den Admirael eñ de andere/ ſchuldigh bevonden / want het en conde niet gheloochent worden : Maer dat gheweldt/ ofte macht/dat de Maſſacre ofte Moordt dede/ ſoude lichtelijcken die alle / ofte den meeſtendeel/ gevangen conden nemen/ ende voor Rechte ghebrocht voor alle de Weerelt / principalyck den Admirael / die op zijn Bedde lagh / ghequetſt in beyde zijn armẽ/onder de handẽ van zijn Chirurgijnen/ bewaert van ſ'Conings Guardije in zijn eygen Huys / ende alſoo mochte met een woordt ghebrocht worden voor Rechte / ende gheſtraft nae ſ'Coninghs goetduncken. Maer deſe faute van proceduren/ende hoe waerachtigh de informatien gheweeſt zijn / wilde ſy naelaten den Coningh daer van te beſchuldigen/maer liet dat ten laſte van andere / die by den Coningh waren/ wiens ouderdom ende ervarenheyt behoorde te voorſien ende te weten / hoe dat miſdadighe behoorden gheſtraft te worden by den Sweerde van den Prince / ende niet met bloedige Sweerden van Moordenaers/ bekent zijnde geſworen vyanden te weſen van de vermoorde. De reparatie van ſ'Conings eere/die by faute van andere ſeer beſmet ware / gaf ſy den Coningh te bedencken/hem wenſchende daer inne te doene dat wel gedaen zy tot Gods glorie. Maer ter contrarien/ſo de ſubijte informatien tegẽ den Admirael niet uytvallen ſouden / ſonder ſubornatien/ waer te weſen / (ghelijck voorwaer de circumſtantien uytwijſen/ voor alle onpartijdige Perſoonen/dat de informatien niet alleene verſiert zijn uyt privaten doodelijcken haet / tegen den Admirael eñ zijn partije / maer mede ſeer ſorghelijcken tegen den welſtandt des Conings/als hem beroovende van de groote apparentie van eere eñ vaſticheyt/ die dagelijcx zijn Croone toe wieſſen by dẽ Raedt ende dienſten van den Admirael/ ende zijn vrienden / nu vermoordt : Soo vondt ſy t'ſtuck van grooter importantie/ende weerdt om medelijden mede te hebbẽ/wenſchende den Coningh de gratie ende gheluck van de macht te hebben / van trouwe Raedtſheeren eñ dienaers / om de Weerelt een exempel voor te ſtellen/ van eenige ſtraffe over ſo grouwelijcke ende verraderlijcke Maſſacre/waer by niet alleene ſ'Coninghs eere/ die nu beſmet ware / mochte verſchoont weſen / maer boven al ſ'Coninghs eyghen Perſoon verſekert ende verſorght. Ende ſoo het hem beliefde daer inne te hebben haer advijs ende byſtandt/ wilde ſy haer tot hemwaerts betoonen eenen goeden/ trouwen ende volmaeckten vriendt/ by alle middelen nae haer vermogen. Daer nae/nae andere goede redenen meer / over weder ſijden / beſloot ſy/dat alſo den Ambaſſadeur haer verſochte/ eer te beclaghen ende medelijden te hebben over dat ellendigh accident/dan hem te condemnerẽ/voor dat ſy hoorde meer oorſaken uyt de proceduren/ ende dat te ghebruycken tot wederrichtinge van zijn eere/ ſeyde ſy dat te willen geerne doen.

Coninginne beclagh over den Admirael/etc.

Als voor den Admirael / ſy bekende / dat zijn doot haer ſeer bedroefde/als een die ſy hielt voor een goet inſtrument te continueren de vriendtſchappe van beyde hare Majeſteytẽ/mede hadde ſy te beklagen de doot van d'ander Edelen voor deſelve ſake / anderſins ſoo wiſte den Ambaſſadeur ſelve wel / dat ſy te vooren noyt toegheſtaen en hadde / de wapenen te nemen tegen den danck van den Coningh / maer nu ſiende den Coningh die in ghenade hadde ghenomen / ende in zijn beſchuttinghe / ende dat het opentlijck ware ghebleken / uyt veel oorſaken / dat de wapenen niet en waren ghenomen gheweeſt teghen des Coninghs Perſoon ofte ſtaet / maer om hun eyghen beſchermen / in ende om de Profeſſie van haer Religie / volgende des Coninghs eygen Edicten ende toelatinghen / ſoo en conde ſy nu niet doen / dan grootelijcx te beklaghen haer doot / ende liet haer voorwaer voorſtaen / dat ſoo den Coningh zijn authoriteyt ende macht niet en ghebruyckte / tot ſtraffe van ſulcken afgrijſelijcke bloedtſtortinghe / ſoude den opperſten Godt / die de herten inſiet / ſoo wel van Princen als andere / toonen zijn rechtveerdigh oordeel in tijde eñ plaetſe / tot zijn Naems eere eñ glorie / als Autheur vã alle rechtveerdicheyt / eñ wreker van alle onnooſele bloetſtortinghe: Met dierghelijcke woorden eñ redenen meer / bewees deſe Coninginne des Conings Ambaſſadeur haren ſin.

Coninginne van Enghelandt inſtructie aen harẽ Ambaſſadeur in Vrancrijck / nopende de Moordt van Parijs.

Voorder belaſte harẽ Ambaſſadeur / den Heere Franſoys Walſingen / Ridder / by den Coningh alſdoen reſiderende / de ſelvige voorgaende redenen den Coningh ende zijn Moeder voor te houden / nae gheleghentheyt ende met diſcretie / ende dat ſecretelijck / voorder te vernemen / of den Coningh tot die daedt met ofte by geen ander middelen beweeght en was geweeſt / dan zijnen Ambaſſadeur haer verhaelt hadde / ende of het niet al bebloemde rapporten waren / om ſ'Coninghs eere te bedecken: want ſoo den Coningh waerachtige wetenſchappe hadde van ſulcken booſen voornemen / dat ſy niet hoopte / ſoo moeſte hy hem anders houden eñ ſpreken / verhalende haer leedtweſen over het accident / ende voorts met goede woorden haer goede genegentheyt / om de vriendtſchappe t'onderhouden / etc. Ende ter contrarie / ſoo hy merckte den Coningh over de Moort leedtweſen hadde / ende goeden wille om dat te wreken over de Moorders / ende ware ghenyght haren raedt ende opinie te hooren / ende te volgen / dan ſoude hy hem ſecretelijck alle hulpe ende raedt toeſeggen / van harent wegen / nae vermogen.

De Coninginne / Moeder / ſoude hy oock aenſeggen / hoe grootelijcx ſulcken Actien den goeden gemaeckten Vrede vercrenckten / ende alle goede betrouwen wech name / mede hoe dat ſy haer ſeer verwonderde / dat de Coninginne / Moeder / zijnde van ſulcken verſtande ende ervarenheyt / kennende den grooten haet van des Admiraels wederpartije / dat ſy ten eerſtẽ geen ordere nam / om de aengegheven informatien ofte beſchuldingen wel te examineren / ende alſo hem met zijnen aenhangh voor Recht te doen aenſpreken / dat eerlijck ſoude voor den Coningh gheweeſt hebben / ende loffelijck voor den oogen Gods / waer mede het quaet behoorlijck geſtraft / ende het onnooſel bloedt beſchut ende beſchermt gheweeſt hebben / als Princen toecomt.

Den Ambaſſadeur werdt mede belaſt / te verſoecken verſekeringhe van lijf ende goet / voor de Enghelſche Cooplieden / ende andere haer Onderſaten: Mede te vernemen / wat dat den Heer Strotzi met zijn Vlote Schepen maeckte / ende in den ſin hadde.

Daer werdt mede noch eenighe mentie ghemaeckt / van der Coninginnen Houwelijck met ſ'Conings broeder / Duc d'Anjou / dan de Moort wrochte alle onderlinghe miſtrouwen.

Parijſſchen Moordt veraendert dẽ Krijgh in Nederlant.

Deſe Moordt tot Parijs heeft in de Nederlanden groote veranderinghe toeghebracht / want de Prince van Orangien ende de Geuſen merckten wel / dat ſy daer door gheheel van de alliantie ende aſſiſtentie van Vranckrijck werden gefruſtreert: Waer over de Prince van Orangien / als vooren gheſeyt is / de tijdinghe in Brabant hoorende / ende voorſiende / dat dit het ghemoet van den zijnen verſlauwen ſoude / ſoo reſolveerde hy ſtracx nae zijnen vyandt te trecken / ende die te ſlaen / ſoo't mogelijck ware. Maer den Hertogh / die te vooren verwacht hadde de geheele macht van Vranckrijck / met des Conings broeder den Hertogh van Alenſon / ende den Admirael op zijnen hals / was nu geheel verquickt / nu niet meer te vreeſen hebbende / dan t'ghene hy voor hem ſagh / waeromme hy voor Berghen in Henegouwe wel beſchanſt liggende op zijn voordeel / dede alle de toegangen zijns Leghers wel beſetten eñ beſchanſſen / ende reſolveerde niet te vechten / wel wetende / dat de Prince niet ſonder betalinghe / die hy uyt Vranckrijck verwachte / daer blijven en conde.

De Prince van Orangien ſoeckt voor Bergen den Hertogh te ſlaen.

De Prince / die t'ſelf de achterdencken van den Hertogh hadde / in zijn aencomſte by Berghen / dede zijnen broeder / Graef Hendrick van Naſſouwen / met vier Benden Ruyteren / des Hertoghs volck onverſiens beſtooten / met ſulcke fortſe / dat ſy die uyt alle ordere dreven / tot binnen haer beſchanſſinghen / ſoo datmen ſeyde / hadden ſy met t'voetvolck aengheloopen / ſy ſouden die mogen uyt haer ſchanſſen gheſlagen hebben. Waer op de Prince zijnen gantſchen Legher / tot op't hooghſte by de Molen / in't gheſichte van zijnen vyandt / in ſlaghordene ſtelde / ende behielt wel vier uren langh / om dẽ Hertogh tot ſlagh te locken / ſchietende in zijnen Legher. Maer den Hertogh en wilder niet aen / ende antwoorde hem genoech met zijn groot geſchut / dat over beyde ſijde cleyn ſchade dede. Tẽ leſtẽ ſondt hy eenighe Archebuſiers neffens de grachten eñ haghen uyt / om te ſcharmutſelen / t'welck den Prince veroorſaeckte zijn volck te belaſten ende bidden / te willen eenen aenval doen op den vyandt / om die te doen veranderẽ van ſinne / t'welc ſy cloeckelijcken onder zijn eygen beleydt deden / tot op de ſchanſſen der Spaengiaerden / die haer ontfingen met menichte van Archebuſadẽ / weynighe doodende / maer meer quetſende / meeſt de Peerden: Maer mits dat hy het voetvolck niet mede aenghevoert en hadde / ende conſidererende der plaetſen onbequaemheyt / ende dat den nacht voorhanden was / en conden ſy niet beſonders uytrechten / dan eerlijcken aftrecken / treckende nae Quevrain by Sint Geleyn / ter plaetſe daer hy noch te eten noch te drincken en vondt / zijnde by de Spaengiaerden te vooren al opgheteert. S'anderdaeghs docht den Prince een brugghe te maken over de Riviere / loopende nae Sint Geleyn / ende die te paſſeren: Van daer adviſerende zijnẽ broeder alle zijn voorder raedtſlaghen. Maer den Hertogh hadde thien ofte twaelf hondert Spaengiaerden bedeckt uytghesonden / langs den cant van het water / die hem dien pas beletten. Ende ten ſelven tijde quamen een groot deel Duytſche Ruyteren by hem / die hem brochte Salentijn / den Biſſchop van Ceulen Keurvorſt / ende Grave van Yſenbergh / ende andere / die daghelijcx zijnen Legher vermeerderden / ſo dat hy wel ſterck was twaelf duyſent Spaengiaerden eñ Walen / eñ wel ſo vele Duytſche / behalven zijn binne-landts ende oudt Peerdevolck. Hy hadde wel vier duyſent eñ vijf hondert Duytſche Ruyteren noch voor hem op den tocht / onder de Hertogen van Holſt / van Brunſwijc / eñ Franſoys van Saxẽ / met meer andere.

Den Biſſchop van Ceulẽ brẽgt den Hertogh Peerdẽ voor Bergen.

Macht des Hertoghs voor Bergen.

De Prince creegh daerentuſſchen tijdinghe van zijnen broeder/ ende dat hy hem ſondt hondert Peerden/om eenen wegh te helpen overweldigen/ende dat ſy binnen noch wel ghereſolveert waren den Spaengiaert te wederſtaen. Waer op dē Prince met alle zijnē Leger weder op trock tot de voorſchreven Molen/ daer hy hem weder vijf uren in ſlaghordene hiel/verwachtende ende aenlockende zijnen vyandt. Maer den Hertogh hem ſiende in ſlaghordere aftrecken / ſochte zijn voordeel / van te beſetten eñ ſterckē een hooghde daer ontrent/ teghen dat den Prince hem quam beſoecken/hebbende ter ſijden van hem een Waterken tot beſchuttinge: Waeromme hy terſtont ettelijcke duyſent Mutſaerden / ende licht hout/ ende ſtrop dede brengē/ daer mede ſy groote vyeren maeckten/ ende by de vlamme/ende het licht van de ſelve vyeren/ dede hy menichte van Pyoniers een begravinghe ende beſchanſſinghe graven/ om zijn gheſchut te moghen op de hooghde ſtellen / om den Prince van daer te groeten / als hy hem ſoude comen beſpringhen/ ghereſolveert zijnde uyt zijn beſchanſſinghe niet tot ſlagh te trecken / alſoo het oock gheſchiede. De Prince hem weder daer preſenterende / om met een ofte andere behendicheyt ende ſchermutſelē hem uyt zijn beſchanſſinghe te locken. Maer den Hertogh en dede niet anders/dan van die hooghde vreeſelijck ſchietē. Als nu de Prince des Hertogs voornemen genoech merckte/ende dat zijn volck/dat by hem was / van weghen des Coninghs van Vranckrijck feyt/ begonden te murmureren/ reſolveerde hy op te trecken nae Nivelles/ eer daer voorder beroerte in zijnen Legher opſtonde.

Dē Hertogh beſpringt eē Regiment des Princen by nacht.

Doch den Hertogh en wilde hem alſo niet laten gaen/ maer den naeſtē nacht beſtelde hy hem een Campſade oft lage van twaelf hondert Spaengiaerden te voete / ende acht hondert Ruyters/ haer bedeckende langhs de twee toeganghen tot den Spaenſchen Legher/ende aldernaeſt waren ſ'Princen Duytſche voetvolck gelogeert/ achter haer de Walen ende Nederlanders. Daer werden beſpronghen het eerſte Regiment der Duytſche/ by de voorſz. Spaengiaerdē/beneden langs den voet van de hooghte / neffens een waterken daer de Ruyters boven op de hooghte waren/ de Santinelle drijvende in haer Corps de Garde/ daer ſy in vielen/ al doot ſlaende wat ſy vonden/ eer het Regiment conde in wapen comen. Ten leſten / nae grooten dootſlagh / retireerden de Spaengiaerden / met cleyn verlies van den haren.

Prince met zijnen Leger vertreect uyt Nederlant/ in September.

S'anderdaeghs is den Prince opghetrocken/ verlatende Bergen/ adviſerende zijnen broeder/ende de Franſoyſen binnen Bergen/van al t'ghene datter paſſeerde/ eñ hoe onmoghelijck het was haer te ontſetten / waeromme hy hen raedde/ nadien noch een ofte twee aſſaulten wederſtaen waren/ tot een goede compoſitie te verſtaen/ om haer Perſoonen te ſalveren. Dit gheſchiede ontrent half September.

Den Prince danct zijnen Legher af met perijckel/ eñ vertreet hem in Hollandt.

Alſo trock den Prince af in Brabant tot Mechelen/daer hy den Legher wat ruſtede/ende latende eenige Ruyters aldaer / trock voorder nae den Rhijn / dien hy paſſeerde te Orſoy / daer hy zijn volck afdanckte/met groot perijckel van zijnen lijve/ by ghebreck van betalinge/die hy haer op de beloſten van Vranckrijck toegheſeyt hadde / ſoo haeſt als ſy ſouden in Henegouwe weſen/ t'welck hem falgeerde. Waer door alderhande raedtſlagen over zijn Perſoon (te houden ende te leveren voor haer betalinghe) ghehouden werden : Maer by de eerbaerheyt van de Overſte Ritmeeſters / heeft zijn onnooſelheyt meer vermogen/ alſo dat hy zijn volck afdanckende/ende ten beſten daer mede compoſerende / vertrock nae Hollandt tot Delft.

Belegering eñ defenſie van Berg

Nopende de belegeringe van Bergen / hebben wy geſeyt/dat den Hertogh daer hadde gebrocht tweendertigh ſtucken gheſchuts/ ende wan eerſt het Faulborgh van Bertinout. Maer die van binnen ſloegen zijn volck daer weder uyt/ ſo dat ſy tijts genoech hadden dat af te branden: Ende nae dry dagen quam den Hertogh weder daer in logeren / ende beſchanſte hem daer in't midden/ nemende de Kercke tot hemwaerts / voor beter defenſie. Van daer buyten de Voorborchten begonden ſy begravinghe/ die continuerende tot den Steenwegh / ende van daer tot aen't Ravelijn van de Poorte. Ende om verſcheyden wegen te hebben / ſoo brochten ſy noch twee begravingen tot den wegh by de Lacken ofte Waterpoelen / die alle dry in een quamen. Ten eynde makende een Schanſſe ghelijck een Bolwerck/ met alderhande materie geſterckt/ daer ſy altijt ſints een Corps de Garde in hielden/ ende verſochten om daer door het Waeer uyt de Grachtē te trecken oft te leyden/ende alſoo te mogen ghemackelijcker de Stadt beſtormen / het welcke hem onmogelijck was/om dat Graef Lodewijck geſtelt hadde ſeker ghetal van goede Archebuſiers in dē Contreſcharpe/die vromelijck beletten het doorſteken van't ghene/ dat het Water in de Grachten behielt. Daer nae docht den Hertogh gheraden/ die van binnen te benemen het gherief / dat ſy hadden van het uyt ende ingaen / door by het Clooſter van Eſpinleu: Het welcke is een ſlecht ghebouwe/ recht buyten der Stadt/dat de Heer Poyet bequaem ghemaeckt hadde/ om hondert ende vijftigh Soldaten in te leggen/die altijt onder den Capiteyn Rouray den Spaengiaerden afbreuck ghedaen hadden. Waer tegen den Hertogh dede ſtellen vier ſtucken gheſchuts / die in vierenvijftigh ſcheuten dat bycans geheel in den gronde ſchoten : Waeromme Poyet dat reſolveerde te verlaten/ hem al ſchermutſerende vertreckende nae de Stadt / met behulp van eenige Barricades ofte vaten vol aerde/ als Doelen te vooren tot ſulcken eynde op den wegh gemaect/ eñ van eenige Peerden eñ andere Archebuſiers/ die uyt der Stadt haer hielpen ende ontſetten. Daer nae ſondt den Hertogh eenen gevangenen Soldaet in de Stadt/om haer de tijdinge van de Moordt tot Parijs te draghen / ende wende alle neerſticheyt aen tot dry ſaken / als haer victalie te benemen / by zijn begravinghe de Stadt wel te beſchieten / ende alles tot ſtormen ghereedt te maken.

Dē Hertog beſchiet Bergen.

Sijn gheſchut ſtelde hy in dry deelen/ ſes ſtucken ſtelde hy op een hooghde/om in de Stadt te ſchieten verloren ſchotē/ dienende/ om die van binnen haer defenſie te benemen / ende verbaert te maken / veel ſchade in de Stadt daer mede doende. De ander in twee hoopen ſtelde hy alomme op't Ravelijn / dat de Poorte van Bertimont bedeckte/ende ooc beſchutte beyde de Cortijnen ende ſijden/ende de Gracht. De eerſte dry daghen werden met ſchieten doorghebrocht/om de Borſtweeringhe ende Thorens af te ſchieten/ die op het Ravelijn ende Cortijnen eenighſins mochten flanckerē/t'welck hem te langer werck maeckte/ om dat het al gemetſt is van ſeer goede ende harde ſtoffe eñ ſteenen. Sy beſchoten oock de Poorte van Bertinmont twee daghen langh/ met thien ſtucken / die ruſten op twee Thorens/ die ſy beyde om hooge door ende weder ſchoten/ maer ſy en conden die beneden niet ſchieten / om het Ravelijn dat de voeten ofte onderſte des thorens bedeckten / dat wel bewaert was/ zijnde al van goede ghemuerde materialen / elcke Poorte van der Stadt een hebbende. Die van binnen hadden noch op haer Contreſcharpe ghemaeckt een Eſpaule oft rugge/ daer ſy een ghetal Archebuſiers conden in verberghen/ de welcke conden weeren den toegangh van de Grachten/ inghevalle dat Ravelijn omverre gheſchoten werde: Waer mede ſy oock beletten/ datmen de begravinghe niet en conde uytbrengen/ ofte openen in de Contreſcharpe. Nochtans dede den Hertogh ſo vele/ met menichte van Pioniers/ ende alderhande materialen/ ende ghereetſchappe daer by/ datter ſo vele aerde verworpen werdt/ dat hy tot in de Grachten gecomen was/ reſolverende daer het Water uyt te crijgen/ ende die droogh te maken/ om te beter tot ſtormen te comen. Waer tegen nochtans die van binnen achter de Mueren groote rampars/ ende een platte forme gemaect hadden/ daer ſy dochten de Mueren weeckſte te weſen/ ende mochten beſchoten worden. Het Ravelijn beſchoten ſy met acht ſtucken/ aen beyde de rechte ende ſlincke ſijde/ gheheel tot Poeder/ niet reſterende dan het middelſte/ daer ſy haer in beſchanſt hielden/ met ſchanſkorven beſet/ om haer daer tot in de ſtormen te behelpen. Daer werdt oock beſchoten den Thoren van Sint Andries/ ſeer dicke ende van ſtercke ſtoffe/ al van Bricke ofte Careelſteenen/ daer ſy ſeer gheweldelijcken eñ langhe op ſchoten/ niet profiterende/ dan dat ſy dien ſo doorſchotẽ/ datmen daer door ende weder ſagh/ ſo dat die van binnen daer haer niet vryelijck meer en dorſten houden. Om t'ſelve te remedieren/ practiſeerden ſy binnen achter den Thoren/ in het rampaert/ een Flanck te maken/ daer ſy vijf groote ſtucken ſtelden/ die de Spaengiaerden grootelijcx beſchadighdẽ/ ende meynden in't ſtormen haer noch veel beter daer mede te behelpen. Diergheliijcke Flanck hadden ſy oock ghemaeckt op de platte forme/ die ſy op d'ander ſijde van de Poorte Bertimont opghericht hadden/ daer ſy oock vijf ſtucken op ſtelden/ die de Spaengiaerts niet en conden wechſchietẽ/ wat devoyr haer Buſſchieters met haer ſtucken conden doen. Dit gheſchiet duerde wel een Maendt langh/ met weynigh ruſten/ ſoo om al plat te maken/ als om die van binnẽ den moet te benemen/ van meer uytvallen te doen: Maer ſy wel van volcke/ cruydt ende loot verſien zijnde/ maeckten cleyn werck van het ſchieten/ uytvallende ſo wel te voete als te Peerde/ als ſy profyt ſaghen. Een Walſch Edelman/ ghenaemt Berlette/ viel uyt met 18. Archebuſiers/ door het gat van der Sluys des Grachts/ ende overviel der Spaengiaerden eerſte Wachte/ alſoo dat ſy uyt vreeſe haer Schanſſen verlieten/ daer ſy in haer Corps de Garde wel negenentwintigh oft dertigh doot ſloegen: Maer alſo hy retireerde/ creegh hy eenen ſcheut in zijn Lendenen/ daer hy binnen der Stadt namaels van ſterf.

Wtval van die vã Bergen/ daer la Berlette doot bleef.

Die van binnen maeckten daerentuſſchen gereetſchappe van ſtoffe/ om de Breſſe te vermakẽ/ als Wolſacken/ Bedden/ ſtroo/ ende diergelijcke ghewoonlijcke materien/ ende tot het Ravelijn deſghelijcken/ ſoo dat het weder alſo ſterck als te vooren werdt. De Heer van La Nove nam op hem de Breſſe te verweerẽ/ met hondert Edelen/ ende een ghetal van Spieſſen/ ende uytgheleſen Archebuſiers/ daer by ordineerde hy vijftigh Archebuſiers te ſtellen/ in't ghene datter noch overghebleven ſtondt van't Ravelijn/ ende twee hondert op de Contreſcharpe/ tot beter beſchuttinge van der plaetſen. Den Hertogh hier op ſiende/ dat hy zijn volck niet en conde drooghs voets tot den ſtorm brengen/ om dat hy door de voorſchreven beletſelen de Grachten niet drooghe maken conde/ dede Schuyten maken/ die ſcheut-vrye Borſtweeringen hadden/ ende ſchiet-gaten daer in/ daer hy ghetal van Schutters wilde in ſtellen/ om tot de Breſſe te gheraken op het Water: Ende om op het Ravelijn/ dat oock noch in't Water lagh/ te comen ende te winnen/ dede hy noch een Brugghe maken van Wijnvaten ende berders met coorden ghebonden/ ende diergheliijcken.

In deſen ſtaet was het belegh/ als de Prince van Orangien met zijnen Leger daer van trock/ de Stadt niet connende ontſetten/ als voorſeyt is/ waer door alle ſwaricheden van binnen opſtonden: eerſt de Borgherye die claeghden ſeer/ de Soldaten/ namelijck die Catholijck waren/ verloren niet alleen den moedt/ maer opentlijck muytineerden ſy tegen haer Hoofden/ ſeggende liever te willen over de Mueren vallen/ dan langher belegh te lijden. De Overſte oock ſeer verſlagen zijnde over de Moordt van ſo vele Heeren ende Edelen tot Parijs/ ende daerenboven het aftrecken van den Prince/ daer alle haer hope op ſtondt/ ende een groot miſtrouwen d'een van d'ander hebbende/ ende Graef Lodewijck ſelve ſieck zijnde/ meeſt van onghenoechten: Door deſe voorſchreven oorſaken reſolveerdẽ ſy te hooren nae eenighe goede compoſitie/ daer den Hertogh van Alva geerne nae luyſterde/ om de eere te hebben van ſulcken ſtercke Stadt/ ſoo wel van vermaerde Hoofden ende Krijghſvolck verſien/ in ſoo cortẽ tijdt/ ſonder merckelijck verlies/ vermeeſtert te hebben/ daer alreede op gheſchoten waren veerthien duyſent/ vijf hondert/ eñ vierendertigh ſchoten grof gheſchut. Waeromme tuſſchen de Heere van Noyrcarmes/ met de Heeren van Vaulx/ van Licques/ ende van Goingnies/ van wegen des Hertoghs van Alva: ende ter ander ſijden/ met de Heere van Soyecourt/ La Nove/ d'Elcourt/ ende Cormont/ van wegen die van der Stadt/ in't Legher met malcanderen overcomen zijn/ den 19. September/ Anno 1572.

De oorſakẽ van het overgheven van Berghen in Henegouwe/ den 19. September.

Conditien van't overleveren van Bergen.

Als dat ſy uyt der Stadt trecken ſouden/ ſoo wel Graef Lodewijck van Naſſouwen/ als alle andere Franſoyſen/ Edele ende Soldaten/ ſoo wel te Peerde als te voete/ met haer Dienaren eñ ghevolgh/ Wapenen eñ Peerden/ Baggen eñ Baggagien/ alleenlijck uytgeſondert Nederlantſche ghemeyne Soldaten/ die niet en mochten andere Wapenen dragen dan Rapier eñ Poingjaert. De Borghers/ die de Wapenen hadden ghedraghen/ mochten oock uyt trecken ſonder Wapenen/ maer wel met Baggagien ende Baggen. Deſghelijcx die van andere Religie waren/ dan van de Catholijckſche Roomſche Religie/ die ſouden voortaen in de Stadt niet meer moghen woonen/ eñ dat deſe alle vryelijcken ſouden moghen paſſeren ſonder moleſt/ belovende alle geen wapenen te draghen/ teghen de Coningen van Spaengien ofte Vranckrijck/ ten ware elck onder zijnen Coningh/ uytghenomen Graef Lodewijck ende andere Duytſchen ende Engelſchen/ die ſulcke beloften niet en ſouden behoeven te doen. Tot beter volcomen van dit Contract/ was het oock gheteeckent by den Hertogh van Alva ſelve/ Don Johan de la Cerda/ dẽ Hertogh van Medinacely/ Don Frederico/ eñ de Baron van Barlaymont. Daerenboven werden haer noch tot Convoy ghegheven een behoorlijck deel van Peerdevolck/ ende in haer handẽ vier Edelmannen/ den Heere van Bertain/ den Baron Doingnies/ de Heere van Bettencourt/ ende de Heere van Potteles/ die met haer ſouden treckẽ/ tot dat Graef Lodewijck tot Ruermonde ware/ ende de andere/ die nae Vranckrijck wilden trecken/ die ſouden gheconvoyeert worden/ tot dat ſy in Vranckrijc ſouden zijn tot Larbre de Guyſe. Ende tot verſekeringe van deſe vier Edelen/ ſouden

den de vier contracterende Edelen/met de Heere van Mons/haer in handen ſtellen van den Heer vā Noyrcarmes/tot de wedercomſte van de vier Edelen voorſchreven.

Dit werdt wel gheeffectueert/ende alſo zijn de Franſoyſen nae Vranckrijck / ende Graef Lodewijck nae Meurs ghetrocken / ende ſoo nae Naſſouwen. Ende den Hertogh tracteerde de Borgers van Bergen ſeer redelijck/ alſo ſy oock niet anders verdient en hadden. Anthonio Olivier ende andere Bewindthebbers trocken voor uyt/ eer het Contract ghemaeckt werdt.

De Hertogh mindert zijnen Legher.

Den Hertogh hebbende door de Moordt van Parijs middel ghehadt / den Prince met zijnen Legher te doen opbreken / ende deſe machtighe Stadt weder te becomen / ende van de zijde van Vranckrijck nu verſekert zijnde/ende in alle manieren nu ſeer verquickt / die apparent ſcheen te vooren onder te liggen/heeft (mits dat het nu op den Winter was) zijn Hooghduytſche Ruyteren meeſt afghedanckt/als den Keurvorſt van Ceulen / de Hertoghen van Bruynſwijck ende van Holſt / diens Ruyters noch langhe in't Landt bleven/ om haer betalinghe. De reſte van zijnen Legher ſondt hy onder zijnen ſone nae Mechelen ende d'ander afghevallen Steden / om die te dwingen. Hy ſelve trock nae Maeſtricht/ ende op Nimmegen. Den Hertogh van Medinacely nae ſ'Hertogenboſſche.

Mechelen overvallen/ eñ gheplondert van den Hertogh/ dē 2. October.

Jāmerlijcke plōderinge.

Het Garniſoen / dat van den Prince binnen Mechelen ghelaten was / onder Bernaert van Merode / Heere van Rumen / ghevoelende den onwille ende verſlagentheyt van der Ghemeynten/ door het gheluck des Hertoghs / hebben de Stadt eerlijck (niet tegenſtaende de teghenſprekers) verlaten: T'welck oock die van Dermonde deden / haer te onſterck kennende. S'anderdaeghs / den tweeden October / alſo de Mechelaers uyt ſonden haer Gheeſtelijcke Perſoonen met Proceſſie/ om haer Verdragh met den Hertogh te maken/zijn ſy ſubijtelijcken van alle canten van het Krijghſvolck overvallen/ die ſoo wel uyt hoochmoet over de Muerē als door de Poorten in de Stadt geraeckten / ſoeckende meer den roof der Stadt / dan hunnen vyandt te vervolgen/die ſy lichtelijcken hadden connen achterhalen ende ſlaen / eñ hebben de Stadt ſoo jammerlijck gheplondert/ dat niet vele deſgelijcken gheſien is gheweeſt : Want ſy niet alleen Goudt/ Silver / Gheldt / Cleeren ende Juweelen Buyt maeckten/ maer oock Koetſen/ Tafelen/ Bancken/ Stoelen / Schrynwerck ende Houtwerck. Daer by vercochten ſy ende namen Kolen ende Turven/ Hout ofte brandingē. Sy vonden daer oock bequaemheyt van Schepen / om alle den roof / die niet ten uyterſten gherantſoent werdt/ t'Antwerpen ende elders te voeren. Waer over de Spaengiaerden hare liberaliteyt toonden/ ende een deel daer van gaven tot reparatie van het Huys van Aken t'Antwerpen (ſo genoemt) voor de Jeſuiten / ende tot de Minrebroeders. Summa alle uyterſte moetwillicheyt / van rooven/moorden/ Vrouwen-crachten werdter ghetoont/ geen Nonnen ende Bagijnen / noch Geeſtelijcke noch Weereltlijcke/en werden geſpaert: ſelve hebben gherooſt het geldt ende goet van de Raedtſheeren des Conings/ ende der Biſſchoppen van Mechelen eñ van Namur/die de Geuſen geſpaert haddē/eñ mede het goet van de Lieden/ die de Geuſen ghevangen wechgevoert hadden. Den roof werdt gheeſtimeert etlijcke Milioenen guldens weerdt te zijn. De Heere van Swevegem werdt daer tot Gouverneur gheſtelt.

Den Roof van Mechelen bouwet der Jeſuiten Huys tot Antwerpen.

De oorſakē ende redenē des Hertogs wreetheyt/ teghens die van Mechelen/gaf hy in druck uyt/ den 4. Octobris.

Dit ſtuck / om dat het te ſtrenghe ſcheen over ſoo goeden Stadt/die haer altijt redelijck gedragen hadde / ſoo dede den Hertogh een verclaringhe zijner redenen drucken / ende die uytgheven den vierdē Octobris te Muyſen/in't Veldt-Legher by Mechelen / waer inne hy die van Mechelen beſchuldight / dat ſy Krijghſvolck onder haer begonnē hadden/ van over langen tijdt aen te nemen/ om des Coninghs Garniſoenen daer mede uyt te houden / ende den wegh te maken voor ſ'Princen volck/ die ſy feeſtelijckē onthaelt hadden/ ende gheldt gegheven : Ende des Hertoghs Legher comende / hadden hem met haer Garniſoenen aengevallen. Hadden oock t'gheſchut op zijn volck afgheſchoten / ende eenighe van dien ghedoodt/ ende hem niet tijts genoech de wete ghedaen van des Garniſoens vertreck: Waeromme ſy verdient hadden gheplondert te werden. Hen noch aenſegghende / datter noch voorder / boven de plonderinghe / tegen de ſelve Borghers gheprocedeert ſal worden met ſtrengheyt. Deſghelijcx tegen alle andere afvallighe Steden/die des Conings Heyrcracht verwachten ſullen.

Straf-Placcaet tegē de goederē der Rebellen/by den Hertogh ghedaen.

Hy gaf oock een Placcaet ende Ordinantie terſtondt uyt / datmen alomme moeſt Inventarieren ofte opſchrijven alle de goeden ende ſchulden der Rebellen/ ofte der gener/ die haer ergens in ghemoeyt hadden / ende dat een yghelijcken moeſte binnen dry dagen aengeven/wat goeden/ ſchulden/ landt oft zandt ſy wiſten ergens te weſen/oft ſelve in handen te hebben/oft ſelve de Rebellen ſchuldigh warē/op de verbeurte van dobbel de weerde / ſoo ſy het ſelve niet aen en brochten / ofte de ſchuldt den eyghenaers Rebellen betaelden: waer van den aenbrengher ſoude hebben oft houden een derde part/ den Officier ende den Coningh de reſte.

Van Mechelen is den Legher des Hertoghs ghetrocken op Dieſt / het welcke een crancke Stadt zijnde niet gheplondert en werdt / maer wat gheldts gaf/ende van daer trocken ſy voorder nae Ghelderlandt.

Dieſt/ Dermonde ende Oudenaerde/comen in handen van de Spangiaerden,

Middeler tijdt heeft het Garniſoen van Dermonde de Stadt oock verlaten / die van de Spaengiaerden haren pays cochten voor acht duyſent guldens. Deſgelijcx die van Oudenaerde/deſpererende ghelijck veel ander Steden/hebben de Stadt oock verlatē/den 3. Octobris/ eenige Geeſtelijcken te vooren ſtraffelijcken ghehandelt/ ende een deel verdroncken/ ende op Ooſtende vertrocken / alwaer het Krijghſvolck meeſtendeel t'ſchepe ontquam/ in Enghelandt ende Zeelandt. Maer Imbijſe van Ghendt / een ſtout Man / de ſone van Jan van Imbijſe (namaels vermaert) zijn Schip aen den grondt zijnde/ ende in perijckel van ghevanghen te worden/ ſprangh in de Zee / daer hy verdronck. De andere Capiteynen/ als Jacob Bloemmaert/ Guilliam de Grave van Ghendt / Anthoni Rijne/ ende andere / meynden by eenen beterē wegh in Zeelandt te gheraken / maer by nachte in een Huys/ ofte een Pachtgoet by Eecloo / rondtomme omcingelt zijnde / ende haer niet willende ghevanghen gheven / werden met vyer beſet ende verbrandt in't Huys. Vele ghevanghenen / alomme t'Landt door / werden ghehanghen ende onthalſt. Eenen Edelman/ Anthonis Wtenhove/om dat hy de gereformeerde Religie bekende/ werdt levendigh verbrandt/ſeer wreedelijck.

Een nieuwe ſterre in Nederlandt geſien.

In deſen tijdt / Anno 1572. iſſer een nieuwe ſterre gheſien / dat geen Comete ofte vaſte ſterre was/ ende haer claerheyt ſcheen voor eenen tijdt te groeyen / daer nae verdween ſy wederomme. Den Hertogh van Alba verſocht daer over de opinie van Cornelius Gemma, die met meer andere daer van gheſchreven heeft.

Aleer wy voorder van den voortgangh des tochts onder Don Frederico ſpreken/ ſullen wy verhalen watter in Zeelant daerentuſſchen ghepaſſeert is. Jeronimus Tſeraerts/ den Gouverneur van Vliſſinghen/ hebbende nu vaſt veel Krijghſvolcx/ t'welck uyt diverſche quartieren in Zeelandt aenghecomen was/ als wel neghen Vendelen Enghelſchen/ onder Sire Omfre Gilbert/ ende veel Franſoyſen/ die den Colonel Creytz onder veel Capiteynen toegebracht hadde/ ſo ontſtondt een jalouſie onder henlieden/ als of d'een oft d'ander partye haer geerne Meeſter van de ſtadt van Vliſſinghen ghemaeckt ſouden hebben/ de ſake niet ſonder groot achterdencken zijnde/ overmits eenmael eenen grooten oploop van de Enghelſchen ghebeurde binnen Vliſſingen/ roepende gheldt/ waer door dat de Franſoyſen oock in wapenen quamen/ maer met ghereedt gheldt werdt alles gheſliſt. Ende ſoo daer nae oock de Franſoyſen inſghelijcx pooghden te attenteren/ ſoo was van noode dit Krijghſvolck elders te ghebruycken.

T'vergaert Krijghſ volc tot Vliſſingen muyteneren/ niet ſonder perijckel.

Sy hadden (ghelijck gheſeyt is) eenen tocht in Vlaenderen ghedaen/ op hope van haer binnen Bergen in Henegouwe eenſdeels te worpen/ oft eenighe Steden daer te beproeven/ t'welck niet ſuccederē en wilde. Daer na/ op hope van groote intelligentie/ trocken ſy anderwerf nae ter Goes/ de Hoofſtadt van't Eylandt van Zuydtbeverlandt/ ghelegen tuſſchen de Schelde ende Honte/ vooren van der Zee bedeckt met het Eylant van Walcheren. Op deſe heymelijcke intelligentie de eerſte reyſe niet uytgherecht hebbende/ oock van gheſchut onverſien zijnde/ eñ hoorende van volck datter van Antwerpen quam om haer te ſlaen/ ſoo waren ſy vertrocken. Daer nae is Jeronymus Tſeraerts/ Gouverneur van Vliſſingen/ met den Balliou Rolle van der Vere/ ende Bartel Entens/ (latende den Balliou Smidt/ Heer van Barlant/ daer in zijn plaetſe tot Gouverneur) weder derwaerts ghetrocken met negen ſtucken gheſchuts.

Ter Goes anderwerf beleghert.

De ſtadt van ter Goes is gelegen in een leegh Mareſcagie Landt/ wel ghemuert/ maer ſonder ſtrijck-weerē. De Poorten ſlecht/ ende de Grachten niet wijdt: Daer waren binnen/ boven de Borghers/ ontrent ſes hondert Spaengiaerdē/ ende twee hondert Walen/ ſonder grof geſchut/ daer Gouverneur van was Pedro Pacieco/ alleenlijck betrouwende/ dat ſy van Antwerpen ontſet ſouden worden. Jeronimus Tſeraerts eñ Bartel Entens/ deden haer begravingē maken/ eñ planten haer gheſchut/ den 6. Septembris/ eñ maecktē haeſt twee Breſſen/ de een by de Hooftpoorte/ wel 25. ſchreden wijdt/ de welcke de Engelſche eñ Franſoyſen ſ'nachts beſtormden/ terwijle dat dē Colonel Creytz/ met zijn Franſoyſen de andere zijde meynde met Leeren te beclimmē: maer de Leerē werdē te cort bevondē/ alſo dat de Breſſe wel gedefendeert zijnde/ ſy moeſtē wijckē.

Duerende dit belegh/ hadde den Admirael Worſt op de Wachte voor Saftingen geſonden vier groote Oorlogh-ſchepen/ te weten/ Jan de Moor Vice-Admirael/ ende Bouwen Ewoutſz. met het Admiraels Schip/ teghen de afcomſte van die van Antwerpen/ om ter Goes te ontſetten: Maer als den Hertoghe van Alva nu Bergē verovert hadde/ heeft hy den Colonel Montdragon/ met volck ende gheſchut/ nae Saftingen ghesonden: ende t'ſelf de ghetijde mede een hoop lichte Oorlogh-ſchepen van Antwerpen/ met Krijghſvolck de Riviere af/ onder Sancio Davila/ den 10. Octobris. Deſe voeren tot in't geſichte van de Zeelandtſche Schepen/ in meeninghe met fortſe ter Goes t'ontſetten. Montdragon ſchoot uyt Saftingen/ eñ dede de Zeelanders nederwaerts wijcken: Hier van den Admirael Worſt gheadverteert/ is van Baerlandt met zijn lichte Vlote Oorlogh-ſchepen/ met ghetijde ende goeden Windt/ tot ontſet van zijn vier groote Schepen ghevaren/ ende alſo voorts opwaerts voorby Saftingen/ nae den Doele daer des Coninghs Oorlogh-ſchepen doen lagen/ die terſtont de vlucht nae Antwerpen namen/ behalven een Craveelſchip/ op hebbende twee Veldt-ſlanghen gheſchuts/ dat werdt tuſſchen Calloo eñ Auſterweel ghenomen/ ende nae Vliſſinghen ghevoert. Hier door die van't Caſteel van Saftingen/ hoewel op de Zeelandtſche Vlote ſeer hadden gheſchoten/ cregen ſulcken vreeſe/ dat ſy in der nacht vluchten/ werpende een groot ſtuck gheſchuts/ wegende vier duyſent/ ſchietende veerthien pont yſers/ in eenē Gracht/ waer van die van Vliſſinghen door de Boeren de wete hebbende/ hebben dat uyt ghehaelt/ ende tot Vliſſingen ghevoert/ aldaer noch Saftingen ghenoemt.

Sancio Davila ende Montdragon ſoecken van Antwerpen ter Goes te ontſetten.

Den Hertogh van Alva ſiende ter Goes met Schepen niet conde ontſetten/ heeft in October Montdragon belaſt eenen nieuwen wegh ende middel/ hun ghewesen van eenē Blommart van ſ'Hertogen-boſch ofte Breda. Met deſen leydtſman is Montdragon/ met ontrent dry duyſent Mannen/ ghecomen ontrent de quartieren van Woonſdrecht/ van waer ſylieden op het leeghe Water ghemarcheert zijn/ door ofte over t'verdroncken Landt. Den Colonel Montdragon/ hoewel een oudt Man/ hun voorgaende/ meeſt tot den middel toe in't Water/ in de preſentie van Sancio Davila/ ende Herooſkercke/ Gouverneur van Bergen op Zoom. Het Krijghſvolck waren meeſt Walen ende Spaengiaerden/ elck met een ſacxken met Buſcruydt ende Lonten geladen/ oock wat Biſcuyt-broodt/ op't hooft ofte hals dragende/ hebbēde maer vijf urē tijts leegh Water/ om te paſſeren twee mijlen weeghs. Het Krijghſvolck wel van haer Capiteynen ghecourageert/ zijn tegen avondt ghemarcheert ghecomen ter plaetſen ghenoemt Crabbendonck/ ende van daer voorts tot op den Zee-dijck van Valckeniſſe/ van waer deden een vyer-teecken van haer gheluckighe overcomſte.

Montdragō die marcheert over het verdroncken Landt/ tot ontſet vā ter Goes/ dē 20. Octobris.

Te Valckeniſſe lagh een Vendel van ſ'Princē van Orangiens volck ofte Zeelanders/ die te weeck hun te wederſtaen/ namen de vlucht nae hun Legher. Den Colonel Mondragon dede zijn volck dien aenſtaenden nacht/ den 20. Octobris/ haer droogen ende ruſten/ ende den volgenden dagh marcheerde met zijn volck nae de Stadt ter Goes. Zijn aencomſte in't Leger van de Beleggers verſtaen/ heeft grooten ſchrick veroorſaeckt/ ſoo dat ſy terſtont zijn opghebroken/ eerſt haer gheſchut ſchepende/ maer alſoo hun volck ſcheepten/ d'Enghelſche ende de Franſoyſen de Wacht hebbēde/ ſo iſſer diſordre uyt vreeſe gecomen in't leſte/ als elck wilde de eerſte weſen/ datter wel 200. ſoo gheſlagen/ ghevanghen ende verdroncken werden. Het onghehoort ende onmoghelijck feyt/ ende ongheloovelijck beſtaen/ (meynende veel ſtercker waren) cauſeerde den ſchrick/ daer ſy anderſins hunnē vyandt genoech machtigh waren.

De Beleggers voor ter Goes breken op vant belegh/ dē 21. Octobris.

Als nu ter Goes ontſet ende verſorght was/ heeft den Hertogh van Alva dien Winter Middelborgh noch ghemeynt te ontſetten/ ende heeft de toegheruſte Biſcapſche Aſſabros van Sluys belaſt hun nae Middelborgh te begheven. Deſe zijn met goeden Windt eñ ghetije uyt het Sluyſſche gat gheſeylt/ maer comende voor de Stadt Vliſſingen onverſiens/ ſoo zijn ſy van de Vliſſinghers bevochten/ die hunner eenighe twee ofte

Aſſabros van Sluys ghecomen/ werden door Rammekẽs overwonnẽ eñ verbrant.

vier namen / de reſte quamen behouden voor het Caſteel van Zeeborgh ofte Rammekens / eñ ſoo voor de Middelborghſche Havene/ alwaer datmen noch een partye lichte Oorlogh-ſchepẽ toegeruſte/ om met deſe Vlote/ wanneer de Antwerpſche Schepen ſouden afcomen tot ontſet / tot op de Hont/ ſy die t'ſamen ſouden tegenvaren/ eñ de Zeelandtſche Princẽs Vlote alſo van beyde ſijdẽ te bevechten/ tot welcken eynde deſe Vlote is comen liggen onder het Caſteel van Rammekens.

Om welck voor te comen heeft den Admirael/ Ewout Pieterſz. Worſt/met zijnen Vice-Admirael eñ ander Capiteynen/ met een partye lichte Oorlogh-ſchepen/Smackſeylen ende Radeſeylẽ/ die met ſchoonen daghe/ende goeden Windt/beſpronghen / hem binnen ende onder het Caſteel begevende / niet tegenſtaende het Caſteel furieuſelijcken op haer uyt ſchoot/het welcke deſe Aſſabros ſiende ende vreeſende/ hebben haer Cabels afghehouwen/ende tegen Landt aenghedreven/ ſonder grooten wederſtandt: Maer de Zeelanders hebbenſe gheabordeert tot aen Landt/verovert ende verbrandt / t'volck dat niet doorſtekẽ werdt ſprongen over boordt/ ende ſwommẽ aen Landt/ alſo datter vã 21.ofte 22.van deſe lichte Aſſabros / niet een over bleef. Aldus werdt den Hertogh van Alva zijn Aſſabros / ende veel van zijn Spaenſch Schipvolck quijte. De Zeelanders hadden veel Roeyboots by haer / om hun volck te ſalveren/ ſoo eenighe van haer Schepen uyt het Caſteel doorſchoten mochten worden / alſo volbrochtẽ ſy een ſtout feyt met cleyn ſchade.

Jeronimus Tſerarts/ Gouverneur van Vliſſingen / reſigneert zijn Gouverneurſchap/ ende vertreckt.

Den Gouverneur van Vliſſinghen / Jeronimus Tſerarts/ zijnde ongheluckigh in zijn aenſlagẽ/ is gecomen in dẽ haet van die van Vliſſingen/(den ſtaet aldaer doen ter tijdt ſeer populaer zijnde) by comen meeſt/ door dat hy tot Campvere eenighe in de Kercke doorſtack / die ſeer diſordelijcken/ alſo hy daer over quam/ de Kercke ſpolieerden / daer toe ſonder Victorie van't belegh van ter Goes gecomen/ den haet vermeerderde/ſoo heeft zijn Gouvernement gereſigneert in handen van Jaques de Smidt/den Heer van Baerlandt/ ende zijnde beſchuldight van eenige ontrouwe / om dat zijn broeders ende vrienden/ haer noch onder den Hertogh van Alva hielden: om hem te ontſchuldigen/trock nae Hollandt by den Prince / hem beclagende over ſulcke beſchuldighers/ beroepende met gedruckte brieven (die men alomme aenplackte op de Kercken) alle beſchuldighers voor den Prince van Orangien/zijnen Heere ende Meeſter / aenbiedende te Rechte te ſtaen / proteſterende / dat hy behoorde verontſchuldight ende in zijn eere te blijven / ſoo binnen ſekeren tijdt / van veel weken / hem niemandt en quame beſchuldighen: Maer niemandt en iſſer gecompareert/hoewel den meeſtendeel hem voor inhabil/dat is onbequaem ende onervaren tot ſo grooten charge ofte laſt oordeelden / om ſoo veel diverſche Natien te ghebieden / achtende / dat t'ſelve den ouden ervarenſten Hooftlieden ende Capiteynen laſtigh ghenoech vallen ſoude/ over ſulcken vergaerden ende rouwen hoop Krijghſvolck te commanderen.

Jeronimus Tſerarts / Gouverneur van Vliſſingen/ wordt beſchuldigt.

Tſeraerts Juſtificatie ende doot.

Deſe maniere van Juſtificatie heeft Jeronimus Tſeraerts noch uyt den haet niet connen verloſſen/ maer het heeft hem zijn levẽ namaels ghecoſt/ zijnde te Geertruydenberghe in Garniſoene/zijn volck tegen zijnen danck uyttreckende op den vyandt/eenſdeels wordende gheſlaghen/ hebben ſy ghemuytineert/ eñ hem doot geſteken/ waer over / die het deden/ in Hollandt gheexecuteert werden/eñ het Vendel van Capiteyn Trillo werdt daerom ghecaſſeert. Hier nae in den Winter zijn de Enghelſche meeſt weder nae Enghelandt ghetrocken: deſghelijcken de Franſoyſen/ die oock van diverſche humeuren waren / ende nae de Moordt van Parijs t'huys gheroepen werden.

De Enghelſchen ende Franſoyſen vertreckẽ na haer Vaderlandt.

Daerentuſſchen hebben de Vliſſinghers ghesocht die van Middelborgh in alle manieren te benouwen/ ſo wel te Lande/met doorſteken van de Dijcken / als alle Wateren met Schepen te beleggen/om die uyt te hongheren/ende alle ontſettinghe te weeren. Daer toe hebben ſy veel Schepen van Oorloghe toegheruſt / ſoo wel ter Zee als op de Rivieren. Ter Zee mochte niemandt varen/ ſonder goede beſtellinghe van den Prince van Orangien/ oft de Statẽ des Lants. Eenighe Prijſen inghebrocht hebbende/ ſo moeſten ſy die aengheven de Admiraliteyt/dat is een Court oft Hof van Rechters/ gheordineert / om te oordeelen ende eyndigen alle ſaken/die de Zeevaert ofte Rivieren eenichſins betreffende: Eñ goeden Prijs geweſen zijnde/vermochten ſy dien te vercoopen / midts betalende t'recht daer van/ den Lande ofte de Cauſa toecomende/ eñ Borge ſtellende/ ſoo daer Appel viel.

Vliſſingers ter Zee Oorlogende.

Beſchrijvinge der Schepen ter Zee gaende.

Ter Zee gebruyckten ſy meeſt cleyne Scheepkens/Vliebootẽ genoemt/ van veertigh tot hondert/ende hondert en veertigh vaten groot/ daer ſy ſes/acht/thien ofte twintigh ſtucken geſchuts op leyden / meeſt Yſeren ghegoten ſtucken / die ghemeynelijck mannende met ſoo veel Mannen als de Schepen vaten groot gheacht waren/oft voor elck groot laſt twee Mannen/ende deſe waren met leeghe Overloopen/ende met Boevenetten wel verſien/met ketenen geſpannen/ontrent de maſten eenighe beſchanſſinghe ghemeynlijck hebbende/ om haer Buſſchieters ofte Archebuſiers te bedecken / elcke Bootſgheſelle ghemeynlijck zijn Roer hebbende. Met deſe Schepen hebbenſe ſeer ontallycke veel Schepen / haren vyanden toecomende/ ghenomen eñ ingebracht: Waer door geen Cooplieden meer eenighe goeden in Nederlandtſche Schepen betrouwende/ ghebruyckten/ om haer te bedrieghen/ Franſoyſche ende Enghelſche Schepen/het welcke ſy ten leſten oock ghewaer werden / ende daeromme alle ſulcke/ als van by Weſten quamen/ ſpraken ſy aen/ ende wiſten by den eenen oft anderẽ middel aen de wete te geraken/dat het Spaengiaerden ofte haer vyanden Nederlanders goedẽ waren / op vreemde namen gheſcheept ofte vertolt/ dat ſy uytvonden by de brieven gheintercipieert/ ofte door de Schippers ende Bootſgheſellen/die ſy wel tracteerdẽ/betalende haer vrachten: Dies den Coophandel van Antwerpen gedreven ofte ghebruyckt werdt ter Zee over Duynkercken/ Cales/ ofte Rouanen/ ſommige by voorder Havenen.

Beſchrijvinge van Oorlogh-ſchepẽ op de Rivieren.

Tot den belegge van Middelborgh gebruyckten ſy eenighe groote Schepen/ als Hulcken/ eñ diergelijcke: maer meeſt/ ende om alle de Rivieren ende Stroomen te bewaren / ghebruyckten ſy groote Heude Schepen / oft Boyers / met Smackſeylen/ die ſy Cromſtevens hieten. Deſe hadden eenen geheelen effenen leegen Overloop/ van vooren tot achter / ende voor / op elcke ſijde van den Boechſpriet / voerden ſy twee groote ſtucken gheſchuts / Colubrijnen ofte Muerbrekers/ die ſeer langh waren / ende voorts achter/ ende ter ſijden/ noch ſes/ oft acht / oft thien ſtucken meer / daer over was een Boevenette / van achter tot vooren/ende een Meerſche wel gewapent boven op den Maſt. Deſe dienden op de enghe Wateren/lichtelijcken keerende ende wendende / ende niet diep gaende / hebbende meeſt platte Bodemen. Over al dit Schipvolck ende Schepen commandeerde den Admirael Worſt/

voor

Admirael Worſt ende Boudewyn Ewoutſz.

voor die van Walcheren / dat een ſeer fijn / gheſchickt / ende ervaren Zeeman was / boven al ſeer ſtout/reſolut/ neerſtigh/ vroom/ende de ſake des Vaderlandts oprechtelijck voorſtaende/ die ſeer van de Spaengiaerden ontſien was / ende deden veel exployten die gheluckten/ als gheſeyt hebben : Maer hy en leefde niet langhe / zijnde ſieckelijck / ende ſtervende werdt hy van den zijnen ſeer beclaeght. Daer nae werdt Boudewyn Ewoutſz. zijn Swagher Admirael/die oock niet lange leefde. Die van Zierickzee hadden oock haren Admirael / alſo oock Campvere / alle onderworpen zijnde den Admirael generael der Landen/ die was (nae het afſterven van Maximiliaen van Borgongien / Marckgrave van Campvere/ende Heere van Beveren) de Grave van Hoorne/ die onthalſt was : in wiens plaetſe ghevolght is de Prince van Orangien / van de Landen vercoren.

Dit is den ſtaet van Zeelandt gheweeſt alle het Jaer van 1572. te weten/dat Walcheren het voornaemſte Eylandt ghedeylt was. Vliſſingen ende Campvere / twee Steden voor den Prince van Orangien / houdende teghen de Hooftſtadt van Middelborgh / eñ het groot Dorp Armuyden/ met t'Caſteel van Rammekens / gheheeten Zeeborgh / welcke dry plaetſen met Garniſoenē van dē Hertogh beſet zijnde/ die die van Vliſſingen ende Campvere ſochten van alle victalie af te ſluytē/ om dat generalijck het Zeevolck grooten haet op de Spaengiaerden hadden/ daerom te Water de andere alomme Meeſter wordende: Soo vele Spaengiaerden haer in handen quamen ofte cregen hingen die terſtont op/ofte bonden die twee ende twee te gader / ende ſtieten die tot Vliſſingē levendigh van't Bolwerck in Zee/ ende ontleerden den Hertogh dat Ambacht / die tot dien tijt alle zijn vyanden/als Rebellen Gods ende des Conings/ alom dede hangen ende worgen: Maer door het veel ende dierghelijck doen der Zeelanders/ heeft hy dat allenſkens wat na gelaten/ om d'een tegen d'ander te mogen loſſen. Ongheloovelijck ghetal iſſer van beyde ſijden in dien tijdt opghehanghen/verdroncken ende ghedoodt/Edel eñ onedel. Het Landt van Schouwen met Zierickzee hielt het met den Prince/eñ t'Landt Suydtbeverlandt ende ter Goes met den Hertoghe. In deſen ſtandt ſullen wy die nu een wijle latē. Den Hertogh Middelborgh ſoeckende te victalieren/ende ſoo Meeſter te worden/ eñ de andere dat belettende/daer menigē Schipſtrijdt om gevochten werdt/ als wy noch verhalen ſullen/nae dat wy den tocht van des Hertogs Legher / onder Don Frederico zijnen ſone / in Hollandt ſullen verhaelt hebben.

Der Zeelanders wreetheyt, verſaeght Alvas wreetheyt/ die hy wat matight.

Don Frederico treckt nae Gelderlandt met den Legher.

Don Frederico/des Hertogs van Alvas ſone/ Overſte over den Leger/ trock uyt Brabant nae Gelderlandt / daer hem veel Steden/ die afghevallen waren / de ſleutelen brochten / ende elck om d'eerſte hem ſocht te reconcilieren : ſulcken ſchrick was onder de Menſchen ghecomen/ſints de Moordt van Parijs/t'verlies van Bergen/eñ plonderinge van Mechelen/dat die van ſ'Princē partije hert noch ſin/raedt noch daedt bycans in haer ſelven vondē. Alſo het met die van't Graefſchap eñ ſtadt Zutphen gebeurde/ een ſtercke eñ wel gelegen Stadt op de Yſel/eñ met goet Garniſoen beſet / alwaer Don Frederico met zijnen Leger/den 22. November/voor quam/eñ plante zijn gheſchut/ eñ begonſt die te beſchieten : maer ſ'anderdaeghs ſ'nachts vluchten de Soldaten met ettelijcke Borgers daer uyt/door vreeſe ende oneenicheyt/ſoo dat het Spaenſch Krijghſ volck ſ'daeghs daer nae ingeraeckte. Ende met tegenſtaende de Borgers haer ſochten over te gheven/ ſoo liepen ſy over het Ys ende Veſten / oock over de Mueren ende de begonnen Breſſe/om alſo als een ghewonnen Stadt die te plonderen/ t'welck ſy deden/ vermoordende al wat ſy vonden : Dat niet gheweken en was/Mans eñ Vrouwen/verdroncken ſy een groot deel in de Yſel. Ettelijcke Soldaten eñ Capiteynen achterhaelt hebbende/ hebben ſy ghehanghen met de voeten opwaerts aen Galgen/ ſeggende/dat ſy teghen haren Eedt die ſy eens ghedaen hadden/weder tegen den Coningh ghedient hadden. Daer ghebeurde weder alderhande wreetheyt / in alles wel vijf hondert doot blijvende : T'welc weder ſo grooten ſchrick maeckte / dat alle Steden ſchenen haer te willen overgeven/ ſo ſy maer van goet verdragh mochten verſekert weſen/principalijc/om datſe ſagen/ dat ſulcken Stadt/van gelegentheyt eñ natueren ſo ſterc/eñ wel beſet met volck/en die men meynde/dat de Victorie des Hertogs wat ſoude ſchutten / ſo lichtelijckē haer hadde latē vermeeſterē.

Zutphen ingenomen eñ gheplondert den 23. Novembris.

Den Graef van dē Berge vliet uyt Gelderlant/ eñ den Graef van Schouwēbergh uyt Vrieslandt.

Deſen ſchrick dede oock den Grave van den Berge/te Campen zijnde/ met zijn Gravinne eñ kinderen/ eñ met al dat hy mede conde draghen/ oock zijn Krijghſ volck/ vluchten nae Weſtphalen / verlatende alle zijn plaetſen : Graef Jooſt van Schouwenbergh/ ſiende Campen/ Deventer eñ Swolle ingenomen/vluchte ooc uyt Vrieſlandt/eñ alſo gaf hem geheel Vrieſlant over. Eñ die van Sneeck/een ſtadt aldaer/namē den Heere van Nederwormter gevangē/die ſy te voorē ontboden eñ met grooter ſolemniteyt ingehaelt hadden. Die tot Harderwijc eñ Amersfoort in Garniſoen waren verliepent/ met de Borgers Geus geſint zijnde. Alſo en bleef niet voor Orangien dā Hollandt eñ Zeelandt : Weſt-Vrieſlandt werdt alles van Robles/Heere van Billy/ vermeeſtert.

Naerden werdt afgebrandt/ende het volck al vermoordt/ den 30. Novembris.

Van Zutphen is Don Frederico ghetrocken nae Naerden/een cleyn Stedeken in Hollant/ de welcke dochtē dat den Leger elders trecken ſoude/ ſy en waren haer ſo geringe niet comē preſenteren / als ſy wel mochten: maer hy haer Stadt nakende/ſochten hun te ontſchuldigen/als dat ſy van de contrarie partije vermeeſtert hadden gheweeſt/ende nochtans hebben hen gewilligh over gegevē/eñ alſo Don Frederico/met die hy wilde/ in de Stadt logeerdē:terwijle de Borgers beſigh waren haer gaſten wel te tracterē ende feeſteren/ ſo iſſer een trommel omgeſlagē/dat alle Borgers eñ Inwoonders ſouden comen in't Gaſthuys-Capelle/haer wapen nederlegghende/ daer men haer voorhouden ſoude/waer nae ſy haer ſouden moeten reguleren. Daer gecomen zijnde/ belaſte Don Frederico die alle te vermoorden : hy ſtack den Borgemeeſter ſelf doot. Ende dat geſchiede met alle wreetheyt/datter niemandt bycans van ontquam/ deſgelijcken gheſchiede den Vrouwen eñ veel kinderē: daer werdt met veel moeyte gheſalveert/eñ leven vergunt/een gheleert Man/ Albertus Hortenſius, by middel van een jong Edelman Veldanius/die eertijts zijnen Diſcipel gheweeſt was. Nae alle ſchandelijcke handelingen/ werdt het Stedeken geplondert eñ afghebrandt/ den 30. Novēber/met zijn expres bevel. De Prince van Orangien was terwijle tot Delft/ met de Staten van Hollant eñ Zeelant beraetſlagende.

Van daer trock Don Frederico op Amſterdam / die het altijt met de Spaengiaerden ghehouden hadden / alwaer hy met den Grave van Boſſu/vā Overſteyn/eñ Heerē van Havrecourt/ Noyrcarmes/ eñ ander Overſte/verwachte/ dat hem de Hollantſche Steden alle comen opgeven ſouden/ mits dat nu door de wreetheyt/ te Naerden ghebruyckt / den ſchrick vermeerdert was: Maer vreeſe voorſaeckte onder vele een deſperatie, Den Leger trock terwijlen op nae den wegh van Haerlem/ alwaer de Inwoonders alle middelen ſochten/ om haer leven te verſekeren/ op't welcke vielen verſcheyden opinien onder den Raedt aldaer. Ende mits eenen Brief/ die den Paſtoor van't Bagijnhof ontſangen hadde/ datter genade voorhandē was/ ſoo't terſtont ōſocht worde/ hebben eenige voornaemſte/ dien middel volgende/ ſecretelijckē uyt de Stadt geſondē/ den 3. Decembris/ Dierick de Vries/ een oudt Borgemeeſter/ die vā grootē aenſien was/ met Joncker Chriſtoffel van Schagē/ eñ den Penſionaris Aſſendelft/ ſeer tot den Spaenſchen genegen/ tot dien eynde tot Amſterdam/ alwaer ſy ſochten de ſtadt Haerlem over te gheven/ op behoorlijcke ende tamelijcke conditien: Maer Don Frederico verworp alle redelijckheyt/ om te moghen zijnen moetwil ghebruycken/ ſeggende geen ander ſleutelen dan zijn gheſchut te behoeven. Terwijle deſe Gheſanten aenhielden/ om beter antwoorde/ hebben de andere/ die dien middel niet ſeker en dochten/ om voorder beraedt daer op te nemen/ de gheſworen Schutters doen vergaderen ten ſelven daghe: Alwaer de Gouverneur/ Wijbalt Ripperda/ een Vrieſch Edelman/ Joncker Lancelot van Brederoede/ Adriaen Janſz. Schouthet der Stadt/ ende den Borghemeeſter Stuyver preſent zijnde/ den Borgers voorhielt/ wat hope eñ Brieven daer gecomen waren/ ende dat Dierick de Vrieſe eñ andere om genade uyt warē/ Wat van de genade te hopen ware/ mocht men aen de andere Steden ſien/ Den Prince van Orangien/ als Stadthouder/ waren ſy alle by Eede verbonden/ welcken Eedt hy wilde houden/ niet twijfelende ſy ſouden t'ſelfde oock alle als eerlijcke lieden doen/ Hy ware ghereſolveert de leſte druppel bloedts voor de Borghers ende de Stadt te wagen/ ende ſoo ſy ſulcx oock geſint waren/ ſouden ſy het vrymoedelijckē uytſpreken. Als ſy dit ende dierghelijcke woorden/ met cloecken moede gheſproken/ ghehoort hadden/ hebben de Schutters eendrachtelijcken gheroepen/ lijf ende goet met hem voor't ghemeyn Vaderlandt te willen opſetten. Waer op hy terſtondt voorder reſolveerde/ te ſeynden nae den Prince van Orangien tot Delft/ ende oock aen Lazarus Muller/ die op den nieuwen Dam zijn loopplaetſe hadde/ met een Regimēt Duytſche knechten van thien Vendelen/ om van hem onderſtant te hebben. Muller trock dien ſelven nacht op/ met zijn Regiment/ ende is ſ'anderdaeghs voor Haerlem gecomen/ ende heeft vier van zijn Vendelen/ onder den Luytenāt Colonel Steenbach/ met de Capiteynen Chriſtoffel Vader/ Lambert van Wittenbergh/ ende Marten Pruys/ binnen gheſonden: Met de ander ſes Vendelen trock hy voorby nae Leyden. Voorts hebben ſy terſtondt de Beelden uyt de Kercken ghedaen/ ende de ghereformeerde Religie doen prediken/ ende ghereſolveert daer mede te houden.

Don Frederico treckt na Haerlem.

Oratie van Ripperda/ Gouverneur vā Haerlem/ aen de Borgherye.

In Haerlem treet in Garniſoen vier Vendelen Duytſchen/ onder Steēbach/ vā Lazarus Muller Regimēt.

Hierentuſſchen waren Joncker Chriſtoffel van Schagen/ ende den Penſionaris Aſſendelft/ van Amſterdam weder ghecomen/ die belooft hadden de ſtadt Haerlem aen Don Frederico te leveren/ op hope van ghenade/ by den Hertogh noch te verwerven. Dierick de Vrieſe was daer ghebleven: Deſe twee werden terſtondt ghevangen ghenomen/ ende nae Delft by den Prince gheſonden/ alwaer Aſſendelft den vierentwintighſten December ghedoodt werdt/ ſoo daerom als om meer andere feyten: Joncker Chriſtoffel van Schagen ſterf in de ghevangeniſſe.

De Spaengiaerden quamen terſtondt tot Spaerwouwe/ waeromme die van Haerlem terſtondt tot Sparendam ſonden drie hondert Mannen/ ſoo Soldaten als Borghers/ onder de Capiteynen Marten Pruys/ met Michiel eñ Geraert Verlaen/ om Sparendam te bewaren/ zijnde de Schanſſe op een paſſagie ende Dijck/ waer langs het Legher hadde te paſſeren. Ende ſonden oock mede ſommige Pyoniers ofte Gravers/ om den hoogen Dijck door te ſteken/ ende het Landt onder Water te brenghen: Maer beſigh zijnde/ ende noch niet diep ghegraven hebbende/ werden ſy van de Spaengiaerden verraſt ende verdreven/ ende t'ghene ſy alreede ghegraven hadden/ deden ſy by de Boeren terſtont weder ſtoppen. Daerentuſſchen werdt het ſtijf vrieſende/ ſoo dat alle de Wateren/ ghenoemt Sparen ende Tije/ binnen Sparendam ſeer hardt waren toegevroſen: waer door Juliaen Romero den 9. December/ dat over het Ys van achter eñ vooren beſtormt heeft. Ende niet teghenſtaende dat die van binnen haer dapperlijcken weerden/ ende met haer gheſchut groote Moordt onder haer vyanden deden/ ſoo zijn ſy daer binnen ghecomen met geweldt: Waer over die van binnen de vlucht namen/ niet tegenſtaende dat die van Haerlem met een Vendel Borgheren/ ende een Vendel Krijghſvolck/ haer tot aſſiſtentie (maer te ſpade) quamen. Daer bleef verſlagen den Capiteyn Marten Pruys/ ende oock veel Spaengiaerden.

Sparendam by de Spaengiaerden gewonnen/ den 9. Decēber.

Hierentuſſchen ſoo was binnen Haerlem ghecomen de Heere van Sint Aldegonde/ van wegen den Prince van Orangien ende Staten van Hollant/ die den negendē December de Schutterije ende Leden der Stadt vergaderde/ ende haer voorhiel den noot der Stadt/ ende hoe Dierick de Vrieſe met zijn handelinghe haer tot een trouweloos accoordt meynde te brenghen/ ende dierghelijcke: Verſoeckende/ ſy ſouden teghen den aenſtaenden noot eenen anderen Magiſtraet kieſen/ ofte de Wet hermaken/ daer toe hy gheauthoriſeert ghecomen was van den Stadthouder ende Hove van Hollandt/ biddende te willen onder haer kieſen acht Mannen tot Borgemeeſteren/ eñ veerthien tot Schepenen/ waer van de helft het toecomende Jaer regeren ſoude/ alſoo't gheſchiede. Ende daer werden tot Borghemeeſters ghemaeckt Claes van der Laen/ Jonckheer Jan van den Vliet/ Geeraert Stuyvers/ ende Pieter Kies/ met noch andere ſeven Schepenen/ ende thien Raden/ die den laſt aenveert hebben/ alle nootelijcke Policijen tot beſchuttinghe der Stadt opgheſtelt.

Aldegonde van wegen t'Hof van Hollandt/ vermaeckt de Wet tot Haerlem/ den 9. December.

Den elf den December is den Legher voor Haerlem ghecomen/ vijfendertigh Vendelen Spaengiaerden/ tweentwintigh Vendelen Walen/ onder Noyrcarmes/ Capres ende Licques/ ende achthien Vendelen Hooghduytſche/ onder den Graef van Overſteyn/ met acht hondert Peerden: alwaer dagelijcx andere meer toe quamen/ met gheſchut eñ toebehoorten/ verſelſchapt met den Grave van Boſſu/ die Stadthouder van Hollandt was.

Haerlem beleghert den 11. December.

Terwijlen de Spaengiaerden beſigh waren voor Haerlem/ heeft den Prince van Orangien eñ den Grave van der Marck alle haer Krijghſvolck op ontboden/ in meyninghe eenen Legher te ſlaen tuſſchen Leyden ende Haerlem/ op een Dorp Hillegom/ nu hebbende ontrent elf oft twaelf Vendelen knechten by den anderen. So haeſt ſy daer ghecomen waren/ achtende den vyandt noch voor Haerlem ſoo ſterck niet te weſen/ ſondt dē Grave van der Marck acht Peerdē uyt/ om des vyants doen ende weſen te beſpieden/ die van deſe eenighe ghevangen hebbende/ eñ van't voornemen de wete creegh/ waerom hy haer terſtont met ſes hondert Peerden eñ vyf duyſent te voet heeft gaen beſpringen/ den 10. December/

ende

1572.

eñ dat met ſulcke ſnelheyt / dat den Graef voorſchreven/daer Overſte over zijnde/ qualijck tijdt hadde zijn Harnaſch aen te doen / ende zijn ſes Vendelen Duytſche/ ende ſes Vendelen Nederlanders ende Enghelſche/ met hondert ende vijftigh Peerden in ſlaghordere te ſtellen / met de welcke hy ende Bartel Entens ſeer onbedachtelycken (ſonder omſien / of de ander waren aenghecomen) met twee Vendelen alleen/ ende zijn Ruyteren / haer terſtondt het aenſicht boodt : maer zijn Ruyteren te onſterck zijnde / ende ſoo qualijck comende van hen gheſien de menichte/ (mits het eenen grooten Sneeuw viel) ſoo waren ſy gheſlagen eer ſy't wel wiſten/ eñ namen de vlucht. Dien volghden de Bremers oft Hooghduytſche voetknechtē/ende veel andere/eer datſe wel in ordere ghecomen waren / ſoo dat hem de Grave met zijn Garde bycans alleene vondt/in groot perijckel. Ten leſten quam hy daer noch van/als twee Peerden onder hem doot gheſchoten waren. Eenighe Manlijcke Vendraghers/ onder andere Jaques Maertens van Ghendt/ ſone van den Preſident van Vlaenderen/ wilden de vlucht beletten/eñ bleven ſtaende/ haer ſelven in't Vendel windende/werden daer in doorſtekē. Aldaer ende in de vlucht blevē wel ſes ofte ſeven hondert doot. Onder de ghevanghenen waren Baptiſta van Trier / ende Hans Keller / die de Spaengiaerden beyde aen de Galghe levendigh hinghen/ met eenen beene/ ende het hooft nederwaerts. De Grave van der Merck dede voor Trier bieden twee duyſent Croonen / met noch negenthien haerder ghevangen Soldaten/maer te vergeefs: Waeromme hy de negenthien Soldaten terſtont oock dede op hangen.

Jaques Maertens van Ghendt zijn vrome doot.

Don Frederico dede terſtont zijn beſchanſſinghe ende begravinge maken/plantende zijn gheſchut/hem verwonderende van den wederſtant/ zijnde een grootachtighe onſtercke Stadt / met ſlechte Mueren ende Grachten/ meeſt beveſt op de oude maniere : maer die van binnen hebben haer ghefortifieert ſoo ſy beſt conden. Den 18. December heeft hy met veerthien ſtucken gheſchuts / ſchietende Clooten van veertigh ende ſeſenveertigh ponden ſwaer / geſchoten ſes hondert eñ tachtigh ſchoten op de Cruyſpoorte ende Bolwerck/de Voor-poorte ſoo afſchietende/dat ſy den wegh tot den Blockhuyſe benamē: Waerom ſy by nacht onder de Poorte moeſten eenen wegh maken/ ende hebben met alderhande materialen de ſchade met grooter neerſtichept gherepareert. S'anderdaeghs hebben ſy oock op Sint Jans Poorte / ende voor't Blockhuys ſes hondert ende vijfentſeventigh ſcheuten gheſchoten / waer teghen die van binnen begoſten eenen nieuwen Wal te maken. Den 20. December tot den noene gheſchoten hebbende / ende alſo tamelijcke Breſſe ghemaeckt / hebben ſy eenen ſtorm ghedaen / de Soldaten op haer ſchouderen dragende ſekere toeghemaeckte Bruggen/ om over de Gracht van't Bolwerck te comen : haer Schanſſen laghen vol Archibuſiers/ om die van de Stadt van de Wallen ende Mueren te keeren. Ende alſo ſy met 18. Vendelen hardt aenvielen/ ſoo hebben die van binnen met groot gheſchut ketenen uyt de ſtrijckweeren gheſchoten/ dat de eerſte moeſten te rugge wijcken. Daer nae hebben ſy terſtont den ſtorm met verſſche Vendelen vernieuwt : Waer teghen haer die van binnen wederom gheſtelt hebben met ſchieten ende ſteken / ende wierpen brandende reepen met vyer ende peck / dat ſy weder af weken / latende de Grachten vol dooden ende vol wapenen. Daer bleven vele Spaengiaerden wel 150. doot / ende van namen wel boven de twintigh Bevelhebberen/eñ andere Edelen. Dit heeft die van Haerlen grooten moet ghemaeckt/de Borghers haer ſoo vromelijcken in den ſtorm draghende als de Soldaten. De Spaengiaerden/ghewoon zijnde de Victorie te vechten/ hebben begonnen achterwaerts te dencken/ ende de naevolghende dagen met graven/mijnerē eñ ſchieten beſigh geweeſt.

Haerlem beſchoten.

Den eerſten ſtorm op Haerlem te vergeefs/ dē 20. December.

Den tweede aenval oft ſtorm te vergeefs.

1573.

Niet tegenſtaende heeft dē Prince van Orangien noch zijn Krijghſvolck by een ghebrocht/ ende doen logeren tuſſchen Leyden eñ Haerlem/ op het Dorp van Saſſen/van waer naderhandt binnen Haerlem gheſonden was alle nootdruft/ oock veel Soldaten / van Walen / Franſoyſen/ Enghelſche ende Schotten/onder diverſche Capiteynen/ als Chriſtoffel Gunter/ Schram van Bruynſwijck/Duytſche Capiteynen : ende Capiteyn Curp/ Vehemy/Margotin/Denna/Jaſper ende Soſep / Paris / Seminade / Balfort : Deſe waren al Franſoyſen / Walen / Schotten ende Enghelſche/ met Serraets/ Haultam/ Roſengi ende Bordet / Commiſſariſen/ t'ſamen 15. Vendelen / behalven vier Duytſche Vendelen / die daer te vooren in waren. Ende deſe werden in gheſonden meeſt over het Ys / als de Wateren ende Haerlemer Meyr toeghevroſen waren: Oock veel Sleden daghelijcx met Coren / Buſcruydt/ ende andere nootdruft. Waer mede die van binnen gheſterckt zijnde/ hebben alle cloecke wederſtandt/eñ haren vyandt grooten afbreuck ghedaen/ dagelijcx op haer uytvallende/ ſoo dat bycans geenen dagh paſſeerde ſonder ſchermutſelen/hebbende binnē veertigh oft vijftigh Peerde-Ruyters / gecommandeert by Woulter Enchuyſen/geboren van Delft/waer mede ſy gevangenē achterhaeldē ofte incregen / by de welcke ſy der vyanden aenſlagen/ ende mijnerē onder haer Wallen / vernamen. Onder alle uytvallen / die ſy deden/ was dien Notabel / die ghedaen werdt den 25. Meert / met duyſent Mannen op den Duytſchen Legher in't Haerlemer Boſch / uyt alle haer Schanſſen de Duytſchen uytdrijvende/ daer wel vijf ofte ſes hondert van verſlagē ende verdroncken werden/ eñ namen haer af elf Vendelen/ende ſeven ſtucken geſchuts/ende wel vijftigh Beeſten: verbranden oock wel 300. Tenten ende Hutten/veel buyts in de Stadt brengende.

Volck ende victalie binnē Haerlem gheſonden.

Wtval van die vā Haerlem/ den 25. Meert.

Niet tegenſtaēde dat in Haerlem veel Krijghſvolck was/ ſoo reſolveerde nochtans Don Frederico van daer ſonder Victorie niet te trecken/ niet tegenſtaende den couden Winter/ende dierte van victalie in zijn Legher/ die haer al van Amſterdam comen moeſte langs eenen Dijck/en liet hy daghelijcx daeromme niet af van ſchieten/op het Bolwerck van de Cruys-Poorte/ende op de Sint Jans-Poorte / ende de Borſtweeringhe ende Mueren/over beyde ſijden van de Poorten/ ende voorts nae de Huyſen/ Clooſteren/eñ Kercken. Sy hebben daghelijcx ghedolven oft ghemijneert onder de Wallen. Den Hertogh daer wel dry duyſent Pyoniers ofte Gravers ſeyndēde/ uyt het Landt van Luyck / die daer meeſt al doot bleven / ſoo gheſchoten als vermoordt in de Mijnen. Die van der Stadt hebben daer tegen wonderlijcke Mijnen ende tegengravingen ghemaeckt/eñ dier thien ofte twaelf met Buſcruydt opgheblaſen/hebben oock alle ſchade des nachts vermaect/die ſ'daeghs met ſchietē gedaen was. Die van binnen hebben nieuwe Wallen/Veſten/ ende Bolwercken ghemaeckt / ghelijck een half Mane/ooc aen de Cruys-Poorte een Bolwerck met Balcken aen malcanderē in een gevlochten/ gelijck een Rooſter/ met Rijs/ Aerde eñ Peerdemeſt gevult/tot welcken wercke/rijck ende arm/ jongh eñ out/Vrouwē eñ Mans moeſtē arbeydē. Die van binnē haddē oock een cloecke Vrouwe/

Een eerbare Mannelijcke Vrouwe in Haerlem.

ende eerbaer Weduwe/ ontrent 46. Jaren oudt/ Kennau genoemt/ die d'ander Vrouwen in allen noot aenvoerde/ ende met eenighe andere veel Manlijcke daden (boven Vrouwen aert) bedreef op den vyandt/ met ſpieſſen/ buſſen/ ende ſweert/ als een Man haer behelpende in Vrouwelijck habijt.

Bequaemheyt tot ſtormen binnen Haerlem.

Als nu Don Frederico wel veertigh daghen langh de voorſz. plaetſen wederomme doen beſchieten hadde/ ſoo heeft hy de Breſſe tot twee reyſen doen viſiteren/ hoe die beſtormelijck waren/ by vier ervaren Spaengiaerden/ Rodrigo Peres/ Lodon/ Artayon/ ende den Vendragher Begerradin: Deſe refereerden/ dat in de Breſſe boven de hooghte van't ghebint eens Huys niet op te climmen en ware/ zijnde de Poorten/ Bolwercken ende Mueren/ ſoo afgheſchoten/ dat de Breſſe wel twee hondert voetſtappē wijdt was/ daer ſy haer vyandē handt tegen handt mochten bevechten/ ſonder dat die van binnen eenighe ſtrijck ofte ſijde-weeringen hadden/ oock luttel plaets/ ende daerenboven was de Gracht ende het Water al hart toe ghevroſen. Waeromme hy den dertighſtē Januarij beſloten heeft te ſtormen eer't licht was/ belaſtende zijn volck witte Hemden over haer Wapenē aen te doen/ om in't doncker bekent te weſen. Ende de cloeckſte Vendelen van Montdragon/ met noch twee duyſent Walen/ ende ſeven Vendelen Duytſchē van Polwijler/ dede hy by nachte in der Spaengiaerden Leger comen/ om met den Spaengiaerden aen te vallen/ de andere dede hy in de begravinghen leggen/ om die van der Stadt met ſchieten van de Breſſen ende defenſie te weeren. Daer nae/ als hy alle Natien aengeſproken ende vermaent hadde/ eñ met alle beſcheydenheyt alles wel ghe-ordineert ende beſteken was/ ende de Capiteynē oock wel bedeylt waren/ ſoo zijn ſy met groot geweldt aengevallen/ ſeer ſecretelijcken ende ſtille/ een deel climmende van onder de Poorten op de Poorten/ Mueren ende Bolwercken/ eer het die van binnen gewaer werden. Maer ten leſten/ die de Wacht tuſſchen de twee Poorten hadden/ dat ghewaer wordende/ boven veertigh ofte vijftigh niet ſterck zijnde/ hebbē haer eerſt ter weere gheſtelt/ alarm makende/ ende de opgeclommen af gheſtooten. De Schutterije ende ander Soldaten liepen terſtont toe/ ende de ſtoutſte afgheſmeten hebbende/ werdt den aenval van buyten wederom ghereforceert. Als ſy nu op het afgheſchoten Bolwerck van de Cruyſpoorte gheclommen warē/ ende ſterck daer op ende ontrent waren/ hebben die van binnen een Mijne (die ſy te vooren onder dat Bolwerck hadden doen graven ende delven/ met buſcruydt ende anders wel ghevult) aengheſteken/ die in de Locht vloogh met ontallijck volck/ dat daer met haer Vendelē op ende ontrent was/ die daer onder verſmoorden/ wel ontrent vijftigh: Het welcke de naeſte ſoo dede vertſaghen/ datter niet een meer dorſte aentreden. Waer op die van binnen terſtont op de reſte aenvielen/ doorſtaken ende doorſchoten al daer ſy aen conden/ voorts ſchietende in de ſlaghordere buyten ſtaende. Daer bleven veel Edele ende Capiteynen van alle Natien doot/ eñ veel ghequetſte/ daer die van binnen boven thien Mannen niet ghemiſten.

Den derden Storm op Haerlem/ den 31. Januarij/ te vergeefs.

Sints dien tijdt heeft Don Frederico ghedeſpereert de Stadt met ſtormen te winnen/ mits het groot Garniſoen datter in was: Maer gheresolveert by belegh te dwingen. Dies hem van den Hertogh toegeſonden werden meer Krijghſvolck/ als Duytſchen onder Polwijler/ Walen ende mede Italianen/ een Regiment ofte Tertio van de Ligue/ die teghen den Turck ghemaeckt was: Oock Spaengiaerden/ onder Don Gonſalo de Braccamonte/ Rodrigo de Paz/ Don Lopes de Acugna/ ende Don Lopes de Figueroa: oock meer Peerdevolck. Daer werdt oock gheſonden Herry de Vienne/ Baron van Chevreaux/ met 1000. Borgongions.

Haerlē met Sledē over het Ys eenſdeels gevictalieert.

Gheduerende deſen harden ſtorm/ zijnder langs de ander ſijde van der Stadt/ wel tachtentigh oft tnegentigh Sleden over het Ys met victalie/ eñ alderhande munitie ingecomē/ t'welck/ ſo lange den vorſt duerde/ men haer qualijck conde beletten/ ende cregen alſo in een Maendt veel proviſie/ maer mochte tot ſoo groote menichte luttel helpen. Waeromme die van binnen/ tegen dat den vorſt ſoude ghedaen zijn/ hebben ſy Galeyen ghemaeckt/ ende Schepen toegheruſt. Deſghelijcx dede den Prince tot Leyden oock veel Schepen eñ Galeyen toeruſtē/ daer Marinus Brandt Admirael over was: met welcke Schepen hebben ſy in Februario ettelijck Coren ende anders in ghecregen/ met twee Metalen ende thien Yſeren ſtucken gheſchuts/ van Leyden gheſonden/ met munitie. Maer den Hertogh van Alva heeft oock tot Amſterdam Schepen doen ruſten/ daer de Grave van Boſſu Overſte van was/ ende by het Huys ter Hert den Dijck doorgheſteken den 19. Mey/ ende dryendertigh Schepen ende ſeven Galeykens in het Haerlemer Meyr ghebrocht: Tuſſchen welcke Schepē iſſer op het Haerlemer Meyr dickmaels gheſtreden. Want de Steden van Hollandt ruſten oock veel Schepen toe/ als Dordrecht twintigh/ Delft derthiē/ Rotterdam vijfthien/ Gorcum thien/ Schiedam ſes/ eñ andere nae advenant/ die den ſevenden April in de Cage by Leyden vergaderden: Deſe waren daghelijcx aen malcanderen. Maer ten leſten/ den 28. Mey/ de Amſterdammers bovē tſeſtigh ſterc zijnde/ hebben ſy des Princen Schepen overvallen/ ende haerder wel twintigh ghenomen: ende met die Victorie dwongen ſy een Schanſſe/ die op den cant van't Meyr lagh.

Schipſtrijdt voor Haerl.

Ten leſten hebben de Spaengiaerden ſoo vele beſchanſſingen aen't water ghemaeckt/ ende tuſſchen de Stadt ende Water-cant ofte Meyr/ dat die van Haerlem ende des Princen Schepē geen paſſagien conden ghecrijgen/ om by den anderen te comē. Die van der Stadt haddē ooc Schanſſen buyten de Stadt ghemaeckt/ om beter aen haer Schepen/ ofte haer Schepen by haer/ te geraken/ ende haer Beeſten in de Weyde daer ontrent te beſchermē/ die ſy daer hielden noch weydende bycans ſoo lange ſy eenige hadden/ tot den 12. Junij toe. Maer ſy werden daer nae belet (door der vyanden Schanſſen eñ Schepen) eenighe victalie te water te crijgen. Den Overſten Sonoy/ met die van Enckhuyſen/ hebben den Diemer Dijck tot twee reyſen ghepooght door te ſteken/ zijnde eenen Dijck/ die de Super-Zee ende de Amſtel van't Haerlemſche Meyr eñ binnen-wateren ſcheydt/ ende den eenlijcken wegh is/ by den welcken die van Amſterdam over Landt allen nootdruft hebben/ eñ meynden door deſen Dijcx gat in't Haerlemer Meyr ende die Wateren te comen: Maer zijn daer telcke reyſe van die van Amſterdam afgheſmeten/ met groot verlies van volcke/ hoewel ſy begonſt hadden te ſchanſſen. Sy namen Oudekercke inne/ om alſoo haer daer te beter te ſtercken. Maer de Spaengiaerden zijn ſoo ſterck ghecomen/ dat ſy daer oock eenighe van des Prince Vendelen gheſlagen hebben.

Diemer Dijck werdt doorgeſteken/ maer te vergeefs.

Alſo ſy dē Capiteyn Antoni Olivier/ een cloeck Man van Bergen in Henegou/ tot Oudekercke verſlagen hadden/ ende zijn Hooft over de Mueren binnen Haerlem geworpen hadden/ ſo wier-

Schamperheyt tot Haerlem ghebruyckt.

pen ſy noch een Hooft in't Blockhuys/ den ſeſten Januarij/ met een brieſken/ dat het was het Hooft van Capiteyn Philips Coningh. Het welcke de Soldaten van binnen terghde/ dat ſy terſtont deden elf ghevangen halen ende ophanghen/ de Baerden al op zijn Geus gheſchoren zijnde/ deden ſy de Hoofden daer van in een tonne ſtaen/ met een Brieſken daer op/ aen den Hertogh van Alva/ voor zijnen thienden penningh/ die hem noch onbetaelt was/ waeromme hy de ſtadt Haerlem belegerde/ maer voor den intereſt oft verlet ſonden ſy hem het elfſte/ om dat hy niet claghen en ſoude: alſoo rolden ſy de tonne in der Spaengiaerden Schanſſe.

Wreetheyt tot Haerlẽ/ ſo wel buytẽ als binnen/ uyt ſchamperheyt ghebruyckt.

Daghelijcx ſeyndt den Hertogh volck voor Haerlem/ groot v̄lies hebbende.

Alſo die van buyten een Catte oſte platte forme ghemaeckt hadden/ hebben ſy daer/ den 27. Mey/ ſ'avonts een Galghe opgherecht/ waer aen ſy etlijcke Borgers ende Soldaten ghehangen hebben/ ſommighe aen den hals/ ende ſommige aen de voeten/ die ſ'daeghs te voorẽ meynden met buſcruydt in de Stadt te comen. Waer door de ghemeyn Soldaten van binnen geſtoort weſende/ hebben ſy terſtondt op een Bolwerck oock een Galge opgerecht/ in't aenſien van haer vyanden/ eñ liepen om eenen Meeſter Lambert/ Meeſter Querijn/ eertijts Borghemeeſter/ ende Vrſel zijn dochter/ een Bagijne/ haer tegẽpartije houdende/ oock eenen Adriaen van Groeneven van Haerlem/ die eenighe tijdt daer te vooren/ by Capiteyn Claes Jorisſz. van Dijcke/ op een ſcharmutſinghe uyt t'Legher ghebrocht was/ met noch vijf Soldaten ende eenen Jongen/ met eenen Pape/ die ſy/ tegen den danck van de Magiſtraet oock ghehangen hebben: De Bagijne met een Vrouwe werden verdronckẽ/ ende liepen noch meer andere in de Stadt vangen/ die haer ſuſpect ende tegenpartije waren.

Aldus werden de ghevangenen over beyde ſijden daghelijcx ghehangen/ ende ongenadelijcken gedoodt ende doorſteken/ t'welck veel volcx ſleet: Van buyten zijn daer ſeer veel ghebleven/ ſoo by de ſtormen/ ſchermutſelen/ uytvallen/ ende met de verſcheyden Mijnen verſoncken/ van coude/ ghebreck/ ende alderley ſiecten/ dat het onghelooflijck is. Onder andere werden daer de Heere van Noyrcarmes ghequetſt/ Gouverneur van Henegouwe: eñ de Heere van Creſſoniere doot/ Overſte van't gheſchut/ ende Gouverneur van Grevelinghe/ ende meer andere Nederlantſchen Adel/ behalven Spaengiaerden/ Italianen ende andere/ ſoo dat het een ſeer ſtrenge ende bloedigh beleggen gheweeſt is. Don Bernardin de Mendoſa in zijn Hiſtorie ſchrijft: dat alle die van den Krijghſraedt waren/ werden gheſchoten ende ghequetſt/ Don Frederico ſelve/ maer niet dootlyck: Hy rekent dat daer bleven ontrent 4000. doot van alle Natien/ waer onder ontrent 800. Spaengiaerden/ als van Namen/ Don Jaques de Caravajal/ Lorenzo Perea/ Don Eſtien de Queſſado/ Toribro Zimbron/ Johan de Ayala/ Don Marcus de Toledo/ Jan de Vergas/ Don Sancio de Lodoingna/ ende meer groote Meeſters. Die van binnen hebben/ gheduerende t'belegh/ geen groot verlies van volck gheleden/ hoewel de Spaengiaerden niet nae lieten/ ſoo met ſchieten/ Mijnen te doen ſpringhen/ ende cleyne ſtormen/ alarmen ende aenvallen/ dat eenichſins de Stadt mochte krencken oſte verraſſchen. Sy hebben ontallijcke veel Mijnen doen graven/ eñ dan doen ſpringen/ als oock die van binnen daer tegen Mijnden. Sy hebben oock veel yſer clooten in de Stadt gheſchoten/ maer geen merckelijcke ſchade gedaen/ maer meer met ander groot gheſchut/ dat veel Menſchen avontuerlijcken om t'leven ghebracht heeft. Die van binnen dagelijcx dat ſchieten tellende/ vonden over de thien duyſent/ dry hondert/ ende tſeſtigh ſcheuten op de Stadt gheſchoten/ groote ſchade aen de Thorens eñ Huyſen doende. Sy hebben op de Catte noch vier maſten opgherecht/ daer ſy met vier Coorden een houten Huyſken/ boven ende achter open zijnde/ mede omhooghe trocken/ daer ettelijcke Archebuſiers in ſtonden/ om te ſchieten al wat ſy ſagen/ oſte hem bloot achter ſtraten gaf. Maer die van der Stadt ſchoten de Coorden ontſtucken/ dat het Huyſken met de Soldaten daer inne aen de een ſijde nedervielen. Daer nae rechten ſy een ander op/ ende wonden dat met vijſen eñ ſchroeven op de maſten: maer het wert met geſchut doorſchoten/ ende ten leſten van den Windt ter neder ghewaeyt.

Thien duyſent/ dry hõdert/ eñ tſeſtigh ſcheutẽ op Haerlem gheſchoten.

Contrabatterije van die van Haerlem.

Ende alſoo die van Haerlem twaelf ſtucken gheſchuts (haer ghesonden) nu ontfangen hadden/ waer onder twee Metalen waren/ (haer van der ſtadt Leyden gheſchoncken) hebben ſy daer mede vijf van der vyanden ſtucken/ op de voorſchreven Catte ſtaende/ gebroken ende ontſtucken gheſchoten.

Hoe nauwe die van binnen in't leſte beſloten werden/ ſoo hebben ſy noch middel ghehadt/ om haren ſtaet ende noot den Prince van Orangien ende Staten van Hollandt te kennen te gheven/ nae de Fuycke by nachte altemets Boden ſeyndende/ die eenen Corf met Duyven mede droeghen/ die binnen der ſtadt op Duyfcoten broedden. Deſer Duyven eene lieten de Prince ende Staten weder vlieghen alſt haer te paſſe quam/ met een cleyn brieſken aen't beenken gebonden/ met Waſſe oſte anderſins wel bewaert/ die vlogen terſtont nae haer cotẽ/ alwaer men die gade ſloegh/ ende t'brieſken afnam: Een wetenſchap die eertijts in Ooſt-Indien ghebruyckt is gheweeſt/ ende te vooren by de Romeynen.

Duyven werdẽ brieſdragers oſte poſten tot Haerlem.

Sy hebben oock middelen gebruyckt van teeckenen uyt de Thorens/ met Vanen uyt te ſteken/ ende vyeren te toonen/ om van den ontfangh der brieſkens oft anderſins de wete te doen. By gebreke van ghelde hebben ſy haer gheholpen met een ſtuck ſilvers te teeckenen met Stadts wapenen/ het welcke niet ſo vele weerdt was alſt voor uyt ghegheven werdt/ met beloſte der Stadt/ nae de verloſſinghe/ dat de volle weerde daer vooren opgherecht ſoude worden. De andere Steden van Hollandt ende Zeelandt/ hebben oock het geldt ghehooght/ den Philips Daelder van vijfendertigh op veertigh gheſtelt: ander geldt nae advenant.

Gheteeckent ſilver tot Haerlem voor gheldt ghebruyckt.

Van't beginſel aen hebben die van Haerlem weynigh ordere op de victalie eñ provande gheſtelt/ om dat ſy hoopten/ datſe te Water meer in ghecreghen ſouden hebben/ t'welck haer met de Schanſſe in de Riviere belet werdt: Waer door nu in den Somer (door de menichte van volcke) in de Stadt alderhande victalie ghebreck gheweeſt is/ ſoo datmen de Soldaten op een pondt Terwen-broodts daeghs gheſtelt heeft te eten/ in Junio/ ende de Borghers/ Vrouwen/ kinderen ende dienſt-boden/ mochten niet dan Mout-koecken ende Kemp-koecken eten: ende ten leſten heeſtmen Peerden/ Honden/ Katten eñ Ratten gegeten/ ende alderhande Huyden/ groene Cruyden/ ende al dat ter kelen in gaen wilde. Als nu den honghers-noot ſoo groot was/ datter veel Menſchen van honger ſtorven/ ende niet langer conden uythouden/ ende dat den Prince met verſcheyden middelen hadden laten weten/ heeft hy haer/ den achtſten Julij/ uyt Leyden/ met een Duyve gheſchreven/ hy ſoude het ontſetten wagen op het Boſch/ dan ſouden ſy eenen alarm op de Fuyck maken/ ſiende geenen anderen middel

Honghers noot in Haerlem.

te water voorhanden: Waer op wel twee duyſent Soldaten ende Borghers (met witte hemden ghecleedt) alle de nacht wachten om te helpen.

De Prince van Orangien meynt Haerlem te ontſetten.

Den Prince hadde onder den Heere van Batenburgh/ met den Heere van Carloo/ Tſerartz/ etc. alle Krijghſvolck doen vergaderen tot Saſſem/ daer mede oock een deel Hollandtſche goetwillighe/ die meeſt jongh ende noch geen groote ervarenheyt en hadden/ die elcke Stadt uyt haer Borgherije ſondt. Met deſen hoop/ ende een deel waghenen met alderhande nootdruft/ den meeſtendeel noch niet in Scheepkens gheladen zijnde/ is den Heere van Batenburgh/ met de andere/ den 8. Julij/ ten drie uren nae den noene/ van Saſſem getrocken/ ende ghecomen in't Noordtwijcker-hout/ ende hebben aldaer wat gheruſt/ ende ghebeden opentlijck ghedaen. Ter middernacht zijn ſy opghetrocken/ ende alſoo comende by het Spaenſch Legher/ vonden ſy niemandt in de eerſte beſchanſſinghe/ waeromme ſy ſtoutelijck voort trocken/ als of den vyandt ghevlucht ware. Maer de Spaenſche hadden haer op haer voordeel in lagen vertrocken. Ende alſo Batenburghs volck haer naeckte/ hebben de Spaenſche op haer los geſchoten/ ende ſoo beſprongen: Over het welcke het Peerdevolck verſchrickte/ door de ongelegentheyt van de Boſchagie/ t'welc midden in den wegh ſtonde/ ſo dat het voetvolck malcanderen niet en conden treffen/ ende zijn te rugge ghevlucht/ dweers door haer voetvolck/ die uyt alle ordere brengende/ ende door de donckerheyt/ den roock van't ſchieten/ etc. malcanderen onwetens ſeer beſchadighden/ ende ſoo den vyandt overcomende/ werden ſy gheheel verſtropt. Daer bleven ontrent acht hondert doot/ hoewel men ſeyde wel van twee duyſent: Batenburgh ſelve/ ſo men meynt/ bleef in de vlucht van een Brugge gedrongen verſmoort/ oock de Heere van Cloetingen/ ende van Carloo/ Tſerartz ghequetſt ontquam't binnen Leyden. Batenburgh werdt niet ſeer beclaeght/ midts dat hy beſchuldight werdt/ dat hy zijn Commiſſie ende bevel niet wel ghevolght en hadde/ te verre hem onder den vyandt beghevende: Oock hadde het Peerdevolck groote ſchuldt. Het ghevluchte volck werdt in de Garniſoenen gheleyt/ ende het Legher van Saſſem verlaten/ alſo oock het platte Landt voor den vyandt.

De Heere vā Batenborgh eñ meer andere/ worden verſlagen.

Deſe nederlaghe werdt die van Haerlem terſtont van den Prince gheſchreven met een Duyve: Oock toonden haer de Spaenſche neghen Vendelen/ die ſy daer ghenomen hadden. Waer op die van Haerlem hebben gheresolveert (ſiende dat Don Frederico tot geen compoſitie en wilde verſtaen/ om de Soldaten te laten met wapenen uyt trecken) dat ſy alle dat Manlijck was/ ſouden met gheweldt daer uyt trecken/ de Schepen ende Schuyten op haer wachtende/ ende dat ſy de Vrouwen ende kinderen ſouden in de Stadt laten: Maer de Vrouwen dat vernemende/ liepen ſoo onordentlijcken nae de Poorte/ met haer kinderen/ dat ſy nerghens door conden/ dat ſeer jammerlijcken om ſien was: Waeromme ſy dat moeſten uytſtellen voor dien nacht. Ende ſ'anderdaeghs/ den thienden Julij/ ordineerden ſy/ dat ſevē Vendelen Archebuſiers ſoudē den voortocht hebben/ ende den wegh maken/ daer nae ſoude den Raedt/ Raedts Wijven ende kinderen volgen/ nae haer de Schutters/ principael Borghers van der Stadt/ met haer Wijven eñ kinderen/ ende hen ſouden volgen alle de Borghers die mede wilden/ ende ten leſten/ acht ofte thien Vendelen knechten/ die van de Breſſe ofte Mueren ende Wachten comen ſouden. Dit werdt weder belet/ ſo door dat hem den vyandt vertoonde/ door een overlooper geadviſeert/ als of hy hadde willen ſtormen/ ende door eenen Brief/ die den vyandt uyt het Boſch ſchickte/ inhoudende/ dat al dat in de Stadt was ſoude ghenade hebben/ daer op hen de Duytſche Hoplieden eñ Soldaten terſtont op betrouden/ eñ afvalligh waren. Den elfſten Julij ſ'avonts/ meyndē vier oft vijf Vendelen Walſche Soldatē de Schaelwijcker-poorte uyt te trecken/ ſecretelijcken/ daer veel Schutters ende Borghers onder waren/ ende waren veel alreede buyten/ verlatende de Mueren ende Wachte: Maer ſoo dit weder gheſchiede ſonder ordere/ met verbaeſtheyt/ ende geen Brugghelegghers ende andere ghereedtſchappe ghereedt en hadden/ ſoo heeft elck moeten met beroerte wederōme onder zijn Wacht/ niet ſonder groot perijckel/ dat den vyandt terwijle niet over in de Stadt en ſpronghe. S'anderdaeghs ſ'morgens zijn weder een deel Soldaten ende Borghers/ ende Vrouwen in Mans cleederē/ verbaeſtelijcken aen de Poorte gheloopen/ met veel Vrouwen ende kinderen/ adieu ende afſcheyt nemende/ dat ſeer deerlijcken ende jammerlijcken om te ſien was: Maer dit werdt weder verhindert/ door de hope van accoordt/ die de Ghedeputeerde gaven/ daer de Duytſche knechten ſeer toe gheſinnet waren.

Reſolutie tot Haerlem van uyt te trecken.

Beroerte eñ confuſie tot Haerlē/ om uyt te trecken.

Die van Haerlē verdragen met Don Frederico/ den 12. Julij.

Den 12. Julij ſ'avondts is de Compoſitie beſloten/ by den Hopman Steenbach/ Chriſtoffel Vader/ Capiteyn Roſony/ met twee Borghemeeſters/ ende andere/ van de Stadt over te geven: Maer Roſony en wilde het Tractaet niet toe ſtaen/ ende adverteerde dat de Walſche/ Enghelſche/ Schotſche ende Nederlandtſche Capiteynen/ midts dat ghenoech was op ghenade eñ onghenade van den Hertogh/ waeromme ſy de Valbruggen op trocken/ ende en wilden de Ghedeputeerden niet in laten/ die nochtans elders in raeckten/ ende diverſche ſchoone toeſegginghen eñ beloften des levens binnen verhaeldē/ t'welck eenighe ſeyden/ dat het maer den Duytſchen/ Schotten/ Enghelſchen/ als vreemde/ belooft ende toegheſeyt werde: de andere ſeyden haer/ het ware generalijck/ waer op ſy diſcorderende/ nochtans de meeſte roepende/ Don Frederico ſoude meer ghenade toonen dan hem wel toe betrouwt ware.

Den 13. Julij werdt den Soldatē ende volcke (die met trommel-ſlagē vergadert waren) voorghehouden/ oſſe wilden met ghenade oft onghenade des Hertogs in de Stadt blijven/ ofte ſonder gheweer uyt der Stadt trecken. Waer op ſy riepen/ liever in de Stadt te blijven/ op hope van de ſchoone toeſegginge/ waer van de Duytſchē/ Engelſchen ende Schotten/ haer verſekert hielden. Den ſelven morghen warender noch vele aen de Poorte/ om met gheweldt uyt te trecken/ ſoo ſy Brugghe-draghers hadden connen becomen. Aldus lieten ſy haer gheſeggen/ op hope van des Hertoghs goede ghenade. Maer een Franſoys Edelman/ ghenaemt Bordet/ die te Bergen in Henegouwe gheweeſt was/ hoorende van ghenade ende ongenade ſpreken/ voorſiende des vyandts voornemen/ mits dat hy te vooren eens gheſeyt hadde/ dat hy ſulcke geen ghenade gheven en wilde: Soo heeft hy zijnen knecht op alle vriendtſchappe gebeden/ hem te willen doorſchieten/ t'welck den knecht/ nae veel ende lange inſtantie weygherde: ten leſten gheperſuadeert/ heeft Bordet t'Roer ſelve nae zijnen ſin geladen/ ende den knecht ghegheven/ hy voor zijn Bedde op zijn knien zijn Gebedt gheſeyt hebbende/ met een Sargie over het hooft gheſlaghen/ heeft den knecht gheſchoten door't hooft/ dat de herſenen

Bordet/ een Capiteyn/ doorſchiet hem ſelven/ dē 13. Julij.

de Bedtſtede beſprengende/tot groot verwonderen van Don Frederico.

Rantſoen eñ Pardoen der Stadt Haerlem.

Het Verdragh werdt beveſtight / zijnde voor de Borghers redelijck/als dat ſy haer plonderen ende leven afcochten voor 240.duyſent guldens/ uytghenomen ſevenenvijftigh Borgheren / uytgeſteken/namelijc die de principaelſte der Stadt waren / eñ bewindt ghehadt hadden: waer van ſes ofte acht gedoodt werden/ eenige eygen doot ſtervende / de reſte raeckten lós door den Grave van Boſſu/ aleer eenigh volcomen beſluyt ghemaeckt was. Hier van heeft den Hertogh open Placcaten ghegheven / in forme van Pardoenbrievẽ. Van dit gelt ſouden ſy betalẽ 140.duyſent guldens ghereedt/ binnen twaelf dagen/ de reſte binnen dry Maenden. Daer op werden de Borghers/ende Nederlandtſche Soldaten/belaſt het gheweer af te legghen / ende haer te begheven in ettelijcke plaetſen ende Kercken/deſghelijcx de Vrouwen. Ende ten ſelven daghe werdt onder ſes Mannen een Bol broodts van twee ponden uytghedeylt. S'anderdaeghs werdt den Duytſchen/ Enghelſchen ende Schotten / oock belaſt de wapenen af te leggen op het Stadthuys/ende in Cloosters te vertrecken / alwaer haer terſtont Wacht gheſtelt werdt. Ten ſelven daghe zijn meeſt de Spaengiaerden in de Stadt gecomen/ met Don Frederico ende zijnen Raedt. Ende alle de Capiteynen ende Vendraghers werden buyten ghevangen ghevoert. De Borgers werden hardt ghedronghen haer gheldt op te brenghen / ſoo ſy wilden het leven behouden. S'anderdaeghs / weſende den 15. Julij / werden ontrent dry hondert Walſche Soldaten op de Marckt ghehangen ende gherecht. Den Gouverneur / Joncker Wijbalt Ripperda / werdt den 16. Julij/met zijnen Luytenant/Lodewijck Horenmaker van Ghent/onthooft. Steenbach/ zijnen Predicant werdt ghehanghen / ende twee hondert neghenenveertigh Soldaten in't Meyr verdroncken. Den 17. July werden weder een deel Soldaten onthalſt: Den 18. wederomme dry hondert / waer onder waren ſommighe Borgers/ die't meynden te ontloopen/ oock Symon Symonſz. dẽ Predicant. Dẽ 20. Julij werden Joncker Lancelot van Breederoede / Roſony/eñ den Rentmeeſter van den Briele/te Schooten onthalſt: Alſo daer nae noch achthien Capiteynen ende Vendragers/ met de reſte van Walſche/Schotſche/Engelſche/eñ Franſche Soldaten/ontrent tot vijf hondert. Daer nae noch den 19. Auguſti zijn ettelijcke Soldaten / die in't Gaſthuys ſoo langhe ſieck ghelegen hadden / op den Werf van't Gaſthuys onthalſt. Die in de beſettinghe laghen / op de Schanſſe buyten de Stadt / als weſende in't Verdragh vergheten/ datmen haer ſpijſe geven ſoude / die lietmen van hongher ſterven. Den 16. Auguſti werden de Duytſche knechten / ontrent ſes hondert ſterck zijnde / met hare Capiteynen / met Convoy ter Stadt uyt geleydt: Maer comende by Nieuwer Kercken / zijn ſy door de knechten van Joncker Sonoy/ met hulp van die van Enckhuyſen/ den bewaerders afhendigh ghemaeckt / ende alſoo verloſt/ ende de bewaerders gheſlaghen. Aldus werdt al het Krijghſvolck/ boven 2000. Mannen/ van Haerlem/met haer Capiteynen/al omghebrocht/ behalven eenige weynighe/ die ſecretelijcken wech quamen. Ende den Schotſche Capiteyn/ ghenaemt Balfour/ werdt op beloſte (van yet teghen het leven ende Perſoon van den Prince van Orangien voor te nemen:) los ghelaten / die t'ſelfde den Prince verclaerde / ende ſonder wroeghende Conſcientie / achte hy in ſoo quaden beloſte niet ghehouden te zijn.

Soldaten vã Haerlem worden ghehangen/onthalſt ende verdronckẽ.

De Soldatẽ op de Fuycke lietmen van hongher ſterven.

Nae deſe Victorie van Haerlem/heeft dẽ Hertogh brieven gheſchreven aen alle Steden van Hollandt / alle ghenade aenbiedende / maer niemandt gaf ghehoor. Selve die van Rotterdam antwoorden hem/ ſeggende: Sy erkenden geerne den Coningh van Spaengien / maer voor Stadthouder en wilden ſy geenen anderen bekennen/ dan den Prince van Orangien.

Het belegh van Haerlem nu ſeven Maenden gheduert hebbende/(hoewel het voor de Spaengiaerden Victorie was) ſoo heeft het nochtans haer reputatie ſeer gecrenckt/ ende beweſen/ dat ſy oock wederſtaenlijck ende niet onverwinlijck en waren: hoewel den Hertogh van Alva zijn dry Tertios Spaengiaerden / die hy mede ghebrocht hadde/ noemde d'een Tales quales, het andere Invincibiles, het derde Immortales. Ende het heeft oock den Steden van Hollandt tijdt ghegheven / om haer te reſolveren ende voorſien tot teghenweer: Te meer / om dat ſy tot Haerlem twiſtigh werden ende muytineerden / midts dat het Kryghſvolck / dat buyten was / mede wilde deylen van den ghelde dat de Stadt moeſte opbrenghen/ ſoo wel als die van binnen/ zynde wel 28. Maenden ten achteren / ſoo ſy ſeyden: Soo dat ſy haer Capiteynen ende Bevelhebberen van haer dreven / ende niet en wilden gehoorigh zijn/ voor dat ſy geldt hadden. Welcken twiſt onder haer duerde by de ſes weken/eer ſy weder te vreden eñ betaelt werden/ waer door te ſpade Alckmaer belegerden / de Somer voorby zijnde. Ende terwijle dat ſy daer binnen ghemuytineert waren/ſo zijnder op eenen tijdt/corts daer nae / tot Leyden by den Prince van Orangien ghecomen / thien ofte twaelf Spaengiaerden/ in ghedaente ghecleedt als Ooſterlingen eñ Coopliedẽ / die ſecrete audientie by hem begeerden / zijnde in zijn Camer voor zijn Bedde ghebrocht / hebben verclaert dat ſy Spaengiaerden waren / die groot medelijden hadden met zijnen ſtaet / nu ſoo ſeer ghebroken met het voorſz. verlies van Haerlem/eñ om te toonen haren goeden wille eñ gunſte tot hemwaerts/boden ſy hem aen de ſtadt van Haerlẽ weder in zijn handen te leverẽ/ſo hy haer conde behandigẽ de ſomme van 40. duyſent gulden eens: Daer by verclarende goede gewiſſe eñ ſekere middelen/ waer over de Prince alomme den middel ſoeckende/heeft ſo veel gelts niet connen te weghe brengen / ende om ſoo gheringen cleynen ghelde op dat pas die aenbiedinghe moeten ontſeggen met danckbaerheyt.

Haerlem dẽ Prince aenghedoden te leveren van de Spaengiaerden/ voor veertigh duyſent guldens.

De Stadt van Haerlem was door dit belegh ende anderſins in ſoodanige armoede gecomen/ dat ſy de twee hondert veertigh duyſent guldens/ haer opgheleght voor afcoop van de plonderinghe/niet en conden betalen: meer als ſy alreede in't eerſte betaelt hadden ende ghegheven/ te weten/hondert duyſent guldens/ ende ſelve en conde hun dat niet van de Spaengiaerden / met al hun wreedtheyt afghedronghen worden / om dat het daer niet en was te vinden. Dies namaels / Anno 1579. die van Haerlem verſoeck deden/met grooter inſtantie/ van de Landen aſſiſtentie / als voor een Aelmoeſſe / weſende oock beſchadight van brande/betoonende by rekeninghe / dat hun verlies ende ſchade / voor het ghemeyn Vaderlandt gheleden / bedroegh twaelf hondert dryentachtentigh duyſent guldens/ dies cregen eenighe recompenſie.

Schade des beleghs van Haerlem/ hun ghecoſt 1283. duyſent guldẽs.

Den Biſſchop van Haerlem/ Heer Godefroy van Mierloo/heeft de Kercken weder ghewijet/ ende Miſſe gheſonghen den 15. Auguſti/alwaer preſent was Don Frederico.

Wy hebben wat prolix gheweeſt in't verhalen dit belegh van Haerlem / om dat het alomme

Haerlemers met haer Schepẽ breken eertyts een ketene over een Havene tot Damiata.

Boeckdruckerije tot Haerlẽ eerſt ghevonden. Anno 1440.

ſeer vermaert was/ende een ſtuck dat van grooten ghewichte ende van grooten naedencken geweeſt is/ gheſchiedt in een vermaerde Stadt/ die oock een oude ende de tweede ſtadt van Hollandt gherekent is/gebouwt ende ghenaemt nae een oudt Vrieſch Edel Coninghlijcke geſlachte/ de Haerlemers/ als Hadrianus Iunius beſchrijft. Deſe Stadt is oock befaemt/van dat haer Borghers/ dienende onder ander Chriſtenẽ ter Oorlogen/ tegen de Saraſijnen/met haer Schepen/ in't belegh van de vermaerde ſtadt van Damiata, in Egypten / een heerlijck feyt voornamen: Te weten/ daer was tuſſchen twee Thorens de Havene der Stadt geſloten met een groote yſere ketene/ de welcke te breken de Haerlemers op haer namen / eñ hebben haer groote Schepen onder met een yſere ofte ſtale ſaghe gewapent/ oft ghelijck een aenghemaeckt vijlen / met de welcke ſy op de ketene met vollen ſeyle ende macht ghevaren zijn / ſoo dat door die ſaghe de ketene ghebroken werdt/waer door ſy binnen de Havene raecten/ende de Stadt ghewonnen werdt/daer ſy de eere van hadden/ daer van ſy noch hebben in de Stadt ſeer oude litteeckenen te toonen. Voorder werdt de ſtadt van Haerlem de inventie van Boeckdruckerije te rechte toegheſchreven / het welcke by vele teeckenen ende ghetuyghheniſſen volcomelijck wordt beweſen / te weten / dat ontrent den Jare Chriſti 1440. nu ontrẽt 160. Jaer geleden/tot Haerlem een deghelijck Man woonde / ghenaemt Laurents de Coſter / die welcke dickmael gaende wandelen ofte ſpaceren in't Haerlemer Boſch/ ende fantaſerende / ſneedt af eenighe Schorſſen van Buecken-boomen/op de welcke Schorſſen hy ſneedt de figueren van letteren verkeert/ om recht te moghen op pampier drucken / welcke letteren hy dan ſette ende vergaerde tot een woordt / ſoo voorts tot een veers/ ende druckte daer mede eenigh ghetal van veerſkens uyt ghenoechten/ zijn vrienden ende naecomelingen daer mede denckende te vereeren / dan dit exempel fraey druckende / begonde voorder daer op te letten/ende bedachte eenen middel hoe dicken vaſthoudende ſwarten inct te maken / ten leſten aenſpannende met zijnẽ Schoon-ſone/ Thomas Pieterſz. die vier ſonen naeghelaten heeft / die meeſt al tot Haerlem het Borghemeeſters-Ampt bedient hebben: Heeft deſe letteren ſoo veel gheſneden/ende die by een gheſet/vergadert ende gheſloten / dat hy daer mede eenighe dingen ghedruckt heeft / ende oock eenen Duytſchen Boeck / den Spieghel onſer ſalichheyt ghe-intituleert/ die wy ſelve gheſien hebben / eñ noch te ſien is by Jacob Cool/ Erfgenaem van Abraham Ertelius/dien langhe beſeten heeft. Sy en hadden doen de wete niet van een bladt op beyde ſijden te drucken/ maer op een ſijde/ ende placten de bladeren aen malcanderen / alſo deſen Boeck voorſz. is: Namaels hebben ſy die gheſneden letteren van Buecken Schorſſen in Loot afghegoten/ende daer nae van Tin/ om harder te weſen/ waer van noch de ghereetſchappe ende inſtrumenten in onſen tijden tot Haerlem / in de Huyſinghe van den voorſz. Laurents de Coſter / zijn te ſien gheweeſt / ghelegen op de Marckt. Alſo deſe vondt den vinders begonde profijtelijck te weſen/ ſoo hebben ſy begonnen groot Huys ende Dienaers te houden / om ſecretelijck profijt van deſe inventie te ghenieten / onder welcken eenen Dienaer hadden / Jan Fauſtus / die ontrouwelijck / als hy de Conſte gheſien hadde / ende het ſetten ende maken van de letteren geleert hadde/ die ſelfde letteren / ende principale ghereetſchappe / op eenen Kerſnacht opghepackt heeft / ende is daer mede dieſtelijck wech ghegaen nae Amſterdam / ende van daer op Ceulen / ende ſoo tot Ments / ende aldaer neder gheſlaghen / alwaer met de ſelfde Laurents de Coſters letterẽ/Anno 1442. gedruckt heeft voor't eerſte een Boecxken/ Doctrinale Alexandri Galli ghenoemt / dat doen voor een Grammatica ſeer gebruyckt werdt/ met Petri Hiſpani Tractaetkens / ende ſints hebben voorder haer aldaer in die Conſte gheoeffent/ eñ die verbetert / principalijck eenen Johan Tuthenbergius/ van Ridderlijcke ſtamme / ende is alſo voorder verbreydt. Ende Anno 1468. heeft Conradus een Duytſch die Conſte tot Roomen gebrocht: Ende eenen Nicolas Jenſon heeft die in Vranckrijck ſeer verbetert ende verciert / tot ghetuyghheniſſe der waerheyt ſchrijft Hadrianus Iunius in zijn Boeck Batavia, dat zijnen Schoolmeeſter Nicolaus Gallus, een oudt Man / hem vertelde/dat hy meermael ſelve geſproken hadde met eenen Cornelis Boeckvercooper / wel 80. Jaer oudt / die ſelve mede Dienaer ende werckgheſelle / in't ſelfde Huys van Laurents de Coſter voorſz. gheweeſt was / ende met deſen Dief in een Camer ende Bedde ſliep/ten tijden als deſen Johan Fauſtus deſe letteren ende ghereetſchap hun ontdroegh.

Den Hertogh van Alva/ſiende het moeyelijck ende coſtelijck veroveren van Haerlem/ eñ nu de muytinatie zijns Krijghſvolcx/ 28. Maendẽ ten achterẽ/hebbende noch vele Steden te winnẽ/eñ denckende aen Alcmaer te beginnen/ heeft nochtans noch zijn ſtraffe ende ſtrenge middelen willen ghebruycken/ende heeft tot dien eynde alomme doen publiceren ende afleſen een ſtrenge Miſſive/ghedateert den 26. Julij 1573. tot Utrecht/ inhoudende de ghenade des Coninghs / als een goet Vader tot ghehoorſame kinderen alles verghetende ende verghevende / wetende haer miſdaedt meer uyt ſuggeſtie dan eygen natuere procederende / ende dat den Coningh noyt geen Rigeur ghetoont hadde / tot die gewilligh uyt haer ſelven hun tot hem ghekeert hadden / ſonder zijn macht te verwachtẽ: ende niet tegenſtaende/dat ſy ghebleven waren in haer obſtinaetheyt/ſochte hy haer weder te vergaderen/als een Henne haer Kieckenen/tot haer welvaert: biddende daerom haer te bedencken / ende van ſtonden aen hun te ſtellen in zijne Majeſteyts handen/ ſonder zijnen toorne ende Legher te verwachten/ toeſeggende alle ghenade / mede Paſpoort aen haer ghecommitteerde/etc. Ter contrarien/ſoo ſy ſtelden deſe ghenade in onachtſaemheyt / wilde hy haer ghewaerſchouwt hebben / datter geen Rigeur noch wreetheyt ware / die ſy niet te verwachten hadden / ſoo in haer eyghen Perſoonen / hongher/ ſweerdt/ende verwoeſtingen/ in ſulcken voegen/ datter geen Reliquien over ſullen blijven / van datter noch gheheel ware/ maer zijne Majeſteyt ſoude dat Landt doen vervallen eñ doen bewoonen met ander vreemde Liedẽ/ want anders den Coningh ſoude hem niet laten duncken den wille Godes noch hem ſelven voldaen te hebben / ſoo ſulcken rebellie ongheſtraft liete: Sy wel wetende hy ware de ghenadighſte ende goedertierenſte Prince als oyt ware ghebooren / ende haer Overheere geſtelt/ etc. Niet twijfelende ofte ſy en hadden wel verſtaen / den Legher voorhanden gheweldigh van volck/ gheſchut ende amonitie/ tot haer verderven / conſidererende den Coningh doch in't leſte Meeſter ſal blijven/etc. Ghegheven tot Nimmegen/den 26. Julij 1573. ende ſints alomme ghepubliceert.

De Prince van Orangien is den 18. Julij van Leyden vertrocken / daer latende den jonghen Grave van Montgomery / die met eenen hoop Franſoyſen hem ten dienſte ghecomen was/ deſe

bleef

1573.

bleef daer met den Heere van Popet met ſeſthien hondert Mannen/ vreeſende belegh. Den Prince vertrock over Delſt op den Briele / alle de Steden beſoeckende/ ende ſterckende.

Zeelantſche gheſchiedeniſſen.

Hierentuſſchen/alſo in Zeelandt die van Vliſſinghen ende Campvere/die van Middelburgh/ Arnemuyden ende Rammekens beleghert hielden met haer Schepen van Oorlogen/ alſoo wy verhaelt hebben/ſo werdt t'ſelve Landeken gheheel afgheloopen / verwoeſt ende vol Waters/ veel ſcharmutſelen om eenighe hooghe plaetſen ende huyſingen werden daer gedaen/als ontrent Souwburgh/ een huyſinghe van den ouden Admirael Maximiliaen van Borgongien / Heere van der Vere / dat ten leſten verbrandt werdt. Die van Vliſſinghen maeckten oock Schanſſen buytē op de Dijcken/ alſo die van Middelborgh oock deden/ t'welck ſy malcanderē ſochten te beletten / ontrent de welcke de Heere van Cattem/ Wackene ende Capelle/van den Huyſe van Borgongien door baſtaerdijen / ende Admirael van Zeelandt / met een baſſe uyt een Schuyte doot gheſchoten werdt. De Spaengiaerden plonderden in den Winter/ op den Clunder/ ſeker Schepen/ die nae Dordrecht wilden/ende daer bevroſen laghen / t'volck verſlagen ende ghehanghen: ende hebben oock Rommerſwale gheplondert.

el'ſame touthept er Vliſſingers/den 14. anuarij/ nno 1573.

De Vliſſingers te Water meeſt Meeſter zijnde / hebben den 14. Januarij / Anno 1573. haer verſtout voor de ſtadt van Antwerpen Schepen te halen/die ſy vry wech voerden/ jae eenige hebben de lieden t'Antwerpē ſ'nachts van den Bedde ghehaelt / ende ghedwonghen ſonder ſpreken met haer uyt de Stadt te gaen/t'welck gheſchiede eenen Joos Abt / oude Cleercooper / die ſy wegh voerden/ende rantſoeneerden. Sy hebben deſgelijcken het ſoonken van Bouwen Ewoutſz. Admirael/die Ewout Pieterſz. Worſt was ghesuccedeert / t'Antwerpen uyt den Huyſe van den Schouthet ghenomen / daer het als ghevangen bewaert werdt / ende voerden hem by ſchoonen daghe uyt de Stadt nae haer Schepen. Door deſe ende dierghelijcke vrome daden zijn de Vliſſinghers van een yeghelijck bycans ontſien gheweeſt.

toute ende ltſame feyten der Zeelanders.

Toeruſtinge des Hertogs om Middelborgh te ntſetten.

Den Hertogh van Alva ſchreef ende ſondt alomme in Vranckrijck / Denemercken eñ Ooſtlant om Schipvolck/ om die van Middelborgh met geweldt te ontſetten / maer hy vercreegh alleenlijck eenige Bremerſche Bootſgheſellen. Hy dede alle de Schepen/die hy becomen conde/(bequaem zijnde) toeruſten/ ſoo wel te Bergen ende elders als t'Antwerpē/ ende dede oock veel nieuwe timmeren: het geſchut dat daer toe noodigh was dwongh hy de Steden te beſorgen. Sijnen Admirael was Sancio Davila/Caſtileyn van't Antwerpſch Caſteel/ die het bewint van al hadde. Jn't midden van den Winter zijn de Vlote van groote Radeſeylen/ Smackſeylen/ met proviant-ſchepē/onder voorſz. Sancio Davila/van Antwerpen afghecomen / om Middelborgh te providerē: maer comende ontrent voor ter Neuſe / ſoo hebben hun daer des Princen van Orangien Schepen van Zeelandt bejeghent / alwaer voor't eerſte het Oorlogh-ſchip/ daer den Admirael Worſt op was / van eenighe Smackſeylen van achter ſeer doorſchotē wert : Eyndelijck zijn deſe twee Vloten met den anderen al ſchietende ghecomen tot voor't Landt van Borſele/alwaer ſeer hardt treften / ſoo dat den Vice-Admirael/ Jan de Moor van Vliſſinghen / den Vice-Admirael van Antwerpen aen boort clampte / ende alſo vechtende / wel een derdendeel van een ure/ geraeckten ſy wederomme vry van den anderen: Ten leſten ſoo quam des Princen Vlote ten Ancker voor Borſele / ende des Coninghs Vlote weeck weder te rugghe tot voor ter Neuſe.

ancio Davila Admirael pooght na Middelborgh te varen.

Daeghs daer nae / alſo den Windt Weſtelijcken was gheworden / ſoo heeft Princens Vlote ſeyl ghemaeckt / om des Coninghs Vlote te beſpringhen: Maer ſoo haeſt die oock onder ſeyle was ghecomen / heeft de vlucht nae Antwerpen ghenomen/ nochtans ontrent Baerlandt werdt ſeer van Princens Vlote doorſchoten / waer dat den Colonel Arietta / een gheacht Man / doot bleef.

Die van Zeelandt / om de Riviere te ſtoppen voor paſſeren van groote Schepen/ haddē thien ofte twaelf groote oude Schepen met ſteenē gheladen/van een afgebroken Minrebroeders Clooſter van Vliſſingen/geſoncken/tuſſchen Ordamme ende Lillo : Maer die van Antwerpen met leeghe wateren braken die af ſoo vele conden / ende wiſten te paſſen met ſtille water daer over te drijven.

Den Admirael des Conings Sancio Davila/ bevindende hem te onſterck / heeft t'Antwerpen meer groote Schepen toegheruſt / onder ander een Enghelſch Schip / dat daer van de Laken-Vlote aenghehouden was. Hier mede is hy weder/Anno 1573. ontrent den leſten Februarij van Antwerpen anderwerf afghecomen / met eenen Noordt Ooſten windt / ende comende ontrent Borſele/hebben een ſeer quade ghetijde mede gebrocht ofte ghevonden. Tuſſchen Borſele ende het aerden Bolwerck van Walcheren/ werden deſe twee Vloten tegen den anderen ſeer furieuſelijck ſchietende. Des Conings Schepē waren op de ſijden al met rnode Borgoenſche Cruycen gheteeckent / om te beter te onderkennen. Deſe twee Vloten moeſten by den anderē/ met ſulcken Noordt-Ooſtē Windt/ met halve Ebbe/ontrent het derde Bolwerck / tuſſchen Vliſſinghen ende Rammekens / ten Ancker comen: dan vele van ſ'Conings Schepē waren wat te windewaerts van ſ'Princen Schepen/ met apparentie/ dat ſy ſouden mogen doorvarē. Maer als het ſtil water werde / ſoo zijn beyde deſe Vloten onder ſeyle gecomen : ſ'Conings Vlote poogende met laveren op de Reede voor het Caſteel van Rammekens te comen: de andere / om dat te beletten. Eyndelijck / een van ſ'Conings Schepen ſeer groot/ ghenaemt den Oliphant/daer op was den Heere van Blicqui/werdt gheabordeert van den Capiteynē Groeneven ende Everkitte/ende van noch een ander Oorlogh-ſchip: in't vechten zijn beyde deſe Capiteynen / met veel van haer volck / doot bleven: mede oock Hopman Cloot / die de ſtadt Zierickzee hadde helpen winnē : dan het Schip den Oliphant werdt ten leſten vechtender handt inghenomen / ende al doot gheſlaghen datter op was: mede den voorſz. Heere van Blicqui / met alle zijn volck.

Een ander Schip/ ghenaemt het Landt van beloften/ gejaeght ſeylde tegens het aerden Bolwerck aen Landt / in welck Bolwerck liggende ſ'Coninghs Soldaten/ heeft Capiteyn Joos de Moor t'ſelf de Schip aen boort gheclampt / als die van de ſtadt Vliſſinghen derwaerts waren marcherende / met eenen uytval op haer/ waer door dat ſ'Conings volck dat Bolwerck verlieten/ ende ſoo werdt dat Schip ghenomen.

Sancio Davila verlieſt ſes Schepē/ ende een verbrandt.

Noch vier andere ſ'Coninghs Schepen gheraeckten op een plate ofte zandt / ghenoemt Natgat/aen gront/waer onder d'een was het voorſz. Engelſch Schip/ als oock de Heudebarcke van Roſendal. Deſe vier Schepen werden van ghelijcke van ſ'Princen Schepen ghecreghen / vele van dat volck uyt deſe vier Schepen/alſo ſy met haer Roeyboots waren vluchtende nae Landt/

werden van Princens Smackſeylen overſeylt ende verdroncken / ſoo datter in als ſes Meerſchepen ofte groote Schepen genomen werden / ende de reſte ontquament onder het Caſteel van Rammekens / behalven een ſeylde aen grondt / tuſſchen t'derde Bolwerck ende voorſz. Caſteel / dat welcke verbrandt werdt.

Dit ghevecht was ſeer wreedt / want geen genade gebruyckt werdt / maer werdt al vermoort ende verdroncken / waer onder veel Edelen ende ghebieders / behalven den Heere van Blicqui. In't Schip den Oliphant vergaerdemen nae den ſtrijdt de ſtucken van de Menſchen in Manden / als armen / beenen / hoofden / etc. alſoo dat het eer een Slacht-huys ofte Vleeſch-huys ghelijcker ſagh dan een Schip: alſo oock de andere / daer het gheſchut doorghevlogen hadde.

Des niet te min / ſoo heeft Sancio Davila zijnen laſt volbrocht / ende heeft voor die reyſe de ſtadt Middelborgh / Armuyden / ende het Caſteel van Rammekens gheprovandeert / hoewel met ſchade: want hy op deſe Vlote ende Schepen fleur van volck hadde / als het Schipvolck van der ſtadt Duynkercken / ende veel Bremerſche Bootſvolck / behendelijcken van daer ghebrocht by een Hopman van Antwerpen.

Sancio Davila / tot reparatie vā zijn verlies / heeft tot Middelborgh toegheruſt dry van de groote Biſcaynſche Schepen / van des Hertogs van Medinacely Vlote / waer van het grootſte was 500. vaten / ende noch twee ofte dry andere Nederlandtſche Schepen.

Admirael van Zeelant / Worſt / ſterft.

Terwijle dat deſe Vlote in Zeelandt lagh / ſoo ſterf den Admirael van Zeelandt / Ewout Pieterſz. Worſt / een cloeck eenvoudigh Man / ſeer ervaren ter Zee / bemint van de zyne / eñ ontſien van de Spaenſchen. In zijn plaetſe werdt voor Admirael aengenomē Boudewijn Ewoutſz. mede een cloeck Schipman / die Capiteyn was geweeſt op't Admiraels ſchip / den gouden Leuw.

Aenſlagh by die vā Cāpvere op ter Tolen te vergeefs.

Alſo Sancio Davila noch in Zeelandt lagh / ſoo reſolveerdē Princen volck eenen aenſlagh op ter Tolen te doen / onder het beleyt van dē Gouverneur Rolle van Campvere / ende de Heere van Schoonewalle met een duyſent Mannen. Met dit volck van Campvere afgevaren / zijn ſy ghelandt by Ooſten het Suydt-eynde van Voſſemeer / genaemt het Geuſen gat / op welck poinct ſy hun beſchanſt hebben / wetende dat binnen ter Tolen luttel Garniſoens was / zijnde meeſt nae't Legher voor Haerlem gheſonden / ende op de Vlote ghebruyckt / meynende de Stadt van alle ſecours af te ſnijden: Maer den Colonel Mondragon lagh ende was binnen de ſtadt van Bergen op Zoom / die vergaderde volck van Breda ende elders / namelijck Peerdevolck van dē Hertogh van Arſchots Bende. Deſe hebben meermael op ſ'Princen volck ghevallen / ende daer mede alle ſchanſſingē ende doorſteken van Dijcken verhindert / ſoo dat eyndelijck op een leegh Water Mondragon alle die buyten den Zee-Dijck langs het ſlijck marcheerden / overvallen heeft / ſo dat die daer alle meeſt doot bleven ende verdroncken / alſo oock mede den Heere Gouverneur Rolle / ende den Heere van Schoonewalle.

Sancio Davila / met zyn Vlote / keert vā Middelborgh / dē 27. Mey.

Als nu Sancio Davila tot Middelborgh zijn Vlote ſeyl-reede hadde / heeft hy hem met 300. Spaenſche Muſquettiers / die Armuyden hadden helpen innemen / begheven op het groot Biſcaynſch ſchip / die ander Garniſoenen / die daer nu langhe ghelegen hadden / werden mede verdeylt op de ander Schepen: ende de Heere van Beauvoys / die doen mede vertrock / ſcheepte hem in Sancio Schip.

Terwijle dit imbarquement gheſchiede / ſoo was des Princens van Orangien groote Vlote Radeſeylen comen liggen / dweers van't aerden Bolwerck op de Hontſche ſtroomen: de ſmalle Vlote Smackſeylen hebben haer begheven vooren in't Joncker Frans van Brederode gat / buyten de ſcheute van't Caſteel. Des Coninghs Vlote vertreckende van onder het Caſteel / is comen liggen voor het derde Bolwerck / tuſſchen Vliſſingen ende t'Caſteel. Den Windt den 27. Mey Ooſt waeyende / ſo heeft des Princē ſmalle Vlote / liggende in Joncker Frans van Brederode gat / (alſoo ghenaemt / om dat hy dien pas eerſt vondt / ontrent 100. Jaren gheleden / in't belegh van Sluys / etc.) ſeyl ghemaeckt / ende hebbē de Spaenſche comen bevechtē / die welcke voor het derde Bolwerck van Vloede geſwaept waren / die hebben ſeer doorſchoten / ſoo datter een van de Spaenſche grootſte Meerſchepē driftigh van zijn Ancker dreef / ende boven dien / dat het vyer daer in quam / ſoo dat door den brandt veel volck over boort ſprongh / maer werdt weder ghebluſt / ende in haer vlote ghebrocht. Als deſe ſchermutſinghe ghedaen was / ſoo weeck deſe Vlote Smackſeylen wederomme nae Joncker Frans gat: Des Princen groote Vlote / liggende dweers voor de Spaenſche Vlote / en conden malcanderen met hunnen geſchutte niet toelengen ofte toereycken.

Ten ſelven dage heeft den Admirael Bouwen Ewoutſz. een teecken ghedaen met eenen ſcheut / eñ achter een Vendel uytgheſteken / om zijn Capiteynē aen zijn boort te doen comen / nae coſtuyme der Zee / om te beraedtſlagen: Daer over elck Capiteyn met zijn Boot comende / ſoo heeft des Conings Vlote ſomwijlen daer nae gheſchoten / alſo mede dedē des Princen Schepē. Als nu deſe Capiteynen / aen een tafel ſittende / Krijghſraedt hielden / ſo iſſer eenen Cloot uyt Sancio Davila Schip ghecomen / die eerſt in't Water botte / eñ reſe daer nae weder op / ende paſſeerde ſo dweers door het Admiraels ſchip / door de Cajuyte ofte Camer / ende trefte het hooft van den Vice-Admirael Jan de Moor / dat de ſchele af vloogh / alſo doot blijvende ſonder ſpreken. Den Admirael Bouwen Ewoutſz. was met noch een Capiteyn / van de ſplinters vā deſen ſcheute in haer hoofden mede ghequetſt / ſoo dat den Admirael noyt ſints gheſonden dagh en hadde. In Jan de Moor plaetſe werdt Cornelis Claeſſz. Vice-Admirael ghemaeckt.

Eenighe daghen daer nae is den Windt eerſt Noordt-Weſt gheworden / ende daer over heeft ſ'Coninghs Vlote beginnen ſeyl te maken / alſo mede des Princen Vlote / ſo de groote als ſmalle Schepen / ſoo datter terſtondt voor de Honte een groot gevecht gheſchiede. Den Admirael Bouwen Ewoutſz. met noch een Schip ofte twee / abordeerden een van de dry Biſcaynſche Schepen / het welcke hy nam: eñ noch een ander Nederlandtſch Meersſchip / ontrēt Borſele: met een Smack met Sout gheladen. In't ghevecht liep den Windt Weſtelijck / dat des Coninghs Vlote verſchoonde / ende werden alſo al ſchietende van Princens Vlote de Riviere opwaerts nae ghejaeght. Eyndelijck werdter noch een Spaenſch Schip ontrent Cruyningen aen Landt ghedreven / dat welck verbrande: ende alſo gheraeckte Sancio Davila weder tot Antwerpē in Junio.

Als des Princen Vlote weder in Zeelant was ghekeert / ſo hebben eenige van haer lichte Oorloghſchepen voorby het Caſteel van Zeeborgh ofte Rammekens gevaren / ende ontrent de Haven van Middelborgh een partije Hulcken / met Sout geladē uytgehaelt / eñ t'Sout tot Vliſſingē vercocht / eñ haer Bootſvolck daer mede betaelt.

1573.

Charles Boyſot wordt Gouverneur tot Vliſſingen/ eñ Junius ter Vere.

Daerentuſſchen is den Heere van Baerlandt/ Gouverneur van Vliſſingen / gheſtorven / ende in zijn plaetſe heeft den Prince van Orangien daer gheſonden / voor Gouverneur / den Heere Charles Boyſot / Edelman van Bruſſel gheboren. Tot Campvere werdt oock in ſolle plaetſe gheſonden / den Heere Jan de Jonge ofte Doctor Junius ghenoemt/van Antwerpen geboren/ ende deſe dwongen de Spaenſche/ die op't Huys van Zeeborgh lagen/ haer over te gheven.

Ende terwijle men t'Antwerpen weder een nieuwe Vlote toeruſte / ende datter cleyn ghetal van Krijghſvolck tot Middelborgh ghebleven was / ſo hebbē Princens volck die occaſie willen waernemen. Dies zijn beyde voorſz. Gouverneurs met hun volck gaen beleghеren het Caſteel van Zeeborgh/anders Rammekens ghenoemt/ ontrent het beginſel van Auguſtus / dat belegherende te Water ende te Lande/ met groote ende ſmalle Schepen. Nae dat ſy wel beſchanſt waren/hebben ſy een Mijne doen gravē langs door dē Zee-dijck/aen't Noordt-eynde van't Caſteel/ om dat met Buſcruyt te doen opſpringen. Daer was ſoo weynigh Krijghſvolck in't Eylandt gelaten/ dat die van Middelborgh geen groot ontſet conden doen: Want deſe Gouverneurs hadden teeckenen ende blijcken laten uytgaen/als of ſy Arnuyden meynden te beſpringen / waeromme den Capiteyn van't Caſteel / met zijnen Chirurgijn/ hem derwaerts begeven hadde/ latende maer ontrent 70. Mannen in't Caſteel. De Heeren Gouverneurs ordonneerden den Capiteyn Joos de Moor/ ende Evert Hendrickſz. elck toe te reyden een Schip / die ſy noemden Drommelaers/ zijnde Smackſeylen die groot zijn eñ niet diep gaen / ende daer hebben ſy op elck gheſtelt een groote Meerſe op den maſt / wel ſcheutvry rondtomme bewaert tegen Muſquet-ſcheut/met die meyninge/ten tijde als die Mijne ſoude ſpringen/eñ datmen't Caſteel van de Landtſijde mede ſoude aenvallen / ſy deſe Meerſ-ſchepen by het Caſteel brenghen ſouden / om daer mede / by de Muſquettiers uyt der Meerſen/de verweerders van binnen van de Wallen te keeren. Maer alſo deſe Schepen aldus bereydt werden in de Vlote/ ende die van't Caſteel dat ſagen/ende datter oock onwillicheyt was / hun vindende te luttel volcx om tegen ofte contramineren/ende mede dat des Capiteyns Luytenant van't Caſteel gheſchoten was in zijnen arm / ende dat hy ende de andere ghequetſte vreeſden / by ghebreck van den Chirurgijn/ van haer wonden te ſterven/ ſoo hebben ſy / als het nu al reede was tot den aenval / een Vrede-Vendel uytgeſteken / om te appoincterē/ ende alſo is dat Caſteel dē 5. Auguſti aen ſ'Prince van Orangien ſijde overgegheven/dat welcke een groote afbreucke voor de ſaken van den Coningh was / zijnde een Caſteel die de principale reede van Zeelandt was beſchermende/daer mede verlieſende de paſſagie eñ ingangh van Middelborgh.

Caſteel van Rammekēs wort by des Prince van Orangiens volc gewonnen/ den 5. Auguſti.

Ten ſelfden daghe ſeylde de Vlote van Antwerpen af / om dat Caſteel te comen ontſetten/ onder het beleyt van den Heere van Beauvoys/ die tot Nimmegē den Hertogh van Alva beſocht hadde / van hem hooghelijck gheloont ende bedanckt voor zijn goede dienſten / van wien hem den gheheelen laſt van de Zeelandtſche Oorloge belaſt was/met den Colonel Montdragon. Alſo den 5. Auguſti van Antwerpen met deſe Vlote ghevaren / ſoo heeft ſy haer vertoont anderwerf op de Honte/ zijnde een ſtercke Vlote met de proviantſchepen/ maer verſtaende het verlies van't Caſteel / hebben ſy eenen anderen wegh met deſe Vlote moeten ſoecken: Waeromme ghevaren zijn voorby de ſtadt Vliſſinghen/ ter Zeewaerts inne/ voor by Weſtcappel ende Domborgh/ nae den Haeck varende by der Vere. Des Princen Vlote en was doen ter tijdt van geen Soldaten verſien/ ter cauſe/ dat de ſelfde op de Dijcken/ ſo by Ooſten als by Weſten Vliſſinghen laghen/ ſoo dat des Coninghs Vlote dien wegh ſonder wederſtoot paſſeerde : Van de Zeelanders ofte Princens Vlote nam haren wegh binnen door het Joncker Frans gat / tot voor de ſtadt van der Vere. Eñ het voorſz. Krijghſvolck/dat op de Dijcken hadde ghelegen/werdt nae de ſtadt van der Vere ghevoert/uyt welcke Stadt langs den Dijck uytvallen nae den Haeck deden / alwaer Montdragon hem alreede beſchanſt hadde/ tegē wien/ op eenen namiddagh/ wel vier uren langh gheſchermutſeert werdt : Maer op den avondt werden ſ'Princen volck naeghejaeght / tot de Poorten van der ſtadt Vere.

1573.

Beauvoys die victalieert Middelborgh voor eē deel.

Met behulp van de voorſz. Spaenſche/ hebbē Beauvoys ende Montdragon een groote partije van haer provande uyt haer Schepē op den Haeck gheloſt / ende van daer voorts met Wagens in Middelborgh ghebrocht.

De ſmalle Schepen van den Prince werden binnen de plate ofte zandt ghebrocht/ die inſghelijcx op eenen naemiddagh een ſcharmutſinghe deden : Den Windt zijnde van den Lande nae den Haeck toe/ tegen de lichte Schepen des Conings / die tegen haer uyt quamen. Van weder ſijden werdt dapper gheſchoten / ſo dat oock een van ſ'Coninghs Smackſeylen gheabordeert werdt ende ghenomen.

Brandtſchepē by Princen Schepen reede. doen ſ'Coninghs Vlote vluchten.

Daer nae heeft men binnen der Vere toeghemaeckt eenighe Brandt-ſchepen/om die nae den Haeck onder ſ'Coninghs Schepen te ſeynden: maer dat ſelfde door eenen Landtman aen des Conings Vlote ghewaerſchout zijnde / ſoo is de vreeſe onder hunlieden gecomen/ſo dat ſy hebben de plaetſe den Haeck verlaten / hebbende maer twee derdeparten van haer provande noch gheloſt. Des Princen Schepen / de ſmalle Vlote/ heeft haer van binnen de zandtplate ontrent den Haeck vervolght/ alwaer wederomme van beyde ſijden dapper gheſtreden worde/gheduerende tot den donckeren avondt toe / ſoo datmen doen ter tijdt ſeer beſcheydelijcken de yſere Coghels uyt t'gheſchut ſagh aencomen ende vliegen / het welcke niet vele is gheſchiedt/ende dit geſchiede den 26. Auguſti. Daer bleef doot Don Felix de Goeſman / ſone van den Grave van Olivares/ met andere van ſ'Conings volck.

Des Princen groote Schepen hebben die Zeewaerts naeghevolght / de ſmalle Vlote van de Smackſeylen heeft gepooght/om van binnen door nae de quartierē van Vliſſingē haer te ontmoeten/maer quamen wat te cort/eñ alſo voeren des Conings Vlote voorby Vliſſingen de Honte op nae Antwerpen. Maer eenighe leeghe provande-ſchepen hebbende vooren opſtaende halve Cartouwen Metalen gheſchut / werden ontrent Vliſſingen den wegh ondergaen: dies pooghden hun ſeer om te ſtrangen aen de Vlaemſche ſijde/ dan daer wierden dry ofte vier van haer ghenomen. Montdragon was voor Gouverneur in Middelborgh ende Arenmuyden ghelaten / met 15. Vendelen voetvolcx.

Na Bouwē Ewoutſz. Admirael wordt Lops Boyſot Admirael.

Ontrent deſe tijdt ſtorf mede tot Vliſſinghen den Admirael Bouwen Ewoutſz. ende in zijn plaetſe ſtelde den Prince van Orangien Joncker Lops Boyſot / die in de Maſſacre van Parijs was ghevangen gheleyt / daer langhe ghelegen hebbende / gheraeckte door eenighe Monicken tot verloſſinge/ ende was broeder van den Gouverneur Charles Boyſot / eñ ſints is dat Ampt van Admirael van Zeelandt aen Edellieden ghegeven/ ende niet meer aen Zeevarende Scheeplieden/ maer wel de Vice-Admiralen warē Zeevarende lieden.

Steenmuelē voert twee Schepē met Tarwe tot Middelborgh.

In den Winter van dit Jaer 1573. heeft eenē Perſoon/ Steenmuelen ghenaemt/ binnen der ſtadt van ter Goes/ van ſ'Conings wegen doen laden twee Schepen met Tarwe/ daer mede hy met behendicheyt/ tuſſchen lichten ende donckeren/ hem is comen beghevēn ontrent ſ'Princen Schepen Wachte/ voor de Slacke van Armuyden/ halende haer Lulleſeylē neder/ even als offe by de Wachte van de Oorlogh-ſchepen hadden willen ten Ancker comen: maer by de Schepen comende/ hebbende eenen goeden Windt/ hebbē ſy haer Lulleſeylen weder opghetrocken/ eñ zijn ſoo doorgheſeylt/ ende onbeſchadight met deſe Tarwe-ſchepen tot Armuyden aencomen/ waer mede beyde Middelborgh eñ Armuyden wat geſecoureert was. Maer deſen voorſz. Steenmuelen/ in't wederkeeren nae ter Goes/ werdt ghevangen met veel ſecrete brieven/ nochtans is hy noch ten leſten van die ghevangeniſſe ontſlagen/ ende uytgheraeckt.

Des Princen volck hadden oock ontrent deſen tijdt eenen aenſlagh/ den 10. Septembris/ om Bergen op Zoom met leeren ſ'nachts te beclimmen/ het welcke haer niet en gheluckte: deſgelijcx hadde des Hertogs van Alva volck aenſlagh op Zierickzee/ die hun oock ſalgieerde.

Middelborgh ſeer nae by den Heere Beauvoyr ghevictalieert.

Den Heere van Beauvoyrs/ zijnde van zijn reyſe wedercomen/ heeft hem weder toegheruſt/ om anderwerf ende beter Middelborgh te revictallieren. Dies heeft in November ſubijtelijcken van Antwerpen doen vertreckē alle de proviant-ſchepen eñ Smackſeylen/ door Crombliet voorby Berghen op Zoom: ende alſo des Princens Vlote Smackſeylen voor Rommerſwale lagen/ zijnde op dat pas meeſt bycans alleene die van Zierickzee/ niet ſterck genoech om die van Antwerpen te wederſtaen/ ſoo weken ofte vluchten ſy tot voor Borrendamme by Zierickzee/ ende alſo het in den Windt was/ ende het ghetijde verliepe/ ſoo en conde de Spaenſche Vlote niet verder comen/ dan by het Ooſt-eynde van Wolferdijck/ ende moeſten aldaer anckeren: maer ſoo het ghetijde noch twee uren langher hadde gheduert/ ſo hadden ſy ghewiſſelijck mogen tot Armuyden gheraken/ met alle haer Victalie-ſchepen.

Van die voorſz. gheweken Wacht-ſchepē van Rommerſwale tot Borrendamme gecomen weſende/ hebbē in alle diligētie met bequame Roeyjachten door de Canael achter uyt geſonden advertentie tot Campvere/ ende van daer tot Vliſſingen te Peerde aen den Admirael Boyſot/ die terſtont met ſulcke Capiteynen/ Schippers ende Bootſvolck/ hem heeft begeven in de Oorloghſche Smackſeylen ende Vlieboots/ die tuſſchen Vliſſinghen ende Rammekens laghen/ ende zijn alſoo met goeden Windt ende ghetijde terſtondt t'ſeyle ghegaen/ om haren vyandt te bejegenen/ recht te tijde/ ter voornoemde plaetſe by Wolferdijck/ daer ſy die ſagen/ ende wel Godt dancten: want ſy en waren ſoo haeſt daer in't gheſicht niet ghecomen/ maer de Spaenſche namen de vlucht nae Bergē op Zoom. Ende alſo Boyſot op de Schelde quam/ ſoo voeghden haer by hem die ander Oorlogh-ſchepen/ die van voor Rommerſwale tot voor Borredamme gheweken waren/ daer Admirael over was Adriaen Willemſz. van Zierickzee: ende zijn alſo t'ſamen met veel ſchietens ofte Canonaden de Coninghſche Vlote gevolght/ tot voorby de Havene van Bergen op Zoom. Ende alſo den Windt goet werdt/ om in den Vloet wederomme te keeren/ voorby de Havene van Bergen nae Rommerſwale/ ſoo hebbenſe/ in't voorby varē van de voorſz. Berghſche Haven/ in des Conings Schepen ſeer ſurieus geſchoten/ die welcke voor aen den mondt van de Havene tuſſchen de hoofden ſeer dicht by den anderen lagen/ ſoo ſy inghezeylt waren/ om dat het Water noch leeghachtigh was.

T'Garniſoen van Rommerſwale wo gedwongen.

Terwijle des Conings Vlote noch afcomende was/ ſoo hadden de Spaenſche/ tot hun behulp/ binnen Rommerſwale gheleyt een Regiment Krijghſvolck. Dit volck hebben de Zeelanders terſtont beleghert/ tuſſchen Rommerſwale ende het Landt van ter Tolen/ het welcke maer een Muſquet-ſcheute van malcanderen leyt. De welcke nae vijf ofte ſes dagen belegheringhe hebben haer met appointement overghegeven/ ende werden met Roeybargien eñ Jachten van de Oorlogh-ſchepen uyt Rommerſwale ghevoert/ over het Landt van Tolen tot Venuſdam.

Coninghs Vlote gae ongheluckelijcken van Antwerpen t'ſeyle/den 16. November.

Hierentuſſchē hadde Beauvoyr ende de ander t'Antwerpē allen vlijt aengewendt/ om de groote Vlote Radeſeylen reede te maken/ die den 16. November afgheſonden werden met groote benedictien ofte zegeningen van den Biſſchop van Antwerpen: ende by onghevalle hebben ſy in't triumpheren/ den Adieu afſchietende/ onnooſelijcken/ met eenen vergheten yſer ofte cloot/ vier Menſchen/ buyten de Poorte op de Kaye ofte Werf ſtaende/ doot geſchoten/ ende ſes gequetſt. Voorder ſoo verbrande een Schip van haer eygen Buſcruydt/ ende in een ander Schip berſte een ſtuck gheſchuts/ dat wel by de dertigh Mannen doode ende quetſte: Het derde Schip quam by den wege aen grondt/ eñ berſtende viel omme ende verſtickte in't zandt/ ende dit was een nieu Schip/ by den treffelijcken Coopman Gielis Hoſtman t'Antwerpen begoſt te bouwen/ ende by dwanck des Hertoghs van Alva voorts opghebouwt tot deſen dienſte.

Deſe groote Radeſeylen ofte Cruyſſeylen waren in als ontrent dertigh wel toegheruſt/ ende het bevel daer over was wederomme voor deſe reyſe gegheven Sancio Davila/ meermael ghenoemt. Met hem ſcheepte mede den Colonel Alonzo Lopes Gallo/ met ettelijcke van zijne Vendelen/ ende van Juliaen Romero. Deſe lagen langhe in de Riviere ontrent Baerlandt/ terwijle de Capiteynen van de Smackſeylen alle middelen ſochten/ om by nachte eenighe proviant-ſchepen nae Arnemuyden te ſeynden. Dies hielden des Princē Radeſeylē ofte groote Schepen in gheduerighen alarm/ die op de Wacht laghen voor Walcheren/ tuſſchen het oude aerden Bolwerck ende het Caſteel van Zeeborgh/ over de welcke commandeerde den Vice-Admirael/ Cornelis Claeſz.

Hans Coc vaert ende keert geluc kelijck door ſ'Princens Vlote.

Als nu deſe Vloten aldus tegen malcanderen lagen/ ende dat het al lange aenliep/ ſo iſſer eenen Hans Cock/ met een Schuyte van Antwerpen/ dweers door de Wacht van ſ'Princen Schepen binnē Middelborgh geraeckt/ den 19. January 1574. met brieven van den nieuwē Gouverneur/ Don Loys de Requeſens/ Commandador Mayor/ die nu was ghetreden in't Gouvernement/ in plaetſe van den Hertogh van Alva. Deſe brieven hielen in van't groot ſecours datter op handen was/ ende inſtructie/ hoe hun daer tegē hadden te reguleren: Welcke brieven wel te paſſe quamen: want anders gereſolveert hadden van overgeven te parlementeren. Deſen Hans Cock paſſeerde ſ'anderdaeghs weder met zijn Schuyte nae Antwerpen/ beſcheedt brengende van den ellendigē ſtaet der Stadt ende Landt/ als zijnde in den upterſten noot/ende dat van hongers halven/ veel Borghers waren upt de Stadt ghevlucht/ maer werden weder te rugghe ghedreven/ die men op't veldt ende onder de Poorten uptgheſloten doot vondt. Den Admirael des Princen/ Loys Boyſot/ hadde mede onderrichtinghe upt afgheworpen Brieven/ van den 10. Januarij/ upt Middelborgh/ dat ſy bovē ſes ofte acht dagen de Stadt niet houden conen: t'ſelfde beſcheedt vonden ſy oock op den rugghe van een Paſpoort/ gheſchreven met t'ſap van ajuyn/ datmen tegen t'vyer leeſt. Hieromme waren de Zeelanders ſeer dapper op haer hoede.

Eer wy ten eynde deſes beleghs van Middelborgh comen/ dient wat particulierlijcker verhaelt/ hoe die Zeelanders dit belegh hebben uptghevoert/ met grooten onſprekelijcken coſten/ moedt ende Manheyt/ ſoo veel groote Armaden wederſtandt ghedaen hebbende/ by de twee Jaren gheduerende.

Gouverneurs ende Admiralen der Zeelanders.

Deſe Zeelanders ende Vliſſinghers/ ſoo ſy op Paeſchdagh den Spaengiaerden waren afghevallen/ alſo zijn ſy eerſt ghegouverneert gheweeſt van Jeronimus Tſeraerts van Breda/ die om eenighe onbequaemheyt verloopen zijnde/ ſucceerde de Heere van Baerlandt: nae hem Heer Charles Boyſot/ een treffelijck eñ ſeer geſchickt Edelman van Bruſſel. Tot Campvere/ als Rolle den Balliou doot was/ gouverneerde Joncker Jan de jonghe van Antwerpen.

Grooten noot/ gebrec eñ ongeval/ nochtans ſtoutichept van de Zeelanders in't belegh van Middelborgh.

Onder deſe voorſchreven Bevelhebberen hebben de Zeelanders alle upterlijcke/ jae ongheloovelijcke devoyr ghedaen/ om die van Middelborgh te vermeeſteren/ jae ſy hebben lijf ende goet ghewaeght ende byghe ſet/ alſſer geen geldt meer voorhanden was/ om de Oorloghſchepen te onderhouden/ Schipvolck te betalen/ ofte van victalie te provanderen/ ſoo hebben ſy ghedwongen gheweeſt upt de Zee te halen wat ſy vonden. Ondertuſſchen hebben de Admiralen/ Capiteynen ende Schipvolck/ op de Schepen dickmael niet anders te eten ghehadt dan Pekel-haringh/ eñ droncken Water/ ofte ſmal eñ ſeer cleyn Bier. Soo dat upt noot/ niet alleen der Spaengiaerden/ maer oock etlijcke Italiaenſche goederen/ werden vry ende goet Buyt ghewe ſen/ om dat ſy haer met den Krijgh deelachtigh maeckten/ met Krijghſvolck voor Haerlem te ſeynden/ als was het Tertio Della Liga, ſoo ghenaemt. Deſgelijcx namē ſy oock meeſt al de Schepen/ die op Vlaenderen wilden varen: Oock als den noot ſulcx eyſchte/ ſoo ſloeghen ſy aen al wat ſy vonden ter Zee/ dat ſy vercochten upt noot/ haer daer mede behelpende. Ende mits dat de Staten van Hollandt ende Zeelandt/ by deſe maniere van procederen geen groote eere ofte prijs en behaelden/ ſo hebben ſy haer by brieven tot wederbetalinghe verbonden/ als ſy ſints veel ende meeſt voor het eynde van der Oorloghe eerlijcken betaelt hebben. Tot diverſche reyſen hebben ſy ſoo bloot eñ naeckt van middelen eñ geldt geweeſt/ dat ſy reſolveerden haer voornemen ende belegh te laten/ maer ſy zijn telcker reyſen miraculeuſelijckē aen middelen gheraeckt: Als onder andere/ ghereſolveert zijnde op een tijdt/ dat ſy ſouden (ſoo ſy geen ander onderſtandt van Hollandt ofte elders binnen eenen geſetten dagh en cregen/) haer belegh ende Wachten verlaten: ſoo werde daer op by henlieden afgheſonden Meeſter Pieter de Rijcke/ haren Balliou/ een treffelijck Perſoon/ doch onder beloſte/ dat ſy ſoo langhe noch upt houden/ harderen/ ende haer behelpen ſouden/ tot dat hy van den Prince van Orangien ende Staten van Hollandt weder quame. Maer den Balliou in Hollandt ghecomen zijnde (mits dat ſy aldaer oock door het belegh van Haerlem ende anders in grooten noot waren/ ſoo en vondt hy geen middelen om gheldt oft victalie voor het Schipvolck te vercrijgen. Maer de Prince van Orangien vernemende/ dat de Zeelanders belooft hadden te harderen ende upt te houden/ tot op des Ballious wedercomſte/ ſoo en wilde hy hem niet laten ſoo haeſt weder keeren/ ſeggende/ dat hy betroude dat Godt de Heere by den tijdt wat wercken ſoude. Ende corts daer nae quam de tijdinghe/ datter upt de Zee eenighe Schepen met Paſtel ofte Weet ende anders ghe laden in ghebrocht waren: waer mede den aenſtaenden noot gheholpen werdt. Jae in deſe noot ende armoede/ hebben nochtans het gemeyn Schipvolck ende Soldaten ſoo grooten Manheyt beweſen/ dat verwonderens weert is: want ſoo by ghevalle eenighe van haer Schepen/ van den vyandt (by den Winde/ ofte aen gronde comende) vermeeſtert werden/ hebben ſy dickmael liever het vyer in haer eygen Buſcruyt gheſteken/ eñ haer ſelven met haer vyanden alſo verbrandt/ dan in haer wreede vyanden macht te vallen.

Zeelanders worden upt noot Zeeſchuymers/ oft Roovers.

Standtvaſtichept ende vaſt betrouwen van den Prince van Orangien.

De grooten Commandador neemt voor̄ Middelborgh te ontſetten/ Anno 1574.

Ten leſten/ alſo het belegh uptgevoert hebbende/ tot in't Jaer 1574. ſoo hebben ſy noch het hardtſte ſpits af te bijten ghehadt/ dat was/ als nu den Hertogh van Alva vertrocken was/ ende den Commandador in't Gouvernemēt was getreden/ mits dat den ſelven Commandador in Januario alle zijn gheweldt/ ende macht van volcke ende Schepen/ door het eerſte exployt zijner regeringhe dochte te toonen/ hem ſeer verlatende op zijn groote experientie/ als die dē Heere Don Jan van Ooſtenrijck in den Schipſtrijdt/ tegen de Turcken (alſo hier vooren verhaelt is) gegouverneert hadde/ ende dien geen cleyn deel der Victorien toegeſchreven en werdt/ ende hem meeſt tot het Nederlants Gouvernement gherecommandeert hadde. Deſe Commandador/ door zijn wetenſchap meynde/ mits t'behelp van den Winter/ ende doncker nachten/ van twee ſijden ergens door tot die van Middelborgh te gheraken/ te weten/ hy dochte met groote Schepen de Honte af derwaerts te avontueren/ eñ van Berghen de Schelde af met de cleynſte te paſſeren/ achtende dat de Zeelanders niet en ſouden connen beyde de Vloten teſſens wederſtant gedoen. Maer den Prince van Orangien/ die deſer ſake uptcomſte oock vreeſde/ was oock in Zeelandt ghecomen/ om te voorſien met alle zijn macht eñ ervarentheyt.

Ruſtinghe van Armade tot ontſet vā Middelborgh/ Anno 1574. in Januario.

Deſen leſten aenſlagh is ghebeurt in Januario 1574. ende is uptermaten gheweldigh gheweeſt/ van ontrent dertigh goede groote Schepen/ al Radeſeylen ofte Cruys ſeylen/ ſeer wel toegheruſt ende voorſien van alle nootdruft/ daer dat het bevel over ghegheven was Sancio Davila/ zijnde den Admirael de Heere van Beauvoys ſieck/ met hem was geſcheept den Colonel Alonſo Lopes Gallo, met etlijcke Vendelen van zijnen volcke/ ende van Juliaen Romero Regiment/ met meer andere/ als gheſeyt hebben. Met deſe is hy ſubijtelijck den 24. Januarij van Antwerpen ghevaren/ nae het Landt van ter Goes/ ende ontrent Baerlandt comen anckeren/ om daer mede ter bequamer tijdt alarm te comen doen/ aen de Zeelandtſche groote Schepen ofte Radeſeylen/ die gheduerighe Wachte hielden/ tuſſchen het oude aerden Bolwerck ende het Caſteel van Rammekens ofte Zeeborgh.

Als vooren geſeyt hebben/ ſo lagen de Smackſeylen meeſt tot Bergen op Zoom/ ende de Zeelandtſche ontrent Rommerſwale. Dies den Admirael van Zeelandt/ Boyſot/ met zijne Capiteynen beduchtende/ dat die Vlote upt Bergen ſoude mogen in der nacht comẽ door't verdroncken Landt/ achter Rommerſwael omme/ het Lodewijckſche gat uyt/ om alſo door middel vã verraſſchinghe hun nae Walcheren te begheven/ gingh met zijn Vlote ligghen ontrent Wemelinghen/ tuſſchen Verſickendam ende het nieuwe diep/ dat nae ter Goes toe loopt/ ordonnerende dat continuelijcken dry van de beſeylſte Schepen ſouden ſchildtwacht houden/ tuſſchen Rommerſwael ende Berghen voor de Voſmeer. Deſe dry Schepen/ onder't ghebiedt van Joos de Moor/ ſiende den Wint Noordt-Ooſt/ bequaem voor de Vlote uyt Berghen uyt te comen/ beduchtende van beſprongen te worden/ ſonden uyt een Boot/ ghemant met volck van dry Schepen/ dat op de Wachte aen een dregghe ofte Ancker gingh liggen/ voor den Mondt van de Haven. Als den Boot nu ontrent een ure daer gheleghen hadde/ werde deſe gewaer dat die van Bergen uyt quamen/ om de dry Wacht-ſchepen op te lichten/ die terſtont die Schepen waerſchouwden/ dat ſy by tijdts conden onder t'ſeyl geraken/ ende wijcken nae de Vlote/ die daer over oock terſtondt veerdigh waren tot wederſtandt/ dies de Spaenſche Vlote weder nae Bergen moeſte keeren.

Reſolutie van dẽ aenſlagh/ om Middelborgh te victalieren/ den 24. Januarij/ Anno 1574.

Als nu den tijdt drongh/ dat die ſtadt Middelborgh moeſte ontſet ofte ghevictalieert weſen/ midts beyde Borghers ende Soldaten van hongher ſtorven/ ſoo hebben ſy moeten haren generalen aenſlagh vorderen/ die was/ dat Sancio Davila/ den 24. Januarij/ met de groote Radeſeylen ſoude afvaren de Honte/ tot in't gheſichte van Walcheren/ als op den ſelven tijdt de Vlote met de Smackſeylen uyt Bergen haer oock vertoonen ſoude/ de Schelde af: ende alſo malcanderen in't gheſichte comen/ op't eynde van't Eylandt van Zuydtbeverlandt ofte ter Goes/ met volle hope/ dat die Zeelanders haer niet en ſouden connen weeren/ teghen beyde deſe Vloten/ maer d'een oft d'ander ſoude die verraſſchẽ/ ende tot Middelborgh geraken/ ofte de victalie-ſchepen binnen ſeynden.

Dit alſo gereſolveert/ ſo hebben den Vice-Admirael/ den Heere van Glimes/ die nu/ mits de ſieckte van den Heere van Beauvoys/ (daer hy van ſtorf) met den Colonel Juliaen Romero vã deſe Vlote Smackſeylen het bevel hadden/ ghetracht haren aenſlagh te werck te ſtellen/ die met de proviant-ſchepẽ wel 70. ſterck waren/ welcke proviant-ſchepen mede wel verſien waren met Krijghſvolck: want die gheheel Vlote Smackſeylen neghen Vendelen Soldaten/ van Romero ende ander Regimenten/ op hadden/ beneffens het Schipvolck/ waer van des Admiraels ſchip (daer den Heer van Glimes op was) geſeyt was 180. Mannen op te hebben/ den Vice-Admirael wel 130. Mannen. Deſe zijn dan den 28. Januarij comen ligghen in den Mondt van't gat van Bergen/ waer by de Zeeuſche Wacht-ſchepen bemerckten/ dat ſy wilden uyt comen/ t'welc ſy hunnen Admirael Boyſot adverteerden. Den naeſten daghe zijn ſy uyt ghecomen/ ende comen liggen voor Rommerſwale/ daer teghen van de Wacht-ſchepen/ de Capiteynen Joos de Moor/ Jacob Stoffelſz. ẽ Vincent Neuſe/ uytgeſonden werdẽ/ met acht van de lichtſte Schepẽ/ om met de Spaenſche te ſchermutſerẽ/ ẽ verſoeck ẽ kenniſſe daer van te nemen/ tegen de welcke Glimes ẽ Romero oock ghelijck getal tegen hun uyt ſonden/ om te ſchermutſeren/ ontrent den 8. uren ſ'morgens/ met den hooghen ende ſtille Water/ ende ſchoten dapper d'een teghen d'ander. Terwijle deſe ſchermutſinghe gheſchiede/ ſoo heeft den Admirael Boyſot met zijn Capiteynen ghereſolveert/ de Spaenſche Vlote aen te vallen ende te beſpringhen/ met den waſſende Water/ den Windt bequaem Noordt-Ooſt zijnde/ ende dat te eer/ om dat de Prince vier van de beſte Schepen ontboden hadde/ om teghen Sancio Davilas Schepen te ſtellen/ hem bevindende ſterck ontrent 40. Schepen/ met cloeck volck daer op. Als de voorſz. acht Schepen van de ſchermutſinge weder ghekeert waren/ iſſer tot een teecken een ſcheut afgeſchoten/ waerſchouwende elcken een den Anckers te lichten/ ende t'ſeyl te maken/ ende met Trommelen ende gheſchrey hebben de een den anderen eenen moedt ende couragie ghemaeckt/ vermanende te ſtrijden tot Vaderlants welvaert/ ẽ zijn alſo/ hoewel het noch in't ghetijde was/ ghevaren met ſtercken voorwindt/ tot voor Verſickendam/ teghen over S. Maertens Dijck/ alwaer ſy vonden de Spaenſche/ liggende voor Rommerſwale/ nu t'ſeyle gecomen waren/ ende met het achtertijde na des Princen van Orangien Vlote toe quamen. Deſe twee Vloten malcanderen byjegendẽ binnen Joris Hoeck/ ẽ de quartieren van het Lodewijckſche gat: Den Commandador Don Loys de Requeſens/ ſtaende op den Dijck van Schakerloo/ met zijn Hofgheſin/ om t'ſpel te aenſchouwen. Daer was op des Admiraels Boyſot Schip/ Capiteyn ende Schipper eenen ghenaemt Schot/ die mits de Peſte gecregen hadde/ onlangs benoodight was aen Landt te gaen/ hem te geneſen/ dies den Admirael (ſiende een bataillie voor de handt was) ſchreef aen zijnen broeder/ Charles Boyſot/ om eenen anderen Schipper ende Capiteyn in zijn plaetſe te hebben/ die daer toe verwillighde/ ende ſondt een cloeck ervaren Man van Vliſſinghen/ Claes Claeſz. ghenoemt. Deſen voor Capiteyn aenghenomen/ ſoo comt den Capiteyn Schot twee dagen voor den ſlagh/ uyt grooten ijver des Vaderlandts/ weder t'ſchepe/ hoewel noch niet al van der Peſte geneſen was/ ſo datter nu twee Capiteynen Schippers met dẽ Admirael Boyſot waren. Als nu beyde deſe Capiteynen ſeer raedden de Spaenſche voor Rommerſwale aen te taſten/ daer oock d'ander Capiteynen ende Krijghſ-raedt toe ſtemde/ ſoo waren beyde deſe Capiteynen/ in de maniere hoe aen te vallen/ niet eens: Want den Capiteyn Claes Claeſz. was van advijſe/ men ſoude voor't eerſte het volck al om leege houden/ tot dat d'eerſte volee van't gheſchut ghepaſſeert ware/ ende dan aenvallen: daer tegen was Capiteyn Schot/ die ſuſtineerde/ men ſoude die bovẽ op't Boevenet ſtellen/ om met der vlucht den Spaenſchen Admirael te overvallen/ dat welcke alſo naeghecomen werdt/ t'ſelf de den Spaenſchen Admirael ſiende/ alſo boven bloot ſtaen/ heeft terſtont/ in't wenden van zijn Schip/ zijn twee groote Metalen boughſtuckẽ/ die welcke neffens de Clooten met veel Haghels geladen waren/ beyde los gheſchoten/ rechts voor het aborderen op zijn vyandts Admirael/ mede alle zijn Muſquetten ẽ Roers/ dier wel hondert waren. Hier mede dede groote ſchade onder t'volck op den Zeelandtſchen Admirael/ want Boyſot zijn ooghe uytgeſchoten werdt/ ende des Schips Capiteyn Claes Claeſz. werde beyde zijn beenen rechts onder de knien afgeſchoten/ ende des anders Schips Capiteyn Schot dierghelijcke zijnen arm/ daer ſy beyde van ſtorven: Noch werdt daer een Capiteyn Valentijn zijnen arm afgheſchoten/ ende een Trompetter zijn hooft van den lijve/ met veel andere/ die daer doot bleven ende ghequetſt werden. Ende terſtont gheſchiede het aborderen van beyde de Admiraels/ ende de Spaenſche pooghden te enteren/ dan den Capiteyn Adriaen Corneliſz. van Vliſſingen/ met zijnen Vlieboot/ dat merckende/ gheſien hebbende

Reſolutie der Zeelantſche/ om de Spaenſche Vlote te beſpringen.

De Zeeuſche Schepen aborderen de Spaenſche/ den 29. Januarij.

de ſchade

Een Zeeuſche Jongman neemt in't vechten den Spaenſchen Admirael de Vlagge af.

Juliaen Romero vluchtende ontquam.

de ſchade / die den Admirael gheleden hadde/ abordeerde mede den Spaenſchen Admirael/ daer de Heer van Glimes op commandeerde/ eñ alſo werden terſtont noch negen andere mede geabordeert/ ſo vele als de plaetſe ende enghde van de Riviere dat wilde toelaten / weynighe van de andere Schepen conden daer door aen malcanderen niet comen. Het ghebeurde corts daer nae/ als den Spaenſchen Admirael noch niet half en was overwonnen / ende met alderhande Archebuſerije ende grof geſchut/ende ander wapenen/ met den anderen ſtreden/dat een Jongman Jaſper Leynſen / gheboren tot Soetelande by Vliſſingen/ (alſo het te vooren op de Zeeuſche Schepen vercondight was / dat ſoo wie in't vechten des vyandts Vlagghe af ſoude halen / ſoude beſchoncken worden met een nieuwe cleedinghe/) uyt den Vlieboot van den voorſz. Capiteyn Adriaen Corneliſz. clam boven aen des Admiraels ſtenghe/ofte opperſten Vlagh-ſtock/ende haelde daer die vlieghende Vlagghe af / wondt die om zijn lijf. Den Colonel ofte Maeſtro Del Campo/ Juliaen Romero/ ſiende dat des Admiraels Glimes Vlagge ter neder gevelt was/heeft bovẽ den Maſt van zijnen Schepe weder een nieuwe Vlagge doen opſtekẽ/ofte laten waeyẽ/als Vice-Admirael/ om zyn Vlote moedt te gheven. Het ghevecht en duerde niet langhe / maer was ſeer furieus : Want Romero ſiende de Riviere vol Schepen / die hem ſochten te abordeeren / eñ veel van de zijne de vlucht nemẽde/ ſloegh zijn breedt Fockſeyl daer by/dat welcke hem ter neder gheſchoten werdt / dies ten leſten geenen anderen raedt ſiende/ ſo dede hy zijn Schip dweers tegen over Rommerſwale aen't ter Toolſche Landt aen den grondt ſeylen/daer hy door een gatveynſter van't gheſchut over boordt ſprongh/met alle het volck aen Landt ſwemmende / ende liepen nae de Stadt Tolen : Maer alſoo den Windt daer langs den Lande waeyde/ eñ dat het pleyn leegh Water was/ ſoo quam dat Schip met het waſſende Water van ſelfs / met het ſeyl daer op overeynde ſtaende / ghedreven van Lande af / ſonder eenigh volck daer inne / tot in't diepe toe ; ende overmits de naute tuſſchen beyde de Landen / ende een deel Schepen overhoop weſende/ ſoo quamen tegens haren danck wel vijf ofte ſes van de grootſte Zeelandtſche Schepen aen dit Schip van Juliaen Romero / onclaer ende verweert wel een half ure / ſonder van den anderen te connen gheraken / ſoo dat middeler tijdt den avondt op de handt viel / ende doncker werdt/ waer by ondertuſſchen de reſte van de Schepen voor de Windt ende ghetijde verliepen nae Bergen/ ende ſoo ontquamen. Den Capiteyn Oſorio de Augulo, die den laſt van de Arrier-garde hadde / dede wat hy conde / maer midts den Windt contrarie was / ende vreeſende aen grondt te comen/dede geen hulpe dan met hun groot geſchut ende Archebuſerije.

De Zeeuſche Schepen abordeeren de Spaenſche/ den 29. Januarij.

Des Admiraels ſchip/ daer Glimes op commandeerde/ als Admirael/ zijnde gheabordeert/ ghelijck vooren gheſeyt hebben/was aen grondt ghecomen / (die hem gheabordeert hadden / ſoo diep niet gaende /) ſoo dat hy hem niet met zijn groot gheſchut/ maer eenlijck met zijn Archebuſerije en cort gheweer conde behelpen/alwaer ten leſtẽ de Heere van Glimes met twee ſcheutẽ doot gheſchoten werdt / ende zijn Schip verbrandt. Daer bleef oock den Heere Octavius Perenot/ Maeghſchap van Granvella. Daer bleven mede den Capiteyn Diego Gariglia de A[illegible]gna / Nieto/Elſiero/ van Capiteyn Gonzale/ Dovale / met meer andere van name / ſoo wel Nederlanders als Spaengiaerden. Den Capiteyn Oſorio de Augulo ſalveerde hem/hebbende nochtans ontfangen twee Archebuſaden. Daer bleven wel 12. hondert Mannẽ doot/nae eſtimatie/ over beyde ſijden. Daer en was geen genade getoont over al dat levende ghevonden werdt : jae het werdt al in de furie half doot over boort geſmeten / met goude ketenen ongheplondert / ſoo hittigh ende wreedt waren de Zeelanders gheſint/ alſo datter geen ghevangen genomen wert.

Victorie vã de Zeelanders.

Aldus vercregen in deſen bloedighen ſlagh de Zeelanders de Victorie/namen thien Schepen/ waer van dẽ Admirael verbrande/ met meer andere/ die aen grondt waren ghecomen/ ende alſo het waren nu ghewaſſen was / zijn ſy met negen Schepen wech ghevaren / met vier tot Vliſſingen ghecomen/ ende met vijf tot Campvere/mede brengende haer dooden ende ghequetſte/waer onder dẽ opper Schipper Schot / die corts daer nae ſtorf.

Dit ſpel hadde den Gouverneur generael / eñ Commandador/ Don Loys de Requeſens/ alle aengeſien / op den Dijck van Schakerloo ſtaende / met alle de Edelen ende zijn Hofgheſin / ſoo dat de Clooten onder hun altemet vielen/alwaer hem uyt den Water Juliaen Romero toe quam gheſwommen / ende ſeer vermoeyt ſprack / uwe Excellentie wiſte wel dat ick geen Schipper ofte Zeeman was/ maer een Landt-krijghſman/hy hadde geſtredẽ na zijn bevel/daeromme en heeft haer niet te verwonderen / dat wy deſe Vlote in dit ongheval ghebrocht hebben / want wy twijfelen/ ſo ghy hondert Vloten ons belaſt/ wy ſouden die al verlieſen: Waer op den Commandador hem vriendelijcken antwoorde / men moeſte Godt van al dancken / ende ten beſten afnemen/ het ware haerder zonden ſchuldt/ oock om redenen den Menſchen onbekent/ daer en ware geen faulte in hem noch in d'ander krijghſvolck / ſy hadden hun alle wel met grooten moedt teghen hunnen vyandt ghequeten.

Terwijle dat de Battalie voor Berghen op Zoom geſchiede/ ſoo was Sancio Davila/ met de groote Schepen ofte Radeſeylen / van Baerlandt afghevaren / ende haer comen vertoonen voor Borſele / ſeer nae half wegen tuſſchen Vliſſingen ender ter Neuſe / daer ſy anckerden / verwachtende daer beſcheedt ofte t'gheſichte van de Vlote van Berghen. Ten ſelven tijde / als deſe Vlote af quam / was den Prince van Orangien ſeer becommert eñ beangſt/dat ſy mochten doorvaren : want zijn Oorloghſchepen / daer teghen geordonneert/ en waren van goet volck niet wel verſien/ meeſt al op de Vlote nae Bergen zijnde/ waeromme nae alle moghelijcke ordere daer op gheſtelt / ſoo hadde hy hem alleen in zijn Camer ſeer becommert tot ghebeden begeven / maer als hem corts daer nae tijdinghe ghebrocht was/ datmen Davilas Vlote hadde geſien ten Ancker comen/ſo was hy ſeer verblijdt/want den Vloet des Waters haer teghen werdt / dies hy Godt danckte/ ende ſtondt op/ eñ gingh nae het Hooft van Vliſſinghen / ende ſaghſe daer ſelve ligghen ontrent Breſkens/ bycans niet eens twijfelende van de Victorie zijns volcx voor Berghen / daer van hem corts de tijdinge ghebrocht werde/ met de ghenomen Schepen ende ghequetſte.

Sancio Davila geadviſeert / vlucht na Antwerpen.

Sancio Davila van den Commandador gheadviſeert van de Nederlage/ vreeſende mede van beſpronghen te worden / ſeylde terſtont weder de Riviere op nae Antwerpen/ ende dat niet ſonder ſchade/ verloren hebbende in zijn reyſe twee ofte drij Schepen / by diverſche onghelucken / met ſchade van volck.

Honghers noot in Middelborgh.

Hierentuſſchen waren die van Middelborgh in den uyterſten honghers noot ghevallen / dat

Honghers noot in Middelborgh.

ſy alle haer Peerden/ Honden/ Ratten/ Catten/ nu op ghegheten hadden: ſy backten oock Waſelen ende Broodt van Lijnzaedt ende ander zaden/ ſy aten Koecken/ daer de Olie uytgheperſt was. Summa/ den hongher ende ander ghebreken waren ſo groot/ dat de Spaengiaerden ſelve ſchrijvē/ dat van den leſten Kerſdagh af tot haer overghevinghe/ geen twee Maenden tijdt zijnde/ daer gheſtorven waren 1566. Perſoonen ghetelt/ ſonder die te vooren gheſtorven waren. Sy ſloeghen oock viercant Goudt ende Silver gheldt/ Daelders ende halve Daelders/ om t'Krijghſvolck daer mede te betalen/ daer op ſtondt D.R. F.P. MIDDELB. 1572. T'welck aldus op Duytſch beduydt: Godt ende den Coningh getrouw volck van Middelborgh: hoewel andere die Letteren anders uytleggen.

Middelborgh overgegheven in handen van den Prince/ den 20. Februarij/ Anno 1574.

Den Colonel Mondragon deſe Nederlaghe van den zijnen vernomen hebbende/ die eensdeels op zijn inſtructie voorghenomen was/ ende dat nu geen ander hulpe hem te verwachten en ſtonde/ oock oorlof van te accorderen hebbende/ ſoo heeft hy besloten ende ghecapituleert de Steden van Middelborgh ende Arnemuyden over te leveren in handen van den Prince van Orangien/ met alle amonitie ende gheſchut/ ſonder die ende de Coopmanſchappen te bederven. De condi-tien waren/ dat hy met de Soldaten/ met haer Wapenen ende toebehoorten/ ſoude mogen uyttrecken/ oock alle Papen/ Monicken/ Soetelaers/ Buſſchieters/ Schippers/ Commiſſariſſen/ ende alle die wilden. De Zeelanders ſouden haer Schepen ende Convoy geven tot in Vlaenderen. Alle de Coopmanſchappe/ oock Geeſtelijcke goederen/ ſouden verbeurt zijn. Den Colonel Mondragon ſoude belovē weder te keeren in ghevangeniſſe/ ſoo hy niet en verloſte Philips van Marnix/ Heere van Sint Aldegonde/ met de Capiteyn Jacob Symonſzoon/ een Italiaens Ingenieur/ ghenaemt Citadella/ den Luytenant van den Capiteyn Willeken van Angeren/ ende voor de vijfde Capiteyn Jan Pettijn. De Stadt ſoude drie hondert Borgeren van Vliſſingē/ van Campvere ende Zierickzee/ ontſangen. Dit is alſo gecontracteert den 19. Februarij/ ende daer nae volcomen/ en̄ de ghevangenen verloſt: Ende alſo is de Prince Meeſter ghe-worden van't gheheele Eylant van Walcheren ende van der Zee. Om het welcke te houden/ ofte af te weeren/ de Spaengiaerden geenderhande middelen/ cloeckheyt/ gheldt/ goet ende bloedt/ gheſpaert en hadden. Want het is bevonden/ dat het onderſtandt ofte ontſet/ datter gepooght is die van Middelborgh te doen/ binnen den tijdt van twee Jaren/ den Coningh aen ghelde ghecoſt heeft (behalven t'Menſchē bloedt) tſeventigh mael hondert duyſent guldens/ ofte ſeven Milioenen guldens/ daer onder nochtans niet begrepen en is der Soldatē gagien/ die daer toe ghebruyckt werden/ maer wel de gagien van't Schipvolck/ ooc niet begregen de Schepen noch het gheſchut/ maer wel het toeruſten ende uytreeden/ met de amonitie ende toebehoorten des gheſchuts ende victalie.

ſ'Coninghs oncoſt van't ontſettē van Middelborgh te vergeefs/ heeft verteert ſevē Milioenen guldens.

Arnemuyen wordt als een Stadt gheſterckt.

De Prince nu het gheheel Eylandt hebbende/ heeft de Vlecke van Arnemuyen doen ſterck maken met Blockhuyſen/ Wallen/ Veſten en̄ Poorten/ die Privilegien als een Stadt ghevende/ t'welck alſdoen ſoo verdeſtrueert was/ datter niet een Huys in en ſtondt dat deuren ende veynſteren hadde/ dan het Huys daer den Capiteyn in ghelogeert hadde/ de Soldaten hebbende uyt noot van vyer alles verbrandt.

Alſo wy nu de twee langhduerighe belegeringen/ van Haerlem ende Middelborgh/ ten eynde hebben ghebrocht/ dienen noch eenighe accidenten verhaelt van dē Jare 1573. als dat de ellende der Nederlanden dagelijcx vermeerderde: want daer quam dat Jaer veel vreemdt Krijghſvolck in't Landt/ Spaengiaerden/ Italianen/ Bourgognions ende Duytſchē/ die al qualijck betaelt werden/ ende daer door ſonder diſcipline berooſden alomme de Landen/ ende aten die op/ daer door groote ellende ende armoede was ſpruytende.

Veel vreem krijghſ vol comēde/ on betaelt zijn de/ teerdē de Landen uyt.

Op-water in Brabant nae de vorſ

Na de groote Vorſt in Januario/ Anno 1573. het doyen ſubijtelijck overcomende/ iſſer ſeer veel Waters in Brabant gheweeſt/ ſoo dat tot Mechelen veel lieden moeſtē boven op haer Camers woonen. Te Leuven heeft het Landt-water twee Stadt-poorten/ en̄ wel twee ofte dry hondert Huyſen/ ter neder ghedreven/ veel Borgers verdronckē/ ende heeft aldaer ende elders groote ſchade ghedaen.

Veel Herdoopers gevangen ende ghebrandt/ dien de tonge werd vaſt gheſchroeft.

T'Antwerpen werden in een vergaderinge ſevenendertigh Perſoonē Herdoopers gevangen/ ende ten ſelven daghe tot Bruſſel ſeventhien/ die namaels ten diverſche tijden werdē/ by laſte van den Hertogh van Alva/ verbrandt nae groote tormenten/ om haer medeplichters te betichten/ Mans/ Vrouwen/ Weduwen/ ende jonghe dochters/ nae den vyere gaende/ moeſten haer tonghen uyt ſteken/ tuſſchen twee ijſers/ die toegheſchroeft werden/ ende dan met een gloeyende ijſer ghebrandt/ op dat ſy ſoo opſwellende niet achterwaerts en ſouden connen ſlibberen/ ende dat al om haer ſpreken tuſſchen de weghen ende aen den ſtake te verhinderen: T'ſelfde werdt die van de gereformeerde Religie oock ghedaen/ hoewel ſy meeſt als ſedicieuſe gedoodt werden/ ende in grooten ghetale.

In Februario namē die van Bommel (alwaer dat Dierick van Haeſtē gouverneerde) de Stadt Megen in/ ende de ſelve gheplondert hebbende/ ſoo verlieten ſy die wederomme. Veel ende diverſche diergelijcke aenſlagen geſchieden daer dagelijcx over beyde ſijden: menige ſlagen ghevielen daer. Het Peerdevolck ſloegh eens een groot deel Spaengiaerdē/ die met eenen grooten Buyt van Coren ende anderen roof meynden te paſſeren.

De Grave van der Marck van den Hollanderen beclaeght/ ende in bewarin ge gheſtelt/ in Mey.

Gheduerende noch het belegh van Haerlem/ hebben die van Hollant haer beclaeght over den Grave van der Marck/ Heere van Lumey/ etc. die hem aldaer als Stadthouder hadde ghedragen/ ende dit om groote extorſien/ moetwillen/ ende anders by hem ende de zijne begaen. Onder andere deden de Roomſche Catholijcken groote clachten over veel Gheeſtelijcke Perſoonen/ Papen ende Monicken/ die hy ter doot ghebracht hadde ſeer wreedelijcken/ tot wrake van den Grave van Egmonts doot/ ende dierghelijcke: Maer boven alle andere werdt de Pater van S. Aechte tot Delft/ Cornelius Muſius, ſeer van alle Man beclaeght/ zijnde een goet ende oudt/ gheſchickt en̄ wel bemint Man/ oock een goet Poët/ die op den wegh van den Haghe ghevanghen werdt/ ende tot Leyden ghebrocht/ de welcke hy ſ'nachts ſeer ſubijtelijcken hadde doen hangen/ ende eenen Heer Joos Tol tot Leyden. Op deſe menighfuldighe clachten/ alſoo hy met Bertel Entens met gheldt/ goet ende anders/ meynde te vertrecken/ ende dat hy Bertel Entens voorſpreken wilde/ ende dreyghementen gebruyckte/ tenderende tot muyterye/ ſo hebben de Staten van Hollandt in Mey den Grave voorſz. in bewaringhe doen houden/ ende daer nae op't Caſteel van Honinghen/ by Rotterdam/ voor eenen tijdt langh gheſtelt. Ten leſten/ door tuſſchen ſpreken van den Prince/ is hem weder alle vryheyt ghegheven/ nae het overgheven van Middelborgh/ maer ghedeporteert van alle Regiment:

Waeromme hy uyt Hollandt nae Zeelandt vertrock by den Prince / ende alſo nae Duytſlandt/ daer hy ſterf van vergift/Anno 1577. ofte 78. die hem van zijne quaetwillighe ghegheven werdt. Andere meynen hy ſtorf gebeten van een Hondt/ in zijn plaetſe ende Ampten werden ghebruyckt/ den Grave van Barby / eñ de Heere van Noyelles van Doornick / den Heere van Batenborgh/ etc.

Geertruydenberghe inghenomen by Scalada/ den 28. Augusti.

In't leſte van Auguſtus/ den 28. dagh / heeft de Prince/ tot Dordrecht zijnde/ om dat te ſtercken / by middel van den Heer Poyet Franſoys/ de ſtadt van Geertruydenberghe by de Bredaſche-poorte doen beclimmen ende innemen / alwaer een Vendel Walen onder een Spaenſch Capiteyn in laghen/die daer meeſt doot gheſmeten werden: Den Borgers werdt niet miſdaen. Daer werdt als Gouverneur ingheſtelt Jeronimus Tſeraerts / die daer doorſteken werdt van zijn volck/ daer hier vooren van verhaelt is.

Aenſlagh op Delft by dē Grave van Boſſu.

Gheduerende het belegh van Haerlem / heeft den Hertogh van Alva / door den Grave Maximiliaen van Boſſu/ doen ſchrijven / uyt den Legher voor Haerlem/aen eenen Huych Janſzoon/ Borghemeeſter van Delft/van date den 14. Februarij/Anno 1573. hem vermanende/ dat ſy de ſchoone occaſie van harē Pays/by den Coningh te vercrijgē / niet en ſouden laten voorby paſſerē: als was/den Prince van Orangien (daer zijnde) gevangen te leveren aen den Hertogh van Alva: ſo ſy dat deden (t'welck hy haer riedt uyt liefde/ die hy tot de ſtadt Delft droegh /) en verſekerde hy haer niet alleen vergiffeniſſe/maer oock ſeyde hy haer toe/ op zijn trouwe/ eere ende leven/ dat hy haer ſoude doen hebben ſulcke Vryheden ende Privilegien/als ſy ſoudē dorven eyſchen/daerom ſouden ſy die weldaet wel overleggē/ waer mede ſy niet alleene haer ſtadt Delft in ruſte ende vrede ſouden ſtellen/ maer oock gantſch Hollandt/dat anders verloren ſoude gaen.

Deſe brieven by den wegh afgheworpen zijnde/werden den Prince in handen gelevert. Diergheliјcke brieven ſondt hy oock aen de ſtadt Rotterdam/ om haer te bewegē tot Spaenſch Garniſoen in te nemen : den Bode ghevangen zijnde werdt nae den Prince gheſonden.

Ontrent deſen tijdt hebben die van Hollandt begoſt des Graven Haghe te ſtercken eñ beſluyten met Wallen ende Grachten : Maer ontrent den leſten October / alſo dat Spaenſch Krijghſvolck weder begoſt al Hollandt door te loopen/ hebben ſy het werck nae gelaten/ eñ het Krijghſvolck vertrock op Maeſlandt-Sluys eñ op den Leydtſchen dam.

Die van Delft hadden een Schanſſe op de Poldervaert doen maken/ tegen het loopen van de Spaenſche / die men Schamp-Alva noemde/ daer in commandeerde den Capiteyn Jan van den Corput/ die de Spaengiaerdē/ die te Vlaerdinghen/ Maeſlandt-Sluys/ ende daer ontrent lagen/ ontrent den 22. December/ ſochten te beſpringen : oock trachtende een bequame plaetſe op het Water de Schie te hebben / om die van Delft haer Schipvaert te benemen / daer haer ende die van Rotterdam veel aen ghelegen was : Maer de Spaenſche werden te rugghe ghedreven: ende de Steden branden alle de Dorpen af op de Schie/houdende eenighe Oorlogh-ſcheepkens om de Schie te bevrijden.

De Spaengiaerden uyt den Haghe quamen oock tot by Delft gheloopen tot de Leproſen/ eñ ſochten de afghebroken Brugghe weder te maken: Maer die van Delft uyt treckende jaeghdenſe van daer.

Jonckheer Dorp beſpringt ter Tolē te vergefs/den 8. December.

Den 8. November hadde Jonckheer Arent van den Dorpe / Gouverneur van Zierickzee/ eenen aenſlagh op de ſtadt van ter Tolen te vergeefs: want alſo hy by nachte t'ſchepe daer aenghecomen was / met zijn volck / ende met eenen Balck ofte Ram met 40. Mannen gheſtooten de Poorte opgebroken hadde / geraeckte zijn volck daer binnen / eñ verſloegen wel ontrent hondert Mannen/ die op de Wacht waren : Maer alſoo de Spaengiaerden/daer liggende in Garniſoen/ daerentuſſchen in Wapenen ghecomen waren/ zijn ſy daer weder uyt geſmeten/ om dat de voorſte niet gevolght en werden van de achterſte uyt eenen ſchrick / hoewel de Jonckheer van Dorpe zijn behoorlijck devoir daer ghenoech toe dede.

Den Keyſer intercedeert tot eenen Vrede.

Den Keyſer Maximiliaen anderwerf medelijden hebbende / door zijne goedertierenheyt/ met den ellendigen ſtandt der Nederlanden/heeft ontrent deſen tijdt alle devoir ghedaen/om den Coningh Philips te bewegen tot een redelijck Verdragh met zijne Erf-Nederlanden: Ende heeft oock van ghelijcken geſocht den Prince van Orangien te perſuaderen hem gheruſt te houden/ ende dat hy ſoude zijn goeden ende Landen wel weder hebben / ofte eenighe goede bewijſinghe/ die ſelvighe weerdigh zijnde/in Duytſlandt ofte in het Graefſchap van Charoloys. Maer dit is al te vergeefs gheweeſt aen beyde ſijden / midts dat de Coningh bleef by zijn antwoorde / die hy op die materie den Ertſhertoghe Carel van Ooſtenrijck/ des Keyſers jongſte broeder/ Anno 1569. hadde ghegheven / die met alle perſuaſien ende ghewichtighe inductien daerom in Spaengien van den Keyſer gheſonden was gheweeſt: welcke antwoorde namaels is in Drucke uytgecomen in Hooghduytſch.

Des Prince antwoorde was/ hy en betrachte zijn eygen particulier niet / maer den dienſt van den Coningh/ende welvaert van de Landen/alwaer hem der Spaengiaerden tyrannije/zijn beroepinghe ofte Ampt / toe drongen. De Keyſer heeft nochtans/nae zijn Chriſtelijcke goede ghenegentheyt/daer nae noch/Anno 1575. tot eenige Vrede-handelinge de ſake ghebrocht tot Breda/ alſo wy noch verhalen ſullen.

Abdije van Egmont vernielt.

Op het overgheven van Haerlem hebben die van Alckmaer haer Stadt beginnen te ſtercken/ ende vergrootte die met vier Bolwercken/maecten oock een ſtercke Schanſſe aen de Schermer/ om haer eygen Schipvaert te bevrijden/dan die werdt daer nae te vroegh verlaten. Daer werdt ooc een Schanſſe geleyt tot Heyloo by de Kerck/ ende tot Egmont aen de Abdije / waer door de heerlijckſte eñ oudtſte Abdije van Hollandt vernielt is geworden/ alwaer over de thien Graven ende veel Gravinnen van Hollandt begravē ligghen / in ſulcke maniere/ datter niet eenen ſteen ofte grondt onverleyt ofte ongheroert is ghebleven/ behalven twee Thorens van de Kercke/die noch dienē tot een bake ofte teecken in Zee voor de Zeevaert.

Alſoo de Spaengiaerden Haerlem inghecreghen hadden / hebben ſy den vierden dagh daer nae/ weſende den ſeſthienden Julij / Anno 1573. gheſonden twee duyſent ende vijf hondert voetknechten/ende vier Benden Ruyters voor Alckmaer/meynende die in der vreeſe te vinden/ende alſoo te becomen / daer veel Borghers door verbaeſtheyt uyt vluchten . Maer alſoo ontrent Egmõnt op den Hoeve ende tot Heyloo / eenigh Krijghſvolck van den Prince lagh / zijn de ſelfde / door toe doen van den Overſten / Jaques Cabbelliau/ende andere/daer binnen gheraeckt/ de welcke met ſchermutſelen de Spaenſche wech weſen / ſoo dat ſy doe weder af trocken. Waer door die van Alckmaer ghewaerſchouwt zijnde/

begoſten haer te ſtercken/ haer Wallen te beterẽ/ ende proviſie van Coren ende Buſcruyt te doen.

Deſcriptie van't volck voor Alckmaer ende binnen Alckmaer.

Hierentuſſchen waren de Spaengiaerden tot Haerlem ghemuytineert/ ſoo datſe op Alckmaer noch elders niet veel uytrechten en condẽ. Maer als ſy tot Haerlem met gheldt te vreden gheſtelt waren/ ſoo zijn ſy weder/ den eenentwintighſten Auguſti/ voor Alckmaer ghecomen. Don Frederico/ des Hertogen van Alvas ſone/ was haer Overſte/ ende Noyrcarmes zijn Luytenant/ vergeſelſchapt met Don Gonſalvo de Braccamonte, Don Pedro de Velaſco, Don Pedro de Toledo, Stephano Divaro, Iuliaen Romero, de Heere van Goignies/ La Mote/ was Artillerie-meeſter. Deſe waren meeſt ghelogeert tot Outdorp/ met 42. Vendelen Spaengiaerden/ ende acht Vendelen Italianen/ van't Tertio della Liga, met noch vier hondert Ruyters. Te Huyſweerdt lagh Don Ferdinando de Toledo/ met acht Vendelen. Tot Sinte Pancraes lagh den Overſten Polwijler/ met ſes Vendelen Duytſchen: ende vijf Vendelẽ van Belli/ Gouverneur van Groeningen. Te Coedijck den Baron van Liques/ die doe Gouverneur van Haerlẽ was gemaeckt/ oock mede den Baron van Chevreaulx/ t'ſamen twintigh Vendelen. Te Bergen lagh Capres/ met thien Vendelen Walen. In de Nieupoort laghen Joriaen Fronſbergh/ met Otto Graef van Overſteyn/ met haer Duytſchen/ met noch eenige Duytſche ende Spaenſche Ruyters/ t'ſamen hondert ende eenentwintigh Vendelen. Deſen hoop was in als gheacht ſterck te weſen/ ontrent ſeſthien duyſent Mannen. Binnen Alckmaer waren derthien hondert weerbaer Mannen/ Borghers ende Inwoonders/ behalven de Vreemdelingen ende Huyſlieden/ die niet vele en waren. Daer waren in Garniſoen ontrent acht hondert Soldatẽ. Jaques Cabelliau was Gouverneur/ eñ Willem van Somebergh was zijn Luytenant. Proviſie ofte voorraet waſſer weynigh genoech in de Stadt: Oock en waſſer geen hope van ontſet voorhanden. Maer Joncker Dierick Sonoy/ Gouverneur van Noordt-Hollandt/ ſchreef haer trooſt-brieven/ toeſeggende/ datmen den Zee-Dijck by Medenblick (ſoo't noot ware) doorſteken ſoude/ ende noch ander Zee-Dijcken. Sy hadden alreede de Sluyſen van de Meyren gheopent/ ſoo dat het Landt al vol Waters werdt/ eñ ſy hoopten dat den Winter meer Waters inbrengen ſoude.

Ende die van Weſt-Vrieſlandt ofte Noordt-Hollandt/ om voorder den vyandt te ſchutten/ deden vier Schanſſen opwerpen ofte opmaken/ te weten/ tot Ruſtenborgh/ Langhedijck/ Schorendam/ ende Crabbendam/ met reſolutie/ haer met den Dijck door te ſteken te bevrijden/ eñ de Zee in te laten/ op dat die van Alckmaer oock niet uytghehonghert ſouden worden.

Don Frederico dede terſtont de begravinghe maken/ om het geſchut te planten/ daer toe moeſten de Borghers van Haerlem uyt haer Borgherije ſeynden dry hondert Mannen/ om te pionieren. Men heeft de Stadt dickmael opgheeyſcht/ ende veel ſchoone beloften ghedaen/ maer ſy en werden niet gelooft. Als ſy nu twintigh groote ſtucken gheſchuts (ſchietende ijſers van veertigh ponden ſwaer) dicht by de Mueren gheplant hadden/ hebben ſy/ den achthienden September/ van ſ'morghens tot ſ'avondts de Stadt met twee duyſent eñ ſeſſendertigh ghetelde ſcheuten beſchoten: Ende op den ſelven dagh hebbẽ ſy op de Vrieſche Poorte ende Rooden Thoren gheweldelijcken/ meer dan dry uren langh gheſtormt/ tot dat het doncker was/ hebbende den Windt ende roock tot haren voordeel.

Stormen op Alckmaer wel geweert dẽ 18. September.

Maer ſy werden van binnen van de Borghers ende Soldaten cloeckelijcken afgheweert/ tot grooten Moordt van die van buyten/ wordende gheſchoten/ gheſlagen/ gheworpen met brandende reepen oft hoepen/ met ghepeckt Werck oft Hennep bewondẽ/ oock met ſiedende heet Kalck-water begoten/ ende met ſteenen in groote menichte van boven gheworpen/ die de Vrouwen ende cloecke Jonghers aenbrochten/ een yghelijck van binnen hem beneerſtighende ter weere. Sy hebben tot drymael afghetrocken/ eñ telcke reyſe ſtercker met nieu volck weder aenghevallen. Dry Vendelen waren eens op't Bolwerck van de Vrieſche Poorte/ daer de een van verbrãt werdt/ de ander twee vertreden/ ende de Vaendraghers doorſteken.

Op den rooden Thoren ſtormden ſy oock/ op den Wal comende met haer ſtorm-bruggẽ/ oock tot dry reyſenververſt/ met ſeer groot voordeel van de Spaenſche/ mits twee ſtucken geſchuts/ die van ter ſijden de Borghers in't wederſtandt verhinderden. Men achte datter van buyten wel vijf hondert doot bleven/ ende wel dry hondert ghequetſt/ waer onder meer dan veerthien Officieren ende principale Bevelhebberen doot bleven. Van binnen bleven niet bonen 30. oft 40. Mannen/ ontrent 24. Soldaten/ ende 13. Borghers/ doode ende ghequetſte. Die van binnen creghen oock haer ſtorm-bruggen/ die op Wijnvaten ghemaeckt waren.

De Spaengiaerden/ als Don Bernardijn de Mendoſa ſchrijft/ datter veel meer doot bleven/ noemende onder veel andere Don Franceſco de Bobadilla/ Diego Felice/ Blaſco Nuvies de Carvayal/ ende dat de ghequetſte meeſt ghenaſen/ mits dat het Buſcruydt van die van binnen ofte niet veel ghedooght hadde ofte te hittigh gheſchoten was.

Spaengiaerden trecken ſonder victorie van Alckmaer/ dẽ 10. October.

Den twintighſten September/ hebben ſy wederomme wel acht hondert ſcheutẽ op de Stadt gheſchoten/ ghereedt ſtaende om anderwerf te ſtormen: Sy brochten haer ſtorm-bruggen aen om in de Veſten te worpen/ die haer by die van binnen met ſchieten werden onnut ghemaeckt ofte ghebroken/ ſo dat ſy aen de een ſijde begoſten te ſincken/ waeromme ſy niet aen en dorſten vallen/ wat neerſtichept Don Frederico oock dede/ hoewel die van binnen haer aencomſte wenſchten: Want de Vrouwen ende dochters hadden potten ende ketels voor haer op't vyer gecoockt/ om die wonderlijcken te groeten met brandende teer-reepen/ eñ dierghelijcke vyer-werck. Sints dien dagh begonden de Spaengiaerdẽ den moet te verlieſen/ van binnen Alckmaer te gheraken/ midts dat door regenachtigh Weder het Landt vol Waters worde/ waeromme ſy haer geſchut allenſkens wech voerden/ ende trocken daer van den thienden October/ Anno 1573. Die van binnen danckten Godt van haer verloſſinghe: Sy hadden tinnen gheldt om haer te behelpen geſlagen/ t'welck ſy namaels in ſilver verwiſſelden/ tot 5500. Daelders.

Nae het innemen van Haerlem/ alſo den Hertoghe van Alva hem redelijcken wel ghedient bevonden hadde/ by de Amſterdammers ter Zee/ ende ghenoech merckende/ dat den Zeecant de ſterckte des Landts ware/ ſoo heeft hy voorghenomen daer van hem Meeſter te maken/ (alſdoen hopende by de Armade van Antwerpen ende Berghen/) Middelborgh noch te ontſetten/ ende de Zeelanders te dwinghen/ en[illegible] Hollandt by de Amſterdammers/ die hem ſeer toeghedaen waren/ ende daer by ſeer verbittert op die van Enckhuyſen ende Noordt-Hollandt/ om dat ſy den Mondt ofte Incomen

van't

1573.

van't Water aen haer Stadt (gheheeten het Tye) hadden beſloten met gheſoncken Schepen/ende een Schanſſe daer by ghemaeckt / wel ghemant zijnde / ſoo dat ſy ter Zee niet conden comen: waer door Amſterdam van alle hanteringhe afgheſneden was/die daer van de eenighe Meeſter ende principaelſte plegen te weſen.

T'Schip/de Inquiſitie ghenoemt/ werdt toe-gherust in Oorloghe/ daer den Grave van Boſſu op vaert/ tegen de Waterlanders/den 11. October.

Waeromme den Hertogh belaſt heeft een deel groote Schepen geweldigh toe te ruſten/ontrent dertigh in't ghetal / de vijfthien zijnde Badeſeylen / van als wel verſien weſende / daer Overſte eñ Admirael op ſtellende den Grave van Boſſu. Het principaelſte Schip des Admiraels hiet de Inquiſitie/ter ghedachteniſſe van de Spaenſche Inquiſitie/daer de Landẽ nae haer interpretatie Krijgh om voerden. Dat Schip was ſchoon eñ wel verſien met tweeendertigh groote Metalen ſtucken geſchuts/op hebbende behalvẽ de Schiplieden eñ Edelen/twee hondert Soldaten/ meeſt Spaengiaerden/onder den Capiteyn Corquera. Hier op voer oock den Grave met zijn gheſinne/ eñ de Heere van Cruyningen/ zijnen Neve/ noch ſeer jongh van Jarẽ zijnde/met veel andere Heeren / Edelen / met groote triumphe tot Amſterdam t'ſchepe gaende. Op de ander Schepen waren boven t'Schipvolck verdeylt ſes Vendelen Spaengiaerden/ende noch meer Duytſche ende Walſche Vendelen van Franciſco Verdugo. Ende zijn alſo varende over de wracken ofte geſoncken Schepen gecomen/door veel opper-waters / ende Noordt-Weſten Windt / de Zuyder Zee hoogh ghewaſſen zijnde/waer door oock die op de Schanſſe van Tyoort lagen/hadden moeten verloopen. Als ſy nu in de Zuyder Zee waren / hebben ſy de Enckhuyſers ende ander Hollanders ontmoet/ daghelijcx tegen malcanderen ſchietende. Maer ten leſten/den elfſten October/ als ſy gheheel veerdigh waren/ende voordeel ſagen/hebbende expres bevel ende laſt van dẽ Hertogh om te vechten/voeren ſy nae de Enchuyſers toe/die haer oock wel verſien hadden/op nemende de helft van de twee Vendelen Krijghſvolck/ der Capiteynẽ Jan van den Corput/eñ Nicolaes Ruychaver / die verdeylende in de Hollandtſche Schepen. In den Admirael tradt Ruychaver/eñ Corput bleef aen Landt / met d'ander Krijghſvolc/ om toe te ſien wat dẽ noot veyſchẽ mochte. Der Enckhuyſers Admirael heeft ten eerſten het Schip vã Boſſu/genaemt Inquiſitie/aen boort gevallen/alwaer over beyde ſijden wel geſtreden werdt. De Hollanders wierpẽ menichte vã potten ende Kalck uyt de Meerſſen van boven / den Spaengiaerdẽ in de oogen. Dit lange duerende/ zijn noch twee ander Schepen der Enckhuyſers Admirael ter hulpe gecomẽ/terwijlen werden de ander meeſt in de vlucht nae Amſterdam gedreven: een vã de principaelſte vã der Spaengiaerden Schepen/ daer Capiteyn Veſtihen op was/ werdt in de grondt geſchoten/ met alle het volck daer op. Twee Jachten werden oock genomen/ eñ drie ofte vier andere werden beſet van de Enchuyſers/door ondieptẽ oſt droochten daer ſy niet over en conden. De Grave van Boſſu heeft blijven ſtrijden alle dien halven dagh / den naeſten nacht/ ende ſ'anderdaeghs/den 12. October/tot den noene gheduerighlijcken. Ende ten leſten ſiende/ dat zijne vyanden met nieuwe hulpe gheſterckt werden / ende voor hem geen hulpe voorhanden was / maer dat hy van den zijnen verlaten / ende dat zijn Schip oock aen gronde ghecomen was / ſoo heeft hy hem / met advijs van den Spaenſchen Capiteyn Corquera/ ende Ferdinando Lopes/(behoudens het leven) overghegheven. Alſoo werdt hy/met alle die in't Schip waren/tot Hoorn in de ghevangeniſſe ghevoert/ alwaer de Grave ghevangen bleef tot den generalen Vrede ofte Pacificatie van Ghendt. De andere van namen waren de Heeren van Cruyningen/ Arent van Schuylenborgh / Swagher van Boſhuyſen/Weldam uyt den Haghe/Joos van de Werve uyt den Briele / Gerrit Pijnſen/ Gerrebrant van Warwijck in Vlaenderen/Romery Queſnoy/ Nunan uyt den Haghe/ Blijenborgh vã Dordrecht/Hans van Molen/ Blommendael / met den Spaenſchen Capiteyn voorſchreven/ende andere. De giericheyt des Schipvolcx aen den Buyt/ die groot was / gaf d'ander Schepen middel van te ontcomen / die ſy meynden noch te Pampis te vinden / maer ſy hadden haer gheſchut in Water-ſchepen gelicht/ ende ballaſt over boort gheworpen/ende ſoo gheraeckten over Pampis gheſalveert. Het ſcheen dat den Grave den aenſlagh aennam / meer uyt dwangh van hooghmoet/ dan uyt hope de Enchuyſers te overcomẽ/ om van den Hertogh ende Spaengiaerdẽ voor geenen bloodẽ Nederlander geſcholden te weſen/alſo die alle by haer gheacht waren/ daer toe ſeer hielp de generale verachtinghe / die tot Amſterdam was over de Enckhuyſers/ ſeggende/dat ſy meeſt houten gheſchilderde gheſchut op haer Schepen hadden/ ende diergelijcke. Maer nae de overghevinge bevondt men/ dat achter onder't verdeck/daer den Grave met de principaelſte gheſtaen hadden/beſchanſt was met dobbel berderẽ / waer tuſſchen ſy haer Bedden/ Bulten / Cleeren ende Mantels gheſteken hadden/ alſoo dat de ſelve Cleederen ende Mantels vol looden ſtaken / ende doorſchoten waren/ waer mede ſy alleenlijck haer leven van't Buſgeſchut bevrijden. Door middel ende tuſſchenſpreken van deſen gebangen Grave van Boſſu/ vercregen die ghevanghen Borghers van Haerlem by dẽ Hertogh van Alva verſekertheyt van haer leven. Alſo werdt des Hertogs voornemen verhindert: Hy ſelve oock doen tot Amſterdam in perijckel zijnde/van oploop der Ghemeynten/te meer / om dat hy hadde gheſocht Garniſoenen ofte beſettingen in de Stadt te leggen. Oock om dat hy veel daer ſchuldigh was / ende verteert hadde / ſoo liet hy met Trompetten uytroepen/ elck ſoude ſ'anderdaeghs om haer geldt comen/ maer hy is ſ'morghens vroegh ſecretelijck vertrocken / ſonder te betalen. Hier mede verloren die van Amſterdam alle haer reputatie.

Grave van Boſſu van de Enchuyſers gevangen/den 12. October.

1573.

Den Spaenſchen Legher van't belegh van Alckmaer afghetrocken zijnde / is onder den Hooftman Juliaen Romero nae den Haghe getrocken/ ende van daer nae Maeſlandt-Sluys/ ende aldaer de Schanſſe inghenomen / alwaer de Heer van Sint Aldegonde / die nu oock over het Krijghſvolck commandeerde / teghen was/ maer hy werdt verraſt ende gheſlagen/ eñ werdt ſelve ten leſten gevangen/ als hy hem in't Water ende Riet meynde te ſalverẽ/ met Capiteyn Jan Pettin / die beyde / als vooren gheſeyt is / met Contract van't overgheven van Middelborgh/ door Montdragon geloſt werden/in den Somer daer nae/met groote difficulteyten.

Aldegonde werdt ghevanghen in October.

Den leſten October hebben de Spaengiaerden/ onder Franciſco Valdez / de ſtadt Leyden onverſiens beleghert/die qualijck ghenoech verſien was van nootdruſt/om eenigh langh belegh te lijden. T'welck de Spaengiaerden vernomen hebbende/ſo hebben ſy de Stadt van verre beſet/ ſiende dat die van Hollant geen macht en haddẽ/ haer van eenige plaetſen uyt den Velde te lichtẽ.

Leyden de eerſte mael belegert/den 30. October.

Ontrent deſen tijdt iſſer in Hollandt in druck uytgegheven/van wegen den Prince van Orangien ende de Staten van Hollandt eñ Zeelandt/ eenen Seyndtbrief / in forme van Supplicatie

De Hertogh van Medinacely vertreckt weder uyt Nederlandt/den 6. October.

aen de Coninghlijcke Majeſteyt van Spaengiē/ waer inne verhaelt werdt des Hertogs van Alva ende Spaengiaerden gheweldt ende tyrannijen/ de oorſake van der Oorlogen/ verſoeckende vrijheyt van Religie/met Landts vrijheyt ende Privilegien/ende verloſt te worden van alle vreemde oft uytlandtſche. Biddende alle Princen ende Potentatē te willen medelijdē met haer hebben/ ende te ghetuygen van de ghehoorſaemheyt ende ghetrouwicheyt/ die ſy den Coningh aenboden: Oock biddende het Requeſt den Coningh te willen behandighen / op dat het niet verduyſtert en bleve/ alſo veel andere haer vertooningen te vooren waren verloren. Hebben mede in druck uytghegheven onder andere eenen Seyndtbrief aen de Staten generael van de Nederlanden/die vermanende de Landen te willen helpen brengen in haer ghewoonlijcke voorſpoet ende vrijheyt: tot welcken wy den curieuſen Leſer ſeynden. Hierentuſſchen heeft den Hertogh van Alvs op zijn verſoeck uyt Spaengien zijn beſcheydt ghecreghen/ van zijn Gouvernement des Nederlandts te reſigneren / zijnde nu om verſcheyden onghelucken qualijck berucht/ ſoo het ſcheen.

Caſimirus brandt des Hertoghs Buſcruydt/ uyt Duytſlandt comende.

Ontrent deſen tijdt zijnder uyt Duytſlandt nae Nederlandt eenige quantiteyt van Wagens ghecomen/ met Buſpoeder geladen/ten behoeve van den Hertogh van Alva / aen hem van zijne toeghedane gheſonden: deſe hebben des Paltſgraven ſonen / Hertogh Hans Caſimirus / ende Hertogh Chriſtoffel/ op een Heyde ontmoet / alwaer ſy dat Buſcruydt deden aflegghen/ende de Waghenen ende Peerden wechrijden/ ende daer nae met een loopende vier hebben ſy den brandt daer in gheſteken.

Geeft redenen van zijn feyt aen den Keyſer.

Als dat nu alomme openbaer geworden was/ ende clachten daer over mochtē vallen/heeft Caſimirus / den 12. October des Jaers 1573. uyt Heydelbergh een gheſchrift aen den Keyſer gheſonden/ waer inne hy bekent/ dat t'ſelve zijn ende zijns broeders feyt gheweeſt is/om de groote tyrannije/ die den Hertogh in Nederlandt bedreef/ ende noch bedrijven ſoude moghen / dat tot in't Rijcke ghevoelt werde/principalijck ontrent den Rijn-ſtroom/ die daer by groote ſchade dagelijcx lede / ſoo by het paſſeren van zijn Krijghſvolck/ haer rooverijen / verdervinghe van alderhande Waren ende nootdruft/als van affnijden van allen ghewoonlijcken handel ende traffique. Het bleeck oock voorder ghenoech wat den Hertogh daer by meynde/ſo hy tot zijn voornemen comen mochte / mits het quaet ghenegen herte ende gemoedt / dat hy dragende is van ouden tijden tot den Rijcke / ende de Duytſche Natie / principalijcken tot de Proteſtanten. Oock ware het ongeloovelijck/dat den Coningh van Spaengien/ die ſoo ſachtmoedigh ende beleef den Prince hem ghetoont hadde/ ſoude zijn Onderdanen eñ haer ghebueren (wiens goetwillicheyt hem ghenoech bekent ware) alſoo willen ſien vergaen ende verderven / ſoo hy maer grondtlijck daer van conde bericht werden. Boven dien conde zijne Majeſteyt wel indachtigh weſen / wat ende hoe dickmael op de Rijcxdagen ende Landtdaghen ghehandelt ware / om middel te vinden / om t'vyer van den Nederlandtſchen Krijgh te bluſſchen/ daer zijne Majeſteyt op verclaert hadde daer toe den Coningh van Spaengien ghebeden te hebben/hope ghevende/dat door ſulcke des Heyligh Rijcx clachten t'ſelve ſoude ghebetert worden: Het welcke noch niet gheſchiedt en ware / maer daghelijcx ergher te verwachten ſtondt / ſoo het den Hertogh van Alva zijn Turckſche tyrannije te drijven toegelaten worde/ het welcke hem alle begeerte van Vrede wech neemt / ſoo datter te vreeſen ware / dat die eenen ergheren Krijgh in't Rijcke nae hem trecken ſal. Waeromme hy ootmoedelijcken verhoopte/dat zijne Majeſteyt met andere Vorſten (het Vaderlandt lief hebbende) niet erghs van hem en ſullen naedenckē/ om dat hy dat Buſcruydt hadde verbrandt / dat elders behoorlijcker behoorde ghebruyckt te worden: Om redenen voorſchreven/ Godt tot ghetuyghe nemende / dat ſulcx noch uyt ſpijt / ofte hooghmoet/ ofte in verachtinghe zijner Majeſteyt ofte des Coninghs van Spaengien ghedaen ware/ maer dat hy't daeromme ghedaen hadde / om te verhoedē meerder ſtortinge van onnooſel bloet/ ende der Nederlanden grooter hinder eñ ſchade/ ende om den Roomſchen Rijcke / ende haer omliggende ghebueren / des Coninghs Landen tot den verhoopten Vrede meerder oorſake te geven ende te haeſten / alſo zijne Majeſteyt alreede met den Coningh in handelinghe ware: Al t'welcke van een jongh Vorſt / nochtans ter liefde des Vredes ende des Vaderlandts ghedaen zijnde/ dochte hy goet zijne Majeſteyt te latē weten/ tot wiens dienſt hy altijt bereydt ware/ hem latende voorſtaen/ ende ootmoedelijcken biddende/ ſulcx niet te willen hem qualijck afnemē ofte ten erghſten beduyden.

Te vooren/den ſeſten October/ was oock den Hertogh van Medinacely nae Spaengien vertrockē/die oock/ſiende de gelegentheyt der Landen ende ſtaet des Krijghs/ verſocht hadde daer mede niet belaſt te worden. Waeromme den Coningh daer geſonden heeft den Gouverneur van Milanen/ een Spaengiaert / Don Loys de Requeſens/van den Huyſe des Hertogs van Seſſa/ groot Commandador van Caſtilien/die den 17. November Anno 1573. tot Bruſſel is aenghecomen/met twee Benden Peerdē/alwaer dat oock den Hertogh van Alva/met zijnē ſone Don Frederico de Toledo/hun lietē vinden. Eñ den Hertogh van Alva heeft hē t'geheele Gouvernement overgedragen/alle onſchuldt doende eñ inſtructie ghevende. Deſen nieuwen Gouverneur ſcheen dat hy laſt van den Coningh hadde / de Landen met meerder minnelijckheyt eñ ſoeticheyt te regeren/ eñ alle t'quaet datter gebeurt was/ werdt op de eygen ſtrengheyt des Hertoghs van Alva ghelept: Hoewel deſen nochtans ghenoech was befaemt/van de Mooren ofte Moriſken in Granaden/ meer met oneerlijcke ſchalckheyt dan ruſtighe ende Mannelijcke vroomheyt gedwongen te hebben. Maer in den Schipſtrijdts Victorie teghen den Turcken / was hy Gouverneur van den Heer Don Jan van Ooſtenrijck gheweeſt/ waer mede hy eenſdeels weder de voorſchreven ſchandtvlecke bedeckte. Den Hertogh van Alva/als hy nu Don Loys de Requeſens in't Gouvernement geſtelt hadde/is met zijnen ſone Don Frederico vertrocken op Italien/den 2. December/ Anno 1573. uyt Bruſſel / latende de Nederlanden vol Oorlogen/die hy ſes Jaren te vooren in vrede ghevonden hadde. In Spaengien ghecomen weſende / ſcheen by velen/ dat hy van den Coningh niet wel onthaelt en ſoude worden / maer het is contrarie namaels ghebleken/ mits dat hy by den Coningh in ghewoonlijcken aenſien is ghebleven / als die niet ghedaen en hadde buyten zijnen laſt ende inſtructien.

Don Loys de Requeſens comt in de Nederlāden gouverneren/ den 17. November.

De Hertogh van Alva vertreckt/ latende de Landen in Oorlogh/ die hy ſes Jaer in vrede ghevonden hadde/ den 2. December.

Alſo wy ten eynde zijn ghecomen van de regeringhe des Hertogs van Alva/ ſoo ſullen wy (om den Leſer te ghenoegen / die meerder particulieriteyt ſouden begeeren te verwachten) van den ſelven Hertoghs handelinghe/ regeringhe/ ende ſtrengheyt / in't corte wat verhalen / wat zijn tegenpartye doen van hem ſeydē/ eñ veel in drucke lieten uyt gaen. In den eerſten beſchuldighden ſy hem

Beſchuldinge tegen den Hertogh vã Alva.

De tyrãnye in America.

ſy hem van alle de groote ellende ende jammerlijcke verwoeſtinghe van het groot volck ende Landt van America oft Indien / uytermaten grouwelijck eñ ongheloovelijck om hooren. Hoe de Spaengiaerden aldaer in de conqueſte ghehandelt hebben / is beſchreven in Spaenſch / by eenen Spaenſchen geleerden Dominicaen-Monick/ Biſſchop van Chapa/ ghenoemt Broeder Bartholomeus de las Caſes ofte Caſaus / ghedruckt in Civilien by Sebaſtiaẽ Trigillo/Anno 1552. die het ſelve gheſien heeft/weſende den Autheur een ſeer yverigh Catholijcx Man / zijnde uyt Indien expreſſelijck overghecomen/ om den Coningh ende den Keyſer zijnen Vader daer van te vermanen/maer het was te vergeefs.

Den Religions-krijgh in Duytſlandt.

Voorder legghen ſy hem oock te laſte / dat hy den Keyſer Carolus aengheraden ſoude hebben de ſtrengheyt tot Gendt/Anno 1540. gebruyckt/ ende tot de Oorloge in Duytſlandt/ Anno 1546. aen te nemen / eñ het vaſthoudẽ van den Landtgrave/ waer mede den onverwinlijcken Keyſer/ Anno 1552. tot veel ſwaricheyt / ſchade ende ſchande/jae vercortinge zijns levens gheraeckte. Deſgelijcx den Coningh zijnen ſone/oock altijts tot het quaetſte ende ſtrenghſte gheraden / in de ſaken de Nederlanden betreffende/ende altijt het hooft gheweeſt van die / die tot de Nederlanden quaetſt gheneghen waren. Dat hy oock ſoude ghemaeckt ende ghevoedt hebben den twiſt/ tuſſchen den Prince van Spaengien Carolus/ende Don Jan den Baſtaert/ ende tuſſchen meer andere/ door zijn quade raporten. Den laſt der regeringhe over de Nederlanden becomen hebbende/ ſoude oock zijn inſtructien gheheel nae zijnen ſinne vercregen hebben/conform den ouden haet die hy den Lande draghende was. Voeghende daer by/dat hy in de voorſchrevẽ Landen vredelijcker ende vriendelijcker ontfanghen gheweeſt ware/ dan hy wel verhoopte ofte begeerde/alles ten aenſiene van haren Landtheere / ende op de toeſegginghe van de Gouvernante/de Hertoginne van Parma/die oock wel geerne gheſien hadde/dat alle t'ghene datter ghebeurt was vergheten ware ghebleven/ om dat hem een yeghelijck/ ten dienſte van den Coningh / in de bevredinghe ghetrouwelijck ghequeten hadde: Maer den Hertoghe ghecomen zijnde/ verclaerde terſtont/ dat der Landen Privilegien ende Vryheden / de Conſtitutien van der Ordre van den guldẽ Vlieſe / de Privilegie van de Univerſiteyt van Leuven / die alle by den Coningh ſelve lijfelijck beſworen waren/ alle verbeurt waren/ om alſo het Landt te houden als een vreemdt geconqueſteert nieuw Landt / om daer inne te regeren nae zijn goetduncken. Sy ſeggen voorder/dat zijn wreetheden ſoo onmenſchelijck waren / als geen Phalaris/noch Nero/ noch eenighen Pharao/Herodes/ ofte andere des Heydenſcbe Tyrannen hebben connen bedencken. Dat hy den Coningh tot ſulcken verachtinghe ofte cleynachtinge van de Nederlanden ghebrocht hadde/dat nochtans zijn rechte Vaderlijcke Erflanden waren / contrarie de Leſſe van Ariſtoteles / die den grooten Alexander leerde/ dat hy hem behoorde tegen de Griecken te houden als een Vader / eñ als tegen een vry volck / maer teghen de verwonnen Barbaren ende vreemde als een Heere. Dan uyt verachtinghe hadde hy die meeſt met Vrouwen / Spaengiaerden ende Baſtaerden willen regeren / ende een vry volck willen Overheeren / by volck van ſo cleynen ſtoffe/als zijn Marraniſche Spaengiaerden meeſt waren.

Hooft vã de quade Raetghevers tegen de Nederlanden.

Hadde doen executeren ende veroordeelen by vreemde / ende volck infame/ ende van cleynder qualiteyt/ Heeren van ſoo grooten aenſiene/ niet ſonder groote particuliere wraeckgiericheyt / Perſonagien/ ſonder de welcke den Keyſer noch den Coningh noyt tot ſulcken ſtaet ende glorie ſoude ghecomen hebben. Ende onder't deckſel/ ofte uyt haet van Religie / hadde hy tot Bruſſel eenen Edelman van Gendt/ met name Antonis Wtenhove / met een ketene aen een ſtaeck ghehecht/ende met een vyer omringt ende beſloten/ om den Spaengiaerden te dienen tot een tijdtverdrijf / hem keerende rontomme den ſtake als een arm Beeſte / ende die ſoo langhe in ſulcken verdriet ende pijne moeſte blijven/tot dat de Hellebaerdiers ſelve medelijden met hem hebbende/ hem deden doorſteken / tegen den danck van den Hertogh ende zijne Spaenſche Papen.

Hy hadde den Coningh veroorſaeckt hem te behelpen met vierderley tyrannighe Middelen/ als eerſt/de Landen te ontwapenen/met niet toe te laten de Landtſaten in de Wapenen te oeffenen/ maer in de Oorlogen vreemde te ghebruycken: ten anderen/die arm te maken ende te houden/ met plonderinghen ende Schattingen: ten derden/ met Caſteelen/neſten der Tyrannen/die te breydelen: ten vierden / twiſt onder zijn Onderdanen/ om de Religie te voeden.

Ende hadde den Coningh wederhouden in ſo veel Jaren / in ſoo grooten perijckel / noyt eens ſelve in de Nederlanden te comen/alſo zijnen Vader wel om de ſtadt van Ghendt alleen ghedaen hadde/ maer deſe ſondt hun Tyrannen.

Hadde veroorſaeckt den Coningh den Nederlanders geen gehoor te willen gheven/ maer wel den Flatteurs/ hare vyanden/ t'welck bleeck by dat een Packet Brieven neghen Maenden in Spaengien opghehouden moeſte weſen / tot de aencomſte van den Cardinael Granvelle.

Hadde veracht de Staten generael der Landen/ ſelve de Edelen vervolght/veroordeelt ende ghedoodt / als Landtſ-Verraders / om de ootmoedighe Supplicatie / verſoeckende vergaderinghe der generale Staten.

Hadde den Coningh wijs gemaeckt/ datmen meer Gemeynten ofte Volckerẽ vondt van haer Princen ghecaſtijdt/ dan Princen van haer Onderſaten verjaeght/dat welcke Godt gheve/den Coningh niet ghebeure / als dat wel valſch ghevonden wordt.

Hy ware niet te vreden gheweeſt/ met ſoo veel volcx/Edele/rijcke ende onedele/omghebrocht te hebben / ende daerenboven ſoo vele te bannen eñ te verjagen/ maer hadde/die noch overblijvende waren/ ſoo qualijck getracteert/ dat ſy tot deſperatie waren ghecomen/ſorgelijck in alle Staten/ ende voor alle Princen: Soo dat die noch in't Landt waren met de gebannene zijn ghedwongen gheweeſt aen te ſpannen / als ſy gheſien hebben / dat het verleent Pardoen / van den Paus ende Coningh / door zijn eenlijck toedoen ende middel / tot bedrogh ſtreckte / als zijnde vol van dobbele interpretatiẽ / exceptien ende reſtrictien/ daer ſy hun niet op betrouwẽ mochtẽ/ zijnde gemeynlijck een goet oudt ende Catholijck Chriſten van Nederlandt / by de nieuwe Spaenſche ofte Maraenſche Chriſtenen al voor Ketters geacht/ waeromme veel Gheeſtelijcke Perſoonen / vreeſende die ſtrengheyt/die men bruyckte met ſtraffen ende bannen / hebben van hun Biſſchoppen ende Paſtooren atteſtatien ende ghetuygheniſſen ghenomen/ hoewel ſy onſchuldigh waren/ waer van hy de namen over heeft in Spaengien gheſonden/ om oock den Gheeſtelijcken ſtaet van Ketterye in ſuſpicie te brengen/ende hun alle eere ende credijt te benemen / ſoeckende de Gheeſtelijcke goederen der Nederlanden in Commanderijen te veranderen ofte brenghen/op de Spaenſche maniere / om de Spaengiaerden daer mede te vereeren.

Zijn Barbariſche wreetheyt in Nederlant.

Zijn wreetheden mochten blijcken in't plonderen/ rooven/ ruijneren/ verjagen ende verwoeſten/ in't vangen ende ſpannen/ bannen/ verdrijven / ende met goederen te confiſqueren. Jae in het branden ende blaken/ hanghen / onthalſen / Raeybraken / ende met afgrijſelijcke ende noyt ghehoorde tormenten/ pijninghen ende vermoorden / ſoo wel van Edele als onedele / arme ende rijcke / jongh ende oudt / Weduwen ende Weeſen / Mannen ende Vrouwen / ende jonghe Maeghden/ van alderhande qualiteyt. Jae dat hy hem beroemde over Maeltijdt ten propooſte/ dat hy zijn beſte gedaen hadde/ om de Ketterijen uyt te roeyẽ/ dat hy by de achthien duyſent Menſchen/ door handen van Beulen oft Scherprichters / hadde doen dooden / binnen den tijdt van ſes Jaren / gheduerende zijn Regiment / ſonder die zijn Soldaten by de Oorloghe / gramſchappen/ ende verweeren ter doot ghebracht hadden/ t'welck oock een groote menichte moet weſen. Ende noch ſoo claeghde Vargas/ den Preſident van zijnen Bloedtraedt (die met hem vertrock) dat Nimia miſericordia de Nederlanders bederfde/ dat is/ te veel groote ſachtmoedicheyt/ die ſodanigh was/ dat qualijc yemant zijn goedẽ voor zijn eñ zijns Krijghſvolcx gierichheyt/ zijn Vrouwen ofte dochterẽ voor haer oncuyſheyt/ eñ zijn leven voor haer bloedtdorſticheyt conde bevrijden. Edeldom/ rijckdom/ vromicheyt/ noch eenighe voorgaende dienſten / en conde niemant helpen/ als men eens in haren haet gheraeckt was. Dat hy oock hem ſoude beholpen hebben met gheſuborneerde valſche getuygen/ als namelijck tot Doornick/ by ſ'Coninghs Officier Martijn Huttin (daer over gheexecuteert) t'zijner doot ghebleken eñ bekent is. Oock ſonder aenſchouw te nemẽ op Juriſdictien/ ende ordinaris reſorten van de Landen/ heeft hy doen ſluyten de handt van alle Rechters / beyde in Criminele ende Civile ſaken/ die eenichſins mochten roeren de Confiſcatien/ in zijnen Bloedtraedt geweſen: Sulcx dat noch Gheeſtelijcke noch Weereltlijcke Perſoonen / Weduwen noch Weeſen / arme Godtſhuyeſn / Leproſen huyſen / Weeſhuyſen / noch Heylighe Gheeſthuyſen / die deuchdelijcke ende ghehipotiqueerde ſchulden op der ghebannen eñ gheexecuteerden goederen hadden/ geen betalinge hebben connen ghecrijgen: maer hy heeft die nae hem ghetrocken / ſonder eenige laſten te willen betalen der gheconfiſqueerde goeden/ alſo opgheteeckent / ſonder de Renten af te trecken/ die daer van uytgingen. Hy heeft de Lijſte daer van aen den Coningh geſonden/ bedragende ontrent acht Milioenen guldens Jaerlijcx / ende dat op dat hy zijn wreedtheyt met het profijt ſoude bedecken/ eñ alſo in Spaengien gheprezen worden.

De Hertogh neemt der armẽ Godſhuyſen / Leprooshuyſẽ/ ende Weeſhuyſen goederen.

De Confiſcatiẽ bedragen acht Milioenen Jaerlijcx/ daer vã ſtaet in Spaengiẽ gheſonden werdt.

De ſchattinghe des hondertſten penninghs beloopt twaelf Milioenen ſ'Jaers.

De onredelijcke ende ongehoorde exactien ende ſchattinghen / d'eene op d'ander verdacht/ boven de voorſchreven Confiſcatien / ende den armen volcke opgeleyt/ zijn ſeer groot gheweeſt/ als den hondertſten penningh/ hem voor ſes Jaren gheconſenteert / die veel Milioenen guldens beliep. Den twintighſten/ ende oock den thienden penningh van alle goederen / ligghende ende roerende / jae van alle ghecochte ende vercochte Waren/ heeft hy gheeyſcht ende ghepooght met der daedt te executeren/ teghen het advijs van alle Raden ende Staten van herwaerts over / niet van't ſuyver ofte ghewin comende van de vercoopinghe / maer den thienden ende twintighſten penningh van de capitale ſommen van alle vercoopinghen / waer by ſouden alle handelinghen / Handtwercken ende neeringhen / daer de Inwoonders meeſt haren coſt by winnen/ uyt den Lande ghedreven worden. Welcke executien hy dochte met alle uyterſte ſtrengheyt door te dringhen/ en hadde hy door de Oorloghe daer van niet belet gheweeſt / waer voor hem nochtans de Landen gaven twintigh hondert duyſent guldens Jaerlijcx / behalven extraordinare ettelijcke Milioenen. Summa/ hy heeft den Coningh ende de Landen / binnen de ſes Jaren zijns Regiments / wel tweeenvijftigh Milioenen guldens doen verteeren/ dat meeſt al van de Landen moeſte comen.

De Hertogh neẽt de Enghelſche Cooplieden haer goed/ waer by de Nederlanders twaelf hõdert duyſent guldẽs verlieſen.

De Engelſche Cooplieden t'Antwerpen trafſiquerende / uyt haet van de Religie / die hy meynde van daer te verdrijven / heeft hy hare goeden/ tot wel ſeven hondert duyſent guldens/ afghenomen / onder't pretext van zijn aenghehouden gheldt in Enghelandt / dat nochtans ghebleken is zijne niet te weſen / ſchrijvende den Coningh in Spaengien t'ſelfde oock te doen / al ſonder aenſien te nemen / dat de Nederlanders in Enghelandt al veel meer te verlieſen hadden/ die daer door aldaer hebben verloren voor haer deel meer dan twaelf hondert duyſent guldens/ daer mede de hooghloffelijcke Coninginne haer ſubjecten van haer ſchade rembourſeerde: Maer den Hertogh van Alva / noch den Coningh van Spaengien / hebben de Nederlanders niet eenen penningh betaelt/ aengheboden noch belooft: Nochtans / namaels in de afrekeninghe/ in den naem van de Cooplieden / ontfanghende ontrent twee hondert duyſent guldens / voor overſchot van de Enghelſche Cooplieden / ſiende principalijck het exempel der Coninginne / en heeft men den particulieren verlieſer niet aenghebóden / maer vele (mits dat de ſchorſſinghe des handels meerder verlies inbrochte) ghecauſeert banckeroeten te maken/ tot generale ſchade der Landen. Boven dit alles heeft hy noch de Landen beſwaert ende uytgheteert met veel onnut Krijghſvolck/ ende de binnen-landtſche Steden beſet met vreemde Garniſoenen / van Ketters ende Lutherſch Krijghſvolck / die hy niet op den vyandt / maer alleen heeft ghebruyckt tot verderf der Landen / tot uytroedinghe der Catholijcker Godſdienſten / ende ſchenden der Kercken / Clooſteren ende Sacramenten / als in de Landen van Overijſſel / Ghelderlandt ende Brabant ghebleken hadde. Zijn Spaengiaerden heeft hy altemet 28. Maenden onbetaelt ghelaten / als oock de Duytſchen: Waer door hy de Steden uytghemergelt heeft/ met het ſervitie / dat ſy zijne Spaengiaerden hebben moeten gheven / oft ſy hebben moeten afcoop met hem ofte zijnen ſone doen / ſoo ſy daer van ontſlaghen wilden weſen. By ghebreke van Soldije te betalen / heeft hy zijn Krijghſvolck / al ſonder diſcipline / laten vallen in allen moetwille ende fellicheyt / van de goede lieden te dreyghen / ſmijten / rooven / plonderen/ Vrouwe-crachten / ende dierghelijcke. Diverſche ſchoone Dorpen / als Catwijck op Zee / Santfort / Alſen / ende veel meer andere / hebbenſe tot den gronde ſchier verbrandt. Oock veel Steden gheplondert / ende t'volck vermoordt: Sy meynden oock Wtrecht ende meer andere Steden te overweldighen ende te plonderen. Wat ſy tot Doornick/ Valenchijn/ Yperen / Maeſtricht / Deventer/ Mechelen / Oudenaerde / Dermonde / Naerden / ende elders bedreven hebben / is ſeer afgrijſelijcken gheweeſt.

Door zijn onbetaelde Krijghſvolc heeft hy de Landen met het ſervitie opgeghetẽ,

Tot Bruſſel warẽ in zijnen tijdt boven de hondert ende dertigh Borgers van de Spaengiaerden tot diverſche tijden omghebrocht ende ver-

moort

1573. moordt gheweeſt. Tot Ghendt/ in eenen ghemaeckten oploop der Spaengiaerden/ zijn tſeſtigh oft tſeventigh Borghers teſſens/ende daer nae noch ontallijcke Mans ende Vrouwen doot gheſmeten gheweeſt. Tot Yperen deſghelijcx/ werden tweeentwintigh Borgers/op eenen tijdt als men eenen Predicant executeerde/ doorſchoten/ behalven de ghequetſte. Tot Doornick/in eenen twiſt/tuſſchen die van't Caſteel eñ Stadts Garniſoen/ twee Spaengiaerden doot blijvende/ hebben ſy gheroepen/ Spania, Spania, eñ vijfthien Borghers moetwillens doot gheſmeten: Eñ hebben daer oock de Weduwe van Pottier (by ſchoonen daghe in haer Huys brekende) met haer dochter ende Nichte vermoordt/ meynende een ſeer grooten ſchat by haer te vinden/ waer over dat geen ander ſtraffe en geſchiede/ dan dat de ghene/die het gedaen hadden/ verſonden werden in een ander plaetſe.

Tot Rijſſele/ een ſeer Catholijcke Stadt/ als eenen Spaengiaert belet werdt/ van den Man eñ twee ghebueren/ een eerlijcke Vrouwe te vercrachten/ hebben ſy oock de Looſe/ofte Wachtwoordt haers moetwils Spania, Spania, gheroepen/ ende met gheweldt den Borgher met zijn ghebueren ghevangen ghenomen/ ende de ſelve den Magiſtraet/ als Rebellen ende Oproer-makers/ ghelevert/ om die te ſtraffen/ ende ſy hebben de Magiſtraet ghedreyght/ ſoo ſy't niet terſtondt en deden/ ſoo wilden ſy de Stadt in brande ſteken: ſoo dat de Rechters/ verveert zijnde/ twee daer van hebben moeten doen hangen/ende den derden doen geeſſelen.

Buyten Bruſſel in eens Boeren Huys hebben de Spaengiaerden den Man zijn Wijf eñ dochteren afghenomen/ ende die in zijn preſentie vercracht/ ofte tot oneere ghedwonghen/ ende den Boer bedwongen binnen de ſtadt Bruſſel-Wijn te halen/ t'welck hy uyt onverduldicheyt dede/ ende met Regael vergift menghde/ ende ſy daer van drinckende iſt hy ontreden/ ende alles verlaten.

Tot Ghendt/ de Spaengiaerden eerſt inghecomen zijnde/ ende de Wachte op ſ'Graven Caſteel hadden gheſtelt/t'welck als het Stadthuys is/ende als daer het Magiſtraet paſſeerde/ ende voor haer hun hoofden niet en ontdeckten/ ende hun eerden/ hebben hun de Hoeden ofte Bonetten van den hoofde geſmeten/ als of ſy haer Heeren waren.

Deſe Soldaten zijn vele in Cleermakers ende Couſſemakers Winckels ſtoutelijck ghegaen/eñ daer genomen wat haer aenſtondt/ende dan met gheweldt ende fortſe uyt den Huyſe gegaen/ ſonder betalen/ ſegghende/ dat het hun alle toebehoorde/ als al verbeurt goet/ hun ghegheven om haer rebellie. Eenighe/die wat deghelijcker wilden weſen/ ſeyden/ ſy wilden haer betalen/ dan als ſy het goet hadden/ worpen ofte gaven haer wat ſy wilden ende goet dochte/ ende die daer tegen ſeyden werden ghedreyght/alſo moeſten met half gheldt te vreden weſen.

Spaẽgiaerden inſolentie.

Op Dorpen/ Caſteelen/ ende cleyne plaetſen/ heeft het noch grouwelijcker toeghegaen/ ende als ordinare Krijghſvruchten heeft men daer mede door de vingheren gheſien. Vrouwen ende dochters gheſchendt in de Mans ende Vaders teghenwoordicheyt/ die ſy dwonghen dat aen te ſien/ende als men daer tegen was/riepen ſy weder/ Spania, Spania, ende vermoordent al. In Vlaenderen hebben een dochter van eenen Waghen ghenomen/ ende haerder thiene/ een Rot/ d'een voor d'ander nae teghen haren wille vercracht/ ende voorts een ander Rot overgheghe ven/ ſoo dat ſy/ om ſulcx te ontgaen/ haer ſelven doorſteken heeft/ ende noch ander Vrouwen ſoo vercregen/ dat ſy daer onder doot zijn gebleven/ dat oock diverſche jonghe ende cleyne Maeghdekens ghebeurt is. Sy hebben de Vrouwen de Buycken open geſcheurt/ ende de vrucht in haer lichaem vermoordt. De Mans levendigh het vel afgheſtroopt/ende op haer Trommelen gheſpannen/ andere met cleyne yperen verbrandt/ met gloeyende tangen totter doot genepen/ ende dierghelijcke onmenſchelijcke wreedtheden meer ghebruyckt/ ende dat daghelijcx met des Hertogen wete ende wille/ want ſulcke ſchandalen zijn by hem ongheſtraft gheblevén. Jae men heeft alomme oorſaken gheſocht/ om met terghen het volck tot rebellie te brenghen/ haer beroemende ſulcx te ſoecken/ ende daer nae te verlangen/ om te mogen der Landen rijckdom plonderen/ ende de menichte des volcx vernielen/ als ſy in America ende Indien hadden gedaen/niet wel machtigh zijnde anders al te vermeeſteren. En is niet tot Vliſſingen ghevonden geweeſt/over Paciero aldaer ghevanghen/ een Billet met ontallijcke Namen/ ſoo van Adel als van de voornaemſte Borgeren/die men uyt des Hertogen bevel ſoude in verſcheyden Steden/Anno 1572. hebben vermoordt/om den thienden penningh door te dringen? Hoe dat tot Naerden ende Haerlem boven ſoo duydelijcke beloften/ by Don Frederico in zijnen Naem ghedaen/ ſoo grooten Moordt is gheſchiedt/ is eenen yeghelijcken condtbaer/ alwaer hy het Krijghſvolck/ tot den jonghen Pagien toe/ heeft doen vermoorden/ der dooden lichamen moedernaect/ tot grootẽ ſchandael van Vrouwen ende Dochteren/ latende eenen gheheelen dagh ende nacht liggen op het Schavot ende open Marckten. Eenighe/ die hem de Stadt hadden overghelevert/ heeft hy op de Galeyen meynen te voeren. Ende die aldaer op de Fuycke voor Haerlem lagen/heeft hy laten van hongher ſterven/ ſegghende/ dat hy haer wel het leven/ maer geen ſpijſe/ toegheſeyt en hadde. De goede Borghers dwongh hy voor Alckmaer te gaen pionieren/om daer haerder een eynde te hebben.

1573.

Selve gheſocht het volck tot rebellie te brẽgen/ om dan te moghen vernielen.

Onder den Hemel en iſſet niet ſoo eerlijck ende heyligh/hy en heeft het geſchendt/eñ met voeten ghetreden. De begraveniſſe der dooden is onder alle Barbariſche Menſchen eerlijck gheacht gheweeſt: Maer den Hertogh heeft menighe doode lichamen/Gode ende den Menſchelijckẽ natuere ten ſpijte/ nae dat ſy ettelijcke daghen ende tijden begraven gheweeſt hadden/ doen opgravẽ/ ende onder de Galghe ſlepen/ eñ daer ghehangen ofte verbrant/ voorwendende/ dat ſy ſonder Biechte ofte Sacrament te ontfangen geſtorven waren/ maer in der waerheyt om na zijn Placcaet t'goet te mogen confiſqueren.

De dooden zijn niet in haer graven gelaten/ om de goeden te mogen confiſqueren.

Den Houwelijcken ſtaet (het eenigh fondament van alle Borgherlijcke gemeynſchap/ende Bandt van liefde ende vrede/ den rechten gront van alle eerbaerheyt onder den Menſchen/ die meeſt beſtaet in't onderlinghe conſent) heeft hy doen ſcheyden ende breken/ om dat de partijen te ſamen waren ghetrouwt in de ghereformeerde Ghemeynten/ als van Ketters/ ten ware dat ſy weder hertrouwden/ dat veel gheſchiede/ om de ſchoone ende rijcke Vrouwen aen zijn Soldaten tot eenen roof te beſteden. Summa/ hy heeft alle eerbiedinghe ende liefde/ die den eenen Menſche den anderen ſchuldigh is/ te niet ghedaen/ ende opentlijck ghebroken/ vermoordende ende ombrengende de Vrouwen die haer Mans/ ende de kinderen die haer Ouders in haren uyterſtẽ noot met eenen penningh te hulpe waren ghecomen. Jae die ſy maer ſelfs met eenen brief ghetrooſtet hadden. Als tot Maeſtricht ghebeurde/ daer

De Houwelijcken ſtaet ghebroken.

den

daer den Vader gedoodt werdt/ om dat hy zijnen ſone/ die lange wech gheweeſt was / eenen nacht gheherberght hadde. Eenen anderen/ om dat hy een arme Weduwe (diens Man voor de Religie ghedoodt was gheweeſt) wat Corens voor een Aelmoeſſe ghegheven hadde: Een ander/ om dat hy wat gheldts zijnen vriendt in Engelandt geſonden hadde. Veel eerbare rijcke Vrouwen/ om dat ſy haer Mans gheherberght hadden / heeft hy haer goet verbeurt ghemaeckt / waer door ſy gedwongen waren uyt armoede te gaen bedelen.

Ouders om haer kinderē/ ende kinderen om haer Ouders geaſſiſteert te hebben/ ghedoodt.

Teghen de Kerckelijcke Decreten heeft hy de kinderē doen herdoopen.

Hy heeft oock noch ontheylight het alderheylighſte Sacrament des Doopſels/ als hy de kinderen/ die in dē Naem des Vaders/ des Soons/ ende des H. Geeſts/ opentlijck ghedoopt waren/ wederomme heeft doen herdoopen / om dat ſy van Ketters gedoopt waren/ t'welck is ſtrijdende tegen alle de gheboden der Kercken / oock tegen de Decreten der Contilien / ende teghen alle Goddelijcke ende Menſchelijcke Rechten.

De Hertogh bewijſt zijn hooveerdije in zijn Beelt op te rechtē/ ende hem te ſtellen op dē Coninglijcken ſtoel.

Tot een teecken van zijn verwaende hooveerdije ende vermetelheyt / heeft hy in't Caſteel van Antwerpen hem ſelven als eenen Nabuchodonoſor een Metalen Beeldt laten oprechten/ hebbende onder de voeten dē Edeldom ende Staten des Landts. Hy hadde oock t'Antwerpē op de volle Marckt (publicerende een Pardoen aldaer) eenen Coninghlijcken ſtoel doen ſtellen/ die men gemeynlijck ſtelt ter eerē des Majeſteyts der Princen oft Landtſheerē/ die heeft hy ſelve beſlagen/ ende daer op gheſeten/ tot vercleyninghe der Coninghlijcke Hoocheyt / t'welck noyt Stadthouder te vooren op dier voegen hadde dorven doen.

Dit is de forme van t'gene daer de Nederlanders/ ſo wel van d'eē als vā d'ander Religie/ hem mede beſchuldigē. Hier nae is den Hertogh wel in Spaēgien aengecomē/ van den Coningh wel geacht/ maer niet van de Gemeynte/ t'welc bleeck als hy om t'Houwelijck zijns ſoons Don Frederico in bewaringhe was gheſtelt / van zijnen eyghen Provooſt Bulloa / eertydts in Nederlandt als Provooſt oft Roode Roede / daer't volck generalijck haer in verheughden. D'oorſake was/ om dat hy zijnē ſone Don Frederico/ die te Tordeſilias ghevanghen lagh/ om dat hy de Coninginnē Staetdochter niet en wilde trouwen/ raeyde ende oorſaeck was/ dat hy uyt ghevangeniſſe liep / ende trouwde tot Alba Maria de Toledo/ dochter van Don Garzia de Toledo / ende nae de trouwe was weder ghekeert in zijn gevangeniſſe. Daer nae heeft hy altijt principael Raedt (met eenen Don Jan Idiacq/ een Man van zijn humeuren/) des Coninghs gheweeſt/ die hem Veldt-Overſte ſtelde in't conqueſterē van Portegael/ alwaer hy ten leſten nae negen Jaren tot Liſbona/ den twaelfdē December/ Anno 1582. gheſtorven is/ in het vierentſeventighſte Jaer zijns ouderdoms.

De Hertogh van Alva is in groote achtinghe in Portegael gheſtorven/ Anno 1582. den 12. December.

Beſchrijvinge van Hertogh van Alvas Perſoon eñ weſen.

Hy was een langh/ groot/ magher Man/ recht gheſtreckt gaende / magher ende langh van aenſichte/ met diepe ooghen/ ſtrengh ende ſtuer van gheſichte / een groot ende hooghmoedigh herte hebbende / in Hoofſche gheveynſtheyt wel ervaren / hebbende groote gaven van natueren/ goet verſtandt ende groote ervarenheyt. Hy en was noch gierigh noch liberael / maer coſtelijck ende uytwendigh/ glorieus in zijn Huys. Hy was generalijck gehaet ende benijdt/ mits dat hy tegen zijn minder ende zijns gelijck ſtuer/ ſtrengh ende hooveerdigh was / te groot ghevoelen van hem ſelven hebbende. Hy en was ſelve van den Keyſer Carolo noch van den Coningh niet bemint/ hoewel hy haer beyde tſeſtigh Jaren ghedient hadde. Hy was een oudt ervaren Krijghſ-Overſte/ niet alleene alle Spaengiaerden paſſerende/ maer ſelve geen andere in zijnen tijdt wijckende. Hy was een ſtraf onderhouder van Krijghſdiſcipline / alſt noot was. Hy hadde groote wetenheyt van eenen Leger te voeren / mits dat hy meeſtendeel defenſive Oorloge ghevoert hadde. Sijns Perſoons was ſtout genoech/ hem avontuerende / maer tot Veldtſlagh (ſonder groot voordeel) en was hy niet ghenegen. Hy hadde den Keyſer ende den Coningh ghedient in haer principale Oorloghen/ in Italien / Spaengien/ Vranckrijck/ Hongaryen / Duytſlandt/ Nederlandt ende Afriken. Hy beclaeghde hem/ dat hy noyt gheſien hadde den Turckſchen Legher. Hy en hadde nerghens minder eere behaelt dan in Nederlandt/ hem altijt beter ende wijſer dragende in tegenſpoet dan in voorſpoet. Hy vermocht om zijn ſtrengheyt vele by den Coningh / dien hy veel ſtrengher maeckte dan hy was: hoewel den Keyſer Carel de vijfde (zijn Vader) dickmael ſeyde / dat zijn ſone de hartneckighſte Menſche ter Weerelt was / eñ ſoo ſouden de Landen hem bevinden/ ſoo paſſeerde hem nochtans den Hertogh van Alva.

Dit is t'gene zijn vrienden ende vyanden van hem ſeggen ende ſchrijven.

Diſcite Iuſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des vierden Boecx.

Het vijfde Boeck.

Nobiſcum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte cort verhael van het vijfde Boeck.

DOn Loys Commandador/ in't Gouvernement zijnde/ verpandt Steden aen't Duytſch krijghſvolck / ende heeft aenſlagh op ter Goude. D'Engelſche Cooplieden varen/ by oorlof des Princen/ tot Antwerpen. Graef Lodewijck van Naſſouwe handelt om hulpe in Vrancrijck/ dies aldaer vreemde aenſlagen op handen waren/ daer de Coningh ſterft: waer door hy verlaten zijnde/ wordt op de Mokerheyde gheſlaghen. De Spaengiaerden/ victorieus zijnde/

1573. zijnde/ comen t'Antwerpen/ muytineren notabelijcken/ ende crijgen betalinge. 1573. De Zeelanders nemen by Lillo Don Loys Oorlogh-ſchepen/ zijnen aenſlagh op Noordt-Hollandt quam oock tot niet/ daer werdt oock het tweede Pardoen ghepubliceert. Leyden wordt van Baldeus beleghert/ ende wonderlijck te water over't Landt ontſet. Worcum ende Leerdam werdt by Vitelli inghenomen. Baldeus Kryghſvolck muytineert/ ende beſpringhen Wtrecht. Den Turck neemt het Coninghrijck van Tunis in. Door middel des Keyſers wordt tot Breda van Vrede ghehandelt/ te vergheefs. Prince van Orangien trouwt Charlotto van Bourbon. Bueren/ Oudewater ende Schoonhoven/ worden by den Commandador ghenomen/ ende Crimpen by den Prince. De reſte van de Spaenſche Armade/ tot Duynkercken ghecomen/ bedorven. Deliberatie in Hollandt ende Zeelandt/ om vreemde Potentaten protexie aen te nemen: T'welck de Coninginne van Enghelandt aenghebođen zijnde/ weygert dat. Het Eylandt van Schouwen inghenomen te voete. Bommene met ſtorm ghewonnen: Ende Zierickzee beleghert/ ende nae negen Maenden ghedwonghen. Den Coningh maeckt Decreet/ zijn ſchulden niet te betalen: dies oock de Spaengiaerden muytineren. Chiappin Vitelli/ ende den Gouverneur Don Loys ſterven/ ende den Raedt van State gouverneren. Swaricheyt eñ miſverſtandt tuſſchen Enghelandt ende Zeelandt/ ende maken Repreſalien. In Vranckrijck wordt Vrede ghetreft/ daer mede de Prince zijn Prinſchap van Orangien weder crijght.

¶ Al gheſchiedt in wat meer dan twee Jaren/ Gouvernerende Don Loys de Requeſens/ ende den Prince van Orangien.

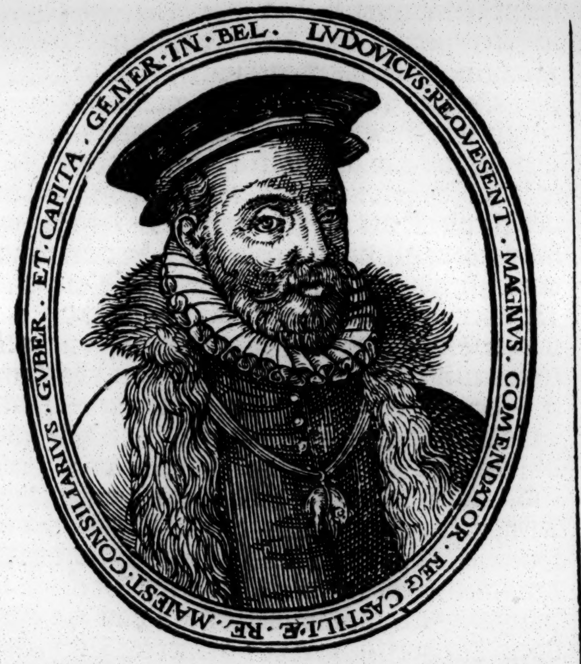
LVDOVICVS. REQVESENT. MAGNVS. COMENDATOR. REG. CASTILLÆ. RE. MAIEST. CONSILIARIVS. GVBER. ET. CAPITA. GENER. IN. BEL.

Don Loys de Requeſens/ groot Commandador van Caſtilien/ treedt in't Gouvernement/ den 2. Decẽber.

DEn Hertogh van Alva/ den 2. December/ Anno 1573. vertrocken zijnde/ is den nieuwẽ Gouverneur/ Don Loys de Requeſens/ groot Commandador van Caſtilien/ in't Gouvernemẽt ghetreden/ uytghevende te willen regeren by advyſe van de Staten/ nochtans heeft hy hem ſelven met nieuw Kryghſvolck van Walen ende Duytſchen gheſterckt: oock met alderhande Schipvolck/ die hy veel uyt Enghelandt lockte ende creegh: oock Piloten/ die hy ghereet hiel/ om een groote Vlote Schepen/ uyt Spaengien komende/ in't Landt te brengen. Middelborgh noch doen niet overgelevert zijnde/ als het corts gedaen werdt/ ſo wy vooren beſchreven hebben/ heeft oock aen de Staten om gheldt aenghehouden/ maer weynigh werdt hem ghegunt/ maer uyt Spaengien ende Italien quam hem een deel toe/ t'welck hem luttel heeft gheholpen/ alſoo het Kryghſvolck veel ten achteren was/ dies heeft hyſe bevonden onwilligh ten dienſte/ ende oproerigh: Maer om alle revolte te verhoeden/ leyde hy Garniſoen in de ſteden/ eñ beloofde de Duytſche Colonellen/ als Polwijler/ Fronſbergh/ Focker/ Everſteyn/ ende Hanibal/ te doen betalen met de Confiſcatie/ andere met de Domeynẽ van den Coningh/ haer ghevende de Steden als in gagie/ ſo ſy ſelve haer vermaten/ als Dermonde/ ſ'Hertogen boſch/ Nimmegen/ Ruermonde/ Deventer/ ende andere.

Nederlantſche Steden verpandt aẽ Duytſche Colonellen.

De Prince van Orangien heeft eenen ſecreten aenſlagh met eenighe Spaengiaerden ende andere ghehadt/ op het gheweldigh Caſteel van Antwerpen/ maer het is door quaet beleydt van ſommighe te vroegh ontdeckt ghewořden/ daer eenighe over gheexecuteert werden. Diergheliȷcke aenſlaghen meer zijnder voorhanden gheweeſt/ maer te vergeefs. Als oock des Gouverneurs volck meynden Geertruydenberghe in te nemen/ maer ſy werden daer uyt gheſlagen. Ter Gouwe iſt ghebeurt/ dat ſommighe uytghewekene/ hebbende grooten aenhangh in de Stadt/ eenige Catholijcken ſoo verre beweeght hadden/ dat ſy een Poorte/ gheheeten de Schutters Poorte/ ſouden openen/ eñ haer reede vinden/ om haer beſproken volck in te helpen/ hebbende daer toe dagh ende ure beſtemt. Om dit te paſſe te brengen/ hadden ſy eenen Boer beweeght wat gelts ende ander dinghen aen den behouwt-ſone van Jan Heyns te draghen/ daer mede ſonden ſy een briefken in Cijfer-letteren van den voorſchreven aenſlagh/ ende dien was ſeer cleyn ghevouwen/ ende een clouwen garens daer over ghewonden/ om ongheacht als een Boers Cleermakers ghereetſchappe te paſſeren.

De Spaenſche aẽſlagh op ter Gouwe ontdect.

Deſen Boer ter Gouwe aen de Poorte comẽde/ werdt ghevraeght van waer hy quam/ ende beſocht zijnde of hy geen brieven en hadde/ ſoo vonden ſy geldt/ ende trocken mede dat clouwen garẽs uyt/ het welcke een/ die het mocht vã doen hebben/

hebben/ op raepte / ende geen brieven vindende/ ſeydenſe hem / dat hy mochte door gaen. Maer alſo den Boer meer ſorghvuldiger was voor zijn clouwen garens weder te eyſchen/ dan zijn geldt/ creghen eenighe ſuſpicie / ander baden datmen't hem weder gheven ſoude / maer die het clouwen in handen hadde ontwondt dat / ende vondt den Brief. Den Boer werdt ghevanghen gheſtelt/ eñ den behouwt-ſone van den voorſz. Jan Heyns oock/ met meer andere van de conſpiratie/ onder andere twee Smeden. Daer nae den behouwt-ſone/ den aenſlagh bekennende / werdt ter doot ghebrocht. Ende daer werdt Garniſoen in die Stede gheſtelt / van twee ofte dry Vendelen / onder andere Jonckheer Albert van Egmont/ tegen den danck van de Magiſtraet.

Den Rogghenhil van de Spaeſche over het Ys overvallen.

Ontrent deſe tijdt waſt ſoo grooten Vorſt/ dat alle Wateren ende Grachten toeghevroſen waren / ſoo dat de Spaenſche Garniſoenen van Steenberghen uytliepen / tot op't Eylandt van den Rogghenhil / daer ſy veel Soldaten ende Landtvolck verſloeghen / ende groote ſchade deden.

Enghelſche Laken-ſchepen varen de Schelde op nae Antwerpen / by der Zeelanders ghedooghe.

De Prince van Orangien verſocht zijnde/ heeft d'Enghelſche Cooplieden toeghelaten de Schelde op te varen/ met haer Schepen ende Coopmanſchappen / tot Antwerpen / die daer den 15. April voeren / t'welck door het belegh van Middelborgh langh te vooren niet gheſien was.

Deſe vaert werdt den Enghelſchen toeghelaten / by een Tractaet / tuſſchen den Prince van Orangien eñ der Engelſche Coop
lieden Ghedeputeerde/ beſproken den 15. Mey te voorē/ Anno 1573. De Ghedeputeerde waren Mr. Richart Goddaert/ ende Jorge Sontheake. Den Prince dat conſenterende/ daer te mogen varen met vier Schepen teffens / aflegghende in Zeelandt haer geſchut/ eñ dat ſy van Antwerpen niet en ſouden mogen voeren diverſche Handtwerckē/ als Paſſementen / Bayen / Sayen / ende dierghelijcke/ daer de Nederlanders/ in Enghelandt woonende/ haer broodt by wonnen. Dies ſouden deſe Gecommitteerde haer beſte doen/ dat dē Prince ſoude mogen Wapenē ende Buſcruydt voor zijn gheldt in Engelandt doen coopen / anders ware dat Contract als niet. Mede beſprekende / dat de Hollandtſche eñ Zeelandtſche Oorlogh-ſchepen ſoude gheoorloft weſen/ alle andere Enghelſche / met zijnen vyandt handelende / niet zijnde van de Compagnie der Coopliedē/ Avonturiers ghenoemt/ te moghen nemen ende prijs maken: eñ ſoo de zijne daer over ſouden worden aenghesproken/ ſoude de Coopliedē Avonturiers voorſz. daer vooren intercederen/ ende die bevrijden/ op de verbeurte van't Contract. Voorder / dat de Prince ſoude moghen dat Contract opſegghen/ wanneer zijn ſaken ſulcx ſouden vereyſchen. Verſochte mede een Leeninghe van vijftigh duyſent gulden: dan daer van beloofde de voorſz. Ghedeputeerde rapport te doene.

De Coningh van Vranckrijck wapent Graef Lodewijck van Naſſouwe.

Beroerte in Vranckrijc.

Hertogh va Alenſon ghe vangē/ ende zgndienaers ghedoodt.

In Vranckrijck zijn / nae de Maſſacre ofte Moordt van Parijs / alle dinghen vreemdt afghelopen / als wy verhaelt hebben / hebbende Coningh Carel den IX. zijn Landt gheheel van Hugenoyſen/ ofte van de ghereformeerde Religie meynen te ſuyveren / ende heeft de Steden van Sancerre ende Rochelle beleghert. Sancerre werdt door afgrijſelijcken Honghers-noot ghedwonghen: Maer voor Rochelle luttel profijts doende / ende groote ſchade onder zijn volck lijdende/ oock door groote dierte in't Legher heeft hy ten leſtē/ door zijns broeders Heyndrick/ Hertogh van Anjou / intercesſie/ ende der Ambaſſaden uyt Polen / daer deſen broeder als Coningh was gekoren/ die van Rochelle eenen lijdelijcken Vrede nae haren ſtaet ghegheven/ ende met zijnen Legher afgetrocken. Daer nae/ als zijnen broeder nae het Coninghrijck van Polen was vertrocken/ heeft hy wederom/ ſoo het ſchijnt / met den Prince van Orangien/ eñ Graef Lodewijck van Naſſouwē/ begoſt te handelē/ leverende dien/ door de handen van den Mariſchal de Retz / ontrent hondert duyſent guldens/ om Krijghſvolc op te lichten. Dede oock van zijnent weghen/ door Galeazo Fregoſo / de Duytſche Ritmeeſters ſpreken / tot zijnen behoeve. Hy dede oock twee duyſent Franſoyſen / uyt de Garniſoenen van Metz/ Toul ende Verdun/ eñ daer ontrent/ trecken tot zijnen dienſte / hebbende verſcheyden aenſlaghen / op Maeſtricht / Antwerpen / ende andere plaetſen van importantien. Deſe ende dierghelijcke heymelijcke aenſlaghen (daer men geenen rechten grondt af verſtaen en conde) zijnder ghepractiſeert gheweeſt. Maer de vrienden des Coninghs van Spaengien in Vranckrijck/ hebben middel gevonden van weeringen/ aldaer wijs ghemaeckt zijnde/ dat die ghereedtſchappe teghen haer was. Den Hertogh van Alenſon/ des Coninghs jongſte broeder/ ſochte hem ſelven ooc in authoriteyt te ſtellen/ ſiende die van Guyſe groot / ende den Coningh / ſints het vertrecken van zijnen broeder nae Polen / ſieckelijck. Die van Guyſe dat ghewaer wordende / en hebben niet alleen tot vorderinge van den Coningh van Spaengiens ſaken moeten toeſien/ maer oock om haer eygen reputatie aldaer te onderhouden: want ſy merckten wel / dat den Hertogh van Alenſon geneyght was tot die van den Huyſe van Montmorency/ haer tegenpartije/ met de welcke hy lichtelijcken ſoude eenen grooten aenhangh crijghen: De Coningh van Navarre ende den Prince van Conde (noch als half ghevanghen) niet anders ſoeckende. Die van de Religie deſe verſcheyden raedtſlagen merckende / hebben op haer hoede gheweeſt / ende haer hier ende daer oock ghewapent: Waer door des Coninghs Moeder achterdencken hebbende / dat deſe onderhandelingē tot haerder vercleyninge mochtē ſtrecken/ heeft met die van Guyſe aengehouden/ ende den ſiecken Coningh wijs ghemaeckt / dat een Conſpiratie tegen hem op handen was/ van de broeders van den Huyſe van Montmorency/ ende andere / dat die wilden den Hertogh van Alenſon het Gouvernement van Vranckrijck in handen ſtellen. Waerom ordere gegheven werdt den eenen broeder / den Mariſchal Damville te vanghen / in zijn Gouvernement van Languedock/ dat hun faelgeerde: Maer tot Parijs deden ſy vanghen den oudtſten broeder / den Mariſchal van Montmorency / met den Mariſchal du Coſſez. Sy ſtelden oock des Coninghs broeder ſelve tot Parijs / den 8. April / Wachte in't Hof: deſghelijcx den Coningh van Navarre/ de ſelve afnemende haer gheweer/ eñ haer dienaers van haer doende / dan veel ontquament. Maer eenighe van des Hertoghs van Alenſons familiare/ als den Grave Hannibal van Coconas/ eñ Mons de la Mole / werden ſcherpelijcken gheexamineert/ ende ten leſten onthalſt/ als geſocht hebbende nieuwicheden aen te rechten/ ende des Conings broeder geradē van hem te vertreckē/ eñ te begeven by Graef Lodewijck van Naſſouwē/ die nu eenen Leger op de beenen hadde/ met ſ'Coninghs hulpe. Het welcke wel de waerheyt was/ ſo het namaels is geblekē: want het tegenwercken van die van Guyſe/ tot vorderinge van den Coningh van Spaengien / beweeghde een groot deel van Vranckrijck voor te nemen een generale reformatie des Rijcx / daer ſy den Her-

1574. togh van Alenſon voor hooft toe dochten te ghebruycken/ ende noemden haer Malcontenten.

Malcontẽten in Vrãcrijck.

Maer ſy werdẽ by de Moeder eñ die van Guyſe verſtoort ende verraſt. Ondertuſſchen ontquam den jongen Prince van Conde/ die in Duytſlant gheraeckte/ met Thore ende Meru/ beyde broeders van Montmorency. De Grave van Montgomery/ Columbieres ende andere/ quamen in Normandijen/ ende vergaderden Krijghſvolck/ ende namen Sint Loo ende andere plaetſen in. Maer Montgomery werdt verraſt met ontrent vijftigh Mannen/ op een Stedeken Damfron/ ende werdt ghevangen/ Columbieres eñ andere verſlagen. Montgomery werdt tot Parijs ghevoert/ ende daer onthalſt/ de doot van den Coningh Hendrick by de Coninginne/ Moeder/ eñ eenighe andere/ noch te vele bedacht zijnde.

Montgomery onthalſt.

Maer corts daer nae ſtorf den Coningh ſelve op Sincxen dagh/ den dertighſten Mey/ t'welck daer weder beroerte cauſeerde.

Carel de ix. Coningh vã Vranckrijck ſterft dẽ 30. Mey/ Anno 1574.

Hierentuſſchen Graef Lodewijck hem ruſtende/ is verlaten geweeſt door oorſaken voorſeyt: eerſt van den Coningh/ ende daer na oock van de andere/ die hem veel ſchoone toeſeggingen dagelijcx deden. Maer als hy nu eenen goedẽ hoop Ruyterẽ eñ Krijghſvolck by hem hadde/ ligghende tot Wulpen/ tuſſchen Aken eñ Maeſtricht/ verwachtende voorder beſcheedt der ſaken in Vranckrijck/ by hem zijnde Hertogh Chriſtoffel Paltſgrave/ ſone des Keurvorſt/ met zijn jongſte broeder Graef Hendrick van Naſſouwen/ hadde hy eenen aenſlagh op Maeſtricht: maer zijnen aenhangh eñ volck werden daer uyt gheſmeten. Het Garniſoen aldaer ſeer verſterckt zijnde/ werdt daer met het ſelvighe dickwils gheſchermutſeert/ tot winninghe ende verlieſe. Ende daerentuſſchẽ dat Graef Lodewijc daer lange lagh/ heeft den Commandador tijdt gehadt/ om zijn Krijghſvolck te vergaderen/ ende derwaers te ſeynden/ belaſtende Baldeo zijn belegh van Leyden te lichten/ die den 21. Meert op brack/ ende hem vergaderde in ſ'Graven-Haghe ontrent vijf duyſent te voete/ ende dry Cornetten Peerden/ treckende op nae Haerlem/ waer door den Haghe verlaten werdt: ende alſoo quamen de meeſte Borghers/ die tot Delft ghevlucht waren/ elck weder t'huys.

Met deſe ende andere Garniſoenen/ uyt Hollandt/ Vrieſlandt ende Ghelderlandt/ zijn Sancio Davila ende Juliaen Romero/ Montdragon eñ den Heere van Hierges/ alle uytgeleſen Veldt-Overſten/ ghetrocken op nae Maeſtricht/ (hoewel de Soldaten ongewilligh waren/ ende muytineerden om haer betalinghe/ die men haer toeſeyde/ ſo ſy noch dien Ruyter-dienſt dedẽ.) Graef Lodewijck van yet goets uyt Vranckrijck meer deſpererende/ oock hem de provande eñ victalie op die plaetſe ontbrekende/ heeft ghereſolveert hem nae Ghelderlandt te begheven/ by zijnen broeder den Prince van Orangien/ met wiens hulpe hy dochte ergens de Maſe te paſſerẽ/ ende in Brabant te trecken/ hebbende eenen ſecreten aenſlagh op de Stadt van Ruermonde/ met verſtandt van eenige. Tot welcken eynde de Prince alle zijn Krijghſvolck ende Schepen vergadert hadde/ ende was de Maſe opghetrocken/ tot boven de Bommelſche Weerdt tot Govick/ alwaer hy het Caſteel van Wardenborgh innam eñ verbrande/ dat de Vrouwe van Wardenborgh toequam/ een Baſtaert-dochter van den leſten Hertogh Carel van Geldre/ die dry hondert Spaengiaerden inghenomen hadde.

Graef Lodewijc treckt nae Gelderslandt/ om met des Princẽ hulp de Maſe te paſſeren/ dẽ 11. April.

Graef Lodewijck trock op den 11. April/ op Paeſchdagh/ ſterck gerekent ontrent twee duyſent Peerden/ eñ ſes ofte acht duyſent voetvolck/ eñ hem gelatende elders te trecken/ nam zijnen wegh ſubijtelijcken op Nimmeghen/ daer hem de Spaengiaerden (nu ſterck zijnde) terſtondt volghden (over de ander ſijde van de Maſe/ haer bagagie eñ oock volck/ met Schepen/ Schuyten eñ Ponten/ de Riviere neder ſeyndende/ om voor hem te weſen/ ende den wegh te ondergaen/) alſo dat ſy hem ontmoeten tuſſchen Mouck ende Nimmegen/ daer ſy de paſſagie innamen/ daer tuſſchen twee Rivieren/ de Maſe ende Wale/ Graef Lodewijck moeſt paſſeren/ t'welck gheſchiede den 13. April/ daer den Spaengiaerden oock meer volcx toe quam/ ende ſonden teghen den avondt de lichte Peerden nae hem toe/ om te verſoecken ende beſichtighen/ die Graef Lodewijcx volck moede vonden/ haer ſoeckende te logeren in de omliggende Dorpen. 1574.

Slagh op de Mouckerheyde/ daer Graef Lodewijck met zijn broeder eñ Hertogh Chriſtoffel van Beyere doot bleven/ dẽ 14. April.

Maer Graef Lodewijck ſelve/ met eenighe Ritmeeſters/ eñ met een weynigh deel Peerden/ uytghereden zijnde/ oock om zijn vyanden te beſichtigen/ ende de ghelegentheyt van de plaetſe/ ontmoette deſe lichte Peerden der Spaengiaerden/ ende die terſtondt beſpringhende/ ſloeghſe in de vlucht/ veel doot blijvende/ den Overſten daer van Laſſo/ een Neve van den grootẽ Commandador/ voerde hy met hẽ ghevangen/ eñ ſ'nachts dede hy hem nae Dillenborgh opvoeren. S'anderdaeghs/ den 14. April/ nae de victorie/ hebben haer de Naſſouſche verſtout wijder ende breeder haer te verbreydẽ dan het wel behoorlijckẽ was/ den vyandt ſo nae zijnde. Graef Lodewijck met zijnẽ broeder/ eñ Hertogh Chriſtoffel van Beyeren/ ſelve haren vyandt te cleyn achtende/ t'zy dat ſy qualijck gheinformeert waren/ van dat ſy nu over de Maſe waren/ eñ datter meer volck haer toeghecomen was/ ofte anderſins/ ſoo en hebben ſy niet verwacht dien dagh beſpronghen te worden/ maer ſy zijn ſelve met een groot deel van de principaelſte ende de Franſoyſche Archebuſiers den vyandt gaen beſoecken/ die met een vaſte reſolutie/ eñ alle zijn macht ſeer ſterck/ hem quam ſoecken/ ende ſoo iſſer eenen tijt langh dapper geſtreden over beyde ſijden/ de Spaengiaerden harden aenval doende/ op een lichte trenchee by het Dorp Mouck/ beſet met thien Vendelen voetvolcx/ daer ſy de Naſſouſche van af dreven/ dan het groot eſquadron ofte ſlaghordene van de Naſſouſche/ 25. Vendelen groot zijnde/ ende zijnde al haer voetvolck/ quam de 10. Vendelen te hulpe/ ende creghen die trenchee weder inne. Maer alſoo de Spaengiaerden daer weder met alle gheweldt op vielen/ eerſt ſprekende op haer knien haer ghebedt/ op hun maniere/ eenen Pater noſter eñ Ave Maria, hebben die weder vermeeſtert/ niet ſonder groot verlies/ want daer over doot bleven/ Capiteyn Diego Montendoca/ eñ ander Hoofden/ dan deden de Naſſouſche wijcken/ als vluchtende t'Leger: Maer om dat het Peerdevolck noch niet ghetreft hadde/ hielden de Spaengiaerden op van vervolgen/ waer over dat Graef Lodewijck met d'ander Overſte nae hun voetvolck zijn toegereden/ ende hebben met groote ſmeeckende woorden de Soldaten ghebeden ende vermaent/ dat ſy wilden terſtondt den Ruyterſchen Edeldom ende d'andere te hulpe comen: Maer wat grooten ernſt ſy toonden met vermanen/ ſoo en hebben ſy niet connen verwerven/ ſulcken haeſtighen perijckel niet bedenckende/ dan hebben haer onwilligh ende langhſaem beweſen/ jae vele gheldt/ gheldt/ roepende/ haer perijckel niet inſiende. Dies Graef Lodewijck is met eenen hoop van ontrent 600. Peerden/ als Avantgarde/ ten halven van den Berghe neder ghecomen/ de reſte van ghewillighe hem ſeer dicht volgende/ ende vielen alſo gheweldelijcken haren vyandt aen/ ſo dat die ſchenen te wijcken/ waer door alomme een mare was/ dat hy de victorie

torie hadde. Maer Jan Baptiſta del Monte/ eñ Don Bernardin de Mendoſa/ met de Lanciers/ deden Lodewijcx Ruyterije in twee hoopen ſplijten/ den eenen hoop nae Bommel ſwierende/ eñ den anderen nae den Bergh / dan als die wederomme tot een tweede treffen quamen/ werden eenichſins verbaeſt/ eñ terſtondt ſiende eenen grooteren hoop Spaenſche Peerden reede / om hun aen te vallen/ creghen ſchrick/ eñ alſo quamen op de vlucht/ abandonerende eenẽ hoop cloeck voetvolcx/ dat noch ſterck ſtondt/ t'welck corts op de vlucht geſlagen werdt. Daer nae zijn de Spaenſche/ met eenẽ hoop verſch volck/ van Breda in't Legher haer toe ghecomen/ met alle macht op't Legher ghevallen / dat noch niet wel beſchanſt was/ alwaer ſy de diſordre groot/ eñ de reſiſtentie cleyn vonden/ mits de engde der plaetſe/ dies ſy't corts al hebben in de vlucht gheſlagen eñ ghedreven ſeer diſorderlijckẽ/ veel noch ſonder Wapenẽ zijnde. Het ſcheen aen den reſoluten cloecken aenval van de Naſſouſche Ruyterije / eñ nae het onnoodigh wijcken van't voetvolck / dat het maer een ſtratagema ofte gemaect werck was/ om alſo de Spaenſche/ in't vervolgen van de vluchtighe/ in diſordre te brengẽ/ om alſo te ſlaen: dan of ſulcx van de Overſte eensdeels mochte ghemeynt weſen/ en heeft het doch alſo niet geluckt. De Spaẽgiaerden hebben ſelve geſchreven/ dat de Overſte ende het Peerdevolck alle verſtandt/ vromicheyt ende Manheyt ghebruyckten. Daer gheſchiede groote moordt / ſoo wel over de Soetelaers ofte Vivandiers als over de Soldatẽ: de reſte/ die op verſcheyden plaetſen noch ſtrijdende waren/ verwachtende ontſet / merckende de diſordre ende vluchte/ hebben ten leſten oock elck aldaer ſy conden haer geſocht te ſalveren / in waterachtige eñ boſchachtige plaetſen/ daer der veel verſmoordẽ/ eñ in de Boſſchen/ beſet van de Spaengiaerden/ verbrant werden/ die alſo volcomen victorie verkregen. Graef Lodewijck / met zijnen broeder/ eñ Hertogh Chriſtoffel / zijn vechtende van haer Peerden geſlagẽ/ alſo men oordeelt uyt ſommige teeckenen/ eñ alſo doot ghebleven/ ofte ergens in eenen Moraſch verſmoort / maer haer lichamen en zijn nergens onder de dooden gevonden noch bekent geweeſt. De ſekerſte opinie ſchijnt te weſen/ als dat Graef Lodewijck / ghequetſt zijnde door zijnen arm/ met de andere twee Heeren hem in een Boeren Huys begheven ſoude hebben/ alwaer ſy beſprongen eñ ten leſten verbrandt werden: maer den tijdt en heeft daer van niet uytgebracht. Don Bernardin de Mendoſa/ die daer by was/ ſchrijft: datter over 2000. doot bleven/ ende wel by de 500. Peerden.

De eere van deſe victorie werdt den Heere van Hierges toegeſchreven/ eñ onder de Spaengiaerden Sancio Davila / om dat hy het opper-bevel hadde / Hierges Gouverneur van Nimmeghen zijnde. De Franſoyſen die in den eerſten aenval waren/ eñ wel haer devoir dedẽ/ zijn meeſt ontcomen: want de Spaengiaerden keerden haer nae den gheweldigen hoop des Leghers/ daer van ſy meerder wederſtandt verwachtẽ/ eñ hebben alſo haer weder vergadert by den Rhijn/ daer ſy met noch eenighe ander van Adel/ by hen ghevoeght zijnde/ t'Slot te Kerpen ingenomen hebben/ van weghen des Princen van Orangien/ t'welck die van Maeſtricht haer weder meynden te ontweldigen met behendicheyt/ maer verloren daer wel dertigh Peerden. Daer nae / alſo by Sint Vijt eenige Spaengiaerden eñ Italianen paſſeerden ofte monſterden/ ſo zijn deſe van Kerpen daer onder ghevallen/ ende ſloeghen daer vele van doot/ ende namen wel hondert eñ ſevenendertigh ghevangen.

De gebluchte Franſoyſẽ uyt dẽ ſlagh/ nemẽ Kerpẽ in/ ende quamẽ alſo vromelijck daer van/ den 14. April.

In't Biſdom van Triere warẽ noch ontrent ſeſthien Vendelẽ Franſoyſen vergadert/ die haer meyndẽ/ door de beroerte in Vranckrijck/ te voegen by Graef Lodewijcx macht: maer zijn Nederlaghe verſtaende / hebben ſy daer nae Graef Hanibal van Ens by Straeſborgh ontmoet/ die daer oock twee Regimenten Knechten opnam/ ende hebben hem met andere Bevelhebberen geſlagen ende verſtropt/ ende al haer gheweer/ dat noch op Wagenen lagh/ afgenomen/ ende ſo zijn comſte in Nederlandt verachtert.

De Spaengiaerdẽ nae de victorie ghemuytineert.

De Spaengiaerdẽ deſe heerlijcke Victorie becomen hebbende/ op de Mouckerheyde by Nimmegen/ den 14. April/ ſoo hebben ſy terſtondt om gheldt gheroepen/ dat haer Sancio Davila (indien ſy victorie vochten) toegheſeyt hadde: maer geen gheldt voorhanden weſende/ hebben ſy gemuytineert / ende hebben haer Capiteynen van haer ghedreven / ende haer Vendelen geſcheurt/ ghereſolveert zijnde al t'ſamen op Antwerpen te trecken: Daer van / den 19. April / Frederick Perenot / Heer van Champigni / Gouverneur geadverteert zijnde/ heeft op zijn hoede geweeſt/ ende hebbende in de Stadt vier Vendelen Walen van zijn Colonelſchap/ eñ vier Vendelen Duytſchen/ op de welcke niet te betrouwen en was/ om dat ſy mede groote achterheden pretendeerden / heeft hy op alle avontuere de Ghilden ende Schutterijen van der Stadt doen wapenẽ/ daer van oock adverterende den Commandador tot Bruſſel/ verſoeckende aſſiſtentie/ tot beſcherminghe van der Stadt / ſoo de Spaengiaerden van den Caſteele de ghemuytineerde wilden in de Stadt laten comen / alſoo te preſumeren was/ mits dat ſy oock onbetaelt waren/ ende genoech ſchenen haer toe te ſtaen/ waeromme hy raedde/ datmen t'Garniſoen van't Caſteel veranderen ſoude / ofte hem toelaten een beſchanſſinghe teghen t'Caſteel / ende teghen de joncture ofte gat/ dat noch tuſſchen t'Caſteel eñ Stadt open lagh/ te maken / om dat den Caſtileyn Sancio Davila/ hem gheheel partiael tegen de Stadt toonde. Den Commandador ſcheen in't eerſte ſulcx niet te willen ghelooven / maer ten leſten/ op den 24. April / quam hy ſelve binnen Antwerpen / den welcken Champigni raedde hem Meeſter van den Caſteele te maken/ ſegghende/ dat den dienſt des Coninghs ende der Stadt dat was vereyſchende: Maer den Commandador docht/ door middel van deſe muyterije / die van Brabant te doen contribueren / mits ſy weygheringhe ghedaen hadden / ende vondt daer perijckel inne/ de Stadt teghen het Caſteel met Wol-ſacken ende anders te beſchanſſen/ ende ſeyde/ dat het niet en betaemde eenen Gouverneur den wegh te wijſen/ hoe men het Caſteel ſoude onnut maken/ hy ſelve wilde daer voor ſorghen / achtende / dat de Spaengiaerden hem meer reſpect ſouden dragen/ ende dierghelijcke: waer op hy oock ſondt Sancio Davila/ om haer te vreden te ſtellen met ſchoone woorden / maer hy en werdt niet verhoort / ende dwonghen hem (ſoo hy ſeyde) haer te leyden tot by het Caſteel van Antwerpen / alwaer ſy arriveerden / den 26. April / ſ'noens ten elf uren / als Champigni op't Stadthuys was/ aen de Stadt verſoeckende / van des Commandadors wegen/ eenige leeninge ofte finantie van vier hondert duyſent guldens. Deſe aencomſte gehoort hebbende/ dede hy terſtont zijn Krijghſvolck wapenen / ende nae het Caſteel trecken/ ende weeren de Spaengiaerden van't incomen/ daer van terſtondt den Commandador adverterende/ die vaſt vraeghde aen eenighe van den Caſteele / waeromme men nae haer niet en ſchoot: t'welck Champigni cauſeerde terſtondt aen zijn Capi-

De Spaengiaerdẽ trecken op Antwerpen/ den 26. April.

Champigny wil de Spaẽgiaerdẽ uyt Antwerpen weeren.

Capiteynen Monſeur de Vers ende Stercke/ te belaſten te ſchietẽ op eenige dertigh oft veertigh Spaengiaerdẽ/ die alreede aen het gat (dat noch tuſſchen des Stadts Muer ende Caſteele open lagh) waren/ maer den Gouverneur ſelve reedt terſtont derwaerts/ eñ dat ſiende/ verboodt haer het ſchieten/ belaſtende oock Champigni ſelve met zijn volc/ ende oock de Duytſche te vertrecken/ om te ſchouwẽ beroerte/ die daer door in de Stadt mochte comen/ t'welcke Champigny ſeer vreemdt gaf/ dan ſiende t'ghebodt van den generalen Gouverneur/ moeſte het ghehoorſaem weſen: Terwijlen quamen de Spaengiaerden binnen de Grachtẽ/ die wat vullende/ eñ den aerden Wal wat af brekende/ door de joncture ofte gat/ daer de Stadt-Muer noch aen't Caſteel niet gehecht was/ ſonder reſpect van den Commandador/ die hem begoſt te ſtooren/ eñ te excuſeren/ eñ den gheveynſden te maken (andere den wenck ghevende) in preſentie van Chiappin Vitelli: Op het welcke Champigny ſeyde/ beſt te weſen/ zijn volck nae de nieuwe Stadt te doen treckẽ/ eñ haer aldaer te ſtercken met het Schipvolck van de Armade die daer lagh/ alſo hy dede. Aldus de Spaengiaerden al binnen ghecomen zijnde/ hebben haer op de pleyne/ tuſſchen t'Caſteel ende de Stadt/ in ſlagh-ordere gheſtelt/ de toegangen beſettende. Den Commandador belaſte haer/ niet naerder te comen dan S. Joris Kerckhof/ ſoo ſy yet te handelen hadden: Maer alſo van hem niet dan woorden ende beloften en quamen/ riepen ſy Dineros, y Walones fuora, Dat is/ geldt/ eñ Walen uyt. Hierentuſſchen is de Stadt in grooter vreeſen gheweeſt van al vermoordt eñ gheſaccageert te worden/ vele uyt de Stadt vluchtende.

De Spaengiaerden by het Caſteel zijnde/ comẽ ghemuytineert binnen Antwerpen.

Om dat deſe gheſchiedeniſſe een notabel ſtuck is/ eñ diergelijcke muyterijen meer by den Spaẽgiaerden in Nederlandt beſtaen zijn/ hebben wy goet ghedocht eene voor alle wat in't particulier te verhalen.

Roep der ghemuytineerde Fuora Vielliaco.

De Spaen giaerdẽ trec ken op Ant werpen/ den 26. April.

Alſo de gemuytineerde Spaengiaerdẽ (zijnde ontrent dry duyſent ſterck) van des Commandadors parlementeren geen geldt en cregen/ trocken ſy de Stadt inne in ſlagh-ordere nae de Meerbrugge/ met het grootſte eñ vreeſelijckſte ghetier datſe maken conden/ met trommelen/ ſchieten eñ roepen/ Dineros, Walones fuora, fuora Vielliacos. De Gouverneur Champigny/ dien ſy meeſt aen t'lijf wilden/ was getrocken in de Nieuſtadt op't Ooſters Huys/ eñ dede oock eenſdeels zijn Bagagie vluchten/ nochtans namenſe hem vele daer van/ brekende zijn Huys/ Veynſteren/ Deuren/ ende Glaſen/ met groot geweldt/ hem noemende Ladron Vielliaco. Ende alſo ſy tegen den avondt begonnen honger te crijgen/ ſoo ſcheydenſe haer van de Meere/ ende trocken nae de Marckt/ die ſy met het Stadthuys innamẽ/ eñ wierpen haer ſelven hier eñ daer/ met twintigh/ twaelf eñ thien in de naeſte beſte Huyſen/ daer ſy dochten dat beſt ghecoockt was/ ſonder forieren ofte aenſien van Perſoonen/ daer ſy haer op't leckerſte ende beſte hebben doen tracterẽ/ alſo ſy dat wel connen. Eñ hebben voorts al den nacht groot ghetier ende gheſchrey met trommelen eñ ſchieten gemaeckt/ als dulle Duyvels langs de ſtraten loopende/ bellende eñ ſmijtende op de Deuren/ als of ſy't al wilden vermoorden eñ ſaccageren: T'welck een grouwelijcke vreeſe den Borgheren met Wijf eñ kinderen aendede/ ſo dat ſy niet en dorſten ruſten/ waer door oock veel Vrouwẽ van kinde zijn miſvallen/ oock veel daer van gheſtorven: Waerom oock ſ'anderdaeghs/ de Poortẽ open zijnde/ wederom veel Mannen met Wijf eñ kinderẽ (alles verlatende) verliepen. S'avonts noch/ als de Spaengiaerdẽ eenen Eletto/ dat is/ eenen vercoren Overſten/ uyt haer lichaem vercoren haddẽ/ die hem op't Stadthuys logeerde/ hebben ſy met alle haer trommelen een publicatie ghedaen/ uyt den naem van de los Signores Soldados, ofte de Heeren Soldaten/ dat den Gouverneur met zijn Walſche Soldaten ſoude binnen 24. ueren uyt de Stadt vertrecken/ op pene van met geweldt verjaeght te worden. Sonden ooc met eenen expreſſen bode daer van de wete aen Champigny/ op't Ooſters huys. Waer op hy antwoorde/ ſulcx niet te willen doen/ maer ſo hem ſulcx van den Gouverneur generael gheboden werde/ ſoo ſoude hy hem daer op beraden. Verhalven ontboodt hy/ den 27. April/ ſ'morgens alle zijn Krijghſvolck by hem/ beſchanſſende eñ beſettẽde alle de Bruggen eñ toegangen in de Nieuſtadt/ met Karren/ Wagenen eñ Wolſackẽ/ de Schepen van Oorloge aen zijnẽ cant/ eñ het geſchut daer van geladẽ houdende/ alſoo met alle middelen hem ter weere ſtellende/ geaſſiſteert zijnde van den Vice-Admirael Hamſtede/ eñ met de Bootſgeſellen/ die niet anders en ſochten/ met eenighe Walſche Soldaten/ dan aen het ſlaen te comen/ ghenoech haer verſekert houdende van de Borghers aſſiſtentie.

Vercorẽ een Hooft onder haer/ Eletto ghenoemt.

Champigny ſterckt hem in de Nieuſtadt tegen de ghemuytineerde.

Hierentuſſchẽ gingen Chiappin Vitelli/ Mondragon eñ andere/ over ende weder/ om alles te ſtillen/ maer te vergeefs/ als roepende Walones fuora, fuora Vielliacos, ſo dat ten leſten den Commandador om beters wille (alſoo het ſcheen) den Gouverneur Champigny beval/ met zyn Walen uyt te trecken/ t'welck hy dede/ tot Eeckeren eñ Wilmerdonck treckende. Waer op de ghemuytineerde alle de Poorten beſet hebben/ eñ de ſleutelẽ den Magiſtraet afghenomen/ noch al continuerende met loopen ende tieren/ om de Borgherije vreeſe aen te jagen/ eñ ghewilliger te maken met haer inſolentien/ om gheldt tot haer betalinge op te brenghen/ daer men vaſt op't Stadthuys om vergadert was. Eenen Spaenſchen Jeſuyt van grooten aenſien/ wilde haer op de Marckt gaen preken van haer miſdaedt/ dat ſy ſoo veel Vrouwen van kinde hadden doen miſvallen/ daer ſy Moorders van waren: Maer ſy vraeghden hem of hy geldt hadde/ ſchoon woorden oft Predicatien en hadden ſy doen niet van doen. Alſoo met getier van roepen ende trommelen deden ſy hem ſwijgen.

Een Jeſuyt wil preken/ maer ſy willen gheldt hebben ende geen preken.

Hierentuſſchen zijn van de rijckſte Borghers ontboden geweeſt op't Stadthuys/ die men (elck nae het ghelegentheyt) tot een/ twee/ dry/ eñ minder duyſent gulden heeft doen opbrengẽ/ om deſe gaſten te vreden te ſtellen. Hier in hebbẽ hen vele wel ghequeten/ zijnde Geeſtelijck noch Weereltlijck gheſpaert. Hier op is den Eletto van de gemuytineerde aengheſeyt/ ſy ſouden een plaetſe ordineren om Monſter te paſſeren/ eñ men ſoudeſe ſ'anderdaeghs betalen. Oock dede den Commandador haer van zijnent wegen aenſeggẽ/ dat haer inſolentien te groot eñ te extreme warẽ/ tot vercleyninghe van de Majeſteyt/ ende oock van zijne reputatie: oock begeerende/ dat ſy ſ'nachts ſulcken ghetier niet meer maken en ſouden. Sy antwoorden/ dat den eyſch van betalinghe recht eñ redelijck was/ eñ als ſy ſouden betaelt zijn/ ſo ſouden ſy bereydt zijn tot allen dienſte/ belovende ſ'nachts ſulcken ghetier niet meer te maken.

Borghers vã Antwerpen moeten groot gheldt opbrengen.

Den 29. als ſy alle op de Marckt ontbodẽ waren/ ſoo heeft haer den Eletto (dat een ſeer cloeck ende welſprekende Man/ nochtans maer een gemeyn Soldaet was /) een fraey Oratie van den Stadthuyſe afgedaen/ haer voorhoudende van den overlaſt den Borgeren gedaen/ niet te vreden weſende watmen haer te eten ende te drincken voorſette/ ende dat ſy haer behoordẽ eerlijck ende ſtille te dragen/ Waer over ſy alle riepen datmen

Juſtitie ſoude doen over de ſulcke/ eñ doen door de Pijcken paſſeren. Voorder werdt haer belaſt/ ſy ſouden uyt elck Vendel twee deputeren/ die metten Marquis Vitelli ſouden handelen/ ende haer begeerten in ſchrifte ſtellen/ alſoo ſy deden/ inhoudende/ dat ſy wildē betaelt zijn tot den leſtē penningh toe van haer Soudije/ alſo wel voor de Teſtamenten ende gagien van de doode/ als de levende. By den Marquis Chiappin Vitelli werdt haer aengheboden betalinghe van thien Maenden in ghelde/ ende noch vijf Maenden in Wollen/ Lijnen ende ſijde Lakenen/ voor de reſte ſouden de Cooplieden van Antwerpen Brieven hebben/ om nae betaelt te worden in twee Payementen: Waer toe deſe Ghedeputeerde niet en wilden verſtaen/ ende ſeyden datſe haer rapport doen ſouden aen de Signores Soldados: Daer toe ſy weder op de Marckt vergaderden/ende haren Eletto vā het Stadthuys op de Puye ofte Veynſter liggende/ heeft haer voorghehouden t'ghene haer van den Marquis aengeboden was/waer op ſy een grouwelijck ghetier maeckten/met roepen Todo, todo, dineros y non palabras. Dat is: Al/ al/ gheldt ende geen woorden.

Fraye Oratie van den Eletto/ den 29. April.

Den Eletto weder ſilentie ofte ghehoor gecregen hebbende/ſeyde haer fraey ende ſcherpelijck/ hoe dat ſy alle Rebellen waren van zijne Majeſteyt/eñ dat ſy alle den doot verdient haddē. Ten eerſten/ om dat ſy t'Antwerpen/ een Stadt des Conings/inghecomen waren/niet als vrienden/ maer als vyanden/ violerende haer Wallen ende Veſten. Ten tweeden/ hadden ſy den Gouverneur met het Garniſoen ter Stadt uyt ghedreven/die daer van zijne Majeſteyt geſtelt waren/ met noch andere grouwelijcke Acten/ die zijne Majeſteyt niet wel ſoude connen ongheſtraft laten paſſeren. Alle dit quaet niet tegenſtaende/ſoo quam noch de Magiſtraet hem voor haer ootmoedigen/ haer aenbiedende ſulcken offre/ die ſy behoorden aen te nemen/ op haer knien met ghevouwen handē Gode danckende/van de genade die hen gheſchiedt was: Voorder ſeggende/ ſoo ſy hardtneckigh bleven/ ſoo ſouden ſy haer verſekert houden van alle ſtraffe ſchuldigh te weſen/ om haer rebellie/ ende ſoo het recht ende Juſtitie boven hen was/ ſouden ſy alle gheſtraft worden: Hy ſelve proteſterende van dier uren af/ dat hy niet langher wilde haren Eletto weſen/ daer ſy hem toe ghefortſeert hadden/ hem daer als ghevangen op't Stadthuys houdende: Hy en wilde geen Hooft van Rebellen ghenoemt zijn/ noch meer ſpreken in't faveur van ſulcke Muytmakers. Eñ ſoo ſy hem niet en wilden ontſlaen van zijn Ampt/ſoo badt hy hen/datſe hem op ſtaende voet een Loot door't lijf wilden ſchieten/ tot der doot toe proteſterende niet meer haren Eletto te willen weſen. Maer dit Sermoen en wilde niet helpen/ ende met haer roepen benamen ſy hem zijn ſprake/ roepende ende herroepende het oude Liedeken/ Todo, todo, todo, ſoo dat ſy moede eñ heeſch van roepen werden/tot der nacht toe/wederomme loopende alle den nacht door als Duyvels/ donderende op de Poorten/ Deuren/ ende Veynſterē/ alle de Bellen van de Huyſen in ſtucken treckende/ſchietende door de Veynſterē/aendoende de Borghers de meeſte vreeſe eñ ſpijt die ſy conden/roepende Fuora, fuora, veilliacos, Drijvende eñ dwingende alſo haer gheſellen/die haer hypocrijtelijcken wilden veynſen/ van haer gheſelſchap niet te weſen/ datſe ſouden doen als ſy deden/ elck een als van de ſterckſte daer toe ghedwongē zijnde/ op dat d'een namaels geen meer ſchuldt als d'andere mochte ghegheven worden. Alſo pretendeerde elck vā haer daer toe gedwongen te weſen/ ende tegen zijnen wille. Als ſy eenighe onder haer ſagen/die ſy ſuſpecteerden onwilligh te zijn/ deden haer mede roepen/ tieren ende ſpreken als ſy deden/ met ſlagen eñ ſmijten/ alſo een generael onſchuldt makende.

Liſticheyt der Spaengiaerden.

Den geheelen 29. dagh van April is den Breeden Raedt vergadert gheweeſt/ om ordere ende middel te vinden/eñ den Commandador eyſchte van der Stadt vier hondert duyſent guldens in baren gelde/ de reſte ſoude hy fournerē/ eñ hadde van Bruſſel doen brengen alle zijn Silverwerck ende Juweelen/ dat hy aenboodt te verpanden: Alſo hebben de Borgerije dat moeten vinden/ een yeghelijck te vreden weſende wat te gheven/ om ſulcke gaſten ontſlaghen te weſen/die men calculeerde dagelijcx de Borgherije te coſten meer dan ſes duyſent guldēs/ niet willende bycans anders dan Wijn drincken/eñ alle maeltijdē haer verſch gheſoden ende gebraden hebben/ daer niemandt vry van was/ Biſſchop/ Marckgrave/ Borghemeeſter/ Gheeſtelijck/ Weerlijck/ alleenlijck ſoeckende de grootſte Huyſen ende beſte Keuckenen. Men calculeerde ofte rekende/ dat ſoo men haer 36. Maenden/ die ſy ten achteren waren/ ſoude betalen/ dat het meer dan thienmael hondert duyſent gulden ſoude loopen.

Dreyghē haren Eletto/ dē 30. April.

Den 30. April ſloegh den Trommel om/ om de Heeren de Soldaten te vgaderē op de Marct/ alwaer den Eletto haer anderwerf begoſte aen te ſpreken uyt de Veynſter van't Stadthuys/in ſeer goede manieren/ eenen Brief uyt zijnen boeſem treckende/ van de Soldatē aen hem geſchreven/ die hy beantwoorde/ die inhiel haren eyſch ende oock groote dreyghementen/hem dreygende/ſoo hy te veel tot haerder partije faveur ſprake/ende niet geheel in faveur van de Heeren de Soldatē/ dat ſy hem ſouden doen van boven neder uyt de Veynſter worpen: Maer hoe beſcheydelijck ende conſtelijc hy haer antwoorde/en vermocht nochtans hy niet vele by haer/ roepende niet anders dan dineros ende todo, dat is/ gheldt eñ dat alle.

Ten leſten ſoo quam den Caſtileyn Sancio Davila hem in den Veynſter preſenteren/ eñ begeerde/ dat ſy wilden accepterē de vijf Maenden Soudije in Wollen/ Lijnen ende ſijde Lakenen/ dat ſy meeſt van doene haddē/ende dat ten prijſe ſoo ſulcx ghelde in alle Winckelen/ende al de reſte in ghelde: Daer toe begonden ſy wat te luyſterē/ maer niet alle/ eñ begoſten de een den anderen te vermanen tot conſent/ door meer woorden/ die Davila ende den Eletto noch hadden. Als den Eletto ten leſten haer ſeyde/ſo ſy haer wildē houden als Spaengiaerden/ende goede ſubjectē van den Coningh/ ſy behoorden den voorſlagh te accepteren/ vragende/of daer ſoo vele moeſte om te doene weſen/ ſulcke liberaliteyt den Coningh te bewijſen ende in noot te ſchencken/ die haer ſoo lange onderhouden hadde/ende in grooter weerden hiel/ hem alleen op haer betrouwende/ ende dierghelijcke propooſten meer. Waer op ſy ten leſten met ghemeyne ſtemmen riepen/datmen alſoo dede/daer by doende aenſegghen/ dat ſy ſulcx niet en accepteerden/ om dat ſy eenighe Wollen/ Lijnen ofte ſijde Lakenen van doene hadden/ maer alleene om den Coningh vriendtſchappe te doen/ ende haer liberaelheyt te toonen. Hoewel vele noch murmureerden/ ſoo bleef dat gheaccordeert.

Trotſicheyt der Spaengiaerdē eens deels te byden.

Terſtont clam daer eenen Spaenſchen Jeſuijt/ Pater Fregoſe, op een Kiſte van de Winckels onder het Stadthuys/om haer wat te prediken/ vertoonende haer quaet/ende wat ſchande ſy den Spaenſchen naem aengedaen hadden/ met haer ſtuck ſoo rigoreuſelijcken te handelen/ haer vermanende ende ghebiedende/dat ſy alle te Biechte ende ten Sacramente comen ſouden/eer ſy uyt de Stadt trocken / biddende voortaen te willen te vreden weſen met t'gene haer de Borgers van eten ende drincken gheven ſouden. Ende daer na hebben ſy met Trommelen doẽ ſlaen/ dat een yeghelÿck ſoude by de Fouriers ende met billietten behoorlÿck hem laten ſorieren. Alſo zÿn ſy wat gheſtilt gheweeſt/ſiende gereetſchappe van ghelde / ende beginſelen van de Payen des Lakens. Maer den 8. Mey heeft haer dẽ Commandador Mayor doen voorhouden / dat de belofte van de volle betalinghe ſoude moeten wat gemodereert weſen tot bequamer tÿdt. Hier op zÿn ſy wederomme ſoo gram gheworden/dat ſy op haer oude ghewoonte weder liepen/ tieren/roepende/ſchietende / als beſeten Menſchen. Sy deden alle de Stadt over ghebodt doen / dat alle Colonellen/ ofte Maeſtro del Campo , ende andere haer Officieren / ſouden uyt de Stadt gaen binnen twee uren / op de pene van door de ſpieſſen te danſſen/ vreeſende/dat die de gemeyne Soldatẽ ſoudẽ perſuaderen. Onder andere waren ſy ſeer verbittert op Juliaẽ Romero/dien ſy/met thien ofte twaelf Capiteynen ende Officieren/ gelogeert zÿnde by de Borſe / ten Huyſe van Jaques Hoefnaghel/ uyt eyſchten om te vermoorden/ groot gheweldt op de Poorte doende met ſchieten. Juliaen vreeſende van geforſeert te weſen/ vluchte hy boven op't Huys : Maer als ten leſten haer furie ghepaſſeert was / lieten ſy hem ſonder eten uyt der Stadt rÿden/met alle de andere. Haer Alpheros ofte Vaendraghers moeſten alleene by haer blÿven/ om haer rekeninghe op te maken: Alſo paſſeerde den 8. Mey. Maer den neghenſten waren ſy ſ'nachts weder oproerigh / door dien dat de Soldaten van't Caſteel oock een muyterÿe wilden aenrechtẽ/ dwingende de Caſtileyn/ Sancio Davila/uyt te gaen/ende haer over te gheven de ſleutelen des Caſteels/ dat hy weygerde te doen/ liever wilde hem laten dootſlaen/om dat hy gheſworen hadde dat Caſteel te houden tot der doot toe / ende vercoren onder haer eenen Eletto ende Sergiant Mayor / ghelÿck die van der Stadt. S'morgens gingh Chiappin Vitelli nae het Caſteel/ om ordere te ſtellen. Op de Brugge zÿnde/ riep hy haren Eletto/om te parlementerẽ: Daer zÿnde/gingh hy binnen/ achterlatende dẽ Eletto op de Brugghe/ die daer behendelÿcken doorſteken werdt van eenen Vaendragher / Franciſco Salvaterra genoemt / ende hy wierp hem terſtont in den Gracht: T'ſelfde gebeurde oock den Sergiant Mayor. Dies andere/haer ſchuldigh kennende/ weken uyt het Caſteel : Ende ſoo werdt de beroerte des Caſteels gheappayſeert. Deſen Salvaterra moeſte oock daeromme vluchten / droegh gheborduert op zÿn opper-couſſen deſe gheſchreven woorden/Caſtigador de los Flamencos Dat is / Der Vlamingen Caſtÿder / den Lande tot ſpÿte.

De Spaengiaerdẽ in't Garniſoen op't Caſteel muytineerden oock / maer met des Eletto doot werdt gheſtilt.

Daer nae/ den elfſten Mey / de betalinge van de vÿf Maenden in Lakenen geſchiedende/ heeft den Commandador gedruckte Remonſtrantien aen de Soldaten gheſonden/ inhoudende/dat hy geẽ middel en wiſte / om haer al vol-op te betalẽ/ mits dat ſy ſelve haer eyghen betalinghe verhinderden/ belettende in de Stadt te negotierẽ ende wiſſelen/ vriendelÿcken biddende/ haer te willen contenteren met noch acht ofte thien Maenden/ mits dat hy noch veel gheldts behoefde / om de acht duyſent ende meer Ruyteren te betalen/ die onder Hertogh Erick van Bruynſwÿck ende andere alreede op des Coninghs Landt ghecomen waren/ oock voor de twee ofte dry Regimẽten Switſers ende ander volck / uyt Italien comende. Hy dreyghde ſe oock op eenighe maniere/ ende ſochtſe oock onder haer te ſcheyden eñ twiſtigh te maken. Maer hier op werden ſy wederomme ſeer gheſtoort / ghebeerende veel argher eñ leelÿcker dan oyt van te voren/alle den nacht deure. Sy creghen in handen eenen van haer Capiteynen / Don Franciſco de Bobedille / die ſy ſeer qualÿck tracteerden. Sy deden oock onder andere publicatien uytroepẽ/men ſoude haer overleveren Salvaterra , den Soldaet/ die den Eletto des Caſteels hadde doot geſteken. Ontrent de middernacht zÿn ſy alle op de Marckt ghecomen / als ſy de een den anderen uyt de Huyſen ghedreven hadden : Daer hebbenſe met gemeyner ſtemmen haren eerſten Eletto als ſuſpect afgheſet/ ende hebben eenen anderen ghecoſen/ die welcke ten leſten voor alle zÿn moeyte creegh de baſtonade ſeer leelÿcken.

Als het nu dagh gheworden was / zÿnde den twaelfſten Mey/ maeckten ſy eenen Outaer van kiſten voor't Stadthuys / daer een Miſſe op ghedaen werdt / nae de welcke ſy ſwoeren malcanderen trouwe ende ghehoorſaemheyt haren Eletto toe / ende dat ſy haer niet en ſouden laten contenterẽ dan met volle betalinge/ oock wachte te houden / ende twiſt ende bedrogh te verhoeden. Ende dit ſwoeren ſy alle met groote ſolemniteyten ende veel Ceremonien / ſy deden dat oock op't Stadthuys in ſchrifte placken / ende ſy rechten oock een Galghe op / om onder haer alle dieverÿe te ſtraffen. Ende alſoo daer eenen ghevanghen was / die in den voorleden nachts alarme een paer Slaep-lakens gheſtolen hadde/ vraeghde den Eletto / nae dat de Miſſe ghedaen was / wat de Heeren Soldaten begeerden ghedaen te hebben met den ſelvighen ? Waer op ſy alle riepen / datmen dien ophangen ſoude: dat was haer maniere van vonniſſe. Maer den Eletto antwoorde/dat hem dochte de ſake te cleyn te weſen / ende een ſtroppa de corda ghenoech was. Doe riepen ſy alle / datmen ſoo doen ſoude. Van deſe Juſtitie eñ goet Recht onder haer hebben de Borghers haer ſeer bedanckt / mits datmen van Dieverÿe alle dien tÿdt niemandt conde beſchuldigen/ dat in ſulcke beroerte wonder was.

De gemuytineerde dẽ recht onder haer.

Nae dien tÿdt hebben weynige alarmen meer gheweeſt/ ende werden ſoo met ghelde ende oock met liſten ten leſten te vreden gheſtelt. De Borghers ſouden/ boven haer coſten/de vier hondert duyſent Guldens opbrenghen / ende den Commandador de reſte. Hier mede waren ſy beſigh tot den Pingſter-dagh / op welcken dagh/als ſy al coſtelÿck ghecleedt waren in Zÿde eñ Goudt/ als groote Heeren ende Meeſters / hebben ſy van den Commandador generael een Pardoen vercreghen / van al datter ghepaſſeert was / t'welck oock met een ſolemnele Miſſe in de groote Kercke van hem beveſtight werdt / oock met een groote feeſte ende triumphe tot zÿner eeren op de Meerbrugghe. Alſoo is de muyterÿe afgheloopen ſonder ſtraffe: Maer den Eletto ende zÿnen Raedt heeft men hier ende daer namaels wel weten te vinden / ende te caſtÿden. Ende daer nae werden ſy gheordineert ende belaſt nae Hollandt te trecken / om Leyden te beleghen.

De Stadt vã Antwerpen betaelt vier hondert duyſent gulden/ eñ werdẽ te vreden gheſtelt met meerder ſomme.

Vercregen een Pardoẽ vã alle miſbruyckẽ met Miſſe beveſtight.

Niet teghenſtaende deſe muytinatien / ſoo hadde Gouverneur Commandador dry diverſche aenſlagen voorghenomen / op Noordt ende Zuydt-Hollandt ende Zeelandt / om met twee Vloten Schepen / d'een Spaenſche / die men in Spaengien tot S. Andre / ende d'ander Nederlandtſche / die men t'Antwerpen toeruſte / om die by den anderen voor Vliſſinghen te doen ontmoeten / ende dan den Briele in te varen / dien te ghewinnen ende te houden / ende

Vloten in Spaengien eñ t'Antwerpen toegereedt / om dẽ Briele in te nemen.

dergelijcken te poogen tot Amſterdam / ende in Noort-Hollandt/ende ſoo Hollandt eñ Zeelandt te vermeeſteren / ende van de dominatie over de Zee eñ Rivierē hebbende/ de Oorloge te eynden.

De Spaenſche Vlote werdt in Spaengien/ Sint Andre in Buſcayen toegheruſt/ van eenen vermaerdē Zee ofte Scheeps Capiteyn/ Piedro Melenda ghenoemt/ die Gouverneur van Florida geweeſt was/ende daer de Franſoyſen uytgedreven / eenen Capiteyn Ribault met alle zijn volck vermoort. Tot vorderinge van deſe Vlote/ waren uyt Nederlandt / ende van Amſterdam/ veel Piloten gehuert/ ende derwaerts geſonden: alſoo oock uyt Engelandt/ alwaer de Heere van Swevigem/ Franſoys Halewijn/met dē Johan Boyſchot/ Advocaet Fiſcael / daer den laſt van hadden / om die Vlote te vorderen / zijnde noch aldaer om het different van de onderlinghe Arreſten te eyndigen/ ende afrekeningen te maken/ als vooren verhaelt is : ſy vercregen vry geleyde voor deſe Vlote/ langs alle de Enghelſche havenen / den Heere van Swevighem ſelve reyſende nae den Zee-kuſt/ ende daer lange liggende/deſe Vlote verwachtende/om die te directeren / ende van alle nootdruſt te beſorgen. Maer deſe Vlote en is niet voortghecomen / door dat den voorſz. Piedro Melenda van den bloetganck daer ſtorf/ met veel Krijghſvolck ende Schipvolck / mede om dat de Antwerpſche Vlote dat ongeluck cregen/ende de Zeelanders ſoo dapper op haer hoede waren/ als ſullen verhalen.

Deſe ander Vlote werdt t'Antwerpen toegeruſt / beſtaende in oft ontrent 30. Oorlogh-ſchepen groot ende cleyne/van alles wel verſien/daer Vice-Admirael over was Heer Adolf vā Hamſtede. Deſe Vlote was/mits het muytinerē van de Spaengiaerdē/ op dat ſy hun daer mede niet behelpen ſouden/ ende den aenſlagh verhinderē/ was belaſt de Riviere nederwaerts te drijven by Lillo / onder t'beſchut van de Bolwercken op den water-cant oft Dijcken.

Deſe waren nu al veerdigh om t'ſeyle te gaen/ wachtende op beſcheydt eñ advijs/dat ſy van de Agenten van Breſt uyt Vranckrijck/van Engelandt eñ Vlaenderen verwachtende waren/ van de comſte van de Spaenſche/om die tegen te varen ende ontmoeten.

Ditte van de Zeelanders geweten / eñ gheinformeert/ dat op Pincxter dagh de ghereconcilieerde Spaengiaerden/met een ſolemnele Miſſe ende groote Triumphe/ haer Contract met den Commandador beveſtigen ſouden/ende alſo met haer beſte nieuwe cleederen ſeer becommert weſen/reſolveerde den Admirael van dē Prince van Orangien/ Loys Boyſot/die te gaen beſoecken/ hebbende alle haer Oorlogh-ſchepen doen hermaken/ calſaten ende opruſten/ ende is alſo met een Vlote van Smackſeylen ende eenighe lichte Radeſeylen ghevaren nae de Honte/ ende voorts de Schelde opwaerts. Met dē Admirael Boyſot/waren die voorneemſte/Cornelis Claeſz. Vice-Admirael/Joos de Moor/Merten Drooge/ Vincent Sebaſtiaenſz. ende ander Capiteynen. Deſe reſolveerden comende in dē Brouwer/voor uyt te ſeynden eenige van de lichtſte beſt beſeylde Schepen / om te beſichtighen : Deſe / daer dat Evert Hendrickſz. een van was/uytvarende ontmoeten op de Wachte twee van ſ'Conings Oorlogh-ſchepen/Smackſeylen/die ſy terſtondt namen/ende brochtē met haer volck by den Admirael. Deſe gheexamineert ſeyden/dat ſ'Conings Vlote lagh voor het Fort van Ordam / tuſſchen Lillo ende Calloo/ waer over reſolveerden die te gaen bevechten / ende alſoo ſeyl makende voeren derwaerts/ ende comende binnen den hoeck van den Doele/ ſoo hebben ſy ſ'Coninghs Vlote ſien liggen voor Ordam : Ende ontrent den hoogen ſtillen Water/tuſſchen Lillo eñ Liefkens Hoeck weſende / was den Windt Weſtelijcken eñ ſtille/ ende ſaghen ſ'Conings Vlote liggen ten Ancker/ ſeer wijdt ende verſcheyden d'een van d'andere/ als ſy nu op een derdepart mijls haer ghenaeckten/ſo werdt den Windt ſoo ſtille/dat ſy beraedtſlaeghdē of ſy voorts ſouden varē ofte niet/maer terſtont wert den Windt waeyende uyt den Weſten/ſoo dat ſy voorts ſeylden.

Princen van Orangien Schepen beſpringen des Coninghs Vlote by Antwerpen/ dē 30. Mey.

Die van ſ'Coninghs Vlote die ſiende op haer lijf comen/ hebben terſtont ſeyl ghemaeckt/ ende de vlucht nae de Stadt Antwerpen ghenomen. Maer ſo ſ'Princen Schepen ſchoone van onder/ ende wel licht ghetimmert waren / hebben beter gheſeylt/ eñ een partije ingehaelt/ rechts voorby Calloo in't lange Reck/alwaer ſ'Conings Schepen grouwelijcken beſchoten werden/ſoo dat ten leſten twee groote Meerſſchepen/van 300. vaten groot/ eñ een cleyn Enghels Radeſeyl/ gheabordeert hebben ende ghenomen / waer in den Heer Adolph van Hamſtede ghevanghen werdt / dry van de Smackſeylen ſeylden aen grondt aen de Brabantſche ſijde / eñ een ander aen de Vlaemſche ſijde / die welcke verovert ende verbrandt werdē. De reſte van ſ'Conings Smackſeylē/als oock eenige lichte Radeſeylē/hebben aen de Brabantſche ſijde/ met haer Roeybooten/ een partije volcx aen Landt gheſet / die welcke haer Schepen met touwen deden voort-trecken/ door welcken middel ſy hun reſterende Schepē/met groote moeyte ende arbeydt/gheſalveert hebben.

Coninghs Vlote vlucht.

Den Admirael/Heer vā Hamſtede/ wordt van de Zeelanders gevanghen/ met Schepen.

Dit was recht op Pingſterdagh/dē 30. Mey/ als de ghemuytineerde Spaengiaerden in't beſte van haer triumphe doende waren / ſoo over het afghedronden gheldt als over de Victorie van Mouckerheyde / teghen Graef Lodewijck ghehadt / ende rechts op de noene eñ bancquet werden ſy door het ſchieten verſtoort / ſoo dat ſy terſtondt derwaerts op moeſten/met haer fraeye eñ nieuwe triumphante coſtelijcke cleederē/eñ haer begheven op de Dijcken op den Brabantſchen cant/ beneden den Zee-dijck in den modder ende ſlijck tredē tot in't Water/ van waer ſy met haer Muſquetten ſeer furieuſelijck nae des Princen Schepen ſchotē / alſo die ſelvige oock tegen haer deden/ met cleyn ende grof gheſchut/ dat luſtigh op eenen luſtighen dagh te ſiene was.

Spaengiaerden in haer triumphe gheſtoort/ dē 30. Mey.

Dit alſo gheſchiet zijnde / bleef den Admirael Boyſot met de Vlote noch in't lange Reck liggē/ eñ heeft belaſt den Capiteyn Joos de Moor/hem te begeven op't Schip van den Admirael Hamſtede/eñ Capiteyn Drooge op het ander groot genomē Schip/met bevel/in alle manieren te poogen die twee groote Schepen tot Vliſſinghen te brengen/ voorby de Spaenſche Schanſſen/ende alſoo den Windt Noordelijcken was waeyende/ ſoo moeſtmen met die twee Schepen van Calloo door het weerlooſe Reck laveren / nae het Fort van Ordam toe / dat welcke Fort met veel grof gheſchuts als Muſquettiers nu verſien was/ eñ ſchoten ſeer dapper daer uyt met alderhande geſchut op deſe twee groote Schepen / ſoo dat het Schip/daer Capiteyn Joos de Moor op was/ ſoo gheſchoten werdt/dat het Meerſſeyl van boven tot op de Meerſe neder viel/ daer wert mede een van de Metalen ſtucken/boven op het Schip ſtaende/ dweers geſchoten/ſoo dat ſy met groote moeyte met het Schip noch voorby het voorſz. Fort gheraeckten/ende ſo voorts tot Vliſſingen. Het ander Schip / daer Capiteyn Drooghe op was/ werdt onder't Water doorgheſchoten/dat ſy benoodight waren daer mede voorwinde te houdē/eñ wederomme voorby Calloo te keeren/

in't lange Reck / by de Vlote eñ Admirael Boyſot / die daer over alle de Capiteynẽ te rade riep / hoe men met dat Schip handelẽ ſoude / verbranden ofte ſincken afvragende: want niet geraden was daer langer te blijven liggen / overmits het Conings volck uyt de Stadt van Antwerpẽ aldaer op de Dijcken grof gheſchut brenghen conden / om de Vlote daer mede te vernielen.

Zeelanders cloecke behendicheyt in't voorbyvaren van't Fort van Ordam.

Hier over werdt eyndelijck ghereſolveert / datmen met de gheheele Vlote ſoude ſeyl maken / latende het grootſte Schip achter in de Vlote volgen / eñ datmen met alle de Oorlogh-ſchepen het Fort van Ordam ſoude gaen beſchieten / op dat dies te bequamer dat groot Schip voorby het Fort ſoude paſſeren. Het welcke terſtont naeghecomen werdt / met ſulcken furieuſen geſchiet van alle die Schepen op het Fort / dat de Borſtweeringhen van dien ter neder vielen / ſoo datmen over ſulcx daer uyt niet eenẽ ſcheut meer en ſchote / ende die van binnen waren benoodight hun daer binnen bedeckt te houden / alſoo quam dat groot Schip / mede oock het cleyn Enghelſch Schip / voorby dat Fort onbeſchadight te paſſeren / eñ alſo is deſe Vlote met de genomen Schepen wel tot Vliſſinghen aencomen / daer ſy veel groot geſchut op vonden / ende werdt by de Zeelanders al goeden Buyt ghemaeckt.

Den Heere van Haimſtede ghevangen / werdt nae Delft by den Prince van Orangien gheſonden / waer by alle den aenſlagh ende voornemen ontdeckt werdt: Hy hadde meeſt alle zijn Meublen eñ ſilverwerck by hem ghenomen / uyt vreeſe dat de ghemuytineerde Spaengiaerden t'Antwerpen hem dat afnemen ofte rooven ſouden.

Aenſlagh des Commandadors op Noordt-Hollandt / daer zijn Duytſchen van de Boeren geſlagen werden.

Voor deſen ſelven tijdt hadde den grooten Commandador mede eenen anderẽ aenſlagh op Noordt-Hollandt / door het beſteck van die van Amſterdam / die hun meynden daer Meeſter te maken / daer was gheſonden gheweeſt Herry de Vienne / Baron van Chevreaulx / met ontrent dry duyſent Hooghduytſchen / intreckende van Egmont ende ander plaetſen langs de Dijcken / terwijle het noch hardt gevroſen was / by Aſſendelft / Wormer / eñ daer ontrent / haer ſcheydende in dry hoopen / om allen toeloop van't Landtvolc te verhinderen: Want daer weynigh Krijghſvolck in't Landt was / namen over het Ys de twee gtoote Dorpen inne / Wormer ende Giſp / hoewel met eenighe Soldaten beſet waren / dan alſt open Water was gheworden / werden daer weder by de Vrijbuyters uytghedreven. Maer alſo in den Somer / ontrent Pingſter / de Spaenſche die meynden weder in te nemen / quamen die van de Schutterije van Alckmaer die van Wormer te hulpe / een ander deel quamen te Purmerendẽ / andere op Monickẽdam / maer ſy werden alomme van de Landt-lieden omringelt / beſet ende vervolght / vermoordt / verdroncken ende ẽſmoort / met cleyne Galeykens / door des Lants ende Waters ghelegentheyt / haer alomme verraſchende. Een deel waren gevlucht nae Vlpendam / daer ſy een Schanſſe haddẽ / die de Hollanders den 25. Junij wonnen / daer ſy wel voor ſes hondert Menſchen aen wapenen vonden. Onder andere achtentachtigh Vrijbuyters / met cloetſtocken ofte Verrenjagers ghewapent / dienende voor ſpieſſen / ende om over de Grachten te ſpringen / ſloegen wel ſes hondert van deſe Duytſchen doot / ende brochten noch wel twee hondert ende tnegentigh tot Hoorn gevangen. Deſe Vrijbuyters / boven haer cloetſtocken / ghebruyckten veel noch de buſſe / die ſy met eenen leeren riem wiſten op haren rugghe te ſchorſſen ofte draghen. By Monickendam werden oock wel vier hondert van deſen volcke gheſlagen / ende in de Grachten begraven / dier boven eenentwintigh hondert doot getelt werden / ſo datter weynighe ofte geen daer van en quamen.

Een Pardoen generael werdt anderwerf vã Conings wegen ghepubliceert / dẽ 6. Junij.

Den Coningh / om den nieuwen Gouverneur den Landen aenghenaem te maken / ende te beter tot de verſochte Schattingen te comen / ende den volcke meerder contentement te geven / heeft uyt Spaengien een ander generael Pardoen gheſonden / ghegheven tot Madril / den 8. Meert / in dit Jaer 1574. daer vã de Publicatie door de Spaẽgiaerden muyterije uytgeſtelt was / eñ werdt nu dẽ 11. Junij tot Bruſſel gepubliceert / ooc t'Antwerpen op een Stellagie / voor het Stadthuys daer toe ghemaeckt.

Inhoudt eñ conditien des Pardoens.

Waer mede den Coningh vergaf den Landẽ / Steden / Gulden / Collegien / eñ alle private Perſoonen / alle af vallen / rebellien / dieverijen / gewelden / ſo tegen Godt / zijn Kercke / ofte zijne Majeſteyt begaen / ſints den Jare 1566. tot op dien dagh / eenen yegelijcken ſtellende tot zijnen name ende fame / eenighe nochtans uytghenomen / die ghenoemt ſouden worden: Maer die van de Roomſche Catholijcke Religie waren afghewe ken / ſouden moeten met waerachtigh berouw / oprechte herten / ende vaſt voornemẽ / haer dwalingen ende zonden uytſtorten / ende nederleggen in den ſchoot eñ onderdanicheyt van de Moeder de Heylighe Catholijckſche Roomſche Kercke / verwervende vergiffeniſſe van haer zonden ende verbanninghe / daer ſy in vervallen waren / van de Dienaren eñ Commiſſariſen / die van de Heylige Kercke ſouden den laſt daer van hebben / onderhoudende voortaen / ende volghende de ware Roomſche Catholijcke Religie. Dit Pardoen ſouden niet alleen genietẽ die onder des Conings obedientie ſtonden / maer oock die noch vyandt waren / ſoo ſy binnen twee Maenden nae de vercondinge / haer des Conings ghenade onderworpen / maer daer nae ſoudẽ ſy alle uyterlijcke ſtrengicheyt te verwachten hebben / ſoo dat de ſtraffe de miſdaedt ſoude te boven gaen. Een yeghelijck ſoude met deſen Pardoen bevrijdt weſen / al waren ſy ſchoon by de Rechten veroordeelt / ſo nochtans / dat de gheconfiſqueerde goederen / alreede tot ſ'Conings behoef gebruyct / ſouden verbeurt blijven / ten ware eenighe met Wettelijcke ghetuyghen conden doen blijcken / dat ſy haer ſelven Catholijckelijck over al altijt gedragen hadden. Onder welcker ghetal / de Staten der Landen / Borgherlijcke Gulden / Broederſchappen / Collegien / ende dierghelijcke / werden mede alle miſdaedt vergheven / ende in haer gheheel gheſtelt / mits dat ſy haer voortaen ſouden moeten reguleren / ende Wetten ontfanghen van die / die van des Conings wegen daer toe ſouden geſtelt worden / ende bevel hebben: Welcke Wetten eñ Ordinantien ſoo ſouden weſen / beſtaende in redene eñ noot / ſoo dat een yeghelijcken ſoude betuygen / dat die geſproten zijn uyt zijne Majeſteyts uyterlijcken wille eñ lief de / die hy tot zijn Onderſaten dragende is.

Deſen Pardoen / hoewel die met groote ſolemniteyt eñ verſekeringhe van den Commandador afghecondight werdt / heeft mede geen groote vruchten voortghebracht.

Staten vergadert om gheldt tot Bruſſel / in Junio.

In deſe Maent Junius zijn des Landts Staten tot Bruſſel beroepen gheweeſt / alwaer den Commandador volherde / ende drongh op zijnen eyſch van gelde / van twee Milioenen Jaerlijcx / ende den tweeden beloofden hondertſten penningh / ende dierghelijcke: T'welck van de Staten des Landts afgheſlagen ende gheweyghert werdt / claghende over den moetwil der Soldaten / ende dat nae ſoo veel ende gewilligh gheven / meerder verderf den Landen ghevolght ware /

waer door het onmogelijck was meer te gheven. De Staten verſochtē/ dat den Coningh mochte den ſtaet ende gheleghentheyt der Landen overgheſchreven worden/ eñ ghebeden te willen ſelve in Nederlandt comen.

Leydē wort de tweede reyſe belegert/ den 26. Mey.

Deſen Pingſter de twee aenſlagen des Commandadors op Suydt ende Noordt-Hollandt qualijck gheluckt zijnde/ is den derden ten ſelven tijde oock op Hollandt aenghevangen/ ende niet beter gheluckt / te weten/ het tweede belegh van Leyden/ het welcke anderwerf aengeleydt is by den Maeſtro del Campo ofte Colonel Franciſco Valdez, de welcke ghecomen is van Amſtelredam over het Haerlemer Meyr nae den Haghe/ met de Regimenten uyt Lombardijen/ Walen eñ Duytſchen / als 25. Vendelen Spaengiaerden/ ſeven Walſche / ende ſeven Duytſche Vendelen/ met vier Cornetten Peerden/ t'ſamen ontrent de ſeven ofte acht duyſent ſterck / ende zijn den 26. Mey ſ'morgens voor Leyden ghecomen/ langs den wegh van Amſtelredam: hebben haer beſchanſt als ſy die voorgaende reyſe ghedaen hadden/ ende hebben 22. Bolwercken ofte Schanſſen meer gemaeckt op de aencomende Wateren/ denckende de Stadt uyt te hongheren/ inſonderheyt/ alſo ſy van eenighe uytghewekene verſtaen hadden / datter cleyn proviſie van Coorn in de Stadt was / veel uytghevoert zijnde ten platten Lande/ ende van meerder proviſie te doen tegen t'beleggen wert verſuymt/ ſo door de Spaenſchgunſtige als door verachtinge des vyants/ die ſy meynden dat niet ſoude weder comen. Maer alſo dit belegh notabel is geweeſt/ vijf Maenden geduerende/ eñ wonderbaerlijcken ontdaen werdt/ ſoo ſullen wy't hier nae in't breede verhalen/ den naecomers ten beſten.

Belegeringe der Stadt Leyden.

Zijnde de ſtadt Leyden een van de goede Steden van Hollandt/ nu de tweede reyſe beleghert/ heeft den Prince van Orangien haer geordineert de thien Vendelen Enghelſche Knechten/ onder den Colonel den Ridder Eduwart Cheſter/ in te nemen/ ende dat ſy terſtondt ſouden goede ordere op haer Coorn eñ Mondt-coſt ſtellē/ maer ſiende datſe zijnen raedt niet en hadden ghevolght/ van haer wel te verſien/ verſocht hy/ datſe ten minſtē dry Maenden ſouden maken teghen te houden/ daerentuſſchen hoopte hy haer te ontſetten / ordonnerende / dat ſy voor al haer van Bedelaers ende onnutte Menſchen ſouden ontlaſten.

De Schāſſe op de Goudſche Sluys wordt den Engelſchen af genomen.

De Enghelſchen laghen op de Schanſſen tot Valckenburgh / op de Goudſche Sluys / eñ tot Alphen/ ontrent twee mijlen van de Stadt/ daer den vyandt/ van Wtrecht comende/ voorby paſſerē moeſte. Deſe van de Goudſche Sluys zijnde beſprongen/ werden van den Capiteyn Gainſort vromelijckē afgeweert. Maer alſo het Spaenſch Peerdevolck het voetvolck voort dronghen/ met ſlagen die tot den ſtorm dringhende/ ende geenen anderen wegh af wijcken en conden / hebbenſe moeten den ſtorm continueren/ ſo dat de Engelſchen gedrongen werden de Schanſſe te verlatē. Die van Alphen quamen deſe te hulpe / haer Schanſſen aldaer verlatende / maer te ſpade/ eñ moeſtē alſo vluchten/ doch niet ſonder groot verlies onder de Spaengiaerden.

De ander vijf Vendelen Engelſchē van Valckenburgh verlieten oock haer Schanſſe/ die niet volmaect en was / ſonder den vyant te verwachten : Ende ſoo de Spaengiaerden by haer quamen/ ſagen die van Leydē dat van't lange ſchermutſerē niemant doot en viel/ waer door ſy quaet vermoeden creghen / dat ſy met den vyandt verſtandt hadden. Nae de ſchermutſel quamen de Enghelſchen naerder de Stadt / ende een Capiteyn met andere quam binnen/ daer ſy onderlinghe beſloten/ ſoo den vyandt haer beſpronghe eñ machtigh werde/ ſoo ſouden ſy haer begeven onder de Haeghſche Poorte / daer het meeſte gheſchut was / eñ als ſy ſouden ſien/ datmen t'Vendel van de Poorte name/ ſo ſouden ſy haer aen de een ſijde begheven / want dan ſouden ſy alle het gheſchut op den vyandt laten afgaen. Maer dit beſluyt beviel den Engelſchen niet wel/ want ſoo haeſt ſy dat van haer geſanten vernamen/ zijn ſy met vliegende Vendels by den vyandt overghetrocken/ alwaer ſy op ſekere conditien met grooter eer biedingen ontfangen werden. Maer corts daer nae werden ſy van het Peerdevolck omringhelt/ eñ belaſt haer vyer ofte lonten uyt te doen/ eñ ſ'anderdaeghs haer gheweer neder te leggen/ ende werden van de beſte cleederē berooft. Maer eenighe van die / zijnde tweeendertigh in getale/ eñ nae eere trachtende/ waer onder oock eenighe Officiers waren/ ſoo Engelſchen als Nederlanders/ quamen ghevlucht in de Stadt / waer onder oock was Capiteyn Cromwel/ die al t'ſamē inghelaten werden. Eenighe andere/ ſiende dat ſy alſo van den vyandt werden gehandelt/ ſprongen in de Grachten/ meynende te ontcomen/ ende verdroncken. De Spaengiaerden maeckten van eenighe van deſen Pioniers / de andere zijn door Vlaenderen bedelende nae Enghelandt gekeert/ alſoo den doot ontcomende/ om dat den Spaenſchen Raedt by den Commandador die al wilden opghehangen hebben / maer hy ſelve wilde/ met die t'huys te ſeynden/ de Conniginne van Engelandt ghelieven.

Vijf Vendelē Engelſchen voor Leydē trocken over tot den vyandt.

Hier door en heeft de ſtadt Leydē geen Krijghſvolck connen binnen crijgē / maer heeft uyt haer Borgherije volck in gagie aenghenomen/ onder deſe Capiteynen/ Jonckheer Jan van Duyvenvoorde/ Joncker Jan van der Does/ Heer van Noordtwijck/ Andries Schot/ Meeus Havicx/ Claes Dierickſz. van Montfoort / ende andere. De Magiſtraet ende Edeldom hebben met den Commiſſaris/ Dierick van Bronchorſt/ Raedt/ een ordinantie gheraemt / ſoo tot ſterck-maken der Stadt / als op den lijf-coſt. Ende hebben bevonden in de Stadt noch hondert ende thien laſt Coorns te weſen/ daer teghen (boven de onnutte uytgheſondene) waren veerthien duyſent Menſchen.

Den voorraedt van Coorn in Leyden.

Sy hebben voor de eerſte twee Maenden elck Menſche geſtelt op een half pont broot ſ'daeghs. Deſghelijcx hebbenſe oock gheordineert op de vruchten / ende op de melck / datmen die niet en mochte vercoopen dan ghekaernt. Sy hadden oock binnen boven de hondert Beeſten/ die ſy daghelijcx buyten ter Weyden ſonden / noyt meer verlieſende dan een Koeye eñ dry Kalvers: Want de Beeſten ghewoon waren/ als ſy t'geſchut ofte alarm hoorden / dat ſy terſtondt nae de Stadt vluchten. Haer Peerden/ tot ontrent tnegentigh/ hielden ſy in de Stadt op ſtallen. Veel ſchermutſels werden daer ghedaen/ ende de Spaengiaerden zijn dickmael uyt haer Schanſſen ghejaeght met wonderlijcke cloeckheyt. Maer het voornemen van Valdeus was de Stadt uyt te hongherē. Daer werdē van hem eñ van den Grave van Roche/ Don Fernando de Lanoy/ nieu Gouverneur van Hollandt / van de Heere van Liques/ Gouverneur van Haerlem/ ende van de uytghewecken Borghers / veel Brieven gheſonden / die haer groote Pardonen ende gratien aenboden/ ſonder Garniſoenen / verheffende de macht van den Coningh/ verkleynende de hare/ eñ des Princen van Orangien/ ende hare Bondtghenooten : verhalende oock / dat het haer grooten lof ſoude weſen/ haer over te gheven / ende geen ſchande/ te meer om dat ſy geen Krijghſvolck hadden in-

Die vā Leyden werden met Brieven geſoliciteert.

gheno-

Treffelijcke eñ Manlijcke Antwoorde van die van Leyden/ den 22. September.

ghenomen/ende diergelijcke perſuaſien/ met alle welſprekentheyt ende beloften. Dierghelijcke Brieven beantwoorden ſy veel/ alleenlijck met wit Pampier te ſeynden/ daer niet anders in ſtondt dan/ Fiſtula dulce canit, volucrem dum decipit auceps: Dat is/ Als den Voghelaer t'Voghelken vry ſiet vliegen/ Flupt hy ſeer ſoet/ om t'Voghelken te bedriegen. Op andere gaven ſy looſe antwoorde. Maer op den tweentwintighſten September/ ſoo hebben ſy over de Mueren haer vyanden voor een generael antwoorde gheroepen: Ghy fondeert alle uwe redenen op onſen honghers noot/ ende dat het onmogelijck is ons t'ontſetten: Ghy noemt ons Honden ende Catten-eters/ ons en ontbreeckt noch geenen coſt/ ſoo langhe ghy noch Honden ende Koeyen hoort in onſe Stadt/ ende als ons immers ten leſten ſpijſe ſal comen te ontbreken/ ſoo hebben wy noch elck eenen ſlincken arm/ die wy ſullen af eten/ ende den rechten noch behouden/om den Tyran/ ende zijnen bloedtdorſtighen hoop/ van onſe Mueren te keeren/ ende ſoo ons de Heere over onſe wel verdiende ſtraffe in ulieden handē laet vallen/ wiens eenighe goetheyt wy dat niet toebetrouwen/ſoo en willen wy daerom van zijn Woordt niet wijcken/ noch ophouden onſe Vaderlandtſche Vrijheyt te verdedighen/ jae liever onſe Stadt ſelve in brande ſteken/dan u tot nutte weſen/ende uwe Slaven worden: Want beter iſt alſo te ſterven/ dan uwe bloedtdorſticheyt aen onſe lichamen ende Conſcientien te lijden. Tot deſe ende diergelijcke Manheyt hebben oock der Borgers Huyſvrouwē haer Mannen verweckt: Want vele ſeyden/ ſy wilden liever in haer Huyſen van honger ſterven/ dan haer in handen van de Tyrannen begeven: de exempelen van Naerden/Zutphen/Mechelen ende Haerlem/gedachten haer te wel.

Manlijcke vermaninge der Vrouwē in Leydē aen hare Mannen.

Pampieren gelt tot Leyden geſlagē.

Ende ten eynde datter binnen geen gheldt en ſoude ontbreken/ hebben ſy haer ſelven beholpen met Pampieren gheldt/ gheſlagen in haer eerſte belegh/ ſtucken van achtentwintigh ende veerthien ſtuyvers/die ſy oock nae het belegh in Silver verkeert hebben/daer op ſtondt Hæc libertatis ergo, met eenen Leeuw/ houdende een Hoedt op een Lancie: aen de ander ſijde/Godt behoede Leyden. Op andere penningen ſekere Letteren/ beteeckenende/ Nummus obſeſſæ urbis Lugduni, ſub gubernatione Illuſtriſſimi Principis Auraici cuſus, met Stadts Wapenē. Op de andere ſtont een vechtende Leeuw/met Stadts Wapen ende gheſchrifte/ Pugno pro Patria. Hierentuſſchen/ alſo die van binnē ſeer ſorghvuldigh waren/ van dickmael den Prince ende Staten te ſchrijvē/om ontſet/ daer toe de Boden eenighe ſecrete wegen waren ghebruyckende/ ſo hebben de Staten beſloten (alſoo oock te vooren gheboden was) alle Hoy/ Stroo ende Coren in de Steden te voeren/ ende niet aen te ſien te bederven het ghewas ten platten Lande/ om Leyden te ontſetten/ ende haer vyanden te betoonen/ dat ſy wille eñ macht hadden liever alles te laten ondergaen/ eñ meer als ſes hondert duyſent guldens ſchade te lijden/ dan haer Vaderlijcke Vrijheyt eñ Gods woordt te verlieſen/ volgende t'Spreeckwoordt/ Liever bedorven dan verloren Landt, ende bewillighden over ſulcx/ dat de Sluyſen open gheſet/ ende die Maſe ende Yſel-dijcken doorgeſteken ſoude worden/ om al het Lant in Water te ſetten/ende een Zee van Ebbe ende Vloet over een drooghe vaſt Landt te maken/ ende alſo Leyden te ontſetten: Hier toe hebben ſy Commiſſariſen ghecoſen/ de ſelve volle macht ende bevel ghevende/ om alle Sluyſen te openen/ ende alle Dijcken tot veel plaetſen door te ſteken. Ende hebben in Zeelandt geſonden den Heere van Tempel/ om te verſoecken aſſiſtentie/ die terſtondt derwaerts ſonden den Capiteyn Joos de Moor/met gheſchut ende ghereetſchappen/ dien volghden den Admirael van Zeelandt/ Jonckheer Loys Boyſot/ Heere van Ruart/ ende Adriaen Willemſz. van Ziericzee/ die quamen met acht hondert Bootſgheſellen/ ende met meer dan hondert ghegoten Metalen eñ ijſere ſtucken geſchuts/hebbende voorts doen maken tot Rotterdam eñ elders twee hondert platbodem-ſcheepkens Galey-wijſe/die geroeyt werden met thien/ twaelf/ veerthien/ ſeſthien eñ achthien riemen/ ende de grootſte voerden vooren een ofte twee Metalen ſtucken gheſchuts/ende ſes Baſſen aen de ſijden.

Vrome ende Manlijcke reſolutie der Hollanders/ haer Lant in Water te ſtellen/ met verlies van ſes hondert duyſent guldē/ liever dā Leyden ontſet te laten.

Deſcriptie van het Zeelandtſch Schipvolck.

Op deſe Scheepkens werden deſe Zeelandtſche acht hondert Bootſgheſellen gheleydt/ dat een rouw/ woeſt/ ende vreeſelijck volck was/ gekerft ende doorhackt van wonden: Sommighe hebbende maer een been/andere maer eenē arm/ alſoo ſy de andere in de menighvuldighe Schipſtrijden in Zeelandt hadden verloren/ ende wiſten nochtans haer te weerē/ ende grooten dienſt te doen/ Een volck wien twee dinghen inghebeeldet waren/ de Vrijheyt des Vaderlandts te ſoecken/ ende des Paus oft Inquiſitie tyrannije te weeren. Sommighe droeghen Silvere halve Manen op haer Hoeden/ met deſe Letteren daer op/ Liever Turckſch dan Paus, ende dat nae haer interpretatie/ om dat de Paus boven het lichaem oock de Conſcientie quelde/ ende qualijcker zijn woordt houdt dan den Turck/ nae haer opinie.

Die van ter Gouwe ſonden daer ſes Galeykens/daer Overſte van was de Heere van Wijngaerden.

Capiteynen int ontſette van Leyden.

Met dit volck ende gereetſchappe zijn de Admiralen uyt Delft ghevaren/ met den Baron de Noyelles/ de Heere van Carneſſe/ ende Bochaut/ Heer Jacob van Egmont/ de la Garde/ Capiteyn Durant/ Catteville/ Padriere/ Creyt/ Grenu/ Outran/ Citadelle/ Herry ende andere/met haer Krijghſvolck/meer dan twaelf hondert Muſquettiers. Oock Cornelis Claeſz. Vice-Admirael van Vliſſinghen/ ende Joos de Moor. Philips van Aſſeliers was Commiſſaris van de Artillerije. Onder de Commiſſariſen der Staten waren Meeſter Pieter Waſteel/ Raedtſheere van Mechelen/ Jonckheer Cornelis van der Bouchorſt/ Heyndrick Duyſt/ met meer andere. Sy hebben oock mede ghevoert groote Coren-ſchuyten/ daer ſy groot gheſchut ende Muerbrekers op ſtelden/ met dicke plancken beſchanſt/ daer oude Netten (die nat ghemaeckt waren) tuſſchen gheſtampt waren/ om die Buſſchieters te bevrijden. Sy hadden oock noch een ghebouwe/t'welck de Arcke van Delft ghenoemt wardt: Ende dit was een Schip ghemaeckt van twee Schepen ofte Coren-ſchuyten/ beyde aen malcanderen ghevoeght/ het en werdt oock niet met ſeylen ofte riemen ghevoert ofte beweeght/ maer met raderen van binnen/ die met twaelf Mannen ghedraeyt werden: Het was rondtomme gheſloten ende bevrijdt voor eenen Muſquetten cloot/ daer lagh veel grof gheſchuts oppe/ ende vijftigh Mannen conden daer uyt weere bieden/ ende dit diende oock ſonderlinghe/ om over de Schie de paſſagie te bevrijden.

Met ſulcken ghereetſchappe zijn ſy eerſt/ den elfſten Septembris/ uyt het Water/ ghenaemt de Rotte/ nae eenen Dijck ghevaren/ ghenaemt de Landtſcheydinge/ dien ſy doorgheſteken hebben/ als ſy haer beſchanſt hadden/ ende voeren daer over nae Soetermeer/ alwaer ſy over bey-

Wreetheyt van een Bootsgheſelle/ die in een Spaengiaerts herte beet/ waer op deſe naevolghende veerſkens by Janus Donſa/ Heer van Noortwijck ghemaeckt zijn.

de ſijden de Spaengiaerden met haer gheſchut te rugge dreven/ die haer met ſchermutſelen quamen beſpringhen: ende hier ghebeurdet/ dat een Bootſgheſelle/ hebbende eenen Spaengiaert het herte uyt den lijve geſneden/ t'ſelve met zijn tanden ghebeten heeft/ ende wech gheworpen/ ſoo de Heere van Noordtwijck beſchrijft/ ende hier nae volght:

a Lugdunum cingit Batavorum miles Iberus:
A Batavo contrà cingitur ille mari.
b Non opus eſt gladiis ferróque rigentibus armis,
Solæ prò Batavo belligerentur aquæ.
c Iacturam pecoris Batavus quam fecit & agri,
Humano decies ſanguine Ibero lues.
d Mercator ſapiens tamen haud mercabitur una
Hiſpani generis corpora mille bovi.
e Macra caro eſt, nuper cùm cor guſtaſſet Iberi,
Reſpuit, & canibus nauta vorare dedit.
f Deſeruëre agros Batavi & Naſſovius heros:
g Nullus enim fixos abſtulit hoſtis agros.
Invenit ratio ſine ſanguine pellere longè,
Hoſtiléſque manus, Heſperiúmque jugum.
h Tolle metus, Hiſpane fuge, & ne reſpice terras,
Pro quibus Oceanus pugnat, & ipſe Deus.

Dat is te ſeggen:

a De Spaengiaert omringt Leyden met Wapen en Schildt/
De Hollander/ die Bondtghenoot helpen wilt/
Omringt hem weder met de ſtormende Zeebaren/
b Men behoeft Paert/ Sweerdt/ Schildt/ Roer noch Speer/
T'water is den Hollanders ghenoechſaem gheweer/
Gheregeert voor haer door den Heer der Heyrſcharen/
c Lijdt ſ'Hollanders Vee laſt/ moet hy zijn Landt beſwaren/
T'wordt thienmael betaelt met t'Spaenſch vleeſch en bloedt;
Doch/ om u de waerheyt recht te verklaren/
d De Hollander acht een van zijn Oſſen ſoo goet/
Als t'maghere ſwarte vleeſch ſeer onſoet/
Van duyſent lichamen der Spaenſche Soldaten/
e Want als een Bootſghesel ſ'vleeſch ſmaeck werdt broet/
Spoogh hy't uyt/ wierpt den Honden voor op der ſtraten.
f De Prince van Orangien heeft wel verlaten/
Als oock de Hollanders/ Landt ende Erfgronden:
Dan wat mach u vreemde Spaengiaerts dit baten?
g Sy blijven/ den grondt is u te vaſt ghebonden:
Want heur cloeck verſtandt heeft een middel ghevonden/
Om u Spaenſch jock af te ſlaen met ſchand' en ſpot/
h Vliedt dan uyt Hollandt ghy Spaenſche Honden/
Siet niet meer nae t'Landt om door tyrannigh ghebodt/
Daer de Noordt-Zee voor vecht/ ende de Heer haer Godt.

Als ſy nu deſen wegh gepaſſeert waren/ moeſten ſy de Soetermeerſche brugghe deur/ daer wel dertigh Vendelen Spaenſche beſchanſt laghen/ die ſy meynden met grof gheſchut te doen verhuyſen/ maer het was te vergeefs/ mits dat een groote Coren-ſchuyte van't grof gheſchut verſtede. Sy deden wel grooten moordt onder haer vyanden/ maer verloren oock den Capiteyn Catteville ende Guilereſſe/ met ſeven Soldaten/ die door een Schuyte/ die om ſloegh/ verdronckẽ. Als nu den Noordt-Weſten Windt waeyde/ den achthienden/ negenthienden/ ende twintighſten September/ die de Wateren ſeer dede waſſen/ eñ dat den Raedtſheer Waſteel door zijn cloeckheyt vernomen hadde/ datmen niet en behoefde door de Brugge te varen/ maer datmen tuſſchen Soetermeer ende Benthuyſen wel door moghen ſoude/ ende dat over den Segwaertſchen wegh/ ſoo zijn ſy ſecretelijcken/ met vijftigh Galeyen ende tſeventigh Soldaten derwaerts ghetogen/ latende den Vice-Admirael met de reſte voor de Brugghe ligghen: aldaer ghecomen zijnde/ hebben de Hooghduytſche knechten/ tot Benthuyſen ende tot Soetermeer liggende/ de vlucht genomen/ verlatende haer Schanſſen/ die Capiteyn Ladrire met vijftigh Soldaten innam. Capiteyn Creyt quam daer langs oock in't Soetermeerſche Meer/ met de Arcke van Delft/ ende

dy

dry Vendelen Knechten. De Admiralen voeren een mijle voorby Benthuyſen/ met haer vyanden (die veel Huyſen ende Schanſſen verlieten) by de weghen ſchermutſerende/ ende begaven haer in een breede wateringhe/ nae Swijten ſtreckende/ gheheeten de Woorda/ haer breedt uytſpreydende met haer Schepen ende Galeyen/ om van de ſtadt Leyden gheſien te worden/ ſchietende al haer grof gheſchut af/ t'welck die van Leyden wederomme deden: Ende hoewel ſy in ſevē dagen niet vernomē ofte van haer verhoort hadden/ ſoo betoonden ſy noch goeden moedt: Niet tegenſtaende haer ſpijſe niet anders en was dan Koeyen ende Peerden vleeſch ſonder broodt/ ende hadden/ van de Maendt September/ elck Menſche een half pondt van dien vleeſche uytgedeylt/ dat niet dan ſlijm door de magherheyt en was.

Den grooten hongers noot in Leyden.

Het broodt was al op/ ſoo datter ten leſten vele in ſeven weken geen broodt geproeft en hadden. Den hongher was ſoo groot/ dat Honden/ Catten ende Ratten/ werden voor leckerije ghegheten. Wonderlijcke kokerijen werden daer voorgheſtelt/ te lange te ſchrijven. Sommige aten Wijngaerts bladeren/ met ſout ende ſtijfſel. Veelderley onderſcheydt ende leckernijen werden in verſcheyden bladeren gebonden: van Peerebooms bladeren werden veelderhande gherechten ghemaeckt. Wortelen/ coolſtocken/ in Melck ghebrockt/ ende ghecapte huyden/ was ghemeynen coſt. De Jonckvrouwen aten haer ſpeel-hondekens op. De vellen van drooge Schollen ofte Viſch werden op de ſtraten uyt de Miſt-hoopen gheſocht ende ghegheten/ met de beenderen van Koeyen/ Peerden/ Honden/ daer ſy voetſel uyt vonden. De ſiecke ende ſuygende Craem-Vrouwen moeſten haer lijdē met een vierendeel pondt Beſchuyt-broodt ſ'daeghs. Sommighe was de vrucht in haer lichaem bycans verteert. Een pondt boters mochte vijfthien ſtuyvers gelden/ een wortel eenen ſtuyver/ eenē coolſtock een halve ſtuyver/ een Peer oft Appel twee ſtuyvers. Voor een ſack Terwe werdt hondert gulden geboden. Met den dranck was het lijdelijcker/ want ſy hadden Bier op Haver-doppen gebrouwen/ van eenen penningh den pot. Sommighe brouden ſelve op Draf/ ghebruyckende Alſem eñ Wijnruyte in ſtede van Hoppe. Andere droncken Water met Azijn ghemengt.

Sterfte ende Peſtilentie binnen Leyden.

Boven dit ghebreck waſſer in de Stadt ſoo grooten Peſtilentie ende ſterfte uyt den hongher gheſproten/ datter gheduerende t'belegh wel ſes duyſent Menſchen gheſtorven zijn. Oock waren de Mannen ſoo machteloos/ datſe qualijck conden te Wachte gaen/ t'huys comende/ vonden ſy dickmael Wijf ende kindt doot. Weeldighe Jonckvrouwen zijn van hongher verſmacht/ eñ veel jongh volcx. Ende ſoo een doode op de ſtrate ghevonden werdt/ was hy (ſtijf zijnde) opgherecht gheſtelt voor een Borgemeeſters deure/ als te ſeggen/ Soeckt middel/ om ſulcx te voorcomē. Van haer menigerhande armoede ende ellende/ gaven haer maghere caken/ leelijcke aenſichten/ ende hinckende beenen/ nae het ontſet ghenoech ghetuygeniſſe.

Murmuratie binnen Leyden.

Boven deſe ellenden/ ſoo iſſer oock groote ongheruſtheyt/ murmuratie ende tweedracht in de Stadt geweeſt/ maer wert redelijcken wel voorcomen voor een tijdt/ door den Commiſſaris Bronckhorſt/ die ſoo ſtrenghelijck regeerde/ dat hy de quaetſprekers tonghe in den toom hielt. Maer die geſtorven zijnde/ hebben de quaetwillige/ ende meeſt die de Pauſelijcke Religie toegedaen waren/ ſtouter geſproken. Doch ſulcx wert door de wijſheyt van Jonckheeren/ Jacob ende Jan van der Does/ Heer van Noortwijck/ dien het Gouvernement van den Prince belaſt was/ ende by de andere ſtantaftighe Borgemeeſteren ende Raedt wijſelijcken voorcomen. Onder andere ghebeurdet/ datter eens vijfthien Borgheren op't Stadthuys quamen/ uyt den naem van noch dry hondert/ ſoo ſy ſeyden/ die ſpijſe begeerden/ die oock by een van de Borgemeeſters (ſoo't ſcheen) geſtijft werden/ proteſterende den ſelven Borghemeeſter/ dat hy geen oorſake begeerde te weſen van Menſchen doot. Maer deſe eñ diergheljcke werden met eenighe redenen ghepayt. Maer onlancx daer nae ontdeckten hen eenighe ſecrete aenſlagen/ om met gheweldt door wapenen de Overheyt te dwingen/ tot eenige Spaenſche handelinghe ghehoor te gheven/ de welcke niet te min ghewaerſchouwt zijnde/ altijt (onder eenige pretext) voor haer in wapenen was.

Een treffelycke antwoorde eens ſtantaftigen Borgemeeſters tot Leyden.

Op't leſte quamen ſommighe oock tot den Borgemeeſter/ den honghers noot ende perijckel hem claghelijcken vertoonende/ om hem te bewegen tot tracteren met den Spaengiaerden. Maer hy antwoorde haer cort ende goet/ ſegghende/ hy hadde eenen Eedt ghedaen/ dien wilde hy naecomen met Gods hulpe/ ſoo ſy met zijn doot beholpen waren/ het ware hem ghelijcke vele/ of ſy hem die aendeden oft den vyandt/ Hy moſte eens ſterven/ Om dat zijn ſake goet ware/ was hy des ghetrooſt/ Sy mochten zijn lichaem in ſtucken ſnijden/ ende onder haer uytdeylen/ ſoo het haer mochte helpen: Met welcke antwoorde ſy beſchaemt wech gingen.

In deſen ſtaet was die Stadt eer ſy ontſet werdt. Ende het vleeſch was oock tot de leſte uytdeylinghe ghecomen. Als dit den Prince van Orangien gheadverteert werdt/ (zijnde uyt een ſieckte opgheſtaen) is hy nae het Legher ghetogen met vier Coren-ſchuyten/ elck voor op hebbende een half Cartouwe gheſchut/ dien de ordinantie wel behaeghde. Maer daer ghebrack noch Water/ want het ſelve ſtondt op het Landt maer neghen duymen hooghe/ ende de Galeyen ginghen vijfthien ende achthien duymen diepe. Den Windt Noordt-Ooſt zijnde/ dreef het Water uyt den Lande tot den 28. September. Alſo ſtelde de Prince ordere hoe men ſoude doorſteken eenen hoogen wegh/ ghenoemt den Kerckwegh/ daer men niet over en conde varen/ ende ſoo den naeſten Sprinckvloet niet Waters genoech gave/ ſoude men ſien hoe datmen met eenighe dertigh ofte veertigh Schuyten ſteelſche wijſe over ſoude gheraken/ om Leyden met broodt wat te verſien/ daer toe hem Capiteyn Grenu vrywilligh aenboodt. Want ſoo den noot des hongers die van Leyden niet dwonghe/ ſo achten ſy ghewis/ dat den aenſtaenden Winter Waters ghenoech met der tijdt gheven ſoude. Deſe aenſlagen werden die van der Stadt met een Duyve/ die de leſte boden uytghebrocht hadden/ verwittight/ oock waerſchouwende/ dat ſy ſouden toeſien/ dat den vyant in heuren name met victalie geenen looſen aenſlagh en maeckte.

Den Windt Boden ende Inſtrumentē Gods tot Leydēs verloſſinghe.

Deſe tijdingen verheughden de Borghers ſeer/ maer noch meer als den Wint op den Sprinckvloet begonſt Noort-Weſt te waeyen eñ te ſtormen/ het Water in't Landt dringhende/ den welcken ſy als een Bode Gods achteden van hare verloſſinghe/ principalijck/ als die daer nae Suydt-Weſt was waeyende/ eñ daer door het Water (t'welck mits den Noordt-Weſten Windt in't Landt ghecomen was) recht nae Leyden toe dreef/ niet tegenſtaende dat de Spaengiaerden tot veel plaetſen den loop van dien gheſtopt hadden.

Op deſen Sprinckvloet de Admiralen ſiende het Water van negen duymen diepte op achtentwintigh duymen ghewaſſen/ reſolveerden ſy eenen wegh/ghenaemt den Kerckwegh/ (hoogh liggende) over te varen/ eñ ſo haer wat meer Waters ontbrake/ dat thien ofte twaelf Mannē uyt elck Schip ofte Galeye ſouden ſpringen/ om die te lichten/ende ſo voorts over te heffen. Met deſe reſolutie voeren de Admiralen/ den 2. Octobris/ derwaerts/ elck met 25. Galeyen/ Boyſot den Admirael van Zeelandt/ houdende de ſlinckerhandt nae Soeterwoude/ met den Colonel la Garde. Den Admirael van Zierickzee de rechte handt/ met Citadella/ Outrau/ ende Capiteyn Pauwels Durant. Den Vice-Admirael/met dē Heere van Noyelles/ Heere van Carnes/ Bouchaut/ de Capiteyn Harry ende Grenu/ waren nae de ſijde van Swieten. De Commiſſaris van de Artillerie/ Philips van Aſſeliers/ was ghelaten op de Norta/ om de victalie ende amonitie te bewaren/ met acht ofte thien Galeyen. De Admirael comende ontrent middernacht/met thien ofte twintigh Schuyten Pioniers/met haer gereetſchappe/ aen den Kerckwegh/ dreven met ſchermutſelen den vyandt van den Kerckwegh/ die daer op de twee ſijden beſchanſt lagh/ ende haer ſelven daer op beſchanſſende/ ſtroyde alomme op den wegh minckijſeren/ ofte voetangelen/ om niet weder beſprongē te worden. Als ſy deſen Kerckwegh in hadden/ hebben ſy die op twee oft dry plaetſen door gheſteken/ om door te varen/ daer ſy alle haer victalie-ſchepen/die wel over de hondert in ghetale waren/ over brochten/behalven twee die verdwaelden/ ende in de vyanden handen quamen. Dit werdt ſeer Mannelijck gedaen/ onder der vyanden oogen/ met verlies alleenlijck van vijf ofte ſes Mannen/ ende zijn alſo nae de Meerbrugge gheroeyt/nochtans tuſſchen weghen noch ondiepten vindende/ moeſte het Schipſvolck uytſpringen/ ende de Galeyen bycans doen op haer ſchouderen dragen: Daerentuſſchen hebben de Schepen dapperlijcken Soeterwoude beſchoten/ ende ſommighe Huyſen in brande gheſteken.

Den Kerckwegh by de Admiralen ingenomen.

Baldeus met zijn Spaēgiaerden verlaet Soeterwoude.

De Spaengiaerden/ daer in haer Schanſſen liggende/ ſiende ſ'morgens de Galeyen nae haer comen/ eñ vreeſende van beſet te werden in Soeterwoude/ ende oock verſchrickt zijnde/ om dat het Water eenen voet hoogher ghewaſſen was/ ſoo hebben ſy den moet verloren ghegheven: ende Baldeus den Overſten met zijn volck vluchtende/heeft alle de Schanſſen vā Soeterwoude verlaten/ eñ door haeſte eenigh geſchut laten ſtaen: Wien Alonſo Lopes Gallo met ſeven Vendelen oock volghden/ haren wegh nemende nae Voorſchoten/ den wegh derwaerts al te vooren ghehooght hebbende: ende ſoo eenige Galeyen daer quamē/om haer den wegh te ondergaen/ ſo zijnder vele van hem weder te rugghe gedreven/ die de Zeeuſche Schipſgheſellen/ in't Water ſpringende/ met haer lange ende verroeſte daggen beſprongen/ doot ſtaken/ verſmoorden/ eñ alſo ontrent twee hondert ombrachten. Sy vercreghen oock Baldeus Baggagie/ Victalie/ Wijn/ ende andere proviſie.

De Admiralen deden voor Soeterwoude haer grof gheſchut op den Papen-meer comen/om de groote Schanſſe van Lammen te beſchieten/ beſet met den Capiteyn Borgia/ de welcke haer te vreeſen ſtondt/ om dat ſy op de Vliet/ nae Delft ſtreckende/ ghelegen/ ende ſeer groot ende ſterck was/ met ſchanſ-korven/ ſtrijck-gheweer/ gheſchut ende volck wel verſien/ ende over ſulcx periculeus om te veroveren/ ofte oock te paſſeren/ dan met verlies van veel volcx/ al t'welck ſy den Prince adverteerden/ doch dat ſy niet te min die voorſchreven Schanſſe ſ'anderdaeghs ſouden doen beſchieten met twee Cartouwen ofte ſtucken geſchuts/ die ſy gheordineert hadden te ſtellen aen d'een ſijde van't Canael ofte Water/ niet ſonder groot perijckel/ door dien dat de Spaengiaerden uyt Lammen/ eñ een ander Schanſſe/ vreeſelijck ſchoten/ haer hebbende alreede ſeven Mannen met eenen ſcheute afgeſchoten. Sy adverteerdē den Prince oock voorder/ dat ſy vreeſden/als ſy ſchoon een groote Breſſe met haer geſchut ſouden ghemaeckt hebben/ dat ſy qualijck nochtans daer ſouden ingeraken met haer weynigh krijghſvolck/ het welcke ſy nochtans ſouden verſoecken/ maer ſoo haer den ſtorm niet en gheluckte/ſoude men moeten patientie hebben.

Swaricheyt van Leyden te ontſetten/ mits de ſterckte der Schanſſe tot Lammen.

Beradinghe van een Canael te graven.

Terwijle was nochtans den Capiteyn Joos de Moor van de Admiralen uytgheſonden/ om alle de Colonellen eñ Capiteynen te vergaderen tot Soeterwoude/ om voor te dragen/eñ in deliberatie te leggē/ nademale datter geenen middel ware om die Schanſſe te veroveren/ of men den Prince ſchrijvē ſoude/ hun te verſien van duyſent Pioniers/om daer mede met de haeſte/ by Ooſtē van de Schanſſe van Lammē/buyten Muſketſcheut der ſelvighe/van het Meulen-water af/ te graven een Canael nae de Stadt toe/ het welcke ſeer een derdepart van een mijle weghs was/eñ t'Lant tot ſommige plaetſe effen met Water bedect was/ dat welcke doenlijck ſcheen: maer eer deſe reſolutie wel overleyt was/ quam tijdinghe de Schanſſe verlatē was/eñ haer Cartouwē in't Water gheworpen. D'oorſake dat Valdes deſe groote Schanſſe vā Lammē/ op de Vaert/ dede den Capiteyn Borgia verlaten/was/om dat hy/ ſoo die van Lammen beſprongen werdē/die niet conde byſtant doen ofte helpen/ zijn vyants Galeyen tuſſchen hem eñ de Schanſſe zijnde. Deſgelijcx/ om dat ſy een Duyve ghecreghen hadden/ vliegende nae de Stadt met briefkens/ waer by ſy verſtondē/die van Leyden gelaſt werde/dat ſy met eenē uytval de Schanſſe van Lammē ſoudē comen beſpringē: maer t'ſelf de advijs ofte bevel van uytval te doen/cregē die van Leyden eerſt dē tweedē dagh/ waer door de Admiralen meyndē/ dat de Stadt overgegeven ware. Maer ſ'anderdaeghs ſagen ſy haer Vendelen hoogh uytſteken/ tot een teecken van wel gemoedtheyt/die oock te meer toenam/als die van Leyden ſagē den brant vā Soeterwoude: Doēde over ſulcx met vreuchde uytroepē/ dat Vrouwen eñ kinderē haer moeſten van de Muerē maken/al dat wapen droegh moeſte in wapenen op zijn Wachten comen/ alle Schepen eñ Schuyten moeſten uyt den Canael gedaen worden. De Overicheyt gaven de Borgers goeden moedt/ ſeggende: Borgers/ achter die Schanſſe iſt broot/wat dunckter uliedē van/ ſullen wy't daer laten/ oft van hongher ſterven? Sy riepen alle/ ſy wilden liever de Schanſſe met handen/naghelen ende tanden ontſtucken crabben/ dan van hongher ſterven.

Spaenſche verlaten de Schanſſe tot Lammen.

Den derden Octobris ſ'morghens werden ſy eerſt gewaer/dat de Schanſſe van Lammē verlaten was/ door eenen Jongē/die ſagh brandēde lonten al eenen wegh gaende/ eñ geen wederkeerende/ waer door hy ſ'morgens oorlof begeerde/ dat te mogen beſien: Derwaerts gaende/werdt hem eenen Man met eenē verrenjager ofte cloetſtock naegeſonden. Den Jongen aen de verlaten Schanſſe comende/ dede teecken met zijnē Hoet: Maer de Borgers en dorſtent niet geloovē/voor dat ſy ſagen den Man met zijnen ſtock voorby de Schanſſe gaen/ die dat de Admiralen eerſt bootſchapte. Waer op de Capiteyn van Leydē/Geeraert van der Laen/ met zijn Vrijbuyters uyttrock nae Lammen/alwaer hy de twee Galeyen (die om den wegh te beſpieden uytgeſonden waren) eerſt ontfingh.

Leyden ontſet/ den 3. October.

Aldus hebben ſy terſtondt de palen gheopent/ daer ſy alle gereetſchappe toe hadden. Ende den Admirael Loys Boyſot is met den voortocht/ met vreuchden Gode lovende/na de Poorte van Leyden ghevaren/ den 3. October / ſ'morghens ten acht uren: Hem volghde den Admirael van Zierickzee/ met den Hindertocht.

Het was wonderlijck ende deerlijck om ſien/ hoe dat het verhonghert volck/ſoo de Admiralen varende/ aen alle ſijden haer broodt ende Haringhen uyt haer Galeyen worpen / dat in ſlocten/ ende de Haringen al rouw in haer lijf ſtaken/ als of ſy nimmermeer ſoudē connen verſadight worden/ dat velen namaels qualijc bequam/ die quelende daer van ſtorven/ de dermen bycans toegecrompen zijnde/ ſo dat het gierigh eten/ dede vele de dermen berſten.

Danckſegginghe van die van Leyden tot Gode/ den 3. October.

De Admiralen in de Stadt ghecomen weſende/ zijn ſy terſtont met haer volck / ende de Borgerije wat ghegheten hebbende/ in de Kercke ghegaen/ daer ſy Godt de Heere/ die haer een Zee over het platte Landt gemaeckt hadde/ uyt gantſcher herten ende zielen yverighlijcken hebben ghedanckt.

De Prince ontfangt de tijdinge onder de Predicatie/ die gheſamelijc Godt dancken.

Sy hebben oock terſtont van dat wonderlijck werck Gods den Prince tot Delft gheſchreven/ t'welck hy nae de noene/ten twee urē/ (in de Predicatie ſittende) ontfingh/ zijnde een tijdinge geheel contrarie van die hy ten voor noene ontfanghen hadde/ die hem quade trooſt gaf: Als de Predicatie ghedaen was/ dede hy den Brief den Predicant van den Stoel leſen/ ende den Heere met yverigher herten dancken van alle den volcke: Het welcke oock in alle Steden ende Kercken daer rondtomme belaſt ende gedaen werde. Oock werden daer nae alomme alle vreuchde teeckenen ghedaen / van vyeren / groote clocken luyden/ende t'gheſchut afſchieten. De Admiralen (ſoo haeſt als ſy de Stadt gheſpijſt ende met victalie verquickt hadden/ hebben haer Victorie ghevolght/ ende de vluchtende naegejaeght daer ſy conden.

Baldeus verlaet alle Schanſſen/ dat het Water wijtende.

Baldeus vertrock dien dagh met zijn volck uyt alle de Schanſſen/ latende haer Huttē ſtaen/ ende geraeckten/met verlies van veel volcx ende gheſchut/ oock by den wegh/met groote moeyte in den Haghe. Dry Amſterdamſche Galeyen / die aen d'ander ſijde onder de Stadt lagē/vluchten oock/verlatende die Caghe ende oude Weteringhe/deſgelijcx de Goudſche Sluys/ ende in als 62. Schanſſen. In dit belegh heeft hy verloren ontrent thien hondert Mannen / eñ de Admiralen boven veertigh niet in't ontſetten. De Spaenſche waren over elf duyſent ſterck / eñ de Ontſetters niet boven 25. hondert Man / Soldaten ende Schippers/behalven de Soetelaers. Daer was een geſchildert Tafereel van alle de Schanſſen / ende belegeringen deſer Stadt ghecontrefeyt/ daer onder op't vertreck gheſchreven ſtondt/ Vale Civitas, valete Caſtelli parvi, qui relicti eſtis propter aquam, & non propter vim inimicorum. Dat is: Vaert wel Leyden / vaert wel ghy Schanſſen/ die verlaten zijt gheweeſt door cracht des Waters / ende niet door macht der vyanden.

Een ſtuck Muers der ſtadt Leydē valt/ openēde de Stadt/ waer van den vyandt verſaeght/ den 2. October.

Hier dient noch een wonder werck Gods verhaelt te worden / in deſe wonderbaerlijcke miraculeuſe ontſettinghe / Dat den ſelven nacht / als den vyandt de groote Schanſſe te Lammen verliet/ een ſtuck Muers der Stadt / met de Borſtweeringen/ tuſſchen de Koey-poorte ende Thoren van Bourgongien/omghevallen ende inghestort is/ tot de lengde van ſeſſentwintigh Roedē/ ende heeft alſo van ſelfs een Breſſe ofte openinge ghemaeckt: het welcke/ ſoo t'ſelve twee nachten te vooren gheſchiedt ware / als den vyandt de Stadt ſecretelijck proefde te beclimmen (ſo een Bagijne boodtſchapte) ſy ſouden ſonder twijfel die ingenomen hebben. Maer ghewiſſelijck den grooten Godt/ die't al regeert / toonde de Stadt door zijne genade/want t'gene dat tot des Stadts verlies ſcheen te ſtrecken/maeckte haer vyanden meer verſchrickt: want ſy meynden (hoorende t'ghedruys van den valle) dat het die van der Stadt waren/ die haer quamen beſpringen.

Oock is meer te verwonderen/ dat ſ'anderdaeghs/ den 4. October/den Wint Suydt-Ooſt werdt waeyende/ende daer nae uyt den Noordt-Ooſten ſtormende / t'welck het Water weder al uyt het Landt dreef/als nu zijn Officie eñ dienſt ghedaen hebbende.

Den Prince van Orangien / noch maer half gheneſen zijnde van de Peſte/ die hy gehadt hadde / is ſ'anderdaeghs oock tot Leyden gecomē/ ende heeft de Borghers hooghlijcken bedanckt/ van haer vrome ſtantafticheyt/in ſulcken belegh te wederſtaen ſonder Krijghſvolck/ende in alles ordere gheſtelt. Oock heeft hy gheordineert/dat de omliggende Steden een Handtreyckinge ofte Aelmoeſſe ſouden doen / aen de ſchamele Lieden van Leyden/ die in lange niet ghewonnen/maer het hare al verteert hadden: deputerende daer toe ſekere Perſoonen / die met wagens eñ ſchuyten alomme in de Steden trocken. Deſe hebben tot Delft alleene in vleeſch/ boter/ keeſen/ ſpeck/ ende aen gheldt / in twee dagen/ over de duyſent gulden weerdt zijnde/gecregen/ t'welck in liefde de Steden vaſter vereenight heeft. De Stadt Leyden/eñ oock de Staten van Hollant/hebben de Admiralen eñ Capiteynen met goude ketenen ende goude Medalien (inhoudende de ghedachteniſſe van ſoodanighen loffelijcken ontſet) beſchoncken/ met meer andere/als eenen Hendrick Meyſter/ende andere.

Handtreyckinghe ende liefde beweſen dē armē van Leyden.

Die van Leyden hebben de Duyven ofte vliegende Boden / die met de Brieven vloghen / nae haer doot doen droogen / ende met haer uytghestreckte vleugelē / met de ſchachtē aen haer beenkens ghebonden/daer ſy de Brieven inghesteken hadden/op haer Stadthuys doen ſtellen ter eeuwigher memorie/om Gode te loven.

Den Duyvē die Boden geweeſt waren / werdt haer memorie gheconſacreert.

De Staten van Hollandt ende Zeelandt/ etc. hebben de Stadt van Leyden een Academia, Univerſiteyt ofte Hooghe Schole ghemaeckt / die daer toe begavende met twee duyſent vijf hondert Croonen Jaerlijcx/ ende privilegerende/ eñ met liberale Pencionen veel gheleerde Mannen daer lockende/ den 8. Februarij/Anno 1575.

Leydē wort een Univerſiteyt/den 8. Februarij/ Anno 1575.

Gheduerende het belegh van Leyden/ſo heeft den Commandador zijn ander Heyrcracht ontrent Bommel/ Gorcum ende Lovenſteyn/ghehadt / om eenigh voordeel erghens te becomen. Maer alſo het alles beſet was/ende den Colonel Balſour / met ſeven Vendelen Schotten / daer ontrent lagh/ om haer aenſlagen te beletten/met Dijcken door te ſteken/ ende anders/ ſoo en iſſer niet byſonders uytgherecht: Maer de Spaengiaerden hebben Worcum / tegen over Gorcum ligghende / over de Maſe / beſchoten / daer vijf Vendelen Soldaten op waren / dien ten leſten belaſt werdt / ſoo die plaetſe niet wel houdelijck ende onſterck was/dat ſy ſouden ſien daer van te gheraken/ alſoo ſy deden / hebbende dry ſtormen wederſtaen/t'welck nochtans niet en gheſchiede dan met verlies wel van 150. Mannen.

Worcum by den Spaengiaerden inghenomen.

De Marquis/ Chiappin Vitelli / heeft oock/ met vijfthien Vendelen Duytſchen/ende ettelijcke Spaengiaerdē/ met twaelf ſtucken geſchuts/ Leerdam/ t'welck een cleyn Stedeken is / toecomende den Grave van Bueren/ beleghert ende beſcho-

Leerdam ingenomen by de Spaēſche in Julio.

beſchoten / alwaer twee Vendelen Knechten laghen / de welcke / nae dat het elf uren langh beſchoten / ende het rondeel van't Caſteel ter neder ghewoꝛpen was / dat overgegheven hebben / ontrent in't beginſel van Julio / daer uyt treckende met haer geweer. Daer nae maecktẽ de Spaengiaerdẽ te Worckendam een ſterckte ofte ſchanſſe / ende tegen over op d'ander ſijde van de Maſe by Gorcum een ander / ende ſpanden ofte leyden daer een keten over de Maſe / om te beletten alle paſſagie op Bommel ende de Maſe. Maer des Princen volck namen corts daer nae beyde de Schanſſen / ende de keten / die ſy nae Dordrecht voerden: ghelijck ſy mede namen het Huys van Sevenbergen in Brabant / toecomende de Vrouwe van Arenbergh.

Spaenſchen aenſlagh op Delft te vergeefs / dẽ 28. Julij.

Corts hier nae hebben de Spaengiaerdẽ oock eenen aenſlagh op de ſtadt van Delft ghehadt / door eenen Walſchen Vaendrager beleydt / meynende met eenigh verſtandt van binnen daer in te gheraken. Maer dien Vaendrager de Stadt ghetrouwe zijnde / ende t'ſelve aendienende / ſochten die van Delft haren vyandt te betrappen / hebbende ten dien eynde aen de Waterſlootſche-Poorte een ſecrete Mijne met vyerwerck ghemaeckt / om den Spaengiaerden op haer aencomſte te ontfangen. Maer alſo die Valbruggẽ niet wel wilde nedervallẽ / ende de Spaengiaerden gheruyſch hoorende / Vrouwen in de Veynſteren ſiende / ſoo hebben ſy achterdencken ghecregen / waer door ſy te rugghe trocken / zijnde ontrẽt dry duyſent ſterck / met Peerdevolck / daer die van Delft te ſpade onder ſchoten.

De Zeelanders voeren nae Antwerpen / op eenẽ aenſlagh op die Stadt eñ Caſteel / maer te vergeefs / dẽ 12. December.

Den 12. December zijnder voor Antwerpen wel tſeſtigh Schepen van Oorloge uyt Zeelandt ghecomen / met den Admirael van Zierickzee / vol Krijghſvolck / ende voeren voorby het Blochuys / dat de Spaengiaerdẽ tot Ordamme hadden / ende quamen tot voor de Stadt / bycans binnen ſcheuts / ſchijnende eenen ghewiſſen aenſlagh op handen te hebben / op de ſelvige Stadt eñ Caſteel / zijnde door eenen Jan de Vos / Commiſſaris / etlijcke hondert van ſ'Princen volck in de Stadt gebrocht / ende in't Caſteel wel dertigh Spaenſche Soldaten aen ſ'Princen ſijde ghewonnen / dan het ſelve ontdeckt / gheraeckte het Krijghſvolck / eñ den voorſz. Jan de Vos / noch behendelijcken uyt / eñ op't Caſteel werden eenlijck twee Spaengiaerden / Joan Alonzo / ende Piedro Maldonado / ghedoodt / de reſte ontquament / ende alſo die van der Stadt ende het Garniſoen waren in wapenen / eenige tijdt te vooren daer van gheadverteert / van eenen ghevangenen Schots Capiteyn / zijn de Zeelanders dat merckende / vertrocken wederom / ſchietende ettelijcke Clooten door ende over de Stadt / met cleyne ſchade.

Baldeus Krijghſvolc muytineren om haer Soldije in den Haghe.

Baldeus met zijn Krijghſvolck / van Leyden ghetrocken zijnde nae den Haghe / is onder haer in grooter verachtinghe ghecomen / ſoo dat ſy hem alle ſchande nae ſeyden / ende begonden te muytineren / zijnde ettelijcke Maenden Soldts nu ten achteren / hebbende elck maer vier Croonen ontfangen. Ende hebben eenen Eletto ofte Overſte onder haer vercoren / houdende haren Overſten Baldeus ghevanghen / ende hare Capiteynen van haer jagende. Deſen Eletto deden ſy Brieven ſchrijven aen den Gouverneur generael den Commandador / om haer betalinge binnen thien dagen te hebben / ofte ſy ſouden elders moeten haer betalinghe gaen ſoecken / als haer medegheſellen t'Antwerpen hadden ghedaen. Binnen de thien daghen geen betalinge comende / hebben ſy haer uyt Maeſlandt-ſluys / Leydtſchendam / Voorſchoten / Valckenborgh / ende andere plaetſen verſamelt / ſo te voet als te Peerde / tuſſchen de ſes ende ſeven duyſent ſterck weſende / meeſt Spaengiaerden / ende zijn alſoo uyt Zuydt-Hollandt getrockẽ: treckende by nachte voorby Leyden / ſoo zijn die van Leyden uytghevallen / om in den ſteert te ſlaen / maer ſy werden van't Peerdevolck / met eenigh verlies van den haren / te rugghe in de Stadt ghedreven. Alſoo trocken ſy nae Haerlem ende Amſterdam / ende van daer nae Wtrecht / daer ſy de Poorten alomme gheſloten vindende / hoopten nochtans haer betalinghe wel te crijgen. Maer ſy werden corts van den Heere van Hierges / van Floyon / eñ van Baldeus ſelve / ghedeclareert voor Rebellen van de Coninghlijcke Majeſteyt / ende conſequentelijcken werdt den volcke toegelaten als vyanden die doot te ſmijten / waer ſy conden. Maer ſy ontſchuldighden haer op haren Eletto / als dat hy die voorſz. Brieven ſonder haer conſent geſchreven hadde / waeromme ſy hem deden door de Spieſſen danſſen / ende vercoren weder eenen anderen Eletto / ghenoemt Jan Bianco / ende daer nae om haer betalinghe ſochten binnen Wtrecht te comen / by den middel van't Caſteel Vredenborgh / daer dat Franceſco Fernando Davila / met 120. Spaengiaerden / op commandeerde / ende de ghemuytineerde dat niet wilde toelaten: Waeromme de Spaengiaerdẽ / ſtroo / peck / hout / ende buſcruyt / tot Wtrecht aen de Weertpoorte gebrocht hebben / om die door te branden. Maer de Borghers uyt treckende / hebbenſe daer van gedreven / ontrent vijftigh doot ſmijtende.

Beſprongen Wtrecht eñ wordẽ afgedreven / den 17. Decẽber.

Daer nae / den 17. December / meyndẽ ſy met haren Eletto / Jan Bianco / S. Catherina Poorte / ſmorgens voor den dage / met Leeren te beclimmen / alſoo ſy deden: Ende een deel was alreede over gheclommen / ſtekende eenighe van de Wacht doot. Maer de Borghers toeloopende / hebben die weder afgheſlaghen met grooter cloeckheyt / alwaer oock den Eletto / Jan Bianco / (die gheſworen hadde binnen Wtrecht te comen / al ſoude het hem zijn leven coſten /) doot bleef / nae dat hy hem Mannelijck tegen de Borghers hadde gheweert / die ſoo daer op verhit waren / dat die van den Caſteele Vredenburgh / om de Spaengiaerden haer medegheſellen wat byſtandts te doene / beſt dochten / de Borghers van meer dootſlagh te beletten met haer gheſchut / daer mede t'ghevecht gheſcheyden werdt / ſoo datter maer hondert Spaengiaerden doot bleven / ende daer nae werden ſy eenſdeels gepayſeert by Joan Oſorio de Vloa / ende vertrocken nae Maeſtricht / daer ſy betaelt werden / ende ſoo in Winterlegher gheſonden nae Heerentals ende Dermonde.

Het Jaer vã 1574. is een notabel ende merckelijck Jaer vã geſchiedeniſſe / als de doot vã dẽ Turc / Coningh vã Vranckrijc / eñ meer andere.

Dit Jaer van 1574. aldus in Nederlandt afloopende met notable gheſchiedeniſſen / ſo is dat Jaer oock den grooten Turck Selijn geſtorvẽ / deſghelijcx de Coningh van Vranckrijck / Carolus den neghenden: Waeromme zijn Broeder Heyndrick zijn Coninghrijck van Polen verliep / om Vranckrijck niet te verlieſen. De Hertogen van Florentien / Coſimus de Medices / eñ Guydebalt / Hertogh van Vrbino / zijn oock gheſtorven. De Venetianen ſiende datmen haer alleenlijck het Bollewerck van Spaengien ende Italien maeckte teghen den Turck / met luttel aſſiſtentie van haer Bondtgenooten / die niet en verloren / hebben ſy beſt ghedocht eenen lijdelijcken Vrede van den Turck te coopen / dien ſy vercregen: Waer door den Turck beter middel dochte te hebben / om hem Meeſter van Afriken ofte Barbarijen te maken / tot welcken eynde hy alreede een beſtandt met den Keyſer Maximiliaen beſloten hadde. Hy was oock wel geinformeert met wat hardtneckigen ijver / ende wreedt voornemen /

den Spaengiaerden den Krijgh in Nederlandt voerden: Daer van hy door zijn ſpien alle particulier beſcheedt hadde / met den conterfeytſels der ſteden van Bergen/Haerlem/Middelburgh/ Leyden/etc. ende met haer belegh/alſo uyt eenighe gheintercipieerde Brieven van zijn Agenten bevonden is / die laſt hadden den Prince van Orangien te bewegen / by behendighe middelen aſſiſtentie van hẽ te verſoeckẽ. Want den Turck en conde hem niet verwonderen van ſoo cleynen Lande / dat ſy ſouden ſoo machtighen grooten Coningh ſoo veel Oorloghe aen doen.

Den Turck van de Oorloghe in Nederlandt geinformeert zijnde/ maeckt eenẽ aenſlagh op het Coningrijck van Tunis.

Den ſtandt van Chriſtenrijck hem wel bekent zijnde/heeft hy wel gedocht/dat de Spaengiaerden in haer grimmighe obſtinaetheyt teghen de Nederlanders ſouden volherden/ende heeft daer door min ſorghe ghehadt haer tegen hem te weeren: Waeromme hy heeft voorghenomen het Coninghrijck van Tunis in te nemen / om van daer bequamelijcken te mogen met zijn Galeyen Italien ende Spaengien / met de Eylanden / te beoorlogen. Hy ruſte hondert ende tſeſtigh Galeyen/ onder zijnen Admirael Ochially / een verloochent Chriſten ende Italiaen / met vijftigh groote Schepen / op de welcke ſy groot volck voerden/daer Synam Baſſa Overſte van was. Deſe zijn in Afriken ofte Barbarijen ghevaren/ ende het Coninghrijck van Tunis beſprongen/ alwaer van ſ'Coninghs weghen gouverneerde Gabriel Serbellion / een ervaren Krijghſman/ die oock met den Hertogh van Alva in Nederlandt af quam / ende de ordinantie des Caſteels van Antwerpen ende andere gaf: Deſe hadde aldaer / tuſſchen de Stadt Tunis ende het Fort Goletta/ een ſeer groot Caſteel ofte Fortreſſe ghemaeckt / op de alderbeſte ende ſterckſte maniere/alwaer hy den Turck wel meynde mede te weeren/ tot dat hy ontſet ofte hulpe van den Coningh/ ende van Don Jan van Ooſtenrijck (die hem doen tot dien eynde in Italien vondt) vercreghe. Maer den Baſſa Synam heeft tot hem ghenomen/aen Landt zijnde/alle de omliggende Mauritaenſchen Edeldom/ die den Turck ſoo in Religie als anderſins toeghedaen waren/ met de welcke hy hem in't eerſte Meeſter ghemaeckt heeft / mits ſeſthien ſtucken gheſchuts / van de ſtadt Tunis eñ t'Caſteel deſſelfs / dat Serbellio verliet/ om zijn ſtercktẽ beter te Mannen. Daer nae belegerde hy de ſtercte van Goletta/ alwaer eenen Petrus Carrera Spaengiaert het bevel hadde / ende beſchoot dat met tſeſtih ſtucken geſchuts/ gheduerighlijck ſonder ophouden/ ſo dat ten leſten niet teghenſtaende Serbellion tot dry reyſen daer meer volcx in ſondt (wel twee duyſent Mannen) iſſer den Turck Meeſter van gheworden / al vermoordende watter was / eenighe thien ofte twaelf uytgheſteken. Hierentuſſchen hadde Serbellion in Spaengien eñ Italien aen Don Jan gheſchreven / om hulpe ende ontſet. Maer Don Jan hem niet ſterck ghenoech kennende/ om ter Zee hem te begevẽ/door Ochially ſtercke Wachte/ heeft hy aen den Potentatẽ van Italien hulpe verſocht: Die antwoorden hem/ dat ſy niet en conden tot dien Krijgh contribueren / mits dat ſy elck ſelve den Turck op haren hals te verwachtẽ hadden/daer toe ſy haer geldt ende volck moeſten bewaren. Waer door Serbellion in de nieuwe Stercte/ die groot eñ ſterck was/gheheel hem verlaten vondt/by hem maer vindende een duyſent eñ vijf hondert Soldaten/ met de welcke hy het ſo lange tegen hielt alſt mogelijck was: Maer als alle beveſtingen ter neder gheſchoten waren/ zijn de Turcken daer in gheraeckt/ende hebben't al doot gheſlagen: Ende Gabriel Serbellion ſelve werdt met den Baerde daer levende uyt getrocken/met noch 12. ofte 14. andere ghevanghen nae Conſtantinopelen ghevoert. Aldus werden de Turcken Meeſter van't gheheel Coninghrijck/met alle de andere Fortreſſen ende plaetſen/ al in 36. dagen/ in Junio eñ Julio: raſeerden beyde La Goletta ende het groot nieuw Fort/ fortifieerden alleenlijck de Havene/ om haer Galeyen te bevrijden. Aldus heeft den Coningh van Spaengien dat Coninghrijcke verloren/dat den Keyſer/zijnen Vader/tot zijnen grooten lof ghewonnen hadde/Anno 1535. Italien/ Spaengien/ ende de Eylanden / daer mede van den Turcken bevrijdende / die nu bycans Meeſter van alle de Mediterraniſche Zee zijn. So dat den Coningh heeft moeten namaels een beſtandt ofte ſchorſſinghe van wapenen aen den Turck verſoecken.

Tunis/ La Goletta/ de nieuwe Stercckte/. met de reſte van't geheel Coningrijc/ by dẽ Turck in 36. dagen ingenomen.

Dat verlies werde meeſt de wraeckgierichheyt op de Nederlanden toegeſchreven/ door datmen liever hadde het gheldt ende volck in Nederlant te ſeynden/ dan dat Coninghrijck te verſien.

De Gouverneurs ende bewindthebbers des Conings in Italien/als Don Johan ſ'Conings broeder/ Duca de Seſſa / ende den Cardinael Granvelle/ Gouverneur van Napels/verweten dit verlies de een den anderen/ principalijc Don Jan/ verweet dat den Cardinael / als naeſt zijn Regiment ghelegen. Maer Paſquillus/uyt den naem van Italiaen/ſongh dit Liedekẽ/Del duca di Seſa La Gotta, Del Don Ioan La paletta, & Del Cardinal la Bragetta, hanno perſo Thunis & la Goletta. Dat is/het Flerecijn van den Hertoghe de Seſſa/de Colveſpel ofte onachtſaemheyt van Don Jan/ende de Broecke ofte Welluſt des Cardinaels/hebben verloren Tunis eñ Goletta. Den Turck deſe Victorie zijn groote moghentheyt toeſchrijvende/ heeft terſtont groote gereetſchappe doen maken/ om meerder afbreuck den Chriſtenrijck te doen: Maer hy werdt ſubijtelijcken ſieck ende ſterf / alſoo wy gheſeyt hebben/ diens doot alles veranderde.

Beginſel vã Vrede-handel tot Breda.

Gheduerende ende voor het belegh van Leyden/iſſer van eenen Vrede ghehandelt gheweeſt/ tuſſchen de Heere van Noircarmes / (van zijn quetſure/ voor Haerlem ghecregen/ tot Wtrecht ſieck liggende/ daer hy ſterf/ den 5. Meert) ende den ghevangen Heere van S. Aldegonde/ die by zijnen laſte ſchreef daer van aen den Prince van Orangien. Maer nae den ſlagh van de Moukerheyde/dochte het den Commandador Mayor te groote vercleyninghe voor den Coningh / van Vrede met zijn ſubjecten ende Rebellen te handelen / ten ware ſy dat by Requeſte ootmoedelijck verſochten.

Den 14. Junij ſchreef de Heer van Champigny/Gouverneur van Antwerpen/aen Charles Boyſot / Gouverneur van Zeelandt/ uyt ouder kenniſſe haerder beyder Vaders/ begeerẽde met hem over ſulcx te handelen. Ende daer nae heeft hy in Hollandt te weghe ghebrocht/dat de Heere van S. Aldegonde by den Prince geſondẽ werdt op Oſtagiers/om de Wiſſelinghe der ghevangenen te volbrengen/ ende met eenen hier van oock der Staten van Hollant ende Zeelandt meyninghe te verſtaen. Waer door een gheſchrift/ dien aengaende/van de Staten aen Champigni gheſonden werdt: maer dat en geviel hem geenſins. Waeromme Aldegonde voorder aenhiel by de voorſchreven Staten van Hollandt ende Zeelandt / dat ſy in een ootmoedighe Requeſte haer ſaken vertoonen ende verſoecken ſouden/t'welck ſy deden in den name van Ridderſchap / Edelen ende Steden van Hollandt/ Zeelandt/ende Geconfedereerde/als Bommel ende Bueren/ſonder den name van de Staten te ghebruycken / ende oock

Staten verſoeckẽ Vrede aen den Coningh by Requeſte.

oock ſonder vermaẽ ſpeciael van Religie te doen. Maer ſy verſochten in behoorlijckẽ formen/ met alle ootmoet/ alleenlijck dat zijne Majeſteyt beliefde den vremdelingen (die de Landen ſoo ſeer ſchadelijck ende tegen waren) te doen vertreckẽ/ beſchuldighende den Hertogh van Alva/ eñ met advijs van de generale Staten der Landen in alles ordere te ſtellen/ haer ghenoech onderworpende wat alſo ſoude gheſloten worden.

Deſe Requeſte werdt by Aldegonde te Montfort in Hollant aen Champigny gelevert. Maer Champigny ſchreef daer nae/ van den 15. Auguſti/ uyt Antwerpen/ aen den Gouverneur van der Vere/ Doctor Junius/ dat de Requeſte/ die hy wegh ſondt/ te Hove niet wel ſoude genomen worden/ om dat die verſocht/ dat den Coningh hem ontwapenen ſoude/ ende preſcribeerde van wat Krijghſvolck hy hem ſoude moeten laten dienen/ ende de Staten te vergaderen/ nae haer goetduncken. Waer op hem Junius antwoorde in't breede/ op elck punct van zijnen Brief/ die in Drucke te leſen is gheweeſt.

In October daer nae/ is de Heere van S. Aldegonde uyt zijn gevãgeniſſe verloſt/ voor Mondragon verwiſſelt/ daer hy bycans een Jaer hadde ghelegen: ende door hem ende andere iſſer ſoo verre ghehandelt/ dat Doctor Elbertus Leoninus by den Prince Paſſepoort is toegheſonden/ die tot Delft/ den 18. Decembris/ quam/ om den Vreden-handel te vervatten/ alſoo datter van plaetſe/ dagh/ ende Gedeputeerde/ veraccordeert werdt tot Breda te handelen. Daer toe oock den Vrede lief hebbende Keyſer Maximilianus/ die altijdt ſonder ophouden met alle neerſticheyt by den Coningh daerom aengehoudẽ heeft/ af ſondt tot dien eynde dẽ Grave Gunter van Swartſenburgh/ met dẽ Grave van Hohenlo/ beyde Prince van Orangien Swaghers/ om alles te middelen/ die veel over ende weder ghereyſt hebbende/ alſoo ghevordert hebben/ dat in't beginſel van Meerte/ tot Breda in Brabant afgheſonden zijn van den grooten Commandador/ Gouverneur generael/ als Ghecommitteerde/ de Grave de la Roche/ van den Huyſe Lanoy: de Heere van Raſſingen/ Gouverneur van Rijſſel/ Douway ende Orchie: Aernolt Saſbout/ Cancelier van Geldre: Carolus Suys/ Preſident/ van Hollandt ghevlucht: ende Doctor Elbert Leoninus/ etc. Van wegen den Prince van Orangien/ Ridderſchap/ Edelen/ ende Steden van Hollandt/ Zeelandt/ ende gheaſſocieerde/ alle Bommel ende Bueren/ (op Oſtagiers voor haer tot Dordrecht ghelevert/ te weten/ Mondragon/ Juliaen Romero/ Don Michiel de Alentour/ Don Gilliam de S. Clement/ ende Don Michiel de Cruille) verſchenẽ ooc tot Breda/ Heer Arent van Dorp/ Heer Carel Boyſot/ Gouverneur van Zeelandt/ Heer Philips van Marnix/ Heere van S. Aldegonde/ Willem van Zuylẽ/ van Nijvelt/ Schouthet van Dordrecht/ Heer Jacob van der Does/ Heer Johannes Junius de Jonghe/ Gouverneur van der Vere/ Heer Adriaen van der Mijle/ eñ Heere Pauls Buys/ Advocaet van den Lande van Hollandt.

Keyſer Maximiliaen verwerft handelinge van Vrede.

Ghedeputeerde des Vrede-handels tot Breda over beyde ſydẽ.

Den 2. Meert/ Anno 1575. al vergadert/ ende nae veel gheneghentheden tot Vrede over beyde ſijden betoont/ hebben die van Hollandt aenghehouden/ om antwoorde op haer Requeſte vooren verhaelt/ beſtaende in't vertrecken der vreemdẽ/ ende vergaderen der Staten generael: Waer op van ſ'Conings wegen ghevraeght werdt/ wien ſy voor uytheemſche ofte vreemden verſtonden/ ende wien ſy de generale Staten noemden? Sy verclaerden voor uytheemſche te verſtaen/ alle die in de Nederlanden niet gheboren waren/ ende dat ſy verſtonden de Generale Staten te weſen/ ſulcke vergaderinghe der Staten/ als waren by de tijden des Keyſers Carolus de vijfde verſamelt/ doen hy zijnen ſone den Coningh Philippo de Nederlanden reſigneerde.

Daer nae/ den 14. Meert/ hebben de Ghedeputeerde des Conings/ ſo mondelijck als ſchriftelijck vertoont ende overghegheven/ in ſumma inhoudende/ als dat het haer hardt dochte/ datmen de Spaenſche Soldaten/ zijnde ſ'Conings Onderſaten ſoo wel als ſy/ die hem eñ zijn Voorſaten ſoo groote dienſten in de Nederlanden ghedaen hadden/ ſoude voor vreemde achten: Niet te min weſende de ſake gheaccordeert/ ware zijne Majeſteyt niet van meyninghe/ de Spaengiaerden langer in de Landen te houdẽ/ dan den noot ſoude vereyſſchen/ waeromme het niet en betaemde/ dat zijne Majeſteyt voorder gedrongen ſoude worden/ want t'ſelve ſoude tenderen tot vercleyninge zijner Hoocheyt/ die ſy hadden gheproteſteert te willen in achtinghe hebben.

Artijckelen van Vrede van dẽ Coningh/ die vã Hollant eñ Zeelant voorgeſtelt den 14. Meert/ Anno 1575.

Aengaende het vergaderen der Staten/ was zijne Majeſteyt wel te vreden/ de ſake gepayſeert zijnde/ verſocht/ gheraden/ ende gheaſſiſteert te worden by zijne Staten/ in ſaken ſtaende tot haerlieder kenniſſe/ ende daer men ghewoonlijck met haerlieden te confereren is/ ſonder datmen haerlieden voordrage ofte referere ſaken dependerende van hooghe Souverayniteyt/ goeden wille/ eñ diſpoſitie van zijne Majeſteyt/ op welcke ſakẽ zijne Majeſteyt oft zijne Stadthouders/ wel mogen raedt eñ advijs nemen van zijne Raden tot dien eynde ingeſtelt/ als van Provinciale Raden/ Wetten van Steden/ van de Landen/ als het de noot vereyſcht. Ende mits dat de vergaderinghe van Staten groote ſwaricheyt ende onſekerheyt in heeft/ langen tijdt vereyſcht/ ende niet en kan geſchieden aleer de Wapenen nedergeleyt zijn/ ſo offreert ofte biedt dẽ Coningh aen/ om tot dẽ Vrede te comen/ dien van Hollandt eñ Zeelandt/ etc. reſtitutie van alle haer Previlegiẽ/ Wetten/ Rechten/ eñ Coſtuymen/ gelijck de ſelve voor de beroerten waren/ indien yet verandert zy/ oock alle ſaken/ duerende de beroerten gheſchiedt/ vergeven ende vergeten. Alle de fauten/ continuatien/ eñ ſententien gheghevẽ van Banniſſementen/ Confiſcatien van goederen/ eñ anderſins/ ſullen ghecaſſeert ende gheannuleert zijn.

Dat de goederen/ die d'een oft d'ander partije ghenomen zijn/ ſullen ghereſtitueert worden den Eyghenaers ofte Erfgenamen/ in ſulcken ſtaten als ſy nu ſullen bevonden worden. Dat genomen ende ghelicht is ſal blijven/ behalven dat noch in weſen is. Dat alle ghevanghenen/ ſoo van d'een als d'ander partije/ ſullen vry ende los ghelaten worden/ ſonder eenigh rantſoen/ ſo wel de Grave van Boſſu/ als alle andere/ wie ſy oock zijn. De betaelde Rantſoenen ſullen betaelt blijven.

Wel verſtaende/ dat den voorſz. Prince van Orangien/ Ridderſchappen/ Edelen/ ende Steden/ etc. zijne Majeſteyt reſtitueren/ ende overleveren de voorſz. Landen/ Steden/ Caſteelen/ ende Sterckten/ mitſgaders de Schepen eñ Artillerijen/ ende alle andere dingen/ hoe die mogen weſen. Dat alle de ghene/ die duerende deſe Oorloghe/ nae haer genomen hebben eenige huyſen/ goederen ende Renten/ toebehoorende Gheeſtelijcke eñ andere perſoonen/ die ſullen ſtellen ende laten in volcomen beſit ende gebruyck/ van t'gene noch in weſen is/ ſonder bedrogh.

Ende verſtaet zijne Majeſteyt expreſſelijcken/ dat de Catholijckſche Roomſche Religie generalijck in alle zijne Majeſteyts Landen onderhouden ſal worden/ vrylijck eñ payſibelijck/ ſonder eenigh belet/ ter contrariẽ ſulcx/ in der manieren zijne Majeſteyt in de Landen ghehult/ ende by Eede daer in beveſtight is/ hebbende oock ſulcx de Staten van dien/ ſoo doen ter tijdt als nu onlancx expreſſelijck gheproteſteert/ in't ſelfde te willen leven ende ſterven.

Wel verſtaende/ dat de gene die voortaen/ niet Catholijcken als vooren en ſullen willen leven/ zijne Majeſteyt haer ſal accorderen eñ toe laten ten hooghſten/ ende voor deſe reyſe alleen/ dat de ſelfde haer vertrecken uyt de Landen/ ende vercoopen haerlieder goeden die ſy hebben/ binnen ſekeren tijdt daer toe te ſtellē/ ſonder dat ſy nochtans/ geduerende den ſelfden tijdt/ ſullen mogen hebben eenighe exercitie.

Ende tot verſekertheyt/ hoewel t'woordt van zijne Majeſteyt met Brieven van Ratificatien daer op over te ſchicken/ haerlieden behoorden ghenoech te weſen/ ſoo verre nochtans die niet te vreden en zijn/ ſullen moghen voorwenden wat voorder verſekertheyt ſy ſoudē mogen begeeren/ om daer op te raedtſlaghen.

Schriftelijcke Antwoorde der Staten van Hollandt eñ Zeelant aen de Gedeputeerde des Coninghs/ vrylijck eñ wijslijck/ dē 20. Meert.

Hier op hebben de Ghedeputeerde van d'ander ſijde ſchriftelijckē geantwoort dē 20. Meert/ Anno 1575. onderteeckent by den Prince van Orangien/ de Grave vā Culenborgh/ Otto van Egmont/ ende andere/ met Ghedeputeerde van de Staten van Hollandt/ Zeelandt/ eñ gheaſſocieerde Staetſche wijſe vergadert/ Inhoudende dat ſy perſiſteren nae luydt haerder Requeſte/ t'vertreck der vreemdelingen/ om haer wreet eñ moetwilligh Regiment/ ende die voor haer dienſten nu wel gerecompenſeert eñ rijck ghewoorden waren/ zijnde ſoodanighe vertreck der Spaengiaerden om minder oorſaken Anno 1559. by de Staten tot Ghent vergadert/ verſocht ende te weghe ghebrocht. Sy en loochenden niet/ dat de Spaengiaerdē geen Onderſaten en waren van den Coningh van Spaengiē/ maer niet van den Hertogh van Brabant/ Grave van Vlaenderē/ van Hollandt/ etc. noch van eenighe Provincien der Nederlanden/ teghen de welcke ſy haer te onnatuerlijckē hebben getoont/ die terſtont t'haerder aencomſte ſcheldende voor Ketters ende Rebellen/ ſonder uytnemē van yemandē/ alſt bleeck by de Spaenſche Boecxkēs/ by ſ'Conings gratie ende Previlegie ghedruckt ende uytgegeven/ ende by Brieven eñ Inſtructien van dē grooten Commandador/ ende van eenen Johan Viſonſa aen zijne Majeſteyt gheſchreven. Latende over ſulcx opentlijck eñ over al luydē/ dat de Landen eñ goeden der Ingeſetenen/ haerlieden by haren Coningh al gegeven zijn/ plegende onder't deckſel van diē alle ſpecien van fortſen eñ violentien/ ende onnatuerlijcke acten/ die ſchandelijck zijn om te verhalen/ als de Stede van Ghent/ Doornick/ Antwerpen/ Mechelen/ Liere/ ſ'Hertogenboſſche/ Deventer/ Wtrecht/ Rotterdam/ ende andere connen ghetuygen/ daer ſy gelogiert hebben. Soo dat waerachtigh nu bevonden/ ende alomme uytgheroepen werdt/ haer Voorouders Prophecye eñ ſeggē/ dat deſe Landē haer beclagen ſouden opt aen Spaengien geallieert te zijn.

Waerom de Spaēgiaerden vreemde zijn.

Datmen dan ſulcke Spaengiaerden/ die alle de Steden eñ Vlecken der Nederlanden uytſluyten/ ofte uytcoopen/ in de Landen wil houden/ is niet anders gheſocht ofte ghedaen/ dan datmen zijne Majeſteyt wil doen verlieſen t'goet herte van zijne Onderſaten/ ſonder welcke geen Heere oft Prince en can regeren/ dan in groote ſorghe/ eñ als een Tyran reciproquelijck/ wechnemende de onderlinghe liefde ende affectie tuſſchen Princen ende Onderſaten/ t'welck verre zy van zijne Majeſteyt/ als weſende grootelijcx teghen zijn Authoriteyt ende reputatie/ ende zijne Majeſteyts naturel.

Indien de dienſten der Spaengiaerden/ die ſy zijne Majeſteyt ende Voorvaderen ghedaen hebben/ tot beſcherminge der Nederlanden gheſtelt woordē/ tegent achterdeel zijne Majeſteyt in zijn eere/ eñ aen zijne Nederlanden begaen/ ſullen de ſelve bevonden werden/ meer hinderlijck dan profijtelijck geweeſt te zijn/ ende geenſins te ghelijcken by de trouwe dienſten/ tot voordeel/ eere/ ende reputatie van zijne Majeſteyt/ beweſen by de Vaſſalen ende Ingheſetene van deſe Nederlanden/ de welcke hebben moeten ſuſtineren de ſware langhduerige Oorlogen tegens Vranckrijck/ om den Spaengiaert te mainteneren in Melanen/ Napels/ ende elders. Oock hadden de Heeren/ Edelen/ ende de andere inlandiſche Onderſaten/ om zijne Majeſteyt te veroveren de ſchoone Victorien te S. Quinten/ eñ voor Grevelinghe/ ende meer andere plaetſen/ haer goedt ende bloedt ghewaeght eñ uytgheſtort. Sy hadden oock zijne Majeſteyts Heer Vader/ Keyſer Carel/ met hare dienſten geaſſiſteert op alle tochten: Oock voor Argile in Africa/ in Italien ende elders/ verre buyten hare Landen. Nochtans ſo en hadden de Spaengiaerden daeromme in't Jaer 1520. niet willē lijden in Spaengiē eenigh Gouvernement van de Heeren eñ Inghebooren e van deſe Landen/ hoewel ſy nochtans met alle civiliteyt eñ redelijckheyt handeldē/ veel anders dan de Spaengiaerden hier te Lande deden.

Dienſten der Nederlanders haren Overheeren binnen eñ buyten Landen ghedaen.

Die van Hollandt ende Zeelandt haddē haer moeten behelpen/ tot hare beſchuttinge tegen de Spaengiaerden/ met vreemde Soldaten/ als Franſoyſche/ Engelſche/ Schotten/ Duytſchen: maer de ſelve en hebben haer niet onderwonden van eenighe Authoriteyt ofte Gouvernement: Ende onder die en behooren in allen ghevalle de Duytſchen geen vreemden gheacht te worden/ weſende de voorſz. Landen altijts geacht Graeflijckheden ofte Graefſchappen des Rijcks. Niet tegenſtaende zijn ſy niet te min te vreden ende bereydt de voorſz. Natien te doen vertrecken/ als men die niet meer ſal begeeren te ghebruycken.

Ende ſoo gheſeyt wort/ dat zijne Majeſteyt de Spaengiaerdē niet langer in Nederlandt meynt te houden/ dan den noodt eyſcht/ ſonder voorder dwangh: ſoo willen ſy het zijne Majeſteyt hertelijcken ghebeden hebben/ ſoeckende geerne alle middelen die te beweghen.

Aengaende de vergaderinge van de Generale Staten/ die zijne Majeſteyt ſchijnt alſnoch te willen uytſtellen/ tot dat de ſaken ghepacifieert ſouden zijn/ ende die te willen beſchrijven/ ende redigeren binnen ſekere limiten/ ſoo en gelooven ſy niet/ dat de Generale Staten/ ſoo langhe de Spaengiaerden hier in't Landt in Wapenen eñ in Gouvernement zijnde/ ſouden willen vergaderen op dien voet/ in de qualiteyt oft forme als het overgelevert gheſchrifte uytwijſt: Want het ſchijnt datmen daer by ſoude willen reſtringeren ende onder ſeker Regel ſtellen der Staten vergaderinghe/ vermoghen ende Officie/ welcke hem behoort ſoo wijt ende breet te extenderen/ als andere gemeene ſaken ende welvaert van de Landen mogen verloopen ende vereyſſchen/ ſylieden dat beſt wetende ende ghevoelende. Waeromme ſy niet en conden uyt de voorſz. geſchrifte anders begrijpen/ dan datmen bedectelijcken de voorſz. Landen eñ Staten/ Previlegien ende Authoriteyten/ ende aenſien/ metter tijdt pooghde te verminderen/ ende die niet te gebruycken/ maer om te hebben eenigh accoort ofte conſent van Beden eñ verſochte Schattingen/ als daer toe verbonden zijnde/ ende in ghevalle van weygheringhe/ die te bedwingen met ghewelt/ ende te brenghen onder een ſimpel obedientie/ ende abſolut Com-

Libertеyt ende officie der generale Staten.

mandement van zijne Majeſteyt/ naevolghende het advijs ende ſchrijven van Don Franciſco de Alava / die eertijdts uyt Vranckrijck aen de Regente/ Hertoginne van Parma/ ſchreef/ datmen moeſte ombrengen de principaelſte van de Landen/ ende de Staten eñ Landen verarmē/ gelijck de Hertogh van Alva dat alreede hadde begonnen/ ende als noch ſchijnt ghepractiſeert te worden/ door het toedoen van die in't Gouvernemēt zijn/ vreeſende dat by der Staten vergaderinghe haer quaet Gouvernement / ambitien ende gierichheyt / ontdeckt ende gheſtraft ſoude worden/ pretexerende nu de Hoocheyt/ Souverayniteyt eñ reputatie van den Coningh/ hochtans al dependerende van de welvaert der Landen.

De andere Artijckelen / mochten met eenighe byghevoeghde uytleggingen noodelijck genoech paſſeren / om tot de Pacificatie te comen / maer aenmerckende de reſtrictie ende conditie daer na volgende / als namelijck van't overleverē van de Landen/ Steden ende Sterckten/ van Hollandt ende Zeelandt/ mitſgaders van de Schepen/ Artillerye/ ende andere dingen/ ſchijnt datmē haerlieden niet anders en denckt te bedriegē/ dan als de Fabule ſeyt / van der Oorloghen tuſſchen de Wolven ende Schapen/ nae dat de Schapen de Honden (die waren tot haerlieder hulpe ende bewaerniſſe) den Wolven hadden overghelevert. Datmen zijne Princelijcke Excellentie/ ende den Staten van Hollandt ende Zeelandt/ met ongelijck houdt voor Rebellen ende openbare Vyanden van zijne Majeſteyt/ alſo ſylieden niet en moghen verſtaen worden / zijne Majeſteyt in zijne Hoocheyt gheledeert oft yet afghenomen te hebben/ maer veel eer tot zijne Majeſteyts behoef eñ profijt der Landen ende Steden / haer Woonſteden / haer lijf ende goet / Wijf ende kinderen/ van de tyrannye van den Hertogh van Alva met zijne aenhanghers ghedefendeert/ eñ met groote moeyte ende laſt alle middelen aenghewendt te hebben / om haer wederpartye daer uyt te drijven/ waer van ſy altijt verclaringe ghedaen hadden/ te weten/ van henlieden geenſins teghen zijne Majeſteyt ghewapent te hebben/ ende over ſulcx van zijne Majeſteyt niet gheweken/ ghealieneert ofte verſcheyden te zijn/ maer onder de ſelve zijne Majeſteyt met andere Landē hen als noch vereenight ende gheconſolideert te houden / ſonder oock eenighe meyninghe ghehadt te hebben van haer wederpartye / Geeſtelijcke oft Weereltlijcke goederen te benemen ofte onthouden / als by de ſelve conditie wordt gheinfereert / ſulcx dat ſy daer niet goets uyt en connen inbeelden / te min / ſoo de andere conditien van de Catholijckſche Roomſche Religie te onderhouden/ ofte uyt den Lande te trecken/ ſchijnen datmen haer Religie voor Ketterye is houdende/ ende conſequentelijck haerlieden als Ketters/ hoewel geen ander Religie aldaer gheexerceert en worde dan de Catholijckſche ende Apoſtoliſche/ met den Heyligen Euangelie overeen comende / daer ſy in getrooſt ende geruſt waren / niet verwerpende dan openbare groote abuyſen ende miſbruycken / Gode onbehaghelijck / om alſoo te gheven Gode dat Gods is / ende den Coningh dat des Coninghs is.

Comparatie met de Fabule van de Oorloghe tuſſchen Wolven eñ Schapen.

De Staten willen geen Ketters zijn.

Waeromme ſy met reverentie vrijmoedelijckē uytſpraken/ datſe geenſins gheraden en vonden de aenghebodenArtijckelen onder de ſelve conditien oft reſtrictien aen te nemen/ indachtigh zijnde de exempelen van den Grave van Egmont eñ Hoorne/ item van den Heere van Montigny/ ende andere / met verſcheyden overtredinghen van verſekertheden/ gheloften eñ ghelove. Dat oock geenſins behoorlijck ware / dat ſoo groote menichte / de gereformeerde Religie toegedaen/ uyt de Landen vertrecken/ ende haer lief Vaderlandt verlaten ſoude. Ende t'ſelve ware in der waerheyt veel harder / datmen ſoo groote menichte van de goede ghetrouwe Onderſaten van zijne Majeſteyt/ met groot verlies van hare goeden (t'welcke ſy niet dan tot groote ſchade ſoudē connen vercoopen / al warender oock Coopers ghenoech) dwinghen ſoude in vreemde Landen te gaen dolen / dan datmen dry ofte vier duyſent Spaengiaerden (die nu haer profijt ghenoech gedaen hadden) wederomme nae Huys ſeynden ſoude/ daer t'vertreck van d'andere groote depopulatie cauſeren ſoude/ ende verlies van Neeringhe/ van Handtwercken ende Zeevaert/ daer de geheele welvaert van de Nederlandē is aenhanghende / mits dat het kennelijck is/ dat het wech ſeynden der Inwoonderen in voorleden Jaren/ door de rigoreuſe Placcaten / ende afgrijſelijcke executien / de induſtrieuſe Handtwerckers uyt Nederlandt in andere Landen vertrocken zijn/ tot onuytſprekelijcke verachteringhe van den dienſt eñ Domeynen van zijne Majeſteyt. Ende uyt dien/ by de conditie der vercoopinge der goeden by gheſtelt is (ten hooghſten voor deſe reyſe alleene) verſtonden ſy / datmen de Placcaten eñ Inquiſitie / in't feyt van Religie / weder dochte in't werck te ſtellen / waer van een yeghelijck ſoo af grouwelde / dat de overblijvende gheſchapen ſouden zijn in een nieuwe beroerte te comen/ ende ten leſten zijne Majeſteyt eenen grooten tack van zijn Croone ghetrocken ſoude worden.

De Staten willen den Spaēgiaer- den t'Landt niet ruymē,

De rigoreuſe Placcaten tegen de Gereformeerde/ hebbē induſtrieuſe Handtwercken uyt Nederlandt gheweert,

Begeerende mitſdien zijn Princelijcke Excellentie/ Staten ende Steden voor ghenoemt / dat hare verclaringhe ende advijs in't goede ghenomen mochte worden/ comende uyt goeder devotie tot zijne Majeſteyts ende Landts welvaren/ biddende Godt/ zijne Majeſteyt/ ende de Heeren Commiſſariſen/ te inſpireren anderen raedt/ advijs ende remiſſe.

Op dit gheſchrifte hebben de Ghedeputeerde des Conings/ den eerſten April/ Anno 1575. gheantwoordt/ oock ſchriftelijck/ alwaer ſy ſtraffende het voorgaende geſchrifte/ als te ſcherp zijnde tegen dien/ daer men mede in eenicheyt behoorde te leven / ende dat den Coningh te vreden ware/ volgende haer verſoeck/ de Spaengiaerden ende andere te doen vertrecken/ als de ſaken al geſliſt eñ vereenight ſouden weſen/ ſo die van Hollandt ende Zeelandt van ghelijcke deden.

Replicque des Conings op de Antwoorde der Statē/ conſenterende der vreemde vertreck/ op eerſtē April,

Blameerden oock datmen Hollandt ende Zeelandt eenichſins ſoude houden Graefſchappen onder't Rijck te weſen: ontſchuldighden mede den grooten Commandador / niet gheloovende/ dat hy ſulcx/ als verhaelt ware/ ſoude gheſchreven hebben.

De vergaderinghe van de Staten Generael conſenteerden ſy oock nae de vereeninghe/ zijnde het tweede poinct haerder verſoeck.

Van de overleveringhe der Steden/ plaetſen/ Fortreſſen/ Schepen eñ Artillerye/ verwonderden ſy haer / waer toe ſy allegeerden de Fabulen van de Wolven eñ Schapen / daer dat niet verſocht was/ dan met aengheboden goede eñ vaſte verſekertheyt / daer ſy geen mentie van en maecten/ preſenterende / boven t'woordt van den Coningh / (dat ghenoech behoorde te weſen) haer behoorlijcke ſatisfactie te doen van verſekertheden/ die ſy ſouden mogen proponeren. Oock ſouden de Staten der Landen/ elck in't particulier/ het Verdragh ende Conings beloſte onder haren grooten Zegel authoriſeren/ eñ ſoo't noot ware/ oock doen by de Keyſerlijcke Majeſteyt beveſtigen/ ende by andere Heerē ende Princen van den bloede.

In't poinct van de Religie en wilde zijne Majeſteyt niet in't minſte een Iota toe geven: Maer die ſouden willen vertrecken/ſouden tijdt hebben van ſes Maenden/ eñ ſouden haer daerentuſſchē houden ſonder ſchandael. Tot vercoopinge van hare goedē/ om die ten hooghſten eñ hare meeſte profijt te brengen/ſouden ſy acht ofte thien Jarē tijdt hebben/om de ſelvige te ghenieten/ſoo ſy die lieten adminiſtreren by Roomſche Catholijcken.

Des volcx vertrecken waer den Coning leedt/ maer dat ſy haer niet wilden conformeren met den anderen/ dat waer haer ſelven/ ende niet den Coningh te wijten.

Ende dat haer het vertrecken voor deſe reyſe alleene toeghelaten werde/ was om dat telcke reyſe geen redene zy de Religie te veranderē/ confuſie ende ſchandael onder haer mede-Borgeren te maken/ dat oock ſoude tot beſpottinge van de Juſtitie moeten gheſchieden.

Zijne Majeſteyt en twijfelde niet/ſo de vreemde Predicanten eñ Conſiſtorien/met eenighe andere particuliere/die door middelen der beroertē (onder't deckſel van clachtē over de Privilegien) deſe nieuwicheyt opghebrocht hadden/ hen bekeerden oft uyt de Landen trocken/dat de Ghemeynte/ van als beter onderricht zijnde/ wel te vreden ſouden weſen/ ende volgen den wille van zijne Majeſteyt/dieſe ſochte te behoeden van alle ongeluck/ ende byſonder van de Spaenſche Inquiſitie/de welcke zijne Majeſteyt noyt van ſinne was in te voeren.

Wtſtel verſocht/den 4. April.

Op dit gheſchrifte hebben de Gedeputeerden van den Prince/ ende van den Staten van Hollandt/eñ van Zeelandt/den 4. April/een Maendt tijdt ofte meer begeert/om rapport te doen/mits datmen ſcheen eenige particuliere ende vreemde alles te laſte te legghen: waeromme ſy wilden Wettelijcke onderteeckeninghe halen: Ende ſy verſochten voorder een Paſpoorte/ om eenighe Geſanten met den Grave van Swartſenborgh/ die op zijn vertreckē was/aen den Keyſer te ſeynden/ ende dat daerentuſſchen de Oſtagiers oock mochten wederkeeren.

De Grave van Swartſenborgh ſchreef oock aen den Commandador Mayor uyt Breda/ den 6. April/ſeggende/dat hy laſt van de Keyſerlijcke Majeſteyt hadde/ eenige Geſanten van de Staten van Hollandt ende Zeelandt mede te brengē/ om tot voorderinghe des Vrede-handels zijne Majeſteyt van alles volcomen te berichten/ op hem nemende/ ende daer voor ſprekende/ dat de ſelf de Gheſanten op den wegh niet ſchalckelijcx oft bedrieghlijcx aenrichten ſouden.

Dit uytſtel der Ghedeputeerde/van des Princen/Hollandts ende Zeelandts weghen/ werdt eensdeels geconſenteert/ maer de verſochte Paſpoorte werdt gherefuſeert van den Commandador Mayor.

Receſſe ofte affſcheyt des Graven van Swartſenborgh/ met zijne opinie van ſake.

Den Grave van Swartſenborgh nam oock/ den 6. April / een affſcheydt van de Ghecommitteerde tot Breda / over beyde ſijden/ verhalende wat moeyte ende arbeydt hy ghenomen hadde/ ſoo met tuſſchenſpreken met den Commandador Mayor/ ſ'Coninghs Gouverneur generael/ als met den Prince van Orangien/Staten van Hollandt eñ Zeelandt / om den inwendigen twiſt eñ brandt te bluſſchen: Ende hoewel als noch luttel uytghereecht ware/mits de verſcheydenheyt van Religie de ſaken ſeer verachterden / wilde hy de hope niet al verloren geven/ noch men moeſte de handelinghe niet onderlaten. Maer hy raedde over beyde ſijden de Wapenen neder te legghen/ eñ een beſtandt ofte ſtilſtandt voor ſes Maenden te maken. Ende mits dat de Religie/ghenoemt gereformeerde/over d'een ſijde ſoo diep in de herten ware ingewortelt / dat ſy ſo haeſt niet en conde uytgheroeyt worden/ſo achte hy/dat gheduerende den tijdt des beſtandts / die van Hollandt ende Zeelandt mochten geduldet worden in haer Religie : Noch datmen den beſtandt/om der Religie wille/ niet en behoorde af te ſlaen. De verbindteniſſe over beyde ſijden / des ſelvighen beſtandts/ ſtelde hy tot diſcretie van partijen/ende badt datmen zijne meyninghe in't goede wilde nemen/voorſiende der Nederlandē generael verderf/ ſoo de ſchorſſinghe van Wapenen niet ghemaeckt en werde/ om de herten te vereenighen/ eñ alſo den Vrede getreft / zijnde anders grootelijcx te vreeſen/dat de Landen verdeylt eñ onder eenen anderen Heere mochten geraken te vallen/ ofte gantſch verderven / het welcke hy / mits de groote verplichtinghe/die hy ten dienſte des Conings ſchuldigh was/ geerne ſoude ſien Ghoedt: Eñ hier op verſocht hy van den Commandador binnen twee daghen een Antwoorde/ grootelijcx biddende zijn vertrec niet qualijck te nemen/zijnde ghenoech kennelijck met wat coſte eñ moeyte hy deſe reyſe hadde aengenomē: Nochtans hadde hy met droefheyt verhoort/dat hy hem ſelven groote ongunſte by eenige groote Heeren om dit ſtuck behaelt hadde/eñ in ſuſpicie gecomen was/ waeromme hem noodigh was tot den Keyſer te keeren/eñ zijn Legaetſchap af te leggē/niet twijfelende zijne Keyſerlijcke Mt. ſo het beſtandt gemaect werde / ſoude allen raedt eñ daedt aenwēden/datter eenen begeerdē Vrede getreft werde/ eñ dat de Landen onder de gehoorſaemheyt des Conings behouden mochten worden/tot welcke hy ooc ſelve geen moeyte ofte coſt/ ten dienſte vā de Coninghlijcke Majeſteyt/eñ zijnen Onderſatē van goeder hertē nemmermeer en ſoude ſparen.

Beſtandt verſocht.

Swartſenborgh over den Vrede-handel in ſuſpicie by den Spaengiaerden.

Op dit affſcheydt van den Grave van Swartſenborgh/heeft den Commandador uyt Antwerpen geantwoordt/ den 8. April/ Anno 1575. hem grootelijcx bedanckende van zijne moeyte eñ arbeydt / die hy wiſte dat zijne Mt. wel behaghen ſoude. Maer dat den beſtant oft ſchorſſinge van Wapenen zijne Mt. niet en dienden / die redenen hadde hy hem doen aendienen / eñ en ſaghe geen oorſaken / waeromme hy ſoude van zijn voornemen wijcken: Doch datmen ſoude mogen handelen van eenen beſtandt voor twee Maenden/ daerentuſſchen ophoudende de exercitie van de Religie in Hollandt ende Zeelandt / ende die de ſelve bedienen/ elders vertreckende.

Oock achtende zijn Ampt niet te betamen/de Rebellen van de Coninghlijcke Mt. Paſpoort te geven door zijn Landē/ daer doch andere wegen ghenoech waren. Tot zijn reyſe nae den Keyſer wenſchte hy alle gheluck/hem van des Conings wegen grootelijcx van zijn moeyte ende arbeydt bedanckende. Dierghelijcken antwoorden mede de Ghedeputeerde tot Breda/ende alſo vertrock den Graef Gunther van Swartſenborgh nae den Keyſer Maximiliaen.

Verclaers des Princen tot Breda/ in de tweede vergaderinghe/ den 31. Mey.

In't leſte van Mey zijn de Gedeputeerde weder tot Breda verſchenen/alwaer ſy/ van wegen des Princen van Orangien/der Staten eñ Steden van Hollant/Zeelant/Bommel eñ Bueren/ haer gheaſſocieerde/ den leſten Junij/ weder een geſchrifte overgegevē hebben/waer in ſy ſeyden/ dat ſy de preſentatien van't houdē ende handthaven haerder Rechten eñ Privilegien tot Landts welvaren wel goet bekenden/ maer ſy en conden niet bevroeden hoe haer de ſelve dienlijck ſouden weſen/ als ſy lieden uyt den Lande ſoudē moeten vertrecken: Voorders / dewijle ſy merckten / (vrymoedigh ſprekende) dat het haer als noch ongheleghen ware / haer gheliefde Vaderlandt te verlaten / noch oock de aenghenomen

De Gereformeerde willen uyt haer Vaderlandt niet trecken/ maer bieden allen dienſt eñ ghehoorſaemheyt aẽ met vryheyt vã Conſciẽtie hebbẽde.

ghereformeerde Religie/ ſoo ſouden ſy wel willen bidden/ dat het zijne Majeſteyt geliefde/ met een ghenadighe ende druchtſame ooghe/ aenſiende den grooten yver ende heyligh gemoedt van zijn getrouwe Onderſaten/ in deſe ſake der Conſcientien (waer van Gode alleene rekenſchap moet gegheven worden) te doen ceſſeren ende ophouden t'vyer ende ſweerdt/ daer mede zijne Onderſaten ende Lidtmaten tot noch toe vervolght/ ende met ongehoorde wreedtheden vernielt ende omghebrocht zijn gheweeſt: Sy van haren't wegen belovende anders in alle andere Weereltlijcke plicht zijne Majeſteyt te hoorſamen/ ende te dienen als opt eenige hare Voorſaten ghedient hebben.

De aengheboden verſekertheydt hebben ghenoech te kennen gegheven/ met droevighe exempelen/ hoe alle de Weerelt die achten can/ principalijck/ ſoo de Steden/ Caſteelen/ Schepen/ ende Artillerye overgelevert ſouden weſen/ eer de uytheemſche vertrocken/ ende de Staten generael goede ordere ſouden geſtelt hebben. Waeromme ſy om alle diffidentie te weeren/ ende tot beginſel van goede verſekertheyt te comen/ geenẽ beteren middel en wiſten/ dan datmen/ volgende het inhoudt haerder Requeſte eñ andere hare ſchriften/ de uytheemſche ſoude doen vertreckẽ/ ende ſulcx ſoude des te meer ſonder achterdencken geſchieden/ om dat den Prince/ de Staten van Hollandt eñ Zeelandt/ geenderhande vyandtſchappe ofte querelle uytſtaende en hadden/ met die van d'andere Provincien/ maer houden de ſelvighe voor haer goede Vrienden/ Lantſgenooten/ ende gheallieerde/ preſenterende tot alle redelijcke conditien ende verſekertheyt te verſtaen/ datter niet nieus ofte vyandtlijck ſal gheattenteert worden van den haren/ gheduerende den tijdt van het vertrecken der vreemden/ tot dat de generale Staten van alle Provincien mogen vergaderen/ om te adviſeren tot de oprechtinge van alle goede ordere ende policye.

Hollandt eñ Zeelãt voorwendẽ geen vyantſchap met d'andere Landen te hebben.

Daerenbovẽ/ hoewel het voorgaende behoorde genoech te weſen/ ſoo wilden ſy exabundantie noch naerder voldoen/ begeerende dat het blijcke voor Gode ende de Weerelt/ dat ſy haer eyghen welvaren ofte gemack niet en ſoecken/ noch oock geen meerder achtingẽ hebben dan het welvarẽ/ ende gemeyn beſte/ ruſte ende vrede der Landen/ al iſt ſchoon dat de gene van henlieden/ die de gereformeerde ende waerachtige Apoſtoliſche Religie aenghenomen hebben/ veel liever goet ende leven verlieſen ſouden/ dan de ſelvighe in eenighe manieren te loochenẽ/ ofte te buyten te gaen: zijn ſy niet te min te vreden/ (indien zijne Majeſteyt haer t'verſoec op't poinct van de Religie afſlaet) dat ſo wel t'ſelfde/ als t'poinct van de verſekertheyt/ ende alle andere ſaken/ poincten ende differentien/ ghehandelt ende afghedaen werden/ in de Wettelijcke vergaderinghe van de generale Staten van alle de Landen.

T'poinct vã de Religie refererende tot de vergaderinghe der generale Staten.

Ende aenghemerckt dat/ mits het vertrecken der uytheemſche/ alle uyt-teeringen eñ extorſien ceſſeren/ ende alle de Landen ſonder ſoute vereenight ſouden zijn/ preſenterẽ ſy te willen verſtaen tot alle redelijcke conditien van verſekertheyt/ daer aen men van beyde ſijdẽ in goede vrede hem mochte houden/ tuſſchen t'vertrecken der ſelver uytheemſche ende der vergaderinge der generale Staten.

Sy verſochten eñ baden om een ongeveynſde ende Cathegorijcke antwoorde/ ende met ja ofte neen/ op alle poincten voorſz.

Gheduerende deſen Vredenhandel/ ſoo hadde den Commandador Mayor in zijnen Raedt van Staten/ Secreten ende van Financien/ daer by geroepen veel ander verſcheyden Perſonagien/ principale Heerẽ van State/ ende ander Raedtſheeren van qualiteyt/ om haer opinie te verſtaen op deſe Vrede-handelinghe/ eñ over de antwoorde van de Gecommitteerde des Princen van Orangien ende geaſſocieerde/ die welcke nae lange conferentie voor advijs gavẽ t'ſekerſte te weſen/ om te maintenerẽ de Catholijcke Roomſche Religie/ eñ de Catholijcke Perſoonen in Hollandt/ etc. mede om den Coningh zijn Erflanden te behouden ende verſekerẽ/ mits dat den Prince hem ſoude hebben laten verluyden/ dat hy goede vrijaerts tot de Landen wiſte/ etc. ſeyden voorder/ nademael dat het uytſeynden van de vreemde gheconſenteert was/ datmen dat behoorde te effectueren op goede verſekeringhe: den Coningh hebbende Inlandtſch Catholijcx Krijghſvolck ghenoech/ daer de experientie van bleeck/ ten tijde van de Regente/ Hertoginne van Parma/ die alle de Landen bevredight hadde met de Inlandtſche/ die men doen wel betrouwde/ voor de comſte van den Hertogh van Alva/ eñ nu ſcheen te miſtrouwen/ daer haer trouwe nochtans weder gheproeft ware/ Anno 1568. als den Prince van Orangien in't Landt viel/ ende hem daer uyt hielen. Voorder vonden goet/ datmen de Staten generael ſoude vergaderen/ tot de welcke ſy hun nu onderwierpen/ ende mede dochten het ſoo quaet niet hun toe te laten vrijheyt van Conſcientie/ ſonder ſchandael ende exercitie/ ende in't Landt te mogen blijven woonen ende handelen/ als andere vreemde Cooplieden/ Duytſche/ Engelſche/ ende andere van contrarie Religie: want daerentuſſchen ſoude Godt mogen/ door middel van goede Predicatien ende leeringen/ haer beter inſpireren/ terwijle dat alomme de Catholijcke Religie ſoude herſtelt weſen/ ende goede exempelen ghetoont/ etc. Dierghelijcke Argumenten meer/ met veel oude gebruycken ende exempelen/ werden ghebruyckt ende beweſen: Dan dit en heeft niet by den Raedt in Spaengien vermogẽ/ die al nae wat anders trachten/ eñ abſolute conqueſte ſochten. Datmen nochtans ſeyde/ den Commandador ſelve/ meermael noch voor zijn doot beclaeghde/ ende namaels de Spaenſche ſelve.

Afgevraegh
de opinie de
Raden ende
Statẽ/ over
de bevredin
ge tot Bred
Anno 1575.

Deſe Artijckelen/ in den name van den Coningh/ aldus aenghenomen zijnde/ ſoo en conde nochtans den Prince van Orangien niet ghelooven/ de meyninghe van den Coningh te weſen/ de Spaengiaerden te doen vertrecken: Waeromme hy verſocht de ſignatuere des Conings daer over te ſien/ de welcke hem ghetoont werdt van den Heere van Raſſinghem/ tot verſekeringhe van't welcke hy die behiel/ teghen den danck van den Commandador/ die noyt en dochte/ die preſentatie ſoo verre aenghenomen ſoude worden: Waeromme hy daer van niet meer en wilde gheſproken hebben/ ſegghende/ dat den Coningh geen Coopman en ware/ daer men mede te dingen hadde: hy hadde liberalijck ſulcke conditien aenghebodẽn/ ende die behoorden ſy in bequamen tijdt ende ſtonde aenghenomen te hebben. Alſoo ſoeckende alle uytvlucht/ dede hy by zijn Gedeputeerde antwoorden: Dat hy wilde alle de handelinghe in Spaengien ſeynden/ ende van daer de Antwoorde verwachten/ verſoeckende tijdt van vier Maenden. Waeromme de Ghedeputeerde van Hollandt/ den veerthienden Julij/ Anno 1575. een afſcheydt/ oft laetſte Reces/ in ſchrifte overghegheven hebben/ inhoudende in ſumma het naevolghende: Hoe weynigh dat altijdt gheſint zijn gheweeſt ter goeder trouwen te handelen/ de ghene/ die van des Coninghs wegen ghedeputeert waren.

Des Prin
ende Staten
vã Hollan
Zeelandt/
ſchriftelijck
afſcheyt ofte
Reces/ den
14. Julij.

Waer-

1575. Waeromme ſy tot haer eygen ontlaſtinghe/ voor Godt eñ de Weerelt / haer eñ eenen yegheliicken wilden kennelijck maken / hoe ſy over hare ſijde t'allen tijden ghepooght eñ ghearbeydt hadden/ om de Oorloghe te eyndigen: Alſoo verhalende van't eerſte tot het leſte in't corte / watter gepaſſeert was/ van de eerſte Requeſte aen dē Coningh door Champigny gheſonden beginnende/ tot dit leſte ſchrift/ welcke preſentatien ſy ſeydē redelijcken/ buyten alle diſpuyt/ te weſen/ als te aenbieden alle verſekeringe te doen/ in ſtilheyt te weſen/ gheduerende den tijdt des vertrecx der Spaengiaerden ende vreemde / tot dier tijdt toe dat de Staten generael/ vergadert zijnde/ alles ſlichten mochtē/ tot de welcke ſy voorts alle andere queſtien/ ſo wel van't gebruyck haerder Religie/ ofte het Landt te verlaten/ als anders refereerdē/ als den welckē het inſonderheyt roerde eñ aengingh. Verwonderen haer oock datmen/ nae ſo veel dilaeyen eñ uytſtellinghen/ in plaetſe van een pertinente eñ Cathegorijcke Antwoorde in te brengē/ een captieus eñ bewimpelt geſchrifte overleverde/ poogende by t'ſelfde haer clare eñ ombewimpelde preſentatie te verduyſteren/ eñ voorts naerder gepreſſeert zijnde/ eerſt mondelinge/ eñ naerderhandt in ſchrifte te verclaren/ eenighen laſt te hebbē van de ſelfde haer preſentatien te accepteren ofte refuſeren/ eñ in een ſake ſo claer/ redelijck eñ deuchdelijck delaey van vier Maenden te verſoeckē/ niet tegenſtaende van aenbegin des Vrede-handels beroemt was/ van ſ'Conings wegē/ volcomen macht eñ laſt in deſen te hebben: Ende dat uyt deſen geveynſden handel niet anders geſocht en worde/ dan met alſulcke offeren/ ydel hopen/ ende voorgheven van Vrede/ den Staten eñ Ghemeynten van de Landen te onderhouden/ abuſeren/ miſleyden/ eñ ſlaperigh te maken/ om gevoeghelijcker die te overvallen/ ende in eeuwighe ſlavernije te brenghen / wetende dat die van Brabant ende Vlaenderen / met de andere Provincien/ ten opſien van deſen handel/ geduerende den ſelven/ ende op hope van een cort leedt/ liever ſullen allen overlaſt dulden / dan haer daer tegen te ſtellen. Oock mede dat/ gheduerende de delayen / geen opētlijcke noch heymelijcke onbehoorlijcke aenſlagen naeghelaten worden van harent wegen/ om de Landen te vernielen ende te ſcheyden/ ſo verſtonden de voorſchreven Heer Prince/ Staten ende Steden voorſchreven/ de van nieus verſochte delayen anders nergens toe te ſtreckē/ ende dat over ſulcx van haer ſijde geenen Vrede by deſen handel/ maer onruſte ende haer verderſeniſſe gheſocht werde / ende conſequentelijcken by den haren alle Vrede-handel afgheſlaghen te zijne. Ende dat derhalven zijne Excellentie / de Staten ende Steden van Hollandt voornoemt / niet recht veroorſaect zijn/ van nu voortaen/ hen ſelven/ Wijf ende kinderen/ ende t'gemeyne Vaderlandt tegens alſulcken onredelijcken ende ongoddelijckē voorſtel van den haren/ met alle manieren hem doenlijck zijnde / tot Godes eere te ſtercken/ beſchermen ende beveſtighen. Verclarende voor Godt ende de gheheele Weerelt / dat ſyliedē in dien geheelen Vreden-handel alle middelen gheſocht hebben / ten eynde ſy met de omliggende Provincien van deſe Nederlandē onder het Hooft van zijne Majeſteyt tot Godes eere in een ſalige ruſte/ Unie/ Vrede/ welvaert ende proſperiteyt vereenight ſouden mogen werden. Dat daeromme in ghevalle t'ſelfde achter weghen blijft ende niet en gheſchiedt / zijne Excellentie/ de Staten ende Steden voornoemt / voor Godt ende den Menſchen daer van ontſchuldight ſouden zijn / maer daer van culpabel ende oorſaeck/ de ghene die anders niet en ſoecken dan door de ghemeyne ruijne ende ſlavernije van deſe Nederlanden/ met onderdruckinge van de authoriteyt der generale Staten/ haer eygen dominie/ tyrannije ende heerſchappije op te rechten ende te beveſtigen. Niet te min/ ſoo wanneer haer eerweerdicheyt de Antwoorde uyt Spaengien ontfangē ſoude hebben/ zijne Excellentie / de Staten ende Steden daer van verwittiget zijnde/ ſouden mogen door haer Ghedeputeerde tot voorder communicatie ende handel verſtaen/ indien henliedē alſdan ſulcx gheraden ſoude duncken / ende kennelijcken zy / dat van haerder ſijde in beter trouwen ende ſekerheyt voortaen ghehandelt ſoude mogen worden. 1575.

rince ende taten pro- ſtatie.

Die van Hollandt deden eenen Leghpenning ter eeuwigher memorien/ ende tot onderrichtinghe / van Coper ſlaen / daer op ſtondt aen d'een ſijde den Thuyn van Hollandt/ met den Leeuw daer in/ een ſweerdt in zijn vuyſt hebbende/ met inſcriptie / Securius bellum pace dubia, &c. De andere ſijde eenen Hoedt/ die beteeckent vrijheyt/ daer onder ſtont/ Libertas aurea, cujus moderatur habenas ratio, Anno 1575.

Dit Reces ofte afſcheydt / den 14. Julij / tot Breda den Commiſſariſen des Coninghs overghelevert zijnde/ hebben ſy ten ſelven daghe daer op ſchriftelijcken gheantwoordt/ inhoudende aldus: Alſo ſy geſien hadden haer geſchrifte/ ende daer in vonden vele hooghe woorden ende propooſten/ daer mede ſy ende andere/ die van zijne Majeſteyt t'onrecht ende tegen de waerheyt geculpeert waren / ghelijck haer voorgaende gheſchriftē ende groote redelijcke ende meer dan ſuffiſantie offeren waren uytwijſende/ ſonder eenige gheveynſde ofte bewimpelde handelinghe/ ende dat het gheheel Fondament van't voorſeyde geſchrifte alleen ghemaeckt worde op het verſochte delaey/ om zijne Majeſteyt te adverteren/ gelijck in ſoo ſwaerwichtighe ſaken (niet tegenſtaende generale commiſſie) behoorlijck ende ghewoonlijck is te gheſchieden. Verclarende niet van meyninge te weſen t'voorſchreven gheſchrifte te advoyeren ofte t'ontfangen/ anders dan volgende haer voorgaende verſoeck/ tot effectuatie van dien / verwachtende de Antwoorde van zijne Majeſteyt / om (die ſelvighe hebbende) d'advertentie te doen / ende voorts dan op haer gheſchriften te ſegghen/ ſoo bevonden ſoude worden te behooren. Ende in dier forme ende anders niet hebben de voorſchrevē Commiſſariſen doen teeckenen / ende over ghenomen t'voorſchreven gheſchrifte / proteſterende voor Godt ende de Weerelt / dat van weghen zijne Majeſteyt geen ghebreck en ware / noch oorſake gegheven van't ſcheyden ofte breken dier communicatie : maer ter contrarien by den Prince van Orangien / de Staten ende Steden van Hollandt en Zeelandt/ etc. ſelfs/ indien ſy verwittight zijnde/ als vooren niet en verſchenen/ om deſen Vrede-handel (verſtaen hebbende de meyninghe ende intentie van zijne Majeſteyt) tot eenen goeden eynde te brenghen.

ſ'Conings Commiſſariſen Antwoorde op't Reces/ den 14. Julij.

Aldus is den Vrede-handel tot Breda in Julio/ Anno 1575, gheeyndt/ daer den Spaenſchen Raedt gheenſins toe gheneyght was. Waer mede elcke partije zijn voordeel ſochte op verſcheyden meyninghen / t'welck ten leſten die van Hollandt ende de gheaſſocieerde tot voordeel ghelukte / in veel herten van de Menſchen/ hoewel haer t'ſelve in haer Oorloghe ſchadelijck was. Maer alſo haer verſoeck was/ t'ghene dat generalijcken alle de 17. Provincien der Nederlanden begeerden / te weten / het wegh ſeynden van't vreemdt Krijghſvolck/ eñ der ſelver moetwilligh Regiment ontſlaghen te zijn. Ende dat

Den Vrede-handel heeft des Princen ſaken verſchoont in de herten der Menſchen.

voorder t'Regiment/eñ t'ſtuck van de toelatinge der Religie/ofte niet/werdt gherefereert ten voordeele van de generale vergaderinge der Staten/ dat heeft alleman goet ghedecht/ende gemaeckt haerlieden gunſtigh te weſen/ als die ſtredē voor des Landts vrijheyt. De Roomſche Catholijcken ſelve/ achtende dat ſy haer maer uyt noot met de gereformeerde Religie en behielpen/ ſiende dat de toelatinge van dien gheſtelt worde aen de generale Staten/die de Wettelijcke Rechters behooren te weſen van't ghene/ dat de Landen nutſte eñ dienſtelijckſte is. Hier aen heeft alleman oorſake geſocht haerlieder verſoeck te vorderen/ ſo het ten leſten gebleken heeft: want den Commandador daer nae gheſtorven/de Spaengiaerden gemuytineert/ ende onder den anderen twiſtigh geworden zijnde/hebben de Landē/om het Spaenſch Jock van haer te drijven/een Pacificatie tot Gendt ſeer nae op den verſochten voet/ met den Prince van Orangien/ de Staten van Hollandt eñ Zeelandt/eñ de gheaſſocieerde aenghegaen/in't naeſte Jaer 1576. Maer de Vredehandel tot Breda was in regard van den Krijgh der Landen ſchadelijck/groote onachtſaemheyt ende verlies daer uyt groeyende/ eñ den vyandt hem ſterckende/ eñ bouwende twee Schanſſen/ d'een ter Neuſe in Vlaenderen/ende een ten Oudenboſch in Brabant.

Prince van Orangien trouwt zijn derde Huyſvrouwe/een van Bourbon.

Terwijle dē Vrede-handel noch duerde/heeft den Prince van Orangien getrout/dē 12. Junij/ in de ſtadt van den Briele/ zijn derde Huyſ vrouwe/ Charlotte van Bourbon/ dochter van den Hertoghe van Montpencier/ Prince van den bloede der Coninghen van Vranckrijck/ ſuſter van de Hertoginne van Boulion/ die van haren ſeer Roomſchen Catholijckē Vader tot een Cloosterwrouwe ofte Abdiſſe toegeeygent was/nochtans gaf haer behoorlijcke dote. Deſe baerde hē namaels ſes dochterē/maer geen ſonē. De Prince hadde alreede by zijn eerſte Houwelijc de eenlijcke dochter van Bueren/ zijnen oudtſten ſone Philips/Grave van Buerē/ die was in Spaengien/ door den Hertogh van Alva/ teghen zijnen danck gheſonden ende gehouden/ ende een dochter by zijn tweede Huyſ vrouwe/de eenighe dochter van Hertogh Mauritius/Keurvorſt vā Saxen/ hadde hy eenen ſone Mauritz van Naſſouwe/ ende twee dochters.

Deſen Somer heeft den Commandador door den Heere van Hierges/ Gouverneur van Hollandt/de Stadt eñ Caſteel van Bueren doen belegghen/aldaer hy den 19. Junij ſeer ſterck voor quam/ wel met ſeven duyſent Mannen te voet/ eñ vier Compagnien Peerden/ waer mede warē de Regimenten van Lanceloot de Barlaymont/ Grave van Meghen van wegen zijn Huyſvrouwe/ ende Floris van Barlaymont/ Heere van Floyon/ beyde broeders van Hierges.

Bueren is een cleyn ſtedeken/ groot in't ronde ontrent vijfthien hondert treden/ bemuert op de oude maniere/ met wijde Grachten/ het Caſteel is in't ronde derthien hondert eñ tſeſtigh treden/ het heeft vier groote ſtercke thorens/ ende dry Grachten. Daer lagh op Hopman Vogelſangh/ met vier Vendelen knechtē. Sy hadden wel 24. Metale ſtucken gheſchuts/ met veel amonitie. Hierges dede zijn bevravingen maken/ by Don Emanuel Cabera de Vaca/ eñ Capiteyn Salazar. Lops de Bloys/Heere van Trelon/generael van de Artillerye/ plante op twee plaetſen vijfthien ſtucken gheſchuts op de Stadt/ die Breſſe maeckten: Daer op tot ſtormen geordineert waren dē voorſz. Don Emanuel/ eñ Capiteyn Gaſpar Ortis/ aenvallende met hondert Mannen. De welcke opclimmende in de Breſſe/en vonden geen tegenweer/ mits datſe al vluchten op't Caſteel/t'welc de Spaengiaerdē wel te paſſe quam: want de Brugge brac/waer mede ſy in de Breſſe gecomen waren/ ſo datmenſe niet en hadde connen helpen/ hadden ſy wederſtandt ghevonden/ door dien dat de Grachten ſoo wijdt eñ vol Waters warē/de reſte volghden/ſwemmende door't Water/ende ſoo werdt het Stedeken gepilgeert. Die van't Caſteel gaven't ooc over/ uyttreckēde ſonder Vendelen ende Wapenen. Waer over den Gouverneur Vogelſangh tot Gorcum ghevangen werdt/mits dat de Staten hem wilden gheſtraft hebben: Maer hy werdt ten leſten op behoorlijcke ontſchuldinghe los ghelaten.

Buerē ingenomen by Hierges/ voor dē Cōmandador/ in Junio.

Hierentuſſchē hadde Mondragon/met duyſent Mannen van zijn Regiment/ eñ twee Vendelen Spaengiaerden/onder de Capiteynen Alphonſo de Sotto Mayor/eñ Damiaen de Morales/den Finart/de Clunder met den Roggenhil (met behulp van Schuyten) ingenomē/ maer meeſt met zijn volck ten leegē Water/door den arm van de Zee marcherende/eñ met zijn Archebuſiers dede hy de Oorlogh-ſchepē vertrecken/met veel volcx dat vluchte. Die van't Fort gavē haer ooc over/ uyttreckende met den geweere. Hier mede wilde Mondragon toonen/datmen van het een Eylant tot in't ander met wat behelps lichtelijck comen ſoude.

Den Finart van Mondragon ingenomen.

Hierges volgende zijn Victorie/is van Buerē ghetrocken op Oudewater/alſo hem meer volcx toegecomē was/ als Duytſchen van Carle Fockers Regiment/ eñ Walen van Verdugo Regiment/eñ Gallio/ t'ſamen ſterc weſende wel thien duyſent Mannen/ eñ vier hondert Peerden/ met noch 15. Compagnien Pioniers/die van Luyck gheſonden werden. Hier mede quam hy/den 19. Julij/voor Oudewater. Oudewater is een cleyn Stedeken/ontrent van vijf hondert Huyſen/ gelegen op eenen Dijck/langworpigh eñ viercant. De Mueren zijn met Thorens wel beſet/eñ met Aerde ghevult. De Grachten diep/wijdt/eñ vol Waters/ eñ rondtomme is t'Landt ſeer Waterachtigh. Daer lagen binnen ontrent vier Vendelen Knechten/ als een Vendel Duytſchen/onder Capiteyn Munter/ twee Franſche/ onder du Marcoult eñ S. Marie/ eñ een Schots/ onder Dinckwerck. Deſe hadden haer wel gheſterckt/ veel Huyſen afgeworpen/de Caſſijen van de ſtraten opgenomē/eñ op de Veſten tot tegenweer gedragen. Noch hadden ſy gemaeckt diverſche inſtrumenten/ om van de Veſten alle ſtormen af te weeren. Sy hadden oock de Kercke ondergravē ende onderſet/op dat als de ſelve beſchoten ſoude zijn/dat ſy die ſouden doen vallen in de Stadt/eñ niet in de Veſten. Sy brochten oock haer afgheworpen Beelden op de Veſten/om die van binnē ſterckmoedigher te maken/ als die alle uyterſte wreedtheyt daeromme te verwachten hadden.

Hierges dede de Riviere ofte Water/ dat van Gouwe comt/ſtoppen/daer mede hy alle toevoer affnede/eñ de Wateren binnen drooge werdē. Hy ſette zijn gheſchut tegen den Thoren/waer uyt de Muſkettiers ontdeckten alle den Leger/dat die ſeer onvry was. Daer nae dede hy ſtellen op de Sluys-Dijck by de Galge 23. Muerbrekers/eñ noch vijf andere op dē Dijck van Montfort/d'eē ſtuck achter d'ander. Daer nae dede hy de Stadt opeyſſchē. Die van binnen antwoordenbeleeſdelijc/om tijt te gewinnen/wachtende ontſet. Dies Hierges/den 7. Auguſti/die dapper dede beſchieten. Als het geſchut nu tegen den avont ophiel/ſo preſenteerde hē een Soldaet van die van binnen/ alleenlijck in Buffel leer gecleedt/ met een Hellebaerde in de handt op de Breſſe/ wel nauwe beſiende wat ſchade t'geſchut ghedaen hadde/ niet tegen-

Oudewater by Hierges inghenomen eñ verbrant/ den 8. Auguſti.

teghenſtaende datter menichte van Clooten als regen nae hem gheſchoten werden/ ſonder hem te quetſen: dies ſy ſ'nachts haer Breſſe (ſoo ſy beſt conden) weder opmaeckten. Waeromme ſ'anderdaeghs wederomme beſchoten werdt t'gene ſy ſ'nachts hadden opghebout/ eñ ſondt terſtont de Capiteynē/ Franſoys de Aguillar Alvaredo/ ende Sancio Beltrain de la Peigne/ met ſes Soldaten/ om te beſichtigen waer ende hoe beſt te ſtormen was. Deſe clommen tot in de Breſſe/ eñ maeckten binnen alarm/ daer door die van der Stadt wederom den voorſz. Soldaet in't volle Harnaſch de Breſſe deden beſichtighen/ die dat dede ſonder ſchade t'ontfangē. Daer na volghde eenen valſchen ſtorm/ daer door ſy die van binnē moede maecten/ eñ met grof geſchut haer tegenweer op de Breſſen braken. Waer op volghde eenen generalen ſtorm van alle de Natien/ die nochtans alleenlÿck de Spaenſche toegheordineert was. Ende nae dat die van binnen haer langhe gheweert hadden met alderhande vyerwercken/ ſteenen/ brandtreepen/ wel anderhalf ure gedueriglÿck/ ſo zÿn ſy nochtans daer binnen gheraeckt den 8. Auguſti/ ende hebben't al de kele afgeſteken eñ vermoordt/ datter geen twintigh Soldaten te lÿve bleven/ met den Capiteyn Marault/ die ghevangen daer van gheluckelÿck quam. Den brant is ongeluckelÿck in de Stadt comen/ eñ brande die geheel af/ eenlÿc de Kercke/ Convent/ eñ weynige Huyſen werden geſalveert/ om den brandt te bliſſen ſalveerden Hierges veel het leven van de Borgers. Den Predicant wert gevangen eñ gehangen/ eñ andere gerantſoneert. Daer bleven doot ontrent hondert Spaengiaerden/ veel Bevelhebberen/ eñ wel ſo vele gequetſt. Alſo dat de Prince van Orangien/ die ter Gouwe ghereyſt was/ te ſpade quam/ om den Dÿck weder door te ſteken/ ende ſoo met den Water het belegh te doen opbreken.

Schoonhoven wert de Spaēgiaerden ooc over gegeven/ dē 24. Auguſti.

Van daer vertrock/ den 12. Auguſti/ dē Leger voor Schoonhoven/ alwaer de Prince Monſeur de la Garde/ Colonel van de Franſcoyſen/ ſondt/ die daer vromelÿck inraeckte. De Stadt werdt met 26. Muerbrekers beſchoten/ op een plaetſe/ daer de Muer ſonder Rampaert ofte tegenwalle was/ eñ geen materie by der handt/ om de Muer te repareren. Als nu den Muer wel dry hondert ſchreden geopent was/ heeft la Garde eenē dagh den ſtorm verwacht: maer ſ'anderdaeghs merckende de weeckheyt der Stadt/ eñ onwillicheyt der Borgerÿe/ ſo in't repareren van de Breſſe als anderſins/ heeft hy een eerlÿcke compoſitie aengenomen/ uyttreckende met Wapenen/ Baggen ende Baggagie/ op Bartholomeus dagh. Daer nae is Vianē oock verlaten van ſ'Princen wegē.

Woerdē beleghert 46. Weken.

Van Schoonhoven trock Hierges nae Woerden/ dat hy lange hardt belegerde/ dat beſluytēde met ſeven Schanſſen/ eñ als hy 46. Weken daer vooren alſo ghelegen hadde/ trock hy daer af in't naeſte Jaer 1576. den 24. Auguſti. Daer geſchiede een groote ſchermutſel vooren/ den 24. Julÿ/ daer dat Hierges veel volcx liet.

Crimpen by de Spaengiaerden geſterckt/ by de Hollanders beleghert eñ ingenomen.

Alſoo ſy met den Legher nederwaerts van Schoonhoven waren ghecomen/ hebben Crimpen een Dorp met twee Schanſſen ingenomen/ eñ ſeer geſterckt/ waer mede ſy niet alleen de Rivieren ſtopten/ maer meynden daer langhs in Swÿndrecht/ eñ in de andere Eylandē drooghs voets te gheraken/ als in't Eylandt van Voren/ den Briele ende Dordrecht in te nemen: ende in den Winter/ met hulpe van den Yſe/ aenſlaghen op Geertruydenberghe/ Gorcum ende Bommel te maken/ de Maſe ende Rhÿn vermeeſterende/ alſoo de apparentie groot was. Waeromme de Hollanders den Dÿck over d'ander ſÿde recht op afgheſteken hebben/ beſchanſt/ ende met gheſchut wel beſet.

Den 2. Septembris/ 1575. heeft Hierges een Schanſſe in Papendrecht belegert eñ beſchoten/ ghelegen teghen over Crimpen/ waer mede dat benomē werdt/ datmen de Lecke niet uyt varen conde in de oude Maſe. Deſe Schanſſe/ zÿnde beſchoten/ hebben de Hollandtſche die verlaten/ alwaer een Hollandtſch Schip van Oorloghe in den grondt gheſchoten werdt/ maer het gheſchut werdt gheſalveert.

De Prince van Orangien dede dry hondert Peerden/ ende acht Vendelen voetvolcx/ in den Swÿndrechtſchen Weert comē/ ende boude een Schanſſe tegen over Crimpen/ om de Riviere te bevrÿden/ daer mede Crimpen ſelve alſo beleggende/ dat welcke zÿn volck ten leſten/ den naeſtē Jare/ den 21. Februarÿ/ hebben ingecregen/ den Commandador zÿnde in't belegh voor Zierickzee beſigh/ dat hy't niet en conde ontſetten/ ende Hierges Woerden beleghert hebbende. De Soldaten trocken daer met haer Wapenen uyt/ achterlatende t'gheſchut ende munitie. Aen die Fortreſſe was Hollandt/ om redenen voorſz. veel aen ghelegen.

De Zeelanders verbrādē 12. Schepen/ den 20. Julÿ.

Hierentuſſchen hebben die van Zeelandt middel gevondē/ om ontrent Rooſendael te verbranden/ den 20. Julÿ/ twaelf Schepen van Oorlogen/ die daer nieu ghemaeckt/ ende reede waren om te varen/ ghenaemt Cromſtevens/ dienende in de Rivieren ende tuſſchen de Eylanden beter dan eenighe andere Schepen. Tot de bewaringe waren ontrent twee hondert Walſche Soldaten van Mondragons Regimēt/ die verjaeght werden. Sy meynden met die Schepen volck in't Landt van Zierickzee te ſtellen.

Spaenſche Vlote eensdeels uyt Spaengien in Nederlandt comē.

Een deel van de Vloot/ die in't voorledē Jaer ſoude uyt Spaengien in Nederlandt ghecomen hebben/ is dit Jaer onder Engelandt gecomen/ te weten/ alle de cleyne Schepen/ Aſſabros ghenoemt/ waer mede ſy meynden haer in de enghe ondiepe Wateren in Nederlandt te behelpē. Als deſe onder het Eylandt van Wicht ghecomen waren/ ende van de Engelſchen alle onderſtandt ghecregen hadden/ zÿn ten leſten tot Duynkercken ingevaren/ alwaer ſy/ t'ghene ſy mede brochten/ van Spaenſche Soldaten ende gheldt/ geloſt hebbende/ zÿn ſy in den naeſten Winter (aldaer in de Havene liggende) met onweder d'een tegen d'andere ſtootende/ alle gebroken/ bedorven/ ende gheheel tot niet ghecomen/ alſoo dat de Spaengiaerden met Schepen nergens geen gheluck en hadden.

Om deſe Vlote Schepen alle behulpſaemheyt van Bootſvolck/ ten dienſte van den Coningh/ in Engelandt te verwerven/ was aldaer gheſonden Heer Jan Boyſchot/ Advocaet Fiſcael/ als Ambaſſadeur van den Commandador/ die daer oock verſocht/ dat de Coninginne wilde uyt harē Rÿcke bannen de Rebellen des Conings/ t'welck de Coninginne weygherde/ achtende t'ſelve te groote ongenade te weſen/ datmen de arme Nederlanders/ die daer ghevlucht waren/ om des Krÿghs ende haers levens perÿckel/ eñ geweldt haerder Conſcientie te ſchouwen/ alſo ſoude verdrÿven/ allegerende/ dat ſy op ſ'Coninghs verſoeck/ dry Jarē te vooren/ hadde uyt haer Landt eñ Havenen doen vertrecken den Grave van der Marck/ met andere Edelen eñ Oorlogh-ſchepē/ die daer door uyt deſperatie den Briel waren benoodight in te nemē/ eñ dat het voor dē Coningh beter geweeſt hadde t'ſelfde niet ꝟſocht te hebbē.

Ten leſten werden nochtans door Brievē des Raedts/ aen de Capiteynē ende Officieren op de Zeecuſten verbodē niet aen Lant te laten comē/

Nederlantſchen Adel uyt Enghelandt ghebannen.

ende te Lande uyt te ſeynden alle die de Wapenē voerden tegen den Coningh: Waer onder werden met namen ghenoemt de Prince van Orangien met alle zijn gheſin/ de Grave van Culenburgh/de Grave van den Berge/ende de Grave van der Marck/ de Heerē van Eſquerdes/Limbres/Rumen/Merode/Carneſſe/Noyelles/Blyoule/Bredam/Boyſot/Aldegonde/Manſart/vā den Dorpe/Philips van der Ha/Haultain/ van den Tempel / Junius / Mateneſſe / Yſelſteyn/ Bronckhorſt / Wijngaerden / Nijvelt/ Bellena/ Haga/ ende veel andere/tot veertigh oft vijftigh met namen. Ende dat gheſchiede ten opſiene/om dat de Coninginne door haren Ambaſſadeur/ Doctor Wilſon/in Nederlant begeert hadde/ eñ vercregē/dat de Engelſche Rebellē/als de Grave van Weſtmerlandt ende andere/oock ſouden uyt des Conings Landen gebannen worden. Deſen Ambaſſadeur hadde oock vercregen/ dat de Enghelſche Schepen vier teffens de Schelde op tot Antwerpen ſouden moghen varen / met conſent van de Zeelanders/alſo dat gheſchiede/ende geſeyt hebben.

Deliberatie des Princen ende Statē/ haer in protectie te gevē van de vreēde Princen.

In dit Jaer 1575. dewijle de Prince van Orangien / de Staten ende Steden van Hollandt ende Zeelandt/ende de gheaſſocieerde ſagen/dat van den Vrede-handel geen voortganck en was te verwachten/ ende verre zijnde van eenige vrijheyt van Conſcientie / verſekeringe van lyf ende leven/Wijf ende kinderen te verwerven / hebben onder haer in deliberatie gheſtelt (ſiende dat de macht des Conings met der tijdt haer te laſtigh vallen mochte) wat hulpe ende protectie ſy beſt ſoecken ſouden. Daer werdt voor gheſtelt het Keyſerrijck/Vranckrijck/eñ Engelandt. Van't Keyſerrijck ofte Duytſlandt/hoewel ſy tot t'ſelfde eertijts gebonden hadden geweeſt/was cleyne hope yet van te verwachten/ eñ dat overmits de diverſiteyt van Religie/ ende oneenicheyt van de Vorſten/ die daer door d'een den anderen waren miſtrouwende/ende elck een ghenoech voor hem ſelven te doen eñ te ſorgen hadde/ om zijn Landt in ruſte ende eenicheyt te houden: Sy en ſouden oock onder haer niet lijden/dat d'een boven d'ander de heerlijckheyt eñ macht deſer Nederlanden ſouden verheeren eñ aen hem nemen/om den anderen in machte te excederen. Boven dien datter oock niemant ſpecialijcken t'ſelfde ſoude willen attenteren/ aenmerckende eñ ontſiende des Conings van Spaengiens groote macht/die hy in de ſelve Landen hadde/ als zijn Swagher den Keyſer/met veel andere machtige vrienden. Eñ om de Landen generalijcken onder't Keyſerrijck te beſluyten/dat ſoude mogen noch Jaer eñ dagh aenloopē/ eer t'Rijck op ſulcken gewichtigē ſake ſoude reſolveren connen/ niet alleen om de voorverhaelde redenen / maer oock dat ſulcx ſonder eenen generalen Rijcxdagh niet wel en conde geſchieden tot deſer Landen verſekertheyt.

Vranckrijcx protectie ongelegētheyt

Van Vranckrijck (een geſtadigh Erf-vyandt der Landen) werdt voorgehouden/dat het oock haer ten beſten niet dienen en ſoude / ſoo om de moordadicheyt ende groote tyrannije / die daer regnerende was / als oock om oude eñ aengeboren vyantſchappē / behalven de onbequaemheyt ende diſtantie van haerlieder Havenen / die haer (mits datſe by de Zee haer meeſt geneerden) ongelegen waren. Oock daerenbove/om dat t'ſelve Landt door haer eygen inwendige Oorloge uytghemergelt was/ſoo dat/ alwaer't oock dat den Coningh met zijn Onderſatē aldaer vrede maecte / verſcheyden achterdencken te hebben ware. Ende datter in allen ghevalle noch een eeuwige Oorloge tuſſchen Hollandt/Zeelandt/met Brabant/ Vlaenderen / ende den aenhangh van dien te verwachten ſoude weſen/ die liever kieſen ſouden een eeuwige Oorloge met haer/ dan een Verbondt met Vranckrijck. Boven dit alles ſoude noch te vreeſen weſen/dat dē Coningh vā Spaēgien tot eenige tijden/ om hem te wrekē aen Hollandt eñ Zeelandt/ door't ingheven van de bloetgierige/ ſoude mogen met Vranckrijck wiſſelinge doen/voor Hollant eñ Zeelant/hem ghevende Napels/Milanē/oft andere herwaerts over aen de palen van Vranckrijck gelegen/aengeſien dat t'profijt by veel tyrannige Princē meer was geldende/dan alle beloftē/ Eeden eñ Verbondteniſſen/te meer/om dat ſy Ketters genoemt werden/ ende dat ſy van den Paus van alle Eeden ontlaſt ſouden mogen worden/ als ſy wilden.

Redenen der genegētheyt tot Engelāt.

Enghelants protectie (hoewel de ſprake haerlieden ſeer ongherieflijck ware) dochte haer bequamer te weſen/ ſoo wel om de conformiteyt eñ exercitie der Religie/der trafijcken gelegentheyt/ eñ der Coninginne macht/ſo te water als te lande/ als oock om datmen in de ſelve Landen een matige regeringe ſage / verre van alle extraordinaire extortien ofte impoſitien. Eñ alſo verre ſy hulpe eñ protectie van de Coninginne verwerfden/ſo ſouden ſy hare ſtroomen over beyde ſijden bevrijden/eñ die van Brabant/Vlaenderē/ ende andere Provincien / hare toevoeringe uyter Zee benemen/eñ den Spaengiaerdē alle hope om tot eenighen tyde van der Zee wederom Meeſter te worden. Denemercken/Sweden/Emden/met alle de Duytſche Hanſe-Steden (over lange met de Coninginne in Verbondt zijnde) ſouden niet ſchoonders ſoecken ofte begeeren / dan in ſulcke alliantie begrepen te worden. Eñ ſonder twijfel/ de ander Provincien ſiende henliedē door alſulcken weghe alle neeringe ende trafijcke benomen te zijn/ ſouden oock ſoecken haer tot ſulcken vereeninghe te voeghen: Dat Vranckrijck t'ſelfde oock doen ſoude/ende eenen grooten ſchrick ende ontſagh onder haer vyanden cauſeren / conſidererende de gelegentheyt/dat ſy binnen luttel tijts malcanderen connen helpen/ende haer gheweldt ter Zee brengen. Ende indien met Enghelandt op eenige acceptable conditien ende der equiteyt conforme conde ghehandelt worden/ſoude te hopen weſen / dat de Coninginne ende haer naecomelingen / om t'allen tijden ſulcken macht ende reputatie te onderhouden/niet alleene de Landen in Religie/Vrijdom/ Previlegien/ende alle Vrijheden ſoude handthaven/ de ſelve eer vermeerderen dan verminderen/ maer oock met geldt ende anderen nootdruſt aſſiſterē/ der ſelve macht ende hulpe niet dan in tijde van noode gebruyckende/ waer door Engelandt ende ſylieden in alle abundantie ende rijckdommen ſouden floreren / ende gheraken eens in ruſte te leven. Alle welcke redenen overleyt zijnde/ dochten ſy beſt te weſen een goede corte ende wel overdachte reſolutie te nemen / eer voorder invaſien haerder vyanden op eenighe groote Steden/principale Havenen ende Sterckten ghebeurden / ongheraden weſende langher de avontuere te verwachten / onverſien van ghelde ende van volcke / waer door te vreeſen ware onwillicheyt onder de Gemeyntē.

Nae deſe beraedtſlaginghen hebben ſy gheresolveert in Enghelandt te ſeynden / in't welcke ſy achten niet alleene te doen wat recht ende redene ende Religie toeliet / maer oock wat haer den noot / Wet / ende natuere dwanck. Sy hadden te vooren in den Winter / Anno 1572. aen de Coninginne in Enghelandt gheſonden/ den Heere van Noordtwijck / Heer Willem van Nijvelt / Schildtknape / Heere Dierick van Nieborgh/Raedtſheere in Hollandt/ ende Meeſter Lenaert Caſenbroodt / Rechtſgheleerde /

om

1576.

om haer/ van de Landen weghen/ ende van den Prince van Orangien/ te verwittighen den ſtaet van den Lande/ ende tyrannije van den Hertogh van Alva/ om te voelen wat goede genegentheyt de Coninginne hun toedroegh / eñ die correſpondentie werde opt ſints onderhoudē by diverſche haer Dienaers/ als Daniel Rogers/ etc. Als nu ghebeurde / dat den Vreden-handel van Breda geheel afgebroken was/ ende dat de Coninginne ſpeurde eenighe onderhandelinghe met de Franſoyſen/ ſoo hadde ſy gheſonden in Spaengien aen den Coningh den Ridder Herry Colham/ om dē Coningh voor te dragen het aenſtaende perijckel van de Nederlanden/ ſy ſondt oock in Hollandt/ in October / Mr. Thomas Haſtinghs / om alle handel met Vranckrijck te beletten. Deſghelijcx den Ridder Thomas Randal aen dē Commandador Mayor / hem vertoonende hoe ſorghelijck het ware haren Rijcke/ ſtaet ende welſtandt/ dat de Franſoyſen de Nederlanden ſouden vermeeſteren/ ofte oock dat daer de Spaenſche Garniſoenen inwortelen ſoudē / eñ dat daeromme eenigen middel van bevredinghe moeſte ghevonden worden / etc. Dan hier mede werdt niet by den Coningh noch by den Commandador uytgherecht / dan met generale excuſen / dat Rebellen moeſten gheſtraft weſen/ etc.

Coninginne van Engelandt neerſtigheyt/ om de ſaken in Nederlandt te bevredigē.

Hollantſche Geſanten in Enghelandt gheſonden.

Hier over de Staten van Hollandt ende Zeelandt/ ende den Prince van Orangien/ hebben in Enghelandt gheſonden ontrent Kerſmiſſe/ Philips van Marnix Heer van S. Aldegonde/ Paulus Buys Advocaet van Hollant/ met Franſoys Maelſen Doctor. Deſe hebben de Coninginne haren ſtaet voorghedragen/ ende wat datter met den Vreden-handel tot Breda ghepaſſeert was/ alles remitterēde tot hare Majeſteyts Conſcientie ende diſcretie/ om raedt ofte hulpe.

Champigny voor in Engelandt gheſonden van den Commandador/ Anno 1576.

Hierentuſſchen hadde den Commandador uyt Nederlandt aen de Coninginne gheſonden den Heere van Champigny/ om te vernemen watter omgingh/ ende van zijnent wegē eenigh contentement te gheven. Deſen hadde/ den 12. Februarij 1576. by de Coninginne audientie/ zijn boodtſchap beſtaende voor te draghen/ de oude ende goede affectie des Conings aen haren Perſoon/ ende te bidden/ de Gheſanten van Hollandt geen ghehoor te gheven ofte gunſte te toonen/ ten aenſien van de oude Tractaten / d'een des anderen Rebellen niet te aſſiſteren/ ende dat/ volgens het nieu Accoordt / by den Geſanten Boyſchot ghemaeckt / de Heer van S. Aldegonde Rebel voor ſulcx/ by ſ'Coninghs Brieven verclaert/ mochte ghebannen worden/ alſo by Verdragh was ghehouden.

Coninginne Antwoorde aen Champigny.

De Coninginne Antwoorde beſtondt/ Als dat hoewel ſy niet eerlijck achte Rebellen te beſchermen / ſoo ware ſy nochtans wel gheinformeert/ dat ſy hun in alle deelen haddē geſubmitteert onder haren Coningh/ ende de generale Staten der Landen/ ende dat/ ſoo ſy niet conden in ghenade aenghenomen worden/ hadden gheſocht haer te begheven onder de protectie van de Franſoyſen/ op het welcke haer toeſtont in-ſicht te nemen/ ſo wel voor haer als ſ'Coninghs Intereſt. Ende ten anderen / ſoo den Coningh meynde / onder't deckſel van zijn Rebellen te caſtijden/ daer geſtadigh Spaenſch ofte vreemdt Garniſoen in te planten ende houden/ en ware haren Rijcke ende ſtate niet minder achterdeeligh / dan of de Franſoyſen dat innamen.

Als voor den Heere van S. Aldegonde/ zijnde aen haer met de andere Geſanten gheſonden/ om haer te informeren van den Vreden-handel van Breda/ en conde ſy hem alſoo niet wechſeynden.

1576.

De Hollaudtſche Gheſanten verſochten van de Coninginne protectie ende aſſiſtentie/ als van een Princeſſe uyt het Hollandtſch bloedt geſproten/ te weten/ uyt Philippa/ de dochter van Willem de derde Grave van Henegouwe/ Hollandt/ Zeelandt ende Vrieſlandt/ van welcke Philippa ſuſters ſone ende dochter den Coningh Philips van Spaengien zijn afcomſte ende Tytel hadde over Hollandt/ Zeelant/ etc. die Souverayniteyt daer van wilden ſy haer opdragen.

Hollantſche Staten bieden Souverayniteyt aen de Coninginne.

Deſe verſtandige Coninginne heeft haer met uytſtellingen ende goede woorden gheſocht contentement te gheven/ alles voorts van amonitie/ etc. voor haer gheldt vergonnende: maer de Geſanten drongē hardt aen om reſolute antwoorde/ om protectie ofte aſſiſtentie / om haer daerentuſſchen te mogen beſchermen tegen haren vyandt/ tot dat ſy eenē Pays gemiddelt hadde/ daer inne ſy mochten leven nae Gods Woordt in gheruſte Conſcientie / daer oock Enghelandts ruſte ende vrede aen gheleghen ware. Maer ſoo oock haer voorſlagen hare Majeſteyt niet wel en bevielen/ noch raedtſaem dochten/ ſoo baden ſy om Gods wille / dat ſy haerlieden niet toelaten wilde in't uyterſte verderf te vallē/ voor de groote ende onverdragelijcke oncoſten / niet ſuſpens ende onberaden te houden / maer te willen haer belieſte duydelijck uyt te ſpreken / ende haerlieden laten genieten Vrijheyt/ van te doene wat Godt haer in't herte ſoude ſeynden / ten beſten van haer bedruckte Vaderlandt / om hun te bevrijden van vyandts wreedtheyt/ alſo hun Goddelijcke ende Weereltlijcke Rechten toelieten.

Als de Coninginne uyt deſe heſtighe woorden ende conteſtatien merckte/ als dat ſy waren gheresolveert aen Vranckrijck te verſoecken/ ſo heeft ſy de Gheſanten met een redelijcke Antwoorde afgheveerdight met eenighe hope.

Brief vā de Coninginne van Enghelandt aen dē Prince ende Staten van Hollandt eñ Zeelandt/ dē 18. Meerte/ Anno 1576.

Tot welcken effecte ſy / de Coninginne / ſelve ſchreef aen den Prince van Orangien/ uyt Weſtmunſter/ den 18. Meerte 1576. Roomſchen ſtijl/ met de voorſz. Gedeputeerde/ als daerentuſſchen tijdinghe was ghecomen/ van den doot van den Commandador/ den 5. Meert geſtorven/ inhoudende deſe Pointten / als ten eerſten : Alſo haer aengeboden waren de Graefſchappen van Hollandt ende Zeelant/ op dat ſy die in haer trouwe bewaringhe ofte Patrimonium aenname / ofte dat ſy de hooge Overheyt daer van/ als Gravinne ofte opperſte Landtſ-Vrouwe/ in beſittinghe aenveerden wilde : Soo en verſtondt ſy niet/ hoe ſy met haer eere / ofte met goeder Conſcientie/ t'ſelf de ſoude mogen aennemen / nademael haer niet liever ende weerder ware dan trouwe ende eere/ (haren Perſoon betamende) ten ware eerſt ende voor al haer blijckte / datter geen hope en reſteerde van Vrede tuſſchen haer ende harē Coningh te maken/ van welcken Vrede/ hoewel ſylieden miſtrouden/ ſoo en hadde ſy daer van alle hope niet verloren / ten ware ſelve eerſt verſoeck dede/ ende alle ſulcke redelijcke Artijckelē wederſeyt ende verworpen ſaghe / die ſy den Coningh ende zijn Dienaers dochte voor te ſlaen.

Ten tweeden : Alſo ſy/ door groot medelijden van den Nederlandtſchen elendigen ſtaet/ hadde voor de doot van den Commandador Mayor voorghenomen/ eenen Edelman aen hem te ſeynden / om van harent weghen een ſtilſtandt van Wapenen te verſoecken/ om door die Vrijheyt bequame middelen te becomen/ tot een Vredehandelinge by Ghedeputeerde van wederſijden/ ſo ware ſy daer inne nu perſiſterende/ eñ doende/ om eenighe Gheſanten aen de nieuwe Gouverneurs/ den Raedt van Staten te ſeynden/ om den voorſz. ſtilſtandt van Wapenen te verſoecken/ d'welcke ſy hoopte haer niet ſoude afgheſlaghen worden/ als zijnde ſelve Nederlanders ende geen vreemde / als dien de Inlandtſche Oorloghe ter herten ginghe/ alſo ſy ſelve uyt Brieven van daer ende van de ghevluchte wel verſtaen hadde.

Voorder ſoo/ nae vercregen ſtilſtandt van wapenen/ den generalen Vrede ſo haeſt niet en ſoude connen beſloten worden/ maer uytgeſtelt tot datter volcomen macht vercregen ware/ ſoo ſal hare Majeſteyt terſtont eenen Gheſanten nae Spaengien ſeynden/ om daer over ernſtelijcken met den Catholijcken Coningh te handelen / ende te vermanen/ hoe dienſtelijck het hem weſen ſoude/ nu op de doot van den Commandador / niet alleene de Nederlanden onder zijn gebiedt te behouden/ maer oock om de teghenwoordighe beroerten te ſtillen/ eenen inlandiſchen Gouverneur te ſtellen/ welcken raedt ſy niet en twijfelde den Catholijcken Coningh haer ſal weygheren / om dat hare Majeſteyt ſoo ernſtelijck rondt-uyt ende duydelijcken met hem dochte te handelen ende reſolveren.

Ten leſten/ by ſo verre den Raedt van State/ nu Gouverneurs/ den voorſz. ſtilſtandt van wapenen niet vergunnen / ſoo ſal ſy/ ſonder tijdt te verlieſen/ met uytghedruckte woorden haer aenſeggen / alle t'ghene ſylieden van wegen de Landen haer hadden aengheboden ende voorgheſlagen. Waeromme oock hare Majeſteyt hoopte/ conform de goede ghenegentheyt ende ſorghvuldicheyt/ die ſy was dragende tot den Prince van Orangien / ende den Staten van Hollandt ende Zeelandt / principalyck nu die Landen/ mits de doot van den Commandador/ ſoo veel ſwaricheden niet te verwachtẽ hadden/ haer vyandẽ haer nu ſoo geſwackt vindende/ dat ſy daerentuſſchen niet voornemen ofte handelen en ſullen met eenigen anderen Prince ofte Potentaet/ om vreemde hulpe in de Nederlanden te doen comen : Want ſoo ſy t'ſelfde deden/ ſoo en ſoude hare Majeſteyt dat niet in't goede connen afnemen.

Dit was t'ghene/ dat op die Hollandtſche Legatie in Engelandt werdt ghehandelt/ in't Jaer 1575. ende beginſel van 1576. Sullen nu voorts verhalen wat dat daerentuſſchẽ paſſeerde in den Krijgh/ ende met den Commandador.

De Spaengiaerdẽ gaẽ eens deels te voete tot in't Landt van Schouwen/ dẽ 28. September.

Den Commandador trachtende het Eylandt van Schouwen te ghewinnen/ is met zijn volck gecomen in S. Anna Landt/ alwaer hy met zijn Capiteynen/ Chriſtoffel Mondragon/ Sancio Davila/ ende Joan Oſorio de Vlloa / heeft beſloten / by advijſe ende beleydinghe van eenighe Zeelanders/ dat ſy een deel van haer voetvolck ſouden te voete door't Water ſeynden ten leeghe Water/ te weten van Philips Landt (een onbewoont Eylandt) tot in Duyvelant/ om te ſchouwen de Zeelantſche Oorloghſchepẽ/ die tuſſchen beyde laghen/ die om de ondiepten haer op ſommighe plaetſen niet en conden by comen. Sy deden eerſt de paſſagie verſoeckẽ door eenẽ Spaenſchẽ Sergiant/ Ron Duranda/ met noch 12. ofte 14. Soldaten/ gheleydt van eenen Dienaer van den Heere van Serooſkercke/ eñ eenen Boer van der Tolen/ als Guiden / haer noch verſelſchappende Don Franciſco Marcados / ende eenen Pagie van Sancio Davila/ gheheeten Eſclave. Deſe alle goet rapport doende om voort te varẽ/ is belaſt Johan Oſorio de Vlloa / met vijfthien hondert Mannen/ ſoo Spaengiaerdẽ als Duytſchen eñ Nederlanders / met twee hondert Pioniers/ den 28. September/ weſende S. Michiels avondt/ haer te Water te begheven/ elck met een Sacxken om den Hals met buſcruyt/ eñ victalie voor dry dagen. Ende zijn alſo gevaren tot Philips-Landt / ende van daer over door't Water ghetrocken tot den knien/ eñ altemet dieper/ met verwonderen van een yeghelijck/ maer vele verdroncken/ ſelve van de twee hondert Pioniers en quamen maer thien aen Landt / ende de achterſte moeſten weder te rugghe keeren/ door dien dat het Water wies / die met Mondragon ende Sancio Davila/ met de Galeyen/ Booten ende Schepen/ over voeren.

Ende dit gheſchiede op S. Michiels nacht/ als in den ſelvigen nacht de Locht vol vyerighe ſtralen geſien werdt/ daer ſy haer mede vercloecten/ ende zijn van het Eylandt aen het ander gevaren : ende ſy hebben in't Eylandt van Schouwen de Schanſſe van Vianen ende andere ingenomen / niet tegenſtaende het groot teghenweer van de Zeelandtſche Oorlogh-ſchepen/ die mits dat het leegh Water was/ niet nae by en conden comen. Van de Spaengiaerdẽ werden ettelijcke Capiteynen/ ende veel volcx gheſchoten: Onder andere Hydro Paciero/ Gouverneur vã't Landt van der Goes ofte Suydtbevelandt. Oock wert van d'ander ſijde op't Landt geſchotẽ den Gouverneur van Zeelandt/ Joncker Charles Boyſot / onwetens van achter (door de duyſterheyt) van zijn eygen volck/ als men meent/ door wiens doot de reſte miſmoedigh werden / ende namen de vlucht/ alſo dat de Spaengiaerden terſtondt de ſtadt van Zierickzee (naer het innemen van Bommene ende Vianen) rondtom de paſſagie beſetten. Die van Zierickzee ſtaken den Dijck tot Borndam door. Maer de Spaengiaerden hebben die weder gheſtopt / niet ſonder verlies van volcke/ door groote tegenweer. Sy hebben haer oock alſo Meeſter van't Hooft ghemaeckt/ daer wel vier ofte vijf hondert over doot bleven. Den Commandador troc daer ſelve met Chiappin Vitelli/ Marquis de Cetone/ ende gaf ordere Bommene te beſpringen.

Doot van Charles Boyſot/ Gouverneur van Zeelãt/ dẽ 28. September.

Zierickzee wordt belegert/ den 30. September.

Bommene wordt beleghert in October.

Bommene is een Dorp/ gelegen op den punct van dry Dijcken/ die de een de andere flanckeerden ofte ontdeckten / eñ was wel gheſterckt met een Ravelijn op elcken Dijck/ die de Fortificatie van't Dorp eñ de Haven beſloten / behoudende de Grachtẽ vol Waters door een Sluys/ behalven aen dẽ Zee-dijck. In't eerſte was daer luttel Krijghſvolck binnen/ maer alſo de Zeelandtſche Schepen niet verre van daer lagen / geraeckten daer (maer niet ghenoech) meer volcx inne van alle Natien/ t'ſamen ſes Vendelen/ dry Walſche/ twee Hooghduytſche/ een Franſoys. Den Gouverneur was eẽ Franſoys/ Monſeur de Nieville ghenoemt/ een oudt ervaren Krijghſman.

Dẽ Commandador hadde deſen aenſlagh belaſt aen dry Overſten / te weten / Mondragon/ Sancio Davila / ende Johan Oſorio de Vlloa.

Deſe ſondẽ daer Capiteyn Franciſco de Aguillar Alverado/ met dry Vendelen Spaengiaerdẽ/ om die van Bommene te beſluyten / eñ voerden daer terſtõt alle haer volc toe/ met twaelf groote Muerbrekers/ waer mede ſy de Wallen dry dagen d'een nae d'ander beſchoten/ ende maeckten een Breſſe die wel te beclimmen was.

De Spaengiaerden ſchelden die van Bommene voor Hinnen.

Als nu die van binnen dat ſagen/ ſochten ſy te parlementerẽ/ daer over twee Gijſelaers geſonden werden. Maer alſo hem een Spaenſch Soldaet in de begravinge liet luyden/ dat ſoo haer de Rebellen (die hy een hoop Hinnen noemde) wildẽ opgheven / ſy mochten haer ſelven van boven de Muerẽ ſonder wapenẽ neder worpen: want men haer op geen ander conditie in genade aennemẽ en ſoude: eñ diergelijcke woorden meer: So verhinderde t'ſelve alle voorder handelinghe van overgheven. Maer Mondragon/ Sancio Davila/ ende Johan Oſorio/ ſiende dat het innemẽ noch Halſen coſten ſoude/ ſondẽ daerom den Capiteyn/ Franciſco de Aguilar/ om met den Gouverneur/

Aengeboden genade door miſtrouwen niet aenghenomen.

verneur/ Monſeur de Nieville/ te ſpreken/ mits dat hy kenniſſe aen hem hadde / van dē tijdt des beleghs van Schoonhoven/ daer hy gheweeſt was. Deſe hem ſprekende in de begravinghe/ boodt hem aen ſeer redelijcke conditien. Maer alſoo den voorſz. Gouverneur ſeyde/ datter geen verſekertheyt in haer woorden ware/ midts dat dien Soldaet ſoo ſchandelijck ongheſtraft van haer gheſproken hadde/ welcke woorden den Spaẽgiaert excuſeerde/ die als uyt lichtveerdige Soldaten uytgheworpen / niet te achten en waren. Terwijlen ſy noch ſpraken ſoo ghebeurdet/ dat een Mendoſa/ die Vaendragher van Hydro Pacieco Vendel was/ beſpiet hadde een plaetſe/ daer hy met zijn volck lichtelijck meynde in te gheraken/ dies hy met zijn Vendel/ ſonder laſt te hebben/ (ſoo't ſchijnt) beſprong die plaetſe. Maer die van binnen groeten hem met eenen willecom van Archebuſerije / alſoo dat hy daer met meer dan dertigh van zijn volck doot bleef. Waeromme den Gouverneur den Capiteyn de Aguillar aenſeyde / dat onder de zijne noch veel Edele eñ vrome Soldaten waren / die men voor Hinnen ſchelde/ maer ſy ſoudē haer noch wel vrome Hanen bewijſen/ tegen ſoodanige die niet te betrouwen en waren / daerom wilden ſy haer verlaten op haer cloecke handē ende moedt/ naeſt Gode: eñ ſo vertrock ende begaf hy hem in zijn ſterkte/ eñ dede alle de Schuyten wech doen/ op dat hem niemandt op't vluchten verlaten ſoude.

Bommene beſtormt eñ afgheкeert/ de 23. Octobris.

Hier over beſloten de dry voorſchrevē Spaenſche Overſten / die plaetſe des anderen daeghs/ den 23. October/ met den leegen Water te beſtormen/ met ontrent acht hondert Mannē/ Spaengiaerden ende Hooghduytſchen. Deſe op haer Spaenſche maniere haer Gebedt ghedaen hebbende / ſprekende eenen Pater Noſter ende Ave Maria, hebben de Breſſe eñ Paliſade beſprongen ten leegen Watere/ met groote cloeckheyt/ daer die van binnen haer Manlijck afſloeghen. De Spaenſche vreeſende / dat het waſſende Water haer mochte overvallen/ ende d'ander ſtrijdende voor haer leven / ſchietende met grof ende cleyn gheſchut ſeer ghewelddelijcken. Maer alſoo dit ſtormen by de twee uren gheduert hadde/ eñ vele den rugge keerden / hebben de Overſten de ſtormers afgheroepen / met groot verlies / van wel meer dan twee hondert doodē/ ende dry hondert gequetſte/ behalven datter vele noch verdronckē met den waſſende Water. Daer waren twee Vendelen Soldaten van Rotterdam derwaerts gheſonden/ maer conden niet binnen gheraken.

Stratagema.

Niet tegenſtaende dit verlies/ reſolveerden de dry voorſchrevē Overſten eenen generalen ſtorm te doen/ by alle haer verſcheyden Krijghſvolck/ op den 30. October/ ende ordineerden (mits gebreck van volcke) dat alle de Jonghers eñ Soetelaers ſouden in wapenen haer comen vertoonē op de Dijcken / als of ſy met nieu volck aen den ſtorm comende waren / de Spaenſche maniere conterfeytende.

Bommene anderwerf beſtormt eñ ghewonnen/ dē 30. Octobris.

Aldus is den 30. October den gheweldighen ſtorm toegegaen / met groote moedt ende Manheyt/ de welcke oock cloeckelijck wederſtaē wert. Dit aenloopē by de vijf uren geduert hebbende/ van ſ'morghens ten 7. uren tot den noene toe/ ende ten wederſijde ſeer Mannelijck gheſtreden zijnde/ ſoo dat de Breſſe vol dooden lagh/ ſo zijn deſe voorſchreven Soetelaers ende Jonghers aenghecomen / ende vele van haer zijn mede onbedachtelijck aenghevallen / waer door die van binnen ſeer moede geworden zijn/ mits dat ſy nu twee ofte dry dagen nacht ende dagh in waken/ arbeydt ende alarm / gheduerighlijck gheweeſt waren / ende geenen tijdt en hadden om te eten ofte drincken / ende hare wonden te verbinden/ ſelve den Gouverneur Nieville/ ghequetſt zijnde in zijn been / bleef tot der doot toe vechtende/ t'welck die van buyten mede geconſidereert hebbende/ ende inſonderheyt/ dat t'gheſchut door het langhduerigh ghebruyck verhittet was / ende crachteloos worde / ſo dat de ſpieſſen der Duytſchen het beſte gheweer was / ſoo hebben die Spaengiaerdē haer vercloeckt te comen boven op den Wal. Ende daer op gheraeckt zijnde/ hielden ſy haer aldaer ſonder te dorven voorder neder ofte in treden. Als dit Sancio Davila ſagh / liep hy ſelve toe / eyſchende een Rondaſſe/ roepende / dat hy hem verwonderde eñ ſchaemde/ dat onder ſo vele vrome Soldaten niet eenen was die dorſte invallen. T'welck een Spaenſch Muſkettier hoorende/ genaemt Toledo/ verliet zijn Muſket/ ende creegh een Rondas/ daer mede hy den Wal af ſprongh midden onder zijn vyanden/ den welcken veel ander volghden. Ende ſoo teſſens invallende / werden ſy Meeſter van de plaetſe/ alles doodende door het ſweerdt / alſoo datter luttel af quamē/ men acht geen twintigh/ ende dat met verlies van eenighe honderdē van die van buyten/ behalven de ghequetſte.

Dit belegh eñ innemen van Bommene werdt het furieuſte ghereкent / daer van ghehoort is/ ende duerde ontrent twintigh dagen/ daer meer volcx door buſſe / ſweerdt eñ Water doot bleef / dan in't belegh van Haerlem / in den tijdt van thien Maenden/ ſo gheſeyt wordt eñ gheſchiedt/ daer wel ſes duyſent ſcheuten op geſchoten werden.

Den Commandador vertrock uyt Zeelandt op Antwerpen/ ende van daer nae Mechelen/ om het Pardoen van't Jubile te winnen / dat den Paus Gregorius/ den derthiendē/ van Roomen gheſonden hadde aen de Nederlantſche Staten/ latende alle authoriteyt ende laſt over Zeelandt aen Mondragon. Waerom Mondragon alle zijn gheweldt ghekeert heeft op Zierickzee / de oudtſte ende beſte Stadt van Zeelandt / die redelijcken wel verſien was van volcke / victalie/ ende nootdruft/ zijnde verrijckt van volcke door het afbranden van Rommerſwale. Daer was binnen voor Gouverneur Jonckheer Arent van den Dorpe/ een cloec verſtandigh Man/ die niet nagelatē heeft dat tot verweeringe mochte dienē: Hy heeft met allen vlijt buyten de Stadt/ aen de Zuydt-ſijde van de Haven/ een hooghte van aſſchen ſeer ſterck doen maken / die welcke / door langheyt van tijde / uyt de Soutkeeten (alwaer het Sout gheſoden ende geraffineert wordt) ter voorſz. plaetſe ghebracht ende begroeyt was: Ende aen de Noort-ſijde heeft hy mede een ſtuck Landts/ van ontrent hondert ghemeten/ rondtomme doen beſchanſſen/ de reſte van het geheele Landt meeſt al onder Water zijnde / door het doorſteken van de Dijcken. So dat den Legher qualijck logement conde becomen / dan op de Dijcken. Ende om haren vyandt ſlaperigh te maken/ eñ tijdt te gewinnen/ hope hebbende dat haer met der tijdt ſelve de victalie ontbrekē ſoude / ſoo maeckten ſy in't eerſte een beſtandt ofte treves van veerthien dagē/ eñ daer nae verlengden ſy den ſelvē/ op hope van accoordt/ om daerentuſſchen de Borghers eeuen moedt te maken/ die in't eerſte perplex ende verbaert waren/ ende daer mede te vredē te ſtellen/ mits dat den vyant ſoo harde conditien voorhielt. Ende daerentuſſchen fortifieerdē ſy de voornoemde plaetſe ende de gheheele Stadt/ waer van in andere Steden ſprake alomme ghereees / als of ſy haer ſochten lichtveerdelijcken over te gheven. Waeromme die van binnen een Juſtificatie uyt ſonden/

Ghelegentheyt vã Zierickzee/ ende werdt beleghert in October.

tot haerlieder onſchuldt. Sy ghebruyckten oock Duyven tot boden/ ende behielpen haer met tinnen gheldt / in ſtede van ſilveren. Daer waren binnen als Capiteynen eñ Bevelhebbers/ Joos van den Ende/ Hans Crom / Du Boys / Nicolaes Bernard/ Adriaen de la Porte/ Ambroſie le Duc / Anthonius van Bommel / Ruychaver / Nicolaes Plucket/ Eloy Rudam / met meer andere Officiers/ tot twaelf Vendelen toe.

Mondragō ſtopt met ē Paliſade de Vaert tuſſchē Schouwen ende Duyvelant.

Den Commandador Mayor merckende/ dat de Stadt niet wel met gheweldt/ maer met langen belegh te becomen was/ door honger/ heeftſe ghesocht van alle toevoeringhe af te ſnijden ofte af te palen / ende heeft groote Balcken in den grondt van't Water / dat tuſſchen t'Landt van Schouwen ende Duyvelandt loopt/ gheſlagen/ ende t'ſelfde van den eenen Balck tot den anderē met ketenen ghegort ende afgeſloten. Ende daer het te diepe was/ werden Schepen aen Anckers ghelept / daer veel volcx ende gheſchut op lagh/ ſoo datmen met blancken ofte bruggen van d'een Schip tot het ander conde comen / om alſoo alle paſſagie te beletten / t'welck voleyndt werdt den 22. Meerte. Sy maeckten oock groote proviſie van Schepen/ Pleyten eñ Galeyen/ daer mede ſy de Havene alſo pooghden te beſluytē/ datter niemandt uyt ofte in mochte. Binnen de Dijcken eñ Lande dat onder Water was/ hebben ſy oock met Schuyten vol Krijghſvolck ſcherpe Wacht ghehouden / om alle toevoeringhe te benemen. Sy deden oock een Vaert ofte Gracht graven binnen Duyvelant/ van Vianen af tot het Hooft op de Havene van Zierickzee/ recht uyt comēde/ om alſo vā binnen ſ'Lants vrijder van de Zeeuſche Oorlogh-ſchepen te weſen / alle de Dijcken ontrent de Havene vol grof geſchuts beſet zijnde. De Stadt hebbenſe niet veel beſchotē/ dan tegen dē Aſchbergh aen de Havene / maer te vergeefs. Die van binnen beſtreden alomme haer vyandē met Galeykēs/ over het overloopē Lant/ alle afbreuck doēde dat ſy condē/ namelijc dē 25. Meert ſloegen ſy de Spaengiaerdē in de vlucht/ eenighe van haerlieder Schuyten nemende eñ ſinckende.

Ende alſo de Prince van Orangien / door den Grave van Hohenlo / ende den Admirael Loys Boyſot / ſochte zijnen vyandts Legher uyt te hongheren / met thien oft twaelf Schepen ligghende voor het Hooft van Berghen op Zoom/ ende elders / om alſoo alle toevoeringhe haer te beletten / beleggende de beleggers. Soo dede den Commandador ontrent 20. cleyne Oorloghſchepē tot Duynkerckē toeruſten/ meeſt Spaenſche/ daer eenen Capiteyn Guinea op was / met vier Vendelen Spaengiaerdē/ die hy uyt Spaēgien mede gebrocht hadde/ die den 4. April/ Anno 1576. nae Brouwerſhaven voeren/ om de Zeeuſche te wederſtaen. Maer de Zeelanders werdenſe te cloeck/ eñ namen het beſte daer van/ den Hondt ofte Haſewindt van Duynkercken ghenaemt/ een cloeck ende vermaert Oorlogh-ſchip van ſeylagie.

Alſo daer nu den geheelen Winter/ acht Maenden langh geſtreden geweeſt hadde/ den Spaengiaerden om de Stadt/ ende den Prince om den Legher uyt te hongheren/ ſoo cregen de Spaengiaerden by Lande eñ met Schuyten noch redelijcken haer nootdruft. Maer de Stadt begonſt ghebreck te crijgen : Waeromme veel aenſlagen by den Grave van Hohenlo eñ Boyſot gheproeſt werden/ om die met gheweldt te victalieren/ als eens by de Havene ofte Canael / daer ſy den eerſten nacht haren vyandt eenen Boot af brandē/ ende twee Galeyen namen. Ende overmits het Onweder/ dat doen gheviel/ (daer door dat veel ſaken in confuſie ghebracht werden) verliep dat Water ofte getijde / ende den naeſten nacht hadden de Spaengiaerden ſoo veel gheſchuts op de naeſte Dijcken gheplant/ datter twee Schuyten in den grondt gheſchoten werden/ nochtans met cleyn verlies vā volcke/ doch alſo dat ſy datmael niet en conden uyttrechten.

Diverſche aenſlagen des Princē/ om Zierickzee te victalierē gemiſt/ dē 12. Junij.

Eenen anderen aenſlagh/ den 12. Junij/ Anno 1576. en gheluckte hem oock niet/ ende was met een groote Hulcke/ genaemt Job Janſz. Hulcke/ van ſes hondert laſtē/ ofte twaelf hondert vaten groot / met gheſchut wel verſien / alſoo oock de Meerſſen boven op de Maſten waren/ van waer boven af (ten hoogen Watere) ſy meynden/ met menichte van Archebuſiers ende grof gheſchut/ hare vyanden uyt haer Schanſſen te drijven. Hier op waren wel vijf oft ſes hondert Mannē/ ende den Admirael Boyſot ſelve. Dat Schip wilden ſy aen den Dijck van Borndam brengen/ ende daer mede/ als een Schanſſe/ den vyant afweeren/ alſo ſy eenſdeels deden/ nemende zijn geſchut / ende alſo de Stadt ſpijſende. Maer alſoo dat Schip aen den Dijck ten leegen Watere op den grondt was ſittende / ſoo iſt / door zijn groot ghewicht van't geſchut/ volck ende laſt (als door menighe ſcheut die daer door gheſchoten werdt) ghebor ſten. Dies niet te min / als het nu in den avondt werde/ eñ dat de Vloet wies/ zijnde hermaeckt ende gheſtopt / werdt het wederomme ghelicht : Ende doen ſchoten de Spaengiaerden noch twee ſchoten daer door/ dies het Schip met den tweeden ſchoot in den grondt ſonck / alwaer mede ontrent drie hondert Mannen bleven / de reſte ſalveerden haer.

Admirael Boyſot doot / den 25. Junij.

Den Admirael Boyſot ſwam langen tijdt op een berdt hem behelpende/ maer als het ten leſten nacht ende doncker wert/ is hy verdroncken. Anders en bleef daer ſonderlinghe niemandt van name / dan noch twee Bevelhebberen. Dit gheſchiede den 15. Julij/ Anno 1576.

Zierickzee wordt nae negē Maenden belegh/ overgelevert dē 30. Junij.

Die van der ſtadt Zierickzee / ſiende dat deſe aenſlagen miſluckten/ ende dat ſy alle nootdruft ghebreck hadden / hebben den moedt verloren gegheven / ende met haer Beleggers van compoſitie ghehandelt/ den 24. Junij/ ende ten leſten de overghevinghe/ door haren Gouverneur van den Dorpe/ met den Colonel Mondragon / van ſ'Conings ofte Commandadors wegen beſlotē/ den 30. Junij / Anno 1576. als ſy nu volle negen Maenden beleghert gheweeſt hadden / ende alle de macht haerder vyanden werck gegheven/ dat ſy elders niet en conden attenteren. De conditien waren/ dat den Gouverneur/ Capiteynen/ Soldaten/ met Wijf ende kinderen / haer wapenen/ goeden ende Meublen / (haer Vendelen opghewonden/ haer Lonten uyt/ niet brandende/ noch Trommel ſlaende / voor dat ſy de Havene ghepaſſeert waren /) ſouden uyttrecken te Schepe. Deſghelijcx oock de twee Predicanten/ met derthien andere vreemde Borghers/ die de gereformeerde Religie toeghedaen waren. Dies ſoude den Gouverneur loſſen/ ofte doen loſſen/ uyt de gevangeniſſe van den Prince van Orangien/ den Vice-Admirael/ Joncker Adolf van Hamſtede/ die twee Jarē te vorē op Sinxendagh tot Lillo ghevanghen was/ met noch verſcheyden andere ghevangenen/ die d'een tegen d'ander over beyde ſijden los ſouden gaen. Ende hier toe ſoudē Oſtagiers gheſtelt worden / tot verſekeringe van weder ſijden.

Met den Borghers iſſer oock een particulier Contract ghemaeckt / ghenoech tot haren voordeele/ midts dat ſy ſouden opbrenghen/ in ſekere payementen te betalen / de ſomme van hondert duyſent gulden/ dat haren vyandt ſeer van doene hadde.

Deſe overghevinghe gheſchiede den tweeden Julij/ als nu den Commandador geſtorvē was/ als wy verhalen ſullen/ ende dat de ſaken nu tot een veranderinghe generalijck neyghden. Mits de inſolentie des Krijghſvolcx / dat alomme onbetaelt was/ het belegh van Zierickzee ſeer veel coſtende/ ſo van Schepen als Victalie/ ſo hadde den Commandador ſeer doen aenhouden aen de Provincien om gheldt/ verſoeckende te moghen de Steden quoteren ofte ſchatten nae zijn diſcretie ende haer vermogen/ alſo hy dede de Dorpen ende onbeſlotē plaetſen ten platten Lande. Van die van Antwerpen eyſchte hy achtentwintigh duyſent guldens ter Maendt/ om de Duytſchen van den Colonel Hanibal van der Ens (die daer binnen lagen) te onderhouden/ die de Stadt ſelve oock dreyghden/ ten ware dat ſy dat deden.

Commãdador verſoect de Steden te taxeren nae diſcretie/ vã Antwerpen eyſchte hy achtentwintigh duyſent guldens alle Maenden.

In deſen tijdt is bevonden / dat den Coningh de Spaenſche/ Genevoyſche/ ende andere Cooplieden/ die men noemde Hoofſche Negocianten/ ſchuldigh was/ veerthien ende een half Milioenen Ducaten ofte Croonen/ behalven t'ghene de Krijghſliedē te eyſchen hadden. Maer deſe ſomme was veel gheprocedeert van intereſt/ ofte ſoo men't noemt/ woecker/ daer van den Paus gheadverteert was/ als dien toeſtondt den Coningh te vermanen/ om toe te ſien / dat hy niet uytghewoeckert ſoude wordē/ ſtrijdende tegen Ketters ende ongheloovighe. Waer over den Coningh diſpenſatie vercreegh van zijn beloften/ contracten ende pandingen te moghen breken ende herroepen/ alſoo maeckte hy een Decreet oft Placcaet/ den eerſten September/ Anno 1575. Ende daer nae noch een den 5. December/ Anno 1577. waer in hy alle Contracten/ beloften eñ verpandingen herriep/ als onrecht / ende reduceerde de ſommen ende ſchulden der Negocianten tot veel minder gheldt.

Tachterheyt des Conings van Spaengien / eñ zijn Decreet daer vooren.

Deſe t'achterheyt des Coninghs en is niet te verwonderen / nademael op dat pas de Nederlandtſche Oorloghe hem alreede ghecoſt hadde boven de tweenveertigh Milioenē Ducaten ofte Croonen / elck Milioen zijnde gherekent thienmael hondert duyſent Ducaten / waer van de meeſte helft uyt Spaengien gecomen was/ ende dit boven de ſchade die de Landen geleden hadden/ by rooven/ ſtelen/ ende verderf van alle dingen/ vernielinge van Steden/ Dorpen/ Caſteelen ende Huyſen.

Nederlantſche Oorloghe hadde/ Anno 1576. ghecoſt 42. Milioenen.

Deſe t'achterheyt des Conings ende gebreck van gelde/ vallende tē tijde deſes Gouverneurs/ heeft den Commandador in verachtinghe ghebrocht/ ſo dat hy in ſtede van gheldt van de Landen clachten creegh : Want ſommighe Provincien eyſchtē reſtitutie van de Privilegien: andere ontlaſtinghe van de Garniſoenen ende Krijghſvolck/ volgende zijn beloften : andere verſochten afrekeninghen/ namelijck/ die van Vlaenderen/ die belooft hadden hondert duyſent guldens op conditie/ eerſt dat ſy ſouden daer op in rekeninge brengen de ſchaden/ die ſy van de Spaengiaerdē geleden haddē/ waer van ſy goet beſcheedt toonden/ van alle t'ghene dat den Soldaten gelevert was/ voor ſervicio ende fouragie. Item/ dat het Krijghſvolck uyt Vlaenderen vertrecken ſoude/ ende over haer geweldt geſtraft worden. Item/ datmen betalen ſoude de Rentē/ die beweſen waren op de Domeynen van den Coningh. Item/ te onderhouden goede Krijghs diſcipline/ te reſtitueren de gheconfiſqueerde goederen/ volghende de Privilegien. Item / af te ſetten den Bloedtraedt/ ſonder anderen nieuwen te ſtellen/ maer te ſeyndē alle de voorvallende ſaken aen de Provinciale Raden : Te reſtitueren alle de Privilegien/ ende boven al af te doen ende aboleren voor ewighlijck den thienden penningh/ t'welck generalyck by alle Provincien verſocht worde.

Verſoect van die vã Vlaẽderẽ op haer conſent van ſchattinghe.

Hier door ſtonden alle Contributien ſtille / de Commiſſariſen en ontfinghen noch en betaelden niet. Waeromme den Commandador gheraden vondt / de Staten generael te vergaderen / ofte haer Ghedeputeerde tot Bruſſel: Die daer ghecomen zijnde/ ende t'ſamen geſproken hebbende/ bewierpē een Requeſte/ waer van den principael Autheur was dē Biſſchop van Atrecht/ Richardot / een Man welſprekende ende gheleert. De principale Puncten van der Requeſte warē deſe: Voor't eerſte proteſteerden de Supplianten niet te willen verlaten de Catholijckſche Roomſche Religie/ noch de onderdanicheyt vã zijne Majeſteyt. Ende verſochtē/ datmen de vreemde ſoude doen uyt de Landen vertrecken/ ende ghebruycken de Heeren eñ Inwoonders van den Lande. Datmen des Krijghs diſcipline onderhiele/ ende dat der Landen Contributien gebeſight ſouden worden / tot het ghene daer toe ſy gheaccordeert waren. Dat de Privilegien onderhouden ſouden werdē. Dat den Coningh van alles wel mochte gheinformeert weſen / ende dat hy eenen Raedt van Nederlanders by hem mochte hebben / om op alle noodē te voorſien. Eñ datmen de Spaengiaerden/ die gemuytineert hadden/ ſoude caſtijden/ ende weder oprechtē de Benden van Ordinantien/ etc.

Staten Requeſte aen den Commandador.

Deſe Requeſte by den Commandador verſtaē weſende / zijnde noch in Duyvelandt/ was ſeer beroert/ ende ſeyde: Dios nos Libera de eſtos Eſtados. Ende quam terſtont t'Antwerpen/ ende verclaerde den Staten zijn oorſake / waeromme hy haer hadde doen vergaderen/ te weten/ om geldt te vinden. Daer tegen preſenteerden ſy hem haer voorſchreven Requeſte. Waer op hy voor Apoſtille dede ſchrijvē/ (om de Staten in ſlape te wiegen/) dat hy zijn beſte vermogen doen wilde/ om den Coningh te perſuaderē haer begeeren te voldoen.

Ontrent deſe tijdt muytineerde het licht Peerdevolck/ eñ begonden haer t'ſamen by een te vergaderē. Waerōme den Commandador Placcatē eñ gebodē uyt gaf/ dat alle de Steden eñ Dorpen ſouden optreckende Bruggen eñ Draeyboomen maken/ eñ datmen de Boeren ſoude belaſten wapenen te coopē/ ende alomme de paſſagie tegens t'Peerdevolck te bewaren. Het welcke ſeer qualijck van de Spaengiaerden genomen werdt/ eñ blameerden grootelijcx den Commandador/ als daer mede ghegheven hebbende de eerſte oorſake van de rebellie/ nae haer ſeggen.

Het licht Peerdevolck muytineert/ waeromme den Commandador de Boeren in wapenen brengt.

Deſe gherebelleerde lichte Peerden in Vlaenderen/ namē haer paſſagie door de Caſſelrye van Ryſſele/ Artoys/ ende ooc door Henegouwe/ daer ſy wederſtaen werdē by den Grave van Lalain/ ende andere Edelen van Henegouwe/ volghende de gheboden van den Commandador/ waer door den voorſchreven Grave in grooten haet van de Spaengiaerden geraeckte/ ſulcx dat ſy haer vermaten/ hem dat te willen verghelden. Ten leſten werden deſe gherebelleerde te vreden gheſtelt/ by Juliaen Romero/ in een Dorp ghenaemt Mol/ in Brabant/ nae veel bravaden.

De oorſaken die ſy voorwendē van haer muyterije/ ſeyden ſy te weſen/ datmen in de afrekeningen tot Aelſt ghemaeckt/ haer Capiteynen in rekeninghe brochte alle de leeningen by de Steden ende Caſſelrijen haer ghedaen van de Servitios ende van Tranſito ofte doortochten / te weten/ waer ſy meer dan eenen nacht geherberght hadden/ ende voorts gheteert/ werdt haer ghebrocht in rekeninghe: Want ſy de Landen grooten coſt aenghedaen hadden/ willende alomme ghedient

zijn

Het leckerlijck leven van het Spaenſch ende Italiaenſch licht Peerdevolc in Nederlandt.

zijn met Kieckenen/Patrijſen/Cappuynen/ Faysanten/Haſen/Conijnen/Hamels en Calf-vlees/ ende met twee ſoorten van Wijn/oock van Sauſen/Cappers/Olijven/Cytroenen/Orange-Appelen / ende alderley ſoorten van Specerije ende Suyckeren / ſelve haer Honden in groot ghetal moeſten ghevoedt worden met Witbroodt/ende eenige deden haer Peerden voeten waſſchen met Wijn/welcke oncoſten meer bedroegen dan haer gagien. Summa/eenighe bekenden wel ſchuldt/ maer ſeyden/ dat de Boeren op de doortochten/ met Wijf ende kinderen / mede ghegheten ende ghedroncken hadden. Ten leſten/ men rekende de dagen/ eñ eſtimeerde de coſten nae de Hoofdẽ/ wat elck mocht ghegheten ofte verteert hebben. Alſo d'een te vreden zijnde eñ d'andere niet/ werden ſy by Juliaen Romero gheſtilt/met conditie/ dat ſy ſouden voortaen in goede diſcipline leven/ ende vredelijc/volgende de ordinantie onderhouden te Milanen ende Napels/ ende ſoo ſouden ſy noch goede ſommen gheldts ontfangen.

Den Commandador dochte op dien voet oock het Spaenſch voetvolck te vreden te ſtellẽ/ ende ſochte middel/ om de Walſche Regimenten oorſaken te gheven / van oock groote overlaſten aen te ſtellen/ by ghebreck van de betalinghe/ om alſo de Spaengiaerts beminder te maken / ende de Walen in haet te brengen.

Den Commandador cranc zijnde/ handelt met zijn Overſte/ Adel/ Biſſchoppen/ eñ met die van Vlaenderen/ om ghelt.

Den Commandador vondt hem ſelven cort van ghelde/ſeer perplex zijnde/dat ſulcx voorviel op't poinct/als hy ſoo ſchoonen Victorie over de ſtadt van Zierickzee ſtondt te veroveren / waer mede hy meynde Hollandt van Zeelandt gheſcheyden te houden/ ende alſo meerder eere te behalen/ dan den Hertoge van Alva ghedaen hadde : Dan ſiende de Spaengiaerden weder gheneyght tot rebellie / eñ hem van ghesontheyt niet recht wel ghevoelende / heeft by hem doen verſchijnen den Raedt van State/ met de Gouverneurs der Provincien/met eenige Biſſchoppen: alwaer hen oock lieten vinden de Biſſchoppen van Yperen eñ Brugghe/ want Richardot/ den Biſſchop van Atrecht/was vergheven geweeſt/ ſo men ſeyde/om de voorgaende Requeſte. Daer waren oock den Hertogh van Aerſchot / ende de Grave van Barlaymont/ oock Manſveldt/ (de welcke in Alvas tijdt niet vele en compareerde/ hem houdende in zijn Gouvernement van Luxenburgh.) Voorts de Heer vã Hierges/ Champigny/Raſſinghem/Roche/ met andere : Waer onder eenighe niet vry en dorſten ſpreken/hoewel ſy voorſagen de generale revolte van den Lande/ mits dat ſy te vooren een advijs jae reſolutie onderteeckent/ ende den Commandador ghegheven hadden / om in Spaengien te ſeynden aen den Coningh / waer inne ſy raedden tot Payſe meer dan tot Oorloghe/met redenen/ exempelen ende argumenten / onwederſprekelijck / waerſchouwende alle de aenſtaende inconvenienten. Maer ſoo den Commandador de reſolutie ende dat advertiſſement by hem behoudẽ hadde / ſonder den Coningh te ſeynden / ende wetende deſer Heeren gheſintheyt / dede haer ſwichten / midts hy den Vrede-handel vã Breda (contrarie haer opinie) afghebroken hadde/ende de Oorloge vervolght/ die hem ſints ſoo wel gheluckt was : want nae zijn ende der Spaengiaerden opinie / hadde hy Hollandt ende Zeelandt bycans ghedwongen. Want alſo Zierickzee niet te ontſette was/ moeſte hem opgeven / van waer het voorts licht weſen ſoude/ om een Armade in Walcheren te ſeynden/ende Middelburgh ende Vliſſingẽ te dwingen. Alſo ghebruyckende de authoriteyt van deſe Raedtſheeren/ſondt particulierlijck om die Gedeputeerde van Vlaenderen/ tegen de welcke hy ghebruyckte ſtraffe woorden/ ſegghende/ dat de Magiſtratẽ ſecreet verſtandt dagelijcx met den vyandt hadden/ eñ ſoo ſy weygherden hem gheldt te fourneren / ofte obligatien onder haer handtteeckenen/waer op hy dat gheldt mochte oplichten/ ſoo wilde hy haer aentijgen ende belaſtẽ van alle de ſchaden/die daer van ſouden rijſen/ door't ghebreck van ghelde / haer verwijtende / dat ſy handelden daghelijcx met den vyandt / onder't pretext van Paſpoortẽ/ om intelligentien te hebben/ oock door dat den Grave van Reux/ Gouverneur van Vlaenderen/toeliet de Ooſterlingẽ/ Embdenaers ende Enghelſchen/alle Victalie in te brengen/ ende dierghelijcke meer. Maer hier teghen perſiſteerden die van Vlaenderen/ op de toeſegginghen haer ghedaen / ende dat hy eerſt ſoude in afrekeninge comen/ ende haer ontlaſten van't Krijghſvolck / te weten / van de Hooghduytſche ende lichte Peerden. Hierentegen tierde hy ſeere/ende ſprack in groote gramſchappe/dat ſy alleene machtigh genoech warẽ/ ſo ſy wilden/ de Oorloge met ernſt voerende(als den Coningh dede) om Hollandt ende Zeelandt te dwinghen/ haer verwijtende/dat den Coningh zijn Rijcken van Spaengien eñ Italien verarmt hadde met den Krijgh van de Nederlanden/in de welcke hy meer verteert hadde dan dertigh Milioenẽ/ boven alle de Contributien der Nederlanders / het ware geen redene/ dat andere / ſ'Coninghs Onderſaten/ ſouden verarmt worden/om haer rijck te maken / ende dat den Coningh zijn Soldaten achte ende hiel tot zijn beſcherminghe / ghelijck een Edelmã zijn Rapier aen zijn zijde. Het Peerdevolck ſoude haer voortaen geen moeyte aendoen/ meer dan ſy in Napels/ Cicilien ende Milanen dedẽ/van waer men geen clachten en hoorde. Ten leſten / die van Vlaenderen beloofden dertigh duyſent guldens / om de Hooghduytſche te doen vertrecken / dat nochtans belet werdt. Den Commandador ſoude Commiſſariſen ordineren / om op die afrekeninghe te letten. Men ſoude de dertigh duyſent guldens in obligatien doen onderteeckenẽ/ by de beſte Spaenſgeſinde. Den Coningh ſoude den intereſt betalen. Ende alſo creegh Graef Hanibal van Altems dat gelt/ t'welcke cauſeerde groote jaloſie onder de Duytſche Colonellen. Ende gheduerende de opbrenginghe van deſen ghelde/waren de Duytſche alomme ten laſte van de Steden ende plaetſen daer ſy ghelogeert waren.

Commanda dor geſtoort over die van Vlaenderen.

Doot van den grooten Commandador/ Gouverneur/den 5. Meert/ Anno 1576.

Middeler tijdt als de Soldaten alomme om geldt riepen/ende Zierickzee noch belegert was/ daer t'Krijghſvolc (t'welc men tweeentwintigh Maenden ſchuldigh was) oock betalinge ſochte/ ende op de Victorie waren ghetrooſt/ſoo is Don Lops de Requeſens/den grootẽ Commandador van Caſtilien/Gouverneur ende Capiteyn generael van Nederlandt/ſubijtelijcken geſtorven/tot Bruſſel/ den 5. Meert/ ſ'morgens/van een heete Cortſe/hebbende een Apoſtumatie op zijn ſchouder / niet ſonder ſuſpicie van Peſte. Hy hadde te vooren ſchurft gheweeſt / dat hy wilde gheneſen hebben nae zijn eygen welbevallen. Deſe werdt beclaeght van den zijnen/om dat hy zijn voornemen noch niet en hadde volbrocht / nopende het veroveren van Zierickzee/ noch en hadde alomme de Jeſuijten niet inghebrocht/ noch de Cloosters eñ geconfiſqueerde goederen niet ghebrocht in commanderijen/ als toegheſeyt was.

Doot van den Heer Chiappin Vitelli.

Daer was oock gheſtorven Chiappin Vitelli/ Marquis van Cetone/ de welcke in't Landt van Schouwen met zijn Koetſe op de Dijcken rijdende/ gevallen is/ een Man ſwaer van lichaem zijnde / ende hem ſeer quetſende. Hy werdt nae Antwerpen ghevoert/ alwaer hy tuſſchen wegen in't Schip ongoddelijcken ſterf. Dit was een ervaren/vernuſtigh/ende beſaemt Krijghſman/ maer een onbeſchaemt ſpotter van alderhande Religie. Hy was den Coningh ten dienſte gheleent van den Hertogh van Florencen. Sommighe wouden ſeggen/dat hy van zijn miſgunners van den Dijck afgeſtooten werdt/ om den hals te breken/ om eenighe advertiſſementen/ die hy den voorſz. Hertogh gegheven ſoude hebben/ tot des Conings achterdeel. Ende dit Epitaphium werdt over zijn doot ghemaeckt.

Epitaphium Chiappin Vitelli,
Marchio Cetonis,&c.

O miſerere Deus craſſi, miſerere Vitelli,
Quem mors proveniens non ſinit eſſe bovem,
Corpus in Italia eſt, tenet inteſtina Brabantus
Aſt animam nemo, cur, quia non habuit.

Dit Veerſch alludeert op den Naem Vitelli/ dat is in Latijn ende Italiaenſch een Calf/ alſo bidt dit Veers/dat Godt wilde dit vet Calf ghenadigh weſen/ wien de doot niet wilde toelaten eenen Oſſe te worden: het lichaem was nu in Italien/ het inghewant behiel Brabant/ maer de ziele hadde niemandt/ waeromme? Om dat hy geen ziele en hadde/ ſpottende met zijn ongoddelijckheyt.

Raedt van Statẽ by dẽ Coning gecommitteert den Gouvernemente der Landen/den 24. Meert/ in Madril.

Als deſe twee Hoofden in Nederlant doot waren/ hebben de Heeren van den Rade van Statẽ gheregeert/ die terſtondt by den Coningh uyt Spaengien/ by brieven aen de Prelaten/Edelen eñ Steden der Landen/van date den 24. Meert/ in Madril/ Anno 1576. zijn beveſtight. Waer van de principaelſte warẽ den Hertogh van Aerſchot/de Grave van Manſveldt/ de Grave van Barlaymont/Raſingem/ dẽ Preſident Viglius/ Saſbout/d'Aſſonville/met meer andere Raedtſheeren ende Secretariſen. Deſe werden gheauthoriſeert by proviſie/ tot dat den Coningh derwaerts ſonde zijnen baſtaert broeder/Don Jan van Ooſtenrijck/voor Gouverneur. Maer eenẽ Spaẽgiaert/Jeronimus de Roda/ drongh hem ſelven allenſkens daer oock inne/ met meer andere Spaengiaerden van den Krijghſraedt/ als Juliaen Romero/ende Don Alonſo de Vargas. Dit bleef alſoo eenen tijt langh gheduerende/tot dat Zierickzee ghewonnen werdt/ ende dat de Spaengiaerden generalijck muytineerden/ daer haer die van Brabant ende andere met machte moeſten tegen ſtellen/alſo hier nae ſal volgen.

Placcaet in Brabant tegen de regeringhe der vreemde eñ Baſtaerdẽ.

Den Raedt van Staten hebben van des Conings wegen een Placcaet in Brabant gepubliceert/dat Buytenlanders noch Baſtaerden geen Officie in Brabant ſouden mogen bedienẽ/noch in Pachte/Pachtſchappe ofte beleeninghe tegen de Artijckelen van de Blijde Incomſte des Hertoghs van Brabant/ conform der Placcaten by den Keyſer Carolus loffelijcker memorie/ende by den Coningh ſelve/ Anno 1561. ghedaen. Ende dat alle de Officieren/die den Eedt/die begrepen is in't thiende Artijckel van de Blijde Incomſte/ niet gedaen en hadden/ſouden die moeten comen doen binnen den tijdt van een Maendt.

Dit Placcaet was op handen voor den doot van den Commãdador/maer dewijle het nu eerſt gepubliceert werdt/ terchde het de Spaengiaerden/ ende het gaf den Brabanders een voet om haer dies te meer teghen de Spaengiaerden te ſtellen.

Alſo den Prince van Orangien/ Staten ende Steden van Hollandt eñ Zeelandt/etc. nae haer verlies van't Eylandt van Schouwen/ ende der ſtadt Zierickzee/door de doot van dẽ Commandador Mayor/ ende de generale muytinatie der Spaengiaerden/ wat vruchtbaerlijcx verwachtende waren/ ſoo waſſer bycans een groote ſwaricheyt tuſſchen haer ende de Conninginne van Engelandt ghereſen/op't ſtuck van de Zeevaert/ waer van wy goet gedocht hebben hier nae wat breeder te verhalen.

Swaricheyt eñ miſverſtant tuſſchẽ Engelandt/ Hollandt eñ Zeelant apparent.

Alſo die van Hollandt ende Zeelandt nu eenighe Jaren haer ſterck hadden ter Zee begheven met veel Schepen van Oorloghen/ ſoo uyt armoede eñ noot/als om haer vyanden alle macht ter Zee te benemen/ ſoo en dorſten ſy ſelve met haer Coopmanſchappen niet in Spaengien varen/noch vrachten in't eerſte aennemen: Hoewel nochtans mẽ in Spaengiẽ geen kenniſſe en nam/ ofte hen doen aentrock de Nederlandtſchẽ Borgherlijcken Krijgh/ die niet gehouden worden te gheſchieden teghen de Rijcken van Spaengien/ maer teghen de Spaengiaerden/die haer in Nederlant beoorloghdẽ/ het welcke men in Spaengien te ghewillighlijcker verſtonde/om den noot die ſy hebbẽ van hanteringe/mits den overvloet van hare vruchten/ als Olijen/ Wijnen/ Wolle/ Sout ende Fruyten/daer ſy op levẽ/ ende om die Indiſche Waren (daer op dẽ Coningh ſo groote Tollen licht) te venten ofte vercoopen/ mitſgaders om door de handelinge gherieft te moghen worden van de Nederlandtſche Handtwercken/ materialen ende Waren/daer mede ſy onderhouden haren handel ende Navigatien op Indien/ ende elders/ haer ſo grootelijcken importerende. Maer dit en hebbẽ de Hollanders noch Zeelanders niet verſtaen/ noch van haer niet ghelooft noch betrouwt. Ende om dat ſy ſaghen/ dat de Schipvaert ende Coophandel geheel ghecomen was in handen van de Franſoyſen/ Bretoenen ende Enghelſche/ die ſy bycans alleene plegen te hebben/ende dat de Cooplieden van Antwerpen haer waren ende Coopmanſchappẽ over Duynkercken/Calis/ ende tot in Britanien ſondẽ ende ontfinghen over landt/ de ſelve aldaer ſchepende op eenighe Franſoyſen/ Bretoenen/ ofte Engelſche namen/ ghelijck den Vliſſinghers ſeer wel bekent was/ ſoo hebben ſy haer met haer lichte Vliebooten ter Zee begheven/ van veertigh tot hondert/ eñ hondert ende veertigh vaten groot/ daer ſy tot thien/ ende twintigh/ ofte meer ghegoten ſtucken grof geſchuts op hadden/ende ſoo veel volcx daer op houdende als die grootte van de Schepen waren vereyſſchende/eñ dat al Zeevarent volck/ die elck haer Buſſe hadden/ die ſy al wel handelen conden/daer ſy mede ter Zee beſpronghen al wat ſy van weerde vonden/ ſonder aenſien offe Engelſche/ Franſoyſen/ vriendt ofte vyandt waren/ die ſy alle in Zeelandt brochten voor't Recht van de Admiraliteyt/ om (de geintereſſeerde geciteert eñ ghehoort) aldaer bedingt ende geweſen te worden/of die goeden Prijs ofte Buyt waren ofte niet/ t'welck al vooren moeſte blijckẽ by goede Getuygen/Contractẽ/ Vrachtbrieven/cognoſſementen/ende dierghelijcke. Als ſy goeden Prijs ofte Buyt gevondẽ waren/ hadde het Landt daer van den vijfden penningh. Van deſe Sententie mocht men appelleren aen den Provincialen Raedt. Ter contrarien oock de goederen geen Prijs ofte Buyt bevondẽ zijnde/ noch hare vyanden concernerende/ werdt los ende vry ghewеſen. Maer proteſteren van ſchaden ende intereſten/ by de onbehoorlijcke aenhalinge gheleden/om die betaelt te willen hebben/ dat hadde onder de rouwe Schippers luttel plaetſe.

Toeruſtinge van de Vliſſinghers Oorloghs Schepen ter Zee.

Maniere van procederẽ der Admiraliteyt in Zeelandt.

Wy hebben vooren gheſeyt/ dat den Prince van Orangien over eẽ Jaer/Anno 1574. de Enghelſche Cooplieden/ Avonturiers ghenoemt/

hadde

Enghelſche clagen over ſtrenge proceduren der Zeelanders.

Gouverneur eñ Admirael met dē Raet vā Zeelandt ontſchuldighen haer doen by de Coninginne van Enghelandt.

hadde op hun ernſtigh verſoeck / ende op de Coninginne Brievē van recommandatie/ hun vergunt met haer Laken-ſchepen de Riviere opvaren nae Antwerpen op ſeker beſpreck / ende alſo bleven meer dan een Jaer alomme noch vry varende : Maer ſoo bevonden werde / dat onder haer andere Natien handel ghecoloreert werde/ ſoo hebben die van Zeelandt een opſicht daer op genomen/ ende eenighe Licenten op Coopmanſchappen ende Lakenen opgeſtelt by Placcaten/ alſoo oock den Hertogh van Alva te vooren ghedaen hadde / waer over d'Enghelſche clachtigh zijnde/en voeren niet meer op Antwerpen. Ende alſoo doen ter tijdt eenenEnghelſchen Ambaſſadeur/uyt de Nederlanden nae Enghelandt/Doctor Wilſon ghenoemt / was reyſende/ ſondt in Zeelant zijnen Secretaris/Daniel Rogers/met eenen ſeer heſtighen Brief / claghende dat ſy alle Wetten/Contracten ende Entrecourſſen brakē/ ende ſochten alle de Weerelt haet op haren hals te trecken/etc. Waer op den Gouverneur/Charles de Boyſot / met Loys de Boyſot/ Admirael zijnē broeder/met die van denRade van Zeelant aldaer/ een declaratie ſonden aen de Coninginne van Enghelandt / van date den 28. Mey/ Anno 1575. waer van het principaelſte inhoudt was : Dat ſy verhaelden de onvruchtbare tochten / by den Prince van Orangien op Nederlandt ghedaen/ ten leſten ware ghereſolveert / dat Landt aen den Zeecant te beſpringen/ om zijnen vyant allen Coophandel te benemē/daer dat volck hun meeſtendeel by gheneeren : Vranckrijck eñ Engelandt ſchenen hem wel te willen helpen/ maer den Moordt van Parijs/ende den Vrede tuſſchē de Coninginne/ eñ de arreſten van Duc d'Alva/ nu al gheſliſt / hadde alles belet / waer by dat d'Enghelſche pretendeerden nu alleene te handelen/ ende den Spaengiaert onder hunnen naem/ als by verſcheyden Brieven bevondē werdt/dat welcke den Prince van Orangien merckende/eñ dat hy niet conde blijven ſtaende/ ten ware hy hē behielp by andere middelen / die hem wat inne brochten/ ende den vyandt dierte ende afbreuck by brochte / waeromme volghens het Placcaet van dē Hertogh van Alva / die allen handel verboodt op lijf ende goet/met zijne vyandē/die van Hollandt ende Zeelandt/ hadde hy dierghelijcke oock moeten voornemen / met ghelijcke Placcaten. Die nu wilden hun vyandts Placcaten goet maken / ende de hare condemneren / die hadden geen reſpect op hare goede cauſe eñ Religie/daer ſy met Enghelandt mede verplicht waren / hun Placcaten waren niet tot achterdeel van de Enghelſche Cooplieden/ als alleene tot de Coopers ende niet vercoopers. Ten ware ſy d'Enghelſche reſpect droegē / ſo wildē ſy allen handel met hunnen vyandt verbieden/ het ware t'allen tijden by alle Natien ghepractiſeert/ als Venetianen ende Franſoyſen/daer de Nederlāders het meeſte verlies by ghehadt hadden. Soo men hem wilde fonderen/ dat het niet geoorloft ware d'Oorloge te voeren/(alſo eenighe Rechters in Enghelandt hun ghevoordert hadden te ſententieren / zijnde daer over geen Wettelijcke Rechters/ſtrijckende Sentētie parte inaudita, ofte partye ongehoort/) die hadden te bedencken / dat de cauſe/ ende niet den Perſoon/ d'Oorloghe wettigh maeckt. Wat Oorloghe ware daer wettigher / dan de nootelijcke ? die men om leven/goet eñ vryheyt voert/ tegen eenen vreemden Tyran/ tegen alle rechten ingedrongen. Soo men wel wilde onderſoecken alle de Staten van Europa / men ſal vinden ſy alle by ſulcken Oorloghe ghefondeert zijn ende beſtaen : Ende hoewel men mochte bybrengen/ dat ſy Wettelijcken Perſoon ontbraken/ die moeſten weten / dat den Prince van Orangien waer een vry Overheere van zijn Prinsſchap van Orangien / ende van wegen zijne goederen in Nederlandt / ware hy in den ſelf den graedt met de andere Landtſaten/ wiens Contracten gheviolеert waren by bevel van den qualijck gheinformeerden Souverayn / by ſulcke die hun ſo verre vergheten hadden/van hun een onwettige Oorloge aen te doene/elcke generaliteyt van een Provincie/hadde meer authoriteyt/om haer vyandē Oorloghe aen te doene/ dan den Heere ſelve / die in't meeſtendeel van de Nederlanden niet vermochten Oorloghe ofte Pays te maken/ ſonder Staten conſent/ het welcke onlangs geſien was voor de beroerten/ als den Coningh proponeerde/ datmen Engelandt Oorloge aendoen ſoude/ dat het Landt niet doen wilde/ende alſoo werde hunlieden nu oock tegen der Landē wille d'Oorloghe aenghedaen.

Prince van Orangien ware een Souverayn Heere in Orangien/ eñ vermochte Oorloghe te voeren.

Sy en voerden geen Oorloghe tegen den Coningh/ noch tegen de Landtſaten/ alſoo breeder tot Breda in den Vreden-handel vertoont hadden. Ten tijden van Keyſer Carel / hadden de Staten van Hollandt aengenomen ende uytgheroepen Oorloghe tegen die van Oſtende / ſo hun dat doen toegelaten werde/ hoe veel te meer vermochten ſy t'ſelfde tegen de brekers der Wetten/ ende perturbateurs van der gemeyne welvaert? Haer ware genoech voor alle redenē/ dat d'Oorloghe uyt hoogh-dringhende noot procedeerde/ waeromme baden hun ſaken ten beſten af te nemen. Den Coningh van Vranckrijc hadde noyt niet over hun geclaeght / alſo ooc niet de Schotten noch de Ooſterſche/maer hadden de Licentē betaelt/ dan ſints men de Engelſche Cooplieden paſſagie op Antwerpen gheconſenteert hadde/ hadden ſy t'ſelfde mede verſocht / ende hun daer over ghebelght.

De Placcaten en prejudiceerden gheenſins de Contracten vanEntrecourſſen/want ſouden geheel gereſtitueert worden/ſo ſy t'Spaenſch Gouvernement conden afleggen/ende ſoo de Spaengiaerden Meeſter bleven/hadden ſy te verwachten / geen Contracten des Huys van Bourgongien ſouden ghehouden worden / dan alleen de Spaenſche/ ende wat ſchoon woorden ſy mogen daer teghen ſegghen/ is maer tot den tijdt dat ſy mochten Meeſter worden/ eñ Engelandt d'Oorloge aen doen. Soo men ten aenſien van de Enghelſchen de Licenten afliete / ſouden alle ander Natien hun dies belgen/ende ſoecken onder haer te ſchuylen/eñ op haren naem ſoude allen handel ghedreven worden/ ende daeromme drongh hun den noot / by haer Placcatē daer inne te verſien. De clachten quamen alleene van eenige Enghelſche/ die braken hun Contract/ dat de Coopliedē Avonturiers ſelve ghemaeckt hadden / op ſeker Voorwaerdē/als bleken/ ende dat mede by hare Majeſteyt Brievē van Credence geconfirmeert.

Dat ſy claeghden van quader Juſtitie / waer ſonder fondament : want daer waren de ſelfde Rechters/ die altijdt nae't Huys van Bourgongien Rechten gheweeſt waren. Den nieuwen Raedt van Zeelandt namen geen kenniſſe van Proceſſen/ de onwetentheyt van de manierē van procederen in Zeelandt / dede door onverſtandt hun aen de Majeſteyt claghen / als of men hun Recht weygherde. Sylieden en twijfelden niet/ maer hare Majeſteyt ſoude onredelijck vinden/ dat eenigē Zeelander/die een particulier Proces hadde teghen eenen Enghelſman / woonende in Engelandt / hy ſoude willen zijn Proces in Zeelandt geweſen hebben parte inaudita, ofte partye onghehoort / ende dat executeren op den eerſten Enghelſman/ die hy vinden ſoude/ etc. met deſe remonſtrantie ſondẽ ſy Copije van des Hertoge van Alva ende haer Placcaten/ende Contracten met de Enghelſche Cooplieden ghemaeckt / nae de welcke ſy hun gouverneerdẽ/ biddẽde de Majeſteyt geen veranderinge te moveren/ gedateert in Middelborgh/den 28. Mey/ Anno 1575.

Vier Oorloghs Schepen/ Vliſſingers zijnde/ worden in Engelandt aengehoudẽ als repreſalien.

De Vliſſingers houden Enghelſche Schepen.

Contract tuſſchẽ Enghelandt eñ de Zeelanders/den 12. Julij/ Anno 1576.

Deſe maniere van doen nu eenen tijdt langh durende / heeft veel lien / ende principalijck de Enghelſchen/ſeer verdroten/t'welck ſy van haer mindere niet en conden lijden / meynende dat ſy behoorden ghereſpecteert te worden/ ſoo om dat den Krijgh haer niet aen en ginge/als om eenige vrien[illegible]ſchap/die ſy ſeyden haer beweſen te hebbẽ. Daer op iſt ghebeurt/in't voorgaende Jaer/dat vier Schepen van Vliſſingen / op Vrijbuyt uyt ghezeylt zijnde/by contrarie Windt/ofte by ghebreck van eenighe ghereedtſchap/ofte Victalie/ waren gecomen in de Havene van Pleymouth/ alwaer ſy terſtondt by ſommighe / die ſeyden by haer beſchadight te weſen/gearreſteert werden. Die ſake in proceſſe comẽde/ is het Scheepvolc/ niet te eten hebbende/ daer van gheraeckt / ende hebben haer clachten tot Vliſſingen ghebrocht/ daer men dochte (mits dat de Capiteynen ende Schippers volck waren van goede name ende fame/ haer Borghers ende by haer uytgereedt) dat haer groot onghelijck gheſchiede/eñ datmen niet en behoorde teghens henlieden arreſten te doen/ ofte repreſalien te verleenen/ ten ware dat de arreſtanten Recht ende Juſtitie hadden verſocht aen die van der Admiraliteyt ofte Provincialen Raedt/ende dat henlieden daer over t'ſelve gewcyghert ware gheweeſt. Derhalven hebben die van Vliſſinghen/ in deſen Jare van 1576. diverſche Engelſche Schepẽ/comende uyt Spaengien/die met coſtelijcke Coopmanſchappen ghe-laden ende wel toegheruſt waren/in der Zee met gheweldt genomen/eñ hebben die tot Vliſſingen gebracht. Hebben boven dien mede aengehoudẽ die vier Schepẽ/die by conſent van die van Zeelandt de Schelde op nae Antwerpen voeren/ meynende door dit middel t'voorſchreven Arreſt te doen ceſſeren. T'welck dus geſchiedt weſende/ ſoo zijn daer over groote clachten in Engelandt ghedaen: waer over uyt Engelandt/van wegen hare Majeſteyt/ derwaerts gheſonden zijn/eerſt Meeſter Daniel Rogers / ende Meeſter Robert Beale / des Raedts Secretaris / ende naer hem Sr. Willem Winter/Riddere/ met eenige Ghedeputeerde van't Collegie der Cooplieden / ghenoemt Avonturiers/die met den Prince eñ Zeelanders ghecontracteert hadden / om langhs de Schelde op Antwerpen te moghen varen ende handelen/t'welck henlieden gheconſenteert was onder conditie/ ſoo die van Zeelandt ſeyden/dat geen Engelſche op Duynkercken ofte Vlaenderen/haer vyanden/eenighe toevoeringhe ofte afvoeringe ſouden mogen doen/ofte by geen ander wegẽ dan by de Schelde op Antwerpẽ met haer handelen/eñ dat over ſulcx/al t'gene dat ſylieden dien contrarie vervoeren ofte verhandelen ſouden/voor goede Prijſe aenghetaſt ende gehouden ſoude moghen werden: Hoewel dat die andere Cooplieden/die van't voorſchreven Collegie niet en waren/ t'ſelve alſoo niet en verſtonden / ende daer over hen beclaeghden. Jnmers den Prince van Orangien / met die van Zeelandt/ zijn met de voornoemde Enghelſche Gedeputeerde/ van wegen de Majeſteyt/ op den 21. Julij/ Aº. 1576. eyndtlijcken verdragen ende gheaccordeert/ dat die vier Zeeuſche Schepen / die tot Pleymouth aengehouden waren geweeſt/ in ſulcker gheſtalt ontſlagen ſouden werden/als die waren ten tijde van de voorſchrevẽ Arreſte/ende dat daer tegens wederom by die van Zeelandt ontſlagen ſouden worden alle die aengehaelde Engelſche Schepẽ: alle goede vriendtſchap voortaen ghehouden/ eñ geen Arreſtẽ aen d'een ofte aen d'ander ſijde meer toegelaten ſouden worden/ten ware dat die ghe-intereſſeerde partije/ende zijne Overicheyt/daer op al vooren ſouden weſen gehoort. Dit was het effect des Contracts / dat de Gheſanten van de Coninginne ende de Prince maeckte. Voorder hebben de Gheconnitteerde der voorſz. Engelſche Cooplieden Avonturiers/ te weten/Willem Caltrop/ ende Richart Goddart/ oock ghecontracteert/gheaccordeert/ eñ onderlinge beſloten/ den voorſz. 21. Julij/ Aº 1576. ten aenſiene/ datmen alle de voorſz. aengehaelde Schepẽ los liete ſonder voorder onderſoeck: Mede dat ſy nu eenẽ tijt lang geniet hadden de paſſagie/vry van hare Schepen langs de Riviere nae Antwerpen/daer over altijt eenige beleeftheyt genoech beſproken ende van den Prince verwacht was/dies nu beſloten/ dat ſy ſouden die van Zeelandt leenen die ſomme van twee hondert duyſent guldens/ te reſtitueren binnen een Jaer / op Landen Obligatien/ſo verre het Pays ende Vrede worde/indien niet/binnen twee Jaren: eñ ſoude voorts bevorderen / dat in Enghelandt / ten behoeve van de voorſchrevẽ Provincie/geconſenteert ſoude werden een Contributie / van tachtigh ofte hondert duyſent Croonen/ onder de gevluchte Nederlanders.

Maer alſoo ſulcken Contributie niet opghebrocht en werde/ eñ ſylieden nochtans haer beſte devoir gedaen ſouden mogen hebben/ſoo ſouden ſy ghehouden weſen binnen ſes Maenden noch vijftigh duyſent gulden te leenen. Ende ſy ſouden den Prince neffens dien leveren / twee hondert ijſeren ghegoten ſtucken gheſchuts / van ſekere grootte/ ende die over ſeynden/ende ſo de Prince daer over van de Coninglijcke Majeſteyt oorlof vercreghe/ ſoo ſouden ſy haer ſelven betalen van de Contributie voorſchrevẽ/ ofte die weerde van dien corten aen die voorſchreven vijftigh duyſent guldens.

Deſe Contracten ghepaſſeert zijnde/ zijn de Gheſanten der Coninginne vertrocken/met alle de ghearreſteerde Schepen / ende met haer een Edelman van des Prince wegen/ghenaemt Capiteyn Diſpontin/om de vier gearreſteerde Vliſſingſche Schepen weder te ontfangen. Maer ſy werden bevonden / ſoo bedorven ende vergaen/ dat ſy niet en conden wech ghevoert worden. De Ghedeputeerde der Enghelſche Cooplieden begonden vaſt betalinghe te doen / nae luydt des Contracts/op de twee hondert duyſent guldens/ die beloofst waren. Maer de Enghelſche Cooplieden in Engelandt haer Schepen t'Huys hebbende / hebben haer grootelijcx beclaeght van't gheweldt dat haer gheſchiedt was/ende van het afghedrongen Contract/ eñ en wouden niet naecomen t'ghene dat haer Gedeputeerde ghedaen hadden/ maer ſy verſochtẽ met groote inſtantien eenige Oorlogh-ſchepẽ van de Coninginne voor Convoyen/om haer Schepen met gheweldt met haer Lakenen ende Wolle / tot Duynkercken te voeren. Sy hebben haer Gedeputeerde in Zeelandt gheſchreven / geen gheldt meer te betalen. Ende overmidts ſy vreeſden / datſe daer over in Zeelandt met ghevangeniſſe mochten gedwongen worden/ſoo hebben ſy tot Londen thien ofte twaelf van de principaelſte Nederlantſche Cooplieden / die ſy dochtẽ datſe meeſt die van Hollant ende Zeelandt toeghedaen waren / ghevanghen ghenomen/ ende haer goederen beſlagen. Maer daer nae werden de ſelve (een yeghelijck Borghe ſtellende voor een groote ſomme gheldts) weder los ghelaten.

De Coninginne boven alle Princen ter Weerelt/ de ghenadighſte ooren tot de clachten harer Onderdanen hebbende / ende de ſelve altijdt geerne voorſtaende/ heeft met haren Raedt der Cooplieden verſoeck gheconſenteert / om dat ſy dochte dat haer eere met het Contract wat te na ghecomen was.

De Gereformeerde Wtlandiſche Gemeynten tot Londen / werdt oock met dreygende ſcherpe woorden ghewaerſchout van den Raedt / datſe ſouden ſien/ dat ſulcken ghedwonghen Contract gheremedieert werde/ ende dat de Cooplieden te vreden geſtelt ſouden mogen worden. Tot welcken eynde/ende om die Majeſteyt niet voorder te vergrammen / hebben de Kercken afgheſonden den Predicant der Franſoyſen / Petrus Oſelerius, gheſeyt Villers/nae Hollant aen den Prince van Orangien/ om alles te rechten.

Enghelſche Cooplieden houden den Zeelanders haer Contract niet.

Oneenichz tuſſchen Engelſche ende Zeelanders gheſliſt.

Vertoogh van den Prince van Orangien/ aen de Coninginne vā Engelandt/ op't miſverſtandt.

Als nu der Coninginne Schepen van Oorlogen ter Zee waren/ om de Coopliedē tot Duynkercken te convoyeren/ſoo iſt gebeurt/dat onder de Duynen van Engelandt/by Doveren/ lagen vijf ofte ſes Zeelandtſche Oorlogh-ſchepen / de welcke niet dan alle goet van der Coninginne Schepen waren verwachtende/ nae luydt van't nieuwe Contract/ eñ nerghens anders noch van wetende / zijn by haer ghecomen ofte ontboden/ om haer te groeten. De Capiteynen ende principaelſte aen Boort van de Enghelſche Schepen comende/heeftmenſe gevangen gehouden. Ende mits het voordeel/ dat ſy de Zeelandtſche Schepen afnamen onverwacht/hebben ſy het Schipvolck doen aen Landt gevangen gaen/de Schepen vyandtlijcker wijſe ghenomen ende geplondert. Maer alſoo den hoop te groot was om te voeden / hebben ſy ten leſten het meeſtendeel van dien ontſlaghen / als ſy mede namaels ghedaen hebben den Capiteynen. Deſe maniere van procederen van den Engelſchen tegens den Zeelanders/heeft den Spaengiaerden ende andere ghedocht ende doen hopen/dat het ſoude ſtrecken tot voorderen twiſt ofte Oorloge. Maer den Prince van Orangiē/als een langmoedigh/verſtandigh ende diſcreet Heere/voorquam dat wijſelijck/afſeyndende een Engelſch Capiteyn/eñ goet Edelman/ Meeſter Bartley/ met laſt ende inſtructie/ om de ſake met goede beleeftheyt te beleyden/ eñ hare Majeſteyt van alles goede onderrechtinge te doen/als gheſchiede. Die welcke/ volghende zijn Inſtructie ende Memorie/ ghedateert in Middelborgh/den 5. Septembris/ inhoudende/ dat hy vertoonen ſoude de Coninghlijcke Majeſteyt van Enghelandt / nae behoorlijcke groeteniſſe/alſo hy dede/het verdriet dat de Excellentie van den Prince van Orangien hadde / over de gheſtoortheyt van hare Majeſteyt/tegen hem eñ de Staten van Hollandt ende Zeelandt/waer op ware ghevolght/ dat hare Schepen waren ghenomen gheweeſt van d'Enghelſche/uyt haer expres bevel / contrarie den Contracte / met haer Majeſteyts Gheſanten/de Heeren Winter ende Beale gheſloten / volghende het welcke hy zijne Capiteynen toegheſeyt hadde/vryelijcken te moghen varen / met laſt ende conditie / haer in alle vriendtſchappe ende eerbiedinge te dragen / met de Oorlogh-ſchepen van hare Majeſteyt / ende met haer Subjecten / volghende het Contract/ Het welcke ſy alſo volgende/ ende d'eerſte Schepen by haer Majeſteyts Schepen anckerende/ eñ alle vriendelijck tractement haer bewijſende/ waren (alſoo doende) van haer ghenomen ende overweldight gheweeſt/ buyten alle achterdencken. Waeromme den voorſz. Prince ootmoedelijck verſochte de Majeſteyt te willen conſidereren/ dat zijn Excellentie hare Majeſteyt groot ongheljjck ſoude aenghedaen hebben/ ſo hy geen volcomen gheloove gegheven hadde/ eñ betrout op t'gene / dat de Heerē Winter ende Beale hem belooft ende toegheſeyt hadden: Want ter contrarie ſoude rechtige occaſie van haer te ſtooren ghehadt hebben/etc. Waer door ware nochtans zijn Excellentie gevallen in diſcredijt eñ opſprake van onghetrouwicheyt by zijn Capiteynen ende Schipvolck/ ende daer by ware het Landt ghevallen in ſoo grooten ſchade/hem wijtende/al of hy met het toeſeggen ende betrouwen / op't ghemaeckt Contract / hun hadde gheſocht te abuſeren: Waeromme hare Majeſteyt alles wel te overleggen hadde/ dat den ijver ende goetwillicheyt / die hy waer draghende tot haren dienſte/ doch niet en ſtreckte tot zijner oneere eñ verderf der Landen: Voor Godt betuygende/ noyt het ander Contract met de Cooplieden voorgheſlagen te hebbē/tot intentie/ om daer mede te meynen in't minſte te offenſeren hare Majeſteyt ofte haer eere: Maer uyt grooten noot / ſtaende op't poinct van te verlieſen de ſtadt van Zierickzee/ hadde / nae ghebruyck van alle Natien ter Weerelt/volgende natuerlijcke Rechten/hem geſocht te behelpen / met alle de middelen die hy voor de handt vondt/in de Havenē van Zeelant/ om zijnen vyant te wederſtaen/die hem ten halſe lagh. So dat hy/ betrouwende de natuerlijcke deucht van hare Majeſteyt / hem verſtout hadde / een Leeninghe te eyſchen van hare Cooplieden / die haer ghewilligh ende wel ghenegen betoonden/ ſelve den voorſlagh proponerende: Waeromme badt t'ſelve hem niet ten quaetſten af te nemen/ daer zijn ſaken ſeer ſouden mogen mede gheholpen weſen / ende de Staten van Hollandt ende Zeelandt/ hadden met lijf ende goet haer tot de betalinghe/ tot der Cooplieden contentement/ haer verbondē in behoorlijcker forme. Des niet teghenſtaende den voorſz. Prince/ als in geender manieren ſoeckende haer Majeſteyt te ſtooren/ was te vreden/ als te ſtellen ter beliefte van hare Majeſteyt/op hope/die acht hebben ſal nae haer gewoonlijcke deuchden/ tot de behoudeniſſe van hem ende deſe Landen/ ghebiedende den Heeren van harē Rade/ſelve middelen voor te ſlaen haer voorſz. Cooplieden/ hoe ſy mochten traffiqueren met zijne ende des Landts vyanden / ſonder de ruijne ofte verderf der ſelviger / alſo het gewiſſelijck ſoude ghebeuren/ ſoo hare Majeſteyt wilde perſiſterē in't voorgaende/ als dat haer Cooplieden ſoudē vryelijckē traffiquerē met haer voorſz. vyanden/ſonder eenige beneficie tot de Landen/ ofte yet te ghenieten/uyt cracht van't Contract/ tuſſchen hun ghemaeckt/ met weten eñ ten overſtaen van de Gedeputeerde van hare Majeſteyt/ ofte eenigh voordeel dergheljjcke. Waeromme den voorſz. Prince hare Majeſteyt ootmoedelijcken verſochte/ dat haer wilde believen goede opſicht te nemen / ende wel te verclaren haren goeden wille / op dat alle Acten van Hoſtiliteyten ceſſerende/ſy mochten te beter letten ende weten/ hoe te wederſtaen hare vyandē/ende haer te houden ende draghen/verſekert ende beſchermt voor haer Majeſteyts Oorlogh-ſchepen / ſonder violente reſiſtentie/ten aenſiene ende reſpecte van de vrientſchappe van hare Majeſteyt/tuſſchē welcke noch noyt onderlinge ware gedeclareert eenigen quaden wille/ maer alle vriendtſchappe/ gehoorſaemheyt ende ghewilligen dienſt.

Voorder te verſoeckē/dat de vier eerſte Schepen/ daer Monſeur Winter eñ Beale voor hadden gecontracteert ende belooft/ mochten weder gegheven worden/alſo oock de andere ſints ghenomen/ ten ware ſy eenighe overtredinghe hun op te leggen hadden. Maer ſoude eyndelijck de

1576. ontſchult doen/ waeromme den voorſz. Prince aen hare Majeſteyt niet en ſoude van zijnent wegen yemanden van den Lande/ maer om dat hy niet en wiſte den goeden wille van hare Majeſteyt/hadde beſt ghedocht eerſt dat te vernemen/ door den genoemden Heere Bertley/ende te verſoecken alle gramſchappe af te leggen/ genomen tegen hem ende de Landen/ende te doen ceſſeren alle Acten van vyantſchappen/ende daer toe een Paſpoort te ſeynden/ om yemanden daer over vryelijck te mogen ſeynden ende keeren.

Voorder Inſtructie van Monſeur Bartley.

Hierenbovẽ hadde deſen Geſanten/ Capiteyn Bertley/ noch een Memorie van date voorſz. behalven zijn Inſtructie/ te ſeggen/dat gelijck den Prince van Orangien/volgende het inhoudt des Contracts/met den Heeren Monſeur Winter eñ Beale geſloten/hadde ſterckelijck belaſt/de Subjecten van Enghelandt geenſins te beſchadigen/ op de verſekeringhe die hy haer dede/dat ſy oock geen ſchade van den Enghelſchen te verwachten hadden/eñ volgende welcke/zijn Schepen haddẽ een rijck Engels Schip/uyt de Narve comende/ ontmoet / wel doen ſtrijcken / maer niet aengheroert/etc. Als voor redenen/waeromme niet alreede van zijn Excellentie wegen geſondẽ ware/ ſoude ghedencken te ſegghen/ dat zijne vyanden van Vlaenderen alreede de paſſagie onſekerder gemaeckt hadden/ op de hope die ſy alreede hun hadden inghebeeldt / te mogen pretenderen / op deſe indignatie van hare Majeſteyt/waeromme te meer moeſte inſiſteren by hare Majeſteyt/ dat alle Acten van Hoſtiliteyt mochten ophouden/ die wederroepende/ ofte ten minſten verſekeringhe te gheven / dat hun Schepen mochten vry paſſeren/om hun vyandẽ d'Oorloge aen te doen/ ſonder van den Enghelſchen ghearreſteert ofte beſchadight te worden/ eñ dat om voor te comen voorder inconvenienten / die ſouden mogen ghebeuren met de Schepen van hare Majeſteyt in't bevechten ende beſpringhen van hare vyanden/ waer by de ſaken ſouden meer moghen verbitteren/ tot leedtweſen van zijn Excellentie.

Soude oock gedencken hare Majeſteyt/ door yemandẽ van haren Rade/aen te biedẽ een groot Schip / ghenaemt den Merten Janſſen / groot van 1400. oft 1500. vaten / het welcke ſylieden/ by ghebreck van gelde/ende om zijn grootte/ niet machtigh waren uyt te reeden / het welcke hun gecoſt hadde 24. ofte 25. duyſent guldens/ voor't welcke zijn Excellentie ware te vreden (ſoo haer Majeſteyt dat wilde aennemen) te ontfangen eñ nemen Metalen Gheſchut ofte Copere / tot de ſomme van 15. duyſent gulden/ teghen twintigh gulden t'hondert.

Voorder/ alſoo op zijn vertreck den Capiteyn Deſpontin uyt Engelandt ware wedergekeert/ by den welcken zijn Excellentie verſtondt / dat hare Majeſteyts/ ende haren Raedts meyninge ware / het ghemaeckt Contract te onderhouden in alle manieren/maer dat het hadde ghebroken aen de onghehoorſaemheyt van haren Vice-Admirael/ ſoo ſoude hy verſoecken / als voor t'principaelſte poinct van't Accoordt / ghelegen zijnde in de beloſte / dat des Princen Schepen niet beſchadight ſouden worden / dat daer in voorſien werde : Want noch daghelijcx de Zeelandtſche Schepen ghearreſteert ende aengehouden werden/ in alle vyandtlijcker wijſe / geheel contrarie t'voorſeyde Accoordt / waeromme ſoude hare Majeſteyt biddẽ/ dat ſy ende haren Raedt wilde believen in tijts ordere te gheven / op datter van daghe tot daghe geen grooter diſorderen uyt en ſpruyteden/ die ten leſten qualijcker ſouden te redreſſeren weſen.

Ende mede ſoude indachtigh makẽ/hare Majeſteyt te conſidereren/dat ſy/ zijnde een abſolute ende ſoo groote machtige Princeſſe/ſelve/in tijde van Payſe/ haer vonde qualijck gehoorſaemt eñ ghedient van haer Officieren/dat het niet te verwonderen ware / dat zijn Excellentie ſoo niet al teſſens conde alomme ſoo goeden ordere ſtellen/ tot volcomen gehoorſaemheyt onder zijn Schipvolck ende Zee-Capiteynen / hebbende ſulcke te ghebieden die zijn Onderdanen niet en waren/ maer alleen vrywilligh van goeder herten hem ghehoorigh / ſonder ander Obligatie dan goetherticheyt / principalijck zijn Excellentie hem vindende gedeſtitueert van alle middelen/ in een ſoo langen ende moeyelijcken Oorloghe/ſelve ter Zee/die oock opt ſwaer ware gevallen de grootſte Monarchẽ van der Weerelt/om goede ordere ende diſcipline daer in te houden.

1576.

Ten leſten verſtaen hebbende de vier Schepẽ in de Havene tot Peymonth verrot eñ bedorven waren/ de ghereedtſchappe van ſeylen ende ghewant wech ende niet te vinden/ ſonder Victalie/ by gebreck van alle welcke niet conden vervoert worden/ſoude verſoecken eenighe andere recompenſie/te weten/voor de Schepen ghereetſchappe ende Victalie/twee hondert ijſere gotelingen/ als in't Contract vooren verhaelt gheſpecificeert ſtondt/ ende dat ſy haer eygen gheſchut/ofte dergelijcke/mochten weder hebben/etc.

Hier mede is voorcomen/datter geenen meerderen twiſt tuſſchen Engelandt ende den Prince en is uytghevallen/ als wel apparent was/ ende daer nae werdt ghehandelt/ dat ten wederzijden die gevangenen ontſlagen worden/ ſo nochtans/ dat de Zeelanders geen gheldt meer en creghen/ ende de Enghelſche Cooplieden / die de oneenicheyt meeſt berockent hadden / de meeſte ſchade leden/ ſoo in haer goederen / ſtilſtaen van handelinge/ende intereſten/ als om dat ſy alreede eenighe ſomme gheldts betaelt hadden / t'welck namaels/ neffens eenige andere ſwarichedẽ meer/ door Jaques Taffin/die tot dien eynde van den Prince van Orangien in Enghelandt gheſchickt worde/ mede afghehandelt is gheweeſt.

Ontrent deſe tijden heeft Bertel Entens / een Vries Edelman / die in alle deſe Oorloghe den Prince gedient hadde/ in Vrieſlandt ingenomen eenen Dijck/gheheeten Ooſtmerhorn/ende dien alſoo beſchanſt / dat hy zijnen vyandt daer veel reyſen heeft afgheſlagen.

In dit Jaer 1576. in Meert/hebben de Statẽ generael van Hollandt/ Zeelandt ende Bommel gheraemt / tot een onderhoudt van haer Oorloghe/ te Water ende te Lande / eenen Impoſt op Wijnen / Bieren / ende alderhande Coopmanſchappen/volgende een lijſte/die ſy daer over publiceerden/tot het opbrenghen van twee hondert ende thien duyſent gulden ter Maendt.

Troubelen in Vranckrijck/ eñ ten leſten Vrede ghemaeckt.

Gheduerende den tijdt des Gouvernements van den Commandador in Nederlandt / hebben die van de gereformeerde Religie in Vranckrijck haer ſeer gheſterckt/met een factie die men Malcontenten noemde / als t'onvreden zijnde van't Gouvernemẽt politicq aldaer in veel ſaken/ſiende dat des Conings eenighe broeder/ (nu nae de doot van den leſten Coningh Carolus de negende/) met den Coningh van Navarre / ende den Prince van Conde/als gevangenẽ bewaert/oock twee Mariſchalen/van Montmorency ende Coſſez/ in ſtercker gevangeniſſe geſtelt werden/ende den Mariſchal Damville nae het leven gheſtaen werdt / inſonderheyt / om dat het nae de comſte des Conings/die uyt Polen ghevlucht was/niet en beterde. Waer uyt ten leſten ghevolght is/dat des Conings broeder/den Hertogh van Alenſon/ behendelijck uyt zijn Bewaerders handen ontcomen is: Deſghelijcx oock den Coningh van Navarre. Den Prince van Conde/ te vooren in Duytſlandt ghevlucht zijnde/ heeft aldaer eenen gheweldigen Legher ende Armade te wege ghebrocht/ onder Hertogh Jan Caſimirus/ dē Paltſgrave/ daer hem des Coninghs broeder by ghevoeght heeft/ als Overſte. Deſe Armade ſeer ſterck in Vrancrijck zijnde/ ende groote ſchade doende/ heeft de Moeder des Conings gheſocht eenen Vrede te middelen/ ſo tuſſchen hare ſonen/ als generalijcken voor den geheelen Rijcke/ alſo datter eenen Vrede ghemaeckt werdt/ ende ghepubliceert tot Parijs/ den 14. Mey/ Anno 1576.

Vrede in Vrancrijck.

Waer mede den Hertogh van Alenſon (als nu eenigh broeder des Coninghs) grooter partagie ofte aendeel in den Rijcke werdt ghegheven/ als vereert met de Hertoghdommen van Anjou/ Touraype/ ende Berry/ met haer toebehoorten. Die van de ghereformeerde Religie werdt vry exercitie haerder Religie gegeven al Vrancrijck door/ ſonder exceptie van Steden ofte plaetſen/ uytgenomē Parijs/ ende twee mijlen daer rontomme/ ende op twee mijlen nergēs nae den Hove des Coninghs. Alle voorgaende ſaken werden vergheven ende vergheten/ elck een weder ghereſtitueert in zijn goederen/ Heerlijckheden ende eeren/ ende al datter ghedaen was/ werdt verſtaen ende genomen/ ghedaen te weſen ten dienſte van den Coningh. Oock werden in hare goeden/ eere/ name ende fame gheſtelt/ alle die/ Anno 1572. tot Parijs vermoordt waren/ als den Admirael/ oock Montgomery/ Montbrun/ Bricquemault/ Cavagnes/ eñ meer andere/ oock mede la Mole/ ende Coronas/ die nae hun waren omghebracht. Om het Rijcke in goede vrede te ſtellen ende te houdē/ ſouden de Staten generael vergaderen te Bloys. De Prince van Orangien werdt oock ghereſtaureert in zijn Prinsſchap van Orangien/ ende alle zijn goederen. Tot verſekeringhe gaf den Coningh die van der Religie eenighe Steden in handen/ als in de Franſche Hiſtorie breeder gheſien ſal mogen worden.

Prince van Orangien verovert zijn Prinsſchap van Orangien.

Anno 1576. dē 9. Mey/ heeft Heere Diederick Sonoy/ Gouverneur van Weſtvrieſlandt/ het ſtedeken van Muyden ingenomen met geweldt/ door eenighe Schepen/ doch heeft t'ſelfde niet langhe connen behouden/ maer weder moeten verlaten.

Eynde des vijfden Boecx.

Het ſeſte Boeck.

Nobiſcum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte cort verhael van het ſeſte Boeck.

DE Spaengiaerden/ alomme ghemuytineert hebbende/ nemen Aelſt in: waeromme ſy voor vyanden verclaert worden van ſ'Coninghs weghen. Dies alle de Provincien der Nederlanden haer ruſten teghen de Spaengiaerden: Die van Vlaenderen beleggen/ eñ nemen in/ het Caſteel van Gendt/ ende coopen uyt het Duytſch Garniſoen van Denremonde/ door middel des Heeren van Rihove. Den Raedt van State wordt tot Bruſſel ghevanghen/ ende werdt ghereformeert. Ende mits dat het Duytſch onbetaelt Krijghſvolck oock met de Spaengiaerden aenſpanden/ hebben de Landen haer daer teghen verſekert waer ſy conden/ ende werden benoot met Hollandt ende Zeelandt den Vrede-handel van Breda te hervatten: Seynden haer beclagh aen den Keyſer. Daerentuſſchen plonderen de Spaengiaerden Maeſtricht. Den Raedt van State/ als Gouverneurs/ ſeynden den Marquis van Haurech t'Antwerpen met volck/ tegen de Spaengiaerden van't Caſteel/ daer ſy tegen ſchanſten van binnen/ ende niet van buyten. De Spaengiaerden van Aelſt ende elders/ op't Caſteel van Antwerpen vergadert zijnde/ verraſſchen/ beſpringen/ plonderen/ ende verbranden de Stadt van Antwerpen/ met hulpe van't Duytſch Krijghſvolck van buyten/ ende eenighe van binnen/ niet ſonder groote moordt. Den Keyſer Maximiliaen ſterft. Met die van Hollant ende Zeelandt wordt de Pacificatie van Gendt gheſloten/ die by den Coningh werdt gheconfirmeert. De Caſteelen van Ghendt/ Valencijn/ Groeningen/ Camerijck ende Wtrecht/ werden inghenomen/ ende veel afghebroken. Die van Vrieſlandt revolteren tegen Billy ende de Spaengiaerden. Don Johan van Ooſtenrijck comt in't Landt van Lutzenborgh: Hy toont partijſchap teghen den Raedt van State ende Landen/ ende gunſticheyt den Spaengiaerden/ daer hem de Staten vertoonden alle haer Redenen/ te vergeefs: Waeromme ſy haer teghen hem ter weere ſtellen/ hulpe ende Legher verſamelende: oock advijs nemende van den Prince van Orangien / ſonden den Heere van Swevigem in Engelandt/ daer ſy geldt ende goeden raedt crijghen: maer daer werdt tot Mars in Famine lange tijdt van Vrede ende eenicheyt gehandelt. Don Johan die aſpireert nae de Croone van Enghelandt ende Schotlandt. Ende ten leſten wordt het eeuwigh Edict van Vrede ghemaeckt. Daer tegen waerſchouwt ende proteſteert den Prince van Orangien. Maer de Spaengiaerden trecken uyt den Lande/ overleverende de Caſteelen. Doctor Viglius ſterft/ diens naturel verhaelt wordt.

¶ Alle dit gheſchiede in een Jaer tijts/ gouvernerende den Raedt van State/ ende den Prince van Orangien/ Anno 1576.

DEn Commãdador Mayor / Don Lops de Requeſens/ Gouverneur generael der Nederlanden/ doot zijnde/ eñ den Raedt vã State by proviſie van den Coningh in't Gouvernement geſtelt weſende/ tot de cõſte vã Don Johan/ des Conings baſtaert broeder / ende dat nu Zierickzee ingenomẽ was/ ſo heeft alomme dat krijghſvolck des Conings om geldt geroepen/ het welcke niet voorhandẽ en was/ hoewel die voor Zierickzee hadden gheleghen / opentlijck ghenoech gedreyght hadden/ dat ſy ſouden muytineeren/ ſo ſy niet terſtondt betaelt en werden / de Spaengiaerden principalijckẽ op Antwerpen/ Mechelen ende Bruſſel/ het ooghe hebbende/ alwaer ſy eenighe van den haren alreede binnen hadden.

Muytinatie der Spaengiaerden eñ Walen voor Zierickzee ende elders.

Waer van den Rade van State geadverteert zijnde/ hebben ſy alle middelẽ geſocht om t'ſelf de krijgſvolc te vreden te ſtellen/ haer aenbiedende de hondert duyſent guldẽs die Zierickzee opbrẽgen moeſte. Maer het krijgſvolc van Mondragon/ Walen zijnde/ hebben behendelijcken alle de Spaengiaerden daer uyt ghedreven/ eenige daer over doot geſlagen/ eñ gemuytineert om de hondert duyſent guldens voor haer betalinge alleen te houden. Waer over de Spaengiaerden ſiende/ dat de Walen voor haer ghepreſereert/ eñ ſy veracht werden/ alomme opentlijck muytineerden/ verjagende van hen haer Capiteynen ende Officiers/ berooveude alle Dorpen eñ plaetſen/ verlatende haer Wachten eñ Stercktẽ/ treckende met grooter furie alle nae Brabant/ t'ſamen ſweerende onder een Miſſe/ die ſy deden doen/ malcanderen getrouwe in haer voornemẽ te weſen / alomme by den wege by haer lockende alle andere/ als die van't Fort van Lillo op de Schelde / die dat verlieten/ eñ quamen alſo gheſamentlijck tot Herentals/ aldaer verkieſende eenen Eletto/ alwaer van den Raedt van State wegen by henliedẽ is verſchenẽ de Grave van Manſvelt/ aenbiedende Pardoen van alle miſdaden/ oock haer aenpart van de hondert duyſent guldens van Zierickzee/ eñ noch drij payen van den eerſten gelde/ dat uyt Spaengien ofte elders van daen comen ſoude. Maer ſy eyſchtẽ daer tegen haer geheele betalinghe/ vermeerderinge van haer Soldije/ oock een goede Stadt in haer gheweldt / tot datmen met haer ſoude afgerekent hebbẽ/ eñ diergelijcke. Eñ om behendiglijcken Bruſſel te mogen verraſſchen/ ſo beloofden ſy ſtille te weſen/ tot dat ſy op haren eyſch antwoorde hadden: ſchrijvende daerentuſſchen brievẽ aen die van Mechelen/ om paſſagie eñ eenen nacht logements: Maer die van Mechelen weygerdẽ haer dat/ met die aſſiſtentie van een Vendel krijgſvolck. Waerõme ſy tot Grimbergen trocken/ twee mijlen van Bruſſel/ alwaer haer Capiteyn Monteſdoca antwoorde brachte van den Grave van Manſvelt op haer begeerẽ; maer die en ſtont haer niet aen. Eñ ſy trocken na Aſſche eñ andere plaetſen/ rontomme Bruſſel/ die ſy grootelijcx dreyghdẽ/ van groote wrake te willen over haer doen: Maer die van Bruſſel/ alſoo gedreyght zijnde/ hadden drij Spaenſche Vendelen met geweldt uyt haer Stadt doen gaen/ eenige Spaengiaerdẽ daer over doot blijvende/ ende toondẽ hare Vendelen op de Muerẽ. Daer werdt Monteſdoca/ Mendoſa/ eñ Juliaẽ Romero/ weder by haer geſonden/ maer om dat ſy geen geldt en brochten/ dreven ſy die met ſchieten van daer: Eñ om den Raedt beter te bedriegẽ/ ſchreven ſy/ ſy ſouden ſ'anderdaeghs by haer comen/ eñ willen hen hoorẽ/ ende gaven groote verſekertheyt/ van te willen met henlieden confereren. Maer ſy trocken ten ſelven dage/ den 25. Julij/ na de ſtadt van Aelſt/ daer ſy van ſ'morghens tot ſ'avondts ſchermutſeerden tegen de Boeren/ die een brugge op de Denre bewaerdẽ. Ten leſten geraeckten ſy in de ſtadt Aelſt/ eñ werdt inghenomen by de Riviere/ de Denre genoemt/ langs een achterdeure eens Garde-huys oft Hof/ aen't Water ſtaende/ hooghachtigh van der aerden / achter by eenen Thoren eñ Poortẽ/ daer door men in de Beemdẽ gaet/ den verloren coſt gheheetẽ/ welcke den Spaẽgiaerden door eenen Boer ghewesen was: Door welcke achterdeure/ niet ſterc zijnde/ eñ lichtelijc opgebroken/ de Soldaten malcanderẽ opheffende/ ſy ingeraeckt zijn/ (want de Riviere daer wat landts ofte zants/ voor langen tijdt/ drij ofte vier voeten breedt/ aengeworpen hadde/ datmen met cleynen Water/ eñ in den Somer/ daer drooghs voets op gaen conde/ anders geenẽ wegh zijnde) ende ongehindert / ſonder eenigh vermoeden der Borghers van dier zijden/ in de Stadt/ door het Huys gecomen zijn / daer dat doot blevẽ ontrent 30. Spaengiaerden eñ 20. Borghers. Den Bailliou werdt veel ſchults ghegheven / van te veel de Boeren te betrouwen. De Spaengiaerdẽ waren meer dan twee duyſent ſterck/ behalvẽ haer Jongers/ Tros eñ naevolgers. Sy namen de principaelſte gevangen/ ende hingen eenen Officier van den Coningh. Sy ſeyden de Magiſtraet veel toe/ dat ſy geen overlaſt aen de Stadt doen en ſoudẽ/ eñ excuſeerden haer daedt / als geſchiet met conſent van den Raedt van State / om aldaer haer gagien te ontfangẽ/ alſo oock bleeck by eenen afgeworpẽ brief van Johan Falconetta/ Capiteyn van de lichte Peerdẽ. Eñ overmits dat wel hondert ende 70. Parochien onder't Lant van Aelſt behoorden/ die noch niet afgheloopen en waren/ hebben ſy terſtont alle de Dorpen onder Contributie ghebrocht/ om haer alſo te onderhouden.

Ghemuytineerde Spaengiaerden nemen Aelſt inne/ dẽ 28. Julij.

Hier over zijn die van Bruſſel in ſtercker wapenen gecomẽ/ onder t'beleydt van Meeſter Cornelis van Straten / Advocaet in de Cancelerije/ met den Weerdt in den Schildt van Hongarien/ van de Ghemeynte opgeworpen. Een Dienaer van Rhoda werdt van de Ghemeynte doot gheſlagen/ om onbetamelijcke woorden. Manſvelt vertoonde hem daghelijcx te Peerde/ om zijn authoriteyt te behoudē. Door groote inſtantie van die van Bruſſel/ van die van Brabant/ ende van Vlaenderen/ heeft den Raedt van Staten/ nae alle aenghebodene bevredinghe/ deſe rebellighe Spaengiaerdē voor vyanden van den Coningh/ ende van de Landen/ doen uytroepen/ ſelve met vorſtemmen van Jeronimo Rhoda/ mede Raedt: belaſtende den volcke de Spaengiaerden vry eñ tot dien eynde te beſpringhen/ vergaderen met clockſlaghen/ trommelſlaghen oft anderſins.

De gemuytineerde Spaẽgiaerden worden verclaert Rebellẽ des Coninghs.

De Staten van Brabant verſochten Octroy ofte Bevel/ om volck op te lichten te voete ende te Peerde/ dat ſy ten leſten vercregen. Maer den Raedt van State/ inſiende alle de ſwaricheden/ ſonden den Heere van Raſſinghem nae Spaengien/ om den Coningh te informeren/ ende om op alles te voorſien. Ende ten ſelven tijde was nieuwelijck uyt Spaengien ghecomen den Heere van Havrech/ met Tytele van Marquis/ ende Edelman van ſ'Coninghs Camere: Ende hy brochte de tijdinge van de abolitie des thienden pennings/ met beloftē van de Juſtitie te herſtellen/ conforme de Wetten ende coſtumen/ eñ dat Don Johan van Ooſtenrijck/ des Conings baſtaert-broeder/ corts over ſoude comen/ om op alles te voorſien.

De Heere van Havrech ende Raſſingem deden haer beſte/ om de Spaengiaerden te bevredigen/ ende de vier Leden van Vlaenderen/ ende Baliagien van Aelſt/ te beweghen/ om gheldt op te brengen tot betalinghe. Maer ſy en wilden daer nae niet hooren/ roepende/ datſe eer ſtraffe dan gheldt verdient hadden/ om het groot ongelijck dat ſy de goede ſtadt van Aelſt aen deden/ die het Beelde-ſtormen wederſtaen/ ende een Predicant gehangen hadden/ ende verſochten oock Octroy om volck op te lichten. Die van Brabant hadden dē Heere van Heſe voor harē Generael over t'voetvolck gekoſen/ ende de Heere van Glimes/ groot Bailliou van Walſch-Brabant/ voor zijnen Luytenant/ ende mijn Heere van Bevre Overſte van't Peerdevolck.

Die van Brabant eñ Vlaenderen makē volck op tegen de Spaẽgiaerden.

Die van Vlaenderen lichten een Regiment voetknechten/ onder mijn Heere van Noyelles/ ende ſes Compagnien Peerden/ onder Jonghe Capiteynen/ maer alle ſtaende onder den Grave van Reux/ als Gouverneur van Vlaenderen/ hoewel hy ſeer van de Ghemeynte geſuſpecteert was: Want alſo ontrent dien tijdt den Balliou van Engien/ met den Heere van Liekercke ende Auxſy/ vergadert hadden eenen hoop Boeren/ in Vlaenderen eñ Henegouwe/ om die van Aelſt te beleggen/ die ghebreck van Buſcruydt binnen hadden/ waren vier hondert Spaengiaerden gecomen tot Liekercke/ om de vergaderinghe te beſichtigen/ die apparent gheſlagen ſouden gheweeſt zijn/ ſoo den voornoemdē Grave van Reux haer niet ghewaerſchouwt en hadde.

De Prince van Orangien die ſtoockte onder de handt hier ſeer toe/ door bequame Perſoonen/ ſchrijvende Brieven aen de Ghemeynte/ waerſchouwende haer te wachten voor de Spaenſche treken/ ende creegh ghehoor onder die den Vaderlande beſt toeghedaen waren. Hy verwerf ſo veel beleeftheyts/ dat Doctor Loys del Rio/ die van den Bloetraedt gheweeſt was/ ende nu met den Raedt van State ghevanghen was/ by hem in Zeelandt geſonden werdt/ om gheexamineert te wordē: Daer hy verclaerde veel van de Raetſlagen van dē Hertogh van Alva/ eñ der Spaengiaerden.

Doctor Loys del Rio/ van dē Bloetraedt/ ghevangen/ by dē Prince gheexamineert.

De Prince raedde oock/ datmen een Requeſte preſenteren ſoude/ om de Staten generael te vergaderen/ t'welck die van Henegouwe alreede gedaen hadden.

Maer alſo men alomme hoorde/ dat de Walen van Zierickzee oock ghemuytineert waren om haer Soldije/ ende dat ſy haer Capiteynen ende Colonel Mondragon/ met den Pagador/ gevangen hielden/ ende dat het al in confuſie liep/ ſoo hebben alle de principale Provincien nauwer begoſt op haer verſekeringhe te letten/ eñ ſouden om hulpe in Vranckrijck/ aen den Hertogh van Anjou.

Die van Brabant ſonden ooc aen alle de Provincien/ den Heere Lieſveldt/ ende den Advocaet Schutteput: Ende die van Henegouwe eenen Edelman/ gheheeten Meſnaige. Die vertoonden/ datmen behoorde de Staten generael te vergaderen/ volghende het Contract/ dat met den Rijcke ghemaeckt was/ Anno 1548. ende ghelijck daer nae/ Anno 1556. gheheurde/ als den Keyſer de Nederlanden over gaf/ aen zijnen ſone den Coningh. Deſe Commiſſariſen proteſteerden/ dat de meyninghe geenſins en was/ eenighe nieuwicheyt in de Religie in te voeren/ noch yet anders tot achterdeel van de Majeſteyt/ ende dierghelijcke. Nopende het Contract met den Roomſchen Rijcke/ moetmen weten/ dat t'ſelfde ghedaen was/ om voor eeuwelijck af te ſnijden Vlaenderen/ Artoys/ ende andere Landen van het reſort van Vranckrijck/ ende de Nederlandē te verbinden/ haer te voeghen ende te contribueren met den Rijcke/ ſoo veel als twee Keurvorſten/ tot alle nooden eñ generale laſten des Rijcx/ op conditie/ dat ſy van den Rijcke oock beſchut ſouden weſen. Daerentuſſchen pretendeerden de Erfheeren der Nederlanden in alle t'ghene dat Religie betrefte/ de Munte/ den Krijgh eñ Oorloge/ ende in alle andere ſaken te behouden haer ghewoonlijcke macht: Waer op in deſen tijdt veel ghediſputeert werdt.

De vier Leden van Vlaenderen het vertoogh van deſe Commiſſariſen gehoort hebbende/ ende ſiende/ dat den Spaengiaert dagelijcx inſolenter werdt/ ende dat Rhoda op hem nam alle opperbevel/ ende contrefeytte den Zeghel van den Coningh/ ſo reſolveerden de Staten van Vlaenderen op de oude maniere te vergaderen/ Alwaer in't breede verthoont werdt/ dat het Spaenſch Gouvernement ſtreckte om van Vlaenderen een conqueſte te makē/ als bleeck aen Denremonde/ Mechelen eñ Aelſt/ met de infractie van de Privilegien/ ende oprechtinge van Commanderijen onder haer van de gheconfiſqueerde ende Gheeſtelijcke goederen/ reſolverende hare Gheſanten te ſeynden nae Bruſſel/ ende haer te voeghen met de andere Landen.

Die van Vlaenderen voegen ha by de ander Provincien/ teghen den Spaẽgiaerden.

De Gheeſtelijcke/ die ſeer den Coningh toeghedaen waren/ ende namelijck/ de nieuwe Biſſchoppen/ maeckten groote ſwaricheyt van alle de Spaengiaerdē tot vyanden te ſchelden: Maer ſy wilden die van Aelſt alleenlijck uytgheroepen hebben. Niettemin de erectie der Gheeſtelijcke goederen in Commanderijen/ den overlaſt ende ghewelt by de Spaengiaerden van Aelſt/ aen de Monicken van Affligem ghedaen/ die ſy met de Manlijckheyt opghehanghen hadden/ om den ſchat van de Abdije ontdeckt te hebben (als op die vergaderinghe by gheloofweerdige Perſoonen den Staten betoont werdt) ende het branden der Dorpen tot Ghendt toe/ oock de vreeſe van overſtemt te worden in de vergaderinghe/ ende vreeſende den haet van de Ghemeynte/ dede henlieden mede conſenteren met de andere/ om alomme te hooren/ ſien/ ende mede te ſtemmen/ het welcke nochtans namaels haer/ eñ byſonder den vier biddende Orderen/ ende de Jeſuytē ſeer

Spaenſche wreedtheyt aen de Monicken van Affligem beweſen/ eñ de Gheeſtelijcke goederen onder Commanderijen te brengē/ dede de Gheeſtelijcke reſolveren.

leet was. Den Edeldom/ ende de ſubalterne Steden met de Baliagien ſtemden mede: Maer die alle t'ſamen hadden in de vergaderinge van Staten geen reſolverende/ maer alleene een delibererende ſtemme.

Die van Rijſſele/ Dowap ende Orchies/ met die van Artoys/ Doornick ende Torneſis/ als oock deden die van Namen/ volghden die van Vlaenderen. Den Raedt van State ſondt alomme aen de ander Capiteynen ende Garniſoenen/ om die aen haer ſijde te bewegẽ/ belovende goede betalinghe henlieden te doen.

Men hadde in Vlaenderen groote vreeſe van het Caſteel van Ghendt/ dat die van Aelſt dat ſouden comen innemen eñ beſetten/ ofte dat ſulcx ſouden doen de Walen van Zierickzee/ onder Mondragon/ die Caſtileyn vã het Caſteel was: Maer men vernam/ dat de Spaengiaerden op hem verſtoort waren.

Die van Gendt/ met betalinghe aen Polwijlers volck/ verſekeren Denremonde.

De vier Leden van Vlaenderen ſochten hen te verſekeren van de ſtadt van Denremonde/ die om de ghelegentheyt haer ſeer veel importerende was: Dan alſoo daer dry groote Vendelen van het Duytſch Regiment van Polwijler in lagh/ d'welcke veel gheldts quam/ hebben ſy met giften ende perſuaſien de ſake ſoo verre ghebrocht/ dat ſy Oſtagiers te Ghendt ſonden/met beloſte/ dat ſy/ betaelt zijnde/ de Stadt leveren ſouden in handen van de Staten/ ende terwijle gheen paſſagie den Spaengiaerden te gheven. Hier teghen arbeyden Polwijler ſelve met zijnen ſone/ doende wat ſy mochtẽ by haer volck. Den Heere van Trelon/ Generael van de Artillerije/ was de ghene/ die dit Contract door dreef/ met ondanck/ om dat hy ſoo groote ſomme aengeboden hadde/ ende zijn doen was niet ſonder achterdencken van bedrogh/ in allen ſchijn of hy ſoo veel ghepreſenteert hadde/ dat de vier Leden ſoo grooten ſomme niet en ſouden connen geven/ ende dat by faute van dien/ de Duytſche aldaer blijven ſouden/tot de comſte van den Heere Don Johan. Daer nae werdt gheſonden nae Denremonde/ Franſoys van der Kerckhullen/ Heere van Rihoven/ om met het Krijghſvolck afte rekenen/ ende die te houden in devotie der Staten: Die het ſoo verre brochte/ dat t'Krijghſvolck daer uyt trock/ met betalinghe van 260. duyſent gulden/ voor de dry Vendelen die in Vlaenderen waren/ hoewel ſy wel over de 1500. duyſent guldens eyſchten/ voor haer gantſch Regiment/dat meeſt in Ghelderlandt/ ende daer ontrent lagh: Dan alſo t'gheldt ſpade voort quam/ ende dat ſy ſeer werden gheſoliciteert ende gedrijdt van haren Colonel Polwijler/ eñ van Don Johan van Ooſtenrijck/ die doen in't Landt comen was/ op dat ſy ſouden blijven houdende: ſoo werden ſy nochtans ten leſten beweeght uyt te trecken/ door den voorſchreven Rihoven/ midts eenen ſchenck elck hooft van een half Maendt gagie/ daer die van Vlaenderen blijde om waren/ ende den Heere van Rihoven grooten danck wiſten/ ende maeckten hem Balliou van Denremonde.

De Heer van Trelon wordt geſuſpecteert.

De Hoofden der Spaengiaerden/ als Juliaen Romero/ Don Alonſo de Vargas/ ende meer andere/ ſchenen die verclaringhe teghen den gherebelleerde Spaengiaerden in den beginne mede toe te ſtaen/ alſoo ſy haer uyt vreeſe tot Bruſſel op't Hof onthielden. Maer Don Sancio Davila/ Caſtileyn van Antwerpen/ weſende tot Bruſſel by haer oock ontboden/ om te beraedtſlaghen op de vereeninghe van de gherebelleerde/ weygherde te comen: Waer uyt men terſtondt ghewaer werdt/ dat de Spaengiaerden t'ſamen mochten ſpannen/ inſonderheyt als men verſtondt/ dat hy/ als Admirael zijnde/ t'Antwerpen de Oorlogh-ſchepen/ Galeyen ende gheſchut/ dede uyt de nieuwe Stadt al onder het Caſteel voeren/ ende dat hy neffens dien oock ſochte de Duytſche Colonellen/ die binnen Antwerpen laghen/ als Carel Focker/ George Fronſbergh/ ende Graef Otto van Overſteyn/ met zijnen Lieutenant/ Hans Mouſſenham/ aen zijn ſijde te ghecrijghen. Den Grave van Overſteyn hadde neghen Vendelen van zijn Regiment/ Duytſche knechten binnen de Stadt/ die uyt Vlaenderen ghecomen waren/ als Graef Hanibalt van Altaemſt/ afghedanckt ende betaelt werdt/ met gheldt/ by die van Vlaenderen opghebrocht/ om van haer Duytſche Garniſoenen ontſlaghen te weſen. Van de welcke nochtans ſes Vendelen bleven in dienſte/ onder Cornelis van Enden/ een gheconterfeyt Hooghduytſch/ gheboren by Bruſſel/ daer van datter noch twee binnen Antwerpen quamen/ door beleydt van den voornoemden Davila.

Hier nae zijn de andere Spaenſche Bevelhebbers met Rhoda behendelijck/ op groote toeſegginghe van wederkeeren/ oock uyt Bruſſel tot Antwerpen in't Caſteel ghecomen: Nae welcke aencomſte Sancio Davila opentlijck ghenoech/ met zijn Galeyen ende Schepen/ de ghemuytineerde Spaengiaerden tot Aelſt victalie ende munitie toeghevoert heeft. Hy ontboodt oock by hem Oliviera/ de Commiſſaris van de lichte Peerden/ om die in Brabant te hebben/ verlatende haer Garniſoenen/ teghen t'ghebodt van den Raedt van State: De Compagnie van Falconetto/ de welcke/ al roovende ende moordende/ door Vlaenderen paſſeerden/ werdt vervolght van de Boeren/ tot teghen over Antwerpen/ alwaer haer Sancio Davila uyt zijn Caſteel hulpe ſondt/ die onder de Boeren ſchoten/ datter wel tachtigh doot bleven. Ende om dat Champigny/ Gonverneur van Antwerpẽ/ hem Schuyten weygherde/ om die Ruyterije over de Riviere te halen/ daer hy doch ſelve Schepen/ Galeyen ende Schuyten/ ghenoech in zijn ghebiedt hadde/ ſoo beclaeghde hy hem ſeere/ ende hielt daghelijcx raedt met Rhoda ende andere/ welcken Rhoda/ onder t'deckſel van dienſt des Coninghs/ intituleerde hem Gouverneur generael/hebbende by hem den Zeghel des Conings naegemaeckt ende gheconterfeyt/ dat een hooge ſpecie van valſcheyt is/ nemende t'gheheel Gouvernement op hem/ tot groot achterdeel eñ vercleyninghe van den Raedt van State/ dien het Regiment van den Coningh bevolen was/ die hy als Lutherianen ende Rebellen was ſcheldende ende verachtende. Die van Aelſt ſochten oock met alle practijcken hen met haer weder te verſoenen.

Sancio Davila ſpant aen met Rhoda ende d'andere Spaengiaerden/ teghen t'Landts Gouvernement.

Dit openbaer doen ende bedrijf heeft die van Brabant ende andere achterdencken gemaeckt/ dat den Raedt van State/ ofte immers eenighe van dien/ moeſten verſtandt met de ſelvighe Spaengiaerden hebben/ ende de andere overſtemden/ onder't deckſel van alles met ſoeticheyt te remedieren/ende dat Ghoda/ Manſvelt/ Barlaymont/ Juliaen/ Don Alonſo de Vargas/ ende d'Aſſonville/ ſochten het Gouvernement op haer te trecken/ tot prejudicie van Arſchot/ Raſſinghem/ ende de andere. Waeromme die van Bruſſel/ tot haer eyghen Stadts verſekeringhe/ met advijs van de Staten van Brabant/ hebben/ door den Heer van Glimes/ groot Balliou van Wals-Brabant/ Luytenant van den Heere van Heſe/ met eenigh Krijghſvolck/ den veerthienden Septembris/ den Raedt van State/ in

Raedt van State by die van Bruſſel ghevangen/ den 14. Septembris.

Rade ſittende / alle doen aentaſten ende vangen/ maer werden terſtont weder los ghelaten/ verſekerende alleen dē Grave van Manſvelt/ de Heere van Barlaymont / Viglius / d'Aſſonville/ met Barti ende Scharenbergh/ Secretariſen / ende gaven in Druck uyt de redenē haer moverende/ als dat ſy betoont hadden gunſte den ghemuytineerden Spaengiaerden / houdende met de ſelve ſecreet verſtandt / met meyninghe om de ſelve te doen comen binnen Bruſſel / dat ſy haddē willen beletten het oplichtē van den volcke van de Orloge/ by hem te voren den Staten van Brabant gheaccordeert/ende ſelve deden volck aennemen/ ten faveure van de gherebelleerde Spaengiaerden/eñ om die van Brabant te wederſtaen/ ende haer tegenweer te verachterē/ tot datter nieuwe Heyrcrachten uyt Spaengien ſouden in't Landt ghebrocht worden/ om aldaer (als in een nieuw geconqueſteert Landt) een tyrannigh Regiment te houden/ ende t'volck te ſtellen in een eeuwighe ſervituyt ende Inquiſitie van Spaengien / ende alſoo wederomme een deel van de principale Edelen als andere om den hals brenghen/ ghelijck haer de Spaengiaerden ghenoech beroemt hadden: proteſterende oock dien aentaſt ghedaen te weſen/niet tot achterdeel van de oude Catholijcſche Religie/ noch Hoocheyt vā zijne Majeſteyt/ maer alleenlijck om het Landt te verſekerē/tegen alle bedrieghelijcke aenſlagen / ende onwettighe Regimenten der gherebelleerde Spaengiaerden/ de welcke ſy oock geen leedt en ſochtē aen te doē/ ten ware/ dat ſy het Landt wilden blijven houden met fortſen.

Redenen waeromme den Raedt van State tot Bruſſel werdt ghevangen.

Raedt van State/ vry eñ geredreſſeert/ nemen ordere tot Lants welvaren.

Op dit ſeyt heeft Rhoda / met zijn andere Spaengiaerden/ende Raedt van der Oorloghe/ de geheele authoriteyt op hem genomē / als hem Wettelijcken toecomende/mits dat zijn medegeſellen nu al gevangen waren. Maer daer teghen vertoonde den Raedt van State haer terſtondt meeſtendeel weder al los eñ vry/tot haer nemēde den Marquis van Havre / die nieuwelijcx uyt Spaengien gecomen was/met de Raedtſheeren Fonck/eñ Indevelde. Manſvelt werdt oock na eenige Maenden los ghelaten/op't verſoeck van den Coningh van Vranckrijck/ende hebben met advijſe van de Gouverneurs der Provincien/eñ ſecreten Rade/ (om alle perijckelen voor te comē) die van Brabant toeghelaten anderwerf volck aen te nemen/ onder den Heere van Liedekercke eñ andere/ eñ oock haer te allieren eñ ſterckē met den anderen Provincien/t'beſte ſy conden. Alſoo hebben ſy haer eerſt geallieert eñ verbonden met die van Henegouwe/door toedoen van dē Grave van Lalain/eñ Heerē van Freſin/vā Goignies/ eñ andere Edele / die ſy daer toe verwillighden. Daer nae met die van Artoys / door de neerſticheyt van den Borghgrave van Gent. Ten leſten oock met die van Vlaenderen/ende volgens met de andere Provincien. Waer op de Spaengiaerden weder voor Rebellen werden ghedeclareert/ oock haer aenhangers/een yegelijck hem ruſtende van die op't lijf te loopen / ſoo uyt verdienden haet/als uyt vreeſe van geheel van haer overvallen te worden.

Generale ghenegentheyt des volcx in Nederlandt.

Dit heeft een goede genegentheyt allenſkens veroorſaeckt/om intelligentie eñ medelijden met den Prince van Orangien / ende de Staten van Hollandt ende Zeelant/te hebben/die tot Breda ghenoech te kennen gegeven hadden/ dat ſy geen ander oorſake van Oorloge haddē dan deſe. Alſo dat een yegelijck bycans hem liet voorſtaen / ſoo ſy maer de Spaengiaerdē conden quijt worden/ dat ſy voortaen in vrede ſouden mogen levē. Het ſtuck van de Religie/ hoopten ſy/ ſoude met ſoete middelen wel geaccommodeert wordē met haer Patriotten. Ende dewijle deſe handelinge was ſtreckende tot wederbrenginghe der Roomſcher Catholijcke Religie (die nu in veel plaetſen verjaeght was) ende tot Landts welvaren ende ruſte/ achtē ſy dat de ſelve zijne Majeſteyt ſeer aenghenaem ſoude weſen. Dit was de alghemeyne opinie van den volcke / ſoo wel Gheeſtelijck als Wereltlijck/ die geen particulierē haet ofte paſſie en hadde.

De Spaengiaerden eñ Duytſchen venderē haer opentlijc tegen de Landen.

De Spaengiaerden dit merckende / hebben haer gheheel teghen de Landtſaten ghewapent/ haer Spaengiaerden alomme by een gheroepen/ eñ Don Fernando de Toledo uyt Hollandt ontboden/ die welcke alles verlatende/haer in Brabant vergaderden/ſterck weſende t'ſamen boven ſes duyſent voetvolck / ende wel ſeventhien Cornetten Peerden/ſoo Italianen als Spaengiaerden / wel twaelf hondert ſterck zijnde. Sy hebben oock de Duytſche (ſoo met ſchoone beloften/ als met de authoriteyt eñ de naem des Conings/ aenwijſende/datter alomme ſchoonen buyt voorhanden was) gheſocht aen haer ſijde te crijgen/ als Carel Focker/George Fronſbergh/Polwijler / ende Cornelis van Enden / met haer Regimenten / die ſeer ſterck waren van volcke. Sy cregen/ door conſent van den Grave van Overſteyn/twee Vendelen van Cornelis van Endens volck binnen Antwerpen/die het Landt van der Tolen verlaten / ende by den weghe twee Dorpen / als Borcht eñ Cruybeke gheplondert hadden.

Sancio Davila heeft met zijn Schepen ende Galeyen/ alle de Rivieren op ende neder/ alle de victalie die hy vondt / aenghetaſt/ ende alles berooft / geen acht nemende op eenigerhande Paſpoorten. Ende om Antwerpen in zijn ſubjectie te houden / heeft hy met zijnen Raedt beſloten/ den Maeſtro del Campo / ofte Colonel Valdez/ te bevelen/ om tegen over Antwerpē/op't Veer/ op d'ander ſijde van de Riviere / daer men op Vlaenderē met Schuyten aenvaert/een Schanſſe ofte Fort te maken/ om de victalie/uyt Vlaenderen tot Antwerpen comende/ te beletten.

Statē volck by Loven/ te Viſnack/ geſlaghen/ den 15. Septembris.

Te Thienen in Brabant hebben de Duytſche Knechten van Fronſberghe/ die daer in Garniſoen lagen / de Borgherye haer wapenen afghenomē. Het Spaenſch Peerdevolck/daer ontrent liggende / onder Don Alonſo de Vargas/ Don Bernardin de Mendoſa/Jan Baptiſta de Monte / ende meer andere / met hulpe van eenighe Bourgoenſche Carabijns/hebben tuſſchē Thienen ende Loven / by Viſnack / den vijfthienden September/ een deel van des Staten volck/onder de Heere van Glimes ende Bevre/ geſlagen/ die haer eygen cracht te veel toebetrouden/ meynende vijf ofte ſes Vendelen Spaengiaerden te ſlaen. Maer ſy werden van Alonſo de Vargas Peerdevolck verraſt: Waer by oock veel Borghers eñ Studenten van Loven verſlagen worden / die om dat Krijghſvolck te ſien uytghecomen waren.

Te Nivelle in Vlaenderen/ daer twee Vendelen Duytſchen laghen / van Polwijlers Regiment / ende de Meeſter wilden maken / waren daer uytgheſlaghen / een wijle te voren.

Die van Vlaenderen ende Ghendt ſoecken haer te verſekeren vā de Spaengiaerdē int Caſteel van Ghendt.

Die van Vlaenderen ende Ghendt/ſiende dat de Spaengiaerden van haer Caſteel allen moetwil bedreven / ende oock die van Aelſt byſtandt deden/ hebben haer by tijts van de ſelvige willen verſekeren/ vreeſende dat die van den Caſteele de gemuytineerde van Aelſt binnen Gent mochten brenghen / ghelijck twee Jaren te voren t'Antwerpen gheſchiedt was. Waeromme ſy een beſchanſſinghe tegen het Caſteel opgeworpen hebben/ eñ ſochten het Garniſoen te dwingen van't

Caſteel te vertrecken/daer dat over ghebiet hadde een Spaenſch Capiteyn / Antonio d'Alinos Maldonado/als den Lieutenant van Mondragon / waeromme ſy dat beleghеrden met de Regimenten van Reux ende Noyelles : maer Reux ende zijn volck was ſeer gheſuſpecteert/mits dat ſy altijt met de Spaengiaerden van't Caſteel in de Oorloghe ghedient hadden. Waeromme die vier Leden van Vlaenderen ghedacht hebben/ haer met dē Prince van Orangien te vereenigē/ daer de Ghemeynte eñ Magiſtraet van Ghendt ſeer toe drongen/ byſonder als ſy verſtonden van haer Schipvolck/ ende andere uyt Zeelandt/ de groote aenbiedinghen / die den Prince dede door den Heere van Aurſy / die met conſent van den Raedt van State/een reyſe in Zeelandt ghedaen hadde/om te ſpreken op de ontſlaginghe van den ghevanghen Grave van Boſſu / zijnen broeder. Die van Vlaenderen(niet ſonder oorſaeck) vreeſden ſeere / ſoo met den Prince niet ghehandelt en werde/dat hy ſoude mogen eenighe plaetſen van importantie innemen/terwijle ſy met de Spaengiaerden oorlooghden / eñ ſoo ſy met hem accordeerden/ſoo ſouden ſy de Zee ende den Coophandel open hebben. Alſo reſolveerden ſy in't particuliere aen hem te ſeyndē/ den Heere van Aurſy/ ende Meeſter Michiel de Backer / Advocaet in den Raedt van Vlaenderen/ om aen hem hulpe te verſoecken voor't ghemeyne Vaderlandt/ende haer te ſeynden Soldaten eñ gheſchut/daer voor ſy hem redelijcken betalen wilden / met conditie dat t'ſelfde Krijghſvolck geen overlaſt doen en ſoude / noch ſchandael geven aen die van de Catholijcke Religie/eñ dat hierentuſſchen ſtilſtandt ſoude weſen van alle vyandtſchappe. Deſe Commiſſie was onderteeckēt by dē Grave van Reux/ de Heere van Ognies / Moſchron/ Herpe / ende Eecke/ als Raden van der Oorloge/ter inſtantie van de vier Leden ende Raden van Vlaenderen/ die oock ghereedt waren te teeckenen / van date den 21. Septembris/ Anno 1576. Jan de Croy/ Philips d'Ognies/ Ferdinando de la Barre/ Franſoys Heere van Herpe/Cornelis Schepper Heere van Eecke.

Die van Vlaenderen ſeynden om hulpe aen dē Prince van Orangien.

De Prince van Orangien ſeyndt die vā Vlaēderen hulpe/ onder den Heer van dē Tempel.

Den voorſz. Heere van Aurſy beneerſtighde zijnen laſt ſoo wel/dat hy corts aldaer tot Gendt Soldaten eñ groote Muerbrekers brochte/maer terwijle hy wech was / waren ſy verandert van ſinne/ mits datmen op die ſake te Bruſſel raedtſlaeghde/ende ſloten de Poorten voor hem. Maer den Heere van Aſſche/ broeder van dē Heere van Rijhove/ niet wetende/dat die Heeren van ſinne verandert waren/dede die weder openē door zijn authoriteyt/ vragende waeromme men de vrienden / die ſy ontboden hadden / ſoude uyt ſluyten. Alſo quam des Princen volck binnen/eñ werden willecom gheheeten/eñ wel ontfangen. Sy waren acht Vendelen ſterck / beleydt van den Colonel/ den Heere van den Tempel. Ten ſelven tijde ariveerdē oock dry Compagnien Peerden/de reſte van die te Thienen gheſlaghen gheweeſt waren. Door de comſte van des Princen volck begondemen voorder van Pacificatie met den Prince te ſpreken/ alſo wy hier nae ſullen verhalen.

Als nu het Caſteel van Ghendt alſo beleghert was / heeft den Colonel Montdragon / die daer Caſtileyn van was/eñ zijn Huyſvrou daer binnē hadde/geſocht/ dat voor hē te verſekeren. Waeromme hy van Zierickzee/met een deel Walen vā zijn Regiment/derwaerts trock voorby Antwerpen. Maer alſo hy eenighe hinderniſſe vondt/om de Schelde te paſſeren/eñ niet ſterck ghenoech en was/om groot gewelt te toonen/ eñ mits dat na zijn vertreck zijn achtergelaten Krijghſvolck in Zierickzee hem ontboden te willen betaelt zijn/ ofte dat ſy't anders al verlaten wilden/ ſo keerde hy weder te rugge. Dies niet tegenſtaende/hebben ſy namaels alle de Schanſſen verlaten ende verloopen/eñ veel van zijn volck/ als Landtſatē zijnde/ begavē haer in den dienſt van den Raedt van State.

Dryvoudige Oorloghe in Nederlandt.

Dewijle Nederlandt aldus in een dryvoudige Oorloge gevallē was/ elcke partije tweederhande vyandē hebbende/hebben de twee partijen/ te weten/den regerenden Raedt van State/ende de Spaengiaerden / elck appart t'zijnen ſchoonſte/ den Coningh alles verwittight/tot welckē eynde de Staten alreede den Heere van Raſſingem aen den Coningh in Spaengien gheſonden hadden/ beyde de partijen voorwendende te trachten nae des Conings eere ende profijt : maer de Staten ſochten mede des Landts profijt/welvaren/ende eygen verſekeringe. Den regerenden Raedt van State ſondt oock in Vranckrijck/in Engelandt/ in Duytſlandt/ eñ aen den Vorſt van Cleve/ om te claghen/ raedt/hulpe/ende faveur verſoeckende/ deſen naevolgenden Brief:

Den Aldergrootmachtighſten/ Aldergenadighſten Vorſt ende Heere/Heere Maximiliano/ Roomſchen Keyſer/ende des Heyligen Rijcx Standen.

HOewel in Europa nauwelijcx eenigen hoeck Landts is / tot welcken de kenniſſe van den ſeer bedroefden ſtandt onſer ſaken / ende de deerlijcke ellendicheyt der Nederlanden / niet en is ghecomen/alſo dat oock de wydtghelegene volcken/ jae de vyandē ſelfs/over onſe miſerien ſuchten: So hebben wy nochtās/genadighſte Keyſer Maximiliane/niet connen naelaten/uwer Heyligher Majeſteyt/ ende des Heyligen Rijcx Standen/ de ſelve oock voor oogen te ſtellen: ten deel/ op dat wy de beſchuldingen (die ſommighe van ons valſchelijck ſtroyen) mochten wech nemen: ten deel / op dat wy rekenſchap onſer daedt / by eenigen verkeerdelijck miſduydt / allen vromen Mannen/ der billicheyt Lief hebbers/ ende met geenen voor-oordeel ingenomen zijnde/mochten geven / ende in ſulcken rechtveerdighe ſake uwe hulpe aenroepen. Het Spaenſche Krijghſvolck/ t'welc onder't beleydt van den Hertogh van Alva / Nederlandt / doen door de Hertoginne van Parma ghenoech bevredight/heeft ingenomen/ heeft ons bynae thien gheheele Jaren ſoo trotſelijck/ ſoo onmenſchelijck/ende tyrannighlijck gequelt/ dat de Turcken ſelfs/ Nederlandt gewonnen hebbende / niet wreeders over ons hadden connen beſluyten. T'welck voor dien minſt wonder is/ die by hem overleyt/t'gheen de waerheyt is / datſe met ſulck gemoedt ende beſluyt tot ons ghecomen zijn/datſe alle het onſe ſeyden het hare te weſen/ende hen tot buyt ghegheven. Daerom ſy niet ghetwijfelt hebben/niet alleen in onſe goederen te vallen / maer oock in onſe leven / Vrouwen/ kinderen/wreedelijck te woeden/ ende onſe goederen opentlijck ende onbeſchaemdelijck tot haren/ ende haerder Hoeren/ ghebruyck te wenden. Want wie is't/ die niet en weet / datſe veel voortreflijcke Mannen/Heeren/Edelen/ eerlijcke Borghers ende Cooplieden / eñ andere meer/ met recht eñ onrecht uyt hare goederen gheſtooten ende ontbloot hebben/ ende de roofachtighe handen/ oock van de Gheeſtelijckheyt ſelfs/van Kercken ende Clooſters/ſonder eenige vreeſe van Godtvruchticheyt oft Religie (daerſe gheheel vreemdt van zijn) niet afgehouden hebben: alſo datſe deſe Landen / te vooren ſeer bloeyende met aller dinghen overvloedt / Scheepvaert/ Coophandel eñ weerdicheyt / in ſo corten tijdt berooft hebben/eñ tot d'uyterſte benoutheyt eñ armoede (ſooſe voorghenomen hadden) ghebracht/eñ ſoo veel niet overgelatē/ dat wy des Heyligen Ryckx Standen de behoorlijcke behulpſelen haddē mogen beſchicken/maer oock ons ſelfs niet teghens de daghelijckſche invallen der vyanden connen beſchermen. Op dat wy niet en ſegghen van de verwoeſtinghe ende plonderinge der alderrijckſten Steden/ ontſchakingen der dochteren/ vermoordinge ontallijcker Borgheren/alſo dat geen Stadt/ geen Dorp/ geen Huys is/ t'welck deſer tyrannije niet is deelachtigh gheweeſt. Maer wat onmenſchelijcke ende gruwelijcke dinghen van de ſelve binnen Sutphen/ Naerden eñ Mechelen bedreven zijn/ ſchrickt het ghemoedt oock te ghedencken/ ende zijn alleman bekent. Daerentuſſchen nochtans hebben wy dit alles met gheduldigen ende lijdtſamigen ghemoede gedragen/ verhopende dat ſich onſe Coningh eenmael onſer ellendicheyt erbarmē ſoude/ende der waerheyt ende gherechticheyt onſer ſaken zijne ooren leenen. Tot welcken eynde verſcheyden uytſeyndinghen van Ambaſſaden in Spaengien zijn beſteint gheweeſt/ſoo dat uwe G. Majeſteyt is beweeght geworden/ om tot onſen voorſtandt/der Coninghlijcke Majeſteyt onſe elendicheyt te verclaren. Doch/dewijle daerentuſſchen de Spaengiaerdē/ door onſe lijdtſaemheyt/meer ende meer raſende/ende over ons woedende/ daghelijcx onghenadigher handelden/ende veel ſwaerder dingen dreyghden/ namelijck de voornaemſte Steden/ jae t'gheheele Landt/ met dootſlagen/verbrandingen/armoedt/hongher ende kommer/te vervullen/ den gheheelen Edeldom/ ende de uytgheleſenſte ende voortreflijckſte Mannen uyt te ropen/ ende de grootſte Hoofden der Mancoppē af te ſlaen/ te dooden den eenen ende den anderē/ eñ hare handen in onſer lieden bloedt te waſſchē/ geen ſtaet/geen ſoorte/noch Mannē/noch Vrouwen/ te ſparē/ ende aller dingen gantſche verdervinghe/verwoeſtinghe/ ende vernielinghe/ in te voeren. Ende met woorden ende dreygementen alleen niet en ruſten/maer ooc met der daedt/als vyanden ende oproerighen/eenighe Steden met gheweldt ende Wapenen hadden inghenomen: Soo ſal't niet vreemdt ſchijnen/ dat wy t'Recht der natueren/ t'welck ons niet alleen met den Menſchen/maer oock met den Beeſten ghemeen is/ ghebruyckt hebben/ ende teghen de Spaengiaerden nu ghewapent zijnde/ ende ons op der kelen ſittende/ ons ſelfs tot onſer beſcherminghe ghewapent hebben/ op dat wy het aenghedane gheweldt mochten van ons weeren: Inſonderheyt/ als den Raedt van State ſelfs/ dien de geheele regeringe des gantſchen Nederlandts van onſen Catholijckē Coningh bevolen is/niet heeft connen deſe oproerige ſeyten langer dulden/ ofte met ooghluyckinge aenſien/ maer hebben de ſelve Spaengiaerden een ende andermael vyanden ende oproerigen/ tegen de Coninghlijcke Catholijcke Majeſteyt/ ende zijner Landen verclaert/ willende datſe voor ſoodanige van eenen yeghelijcken ghehouden ende ghehandelt ſouden worden. Maer alſo onderwijlen bekent worde/ dat eenighe uyt den ſelven Raedt de ſtouticheyt der voornoemder Spaengiaerden/rebel ende oproerigh weſende/niet alleen geenſins bedwongen eñ beſtraften/ maer oock den ſelven heymelijck toeſtonden/ hare muyterijen/ tot vier ofte vijfmael in deſe Landen van nieuws weder begonnen/ vryheyt van ſtraffe toelieten (anders als gheſchiedt is t'Duytſche Krijghſvolck/ onder den Grave van Lodron muytinerēde) ende datſe/hare Garniſoenen verlatende/ t'gheheele Landt over al verwoeſten/ ende de Dorpen plonderden/ ende berooſden/ hen toe te laten/de betalinge haerder beſoldingh aen te bieden/ vergifnis ende oorlof haerder ſeditien/ muyterijen/ ende der vyandtſcher innemingh der ſtadt Aelſt te vergunnen/eñ te beſchicken datſe blijven mochten in Steden/ Caſteelen/ ende vaſte plaetſen/ dieſe in hadden/ ende te verhinderen/ dat de Staten ſelfs geen Krijghſvolck aennemen/ ende hun ſelfs wapenē ende beſchermen ſouden: Eenighe by hun ghemoedt overdenckende/ in wat ſwaricheyt ende ghevaer dit geheele Landt ghebracht was/ende beſorgende dat het volck met uytſinnicheyt ende raſernije/ hier over inghenomen/ yet ſwaerders tegens den Raedt van Staten mochten aenvangen/ eñ dat veel andere ſich in deſe beroerte aller dingen hadden connen byvoegē ende indringen/ welcke ſake buyten twijfel een oorſake eenigher ſchricklijcker ende haeſtigher veranderinghe te ſullen worden ghelooft werdt/ ſoo wel in de Catholijcke Religie/ als ghehoorſaemheyt tegen de Coninghlijcke Majeſteyt. Hebben verſtaen dat het noodighſte ende eenighſte remedie was/ſommige uyt dien Raedt te vangen ende vaſt te houden/ ende dat alleen voor een tijdt/ ende tot dat over t'vertreck van t'Spaenſche Krijghſvolck/ ende andere vreemde ende Rebellen/ gheheelijck beſloten/ ende over de Vrede-handelingh alles volbracht ware: ten eynde op deſe wijſe d'oorſake ſulckes grooten quaets/ende de verwoeſtinge van deſe bloeyende Landen mocht afgheſneden worden/ ende de eyghen verweeringhe/ die nae Goddelijcken ende Menſchelijcken Rechte eenen yeghelijck gheoorloft is/ t'arme onderdruckte volck niet benomen worde. Terwijle dit gedaen wordt/was van Bruſſel abſent Jeronimus Roda/van gheboort een Spaengiaert/ende een uyt den Raedt van Staten/ die ſich voorheen nae't Caſteel van Antwerpen begheven hadde/ende is daerom neffens anderen niet gegrepen: De ſelve heeft ſich/ door deſe occaſie/ de gantſche macht/ geweldt/ eñ opperſte authoriteyt van den Raedt van Staten/ dat is de gheheele Heerſchappije/ beſtieringhe ende regieringhe aller dinghen/ aenghenomen ende toegheſchreven. Hierom heeft hy hem ſelven een nieu zeghel der Coninghlijcke Majeſteyt doen maken/ niet ſonder openbare eñ bekende faute van valſcheyt/ onder welckes zegels deckmantel hy niet ghetwijfelt heeft eenige Brieven te maken/eñ hem toe te ſchrijven een abſolute Monarchie eñ Authoriteyt/ om te regeren ende te bevelen wat hem gheliefde/ alſo uwe H. G. Majeſteyt/door't exempel deſer Brieven hier by ghevoeght/ ſonnen-claer ſal mogen ſien. Jae/ dat de ſelve Rhoda/ ende zijn gheconfedereerde Spaengiaerden/ niet hebben naeghelaten/daerentuſſchē aen hare ſijde te trecken veel Overſten/ Bevelhebberē/Capiteynen/eñ Duytſche Krijghſlieden/op datſe haerder Rotterijen/ ende geſworen verbinteniſſe/mochten aenhangē/als Fronſberger/den Heere van Polwijler/Carel Focker/ ende den Luytenant van Grave Hannibal van Altaemſt/over ſes Vendelen. Nae wiens Rhoda exempel Juliaen Romero/Overſte over't Spaēſche Krijghſvolck/ niet gheſchroomt heeft oock openbare bevelen uyt te gheven/ ende te promulgeren/ in welcken hy den naeſtghelegen Dorpen belaſt ende gheboden heeft/datſe terſtout allerley Coorn ende Granen in de ſtadt Lier (welcke de Spaengiaerdē inhebben ende behouden) voeren ſouden. Deſe dingen hebben ons ghedocht ſeer oproerigh te weſen/ ende tot verderf ende ondergangh des gheheelen Nederlandts te ſtrecken. Maer voorder/ dat dit alles geſchiet is uyt louter eergiericheyt/onbetoomde luſt vā heerſchappen/ende uyt eenen ouden haet der Spaengiaerden tegen deſe Landen/wie en ſiet ſulcx niet? nae

1576. dien ſy niet opgehoudē hebben ons over de gantſche Weerelt voor Ketters/ Rebellen/ ende aen de Godlijcke eñ Menſchelijcke Majeſteyt verbeurt hebbende/ valſchelijck te beſchuldighen. Maer alſo wy nae de ſonderlinge liefde/ die wy dragen tot de Coninglijcke Catholijcke Majeſteyt/ ende t'ghemeyne Vaderlandt/ ghemeent hebben/ dat onſe Ampt ware te beſorgen/ dat de Republijcke geen ſchade en lede/ ende alle onſe crachten daer toe te beſtedē/ dat deſe Landen in eerbiedicheyt/ gehoorſaemheyt eñ onderdanicheyt/ zijner Majeſteyt mochtē gehouden worden/ eñ het Spaenſche Jock/ daer mede ſy ons tot eeuwige ſlavernije hun meenden t'onderwerpen/ eenmael afſchudden/ ende den langh-ghewenſchten Vrede ende eendracht/ als mede uyteyndingh deſer inlandtſchen Oorloghen mochten beſchicken/ zijn tot deſe noot in ſoodanighe uyterſte benoutheyt ende ghevaer der ſaken/ oock teghen onſen wille ende danck/ gebracht/ dat wy de Wapenen hebben in de handt ghenomen/ Krijghſvolck aenghenomen/ ende ons ſelven/ teghen ſulcker Tyrannen aenloop/ ende tegen de verſtoorders des alghemeynen Vredens/ ſouden moghen beſchermen/ eñ onſe Kercken eñ Huyſen voorſtaen. Eñ ſulcx met uytgedruckte toelatingh van den voornoemden Raedt/ ende authoriteyt deſſelven. Op dat nochtans deſe ſake/ ſoo veel in ons is/ ſonder eenighe bloedtſtortinghe mocht volbracht worden/ hebben wy den Spaenſchen Soldaten doen aenbiedē de volle betalinge haerder Soldijen/ ten deel ghereedt/ ten deel op dagh/ met ſulcken bedingh eñ voorſichticheyt/ als behoort/ datſe hun uyt Nederlandt ſouden wech maken: Want wy hier niet hadden van doen/ die niet anders als muyterijen aenrichten/ daghelijcx nieuw zaedt der oneenicheyt ſaeyen/ d'Oorloghen verlangen ende vertrecken/ de eendrachtighe teghens malkanderen hitſen/ eñ der lang-verwachten Vrede ende eendracht een verhinderinge in den weghe werpen/ waer uyt ſy hun ſelven meerder voordeels verwachten/ als of onder ons/ ende de gene die om hare ondraeghlijcke tyrannijen zijn afgeſcheurt/ ghewenſchte Vrede mocht weſen. Ghenadighſte Keyſer/ eñ ghy Heylighe Rijcx Standen/ hebt ghehoort/ wat onvermijdelijcke noot onſer ſaken ons gedwongē heeft/ dat wy der Republijck/ die bynae vervallē was/ de handt gebodē hebben. Ondertuſſchē biddē wy ootmoedelijc uwe G. Majeſteyt/ dat de ſelve deſe dinghen niet anders/ noch uyt anderen ghemoedt gheſchiedt/ en duyde/ als nu van ons vertelt is: Want wy betuygen den grootē goeden Godt/ dat wy zijner Goddelijcker Majeſteyts eere geenſins en willen vertoornen/ van de Religie der Heyligen Roomſchen Kercken (in wiens ſchoot wy geboren ende opghevoedt zijn) af wijcken/ noch der Catholijcke Coninghlijcke Maieſteyt/ onſes ghenadighſten Princen ghehoorſaemheyt ende onderdanicheyt quetſen: maer hebbē ons alleen willen verloſſen van de onderdruckinghe/ tyrannije/ ſlavernije/ ende onbillijcken Jock der Spaengiaerdē/ t'welck wy wetē onſe Catholijcke Coningh ſelfs/ nae dat hy is tot ghenade/ barmherticheyt/ ende langhmoedicheyt ſeer gheneghen/ ons niet ſoude willen opleggē/ indien hy maer vā de waerheyt der ſaken volcomentlijck bericht ware: inſonderheyt dewijle hy/ ſoo met woorden als Brieven/ tot ons dickwils gheſchreven/ ende claerlijck beleden heeft/ dat hy niet lievers en wenſchte/ als dat deſe Landen gheluckighen Vrede ende eendrachticheyt mochten genieten/ ende dat hy ten dien eynde tot Gouverneur uyt zijnē Name corts tot ons ſoude ſeynden den Doorluchtighen Don Johan van Ooſtenrijck. Maer alſo zijne comſte om andere beletſelen vertoeft is/ zijn oock met eenen de middelen van bevredingh/ die ſoo dickwils belooft eñ vertoont waren/ gheheel vervallen/ dewijle t'voornemē der Coninglijcker Majeſteyt/ door oorblaſinghe der ghenen/ die nae Oorlogh ende ellendt der bedroefden Landen ſtonden/ omgheſtooten was/ door de langhduerighe abſentie onſes Catholijcken Coninghs/ die den deerlijcken ſtaet der Republijcken/ ende de onderdruckingen der ellendigen/ ſoo verre van ons gelegen zijnde/ ende ſoo vele ſtemmen hem teghenſprekende/ noch ghevoelen/ noch ſien/ noch heeft connen bekennen. 1576. Ende tot deſen allen is noch by gecomen de onbetemde muyterije der Spaengiaerden/ ondragelijcke dreygementen van Sancio Davila/ bereydende t'verderf voor de Republijcke ende de Borghers van Bruſſel/ oock met aenlockinghe van eenighe naebuerighe Princen/ alſo dat het ghemeyn volck/ door de tyrannije ſoo lange onderdruckt/ niet heeft connen bedwongē worden/ oft ſy ſouden eenigh quaet beſtaen ende bedreven hebbē. Hierom is onſe ſchuldige plicht gheweeſt/ in deſen bedroefden ſtaet aller dingen/ ende hooghſte noot/ t'Roer in de handt te nemē/ ende niet langher door de vingheren te ſien/ ende t'ghemeyne welvaren des Vaderlandts (als boven gheſeyt is) te verlaten/ ende t'ſelve t'gemeyn onverſtandigh volck over te gheven: want hier aen niet alleen onſe ſake gheleghen is/ maer aller ghebuerighen Provincien/ jae oock van gantſch Duytſlandt/ ende des Heyligen Rijcx/ den welcken door deſe inlandtſche Oorlogen/ ende gheſtadighe beroerten der Spaengiaerden in Nederlandt/ veel voordeels ende incomſten ontrocken wordt/ ſo in den Tollen/ als onderlingen Coophandel. Doet hier by/ ſo t'ghebeurt/ dat wy eens onder het Spaenſche Jock gheraken (t'welck Godt verhoede) en ſal dat onvreedſame ende opgheblaſene Spaenſche volck niet ruſten/ tot datſe oock de naebuerighe Landen overwonnen/ ende haer baniere daer over opgherecht/ ende hare tyrannige Monarchie over al uytghebreydt hebben. So bidden wy dan/ ende ſmeecken ootmoedelijck uwe Majeſteyt/ dat de ſelve onder hare beſcherminge ons aennemende/ wille alle voorſtandt bewijſen/ ende onder dreyghement van den Keyſerlijcken Ban/ verbeurte van lijf ende goet/ ſcherpelijck wille ghebieden ende belaſten den voorſeyden Overſten/ Colonellen/ Capiteynen/ ende Duytſch krijghſvolck/ ende onder andere den Welgheborenen Heere van Overſteyn/ die t'Antwerpen in Garniſoen light/ dat noch ſy noch hare Soldaten ſich in eeniger manierē den voornoemden oproerigen ende Rebellen Spaengiaerden byvoeghen/ noch den ſelven met raedt ofte daedt behulpigh zijn: maer daerenteghen datſe alle Steden ende plaetſen hun bevolē trouwelijck bewaren eñ behouden in onderdanicheyt eñ ghehoorſaemheyt der Coninghlijcken Catholijcken Majeſteyt ende zijner Landen. Ende ghehouden ſullen zijn de ſelve zijner Majeſteyt weder te leveren/ ende van al haren doen rekenſchap te geven. Maer dat de ſelve den anderē allen/ die van de Duytſche Natie oft Onderſatē des Rijcx zijn/ verbieden willen/ datſe gheenſins onder de Soldije der Spaengiaerdē tegen de Provincien van Nederlandt/ ſtaende onder de Coninghlijcke Majeſteyt/ en dienen: Inſonderheyt/ dewijle ſy met het Heylige Roomſche Rijck met ouden verbonde verknocht/ ende uwer Machtighſter Majeſteyt gheheel toeghedaen zijn. Die deſen Brief brengt/ is een Edelman/ Gualterus van der Gracht/ Heere van Malſtede/ Huyſgenoot van dē Coningh van Hongarien/ den welckē/ op dat in deſen ende alle het ander/ t'ghene hy uyt onſen name verhalen ſal/ geloof gegheven worde/ bidden wy ootmoedelijck. De groote goede Godt wil bewaren/ vermeeren/ende beſchermen/ uwe Majeſteyts ende des Heyligen Rijcx Hoocheyt/ tot zijner eeren/ der Catholijcken Kercken ſalicheyt/ ende der alghemeynen Chriſtenheyt ruſte.

Tot Bruſſel/ den tweeden Octobris/ Anno 1576.

Vwer Alderdoorluchtighſtē/Aldergenadighſten Majeſteyts/ende des Heyligen Rijcx Standen/toeghedane ende onderdanighe/

De Staten des Nederlandts/ tot
Bruſſel vergadert/

Door uytghedruckt bevel der voorſz. Staten.

Cornelius Weelmans.

Op deſen Brief hebben de generale Staten geen reſolutie van den Keyſer connen vercrijgē/ door zijn ſieckte ende doot/ die doen ter tijdt ghebeurde/ alſo wy hier nae ſullen verhalen.

Den Hertogh van Alenſon oft Anjou/ des Conings van Vranckrijcx broeder/ boodt hen voor d'eerſte/ door des Coninghs Ambaſſadeur/ de Heere van Monducet/ alle hulpe ende byſtandt aen.

Den Raedt van State/ eñ de Stedē der Landen/ reſolverē de Bredaſchen Vredehādel te hervattē.

Als nu den regerenden Raedt van State oock ſagh/ dat de Spaengiaerden ghenoech t'ſamen gheſpannen/ ende met de Hooghduytſchen/ende ander oproerigh Krijghſvolck/ghenoech vereenight waren/ hebben ſy/ by advijſe van de Staten der particuliere Provincien/ goet ghevonden voorder te handelen met den Prince van Orangien/ Staten ende Steden van Hollandt ende Zeelandt/ op den Vrede/ in't voorgaende Jaer tot Breda begoſt/ overlegghende/ dat ſy alle invaſien van dier ſijden op de ander Provincien daer mede ſouden verhinderē/ die niet machtigh ghenoech ſouden weſen/ om die te wederſtaen. Ende om te bethoonen/ dat ſy den Vrede behertighden/ ſoo vonden ſy goet/ ende confirmeerden t'ghene/ dat die van Vlaenderen in't particulier hadden gedaen/ door middel van den Heere van Auxſy/ broeder van den gevangenen Grave van Boſſu/ (op een hope van goet accoordt) ende te ontleenen van den Prince van Orangien eenigh Krijghſvolck ende gheſchut/om het Caſteel van Ghendt te beleggen ende te beſchieten/ alſoo wy hier boven gheſeyt hebben/ daer toe van doen af hem oock liet gebruyckē den Grave van Reulx/ die doe Gouverneur van Vlaenderen was. Alſo dat de Prince in Vlaenderen tot Ghendt ſondt ettelijck Krijghſvolck ende gheſchut/ daer voor hem tot onderpande by Contracte overgelevert werdt/ de Stadt van Nieupoort in Vlaenderen. Die van Hollandt eñ Zeelandt lieten oock Paſpoorten toe/ om in Vlaenderen ende op Antwerpen alderhande victalie te voeren. Ende de ſaken werden ſoo verre in October ghebrocht/ datter Ghecommitteerde over beyde ſijden tot Ghendt gheſonden werden/die van nieus den afghelaten Vrede-handel tot Breda hervatteden/ ende dagelijcx van veel Poincten accordeerden/ alſo wy hier nae voorder ſullen verhalen.

Hierentuſſchen hebben die van Maeſtricht oock gheſocht van haer Spaenſch Garniſoen/ dat daer binnen lagh onder Monteſdoca/ ontſlaghen te weſen/ waeromme ſy contracteerden met eenige Duytſche Vendels van Overſteyns Regiment/ om haer te helpen: Door welcker hulpe ſy Monteſdoca ghevangen hielden/ ende deden de Spaengiaerden over de Maſe vertrecken tot Wijck. Daer over ghebiede Martin de Ayala/ ende eenighe Spaenſche Muſquettiers behielen noch eenighe Thorens inne op de Mueren/ ontrent de Bruſſelſche Poorte. Ende door het ſubijt aencomē van Don Alonſo de Vargas met zijn Peerdevolck/ ende Don Fernando de Toledo/ Maeſtro del Campo/ofte Colonel van't voetvolck/ die daer uyt Brabant toegheloopen waren/ en hadde de Borgherije geenen tijdt/om haer te ſtercken. Deſe aencomende creghen terſtondt de tijdinge/ hoe dat het met de Stadt gelegen was: Dies creghen hope van die Stadt weder te recouvreren/terwijle de Duytſche noch niet al wel ghereſolveert waren/ ende om dat die Stadt een paſſagie over de Maſe was/was hun daer veel aen ghelegen/ om wat groots te avontueren. Alſoo reſolveerden terſtont een deel van haer voetvolck met Schuyten over de Maſe te ſeyndē tot Wijck/ om te helpen forceren den pas over de Brugge/daer de Borgherije van binnen vaſt mede beſigh waren te ſtercken. Met het ander volck/ zijnde meeſt Peerdevolck/ die afſtonden te voete/ beſprongen de Bruſſelſche Poorte/ met de hulpe van de voorſz. Muſkettiers/die vā uyt die Thorens alle tegenweer der Borgherije wederſtonden ende keerden. Onder dit Peerdevolck/die haer te voete begaven/waren/ Johan Baptiſta ende Camillo del Monte/die namaels fameuſe Veldtoverſte gewordē zijn/ met Piedro de Taſſis/ de welcke ten leſten deſe Bruſſelſche Poorte open creghen/ ende door dat de Borgers ſelve (tot haren onghelucke) by fortune een gheſpannen ketene ontſtucken gheſchoten hadden/ liepen de Peerden tot op de Marckt/ dootſlaende/ brandende eñ blakende wat ſy conden. Daer op de Marckt de Duytſchē ſtaende/haer hielden ende toonden neutrael/ ende ſoo gaven haer over ſonder tegenweer. Het welcke die Borghers/die de Brugghe bewaerden/ende nu ſagen haer van achter eñ van vooren beſprongen/werden vluchtende ende geſlagen. Daer bleef veel volcx doot/ oock van de Spaenſche/ waer onder Don Antonio de Toledo. Sy verloſtē terſtont den Monteſdoca/ eñ ſterckten hun aldaer. Dit gheſchiede den 20. Octobris/ plonderdē de Stadt jammerlijck/ daer de Duytſche Knechten toe hielpen. Voorder reſolverēde altijt te houdē Maeſtricht/ Liere ende Antwerpen/by middel van't Caſteel/ tot deſen eynde oock opſlaende/ by Colonel Juliaen Romero/vier Vendelen Walen van Mondragons volck/ die den regerenden Raedt van Staten gheordonneert hadden te verſekeren den pas tot Walem by Liere/om te beletten ende af te ſnijden die van Liere van de Spaengiaerden op't Caſteel van Antwerpen. Sloegen oock vier hondert Man van Flopon volck/ die ſelve ghevangen bleef: Deſghelijcx ſoo werdt oock Monſeur de Corpus beſprongen/die by Liere eñ Duffel lagh gheſterckt/ op't water Nethe.

Maeſtricht by de Spāgiaerden gheplondert/ dē 20. Octobris/ 1576.

Raedt van State ende Landen/ reſolverē Antwerpen tegē t'Caſteel te verſekerē.

Deſe feyten maecten alle de Landen over een grouwelijck ſchricken/ende heeft den regerenden Raedt van State/ ende de Staten der Landen/ tot Bruſſel doen reſolveren/ haer te verſekeren van der ſtadt van Antwerpen tegen het Caſteel/ maer te ſpade: Hoewel nochtans dat Champigny/ Gouverneur van Antwerpen/ den Raedt van State tot Bruſſel aengheboden hadde/ alle de Hoofden der Spaengiaerden/ende de Duytſche Colonellen/ghevangen te nemen/ſoo ſy hem maer den laſt gaven/ t'welck hy met den Luytenant van dē Grave van Overſteyn/Hans Muſſenham/eē Man daer toe bequaem zijnde/die hy aen zijn ſijde hadde/ doen ter tijdt ſeer wel te weghe ghebracht ſoude hebben/ midts dat de voorſchrevē Hoofden ende Colonellen hare vergaderinghe in der Stadt waren houdende: maer tot ſulcx waren ſy doen noch niet ghereſolveert.

Als ſy nu een deel Krijghſvolc by den anderen hadden/ hoe wel dat nieu volck was/eñ die noch niet wel opgeruſt en waren / hebben ſy afgeveerdight den Marquis van Havre/ met 21. Vendelē knechten / als namelijck acht Vendelen van de Heere van Bercele / ſeven Vendelen onder Philips Grave van Egmont/ drij van den Heere vā Heſe / ende drij die van Namen gecomen waren/ met vier Benden Peerden van Ordinantien/ als de Bende van Arſchot/ van Haure/ van Boſſu/ ende Viconte de Gand / om te trecken tot Borgherhout: Daer hen mede byvoeghden de Heere van Bevre/ met ſes Compagnien lichte Peerdē/ de Heere van Capres / ende de Heere van Goingnies/ die als Maerſchalck van den Velde was: Deſe den tweeden Novembris met den anderen gecomen weſende voor de Poorten van Antwerpen / ende geen ſpeciale laſt toonende / om in der Stadt te trecken/ ſoo weygherde den Heere van Champigny Gouverneur henlieden in te laten/ maer ſeyde/ datmen/ nae zijn advijs/ buyten der Stadt de paſſagien tot het Caſteel ſoude beleggen/ ende t'volck daer legeren/ als in de Marckgraven Leye / in den Hof van Hengſthoven/ die bycans gheheel beſchanſt was/ ende alſo verhinderen/ dat de gemuytineerde van Aelſt/ noch het Peerdevolck van Maeſtricht ofte andere / daer niet incomen en ſouden/ haer toeſeggende / datſe alle nootdruft uyt de Stadt hebben ſoudē: Oock ſoo het noot ware/ ſouden ſy van den Prince van Orangien gheaſſiſteert worden / ſoo den Vredehandel tot Gendt ſo veel als geaccordeert was: te meer/ om datmen vernomen hadde by gheintercipieerde Brieven / dat die van't Caſteel alle d'ander Spaengiaerden ontboden hadden / tot de plonderinghe van Antwerpen. Voorder vertoonende/ dat neghen Vendelen goede ende ghetrouwe Duytſche Soldatē/ onder de Grave van Oversteyn / met die vier van Cornelis van Enden/ ſterck ghenoech waren/ met de Borgherije/ om de Stadt te bewaren / ende datmen de vier Vendels van Cornelis van Enden (om datmen die niet wel en betroude) ſoude moghen uyt doen gaen/ ſo het den Rade belief de. Jae oock/ ſonder eenigh Garniſoen / ſoude alleene de Borgherije de Stadt tegen het Caſteel connen bewaren/ indien belet werde/ datter geen krijghſvolck meer in en quame/ ende hen gheboden de Wapenen in de handt te moghen nemen / ende t'volck onder Capiteynen te verdeylen. Het welcke hy tot noch toe niet en hadde willen doen/ om dē Grave van Oversteyn met zijn volck geen achterdencken te gheven/ als of men haer niet en vertroude / hoewel alreede de ſes gheſworen Gulden der Stadt haer wapenen reede hadden. Hy hadde oock ordinantie gemaeckt/ hoe men de Stadt tegen het Caſteel mochte beſchanſſen/ in de ſtratē die buyten ſcheuts van't gheſchut des Caſteels waren/ om alſo allen inval / ſoo te voet als te Peerde/ te beletten / daer toe alreede alle Wachten beſtelt waren.

Champigny goet advijs/ vant Caſteel van buytē te belegghen/ datter niemandt meer in quame/ den 2. Novembris.

Maer dit advijs van Champigny aengegheven zijnde tot Bruſſel/ werdt om contrarie redenen niet aenghenomen/ maer anderwerf gheboden/ men ſoude dat volck innemē/ vreeſende datſe van buyten mochtē overvallen wordē/ hebbende geen gheſchut ofte Pyoniers by haer/ ghelijck in die Weke geſchiedt was/ den Heere van Floyon/ die met vijf Vendelen van zijn volck / by den Spaengiaerden/ onder het beleydt van Juliaen Romero/ gheſlaghen/ ghevanghen was. Door dat gebodt werdt t'volck/ ſoo ſy des Vrijdaeghs voor de Stadt waren ghecomen/ Saterdaeghs voor de noene inghelaten / teghen het advijs van den Gouverneur Champigny: Waer over hy namaels beſchuldight werdt/ dat ſy door zijn weygheren ende uytſtel ſoo veel tijdts hadden verloren/ om haer te mogen beſchanſſen tegen het Caſteel: maer hy werdt daer van namaels by Sententie onſchuldigh verclaert.

Marquis van Haure ert in Antwerpen/ om die Stadt tegē het Caſteel te verſekeren.

Des Vrijdaeghs / terwijle het Krijghſvolck voor de Stadt lagh/ quamen de Colonellen/ Polwijler / Fronſbergh ende Caerle Focker / in de Stadt uyt den Caſteele/ ende meynden een muyterije ofte oploop onder Oversteyns Regiment te maken/ als ſy drij dagen te vooren bycans aengericht haddē. Polwijler het Krijghſvolck aenſeggende/ dat harē Overſtē een Contract aengegaē hadde met die van den Caſteele/ om alle Staten krijghſvolck uyt de Stadt te ſluyten / ende de Borgherije te ontwapenen. T'welck was een Contract in Spaenſch/ dat de andere Colonellen den Grave van Overſteyn ettelijcke daghen te vooren over den hals ghedrongē hadden/ ſonder conſent van zijn Capiteynen / om muyterije te maken. Daerentuſſchen ſochten eenighe van Fockers knechten een beroerte tuſſchen de Borghers ende Soldaten aen te richten. Waer op de Grave van Overſteyn/ met Champigny/ hem ſtoorde/ de Grave vraghende wat hy zijn volck aen te ſpreken hadde ? Ende dat hy hem in zijn Gouvernement ſoude moeyen / ende tot Nivelle gaen/ ende dat beter bewaren/ daer hy zijn volck ſchandelijck hadde laten uytſlaen. Die andere daer tegen wilden hem vermanen zijn Eedt ende Contract te houden : Maer nae heftighe woorden/ waer door ſy bycans tot ſlaen gecomen zijn/ hebben Overſteyns volck haer Spieſſen eñ gheweer tegen de Colonellen gevelt/ ende dreven die nae het Caſteel: Alſo bewillighdē ſy der Staten Krijghſvolck in te latē/ als van de hooge Overheyt bevolen zijnde.

Twiſt tuſſchen Colonellen/ Polwijler/ Fronſberg/ Focker ende Overſteyn.

Dit verdroot den Spaengiaerden ſeere / die ſeyden / dat den Grave van Overſteyn belooft hadde geen volck in de Stadt te laten comē/ als oock Sancio Davila in het Caſteel / voor ſ'Conings eygen advijs daer over verſtaen: maer dit Verdragh werdt niet gevolght van wederſijden.

Saterdaeghs / dē 3. Novembris/ het volck in Antwerpen ontrent de noene ingecomē weſende/ werdt het Peerdevolck ghelogeert ontrent de Peerdemarckt / ende het voetvolck trock oock ſtracx nae het Caſteel toe : T'welck die van den Caſteele merckende/ begoſten met alle gheweldt in de Stadt te ſchieten. Sy deden oock eenen uytval op de Stadt met vyer/ t'welc wederſtaen werdt door den Heere van Fontaine/ met eenige Franſoyſen van Egmonts Regiment. Eenighe Spaenſche ende Italiaenſche Coopliedē vluchten met haer ghereetſte goet op't Caſteel.

Ende nae eenighe raedtſlagen/ heeft de Marquis van Haure belaſt een ſchanſſinghe tegen het Caſteel op te worpen. Waer toe Champigny in min dan een ure tijts opgebrocht heeft thien ofte twaelf duyſent Arbeyders/ met alle gereetſchappe om te ſchanſſen/ als Wolſacken/ Hopſacken/ Paſtel ende dierghelijcke / ſoo datmen begoſte te graven ende ſchanſſen. Champigny leyde den Marſchalck Goignies alomme / thoonende de gheleghentheyt der plaetſen / om de Wachten te ſtellen/ radende datmen de Walen ſoude doen logeren in de Schanſſen / die hy uyt het Clooſter van S. Michiels van alle nootdruft wel dede beſorgen: ende Overſteyns volck dedemen dieper in de Stadt vertrecken. Maer de Capiteynen van de Walen/ met de Officieren/ liepen meer om de beſte Huyſen te ſoecken/ dan haer Wachtē ende werck gade te ſlaen/ zijnde meeſt nieu volck: T'welck groote diſordere cauſeerde/ ſoo dat de beſchanſſinge ſlappelijcken genoech voort ging/ door vreeſe van't gheſchut. Maer die van het Caſteel en hielden oock ſ'nachts met ſchietē niet op.

Worpen Schanſſen op teghen t'Caſteel/ dē 3. Novembris.

Groote diſordre onder het nieuwe volc in Antwerpen.

op. Den Gouverneur dachte deſe onachtſaemheyt ende diſordre/ ſoo in de beſchanſſinghe als in de Wachte/ ſ'anderdaeghs te verbeterẽ/ mits den Borgers aen't werck ſtellende/ende haer belaſtende de ſorghe / om haer Stadt te bevrijden: Hy ſelve/met eenighe Borgers/ſtelde dien nacht eenighe ſtucken grof geſchut op den Schermers Hof/(niet tegenſtaende eenighe daer gheſchoten werden) om daer mede het geſchut des Caſteels t'onbruyck te maken/als contrabaterije.

Toeruſtinge der Spaengiaerdẽ/ om Antwerpẽ te overvallen/ den 4. November.

Hierentuſſchen hadde Rhoda/Sancio Davila/ende d'andere/ gheſonden om Don Alonſo de Vargas / van Maeſtricht/ met het Spaenſche/ Italiaenſche/ ende Bourgoenſche Peerdevolck/ wel duyſent ſterck zijnde / die met hem brochte ſes Vendelen Duytſche Knechten/ als twee van Fronſbergh/een van Fockers/ende dry van den Grave van Oberſteyn/die ſy/op hope van buyt/ tegen haren eyghen Overſten aenvoerden. Deſe al quamen des Sondaeghs ſ'morghens / den 4. November/ binnen den Caſteele/ daer haer oock lieten vinden Juliaen Romero / met zijn volck van Liere. Daer quamen oock mede de gemuytineerde van Aelſt/die ſ'daeghs te vooren uytgetrocken warẽ/ zijnde ontrent twee duyſent ſterc/ die haer hadden laten bewegen/om Antwerpen mede te plonderen/ niet teghenſtaende / datmen haer boven de veertigh duyſent Croonen hadde geſonden/ ende maer tachtentigh duyſent Croonen ten achteren waren/behalven twee Maendt Solts/ die ſints haer muyterije vervallen warẽ.

Met deſe gemuytineerde/die Rhoda ſelve voor Rebellẽ des Conings hadde gepubliceert / hebbẽ ſy de ſtadt van Antwerpen beſpronghen/die den Coningh in alles ghetrouwe ende onderdanigh was / doende ſulcx als haer den Raedt van State(dien des Landts Gouvernement by den Coningh was bevolen) haer beval / ſtreckende al tot geenen anderen eynde/ als tot haer eyghen beſchuttinghe/ teghens die / die de Rebellen aſſiſteerden/ende die te vooren diergelijcke ghemuytineerde Spaengiaerden in de Stadt gebrocht/ ende vier hondert duyſent guldens henlieden afghedrongen hadden.

Getrouheyt der Stadt Antwerpen/ eñ meyneedicheyt der Spaẽgiaerden / ende Hooghduytſche Colonellen.

De Duytſche Colonellen/ als Fronſbergh/ Polwijler ende Focker / hebben oock uyt giericheyt tegen haer Eedt de rebellighe Spaengiaerden/ teghen den Coningh ende zijne Landen/ geaſſiſteert / eñ henlieden ſes Vendelen Duytſchen aengevoert. Boven deſe hadden de Spaengiaerden binnen der Stadt Cornelis van Enden/met zijn Vendelẽ/ die van den beginne met haer was over comẽ / alſo hy hem ſelven namaels met zijn Capiteynen beroemt heeft/in zijn afghewo rpene Brieven aen den Grave Hanibal van Altaemſt. Deſe hadden een groen coleur tot een Veldtteecken/ om van den anderen te onderkennen. Met deſe hoopen zijn ſy afghetrocken / gheordineert hebbende de ghemuytineerde van Aelſt nae Sint Joris Kercke te trecken/onder't Vendel van haren Eletto Joan di Novareſe/ eñ onder zijn ghebiedt/ om dat ſy noch niet alle betaelt en waren. Met haer trocken dry Vendelen Duytſchẽ: Nae Sinte Michiel trock Juliaen Romero met zijn volck/ ende Baldeus. Die van Maeſtricht ghecomen waren / trocken tuſſchen beyden / al roepende Sint Jacob van Spaengien. Alonſo de Vargas die volghde met t'Peerdevolck nae S. Joris toe/alwaer die vier Vendelen van Cornelis van Endẽ haren laſt ende bevel van hem ontfingen. By S. Joris vonden ſy den meeſten wederſtandt/ alwaer het gheſchut haer lange tegen hiel. Haer Jonghers ende Hoeren droeghen al ſtroo mede/ om de Huyſen/ daer ſy eerſt aen quamen in brandt te ſteken.

Ordinantie der Spaengiaerdẽ in't afvallen vã Antwerpen/ den 4. November.

Als nu de Marquis van Havre/ ende andere/ des Sondaeghs ſ'noens ten twaelf uren in den Raedt zijnde / hoorden datter volck in't Caſteel ghecomen was / en conden ſy't niet ghelooven/ immers niet/ dat die van Aelſt (midts de paſſagien der Rivieren met Oorlogh ſchepẽ beſet waren) ghecomen ſouden zijn. Maer Wouter Saropen een vernaemt Borgher / zijnde Heer van Schelle/diende deſe Heerẽ aen/hoe dat ſy aldaer te Schelle met een Torf-ſchuyte overghecomen waren/ daer ten leſten toegecomen was een Galeye van den Caſtileyn Sancio Davila / die de Schepen van Oorloghe (daer Champigny hem op verliet) hadde doen vluchten. Met deſe Galeye paſſeerden ſy alle / ende waren ſ'noens op't Caſteel / t'welck deſe Heeren noch niet wel ghelooven conden. Die van't Caſteel trocken af in der Stadt ſonder eten ofte drincken/mits datter luttel proviſie in't Caſteel was. Die Heeren den alarm hoorende / vertrock elck nae zijn volc toe. Die van't Caſteel hadden te vooren eenighe te ſchermutſeren uytgeſonden/om te beſpieden wat die van der Stadt maeckten / daer toe eenighe jonge cloecke Borghers uyt togen op die pleyne/ ende dreven die te rugge / ſoo datter veel oordeelden/ dat de Borgherije haer beter ſouden afgheweert hebben / om haer eyghen noot / ende door dien dat ſy de plaetſen ende toeganghen kenden/ dan de vreemde Soldaten. Waeromme oock Champigny/ nae S. Joris toe rijdende/dede by den weghe/ ende alomme de Stadt door/gebieden/de Borghers haer Wapenen te nemen/ende haer te vergaderen op de Oſſemnarckt / ende by de Enghelſche Borſe/ met voornemen/ ſoo haeſt als hy de beſchanſſinge beſichtight ſoude hebbẽ/ by haer te rijden / ende ordinantie daer onder te ſtellen/ende Capiteynen te gheven/achtende dat hy uyt de menichte een groot deel wel gewapent ſoude vinden / die men beter mochte betrouwen in die defenſie dan de Walen/ die men geheel onbequaem vondt/ nieuw ende rou/de plaetſe noch gheleghentheyt niet kennende/ ende onachtſaem zijnde.

Alſo comende aen den Schermers Hof/ ſo bevondt hy / dat het gheſchut/ dien nacht by hem daer gheſtelt / wel ſchade dede aen die van't Caſteel. Daerom belaſte hy de Heere van Baudengnien ende de Vers toeſicht te hebben. Voorts rijdende langs de trenche oft beſchanſſinghe/die buyten de Huyſen op de pleyne was / ſo gemoete hy Cornelis van Endẽ / die Poeder ſeyde te ſoecken voor zijn volck: Waer uyt Champigny vermoeden creegh/ ende niet te vergheefs: want hy ging ſo dickwils Poeder halen tot S. Michiels/ dat hy't al wech meynde te halen / om de andere daer van te ontſetten / ſoo namaels bevonden worde.

Gouverneur Champigny neerſtichept met wederſtaen / maer te vergeefs.

Voorder Champigny comende by de Bagijne ſtrate/ tradt hy van zijn Peerdt / ende gingh uyt buyten de ſchanſſinghe/die hy beſichtighde/ende ghebreckelijcken genoech bevondt / ende dat des vyants voorloopers te rugge ghedreven waren/ door eenige cloecke Borghers. Maer weder binnen ghecomen zijnde / hoorde hy terſtont/ dat de Spaengiaerden aenquamen / ende ſagh de Walen haer Buſſen los ſchieten / al verloren ſcheuten op den vyandt doende/als die bevreeſt waren haer bloot te gheven/door het vreeſelijck geſchut des Caſteels. Daer vondt hy de Heere van Berſele/die hy badt t'beſte te doen/ende vermanen de Walen ten beſten dat hy ſoude connen. Maer het was te vergeefs / om dat ſy hem niet en kenden/ noch hy haerlieden.

Champigny wat voorder comende / bevondt dat de Walen al teſſens (verlatende de beſchanſſinghe

1576. ſinghe ofte trenche) hen in de vlucht begaven/ ſonder dat de Spaengiaerdẽ noch op de trenche doꝛſten comen. Waeromme hy van daer/ dooꝛ eenen Hof loopende/ dochte met de Duytſchen/ die op den Blijden hoeck ſtonden/ de Walen te doen wederkeeren/ maer het was mede te vergeefs: want die oock/ om t'geſchut des Caſteels/ op een cruys-ſtrate getrocken waren. Nochtans en conde men de Walen niet doen keeren/ daer Overſteyns Duytſchẽ alle goet devooꝛ toe dedẽ/ ende haer wel weerden. Champigny vatte een Walſch Vaendꝛagher/ vluchtende/ by den arm vaſte/ ende dede hem keeren: Maer de ſelve den Gouverneur niet kennende/ liep terſtont wederom. Waeromme Champigny nae den Oever by de Munte liep/ meynende/ dat de Wachte der Walen aldaer immer ſoudẽ tegen houden: Maer hy vondt die oock ghevlucht/ hoewel daer wel gheſtreden geweeſt was/ als de Spaengiaerden daer ghecomen waren. Maer de Walen/ als ſy ſagen Coꝛnelis van Enden Duytſchen haer volgen/ ſoo cregen ſy een generael miſtrouwen van alle de Duytſchen/ als Verraders die doen achtende.

Doen docht hy hem onder de Boꝛgers te begheven/ nae de Peerdemarckt/ maer hy en wiſte niet/ hoe hy daer toe ſoude gheraken/ midts het verre was/ ende den vyandt in den wech. Waerom hem beſt dochte by de reſte van Overſteyns volck te blijven/ maer hy en doꝛſte nae de Marct niet gaen/ vꝛeeſende te vallen in de handen van Coꝛnelis van Enden volck/ die hy uyt d'ander Duytſchen niet en kende/ alſo reſolveerde hy nae het Ooſters-Huys te trecken/ ende dat in te houden/ ende wat hy tuſſchen weghen vondt/ ſondt hy derwaerts/ wel wetende/ dat daer twee trouwe Vendelen waren/ te weten/ Hopman Fieurſt/ eñ Vincent Bleycker/ maer het een Vendel van Fieurſt vondt hy in ſlaghoꝛdere by den Haringvliet/ het welcke hy van daer niet en conde ghecrijgen/ alſo den vyandt alomme de Stadt was overvallende.

Overwinninghe der Spaẽgiaerden/den 4. November.

De Spaengiaerden vielen by de vijf ſtraten uyt de pleyne over de trenche in de Stadt/ ende wiſten terſtont haer vooꝛdeel in de ſtraten te gebruycken/ ſy ſtaken ſommige Huyſen in bꝛandt/ om de Boꝛgers meerder vꝛeeſe aen te jagen/ ende wonnen alſo de een ſtrate nae de ander/ dooꝛ het miſvertrouwẽ/ dat de Soldaten d'een van d'ander hadden/ ende de Boꝛgers van de Soldaten/ t'welck vele heeft doen vluchten/ eñ alle diſoꝛdere eñ confuſie gecauſeert. Nochtans by het Schermers-Hof hebben ſy groot teghenweer ghevonden/ ende oock elders/ te weten/ op de groote Marckt/ daer groote weere ghedaen werdt/ ſoo van ſommighe Duytſchen/ als van de gheſworen Gulden der Stadt/ met ander Boꝛghers/ uyt haer Cameren ende uyt het Stadthuys/ daer de Spaengiaerdẽ het vyer in ſtaken/ alſo ſy oock alreede op de Vlas-marct gedaen haddẽ/ t'welck t'volck ſeer verſchꝛickt maeckte. Ontrent d'Engelſche Boꝛſe is oock groot tegenweer geſchiedt/ ſoo van Boꝛghers als van Duytſchen: deſghelijcx op de Oſſemarckt. Maer het was al te vergeefs/ ende het werdt avondt/ eñ de Stadt was geheel in bꝛãde. De eene verhinderde de andere/ daer Coꝛnelis van Enden Vendelen haer beſte toe deden.

uwernen ampigny rſtichept t weder en / met vergeefs.

Champigny en conde niet dooꝛ tot in't Ooſters-Huys geraken/ daer hy hooꝛde dat de Gꝛave van Overſteyn was/ om wederſtandt te doen. Ten leſten dooꝛ comende aen den Vliet oft Canael van't Ooſters-Huys/ ſagh hy dat een yegelijck hem ſocht te ſalverẽ met Schuyten/ t'welck den Gꝛave oock hadde willen doen/ ende ſpꝛingende nae een Schuyte van een Bꝛugghe/ viel hy beſijden/ ende ghewapent zijnde/ ſoo verdꝛonck hy. Ende alſo daer oock in alles diſoꝛdere was/ het Peerdevolck mede van de een Pooꝛte nae d'andere loopende/ die ſy gheſloten vonden/ ſoo dochte Champigny noch te mogen het leſte Bollewerck/ ghenaemt Cattenbergh/ teghen te houden/ ende een Peerdt ghecreghen hebbende/ liep hy om het Peerdevolck te vermanen/ teghen te houden/ ende hulpe van den Pꝛince ende de Zeelantſche Schepen/ die niet verre van daer en lagen/ te verwachten/ maer het was al te vergeefs. Eñ als hy quam by het vooꝛſz. Bolwerc/ vondt hy daer den Marquis van Havꝛe/ maer gheen Krijghſvolck by hem dat vechten wilde. Oock ſagh hy Fieurſt Vendel gebꝛoken eñ gevlucht/ ende het Spaenſch Peerdevolck/ dat Pedꝛo de Taſſis aenvoerde/ t'welc hy tot die tijdt toe niet ghemerct en hadde in de Stadt te weſen: waeromme hy hem ſalveerde met den Marquis ende andere/ hem nederlatende langs het Bolwerck/ ende gheraeckten op des Pꝛincen Schepen. Veel Ruyteren ſpꝛongen van boven de Mueren af/ tot beneden in de Veſten met haer Peerden/ deſghelijcx veel Soldaten ende Boꝛgers/ met verſcheyden middelen haer ſalverende.

Den Gꝛave an Over- ſteyn ver- ncke,

1576.

Havꝛech eñ Champigny ſalverẽ haer in ſ'Pꝛincen Schepen.

De Spaengiaerden zijn aldus Meeſter ghewoꝛdẽ van der Stadt/ ende haerder zijn ontrent twee hondert doot gebleven/ daer onder waren eenige Capiteynen/ als Capiteyn Emanuel Cabechon de Vacca/ Jan de Robles/ Cozijn van Billy/ Damiaen de Moꝛalles/ ende Johan de Novareſe/ Eletto van de ghemuytineerde van Aelſt/ ende andere. Den Colonel Focker werdt oock ghequetſt/ eñ ghevallen zijnde/ werdt overloopen met meer andere. Van der Stadt bleven ontrẽt vier ofte vijf duyſent doot/ alſo men giſte/ maer daer en werden maer ontrent duyſent ende vijf hondert begravẽ/ meer Soldaten dan Boꝛghers/ ſoo verſlagen als verdꝛoncken/ de welcke meeſt begravẽ werden in twee diepe groote putten/ op het groot Kerckhof van onſer Vꝛouwen. Bovẽ den Gꝛave van Overſteyn verdꝛonck ooc de Heere van Bieure. De Heere van Pleci werdt verſlaghen/ met noch meer andere Walſche ende Duytſche Bevelhebberẽ. Van der Stadts weghen bleven daer den Boꝛghemeeſter Heer Jan van der Meeren/ ſeer geſuſpecteert zijnde van de Spaenſche ſijde te houdẽ/ de Marckgrave Goſwyn Vareick/ Jan van dẽ Werve/ Lancelot van Vꝛſele/ Franſoys Deſpommereaulx/ ende noch meer andere van den Magiſtraet/ behalven veel eerlijcke treffelijcke Boꝛgers. Het was doncker avondt eer de Stadt alom is vermeeſtert.

Marcgrave ende Boꝛgemeeſter met andere blevẽ verſlaghen.

De Gꝛave van Egmont werdt in Sint Michiels Clooſter van den Colonel Verdugo ghevanghen/ als oock mede de Heere van Capꝛes/ ende de Heere van Goingnies.

Hooghmoet van Rhoda.

Alſo deſen Heere van Capꝛes ghevanghen op het Caſteel werdt ghebꝛocht/ ſat Rhoda in eenen ſtoel onder de Galderije van't Caſteel/ ende alſo hy hem ghepꝛeſenteert werdt/ wilde Capꝛes met groote ootmoet (als ghevangenen pleghen) hem met ſeer leege eerbiedinghe groeten. Maer Rhoda ſtiet hem met zijnen voet op de Boꝛſt/ ſcheldende hem ende riep/ Puto tradidor, Jck wil dijn groeten niet. Daer nae Egmont comende/ ſonder hem te eeren oft te groeten/ ſeyde hy: Heer Gꝛave/ my is leedt u ongheluck/ eñ bleef aldaer ſoo langen tijdt ſittende/ als een Dictatoꝛ oft beleyder van alles.

Den bꝛandt tot Antwerpen.

Daer is verbꝛant/ mits de groote tegenweere/ het heerlijck magnifijcke Stadthuys/ daer ſy t'vyer in ſtaken/ met eenige Huyſen daer ontrẽt/ het welcke geheel binnen uyt gebꝛandt is/ datter niet van de mueren en bleven ſtaen / ende dien brant nam mede de naeſte Huyſen/ als de Sout-ruye/de Suycker-ruye/eñ de Boter-ruye ſtrate/ de Kees-ſtrate / de Appel-ſtrate/ de Silverſmitſtrate/de Brarije-ſtrate/den Lief vrouwē Pant/ eñ den Silverpandt / met een deel van de Doornickſtrate eñ Hooghſtrate/het oude Stadthuys/ daer al nieuwe Huyſen opghebouwt waren van witten ghehouwen ſteenen/ende de Vlaſmarckt. Dat geweſte der Stadt werdt geacht dat rijckſte te weſen / want het al Huyſen waren die open Winckels hielden/ ende vol goets waren / van alderhande Coopmanſchappe/ welcke ſchade ſo groot werdt gheacht als de plonderinghe.

De Spaengiaerdē in de Stadt zijnde/hebben elck nae de beſte Huyſen gheſien / om die te beſitten / plonderen oſte rantſoeneren / niemandt en dorſte weygheren haer die te openen. Sy en hebben de eerſte dry daghen geenderhande wreedtheyt naeghelaten / om de Borghers haer gheldt te doen geven. Wat ſy norh van Walſch Krijghſvolck vonden verborgen oſte verſtekē/ die werdē in de naevolghende daghen alle doorſteken: De Borghers lieten ſy t'leven/ ſoo ſy haer Rantſoen op brochten/ maer die van eenighen aenſien waren / ende niet veel gheldts en hadden / die deden ſy veel tormenten aen / ſoo wel Mans als Vrouwen/ die ophanghende/ geeſſelende/ brandende/ ende dierghelijcke / de kinderen oock niet ſparende.

Spaenſche Furie.

De Coopmanſchappē oſte Huyſraedt hebben ſy luttel connen rantſoeneren / midts dat ſy geen middel en haddē/om eenigh goet van daer wech te voeren / de wegen buyten terſtont al beſet zijnde van der Staten Krijghſvolck. Nochtans werdt gheacht/van de ervarenſte die hen beſt op ſulcx verſtonden/ dat het ghereedt gheldt/ dat ſy daer becomen hebben/boven de veertigh tonnen gouts / oſt twintigh hondert duyſent Croonen/ beliep/ ſonder de Juweelen/ Silverwerck/ ende anders: eñ de ſchade des brants was ooc wel ſo vele gheſchat: T'welck niet te verwonderen is/ nae dien ſy in eenigher Weduwen Huyſen wel tnegentigh duyſent gulden vonden. Noch en cregen ſy t'gheldt niet al: want daer noch ſommige lieden waren / die meer dan dry hondert duyſent gulden by haer in gelde hadden/diemet een cleyn Rantſoen ontquamen.

Schattinghe der plonderinghe ende ſchade tot Antwerpen/ 4. Millioenen guldēs.

Van Vrouwē-cracht en iſſer niet veel gehoort gheweeſt / mits dat ſy den eerſten nacht ſoo vermoeyt / laf ende flauw van honger ende arbeydt waren/ oock mede ſeer verhit in't bloet. De naeſte dagen waren ſy met der giericheyt bevangē/ ende daer werdt terſtont ordere geſtelt door ontſigh van t'ghene ſy van buyten hoorden.

Een Spaenſch Capiteyn / ghenaemt Ortis/ creegh het Ghevanghen-Huys / ghenaemt den Steen/voor zijnen Buyt/ daer hy van alle ſoorte van ghevanghenen tot rantſoene ſtelde ende verloſte / ſoo wel criminele als civile: oock Herdoopers/ eñ andere van contrarie opinie der Roomſcher Kercken: ja oock Predicanten van vreemde ende nieuwe Ketterijen. Alſoo diſpenſerende met de Inquiſitie van Spaengien op Sarazijnſche wijſe.

Sarazijnſche diſpenſatie over gevangenen.

Geenderhande Natien van Coopliedē/Spaēgiaerden/Italianen/Duytſche/Enghelſche/zijn gheſpaert gheweeſt. Nochtans van deſen roof hebbē de Spaengiaerts luttel oſte niet vele wech ghedragen: want terſtont op de open plaetſe/de Borſe gheheeten/ende elders/ſpeelden eñ tuyſchten alderhande ſoorten van Soldaten: jae ghemeyn Soldaten hebben thien duyſent Croonen op eenen dagh verſpeelt/om dat ſy niet wel raedt en wiſten met den ſchat wech te comen/ want de Stadt was beſloten. Sommige hebben de gheveſten van Rapieren / Poingiaerden / ende oock Corſeletten / van fijn louter gout doen maken / ende die ſ'wart doen verniſſen/om alſo onbekent wech te crijgen / daer de Goudtſmeden ſomtijts half Coper onder mengden / eñ haer verlies alſo weder cregen.

Menigherhande vrome/ ſtoute/ ſeltſame gheſchiedeniſſen ende ſtucken/ hebben veel Borgers ſoo uyt noot/ nijdt / als om t'Vaderlandt bedreven/ ende menigen Spaengiaert in haer Huyſen vermoordt/principalijck den eerſten nacht/ende ſelver dien gheplondert / t'lichaem op de ſtraten onder andere dooden worpende. So datter geen Manheyt ende cloeckheyt onder de Borghers ontbroken heeft / maer wel ordinantie.

Aldus werdt de machtighſte Coopſtadt in Europa in haer nootwendige tegenweer inghenomen/ een deel verbrandt/ende geheel gheplondert van de ghemuytineerde Spaengiaerden/eñ haer medehulpers / die voor Rebellen by ſ'Coninghs authoriteyt uytgheroepen waren / door middel van zijn Caſteel / daer tegen ſy haer niet in tijts ghenoech beſchanſt hadden/ uyt dien dat jongen Raedt/ verborgen haet/ ende eygen baet/ (t'bederf van alle Republijcke) aldaer / ſoo men meynde/ onder vermengt was.

Deſe plonderinge ghebeurde den vierden November/Anno 1576. ende wordt by de Inwoonders ende naecomers bedacht ende ghenaemt de Spaenſche Furie.

Ten tijden van deſe veranderinghe in Nederlandt/ is den alderbeſten Keyſer Maximilianus gheſtorden/eñ eer daer yet op de Brieven van de Nederlanden conde gereſolveert worden/ op den Rijcxdagh tot Rijnſborgh/ Aº 1576. den 12. October/ alſo hy noch arbeyde/ om in Nederlant dē Vrede-handel weder te doen hervattē/ waer van hy twijfelde/ſeggende te ſien/datmen in Spaengien voornam t'ghene haer namaels ſoude rouwen. Hy was een wijs/verreſiende/gheſchickt/ ende Vrede-lief hebbēde Vorſt/in diverſche ſpraken / ende oock in Religions ſaken ſeer ervaren/ die qualijck lijden mochte om Religions ſaken Krijgh te voeren / ende ſeyde datter geen zonde ſoo groot en ware / als te willen de Conſcientien dwingen. Het ghebeurde / dat in Junio/ Anno 1574. Heyndrick de Valoys/ Coningh van Polen / uyt dat Rijcke verliep / om de Croone van Vranckrijck te beſittē/ by deſen Keyſer tot Weenen in Ooſtenrijck ghecomen was/ den welcken de Keyſer onder ander propooſtē ſeer den Vrede recommandeerde / ende ſeyde hem cluchtelijck/ dat de gene/ die met de Conſcientien te fortſeren meyndē den Hemel te winnen/verloren dickmael t'ghene ſy hier op der Aerden beſaten. Het ſelfde dat oock Crato op zijn begraveniſſe in't ſermoen verhaelde: Quicunque conſcientiis mortalium imperaturus eſt, is cœli arcem invadit,& plerunq; poteſtatem terræ perdit.

Afſterven des Keyſers Maximiliaen/ eñ zijn lof/ den 12. Octobris.

Hy hadde ghetrouwt gheweeſt met zijn Huyſvrouwe 29. Jaer/de Infante Maria van Spaēgien/ Keyſer Carels dochter/ende Coningh van Spaengiens ſuſter / die hem ghebaert heeft 15. kinderen/ als 9. ſonen ende 6. dochteren/ waer af de oudtſte dochter Anna/ is Moeder van den teghenwoordighen Coningh Philips den derden/ Anno 1600. van deſe kinderen noch levende den Keyſer Rudolphus/ de Eertſhertogē Mathias/ Maximilianus/ende Albertus/ ende twee dochters met de Moeder. Hy beminde zijn Huyſvrouwe ſeer/die te veel ontſiende/om de menichte zijner kinderen/ende om de grootheyt van haren broeder/ ſoo dat hy in't ſtuck van bevredinge der Religie niet dorſte voornemē/ alſo hy anders wel geerne ghedaen hadde / voorſiende ende profiterende t'ghene / dat ter oorſake van dien ſints in Duytſlandt eñ Nederlandt ghevolght is/ dat mochte voorcomen gheweeſt hebben. De Prince van Orangien in zijn Apologie die ſeyt : als dat hy eens vergevē was van den Cardinael Granvella / waer door noyt dorſte verclaren zijn ghevoelen op den twiſt in de Religie. Hy hadde altijt geſocht het Coninghrijck van Polen aen zijn Huys te hechten/ eñ dat nergens anders vooren dan om het Roomſche Rijck te verſtercken/ ende te beter den Turck te wederſtaen / ende ſoo gheſterct te min hoeven te ontſien de macht ende directien van Spaengien/ om te moghen met zijn authoriteyt / alle tweeſpalt ende ergerniſſen/ om Religie ſaken te dempen ende wech te nemen/ eñ ſoo Chriſtelijcken Vrede te vorderen/ de Moeder van Godtſalicheyt. Hy was liberael nae zijn vermogen/ ende charitatijf aen die / die vervolginghe leden om goede ſaken. Hy hadde geen behaghen in Juweelen / coſtelijckheyt ofte groote ghebouwen/ maer nam gheneuchte in Hoven te bouwen/ in cruyden/ bloemen/ planten/ boomen/ ende die te inten ofte griffien/ ende dierghelijcke/ tot dien eynde by hem houdende den gheleerden Carolus Cluſius. Hy was gheboren Anno 1527. den eerſten Auguſti / ſtorf 49. Jaer oudt zijnde/ als hy 12. Jaer gheregeert hadde/ ter ſelver uren als zijn ſone Rudolphus tot Rijnſborgh op den Rijcxdagh Roomſch Coningh ghecoren werdt/ met name Rudolphus de tweede.

Deucht ende oorſichtic-ept des Keyſers Maximi-iaen.

Rudolphus de tweede/ Keyſer van Roomen.

Daer ſtorf oock ontrent deſen tijdt den Keurvorſt Paltſgrave Frederick/ een cloeck ende ſeer deuchtſaem Vorſt.

Ghedeputeerde tot dē Vrede-handel tot Gent.

Geduerende deſe geſchiedeniſſe/ zijn tot Gent vergadert geweeſt/ met agreatie des Raedts van State/ van wegen de Prelaten/ Edelen/ Steden ende Leden van Brabant/ Vlaenderen/ Artoys/ ende Henegouwe/ etc. Jan van der Linden/ Abt van Sint Geertruyt tot Loven : Giſlain Timmerman / Abt van Sinte Pieters tot Ghendt : Mattheus / Abt van Sinte Giſlain / ghecoren Biſſchop van Atrecht: Heer Jan de Mol/ Heere van Eetinghen : Heer Fransoys van Halewijn/ Heere van Swevegem: Heer Charles de Gavre/ Heere van Freſijn : Ridders / Elbertus Leonius / Doctoor ende Profeſſoor in de Rechten tot Loven: Mr. Pieter van Bevre : ende Quintijn du Prats. Van wegen den Heere/ de Prince van Orangien / der Ridderſchappen / Edelen / ende Steden van Hollandt ende Zeelandt/ repreſenterende de Staten der ſelver Landen / waren deſe naevolgende: Jonckheer Philips van Marnix/ Heere van Sint Aldegonde : Arent van Dorp/ Heere van Temſche : Willem van Suylen van Nievelt / Heere van Heerartſborghe / Schildtknapen : Adriaen van Mijlen / Doctoor : Cornelis Conincx/ Licentiaet : Paulus Buys/ Advocaet van Hollandt : Pieter de Rijcke/ Balliou van Vliſſinghen : Anthonis van der Sickelen/ Raedt in Zeelandt : ende Andries de Jonghe / Borghemeeſter van Middelborgh/ om die Vrede-handelinghe van Breda te hervatten.

Pacificatie van Gendt/ Artijckelen.

Deſe aldaer vergadert zijnde/ nae lange raedtſlaghen over wederſijden / ende daer op verſtaen hebbende het grouwelijck feyt / innemen/ plonderinghe / moorderije / ende verbrandinghe der ſtadt Antwerpen/ by den Spaengiaerden bedreven/ zijn op den 8. Novembris met den anderen eendrachtelijcken verdraghen op een goeden vaſten Vrede. Verclarende over ſulcx/ dat hoewel den Vrede-handel tot Breda wel begoſt was / ende datmen ſints ghesien hadde/ dat de Spaengiaerden haer meer verbordert hadden / de Ingheſetenen dagelijcx meer te overvallen/ verderven / ende in ſlavernije te brenghen / ſonder haer te mijden diverſche muyterijen te maken/ Heeren ende Steden dreyghen/ eñ vele plaetſen vyandtlijcken in te nemen/ te rooven eñ te branden/ daer door ſy waren by de Ghecommitteerde tot den Gouvernemente van den Lande verclaert gheweeſt vyanden van zijne Majeſteyt/ ende van de ghemeyne welvaert / waerom de Staten / met conſent van de voorſz. Gecommitteerde/ gedrongen zijn geweeſt de Wapenen aen te nemen/ ende daer beneffens / om voorderen overlaſt/ ende de eeuwighe verderffeniſſe van de Landen te verhoeden/ ende dat de Ingeſetene van alle Nederlanden/ in eenen vaſten Vrede ende accoorde vereenight weſende / gheſamentlijcken ſouden doen vertrecken de voorſz. Spaengiaerden/ ende haer aenhangeren/ Landtſchenders/ ende die wederomme te ſtellen in't ghebruyck van hare oude Rechten / Privilegien / Coſtuymen ende Vrijheden / midts welcken neeringhe ende welvaert in de ſelve wederom ſoude mogen keeren.

Soo waſt / dat ſy by agreatie van de voorſz. Heeren Ghecommitteerden tot den Gouvernemente van de Landē/ volgende den Vrede-handel tot Breda begoſt / ter eeren Gods / ende tot dienſte van zijne Majeſteyt beſloten tuſſchen de partijen ende Landen een eeuwige vaſte Vrede/ Verbondt ende eenicheyt / onder de Voorwaerden ende conditien/ als hier nae volght :

Pacificatie van Gendt/ gemaect den 8. Novēbris Anno 1576.

1. Eerſt / dat alle offenſien / injurien/ miſdaden ende beſchadicheden/ geſchiedt ter ſaken van de troubelen / tuſſchen den Ingheſetenen van de Provincien/ die in dit tegenwoordigh Tractaet ghecomprehendeert zijn / ſoo waer ofte in wat maniere dat het zy/ ſullen vergheven/ vergheten/ ende ghehouden zijn/ als niet geſchiedt/ ſulcx dat ter oorſaken van dien geen mentie gemaeckt ofte yemandt aengheſproken en ſal mogen worden.

2. Dien volghende / beloven de voornoemde Staten van Brabant/ etc. mitſgaders de ghene van d'ander ſijde/ ongheveynſdelijcken / ende in goeder trouwen / van nu voortaen te onderhouden / ende onder de Ingheſetene van de Landen te doen onderhoudē/ een onverbrekelijcke vrientſchap ende vrede/ ende in ſulcker voeghen elckanderen t'allen tijden/ ende in alle occurrentien/ by te ſtaen met raedt eñ daedt/ goet ende bloedt/ eñ inſonderheyt om uyt de Landen te verdrijven/ ende daer buyten te houden/ de Spaenſche Soldaten / ende andere uytheemſche ende vreemde/ ghepooght hebbende/ buyten weghe van recht/ de Heeren ende Edelen t'leven te benemen / den rijckdom van dē Lande te haerwaerts t'appliqueren/ ende de Ghemeynte voorts in eeuwighe ſlavernije te brenghen ende houden: Omme ten welcken eynde alle andere te furneren wes noodigh wordt ter reſiſtentien van den ghenen / die haerlieden hier inne met der daedt ſouden willen contrarieren / de voorghenaemde Bondtgenooten ende ghealliieerde/ oock beloven haer bereedt ende volveerdigh te laten vinden / t'allen noodtlijcken ende redelijcken Contributie ende Impoſitie.

3. Daerenboven is gheaccordeert / dat terſtondt / nae het vertreck van de Spaengiaerts ende hare adherenten/ als alle ſaken in ruſte ende verſekertheyt ſullen zijn/ ſullen beyde partijen gehouden zijn/ te procureren ende beneerſtighen de convocatie ende vergaderinghe van de generale Staten/ in der forme ende maniere als geſchiedt is ten tijden / als wijlen hooghloſlijcker memorien / Keyſer Carel de opdracht ende tranſpoort dede van deſe Erf-Nederlanden/ in handen van de Coninghlijcke Majeſteyt/ onſen genadighſten Heere/ om te ſtellen ordere in de ſakē van de Landen/

Pacificatie van Ghent.

den/ in't generael ende particulier/ ſoo wel aengaende het feyt ende exercitie van de Religie in Hollandt/ Zeelandt/ Bommele/ eñ geaſſocieerde plaetſen/ reſtitutien van de ſterckte/ artillerijen/ Schepen/ ende andere ſaken den Coningh toebehoorende/ gheduerende de voorſchreven troublen/ by die van Hollandt ende Zeelandt ghenomen/ als anderſins/ ſo ten dienſte van zijner Majeſteyts welvaert/ ende de Vnie van de Landen men ſal bevindē te behooren/ waer inne noch van d'een noch d'ander ſijde eenigh teghenſeggen oft belet/ delay noch uytſtel en ſal moghen ghedaen wordē/ niet meer ten opſiene van de Ordinantie/ Wtſpraken/ eñ Reſolutien/ die aldaer ſullen gheſchieden ende gegheven worden/ dan in exercitie van dien/ hoedanigh die ſouden moghen weſen/ waer in beyde de partijen haerlieden gantſchelijcken ende ter goeder trouwen ſubmitteren.

4. Dat van nu voortaen de Inwoonderen eñ Onderſatē van d'een ende d'ander ſijde/ van wat Lande van herwaerts over/ ofte van wat ſtate/ qualiteyt oft conditie hy zy/ over al ſullen mogen hanteren/ gaen ende keeren/ woonen ende traffiqueren/ Coopmanſchapſe wijſe/ ende anderſins/ in alle vrijdom eñ verſekertheyt: Welverſtaende dat niet gheoorloft ofte toegelaten en ſal zijn die van Hollandt/ Zeelandt ofte andere/ van wat Lande/ qualiteyt ofte conditie dat hy zy/ yet te attenterē herwaerts over buytē de voorſz. Landen van Hollandt/ Zeelandt/ ende gheaſſocieerde plaetſen/ teghens de ghemeyne ruſte ende vrede/ ſonderlinghe teghens de Roomſche Catholijcke Religie/ ende exercitie van dien/ noch yemandt ter cauſen van dien t'injurieren/ irriteren/ met woorden oft met wercken/ noch met ghelijcken acten te ſchandaliſeren/ op pene van gheſtraft te worden als perturbateurs van de ghemeyne ruſte/ andere ten exempel.

5. Ende op dat middeler tijdt niemandt lichtelijck en ſtae tot eenighe begrype/ captie ofte perijckelen/ ſullen alle Placcaten hier voortijts gemaeckt eñ ghepubliceert op't ſtuck van de Hereſie/ mitſgaders de criminele Ordinantien by den Hertoghe van Alva ghemaeckt/ ende t'ghevolgh ende executie van dien gheſuſpendeert worden/ tot dat by de generale Staten anders daer op geordineert zy: welverſtaende datter geen ſchandael ghebeure in maniere voorſz.

6. Dat mijn Heere de Prince ſal blijven Admirael generael van der Zee/ ende Stadthouder van zijne Majeſteyt van Hollandt eñ Zeelandt/ Bommele/ ende andere gheaſſocieerde plaetſen/ om in alles te ghebieden ſoo de ſelve tegenwoordelijck doet/ met de ſelve Juſticieren/ Officierē/ ende Magiſtraten/ ſonder eenighe veranderinge ofte innovatie/ ten zy by zijnen conſente eñ wille/ ende dat over de Steden ende plaetſen/ die zijne Excellentie nu ter tijdt is houdende/ tot dat by de generale Staten nae t'vertrec van de Spaengiaerden/ anderſins gheordineert zy.

7. Maer belangende de Steden ende plaetſen begrepen onder de Commiſſie van de Coninghlijcke Majeſteyt by hem ontfangen/ die teghenwoordelijck onder't ghebiedt ende ghehoorſaemheyt van zijne Excellentie niet en ſtaen/ ſal dit Poinct gheſchorſt blijven/ ter tijdt ende wijlen de ſelve Steden ende plaetſen haer met den andere Staten ghevoeght hebbende tot deſe Vnie ende Accoordt/ zijne Excellentie henlieden ſal ghegheven hebben ſatisfactie op de Poincten/ daer inne ſylieden haer ſouden vinden geintereſſeert onder zijn Gouvernement/ t'zy ten opſiene van de exercitie vā Religie oft anderſins/ op dat de Provincien niet gedemembreert en wordē/ om alle twiſt ende tweedracht te ſchouwen.

Pacificatie van Ghent.

8. Ende en ſullen middeler tijdt geene Placcaten/ Mandamenten/ proviſien noch Exployten/ plaetſe hebben in de voorſz. Landen ende Steden by den voorſz. Heere Prince gheregeert/ dan de ghene by zijn Excellentie ofte by den Rade/ Magiſtraten ofte Officiers/ aldaer gheapprobeert ofte ghedecerneert/ ſonder prejudicie voor den toecomendē tijde/ van den reſorte van den grooten Rade van zijne Majeſteyt.

9. Is mede onderſproken/ dat alle ghevangenen ter ſaken van de voorledene troublen/ namelijck/ de Grave van Boſſu/ ſullen vry eñ los ghelaten worden ſonder Rantſoen te betalen/ maer wel de vangheniſſe coſten/ ten ware nochtans/ dat de Rantſoenen voor date van deſen betaelt/ ofte daer van overcomen eñ geaccordeert ware.

10. Is voorts veraccordeert/ dat de voorſz. Heere Prince/ ende alle anderē Heeren/ Ridderē/ Edellieden/ particuliere Perſoonen ende Onderſaten/ van wat ſtate/ qualiteyt ofte conditie die zijn/ mitſgaders hare Weduwen/ Dowagieren/ Kinderen ende Erfgenamen/ van de een ende de ander ſijde/ ghereſtitueert zijn in haerlieden goederen/ name ende fame/ ende ſullen oock mogen aenveerden/ ende de poſſeſſie aennemen/ van alle hare Heerlijckhedē/ goeden/ prorogativen/ actien ende crediten/ die niet vercocht ofte gealieneert en zijn/ in ſulcken ſtaet als de voorſz. goeden nu teghenwoordelijck zijn: Ende te dien effecte zijn alle diffaulten/ continuatien/ arreſten/ ſententien/ ſatiſſementen ende executien/ gegheven ende gedaen/ ſedert den aenvang van de troublen/ in den Jare 1566. ſoo wel om ſaken van de Religie/ als om t'aennemen van de Wapenen/ met t'ghene daer nae ghevolght is/ ghecaſſeert/ gerevoceert/ doodt ende te niete ghedaen. Ende ſullen de ſelve/ mitſgaders alle ſchriftelijcke proceduren/ acten/ ende citatien te dien gheſchiedt/ vernielt/ ende in de Regiſters gheroyeert worden/ ſonder dat noodigh zy hier toe ander beſcheydt te nemen/ oft proviſie te verwerven van dit teghenwoordigh Tractaet. Niet teghenſtaende eenighe incorporatien/ Rechten/ Coſtumē/ Privilegien/ preſcriptien/ ſoo wel legale/ conventionele coſtumiere/ als locale/ noch eenighe andere exceptien ter contrarien/ de welcke in deſen/ ende in alle andere ſaken den voorſz. troublen concernerende/ ſullen ceſſeren/ ende geen ſtede hebben/ als tot dien by deſen (ſoo verre alſt noot is) ſpecialijck ghederogeert weſende/ oock mede den rechte diſponerende/ dat generale derogatie niet en is/ ſonder precedente ſpecificatie.

11. Wel verſtaende/ dat hier onder begrepen ſullen zijn/ ende dit tegenwoordigh Beneficie genieten/ mijn ghenadighſte Vrouwe/ de Gheſellinne des Doorluchtighſten Keurvorſt van den Rhijn/ eertijts achtergelaten Weduwe des Heeren van Brederode/ ſo vele aengaet Vianen ende andere goederen/ daer haer Keurvorſtelijcke Genade/ ofte actie van haer hebbende/ toe gherechtight is.

12. Inſghelijcx ſal hier in begrepen weſen de Grave van Bueren/ ſoo veel aengaet de Stadt/ Slot ende Lande van Bueren/ om de ſelve by de voorſz. Heere Grave (by vertreck van den Garniſoene) gebruyckt te worden/ als zijn eygen toebehoorte.

13. Ende ſullen te niete ghedaen ende afgheworpen wordē de Pijlaren/ Tropheen/ Inſcriptien/ ende andere teeckenen/ by den Hertoghe van Alva opgherecht/ tot ſchande ende blamatie/ ſoo van de boven ghenoemde/ als van allen anderen.

14. Aengaende de vruchten van de voorſz. Heerlijckheden ende goeden/ t'verloop ende de

t'achter-

Pacificatie van Ghent.

tachterheden van de Dowarien/ tochten/ Pachten/ Chijnſen ende Renten/ ſoo op des Coninghs Landen/ Steden/ ende alle andere/ die voor date van deſen verſchenē/ ende nochtans niet betaelt/ noch ontfanghen en zijn/ by zyne Majeſteyt ofte zijns actie hebbende/ die ſal elck in't zyne mogen ghenieten ende ontfangen.

15. Welverſtaende / dat al t'ghene datter gevallen is/ ſoo wel van de voorſz. Erfgoeden/ Renten / als andere goeden / ſedert S. Jans Miſſe 1576. leſtleden/ ſal blijvē ten profijte van dē gene haer recht hebbende / niet tegenſtaende dat daer af by den Ontfangers van Confiſcatie ofte andere/ yet ontfanghen oft gheint ware/ daer af in ſulcken ghevalle reſtitutie gheſchieden ſal.

16. Maer by ſoo verre eenighe Jaer-ſcharen van den voorſz. Pachtē/ Renten/ ofte andere Incomē van ſ'Conings wegen/ by titule van Confiſcatie / aengheſlaghen ende ghegheven waren/ ſoo wordt elcx over ghelijcke Jaerſcharen / vry/ los ende quijte gehouden van de reale laſten ende opſtal uyt zijnen goeden gaende / ſoo men oock t'allen tijden inſghelijcx vry/ los ende quijte ghehouden ſal zijn van alle Renten / ſtaende op de Landen ende de goeden/ die men/ mits de voorleden troublen/ niet en heeft connen gebruycken/ in alles nae raedt van den tijde/ dat ſelve belet eñ onghebruyckt uyt oorſake voorſz. ghebeurt is.

17. Nopende de Huyſ-Catheelen ende andere Meublen / die aen beyde ſijden te niete ghedaen/ vercocht / ofte anders ghealieneert zijn / daer af en ſal niemandt eenigh verhael hebben.

18. Ende aengaende de Erfgoeden/ Huyſen/ ende Renten / die by titule van Confiſcatie vercocht ofte ghealieneert zijn / de generale Staten ſullen in elcke Provincie/ ende uyt de Staten van de ſelve/ deputeren Commiſſariſen/ om kenniſſe te nemen van de ſwaricheden / indien daer eenighe vallen/ om redelijcke ſatisfactie te doene/ ſoo wel aen den ouden Proprietarius / als aen den Coopers ende Vercoopers van de voorſz. goedē ende Renten/ voor hen regres ende evictie reſpectivelijck.

19. Van ghelijcken ſal gheſchieden/ nopende t'verloop van de perſonele Renten ende Obligatien/ ende alle ander pretenſien/ clachten ende doleantien/ als die geintereſſeerde/ ter oorſake van de troubelen/ ſullen namaels aen wederſijdē willen intenteren ende voorſtellen/ in wat manieren dat het zy.

20. Dat alle Prelaten ende andere Gheeſtelijcke Perſoonen/ wiens Abdijen/ Stiften/ Fondatien ende Reſidentien / buyten Hollandt ende Zeelandt gelegen/ ende nochtans binnen de ſelve Landen ghegoet zijn/ ſullen wederomme comen in den eygendom ende in't gebruyck van de ſelve hare goedē als vooren/ ten opſiene van den Weereltlijcken.

21. Maer wat belanget den Religieuſen ende andere Gheeſtelijcke/ die binnen de voorſz. twee Provincien ende hare gheaſſocieerde/ gheprofeſſijt oft gheprebendeert / ende daer uyt ghebleven ofte getrocken zijn / ghemerckt dat den meeſtendeel van hare goeden gealieneert zijn/ den ſelven ſal men van nu voortaen verſtrecken redelijcke alimentatie / neffens de gheblevene ofte anders/ ſal hen mede toeghelaten worden t'gebruyck van hare goeden / tot verkieſinghe nochtans van de Staten/ alles by proviſie ende tot onderſtandt op hen voorder pretenſien/ by den generale Staten verordent ſal weſen.

22. Voorts is gheaccordeert / dat alle giften/ exheredatien / ende oude diſpoſitien: Inter vivos vel cauſa mortis, by particuliere eñ private Perſoonen ghedaen/ daer by de gherechte Erfgenamen ter ſakē van de voorſz. troublen ofte van de Religie van hare gherechte ſucceſſie verſteken/ vermindert oft onterft zijn/ uyt crachte vā deſen ghehouden ſullen worden als ghecaſſeert / ende van geender weerden.

23. Eñ alſo die van Hollandt ende Zeelandt/ om de coſten van der Oorloghen beter te vervallen/ alle ſpecien van Goudt ende Silver ten hoogher prijſe gheſtelt hebben / die ſy in ander Provincien niet en ſouden connē ſonder groot verlies uytgheven/ is beſproken/ dat de Ghedeputeerde van de generale Staten / ten eerſten moghelijck zijnde/ adviſeren ſullen/ om daer op te nemen eenen generalen voet/ ten fijne / dat den cours van de voorſz. Munten eenvoudelijck gheſtelt zy/ alſo nae alſt doenlijck is/ tot onderhoudeniſſe van deſer Unie / ende van den ghemeynen Coophandel aen weder ſijden.

24. Voorts op het vertoogh / ghedaen by de Gedeputeerde van Hollandt ende Zeelandt/ ten fijne/ dat de Generaliteyt van alle de Nederlandē ſouden t'haren laſte nemen alle de ſchulden / die mijn Heere de Prince ghecontracteert heeft/ omme te doen zijne twee expeditien ende gheweldighe Heyrtochten / ten welcke / ſoo wel die van Hollandt ende Zeelandt/ als de Provincien ende Steden die hen in den leſten tocht over gaven/ verbonden hebben ghehadt (ſoo ſy ſeyden.) Is t'ſelve Poinct gheſtelt ende ghelaten/ ter diſcretie ende determinatie van de generale Staten / den welcken/ alle ſaken geappaiſeert zijnde/ daer van rapport oft remonſtrantie gedaen ſal worden/ om dien aengaende/ ſulcken regard ghenomen te worden als behoort.

25. In dit ghemeyn Accoordt ende Pacificatie/ en ſullen niet begrepen zijn / om te ghenieten t'Beneficie van dien / de Landen / Heerlijckheden ende Steden houdende partije contrarie/ tot dat ſy hen effectuelijcken ſullen ghevoeght hebben met deſe confederatie/ t'welc ſy ſullen mogen doen alſt hen ghelieft.

Aldus ende in der manieren voorſz. is de voornoemde Pacificatie tot Ghendt / op het Stadthuys/ den 8. November/ Anno 1576. by beyde de voorſz. partijen gheſloten ende gheteeckent.

Ghentſche Pacificatie/ by den Coningh gheconfirmeert/ op ſekere Atteſtatien.

Welcke Ghentſche Pacificatie werdt naemaels van den Coningh gheconfirmeert / mits dat by den Biſſchoppen/ Abten/ eñ andere Gheeſtelijcke Perſoonen / oock van de Doctoren der Univerſiteyt van Loven/ by hare opene Brievē geadviſeert eñ geatteſteert werdt/ dat nae de geſtalteniſſe der affairen van de Landen / t'voorſz. Tractaet niet in en hielt dat den H. Geloove der Catholijckſche Religie nadeeligh was/ maer ter contrarien/ dat het was ſtreckende tot vorderinge van de ſelvige. Die van den regerenden Rade van State hadden van ghelijcke verclaert/ ende dat het niet en was derogerende de authoriteyt/ Hoocheyt / ende behoorlijcke ghehoorſaemheyt van den Coningh.

t'Caſteel van Gent by den Grave van Reux voor de Statē ghewonnen/ den 7. Novēber.

Gheduerende deſen Vrede-handel/ eñ de plonderinge van Antwerpē/ heeft de Grave vā Reux/ Gouverneur van Vlaenderen/ alſo wy hier vooren verhaelt hebben / het Caſteel tot Gendt beleghert/ ende als hy Krijghſvolck/ Artillerije ende Munitie/ van den Prince van Orangien vercregen hadde/ heeft hy dat den 7. November/ by den Heere van Trelon doen beſchietē/ op twee plaetſen/ maer ghenoech teghen het ghemoedt van de meeſte menichte / eerſt maer ſchietende op de Borſtweeringe/ maer ten leſten/ van ſchande weghen/ hebben Breſſe gheſchoten / ende doen men ſoude gaen ſtormen/ was de Storm-Brugghe te cort gemaeckt / maer alſo de Grave van Lalain Generael / in de abſentie van den Hertoghe van

1576.

Arſchot/met den Marquis van Havre/ daer comen waren/ende geen ontſet voorhanden/werdt het hun ernſt/ dies verſochten de Spaengiaerden/onder Antonio d'Alinas Maldonado/ Luytenant van Mondragon/ te parlementeren/zijnde maer hondert ende vijftigh ſterck/ ende ghebreck van Poeder eñ Victalie hebbende/ en conde den Colonel la Garde/ met haer tracterende/ niet accorderen over haer Wapenen. Maer ſoo den Heere van Trelon haer beloften ofte preſentatien ghedaen hadde/ van geldt voor haer Wapenen te gheven/ hebben ſy haer overgegheven/ behoudens lijf ende goet/ den elf den November daer uyttreckende/ende paſſeerden nae Vranckrijck. Daer trocken binnen een Vendel van den Grave van Reux/onder dẽ Heere van Crecques/ van den Huyſe van Croy/ eñ een van des Princen van Orangien Vendels/ onder Capiteyn Groeneveldt oft Sonneveldt. Daer was binnen de Huyſvrouwe van den Colonel Mondragon/ met het meeſte deel van zijnen goede/ waer door hy/ Zierickzee ende de Eylanden/ met het Gheſchut verlatende/ trock voorby de Riviere van Antwerpen/ met weynigh volcx/om dat te ontſetten/ verſoeckende dat de Spaengiaerden binnen Antwerpen hem ſouden aſſiſteren/ maer het was te vergeefs/ mits dat niet een van haer daer en wilde nae hooren. Ende alſoo zijn volck meynde Rijpelmonde op de Schelde in te nemẽ/ werden ſy van der Staten volck gheſlagen ende verſtropt/met verlies van ontrẽt hondert Mannen/ ende haren Overſten met de reſte begaven haer in den dienſt van de Staten.

Inhoudt van des Coninghs van Spaengien afgeworpen Brieven.

Ontrent deſen tijdt werden oock eenige Brieven des Conings afgheworpen/ die aen Rhoda gheſchreven werden/ hem hooghelijck bedanckende/ dat hy de Brieven/ in't Caſteel van Antwerpen ghevonden/ verbrandt hadde. Het was te dencken/ dat het moeſten Brieven eñ Schriften zijn van den Hertogh van Alva/ ende Commandador/ eñ ſ'Conings Brieven/ inhoudende veel ſecreten/ die den Coningh niet en wilde van de Landtſaten gheweten hebben.

Den Hertogh van Arſchot/ (zijnde als Hooft van den Raedt van State/ nae de doot van den Commandador/) dede de Spaengiaerden ende Rhoda vreeſen/ oft den voorſz. Arſchot die Brieven eñ ſecreten des Coninghs mochten ontdeckt worden/ dies hebben hem nae het leven geſtaen: want Rhoda wiſte/ dat ſ'Coninghs voornemen was/ hem oock quijt te maken van den Hertogh van Arſchot/ alſoo hy met de Graven van Egmont ende Hoorne/ende den Marquis van Berghen ende andere/ ghedaen hadde. Selve/ deſe afgheworpen Brieven hielen in/ datmen ſoude diſſimulerẽ met den Hertogh van Arſchot/Grave van Manſvelt/ende andere/ ende en maeckte geen werck van de Heeren van Heſe/ Glimes eñ Bevre/hem verblijdende dat ſy by Thienen gheſlagen geweeſt hadden/ hopende dat t'ſelf de alle de Rebellen overcomen ſoude. Hy belaſte Rhoda de Ghemuytineerde contentement te gheven/eñ de ſelve in haer Garniſoenen te doen trecken/ eñ datmen zijn beſte dede om te caſſeren het nieuwe opgenomen Krijghſvolck der Staten/eñ t'volck doen de Wapenen nederleggen/ende datmen het Caſteel van Gendt/ Valenchienes eñ Wtrecht/ wel ſoude doen verſien ende bewaren/ ende dat hy corts ſoude ſeynden Don Johan van Ooſtenrijck/ aen den welcken hy ſoude laten ſecrete Inſtructien/ hoe hy hem te gouverneren ſoude hebben/ eñ op wien hy hem betrouwen mochte/ende dat hy alſoo ſoude ſecretelijcken wech trecken/ ſonder Don Johan aen te ſprekẽ/om alle ſuſpicie te weeren.

1576.

Corts daer nae werdt weder eenen Brief afgheworpen/ inhoudende Inſtructie voor Don Johan/ by de welcke men verſtondt/ dat de Intentie des Conings ware/ te caſtijdẽ den Prince van Orangien/ ende die van Hollandt ende Zeelandt/ende dierghelijcke meer.

In deſe tijden hoorde men oock/ alſoo die van Brabant hadden gheſoliciteert/ om volcomen reſtitutie van haer Privilegien/ ende afſtellinghe van Officieren/ ingheſtelt teghen de ſelvige Privilegien/ als namelijck Sancio Davila/ die Capiteyn was van het Caſteel van Antwerpen/ ſoo werdter gheſeyt/ dat alſo Sancio getrout hadde een dochter van Brugge/ by de welcke hy eẽ ſone hadde te Bruſſel geboren/ datmẽ den ſelf den dat Capiteynſchap van't Caſteel ſoude gheven/ ende hy ſoude dan blijven als zijns ſoons Luytenant: Ende by dierghelijcke middelen meynden ſy alle de Staten/ende Efficien der Landen/ende nieuwe Commanderijen te beſitten. Men ſochte ooc vyandtſchappe tuſſchen de Heeren te ſtellen/ als tuſſchẽ den Grave van Boſſu/ eñ den Heere van Hierges/ t'welck wel de principaelſte van verſtandt ende ervarentheyt waren: d'andere veel jongh zijnde.

Valenchien met het Caſteel uyt der Spaẽgiaerden handen ghecreghen/ den 12. November.

De Grave van Renneborgh/Heere van Vile/ broeder van den overledenẽ Grave van Hooghſtraten/ Stadthouder van den Grave van Lalain in Henegouwe/ heeft tot Valenchiene met acht Vendelen van zijnen Regimente/ die hy by hem hadde/ de Duytſche die daer in Garniſoene lagen/ doen uyt gaen/ elck maer eenen Daelder ghevende/ den twaelf den November/ende heeft met hulpe van de Borgers het Caſteel belegert/ alwaer dat hondert ende veertigh Spaẽgiaerts op waren/ onder Diego de Oreſcione/die hy gedwonghen heeft by appointemente de plaetſe te verlaten.

Camerijck by den Heer van Anſi verſekert.

Tot Camerijck wert de Heere van Lieques/ aldaer Gouverneur zijnde/by dẽ Heere van Anſi/ van den Huyſe van Gavre/ ghevangen genomen/ ende alſo de Stadt met den Caſteele voor de Staten ende het Landt verſekert.

De Staten generael/mits verlies des Stats Antwerpẽ/niet connẽde de Vaert van de Schelde ghebruycken/ hebben by Borght een Dorp gheleghen wat boven Antwerpen/ ende teghen over Ooſterweel/de Dijcken in Vlaenderẽ doorgheſteken/ten eynde de Riviere van der Schelde daer doorloopen ſoude/ waer mede ſy een vrye Schipvaert becomen hebben/van Bruſſel/Mechelen/ eñ andere plaetſen/ tot in Zeelandt/ binnen t'Landt deure/bevrijdt van der Stadt/Caſteel ende Schanſſe teghen over Antwerpen/ een ſtuck van grooter importantie voor de Stadt: Maer namaels werden de Gaten weder toe gedijckt ende gheſtopt.

Leven ende Hiſtorie van Gaſpar de Robles/ Heer van Billy.

De Staten hebben oock ghetracht haer van Vrieſlandt te verſekeren/ als een Provincie wel ghelegen aen den Zeecant/ alwaer dat Gouverneerde Gaſpar de Robles/ een ervaren Krijghſman/ met een Regiment Walen. Deſe Gaſper was van ſeer cleynen ſtaet opghecomen/geboren uyt Portugael/ van een Dorp Robles genaemt/ ſoo wy verſtaen/ maer door zijn Moeder (die geworden was de Mamme oft Voedtſter van den Coningh Philips) gheraeckte hy in't Hof/ende was langen tijdt Jonghen van den Prince van Orangien/daer hy liefghetal werdt/hebbende in de Franſche Oorloghe eens een Camp-vechtinghe ghedaen tegen eenen grooten Franſoys/ hy zijnde een cleyn Man vã Perſoone/ die hy nochtans verwan/ ende ſo ghevordert/ dat hy troude een ſchoone rijcke dochter in Walſlant/ de welcke hem toebracht ſommighe Heerlijckheden/ als

Billy/

1576.

Billy/ Malepert ende andere/ waer door hy oock wert gemaeckt Colonel van een Regiment voetknechten/ ende heeft/ door gunſt des Gravē van Arenbergh/ dickwils bewint in Vrieſlandt ghehadt / ende nae de doot des ſelvigen: Item van den Grave van Megen/ ende van den Vrijheere van Groeſbeeck / werdt hy by den Coningh gemaeckt Gouverneur van Vrieſlandt / Groeningen/ omlanden ende Drente/ welcke Landen hy nu lange in bedwangh gehouden hadde door de oude Caſteelen van Leeuwaerden/ Harlinghen/ Staveren/ ende de nieuwe Coſt-Mahorn/ Lammer / Sloten/ Markum/ ende Delfziel/ oock de ſtadt van Groeninghen/ aldaer hy/ Anno 1570. een gheweldigh Caſteel hadde doen bouwen/ ſoo dat hy daer niet anders regneerde/ dan of hy ſelve Coningh gheweeſt ware/ ende quam ten leſten tot ſulcken vermetelheyt/ dat hy by den Coningh dede verſoecken/ om Grave van Billy gemaeckt te worden: Maer hy creegh voor antwoorde / dat hy ſoude hem genoegen laten met het gene/ dat hy meerder was geworden dan zijn verdienſten vermochten. Hy was een Man van grooten moede ende verſtande/ te verwonderē zynde/ dat een Man ſonder Letteren ſoo wijdt in cloecſinnicheyt comen ſoude. Hy werdt ſeer gepreſen/ om dat hy in Vrieſlandt goede Dijcken hadde doen maken in zijnen tijde. Hy was den Soldaten ſtraf ende ſtrenghe/ ende van de ſelve niet bemint / om dat hy gheldts ghenoech hadde/ ende de ſelve niet en betaelde / door den raedt van zijn gierighe Huyſvrouwe / oock uytputtende ende blootende de Landen met alderhande looſe vonden ende exactien/ waer door hy qualijck bemint was.

Oude ende nieuwe Caſteelen in Vrieſlandt.

Deſen Heere van Billy hoorende van de veranderinghe in Nederlandt / ende dat de Staten het Gouvernement teghen de Spaengiaerden aennamen / heeft ghedacht met zijn Regiment Soldaten zijn Gouvernemēt aen de Spaenſche ſijde te houden/ meenende over ſulcx zijn Soldaten eenen Eedt te doen voorhouden/ van hem dry Maenden getrouwe te weſen/ (om daerentuſſchē ſpeciael advijs van den Coningh te hebben / of het zijnen wille ware/ met den Prince van Orangien Vrede te maken) daer toe hy die wel dochte te brengen/ door zijn ſtrengicheyt eñ ontſagelijckheyt: Want hy hem niet en vreeſde ſelfs Executeur te zijn / om een ſtroppe de corde te gheven/ yemanden ſelve te hangen/ worghen/ doorſteken/ ofte doorſchieten. Hy hadde deſen nieuwen Eedt alreede zijn voornaemſte Hoplieden ofte Capiteynen laten doen/ als Fernando Lopes/ Monceau/ Champy/ ende haer Bevelhebberen.

Revolte tot Groeningen tegen Billy/ door de Staten/ Anno 1576.

Als hy hier mede beſigh was/ is tot Groeninghen aengecomen/ van de generale Staten ghesonden / Franſoys Martini Stella / een cloeck ervaren Man / ende ſeer gheleert / van Bruſſel / om de Landen ende Krijghſvolck te induceren/ tot alle goede ghehoorſaemheyt ende eenicheyt/ houdende met de Generaliteyt/ aennemende den Vrede-handel van Ghendt dien te publiceren/ met aenbiedinghe van alle haer achterheden te betalen/ die groot waren. Het welcke de Heere van Billy ghewaer gheworden zijnde/ heeft den voorſchrebē Martini door zijnen Provooſt doen vanghen ende pijnighen/ verwondende hem ſeer deerlijck met zyn eyghen handt. Nochtans en bekende hy niet/ maer vondt behendelijckē middel in zijn ghevangheniſſe/ door zijnen Medecijn die Griecx conde ende ſprack/ ende oock door zijn bedeckte vriendē/ dat hy zijn Commiſſie tot executie ſtelde. Want als Billy met den Eedt heeft willen voort varen / ende den dryentwintighſten November dien zijnen Hopman Loſy voorghehouden/ ſo heeft Loſy hem ontſchuldight op zijn Bevelhebberen: Waer over hy ſeer gheſtoort werdt/ ende ontboodt terſtont des ſelvigen Sergianten eñ Corporalen / die den Eedt oock weygerden te doen/ door den voorſchreven Martini gheinformeert zijnde/ ſegghende/ dat ſy over negen Jaren zijne Majeſteyt gheſworen hadden/ by welcken Eedt ſy gedachten te leven ende ſterven. Waer op hy groote dreyghementen ghebruyckte / t'welck deſe terſtondt veroorſaeckte/ met haer Krijghſvolck te beſluyten / liever den Colonel aen het lijf te taſten/ daer toe ſy oock beweeghden t'Vendel van Villers / dat doen op de Wacht was / wel wetende dat den Colonel niet ſlapen en ſoude ſonder hem te wreken / alſoo bynaeſt oock ghebeurde.

1576.

Want de Heere van Billy hadde t'grof Gheſchut met haghelen doen vullen / ende Hopman Lopes/ die den Eedt ghedaen hadde/ belaſt met zijn Vendel Loſys Vendel te vernielen / als hy voorby de Wacht ſoude trecken : Maer Loſys Vendel daer van ghewaerſchouwt zijnde / trocken eenen onghewoonlijcken wegh omme / ende alſo comende (haer Roers met ſcherp gheladen zijnde) op de Marckt voor des Colonels Logement/ daer hy logeerde / (t'Caſteel noch niet volmaeckt zijnde) ſoo en deden ſy den ghewoonlijcken eerenſcheut niet / hoewel ſy van den Wachtmeeſter toegheroepen werden/ dat ſy ſouden los ſchieten: Sy riepen weder/ men ſoude eerſt geldt gheven/ om Cruydt ende Loot te coopen: Waer over eenen alarm gherees / Loſy zijn volck vermanende / dat ſy ſouden haer voornemen ſien te volbrengen: daer op is het Vendel van Villers/ dat van der Wacht trecken ſoude / haer toeghevallen. Lopes met zijn Vendel by het gheſchut gewacht hebbende/ ende hoorende het geruchte/ brocht zijn volck op de Marckt/ om haer op't lijf te vallen: Maer die ſiende haer Gheſellen alſoo gheſint / riepen / ſchiet niet / wy willen doen als ghy/ verghetende den afghedronghen Eedt/ ſoo dat den Capiteyn Lopes hem ſalveren moeſte in een Backers Huys. Aldus t'ſamen verſterckt zijnde/ riepen ſy dē Colonel Billy uyt zijn Huys/ die terſtont met dē Hoedt in de handt ſeer vriendelijcken deſe zijn Soldaten heeft aengeſproken/ ende heeft haer geldt ende vele ſchoone woorden aengheboden/ maer het en mocht al niet helpen. Sy ſloeghen hem Boeyen aen beyde de beenen/ ende bewaerden hem met een dicke ijſere Ketene op het Rechthuys / alwaer hy ſeer veel ſpijts eñ trots met woorden ende wercken moeſt hooren eñ lijden. Van daer liep het Krijghſvolck voort nae het Huys van den Heere van Rijſbroeck/ zijner oudtſten dochters Man/ zijnde zijnen Luytenant/ die ſy oock by hem ghevangen ſtelden. De Hoplieden/ Champy/ Villers/ Monceau/ oock Loſy / leyden ſy oock ghevangen met haer Vendels (doch eenſdeels met haren wille) om dat ſy't niet te verantwoorden hebben ſouden/ eñ vercoren eenen Eletto onder haer. Sy liepen oock nae de Wage/ daer de ſtroppa de corda was/ braken die in ſtucken eñ verbrandenſe op de Marct/ roepende/ Vive le Prince, Vive les Eſtats. Sy hebben oock den Commiſſaris/ Franſoys Martijn Stella/ van de Staten geſondē/ met groote vyericheyt uyt zijn Boeyen eñ gevangeniſſe verloſt/ den welcken ſy op de Marct brochten/ eñ hebben hem/ in dē name van de Staten/ dē Eedt van getrouwicheyt gedaen. Sy hebbē den ſelvē terſtont met eenige Gecommitteerde van harent wegen/ eñ van des Staten wegen/ na Bruſſel geſonden/ preſenterende haren dienſt den Staten / begheerende eenen anderen Colonel / ende betalinghe/ ende oot te weten/ in wiens handen ſy de Stadt

Colonel Billy wort tot Groeningen ghevangen van zijn Krijghſvolc/ den 24. Novembris/ Anno 1576.

leveren ſouden. De Borghers hierentuſſchen/ ſeer verbaeſt ende verſchrickt zijnde/ vreeſende op de wijſe van Antwerpen ende Maeſtricht geplondert te worden/ deden verſoecken/ dat ſy het Caſteel (als een nieuwicheyt teghen de Contracten) ſouden moghen afworpen/ ende ontlaſt worden van Garniſoene. Dit gheſchiede al den dryentwintighſten November. S'anderdaeghs ſochten de Soldaten Chriſtoffel Vaſques/ Colonel van Zutphen/ die ſy vonden in het Minrebroeders Clooſter/ in een Cappe ſtekende/ gheſchoren als een Moninck/ ende brochten hem in ſulcken Habijt op de Marckt/ roepende/ ſy hadden weder eenen nieuwen Biſſchop. Den Provooſt werdt in des Paſtoors Huys in een ſchouwe ghevonden. Den Wachtmeeſter ſochten ſy in't Hoerhuys/ ten leſten vonden ſy hem in eenen Papen-rock. Sy vinghen oock Hopman Fernando Lopes/ Doctoor Jorien Weſtendorp/ Raedtſheer in Vrieſlandt/ Barnicourt/ Hopman van Delfziel/ ende Sterck/ Capiteyn van Damme/ met hare Vendels. Daer werde oock ghevangen ghebrocht den Capiteyn van't Caſteel van Leeuwaerden: Buſtammant/ ende Gantou Capiteyn van Staveren/ zijnde van de ſelve Regimenten/ hieldent oock met deſe Soldaten.

Rennēbergh wort geſondē in Vrieſlant/ in Januario 1577.

De voorſchreven Franſoys/ Martijn Stella/ tot Bruſſel den Staten alles vertelt hebbende/ ſoo reſolveerden ſy daer te ſeynden/ by proviſie/ Jorge de Lalain/ Ridder/ Baenderheere tot Villa/ Capiteyn over een Bende van Ordinantie/ ende Colonel van thien Vendelen Knechten/ die namaels by tranſporte van zijnen Oom den Canonick/ Grave van Rennenbergh werdt. Deſen werdt inſtructie ghegheven met goeder ordeninge de Landen onder de Staten generael te brenghen/ de Soldaten contentement ende betalinghe te gheven/ ende te doen publiceren de Pacificatie van Ghendt/ de Heere van Billy met de andere ghevangenen op't Slot van Leeuwaerden te ſeynden (die namaels/ door het eeuwigh Edict/ van Don Johan los ghelaten werden.) Aldus is de Grave van Rennenburgh/ als Gouverneur/ in Vrieſlandt ghecomen/ om zijnen laſt te volbrengen/ verſelſchapt met een gheleert cloeckſinnigh Edelman van dien Lande/ Poupe ofte Pompeius Vſkens/ met Hendrick van Openbrugh/ Franſoys Pijpenpoy/ ende Lancelot Paraſijts/ Commiſſaris der Monſteringe/ ende betaelde/ nae afrekeninghe/ den Soldaten ten vollen/ beloopende ontrent ſeven Tonnen Gouts. Hy ontfingh de ſterckte van Delfziele/ ende ſtelde daer in dē Hopman Aelke Wijnkels/ den vijfthienden Meert.

t'Caſteel tot Groeningen werdt afgeworpen.

Daer nae deden die van Groeningē hem ende de Generaliteyt den Eedt/ ende hy dede het Caſteel afworpen/ het hadde vijf Bollewercken/ gelijck dat van Antwerpen/ maer niet ſoo groot/ het lagh in't Zuydt-Ooſt eynde der Stadt/ in de hoochte na de Drente toe/ werdt met groote viericheyt afgheworpen/ alleman/ jae oock de reyſende Lieden/ werden ghedwongen daer aen te helpen/ ſoo dat het Caſteel geen beter gheluck en hadde dan het ander/ dat Edtſaert/ Grave van Ooſt-Vrieſlandt/ Anno 1505. daer ontrent de ſelve plaetſe ghebouwt hadde/ t'welck de Groeninghers mede afworpen/ Anno 1544. doen ſy den Hertogh van Gelre aennamen.

Placcaet ofte gebodt alle Magiſtratē/ Kercken eñ Collegien/ over te brenghen alle gout eñ

De Staten generael/ ende Raedt van State/ hebben den twaelfden December tot Bruſſel/ uyt den Naem van den Coningh/ een Placcaet uytgegheven/ waer mede alle Magiſtraten/ Collegien van Wetten/ Kercken/ Capittelen/ Gulden/ Collegien ende Compagnien/ belaſt worde/ binnen acht dagē nae de Publicatie over te brenghen alle goude ende ſilvere Ketenen/ ende alle gout ende ſilverwerck/ in haer bedwangh zijnde/ (uytgheſondert der Kercken Ciborien/ Cruycen/ Reliquien/ ende andere geconſacreerde dinghen) om daer Gheldt ofte Munte af te ſlaen/ alles op verbeurte van dobbel van dien. Ende ſy ſouden voor de once van't ſilver hebben achtendertigh ſtuyvers/ eñ van de once Croon-gout twee ende twintigh guldens/ daer vooren brievē van Conſtitutien van Renten ofte Penninghen in behoorlijcker formen nemende/ welverſtaende/ dat de ghene/ die haer goudt ofte ſilver ſouden willen redimeren/ ſouden ſulcx mogen doen ten ſelven prijſe/ alles op de Obligatie van de voorſchreven Staten/ tot gracelijcken intereſt/ volgende den voet ghenomen/ te weten/ op erffelijcke Renten dē Penningh twaelve/ veerthiene/ ende ſeſthien. Ende Lijf-Renten tot eenen lijve/ den penningh ſeſſe ofte ſeven/ ende tot twee lijven den penningh acht neghen ofte thien.

Silverwerck/ den 12. December.

Schotten ſlaen de Spaengiaerden.

In Januario hebben de Schotten/ dienende de Staten onder den Colonel Balfour/ ontrent Luyck by Jupiliaen/ een hoop Spaengiaerden ontmoet/ in de dellinghe/ die ſy dapper overvallen ende gheſlaghen hebben/ veel daer van doot blijvende/ de reſte binnen Maeſtricht vluchtende.

Het Caſteel van Wtrecht beleghert/ overgegeven eñ geraſeert/ den 23. Februarij.

Die van Wtrecht hebben oock gheſocht van de Spaengiaerden/ die het Caſteel bewaerden/ ontſlaghen te weſen/ dit Caſteel hiet Vredenburgh/ als Vredebewaerder/ daer ghemaeckt zijnde/ by den Keyſer Carel den vijfden/ doen hē den Biſſchop van Wtrecht/ die over Heerlijckheyt ofte Souverainiteyt der Stadt eñ Lande van Wtrecht/ die hy beſat/ gheresigneert hadde/ daer mede in bedwangh ende ruſte ghehouden werden diverſche partijdicheden/ die daer doen regneerden/ de welcke groote oorſake waren van des Biſſchops reſignatie. Op dit Caſteel lagh als Gouverneur Franciſcus Ferdinando d'Avila/ met ontrent hondert Spaengiaerden/ die de Borghers wilden doen vertrecken/ gheaſſiſteert zijnde van den Grave van Boſſu/ die nu uyt de Hollandtſche ghevangeniſſe los was/ hem luttel bedanckende van den Spaengiaerden/ die in zijn ſoo lange ghevangeniſſe voor zijnen dienſt hem geenderhande reſpect ghedraghen hadden/ nae de qualiteyt van zijnē Perſoone. De Spaengiaerdē van Wtrecht/ den 21. December/ merckende ghereetſchap van belegh op S. Thomas dagh/ zijn uyt het Caſteel in de Stadt ghevallen/ ende hebben een deel Borghers vermoordt/ ende t'vyer in de naeſte Huyſen gheſteken/ t'welck ſy ſ'nachts daer nae noch meer deden/ ende hebben daghelijcx ſoo vele ſy conden in de Stadt geſchoten/ ende groote ſchade ghedaen. De Borghers hebben haer/ ſoo ſy beſt conden/ teghen het Caſteel beſchanſt/ alomme het gheſchut daer tegen ſtellende/ ende rondtom t'Caſteel belegghende/ ende hebben ten leſten/ hoewel ſy ſeer benout waren/ niet willen overgheven. Dies Don Johan tot diverſche reyſen moeſte ſchrijven/ dat over te gheven/ dat den Capiteyn niet doen en wilde/ maer wel t'ſelve den Grave van Boſſu in handē ſtellen/ van weghen den Coningh: Ende ſoo iſt overgheghеven/ den 23. Februarij. Daer nae is de Stadt weder onder het Gouvernement van den Prince van Orangien ghecomen/ ende het Caſteel is namaels gheheel afgebroken met conſent van Don Johan/ die vreeſde dat den Prince daer in vaſter neſtelen ſoude.

Deſen Capiteyn Franciſco Fernando Davila trock nae Vianen/ by Capiteyn Tordiſillas/ die t'Caſteel vā Vianē ooc over gaf/ alſo ooc Alonzo

Lopes Gallo het Huys van Culenborgh dede. Deſe dry Capiteynen trocken alſoo t'ſamen nae Antwerpen by d'ander Spaengiaerden/ende alſoo werdt Hollandt ontſlaghen van de Spaengiaerdẽ/ende en zijn daer noch noyt ſints weder in ghecomen.

Don Johan van Ooſtenrijc/baſtaert van dẽ Keyſer Carel de vijfde/ comt in Nederlãt/ den 4 November.

Ten ſelven daghe dat de Spaengiaerden haer furie met moorden/ branden ende plonderen/ in Antwerpen toonden/ was den Heere Don Jan van Ooſtenrijck/ Baſtaert ſone van den Keyſer Carel den vijfden/van den Coningh voor Gouverneur in de Nederlanden gheſonden/ tot Lutſenborgh ghearriveert/ ſecretelijck te Poſte door Vranckrijck ghepaſſeert zijnde/ met Octavio Gonſago/ ende ſes andere: Hy was onbekent in't Hof te Parijs/daer hy den Coningh ſagh ter tafelen ſitten. Hy hem uytghevende als Dienaer van Octavio Gonſago/ ende verſtondt aldaer den ſtaet ende weſen van Nederlant/by den Ambaſſadeur des Coninghs van Spaengien/ Don Diego de Cuniga: Ende hoorende dat Lutſenborgh met de andere Provincien alſdoen noch niet aengheſpannen was/ reſolveerde derwaerts te trecken/ alwaer van den Heere van Navas/ Lieutenant van dẽ Gouverneur des Grave van Manſvelt/ wel werdt ontfangen ende onthaelt. Aldus in't Landt ghecomen zijnde/ heeft gheſchreven aen de Spaengiaerden tot Antwerpen/ ende aen den Raedt ende generale Staten tot Bruſſel. In zijn Brieven aen de Staten toonde hy eenichſins qualijck te vreden te weſen/ over den overlaſt/ die den Lande aenghedaen was/ belovende dat t'ſelve niet ongheſtraft ſoude blijven/ ſoo ſy den Coningh beweſen behoorlijcke ghehoorſaemheyt/ ende onderhielden de Roomſche Catholijcke Religie in haer gheheel. Ter contrarie nochtans/ ſoo ſy wilden in obſtinaetheyt ende moetwillicheyt voort varen/ hy ware oock verſien ende ghereſolveert/ſoo wel tot Krijghe als Vrede: Gheheel nae de inſtructien van den Spaenſchen Raedt/ contrarie den advijſe van Hopperius/ ende van anderen/ ſ'Coninghs Nederlandtſche Raedtſheeren.

Don Johan geeft den Staten oorſake van achterdencken op hem.

Den Raedt van State is in't eerſte verwondert gheweeſt/ dat hy niet naerder ofte ſelve tot Bruſſel en quam. Maer ſy hebbẽ haer noch meer verwondert van de forme ende inhoudt van zijn ſchrijven/t'welck genoech ſcheen hen te dreygen/ die doch meynden haer laſt alles ten beſten volbracht te hebben/ betoonende hem niet als haren Gouverneur/ maer als haer partije. Dit achterdenckẽ vermeerderde daer nae noch meer/ om dat hy hem onder haer niet en wilde laten binden/dan op Oſtagiers/begeerende oock haer Krijghſvolck onder zijn particulier ghebiedt te hebben/ oft een groot deel daer van/ tot zijn verſekeringhe/ als oft zijn vyanden waren geweeſt. Dit heeft terſtondt de generale Staten/ ende de gantſche Landen/ ſeer vreemdt ghedocht/ ende oorſake van alle quaet vermoeden ghegheven/ te meer/ door dat ſy wel merckten/ dat de ghemuytineerde ende rebelle Spaengiaerden/ eerſt ſecretelijck ende daer nae opentlijck/ alle faveur ende acces by hem vonden. Oock over peynſden ſy t'ghene/ daer hy van beſaemt was/ als ontrouwelijck ghehandelt te hebben in Spaengien/ met de Moriſken van Granaden/ met Don Carel den Prince van Spaengien/ oock mede met de Coninginne van Spaengien. Ende nae het gene dat/ die dagelijcx ontrent hem waren/ lieten bemercken/ ſcheen/ dat hy ſochte het Gouvernement alleen te behouden/ om te moghen beriſpen/ ſtraffen/ prijſen ende loonen/ nae zijn goetduncken/met eenighe van zijnen Raedt/ alle t'ghene dat onlanghs in de Landen ghepaſſeert was/ ende dat het in Spaengien voor vreemt werdt gehouden/ dat de Nederlanders/ die men daer als overwonnen Onderſaten ende Knechten achte/ ſouden op haer nemen ende onderwinden ſulcke hooghe ſaken/als tot noch toe gheſien waren/ al grootelijcx ſtrijdende teghen de Hoocheyt ende authoriteyt van den Coningh/ te meer onlijdelijck/ om dat ſy generalijck in Spaengien gheſuſpecteert waren/ ende ghehouden werden voor Lutherianen ende Ketters.

De Staten generael/ oock tot Bruſſel vergadert zijnde/ beſtaende inſonderheyt van Ghedeputeerden der Prelaten ende Gheeſtelijckheyt/ van den Edeldom/ende van de Steden ende Leden der Landen/ tot de ſelvighe behoorigh/ onder een Wettelijcke onderdanicheyt van haren natuerlijcken Landtſheere/ nae uytwijſen haerder Privilegien/ Coſtuymen/ Wetten/ende oude hercomen/by haren Prince ſelfs beſworen/ vonden mede eenſamighlijckẽ deſe maniere van procederen van Don Jan ſeer vreemt/te meer/door dien dat ſy verſtonden uyt Spaengien/ dat het Regiment/ feyt/ ofte bedrijf der Spaenſcher Soldaten/ aldaer niet qualijck/ maer voor goet/ ende wel ghedaen/ ghehouden werdt/ ende datmen in ſtede van ſtraffe/ den Overſten ende Capiteynen meer gheſchencken ofte vereeringhen reede maeckte. Oock vernamen ſy daerenboven by afgheworpen Brieven/hoe dat Don Jan laſt hadde/in als te volgen ſulcke inſtructien/als Jeronimus Rhoda t'Antwerpen ghelaten hadde/ by een Spaenſch Coopman/Jeronimus Lopes gheheeten/ ende dat Rhoda in Spaengien gheheel het bewindt van de Nederlandtſche ſaken hadde.

Het effect van de Inſtructie van Don Johan was/ dat hy ſoude toeſien met ſchoon gelaet van goetwillicheyt/ de herten der Menſchen in de Landen te winnen/ om met hulpe van de ſelvighe/ Hollandt ende Zeelandt te dwinghen/ ende oock de andere nae verdienſte te ſtraffen: Daerentuſſchen ſoude hy wel moeten diſſimuleren. Hoewel deſe Inſtructien niet met den eerſten bekent en waren/ ſoo werden de generale Staten ende Edelen/ nochtans terſtondt van hem vervreemt/door zijn ongeſchickt procederen. Waeromme ſy hebben aen den Prince van Orangien/ als een oudt ervaren Raedtſheere in de affairen van State/ (zijnde nu een Lidt des Landts/) gheſonden om zijn advijs/die den leſten November/Anno 1576. uyt Middelborgh ſchriftelijckẽ geraden heeft/ zijnde de ſubſtantie in't corte/alſo hier nae volght.

Wijſe raedt ende advijs des Princen van Orangien/ aen de Staten/ op de eerſte procedure van Don Johã/ den 17. November.

Ghemerckt dat de Heere Don Johan ſcheen te willen volgen de voetſtappẽ van de voorgaende Gouverneurs/dat ſy ſouden toeſien te houden haer behoorlijcke authoriteyt/ om de giericheyt der Dienaren des Coninghs te wederſtaen/ die onder den naem van een abſolut Gouvernement een tyrannigh Regiment ſochten/ niet teghenſtaende dat Don Johan voor gaf/ tot hem te willen aennemen een Raedt van de Inlandtſche Heeren/ ende andere ingheborene Perſonagien/ om alſoo eenen ſchijn van goet Gouvernement te thoonen: Maer het ſelve waer alleenlijck om de authoriteyt van de generale Staten t'onderdrucken/ die ſy behoorden te mainteneren/ nae ſchuldighe plicht/ ter inſtantie ende ten aenſiene van eenen ontallijcken hoop Edelen/ ende goede Borgers ende volcke/die hen op haer verlatende waren/van de welcke ſy vercoren waren/om die van alle tyrannije/ gheweldt ende overlaſt/te beſchutten/ hebbende in haer handen gheſtelt haer lijf ende goet.

Hy raedde oock voorder in geenen handel met hem te treden / voor dat eerſt de Spaengiaerdē/ ende andere uytheemſche ofte vreemde/ten Lande uyt waren doen gaen/ niet achtende alle de ſchoone woorden/ ſecrete ende particuliere beloften ofte toeſeggingen / van dat ſy ſouden met gelegentheyt uyt gaen/etc. Ghedenckende/hoe dat den Coningh ſelve uyt de Landen ſcheydende/ beloofde den Landen / datmen de Spaengiaerden ſoude doen vertrecken/ binnen den tijdt van dry Maenden / maer ſy bleven noch wel anderhalf Jaer daer nae noch in de Landen/ ende het was apparent / datſe niet ſouden (dan met gheweldt) vertrocken hebben / en hadde haer niet den noot daer toe ghedrongen/ door de Nederlaghe der Spaengiaerden / te Gerby in Afrijcken ghebeurt.

Verhael van eeniger Privilegien van Brabant.

Dat ſy oock toeſien ſouden / eer Don Johan eenen voet/macht ofte gebiedt/over haer Krijghſvolck creghe/ ſo over voetvolck als Peerdevolc/ (want het ſelfde ſoude het Mes ofte Sweerdt weſen/ om haer alle de Kele mede af te ſteken/ eñ tweedrachticheyt te maken.) Dat hy eerſt ſoude verclaren ende beſweeren alle der Landen Privilegien te accorderen / ſo wel van de Blijde Incomſte als de Chartres van Cortenberghe / hen verleent/ Anno 1273. ende Anno 1320. gheconfirmeert van Hertogh Jan van Brabant/Anno 1324. Item/noch andere tot Loven/in Meert/ Anno 1354. hen ghegheven. Ende tot Bruſſel/ Anno 1371. ende by Wenſelaus/ ende de Hertoginne Johanna zijn Huyſvrouwe tot Antwerpen / Anno 1372. ende 1373. met diverſche andere / die ſy niet en behoorden nae te laten / maer hem gheloofweerdighe Copijen daer van te leveren/ met een menichte van clachten / die maer te vele de Weerelt bekent warē/hem biddende/ nae luydt van de ſelvighe/ de Landen te regeren/ dat ſy wel wiſten / ende hem opentlijck ſegghen / dat het den laſt vā zijne Majeſteyt ware die te mainteneren/want hy ſulcx altijt belooft hadde. Maer ſoo hy t'ſelfde anders ſoude willen weygheren / behoorden ſy terſtondt daer tegen te proteſteren/ op datmen haerlieden niet ſoude connen beſchuldighen van rebellie / om dat ſylieden die ſoecken nae haer vermoghen voor te ſtaen / tot den leſten druppel bloedts toe. Want ſoo ſy ſoo vry ende opentlijck met hem ſpraken / ſoo van haer reſolutie ende intentien/ſoo ſouden ſy verſekert weſen van corter ende abſoluter antwoorde / die haer diende by tijde te hebben/ liever dan door langhe parlementeren / (niet op haer ſtucken lettende) ende hem tijdt te geven op zijn ſtuck te voorſien/ hem ſelven ſterckende/ende haer crenckende met ſuſpens te houden. Dit vry ſpreken behoefde haer niet vreemdt te duncken/noch Don Johan hem niet te belghen / nademael tot Ghendt den Coningh ſelve ſulcken abſolute reſolutie aengheſeyt werde / de welcke alleenlijck cauſeerde den Coningh te beloven de Spaengiaerden te doen vertrecken / alſoo haerder vele noch mochte indachtigh weſen. Don Johans verſoeck van ſoo vele Krijghſvolck tot zijns Lijfs bewaringhe te hebben / van de welcke hy ſonder twijfel ſoude willen den gewoonlijckē Eedt hebben/ dat waer een ghewis teecken van miſtrouwen/dat hy van haer hadde/ende als hy ſoo veel Krijghſvolck by hem hadde / ſoo ſoude hy de vergaderinghe der Staten willen gebieden/ ofte Wet gheven/eñ de tegenſprekers caſtijdē. Oock ware daer uyt wel te bevroeden/dat hy niet recht ofte wel de ſake en meynde / nademael hy hem ſelven wilde wapenen met haer Krijghſvolck / haer alſoo ontwapenende. Het beſtonde met meerder redene/ dat hy haer betroude / dan ſy hem / die altijdt eenen vrijen ende onderdanighen wille ghetoont hadden / ende gheintereſſeert waren / hebbende altijdt ſoo qualijck by het Spaenſch Gouvernement ghetracteert gheweeſt. Het diende oock ghemerckt/ dat hy maer/ comende om Gouverneur te weſen / wilde met Wapenen incomen/ ende eerſt verſekertheyt hebben van de Staten/ het welcke ware teghen het ghebruyck van de Princen ſelve / die onghewapent altijdt hebben eerſt den Staten den Eedt ghedaen / eer ſy dien van de Staten ontfinghen. Voorder hadden ſy oock te bedencken / wat cleynder eere dat voor haer ſoude weſen by alle Natien / datſe meer becommert ſouden weſen ofte trachten voldoeninghe Don Johan te gheven / dan medelijden te hebben over de ghewelden haerder Landtslieden in de Stadt van Maeſtricht/ende de machtighe Stadt van Antwerpen bedreven / by ſulcken volck/ die wilden gheacht weſen niet anders dan Ingheborene des Landts / alſoo eenighe Heeren onbedachtelijck die hebben willen houden in den Vrede-handel tot Breda/ declarerende/ dat den Coningh zijn volck ende gheſelſchap niet en wilde als uytheemſche/ maer als naturelen des Landts gehouden hebben/ een volck die ſulcken extraordinaire onghehoorde ende Barbariſche acten aengericht hebben/ eñ wat exempel ſal dat weſen voor d'ander Steden/ ende wat connen ſy verhopen ſoo ſy overvallen worden/ onder de Spaenſche Soldaten/ ende Spaenſch Regiment / anders dan met der tijdt te ontfanghen dierghelijcke wreedtheyt. Haer was kennelijck hoe ſy van de Ghemeynte beriſpt waren/ dat ſy in't eerſte niet belet en hadden het opbouwen der Caſteelen / van de welcke een groot deel heurder ellendicheden herquam/wat ſullen haer te beclaghen hebben de Steden / daer ſy nu de Caſteelen in haer macht hadden / datmen die niet af en worpt/ ofte en raſeert/ ofte ten minſten af en breeckt / aen de ſijden teghen de Steden/ het welcke ſy behoorden te doene / ſoo wel om den volcke contentement te gheven / als om de aenſtaende perijckelen te voorcomen / die men wel gheſien hadde. Sy en behoeven haer niet te ontſien de gramſchappe des Coninghs / noch haer ſelven niet te ketelen / ofte laten voorſtaen/ dat ſy maer weynigh de authoriteyt ende reputatie des Conings gheoffenſeert hadden : want hy ſal achten / dat het haer aen de macht ghebroken heeft / ende ſal hen alſoo alle de injurien toeſchrijven / (hoewel dat onrechtelijck) dat hy die nimmermeer ſal vergheten : Aen het welcke men niet en behoefde te twijfelen / nae dien men hem hadde ſien toonen ſoodanige gramſchappe ende indigniteyt/ om een arme Requeſte die ghepreſenteert was / ende ſy moeſten haer rekeninghe maken/elck nae zijn qualiteyt/van het bancquet te ſmaken / dat hy haer toebereyde / niet tegenſtaende alle vergheveniſſe ende vergeteniſſe/ daer hy haer de ooren mede vulde / ende ſochte voorder te doen : Want de Princen nimmermeer vergheten ſulcke dinghen / dan als haer de middelen van de wrake ontbreeckt / connende wel diſſimuleren tot bequamer tijdt / alſoo men hadde gheſien in alle voorgaende Acten / waer van de wonden noch bloeyden/ als van de Graven van Egmont ende Hoorne / ende menichte van Edelen ende goede Borghers / niet teghenſtaende alle goede woorden die haer ghegheven waren. Dit ware een ghewoonlijck ghebruyck/ ende een yeghelijck ghenoech bekent / inſonderheyt by de ghene/ die wat van affairen der Weerelt verſtaen. Daerom en ſal niemant twijfelen/ oft haer wordt dierghelijcke ghedreyght : Want het ware een practijcke die de natuere haer leert/ dat

Voorſichticheyt des Princē van Orangien.

dat die tot haer vermeten niet en connen comen met gheweldt/dat ſullen verſoecken met ſchalckheyt/ alſo de kinderen doen om de voghelen ende wilde beeſten / om haer proye te verſchalcken: Waer uyt wel af te meten ware / dat ſyliedē geen liſten ſouden ſparen/ die ſy conden bedenckē/ om haer in den valſtrick te brenghen. Hy gave alle verſtandighe te bedencken/ wat herten-ſpijt het eenē Vorſte moet weſen/die met wencken alleenlijck wil regeren / te ſien zijn gheboden veracht/ zijn onſterckicheyt tegen zijn Onderſaten/alle de Weerelt kenbaer ghemaeckt / ende ten cortſten/ den middel van zijnen appetijt ende moetwille hem te ontbreken : meynt men dat hy naelaten ſoude eenigherhande ſchalckheyt oft liſt / om tot zijnen vermeten te comen? voorwaer neen: maer men moeſt achten / dat alle doen ende gedachten nacht ende dagh daer toe gheſtelt zijn.

Natuere vā gheſtoorde Vorſten.

Want ſouverayne Overheyt ofte macht heeft die eygenſchap / dat ſy geen tegenheyt in't Regiment can lijden/ waer toe haer niet en ſullen ontbreken inventien van't ſprekē/ende oratien/fraey verciert met de fraeyſte bloemē der Rethorijcke/ om die beweghentheyt der Menſchen te verſtricken/ende wys te maken alles dat mocht eenighſins dienen tot haer voornemen. Hieromme was hy haer biddende te bedencken / dat het geen ſpel ofte cleyn ſake ware / maer dat ſy gheſtoort ende gheterght hadden eenen grooten vyandt/ eñ dat in't ſtuck geen middelmaticheyt te houdē en ware / maer ſy moeſten haer inbeelden een van deſe twee extremiteytē/ dat ſy eeuwigh onder liggen/ oft mannelijc haer ſelven behoudē/met die goede middelen/ die haer Godt gegheven hadde/ ende die met Gods hulpe licht waren/ſoo maer onder haer en bleke een goet accoordt / eenicheyt ende reſolutie. Ende ſoo het ſoo verre quame/dat den Heere Don Johan uyt noot verwillighde de Spaengiaerden te doen uyt de Landen gaen/ ſo ſoude men nochtans moeten vaſt ſtaen op de reſtitutie ende onderhoudt der Privilegien / midts deſe conditien daer by ghevoeght : Dat de Staten by hem ſtaen ſullen/ende het Regiment helpē beſorgen/ ſoo wel van de Regeringhe als van Finantien/ ende oock de vrijheyt hebben/haer twee ofte drymael Jaerlijcx te vergaderen/oft ſoo het haer goetduncken mochte/om te beraedtſlaghen ende ordere ſtellen/ ende reformeren/ ſoo de ſaken niet wel ende wettelijcken gheadminiſtreert waren : Daerenboven dat alle Caſteelen mochten afghebroken worden / Dat hy niet en ſoude vermogen eenigh Krijghſvolck op te lichten/ſonder conſent van de Statē generael/ eñ dat alle Garniſoenen ofte beſettingen geſet worden by haren advijſe.

Nootlijcke poincten om van Don Johan te vercrijgen.

Op die manieren docht hem dat ſy behoorden met hem te tracterē/ want anders doende/ waer te vreeſen/dat ſy haer ſelven (meynende Don Johan contentement te gheven) ſouden bedriegen/ eñ cauſeren onder haer meerder oneenicheyt dan te vooren. Want ſy mochten haer verſekeren/ datter veel waren onder haer/ die haer nimmermeer ſullen betrouwen op ſ'Coninghs woordt/ noch op Don Johans/ ſoo ſy eens ſien de authoriteyt van de Staten generael vernedert eñ vernietight/ op welcker ghetrouwicheyt ſy haer betrouwen gheheel gheſtelt hadden. Derhalven/ hoewel hy haer te vooren andermael deſen raedt hadde gegheven/ ſoo vondt hy dit ſtuck van ſoodanigen ghewichte ende conſequentie/ ende haer allen ſoo naegaende / dat hy haer dit zijn advijs moeſte anderwerf ſchrijven/ biddende t'ſelve in't goede te nemē/ als comende van ſoodanigen/ die opſtellen ſoude alle zijn middelē tot de leſte droppel bloedts/ voor de welvaert eñ ruſte van't ghemeyn Vaderlandt / eñ van haer allen in't byſondere/waer van hy begeerde met der daedt getuygeniſſe te gheven.

De Staten ruſten haren Leger tot dē krijgh/ſeyndē in Vranckrijck eñ Enghelandt.

Boven dit advijs dede den Prince den Staten noch aendienen middelen / om krijghſvolck in Duytſlandt op te lichten. Oock vergaderden de Staten haren Legher in Brabant ontrent Wavere/onder den Grave van Lalain/den Borghgrave van Gendt/ ende de Heere van la Motte/ Gouverneur van Grevelingen. Sy hadden oock te vooren/in October/ geſonden in Vranckrijck/ van waer hen alle byſtandicheyt mede toegeſeyt werdt. Oock ſonden ſy de Baroen van Aubigny in Enghelandt/ om den ſtaet des Landts / ende haren noot de Coninginne te verwittighen / die daer over in Spaengien ſondt aen de Coninghlijcke Majeſteyt/Meeſter Smidt / Ridder / om hem te biddē/dat hem believen wilde de Spaengiaerden uyt Nederlandt te doen trecken. In December ſonden de Staten anderwerf aen de Coninginne den Heere van Swevegem/om aſſiſtentie van ghelde te hebben / die ſy wiſten Don Johans handel/ende het inwortelē van Spaenſche Garniſoenen/haer ſuſpect te weſen. Alwaer by de Coninginne/den 13. Decembris/hebbende audientie/hy verhaelde/volgende zijnen laſt/hoe dat de Spaengiaerden/ haer vyanden/ ſeer verbittert waren op de Nederlanden / om dat den Coningh van Spaengien/ Anno 1559. verſocht zijnde by de Landen/die hadde moeten verloſſen van't Spaenſch Krijghſvolck/t'welck tot groot leetweſen van de ſelvige / eenige Jaren daer nae eerſt vercregen werdt : Dies om noch tot hare vermeten wrake te comen/maeckten de Weerelt alomme wijs / dat de Nederlanders al Ketters ende Verraders waren/van Godt ende den Coningh / waer toe hun de beroerten in Nederlant/ Anno 1565. eñ 1566. overcomen/ſeer vorderlijck ende wel ghedient hadden. Ende hoewel die ſelvighe beroerten by de Regente/ Hertoginne van Parma / wel bevredight waren / (nae den tijdt van alſ doen) hadden nochtans die vyandē van Nederlandt niet afghelaten / voor ſy daer inghebrocht hadden den Hertoghe van Alva/met een gheweldighe Heyrcracht. Die welcke ter eerſter aencomſte hun opentlijc beroemdē/dat die Landen hun ten Buyte gegheven waren. Den Hertogh toelatende zijn Krijghſvolck alderhanden Barbariſchen moetwil: Ende ten anderē/onder deckſel van Juſtitie ende recht te doene/dede executeren ontallijcke Menſchen/ dickmael entegen zijn eygen ende Conings Edicten/te vooren uytgegheven: boude Caſteelen / verwierp alle Privilegien / ſoo dat geen eerbaer Man conde verſekert van zijn leven weſen / ende bevrijdt van zijn goede fame/ ſoo hy wat te verlieſen hadde/waer by hy zijn tyrannije ſoo wel dochte ghefondeert te hebben / dat hy hem ſelven Statuen op ſtelde/ met inſolente Heydenſche inſcriptien : Begonde oock zijn Ghebueren met arreſten ende andere ſecrete middelen te quellen/ daer hare Majeſteyt wel mochte weten van te ſpreken. Ende de Nederlanden ſochte hy te beſwaren met ſchattingē/ ſulcke als noyt in hoe groote nooden ghebruyckt waren/als met hondertſte eñ thiende penningen/ waer door etlijcke Provincien uyt enckele onverduldicheyt hun ontrocken hadden van de abſolute onderdanicheyt van den voorſz. Hertoghe/ om welcke weder te dwinghen hy Vloten van Schepen toereyde / onder welck deckſel hy die Steden af nam ende beroofde van haer geſchut ende Wapen-tuych / t'welck hy ſecretelijck eenſdeels in Spaengien ſondt/ eñ eenſ deels verloren werdt / achtende / dat een onghewapent Landt hem niet ſeer te vreeſen ſtont. Eñ om het Krijghſ-

Oratie ofte aenſprake vā dē Heere van Swevegem/ vā wegen Staten/ aē de Coninginne van Engelandt.

volck wel tot zijnen wille te hebben (als eertijts tot Roomen de Tyrannen/ Silla, Cinna ende Marius deden) liet hy haer de beſte Steden toe / met alderhande wreetheden ende dertelheden te tracteren/ als Mechelen / Naerden / Haerlem/ ende andere.

Nae hem volghde Don Loys de Requeſens/ groot Commandador van Caſtilien / den ſelven voet : Deſe als hy een wijle tijdts den Vos gheſpeelt hadde/ brochte mede alle der Landen Privilegien in queſtie / ſoo dat het ghemuytineert Krijghſvolck/ nae een Victorie op de Moockerheyde / ſonder grooten noot toeghelaten werdt/ onder zijn oogen de Steden te overweldigen/ als Antwerpen/ eñ die hun betalinghe af te dringen/ daer dat nochtans de Heere van Champigny goeden middel hadde/ om dat te beletten/ ſo dat daer door het Krijghſvolck oorſake eñ den voet nam/ als of het hun toegelaten ware de Steden/ daer ſy Garniſoen hielden/ met hulpe van hun ghebuer-Garniſoenen te vermeeſteren / rooven ende plonderē/ het welcke hem ſelve in zijn Gouvernement tot Oudenaerden oock ſoude gebeurt hebbē/ ſo hem Godt geen goede toeſicht verleent hadde. In ſulcker voegen/ dat Spaengien ſelve hem verwondert hadde / van der Landen grooter trouwe ende gedult / hun vreemt dunckende/ datmen ſulcke moetwillighe Soldaten / nae de doot van den Commandador/ niet alle doot gheſlagen en hadde / doen die lichte Cavallerije ghemuytineert was/ ghelijck de Heeren Staten wel uyt Spaengien van goeder handt verwittight waren.

Van deſen moetwil ware zijne Majeſteyt Catholijc wel geinformeert/ ten tijde van den Commandador ende ſints / ende alſo dē voorſz. Commandador tot twee reyſen hadde doen beſchrijven de Ridders van der Ordre/ Gouverneurs van de Provincien/ met eenighe Biſſchoppen eñ Hoofden van de Provinciale Raden/ met de Raden van Staten ende Secreten/ om gheſaemtlijcken bequame remedien daer tegen te vinden. Soo werdt daer doen eendrachtelijcken beſloten (om voor te comen voorder ſwaricheden) datmen ſoude ſoecken te accorderen ende te bevredighen met den Prince van Orangien / de Staten van Hollandt/ Zeelandt/ etc. datmen het Spaenſch ende alle het vreemdt Krijghſvolck/ te voet ende te Peerde/ uyt den Lande ſoude ſeynden / daer dat het mochte den Catholijckē Coningh meerderen dienſt doen: Datmen vergaderen ſoude de generale Staten/ om alle andere twiſtige Poincten ende miſverſtanden / ghevallen tuſſchen de Dienaers van zijne Majeſteyt ende de voorſz. Staten/ mochte ſliſſen/ behoudens altijt de oude Religie/ ende de wettelijcke Souverainiteyt des Conings: welcke reſolutie ware gheſonden gheweeſt in ſchrifte/ eñ onderteeckent van de voorgenoemde/ in Spaengien aen zijne Majeſteyt: Op de welcke de Coningh lange beraedtſlaeghde/ eñ alſo daerentuſſchen meerder ſwaricheden van't quaet deportement der Spaenſche voorvielen/ ſo gaf den Coningh antwoorde/ dat hy beſigh ware / om de beſte middelen te vinden tot den ghemeynen quade / daeromme ſoude met den eerſtē/ namelijck met den Marquis van Havre/ alle beſcheedt over ſeyndē. Ten leſten heeft den Coning by geſonden Brieven aen den Raedt van Staten alles gheconſenteert/ ende dat meer ware/ belaſte de particuliere Provincien daer van de wete te laten doen/ alſo geſchiede conform den advijſe vā de voorſz. beſchrevē Raden eñ Staten: Maer het effect ende de executie daer van werdt gheremitteert ofte belaſt aen den Perſoone van den Heere Don Johan van Ooſtenrijck/ die den Coningh ghenoemt hadde voor Gouverneur in de Nederlanden / om de Landen een goet ghevoelen van hem te doen hebben / alſoo ſ'Coninghs Brieven inhielden.

Alſoo nu daerentuſſchen/ nae het innemen der ſtadt Zierickzee / het Spaenſche Krijghſvolck wederomme ghemuytineert was/ ende inghenomen hadde Heerentals/ ende daer nae Aelſt/ daer levende als yeghelijck wiſte/ ſoo hadden de regerende Heeren van den Rade van Staten / ſiende het quaet als eenen Cancker voortloopende/ ende van noode hebbende een haeſtighe remedie/ vreeſende eenen generalen afval eñ revolte des volcx/ uyt enckelen noot eñ armoede / quia neſcit plebs jejuna timere, de ghemuytineerde binnen Aelſt/ eñ haer aenhangers/ voor Rebellen verclaert/ eñ om die te ſtraffen nae verdienſte/ hadden oplichtinge van Krijghſvolck ghereſolveert/ ende beſchreven eenighe Staten tot Bruſſel te vergaderen/ om te raedtſlagen over de Landtſaken ende middelen/ om de Spaengiaerdē te doen vertrecken met alle vreemde / die nochtans haer betalinghe aen te bieden nae afrekeninghe : Maer ſy hebben gheſpot met alle redelijcke aenbiedingen/ ende meer geweldts ghetoont/ hun opentlijck beroemende/ haer partijdige al te willen den hals afſteken/ eñ hun handen in't bloedt waſſchen/ etc.

Waer door de Heeren Statē niet anders hadden connē doen / dan by authoriteyt van de regerende Heeren Raden van State/ de wapenen aen te nemen tot hunner verweeringhe / als toeghelaten ware by Goddelijcke / Natuerlijcke ende Menſchelijcke Rechten. Ende hadden Pays gemaeckt met den Prince van Orangien/ eñ Staten van Hollandt ende Zeelandt / ende beſloten/ nae het uytdrijven van de vreemde/ een vergaderinghe van Staten generael ten eynde voorſz. als altijt behoudende t'Poinct van de Religie / ende Hoocheyt van den Coningh hunnen Meeſter/ waer mede werde voorcomen een grooter quaet/ in bequamen tijdt door dringenden noot/ om niet te verlieſen het lichaem van ſo ſchoone eñ eertijts ſo florerende Provincien/ eer dat den Heere Don Johan van Ooſtenrijck daer mochte aenghecomen weſen.

Seyde voorder/ dat hare Majeſteyt by dat verhael nu conde verſtaen watter in Nederlandt gepaſſeert ware / ende wat redenen de Staten generael beweeght hadden/ by d'ordere van den regerenden Heeren Raedt van Staten/ repreſenterende den Coningh haren Heere/ haer toevlucht te nemen tot de Wapenen. Waeromme haer badt te conſidererē of ſy beriſpelijc waren/ nademael ſy niet en ſochten veranderinge van Prince oft van Religie/ (dat den Coningh eenlijck ware verſoeckende) maer alleene haer ſelven te verloſſen van de bloedighe practijcken des Spaenſch Krijghſvolcx/ ende hun te behouden in hun oude Wetten/ Rechten / ende gheſworen Privilegien by zijne Majeſteyt / ende gheregeert te weſen by Ingheborene van den Landen / alſoo te vooren waren gheweeſt: Alle welcke ſoo rechtveerdige ende redelijcke oorſaken de Ghedeputeerde van Staten generael hare Majeſteyt kennende voor een Princeſſe van goeden verſtande / verre van alle ambitie / maer medelijdigh / hadden belaſt haer voor te houden / op hope / dat ſy van haer goede gunſte/ ghenegentheyt ende hulpe niet ſouden verlaten worden/ in een ſtuck ſoo noodigh eñ ghewichtigh. Waeromme hare Majeſteyt ſoude op dat pas de Heeren Staten generael ſeer hooghelijck tot haer verbinden/ ſo het haer beliefde/ die ſelvighe promptelijck te aſſiſteren / met een ſomme van hondert duyſent ponden ſterlincx te leenen/ voor eenen tijdt van ſes ofte acht Maenden/ op conditien/ alſo men die behoorlijck ſoude moghen ramen: voor reſtitutie ſouden de voorſz. Heeren Staten goede Obligatien geven tot contentemēte. Waer mede ſy hun (met Gods hulpe) hun verſekerden ende ſterck maeckten/ te mogen dwinghen het Spaenſch Krijghſvolck/ met de aenhanghers/ te vertrecken met der minne ofte onminne/ ende te verhinderen eñ voor te comen/ dat niemandt anders/ onder't deckſel van hulpe/ hun niet Meeſter en maeckten van de Nederlanden/ die ſy verſtonden heel te houden onder de Wettelijcke ghehoorſaemheyt van den Coningh haren natuerlijcken Prince: Oock mede/ ſoo en ware het oock hare Majeſteyt geenſins voeghelijck/ eenighe ſoodanighe Ghebueren te hebben/ die ſy wiſte niet min ambitieus/ noch van minder hooveerdigher Dominatie te zijne/ dan de Spaengiaerden waren/ die ſy nochtans (ſoo ſy geen ghereede hulpe van ghelde en bequamen) ſouden moeten ghebruycken: want ſy cleynen dienſt van hun Krijghſvolc/ dat ſy hadden/ conden hebben/ ten ware ſy betaelt waren/ waer toe ſy noch geen middelen haddē/ tot dat ſy generale middelen in't werck ghebrocht hadden/ daer ſy vaſt mede beſigh waren/ eñ daerentuſſchē mocht haren vyandt hem verſtercken ende hun overgroepen tot een gheduerigh verderf der Landen/ ende alle Staten ende Gebuer-Landen. Waeromme verſochten/ dat hare Majeſteyt in deſen noot wilde bethoonen/ hoe hooghe ende diere ſy hiel de oude Aliantien eñ Verbonteniſſen tuſſchē hare Rijcken eñ de Nederlandtſche Provincien/ met de Tractaten van Entrecourſſen ende trafſijcken/ ſoo nootelijck voor beyden/ die niet conden onderhouden worden/ ſoo daer andere; dan Nederlanders gouverneerden ofte gebiedt hadden: Het welcke ſo quame te ghebeuren/ (t'welck Godt verhoede) ſo ſoude ontwijfelijck hare Majeſteyt met der tijdt haer vinden in gelijcke ſwaricheyt/ daer men nu de Nederlanders/ om haer zonden wille/ in vonde/ biddende het veerſken te ghedencken/ Tunc tua res agitur, paries cùm proximus ardet.

Mondelinge antwoorde vā de Coninginne vā Enghelandt aen dē Heere van Sweveghem.

Deſe redene beleefdelijcken ghehoort/ heeft de Coninginne terſtont mondelinge geantwoordt/ Als dat ſy droeve was/ dat den Coningh zijnen Meeſter ſoo qualijck beraden ware/ ende dat ſy tweemael van haer Edelen aen hem gheſonden hadde/ hem te bidden te willen overlegghen de natuere van de Nederlanden/ die oude ghetrouheyt der Inwoonders tot haren Overheeren/ die hun tot allen tijden ſoo gheluckelijcken hadden gheregeert/ ende dat het ware behoorlijcker te volgen den ſelven voet/ dan uyterſte ſtrengheyt/ die welcke verſelſchapt ware met groote ongherechticheyt ende geweldt/ die niet lange en conde dueren/ ende ware een ghewiſſen ondergangh van alle Staten ende Republijcken/ waeromme ſo den Coningh goet vonde/ dat ſy tuſſchē beyde ſprake/ ſy wilde geerne haer beſte doen/ de ſaken te middelen ende te bevredigen/ behoudende ſulcken Religie/ als den Coningh beliefde daer onderhouden te hebben/ met zijn hooghe Souverainiteyt ende reputatie/ die welcke ſy/ als een Princeſſe/ verſtont behoorlijck toe te comen allen Princen ende Vorſten/ ende dat alle Vorſtē ende Princen behoorden/ om die Souverainiteyt te onderhouden/ malcanderen by te ſtaen/ als een ghemeyn ſake onder haer/ etc. Waer op den Coningh haer hadde voor antwoorde gheſonden/ Dat hy haer bedanckt van de goede aenbiedinghe/ ende dat hy verhoopte ſoo wel met zijn Onderſaten van Nederlant te handelen/ dat hy niet en ſoude behoeven eenighe andere Princen ofte Vorſten daer mede te bemoeyē/ maer ſo het daer toe ſoude moeten comen/ ſoude hy haer dat beter betrouwen/ dan yemandt anders van zijn Ghebueren/ alſo afſeggende (ſoo ſy ſeyde) met civile oft beleefde woorden/ hare ſoo goethertige aenbiedinghen. Waeromme de Nederlanden hun mochten verſekeren/ dat ſy niet lijden ſoude/ dat de Spaengiaerden daer abſolutelijcken regeren ſouden/ om het perijckel dat haer daer van voor de deure ſtaen ſoude/ eñ oock ten aenſiene van de oude Verbindteniſſen/ Confederatien/ commercie ofte neeringhe/ die haer Coninghrijcken hadden met alle de Nederlanden. Maer nochtans beſprekende/ ende behoudens wel expreſſelijck/ datmen met haer daer inne procedeerde oprechtelijck eñ opentlijc/ onderhoudende de Hoocheyt van den Coningh/ ende de Religie als plegen/ in welcken ghevalle ſy haer niet ſoude laten/ in ghebreke van ghelde/ noch van volcke.

Coninginne van Enghelant conſenteert gheldt te leenen.

Ende ſoo daer op de Heere van Sweveghem voorder aenhielt op gheldt leenen/ ſo antwoorde ſy dat ſy't wilde doen/ ende ſoude corts daer over reſolveren. Daer nae in voordere ende andere Propooſten met hem tredende/ thoonde eenigh miſcontentement te hebben van den Prince van Orangien/ eñ van de Franſoyſen/ van de welcke ſy de aenbiedingen wel wiſte/ maer en verſtonde geenſins haer ghelegen te weſen/ de Franſoyſen in Nederlant eer ofte liever te lijdē dan de Spaēgiaerden. Voorder ſprekende van de Oorloghe/ ende van de Overſte ofte Beleyders daer van/ ende van den Heyrlegher/ beclaeghde/ dat de Overſte meeſt al jong waren/ ende nae haer duncken ende nae het rapport ſy daer van hadde/ waren van cleyne ervarentheyt/ om ſo grootē ſtuck uyt te voeren/ eñ dat ſy wel wenſchte hun te ghebruycken den raedt eñ aſſiſtentie van den Overſten Lazarus Swendi (doen vermaert/ ende in Nederlandt wel bekent) eñ dergelijcke oude Krijgſlieden van die Natie. Seyde doen noch daer by/ hoe dat ſy onlanghs te vooren gheſonden hadde een van harē Edelen aen den Coningh/ om hem opentlijck aen te ſegghen/ dat hy doch wilde de Spaengiaerden uyt Nederlandt doen trecken/ ofte ſy ſoude moeten helpen die daer uyt drijven/ etc. Waer op den Gheſante/ de Heere van Swevegem/ volghende zijnen laſt/ volcomelijck ghenoech op antwoorde: Ende handelde voorts met de principale Raedtſheerē/ als den grootē Threſorier/ den Baron van Burgley/ den Grave van Leyceſter/ den Secretaris Walſingam/ ende andere/ die gheraden vonden/ dat de Coninginne ſoude ſeynden den Capiteyn Horſey aen de Staten/ om volcomelijcken haer meyninghe te verſtaen/ of ſy niet anders en ſochten ofte trachten/ dan te behouden haer oude Religie/ ende haren Prince/ het uytdrijven der vreemde ende Spaengiaerden/ ende gheregeert te worden by Inghebore ne als ghewoon waren/ ende te leven nae haer oude Rechten ende Privilegien. Waer van verſekert/ ſoo ſoude den voorſz. Capiteyn Horſey voorts reyſen nae Don Johan van Ooſtenrijck/ om aen hem te verſoecken/ dat hy hem ooc wilde tot het voorſz. voegen/ ofte hem opentlijck te verclaren ende aen te ſeggē/ dat hare Majeſteyt niet en verſtondt te lijden/ dat de Nederlandē ſouden worden getyranniſeert van Spaengiaerden/ alſo ſy oock t'ſelfde den Coningh in Spaengien by eenen Edelman hadde doen aenſegghen. Met deſen laſt den voorſz. Capiteyn Horſey na Nederlandt vertrock/ volvoerende zijnen laſt.

Hierentuſſchen ſoo heeft Swevegem voorder met de Raedtſheeren ghehandelt/ die hem oock aenſeyden/ dat/ volgende de advijſen eñ rapporten die ſy hadden/ de Nederlanden niet veel goet te verwachten hadden van de Franſoyſen/ ende

Coninginne van Enghelandt leent de Staten generael 40. duyſent Angelotten.

dat ſy Copijen hadden van de Inſtructien van dē Heere van Bonivet/ Franſoys Ambaſſadeur tot Bruſſel/ende van Monſeur den Hertogh des Conings broeder/ die welcke nu met zijnen broeder den Coningh/ende dē Coningh van Spaengien/onderlinghe heymelijck verſtandt hadden/ ende diergelijcke meer. Nae voorder conferentie ende handelinghe heeft den Heere van Swevenghem ſoo wijdt ghehandelt/ met de Coninginne ende haren Raedt / dat ſy in onghemunt Silver hem ende zijn Commiſen/Jan Mateus eñ Jan Narot/ heeft doen overleveren de weerde van veertigh duyſent Angelotten/op rekeninghe van meerder ſomme te leenē/ als tot hondert duyſent ponden ſterlinghs toe / ofte 200. duyſent Angelotten / met hem overſeyndende den 30. Decembris/Anno 1576. een Edelman Meeſter Winnebanck / om dat gheldt tot Bruſſel te leveren aen haren Ambaſſadeur / den Secretaris Wilſem/ om daer vooren behoorlijcke Obligatien van de Heeren Staten te ontfangen/ alſo gheſchiede tot Bruſſel/ den 19. Januarij/A° 1577. daer vooren oock haer byſondere Obligatien gaven de Steden van Bruſſel/Ghendt/Brugghe/Duynkercke/ Nieupoort/ ende Middelborgh in Zeelandt. Daer werdt mede beſprokē/dat die Staten van Nederlandt geenen Pays ofte Accoordt met den Coningh ſouden maken / ſonder die Coninginne ende haer Rijck daer inne te verbatten/ ende dat de Tractaten eñ Entrecourſſen/ nopende Coophandel / ſullen onderhouden worden. Dat alle Ballingen/uyt Engelandt ghewecken/ ſullen uyt Nederlandt vertrecken. Dat alle Enghelſche eñ andere/ ter Zee varende/ ſullen alomme bevrijdt weſen / alſſe waren voor de Inlandiſche Oorloghen.

Ende dit werdt aldus al ghehandelt van weghen deſe Coninghinne / om dat de Staten uyt noot ende benoutheden geen ander partije aenſlaen en ſouden/ofte haer onder Vranckrijck begheven/ maer onder haren Prince ghehoorſaem blijven / op hope des vertrecx der Spaengiaerden/ die haer in Nederlandt ſuſpect waren.

Handelinge tuſſchē Staten eñ Don Johan tot Marche in Famine.

Hierentuſſchen hebben de Staten / door haer Gheſanten eñ Gedeputeerde / met Don Johan gehandelt/ eñ waren deſe/de Heeren van Raſſinghem / van Willerval / de Borghgraven van Ghendt/ Meetkercke / ende andere / die daghelijcx over ende weder reyſden. Ten leſten/in December / is Don Johan te Marche in Famine ghecomen/ alwaer/ den 15. December/ gheconſenteert is een generael afſtandt van Wapenen/ voor 15. dagen/ terwijle ſondt hy Octavio Gonzago/ende zijnen Secretaris/Johan de Eſcoveda/tot Antwerpen/Maeſtricht/ ende Liere/ om met haer te handelen van't vertreck der Spaengiaerden/ ſoo hy ſeyde. Den 21. December ſonden de Staten tot Namen haer Ghedeputeerde/ meynende dat Don Johan daer oock comē ſoude/om het miſverſtandt met de tſamenſprekinge wech te nemen. Maer hy en quam niet / maer ſondt den Heere van Raſſingem derwaerts/ den 27. Decembris/verſoeckende aen de Statē noch reſpijt van acht dagen langher/om volcomelijck reſolutie van de Spaengiaerden tot Antwerpen ende d'andere te hebben. Voorder begeerde hy te weten/ wat verſekertheyt de Staten hem ſouden gheven/aengaende de behoorlijcke ghehoorſaemheyt tot den Coningh/ nae het vertreck der Spaengiaerdē / ende om dat het niet en was betamelijck/zijn eere hem ſelven te ontwapenen/eñ alſo hem te ſtellen in haer handen/die gewapent waren / ſoo verſocht hy / dat de Staten mede wilden beſluyten / dat haer Krijghſvolck oock ſoude reede weſen haer te ontwapenen / ende de vreemde onder haer te vertreckē/met de Spaengiaerden. Voorder begheerde hy te weten / met wat verſekeringe de Spaengiaerdē ſouden vertrecken / ende dat ter Zee ofte te Lande. Oock nademael de handelinge met den Prince van Orangien / Staten van Hollandt ende Zeelandt/ ware te decideren ende eyndigen by de vergaderinghe der Staten generael / begeerde hy te weten/ wanneer ende waer ſulcken vergaderinghe ſoude gehouden worden / oock wat verſekeringe ſy zijnen Perſoone wilden gheven.

Verſoec van Don Johan aen de Statē den 27. December.

By welck verſoeck de Staten verſtonden zijn meyninghe niet te weſen de Spaengiaerden te doen vertrecken/ voor dat het ſtuck van de Religie ende anders met die van Hollandt ende Zeelandt geeyndight ware. Waeromme de Staten reſolveerden te inſiſteren/dat de Spaengiaerden mochten terſtondt vertrecken/ ende hebben/ den leſten December / by haer Gedeputeerde tot zijnen voldoeninghe doen overleggen vijf Inſtrumenten van Atteſtatien/als te weten/twee Atteſtatien in perckement gheſchreven/eñ onderteeckent eñ gezegelt door de handen eñ zegelen van de Biſſchoppen/Prelaten/Abten/Dekenen eñ Paſtooren/van date den 17. December/Anno 1576. Item/noch een ander Atteſtatie/ghezegelt by de Dekenen eñ faculteyt van de Heylige Godtheyt tot Loven/van date dē 25. December/A° 1576. Item/een ander van de Doctorē eñ Profeſſoren beyder Rechtē in de Univerſiteyt van Loven/by haer geteeckent den 26. Decembris/Anno 1576. Item / noch een Inſtrument van verſcheyden Biſſchoppē onderteeckent/ addreſſerende aen dē Paus / inhoudende den ſtaet ende ſtandt van de Religions ſaken in Nederlandt. By alle welcke ſy bethoonden / dat het Heyligh ende Roomſche Catholijcke Gheloobe geenſins gheinterreſſeert ofte vermindert en ware / by den Contracte van Payſe / beſloten tot Ghendt / den 8. November leſtleden / tuſſchen de Staten ter eenre / ende den Prince van Orangien / met de Staten van Hollandt ende Zeelandt/ter andere ſijden. Ende om voorder te betoonen/dat in't ſelf de Contract van Pacificatie niet en was / dat eenichſins mochte verminderen ofte prejudiceren de authoriteyt eñ behoorlijcke onderdanicheyt/ die ſy zijne Majeſteyt ſchuldigh waren / ſoo leverden ſy noch over een Atteſtatie van de Heeren van den Raedt van State/ghecommitteert by den Coningh tot den Gouvernemente generael der Nederlanden/van date den 20. December/Anno 1576. ende onderteeckent/Bartij.

Atteſtatien by de Stat Don Johan vertoont/ van de Pacificatie van Gent tot vorderinge der Roomſcher Religie/ ende Coninghs authoriteyt.

Aenbiedinge der Staten aē Don Jan van dē eerſt Januarij/ Anno 1577.

Den eerſten Januarij/ Anno 1577. hebbē den Abt van Sinte Geleyn / vercoren Biſſchop van Atrecht/ den Marquis van Havre / den Borghgrave van Gendt/den Baron van Liedekercke/ met Adolf van Meetkercke/Ghedeputeerde der Staten/ hem aengheboden/ tot zijn ghemack/de ſteden van Loven ofte Mechelen / om te beſluyten/executeren ende volvoeren/ſulcx als ghehandelt ware tot Luxemborgh / ſoo tuſſchen zijne Hoocheyt / ende den Raedt van State van zijne Majeſteyt/als met de Ghecommitteerde van de generale Staten. Ende tot verſekeringhe van zijnen Perſoone / boven de ſchriftelijcke verſekeringhe der generale Staten / ſoude hy moghen kieſen ſulcken Hooft ende Wacht der Inghebooren des Landts/als nu in Staten dienſt warē/ welc Hooft met zijn volck hem ſoudē Eedt doen/ van alle trouwe bewaringe van zijnē Perſoone/ tot zijner goeder belieſte ende contentement. Eñ dat ſy voorder te vreden waren hem te leverē dry ofte vier Gijſelaers ofte Oſtagiers/uyt den ghetale van de Staten ofte Ghedeputeerden / die hen ſouden begeven in handen van den Biſſchop van Luyck/Prince ende Ghebuer/tot volcomen des Vredenhandels.

Miſtrouwē van Don Jan/beweſē in't verkiſē van Oſtagiers/ ende Wacht van zijnen Perſoon.

Waer op ten ſelven daghe Don Johan gheantwoordt heeft ſchriftelijckē/ dat hy accepteerde de voorſz. aenbiedinghe/ ten aenſien van de groote liefde die hy haerlieden/ ende welſtandt ende Vrede des Landts was draghende/verkieſende voor zijn Lijf-bewaerder den Heere van Hierges/ met een Regiment krijghſvolck van dry duyſent hoofden/nu zijnde onder zijn gebiet/ tot bewaringhe/ſoo wel van zijnen Perſoone als der plaetſe/ die hy van een van de twee hem aengheboden verkieſen ſoude. Ende voor Gijſelaers ofte Oſtagiers vercoos hy den Marquis van Havre/ den Borghgrave van Ghendt/ de Heere van Montigny Emanuel de Lalain/ met den Abt vān S. Geertruyde/ op dat die haer ſouden begheven op't Caſteel tot Huy by den Prince van Luyck/ eñ daer bewaert te worden/alſoo hy pretendeerde hē belooft te weſen. Waer op hy reede was/ om hem te begeven tot Mechelen ofte Loven/ om daer voorder tot een goede eendracht de ſaken te brengen.

Staten reſolute antwoorde op Don Johan acceptatie.

Hier tegen hebben de Staten hem weder doen aenſeggē/dat alle de Nederlandtſche Provincien malcanderen beloſte gedaen/ende onderteeckent hadden/malcanderen niet te verlatē/ maer Oorloghe te voeren ſoo lange tot dat de Spaengiaerden uyt den Lande waren/belovende niet te veranderē van Overheere noch van Religie. T'ſelfde hadden die van Hollandt ende Zeelandt oock gheteeckent/ behoudens nochtans haer Religie/ om daer van geordonneert te worden by de Staten generael der Landen.

Voorder oock/ dat ſy hem niet gheconſenteert hadden de Oſtagiers te verkieſen: want die hy vercoos conden ſy niet derven/ maer men ſoude hem andere noemen/ niet van ſulcke qualiteyt/ maer ſuffiſant ghenoech. Als van ghelijcken den Heere van Hierges/ om diverſche redenē conden ſy hem dien ooc niet laten/voor Overſte der Lijfbewaerders. Maer ſo den Heer Don Jan wilde in communicatie comē/mocht dat doen tot Huy in't Landt van Luyck/ plaetſe neuterale/ ende dat met ghelijck ghetal van volcke/ ende ſonder wapenen. Ende ſoo om eenighe behoorlijcke oorſaken de Spaengiaerden ſoo haeſt niet en conden uyt den Lande vertrecken/ ſo deden ſy hem bidden/ dat hy/ten minſten tot betooninghe van zijnen goeden wille/wilde terſtont doen overleverē/ in handen van de voorſz. Staten/het Caſteel van Antwerpē/eñ de ſtadt van Liere/anders en conden ſy de Wapenen niet ophouden noch beſtandt accorderen/ maer ſy ſouden haer beſte doen met ghewelt van Wapenen de ſelvighe plaetſen te becomen. Sy ſonden hem oock Copije van de Unie ofte vereeninghe der Staten tot Bruſſel vergadert/luydende alſoo van woorde tot woorde.

Copije van de Acte ofte Unie der Staten.

Wy onderſchreven Prelaten/ Gheeſtelijcke Perſoonen/ Heeren/ Edelmannen/ Magiſtraten ende Wetten/ Steden/ Caſſelrijen/ ende andere/ makende ende repreſenterende de Staten van de Nederlanden/ in de ſtadt van Bruſſel nu ter tijdt vergadert ende andere/ zijnde onder de ghehoorſaemheyt van den ſeer hooghen/ſeer machtigen/ ende ſeer doorluchtighen Prince/ den Coningh Philips/ ons overſte Heer eñ natuerlijckē Prince/ Doen weten/ alle tegenwoordighe ende toecomende/ dat wy/ ſiende dat ons ghemeyne Vaderlandt benout was/ door de verdruckinge der Spaengiaerden/ meer dan Heydenſche ende tyrannige/ hebben beweeght/ ghedreven ende ghedrongen gheweeſt/ van ons te vereenighen/ende t'ſamen te voeghen/ ende met Wapenen/ raedt/ volck/ ende penninghen/ d'een den anderen by te ſtaen/ teghen de voorſchreven Spaengiaerden eñ haer aenhanghers/ verclaert Rebellen van zijne Majeſteyt/ ende ons vyanden/ ende dat deſe vereeninghe ende verſaminghe heeft nae der handt geconſenteert gheweeſt door de Pacificatie leſt gemaect/ als by authoriteyt eñ wille van den Raedt van State/ by zijne Majeſteyt gecommitteert tot den Gouvernemente generael van de voornoemde Landen. So nu der Gedeputeerde meyninge van deſe vereeninghe is eyſchende allē ghetrouwicheyt/ geſtadicheyt/ ende van wederſijden beſtandt voor altijdts/ ende dat wy niet en willen eenichſins/by eenigh qualijck verſtaen/daer ſoude materie zijn van ſuſpicie/ ende min van quade wille in eenige van ons/maer ter contrarien/dat de ſaken van de ſelfde vereeninghe ſouden weſen ghevordert/ beneerſtight/ ende gheexecuteert/ in alle oprechticheyt/ende ghetrouwicheyt eñ neerſticheyt/ in der voegen/ dat geen van de Onderſaten eñ Ingheſetene van de ſelfde Landen eenighe Wettighe oorſake en hebbe/ hem deſhalven t'onvreden/ ende qualijck te vreden te zijn/ van ons daerom/eñ byſonder om te verhoedē/ datter niet ontrouwelijcx ghehandelt en worde/ in prejudicie van onſen ghemeynen Vaderlande/ ende rechtveerdighe ende welghefondeerde beſcherminge deſſelfs/ noch dat by negligētie ofte ooghluykinghe yet ſoude worden verſuymt/ſulcx als tot beſcherminghe van dien noodelijck is/ ofte ſoude noodelijck mogen weſen: Soo hebben wy/ uyt crachte van onſe vermogen ende commiſſie/ reſpectivelijck ende anderſins/voor ons eñ onſen nacomers belooft/ ende beloven op trouwe/ als goede Chriſten lieden met eeren/ ende als goede oprechte Liefhebbers ons Vaderlants/ onverbrekelijcken eñ ten eeuwigen dagen te houden/eñ onderhoudē de Unie/ Veeninge/ eñ gemeyn Verbondt/ſonder dat yemant van ons hem ſal mogē daer af verbinden/ofte verſcheydē/by ſimulatie/ geveynſtheyt/heymelijc verſtandt/noch by eenighe andere manieren/ hoe dat het zy/ tot onderhoudinghe van onſen Heylighen Gheloove ende Apoſtoliſche Roomſche Religie/ voldoeninghe van de voorſchrevē Vrede ende Pacificatie/ eenſamentlijck tot uytdrijvinge van de Spaengiaerden ende haren aenhanghers/onder behoorlijcke ghehoorſaemheyt van zijne Majeſteyt/ tot welvaert ende ruſte van onſen Vaderlande/ eñ daer toe om t'onderhouden alle ende yeghelijcke Privilegien/Landtrechten/Vrijheden/Statuyten/ Coſtuymen/ ende hercomen/ ende ghebruycken. Waer toe wy verſtreckē ſullen alle middelen ons moghelijck weſende/ ſo met ghelde/volck/raedt/ ende goet/ ja met lijf/ indien des noot ware. Eñ dat niemandt van de onſe en ſal moghen in't byſonder eenigen raedt/ advijs ofte conſent geven/ noch ſecretelijck ofte particulier communicatie houden/ met de ghene/die van deſer vereeninghe niet en zijn/noch ter contrarien hen in geene manieren openbaren/t'gene/ t'welck in onſe gemeyne vergaderinghe is/ ofte ſal ghehandelt/gheadviſeert/ofte geſloten worden/ maer ſal hem moeten in alles voegen ende confirmeren tot t'ghene/ dat onſe generale ende ghemeyne reſolutie ſal gedragen. Ende indien eenighe Provincie/Staet/ Landtſchap/Stadt/Slot ofte Huys/worde beleghert/ beſprongen/ aengheſlagen/ beſchadight ofte verdruckt/ hoe het zy/ eñ ofte yemant onſer/ oft andere/ hem hebbende voor het Vaderlandt/ ende de beſcherminghe deſſelfs/ vromelijck ghedragen/teghen de voorſchreven Spaengiaerden/ ofte andere affairen/ daer af dependerende/ ſoo in't generael als in't particulier/ worde onderſocht/ ghevangen/gherantſoneert/ beſchadight/

beſwaert/

Unie.

beſwaert / overlaſt ofte in onruſte ghebracht/ in zijnen Perſoone/ goet/ eere/ ſtaet ofte anderſins: Soo gheloven wy daerom byſtandt te doen / by alle de middelen voorſchreven / namentlijck / te vervolghen de ontſlaginghe van ſulcke ghevangenen/ t'zy met cracht ende ghewelдt/ ofte anderſins: Op de pene van te weſen afgheſet ende ghedegradeert van Edeldom/ van Name/ van Wapenen ende Eere / ghehouden als meyneedighe/ onghetrouwe/ eñ vyanden van ons Vaderlandt/ voor Godt ende alle Menſchen/ ende te vallen in de ſchande van infamine ende onvromicheyt/ ten eeuwigen daghe. Ende om deſe onſe eenige ende Heyligh Verbondt te verſtercken/ hebben wy deſen tegenwoordighe met onſen ghewoonelijcken handtteecken onderſchreven ende gheteeckent/ den 9. Januarij / in't Jaer 1577. Daer onder waren gheſtelt de handtteeckenen in't byſonder/ ende beneden de ſelve beveſtinghe ende aggreatie van den Heeren van den Raedt van State/ als volght:

Aggreatie der Vnie vã den Raedt van State.

Nae dien de Ghedeputeerde van de Generale Staten/ hier boven onderteeckent/ verſocht hebbẽ/ die van den Rade van State/ gecommitteert by zijne Majeſteyt / tot den generalen Gouvernemente van den Lande van herwaertſover/ dat ſy ſouden willen aggreeren eñ willekeuren d'Inhouden van de Vnie ende vereeninge/ hier boven gheſchreven: De ſelve van den Rade aenmerckende het voorſchrevẽ verſoeck/ ende de redenen hier boven verhaelt/ hebben/ voor ſo veel in haer is/ gheaggreert/ ende beveſtight/ aggreeren ende beveſtighen by deſen de voorſchreven Vnie ende vereeninghe / nae hare forme ende inhouden.

Ghedaen tot Bruſſel op't Stadthuys/ aldaer de vergaderinge van de Staten voornoemt/ den 9. Januarij/ Anno 1577. Ter oorconden van de Heeren van den Rade van State onderteeckẽt/ Bartij.

Oorſake/ waeromme Don Johan tot accoordt beweeght wordt.

Dit voorgaende/ van de Staten weghen/ den Heere Don Johan al voorghehouden weſende/ ende dat hy merckte daer by eenſdeels de cloeckmoedicheyt der Staten ende Landen/ ende de ghenegentheyt van de omliggende Landen/ om haer te helpen/ door de Equiteyt van haer verſoeck/ ende datter oock lieden waren/ die met zijn ſchoon/ fraey/ verkeerde ende beleeſde woorden/ niet te bewegen en waren/ daer hy groot fondament op maeckte/ nae een generale opinie/ die de onervarene in Spaengien eñ Italien hebbẽ/ van de groote cleenmoedicheyt/ ſlechticheyt ende eenvoudicheyt der Nederlanders/ (gelijck den Hertogh van Alva/ die de Hollanders in haer Boter ende Melck wilde verſmooren) ſoo heeft hy hem laten bewegen/ door de Gheſanten van den nieuwen Keyſer Rudolphus/ tot dien eynde in de Nederlanden gheſonden/ met de Geſanten van den Vorſt van Cleve/ ende dẽ Biſſchop van Luyck/ maer meeſt van al liet hy hem geſeggen/ om dat hy ſagh / dat de Staten nu eenen grooten hoop Krijghſvolck/ eñ eenen fraeyen Legher te Velde hadden/ in Brabant by Wavre/ als wy verhaelt hebben/ ende dat het Spaenſch Krijghſvolck alomme ghenoech beſet was/ ende lichtelijck tot ghebreck van nootdruſt ſouden moghen comen/ ende weſende anderſins gheheel noch onverſien van middelen/ heeft hem beſt gedocht voor eenen tijdt te wijcken van zijn voornemẽ/ eñ de Spaengiaerden te doen vertrecken/ hopende daer mede alle der Staten alliantien/ verplichtinghen ende verbonden te breken / ende met der tijdt hem ſelven te ſtellen in't Gouvernement/ ende te crijgen de herten van de Menſchen/ die te verdeylen/ eñ van den anderen te doen verſcheyden/ ende alſoo alles tot zijn vermeten te brenghen / het welcke ſonder twijfel hy lichtelijck ſoude te weghe ghebrocht hebben/ hadde hy zijn gheveynſtheyt wat beter connen bekleeden met lijdtſaemheyt / ende zijn jonghe ongheduericheyt met eenige gheſtadicheyt ende ghetrouwicheyt / ende zijnen haet ende wreetheyt met eenighe deucht eñ wijſheyt. Maer vele verreſienige lieden merckten terſtont dat hy te groots ende te hooveerdigh was / om hem te laten onderrechten/ ende te jongh / onervaren ende ſlecht/ om alles ſelve te beſlichten.

Don Johan aſpireert tot de Croonen van Enghelandt ende Schotlandt.

Jae zijn verwaentheyt was ſoo groot/ dat hy in zijn gemoet begreep hem ſelven Coningh van Engelandt te maken/ de Coninginne Eliſabeth om te brenghen / te verloſſen ende te trouwen de Schotſche Coninginne Maria. Daer toe hy alreede des Paus vorderinghe hadde / ende handelde daer over ſecretelijck met den Huyſe van Guiſe / ende de Heylighe Lige / waer toe hem t'onpaſſe quam/ dat de Staten niet goet en vonden / dat de Spaengiaerden ſouden ter Zee vertrecken/ waer over hy ſcheen zijn voornemen op Enghelandt uyt te ſtellen tot bequamer middel/ ofte tot ſ'Coninghs doot. T'welck den Coningh ghewaer werdende / zijnde oock van des Paus wegen t'ſelve hem ter ooren gecomen/ is hy daer over ſeer jaloers geworden/ ende heeft Don Johan alle ghelimiteerde ende vreemde inſtructien gheſonden: Ende ſoo hy zijnen Secretaris Eſcovedo ſondt in Spaengien/ om ander Commiſſie eñ meer gheldt/ ſoo dede den Coningh hem/ door beſtellinghe van den Secretaris Antonio Perez/ ſecretelijck ombrenghen / als die men achte/ dat Don Johan in die hooghe gedachten ende aſpiratien voedede : waer uyt men namaels heeft willen beſluytẽ/ dat Don Johan in't naeſte Jaer een fortſighe doot ſoude gheſtorven zijn / als wy hier nae ſullen verhalen.

Beweginge tot dẽ Vrede in Nederlant tot Marche ghetreſt.

Van de Staten ſijde heeft tot Vrede-maken ſeer beweeght de groote generale begheerte / om eens van't vreemdt Krijghſvolck ontſlaghen te weſen/ daer ſeer toe ſtoockten die daer by in't Regiment ende bewindt dochten te comen / allegerende/ datmen moeſte in alle manieren maken de Spaengiaerdẽ te doen vertrecken/ al waert oock dat in alles der Landen Vrijheyt ende Privilegien niet voldaen en werden/ ende ſoo men voorder tot Oorloge luſt hadde/ men ſoude die weder met veel meerder voordeel/ nae der Spaengiaerden vertreck / beginnen connen / daer toe ſoude geen oorſake ontbreken. De Heere van Champigny was oock de meeſte oorſake / dat belooſt werdt/ datmen t'Spaenſch ende Duytſch volck ſtraffen ſoude van haer overlaſten / om dies te beter afrekeninghe met de Duytſchen te maken/ daer by men altijt oorſake ende ſtof van claghen hebben ſoude.

De partijen over beyde ſijden / gheſint zijnde als gheſeyt is / hebben ten leſten / door toedoen van des Keyſers Gheſanten eñ andere Vorſten/ tot Marche in Famine/ den 12. Februarij/ Anno 1577. dit naevolghende Contract gheraemt/ beſloten ende gheconfirmeert / t'welck tot Bruſſel ende tot Antwerpen/ den 17. der ſelver Maendt/ ghepubliceert/ ende genoemt werdt het eeuwigh Edict/ inhoudende als hier nae volght:

Het eeuwigh Edict in forme.

PHILIPS, by der gratie Gods/ Coningh van Caſtilien/ van Leon/ van Arragon/ van Navarre/ van Napels/ van Sicilien/ van Majorque/ van Sardaine/ van de Eylandẽ van Indien/ eñ vaſte Landen der Zee Oceane: Eertſhertoghe van Ooſtenrijck/ Hertoge van Borgongien/ van Lotrijck/ van Brabant/ van Limborgh/ vã Luxenborgh/ van Geldre/ eñ van Melane: Grave van Habſborgh / van Vlaenderen/ van Artoys

Gedeputeerde Staten in den handel van't eeuwigh Edict.

Des Keyſers eñ Vorſt vã Cleve Ghecommitteerde ofte Ambaſſadeurs.

Raedt van State Ghecommitteerde.

ende van Borgongien : Paltſgrave van Henegouwe/ van Hollandt / van Zeelandt / van Namen/ ende van Zutphen : Prince van Swaven/ Marcgrave des Heyligs Rijcx/ Heere van Vrieſlant/van Salins/van Mechelen/van der Stadt Steden ende Landen van Wtrecht/ Overijſſel/ ende Groeninghen/ende Dominateur in Aſia eñ Afrijcken. Allen den ghenen/ die deſe onſe tegenwoordighe opene Brieven ſullen ſien/oft hooren leſen/ Salut. Alſoo ſedert de leſte Maendt van Julio herwaerts / tot onſen ſeer grooten miſhagen ende leedtweſen / in onſe Nederlanden haer begheven hadden/ter oorſaken van de alteratien toeghecomen onder onſe Spaenſche ende andere Wtheemſche Soldaten/eñ Krijghſlieden aldaer weſende / die veranderinghe van de ghemeynen ſaken ende beroerten/ de welcke met den ongeregheltheden/ inconvenienten/ miſhandelinghen/ ende ellendicheden/ die tot onſen ghelijcken miſhaghen eñ leedtweſen tot noch toe daer uyt ghevolght zijn / een yeghelijcken kennelijck / wy tot conciliatie/vereeninge/ ruſte ende vrede van onſe voorſchreven Nederlanden / ende tot regeringhe ende generael Gouvernement van dien/in de ſelve onſe Landen gheſonden hebben onſen ſeer lieven/ ende ſeer beminden goeden Broeder/ Heere Johan van Ooſtenrijck / Ridder van onſer Ordre van den Gulden Vlieſe/ eñ het zy dat de ſelve onſe goede Broeder / nae zijn aencomſte in onſe voorſz. Nederlanden/ ghetracteert/ ghehandelt/ ende geſloten heeft/eerſt binnen onſer Stadt van Luxenborgh/ met onſen ſeer lieven/ getrouwen/ ende welbeminde / de Eerweerdighe Vader in Gode/Heer Mattheus/Abt van Sinte Gileyn/ ghecoren Biſſchop van Atrecht / Charles Philippes de Croy/ Marquis van Havrech/etc. onſen Neve eñ Edelman van onſer Camerẽ/Charles de Hannart/ Baenderheere vã Liedekercke/ Borghgrave van onſe ſtadt van Bruſſele / ende Adolf van Meetkercke/ Raedt ende ontſangher van onſen Lande van Vrijen / in onſen Graefſchappe van Vlaenderen/Gecommitteerde ende Gedeputeerde van de generale Staten van onſe voorſz. Nederlanden / eñ ſedert binnen onſe ſtadt van Marche/ende daer nae in de ſtadt Hoye/in't Landt van Luyck/by interventie ende tuſſchenſpreken binnen der ſelver ſtadt van Hoye/ van de Heeren / hier onder ghenaemt / Ambaſſadeurs/ Gheſanten ende Ghecommitteerde / van onſen hooghweerdighſten eñ alderlieſſten broeder Rudolphus/ de tweede des Naems/ gecoren Keyſer van Roome/altijts vermeerder ſ'Rijcx/etc. Om de voorſz. conciliatie/vereeninghe/ende accoordt te middelen ende te vorderen by de voorſz. Keyſerlijcke Majeſteyt ſpecialijcken verordent ende gheſonden/ te weten/die Eerweerdighſte Vader in Gode/ onſen lieven ende goeden vriendt/ Heeren Geeraerdt van Groeſbeeck / Biſſchop van Luyck/Hertogh van Bullon/Marckgrave van Franchimont / Grave van Loon / etc. Prince des Heyligen Rijcx/Heere Philips de Alde/ Vry ende Baenderheere van Wijneborgh/Preſident/ ende Andries Gaille / Doctoor in de Rechten / Hooftraedt der voorſz. Keyſerlijcke Majeſteyt/ Warner/Heere van Gimmich/ Landtdroſſaert van den Lande van Gulick / ende Johan Louwerman / Licenciaet in de Rechten / alle beyde Raden van den hoogen eñ vermogenden Prince/ onſen ſeer lieven ende ſeer beminden Oom/ Willem Hertogh van Gulick/Cleve/etc. Inſgelijcx Prince des Heylighen Rijcx/als Gheſanten van den ſelven Vorſt ende Hertoghe/ oock Ambaſſadeur van de voorſz. Keyſerlijcke Majeſteyt / tot t'ghene des voorſz. is by den voornoemden Vorſt eñ Hertoge/ in zijnen afweſen gheſubdelegneert/ met onſe ſeer lieve ende ghetrouwe die van onſen Rade van State/ by ons ghecommitteert tot Gouvernemẽt generael van onſe voorſz. Nederlanden ende Secreten/ eñ de voorſz. Heere Mattheus / Abt van Sinte Gileyns / ghecoren Biſſchop van Atrecht / Heer Bucho Ayta / Archediaken van Yperen / Heeren Frederick Perenot/Baenderheere vã Ronſe/ Heere van Champigny/Gouverneur vã onſer ſtadt van Antwerpen/ Jan de Sint Omer/Heere van Moerbeke/ Gouverneur van onſer Stede ende Caſteel van Arien / Franchoys van Halewijn / Heere van Sweveghem / Hoogh-Bailliou ende Capiteyn van onſer Stede ende Caſteele van Oudenaerde/ Ridders/ ende de voornoemde Adolf van Meetkercke/ Ghecommitteerde ende Ghedeputeerde der voorſz. Staten/ ende leſtmael in onſer Stadt van Bruſſel/alwaer/om t'voorſz. Tractaet ende Accoordt te continueren ende voleynden/met die van onſen voorſz. Rade van State/ eñ den voornoemden Staten/ haer ghevonden ende ghepreſenteert hebbẽ by de voorſz. Heeren ende Ambaſſadeuren/ende Rijcx Gheſanten/ende de gheſubdelegneerde van dẽ voorſz. Vorſt eñ Hertogh van Gulick/ met onſen ſeer lieven ende ghetrouwen Heere Octavio Gonzago / Ridder / onſen Raedt / by onſen voornoemden goeden Broeder daer toe ghecommitteert / ende by hem ghehouden diverſche Poincten ende Middelen / tenderende ende dienende tot de voorſz. conciliatie/accoordt ende vereeninghe/ende tot goede addreſſe ende uytrechtinghe van dien/ wy by deliberatie/ raedt eñ advijſe van onſen voornoemden goeden Broeder/ Heeren Johan van Ooſtenrijck/ ende van de voornoemde van onſen Rade van State ende Secreten/ hebben in conformiteyt ende nae uytwijſen van de ſelve Poincten ende middelen/ tuſſchen ons ter eenre / ende den voorſz. Staten ter andere ſijde/ ghehandelt eñ overcomen/ voor onſe Erve ende Naecomelingen geſtatueert ende gheordineert/ſtatueren eñ ordineren/by maniere van eeuwigh Gebodt/ende ten eeuwigen daghe onwederroepelijc/ de Poincten ende Artijckelen hier nae volgende.

Artijckelen van't eeuwigh Edict.

1. In den eerſten/ dat alle offenſien/injurien/ miſdaden/beſchuldingen/ende generalijcken alle wegen van feyten ende dadelijcke wercken/ ghedaen/gheſchiet ende volbracht/ ter oorſaken van de voorſz. veranderingen/alteratien ende beroerten/ by allen ende een yeghelijcke van de Ingheſetenen ende Inwoonderen van onſe voorſz. Nederlanden / tot wat plaetſe / ende in wat plaetſe/ ende in wat manieren dat het zy/ ſo in't generael als in't particulier/ ſullen weſen/zijn ende blijven vergheten / ende gheacht als niet gheſchiedt oft toeghecomen/ſulcx dat ter ſaken van den ſelven/ geen vermaen/moleſtatie/quellinghe/oft onderſoeck nimmermeer ghedaen en ſal worden/op eenige van de Ingeſetene oft Inwoonderen voorſchreven.

2. Ende want de Biſſchoppen / Abten ende andere Prelaten / ende Gheeſtelijcke Perſoonen van onſe voorſz. Nederlanden/ende oock die van de faculteyt in der Godtheyt/ eñ in der Rechten/ der Univerſiteyt van Loven / by diverſche hare opene Brieven/ daer op gheexpedieert/gheadviſeert ende gheatteſteert hebben / dat nae de gheſtalteniſſe der affairẽ van onſe voorſz. Nederlanden/daer in de ſelve alſ doen warẽ/het Tractaet van den Payſe / binnen onſer ſtede van Ghendt ghemaeckt ende geſloten/den 8. Novembris leſtleden/ tuſſchen de voorſz. Staten ter eenre/ ende onſen Neve Heere Willem van Naſſou / Ridder van onſe voorſz. Ordre / Prince van Orangien/ eñ den Staten van onſen Landen van Hollandt ende

Eeuwigh Edict.

ende Zeelandt/ met hare geaſſocieerde ende verplichte/ ter andere ſijden / niet in en hielt dat onſen H. Gheloove/ ende der Catholijckſcher/ Apoſtoliſche Roomſche Religie nadeeligh was/ maer ter contrarien tot vorderinghe van de ſelve: hebbende van ghelijcke die van onſen voorſz. Rade van State gheadviſeert/ gheatteſteert eñ bewaright/ dat nae de geſtalteniſſe van de affairẽ van onſe voorſchreven Nederlandẽ/ daer inne de ſelve alſdoẽ warẽ/ het voorſz. Tractaet van dẽ Payſe/ inſgelijcx niet in en hielt/ dat naedeeligh was der Hoocheyt/ authoriteyt ende onderdanicheyt ons by onſe voorſz. Nederlanden toebehoorende/ ende ſonderlinghe hebben de voorſz. Heeren Ambaſſadeurs/ ende Rijcx Gheſanten/ ende de gheſubdelegneerde van den voornoemdẽ Vorſt ende Hertogh van Gulick/ betuyght eñ bewaright t'gene dat voorſeyt is / in conformiteyt van de voorſz. Biſſchoppen/ Abten/ ende andere Prelaten ende Gheeſtelijcke Perſoonen/ ende van die van onſen voorſz. Rade van State. Soo hebben wy gheaggreeert / gheapprobeert / ende gheratifieert/ aggreeren / approberen/ ende ratifieren by deſe/ onſe tegẽwoordige voorſz. Tractaet van Payſe/ in alle ende yeghelijcke zijne Poincten ende Artijckelen/ belovende op trouwe ende in Coninghlijcke ende Princelijcke woordẽ/ t'ſelve Tractaet van Payſe/ voor ſo veel t'ſelve ons aengaen ende concerneren magh / ten eeuwighen daghen / onverbrekelijck te onderhouden ende obſerveren/ ende by allen ende eenen yeghelijcken/ dien't oock aengaen magh / inſghelijcken oock doen onderhouden ende obſerveren. Ende volghende dien accorderen ende ordineren / dat de convocatie eñ vergaderinghe van de generale Staten van onſe voorſz. Nederlanden / ghementioneert in't derde Artijckel van't voorſz. Tractaet van Payſe/ ghedaen ſal worden in alſulcker voegen ende manieren/ ende met ſulcken effecten / als t'voorſz. Artijckel breeder inhoudt.

3. Item/ accorderen/ ſtatueren eñ ordineren/ dat allen eñ een yegelijcken van onſen Oorloghſvolck/ Spaengiaerden/ Hooghduytſchen/ Italianen/ ende Borgongions/ eñ andere Wtheemſche/ ſoo te Peerde als te voete/ tegenwoordelijck weſende in onſe voorſz. Nederlanden / ſullen vertrecken/ ende moeten vertrecken/ vry/ vrant ende onbelet/ uyt de ſelve onſe Nederlanden/ ſonder dat ſy in de ſelve ſullen moghen wederkeeren/ oft dat daer inne andere wederomme gheſonden ſullen moghen worden / geene Wtlandtſche Oorloghe hebbende / ende generalijcken geene van doene/ ende daer van gheen nootſake aldaer hebbende/ by de generale Staten van onſe voorſz. Nederlanden wel bekent ende gheapprobeert.

4. Ende belanghende den tijdt ende termijn van't vertrecken van ons voorſz. Oorloghſvolc/ accorderen/ ſtatueren/ ende ordineren wy/ dat onder de ſelvighe alleene de Spaengiaerden / Italianen eñ Borgongions/ moeten ende ſullen vertrecken / binnen twintigh daghen nae de Inſinuatie/ die haer daer van by onſen voorſz. goedẽ Broeder van ſtonden aen gedaen ſal worden/ uyt onſen Caſteele ende ſtadt van Antwerpen / ende uyt alle andere onſe Caſteelen/ Steden eñ Stercten van onſe voorſz. Nederlanden / die ſy teghenwoordelijcken houden ende occuperẽ/ ofte aldaer ſy haer vinden / ende uyt alle onſe voorſz. Nederlanden/ ende namentlijck uyt onſe Hertoghdomme van Lutzenborgh / binnen ander twintigh dagen/ ofte eer/ indien t'ſelve doenlijck zy / waer inne onſen voornoemden goeden Broeder / hem ſal voegen ende employerẽ/ met alle zijne macht/ ende den voorſz. tijdt/ van veertigh dagen gedurende / ſullen allen ende eenen yeghelijcken van onſen Oorloghſvolck/ haer moeten houden ende draghen eerlijcken eñ vredelijcken/ ſonder te mogen brandtſchatten/ rooven/ plonderen/ noch in eenigerhande maniere onſe voorſeyde Nederlanden verdrucken ofte beſchadighen/ noch oock de Nabuerlanden ende Inwoonderen van dien.

5. Ende aengaende den tijdt eñ termijn van't vertrecken van de voorſchreven Hooghduytſche Krijghſlieden / de ſelve moeten eñ ſullen vertrecken uyt onſe voorſchreven Nederlanden/ terſtont nae dat de voorſchreven Staten met haer overcomen ſullen hebben/ op t'ghene/ datmen/ gelijck hier nae in't vijfthiende Artyckel van onſe tegenwoordige Brief breeder ghediſponeert ende verſtaen ſal weſen/ nae rekeninghe eñ afrekeninghe/ ende die behoorlijcke afcortinghe met haer ghedaen / in alle redene ende billicheyt bevinden ſal/ haer als noch ten achteren te zijne.

6. Eñ ſal onſe voorſz. Oorloghſvolc/ Spaengiaerden/ Hooghduytſchẽ/ Italianen/ Borgongions / ende alle andere/ moeten ende ſullen laten t'heuren vertrecken / uyt onſe voorſchreven Caſteelen eñ Steden/ alle de Victalien/ Provanden/ Gheſchut ende Munitie van Oorloghe aldaer weſende/ welcke onſe Caſteelen ende Stedẽ/ met de voorſchreven Victalie/ Provanden/ Geſchut/ ende Munitie van Oorloghen/ wy ſtellen ſullen/ by advijſe van die van onſen voorſeyden Rade van State/ in handen van Perſonagien/ Ingeborene van onſe voorſchreven Nederlanden/ ende nae de Privilegien van de ſelve onſe Nederlandẽ/ ghequalificeert / ende voor deſe reyſe den voorſz. Staten aenghenaem weſende.

7. Eñ aen-nopende de verdruckingen/ brandtſchatten eñ compoſitie/ die by eenighe van onſen voorſchrevẽ Oorloghſvolck/ wie de ſelve mogen zijn/ in onſe voorſeyde Nederlanden ghedaen ſouden weſen / gheduerende den tijdt / dat ſy aldaer gheweeſt ende haer onthouden hebben/ ſullen wy daer inne laten doen / als nae recht/ redene ende billicheyt behooren ſal / ende ſulcx alſt mogelijck werdt het ſelve te volbrenghen ende executeren. Oock ſullen wy onderſoeck laten doen / ſoo wel over de Overſten ende Hoofden van onſe voorſz. Oorloghſvolck/ als over allen ende eenen yeghelijcken van de ſelve onſen Oorloghſvolck / die in eeniger wegen ende manieren / hoedanigh t'ſelve ware/ in onſe voorſz. Nederlanden/ ofte in de Nabuerlanden/ miſbruyckt/ ghedeligneert ofte miſdaen ſouden mogen hebben. Ende wy ſullen daer over Recht eñ Iuſtitie doen / het zy in onſe voorſchreven Nederlanden/ ofte in onſen Rijcken van Spaengien/ oft elders/ daer wy het ſelf de alderbeſt bevinden ſullen te behooren.

Nota. Veel belooft maer niet ghedaen.

8. Accorderen / ſtatueren / ende ordineren wy oock / dat allen / ende eenen yeghelijcken van de ghevangenen/ ter cauſen van de voorſz. veranderingen/ alteratien ende beroerten / ter eenre ende ter ander ſijden/ vry ende vranck/ gheſlaeckt ende ontſlagen ſullen worden / ſonder Rantſoen te betalen. Welverſtaende/ dat aengaende t'renvoy eñ wederſeynden van onſen Neve Philips/ Guiliame van Naſſouwe/ Grave van Bueren/ in onſer voorſz. Nederlanden / ſullen wy verſien eñ doen/ dat de ſelve Grave wederom vry eñ vranck gheſtelt ſal worden in de ſelve onſe Nederlanden / ſoo gheringhe ende terſtondt als de voorſz. vergaderinghe van de generale Staten / volcomen weſende/ de voorſz. Prince van Orangien van zijner ſijden realijcken ende met der daedt voldaen ſal hebben / t'ghene dat in de ſelve vergaderinghe gheſloten ſal weſen.

9. Item/ accorderen/ ſtatueren ende ordineren wy/ dat de queſtie/ gheſchil ende ſwaricheyt op't reſtabliſſement / ende wederſtellen oft niet / van

eenighe

Eeuwigh Edict.

eenige Heeren ende Officieren/ in hare Gouvernementen/ Staten ende Officien/ uyt de welcke ſy afgheſet zijn geweeſt/ ter oorſaken van de veranderinghe/ alteratien ende beroerten voorſchreven/ gheſuſpendeert ende opghehouden ſal worden/ tot den eynde van de voorſchreven vergaderinge der voorſchreven generale Staten/ ende ſal alſdan de voorſchreven queſtie/ gheſchil eñ ſwaricheyt/ in Rechte gheſtelt ende ghecommitteert worden / den Rade ende ordinaris Iuſtitie van onſe voorſchreven Nederlanden reſpectivelijck/ om de kenniſſe daer van genomen ende nae redene gheuyt ende ghetermineert te worden.

10. Voorts ſoo beloven wy / op trouwe ende in Coninghlijcke ende Princelijcke woorden / te onderhouden ende aen te houden / ende by onſen voorſchreven goeden Broeder/ ende allen anderẽ Gouverneurs / ende een yeghelijcken van dien/ ſoo generale als particuliere / die hier namaels by ons oft onſe Nacomelingen in onſe voorſchreven Nederlanden zijn/oft ſullen worden ghecommitteert/te doen onderhouden eñ aen te houden/ alle ende een yegelijcke de oude Privilegien/Hercomen / Vſancien ende Coſtuymen van de ſelve onſe Nederlanden: Eñ dat wy ons niet en ſullen laten dienen/onder ons/onſen voorſchreven goeden Broeder / oft andere Gouverneurs van de ſelve onſe Landen/ in Rade noch anderſins / tot onrecht Gouvernement ende ghemeyne adminiſtratie van onſe voorſchreven Nederlanden/dan alleenlijck van Ingheborene van de ſelve onſe Landen.

11. Ende van ghelijcken hebben de voorſz. Staten reciprokelijcken van harer ſijden/op hare Conſcientien/trouwe ende eere/ voor Godt eñ alle Menſchen/ belooft te onderhouden eñ handthouden / moeten onderhouden eñ handthouden/ ende ſullen onderhouden ende handthouden / in/ ende over al/ ons Heyligh Catholijck Apoſtolijc ende Roomſch Gheloove/ende de authoriteyt eñ onderdanicheyt ons toebehoorende/ eñ nimmermeer daer tegens te comen.

12. Item/ hebben de ſelve Staten in ghelijcker voeghen ende manieren ghelooft te verthien ende renuncieren / moeten verthien ende renuncieren/ende ſullen verthien ende renuncierẽ/ allen ende een yegelijcke verbondteniſſe ende confederatie/die ſy tot harer verſekertheyt ende beſchermeniſſe/ met vreemdelingen ghemaeckt/ mogen hebben/ſedert de veranderingen/alteratien ende beroerten voorſchreven.

13. Hebben oock de ſelve Staten in ghelijcker voeghen ende manieren ghelooft te doen afdancken ende verſeynden/ moeten af dancken eñ verſeynden/ ende ſullen af dancken ende verſeynden/ uyt onſe voorſz. Nederlanden/ alle ende een yegelijcke vreemde Krijghslieden/ die ſy ghelicht ofte doen lichten ſullen moghen hebben / ende te beletten/ende moeten beletten/ eñ ſullen beletten/ dat egheene andere in onſe voorſchreven Nederlanden en ſullen comen.

14. Item/ de voorſchrevẽ Staten hebben ons in waerteycken van de oprechte ende Ingheborene affectie/ die ſy t'onſen dienſte dragen/ liberalijcken gheprеſenteert eñ geaccordeert/ de ſomme van ſes hondert duyſent ponden / van veertigh grootẽ Vlaemſcher Munten t'pondt. Van welcke ſomme ſy ghereedt ſullen ſtellen / de een helſt in handen van de voorſchreven Heeren Ambaſſadeurs/ ende Rijcx Gheſanten / ende gheſubdelegneerde van den voorſz. Vorſt ende Hertoghe van Gulick/om de ſelve helſt by de voornoemde Heeren Ambaſſadeurs/Gheſanten ende gheſubdelegneerde/ geſtelt ende proportionelijcken gelevert te worden/in handen van onſen voorſchrevẽ goeden Broeder/ oft aen den ghenen/die by hem ghecommitteert ſal worden/ter diſcretie eñ goetduncken van de voorſchreven Heeren Ambaſſadeurs ende Gheſanten / om ons voorſchreven Oorloghſvolck/ Spaengiaerdẽ/Italianẽ/Borgongions/ ende andere vreemdelingen ende Wtheemſche te doen vertrecken/ uyt onſen Caſteele ende Stadt van Antwerpen / ende uyt alle ende een yegelijcke andere onſe Caſteelen/ Steden eñ Stercten/ behalven de voorſchrevẽ Hooghduytſche / ter tijdt toe datmen met hen t'eenemael afgherekent ſal hebben / ghelijck hier onder geſeyt ſal worden: Ende de voorſchreven Staten ſullen die ander helſt overſettẽ te Genuen/ by genoechſame Wiſſel-brievẽ/om aldaer binnẽ twee Maẽden/ nae de voorſchreven Spaengiaerden/ Italianen / Borgongions / uyt onſe voorſz. Stadt ende Caſteel van Antwerpen vertrocken ſullen zijn/ghelevert te worden in handen van den ghenen/ die daer toe van onſen voorſchreven goeden Broeder volle macht ſal hebben.

Eeuwigh Edict.

15. Ende daerenbovẽ hebben de voorſchreven Staten/in der voegen eñ manieren als voorgheſeyt is/ belooft te nemen/ende hebben ghenomen t'heuren laſte / te vreden te ſtellen ons voorſchreven Hooghduytſch Oorloghſvolck/ van heuren wedden ende beſoldinghe / ghelijck nae de rekeninghe ende afrekeninghe/ ende behoorlijcke afcortinghe met hen ghedaen/ men bevinden ſal in alle redene ende billicheyt/ hen alſnoch ſchuldigh ende ten achteren te zijn. Waer inne wy eñ onſen voornoemden Broeder beloven den voorſchrevẽ Staten behulpigh te zijn / ende ſullen helpen nae allen onſen vermogen / authoriteyt / credijt ende gheloove / ſoo aen de ghene/ die de voorſchreven rekeninghe ende Regiſteren in handen hebben/ om de ſelve over te leveren/ als oock aen de voorſchreven Hooghduytſche / om de ſelve te induceren eñ onderwijſen/ hen te vreden te laten ſtellen/ met t'gene ende ſoo't redelijck bevonden ſal worden. Ghelijck hen oock willighlijcken hebben erboden de voorſchreven Heeren Ambaſſadeurs ende Rijcx Geſanten/ende de gheſubdelegneerde van den voorſchreven Vorſt ende Hertoghe van Gulick/eñ hebben belooft van gelijcken te doen/ by den voorſchreven Hooghduytſchen: Oock dat ſy aen den voorſchreven Keyſerlijcke Majeſteyt ſullen bidden/ dat hem gelieve zijn authoriteyt te ghebruycken ende imploreren/ten ſelven eñ over de voorſz. Hooghduytſche. Eñ tot dat de voorſz. Hooghduytſchen / de voorſz. voldoeninghe ende ſatisfactie gedaẽ ſal weſen/ſullẽ ſy in onſe voorſz. Nederlandẽ vredelijcken mogen blijven / in ſulcken plaetſe als wy / by advyſe van onſe voorſz. Raedt van State / hen ſullen wijſen ende beteeckenen/ tot beſchermeniſſe ende verſekeringe van ons/ende van de voorſz. Staten.

16. Item / hebben de voorſz. Staten / in der voeghen ende manieren voorſz. belooft / eñ ſullen ghehouden weſen / naer vertreck van de voorſz. Spaengiaerdẽ/Italianẽ/ eñ Borgongions/ uyt onſe voorſchreven Nederlanden/ te ontfanghen/ ende ſullen ontfangen/ onſen voorſchreven goede Broeder/mits exhibitie ende overleveringhe by hem ghedaen/van onſe opene brieven van Commiſſie daer toe dienende/ daer op gheexpedieert/ ende doende den Eedt / daer over behoorende eñ ghecoſtumeert/ met oock adhibitie eñ obſervatie van de andere ſolemniteyt/die daer toe behooren ghebruyckt/ghedaen/ ende geobſerveert te worden/als Gouverneur/Stadthouder ende Capiteyn generael/voor ons in onſe voorſchreven Nederlanden. Ende voor ſulcx/ſullen ſy Staten hem moeten toedragen ende doen / ende ſullen toedragen ende doen/ het reſpect/eere eñ ghehoorſaemheyt/

Eeuwigh Edict.

heyt/ alſt behoort: blijvende nochtans t'voorſchreven Tractaet van Payſe/ binnen onſer voorſchreven Stede van Ghendt ghemaeckt/ in al het gene des voorſchreven is/ daer van dependeert in zijn cracht ende vigeur.

17. Item/ ſtatueren ende ordineren wy/ dat onſen Naecomelinghen t'haerder blijder incomſte/ ende onſen voornoemden goeden Broeder/ ende een yeghelijcke andere Gouverneurs/ by ons oft onſe voorſz. Naecomelinghen te committeren in onſe voorſz. Nederlanden/ ſoo generale als particuliere/ mitſgaders oock alle ende een yeghelijcke onſe Preſidenten/ Raden ende Officieren/ ende Juſticieren/ voor hen aencomen/ intreden/ ende beginſel van haerder adminiſtratie eñ bewindt in hare Gouvernement/ Staten/ Ampten ende Officien/ ſolemnelijckẽ ſullen moeten ſweeren/ ende ſullen ſweeren/ te onderhouden ende obſerveren/ ende voor ſoo vele in hen is/ te doen onderhouden ende obſerveren/ onſe teghenwoordighe Ordinantie/ Accoordt ende Verdragh.

18. Ende ten leſten aggreeren ende approberen wy/ ende houden van weerde alle ende yegelijcke verhandelinghen/ verſettinghen van Renten ende Pencioenen/ ende andere Obligatien eñ verſekeringen/ die de voorſchreven Staten ghemaeckt eñ ghepaſſeert hebben/ ende al noch maken ende paſſeren ſullen/ met allen ende een yegelijcke/ die hen bygheſtaen/ ghefurneert ende ghetelt hebben/ ende al noch ſullen byſtaen/ furneren ende tellen eenighe Penninghen/ om hen te dienen ende behelpen ter oorſaken van de voorſchreven troubelen ende beroerten/ ende ſonderlinghe aen de ſeer hooghe ende ſeer vermogende Princeſſe/ onſe ſeer lieve ſuſter de Coninginne van Enghelandt.

19. Ende op dat alle ende elck der bovengheſchreven Poincten ende Artijckelen wel ghetrouwelijcken/ realijcken/ ende met der daedt onderhouden/ volbracht/ gheeffectueert ende volvoert moghen worden/ eñ dat t'gheheele inhouden van onſe tegenwoordighe Brieven/ vaſt/ geſtendigh/ ende ten eeuwighen dagen gheduerigh/ ende onverbrekelijck zy ende blijve: Hebben wy aen de ſelve onſe teghenwoordighe/ onſen Zeghel doen hanghen/ ende de ſelve doen onderſchrijven/ ende teeckenen/ by onſen voornoemden goeden Broeder ter eenre/ ende hebben de voorſchreven Staten ter ander ſijden/ daer aen doen hanghen den Zeghel van de Staten van onſen Hertoghdomme ende Lande van Brabant/ voor ende in den name/ ende ter begeertẽ van allen den voorſchreven anderen Staten/ ende de ſelve doen onderſchrijven ende teeckenen/ door ſpecialen ende expreſſen bevele/ eñ ordinantie van allen den ſelven Staten/ by onſen lieven ende beminden Cornelis Wellemans/ Griffier van de voorſchreven Staten van Brabant: Inſghelijcx ter begeerte ende bede van weghen/ ſoo van ons ende van onſen voornoemden goeden Broeder/ als van de voorſchreven Staten daer op ghedaen/ Hebben de voorſchreven Heeren Ambaſſadeurs/ Rijcx Geſanten/ eñ gheſubdelegneerde van den voorſchreven Vorſt ende Hertogh van Gulic/ in dier qualiteyt/ ende als interventeurs ende tuſſchenſprekers/ om de voorſchreven Conciliatie/ Accoordt ende vereeninghe/ in onſe teghenwoordighe begrepen/ te middelen ende vorderen/ van gelijcken met hare handen de ſelve onſe teghenwoordighe onderſchreven ende gheteeckent hebbende/ oock door haren goeden wille erboden ende gepreſenteert/ de ſelve by de voorſchreven Keyſerlijcke Majeſteyt haren Committente te doen lauderẽ/ beveſtighen/ approberen ende ratificeren/ met alle t'gene des ſy tot vorderinge van deſe voornoemde conciliatie ende vereeninghe hebben/ ende ſouden hebben ghedaen ende gehandelt/ indien ende ſoo verre t'ſelve van noode zy. Gegheven in onſe ſtadt van Marche in Famine/ den 12. dagh van Februario/ in't Jaer ons Heerẽ 1577. van onſen Rijcke/ te weten/ van Spaengien/ Cicilien/ etc. t'dryentwintighſte/ eñ van Napels t'vijfentwintighſte. Onderteeckent Iehan, ende onderſchreven: By ordinantie van zijne Hoocheyt/ eñ gheteeckent F. le Vaſſeur. Ende op d'ander ſijde was noch gheſchreven: Ghegheven in onſe ſtadt van Bruſſel/ den 17. dagh van Februario/ in't Jaer ons Heeren 1577. Van onſen Rijcke/ te weten/ van Spaengien/ Cicilien/ etc. dryentwintighſte/ ende van Napels t'vijfentwintighſte. Ende daer onder was gheſchreven: By ordinantien van mijnen Heeren van den Rade van State/ ons Heeren des Conings/ by zijne Majeſteyt gheordineert tot den Gouvernemente generael van onſe Landen van herwaertſovere/ Ende gheteeckent/ Doverloope. Noch ſtondt geſchreven: By ſpecialen ende expreſſen bevele eñ ordinantie van mijne Heeren den Generalen Staten van de Nederlanden: Ende was geteeckent/ Cornelius Wellemans. Ende noch leegher/ Geerard Eveſque de Liege, Philippus Semor, Baro in Winnenbergh, &c. Andreas Gail. D. Wernher tzo Gumich, ende Iohan Louwerman. Ende voorts meer nederwaerts was gheſchreven: Ghepubliceert tot Bruſſel/ den 17. Februarij/ Anno 1577. in preſentie ende tegenwoordicheyt van mijnen Heeren van den Rade van State/ gecommitteert by den Coningh tot den Gouvernemente generael van de Nederlandẽ/ van mijnen Heeren den eerweerdighen Biſſchop ende Prince van Luyck/ ende andere Heeren/ Ambaſſadeurs/ ende Gheſanten der Keyſerlijcke Majeſteyt/ ende van den Heeren generale Staten der voorſeyder Landen/ by my Secretarius der ſtadt van Bruſſel. Ende onderteeckent/ Aerſſens.

Advijs ende Proteſtatie des Princen van Orangien/ op de Pacificatie ofte eeuwigh Edict.

Deſen Vrede alſoo ghemaeckt ende beſloten zijnde/ heeft den Prince van Orangien/ met de Staten van Hollandt ende Zeelant/ een advijs/ antwoorde ende proteſtatie latẽ uytgaen/ den 19. Februarij/ daer op ſeggende: Dat ſy geſien hebbende de credentie-brieven/ van wegen der Staten generael/ by mijn Heere van Willerval/ ende Meeſter Paulus Buys/ Advocaet van Hollant/ in't geſelſchap van mijn Heere den Ambaſſadeur van den Keyſer/ henlieden gebrocht/ eñ datter begeert was hen advijs/ op eenige Artijckelen des eewigs Edicts/ beſlotẽ in dẽ name des Conings/ tot beveſtinge des Vredes: Deſe geſien hebbẽde/ ſo en conden ſy niet naelatẽ te prijſen dẽ heyligen ijver/ om de Landen verloſt te ſiene van ſo vele ellenden/ by den moetwille der Spaengiaerden/ eñ hare onwettige regeringe ingevoert/ boven dien/ te willen handthouden/ in als/ ende over al/ de leſte Pacificatie tot Ghendt. Maer nochtans ſylieden wel overſien ende wel nauwe gelet hebbende op de Artijckelen/ hebben ghedocht/ dat den voorſchreven goeden ijver ende begeerte der Staten niet in als ware ghenoech ghedaen/ door dien dat daer inne de vrijheyt ende macht van de generale Staten te vergaderen/ den ghenen/ (die t'ſelfde van alle ouden tijden van rechtſweghen toecomt) bedecktelijck ware benomen/ als mede door dien/ dat de Staten gebonden zijn aen nieuwe ende noyt ghebruyckte Verbondteniſſen ende Eeden.

Daer beneffens oock/ datmen openbare inbrekinghe der ſelver Privilegien merckte/ uyt de onbehoorlijcke verhoudinghe van den Grave van Bueren in Spaengien/ ten tijde alſmen ſchijnt de

Privilegien aldermeeſt te willen herſtellen ende beveſtigen / principalijck ten aenſiene van eenen particulierẽ Perſoone/die niet en conde miſdaen hebben/ende dat oock teghen de Pacificatie van Ghendt / die niet eenvoudelijck maer looſelijck geapprobeert ware / als met woorden daer men onſekerighe uptlegginghe op maken mochte/ende bedrieghelijcke uptvluchten op vinden conde/ ghelijckende die van Madamme de Parma/die ſoo veel bloedtvergietens ghecauſeert hadde.

Sy vonden oock eenighe Poincten/die de eere des Vaderlants nadeeligh waren nae haren verſtande / datmen met den ghenen/ die de Landen ſulcken overlaſt ghedaen hebben / in compoſitie ſoude treden / de welcke by authoriteyt des Conings ende der Staten verclaert waren/ eñ particulierlijck aen allen Staten des Roomſchen Rijcx beclaeght ende beſchuldight / als eerlooſe Schelmen ende Rebellen / ende dat meer is / die noch toelaten upt de Landen te voeren haer baggen/juweelen/geldt/goedt eñ brantſchatten/ſonder eenighe teghenſprake. Sy achten oock / dat het niet behoorlijck inghesien en ware de reſpect/ eere ende danckbaerheyt/die ſy de doorluchtighe Coninginne van Enghelandt / ende mijn Heere den Hertogh/ broeder des Conings van Vranckrijck / ſchuldigh waren / die haer in haren grooten noot ſoo gantſchen goeden wille ende gheneghentheyt beweſen hadden/ om haer by te ſtaen/ ende met haren goederẽ upt de ſlavernije te treckẽ/ waeromme de redene vereyſcht/datmẽſe met uptghedruckter ende eerlijcker ſprake daer inne mede hadde begrepen.

Advijs des Princẽ van Orangien op de verſekertheyt.

Ten leſten bevonden ſy/ dat die van Hollandt ende Zeelandt met geenderhande verſekertheden verſien en waren/ ghelijck men haer t'anderen tijden tot Breda ghepreſenteert hadde / alſmen oock tot Ghent haer wel ſoude ghedaen hebben/ ten ware dat haer Gedeputeerde / ſoo mondelinghe als ſchriftelijck/verclaert hadden/dat ſy met niemant anders dan met de Staten ſelfs ſouden te doen hebben/in goeder trouwen. Oock en ware in die Artijckelen gheen ſekerheyt/ noch oock vermaen/van particulieren wederomme in haer gheheel te ſtellen/ nopende haer goeden/Staten/ Gouvernementen / die ſy hebben in verſcheyden Landen ende plaetſen van herwaertſover / ende inſgelijcx in't Graefſchap van Borgongien/daer oock wel behoorde op gelet te worden/ſiende dat ten tijde van de Ghentſche Pacificatie daer niet uptdruckelijcx van en conde gheſpecificeert worden/ als daer geen macht over hebbende. Ende ſy en conden geen verſekerheyt bemercken voor de ander Provincien / ghemerckt datter van Borchten ofte Caſteelen af te breken niet eens vermaent en werdt/ noch van particuliere verſekeringhen oft verghevinghen / dat den ghemeynen volcke leſtmael te Hoey noch opentlijck ghedreyght weſende/ niet dan ſuſpect conden weſen/ t'welck nochtans wel van noode ſoude zijn / eer dat de Landen ontwapent / ende Don Jan in authoriteyt van Gouverneur beveſtight ſoude zijn/maer ter contrarie ſchijnt het/datmẽ alleene voor deſe mael wilde de Staten accommoderen/ met een Gouverneur tot haren belieften/ gelijck of men van meeninghe ware / henlieden hier namaels te benemen alle middelen van haer verſekert te houden / teghens den quaden opſet der gheender/die men henlieden meynt tot Gouverneurs te gheven. Daer waren wel meer dierghelijcke Artijckelen/die wel dienden overweghen te zijn / die ſy voor handen hadden in't ſchrifte te ſtellen/ ende te ſeynden / als ſy ontfinghen de Artijckelen / die de Staten alreede Don Jan ghesonden hadden/ om hem daer over te ontfangen/ waer van ſy ſeer verwondert waren / achtende/ dat de verhaeſtinge periculeus zy in een ſake van grooter conſequentie. Dies niet te min lieten hen beduncken / dat ſulcx om beters wille ghedaen ware/ om de Landen ſo veel te eer van de vreemde verdruckers te verloſſen. Waeromme ſy niet anders en wilden wenſchen ende Gode bidden/ dan dat den uptgangh mocht weſen/ſo alle goede liefhebbers des Vaderlandts ſouden begeeren. Soo vele henlieden aenginge (zynde te vergeefs op een ghedaen ſake te debateren) beloven ende verſekerẽ ſy den Heeren Staten/ dat ſy den Vrede/ tot Ghendt ghemaeckt / by allen wegen ſouden onderhouden / verhopende t'ſelf de oock van haerlieder ſijden. Niet te min / om te vorderen het vertreck der vreemdẽ/den Vrede des Lants/ mitſgaders het onderhouden der oude Privilegien / waren ſy te vreden de voorſchreven Artijckelen te loven ende onderteeckenen/ behoudelijcken ende onder conditien / dat het den Heeren Staten believe vaſtelijck ende onwederroepelijc te beſluyten / ende haerlieden daer behoorlijcke Acte obligatoir in forma te gheven / dat ſo verre de Spaengiaerden binnen den tijdt t'haren vertreck by Don Johan gheſtelt/niet met der daedt en ſullen upt de Landen vertreckẽ/ dat in ſulcken ghevalle de voorſchreven Heeren Staten/ breken ende affſnijden ſullen alle voordere communicatie met hem / ende het vertreck vervolgen met Wapenen/ ſonder daer nae meer te verſtaen tot eenighe handelinghe. Ende dat het henlieden believe noch andermael Acte ende verbale verbinteniſſe te gheven/ dat nae het voorſchreven vertreck / ſy den voorſchreven Don Jan / noch andere Gouverneurs van de Landen/ en ſullen ontfanghen/ toelaten noch erkennẽ/ voor ende aleer hy weder opghericht ende geheelijcken voldaen ſoude hebben alle Poincten / die eenichſins zijn teghen de Privilegien eñ Rechten des Landts/ofte eenichſins nadeeligh de Pacificatie van Ghendt/ ende dien volgende / dat een yeghelijck weder gheſtelt worde in alle zijn goederen / ſoo wel hier / als in Borgongien/ ende in alle Privilegien ende beveſtinghen/volghende in't ghene ten tijde des Vrede-handels tot Ghent ſolemnelijck belooft was by haren gheſchrifte/aen haren Gedeputeerden/ van date den 28. Octobris/ Anno 1576. Actum tot Middelborgh/ den 19. Februarij / 1577.

Op dit advijs van den Prince / ende Staten van Hollandt ende Zeelandt/hebben de generale Staten deſe naevolgende antwoorde gegheven.

Antwoorde der Staten generael op ſ'Princen advijs ende proteſtatie.

Op huyden / den eerſten Meerte/ Anno 1577. mijn Heeren de generale Staten van de Nederlanden / geſien hebbende het geſchrifte van mijn Heere de Prince van Orangien/ ende de Staten van Hollandt ende Zeelandt overgegheven/op't Verdragh ghemaeckt tuſſchen Don Jan d'Auſtria/ Ridder van den gulden Vlieſe/ende de Generale Staten van de Nederlanden/ den 19. des Maendts Februarij / Anno 1577. verclaren de voorſchreven Generale Staten/dat haer intentie altijt is gheweeſt / ende noch is / de Pacificatie van Ghent/ in de Maendt November leſtleden/ tuſſchen de Excellentie van de Heeren Prince voorſchreven/ den Staten van Hollandt eñ Zeelandt/ ende haren Bondtgenooten/ eñ den voorſchreven Generale Staten opghericht / met der daedt te handthaven ende onderhouden / eñ onder ander dinghen te doen weder oprichten / alle t'ghene dat bevonden ſal worden / ghedaen ofte voorghenomen teghens ende boven de Privilegien/ gherechticheden/ vrijheden / ende uſantien der Nederlanden / ſoo wel in't generael als in't particulier. Ende dat ſy verſtaen de Spaenſche/ Italiaenſche/eñ Borgoenſche Soldaten/te doen met gheweldt van Wapenen vertrecken/ in conformitept van't voorſz. Accoordt oft Verdragh/ inghevalle dat de voorſz. Soldaten niet vertrocken zijn binnen den beſtemden tijdt/volgende het expres bevel / dat henlieden is ghedaen van wegen zijne voorſz. Hoocheyt/ſonder voorder te verſtaen tot eenighe handelinge ofte communicatie/ oft het vertreck der voorſz. Spaengiaerden eenichſins te differeren.

Ende aenghemerckt de Stadthouders van de Provincien / Hoofden/ ende Overſte Colonellen van den Krijghſvolcke/ gehouden zijn haer daer nae te reguleren/ ſo ſal men aen haer verſoecken/ dat ſy oock wilden onderteeckenen gelijcke reſolutie/ waer van deſe tegenwoordighe Acte is afgeveerdight/ter ordinantie van de voorſchreven generale Staten/onderteeckent van de Griffiers van Brabant/ten Jare ende daghe als boven.

Den Prince ſteeckt hem tot vorderinghe van't Contract des Vredes.

De Prince van Orangien/ om het vertrec der vreemden te vorderen/ ende meer ontſagh te maken/tot voldoeninghe van't Contract/heeft hem ghesocht te ſtercken/ ende Amſterdam ende Wtrecht weder onder zijn Gouvernement te crijgē/ daer ſy van oudts onder hoorden. Hy ſterckte Sparendam ende Haerlem/ende behiel noch zijn Schepen van Oorloge alomme ooc op de Schelde/ noch daghelijcx op eñ af varende. Don Jan daer tegen/ niet wel te vreden zijnde/ ſoliciteerde aen die van Amſterdam bedecktelijck/ datſe haer niet ſouden voegen met Hollandt/als niet gehouden zijnde/dan tot haerder belieften/ nae de Pacificatie van Ghendt. Deſghelijcx die van Wtrecht/allegerende/dat ſy onder Hollandt (als een Provincie apart zijnde) niet en behoorden/ ende ſoo ſy oock hulpe / adres / ende macht van doene hadden/ ſoo ſouden ſy die aen hem vinden. Maer den Prince vercreegh zijn begheeren/als wy nae ſullen verhalen.

Don Johan ſubórneert die van Amſterdam/ eñ die van Wtrecht/ niet met den Prince te overcomen.

Dit Contract ghepaſſeert zijnde/is den Heere Don Jan met alle zijnen ſtaet tot Loven ghecomen/ van waer hy alle ordere gegheven heeft/tot vertreck der Spaengiaerden ende vreemden/ſoo het ſcheen / eñ heeft alle middelen van ghelt ghesocht/ tot haer betalinge/ſonder de welcke ſy niet wilden vertrecken. Tot Loven / ende namaels tot Bruſſel/ heeft hy met ſonderlinghe opſet ghesocht/ een yegelijcken/ eñ des ghemeynen Mans goeden wille ende gunſt te verwervē/met Banketten/ Feeſten/Gheſchencken/liberale gemeynſaemheyt/eñ gheſpraeckſaemheyt onder de Borgherije/met haer gebruyckende de oude gewoonten/van in tijde van vrede/de Papegaey te ſchieten/ eñ diergelijcke Ridderſche exercitien/ zijnde van oudts af een loffelijc eñ eerlijck gebruyck der beſte Borgerē in elcke ſtadt/om die in oeffeninge der Wapenen/ende in eenicheyt te onderhouden.

Beſchrijvinge van Don Johan van Ooſtēryck.

Don Jan was tot deſer tijdt 30. Jaren oudt/ van middelbaer ſtatueren / een fraey cloeck ende geeſtigh Man/ van goede gratien eñ vernuſten/ maer ongheduerigh/vermetel ende moedigh/eñ toonde met der tijdt eenen inwendigen haet den Landen/ te meer/ om dat hy hem vondt veracht om zijn onwettighe gheboorte/ zijnde in Duytſlandt ende Nederlandt / boven alle andere Landen / Baſtaerden cleyn gheacht. Sijn Moeder was een Duytſche Vrouwe/ende woonde nu in't Landt/ende om dat ſy de beſte ſame niet en hadde/ dede hy die na Spaengien verſchicken/in een Clooſter eerlijck te leven/tot haerder bewaringe eñ dienſt zijn Voedtſter beſtellende. Waer door (ter avontuere uyt onpatientie) ſy wilde hem (ſo gheſeyt werdt) eenen anderen Vader toeſchrijvē/ ende ſegghen niet den ſone des Keyſers te weſen.

Naevolgende het Eeuwigh Edict/heeft Don Johan de Spaengiaerden uyt Antwerpen ende t'Caſteel doen vertrecken / den 26. Meert. Het Caſteel werdt overghelevert den Hertogh van Arſchot/ die met een deel Walſch Krijghſ volck/ in't bywesen van den Ambaſſadeur des Keyſers/ op de Brugge des Caſteels verſchenē is/ alwaer dat den Secretarius Eſcovedo hem den Eedt afnemē ſoude/dat aldus toeginglı. Sancio Davila/die Caſtileyn was/niet willende uyt hoochmoedt ſelve zijn Caſteel leveren / hoewel expreſſe Brieven eñ bevel daer van hem van dē Coningh gegeven werden/belaſte dat zijnen Stadthouder Martino de Oyo/die daer de ſleutelen brocht/alwaer dat Arſchot zijn handē leggende in de handen van Eſcovedo / met blooten hoofde ſwoer: Jck Philips de Croy / Hertogh van Arſchot/ ſweere by Godt eñ de Maeght Maria/ ende op de vier Heylighe Euangelien/ dat ick dit Caſteel ſal bewaren ende houden ten dienſte van de Coninghlijcke Majeſteyt/ Philips onſen Heere/ eñ dat ick dat niemanden anders en ſal leveren/dan zijnen eyghenen Perſoone ofte Naecomelinghen/ ſonder zijn uytdruckelijck ghebodt. Waer op Eſcovedo antwoorde: Soo ghy ſulcx doet/ als ghy ſeght/ ſal u Godt helpen : Soo niet/ de Duyvel hael u/ met lijf ende ziele. Ende de Omſtanders ſeyden alle/ Amen. Dit ghedaen zijnde/ leverde de Oyo hem de ſleutelen / eñ terwijle dat dit gheſchiede/ ſoo was de Brugghe opgetrocken/ ende het Caſteel gheſloten / ende nae dat het ghedaen was/ dede hy de Brugghe nedervallen/ ende het Caſteel openē/ belaſtende de Spaengiaerdē daer uyt te trecken. Ende den Hertogh met zijn Walen trocken daer in.

Wtrocht der Spaengiaerdē van Antwerpen/ eñ overleveringhe des Caſteels/ den 26. Meert/ Anno 1577.

De Spaengiaerdē voerden met haer hare gevangenē/den Grave van Egmont/ dē Heere van Capres/ eñ van Goignies/ ende ſes ſtucken Geſchuts/mits ſy noch haer betalinghe niet en hadden. Sy trocken op Liere/dat ſy oock verlieten/ van daer na Maeſtricht/met haer voerende veel Nederlandtſche Vrouwen ende Hoeren/grooten ſchat van ghelde/juweelen eñ coſtelijckheyt/daer van ſy in haer gedructe Boecken gloriere / t'welc de Jnwoonders nochtans met groote blijſchappe (Gode lovende) aenſagen/ ſo de Egyptenaers deden/als de Jſraelijtē met haer afgeleende goederen wechtrocken/hoewel dat in de Stadt noch bleven de Hooghduytſchen / die de Stadt mede geplondert hadden/ onder de Colonellen Fronſbergh ende Focker/die noch over de Stadt meeſter waren.

Don Bernardin de Mendoſa beſchrijft Nederlandtſche geſchiedeniſſen.

Van deſen uyttocht en bedanckten haer dat Spaenſch krijghſvolck niet/ alſo onder andere beſchrijft Don Bernardin de Mendoſa/die daer diende met een Compagnie Peerden/eñ namaels des Conings Ambaſſadeur in Engelant ende in Vranckrijck gheweeſt is/ende deſe Oorlogen tot A° 1577. beſchrevē heeft/tot Parijs A° 1591. gedruct/daer hy glorieert/dat om het ongelijck dat de Staten den Spaengiaerdē aendeden/ſylieden wel meer dan 30. duyſent Mannen ontdaen ende geſlagen hadden/ eñ dat binnen den tijdt van ſes Maendē/ te weten/van den leſten Auguſti/Anno 1576. tot den 17. Februarij / als het Edict van Vrede uytgeroepen werdt/ eñ dat ſy afgenomen hadden meer dan 60. Vendelen eñ Standaerdē/ ſoo wel in't Veldt als in't recouvreren van Steden/ende van dat ghetal wel verſlagen meer dan 20. duyſent/ ſonder dat ſy van hare Spaengiaerden niet boven 60. verloren en hadden / waer by hy ſeyt/Godt haer goede ſake juſtificeerde/ dat ſy ſoo triumphant daer uyt trocken.

Jn Spaengien heeft den Coningh/ dē 7. April/ het euwigh Edict geconfirmeert eñ beveſtight/ eñ de Statē hebbēde t'beloofde gelt opgebrocht/ ende het Krijghſ volck eensdeels ghecontenteert/

Der Spaengiaerdẽ vertreck uyt de Nederlandẽ/ ende uyt Maeſtricht dẽ 21. April.

zijn de Spaengiaerdẽ/ Italianen ende Borgongions/ te voete ende te Peerde/ den 21. April/ uyt Maeſtricht vertrocken/ alle haer ſterckten ende plaetſen verlatende. Oock werden alle de gevangenen doen over beyde ſijden los eñ vry gelaten/ als by de Spaengiaerdẽ de Grave van Egmont/ de Heere van Capres ende Goignies/ eñ andere. Van der Staten ſijde Robles / Heer van Billy/ Valdez/ eñ vijf ofte ſes andere van Namen. Zijn alſo onder het geleyt van den Grave van Manſvelt/ Gouverneur van Lutzenborgh/ nae Lutzenborgh ghetrocken / ende voorts nae Italien/ met groote goede beloften/ rijckdom ende ſchat.

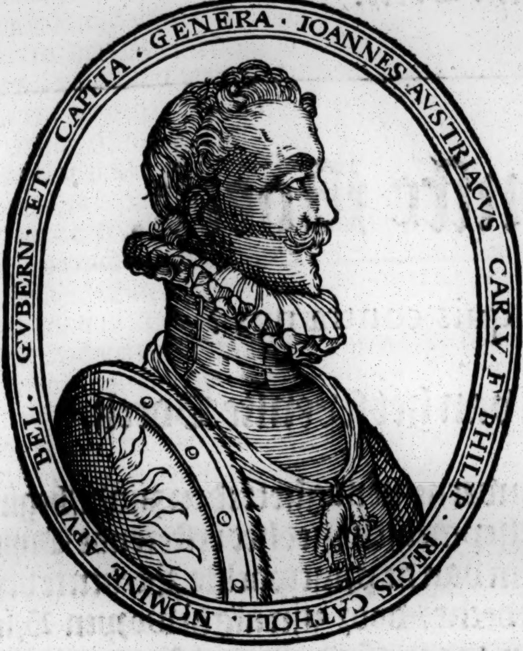
NOMINE APVD BEL. GVBERN. ET CAPITA · GENERA · IOANNES AVSTRIACVS CAR. V. F. PHILIP. REGIS CATHOLI.

Don Jans triumphante incomſte tot Bruſſel/ den eerſtẽ Mey/ Anno 1577.

Hierentuſſchen Don Jan / die niet voor der Spaengiaerden vertreck mochte voor Gouverneur aenghenomen worden / hadde hem tot Loven opgheruſt / om in het Gouvernement te treden. Den meeſtẽ Adel van de Landen was daer by hem ghecomen / om hem te groeten / met de welcke hy den eerſtẽ dagh Mey/ Anno 1577. met grooter triumphe nae Bruſſel is gereden/ alwaer hy heerlijck tuſſchen des Paus Legaet/ ende den Biſſchop van Luyck/ is ingereden ende ontfanghen. Veel manieren van blijſchappen van de Borgers werden hem beweſen/ met vyeren/ triumpheren/ waghenen/ ende andere vreemdicheden/ tot zijnder eeren. Den 4. Mey daer na wert hy voor Gouverneur generael ontfanghen ende geſworen/ op de conditie van't onderhouden der Pacificatien/ Contracten/ etc. alles met behoorlijcke Ceremonien ende eeren/ als ofte hy bycans ſelve natuerlijcken Landtſheere gheweeſt ware/ een yegelijck hem latende voorſtaen/ dat den Coningh nu zijnder Onderſaten ontfermt hadde/ eñ de Spaengiaerden wech gheſonden / dat ſy noyt conden ghelooven / hopende nu door Don Johans Gouvernement in alle ruſte ghebrocht te worden.

Viglius doot eñ zijn ordeel over Don Jan/ ende over de regeringe/ hy geſtorven ẽ 8. Mey/ Anno 1577.

Den Preſident Viglius leefde doen noch/ ende ſagh Don Jans incomſte/ ende ſeyde al ſpottende: Is dit den Prince die ons den vrede brengen ſal? Maer hy ſtorf eenighe vijf oft ſes daghen daer nae/ den 8. Mey/ tſeventigh Jaer oudt zijnde: Een gheleert / wijs ende verreſiende Man/ die alle de beroerten ende ſwarichedẽ/ den Landen ſints overcomen/ den Coningh ende zijne familiare vrienden genoech voorſeyde ende waerſchoude/ alſo oock in Schriften naegelaten heeft. Hy was een Man ſeer Catholijck / ende gantſch ende gheheel den dienſt des Conings toegedaen/ niet aenſiende dan zijn Heere ende Princens profijt ende dienſt / beclagende den quadẽ raedt van de Spaenſche Raedtſheeren ende oorenblaſers/ etc. maer te bloode om die voor't Vaderlandt teghen te ſtaen. Soodanigh zijn oock zijnen aenhangh ende creatueren meeſt gheweeſt / die hy te Hove gepromoveert heeft. Hy vondt ſeer quaet/ dat de regeringhe der Nederlanden den Spaengiaerden ende vreemden betrout ware / die noch de tale verſtonden/ noch de natuere der Landen kenden / eñ daer beneffens wilden dat al regeren op den voet van Spaengien/ nae hun Wetten eñ Coſtumen / contrarie de opinie van alle gheleerden/ ende ſelve contrarie t'bevel ende Teſtament van Ferdinando Catholico/ die zijnen Neve Carolus V. belaſte / dat hy hem in eenighe Landen niet laten dienen ſoude/ dan by de Ingheborene/ om dat die der eygen Landẽ ſaken beſt verſtaen/ ende doen dat oock ghewilligher/ van de welcke het volck dat oock beter afneemt/ oock dẽ dienſt doende met minderen coſte/ alſo men oock hadde mogen ſien eñ voelen / dat dry Perſoonen alleen/ die de ſaken van de Confiſcatien aldaer ghehandelt hadden/ meer oncoſten in rekeninghe brochten / dan dry de principaelſte ende Souverainſte Collegien: Waer door het gebeurde/ dat de Ingeborene / hun vindende verſmaect ende veracht/ veraerden tot quaet / ende baſtardeerden tot ondeucht. Ende de Spaengiaerden/ om de Natuerelen te verſtooten van alle handelinghe/ ſochten ſy den Coningh te perſuaderen / dat ſy daer toe niet bequaem waren/ ende dat ſy al Ketters ende ontrouwe waren / tot Godt ende haren Prince/ het welcke maer enckele ercheyt eñ vermetelheyt ware/ daer men nochtans ſagh/ ſy geen ſakẽ van ghewicht conden beleyden ofte uytrechten / dan door de handen van de Ingeſetenen/ de eere hun ſelven nochtans toeſchrijvende: Want nopende de Religie ſeyde hy / men ſagh wel het contrarie van haer ſegghen / als dat de Kercken alomme met groote devotie van ontallijck volck beſocht ende ghefrequenteert werden / hoewel eenige afghevallen waren ende verdoolt/ ſoo en behoorde men alle d'andere daeromme niet te verdoemen ende ſchelden / welcke verdoolde men veel onder haer wel ſoude weder ghewonnen hebben / ſoo men by tijts de gratie ende Pardoen hadde willen bewijſen / ende niet gheſocht die te verjaghen in Ketterſche Landen.

Ferdinandi Catholici Teſtament was / elck Landt by zijn Ingheborene te regeren.

Eñ ſo men de Ingeſetene wilden beſchuldigen van ontrouwe / om dat eenen hoop ſlecht volcxken hun miſgrepen hadden in eenige Steden/ ſo en behoorde men geen ſo generalen vonniſſe over het Landt te ſtrijckẽ / zijnde meeſtendeel de Lieden van eeren ende van Adeldom getrouwe ghebleveẽ/ wagende goet eñ bloedt voor harẽ Prince. Ende ſoo men van geſchicktheyt ende bequaemheyt wilde ſpreken / waren generalijcken de Nederlanders veel ghevoegelijcker/ bequamer ende gheſchickter/ in alle wetenſchap/ in talen/ van induſtrie ende anderſins / dan de Spaengiaerden waren / die verachtẽ ander talen eñ wetenſchappen te leeren: Ende door den moetwil van de Spaenſche onverſtandicheyt/ hadde den Prince van Orangien oorſaken vercregẽ/ hem op te maken in den tweeden tocht ende reyſe: want hy in den eerſtẽ tocht/ Anno 1568. door de getrouheyt der Onderdanen/ alomme de Poorten gheſloten vondt. Maer als de Spaengiaerdẽ voorder het Landt met Schattinghen/ met thiende penninghen/ ende met quaden raedt/ wilden teghen alle redene ende Landts natuere gouverneren/ ſoo en hebben de Ingheſetene de uytgewekene niet willen wederſtaen/ maer den aenhangh van den ſelven Prince hadde daer door middel ghecreghen van den Briele / Fliſſingen ende Enckhuyſen in te crijghen / ende ſoo voorts / hebbende alomme

1577. faveur ende gunſte by omliggen de Princen ende volckeren ghevonden. Dit was zijn ſegghen/ raedt ende opinie onder zijn vriendē/ dat hy oock als Raedtſheere zijnen Prince aen diende/ te vergeefs.

Hy was een groot Rechtſgheleerde/ nochtans was zijn ſpreeckwoort: Een groot Juriſt/ waer een booſer Chriſt. Hy was gheboren in Vrieſlandt/ uyt een goet/ oudt ende Edel gheſlachte/ ghenoemt van Aytta/ maer hy voerde den naem van een Dorp Zwichem/ dat hem toequam/ een mijle van Leeuwaerden ghelegen. Hy hadde in zijn jonckheyt veel Landen ende Scholen beſocht/ ende veel Ampten bedient/ ende was den Coningh van Spaengien ſeer toeghedaen/ nochtans der Spaengiaerden voorſtel ghenoech vyandt. Hy hadde een groot geſlachte eñ Maeghſchappe/ van de welcke hy boven de dertigh tot Schole ghehouden/ ende tot gheleertheyt gevordert heeft. Zijn devijſe was/ Vita mortalium Vigilia, Dat is/ Het leven, der Menſchen is maer waken/ dat hy uytdruckte met Schilderije/ van en Tafel/ een ureghelas/ Keerſe ende Boeck. 1577.

Eynde des ſeſten Boecx.

Het ſevenſte Boeck.

Nobiſcum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte cort verhael van het ſevenſte Boeck.

DOn Johan van Ooſtenrijck/ in't Gouvernement ghetreden zijnde/ begint zijne ſecrete Inſtructien te volgen/ eñ heymelijck met het reſterende Duytſche krijghſvolck te handelen/ om hem van de principaelſte Steden te verſekeren: Maer zijnen aenſlagh werdt ontdeckt/ door zijn afghewor pen Brieven in Vranckrijck. Neemt ſelve Namen inne: Ende meynt Antwerpen te overvallen/ t'welck hem miſt. Het Caſteel dat wordt van Monſeur de Bours voor de Staten inghenomen: Deſghelijcx Berghen/ Breda/ ende ſ'Hertoghenboſch. Zijn volck wordt verjaeght by Champigny. De Staten generael ſchrijven aen den Coningh/ ende beſchuldighen Don Johan. Die hem ghelaet vrede te ſoecken/ oock te vertrecken/ ſoo maer de Catholijcke Religie/ ende ſ'Conings authoriteyt behouden werde. Gheſanten des Keyſers/ uyt Enghelandt ende uyt Cleve/ handelen te vergheefs. Ondertuſſchen ontbiedt hy weder de Spaengiaerden. Daer teghen breken de Staten het Caſteel van Antwerpen ende andere af/ ende ruſten hen oock ter Oorloghen. Ontbieden den Prince van Orangien by haer/ die opghewor pen wordt voor Ruwaert van Brabant. Waer door jaloſie groeyde. Ende etlijcke Edelen ontbieden des Keyſers broeder/ den Eertſhertogh Mathias. Met hem meynende t'gantſche Gouvernement te incorporeren. Maer die van Ghendt nemen mede den Hertogh van Aerſchot/ met andere van dien aenhangh/ ghevanghen. Door Rihove ende Imbijſe wordt dien voorſlagh ghebroken. Ende Mathias/ zijnde van de zijne verlaten/ tracteert met de generale Staten/ door middel van den Prince. Don Jan wordt vyandt vercondight. De Staten tracteren met de Coninginne van Enghelandt. De Coninginne ſeyndt in Spaengien/ om den Vrede te middelen/ maer te vergeefs. Den Prince van Orangien treckt tot Ghendt. De generale Staten maken den Eertſhertogh Gouverneur/ ende den Prince van Orangien voor zijnen Stadthouder/ onder ſekere Artijckelen. Den Baron van Selles/ van des Coninghs wegen/ handelt met de Staten/ welcx handelinge bewijſen ſy met haren Brief. Den Graef van Swartzenborgh/ Keyſerlijcke Gheſante/ wordt by de Staten geantwoordt. Den ſtaet van Vrieſlandt wordt vertelt. Een Cometa verſchijnt. Ende een notable ſtraffe wordt over Martin Huttin ghedaen.

¶ Dit alles is ghebeurt/ gheduerende het Gouvernement van
Don Johan/ ende den Prince van Orangien/ in een
Jaer tijdts/ Anno 1577.

DOn Johan van Ooſtẽrijc/ nu in't Gouvernement der Nederlanden ghetreden zijnde/ heeft terſtondt gheſocht het Fondament van zijn nieuwe Oorloghe te legghen/ blijvende inwendigh by den oudẽ voet/ ghebruyckende t'voornemen eñ opinie/ die men onder de Inquiſiteurs in Spaengien van de Nederlanden hadde/ als datmen die moeſt gheheel eñ volcomelijck onder des Coninghs ghehoorſaemheyt brenghen/ ende die als nieuwe gheconqueſteerde Landen houden / om daer uyt ende mede groote conqueſten te maken/ ende te weeren alle gereformeerde Religien / daer aen de Inquiſiteurs achten grootelijcx des Coninghs eere / mede gheheel Spaengien/ ende conſequentelijck der geheeler Weerelt ſalicheyt te hanghen / mits de onderlinghe hanteringhe tuſſchen Nederlandt ende Spaengien/ die ſy qualijck ofte niet derven en conden / meynende dat het nu een cleyne ende gheringhe ſake ſoude weſen : Beſchuldighende de voorgaende Gouverneuren van groote fauten/ die hy meynde lichtelijcken te verbeteren/ eñ hem ſelven eenen eeuwighen lof daer mede te verwerven/ niet dan ſtoffe om tot grooter eere ende ſtate te comẽ ſoeckende/ geen ſwaricheyt vreeſende.

Don Johan in't Gouvernement zijnde/ vereydt de nieuwe Oorloghe/

Om hier toe te comen / eñ om de Provincien/ principalijck die noch Roomſche Catholijcken waren/ volcomelijck te reconcilieren/ eñ den ghemeynen Man contentement te geven/ dochte het den Coningh eñ Don Jan met den Raedt goet/ de Spaengiaerden wech te nemen / ende te verſoecken wat effect dat ſelve ſoude moghen wercken/ hopende met ſoodanighe ſeer begeerde ende deughdelijcke acte in authoriteyt/ gratie eñ vermoghen by den volcke hem te ſtellen / daer hem ſoude toe helpen zijn hooghe gheboorte / als een Duytſch/ eñ ſ'Conings Broeder / zijn vermaerde Victorie/ met zijn geſpraeckſaemheyt/ beleeftheyt/ liberaliteyt/ etc. Maer hem heeft terſtont verhindert zijn ongeduericheyt ofte impacientie/ niet connende langh ghenoech veynſen ofte diſſimuleren/ die zijne inwendighe meyninghe ontdeckte. Hy behiel in zijnen dienſte Octavio Gonzago/ zijnen Secretaris Eſcovedo/ eenen Baptiſta de Taris voor zijnen Hofmeeſter / ende dierghelijcke andere meer / ſoo vele als hy bequamelijcken onder het deckſel van zijn groot Huyſgheſin conde doordringen / waer onder diverſche de Landen ſeer tegen warẽ / van de tijden des Hertogs van Alvas Regiment af / weynige oft geen Nederlanders ghebruyckende/ (alſoo hy belooſt hadde) ten ware dat het was/ dat ſy hem geheel toeghedaen waren.

Voorder ſoo heeft hy hem meeſt familiaer gehouden met ſulcke / als hen meeſt gheoffendeert vonden/ ende qualijckẽ te vreden waren van wegen den voorgaenden handel/ als de Graven van Barlaymont/ van Manſvelt/ van Megẽ/ de Heeren van Hierges/ van Floyon/ van Haultepenne/ Barlaymonts ſonen/ van d'Aſſonville/ ende dierghelijcke : t'welck hem alle quaet achterdencken by den Staten heeft ghemaeckt. Maer daerentegen heeft hy den Hertogh van Arſchot ende andere aen den Prince van Orangien geſonden/ om te handelen van veel ſaken / ende van goeder correſpondentien / ende ſchreef hem oock vriendelijcke Brieven met zijn eyghener handt.

Don Johan ſchrijft aen den Prince van Orangien.

Den Heere van Heſe/ Gouverneur van Bruſſel/ heeft hy ooc door zijn liberaliteyt vereert met dry duyſent gulden ervelijck / op de Staten van Brabant / die de Heere van Heſe ſelve corts af ſcyde/ de Brieven weder leverende.

Verſoec van Don Johan aen de Staten/ ontdeckende zijn voornemen.

Tot Bruſſel aen de Staten verſocht hy ghehouden te worden in authoriteyt / als zijn Vooroudeꝛs/ die Princen van den Bloede waren / eñ te mogen hebben ſulcken Garde ofte Wacht der Onderſaten/ volgende de Pacificatien/ als hem ſoude goetduncken/ om te trecken van d'een ſtede tot de andere / nae zijn ghelieſte. Datter gheen Gouverneurs particulier ſouden weſen in Steden daer van ouden tijden ghewoonlijcken geen en waren.

Dat alle Gouverneuren/ Colonellen/ eñ Oorloghſvolck van den Lande/ haer ſouden by hem vinden/ wanneer hy die ſoude ontbieden/ eñ ghehoorſaem weſen als Capiteyn generael. Dat hy mochte generalijck diſponeren van de Officien ende laſten/ die dagelijcx voor vielen/ ſoo het ſelfde niet ware teghen die Pacificatie ende Privilegien.

Ende alſo de Staten generael hadden eenighe dagen te vooren beſloten een Lijſte van alle die ſy verſtonden ghequalificeert te zijn/ om te moghen in haer verſamelinghe comen : ſo begeerde Don Jan / dat hem die Lijſte terſtont gheſonden ſoude worden / om te beſien ofte daer geen ſuſpecte Perſoonen onder en waren / die quaden dienſt ſouden moghen doen / ofte die daer onder niet en behoorden.

Hy trachte oock alomme de Magiſtraten ende Wetten te verſettẽ nae zijnen ſin/ met advijs van de Gheeſtelijcke : Maer de Commiſſariſen wederleyden alle gheſpaenjoliſeerde. Hy gaf oock laſt ende bevel aen eenighe Jeſuijten / om / als Archiſcholaſten/ opſicht te hebben over de Schole/ ende het opbrengen van de jonckheyt.

Voorder begeerende/ by gevalle de Prince van Orangien/ ende de Staten van Hollandt eñ Zeelandt / niet en wilden volcomelijck voldoen den Vrede-handel / dat ſy dan in gheender manieren daer nae eenigerhande correſpondentie ofte verſtandt met den ſelven Prince van Orangien ofte Staten houden ſouden / maer haer voeghen by hem/ om die te dwinghen nae luyt der Pacificatien/ alles tot dien eynde/ dat de Majeſteyt mochte vercrijgen de ſchuldighe ghehoorſaemheyt/ by de Staten hem belooft/ ooc hem in zijnen name/ met ſulcken reſpect ende authoriteyt / als andere Gouverneurs van den Bloede / zijn Voorſaten ghehadt hadden/ om henlieden in ghewenſchten Vrede te houden.

Hy heeft oock/ om tot deſe twee Poincten/ namentlijck/ tot der ſchuldighe volcomen ghehoorſaemheyt / ende oprechtinge der Roomſcher Religie te comen / verſocht / datmen den tijdt ſoude verhaeſten/ ende eenighe Poincten ſonder uytſtel voldoen/ hoewel de deciſie daer van gherefereert was tot de generale Staten / ende vergaderinge van dien.

Ten leſten / op de clachtẽ van die van Amſterdam / aen de welcke den Prince van Orangien ſeer ſoliciteerde / datſe haer wilden voeghen met de andere ſteden van Hollandt/ onder zijn Gouvernement/ eñ dat hy hem alomme ſterckte/ ende veel plaetſen fortifieerde / ſoo hiel hy de Staten vooren/ dat ſy de Wapenẽ ſouden aennemẽ tegen den Prince van Orangien / allegerende dat des Princen doen eñ voorſtel ſoo ghewichtigh ware/ dat hy daeromme alleenlijck uyt Italien ſoude comen/ ſoo hy daer ware. Maer de Staten ſochten ten beſten te excuſeren.

Heymelijcke negotiatie van Don Johan tegẽ de Landen.

Deſe voorſchreven ſaken paſſeerden daer in't openbaer/ maer ſecretelijck met Brieven eñ Boden heeft hy den Coningh tot der Oorloghe ſeer verweckt ende ghehitſt / met zijnen Secretaris ontdect door zÿn afghewoꝛpē Brieven.

Eſcovedo/ als namaels bleeck door haer brieven in Gaſcongien afghewoꝛpen/ ende geſonden aen den Prince van Orangien/ van dē Coningh van Navarre.

Don Jans Brieven afghewoꝛpen ende ontcÿffert.

Onder de Brieven waren drÿ van Don Jan gheſchreven/ van den ſevenden April uyt Loven/ de tweede aen den Coningh / ende eenen aen Anthonio Perez / Secretaris / eñ vÿf Brieven van Eſcovedo. Deſe Brieven ſondt den Prince aen de Staten/ ende waren al in Cÿffer gheſchreven/ maer conſtelÿcken by den Heere van Sint Aldegonde ontcÿffert / ende den A. B. C. ghevonden/ eñ de Staten vertoont/ in ghelÿckſormheyt/ van Sillabe tot Sillabe / met de originalen / in der voegen/ dat een yegelÿck conde mercken in't uytleggē/ datter geen bedrogh noch faute in en was/ ende waren onderteeckent met Don Jans eygen handt/ van vele ſeer wel bekent/ eñ namaels van hem ſelven bekent ende beleden/ voor alle excuſen allegerende/ datmen die qualÿcken verſtondt/ eñ ten ergſten beduyde. Diergelÿcke van zÿn Brieven/ aen de Duytſche Colonellen Fronſbergh eñ Focker gheſchreven / werden namaels ontdeckt eñ ghevonden in een Kofferken/ dat Focker/ met haeſte uyt Antwerpen vluchtende / achter liet/ waer inne de Conſpiratie met haer tegē de Landen bleeck. Deſe Brieven zÿn namaels by de Staten in Drucke uytghegaen/ met cort verhael der oorſaken ende redenen / die haer dwongh te verſien van tegenweer tegen Don Jan.

Inhout van Don Johan eñ Eſcovedo Brieven.

In den Brief van den 7. April ſchreef hy aen den Coningh met zÿn eygen handt / dat het Nederlandts lichaem niet anders te helpen en was/ dan met af te ſnÿden het ghene dat daer in ghequetſt was / ende dat moeſte doen ter tÿdt gheſchieden : biddende te willen maken de proviſie van ghelde / ſonder t'welcke al verloren ware. Ende datmen moeſte eenen anderen wegh voornemen dan den Hertogh van Alva eñ den Commandador ghedaen hadden / ende ghebruycken een cleyn hoopken Krÿghſvolck/ maer dat goet. Voorder waren zÿn ende Eſcovedos Brievē vol van diergelÿcke perſuaſien tot den Krÿgh/ voorhoudende de middelen / ſeggende datmen niet en behoorde aen te vallen de plaetſen ten vaſtē Lande/ maer de Eylandē/ welcken aenſlagh ſy ſwaerder hielden dan de conqueſte van Enghelandt/ eñ d'een ghenomen zÿnde en ſoude d'ander niet langher teghen houden. Ende om beter daer toe te comen / verclaerde hy / datmen moeſte voeden de particuliere queſtien/ onder de Edelen ende Landtſaten / die hen ſeer vorderen ſoude / als ſy om de Officien / ende Vrÿheyt van Conſcientie/ malcanderen ſouden pluckharen / mits dat daer door eenighe ghedwongen ſouden zÿn opentlÿck de ſÿde van den Coningh aen te nemen : Ende als ſy alſo gheſcheyden waren/ ſoude men henlieden beyde dies te ghemackelÿcker Meeſter connen worden / ende d'een caſtÿdē door middel van den anderen. Wenſchende oock / datmen het Spaens ende Italiaens Krÿgſvolck in Vrancrÿck mochte van doene hebben/ om te eer ende te beter die te mogen wederomme ontbieden.

Prophecÿe van Eſcovedo/ mede achtende de conqueſte van de Eylanden ſwaerder dā dat van Enghelandt.

Eſcovedo ſchreef oock aen den Coningh/ ſoo Don Jan van hem niet geholpen en worde/ ſoude hy ergheus wech trecken / alſmen daer minſt op dencken ſoude : Biddende den Coningh die deſperatie voor te comen / adverterende / dat de ſaken der Landen niet ſouden gheneſen worden door goede middelen/ dan door vyer eñ ſweerdt. Den Edelen/ ende t'volck des Landts/ beſchuldighde hy by den Coningh/ ſeggende datter niet een en was van henlieden die recht gingh/ eñ dat ſy alle ghelÿck hadden een vervloeckte eñ valſche meyninghe/ niet ſoeckende dan te leven nae haerlieder gheliefte / ſonder eenighe Wet ofte Regel/ ende te hebben de vrÿheyt van Conſcientie/ etc.

Wy hebben eenſdeels verhaelt t'ghene Don Jan in't beginſel / ſoo opentlÿck als ſecretelÿck ghehandelt heeft : Voorts ſullen wy oock verhalen zÿn procederen / met de omligghende Potentaten / ende den Duytſchen Krÿghſvolcke/ tot dat deſe gheſchreven Brieven in't licht quamen.

Don Jan heeft Ambaſſadeurs aen den Keyſer geſonden / ende aen alle Keurvorſten ende andere Vorſten/ om haerlieden te verwecken tegen den Prince van Orangien / beſchuldigende hem van den Pays ghebroken te hebben/ eñ dat dede hy al ſonder de Staten daer van te laten weten/ ofte oock den Prince van Orangien ſelve daer van te vermanen / ofte verantwoordinghe te verwachten / ofte behoorlÿcke Inſinuatie te doene.

Aen de Coninginne van Enghelandt ſondt hy den Borghgrave van Ghent/ met grooten ſtate in Mey / over den Prince ſeer claghende. De Coninginne over de clachten van den Prince ende die van Hollandt ende Zeelandt / ſondt aen haerlieden/ vermanende tot onderhoudt der Pacificatien ſeer ernſtelÿcken/ oock ghebruyckende hooghe dreyghementen / ſoo ſy ter contrarie deden. Deſen Ambaſſadeur nae de Coninginne vertreckende/ verſochten de Staten aen hem/ te willen van harent wegen de Coninginne bidden/ haer te willen leenen een ſomme gheldts / om de Duytſchen af te dancken/ ende de Landen daer van te ontledighen : Maer Don Jan heeft hem verboden aen de Coninginne eenige mentie daer van te maken.

Statē neerſtichept/ om het Duytſch Krÿgſvolck te contenteren / eñ verloſt te wordē/ met uytwendigh der hulp vā Don Jan.

De Staten tot Bruſſel / merckende dat Don Jan hem ſtoorde / ende ſcheen Oorloge te willen vernieuwen teghen den Prince van Orangien/ hebben ſy alle vlÿt aenghewendt om dat voor te comen : Ende voorts oock / om den Raedt van vreemde / die noch by hem waren / te weeren/ eñ de Landen te verloſſen van't Duytſch Krÿgſvolck / ſochten ſy daer mede af te rekenen / die te betalen / ende alſoo quÿt te maken / zÿnde haer tachterheyt ettelÿcke Milioenen groot / daer toe ſy een redelÿcke ſomme geldts / ende andere conditien deden aenbieden/ waeromme ſy ſeer ſterck by Don Jan aenhieldē/ te willen ten beſten ſpreken/ ende haer aſſiſteren. T'welck hy ſoo ernſtelÿck beloofde / dat hy ſeyde / ſoo de Duytſche Colonels tot ſulcken conditie / als de Staten haer aenboden / niet te vreden en wilden zÿn / dat haer vry gheoorloſt ſoude worden / die met ghewelt uyt de Landen te drÿven / daer toe hy ſwoer zÿn eyghen Perſoon niet te willen ſparen.

Bedrogh vā Don Jan.

Ende om t'ſelfde te willen effectueren/ ſoo het ſcheen / trock hy uyt Bruſſel / den 5. Junÿ / nae Mechelen/ alwaer alle de Colonellē by hem ontbodē werdē/ die hy ſoude ſien te inducerē tot alle redelÿckheyt/ maer hy dede ter contrarie. Ende om zÿn feyt beter te bedecken/ ſchreef hy/ den 9. Junÿ/ aen de Ghedeputeerde der Staten/ veynſende groot medelÿden met haer ende de Landen te hebben / achtende dat de laſten van't Krÿghſvolck te betalen/ haer te ſwaer vallen ſoude/ ſonder de hulpe van den Coningh / ende dat hy dat meer als eens den Coningh gheſchreven hadde/ maer noch te vergeeſs : Waerom hy nootlÿck achte / ſoo haer dat goet dochte/ zÿnen Secretaris Eſcovedo (als die de kenniſſe van den noot hadde/ de Wonde geſien/ ende de Medecÿne beſt ſoude moghen te paſſe brenghen) derwaerts te ſeynden. De Staten hem hier over ſeer bedanckende/ hebben Eſcovedo geerne den laſt ghegheven/

ven/ die t'ſelfde ſeer ghewillighlijck aenghenomen heeft/ haer in goede hope ſtellende van een goede ſomme gheldts van den Coningh te verwerven/de Staten gedelibereert zijnde van hem voor zijnen dienſt twee duyſent Ducaten Penſioen te ſchencken: Maer hy heeft gheheel het contrarie in Spaengien gheſoliciteert / te weten/ voor gheldt om den Krijgh van nieuws te beginnen.

Een Borger tot Mechelē onthalſt/om de ghereformeerde Religie by Don Johan.

Don Johan tot Mechelen zijnde / heeft een Borgher om der Ghereformeerder Religie doen onthalſen. Ende alſo dat velen vreemdt dochte/ heeft hy gheſeyt/teghen de Pacificatie niet ghedaen te hebben/ alſoo die niemandt mochte ghenieten / dan die ghevlucht ende gebannen waren gheweeſt / ende niet die in't Landt waren gebleven/ als den Biſſchop van Atrecht dat ſelve uytleyde.

Don Johan neemt het Duytſche Krijghſvolc in dienſte/ als hy veynſde die uyt de Landen te helpē.

Met de Colonellen/ Fronſbergh / Polwijler/ Focker/ ende Cornelis van Enden/ in ſtede van die te bewegen/ met redelijcke betalinge uyt den Lande te treckē/ heeft hy ter contrarie die ſecretelijck tot een nieuwe Oorloghe verweckt / ende in zijnen dienſt aenghenomen/ hen toeſeggende/ datſe niet van haer gagien ſouden verlieſen/ niet teghenſtaende dat de Staten ſochten haer daer van te berooven / ende oock het leven te benemen.

Aenſlagh op Antwerpen van Don Johan.

Den aenſlagh/die hy met haer maeckte/was/ dat de vier Vendelen Duytſchen / die binnen de ſtadt van Antwerpen laghen/eñ daer noch ſoude bycomen Cornelis van Enden/ met vier Vendelen / t'ſamen goede correſpondentie houden ſouden met den Luytenant van den Caſteele/ Loys de Bloys/Heer van Trelon/die daer als Stadthouder van den Hertogh van Arſchot / eñ zijnen ſone den Prince van Chimay in lagh / hem toeghedaen weſende / ende ſoude de Stadt met den Caſteele houden voor hem. Deſghelijcken ſouden de ander Duytſche Knechten (zijnde in als vier Regimenten) doen/ ende houden de Steden ende plaetſen voor hem/daer ſy in lagē/als Berghen op Zoom/ Breda/ ſ'Hertoghenboſſche/ter Tolen/Deventer / Campen / ende Ruermonde. Hier toe heeft hy oock beweeght de Grave van Barlaymont/ ende zijn ſonen/ met haer vier Regimenten Walſch Krijghſvolck / waer van de twee tot meerder verſekertheyt oock ſouden in Antwerpen trecken. Ende de dry Vendelen van Polwijlers Duytſche Knechten/tot Denremonde liggende / die van die van Vlaenderen uytgetocht waren / ende Paſpoort hadden / heeft hy oock contrarie Brieven gheſchreven / haer belaſtende te blijven: Maer de Soldaten eerlijcker zijnde dan hy / hebbent gheweygheret / ende hebben zijn Brieven de Staten ſelve overghelevert.

Don Johan hebbende dē-ſlag van zijn ghenomen Brieven/ ſoeckt zijnen Perſoon te verſekeren.

Terwijle Don Johan aldus zijne ghereedtſchappe maeckte / om met zijnen meeſten voordeele zijn nieuwe Oorloghe aen te voeren / ofte te beginnen tot bequamer tijdt / ſoo hadde hy verſtaen van't afwerpen van zijn Brieven op de Frontiere van Spaengien/ waer door/ uyt achterdencken dat die mochten in't licht comen by de Nederlandtſche Staten/eer ende voor hy met zijn Krijghſvolck ſoude reede weſen/ ſoo vreeſde hy / ofte mochte beſprongen ofte by den halſe gegrepen worden/ waeromme/om t'perijckel voor te comen / heeft gheſocht hem ſelven / oft zijnen Perſoon / te verſekeren / onder eenigherhande deckſel / ſoeckende alderhande oorſaken.

Hierentuſſchen iſt gebeurt/dat de Coninginne van Navarra / dochter ende ſuſter van Vranckrijck / door Henegouwe quam / nae het Landt van Luyck / om te beſoecken de Fonteynen van Spaa/om haer geſontheyts wille. Op deſe oorſake ontboodt hy alle den Edeldom by hem/ om de Princeſſe eerlijck te gheleyden: Onder andere den Prince van Chimay / uyt het Caſteel van Antwerpen / op dat de Heere van Trelon daer alleen commanderen ſoude / daer hy heymelijck verſtandt mede hadde. Aldus is hy uyt Mechelen ghetrocken / de Princeſſe gheleydende / ende hadde hem geerne verſekert van Bergen in Henegouwe / t'welck door vigilantie van etlijcke is belet gheweeſt. Maer op Charlemont/Lutzenborgh / ende andere plaetſen / zijn hem zijn aenſlagen gheluckt / ende heeft hem daer van verſekert.

Onder t'geleyde van de Navarriſche Coninginne na het Spaa meynde Dō Johan Bergen in Henegouwe te krijghen/ t'welck hem miſte / maer hy vercreegh veel ander plaetſen.

Nae het ſtatelijck gheleydt der Coninginne/ Don Johan tot Namen zijnde / is hy den vierentwintighſtē Julij/ buyten der Stadt ter jacht ſpaceren ghereden / ende voorby het Caſteel comende / als ſ'Landts Gouverneur daer om rijdende / ende beſichtende / heeft voor de Poorten den Heere van Hierges / de Grave van Megen/ Floyon / Haultepenne / ghebroeders ende ſonen van Barlaymont (elck wel verſelſchapt met Piſtoleten in de vuyſt) ghevonden/ hem vraghende of hy niet wilde binnen t'Caſteel beſichtighen? Waer op hy terſtondt jae ſegghende / heeft zijn Piſtolet oock in de vuyſt ghenomen / ende Wapenen toonende / reedt daer gewveldelijcken binnen / daer conqueſte van makende / ſegghende/ dat ware zijnen eerſten dagh van zijn Gouvernement. Ende beſette alſo alomme de Wachten van zijn volck / daer van ontſlaende den Heere van Froymont/ Jan van Borgongien/ die daer Gouverneur was. Alſo ontdeckte zijn voornemen / dat hy niet langer conde verholen houden/ hoorende ende verſtaen hebbende van zijn afgeworpen Brieven ontdect/ nochtans droegh hem ghéveynſdelijcke.

Don Johan neemt Namen in tot zijn Perſoons verſekeringe dē 24. Julij / Anno 1577.

Behēdicheyt der Nederlandtſchen Adel van teghen hem gheconſpireert te hebben.

De Raedtſheeren by hem zijnde / vergadert hebbende / heeft hy haer twee Brieven getoont/ van date den 19. ende 21. Julij / datmen hem meynde te vanghen binnen Mechelen / ende in Zeelandt te voeren: Ende ſcheen daer van te willen beſchuldighen den Grave van Lalain/ Champigny ende andere. Hy beclaeghde hem meeſt van de langhe patientie / die hy over de onverdraghelijcke onweerdicheden der Staten/ hem aenghedaen/ gheleden hadde: Waeromme hy hem nu abſolutelijck wilde doen ghehoorſamen/ volghende zijnen laſt/uyt Spaengien ontfanghen / zijnde nu in verſekerder plaetſe/ van waer hy wilde abſolutelijck ghebieden.

Beclaeght hem by de Staten / belaſtende die van Bruſſel te ontwapenen.

S'anderdaeghs ſondt hy den Heere van Raſſinghem nae Bruſſel / met Brieven aen de Staten / met eenighe Inſtructie / om den Heere van Heſe Gouverneur / ende de Borgers van Bruſſel/ te ontwapenen / eer hy daer in wilde keeren/ op hope van de Stadt Meeſter te worden. Maer de Staten hebben daer terſtondt gheſonden/ den 25. Julij/den Prelaet van Marolles/den Archediaken van Ypre / Bucho Aytta/ met den Heere van Brus/ hem ootmoedelijck biddende/ te willen alle ſuſpicie afleggen / die op onwaerachtigh overdraghen (ſoo ſy dochten) ghefondeert was/ ende remedieren ofte voorcomen de inconvenienten / die zijn extraordinaris vertreck op het Caſteel Namur / oock het innemen van het Caſteel van Charlemont / ſouden moghen veroorſaken/ verſoeckende weder te comen binnē Bruſſel/met lijf ende goet / hem toeſegghende alle verſekertheyt ende trouwicheyt / ende dat het Krijghſvolck tot dien ſelven eynde ſouden Eedt doen / oock te doen exemplaire caſtijement / over ſulcke alſmen ſchuldigh ſoude vinden van ſulcken booſe Conſpiratie / tot welcken effect ſy verſochten/dat ſoo wel de beclaeghde/ als de beclaghers

De Staten bieden Don Johan alle verſekeringe aen.

mochten genoemt worden/om wettelijcke informatie daer op te nemen: Biddende oock te willen voortvaren met tracteren/ aengaende de betalinge ende vertreck der Duytſchen/t'welck hy ſelve hem ghéliet noch te begeeren. Eñ daer nae boden ſy hem aen/ boven zijn ordinaris Wacht van Archiers ende Hellebardiers/ dry hondert Haeckſchutten te voete.

Don Johan ſingt triumphe over Antwerpen/ voor de Victorie.

Don Jan op dit verſoeck luttel achtende/ende nae dat de ordre ghegheven was/ meynende dat Cornelis van Endē/met zijn vier Vendelen/binnen Antwerpen ſoude zijn/ ende dat hy alſo van Antwerpen ende t'Caſteel verſekert ware/ ſeyde hy t'ſelfde den Prelaet van Marolles te vroegh aen/ met laſt om ſulcx den Staten te adverterē/ hen voorder nu nieuwe Wetten ende Conditien voorſlaende/met dreygementen/ſoo ſy die niet en accepteerdē/ henlieden te houden ende verclaren ſchuldigh te weſen van Crimen læſæ Majeſtatis, wederſpannicheyt/ jae van Ketterije. Eñ ſondt zijn Brieven aen alle de Princen van Chriſtenrijck tot dien eynde.

Den 28. Julij werden Don Johās Brieven den Staten ontdect/in April gheſchreven.

Hierentuſſchē/ te weten den 28. Julij/ werden recht te paſſe den Statē van den Prince van Orangien gheſonden ende geleſen de Brieven vooren verhaelt/ in Gaſcongien afgheworpen in April/van Don Johan eñ Eſcovedo gheſchreven/ waer door t'voornemen van Don Johan geheel ontdeckt werdt/ als dat de beſchuldinghen des Princen van Orangien maer geſochte middelen en waren/ om de Landē weder d'een tegen d'ander te ſtellen/ ende dat het innemen van Namur ende Charlemont ware/ om te moghen by Lutſenborgh weder de vreemde Soldatē in't Landt brenghen/ in der voeghen/ dat de Staten ſagen haer gheheel omcinghelt/ geen middel ſiende om haer Duytſchen quijt te worden/ die de principaelſte Steden ende Sleutels (ſoo ſy meynden/ nae Don Johans ſegghen) in handen hadden/ waer door alle middelen van ghelde eñ Munitie haer benomen waren.

Perplexiteyt der Staten ende Landē/ over Don Johās aenſlaghen.

Champigny verſtropt Cornelis vā Enden/ die in Antwerpē was comende.

Hieromme nochtans den moedt niet gheheel verloren ghevende/ ſoo perſuadeerden ende belaſten ſy in haeſt/ door eenighe goede Patriotten/ dat des Heere van Champignys krijghſvolck/ dat in Brabant lagh/ Cornelis van Enden (die nae Antwerpē/uyt laſt van Don Johan/trock/) den wegh ſouden ondergaen/ t'welck gheſchiede door Monſeur de Vers/ zijnen Couzijn/die haer tegen trock/verſloegh ende verſtropde: T'welck de eerſte vyandtſchap was/ die de Staten aen Don Jan beweſen.

De Heere van Bours maeckt hem ſelven/ Meeſter van't Caſteel van Antwerpen/ den eerſten Auguſti/ Anno 1577.

Voorder ſonden ſy t'Antwerpen den Baron van Liedekercke/ om de Borgherije in ordre te houden/ die veel vluchten ende verliepen/ vreeſende een tweede plonderinghe. Maer de Heere van Liedekercke/ met aſſiſtentie van Guilliam Rouck/ Paulus Toucher/ ende andere/ hebben door middel van tſeſtigh duyſent gulden/ aen de Staten ſijde/ beweeght een van de Capiteynen des Caſteels/ Pontus de Noyelles/ Heer van Bours/ die een Vendel knechten daer binnen hadde/ de welcke ſiende/ dat den Luytenāt Trelon/ het Garniſoen van't Caſteel eenen nieuwen Eedt/ van wegen Don Jan/ voorhielt/ ende hy liever trachtende te houden zijnen voorgaenden Eedt ende eere/ heeft dien gheweygert/alſo oock veel Soldatē eñ Bevelhebberē deden/waer door hy nu vreeſende de conſequentie/ mitds Trelon gedeclareert hadde/te willen houden de ſijde van de Duytſche knechten binnen der Stadt/ ſoo heeft de voorſz. de Bours met zijnen aenhangh hem gheſocht Meeſter van den Caſteele te maken/ met advijſe van den voorſz. Heere van Liedekercke ende andere/ten behoeve van dē Lande ende Staten. Alſo gheresolveert zijnde/ den eerſten Auguſti/ ſoo heeft de Heere van Bours op den avondt eenen alarm in't Caſteel ghemaeckt/ verſierende/ dat de Stadt al in Wapenen was/ waer door alle de vier Vendelen/die daer binnen waren/ al in Wapenen quamen/ want Trelons Vendel hadde de Wachte. De Heer van Bours in Wapenen zijnde/ met zijn Vendel/ verclaerde terſtondt de andere der Staten meyninghe/ende den Eedt/ die ſy moeſten betrachten/ ende dierghelijcke/ waer door hy vercreegh terſtondt een gheheel Vendel aen zijn ſijde/ eñ het derde wanckelde. Maer Trelons Vendel bleef verhardt/ waeromme de andere daer op zijn ghevallen/ eñ hebben Trelon by den halſe ghenomen ende ghevanghen/ ende t'Vendel ter Poorten uyt gheſlagen/ waer onder ontrent 20. doorſchoten werdē/ ende veel gequetſt. Dit gheſchiede ſ'avonts/ den eerſten Auguſti/ ten acht uren: ende alſoo werdt het Caſteel voor de Staten behouden/ tot grooten ghelucke.

De Colonellen Fronſbergh ende Focker ghehoort hebbende de beroerte in't Caſteel/ overbrochten met groote verbaeſtheyt den gheheelen nacht/ (t'rechte beſcheedt ende voornemen van die van binnen t'Caſteel niet wetende) dies ſy reſolveerden ſ'morgens eerſt te trecken met haer krijghſvolck op de Meerbrugge. Als ſy nu daer in ſlaghordre gheſtelt waren/ creghen ſy meerder achterdencken/ dies ſy trocken met ſack eñ pack nae de nieuwe Stadt/alwaer ſy haer terſtont beſchanſten/met Packen/Balen ende Sacken van Coopmanſchappē/ die ſy daer ontrent in Packhuyſen ende Schepen vonden/meeſt in't Vrachthuys oft Heſſens huys daer by/ende trocken alle de Bruggen nae haer op.

De Stadt Antwerpen in perijckel vā de Duytſchen anderwerf gheplondert te worden/ den 2. Auguſti.

De Heere van Liedekercke/ met de Regeerders der Stadt/ſochten alle middelen om die uyt de Stadt te crijgen/ ſy boden haer aen/ alſoo ſy oock lange te vooren gedaen hadden/dry Maenden Soudije/ beloopende ontrent de ſomme van veertigh duyſent guldens/ ende een Maendt in Laken/ in weerde gherekent thien duyſent guldens/ ende de reſte binnen dry Jaren. Maer ſy en wilden daer gheenſins mede te vreden weſen. Waer door de Borghers in groote perplexiteyt waren/ ende vreeſden een tweede ſuccagement/ ende dat ſy alle haer volc/ die tot Bergen/ Breda ende ſ'Hertoghenboſſche laghen/tot haer ontboden hadden. Ende de mare ging/dat de Graven van Meghen ende Floyon/ met haer Regimenten/ haer oock te hulpe quamen. Waer teghen gheſeyt werdt ende uytghegheven/ dat door de Borghers te hulpe quam den Grave van Egmont/ofte de Heere van Heſe/oock die van't Caſteel/eñ van des Princē van Orangien Schepen/ t'welck het Duytſch krijghſvolck oock bevreeſt maeckte. In deſe beroerten paſſeerde de voornoene/ tot nae den Middagh/ dat de Heer van Liedekercke eñ de Magiſtraet/ reſolveerden het Duytſch krijghſvolck uyt de Stadt met gewelt te drijven/ met de goede Borgherije/ te hulpe nemende vijftigh ofte meer Soldaten van't Caſteel/ midts datmen haer bevreeſtheyt ghewaer werdt.

Gods wonderbaer miracel/ die vā Antwerpen beweſen.

Alſmen nu deſe reſolutie (hoewel met cleyn fondament) ſoude in't werck gaen ſtellen/ende datſe nu begonden nae haer toe te trecken/ ſagh men comen/ ontrent Ooſterweele/ de Riviere opgheſeylt/ vier van des Princen van Orangien Oorlogh-ſchepen/ met den Admirael/ die terſtont de goede Borgers/door Gods voorſichticheyt/ tot haerder hulpe geſonden achten te zijn. Ende deſe Schepen/in't geſicht van der Stadt zijnde/ſchoten twee oft dry ſcheuten grof geſchuts af. Waer door de Duytſchen (recht ſtaende in't tegenweer tegen de Borgers) ſulcken verſchricken cregen/ dat ſy terſtont met grooter confuſie ter Poorten uyt liepen/ ſonder gheldt/ met een groot naegheroep ofte ghejouwe der Borghers/ die terſtondt de Poorten op haer toeſloten. Alſo verloſte Godt wonderlijcken de ſtadt van Antwerpen/ uyt de vreeſe van een ander plonderinghe/ eñ van haer beroovers ende ſchenders/ ende behielden haer aengheboden gheldt. Alſo werdt de Stadt met haer Caſteel voor de Staten verſekert.

Fronſbergh ende Focker met haer volck/ verlaten de ſtadt vã Antwerpẽ ſchandelijc uyt vreeſe/ den 2. Auguſti.

Fronſbergh vluchte nae Breda by zijn ander volck/ ende Focker nae Berghen op Zoom/ alle zijn Bagagie t'Antwerpẽ achterlatende/ alwaer dat onder ander gevonden werden/) als wy vooren verhaelt hebben) verſcheyden Brieven van Don Jan/ aen hem ende aen Fronſbergh gheſchreven.

Den Hertogh van Arſchot/ ende zijn ſone den Prince van Chimay/ de Heere van Fropemont/ afghecomen zijnde van den grooten Baſtaert van Borgongien/ met meer andere Heeren/ zijn behendelijcken uyt Namur ghecomen/ Don Jan verlatende/ eñ hen voegende by de Staten/ oock veel Edelen eñ Krijghſvolck/ onder de Regimenten van de kinderen van Barlaymont dienende/ de welcke trachten geimployeert te worden van de Staten/ die oock ten ſelven tijde Liere verſekert hebben.

Berghen op Zoom by de Staten ingenomen/ ende Carel Focker ghevanghen.

De Heere van Champigny/ met vijf Vendelen Knechten/ ende hondert Peerden/ nam in het Caſteel van Wouwe/ by Berghen/ ende beleyde Bergen op Zoom/ een Stadt in Brabant by de Schelde gheleghen/ alwaer Focker in lagh met twee Vendelen van oudts/ ende een Vendel/ dat hy met hem van Antwerpen ghebrocht hadde. Daer werdt in corte tijdt alſo ghehandelt/ dat ſy tot een appointement quamen/ als dat de twee Vendelen/ die daer ghelegen hadden/ haer tachterheden van Soudye ſouden op termijnen ontfanghen/ daer haer de Staten voor verbonden. Ende het derde Vendel/ dat met Focker t'Antwerpen in de plonderinge gheweeſt was/ werdt hen t'leven gheſchoncken/ mits de Wapenen nederleggende/ ende haren Colonel Focker gevangen leverende/ die haer verleydt hadde. Maer de Heere van Champigny (om ſulcken ſchandtvlecke van de Natie te weeren) dede hen haer geweer weder gheven/ hem te vreden houdende met een Quitancie die ſy maeckten/ van al t'ghene dat ſy mochten in de Nederlanden verdient hebben/ na het ſevende Artijckel des Edicts des Vredes. Alſo werdt Focker ghevangen/ eñ werdt nae Bruſſel ghevoert. Ende een ander Vendel van Focker/ dat binnẽ Steenbergen lagh/ heeft de Stadt oock met Verdragh overghelevert.

Ter Tholen wert van de Duytſchen ghenomen.

Van daer trock Champigny op de Stadt eñ Eylandt van der Tholen/ daer een groot Vendel Duytſchen lagh/ dat eertijts onder Monteſdoca Spaengiaert gheweeſt was/ t'welck den Grave van Hohenlo/ met het Krijgſvolck des Princen van Orangien quam beſoecken/ dwingende t'ſelve met hem te verdragen.

ſ'Hertogenboſch ende Breda wert van weghen de Statẽ ingenomen/ eñ Fronſberge ghevangen.

Van daer zijn beyde/ Hohenlo ende Champigny/ ghetrocken nae ſ'Hertogenboſſche/ een van de vier Hooftſteden in Brabant/ ende van gheleghentheyt ſeer ſterck/ daer ſy oock met de Duytſche Knechten/ van den Regimente van Overſteyn/ zijn overcomen/ die daer den 21. September uyt trocken/ zijnde veraccordeert voor acht Maenden Soldts/ daer van de Borgherije betaelde ghereet de twee Maenden/ eñ de reſte ſouden de Staten betalen/ als ſy ſouden uyt dẽ Lande weſen/ twee derdedeelen in Laken/ ende een derdedeel in ghelde.

Daer nae trocken ſy op Breda/ een Stadt in Brabant/ toecomende den Prince van Orangiẽ/ alwaer den Baron van Fronſbergh binnẽ lagh/ met ſes Vendelen/ waer van de dry uyt Antwerpen ghecomen waren. Maer ten leſten deſpererende van ontſet/ hebben de Soldaten haren Overſte Fronſbergh/ met den Heere van Kinſick ghevangen ghenomen/ ende met Ketenen eenen gheheelen nacht op de Marckt aen eenen Bornput ghevetert/ willende Spits recht daer over ghedaen hebben/ uyt dien dat ſy ſoo trouweloos ende dobbel met henlieden ghehandelt hadden: doch de Soldaten zijn ten leſten met de Staten van haer betalinghe overcomen/ ende hebben de Stadt/ ende den Colonel Fronſbergh ende andere/ den Staten overghelevert/ om te ſtraffen/ nae verdienſte van haer meyneedicheyt. Maer ſy werden namaels by compoſitie uyt de gevangeniſſe verloſt.

De ſaken aldus uytghevallen zijnde met Don Johan/ hebben de Staten generael goet gedocht den Coningh te verwittigen van alles/ ende om grondelijcken den ſtandt der ſaken te verſtaen/ hebbẽ wy goet gedocht hier by te voegen Copije van haren Brief/ gheſonden aen den Coningh/ den 24. Auguſti.

Aen den Coningh.

Den Brief van de generale Staten/ aen den Coningh/ den 24. Auguſti.

HEERE, Als wy meynden dat alle ſaken ſtreckten tot oprechtinghe ende gheruſtheyt van den handel van herwaertſover/ volghende de goede hope die wy hadden ghecreghen/ mits dat Don Johan met ons hadde ghetracteert in den naem van uwe Majeſteyt/ ende oock mits de beveſtinghe daer nae volghende/ waer af wy onlangs rekeninghe ende bewijſinghe hadden ghedaen door onſen Brief/ den welcken de Biſſchop van Rypa/ Gheſante des Paus van Roome/ tot uwe Majeſteyt heeft met hẽ gebrocht in Spaengien/ mits welcken wy uwe Majeſteyt vermaenden van den ſtaet daer wy ons in vonden geſtelt/ ende van de beſorgelijckheyt voorhanden weſende/ overmits de ſwaricheden daer wy in waren/ ter ſaken van de Hooghduytſche/ ende ſo wy/ om met haerlieden te overcomẽ/ van uyt den Lande te vertrecken/ haer hadden doen aenbiedẽ goede weerde ende rechtveerdighe preſentatien/ oock haren Colonellen ende Officieren/ door ſommige voornaemſte Heeren van deſe Landen/ ſoo en hebben ſy henliedẽ daer toe geenſins willen laten verſtaen/ Jae daer tegen/ niet ſonder verachtinghe/ eyndelijck verclaerden/ dat ſy niet anders en ſouden handelen dan met Don Jan. Waer door wy zijne Hoocheyt vaſt ootmoedelijck hebbẽ gebeden/ te willen de ſake door zijne vermoghentheyt middelen/ t'welck hy ons vryelijck verwillighde. Alſo dat wy begonſt hebbende met henlieden te handelen/ onder de authoriteyt/ eñ door het middel van den voorſz. Don Jan/ ende van d'Ambaſſadeurs van de Keyſerlijcke Majeſteyt/ hy hem ſo verre heeft verclaert/ in de tegenwoordicheyt van onſe Ghedeputeerde/ dat inghevalle ſy niet en wouden aennemen ſoo redelijcke preſentatien henlieden gedaen/ hy belooft heeft met ons aen te ſpannen/ met alle zijn middelen/ jae indien het van noode waer/ door Wapenen henlieden te brengen tot redelijckheyt/ wel wetende/ dat wy ons ſelven meer beſwaerden dan wy wel mochten verdraghen. Jae Don Jan ſiende onſe vlijticheyt/ te boven gaende onſe ghewoonlijcke macht/ heeft vrywillighlijck ghepreſenteert te ſchrijven aen uwe Majeſteyt/ om behulp te hebben van eenighe ſomme Penningen uyt Spaengien/ tot verlichtinghe deſer Nederlanden/ ons

1577.

Beſchuldinge van Don Jan.

lieden te verſtaen gevende/dat hy tot deſer daedt derwaerts beſtelde den Secretaris Jan Eſcovedo. T'welck ons allen hadde veroorſaeckt ſeer groote vernoeginge/ jae een merckelijck betrouwen/dat al t'ghene datter belooft was/door deſe voorſz. Pacificatie oft bevredinghe/ ſoude van poinct tot poinct onderhouden worden/ende dat hy ter goeder trouwen met ons handelde/ ende met ſulcke oprechticheyt als wy deden. Maer ſoo verre iſt daer van gheweeſt/dat de vrucht die wy hoopten ſoude zijn ghevolght/ dat gantſchelijck ter contrarien/ ons onverſiens ghewaerſchouwt werdt/ hoe de voorſz. Don Jan (nademael dat hy hadde te Namen willecom geheeten mijn Vrouwe van Vendomme) was onder den ſchijn van ter jacht te gaen/haeſtelijck vertrockē op het voorſz. Caſteel van Namen/met ſommige van den ghenen/die in de voorleden troubelen eñ beroerten haerlieden hebben ghetoont aenhanghers der Spaengiaerden/ ende hebben gheoorſaeckt ſoo grooten ongheſchicktheyt met etlijcke andere/ die door ſonderlinghe wraeckgiericheyt oorſake hebben ghenomen. Hebbende aldus dit vertreck voort gheſtelt/ ſonder wete oft eenighe deelachticheyt van den Raedt van State/welcke uwe Mt. hem heeft toegheordineert/alſoo de ſelve al t'ſamen ons dit hebben verſekert: T'welck wy hebben ghevonden ſeer verre van de goede hope/die wy te vooren ſoo vaſtelijck hadden ontfanghen/ door dien dat de ſelve Don Jan/ hebbende ghemerckt de oprechticheyt daer met wy voortgingen/ ende oock beloften ghedaen van te onderſoecken/door informatie/het ongelijck dat ons was gheſchiet/ ſoude willen nemen een heel ander meyninge van den ſtaet van deſe Landen/ dan zijne Voorſaten hebben ghehadt. Het is wel waer/ dat hy zijn voorſeyde vertrec heeft willen verſchoonen met de waerſchouwinge/die hy ſeyt dat hem is ghedaen door ſommighe Brieven/die hy heeft doen uytgeven (ongheteeckent) als datmen ſoude t'ſamen overeen ghedraghen hebben tegen zijnen Perſoone/ ende ſommighe Perſonagien van zijnen aenhangh: T'welck ſeer cleynen ſchijn heeft/ aengeſien dat hy onſe Ghedeputeerde die niet en heeft willen noemen/de ſuſpecte oft verarghwaende van deſe Conjuratie eñ overeendraginghe/ noch oock de aenclaghers van dien/ om de ſelfde te ſtraffen ſoo dat behoort/ van wat ſtate ofte conditie dat ſy hadden gheweeſt. Wy hadden hem gheboden alle hulpe ende byſtandt/ jae oock Garde/boven de ghewoonlijcke/tot beter verſekertheyt van zijne Perſoone. Welcken geboden dienſt hy heeft verworpen/aennemende daerentuſſchen vreemdt Oorloghſvolck/ te voet ende te Peerde/ſo dat het nu ſchijnt waerachtigh te weſen/ dat hy in deſer voegen heeft overlange te wercke ghegaen/ doende wel haeſtelijck uytrechten zijne aenſlagen/over langen tijdt beworpen/ door dien dat hy heeft verſtaen/ dat ſommighe van zijn Brieven ende van den Secretaris Johan d'Eſcovedo/ gheſonden tot uwe Majeſteyt/ zijn onderwegen afgheworpen gheweſt in Vranckrijck/ ende voorts tot ons gheſonden/eñ uytgheſchreven uyt den Cijffere/ de welcke niet en connen gheloochent noch ontkent worden/ſoo om de ſtellinghe ende ſtijl/ als om de handt ſelve in verſcheyden Linien/ by den voorſchrevē Don Jan geſchreven/ de welcke dat oock niet en heeft gheloochent/maer ſeyt alleenlijck/dat ſy op ſommige plaetſen qualijck zijn uytgeſchreven: Waer af de Copije by deſen is ghevoeght gheweeſt/om dat uwe Majeſteyt van alles beter geinformeert mocht weſen. Daerentuſſchen hadde Don Jan oock bedecktelijck inghecregen het Caſteel van Antwerpen/ onwetens den ghenen die gheſtelt was Gouverneur t'onſer belieſtē/ alſoo't beſproken was door de Pacificatie/tot der tijdt toe dat de generale Staten ſouden vergaderinghe houden/ ende hadden daer in gheſtelt eenen anderen/ effen teghen de Privilegien van t'Hertoghdom van Brabant/ ende tegen de voorgenoemde Pacificatie/die Don Jan ſoo hooghlijck ende op de Heylige Euangelien hadde belooft ende geſworen te onderhoudē. Het eyndelijck beſcheedt van alle deſen handel/is blijckelijck ghenoech geworden/ nademael dat door het ghevangheniſſe van Carel Focker ons lieden in handen zijn ghecomen veel Brieven van den voorſz. Don Jan/tot den Baenderheere van Fronſberghe/ ende tot den voorghenoemden Focker/ waer door blijckelijck wordt verſtaen ende ontdeckt/ dat deſen Don Jan/terwijle dat hy valſch gelaet maeckte (alſoo voorſchreven is) van te handelen met de Hooghduytſche tot Mechelen voor ons lieden/ dede onder de handt gantſchelijc contrarie/ handelende met henlieden/ om haer te houden in zijnen dienſt/ alſoo hy die oock met der daedt heeft ghehouden/ in ſtede van zijn authoriteyt ende gheloove te wercke te ſtellen/ om die te doen vertrecken/ alſoo de voorſchreven Pacificatie dat merckelijck inhoudt: Ende hadde hem moeten haeſten door alle middelen/ om de vervorderinge van de verſamelinghe van de generale Staten/ ende weder oprichten de oeffeninghe der Religie in Hollandt ende Zeelant/alſo wy t'ſelfde altijts grootelijcken hebben begeert. Eñ om de Hooghduytſchen beter te beredē ende te betrecken/ heeft hy henlieden wijs ghemaeckt/ende in't hooft geſteken/ ſonder redene/ hoe dat de Staten wilden benemen haer leven ende betalinghe/voorts ſtellende noch andere aenſlagen met de voorſchrevē Colonellen der Duytſchē/om heymelijck te brengen in de Stadt ende in't Caſteel van Antwerpē ſommige Vendelen Knechten van Cornelis van Enden/ die te vooren de Stadt hadden helpen berooven/ ende noch meer practijcken daer toe. Oock ſchijnt het aen eenen van de Brieven/ die de voornoemde Eſcovedo geſchreven hadde/om gheldt op te lichten/ het welck was om ons te overvallen/ al gheheelijck teghen zijne beloften/ eñ tegen de Pacificatie. Vwe Majeſteyt magh hier uyt merckē/ of wy niet en hebben een rechtveerdighe oorſake van het beclagen/ aengheſien dat deſe Eſcovedo ſoo lichtveerdelijck hem heeft verſtout te beſwaren/ ende ſoo onbedachtelijck over te draghen aen uwe Majeſtyt/ende aen den voorſchreven Don Jan/ deſe Nederlanden/ende ſommighe voornaemſte Perſonagien. T'welck voorwaer een ſeer vreemde ſake is/ eñ ſeer verre van het ſchoon gelaet dat ons de een eñ de ander toonde ende verſekerde/ waer af wy van uwe Majeſteyt recht ende redene begeeren/ tegen den voorſchreven Eſcovedo/ niet willende het quaet/ dat hier af ſal comen/ aentijgen Don Jan/ (den welcken Don Jan/ om ghetrouwelijck voort te varen/ wy gheſonden hebben Copije van deſen Brief) maer den voorſz. Eſcovedo. Eñ ingevalle dat den voorſz. Don Jan hier in voort vaert/ſoo proteſteren wy voor uwe Majeſteyt van t'ſelfde/ dat wy hem hebben gheſchreuen/ alſo uwe Majeſteyt ſal ſien uyt de Copije van onſe Brieven. Want door dien dat wy deſe voorledē Maenden in alſulcken uyterſten noot zijn gheweeſt/ overmits de ghererechtighe miſtrooſticheyt des volcx/ welck niet langher magh verdraghen de ongherechtighe quellagien ende laſter/daer met ſy verdruckt zijn gheweeſt/ ſoo en willen wy dies geen ſchuldt hebben/ indien door quade vorderinghe/ de ſaken wederomme keerden (welck ons ſeer leedt ware) in de ſelve oft in meerder ſorgelijckheyt/

1577.

De Staten beſchuldigē Eſcovedo eñ verſoecken recht daer over.

De Staten proteſteren aen den Coningh tegen Don Jan.

1577.

heyt / aengaende de Religie / ende oock mede de behoorlijcke ghehoorſaemheyt uwe Majeſteyt/ nademael dat wy de een ende de ander ſoo verre hadden wederom ghebrocht ende ghericht / dat indien het door deſe valſche laſteringhe/ eñ quade dienſten / niet geheelijck en waer verdorven gheweeſt/ groote apparentie was/ geheelijck te verſekeren in luttel tijts den ſtaet van de een eñ van de ander.

Uwe Majeſteyt ſal ſien / om de langheyt te ſchouwen / wien dat wy voorſeker alle dit quaet toeſchrijven/ ende waerachtelijck wijten / om te moghen ordineren / dat den voorſchreven Don Jan/ ſoo haeſt als moghelijcken is/ mochte volghen de Heylighe Intencie van uwe Majeſteyt/ de welcke vaſt van weerden heeft ghehouden eñ beveſtight den Pays/ die wy hebben getracteert tot Ghendt met den Prince van Orangien/ met die van Hollandt eñ Zeelandt/ende het eeuwigh Ghebodt tot Bruſſel/ den 17. dagh van Sprockelle leſt gheleden ghemaeckt/ op dat de een ende andere te wercke worde geſtelt in alle zijne poincten/alſo den voorſchreven Don Jan t'ſelf de oock heeft gheſworen / verworpende alle bedrieghelijcke bevangingen / tot weldaedt ende welvaert van deſe Landen/ende van de Vaſſalen/die uwe Majeſteyt daer in heeft / die welcke begeeren te houden de Religie/eñ authoriteyt van uwe Majeſteyt/ ende om haer te bevrijden van alle tyrannije / daer haer vyanden nae haken / tot haer eyghene bate/inſonderheyt de ghene/ die men heeft doen uyt den Lande gaen/ ende meer andere/die laten blijcken / dat ſy van den ſelven aerde zijn. Ordinerende den voorſchreven Don Jan / van die van hem te doen / ende mede uyt den Lande te doen vertrecken / alle de ghene / die dat opſet vervorderen tegen Godt ende teghen redene / al tot weldaedt ende welvaren der ſaken van uwe Majeſteyt.

Heere, wy bidden ootmoedelijck den opperſtẽ Schepper/te willen behouden uwe Majeſteyt in zijne heylighe bewaringhe/onſlieden ghebiedende in alle ootmoedicheyt ende onderdanicheyt tot de goede gratie der ſelver. Wt Bruſſel/ den 24.van de Ooghſtmaendt / Anno 1577. De onderteeckeninghe was : Vwer Majeſteyt ſeer ootmoedige ende ghehoorſame Onderſaten, Vaſſalen ende Dienaers, de generale Staten van Nederlant. Maer onder ſtondt : Door bevel der voorſchreven Staten/Cornelius Wellemans. Het opſchrift was : Aen den Coningh.

Handelinge met Don Jan,

1577.

Verſoec van Don Jan aen de Staten.

Don Jan ontfangen hebbende de Copije van deſen Brief/ ende ſiende zijn voornemen van den Caſteele ende ſtadt van Antwerpen hem niet alleene ghemiſt/maer oock de andere Steden/ende Duytſche Soldaten verloren / de Colonellen ghevanghen/ veel Walen van Barlaymonts kinderen Regimenten hem af vallende / ende de Staten daghelijcx ſtercker wordende/ ſoo vreeſde hy dat hy mochte tot Namẽ onverſiens overvallen worden/ alſo de Prince van Orangien ende meer andere raedden / datmen terſtondt doen ſoude. Waeromme hy heeft begonſt wat ſchoonder te ſpreken/ eñ begeerde met de Gheſanten der Staten te handelen/ op vereeninghe. Maer hy heeft met alle vlijt de Spaengiaerden uyt Italien weder ontboden / hebbende by hem maer vijf Vendelen Duytſchen/ van Fockers Regiment/ ende ſeven Vendelen van andere Regimenten. Door de Gheſanten van de Staten/die waren de Prelaten van S. Geleyn eñ Marolles / de Heer van Willerval/ Grobendonck ende andere/ mede by de Ambaſſadeurs van dẽ Keyſer/zijn veel handelingen voorgeſlagen: Don Jan hope van Vrede toonende / maer behendelijcken trachtende den Cours der Staten voorſpoet te ſtoppen / tot dat hy reede ware/ die altijt voorhoudende / niet anders te ſoecken / dan de behoudeniſſe der Catholijcker Roomſche Religie/ende de authoriteyt van den Coningh/tot welcke hy wilde/dat alle Tractaten van Payſe/ Rechten/Privilegien/Coſtuymen ende Hercomen ſouden moeten gederigeert/ ghericht/ ghemaeckt/ gedaen ende onderhouden worden / alſo die twee Poincten altijt beſproken waren : Hy achte dat hy niet verder tot eenigerhande Contracten ghebonden en ware/ ende dat daer mede bleef aẽ hem de interpretatie van als. Hy conde oock niet verſtaen eenighe faute in het innemen van het Caſteel van Namen / ſeggende dat ſy behoorden zijn voorſichticheyt daer in te prijſen / dat hy conde ſoo wel zijn vyanden ontſpringen. Hy verſocht voorder veel Artijckelen/ nopende zijn authoriteyt / als van het vervolgen ende ſtraffen van die eenigh ſchandael in Religie toonen ſouden. Ende dat die zijn Poſten ende Brieven/nae Spaengien reyſende/afgeworpen/ ende die geopent ende ontcijffert hadden/by hem ſouden comen oft hem ghelevert ſouden worden. Dat ooc de Heere van S. Aldegonde/ende eenen Theron/ ende andere/ terſtondt uyt Bruſſel ghebannen ſouden worden / als die alleenlijck alle quade dienſten Gode ende den Coningh doende waren. Dat de Prince van Orangien / Staten van Hollandt ende Zeelandt/ ſouden voldoen de Pacificatie van Ghendt / ende doen ophouden de Predicatien/ Scholen/ ende exercitien van de nieuwe Secten / in de Steden van Haerlem/ Schoonhoven/ eñ andere plaetſen/die hem ſints de Pacificatie overghegheven waren / ende van daer nemen de Garniſoenẽ. Mede dat den Prince ophoude van te fortifieren verſcheyden plaetſen / ende af breken de nieuwe gemaeckte Stercten/tot Sevenbergen/ende andere plaetſen. Dat hy overgheve de Sterckte van Nieuw-Caſteel. Dat hy de Kercken ende Cloosters ſtelle in ſtate als ſy waren ten tijde van de Pacificatie. Dat hy doe vertrecken van ontrent Amſterdam de Oorloghſchepen / ende haer late ghenieten haer vrijheyt. Dat hy terſtondt overgheve de Stadt van Nieupoort / nae luyt der Pacificatie / ende diergelijcke meer. Ende ſoo de Prince dat weygherde / betoonende zijn opſtinate rebellie / ſoo ſouden de Staten haer tot hem voegen / om met hem / in den naem van den Coningh / den ſelven te dwingen. Dat de Staten het Caſteel van Antwerpen herſtellen ſouden/in ſtate als het was/in handen van den Coningh/nae luyt der Pacificatie/ op dat daer in trecken mochten ſulck Krijgſvolck als hy ſoude ordineren / ende dat de Heere van Trelon/met de ander ghevangenen tot hem ſouden werden gheſonden. Dit by de Staten al volbrocht zijnde/ ſonder dilaye ofte uytſtel/ſoude hy van zijnent wegen alle Pacificatien/ Capitulatien/ ende beloften voldoen.

Antwoorde der Staten op Don Jans verſoeck / nopẽde Roomſche Religie.

De Staten generael hebben / den 7. Auguſti/ ende daer naer/alle Poincten beantwoordt. Als nopende van de bewaringhe van de Catholijcke Roomſche Religie/ hadden ſy hem alle contentement daer van ghegheven/eñ daer en ware ſints in geen Dorp/ plaetſe ofte Vrijheyt eenighe veranderinge ghebeurt/maer alle Ceremonien warẽ ſints met meerder yvericheyt eñ ijver/dan opt te vooren geoeffent/ſo wel in Proceſſien generael als anders/ ſo dat de Paus Nuntius hadde verclaert alle goet contentement te hebben/ als oock dede dẽ Biſſchop van Luyck/ ende des Keyſers Gheſanten. Daerenboven / ſoo hier ende daer bevonden werdt eenigh ſchandael/ ſoo hebben ſy dat gheſtraft met de uyterſte ſtraffe ende anderſins/

ſins/ nae eyſch van de ſaken/ in der voeghen/ dat die van Hollandt haer ſeer daer over beclaeghden.

Aengaende de ander Poincten van de ghehoorſaemheyt / die ſy den Coningh ſchuldigh zijn/ waer gheheel openbaer/ dat ſy haer daer in ghequeten hadden/ ende oock hem in ſ'Conings name alle eere beweſen met grootē ijver / blijſchap/ ende magnificentie hem ontfanghen hebbende/ daer ſy nochtans ſoo quade onthalinghe/ onmenſchelijcke wreedtheden/ tyrannijen/ ende verdruckinghen / ſoo veel Jaren gheleden hadden van ſ'Conings Dienaers / by den Coningh ghetolereert/ jae ghefavoriſeert/ wat clachten men daer over heeft gedaen: jae dat de vertrocken Spaengiaerdē/ in ſtede van ſtraffen/ nae luyt des ſevenſte Artijckels des eeuwigh Edicts / worden alle belooningen ende vereeringen ghedaen. Dit alle hadde haerlieden noch niet connen bewegen/ om te verlieſen de affectie / die ſy droeghen tot haren natuerlijcken Prince / al iſt oock dat hy (abſent van haerlieden) toonde luttel medelijden over haerlieden ellenden te hebben. Waer by genoech blijckē mochte / dat ſy niet en ſoecken ſ'Conings authoriteyt te verminderen / ſoo verre alſt met verſekeringhe van haerlieder lijf ende leven gheſchieden mochte/ t'welck alle dat leven ontfangē heeft / de natuere ſelve indruckte / jae ſy toonden onghelijck meerdere ende volcomender ghehoorſaemheyt zijne Majeſteyt / dan die van Spaengien deden / oft ſouden willen doen: want waer hadde men gheſien / dat die van Spaengien oyt hadden willen lijden/ dat haerlieder Coninghen ghemaeckt hebben Caſteelen teghen haerlieder Steden: dat hy haerlieder gemaeckt heeft nieuwe Placcaten tot zijnder belieftē/ ſonder conſent van de Statē van den Lande: dat hy heeft willen benemen de Wetten/ Privilegien/ ende ordinaris Inſtitutien van den Lande/ om daer inne te breughen een forme van Gouvernement/ dat geheel nieuwe ende extraordinaire was: dat hy heeft doen bedienen de Policye/ eñ het ſtuck van Juſtitie / jae het gheheel Gouvernement / door vreemde Natien: dat hy van haer vercreghen heeft diergelijcke Schattinghen oft Beden/ als de Nederlanden hem mildelijcken hadden geaccordeert. Datmen oock aenmercke de macht eñ authoriteyt / die den Coningh heeft over de Inquiſitie vau Spaengien / over de Gheeſtelijcke/ ende over de groote Perſonagien / men ſoude bevinden/ dat dien op verre na niet en comt tot der reputatie / authoriteyt ende ghebiedt / dat hy in Nederlandt hadde ghehadt/ ende die ſy noch bereedt waren hem te gheven / ſoo hy haerlieden door zijn genade wilde conſenteren eenen goeden ſekeren Pays/ ende haerlieden ghedooghen haer Wetten ende Privilegien / ghelijck hy gedooght heeft die van Spaengien.

Nopende de af worpers eñ uytcijfferers zijner Brieven/ als alle miſtrouwen geweert ſoude zijn tuſſchen henlieden/ ſo ſouden ſy haer wel conformeren: maer datter gheſchiedt ware / waer uyt grooten noot / ende wel ghedaen. De Heer van S. Aldegonde/ Theron/ ende andere/ te drijven uyt Bruſſel/ hebbende Brievē van credentie/ als Gheſanten van den Prince/ eñ Staten van Hollandt/ dat waer tegen de Pacificatie van Gent: Maer ſo ſy eenigh ſchandael ofte quade Officien waren doende / ſoo begeerden ſy informatie daer op te nemē/ ende nae recht ende redene daer goet Recht ende Juſtitie over te doene.

Redenē der Staten / waerom ſy geen Oorloghe teghen Hollant ende Zeelandt aennemen wilden.

De Prince van Orangien / ende die van Hollandt ende Zeelandt / preſenteerden haer ſelven te ſtellen tot purge ende juſtificatie/ in alle rechtveerdicheyt / ſoo yet van harent wegen reſteerde te voldoene: Maer voor ſoo veel als de Poincten differentiael/ ſtaende tot de deciſie ende reſolutie van de Staten generael / by zijn eyghen conſent/ ſoo moeſtmen de reſolutie verwachten / eer men haer voorder mochte pranghen. De welcke waren maintenerende/ dat deſe beclaginge nergens anders toe dienden/ dan om de Landen in oneenicheyt te brenghen/ nae het uytwijſen der Brieven van Eſcovedo/ van date den ſeſten April/ uyt Antwerpen aen den Coningh/ ſeggende/ dat het deckſel der vrijheyt van de Conſcientien dienen ſoude tot eenen appel van twiſt ofte twiſt-appel/ om de Staten oneens te maken eñ te doen ſcheyden/ eñ alſo den eenen te caſtijdē door middel van den anderen. Daer toe ontwijfelijck dat zijn verſoeck van Oorloghe aen te nemen was ſtreckende/ eñ ghedroegh hem ſeer wel tot den aenſlagh/ begrepen in de voorſchreven Brieven / waer in hy ſeyde / datmen boven alle ſaken behoorde te vallen op de Eylanden. Jae ſelfs in de eerſte Brieven / die van Spaengien quamen / ende afghewoorpen waren ten tijde van de Pacificatie van Ghent/ ſaghmen/ dat het principaelſte voornemen der Spaengiaerden was / te ſtellen in eenigh ſchijnſel van gheruſtheyt de vijfthien Provincien/ om met hulpe/ ende door middel der ſelvigher / t'onder te brengen de andere twee/ ende dat ghedaen zijnde / het mom-aenſicht gheheel te ontdecken/ eñ wrake te nemen van alle de ghene / die (nae haer advijs) ſouden quade dienſten ghedaen hebben.

Aengaende t'Caſteel van Antwerpen/ hy ſoude gedachtigh weſen/ hoe dat daer van den laſt ghegheven ware den Hertogh van Arſchot/ ende den Prince van Chimay/ eñ niet den Heere van Trelon/ die niet gequaliſiceert en ware na des Lants Privilegien. Ende dat meer is / hy hadde gheſocht vreemde (te weten de Hooghduytſchen) daer in te brengē/ contrarie de Pacificatie/ ende Privilegien van Brabant/ ende Vnie by den ſelven Trelon beſworen: Waer by dat hy verdient hadde ghetracteert te worden/ als in redene ende in Juſtitie ſoude behooren.

Voorder verſtonden de Staten / van harent weghen de Pacificatie voldaen te hebben / ende haer te dragen met de eerbiedinghe haren Gouverneur ſchuldigh/ nae luyt der Pacificatie/ biddende / dat hem believe hem te reguleren ende te gouvernerē de Landen by advijſe van de Heeren des Raedts van State / nae de Wetten / Privilegien/ Rechten/ Vrijheden ende Coſtuymen der ſelvigher Landen.

Don Johan biedt aen te vertrecken/ den 13. Auguſti.

Met deſe Artijckelen gheſonden in Auguſtus/ waren t'elcke reyſe Brievē van proteſtatien mede geſonden/ van beyde ſijden proteſterende geenen Krijgh te begeeren / maer dat het ongheval de wederpartije te wijten ſoude weſen. Ende Don Johan hy Brieven aen de Staten/ van den 13. Auguſtus/ boodt hy aen/ dat hy te vredē ware / ſoo zijn Gouvernement ofte Perſoone haer niet aen en ſtont/ te verſoecken aen den Coningh/ te willen eenen anderen Gouverneur ſeynden/ Prince van zijnen bloede/ die haerlieden aenghenamer mochte weſen / daerentuſſchen ſouden de Wapenen over beyde ſijden gheſchorſt blijven.

Maer de Statē merckende dat Don Jan niet dan tijdt-verlenginghe ſochte / om zijn Krijghſvolck/ ſo uyt Vranckrijck/ Italien/ Duytſlandt/ eñ van elders te vergaderen/ hebben ſy hem oock verſcheydē Artijckelen/ voor de leſte/ den 4. September / voorghehouden / die ſy wilden voldaen hebben / eer ſy voorder in handelinge wilden treden / ſiende geen andere middelen / beſtaende in ghewoonlijcke ende behoorlijcke manieren van regeringhe.

Eyndelijcke reſolutie der Staten aen Don Johan geſondẽ/ begeerẽde zijn vertreck/ den 4. Septẽber.

Als dat hy ſoude van hem doen alle Perſoonẽ den Staten ſuſpect / verlatende ende ſtellende de Steden eñ Caſteelen van Namen/ Charlemont/ Marienburgh ende andere / in handen van ſulcke/ als by de Pacificatie daer toe gecommitteert waren / daer toe oock het Landt van Lutſenborgh. Ende dat hy het Duytſche Krijghſvolck ghebiede de Steden op behoorlijcke conditien te verlaten. Dit alles tot dat den Coningh de Landen verſien ſoude hebben van eenen anderẽ Gouverneur van zijnen bloede / den Staten aenghenamer/ tot bewaringhe van hare Roomſche Catholijcke Religie/ ende behoorlijcke gehoorſaemheyt tot zijne Majeſteyt. Ende nochtans ſo hem goet dochte/ de Landen profijtelijck te weſen/ zijn vertreck terſtont / ſoo hy dickmael aengheboden hadde/ mochte t'Gouvernemẽt laten in handen van den Raedt van State/ aen de welcke ſy willen alle gehoorſaemheyt bewijſen / alſo behoort/ tot conſervatie van de voorſchreven twee Poincten/ hem biddende haer niet te beſwarẽ met meer ſchriftueren / haerlieden oock niet qualijck afnemende / want ſy / tot voldoeninghe der gheſworen Unie ghedwonghen waren de verdruckte te helpen.

De Staten ſchrijvẽ aen dẽ Coningh/ om eenẽ anderen Gouverneur/ om te moghen blijven in de Roomſche Religie/ den 8. Septẽber.

De Staten ſchreven oock aen den Coningh/ den 8. September / alwaer ſy verhaelden de inbeeldinghe ofte impreſſie van Don Jan/ als datmen hem nae het leven ſoude gheſtaen hebben/ waer door hy hem hadde gereſolveert te ſtercken met het Duytſch Krijghſ volck binnen Mechelen / hem oock beghevende in't Caſteel van Namen: Waer door ſy achterdenckẽ van hem hadden ghecregen/ ende daerom gecomen tot beſichtinghe van Brieven / over ende weder gaende. Waer door ſy in haer vermoedẽ zijn beveſtight/ ende ghecomen in ſulcke termen / als ſy teghenwoordelijck in waren. Waer door Don Jan ſelve hem oordeelende onbequaem te gouverneren/ haer hadde verclaert te willen oorlof aen zijne Majeſteyt begeeren om te vertrecken / op dat ſy t'ſelfde aen zijne Majeſteyt oock ſouden verſoecken. Waerom ſy baden (niet tegenſtaende Don Jans wijſheyt ende bequaemheyt) haer te willẽ verſien van eenen anderen Gouverneur van zijnen bloede / daer ſulckẽ ſuſpicie eñ wantrouwicheyt niet in en ware / op dat hy/ de Landen aengenaẽ zijnde/ die in beter onderdanicheyt mocht houden/ aengaende de Catholijckſche Religie/ ende behoorlijcke ghehoorſaemheyt: Biddende ootmoedelijcken/ daer aen niet te twijffelen/ hoedanighe dingen ter contrarien men hem mochte by brenghen / ſoo hy haer met ſulcken nieuwen Gouverneur terſtondt verſorghde / oft haer zijn meyninghe liet verſtaen / authoriſerende daerentuſſchen eenen Raedt van State tot den Gouvernemente / zijnde nootſakelijck / om t'volck te houden in onderdanicheyt / den laſt den Staten te ſwaer vallende. Voorder biddende/ dat de veranderinghe haerlieden niet en worde gheweten/ die niet anders begeerden, dan te blijven in de oude ende Catholijcke Religie, ende onderdanicheyt van uwe Majeſteyt, ſulcx als ſy hadden betoont den Keyſer zijnen Vader ſaligher ghedachten, &c. Op deſen Brief en creghen de Staten geen antwoorde / dan in Februario daer nae / door den Heere van Selles / alſoo wy hier nae ſullen verhalen.

Aenbiedinge der Staten in't ſtuc van Religie/ eñ Coninghs gehoorſaemheyt.

Ontrent deſen tijdt/ den 5. September/ ſchreef Don Jan weder aen de Staten/ als dat den Coningh zijn vertreck gheconſenteert hadde / ende ſeynden ſoude eenen anderen Gouverneur/ die de Pacificatie onderhouden ſoude. Waeromme hy de Gheſanten van den Biſſchop van Luyck/ eñ Vorſt van Gulick / aen haer ſeynden wilde / om te handelen hoe men de Wapenẽ ſchorſſen ſoude. Waer op de Statẽ/ den 6. September/ antwoorden / dat ſy blijde waren van den Coningh ſulcx te hooren/ principalijckẽ dat tot den Vrede ſtrecken mochte / nochtans conden ſy't qualijck ghelooven / ten ware dat de wercken ſulcx getuyghden. Waerom ſy hem anderwerf baden over te leveren Namen/ Charlemont/ eñ Marienborgh/ ende dat de Duytſchen mochten vertrecken/ met behoorlijcke preſentatien.

Daer nae quamen de Gheſanten van Luyck ende Cleve/ als ooc van de Coninginne van Enghelandt/ den Baron van Colham/ ende den Secretaris Walſingem / oock mede den Ambaſſadeur van den Keyſer / die vele ende lange arbeyden / maer ſy en conden niet vruchtbaerlijcx uytrechten.

Don Johãs uyterſte Reſolutie/ treckẽde na Lutſenborgh/ dẽ 2. Octobris.

Ende de Staten/ hebbende geſonden den Biſſchop van Brugghe/ ende den Heere van Willerval/ met haer uyterſte meyninge/ heeft Don Johan ten leſten/ den 2. October/ geſchreven uyt het Caſteel van Namen/ als nu de Staten de Caſteelen af braken / eñ den Prince van Orangien ontboden hadden. Als dat hy nu was merckende/ uyt haer onbehoorlijck begeeren ende doen / dat ſy dadelijckẽ/ in ſtede van te ſoecken de bewaringhe van de Catholijckſche Religie / ende behoorlijcke ghehoorſaemheyt des Coninghs / niet en trachten dan die beyde te onderdrucken: Ja dat het ſcheen / dat ſy den Coningh in zijn Landen niet anders wilden laten houdẽ/ dan den blooten Tytel/ mits oprechtinghe van eenen Raedt/ die beleydt ſoude worden in veelheyt van ſtemmen/ om van alle ſaken te oordeelen. Oock dat ſy by haer ontbodẽ hadden den Prince van Orangien/ t'welck hy dochte/ dat den Coningh ſeer qualijck bevallen ſoude/ te meer/ om datmen voortgevarẽ was met het af brekẽ van Caſteelen/ ſonder zijnẽ oorlof/ met ontallijcke andere indigniteyten/ die ſoo grooten Prince (als hy ware) niet ghewoon zijn geerne te lijden. Waerom hy was beraden/ den Coningh van alles bericht te doene: Oock dat ſy ſoo onbedachtelijck tot hemwaerts haer hadden gedragẽ/ vyantſchap dagelijcx toonende zijnen Perſoone/ ſonder te reſpecteren het Ampt t'welck hy over hen was bedienende. Hieromme vertrock hy nae Lutſenburgh / om ſ'Coninghs voorder Ghebodt te verwachten/ het welcke ſoo ſy oock gehoorigh waren/ ſouden wel doen/ ende nae haren ſchuldighen plicht. Alſoo vertrock Don Jan uyt Namen (daer groot Garniſoen in latende) na Lutſenburgh/ daer hy zijn volck vergaderde / ende hem tot den Krijgh ruſtede / verwachtende den Prince van Parma.

De Staten breken af het Caſteel van Antwerpen/ eñ meer andere/ den 28. Auguſti/ Anno 1577.

De Staten waren oock daerentuſſchẽ op haer hoede/ ende hadden gereſolveert het Caſteel van Antwerpen af te breken/ dat op des Stadts coſt ghebouwt was/ ſeer groot/ ſterck ende heerlijck/ niet vele zijns gelijcke/ t'welck hadde de gemuytineerde Spaengiaerden/ in Antwerpen inghelaten/ dien de Stadt vier hondert duyſent gulden van Brandt-ſchat hadde moeten gheven: T'welck ooc inbrochte de gerebelleerde Spaengiaerden/ vyanden des Coninghs/ die de Stadt inghenomen/ verbrandt eñ gheplondert hebben/ het Garniſoen des Coninghs ende Borgers vermoordt: ende nu anderwerf de Stadt in't ſelfde perijckel ghestelt hadde. Alſoo is dat/ nae heerlijcke belooninghe van ghereeden ghelde / ende Jaerlijcx Pencioen/ aen den Heere van Bours/ ende andere Capiteynen ghedaen/ den Borgeren overghelevert/ den achtentwintighſten Auguſti/ Anno 1577. die terſtondt met grooten yver dat hebben ter neder ghewoorpen / de Grachten met de Aerde van de Bolwercken vullende/ ende daer nae

nae de Mucrē afbrekende/ende de Stadt bevrÿdende/ voegende niettemīn aen de Stadt een gheel Bollewerck van de Vÿve/ende een half/met den Muer/ Catten/ ende Poorte nae de Stadt/ ende die ſo vele grooter makende. Waer aen dat wrochten veel dagen met grooten ÿver ende ghewillicheyt/veel grooten/Edelen/onedelen/jongh ende oudt/Mannen ende Vrouwen: Ende hebbent ten leſten met grooten arbeydt ter Aerden geſlecht/ alleenlÿck de fondamenten latende/ dat nochtans menighe daghen werck was / zÿnde een Caſteel bycans in alle perfectien tot dien tÿden.

Caſteel van Ghent afgebroken / den eerſten September.

Het Caſteel van Gendt begonſtmen oock/den eerſten September/ af te breken/eñ oock andere meer/ als tot Wtrecht/ Ryſſel/Valenchÿn/ende elders/ ende werden onweerbaer tegens de Steden ghemaeckt. Daer bleven noch ſtaende het Caſteel van Doornick ende Camerÿck/d'een ten reſpecte van den Gouverneur die daer op woonde/ende d'ander/te weten Camerÿck/om dat het een Rÿcxſtadt was / ende om een verſekerder Frontiere der Landē te hebben: alwaer de Heere van Lÿckes Gouverneur zÿnde/ ende contrarie partÿe toeghedaen/ werdt van den Heere van Ainſy/van den Huyſe van Gavere/in het Caſteel vermeeſtert / ende alſoo ten behoeve der Staten verſekert.

De Staten vergaderen Legher tot Wavre/in September.

De Staten hebben oock in September alle haer Krÿghſvolck gheſonden nae Namen/ ende een Legher ghemaeckt ontrent Wavre in Brabant/om Don Jan te wederſtaen/onder de Grave van Lalain / Generael over het Voetvolck: den Borghgrave van Ghent / Generael over de Peerden: de Heere Goignies/des veldts Maerſchalck : ende la Motte/ Overſte des Geſchuts: Die namaels nochtans alle wederomme hebbē de Oorloghe ſelve helpen voeren voor de Spaengiaerden / ſoo vele vermagh onſtandthaſticheyt onder de Menſchen/ zÿnde beweeght door bate/ haet/ nÿdt ende afgonſte / dickmael bedeckt met eenen ÿver van Religie.

De Prince van Orangien / zÿnde in Noordt-Hollandt / raedde met groote inſtantie / dat de Staten ſouden dry duyſent Duytſche Peerden op nemen / waer mede ſy Don Jan lichtelÿcken ſouden benemen alle vergaderinghe van volcke/ ende hem drÿven uyt Namen ende Lutſenborgh. Maer de Staten trachten meer haer te verſekeren van alle de Steden van Brabant ende elders/ als Campen/Ruermonde/ende andere.

Een Walviſch in de Schelde gevangen/ den 2. Julÿ/ Anno 1577.

In deſen Somer is in de Schelde te Saftingen aengecomen/den tweeden Julÿ/eenen Walviſch / van de ſoorte als in't Latÿn is gheheeten Flatores, in't Franſoys Muller, in't Duytſch Sprutzwal/ofte Water-blaſer: Deſe was lang achtenvÿftigh voetē/ ende was dicke dryenveertigh voeten in't ronde/ den ſteert was wÿdt derthien voeten ende dry duymen.

Dry Walviſſchen ter Heyde in Hollandt aengecomē/ den 23. November/ Anno 1577.

In't ſelve Jaer 1557. tuſſchen den 22. ende 23. dagh der Maendt November/ zÿn ter Heye (een Zeedorp in Hollandt ghelegen) oock aenghecomen derthien oft veerthien dierghelÿcke Water-blaſers/ makende groot getier met blaſen/ waer van een geſtrangt zÿnde / mits dat hy te nae aen Landt quam/ hebben de andere veel Waters op gheworpen / om die weder af te helpen / maer te vergheefs / ſulcx datter ten leſten noch twee gheſtrangt zÿn/ meynende de een den anderen te helpen. De een was grooter dan d'ander. Den grootſten was langh neghen ende veertigh voeten/ ende vÿf duymen ende een half: de hooghde was derthien voeten eñ thien duymen: de breede ofte dickte was thien voeten/ ende twee duymen ende een half. Boven op de neuſe hadden ſy een openheyt ofte clove/daer uyt dat ſy veel Waters blieſen.

De Staten Generael ontbieden by haer den Prince van Orangien den 6. September.

Den 6. September hebben de generale Staten / hoorende datter uyt Vranckrÿck van Don Jan alreede ontboden/ende te Maſierens aencomen waren / etlÿcke Vendelen Spaengiaerden/ ende ſoo ſiende het vyer der Oorlogen ontſteken/ gheresolveert den Prince van Orangien by haer te ontbieden/ende deputeerden daer toe Jan van der Linden/ Abt van S. Geertruyt : Frederick Perenot/Baron van Ronſe/eñ Heer van Champigny/ Doctoor Leoninum/ende den Advocaet Lieſveldt / met een Inſtructie / om hem aen te ſegghen ende te verſoecken/ tot vorderinghe van de onderlinghe vrientſchappen/ ende verſekeringhe der Landen / volghende de Pacificatie van Ghendt/ te willen by haer tot Bruſſel comen/eñ met haer / als een Raedtſheer des Raedts van State/ nae zÿn uytnemende wÿſheyt ende experientie/over alle voorvallende ſaken des Landts welvaert helpen beraedtſlaghen / volghende de liefde die hy tot ſ'Landts welvaren draghende was. Ende alſo de vyanden des Landts beſchuldighden generalÿck de Staten der Landen/ende oock particuliere/ ſo wel by den Coningh als andere Potentaten/ dat alle t'ghene dat ſy tot noch toe ghedaen ende voorgewendt hadden/nergens elders toe en tendeerde / dan tot veranderinghe van Prince ende Religie/ door de perſuaſien van den ſelven Heere Prince / ſoo wilden ſy hertelÿcken ghebeden hebben/dat de Heere Prince ſoude willen eenighe contrarie demonſtratie doen/ om ſulcke openbare leugenen te ſtraffen/ende dat het by een yeghelÿcken bleke / datmen te vergheefs achterdencken hadde/dat hy ende de Staten van Hollandt ende Zeelandt / van ander meyninghe waren / dan te onderhouden t'ghene ſy belooft hadden by de Pacificatie van Ghendt. Ende tot dien eynde verſochtē ſy/om de Weerelt dē mondt te ſtoppen / ende de leugenen te confonderen met een ſulcken exempel / dat geen andere meer van doen en hadde: Ende namentlÿcke dat dē Heere Prince / alſoo hy de oeffeninghe der Roomſcher Religie toeliete/ na uytwÿſen der Pacificatie vā Ghendt / in de plaetſen die hem ſints in handen gheſtelt waren / oock wilde te vreden weſen / de ſelfde exercitie in de andere Steden van Hollant ende Zeelandt toe te laten / den ghenen die dat verſoecken ſouden. Oock belovende by Acte autentÿck anderwerf/ dat hy noch die van Hollant ende Zeelandt niet ghedooghen ſouden / dat die ſelf de Catholÿcke Religie bevochten worde/ofte datter ander exercitie in de ander Provincien der Nederlandē gepromoveert worde/nae uytwÿſen der Pacificatie/maer ſouden aſſiſterē om de ſelve te handthaven.

De Staten verſoecken exercitie der Roomſcher Religie in Hollandt en Zeelandt.

Om deſe twee poincten verſochten de Staten zÿn Excellentie ſoo hertelÿcken als moghelÿcken ware/ op dat ſy voortaen bequaemlÿcker mochten zÿn tegenwoordicheyt ghenieten/ begeerende hem ſulcken eerbiedinge te doen/ende reſpect van goeder herten te dragen/als hy wel te rechte/in't verloſſen der armer Landen van t'geweldt/ verdient hadde / hopende dat hy op haer begeeren ſoude acht hebben/ ende die accorderen.

Voorder verſochten ſy / alſoo aen de reductie van ſ'Hertogen-Boſſche eñ Breda veel ghelegen ware/ (die doen noch niet t'onderbracht en waren) datmen daer toe ſoude gheweldt ghebruycken/ oft die tot appointement ſoecken te brengē. Ende ſoo het Duytſch Krÿghſvolck ſwaricheyt maeckte met zÿn Excellentie te handelen/ſo hadden ſy den Heere van Champigny van harent weghe daer over den laſt ghegheven/ſonder nochtans te willen verminderē den laſt die den Grave van Hohenlo van harent wegen gegheven ware/ ſoo men t'gheweldt moeſte ghebruycken.

Op deſe Inſtructie ende verſoeck der Staten/ heeft den Prince den Gheſanten oock ſchriftelijcken gheantwoordt.

Antwoorde
es Princen
en der Sta-
ẽ Geſantẽ.

In den eerſten/ hy loof de Godt/ende danckte grootelijcx de Heeren Staten/van dat ſy een vaſt ende eendrachtighe reſolutie ghenomen hadden/ te vorderen onder de Landtſchappen alle onderlinghe verſekeringhe/op datmen met gheſamender handt/ volgende de Pacificatie van Ghent/ eendrachtelijckẽ mochte letten op alder beſchermeniſſe/ hopende dat den ſelvigen Godt (die in haer herten ſulcken eendracht gheinſpireert hadde) ghebenedijen ſoude haer heyligh ende loffelijck voornemen/ tot ſ'Landts welvaren/ ende haer yghelijcken byſonder profijt.

Ten anderen/ en wiſte hy henlieden niet ghenoech te dancken van de goede opinie ende achtinge/ die ſy van hem hadden/waer van ſy haerlieden mochten verſekeren/hoewel hy ſulcke perfectien ende deuchden/ als ſy hem toeſchreven/in hem ſelven niet en bevonde. Nochtans al dat in hem ware/ ende alle de middelen/ jae lijf ende bloedt/ wilde hy geerne bruycken ende opſetten voor der welvaert des Vaderlandts/ ende dienſt der Heeren Staten/ hopende met der daedt te voldoen het betrouwen dat ſy van hem hadden.

Nopende van hem terſtondt te begheven nae de Stadt vã Bruſſel/hoewel hem niet lievers en ware/dan de begeerte om te ſien zijn lief Vaderlandt/ ende te ghenieten t'gheſelſchap van zijn beſte Vrienden ende Broeders/ alwaer hy van zijn jonckheyt af hadde opghebrocht gheweeſt/ ſoo badt hy haer oock hertelijcken/ te willen bedencken den laſt die hy hadde over de Landen van Hollandt ende Zeelandt/ met de onderlinghe verbindteniſſen met den Staten der ſelviger grootelijcx toeghenomen/ gheduerende de Oorloghen ende troubelen/ met onderlinghe trouwe liefde/ die ſy d'een den anderen betoont hadden. Waeromme hy noyt en hadde yet aenghegaen van importantie/ ſonder de ſelvige Staten ſulcx eerſt aengegheven te hebben/ nu biddende t'ſelfde oock te moghen doen/ die teghenwoordelijck vergaderen in de Stadt Goude/ om haerlieder goetduncken ende conſent daer over te hebben/ om te moghen vrijer ende bequaemlijcker hem begheven tot den generalen dienſt des Vaderlandts.

Aengaende t'verſoeck/ dat hy ſoude/ om alle naedencken der quaetwilligher te weeren/ eenighe demonſtratie doen/ contrarie de beſchuldinghen der wederpartije/ op dat claerlijcker bleke den goeden wil van die van Hollandt ende Zeelandt/ om volcomelijck te voldoen/ t'ghene dat by de Pacificatie van Ghent belooft ware/ende dat hy tot dien eynde wilde toelaten de exercitie van de Roomſche Catholijckſche Religie in Hollandt ende Zeelandt/ den ghenen die ſulcx verſoecken ſouden: Daer op badt de Heere Prince hertelijcken/ dat ſy niet anders van hem wilden ghevoelen/ dan dat hy volcomelijck begeerde te voldoen ende t'onderhouden de voorſeyde Pacificatie van Ghent/ende dat hy niet ſoude lijden/ dat die van zijner ſijde in eeniger manieren ghecroockt ofte ghebroken ſoude worden. Maer alſoo de toelatinghen der begheerder exercitie in Hollandt ende Zeelandt/ aldermeeſt aengingh den Staten der ſelver Landen/ die welcke ghecontracteert hadden/ dat in ſulcx geen nieuwicheyt ſonde ingebrocht worden/ ten minſten niet/ voor de vergaderinghe der Staten generael/ ſoo badt de Heere Prince te willen conſidereren/dat hy niet en magh ofte behoorde/ ſonder advijs/ conſent ende wille der ſelvigher Staten van Hollandt ende Zeelandt/ toe te laten eenighe nieuwicheyt/ vreeſende by avontueren daer door mochte rijſen eenighe beroerte onder den volcke/ daer de ſchuldt hem ſoude ghegheven worden.

Te belovẽ by Acte autentijcke/dat hy ende die van Hollandt ende Zeelandt niet en ſullen lijden/ dat de exercitie vã de Roomſche Catholijcke Religie eenighſins bevochtẽ worde/ofte ander exercitie gheprocureert in de ander Provincien der Nederlanden: Den voorſchreven Prince van Orangien was te vreden te beloven/ eñ beloof de midts deſen/ ſoo wel voor hem/ als voor die van Hollandt ende Zeelandt/ dat volgende de Pacificatie van Ghendt voorſeyt/ſy niet lijden en ſullen/dat eenigh attentaet ofte feyt aenghevangen ſal worden teghen de ghemeyne ruſte ende vrede/ eñ namentlijck/ tegen de Catholijckſche Roomſche Religie/ ende exercitie der ſelver.

Des Princẽ
toeſegginge
aen de Statẽ
gedaen/aen-
gaende de
oeffeninghe
der Room-
ſcher Religie
in Hollandt
eñ Zeelant.

Ende alſoo den ſelvighen Heer Prince niet en begeerde te uſurperẽ/ofte aen hem te nemen eenighe ſuperioriteyt over de Heeren Staten Generael/ vergadert tot Bruſſel/ maer alleenlijck die te dienen ende helpen tot af vorderinge der affairen nae zijn vermogen/ ende ſo vele alſt henlieden ſelve goetduncken ſoude/ ſo waer hy oock te vreden te belovẽ/ ende beloof de mits deſen/ dat van zijner ſijden/ hy ſal laten de macht ende authoriteyt van behoorlijcke ordere in dat poinct te ſtellen/ tot haren vrijen wille ende goetduncken/ nae uytwijſen van de voorſchreven Pacificatie/ ſonder in eenigher manieren haerlieder te hinderen ofte beletten/ ofte lijden ghehindert ofte belet te worden/ ende helpen ſtraffen alle de gene die met ſchandaleuſe Acten ofte publijcke attentatien/ in wat manieren het zijn mochte/ ſoudẽ willen perturberen ofte quellen de ghemeyn welvaert ofte ruſte. Eyndelijck/ Hy wilde hem imploperen in als dat dienſtelijcken voor henlieden bevonden ſoude worden/ende voor de welvaert des Vaderlandts/ met toeſegginge/ hem te vinden ſoo ghetrouwen Patriot/ Vriendt ende Dienaer/ als eenighe andere mochten hebben. Ende was onderteeckent/ Willem van Naſſou.

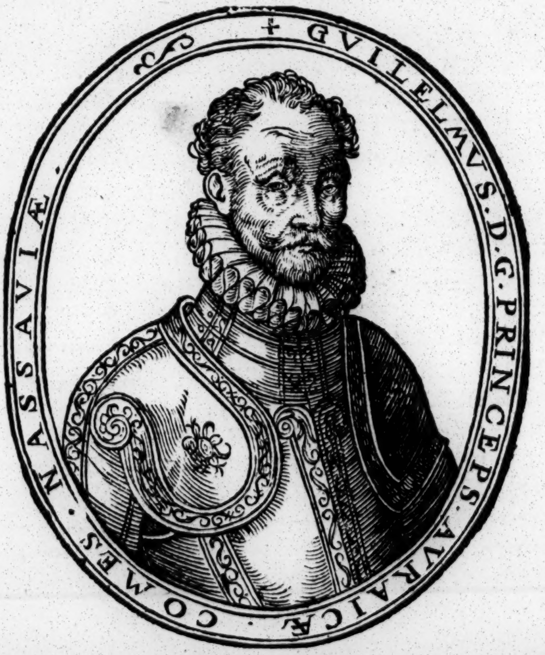
+ GVILLELMVS. D. G. PRINCEPS. AVRAICÆ. COMES. NASSAVIÆ.

Hier na is den Prince van Orangien tot Breda (dat nu in handen van de Staten was) ghetrockẽ/met zijn Huyſvrouwe Charlotte de Borbon/ alwaer hy van zijn Onderſaten heerlijck eñ vriendelijck ontfangen is gheweeſt/ van daer is hy/ met conſent der Staten van Hollant eñ Zeelandt/ den 18. September/ nae Antwerpen ghereden/ daer hem de Borgerije in haer Wapenen met

Den Prince
van Orangiẽ
comt in
Brabant
t'Antwerpẽ/
den 18. Sep-
tembris.

met groote vreuchde inhaelden. Aldaer werden van Bruſſel aen hem gheſonden de Prelaten van Vilers ende Marolles/ met den Baron van Freſin/ ende Heer van Capres / van Staten wegen/ om hem te willecomen/ ende binnen Bruſſel te brengen/ alwaer hy/ den 23. Septembris/ langs de heerlijcke nieuwe ghegraven Vaert / eerlijck geleydet by de ghewapende Borgerije van Antwerpen / marcherende over de een ſijde van de Vaert/ ende ingehaelt van-de ghewapende Borgherije van Bruſſel / over de ander ſijde van de Riviere treckende/ wel aengecomē is/ met grooter triumphe ende eere: Alwaer hy daghelijcx met de generale Staten te Rade gheweeſt is.

Die van Brabant verkieſen dē Prince van Orangiē tot Ruwaert van Brabant/ dē 22. Octobris.

Het Hertoghdom van Brabant / ſiende datſe de Oorloghe teghen Don Jan meeſt op den hals hadden / ende geenen Gouverneur hadden / als alle andere Provincien/ mits dat het Gouvernement van Brabant ghewoonlijcken ſtaende is onder den Gouverneur Generael/ met den welcken ſy nu den Krijgh hadden / hebben ſy goet gedocht haer oock eenen particulierē Gouverneur te verkieſen: Waeromme ſy den Prince hebben gecoren voor haren Ruwaert / t'welck is in oudt Brabants ſo vele te ſeggen / als Ruſt-bewaerder ofte Gouverneur. Ende dit gheſchiede den 22. Octobris/ gelijck oock ontrent die tijdt den Hertogh van Aerſchot voor Gouverneur over Vlaēderen gecoren werdt. Daer werdt oock tot Bruſſel ordere op veel ſaken ghenomen/ oock geraedtſlaeght op die Perſoonen/ die men tot Raedt van State verkieſen ſoude/ om het generael Gouvernement te voeren.

Afgunſte der grooter Heeren/ ende jalouſie tegē den Prince van Orangien.

Het incomen des Princen/ ende het Ruwaertſchap van Brabant/ hem terſtont gegheven/ met het applaudiſſement/ toeroep / ofte gunſte des volcx/ heeft hem grooten haet ende nijdt ghecauſeert/ ende is t'beginſel van groote afgunſte ende jalouſie onder die groote Heeren gheweeſt/ als of hy ſochte het Gouvernement generael aen hem alleene te trecken/ hoewel datter in de Landē niemandt van ſulcke authoriteyt ende ervarentheyt en was/ van wiens getrouwicheyt men ſo groote preuve hadde/ behalven dat hy alle d'andere van afcomſte/ van machte/ oock van lange handelinghe der affairen van State / te boven gingh. Doch de groote Heeren / die den Prince niet en begeerden / als den Hertogh van Aerſchot / zijn broeder den Marquis van Havrech/ den Grave van Lalain/ met zijn broeder de Heere van Montigny/ den Seneſchal van Henegouwe/ zijn broeder de Borghgrave van Ghendt/ de Grave van Egmont/ de Baenderheeren van Vile/ ende van Heſe / de Heeren van Willerval / Champigny/ Raſſinghem / Sweveghem / ende meer andere/ den principalen Edeldom van de Landen/ tot ſesthien ofte twintigh van de principaelſte/ die hen meeſt ende vromelijckſte teghen de Spaengiaerden hadden vertoont / om t'jock der dienſtbaerheyt van der Landtſaten halſe te weeren/ eñ oorſake van de Pacificatie van Ghendt waren gheweeſt / en mochten ſulcx niet wel verdragen/ pretenderende dat ſy niet en behoorden van den Prince verheert te worden in't gouverneren der Landen/ waer by de Roomſche Religie (ſoo ſy dochten) niet ſoo wel verſekert ſoude zijn.

De machtighſte Edelen ſonden ſecretelijckē om den Eertſhertoghe Mathias.

Deſe hebben om dier oorſake/ ende by avontuere/ ſommige van henlieden/ oock uyt ſekere particuliere paſſien/ (alſoo waer makende de prophecije van Eſcovedo / nae luyt der afgheworpen Brieven/ datmen de Landen moeſte onder den anderen laten twiſtigh worden) t'ſamen gheſloten / dat ſy ſoudē ſeynden dē Heere van Maelſtede in Duytſlandt/ aen den Eertſhertoghe Mathias / broeder van den Keyſer Rudolphus/ den derdē Sone van den voorledē Keyſer Maximiliaen/ de welcke hem eertijts / nae de doot van den Commandador Mayor / de Staten vriendelijckē hadde aengeboden/ op dat de Landen in handē van vreemde niet vallen en ſouden / alſoo den Broeder van Vranckrijck hem doen ter tijdt oock aenbode/ waerom ſy dochten den voorſchreven Eertſhertoghe tot haren voornemen de bequaemſte te weſen: Hem verſoeckende in alle diligentie in Nederlandt te comen / om het Gouvernement aen te nemen/ ten dienſte van dē Coningh/ dat anders in perijckel ſtondt / neffens groote clachten over t'Gouvernement. Dit gheſchiede al ſonder wete ende conſent van de Staten generael/ ende oock buyten wete van den Prince / die hen namaels opentlijck daer van beclaeghden/ als zijnde maer een deel van den Adel/ ſouden vermetelijck de authoriteyt over de ander twee Staten uſurperen willen.

Den Eertſhertoghe Mathias comt in Nederlandt den 2. Octobris.

De Heere van Maelſtede beſchickte zijnen laſt ſoo wel / dat hy den Eertſhertoghe Mathias perſuadeerde met hē in alle haeſt nae Nederlandt te comen. Ende ſy vertrocken by nacht uyt Weenen in Ooſtenrijck/ den 2. October/ te Poſte: de Eerſhertogh Mathias hadde met hem alleenlijc zijnen Camerlingh/ de Heer van Dauwitz/ Heer van Kalchret/ ende eenige weynighe Dienaers/ ende quamen alſo met groote daghreyſen in Nederlandt/ al ſonder wete zijns broeders des Keyſers / ſoo men immers te kennen gaf: Ende dat mits dat hy ſeker wiſte / dat hy uyt ſorghe van den Coningh te miſhaghen/ niet daer toe conſenteren en ſoude. Waeromme oock den Keyſer dat vertreck qualijcken ghenomen heeft / oock hem naegheſonden / ende gheſchreven dat hy wederkeeren ſoude/ daer over zijn onſchuldt by brieven aen Don Jan ende andere doende. Maer hy is noch in October tot Colen/ eñ van daer tot Liere aenghecomen.

De Staten generael van de Landen/ ende den Prince van Orangien ſeer verwondert zijnde/ eñ haer ſeer beclaghende / ſoo hebben nochtans de voorſchreven Heeren die hem ontboden hadden/ ghetracht hem Gouverneur generael te maken/ om hem te ſtellen teghens de groote authoriteyt van den Prince/ ende die onder te houden/ voorſlaende dat den beſtē middel te weſen / om te verſekeren de Roomſche Religie/ ende de authoriteyt van den Coningh / ende dat ſulcx den Coningh niet qualyck bevallen en ſoude. Maer alſoo de Staten / Landen ende Steden daghelijcx meer ende meer dit ſtuck van de particuliere Edelen qualijck beviel/ merckende waer haer voornemē toe ſtreckte/ ende dat het meeſt uyt afgunſte/ haet ende nijdt/ ambitie ende eergiericheyt/ gheprocedeert ware / ſoo iſſer allerley neerſticheyt onderlinghe ghebruyckt / om de een de andere voor te comen / ende t'beſte daer van te maken.

Voornemen der Edelen met den Eertſhertoghe.

Want alſo den Hertogh van Aerſchot nu was ghecoren tot Gouverneur van Vlaenderē/ ende met grooten ſtate eñ Krijghſvolck ſoude reyſen nae Gent in zijn Gouvernement / ſoo hadden veel van de voorſchreven particuliere Heeren voorghenomen den Eertſhertoghe Mathias in haer gheweldt te crijgen/ eñ dien te brenghen tot Denremonde/ tot het welcke ſy meynden te bruycken (ſoo het noot ware) de macht van den Legher/ leggende tot Wavre onder den Grave van Lalain / ende den Borghgrave van Gendt/ met meer andere/ om alſo het gheheel Gouvernement te herſtellen gheheel nae haren ſin ende goetduncken/ pretenderende te ſuſpecteren des Princen Religie ende ambitie / ende dat hun voornemen den Coningh aengenaem ſoude weſen. Maer den Prince van Orangiē alles voorſiende/ heeft hen een voordeel afgheſien/

afgheſien/ende door de getrouwicheyt des Graven van Lalain/ende meer andere/hem ghevonden van den Legher in dat ſtuck verſekert / ende met advijſe van de Staten Generael/den Eertſhertoghe aen haer ende zijn ſijde beweeght.

Behendicheyt des Prince van Orangien daer tegen.

Alſoo deſen handel ende practijcken mede in Vlaenderen tot Ghendt ghemerckt werden/ by de Heeren van Rihove/Imbijſe/Cropvelde ende andere/contrarie partije toeghedaen/ſoo hebben ſy daer oock achterdencken ghecreghen/datmen hun ſoude willen hier nae veel ſaken wijten ende te laſte legghen/van te vele ghemoeyt te hebben/ ende daeromme hebben onder hun gheresolveert het afbreken van den Caſteele/ ende de reſtitutie van de oude Privilegien van Ghent af te vorderen / alſo toegheſeyt ware. Daerentuſſchen ſoo is/ den 20. Octobris / den Hertogh van Arſchot tot Ghent/ met 23. Vendelen Knechten/ eñ 300. Peerden/ met grooten Adel/ ſeer heerlijck inghehaelt ende inghereden/ als een Gouverneur van Vlaenderen. Die vier Leden van Vlaenderen hadden tot den Huyſe van Croy geen groote affectie/ ende daeromme hadden verſocht zijn Commiſſie wat meer ghelimiteert eñ beſneden te hebben/ dan niet teghenſtaende hadde hy zijn Commiſſie van den regerenden Raedt van State vercreghen in ſeer ample forme ende wel volcomen. Tot Ghendt ghecomen/vertoont hem den Hertogh by het Ghemeynte vriendelijck ende gunſtigh/ ſegghende ende hope ghevende/ mede ghebrocht te hebben t'ghene haer verblijden ſoude/ als reſtitutie van Privilegien/ende t'Caſteel af te brekē / dat welcke hem by t'Gemeynte gunſtigh in't eerſte maeckte. Maer alſoo de Heeren van Imbijſe/Rihove/Cropvelde/ ende meer andere/ die den Prince van Orangien toegedaen waren/ ſeer aenhielden/om de publicatie van de Privilegien niet langher uytgheſtelt te hebben/begonſte den Hertogh / met zijnen Raedt / haer een quaet ghelaet te toonen.

Dē Hertogh van Arſchot comt tot Ghendt/ als Gouverneur van Vlaenderē/ den 20. Octobris.

De vier Leden van Vlaenderē/ voor het aennemen van den Hertogh in zijn Gouvernement/ waren vergadert op Landtſaken/ ende te accorderen eenighe Contributie. Daer waren alle de Biſſchoppen / Prelaten ende Edelen / die meeſt den Prince van Orangien teghen waren. De Heeren van Champigny ende Sweveghem waren ghedeputeert van den regerenden Raedt van Staten / om te preſenteren des Hertoghs Commiſſie / die welcke in haer verclaers niet en verſweghen / het quaet ghevoelen ende voornemen ſy van den Prince hadden/als meynende nu gheheel geveſt te weſen in Vlaenderen/ ende alſo den Heere van Rihove qualijcken conde diſſimulerē/ vielen hier ende daer veel woorden ende propooſten/ waer door alle die den Prince van Orangien/eñ die van de gereformeerde Religie/eenigſins toeghedaen waren/ſaghen haer ſelve verſteken/ ghenoteert ende in de ooghe / waeromme ſy by haer vrienden den grondt van de meyninghe vernemende / vermaendē d'een den anderē byeen te blijven/ende niet te paſſen op de hooghe woorden van den Hertogh / maer ſien haer Halſen te bewaren / ende voor te comen alle perijckelen: Vonden oock goet / dat Rihove ſoude gaen nae Antwerpen / om den Prince te informeren ende zijn advijs te hebben. Die welcke uytrijdende/ als nae Doorniek / rijdt ſecretelijcken nae Antwerpen/daer verhaelt hy hem hun vreeſe ende de gheheele ſake / waer toe den Prince niet anders en wiſte op te ſegghen/ dan vraeghde wat raedt? Rihove/ die om raedt eñ advijſe ghecomen was/ verſlaghen zijnde van ſoo cleynen confort/ ſeyde: Heer/ick en weet geenē raedt/ dan den Hertogh/ nieuwen Gouverneur van Vlaenderen/ met alle zijnen hoop Edelen/Biſſchoppen ende Prelaten/ met den gheheelen Neſte/ by den Halſe te vatten/ ende te verdrijven. De Prince antwoorde / vragende/ of men alſo ſoude handelen als deſperate/ etc. Rihove ſeyde daer op: Hy en wiſte geenen anderen middel/ ende hadde liever alſoo doende/ van Godt hulpe te verwachten / ende daer over Manlijck te ſterven/ dan in ſulcken vreeſe ende ſlavernije te leven: Wilde als de Romeynen t'leven voor't Vaderlandt wagen. De Prince ſeyde/ dat het ware een ander ſake/ ende vraeghde wat hulpe hy pretendeerde te vinden? Rihove antwoorde: Nademael geene van hem conde becomen/ ſo wilde hy t'ſtuck in de handen Gods ſtellen / ende verwecken t'Gemeynte om haer Vrijheden ende Privilegien te vindicerē ende veroveren/ die men niet en pretendeerde anderſins te reſtitueren. Den Prince verworp dien raedt ſeer verde/ ſeggende: Ten mochte alſo niet gheſchieden/ dan hy wilde noch daer op dencken. S'anderdaeghs ontbiedt hy Rihove weder by hem/ vraeghde of hy noch de courage hadde/ om zijnē voorſlagh/ ſoo qualijcken gheſondert ende onbedacht/ aen te gaen/ zijnde van ſo grooten importancie ende ſo hazardeus? Rihove die perſiſteert ſegghende: Dat hy hoopte te volbrenghen/ met hulpe van Godt/ alle vreeſe achter rugge ſtellende/ met hope van tot zijnē vermetē te comen/ofte daer over te ſterven. De Prince trock zijn ſchouderen/ ende aenhoorde hem met doove ooren/ als betoonende/dat hy ſulcx behoorde uyt zijnē hoofde te ſtellen/ende ſoo ſchieden. Maer den Prince badt dē Heere van S. Aldegonde/Rihoven aen te ſpreken ende te ondertaſten / op wat andere fondamenten hy mochte ſtaen. Aldegonde / die Rihoven niet en kende / in zijn Camer ghebrocht/ ſprack van de ſaken aen eenen anderē/ meynende Rihovē voor hadde/ maer was eenen van Roye/ Borghemeeſter van Denremonde/ die in Rihove geſelſchap was/ ende deſe nergens van wetende/ merckte zijnen rechten Man niet voor hadde: Maer Rihove bycomende/ die bedeckte behendelijcken de faulte/dē Borgemeeſter op zijn lijf belaſtende te ſwijghen/ſoo hy yet ghehoort hadde/ (alſo hy ghetrouwelijck dede.) Aldegonde raedde aen Rihove/nae veel woordē ende diſcourſen/dat hy / ſonder meer met den Prince te ſpreken/ ende ſonder meer woorden / ſoude het ſtuck te wercke ſtellen/ ſoo hy het hert hadde/ alſo hy ſeyde.

Prince van Orangien aenhangers tot Ghendt ſuſpect.

Tot Ghendt wordt tegen den Hertogh gheconſpireert door Rihoven.

Prince van Orangien vindt Rihovēs aenſlagh niet goet.

Hier over Rihove/ſiende dē Prince conniveerde ofte d'ooghe luyckte / om zijn voornemen in't werck te ſtellen / vertrock terſtondt nae Denremonde / van waer hy ſecretelijck met vier Muſquettiers nae Ghendt rijdt. De Prince / om te weten hoe dat Rihove zijn Perſonagie ſoude mogen ſpelen / ſondt nae Ghent den Heere van Dohain/om toe te ſiene.

Imbijſe/ verſoeckende de Privilegien/ wort qualijc geantwoort van dē Hertogh/ waer op volght beroerte.

Ten ſelvē dage gebeurdet/ dat Imbijſe hadde opentlijck den Hertogh van Arſchot/gaende nae het Stadthuys/aengheſproken/ biddende te willen publiceren de reſtitutie van haer Privilegien/ om het volck te verblijden. Den Hertogh vindende hem ſeer gheimportuneert/ nae veel woorden antwoorde den Hertogh Imbijſe ſeer gramelijck/ met dreygende woorden/ ſeer heftigh eñ ſtrenghe/ Als datmen de Privilegie-roepers wel vinden ſoude/ ende datmē ſulcken Muytmakers met haren aenhangh al ophangen ſoude/ hoewel ſy opgheruyt waren van den Prince van Orangien/ met diergelijcke woorden meer. Alſo t'Gemeynte daer by ſtaende / ende Imbijſe hier door ſeer was ontſtelt/gherees daer eenen alarm door de geheele Stadt/al in Wapen comende/een deel was den Hertogh/de andere d'ander partije toeſtaende. Aldus verdeylt van ſinnen / deden de

Wethouders ende andere Notable alle devoir/ om t'Ghemeynte te doen de Wapenen nederleggen/ het welcke alſo ghebeurde. Ende alſo tegen den avondt het meeſtendeel in haer Huyſen vertrocken waren/ ſo comt Rihove ontrent den vier uren ter Poorten inghereden/ ende verſtaen hebbende watter paſſeerde / wapent hem ſelven met vier van zijn Dienaers / ende noch vier ander Muſquettiers/ ende ſo begeeft hem op de ſtrate/ zijn Vrienden ende Gebueren aenroepende hem by te ſtaen/ ende die hem lief hadden ſouden hem volghen/etc. eñ ſoo gingh nae Imbijſens Huys/ die noch niet en was in Huys comen / daer hem eenen Heyman aenſeyde/ hem in Wapenē ſiende/ dat den alarm nu al geſliſt/ eñ elck na Huys vertrocken ware. Daerentuſſchen comt Imbijſe t'huys/ met den Heere van Cropvelde/ Capiteyn Mieghem / ende andere. Daer beclaeght hem Rihove / dat het Ghemeynte uyt de Wapenen was gecomen/ eñ dat hy vreeſde/ dat ſy ſ'nachts alle van den Bedde ſouden ghehaelt worden / waeromme hem geradē dochte dat noch te voorcomen/ ende terwijle het Ghemeynte noch ongeruſt ware / moeſtmen hem noch met die occaſie behelpen/ ende repareren de faulte/ elck een hem met zijn vrienden ende gunſtighe in Wapen beghevende / hy wilde d'eerſte weſen / ende hem op de ſtraten in't openbaer begeven/ voor de vrijheyt van't Vaderlandt/ men ſoude dat Jock van dienſtbaerheyt van den halſe ſmijten/ eñ gantſch uytroepen de Spaenſche Inquiſitie / met alle de nieuwe Biſſchoppen voor den Duyvel/ ende elck voor zijnen hals vechten/etc. Waer op Capiteyn Mieghem voor d'eerſte ſeyde/ dat ware gheſproken als een Man / ende ſoo moeſtmen te wercke gaen/ ende hy beloofde totter doot toe hem by te ſtaen : deſghelijcx deden Imbijſe/ Cropvelde eñ d'andere. Imbijſe blijft in Huys / laet den gheheelen laſt op Rihove/ Mieghem/ Heyman ende Houwel. Die welcke t'ſamen met haer aenhanghers innamen het Princen Hof/ ende maeckten haer Meeſter van ſ'Graven Caſteel / daer het Geſchut ſtondt/ vertoonen t'Ghemeynte in wat dienſtbaerheyt men haer wilde houden / vermanende ſy ſouden ghedencken / ende voor ooghen hebben / haer Voorouders/ Ghentenaers/ haer oude Manheyt/ die ſoo dickmael haer Vrijheden eñ Privilegien hadden voorgeſtaen/ het hingh al maer aen een goede reſolutie in een goede ſake/ met dierghelijcke woorden meer. Nochtans hier over creghen ſy cleyn ghevolgh/ den meeſtendeel in haer Huyſen blijvende / niet wetende met wat ſijde te houdē. Rihove/ hoewel ſagh dat hy weynigh ghevolght werdt / wilde nochtans niet afſtaen van zijn voornemen/ verſtaende zijn perijckel/ eñ wel wetende wat een corte goede reſolutie ende haeſte raſcheyt in ſulcken onverwachte ſake vermochte/ ende van noode ware tegē een groote verſlaghentheyt / treckt recht nae het Huys van den Hertogh van Arſchot/ daer men ſulcx nu niet en verwachte. Die van den Huyſe des Hertoghs volck/ wilden haer ter weere ſtellen/ dan Rihove ende Mieghem riepen: Laet ons de Voghels in den Neſt verbranden/ eñ bevalen van alle canten hout ende ſtroo voor de Poorte te brenghen / om t'vyer daer in te ſteken. Het welcke dede den Hertogh zijn leven vreeſen / kennende wat dat een raſende Ghemeynte ghemeynlijck doet/ eñ ſiende datter geen reſiſtentie van den zijnen / ende alſoo geen uytcomſte was/ dede de Poorte openē/ daer doen elck een inliepe/ t'Ghemeynte dreyghde den Hertogh doot te ſmijten / dat Rihove tot twee reyſen belette/ ende alſo werdt den Hertogh ghevangen/ ende van't Ghemeynte onbeleefdelijck ghehandelt. Ende Rihove ſondt terſtondt zijn volck / om meer andere te vanghen / als waren de Heeren van Raſſingem/ van Swevegem/ van Eecke / van Monſtroen / Hoogh-Balliou van Gent/ met zijnen ſone/ den Preſident van Vlaenderen/ Jacob Heſſels/ eñ Jan de la Porta/ Raetſheeren/ ende Viſch/ Balliou van Ingelmunſter/ met de Biſſchoppen van Brugghe/ van Yperen/ ende meer andere. Sy werden alle ghevoert ten Huyſe van Rihove/ ende geſtelt in diverſche Cameren: Geen Magiſtraet/ ofte Wethouder van der Stadt/ en werde geroert ofte aengeſproken/ groot noch cleyne/ ende alſo was den alarm gheſtilt/ ende elck trock nae Huys. Den meeſtendeel van de Stadt/ houdende met Rihove ende Imbijſe/ prijſende die verwinders / vive qui vince, ende dit gheſchiede den 28. Octobris/ ſ'nachts.

Rihove nekt den Hertogh eñ d'andere Heeren ghevangen/ den 28. October.

De Heere van Dohain voorghenoemt/ die dit ſpel al aengheſien hadde/ ende wel geinformeert/ reedt met haeſte nae Antwerpen/ den Staten eñ Prince verhalende watter gebeurt was/ die hem wel verwonderde/ ende hier mede werden alle de voorſlagen/ ende liſtige aenſlagen/ die wy vooren verhaelt hebben/ ontdeckt/ ende hier mede voorcomen ende ghebroken.

Rihove met de zijne ſterckt haer.

Te Ghendt / daerentuſſchen reſolveerden Rihove/ Imbijſe/ Miegem ende d'andere/ haer ſelven te ſtercken / ende terſtondt namen aen 300. Soldaten binnen de Stadt / met deſen hoop/ in cleyn troupen/ vertoonden ſy haer alomme in de Stadt/ langs de ſtraten/ dagh ende nacht/ ende daer nae namen meer volcx oppe / merckende de gevangenen noch veel vrienden hadden/ die haer onſchuldt ſecretelijck wiſten by de ghevangenen te doene. Waeromme ſy oock goet vonden / om min te vreeſen hebben / de Trommelen alomme om te doen ſlaen / met bevel / dat de Borgherije (die al onder Vendelen verdeylt waren) hen ſouden in Wapenen begeven/ alſo vergadert/ deden elck Borgher afvragen / met wien ſy het houden wilden/ hun vertoonende de redenē van het feyt/ eñ dat om ordere in de Stadt te ſtellen: het welcke alle de Stadt door een groot nadencken gaf/ ende de reſolutie generalijcken viel ſo uyte/ dat ſy alle riepen/ met Rihove ende de zijne te willen leven ende ſterven/ eñ quamen met haer Vendelen hem Eedt doende / by proviſie / tot datter ander ordere by de generale Staten/ Prince van Orangien/ met agreatie van't Magiſtraet ende Ghemeynte/ ſoude gheſtelt worden. Imbijſe moeyde hem luttel in de Krijghſaken/ maer meer met de Religie/ finantien ofte geldt te vinden/ de Stadt te ſtercken/ ende hem populare te houden/ vondē oock goet een Verbondt te maken met de ſteden van Antwerpen eñ Bruſſel. De gouvernerende Staten tot Bruſſel / zijnde verwondert van deſe beroerten tot Gent / ſeynden derwaerts den Advocaet Lieſveldt/ om de ghevangenen verloſt te hebben / ende principalijck den Hertoghe. Den Prince van Orangien ſondt oock den Heer Aert van den Dorpe/ om den Hertogh vry te hebben/ het welcke bovē andere Rihove qualijckē beviel/ vreeſende particulier perijckel: Maer ten leſten/ alſo het Magiſtraet de Heer van Boucle / Meeſter Gielis Borlupt zijn broeder/ die tot het vangen geconſenteert hadden / conſenteerden de verloſſinghe / ſoo werdt den Hertogh/ met onwille van Rihove / verloſt. Den Hertogh makende/ by middel van de Staten/ een geſchrifte van een generale verghetinghe ende verghevinghe/ dat/ hoewel by den Hertoge geteeckent was/ Rihove luttel achte. Van d'ander ghevangenen en conde doen niet gereſolveert worden/ maer daer van te handelen werdt noch uytgheſtelt. Terwijle hebben die van Ghent haer eenſdeels Meeſter ghemaeckt/ eñ verſekert die ander ſteden van Vlaenderen/

deren/ als Brugghe/ Yperen/ Oudenaerde/ ende ſoo veel meer als conden.

Voorder/ om dit feyt te ontſchuldighen/ ſoo hebben die van Ghendt/ by laſte van de Edele/ Notabele/ ende Ghemeynte/ den 9. November/ in Drucke laten uytgaen/ de Redenen/ die hen daer toe moverende waren. Als dat de ghevanghene Heeren/ niet andere/ gheſocht hadden afſonderinge ende tweedracht tuſſchen de Landen te maken/ oock datter een proteſt by den Heere van Champigny gheraemt was/ eñ by de handt van Sweveghem gheſchreven/ tegen t'Gouverneurſchap van Brabant/ des Princē van Orangien/ by de Staten van Brabant daer toe ghecoren/ ende by de Staten Generael gheaggreeert/ om hem dat te benemen/ ende alſo twiſt tuſſchen de Landen te maken/ principalijck tuſſchē Brabant ende Vlaenderen/ meynende met volck van Oorloghen gheweldelijcken den Eertſhertoghe Mathias/ broeder van den Keyſer/ te brenghen tot Denremonde/ om daer mede Vlaenderen tegen Brabant te houden/ ende hem Gouverneur Generael te maken/ ſonder wete ofte conſent van den Coningh/ ende van de Generale Staten/ eñ alſo te fonderen eenen nieuwen Raedt van State nae haerlieder fantaſie. Dat ſy oock Krijghſvolck in Ghendt ſochten te brengen/ om hen van hare Privilegien te berooven/ ende die daeromme hadden gheſoliciteert/ te caſtijden/ die ſcheldende voor Muytmakers ende Rebellen: Ende ſo den Prince van Orangien niet en hadde willen afſtaen van't Gouvernemēt van Brabant/ Oorloghe wederomme tegen hem aen te nemen: tot welcken eynde ſy hadden ghetracht tot Doway te arreſteren de gemeyne Penningen/ die tot der Oorloghe vergadert waren/ om die te ghebruycken tot deſe nieuwe Oorloghe/ tegen den Prince van Orangien.

Redenen in Drucke uytgegheven by die vā Gent over d'apprehēſie der Heeren/ den 9. Novembris.

Den Eertſhertoghe comt t'Antwerpen/ den 11. Novembris.

De Generale Staten/ ende Prince van Orangien/ ſiende dat den Eertſhertoghe in't Landt ghecomen was/ een Prince van den bloede van den Coningh/ ſo na hem beſtaende/ ende de Landen ſonder Hooft haer vindende/ door het vertrec van Don Johan/ hebben nootelijck geacht hem eerlijck t'Antwerpen te ontfangen/ tot dat ſy met voorderen raedt op zijne aenneminghe tot den Gouvernemente mochten reſolveren/ hem daer van goede hope ghevende. Waer op hy/ den 11. November/ t'Antwerpen ſeer heerlijcken inghereden is: Den Prince van Orangien hem tegen gaende/ met alle de Borgerije ſeer fraey in goede ende coſtelijcke Wapenen/ hem behoorlijcke eere ende traictement aendoende.

Achterdencken der Staten over haren Legher tot Wavre in Brabant.

De Staten hebben dat nootelijck gheacht/ duchtende dat den Leger tot Wavre/ werdt ghereegeert van die den Eertſhertogh ontbodē hadden/ ſoo de Heere van La Motte ende andere raden/ ſoude mogen opbreken/ ende den Eertſhertoghe uyt Liere in haer gheweldt nemen/ ende alſoo trecken nae Ghendt/ om de ghevanghenen te verloſſen/ mits dat de Stadt aen de ſyde des Caſteels noch ghenoech open lagh/ ende alſo het Regiment gheheel aen hem trecken/ ende herſtellen nae haer goetduncken. Het welcke apparent was te gheſchieden/ hadde de Grave van Lalain/ met de zijne daer ſoo wel toegheſint geweeſt als andere. Maer hy en gunde den Hertogh van Arſchot ſulcke eere niet/ dewijle hy merckte dat hy hem wilde Stadthouder van den Eertſhertogh maken/ onder welcken de Heeren van Raſſinghem/ Champigny ende Sweveghem/ meynden het gheheel beleydt te hebben/ mits de cleyn ervarentheyt des Eertſhertoghs in des Landts ſaken/ ende alſoo den Prince van Orangien weder nae Hollandt te ſeynden.

Dewijle dit voornemen alſoo door der Staten ende Princen voorſichtichept verhindert was/ heeft t'ſelve meerderen haet tegen den Prince gecauſeert by henlieden/ ende oorſake geweeſt middel te ſoecken tot den af val der Provincien van Artoys ende Henegouwe/ t'welck namaels ghebeurde.

Afgunſt eñ nijdt teghen den Prince van Orangiē zijn oorſake van de ſcheuringhe tuſſchen Duytſche eñ Walſche Provincien.

Want de vyanden van Rihove/ ende van die van Ghendt/ oock van den Prince van Orangien/ Brieven procureerden van den Eertſhertogh Mathias/ Raedt van Staten/ ende van den Prince ſelve/ aen Rihove ende zijne aenhanghers/ dat hy afſtandt doen ſoude van Krijghſvolck aen te nemen/ ende dat hy hadde alreede/ terſtondt ſoude afdancken: want ſonder authoriteyt van hooghe Overheyt/ ware t'ſelf de Crimen læſæ Majeſtatis, &c. Rihove van deſe Brieven vernemende/ antwoorde: Dat die hem nu waren dienende voor Patente ende waerſchouwinghe/ om meer volck aen te nemen/ tot zijn verſekeringhe/ om op zijn hoede te weſen voor zijn vyanden/ die hem nu vertoonden/ ende alſoo continueerde: Maer alſoo der Staten Legher corts daer nae by Gembloers gheſlaghen werdt/ van Don Johan van Ooſtenrijck/ ſoo werden deſe Brieven niet wederroepen/ maer zijn aennemen van Volcke werdt hem gheauthoriſeert tot zijnen wenſche: Want de Landen werden daer mede ſeer wel ghedient.

De Staten Generael hebben by Acte ghereſolveert/ dat by Placcaet ſoude voorſien worden/ ten eynde Don Johan gheenen meerderen toeval van Steden/ Stercken ende Volck ſoude crijghen/ noch toevoeringhe van Munitie/ Victalie ofte Gheldt/ hem verclarende vyandt/ als Infracteur van de Pacificatie/ by hem gheſworen/ ſints zijn vertreck tot Namen: Deſghelijcx zijne aenhanghers inroepende/ haer te verthoonen binnen vijfthien daghen/ op verbeurte ende pene van ghehouden te worden voor vyanden ende Rebellen/ t'welck gheſchiet is den 7. December/ Anno 1577.

Don Johan wort vyant der Landen gepubliceert den 7. Decembris.

Sy hebben oock een naerder Unie gheraemt ende beſworen/ den thienden Decembris/ tot Bruſſel/ onderteeckent by de Prelaten/ Gheeſtelijcke Perſoonen/ Heeren/ Edellieden/ Overicheyt/ ende Magiſtraten van de Wetten/ Steden/ Caſſelrijen ende andere/ makende ende repreſenterende de Staten van de Nederlanden/ tot ſtercker Verbondt ende vereeninghe/ beveſtigende de Pacificatie van Ghendt. Waer mede die van de Roomſche Catholijckſche Religie die afghewekene in haer beſchuttinghe namen/ belovende niet te lijden/ toe te laten noch ghedooghen/ datmen teghen hen yet aenrechten ſoude/ ofte eenighe aenſlaghen voorwenden/ oft dat ſy ſmadelijcken verſproken/ ghequelt ofte ghetergt ſouden wordē ter cauſe van haer Religie/ maer in vreden ghelaten/ achtervolgende de Pacificatie.

Nieuwe Vereeninghe beveſtight met onderlinghe beſchuttinge tuſſchen Catholijcke eñ Ghereformeerde/ van date den 11. Decembris.

Deſgelijcx de afghewekene van de Roomſche Religie oft Ghereformeerde/ nemen de Roomſche in ghelijcke beſchuttinghe/ ſoo wel de Gheeſtelijcke Perſoonen als de Weereltlijcke/ elck de een den anderen te houden in haerder goeder weerdicheden/ eeren/ Privilegien ende beſittinghen/ in wat manieren het oock mochte weſen/ ende handthouden t'ſamen de oude Privilegien/ Coſtuymen ende Rechten van de ghemeyne Vaderlanden/ ende de vervallen ofte ghebroken Privilegien weder oprichten/ belovende ende ſweerende gheſamender handt aen te nemen den Eertſhertogh Mathias by proviſie/

tot dat den Coning met wille der Generale Staten/ ſoude anders moghen ordineren/ voor Gouverneur Generael/ ende hem ghehoorſaem zijn/ achtervolghende de Conditien ende Artijckelen hem voor te houden / die hy oock ſoude beſweeren/ etc. als ſy in drucke lieten uytgaen.

De Staten hadden oock aen diverſche Potentaten gheſonden/ haer onſchuldt te doen/ ende haer over Don Johan te beclaghen / als dat hy haer ſochte in uyterſte dienſtbaerheyt te brenghen / om met haren rijckdom ende macht de ghebueren te overvallen/ ende Wetten te ſtellen: verſoeckende alle Vorſten/ Coningen ende Princen interceſſie ende tuſſchenſpreken/ om den Coningh te beweghen haer ſtuck te willen inſien/ nae alle equiteyt ende rechte. In Vranckrijck hebben ſy by den Coningh ende zijnen Broeder met de Moeder/ alle goet ghehoor ghehadt/ ende haer werden alle goetgunſticheyt aenghedaen/ ende eenighe behulpſame voorſlaghen voorghehouden. Maer de hulpe van Enghelandt ſtondt haer meer aen / welcke Coninginne ſeer vreeſde ende jaloers was/ ſy mochten met den Coningh van Vranckrijck handelen / tot haren naedeele/ als wy vooren vertoont hebben/ daer ſy gheſonden hebben Charles Philips van Croy / Marquis van Havre / Adolf van Meetkercke / ende andere / die den 22. Septembris by de Coninginne wel onthaelt zijn / ende ſoo verre ghehandelt hebben / als dat ſy tot een verbondt ghecomen zijn/ inhoudende als volght.

Marquis van Havre gheſonden in Engelant maeckt daer een verbont.

Inhout des Verbondts tuſſchē Engelant ende de Saten.

Dat de Coninginne van Enghelandt ſoude den Generale Staten leveren Inſtrumentē van Obligatien oft Credit-brieven/ ſo wel van haer/ als van de Stadt ende Ghemeynten van Londen/ om daer mede voor haer te moghen lichten/ waer ſy conden ofte mochten / de ſomme van hondert duyſent ponden ſterlincx/ oft de weerde van twee hondert duyſent Angelotten in ghelde/ met de voorſz. Brieven haer ſelven ende haer Stadt Londen daer vooren verobligerende/ tot indemniteyt van welcke de Staten ſouden weder ofte teghen leveren de Obligatien van particuliere Steden der Nederlanden/ die de Coninginne aennemen ſoude/ om haer nae een Jaer weder te rembourſeren/ oock coſteloos ende ſchadeloos te houden van allen intereſten. De Coninginne ſoude de Staten ſeynden vijf duyſent Voetknechten / ende thien hondert Peerden / voor welcke betalinghe de Staten ſouden nae drie Maenden tot Londen doen leveren ende betalen ſoo veel ghelts/ als die ſouden ghecoſt ende verdient hebben/ van den dagh dat ſy ſouden gheſcheept worden / ende haer gagien ſoo goet makende als eenighe andere Natie: ende die ſouden haer ten eynde des Krijghs weder gheſonden worden/ al op der Staten coſt. Den Overſten van dat krijghſvolck ſoude in den Raedt van Seate toeghelaten worden/ mede te handelen van alle ſaken die daer te conſulteren vallen ſouden: Ende datſe oock geen ſaken van ghewichte / als van Oorloghe oft Vrede te maken(duerende de Oorloghen) ſouden beſluyten ſonder raedt ende conſent van de Coninginne/ ofte haerder Dienaers/ die ſy daer toe in Nederlandt ſoude ſeynden. Oock en ſouden de Staten gheen Verbonden noch eenighe ſecrete Contracten aengaen met eenighe Princen oft Potentaten/ dan met haren conſente / haer daer in begrijpende / ſoo het haer alſoo goet dochte.

Soo eenighen Prince/ Volcke ofte Stadt/ yet voornamen tot ſchade ende achterdeel der ruſte des ſtaets van Enghelandt/ onder t'pretext van Religie/ oft anderſins in eenigerhande maniere/ ſoo ſullen de Generale Staten ghehouden zijn de Coninginne by te ſtaen met het ſelf de ghetal van Krijghſvolc/ eñ op de ſelve conditien. Sullen ooc geen hulpe/ byſtant ofte gunſte doen/ ſulcken perturbateurs van Payſe in geenderhande manieren/ noch laten doen/ nae haer vermogen. So daer eenen twiſt ofte tweedracht onder de Statē ghereſe / ſullen de ſelve ghedragen tot het ſeggen eñ uytſpreken van de Coninginne ofte hare Gedeputeerde/ tot dien eynde gheauthoriſeert/ ende daer toe ſtaen.

De Landen verbondē de Coninginne met Schepē te dienen.

Ende ſo de Coninginne benoodight waer haer ter Zee te wapenen / ſoo beloven de Staten / ter begeerte van de Coninginne/ te ſeynden veertigh Schepen/ wel toegheruſt ter Oorlogen/ ende wel verſien van Schipvolck/ Victalie eñ Wapenen/ tot haer hulpe/ met haer Coninglijcke Schepen/ haer vyanden te wederſtaen/ ende der Coninginnen Overſten Admirael ghebiedt onderworpen/ alles tot coſte eñ laſte der Coninginne. T'minſte van deſe Schepen ſullen niet mogen onder veertigh vaten groot weſen/ eñ het getal van Schipſvolck ende Krijghſvolck te weſen nae eyſch ende voet van de grootte der Schepen.

De Staten en ſullen geen rebelle Engelſchen in de Nederlandē lijden / wanneer de Coninginne die voor ſulcke ſal gedeclareert hebben. Wanneer de Generale Staten ſouden Pays ofte compoſitie maken met den Coningh / ſoo ſullen ſy in den ſelven Vrede-handel ſien / dat deſe Artijckelen by hem gheconfirmeert werden/ ofte ſo vele/ ofte ſoodanighe als de Coninginne goet duncken ſal / etc. Dit Contract werdt gheconfirmeert/ den 7. Januarij/ Anno 1578.

Dat Verbondt is namaels verandert geworden/ in ſtede van volck/ gheldt verſchietende/ tot den optocht van Caſimirus / als wy nae ſullen verhalen.

De Coninginne van Enghelandt/ om redene over't voorſchreven Verbondt te gheven aen alle de Weerelt / Coninghen / Vorſten ende Potentaten / heeft in December aen den Coningh in Spaengien gheſonden een Edelman/ ghenaemt Meeſter Wilkes / Secretaris van den ſecreten Raedt/ met een Verclaers / inhoudende in effect het volghende. Als dat ſy zijnde beſchuldight by zijne Majeſteyt te weſen Autheur/ ende principael Voedtſter van den Borgherlijcken Krijgh in de Nederlanden / waer mede haer afgunſtighe ſochten een onminne ofte vyandtſchap tuſſchen haer ende den Coningh te brenghen/ ſoo hadde ſy goet gedocht/ boven al haer eere trachtende / ende willende gheacht weſen de ſtandtaftighſte Princeſſe/ in't onderhouden van vrientſchappe met haer Ghebueren / te verclaren de rechte waerheyt van haer Actien/ eñ handelingen met den Generale Staten der Nederlanden/ die ſy voor Godt / de Weerelt / ende de Potentaten/ haer Gebueren/ wil houden ſtaende/ voor ſulcx/ met haer Princelijck woordt. Ende om den Coningh alſulcke quade ſuſpicien af te weeren / die eenichſins mochten verhinderen de onderlinghe vriendtſchappe tuſſchen haer beyden: Soo verclaerde ſy/ hare meyninghe te zijn/ de Landen te houden in gheduerighe onderdanicheyt zijner Majeſteyt / ſtreckende tot der Landtſaten ruſte eñ vrede / ſonder te vergheten daer by haer voornemen ende reſolutie/ ſoo den Coningh geen ghehoor wilde gheven tot eenigen middel van Pacificatie/ conform haer goet eñ vriendelijck waerſchouwen.

Verclaers van de Coninginne van Engelandt/ geſondē aen den Coningh in Spaengiē by Meeſter Wilkes/ in December.

Aengaende haer handelinghe / conde den Coningh niet onbekent zijn / hoe dickwils ſy hem/ ende zijne Stadthouders in Nederlandt / ghewaerſchouwt hadde / van't quaet dat daer ghevolght is / eñ hoe dat hadde mogen belet weſen.

Waer inne ſy zijn eyghen Conſcientie tot ghetuyghe nam/ als dat ſy haer ghequeten hadde/ als een trouwe vriendt ende goede geallieerde/ waer by der Landen verderf/ der Onderſaten bloedtſtortinge/ eñ der beſter Stedē plonderinge/ ſoude gheweert gheweeſt hebben/ eñ t'gheheel gepreſerveert van't perijckel der vervreemdinghe. Eñ ſo ſulcke onſchuldinge/ vriendelijcke waerſchouwinge/ noch het woordt van een getrouwe Princeſſe/ niet ghenoech zy/ laet inſien haer eyghen daden ofte Actien ſelve/ de Weerelt ghenoech bekent/ als dat ſy ghetracht heeft de Nederlanden te behouden onder des Coninghs ghehoorſaemheyt/ ende noyt geſocht heeft haer ſelven daer in te dringen/ ofte in eenigh ſtuck ofte deel van dien/ een ſake/ die ter avontuere ander Princen/ hebbende dierghelijcke voordeelen haer aengeboden by een groot deel van den volcke/ niet en ſouden ontſeyt ofte afgheſlaghen hebben. Waeromme ſy geen onghelijck hadde haer te belgen/ dat ſulcken raren ofte ſeltſamen exempel/ ſoo qualijck afghenomen ofte onvriendelijcken gheinterpreteert worde.

Ende alſoo ſy geenderhande goede dienſt ofte Officie naeghelaten hadde by den Coningh ende zijne Dienaers/ tot bevredinghe ende behoudinghe der Landen onder zijn ghehoorſaemheyt/ ſo hadde ſy oock niet opghehouden/ by den Staten der ſelvige Landen/ ende den Prince van Orangien/ door verſcheyden Gheſanten/ te perſuaderen van de Oorloghe af te ſtaen/ ende nae Vrede onder malcanderen te trachten/ continuerende onder de oude ghehoorſaemheyt des Coninghs/ ende haren natuerlijcken Heere. Waer toe haer beweeghde eenighe ſecrete/ nochtans waerachtige/ waerſchouwinge/ als datter eenige groote aenbiedinghen waren ghepreſenteert (by die ſy niet en wilde noemen/ om goede reſpecten) ſoo ſy haer aftrocken van den Coningh. T'welck buyten twijfel ſoude gheſchiedt hebben/ ſoo ſy (boven de voorſchreven perſuaſien ende bidden/ te willen onder des Conings ghehoorſaemheyt blijven) hen niet en hadde daerenboven bygheſtaen (in haren grooten noot) met een merckelijcke ſomme van Penninghen/ tot vorderinghe van de Pacificatie met Don Johan/ doen in't werck zynde/ daer mede belettende een deſperaet Tractaet/ van hen te onderwerpē de macht van eenen anderen Prince/ dien ſy/ door gebreck van ſulcken gelde/ tot haerder beſcherminge een deel des Landts ſoude moeten overgegeven hebben/ in de handen van ſulcken/ die niet lichtelijck daer uyt te drijven en ware/ dan met coſte van etlijcke Milioenen/ ende verlies van menighe duyſent Menſchen leven. De waerheyt van dat ſtuck verhaelde ſy te liever/ om dat ſy verſtaen hadde/ dat het qualijck (niet tegenſtaende haer oprechte ende goede meyninghe) ghenomen ende geinterpreteert was/ als meer ander dierghelijcke Officien/ die by haer in dien deele ghedaen waren.

Weldaedt der Coninginne/ preſerverende der Coninghs zijne Landen/ met de Staten gheldt te leenen.

Onder andere docht haer nootlijck te verantwoorden/ een opſprake/ begrepen in eenen brief/ die Don Jan ſoude gheſchreven hebben/ ende gepubliceert/ in eenen Boeck/ by de Staten uytghegheven/ van haerlieder juſtificatie/ by welcken brief ſy ware beſchuldight den Prince opgeruyt te hebben/ de Pacificatie niet te houden/ ende hem aengheboden alle hulpe die ſy conde: Het welcke ware een ſchandelijcke onwaerheyt. Want alſoo ſy verſtaen hadde door den Borghgrave van Ghendt/ die van Don Jan aen haer gheſonden was/ hoe hy hem verongelijckt vondt van den voorſchreven Prince/ die (alſo hy ſeyde) geen Pacificatie en onderhielt/ ſo af veerdighde ſy terſtont eenen Geſante expres aen den Prince/ hem ſulcx heftelijck ten laſte leggende/ oock vermanende/ met allen ernſt/ tot onderhoudt van de Pacificatie eñ Vrede/ ghebruyckende oock eenighe dreygementen/ ſoo hy den Vrede niet en volde de in alle Poincten. Maer ſy en conde in hem geen andere dan alle ernſtige ghenegentheyt vinden/ tot onderhoudt van alle de Artijckelen der Pacificatie/ als de eenige middel om de Landen in ruſte te ſtellen.

Der Coninginne arbeyt om dē Vrede te onderhouden.

Ghelijcken advertiſſement dede ſy oock den Staten/ van de welcke ſy alle goede ghenegentheyt vernā/ eñ dat de Pacificatie by Don Jan/ ende daer nae by den Coningh geratifieert was/ t'welck haer ſoo verblijde als eenige eygen ſake: Deſer handelinghe oprechticheyt refereerde ſy ſelve tot des Conings eygen welwetenheyt/ den welcken ſy betrouwt/ de ſaken inſiende ſonder paſſie/ ſoude die bevinden recht ende eerlijck ghehandelt/ contrarie het uytgheven der quaetwillige. Eñ ſy achte/ dat qualijcken eenigen Prince/ by ſoo vele wegen gheinjurieert zijnde/ ende zijne waerſchouwingen/ ſoo wel tot den Coningh ſelve/ als tot zijn Gouverneurs/ ghedaen/ veracht vindende/ ſoude ſoo vriendelijck in ſulcken ſtuck ghehandelt hebben: Des niet tegenſtaende/ vermeynt ſy noch te continueren/ met goeden raedt ende advijs te geven/ achtende ſulcx eerlijck ende betamelijck voor haren graedt ende Ampt die ſy droegh/ zijnde de oudtſte Bondtghenoot/ die de Voorſaten des Coninghs/ als Hertoghen van Borgongien/ hadden. Ende comende tot het ander Poinct/ t'welck was zijne Majeſteyt te adviſeren van de middelen/ die nae haer opinie beſt waren tot den appayſemente van de tegenwoordige troubelen/ ende de Landen te behouden onder zijn ghehoorſaemheyt/ ſeyde blijckelijck ghenoech te zijn/ dat de Pacificatien ghebroken waren/ ende ſulcke vyandtſchappen tuſſchen beyde de partijen/ als conde zijn/ tot haer groot leetweſen/ het eynde daer van ſoude weſen de uyterlijcke verwoeſtinge van de Landen/ ofte het verlies ofte vervreemdinghe der ſelvigher van des Coninghs ghehoorſaemheyt. Om t'welcke voor te comen/ ſy docht t'beſte ende t'ghereetſte/ dat het den Coningh geliefde zijn Onderdanen te nemen in zijn goede gratie ende faveur/ haer toelatende te continueren in haer oude Vrijheden ende Privilegien/ dat hy wilde doen onderhouden (behoorlijcken ende oprechtelijcken) de leſte Pacificatie/ ende daer ſchickte ſulcken anderen Gouverneur van zijnen bloede/ als hem goet dochte/ ende de Landen aenghenaem ware/ waer door de Landen met goet contentemēt hem mochten alle ghehoorſaemheyt bewijſen/ continuerende in haer Religie/ nae zijn welbevallen/ ende doen alle dingen na d'inhoudt der Pacificatie/ welcke dinghen/ uyt oorſake van't onderlinghe groot miſtrouwen/ tuſſchen Don Jan eñ de Landen/ niet en conden te wege gebrocht worden/ ſo lange Don Jan daer Gouverneur bleve: Want het ſcheen/ dat de Landen een opſet voorghenomen hadden/ liever dan te lijden de ſtrengheyt (die ſy haer ghewiſſelijck inbeelden dat by Don Jans Gouvernement hun ſtondt te verwachten) haer te onderworpen in de protexie van eenen anderen Heere.

Advys der Coninginne van Enghelandt/ om de Landen in vrede te ſtellen.

Coninginne van Enghelant propheteert den afval der Landen van den Coningh.

Sy beſchuldighdē hem/ dat hy ſoude de Pacificatie ghebroken hebben. Hy over de ander ſijde biedt aen zijn onſchuldt ofte juſtificatie/ haer beſchuldigende van den Vrede gebroken te hebben. Maer hare M^{t}. gehoort hebbende de allegatien/ by de Geſanten aen haer gheſonden/ ſoo wel van Don Jan als van de Staten/ en wilde ſy gheen Rechter daer over weſen/ maer veel liever waer ſy geneyght henlieden te vereenigen/ ſo ſy conde/

ende alſo beyde de partijen goet te doen/ ſonder te ontdecken de fauten ende blamen van eenigher ſijden: Ende alſoo vondt ſy de reconciliatie onmoghelijcken.

Daeromme/ om te voorcomen de troubelen ende ellenden die noch ſchenen te volghen/ ware den eenigen middel/ dat den Coningh eenen anderen Stadthouder (die by bloede tot hem verbondē ware) aldaer in het Gouvernement ſoude ſtellen/ door wiens machtighe regeringhe alle troubelen ſouden geappayſeert worden/ de bloetſtortinghe verhindert/ ende de Landen continueren onder zijn ghehoorſaemheyt/ die anders apparentelijck gheſchapen waren van hem te vervreemden. Maer ſoo den Coningh goet dochte deſen raedt te volgen/ en vondt ſy geenderhande ghenegentheyt in dat volck/ om van Heere ende Prince te veranderen/ maer vondt behoorlijcke genegentheyt tot hemwaerts/ met reſolutie (ſo ſy op het voorſchreven haer begeeren contentement creghen) niet nieus voor te nemen/ maer vaſtelijck eñ behoorlijck te houden de Pacificatie van Ghendt.

Don Jans practijcken met de Coninginne vā Schotlandt.

Ende gelijck ſy/ tot contentement van dē Staten ende appayſement van de beroerten/ wenſcht Don Jans vertreck: Alſo oock conſidererende/ hoe qualijck gheneghen hy hem tot heurwaerts bewijſt/ ſoo wel in de gheintercipieerde Brieven/ als by ſecrete handelinghe ende practijcken met de Coninginne van Schotlandt/ t'welck ſeer ſorgelijck ware voor de goede ruſte van haren ſtaet/ als den brengher breeder conde informeren/ van vele particulariteyten dien aengaende/ ſoo en conde ſy niet nae laten/ dan ſeer ernſtigh by den Coningh zijn vertreck te vorderen/ ten aenſiene van de onderhoudinge der goeder nabuerſchap/ eñ vriendtſchappe/ die ſy wenſchte tuſſchen haer beyden/ van de welcke haer toeſtont te twijfelen/ ſoo lange eenen ſulcken Dienaer/ die ſoo qualijck tot haer gheneghen ware/ daer ſoude reſideren: Van herten begheerende ende wenſchende/ dat ſulcke voor Stadthouders daer mochten gheſtelt worden/ die meer ſochten de onderlinghe vriendtſchap te vermeerderen/ dan te verminderen.

Verſoeck Don Jans vertreck.

Deſe waerſchouwinghe ſtreckende tot gheen ander eynde/ dan tot preſervatie der Landen/ onder zijn onderdanicheyt/ ende tot continuatie der onderlinge vriendtſchap/ hoopte ſy/ dat den Coningh haer niet onvriendelijcker nemē ſoude/ dan die ſinceerlijck ende oprechtelijck van haer ghemeynt waren/ eñ middeler tijdt des Conings goeden wille daer van onbekent zijnde/ eñ hare Majeſteyt vreeſende/ dat door het gheweldt van Don Jan/ de Staten/ haer oude vrienden/ ghebracht ſoude moghen worden tot eene van deſe twee extremiteyten/ te weten/ oft te overloopen te worden/ door Wtlandtſche fortſen/ ende alſoo in perijckel van Wtlandiſche dienſtbaerheyt/ ofte met wederſtaen der ſelviger benoodight te worden/ hen ſelven over te gheven onder eenighen anderē Prince/ welcke beyde ſeer ſorghlijck zijn/ niet alleene voor den Coningh preſentelijc/ maer oock voor hare Majeſteyt hier namaels/ ende een uyterlijck verderf van de gheheele Landen: Soo hadde ſy/ tot voordeele van den Coningh/ ende om voor te comen haer eyghen perijckel/ midtſgaders/ op beloſte ende verſekeringhe/ die haer ghedaen was by de voorſchreven Staten/ dat ſy den Coningh ſullen behoorlijcke ghehoorſaemheyt bewijſen/ ende geen voorder veranderinghe in de Religie te maken/ maer te onderhouden de Pacificatie van Ghendt belooft/ om redenen ende reſpecten voorſchrevē/ haer te doen een hulpe van gheldt ende volcke/ alleenlijck om haer te wederhouden van voorder dangier/ van vervreemdinghe/ ende van haer verderf/ welcke haer Acte/ ſoo die den Coningh niet en bevalt/ ſo ſal ſy daer by mogen ontdecken/ dat zijn intentie zy/ by ghewelt van Wapenen te veranderen ende breken de oude Form van't Gouvernement aldaer: Ende wechnemen haer oude Wetten/ Privilegien ende Hercomen/ ende daer een Landt van conqueſte van te maken/ ende dat te peupleren ofte beſetten met Garniſoenen van vreemdt Krijghſvolck/ ende dat opentlijck het eynde ende wit van zijn voornemen ſtreckte tot het ghene/ datter ontdeckt was by de Brieven van Eſcovedo: Waer inne hy ſchreef/ dat den aenſlagh op Enghelandt veel lichter ware/ dan den aenſlagh op de Eylanden. Daer by voorwaer hare Majeſteyt ſal claerlijcken moghen verſekert weſen van de diſpoſitie van ſulcken quade ghebuer/ tot haer ende haren Coninghlijcken ſtaet: In welcken gevalle oock hare meeninge ſoude zijn/ alle haer macht/ die ſy ſal connen maken/ te imployerē tot beſcherminge van haer gebueren/ eñ behoudeniſſe van haren eygen ſtaet. Eñ ter contrarien/ ſoo den Coningh gheneyght zy tot den Staten redelijck verſoeck/ mits ghevende haer ſoodanigen Gouverneur/ die haer aenghenamer zy dan Don Jan/ ende dat de Staten/ dies niet tegenſtaende/ voortvaren in diſobedientie tegen den Coningh/ ende nieuwicheden opbrenghen/ contrarie de beloſten hare Majeſteyt ghedaen ende toegheſeyt/ ſoo wilde ſy haer fortſen keeren teghen haerlieden/ ende den Coningh byſtaende/ helpen die te dwinghen/ ten beſten ſy can/ tot redenen ende billickheyt.

Wijſe waerſchouwinge eñ reſolutie van de Coninginne vā Engelandt.

In middelen tijden/ tot dat ſy hier van volcomelijck mochte bericht worden/ hadde haer goet gedocht/ om voor te comen het ſtorten van Chriſtenen bloedt/ ende om ander verſcheyden goede ende nootlijcke reſpecten/ beyde by Don Johan ende de Staten aen te houden/ om een ſchorſſinghe van Wapenen ofte beſtandt/ t'welck ſoo den Coningh ſoude weygheren/ ende de Staten verwillighen/ mits dat ſy ſiet/ dat het ſoo ſeere treft de eere van den Coningh/ ende welvaren van de Landen/ en wilde ſy niet ophouden/ maer voortvaren met ſulcke dienſten by de Staten/ als ſy begonnen hadde/ ende dat alleenlijck/ om die te beſchermen van Wtlandtſche tyrannijen/ ende te behouden onder des Coninghs ghehoorſaemheyt/ ſonder haerlieden te vervreemden ende keeren aen eenen anderen Potentaet/ mede om haer ſelven eñ haer eyghen Coninghrijcke te beſchermen van de perijckelen/ die ſy merckelijck ſagh volghen.

De Coninginne verſoecht beſtandt van Oorloghe/ oft moeſte haer ſelven verſekeren/ met de Statē by te ſtā.

Dit verclaers der Coninginnē in Spaengien aen den Coningh gheſonden/ heeft luttel oft niet by den Coningh vermogen/ ſelve oock niet eenighe ſchorſſinge van Wapenen. Ende de Victorie van Don Jan tot Gembloers/ heeft den Coningh gheheel tot de Oorloghe doen reſolveren/ eñ oorſake van andere veranderingen gegheven/ geerne ſiende dat Don Jan aldaer werck hadde/ vreeſende dat hy yet anders aenſlaen mochte.

De Prince van Orangien is in December tot Ghendt ghereyſt/ alwaer die van Ghendt ende Vlaenderen hem met zijnen broeder/ Graef Jan van Naſſouwen/ eerlijck inghehaelt hebben/ ende met ſchoon vertooghen tot den loopenden tijdt geaccommodeert/ willecomme geheeten/ den 29. Decembris/ Anno 1577. Alwaer hy veel met de vier Leden van Vlaenderen/ ende die van Gent/ ghehandelt heeft/ om die tot alle behoorlijcke correſpondentien/ ende ghewillighe Contributien/ te brenghen/ zijnde de rijckſte ende machtighſte Provincie der Nederlanden: Oock handelde hy

De Prince met zijnen Broeder/ Graef Jan van Naſſouwen/ werden tot Ghendt feeſtelijcken ingehaelt/ Anno 1577. den 29. Decembris.

1577. op de ontſlaginge van de gevangen Heeren/ dan daer op creegh hy luttel ghehoors.

Den Eertſhertoghe Mathias van Ooſtenrijck/ vercoren tot Gouverneur van de Nederlanden den 17. Decembris/ Anno 1577.

De Staten Generael / tot Bruſſel vergadert zijnde / hebben gereſolveert op het aennemẽ van den Eertſhertogh Mathias van Ooſtenrijck/ voor Gouverneur Generael/ ende gheraemt tot dien eynde ſeker Artijckelen ende Voorwaerden/ ende hebben/den 17. Decembris/Anno 1577. tot Antwerpen aen hem ghesonden de Prelaten van Sinte Geertruyt ende van Marolles/ dẽ Hertoghe van Arſchot / den Baron van Freſin / hem het Gouvernemẽt aenbiedende op ſekere Artijckelen / het welcke hy aenghenomen heeft : ende hem is oock dien volgens een eerlijck tractement ghemaeckt.

Redenẽ der Statẽ/ over de verkieſinghe des Eertſhertogh.

De redenen den Staten generael moverende/ waren meeſt/ om dat het Nederlandt niet langer diende ſonder Gouverneur / oock dat den Edeldom/ die hem ontboden hadden/ſeer tot hem geſinnet was. Eenighe oock meynden/ dat hy daer ſonder wete van den Keyſer niet gecomen ware/ noch daer ſoo lange bleve ſonder conſent van den Coningh/ hoewel niet ghebodẽ/ hopende nochtans dat den Coningh daer toe ten leſten conſenteren ſoude / hem ſoo nae beſtaende van bloede/ ende ſo goet Catholijck zijnde : daer werdt oock mede vermeynt de Oorloge van Don Jan daer by te hatigher eñ odioſer te maken/ achtende dat Don Jan tegen hem niet ſoude attenterẽ ſonder voorder ſ'Conings expres bevel/hebbende te bedencken/ dat den Keyſer/ met zijn broeders/met het gheheel Huys van Ooſtenrijck / ende andere Vorſten/ daer wat mede voornemen mochten. Voorder/om den Coningh haer groote ghetrouwichept te bewijſen/ want ſy daer mede genoech toonden af te legghen de preſentatien / haer van wegen Vranckrijck / ſoo van den Coningh / als van zijnen broeder/ den Hertogh van Anjou/ gedaen. Daer mede ſy oor de Conninginne van Enghelandt alle goet contentement gaven/wien alle handelinge met Vranckrijc ſuſpect was. Eñ boven al dochten de Staten met zijn Gouvernemẽt de Catholijcſche Roomſche Religie alderbeſt beſorght te weſen/na dẽ ſtaet van dien tijde. Eñ om den ghemeynen volcke (dien meeſt/ſo aen't Gouvernement als aen Pays ende Oorloge / gelegen is/) oock te vreden te ſtellen/ hebben ſy dẽ Prince van Orangien zijnen Luytenant oft Stadthouder Generael gemaeckt/ als den Man daer men beſt in de aenſtaende Oorlogẽ mochte op betrouwen / zijne trouwe ervarenthept ende verſtandt ghenoech bekent ende gheproeſt zijnde.

De Prince vã Orangiẽ Stadthouder van den Eertſhertoghe.

De Artijckelen den Eertſhertoge voorgehouden/ende namaels tot Bruſſel beſworẽ/ zijn deſe naevolgende.

De Artijckelen den Eertſhertoge Mathias voorgehouden/int aenveerdẽ van't Gouvernement.

1. Dat hy de Landen ſal Gouverneren met eenen Raedt van State/die genoemt ende vercoren ſal worden by de generale Staten/ binnen dẽ Lande geborẽ/ de bequaemſte tot ſulcken Ampt.

2. Alle de ſaken / die aldaer verhandelt ſullen worden/ſullen beſloten worden by de pluralitept van de voyſen der Raedtſheeren/ ſonder dat den Gouverneur hem ſal mogen behelpen met eenigen Achter-raedt.

3. Soo eenige Raedtſheeren/ oſte anderen in Officien zijnde/ hen anders dan wel droegen/oft eenighen anderen ſwaerderen laſt hen overviel/ ten verſoecke van de generale Staten/ſal daer in verſien.

4. In ſaken van gewichte/ de gantſche Landen betreffende / ſal hy niet handelen ſonder conſent der generale Staten.

5. Dat ſelve de generale Staten/in ſaken van grooter conſequentie/der Generalitept betreffende/als zijn Schattingen/oplichtinge van gelde/ aenneminge van Pays oft Oorlogh/ verbondteniſſen met vreemde Princen oſte volcken / ende dierghelijcke/ ſullen ghehouden weſen / eer ſy yet beſluyten / rapport te doen aen de Notable ende Ghemeynten/ mits dat het meer dan redene is/ dat het ghene een yeghelijcken aenroert/ van een yeghelijcken beſtemt worde / dat oock zijnde nae luyt ouder Privilegien ende Landts ghebruyck.

6. Dat hy geen Gheboden / Placcaten/ oſte Ordinantien van gewichte/ eenige nieuwichept oſte generale ongheweonte inbrengende/ſal moghen maken / ſonder het advijs ende conſent der generale Staten/ ende die daer op Wettelijcken vergadert.

7. Ten corſten/alſo in alle ſaken/daer den natuerlijcken Landtheere (als den Hertogh van Brabant) verbonden is/het advijs te nemen der Staten van Brabant / alſo ſal den Gouverneur oock ghehouden weſen/advijs der generale Staten te nemen / te vooren hebbende de Ghedeputeerde behoorlijcken rapport ghedaen aen haer Meeſters/ van wien ſy gheſonden waren.

8. Alle Brieven / die hy ontſanghen ſal / des Landts ſtaet eenichſins betreffende / ſal hy ghehouden weſen den Rade voor te dragen/om daer op gheadviſeert ende ghereſolveert te worden.

9. Dat in den Raedt van State geen affairen van importantien / oſte van ſtate ſullen verhandelt wordẽ/ſonder dat dẽ meeſtendeel der Raedtſheeren daer preſent waren.

10. Dat alle Acten/reſolutien/depeſſchen/ by den ſelven Raedt ghedaen / ſullen opgheſchreven ende onderteeckent worden.

11. Den voorſchreven Gouverneur ſal weder ſtellen eñ conformeren alle ende alderhande oude Privilegien/gewoonten eñ hercomen/die men ſal connen bewijſen/gebroken/becommert/oſte met cracht eñ ghewelt uytghedaen eñ afghenomen.

12. Dat de Ghecommitteerde in de generale Staten/ſullen t'ſamen blijven vergadert ſo lange haer goet dunct/tot af handelinge haerder affairen / eñ dat de generale Staten haer mogen vergaderen tot alle tijde alſt haer ſal goetduncken.

13. Dat ten verſoecke van een Provincie daer eenighe ſake van ghewichte voorghecomen is/ waeromme men behoort te vergaderen/ſullen de ander Provincien moeten eñ mogen vergaderẽ/ ſonder daer toe voorder gebodt / macht oſte oorlof van den Gouverneur te verwachten.

14. Deſghelijcx ſullen de Staten particulier van elcke Provincie/haer mogen vergaderen/ ſo veel ende dickmael alſt haer ſal goetduncken.

15. Dat de Pacificatie van Gent onderhouden worde in alle Poincten/ ſonder eenichſins te verminderen oft breken / onder wat pretext het mochte weſen.

16. Om datter op het uytleggẽ der voorſchreven Pacificatie geenen twiſt gherijſe / ende alſoo vallen in eenighe ſwarichept/door ſubtijle cavillatien / ſoo op het Poinct van ſchandale / als op eenige andere Poincten in de ſelvige Pacificatie begrepen/ ſal de queſtien van ſulcke/ ſtaen tot de interpretatie van de generale Staten/ wettelijck vergadert.

17. Den Gouverneur en ſal niet hebben oſte verſoecken/ andere lijf bewaringhe oſte Garde/ dan de Staten ſullen nae eyſch des tijts nootelijc vinden.

18. Dat den Gouverneur/ende die van zijnen Rade/met advijs van de Staten/ſal inſettẽ ende ordineren den Veldtoverſte / oſte Generael des Leghers/ ſoo te Lande als te Water/Admirael generael over t'Peerdevolc/Veldt-Maerſchalc/ Colonellen / ende ſulcke Bevelhebbers van importantien.

19. Hy ſal gheen Krijghſvolck lichten te voet ofte te Peerde/ extraordinare/ ende en ſal gheen Garniſoenen vermoghen in Steden te legghen/ ten zy met wete ende conſent der Staten/ eñ ſonder daer op gehoort te zijn de Steden ſelve/ daer men't wilde leggen.

20. Sal niet ſtellen eenighe Gouverneur van eenighe Provincie/ ſonder advijs eñ conſent van de Staten der ſelvigher Provincien/ ende (ſo het mogelijck zy) ſal trachten dat de ſelve woonachtigh zijn in't ſelve Lant ofte Provincie/ ofte daer goederen ende incomſte hebben/ ofte ten minſten de Landen aenghenaem/ alſo gheſeyt is.

21. In tijden van Oorloghe/ ſal hy alle zijn ſaken van ghewichte beleyden ende uytrechten by den Raedt van der Oorloghe/ die hem by de Staten ſal toeghevoeght worden.

22. Ende dat den ſelven Raedt van Oorloghe niet en ſullen mogen beſluyten ofte ordineren ſaken die den ſtaet aengaet/ ſonder eerſt ende voor al rapport tot den Staten Generael ghedaen te hebben.

23. Dat den Gouverneur/ ende nae hem alle andere Gouverneurs (naevolgende de Privilegien) nu zijnde ofte mogen weſen: Item/ Colonellen/ Capiteynen ende Officieren/ ſullen Eedt doen den Coningh/ haren natuerlijcken Heere/ ende de Staten van de Landen/ tot beſcherminghe des Vaderlandts.

24. Eñ ſullen haer verbinden tot alle de voorſchrevē Artijckelen/ ende principalijck tot onderhoudt van alle ende elcke Privilegien/ Rechten/ Hercomen ende Ghewoonten der Landen/ om die te herſtellen/ op te rechten/ eñ onverbrekelijck onderhouden.

25. Deſghelijcx dat het Oorloghſvolck ſullen Eedt doen aen de Staten/ ende aen de Generaliteyt des Vaderlandts/ ſoo wel/ als aen den Coningh haren natuerlijcken Heere.

26. Dat de diſtributie van de Financien ende Penningen tot der Oorlogen/ ſal gheſchieden by de Staten/ tot harer beſter gheleghentheyt/ ende by die ſy daer toe ſullen ordineren/ mits de groote ende onuytſprekelijcke laſten/ daer de Domeynē van zijne Majeſteyt/ eñ de Landen in't generael/ haer mede belaſt vinden.

27. Dat de Staten ſullen mogen aenveerden de aenbiedingen/ haer ghedaen by den Coningh ende Princen haer Gebueren/ ſoo den noot dronghe/ namelijck/ ſoo men haer Oorloghe aendoet/ eñ den voorſz. Gouverneur ſal alle/ die ſy alreede aenghenomen hebben/ eñ noch aennemen mochten/ beveſtigen.

28. Datmen ſal met den rechten rigeur voort varen/ eñ procederen tegen die/ die de Wapenen teghen de Staten ende Vaderlandt ghedraghen hebben/ volghende de partije van Don Jan/ in deſe leſte troubelen/ ende die Cours van Recht/ ende exercitien daer van/ niet ſullen moghen verachtert oft belet worden/ op dat hier namaels niemant bevonden worde/ die den ſtaet ofte ghemeyne welvaert verturberen.

29. Dat den Gouverneur oock ſweeren ſal/ dat/ ſoo het gheviel hem te croken/ zijn beloften in de voorſchreven Poincten/ in deele oft geheele/ de Staten niet ſullen gehouden weſen aen eenige ghehoorſaemheyt/ ende ſoo hy die wilde met gheweldt dwingen/ ſonder de voorſchrevē inbreucke voldaen ofte gherepareert te hebben/ ſullen mogen de Wapenen nemen tot haerder eygen rechtveerdighe beſcherminghe ende beſchuttinghe/ volgende de Privilegien.

30. Dat de Caſteelen/ noch niet gheheel afgebroken/ maer begonſt/ ſullen wordē volcomelijck gheſlicht/ ſonder teghen ſeggen. Ende nopende de ander Caſteelen/ die men eenichſins mocht vreeſen te dienen tot onderdruckinghe der Landen/ ſal daer van gheordineert worden by advijſe van de generale Staten.

31. Generalijck en ſal gheen onderſoeck gheſchieden van voorleden ſaken/ geſchiet in de leſte Oorloghen/ die al onder het generale vergheten van de voorſz. Pacificatie van Ghent begrepen zijn/ uytghenomen daer van het Artijckel boven gheroert van meldt/ ende al dat by de Generale Staten beſloten ende gheordineert is gheweeſt/ ſints de Heere Don Johan hem vertrock op't Caſteel van Namen/ ſal hy voor agreabel houden/ ende handthouden als wel ghedaen/ ſonder daer tegen te doen in eenigher manieren.

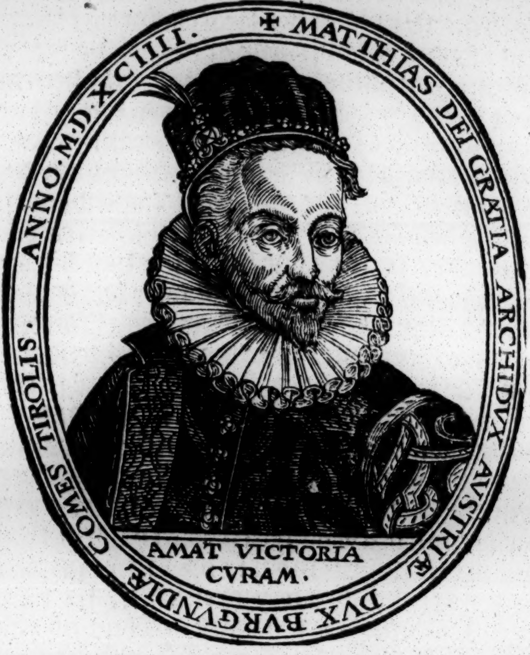
✠ MATTHIAS DEI GRATIA ARCHIDVX AVSTRIÆ DVX BVRGVNDIÆ COMES TIROLIS. ANNO·M·D·XCIIII.
AMAT VICTORIA CVRAM.

Deſe Artijckelen heeft den Eertſhertoghe Mathias aenghenomen ende onderteeckent/ eñ is over Mechelen met den Prince van Orangien nae Bruſſel ghetrocken/ alwaer hy/ den 18. Januarij/ zijn Blijde Incomſte heerlijck ende ſeer triumphantelijck gedaen heeft/ ende den 20. des ſelvighen Maendts is hy aldaer opentlijck op de Marckt voor Gouverneur aenghenomen/ ende van het Stadthuys heeft hy/ met dē Prince van Orangien/ als zijnē Stadthouder/ de voorſchreven Artijckelen/ met groote ſolemniteyt/ beſworen.

Des Ertſhertoghs Mathias Blijde Incomſte tot Bruſſel/ den 18. Januarij/ ende zijn aengenomen Gouvernement/ met de Prince van Orangien/ den 20. Januarij Anno 1577.

Hier tegen heeft Don Johan den Staten ontboden/ dat deſe aennemiughe van Matthias tegen der Staten Eedt ware/ tegen den Vrede/ eñ oock tegen de authoriteyt van den Coningh/ eñ ſonder zijn conſent. Maer ſulcx wert by dē Staten luttel geacht/ ſeyndende haer Brievē aen den Keyſer/ ende in Spaengien/ met veel bewijſredenen/ alſo oock Mathias ſelve dede/ om confirmatie van den Coningh te verwerven/ alles gedaen zijnde om ergher voor te comen/ maer al te vergeefs.

In't leſte van dit Jaer is den Heer Jan de Noyrcarmes/ Baenderheere van Selles/ die Lieutenant van ſ'Conings Guardia in Spaengien gheweeſt was/ in Nederlandt aencomen/ met Brieven ende Inſtructie des Coninghs uyt Spaengien/ van date dē 18. Decembris/ in Madril/ in antwoorde van de Brieven der Staten/ van date den 24. Auguſti/ eñ den 8. Septembris/ hier vooren verhaelt. Welcke Antwoorde luyde/ als of de Staten by de voorſz. Brieven belooſt/ ende op haer genomen hadden/ het veſtigen van de Roomſche Catholijcke Religie/ ende behoorlijcke gehoorſaemheyt aen den Coningh/ conforme als ter tijdt van ſaliger ghedachten des Keyſers

Baron de Selles brocht Antwoorde van dē Coningh/ eñ handelt met de Staten/ nopende haer geſchreven Brieven.

1577.

Waerſchouwingen van Oorloghe.

ſers Carels den vijf den was in gebruycke. Ende voorts ſchreef den Coningh/ dat alſoo ſy by ghenoechſame proeven conden weten / wat van zijnent wegen ware ghedaen ende ghehandelt / om te comen tot de voorſeyde twee Poincten/ die hy niet voorby mochte laten / ſoo ware hy nu wederomme ghedwongen te keeren tot de Wapenen/ etc. Desghelijcx Selles Inſtructie hielt inne/ dat hy niet anders ſochte dan de voorſz. verhaelde twee Poincten. Het welcke / alſo deſen Heere van Selles in t'ſamenſprekinghen ofte conferentien nae zijn Inſtructien wilde ſuſtinerē/ hebben de Staten haer beroepen op de voorſz. Brieven boven verhaelt/ daer uyt ſy ſeydē genoech te blijcken/ dat ſulcx uyt de Brieven niet conde verſtaen worden: Want ſy altijt mede hadden beſproken de Pacificatie van Ghent/ naevolgende de welcke ſy wilden alle onderdanicheyt zijne Majeſteyt bewijſen/ ghelijck ſy beweſen hadden den Keyſer zijnen Vader ſaliger: Want anders haer onmogelijck ware/ oft ſy ſouden moeten de Pacificatie van Ghent met die van Hollandt ende Zeelandt breken / die Don Johan ſelve beſworen hadde. Maer ſy merckten openbaerlijcken/ dat den Coningh / noch Don Johan / de Pacificatie van Ghent niet meer houden wilden / alſo oock ſelve de Heere van Selles ſeyde/ waeromme de Staten deſe handelinghe voor een vercondinghe van Oorloghe aennamen.

Heer van Selles verſoeck.

Maer voorder./ de Heere van Selles ſchreef aen den Eertſhertoge Mathias uyt Havre/ van den 18. Februarij / dat het goet ware / mits dat Don Johan hadde nae Spaengien geſchreven/ op de antwoorde van de Statē/ die in drij Poincten beſtondt/ als van't onderhouden van de Pacificatie van Gent / t'vertreck van Don Johan met zijn krijghſvolck/ ende het ontfanghen van den Eertſhertogh Mathias/ ofte andere in zijn plaetſe / die de Landen aenghenaem ware / van ſ'Conings bloede/ dat de Prince van Parma comen ſoude ſonder Wapenē aen der Staten ſijde/ om te beſien of hy ſoude connē herſtellen den ſtaet der Landen / ſoo die waren ten tijde van wijlen Keyſer Carolus den vijf den/ ende alſo het quaet verſtandt wech te nemen : ende dat gheduerende dien tijdt / den Prince van Orangien hem ſtellen ſoude in handen van Don Johan/ ofte yemants handen/ daer den Coningh betrouwē op mochte hebben / als Oſtagier. Het welcke de Staten eñ Eertſhertogh Mathias noch goet noch geraden hebben ghevonden: maer ſy hebben den Baron van Selles met den volghenden Brief beantwoordt aldus:

Statē ſchrijven aen den Heere van Selles.

Mijn Heere van Selles / wy hebben ontfanghen uwen Brief / gheſchreven den 18. van deſe Maendt: Oock mede is dien ons ghecommuniceert geweeſt/ dien ghy hebt gheſchreven aen zijn Hoocheyt / ghenoech tot den ſelven effecte. Te weten/ dat den Prince van Orangien hem ſoude ſtellen in de handen van Don Johan / ofte van eenigen anderen/ dien zijn Majeſteyt betrouwen mochte / terwijlen dat den Prince van Parma herwaertſovere ſoude weſen/ om te ſtellē alle dingen in ruſte / ende ſulcken ſtate / als ſy waren ter tijdt van Keyſer Carolus ſaligher ghedachteniſſen. Waer op voor antwoorde wy niet en connen naelaten u te waerſchouwen / dat wy niet meer en begeeren in deſe Weerelt/ dan te leven in ruſte ende vrede / ende te dienen in alle ootmoedicheyt zijne Catholijcke Majeſteyt/ ende dat het ons van herten leet is/ dat wy zijn ghedwongen geweeſt/ door de tyrannije van dē Hertogh van Alva/ met zijn aenhangers ende naevolghers/ ende door de onverhalijcke faulte ende contraventie van Don Johan ende zijnen aenhangh / de Wapenen aen te nemen / om het Vaderlandt / onſe goederen/ Vrouwen ende kinderen/ ende naecomelingen te bewarē. Ende nademael de Hertogh van Alva/ ende andere eergierighe / om haerlieden eyghen bate/ hebben omgheſtooten onſe ootmoedige Remonſtrantien/ Requeſten ende advertentien/ die wy ſoo dickmael ende menichmael hebben ghesonden aen zijne Majeſteyt. Alſo wy oock niet en twijfelen/ dat de voorſeyde Don Johan/ met zijne adherenten/ om te bedecken haerlieden faulte/ ende te volbrengē hunlieden onredelijcke paſſien/ beneerſtighen noch meer / om op te roepen zijne Majeſteyt eñ andere Potentaten/ jae oock onſen Heyligen Vader den Paus/ tegen deſe Landen/ hebbende gheperſuadeert (alſoo wy preſumeren) dat zijne Majeſteyt/ teghen onſe intentie/ eñ volgens de onrechte uytlegginge van onſe Brieven/ ſoude begeeren/ in dit ongheval/ (volgende uwe Inſtructie) alle dinghen wederome gheſtelt te worden in den ſtaet die was ter tijdt wijlen Keyſer Carolus/ ende dat zijne Majeſteyt herwaertſover ſoude ſeynden de Spaengiaerdē ende ander krijghſvolck/ om die goede by te ſtaen/ tegen die ghealtereerde ofte wederſpannighe: Het welcke recht contrarie is der Pacificatie van Ghendt/ gheaccepteert by den voorſeyden Don Jan/ ende van weerden gehouden by zijne Majeſteyt/ ende niet ſtreckende tot eenighen anderen eynde / dan om alſo te ſaeyen / onder de Onderſaten van deſe Landen eenen onverſoenlijcken twiſt/ ende alſoo (nae de Brieven van den Secretaris Eſcovedo) d'een den anderē te doen pluckharē / eñ ten langē leſten den geheelen hoop om den hals te brengen: Om het welck te keeren/ ende ons te wachten tegen de voorſeyde verderfelijcke practijckē / bygebrocht onder den ſchijn van de voorſeyde Religie/ ende contrarie der Pacificatien / ſoo bedwinght ons den noot/ onſlieden nauwer byeen te voegen/ ende aſſiſtentie te nemen van alle Natien / ende aen te nemen met andere Potentaten alſulcken medepartije/ als wy ſullen moghen/ tot bewaerniſſe van onſe goederē/ Vrouwen ende kinderen: ende te verſekeren de Landen tegen ſommige/ ſoo wel Weereltlijcke als Gheeſtelijcke/ die hen hebben laten abuſeren / door het voorſeyde middel/ ende door de perſuaſien van Don Johan/ eñ van zijne adherenten. Proteſterende voor Godt ende voor de Weerelt (alſo wy noch meer hebben ghedaen) dat de voorſeyde Don Johan/ eñ zijne adherenten/ door hare ſchadelijcke vonden eñ deckmantel van Religie / zijn oorſake van alle de inconvenienten/ ſchandalen eñ veranderingen/ die ſullen moghen gheſchieden / ſoo wel ten aenſiene van de voorſz. Roomſche Catholijckſche Religie/ ende tot achterdeele van onſen Heylighen Vader den Paus/ als van de behoorlijcke ghehoorſaemheyt zijner Majeſteyt / waer af ontwijfelijcken het perijckel ſoude geweert zijn/ indien zijne Majeſteyt/ volgende de ootmoedighe Requeſten/ ghedaen door onſe leſte Brieven/ hadde gheſint gheweeſt de Wapenen te verlaten/ ende den voorſeyden Don Johan wederomme te roepē / eñ Don Mathias toeghelaten het Gouvernement van deſe Nederlanden/ t'welck de eenige remedie is/ om wederomme op te rechten de affairen/ met de onderhoudinge van de voorſeyde Roomſche Catholijckſche Religie/ nae de termen van de voorſeyde Pacificatie/ ende behoorlijcke gehoorſaemheyt tot zijne Majeſteyt/ niet twijfelende dat ghy lichtelijcken ſelve verſtaet / dat de middelen/ begrepen in u voorſeyde Brieven / niet en moghen by brengen eenigh profijt/ noch zijner Majeſteyt/ noch zijnen Onderſaten. Jae aengemerckt/ dat de Prince van Parma / tegen onſe hope eñ eere/ die wy altoos hebben ghedragen tot mijn Vrou-

1577.

Voor der Staten tot preſervatie van Roomſche Catholijckſche Religie.

De Staten proteſteren voor alle ongheval/ dat ſtonde den Paus/ de Roomſche Catholijcke Religie/ eñ Coninglijcke ghehoorſaemheyt/ te overvallen/ als propheterende.

Statē generael verwõderen/ dat Parma miſtrouwt by haer te comen / dan mits Gyſel des Princen van Orangien.

we / de Hertoginne zijne Moedere / ende de verbindteniſſen/ die ſy met goede redenen behoort te hebben tot deſe Landen / is herwaertſover hem comen voegen met Don Johan/ om ons te overweldighen ende te verdrucken / ende dat hy (nae uwe Brieven) in deſe Landen niet en ſoude willen comen/ op de oprechtinghe van den ghemeynen ſtaet/ ſonder verſekeringhe ende Ghijſel van den Perſoone van den Prince van Orangien. Eñ ſoo het ſchijnt/ blijvende de macht van Don Johan herwaertſover / weſende een ſorgelijcke ſake in aller voeghen / waer af wy rechtveerdige oorſake hebben te vermoeden ende te vreeſen eenighen voorderen looſen aenſlagh oft verraderye. Ende t'ſelfde dies te meer / indien men hadde willen oft noch wouden oprechtelijck voortvaren / dat het niet billijck oft redelijck en was / herwaertſover te ſeynden de Spaengiaerdē ende andere/ noch den voorſeydē Don Johan te laten in deſe Landen/ om wederomme te beginnen de tegenwoordighe Oorloghe / nademael (ghelijck de Brieven ende Inſtructien / door u ghebrocht/ bewijſen) dat zijne Majeſteyt blijckelijck was / dat de Staten door haerlieden Brieven preſenteerden/ alſoo ſy nu noch preſenteren/ te mainteneren de voorſeyde Catholijcke Roomſche Religie/ nae de termen van de voorſz. Pacificatie van Ghendt/ ende de behoorlijcke ghehoorſaemheyt van zijne Majeſteyt / u daeromme biddende anders te willen informeren zijne Majeſteyt / ende doen vertrecken terſtondt den voorſeyden Don Johan/ met zijne adherentē ende fortſen/ ofte anders en ſullen wy niet naelatē deſe naeſtcomende daghen te procureren ons profijt ende meerder verſekeringhe/ in ſulcker voeghen/ als toegelaten is/ den goeden Onderſaten/ ſoo langen tijdt verdruckt weſende van hunnen natuerlijckē Prince/ door die ghene/ die met de macht van zijne Majeſteyt beneerſtighen haerlieden te mainteneren/ eñ over hunlieden ſonderlinghe wrake te hebben/ de welcke/ in ſtede dat ſy ſouden behoorē geſtraft te worden/ overmits haerlieden wreedtheden/ eñ quade regeringhe/ worden wel onthaelt/ gheeert ende ghelooft : Jae oock in den Raedt van zijne Majeſteyt. Ende aengaende uwe aſſurantie/ deſe ſullen u dienen voor een genoechſame Paſpoorte/ ende voor ſulcke verſekeringhe/ als ghy ſult mogen begeeren.

Staten bewijſen t'bedrogh van Selles Brieven/ preſenterende noch de Roomſche Religie/ eñ Coninglijcke ghehoorſaemheyt/ te onderhoudē/ met de Pacificatie van Ghendt.

Hier mede bidden wy Godt den Schepper/ u te willen behouden in zijne goede bewaerniſſe. Wt Antwerpen/ deſen leſten van Sprockelle/ Aº 1578. Onderteeckēt door ordonnantie der voorſeyder Staten Generael/ Cornelis Wellemans.

Aldus en iſſer met de onderhandelinghe van den Baron de Selles niet uytgherecht/ te meer/ door dat hy hem liet verluyden/ dat den Coningh de Pacificatie van Ghendt niet ghehouden was langher te onderhouden. De Staten lieten alle zijn Schriften ende handelinghe in Drucke uytgaen.

In dit Jaer 1577. den 19. Junij / ſterf t'Antwerpē de Paltſgravinne Sabina/ Huyſ vrouwe van den onthalſden Grave van Egmont / ende Moeder van alle zijn kinderen : Alſoo oock ſtorf dē Heer Lancelot van Barlaymont/ Grave van Meghen van zijn Huyſ vrouwe weghen.

Graef Otto van Swartſenborgh/ Keyſers Ambaſſadeur/ aenbiedinghe.

Alſo de Keyſerlijcke Majeſteyt aen de Staten hadde geſondē Otto Henric/ Grave van Swartſenborgh / om toe te ſien wat de Staten ſouden mogen/ ſoo met den Eertſhertogh Mathias/ als met andere Potentaten voornemē/ tot achterdeel van den Huyſe van Ooſtenrijck/ ſoo dede hy haer aenbieden alle moghelijcke hulpe / met alle goedertieren medelijden over haer ellenden/ belovende met allen ijver ende ſorghvuldicheyt te bevorderen alle goede middelen / die eenichſins mochten dienen tot beteringe van de voorſchreven miſerien/ biddende te willen behoudē in de Landen de Catholijcke Roomſche Religie / ende oock de behoorlijcke ghehoorſaemheyt tot den Coningh/ haren natuerlijcken Heere.

Antwoorde der Staten aē des Keyſers Ambaſſadeur.

Hier op hebben de Staten oorſake genomen/ om hem een ſchriftelijcke Antwoorde te gheven/ tot haren onſchult/ die ſy oock in Drucke uytgaven : Inhoudende behoorlijcke danckſegginghe van zijner Majeſteyt / goede ſorghvuldicheyt eñ ghenegentheyt/ ende dat ſy de twee voorſchreven Poincten met alle vlijticheyt ende ijver bewaert ende onderhouden hadden / ghelijckformigh de Pacificatie van Ghendt / de welcke by de Univerſiteyten/ Biſſchoppen/ eñ principaelſte Theologiens/ eñ meeſte geaffectioneerde tot de Roomſche Religie/ jae ooc ten verſoecke van Don Jan by de Raden des Conings ſelve/ hadde verclaert gheweeſt / (nae de gheſtelteniſſe der ſaken) niet alleene nutſte eñ profijtelijckſte voor het gemeyn welvaren/ maer ooc bequaemſte eñ nootelijckſte/ om te onderhoudē de Hoocheyt ende authoriteyt des Conings/ ende de Catholijcke Roomſche Religie : De welcke Don Jan ſelve/ in den Naem van zijne Majeſteyt / ende ten leſten oock de Coningh ſelve / by opene Brieven / ende by Zeghel van Placcaten/ uyt Spaengien gheconfirmeert hebben / ende gheordineert in alle ſaken den voet van de Pacificatie te volghen. Waer door de authoriteyt des Conings in de herten van de Menſchen weder ſeer ghegroeyt eñ gheveſtight was/ die door de ghedurighe ellenden/ eñ der Spaengiaerden moetwil gheheel verſlagen / eñ bycans miſtrooſtigh waren. Oock ware daer mede de Roomſche Catholijcke Religie wel beſorght voor meerder afbreuck / aengheſien de afghewekene verbonden waren te volgen het beſluyt der Staten generael/ als den tijdt vredelijcker ſoude weſen. Voorder vertoonen ſy in't lange ende breedt haer devoir gedaen te hebben/ eñ dat Don Jan/ met zijn geveynſde ende onbehoorlijcke voorſtel/ om de Landen onder zijn dienſtbaerheyt te brengen/ ende om zijnen haet/ moetwil/ ende wraeckgiericheyt te wege te brengen/ alles ſoeckt te verſtooren.

Redenen waeromme ſy des Keyſers broeder Mathias t'Regiment ghegheven hadden.

Om het welcke voor te comen / ende die twee voorſeyde Poincten te behouden/ hadden ſy (nae haer ghewoonlijcke ghetrouwicheyt/ ter goeder ghedachteniſſe van den Keyſer ſaligher/ ende uyt liefde tot den ſeer hooghen ende doorluchtighen Huyſe van Ooſtenrijck) haer niet willen verplichten met vreemde Princen oft Potentaten/ maer haer geaddreſſeert aen dē ſeer hoogē Eertſhertogh Mathias/ zijner Keyſerlijcke Majeſteyt broeder/ ooc Neve ende Schoonbroeder van den Coningh / den welcken ſy by proviſie t'Gouvernement van den Lande hadden ghegheven / tot der tijdt toe dat den Coningh ſelve / met advijſe ende conſent van der Generale Staten / anders geordineert hadde / die voorwaer zijn beſte dede/ om te conſerveren in deſe Landen de Roomſche Catholijckſche Religie/ ende de gehoorſaemheyt tot den Coningh/ payſelijck ende vredelijck. Het welcke den nuttighſten middel ware/ die men na den tegenwoordighen ſtandt des Landts conde voornemē/ meeſt profijtelijckē voor den Coning/ tot dat hy eenen anderen Gouverneur van zijnē bloede/ die den Staten aenghenaem ware/ ſoude ſeynden.

Om het welcke den Coningh goet te doen vinden/ hadden ſy ootmoedelijcke Requeſtē aen hem gheſonden/ als oock mede aen den Coningh van Portugael / ende andere Princen/ met vaſte toeſegginghe/ te willen blijven in zijn ghehoorſaemheyt/ende onderhouden de Roomſche Catholijcſche Religie/ achtervolgende de Contracten/ die begrepen waren in de Pacificatie van Ghendt.

Maer nu ten leſten ware op haer ootmoedigh verſoeck overgheſonden den Heere van Selles/ diens Brieven ende Inſtructien ontdeckten alle den looſen ende booſen handel van Don Johan/ daer op dringhende/ als of ſy hadden belooft in hare Brieven/ wederomme te beveſtigen de Catholijckſche Roomſche Religie/ als die was ten tijde van dē Keyſer Carel de vijfde/ dat geenſins in haer macht en ware/ ſonder de ſelvige Religie in hazart eñ perijckel te ſtellen/ van geheel te vervallen/ alſmen/ tegen de Contracten/ de Landen (principalijck Hollandt ende Zeelandt) ſoude willen dwingen met de rigoreuſe Placcaten ende Inquiſitie.

Redenen/ waeromme de Staten benoodight waren haer te verplichten met andere Princē/ ende ooghſluyckinghe tot de Religie te doene.

Het welcke/ zijnde ſo directelijck tegen de eerſte verclaringhe/ beloſte/ eere ende profijt van den Coningh/ ſoo en liet Don Jan nochtans niet af/ van haer in alle manieren te beſtrijden/ twiſt eñ tweedracht te ſaepen/ al onder den ſchoonen ende vredelijcken deckmantel van de Religie ende gehoorſaemheyt tot den Coningh. Waeromme de Staten groote redenē hadden/ hen vaſter te vereenighen/ ende uyt noot van natuerlijcke beſcherminghe/ te verſoecken hulpe ende beſchuttinghe van andere Natien/ eñ henlieden te verplichten met Wtlantſche Princen/ ende afſtandt te doene van te ſeer curieuſe diſputatie op't feyt van de Religie.

Want ghemerckt hebbende/ dat de Coningh ghedelibereert hadde haer al te verdervē/ die hem allen ghetrouwen dapperen dienſt ende ghehoorſaemheyt beweſen hadden/ ende noch preſenteerden ende beloofden in de begheerde Poincten te doen haerlieder devoir/ ende dat hy haer benam alle hope/ van de ſake te accommoderē eñ ſtillen/ wat mochte doch den armen lieden reſteren/ dan haer toevlucht te nemen tot t'ghene/ dat de Goddelijcke ende Weereltlijcke Rechten in dierghelijcke ſaken gedoogen/ die natuere beveelt/ redene is wijſende/ eñ de Wetten conſenteren: te weten/ datſe de Wapenen in de vuyſt ſouden nemen/ eñ haer verſien ſoudē tot haerlieder welvaert ende bewaringe/ by alle middelē vā haerlieder halſen afkeeren de ellendige ſlavernije der vreemdelingen/ tot bewaringhe van haer leven ende goedt/ haer Vrouwen ende kinderen/ van de onredelijcke wreedtheyt der wreedtſter tyrannen/ vyanden der Weerelt/ principalijck/ ſiende dat den Hertogh van Alva/ ende andere Autheurs ende Beleyders van deſer ellendē/ de grootſte authoriteyt noch hadden by den Coningh/ eñ dat Don Jan hem principalijck regeert nae den raedt ende advijſe van de ghene/ die hy by ſoo ſolemnelen Eedt hadde belooft te ſtraffen/ tot exempel vā andere. Eñ die den brandt geſteken hebben in de ſchoonſte Steden van den Lande/ ende die berooft/ die de Landen vernielt hebben/ ende haer handen vuyl ghemaeckt in't bloedt van zijn ghetrouwſte eñ beſte Onderſaten/ waren by Don Jan meeſt gheacht/ de ſaken handelende nae haer fantaſije. Wat goet conden ſy verhopen/ als ſy ſulcke wrede Moorders tot Rechters gheſtelt ſaghen/ van haer leven/ erven ende goederē: Hebbende daerenboven gheſien/ in de voorgaende Jaren/ ſoo vele bedriegerijen ende diſſimulatien/ dat ſy haer in gheender manieren conden verſekeren/ ten zy/ dat ſy wilden in haer ellenden noch aller Weerelt ſpot zijn/ om haer ſlechte ende ſotte lichtveerdicheyt van ghelooven.

Der Staten ſtercke redenen des afkeers van dē Coningh.

Verſoec der Staten aen den Keyſer.

Nochtans/ indien dat zijne Keyſerlijcke Majeſteyt (volgende zijn ſonderlinge affectie/ die hy den Staten thoonde ende beloofde) yet conde te weghe ghebrenghen by den Coningh/ hem inducerende tot medelijden/ om dit vyer te bluſſchen/ ſoo ſoude zijne Majeſteyt Gode een aenghenaem werc doen/ ende den Staten van de Landen den grootſten dienſt/ die ſy eeuwelijck ſouden moeten bekennen/ ende ſien te verghelden. Daerentuſſchen ſoo baden ſy ſeer ootmoedelijcken zijn Keyſerlijcke Majeſteyt/ dat hy wilde/ nae zijn ingheborene goedertierenheyt/ ende Vaderlijcke liefde/ oprechten den ellendigen ſtaet der Nederlanden/ ende met den wercken betoonē aen zijn welgheminde broeder Mathias/ Ertſhertogh van Ooſtenrijck/ alle de teeckenen van een broederlijcke hertelijcke liefde ende affectie/ den ſelven doende/ ende de generale Staten/ als lidtmaten van den Heylighen Rijcke/ alle hulpe/ gunſt ende byſtandt/ oock acht nemende op d'ontſteken van eenen ſoo naegebueren brandt/ de welcke/ indien hy niet en worde haeſt gebluſt/ hem ſonder twijffel ſoude mogē ſpreyden in corte tijdt in de rondtomme gheleghen Landen. Maer boven al/ dat zijne Keyſerlijcke Majeſteyt beliefde (uyt reſpecte van de ſtaet ende plaetſe/ daer hy van Godt ingheſtelt is/ te weten/ als een Segſman eñ Richter van alle de twiſten ende geſchillen van Chriſtenrijck) ſorghe te willen dragen/ dat de rechtveerdige ende goede ſaken der Staten van de Nederlanden niet en worde/ ofte door gheweldt/ ofte door valſche redenen ende calomnien/ van de vyanden verdruckt.

Dit is in't corte het effect van het ghene/ dat de Staten des Keyſers Ambaſſadeur in't breede claerlijck vertoont hebben/ wijſende den curieuſen Leſer aen de ghedruckte antwoorde/ die den Keyſer beweeght heeft anderwerf alle middelen te ſoecken/ om eenen Vrede te weghe te brengen/ als wy noch ſullen verhalen.

Dē ſtaet vā Vrieſlandt.

Hierentuſſchen ſullen wy verhalen den ſtandt van Vrieſlandt/ gheduerende de gheſchiedeniſſen boven verhaelt. Wy hebben te vooren gheſeyt/ hoe dat dē Grave van Rennenbergh Vrieſlandt/ ende de omligghende Landen/ voor de Staten verſekert hadde: Daer nae hebben ſy oock het eeuwigh Edict des Vredes met Don Jan ghemaeckt/ aengenomen/ die nae het veroveren van Namen/ ſchreef aen die van den Hove aldaer/ eñ henlieden ſochte aen zijn ſijde te bewegē/ de welcke/ in abſentie van dē Grave van Rennenbergh/ die naer Brabant was vertrocken/ nae haer beſte vermogen terſtont pooghden haer te verſekeren van den Caſteele van Leeuwaerden/ den 30. Auguſti/ t'welck ſy weder moeſten verlaten.

De Heere van Billy/ die nu by het eeuwigh Edict uyt de gevangeniſſe was gecomen/ ſochte oock alle middel/ om aldaer weder in zijn Gouvernement te comen. De Staten generael hadden den Hertogh van Arſchot Gouverneur van Vrieſlandt genoemt/ maer hy zijnde in die Landen vreemdt ende niet aenghenaem/ ſo ordineerden ſy den Grave van Boſſu: Maer van dien (om zijn feyt eertijdts tot Rotterdam bedreven) hadden de Landen oock eenen afkeer/ waer door ten leſten den Grave van Rennenbergh/ oock door inſtantie van die van Leeuwaerden/ werdt voor Gouverneur ende Stadthouder gheſtelt eñ aengenomen/ de welcke ſochte het Krijghſvolck van Boſſuys Regiment uyt de Sterckten ende Landen te crijghen/ daer hy't met betalinghe toe brochte/ namelijck/ uyt de Sterckte van Ooſtmahorn/ by Bertel Entens eertijdts daer ghemaeckt/ de Lemmer/ ende andere Schanſſen/ die hy dede ſlichten/ Anno 1577. in October.

Rennēbergh Stathouder in Vrieſlant ghemaeckt.

Tot voorder verſekeringhe van den Lande/ by advijs van de Staten/ dede hy het Landtvolc oft Boeren wapenē/ verkieſende Hopliedē onder de Grietenijen/ onder welcke het Landt verdeylt is. Maer men bevondt namaels/ dat de Boeren den Lande ten dienſte coſtelijcker waren/ eñ min dienſte deden dan de Krijghslieden. Hy dede oock alle Officieren ende Magiſtratē alomme veranderen.

Twiſt tuſſchē de Ommelanden eñ Groeningē.

Terwijle de Grave van Rennēbergh hier mede beſigh was/ ſoo iſſer/ door de practijcken van de wederpartye (die uyt den voorſchreven twiſte voordeel ſochten te rapen) de oude queſtie tuſſchē den Ommelanden/ namelijck de Prelaten/ ghemeyne Hovelingē/ Richterē/ den Gemeynte van Halſampt/ Marne/ Middagerlandt/ Huyſinge-Ooſterampt/ Lijvelinghe-Weſterampt/ Lijvelinghe-Ooſterampt/ Langeveldt/ ende Binnerſche Landen/ ter eenre/ ende de ſtadt van Groeninghen ter ander ſijden/ vernieuwt/ welck gheſchil in't Jaer 1577. begonſt was/ midts dat de Ommelanden den leſten Verbondt-brief/ van't Jaer 1482. tuſſchen haer ghemaeckt/ dien van Groeningen opſeyden/ ſoo dat den twiſt nu door de weelde ende vrijheyt/ als van buyten-vyandē ſchijnende ontſlagen te weſen/ meer ontſtack dan opt te vooren. Hier van gaven vele de ſchuldt den Grave van Rennenbergh ſelve/ ſegghende/ dat Billy/ noch ghevangen ſittende/ hem gheraden hadde/ hy moeſte de Landen in twiſte houden/ ſoo hy wilde met authoriteyt regeren.

Deſen twiſt brack aldus uyt: Alſo den Grave van Rennenbergh van de generale Staten hadde Brieven ontſangen/ den ſtaet van de Landen betreffende/ ſoo dede hy/ teghen den eerſten November/ Anno 1577. tot Groeningen den Staten der Ommelanden ende Stadt beſchrijvē/ op welck Landtdaghe die van de Ommelanden in goeden ghetale verſchenen/ niet wetende/ dat die van ſ'Conings Camere/ ende die van der Stadt/ yet erghs in den ſin hadden. Maer doen ſy vergadert waren/ aleer Rennenbergh zijn propoſitie dede/ die voorſchreven partijen met den anderen oneens geworden zijnde/ ende niet connende daer op verdragen/ hebben die van de Stadt deſe Geſanten/ Prelaten/ ende Edelen/ met haren Syndicum ghevanghen ghenomen/ ende in leelijcke ghevangheniſſe ghesworpen/ tot vierentwintigh toe in ghetale/ niet teghenſtaende de authoriteyt van haren Stadthouder/ die daer preſent was/ ende zijn beſte dede om dat te beletten.

Gheſanten van de Ommelandē tot Groeningen ghevangen.

Hier mede niet te vreden zijnde/ begeerden ſy terſtont datmen de Sterckte van Delfziel ſlichten ſoude/ hebbende dat van de Staten generael verworven/ die haer in't eerſte alle begeeren gheconſenteert hadden/ zijnde deſe Sterckte gebout tegen de Tractaten/ eertijts met de Coninginne Maria Regente aenghegaen. Waeromme Rennenbergh ſchreef aen den Capiteyn Aelke Wijnkes/ hem van den Eedt ontſlaende/ die daer ongewilligh toe was/ ten ware die van de Ommelanden daer op vergadert ende mede gheconſenteert hadden. Maer hem werdt ſtrengelijck gheantwoordt/ ende zijn Krijghſvolck met ghelde daer toe verwillight/ waer door hy conſenteerde. Alſo werdt de Sterckte/ den 20. December/ Anno 1577. afghevorpen: daer werden afghevoert neghen Metalen ſtucken/ ſeven ijſere/ ende veerthien Baſſen.

Stercte van Defziele afgebrokē/ den 20. Decembris/ 1577.

De Generale Staten hoorende van deſe ghevangeniſſe der Ommelandiſche Staten/ teghen alle Rechten/ ſonden/ den 17. Decembris/ den Heere van S. Aldegonde/ ende Doctoor Sille/ Secretaris van de Staten/ om alles te ſlichten/ maer te vergeefs/ hoewel namaels deſe Ommelandtſche Gheſanten meeſt ontliepen/ ende daer van quamen. De Ommelandē hielden tot Winſam eenen anderen Landtdagh/ waer ſy voornamen haer te wreken/ ende gaven Bertel Entens haren Landtſman laſt/ om twaelf Vaendelen Knechten aen te nemen. Maer alſo hy daer mede in Februario 1578. beſigh was/ werdt zijnen hoop verſtropt van den Hopman Wolter Hegeman/ als volck dat ſonder bevel der Generale Staten vergadert werdt: Hy ſelve nochtans gheraeckte met ſommige van dien tot Coevoorden. Maer alſoo zijn volck eenſdeels noch by den Groeninghers gheſlaghen werdt/ ende andere hem afweken/ werdt hy (vervolght zijnde) van zijn eyghen reſterende volck ghevangen ghelevert/ uyt noot daer toe ghedwonghen zijnde/ om dat alſ doen aldaer gheen veſtinghe en was/ dan alleenlijck een ſteenen huys/ ſonder grachten ofte wallen. Want als Keyſer Carel de vijfde/ den Grave van Benthem (uyt oorſake van Religie) Linghen afghenomen hadde/ ende daer van zijn Frontiere ghemaeckt/ hadde Coningh Philips de veſtinghen van Coevoorden doen afbreken: Twelcke Rennenbergh namaels weder dede opmaken. Bertel Entens aldus ghevanghen zijnde/ was in groot perijckel van met de voorſchreven Gheſanten ende ghevanghene onthalſt te worden tot Groeninghen. Maer den Eertſhertogh Mathias ende de Staten Generael ſchreven daer vooren/ bevelende de Wapenen te ſchorſſen/ ende haer different ter uytſprake van den Prince van Orangien te onderworpen. Maer dies niet tegenſtaende/ die van Groeninghen dreyghden der Ommelanden huyſen af te branden ende ſlichten/ die daer door moeſten ſwichten/ als diens voornemen miſluckt was.

Bertel Entēs wapent hem teghen Groeningen in Februario Anno 1578.

Bertel Entēs tot Coevoorden ghevanghen.

Alle deſen Winter iſſer in Nederlandt een Comeet gheſien/ in't eerſte ſeer ſterck ende lanck brandende/ begoſt eerſt den 11. Novembris/ ende minderde allenſkens.

Een Comeet gheſiē in Nederlandt/ in November/ Anno 1577.

Het is oock verhalens weert de goede Executie/ die den Prince van Eſpinoy tot Doornick ontrent deſe tijden dede doen by rechte/ over eenen Martin Huttin/ Officier ofte Griffier des Coninghs in de Stadt van Doornick/ de welcke als Inquiſiteur onder de regeringhe des Hertoghs van Alva ghedient hadde/ ende ſoo hy ontrent deſen tijdt tot Bruſſel in de vergaderinghe der Staten was ſittende/ werdt opentlijck uytgheroepen ende ghevanghen. Daer nae van zijn eygen Clercken beſchuldight zijnde/ bekende ten leſten vrywilligh/ dat hy geduerende zijn authoriteyt ende Ampt onder den Hertogh van Alva/ hadde uytghemaeckt veel valſche ghetuygen/ die veel rijcke lieden/ ſo wel Catholijcke als andere/ beſchuldighden van Ketterije/ Wapenen gedraghen/ ofte in Predicatien van de Gereformeerde gheweeſt te hebben/ daer over vele ſeer onnooſelijck gheexecuteert zijn gheweeſt/ ende Catholijckelijcken ſtervende/ namen ettelijcke den doot daer op/ dat ſy onſchuldigh waren: Ende dat hadde deſen Martin Huttin alleen ghedaen/ om hare goederen te hebben. Waeromme hy in zijn doot begeerde/ dat dē erfgenamen weder mochte ghereſtitueert worden ſulcke goederen/ erven/ ende heerlijckheden/ die hy ſelve noemde.

Een notabel executie over Martin Huttin Griffier/ om zijn gierichheyt.

Eynde des ſevenſten Boecx.

¶ Het achtſte Boeck.

Nobiſcum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte cort verhael van het achtſte Boeck.

DOn Jan van Ooſtenrijck brenght den Prince van Parma / Spaengiaerden ende Italianen / weder in't Landt / waeromme hy d'Oorloghe / ende den Paus zijn Cruſade/ teghen de Nederlanden publiceren. Der Landen krijghſheyr wordt van Don Jan by Gemblours gheſlagen. De Victorie volghende / neemt hy Loven / Philippe ville / Limborgh / ende andere Steden in. De Staten/ nae veel moeyte/ crijgen Amſterdam. In Vrieſlandt verheft eenen nieuwen twiſt. Campen ende Deventer worden van Rennenbergh beleghert ende ingenomen. De Staten maken Ordinantien/ nopende de Religie ende Policije: eyſchen Eedt van ghetrouwicheyt / die de Jeſuijten ende andere weygheren. Die van Brugghe verſekeren haer het Caſteel van Sluys. Sodomijtiche Monicken worden in Vlaenderen verbrandt. De Hiſtorie van Broeder Cornelis wordt verhaelt. De Staten ſeynden hare Gheſanten op den Rijcxdagh tot Worms/ ende reſolveren een groote Heyrcracht op te brenghen : Gheven beſtellinghe aen Hertogh Caſimirus / ende andere. Oock nemen ſy den Hertogh van Anjous hulpe aen/ by een Tractaet. Don Jan beſpringht der Staten Legher by Rimenant. Ende weder werdter van Vrede te vergheefs ghehandelt. Religions-vrede werdt verſocht by de Ghereformeerde / ende uyt noot der Oorloghen ghepubliceert. Ghendt was daer niet mede te vrede/ contrarie noch min die van Artoys ende Henegouwe / die Malcontenten daer over ghenoemt worden/ende ſterckten Meenen/ contribueren niet: Daer over ſcheuringe gevolght is. Caſimirus comt met zijn volck in't Legher der Staten : Meer volck brenghende dan beſproken was. Den Hertogh van Anjou treckt in Henegouwe/ maer door jalouſie wordter luttel uytgherecht. Caſimirus treckt nae Ghendt. Den Hertogh van Anjou danckt zijn volck af / dat de Malcontenten ſterckt. Het Leger breeckt op. De Staten gheven goet contentement aen den Hertogh van Anjou. Don Jan/ by Namur ſterck gheleghert zijnde/ ſterft: Wiens hooghe aſpiratie nae de Croone van Enghelandt/ by den Coningh ontdeckt/ jalouſie cauſeerde / oock de doot van Eſcovedo/ ende van Don Jans door melancolie. Parma neemt zijn Ampt aen. Den aenſlagh op Atrecht miſluckt. Coningh Sebaſtiaen van Portugael tocht/ ſlagh ende doot van dry Coninghen in Africken/ wordt verhaelt/ ende ghevangeniſſe van Don Anthonio.

¶ Dit alles gheſchiede in het Jaer 1578. onder den Eertſhertogh Mathias/ ende Don Jans Gouvernement.

IN dē voorgaendē Boec hebbē wy verhaelt/ wat liſtighe middelen Don Jan van Ooſtenrijc gebruyckt heeft/ om te comē tot het oudt voornemen der Spaengiaerdē/ te weten/ de Nederlandē te verheeren / eñ t'onder te brengen / als een nieu geconqueſteert Landt/ volgende de voetſtappen van den Hertogh van Alva / maer met meerder gheveynſtheyt. Ende hebben oock verhaelt/ hoe de Staten ghedwonghen gheweeſt zijn haer te verſtercken/ nae luyt der Pacificatie van Gent/ met den Prince van Orangien / eñ Landen van Hollandt ende Zeelant/ ontbiedende den Prince onder haer/ wiens authoriteyt / ende liefghetallicheyt onder dē volcke/ afgunſte onder de groote Heeren cauſeerde/ de welcke daeromme ontbodē den Eertſhertoge Mathias / die de Staten beſt vonden te belaſten met het Gouvernement generael. Alſoo reſteert nu/ wat voorder onder Mathias Regiment/ met Don Jan ghepaſſeert is.

Don Jan hebbende alomme zijn Krijgſvolck ontboden/ heeft in't Landt van Lutſenborgh/ te Marche in Famine/ zijn volc vergadert/ alwaer zijn Spaengiaerden ende Italianen/ in Januario / uyt Lombardijen aenghecomen zijn / met Alexander Farneſe/ Prince van Parma / Sone van de eertijts Regente/ de Hertoginne van Parma/ eñ Octavio Farneſe/ Hertogh van Parma eñ Playſance/ die een ſone was van Piere Loys Farneſe / die Sone was van Paulus Tertius /

De Prince van Parma comt met macht ende Krijgſvolck door Don Jan in de Nederlanden/ in Januario/ Anno 1578.

Paus van Roome. Graef Carel van Manſvelt/ heeft hem oock een groot deel Franſoyſen aenghevoert. De Borgongions ende Hooghduytſchen waren oock aengecomen/ al t'ſamen zijnde boven de ſeſthien duyſent te voete/ ende wel twee duyſent Spaenſche ende Italiaenſche Peerden. Hy hadde tot zijnen dienſt verwillight den Heere van Barlaymont/ met alle zijn ſonen/ cloecke Mannen/ oock den Grave Pieter Ernſt van Manſvelt/ met zijnen ſone Graef Carel voorſz. ende veel Walſchen Adel. Sijne principale Raden waren alſdoen deſe/ de Prince van Parma/ Octavio Gonzaga/ Don Gabriel Nyro/ Graef van Barlaymont/ Carel van Manſveldt/ Doctor del Rio/ Don Lopes/ Don Piedro de Taxis/ Monſeur de Billy/ Monſeur Mondragon/ met zijn Secretariſſen/ Eſcobedo ende Vaſſeur. Waeromme hy/ hem nu ſterck vindende/ heeft tot Marche in Famine/ den 25. Januarij/ Anno 1578. een declaratie in Drucke uytghegheven/ waer mede hy verclaerde de Oorloghe aen te nemen/ om te doen onderhouden de oude Roomſche Catholijckſche Religie/ ende behoorlijcke onderdanichept aen den Coningh/ veel groote beloften ende toeſegginghen doende de Landen/ Steden/ Dorpen/ ende Krijghſvolcke/ die zijne partije ſouden houden: waer tegen een antwoorde van wegen der Staten in Drucke uytghegheven werdt/ hen in deſe twee Poincten ontſchuldigende.

Don Johan declareert den Staten d'Oorloge/ den 25. Januarij/ Anno 1578.

Varrabon vã Don Jan aen dẽ Keyſer eñ Vorſten gheſonden/ om te beletten der Staten beſtellinghe.

Don Jan te vooren aen den Keyſer geſonden hebbende zijn beclagh over de comſte van den Eertſhertogh Mathias/ daer van hem de Keyſer gheexcuſeert hadde/ ſondt hy nu anderwerf den Marquis van Varrabon derwaerts/ oock aen ettelijcke Duytſche Vorſten/ biddende den Keyſer ende haerlieden/ met eenigh bewijs haer excuſen waer te maken/ ende te beletten datter van weghen der Staten gheen Krijghſvolck in Duytſlandt ghelicht ſoude worden/ en dat t'ſelve hem alleene toeghelaten werde.

Hohenlo belegert Polwijler tot Ruermonde te vergeefs/ in Januario.

Den Grave van Hohenlo/ die van wegen der Staten belaſt was de Stadt van Ruermonde te beleggen/ hadde den Colonel Polwijler/ die daer binnen lagh met zijn Krijghſvolck/ ſeer benout/ met veel Schanſſen rondtom/ eñ weynigh volcx. Waeromme Don Johan/ nu ſterck zijnde/ derwaerts ſondt den Heere van Hierges/ ende Colonel Mons Dragon/ met eenen tamelijckẽ hoop Krijghſvolck: De welcke in Januario daer ſterc aencomende/ heeft Hohenlo zijn Schanſſen moeten verlaten. Dies hebben Hierges ende Mons Dragon niet alleene Ruermonde ghevictalieert/ maer oock Weert in Brabant/ dat oock ſeer benout was.

Der Staten toeruſtinge/ Anno 1578.

Der Staten ghereedtſchappe/ ende ruſtinghe ter Oorloge/ gingh ſeer ſlappelijcken voort/ mits datſe in haer reſolveren ſeer langhſaem waren/ door dat veel Provincien waren hopende/ dat den handel van Vrede ſoude voortgangh hebbẽ. Sy hadden haer verſekert/ ghelijck hier boven gheſeyt is/ van Antwerpen/ Berghen op Zoom/ Tholen/ Steenberghen/ Breda/ ſ'Hertoghenboſſche/ ende van andere plaetſen: Ende deden af breken de Caſteelen van Antwerpen/ Ghent/ Wtrecht/ Rijſſel/ Valenchiene/ d'Aire/ Bethune ende Bapalmes: Sy vereenighden de ſtadt van Atrecht met de Citte/ ende hebben betaelt de oude Regimentẽ van den Grave van Boſſu/ van Champigny/ van Margelde/ van Mario Cardoin/ van Montigny/ ende meer andere. Waer van Montignys Regiment aldereeſt gheſonden was nae Namen/ om Don Jan in't eerſte alle belet ende commer aen te doen/ met meer andere daer nae/ tot dat ſy ſchenen eenen volmaeckten Leger te hebben/ onder den Grave van Lalain/ Generael van't Voetvolck/ ende den Borghgrave van Ghendt/ Overſte van't Peerdevolck/ de Heere van Goignies/ Marſchalck van't Leger/ ende La Motte/ Overſte van't Gheſchut. Met den welcken ſy den meeſtendeel van den Winter hadden gheleghen ontrent Namen/ by S. Martin/ alwaer verſcheyden ſchermutſelen met het Garniſoen gheſchieden. Sy creghen oock het Stedeken van Bovines in/ ontrent twee mijlen van daer/ ghelegen op de Maſe/ bequaem om die van Namur te benouwen. Ende het Caſteel van Diſpontin namen ſy met geweldt inne/ niet veel anders uytrechtẽde/ mits de irreſolutie der Staten/ als voorſeyt is/ die vele van opinie waren/ maer een defenſive Oorloghe te voeren/ ſonder grooten aenval op Don Jan te doen/ verwachtende daerentuſſchen tijdinghe/ ende ſ'Conings reſolutie uyt Spaengien.

Advijs ende raedt des Princen van Orangien niet ghevolght.

Maer de Prince van Orangien raedde ende dreef ſeer/ datmen moeſte reſolveren offenſive Oorloge te voeren/ ende met eenen gheweldigen Legher Don Jan uyt de Landen te drijven/ eer hy eenigh groot volck vergadert hadde. Ende daer mede ſoude men die wel beter uythouden/ dan namaels uytdrijven. Maer deſen Raedt des Princen conde doen noch niet gevolght worden/ om verſcheyden opinien/ afgunſticheden/ jalouſien/ die onder de Staten/ ende principalijck onder de groote Heeren regneerden.

In deſen ſtaet ſtonden de ſaken/ als Don Jan in't leſte van Januario/ hem begaf in Perſoone tot Namur/ ende zijn Krijghſvolck daer ontrent/ die nieuwelijck gewapent waren van den Paus Gregorius de xiij. die Don Johan ſeer toeghedaen was/ met een Bulle/ om haer de vreeſe van de eeuwighe verdoemeniſſe wech te nemen/ ende alſo te ſtouter in de perijckelẽ des doots te wercken/ alſoo hier voortijts de Croyſaden teghen de Sarazijnen plegen te dienen. Het inhoudt van de Pauſche Bulle ghetranſlateert/ luyt als volght.

Gregorius Papa, xiij.

Bulla des Paus Gregorij xiij. dienende als een Croyſade teghen de Nederlanden den 18. Februarij/ Anno 1578.

EEuwighe ſalichept/ ende Apoſtoliſche Benedictie/ tot allen gheloovighen Chriſtenen/ die ghegaen zijn/ ofte die met der tijdt gaen ſullen/ ten Krijghe/ in de Quartieren van Vlaenderen/ in den Leger van onſen alderliefſten Sone Philips/ Catholijck Coningh van Spaengien/ onder den Standaert van onſen alderliefſten Sone/ ende Doorluchtighen Heere/ Don Jan van Ooſtenrijck. Wy/ ſoeckende de ſallichept van alle gheloovighe Chriſtenen zielen/ gunnen ghewillighlijck de middelen/ door welcke ghy mochtet met Gods hulpe verdienẽ de ſalichept van uwer zielen/ eñ de pays ende gheruſtichept uwer Conſcientie. Ende daerom wy betrouwende op de barmhertichept van Godt almachtigh/ ende op de authoritept van de gheluckſalighe Apoſtelen/ Sinte Pieter ende Sinte Pauwels/ gunnen niet alle barmhertichept/ door Apoſtolijcke authoritept/ by deſe tegenwoordighe Brieven/ ende gheven liberalijcken/ van wegen den Heere/ ſoo wel aen den voorſz. Don Jan van Ooſtenrijck/ Capiteyn Generael van't Krijghſvolck/ als van u allen voorſeyt/ ende aen eenen yegelijcken van u/ voor u ſelven/ ſoo haeſt deſe tegenwoordige ſullen comẽ tot uwe wetenſchap/ dat ten dage/ dat ghyliedẽ/ oft een yegelijckẽ van u/ ſult verkieſen/ zijnde gebiecht/ ende ten Sacramente geweeſt/ wint volle indulgentie eñ vergiffeniſſe van alle uwe zonden: Eñ meer/ dat ghylieden vercrijgt de voorſz. indulgentie eñ vergiffeniſſe van alle uwe zonden/ in de ure ofte Artijckele van uwe doot. Ende wy willen dat deſe teghenwoordighe Brieven u dienen ſullen/ een reyſe voor al/ tot den voorſeyden effect binnen uwen leven/ als gheſeyt is/ ende een ander reyſe alleenlijck in de ure van de doot. Gegheven tot Roomen tot Sinte Pieters. Ghezeghelt met den Zeghele van de Viſſcher/ den 18. Januarij/ Anno 1578. in't ſeſte Jaer van onſen Pauſdomme. Onderteeckent/ Cæſar Glorierius.

Der Staten Leger bꝛeeckt op van Namen.

De Staten verſtaende dat Don Jan met zijn geweldt in't Landt van Namen was gecomen/ hebben/ volghende het advijs van Hertogh Mathias/ ende den Pꝛince van Oꝛangien/ goet ghevonden van daer op te bꝛeken/ eñ dieper in Bꝛabant te comen: Het welcke ſy aldus te wercke gheſtelt hebben. In de Avantgarde ſtelde ſy de Regimenten van Montigny eñ Heſe: De Batalie marchten de Regimenten van Boſſu ende Champigny/ met 13. Vendelen Schotten/ ende eenighe Enghelſche: De Ariergarde/ daer waren de Regimenten van Egmont ende La Marche ofte Lumey/ waer onder veel Franſoyſen waren. Deſe met haer Gheſchut marcherende/ waren gheleydt by den Veldt-Marſchalck/ de Heere van Goignies/ ende dē Heer van Hevꝛes/ met zijnen bꝛoeder/ van den Huyſe van Balieul/ ende andere Luytenanten. De Veldt-Overſten/ als de Gꝛave van Lalain/ de Boꝛghgrave van Ghendt/ met bycans alle de Colonellen ende Overſten/ waren tot Bꝛuſſel in hare Huyſen/ ofte ter Bꝛuyloft van den Heere van Berzele (die de Marquiſe van Bergen troude/ alſo dat den Leger ſeer geſwackt was van Ghebieders/ eñ oock van volcke. Het welcke de ſelve Heeren ende Bevelhebberen groot nadencken over haer eere gecauſeert heeft/ te meer/ dooꝛ dien datter een generale onwillicheyt onder een groot deel van haer gheſpeurt werdt/ mits dat veel dingen haer niet nae haren ſin gheluckt en waren/ alſoo wy eensdeels verhaelt hebben/ ende ſy ſelfs namaels beweſen.

Don Jan/ met den Pꝛince van Parma/ ende Gonzago/ tot Namen zijnde/ haddē/ den 29. Januarij/ uyt Namen geſonden boven de twee duyſent Mannen/ om met der Staten volck te ſchermutſeren van twee ſijden. Maer die werden terſtondt ghedwongen/ met eenigh verlies van den haren/ te vertrecken: Nochtans creghen ſy twee ghevanghenen/ waer van ſy verſtonden/ dat den Legher noch dien nacht ſoude opbꝛeken/ eñ trecken nae Gembloers/ ende dat het Gheſchut alreede op wege was/ oock dat meeſt alle de Overſten eñ Colonellen abſent waren. Waer op Don Jan zijn geheel Krijghſvolck ontboodt/ te marcheren nae haer toe/ met vooꝛnemen/ om haer eenigh vooꝛdeel af te ſien/ ofte den wegh te becommeren. Het welcke de Heer van Goignies/ ende meer andere Overſten der Staten ſiende/ hebben haer in goede oꝛdere ghehouden/ ende elcken aenval t'hooft gebodē/ ooc op den wegh/ die Boſchachtigh was/ in veel plaetſen embuſcadē tuſſchē Boomen geleyt/ by de welcke Don Jans volck geretardeert werden/ oock van de Muſquettiers t'elcke reyſe te rugghe ghedꝛeven. Der Staten Peerdevolck hebben haer oock in de Ariergarde den vyandt weerende/ t'elcke reyſe als hy aenval wilde doen/ lange wel ghedꝛaghen/ ende trocken alſo vooꝛts/ de Avantgarde pꝛoperlijcken eñ onbecommert vooꝛen marcherende. Hierentuſſchē verhitten eenighe van Don Jans volck ſoo daer aen/ dat hy quadē middel ſagh/ om die daer van te crijghen/ ende met eeren te retireren. Waeromme den Pꝛince van Parma/ eñ Robles Heere van Billy/ reſolveerde eenē aenval/ met alle haer macht van Peerdevolck/ by hen hebbende/ te doen op der Staten Peerden in de Ariergarde. Het welcke ſy Manlijcken doende/ hebben ſy der Staten Peerden doen te rugghe keeren/ ende vluchten langs den hooghen wegh/ dwers dooꝛ haer Voetvolck/ die ſy niet alleene uyt ſlaghoꝛdene bꝛochten/ maer gheheel overliepen/ alſo haer ſelven meeſt ſalverende. Daerentuſſchen is Don Jan/ met de reſte van alle zijn volc/ op deſe overloopen Ariergarde/ in diſoꝛdere weſende/ ende op de Batalie ghevallen/ van alle canten die beſtrijdende/ daer wederſtandt gheſchiede/ tot dat het Peerdevolck/ dat der Staten Peerden wat nae gejaeght hadde/ haer oock op't lijf viel/ ende namē daer dooꝛ doen de vlucht. De meeſte mooꝛdt gheſchiede onder de Schotten/ ende andere/ van wegen der Staten van Hollandt ende Zeelandt daer zijnde. De Avantgarde was naerder Gembloers/ daer ontrent hem de Heere van Montigny terſtont ſochte te ſtercken in eenighe Hoven ende Boomgaerden: Maer ſiende dat het te vergeefs was/ namen ſy oock de vlucht. Don Jan zijn Victoꝛie vervolghende tot Gembloers toe/ t'welcke des anderen daeghs hem oock onder gaf. Daer werden der Staten volck wel afghenomen dertigh Vendelen van het Voetvolck/ eñ vier Coꝛnetten van het Peerdevolck/ ende alle het Gheſchut. Het ghetal der verſlagenen was niet ſeer groot/ maer daer werden ghevangen de Heeren van Goignies Maerſchalck/ de Heere van Hevꝛe/ ende Balieul zijn Bꝛoeder/ eñ meer andere: De Heere van Montigny/ ende de Colonel der Schotten Balfour/ vꝛomelijc haer dꝛagende/ ontquament vechtende. Dit gheſchiede den leſten Januarij.

Slagh van Gembloers by Don Jan teghens de Staten ghewonnē/ den 31. Januarij Anno 1578.

Montigny eñ Balfours vꝛoomheyt.

De Staten Generael/ met den Eertſhertogh Mathias/ ende den Pꝛince van Oꝛangien/ ten tijde van deſe Nederlaghe tot Bꝛuſſel zijnde/ hebben haer met alle middelen/ die haer moghelijck waren/ gheſterckt/ ende de ſtadt van Bꝛuſſel verſekert/ die men dochte dat Don Jan behooꝛde te beſpꝛinghen: Maer het werdt van hem/ dooꝛ ghebꝛeck van Gheſchut ende anders/ naeghelaten. Sy hebben terſtondt het Krijghſvolck uyt Hollandt ende Vlaenderen ontboden/ latende tot Bꝛuſſel den Gꝛave van Boſſu met goet Garniſoen/ den Eertſhertogh Mathias met dē Pꝛince nae Antwerpen treckende. Tot Mechelen/ daer murmuratie was/ ende Liere/ hebben ſy goede Boꝛgheren van Antwerpen gheſonden/ om die Steden oock te beſetten ende verſekeren/ alſo dat dooꝛ de Garniſoenen ende goede oꝛdere alomme gheſtelt/ Don Jan/ met zijnen Victoꝛieuſen Legher/ niet beſonders uytgerecht en heeft/ als wy hier nae ſullen verhalen.

Don Jan vervolght zijn victoꝛie.

Don Jan/ aldus Meeſter van den Velde zijnde/ ſondt dē Heer van Hierges om Bovines inne te nemen/ t'welc beſchoten zijnde/ heeft hem opghegheven/ behoudens t'leven. Hy ſelve is met den geheelen Leger op Loven ghecomen/ welcke Stadt groot eñ wijdt zijnde/ ende niet ſeer ſterc/ heeft haer overgegheven: Het weynigh Garniſoen daer in zijnde/ trock daer uyt nae Bꝛuſſel. Thienen ende Arſchot/ daer ontrent gheleghen/ hebben oock haer compoſitie ghemaeckt. Van daer trocken ſy op Sichenen/ een cleyn Stedekē/ met een Caſteelken/ daer eenige Soldaten in waren/ onder een Officier van den Gheſlachte van Liere/ die haer niet en wilden overgeven/ tot dat ſy/ den 22. Febꝛuarij/ met den derden ſtoꝛm overvallen warē/ niet ſonder verlies van Spaēgiaerden/ waeromme ſy/ nae dat ſy oock t'Caſteelken hadden/ ſeer wꝛeedelijcken hebben met de ſelvige ghehandelt/ tegen haer beloſte ende toeſegginge/ dootſmijtende/ verdꝛinckende ende onthalſende/ ſonder eenighe ghenade. Den Overſten hingen ſy uyt een Veynſter/ met andere meer.

Lovē valt in Don Jans handen/ met meer ander Steden.

Sichenen met gewelt ingenomen/ den 22. Febꝛuarij.

Van Sichenen voerde men den Legher op

Dieſt/ een Stadt in Brabant gheleghen/ toebehoorende den Prince van Orangien/ die niet ſeer ſterck en was/ waer door/ als die van binnen ſagen/ dat het Gheſchut op een hooghde gheplant werdt/ ſoo hebben sy haer oock opgegheven. Eñ alſo creegh hy ooc een ander Stedeken/ genaemt Leeuwe/ alwaer hem den Legher eenſdeels wat vermaeckte.

Don Jan heeft oock den Grave Carel van Manſveldt/ met zijn Franſoys Krijghſvolck/ de Stadt van Nivelle doen belegghen/ daer vijf Vendelen Knechten/ met Joncker Jan de Soete/ Heer van Villers/ (een cloeck Overſte) in waren/ met eenighe Peerden. Den gheweldighen Legher daer by ghecomen zijnde/ hebben sy met acht ſtucken Gheſchuts een Breſſe ghemaeckt/ ende daer op geſtormt/ maer sy werden cloeckelijck afgheſlaghen. Waeromme hy't anderwerf heeft beſchotē/ ende meer reyſen beſtormt. Maer alſo die van binnen meerder gheweldt van haer vyandē verwachtende waren/ ende geen ontſet/ mits dat dē vyant Meeſter van den Velde was/ ſoo hebben sy ghereſolveert haer met een eerlijck Accoordt over te gheven/ nae dat sy nu vier ſtormen afgheſlagen hadden/ ende wel vier hondert van hare vyanden verſlagen waren/ ende ſplieden oock wel ghequetſte hadden. Don Jan/ die nu moeſte zijn Spaengiaerden aen den Storm ſeynden/ heeft haer goede conditien aengeboden/ als dat sy ſouden uyt trecken met Rappier ende Poingiaert/ de Capiteynē te Peerde/ t'welck alſo den 12. Meert gheſchiede. De Heere van Villers/ die daer Gouverneur binnē was/ behaelde daer groote eere/ jae ſelve van zijnen vyandt/ die nochtans zijn beloſte ende Contract niet en hielt/ maer vermoorden alle de ſiecke ende ghequetſte Soldaten/ die ſo ras met de andere niet uyt trecken conden. Van daer ſondt Don Jan zijnen Legher nae Reulx ende Soingnies/ die haer terſtondt over gaven. Ende alſo voort nae Binchs/ die/ hoewel sy geen Garniſoen in en hadden/ ſtelden haer nochtans te weere/ ende ſondē ſ'nachts vijftigh Archebuſiers nae Bergen in Henegouwe/ om munitie eñ aſſiſtentie/ de welcke beſpiedt zijnde/ werden geintercipeert van't Peerdevolck. Waer door sy den moedt verloren gaven/ ende apointeerden met haren vyandt. Alſo deden oock veel meer ander cleyne Stedekens daer ontrent/ als Beaumont/ Walcourt ende Mabuze/ oock Chimay/ dat het Geſchut ende den Storm verwachte/ met welcken Storm sy in het Caſteelken ghedreven werden/ ende daer door apointement maeckten. De Stadt van S. Geleyn in Henegouwe was oock bycans gheſtelt in handen van Don Jan/ door't heymelijck verſtandt van den Biſſchop van Atrecht: Maer het werdt belet by den Heere van Herniſaert/ die daer met behendicheyt inraeckte.

Nivelle wel gedefēdeert wordt by Don Johan gecregē/ den 12. Meert.

Meer Stedekens van Don Johan ghecreghen.

Muyterije tot Maeſtricht/ by Don Johan verockt zijnde/ wort geſtraft.

In't beginſel van April (om Don Jans ſucces ende Victorie achter een al te verhalen) heeft hy/ door de practijcke van den Baron Chevreau/ ende Jan Baptiſta Delmonte/ verſtandt gecregen met eenige Ghemuytineerde Vendelen/ van den Garniſoene van Maeſtricht/ een Stadt/ die hem wel ghelegen was/ als weſende een paſſagie over de Maſe. Deſe Ghemuytineerde hadden haren Gouverneur/ den Heere van Heſe/ van dē Huyſe van Hoorne eñ Gaeſbeke/ gevangen ghenomen/ met alle hare Capiteynen eñ Officieren. Maer als de Borghers vernamen/ dat ſommighe Soldaten met dē vyandt eenen heymelijcken aenſlagh op de Stadt haddē/ hebbē sy haer daer tegen in de Wapenen gheſtelt/ met ſekere trouwe Vendelen/ daer van eenighe Enghelſche waren/ hen in een Strate tegen de andere beſchanſſende. Don Jan ſondt met den voorſz. Baron van Chevreau/ aen de ghene die hem toeghedaen waren/ terſtondt wel Krijghſvolck tot hulpe/ maer dat quam te ſpade. Want de Staten rechts te voorē daer in geſonden haddē Heer Niclaes Salmier/ Heere van Melroy/ met ghelt/ ende vijf Vendelen/ die ſtilde de Soldaten/ ende verloſte de ghevangenen/ verſekerde de Stadt/ ende corts daer nae werdē op eenē nacht de principaelſte Muytmakers ghevangen/ ghehangen/ ende verdroncken.

Nae deſe exployten is Don Jan gheraden geweeſt/ by eenige/ ende principalijck by den Gouverneur/ de Heere van Florennes/ de Stadt van Philippe-Ville te belegheren: Een Stadt/ die ſeer ſterck is/ ſoo van wegen hare ghelegentheyt als anderſins/ oock redelijck wel voorſien van Krijghſvolck/ een Stadt die ghebout is van den Coningh Philippus/ in de leſte Oorloghe tegen Vranckrijck. Deſe Stadt dede dagelijcx groote ſchade eñ af breuck in Don Jans Legher/ waer door hy te ghewilligher gheloove gaf t'ſchrijven des Gouverneurs/ die hem daer van verſekerde/ ende hem alle voorraedt van Victalie ende Munitie afghekeert hadde/ nochtans ſoo weynigh authoriteyt binnen hebbende/ dat hy de Capiteynen ende Officieren niet behendelijck daer toe brengē en conde/ dewijle hy uyt vreeſe niet opentlijck yet en dorſde aenrechten. Don Johan met zijnen Legher daer vooren gecomen zijnde/ ende vindende die van binnen vol couragie/ dagelijcx uytloopē doende/ die corts te vooren eenige Vendelen Loraynoyſen van Don Jans volck geſlaghen hadden/ begonde hy te vreeſen/ dat deſe entreprinſe wel mochte den loop van zijn Victorie ſtoppē/ ende hem doen verlieſen alle zijn eere/ om dat hy den Gouverneur te lichtelijck ghelooft hadde/ die zijn beloſte niet en conde volbrengen. Waeromme hy allen vlijt aengewendt heeft/ om die in corten tijdt te vermeeſteren/ midts dat hy verhoorde/ dat der Staten Krijghſvolck begonde in veel plaetſen te vergaderen/ ſo heeft hy ſo vele ghedaen/ dat hy eenighe trencheen ghewonnen heeft/ waer door hy tot de Grachten van de ſtadt conde comen. Des nachts dede hy eenige ſchanſkorven oprechten/ tuſſchen de welcke vier groote ſtucken Geſchuts gheplant werden/ om de weeringhe der Stadt af te ſchieten/ ende haer te keeren van de ſtrijckweeren ende Bolwerckē/ waer uyt die van de Stadt groote ſchade deden/ aen die van buyten gravende. Daer toe Don Jan/ eñ de Prince van Parma/ met de Overſte/ grooten arbeydt deden/ draghende ſelve Mutſaerden ende anders/ dat tot de beſchanſſinghe dienlijck was. Maer die van binnen/ midts de ſterckte der Stadt-Mueren/ eñ groote Ramparten/ ſeer conſtelijck ende gheweldelijck gemaeckt zijnde/ en paſten daer niet oppe/ maer vielen noch dagelijcx uyt/ te voet ende te Peerde/ op die van buyten. Waeromme Don Jan die ſochte met eſchaladen te hebben: Oock reſolveerde hy met noch 14. ſtucken Gheſchuts die te beſchieten. Maer op eenen nacht verſocht hy/ door den Heere van Gatez/ een ſeer welſprekende Man/ ſprake met die van binnen te houdē/ waer door hy haer verthoonde de macht van den Coningh/ de beleeftheyt van Don Jan/ die nochtans wel wetende haer menighvuldigh ghebreck/ haer vromheyt ſo groot achte/ dat hy die wilde een eerlijcke compoſitie gunnen/ hoewel sy geenderhande ontſet te verwachten en hadden/ toeſeggende/ dat hy hem ſoude gheluckigh achten ſulcke vrome Soldaten in zijnen dienſt te hebben: Waeromme sy/ ſo vele haerder hem wilden dienen/ dry Maendē Solts hebben ſouden/ ende de andere/ die niet en wildē/

Belegh van Philippe-Wille/ ende overgevinge dē 21. Mey.

ſouden nae haer belieſten moghen vertrecken. Deſe ſchoone woorden heeft die van binnen alle naedencken ghegheven / te meer / om dat ſy van alles ghebreck hadden / ende dat het Peerdevolck by nachte een Trompetter convoyerende (die aen den Prince van Orangien gheſonden werdt / om Victalie ende Munitie) door embuſcade van den Grave van Meghen gheſlaghen was / daer mede den Gouverneur Florennes met alle ſubtijlheyt de compoſitie vorderde / ende zijn alſoo tot overgheven ghecomen / ſoo dat van de vijf Vendelen de dry den dienſt van Don Jan / met dry Maenden Soldts / aenghenomen hebben / met den Gouverneur Florennes. Maer de twee Vendelen / die de Staten ghetrouwe waren / zijn met vliegende Vendelen in haer Wapenen daer uyt ghetrocken / tot haren grooten loſ / den 21. van Mey / Anno 1578.

Dry Vendelen van't Garniſoen van Philippe-Ville omghecocht by Don Johan.

Limborgh geſommeert ende overgegheven / met Valckẽborg eñ Dalem / dẽ 15. Junij.

Van daer ſondt Don Jan Octaviaen Gonzaga nae Artoys / ende den Prince van Parma nae het Landt van Limborgh / hy ſelve / ſieckelijck zijnde / begaf hem te Namen. Den Prince van Parma daer comende / heeft hem Meeſter van de cleyne plaetſen ghemaeckt / ende heeft Limborgh opgheeyſcht / zijnde een ſterck Stedeken / met een ſterck Caſteel / dat hen grooten afbreuck conde doen. Hy dede daer neghen ſtucken Gheſchuts op ſtellen / ende ghereedtſchappe van mineren maken. Waer door terſtondt ſulcken vreeſe onder het volck quam / dat ſy terſtondt van parlementeren ſpraken / daer den Prince van Parma noch qualijck wilde nae hooren / ſiende de groote blooheyt ende vreeſe des volcx. De Gouverneur dat ſiende / trock op het Caſteel met ettelijcke Soldaten / die hen oock niet en wilden ter weere ſtellen / hebbende het herte vol verſlaghentheyt / daer toe en hielp gheenderhande vermaninghe ofte vertoogh van de ſterckte ende gheleghentheyt der plaetſen / van als wel verſien. Waer door den Gouverneur / tegen zijnen danck / met den Colonel Mondragon capituleerde / dat hy mochte vertrecken nae Maeſtricht / alſo hy dede den 15. Junij: Maer dat Krijghſvolck begaf hem meeſt in den dienſt van Don Jan.

Daer nae heeft den Prince van Parma oock het Slot van Valckenborgh inghenomen / met de Stadt van Dalem / die ſtrenghelijck met vyer ende ſweerdt handelende. Hy heeft oock op Maeſtricht eenen aenſlagh ghehadt / maer die werdt by den Grave van Boſſu belet ende voorcomen. Een deel van Don Jans Legher / onder Octaviaen Gonzaga / trocken in Henegouwe / loopende tot by Bruſſel ende Berghen het Landt af / ende plonderende / meynende oock eenighe intelligentie binnen Mechelen te hebben / door eenighe Raedtſheeren van daer. Maer alſo dat openbaer werdt / ende de Stadt ſterck beſet / heeft met cleyn eere daer van moeten wijcken / doende alomme groote ſchade ten platten Lande / midts dat ſy Meeſter van den Velde waren. Maer ten leſten de Staten oock beginnende Volck in't Veldt te brenghen / heeft hy moeten veel cleyne plaetſen verlaten in Brabant / behoudende Loven / Leeuwe / Nivelle / ende andere / ende legherde hem voor Thienen / alwaer hy oock meer volcx uyt Italien verwachte. Hierentuſſchen gheſchiedender ontrent Boſſche ende elders veel ſchermutſels ende rencontreen / daer dickmael Don Jans volck ſo wel als de andere gheſlagen werden.

Dus verre heeft het my goet ghedocht te verhalen het ſucces ende exployten van Don Jan / ſints zijn Victorie voor Gembloers: ſullen nu verhalen wat de Staten / den Ertſhertogh Mathias / ende den Prince van Orangien daerentuſſchen voorghenomen hebben / ende by haer ghepaſſeert is / beginnende aen het overgheven van Amſterdam / dat haer terſtondt nae de Nederlaghe voor Gembloers verquickte / ende ſeer importeerde.

Staet ende gelegẽtheyt van Amſterdam / in't beginſel der troubelen.

De Stadt van Amſterdam / die voor de beroerten der Nederlanden de machtighſte / ſterckſte / ende gheweldighſte Stadt van Hollandt was / ſoo van Coophandel als Zeevaert / vol rijckdoms ende volcx / hadde door haer Magiſtraet / ende het Clooſter der Minrebroeders ofte Franciſcanen aldaer / dat daer groote authoriteyt onder de Ghemeynte hadde / ſeer tot de onderhoudinghe der Catholijckſcher Roomſche Religie altijdt gheneyght gheweeſt: Want die van Amſterdam / vreeſende ghelijck oproer als Anno 1534. ende 1535. hadden van de Herdoopers gheleden / hebben voorſichtigher gheweeſt / verbiedende de Predicatien buyten te hooren in't beginſel van de troubelen / de Predicanten niet te herberghen oft te huyſen / op pene van de Galghe / ende verbeurte van goederen / belovende hondert pondt Vlemſch / die eenen Predicant levende ofte doot conde leveren in handen van den Officier. Maer daer nae / als die van de ghereformeerde Religie verſochten te moghen buyten de Poorten prediken / willende met der daedt betoonen / dat ſy gheen ſeditieuſe en waren / ſoo was het Magiſtraet ghereſolveert nochtans met haer Dienaers dat te beletten / ten ware die van de Schutterije der Stadt dat doen verhindert hadden / om perijckels wille / waer door ſy met de Ghereformeerde ten beſten in Accoordt traden / met behaghen van de Gouvernante / de Vrouwe van Parma / die daer nae dat wilde wederroepen / waer door dat oock Beeldtſtormerije geſchiede / ende werden ghedwonghen Predicatien te lijden: Waer door ten leſten den Heere van Brederode / ende andere Edelen / die moeſten de Regentinnens macht wijcken / reſolveerden / of ſy deſe machtighe rijcke Stadt wilden behouden met gheweldt / dan een generale verſlaghentheyt / vlucht ende verſtropinghe merckende / verlieten Amſterdam / Anno 1567. Daer nae / Anno 1572. de Grave van Lumey / hebbende gheheel Hollandt in revolte ghebrocht / teghen den Spaengiaerden / om den thienden Penningh / etc. belegherde de Stadt acht daghen / die haer teghen gantſch Hollandt alleene ſtelde / ruyneerden het Carthuyſers Clooſter / dan alſoo die van binnen Krijghſvolck in creghen / vertrock Lumey met zijnen Legher / ende veroorſaeckt / dat de ſelvighe Stadt in't beginſel partije ghenomen heeft met den Spaengiaerden / ende den Hertogh van Alva / principalijck ten tijde als Haerlem beleghert werdt / onder de ander Steden van Hollandt alreede ſeer verbittert zijnde op die van Enckhuyſen / die haer (dewijl ſy in't eerſte niet wilden reſolveren) de Zeevaert terſtondt benamen. Hier door vluchten in Amſterdam alle de Gheeſtelijcke / ende die aen die ſijde geaffectioneert waren / uyt Hollandt / die Stadt vervullende / ende werden alſo de oorſaken ende middel van alle de ellenden ende verwoeſtinghen van t'ſelfde Landt / den Spaenſchen daer toe de Poorten open doende / ende open houdende.

Als nu de Pacificatie tot Ghendt ghemaeckt was / waren ſy ghehouden met haren Gouverneur te verdraghen / ende haer ghevluchte

Borghers / met vrÿdom haers Gheloofs / ende weder-gheven hare Goederen / weder te ontfanghen : Tot het welcke (om oorſaken voorſchreven) ſy niet en wilden verſtaen / daghelÿcx groote beloften ende toeſegginghen van Don Jan ontfanghende. Waeromme de Prince van Orangien / als Gouverneur over Hollandt / met de Staten van Hollandt / haer gheſocht hebben te dwinghen / ſoo met ſluyten van paſſagien als anderſins / zÿnde in't beginſel van't Jaer M. D. Lxxvij. henlieden redelÿcke preſentatien aengheboden gheweeſt te vergheefs. De meeſte ſwaricheyt beſtondt daerin / dat ſy haer uytgheweken Borghers / van de ghereformeerde Religie / geen exercitie noch begravinghe harer Dooden wilden toelaten / dan Roomſch Catholÿckelÿck : Oock wilden ſy haer oudt Garniſoen / van ſes Vendelen Knechten behouden / ende den uytghewekene Borghers gheen Ampten oft Officien laten bedienen / noch de Schutterÿe / tot bewaringhe van de Stadt / op de oude maniere laten oprichten.

Aenſlagh op Amſterdam by Colonel Hellingh eñ Ruychaver te vergeefs/ beyde doodt blÿvende/ de 13. Novembris/ Anno 1577.

Dit aldus ſtaende / ende de Prince ende Staten / by advÿſe van de Staten Generael / haer verſcheyden voorſlaghen doende / ende comende tot gheen eynde / ſoo hebben den Colonel Hellingh / ende Capiteyn Ruychaver / een gheboren Borgher / eenen aenſlagh op de Stadt ghehadt / om die te overweldighen / den derthienden Novembris/in't voorleden Jaer 1577. ende zÿn met een deel Krÿghſvolck / onder drÿ Vendelen / behendelÿck in Schepen verborgen/ voor de Stadt ghecomen/ ende hebben de Haerlemſche Poorte overweldight / ende zÿn alſoo in de Stadt tot aen de Marckt gheraeckt / op eenighe plaetſen haer ſterckende. Maer alſoo den Colonel Hellingh (die met de Borghers ſprake was houdende / om de Wapenen neder te legghen) gheſchoten werdt / hebben de Borghers met haer ſes Vendelen Soldaten eenen moedt ghenomen/ ende in Wapenen ghecomen/ de Hollandtſche te rugghe ghedreven / t'allen ongheluccke van haer een Tonne Buſcruydt by de Poorte in brande comende / heeft de Hollantſche Soldaten ſoo ontſtelt / dat ſy daer werden uytgheſmeten met groot verlies : Daer onder oock doot bleef Capiteyn Ruychaver / ghevangen zÿnde/ wert hy van een van zÿn oude vyanden vermoordt/ die grooten lof in den voorgaenden Krÿgh behaelt hadde.

Overgevinge ende conditien van Amſterdam den achtſten Februarÿ.

Hoewel deſen aenſlagh qualÿck gheluckte/ heeftſe nochtans die van Amſterdam alderhande achterdencken ghemaeckt / ende daer over haer nu ſiende langhe beleghert / te Water ende te Lande / reſolveerden ſy tot Verdragh te comen / t'welck den 8. Februarÿ / in dit Jaer 1578. ghemaeckt werdt. De principale.Artÿckelen waren / Als dat die van de ghereformeerde Religie ſouden moghen buyten de Stadt prediken / ende binnen de Stadt een onghewÿede plaetſe hebben tot begravinghe harer Dooden. Dat het Garniſoen van de ſes Vendelen binnen ghecaſſeert ſoude worden : Maer datmen andere vier oft ſes hondert Mannen aennemen ſoude / onder de Capiteynen van der Stadt / tot bewaringhe van dien. Dat de oude Schutterÿen der Stadt weder opghrecht ſouden worden / ſonder onderſcheydt / te vullen der afgheſtorven plaetſen / ſoo wel van uytghewekene als andere/ ende dierghelÿcke ander meer.

Die van Amſterdam verdrÿven de Roomſche Catholÿcke Overheyt ende Minrebroeders.

Maer dit Contract en duerde niet langhe: Want alſoo die van der Religie de ander beſchuldighden/ van niet ghehouden te hebben het Accoordt / oock niet voldaen de Artÿckelen van de Schutterÿen / maer ter contrarien veel attenteerden / ende dat Don Jan noch veel vrienden daer binnen hadde / die daghelÿcx practiſeerden verſcheyden aenſlaghen : Soo heeft de Borgherÿe generalÿck een vreeſe ghecreghen van nieuwe beroerten / ende nu ſmakende de goede neeringhe die ſy creghen / ſoo hebben ſy / ten inſiene van haer te conformeren met de andere Steden ende Lande van Hollandt / de Roomſche Catholÿcke Overheyt / met de Minrebroeders / uyt de Stadt doen vertrecken / met alle de Papen ende Monicken / de Kercken van de Beelden beroovende / daer latende alleenlÿck de ghereformeerde Religie prediken / tot haer Stadts verſekeringhe / de Oorloghe ghedurende / beſt dienſtelÿck / ende conform de ander Steden van Hollandt / hoewel de Staten van Wtrecht / Haerlem / ende andere ghereconcilieerde / langhe de Roomſche Catholÿcke Religie behielden / neffens de Ghereformeerde. Maer overmits datter ontdeckten verſcheyden intelligentien des vyandts / door de Gheeſtelÿcke / ſoo vonden ſy nootlÿcker (gheduerende de Oorloghe) die te ſequeſtreren : Ende dit dede een groote afbreuck in de affairen van Don Jan / ende den Staten een groot voordeel.

Rennenbergh verandert het Hof tot Leeuwaerde in Meert.

In't voorgaende Boeck ſoo hebben wy den ſtaet van Vrieſlandt vertelt / ende daer nae heeft Rennenbergh / voortvarende met alomme de Magiſtraet te verſetten / maeckte Droſt op't Huys van Haerlinghe / Heyndrick van Oienbrugh/ Edelman van Mechelen. Ende de Victorie van Don Jan teghen de Staten by Gembloers aldaer gheboodtſchapt zÿnde / weygherde het Hof van Leeuwaerden der Staten Placcaten teghen Don Jan te publiceren. Waeromme hy/ zÿn authoriteyt ghebruyckende / dede den eenentwintighſten Meert ghevanghen ſtellen den Preſident Igram van Achelen / met Jow Dekoma / Peeter Fritzma / Focco Romarts / Anthonis le Valÿ / ende ander Raedtſheeren: In welcker plaetſe andere gheſtelt werden/ als Meeſter Frans Epſinga/ Meeſter Focca Balda / Meeſter Jan van Steveren / ende meer andere.

Beſchrÿvinghe van den Biſſchop of Leeuwaerde den Doctoor Cunerus Petri.

Ten ſelven tÿde dede hy oock aengrÿpen Cunerus Petri, eerſt ende leſte Biſſchop van Leeuwaerden/ om dat hy hem ſtelde teghen der Staten regeringhe. Deſe was eerſt den Pape-leſer van Logica te Loven / ende nae werdt hy Doctoor in Theologien/ Paſtoor van Sint Pieters/ ende Inquiſiteur der Ketterÿen/ ende werdt alſoo/onder de nieuwe Biſſchoppen/ Biſſchop tot Leeuwaerden/ met den welcken Billy plaght zÿnen ſpot te houden / hem dickmael droncken makende / ende dan met hem danſſende / onder Tafelen/ Stoelen ende Bancken door/ als Kalvers. Hy werdt corts weder ontſlaghen/ende in het Clooſter tot Bergum ghegÿſſelt/om eenighe rekeninghe te doen. Ende hoewel men hem acht hondert guldens Jaerlÿcx voor zÿn onderhoudt beweſen hadde/ ontliep hy't tot Ceulen / daer hy ſtorf.

Rennenbergh wordt oock Gouverneur van Overÿſſel.

Terwÿle Rennenbergh in zÿn Gouvernement beſigh was / hadden ſommighe Staetſgheſinde/ uyt der Ridderſchap ende Steden van Overÿſſel / by hem gheweeſt / op hope van by zÿn Middel verloſt te worden van de Hooghduytſche Garniſoenen / van Polwÿlers Regiment / die in Garniſoene laghen tot Campen ende Deventer / de welcke nu haer opentlÿck verclaerden op Don Jans ſÿde. Deſe hadden oock in de Generale Staten verſocht / om Rennenbergh voor haren Gouverneur te hebben / voorwendende dat ſy van den Jare 1577. af / doen ſy eerſt aen den Keyſer Caerle de vijfde haer begheven hadden / altijdt eenen ghemeynen Gouverneur met Vrieſlandt ghehadt hadden / biddende (om van die Garniſoenen verloſt te worden) om aſſiſtentie : Waer op dat Rennenbergh dit Gouvernement van Overijſſel ende Linghen ghegheven werdt / die t'ſelfde op eenen Landtdagh den Staten van Overijſſel voorghehouden heeft / ende was t'meeſtendeel van der Ridderſchap ende den Droſſaerden ſeer lief / midts hy bewillighde veel ſaken die ſy begheerden / als het aſſetten van den Cancelier ende Raden tot Vollenhoven / by den Coningh ingheſtelt. Maer die Stadt van Swol ſelve / zijnde de Magiſtraet daer noch niet verandert / ſochte veel uytvluchten / om hem niet te ontfanghen / ende hadden gheerne neutrael gheſeten / maer nae veel excuſen hebben ſy mede haer gheaccommodeert.

Terſtondt practiſeerde Rennenbergh / om de voorſchreven Duytſche Garniſoenen uyt de voorſchreven Steden te drijven / daer toe hem alle aſſiſtentie belooft werdt van de omligghende Ghebueren / als Hollandt ende Vrieſlandt / waer over op een Landtdagh tot Zutphen / den derden Julij / door toedoen van Graef Jan van Naſſouwen / Gouverneur van Ghelderlandt / beſloten werdt ende verwillight / dat de belegheringhen der Steden / Campen ẽ Deventer / met ghemeynen coſten uytghevoert ſouden worden / elck wetende wat ſy daer toe te contribueren hadden.

Rennenbergh hadde op Campen eenen aenſlagh / eer hy eenigh groot volck by den anderen conde brenghen / om behendelijcken de Stadt te vermeeſteren / hebbende een deel Kryghſvolck onder't deckſel van Cooplieden ende Handtwerckers in de Stadt gheſonden / om de Wacht aen de Venerpoorte den Hals af te ſteken / ende alſo zijn volck in te laten. Maer het werdt ontdeckt by een die zijn volck ſagh in't Dorp Herde: waer over Hopman Wolter Hegheman hem voor de Stadt quam beſchanſſen / ontrent den Galghenbergh / ende begonden ontrent den eerſten Julij de Stadt te belegghen.

De Stadt Campẽ beleghert / den eerſtẽ Julij.

Deſe Stadt is een van de dry Hooftſteden des Landts van Overijſſel / dat alſo ghenoemt wordt / ten aenſien van't Sticht ende Stadt Wtrecht / wiens Biſſchoppen daer mede pleghen Heeren over te weſen / hoewel Campen niet over de Yſſel en leydt / maer aen de Zuydtſijde der ſelvigher / aen de Veluwe / daer de Yſel (d'welcke van Keyſer Druſus tijden af eenen Arm van den Rhijn is gheweeſt) in de Zuyder-Zee loopt / doch ſoo't ſchijn't uyt een oudt Canael / of de Stadt wel eertijdts mede over de Yſſel / ofte midden daer inne gheleghen hadde: Eertijdts / als het diep beter was / iſt een treffelijcke Hanſſiſche Coopſtadt gheweeſt / ende vaert noch wel / heeft alleſins eenen hooghen ſchoonen Muer / met groote ſteene Thorens / beſtreken zijnde op de oude maniere / met breede Water-Grachten / hoewel niet diepe / maer is ſonder Wallen ende Bollewercken / behalven t'ghene ſints by den Prince van Orangien daer ghemaeckt is. Sy leyt in de leeghde op den cant van de Riviere / ghelijck eenen Handtboghe / de Peſe zijnde de Riviere / die daer breedt is / nochtans tegen het midden der Stadt met een ſchoon Brugghe overleydt / die welcke niet alleene op gheweldige Balcken (die in den grondt gheleyt zijn) ghefondeert is / maer oock daer die Jocken (tot ghemack der Schipvaringhe / ende om de coſte van't fondeertſel te ſchouwen) ſom tneghentigh voeten wijdt van den anderen ſtaen / met ſulcken coſt ghebouwet / ende met Balcken in de hooghde ſoo t'ſamen gheſpitſet ende ghewelvet / dat het Werck ſchijnt uyt de Locht te hanghen / ende leyt aldaer oock ſoo vaſt / ofter Jocken onder ſtonden. De Stadt heeft ſes Poorten / ende de gantſche Landtſijde is ſeer leeghe / ende can altijdt met Yſſelwater overvloeyt worden / als die van der Stadt willen / t'welck te verwonderen is / dat t'ſelfde in deſe belegheringhe niet ghebruyckt en werde. Daer laghen in beſettinghe / ende hadden daer ſes Jaren gheleghen / het Vendel des Overſteu ofte Colonel Nicolas van Polwijler / ende Hans Caſpers van Far / t'ſamen met ontrent vijf hondert Hooghduytſchen. Hans Caſpers van Far was gheſtorven / ende Leydecker zijn Vaendragher was in zijn plaetſe Hopman gheworden. Sy waren van alle nootdruſt wel verſien.

Beſchrijvinghe der ſtadt Campen.

In dit belegh quam den Gouverneur van Noordt-Hollandt / Dierick Sonoy / een gheſchickt Ghelderſch Edelman / met de Vendelen van Willem van Wijngaerden / Arent van Duyvevoorden / Chriſtoffel van Theylinghen / Jan van Reynoy / ende meer andere te hulpe. Ende Sonoy begonſte met Bergh-knapen te mineren / by der Haven nae den Porthoren toe / om die te doen opſpringhen / ligghende ſonder Gracht aen den Dijck. De Belegghers waren noyt over duyſent Mannen ſterck / Pieter van Chalanchy was Wachtmeeſter / Dinuis van Mets was Artillerijmeeſter. Die van binnen deden ſtoute uytvallen / daghelijcx ſchermutſerende om de Beeſten / met verlies over beyde ſijden. Het Garniſoen hieldt tamelijcken ordeninghe met de Borgheren / ende ſy munteden (om haer Kryghſvolck te onderhouden) ſilvere klippingh van twee-enveertigh Stuyvers / halve ende vierendeelen / daer op ſtondt Extremum Subſidium. Het Silver hier toe namen ſy uyt de Kercken ende Clooſteren. Don Jan ſchickte haer Trooſt-briefkens / die betrapt werden / waer in hy hen ontſet beloofde. Sy ſonden twee Boden om tijdinghe nae Deventer / van de welcke ſy gheen antwoorde / maer teeckenen van ſchieten ende vyeren creghen / waer mede ſy verquickt zijnde / verwachten t'Gheſchut.

Jöcker Sonoy / Gouverneur van Noort-Hollandt/comt voor Campen.

Rennenbergh hadde ſes Cartouwen van Wtrecht doen comen / met de welcke aen de Landtſijde / tuſſchen de Calverhercker ende Haghepoorte / een Breſſe van dryendertigh treden langh gheſchoten werdt / door Thomas Loots Opper-Buſſchieter: Soo dat de Magiſtraet / den ſeventhienden Julij / (ſiende den Gracht / door't vallen des hooghen Muers / ghenoech ontdeckt) ſchreef aen Rennenbergh / begheerende te parlementeren / t'welck haer ghegunt zijnde / werdter ſoo ghehandelt ende verdraghen / dat de Hooghduytſchen de Stadt opgaven / den twintighſten Julij / Anno 1578. behoudens lijf ende goet / doch op conditie / datſe in dry Maenden teghen de Generale Staten niet dienen en ſouden. Dat de ghevanghenen ter beyde ſijden ſonder Rantſoen ſouden vry gaen / ende ſy in ſekerheyt gheleydt te worden tot op des Rijcx bodem / t'welck alſoo gheſchiede. Die van der Stadt moeſten aennemen de Unie / midts oock ſweerende ghehoorſaemheyt ende trouwicheyt / als die van Swol. Daer wer-

Campen beſchoten / den 17. Julij.

Campen wordt overgegevẽ / den 20. Julij / Anno 1578.

den in beſettinghe ghelaten de Vendelen van Viterne / Hottinghe / ende Mulaert. Daer was voor gheſchoten Capiteyn Chriſtoffel van Theylingen/ een ſeer goet ende verſtandigh Hopman / die langhe ghedient hadde / ende creegh/ by het Gheſchut ſtaende / een Loot door zijn hooft.

Deſe Stadt hadde gheenen noot van opgheven / want de Breſſe was meeſterlijck gherepareert/ ende ſy hadden van als noch genoech. De Duytſche Hoofden en hoefden de Borgers niet te vreeſen/ om dat ſy die/ na het exempel van Deventer/ haer gheweer hadden afgenomen: maer ſy en verſtonden haer eyghen Handtwerck ende handel niet / dan ſy vreeſden de comſte van Cazimirus / die voor de Staten met Heyrcracht af quam.

Devēter beleghert by Rennēbergh den 3. Auguſti/ 1578.

Rennenbergh tot Campen ordere gheſtelt hebbende/ trock hy / den derden Auguſti / voor Deventer / met ontrent thien Vendelen / ende begonden te ſchanſſen aen den Galghenbergh / daer een ſchermutſel ten ſelven daghe gheſchiede: Te vooren hadden die van Deventer ſeer ghequelt gheweeſt van twee Regimenten Franſoyſen van Cazimirus volck / die daer ontrent langhe ghelegen hadden/ ende onder andere gheplondert twee rijcke Cloosterē van Edele Joncvrouwen/ Diepenveen ende Hennepe/ ende quamen tot onder de Muerē de Beeſten halen/ waer teghen die van binnen ſtoute uytvallen deden: Maer deſe waren nu nae Brabant opgetrocken met Cazimirus.

Aldus hadden die van Deventer van langher handt haer teghen een belegh gheſterckt/ af brandende de Lazarye / ende andere Huyſen/ ſtellende alomme Schanſkorven vol aerde op de Wallen / te meer / om dat ſy van de ſijde der Veluwe / door Capiteyn Hegheman met twee Vendelen / over langhe belet gheweeſt hadden/ van haer brandtſchattinghen in de Veluwe / van de welcke ſy altemets gheſlaghen gheweeſt waren.

Beſchrijvinghe van Deventer.

Deventer is de Hooftſtadt van Overijſſel / gheleghen ten Noordt-Weſten aen een Zandtberghſche plaetſe/ ende de reſte aen leeghe Beemden / die met hooghe opper-wateren overvloeyden. De Yſſel loopt rakende den Werf neffens de Stadt / die is in forme als een cort Eye / aen de Landtſijde ghecroockt zijnde: Sy leyt vier mijlen boven Swol/ vijf mijlen boven Campen / ende anderhalf mijle beneden Zutphen / ſy heeft ſeer diepe opghemuerde Watergrachten / van de Bergh-poorte tot aen de Brugghe/ aen de reſte heeft ſy een breede Havene / ende de Yſſel in de plaetſe van een Gracht. De Mueren zijn alleſins hooghe / ende met goede Thorens wel dicht beſtreken / ende niet te min dicke Wallen daer achter aen / behalven noch het ſeer groot aerden Rondeel / dat voor de Brinckpoorte leyt / beneden met een leegh Muerken ofte fauſe-braye omringhelt / ende behalven het ſeer groot Bollewerck van den grondt op met ſteen becleedet / t'welck leyt op den hoeck voor de Yſſel-brugghe / dat oock de Waterſchuttinghe der Grachten beſchermt. Tuſſchen dit Bollewerck ende de voorſchreven Brinckpoorte / is den Norenberghſchen Thoren / zijnde wel achthien voeten dicke van Muer / ende ſeer groot ende hooghe / ſoo datmen daer af Berghen / ende ghelegentheyt rondtomme ontdecken ende beſchieten can/ van de welcke de Belegghers groote ſchade gheleden hebben. Den ſelven Thoren ſonder Gracht zijnde / behalven den voorſchreven uyterſten Muer ende Wal / iſſer binnen allenthalven eenen Rinckmuer / die oock met Thorens beſtreken is / maer ſonder Gracht. Het is een rijcke Coopſtadt / zijnde in't Verbondt der Hanſſen / ende was op dit pas met alderley nootdruft / van grof Gheſchut ende provande wel verſien / behalven datter weynigh buſcruydt in was. Daer was voor Gouverneur den Capiteyn Haurincourt / een ſtil Man / met den welcken daer in Garniſoen laghen twee ander Hoplieden / als Auguſtijn van Rijchenſteyn / wreedt ende opgheblaſen / ende Michiel Jegher / die de voornaemſte in wijſheyt was / maer die altijdt (mits dat hy t'Flerecijn hadde) zijn Bedde bewaerde/ ſoo dat den eenen den naem / de ander de daedt/ de derde den raedt hadde: Daer was noch in de Stadt met een Compagnie / den Luytenant van Hans Frederick van Schoonauw / hy ſelve om ontſet te ſoliciteren uyt weſende / zijnde in alles t'ſamen ſterck ontrent neghen hondert Hooghduytſche Mannen van Polwijlers Regiment / die langhe in dienſte gheweeſt waren/ ende oude Soldaten. De Borghers waren veel vertrocken / ende haer gheweer was hen afghenomen.

Gouverneurs ende Bevelhebberen in Deventer.

Rennenbergh dede de Stadt opeyſchen/ maer door de goede vertrooſtinghe / die ſy van Don Johan ontfangen hadden/ ende luttel ghewelts noch ſiende / antwoorden ſy / datſe die voor den Coningh wilden behouden.

Buyten de voorſchreven Norenberghſchen Thoren ligghen vele Berghſkens/ ende Windtmolens daer op / met eenen drooghen Gracht beſchanſt. Twee van deſer Berghen dede Sonoy / den ſeſten Auguſti / beſchanſſen. Maer die van der Stadt ſchoten de Molens af / dat ſy vielen. Van daer ſchanſte hy voort nae de Brinckpoorte toe. Daer quamen noch andere Vendelen ende Capiteynen toe / als Johan van Wterwijck / Johan van Eſcheda / ende Everhardt van Warmelo/ Overijſſelſche Edelen/ die haer beſchanſten in't Ooſten der Stadt/ ende beſchanſten den Molenbergh: Daer by legherde hem oock Cornelis de Haen / Johan van Schaghen / den Luytenant van Mathenes / Gronſt/ Olthof ende Weda. Item / de Ghelderſche Vendelen/ als Evert van Wagheninghe/ Veyt Raſchorn / ende Gherrit de Jonghe / maeckten Schanſſen in't Zuydt-ooſten der Stadt: Wijngaerden maeckte een Schanſſe boven de Stadt/ hardt aen de Yſſel. De Hollanders waren onder de Stadt aen de Yſſel beſchanſt / Pieter Ruerom lagh met zijn Schip van Oorloghe oft Wtlegger / midden op de Yſſel boven de Stadt/ om den ſtroom te ſluyten. Hopman Hegheman lagh over de Yſſel in de Veluwe / daer hy des Stadts Schanſſe t'eynde van de Brugghe inghenomen heeft / ende den eerſten Septembris de ſelve / meer uyt nijdt dan profijt / af brande: Men meent dat dierghelijcke Brugghe in Nederlandt niet en was.

Schietē/ mineren ende vechten/ ontrent dē Norenberghſchen Tho

Den neghenſten Auguſti werden ſeven-endertigh ſcheuten op de Stadt gheſchoten / om die van binnen t'ghebruyck des Norenberghſchen Thorens te beletten / van den welcken ſy groote ſchade in't Legher deden / wech ſchietende den Muer / waer mede den toegangh nae den Thoren bedeckt was. Ende om daer nae van onder den Thoren ſelfs in te crijghen / liet hy / met Pioniers oft Gravers / van een der beſchanſten Molenberghen onder de aerde mineren / nae den voorſchreven Thoren toe. T'welck die van binnen / uyt de hooghde des Thorens merckende / door het uytdraghen

ghen van het zandt / groeven daer teghen rondtomme den Thoren henen / om niet te miſſen. Ten leſten zijn die van buyten / den derden Octobris / ſoo nae in't graven by die van binnen ghecomen onder de aerde / dat ſy een van dien met een ſpies door den hals ſtaken. Waer over de Overſten derwaerts quamen gheloopen / ende maeckten giftighe roocken daer binnen / ſoo dat beyde de partyen moeſten de gaten ruymen / om de locht te ſcheppen. Des anderdaeghs werdt daer weder onder de aerde ghevochten / alſoo dat den Hopman Rijch / de andere uytſmijtende / een ijſeren deure voor het gat dede brenghen. Den twaelfſten ende derthienſten Octobris iſſer weder in de Mijne ghevochten / waer door dat die van binnen moeſten haer werck laten. Daer nae gheraeckten die van buyten aen de deure des Thorens / ende vonden de Wachte ſitten bancquetteren: Maer alſoo ſy die van binnen meynden t'overvallen / ſchoten die een Camer af / reede ſtaende / ende dooden vele van buyten. Maer ſy creghen nae vele vechtens / een Camer mede wech / ende ruymden alſoo het gat / t'welck die van binnen een gheluckighe ure was: Want hadden ſy den Thoren verloren / de Stadt ware ſtracks mede verloren gheweeſt / aengheſien den Thoren ſoo hooghe is / dat hy over al de Weeren ende Strijckweeren ghebodt heeft. Ende mits de groote ſchade die den Thoren in't Legher dede / gheboodt Sonop nae de Cappe des Thorens te ſchieten / den tweeentwintighſten Septembris / ſoo dat / als de een ſijde van de Pijlaren afgeſchoten was / de Cappe ſ'anderdaeghs met groot ghedruys oock buytenwaerts af viel / ſonder letſel nochtans van die de Wacht daer op hadden.

Sonop hadde / van den derden Septembris / tuſſchen den voorſchreven Thoren ende Brinckpoorte / met menichte van Boeren / de aerde begonnen op te worpen / ende altijdt opworpende voort tot in den Graft / meynende die corts te vullen / ghelijck de Turcken / als ſy een veſtinghe beleghren. Hy dede oock een Schanſſe maken / met Wachte / tot beſcherminghe van de Gravers / het welcke die van binnen een groote vreeſe cauſeerde / meynende dat ſy met aerde ſouden overdeckt worden / ende deden / den achtſten Septembris / eenen ſtercken uytval op't voorſchreven werck / daer ſy veel Boeren ende Soldaten verraſten ende doot ſloeghen: De andere ſalveerden haer in de Schanſſe. Maer ten leſten werden ſy weder binnen ghedreven / met verlies van eenighe van den haren. Deſen uytval cauſeerde een vervaertheyt in de Boeren ende Gravers / ſoo datter vele verliepen / ende het werck / by ghebreck van middelen / naeghelaten worde / t'welck nochtans eenen rechten Krijghſarbeydt was / ende in de reden gheſondeert / ende ſints beter gepracticeert is.

Uytval van die van Deventer/ dē 8. September.

Den vierentwintighſten Septembris hebben die van den Garniſoene / als ſy ſ'morghens het lijf met Wijn ende ghebranden Wijn wel gheſterckt hadden / ſecretelijck door een gat in den Muer by den voorſchreven Norenberghſchen Thoren eenen gheweldighen uytval ghedaen / dewijle ſy van boven ghewaer gheworden waren / dat de Schildtwacht in ſlape ghevallen was. Deſen uytval geluckte haer ſo wel / dat ſy / de Schildtwachte doorſteken hebbende / op de Schanſſe in den Molenbergh quamen / daer ſy oock de gantſche Wacht / ſlapen vindende / door-ſtaken ſoo ſy laghen. T'Vendel van den Heere van Rinſwouden / dat op den naeſten Molenbergh lagh / nam de vlucht. Maer ſy vervolghende haer Victorie / verſloeghen Boeren ende Soldaten / ende branden al waer ſy aen conden comen / ende creghen ſeer veel gheweers / oock wat provande / ende vijf ghevanghenen / onder andere een van Weda knechten / die om de coude in een Sack ghecropen was / waer mede ſy hem levendigh belachelijcken in den Sack binnen droegen. Hierentuſſchen eenen alarm in't Legher ghecomen zijnde / zijn ſy eerſt van Wijngaerden / ende Johan Cunigam / Overſte Luytenanten van Sonop ende Duyvevoorde / bevochten / met meer andere. Sy waren ingheVoert van Itelrijch van Schoonauw / een ſeer onvertſaeght Menſche / Broeder van den Hopman Schoonauwer / ende Vaendragher van Rijch / met noch eenen Meylander / die te voren een Borgher / met name Gherardt Creyt ſchendelijck van achter doorſchoten hadde. Deſe / om dat hy hem gheenſins en woude ghevanghen gheven / werdt hy doorſteken met zijnen knecht / die hem oock liet op zijns Heeren lichaem doorſteken / ſonder noot: een exempel van trouwe. Eenighe andere meer bleven daer oock / ende veel ghequetſte: Ende ſy vercoren al vechtende weder de Stadt / midts dat de Belegghers als Leeuwen aenliepen. Den voorſchrevē Vaendragher Itelrijch met noch vier andere bleven ghevanghen / wiens ghevangheniſſe den Hopman Rijch den moedt dede verlieſen / vreeſende dat Hopman Schoonauwer te ſlapper weſen ſoude / om het ontſet te ſoliciteren / die daeromme was ghetrocken / alſo wy hier boven gheſeyt hebben.

Een groote trouwe eens Dienaers.

Die van binnen bouwden nacht ende dagh de ſchade weder op / die het Gheſchut dede / dwinghende de Borghers / Man / Wijf ende kindt te wercken / ſoo wel by nachte als by daghe / met ghedruys / ſonder diſcretie / die uyt haer Huyſen drijvende: Eenighe Maeghden werden daer over gheſchoten. Sy deden den Borgeren grooten overlaſt / vallende in de Kelders daer Wijn lagh / drinckende ende wechdraghende alderhande Victalie wat hen luſte / om die onder malcanderen uyt te deylen. Sy hieuwen oock alle de Lindeboomen af / die voor de Borghers Huyſen ſtonden / om tot Buſpoeder maken te ghebruycken. Alſſer alarm was / moeſten alle de Borghers van der Straten / ende altijdt van der Veſten blijven / behalven als ſy wrochten / op pene van doorſteken te worden.

Grooten overlaſt van den Soldaten aen dē Borgheren binnē Deventer ghedaen.

Als die van binnen het graven van buyten merckten / ſoo ſorghden ſy van ingheſchanſt ende uytghehonghert te worden: Oock begonnen ſy groot rumoer te maken / ende wilden alle de arme Lieden / ende andere die onnut waren / ter Stadt uyt drijven: Maer niemandt en wilde daer uyt. Waeromme ſy haer tot eenen Eedt wilden drijven / die onbehoorlijck was / daer de Borghers haer dapper teghen ſtelden / hoewel ſy de ſlavernije nu ghenoech ghewoon waren. Ende hoewel de Borghers gheen Krijghs gheweer en hadden / ſoo werden ſy nochtans ſeer ontſien / om dat ſy haer ſoo deſperatelijcken daer teghen ſtelden. Waer door ſy / den ſeventhienden Septembris / met de Borgherije overcomen zijn / hen belovende gheen overlaſt tedoen / dies ſoude elcken Borgher eenen Jonghen ofte Maeght hueren / om de Soldaten te helpen Bolwercken. Sy deden oock aentaſten alle t'Gheldt ende Silver dat ſy in de Kercken vinden conden / ende munten daer Gheldt van. Maer namaels namen ſy nochtans alle het Coren ende Victalie uyt de Clooſteren / ende wilden weder de Borgherije uyt drijven / ende leeninghe van Ghelde hebben. Door de ghevangheniſſe van Itelrijch / den Vaendragher / werdter menighen Trommelſlagher over ende weder gheſonden / om ſprake te houden / ende de ghevanghenen te loſſen / onder't deckſel van de welcke Rennenbergh ſochte eenige partijſchap in de Stadt te crijghen / maer al te vergheefs. Ende midts dat het langhe belegh vele van buyten begonden te verdrieten / hadde hy vele te doene / om een yeghelijck contentement te gheven / hebbende ghebreck van alle dinghen / als Ruyterije / Gheſchut / Buſcruydt / Pioniers / ende meeſt Gheldt: maer met zijn groote neerſticheyt overquam hy't al.

Die van Hollandt ontboden haer Vendelen onder Sonoy ende andere / weder te rugghe / dat hem ſeer verdroot: Maer daer quamen ander in haer plaetſe / als het Regiment Walen van Maximiliaen / Heere van Eſtourmelles / onder Anthoni de Glimes / zijnen Overſten Luytenant / met meer andere Capiteynen. Daer quam oock Capiteyn Jan van den Corput van Breda / met twee hondert Soldaten / die ghemiſt hadde ſ'Hertoghen-boſſche te verſekeren voor de Staten / door dwalinghe der Borgheren. Deſe / zijnde een cloeck vernuftigh Bouwmeeſter / ofte Injenieur / die Aelſt gheſterckt hadde / was daer ſeer begheert: Ende den negenſten Novembris werdt hy met Villiers / den Luytenant van Rinſwoude / ende Jan Sloot / Droſſaert van Vollenhove / ghecoren / om de Stadt te beſichtighen / waer men die op't voordelijckſte beſchieten mochte. Deſe rapporteerden / datmen voor al de Borghpoorte behoorde te beſchieten / met de Huyſen daer neffens / buyten aen de Haven ſtaende / daer luttel oft gheenen Graft en was / ende datmen twee andere Breſſen behoorde te ſchieten / in den Muer langs de Havene / tot welcke men toegangh door de Breſſe der voorſchreven Huyſen hebben conde: Datmen oock in den Norenberghſchen Thoren neffens der aerden een Breſſe maken ſoude / daer hy dunſte was. Maer dit en werdt niet ghevolght door contrarie opinien van eenighe / die niet en wilden de Stadt door Storm ghewonnen hebben / ende beſchoten de Stadt gheheel contrarie: Want al hadde men een bequame Breſſe ghemaeckt / ſoo en ſouden ſy aen den Storm niet connen comen hebben. Eenighe wilden het verſchoonen / dat het was om die van binnen vervaert te maken / ende henlieden te gheven oorſake van op te gheven. Aldus werdter te vergheefs veel gheſchoten. Den Grave van Rennenbergh belaſte Capiteyn Corput / (ſiende dat den Raedt opſtinaet was / ende datſe de Baterije niet en wilden veranderen) dat hy ſoude ſien met graven eenen wegh te maken / om aen de Breſſe te moghen gheraken: Die ter antwoorde gaf / dat hy zijn beſte wilde doen / ende dat hy noch door een anderen wegh die van binnen meerder vreeſe wilde aenjagen dan met ſchieten / want hy hen het Water woude doen afloopen van ontrent de Breſſe: daer mede hy in't werck bleef met Hottinga / tot het eynde der belegheringhe. Van der ander ſijden / boven de Stadt / was Seyno van Dort / Droſſaert van Zutphen / die den twaelfſten Novembris / met ſes ſtucken Gheſchuts / op ende neffens de Zandt-poorte ſchoot / daer van de Clooten door tot op de Marckt vloghen. Maer een Cartouwe berſte / ende doode eenighe die daer ontrent waren. Dit ſchieten duerde dry daghen langh / ſonder ſ'nachts op te houden / ſoo datter tot dry plaetſen groote ſtucken Muers ter neder ghevelt waren. Ende alles wat van noode was werdt tot ſtormen reede ghemaeckt / hoewel ſy gheenen toegangh alſnoch tot den ſtorm en hadden connen maken: Maer ghelijckewel maecktent die van binnen vertſaeght / ende op overgheven te dencken.

Reſolutie der beleggeren / om de Stadt te beſchieten.

Gheduerende dit belegh / quam daer tijdinghe dat Don Johan gheſtorven was / den eerſten Octobris / t'welck die van binnen niet en wilden ghelooven / maer ſy hoopten noch ontſet te worden / daer van ſy tijdinge van Schoonauwer creghen / die te Carpen volck daer toe vergaerde: Maer hy werdt / tot Botdorp ligghende / verſtropt / ende vergaderde wederom te Crentbergh / ende trock nae Lintdorp by Ratinghen / t'welck in't Legher groot naedencken cauſeerde. Ende in't raedtſlaghen werdter gheſeyt van den meeſten hoop / datmen daer ſoude blijven ligghen tot dat het ontſet quame / ende datmen dan ſoude aftrecken / midts datſe ghebreck van Ruyterije hadden / ende dat de Schanſſen niet houwbaer en waren. Andere meynden / datmen niet af en behoorde te trecken / maer met een ſtercke Schanſſe hem te bevrijden / ende het ontſet te bevechten: Ende deſe opinie werdt in't eerſte ghevolght. Maer Corput / Hottinga / ende den Luytenant van Rinſwouden / waren van advijſe / datmen voor de Stadt ſommighe Schanſſen behoorde te verſtercken / alleenlijck om die van binnen te verbieden eenighe provande in te crijghen / ende die met Edelen / Borgeren ende Landtvolck / te beſetten / weynighe Vendelen Soldaten daer onder / oock Schepen ende Jachten op de Riviere beſtellende / ende datmen alſ dan met den geweldigen hoop den vyandt behoorde onder d'oogen te trecken / ſonder te verwachten dat hy ontrent de Stadt quame / om hen te ſlaen in de enghde der Moraſſen / ende andere voordeelen / ofte hem op te houden: Want die haren vyandt aen een Stadt / die ſy belegerden / verwachte / waren van binnen ſoo wel beſchadiget als van buyten / ende ſelden tot een goet eynde gecomen. Deſe meyninge werdt van den Veldtoverſten / ende der Ghedeputeerden / der Ridderſchappen ende Steden / voor de ſekerſte ghehouden / ende werdt beſloten ghevolght te worden.

Ontſet van Deventer verſtropt.

Diſcours der Beleggers op't ontſet comende.

Maer corts daer nae quam daer tijdinge / dat Jan Stuper uyt de Vegdije met ontrẽt dry hondert Mannen over Rhijn was ghetogen / ẽ met ſubtijle ſnellicheyt te Lindtdorp (daer Schoonauwer met ontrent elf hondert hem bereydende was) alle den hoop verraſt / gheſlagen ende verſtropt hadde / den meeſtendeel noch ongheweert zijnde: Want onlanghs te vooren hadden acht Gheſellen een menichte Wapenen (die hen in een Schip toegheſonden waren) ontrent Ceulen afgenomen / ende brochten t'ſelf de met haeſten den Rijn af tot Nimmeghen.

Diverſche voorſlagen ende aenſlaghen waren daer noch ghepleeght / oock uytvallen: maer om der cortheyt wille hebben wy t'verhael hier van naeghelaten.

Ten leſten / als de belegherde hoorden van de doot van Don Jan / ende dat haer ontſet gheſlagen was / ende bevreeſt zijnde / mits dat ſy grooten moetwil ende overlaſt teghen de Borgheren ghe-

t'Garniſoen van Deventer hebbẽ oorſakẽ van haer over te gheven / den 14. November.

ghebruyckt/ende oock weynigh Buſpoeder hadden/ ſiende oock/ dat die van buyten met graven voortvoeren/ om die contreſcharpe door te ſlaen/ ende alſoo het Water af te laten/ om daer nae de ſelve te mogen ſapperen ofte graven/ende alſdan te doen ſpringen/ ofte met eenen bedeckten wegh aen de Breſſe te comen / ſoo hebben ſy ghedocht/ datſe haer eere ghenoech betracht hadden / ende wilden met den beleggheren verdraghen/hoewel alle haer Breſſen qualijck te winnen waren/ende datſe de ſelve wel gherepareert hadden/ behalven noch haer voordeelen van de groote bedeckte ſtrijckweeren/ende oock datſe noch geen groot honghers noot en hadden: want daer ghenoech te coopen was voor gheldt / een mudde Corens ten hooghſten veertigh Guldens gheldende.

Artijckelen van't overgheven van Deventer/ den 19. November.

Waeromme ſy aen den Grave van Rennenbergh/ den veerthienden Novembris / ſchreven/ om ſtilſtandt van Wapenen/ ende de handelinge duerde tot den negenthienden toe. Die van binnen (ſoo wel Borgheren als Soldaten) eyſchten voorderlijcke conditien. Waer door by eenighe geraden worde/ datmen het ſoo goeden coop niet gheven ſoude/ende datmen met een halven dagh ſchietens henlieden ſoude ghenade doen ſinghen. Maer Rennenbergh ſochte een eynde daer van te hebben. Ende ſy beſloten/ dat het Garniſoen ſoude uyt trecken met toegheſlaghen Vendelen/ ende brandende lonten/ ende dat ſy ſweeren ſouden in dry Maenden tegen de Generale Staten niet te dienen: Datſe ſouden verſekeringhe doen den Ingheſetenen nergens te beſchadigen: Dat ſy ſouden gheleydet worden tot Bochelt toe/ op't Rijcx bodem: Dat haerlieden ſouden Wagenen beſtelt worden/ende dierghelijcke: T'welck alſo den 20. Novembris volcomen werdt. Ende daer trocken uyt boven de ſes hondert geſonde welgewapende Mannen / met groote blyſchappe der Borgeren. Rennenbergh trock daer binnen met outrent hondert Peerden/met zijn Overſte Vendel / ende de Vendelen van Bunſwoude/ Eſcheda/ Mulart/ Schagen ende Olthof: want men wilde daer geen in hebben dan van de Catholijcken.

Daer nae en was de Stadt in gheen cleyn perijckel van geplondert te worden: Want het Regiment Walen muytineerdē om haer betalinge/ die dagelijcx (hoewel de Poorten gheſloten waren) langs de Breſſen / met faveur van de Vendelen die daer binnen waren/uyt ende in gingen/ die welcke de Staten ſochten te doen ſlaen door de andere Vendelen / maer werdt voorcomē met eenighe vereeringhe: Ende alſoo vertrocken de Walen uyt den Lande/ende de andere Vendelen werden verdeylt in Rennenberghs Gouvernementen / op de Ruynder in de Drenthe / oock in Zeelandt/ende in de Twente. Eñ Rennenbergh trock in't Hof nae Antwerpen/met groote vereeringe/ aldaer hy werdt gemaeckt het Hooft van de Financien/ beneffens den Marquis van Havrech.

Als hy daer over zijn gheluckighe Victorien triumpheerde/quamen hem dagelyckſche clachten/ dat het Garniſoen binnen Deventer met de Borgherye niet accorderen en conden/ende datſe niet veel beter met de Borgherye handelden dan de Duytſchen gedaen hadden/ ſoo met overlaſt/ als met moetwille. Waeromme Rennenbergh ghedwongen werdt zijn ſes Vendelen daer uyt te trecken/doch op Voorwaerdē/dat de Stadt den Eertſhertogh / den Prince / ende hem ſweeren ſouden/ dat de Borgers Vendelen oprechten/ eñ de Generale middelen in't werck ſtellen ſouden/ ende hem oock Acte gheven/dat de Landtſchap hem ghedrongen hadde het Garniſoen uyt Deventer te nemen / gelijck hy oock dede uyt Campen / ende dat ſy weder ſouden Garniſoenē innemen/ alſt de hooghe Overheyt verſoecken ſoude. Alles onder verbandt van hare Perſoonen ende goeden/ de ſelve ſubmitterende tot reale executie/ waer van ſy Acte gaven.

Garniſoens uyt Deventer eñ Campen op conditie ghenomen.

Verdragen tuſſchen die van Groeningen ende Ommelanden/ den 24. Octobris.

Hoe dat die van Groeninghen de Gheſanten van de Ommelanden in haer Stadt ghevangen hadden/ ende te vergeefs daer geſonden geweeſt waren de Heere van S. Aldegonde/ met Doctor Sille / door den Eertſhertogh Mathias/ dat is te voren verhaelt. Sints hadde den Eertſhertogh haer verſchillen voor hem gheroepen / daer over laſt gevende den Prince van Orangien/den Gravē van Swartzenborgh / met den Raedtſheere Lieſvelt/ende Jacob Yman/ by de welcke den 13. Mey/gheraemt werden eenige middelen van Accoorde/die den Eertſhertoge/den 24. Octobris/beveſtighde/inhoudende als volght.

Dat partijen ſouden verlaten alle wegen van feyte/ende haer differentie ſtellen aen de Juſtitie/ ende dat voor Commiſſariſen/uyt den Rade van State / Secreten Rade / oft grooten Rade van Mechelen/ die de ſelvighe ſouden eynden binnen twee Jaren. Daerentuſſchen ſouden die van Groeningen gheſtelt worden ſonder belet in't gebruyck van alle ſulcke gheprętendeerde gherechticheyt als ſy van te voren / ſonderlinghe voor't Jaer 1571. ghehadt hadden. Deſghelijcken ſouden de Ommelanden weder comen in't vry ghebruyck van alle hare goederen / die nu mochten becommert weſen/met reſtitutie van alle de reſte van de ghevangenen/ oock Bertel Entens / met alle haer Schriften ende Protocollen. De executie hier van werdt den Grave van Rennenbergh belaſt.

Die van Groeningen namen deſe ordinantien in Januario daer nae aen/ende ontſloegen de gevangenen / ende oock Bertel Entens onder cautie. Deſghelijcx deden oock de Ommelanden: Maer haer noch niet wel vertrouwende/namen ſy de naerder Vnie aen van Wtrecht / die corts ghemaeckt werdt. T'welck die van Groeningen ſeer ſpeet/ ſo dat ſy daeromme noyt daer inne comen en wilden/ſo groot was den haet ende nijdt tuſſchen beyde/ daer uyt ſproten de oorſaken dat Rennenbergh Groeningen belegherde/ende eensdeels bedwangh.

Gheboorte vā de Prince van Spaengien/ Philips/den 27. April/1578.

In dit Jaer 1578. den 27. April/ is den Coningh in Spaengien eenen Sone gheboren/ghenaemt Philips / van Anna van Ooſtenryck / Keyſers Maximiliaen ende zijn ſuſters dochter: Wencelans der Coninginnen Broeder/die corts daer nae ſterf / was ghetuyghe over den Doop/ zijn broeder Ferdinandt gheſtorven zijnde ſeven Jaer nae.

Ordinantie der Staten/ nopende de Religie eñ Politie/ den 22. April.

De Staten generael t'Antwerpen zijnde/hebben gheordineert een nieuwe declaratie te publiceren/ ghedateert den tweentwintighſten April/ op de onderhoudeniſſe van de Pacificatie van Ghendt/ ende naevolgende verſekeringhe / ende met den vyandt niet te handelen / noch te Prediken / noch ſpreken ſchandaleuſe woorden / ſtreckende tot ſedicie ofte verminderinge van de eere/ die men den Eertſhertoghe/ den Prince van Orangien/ ende de generale Staten ſchuldigh ware / midtſgaders de Pacificatie van Ghendt alleenlijck te doen ſweeren: Waer mede ſy meynden (ſoo vele in haer was) te behouden ende verſekeren de Roomſche Catholijcken buyten Hollandt eñ Zeelandt/eñ dat nae de geſintheyt/ daer de Landen doe generalijck in waren/ (hoewel ſy ſints fortſelijck/uyt noot des Krijghs/van ander ghevoelen meeſt ghewordden zijn.) By de voorſz.

Ordinantien werdt belaſt alle Officierē/met alle uyterlijcke ſtraffelijckheyt te procederen teghen ſulcke/ die yet ſouden buyten Hollandt ende Zeelandt attenteren/tegen de Catholijckſche Roomſche Religie/ ofte exercitie van dien/met woordē ofte wercken yemanden ter cauſe van de ſelvighe te ſchandaliſeren / ende die te ſtraffen als perturbateurs van de ghemeyne ruſte/ ten exempel van alle andere / noemende die ſchandaleuſe Acten te weſen/als te weten/de Predicatien/Houwelijck/ Doopſels/ende andere exercitien/ op de maniere van de ghereformeerde Religie. Als dit Placcaet (hoewel het ſeer ſtrenghe was) ghepubliceert werdt/heeft het niet veel gevordert nae der Staten hope/ uyt dien datmen alomme in de Oorloghe meeſt heeft moeten ghebruycken / ende hem betrouwen/ ende hem behelpen met het Krijghſvolck van Hollandt ende Zeelandt / ende ander volck van de gereformeerde Religie/om datmen dagelijcx veel ongetrouwicheyt onder de andere bevondt / principalijck onder de Walen / die om de Roomſche Religie wille Don Jan meeſt toeghedaen waren / ende datmen oock om de ſelfde oorſake/de Gereformeerde alomme in ſtate ende Officien ſochte te ſtellen/ daer van den Coningh wel gewaerſchouwt was/nochtans te vergeefs: want men die vondt geperſuadeert/ als die dobbel verbindteniſſe hadden ghetrouw te weſen/ te weten/ ſoo wel om haer Religie / die haer ziele/ lijf ende goet ghelde / als om het Vaderlandt: Waer door het ten leſten daer toe ghecomen is/ dat de Magiſtraten / Wetten / ende Officieren/ ghecoren ende gheworden zijn van de ghereformeerde Religie. Ende in de Steden / daer men ſo haeſt de Wetten ende Magiſtraten niet en conde veranderen / ende daer de Magiſtraten ſlap/ eñ om haer Religie miſtrouwt waren/heeft men achthien Mannen vercoren / dien het gantſche Gouvernement van der Oorlogen belaſt werde/ als tot Ghendt ende elders by proviſie/ dewijle den noot der Oorloghen hen daer toe was dringhende.

Oorſaken van de veranderinghe der Religie in Nederlāt.

Hier door zijn die van de ghereformeerde Religie ſoo vermenighvuldight (van alle de omliggende Landen t'huys ghelockt zijnde/) dat ſy Requeſten aen dē Eertſhertogh Mathias eñ Raedt van State/in Junio/hebben ghegheven/verſoeckende vrye exercitie van Religie / contrarie de meyninghe van't voorſchreven Placcaet.

Ordinantie van niet te handelē met Lants vyāden/eñ alle Officieren/ Geeſtelijcke eñ Weereltlijcke/ te moetē ſweeren de Pacificatie van Ghent/den Coningh eñ Eertſhertoghe.

Alſo in deſe Placcatē ofte Ordinantien werdt verboden geenderhande Coopmanſchappen met den vyandt te verhandelen/ ofte correſpondentie te houden in eenigherhande manieren/ oock dat niemandt/Geeſtelijck oft Weereltlijck/en mochten ſpreken/ ſeggen/ofte prediken eenighe ſchandaleuſe woorden/ tenderende tot oproeringe ofte aftreck van't reſpect ende onderdanicheyt/ die ſy den Gouverneur Eertſhertogh Mathias / den Prince van Orangien/ende de Staten Generael ſchuldigh waren/noch yet dienende tot voordeel van Don Jan/alles op groote ſtraffe: So was mede voorder geboden/dat alle de Wethouders/ Magiſtraten/eñ hare Officieren/die onder hare Juriſdictie waren / oock Geeſtelijcke ende Religieuſen / (onder prejudicie nochtans van Privilegien) tot meerder verſekertheyt van een yegelijcken/ om alle wantrouwicheyt te weeren/ ſouden ſweeren by ſolemnelen Eede de Pacificatie van Ghendt / met de declaratie ende aſſeurantie daer nae ghevolght: Ende daer toe ſouden ſy gehouden zijn/ den Coningh ende dē Eertſhertogh Mathias goet ende ghetrouwe te weſen / eñ met lijf ende goet te aſſiſteren / met wederſtandt van den gemeynen vyandt Don Jan ende zijn adherenten/ houdende voor vyandt / die den ſelfden Eedt ſouden weygheren ofte uytſtellen te doene: ende tegens ſulcke wilden ſy gheprocedeert hebben/ met banniſſemente/aentaſtinghe van goede ofte anderſins/ſoo nae goeden rechte ende redene ſoude bevonden worden.

Wt crachte van deſer Ordinantie/dē 22. April in Drucke uytgegeven/ heeft men de Pacificatie van Ghendt/ Unie/ ende onderlinge verſekeringe/ de een den anderen gedaen/ alomme de Geeſtelijcke Perſoonen ende andere doen beſweeren. Maer de Jeſuyten alomme/ eñ namelijck t'Antwerpen/ hebben gheweygert dien Eedt te doen/ antwoordende/ dat ſy den Paus hadden geſworen/ ende die achte Don Jan voor vriendt/ hem aſſiſtentie doende. Als ſy nu hier inne perſiſteerden/ (niet tegenſtaende groote ende verſcheyden perſuaſien/van Gheeſtelijcke Prelaten der Landen ende andere) ſoo heeft men alle de Jeſuyten op Sincxendagh/ den 18. Mey / ter Stadt uytgeleydt/te Schepe op't Bierhooft/varende alſo nae Mechelen/ ende van daer voorts na Loven/ daer Don Jan te ghebieden hadde.

Jeſuyten weygheren Eedt van ghetrouwicheyt/eñ worden t'Antwerpē uytgheleydt/ dē 18. Mey/ Anno 1578.

Deſe ſoorte van Menſchen haer ghenoech afſcheydende van den Naem der Chriſtenē/is eerſt ten tijde van den Hertogh van Alva in diverſche Steden in Nederlandt gewortelt/ende hebbende t'Antwerpen ghecocht het Huys van Aken ghenaemt / toebehoorende t'Gheſlachte der Schetſen/ die van Aken daer ghecomen waren/ eñ dat heerlijcken ghebouwt hadden/ hebben de Jeſuyten t'ſelve ſeer bequamelijck doen accommoderē tot haren gerieve. Sy warē ſeer begaeſt van den roof van Mechelen/mits dat ſy tegen der Spaēgiaerden onredelijckheyt/ongoddelijckheyt ende onmenſchelijckheyt (die ſy daer bedrevē hadden) ſeer gepredickt hadden/waer mede ſy vercregen/ dat haer een groot deel van den Roof ende Buyt tot verſoenoffer gegeven werdt. Ende daer nae/ alſo veel Spaengiaerdē voor Haerlem eñ elders verſlaghen werden/ ende quamen te ſterven / ſoo maeckten ſy die ſelve Teſtamentē/tot verſoeninghe van haer aenghevochten Conſcientie/ſo wel van haer achterſtellighe Gagien / als van haer Buyten.

De Magiſtratē ende Colonellen van Antwerpen / die de ſorghe bevolen was van der Stadt/ en was niet onbekēt met wat Eeden ſy verplicht waren/ende wat correſpondentien die Secte alle de Weerelt door hebbē ende houden met den anderen/ overſchrijvende aen malcanderen/ niet alleen dat ſchrijvens weerdt is/ maer ooc alle beuſelinghen / wat in alle Landen / Steden / Clooſters ende Huyſen omgaet / als wy ſelve gheſien hebben uyt haer Brieven/die door Schip-breucke ende andere accidenten in onſe handen zijn gecomē: Welcke curieuſheyt/mits de ſelve de ſtadt van Antwerpen in ſulcken tijde tot achterdeel mocht ghedyen/ſoo hebben de Magiſtratē (volgende het exempel van veel ander Princē / Landen ende Steden) die niet willen lijden/die nochtans altijdt groote profeſſie van de Catholijcke Roomſche Religie ghedaen hebben.

Jeſuyten ſorgelijck in alle gemeyn welvaerden.

De Minrebroeders t'Antwerpē zijn ooc eerſt weygherigh gheweeſt Eedt te doen: Maer door veel perſuaſien ten derden dage/hebben twintigh van haer dien Eedt ghedaen / ende neghenthien hebben dien wederſeyt/waer onder was dē Gardiaen/ die daeromme oock uytgheleydt werden: Waer over de Ghemeynte oproerigh werden/eñ wilden die alle uyt de Stadt hebben. Maer daer werden twee van de oproermakers ghevangen/ ende werden daeromme onthalſt. Alſo werdt het oproer gheſtilt.

Eenighe Minrebroeders t'Antwerpen uytgheſonden.

Tot Brugge in Vlaenderen was ontrent deſe tijdt de Borgherye ghenoech verdeylt / een deel

onder

Die van Brugghe verſekeren hun van't Caſteel van Sluys.

onder haer die wilden blÿvē houdende de partÿe van die van Hollandt ende Zeelandt / hebben uyt vreeſe van de principale Edelen / ende van die van't Vrÿe / die de Spaenſche partÿe gunſtigh waren / by middel van ontrent twintigh jonge cloecke Geſellen van der Stadt / hun verſekert ende Meeſter ghemaeckt van het Caſteel van Sluys/ dat welcke / by authoriteyt van den Eertſhertogh Mathias/ende Staten generael/ werdt te bewaren ghegheven eenen Edelman/ Monſeur Jaques de Groeve/met vÿftigh Soldaten. Dat welcke te ſpade gemerckt by de Geeſtelÿcke / ende vele in't Magiſtraet / ende van de Notable/ hebben ghepractiſeert/met een deel oploopigh volck/houdende Spaenſche partÿe/hoe ſy dat weder mochten in haer handen crÿgen/eñ haer factie ſtÿven : daeromme ſoo hebben ſy geſocht het volck te terghen met Predicatien tegen den Prince van Orangien/eñ tegen die het voorſchreven Caſteel hadden inghenomen / ende het volck oploopigh te maken/ om daer by oorſaken ende pretexten te ghewinnen/ Krÿghſvolck van hunner ſÿde ſecretelÿck in de Stadt te brengen/ waer van 4. Vendelē alreede niet wÿdt van daer waren ghecomen. Het welcke by die van der contrarie partÿe gheroken/ hebben die verraſcht/eñ ontboden den Heere van Rihoven van Ghendt/ die aldaer/ den 20. Meerte/ ſ'morghens ten vÿf uren / met ontrent 600. Krÿghslieden / onder de Capiteynen Sonneveldt/ Jaques Symonſz. de Langhe ende Capelle / inghecomen zÿn / ſonder beroerte ofte ſchade van de Borgerÿe/eñ hebben een Collegie van 18. Mannen opgheſtelt/met ſelvighe authoriteyt als tot Ghent waren/ om den Vrede ende welſtandt der Stadt te verſorghen/ daer nae verſetten oock de Wet.

Deſgelÿcx werdt oock/den 20. Julÿ/tot Yperen ghedaen/ alwaer die van Ghendt onder den Heere van Aſſche oock Krÿghſvolck inbrochten/ daer dat eenighe diſordere ghebeurde : want het Biſſchops Huys/ende eenige Canonicken Huyſen / werden gheplondert / ende twee Menſchen doot geſchoten/ ende etlÿcke werden aldaer ghevangen/ als den grooten Bailliou / den Greffier Cotz / den Pencionaris Canis / Simon Wtenhove/Jan de Viſch/Joris van Halle/ende meer andere.

Monicken in Vlaenderē verbrandt/ in Mey eñ Julio/1578.

Tot Brugghe is in Mey een groot ſchandael onder de Franciſcanen ofte Minrebroeders uytgebroken/door beſchuldinge van eenige Leecken onder haer / die ſy al te rigoreuſelÿck caſtÿdē ofte capittelden. Deſe beſchuldighden het Clooſter van Sodomÿtſche vuylicheyt : Waer over alle de Monicken werden ghevangen / uytgheleydt eñ gheexamineert/ende by eenighe werdt t'ſelf de beleden ende bekent/ ende ontrent vÿfthien werden beſmet ghevonden.

Deſghelÿcx tot Ghendt/alwaer nae Landts gebruyck ende Rechten/ tegen haer geprocedeert werdt by de Magiſtraet/ende daer nae met kenniſſe van't Gheeſtelÿck Hof/ ende van den Hove des Eertſhertoghs Mathias/ die daer toe committeerde Meeſter Joos Huyſman/ eñ Meeſter Gillis Wÿts / Raedtſheeren in den Provincialen Raedt van Vlaenderen. By den welcken uyt ſake voorſchreven/den 28. Junÿ/vier Franciſcanen/eñ een Auguſtÿner Monick/gecondemneert zÿnde / opentlÿck verbrandt werden tot Ghent/ ende eenighe dry ghegheeſſelt. Waer door dat de vier biddende Ordenen aldaer ter Stadt uyt gebannen werden.

Diergelÿcke executie gheſchiede tot Brugge/ den 26. Julÿ/over dry Franciſcanen ofte Minrebroeders voorſeyt/eñ twee werden daer ghegeeſſelt eñ ghebannen om de ſelve zonden/die welcke beleden/ hier voortÿdts ghehoort te hebben/dat door eenighe Italiaenſche Monicken ſulcke afgrÿſelÿckheyt in haer Clooſteren gebrocht ſoude weſen. Om diergheljcke ſtucken zÿn eertÿdts in Keyſer Maximiliaens tÿden mede aldaer ſulcke Monicken verdreven gheweeſt.

Die van Brugghe deden/den 8. Auguſti/aenſeggen / de Jeſuyten te moeten de Stadt binnen acht daghen ruymen/ dat elders oock ghevolght werde.

Hiſtorie van Broer Cornelis tot Brugghe.

In dit Minrebroeders Clooſter tot Brugghe was oock eenen Monick/ gheheeten Broer Cornelis Adriaenſzoon van Dordrecht / die ſeer befaemt gheweeſt is alle Landen door / om zÿn ongheſchickte ende onbehoorlÿcke Predicatien : Waeromme wy goet ghedocht hebben/wat van zÿn Hiſtorie te melden/ hoewel ongheerne/ maer nochtans noodelÿck/om dat door ſulcke Perſoonen haer wederpartÿe ſtoffe ghegheven is/ haer ende de Catholÿckſche Religie te beriſpen.

Deſen Monick/als hy Anno 1548. de Cappe aenghetogen hadde/eñ ſeer wel ende uytnemende conde clappen/ende zÿn meyninge beſcheedelÿcken conde uytſprekē/ werdt hy terſtont een weerdigh Predicant gheacht/ eñ in alle zÿn Sermoenen heeft hy altÿt den Geeſtelÿcken ſtaet boven de Weereltlÿcke gheſocht te verheffen / met der tÿdt zÿn toehoorders perſuaderende na zÿn vermogen/ ſeggende/ dat het ongehoude leven hondert duyſentmael bequamer was / om dē Hemel te verdienen/ dan het ghehouwede/dat altÿt onderworpen was becommeringhe ende verachteringhe tot der ſalicheyt. Ende daghelÿcx ſtelde hy tegen den vleeſchelÿcken ende Weerelts-gheſinden Houwelÿcken ſtaet / de vorderinghe ende bequaemheden die in den reynen/ſuyveren/onbevleckten Geeſtelÿcken-geſinden maeghdelÿcken ſtaet gheleghen waren tot den eeuwighen leven : Dat wiſt hy met ſoo menigherhande argumenten/exempelen ende ghelÿckeniſſen uyt te leggen/ datter veel gehouwede eerbare Vrouwen cleynmoedigh werden/ende groote droefheyt maeckten/ende in ſware fantaſÿen vielen : de Maeghden namen vele voor nimmermeer te trouwen/ ende vele Weduwen dochten onghehout te blÿven.

Broer Cornelis bedēct een Ordene van Devotarighe.

Deſe ghehoude Vrouwen/om raedt eñ trooſt/ de andere / om in haer voornemen gheſterckt te worden/quamen by hem te biechten/waer onder vele eerbare/treffelÿcke/ſchoone Vrouwen/Weduwen ende Maeghden/van allen ſtaten waren. Om elck van deſe / ende hem ſelven oock contentement te gheven/ heeft hy verdacht een Ordene van deſe Devotarighe onder haer te ſtichten/ eñ heeft de ongheruſte ghehoude Vrouwen onderweſen/dat ſy noch ſaligh ſouden mogen worden/ ſoo ſy alleenlÿck de ghenegentheyt ofte begeerten tot de natuerlÿcke vleeſchelÿcke werckē des Houwelÿcx conden wederſtaen/ maer het werck ofte ghebruyck in hem ſelven niet : want hy ſeyde/het werck in hem ſelvē was van Gode geordineert/ maer de bedorvē natuere hadde dat alle ontſuyvert met haer quade affectien/ ende die moeſtē ſy overwinnen / ende het werck des Houwelÿcx ghebruycken / als of ſy't niet en ghebruyckten. Ende ſoo dit onmoghelÿck/ende een onmenſchelÿcke ſake ware/gaf hy raedt/ aen die niet jongh ofte ſchoon en waren/ſy ſouden dat dickwils aen haren Paſtoor biechten / om daer van abſolutie te ghecrÿghen. Maer tot die hy in zÿn Ordene van Devotarighe begheerde/ ſeyde hy : Aengheſien ſy ſulcke inwendighe ghebreken niet en conden in haer vleeſchelÿck lichaem wederſtaen / ware van noode dat haer lichaem ghecaſtÿdt werde met uytwendighe ſtraffe ofte penitentie.

Als dan de benoude Vrouwen gheerne tot ſulcx conſenteerden/ende beloof den onder zijn gehoorſaemheyt gheerne haer te begheven/ſoo ſtelde hy haer eenen reghel/ van alle Maenden/ met haer Mans conſent tot hem te comen biechten. Ende in de biechte allenſkens/ op de gheſworen ghehoorſaemheyt/ belaſte hy haer/ hem te biechten alle haer natuerlijcke ende vleeſchelijcke gheneghentheden/ die ſy in't Houwelijck gebruyckten/ alle ongheveynſdelijck ende onbeſchaemdelijck/ hoe platter ende grover hoe beter/op dat hy heur van als mochte ſuyveren/abſolveren/ende caſtijden/als een goet Medecijn. Als dan de Vrouwen dit uyt benouder herten ende Conſcientien dedē/ ſoo ſeyde hy voorder/ dat tot de heymelijcke onkuyſche zonden diende oock een heymelijcke ſuyveringhe/reyninghe/ ende heylige diſcipline/ofte ſecrete penitentie/ de welcke voor de Weereltſgeſinde Menſchen verborghen werden ghehouden/ om dat ſy niet en verſtonden noch begrepen wat Gheeſtelijck was/ want ſy ſouden daer in gheſchandaliſeert zijn ſoo ſy't wiſten: Daeromme moeſten ſy hem ſweeren/ dat ſy de heymelijcke diſcipline ofte ſecrete penitentie/ noch haer Mans/ haer Ouders/ noch Gheeſtelijcke Perſoonē in biechte/ oft anderſins/ niemandē mochten te kennen gheven ofte openbaren. Nae deſen Eedt/ by Godt ende alle zijn Heyligen ghedaen/ nam hy die aen voor een Devotarighe ende diſciplijn-dochter.

De Weduwen/ die ſchoon waren/ ende onbevleckt ſochten te leven/maeckte hy wijs/ hoe dat een Weduwe veel meer aenvechtinge hadde dan de Maeghden/ die alſoo niet ghequelt en waren/ ende daeromme oock veel meer by Gode verdienende: ende dat harē ſtaet/om dien ſtrijdt/ verre veel verdienſtelijcker ware dan de ghehouwede/ die de aenvechtinge bluſſchen conden: Nochtans moeſten ſy haer onder zijn heymelijcke diſcipline ende ſecrete penitentie begheven/om ghediſciplineert te worden/over de daghelijckſche inwendighe vuyle ghedachten/ ende daeromme moeſten ſy alle veerthien dagen eens voor hem die comen biechten/ oock Eedt ſweeren/van aen niemandt anders dan aen hem die te biechtē/ ende die heymelijcke diſcipline niemanden buyten de Devotarighe diſciplijne-dochters te openbaren: ende alſo werden ſy Devotarighe.

Devotarige Ordene van Broeder Cornelis.

Op dierghelijcke / ende andere manieren/ bekoute hy oock de Maeghden ende jonghe Dochters/ al onder't deckſel van grooter heylicheyt eñ verdienſte. Deſe drie ſoorten van Vrouwen-perſoonen dede hy comen tot gheſette dagen/ oft alſt hem paſte/ ten Huyſe van eenige van zijn Devotarighe/ daer toe bequaem zijnde/aldermeeſt ten Huyſe van Calla de Naeyſter/dat een achterdeur hadde/ daer hy van achter uyt zijn Clooſter/ ſecretelijck ghenoech conde ingaen. Daer zijnde/ dede hy zijn Devotarighe Roeden maken/ eñ die dragen in de diſciplijn-camer. Ende met groote graviteyt / ende ſolemnele perſuaſien aengheſeyt hebbende/ dat ſy/ om haer ſelve bequaem te maken tot de diſciplijne t'ontfangen/moeſten ſy haer lichaem ontblooten/om met alſulcke naecktheyt de beſchaemtheyt ende gheveynſtheyt te verwinnen. Als de Vrouwen (in't eerſte nae veel prekens) haer dan gheheel moedernaeckt ontcleedt hadden/ ſoo moeſten ſy hem de Roede ſelve gheven/ ende ootmoedelijc bidden/ dat hy haer zondigh lichaem wilde caſtijden ende diſciplineren/ t'welck hy dan ſeer Ceremonialijck ende lanckſamigh dede/ met een ſeker getal van cleyne ſlaegſkens/die geen grooote ſmerte en deden/haer allegerende uyt oude Vaders Boeckē/hoe dat Godt liever hadde de ootmoedicheyt van der Penitentien/ die haer naeckt ontcleedt hadden/ dan die hardicheyt van ſlaghen/ ende dierghelijcke. In den Winter/ als het te koudt was/ om naeckt te ontcleeden/ dan moeſten de diſciplijn-kinderen nederligghen op een groot cuſſen/ ende dan nam Broeder Cornelis haer die cleederen achter op/ ende diſciplineerdeſe: alſoo oock ſoo wel in den Somer de ghehouwede Vrouwen/ende andere/ die niet langhe van Huyſe mochten weſen. De oudtſte Devotarighen dede hy de diſciplijne wel ontfangen van de Vrouwen van den Huyſe.

Als deſe Ordene van Devotarighe/ende heymelycke diſciplineren van Broeder Cornelis/nu veel Jaren gheduert hadde/ is die ten leſten ontdeckt door twee Devotarige eerbare Dochters/ als Betken Maes/ende Calleken Pieters. Deſe Betken Maes/ een eenvoudighe Maeght/ van tamelijckē ouderdom weſende/ ende tot diſcretie nu ghecomen zijnde/ midts haer gheſchicktheyt ende trooſtelijckheyt/ werdt de ſelve ghebruyckt om ſiecke ende crancke Menſchen te bewaren. Ende alſoo ſy een oude Vrouwe bewaerde/ die welcke/ meynende te ſterven/ haer badt ende belaſte/ dat ſy doch/ als ſy in't ſterven ware/ haer wilde een Minrebroeders Cappe aentrecken/die daer op't Bedde altijt ghereedt lagh: Immers ſoo het niet wel doenlijck en ware/ datſe ten minſten haren arm ofte handt daer in ſteken wilde/ op dat ſy/ alſoo ſtervende/de drie deelen van haer zonden daer mede mochte quijt weſen/ ende alſo maer een vierendeel reſterēde/ om in't Vagevyer ghepurgeert te worden. Als Betken deſe becommeringhe van deſe ſiecke Vrouwe ſagh/ ſocht ſy haer ſulcx uyt den hoofde te ſtootē/ haer eenvoudelijc wijſende op de voldoeninge Chriſti. Maer de Vrouwe gheſtoort zijnde/ende als het gebeurde/ dat ſy daer na wederomme van de ſieckte opſtondt/ gingh ſy dat Broeder Cornelis claghen/ die haer daeromme ſeer ſchelde ende laſterde/ alomme die beſchuldigende voor een Ketterſſe/ Eraſmiane eñ Pauline/etc. haer noemende. Waer over Betken haer ſelven alomme verantwoordende/ ſoo is dat heymelijck diſciplineren daer door openbaer ghewozden.

Een tijdt daer nae/Calleken Pieters ooc haer ſchandaliſerende in eenighe lichtveerdicheyt/die ſy aen Pater Cornelis gheſien hadde/ zijnde een ſchoon jonge dochter van een deuchdelijcke Weduwe/ die uyt enckel eenvoudicheyt onder deſe Devotarigen gecomen was/daer Broeder Cornelis ſeer veel moeyte mede ghehadt hadde/ende niet heel tot het naeckt ontcleeden en conde ghebrenghen/voor dat ſy het de ander Maeghden te vooren ſagh doen/eñ uyt enckel eerbare ſchaemte in't eerſte in onmacht viel. Deſe haer beclagende vā Broeder Cornelis lichtveerdicheyt/ begeerde ſy onderrichtinghe/ die Broeder Cornelis haer uyt oude Boecken dede/ ten beſten dat hy conde. Maer ſy/noch ongheruſt zijnde/verſocht breeder bewijs uyt de Heylige Schrift/ van dat heymelijck diſciplineren/daer hy eenighe paſſagien der Schrift (van geeſſelen ſprekēde) op voort brochte. Maer ſy gheſchickt zijnde/eñ haer daer mede niet contenterende/ werdt ſy van hem oock voor een Pauline/ Eraſmiane/ende Ketterſſe geſcholden. Waer door ſy haer gingh in biechte beraden met den Gardiaen van't Clooſter. Eñ van hem beter bericht weſende/oock om het Clooſter niet te beſchamen/bleef ſy uyt de Ordene. Van't welc hem Broeder Cornelis ſeer ſtoorēde/dede hy haer in't verwaten/ofte excommuniceerde haer. Ende noch niet te vreden zijnde/was hy noch met haer ende Betken Maes beſigh op zijnen Predicſtoel/ ſoo vele dat ſulcx den Magiſtraet van Brugghe ten leſten ter ooren quam/ die daeromme deſe

Doch-

Broer Cornelis uyt Brugghe ghebannen/ Anno 1563.

Dochters voor hen ontboden / ende deden haer examineren. Ende als de Magiſtraet van alle het effect van't voorgaende in't breede wel geinformeert waren / by diverſche ghetuygheniſſen/ hebben ſy / tot beſchermen haerder Vrouwen eñ Dochterẽ eerbaerheyt/ over deſen Broeder Cornelis gheclaeght / aen zijnen Overſten/ die hem/ Anno 1563. uyt Brugghe verſonden hebben nae Yperen.

Nae dry Jaren/ Anno 1566. alſo nu de beroerten in de Nederlanden begonſt waren/ is Broeder Cornelis/ ſonder oorlof/ weder tot Brugge ghecomen. Ende op den Predickſtoel gecomen zijnde/ heeft hy / neffens de uytlegginghe van zijnen Text/ ſeer gheroepen ende ghetiert tegen de Magiſtraet van Brugghe / om deſe voorſchreven informatien over zijn ſtuck ghedaen. Ende voorts tot voorſtaninge van de Inquiſitie ende Placcaten/ Concilie van Trenten/ ende ſ'Coninghs begeeren: Daer oppe en heeft hy niet alleene op de Magiſtraet van Brugghe ghetiert / maer oock op de generale Statẽ/ die vier Leden van Vlaenderen/ geconfedereerde Edellieden/ ende alle Coningen/ Princen/ Heeren ende Potentaten/ Geeſtelijck ende Weereltlijck/ ende dat met grouſame blaſphemien/ tegen Godt eñ der natueren/ ſtreckende tot muyterijen/ oproer eñ twiſt/ vol bloedtgiericheyt ende wraeckgiericheyt / ende dat met alſulcke manieren van tieren/ roepen/ ende ſtampen op den Predickſtoel/ ſo afgrijſelijck/ dat dickmael de Honden daer van verſchrickten/ ende begonden op hem te baſſen / ende het was al van't bloedtſtorten / hangen/ branden/ braden/ villen/ verſmoorẽ/ delven/ ende de kindtdragende Vrouwen de buyckẽ op te ſchrobben/ die kinderẽ daer uyt levendigh te reppen/ ende die tegen de wandt te worpen: Ende dit over de Lutherianen/ Calviniſten/ Herdoopers/ Ketters/ etc. Ende daer nae noch al/ met alle ongeſtadicheyt/ dullicheyt/ ende vuylicheyt / in't eynde al uytcomende (met oorlove) op een vijſten / cacken / ſchijten / poortvaghen/ van zijn vuyl beſcheten eerſgat te willen cuſſen / wenſchende de lieden eenen ſtrondt in't kinnebacken/ ende dierghelijcken.

Alle de Weerelt beſchaemde hy met bynamen/ als de Duytſchen/ om dat ſy veel leeren Hoſen droeghen/ hiet hy leeren eerſgaten/ de Engelſche Duyvelſche/ beſchimpende de handelinghe van alle omligghende Vorſten / ende Ghebueren der ghereformeerde Religie. Ende tegen de Magiſtraten der Nederlanden/ om dat ſy/ Anno 1567. alomme benoodight waren open Predicatien dẽ volcke toe te laten/ riep hy/ dat henliedẽ Landts Privilegien daeromme verbeurt waren/ jae datmen de Privilegien aen een Galghe behoorde te hanghen/ ende dat boven dien de Inwoonders/ ſoo wel Catholyck als Heretijck/ verdient haddẽ alle plagen ende ellenden: ſomtijts die oock dreygende / dat den Coningh uyt Spaengien comen ſoude/ met zijn Heylighe Spaengiaerden / ende voeren alle het volck van den Lande al geketent/ ghebonden ende gheſtropt te Schepe in Indien ende elders/ onder de Turcken voor Slaven/ eñ dierghelijcke/ ſo dat zijn Predicatien bycans een verhael ende Hiſtorie was / van al datter in de Landen rondtomme omgingh / de Religie ende beroerten betreffende.

Deſe dingen ſchijnen onghelooflijcken / maer overmits datter van zijn Hiſtorie ende Sermoenen eenige Boecken in Drucke uytghegaen zijn/ wil ick den Leſer daer toe gheweſen hebben: Eñ den Autheur daer van proteſteert in zijn Boeckẽ voor Godt eñ de Weerelt/ nemende op't deel van zijn ſalicheyt/ dat hy daer alomme ſtelt Broeder Cornelis eyghen ſelfs woorden/ alſoo hy die ghesproken heeft/ waerachtelijck opgheteeckent/ dat menige hondert Menſchen binnen Brugge gheatteſteert hebben/ ende noch gheatteſteert wordt. Ende om den Leſer van zijn manieren van Prediken een weynigh te onderrechtẽ/ ſullen wy van een ofte twee Sermoenẽ/ zijn eygentlijcke woorden/ ſoo hy die uytgheſproken heeft/ verhalen/ te weten.

Broer Cornelis Sermoen tegen de Confeſſie van Augſburgh/ den 15. Decembris/ 1566.

Den vijfthienden Decembris / Anno 1566. als hy zijnen Text eensdeels uytgheleyt hadde/ brocht dien te paſſe/ dat hy hadde eẽ nieuwe oorſake om te baſſen/ bulderen ende ghebaren/ in zijnen Predickſtoel/ mitſdien dat in't leſte van November t'Antwerpẽ gecomen waren uyt Duytſlant Meeſter Johannes Vorſtius/ Meeſter Cyriacus Spangenborgh/ ende Hermanus Hamalmanus/ ende Meeſter Mathias Flaccus/ Illiricus / allegader Leeraers van der Confeſſie van Augſburgh. Hier in was Broeder Cornelis bijſter ontruſt/ roepende/ tierende ende brieſchende/ ende ſegghende op zijnen Predickſtoel: Ba / ick ſoude wel van dullicheyt eñ gramſchap uyt mijn vel ſpringen/ Ou ba daer zijn nu t'Antwerpen/ in dien Helſchen poel/ in dien Duyvelſchẽ afgront/ daer alle vermaledijt fenijn/ ende ſtinckende vuylicheyt/ te ſamẽ vloeyt/ wederomme nieuwe Verraders/ Verleyders/ Bedriegers/ nieuwe Schelmen ende Booſwichten/ uyt de verwatene / ofte vervloeckte/ ende verdoemde Duytſche Landen gecomen/ ende meenen hier in deſe Edele Nederlanden (de welcke haer ſoo vromelijck in het Catholijcke Kerſten Gheloove ghehouden hebben/ tot dat de maghere / drooghe / Duytſche leeren eerſgaten / heurlieden vuyl beſcheten Requeſten gheprеſenteert hadden) heurlieder Confeſſie van Augſburgh in te brengen/ ofte in te planten/ Ba ſiet doch eens / hoe ſy terſtondt / als ſy ghehoort hebbẽ/ dat deſe vermaledijde Geuſen willen veranderen van Religie/ comen geloopen met haerlieder Duyvelſche Confeſſie vã Augſburgh/ bey jae juyſte / hoe / wy ſittender al nae en wachten/ tegen dat ghylieden comt/ ba al ghereedt/ ou ba/ het is wonder hoe ghy ſoo langhe ghebleven zijt met ulieder jente Confeſſie van Augſburgh / die eerſt ſoo lieflijck/ looſelijck eñ bedrieghlijck/ van dien valſchen / verdoemden / Helſchen Ketter/ dien grooten weyffelaer / dien ongheſtadighen/ dobbelen Philippus Melanthon/ gheſtelt was/ ende die hy namaels voort / met zijn Duyvels/ Helſch fenijn/ ſoo gants verdorven/ ende nae zijnen Ketterſchen ſin verbalſt heeft / dat heur de Zwinglianen/ Calviniſten/ ofte Sacramentariſen / met de Confeſſie van Augſburgh willen eñ connen behelpen ende beſchermen: Daeromme ick ſchijte in de Confeſſie van Augſburgh/ ba dẽ tijdt ſal noch comen / dat de Confeſſie van Augſburgh aen een Galghe ghehangen/ eñ met ſlijck/ ende met ſtront beworpen ſal worden/ ja dat alle de Catholijcken haer ſchijtgat aen de Confeſſie van Augſburgh ſullen vagen/ ba ſoo ſiet. Daer riep hy met luyder kele / ou ba/ die Herdooperije is duyſentmael beter dan die Confeſſie vã Augſburgh/ ba Godt ſchende de Confeſſie van Augſburgh / ba den Duyvel hale de Confeſſie van Augſburgh: Hoe/ wat meendy dat wy dul ende ſot zijn/ eñ dat wy ons alſo ſullen laten verduyvelen/ ende verdullen/ van deſe leeren eerſgaten/ deſe Duytſche Verraders / deſe eerſte af vallinghen/ ende Ballingen van de Heylighe Roomſche Catholijcke Kercke/ ba ick ſal nu alle dagen wel ſoo teghen haer tieren ende ghebaren / datmen over duyſent mijlen van my ſal weten te ſpreken / ba datter yemandt ſo ſtout zy/ dat hy tegen my eens kicke/ oft hem tegen my eens roere/ eñ zijn backhuys tegen my tooge / ba ick ſal hem wel derven mijn tanden laten ſien / dat belove ick u / ba ſoo ſiet/ ba ſiet doch eens/ waer mede dat wy nu gheplaeght zijn/ etc.

Een ander Sermoen van Maria de Moeder Chriſti/ den 6. Januarij/ Anno 1568.

Den 6. Januarij/ Anno 1568. ſo te paſſe brengende neffens zijnen Text/ was Broeder Cornelis wederom in zijn Sermoenen ſeer gheſtoort eñ vergramt op zijn Catholijcken/ ſegghende: Ba wat iſſer nu weder al te clappen ende te ſnappen gheweeſt onder ulieden / om dat ick ghepreeckt hebbe/ dat de weerde H. Maget Maria den ſone Gods/ ende haren ſone Jeſus Chriſtus/ niet uytghekackt noch ghepiſt en heeft/ ba hoort en ſiet/ waer deſe ſimpele ſlechte liens in ontſticht zijn/ ba ou/ daer en is geen Menſche ter Weerelt/ die de weerdighe heylige Maghet Maria/ eñ waerachtige Moeder Gods/ in meerdere reverentie/ extime ende eerweerdicheyt heeft / dan ick/ ende die daer grammer oft gheſtoorder in werdt / om dat de Ketters van onſen bedroef dẽ onſaligẽ tijt/ de eere van de weerdighe Moeder Gods ſoecken te verminderẽ/ dan ick/ ba daerom houdt u bachuys/ ende laet my preken/ alſo my dat den Heylighen Gheeſt inſtort: ba ick en ſal geen Hereſije noch Ketterije preken/ verſtady dat wel? Ou ba wat botticheyt ende ſlechticheyt is dit van ulieden / ba het ſchijnt dat ghy meent / dat de weerdighe Maghet Maria gheen waerachtelijcke Menſchelijcke natuere ghehadt en heeft / ba ſy heeft ghekackt ende ghepiſt gelijck ander Vrouwen doen/ ou wat meendy/ dat ſy het voetſel van haer natuerlijck lichaem uytgheſweet/ ofte door de neuſe uytgheſnut heeft? Neen Pater Corneli/ wy wetẽ dat wel/ maer ons dunckt/ dat het van gheenen noot en is / daer af te ſpreken: Ba en iſt oor/ ba hoe wildy dat ick deſe vermaledijde Herdoopers anders oft beters haerlieder ongelijc oft Hereſije betoonen ſal/ dan dat de weerde H. Maghet Maria / als nae de Menſchelijcke natuere / alle andere Vrouwen ghelijck is gheweeſt / ende haren Sone/ ende Gods Sone/ als waerachtigh Menſche/ oock natuerlijck ghebaert heeft / min noch meer dan als andere Vrouwen haer kinderen baren / uytghedweert dat ſy in de gheboorte waerachtighe Maghet ghebleven is. Ba/ men mach wel ſpreken van de Menſchelijcke figueren ende natueren/ alſt ſoo te paſſe comt/ oft alſt noot is / want t'is Gods ſchepſel ofte creatuere/ ende al dat den Menſche onder eñ over gaet is Gods ordinantie / uytghenomen de zonde / die hebben wy van ons ſelven: Ba/ laet hooren of hem yemandt van ulieden noch meer met mijn preken moepen ſal/ ba ſoo ſtout niet/ dat daer noch eens yemandt teghen kicke/ dat rade ick u wel/ ba ſoo ſiet.

Om zijn ongeſtadicheyt te bewijſen/ oock om datter doen niet de Religie/ maer wat anders geſocht werdt/ ſo dient hier verhaelt een ſtuck Sermoens / Anno 1572. doen men de quade effecten van den thienden penningh ſpeurde/ ende ſeyde:

Broer Cornelis Sermoen op dē thiendē penningh/ Anno 1572. wordt Geus.

Hou goe lien / en hebbe ick u niet wel gheſeyt/ dat den thienden Penningh de Geuſen al in't Landt ſal brenghen / wat ſullen wy zijn? Jae goe liens al Geus / t'is beter / dan ſy zijn in een miſverſtandt / maer wy ſullen wel accorderen: want ſy houden den Coningh voor haren Prince ende Heere / Jae het ſal wel zijn/ hebdy't nu niet wel gherockt / ay ghy Spaengiaerts / Spaengiaerts/ ghy maeckt ons al Geus/ jae wie ſoude dit alle ghelooft hebben/ datmen ſoo haeſt ſoude veranderen/ ick wilde wel om vele / dat ick noyt ſulcke Sermoenen gedaen hadde / daer af dat de Geuſen een Boecxken ghemaeckt hebben van mijn Sermoenen. Wat wil het werden doch/ ey booſe generatie van Spaengiaerts / hebben wy niet wel betoovert gheweeſt? Heeren van Brugghe ſiet nu wel toe/ het coſt al ons lijf / indien wy niet en ſpelen Spaengiaerts uyt / onſe kinders gecken met ons/ de Geuſen hebben't ons wel geſeyt watter van comen ſoude. Ende daer nae op Aſſentioens dagh, ondertuſſchen zijn Sermoen.

Dit Sermoen dede hy/ als den Briele by den Grave van Lumey ingenomen was.

Ba goe liens/ iſt nu niet wel gethiende penningt/ ende ghekatſeert / ba wat eenen Bril heeft onſen Cozijn nu/ can hy daer wel uyt ſien? ick geloove wel neen/ ba ſoo ſoude men thiende penninghen/ datter een nieuwe Natie comt om die te weeren/ ghelijck te Vliſſingen/ ba tjan ten zijn geen Geuſen/ eñ ick rade u dat ghyſe geen Geuſen en heet/ tjan het zijn vrome lieden/ datſe ſo zijn/ dat hy nu een ſtocxken neme ende ſpringhe daer nae / maer ba het iſſer een weynigh te breedt / hy en derffer niet comen/ hy mocht onder wege blijven/ ey/ ey/ iſt nu niet wel gheſpaengiaert/ jae ghebaerlijcke Duyvelt.

Dit was zijn dagelijckſche maniere van preken veel Jaren/ tot nu Anno 1576. gheduert hebbende / tot dat hem t'preken verboden werdt/ eñ dat t'Clooſter (als gheſeyt is) verſtoort werdt. Hy heeft noch eenen tijdt langh daer nae ellendelijcken ghequeelt/ met verſcheyden ſieckten/ ende ten leſten is hy geſtorven/ Anno 1581. ofte 1582. binnen der ſtadt van Brugghe.

Diſcours op Broer Cornelis Hiſtorie.

Den Leſer mochte verwonderen hoe hy hoorders creegh/ maer eenige deden dat uyt devotie/ andere uyt haet eñ nijdt/ die ſy de gereformeerde Religie droegen / die hy ſeer opentlijck bevochte/ de derde om uyt ſuſpicie te weſen / ende veynſden Catholijck te zijn: eenen grooten deel quamen daer uyt ſpot/ ende om wat nieus te hooren. Aldermeeſt is te verwonderen/ dat een Magiſtraet ende Landts-Overheyt ſulcx heeft willen lijden. Maer leſende den Boeck van zijn Sermoenen/ ſal men mogen ſien voor oogen / den ſorghlijcken ende ellendighen ſtaet / daer alſ doen deſe Nederlanden in waren / als dat niemandt eens kicken oft ſpreken en dorſte/ om dat zijn Sermoenen alle tot achterdeel van de gereformeerde Religie waren/ ende tot voordeel van de Pauſelijcke Roomſche Catholijcke / ende tot beveſtinghe van het Spaenſch Regiment / noemende de Spaenſche Soldaten Heyligen. Maer boven al is nochtans te verwonderen / dat de Gheeſtelijckheyt / ofte goede Roomſche Catholijcken / haer ſaken met ſulcke Beeſtelijcke Inſtrumenten hebben willen uytvoeren/ ende gebruycken ſulcken ſchandelooſen Perſoon/ t'welck ſchande voor Godt ende de Weerelt was / dat den Stoel / die tot de Waerheyt gheeyghent was / met ſulcke ſchandelijcke Perſonagien/ Predicatien / jae leughens beſmet ſoude zijn/ welcke elcken redelijckẽ Menſche/ die in eenighe Religie ijverigh is/ een achterdencken maeckte van de ſelf de Religie / om datmen die geenen beteren ofte eerlijcker Voorvechter weerdigh en achtet / ſelve opreppende veel Poincten/ die de wijſte Roomſche Catholijcken in dien tijdt beter gheſweghen achten/ die nochtans met een openbare toelatinghe gheadvoyeert werden/ ſoo dat ghenoech daer mede te kennen ghegheven is/ datmen meer ſocht t'Spaenſch Regiment dan Religien te beveſtighen. Sonder twijfel/ Broeder Cornelis onnutticheyt/ ende het toelatẽ daer van/ heeft groote afbreuck in de Roomſche Catholijckſche Religie ghedaen. Vele van zijn dagelijckſche auditeuren/ ende van de eenvoudighſte van Brugghe / jae zijn Devotarighen ſelve / zijn daer door beweeght gheweeſt/ om haer tot de ghereformeerde Religie te begheven.

Schande der Catholijckẽ.

Schade die het Spaenſch Regiment gedaen heeft in de Catholijckſche Roomſche Religie/ met Broeder Cornelis te mainteneren.

Rijcxdagh tot Wormis/ daer de Nederlandtſche Gheſanten verſchenen/ dē 7. Mey/ Anno 1578.

Alſo nu in dit Jaer tot Wormis in Duytſlandt eenen Rijcxdagh beſchreven was/ ſo werden van den Hertogh Mathias/ ende de generale Staten treffelijcke Geſanten derwaerts geſonden/ onder de welcke de Heere van Sint Aldegonde / den 7. Mey/een trefflijcke Oratie ghedaen heeft/ voor alle de Rijcx Vorſten/Staten eñ Gedeputeerde/ alwaer hy in't corte verhaelde den ellendigē ſtaet eñ ghelegentheyt des Nederlandts/t'voornemen der Spaengiaerden / ende wat aldaer den Hertogh van Alva/ende meer andere/ jae oock Don Jan voor tyrannijen aengheright hadden / ende wat perijckel den Roomſchen Rijcke daer van aenſtaende was. Van den Hertogh van Alva verhaelde hy voor particulieriteyt/ als dat hy in een bancquet voor zijn vertreck geglorieert/ ende hem beroemt hadde/ dat hy binnen den tijdt van zijn regeringhe/ontrent ſes Jaer/in Nederlandt ontrent de 18600. Menſchen met Beuls handen omgebrocht hadde/behalven noch de ontallijcke menichte door Krijghſvolcx oploopen / moetwil ende gramſchap/ hier ende daer / ende behalven die door Krijghſghebruyck verſlint waren gheweeſt. Verhaelde mede/ datter by der gemeyner Landen rekeninghe bevonden ware / dat in de vijfthiene Provincien der Nederlanden / by den voorſz. Hertoghe ende de zijne / in de Oorloghe teghen de twee Provincien van Hollandt ende Zeelandt/ ende in't bouwen van Caſteelen/ende haer Landtſaten bederf / meer dan ſeſſendertigh Milioenen guldens geconſumeert zijn/ behalven den roof/de ſchade/ den brandtſchat der gieriger Krijgſlieden: Daer ware generalijcken gehoopt gheweeſt / dat den Coningh ſoude onvergheten bedacht hebben/ dat deſe de ſelvige Nederlanden waren / door wiens trouwelijck beleydt / hulpe/ goet / gheldt ende bloedt / die ſware ende langhduerige Franſche Oorloge / tot s'Conings eere/ eerlijck ten eynde gebrocht ware gheweeſt. Daer inne die Nederlanden / boven alle ordinare ghewoonlijcke Schattinghen/Laſten ende Tollen/ vrijwilligh/ in neghen Jaren tijdt/den Coningh opgebrocht hadden de ſomme van veertigh Milioenen guldens. Voorder wat die Landen generalijcken/ ende die Steden/onder den Commandador/den Rhoda/den Don Johan van Ooſtenrijck/gheleden hadden/ als by de gemuytineerde Spaengiaerden/ die Conings eñ Landts vyanden uytgeroepē waren/ die de ſteden van Maeſtricht ende Antwerpen tweemael al ongheſtraft gheplondert hadden. Waerſchouwde oock / hoe dat de Spaengiaerden meynden van Nederlandt te maken den Stoel van de Oorloghe / ende wat perijckel den Roomſchen Rijcke/ende bygelegen Provincien/daer van aenſtaende was: Indachtigh makende de aenſlagen/die den Hertogh van Alva ende andere ghehadt hadden/om de Rijckſteden/Ceulen/ Munſter/Emden/etc. te incorporeren / waer door het vyer van Nederlandt haeſt mochte in Duytſlandt uytbranden. Sy waren oock trachtende het Coninghrijck van Enghelant te conqueſterē/onder't deckſel van de Schotſche ghevanghen Coninginne Maria te helpen/ ende daer mede de Dominatie van der Zee/ende allenſkens der gheheeler Weerelt heerſchappije te vercrijghen / eenlijck tijdt ende bequaemheyt verwachtende. Hy badt te willen bedencken des Turcken Victorien / ende den onderlingen twiſt der Chriſtenen/ ende dat de Spaengiaerden wel ſoo cloeck ter Wapenen waren als de Turcken/ ſoeckende den ſelven lof eñ glorie/om groote conqueſten te maken / hebbende even ſoo groot / jae grooter ſporen ofte bewegingen van Religie/ als Turcken / om die te vorderen in Nederlandt als in Duytſlandt: Want ſy de Duytſchen generalijcken niet anders dan ſoo Turcken waren achtende de Chriſtenen/waer van haer behoorde genoech tot waerſchouwinghe te dienen / dat den Coningh van Spaengien onlangs hadde Verbondt ende vriendtſchappe met den Turck ghemaeckt/ende waren met hem wat voor Tribuyt te betalen veraccordeert. Waeromme badt / ſy wilden ghedencken de oude vriendtſchappe ende verbondteniſſen/hebbende den Coophandel/tale ende naem ghemeyn / vele Nederlandtſche Provincien waren van oudē tijden/ voor Keyſer Carolus V. tijden / des Rijcx Camer-ghericht onderworpen/ ende ſelve in de tranſactie/ die Anno 1548. met de Rijcx Stenden ware beſloten/ ende doen hebbē de Vorſten ende Steden belooft/ dat ſy de Nederlandtſche Provincien eñ Steden alle ſoude in beſchermeniſſe nemē/ ende dat ſy ſouden ghenieten alle des heyligh Rijcx Privilegien ende Vrijheden/ gelijck die/die in't middel van't Rijck waren gheſeten/ ende verſtonden haer ſolemnelijck verbonden/die tegen eñ voor alle uyterlijcke gheweldt/ ende ongherechtigen overlaſt/ ſo noot ware / met alle middelen te beſchutten ende voor te ſtaen. Waeromme ſy nu baden / dat ſy haer wilden ter herten laten gaen des Nederlandts ellenden / ende die by te ſtaen / den Don Jan ende zijne aenhanghers te willen / nae Rijcx Rechten ende Ordinantien/ in des Rijcx Ban doen / verbiedende hem met Volck/ Wapenen/Victalie eñ Munitie/ gheenſins te aſſiſteren / weder t'Huys roepende den Hertogh Erick van Bruynſwijck/ Polwijler/ ende andere Duytſche Hopliedē ende Capiteynen / op de verbeurte van alle haerlieder Goeden/etc.

Hertoge vã Alva hadde 18600 Mẽſchen doen dooden/ende 36. Millioenen guldens veroorloght.

Spaẽgiaerden ſochten Enghelandt te conqueſteren/ eñ daer mede de Heerſchappye der Zee.

Midts dat deſe Oratie in't Latijn ghedruckt werdt / ſoo en hebben wy die (om cortheyt wille) niet breeder verhaelt. Waer tegen oock een Apologie tot Luxemborgh gedruckt werdt / geſchreven van eenen Cornelis Calidius/Chryſopolitanus.

Reſolutie der Staten van offenſive Oorloghe te voeren.

De Generale Staten/met den Eertſhertoge Mathias/eñ den Raedt van State/hebben (nae den ſlagh van Gembloers) ghereſolveert nae de opinie van den Prince van Orangien/als dat het langhe dueren van Oorloghen niet anders was mede brengende dan ghewiſſe verderffeniſſe der Landen/ſomtijts goede/ſomtijts quade accidenten barende/ eñ datmen een goede offenſive Oorloghe voeren ſoude / opbrenghende ſoodanighen groote macht / die ghenoechſaem ware / om den vyandt geheel ende al uyt den Lande te verdrijven: Nochtans dat ſy ſoo groot niet behoorde te weſen / dat ſy haer vermoghen te boven gingen: Voorhoudende wat ſulcken Heyrcracht coſten ſoude / het welck oock verwilligt werdt op te brengen/ tot de ſomme van ſeſmael hondert duyſent gulden ter Maendt/ſonder de aſſiſtentie van den volcke ofte gelde die de Coninginne van Enghelandt ſoude doen.

Den ſtaet der Oorloghe werdt dit Jaer ghecalculeert te coſten 911. duyſent 374. gulden/ſonder de Traictementen van de Gouverneuren/ als Eertſhertogh Mathias was 7. duyſent gulden / ende des Princen van Orangien was twee duyſent 800. gulden/alle ter Maendt gherekent.

Beſtellinge der Staten.

Waeromme ſy gheordineert hebben/ aen Hertogh Hans Cazimirus Paltſgrave te verſoeckē/ om dry duyſent Peerden/ende dry duyſent Voetknechten aen te nemen. Tot dien eynde deden ſy het gheldt aen zijn Commiſſariſen in de Franckfortſche Marckt van half Vaſten betalen. Oock corts daer nae. ſonden ſy. gheldt in Duytſlandt voor duyſent Peerden / onder den Grave van Swartzenborgh / voor vijfthien hondert onder den Marquis van Havrech / voor noch ander duyſent onder Wolmerenckhouſen/eñ noch duyſent onder den Baron van Schenck / eñ een Regiment Voetvolck onder den Colonel Lazarus Muller.

Boven

De Coninginne van Enghelandt ſeyndt den Staten gelt aen Cazimirus/ in ſtede van volck.

Boven deſe waren ſy noch uyt Enghelandt verwachtende (nae den contracte hier vooren verhaelt/ ende by den Marquis van Havrech beſloten) vijf duyſent voetvolck / ende duyſent Peerdẽ. Maer terwijle de Coninginne van Rade veranderde/ meynende de Staten meerderen dienſt te doen/ werdt de voorſz. Marquis van Havrech weder derwaerts gheſonden/ ende te vooren den Heer van Famars/ die alſo ghehandelt hebben/ dat in ſtede van het Krijghſvolc de Coninginne ſoude in ghelde tellen tachtigh duyſent Angelotten/ aen Hertogh Jan Cazimirus/ om twee duyſent Peerden/ ende drie duyſent Voetvolck meer op te brengen/ het welcke ſoude zijnen eyghenen Perſoone doen afcomen om die te voerẽ/ dewijle de eerſte beſtellinge niet groot ghenoech en was nae eyſch ofte reputatie zijns Perſoons. Dies ſouden de voorſz. Heeren Statẽ hun verbindẽ in de handen van den Ambaſſadeur van de Coninginne/ Monſeur Davidſoon/ in geen communicatie van Payſe/ noch van ſchorſſinghe van Wapenen ofte dierghelijcke te comen / roerende deſe Oorloghe / ſonder advijs ende conſent van den voorſz. Hertoghe Cazimirus/ ende dat voorder/ in alle andere overcomende ſaken/ ſy hem ſouden aennemen ende tracteren/ als of hy een Engelſch Prince ofte Vorſt ware / ende Lieutenant ofte Stadthouder van hare Majeſteyt/ Overſte van haer Forcen eñ Onderſaten/ namelijck volgende het Poinct dieſ halven geaccordeert / tuſſchen hare Majeſteyt eñ den Heere Marquis van Havrech/etc. eñ dat al ten inſiene dat dẽ voorſz. Hertogh Cazimirus aengenomen hadde deſe Oorloge/ principalijcken eñ ter begeerte van hare Majeſteyt. Souden oock niet voorder handelen met den Hertogh van Alenſon/ oft zijne Ghecommitteerde/ dan met wete eñ conſente van de Gheſanten van hare Majeſteyt/ volgende t'gene dat met den Marquis van Havrech gheaccordeert was.

Cazimirus gheſtelt Stadthouder van de Coninginne van Enghelandt.

Oorſake vã achterdencken eñ oneenicheyt in de Nederlanden/ door de ſtercke comſte van Cazimirus.

Deſe veranderinge der Coninginne wert van eenighe Provincien ende Staten/ die de Religie meeſt toegedaen waren/ onbedachtelijck aengenomen/ meynende die daer mede te ſtabilieren. Maer de Prince van Orangien/ eñ andere voorſichtige Heeren/ hebben daer ſeer tegen geweeſt/ ſoo vele/ dat ſy haer ſelven ſchenen ſuſpect te maken de voorſchreven Coninginne/ den Hertogh Cazimirus/ ende die van de Religie. Maer ſo de wijſte dat voorſeyt hadden/ ſoo heeft dat terſtont ghebleken/ ende onder haer een groote achterſtel ende jalouſie gecauſeert. Want de Walſche Provincien/ eñ d'andere/ die meeſt de Catholijckſche Roomſche Religie toeghedaen waren/ begonſten achterdencken te crijghen/ als of den Prince van Orangien/ ende die van Hollant ende Zeelandt/ met de Coninginne van Enghelandt / door den Perſoon/ macht ende middel van Cazimirus/ eenige conqueſte oft veranderinghe van Religie voorghenomen hadden/ ſoeckende onder haer de Landen te deylen/ ende eygen te maken/ onder't deckſel van Religie / ofte ten minſten haerlieder authoriteyt in de Landen te ſtabilierẽ/ dat ſy van geenen aenſien neffens haer weſen ſouden / daer het haer in der waerheyt meeſt om gedaen was. Welcke oorſaken van achterdenckẽ/ den Prince ende andere geerne gheweert gheſien hadden/ ſo vele het moghelijck was. Want t'ſelve den Catholijcken oock oorſake gegheven heeft van met Vranckrijck te handelen. Ende de Walſche Provincien hebbẽ daeromme haer Contributien ingehouden / oock veel ander voorſlagen voorgenomen/ ende d'ander Provincien in't Contribueren onwillig ghemaeckt/ ende oneenicheyt ghecauſeert/ alſo hier nae verhaelt ſal worden.

Handelinge met dẽ Hertoghe van Anjou/ om de Walſche Provincien eñ Franſoyſen alle achterdenckẽ te weeren.

Alſmen de tijdinge van de Nederlage der Staten Volck by Gembloers/ in Vranckrijck vernomen hadde/ heeft den Hertoghe van Anjou/ des Conings broeder/ in Nederlandt gheſonden den Heere de la Fougere/ eñ zijnen Secretaris aen de Staten/ om (door zijn medelijden) haer van dat ongeluc te beclagen/ eñ haer te preſenteren zijnen Perſoone ende middelen tot haren bijſtandt: Het welcke den Staten wel heeft bevallen. In welcke beleeftheyt hy noch continuerende/ eñ groote dienſten aenbiedende (zijnde ooc jalours over de Contracten van Enghelandt/ ende Cazimirus) heeftmen hem ten leſten gehoor gegeven. Eñ alſo nae Vranckrijc by de Staten geſondẽ waren den Baron van Aubigny/ eñ de Heere vã Manſaert/ om alle Officien van danckſeggẽ by den Coningh eñ zijnen broeder te doene/ neffens dat dẽ Lande mochte dienſtelijc weſen/ hebbẽ de Walſche Provincien ende andere ſo vele onder de Staten vermogen eñ vercregẽ/ datmen met den voorſz. Hertogh in handelinghe ghetreden is/ om haer eñ de Franſoyſen mede/ uyt alle achterdencken te ſtellen/ eñ daer mede te bewijſen/ datmẽ niet anders en ſochte dan de Landen van haren vyant Don Jan/ ende van den Spaengiaerden te bevrijden.

Jalouſien onder de Staten ende Gheunieerde Princen/ d'een van d'andere.

Deſen handel by de Walſche Provincien goet gevonden/ om die van de ghereformeerde Religie in ballantie ofte contrepriſe te houden / heeft de Coninginne van Enghelandt doen oock in groot achterdenckẽ geſtelt/ haer vaſtelijck perſuaderende/ dat den Coningh van Vranckrijck/ onder den naem van zijnen broeder/ ſochte de Nederlandẽ te incorporeren/ daer over nu in grooter becommeringe zijnde/ ſchreef ende dede aenſeggen den Coningh/ eñ den Hertogh van Anjou zijnẽ broeder/ ſo ſy na ſulcx trachten/ dat ſy dat met haer macht wilde wederſtaen/ proteſterende ſeer hoogelijck/ ſy niet anders en ſochte / dan de Nederlanden te behouden in de onderdanicheyt van haren Coningh eñ Heere/ eñ in hun Privilegiẽ/ tot welcken eynde ſy de Landẽ/ met Cazimirus Paltſgrave/ den bijſtandt was doende/ als bleeck by den handel vã haer Ambaſſadeurẽ/ om met dẽ Keyſerlijcke Geſanten den Vrede met Don Johan te middelen/ toonende haer Wapenen mede/ daer toe ſy den ſelven Coningh van Vranckrijck ooc verwilliget hadde/ die doen haer gheantwoordt hadde/ dat hy hem niet aen en trock zijns broeders doen ofte actien/ ſelve dẽ Vrede wenſchende. Den Hertogh van Anjou mede/ die proteſteerde oock niet anders dan Vrede te ſoecken/ ende dienſt den Nederlandẽ eñ Coninginne van Engelant te doene/ dies hem ſelvẽ in Perſoone/ ende met zijn macht/ was in Nederlandt beghevende / om Don Johan tot Vrede ofte vertreck te doen reſolveren.

Deſe jalouſien brochten de Staten generael in groote perplexiteyt/ eñ de Provincien elck in ſeer groot achterdenckẽ/ wat hun beſt te doene ſtont/ d'een den anderen miſtrouwende / negligerende haer Contributien te vinden ende op te brengen/ ofte die tot eygen beſcherminghe aen te legghen. Dat welcke dede Don Johan hopen t'beſte voor zijn ſaken/ als dat de onderlinge jalouſien eenige groote diſordere onder zijn vyandẽ ſoude veroorſaken/ alſo dat oock ghebeurde.

Dẽ Hertogh van Anjou comt tot Berghen in Henegouwe dẽ 12. Julij.

Alſmen noch in handelinghe ſtondt/ heeft den Hertogh van Anjou ſelve/ om zijnen goeden wille te bewijſen/ den 12. Julij/ met cleynen ſtate/ hem begeven in de ſtadt van Bergen in Henegouwe/ alwaer hy eerlijck van den Grave van Lalaing (aldaer in Henegouwe Gouverneur zijnde) ontfangen/ ende oock van Staten weghen wel onthaelt is geweeſt/ van waer hy nae Antwerpen by de Staten generael gheſonden heeft zijn Geſanten/ Heer Loys d'Amboyſe/ Marcgraef van Revel/ Baron vã Buſſy/ met de Heer van Neuffille/ ende eñ van Monducet. Middeler tijdt hebben eenige van zijn krijgſvolck/ten dienſte van de Staten/ het Caſteel van Havrech beleghert eñ beſchoten/ eñ die van binnen gedwongen haer op te geven/ den 26. Julij. Ende voorts leyde hy Garniſoenẽ in de verlaten Steden van Soingni/Maubuge ende Beulx/ende daer ontrent.

Terwijlen dat dẽ Hertogh ontrẽt de Frontieren meer volcx vergaderde/gebeurde in een Dorp/ geheeten Becourt/den 16. Decembris/Aº 1578. een jammerlijcke ſake/ſchrijvẽs weerdigh/t'welc wy daerom hier ſullen verhalen. Een Capiteyn/ geheetẽ le Pont/welcke met zijn Vendel daer gelogeert was/ hadde hẽ gefoureert ten Huyſe van eenen degelijckẽ Landtman/geheeten Jan Milet/welcke dry ſchoone dochters hadde/ deſe Capiteyn verliefde op de oudtſte/ Maria Milet genoemt/oudt ontrẽt 16. Jarẽ/die haer ſeer beneerſtighde om hẽ wel te dienen/eñ ſo te ſchouwẽ alle voor der krijghſgewelt. Welcke hy van den Vader (met hem over Tafel ſittende) ten Houwelijc eyſchede: Eñ alſo hẽ de Vader ſulcx heuſelijc met ſchoone woordẽ ontſeyde/ wert hy ſo verſtoort/dat hy dẽ Lantman uyt de Camer dreef/eñ verkrachte de dochter: het welcke ooc zijn Soldatẽ hem nae deden. Daer na gebeurdet dat hy eens weder ter Tafelen ſittende/eñ de dochter by hem/met haer noch ſpottẽde/t'welc de dochter (die niet dã wrake over haer eere en ſochte) alſo ter herten gingh/ dat ſy (terwijle dat den Corporael den Capiteyn Pont wat byſonders in de oore ſeyde/eñ hy over ſulcx omme ſagh) eẽ mes nam/ dat by haer lagh/ eñ ſtack hẽ daer mede het herte af/ſo dat hy doot ter aerdẽ viel: Ende liep daer over wech/t'ſelf de haer Ouders aenſeggende. Maer ſy wert van de Soldaten vervolght/die haer aen eenẽ boom bondẽ/eñ alſo ter doot toe met haer Roers doorſchoten. Haer Vader ontloopen zijnde/vergaderde de omliggende Dorpen/welcke over ſulck een daedt vergramt zijnde/ hebben alle de Soldaten daer ontrent beſet ende omcingelt/ende al vermoordt/ datter qualijc yemant van quam/ ſelve noch dry Compagniẽ/die hun Medegeſellen te hulpe quamen/werden mede van de Boeren beſet eñ geſlagen/dit gheſchiede den 16. Decembris/Aº 1578. een rechtweerdigh oordeel Gods.

Een heerlijc/ nochtans jammerlijck feyt van een verkrachte dochter/ eñ haer doot.

Diergelijcke eerbare vromicheyt der Vrouwen iſſer vele gebleken in de Nederlandẽ/ geduerende de Oorloge. Onder andere noch eẽ ontrẽt Rijſſel/ alwaer eẽ Spaenſch Capiteyn/ten Huyſe daer hy gefoureert was/meynde eẽ Advocaets dochter te verkrachtẽ/terwijle de Moeder eñ ander volc eenſdeels ter Kercken/oft by hem uytgeſondẽ waren. Maer alſo hy daer mede beſigh was/eñ de dochter haer weerende/creegh ſy haer Mes ofte zijnẽ Poingiaert in de hant/eñ ſtac hẽ achter in de lendenẽ/eñ behielt alſo haer eere. Doch de Capiteyn noch eenige dagẽ daer na levẽde/creegh hy eẽ edel oft eerlijc berouwen/eñ haer zijn doot vergevende/ wẽſchede haer voor zijn Wijf/om haer eerbaerhꝫ wille/ eñ gaf haer by Teſtamente alle zijn goet.

Een Advocaets dochter behoudt haer eere/ eñ doorſteeckt haren verkrachter.

De Ambaſſadeurs voorghenoemt/ van den Hertogh van Anjou/ handelende t'Antwerpen met den Statẽ generael/ hebben den 13. Auguſti beſloten 23. Artijckelen/inhoudende als volght:

Tractaet tuſſchen den Hertoge van Anjou/ ende Statẽ der Nederlandẽ den 13. Auguſti.

1. Dat den Hertogh de Staten ſoude byſtaen/ met zijn macht ende middelen/ tot haerder verloſſinge van de groote tyrannije der Spaẽgiaerden/ende invaſien van Don Jan.

2. Te weten/dat hy ſoude opbrengẽ tot de Oorloge thien duyſent Voetvolcx/ende twee duyſent Peerden/ op zijne coſten/ voor dry Maenden/ de eerſte Maendt ſoude uytgaen den leſten Auguſti loopende/voor de oncoſten van de oplichtinghe.

3. Eñ ſo binnen dien tijde de Oorloge niet gheeyndight en ware/ ſoude den Hertogh noch continueren met 5000. Voetvolcx/ eñ 500. Peerden.

4. Hier over accorderende/gaven hem de Staten dẽ Tijtel van Beſchermer van de vrijheyt der Nederlanden, tegẽ de tyrannije der Spaengiaerden/ende haer Adherentẽ/ende voor ſulcx wilden ſy hem doen openbaerlijck uytroepen.

De Hertogh van Anjou gedeclareert Beſchermer der Nederlantſche vrijheyt.

5. Tot verſekeringhe van beyde partijen/ ende onderhoudinghe van vriendtſchappe met de Coninginne van Engelandt/ſullen t'ſamen trachten een alliantie met de ſelvige Majeſteyt in te gaen/ daer by voeghende den Coningh van Navarra/ ende Hertogh Cazimirus/ende andere.

6. De Staten ſullen reciproquelijck haer verobligeren/den Krijgh gheeyndight zijnde/met ghelijcke fortſen ende conditien den Hertogh te aſſiſteren/tegen alle ende eenen yeghelijcken/die hem ſouden willen beſpringen/uytgenomen t'Keyſerrijck/t'Coninghrijck van Engelandt/ eñ andere gheallieerde der Staten Bondtghenooten.

7. Ooc ſo hy eenige Orloge aẽvinge met advijs der Staten/eñ nae Privilegien van den Landen (welverſtaende/dat hy geen Oorloge aenveerden ſal ter cauſe van de Religie) eñ in de tegenwoordighe Oorloge/zijnde des Hertoghs Heyrcracht gevoeght by der Staten krijghſvolck/den Hertogh daer zijnde in Perſoon/ſal daer eerſt genoẽt worden/eñ daer het opperſte gebiedt hebben/als Beſchermer der Nederlandtſcher vrijheyt, gelijckelijck ende met de voorſz. Staten/ die gepreſenteert ſullen worden by harẽ Generael. Den Hertoge daer in Perſoone niet zijnde/ ſal den voorſz. Generael der Staten alleen ghebieden.

8. Nopende het Gouvernement der Landẽ/ſal gheheelijck blijven in de handen van de Staten/ ende die daer toe zijn geordineert/ als den Eertſhertogh Mathias/ende Raedt van State.

Artijckelen des Tractaets met Duc d'Anjou.

9. Alle particulier Tractatẽ/inbrengende materie van miſtrouwen/belooft den Hertogh/ dat hy geen makẽ en ſal/noch particuliere intelligentien aenrechtẽ met eenige Provinciẽ/ Stedẽ ofte Perſoonẽ/ſonder toeſtaen der Staten generael. Deſgelijcx oock de Staten en ſullen niet doen tot prejuditie van den Hertogh ofte deſen Tractate.

10. Daerenboven beloven eñ verbinden haer de Statẽ generael/dat ingevalle ſy hier namaels ſouden willen aennemẽ eenen anderen Heere ofte Prince/ſy hem boven alle andere prefererẽ ſullen/ onder ſulcken Voorwaerdẽ als hem alſdan ſoude mogen voorghedragen worden.

11. Ende tot dien eynde ſoudẽ haer de Staten Generael vergaderen binnen dry Maenden/nae dat den Krijgh ſal gheeyndight weſen/oft eer/ſo het moghelijck zy/om daer van te reſolveren.

12. Tot verſekeringhe van den Hertogh/ zijn de Staten te vredẽ hem in handẽ te leveren Steden/te vooren belooft/tot zijn verſekertheyt/vertreck eñ ghemack van zijn gewonde ende ſiecke/ te weten / Queſnoy/ Landrechi/ ende Bavays: Welverſtaende/ ſo den Hertogh conde nemẽ van den vyant een van de Stedẽ van Marienborgh/ Philippeville/oft Binche/die ſal hem ghegheven worden in ſtede van Bavays/ tot zijnen keure.

13. Om de voorſchrevẽ Steden aen den Hertogh te doen leveren / ſullen de Staten Brieven gheven/ende alle uyterlijcke devoir doen.

14. Daerenboven alle Steden/ plaetſen/ ende Stercktẽ/gelegen over de Maſe/ die tegenwoordelijc niet en zijn/ noch hebbẽ geweeſt vereenight met de Staten/ zedert de Pacificatie van Gent/ als Borgongien eñ Lutzenborgh/ die ſullen mogen ghenomen worden by de Wapenen van den voorſz. Hertogh/t'zy alleene oft verſelſchapt met Staten Kryghſvolck / ſullen blijven onder de macht ende ghehoorſaemheyt des Hertoghs/

zijn leven gheduerende. Ende nae zijn afſterven ſullen de geconqueſteerde Steden/ende die hy tot zijn verſekeringe ſal ontfangen/erven zijn Manlijcke Oyren/van Wettelijcken Bedde/ende geen andere/ waer van ſullen ghegheven worden alle verſekeringen van Brieven ende Obligatien.

15. Maer de Steden/plaetſen ende Fortereſſen/die vereenight gheweeſt zijn met de Staten/ zedert de Pacificatie van Ghendt/die ſullen blijven toebehoorende de Staten/inghevalle ſy mogen worden gherecouvreert in eeniger manieren.

16. Nopende de Steden ende plaetſen nu niet gheaſſocieert met de andere/ die haer ſelven met vrijen wille overgheven ſullen moghen/ende niet met Wapenen ende beleggen ghedwonghen/ oft by intelligentie ende compoſitien/zijn de Staten te vredẽ/ dat den voorſz. Hertogh mede deelachtigh van de helft der ſelviger conqueſten ſal zijn.

17. Niet te min de aenbiedinge/ dat rembourſerende by de Staten de coſten ende onderhoudt van't Oorloghſvolck/ghedaen by den voorſchreven Hertogh voor de generale beſcherminge des Vaderlants/de voorſz. Steden/ hem belooft tot verſekeringhe/ haer weder overghelevert ſullen worden.

18. Oock aennemende de voorſchreven Staten de aenbiedinge by den Hertogh haer gedaen/ hem te verclaren (gelijck hy alreede in effect hem verclaert heeft) vyandt van Don Jan ende zijn aenhanghers/ ghelijck ſy oock aennemen de ampliatie van't ſelf de Artijckel/vyandt te zijne van alle die/ die de Staten van den Lande houden ende achten ſullen voor vyanden/principalijck de Spaengiaerden/ haer Adherenten ende Gheſellen/ waer van men ſal doen drucken Acten Publicque ende ſolemnele, in forme als de Staten ſullen ramen.

19. Boven dien/ dat den Hertogh niet overbrenghen ſal vreemdt krijghſvolck/ anders dan naturele Franſoyſen/in ghetale voorſchreven/behalven zijn Guarde van Switſers eñ Huyſgeſin/ ten ware dat anders by de Statẽ verſocht ware.

20. Den Hertogh ſal beletten/ſo veel moghelijck zy/dat geen hoopẽ Franſoyſen noch andere/ trecken ter hulpe der Spaengiaerden.

21. Dat des Hertoghs Oorloghſvolck tot hulpe der Staten ſal gebruyckt worden met gemeyn advijs/ tot meeſt profijt des Landts/ ſeer bedanckende den voorſz. Hertoge van de vyantlijcke feyten alreede der Landen vyanden beweſen: Welverſtaende/ dat den Hertogh/ noch de Staten/ d'een ofte d'ander/ niet ſullen moghen handelẽ van vrede met dẽ Coningh van Spaengien ende vyandẽ/ſonder weten eñ toeſtaen d'een van den anderẽ/ten ware de Staten/geduerende de Maendt van Auguſtus/mochten eenen verſekerden ende goeden Pays ſluyten/tot haren contentemente/ eñ niet zijnde tot achterdeel van den Hertoghe/ zijn Dienaers/ noch van zijn Bondtgenooten: Maer alſo dat/geduerende de Maent van Auguſtus/ Don Jan overlevere/ in handen van de Staten/ Limborgh/Ruermonde eñ Deventer/met alle de Stedẽ over deſe ſijde der Maſe: Beſprekende/ dat daer in ſullen begrepen weſen den Hertogh/ ende alle die in deſen tocht ende handelinghe ſullen ghedient hebben/deſgelijcken oock alle andere Princen ende Potentaten/die de Staten behulpelijck geweeſt hebben/ als namelijck/ de Coninginne van Enghelandt/ Hertogh Hans Cazimirus/ ende andere.

22. Ende ſoo't gheviel/dat hier namaels den Hertogh eenighe Oorloghe aenghedaen mochte werdẽ/ ter cauſe ende hulpe den Staten gedaen/ oft te doene/ſullen de Staten gehouden zijn hem te helpen met haer macht eñ middelen/volgende het Artijckel op de materie bovẽ verhaelt. Daerenboven ſo den ghenoemden vrede ghetreft werde/ ſullen ſy bekennen de weldaedt van den ſelvighen vrede/naeſt Godt/van de handen des voorſchreven Hertoghs/ eñ ſullen hem oprechten alle zijn coſtẽ/ die hy ter cauſe van haer goet gedocht heeft/ ende boven dien hem noch een verdiende bekenteniſſe weerdigh zijne grootheyt. Daerentuſſchen/ gheduerende den tijdt des Vredenhandels/ ſullen alle de andere Poincten eñ Artijckelẽ verhaelt/ blijven in haer volle cracht/eñ terſtont volbrocht worden/ eñ men ſal niet ophoudẽ eenighe Acten van vyandtſchappe.

23. Meer ſo nemen de Staten aen de aenbiedinghe by den Hertoghe haer ghedaen/nopende de behoudeniſſe der Steden/ hem in handen te ſtellen in ſulcken ſtate/dat den Inwoonders oorſake ſullen hebben haer te vreden te houden/ende met ſulcken goeden diſcipline/ dat die goede ghebueren daer exempel aennemen moghen/ onderhoudende haer Privilegien/ Rechten/ ende oude Vryheden/ende die wedergheven in ſulcken ſtaet van Fortreſſe ende Munitie/alſoo hy die ſal ontfangen hebben/ ten ware ſy beſprongen eñ overweldight werden van den vyandt/waer van dat den Hertogh alle verſekeringhe gheven ſal.

Ghedaen ende beſloten in de vergaderinge der Staten Generael/ den 13. dagh Auguſti/ Anno 1578. in Antwerpen. Onderteeckent/ Houflin.

Der Staten Krijghſvolck beginnẽ Legher by Rymenant/ in Julio.

Hierentuſſchẽ hebben de Staten haer krijghſvolck alomme vergadert/ ende het Peerdevolck van Swartzenborgh/ ende Edel Henrick/ Baſtaert van Bruynſwijc/zijnde in de Langeſtrate in Brabant in Julio aenghecomen/ hebben begonſt eenen Legher te ſlaen tuſſchen Liere ende Herentals/ daer een deel Hollandtſche/ Enghelſche eñ Schotſche Voetknechten haer byvoeghden/zijnde tot Veldt-Overſte gecoren Maximiliaen de Hennijn/Grave van Boſſu/ die (gelijck wy verhaelt hebben) op't Schip/genaemt d'Inquiſitie/ van de Hollanders hadde ghevanghen gheweeſt/eñ verloſt by de Pacificatie van Gent.

Den 14. Julij gingh den Eertſhertogh Mathias/ Gouverneur der Nederlanden/ deſen Legher beſichtigen/ende in ordere ſtellen/ende reſolveerde dien by Rymenant te beſchanſſen/ verwachtende de reſte van des Hertogh Cazimirus volck/ dat op den tocht was. Sijn Franſoys Voetvolck/onder den Heer van Artgenlieu ende andere/ waren door Vlaenderen tot de Poorten van Antwerpen gecomen/ die men geerne hadde doen nae den Legher paſſeren/maer men en condeſe daer niet toe brengen/ overmits ſy van harẽ Overſten Cazimirus laſt hadden hem in Ghelderlandt te ontmoeten/t'welck namaels de Staten tot ſeer groot ongerief ſtreckte/ als ſy by Rymenant Voetvolck van doen hadden/ om Don Jan te wederſtaen/eñ groote ſchade aen te doen.

De Heere van La Nove wort u't Vranckrijck ontbode tot opper Velt-Marſchalc.

De Staten hebben oock ghereſolveert op het aengheven van den Prince van Orangien/Grave van Boſſu/ende den Borghgrave van Gent/ door haren middele te verſoecken den Heere van La Nove uyt Vranckrijck/ om te weſen Maerſchalck van't Legher/zijnde geachtet voor eenen van den cloeckſten eñ voornaemſten Hooftmannen eñ Krijghſverſtandigen van zijnen tijden/ het welcke hy t'haerder aller begeerte heeft aengenomen/ende is corts daer nae in't Landt gecomen.

Der Staten Legher/by Rymenant beſchanſt liggẽde/ heeft Don Jan die ſelve/eer die ſtercker werde/ willen beſoecken/ zijnde ſeer ſterck van Volck/ ende hebbende nieu Volck uyt Italien becomen/t'welck te ſamen in als werdt gheſchat op dertigh duyſent Mannẽ/waer onder wel vijf oft ſes duyſent Peerden waren/ zijnde al meeſt oude ervaren Krijghſlieden/ende keur van volcke. Zijnen Stadthouder Generael was den Prince van Parma: Octaviaen Gonzaga/Generael over't Peerdevolck: Pieter Erneſt/Grave van Manſveldt/ was Veldt-Maerſchalck: den Grave van Barlaymont/ Generael van't Gheſchut/met zijn ſonen/ eñ veel andere Heeren van grootẽ Adel/als ooc de Graven van Reulx/ van Valckenborgh: de Heer van Billy/Robles: de Heer van Ruyſbroeck: de Heer van Licques: de Heer van Faulx: de Heer van Marle: de Heer van Roſingnol: de Heer van Gomicourt: de Heer van Warlonzel: de Heer Montdragon: eñ noch andere Vtlandiſche/als Don Alonſo Martines de Leiva/ſone van Don Sancio/Vice-Roy van Napels/ die eertijdts hadde gheweeſt Generael van de Galeyen van Spaengien. Deſe Don Alonſo hadde een Vendel van ontrent twee hondert ſterck/ daer thien ervaren Capiteynẽ onder waren/ als Don Diego/ ende Don Pedro de Mendoſa/Don Sancho de Leiva/zijn broeder/ ende andere. Zijn Vendel was ſwart/ met een Cruycefix/ dat tot Napels ghewijet ende geheylight was by den Cardinael Geſnada: Hy hadde dien dagh de Avantgarde ofte Voor-tocht/ op Don Jan begheert/ hopende dat hem die ſoo wel ſoude ghelucken als by Gembloers. Don Jan ſelve hadde in zijn Vendels een Cruycefix/ met dit gheſchrifte/ In dit teecken hebbe ick de Turcken verwonnen, ende in't ſelve teecken ſal ick oock de Ketters verwinnen. Ende aldus verſien zijnde/ is hy/ den leſten July/ met alle zijn macht ghecomen ontrent Aerſchot/ met voornemen/ om der Staten Legher te overvallen/ ofte tot den ſlagh uyt te locken/ tot voordeel.

De groote schermutſel by Rymenãt den eerſten Auguſti.

Maer de Grave van Boſſu/ den eerſten Auguſti/ door zijn Wacht van't Peerdevolck gheadviſeert zijnde/ datter ontrent elf oft twaelf Cornetten Peerden aenquamen/ met een groot Eſquadron oft ſlaghordene Voetvolcx/ die ontrent tneghentigh oft hondert dick aentrocken/ belaſte hy dat der Staten Wacht ſoude achterwaerts deynſen/ tot een plaetſe/ daer hy vijf oft ſes hondert Archibuſiers beſtelt hadde/ de welcke ten leſten door de menichte ghedwongen werden achterwaerts te wijcken/ met hulpe ende ontſet van eenighe Ruyteren ende lichte Peerden/ doch ſonder groote ſchade: Maer door Dons Jans volck verſtout zijnde/ deden eenen gheweldighen aenval op der Staten Ruyteren ende Cornetten/ welcke haer wederſtonden/ ſoo nochtans/ dat de andere wat voordeels op haer wonnen. Maer daer nae gheſterckt zijnde/ keerden ſy ſoo cloeckelijck wederom/ dat ſy Don Jans volck deden de Heye verlaten/ ende trecken nae ſeker Haghen. Ende alſoo Boſſu/ om de Haghen in te houden/ eenighe Enghelſche Voetknechten/ van't Regiment des Colonels Norrits (die maer een ure te vooren in't Legher ghecomen waren) met eenighe Schotten/ gheſtelt hadde by het Rivierken/ ſtreckende tot zijnen Legher/ ſoo en conde Don Jan niet doorbreken/ niet teghenſtaende hy ghedurighlijck meer ende meer Voetvolcx derwaerts ſchickte/ om dat te overweldighen/ midts dat het grof Gheſchut uyt de beſchanſſinghe oock wel zijn devoir dede/ als ſy wat te nae quamen/ die wel hondert ende twintigh ſcheuten ſchoten/ den Heere van Crequis Generael van't geſchut zijnde/ in de plaetſe van Trelon.

Deſe ſchermutſelen duerden van ſ'morghens ten ſeven uren/ tot ſ'avondts tuſſchen vijf ende ſes uren/ zijnde een wonderbaren heeten dagh/ ſoo dat de Schotten ende andere Soldaten haer cleederen uytſchoten/ende in haer hemden vochten/ die tuſſchen de beenen toebindende/ ende deden ſulcken devoir ende weere/ als mogelijcken mochte weſen/ ten reſpect van ſoo grooten menichte/ ende dat het al ervaren Krijghſlieden waren daer ſy mede te doene hadden. Den Colonel Johan Norrits/ een ſone van den Lord Rycort/ heeft hem met zijn Enghelſchen notablijcken wel ghequeten/ ſoo dat onder hem etlijcke Peerden gheſchoten werden: Deſghelijcx oock Capiteyn Bingam/ een Man van grooter experientie ende verſtandt/ namaels ſeer in Yrlandt vermaert/hoewel aldaer ſeer qualijck gheloont werdt van zijn eyghen Volck/ Luytenant van Candiſch/ die aldaer twee Broeders verloor. Inſghelijcken deden oock de Schotten/ onder Colonel Stuwaert eñ andere. De Franſoyſche ende Nederlandtſche Knechten beweſen mede alle grootmoedicheyt: Want den grondt was niet bequaem/ om de Ruyteren veel te ghebruycken.

Don Jan vertreckt met ſchade/den 2. Auguſti.

De Staten creghen etlijcke Spaengiaerden ende Italianen ghevangen/ waer by ſy verſtonden/ dat Don Jan daer ſelve/ met den Prince van Parma/ in Perſoone was/ met 6. duyſent Peerden/ ende 12. duyſent te voete/ te weten/ alle zijn Cornetten Italiaenſche ende Borgoenſche/ ende 9. Vanen Duytſche Ruyterẽ/ 56. Vendelen Spaenſch Voetvolck/ 10. Vendelen Borgongions/ 15. Vendelẽ Hooghduytſchen eñ Walen/ met 5. ſtucken Gheſchuts: die ontrent den avont den ſelven wegh is vertrocken dien hy gecomen was/ achterlatende (ſoo men giſſede) 8. oft 10. hondert Mannen. De Staten leden oock wat verlies/onder andere eenige Duytſchẽ van Adel. Veel blameerden den Grave van Boſſu/om dat hy niet met alle zijn macht uyt en troc/ achtende dat hy ſoude met voordeel Don Jan gheſlaghen hebben/maer ſulcx dochte hem niet geraden/ als die hem ſelvẽ bevant daer toe noch te onverſien.

Van daer is Don Jan vertrocken/ in haeſte/ langs Arſchot/ende Leuven/ ende Thienen/ nae het Landt van Namen/ hem legherende in een ſtercke Schanſſe op den Bergh van Bonghe/ neffens de Maſe/ welcke Schanſſe te vooren geſterckt was by den Ingenieur Gabriel Cerbellion/ een vernaemt Krijghſman/ die oock het beworp van't Antwerpſch Caſteel hadde gemaect/ ende het Fort van Thunis/t'welcke hy ooc ſelfs verloren heeft.

Aerſchot ingenomẽ/ eñ tweemael geplondert/ ende verbrandt/den 7. Auguſti.

Den Borghgrave van Ghendt heeft/ den 7. Auguſti daer nae/van weghen der Staten/Aerſchot inghenomen/daer een Bende Italiaenſche Peerdevolck onder Mutio Pagan/ met twee Vendelen Duytſchen in waren/ daer al doorſteken werde dat in tijts niet conde vluchten. Ende als de Stadt gheplondert was/vertrock hy wederom van daer. Corts daer na zijnder de Spaẽgiaerden weder in gecomen/meynende haer volc te ontſetten. Maer alſo ſy te ſpade quamen/ waren ſy ſeer gheſtoort/ doorſtaken de Borghers/ plonderdẽ de reſte/ ende ſtaken alomme het vyer in de ſtadt/ ende verlietenſe: maer Leuven lieten ſy ſeer wel ende ſterck beſet.

Te Valenchijn was in Auguſtus een miſverſtandt tuſſchen de Magiſtraet ende Gemeynte/ waeromme daer gheſonden werdt de Heere van Archies/door wiens comſte de ſakẽ meer verbitterden. Maer den Raedtſheere Richardot/welcke nae hem gheſonden werdt/heeft het al geſtilt/ den 27. Auguſti/ als ſy lange d'een tegen d'ander in Wapenen gheſtaen hadden.

Eer wy voorder van de Oorloghe eñ Legers ſullen ſpreken/achten wy noodigh eerſt te verhalen/ t'ghene ondertuſſchen/ ſoo van den Vredehãdel met Don Jan/als met de Religions vrede te proponeren / ghepaſſeert is / daer verſcheydelÿcken teghen gheſproken werdt van de Provincien/ d'een tegen d'ander/ daer uyt haet/ nÿdt/eñ achterdencken de fondamenten van't Malcontentement gheleyt werden/ het welcke ſo grooten gheldt/ Legher ende Krÿghſvolck/ vruchteloos maeckte.

Propoſitie van Vrede-handel met Don Jan by de omliggēde Potentaten.

Terwÿle de Leghers vergadert waren/ ende de ſaken dus in achterdencken ſtonden/ ſoo hadden de omligghende Potentaten (om alle vervreemdinge der Nederlanden van haren Lantſheere/ als ſaken van quaden exempel/eñ materie van onruſte te vermÿden/eñ om t'vyer der Oorloghen in Nederlandt te bluſſchen) gheſocht eenen Vrede aldaer te maken/ alſo wy vooren wat mentie van ghemaeckt hebben. Tot welcken eynde de Keyſer daer geſonden hadde den Grave van Swartzenburge: De Coningh van Vrancrÿck den Heere van Bellievre: De Coninginne van Enghelandt den Heere van Cobham/ met Heere Franſoys Walſinghem/ Riddere/ haer Majeſteyt byſonderen Secretaris/ſtatelyck verſelſchapt. Ende als deſe beyde partÿen ſeer tot den Vrede vermaent hadden/ hebben de Staten Conditien voorgheſtelt/ beſtaende hier in: Dat alle haer doen / zedert Don Jans vertreck nae Namen/ ſoude beveſtight/ ende als wel ghedaen ghehouden werden: Dat Don Jan binnen de Maendt van Auguſtus uyt alle de Nederlanden ſoude vertrecken/ende overleveren de Sterckten ende Steden in handen van de Staten: Dat den Eertſhertogh Mathias Gouverneur ſoude blÿven / ende die Pacificatie van Ghendt over al in't werck gheſtelt ende onderhouden: Dat t'ſtuck van de Religie (zÿnde door den Krÿgh nu ſoo verre inghebroken) ſoude blÿven tot de deciſie ofte uytſpraeck van de Staten Generael/ om nae ghelegentheyt ende eyſch der ſaken daer in te verſien: Dat de ghevanghenen / oock de Grave van Bueren / los ghelaten worde / ende dat in't Contract mede begrepen ſouden zÿn de Coninginne van Enghelandt/ den Hertogh van Anjou / de Coningh van Navarre / met haren Bondtghenooten / Hertogh Hans Cazimirus/ ende alle die den Staten eenighe hulpe hadden beweſen.

Om ſulcx in te willighen / baden de Staten de voorſchrevē Ambaſſadeurs/ dat ſy doch Don Jan wilden bewegen/ ende alſoo behouden zÿne Catholÿcke Majeſteyt zÿne Erf-Nederlanden/ ſonder de ſelvighe tot meerder wanhope te dringen/ eñ voor eeuwelÿck van zÿn onderdanicheyt te vervreemden / aenbiedende voorder te matighen de hardicheyt van haer Artÿckelen / daer de ſelve ſouden ſchÿnen niet wel doenlÿck te weſen.

De Ambaſſadeurs ghebruyckten veelderhande redenen over beyde ſÿden / principalÿck om Don Jan te beweghen tot vertrecken / biddende niet te willen zÿn gheluck ende fortune hazarderen / allegerende het Contract met den Hertogh / de macht der Staten / welcke ſoo grooten Legher hadden / ende oock voorraedt van ghelde / om de ſelve te onderhouden : Segghende voorts/ dat hy eerlÿcken mochte aftrecken / nademale het ſelve gheſchieden ſoude / door het tuſſchen-ſpreken ende onderhandelinghe des Keyſers / des Coninghs van Vranckrÿck / ende der Coninginne van Enghelandt / t'welck doende/ ſoude hy de Landen aen haren Erfheere mogen verſekeren / ende alſoo een oorſake weſen van de behoudeniſſe der Roomſcher Catholÿcke Religie.

Op deſe Artÿckelen hebben de voorſchreven Ambaſſadeurs verſcheyden handelinghen met Don Jan ende de Staten ghehadt/ſelfs mondelÿck met Don Jan te Leuven ende daer ontrent ſprekende. Maer het was al te vergheefs/ want Don Jan wilde hebben/ dat de Staten de Wapenen ſouden nederleggen / ende den Prince van Orangien in Hollandt ſeynden/ ende alſdan ſoude hy nae Vrede hooren: Doch verclarende in geender maniere eenighe nieuwe Religie te willen ghedoogen / ende diergelÿcke dingen meer. Nochtans liet hem aenſien / als of hy beweeght ware gheweeſt over de ellenden der Landen / te vreden zÿnde een Beſtandt te maken / om van de voorgheſlaghen Conditien voorder te handelen : Maer dit en was niet dan om tÿdt te ghewinnen / ende daerentuſſchen meer volcx te vergaderen/ende de Staten te doen verteeren.

Don Jan weygert den Vrede ghenoech/ maer wilde hem tot Beſtan laten geſegghen.

Maer de Staten (de gheleghentheyt haerder ſaken ſulcx niet lÿdende) wilden daer nae niet hooren. Don Jan/als hy nu meer Krÿghſvolck becomen hadde/ eñ vernomen/ dat het der Staten Krÿghſvolck aen gheldt ende betalinghe begonde te ghebreken/heeft eyndelÿck den Ambaſſadeuren gheantwoordt/dat de Coningh den geheelen Vrede-handel gheſtelt hadde / ende ſtelde in handen van den Keyſer/ dien alle volle macht ſoude gegheven worden / daer van hy hen Brieven toonde/ ende danckteſe met eenen af. Alſoo is dien Vrede-handel onvruchtbaer gheweeſt/ waer uyt corts daer aen de Vrede-handel tot Ceulen uytgheſproten is/ dien wy hier nae noch ſullen verhalen.

De Reden ende noot/ waeromme de Staten hebbē moeten die van de ghereformeerde Religie vorderen.

De generale Staten meynden de Catholÿckſche Roomſche Religie / met de vernieude publicatie der Pacificatie van Ghendt/ wel verſekert te hebben / maer t'ſelve heeft nochtans niet gheholpen/want men alomme de Ghemeynte moeſte te wille zÿn / om den Krÿgh te becoſtighen. Ende datmen ſulcke Soldaten van doene hadde die men betrouwen mochte / ſoodanighe achten ſy dat onder andere waren de Hollanders / ende die van de Religie. Daeromme ſy oock alle/ die de ghereformeerde Religie toeghedaen waren/ alomme ſochten in Officien ende ſtaten te brenghen / als die haer ſchuldigh kenden / niet alleen uyt liefde tot het Vaderlandt / maer oock van wegen der Religie/ getrouwe te weſen/gemerckt dat het niet alleen en was te doen om lÿf / leven/ goet ende bloedt/maer voornamelÿck om de eere Godts/ ſo ſy waren gheperſuadeert. Maer door vele zÿnde van de ghereformeerde Religie / ende alomme tot ſtate verheven weſende / hebben de ſelve ghetracht dē voorſchreven Religie met alle middelen (ſoo veel mogelÿck was) te vorderen/ hoewel oock eenige hier in/ uyt onverſtandighen ÿver/ onbedachtelÿck handelden.

Requeſte der Proteſtanten/ om Religions vrede/ dē 22. Junÿ.

Wt deſe ende diergelÿcke oorſake iſt gecomen/ dat haer die van de ghereformeerde Religie verſtout hebben/den Eertſhertogh Mathias/ ende de Generale Staten / Requeſten te preſenteren/ den tweeentwintighſten Junÿ / daer by verclarende/dat ſy begheerden te leven nae de reformatie des Euangeliums / vertoonende over ſulcx/ hoe dat ſy haer afgeſondert haddē van de Roomſche Kercke/ om veelderhande redenen/ blÿckende by veel Boecken ende ghedruckte bekenteniſſen haers Gelooſs / d'welcke harer vele met den bloede bezeghelt hadden : ende hoe de ſelve ſtercker was vervolght/hoe de ſelve meer haer hadde verbreydt / ghelÿck het mocht blÿcken by de tyrannÿe van den Hertoghe van Alva/die tuſſchen achthien ende neghenthien duyſent Perſoonen/ door de handt van de Scherprechteren/ter doot ghebracht hadde/ welcken ghevolght was Don Loys de Requeſens Commandador/ die oock een ontallÿcke menichte eerlÿcke Lieden ten

Lande uyt ghejaeght hadde / ende allerley neeringhe / ende conſtelijcke Handtwercken / (daer den voornaemſten Rijckdom der Landen in geleghen is/) den vreemden Natien mede gedeylt / waer uyt de Oorloghen ghereſen waren. Verhalende oock der Spaengiaerden voornemen / ende toonende haer goetwillicheyt van't Vaderlandt voor te ſtaen / niet tegenſtaende ſy te vreeſen hebben / datmen haer weder op de vleeſch-bancke mocht leveren / nae datmenſe ſal ghebruyckt hebben / ende met haer goet ende bloedt Victorie vercreghen / het welcke nootſakelijck moeſte veroorſaken groote onwillicheyt / uyt de welcke veel ſwaricheden te vreeſen waren / door miſbruyck der vrijheyt / onder den Borgeren ende Krijghſvolck / welcke ſwaricheden door verwilliginghe van de vrije oeffeninge der ghereformeerder Religie verhindert ſouden zijn / gelijck daerentegen de weygheringe daer van oorſake zijn ſoude van allerley quaet vermoeden / ende van ſoodanighe aenſlagen / die niet allen Proteſtanten en ſouden lief weſen / ghelijck't henlieden oock niet en ſoude betamen.

Boden oock aen / door bequame middelen / die van de Roomſche Religie verſekeringhe te doen / dat ſy gantſchelijck niet en begeerden die van de Roomſche Religie uyt te roepen / noch haer goederen te nemen / ofte yet te doen / ſtrijdende teghen den ſchuldighen plicht van goede Mede-Borgheren / maer ghereedt te zijn om haer in't ghemeyne te begheven tot beſcherminghe des Vaderlandts / waer by alle oneenicheyt wech gheleyt / ende Vrede opgherecht ſoude weſen.

Sy hadden oock verhoopt / dat in het ſtuck van de Religie / door deſe tijdt / by de Generale Staten ſoude verſien weſen / maer ſulcx ware door beletſelen verhindert / meeſt door practijcken van den vyandt / ofte by ſommighe die hoopten (den vyandt overwonnen zijnde) de Proteſtanten wederomme met den vyere te verbranden. Waeromme ſy oock baden / datmen de ſelve geen gheloove en wilde gheven / die de Pacificatie van Ghendt verwerpen / die meynden datter gheen twee Religien in een Landt connen ſtaende blijven / ende datter gheen ſekerheyt den Gheeſtelijcke Perſoonen conde ghegheven worden.

Segghende voorts / dat den vyandt de Pacificatie van Ghent opentlijck ghenoech ghebroken hadden. Ende ſoo vele die de Landen aenghingh / mochten ſy met onderlinghe bewillinghe die breken / matighen / uytlegghen ende verclaren / tot welvaren des Vaderlandts / om de heymelijcke liſten des vyandts te wederſtaen. Doch verſochten ſy / dat die niet ghebroken en ſoude worden / maer veel eer dat nae luyt van dien by de Generale Staten op het ſtuck van de openbare exercitie haerder Religie verſien werde.

Bewijſende voorts by hare Requeſte / datter wel twee Religien in een Landt beſtaen conden / door het exempel van de eerſte Chriſtenen / ende hare Keyſeren: Ende daer nae in onſe tijden / by vier Keyſeren toeghelaten: Ende by den Coninghen van Vranckrijck / van Polen / den grooten Turck / den Coningh van Marocques / eñ meer andere: Jae by den Paus ſelve / die den Joden Synagogen toeliete.

Aengaende de verſekertheyt voor de Gheeſtelijckheyt / ſy begheerden ſeer wel / dat de generale Staten eenige middelen wilden ramen / dienende tot verſekertheyt voor de Gheeſtelijckheyt / ſy waren bereydt de ſelve nae haer vermoghen nae te comen / hopende datter wel eenige groote Heeren ende Princen te vinden ſouden zijn / die voor haer vaſticheyt ende beloften wel ſouden ſpreken ofte verantwoorden.

Tweede ſupplicatie der Proteſtanten / om de exercitie haerder Religie / den 7. Julij.

Dewijle ſy op deſe Requeſte (mits de ſwaricheyt des ſtucx) terſtont geen antwoorde een creghen / ſoo hebben ſy / veerthien daghen daer nae / den ſevenden Julij / de tweede Supplicatie ghegheven / waer inne ſy ſochten eenighe twyfelinghen voor te comen / als of daer geen ſekerheyt te vinden ſoude weſen / ſoo wanneer men de Proteſtanten haer begheeren conſenteerde. Daeromme / op dat alle ſaken ſonder veranderinghe ſouden blijven / ſoo ſloeghen ſy voor / datter in elcke Stadt ſommighe van der Overicheyt ſouden moghen vercoren worden / die particuliere kenniſſe van de overtredinghe nemen ſoude / oft een ſeker ghetal van goede Borghers / Lieden van eere ende reputatie / in gelijcken ghetale van d'een ende d'andere Religie / tot welcke ter eerſter inſtantien de kenniſſe comen ſoude van alle injurien / met woorden ende wercken ghedaen van d'eene oft d'ander Religie. Dat mede in elcke Stadt ſommighe van de principale Borgheren ter wederſijden ſouden verantwoorden voor de hare / met belofteniſſe datſe die Vredebrekers niet voorſtaen en ſouden / maer veel eer beneerſtighen dat ſy mochten gheſtraft werden. Boven dien / dat alle Predicanten / Ouderlingen / Diaconen / ghelijcke belofteniſſen doen ſouden: ghelijck oock ter ander ſijden / de Prooſten / Dekens / Paſtooren / Vicariſſen / ende Threſoriers van de Prochien.

Sy ſouden oock beloven ende voor Godt proteſteren / gheen voornemen te hebben den Prelaten ofte Kerckelijcke Perſoonen / die Profeſſie doen van de Roomſche Religie / te verſtooren in haren Perſoonen / goederen / ofte exercitie haerder Religie / maer ſulcx nae haer vermoghen te verhinderen: Ende ſoo verre yet / dat tot ſulcx ware ſtreckende / tot haerder kenniſſe quame / ſoo ſouden ſy dat den Magiſtraet te kennen gheven / op dat daer in nae behoorẽ verſien werde. Daer toe de principaelſte onder haer vaſte belofteniſſen ſouden doen / in de Steden ofte plaetſen daer de ghemelde oeffeninge der Religie weſen ſoude / in ſulcken ghetale als daer van ſal gheadviſeert worden.

Anderwerf belovende (volghende het inhoudt der eerſter Requeſte) te ſuppliceren aen eenighe Princen ofte groote Heeren / om voor haer te verantwoorden: Inſghelijcx oock t'ſelfde begheerende van die / die contrarie Profeſſie deden / niet anders ſoeckende dan vreedſamelijck te leven onder des Overheyts protexie / ende dat de brekers der ghemeyne ruſte gheſtraft werden.

Reſolutie op eenen Religions vrede.

Om den Volcke op deſe Requeſten te vreden te ſtellen / ſoo hebben de Eertſhertoghe Matthias / de Prince van Orangien / den Raedt van State / ende de Generale Staten / nae langhe ende breede beraedtſlaginghe / eenen Religions vrede tot Antwerpen gheraemt / voor allen de Steden die dien begheeren ſouden / den welcken gheenſins ſtreden teghen de Pacificatie van Ghendt / doch alſoo / dat daer by de Landen van Brabandt / Vlaenderen / Artoys / Henegouwe / onder malcanderen niet verbonden en waren / maer vry bleven / onder haer te doene wat by hen bequaem ſoude ghevonden worden / doch ſoo / dat die van Hollandt ende Zeelandt niet en vermochten in de andere Provincien yet te attenteren teghens de Catholijckſche Roomſche Religie: Ende nadien de Pacificatie alleenlijck ſtreckte tot het uyt-drijven van de Spaengiaerden ende vreemden / dat daer toe was hen hooghnoodigh eenen inwendigen Vrede/ ende Politijckſche eenicheyt / dewijle het doe gheenen tijdt en was om de een den anderen te dwinghen/ quellen / vervolghen/ verjaghen ofte dooden/om het ſtuck der Religie/terwijle ſy ſulcken grooten Oorloghe op den hals hadden. Verſcheyden ander oorſaken / die alhier te lange ſouden vallen om te verhalẽ / hebben de voorſz. Heeren ende Staten gemoveert / als breeder uyt den ſelven Religions vrede te mercken is : Waeromme wy die van woorde tot woorde hier by gheſtelt hebben / van date den tweeentwintighſten Julij/ Anno 1578.

De voorredẽ van de Religions vrede/ van date dẽ 22. Julij.

Eenen yeghelijcken is kennelijcken ghenoech/ dat de tyranniſche Placcaten / die eertijdts ghemaeckt zijn op het feyt van de Religie / door den ingegheven raedt/ende toedoen van de vreemde/ ende ſonderlinghe van de Spaenſche Natie/ſonder de Staten des Landts daer op te hooren/ eñ ſichtent met langs ſoo meer rigeur ende onverdraeghlijcke ſtrafheyt onderhouden / de welcke de oorſprongh zijn van alle onſe tegenwoordighe ſwaricheden/ als ter occaſie van dien in eeniger manieren des Landts Privilegien/Rechten/loffelijcke Coſtuymen / verbroken ende onder den voet ghebrocht / ende eyndelijck eenen jammerlijcken Krijgh veroorſaeckt heeft/de welcke aenghenomen is by de vyanden des Vaderlandts/ tot onſe uyterſte ſlavernije ende verderffeniſſe. Ende alſoo daer teghen gheen ander remedie en was / dan by alle de Provincien van herwaertſover in een Verbondt te comen / ſoo is daer uyt gheſproten de Pacificatie van Ghendt / de welcke/ nae diverſche deliberatien ende conſultatien/ die daer op ghenomen is/ ſo wel by de Biſſchoppen/Theologienen/als by den Rade van State/ ende anderen van herwaertſover/geapprobeert/ gheconfirmeert / ende by publijcken ſolemnelen Eede beſworen is gheweeſt / niet alleenlijck by de Staten van alle deſe Nederlanden / Gheeſtelijcke ende Weereltlijcke / in't generale ende particuliere / maer oock by Don Jan van Ooſtenrijck/uyt den Name van de Majeſteyt/makende Accoordt met den voorſchreven Staten / ten aflegghen van den voorſchreven Krijgh / ende alle andere inconvenienten. Ende hoewel wy verhoopt hadden / dat in de onderhoudeniſſe van dien geen faute ſoude gheweeſt hebben / van weghen den voornoemden Don Jan / wiens Officie ſonderlinghe was / als ghecommitteert zijnde tot het Gouvernement / ende goede directie van de voorſchreven Nederlanden / die ſelve in Payſe / Vrede / ende tranquilliteyt te onderhouden. Niettemin / doende ter contrarie / ſoo hadde hy de voorſchreven Pacificatie in veelderhande Poincten ghebroken / ende by diverſche ſaken hem contrarie zijnen Eedt betoont/dat hy hem daer niet in houden en wilde / ſo dat wederomme de voorſchreven Oorloghe by hem vernieuwet is gheweeſt/ die ons ghedwongen heeft tot conſervatie van natuerlijcke vryheyt ende beſchermeniſſe/ de Wapenen eenſamentlijck weder aen te nemen : Weſende oock by dien / ende door de extremiteyten/ daer inne ons de ſelvighe Oorloghe (als de Moeder van alle diſordere ende inconvenienten) ghebrocht heeft/ bedwongen te doen ende ghedooghen / teghens onſen danck ende meyninghe / diverſche ſaken prejudicabel der Religie / ende ghehoorſaemheyt van zijne Majeſteyt / die wy niet en hadden anders peynſen/ ende tegenwoordelijck niet connen beletten/ ſoo wy ten diverſchen ſtonden / voor't aengaen van deſe Oorloghe/ hebben vertooght ende gheproteſteert / ſoo wel by Brieven als Ambaſſadeurs/gheſonden aen zijne Majeſteyt/ ende oock aen den voorſchreven Don Jan. Ende al iſt ſo/ dat ons noch macht noch wille tot onſe voorſchreven beſchermeniſſe en ghebreeckt/nochtans alſoo de diverſiteyten van de Provincien ende van de Menſchelijcke opinien / die het ſtuck ſeer verachteren / ſoo iſt te duchten dat onſen goeden wille / noch ons macht / daer toe niet helpen en ſullen/ ten zy dat wy geſamentlijck comen in een naerder ende ſtercker Verbondt/onverbrekelijck Accoordt ende vereeninge/ ſonderlinge in't ſtuck van de Religie. Want aenghesien dat niet alleenlijc ter occaſie vande Oorloge/maer oock van de inevitable frequentatie / ende conſervatie van de Cooplieden / ende andere Inwoonders van de omliggende Rijcken eñ Landen/als van Vranckrijck/ Enghelandt/ende Duytſlandt/eñ andere/ de Religie ghepretendeert Reformeerde hebbende / de ſelve Religie herwaertſover / in diverſche Provincien gheachtervolght/ eñ ſeer behertight werdt : Soo iſt grootelijcx te duchten / ten zy datmen de liberteyt ende exercitie van dien / ſoo wel als van de oude Religie / toelaet met een vriendelijck Accoort ende Religions vrede/exempel nemende aen Duytſlandt ende Vranckrijck/ die by dien middel zijn overcomen/ ende in vrede ende voorſpoedt levende/ daer ſy te vooren de een den anderen geenſins en conden verdraghen/ſeer vyandtlijcken tracteerden / dat by ghebreke van dien/ groote dangieren/ bloedtſtortinghen/ ende andere inconvenienten ghebeuren ſullen. Waer door hoe langs ſo meer onſen aller vyandt (binnẽ ſ'Landts weſende) openinge eñ middel gegeven ſal wordẽ / daer wy ter contrarien met een vreedſamige Vnie (t'ſamen verbonden ende gecoppelt weſende) ons moghen van alle aenſtaende inconvenienten eñ afgrouwelijckhedẽ beſchermẽ. Alle welcke ſaken geconſidereert hebbende/eñ ſonderlinge/dat den vyandt niet anders en vreeſde/dan dat hy ons ſoude ſien veenight te zijn in het ſtuc van de Religie/ ende ſoeckende/onder het deckſel van dien/aen allen zijden ons te ſtellen eñ houden in tweedrachticheyt. Ende ſo verre alſt gebeurt/ dat hy niet ſchalck-liſtighe behendicheden ofte gheweldt in het Landt valt/hy en ſal noch Geeſtelijcke/ noch Catholijcke / noch eenighe andere ſparen. Oock gheconſidereert hebbende/ dat de voornoemde van de Religie/ghepretendeert Gereformeert/hebben by diverſche Requeſtẽ ſeer inſtantelijc geſupplieert/dat henlieden de vrye exercitie van dien ſoude toegelaten zijn/met eñ onder ſulcken regule ende ordinantie als betamẽ ſoude.

So hebben wy/tot ghemeynen ruſte eñ vrede/ naer rijpe deliberatie daer op ghenomen/ niet alleenlijck met den Gedeputeerde van de generale Staten/ maer oock in het particulier/ hebbende daer op gehoort de Staten van elcke Provincie/ ordonneren eñ ſtatuerẽ by deſen/ die navolgende Poincten/ eñ dat ſonder prejuditie van de Vnie van de Provinciẽ van herwaertſover/ de welcke haerliedẽ niet en behoorden te altereren / noch te ſcheydẽ d'een van den anderẽ/ter occaſie van deſe ordinantie/ ſonderlinge aenghesien/dat niemant bedwongen en is te veranderẽ zijne Religie/noch t'accepterẽ de liberteyt/tẽ zy dat hyſe goet vindt.

Religions vrede Artickelen.

1. In den eerſten / dat alle de miſdaden ende injurien / geſchiedt ſichtent de voorſchreven Pacificatie van Ghent/ter cauſen der Religie/ſullen vergheven ende vergheten zijn/als niet geſchiet/ ſoo dat/ter oorſake van dien/ niemant toeſprekelijck noch vervolghelijck wordt / te Wette noch anders / ende en ſal daer af gheen verhael noch onderſoeck ghedaen worden / op pene van by de Transgreſſeurs gecorrigeert te zijne/ als Paysbrekers / ende Perturbateurs van de ghemeyne ruſte.

2. Ende

Religions vrede.

2. Ende op dat dien volgende ten opſiene van de diverſiteyt der Religien/ die met geweldt ende Wapenen niet en moghen onderhouden/ ingheplant/noch oock onderdruct werden/ geen tweedracht noch queſtie meer en gheſchiede/ſo is gheordineert/ dat elck/ aengaende de voorſchreven twee Religien/ vry ende vranc magh blijven/ſoo hy voor Godt verantwoorden wilt/ in ſulcker manieren/ dat den eenen den anderen niet en ſal moghen ſtooren/ maer dat een yeghelijck/ t'zy Gheeſtelijck oft Weereltlijck/zijne goederen met ruſte ende vrede beſitten ende behouden mogen/ ende Godt dienen nae het verſtandt dat hem ingegheven is/ ende ſoo hy ten uyterſten daghe ſal willen verantwoorden/ immers ſoo langhe ende tot der tijdt toe/ datter een alghemeyne ofte Nationale Concilie/ beyde partijen liberalijck ghehoort weſende/ anders deſhalven ghesloten ende ghedetermineert werdt.

3. Ende ten fijne dat de voorſchrevē liberteyt van Religie over beyde ſijden ghereghelt zy/met bequame ende lijdelijcke conditien/ tot elcx gheruſtinghe ende verſekeringhe/ is gheordineert/ dat de Catholijckſche ende Roomſche Religie ſal weder opgheſtelt worden/ ſoo wel in de Steden van Hollandt ende Zeelandt/ als in eenighe andere Steden ende plaetſen van de Landen van herwaertſover/daer die verlaten is geweeſt/om aldaer paysibelijcken ende liberlijck gheexerceert te worden/ ſonder eenigen troubel ofte belet voor den ghenen die begheeren ſullen/ behoudens dat hy niet min van ghetale en zy dan hondert menagien in elcke groote Stadt oft Dorp/ daer continuelijck gheſeten ghewerſt hebbende/ ten minſten den tijdt van eenen Jare/ende in de cleyne/ den meeſtendeel van de Inwoonderen oock verjaert.

4. Soo oock inſghelijcx de voorſchreven Religie/ gheſeyt Ghereformeerde/ ſal mogen openbaerlijck gheexerceert zijn in alle Steden ende plaetſen van de Landen van herwaertſover/ daer het ſelve by de Inwoonders in ghetale als hier boven voorſeyt is/ begeert wordt.

5. Welverſtaende/ dat ſoo wel de ghene van d'een als van d'ander Religie/ ſullen moeten henlieden preſenteren voor de Magiſtraet/ daer ſy reſpectivelijc elck in't zijne/de exercitie van haerlieder gheintermitteerde Religie ſullen begeeren/ die henlieden daer toe ſullen moeten terſtondt bequame plaetſe deſigneren/ te weten/ in Hollandt ende Zeelandt voor die van de oude Religie/ſulcke Kercken ende Capellen alſſer ſullen bevonden weſen bequaem/ende by ghebreke van dien/eenighe plaetſen daer die gheſtaen hebben/alwaer de Catholijcken ſullen moghen haerlieder Capelle ofte Kercke weder op brenghen/ ende in andere Provincien ſulcke bequame plaetſe/ als de Magiſtraet henlieden ſal bewijſen/ behoudens dat die verre ghelegen zijn van de Catholijcke Kercke/ indien't doenlijck is/ ten fijne dat door de viciviteyt/ ende nae ghelegentheyt/ geen queſtien oft gheſchillen en rijſen/ ſoo men gemeenelijcken ſiet ghebeuren.

6. In welcke plaetſe ſy elck in't zijne reſpectivelijck ſullen moghen doen/houden/hooren ende celebreren/de Goddelijcke dienſten/Predicatien/ Bedingen/ Sanghen/ Doopſels/ Nachtmalen/ Begravingen/Houwelijcken/Scholen/ende alle andere ſaken/ haerlieden reſpective Religie toebehoorende.

7. Ende daer t'voorſchrevē exercitie in't openbaer niet gheſchiet/ en ſal niemant om t'feyt van de Religie mogen ondersocht noch toegeſproken weſen in eeniger manieren/ ter cauſen van't ghene hy doen ſal binnen zijnen Huyſe.

8. Verbiedende ſeer expreſſelijcken op die penen voorſchreven/ ſo wel de ghene van d'eene als van d'ander Religie/van wat qualiteyt ofte conditie ſy zijn/ malcanderen te troubleren/ moeyeniſſe ofte hinder te doene/by woordē oft met feyten/ in't exercitie van haerlieder reſpective Religie/ ende het ghene dat daer af dependeert/ noch oock den anderen te ontſtichten ofte te ſchandaliſeren.

Religions vrede.

9. Maer dat elck abſtinere ende hem verdrage van te comen ter plaetſen daer men andere Religie dan de zijne exerceert/tē zy dat hy hem wachte van ſchandael/ende hem regulere naer de Statuyten ende Ordinantien van der Kercken ofte Tempelen/ daer hy hem vinden ſal/ op pene als voorſeyt is.

10. Dat alle Monicken/Religieuſen/ende andere Eccleſiaſticque Perſoonen/ ſullen liberlijck ende ſonder eenige moleſt oft hinderniſſe mogen gebruycken van alle haerlieder goederen/ thienden/ ende andere gherechticheden.

11. Dit ſonder prejuditie van de Provincien van Hollandt eñ Zeelandt/ die nopende de Geeſtelijcke goedinge aldaer liggende/hen reguleren ſullen/ volgende het tweeentwintighſte Artijckel van de voorſchreven Pacificatie van Ghent/tot datter by de Generale Staten anders gheordineert ſal worden.

12. Ende om alle irritatien ende queſtien te ſchouwen/ ſoo is verboden te maken/ ſinghen/ oft in't openbaer te brengen/ eenighe ſchampere injurieuſe Liedekens/Baladen/Refereynen/ oft andere Libellen/ oft Schriften diffamatoire/ noch die te printen ofte te vercoopen over d'een oft d'ander ſijde.

13. Verbiedende oock alle Predicanten/Lecteurs ende andere/ die in't openbaer ſpreken ofte prediken/ van wat Religie ſy zijn/ te uſeren eenige ſprake ofte propooſten/ tenderende tot opropinghe ofte ſeditie/ maer ſullen henlieden draghen tamelijck ende modeſtelijck/ niet ſegghende dan t'ghene dat dient ter inſtructie oft edificatie van de Auditeurs/op pene voorſeyt.

14. Verbiedende voorts op ghelijcke pene alle Soldaten/ van wat Religien ſy zijn/ te draghen eenighe mercken ofte lickteeckenen/daer door ſy malcanderen ſouden moghen irriteren/ oft verwecken tot tweedracht ofte queſtie.

15. Dat die van de voorſz. Religie ſullen ghehouden zijn/ſoo wel Hollandt ende Zeelandt als andere/te onderhouden de Wetten ende uſancien van de Catholijcke Kercke/ in't feyt van dē houwelijcken ghecontracteert/ende te contracteren/ ten opſiene van de graden ende beſtaenſels van conſanguiniteyt ende affiniteyt/ welverſtaende/ dat aengaende de Houwelijcken/als nu ghedaen in den derdē ofte vierdē graet/ die van de voorſz. Religie niet en ſullen ghemoleſteert zijn/noch die validiteyt van den ſelven Houwelijcke/in twijfelachticheyt ghebrocht/ noch oock die ſucceſſie geweert/den Kinderen van den voorſchreven Houwelijck gheprocreeert/oft te procreeren.

16. Welverſtaende dat de Geeſtelijcke affiniteyt die Houwelijcken niet ſal moghen beletten. Eñ en ſal geen onderſcheydt noch diſtinctie ghemaeckt zijn/ ten opſiene van de Religie/ in't ontfangen van eenighe Scholiers/Siecken oft Armen/ niet meer in de Univerſiteyten/ Collegien/ Scholen/ Hoſpitalen/ Sieck-huyſen/ dan in publijcke Aelmoeſſen/ noch anderſins.

17. Dat die van de Religie ſullen ghehouden zijn/ buyten Hollandt ende Zeelandt/ te houden ende onderhouden de Feeſtelijcke dagen/ opgheſet in de Catholijcſche Roomſche Kercke/ te weten/ als Sondagen/ Kerſdagen/ Apoſteldagen/

Religions vrede.

onſer Vrouwen boodtſchap/Hemelvaert/Lichtmiſſe/ ende Sacramentſdagh / ende en ſullen op de ſelve daghen niet mogen beſoingeren/ vercoopen/ noch Winckel open doen.

18. Dat oock op dagen/dat by die ſelve Kercke verboden is vleeſch te eten/de Vleeſch-huyſen ſullen gheſloten blijven/ende elck ſal hem dragen profertelijck na de ordinantien van elcke plaetſe.

19. Ende om te bet te vereenigen alle de Onderſaten van herwaertſover/ verclaren wy/ dat ſoo wel de ghene van d'een Religie als van d'andere/ ſullen capable weſen / daer toe ydoone zijnde/om te houden eñ te exerceren alderhande Officien ende ſtaten / ſoo wel van Juſtitien als andere/ſonder nochtans dat die van de voorſchrevẽ Religie/gheſeyt Ghereformeerde/ſullen ghehouden zijn te doen anderen Eedt / noch verbonden tot andere devoiren/ dan van wel eñ ghetrouwelijcken te exerceren haerlieder ſtaet eñ Officie/eñ te onderhouden de ordinantie daer op gemaeckt.

20. Ende om dieſwille dat de adminiſtratie van Juſtitie is een van de principaelſte middelẽ/ om te houden de Onderſaten in Payſe ende eendrachticheyt/ende dat niet te min de ſelve door de diverſiteyt van de Religie/ ende anders in diverſche plaetſen onder de voeten getreden wordt/tot groote verdruckinge ende onghelijck van de onnooſele ende andere recht begeerende/is om daer in tegens alle calumnien/heden te ſeer regnerẽde/ te voorſiene/gheinterdiceert op de voorſz.penen/ ſo wel den Jugen/Magiſtraten/als particuliere Perſoonen / voortaen yemandt aen te taſten ofte te vangen / ſonder te obſerveren van dry gecoſtumeerde wegen/te wetẽ/de eene int preſentie meſfaict,ofte by ordinantie van dẽ Juge/ofte wettelijcke informatie precedente ghegheven / ofte daer partije formeel is/ haer hebbẽ gedaen in ſchrijvẽ.

21. Ende ſullen de Perſoonen/by eenigh van de voorſchreven dry middelen gevangen/terſtont moeten gheſtelt ende gedelivreert zijn in handen van haerlieder Juge competent / om van zijnen ſtucke ghekent ende Juſtitie ghedaen te zijne/ſoo als het behoort.

22. Eñ niet te min/op dat die quade humeurẽ van de Republijckẽ ſoude te beter mogen gheexpurgeert ende verdreven worden / is elcken toegelaten/oock ſonder te hebben eenigh particulier intereſt/ eenen anderen wie hy zy t'accuſeren/ behoudẽs dat het ſelf de geſchiede met behoorlijcke informatie/eñ voor Juge competent/ die gehouden wordt binnen acht dagen daer naer ofte eer/ volgende de Coſtuymen van der plaetſen/den geaccuſeerden te doen berechten / ende voorts daer inne te procederẽ in aller diligentie / tot condemnatie ofte abſolutie/ ſoo hy in goeder Juſtitie bevinden ſal te behooren.

23. Sonder nochtans dat yemant gheoorloft werdt eenen anderen te calumnieren / ofte lichtelijck ſonder fondament te bedraghen/ende zijnen name ofte fame te cort te doẽ/ ofte te naer te ſpreken/op pene als vooren.

24. Ende omme nopende d'executie/ſoo wel de civile als de criminele Juſtitie/elcken redelijcken contentement te geven/is geordineert/dat voortaen alle Wetten ende Magiſtraten van de particuliere Steden/ Caſſelrijen / Dorpen ende Heerlijckheden / van de Landen van herwaertſover/ ſullen gheſtelt ende ghemaeckt zijn van de treffelijckſte Perſoonẽ/Lief hebbers des Vaderlants/ ſonder diſtinctie van Religie.

25. Welcke Wetten ende Magiſtraten ſullen henlieden alleene ende over al moeyen met t'ſtuck van Juſtitie/Policije/oft Gouvernement van de Steden ende plaetſen daer ſy gheſtelt zijn.

26. Sonder dat yemandt henlieden daer inne ſal moghen eenigh belet/ trouble/ ofte empeſchement doen/noch henlieden eenighſins daer mede onderwinden/ in wat manieren ende onder wat pretext dat zy.

Religions vrede.

27. Ende want de Wetten onlangs alomme vernieut zijn/ de ghene die men noemt achthiene oft andere / in haerlieder gheſacht gheſtelt / in't minder oft meerder ghetal / ſullen alomme verlaten zijn/ eñ haer ſal verboden zijn/ haer niet in te ſteken / noch te moeyen met de gemeyne affairen / noch ſelfs met de fortificatie eñ wacht van de Steden / ten zy dat ſy tot de ſelve fortificatie ende wacht ſonderlinge ghekoſen eñ gedeputeert worden by de voornoemde Wetten.

28. Eñ dien aengaende/ſullen ſy ooc niet mogen eenige Ordinantien van importantie geven/ dan by voorgaende communicatie van der Wet van de Steden daer ſy geſtelt zijn / eñ by haerlieder expreſſen Ordinantien/ op pene als vooren.

29. Eñ op dat deſe onſe Ordinantie te lichtelijcker onderhouden worde/ ſullen door de Commiſſariſen eñ andere Gedeputeerde / ofte macht hebbende die Wetten te vernieuwen/ gecommitteert worden vier notabele deuchdelijcke Perſoonen/ wel ghequalificeert / om t'allen occaſie van Officie wegen/ jae oock ſonder van partije verſocht te zijne/ haer te informeren op de inſtructie eñ contraventie van de voorſz. Ordinantie: de ſelve ghedaen informatie by gheſchrifte gheſtelt/ ende gheteeckent ten minſten by dry van haer/ſal terſtont ghepreſenteert worden in handen van de Magiſtraten / om ſommierlijck daer af kenniſſe genomẽ/eñ tegen de overtreders by prompte executie van de voorſz.penen gheprocedeert te wordẽ.

30. Welverſtaende dat d'Officie van de voorſchreven notabele ofte deuchdelijcke Perſoonen niet meer dienen en ſal als een Jaer / ende dat ſy ſullen met den voorſz. Magiſtraet worden vernieut ende verandert.

Aldus beworpen eñ geadviſeert den 22. Julij/ Anno 1578. t'Antwerpen.

Alſo deſen Religions vrede een medecijne was voor veel Steden/ſo heeft die oock den quaetwilligen ghedient om beroerten in Steden eñ Landen te maken/ die anderſins oock niet wel te vreden waren/ als wy noch ſullen verhalen.

In Antwerpen/ Bruſſel/Mechelen/Bergen/ Breda/Liere/Brugge/ Yperen/ etc. Deſgelijcx in Vrieſlandt/Gelderlant/ en de andere Landen ende Steden/heeft die alle goet contentement inghebrocht / ende men heeft aldaer de Ghereformeerden alomme Kercken inghegheven / elcke Stadt nae dat het hem ghelegen was / d'een vroegher/d'ander later. T'Antwerpen heeftmen de Ghereformeerde gegeven de Capelle van den Caſteele/ ghenoemt de Moabiten / de Jeſuijten Kercke/ de Kercke van de Minrebroeders / van de Dominicanen ofte Prekaren/ eñ van S. Andries. Daer nae ooc de groote Kercke van onſer Vrouwen/ eñ die van S. Jacobs. De Chooren behielen de Roomſche Catholijcken voor haren dienſt/met een ſtuck van der Kercke/groot eñ bequaem genoech. De voorſz. Kerckẽ werden verdeelt onder die vã de Franſche eñ Nederlantſche Tale. De Kercke vã S. Joris/eñ de Vrouwen-Broeders/ met andere plaetſen / werden die van de Confeſſie van Augſburgh gegheven/als oock profeſſie doende van de ghereformeerde Religie met de andere Swinglianen oft Calviniſten genoemt/accorderende in de Hooftſtuckẽ der Leere/onder malcanderen(alſo ſy ſeyden) min varierende dan de Monicken onder haer doen/ als in Kerckelijcke ordinantien / eñ in de uytlegginghe van de woorden Chriſti / op de inſtellinghe des Avontmaels/beyde genoech nochtãs tenderende tot

Kercken uyghedeel tot de Gere formeerde/ volghende Religions vrede.

Die van d Confeſſie van Augſburgh ofte Martiniſt worden oock Kercken ghegheven.

tot het ware geniet der vruchten/ oft eynde daer toe dat het ingheſtelt is/waeromme alle lief hebbende vreedſame Menſchen niet veel te ſtrijden en hadden. Deſe hebben oock tot Bruſſel ende in meer ander plaetſen haer Kercken ghehadt.

Edelen tot Bruſſel Requeſte om geen ghereformeerde Religie daer te hebben.

Tot Bruſſel hebbē de Heere van Champigny/ met den Heere van Heſe/den Marquis van Bergen/ den Heere van Raſſigem/ eñ Heer van Glimes/met eenen anderē aenhangh/Requeſte over gegheven/om de Religions vrede aldaer te beletten/eñ datter niet gepredict en werde by de Proteſtantē/ allegerēde dat het een Princelijcke ſtadt was/ eñ daer de Princen van den Lande gemeynelijc reſideerdē/ die daer mede dat voordeel verlieſen ſoude/ende ſpraken ſeer ſtoutelijck om haer voorige dienſten/ſeggende/als dat ſy laſt hadden van den Raedt van Staten/eñ Staten generael/ om de gereformeerde Religie te wederſtaen/ende datmen om 7. ofte 800. Menſchen geen veranderinge en behoorde te lijden: Maer als bevonden was dat ſy't dedē uyt eygen authoriteyt/ ſo heeft de Gemeynte daer tegen geweeſt/ ſoo dat ſy daer door in grooten haet by den volcke geraeckt zijn. Eñ de Heere van Champigny (niet tegenſtaende zijn voorighe dienſten) werdt in Auguſto aldaer ghevangen/met de andere/van den Colonel van den Tempel. Eñ om in beter bewaringe te zijn/ beſchuldight weſende van dē feyte daer de Heerē tot Gent om gevangē waren/ is hy door toedoen van eenige Borgeren tot Gent by de andere ghevoert. De andere tot Bruſſel werdē los gelaten.

Champigny gevangen in Auguſto.

Tot Doornick/Rijſſel/eñ in andere Steden eñ plaetſen in Walſlandt/ begonden ſy oock haer te ſtellen/om den Religions vrede plaetſe te geven/ maer door eenige voorvallende ſakē (die wy hier na ſullen verhalē) wert t'ſelve aldaer verhindert.

Gent oploopigh/den 28. Octobris.

Tot Gent is men oploopigh geweeſt/ als wy in't voorgaende Boec verhaelt hebbē/want alſo daer ghevangen genomen waren/ den 28. Octobris/Anno 1577. den Hertogh van Arſchot/ende meer andere / uyt vreeſe van de dreyghementen der ſelviger henlieden gedaen/om dat ſy haer beloof de reſtitutie van Privilegien vorderden/ende ſiende datſe van velen daer over geblameert waren/ſo hebben ſy geſocht haer ſelven te verſekeren ende ſterckē: Daer toe hen wel te paſſe quam de verbitteringe des volcx over de Monickē van de vier biddende Ordenen/dier eenige om haer miſdaet ter doot geexecuteert waren/ſoo hier vooren verhaelt is. Om welcke onſekerheyt int werck te ſtellen/hebben ſommige lieden/waer van de Heere Jan van Imbijſe/ van Rihove/ de Heere van Boucle/zijnen broeder/Gillis Borluyt Ridders/ Trieſt eñ andere/wel de voornaemſte waren/een volck die met der daedt noch aen d'een noch aen d'ander ſijde ghetoont hebben/dat ſy eenige Religien ofte liefde tot den Vaderlande hadden / beſtaen tot Gent de Religie te veranderē/ meynende daer mede de Gemeynte aen haer ſijde te trecken/als ſy ooc dedē/die den voornoemdē Imbijſe Voor-Schepen maeckten / weſende de opperſte Magiſtraet: Hy was een verwaent gelt-gierigh Menſche/die veel tot zijnē achter-Rade gebruycte twee Franſoyſen/La Hougrije ende Saraſſin. Eñ procederende dagelijcx van quade tot erger/ hebbē de Kerckelijcke goederē geheel geſpolieert/ niet teghenſtaende de proteſtatien van den Heere van S. Aldegonde/van wegen der hooger Overheyt eñ Staten jegens henliedē gedaen. Sy hebben oock de Geeſtelijckheyt geheel verjaeght/ eñ haer een ſekere penningh tot onderhoudt uytgereyckt/voorwendende de aenſtaende Oorloge eñ noot om haer te ſterckē. Oock hebben ſy met geweldige behendicheyt de andere Hoofſtedē van Vlaenderen vermeeſtert ende inghenomen / als Brugghe ende Yperen / in de welcke ſy (ſoo veel hen moghelijck was) in de regeringe hebben geſtelt volck van gelijcke humeuren/die haer ſaken voorſtonden. T'ſelfde deden ſy oock in de cleyne Steden/als Dermonde/Oudenaerde/Aelſt/etc. Eñ hebben alſo de Souverayniteyt der vier Leden van Vlaenderen aen haer genomen/ ſeggende/ dat die vervallen was in de handen van de Ghemeynte/nemende over ſulcx mede Ruyteren ende Knechten aen. Sy hebben oock haer Stadt van Ghent wonderbaerlijcken rondtomme met Bollewercken/Ravelins/ eñ anders verſterckt/ dat ſeer veel gecoſt heeft/zijnde een van de grootſte Steden in Europa/ ende van grooter macht. Van't Coper/Metael/in de Kercken/ende Clocken/al dat tot ſulcx mocht dienē/hebben ſy groote menichte Gheſchuts ghegoten: De reſte/met alle Meublen ende goederen der Geeſtelijckheyt/ hebben ſy om luttel gheldts vercocht: Want de Coopers (gelijck in alle dingen/alſo hier in) haer meeſte profijt ſochten. Cloosters/Kercken/ende Huyſen hebben ſy afghebroken ende vermaeckt/ de Boſſchen ende Boomen afghehouwen / ende wonderbaerlijcken onnielt. Alſo is daer de Roomſche Catholijckſche Religie geheel verdreven / eñ de Ghereformeerde alleenlijck opgheſtelt/ al uyt haer eygen authoriteyt/ als die van geenen Religions vrede en wilden hooren.

Jan vā Imbyſe eñ andere oorſake vā veranderinghe van Religie tot Ghendt.

Den Eertſhertogh Mathias/den Prince van Orangien/met den Raedt van State/hebbē aen haer verſcheyden Gheſanten gheſonden van alle qualiteyt/oock Borgheren van Antwerpen ende Bruſſel/ om haer tot eenighe goede redene te beweghen: Maer alle Remonſtrantien/ Proteſtatien / ende verſoecken waren te vergeefs: Waer over die Walſche Provincien haer ſeer hebben beclaeght/by ſeker Geſchrift in Drucke uytghegaen/den 18. Julij/ dienende voor advijs eñ antwoorde op de Requeſte/ aldaer by verſocht was oeffeninge der ghereformeerde Religie/ ende met eenen op de Brieven van den Eertſhertogh/met project van de Religions vrede: daer tegē ſy haer ſo heftelijc ſtelden/dat het ſcheen datſe alle meyneedigh waren/ hooghe ende leeghe / die daer toe haer ooren leenen ſouden / proteſterende daer teghen lijf / leven / eere / goet ende bloedt te willen waghen: Daer den Edeldom van Artoys ende Henegouwe mede de handt ſeer heeft aengehouden / de welcke altijt in de Oorloge tegen Vranckrijck de eerſte waren te Peerde / oock haer ſelven den lof toeſchrevē van de vereeniginge der Landen met die van Hollandt ende Zeelandt / ende van de Pacificatie van Ghent / waerom ſy haer lieten duncken/ datſe een groot ſpreken in als behoorden te hebben / als die alleenlijck ſouden de oorſake gheweeſt zijn / dat die Ghemeynte den Prince van Orangien met zijnen aenhangh beter betrouden: Hier was by gaende/ ende te noteren/dat ſy al van te vooren haer niet en hadden willen tot de Generaliteyt voeghen/dan op conditie/ dat niet alleen Artoys ende Henegouwe/ als twee Provincien onder de Staten ſtemmen ſouden/maer ooc dat de Stadt van Valenchijn/ de Stadt van Doornick / ende het Tourneſis/ met Rijſſele / Douway / ende Orchies / ende ten vijf den oock Mechelen / die alle vijve onder ander Provincien haer ſtemmen plegen te gheven/ nu alleene elck beſondere ſtemmen hebben ſouden / als Brabant/ Vlaenderen / ende Ghelderlandt/daer nochtans alle die ſeven Walſche Provincien alle te gadere het ſevenſte deel niet en contribueren in de voorvallende laſten/ als Brabant alleene / die nochtans de principaelſte Provincie in't contribueren niet en is / maer Vlaenderen / welcke Brabant hier in te veel overtreft.

Artoys ende Henegouwe opposeert de Religions vrede in ſchrifte/ den 18. Julij.

Der Walſche Provincien diſcontentement.

Oock uyt inſichte ende crachte van ſo veel ſtemmen/ haddē ſy haer verſtout ſecretelijc den Eertſhertogh Mathias te ontbieden/ denckende het Gouvernement onder hem te voeren/ ende alſoo des Princen authoriteyt te verminderē/ welcken Prince doē hen allen daer in het voordeel afſagh/ haer voornemē ende beſteck/ dat ſy tot Dermonde met den Eertſhertogh Mathias meyndē aen te richten/ (om Vlaenderen ende Brabandt aen haer ſijde te crijghen) te niete makende/ midts de Hoofden ende Belegghers daer van tot Ghent/ met den Hertogh van Arſchot/ ghevangen werden: Waer op haeſt den ſlagh van Gembloers geſchiede/ waer door ſy in groot miſtrouwen by den volcke quamen/ als die meeſt in den Legher het bewindt hadden/ alhoewel de Hoofden meeſt aldaer niet by en waren.

Om deſe ende andere verſcheyden oorſaken inwendigh t'onvreden oft malcontent zijnde/ hebben ſy haer ſeer heſtelijck ghetoont teghens den Religions-Vrede/ eñ teghen de oproericheyt van die van Ghendt/ eenighe onder haer om alſoo de Roomſche Catholijckſche Religie te vorderen/ andere om haer paſſien vā eergiericheyt/ wraergiericheyt/ ende dierghelijcke/ daer mede genoech te doen. Welcke ghelegentheden de gheveynſde Patriotten/ eñ gheſpanjoliſeerde Nederlanders/ niet en lietē voorby gaen/ ſonder daer mede haer profijt te doen: maer hebben de ſelve waer genomen/ daer van onder andere de eerſte wel geweeſt is Valentijn de Perdieu/ Heere van La Motte/ welcke Gouverneur tot Grevelingen in Vlaenderen was/ zijnde een ſterck Frontier Stedeken teghen Cales. Deſe/ alſoo hy in't Legher voor Gembloers gheſlagen/ eñ Generael over t'Gheſchut gheweeſt was/ ende door Vlaenderen treckende/ hem aldaer eenighe onweerdicheyt ofte ſchamperheyt aenghedaen werde/ heeft tot Grevelinghe ghecomen zijnde/ hem volcomen Meeſter van de plaetſe ende Garniſoene ghemaeckt: Ende om dat te onderhouden/ heeft hy hem heymelijck vereenight met den Coningh/ ende daer van beſcheedt uyt Spaengien becomen/ ghedateert den 11. Septembris/ Anno 1578. tot Madril/ met volcomen macht/ om andere oock tot ghelijcke te beweghen/ daer toe groote Inſtrumenten waren den Abt van S. Gileyn/ den Abt van Hannon/ den Griffier Carlier/ ende andere/ den welcken oock toegeſchreven worde het overgheven van Philippe-Ville ende Limborgh/ eñ andere inconvenienten.

Heere La Motte ghereconcilieert met den Coningh/ den 11. Septembris.

Van gelijcke de Walſche Provincien/ met den Edeldom/ zijnde veel Colonellen eñ Capiteynen/ ende meeſte Bewindthebbers/ haer vindende geſtoort om redenen voorſchreven/ eñ voorder achterdencken hebbende/ ſiende de generale reſolutie van eenen gheweldighen Legher op te rechten/ om den Krijgh te eyndighen/ merckende dat die meeſt beſtaen ſoude van Hollandtſch/ Engelſch/ ende Hooghduytſch Krijghſvolck/ welcke de gereformeerde Religie/ ende den Prince van Orangien ſouden toegedaen weſen/ hebben ſy de eerſte oorſake gheweeſt/ datmen met de Franſoyſen eñ den Hertogh van Anjou hadde gehandelt/ t'welc den Prince ende ander wijſer tegen danck werdt afghedrongen/ om alle jalouſien wech te nemen/ ende te betoonen/ dat ſulcx als ſy vermoeden niet ghemeynt werdt/ midts den Protecteur van de Nederlandtſche Vrijheyt een goet Roomſch Catholijck was/ met den welcken ſy de andere/ die yet voornamen/ ſouden connen t'hooft bieden/ eñ in breydel houden.

Als nu partijen/ te weten/ de Walſche Provincien/ eñ die van Vlaenderen/ ofte die van Gent/ aldus geſint ende t'onvreden waren/ hebben den Hertogh Mathias/ eñ Raedt van State neffens hem zijnde/ alles aengewendt om elck in vreden te ſtellen ende te houden/ ende den vyandt wederſtandt te doen. Maer uyt deſe oneenicheden is ghereſen/ dat de eene teghen de andere tot handtdadicheyt gecomen is. Want alſo daer verſcheyden Regimenten Walen waren/ als van de Heeren van Montigny/ van Heſe/ van Capres/ van Egmont/ van Bours/ ende andere Colonellen/ welcke qualijck betaelt werden/ midts oock de Walſche Provincien uyt voorſchreven oorſaken haer Contributien tot de Generaliteyt niet en brochten/ nemende ſeker uytvluchten/ ende dat uyt oorſaken voorſchreven. So iſt ghebeurt/ dat eenighe van dien in Vlaenderen/ onder't Ghentſche Quartier ligghende/ grooten overlaſt van Brandtſchatten/ Moordt/ Vrouwen-cracht/ eñ anders aldaer aenghericht hebben/ ende daerenboven het Ghendtſche Quartier van Vlaenderen ghedwongen/ in ghereede Penninghen voor Brandtſchat/ in acht ofte neghen Maenden tijts op te brenghen/ de ſomme van dry hondert duyſent guldens/ voorwendende de beſchuttinge der Geeſtelijcken/ die uyt t'Ghentſche Quartier verjaeght zijnde/ tot hen waren ghevlucht/ eñ onder hen ſchuylden. Sy belghden hen ooc grootelijcx over de ſtrengicheyt/ die men tegens de ghevanghevene Edelen tot Ghendt ghebruyckte. Deſe werden van die van Gent Pater noſters knechten/ maer in't ghemeen Malcontenten genoemt: Welcken naem ſy oock ſelve (als die henliedē ſeer wel voeghde) aennamen.

Malcontenten oorſpronck.

Hier over zijn die van Ghendt by den Eertſhertogh eñ Raedt ſeer clachtigh ghevallen/ waer over haer werdt belaſt middel van betalinghe te vinden: Maer ſy wilden die eerſt gheſtraft hebben van weghen den overlaſt ende gheweldt/ ofte en begeerden van geen Contributie te ſcheyden. Hierom uyt meerder vreeſe hebben die van Gent haer meer gheſterckt/ ende nieuwe Regimenten Krijghſvolck aenghenomen/ meeſt onnut volck/ ende die onnuttelijcken de Contributien verſlonden/ veel bequamer om Papen ende Monicken/ Nonnen ende Bagijnen te bevechten ende te verdrijven/ dan ander dienſt. Waer door den Leger in groot verloop is ghecomen/ midts dat die betalinge quam te ceſſeren/ ende dat de Provincien hare Contributien/ ofte niet op en brochten/ ofte tot andere ſaken/ buyten ordere van den Raedt van State/ de ſelve verſtreckten.

Vele ſchermutſels ende rencontres zijnder hier ende daer/ tuſſchen deſe Malcontenten ende het Ghendtſche Krijghſvolck gebeurt/ daer de Walen/ als oude Soldaten/ meeſt de overhandt behielden. Maer die van Ghendt hebbenſe allenſkens hier ende daer met gheweldt verdreven/ onder andere dreven ſyſe eens uyt de Limiten van Vlaenderen/ eñ vervolghdenſe tot op't Quartier van Rijſſele/ nemende die Vrouwe van Glapon ghevangen.

Overmits de Walen ofte Malcontenten haer nu opentlijcken beſpronghen vonden/ by die van Ghendt in haer eyghen Landt/ oock ſeyden/ dat haren Colonellen eenighe cleynicheyt ende ſpijt aenghedaen was/ midts datmen ettelijcke Vendelen/ die hen afgenomen waren/ tot haerder verwijt in triumphe gheſleypt hadde/ ſoo hebben ſy opentlijck de Wapenen jeghens die van Ghendt aengenomen/ afloopende ende brandtſchattende vele rijcke/ groote ende machtighe Dorpen ende Vrijheden/ als Belle/ Poperinghe ende Meenen/ t'welck ſy ſterckten met Bollewercken/ alſoo het gheleghen was op de Riviere de Leye/ tuſſchen Cortrijck ende Armentiers/ ende de gelegentheyt bequaem was om lichtelijck ſterck te maken.

Meenen ingenomen eñ geſterckt by den Heere van Montigny/ Hooft vā de Malcontenten.

Den principaelſten Beleyder hier van was de Heere van Montigny/ Emanuel de la Lain/ die tot Meenen (noemende dat zijne conqueſte) zijnen Stoel ſettede/ omme daer uyt jegens die van Ghendt opentlijck de Oorloghe te voeren.

Alſo nu de Malcontenten Meenen ingenomen hadden/ eñ dat die van Ghendt daeromme voor Cortrijcke te vreeſen hadden/ zijnde niet ſterck/ ſo ſonden ſy derwaerts den Heere van Rihovẽ/ om dat te ſtercken/ met eenigh Krijghſvolck/ dan eer hy derwaerts wilde gaen/ diende hy Imbijſe ende andere aen/ hoe dat hy ongeerne vertrock/ ten ware hy ſage ſommighe gevangenen/ als den Procureur Generael Heſſels/ ende den Provooſt Mariſchal/ Jan Viſch/ die hy twee wreede tyrãnen noemde/ beyde hangen/ vreeſende dat ſy hem mochten overleven/ ende ſoo uyt gheraken/ ende meerder tyrannije bedrijvẽ/ om datmen doen van generale verloſſinghe tracteerde/ verhalende dat Heſſels hadde de Sententie ghepronuncieert teghen de Graven van Egmont eñ Hoorne/ zijnen goeden Meeſter/ eñ hadde met t'ſelfde meermael ghedreyght den Prince van Orangien/ ende dat hy daerenboven noch daghelijcx niet ophiel van dreygen eñ ſweeren by zijnẽ grijſen Baerde/ dat hy Imbijſe eñ Rihove noch ſoude doen ophangẽ: Waer op Rihove hem weder ontboden hadde/ dat hy hem niet ſoude ſparen/ ſoo hy los uyt die vangheniſſe raeckte. Hier omme hy Rihove nu raedde/ datmenſe ſoude ophangẽ eer ſy dat haerlieden deden/ het welcke die andere toeſtemden. Hier over zijn Rihove met de zijne ghegaen/ ende hebben die twee ghevangenen/ nae Krijghſ-ghebruyck/ ſonder forme van Proceſſe/ ende ſonder voorweten van't Magiſtraet/ ſeer leelijcken opghehanghen/ op den wegh nae Cortrijck/ den 4. Octobris. Te weten/ den Raedtſheer Meeſter Jacob Heſſels/ die van den Hertogh van Alva Bloedt-raedt gheweeſt was/ ende den Balliou van Inghelmunſter/ ghenoemt Jan de Viſch: Deſe riepen ſy ſeer haeſtelijck van de ghevangeniſſe af/ alſo ſy waren ſpelende in't Schaeckbert/ ende dedenſe op eenen Waghen (die by ghevalle/ met ander volck gheladen zijnde/ voorby reedt) opſitten/ ende als ſyſe eenen ſtuck weeghs buyten de Poorte ghebracht hadden/ hinghen die beyde aen eenẽ Boom/ ſonder andere voorgaende Sententie: Eenighe van de aenſienlijckſte onder hen ſneden haer Baerden af/ welcke ſy op haer Hoeden ſtaken/ ende quamen alſo in de Stadt. Dit ſtuck beviel alle redelijcke Lieden ſeer qualijck/ want alhoewel deſe twee booſe Mannen waren/ het en conde geen Recht noch Juſtitie ghenoemt worden: ende over ſulcx ſoo maeckte dit feyt een groot verſchricken onder de andere gevangenen ende haer vrienden.

Heſſels ende Viſch tot Ghent ghehangen/ den 4. Octobris.

Van deſen Heſſels werdt gheſeyt eñ getuyght/ als hy van den Bloetraedt was/ dat hy gemeynlijck nae Middaeghs in de Rechtſbancke pleegh te ſlapen ofte te ſluymeren/ terwijle men de ghevangenen in grooten ghetale/ om de Religie ende anderſins/ bedingde eñ ter doot verwees: Ende wanneer het dan aen hem quam/ om zijn gevoelen te ſeggen/ ende daer over ghevraeght werdt/ antwoorde hy gemeynlijck (zijn oogen vagende) Ad Patibulum, Ad Patibulum, Dat is/ aen de Galghe: Soo luttel wercx maeckte hy van ſ'Menſchen leven. Sijn Huyſvrouwe/ een Suſter ofte Nichte van Viglius/ hadde hem meermael vermaent over zijn wreedtheyt/ eñ gheſeyt/ ſy vreeſden ſoude ſelve ghehanghen worden.

Van den Balliou Viſch werdt onder anderen getuyght/ dat hy een welgeſtelt Man/ ſtock oudt/ van Godtſſelde/ ghenoemt Hendrick de Creus/ daer hy eertijts (nopende eenigen Tol van Peerden) een Proces teghen ghehadt hadde/ van weghen de Religie ende beroerte/ tot Yperen hadde doen vangen. Ende op eenen Sondagh/ als deſen Hendrick eenige van zijne vrienden op de ghevangheniſſe waren comen beſoecken/ ende nu by hem ſittende/ wat met hem ontbeten/ ſondt deſen Balliou Viſch/ uyt zijn authoriteyt/ een Monick ende Beul op de gevangeniſſe/ welcke deſen Man uyt zijnen naem aenſeydẽ/ dat hy terſtont ſterven moſte/ eer des Biſſchops van Yperẽ Miſſe ſoude uyt weſen. Ende hoewel deſen armen Man verſochte/ dat hy mochte ſien zijn vonniſſe/ ende dat hy Verdragh begheerde/ om zijn Wijf ende kinderen ofte vrienden te ſpreken: want zijn Remis ofte Pardoen op weghe was/ dat dien Balliou wiſte/ ende ſ'anderdaeghs quam. T'ſelve en mochte hem niet gewerdẽ/ maer worde op eenen Sondagh op de Marckt tot Yperen gehangen/ tegen dat dẽ Biſſchop eñ dẽ Balliou uyt de Kercke quamen/ waer mede den Balliou den Catholijckſchen ijver wilde toonen/ tot des Coninghs dienſt ende goede Juſtitie/ die hy voor gaf te willen doen. Deſen armen Man liet achter een Wijf met ſes kinderen/ welcke in grooter armoede leefden/ tot dat ſy door de Pacificatie van Gent wederom in haer goet gheraeckten. Daeromme en iſt niet te verwonderen/ nae Gods rechtveerdigh Oordeel/ dat deſe Lieden dit ſelfde wedervaren is. Deſen Man was ghevangen/ om dat hy zijnen ſone gheherberght hadde.

Den Eertſhertogh Mathias/ ende den Raedt van State/ met de omligghende Steden/ ſiende deſen Cours/ hebben by die van Ghent aenghehouden/ ende hen met vele redenen belaſt/ dat ſy de Geeſtelijcke alle haer goederen weder ſouden gheven/ ende hen laten gebruycken vrye exercitie van de Catholijckſche Roomſche Religie/ eñ dat ſy hen wachten ſouden (ſoo ſy beſchuldight waren) den Edeldom te verdrijvẽ ofte uyt te roepẽ: Dat ſy oock de ghevanghenen in neutrale plaetſen ſouden ſtellen/ ende de ſelve recht doen/ ende geen gheweldt.

Verſoec van dẽ Eertſhertogh Mathias aẽ die van Ghends eñ haer antwoorde/ den 27. Octobris.

Waer op die van Ghent antwoorden/ den 27. Octobris/ Dat ſy de Catholijcken tot hare exercitie van Religie met Kercken ſouden behulpelijc weſen/ ende mede laten volghen t'ghebruyck van haer goederen/ ſoo wanneer in alle plaetſen ende Steden der Nederlandtſcher Provincien de ghereformeerde Religie met haer exercitie toeghelaten ſoude worden.

Antwoorde van die van Ghendt ſchriftelijck.

Den Edeldom en begheerden ſy gheen hinder aen te doen/ noch haer Juriſdictie te violerẽ/ ofte die met Wapenen te overvallen/ ende dat t'ſelve henlieden ten onrechte nae gheſeyt werdt.

Aengaende de ghevangene Heeren eñ andere/ die ſeyden ſy/ dat haer ſake overſien ende ghekent ſoude worden/ ſoo wanneer de Wtlandtſche ende vreemde vyanden ſouden gheweert weſen/ eñ beloofden/ dat middeler tijdt tegens haerliedẽ niet en ſoude voorgenomen worden/ behoudens datmen die van Ghendt/ met de andere Leden van Vlaenderen/ ſoude beſchutten ende beſchermen voor alle gheweldt ende overlaſt der ghemuytineerde Soldaten/ ende hare Adherenten.

Maer alſo het Hof met deſe antwoorde niet te vreden en was/ ſoo hebben ſy ſtercker op't voorgaende aenghehouden/ ende inſonderheyt/ dat ſy haer Contributien ſouden opbrenghen tot betalinghe van't Legher/ aengheſien dat Vlaenderen belaſt was met een derde-deel van alle de laſten/ die de Landen in't generael moeſten opbrengen. Maer daer werdt niet uytgherecht voor Kerſmiſſe daer aen volghende/ ſoo wy hier nae ſullen verhalen.

Alſo wy tot hier toe verhaelt hebben de oorſaken/welcke de generale Staten beweeghdē haer meeſt te betrouwen op die van de gereformeerde Religie/welcke ſy daeromme met Religions vrede/van lijf/leven/ ende Religie moſten verſekerē/ ende dat de Walſche Provincien (om deſe ende andere verſcheyden ſaken meer t'onvreden zijnde) daer over haer grootelijcx ergherden/ ende nu met namen op die van Ghendt qualijck gheſint waren/ ghelijck ter contrarie die van Ghent op haer/elck nemende den beſten deckmantel om zijn paſſien (daer mede hy gedreven was) te volbrenghen: Waer uyt dan ghevolght is de Malcontenterije ende nieuwe Borgherlijcke ofte Inlandtſche Oorloge/ſoo ſullen wy nu voorder wat ſchrijven eñ verhalen/van t'ghene hierentuſſchen de Staten met haren grooten Leger hebben uytghericht.

¶ Vooren is gheſeyt/ hoe dat Don Jan van Ooſtenrijck/ nae de ſchermutſels by Rymenant gheſchiedt/vertrocken was nae Namen/daer hy hem op dē Bergh van Bonge(een ſtercke plaetſe ende wel gheleghen) ſeer ſterck hadde beſchanſt/ met alle zijn macht eñ aenhangh/ſterck gheacht weſende ontrent dertigh duyſent te voete/ ende ſes duyſent te Peerde. Sedert was der Staten Legher met meer volcx verſterckt/ waer by ten leſten Cazimirus met Volc te voete eñ te Peerde aengecomē is/den 26. Auguſti/ hebbende de oorſake ende redenen van zijnen tocht ſchriftelijcken in Drucke verclaert ende uytgegheven. Wy hebben verhaelt/dat zijn beſtellinghe aldereerſt was van drie duyſent Peerden/ende drie duyſent voetknechten: daer nae/ door't verſoeck van de Coninginne van Engelant/van twee duyſent Peerden/ ende drie duyſent voetknechten meer: maer hy heeft/ uyt goeder meyninghe/ meer aenghebrocht/te weten/ſeven duyſent Peerden/ende by de acht duyſent te voete. Welcke groot ghetal langher tijdt in't aennemen ende aencomen heeft vereyſcht/waer door veel tijts is verlorē: Want aen de Frontieren comende/ en wilde zijn volck niet optrecken/ ſonder gheldt voor het overghetal/ zijnde alle het gheldt van Enghelandt ende het andere al uytghegheven. Cazimirus wende voor/tot zijner ontſchuldinghe/ alſo te leſen is in Hooghduytſch ende Franſch gedruckt/van date den 2. Octobris/ Anno 1578. dat hy daer mede meynde den Landē dienſt te doē/op dat ſy meerder herte mochten hebben/ als die achtede datmen ſulck een ghetal volcx wel van doen ſoude hebben/ ende dat hy van eenighe byſondere daer toe verwillight was/ het welcke grootelijcx vermeerderde het achterdencken datmen van hem hadde/ ende verachterde der Landen contributien. Als ſy nu op de Frontieren van Ghelderlandt ghecomen waren/ ſaghen de Ghecommitteerde Staten het perijckel in/ om die daer te laten ende niet aen te nemen. Aldus waren ſy boven meyninghe eñ vermogen belaſt/t'welck oorſake was/ waeromme Cazimirus zijn volck ſoo haeſt niet en heeft connen met ſoo weynigh gelts de Maſe doen paſſeren. In't Legher tot Rymenant gecomen zijnde/en wilden ſy wederom ſonder gheldt niet optrecken. De Coninginne van Engelant/ hebbende haer beloſte voldaen/wilde hem geen gheldt meer ſeynden/ſoo dat dit gheldt moeſte comen van de Contributien der Provincien/die om de jalouſie die ſy hadden/de een over den Hertogh van Anjou/ ende de ander over Cazimirus ſoo ſtercke comſte/ elck haer Contributien inhielden: Waer over de Generale Staten teghen de Provincien die in ghebreke waren (als Artoys/Henegouwe/eñ Vlaenderen) proteſteerdē/ de ſelve beſchuldigende/ als die noch eer noch gheloove en hielden/ waer op volghen moſte de gemeyne qualijckvaert der Landen: Ende vertoonden mede/ dat ſy medelijden behoorden te hebben met haerder Ghebueren Landt/ t'welck by ghebreck van betalinghe des Leghers/ moeſten van haer eyghen Krijghſvolck opgegheten worden: Beweſen oock t'quaet exempel/ dat ſy den anderen Provincien gaven/principalijck die van Vlaenderen/ die het derde deel van alle der Landen Contributien op te brenghen hadden: Maer midts het voorſz. achterdencken/ ongheregheldeu ijver ende haet/die d'een van d'andere hadde/was alles te vergeefs.

Don Jans Legher by Namē ſterc dertigh duyſent te voet/ eñ ſes duyſent Peerdē.

Cazimirus aencomſte in't Legher. met 7. duyſent Peerdē/ eñ 8 duyſēt te voete/ den 26. Auguſti/ Anno 1578.

De coſten van't Legher der Staten waren bedraghende acht hondert duyſent Gulden ter Maendt. Ende mits die van Vlaenderen ende van Walſlandt haer aenpart inhielden/ hebben de ander contribuerende Provincien haer middelen oock niet ghefourneert/ ofte hebbenſe tot haer eygen beſchuttinghe inghehouden/ ſoo datmen in ſes Maenden maer vier hondert duyſent Guldens eens heeft connen becomen/ die noch meeſt in de Stadt van Antwerpen ghelicht werden: Jae datter van alle de ander Provincien (behalven Hollandt/Zeelandt ende Antwerpen) in ſes Maenden geen vijftigh duyſent Guldens van Contributie inghecomen zijn: In voeghen dat van alle dien tijt den Leger maer een Maent Soldts betaelt werde.

Oncoſt van Statē Leger gecalculeert op acht hondert duyſent Guldens ter Maendt.

Deſen Legher is ſeer groot ende gheweldigh gheweeſt/ ſterck twintigh duyſent Peerden/ende veertigh duyſent te voete/ van als wel voorſien uytgeſeyt van gelde/ dat wel gheordineert/maer niet opghebracht werdt.

Groot ghetal vanden Staten Legher/ Anno 1578.

Als t'Legher nu drie Weken nae het gheldt ghewacht hadde/ ende een Maendt Soldts becomen/ iſt opghetrocken: Generael daer over zijnde/ den Grave van Boſſu/ een cloeck Heere: ende den Borghgrave van Ghendt/ Generael van de Peerden: den Heere van La Nove Marſchalck van't Legher/ eer Cazimirus ende den Hertogh van Anjou in't Legher ghecomen waren.

Optocht der Statē Leger in September.

Voor Leuven is een groote ſchermutſinghe gheweeſt met het Garniſoen aldaer/ſterck tweeentwintigh Vendelen knechten/ ende met de Peerden onder den Baron de Chevreau/ welcke Don Jan daer binnen hadde ghelaten. Daer werdt gheraedtſlaeght Leuven/ Dieſt/ ofte andere plaetſen/ aen de welcke ſeer veel gheleghen was/te belegghen: maer het worde ongheraden ghevonden/ mits den Legher ſtercker was van Peerdevolck nae advenant dan van Voetvolck/ ende daer tegen Don Jans Leger ſtercker van veel goet Voetvolcx/ ende dat hy lichtelijckē der Staten Peerdevolck met weynigh Voetvolcx ſoude connen weere bieden/ om dat het Landt daer ontrent vol van Haghen eñ Boſſchen was/ ende over ſulcx onbequaem voor't Peerdevolck: daerenboven was het Landt gheheel afghegheten/ ende ſonder voederinghe voor de Peerden: Soo dat den Leger/ al hadden de Steden maer vijf ofte ſes dagen tegen ghehouden (dat ſy lichtelijcken doen conden) ſouden door ghebreck van nootſakelijckheyt/ hebben moeten in onordeninge comen/ende in perijckel van gebroken te worden/te meer dewijle oock perijckel ghelegen was in't paſſeren van eenige Rivieren/alwaer ſy lichtelijcken van Don Jan hadden mogen beſprongen worden: Daerom beſt ghevonden werdt te trecken na Walſch-Brabant/t'welck een open plat Landt is/ ende bequaem voor't Peerdevolck/ t'welck den eenighen middel ende wegh was/ om den vyandt te dwingen/ ende om haer te voeghen by den Legher van den Hertogh van Anjou/die te dier tijdt Bins belegerde. Dit alſo beſloten zijnde/zijnſe aenghetrocken/ende hebben onder wegen inghenomen de Stadt Nivelles/ in de welcke lagen vijf Vendelen Soldatẽ/ die haer overgaven. Sy namen oock ſommige Caſteelen/ als dat van Mol met ſtormender handt/ende dat van Sart by compoſitie: Oock Genappe/ met meer andere/ ende trocken van daer voorts nae Gembloers/op hope dat Don Jan ſoude uytcomen/ om hen te beſpringhen/ eer ſy met des Hertogh van Anjou Krijghſvolck ſouden verſterckt weſen. Maer Don Jan/die nu tijdt hadde ghehadt door het vertoevẽ der Staten/ hem te ſtercken/ en heeft niet dorven uytcomen/wel wetende wat hem te doen ſtondt om hem ſelven te bewaren/ ende heeft de Staten voor eenen tijdt langh Meeſter van't Veldt ghelaten: Jas hadde ſelfs vreeſe/ dat hy het Landt ſoude moeten verlaten/ alſo hy ſelve bekende in zijn Brieven/die hy recht voor zijn doot aen den Coningh heeft geſchreven ende afgeworpen zijn/ alſo wy tot zijner tijdt ſullen verhalen.

T'voornemen der Staten Legher.

Der Staten Leger ſiende dat Don Jan hem hielt onder de ſtadt van Namen/ende dat hy niet uyt en quam/ beſloten ſy hem te beſpringen ende te beſluyten/ niet teghenſtaende t'groot ghebreck dat ſy hadden van Pioniers/grof gheſchut/ ende andere ghereetſchappe/ tot belegh dienlijck ende noodigh zijnde: Het welcke ſy ſonder twijfel lichtelijc ſouden volbrocht hebben/ hadden de quade Patriottẽ niet belet ende verhindert de beloofde Contributien/ ende middelen om den Legher te onderhouden/ waer toe de ghemeyne Man ſeer ghewilligh ende ghenegen was.

Terwijle de Krijghſraedt des Leghers beſloten hadde Don Jan te beſpringen/ ende haer te verſtercken met des Hertogs van Anjou macht/ ende Hertogh Caſimirus waren verwachtende/ zijnder andere ſaken voorghevallen/ waer door ſulcx belet is gheweeſt/ſoo hier naer ghehoort ſal werden.

Hertogh vã Anjou neẽt Bins ende Maubenge den 7. Octobris.

De Hertogh van Anjou/Beſchermer der Nederlandtſche Vryheyt/ ſoo haeſt hy/ nae luyt zijn Contract/ met zijn Krijgſvolc in't Landt was/ heeft de ſtadt van Bins doen belegheren/ eñ met ſeſthien ſtucken Geſchuts beſchoten/welcke haer heeft nae veerthien daghen/namelijck den 7. Octobris/tot des Hertogs goeden wille overgegheven. Ende alſoo den Hertogh met den Inwoonders ende Soldaten ſeer beleefdelijckẽ handelde/ creegh hy oock Maubeuge. Evenwel en wilden de Stedẽ van Landreſy ende Queſnoy hen geenſins laten bewieghen/om/achtervolgende t'Contract/ des Hertoghs Krijghſvolck in te nemen/ waer toe den Prelaet van Marolles was geſonden gheweeſt. Daerom van weghen der Staten hen andere Steden/als Mechelen/voorgeſlagen werden. Die van Bergen in Henegouwe cregen oock achterdencken van den Hertogh/ als of hy haer Stadt geſocht hadde te vermeeſteren/ ende voorwaer op eenen ſekeren tijdt vertoonden haer groote teeckenen daer toe.

Hertogh vã Anjou reſolutie by de Statẽ Leger te voeghen/ verandert door jalouſie over Cazimirus/ die na Vlaenderen trock/ dẽ 10. October.

Deſe niet tegenſtaende nochtans/ beſloot den Hertogh/ by advijſe ende verſoeck des Krijghſraedts van der Staten Legher/ hem by haer te voeghen/ ende Don Jan te beſpringhen: Maer als hy nu alle ghereetſchappe maeckte/ om ſ'anderdaeghs op te trecken/ quam hem de tijdinge/ dat Hertogh Cazimirus/die noch in't Leger niet gheweeſt was/ in plaetſe van nae het Legher te trecken/ was nae Gent getrockẽ/ontboden zijnde om gheldt (ſo hy ſeyde)/ eñ dat hy oock hadde ſommige van zijn volc uyt den Leger derwaerts ontboden/eñ dat by den advijſe van eenighe van zijn Raden/als Beutrich/Dathenus/eñ andere/ wel tegen den ſin ende meyninghe van de Heeren Staten/ eñ van de Coninginne van Engelandt. Waeromme hy aen den Eertſhertogh eñ Raedt van State ſondt/om te weten of het was by haren bevele. Waer op hem werdt gheantwoordt/ dat ſulcx niet met haren wille en was geſchiedt/ doch dat ſy hoopten hem te verwilligẽ wederom te keeren/ende nae het Legher te trecken/t'ſelfde van hem oock verſoeckende. Hier op beloofde de Hertogh van Anjou aen den Heere van la Noue/ by aldien ſulcx ſoude gheſchieden/ dat hy alſdan daer oock trecken ſoude: Maer ſiende dat Hertogh Cazimirus niet en trock/ eñ meer van zijn volck by hem in Vlaenderen ontboodt/ veroorſaeckte t'ſelve groot achterdencken/ waer door hy voornam niet zijn Krijghſvolck in't Legher te comen/onaengeſien het neerſtigh aenhouden des Eertſhertoghs/ Prince van Orangien/ ende Raedt van State/welcke hem ontboden/eñ verclaerden dat Cazimirus doen haer leet was/ ende dat ſy aen hem/ ende aen die van Ghendt/ ende aen de Walen gheſonden hadden/ hopende corts alles te vereenigen. Het Krijghſvolck van den Hertogh beclaeghde haer grootelijcx van't quaet traictement/ dat ſy alomme vonden/ ende dat ſy gheen Steden en hadden/om haer ſiecken te herberghen/ dat Bins maer een uytgheteerde plaetſe en ware/ jae dat ſy nergens werden ingelaten/om haer nootſakelijckheden te coopẽ/maer van't Landtvolck ghehaet eñ (alleen zijnde) over al doot gheſmeten. Sy ſeyden oock/ dat ſy vele ſiecken ende gequetſte hadden/ die ſy niet conden achterlaten/ ende daeromme was het haer niet gheleghen in't Legher te trecken/voornamelijck niet ſonder zijn Perſoon.

Hertogh vã Anjou danckt zijn volc af/ die by de Malcontẽten loopen/ om die van Ghent ende Cazimirus te wederſtaen/ den 8. November.

Hier omme heeft den Hertogh van Anjou beſt ghedocht zijn volck af te dancken/ latende alomme ghenoech Garniſoen/eñ ſondt Roche de Sorbies/Heere van Pruniaulx/ zijnen Raedtſheere/ aen den Eertſhertogh/ eñ Raedt van State/om zijn meyninge haer voorder te verclaren/t'welck gheſchiede den 8. Novembris: Hem beclagende/ dat ſy het Contract/met hem ghemaeckt/niet en hadden in alle behoorlijcke plaetſen laten uytroepen/ende diergelijcke. Ende overmits zijn volck afgedanct zijnde/de Walen partije vercore/ treckende ten dienſte van de Malcontentſche Walen nae Meenen/ontſchuldighde hy hem daer over/ ſegghende dat hy wel merckte/dat ſy derwaerts trocken/ maer dat het hem alſo beſt dochte/ om dat die van Ghendt deden dat niet wel ghedaen en was: Daeromme hẽ beſt ware de ander partije te ſtercken/om de Ghentenaers beter wederſtandt te doen/ want alſoo de ſaken beter ſouden zijn te vereenigen/ waer toe hy zijnen dienſt aenboodt/ toeſeggende vaſtelijck/ ſoo haeſt ſy tot een Verdragh ofte vereeninge quamen/ſoude hy wel terſtondt zijn Franſoyſen doen vertrecken. Vertoonende oock/ als dat hy ghehoort hadde/ dat ſy op een goet Accoort oft Vredehandelinge met den Coningh van Spaengien ſtonden/door Keyſerlijcke tuſſchenſprake/het welcke hy in geender manieren wilde beletten/ (hoewel hy om harent wille hem vyandt van Spaengien gemaeckt hadde/) maer nae zijn vermogen vorderen/ſoo verre ſy mochten eenen verſekerden Vrede verhopen/ tot haer ruſte ende welvaren/etc.

Antwoorde der Staten aen dẽ Pruniaulx/ den 23. Novembris.

Hier op hebben de Staten generael den Heere van Pruniaulx gheantwoordt/ den 23. Novembris/ Anno 1578. grootelijcx beclagende dẽ twiſt tuſſchen die van Ghent ende Walen/verſoeckende des Hertogs hulpe tot de bevredinge/als hebbende in Vranckrijck gheſien t'groot quaet Inlandiſche Oorloghe om Religie mede brochte/ daer toe geenen bequameren middel tegenwoordelijck en wiſten/ dan d'een den anderẽ te dulden ende draghen/ elck in zijn ghevoelen. Dies verſochten te willen trachtē den twiſt tuſſchen partijen te ſliſſen/ ende die te bewegen tot aennemen van de Conditien/ by de Staten haer voorgheſtelt/ ende wech te voeren het Franſoys Krijghſvolck/ die met haer toe-treckē by de Walen groote jalouſien by velen ghemaeckt hadden/ in tijde ende ſtede datmen ghelijckelijck den vyandt aentaſten ſoude: ſulcken bevredinge ſoude de herten der Ingheſetenen van beyder Religie ſeer beweghen tot zijne Hoocheyt/ ſiende zijn hertelijcke affectie ſo wel tot d'eene als d'andere Religie verwanten/ ende dat om te vorderen de behoorlijcke ende weerdighe erkenteniſſe zijn Hoocheyt ſchuldigh/ weerende al achterdencken/ met belofte eñ verſekeringhe van op te houden d'een ende d'andere Religie in vrede/ eenicheyt ende goede ordere.

Voorder warē de Staten verblijdt te verſtaen zijne gheneghentheyt tot de ruſte ende eenicheyt van de Landen/ den beweſen byſtandt zijn Heroicque deucht bewijſende/ beneffens zijn verclaers te vreden te weſen/ ende hem te verblijdē/ dat de Landen hoopten in een Vrede-handelinghe met den Coningh van Spaengien te treden/ ſelve daer toe zijnē dienſt aenbiedende/ den welcken ſy ghewillighlijcken aennamen met alle ootmoedighe danckbaerheyt. Ende om daerentuſſchen te bewijſen haer groote begheerte zijn weldaet te verſchulden/ baden ſy hem te willen ghelooven/ dat ſy ſonderlinghe trachten ende uytſaghen/ om hem weerdighe voldoeninghe te gheven/ etc. maer tot ſulcx en waren de vergaderinghe der Gedeputeerde der Staten alſdoen noch niet volcomelijck gheauthoriſeert. Maer ſo zijn Hoocheyt conde met den eerſten ſliſſen/ met de Staten/ het miſverſtant tuſſchen die van Gent ende Walen/ ende doen vertrecken zijn Franſoys Krijgſvolck/ ende helpen mainteneren een goede ordere ende Accoordt onder die van d'eene ende d'andere Religie/ ſtreckende tot Landts ruſte/ ſoo wilden hun de Ghedeputeerde der Generale Staten verbinden/ binnen een Maendt/ nae dat ſulcx ſal blijcken/ de Generale Staten te beſchrijven ende te vergaderen/ om over zijn verdienſten te reſolveren: te weten/ dat by ſo verre dat voor den eerſten dagh van Meerte naeſt/ eenen goedē Vrede met Spaengien ghemaeckt werde/ ſoo ſouden ſy verclarē/ met ſolemnele publicatie/ zijn Hoocheyt te weſen d'oorſake ende Autheur/ naeſt Godt/ van den ſelven Payſe/ ruſt ende welvaren. Ende meer/ over ſulcx ſullen oock erkenteniſſe bewijſen ſolemnelijcke aen zijn Wettighe ſonen/ op dat de eere eñ glorie van ſo grooten weldaedt mochte onſterffelijcken weſen/ eeuwelijck voor de Naecomelinghen oprechtende een Statue ofte Beeldt van Coper/ op de heerlijckſte plaetſen der Steden van Antwerpen ende Bruſſel/ ende ſeynden binnen een Jaer/ op beſtemden dagh/ aen zijn Hoocheyt eē ſolemnele Ambaſſade van twee Prelaten/ twee Edelen/ ende twee Gedeputeerde der Steden/ om hem heerlijcken te bedancken/ ende te erkennen de verbindteniſſen/ die de Landen tot zijn Hoocheyt hadden/ ende tot ware getuyghenisſe daer van/ ſullen zijn Hoocheyt vereeren met een Croone van Olijftacken/ verrijckt ende vergeſelſchapt met ander gheſchencken/ tot de weerde van hondert duyſent pondē d'Artoys/ voor hem ende zijnen oudtſten ſone.

Aengeboden vereeringhe ende danckbaerheyt der Staten aen den Hertogh van Anjou.

Belofte der Staten den Hertogh de Souverayniteyt/ ſo ſy geen Pays becomen.

Ende ſo ſy voor den eerſten dagh van Meerte naeſt/ tot geenen goeden Pays conden comē/ met redelijcke conditien den Coningh aen te bieden/ ſonder te zijne achterdeeligh tot zijne Hoocheyt/ ende alſo van dien niet aenghenomen wordende/ ſo ſullen de Statē den Coningh van Spaengien houden ende achten/ als geenſins gheneghen tot den welſtant ende ruſte zijner Landen/ om te volbrenghen de beloften zijne ſubjecten gheſworen: Maer vervallen van den Gouvernemente ende Souverainiteyt der Landen/ ende conſequentelijck zijn Onderſaten ontſlaghen van den Eede/ ende ghehoorſaemheyt hem ſchuldigh/ ende dat opentlijck publiceeren. Ende daer nae/ ſonder te verwachten t'eynde van de Oorloghe/ ſullen delibereren ende reſolveren op de aenneminge van zijn Hoocheyt tot de Souverainiteyt der ſelvige/ ende op de conditien hoe hem te ontfangen/ mede toelatende zijne Hoocheyt eenigerhande Articulen den Staten voor te houden/ om te toonen den goeden wille ende dienſt/ die ſy hem toe droegen: Ende daerentuſſchen ſouden de Articulen van't Contract met hem in crachte blijven.

Hier over heeft den Hertogh den Staten gheantwoordt/ den eerſten Decembris/ uyt Bergen in Henegouwe/ toeſegghende t'beſte tot de bevredinghe aen te wenden/ ende hun grootelijcx bedanckende/ van haer verwachtende/ ſy in gheen Tractaet met den Coningh van Spaengien ſouden treden/ ſonder zijn weten ende conſentement/ volgende t'Contract.

Als den Hertogh zijn Franſoyſen afgedanckt hadde/ die (als gheſeyt is) meeſt nae Meenen onder den Heere van Montigny liepen/ namen ſy Mortaigne ende andere plaetſen in. Den Eertſhertogh ende Staten/ ſonden niet teghenſtaende in December aen hem dē Heere van Froymont/ van dē Huyſe van Borgongiē/ met Gillis Martini Doctor/ hem voor alles ſeer hooghelijck bedanckende/ met belofte van alle voldoeninghe eñ contentement.

Den Staten overvalt inwendighe Oorloghe tuſſchen de Walen ende Gētenaers.

Na dat nu de ſaken met den Hertogh van Anjou aldus waren afgheloopen/ hebben de Walen/ die nu ſtercker waren geworden/ opentlijcke vyandtſchap doen vercondighen/ ſoo die van Gent haer niet en betaelden/ de Gheeſtelijcke terſtondt in haer goeden weder ſtelden/ ende de ghevangenen los gaven. Daerentuſſchen hadden die van Ghendt (midts den Eertſhertoghe/ Prince van Orangien/ ende Raedt van Staten/ haer teghen was/) den Hertogh Cazimirus ontboden/ welcke om betalinghe aenhielt/ ende daer toe dies te ghewilligher was/ hopende van henlieden ghelt t'ontfanghen: ende was alſoo derwaerts ghetrocken/ den 10. Octobris/ met eenighe Cornetten Peerden/ ende heerlijck ontfanghen/ ende creegh aldaer terſtondt ontrent hondert ende tſeventigh duyſent Guldens op zijn betalinghe: waer door de Malcontenten geenſins werden inghetoomt. Maer alſo Imbijſe met zijnen aenhangh tot Ghendt perſiſteerden in de Oorloghe teghen de Walen/ ende bleven den Eertſhertogh eñ Staten onghehoorigh/ ſoo werden daer door de Walen ſoo geſtijft/ dat ſy daer nae generalijck alle daer op fondeerden haren afval van de Generaliteyt der Staten.

De Coninginne van Enghelant beclaeght haer over Cazimirus.

De Coninginne van Enghelandt merckende haer eere ende goede fame miſſproken wert/ om dat ſy d'oorſake was geweeſt van dē Paltſgrave Cazimirus comſte/ ende dat in Perſoone/ eñ met d'eene helft meer volcx ende ſterckte dan eerſt beſloten was/ ſoo heeft ſy aen hem gheſonden den Heere Daniel Rogers/ met ſcherpe Inſtructien/ als hem aen te ſegghen/ hoe dat ſy ſeer verwondert ware gheweeſt te hooren/ dat hy aldaer met ſoo veel Krijghſvolck ghecomen/ om de Oorloghe te eynden/ ende nu by de anderen verſamelt/ voornamelijck alſoo Don Johan nu gheſtorven ware/ nu den vyandt verlatende was/ ende met zijn volck ghetrocken was nae Ghendt/ om dien ongheregheldden ende ghemuytineerden hoop by te ſtaen/ daer mede groot achterdenckē gevende/

als of hare Majeſteyt met dē Prince van Orangien eenigh particulier voordeel daer by ſochten/ anders dan den welſtandt ſimpelijck van de Nederlanden/ waer door het malcontent Krijghſvolck/ ende de Provincien van Artoys ende Henegouwe/ oorſaken waren nemende/ van haer af te ſcheyden van de Generaliteyt/ eñ in te houden hun Contributien: Waer door ſulcken grooten machtighen vergaerden Leger apparent ware/ ſonder vruchte/ te vergaen ende tot niet te comē. Hier over de Coninginne/ haer ſo verdacht ende beſchuldight vindende/ hadde belaſt haer Agenten ende Geſanten haer onſchuldt die van Gent ende andere voor te draghen/ tot conſervatie van haer eere/ merckende zijn ſchuldt ende doen/ haer als principael/ ende hem maer als acceſſoir/ toegheſchreven werdt/ met diergelijcke meer claghredenen: Waeromme hem badt ſulcke eerlijcke middelen voor te nemen/ dat zijnen ouden loffelijcken naem eñ faem/ in veel plaetſen verovert/ nu niet gheheel beſmet ende verdonckert en werde/ etc.

Deſen ſelven Rogers hadde mede laſt/ alſoo oock andere/ om der Coninginne onſchuldt te doene by den Prince van Orangien/ ende voorts die van Ghent tot eenighe redelijckheyt te bewegen/ ende heeft zijn bevel naeghecomen/ als eenſdeels ſullen verhalen.

Cazimirus treet in Engelandt/ om hem te ontſchuldighen.

Mits deſe boodtſchap van Heer Rogers/ heeft den Paltſgrave Cazimirus beſt ghedocht/ om hem te ontſchuldigen/ een reyſe nae Enghelandt aen te nemen/ ende de Coninginne te begroeten/ alwaer hy in de Stadt Londen/ den 22. Januarij/ Anno 1579. aen quam/ daer hy hem ſoo wel wiſte te ontſchuldigen/ dat hy noch vereert wert met het Ridderſchap van de Ordre van de Jartiere/ den 8. Februarij/ ende vertrock den 14. deſſelfs uyt Enghelandt op Vliſſinghen: Alwaer verſtaende dat zijn Ruyterije ende volck vertrocken was uyt Brabant/ met Paſpoort van den Hertogh van Parma/ troc hy hun na/ na Huys/ ſonder de Staten Generael/ den Eertſhertogh ende Prince van Orangien te begroeten/ die tot Antwerpen waren.

De Malcontenten/ ofte Walſch Krijghſvolc/ werden van de Staten/ Eertſhertogh eñ Prince alle contentement aengheboden/ door bequame ende aenghename tuſſchen-ſprekers/ midts ontſlaken van de Edelen ghevanghen/ goede diſcipline te onderhouden/ met andere redelijcke conditien/ maer alle te vergeefs: ſelve den Heer van Bours/ die het Caſteel van Antwerpē den Staten hadde ghelevert/ trock/ zijnde beweeght/ aen haer ſyde. Hier door vervielen des ghemeynen Landt-ſaken in groote verwerringhe ende confuſie.

Jalouſie tuſſchē Anjou eñ Cazimirus/ oock worden de Contributien achter ghehouden.

Deſe voorvallende ſaken/ tuſſchen die van Ghendt ende den Walen/ ende daer by de beſondere jalouſie/ welcke tuſſchen den Hertogh van Anjou ende Hertogh Cazimirus was opghereſen/ aldermeeſt het ghebreck van't overbrenghen der gemeyne ende inghewillighde Contributien/ tot onderhoudt des Leghers/ heeft dien grooten ghewelDigen Heyrcracht der Staten onnut ende onvruchtbaer ghemaeckt/ ſoo dat de Bevelhebbers daer over/ als de Grave van Boſſu/ ende dē Maerſchalck van La Nove/ niet beter conden beſluyten/ dan den Legher van den vyandt af te leyden/ eer voorder onordeninghe/ ſchade ende achterdeel/ den Staten ende Landen daer door toe quam/ het welcke ſy prijſelijck ſonder ſchade ghedaen hebben. Ende hebben alſo de Landtſaten in Garniſoene gheleyt/ ende de vreemde afghedanckt/ oft ter plaetſen ghebracht/ daer ſy t'minſte quaet condē doen/ om voorder met haer te handelen nae gheleghentheyt: waer in gheen cleyne conſte gheleghen was/ nademael dat den Legher ſoo ſterck van Wtlandiſche was/ ende ſoo qualijck betaelt/ ende daer door ſonder eenighe toevoer van Victalie ofte lijftocht eñ andere nootdruft. In het optrecken nam de Grave van Hohenlo de ſtadt van Weert in/ met het Caſteel/ maer corts daer nae werdtſe hem weder afghewonnen. De Duytſche Ruyteren logeerden haer in Thienen/ Aerſchot/ ende andere plaetſen/ tot dat ſy uyt de Landen gheraeckten.

Het wijs eñ gheſchicktelijck opbrekē der Staten Legher/ in November.

Doot van Don Jan van Ooſtenrijck/ dē eerſtē Octobris Anno 1578.

Terwijlen der Staten Legher noch ſterck te Velde was/ ende haer vyanden vreeſelijck/ ſoo is Don Jan van Ooſtenrijck/ ontrent den eerſten Octobris/ ghenoech ſchiedelijck in't Legher by Namen gheſtorven/ eenige achten van de Peſte/ andere meynen/ dat tot een ſeker ghebreck/ t'welck hy hadde/ toeſloegh de onghenoechte die hy maeckte/ ſoo eenſdeels ſchijnt by zijn twee afgheworpene Brieven/ die by den Heere van S. Leger werden onderſchept/ van welcke de eene aen den Prince van Melſy/ Jan Andrea Doria/ ende den anderen aen Don Pedro de Mendoſa/ Ambaſſadeur van Spaengien/ tot Genua gheſchreven waren/ beyde gedateert uyt den Leger/ een mijle van Namē/ den 17. Septembris/ Anno 1578. By welcke Brieven hy hem wanhopelijck beclaeghde over het lange vertreck ende uytſtel/ t'welck in Spaengien ghebruyckt werdt/ aengaende t'ghene over zijne ſaken ſtonde te beſluyten/ ende wat cloeckheyt ende gheduldicheyt hy moeſte hebben/ om ſulcx te wederſtaen. Item/ dat hy hem ſelven moeſte ſien beringelt van zijne vyandē/ welcke hem de paſſagien ofte doortocht beſloten/ ſulcx dat hy ſoude moeten vertreckē nae de plaetſe welcke hem tot zijn uyterſte toevlucht was gheordineert: want hy geen hope en hadde te moghen vechten/ als die te onſterck was/ ten ware om met gheweldt een gat te maken/ eñ alſo wech te geraken: Ende wanneer ſulcx geſchiede/ ſoo ſoude dē Coningh (die hem ſelvē verſuymde) in perijckel ſtaen van al te verlieſen. Hy claeghde voorts/ hoe dat hy hadde van nieus aen den Coningh verſoeck gedaen/ dat hy immers ten minſten wilde ordineren van't gene hy ſoude behoorē te doen/ alſdan ſo hy t'onder quame/ ſoude altoos des Coninghs wille ghevolght ende in't werck gheſtelt weſen: Maer hy vreeſde ſeer dat de remedie daer toe te ſpade comen ſoude: want met zijn ſchrijven ende ſchreeuwē en vorderde hy niet. Maer gemerct hy ſagh/ datmen hem de handen afgheſneden hadde/ ſoo was de eyndelijcke meyninghe/ dat hy hem den hals ſoude uytſtrecken. Alſo wenſchte hy hem tot Gode/ biddēde zijnder in zijn Gebeden ghedachtigh te weſen. Die hier van meer ſoude begeeren te weten/ ſoude mogen leſen het Boeck van de ſelve Brieven/ alſooſe zijn ghedruckt by Willem Silvius t'Antwerpē: By welcke Brieven (corts voor zijn doot geſchrevē) goet te ſpeuren is/ wat groote onghenuechte hy hadde/ ende hoe qualijck hy te vredē was/ zijnde jongh/ hoogh van moede/ verwaent ende ongheſtadigh/ ende die het doch aen geen verſtandt en ontbrack. Hy hadde groote tegenpartije in't Hof van Spaengien/ als met namen den aenhangh van den Hertoge van Alva/ wiens ervarentheyt hy hem onderwandt/ met zijn cloeck verſtandt/ beriſpelijcken te maken.

Inhout van Don Jans beclaghende Brievē/ van date den 17. Septēbris.

Verhael vā Don Jans Secretaris/ Jan Eſcovedo.

Hy trachte van jonghs af tot Coninghlijcke ſtate te comen/ ende tot groote dingen/ als mede ghebleken is by een Spaenſch Boecxken/ uytgegheven by den Secretaris des Coninghs van Spaengien/ ghenaemt Antonio Perez/ over de doot van Jan Eſcovedo/ Secretaris van den voorſz. Don Jan/ welcken Perez daeromme (na veel gevangeniſſe eñ perſecutien/ eñ oproerẽ daer over in Arragonien gebeurt/ in't verdedigen van de Privilegien aldaer/ daer den Coningh groote wrake over gedaen heeft) heeft moeten vluchten in Vranckrijck eñ Engelant/ hem aldaer onthoudende. In dat Boeck wert ŏhaelt/ hoe dat Don Jan ſeer nae Hoocheyt was ſtaende/ ende dat dẽ Coningh van Spaengiẽ hem eenen welbetroudẽ Secretaris toeſtelde/ genaemt Jan de Soto/ die hem wel diende in de Oorloge van Granada/ eñ in zijn Admiraels Ampt eñ groote Victorie ter Zee tegen dẽ Turck. Maer terwijle Don Jan in Italien was/ werdter ſecretelijck gehandelt met dẽ Paus/ om Don Jan Coningh van Tunis te maken. Als den Coningh dit ſecretelijcken verhoorde/ eñ aen hem ooc van ſ'Paus wegen daer nae verſocht werdt/ ſoo bedanckte den Coningh grootelijcx dẽ Paus / over zijn ſorghvuldicheyt/ die hy voor zijnen broeder hadde: Maer hy excuſeerde het verſoeck/ ſeer gheſtoort eñ jaloers daer over zijnde/ om dat hy ſcheen meer aen den Paus dan aen hem te hangen/ eñ liet hem duncken/ dat den Secretaris Jan Soto daer de oorſake van mocht weſen. Daerom beraetſlaeghde hy met dẽ Secretaris Antonio Perez/ eñ beſtelde behendelijckẽ Jan Eſcovedo by Don Jan/ in Soto plaetſe/ Soto tot beterẽ ſtate promoverẽde/ eñ gaf Eſcovedo particuliere inſtructie/ om Don Jãs hoogẽ moet te dempẽ/ eñ in breydel te houden/ eñ alſo te ŏbeterẽ t'gene dz Soto mochte miſdaẽ hebbẽ.

Don Jan aſpireert hooghe dingen.

Maer als Don Jan tot t'Gouvernement in Nederlandt geſonden was/ hadde hy voorgenomen / als hy het Krijghſvolck onder hem in Nederlandt ghebrocht ſoude hebben/ eñ de Landen ſouden bevredight zijn/ dat hy alſdan eenen aenſlagh daer mede op Enghelandt ſoude doen/ als hier vooren eenſdeels verhaelt is/ ende aldaer de Coninginne af ſtellen / ende de Schotſe ghevangene Coninginne met hem ſelven op te werpen: Waer toe hy alreede den naem/ ofte beleeninghe van den tijtel/ hadde van den Paus vercreghen/ met toeſegginghe van goede hulpe.

Don Jan hadde verſtandt met Guyſe ende Ligue in Vranckrijck.

Hy hadde mede een ſecreet Verbont in Vranckrijc met die van den Huyſe van Guyſe eñ Ligue/ dat ſy noemdẽ voor de beſcherminge van de twee Croonẽ/ als van Vranckrijc eñ Spaengien: Het welcke dẽ Coningh ooc door zijnẽ Ambaſſadeur/ die hy in Vranckrijc hadde/ genaemt Jan Vargas/ vernam/ ſonder dat Don Jan dat merckte/ hoewel hy den Coningh door des Paus Legaet den aenſlagh op Engelant ooc dede voordragen. Maer deſen aenſlagh werdt doen ghebroken/ mits dat de Staten in de Nederlandẽ/ in't Tracteren met Don Jan/ geenſins en wilden hooren/ dat het Wtlandiſch Krijghſvolck ter Zee ſoude vertrecken: waer door hy hem van zijn voornemen verſteken vondt. Ende ſiende datter in Nederlandt door de gheregeltheyt der Staten geen middel ofte materie van groote eere ofte Hoochheyt en was/ ſoo ſochte hy deſperatelijck van dat Gouvernement ontſlaghen te weſen in't ſecreet/ ofte ſoo grooten middel van ghelde ende macht van den Coningh te hebben/ om gheweldelijcken daer ofte elders Meeſter te mogẽ wordẽ: T'welc ſcheen dat hy den Coningh wilde af dringen/ gelijck blijckt by de boven-verhaelde Brieven/ ende andere ooc van Eſcovedo / ende inſonderheyt by eenen/ van den 10. Februarij/ Anno 1577. daer in hy ſchrijft/ dat hy ſo verſlagen was/ dat hem den aenſlagh op Engelant miſluckt was/ dat hy uyt miſmoedicheyt dochte te willen een Cluyſenaer worden: Want te leven ghelijck hy tot noch toe gedaen hadde/ en conde hy in zijn herte niet vinden. Voorder ſeyde hy/ liever dan hy in dat Gouvernementſchap ſoude blijven (ten ware tot datter een ander in quame) daer en ſoude geen reſolutie ſoo ſwaer vallen/ die hy daer vooren niet en ſoude aennemen / al ſoude hy daer over tot den bloede moeten ghecaſtijdt worden. Dringhende ſo ſeere op zijn vertrecken/ dat hy daer uytſcheyden wilde met minne ofte onminne: Eñ ſoo men hem daer uyt niet en verloſte/ ſeyde hy/ te vreeſen dat hy ſoude vallen in de zonde van onghehoorſaemheyt/ om te ſchouwẽ de zonde vã eerlooſichz. Seyde ooc/ dat hy liever (als een avonturier) met ſes duyſent Soldaten/ eñ twee duyſent Peerden/ hadde na Vranckrijck te gaen/ als in de regeringe van Nederlandt te blijven. Deſe deſperate vertwijfelthedẽ hebben den Coningh ſeer verſtoort/ eñ boven maten alle quaet achterdencken ghegheven/ alſo de ſelve hem ſecretelijcken ter ooren quamen/ bedenckende oock eenige van zijne woordẽ/ eer hy nae Nederlandt vertrock/ daer by hy hem hadde laten verluyden/ ſo wanneer hy Heere van Enghelandt ſoude weſen / dat hy dan hem met Spaengien ſoude mogen verheffen/ byſonder als hy dẽ ingangh hadde van S. Andre met dat Caſteel/ t'welc de Frontiere was van Biſcayen/ met een Sterckte op de ſteenrotſe van Megro / van waer gantſch Spaengien te dwingen ware.

Deſe eñ diergelijcke handelingẽ met dẽ Paus eñ Guyſe by den Coningh ende eenighe van zijne naeſte familiarẽ openbaer geworden zijnde/ hebben den Coningh groot achterdencken veroorſaeckt/ eñ daer van de ſchuldt zijnen Secretaris Eſcovedo ghegheven / die ſy achten dat hem daer in ſtoude/ bovẽ zijn expreſſe commiſſie. Waerom/ alſo hy van Don Jans weghen eens in Spaengien geſonden was/ ſoo werdt door des Conings expres bevel belaſt/ datmen hem daer ſoude houden. Maer om dat Don Jan ſo ernſtelijckẽ altijt ſchreef/ ſo om ghelt als om Eſcovedo/ werdt Antonio Perez (den bovenghenoemden Secretaris van den Coningh) bevolen/ middel te vinden om hem te dooden/ ſo ſecretelijc als hy conde/ op dat Don Jan daer geen achterdenckẽ van en crege: Want Perez alleen den Man was / met den Coningh ſelve/ die alle Don Jans eñ Eſcovedo ſaken wiſte eñ beleyde / met noch twee ofte dry anderen/ die maer ſtuckwijs daer van berecht waren: T'welc Perez by zijn voorſz. Boec bekẽt ten bevele van den Coningh geexecuteert te hebben/ hebbende daer toe gebruyckt eenen Soldaet/ genaemt Gartia Darze/ met noch vijf ofte ſes andere/ die hem op een avont/ als hy nae Huys was gaende/ onverſiens omringeldẽ eñ doorſtakẽ/ als of het uyt een particuliere querelle geweeſt ware.

Doot van Eſcovedo/ Secretaris van Don Jan.

Deſe doot heeft Don Jan ooc alderley gedachten toegebrocht/ eñ vindende hem belaſt met Inſtructien eñ bevelen des Conings/ die ſeer beſneden waren/ ſo is hy hoe langer hoe meerder moeloos geworden / ſo dat hy niet en wiſte waer keeren/ als de voorverhaelde brievẽ bewijſen. Daeromme gaf zijn ſubijtelijcke doot groote ſuſpicie/ of die mochte verhaeſt weſen / hoewel onghenuechte ende verdriet in hooge Princelijcke herten meer cracht hebben/ dan in andere.

Aldus is Don Jan haeſtelijck geſtorven/ in't Leger by Namen/ eñ met groote Pompe binnen de Kercke tot Namen gedragen/ eñ van daer nae Spaengiẽ gevoert. In zijn plaetſe quã als Luytenant Alexander Farneſe/ Prince van Parma/ welcke daer nae van den Coningh ſelve is beveſtight als Gouverneur. Deſe doot was grootelijcx tot der Landen voordeel ende ghelucke / in aenſieninge van den ſtaet daer ſy doen in waren/ als wy hebben verhaelt.

Prince van Parma/ Gouverneur in de Nederlanden/ den eerſten Octobris.

Corts daer nae/ dẽ 21. December/ is t'Antwerpẽ ooc geſtorvẽ/ van eẽ heete Cortſe/ Maximiliaẽ de Grave van Boſſu/ die Overſte van der Statẽ

Doot van de Grave van Boſſu/ den 21. Decembris.

Legher

Leger deſen leſten Somer/ende Hofmeeſter van den Eertſhertogh Mathias/ ende Raedt van State gheweeſt was/ een cloeck Man/ ſeer van yeghelijcken beclaeght.

Aenſlagen/ om Atrecht te verſekeren voor de Staten/ miſluct/ den 26. Octobris.

Als nu de Walſche Provincien haer ghenoech vyanden van d'andere vertoonden/ ſoo iſſer van wegen die andere Provincien gepractiſeert haer te verſekerẽ van de ſtadt van Atrecht/ de Hooftſtadt van Artoys/ ende dat met toedoen van een Capiteyn/ ghenaemt Ambroſius le Duc/ ende anderen/ de welcke het Magiſtraet ghevangen namen/ om dat ſy met den Heere van Capres eñ den vyandt heymelijck verſtandt hadden. Maer alſo haren aenhangh niet ſterck ghenoech was/ ende dat de Ghemeynte van den voorſchreven Heer van Capres/ ende den Raedt van Artoys beweeght werdt/ ſoo hebben ſy het Magiſtraet weder los ghelaten/op belofte ende onder Eedt/ dat alles vergeven ende vergheten ſoude blijven. Maer ten is daer by niet ghebleven: Want deſe ghevangenen los zijnde/ hebben ſo veel van haer wederpartije gevangen/ alſſer niet en ontliepen/ eñ brochtẽſe haeſtelijckẽ ter doot. Onder andere/ den Raedtſheer Goſſon/Commiſſaris/een Man van grooten aenſien in de Stadt/ ende oudt ontrent 70. Jaren/ ervaren ende gheleert: Dien ſy zijn proces haeſtelijcken maeckten/ dat ſy zijne twee appellatien eyndighden in ſes uren tijdts/ teghen alle ordere/ recht ende ghebruyck. Ende ſloeghen op eenen Sondagh/ den 26. Octobris/ by nachte ende toorts-licht/hem zijnen Hals af/ met noch meer andere.

Tocht van de Coningh Sebaſtiaen van Poortugael in Barbaryen/ Anno 1578.

In dit Jaer 1578. als dẽ Coningh/Don Sebaſtiaen van Poortugael/ voor hem ghenomen hadde den verdreven Coningh Muley/ Mahomet van Fez eñ Marocques/in Africa ofte Barbaryen/ weder in zijn Coninghrijcken te ſtellen/ ſoo hadde hy in Nederlandt doen aennemen een Regiment Duytſche Krijghſvolck/ onder den Heer van Tambergh/genoemt Martin de Borgogna: ende oock doen verwerven alle andere ghereedtſchappe/ tot ſulcken grooten aenſlagh noodigh: Het welcke de Staten generael/ door de vriendtſchappe die de Landen begheerden te houden met den Coningh van Poortugael/ ghewillighlijck conſenteerden/ inſonderheyt om dat ſy die Duytſchen gheerne quijt waren gheweeſt/ als die meeſt den vyandt ghedient/ ende ontrouwelijck met Don Jan tegen de Staten ghehandelt hadden. Met deſe Duytſchen/ende ontrent noch 16. duyſent andere van zijn eygen Krijghſvolck/ſo te voete als te Peerde/ende veel Schipvolck ende Soetelaers/ oock eenighe ghewillige Spaengiaerden/ is den Coningh van Liſbona vertrocken met ontallijcke Schepen/ ſoo groote als cleyne/ ende is ghevaren nae de enghde van Gibraltar/ een Haven die onder den Coningh van Spaengien behoort/ gheheeten El Porto de Sante Maria. Alwaer hy verwachte hulpe van vijftigh toegheruſte Galeyen/ ende vier duyſent Krijghſvolck/ die hem van den Coningh van Spaengien/ op zijn verſoeck/ waren toegheſeyt ende belooft: Die welcke nae langhe verbeyden hem gheweyghert werden/om dat den Coningh van Spaengien ſagh/ dat den Coningh Sebaſtiaen ſelve in perſoone hem wilde gaen avontueren/ het welcke hy pretendeerde hem te ontradẽ/ ofte door het onthouden van de beloofde eñ toegheſeyde hulpe hem dwinghen t'huys te blijven/ pretext ende excuſe nemende/ dat Don Johan weder in Nederlandt d'Oorloghe tegen de Staten aenghenomen hadde/eñ dat den Turck voor dat Jaer hem ter Zee wapende/etc. Dan ander meynen den Coningh ander oorſaken hadde/om dat hy een beſtant met den Turck op handẽ hadde/t'welck hy vreeſde mochte daer door verhindert weſen/ als hy ſoude hulpe ſeynden aen den Coningh van Portugael/tegen Muley Meluco/ Coningh van Marques/ etc. des Turcx groot vriendt. Diergelijcke oorſaken meer werden van Spaengien weghen voorghewendt/ voor ſo vele/ datter niet eenen Man ofte Schip ten coſte van Spaengien/ ware dẽ Coningh Don Sebaſtiaen te hulpe geſonden: Maer ſelve daer werdt gepubliceert al Spaengien door/op groote ſtraffe/dat niemãt van zijn Onderdanẽ meer mochte hem tot deſen Tocht begeven ofte laten gebruycken. Etlijcke Schrijvers der Catholijcken/ in haer invectiven teghen de Jeſuijten/ ſchrijven/ dat de Jeſuijtẽ in Portugal/die hun aldaer Apoſtelen noemden/ deſen Coningh Sebaſtiaen tot deſen Tocht raedden/ende dat ontrouwelijcken/ om den Coningh van Spaengien by zijn doot te maken Monarcha van gheheel Spaengien/dat ſelfde oock trachtende over Vranckrijck ende elders/houdende voor een ſekerheyt ende maxime/ dat al Chriſtenrijck niet conde in de Roomſche Catholijcke Religie behouden worden/ ten ware het alle onder een Catholijck Hooft ghebrocht worde. Dies hy/ zijnde een jongh Prince/ oudt ontrent 24. Jaren/ doch ſeer groot van moede/ die alreede op wegh was/ eñ alle ghereetſchappe tot grooten coſte ghemaeckt hadde/ voortghevaren is nae Afrijcken/ in een van zijn eygen Havenen/ Tangher ghenoemt. Ende aldaer aenghelandt zijnde/ met al zijn volck/ heeft zijnen hoop vermeerdert met eenighe ſes ofte ſeven hondert Italiaenen/ die onder eenen Enghelſchen Capiteyn/Stuckley ghenaemt/ van den Paus geſonden waren/ om Yrlandt te overvallen ende in te nemen (want hy de Coninginne van Engelandt in den Ban ghedaen hadde). Met deſen hoop/in als ſterck zijnde boven twee duyſent Peerden/eñ ſeventhien duyſent Voetvolck/ daer onder Portugaloyſen/ Duytſchen/ Spaengiaerden/ ende Italianen waren/ met 22. ſtucken Gheſchuts/ ende met Vivandiers ende Pioniers/ is de Coningh opghetrocken/ nae een ſtadt Alcazar-guabire/vergheſelſchapt zijnde met den verjaeghden Coningh Mahomet/een ſwart Moor.

Coningh vã Spaengien verbiedt zijn Onderdanẽ dẽ Coningh van Poortugael te dienen.

Ende den vierden Auguſti is hem de Coningh van Marocques ende Fez/ Muley-Maluco/ (anders Abdelmeleck ghenaemt) welcke doen regeerde/ tegen ghecomen met veertigh duyſent Peerden/eñ thien duyſent Archibuſiers te voete/ ende 24. ſtucken Gheſchuts. Deſe Abdelmeleck was een cloeck verſtandigh eñ geſchickt Prince/ van grooter ervarentheyt/ alle omliggende Talen ſprekende/ ende die in Spaengien ende elders onder de Chriſtenen verkeert hadde/ende met de ſelvighe gheen vyandtſchap maer Vrede ſochte. Hy was van den Turck in zijn Coninghrijcken gheſtelt/ die hy voorwende hem toe te behooren boven zijn broeder/ dẽ welcken zijn Vader by een ſwarte Vrouwe ghegenereert hadde/ eñ die ſelfs ſwart was. Deſe Abdelmeleck met zijn Legher in't gheſichte van den Coningh van Poortugael ghecomen zijnde/ is van Don Sebaſtiaen met grooter vromicheyt beſprongẽ geweeſt/ die hem tot dry oft vier reyſen heeft in de vlucht gedrevẽ. Maer alſo de Africanẽ ofte Barbariſſen behendigh zijn om lichtelijckẽ weder t'hooft te bieden/ ſoo hebben ſy t'elcker reyſe dat Poortugies Peerdevolck beſpronghen/eñ ten leſten oock het voetvolck/ van achter ende vooren/ te voete ende te Peerde/aenghevallen ende gheſlagen/ſoo datter weynighe van't Peerdevolck ende Voetvolck daer van quamen/ maer werden meeſt al verſlaghen ofte ghevangen/ende al het Gheſchut ghenomen.

Abdelmelecs Coningh vã Marocques ende Fez/ deuchden.

Slagh daer dē Coningh van Poortugael doodt bleef/ den 4. Auguſti/ Anno 1578.

De Coningh Sebaſtiaen/na dat hy hem vromelijck gheweert hadde / ende etlijcke Peerden onder hem waren doorſchoten gheworden/ ende telcken weder opgheſeten was gheweeſt / ſiende gheheel zijn volck verſtropt ende gheſlagen/ende hem nu met weynighe van de zijne omringhelt/ dede tot een teecken van Vrede te begheeren/ een witten doeck opſteken. Het welcke de Mooren ſiende/ende qualijcken verſtaende/achten dat het een teecken was van nieuwen aenval: Waerom ſy hem aldaer met alle de zijne dootſloeghen. De ſwarte verjaeghde Coningh Mahomet/meynēde te vluchten over een Riviere/is met zijn Peert in den Modder blijven ſteken/eñ alſoo verdroncken. Terwijle dat dē ſlagh noch duerde/ ſo is den Coningh Muley Abdelmeleck/ſieckelijck zijnde/ ende van zijn Peert in zijn Coetſe gheſtelt weſende/haeſtelijckē/door flaute/ ende in't middel van zijn Victorie/geſtorven: Men ſeyt dat zijn ſiecte veroorſaeckt was van te veel Melcx ghenut te hebben/welcke hem in de Mage geronnen ſoude zijn gheweeſt / door groote hitte / die hem overquam/ als hy zijn volck in ſlaghordere ſtelde/ eñ hen moedt gaf. Sijn broeder Muley-Hamet/ wert terſtont Coningh in zijn ſtede/ welcke noch teghenwoordelijck in de Regeringhe is: Deſen dagh is fameus ofte ruchtbaer geweeſt uyt dien dat in den voorſchrevē ſlagh dry Coningen doot bleven. Hare doode lichamen dede de Coningh Muley-Hamet brenghen in de Tente van den dooden Victorieuſen Coningh / t'welck een ſeltſaem ende deerlijck dingh was / dry Coninghen doot te ſien op een plaetſe.

Dry Coningen worden doodt in een Tente ghebracht.

Doode in den ſlagh in Barbaryen/ Anna 1578.

Met den Coningh Don Sebaſtiaen bleven de meeſte Heeren/ende principale Edelen van Portugael/ ſoo op de plaetſe verſlaghen als ghevangen: Waer van de voornaemſte waren/ de Hertogh van Anera: Don Alonſo de Poortugael/ Grave van Vimioſo: Don Loigo Contigno/ Grave di Rodondo: Don Vaſco di Gama/ Grave van Vidignera: Don Alonſo di Norogna/Grave di Mira: Don Giovan Lobo/Baron d'Alvito: Don Alvaro di Melo/ Sone van den Marquis de Ferrera: Don Rodrigo di Melo/ oudtſte ſone van den Grave van Tentuguel: Don Jaime/broeder van dē Hertogh van Braganza: Don Joan de Silveira/oudtſte ſone van den Grave van Sorteglia: Don Chriſtofforo di Tanora: Don Arrias de Sylva/ Biſſchop van Porto: Don Manuel de Meneſes/Biſſchop van Coimbre/ met meer andere van grootē aenſiene. De ghevanghenen waren meer dan de doode/ die mochten weſen over de ſes duyſent / hoewel datmen t'ghetal altijt grooter maeckt. Van den Mooren mochten daer by de dry duyſent doodt blijven. Daer bleef oock Capiteyn Thomas Stuckley/ Enghelſchman/ met zijn Italianen/ van den Paus tot de Conqueſte van Yrlandt geſonden / onder den name van Marquis / by den Paus ghemaeckt. De principaelſte van de ghevangenen waren/den ſone van den Hertogh van Braganza: Don Edowaert de Meneſes/ Maerſchalck van't Legher / ende Capiteyn van Tangher / met veel meer andere: Waer onder was Don Antonio van Poortugael/ de ſone van Lodewijck/tweede broeder van den Coningh Jan/ ſone van Coningh Emanuel/die alſ doen van velen gheacht werdt onwettigh: Maer namaels voor Paus ende Potentaten aenboodt/ te willen doen blijcken dat hy Wettelijck was/ eñ derhalven oock pretendeert te zijn Coningh van Poortugael/ als wy namaels ſullen verhalen.

Don Antonio vā Portugael ghevanghen in Barbaryen den 4. Auguſti.

Deſe Don Antonio in den ſlagh ghevanghen zijnde / is wonderbaerlijcken ende behendelijck uyt zijn ghevangheniſſe verloſt gheweeſt / door een die zijns Heer Vaders ſlave eertijdts hadde gheweeſt/ende hem kende: Ende in Poortugael gecomē weſende/ heeft aldaer zijnen Oom/ Don Hendrico Cardinael / ghevonden by den volcke tot Coningh vercoren te zijn. Alſo in Poortugael de keur des Volcx meer dan in andere Landen gheldt / wanneer die rechte Linie/ ofte afcomſte van Vader tot ſone / in't erven der Croone ontbreeckt: Die Vrouwen zijn in Poortugael van de ſucceſſie in't Rijck uytgheſloten/ende volghen daer in de Wet Salicque / welcke inhoudt / dat geen Vrouwen de Croone mogen erven/ alſoo ſy aldaer allegeren.

Den nieuwen Coningh van Feſſa ende Marocques/ Muley-Hamet/ Victorieus/ ſondt terſtondt aen den Coningh van Spaengien/om zijn vriendtſchappe te hebben/ aenbiedende die ſelvighe conditien van vriendtſchappe / die zijn broeder Muley-Meluco ofte Abdelmelech/met hem ghehadt hadde: Mede aenbiedende het doodt lichaem van dē Coningh Don Sebaſtiaen/ende te verloſſen zijnē Ambaſſadeur/ die hy levendigh hadde ghevanghen. Den Coningh van Spaengien nam de vriendtſchap aen / ende de liberteyt van zijnen Ambaſſadeur/maer het doot lichaem des Coninghs begeerde hy ſoude den Portugeſen van Ceuta ghelevert worden / alſoo het gheſchiede. Maer het lichaem van den ſwarten Coningh Muley Machomet / dede Hamet het vel afſtroopen / ende met Hoy vullen / ende alomme ten thoone omdraghen. Den Coningh Philips van Spaengien in recompenſie van Muley-Hamets liberaliteyt/ ſondt hem eenighe Juweelen/ weert geacht·hondert duyſent Ducaten/verſoeckende met eenen de verloſſinghe van den Sone van Braganza / Hertogh van Barcellos / een jongh Man/die hem gheconſenteert werdt/ende alſoo werdt de oude alliantie vernieuwt. Den ſwartē Coningh/ Muley-Mahomet/ liet achter eenen Sone in Spaengien/ mede by de Mooren Muley-Mahomet genoemt/ die namaels Chriſten ghedoopt is/ende ghenoemt Don Philippo d'Africa.

Eynde des achtſten Boecx.

¶ Het neghenſte Boeck.

Nobiſcum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte cort verhael van het neghenſte Boeck.

Die van Ghendt worden met veel moeyten beweeght tot aenneminghe van Religions-Vrede/ ende vereeninghe / t'welck niet langhe en duerde. Cazimirus in Enghelandt ghereyſt zijnde / vertreckt zijn Ruyterije / met Paſpoort van Parma / uyt den Lande. Parma door Brabant treckende / beſpringhende de Stadt van Antwerpen/ beleghert Maeſtricht. Die van Artoys ende Henegouwe worden verſocht by de Generaliteyt te blijven /- maer te vergheefs. Montigny ende andere vereenigen haer met den Coningh/ dien de Landen van Artoys ende Henegouwe volghen/ ende de Conditien eenſdeels verhaelt. Daeromme tot Wtrecht de Vnie ghemaeckt ende verhaelt wordt. Beroerten doen ſ'Hertoghen-Boſch afvallen. Beroerten t'Antwerpen veroorſaeckt datter een deel Gheeſtelijcke worden uytgheſtelt. Egmont te vergheefs pooght Bruſſel te overweldigen. Tot Brugge meynen de Roomſche Catholijcken oock de Stadt te verheeren. Maeſtricht hardt beleghert / wordt by Parma ſwaerlijck ende cloeckelijck ghewonnen. Den Vrede-handel tot Ceulen/met de Artijckelen van wederſijden / ende eenighe onderhandelinghe van eenighe Staten Gheſanten/ die den Coningh cloecken raedt gheven/ wordt verhaelt / ende afghebroken met verlies van Artoys ende Henegouwe. Waer over van de oorſaken des krijghs breeder gheſproken wordt. Jmbiſe dringht hem ſelven in de regeringhe tot Ghendt / oproerighlijck aldaer handelende teghen den Prince van Orangien / ende hooghe Overheyt. De ghevanghen Heeren aldaer breken meeſt los. Maer de Prince van Orangien daer ghecomen zijnde / herſtelt de Magiſtraet / ende Jmbiſe vertreckt uyt den Lande. Parma ſeyndt vreemdt krijghſvolck wegh/ dat die van Mechelen hem dede toevallen. Die van Vlaenderen nemen Meenen/ ende doen onder La Noue ander exployten. Groeningen Stadt ende ſtaet met haer Ghebueren werdt beſchreven/ beleghert ende vereenight. De Boeren aldaer ontrent vol wanhopinghe werden gheſlaghen.

¶ Alles gheſchiedt binnen een Jaer tijts/ 1579. als den Eertſhertogh Mathias/ende de Prince van Parma/ gouverneerden.

ALs nu den Eertſhertogh Mathias/ de Prince van Orangien / ende den Raedt van State ſaghen/ dat den Tocht van Hertogh Cazimirus tot Gent in Vlaenderen/ eñ zijn reyſe van daer in Enghelandt / alle quaet vermoeden ende achterdencken dede groeyen/ voornamelijck by de Walſche Provincien / ende den Hertogh van Anjou/ als of men met de verbindteniſſe van Engelandt de Landen ſochte in te nemẽ/ ende onder hen uyt te deylen/ooc onder dat decksel de gereformeerde Religie alomme in te dringhen/ſoo hebben ſy alle middelen aengewendt/ om t'miſverſtandt wech te nemen/de beroerten te ſliſſen/ de Malcontentẽ te bevredighen/ ende den Ghereformeerden gheruſtheyt/ ende een ongedwongen ghemoedt ende Conſcientie te laten/alſoo de Borgherlijcke gheleghentheyt in tijde van Oorloghe vereyſchte: Meynende dat daer door haer goede eñ oprechte handelinghe aen den dagh ſoude comen/ eñ oock blijcken met wat Geeſt vele van de voorſz. Walſche Provincien ghedreven werden/ ende dat die voornaemſte onder de Malcontentẽ/als dẽ Heere van la Motte/met meer anderen/van den vyant opgherockt/ende al voor de doot van Don Jan/ met hem vereenight waren geweeſt. Waer over de Prince van Orangien van hen afgeſonden is nae Ghendt/ de welcke/ den 22. Novembris/ tot Dermonde aenquam/ alwaer hy ſoo begoſt te handelen met die van Ghendt / door dien ſy de Generaliteyt toegedaen waren/dat hy van haer ontboden werdt. Sy vercoren als Commiſſariſen/ om met hem te handelen/ Jonckheeren Jan van Jmbyſe/ende Joos Codde/als Schepenen van den keure: Jonckheere Gillis Borluyt/ende Jaques Cabelliau/als Schepenen van den ghedeele: Jonckheer Jan Damman / Heer van Gomberghe / Jonckheer Jooſt Trieſtsſoon/ ghenaemt Jooſt / ende Meeſter Franſoys van den Haghe/ over t'Lidt van de Poorterye: Jan van den Cruycen/Over-deken/Lieven van Caſſele/Michiel van Houle/ ende Lieven Heylinck/ Dekenen: Meeſter Lieven de Grave/ende Lieven d'Heer/ over t'Lidt van den Ambachte van

Reſolutie van de Gentenaers ende Walen te reconcilierẽ.

De Prince van Orangien wordt om reconciliatie nae Ghent gheſonden/ den 22. Novembris/ eñ den 4. Decembris.

de Weverije/ met deſe is begoſt te handelen/ nae dat den Prince/ den 4. Decembris/ te Gent ghecomen was / zijnde t'volck van verſcheyden ofte alderley gheſintheyt.

Acte voorghehouden die vã Gent van weghen den Eertſhertogh eñ Staten/ den 3. Novembris.

Maer om des Princen handelinghe beter te verſtaen/ ſoo dient gheweten/ hoe dat op de Reſolutie van die van Ghendt/ van den 27. Octobris vooren verhaelt/ den Eertſhertoge Mathias/ dē Prince van Orangien/ eñ den Raedt van State/ dē 3. Novembris een Acte van acceptatie aen die van Ghendt ſonden: Inhoudende/ Dat die van Ghendt ſouden toelaten ende ghedooghen vrije oeffeninge van de Catholijcke Roomſche Religie/ mitſgaders den Catholijcken laten volghen haer goederen/ al Vlaenderen door/ mits dat de Geeſtelijcke ghehouden ſouden weſen haer in ſtilheyt te houden eñ in ghetrouwicheyt/ ſonder yet tegen den ſtaet te bedenckē oft voor te nemē / op groote ſtraffe. Sijn Hoocheyt/ Excellentie/ Raedt/ ende Generale Staten/ ſouden alle ſchuldige neerſticheyt doen / om de ander Provincien daer toe te brengen / dat ſy den Religions vrede ſouden toeſtaen. Dat die van Ghent oock beloven ſouden/ den Edelen niet uyt te roepen/ noch hare Hoochheyden ende Vrijheyden te verminderen / noch eenige Stedē ofte Provincien te overvallen/ ofte Juriſdictie te ſchenden. Item/ dat den ghevangenen binnen Ghendt goede Juſtitie ſoude worden ghedient/ wanneer de vreemde vyanden ſouden zijn gheweert/ eñ dat middeler tijdt teghens de ſelve ghevangenen niet ſoude worden voorgenomen/ noch den ſelvē eenige hinderniſſe gedaen: Eñ tot meerder verſekertheyt van't voorſchreven/ dat gevangenen daerentuſſchē geſtelt eñ bewaert ſouden worden in neutrale plaetſen/ tot de deciſie ofte eyndelijcke afhandelinge van haerliedē ſakē. Ende volbrengende die van Gent alle de voorſz. Poincten eñ Artijckelen/ ſouden ſy generalijck in protectie eñ beſchermeniſſe ghenomen ende ghehouden worden / ende voorgeſtaen tegen allerley inval/ geweldt eñ overlaſt/ die hen ſoude werden aengedaen/ eñ ſoude voorder goede ordere wordē gheſtelt/ dat de Walſche Soldaten uyt Vlaenderen/ ende uyt de ingenomen plaetſen/ ſouden vertrecken nae het Legher. Ende by aldien ſy weygerlijckē ſoudē zijn ſulcx te doē/ ſoude mē genootſaeckt zijn alle bequame middelen eñ bedwangh/ daer toe dienende/ tegens henliedē te gebruyckē.

Vermaninghe aen die van Ghendt by die van Antwerpen/ den 7. Novembris.

Om die van Gent deſe Acte te doen accepterē/ worde den Prince van Orangien derwaerts geſonden/ ghelijck oock/ om de ſelve oorſake/ aldaer gheſonden zijn gheweeſt/ van wegen des Magiſtraet eñ Colonellen van Antwerpen/ ſeker Ghedeputeerde / de welcke / den 7. Novembris / in't breede hen voorhielden de Generale gheſworen Unie/ ende wat op de ſelve was ghevolght/ ende ſo die eenicheyt/ met de beloofde middelen/ ware gheduerighlijck ende getrouwelijck onderhouden gheweeſt / ſoo ſoude den vyandt uyt den Lande/ ofte over de ander ſijde van de Maſe ghedreven geweeſt hebben. Hielden hen oock voor/ dat ſonder de Vlaemſche Contributie niet mogelijck en ware den Legher te onderhouden/ maer dat die ſoude moeten opbrekē/ tot ondergangh van Brabant/ Vlaenderen/ ende de andere Landen. Ende alſo Brabant nu byans geheel opgegeten ware/ ſoude den Legher nootſakelijck comen vallen in Vlaenderen. Ende die van Brabant verarmt zijnde/ en ſouden haer niet connen helpē/ te meer/ overmits alle haer middelē/ voor vier toecomende Maenden / verbonden waren voor de Generaliteyt.

Aengaende die van Gelderlant/ die en conden niet helpen / midts ſy in neghen Maenden maer ſeventhien duyſent Guldens tot de Generaliteyt ghebrocht hadden/ ende van den vyandt verhindert werden. Vrieſlandt was verre ghelegen/ die oock maer dryentwintigh duyſent Gulden in negen Maenden ghecontribueert hadden. Die van Hollandt ende Zeelandt waren door lange Oorloge verarmt / eñ mits haer groote extraordinaris laſten van de Dijckagien/ en conden ſy boven 25. ofte 30. Vendelen Krijghſ volck/ t'haerder laſte ſtaende / niet helpen. Artoys ende Henegouwe hielden ſelfs aen/ om gheldt tot betalinghe haerder Garniſoenen / waer van eer afval dan hulpe te verwachten ſtonde.

Waeromme de voorſchreven van Antwerpen baden/ dat ſy haer ſouden willen ghelijck ſtellen/ nae het voornemē van den Eertſ hertoge/ Prince ende Rade/ ende te Hove ſeyndē ſulcken merckelijcke ſomme van penninghen / als den uyterſten noot/ ende des Landts behoudeniſſe vereyſchte/ ghemerckt datter in negen Maenden tijdts van harent weghen maer dry hondert ende veertigh duyſent Guldens ontfangen waren.

Aenbiedinge ende vertoogh des Hertoghs van Anjou/ aen die van Gendt/ den 10. Novembris.

Dē 10. Novembris heeft de Hertogh van Anjou/ door den Heere van Bonivet/ haerliedē doen aenbieden/ dat ſy geen beteren Rechter dan hem mochtē verkieſen/ om haer verſchillen te ſlichtē/ dat hy begeerde een goet Verdragh te middelen/ tuſſchen haer ende de gealtereerde ofte af vallige Walen/ alſo hy ghetrouwelijck ende geluckelijck in Vranckrijck ghedaen hadde. Nopende de ghevanghenen/ dat die in handen van zijn Hoocheyt wel behoorden gheſtelt te worden/ om daer mede gedaen te worden ſulcx als by gemeynen advijſe/ ofte beſtemminghe van den goetgunſtighen van den Vaderlande / eñ byſonder van de Coninginne van Enghelandt/ goet ghevonden ſoude worden.

Solicitatie van de hooge Overheyt aen die van Ghent/ den 11. Novembris.

Op den 11. Novembris hebben de Ghedeputeerde van den Eertſhertogh/ Prince van Orangien/ ende Raedt van State/ ende Staten Generael/ oock haer Brieven vertoont/ ende henlieden verſocht met vele ghewichtighe redenen/ eñ met vertoogh van vele ſwaricheden / die ſouden moghen volghen/ dat ſy ſouden willen aennemen de Poincten van de voorſchreven Acte.

Verclaringe van de Coninginne vã Enghelandt aen die van Ghendt/ den 11. Novembris.

Ten voorſchreven daghe heeft de Heere Davidſon/ Ambaſſadeur vã de Coninginne van Engelant/ uyt crachte van de brieven van de voorſz. Coninginne/ van date den 21. Octobris / eñ den 6. Novembris / aen die van Ghendt verclaert/ dat ſy met hare maniere van procederen alle de Weerelt oorſake gaven/ te denckē/ dat ſy begeerden de Oorloghe in't Landt te houden / die de Nabueren geerne gheeyndight ſaghen / dat henlieden geweten ſoude worden/ t'verhinderen van den voorſpoet tegen den vyandt/ daer van de apparentie groot was / dat ſy haerliedē ſelve grootelijcx vergaten/ tredende in ſoodanige aenſlagen ſonder authoriteyt ofte conſent van't gantſche lichaem. Dat ſoodanighe handelinghe achterdencken gave/ eñ een vaſt ghevoelen/ dat ſylieden noch Overicheden noch Magiſtraten en wilden obedierē/ waer door eenighe veroorſaeckt ſouden werden den Staten by te ſtaen/ om henlieden tot reden te bedwinghen: Verclaerden oock/ dat ſy behoorden te bedenckē / om ten aenſien van haer particulier niet te verhinderē den voorſpoet van alle de Landen/ ſterckende den gemeynen vyant/ ende keerende die ſterckte van de andere Leden tegens henlieden / ende alſo van vrienden vyanden maken / tot een alghemeyne verwoeſtinghe van allen.

Cazimirus/ met voorſlaē van die van Ghent/ wordt van de Coni

Ende alſo men ſoude moghen vermoeden/ dat den Hertogh Hans Cazimirus/ hier in't Landt door middel van de Coninginne van Engelandt ghecomen zijnde/ oock door haer heymelycke beſtellinghe die van Ghendt ſoude voorſtaen: Soo ſeyde de voorſchreven Ambaſſadeur/ dat hare Majeſteyt t'ſelf de ſeer vreemdt vondt/ ende verwierp gantſchelijck zijn voortvaren ende handelen in dien deele/ by aldien hy na ſulcx trachtede. Seyde voorts/ dat hare Majeſteyt verſtaen hadde/ datter noch goede hope was/ om de onghelucken eñ ſwaricheden van de inwendighe Oorloghe te ſchouwen/ ſoo verre die van Ghendt tot reden wilden verſtaen/ eñ henlieden ghelijck ſtellen met den Rade van State/ ende de Generale Staten/ in dry Poincten/ te weten: Eerſtelijck/ in't wedergheven van de Gheeſtelycke goederen/ die noch in weſen waren: ten tweeden/ in de aenveerdinghe van den Religions vrede/ die ſoo veel ander Steden aengeveert hadden: ende ten derden/ van de ghevanghenen te laten ſtellen in neutrale plaetſen/ als in handen van hare Majeſteyt ofte andere/ op ſulcke verſekertheyt als die van Ghendt ſouden connen wenſchen. Waeromme hare Majeſteyt henlieden opentlijck dede verclaren/ inghevalle ſy hen tot ſulcken redelijcken ende nootelijcken ſaken niet en lieten beweghen/ dat ſy hare Majeſteyt ſouden rechtveerdighe oorſaken gheven/ haer niet alleen van henlieden te vervreemden/ maer oock gantſch te verlaten: Biddende dat ſy daer op goede acht wilden nemen.

ginne van Enghelandt ghediſadvoveert.

Dry Poincten dien van Ghendt afgheeyſcht.

Den ſelven Ambaſſadeur verſocht oock byſonder Handtſchrift van die van Ghendt/ van vijf-en-veertigh duyſent Ponden Steerlincx/ tot profijt van de Coninginne/ als die van Bruſſel/ Antwerpen/ Brugghe/ Middelborgh/ Dordrecht/ Amſterdam/ Duynkercke ende Nieupoort/ ghedaen hadden.

Vermaninge der Ghedeputeerde van Bruſſel aen die van Gent/ dẽ 13. November.

Den 13. Novembris hebben de Gedeputeerde van Bruſſel hen oock aengheſeyt/ dat den Prince van Orangiẽ verclaert hadde/ dat hy tot de ſwaricheden geenen raedt en wiſte/ ſoo verre die van Ghendt haer niet ghelijck en ſtelden met de Generaliteyt/ eñ dat hem noyt meerder ſwaricheyt over gecomen en was: want daer aen den gantſchen ondergangh des Vaderlandts/ midtſgaders oock zijne ende zijns Huys reputatie/ aenſien ende eere/ gheleghen ware/ aengheſien zijne Intereſt in deſe Oorloghe/ ende datmen boven dien hem laſterde/ eñ te onrecht beſchuldighde/ als of hy Autheur oft aenvanger ware/ ende die mede ſoude begheeren in te willighen t'ghene tot Ghendt gheſchiedt ware/ t'welck hy noyt ghedacht en hadde: ende dat hy voor hadde/ zijn ontſchuldinghe/ dien aengaende/ met verwillinghe van de Staten Generael/ in Druck te laten uytgaen. Ende alſoo zijne Excellentie goet vonde/ de vorderinghe van de ghereformeerde Religie/ ſoo beſorghde hy grootelijcx/ ende voorſagh/ dat door den ontijdigen ijver van een Stadt/ alle andere Steden ende Provincien gheſchapen waren te vallen in tweedracht/ ende te worden tot roof van den ſchrickelijcken vyandt/ oock dat daer door de ghereformeerde Religie in veel Steden eñ Provincien ſoude blijven uytgeweert/ t'welck conde gheſchouwet werden door den Religions vrede. Dat den Turck die Griecken (gheduerende haerlieder verſchil van Religie) onderdruct hadde. Dat geenen Krijgh den Landen ſchadelijcker ware dan den Inlandtſchen/ op't verſchil van Religie/ met namẽ/ daer beyde partijen noch hebben den gemeynẽ vyandt binnen den Lande/ die voor oorſake van zijn Oorloghe neemt de beſcherminge van de Catholijcke Religie: dẽ welcken vyandt de Walen liever ſouden aennemẽ/ dan gheweldt ofte ghedwonghene veranderinghe in de Religie te verdragen. Waerom ſy baden/ haer te willen ghelijck ſtellen/ ghedachtigh zijnde den noot ende getrouwe dienſten/ die de Landen van die van Bruſſel ontfangen hadden. Verclarende eyndelijcken/ dat die van Bruſſel/ om geen ſaken ter Weerelt/ haer ſcheyden wildẽ van den Prince van Orangien/ noch van de Generaliteyt/ noch hem oorſake gheven de ghemeyne ſaken te verlaten. Biddende voorts/ dat die van Ghent oock van gelijcken doen wilden: Want ſy naeſt Godt niemandt kenden/ die de ghemeyne ſake ende inwendigen noot beter verſtonde/ ende de remedie beter wiſte te beleyden.

Griecke van den Turck overwonnẽ/ twiſtende om Griecx oft Roomſch Catholijck te zijn.

Antwoorde van die van Ghendt/ op de Remonſtrantien vã de Ambaſſadeuren ende Gedeputeerde/ den 18. November.

Op alle deſe voorgaende remonſtrantien/ hebben die van Ghent/ den 18. Novembris/ alle den Ambaſſadeuren eñ Gedeputeerden/ vooren verhaelt/ gheantwoordt: Dat ſy niet en verſtonden aen eenighe conditien boven verhaelt/ ende haer voorghewendt/ verobligeert ofte verbonden te weſen/ dan ſoo wanneer haerlieder ſtipulatie van den Eertſhertogh/ Prince/ Raedt van State/ eñ Generale Staten/ aengheveert ende volbracht ſoude weſen/ welcke was/ Dat die van Ghendt niet en ſouden ghehouden weſen de Roomſche Geeſtelijckheyt te herſtellen/ ofte te accommoderen/ dan ſoo wanneer de ghemuytineerde Walen ſouden afſtandt ghedaen hebben/ haer als vyanden te vertoonen/ ende over ſulcx vertrocken ſouden zijn uyt Vlaenderen/ ende dat voorts alle andere Provincien dẽ Religions vrede in der waerheyt ſouden ontfangen hebben. Seyden oock dat ſy noyt gheheynſt hadden haerlieden af te ſcheyden/ maer wilden den Eertſhertogh/ Prince eñ Generaliteyt ontſien/ ende met alle eerbiedinge/ in alle Chriſtelijcke bevelen/ ende t'ghene ſy hen ſouden voorſchrijven/ ghehoorſaem weſen/ ende dat ſy tot dien eynde eendrachtelijck/ met de Leden van Vlaenderen/ den Prince ghecoren hadden/ tot eenẽ Gouverneur van't Graefſchap van Vlaenderẽ/ om zijn bequaemheyt ende ervarentheyt/ ſoo wel in de Policye als in der Oorloghe/ oock de kenniſſe ende natuerlijcke ghenegentheyt tot de Landen/ eñ inſonderheyt de openbare belijdeniſſe van de Chriſtelijcke Religie/ vã de welcke die van Ghent door Gods ghenade nimmermeer/ noch in leven/ noch in ſterven/ hopen in gheenerley manieren af te wijcken/ oock aenghemerckt de hertgrondelijcke goetwillicheyt/ ende volmaeckte liefde/ die zijn Excellentie deſe voorgaende Jaren claerlijck/ ende met der daedt/ beweſen heeft.

Propoſitie aen die van Gent/ by dẽ Prince/ in 6. Poinctẽ/ den 4. Decembris.

Als nu deſe Antwoorde in't Hof ontfanghen was/ ende niet en beviel/ worde beſloten/ dat de Prince ſoude reyſen na Dermonde/ van waer hy voorts/ den 4. Decembris/ nae Ghent vertrock/ alſo wy vooren verhaelt hebben. Daer gecomen zijnde/ werdt den voorſz. Ghedeputeerden belaſt hem te hooren/ den welcken hy mondelijck ende ſchriftelijck deſe voorſtellinghe heeft ghedaen.

Eerſt/ dat die van Ghendt ſouden willen aennemen de voorſchreven Acte van acceptatie.

Ten tweeden/ dat ſy van de Unie eñ vereeninghe der Generale Staten niet ſouden wijcken/ maer de ſelve eendrachtelijck helpen handthavẽ.

Ten derden/ dat in de ſaken der Generaliteyt/ van den Lande eñ Graefſchappe van Vlaenderen/ niet en ſoude beſloten ofte gereſolveert worden/ dan met Raedt ende verwilliginghe van de vier Leden van Vlaenderen.

Ten vierden/ aenghemerckt de cleyne ordere/ die tot dien tijdt toe onderhoudẽ was/ op't ſtuck van de Collectatie ofte ingaderinge der generale middelen/ ende om de ſelve wel te verſtrecken/ eñ alle achterdenckẽ te weeren/ Datmen in't werck ſtellen ſoude goede bequame middelen/ ordere eñ regule/ ſoo in't opbringen als in't aenleggen ende uytgheven van de voorſchreven penningen/ ende ghemeene Contributien.

Ten vijfdē/dat de ſaken/betreffende het Gouvernement der Stadt/ met gemeynen Accoordt/ volgende de Privilegien ende Coſtuymen/ſonder verwerringen ſouden beleydt worden.

Ten leſtē/ dat zijne Excellentie van meyninge ware te doen openbaerlijcken uytroepen een ghemeyne ende eeuwigh vergheten van alle de voorleden ſaken/ op dat/alle achterdencken gheweert zijnde/een yeder te beter mocht verſekert eñ gheruſt weſen/ende alſoo onderlinghe liefde tuſſchen malcanderen wederom op te richten.

Bewegelijcke redenen by dē Prince aen die van Ghent vertoont.

Deſe Artijckelen zijn den meeſtendeel van de Magiſtraten ſeer aengenaem geweeſt/ de welcke met den Prince verſcheyden redenen ghebruyckt hebbē/om de Leden der Stadt daer toe te bewegen/ende inſonderheyt om wech te nemen het gevoelen van den ghenen/ die voorſtelden dat twee Religien in een Stadt niet en conden beſtaen/ſeggende daer van ware anders in de Requeſten betoont/ welcke van weghen die van de Ghereformeerde Religie/ den 22. Junij / ende den 7. Julij leſtleden/waren overgegheven/by de welcke niet meer verſocht ofte voorghewendt en werde/ dan te ghenieten de vrije oeffeninghe haerder Religie/ met belofte van alle verſekertheden der Gheeſtelijcken in haerlieder ſtaet ende goederen. Welcke begheerde oeffeninghe dien van Ghent vry ende onverhindert toeghelaten werde: waerom oock den Roomſchen Catholijcken wel van gelijcken behoorde te gheſchieden/ op dat een yghelijck met een vrije Conſcientie Godt almachtigh dienen mochte / ghelijck hy dat ten uyterſten daghe voor Godt ſoude hopen te verantwoorden.

Aengaende t'vervoeren der gevangenē binnen Antwerpen oft elders/nae haer believen/daer op vertoonden ſy inſghelijcx/dat daer in van henlieden geen ſwaricheyt behoorde gemaeckt te worden/nademael de ſelve ghevangenen haer Stadt niet anders dan coſt/laſt ende moeyte/en veroorſaeckten/ de welcke men oock niet en begeerde in neutrale plaetſen te vervoerē / dan op behoorlijcke verſekeringhe / verbindteniſſen ende Borgen. Seyden voorts/datmen niet tegenſtaende eenige voorſz. redenen/ de Acte van Acceptatie ofte aenveerdinghe niet en behoorde te weygeren/aengeſien ſulcx de wille eñ begeerte was van des Eertſhertoghs Hoocheyt/Princelijcke Excellentie/eñ der Staten Generael/den welcken men (achtervolgende Gods Woordt) als Overheyt/alle onderdanicheyt ende ghehoorſaemheyt ſchuldigh ware. Daer by voegende/dat ſy boven dien hadden te overlegghen den uyterſten noot / die haer dwonghe / om alle voordere bloedtſtortinghe / brandtſticht/ rooverije/ ende plonderinghe/ van den hals te weeren: Ende inſonderheyt / ghemerckt daer anders geenen middel en ware/om haer de ghemuytineerde Walen quyt te maken/ die ſo gheweldelijck ende machtigh werden / dat die van Ghent op haer eyghen handt niet machtigh en waren teghen haer Krijgh te voeren/ inſonderheyt / ghemerckt die van Oudenborgh in corten dagen haer beclagh ghedaen hadden / dat ſy voor de Ruyters / ontrent de Stadt liggende/ welcke ſy tot haerder beſchuttinghe ontboden hadden / voor haerlieder ſervitie alleene hebben moeten fornieren ende opbrenghen dry hondert Ponden Grooten dagelijcx/ende dat boven haer ghewoonlijcke beſoldinghe: Ten anderen / dat oock d'andere dry Leden van Vlaenderen wel uytdruckelijcken gheproteſteert hadden / dat ſy gheenen Krijgh en begheerden in Vlaenderen te voeren / ende dat ſy al haer gheldt / ende andere middelen oft ghemeyn gheldt/verſtonden te willen aenwenden ofte gebruycken / tot onderhoudt van den Generalen Legher / tegen den ghemeynen vyandt. Dat oock alle ſmalle Steden ende Caſſelrijen / onder't Ghendtſche Quartier gheſeten / haer by die van Ghendt niet voeghen en wilden / dan by verwillinghe van d'ander dry Leden: Oock mede / dat die van Henegouwe ende Artoys met haer Adherenten op wege waren/ om haer te vereenigen met den Spaenſchen vyandt / ende hen van die van Vlaenderen af te ſnijden: Deſghelijcx / dat die van Brabant nae veel biddens oock hadden verclaert / dat ſy ghedwonghen ſouden werden te kieſen partije t'heuren leedtweſen / ende haer alſoo te ſcheyden van die van Ghent/ waer door ſy ſeer corts haer ſouden vinden in groote ellende/ druck/ende benoutheden / waer uyt ſy lichtelijcken ſouden geraken/ ſoo ſy (namelijck die van Ghendt) haer wilden begheven onder de ghehoorſaemheyt van zijne Hoocheyt/ Excellentie/ Raedt van State / ende Generale Staten / welcke haer dan ſouden aennemen in haer beſcherminghe / ende voorſtaen teghen allen inval / gheweldt ende overlaſt der Walen.

Recōciliatie van die van Gent/eñ nemen dē Religions vrede aen/ den 16. Decembris.

Op deſe ende dierghelijcke Remonſtrantien meer/ heeft de Prince van Orangien/ met zijnen aenhangh/ ſoo vele uytgherecht/ dat aldaer/ den 16. Decembris / alles gheaccordeert is / ende de Religions vrede inghebrocht. Oock zijn den Roomſchen Catholijcken verſcheyden Kercken ghegheven / om in de ſelve haer oeffeninghen te doen / ende haer Proceſſie te houden binnen de Kercken/eñ het Sacrament over de ſtrate ſonder pompe te dragen. Inſgelijcx zijn de Clooſterliedē gheſtelt in hare Clooſteren / behoudens / dat de ghene / die't Clooſter-leven ſouden begheeren te verlaten / alimentatie ofte onderhoudt ſouden hebben / nae de diſcretie van de Magiſtraet: Doch de vier biddende Ordenen ſouden uyt blijven / tot verlichtinghe ende ontlaſtinghe van de arme Ghemeynte.

Eenige andere Clooſteren werden geordineert tot Scholen voor beyde Religien/eñ bevolen/dat ſy malcanderē niet en ſouden hinderen noch quellen/noch opentlijck/ met woorden ofte wercken/ met Liedekens ofte Schilderijen/ergeren. D'eene en ſoude niet comen in den dienſt van d'ander Kercken / ten ware ſy hen draghen wilden naer t'ghebruyck van de ſelve Kercken. Op ghewoonelijcke Vier-daghen en ſoude men niet moghen wercken/oft Winckels open doen. In't vercoopē van vleeſch ſoude de oude Policije van der Stadt onderhoudē worden: Die van beyde de Religien ſouden den Magiſtraet behoorlijcken Eedt doen van alle onderdanicheyt eñ getrouwicheyt/ ende dien byſtaen / om alle quaetdoenders te ſtraffen/ namelijc de overtreders vā deſe ordinātie: Daerentegen ſoude de Magiſtraet / ſoo wel die van de eene als van d'ander Religie/in zijn beſchuttinge nemen. T'ſelve ſouden oock alle Officieren/Colonellen eñ Capiteynen/ ſoo tegenwoordighe als toecomende/op haren Eedt beloven ende houdē. Ende deſghelijcken ſullen / tot onderhoudt van't voorgaende/neffens de Magiſtraten/oock haren Eedt doē de Dekēs eñ andere/dien ſulcx mochte aengaen/met de Predicanten eñ Conſiſtorien der gereformeerde Religie/ ooc mede de Geeſtelijcke Capittelen/Collegien eñ Conventen. Al t'welck in deſer forme beſloten worde tot Ghent/den 15. Decembris/Anno 1578.

Wat aengaet de gevangenen/ daer op en hebben ſy niet beſonders beſloten/dan dat tegen hen niet en ſoude worden voorghenomen / maer dat haer ſake ter bequamer tijdt ſoude gehoort/ ende op't ſtuck ghelet worden.

Na dit Accoort quamen de Geeſtelijcke alomme weder in de beſittinge vā haer Religie/Clooſteren ende goederen/maer ten duerde niet lange.

De gemuytineerde Walen ende haer Hoofdē aengeſet van hooger hãt/ weygheren alle Vrede.

Als nu alles tot Ghendt in goede ordere ghebrocht was/hebben de Eertſhertoge/den Prince ende Staten/ terſtont begonſt met de ghemuytineerde Walen te handelen/daer toe ſy employeerden ofte ghebruyckten de bequaemſte / ende den Walſchen Krijghſvolcke alder aenghenaemſte Perſoonen / die ſy wiſten te vinden / oock alle de beweegh-redenē die ſy conden: Als onder andere/ dat die van Ghent beweſen/dat die van't Gentſche quartier by haer waren gedwongen geweeſt op te brengen/binnen acht oft neghen Maenden tijts/voor Brandtſchat/wel dry hondert duyſent gulden in ghereede penningen/ ſonder andere geleden ghewelden/overlaſten ende ſchaden. Veel conditien waren haer oock voorgheſlagen/maer het was al te vergheefs. Daer was wel een Accoort in't Caſteel van Comene by de Heeren van Montigny ende Heſe gheteeckent/conſenterende dien van Ghendt den Religions vrede/ eñ ander Poincten van Religions ſaken / ende dat de ghevanghenen ſouden ghelevert worden in handen van den Hertogh van Cleve / ende dierghelijcke meer: Maer niet en werdt daer van volbrocht/ want ſy daer tegens allegeerdē/ dat de invoeringhe van de Religions vrede was tegen de Pacificatie van Ghendt / ende teghen de Vnie/ daeromme ſy die afghedaen begheerden ende herſtelt te hebben/met diergelijcke meer. Daer uyt datmen wel merckte / dat ſy een ander Fondament hadden/ende maer een decmantel ofte uytvlucht en ſochten/ eñ datſe aengeſet waren van de voornaemſte van Henegouwe ende Artoys / jae ſelfs van de Staten der ſelvigher Landen/die heymelijck handelden van vereeniginghe met den Coningh: Want men hoorde/ dat die van Artoys/ van Henegouwe/ eñ van Douway/ tot Atrecht/ den 6. Januarij/Anno 1579. een Verbont maecten/ende beſwoeren de Vnie/de Catholijcke Religie/den Coningh/ eñ de Pacificatie van Gent/ te maintenerē/ende tegen te ſtaen alle die den Religions vrede wilden inbrenghen/ etc. ghenoech wijtende/eñ daer van beſchuldigende/de Staten Generael / ende Raedt van Staten/ tot Bruſſel. Waeromme de Statē Generael derwaerts ſonden treffelijcke Ambaſſatē/als den Marquis van Havrech/den Raedtſheere Meetkercke/ende andere/maer te vergheefs/alſoo wy namaels ſullen verhalen.

De principale Hoofden der Walē/die de Wapenen voerden/ waren de Heere van La Motte/ Capres/Montigny/Heſe eñ andere. Sy hadden in Vlaenderen Meenen ende Caſſel/behalven de plaetſen van harē Gouvernemente. Den Borghgrave van Ghent/Gouverneur in Artoys/die in der Staten Leger Generael van't Peerdevolck gheweeſt was/t'huys gecomen zijnde/vertoonde hem oock ongheſtadigh.

De Inſtrumenten / waer door deſe allegader aen ſ'Conings ſijde ghewonnen werden/ waren de Biſſchop van Atrecht/de Baron van Selles/ de Heere van Walhvon/ende andere.

Den Religions vrede wordt tot Ghendt weder gebrokē/ eñ de Gheeſtelijcke verdreven/ den 9 Meert/ Anno 1579.

Die van Ghendt verſtaen hebbende de onbehoorlijcke handelinghe der Walen / eñ der Walſche Provincien/ hebben eenige principaelſte onder haer (die in de handelinghe der Geeſtelijcker goederen/ende nieuwe regeringe/ haer profijt ſagen/eñ die (de ſake ten quaetſten comende) haer vereeninge met den Coningh ſelve daer door wiſten te maken) wederomme de Ghemeynte oploopigh ghemaeckt / ende den 9. Meerte / Anno 1579. weder de Gheeſtelijcke verdreven/eñ haer Kercken verſtoort / voorwendende tot hare onſchuldt / dat de Geeſtelijcke haer Verdragh braken/ ghemerckt de Monicken haer vervordert hadden te prediken / in Kercken daer alleene de Prochie-Papen ſouden predicken/ ende dierghelijcke. Tot Oudenaerde ende Dermonde is/ in deſe Maent van Meert/ het ſelf de oock geſchiet/ waer door die van Ghent in erger beroerten gevallen zijn/ dan oyt te vooren: Het welcke onder den Staten veroorſaeckt heeft meerder oneenicheyt.

Ghendt ſoo groot als Parijs/ wordt in corten tijdt gheſterckt.

Die van Ghent hebben in ongheloovelijcken corten tijdt haer Stadt (zijnde niet minder dan Parijs / ſonder zijne voorſteden) met aerde in de alderbeſte maniere gheſterckt/ t'welck nochtans niet meer en coſte / als twee hondert eñ tachtigh duyſent gulden.

Cazimirus vaert in Engelandt/ den 18. Januarij/ende vertreyſt weder/ den 14. Februarij/ Anno 1579.

Wy hebben hier voorē verhaelt/ hoe dat Hertogh Cazimirus nae Ghendt was ghetrocken: alwaer die ſaken / door beleydt van den Prince van Orangien/ geheel bevredight zijnde/ſoo vertrock hy van daer/ met zijn Hofgheſin/ nae Enghelandt/daer hy/den 18. Januarij/Anno 1579. aenquam/ende werdt van de Coninginne eerlijck ontfangen. Den 8. Februarij werdt hy Ridder van de ſtatelijcke Ordre der Jartiere oft Couſſebandt ghemaeckt / ende nae verſcheyden heymelijcke handelingen eerlijcken met Gheſchencken ende Pencioenen vereert. Is van daer vertreckende/ met der Coninginne Schepen ghevoert/ ende den 14. Februarij tot Vliſſingen aenghecomen/alwaer hy verſtont/ dat zijn Krijghſvolck uyt de Nederlanden vertrocken.

Want alſo der Staten Legher in November opghebroken was / ende Cazimirus Ruyteren ende Krijghſvolck in Brabant/ontrent Thienen/ Arſchot ende andere plaetſen/in Winter-Legher gheleyt waren/heeft den Prince van Parma/die nu van des Coninghs Krijghſvolck voor Capiteyn Generael (midts het affterven van Don Jan) aenghenomen was / hem verſtout te doen beſpringhen Valckenborgh / Weert / ende Karpen.

Caſteel van Karpen van weghen den Prince van Parma inghenomen/ den 8. Januarij/ Anno 1579.

Te Karpen was een van Graef Lodewijcx van Naſſouwen Capiteynen Overſte/ghenaemt Capiteyn Biel/ een Borgers ſone van Wtrecht/ de welcke/ als hy hem beſpronghen vondt van Octavio Gonzago / Overſte des Peerdevolcx/ ende van Montdragon/met acht duyſent Mannen/hem cloeckelijcken heeft gheweert/oock niet teghenſtaende / dat een deel van zijn Garniſoen op een Tocht vertrocken was / tot dat het Caſteel met twaelf ſtucken grof Gheſchuts / eenen gantſchen dagh / aen dry ſijden beſchoten / ende daer op beſpronghen zijnde/ werdt met geweldt inghenomen / t'welck gheſchiede den achtſten Januarij / Anno 1579. Sy en waren maer vijfen-veertigh Mannen daer op / waer van de ſeſen-dertigh terſtont aen Boomen daer rondtom ghehangen werden/ ende de reſte nae der handt/ met haren Capiteyn Biel/ zijn in de Poorte van t'Caſteel opghehangen.

Van daer troc t'Leger weder nae Ruermonde over de Maſe/ende namen Helmont ende Weert in/ daer ſy de Garniſoenen oock al deden ophangen. Daer nae quamen ſy tot Turenhout/Rauſt/ ende Eyndhoven in de Kempen/ alwaer daghelijcx ſchermutſelen/recontren/tuſſchen haer ende der Staten Ruyteren van H. Cazimirus gebeurden: De welcke ſiende dat Parma ſelfs met alle zijn gheweldt tot Arſchot gecomen was/eñ haer benout vindende/ende ſonder gheldt/hebben met Parma beginnen te handelen van wech trecken/ waer door (als een ſake grootelijcx tot voordeel van den Coningh dienende) ſy eenige Maenden Soldts tot betalinghe eyſchten / midts beloſte/ dat ſy in ſekere Maenden tegen den Coningh niet en ſouden dienen; t'welck hen (zijnde nu door

De Duytſche Ruyterye overvallē van Parma/ vertrect uyt de Nederlanden/ met Parmas Paſpoort.

de hope onachtſaem / eñ onder malcanderen oneens eñ twiſtigh geworden) van Parma ontſeyt werdt met eenē brief/met veel verwijts/van dat ſy haer alſoo om gheldt hadden laten hueren/om t'volck te dooden ende rooven/ t'welck haer noyt miſdaen hadde. Maer ſy hebben ten leſten Paſpoort vercregen/ om uyt ſ'Conings Landē binnen 15.dagen te vertrecken/zijnde alſo uyt de Nederlanden vertrocken / niet ſonder veel vervloeckens van den ongheluckigen krijgh/alomme op den platten Landen roovende eñ mede nemende wat ſy crijghen conden : want in de Steden conden ſy niet gheraken. Hertogh Cazimirus tot Vliſſingen gehoort hebbende van haer vertreck/ is hen nae ghevolght/ſonder tot Antwerpen den Eertſhertogh Mathias/Prince van Orangien/ ofte Raedt van State / te begroeten / ofte te beſoecken.

Als de Staten vernamē/dat de Ruyterije vertrock/ſonden ſy haer nae/ende boden gheldt aen/ om eenige twee ofte drij duyſent in dienſte te houden/ maer alſooſe nu op wegh waren / en wilden ſy niet wederkeeren. Lazarus Mullers Regiment voetknechten is oock wech ghetogen.

Parmas Tocht voor Antwerpen/ op Vaſtelavont/ dē 2. Meert/Anno 1579.

Parma ontſlagē zijnde van de Duytſche Ruyterije/eñ genoech Meeſter alomme van't Veldt/ is nae Antwerpen getrocken/ſeyndende voor henen Jan Baptiſta de Monte / met het Peerdevolck/ende inghenomen hebbende eenighe Huyſen op een mijle ofte twee buyten de Stadt gheleghen/ is ten leſten ghecomen by Borgherhout/ t'welck het naeſte Dorp aen de Stadt is/alwaer een deel Krijghſvolck der Staten in de beſchanſinghe laghen/ ſterck zijnde boven de 40. Vendelen / ſoo Walen / Franſoyſen / Enghelſchen als Schotten/ daer bevel over hadden de Heere van La Nove/Argentlieu/Mouy/Norrits/ ende andere. Met deſe hebben ſy wel twee uren gheſlagen ende gheſcharmutſeert/ ſulcx dat over beyde ſijden veel doot bleven. Maer overmits Parma veel ſtercker was van volck/ ooc dat der Staten volck geen Peerdevolck by haer en hadden/ zijn ſy ten leſten ghedronghen gheweeſt al vechtende achterwaerts te treckē/eñ haer onder de Stadtmueren te begheven/ eñ het Dorp Borgherhout in brandt te ſteken. Als ſy nu onder de Mueren waren/ heeftmen t'grof Geſchut van der Stadt Veſten onder den vyandt afgheſchoten/ daerom ſy niet naerder en dorſten comen. Den Eertſhertogh Mathias/ende Prince van Orangien/ſtonden op de Mueren/ende ſaghen deſen ſtrijdt aen/ alles ordinerende wat nootelijck ghedaen was. Dit gheſchiede den tweeden Meert / op Vaſtelavondt. Ende deſe ſcharmutſelinghe gheduerde tot ſ'avondts toe/ daer wel over de vier hondert doot blevē/ doch meeſt over Parmas ſijde/overmidts de andere op haer teghenweer t'eenemael ſtonden.

Des anderen daeghs is Parma vertrocken/ door gebreck van lijftocht/dan zijn volck namen diverſche Huyſen in/ende brandēder veel af. Het Caſteel van Grobbendonc/ toebehoorende Heer Jaſper Schets/ hebben ſy met vier ſtucken Geſchuts beſprongen/ende met compoſitie becomē/ ſtaken daer den brandt in / ende trocken voorts nae Heerentals / daer den Heere van La Nove hem met Krijghſvolck binnen begaf / om gade te ſlaen waer den vyandt nederſlaen wilde/ ende om/ ſo hy beſt ſoude connen/ hem allen afbreuck te doen. Maer Parma trock voor Maeſtricht/ t'welck hy terſtondt met alle zijn ghewelt belegert heeft / den 12. Meert. De Heere van La Nove pooghde daer Krijghſvolck in te ſeynden/ maer het was te vergeefs.

Parma belegert Maeſtricht/ den 12. Meerte.

Doch aleer wy tot deſe belegheringhe comen/ ſoo ſullen wy hier verhalen van den afval der Walſcher Provincien/ Vnie van Wtrecht/ende Ceulſchen Vreden-handel.

De Staten Generael ſeynden aen de Walſche Provincien/ om in de eenicheyt te blijven/ met de antwoorde der ſelviger/ vā date den 23. Februarij.

Den Eertſhertogh Mathias/Prince van Orangien/ende Raedt van State/met den Staten Generael/ t'Antwerpen vergadert zijnde/ merckende de genegentheyt van die van Artoys/ Henegouwe ende andere/ door het handelen met dē ghemuytineerden Walen in Vlaenderen/ſonden in Januario derwaerts den Marquis van Havrech/Prelaet van S.Bernaert/ eñ den Raedtſheere Meetkercke/om hen te vertoonen/vermanen ende verſoecken / dat ſy blijven wilden in de Vnie ende generale eendrachticheyt. Waer op ſy den Ghedeputeerden der Staten Generael (alſdoen t'Antwerpen vergadert zijnde) den 23. Februarij/antwoorden/ beclaghende haer ſeere/ als dien ſulcx niet aen en gingh/ die altijdt in de eendrachticheyt/ ende Pacificatie van Ghendt/ waren gheblėven/maer behoorden die te vermanen / dien de ſelvighe Pacificatie overghetreden ende gheſchendt hadden / over t'welcke ſy gheclaeght/ende om voldoeninghe/den 5. Januarij/ gheſchreven hadden/ verſoeckende/ dat alles op den voet van de Pacificatie van Ghendt mocht herſtelt worden : Wendende oock voor/ dat niet alleene de ongheregheltheyt van die van Gendt/ maer oock de invoeringhe van den Religions vrede/ ende dierghelijcke nieuwicheden / waren teghen de voorſchreven Pacificatie ende Vnie/ die ſy alle beſworen hadden. Van welcke miſbruycken/ beteringhe/ ofte weder oprechtinghe/ ſy gheen hope oft middel en ſagen/ maer ter contrarien vernamen wel voorder miſhandelinghe/ ende nieuwe verbonden / die die van de nieuwe Religie ſonder tegenſprekinge aengingen: Waerom gheen redenen waren haer te vermanen/dat ſy altijt ſouden blijven met ſulcken ghenoemden Generaliteyt / die verdroegh met ooghluyckinghe/ ende ſagh door die vingher/met ſoodanige/ die op't alder grofſte te buyten gingen haerlieder eygen trouwe ende Eedt / waer door ſy geenſins en ſouden connen ontvlieden de gramſchappe Gods/ de verſtoortheyt des Coninghs / ende de groote laſteringhe haerder Eeuwen / volghende het inhoudt der Vnie/de welcke alle welgeboren Edelen/ ende oprechte herten/ vaſt behoorden te onderhoudē/ ja wenſchten eer de doot te ſterven/ dan de ſelve te brekē. Nochtans wilden wel verclaren/ dat ſy geen beſondere maer gemeene verſoeninge met den Coningh begeerden te verſoecken / behoudens dat ſy hier in begeeren altijdt te volgen den voet eñ fondament van de Pacificatie van Gent/die Vnie/ eñ Eeuwigh Edict/ſonder yet / dat daer mede ſtrijden ſoude/ daer by te ſtellen/voornamelijck wat aengaet t'heyligh Geloove/ende de Catholijcke Roomſche Religie.

Vrede geallegeert van dē Coningh/ dē Malcontentē aengebodē/ den 7. Februarij.

Voorder adviſerende / dat haer verſoeninghe aengheboden was van zijne Majeſteyt / op ſoo goede conditien ende verſekerthedē/als ſy ſouden connen begeeren/ja ſelve hadden ſy Brieven ontfangen van den Coningh/van den 7. Februarij/ uyt Madril / waer in hy ſeer prees haer goet beſluyt ende voornemen/ aengaende de handthoudinghe ende behoudeniſſe van de heylige Catholijckſche ende Roomſche Religie/ met behoorlijcke gehoorſaemheyt: Waer over zijne Majeſteyt ſoo verblijdt was / dat hy dien Brief ſchreef om haer te bedancken / biddende ende belaſtende te willen voortvarē/ ende voorts handelen met den Biſſchop van Atrecht/ dē Heere van Walhuyn/ ende andere / belovende te willen vaſt ende goet houden/ dat ſylieden/ volghende den laſt ende de onderwijſinge/ die ſy haddē van den Prince van Parma/beſluyten ſouden. Maer ſy en hadden in de handelinghe noch niet willen treden / op vaſte hope van haeſt te comen tot een algemeyne verſoeninghe / op den voet als vooren / waer van ſy breeder vertoon ghedaen hadden aen den Prince van Parma. Waerom ſy baden/ datſe deſe handelinghe niet ſouden verwoorpen ofte verſuymen/ te meer/ ghemerckt daer gheen oorſaken waren/ om in de Oorloghe voorts te varen / als ſulcken verſoeninghe aengheboden ware: Begheerende binnen den termijn van den vijfthienden Meerte naeſtvolgende/ haer uyterlijcke meyninghe/ dien aengaende/ te verſtaen ofſe wilden redreſſerē ofte herſtellen ende houden de ſaken over al op de termen ofte voet van de Pacificatie van Ghendt/ in conformiteyt ofte gelijckheyt van de verhaelde Brieven van den vyf den Januarij/ dan niet: daer by verclarende/ dat ſy ſtilſwijghen ſouden verſtaen voor weygheringhe.

Hier neffens ſonden ſy oock de Copije van den gheroerden Brief des Conings/ oock de verclaringhe daer op ghedaen by den Biſſchop van Atrecht / den Baron van Selles/ ende des Heeren van Walhun/ van date den 13. Februarij/ Anno 1579. daer by verrſekeringe ghedaen werdt/ dat de meyninghe van de Majeſteyt ware toe te laten de Pacificatie van Gendt/ende de Vnie daer nae gevolght/ ooc dat het Eeuwigh Edict ſoude blijven in zijn gheheel / ſoo wel in't ghemeen als in't byſonder.

Antwoorde der Generale Staten aen die van Artoys eñ Henegouwe/ dē 3. Meerte.

Hier op hebben de Generale Staten/ den derden Meerte/ uyt Antwerpen gheantwoordt/ Als dat ſy niet anders en begeerden/ dan dat de Pacificatie van Ghendt mochte onderhoudē worden/ welcke eyghentlijck ende gheheel ſtreckte / om te ſoecken alle middelen/ waer door de bederffeniſſe van de Landen mochten verhoedt worden/ ende de vereeniginge ende alle Vrede geraemt/ Item t'vreemdt Krijghſvolck gheweert. Ende alſoo dat het rechte fondament was/ ende ghemerckt men tot dien eynde die van Hollandt eñ Zeelant de Religie toeliete/ ſoo en ſagen ſy nu gheen redenen / waeromme men om t'verſchil van de Religie die Vrede ende vereeninghe ſoude breken/ ende niet liever en behoorden by proviſie partijen te ghevallen ende te gelieven met Religions vrede/tot de welcke hen de Oorloghe van Don Jan teghen haren danck toe ghedrongen hadde / dan weder te comen tot branden ende vernielen van haer eyghen leden ende ſterckte / welcker hulpe ende byſtandt ſy van doene hadden; Verre beter zijnde eendrachticheyt te onderhouden / dan des Eſcovedo Prophecije waer te maken. Van't toelaten des Religions vrede/hadden ſy voor alle de Weerelt/ ende allen Potentaten/ menighfuldige ontſchuldinghen ghedaen/ als daer toe bedwonghen gheweeſt zijnde / om te ſchouwen veranderinghen ende bloedtſtortingen onder haer eygen Landtſlieden / hoewel ten tijden van de Pacificatie van Gent t'ſelve ſoo niet ghemeynt en was/ als het ghetal ende menichte der ghenen / die de ghereformeerde Religie toeghedaen zijn/ noch ſo groot niet en was/ende doen men hoopte door de eendracht de Oorloghe te eynden/ ſoo dat de Religions vrede (die de Catholijcken gheenſins in haer Religie en dwonghe) den eenighen middel was/om de Pacificatie onghebroken te houden/ ſulcx dat ſy door den Religions vrede mede-deylden / t'gene dat de Pacificatie die van Hollandt ende Zeelandt toeliete / ten aenſiene van Vrede ende eenicheyt/ende het uytdrijven der vreemdē. Waeromme ſy haer baden/dat ſy eyndelijck wilden beſluyten ende verwillighen tot het onderhoudt van de ware Pacificatie / in haer principael poinct/ ſubſtantie ende fondament / ende henlieden aſſiſteren met raedt/ advijs/ende Contributien / om de vreemden uyt te drijven.

Eñ hoewel ſy in de handelinge van de Ghentſche Pacificatie die van Hollandt ende Zeelandt verbonden hadden/ herwaertſover niet te willen beginnē/tot prejudicie oft achterdeel van de Catholijcke Religie / daer mede en hadden ſy haer ſelven niet benomē de vrijheyt in eenen dwingenden noot/om meerder quaet te verhoeden/te moghen alle ordere onder haer in de Religie ſtellen/ ſonder prejudicie van partije/eñ ghelijck die van Hollandt ende Zeelandt / die by de voorſz. Pacificatie die andere Provincien gebonden hadden/ onder haer niet te moghen tegen haren danck invoeren de Catholijckſche Religie / ſoo en waren ſy daer mede niet gheſcheyden van hare vrijheyt/ dat ſy niet en ſouden mogen tot haer goetdunckē ordere ſtellen in het weder-oprechten der Catholijckſcher Roomſcher Religie / ende by aldien ſy ſulcx van ſelfs deden / en ſouden daeromme niet connen beſchuldight worden van verbrekinghe der Pacificatie.

Badē derhalvē anderwerf/om meerder quaet te ſchouwen / jae om voor te comen de gantſche uytroepinghe der Catholijckſcher Religie/dat ſy hen met alle haer middelen wilden byſtaen/ ghelijck ſylieden ghereedt waren te doen/ſonder haer eenichſins te moeyen wat ordere ſy in hare Provincien ſouden ſtellen/aengaende de Religie ende geſintheyt harer Inwoonders / ende dat ſy haer met geenderhande conditien van vereeniginghe/ in't byſonder van dē vyant/ ſouden laten bedrieghen / maer blijven in de gheſworen Vnie/ haer wachtende van meyneedicheyt ende verwijt.

Daerenboven verſekerden ſy haer oock/dat ſy niet anders dan eenen goeden vaſten vrede ſochten/zijnde te vreden haer voorgheſtelde conditien te aenveerdē/ behoudens dat ſy alle daer inne begrepen worden/ſonder onderſcheydt van Religie te maken/als die ſelfs wiſten/dat de vyandt hem behelpt met het woort Religie/ om d'een van den anderen te doen ſcheyden/ eñ ſoo al te ſamen ghemackelijcker te vermeeſteren/d'een voor d'ander nae/waeromme ſy geenſins van ſinne warē (om de ſake van de Religie) haer te ſcheyden van haren Broederen ende Bondtghenooten: die haer hadden ghetrouwelijck bygheſtaen / ende latende haerlieder Conſcientie in de handen ende oordeelen Gods / wilden ſy haer van malcanderen niet ſcheyden / maer t'ſamen blijven / beyde in Oorloghe ende in Vrede/ ende alſoo de Pacificatie van Ghendt voldoen. T'welck ſoo ſy ghelijckelijcken deden / gheen ghehoor van beſonderen Vreden-handel gevende / ſoude den vyandt haer te eer eenen verſekerden Vrede aenbieden. Baden derhalven om een goede corte reſolutie ofte beſluyt: want ſy ſonder twijfel ſeer bedroeft ſouden weſen / by aldien ſy haer ſoo verre vergaten/ dat ſy voorts voeren in't vereenighen met den vyandt/ ſonder aenſien van de Generaliteyt/ ende te begrijpen die welcke met haer goedt ende bloedt henlieden hadden bygheſtaen / die t'eenemael verlatende / om dat ſy liever hebben eenen Religions vrede te gunnen/dan haer te waſſchen in het onſchuldigh bloedt haerder Broederen ende Landtſlieden. Proteſteerden/ dat ſy geenſins daer toe oorſake hadden gegheven/maer veneerſtight den ghemeynen Vrede/ Vnie eñ eendracht/ waer over ſy veel overlaſts by Brieven eñ woorden hadden verdragē: Vermanende anderwerf/ ende biddende doch te willen doen wat eerlijck eñ wel gedaen ſoude zijn. Deſe Brieven van d'een eñ d'ander ſijde over ende weer gheſchreven/ zijn in Druck uytgegaen / welcke de begeerige Leſer can vinden met een groote ende wijdtloopighe Voorredene/ ghedruckt by Chriſtoffel Plantyn.

1579.

Die van Bruſſel ſeynden haer Gheſanten aen die van Artoys te vergeefs.

Alſo nu deſe Heerẽ/ de Marquis van Havre/ den Abt van S. Bernart/ met dẽ Raedtſheere Meetkercke/ noch waren negotierende tot Atrecht in Artoys/ alwaer hun van de Viconte de Gand/ ende den Heere van Capres/ ſeer onbeleeſt traictement aengedaẽ werdt/ ſonder reſpect van haer Perſoonẽ/ ſoeckende by alle middelẽ oorſakẽ om haer verſoec te wederſtaen/ ſo heeſt die ſtadt van Bruſſel/ die welcke ſeer ſorghvuldigh was voor de alghemeyne ſaken/ ontrent deſen tijdt/ den 28. Meerte/ goet ghevonden/ nae Henegouwe ende Artoys te ſeynden haren Threſorier/ den Heer Willem van der Hecken/ ende Meeſter Cornelis Artſens haren Secretaris/ die welcke/ den ſelven daghe comende tot Bergen in Henegouwe/ hebben haer Brieven gelevert aen den Gouverneur/ den Grave van Lalain/ ooc aen het Magiſtraet van der Stadt: Die inhielden vermaninge ende Bede van te willen blijven by de Generaliteyt/ alwaer deſe Geſanten wel onthaelt ende ontſanghen zijn gheweeſt/ met antwoorde/ te willen by de Generaliteyt blijven/ leven ende ſterven/ verwonderende dat yemandt ſoude ander gevoelen van haer hebbẽ/ zijnde daer te gaſte by dẽ voorſz. Grave/ ſeyde hy/ tot lof van de ſtadt van Bruſſele/ dat ſy vier notable eñ ongheloovelijcke ſaken uytghevoert hadden: Te weten/ ghemaeckt de Bruſſelſche Vaert/ wederſtaen den thiendẽ penningh/ van hun ghejaeght de Spaengiaerden/ ende in ſo corten tijdt haer Stadt gheſterckt met ſo ſchoone Bolwercken/ daer dat geheel Spaengien ghenoech aen te doene ſoude hebben.

Van daer vertrocken op Atrecht/ daer ſy ginghen begroeten de voorſz. Heeren Geſanten van de Generaliteyt/ den Marquis/ Prelaet ende Raedtſheere/ die hun verhaeldẽ hun quaet traictement/ ende den ſtandt der ſaken aldaer. Ende begroetende dẽ Viconte de Gandt/ als Gouverneur van't Landt/ ende den Heer van Capres/ Gouverneur van de ſtadt Atrecht/ hebben niet alleene magherlijcken onthaelt gheweeſt/ maer onbeleefdelijcken aengheſproken gheweeſt/ ende ſeer ſwaerlijck werdt hun toeghelaten hun Brieven aen de vergaderinge van de Staten/ eñ aen't Magiſtract te leveren/ op de welcke/ nae langhe wachten/ creghen voor antwoorde/ ſouden haer van daer maken/ op dat hun niet en miſſchiede/ de Stadt teghen hun verſtoort zijnde/ om den quaden dienſt die ſy deden/ etc. waer op ſy antwoorden beleefdelijck met proteſt van haer ghedaen devoir.

Van daer ginghen nae den Heere Viconte de Gandt/ om van hem oorlof te nemen/ ende of hem niet en beliefde te antwoorden: Die antwoorde/ daer en ware gheen antwoorde voor ſulckẽ ſeditieuſe/ die met ſubreptice Brievẽ ſochten t'volck oploopigh te maken/ ende dat ſy toeſien ſouden daer niet weder te comen op haren hals/ ende dierghelijcke woorden meer. Waer over vertreckende/ werdt in haer Herberge ghesonden den Hofmeeſter van den Viconte voorſz. geheeten Sombergen/ om te verſoecken nae een antwoorde te willen wachten/ ofte te weten wat wegh ſy namen/ om te moghen nae ſeynden/ dan ſy vertrocken langhs den wegh van Camerijck/ daer ſy arriveerden/ den 5. April/ ende daer verſtonden/ dat het Garniſoen van Lens/ op den wegh na Valenchijn/ op haer toeghelept hadde/ om haer te vanghen. S'anderdaeghs zijn oock tot Camerijck hun ghevolght de voorſz. Geſanten der Statẽ/ den Heere Marquis van Havre/ den Prelaet van S. Bernaert/ ende den Raedtſheere Meetkercke/ die oock blijde waren/ haer periculeuſe Commiſſien geeyndt te hebben/ ende alſo is alle die handelinge onvruchtbaer geweeſt.

La Nove werdt tegen de Malcontenten ghesonden.

Niet tegenſtaende alle de voorſz. Remonſtrantien ofte verclaringen/ welcke de Staten Generael hadden ghedaen/ heeft de Heere La Motte/ Gouverneur van Grevelinghen/ die hem nu als vyandt bewees/ ende opentlijck voor ſoodanigh verclaert was/ den Overſten der Malcontentẽ/ dẽ Heere van Montigny beweeght eẽ Verdragh met hem aen te gaen/ even ter ſelver tijdt/ als hy verwachte beſprongen te worden van eenen ſeer cloecken Veldt-Overſten/ namelijck van de Heer La Nove/ welcke van weghen der Staten met ſes hondert Ruyteren/ ende twee duyſent Voetknechten/ derwaerts geſonden was. Het inhout van't voorghemelde Verdragh is/ ghelijck hier volght:

Contract Montigny Hooft van de Malcontenten/ met La Motte in den naem van den Coningh van Spaengien de 11. April.

Wy Emanuel vã Lalain/ Vryheer van Montigny/ etc. laten weten/ ende gheven te kennen/ dat wy op heden/ den 6. April/ Anno 1579. ons verdraghen eñ vereenight hebben met den Heere van La Motte/ Gouverneur van Grevelingen/ in den naem der Coninghlijcker Majeſteyt van Spaengien/ in teghenwoordicheyt/ eñ door tuſſchen-ſpreken van den Eerweerdighen Heer/ den Biſſchop van Atrecht/ den Baron van Selles/ ende den Heer van Walhun: Soo wel voor onſe Perſoon als voor den Heer van Heſe/ uyt crachte der volmacht/ die ons is gegheven: Inſghelijcken ooc voor alle andere Colonellen/ Capiteynẽ/ Bevelhebbers ende Soldaten/ ſoo te voet als te Peerde/ die ons deſe ſeven oft acht Maenden/ in Vlaenderen ofte elders/ onderdanigh gheweeſt zijn/ ende ghevolght hebben/ zijnde nu teghenwoordigh in ghetale by de acht duyſent Mannen te voet/ ende ontrent vier hondert te Peerde/ met ſommighe ghevanghenen: Zijnde bereydt zijne Coninghlijcke Majeſteyt op den volgendẽ Eedt te dienen: Namelijck/ wy ſweeren ende beloven te willen handthoudẽ/ voorſtaen/ ende onderhouden de Catholijckſche/ Apoſtolijcſche/ Roomſche Religie: Ende den Coningh alle ſchuldighe ghehoorſaemheyt te bewijſen in allen dinghen/ nae uytwijſen der Pacificatie van Ghendt/ d'Unie die daer op is ghevolght/ ende des Eeuwighen Edicts. Tot welcken eynde wy hem beloven ghetrouwelijck te willen dienen teghen alle wederſpannighe. Beloven oock ghehoorſaem te zijn in alle t'ghene voorverhaelt is zijnen Luytenant/ ſoodanigh alſt zijne Majeſteyt ſal belieben te ordineren/ ſo dat hy den Landen/ die met hem nu zijn vereenight/ oft noch in toecomende tijden ſouden met hem moghen verſoenen/ aenghenaem zy. Doch ingevalle zijne Majeſteyt zijnen Landen voorſz. geen goede verſekeringhe gave/ noch dat de Spaenſche/ Italiaenſche/ Alboniſche eñ Borgoenſche/ ende ander vreemt Krijghſvolck/ t'welck den ſelven Provincien niet aenghenaem en is/ ten Lande uyt dede trecken/ binnẽ den tijdt die men beſluyten ende beſtemmen ſoude/ ſullen wy in geender manieren aen deſe belofte gehouden zijn/ noch yet ſchuldigh te beginnen voor der Spaengiaerden ende andere vreemden vertreck. Deſen Eedt ſullen wy bearbeyden/ dat ghedaen ſal worden ende gheſchieden van ons Krijghſvolck. Ende over ſulcx ſoo leveren wy in handen van zijne Coninghlijcke Majeſteyt/ de plaetſen Menene/ Caſſel/ ende andere Sterckten/ die wy in hebben/ met al haer Gheſchut ende Munitie/ om daer mede te gheſchieden wat tot dienſt van zijne Coninghlijcke Majeſteyt ſal noodigh ende vorderlijck ghevonden worden.

Ende tot voldoeninghe van't voorghemelde Krijghſvolck van t'gene men hen ſchuldigh ſoude mogen weſen/ ende dies te ghewilliger te maken/ om in goede ordeninghe ende diſcipline zijne Coninghlijcke Majeſteyt wel te dienen: So beloven

loven wy Valentijn de Pardieu / Heer van La Motte/ Gouverneur van Grevelinghen/ in den name van zijne Coninghlijcke Majeſteyt te betalen/ ende den Heere van Montigny te tellen ende te leveren de ſomme van twee hondert ende vijf duyſent guldens/te weten/veertigh duyſent ghereedt/vijfentſeſtigh duyſent tuſſchen dit ende den ſeſten Mey naeſtcomende/ende noch andere hondert duyſent voor den ſevenden Junij daer nae. Met welcke ſomme geldts wy Heere van Montigny beloven ons krijghſvolck te onderhouden deſe twee geheele volgende Maenden/April ende Mey/ende dan een alghemeyne monſteringe deſſelven volcx te doen/ op dat ſy in het beginſel van de naeſtvolghende Maendt Junius / in haren dienſt ende ordinariſe beſoldinge mogen ingaen. Welcken dienſt wy Heere van La Motte beloven haer te verwervẽ/in den naem van zijne Coninghlijcke Majeſteyt/ ende te makẽ dat hen een Maendt Soldts/binnen den 15. dagh des ſelvẽ/ voor de ſelve Maendt ghelevert ſal werden. Tot oorcondt van dit / hebben wy deſe tegenwoordighe onderteeckent/ ende het Zegel met ons Wapen daer aen hangen laten/ in tegenwoordicheyt (behalven ende beneffens de voorgenoemde) der Heeren de Borghgrave van Gent/Gouverneur ende opperſte Capiteyn in Artoys : de Heer van Capres/Gouverneur van Atrecht : de Heer van Aleymes/Colonel tot S.Eloys bergh/in't Jaer ende dagh als boven. Onderſchreven/Valentijn de Pardieu/ Heer van La Motte. Verzeghelt met root was: Ende van ghelijcken onderteeckent ende verzegelt door den Vryheer van Montigny/ onder des Heeren van La Motte handt.

Des anderen daeghs verclaerde de Heer van Montigny/binnen Atrecht/in een volle vergaderinghe der Staten van Artoys/met den Ghedeputeerden der Staten van Henegouwe / Rijſſel/ Douway / Orchiers / hoe dat hy ſoodanigh een Verdragh met den Heere van La Motte aengegaen hadde / ende hoe dat den Eedt / die daer in begrepen was/ nerghens anders toe en ſtreckte/ dan tot dienſt des Conings/tot onderhoudinghe van de Pacificatie van Ghent/ van de Vnie die daer op was ghevolght / ende van't Eeuwigh Edict / maer voornamelijc tot een ſeker vertreck der Spaengiaerden/ eñ andere vreemde uyt Nederlandt/tot behoorlijcke verſekeringe van eenen vaſten ende gheduerighen Vrede. Alſoo heeft de Heere van Montigny/ mitſgaders zijn krijghſvolck/haer behendelijck vereenight met den Coningh/als hy geen middel en hadde zijn krijghſvolck langher te onderhouden ſonder geldt/ ende dat de Heere van La Nove hem wederſtandt dede/ ſoo dat hy uyt Vlaenderen gheenen Brandtſchat meer crijgen en conde/ d'welcken oock/den 7. April/verraſchte/eñ by Duynkercke eñ elders verſloegh een deel van La Motte beſte volck/ eñ de reſte in de vlucht dreef / alwaer den Jonghen Heere van Movy ghequetſt werdt.

La Nove verſlaet een deel van La Motte volck.

Den 5. April heeft haer oock de ſtadt van ſint Omer aen La Motte overgegheven.

De Staten der Walſcher Provinciẽ ſchrijven anderswerf haer reſolutie op de reconciliatie/ den 31. Meert.

Als nu de ſaken met den Heere van Montigny ende La Motte alſo afgheloopen waren/ eñ dat ſy't nu eens waren gheworden / hebben de Walſche Provincien / eerſt die van Artoys / Rijſſele/ Douway eñ Orchiers/daer na ooc Henegouwe/ eyndelijck beſloten/ wat ſy van meyninge waren te doen/ ende voor antwoorde op de Brieven der Generale Staten/hebben ſy in't eerſte van April hare meyninghe overgheſonden: Te weten/Hoe dat ſy hadden voorgenomẽ aen te nemen de middelen/ om de Landẽ te verloſſen van't Spaenſch ende andere krijghſvolck / als oorſprongh van alle quaet/ofte ten minſten eenmael te verſoecken verclaringhe van des Conings Ghedeputeerde/ of het bedriegherije waer/ dan niet / om haer in voorder tweedracht te brengen: waerom ſy gheresolveert waren hare Gedeputeerden te ſeynden aen den Prince van Parma/ betoonende/ dat ſy noch (ghelijck altijdt) ghereedt waren haer te onderwerpen tot alle behoorlijcke ghehoorſaemheyt van zijne Majeſteyt/ achtervolghende de Pacificatie van Ghendt / Vnie Generale / ende Eeuwigh Edict/ met behoorlijcke verſekeringe/ daer toe ſeyden haren Gedeputeerdẽ volle macht ghegheven te hebben/ ghemerckt ſy van den Coningh eñ van Parma daer toe gheſommeert ofte verſocht waren/met voorgaende toeſegginghen/ als by de Brieven van den Prince van Parma bleeck / welcke hy/ den 9. Meert/ aen de Staten Generale/ tot Antwerpen vergadert zijnde/ gheſchreven hadde / welcke Poincten ſy ſchreven te zijn de eenighe ſondamenten van de t'ſamenbindinghen der Landen/de welcke ſoo ſy die vercregen/conden noch mochten niet anders voorwenden/ te meer/ nademael de Vrede-handel/ die by den Keyſer aengegheven was/noch geenen grooten voortgangh en hadde/ende datmen opentlijcken ſagh / dat vele van de andere vereenighde Provincien niet en wilden aennemen de ſelfde vereeninghe / ſonder daer mede te menghen het ſtuck van de Religions vrede.

Schreven voorts/ dat ſy beſloten hadden (op datter/ gheduerende deſe handelinge/ geen voorder ſwaricheyt ſoude rijſen) eenen Veldt-Leger krijghſvolcx van de Ingeborenen op te rechtẽ/ om die te ghebruycken teghen de voorſz. Spaengiaerden eñ vreemden/welcke niet en ſouden willen uyt de Landen trecken/ noch de Steden ende Fortreſſen leveren in de handen van de natuerlijcke Ingeſetenen: het welcke allen Landen tot gemeyne welvaert dienen ſoude / waer van elcke Provincie/ die wilde/ de vruchten ſoude moghen ghenieten/ want ſy ſouden die alle daer in bevangen/ ſulcx dat het te recht een gemeyne/ ende niet een byſondere / vereeniginghe ſoude mogen ghenoemt worden.

De leſte antwoorde der Staten Generael/ aen de Walſche Provincien/ den 8. April.

Hier op hebben de Staten Generael uyt Antwerpen/in den April/gheantwoordt: dat hoewel ſy preſen haer voornemen van't ſoecken der middelen / om van het vreemdt krijghſvolck t'eenemael ontſlaghen te weſen/ als oorſake van alle quaet: Nochtans vondẽ ſy hare haeſticheyt/van in't particulier met den vyandt te handelen/ ſeer ſorghlijck / ghemerckt t'ſelfde verhinderde den generalen Vreden-handel/ die de Keyſer/tot haren verſoeck/op handen hadde/ vreeſende dat ſy/ in ſtede van Vrede/tweedracht/ ende een wreede Oorloge onder de Provincien verweckẽ ſouden/ als het eenige ſtuck daer den vyandt nae tracht/ wel wetende dat hy tot zijnen voornemẽ niet comen en can/dan door ſcheydinghe ende ſcheuringe der Provincien/ daer toe hy haer met ſchoone beloſten ſochte te locken/gelijc ten tijde van Duc d'Alvas comſte gheſchiedt was / waer van ſy de bloedige vruchten gheſien hadden. Oock hadden ſy des Conings Brieven aen Rhoda geſien/daer mede hem belaſt werdt ſchoone woorden te gheven/tot dat hy tot zijn vermeten ſoude ghecomen zijn. T'ſelfde ware oock Don Jan belaſt/die de Spaengiaerdẽ niet eer en dede vertrecken / voor dat hy al voorẽ verſekert was van de voornaemſte Sterckten der Landen / ende van het ander krijghſvolck noch in dienſte zijnde/ by de welcke hy de Spaengiaerden wel corts conde doen wederkeeren. Sulcx waren ooc onlangs de ſchoone aenbiedingẽ van den Baron de Selles geweeſt/ die t'zijner eerſter aencomſte toeſeyde/ het onderhouden van de Pacificatie van Gent/ ende daer nae ſprack hy gheheel contrarie / namelijck / dat de Ghentſche Pacificatie ergherlijck was / ende datmen daer geen woorden oft meldinghe meer behoorde van te maken. Alſo dat van eenigherhande byſondere handelinghen niet te verwachten ſtondt / dan ſorghelijck bedrogh / niet teghenſtaende het toeſegghen van't vertrecken der Spaengiaerden: Want de vyandt anders niet en ſochte / dan haer in ſcheuringhe te brenghen / ende haer te houden hanghen in eenighe hope / om daerentuſſchen te beletten het ghemeyn ontſet ende hulpe der Stadt van Maeſtricht / ende ſonder zijnen coſt ulieden te doen u ſelven verteeren met het onderhoudt van eenen Veldt-Leger / die ghylieden voorneemt op te rechten / ende ons te berooven van ulieder Contributie / alſoo vermeerderende alle verſchillen tuſſchen haerlieden ende de andere Provincien / welcke teghen haren Legher ander partijen / ende ander Verbondteniſſen / ſouden ghedwonghen worden te ſoecken / waer uyt nootſakelijcken groote Inlandiſche Oorloghen ſouden ontſtaen / tot der Landen uyterlijcken ondergangh. Daerom ſy baden / datſe alles wel wilden overweghen / ghedachtigh zijnde des Eedts ende verbindteniſſen / daer mede ſy aen de Generaliteyt gehouden waren / ende haer niet af te ſcheyden van der Generaliteyt / maer de ſelf de byſtaen met rade ende ghelde / gelijck ſy dickmaels hadden belooft / om alſoo den vyandt te toonen de goede eenicheyt / ende de ſterckte der Provincien. Dit waer (ſeyden ſy) den eenighen wegh / om tot een verſekerden Vrede te comen: Want die in Wapenen wel op haer hoede ſtaen / vercrijghen altijdt beter apointement ofte Verdragh / ende vaſter Vrede / dan die lichtveerdelijck afſcheyden van haer Bondtghenooten / ende in byſondere handelinghen treden / waer door ghemeenlijck comt / dat ſy / tot ſtraffe van haren af val / in ſtede van Vrede gheraken / in ellendige dienſtbaerheyt. Voorder bewijſen ſy oock by diverſche exempelen ende Hiſtorien / dat de Coninghen ende Potentaten / om weder in haer Rijcken ende authoriteyt te comen / gewoon zijn veel te beloven / ende namaels niet te houden / voornamelijck ten aenſien van haer eygen Onderdanen / die ſy eens voor Rebellen ghehouden hebben.

Gheprophe-teert.

Sy verwonderden haer oock / dat haer reſolutie ghegrondet was op het uytſtel des Vredenhandels by den Keyſer / ende dat de Prince van Parma haer ſoude gheſchreven hebben te willen in't werck ſtellen de Poincten van de Pacificatie van Ghendt / ende dat veel Provincien niet wilden aennemen de vereeniginghe / ſonder t'ſtuck van de Religions vrede te begrijpen / ghemerckt dat het uytſtel des Vrede-handels niet en quam by den Keyſer / noch by haerlieden / maer by de Provincien / die in byſondere handelinghen ghetreden waren: Welcke byſondere handelinghen de vyandt / voor hem profijtelijcker vindende / heeft uytgheſtelt / ende ſtelde noch uyt de alghemeyne handelinghen / die door den Keyſer voorghenomen werden. Het en ware oock niet waer / dat den Prince van Parma haer / by zijn Brieven / aengheboden hadde / te willen in't werck ſtellen de Pacificatie van Ghendt / ghelijck te ſien was by de brieven ſelve / ende de antwoorde / daer van ſy henlieden de Copije mede ſonden.

Voorder hadden haer de ander Provincien beter gewacht / van in particulier Tractaet met den vyandt te comen / ofte hem te verclaren / dat ſy t'ſtuck van den Religions vrede daer wilden mede vermenghen / ſoo dat ſy daer uyt / ende uyt andere omſtandicheden meer / wel conden ſpeuren / dat ſy van eenighe quade Gheeſten (Diſcipulen van Eſcovedo) verleydt waren / die haer ſochten te ſcheuren / ende te verwecken tot Oorloghe / om de Religie / ende alſoo malcanderen te verjaghen ende te vermoorden: Als gheſchiedt was in Duytſlandt / Enghelandt / Vranckrijck / ende elders. Anderwerf biddende haer wel te bedencken / ende Ghedeputeerden te ſeynden / om met ghemeyn raedt ende beſluyt te beter de ghemeyne ſaken voor te ſtaen / ende gheſamenderhandt haer Ghedeputeerden tot Ceulen te ſchicken / om eenen verſekerden Generalen Vrede te beſluyten: ſy van haerder ſijden beloofden haer by te ſtaen / ende haer te voegen tot alle redelijckheyt tot een alghemeyne handelinghe / ghelijck ſy oock den Prince van Parma aengeboden hadden / alſoo ſy mochten by de mede-gheſonden Copije leſen.

De Staten deden ontrẽt deſen tijdt ſlaen eenen Legpenningh / ter ghedachteniſſe van der waerſchouwinghe / waer op de een ſijde laghen afghebeeldt de doode lichamen van Egmont eñ Hoorne / ende haer hoofden op-ſtaken / over d'ander ſijde twee Ruyteren eñ twee voetknechten / welcke tegen malcanderẽ vochten: met dit geſchrifte / Præſtat pugnare pro Patria, quam ſimulata pace decipi. 1579.

Gheſlaghen penninghen tot waerſchouwinge.

Deſe ende dierghelijcke vertooningen / ſoo in't ghemeen als in't byſonder / zijnder vele aen die van Artoys ende andere voorſz. Provincien gheſchiedt. De Prince van Orangien / ende andere / hebben haer byſondere vrienden oock vermaent / voornamelijc die van Henegouwe / welcke lange waren eer ſy van de andere tot de vereeniginghe condẽ beweeght worden / daer de Prince ſo verre met den Edeldom ende Grave van Lalain handelde / dat hy aenboodt zijn kinderen haer als in Oſtagie oft Gijſelinge te ſeynden / tot op het volcomen van eenigherhande voldoeninghe / die ſy ſouden moghen vereyſchen: waer toe de Grave van Lalain / Gouverneur van Henegouwe / ſeer wel toe gheneyght was / als die den Prince gunſtigh was / ende hem zijn Vader ghewoonlijck noemde: ſulcx dat hy hem / den 19. April / noch toeſondt gheonderſchepte oft afghevvorpen brieven / van den Cantador Alonſo Curiel aen den Prince van Parma / die men liet drucken / nopende den handel van La Motte met Montigny. Doch dies niet teghenſtaende / als hy nu ſcheen t'eenemael van meyninghe te weſen / met de Generaliteyt te willen houdẽ / is hy verleydt geweeſt van den Grave van Manſ velt / van Arenbergh / ende den Heere van Montigny / zijn Swagher / Broeder ende vrienden / ende heeft met den anderen eyndelijcken in Mey geſtemt: maer en heeft niet langhe daer nae gheleeft / want hy van zijn eygen Peerdt werdt doot gheſlaghen.

Particulier handelinge om de Walſche Landen by de Generaliteyt te houden.

Alſo werdt in Mey de vereeniginghe aenghegaen / tuſſchen den Biſſchop van Atrecht / den Baron van Selles / ende de Heere van Valhnon / van wegen den Coningh eñ Prince van Parma ter eenre: eñ den Staten van Artoys / Henegouwe / Rijſſele / Douway eñ Orchiers ter ander ſijden. Eñ werdt onderteeckent by hun dry Gouverneuren / namelijc / de Borghgrave van Gent / nu by den Coningh gemaeckt Marckgraef van Rijcheborgh / de Grave van Lalain / eñ den Heer van Willerval / eñ ander Gedeputeerde: Eñ was begrepẽ in 28. Artijckelẽ / welcke in't Leger voor Maeſtricht beveſtight werdẽ / dẽ 29. Junij / 1579.

Verſoeninge van die van Artoys / Henegouwe / Rijſſel / Douway / eñ Orchies met den Coningh / in Mey.

Deſe hielden in verghevinghe ende verghetinghe van alles / ratificatie van de Pacificatie van Ghendt / Unie / ende Eeuwigh Edict / tot onderhoudinge der Catholijcſcher Apoſtoliſche Roomſche Religie / eñ ghehoorſaemheyt des Conings / midtſgaders ruſte ende welvaert der Landen.

Arty
van l
ſoeni
Wal
Lan
beſtig.
29. Ju

1579.

Ses weken na het openbaer afleſen van dien/ ſoude de Coningh doẽ vertreckẽ uyt alle de Landen alle het vreemt Krijghſvolck/ ende laten alle de Sterckten ende vaſte Steden in handen van de Ingheborenen.

Deſe vereenighde Provincien ſouden terſtont eenen Legher oprechten/ van Ingheborene ofte andere/ die den Coningh eñ Landen ſouden aenghenaem zijn/ eñ dat tot coſte van den Coningh/ mits hem met behoorlijcke Contributiẽ byſtaende/ eñ dat om te handt houden ofte onderhouden de Catholijckſche Roomſche Religie/ ende de behoorlijcke ghehoorſaemheyt/ die men den Coningh ſchuldigh is/ op den voet van de Pacificatie van Ghendt/ ende andere Verdragen.

Dẽ Prince van Parma ſoude voor ſes Maenden Gouverneur blijven/ tot dat de Coningh eenen anderen ordineerde. Sy baden ende ſpraken voor den Eertſhertogh Mathias van Ooſtenrijck/ dat hy mocht in't Gouvernement blijven/ midts dat hy hem terſtont begave in de Landen die nu verſoent waren. Sy baden oock voor den Grave van Bueren/ dat hy los ende vry mochte in de Nederlanden weder keeren/ midts Eedt doende van de Catholijckſche Roomſche Religie/ ende Pacificatie van Ghent/ ende d'ander Verdraghen te onderhouden.

De andere Artijckelen warẽ genoech conform de Artijckelen tot Ceulen voorgeſtelt/ die wy hier nae ſullen voordraghen.

Afval der Walſche Provincien van de Generaliteyt gepubliceert in September.

De oorſakẽ/ eñ de vruchten der verſoeninge der Walſcher Landen.

Deſe verſoeninge werdt in alle Steden openbaerlijck afgheleſen/ doch ſeer lange daer nae/ te weten/ in September/ ende daer over/ worde al omme groote Triumphe/ met Vyeren/ Clocken gheluydt/ Te Deum laudamus ſingen/ ende diergelijcke blijſchappe ghetoont: Maer het vreemde Krijghſvolc vertrock eerſt in den naeſten Winter. De Provincien van Artoys ende Henegouwe/ met die van Rijſſel/ Douway eñ Orchiers/ mits voorſz. Tractaet van de andere Provincien afgheballen zijnde/ hebben de ſelve Oorloge aengedaen/ waer toe de eergiericheyt/ ende begeerte van te regeren/ haet ende nijdt/ den Edeldom eñ het Krijghſvolck toegebrocht heeft/ ende de giericheyt/ ende Religions-ijver/ de Gheeſtelijckheyt/ dier in de Landen vele is/ ende de welcke de Pacificatie van Ghendt/ d'Vnie ende Eeuwigh Edict/ nae haer goetduncken ende welgheballen uytleyden. Daer nae/ het vreemdt Krijghſvolck verſonden zijnde/ hebbenſe/ tot haerder grooter ſchaden/ ende uyterlijck bederf/ verſocht/ dat het ſelve mocht weder comen/ eñ daer mede de Oorloge ghevoert/ ende in't Landt ghehouden werden: Waer door de Roomſche Catholijckſche Religie ſeer groot achterdeel ende ſchade geſchiet is. De Gheeſtelijcke hebben veel van haer Renten moeten verlieſen. Den Edeldom/ ende die de Inſtrumenten van deſen af val waren geweeſt/ hebben haer eere/ haer leven/ goedt ende bloedt/ daer in gheſchoten. De Steden hebben moeten ſien het platte Landt bederven/ verarmt/ verhonghert/ ende gantſch afgheloopen/ van haer eygen Krijghſvolck/ t'welck ſy weder ingheroepen haddẽ/ die ſy moeſten betalen/ eñ het Landtvolck binnen haer Mueren herberghen/ ſien ſterven ende begraven/ als in deſe Hiſtorie voorder ſal worden verhaelt.

Doornic eñ Camerijck/ met Bouchain/ blijvẽ by de Generaliteyt.

Die van Doornick/ eñ Doornickſche Landt/ die oock haer ſelven/ als die van Rijſſele/ Douway/ Orchiers/ een Provincie rekenen/ zijn gheduerende de Nederlandtſche beroerten/ gebleven in de eenicheyt van de Staten Generael/ door de ghetrouwicheyt ende ſtandtvaſticheyt van den Prince vã Eſpinoy/ die daer Gouverneur was/ niet tegenſtaende hy Roomſch Catholijck was/ eñ de Broeder van den Borghgrave van Ghent voorſeyt. Deſe heeft Doornick aen de ſijde van de Staten Generael gehouden in de Catholijckſche Religie/ ſoo nochtans/ dat die van de ghereformeerde Religie Predicatien haddẽ in aller ſtilheyt/ tot dat de Stadt belegert ende overgegheven werdt.

1579.

Deſghelijcx is Camerijck/ door de cloeckheyt van den Heere van Ainſi/ van dẽ Huyſe van Gavere/ oock by de Generaliteyt ghebleven/ zijnde nochtans/ aengaende hare ghelegentheyt/ van de ſelvighe gheheel afgheſneden.

Bouchain/ een cleyn Stedcken/ heeft den vromẽ Heer Joos de Soete/ Heer van Vilers/ cloeckelijcken aen de Generaliteyt ſijde behouden/ ſoo lange hy conde.

De Vnie vã Wtrecht wordt ghemaeckt.

De Generale Staten merckende/ dat den vyandt ſochte de Landen te doen ſcheydẽ d'een van den anderen/ alſoo wy verhaelt hebben/ hebben daer teghen haer gheſocht te verſekeren met een naerder eenicheyt/ ofte Verdragh van Vnie/ die ſy tot Wtrecht gheraemt ende beſloten hebben/ in't Jaer 1579. den 29. Januarij: Te weten/ die van den Hertoghdomme van Gelderlandt/ ende Graefſchap van Zutphen/ met de Provincien Van Hollandt/ Zeelandt/ Wtrecht ende Vrieſlantſche Ommelanden/ tuſſchen den Eems ende Lauwer ghelegen: Namaels hebben haer oock andere Landen ende Steden bygheboeght/ ende hebben raedtſaem ghevonden haer naerder ende onderlinger met malcanderen te verbinden/ ende te vereenigen/ niet om van de Vnie/ by de Pacificatie van Ghendt ghemaeckt/ te ſcheyden/ maer om de ſelvighe meer te ſtercken/ ende teghen alle voorvallende ſwarichedẽ te verſien/ ſonder haer te willen ontrecken van ofte uyt den Heylighen Roomſchen Rijcke/ het welck dan gheſchiede op naevolgende Artijckelen/ waer van den inhoudt is als volght:

1. Het eerſte Artijckel houdt in/ dat hen de voorſchreven Provincien ende Steden met malcanderen verbinden/ confedereren eñ vereenigen/ voor eeuwelijc/ als of ſy maer een Provincie waren/ ſonder dat die van den anderen gheſcheyden ſullen mogen worden by Teſtamenten/ Codicillen/ Donatien/ Ceſſien/ Wiſſelinghen/ vercoopinghen/ Tractaten van Payſen/ van Houwelijcken/ oft diergelijcke: Onvermindert nochtans een yeghelijcx Provincie/ Steden/ Leden/ eñ Ingheſetenen/ Privilegien/ Vrijheden/ Rechten/ Statuyten/ loffelijcke Coſtuymen/ eñ ſullen met lijf ende goet/ ende alle behoorlijcke middelen/ helpen ſtijven ende ſtercken/ ende oock beſchermen teghen een yegelijck die ſe ſouden overvallen/ ſonder nochtans haer behoevẽ te moeyen met eenige onderlinge queſtien/ die ſy met anderen over hare Privilegien ende Vrijheden ſouden moghen hebben/ ten ware als Middelaers tot Accoordt/ maer ſullen die moetẽ laten by ordinariſe Juſtitie ofte vriendelijck Verdragh ſlichten.

Onderlinge Beſtandt.

2. Sullen malcanderẽ moeten byſtaen in allen gheballen/ t'zy onder't deckſel van den naem van den Coningh oft Religie.

Helpẽ tegen de vreemde.

3. Sullen oock deſe Provincien ghehouden zijn malcanderen te helpen teghen alle vreemde/ uytheemſche/ ende inheemſche Heeren ende Potentaten/ behoudelijck ſoo de aſſiſtentie by de Generaliteyt van de Vnie ghedeterneert wordt.

Frontieren ſtercken.

4. Item/ tot der Provincien beter verſekeringe/ ſullen Frontierſteden eñ andere by gemeynen advijſe ghe ſterckt worden/ tot coſte van de Provincie/ daer ſy in gheleghen zijn/ midts hebbende daer toe aſſiſtentie van de Generaliteyt voor d'een helft/ maer ſoo generalijck raedtſaem ghevonden werde nieuwe Sterckte te maken ofte

veranderen/ſullen de coſten in't generael ghedragen worden.

Ghelijcke Impoſten opſtellen.

5. Dat de ghemeyne coſten van noode/ ſullen eenpaerlijck/eñ op eenen ghelijcken voet/ opgheſtelt ende gegheven worden/ende van dry Maenden tot dry Maenden / ofte bequamer tydt verpacht ende ghecollecteert / alle die Impoſten op Wijnen/Bieren/Coren/Sout/ ende allerhande ſoorten van Lakenen / datmen daer oock toe ſal imployeren des Coninghs Dõmeynen/de laſten afghetoghen.

Impoſten vermeerderẽ ofte verminderen.

6. De ſelvige middelen ſouden by advijſe verhooght eñ verleeght worden/ na eyſch des noots/ ende alleenlijck verſterckt tot ghemeyne beſchuttinghe.

Steden te moeten ontfangen Garniſoenen.

7. Dat de Frontier-ſteden ſullen t'allen tijden moeten Garniſoenen ontfangen/nae de ordinantie des Gouverneurs/ nochtans betaelt worden by de Generaliteyt / des ſullen de Capiteynen eñ Soldaten / boven den generalen particulieren Eedt/ den ſelven Steden ofte plaetſen in't particulier mede Eedt doen. Ende de Soldaten ſullen in alle diſcipline gehouden worden/oock geen Impoſt vry zijn/ ende den Borghers ſal Logijſgheldt voor de Soldaten betaelt worden by de Generaliteyt.

Monſteringhe van Inwoonders.

8. De Ingheſetenen ſullen in de Steden ende platten Landen binnen een Maendt opgheteyckent worden/ ende ghemonſtert/ van achtien tot tſeſtigh Jaren/om t'ghetal te weten/tot beſcherminghe der Landen/ om ter naeſter vergaderinghe daer op voorder ghelet te worden.

Pays/Oorloghe/ofte Contributiẽ met ghemeyn verwilliginghe aen te gaen/ ende in verſchillẽ voor haer onderworpen.

9. Item/datmen geen Accoordt van Beſtandt ofte Pays maken ſal/noch Oorloge aenveerden/ noch Impoſt ofte Contributie opſtellen/ de Generaliteyt aengaende / dan met ghemeyn advijſe ende conſent der Provincien / maer in andere ſaken/ t'beleydt van deſer Confederatien aengaende / ſal men hem reguleren nae t'ghene gheadviſeert ſal worden by de meeſte ſtemmen van de Provincien in deſen Verbonde begrepen / die gecollecteert ſullen worden/alſo men tot noch toe in de Generaliteyt der Staten ghebruyckt heeft/eñ dat by proviſie / tot breeder ordinantien by ghemeyn advijſe te ſtellen / Behoudelijck/dat of het ghebeurde/ dat de Provincien/in ſaken van Beſtandt/ Pays / Oorloghe/ oft Contributie / met den anderen niet accorderen conden / ſal't geſchil gherefereert worden/ ende geſubmitteert by proviſie aen de Heeren Stadthouders van de voorſchreven Provincien/die van het geſchil tuſſchen partijẽ ſullen uytſprake doen: Welverſtaende/ſo de Stadthouders dies niet en conden verdragẽ/ ſullen tot haerlieder nemen eñ verkieſen alſulcke onpartijdige Aſſeſſeurs ofte Adjoincten/als henlieden goet duncken ſal / ende ſullen partijen ghehouden weſen nae te comen het ghene by de voorſchreven Heeren Stadthouders/ in manierẽ als boven/ uytgheſproken ſal worden.

Geen particulier verbõden te mogẽ aengaen.

10. Dat geen van de geunieerde Provincien/ Steden ende Leden/ ſullen moghen maken eenighe Confederatien ofte Verbonden/met eenighe Naegebueren/Heeren ende Landen/ ſonder conſent deſer gheunieerde Provincien ende Bondtghenooten.

Bondtghenootẽ aen te nemen met ghemeynen conſente.

11. Dies is overcomen/dat ſoo verre eenighe Naebuer/Vorſten/Heeren/ Landen oft Steden/ ſich met deſe gheunieerde Provincien begheerde te verbinden / ende haer in deſe Confederatie begheven / dat ſy daer toe met ghemeynen advijſe/ ende conſent van deſe Provincien/ontfangen ſullen worden.

Munte gelyckheyt.

12. De Provincien ſullen ghehouden zijn met malcanderen ſich te conformerẽ in het ſtuck van de Munte/ te weten/ in den Cours van den ghelde / die men daer op ſal maken.

In de Religie elcke Provincie zijn vryheyt.

13. Ende aengaende t'Poinct van de Religie/ ſullen haer die van Hollandt ende Zeelandt dragen nae haerlieder goet duncken/ende de ander Provincien ſullen hen moghen reguleren nae het inhoudt van den Religions vrede/alreede geconcipieert / ofte daer inne generalijck ofte particulierlijck alſulcken ordere ſtellen / als ſy tot ruſt eñ welvaren van de Provincien ende Steden / ende particulier Leden van dien/ende conſervatie van een yeghelijck/ Gheeſtelijck ende Weerlijck/ zijn goet ende gherechticheyt dienlijck vinden ſullen/ ſonder dat haer by de andere Provincien belet ſal moghen ghedaen worden / midts dat een yeder particulier in zijn Religie vry ſal mogen blijven/ ende datmen niemandt ter cauſen van Religie ſal mogen achterhalen ende onderſoecken/volgende de voorſchreven Pacificatie van Ghendt. Daer nae iſſer by de ſelvige Bondtghenooten voorder verclarighe op dit Artijckel ghedaen/ den eerſten Februarij / als dat ſy niet en verſtonden eenighe Steden ofte Provincien / die ſich aen de Catholijckſche Roomſche Religie alleene ſouden willen houden/van deſe Vnie uyt te ſluyten/maer dat ſy bereydt zijn/ſulcke oock te ontfanghen/ſoo verre ſy haer in de andere Artijckelen willen verbindẽ/ ende als goede Patriotten dragen.

Geeſtelijcke goederen blijven in ſtate/ de gevluchte te hebben alimentatie.

14. Item / alle Conventen ende Geeſtelijcke/ volghende de Pacificatie van Ghendt / ſal men laten volgen haer goederen/ die ſy in eenighe van deſe geunieerde Provincien reciprokelijcken hebben ligghende/ oock de Perſoonen / die uyt haer Clooſteren in Hollandt ende Zeelandt gevlucht waren / in den tijdt van de Oorloghe / die ſullen van haer Conventen ende Collegien worden verſien van behoorlijcke alimentatie / haer leven gedurende.

15. Daer beneven ſullen oock / die in eenighe Clooſteren ofte Geeſtelijcke Collegien deſer Provincien zijn / ende uyt eenighe redelijcke oorſaken de ſelve begheeren te verlaten / ofte verlaten hebben / uyt de incomſte der ſelvigher behoorlijcke alimentatie hebben/ haer leven langh gheduerende/nae gelegentheyt van de goeden. Welverſtaẽde/dat die/nae datum van deſen/in Clooſteren hen begheven ſullen/ ende de ſelvighe wederomme verlaten/ gheen alimentatie verſtreckt ſal worden/maer ſullen mogen daer uyt trecken/ t'gene ſy daer inne ghebrocht hebben. Dat oock die tegenwoordelijck in de Clooſteren ende Collegien zijn/ofte comen ſullẽ/vrijheyt van Religie/ ende oock van cleederen ende habijt hebbẽ ſullen/ behoudelijck / dat ſylieden den Overſten van de Conventen in alle andere ſakẽ onderdanigh zijn ſullen. Den 9. Februarij werdt dit Artijckel geamplieert ende verſtaen / dat de Perſoonen / die uyt Clooſteren geweken waren/ofte wijcken ſouden/willen pretenderen gherechtight te zijn in de ſucceſſie van den goederen van haer Ouders/ Broeders ende Magen/waer uyt Proceſſen ſoude mogen ſpruyten/ ende alreede gheſproten zijn/ die ſullen/ by beſluyt van deſe Bondtghenooten/ van ſulcken Proceſſen in ſtate ende ſurreantie gehouden worden/ om alle ſwaricheden te verhoeden / ter tijdt toe tot dat anders by de voorſchreven Bondtgenooten generalijck daer op verclaringhe ghedaen ſal worden.

Remedie tot miſverſtant ende tweedracht.

16. Ende ſoo het ghebeurde / dat tuſſchen de Provincien miſverſtandt ende tweedracht gheviele/ ſal t'ſelfde te neder geleyt worden by ander Provincien / ofte by de ghene/ die ſy daer toe deputeren ſullen. Eñ ſoo verre die ſake alle de Provincien in't generael aengaet / ſal ſulcx geſchiedẽ door de Heeren Stadthouders van de Provincien/ in der manieren als boven in't negende Ar-

tijckel verhaelt is/ de welcke gehouden ſullen zijn partijen recht te doen binnen een Maendt oft eer ſoo't noot eyſcht/ nae interpellatie / ende ſal hare Sententie achtervolght wordē / niet tegenſtaende/ Appel/ relief/ reviſie/ nulliteyt/ eñ ſonder prejudicie der ſelver.

Ghebueren vrendeſchap eñ goet recht te doene.

17. Dat de voorſchreven Bondtgenooten hen wachten ſullen alle uytheemſche Vorſtē/ Heeren/ Landen eñ Steden/ eenige occaſie te gheven van Oorloge: Ende om ſulcx te vermijden/ ſal men de vreemde ende Inlanders adminiſtreren alle goet recht ende Juſtitie/ daer toe de ander Bontghenooten ghehouden ſullen zijn de handt mede aen te houden/ op dat goet recht geſchiede/ eñ abuyſen geweert worden/ alles nae recht ende vermogen van yeder Provincie.

Geen laſten op te ſtellen tot ſchade van andere.

18. Item/ en ſal d'eene van de geunieerde Provincien/ Steden oft Ledē van dien/ tot laſt ende prejudicie van d'andere/ ende ſonder gemeyn conſent/ geen Impoſtē/ Convoy-gelden/ noch andere diergelijcke laſten/ mogen opſtellen/ noch eenige van deſe Bondtghenooten hoogher moghen beſwaren/ dan haer eygen Ingheſeten.

Tot t'ſamēkomſte onderlinge verbonden.

19. Item/ om tegens alle opcomende ſwaricheden te verſien/ ſullen de Bondtgenooten op behoorlijcke beſchrijvinge gehouden weſen tot Wtrecht te verſchijnen ten gheſetten daghe/ om met ghemeyn advijs / oft by meeſte ſtemmen gereſolveert te worden: Eñ die niet en compareren/ ſullen evenwel gehouden worden ſulcken beſluyt te onderhouden/ ten ware de ſaken ſeer gewichtigh waren/ ende vertreck mochten lijden/ om anderwerf te beſchrijven/ op verbeurte van haer ſtemme/ Behoudelijck/ dat die het niet ghelegen is te compareren/ haerlieder opinie ſchriftelijck ſullen mogen overſeynden.

Correſpondentien houden.

20. Item/ ten eynde voorſz. ſullen alle eñ een yeder van de Bondtghenooten ghehouden zijn/ de voorvallende ende voorcomende ſaken / daer op nootlijck ſoude dienen gelet/ over te ſchrijven aen die daer toe geauthoriſeert zijn ſullen / om by den ſelven d'ander Provincien beſchreven te worden.

Queſtie eñ interpretatie gerefereert.

21. Ende ſoo eenighe donckerheyt in deſen bevondē worde/ daer uyt queſtie oſte diſpute mochte rijſen/ ſal de interpretatie ſtaen in't ſeggen van de Bondtghenooten/ eñ daer inne niet connende accorderen/ ſullen haer toevlucht nemen tot de Heeren Stadthouders.

Beveſtinge met Eeden.

22. Inſghelijcx / ſoo eenighe Artijckelen van deſen Verbonde diende verandert oſte vermeerdert/ ſal ſulcx gheſchieden by ghemeyn advijs/ ende anders niet.

23. Tot goede Verſekertheyt van alle de voorſz. Articulen / ſoo verbinden ſy haer op de beſte maniere/ als by't voorſz. 22. Artijckel te ſien is.

24. Ende tot meerder vaſticheyt / ſullen de Heeren Stadthouders van de Landen/ mitſgaders alle Magiſtraten ende Officiers van elcke Provincie/ Stadt oſte Ledē van dien/ deſe Vnie ende confederatie / ende een yeder Artijckel van dien/ in't byſonder by Eede moeten beloven/ nae te gaen ende te onderhouden / doen nae te gaen ende onderhouden.

25. Inſghelijcx/ ſullen de ſelve by Eede moeten beloven/ alle Schutterijen/ Broederſchappen ende Collegien/ die in eenighe Steden oſte Vlecken van deſe Vnie zijn.

26. Ende hier van ſullen ghemaeckt worden Brieven in behoorlijcker forme/ die by de Heeren Stadthouderen / ende voornaemſte Leden ende Steden van de Provincien/ die daer toe verſocht ſullen weſen/ bezegelt/ eñ by haerlieden reſpective Secretariſen onderteeckent ſullen worden.

Ratificatie van de Wtrechtſche Vnie.

Deſe naerder Vnie/ eñ Wtrechtſche verbinteniſ/ is by de Stadthouders der voorgenoemder Landen onderſchreven / als namelijck / eerſt by Graef Jan van Naſſouwen / Stadthouder oſte Gouverneur van Ghelderlandt ende Zutphen/ ende voorts van d'ander Landen ende Steden haer Ghecommitteerde / tot Wtrecht / den 23. Januarij/ Anno 1579. Den vierden Februarij/ hebben de Ghedeputeerde van Ghendt die oock onderteeckent. Den derden Mey is het oock geratifieert by dē Prince van Orangien t'Antwerpen. Deſghelijcx oock den 11. Junij/ by George van Lalain/ Grave van Rennenbergh/ Gouverneur van Vrieſlandt/ Overijſſel/ Groeninghen/ ende Ommelanden / eñ voorder oock by de Steden van Brugghe/ Yperen/ Breda/ ende andere: Ende alſo werden deſe Landen de Gheunieerde oſte vereenighde Landen ghenoemt.

Deſe Wtrechtſche Vnie heeft onder de Provincien ende Steden goede vruchten voortgebracht/ maer niet ſo groote als wel verhoopt was/ overmits datter vele op de hope van den Vrede/ daer van tot Ceulen ghehandelt werdt/ af vielen/ ende te rugghe trocken/ haer daer op excuſerende: Als ſelve tot Wtrecht/ daer uyt miſvertrouwen/ dat d'een van d'ander hadde/ den 10. Junij/ eenighe ſwaricheyt opgheſtaen was/ alſo datter grooten overlaſt ende inſolentien in eenighe Kercken gheſchieden. Waeromme den Schouth / Borghemeeſteren/ Schepenen/ ende Raden van de ſtadt Wtrecht / om ſoo wel die van de eene als van de andere Religie / in eenicheyt ende Vrede te houden / ende twiſtighe partijen van den anderen te ſcheyden / om haren ghemeynen vyandt te beter te wederſtaen: Hebben nae verſcheyden communicatien ende deliberatien / daer op ghehadt/ by conſent ende believen van de vijf Eccleſien oſte Godtſhuyſen binnen Wtrecht/ in den name van de ghemeyne Gheeſtelijckheyt aldaer/ ter eenre: ende van den Colonel / Capiteynen / Hoplieden/ ende Bevelhebberē der Stadt/ in den naem van de ghemeyn Borgherije/ midtſgaders die van de ghereformeerde Religie / ter ander ſijden: Ende dat met advijſe van den Heere Prince van Orangien / Stadthouder van de Stadt/ Steden ende Lande van Wtrecht / hebben gheordonneert ſeker Verdragh / oſte Religions vrede beſloten/ den 15. Junij / Anno 1579. verbattende de Pacificatie van Ghendt / ende de voorſz. Vnie van Wtrecht / ende noch 38. Artijckelen: Waer by dien van de Ghereformeerde Religie beweſen worden vier Kercken / ende meer / ſoo nootlijck waren. De Catholijcke behoudende d'ander Kercken. Ende voorts ſeker ordonnantien op't begraven der dooden: onderhouden van Vrede/ ende dierghelijcke/ alſo by de ghedruckte Copijen te leſen is.

Religions vrede tot Wtrecht ghemaeckt/ dē 15. Junij. Anno 1579.

Partyſchappē/ beroerten ende afval van de ſtadt ſ'Hertogenboſſche.

Oock ſoo iſſer groote beroerte opgheſtaen / in de Stadt van ſ'Hertoghen-Boſſche/ een van de vier Hooft-ſteden in Brabant/ een ſtercke machtighe Stadt/ ende daer veel aen gheleghen was/ als die Brabant ghenoech ſcheydet van Gelderlandt ende Hollandt. Ende alſoo daer veel volcx binnen was / die contrarie partijen toeghedaen waren/ hebben de Statē ende Prince van Orangien die met eenige Garniſoen gheſocht te beſetten/ eerſt met minlijcke perſuaſien/ daer nae met behendighe liſticheden. T'welck oock die van Antwerpen trachten te doen/ meynende een deel van haer Borgheren daer binnen te crijghen/ het welcke haer ghewaerſchouwt werdt. Daer nae ſonden de Staten aldaer voor Gouverneur den Heere Jan van Hoorne/ Heere van Borxtel/ met vollen laſt/ om een goede ordere/ tot des Stadts Verſekeringhe/ daer binnen te ſtellen. Maer alſo hy by veranderinghe ende vermeerderinge van Capiteynen ende goede Policijen/ daer nae trachte/

ſoo hebben de wederpartije alle beletſelen gevonden/ meeſt aenghehitſt zijnde van eenen Meeſter Henrick Bloyman/ van den Schoutet der ſtadt/ zijnde van den Huyſe Brecht/ eñ andere van den ouden Raedt/ die meeſt met haet ende eygen baet gequelt waren/ ende ſeer hingen aen den Abt van Sint Geertruyde/ die als een van de Ghedeputeerde der Staten/ om Vrede nae Ceulen reyſende/ eñ daer paſſerende/ hen wijs ghemaeckt hadde/ dat hyſe aen eenen Pays helpen ſoude.

De Heere van Borxſtel vondt oock ſulcke teghenheyt in de Stadt/ dat hy cranck zijnde daer uyt vertrock/ daer latende zijnē Sone Maximiliaen van Horne/ Heer van Lokrē. In de Stadt was ingevoert den Religions vrede/ ende neffens dien opgerecht een Gulde van Schermers/ daer onder hen meeſt begaven veel jonghe Gheſellen/ ende andere/ die uytghewecken hadden gheweeſt ten tijde van't Spaenſche Gouvernement/ ende de welcke vele den Prince van Orangien in de Oorloge gedient hadden: Deſe hielden ſeer aen/ nae haer vermoghen/ om den Religions vrede/ eñ verſochtē ſeere/ dat de Stadt haer onder de Vnie van Wtrecht begheven ſoude. Maer daer was ſulcken haet ende miſtrouwen gegroeyt/ tuſſchen die van de Religie ende de voorſchreven Schermers ter eenre/ ende de oude Wethouders met de Catholijcken ter ander ſijden/ dat als de Schermers Gulde de Wacht hadde aen de Poorten eñ elders/ dat ſy alſ dan een tegenwacht teghen hen ſtelden. Waer uyt ten leſten/ nae een afghedrongen Publicatie der voorſchreven Vnie/ ghebeurt is/ dat ſy malcanderē vyandtlijcken hebben aenghetaſt/ ſoo datter over beyde ſijden over de hondert doode ende ghequetſte gheweeſt zijn.

Ende corts nae dat de Prince van Parma de Stadt van Maeſtricht ghewonnen hadde/ ſondt hy (zijnde beweeght van de Catholijckſche partije) derwaerts een Trompetter/ de Stadt opeyſchende voor den Coningh: Daer tegen werden die van de Religie ernſtelijcker beweeght te verſoecken/ datmen Garniſoen innemen ſoude/ zijnde daer ontrent eenen Legher van Enghelſchen/ Schotten ende Franſoyſen/ die na Bruſſel toghen/ van de welcke ſy ſouden mogen den keur nemen. Maer ſulcken krijghſvolck (dewijle ſy vreemde waren) en ſtondt hen niet aen/ maer het ſcheen dat ſy eenige Vendelen uyt den Briele ſouden conſenteren in te nemen. S'anderdaeghs/ als het miſtrouwē/ dat d'een van d'ander hadde/ meer groeyde/ oock de vreeſe van den vyandt/ werdter in den Raedt voorgedragē by de Schermers/ datmen moeſte reſolverē van ſtonden aen Garniſoen in te nemen/ ofte de Poorten open te ſetten/ ende te laten vertrecken alle die vertrecken wilden/ als of die andere dat ghevreeſt ofte ontſien/ ende niet eer dat gheſocht hadden. Daer op werdt gheantwoordt: Datmen niemandt/ die vreeſde/ het vertrecken verbiedē wilde. Het welcke (mits datter niemandt van't Garniſoen in te nemen meer en ſprack) veroorſaeckte terſtondt een groote vlucht/ ſoo datter terſtondt groote menichte van volcke uyttrocken/ de een den anderen bewegende/ alſoo't ghemeynelijck gebeurt in ſulcken ſubijten vreeſe/ die de teghenpartije behendelijck vermeerderde. Oock ſo was de vluht ghemackelijck/ ende niet verre/ als tot Hedel/ Heuſden/ Bommel/ ende daer ontrent. Alſoo is door de liſticheyt van de een partije/ ende door de onverſichticheyt/ ende die gereede vluchte van de ander partije/ ſ'Hertogen-Boſſche verlaten/ ende ontbloot geweeſt van der Staten partije/ ſoo dat die twee Vendelen/ uyt den Briele comende/ niet inghelaten en conden worden: Want alſoo de Spaenſche partije verre de overhandt hadden/ hebben ſy de andere voorts daer uyt ghehouden/ als heure vyanden/ ende voorts die van de gereformeerde Religie van daer verdreven/ ende een wijle tijts alſo neutrael geblevē. Maer namaels zijn ſy met den Prince van Parma ghereconcilieert/ aennemende de aengheboden Vrede van Ceulen/ ſoo nochtans/ dat ſy tot gheenen Garniſoenen in te nemen ghedwongen ſouden worden/ dan met haren wille ende conſente. Sy hebben vele ſchade gheleden in haer Waren ende Coopmanſchappen/ die met gheleyde van Krijghſvolck af ende inghevoert moeſten worden/ die nochtans menighmael gheſlaghen werden.

Een partije van ſ'Hertogenboſch verlaten/ eñ vluchten lichtveerdelijc uyt haer Stadt.

Amerſfoort gedwongen tot de Vnie.

De Stadt van Amerſfoort/ zijnde gheleghen onder de Heerlijckheyt vā Wtrecht/ met die van Montfoort/ oock de ſtadt Zutphen/ als die meeſt Roomſche Catholijcke Borgherije hadden/ hebben gheweygert de Wtrechtſche Vnie aen te nemen. Waer over men die van Amerſfoort (als naeſt gheleghen onder Wtrecht) heeft gheſocht voor eerſt te dwinghen/ beſchuldight zijnde van de contrarie partije/ jegens de gheunieerde Provincien altijdt ghehouden te hebben. Item/ dat ſy hadden haer Contributie gheweygert/ haer Garniſoenen ende Predicant uytghejaeght/ ende heymelijck verſtandt met den vyandt hadden: Waer over werden ſy/ den 7. Meert/ ghedwonghen Garniſoenen in te nemen/ de Magiſtraet verandert ofte herſtelt/ ende de ghereformeerde Religie inghevoert.

De Heere van La Nove/ met ſommige Franſoyſen ende ander Krijgſvolck/ hebben den Malcontenten in Vlaenderen grooten wederſtandt gedaen/ eñ met den ſelven verſcheyden ſchermutſeringen gehadt. Ende terwijlen is men tot Antwerpen/ ende in andere Provincien/ beſigh gheweeſt gheldt op te brengen/ om eenighe Ruyteren met Voetvolck in dienſte te crijgen/ om datmen Maeſtricht mocht ontſetten: Wt Vlaenderen (daer de meeſte hope van Contributie was) wert luttel vercregen/ midts de ongheregeltheyt van die van Ghendt/ ende afval der Walen.

Beroerte in Antwerpen/ om Proceſſie te gaē/ waer uyt gebeurde het wech ſeynden van den Gheeſtelijcken/ den 28. Mey.

Alſo die van Antwerpen haer ſeer wel gequeten hadden/ het welcke de gemeynē Man aldaer moediger ofte ſtouter maeckte: So iſt ghebeurt/ dat die van de Roomſche Catholijckſche Religie t'Antwerpē/ haer vereert vindende met de tegenwoordicheyt van den Eertſ hertogh Mathias/ ende veel andere Catholijckſche Heeren eñ Adel des Landts ende Staten/ hebben willen een ſtadelijcke Proceſſie houden/ den 28. Mey/ langhs des Stadts grooten Circkel/ het welcke te vooren de Magiſtraet/ ende Stadts Colonellen/ ontraden hadden/ ende gebeden dat ſy't wilden naelaten/ eñ liever maer buyten rondtom de Hooftkercke gaen. Dies niet teghenſtaende/ hebben ſy willen van't Kerckhof in de Straten gaen/ door een plaetſe ghenoemt het Meulegat/ t'welck hen de Wacht aldaer (by laſte van de Capiteyn) verboodt/ ende ſtopte den wech: Waer over eenighe Catholijckſche Italianen woorden maeckten/ ende haer Rappieren trocken/ als die den wegh met geweldt wilden maken/ ſulcx dat die van de Wacht in teghenweer eenighe ſcheuten ſchoten/ daer een Man ende Vrouwe van doodt bleven/ t'welck de gantſche Proceſſie (half uyt zijnde) met ſulcken ghedrups weder in de Kerck dreef/ dat ſy uyt verbaeſtheyt malcanderen vertraden/ ende over't lijf liepen: Waer uyt eenen ghemeenen alarm over de gantſche Stadt rees/ ſoo dat de Kerck met alle het volck daer in/ toegheſloten werdt. Die binnen de Kercke waren hier over in groote verbaeſtheyt/ als die het quaetſte van die van buyten vreeſden. Dit ghecomen zijnde ter ooren van den Prince van Orangien/ is hy

met

1579.

met zijn Lijf-Wacht toegheloopen/ om de Ghemeynte te ſtillen/ t'welc hy doen niet doen en conde/ van weghen het ghemeyne gheſchrey/ Papen uyt/ Papen uyt. Maer ten leſten/ hebbende den Eertſhertoghe (die oock in ghevaer was) met zijn Hofgheſin uyt de Kercke ghecreghen/ ſonder de Papen/ heeft van de Ghemeynte verwilligt drij uren reſpijts / met beloſte van de voorſz. Papen middeler tijdt niet te miſdoen / tot datmen over de beroerte met de Magiſtraet ende Colonellen beraedtſlaeght ſoude hebben. Doch eer dien tijdt wel over was / quam de Ghemeynte gheloopen/ willende datmen haer toeliete de Papen uyt de Stadt te drijven: Het welcke den Prince noch Magiſtraet niet wilden toelaten/ over ſulcx heeft het volck/ uyt haer eygen authoriteyt/ alle Geeſtelijckheyt/ Canonicken/ Papen/ Monicken/ die alle daer te ſamen tot de ſtadelijcke Proceſſie vergadert waren/ uyt de Kercke genomen/ ende die weſende in ghetale ontrent hondert ende twintigh/ nae het Water op het Bierhooft in eenige Schepen doen gaen/ eñ ghevoert wel twee mijlen van der Stadt / ende aldaer ſoo lange gehoudē/ tot datmē in de Stadt met alle de Ledē beraetſlaeght heeft/ wat mē met de ſelvige doen ſoude. Eyndelijck/ na veel beraedtſlagingē/ eñ om dat hem dē Eertſhertogh ſeer beclaeghde van't geweldt/ dreygende te willen vertrecken/ ſo is de ſake geheel geſtelt in handen van den Eertſhertogh/ Prince van Orangien/ ende Raedt van State/ om daer op t'beſte te ramen/ tot Stadts meeſte gheruſticheyt/ nae dat den tijdt was vereyſchende. Welcke veerthien dagen daer nae/ den twaelfden Junij/ eenen Religions vrede hebben doen afleſen / waer by de Geeſtelijcke wederomme in ſommige Kercken gheſtelt werden / nae de menichte van haren aenhangh: Maer de Monicken/ biddende Ordenen/ ende de Canonicken/ hebben moeten uyt de Stadt blijven. Hier by was ghevoeght ſekere ordinantie/ daer toe ſtreckende / om in Borgerlijcke vrede ende gheruſticheyt t'ſamen te moghen leven / alles by proviſie/ tot dat anders by de Staten Generael/ ofte Nationale Concilien/ ſoude gheordineert worden.

deel van de Gheeſtelijcke werdē uyt Antwerpen ghedreven dē 12. Junij.

Dit ſtuck/ als oock de tweedracht tot Mechelen ghereſen / ende dat tot Wtrecht de Beelden weder uyt de Kercken gheſmeten waren / heeft de Malcontenten meer verbittert/ haer daer mede behelpende / om andere meer aen haer ſijde te doen comen/ waer onder vele Edelen waren/ als de Grave van Egmont / de Heere van Freſin/ van den Huyſe van Gavre / ende de Heere van Bours / die het Antwerpſch Caſteel ghelevert hadde / dat corts ontdeckte. Als voor 't eerſte de Grave van Egmont / die een Regiment Knechten/ meeſt Walen / onder hem hadden / ende die men meynde tot ontſet van Maeſtricht te ghebruycken: Deſe heeft eenen aenſlagh op Bruſſel voorgenomen/ om hem ſelven daer van Meeſter te maken. Want alſo hy hem ſelven in de Stadt met zijn Suſters was houdende/ met een Bende zijner Ruyteren / die daghelijcx om avontuere te ſoecken uytreden / heeft hy zijn voorſchreven Regiment Voetvolck voor de Stadt ontboden/ den vierden Junij/ ſ'morgens vroegh in alle ſtilheyt/ eñ hen tegen gheſonden zijn voorſchreven Bende Peerden / als om te beſichtighen wie ſy waren/ eñ hy ſelfs bleef met een deel aen de Poorte ſtaen/ ghenaemt de Dobbruſſel-poorte / waer op zijn volck quamen aenghetrocken. Eenighe van de Borghers/ die het wel meynden/ ende hem waerſchouden / willende de Poorten ſluyten / werden gheſchoten/ van hem verhindert / ende overvallen. Alſo heeft hy de voorſchreven Poorte inghenomen/ ende voorts (de Poorte beſet zijnde/ ende t'naeſt gheleghen Bolwerck inghenomen) zijn Volck ſelve in goede ordere nae de Marckt ghevoert/ de welcke hy oock alomme beſettede. Eenighe Borghers / die van den aenſlagh wiſten/ voeghden haer by hem. Dus verre ghecomen zijnde/ ſondt hy ontrent tachtigh van zijn volck/ om het Hof in te nemen/ t'welck aen een ſijde der Stadt gheleghen is / dat hoogh ende ſterck is: Maer ſy werden ſeer haeſt wederſtaen / van ontrent dertigh Soldaten / van den Gouverneur/ Joncker Olivier van den Tempel/ ende te rugge ghedreven/ niet teghenſtaende de Borghers op den Steen-wegh/ nae het Hof gaende/ meeſt met hem verſtandt hadden/ houdende over ſulcx elck zijn Krijghſvolck/ t'welck uyt het Garniſoen by hen ghelogeert was/ ſoo ſy beſt conden/ in Huys/ op dat ſy onder haer Vendelen niet geraken ſouden/ oock verhinderden ſy wat ſy vermochten de andere Borghers/ die ſy wiſten goede Patriotten ende van de ghereformeerde Religie te zijne.

De Grave vā Egmont verloōt hem Malcontēt/ ēn neemt de Stadt van Bruſſel inne/ maer hy werdt met ſchāde daer uyt gedrevē/ dē 4. Junij.

1579.

Hierentuſſchen eenighe Borghers ende Soldaten/ in Wapenen ghecomen zijnde/ liepen nae de Poorte daer ſy inghecomen waren/ alwaer ſy het Bollewerck weder vermeeſterden/ door de vromicheyt van eenen Borgher Franſoys Betz/ ende den Weert van een Herberghe / gheheeten Saſſen/ die behendelijck eenighe doot ſmeet/ terwijle ſy ontbeten/ ende vreeſſe alſo met zijn Gheſellen van't Bollewerck/ deſghelijcx oock van de Poorte/ daer toe ſy namen drij Wagenē/ aen malcanderen vaſt gemaeckt/ ende vol Hoys van boven tot beneden op d'aerde toe behanghen / ſulcx dat de ghene/ die de Wagens voort-cruyden ofte voort-drongen/ bevrijdt van't vyandts Geſchut mochten weſen: Maer de Bewaerders hebben uyt vreeſe haer overgegeven/ ende zijn verloopen. De Borghers hebben alſo die Poorte gheſloten ende wel beſet. Middeler tijdt is de geheele Borgherije in Wapenen ghecomen/ ende hebben Egmont/ met zijn Volck/ op de Marckt/ ende daer ontrent beſlotē/ opgravende de ſtraten ende wegen/ die derwaerts gingen/ ſo dat hy nergens uyt en conde. Als hy nu aldus beſloten ende beſprongen/ ſonder Victualie eñ ander nootlijck gherief/ op de Marct ſtondt/ ende geen byſtandt en hadde te verwachten/ iſſer/ nae dreygen eñ bidden over beyde ſijden / van Verdragh gheſproken / waer toe over d'een ſijde de Graef/ door grooten noot/ ghedrongen werdt/ gemerckt hy ſ'anderdaeghs ſ'morgens hoorde/ datter Krijgſvolck van Mechelen voor de Poorte was ghecomen/ die niet en ſochten dan met de Borgherije hem op't lijf te vallen. De Borgers over d'ander ſijde vreeſende brandt ende plonderinghe/ met bloedtſtortinghe/ lieten hem toe met al zijn Volck uyt te trecken: Het welcke hy aennam / ende vertrock ſ'anderdaeghs / niet ſonder vreeſe / ende met hem veel Borgers van zijnen aenhangh. De Grave ſelve was alle dien nacht ende tijdt in grooter benoutheyt/ zijnde gelogeert op de plaetſe/ daer zijn Vader te vooren / ten ſelven dage effen elf Jaer gheleden/ onthalſt was geweeſt/ t'welck hem aldaer genoech verwetē werdt/ ſulcx dat de tranen hem van paſſie ontſpronghen: Alſo toonde hy groote onghestadicheyt ende onbedachticheyt.

Bericade tot Bruſſel teghen Egmont/ den 5. Julij.

Corts daer na/ den 23. Junij/ overviel hy Nienoven/ een cleyn Stedeken/ in Vlaenderen ghelegen/ daer twee Ghendtſche Vendelen Knechten in waren / welcke hen ſoo weerden / datter over beyde ſijden veel doot bleven: Hy hadde oock een aenſlagh op Aelſt/ maer te vergeefs.

Nienoven by Egmont genomē/ den 23. Junij.

Tot Brugge is oock groote beroerte gereſen/ mits dat de Magiſtraet/ op't verſoeck ende aenhouden van die van Ghendt ende Yperen / die Gemeynte voorgehoudē hebben/ den 27. Junij/

Beroertē tot Brugge by Malcontētſche factie/ den 2. Julij.

te comen in de Vnie van Wtrecht/ daer de Geeſtelijckheyt ſeer tegen gheweeſt is/ vreeſende uytghejaeght te worden/ als corts tot Wtrecht ſelve gheſchiedt was: Waer over het conſent van de oude afgheſette Magiſtraten/ die men daer Notable noemt/ hebben t'ſelve/ verſocht zijnde/ plat afgheſlaghen/ ende veel Ambachtſvolck/ van de grofſte ſoorte/ als Smeden/ Timmerliedē/ Huyvetters/ ende dierghelijcke/ die Broeder Cornelis Sermoenen (daer wy te vooren van gheſproken hebben) veel plegen te volgen/ ende van hem ſeer tegen de Magiſtraet opgeroept waren/ hebben hier over tegen haer Dekens ſeer gemurmureert/ die daer inne alreede verwillight hadden/ jae ſommige met vuyſten daeromme gheſlagen.

Hier door zijn de Gheeſtelijcke/ eñ Catholijcke meer tegen de Magiſtraet ghemoedet gheweeſt/ haer te verſtaen gevende/ dat het beter ware/ dat ſy hen voeghden met die van Artoys ende Henegouwe/ om te onderhouden de Pacificatie van Ghendt/ ende daer mede te hebben des Conings vriendtſchappe/ dan door den Religions vrede in zijn vyantſchappe te blijven/ ende te verwachten een belegheringe van de Paternoſters-knechten (ſo men die noēde.) De Magiſtraet van dē Vrijen die meeſt alſoo mede gheſint waren/ (behalven de Heerē van Caron/ Wijths/ Schoti/ Nanſius/ ende eenighe andere) midts dat haerlieder deel/ ofte Lidt van Vlaenderen/ open Dorpen zijn/ die van de Malcontentē/ ofte Paternoſters-draghers/ daghelijcx ghebrandtſchat werden/ heeft hem ghemoeyt met deſe ſaken/ teghen de Magiſtraet van Brugge/ ende hebben de Catholijcken gheraden/ om te begeeren/ ende te willen hebben/ eenen Colonel nae haerlieder ſin: Want daer en was geenen/ gemerct de Magiſtraet van Brugghe ſelve wilden t'Hooft weſen van haer aenghenomen Krijghſvolck.

Jeronymus de Mol/ Heer van Watermole/ wordt fortſigh Colonel tot Brugge/ vā weghen de Catholijcken/ den 2. Julij.

Den 2. Julij zijn de Catholijcken ſeer verſtout in de Burght ghecomen/ daer het Stadthuys ſtaet/ ende hebben daer furieuſelijcken van den Borghemeeſter/ Heer Joris van Brakel/ Heere van Hauterive/ verſocht/ hy ſoude eenen Colonel ſtellen over de Borgheren/ die ſy hem noemden/ te weten/ Jonckheer Jeronymus de Mol/ Heere van Watermole. T'woordt hier van worde ghevoert van eenen grooten Corneliaen/ ofte Diſcipel van den voorſchreven Broer Cornelis. Den Borghemeeſter verſchrickte van deſen haeſtigen aenval/ ende ſochte de ſake uyt te ſtellen tot ſ'achternoens/ oft ſ'anderdaeghs/ ſeyndende terſtont om de Schepenen ende Raedt der Stadt. Maer de andere/ wel wetende/ dat die van de Religie meeſt al op dat pas in haer Predicatien waren/ wilden op ſtaenden voet dien Colonel ghenoemt hebben: T'welck den Borgemeeſter ſiende/ dat de Catholijcke Borghers de Burght beſet hadden/ ende gantſchelijck van meyninghe waren/ hem niet van daer te laten gaen/ heeft haer dien Colonel ghegheven/ de welcke dat Ampt terſtont aenveerde/ ende heeft de vier Vendelen aenghenomen Soldaten der Stadt ghecaſſeert/ oock de achthien Mannen afgeſtelt/ ende andere Catholijcken/ op ſtaende voet/ in haer plaetſe verordineert/ willende voorts alles reformeren/ oock der Stadt Capiteynen nieuwen Eedt doen doen/ eñ dierghelijcke dingen meer.

Die van Brugghe in Wapē d'een tegē d'ander beſchanſt/ dē 2. Julij.

De Magiſtraet van Brugge/ deſe overmoedt ſiende/ vreeſde dat het tot arger ſtrecken mochte/ hebben daerom haer vier Vendelen Krijghſvolck/ by den voorſchreven Colonel nu afgheſet/ doen vergaderen/ eñ by eenen Capiteyn Hans Vleyſch een Poorte doen innemē/ genoemt de Eſelpoorte. Ende Reynier Winckelman heeft een Brugghe inghenomen/ ende beſette de Eſelbrugghe/ ſtreckende tot de voorſchreven Poorte. Capiteyn Remeeus van Artrijck nam de plaetſe rondtom het Weſt-Vleyſch-huys/ in de Steen-ſtrate in. De vierde Capiteyn/ Anthonis Outerman/ nam de Eychoutbrugghe in/ in de Wolle-ſtrate/ welcke alle reſponderē ofte ſtrecken nae de Marct. Eenē van de ſes Wijckmeeſterē oft Hooftmannē/ Enghelbert Reyvart/ vergeſelſchapt met twee hondert Borgheren/ is met de ſleutelen van de Eſelpoorte by haer ghecomen. De Catholijcken/ ende meeſt die van't Vrije/ dit ſiende/ hebben oock alomme de Wapenen aenghenomen/ die ſy by die van't Vrije vonden/ om te beletten het toeloopen der Soldaten: maer ſiende dat de Soldatē haer op de voorſeyde plaetſen beſchanſtē ende begroeven/ oock dat den Capiteyn Hans Vleyſch het grof Gheſchut ter Stadtwaert keerde/ ende de Poorten open hielt/ om hulpe in te brengen/ hebben ſy geweldelijck de Burght met Catholijcken beſet/ ende de Brugſche Magiſtraet op't Stadthuys ghenoech als ghevangen ghehouden/ ende het toeloopen der Borgheren/ die van de Religie waren/ belet/ om niet by de beſchanſte Soldaten te comen. Aldus in Wapenen zijnde d'een tegen d'ander/ heeft men van vereeninghe ghehandelt/ ende is tegen den avondt ſo verre ghebrocht/ dat de Magiſtraet ſoude vry ghelaten worden/ ende dat de Soldaten haer beſchanſſinghe ſouden verlaten/ t'welck gheſchiede. Ende alſoo Capiteyn Winckelman toeliet/ dat zijn beſchanſſinghe afghebroken werdt/ is de ghewoonlijcke Wacht op de Marckt ende Burght ghecomen/ des niet tegenſtaende de Catholijcken ſorghvuldigh zijnde/ om die twee plaetſen wel te beſtellen/ hebben geen Wacht nae de Eſelpoorte connen ſeynden/ daer Capiteyn Winckelman weder toegetrocken was/ ende meer andere bleven voor dien avondt noch in haer plaetſen. Den nieuwen Colonel dat hoorende/ heeft zijn Huys beſchanſt/ ende noch twee Brugghen daer by inghenomen/ ghenaemt de Gruythuyſbrugghe/ ende Mariebrugghe/ daer veel van't Vrije/ ende andere Catholijcke Edellieden/ by hem ingingen/ maer den ghemeynen Man hielt hem t'huys.

Der Staten volck gheraeckt in Brugghe door de Malcontenten/ den 3. Julij.

Hierentuſſchen hadden beyde de partijen haer aenhangers ontboden/ te weten/ de Catholijcken La Motte/ met de Paternoſters-knechten/ welcke van Rouſelare/ tot op een half mijle nae/ by Brugge gecomen waren: Maer de Magiſtraet van Brugge/ met die van de Religie/ waren haer te cloeck/ mits dat ſy van te vooren uyt den Staten Legher/ tot Turenhout in Vlaenderen/ doen comen hadden acht Vendelen voetvolcx Schotten/ van Balfours Regiment/ ende hondert vijftigh Peerdē/ die ſ'morgens vroegh/ tuſſchē twee eñ dry uren/ binnen de Stadt door de Eſelpoorte ghecomen zijn/ ende hebben terſtondt de Marckt ende de Burght inghenomen/ daer de Borgherlijcke Wacht terſtondt van wech vluchte. Den Colonel Mol verliet oock zijn ſchanſſinghe/ ende vluchte achter door een gat/ daer men wrochte aen de fortificatie/ tot den hals in't Water/ maer werdt achterhaelt ende ghevanghen ghebrocht: Zijn Huys wert geplondert door den Walſchen Predicant/ Jan Haringh/ die met een Rondaſſe eenighe Franſoyſen daer toe aenvoerde: Deſen Haringh werdt namael Jeſuwijts/ als na ſullen vertellen. Oock werden ghevangen veel van de Magiſtraet van de Vrijen/ met veel andere principale oproermakers/ ende werdē op het Caſteel van Sluys ghevoert/ ende een wijle nae dat de Stadt ghenoech verſekert was/ zijn ſy weder los ghelaten. Maer de Kercken bleven van doen af gheſloten/ ende de Papen vluchten. De Catholijcken bleven ſtille/ dien haer exercitie in't ſtille niet ghewepghert werdt. De Malcontenten een ure te ſpade comende/ om ooc binnen te geraken/ keerden weder nae Meenen/ langhs Rouſelars/ dat ſy af branden.

T'lidt van't Vrije weder herſtelt door de neerſtichz van dẽ Heer van Schoonewalle/ Manſiun/ ende meer andere.

Die van Brugge nu die van't Vrije in deſe eñ andere ghebreken ghevonden hebbende/ dochten met ſeer groote redenẽ het Lidt van't Vrije (zijnde het vierde Lidt van Vlaenderen) te niet te doen/ende merſtendeel onder t'Lidt van Brugge te brenghen: Maer dewijle Noel de Caron/ de Heere van Schoonewalle/welcke dien dagh van de beroerte op't Stadthuys ghevanghen hadde gheweeſt/ende in lijfs-perijckel/om ſeker brieven van credentie/die hem van dẽ Prince van Orangien geſonden waren/ welcke de beroertmakers wilden uytleggen nae haer goetduncken/ſo reſolveerde hy met D. Manſius eñ de Heeren Wijths/ Schotij/ Capelle/ (die haer met die voorſchreven beroerte niet ghemoeyt hadden) die van't Vrije voor te ſtaen/ ende ten leſten de ſake ſoo verre gebrocht/ dat die van Brugghe haer hebben laten gheſeggen/ ende dat te beter/ overmits ſy ſagen/ dat die van Gendt/ende die van Yperen/pretendeerden t'beſte deel van't Vrije/ te willen nae hen nemen. Ende alſoo is het Lidt van't Vrije/door haer neerſticheyt/ authoriteyt eñ aenſien/ weder in zijn voorighe ſtate gheſtelt.

Belegeringe van Maeſtricht/ende gelegẽtheyt daer van/ in Meert.

Wy hebben vooren gheſeyt/dat de Prince van Parma de ſtadt Maeſtricht beleghert hadde/ in Meert leſtleden: Den voortgangh van welcke beleghering he dient verhaelt. Deſe ſtadt Maeſtricht is ghelegen op de Maſe in Brabant/gheſtreckt langs de Riviere (over de ander ſijde leyt oock een Vleck/ ghelijck een cleyn Stedeken/genaemt Wijck/met een ſteenen Brugge aen Maeſtricht ghehecht) ende is aen beyde ſyden wel geſterckt met Mueren ende Veſten/ Bollewercken ende Ravelijns/ een fraeye grootachtige Stadt/ wel gebouwt/ende vol volcx/toebehoorende half dẽ Coningh Philips/als Hertogh vã Brabant/ met ſekere Juriſ dictie/ ende half den Biſſchop van Luyck. De Heere van La Nove pooghde te vergeefs (doen men merckte/dat Parma deſe Stadt beleggen wilde) om meer volcx daer binnen te brengen. Daer waren binnen thien hondert Soldaten/waer onder eenighe Franſoyſen/ Engelſchen ende Schotten/ ende ontrent twaelf hondert weerachtighe Borghers/ onder twaelf Vendelen/zijnde van natueren ſtrijdtbaer volck: Maer haer beſte hulpe waren ontrent twee duyſent Landtlieden ofte Boeren/die daer waren ingheweken met Wijf ende kinderen/ deſe dienden om te graven ende ſchanſſen/ſommige maeckten dorſchvleughels met ijſer beſlagen/daer mede ſy wel conden den vyandt van de Mueren keeren. Daer was voor Overſte binnen een Edelman van daer ontrent/Swartſenborgh van Herle genaemt/met eenige goede Ingenieuren ofte Munitie-Meeſters/ als Capiteyn Sebaſtiaen Tapin/ een Franſoys/ die hem daer binnen vernuftelijck ghedraghen heeft/ ende t'meeſte bewindt hadde. Die van binnen hebben met uytvallen/ ſcharmutſeren ende Gheſchut/ ſoo veel ſchaden ende becommeringen haer vyanden aengedaen/ ſoo in't Legher-ſlaen/ begraven/ ende Gheſchut ſtellen/ als eenige Krijghsliedẽ conden oft mochten doen.

Parma maeckte terſtont twee Bruggen over de Maſe/ d'een boven ende d'ander beneden de Stadt. Montdragon legherde hem op de ſijde van Wijck. Hy heeft rondtom de Stadt terſtont met vierenvijftigh ſtucken geſchuts alle Borſtweeringhe afgheſchoten/ ende voort alderhande weeringen/ proevende waer hy beſt de geweldige cracht zijns Gheſchuts ghebruycken mochte.

Op twee ſonderlinghe plaetſen heeft hy zijn Batterye ten leſten gemaeckt/ als aen de Bruſſelſche Poorte/ die naeſt Luyck leyt/ ende aen d'ander ſijde by der hooger Poorte aẽ de Riviere/ alwaer oock Montdragon van over d'ander ſijde van de Maſe ſijdelinge inſchoot. De Mueren en waren ſoo haeſt niet om leeghe gheſchoten/ ſy en ſaghen beſcheedelijcken eenen nieuwen aerden Wal van binnen daer tegen gemaect/ met Strijckweeren eñ Grachten wel verſien: Waer op verſcheyden alarmen ende aenloopen volghden. Op deſe twee Breſſen werdt op den dagh dat ſy wilden ſtormẽ ſeer vreeſelijcken gheſchoten/ ſoo wel op de oude Mueren als op de nieuwe Wallen/ t'welck was den neghenſten April/ ſoo ick meyne/ van ſ'morghens ten vijf uren tot nae den noene. De eerſte Breſſe/by de Bruſſelſche oft Luyckſche Poorte/ werdt gegeven te beſtormen het oudt Regiment/ ofte Tertio de la Ligua, die den grooten Schipſtrijdt tegen de Turcken hadden helpen winnen/ by de welcke eenighe Vendelen Duytſchen ende Walen ghevoeght werden. De andere Breſſe/ was het Spaenſche Regiment/ ofte Tertio de Lombardie, bevolen/ oock met Duytſchen ende Walen. Als nu deſe in't ſtormen waren/ſoo iſſer van binnen/uyt eenen Thoren by de Breſſe/daer bedecktelijck ſeker Baſſen/ ofte cleyn ijſere Gheſchut/op laghen/ met kamers ofte ſteen-ſtucken/ met naghelen ende ketenen ghevult/ den Spaengiaerden in't ſtormen groote ſchade toegebrocht/ alwaer dat Fabiaen Farneſe/ Maeghſchap ende Broeder van dẽ Biſſchop van Parma/ met veel anderen Adel (die voor aen traden/ om der eere wille) doot bleven/ ſoo dat de emulatie oft nijdicheyt/tuſſchen de Spaengiaerdẽ ende Italianen/ met cleynachtinghe van der Nederlanders vromicheyt/ haer dede ſo dick aenvallen/dat ſy d'een den anderen becommerden/ende alle het teghenweer van die van binnen wel deden wercken.

Maeſtricht beſtormt/ dẽ 9. April.

Furieuſe ſtormen op Maeſtricht eñ afgheſlaghen.

De andere ſijde werdt oock ſtoutelijck/na dat de Spaengiaerden een Mijne hadden doen opſpringen/ beclommen ende wel afgheweert. Dit Regiment van de Ligua en was ſoo haeſt niet aen de Breſſe/ daer en quam een Man te Peerde gheloopen/ roepende/ Victoria, Victoria, Victoria, Sant Iago, il tertio de Lombardia è dentro, t'welck is ſoo veel te ſeggen/ Overwinninge/ Overwinninge/ Overwinninge/ S. Jacob/ het Regiment van Lombardijen is binnen: ende dat om haer volck moedt/ eñ die van binnen vreeſe te maken. Nae deſe quamẽ aen twee andere/ roepende t'ſelfde: ende deſghelijcx werdt van deſe ſijde aen den anderen ſtorm gheroepen. Maer dit roepen profiteerde luttel/ gemerckt aen allen ſijden ervaren Krijghſvolck was/ die ſo haeſt ſulcx niet en gheloofdẽ. Als ſy aen de Breſſe waren gheclommen/ iſſer uyt de Strijckweeren ſo dapper gheſchoten/ dat het al viel watter quam/ die ontcomen condẽ cropen langhs de Trenche/ daer ſy de achterſte/ die voorts drongen/ cleynmoedigh maeckten.

Italiaenſch Stratagema.

In beyde deſe ſtormen quam't vyer in't Buſcruydt/ door dien dat de Soldaten/ ontrent de Munitie/door de Furie haer lontẽ ofte vyer qualijck bewaerden. T'ſelf de geſchiede oock binnen der Stadt in den ſtorm/ſo datmen de Menſchen jammerlijcken verbrandt ende verſenght ſagh/ met een eyſſelijcke gheroep. Eyndelijck/ nae veel aenvallen/ als het nu laet op den dagh was/ zijn de Spaenſche van't ſtormen afghetrocken. Daer werden gherekent ende ghenoemt elf Spaenſche Capiteynen doot/ ende meer ghequetſte/ vijf Vaendraghers doot/ ende vier ghequetſte. Veel van de voornaemſte Dons/t'welck Edelheyt beteeckent/ oock wel ſoo veel Italianen/ ſoo doot als gequetſte. De principale waren

Dooden int ſtormen van Maeſtricht

Don Jan Mauricques/ Don Vaſco de Acugna/ Don Jan Grimaldy/ Piedro de Gonſman/ Pedro Pacieco/ Fabio Farneſe voorſchreven/ met Marcanto Simonetta/ Conto Guido Sancto Georgio/ Marqueſe Currada/ Maleſpina/ Conto Pietro Nofre/ Montedoglio/ eñ meer andere. Deſghelijcx van den Nederlandtſchen Adel/ waren daer veel gheſlaghen/ behalven groot ghetal van de ghemeyn Soldaten. Midts de menichte der ghequetſte/ werdt in't Legher van een fraey playſant huys een Gaſthuys ghemaeckt/ dat terſtont met vier hondert gequetſte ghevult werdt/ daer van noch vele ſtorven. Die van binnē leden oock ſchade van't Gheſchut/ maer meeſt onder haer Pioniers ofte Gravers.

Zedert heeft Parma opgerecht een platte forme ofte Catte by de Bruſſelſche Poorte/ daer hy Gheſchut op ſtelde/ ſchietende daer mede langs der ſtraten recht in de Stadt/ dat die van binnen ſeer hinderde/ ſonder nochtās eenigerhāde vreeſe te toonen/ hoewel door behulp des Gheſchuts van de Catte/ de Gracht ghevult werdt/ daer over ſy dickmael tot goede compoſitie ghelockt werden/ maer en wilden gheen ghehoor gheven/ ſoo op hope van ontſet/ ofte als datter te Ceulen Vrede ſoude ghemaeckt worden.

Voor deſe Poorte was een Ravelijn wel ſterc/ daer men wel vijf weken langh alle gheweldt op ghebruyckte/ van ſchieten/ ſtormen/ ende dierghelijcke/ ſulcx datter nauwelijcx eē dagh en paſſeerde/ oft daer en bleven wel twintigh Menſchen doot/ ſoo van d'een als van d'ander ſijde. Geenderhande inventien van ondergravingen/ ende ſubtijlheyt van vyerwercken/ en werden op dit Ravelijn geſpaert. Ten leſten nae vijf weken/ met veel daer onder te graven ende minerē/ hebbenſe den heymelijcken toegangh daer toe ofte van benomen. Tweentwintigh Mijnen/ van de ervarenſte Mijners ghemaeckt/ zijn in dit belegh van Parma doen ſpringhen/ ende hebben by de Mijne etlijcke honderden Soldaten in de Stadt ghebrocht onder d'aerde/ daer ſy alle verſlaghen werden/ ende nochtans/ door middel van't ſelfde Ravelijn Meeſter gheworden zijnde/ hebben ſy dien van binnen meeſt haer ſtrijckweeren benomen/ ende zijn alſo ten leſten op de Mueren gheraeckt/ daer ſy bycans handt tot handt mochten vechten.

Twee-en-twintigh Mijnen de, de Parma ſpringē voor Maeſtricht.

Daer leyt een Eylandt in de Riviere voor de Stadt/ t'welck Parma geerne ingenomē hadde ende beſet: maer daer op zijnde/ werdt zijn volck alſo van de Stadt beſchoten/ dat ſy't weder moeſten verlaten.

De Heere van Hierges gheſchoten.

Den toecomenden Grave van Barlaymont/ Overſte van't Geſchut/ dier tijdt/ genoemt Heer van Hierges/ is oock op de Veſten geſchoten geweeſt: een Heer van grooten bedrijve/ aenſien/ ende ſeer cloeck/ was ſeer beclaeght.

Parma hadde zijn Gheſchut meeſtendeel van die van Luyck gheleent/ maer ſoo hy in zijn Leger van alle nootdruſt gebreck hadde/ is hy van daer wel ghērieſt gheweeſt/ van waer hy oock heeft ghecregen vier duyſent Pioniers ofte Gravers/ welcke de beſte van alle de Nederlandē gerekent wordē. Hy ontboodt/ in plaetſe van de afgeſtorven/ alomme meer volcx uyt de Garniſoenen/ waer mede hy zijn Legher verſterckte.

De Nederlanders hebbē deſe hulpe der Luyckenaren qualijck genomen/ achtende t'ſelfde niet alleen uyt ijver van de Religie/ ofte goetgunſtichheyt/ die ſy droegē/ te comen/ maer eer uyt wraecgierichheyt/ die ſy van oudts ghevat hebben/ over de wreetheyt ende ſchadē/ die ſy van de Borgoenſche Landen gheleden hebben/ ſo dat t'ſcheen/ dat om ſulcx weder te vergheldē/ niet en ſoude vergheten oft vergheven worden. Eenighe ſchreven ſulcke partijdicheyt meeſt harē Biſſchop toe/ die van den Huyſe van Groeſbeke was.

Als Parma nu het voorſchreven Ravelijn in hadde/ eñ gelogeert was op de Poorte eñ Muer van der Stadt/ heeft hy voorts luttel gheweldts getoont van ſtormen/ maer met mijnen/ graven/ ende gheduerige alarm/ heeft hy die van binnen moedeloos eñ crachteloos ghemaeckt/ gemerckt hyſe quelde/ ende bycans gheduerighlijck ſonder ſlapen hielt.

D'oorſaken waeromme Maeſtricht niet en wert ontſet.

De Staten generael/ Eertſhertoge Mathias/ ende Prince van Orangien/ hebben alle den tijdt des beleghs alderhande vlijt ende neerſticheyt aenghewendt/ de beleghерden te ontſetten/ zijnde door Boden (onder ander by eenen Capiteyn Ridder) dickmael verwittighet van den ſtaet eñ gelegentheyt van binnē/ ooc met vyerē/ roocken/ Vendelen/ eñ andere teeckenen uyt de Thorens. Maer alſo ſy overvallen waren met andere verſcheyden ſwaricheden ende becommeringhen/ hebben ſy ſulcx niet connen in't werck brenghen. De meeſte beletſelen waren de ongheregeltheden van die van Ghendt/ daer op de Walſche Provincien haren af val fondeerden ende verleeden: Welckē af val de eenicheyt ſcheurde/ eñ de Landen eñ Steden verdeelden/ de Contributien dede achterhouden/ die de aenſlagen tot ſ'Hertoghen Boſſche/ Antwerpen/ Brugge eñ andere veroorſaeckte/ ende door welcken af val/ de Staten van veel goet Krijghſvolck berooft werden/ eñ moeſten haer ander Krijghſvolck tegen de afghevallene/ eñ La Motte in Vlaenderen ghebruycken. De Staten hadden/ om Maeſtricht t'ontſetten/ tuſſchen de dry oft vier duyſent Ruyterē in Gelderlant aengenomen eñ betaelt/ daer ſy het voetvolck by meyndē te voegē/ van Egmont/ Bours ende van andere/ die haer af vielen. Maer als ſy ooc mercktē/ dat Parma in't Leger wederomme met nieu volck verſterckt was/ ende van achter oock alſo begraven/ datter qualijck by te comen was/ oock geen plaetſen tot den ontſette nootelijc eñ dienlijck (nae by ghelegen) in haer beſit en hadden/ ſoo hebben ſy den moedt verloren gegheven/ van die te mogen ontſetten/ maer ſy hebben haer alleenlijck ghetrooſt/ ende gehoopt/ dat de Commiſſariſen des Keyſers/ als de Keurvorſten van Ceulen eñ Trier/ een treves ofte Beſtant ſouden ghemaeckt hebben/ (daer toe tot Ceulen op den Vrede-handel vergadert zijnde) oft ten minſten de Stadt in haren handen als neutrael genomen hebbē/ om het welcke de Gedeputeerde der Staten tot Ceulen ſeer aenhieldē/ ende de Commiſſariſen ſelve ghenoech daer toe gheneyght waren. Maer den Hertogh van Terra nova, die van des Conings wegen aldaer was/ antwoorde/ dat hy wel laſt van den Coningh hadde/ nopende den Vrede-handel/ maer dē Prince van Parma hadde den bevel over den Krijgh.

De Middelaers van de Vrede-hādel tot Ceulen worden beſchuldight over het eldigh innemē van Maeſtricht.

Nae lange uytſtel werdt van hen beyde geantwoort/ dat ſy tot geenen Beſtandt condē conſenterē/ mits datter noch/ by gebrekē van de Statē/ (alſo ſy ſeyden) ſo cleyne apparentie tot dē Vrede was: Want men niet ghewoonlijck en was Beſtandt te maken/ dan op ſeker hope van Vrede. Oock was den Coningh te vele aen de ſtadt van Maeſtricht gheleghen/ dan dat hy die (welcke ſy nu voor ghewonnen achten) wederom verlaten ſoude. De Staten/ hoewel ſy ghenoech dochten/ dat Parma noch Terra nova, nimmermeer eenighe redelijckheyt ſouden accorderen/ ſoo hielden ſy't altijdt daer voor/ dat de Vorſten ende Keyſerlijcke Commiſſariſen/ uyt haer authoriteyt/ eenen wegh/ tot behoudeniſſe der Stadt/ ſouden gevonden hebben/ alſo ſy dickmaels te verhopen gaven/

1579.

gaven/ als namelijc/ den 23. Junij/ doe ſy ſeyden te mogen verwerven van Parma/ dat de Stadt haer ſoude overgheven/ behoudens lijf ende goet/ eñ te ghenieten ſulcken Vrede als daer gemaeckt ſoude mogen worden. Maer dewijle der Staten Gedeputeerden daer van geenen laſt en hadden/ ende dat (ſonder beſtandt te maken) dien tijdt te kort was om te ſchrijven/ mits dat ſy hoordē dat de Stadt in den uyterſten noot was / en dorſten ſy't niet aennemen/ toebetrouwende de Commiſſariſen/ dat ſy wat medelijdē met de vrome ſtadt/ daer van ſy't Geſchut dagelijcx hoorden/ ſouden ghetoont hebben/ ende om bloedtſtortinghe te verhoeden/ uyt haer authoriteyt (alſoo ſy wel mochten) daer in ſouden verſien hebben/ t'welck niet en gheſchiede.

Uterſten noot in Maeſtricht.

Hierentuſſchen zijn die van Maeſtricht in den uyterſten noot ghecomen/ door menighvuldighe ſtormen/ ſieckten/ ende ander ongheval/ ſeer gheſwackt van Volcke/ alſoo datter van de duyſent Soldaten geen vier hondert weerbaer Mannen overghebleven en waren. Sy hadden oock veel behoeften ghebreck/ hoewel haer in't eerſte by de Riviere dickmael wat nootdruſts geſondē was. Ten leſten/ alſo hen ooc het buſpoeder failleerde/ hebben ſy allenſkens den moedt verloren/ twijfelende vant ontſet/ eñ hoopten alleenlijck op eenighe aenbiedinge van compoſitie vā Ceulen / ofte van den Prince van Parma.

Maer alſo den vyandt alreede begraven ende ghelogeert was op de Mueren ende Veſten van der Stadt/ daer ſy maer een Borſtweeringe tegē hadden/ ende dat ſy ghedwongen waren ſcherpe Wacht te houden/ daer ſy luttel volcx toe haddē/ ſoo dat ſy van de Veſten ende Wachte niet gaen mochten/ maer aldaer ſlapen ende eten: Oock door de gheduerighe alarm ſeer vermoeyt ende verwaeckt zijnde/ iſt gebeurt/ dat den negen-entwintighſten Junij/ ſ'morghens vroegh/ op S. Pieters dagh/ eenige Soldaten van buyten over de beveſtinge ghemerckt hebben/ dat de Wachte ghenoech overvallen was van ſlape. Waer door dat Parma/ in alle ſtilheyt / zijn Volck aen allen ſijden dede opclimmen/ ende alſoo de Stadt ende Wachte verraſſchende / dooden ſy al wat hen voorquam / nochtans vindende tot veel plaetſen grooten wederſtandt/ oock van Vrouwen/ waeromme datter ooc veel verſlagen werden. Groote vlucht gheſchiede van daer nae de Brugghe op Wijck / daer ſulcken ghedrangh was / dat ſy malcanderen in't Water drongen met Wijf ende kindt / ende vele ſelve in ſpronghen. In Wijck was gheenderhande Proviſie/ waeromme (als de eerſte furie oft dootſlagh ghepaſſeert was) ſy haer oock opghegheven hebben. Ettelijcke Soldaten quamen daer oock noch van. Den Ingenieur/ Baſtiaen Tappin/ werdt het leven om zijn wetenheyt gheſchoncken/ eñ ſeer ghequetſt zijnde werdt gheneſen / doch daer nae van den Keyſer begheert tot zijnen dienſte/ ende aldaer werdt hy in een Veynſter doorſchoten. De Gouverneur/ Swartzenbergh vā Herle/ bleef daer mede doot. Alſo werdt Maeſtricht/ nae dat ſy vier Maenden beleghert was gheweeſt/ ghewonnen/ een van de ſtantvaſtighſte/ eñ ſtrijdtbaerſte in't wederſtaen (nae cleynē middel die ſy hadde) van alle de voorighe ghewonnen Steden. Zedert is de Stadt gheheel vergaen / want daer gheen dry hondert Borghers over bleven / die namaels noch wech trocken / in welcker plaetſe veel Luyckenaers in quamen: Blijft alſnoch een gheheel verwoeſte Stadt/ als daer meeſt Soldaten eñ Garniſoenen in zijn/ welcke daer nae de lege Huyſen verbrandē door armoede ende ghebreck van Brandt-hout: Met dit belegh is Parmas Volck ſeer geſwact/ ſo dat hy niet groots ofte byſonders nae deſe zijn Victorie conde beginnē ofte aengrijpen / jae ſelfs is zijnē Perſoon in grooter cranckheyt gevallen.

Maeſtricht wordt van Parma gheweldelijck ingenomen/ den 29. Junij.

Jo. Merte Schencks Hiſtorie.

In deſen tijden heeft hem een Ghelders Edelman / Merten Schenck van Nideck / ſeer vermaert ghemaeckt. Hy was eerſt (als hy noch jongh was) Enckhuyſens / ende daer nae des Heeren Yſelſteyns Jonghen gheweeſt / daer nae diende hy den Prince van Orangien / met twee Peerden. Maer alſo hy nae den Pays van Gent het Huys van Blijenbeeck/ by de Maſe boven de ſtadt Grave ghelegen / zijnen Neve afghenomen hadde / ende daer op eygendom pretendeerde/ en conde hy geen beſcherminge van de Staten vercrijgen/ daerom viel hy den Staten af / ende een Vaendrigh der Staten doorſteken hebbende/ begaf hy hem in Parma dienſte/ eñ Brandtſchatte het gantſche Landt van Ghelre/ ſelve op de Rivieren. Als daer nae de Staten Blijenbeeck by Hopman Hogheman deden beleggen / quam hy met Ruyteren eñ weynigh knechten dat ontſetten/ ende belegherde de Beleggherſ / die welcke ſonder voorraedt van Proviande zijnde / daer ſy meynden t'Caſteel uyt te hongheren/ werden belegert eñ uytghehongert / ſoo dat ſy haer met hem moeſten verdragē: Doch dede hy eenen Hopman Hartman Hoeckes ombrengen. In Julio hadde hy Dodichem met liſte inghenomen/ ende hadde noch ander aenſlagen voor: maer hy is met noch ontrent ſeven zijne Capiteynen/ van Heer Sigiſmondt Curtſbagh ontſet oft beſet eñ ghevangen gheweeſt / ſeer ghewont zijnde: doch is hy daer lichtelijcken afgheraeckt. Deſen Schenck heeft hem een dapper Krijghſman betoont/ alſoo hier nae noch gheſien ſal worden.

Wy hebben hier vooren mentie gemaeckt van dē Vrede-handel tot Ceulen/ daer wy nu breeder van verhael doen.

Vrede-handel tot Ceulen.

Terwijle Parma de ſtadt Maeſtricht belegert hadde/ ſo is volgende de antwoorde/ welcke Don Jan/ in Auguſto leſtleden/ tot Leuven diverſche Princen eñ Vorſten Geſanten gegheven hadde/ by de authoriteyt des Keyſers Rudolphi des II. ſo veel te wege gebracht/ datmen een Daghvaert tot Ceulen heeft aengheſtelt/ alwaer verſchenen/ in't beginſel van Mey/ de eerweerdighe eñ doorluchtige Heeren eñ Keurvorſtē/ Heer Jacob van Eltz/ van Triere/ ende Gebhard Truchſes van Ceulen/ Eertſbiſſchoppē eñ Keurvorſtē/ Julius Biſſchop van Wirtſborgh: Van wegen des Hertogs van Cleve/ Wernher/ Heer van Gimmich/ met Otto Henrich/ Grave van Swartſenburgh/ als Keyſerlijcke Majeſteyts Commiſſariſen.

Keyſerlijcke Majeſteyt Commiſſariſen.

Van wegen des Conings van Spaengien verſchenen aldaer/ Carolus van Arragon/ Hertogh van *Terra nova*, vergeſelſchapt zijnde met zijnen Raedt/ Maximiliaen van Longeval/ Heere van Vaulx/ Heere Jan Fonc Prooſt/ Chriſtoffel van Aſſonville/ Raedtſheere des Conings/ met Urbanus Scharenbergh Secretaris.

Des Catholijckſchē Conings Ambaſſadeurs.

Daer was ooc eē Nuncius van dē Paus/ Jan Baptiſta Caſtaignet/ Eertſbiſſchop vā Roſſanē.

Paus Nuncius.

Van wegen des Eertſhertogh Mathias ende Staten Generael der Nederlanden / verſchenen aldaer den vierdē Mey/ Heer Philips van Croy/ Hertogh van Arſchot/ Heer Jan van der Lindē/ Prelaet Abt van S. Geertruyde/ Heer Hendrick van Yve / Prelaet Abt van Marolles / Bucho Aytha / Prooſt van Sinte Baefs / Gaſper Schets Ridder / Heer van Grobbendonck ende Weſemael / Adolf van Meetkercke / Schildtknape ende Raedt van State / Adriaen van der Mijlen/ beyder Rechten Doctoor/ ende Raedtſheere in Hollandt/ Bernaerdt van Merode/ Banerheer / Heere van Rumey / Adolf van Goer/

Der Nederlandtſche Staten Geſanten.

Heer van Kaldenbroeck/ eñ Aggeus de Albada/ beyder Rechten Doctoor.

Daer was by ghevoeght Heer Franſoys van Oygnies/ maer mits het af vallen van die Walſche is hy uytghebleven.

Deſe hebben/ in de Maendt Meye/ met de Keyſerlijcke Commiſſariſen ghehandelt/ eñ haer Commiſſie ghetoont/ die ghelimiteert was aen een tijdt van ſes weken/ ende te volgen ſeker Inſtructien haer mede ghegheven: Het welcke den Keurvorſten eñ Keyſerlijcke Gheſanten niet wel en gheviel. Sy toonden oock eenen Brief van den Prince van Orangien/ haer naegheſonden/ inhoudende: Dat de Staten van Artoys den Generale Staten gheſchreven hadden/ ende ontboden/ Dat ſy niet en behoefden nae Ceulen te ſeynden/ daer de Keyſer niet ſoude ſoecken dan tijdt-verlies/ maer ſoudenſe (ſoo ſy wilden) nae Atrecht ſeynden/ daer ſouden de Gheſanten van Parma met hen een goeden Vrede treffen/ den welcken ooc ſchenen die van Henegouwe te willen aengaen. Op dit ſchrijven antwoorde de Hertogh van Terra nova ſeer wel/ om tweedracht te voeden/ Dat ſulcx den Prince van Parma wel vermochte uyt zijn authoriteyt ende laſt/ voornamentlijck/ ſoo d'een Provincie ofte Stadt haer ghewilligher bethoonde dan d'andere tot haer ſchuldighe plicht/ vrede/ ende vereeniginge met haren natuerlijcken Prince/ de welcke oock niet en conde hinderen/ maer veel meer vorderen ende verlichten den arbeydt ende moeyte van de Keyſerlijcke Majeſteyt. Deſe Antwoorde van Terra nova was ghefondeert op een onderhandelinghe van eenighe der Staten Gheſanten/ die door middel van eenen/ Heer Laureys Heymans/ Paſtoor van S. Andries Kercke tot Antwerpen/ (een ſeer ijverigh Man) haer lieten beweghen van den Hertogh van Terra nova, om haer te conformeren met de Walſche Provincien/ ende maeckten alſoo diverſiteyt van opinien onder de Statiſche Gheſanten. Deſe waren eerſt de twee Prelaten/ Abten van Sinte Geertruyt ende van Marolles/ ende Bucho Ayta/ Prooſt van Sinte Baefs/ met Jaſper Schetz/ Heer van Grobbendonck/ tot de welcke hem daer nae mede voeghde den Hertogh van Aerſchot/ alle de voornaemſte der Statiſche Geſanten: Die andere Geſanten zijn de Generaliteyt ghetrouwe ghebleven. Dat wy deſe noemen/ is/ om dat de ghetrouheyt van d'ander Gheſanten hier mede niet ſoude beſmet weſen/ hoewel deſe goedé ijver tot de Catholijcke Religie/ eñ welſtant des Vaderlants betoonden.

De Catholijcſche Staten Geſanté/ met weten van Terra nova, proponeré middelé van Vrede na haer goet duncken ſecretelijck.

De voorghenoemde Geſanten/ verſtandt hebbende met de Walſche Provincien/ zijnde Catholijcken/ maer nochtans ghehouden voor goede Patriotten alle de Landen deure/ hebben door middel van eenen Adriaen Verbeque/ Dienaer van den Hertogh van Terra nova, in Spaengien doen aen den Coningh vertoonen in particulier/ tot vorderinghe van Vrede/ (ſoo ſy meynden) in ſubſtantie dit naevolgende:

Dat eenighe Catholijcke Ghedeputeerde der Staten generael/ om den Vrede tot Ceulen/ door toedoen van den Keyſer ende Vorſten/ als Commiſſariſen vergadert/ te vorderen wel gheraden dochte/ dat den Coningh wel mochte eenighe exercitie van de voorghenoemde Ghereformeerde Religie toelaten/ om daer door den Vrede te treffen/ ende alſoo middelen becomen/ om weder te weeren t'ghene datmen voor eenen tijdt toelaten ſoude.

Perſuaſien datmé door een tijdt behoorde de Religie toe te laten/ om tot uytroedinghe der ſelver te comen.

Seggende/ dat het quaet ſoo diep ingewortelt was/ datmen't teffens met gewelt niet uytroyen conde: want gheweldt ghebruyckende/ vreeſden ſy/ dat het ſelfde quaet daer door vermeerderen ſoude/ de bedorventheyt der Menſchen natuere ons dwinghende te begeeren/ dat ons meeſt verboden dient/ nae het Spreeckwoordt/ Nitimur in vetitum ſemper cupimúſque negata, welck ghebreck meeſt regneert in onſe wederpartije/ zijnde van opinien/ datmen Religie niet behoort met Wapenen te planten/ maer met leeringhe ende perſuaſien/ nademael men by ervarenheyt geſien heeft/ dat alſmen Religions vrede toeghelaten hadde/ dat de Ketters meer hadden afgenomen/ ende dat in cleynen tijdt de Catholijcken weder vermeerdert waren.

Sy hadden oock bevonden/ dat de Ketters eñ Prince van Orangien/ haer ſaken ſeer hadden ghevordert/ met allenſkens alomme Officieren van haer geſintheyt in te ſtellen/ waer door ſy den ghemeynen Man tot alle haer voornemen verwillighden/ oock om hem by te ſtaen met Wapenen. Waeromme ſy noodigh achten afſtant van Wapenen te doen/ ende haer exercitie van Religie toe te laten/ om des Conings authoriteyt weder te herſtellen/ ende dan met allenſkens uytſluyten der Ketteren/ ende vorderen der Catholijcken tot Ampten/ de overhandt te crijghen/ waer door ſy gantſchelijck gheraden vonden de voorſchreven exercitie te lijden.

Ooc was aen te mercken/ dat de ſelve exercitie alreede alomme inghebrocht ware/ ende dat het nae Menſchelijcké ſchijn niet mogelijck en was/ die ſoo haeſtelijcken te weeren/ maer wel meer te verminderen/ als men by de toelatinghe mochte capituleren/ dat ſy maer in eene Stadt in elcke Provincie weſen ſoude/ oft oock alleenlijc de ſelve in dry ofte vier plaetſen in alle de Provincien toe te laten.

Hier mede hoopté deſe Gedeputeerde genoech eenen Vrede/ met expreſſe ofte uytghedruckte conditie/ van des Coninghs authoriteyt/ weder te herſtellen/ zijnde den eenigen bequamen wegh eñ middel/ om alle t'quaet te weeren: Hier mede ware niet gheſocht de Ketters te vorderen ofte gunſte te bewijſen/ maer alleenlijck de Catholijcken te bewaren van voorder vervolginge/ by aldien de Coningh ſonder Vrede ſoude trachté met gheweldt de Ketters te dwingen.

Datmen tot de Staté alles behoorde te refereren/ zijnde doen noch meeſt Catholijcx gheſint.

Hem dochte ooc goet/ om met minſte perijckel tot zijn voornemé te comen/ te volgé het gebruyck van den Medecijnen/ eñ het quaet toe te laten/ tot dat de Staten generael wettelijc ꝟgadert ſouden zijn/ ſonder eenighe tijdt uyt te drucken. Want ſy dorſten wel verſekeré/ dat het meeſtendeel van de Staté Catholijcx geſint waren/ eñ dat het ſelfde wel alſ dan blijcken ſoude/ als ſy haer gheſterckt eñ gheaſſiſteert ſagen met de authoriteyt van den Coningh/ te meer/ mits dat de Catholijcké haer vonden geoffendeert ofte gequetſt van dé overlaſt eñ dertelheyt der Ketteren/ eñ nu geſien hebbende haren moetwil/ waren meer tegen die verbittert dan opt te vooren/ ende haer vindende eens van haer jock ontſlagen/ ſouden haer wachten weder daer onder te comen.

Cloecke eñ ſubtijle propoſitien.

Sy vreeſden niet ſonder redenen/ dat de Ketters (deſen haren voorſlagh ghewaer werdende) haer ſouden weygherigh eñ onwilligh vertoonen in't herſtellen van ſ'Coninghs authoriteyt/ maer ſonder t'ſelfde en waren ſy niet van meyninghe eenichſins lichtelijc de exercitie toe te laten/ maer men moeſte de toelatinge vercoopé/ om de voorſchreven authoriteyt daer mede te coopen/ eñ dat tot ſulcken prijſe/ die ghenoech mochte weſen om alle het verlies weder te verghelden.

Ten minſten/ ſoo den Vrede/ op voorſchreven maniere verſocht/ geen voortgang en vercreegh/ ſoude den Coningh zijn ſake by de Gemeynte ſeer gunſtigh maken/ ende ſo gherechtveerdight zijn/

dat de macht zijner vyandē ſeer geſwackt ſoude wordē/die welcke alleenlijc Religie voorwenden.

Ende hoewel dat ſ'Coninghs redenen eñ aenbiedingē genoech bekent zijn den Vorſten/Commiſſariſen ende middelaers/ende allen verſtandighen/ſoo en vondt men hēt ſelfde verſtandt niet onder het ſlecht ghemeyn volck/ de welcke oock dienden gherespecteert/ principalijck de Catholijcken/die veel van meyninghe zijn/datmen van ſ'Conings ſijde geen Vrede en ſochte/ nademael men onmoghelijcke conditien voorhielde.

Deſe Ghedeputeerde/ verſtaen hebbende dat haren voorſlagh niet goet gevonden was by den Paus/ die zijnē Nuncius tot Ceulen hadde/noch oock by den Geeſtelijcken Vorſten/ welcke daer in volghden de meyningen van de Theologantē/ die daer ſegghen/ dat het niet gheoorloft zy toe te laten/oft om eenigerhande ſaken te ghedooghen/ ofte bewilligen exercitie van een valſche Religie ofte Ketteryen/ſoo waren ſy ghenoech van meyninghe op te houden van voorder verſoeck/ haer ghedragende tot haer overhoofden/ ende tot den Theologanten. Nochtans tot haer onſchuldt en conden ſy niet naelaten te doen gedencken de aenſtaende ellenden/gemerckt de exempelen van den voorleden jammer/ in dierghelijcke ſaken/ haer dwonghen anderwerf deſe volghende advijſen te vertoonen.

Als ten eerſtē/dat het ſchijnt buytē ſ'Conings macht te weſen tegenwoordelijckē voor te comen ſoodanigē grooten aenſtaendē quaet/waeromme men behoorde wel wat quaets te dulden/ daer men't niet al en en conde weeren.

Want ſoo men t'quaet wilde geneſen met gheweldt/ſoude het mogen grooter ende ergher worden/waer by de Catholycken/namelijck de Geeſtelijcke/ſouden comē in perijckel van geheel uytgheroyt te worden.

Ende ſo den Coningh met gewelt meeſt ſoude dwingen ſo veel gheſterckte vaſte Steden/ſoude hy noch veel Jaren werck hebben/ voornamelijck in Hollandt ende Zeelandt/ ſo ſy eenighſins bygeſtaen werden/gelijck daer goeden ſchijn van waer.

Namelijck/ dat de Ketters/ uyt miſtrouwen/ ſouden mogen aennemen den Hertogh van Alenſon/ welcke/ ſoo hy quam te trouwen met de Coninginne van Enghelandt/ſoude ſulcx zyne Majeſteyt grootelijcx becommeren/eñ meer zijne nacomelingen/ſoo Godt den Coningh haelde.

Selve ſoude het miſtrouwē ſoodanigh mogen weſen/ dat ſpliedēn met haren aenhangh ſouden moghen den Turck tot haer hulpe inbrenghen/ waer van men alreede eenigen ſchijn ende teeckenen van gheſien hadde/ ende alſoo den Franſoys verſtandt heeft met den Turck/ volghende oude Verbonteniſſen/ſoude t'ſelfde den Coningh veel ſpels ende wercks maken.

Tperijckel van de Catholijcksche Religie.

Ende ſo ſoude niet alleen de Coningh in perijckel ſtaen van de Landen te verlieſen/ maer oock mede de Catholijcke Religie/ voor de welcke hy ſoo gheduerighlijck ſtreedt/ met voorwendinge/ dat hy waeght alle zijn vermogen.

Deſe ende diergelijcke aenmerckingen hadden de voorſchreven Gedeputeerde ſoo ghewichtigh ghedocht/dat het Politijckſche Perſonagien wel toeſtont den Coningh te vermanē/niet yet quaets te doen/om wat goets te vercrijgē/maer wel om te verkieſen onder veel quaden het minſte.

Dierghelijcke redenen ende aenmerckinghen achten ſy/ hadden hier voortijts andere Vorſten van ouden tijden oorſaken gegheven van diergelijcke Reſolutien.

Als doe den Keyſer Juſtinus inwillighde dat de Kercken der Arrianen weder opgebout mochten werden/ dat toelatende door't verſoeck van den Paus Johan/ den eerſten van dien name.

Exempel.

Alſo ooc den Keyſer Sygiſmundus/ nae langduerige Oorloghe/ heeft ten leſten ingewillight/ met raedt van't Concilium vā Baſel/dat de Boheimers het Nachtmael ofte Sacrament mochtē ghebruycken/ onder twee ſpecien ofte gheſtalteniſſen/van Broodt ende Wijn/nae de Leere van Johannes Hus.

Deſgelijcx Albert/Eertſhertogh van Ooſtenrijck/ nam Moravien inne/ met conditie/ dat hy de Inwoonders met gheweldt niet dwinghen en ſoude haer Religie te verſaken.

Saracenen Tempels vergunt in Italien.

Mede in het Coninghrijck van Napels/ ten tijden van Frederick ende Charles/ den eerſten Coningen van Napels/ werden den Saracenen haer Tempels vergunt/ ſelve in de Stadt van Nocera/ waeromme die genoemt werdt de Heydenſche Stadt. Het ſelfde is gheſchiedt in't Coninghrijck van Cicilien/ by den Coningh Rogerius/ in de Stadt van Palermo/ ghelijck men vindt by de Hiſtorien.

Waeromme het oock der waerheyt gelijck is/ dat den Keyſer Carel den vijfden/ een ſo grooten ende ſtrijdtbaren Vorſt/ nae langhe ende ſorghelijcke Oorloghe/hem heeft uyt dierghelijcke aenmerckinghen laten gheſegghen/in't toelaten van het Interim in Duytſlant/hoewel het miſhaeghde ende ſtrede tegen het ghevoelen van de Theologienen: Maer het dochte zijne Majeſteyt meer dan noodigh/ om te ſchouwē ende voor te comen veel grooter quaet/t'welck de Theologienen met haer gevoelen niet wel en ſouden hebben connen verhinderen.

Dit was t'ghene/ dat deſe vijve der Staten generael Geſanten/ uyt goedē yver (ſoo't ſchijnt) van de Catholijcke Religie/ ende als goede Patriotten/ eenvoudelijck trachtende nae ſ'Landts welvaren/ ende des Coninghs wettelijcke eere/ onder de handt/ met weten van Terra nova, tot den Coningh in Spaengien gheſonden hebben: Maer het werdt voor ſlechticheyt in't Spaenſch Hof gheacht/principalijck by de Jeſuyten/doen in grootē aenſien/ hoewel het hen namaels heeft berouwen/ als ſommighe wel meynen.

Als mē nu was in de ſolemnele verſochte Vrede-handelinghe ghetreden/hebben de Keſerlijcke Gheſanten goet ende gheraden ghevonden/ een ſchorſſinge van Oorloghe ofte ſtilſtandt te weghe te brengen/als tot Vrede-handel van noode zijnde: Het welcke der Staten Geſanten niet alleen en verwillighdē/ maer oock ſeer ernſtelijck daeromme aenhielden/ te weten/dat elcke partije onder ende met haren Medeghenooten ſouden moghen vry handelen/keeren eñ gaen/ ſonder datter communicatien ofte handelinghe tuſſchen partijen ſoude weſen. Maer dit werdt van des Coninghs Gheſanten afgheſlaghen/ (op de ſecrete handelinghe hopende) welcke eerſt voortbrachten/ Dat der Staten Commiſſie niet volcomen ghenoech en was/ daer nae/ dat de voorghewende Artijckelen gheen hope van Vrede en gaven.

Beſtandt ofte ſtilſtant van de Staten begeert/ wordt van Terra nova afgeslagen.

Ten leſten/ den vierentwintighſten Junij/als de ſtadt van Maeſtricht ten uyterſten was/ende een deel van de Muer/ Wal/ ende Poorte ghewonnen/ ende dat de Keyſerlijcke Commiſſariſen aenhielden/ dat de Stadt haer over gave aen den Coningh/ behoudens lijf/ goet ende eere/ ende te ghenieten (by aldien dat den Vrede ghetreft werdt) de ſelve Artijckelen die d'ander Steden ende Provincien ſouden ghenieten: Antwoorde den Hertogh van Terra nova, Dat ſulcx den Prince van Parma aenghingh/ eñ niet hem.

Sulcx dat geenen ſtilſtant van Wapenẽ en conde te weghe ghebracht worden / ghemerckt die den Coningh hinderen moechte in zijn byſonder Vredehandel met die van Artoys ende Henegouwe: Ende de Keyſerlijcke Gheſanten en wilden geen authoriteyt ghebruycken/ om den Coningh dien over den hals te dringen: het welck de Gheſanten der Staten nochtans wel hoopten / voornamentlijck ten aenſien / ofte tot behoudeniſſe der Stadt Maeſtricht/ meynende dat ſy ten minſten die / als half Kijer zijnde / in haer gheweldt ghenomen ſouden hebben/ doe ſy geen ſchorſſinghen van Wapenen en conden verwerven.

Voorder proponeerden der Staten Geſanten Artijckelẽ van vrede/daer verſcheyden antwoorden/eñ weder verantwoordingẽ op vielen. Daer nae boodt den Hertogh van Terra nova oock Artijckelen aen. Ten leſten hebben de Keyſerlijcke Commiſſariſen/ eerſt den thienden/daer nae den achthienden Julij/ de Artijckelen van Terra nova, aengaende den Vrede wat verandert zijnde/ als die beyden partijen onpartijdigh warẽ overgegheven / welcke ſy den Statiſchen Gheſanten ſeer aenpreſen/ ſegghende/dat ſy niet anders van den Hertoghe van Terra nova en conden verwerven: Tot de welcke Terra nova zijn conſent ghenoech gaf. Ende de Artijckelen waren deſe:

Artijckelen van Vrede/ als in differente den Staten voorgegheven by de Keyſerlijcke Gheſanten.

1. In den eerſten / de Pacificatie tot Ghent/ Anno 1576. den 8. Novembris aenghegaen ende ghemaeckt: ende oock de Unie/ tot Bruſſel ghemaeckt / den 9. Januarij / Anno 1577. daer nae ghevolght: daerenboven het Eeuwigh Edict / ende Ghebodt/den 17. Februarij/in't ſelve Jaer ghecondight ende ghepubliceert/midtſgaders de approbatie van den Coningh / ſullen in alle haer Poincten ende Artijckelen onderhouden/ende ter executie gheſtelt worden.

2. Ende wat boven t'ghene/ten tijden van de eerſte beroerte/gheſchiedt is/na de voorſz. Tractaten/ende van de Pacificatie van Ghent/Unie/ eñ Eeuwigh Edict/vele ende verſcheyden ſaken/ ter eenre ende ter andere ſijden ghedaen/gheſeght ende ghebeurt zijn / ſoo in't ghemeyn als in't byſonder / ſoo ſal oock met deſe teghenwoordighe Pacificatie een eeuwigh vergheten gemaeckt eñ geconſtitueert worden/niet min van't ghene naemaels ghedaen ende gheſeght is/als van't ghene daer te vooren is gheſchiet/ſulcx dat daer af geen vermaen/verwijt noch onderſoeck meer gemaect oft gedaen en wordt/ als oft ſelve noyt gheſchiet en ware/ende dat op de pene/ dat de Onderſaten deſe betegenende/ ſullen als beroerders ende perturbateurs van de gemeyne ruſte gheſtraft worden/anderen ten exempel.

3. De Catholijcke Coningh ſal zijnen Vaſſalen ende Onderſaten onderhouden/handthoudẽ/ ende ſoo verre dies noot zy/ van nieus beveſtigen alle ende yegelijcke Rechten/ uſantien, ghewoonten/ vrijheden/ exemtien/ ende Privilegien / van elcke Provincien/ Steden/ Gemeynten/eñ allen anderen particulieren Perſoonen/ſo in't gemeyn/. als in't byſondere/ gelijck hy in den thienden Artijckel van het Eeuwigh Edict/ende ten tijde van de huldinge van deſe Nederlanden heeft belooft ende gheſworen.

4. Alle vreemde Krijghſlieden/ als Spaengiaerts / Italianen / Duytſchen / Franſoyſen/ Borgoenſche/ Enghelſche/ Schotten / ende alle andere Wtlandtſche / die ter ſaken van deſe beroerten/ ten beyden ſijden/ zijn aengenomen ende ontboden gheweeſt / nae dien deſe Pays vercondight ſal weſen / ſullen binnen den termijn / met ghemeynen conſente te ſtellen/ ghelijckelijck vertrecken/ende op eenen tijdt.

5. Ende ſoo vele aengaet d'ander Krijghſlieden/geen Wtlandtſche weſende/ſal oock den Coningh/ tot volcomender verlichtinghe eñ ontſlagingen van zijnen verdruckten Onderſaten/ghebieden af te dancken / ende te verlaten op eenen tijdt alle de Krijghſlieden / ſoo te Lande als ter Zee/ ten eynde/ dat ſy in ruſte op haer ſelven moghen leven : behoudelijck / datmen alleenlijck de ordinariſe Garniſoenen/ende beſettinghe/ ſal behouden/ende ghenoechſaem verſien/op dat oock de Onderſaten/ Borgheren/ ende alle Inwoonders/ ſonder vertreck / haer wederom begheven tot haer Coopmanſchap/Ambachten ende Hanteringhen / als ten tijde van Vrede / waer mede ſy haer Huyſvrouwen ende kinderen (ſonder haren Naeſten te veronghelijcken) eerlijck moghen onderhouden ende ophouden / ende verlaten het openbaer ghebruyck van Wapenen / te voorens onghewoon / ende in tijde van Payſe niet dienende.

Voorgeſtelde Artijckel van Vrede tot Ceulen.

6. Dat alle Schattingen/Impoſten/ende andere ongewoonlijcke Tollen/ ongelden eñ laſten/ ter oorſake van deſe teghenwoordighe beroerte/ eenighſins opgheſtelt/ geheelijck afghedaen ende te niete blijven : In ſulcker voegen nochtans/indien men bevonde / datter noch eenige belaſtinge behoorde tot ghemeyn oorboor behouden eñ ghecontinueert te worden / ſoo haeſt als ſulcx yet by den Staten vertoont ſal zijn/ſal de Coningh ſonder ſwaricheyt hem voeghen nae den raedt ende begeerte van de Staten.

7. Oock ſal de vrijheyt des Coopmans handel/ ende den vrijen doorgangh ende paſſagie op alle plaetſen/door de Steden/ Dorpen/Bruggẽ/ ende Havenen/van de ſelve Landẽ ende Provincien/niet min te Lande als ter Zee/ ende door de ſoete Wateren ende Rivieren/wederomme opgeſtelt ende in ghebruycke ghebrocht worden / ſoo t'ſelve plagh te geſchieden voor deſe tegenwoordige beroerten. Maer de nieuwe Tollen eñ Impoſitien (ſonder authoriteyt van den Coningh/ door deſe beroerte met der daedt opgeſtelt) ſullen terſtont afgheſtelt worden.

8. Ende ten eynde gheen oorſake ofte voedtſel van gheſchillen ofte clachten over en blijven/ ſullen alle Geeſtelijcke/ende oock alle Weereltlijcke Perſoonen/ ſoo wel Inlanders als Vreemdelingen / wederomme comen elck in't zijne / tot haer Weereltlijcke ende Geeſtelijcke roerende goeden/ noch in weſen zijnde/ende tot alle haer onroerende goeden/tijtelen/ ſchulden ende actien / ende de ſelve terſtont mogen heffen ende ghebruycken/ te weten/ in ſulcken ſtaet ende gheſtalteniſſe/ als de ſelve tegenwoordelijck bevonden ſullen worden/ alle bedrogh ende argheliſt daer inne uytgheſloten/niet tegenſtaende eenighe verpandinghe/ oft eenige andere verhandelinghe ende alienatie ter contrarie/zedert den tijdt van de Pacificatie van Ghendt / maer t'ghene voor de Pacificatie van Ghendt gheſchiedt is/ wordt ghelaten ter diſpoſitien van de ſelve.

9. Inſghelijcx ſal oock een yeghelijck van de Onderſaten/ten beyden ſijden/wederom gheſtelt worden in zijn eere / digniteyten / beneficien / regeringen/Ampten/ dienſten/ ende Officien / t'eenemael in ſulcker voeghen ghelijck ſy waren ten tijde van't Eeuwigh Edict / blijvende t'ghene t'welck voor't Edict is ghebeurt / ter diſpoſitie deſſelfs/uytghenomen alleenlijck den ghenen/die beweſen ſullen worden van eenighe dienſten verſien gheweeſt te zijn/tegens de Vrijheden/ Rechten ende Privilegien van de Landen / nochtans hier inne verſien/dat alſulcke afgeſette van nieus in haer gheheel te ſtellen / ende te redintegreren: ſullen ghehouden weſen den Eedt te doen / in het naeſtvolgende Artijckel vermaent/ghelijck oock

ſchul-

oorgeſtel-
e Artijckelē
an Vrede
ot Ceulen.

ſchuldigh ſullē weſen te doen alle andere/de welcke tot nu in dienſte ende Officien in toecomende tijde ghekoſen ſullen worden / wederroepende/ caſſerende/ eñ te niete doende alle t'ghene t'welck ten beyde ſijden daer teghens is ghedaen/ghedecreteert ofte uytgheſproken.

10. Dat niemandt en ſal mogen ontfanghen worden tot eenigh Gouvernement van de Landen/Steden/ Caſteelen/ ende Sterckten / Capiteynſchappen/ ofte Overicheyt van het Krijghſvolck/noch tot den Rade van de ſaken van State/ Secreten / Finantien / ende andere Officien van meerder ghewichte/dan gheboorne ende naturele van deſe Landen/ begrepen onder de generale Gouvernementen/de welcke oock eer ſy ontfanghen ſullen worden/ boven de oude ende ghewoonlijcke Eeden/die men den Coningh/als haren natuerlijckē Prince/plagh te doen/ſullen den Coningh ende de Staten deſe Artijckelen ſolemnelijcken beſweeren/ eñ beloven de ſelve ghetrouwelijck ende oprechtelijck te onderhouden/ op de pene van meyneedicheyt/ende voor ſulcx geſtraft te worden.

11. Alle gevangenen van beyde ſijden/die door de voorſchrevē beroerten alſnoch gevangen zijn/ ſullen terſtont/ eñ ſonder eenigen Prijs oft Rantſoen/ los ende vry ghelaten eñ geſlaeckt worden/ ten ware / dat van te vooren daer af anders tuſſchen hen verdragen ende overcomen ware.

12. De Grave van Bueren ſal in zijn vrydom ende Vaderlandt wederomme gheſtelt worden binnen dry Maenden/ nadien de Prince van Orangien ſal volbracht hebbē t'gene/ dat met hem ſal ghehandelt ende ghetracteert worden.

13. De decreten / gheboden/ diſpoſitien/ ende ordonnantien/ by den Eertſhertoghe Mathias/ ende den ghenen neffens hem weſende / ende den Staten/zedert de leſte beroertē op den naem van den Coningh uytghegaen/ſullen voor wettige eñ van weerden ghehouden worden/ ende haer volcomen effect hebben / ſoo vele aengaet de beneficien/ digniteyten/ Officien/ ende eenighe andere dingen/ die pleghen te weſen van de macht/ ende ſtaen ter ordinariſe diſpoſitien ende verſieninghe van den ghenen / die de plaetſe van den Gouverneur van de voorſchreven Provincien houden/ maer niet in ſaken den eygenen Perſoon van den Coningh voorhouden ende ghereſerveert / oft de ghene die ghedaen zijn teghens de Rechten/ Privilegien/ende Vryheden van den Vaderlande/ſo wel in't gemeyn als in't byſonder/oft die anders tot yemandts injurie/naedeel oft ſchade ſtrecken ſoude.

14. Van gelijcken ſullen de Magiſtraten ende Officierē van alle Steden ende plaetſen/ die van haren dienſten afgheſtelt zijn/ by andere weghen ende middelen dan by ordere van Rechte / wettelijck achtervolght oft anderſins / tegen de Privilegien van de voorſchreven Steden/oft buyten de ordinariſe ende gewoonlijcke maniere van doen/ die ſullen met den eerſten gheſtelt ende vernieuwt worden in haer digniteyten ende Officien: Ende ſal in toecomende tijde tot het maken van den ſelven gheprocedeert worden/ghelijck men voortijden gedaen heeft/ ende ſoo nae de Rechten/ gewoonten eñ Privilegien van elcken Lande/Stede ende plaetſe behoort/om niet te ghedoogen het onghelijck yemanden aenghedaen.

15. De authoriteyt ende ghehoorſaemheyt ſal den Coningh van zijne Onderſaten ſonderlinghe wederomme toegheſtelt ende onderhouden worden/ ſulcke als dat nae uytwijſen ende vermogen van de Godlijcke ende Weereltlijcke Rechten/eñ oock nae de Privilegien / ghebruycken ende ghewoonten des Vaderlandts/met oock nae de Pacificatie van Ghent/de Vnie daer nae gevolght/ d'Eeuwigh Edict/ende dit teghenwoordigh behoort/ eñ ſoo die voortijden onderhouden is gheweeſt/op dat de Juſtitie te recht bedient/ende de Onderſaten geregeert mogen worden in alle billicheyt/equiteyt/ruſte ende ghehoorſaemheyt/eñ dat in aller voeghen ende manieren alſt ghedaen gheweeſt is van alle ghedenckeniſſe/ ſoo van den overledenen Keyſer Caerle den vijfden/eñ zijnen Voorſaten/als oock ten tijden van den Coningh/ tot in't beginſele ende aengangh van deſe beroerten/ſonder welcke vernieuwinghe van de authoriteyt des Coninghs / ende onderdanicheyt van den Onderſaten / geenſins moghelijck en is/ het volc in eenicheyt/eendrachticheyt/ ende oprechte Juſtitie/ ruſte ende Vrede te handthouden.

Voorgeſtel-
de Artijckelē
van Vrede
tot Ceulen.

16. Reſteert t'Poinct van dē Gouvernemente ende Regeringhe van deſe voorſchreven Provincien: Ter oorſake van de welcke/ſal dē Coningh kieſen eenen Prince ofte Princeſſe van dē bloede/ die wel ervaren ende te vollen verſien zijnde met experientie van ſaken /ſal hebben de gaven ende qualiteyten/inſonderheyt van noode weſende tot treffelijcken laſt ende ſtaet/ende van den welcken de Onderſaten ſullen goede oorſake hebben hen te vreden te houden : Eñ ſal de ſelve regeren met alle gherechticheyt/billicheyt ende equiteyt/ende byſonder nae de ghebruycken/Rechten/gewoonten/ende Privilegien van deſe voorſchreven Provincien / ende oock begrijpende de voorſchreven Pacificatie / ende dit tegenwoordigh Edict van vereeninghe eñ reconciliatie/t'welck hy ſal ſchuldigh zijn te gheloven ende te ſweeren.

17. In handen van welcken Gouverneur generael/ ſonder eenigh voorder bedenckē oft twijfel/ſullen volcomelijcken ende gheheelijcken ghelevert worden alle eñ yegelijcke Steden/Sterckten/ ende alle andere plaetſen/ die nu van der eender oft andere ſijde (het zy onder wat tijtel oft ſchijn) ghehouden worden / mitſgaders oock de patrimoniale goeden den Coningh toebehoorende/ oock t'Gheſchut/Munitien/Victalien/Wapenen ende Schepen/te wetē/op dat hy de plaetſen (die over alle memorien Garniſoenen ofte beſettinghen ghehadt hebben) by advijſe van den Raedt van State/natuerlijcke Nederlanders in bewareniſſe gheve / die den Eedt ſullen moeten doen/daer mede ſy/boven d'oude ende ghewoonlijcke Eeden die den Coningh/als haren natuerlijcken Princen/pleghen ghedaen te worden/hen ſullen verbinden aen den Coningh eñ de Staten deſe Artijckelen t'onderhouden/eñ dat hy voorts daer af diſponere/ghelijck hy ten dienſte van den Coningh/ mitſgaders tot profijt eñ verſekerheyt van de Landen / meeſt ſal bevinden te behooren/ ende anderſins alſt behoort te gheſchieden / ende ghedaen is gheweeſt voor de tegenwoordige beroerten.

18. Toelatende niet te min de Coningh (ende dat naecktelijck ten aenſiene van deſe vereeninge eñ reconciliatie) dat t'ghene tot noch toe uyt zijne patrimoniale goederen/oft by ſubventie ende onderſtandt van de Gemeynte ghenomen ende ontfangen is/t'ſelve alſo ghecollecteert eñ ontfangen blijve / ſonder dat yemanden ter Weerelt eenigh voorder vervolgh oft quellinge/ter ſaken van dien/ aenghedaen ſal worden/ behoudelijck nochtans/ datmen in toecomende tijdē ophoude van gelijcke onthoudinghe / aenveerdinge ende ontfangh.

19. De Pacificatie vā Gent/d'Vnie generael van de Staten daer nae gevolght/eñ d'Eeuwigh Edict van Bruſſel hier vooren in't beginſel gheſtelt / blijvende in haer gheheel/ ſullen de Staten afgaen eñ renuncieren alle andere verbondē/verdragen/ ende onderlinghe gheloſten/ ghemaeckt

ende ghecontracteert ter oorſaken van de voorſchreven beroerten/ ſo binnen als buyten de Provincien.

20. Sullen onder dit Contract begrepen worden de Coninginne van Enghelandt / ende den Hertoghe van Anjou.

Van de andere Poincten/ aengaende de volcominghe/ expeditie/ confirmatie/ publicatie/ ende de eenighe ende vaſte onderhoudinghe van deſe Pacificatie/ ſal namaels ghetracteert worden/ als alle ſaken ſullen overcomen ende gheſloten zijn.

Voorgeſtelde Artyckelē aengaende de Religie.

1. Aengaende de Religie/ de welcke allen waerachtighen Chriſtelijcken Princen te rechte moet ſeer gerecommandeert zijn/ en magh de Coningh geenſins voorby laten (volgende de voetſtappen van den Catholijckē Coningen/ zijne Voorſaten) uyterlijcken te begheeren/ ende te bevelen/ dat in zijne patrimoniale Landen blijve/ ende onderhouden worde/ de Catholijckſche Apoſtoliſche Roomſche Religie/ van allen ouden tijden/ niet alleenlijck in de ſelve ontfanghen/ maer oock onder de welcke d'Onderſaten van de ſelve Landen ende Provincien hier voormaels ſo voorſpoedigh zijn gheweeſt/ ende ghefloreert hebben/ ende in de welcke t'eenemael kennelijck is/ dat ſo wel de Coningh/ als andere zijne Voorſaten/ eertijdts ghehuldt/ eñ door middel van ſolemnelen Eede voor haren natuerlijcken Prince ontfanghen zijn gheweeſt. Welcke voorſchreven Religie (alle andere uytgheſloten) ſal voortaen vry/ vredelijck/ ende ſonder belet in den Provincien van de Nederlanden gheleert/ ghebruyckt/ ende gheexerceert worden/ ghelyck de Staten oock eertijden hen ſelven onderlingen ende ſolemnelijc in de generale Unie verbonden hebben/ eñ ooc in het eeuwigh Edict/ ende in veel Brieven aen den Coningh / ſoo wel naer als voor deſe beroerte/ hebben toegheſeyt te ghedooghen ende te bevorderen/ ende ghelijck ſy alſnoch onlangs gheſchreven hebben aen de Keyſerlijcke Majeſteyt/ in der voeghen/ dat ſy ſonder merckelijcke oneere/ ſchande/ jae geheele confuſie van den gantſchen Politijcken ſtaet/ niet en mogen in een ſake van ſoo grooten gewichte/ in eenigherley manieren eenighſins doen tegen haer eygen gheſchriften.

Maer ſoo veel Hollandt / Zeelandt / ende de ſtadt van Bommel aengaet / wordt ter diſpoſitie van de Pacificatie van Ghent ghelaten: behoudelijck nochtans/ dat middeler tijt in de Steden ende plaetſen van de ſelve Provincien/ de Catholijckſche Roomſche Religie wederomme gheſtelt ſal worden/ daer die ten tijde van't voorſchreven Tractaet gheoeffent ende gheexerceert werdt.

2. De Onderſaten/ die in de ander Provincien van deſe Nederlanden/ in dit Tractaet begrepē/ van de Catholijcke Roomſche Religie afgheweken zijn/ zijne Catholijcke Majeſteyt inſiende den tegenwoordigen ſtandt van de Nederlanden/ verleent den ſelven door zijne Coninghlijcken Commiſſaris/ dat ſy in deſe Provincien (ſonder eenigh bedwangh/ moeyeniſſe oft quellinge ter ſakē van de Placcaten/ op de Religie ghemaeckt/ ſoo lange te ſchorſſen) ſullen mogen woonen ende blijven/ tot dat met den Rade van State wettelijc eñ behoorlijc/ in een verſekerde plaetſe/ daer de opinien vry ſullen moghen weſen/ by den Coningh oft zijnen Gouverneur generael te vergaderen/ anders ghediſponeert ſal zijn / op de moderatie van de Placcaten: Hier inne nochtans verſien/ dat middeler tijdt alſulcke Onderſaten van ſchandalen/ oproer/ eñ van alle ghebruyck ende exercitie van andere Religie/ gheheelijck ſullen hen verdragen ende abſtineren. Ende daerentuſſchen ſullen ſy oock vryelijck ghebruycken alle hare goederen/ ſoo roerende als onroerende/ Rechten eñ Actien/ eñ ſullen de ſelvige (hoedanigh die zijn) ooc elders mogen overvoeren oft vercoopē/ oft alieneren/ gelijc hen goet duncken ſal: Ende voor ſoo veel ſy haer goeden begeeren te behoudē/ ſullen oock in haren afweſen ende abſentie/ tot het bewindt/ adminiſtratie/ ende ontfangh van de ſelve goederē/ mogen verkieſen Catholijcke ontfangers in de ſelve Provincien / ſulcke als haer goet duncken ſal/ eñ daerenboven ſoo dickwils ende menighmael als haer believen ſal/ mogen weder keeren in de ſelve Provincien/ levende nochtans Catholijckelijck/ ende in ſulcker wijſe ende manieren als Catholijcke Perſoonen betaemt. Ende ſal ſulcke wedercomſte ende macht van zijne goedē ſelfs t'adminiſtreren/ eenen yegelijckē ter goeder trouwen toeghelaten weſen / ſoo haeſt als der Paſtooren/ Officiers ende Magiſtraten/ van der plaetſen/ daer ſy begeeren weder te comē/ ſulcke hare meyninge ende wille ſal te kennen gegheven eñ geadviſeert zijn. Ut welcke Coninghlijcke goedertierenheyt genoech eenen yegelijckē openbaer wort/ dat de Coningh niet min dan Confiſcatie van goeden/ den val ende bederffeniſſe van zijne Onderſaten en ſoect/ noch ooc de ſelve met ſtrafheyt ende rigeur van de voorgaende Placcaten heeft voorghenomen te bedwingen/ nademael hy oock ſeer bereedt is de ſelve Placcaten/ met Rade van State/ behoorlijck te matigen/ eñ te modereren/ eñ al te doen datter ter eeren Gods almachtigh/ ruſte ende vrede van de Landen behoort/ ende t'ghene eenen ſachtmoedigen/ goedertieren/ ende ſeer minnelijcken Chriſtenen Prince betaemt. Nota.

Deſe Articulen meermael verſoet/ hoewel van Mediateurs ofte tuſſchenſprekers waren voorghelept/ vonden de Statiſche Gheſanten harder dan die van den Hertogh van Terra nova aengeboden waren/ in verſcheyden Poincten / als in't 4. eñ 5. Artijckel / dat het vreemdt Krijghſvolck ſoude uyt de Landen vertrecken / ſoo haeſt den Pays ſoude worden ghepubliceert/ ende ſy lieden refereren het uyttrecken op termijnen / die men ſoude accorderen. Terra nova was te vreden/ dat den ghevangen Grave van Bueren volcomelijck ſoude verloſt worden / maer ſy ſtelden nae dry Maenden / als den Prince van Orangien ſoude volbrocht hebben t'ghene met hem ghehandelt ſoude worden. Diergheljcke waſſer oock / nopende de Pacificatie van Ghent/ eñ Moderatie van de Placcaten/ by de vergaderinge van Staten/ maer de Interceſſeurs beſnedē datte/ nae de forme die den Coningh ſoude believen / eñ diergheljcke andere meer. Soo datter meer oprechticheyt was in de Artijckelē van Terra nova, dan in deſe tuſſchenſprekers ofte intercederende Vorſten/ ofte haer ghecommitteerde Raden/ die haer partijdigh betoonden / ende meerder miſtrouwen ende achterdencken onder de partijen veroorſaeckten.

Als de Statiſche Gheſanten deſe Artijckelen ontfangen hadden/ verſochten ſy anderwerf/ om daer rijpelijcken te mogen op letten/ ſchorſſinghe van Oorloghe ende Wapenen voor twee Maenden / welcke niet en conden vercreghen worden.

Partijſchap der Keyſerlijcke Commiſſariſen.

De Staten hebbē deſe Artijckelen aen de byſondere Provincien geſonden/ om daer van haer byſondere ghevoelen te moghen hebben: Waer op ſeer rijpelijc met volle Leden/ niet alleene de Provincien/ maer oock de Steden/ gheraedtſlaeght hebben.

D'oorſake vā de ſcheydinghe der Provincien.

Ende alſoo dat wat aenliep/ hebben de Keyſerlijcke Commiſſariſen ſelve/ ſonder verwilliginghe ende wete van de Statiſche Gheſanten/ niet alleene aen de Staten ſelve/ maer ooc aen de byſondere Provincien/ ende voornaemſte Stedē/ met haer Brieven (verſelſchapt met de Brieven van den Hertoghe van Terra nova) de voorſchreven Artijckelen ſeer hooghelijck aengepreſen/ het ſelf de oock doende aen veel byſondere Perſoonē/ haer Reſolutien tot Ceulen terſtondt te ſeynden/ ſeggende dat het te vreeſen was/ dat de dagelijckſche beroerten tot Antwerpen/ daer de Generale Staten vergadert warē / haer mochten hinderē.

Welcke daedt den Staten dochte een teecken van partijdicheyt/ eñ hare Gheſanten daer mede een cleynicheyt aengedaen te weſen/ jae den Staten ende Overicheyt ſelve / als die merckten den grootē voortgangh/ die de byſondere heymelijcke handelingen in Artoys ende Henegouwe alreede ghehadt hadden.

Hierentuſſchen hebben der Staten Gheſanten aen den Commiſſariſen ſeer aenghehouden / te willen de Artijckelen modererē/ ofte den Hertogh van Terra nova tot verſoetinge bewegen. Maer haer werdt overghelevert een Scriptum Apologeticum, ofte verantwoordinghe des Hertoghs van Terra nova. Eyndelijcken / ghemerckt de Reſolutie der Provincien te ſeer langhe aenliep/ hebben de Keyſerlijcke Geſantē een ſchriftelijcke Receſſus, ofte Affſcheydt / den Statiſchen Gheſanten overghelevert/ den 13. Novembris/ waer inne ſy haren goeden wille/ moeyte ende coſt verhaelden/ die ſy gedaen hadden/ om de Nederlanden met eenen goeden Vrede aen haren Coningh te vereenighen / ende dat die tot den verhoopten voortgangh niet gecomen en waren/ verweten ſy den Staten/ voortbrengende veel oorſakē/ waeromme ſy haren affſcheydt namen/ eñ vertrocken/ ghevende de ſake Gode op.

Partijdighe affſcheyt des Vrede-handels tot Ceulen/ den 13. Novembris.

De Statiſche Geſanten ontſchuldighdē haer Meeſters/ eñ het lange uytſtel/ met veel redenen/ biddende dat ſy noch eenighe daghen wilden vertoeven/ maer t'was te vergeefs.

Daer nae quamen Brieven des Keyſers / om de Commiſſariſen noch daer te doen blijven/ ende verwachten der Staten Reſolutie op de voorgeſlaghen Artijckelen/ welcke Reſolutien daer quamen dē 25. Novembris: Als nu d'ander vertrocken waren / ende alleen daer was de Grave van Swartſenburgh/ welcke als hy der Staten Reſolutie ontfanghen hadde/ heeftſe aen den Keyſer gheſonden / overmits dat de Hertogh van Terra nova alle voorder handelinghe afſloegh / de ſelve ghedraghende aen den Prince van Parma. De Statiſche Gheſanten zijn oock daer naer / den eerſten Januarij/ t'huys ontboden: Maer vijve van haer zijn afgheballen / ende tot Ceulen ghebleven/ te weten / den Hertogh van Aerſchot: de twee Abten ofte Prelaten; Bucho Aytha/ Prooſt van S. Baefs: met Jaſpar Schets / Heer van Grobbendonc/ ende hebben daer nae (d'een voor ende d'ander nae) haer vereeniginge met den Coningh gemaeckt/ ende des Conings aengeboden Vrede aengenomen. Ende hebben/ nu den Vrede niet gheluckt en was/ ter contrarie Inſtructien/ op't voeren van de Oorloge/ in Spaengien gheſonden/ door den bovengenoemden Adriaen Verbeque/ waer in ſy in't corte betoonen/ datmen den overlaſt der Soldaten behoorde te weeren/ met die te betalen/ ende ſoo in diſcipline te houden/ af te ſnijden alle vrijbuyterijē/ verhalende de groote ellenden / ende jammerlijcke overlaſten: Ende datmen in Brabant behoorde te voeren een Oorloghe offenſive / ende de vyanden van Hollandt ende Zeelandt ſelve te beſpringhen: Want men hadde onlanghs de Walſche Soldaten / onder't beleydt van Mondragon/ ſien gaen te voete/ van ontrent Bergen op Zoom/ tot in't Eylandt van Zuydtbevelandt / oock ter Tolen/ Sint Annen Landt/ Philips Landt/ de Tonghe/ Schouwe/ ende Duyvelandt / conqueſterende alle de voorſchreven Landen/ behalven Walcheren. In Hollandt conde men oock van Sevenberghen ende ander plaetſen geraken/ ende dat ware lichtelijck om doen / wanneer Brabant gheheel t'onder gebrocht werde: Daer toe ſy voor't eerſte rekenden van noode eenen Legher van dry Regimenten voetvolc/ elck Vendel van dry hondert hoofden/ met vier ofte vijf hondert Lancien/ ende ſoo veel Archebuſiers te Peerde/ alle beleydt by Overſten ende Capiteynen / Ingheboren van den Lande/ met Krijghſraedt van de ſelve. Dierghelijcke Legers waren noch twee meer van noodē/ eenen in't Walſchlandt/ ende den anderen in Vrieſlant/ tot de welcke t'geldt / dat uyt Spaengien comen ſoude/ behoorde in drien gedeylt te worden/ ende ſoo alles beleydende / ware van de Landen ſelve te verwachten / dat ſy wel dry hondert duyſent Gulden ter Maendt opbrenghen ſouden : Om welcke te regeren / ſoude niemandt beter dienen/ dan de Staten der Landen/ elck in zijn Provincie / die alles conden verantwoorden / ende die nootſakelijc behoorē wederſtelt te worden / want daer by ſoude een yeghelijck verſekert weſen/ datmen de Privilegien wilde voorſtaen / volghende welcke de Walen/ die ten aenſien van de Brabanders haer vreemt waren/ niet en behoorden eenige handelinge noch Gouvernementen te hebben over haer Stedē/ noch haer te recompenſerē van haer Confiſcatien / als zijnde onbehoorlijck/ dat de ghene / die de meeſte authoriteyt hebben / als Brabant/ ſouden ghecommandeert worden van den ghenen / die van minder ſtaet zijn / zijnde de Duytſche Provinciē in materie van finātien oft gheldt op te brengen/ van meerder dienſt/ middel ende machte dan de Walſche/ welcke altijdt pretenderen willen veel bewindts te hebben / ende luttel contribuerē/ haer houdēde aen haer quota/ die cleyn was. Want Vlaenderen brengt op een derdedeel van't geheel/ Brabant het vierde/ Hollandt het vierde van Vlaenderen/ Artoys eñ Henegouwe elck maer een ſeſte deel van Vlaenderē/ Zeelandt het vierde van Hollandt/ Wtrecht met het Stift een thiende van Hollandt/ ende d'ander cleynder Landen naer advenant. Alſo behoorden de Staten elck in haer Landt t'bewindt te hebben/ ende ſoo oock de Staten Generael te vergaderen / die't alles wel regeren ſouden. Hoewel Princen te vergeefs geperſuadeert worden / datmenſe onder Mombaerdijen ſtelt / met vergaderinghe der Staten/ etc.

Afgheballen Statiſche Gheſanten vertoogh aē dē Coningh/ om d'Oorloge te voeren.

Nota. Wijſē raedt vā de Spaẽſche qualijck ghevolght.

Taxe ofte quotiſatie der Nederlanden.

Deſe Inſtructie en heeft in Spaengien oock niet gheſmaeckt/ alſoo dat de voornoemde Gheſanten/ dien groote belooninghe toegheſeyt was/ niet dan haet ende nydt van beydē ſyden op haer getrockē hebben. De twee Abten werdē Raedtſheeren van den Coningh ghemaeckt / ende dien van Marolles werdt van Terra nova, uyt ſ'Coninghs authoriteyt / ſoo wel voor den dienſt/ die hy tot Ceulen den Coningh ghedaen hadde / als om dat hy de adminiſtratie van't rijck Clooſter van S. Bertin (te vooren hem by de Staten vergont) verlaten hadde/ ghegheven een Penſioen van dry duyſent Croonen Jaerlijcx / op't ſelf de Clooſter van S. Bertin/ maer en heeft het noyt vercreghen ofte ghenoten / noch oock alle de andere/ niet van alle de beloften.

Goedē raedt qualijck geloont.

Wy hebben goet ghevonden de Reſolutie der Staten oock hier by te voeghen / ten eynde de Leſer oordeelen magh/ waer aen het ghehouden heeft / dat den Vrede-handel gheen voortgangh ghehadt en heeft/ waer van den inhoudt is/ als hier nae volght :

Artijckelen der Staten/ waer op ſy tot Ceulen den Vrede verſochten.

1. In den eerſten / De Pacificatie/ in't Jaer 1576. den 8. Novembris/ tot Ghendt aengegaen ende ghemaeckt/ ende oock de Unie tot Bruſſel/

Vrede-Artijckel en der Staten.

den 9. Januarij Anno 1577. daer na ghevolght/ daerenboven het Eewigh Edict/ dē 17. Februarij in't ſelve Jaer ghecondight eñ ghepubliceert/ mitſgaders de approbatie van den Coningh/ behalven t'gene/ dat in de naevolgende Artijckelen verandert oft anders gheordineert ſal gevonden worden/ ſullen in alle haren Poinctē ende Artijckelen onderhouden werden/ ende ter executien gheſtelt.

2. Ende want boven t'gene ten tijde van d'eerſte beroerte gheſchiet/ nae de voorſchreven Tractaten van de Pacificatie van Gendt/ Unie/ ende Eeuwigh Edict/ vele ende verſcheyden ſaken/ ter eenre ende ter ander ſijden gedaen/ gheſeyt/ ende ghebeurt zijn/ ſoo in't gemeyn als in't beſondere/ ſoo ſal oock met deſe tegenwoordige Pacificatie een eeuwigh vergheten ghemaeckt ende gheconſtitueert wordē/ niet min van't gene dat namaels ghedaen ende gheſeyt is/ in aller voegen eñ plaetſen/ t'zy aengaende d'afworpinge van Sloten eñ Sterckten/ oft yet anders/ als van't ghene/ dat voormaels gheſchiet is/ ſoo dat daer af geen vermaen/ verwijt noch onderſoeck meer ghemaeckt oft gedaen en worde/ noch door Fiſcale/ publijcke Officialē/ noch door eenige andere/ van wat conditie de ſelve zijn/ als of t'ſelve noyt gheſchiedt en ware/ ende dat de ghene deſe beteghenende/ ſullen als beroerders eñ verſtoorders van de gemeyne ruſte gheſtraft worden/ andere ten exempel. Tot welcken eynde/ ende tot meerder verſekeringhe/ alle Sententien/ Decreten/ Proſcripten eñ Arreſten/ ter ſakē van de voorſchrevē troubelen voortgebracht oft ghedaen/ ſoo wel in deſe als in andere Landen/ onder de gehoorſaemheyt van zijne Majeſteyt ſtaende/ ſullen ghecaſſeert ende te niete ghedaen/ ende uyt der ghemeyne Regiſteren ende Protocollen uytgheſchrabt ende gheroyeert worden: Noch daer en ſullen geen Caſteelen wederom opgericht oft op een nieuwe ghetimmert worden/ door zijne Majeſteyt/ oft door zijne nacomelinghen/ ten gheenen daghen in der eeuwicheyt.

3. De Catholijcke Coningh/ ende zijne naecomelingē/ ſullen haren Vaſſalen eñ Onderſaten onderhonden/ handthouden/ ende ſoo verre dies noot zy/ ooc van nieus beveſtigen/ ende namaels by alle Gouverneurs/ ſoo wel generale als particuliere/ onverbrekelijck doen onderhouden/ met dit tegenwoordigh Tractaet/ alle eñ elcke Rechten/ Uſancien/ Coſtuymen/ Vrijheden/ exemtien eñ Privilegien van elcke Provincie/ Stede/ Gemeynte/ ende van alle andere particuliere perſoonen/ ſoo in't ghemeyn als inſonderheyt.

4. Alle des Coninghs vreemde Krijghslieden/ ſoo te voet als te Peerde/ Spaengiaerden/ Italianen/ Albanoyſen/ Borgongions/ Franſoyſen/ Hooghduytſchen/ eñ alle andere vreemdelingen/ t'zy de ſelve ter ſaken van deſe tegenwoordige beroerten hier gecomē/ oft te vooren ontboden zijn gheweeſt/ ſullen binnen vijfthien daghen nae den vercondighdē Vrede uyt de Steden eñ Stercten/ binnen de twintigh dagen daer nae volgende uyt Luxemburgh eñ uyt gantſch Nederlant/ voorts nae d'ander twintigh dagē uyt Borgongien vertrecken. Noch ſy noch andere en ſullen niet wedercomen/ dan by oorſake van Wtlantſche Oorlogen/ oft generalijck van anderē noot/ den Staten gheapprobeert ende kennelijck. Ende ſullen de ſelve Krijghslieden gehouden zijn in't vertrecken uyt de Steden/ Sloten ende Sterckten/ daer in te laten alle Victualie/ proviſie/ Geſchut/ ende Oorloghſche Munitie/ in de ſelve ghevonden/ eñ daer uyt ghenomen/ eñ elders vervoert oft overgheſet/ te reſtitueren/ ende ter naeſter bequaemheyt wederomme te ſtellen ter ſelver Stede oft plaetſen/ van daer dat ghenomen oft gevoert is/ ſonder yet daer af te dragen: maer t'ſal al blijven tot t'ghebruyck ende beſcherminge der plaetſen/ nae de diſpoſitie hier onder volghende. Ende tot meerder verſekeringhe van de ſelve Artijckelen/ ſoo ſullen de Gouverneurs ende Staten/ ſoo wel generale als particuliere/ in Luxemburgh ende Borgongien ſweeren de onderhoudinge van alle de Artijckelen des teghenwoordigen Tractaets/ noch en ſullen te geenen tijde toelaten oft lijdē de wedercominge oft paſſagie van eenige vreemde Krijgslieden/ tot ſchade ende achterdeel van deſe Landen: Ende tot beveſtinghe van deſen/ ſullen ſy gheven een openbaer bewijs. Deſgelijcx ſullen de Staten oock beſchicken/ dat de onderlinghe Coophandelinge in de voorſchreven Provincien wederom vernieuwt/ ende met alle verſekeringe ghehouden worden.

Vrede-Artijckelen der Staten.

5. Ter ſelver tijdt als de voorſchreven vreemdelinghen vertrecken/ ſoo ſullen die van Artoys/ ende alle hare Krijghſghenooten/ overgeven/ met Victualie ende Munitie/ de Steden/ plaetſen eñ Sterckten/ die ſy in ander Landen inghenomen ofte gehouden hebben/ oft die in hare macht zijn. Van gelijcken oock/ ſullen in de ſelve maniere eñ tijdt wederomme gegeven worden alle plaetſen/ die de Staten van andere Provincien in hare Landen beſitten ofte inhoudē. Ende tot meerder ontlaſtinghe der Onderſaten/ eñ meerder betrouwinghe eñ vriendtſchap/ ſoo ſullen beyde de partijen wederomme ontbieden ende behouden alle hare Krijghslieden binnen de eyghene palen van harē Lande/ mits ſtellende aen weder ſijdē Commiſſariſen/ tot beſchuttinghe eñ beſtellinghe der plaetſen/ daer't Krijgſvolck van beyde ſijden ſal blijven den tijdt van een Maent/ oft van ſes weken/ op dat daerentuſſchen/ het gelt tot betalinge des Soldts noodigh/ opghebracht zijnde/ alle de hoopen van beyden ſijden/ op eenen ſelven tijdt/ afghedanckt ende verſonden worden.

6. Ende op dat de onderlinge eendrachticheyt ende verſekertheyt der Landen te gheduerigher eñ vaſter blijve/ ſo ſullen de Staten van Artoys/ ende haerlieder metghenooten cautie ſtellen/ van geenen doorgangh den vreemdelingen te verleenē tot de binnenliggende Landen/ ghelijck boven in den Artijckel/ ten reſpecte van die van Luxemburgh ende Borgongien/ beſproken is. Deſghelijcx ſullen oock de Staten van andere Landen ghehouden zijn/ die van Luxemburgh/ van Borgongien/ ende van Artoys/ ende haerlieder metghenooten/ de ſelve cautie te ſtellen/ behoudens nochtans/ indien/ behalven de voorſz. vreemdelingen/ eenige andere van des Conings Krijghſlieden gevondē worden/ die met die van Artoys/ ende met haren ghenooten/ niet aengheſpannen en hebben/ de ſelve ſullen afghedanckt ende verſonden wordē/ ter ſelver tijdt als d'ander vertrecken: Ende de Steden/ Sloten ende Sterckten/ daer ſy uyt ſullen gaen/ ſullen ghereſtitueert worden den Staten van elcke Provincie/ op ſulcke beſpreck ende conditie/ om dat de Ingheſetene te vrylijcker wedercomen/ ende haer hanteringhe eñ Coopmanſchap te verſekerder moghen doen/ dat de ſelve ſullen ontſlagen ende vry blijven van alle Krijghſvolck/ ten ware Frontier-plaetſen/ daer door deſe beroerten/ ende t'alle oude tijden Garniſoen/ ghewoonlijck is gheweeſt/ de welcke men ſal verſien als vooren.

7. Aengaende de Schattinghen/ Impoſitien/ eñ andere Tollen/ ongelden eñ laſten ingeſtelt/ ter ſaken van deſe tegenwoordighe beroerten/ mitſdien blijckelijck is/ dat de Landen/ ter oorſaken van de tegenwoordighe beroerten/ eñ voorgaende belaſtinghen/ ſeer beſwaert zijn met ſchulden/

alſo

1579.

Vrede-Artijckelen der Staten.

alſo dat grootelijcx te ſorgē is/dat de Onderſatē/ die buyten reyſen/ gearreſteert/ eñ den Coophandel belet mocht wordē/ indiē daer inne niet voorſien en werde/ ſo ſal de Coningh den Staten toelaten/ hier in alſoo te verſien/ als tot ontlaſtinghe der Onderſaten vrijheyt/ ende vermeerderinghe der Coopmanſchappe / haer goet duncken ſal/ mits approberende ende confirmerende alle conſtitutien van Renten/Penſioenen/ eñ andere Obligatien ende verſekeringhe / tot noch toe by de Staten ghedaen.

8. Eñ om geenerley zaedt van twiſtē oft clachten meer te laten over blijven / ſo ſullen alle Geeſtelijcke/ eñ de doorluchtighſte Prince van Orangien/ende alle andere Weereltlijcke/ ſoo wel Inlanders als Wtlanders/ wederom crijgen vredelijck alle hare onroerende goederē/ Weereltlijcke ende Gheeſtelijcke / ende ſoo waer die gheleghen zijn/ t'zy in Borgongien/ Luxenburgh/ Hollant/ Zeelandt oft andere plaetſen/ terſtont de ſelve genieten ende gebruycken / in ſulcke ſtate ende qualiteyt / als de ſelve teghenwoordelijck bevonden ſullen worden/ niet teghenſtaende eenighe onderpandinge/ oft vervreemdinge gheſchiedt ter contrarien / van den tijdt af der Pacificatie van Ghent/ behoudens t'ghene dat in de Capittelen/ diſponerende van de exercitien der Religien/ hier onder beſproken wordt. Oock ſullen ſy worden ghereſtitueert in vrije beſittinghe van alle haeſſelijcke goederen/ Tijtelen/ Acten ende ſchulden/ die niet vervreemt en zijn/ maer alle t'ghene/ dat voor de Pacificatie van Gent geſchiet is/ wordt ghelaten ter diſpoſitie van de ſelve/ ghelijck oock ter diſpoſitie van den 15. ende 16. Artijckel der ſelver Pacificatie van Ghent ghelaten worden/ ende laten daer de voorſchreven onroerlijcke goederen mede belaſt zijn tot Kerſmiſſe naeſtcomende.

9. Alſo ſullen oock alle ende elcke Onderſaten van beyde ſijden/ in haer geheel gheſtelt worden/ aengaende haer eere/ weerdicheden/ ende Gheeſtelijcke beneficien / maer ſullen alle nieuwe Biſchopdommen/ ende incorporatien van weerdicheden ende beneficien/ ophouden/ ende ten eeuwigen dagen te niete ghedaen worden: Deſghelijcx ſullen ſy wederomme crijgen de Gouvernementen/ Officien ende Ampten der Ghemeynten/ die alſnoch den anderen niet en zijn gheconfereert/ ten ware dat ſy met een redelijcke compenſatie begheerden te vreden te weſen/ maer den ghenen/ der welcker Officien ende Ampten nu anderen geconfereert zijn / ſal een tamelijcke vergeldinge worden ghedaen/ binnen vier Maenden nae den gepubliceerden Peys/ te beſcheeden ende te ordineren by Commiſſariſen/ die aen wederſijden geordineert ſullen wordē / op dat in het beginſel der Pacificatie/ ende in het eynde van de voorgaende beroerte/ geen nieuwe oorſake vā beroerte voortgebracht en worde/ behoudens nochtans/ dat de ghene / die aldus wederomme op een nieu ingheſtelt worden/ ſullen ghehouden zijn den Eedt te doen/ daer in den volgenden Artijckel mentie af ghemaeckt wordt / ghelijck oock ſullen doen alle andere/ die namaels tot nieuwe bedieningē ende Officierē vercoren ſullen wordē/ wederroepende/ caſſerende ende te niete doende/ al wat van beyde ſijden ghedaen/ gedecreteert ofte gepronuncieert is gheweeſt.

10. Geene en ſullen toeghelaten oft ontfangen worden tot de Raden van State / Secreten/ Finantien/ ende andere Officien van meerdere ghewichte/ ende de gantſche Gemeynte aengaende/ dan die de Generale Staten aenghenaem zijn / noch oock tot Gouvernement van Provincien/ Steden/ Burghten ende Sterckten / van Capiteynſchappen/ oft Overicheyt over Krijgſvolck/ in Garniſoen ligghende / van Staten ende principael Officien/ elcke Provincie inſonderheyt aēgaende/ dan die de Provincien/ daer de ſelve Officien ſullen bedient wordē/ aengenaem zijn. Alle de voorſchreven/ die tot ghemeyne/ oft tot andere Officien aenghenomen ſullen worden/ ſullen weſen naturele van de Provincien / wel ghequalificeert na de Privilegien/ de welcke al voor de ontfangeniſſe ſullen ſolemnelijc ſwerē den Coningh ende den Staten ghetrouwicheyt/ eñ onderhoudinghe van deſe Artijckelen/ ende ſullen beloven/ ghetrouwelijck ende oprechtelijck te openbaren de Statē van elcke Provincie/ indien ſy verſtaen oft vernemen yet ghetracteert te worden teghen die eere / welvaert oft gheruſtheyt der ſelver/ op peyne van meyneedicheyt / ende afſettinge van de ſelve bedieninghe oft Officie.

1579.

Vrede-Artijckelen der Staten tot Ceulen aengheboden.

11. De ghevangenen van beyde ſijden/ om de voorſchreven beroerten/ alſnoch ghevangen zijnde / ſullen terſtondt/ ende ſonder eenigen prijs oft Rantſoen-gheldt / gheſlaeckt worden/ ten zy dat van te vooren daer af anders tuſſchen haer verdraghen ende overcomen is.

12. De Grave van Bueren ſal in zijn vrijdom ende Vaderlandt wederomme gheſtelt worden/ binnen dry Maenden/ nae den dagh af der publicatien vā deſe Pacificatie.

13. De Decreten/ diſpoſitien eñ Ordinantien/ door den doorluchtigen Ertſhertoge Mathias/ ende de ghene neffens hem weſende/ eñ den Staten / zedert de leſte beroerte uytghegaen/ ſoo wel voor de ſcheydinghe van ſommighe Provincien/ als nae / ſullen voor wettighe ende van weerden ghehouden worden / ende haer behoorlijck effect hebben/ ſoo veel aengaet beneficien/ digniteyten/ Officien/ ende eenighe andere dingen/ die plegen te weſen van de macht/ ende ſtaen ter ordinariſſe diſpoſitie ende verſieninghe van den ghenen / die de plaetſe van den Gouverneur der voorſchreven Provincien houden / ende voorts ter Beden van de voorſchrevē Staten/ ſal den Catholijcken Coningh van weerden houden de ghedane diſpoſitien/ oock de ghene/ die zijnen eygenen Perſoone ghereſerveert zijn/ ende dit voor deſe reyſe alleenlijck/ behoudelijc oock t'gene/ dat door dit Tractaet anders ghediſponeert is.

14. Tot creatie van de Magiſtraten/ ende andere particuliere Officieren/ in Steden eñ in andere plaetſen/ ſal men in toecomende tijdē voortvaren/ ghelijck voortijts/ ende ſoo betaemt na de Rechten eñ Privilegien van elck Landt/ Stadt/ ofte plaetſe.

15. D'authoriteyt ende ghehoorſaemheyt ſal den Coningh wederomme toegeſtelt ende onderhouden worden/ ſulcke als na het uytwijſen ende vermogen van de Goddelijcke ende Weereltlijcke Rechten/ eñ nae de Privilegien/ ghebruycken/ ende ghewoonten des Landts/ ende na de Pacificatie van Ghendt / de ghevolghde Vnie / ende dit teghenwoordigh Tractaet/ behoort te weſen.

16. Tot het Gouvernement ende Regeringhe van de voorſchreven Provincien/ ſal de Coningh kieſen eenen Prince ofte Princeſſe van zijnen eyghenen bloede/ den Staten aenghenaem/ die wel ervaren zijnde / de gaven ende qualiteyt hebben/ inſonderheyt van noode weſende tot ſo treffelijcken laſt ende ſtaet/ ende van den welcken/ oft den welcken d'Onderſatē ſullen hebbē goede oorſake hen te vreden te houden : Ende ſal de ſelve oock regeren met alle gherechticheyt ende billicheyt/ beſonder nae de ghebruycken/ Rechten/ gewoonten eñ Privilegien der voorſeyder Landen/ mede oock begrijpende de voorſchreven Pacificatien/ ende dit tegenwoordigh Edict van verſoeninge/

welck

Vrede-Artickelen der Staten.

welck hy ſchuldigh ſal zijn te beloven eñ te ſweeren. Ende want de doorluchtighe Eertſhertoge Mathias hem ſeer matighlijck ende ghezedighlijck heeft ghehouden in deſe over groote beroerten/ ſo begeeren ende bidden de Staten/ dat zijne Majeſteyt believe den ſelven Eertſhertoghe te continueren/ oft van nieus te committeren/ op voorſprokene Obligatie ende Eedt.

17. De Steden/ Burghten/ Stercken/ Geſchut/ Munitie/ Victualie/ Wapenen eñ Schepen/ ende alle andere/ aengaende Hollandt/ Zeelandt/ ende de Bondtghenooten/ worden ghelaten ter diſpoſitien van den Vreden-handel van Ghendt: Maer in andere Provincien/ ſtaende onder de macht van de voorſchreven Staten/ ſullen gehouden ende bedient worden/ door de ghene den welcken de Officien van Gouverneurs/ Capiteynen/ ende andere Ampten/ ghecommitteert zijn by den voorſchreven Eertſhertoghe/ ende by de Staten/ mits Eedt doende den Coningh ende de Staten/ als boven in den neghenden Artijckel geſeyt is: Eñ de Steden/ Sloten eñ Stercken/ daer de Spaengiaerden ende andere vreemdelinghen uyt ſullen trecken/ ende andere Officien/ die namaels ſullen vaceren/ ſullen door zijne Majeſteyt ghecommitteert worden den naturelen van deſe Landen/ ghequaliſiceert nae de Privilegien/ ende aenghenaem de Staten van elck Landt/ de welcke/ eer ſy ontfanghen het Gouvernement van de voorſchreven Steden/ Sloten eñ Stercken/ ende de bewaringhe van de Munitie/ ſullen ſweeren den Eedt boven in den negenden Artijckel voorghehouden/ tot der tijdt toe/ dat hier op anders ghediſponeert ſal weſen/ by conſente van de generale Staten/ ſolemnelijck verſamelt: tuſſchen dien ſullen terſtont overgegheven worden/ in de handen van den voorſchreven Gouverneur/ de Patrimonien/ ende alle andere goedẽ/ den Coningh toebehoorende.

18. Toelatende niet te min de Coningh/ ende dat naecktelijck/ ten aenſiene van deſe verſoeninge/ dat t'ghene/ t'welck tot noch toe uyt zijne Patrimoniale goederẽ/ oft by ſubventie ende onderſtandt van de Ghemeynte ghenomen eñ ontfanghen is/ t'ſelve alſoo ghecollecteert ende ontfanghen blijve/ behoudelijck nochtans/ datmen in toecomenden tijden ophoude van dierghelijcke ophoudinghe/ aenveerdinghe ende ontfangh.

19. De Staten ſullen renuncieren alle aliantien eñ Verbonden/ ghemaeckt met Wtlanders/ ter oorſaken van deſe beroerten/ behoudelijc t'gene/ dat met de doorluchtige Coninginne van Enghelandt/ ende met den Hertoghe van Alenzon/ ghetracteert is.

20. Onder dit Tractaet ſullen begrepen worden de voorſchreven Coninginne van Engelant/ de Hertoghe van Alenzon/ ende alle Princen ende andere/ van wat conditie die zijn/ die den Staten eenighſins gunſte ofte hulpe beweſen hebben.

21. Ende want overmits de Coophandelinghe der Onderſaten/ met de Gebueren/ verſcheydene Religie onderhoudende/ de langhe abſentie van der Coninghlijcke Majeſteyt/ eñ de naevolgende beroerten/ ſoo groote veranderinge is gheſchiet in de Religie/ dat de ſake niet wederomme en can gheſtelt worden in den voorigen ſtaet/ ſonder merckelijcke ſorghlijckheyt van meerder perijckelen/ ſoo ſal de Coningh ter ootmoedigher begeerten van zijne Onderſaten (ende op dat de inheemſche twiſten niet grooter en worden met meerder perijckel van de Roomſche Religie) lijden ende toelaten de oeffeninghe van der gereformeerde Religie/ ende van de Confeſſie van Augſburgh/ in de Steden eñ plaetſen daer ſy nu openbaerlyck onderhouden worden. Oock ſullen de Staten van gelijck/ in alle de voorſchreven Steden ende plaetſen terſtont/ als de Vrede gepubliceert ſal weſen/ wederom doen oprechtẽ de oeffeninghe van de Catholijcke Roomſche Religie/ mits voorſtellende redelijcke Contracten/ onverbrekelijck te onderhouden. Voorts nae den ghepubliceerden Vrede/ eñ als de Krijghslieden van beyde ſijden vertrocken/ ende alle dingen gheſtilt zijn/ ſoo ſullen de Staten verſamelen/ ende in de preſentie van des Coninghs Commiſſariſen/ beneerſtighen ten minſten te brenghen t'ghebruyck van de voorſchreven ghereformeerde Religie/ tot ſekere Steden ende plaetſen/ nae den eyſch van elcke Provincie/ midts blijvende niet te min die van Hollandt eñ Zeelandt/ eñ haerlieder Bondtghenooten/ in de termen van de Pacificatie van Ghendt: Oock ſullen de Staten beneerſtighen/ dat in Hollandt eñ Zeelandt/ tot ſommige plaetſen/ t'gebruyck van de Catholijckſche Roomſche Religie ontfangen worde/ tot dat by verloop van tijde/ door voorder verſamelinghe van Staten/ daer in volcomelijcker verſien ſal werden/ iſt dat in de eerſte vergaderinge alle dingen niet en connen volbracht worden.

22. Van d'ander ſaken/ aengaende de expeditie/ confirmatie/ publicatie/ ende eeuwighe ende vaſte onderhoudinghe van deſe Pacificatie/ ſal namaels ghetracteert worden/ als alle ſaken ſullen overcomen/ ende gheſloten zijn.

Deſen Vrede-handel is in diverſche plaetſen ghedruckt/ tot welcke den curieuſen Leſer magh zijn toevlucht nemen: Onder andere die in't Latijn gedruckt tot Lyons/ Anno 1586. by Adriaen Schutteman/ in 4°. toegeſchreven den Eertſhertoghe Mathias/ ende generale Staten/ daer den Autheur naecktelijck alle de Acten ende Schrifturen ſtelt/ als die ſchijnt een van de Gheſanten ſelve gheweeſt te hebben/ ende op de ſelve veel annotatien/ approbatien eñ juſtificatien in de Rechten beſtaende/ geſtelt heeft. Het Diſcours/ t'welc hy daer op in de Voorredẽ maect/ heeft ons goet ghedocht in't corte hier te verhalen/ refererende de reſte tot het Boeck ſelve.

Diſcours vã de ſtraffe ende elende der Nederlanden/ by Gode ende den Coningh verdient eñ onverdient.

Hy ſeyt t'ſelve Diſcours ghemaeckt te hebben niet alleen voor de vreemde Natien/ die haer voor Verraders/ Rebellen ende Ketters ſcheldẽ/ maer ooc voor de Inlanders ſelve/ op dat de getrouwẽ haer te trooſten hebben/ inſiende de rechtveerdicheyt haerder ſake/ ende de afvallighe mochten mercken/ of ſy behoorlijcke oorſaken gehadt hebben/ niet alleene haer Lidtmaten te verlatẽ/ maer oock de ſelvighe met de vreemde (welcker voornemen haer ghenoech bekent is) te beſtrijden.

Voorder verhalende/ ſeyt: Dat ſy wel moeten ſeer ſlecht zijn/ die niet en merckten wat dat de Coningh/ oft zijn Dienaer/ in die Vrede-handelinge gheſocht heeft/ te weten/ houdende nae zijn meyninge de Nederlanden van Crimen læſæ Majeſtatis, teghen Godt ende de Weerelt ſchuldigh/ ende merckende/ dat hy in ſoo lange Jaren/ met vreemder Wapenen (daer daghelijcx meer ſwaricheden door groeyden) tot zijn voorghenomen ſtraffe niet en hadde connen comẽ/ hy nu practiſeerde/ die met haer eygen Wapenen te caſtijden/ waer toe hy dã ſochte onder hen twiſt te verwecken/ om d'een door d'ander te ſtraffen/ t'welck de afvallige diende te overleggen: Want al waer't ſchoon/ dat die van haer partije ten leſten boven laghen (t'welck doch onſeker/ ende Gode alleenlijck bekent is/ ende de uytcomſte in ander Provincien ende Rijcken wel het contrarie beweſen hebben) ſoo ſouden ſy ymmers de Spaengiaerden te onſterck zijn/ ende niet min van haer vernielt worden als d'ander. Voorder daer by voegende/ dat geen Godtvruchtigh Menſche conde

1579. onbekent zijn (die van dẽ ſtaet van de eerſte Apoſtolijcke Chriſtelijcke Kercke eenige wetenſchap hadde/ende wat geſien ende gheleſen in de Eccleſiaſtique Hiſtorien / eñ der ouder Vaderen Boecken/) dat de Roomſche Kercke in eenighen tijdt van Jaren herwaerts ſeer beſmet is geweeſt met dwalinghe/abuyſen/ſuperſtitien/ eñ onlijdelijcke vermetelheyt/ ſulcx dat de verbeteringe eñ reformatie gantſch noodigh is : Ende als nu/nae den duyſteren tijdt/ eenen tijdt van verlichtinge ghecomen is / ſoo heeft den meeſten hoop dien tijdt (alſoo't behoorde) niet waer ghenomen : Ende tegen eenighe/die de verlichtinghe waer namen/ zijnder de alderſtrafſte Wetten gemaeckt/die by de alderſtrenghſte Rechters zijn ter executien geſtelt. De gedachteniſſen van welcke vervolginge zijn grouwelijc gegaen over de Menſchẽ/ die uyt vreeſe van den eenigen Godt / nae ghetuygeniſſe haerder Conſcientie/ ende mate haers Geloofs/ op Chriſtum den eenigẽ Salighmaker/ Middelaer ende Herder haerder zielen/ haer betrouwen ſtelden/eñ dat al achtervolgende Gods Woordt/ eñ daer over getrooſt/ alle tormenten totter doot ſtantvaſtelijck gheleden hebben.

De Staten onſchuldigẽ hen van Crimen læſæ Majeſtatis by den Coningh/ maer niet by Gode/ deſgelijcx het volck.

Waer uyt blijcken magh/ datter geen Staten van eenighe Provincien tot noch toe met recht connen beſchuldight worden van Crimen læſæ Majeſtatis teghen Gode by de Spaengiaerden/ maer wel by Gode/ alſoo wy verclaren ſullen: want ſy alle Placcaten des Coninghs/ voor de Roomſche Religie ghemaeckt/ goet gekent/ ende in't werck gheſtelt hebben: Veel min can de ghemeyne Man by haer van dat Crimen ofte miſdaedt beſchuldight worden / die met der daedt Gode niet gherebelleert / maer ghehoorigh zijn gheweeſt/ jae dat ſy Gods Majeſteyt groot hebben ghemaeckt met haer verduldicheyt/eñ doot.

De Coningh ende Staten ſchuldigh tegen de Majeſteyt Gods eñ dẽ volcke.

Maer het teghenſpel is waer/ namelijck/ dat de Coningh/de Staten/ eñ alle Magiſtraten/grootelijcx teghen de Majeſteyt Gods gheſondight hebben/ daer mede dat ſy ſoo veel duyſenden om de Religie (onder het deckſel van beſcherminghe des Catholijckſchen Roomſchen Gheloofs) ter doot gebracht hebben/ alſo hier van breeder in de Juſtificatie van de Acten verhaelt ſtaet.

Ende dat dit alſo is/blijct ten eerſten daer uyt/ dat ſy/ beneffens de ondanckbaerheyt des aengeboden lichts ende ghenade/ Menſchelijcke inſettinghe/ eñ Menſchelijcker wijſheyt goetduncken/ tegen t'Ghebodt Gods/ende teghen de Hemelſche wijſheyt / van de Onderdanen hebben willen onderhouden hebben.

Ten tweeden/dat ſy met vleeſchelijcke Wapenen/ ende Weereltſche macht/ die ſelf de inſettingen beſchermt hebben/ ende de vrije Religie haer Slave ghemaeckt hebben.

Ten derden / dat ſy ſonder onderſcheydt het uytwieden des oncruydts / voor den tijdt des Oogſts op haer ghenomen hebben/ verachtende de Enghelen/ dien alleene van Gode dat toeghelaten is.

Ten vierden/dat ſy/contrarie haer Ampt/niet alleene uytwendigh over het goet eñ leven/ maer ooc inwendigh over de Zielen ende Conſcientien der Onderdanen gheheerſcht hebben.

Ten vijfden/dat ſy oock (contrarie haer Officie) tot verachtinghe Chriſti (wien alleenlijck de macht van den Vader gegheven is) in ſaken het Gheloove ende Godſdienſt betreffende/het ghebieden ende verbieden op haer genomen hebben.

Ten ſeſten/dat ſy met den vleeſchelijckẽ ſweerde in het Geeſtelijck Rijck Chriſti ghevallen zijn/ ende de kinderen zijns Rijcx/die kinderen Gods ende des lichts zijn / ſoo onghenadelijcken vervolght hebben.

Voort varende / ſeyt hy / ſoo vele het Crimen læſæ Majeſtatis aengaet / zijn de Staten in elcke Provincie oock gantſch onſchuldigh: Want nae den wille van zijne Majeſteyt/ hebben ſy alle zijn Placcaten tegen die van de Religie laten executeren. Het ghemeyne volck is oock daer van gheheel onſchuldigh/ t'welck hem den wille des Conings ootmoedelijcken tot het verlies van hare goeden/ jae tot den doot toe onderworpẽ hebben/ eñ en heeft niet tegen Godt daer mede miſdaen/ maer om Gods wille in alles den Coningh onderdanicheyt bewesen/ alleenlijc Gods ſake uytghenomen. 1579.

Hierentegen can niet gheloochent worden/dat de Staten grootelijcx gheſondight hebben tegen den gemeynẽ Man/ toelatende dat des Conings Officieren haer Leden ſoo wreedelijcken vernielden / ende naelatende niet alleen eenigherhande onderſoeck van de ſaken / maer oock alle beleeftheyt ende goetwillicheyt tegen de ſelve haer Leden/daer haerder vele wel ghenoech wiſten/ende dickmael bekenden / dat die Menſchen/ die men om der Religie ter doot brachte / Chriſtum ende de Artijckelen des Gheloofs beleden/eñ onſtrafſelijcken leefden.

Van ſulcke ſchuldt ende miſdaedt en is oock het gemeyn volc niet al onſchuldigh / maer voornamelijck de Edele ende Notabele / welcke deſe Moorden ende Vervolginghen toegheſtaen hebben/meynende datmen daer in rechtelijc met den ſelvigen handelde.

Ten leſten/ dat de Autheurs ende aenrichters van deſe vervolginghe/ zijnde Doctoren eñ Prieſters des Volcx gheweeſt : Ende dat de beſchuttinge ende beſcherminghe des volcx den Staten ende volcke toecomt / Dat blijckt by het ghene/ dat daghelijcx by de Staten nu gheſchiedt/ ende wordt beweſen met onwinnelijcke Argumenten by de voorſchreven Acte : Oock dat de gheleerde eñ Theologiens ſeer onchriſtelijck gedaen hebbẽ/ die ſulcken raedt den Magiſtraet gegevẽ hebben/ eñ den Weereltſchen arm ofte macht / in't ſtuck van Religie/aengeſocht hebben/al of ſy het herte der Menſchen anders conden doen glooven dan het ghevoelt.

Dit verhaelt hebbende/ſpreect hy voorder van de plagen/ die ons zedert over ghecomen zijn/dat die alſo niet en zijn te nemen/ als of den Coningh ons mochte ſchuldigh achten / oft te beſwaren hebben van miſdaedt/tegen Godt oft tegen zijne Majeſteyt begaen : Maer moeten ghenomen worden als ſtraffen Gods/daer mede Godt aen den Coningh ende Staten/ aen het ghemeyne volck/voornamelijc aen de Doctoren/ Leeraers/ eñ Prieſters der Kerckẽ/ moet wrekẽ t'gene tegẽ zijne eñ zijns Soons/des Conings der Coningen Majeſteyt is begaen : Waer by te mercken is/ dat den rechtveerdigen Godt nae zijn rechtveerdigh oordeel niemandt en ſtraft ofte veroordeelt/ die niet in zijn eygen herte ende Conſcientie moet bekennẽ/ dat hy't veelvoudigh over wel verdient heeft.

So men nu wil overleggen het beginſel eñ den voortgangh der ſtraffen/ſal men bevindẽ/ dat de gene/welcke hen aldereerſt tegen de Placcatẽ des Conings geſtelt hebbẽ/zijn geweeſt van de Staten. Ende dat in dẽ Raedt van State deſe Placcaten zijn te niete ghedaen/ ende inghebrocht een Verdragh in de Religie. Daer nae zijnder aen den Coningh gheſonden/om dat Verdragh/ende af doen der Placcatẽ/ by den Coningh beveſtight te hebben / het welcke was een bekenteniſſe ende betichtinghe haerder eygen miſdaedt/t'welck ſy noch met geen rechte boetveerdicheyt bekent en hebben. Voorder eer des Coninghs Reſolutie quam/

quam/ is d'eerſte forme vã de Religie verandert/ ende een nieuwe toeghelaten: Daer nae zijn de Beelden begonſt af te breken/ om welcke daedt niet alleene de gene die't begaen hebbẽ/ maer ooc alle d'andere/ als die ſulcx (nae het ſegghen der Spaengiaerden/ ende niet der ghener/ die daer ontrent zijn gheweeſt/ welcke bekennen moeten/ dat het de handt Gods was) wel hadden connen belettẽ/ by den Coningh eñ allen Spaengiaerden zijn veroordeelt/ als begaen te hebben Crimen læſæ Majeſtatis, tegen Godt eñ oock hem. Maer die de waerheyt/ ende oock Gods oordeel inſien/ verſtaen dat veel anders/ het ſeyt Politelijck oft Menſchelijcker wijſe en prijſen ſy niet/ nochtans nemẽ ſy't alſo/ dat Godt daer mede het gemeyne volck/ de Staten ende den Coningh/ heeft willen leeren ende overtuygẽ/ hoedanigh een ſtraf weerdige ſake het zy/ de Menſchen/ die nae het Beeldt Gods geſchapen zijn/ ende waer van alreede een goet deel nae het Beeldt Gods vernieuwt warẽ/ als namelijck/ de rechte Chriſtenen te vernielen eñ om te brengẽ/ is dat ſy die alle ſtraffe weerdigh achten/ die eenighe ſteenen ende houten Beelden ghebroken hebben/ van welcke meyninghe noch vele van den onſen zijn/ alſoo wel te duchten is. Doch de Spaẽgiaerdẽ/ ſonder eenigh berou/ blijven by haer ſeggen: Daerentuſſchẽ en wil Godt/ nae zijn gherechticheyt/ zijn Beelden/ in welcke hy wilt gheeert weſen/ niet onghewroken laten.

So het breke der Beelden den Coningh oorſake heeft gegeven/ om de Landen te ſtraffen/ alſo ſtraft ſe God oock om de levẽde Beelden Gods gebrokẽ te hebben/ te wetẽ/ om het onnooſel bloet gheſtort.

Deſe daedt was d'eerſte occaſie van Gods ſtraffe over ons arme Vaderlandt/ ende dies te ſwaerder: Dewijle Godt deſe ſtraffe niet en heeft volbracht door eenen vreemdẽ Prince/ eñ vreemt Krijghſvolck/ maer heeft ghewilt dat wy onder malcanderen d'een den anderen ſtraffen ſouden.

Te verhalen de geſchiedeniſſen/ veranderingẽ ende ellenden/ die nu hier eñ daer gheſchiedt zijn/ is onnoodigh/ als die eenen yeghelijcken bekent zijn/ t'is ghenoech datmen aenwijſt/ hoe dat het een quaet het ander altijt voortghebracht heeft/ ſulcx dat geẽ aenſlagẽ opt wel begonnẽ/ veel min tot den eynde ghecomen zijn/ maer altijt nieuwe occaſien ghereſen/ waer by over beyde ſijden het ghemoedt ende de herten nu verſlagen/ ende dan weder opgerecht zijn gheweeſt/ eñ den uytgangh heeft ghetoont/ datter geen Heyrcracht/ geweldt/ noch Perſoonen/ noch raedtſlagen/ noch Vredehandelinghe/ over beyde ſijden wat vermoghen hebben/ maer het is al te vergeefs gheweeſt/ ende groote Edele Perſonagien zijnder eenſdeels jammerlijcken om ghebleven/ eenſdeels ſchandelijck afgheſtaen/ ende de ſtraffe Gods is altijdt voort ghegaen/ ende gaet alſnoch voort. Nu aengaende den afval van ettelijcke Provincien eñ Steden/ oft die hen oft haer wederpartije nieuwe oorſakẽ van meerder ellenden weſen ſal/ ende of ſy eñ die/ tot noch toe vry van de ellenden geweeſt hebben/ nochtans met anderen der ſelviger zonden deelachtigh zijnde/ ontcomẽ ſullen/ weet Godt/ ende het eynde ſal't wijſen: Nochtans uyt het voorverhaelde blijct/ dat geene van beyde deſe partijẽ ſchuldigh is/ aen't gene haer vã de Spaengiaerden opgeleyt wordt/ oft ooc aen Godt ſchuldigh/ dat den Coningh ſoude toecomen te ſtraffen/ oft dat wy teghen zijne Majeſteyt miſdaen ſouden hebben/ niet teghenſtaende de zonde groot is/ die wy teghen Godt begaen hebben/ van de welcke niet ſo ſeer wy/ t'zy dan onſe Staten/ Magiſtraten/ oſte het ghemeene volck/ oorſaken zijn/ als de Coningh ſelfs/ ende zijne Raedtſheeren: Waer uyt dat eygentlijck hercomen ende ſpruyten deſe onſe plaghen ende ellenden.

De Nederlanden ontſchuldight in't gene de Spaẽgiaerden haer opleggen/ maer aen Gods ſchuldigh/ meeſt van Coninghs weghen.

Waerſchouwinghe voor de ghereconcilieerde oft afghevallen Walſche Landen.

Of nu deſe elendẽ/ door dẽ afval van ettelijcke/ ſullen connen gheweert worden/ ja oſte niet veel/ dat ſy haer Mede-broederen bevechten/ Gods gramſchappe en ſal verwecken/ laet hy de wijſe oordeelen: maer hy liet hem gewiſſelijcken voorſtaen/ dat die gene/ welcke voorgenomen hadden haer Landtſliedẽ te beſtrijden/ t'zy alleen/ oft met den Spaengiaerden/ niemanden ſchadelijcker en ſouden weſen/ dan haer ſelven/ ende dat ſy waren noch verre van de Victorien ende gratien der Spaengiaerden/ die ſy verhooptẽ te vercrijgen: Jae hy vreeſt van harent weghen wat ſwaerder eñ grouwelijckers/ dan in open Schriften ſoude connen verclaert worden. Waeromme hy een yeghelijck tot beteringe vermaent/ ende hem met boetveerdicheyt Gode te verſoenen/ als berouw hebbende over de verachtinghe van Gods licht ende ghenade/ ende over het ſtorten des onnooſel Chriſten bloedts/ ende datmen eer gheloove de reyne leere Gos dan Menſchen inſettingen/ ende datmen den dienſt Gods niet in creatueren ende uyterlijcke dingẽ/ maer in den Geeſt eñ waerheyt ſoecken eñ oeffenẽ ſoude/ ooc datmen alle macht/ die de Menſchẽ in Goddelijcke ſaken gebruyckẽ/ henlieden afnemen eñ Gode opdragen. Dit heeft ons goet gedocht hier te verhalen/ op de geſchiedeniſſen van deſen tijdt. De Leſer/ die breeder beſcheydt hier van begeert/ magh het Boec ſelfs leſen/ wy willen in onſe Hiſtorie voortvaren.

Die van de Confeſſie vã Auſburgh in Nederlandt ontſchuldight haer teghen haer wederſprekers/ opt aennemẽ vã de Ceulſche Vrede-Artijckelen/ dẽ 10. Julij.

Die vã de Confeſſie vã Augſburgh/ de welcke/ ſoo binnen Antwerpen als elders/ uyt cracht van Religions vrede/ toegelaten waren/ vonden haer ontrẽt deſe tijdt over al beſchuldight/ als of ſy de Artijckelen tot Ceulen by de Keyſerlijcke Commiſſariſen/ den 10. Julij uytgegeven/ voor goet/ behoorlijck ende noodigh hielden/ ende te vreden waren die aen te nemen. Waerom ſy den Eertſhertogh Mathias ende Magiſtraten een Proteſt overgaven/ eñ in Druc lieten uytgaen/ van deſen inhout: Dat ſulcke beſchuldinge onwaerachtigh ware/ ende dat ſy de Artijckelen (om verſcheyden redenẽ daer verhaelt) in geender manieren condẽ prijſen noch toeſtemmen/ als die tendeerden tot eyndelijc bederf der Landen/ ende uytroeyinghe van Gods ware Religie/ etc. als in Druc breeder te leſen is.

Seditieuſe handelinghe tot Ghendt.

Wy hebben voor verhaelt/ dat de Prince van Orangien/ in December leſtleden/ de beroertẽ tot Ghent hadde gheſtilt/ ende den Religions vrede inghebrocht/ ende dat die van Ghendt/ midts de Walſche Soldaten muytineerden/ ende tot geen redenẽ verſtaen en wilden/ hadden/ den 9. Meert leſtleden/ weder oorſake genomen den Religions vrede te breken/ ende de Geeſtelijcke te verjagen: t'welcke den gheheelen Somer gheduert heeft: Daer in dat Joncker Jan van Imbijſe met zijn Aenhanghers het meeſte Regiment ende bedrijf ghehadt heeft. Sy hebben over ſulcx weder alle Gheeſtelijcke goederen aengheſlaghen/ gheheele Kercken/ Clooſters/ Abdijen/ de Capiteynen eñ haren Soldaten tot roof ende plonder gegheven/ jae oock haerder vrienden Steden/ als Oudenborgh/ heeft Imbijſe zijn Soldaten belaſt by nachte te beclimmen ende te plonderẽ: Clooſtergoeden/ Landen/ Huyſen/ Boſſchagien/ ſeer goeden coop zijnen aenhangh vercocht/ meeſt al uyt zijn eyghen authoriteyt/ ſonder aenſien van zijn Mede-Schepenen oſte Mede-Magiſtratẽ. Verſcheyden/ die de Religie toeghedaen waren/ heeft hy ſchiedelijcken uyt de Stadt ghebannen/ jae dede ſelfs den Heer van La Noue (niet teghenſtaende hy Veldt-Heer was) by nachte haeſtelijcken de Stadt ruymen.

De Heere vã Bonnivet/ Geſante van Alenzon/ werdt by Imbijſe verlaſt te vermoorden.

Ende alſo den Hertoge van Alenzon/ Broeder van den Coningh van Vrancrijc/ geſondẽ hadde voor Ambaſſadeur aen de Generale Staten/ de Heere van Bonnivet/ ſone van dẽ Heer van Creveceur/ Luytenãt Gouverneur van Piccardijẽ:

Soo

So heeft den voornoemden Imbÿſe den voorſz. Ambaſſadeur/ reyſende uyt Artoys nae Antwerpen over Ghendt/ daer hy wat tÿts bleef/ ſtrenghelÿck belaſt te vertrecken/ t'welck hy dede/ nae dat hy eerſt Paſpoort verſocht hadde/ om dat hy eenigheu onraedt vreeſde. Als hy nu vertrocken was/ heeft Imbÿſe (die ſeer op den Franſoyſen verbittert was) vÿfthien oft ſeſthien Ruyters nae geſonden/ om hem te vermoordẽ. Maer Bonnivet beſpronghen zÿnde/ heeft hy hem ter weere gheſtelt: ende als eenighe van zÿn Edelen door geſmeten warẽ/ ſprongh hy van den Peerde ende ſalveerde hem/ ſwemmende over ſommige Grachten op het Huys van den Heere van Cauwenhove/ tuſſchen Ghendt ende Denremonde.

Deſe Bonnivet is naderhandt getrouwt met de dochter van de Baroneſſe van Grevenbroec/ een dochter van den leſten Hertogh Carel van Gelder/ de welcke/ als aen Alenzon/ het Hertoghdom van Gelder overgedragen werdt/ verſcheen onder d'ander Heeren als Vaſſael van Ghelderlandt: Hy werdt namaels in dienſt van den Coningh Henrick de IV. in Piccardien van de Ligue verſlagen.

De Borghemeeſter van Axele ende Muſaert/ by laſte van Imbyſe/ vermoordt.

Ontrent den ſelven tÿdt werdt gelÿcken moetwille by den ſelven Imbÿſe aengerecht/ uyt haet op eenighe Don Jans gheſinde/ te weten/ den Borghemeeſter van Axele/ ende eenen Muſaert. Deſe twee beval hy zÿnen Luytenant/ Colonel Jaques van Myeghem/ te doen om den hals brengen/ de welcke met der daedt uytſondt thien oft twaelf Soldaten van zÿn Compagnie/ ende gaf hen bevel/ om die te gaen vanghen/ ende ſoo ſecretelÿcken te vermoorden. Als deſe Soldaten deſe twee Mannen (daer van d'een onſchuldigh was) ghebonden hadden/ ſoo ſeyden ſy/ datſe laſt hadden om haer ghevangen wech te voeren/ hen radende (midts dat het apparent ſcheen/ datſe wel langhe mochten blÿven ſitten) datſe gheldt/ hemden/ ende andere nootſakelÿcke dingen ſoudẽ mede nemen/ alſoo ſy oock deden. Als deſe twee Mannen alſo nae Ghent ghevoert werden/ hebbenſe de Soldatẽ by Sint Amants-berge ſchandelÿcken vermoordt/ ende by de Galghe in eenen Put ghedolven/ het welcke naderhandt/ door't neerſtigh onderſoeck van de Vrienden/ ondeckt is gheworden door eenen Hondt/ die ontrent de plaetſe/ daer zÿnen Meeſter lagh/ lange deerlÿck by bleef huylende/ t'welck eenen Molenaer daer by achterdencken maeckte. Als nu Imbÿſe ten leſten daer van beſchuldight wert/ beantwoorde hy dat met zÿn groote authoriteyt/ ſegghende: Datmen de Verraders alſoo behoorde te handelen. Maer namaels werdt Jaques van Myeghem/ zÿn Luytenant/ daer over ghevanghen/ de welcke hem ontſchuldighde door den laſt/ die hy van zÿnen Colonel hadde: Ende worde daer over gecondemneert de Juſtitie in de Vyerſchare vergiffeniſſe te bidden/ in zÿn Lÿnwaedt/ met een Tortſe in de handt/ ende boven dien in ſeker boete/ ende uyt Ghent ghebannen: Ende is ſints in Hollandt vertrocken. Deſe ende diergelÿcke wreetheden zÿnder tot Ghent by Imbÿſe meer aengherecht.

Imbÿſe met Krÿgſ volck maeckt hem ſelvẽ opper-Magiſtraet ofte Voor-ſchepen/ den 28. Julÿ.

Ten leſten heeft Imbÿſe onverſiens/ den 28. Julÿ/ een groot deel Krÿghſ volck/ ſoo te Peerde als te voete/ in de ſtadt van Ghendt ghebrocht/ ſonder wete ende conſente van die ſulcx toeſtont/ ende heeft voor den ghewoonlÿcken tÿdt/ ſonder behoorlÿcke forme ofte maniere te ghebruycken/ teghen de Privilegien/ de Wet ofte Magiſtraet verſet/ ende hem ſelven anderwerf Voor-ſchepen ghemaeckt: Ende liet in Druck uytgaen eenige zÿne redenen/ die hem daer toe dronghen/ welcke waren deſe:

Imbÿſe gheeft in Druck uyt zÿn ongherÿmde onſchuldt.

Als datter eenighe Borghers ſochten den welſtandt der Stadts Policye/ eñ de gereformeerde Religie/ te ſwacken ende te onderdrucken/ midts dat ſy ſochten in te voeren den Religions vrede/ welcke den eenigen middel ende wech ware/ om dat uytgheroepde Pausdom/ ende de Spaenſche tyrannye weder in te plantẽ/ daer toe allegerẽde eenighe exempelen van ſ'Hertoghen Boſſche/ Mechelen/ eñ andere: Datmen oock den voorſz. Imbÿſe/ den 18. Novembris leſtleden/ ghetracht hadde uyt de Stadt gheweldelÿcken te voeren/ daer toe de Waghens al ghereet waren/ om met hem haren wille te doen: Datter oock gheſocht werdt de ghevangen Edelen te loſſen: Eñ datter behendelÿck getracht werdt/ een Wet nae haren ſinne te hebben: Want alſo daer Brieven waren gecomen van den Prince van Orangien/ van den 24. Julÿ/ inhoudende: Dat hy daer wilde comẽ/ om met haer van den ſtaet des Landts te raedtſlaghen/ ende de Wet te vermaken: Dat hy de quaetwillige terſtondt aen hem wilde gheſonden hebben/ haer biddende t'ſelve op ſtaende voet te willen doen. Ende ſo het ſelfde den Voor-ſchepen Imbÿſe in deliberatie wilde ſtellen/ ende niet conſenteren in't af wÿcken van den Over-deken/ ſoo hadden nochtans dry Leden der Stadt doorghedrongen/ datter Commiſſariſen aen hem geſonden werden: T'welck den Regeerders groot achterdencken maeckte/ eñ daeromme goet ghedocht haer voornemen te voorcomen/ met alſo de Stadt te verſiene van goede eñ ghetrouwe Wethouders/ biddende/ datmen dit in't goede ſoude willen nemen/ al en waren de Ceremonien ende ghewoonlÿcke ghebruycken niet nae de Privilegien ghebruyckt/ dat ware om beters wille gheſchiedt/ ende uyt noot: Sy hadden nochtans ongeerne/ eñ met bedroeftheyt/ die moeten laten beruſten/ conſideratie nemende/ dat alle Privilegien tot welvaert ende behoudinghe der Stadt dienen moeten/ die nochtans in den grondt niet vercort en waren/ dewÿle daer door des Stadts ruſte ende vryheyt (zÿnde de Souverainiteyt vã het Graefſchap van Vlaenderen gevallen in den boeſem ende macht van de Ghemeynte) meer gheſterckt dan vercrenckt ware.

Imbÿſens opinie/ dat de Souverainiteyt vã Vlaenderen ware gevallen in den boeſem der Gemeynte.

Hy verontſchuldighde ooc/ datmen de Ruyteren eñ Knechten (zÿnde ten dienſte van de Steden) hadde laten incomen/ ende dat het niet en ware gheſchiet/ om yemant te forceren ofte gheweldt aen te doen/ maer om die in ſtilheyt te behouden/ ſoo daer eenighe gheweeſt waren/ die ſulcken profÿtelÿcken/ jae nootelÿcken werck/ hadden willen verhinderen/ ende ſy waren oock weder vredelÿck de Stadt uyt ghetrocken.

Die van Ghent gheven in Druck uyt 14. Artÿckelen/ waerom mẽ den Prince van Orangien niet behoorde te ontfangen.

Hier nae hebben Imbÿſe/ eñ zÿnen aenhangh/ beſloten/ eñ tot Ghent in Drucke laten uytgaen 14. Artÿckelen/ waerom het niet raedtſaem en ware/ dat de Prince van Orangien ſoude comen binnen der ſtadt van Ghendt.

1. D'eerſte/ om dat hem de teghenwoordighe Magiſtraet niet en behaeght/ die hy ſoude willen veranderen nae zÿnen ſin/ ende doen wat hem beliefde/ t'welck bloedtſtortinge ſoude mogen veroorſaken.

2. Dat hy ſoude den Religions vrede willen invoeren/ volgende den Eedt die hy gedaen heeft/ van de Roomſche Religie te beſchermen/ eñ alſoo ſouden dagelÿcx aenſlagen voor de Catholÿcken ghemaeckt worden/ ende de Stadt ſoude verhindert worden/ dat ſy in haren hooghſten noot haer niet en ſouden behelpen met de Gheeſtelÿcke goederen/ waer door den gemeynen Man meer ende meer ſoude moeten belaſt worden.

3. Dat hy ſoude willen als Luytenant Generael comen/ ende alſo de Stadt houden onder

t'Jock van den Hove/ van den welcken ſy ſo vele beſwaringen hadden gheleden/ op dat hy alſo de Gemeynte ſoude berooven van de Souverainiteyt ende hooghſte vryheyt/ die deſelve nu in den boeſem ghevallen was/ ende van rechts weghen toequam.

4. Dat hy onder den ſchijn van te middelen de ſaken des Landts (de welcke het Hof in deſen ellendighen ſtaet ghebracht heeft) meynende de Stadt te dwingen tot conſenteren/ tot het aennemen van den Hertogh van Alenzon/ als hy tot Brugghe ghepractiſeert hadde.

5. Dat uyt zijn comſte de Steden geen profijt te verwachten en hebben/ ſoo t'ſelf de bleeck uyt zijn voorgaende comſte/ t'welc nu meer te vreeſen ware/ mits dat hy hem ſoude ſoecken te wrcken/ alſo dagelijcx bleec by de clachtẽ over de Stadt/ principalijck aen die van de Unie van Wtrecht ghedaen.

6. Dat hy met Franſoyſen raedt ſoude mogen comen/ eñ met Guarda van Krijghſvolck/ waer uyt te vreeſen ſoude zijn/ dat hy Garniſoenẽ ſoude mogen in de Stadt brengen.

7. Dat het te beduchten ſoude zijn/ alſoo den vyant hem ſochte/ dat de vyandt daer ſoude mogen comen ende hem beleggen.

8. Om dat den Prince de Stadt noch met ghelde noch met volck helpen can. Aengaende zijnen raedt/ die conden ſy van hem uyt Antwerpen met minder perijckel hebben.

9. Aengaende dat des Princen aenhanghers voortbrengen zijn comſte/ ſoude de ander Leden van Vlaenderen met haer vereenighen/ welcke vereeninge haer niet en conde profijtelijc weſen/ maer ſoude alleenlijck dienen/ om des Princen voornemen te paſſe te brenghen/ met t'ghene dat vooren is verhaelt/ daer ter contrarie de ander Leden met der tijdt haer ſullen tot haer vereenighen/ t'welck den Lande profijtelijcker ſoude weſen.

10. Daeromme behoorden de Ingeſetene haer volcomelijck te verlaten op de ſorghvuldicheyt van haren Magiſtraet/ die ten tijde van noode wel hulpe ende byſtandt vinden ſoude/ ſoo door ſ'Princen comſte ſulcx niet verhindert en werde.

11. Aengaende dat ſommighe voorgheven/ dat het nootlijc is/ dat het volck en Hooft heeft/ Daer op is de antwoorde/ dat de Landen wel een Veldtheere diende/ daer de Prince niet bequaem toe en ware/ die hem altijdt in de Steden gehouden hadde ten tijde van de ſchoone Veldt-Leghers.

12. Datmen ſeyt/ dat den Prince wel in den toom te houden waer/ ſoo hy daer zijnde/ men vreeſe hadde/ dat hy yet ſoude willen aenrechtẽ: dat en hadde geenen grondt: zijn practijckẽ waren te groot/ het ware beter te ſchrijven/ ende zijn comſte uyt te ſtellen.

13. Dat eenighe voorgaven/ ſoo ſy haer met den Prince niet en vereenighden/ dat ſy niet en ſouden van Hollandt ende de Unie ontfaughen worden: Is de antwoorde/ alſoo ſy niet en ſochten dan de reyne Religie/ ende haer vryheyt voor te ſtaen/ ſoo en ſouden ſy van haer Ghebueren niet verlaten worden/ nademael de Hollanders ſoo qualijck tot den Franſoys gheſint waren/ als ſy.

14. Soo des Princen comſte ſoo nootſakelijck ware/ om de affairen van de Landen in goeden ſtandt te ſtellen/ alſmen voorgave/ ſo ware raedtſamer/ datmen hem verſochte tot Brugghe te comen/ ende daer mochte men hem dan toeſeynden Perſoonen/ om met hem te handelen/ ende ſoo ſal deſe ſtadt uyt alle vreeſe weſen/ ofte anders moeſte onder zijn comſte wat anders verborghen lighen/ dat tot ſchade mocht uytvallen.

Dit zijn in ſumma de Artyckelen teghen den Prince in Drucke ghegheven/ maer deſen niet teghenſtaende (door toedoen van den Heere van Rihove/ ende andere van contrarie ghevoelen in Ghendt) iſſer beſloten/ by advijſe van de drye Leden der Stadt/ dat den Prince ſoude incomen/ op vijf Artijckelen/ die hy ſoude belovẽ te onderhouden.

Artijckelen by die van Ghendt verſocht/ ten incomen van den Prince van Oraengien.

In den eerſten/ dat zijn Excellentie die van Ghendt beloven/ ende behoorlijcken verſekeren ſal/ geene Garniſoenen daer in te brenghen/ ofte te laten brenghen/ niet meer t'zijner incomſte als vertrecke/ oft anderſins/ ſonder daer tegẽ te contrarieren/ ter oorſaken van eenige verſoeckẽ/ ofte andere voorwendingen/ directelijck oft indirectelijck/ tot dien eynde tenderende.

2. Sijne Excellentie ſal in gelijcker manieren oock beloven/ ende verſekeren die van Ghendt gheenſins te verminderen in haer Privilegien/ Rechten ende Vryheden/ ſonderlinghe in de preminentien ende Souverainiteyt op henlieden nu onlanghs vervallen/ door dien dat ten gheſetten daghe de Coninghlijcke Majeſteyt/ als Grave van Vlaenderen/ niet en heeft willen voor goet aennemẽ alſulcke redelijcke conditiẽ van Payſe/ als hem oft zijne Ghedeputeerden tot Ceulen voorghehouden zijn gheweeſt/ ſonder de voorſz. Privilegien/ Vryheden/ preminentien ende Souverainiteyt/ eenighſins te vercorten/ t'zy door handelinghe met den Hertoghe van Anjou/ oft anderſins.

3. Belovende voorts de Wet deſer Stede/ die gheapprobeert ende ghewillekeurt is/ ſoo wel by de Over-Deken ende ghemeene Dekens van de vrye neeringhe/ als oock by den Deken ende geſworene van den Ambachte van de Weverye/ mitsgaders de exercitie van de Religie/ met dat daer af is dependerende/ ende t'ghebruyck van de Geeſtelijcke goederen te laten in ſulcken ſtate/ als die tegenwoordelijck zijn/ ſonder eenige veranderinghe daer inne te doen/ ofte te laten doen/ t'zy by forme vã Religions vrede/ oft anderſins/ in wat manieren dat het zy.

4. Ende alſo van de Stadts wegen aen zijne Excellentie gegeven werdt alle behoorlijcke verſekeringhe/ ſoo ſal de ſelvighe zijne Excellentie reciprokelijck/ oock allen ende yeghelijcken Ingheſetenen der Stadt/ ſuffiſante verſekeringhe doen/ ſonder de ſelvighe oft yemandt van henlieden eenighſins te moleſteren/ ofte te laten moleſteren/ ten opſiene van eenige voorgaende ſaken/ hoedanigh de ſelve mochten weſen.

5. Welcke Artijckelen met zijne Excellentie (voor zijn comſte binnen deſer Stede) bidden ſal te willen beloven te onderhouden/ ende daer af den Ghedeputeerden der ſelver behoorlijcke verſekeringhe te geven/ onder zijn Cachet ende Signatuere.

Rekeninghe van die van Ghendt/ bewijſende veerthien hõdert duyſent/ eñ 24. duyſent gulden opghebrocht te hebbẽ/ in 22. Maenden.

Te vooren hadden die van Ghendt/ tot een verantwoordinghe/ van dat ſy haer Contributie niet nae haer taxatie over en brochten/ een rekeninghe in Drucke laten uytgaen van alle betalinghe/ die alleen het Quartier van Ghent ghedaen hadde/ (zijnde maer een Quartier van Vlaenderen) tot onderhoudinghe van de ghemeene ſake/ ſints den 15. Auguſti/ Anno 1577. tot den leſten Junij/ Anno 1579. beloopende ter ſomme van veerthien hondert duyſent/ ende 24. duyſent Ponden Tournoys/ ofte guldens/ elck van veertigh grooten Vlaems: Boven de Brandt-ſchattingen/ die de ghemuytineerde Walen t'voorſchreven Ghentſche Quartier alleen (ſonder de ander Quartieren) hadden binnen den tijdt van 8. oft 9. Maenden in ghereede Penningen doen opbrengen/

brenghen / wel beloopende dry hondert duyſent Guldens/ ofte meer.

Sy beclaeghdẽ haer voorder / vragende waer alle dat gheldt mochte bevaren weſen/ eñ maeckten rekeninghe/ſoo de andere Leden van Vlaenderen nae advenant haer taxatie ofte quote opghebracht hadden / ſoude moeten opghebrocht weſen/ in't gheheele Landt van Vlaenderen/ontrent de dertighmael hondert duyſent Guldens/ dat zijn dry Milioenen Guldens. Ende ghelijck die van Vlaenderen opgheleyt was het een derdendeel van alle de Laſten ende beſwaringe van alle de Provincien/ ende dat boven haer vermogen/ eñ dat ſy voor haer derdepart dertighmael hondert duyſent guldens opghebracht hadden: eñ ſoo de ander Provincien haer deſghelijcx ghequeten hadden voor de twee derdendeelen/t'welc beloopt over de tnegentigh hondert duyſent gulden/ t'welck zijn neghen Milioenen: Soo vragen ſy watter met dat groot gheldt uytgherecht was / oft waer dat het gheblevan ware? Ende ſoo de andere Provincien zijn in ghebreck gheweeſt / waeromme beſchuldighde men die van Ghendt/ ende niet eer de andere?

Fortificatie van Ghent/ coſt 280. duyſent gulden.

Boven die rekeninghe allegeerden ſy noch/dat daer niet onder begrepen en was de coſten/die ſy tot fortifierẽ van haer Stadt (die ſy uyter maten wel gheſterckt hadden) uytgegheven hadden/ te weten/twee hondert eñ tachtigh duyſent guldẽs.

Deſe rekeninge achten haer wederpartye voor een hooveerdige voorſtellinge vā haerder macht. Als oock dat ſy hielden uyt eygen authoriteyt by de hondert Vendelen Knechten in alle onnutticheyt/tot haer eygen beſcherminghe tegen de Catholijcke ende Malcontentſche Walen/die ſy gheterght hadden/contrarie den wille van de Generaliteyt. Welcke Ghentſche Vendelen den Heere van La Nove onder geen diſcipline noch nergẽs tot een goeden aenſlagh conde brengen/ veel van henlieden beter ghewent zijnde Papen/Nonnen/ eñ Bagijnen te bevechten/dan de gemuytineerde Walen/ onnutte ofte ijdele excuſen makende/ als dat ſy geenen laſt en haddẽ/om die te ſlaen/ mits datmen met haer noch in handelinghe van vereeninghe ſtondt/eñ datſe geen vyanden verclaert waren / daer ſy de Gheeſtelijcke / die haer luttel weerden/ſonder laſt ende Commiſſie wel dorſten beſpringen ende pilgeren.

Wt alle deſe handelingen can lichtelijcken verſtaen worden/hoe dat die van Ghendt by weynigen zijn overheert gheweeſt/ende met wat ongeſonden ijver dat eenighe/ met wat eergiericheyt/ haet / ende quaden opſetten wille andere zijn ghedreven gheweeſt/ tot haer eyghen bederf/den Spaengiaerden ten dienſte/ die welcke ſiende deſen Cours / ſeer wel haer profijt daer onder ghedaen hebben/ende die voorſz. onruſtighe Geeſten daer inne weten te ſtijven ende voeden/ haer prijſende dat ſy ſoo quaet Franſoys waren / ende allenſkens de Notabelſte winnende / jae ſelve den ghenen / die profeſſie van de ghereformeerde Religie deden / ende Hoofden daer van wilden weſen/hebben ſy onder den voorſchreven ſchijn gheleydt ende ghebrocht tot haer voornemen.

De Prince van Orangien treckt tot Gent/ in Auguſto.]

De Prince van Orangien/ niet teghenſtaende de voorgaende propoſitien ofte Artijckelen hem voorghehouden / die hy niet en wilde aennemen/ is in Auguſto derwaerts getrocken/betrouwende op zijn ghetrouwe Vrienden. Den Voor-ſchepen oft Borghemeeſter Imbijſe dat hoorende/ dochte te vertreckẽ/ ende onder't deckſel van aen de Havene (het Sas ghenoemt) een Sterckte te ordineren/ ſo was hy daer in een Schip geſeten/ meynende uyt Vlaenderen te vertrecken: Maer als t'ſelve gemerckt was / is hy met veel redenen ten leſten gheperſuadeert weder te keeren/ ende hem met zijn Collegie weder te vereenigen.

Als de Prince van Orangien tot Ghendt ghecomen was/heeft hy veel moeyte ghehadt/eer hy de Magiſtraet (die onordentlijck ghecoren was) conde aſſetten/ende een nieuwe makẽ/ ende heeft in alles beter ordere gheſtelt. Aengaende de ghevanghene Edelen/ daer op en viel doen ſoo grooten queſtie niet/ uyt oorſake dat ſy in Junio/door de hulpe ende aſſiſtentie van Olivier Meynens ende Caſeelts/ontcomen waren/zijnde alle beyde Borgheren: Maer alſo ſy terſtont nae gejaeght werden/werden ſy meeſt weder ghecregen/waer onder de Heer van Champigny was. Onder die wech gheraeckten / waren de Heere van Raſſinghem / ende de Heere van Sweveghem / met de Balliou van Cortrijck/ ghenaemt Erpe.

De ghevangene Heeren tot Ghendt breken eensdeels uyt.

Den Prince van Orangien tot Ghent zijnde/ hebben/behalven Imbijſe ende Dathenus/oock andere quaet ghenoegen van hem ghecregen/als onder andere den Heere van Boucle / die te vooren grooten dienſt ghedaen hadde: want alſoo Borlupt / zijnen Broeder/ by de Spaengiaerden ghevanghen was/ ſochte hy dien te loſſen teghen Champigny/ daer den Prince van Orangien tegen was/ ende belette t'ſelve/ het welcke Boucle ende zijn vrienden ſeer verdroot. Den Penſionaris Deynaert werdt oock beſchuldight / van dat hy voorgenomen ſoude hebben te vertrecken/ om geen rekeninghe te doen van zijne handelinghe / hoewel hy namaels daer van onſchuldigh ghekent worde. Den Penſionaris de Somer/ werdt oock met eenige ſcheldtwoorden geterght/ het welcke mede een groote vervreemdinge veroorſaeckte.

Imbijſe treckt uyt Ghendt.

Jonckheer Jan van Imbijſe tot Ghendt uyt de Magiſtraet geſtelt zijnde/ende ſiende datmen hem mochte rekeninghe van ghehandelde ſaken afeyſſchen/inſonderheyt ooc wetende dat hy veel vyanden hadde/ is van daer nae Duytſlandt getrocken / daer hy hem langhe by den Paltſgrave Cazimirus onthouden heeft. Deſghelijcx Petrus Dathenus / een Notabel Predicant / dien oock veel van de voorſchreven handelinghen toegheſchreven werde.

Van Ghendt vertrock den Prince op Brugghe/daer hy oock de Wet oft Magiſtraet ten behoorlycken tijde vermaeckte / ende in als ordere ſtelde/oock dat de Catholijckẽ exercitie van hare Religie mochten hebben / ſecretelijck tot bequamer tijdt/eñ heeft het Gouvernemẽt van Vlaenderen op ſekere Conditien aenghenomen.

Stratagema ofte aẽſlagh der Malcontenten op Ghendt te vergeefs.

Terwyle de Prince van Orangien tot Ghent was / ſochten de Malcontenten om met liſt ende behulp van vrienden binnen Gent te gheraken. Sy begeerden logement voor Vlaemſch Peerdevolck/het welc onwetende bycans geconſenteert werdt/ ende eenighe waren ghereedt de Poorten open te doen/maer andere vraeghden den Prince oorlof/die terſtont mercte/dat het vyanden moeſten weſen/ midts dat hy geen Peerdevolck daer ontrent en hadde/ofte oock en verwachte/ waeromme hy in haeſten nae de Poorte toeſondt/daer die Boden qualijck tijdts ghenoech quamen/om de Poorten toe te houden: ende ſo vertrocken de vyanden wederom.

Exployten der Malcontenten in Auguſto.

Ende nae datſe haer verſelſchapt hadden met den Prince van Parma/ nae uytwijſen van haer reconciliatie oft vereeniginghe/ ſoo cregen ſy ontrent deſen tijdt de ſtadt Aelſt inne met behendicheyt / alwaer de Grave van Lalain in Auguſto quam/toonende noch eenighe ghenegentheyt tot een generale reconciliatie oft vereeniginghe te hebben/meer dan d'andere. Sy namẽ ooc Ronſe in/ een groote Vrijheyt / daer ſy't al vermoorden

1579.

ende verjaeghden watter was. Sy hebben oock Baeſſeroode by Dermonde (daer eenighe Vendelen Gentenaers lagen) beſpꝛongen/ ende opgeſlaghen/ de plaetſe hebben ſy verbꝛandt ende verlaten. Daer was oock groote apparentie van dat den Pꝛince van Parma ſoude Bꝛuſſel beleggen/ daer de Heere van La Nove met 12. Vendelen Knechten Franſoyſen/ bereedt was in te trecken: Maer den Pꝛince van Parma vondt/ nae het innemē van Maeſtricht/ onder zÿn volck veel ſwaricheyt/ ghebꝛeck ende verminderinghe. Hy ſelve hadde oock een groote ſieckte/ waeromme hy in alle manieren getracht heeft/ dat hy de Pꝛovincien van Artoys/ Henegouwe/ Ryſſele/ Douway ende Oꝛchiers/ mochte contentement gheven/ nae luyt het Contract van de reconciliatie oft vereeniginge: Ende heeft over ſulcx in dē Winter (als de vooꝛſz. Walſche Pꝛovincien een Legher van Walen eñ Ingeſetenen opghebꝛocht hadden) allenſkens zÿn Spaengiaerden/ Duytſchen eñ Italianen/ uyt de Foꝛtreſſen eñ Sterckten ghetrocken/ die beſettende met de trouwſte onder de Walen/ die hy wiſte/ dat van de wederpartÿe meeſt gheoffendeert ofte geterght waren/ eñ heeft alſo haer vꝛeemt Krÿghſvolck (nae luyt van't Contract) wech geſonden/ alleenlÿck houdende particulier Hoofden/ met het Italiaenſch Peerdevolck/ ende dat al maer vooꝛ eenen tÿdt/ tot datmen behendelÿckē wiſte de ſelf de Pꝛovincien wederomme in eenen noot te bꝛengen/ dat ſy conſenteerden/ ende eenſdeels ſelve verſochten/ t'vooꝛſz. Krÿghſvolck weder te ontbieden.

Parma ſeyndt wech zÿn vꝛeemdt Krÿghſvolc/ nae luyt t'Contract/ in den Winter.

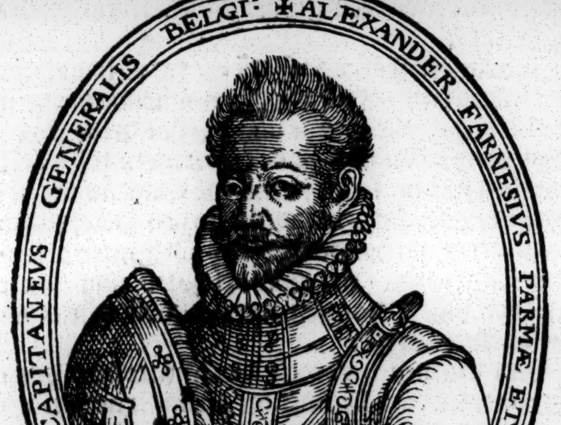
ALEXANDER FARNESIVS PARMÆ ET PLACENTIÆ DVX GVBERNATOR ET CAPITANEVS GENERALIS BELGI:

Met dit wechſeyndē des vꝛeemt Krÿghſvolcx/ heeft Parma veel Steden ende particuliere Lieden ſeer verſterckt in goede opinie/ die te vooꝛen noch wanckelbaer ſtonden/ den Edeldom der Walſcher Pꝛovincien daer mede ſeer winnende/ als die in dienſte ende ſtaet daer dooꝛ geſtelt werden/ waer dooꝛ ooc mede te wege gebꝛocht wert/ dat Parma ſelve ſoude in't Gouvernement blÿven: onder andere ooc/ heeft het volbꝛengen van dit Contract/ de Heere van Bours/ eñ de Stadt van Mechelen/ ſeer doen veranderen/ ende ten leſten tot afval van de vereenighde Staten ghebꝛocht/ waer dooꝛ die tot de tweede plonderinge ghecomen is/ als wy namaels ſullen verhalen. Als ſy afghevallen waren/ ſondt haer Parma tot haerder beſcherminghe/ eenen cleynen hoop voetvolcx/ ende ſeker Albanoys Peerdevolck/ die rondtomme het platte Landt afliepen/ tot Aelſt/ Heerentals ende Dermonde toe/ innemende het Foꝛt van Willebꝛoeck/ ſtaende op't beginſel van de Bꝛuſſelſche Vaert/ ende bꝛaken alle de Saſſen/ dat zÿn Camers met deuren/ daer ſy het Water mede afſluyten/ aflaten/ innemen ende behouden nae believte/ zÿnde coſtelÿcke/ gheweldighe ende ſtercke ſtructuren ende inſtrumentē/ in de Nederlanden ghenoech bekent. Deſe Vaert coſte (ſoo men ſeyt) de ſtadt van Bꝛuſſel achthien hondert duyſent Guldens/ midts dat ſy gheheel Bergen dooꝛ te gravē hadden. Die van Mechelen wꝛeecten daer mede haer oude gramſchap op die van Bꝛuſſel/ die bygecomē was dooꝛ het maken van deſe Vaert/ ende benamē haer daer mede de paſſagie ende Vaert van Antwerpen op Bꝛuſſel.

Parma blÿft in't Gouvernement/ dooꝛ des Volcx willicheyt.

Die vā Mechelen/ afgevallē zÿnde/ bꝛeken die Bꝛuſſelſche Saſſe/ de

1579.

Vaert ontbꝛÿdēde/ die achthiē hondert duyſent guldē gecoſt hadde.

In September hebben de Spaengiaerden de vooꝛſz. Schanſſe van Willebꝛoeck geſocht te victalieren/ t'welck haer der vereenighde Staten volck meynden te beletten/ maer ſy werden van den Spaengiaerden daer over gheſlagen/ nochtans en conden ſy niet wel de Schanſſe van pꝛovande beſoꝛghen: Waer dooꝛ de Duytſchen/ die daer op laghen/ ſiende dat ſy geen pꝛovande van Mechelen oft elders conden becomen/ gebꝛuyckt hebbende behooꝛlÿcke pꝛoteſtatie/ ende vꝛeeſende belegert te woꝛdē van den Heere van La Nova/ hebben de Schanſſe verlatē/ daer van treckende/ vernaghelende het Gheſchut/ daer terſtondt der Staten volck in trocken/ ende de paſſagie van Bꝛuſſel ende Antwerpen weder cregen.

Schanſſe vā Willebꝛoeck van Parma volc verlatē/ woꝛdt by de Staten gheſterckt/ in September.

Den Eertſhertoghe Mathias/ Pꝛince van Oꝛangien/ ende de Heere van La Nove/ lieten haer coꝛts daer nae aldaer t'ſamen vinden/ om de Schanſſe te beſichtighen/ ende beſloten oft reſolveerden daer een onwinnelÿcke plaetſe van te maken/ tot verſekeringhe van de Vaert/ daer toe terſtondt alle oꝛdinantien ghegheven werden/ het welcke die van Mechelen ſeer benoude.

Alſo de Malcontenten in Vlaenderen een rÿck groot Doꝛp ofte Vꝛÿheyt/ ghenaemt Meenen/ gelegen op de Leye/ in't beginſel van haren nieuwen Krÿgh ingenomen hadden/ ende dat haren Overſten/ Emanuel de Lalain/ Heere van Montigny/ dat ſelve ſeer gheſterckt hadde/ (dat zÿn eerſte conqueſte noemende) waer dooꝛ ſy gheheel Weſt-Vlaenderen afliepen ende Bꝛandtſchattē/ ſoo hebben ſy dat ſelve weder verloꝛen in der manieren als hier nae volght:

Meenen in Vlaenderen de Malcontenten afgenomen/ den 22. Octobꝛis.

Tot Meenen woonde een Bꝛouwer/ genaemt Pieter Vercruyſſen/ deſe was ſeer van de Walen vervolght/ om dat hy eertÿts den Pꝛedicant geherberght hadde: Ende ten leſten hebbē de Walen gheſocht criminelÿcken teghen hem te pꝛocederen. Dooꝛ deſe ooꝛſake avontuerde hy't te ontloopen/ op eenen moꝛgenſtondt/ in Boeren cleederen ghecleedt zÿnde. Ende alſoo hy een Sentinelle ofte Schildtwacht paſſeren moeſte/ ſoo ontweldighde hy die een Hellebaerde uyt der hant/ waer mede hy twee ander Wachters overviel/ ende ontquam't alſo met wel loopen.

Daer nae addꝛeſſeerde hy hem aen den Boꝛghemeeſter van Bꝛugghe/ Jonckheer Jacques Bꝛoncqſaulx ghenaemt/ hem vertoonende/ met wat middelen hy zÿn Vaderlandt ſoude connen verloſſen/ t'welck hem dochte licht om doen te zÿn/ eñ dat het met weynigh Volcx ſoude connen uytghevoert woꝛden. Als men nu hier van beraedtſlaeght hadde met den Colonel der Schotten Balfour/ ende daer op ontfanghen het bevel ende advÿs van den Eertſhertoghe/ ende Pꝛince van Oꝛangien/ ſoo dede de vooꝛſchꝛeven Boꝛgemeeſter/ ende zÿne Sonen Pieter ende Joos/ buyten op zÿn Luſt-huys heymelÿcken maken ſeker getal van Ladderen/ tot ſulx ſeer bequaem. Als nu alle dinghen reedt waren/ is de Colonel Balfour des avondts/ den eenentwintighſten Octobꝛis/ uyt Bꝛugge getrocken nae de Schotſche Vendelen tot Rouſſelare/ met de welcke hy hem ſ'anderdaeghs ſ'morghens voor vier uren onder de Veſten van Meenen liet vinden/ op den Steenwegh oſte Caſſije van de groote ſtrate/ die nae Rouſſelare gaet/ met den voorſchrevē Pieter Vercruyſſen.

Op de ſelve tijdt lieten haer daer oock vinden op den Steenwegh van Cortrijck vier Vendelen Vlamingen/ welcke tot dien eynde uyt het Garniſoen van Cortrijc met Schepen waren doen comen. Dit volck tſamen (met dat de Clocke vier ſloegh) in de morghenſtondt den 20. Octobris/ beclommen ende beſpronghen ghelijckelijck aen twee plaetſen de Stadt/ met ſoodanigen cloeckheyt/ dat ſy de Schildtwachten overweldighden/ ende het Corps de Garde terſtondt deden vluchten/ ende maeckten haer alſoo (ſonder verlies van Volck/ ende ſonder te vinden grooten wederſtandt) Meeſters van der plaetſen: want die van binnen haer te onſterck kenden/ overmidts een deel van haer Garniſoen vertrocken was op dierghelijcken aenſlagh/ daerom ſy haer langs de Brugghe over het Water te Halewijn ſalveerden.

Aenſlagh op Cortrijck gemiſt door t'innemen van Meenen/ den 22. Octobris.

Ende dat meeſt te verwonderen is in deſen aenſlagh/ de Walſche Garniſoenen daer ontrent/ als van Waeſtene/ Wervijcke/ Comene/ met die van Meenen/ waren/ door raedt van den Heere van Erpe/ onder het beleydt van den Heere Dalleyns ghetrocken/ om met dierghelijcken middel de Stadt Cortrijck te verraſſchen/ ende dat even ter ſelver tijdt als t'ſelf de te Meenen gheſchiede. Ende alſoo de ſelvighe Garniſoenen voor Cortrijck waren/ ende die van Alleynes met d'ander Officieren beſigh warē/ om met haer Hellebaerden ende Spieſſien de diepten van de Grachten te gronden oſte verſoecken/ was den Hooghbailliou van Cortrijck in't opperſte van den Thoren des Caſteels/ om te hooren de alarme die ter ſelver uren tot Meenen ſoude gheſchieden: Van waer hy riep/ vragende de Schildtwacht van't Bollewerck/ of hy noch niet ghehoort en hadde/ niet wetende dat zijn vyanden hem ſoo nae waren. De Schildtwacht oſte Waker antwoorde overluyde/ Neen. Waer op de Balliouw weder ſeyde: Nochtans is den tijdt nakende. Welcke woordē Dalleynes alle hoorde/ ende creegh daer door achterdenckē/ dat zijnen aenſlagh ontdeckt was/ ende dat die woorden daeromme waren geſproken. Waer over wat vertreckende by zijn volck/ om voorder op den aenſlagh te beraden/ hoorde hy terſtont den alarm op Meenen/ t'welc hem dede terſtondt keeren/ om die te helpen/ ende by aldien dat Meenen ghenomen ſoude zijn/ het Krijghſvolck wederom te vermeeſteren/ terwijle ſy mochten met plonderen beſigh weſen. Maer nakende de Stadt/ ende door donckerheyt qualijck onderkennende oſt de Spieſſen die ſy ſaghen/ Lancien waren/ achtende dat daer Peerdevolck binnen was/ dede t'ſelve hem van zijn voornemen veranderen/ ende met zijn verſchrickt Volck vertrecken nae Wervijcke/ waer door de Schotten ende andere beter tijdt hadden/ om in Meenen den Buyt te vergaderen ende te deylen/ welcken de Walen in langhen tijdt vergadert hadden/ ende over ſulcx niet cleyn was.

Op deſe tijdinghe dede de Prince van Orangien van Willebroeck nae Meenen optrecken de Franſche ende Enghelſche Vendelen/ met noch andere Vlaemſche/ onder het beleydt van den Heere van La Nove/ om te volghen de Victorie/ ſo dat den voorſchreven Heere/ den veerthienden Novembris/ ſ'morghens met zijn Volck quam tot Wervijcke/ daer waren van de voorſchreven Walſche Garniſoenen twee Vendelen Walen in de Kercke/ ende twee in't Caſteel/ dat over d'ander ſijde van de Riviere leyt/ houdende de Brugghe vry tuſſchen beyden. Die in de Kercke waren/ werden van de Franſoyſen beringhelt/ ende van boven uyt de Huyſen van den Dorpe door die Kerckveynſters gheſchoten. Die van binnen ſchoten oock gheduerighlijck daer teghen/ ende weerden haer t'beſte ſy condē/ ſulcx datter werdt gheraedtſlaeght/ of men t'Gheſchut daer ſoude voor brenghen/ ghemerckt die van binnen niet en toonden/ dat ſy haer wilden opgheven/ als die verhoopten ontſet van de omliggende Garniſoenen/ ghelijck dan oock tot dien eynde uyt Halewijn ghetrocken waren vijf Vendelen. Maer die van Meenen/ t'ſelve ghewaer gheworden zijnde/ gaven een heete ſchermutſel aen die van Halewijn/ ſtekende het vyer in de Corps de Garde/ in voegen dat die van Halewijn daer door verbaeſt zijnde/ deden wederomme ontbieden haer voorſchreven uytgetrocken vijf Vendelen/ waer inne ſy ſeer wijſſelijck handelden. Want de Heere van La Nove verwittight zijnde/ dat de Walen haer te Comene vergaderden/ hadde gantſchelijc beſloten/ waer't by aldien dat ſy haer te Velde begaven/ dat hyſe ſoude aenvallen/ ende ſlaen in alle manierē/ het welcke hy alomme tot dien eynde dede vercondighen aen de Vlaemſche Vendelen ende andere/ niet het Peerdevolck/ die hy daer hadde: Maer ſiende dat zijnen vyandt hem niet en vertoonde/ dede hy (om geenen tijdt te verlieſen) die Kercke met Ladderen beclimmen/ ſoo dat hy des namiddaeghs ontrent vier uren daer Meeſter van werdt. Daer werdt ſeer ghepreſen de vromicheyt ende volſtandicheyt der Vlaemſcher Vendelen/ ende voornamelijck van eenen Soldaet eē Rondaſſier/ die op zijn Rondaſſe ontfanghen hadde ſeventhien ſcheuten/ in't innemen van de Kercke. Daer bleven in de hitte ontrent veertigh Soldaten van de Walen doot/ de reſte in't ghetal van ontrent hondert vijftigh werdt ghevanghen. Den eenen Capiteyn was Carondelet/ Luytenant van den Grave van Egmont: Den anderen/ ghenoemt Croyſet/ en werdt niet ghevonden. Die van't Caſteel haer niet langher daer betrouwende/ ſtaken op den avondt t'vyer in't Caſteel/ ende namen haren wegh op Comene.

La Nove exployten tot Wervijcke/ den 14 Novembris.

Malcontenten Peerdevolc werden vā La Nove by Halewijn gheſlaghen/ waer over ſy veel plaetſen verlietē/ den 16. Novembris.

Den ſeſthiendē Novembris dede dē Heere van La Nove ontrent dry hondert Peerden ende vier hondert Franſoyſen Voetvolcx trecken over de Riviere de Leye/ om avontuere te ſoecken: Ende houdende haren wegh op Halewijn/ ontmoeten vier Benden Ruyteren/ daer d'eene van was de Bende van den Hertogh van Arſchot/ ende de andere van den Grave van Lalain/ d'ander waren nieuwe Benden. Deſe dede hy terſtondt beſpringhen/ ende ſoo gheweldelijck aenvallen/ dat ſy ter eerſter charge gheheel ontdaen eñ gheſcheurt werden. De vluchtige werden vervolght tot Marquette toe: Ende ſonder den nacht die haer overviel/ ſouden daer weynighe afghecomen hebben/ alhoewel het meeſte deel daer doot bleef/ als bleeck by de Peerden eude ghevanghenen/ die de Schotſche Capiteyn Seton eñ Moynou brochten binnen Meenen.

Hier van die van Halewijn de wete hebbende/ ſtaken ſonder beyden t'vyer in de Huyſen/ ende vluchten terſtondt: die Huyſen branden tot den grondt af. Het Garniſoen van Becelare ende Waeſtene vertrocken oock/ welcke plaetſen La Nove terſtondt met zijn volck dede beſetten/ met meer andere plaetſen daer ontrent/ in welcke exployten zijn volck de Franſoyſen haer ſo yverigh toonden/ dat ſy hoorende dat haer betalinghe tot Meenen aenghecomen was/ de ſelve weygerden voor alſ doen te ontfanghen/ ſegghende / dat het doen gheen tijdt en was om gheldt t'ontfangen/ maer om ſchuldighe plicht ende dienſt te doen/ ende te vechten.

Wy hebben te voorẽ geſeyt/dat die van Groeninghen/ uyt haet van de Ommelanden/ niet en wilden in de Wtrechtſche Vnie comen. Eñ alſo de Ommelanden claeghden/ dat haer Edelen eñ andere/ door de Executeurs des Coninghs ende Camer van Groeningen/ verdruckt werden/ ſoo is den Stadthouder/ namelijck/den Grave van Rennenbergh / belaſt middelen by der handt te nemen/ om hem van die van Groeningen te verſekerẽ: Welcke tot dien eynde eenen Landtdagh beſchreef tot Viſchvliet/een Dorp ghelegen in de Ommelandẽ/ om alles met der minnen te ſliſſen.

Den Stadthouder Rẽnenbergh tracht die van Groeninghen te dwinghen.

Maer die van Groeningen weygherden daer te comen/ ſegghende ſulcx teghen haer Privilegien te weſen. Waerom Rennenbergh zijn Krijghſvolck by hem ontboodt / t'welck die van Groeninghen merckten / ende dochten oock Krijghſvolck te doen aennemen / door eenen Hopman Winckenbergh ghenaemt: Maer de ſelve werdt tot Arnhem ghevanghen . Waer over Rennenbergh haer ſchreef uyt Nieoordt/den 5. Mey/dat ſy moeſten (om alle miſtrouwen wech te nemen) Garniſoenen innemen / ofte Gijſelaers gheven. Hy ſchorſte oock des Conings Camere in Groeninghen van haer Officien/ ende nam voor/door laſt van de generale Staten/Delfziel eñ Winſum weder ſterck te maken/ daer toe laſt gevende den Hopman Cornput. Maer daer en werdt alſdoen niet anders in gedaẽ/ dan datter Loop-ſchanſſen ende Draey-boomen op de aencomſte van Winſum gemaect werden/ eñ men begonſt de Stadt/ ghenaemt den Dam / te beſchanſſen ende ſterck te maken/ welcke/nae dat ſy van Meynaert van Ham/ ende Bernt Hacfort/van wegen des Vorſten van Ghelre/ gheſterckt gheweeſt was/ (zijnde deſe twee Hoplieden van haer eygen Knechten in Georgen Schenck handen ghelevert) werdt die by den ſelven Schenck/ Anno 1535. weder gheſlecht/ende was alſoo blijven ligghen tot deſe tijdt toe.

Groeningen eenſ deels belegert/den 22. Mey.

Die van Groeningen gaven ſchoone antwoorde ſonder daedt [illegible] Krijghſvolck onder de handt aennemende / waer door Rennenbergh / den 22. Mey/voor de ſtadt ſondt de Vendelen van Vliet/ Weda/Olthof/ Entens/ Rinſwoude/Cornput/ Hottinga Enſchede/Schagen/ eñ meer andere/ die haer beſchanſten alleene aen de Noort-Weſt ſijde der Stadt / tot cleyn achterdeel der Stadt.

Beſchrijvinge vã Groeningẽ/ ſtaet/ ende gheleghentheyt.

De Stadt Groeninghen is gheleghen aen ſeer goet Wey-landt ende Coorn-landt/ſy heeft twee Rivierẽ/vlietende uyt de Moraſſen van de Drenthe/ namelijck/Schupten-diep/ t'welck te Delfziel in de Ems loopt / ende Horen-diep / dat de Stadt Reediep noemt / loopende in de Riviere Lauwers/ voorby de Marne/ eñ voorts in Zee. Sy is eerſt bemuert geworden Anno 1110. ende langhe daer nae met eenen hoogen dicken aerden Wal/met ſommighe Rondeelen ende ſeven Thorenen beringhelt / ende met breede diepe Grachten omghegraven. Rennenbergh dede by zijnen tijdt een groot Bolwerck voor de Botteringhe Poorte leggen. De Stadt is groot/ eñ vol volcx/ t'welck rijck is / eñ groote Coopmanſchap doet. Sy is langhe tijdt gheweeſt onder't Sticht van Wtrecht/ ende t'Jaer 1496. was ſy door Oorloghe ſoo wijdt gheromen (want ſelden conden ſy ſtil ſitten)dat ſy heerſchappije hadden in gantſch Weſt-Vrieſlant/uytgenomẽ Francker. Daer na hebben ſy verſcheyden Heeren ghehadt / als den Grave van Emden (welcke/ als voorſchrevẽ is/ een Caſteel in de Stadt maeckte) ende den Hertoghe van Gelder. Ende in't leſte namen ſy ende de Ommelanden gheſamentlijck den Keyſer Carolus de vijfde aen/Anno 1535. den 7. Junij.

Exploicten door Groeninghen in Junio.

Den eerſten Junij begonden die van buyten met die van der Stadt te ſchermutſelen/ende namen hen af eenen ontallijckẽ hoop Beeſten. Die van der Stadt brochten ontrent 2300. Boeren/ uyt de Dorpen van haer Juriſdictien/op de beenen/ welcke terſtont met weynigh Krijghſvolck in de vlucht gedreven werden/ende daerenboven met gheldt gheven gheſtraft. Den 6. Junij/ die van binnen hoorende/ dat in't Legher Buſcrupt ghebrack/ quamen met alle haer gheweldt van Boeren wel gewapent/ ende met eenigh Krijghſvolck/de Belegghers beſpringen met haer Gheſchut/eñ hadden daer by wel ſes hondert Dienſtmaeghdẽ/om haer geſchut te beſchanſſen: Maer ſtaende nu in een groote ſlagh-ordere/werdt van alle canten tegen haer geſchermutſt/ende werden dapper gheſchoten / ſoo datter veel doot bleven/ eñ nae ontrent twee uren namen ſy de vlucht / eñ werden ghevolght tot in de Poorte / niet ſonder perijckel van dat hen die oock afghedrongen ſoude worden.

Overgevinge van Groeningen/ met de Conditiẽ/ aen de Staten/den 10. Junij.

Hier nae begonnen die van Groeninghen nae Vrede te luyſteren/die hen ten leſten/ den 10. Junij/gegunt werdt/om dat de Prince van Parma ſeer nae die van Maeſtricht ghedwongen hadde/ welcke hadde mogen deſe Stadt comen ontſettẽ. De Conditien waren deſe: Dat ſy ſouden ſweeren den Eertſhertoghe / den Prince zijnen Luytenant/ende den Staten Generael/midtſgaders den Grave van Rennenbergh als Stadthouder ghehoorſaem te weſen : Garniſoenen/ſo het noot ware/in te nemen : Den Religions vrede te doen beſweeren ende onderhouden (waer op Rennenbergh ſelve ſeer dronge): Het verſchil met de Ommelanden te ſtellen in handen van de Commiſſariſen : Ende tot verſekeringe van alle deſen ſoudẽ ſy ſes Gijſelaers gheven / die Rennenbergh noemen ſoude/ende deſe werden ghenoemt al van de voornaemſte Spaenſchgeſinde/die den 14. Junij werden tot Campen in bewaringe gevoert/ ende alſo dede Rennenbergh zijn incomſte in de Stadt op S. Joris dagh/eñ verãderde aldaer dẽ Raedt/ den welcken hy met Staetſgheſinde beſettede.

Die van der Drenthe hadden te vooren vier van de Rennẽberghſche Vendelen van haer verdreven/voorwendende dat ſy hen groote overlaſt ghedaen hadden/ ende zijn daer over noch trotſiger gheworden. Waeromme Rennenbergh/met ſommige van zijn Krijghſvolck/ende dry Veldtſtucken Gheſchuts / den eerſten Julij / door de Drenthe na Coevoordẽ troc. Maer de Spaẽſchgheſinde Officieren/Landtſchrijver/eñ Schouthetten/ waren ghevlucht : ende t'was hem (als den Victorieuſen overwinnenden pleegh) al ghehoorſaem. Doch Oldenzeel ende Lingen en wilden noch Religions vrede / noch zijn Garniſoenen niet aennemen / maer gaven ſchoone woorden. Ende niet tegenſtaende groote dreygementen / en werdt teghen haer niet voorghenomen: Waeromme ſommighe achterdencken hadden/ datter heymelijck verſtandt tuſſchen haer was.

Rennenbergh doet Coevoordẽ ſterc maken/ in Julio.

Coevoordẽ/ zijnde alſdoen een open Vlecke/nam Rennenbergh voor wederomme te ſtercken/ van weghen de paſſagie ende gheleghentheyt/ als die noch Lingen/noch Oldenzeel niet wel en betrouwde/daer van hy Cornput laſt gaf/welcke daer een Caſteel beſtack met vijf Bollewercken/ Strijckweeren/ ende diepe Grachten: Maer ten werdt/ by gebreck van veel middelen/ende onwillicheyt van verſcheyden niet volmaeckt. Daer werden ſeer veel groote ijſere Clooten uytghedolven / die eertijts tegen t'Caſteel hadden geſchotẽ geweeſt/

oock

1579. oock groote Ramen vol ſcherpe Nagelen/welcke die van binnen in ſtede van Voet-Anghels/in de Grachten ghebeſight hadden.

Ghelegentheyt vã Coevoorden.

Sonoy hadde oock eens begonſt de Stadt te ſtercken. Haer ghelegentheyt is ſulcx/ dat alle die uyt Vrieſlandt/Ommelanden/ Drenthe/ ende Vollenhove/ nae Duytſlandt reyſen willen/ deſen pas ghebruycken moeten: Want de andere over de Bortanghe is onſeker/ ende meeſt onbequaem. Coevoorden heeft in't Noordt-Ooſten een gheduerigh Moraſch/tot Wedden toe: In't Weſten heeft ſy een gheduerigh wildt Moer/oft ſtaende Water/ tot voorby Haſſelt ende ſwarte Sluys: In't Noorden heeftſe het Dorp Daſem/ende een harde Heyde nae Groeninghen toe. Leyt vijf mylen van Linghen/ vijf van Oldenzeel/neghen van Deventer/ vijf van Zwol/ ſes van Steenwijck/ ende ſeven van Groeninghen. Om deſe plaetſe is dickmael hier te vooren grooten twiſt ghewee ſt/ van weghen haer ghelegentheyt: Is dickwils ghewonnen/dickwils overghegheven/ ende dickwils afghe worpen/ ende weder opghebouwt. Leſtmael is ſy by den Gelderſchen Droſt Selbach overghegheven aen Georgen Schenck/ Anno 1536. ende door Coningh Philips (hebbende ghemaeckt tot Frontiere Linghen) gheſlicht. Ende in't naeſte Jaer heeft Ens/ den Droſt/ de Veſtingh der Stadt/ die by Sonoy begonnen was geweeſt/ laten liggen/maer het Caſteel heeft hy op de Fondamenten van Cornput opghebouwt/ ten behoeve des Conings.

Brandtſchat ende wederſtandt der Boeren.

Het Hooghduytſch Staten volck/ t'welck haren Leger (alſo wy hier boven hebben verhaelt) in Brabant opghebroken hadde/ is ten meeſtendeel in Overijſſel gecomen/ alwaer ſy den Lantſchappe grooten overlaſt hebben ghedaen/ om dat ſy niet en waren betaelt/ nochtans en conde het Lantſchap niet beweeght worden haer Contributien oprechtelijc in te brengen/ om deſe wat te vreden te ſtellen/ maer wilden eerſt het Krijgſvolck quijt zijn/ alſo die van Vlaenderen gedaen hadden.

De voornaemſte van deſe was de Overſte Kurtſbach/een Vrijheer/ die des Hertoghs van Lignits Suſter te Wijve hadde/ een beroemt Krijghſman/ welcke/ nae dat hy Overijſſel ghebrandtſchat ende opghegheten hadde/ vertrock in't Landt van Linghen/alwaer hy t'ſelve oock pleeghde/ tot dat hy ten leſten van Buſcruydt (daer t'vyer in quam) verbrandt is.

De Inlandiſche Vendelen/ als het Regiment van Bertel Entens/ende andere/brandtſchatten de Landen oock dapper/ waer teghen haer de Boeren wapenden/ ende dreven twee Vanen Ruyters/ als van Doda/ van Laoir/ ende die van Rinſwoude tot Coevoorden toe/ nemende haer Baggagie/Waghens ende Peerden. Daer nae hadden haer de Boeren oock ſterck vergadert by Zuydtlaren/ om Bertel Entens met zijn Volck te wederſtaen: Maer ſy werden van hem in de vlucht ghedreven/ ende van zijn Peerdevolck vervolght. Alſoo beroofde hy de Dorpen tot Coevoorden toe/ ende brandtſchatte het Landt van de Drenthe op aehthien duyſent Guldens.

Rennēbergh begint den Staten afvalligh te worden.

Hierentuſſchen begonde Rennenbergh verſtandt te hebben met den Spaenſch-gheſinden/ ende des Coninghs partije/ alſoo wy namaels ſullen verhalen. Waeromme hy door open Brieven/midts de menighvuldighe clachten van den overlaſt/ den Boeren ende den Landtſchap van der Drenthe macht gaf/den Krijghſlieden (oock ſelve den ghenen/ die van zijnen Regimente waren) te moghen wederſtandt doen/ ten ware dat ſy hen zijnen grooten Zeghel ter contrarie met zijn dobbel onderſchrijvinghe toonden. T'welck hy daeromme dede/dat hy door ſulck een middel hem ſoude quijt makē ſulcke Vendelen eñ Krijgſvolck/ die hy te vreeſen hadde/ dat hem mochten verhinderen/om niet te connen gheraken tot zijn voornemen.

Boeren oploopigh/ noemen haer factie de deſperatie.

Doch de Vrieſſche Boeren en roerden haer niet vele/ eñ die van de Drenthe waren verheert. Maer de Overijſſelſche van Twent/ Zalandt ende Maſterbroeck/ waren ſterck/ ende hadden Overſten ende Bevelhebberen/ ende alle Krijgſordere/ ende noemden haer factie de deſperatie: voerende in haer Vendelen een Sweerdt/ met eenen halven Dop van een Eye/daer den Doyer neven uytgheloopen lagh: Ende ſeyden/ Sy en hadden tot noch toe om het Eye niet willen vechten/ nu moeſten ſy wel om de Schale vechten.

Boerē werdē gedwongen by Hohenlo.

Grave Philips van Hohenlo/ Vrijheere tot Langhenbergh/ trock met ſommigh Volck om deſe Boeren te ſtillen/ maer ſy ſterck zijnde etlijcke duyſenden/ ende noch by hen hebbende eenigh Krijghſvolck van Anholt/dreven hem te rugge/ niet ſonder perijckel zijns levens. Maer als hy naderhandt wat ſtercker geworden was/ ſloeghhyſe by een Clooſter Spon ghenaemt/daer haerder ontrent ſeven hondert doot bleven. Daer nae werdter oock veel verſlagen by een Dorp Rolte gheheeten. Alſoo brocht de Grave van Hohenlo (vervolgende zijn Victorie) de Boeren tot ghehoorſaemheyt/ſteldeſe op Rantſoen/eñ dwonghſe de Wapenen over te leveren.

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des neghenden Boecx.

¶ Het thiende Boeck.

Nobiſcum DEVS, quis contra nos ?

Sommarie, Ofte cort verhael van het thiende Boeck.

DEn Vrede-handel tot Ceulen ghebroken zijnde/ houdt den Prince van Orangien de Landen voor/ reformatie op haer Regeringhe/ ende aen te nemen den Broeder des Coninghs van Vranckrijck/ t'welck oock beſloten werdt: Daer op die van Camerijck (t'gheweldt van den Prince van Parma vreeſende) hulpe van hem innemen. Rennenbergh in quaet vermoeden by de Landen ghecomen zijnde/ maken haer de Vrieſche Steden Meeſters van haer Caſteelen/ ende breken die af: Dies hy Groeningen overweldight/ t'welck Bertel Entens weder beleyde/ die daer doot bleef/ wiens leven wordt verhaelt. Van weghen den Prince van Parma quam Schenck Groeningen te ontſetten/ ende ſlaet den Grave van Hohenlo by Herdenbergh. Hohenlo ſterckt hem weder. Rennenbergh neemt Delfziel ende ander plaetſen in/ ſlaende Hohenloos volck. Cortrijck wordt door den Prince van Parma inghenomen: Ende Ninove door La Nove/ daer Egmont ghevanghen werdt. Mechelen/ door eenen Broeder Pieter tot afval ghebracht zijnde/ werdt door der Staten volck inghenomen/ ende deerlijck wederomgheplondert. Alomme wordt een Aerdtbevinghe ghevoelt. La Nove wordt by Inghelmunſter ghevanghen. De Heer van Heſe wordt onthalſt: Ende Dieſt wordt door der Staten volck inghenomen. De Hertoginne van Parma (die eertijts Regente gheweeſt is) comt in Nederlandt by haren Sone/ om te regeren/ maer niet aengenomen. Hertogh van Savoyen ſterft/ oock de Coninginne van Spaengien. Tot Bochain werdt Selles behendelijcken ghevangen: T'welck daer nae/ belegert zijnde/ werdt overghegheven. Den Hertogh van Anjou wordt voor Overheere aenghenomen/ op ſeker Conditien: Daer over neemt den Eertſhertogh Mathias zijn afſcheydt. Ordonnantien tot Antwerpen ghemaeckt. Franſoys Draeck ſeylt de Weerelts-cloot omme. Steenwijck wordt door Rennenbergh belegert/ maer werdt cloeckelijck verweert/ ende by Norrits ende Nienort ontſet. De Coningh van Spaengien neemt Poortugael in met gheweldt/ verjaghende den Coningh Don Antonio. Hertogh van Alva ſterft. Ende doet den Prince van Orangien in den Ban: Die hem door een Apologie verantwoordt. Tot Bruſſel werdt de exercitie van de Roomſche Religie gheſchorſt/ door beroerte van een Monick/ ende de redenen by een Placcaet ghepubliceert: Deſghelijcx t'Antwerpen. Een valſche Nonne tot Liſbona/ doende mirakel/ werdt daer gheſtraft. Doot ende leven van Rennenbergh: In wiens plaetſe comt Verdugo: Die ſlaet Norrits by Northorn. Haultepenne eñ Schenck nemen Breda in met moeyte/ waer dat de ſtadt Breda/ ende de Heerſchappije des Huys ende Gheſlachte van Naſſou beſchreven wort. La Garde neemt voor de Staten Eyndoven. Camerijck/ door den Prince van Parma beleghert zijnde/ wordt van den Hertogh van Anjou met Heyrcracht ontſet. De Staten publiceren den Coningh vervallen te weſen van zijn Heerſchappije der Landen/ ende breken zijn Zeghelen. Den Eertſhertogh Mathias vertreckt. Doornick wordt beleghert ende ghewonnen. De Prince van Orangien doet een vertoogh aen de Staten. Aenſlagen op Berghen ende Borborgh te vergheefs.

¶ Alle dit is gheſchiedt in dertigh Maenden tijdts/ regerende
den Eertſhertoghe Mathias/ ende den Prince van Parma.

ALs nu den handel van Vrede tot Ceulen alſoo was afgeloopen/ gelijck wy verhaelt hebbē/ ende datmen daer op geen hope meer en hadde/ ſoo heeft de Prince vā Orangien/ noch tot Gent zijnde/ den 28. Septembris/ Anno 1579. in Drucke laten uytgaen zijn advijs ende raedt/ op ſeker Artijckelē/ by de Gedeputeerde van de vereenighde Provincien hem voorgehouden/ beſtaende meeſt in vier Poincten/ Als van dē Vrede-handel/ van de Contributie/ de handelinge met den Hertogh van Anjou/ eñ van't Gouvernement der Landē.

Advijs des Prince van Orangiē op den Vrede/ Contributiē/ Hertogh van Anjou/ eñ Gouvernement des Landts/ den 28. Septembris/ 1579.

Aengaende den Vrede-handel/ beclaeght hy hē grootelijcx/ dat eenige hem wijten/ dat dien geen voortgangh en heeft/ daer hy nochtans altijdts geraden hadde/ eñ noch raedt/ dien in alle mogelijcke manieren te aenveerden/ wel wetende/ dat daer anders noch grooten twiſt/ Oorloghe ende bloedtſtortinghe te verwachten ſtaet: Maer hy ſagh de ſake nu ſo verre gecomen/ dat die van de gereformeerde Religie geheelijck van meyninge warē/ niet meer te willen uyt dē Lande trecken/ noch t'Vaderlant verlaten/ eñ datter anders niet met den Vrede-handel dan meerder oneenicheyt tuſſchen de Landen geſocht en wort/ als namelijc met de Pacificatie vā Gent aen te biedē/ welcke ſy te voorē/ in de handelinge met den Baron van Selles/ voor quaet eñ onrecht hebben gehouden/ eñ dat ſy over ſulcx behoort uytgeroept te wordē. Voorder refereert hy hem tot t'ghene/ dies aengaende/ de generale Staten hebben geantwoort. Voeghende daer by/ dat den vyandt onder dien Vrede-handel niet dan goedt eñ bloedt der Inwoonders en ſochte/ alſmen ſoude hebben alle plaetſen eñ Sterckten overghelevert/ in handen van den ghenen/ die haer altijts/ voor alle verſekeringe/ niet anders aen en boden dan dē blooten Eedt/ der ghener/ die haer eere ſoo wijdt hebben vergheten/ dat ſy tegen haer eyghen Vaderlandt de Wapenen hebben aengenomen/ welcke Eedt ſeer lichtelijcken by de ſelve Lieden/ die erger dan de Spaengiaerden gheſinnet zijn/ ſoude connen gediſpenſeert worden/ als blijckt by verſcheyden exempelen in Vranckrijck/ ende in Nederlandt/ Anno 1566. Proteſterende voorts voor Godt/ allen Vorſten/ Potentaten/ eñ ander Lieden der Weerelt/ dat niemant hem beroemen conde van meerderen Intereſte ofte ſchade te lijden by deſe Oorloghe dan hy: ende dat niemandt den Vrede meer wenſcht/ begeert/ ende noodiger ofte nutter acht dan hy: Want het genoech openbaer was/ hoe vele eerlijcke ſchoone goederen de vyanden hem onthielden/ ſonder eenighderhande vergheldinghe. Oock hoe het derven van zijnen Sone/ den Grave van Bueren/ liggende in Spaengien tegen alle billicheyt ghevangen/ zijn Vaderlijcke herte moeſte bewegē/ dien hy geen hope en hadde te mogen ſien ſonder den Vrede/ t'welck hy nochtans/ naeſt de eere Gods/ eñ t'welvaren des Vaderlandts/ meeſt was begeerende/ ghemerckt hy ſo wel als andere Vaders alle natuerlijcke liefde tot zijnen Sone was dragende.

Redenen/ waerom de Prince den Vrede wenſchte.

Ten anderen ware hy oock tot afgaenden ouderdom ghecomen/ die wel diende wat ruſte te hebben van zijne menighfuldighe moeyte ende arbeydt/ die hy hadde gheleden. Maer overmits vele/ ſoo van de ghereformeerde Religie als andere/ die de Vrijheyt des Vaderlandts ſochten/ op hem ſteunden/ ſo en conde hy tot geenen Vrede ſtemmē/ dan die waer ſtreckende tot verſekeringe der Religien/ Vrijheden/ ende Privilegien der Landen/ ende die ſeker ende gheduerigh mochte weſen. Tegen welcken ghewenſchten Vrede hy/ tot voldoeninge van zijnen Eedt eñ Conſcientie/ voor ſeker affirmeert ende bekent/ dat ſtrijden de Artijckelen tot Ceulen voorgegeven/ als die ſtrecken tot verderf ende verwoeſtinge van de ghereformeerde Religie/ ende van den Lande/ alſoo hy voorder met eenighe redenen verclaert/ welcke te langhe zijn hier te verhalen: dies wy wijſen den Leſer tot de ghedruckte Copije.

Aengaende de Contributien/ ghedraeght hy hem tot t'gene/ dat by de Gedeputeerde tot Wtrecht verſamelt goet gevonden was/ als breeder ſoude blijcken/ oock by de Apoſtillen/ die hy op elck Artijckel ſoude mogen ſtellen.

Wat aengaet dē Hertogh van Anjou/ gemerckt de ſchuldighe plicht ende neerſticheyt/ die by den Landen ghedaen is/ om tot eenen goeden Vrede te comen/ ende datter van ſ'Conings wegen tot noch toe gheenderhande merck-teeckenen van goeden wille t'heurwaert/ veel min tot ghereformeerde Religie en waren ghetoont/ ende dat van hem niet dan alle tyrannije/ eñ verwoeſtinge der Religie/ te verwachten ſtondt: Soo verclaerde hy/ ingevalle de Provincien eenen anderē Prince wilden kieſen/ datter gheen Heere ofte Prince en conde op dat pas ghevonden worden/ wiens authoriteyt ofte Middelen meer ſouden uytrechtē/ dan die van het Coninghrijck van Enghelandt/ ofte van den voorghenoemden Hertogh van Anjou: Want hoewel de Vorſten des Rijcx ten verſcheyden reyſen waren verſocht geweeſt de Landen in haer beſcherminge te nemen/ ende dat ooc de Keyſerlijcke Majeſteyt by des Eertſhertogs Mathias Hoocheyt/ ende Generale Staten/ ſoo by Brieven/ als by Lieden van qualiteyt derwaerts gheſonden/ ſeer ootmoedelijcken tot ſulcken eynde aengheſocht ware gheweeſt: Soo en hadde nochtans zijne Keyſerlijcke Majeſteyt/ ofte des Rijcx Vorſten/ niet connen beweeght worden/ om deſe Landen eenighe hulpe ofte byſtandt te doen/ niet tegenſtaende de ſelvighe lidtmaten des Rijcx zijn.

Engelandt/ ende de Hertogh vā Anjou/ de bequaemſte Nabueren/ om Nederlandt te helpen.

Ten anderen/ hadde zijne Excellentie hier te vooren ghenoechſaem vernomen de meyninghe van de Coninginne van Enghelandt/ ſoo wel om de beſcherminge deſer Landen aen te nemen/ als ooc belangende de goede affectie ende gunſte/ die ſy den bovenghenoemden Hertoghe was toedragende/ hebbende in zijnē faveure aen den Heeren Staten geſchrevē: Waeromme (onder correctie ofte verbeteringhe van de gheunieerde Landen ende Steden) hem niet en dochte eenigen anderē middel overigh te weſen/ dan toevlucht te nemen tot den voorſchreven Hertoghe/ te meer/ om dat ſulck een heerlijck werck vereyſcht eenen Vorſt/ die ſelfs in Perſoon ſulcx uytvoert: op conditie/ dat de Landen mochten voorſien worden met Krijghſvolck/ ende ghenoechſame middelen/ om den Spaengiaert t'Hooft te bieden/ met verſekeringhe der Religie ende Privilegien/ ende elcke Provincie te blijven by haer oude gherechticheden/ ſonder eenighe veranderinghe.

Soo oock de Landen raedtſamer vonden geenen Vorſt te kieſen/ ghedroegh hy hem oock tot haer goetduncken/ belovende zijnen dienſt nae zijn vermoghen/ tot oorboor der Landen/ eñ vermanende/ dat ſy op de beſte middelen (om ſulcken vyandt te wederſtaen) wilden verdacht weſen.

In't Gouvernement beclaeght de onghehoorſaemheyt.

Nopende t'Gouvernement van den Lande/ dat ſtelde hy ter diſcretie van de Provinciē/ mitſgaders t'ghene de ſelve ſal believen te ordineren/ aengaende den Perſoon van zijner Hoocheyt den Eertſhertogh: Maer belangēde zijn Perſoon/ en conde hy niet voorby gaen eenighe merckelijcke ghegebreken / op de welcke tot noch toe niet doenlÿc en was gheweeſt ordere te ſtellen/ door ghebreck van ghehoorſaemheyt / t'welck by alderhande Perſoonen groote clachten hadde veroorſaeckt/ by ſommighen uyt onverſtandt / by anderen uyt nÿdicheyt. Hy wiſte oock wel/ dat beneffens de onghehoorſaemheyt / van veel quaets oorſaeck was/ dat het gheldt/ten Oorloghe noodigh/niet op zÿnē tÿdt opgebracht/maer elders dan daer't behoorde/gebruyckt/ oft oock met liſticheyt achterghehouden hadde gheweeſt. Daerom men hem t'onrecht van alle onordeninghen de ſchuldt opleyde/ want hy ſonder middelen ende byſtandt niet en conde alle ſaken uytrechten: Maer ſulcke zÿne Laſteraers en ſochten niet anders dan der Landē ondergangh/ des niet tegenſtaende werden ſy van velen ghelooft.

Beclaeght over ondancbaerheyt.

Ende hoewel hy acht nemende op de ondancbaerheyt der ghenen / voor welcker ooghen zÿn Soon wech ghevoert is / ende om welcker wille hy dry Broeders verloren / ende hem in groote ſchulden gheſteken heeft (zÿnde zÿner goederen berooft) wel oorſaeck hadde aen te nemen ſulcke vorderlÿcke conditien/als hem/gheduerende deſen Vrede-handel ende anders/ zÿn aengeboden: Heeft hy nochtans / om de eere Godes/ ende der Landen welvaren voor te ſtaen / ſulcx niet gheachtet / jae hadde met veel moeyte (ſchier ſonder alle Middelen / door goet gheloof / t'welck hy onder de Soldatē hadde) tot noch toe dē vyandt belet van voorderen inval in de Landen te doen/ hoewel hy die Landen aen alle canten / ſoo met gheweldt als liſtige practÿcken / hadde beſpronghen.

Ende aengheſien de gheunieerde Provincien zÿn Excellentie preſenteerden het Luytenantſchap Generael van de Landen/hy wel wetende wat hem daer te vooren is wedervarē/ verclaert wel te willen ghehoorſamen yemanden anders/ dien de Provincien daer toe ſullen willen verkieſen / belovende nae zÿn vermogen de Landen te willen dienen / gelÿck hy tot op dien tÿdt gedaen hadde.

Nochtans/ ſoo ſy volherden hem te verſoecken tot het voorſchreven Luytenantſchap generael/ (als die hem gheheel ten dienſte van Gode ende den Vaderlande begheven hadde) ſo begeert hy/ dat de Provincien willen verſtaen de oorſaken van de boven-ghenoemde ongeregheltheden/om daer te mogen beter in verſien.

Beclaeght/ dat de Stedē geen Garniſoenen willē innemen.

Ten eerſten en iſſer in de Landē niet een ſtadt/ die welcke/ des verſocht zÿnde/ niet en weygert/ ſoo vele haer moghelÿck is / Garniſoenen in te nemen: Ende als ſy eenige in heeft/ niet terſtont alle Vrienden uyt en maeckt/om daer van weder ontſlaghen te weſen. Waer door gheheele Provincien ende Steden worden verlorē/ alſoo't aen Aeth/ Aelſt/ Mechelen/ ende andere gebleken is.

Ende als nu al de Steden tot Garniſoenen in te nemen verwilligen/ ſo is t'ſelfde in ſoo cleynen getale/dat ſy geen uytvallen en connen ghedoen/ om den vyandt te mogen crencken/maer moeten binnen de Mueren blÿven/ ende alſo den krÿgſhandel ongewoon worden/ſulcx dat dē vyant ten platten Lande tot voor de voorſz. Poorte doet wat hy wil: Daerom oock de cleyne Steden eñ Vlecken/hoe nae ſy oock den grooten Steden gelegen zÿn/ met Garniſoenen moeten verſien weſen/ofte verloren gaen: ondertuſſchen werdt den ſchamelen Huyſman aen allen ſÿden verdruckt.

Ten anderen/vermeerdert de ongeregheltheyt daghelÿcx / om dat het den Landen (door dien ſy ſoo verdorven worden) niet moghelÿck en is de penningen van de Contributien / welcke men daer opgheſtelt heeft/te lichten.

Om alle t'welcke te verhoeden geen bequamer remedie en is / dan binnen de Fortreſſen eñ Steden goede ſtercke Garniſoenen te leggen/ die den vyandt zÿn plonderen/brandtſchatten/ ende alle andere moetwille mogen verhinderē/ waer door de reſte van den Lande verſekert eñ ontlaſt ſoude zÿn van ſoo veel onnoodigh cleyne Garniſoenen/ ende de Soldaten beter betaelt /in voeghen / dat veerthien oft vÿfthien Vendelē/ wel betaelt ende ghediſciplineert zÿnde / ſoo veel overlaſt binnen een Stadt niet doen en ſullen/ als nu tegenwoordelÿc doen dry ofte vier Vendelen onbetaelt/ gemerckt die ſelve/by gebreke van betalinge/onder geen diſciplÿn te houden zÿn.

Verſocht volle macht in't diſponerē van Garniſoenen.

Daerom verſocht hy voor't eerſte/datmē hem wilde toelaten in de Frontier-ſtedē ordere te ſtellen nae zÿn goet duncken / niet alleene tot bewaringhe van de ſelve Steden / maer om daer uyt den vyandt ſelve te mogen nae behooren beſpringhen.

Begeerende oock/datmen wilde aenmercken/ wat te vooren in Hollandt ende Zeelandt zy gebeurt/daer de Steden geen ſwaricheyt en maecten Garniſoenen in te nemen / waer door ſy niet alleen bewaert en waren / maer deden oock den vyant groote ſchade ende af breuck. Oock mede verſoeckende/om alle aenſlagen/ eñ onverſienige invallen des vyandts (daer hy heymelÿck van ſoude mogen gewaerſchout weſen) te verhoeden/ dat hy ſoude mogen in alle Steden ende plaetſen Soldaten in ende uytvoeren/ ſonder tegenſeggē.

Verſocht/ dz dē Raedt volle macht van reſolveren hebbe.

Voorders/alſo door de traecheyt van de Reſolutien ende executien / van't ghene gheresolveert ende beſloten is / midtſgaders door menighvuldighe Receſſen eñ uytſterten/die daer by den Gedeputeerden van de Provincien aenghenomen worden/veel quaets mochte rÿſen/ſo dochte hem oock goet / datter eenen Raedt worde inghestelt/ gelÿck goet ghevonden was / ofte by de Provincien noch mochte goet ghevonden worden / ende dat die ghene / welcke daer toe gheſtelt ofte ghecommitteert ſullen worden/ volcomen macht eñ authoriteyt hebben op alle voorvallende ſaken eyndelÿcken te reſolveren / ſonder ſulcx aen hare Meeſters te ſeynden/ ende van hen eerſt beſcheyt te verwachten/ gelÿck het ſelve tot noch toe gheſchiedt is / welverſtaende nochtans / indien de Provincien haer eenige Poincten wilden behouden hebben / welcke tot haerder kenniſſe alleen ſouden ſtaen / ſullen het ſelve moghen verclaren / ende voorts macht ende authoriteyt gheven/ om op alle andere ſaken te beſluyten/by veelheyt van ſtemmen/de welcke een yegelÿck ghehouden ſoude zÿn te achtervolghen/ ende hem daer nae te reguleren.

Ghebreck over de Contributie.

Voorder beclaeghde hy hē oock/datter groote ſwaricheden geſproten waren/door gebreck van penninghen/om de Oorloghs-coſten te voldoen/ eñ dat over ſulcx alle goede ghelegentheden/ van den vyandt uyt den Lande te drÿven / verloren werden/ alſo ſelve den vyandt by zÿn eygen afgeworpen Brieven bekent / dat hy ghedwonghen ſoude weſen te doen: Oock dat de beloofde penninghen niet en werden ghelicht / ende ſoo daer eenighe ghelicht werden / ſoo werden die ſelvige weder uytghekeert nae een yeders goetduncken. Daeromme hy noodigh achte / dat ſoo wanneer eenighe Contributien ingewillight zÿn/alle particuliere/die in't opbrengen van haer quota weygherigh ofte gebrekelÿck vallen/ ſouden met der daedt ſtracx alomme geexecuteert worden. Welverſtaēde/ dat hen geoorloſt ſal zÿn haer recours te nemen aen de Generaliteyt van hare Provincien ende Steden.

Dus vele heeft ons goet gedocht van deſe Artÿckelen tijckelen te verhalen/ om aen te wijſen den ſtaet/ daer de Landen doe in ſtonden: die breeder beſcheydt begheert/ die magh de Artijckelen ſelfs leſen.

De Prince liet deſen zijnen raedt ende advijs by tijdts in Druck uytgaen/ op dat het allen den Provincien ende Steden mochte dienen tot onderrechtinghe/ om daer op te letten/ ten eynde ſy ter naeſter vergaderinghe der Staten Generael binnen Antwerpen/ mochten met volcomender macht ende procuratie afgheſonden worden/ tot eyndelijck beſluyt van't ghene noodigh was/ nae uytwijſen der Unien eñ Verbondteniſſen: Maer van den meeſtendeel en werdt noch niet veel beſloten.

Andere Propoſitie van den Prince van Oranjen aen de Staten/ den 9 Januarij. 1580.

Waeromme de Prince anderwerf/ Anno 1580. den 9. Januarij/ de Ghedeputeerde der generale Staten t'Antwerpen vergadert zijnde/ vertoont ende voorghehouden heeft de ongheregeltheden/ ofte ſwarichedē/ die den Lande nakende waren/ ſo daer niet haeſtelijck in verſien werde/ voornamelijck/ om datter noch geen Collegie ofte Raedt van State ghemaeckt en was/ die macht hadde om te beſluyten op t'ghene/ dat ſoude ſtrecken ten dienſte van de Generaliteyt: want nu een yeghelijck in zijne Provincie ende Stede in't byſonder dede/ t'ghene hem goet dochte voor zijn particulier/ ſonder te letten wat ſy ende de Generaliteyt verloren/ als ſy d'een oft d'ander Stadt/ die in noode was/ niet by en ſtonden: t'welck quam door ghebreke van een lichame oft overſte verſamelinge/ den welcken de byſondere behooren ſubject ende onderdanigh te weſen.

Het ware ghenoech bekent/ hoe dickwils hy hadde verſocht/ datmen eenighe Peerden ende Voetvolck in dienſte ſoude houden/ t'welck/ ſoo ſy't ghedaen hadden/ en ſoude Tourneſis ende Weſt-Vlaenderen in den teghenwoordigen noot niet weſen/ noch men ſoude de ſtadt Maeſtricht niet verloren hebben/ maer ſelfs den vyandt hebben moghen op't lijf loopen/ oft zijn macht doen ſcheyden.

Ende eenen Legher van de Garniſoenen te vergaderen/ dat waer onmogelijck/ ſonder eenen opper-Raedt/ die daer over mochte diſponeren/ ghemerckt dat elck zijn Krijghſvolck oft Garniſoenen wil af dancken ofte quijt zijn/ als ſy uyt den noot zijn: ende die in den noot zijn/ en willen haer Garniſoenē niet uyt haer Provincien/ Steden ofte ghebiedt laten gaen: ende dierghelijcke voorvallende onordeninghen meer/ welcke daer uyt ſpruyten: t'welck al/ met eenen opper-Raedt voorſien/ met volcomen macht ſoude verhoedt worden.

Door deſe ende dierghelijcke ghebreken (ſeyde hy) waren diverſche goede Lieden van eeren ontruſt/ welcke dē grondt van de ſaken niet verſtaēde/ leyden de ſchuldt op de alder-onſchuldighſte/ waer uyt ſpruyt/ datmen d'een Stadt voor/ ende d'ander naer/ ſiet af vallen ende verlieſen/ eñ dat de ijverighſte flauhertigh werden: Dat oock geen Prince ofte Potentaet/ oft eenighe vreemde Natie haer ware toeghedaen/ ofte met hen Verbondteniſſe ſochte te maken/ ofte datter eenighe van de vyanden hem quame aen haer ſijde begeven/ als makende haer meeſte fondament ende ſterckte op haerlieden quade Reſolutien/ ſoo dat het groot wonder was/ datter geen grooter verlies den Lande ware toeghecomen.

Nademael dan de waerachtighe oorſake van de voorverhaelde ſwaricheden waren de quade Reſolutien/ eñ het onachtſaem volbrengen van't ghene datter gheſloten was/ ſo moeſte ſulcx voor al verbetert weſen/ ghemerckt datter noch in't Landt vele vrome Lieden waren/ die de ſake behertighen ſouden/ voornamelijck/ dewijle men by den vyandt veel meer ongereghelteyts ſagh dan ſy hadden/ als namelijck/ gebreck van gelde/ van Poeder/ eñ van alderhande Munitien/ tweedrachten/ factien ende vertelheyden onder den Krijghſvolcke/ van de welcke hare Steden ende Landen walghden: waer mede men ſoude mogē grootelijcx zijn profijt doen/ waer't by aldien dat de Provincien (hebbende ghenoech de middelen ende macht) maer eens beſlotē te velde te leveren een Legher van vier duyſent Peerden/ eñ twaelf duyſent voetknechten/ met noch twaelf hondert Pioniers/ geſamentlijck met de Artillerije/ ende opruſtinghe van dien/ behalven het Krijgſvolck dat in Garniſoenen ſoude liggen. Daer by waer oock noodigh te verclaren aen de overſte Hooſden/ Ritmeeſters ende Capiteynen/ wat middelen men hadde/ om die te betalen: want anders goede ende eerbare Soldaten haer niet en wilden gheven ten dienſte: Ende quade Soldaten meer comende om den coſt te winnen met verderf van den Lande/ dan door goede ghenegentheyt/ oft om dienſt te doene/ eere ende prijs te behalen/ en waren haer in haren noot niet nut. Ende alſoo men ghevoeghlijck niet veel ander Peerden en conde becomen dan Duytſche/ diende wel beſloten/ wat Overſte men ſoude mogē kieſen: Ende ſoo men dien noch ſchuldigh ware van eenighe voorgaende dienſten/ ſoo dienden die voldaen/ eñ oock ander Natien verſocht.

Verſochte Legher te velde/ van 12. duyſent te voete/ vier duyſent Peerden/ 12 hondert Pioniers/ met het Geſchut.

Finantien.

In't ſtuck van de Finantien ofte ghelde was oock groote faute/ ghemerckt dat een yegelijcke Provincie hare penninghen ſelfs handelde ende bediende op zijn ſchoonſte/ nae zijn eyghen beſte/ ende niet nae het ghemeyne beſte: Oock mede/ dat ſommige de alghemeyne middelen te ſeer ongelijck in hare Provincien lichten/ het zy dan om meerder neeringhe aen hen te trecken/ ofte door onachtſaemheyt ofte quade ghenegentheyt.

Eedt.

Oock diende grootelijcx ghelet op den Eedt/ die men den Capiteynen/ Officieren/ ende andere Soldaten afneemt/ dewijl vele van de ghene/ welcke/ in dienſt zijnde/ meynen/ dat ſy op den Eedt/ die ſy den Coningh ghedaen hebben/ wel mogen tegen de Landen wat voornemen: Daerom moeſte een forme geſtelt zijn tot meerder verſekeringhe/ wat ſtijl men voortaen ſoude willen ghebruycken in alle Mandamenten/ Ordinantien/ Placcaten/ ende andere Acten/ de Hoocheyt aengaende.

Ende alſo door het vertreck van't meeſtendeel der Edelen/ ende ingheborene Heeren van den Lande/ nae den vyandt (tot zijnen grooten leetweſen) men niet ghenoechſamelijck en ware verſien van Perſoonen van qualiteyte/ om te ghebieden/ ſoo diende oock wel verſint/ wat Overſte datmen ſoude willen ſtellen/ die goet traictement ende onderhoudt mochten hebben/ om ſulcke te meer tot dienſte van den Lande te verwecken.

Raedt van Staten.

Op alle deſe Poincten waren noodigh wat te beſluyten/ ende ſouden veel ſaken lichtelijck ghebetert ende gheholpen worden/ ſoo ſy volghden zijnen raedt/ van te kieſen ſekere Perſoonen/ om te ordinerē ende te handelen op alle voorvallende ſaken/ met verſekertheyt ende vaſte beloften van die alſo vercoſen ſullen weſen/ in alles te gehoorſamen ende onderdanigh te weſen/ op dat niet van noode zy ſoo dickmael te hooren het ordinaris antwoordt ende onſchuldt (dat gheheelijcken breeckt ende verachtert alle goede raedtſlaghen ende deliberatien) *Wy en hebbens geenen laſt van onſe Meeſters.* Niet dat wy (ſeyde hy) raedtſaem ſouden vinden/ ſulcke Ghedeputeerde macht te gheven/ van nieuwe impoſitien te mogen ſtellen/ ofte macht te hebben van alle ſaken nae haren

Abſoluten laſt.

goetduncken te beſchicken/oft diergelijcke/maer wel om ordere te ſtellen / op de oplichtinghe van de generale middelen/generalijck gheaccordeert ofte te accorderen/ende die ten profijtelijckſten te verſtrecken/ende Krijghſ volck by den anderen te doen brengen/ende de ſelvighe wederomme (des noot weſende) in Garniſoenen te verdeylen ende ordineren / ende voort te verſtaen op alle Politijcke ſaken / ten dienſte ende vorderinghe van den Lande.

Ende wanneer dat alſo geſchiede/en twijfelde hy niet/oft ſy ſouden eer langhe een goede veranderinghe ghevoelen.

Breeder ende wijdtloopiger is deſe Propoſitie te leſen in den Drucke t'Antwerpen uytgegeven.

Vermaen de Gedeputeerde der Statē gedaen/den 13. Januarij Anno 1580.

Voorder werdt den Gedeputeerden der Staten / t'Antwerpen vergadert den 13. Januarij/ een ander Propoſitie voorghehouden/aengaende het veranderen van Landtſ heere / om daer van oock aen haer Meeſters rapport te doene/ om weder te vergaderen de Generale Staten/met vollen laſt van abſolutelijck te reſolveren / ende beſtondt eenſ deels in ſubſtantie / alſoo hier nae volght:

Dat ſy niet en conden dan defenſiven Krijgh voeren.

Alſo den tegenwoordighen ſtandt der Landen ſoodanigh was / dat ſy niet anders dan eenen beſchermelijcken Krijgh en conden voeren / dat is / alleenlijc de Landen ende Steden te beſchermen/ ende dat noch met groote ſwaricheyt / om de cleyne vereenigingen die onder de Provincien waren/ ende de ſober ofte ſlechte ordere/ die men ſtelde in Landts ende Krijghs ſaken / midtſgaders het vertreck ende lange uytſtellinghe der ſaken / daer door alle goede occaſien ende gelegentheden verſuymt werden:eñ al werde daer ſchoon ordere in als gheſtelt/ſoo en conde men nochtans niet dan (als gheſeyt is) defenſiven Krijgh voeren / die wel mochte langhe dueren / maer daer men nootſakelijcken meer mede moeſte verlieſen dan winnen/ behalven datter veel ſullen haer laten den Krijgh verdrietē / denckende datter geen Steden/ by den vyandt beleghert/ontſet ſouden connen worden/ daeromme de ſelve ſouden moghen afvallen/ ende meerder miſtrouwen ende verwerringhe inbrenghen: Daerenboven ware te bemercken/ dat de langhduerighe verwoeſtinghe der Landen haer macht hoe langs hoe meer ſal ſwacken/ ende de Middelen van ghelde/ende andere nootſakelijckheden benemen. Waeromme neerſtelijcken diende ghelet / ende Manlijck gheresolveert / of men ſoude Vrede maken / dan of men in de Oorloghe volherden ſoude.

Vrede conde niet gemaeckt werden/ ten ware dat ſy haer weder onder de regeringhe van den Coningh van Spaengien begaven/ ten beſten ſy conden.

Vrede waer nootelijck/ maer den Ceulſchen ongeraden.

Dat ſy nu des Conings meyninghe ghenoech conden ſpeuren uyt de voorghedraghen Artijckelen/ ende Conditien des Vredes/ binnen de ſtadt Ceulen ghedaen / welcke Artijckelen niet en conden aenghenomen werden/ ſonder de Landen in merckelijcke perijckelen te ſtellen/ van onder het Jock der Spaengiaerden ghebrocht te worden/ meer dan die opt te vooren gheweeſt zijn/ ten uyterſten verderve van eenen ontallijcken hoop der Ingheſetenen/als namelijck der ghener/die van de Landen de ghereformeerde Religie hadden aenghenomen / het welcke groote confuſie / jammer ende verwoeſtinghe der Landen / ende vernielinghe des Coophandels / mede ſoude brenghen: Derhalven ſoo en waer dan geen ander middel voor handen t'heurder behoudeniſſe/dan den Krijgh.

Ende dewijle het gantſchelijck onmoghelijck ware/ nae Menſchelijcker ſchijn/ den Krijgh/op den voet als voormaels/te volvoeren/ſoo waer't gantſchelijck van noode / datmen wat anders voorname/ om den Krijgh corter te maken/ende de Landen van den vyandt te ontledigen. Ende alſoo ſy den middel by haer ſelven niet en conden vinden/ ſoo moeſten ſy die by eenighe andere Potentatē ſoecken/ ende dat Rebus adhuc ſtantibus, hoe eer hoe liever / eer meerder ſchade over viel: Want het ſtondt te beduchtē / dat ſy den comenden Somer onghereedt zijnde / ofte overvallen ſouden worden van den vyandt / (die men wiſte dat hem ſterck maeckte) ofte verlaten van de afvallighe vrienden: Daer toe hare vyanden alle liſten ende lagen ghebruyckten.

Hertogh van Anjou beſt gheneyght tot de Nederlanden.

Dat in Chriſtenheyt geen Coningh/Potentaet ofte Vorſt en ware/die hem tot hare gunſte meer gheneyght hadde / dan den Hertogh van Anjou/ des Conings Henricus van Vranckrijcx Broeder/ die oock de beſte gheleghentheyt hadde/ om hare vyanden van de ſijde van Vranckrijck te beſchadighen/ van waer ſy nu de meeſte hulpe ende voordeelen ghenietende waren/ die hem oock gewillighſte daer toe ſal verclarē/met minder vreeſe ende prompter Reſolutie.

Waeromme diende ghedelibereert / of ſy hen ſullen overgeven in handen van den voorſchrevē Hertoghe / met ſulcke Voorwaerden / als ſy met hem mochten beſpreken/ oft niet. De principale Poincten / daer men tot noch toe met de Wapenen nae ghewacht hadde/ waren deſe:

Dry Poinctē/ waeromme principalijck den Krijgh ghevoert wierde.

1. Eerſtelijck/ billijcke ende Wettelijcke regeringhe der Landen / onder de beleydinghe ende adminiſtratie der Ingheſetene deſſelfs.

2. Item/ de wederoprechtinghe/ende onverbrekelijcke onderhoudinge der Rechten/Wetten/ Keuren/Statuyten/Privilegien ende Vrijheden der Landen.

3. Item/ de afdoeninghe van alle onbillijcke perſecutien/ende een toelatinghe van de exercitie van de gereformeerde Religie/ welcke tot onderhoudinghe des Vredes ende ghemeyner ruſten nootſakelijck ghevonden ware gheweeſt / aldaer toe te laten: Tegen welcke dry Poincten alle de andere van minder importantien waren. Nu ware te beſien of men van wegen deſe dry Poincten beter met den Coningh van Spaengien / oft met den voorſz. Hertoghe/ conde capituleren ofte handelen.

Middelen des Conings van Spaengien/ om de Landen onder zijn Jock te brenghen.

Het ware ontwijfelijck openbaer ende kennelijck / dat den wille / de ghelegentheyt / ende de macht van de Landen te onderdrucken/eñ onder het vreemt Jock te brengen/ongelijck veel grooter waren in den Coningh / dan in den Hertogh: Want den Coningh ſal alle de Heeren van de Landen/ Regeerders/ Overheden / Officieren/ (welcke hy nae zijn handt altijt ſal mogen verſetten) in zijn devotie ende onderdanicheyt hebben/ ſoo dat een yeghelijck van hen om t'ſeerſte ſal arbeyden in zijn gratie ende ghenade te comen. Eñ ſulcx ſullen niet alleene doen / die hem van oudts zijn toeghedaen/ende op belooninge hopen/maer oock die hem altijt vyandt zijn gheweeſt: Want heeft men niet gheſien/ dat een groot deel der alderhittighſte teghen de Spaengiaerden hen met woorden hebben laten verleydē van eenen Heere de La Motte/ende op hope van rijck te worden/ zijn ſy van d'ander Landen ende Steden afgheweken / daer mede dat ſy met Eede ende Verbondt verplicht waren? Een yeghelijck conde afmeten/ wat van de ſelvighe / ende andere dierghelijcke / te verwachten ſoude ſtaen / indien ſy/ beneffens de paſſien / daer door ſy ſoo lichtelijck ghedreven werden / oock daer by voeghen het aenſien van den ſchuldighen plicht / daer mede ſy ſouſy ſouden meynen aen den Coningh verbonden te weſen.

Ter contrarie en ſoude den Hertogh van Anjou noch in menige Jaren niet connen comen in ſoodanigẽ credijt ende authoriteyt by den volcke/ als den Coningh alreede ware / beneffens dat dẽ Coningh nu alreede veel Steden in zijn geweldt hadde (waer mede hy meer middel heeſt/ om tot zijn voornemen te comen / dan den Hertoghe/ al hadde hy den wille) zijnde daer beneffens veel machtigher / principalijck ſoo hy het Coninghrijck van Poortugael incorporeerde. Soo dat in alle manieren zijn macht ons te groot ſoude vallen/ ten zy/ dat wy eenen anderen beſchermer becomen/ oft ander ende beter ordere ſtellen.

Apparente wreetheyt eñ tyrannije des Conings over de Nederlanden.

Den quaden wille des Coninghs tot de Landen/ is openbaer / midts dat hy grootelijcx gheterght ende vertoornt is op de Landen. Verhalven (t'zy om zijn eere te bewaren/ oft om zijne andere Onderdanen elders een exempel te gheven/ dat ſy ſulcken ſake ooc hier nae niet en ſouden attenteren / ofte uyt zijner natueren ofte wraecgierichheyt/) ſal hy alle ghelegentheyt beſpieden/ om zijn leet over deſe Landen te wreken / alſoo hy daer toe van natueren ghenegen is/ t'welc blijckt uyt alle zijn voorige daden/ die hy ſoo in de Landen van Granaden/ in Indien/ in Italien/ ende inſonderheyt in deſe Landen ghedaen/ ende met der daedt beweſen heeſt. Het bloedt was noch warm/ ende de memorie noch geheel verſch/ van de voornaemſte Heeren / die met den ſweerde/ ſtrop ende vergiſt / teghen alle Goddelijcke ende Menſchelijcke Rechten/ ende teghen de ghedaen beloſteniſſen/ jammerlijck omghebracht zijn geweeſt / boven eenen ontallijcken hoop van Adel/ ende een groote menichte van het gemeyn volck/ die met den vyere ende ſweerde / ende met grouwelijcke tormenten/ om den hals ghecomen zijn/ ſonder de ghene/ die buyten Lande hebben moeten gaen dwalen/ eñ in jammer ende elenden met Wijf eñ kinderen haer arme leven doorbrengen. Daer door de neeringhe ende Manifactueren/ ofte Handtwercken des Landts / in vreemde Landen gebrocht zijn geweeſt/ ende de welvaert der Nederlanden grootelijcx verachtert.

Men hadde oock gheſien / dat hy den ghenen/ die hy aldermeeſt in den ſin hadde te ſtraffen/ met de ſoetſte Brieven / ende alderſchoonſte beloſten onderhouden heeſt. Jae als hy hem gheliet/ als of hy van ſinnẽ verandert ware/ ende een ſachter maniere van regeren voor handen ſcheen te nemen/ ſo heeſt hy aldermeeſt met bedecte Cijffer-brieven/ ende met dobbel Inſtructien/ te kennen gegheven/ dat hy niet anders dan op beter ghelegentheyt was verwachtende/ om zijnẽ moetwille tegen de Landen te ghebruycken / alſoo t'ſelve by de Inſtructie van Don Jan ende andere genoech bleeck.

Men vondt by alle exempelen ende Hiſtorien/ dat alſoodanighe Coningen/ ende machtige Potentaten/ haer Landt noyt/ oft ſeer ſelden hebben onghewroken ghelaten/ ſoo wanneer ſy gelegentheyt hadden/ hoewel ſy voor eenen tijt langh door de vingher ſaghen. Waeromme de Coningh Salomon ons oock waerſchouwt / als hy ſeyt: Dat de toorn des Coninghs een onghetwijfelde deure der doot is. Ghelijck t'ſelve ghebleken is by wijlẽ Chriſternus/ Coningh van Denemercken/ de welcke/ alſo hy eenmael om zijn tyrannije verdreven was/ ende op ſekere Voorwaerdẽ met Eede beveſtight / weder aenghenomen werdt / eñ een lange tijt wel ſachtmoedelijc regeerde: So heeſt hy nochtans ten leſten/ in een groote maeltijdt / de voornaemſte Heeren ende Adel (die hy in't eerſte vriendelijck tracteerde) eer de maeltijt wel ghedaen was / by den Beul den Hals doen af houwen: Onder andere oock ſommighe kinderkens/ van dry ofte vier Jaren oudt.

s'Coninghs toorn is een Bode des doots/ ſeyt Salomon.

Coningh Chriſternus van Denemercken tyrannije.

Coningh vã Vranckrijcx tyrannije.

In Vranckrijck hadde men gheſien / dat den Vrede van twee Jaren / noch de overleveringhe van alle Steden / Stercken ende Caſteelen/ jae de Bruyloſt van zijn eygen Suſter/ den Coningh niet en hebben connen beweghen/ dat hy zijn leet niet en ſoude wreken over den Admirael/ ende ſoo groote menichte van onnooſel Menſchen van Adel / ende andere ſtate ende qualiteyt / die hy liet vermoorden/ grouwelijcken om hooren.

Maximiliaens wrake over Brugghe.

Ende in de Nederlanden hebben onſe Vaders geſien/ dat den Keyſer Maximiliaen/ den Grootvader van wijlen Keyſer Carolus de vijfde/ niet tegenſtaende den Vrede / die gemaeckt was met onderhandelinghe van de Duytſche Keurvorſten / die de ſelvighe oock onderteeckent ende bezeghelt hadden/ eñ Maximiliaen ſelfs met ſtercken Eede hadde beveſtight/ dat hy nochtãs over die van Brugge hem alſo ghewroken/ ende zijnen moedt alſoo ghecoelt heeſt/ dat een yeghelijck/ die het hoort verhalen / noch heden ten daghe eenen ſchroom ende ſchricken daer van crijght: Hoewel nochtans / dat Maximiliaen een ſoo ſeer ſachtmoedigen Keyſer ende Vorſt was/ als in menigh hondert Jaren gheweeſt hadde.

Wat is dan van den Coningh van Spaengien te verwachten/ die niet en ſal willen onderhoudẽ t'gene hy belooſt/ alwaer't alleene om de Landen hier namaels te verſekerẽ / om niet wederomme in die ſware oncoſten te vallen/ als alle Potentaten pleghen te doen / als ſy ſorghden voor eenen afval / inſonderheyt wanneer ſy hen laten duncken / dat ſy te vooren van den ſelven eenigh leet ofte onbehoorlijcx geleden hebben/ als het exempel van Ghendt/ Anno 1539. wel can uytwijſen.

s'Coninghs naturel/ macht ende gelegẽtheyt.

Beneven dat/ is het eenen yeghelijcken kennelijcken/ dat alle de banden der beloſten/ verzeghelinghen/ Verbonden/ Eeden / etc. die men ſoude connen verdencken/ met een Paus Bulle connen ghebroken worden/ dewijle men doch de Ketters (daer voor dat ſy haer alle hielden) geen geloove noch trouwe en magh noch behoort te houden. Oock is het in haer regeringhe voor een Maxima ofte ontwijſelijcken reghel aengenomen / dat het ghene / dat den Coningh zijn Onderdanen / die van hem afghevallen zijn / belooſt ende toeſeyt/ niet ſchuldigh en is te houden / dewijle ſy voor geen gherechte ofte wettelijcke vyanden en worden geacht/ maer voor rebellige Muytmakers/ ende ſo ſy ſpreken/ voor Verraders/ den welcken men / naer't Recht der Natueren / onghehouden is eenighe beloſten te houden / ghelijck als noch heden ten dage die gene / die tegen ons ſchrijven/ ſoo wel Theologanten als Rechtſgheleerden/ het ſelve ghenoechſaem verclaren/ als Cornel. Callidus Chryſopolitanns, Ioannes Lenſeius Cunerus, Biſſchop van Leeuwaerden/ ende meer andere.

Moort van Parijs/ Anno 1572. in Italien/ eñ Spaengien gebrouwen.

Ende of ſchoon den Coningh van ſinne ware te houden dat hy beloven ſal/ ſo iſt openbaer/ dat den Paus van Roomen/ ende de Inquiſitie van Spaengien/ hem alſulcx niet en ſal toelatẽ/ maer ſullen hem verſchrickẽ met der Conſcientie/ ende bedwingen alle de Ketters uyt te roeyen/ ghelijck men weet dat ſy den Coningh van Vranckrijck daer toe ghebrocht hebben / ſoo dat den Moordt van Parijs in Spaengien ende Italien onghetwijfelt ghebrouwen is gheweeſt.

Daer beneven ware oock in te mercken / wat den Coningh tot ſulcken toorn ende ſtrengicheyt teghen de Nederlanden verweckt heeſt. Want is het uyt zijn Natuere ende Inborſt gheſproten/ ſo en ware daer gheen beterniſſe in te hopen: overmits dat geen Gaſſelen ſoo ſterck en zijn / die de

Natuere

1580. Natuere connen uytdrijven. Maer is hy van natuere genadigh/ſachtmoedigh/eñ goedertieren/ ghelijck men ons wil wijs maken / ſoo moet hy daer door uyt eenen ijver der Religie ghedreven zijn geweeſt / oft door den raedt ende aenporringhe der ghener/ die deſe Landen vyandt zijn/ als des Paus/ende Inquiſitie van Spaengien. So hy door ijver ende Religie ghedreven is geweeſt/ ſoo en is den ſelven ijver nu niet vermindert (dewijle hy hem liet duncké / dat de Religie het fondament van alle de Rebellie is/) maer ſy is tot dé alderopperſten graedt gheclommen. Waer uyt genoech te beſluyten was / wat nu voortaen van hem te verwachten ware/door dien dat de gene/ die hem daer toe ghepoort ende gedreven hebben/ nu meer teghen de Landen verbittert zijn / ende meerderen haet ende nijdt den ſelvigen draghen/ houdende de Inwoonders voor afvallighe/ Rebellighe/Ketterſche/oproeriſche/ende moetwillighe Muytmakers. Wat verſekertheyt / wat Vrijheyt des Landts ende der Privilegien/ende wat Vrijheyt van Religie/ſouder dan te verhopé zijn van den Coningh ? Ende wat den Coningh vermagh in een Landt/ daer hy ſoo veel Steden onder hem noch heeft/ ende ſo veel aenhangers/ t'ſelve hadde het exempel vã Don Jan genoechſaem gheleert / dewijle hy hem ſelven lichtelijck Meeſter hadde connen maken van de Landen/ ſo hy ſlechs hem ſelven noch eenen tijt langh wat bedeckter hadde connen draghen: oſte dat zijne Brieven niet by grooten gelucke in hare handen en waren ghevallen gheweeſt: oft dat hy in ſtede van nae Mechelen te trecken/nae het Caſteel van Antwerpen ghetogen ware/ende hem daer Meeſter ghemaeckt hadde.

Hier tegen waer te bemercken / of deſe Poincten in den Hertoge van Anjou ooc conden plaet ſe grijpen/oſte niet.

Hertogs vã Anjou geleghentheyt/ middelen/ redené ende commoditeyten.

Minder gheleghentheyt ſoude hy hebben/weſende een vreemdelingh/den Inlandiſché ſuſpect/ ende geene correſpondentie alhier hebbende/aengheſien hy oock gheen Steden/ noch Stercten/ noch voornaemſte Heeren van de Landen / aen zijn ſijde en heeft/noch lichtelijcken eenigh quaet voornemen en ſoude willen ter handen trecken/ buyten zijn Landt/ ten ware/ dat hy beter verſekert ware. Van de macht/daer af is geſproken. Aengaende zijnen wille/die is lichtelyck af te nemen/ dat hem meer van noode zijn ſal het herte der Inwoonderen te winné/dan de ſelve in wantrouwen oſte in verbitteringhe te brengen. Ende ſoo hy van de goede inghevoert werde/ ſoo ſoude hy altijdt oorſake hebben / om de ſelve jonſtigh te weſen / als gheen oorſake van verbitteringhe oſte wraeckgierichheyt hebbende over de Landen.

Ende aengaende de Religie/ ware hy genoech ghewoon beyde de Religien te ſien exerceren in Vranckrijck/ jae in zijn eyghen Hof / ſelve eygen Hovelingen ghenoech hebbende van der Religie/ mede doende in zijn Landé den Religions vrede/ die daer beſloten is/onderhouden. Soo dat ſoo wel in de Religions ſaken / als in de regeringhe/ alle verſekertheyt van hem ware te verhopen/ nademael men hem ſal mogen alle goede Conditien ende Voorwaerden voorlegghen/het welcke met den Coningh van Spaengien gheenſins en conde gheſchieden.

Van zijn natuere ende imborſt wordt gheſeyt/ de ſelve ſachtmoedigh eude goedertieré te weſen/ hebbende hem alomme in de Maſſacren ende beroerten wel ghedragen/ ende ghenoech beweſen/ dat ſy hem leet waré / met perijckel zijns levens: behalven dat hy ten leſten/ gheterght ende opgeruyt zijnde / den Krijgh mede teghen de Hughenoyſen voerde/ maer niet lange: t'welck een oorſake gheweeſt is van den Vrede / die hy ſochte te onderhouden.

1580.

Doch het zy daer mede ſo het wilde/men conde met alle vlijt eñ neerſticheyt toeſien/ dat hem ſoodanighe Conditien werden voorgheſchreven/ dat/of hy ſchoon quaden raedt wilde volgen/den ſelven hem niet moghelijck ſoude zijn te weghe te brenghen: Het welck te lichter ſal zijn/midts dat hy altijt noch ſal te ontſien ende te vreeſen hebben den aenhangh des Conings / dies hy ſoecken ſal de Herten der Ingheſetene te winnen/eñ ſal oock die van der Religie in Vranckrijck ontſien/ ende niet ſoecken te terghen. Soo dat (om Menſchelijcken daer van te ſpreken) gheen beter noch bequamer Middel ter Weerelt en ſchijnt te weſen/ om den Krijgh buyten deſe Landen te brengen/ als deſe / dewijle den Spaengiaerden (Vranckrijck voor hem gheſloten weſende) onmoghelijck ſoude zijn den Krijgh te voeren / ende langher te volherden : want ſy alle haer proviande/ amonitien/geldt eñ finantien/aldermeeſt door Vranckrijck ghecreghen hebben/als ghenoech bleeck by het exempel van Maeſtricht / die door de goede gheleghentheyt / die ſy uyt Vranckryck hadden/ verloren worde. Oock ſoude hen daer mede benomen worden / het inbrengen van't Spaenſche ende Italiaenſche Krijghſvolck/ende gheldt/inſonderheyt/indien den Coningh van Vrancrijck hem (het zy in't openbaer oft heymelijck) verclaert te weſen vyandt van Spaengien.

Ten anderen waerder te verhopé/ dat die van Artoys ende Henegouwe ſouden ſoecken haer te vereenigen met den Staten/als haer den Krijgh over beyden ſijden te wederſtaen te laſtigh vallen ſoude/ oft datſe qualijck ſoudé connen beletten de uytloopé van dé onſen: So datmen groote brantſchattingen van daer ſoude moghen halen/ haer vergeldende t'ghene ſy in Vlaenderen gepleeght hebben. Oock ſoude den Hertoghe gheen oorſake hebben/om de Walen/boven ander Landtſaten/ in alle ſaken te prefereren/ t'welc meeſt tot noch toe gheſchiedt was / ende veel meer ſtondt te gheſchieden (alſoo het apparentelijck ſcheen) indien de Spaengiaerden Meeſters werden. Het ſtondt oock den Landen toe te ſien/dat de Walen den Hertogh ſelve aen haer ſijde niet en ghewonnen.

Ende ſoo eenighe mochten tegenwerpen ende ſeggen/dat den Hertogh niet en ſoude willen houden de Pacificatie van Ghendt/ oft dat de Landen daer mede de Coninginne van Enghelandt tegen hen ſouden ophitſen/ daer op ſeyde hy / dat het ware buyten alle apparentie / te weten / dat den Hertogh ſwaricheyt ſoude maké op de Pacificatie van Ghent: Want die meeſt teghen de Spaenſche vyanden gemaeckt was. Waer inne haer het exempel der Hertogen van Borgongien wel ſoude connen onderrichten / de welcke oock Broeders van Vranckrijck gheweeſt waren / eñ met de welcke die Landen in voorledé tijden geen ſwaricheyt ghemaeckt hadden te handelen.

Aengaende de Coninginne van Enghelandt/ ſoude liever den Hertogh tot Ghebuer hebben/ dan den Coningh van Spaengien/inſonderheyt nu het ſchijnt / dat hy Coningh van Poortugael wordt/wiens macht te vreeſen ware/weſende alleen Meeſter van der Zee/beyde in't Ooſten ende Weſten/ ende ſoo machtigen Heere. Oock toonde haer de Coninginne tot den Hertoge niet qualijck gheſint te zijn / nademael ſy ſo verre van het Houwelijck met hem ghehandelt hadde/eñ noch handelde. Ende of t'ſelve geenen voortgangh en creghe/evenwel ſoo ſouden de Engelſche Heeren/ die tot de Religie meeſt ghenepght waren / niet ongeerne ſien / dat de ſaken alhier in een ballance ghehouden werden.

Daerenboven ſoo ſtonde wel te dencken / dat Spaengien het Coninghrijck van Vranckrijck wel ſoo vele te doene gheven ſal/dat Enghelandt Vranckrijck niet en ſoude te vreeſen hebben: Inſonderheyt de intentie zijnde / dat de Coninginne in't Contract ſoude begrepen worden.

Ende dat yemandt mochte dencken / dat den voorſchreven Hertoghe verſtandt ſoude hebben ſecretelijck met Spaengien/ is de waerheyt niet ghelijck. Maer dit is ontwijfelijck/ dat den Coningh van Spaengien altijt veel liever deſe Landen ſoude wederom nemen/ op de Conditien/die men hem nu van wegen de Staten is aenbiedende/ dan in ſulcke perijckelen te ſtaen / ende daer nae zijne Landen te moeten van een broeder des Coninghs van Vranckrijck ontfangen/met veel ſwaerder conditiẽ dan men hem die nu aenbiedt: behalven dat alle zijnen handel/ brieven ende daden/ſoo openbaerlijck ter contrarie bewijſen/ ſoo datter geen ſuſpicie vallen en can in een verſtandigh Menſche.

Waeromme de Provincien ghebeden werden/ eenmael te reſolveren van t'ghene haer te doen ſtondt/ op datter ſulcx mochte volbrocht werdẽ/ waer by de Landen van de langhduerighe ellenden/ jammer eñ verdriet/ eenmael verloſt mochten worden.

De Staten vinden goet met Anjou te handelen.

Op deſe verhaelde ſaken is lange ende breet by den Steden/ ende onder de generale Staten/daer nae ghehandelt ende beraedtſlaeght / tot dat ſy eyndtlijck beſloten den Hertoge van Anjou voor Landtſheere aen te nemen/alſo wy namaels ſullen verhalen.

Parma neemt Mortaigne eñ S. Amãt inne/ in Januario.

Als nu de afghevallen ende ghereconcilieerde Provincien/ van Artoys ende Henegouwen/ haren beloof den Legher opgherecht hadden/ dede de Prince van Parma/in't beginſel van Januario/beſpringhen Mortaigne in Henegouwe/daer dry Vendelen Schotten ende Engelſchen in waren / t'welck ſy met gheweldt increghen. Ende trocken voort op S. Amant / beyde cleyne plaetſen / daer oock Enghelſchen op waren / die haer moeſten overgheven : Den Colonel Morgan ende andere bleven ghevangen. Van daer trock dat Heyr na Doornic/ſonder yet byſonders meer uyt te rechten / dan dat ſy veel quaets deden ten platten Lande/ontrent Rijſſele vele Voorburghten eñ Huyſen af brandende/ dreygende de groote Dorpen/als Hontſchoten ende andere/ſo ſy geen brandtſchattingen hen op en brochten.

Spaẽgiaerden vertreck in Januario Anno 1580.

Daerentuſſchen is ontrent Maeſtricht ende Limborgh in Januario dat Spaenſch Krijghſvolck ghemonſtert/ende meeſtendeel daer na ten Lande uytgetrocken/ om het Contract met Artoys ende Henegouwe te voldoen.

Camerijck neemt hulpe van dẽ Hertoghe van Anjou.

Alſo de ſtadt van Camerijck/ op de Frontuerẽ van Vranckrijck gelegen/ten behoeve van de gheunieerde Staten ghehoudẽ werde/door den Heere van d'Ainſy/van den Huyſe van Gavere/ende de ſelve ſeer gedreyght werde met belegh vã Prince van Parma: ſoo hadde den voorſchreven Gouverneur/ hem vindende verre ghelegen/ om aſſiſtentie van de Staten te mogen hebben/ begonſt te handelen met den Hertoghe van Anjou / om hulpe van zijn Hoocheyt te moghen crijghen/ſoo het noot ware: ende heeft ten leſten eenigh volck/ ſoo te voet als te Peerde/ van hem inghenomen/ met de welcke die van Camerijck gheheel Henegouwe ende Artoys doorliepen ende brandtſchatten.

Nivelle inghenomen in Januario.

Het Garniſoen van Bruſſel / met de andere daer ontrent/hebben de ſtadt van Nivelle weder met behendicheyt inghenomen / in Januario/ daer dat Krijghſvolck van binnen veel doorſteken werden / ende brochten van daer tot Bruſſel ghevangen den Heere van Glimes.

Blijenbeeck beleghert.

De Staten van Ghelderlandt meynden/ met hulpe van haer Gebuerẽ/het Caſteel van Blijenbeeck met belegh te crijghen / t'welck niet verre van der Maſe gelegen is/daer Merten Schenck van Nideck/ een dapper cloeck Krijghſman/ op lagh/ die hem daer van Heere noemde/ ende den Ghelderſchen Paſſanten/op de Maſe ende Rijn/ daghelijcx groote ſchade aen dede. Eñ alſo hem Prince Parma een deel Voetvolcx ende Peerdevolck toeſondt/hebben de Gelderſche(te onſterck zijnde) moeten opbreken.

De Prince van Orangien treckt nae Hollant eñ Vrieſlant om de beroerten aldaer te ſliſſen.

Dewijle datter veel beroerten in Vrieſlandt ende daer ontrent waren / is den Prince van Orangien nae Hollandt op Dordrecht ghetrocken/ mede hebbende den Eertſhertoghe Mathias tot Breda toe / daer hy hem heerlijck op zijn Huys ghefeſtoyeert heeft : Van waer hy weder over Berghen nae Antwerpen keerde. De Prince trock voorder op Campen/ om in alles ordere te ſtellen : Want de Boeren in de Drenthe / ende daer ontrent/ opgheſtaen waren tegen den overlaſt van't Krijghſvolck der Staten/ende de reſte van het Peerdevolc van Cazimirus/ende Eydel Henrick/ende waren ſterck in Wapenen/weygerende hare Contributien: ende ſchenen tot den Ceulſchen Vrede ghenegen te weſen. De Grave van Rennenbergh wreeckte hem oock vaſt over de Boerẽ van zijn gebiedt alomme/ eñ dreyghde die van Linghen ende Oldenzeel / om dat ſy den Religions vrede niet toelieten. Bertel Entens quelde die van den Berghe / ende die van't Biſdom van Munſter. Jonckheer Dirck Sonoy/ Gouverneur in Noordt-Hollandt / hadde die van Zutphen oock ghedwonghen Garniſoenen in te nemen.

De Grave van Rennẽbergh neemt voor dẽ Staten af te vallen.

In't voorgaende Boeck hebben wy verhaelt/ hoe dat de Grave van Rennenbergh verſtandt hadde met den Prince van Parma/ende daerom de Boeren van de Drenthe ende Overijſſel gheſtijft tegen het Krijgſvolc/daer toe hy beweeght worde by zijn Dienaers / ende oock by die van zijnen Rade ende Bloedt-Vrienden in Henegouwe/met de welcke hy bedecktelijck de handt mede aenhielt/ende vorderde dat de Artijckelen des Pays van Ceulen / die den Staten voorgeſlagen waren / mochten aenghenomen worden. Ende alſo daer over binnen Groeningen eenen oploop gheſchiede van de Catholijcken/die de ſelfde Artijckelen wilden doen aennemen/ ende nochtans van de Staetſgheſinde vermeeſtert werden / ſoo werdt hy daer door ghewaer / datter wel eenen aenhangh aldaer te maken was/ om den welckẽ te ſtercken/verloſte hy behendelijck de Oſtagiers ofte Gijſelaers van Groeningẽ/die al Spaenſch gheſinde waren. Deſghelijcx was daer oock een beroerte tot Campen ghebeurt/waer uyt hy mede oorſake nam / om aldaer eenighe partijſchap te voeren ende te ſtaken.

De Grave van Rennẽbergh wordt beweeght by zijn ſuſters redenen.

Die ſaken alſo ſtaende/ ſoo is/ den 21. Januarij/ Anno 1580. Cornelia van Lalain/ zijn ſuſter met haren Man / den Baron van Monceau/ by hem ghecomen / die hem zijn Pardoen ende Accoordt van Parma brochte/ met ſommighe penninghen/ eñ veel ſchoone beloften/ als van Marquis ghemaeckt te worden / ende ghevordert tot het Houwelijck met de Gravinne van Meghen/ Weduwe zijnde/ daer hy op verlieſt was: Doch alſo den Grave van Rennenbergh in zijn Reſolutie noch twijfelachtigh was / ſoo heeft zijn voorſchreven ſuſter hem dagelijcx vermaent/hy ſoude zijn Ziele niet verdoemen / met het Kerſtelijcke Gheloove te verdrucken / ende Hooft te blijven van Ketters ende Rebellen/ende ſelve gheregeert te worden van het ghemeyn popel/ Wevers ende Pelſers/daer by hy ſoude verlieſen alle zijn goedē in Henegouwe eñ elders / ende de gunſte van zijnen Maeghſchappye/van zijn Vrouw Moeder/ van den Grave dē Canonick zijn Oom/ daer vā hy het Graeſſchap van Rennenbergh hadde/ eñ van zijnen Coningh/ ende dierghelijcken: Alſoo dat hy ten leſten door zijn jonckheyt/onervarentheyt/ ende door de Religie/ daer hy in opgevoedt was/ hem beweghen liet den rock om te keeren/ hoewel niet ſonder grooten ſtrijdt in zijn ghemoedt: Ende diſſimuleerde alles ſoo langhe als hy conde.

t'Caſteel vā Leeuwaerdē werdt Rennenbergh by de Statē afgenomen/eñ doen afghebroken / in Februario/ Anno 1580.

Maer de Prince van Orangien/ ende Staten van Vrieſlandt/nae dat ſy door veel waerteeckenen een achterdencken op hem gecregen hadden/ dochtē dat het beter ware hem te verraſſchē/dan verraſt te worden/eñ namen voor/in Februario/ haer van't Caſteel van Leeuwaerden te verſekeren/ende deden ſecretelijck/door Bouwinga ende Ferno/met haer Vendelen t'ſelfde van achteren beſluyten/ eñ met de Borgherije van vooren aenvallen. De Papen/Monicken/ende alle de Vrouwen der Soldaten/ die op het Caſteel lagen/ ſtelden ſy voor aen/ende begonden alſo te ſchanſſen/ ende den Graft te vollen. Capiteyn Schaghe/ die nae de doot van Mateneſſe/ Maerſchalck op t'Caſteel gemaeckt was/ als hy ſagh dat hy verſchalckt was / gaf het op van vreeſe/ behoudens lijf ende goet / met verſekeringhe van een Jaerlijckſche Rente. Maer de Borghers op't Caſteel comende/eer dat ſy wel verhoopt hadden/ hieldē niet op / tot dat ſy de Wallen nae de Stadt toe gantſch in de Grachten gheworpen eñ geſlichtet hadden/ende de andere aen de Stadt-wallen gehecht. Die van Leeuwaerden waren eertijdts (nae een harde belegheringe) ghedwongen gheweeſt dit Caſteel op haer eygen coſten te bouwē/ door Willeboort van Schouwēbergh/Generael van den Hertogh Albert van Saxen / in't Jaer 1499. ſoo dat het gheſtaen hadde ontrent tachtentigh Jaren.

Terwijlen de Borghers met het afworpen des Caſteels beſigh waren / quamen de Vendelē van buyten binnen der Stadt / ende haelden de Minrebroeders uyt de Cloosters / ende voerden die onder haer geledeerē in ordere/ alſo dat achter elck een Soldaet een Monick gingh/met Pijpen en Trommelen ter Stadt uyt.

Des anderen daeghs trocken Beninck/Camminga/ende meer andere/met vier Vendelen nae Harlingen/eñ legerdē haer in de Stadt/die noch onbeveſtight was/ ende deden het Caſteel opeyſchen. Maer die van't Caſteel en waren haer niet te wille/ende ſchoten nae de Stadt/ende hieldent alſo teghen/tot dat Rennenbergh/ daer van hoorende/met verbaeſtheyt ſondt zijnen Secretaris Baylie nae Leeuwaerden/met alderley ſchalcke Inſtructien ende macht/van in de ſake te handelen nae zijn goetduncken/ ende dat hem den tijdt leeren ſoude / meynende datter noch niet geſchiet en was. Baylie ſtracx ghevanghen ende onderſocht zijnde/ werden by hem gevonden ſommige blancke ofte witte Pampieren / alleenlijck met Rennenberghs name onderteeckent. In een van deſe blancken / dwonghen ſy den Secretaris te ſchrijven aen den Luytenant van den Droſſaert Openbrugghe (welcken Droſſaert te Groeningen was) uyt Rennenberghs name / dat hy het Caſteel van Harlingen in haren handen leveren ſoude. De welcke geen achterdencken hebbende/ ende niet wetende / dat hy hen ſulcx drymael behoorde te laten ghebieden / gaf dat Caſteel over den vijfden Februarij/t'welck oock terſtont van de Borgheren omgheworpen werdt/ aen de ſijde nae de Stadt toe.

t'Caſteel vā Harlinghen werdt ingenomen/ ende afgebroken/ den 5. Februarij.

Dit Caſteel was in't Jaer 1496. by dē Groeninghers/ doen ſy Meeſters van Vrieſlandt waren/eerſt ghebouwt/ende dat Jaer daer nae van de Vrieſen weder afghebroken / tot dat Hertogh Aelbert van Saxen t'ſelfde weder opboude/ in't Jaer 1500. ſoo dat het nu gheſtaen hadde ongeveerlijck 79. Jaren.

t'Caſteel vā Staveren overgegheven ende afghebroken.

Daer nae werden terſtondt Sonoy/met eenighe Ghedeputeerde/eñ vier Vendelen/nae Staveren gheſonden/daer ſy het Caſteel op eyſchten/ t'welc den Droſſaert Pijpenpoy/nae dat hy goet beſcheedt hadde van den Prince van Orangien/ tot zijner ontlaſtinghe/ oock overgaf: Dat hebben ſy oock met onbedachten rade terſtondt afgebroken/eer ſy die Stadt ſterckten/t'welck hen namaels qualijck ghelueckte: want Rennenbergh die plaetſe daer door weder innam.

Dit Caſteel was eerſt by Aelbert van Beyerē/ Grave van Hollandt gebout gheweeſt/ in't Jaer 1397. ende daer naer afgheworpen zijnde/werdt het door Jorgien Schenck/ van weghen Keyſer Carolus de vijfde/weder opgebout/Anno 1522. ſoo dat het geſtaen heeft ontrent 57. Jaren/ſints die leſte opbouwinghe.

Rennenbergh beclaeght hem.

Terwijle dit ghebeurde/ was den Grave van Rennenbergh tot Groeningē in grooter becommeringhe van ſinnen / ſiende dat hy zijn voornemen met Prince Parma niet en ſoude connē volbrengen nae zijn belofte/ namelijck/ van alle zijn Gouvernement weder onder de gehoorſaemheyt des Conings te ſtellen/op zijn eygen coſte. Maer dewijle hy dit noch bedeckt hielt / beclaeghde hy hem teghen alle Man van de overtredinghe des Religions vrede/ende Rebellie der Vrieſen/ende het groot onrecht ende cleynicheyt/ die hem aenghedaen werdt: Verhalende altijdt zijne groote dienſten/ die hy de Staten gedaen hadde/binnen Mechelen / binnen Valencijn / binnen Groeninghen/voor Campen/voor Deventer/ende elders/ eñ datmen voor alle recompenſie hem deſe groote ſchande aen dede / als of hy een Verrader ware/ ende dierghelijcke. Pompeius Vfkens/eñ Jan Cornput/ die beyde de Landen ende Staten ſeer toeghedaen waren/ ende met hem ſeer groote gemeynſchap hadden/ rieden hem/dat hy ſoude tot Wtrecht by dē Prince van Orangiē reyſen/ daer hy ontboden was/ om alle quaet vermoeden van hem te weeren/ ende alſo ſoudē de verloren plaetſen wel weder onder zijn Gouvernement comen. Aengaende het afbreken der Caſteelen/ wiſte hy wel overlanghe/ dat t'ſelfde ſtondt tot believen der generale Staten / t'welck nu door haer ordinantie gheſchiedt was / daer over hy hem niet te beclaghen en hadde / dan alleen over de maniere ende forme van doen / dewijle het ſonder zijn bevel ende in zijn Gouvernement gheſchiedt was.

Poppe Vfkens vermaent Rennenbergh van zijn devoir.

Dan alſo daer nae eenige van zijn practijcken ondeckt waren / oock datmen Pompeius ofte Poppe Vfkens nae het leven ſtonde/ſo vertrock Vfkens uyt zijn Hof / niet ſonder hem alle zijn feyten aen te ſeggen / in preſentie van de Ghedeputeerde der Landen / ende van zijne Vrienden/ biddende ſommige van henlieden/ namelijck den Hopman Cornput/dat ſy den Grave ſouden willen vermanen tot beter beſtandicheyt/ midts dat hy hem noch twijfelachtigh toonde. De welcke t'ſelfde deden/hem verſoeckende dat hy zijn regeringhe wilde beteren/ op dat de Landtſchappen haer herte niet van hem af en wenden / ende dat hy voortaen met Raedt van de Staten zijn Gouvernement regeerde/ſonder heymelijcken achterRaedt van Openbrugghe/ Gruyter / Contreau/ Baylie / ende dierghelijcke / die den Landtſaten ſuſpect waren te ghebruycken/ ende principalijcken/ dat hy ſonder toeven nae Wtrecht by den Prince ende der Staten Ghedeputeerde trecken ſoude/ om alle quaet vermoeden van hem te weeren/ ſoo hy hem ſelven onſchuldigh kende. Inſonderheyt als hy aenmercte/ dat den Coningh hem niet meer belovē oft geven conde/ dan hy alreede hadde. Geen Landen in Nederlandt waren by die te verghelijcken die hy onder zijn Gouvernemente hadde/ de welcke boven ſoo ſchoone vaſte rijcke Steden/ oock met vijf groote/ ende met ſoo vele cleyne Zee-Havenē begaeft waren/ ſo dat het onmoghelijck is/ dat de ſelve door Krijgh gants verdorven/ ofte hem ghenomen ſouden connen worden. Want oft ſchoon gheſchiede/ dat de platte Landen afgheloopen werden/ ſoo conden doch de Steden haer met Coopmanſchappen ter Zee onderhouden: Daerentegen de plaetſen/ die in ſ'Conings beſit waren/ ſouden nootſakelijckē ten leſten noch moetē ondergaen. Want als haer platte Landen verdorven zijn/ ſo waer alle haren trooſt ende neeringhe wech/ by faute van Havenen om nootdruft in te brenghen. Den Coningh conde hem Tijtelen gheven die maer roock waren. Soo hem de Catholijcke Religie dronghe/ mochte hy wel dencken/ dat hyſe met gheweldt ende zijn eyghen bederf niet meer ſoude connen oprichten/ danſe de Coningen van Vranckrijck ende Spaengien/ met ſoo langhe branden/ ende haren eyghen uyterſten ondergangh opgherecht hebben. Daeromme ſoude hy hem houden by t'ghene dat hy hadde/ ende uyt bluſſchen alſo den brant/ die zijn Huys van Lalain bevangen hadde/ ende dat hy den Prince ende den Bondtghenooten te wille ſoude weſen. Ende ſoo hy ter contrarie dede/ ware te beſorghen/ dat hy ſoude hem omringhelt vinden/ eer hy t'ſelve ſoude connen bedencken.

Vrieſlandt egaeft met o. Havenē.

Rennenbergh hoorde die voorſchreven vermaninghen met grooter pacientie/ dickwils veranderēde van geſichte/ eñ antwoorde ten leſten met weemoedicheyt/ dat hem de tranen over d'oogen liepen: Dat hy deſperaet was/ clagende over de hardtneckicheyt der Vrieſen/ eñ ongehoorſaemheyt vã Bertel Entens/ eñ ſcheen te willen ſtantvaſtigh blijven. Maer zijn Suſter ſterckte hem t'elcke reyſe/ als hy hem beſwaert vondt om den Eedt/ daer hy met den Staten mede verplicht ſtondt. Nochtans veynſde hy hem ſoo ſeer als hy conde.

Rennēbergh rijght Sta- m Brieven n handen/ waeromme p der Statē gent Abel Frankena vangt.

Daer nae ghebeurdet/ dat de Staten ſekere Brieven ende Commiſſie ſonden aen Abel Frankena/ beyder Rechten Doctor/ die van der Statē wegen te Groeningen was/ welcke Brieven den Grave van Rennēbergh aen de Poorte dē Bode hadde doen afnemen/ onder welcke Brieven hy bevondt die Commiſſie/ by den Staten ghegheven voor Bertel Entens/ om by proviſie te commanderen over zijn Regiment/ t'welck hem ſeer verdroot. Waeromme hy Franckena by hem ontboodt/ ende ghevangen dede ſtellen in een Camer/ niet teghenſtaende dat hem van velen vertoont werdt/ dat het tegen t'recht aller Volcken was/ datmen eenen Gheſante ſulcken onghelijck dede. Maer ſommighe daghen daer nae ontliep het Frankena/ ſpringhende uyt door een Veynſter: daer mede Rennenbergh zijn voornemē genoech openbaerde.

Cornputs waerſchouwingen ende vertreckt uyt Groeningē.

Waeromme onder andere dē Capiteyn Cornput/ die mede van des Graven Regiment was/ heymelijck by ſommige van de Magiſtraet ende Borgherije van Groeningen/ voornamelijck by de Borghemeeſter Jacob Hillebrandt/ eñ andere van de ghereformeerde Religie/ was radende/ datſe haer ſouden Meeſter van der Stadt makē/ eer het haer partije dede: Hy preſenterende hen voor te gaen/ ende Rennenbergh vaſt ende in een verſekeringhe te ſtellen. Maer ſy antwoorden/ dat het noch gheen noot en was/ ſy waren verre de ſterckſte/ ende ſy wilden wel toeſien. Waer teghen hy proteſteerde/ dat hy hen ghenoech ghewaerſchouwt hadde/ ende ſoude onſchuldigh weſen van hare aenſtaende verderven/ ende ſoo ſy daer niet anders en wilden toedoen/ ſo en begeerde hy aldaer zijn leven niet langher te waghen: ende reedt alſo ter Stadt uyt/ daer Vfkens oock te vooren uyt vertrocken was. Rennenbergh wiſte met die van Groeningen ſoo wel te flatteren/ die door de partijſchap/ die ſy teghen de Ommelanden hadden/ ſo ſeer verblindt waren/ dat Jacob Hillebrandt Borghemeeſter/ die Hooftman van ſ'Conings Camer aldaer gheweeſt was/ eñ de voornaemſte der Stadt/ eñ daer haer die van de Religie op betrouden/ noch den avondt voor het innemen der Stadt met hem bancketeerde/ ende vraeghde hem ter goeder trouwen van alle het vermoeden/ datmen van hem hadde/ ſeggende: Hy en hoopte niet dat hy yet quaets in den ſin hadde. Daer op Rennenbergh zijn handen hertelijck druckte/ ende ſeyde: O mijn Vader/ die ick voor mijn Vader houde/ ſoudt ghy ſulckē quaet van my vermoeden? Ende met diergelijcke ſchoone woorden wiſt hy hem te paeyen/ ſoo dat hy noch den leſten avondt hem liet vinden by eenighe van de Magiſtraet ende ghereformeerde Ghemeynte/ dien hy van Rennenberghs goede wille ende openherticheyt verſekerde: Nochtans dede hy die van de Religie in haer Huyſen goede Wacht houden/ daer mede ſy ghenoech meynden verſekert te weſen.

Rennēbergh neemt Groeningen voor den Coningh inne/ hem ſelvē ontdeckende/ dē 3. Meerte/ Anno 1580.

Alſo des Grave van Rennenberghs voornemē daghelijcx meer geſuſpecteert werdt/ ende dat hy vreeſde/ dat de Prince van Orangien met zijn Guardie binnen Groeningen ſoude willen comē/ ſoo heeft hy zijnen aenſlagh niet langher dorven uytſtellē/ hoewel hy noch geen ontſet en vernam: Want daer te vooren was hem toegheſeyt/ dat eenigh Krijghſvolck/ dat tot Campen nieu aenghecomen was/ tot zijnen dienſte weſen ſoude: het welcke onlangs te vooren/ ſo ſy over den Rijn waren gecomen/ eñ lagen by der Stadt Eſſchen in't Beyrſche Vorſtendom/ waren van dē Droſt van Reclinckhuyſen ende andere verdreven ende verſcheurt gheweeſt. Hieromme heeft hy hem/ den 2. Meert/ ſ'avondts ende ſ'nachts met alle zijn Hofgheſin/ ende met veel Spaenſch-geſinde Borghers/ ende eenighe heymelijcke verborghen Kryghſknechten/ tegen den morghenſtondt/ den 3. Meerte/ ghewapent. Als hy nu door zijn verſpieders vernomen hadde/ dat de Wacht van de ghereformeerde Religie in den dagheraedt gaen ſlapen was/ ſoo is hy ontrent vijf uren met den zijnen (hebbende witte teeckenen aen haer ſlincker armē) uyt zijn logement ſtracx nae de Marct ghereden/ ghewapent zijnde tot den tanden/ met een bloodt ſweerdt in de handt/ roepende: Stae by/ ſtae by/ goede Borghers/ huyden ben ick eerſt recht Stadthouder deſer Landen: Laet ons nu volbrenghen wat tot dienſte der Majeſteyt ende ons eyghen beſcherminghe van noode is. Daer over liet hy veel Trommelen ende Trompetten hooren/ om eenen grooten ſchijn te maken.

Den Borgemeeſter van Groeningen Hillebrandt doorſchoten.

De voorſchreven Borghemeeſter Hillebrandt/ haeſtigh op de been met ſommighe van de ghereformeerde ghecomen weſende/ viel met zijn gheweer nae hem toe/ meynende datter meer ghevolght ſouden hebben: Maer een van Rennenberghs Jonghers/ ſchoot op hem los/ ſoo dat hy doot ter aerden viel. Waer over de ander de vlucht namen. Sommighe werden ſtracx ghe-

vangen/

vanghen / ſommighe weerden haer noch in haer Huyſen: Maer daer en bleef niemant meer doot/ dan een Borghers Sone van Bremen. Voorts liepen ende renden ſy door de ſtraten / ſchietende nae alle die het Hooft uyt deuren ende veynſteren ſtaken. Daer nae gingh men alle de Stadt door onderſoeck doen/ ende ghevangen nemen al wat in de Spaenſch-gheſinde quade gratie ſtondt/ tot over de twee hondert van de beſte Borgheren/ van de welcke ſommighe ſeer onbeleefdelijck ghehandelt werden/ die nochtans namaels met verſcheyden middelen meeſt los quamẽ. Alle de Predicanten ende veel goede Borghers ontquamen in onbekender wijſe.

Als Rennenbergh nu Groeningẽ alſo vermeeſtert hadde/ veranderde hy den Magiſtraet/ ende dede publiceren de verſoeninge met den Coningh ende Parma/ ende die ſweeren/ ende ſchreef aen de Ommelanden met ſoete woorden/ om de ſelve op haer ſijde te treckẽ/ bevelende hen haer te wapenen / om Bertel Entens / met zijn ghemuytineerde Regiment/ te wederſtaen.

Groeningen terſtondt beleghert/ den 3. Meert.

De triumphe eñ vreucht van deſen aenſlagh was dien van Rennenbergh ende de Stadt ſeer cort/ mits datſe haer ten ſelven dage berent vonden/ ende datmenſe begonſt te belegheren. Want alſo Cornput door eenighe vluchtige ſ'morgens vroegh t'feyt verſtaen hadde / dede hy Olthofs Vendel van den Dam / ende van Suydtlaren/ die Vendelen van Vliet/ Schaghen ende Weda/ ſtracx nae de Stadt trecken / op avontuere of dẽ Staetſgheſinde in de Stadt noch eenigh ontſet hadde moghen ghedaen worden / de welcke in't Clooſter te Eſſen goeden Buyt creghen. Aelken Ouſta den Ritmeeſter (die de dochter van Rennenberghs Moeye ghetrouwt hadde) met Aſin Entes/ ligghende te Vries / lieten haer oock den ſelven avont in't Clooſter te Eſſen vinden: Ende ſoo ſy vreeſden / dat die van Groeningen de ghevangenen mochten doot ſmijten/ ſchreven ſy/ ſoo ſy dat deden/ ſoo ſouden ſy't wreken aen alle hare Vrienden ende aenhanghers. Rennenberghs Brieven werden daer oock afghe worpen / daer in hy aen alle groote ende cleyne Steden van Overijſſel zijn feyt ten ſchoonſten vertelde / hopende met de liſtighe vermaninghe (midts de hulpe van de Spaenſgeſinde) die plaetſen aen haer ſijde te brenghen: Maer daer werdt in verſien. Want tot Campen werdt/ den 12. Meert / door middel van de Staetſgheſinde Borghers/ ende beſtellinghe van Sonop/ het Vendel van Hans Pluym ingevoert. Die van Deventer ſtelden haer ooc in Wapenen/ ſtormden de Beelden af/ ende oock de Clooſteren/ tot ſpijt van de Spaenſgeſinde: alſo oock die van Swol deden: Deſghelijcken deden die van Wtrecht/ ende andere omliggende Steden. Die van Vrieſlandt / Ommelanden / ende Drenthe / hadden al van een Maendt te vooren begonſt alomme de Beelden af te breken/ ende de Clooſter-goeden te vercoopen/ ende oock ſommige Papen uyt te leyden. Alſo dat Rennenberghs afval den Catholijcken quade vruchten voortbrachte.

De Beelden worden alomme in Vrieſlandt eñ Overijſſel geſtormt/ in Meerte.

De cleyne Steden/ als Oldenzeel/ Steenwijc/ Haſſelt/ ende andere/ hieldent noch altemael met Rennenbergh/ hoewel ſy veynſden by de Staten. Maer de Prince vã Orangien/ liggẽde tot Campen / trachte die van Overijſſel in ghehoorſaemheyt te houden / belaſtende Sonop met de Vendelen van Cornput ende Wijngaerden te trecken nae Coevoorden/ om te beſorgen wat tot die paſſagie/ ende van Weddẽ/ van noode ſoude zijn/ op dat Rennenbergh daer door gheen ontſet ſoude crijghen. Sonop dede terſtont Coevoorden ſtercken / door eenen Ingenieur van Alckmaer/ ende t'ſelve vergrooten met ſeven Bolwercken/ latende ligghen het Caſteel dat Cornput begonſt hadde/ om dat de Landen geen Caſteelen meer lijden en wilden: Maer de Malcontenten hebben dat naderhandt opghebouwt. Dit voornemen van Sonop werde namaels (by ghebreke van gelde) naeghelaten / alſoo oock de nieuwe veſtingh met de begonſte vijf Bolwerckẽ/ midden op de Boertange/ daer door de Landen namaels tot groote ſchade gheraeckten.

Coevoorden eñ de Boertanghe beſluyt te ſtercken.

Den Prince ſondt den Grave van Hohenlo/ om de Spaenſchgeſinde Boeren weder te dwinghen/ oock de cleyne voorſchreven Steden / den welcken/ den 10. April/ Oldenzeel met Verdragh opgegheven werdt/ ende trock nae Lingen/ maer daer werdt luttel uytgherecht.

Geſchiedeniſſen int belegh van Groeningh.

Hierentuſſchen hadde Bertel Entens Groeninghen beleghert met 13. Vendelen Knechten/ ende twee Vanen Ruyteren / die te vooren van Rennenberghs Regiment gheweeſt waren/ ende ſchanſte daghelijcx naerder de Stadt: Hy dede Reediep overdammen / ende Brugghen over de andere Wateren maken / daer mede hy die corts meynde uyt te hongheren. Vele ſchermutſelen werden daer ghehouden. Ende die van Groeningen hadden van haer Ingeſetenen oock ſommighe Vendelen aengenomen / ende beſchanſten de Voorſtadt / gheleghen op het Schuytendiep/ ende noch twee Molenbergen buyten der Stadt/ onder welcken ſcherm ſy haer Beeſten noch alle daghe in de Weyde dreven.

Dan alſoo luttel uytgherecht werdt in dit belegh/ t'welck vele Bertel Entens verweten/ ende datter groote oneenicheyt tuſſchen hem ende die van Euwſum in de Ommelanden was: ſoo hebbẽ de Staten dẽ Grave van Hohenlo derwaerts gheſonden / met ſeven Vendelen van Chriſtoffel van Yſelſteyns volck/ ende noch negen Vendelen met Graef Willem Lodewijck van Naſſouwen/ Graef Jans Sone/ die ſy tot Overſte ofte Colonel ghemaeckt hadden / t'welck Bertel Entens niet wel en behaeghde/ mits dat hy de eere/ danc ende profijt alleene meynde te hebben / dat hem qualijck gheluckte. Want alſo hy/ den 27. Mey/ te Rolde met Hohenlo ende Naſſouwen te gaſte gheweeſt was / reedt hy met een droncken hooft nae Groeningen in't Legher/ ſeggende/ hy wilde wat aenrechten datmen van hem ſpreken ſoude. Eñ ſo hy de Hopliedẽ in't Leger vondt raedtſlagende over eenen aenſlagh / verſnorcte hy die als Jonghers/ ende ſeyde/ men ſoude hem volgen/ hy wilde het Schuytẽdiep ofte de beſchanſte Voorſtadt afloopen: ende liep alſo derwaerts met een decſel van een Boterſtande/ in ſtede van een Rondaſſe/ tot verachtinge van zijns volcx blootheyt. Ende ſoo hy van ſommighe ghevolght werdt/ eñ de loopſchanſſche alſo innam/ daer over ettelijcke Capiteynen ende Bevelhebberen ghequetſt werden/ werdt hem van ſommighe gheſeyt / dat het onmogelijc was het Schuytendiep ſonder Ladderen ofte ghemaeckte Breſſe in te nemen: waer door bleef hy ſtaende achter de ſchiet-gaten der loopſchanſſen/ aenſchouwende een dapper ſchermutſele / daer hem een Cloot uyt een Vogel-roer dwers door dẽ cop trefte daer hy van ſtorf. Sijn lichaem werdt te Middelſtum begraven / daer hy gheboren was.

Doot van Bertel Entens/ eñ cort verhael van zijn leven/ den 27. Mey.

Sijn Vader was voormaels van den Knecht Wigbols van Euwſum doorſteken. Hy hadde tot Groeningen gheſtudeert/ ende in't witte ghemeynlijck ghecleedt gaende / hadde aldaer / tot verquiſtinghe zijner goederen/ ſeer ghedomineert ende ghebrouweert. In't Iaer 1571. begaf hy hem met andere Vrijbuyters ter Zee/ alwaer hy alſo handelde / dat hy meer dan hondert duyſent

1580. Daelders rijck werdt. In't Iaer 1572. quam hy met den Grave van der Marck in den Briel/ diens Overſte Luytenant hy werdt: In welckẽ ſtandt hy daer nae belegherde met veel volcx ter Goes in Zeelandt/ alwaer hy met ſchande (door onervarentheyt eer hy den vyandt ſagh) vluchte/ als hy hoorde dat Mondragon door't Water die van ter Goes quam ontſettẽ. Daer na/ als Haerlem van Don Frederico/ ſone van Duc d'Alva/ beleghert was/ trock hy met den voorſz. Grave van der Marck/ met twee Vendelen Knechten/ ende ſommighe Ruyteren/ ſonder ordeninghe aen den vyandt/ verghetende zijn ander Vendelen gelijckelijck aen te voeren: Waeromme ſy verſlagẽ eñ verſtropt werdẽ: eñ hy wilde noch de ſchult op de Staten ende den Prince van Orangien leggẽ. Waeromme de ſelvighe hem/ als die de Grave van der Marck vervoert hadde/ ende ſoo opgherupt/ dat hy gheen hooghe Overicheyt meer en wilde kennen/ deden ghevangen houden binnen Delft/ ende te rechte ſtaen. Maer ſoo den voorſchreven Grave hem wilde met gewelt ter Poorten uytvoeren/ werdt hy mede ghevanghen ghehouden/ daer ſy beyde een Iaer langh ſaten/ ende Bertel Entens al zijn ghewonnen gheldt onnuttelijck weder verteerde. Ten leſten evenwel uytcomende/ Anno 1576. begaf hy hem weder ter Zee/ met conſent der Staten/ ende dede eenẽ aenſlagh op Ooſtmahorn/ daer hy in't beginſel van Mey een Schanſſe maeckte. Maer mits dat hy meer op zijn gierichheyt uyt was/ dan op zijn devoir/ dreef hem Billy/ den 18. Iunij/ daer weder uyt/ ende moeſte verloopen. Daer nae als de Pacificatie van Ghent ghemaeckt was/ ende Yſelſteyn eenen dootſlagh ofte twee ghedaen hadde/ werdt hem deſſelven Regiment Knechten/ ende Vaen Ruyteren gegheven by den Prince/ door't voorbidden van voornoemden Ufkens/ de welcke nae dry Maenden afgedanct zijnde/ liep Bertel Entens met den ghelde wech. Waeromme hy t'Antwerpẽ door conſent van den Prince/ bycans van den Marckgrave ghevanghen was: Maer ghewaerſchouwt zijnde/ ontquam. Cortelinghe daer nae behielp hy hem met den twiſt tuſſchen de Ommelanden eñ de Stadt van Groeningen: Waer over hy van die van Groeninghen (alſo hy tegen hen yet voorghenomen hadde) ghevangen werdt/ daer hy wel een Iaer ſat: Maer hy gheraeckte wederomme in dienſte/ alſo wy verhaelt hebben/ tot zijn doot toe. Hy was ſeer tot droncken drincken ende Vrouwen ghenegen/ oock ſeer tot teerlinghſpel/ ſo dat hy den Heere van Kurtſbagh vijfthien hondert guldens teffens opſette. Hy en maeckte gheen werck van eenigherhande Religie: Nochtans quelde hem zijn Conſcientie over zijn boos leven/ ende voornamelijc/ van het verdrencken der Cooplieden/ die hy in zijnen tijt over boordt gheſmeten hadde/ van de welcke hy plach te vertellen/ dat eenmael een doodt lichaem langhe tijdt zijn Schip na ghedreven was/ waer hy hem henen wende. Hy liet in't leſte ſeer het droncken drincken/ meer uyt zijnde om gheldt te vergaderen/ ſo van de Boeren als van alle Man/ in voeghen dat hy een groote ſomme gheldts nae liet/ nochtans veel onnuttelijck verquiſtende. Hy hadde Delfziel (ſoo hy't verſtondt/ ende wy verhalen ſullen) onwinnelijck ghemaeckt/ eñ begon beſtellinge ter Zee uyt te gheven. Hy hadde het Eylandt van Rottumerooge ghecocht/ ende liet Clooſterſteen uyt de Ommelanden daer voeren/ in meyninge zijnde van eẽ Caſteel aldaer te bouwen/ ende de Ems daer mede te dwinghen/ ende ghedachte met derſtijdt Heere van Groeninghen eñ de Ommelanden te worden/ ende op de gantſche Zee met zijn Schepen te domineren/ t'welck hy ſelve niet en verſweegh. Dit eñ veel meer ſeggen hem zijn dagelijckſche Vrienden eñ Magen na/ oock andere die hem kenden/ eñ wordt alleen hier vermaent tot een Spieghel van andere. 1580.

De Grave van Rennẽbergh eñ die van Groeningen warẽ verblijdt over Bertel Entens doot/ nochtans droeve/ om dat den Krijgh door wijſer Overſten ſoude beleydt worden: Eñ daer werdt den Grave van Hohenlo toe vercoſen/ maer alſo het hem ongheleghen was/ ſoo werdt Eſcheda by proviſie voor Overſte Luytenant gheordineert.

Die van Groeningẽ werden in't leſte uyt twee Schanſſen gheſlagen/ ende alhoewel ſy quade tijdinge hoordẽ/ ſo van dat Mechelen/ Willebroec/ eñ meer andere plaetſen/ den Prince van Parma afgenomẽ waren/ als ooc dat haer ontſet/ t'welc Parma doen vergaderen hadde/ ontrent Carpen geſlagen was/ ſo en gaven ſy nochtans den moet niet verloren/ oock niet tegenſtaende dat ſy ſagen meer Volcx/ ende oock grof Gheſchut/ voor haer Stadt comen/ ende alle dingen in de Stadt diere werden. Maer alſo ſy daghelijcx noch Brieven uyt ende inne cregen/ vernamen ſy ſchoone beloften van den Prince van Parma/ van gewis ontſet: De Ommelanden bleven nochtans gantſch yverigh/ om Groeningen te vermeeſteren/ doende groote Schattinghe over de Landen/ oock de Clooſteren goedẽ aengrijpende/ die by hen meerder zijn dan in eenighe plaetſe der Nederlanden/ nae haer grootte te rekenen. Die van Drenthe quamen oock in de naerder Unie van Utrecht/ eñ contribueerden ter Maendt dry duyſent Guldens. Die van Vrieſlandt reformeerden haren ſtaet/ alomme veranderende de Magiſtraten eñ Officieren/ vercochten ooc Clooſter-goeden ende Domeynen: Sy bouden ſeer neerſtelijcken aen Harlingen/ dat ſy door Sonoys aenporringe begonnen te ſtercken/ makende een groote nieuwe Havene daer in. Maer Staveren/ Sloten/ Doccum/ ende meer andere plaetſen/ lieten ſy noch ligghen.

Voorraedt der Vrieſen teghen de Groeninghers.

Deſe dry Landtſchappẽ conden nochtans niet volcomelijcken reſolveren/ op het ſtercken eñ verſekerẽ van de paſſagien van Coevoordẽ eñ Boertange/ daer hen wel meeſt aen ghelegen was/ om hare vyanden uyt den Lande te houden: Maer wat Sonoy/ Cornput/ ende meer andere ſolliciteerden/ dan om des eenre Landtſchappen/ dan om des anderen/ bleef het doch al achter/ ſonder eenighe vorderinghe/ hoewel ſy nochtans weder hoorden van de ghereetſchappe/ die Prince Parma maeckte/ om Groeningen met Rennenbergh te ontſetten/ alſo wy hier nae ſullen verhalen.

Gereetſchap van Parma om Groeninghen te ontſetten.

Soo haeſt als Prince Parma tijdinghe hadde van Rennenbergh ende Groeninghen/ hadde hy eenen grooten hoop Volcx ontrent Carpen doen vergaderen/ de welcke/ nae dat ſy lange grooten overlaſt daer ontrent ghedaen hadden/ ende met eenige Ruyteren meynden onder Nuys over Rijn te paſſeren/ ſoo werden ſy van Philips Vrijheere van Hohenſaxen/ van Yſelſteyn ende Hegeman/ met ettelijcke Peerden overvallen/ gheſlagen/ eñ de reſte verdreven tot boven Nuys/ alwaer haer de Berghſche eñ Marckſche Edellieden oock de paſſagie belettẽ. Daer na/ mits dat ſy des Keurvorſt van Ceulen Landt afteerden/ ſonder eenige betalinge te doen/ ende hy hen ghewaerſchouwt hadde uyt zijn Landt te vertrecken/ ende ſy't niet en deden/ ſo belaſte hy ettelijcke Leenlieden ende Boeren die te verdrijven/ alſo dat ſy eenſdeels by Lins/ ende ſommige by Eyndoven/ den 6. April/ gheſlagen eñ verſtropt werden/ met verlies van acht van des Keurvorſts Volc/ waer onder twee van Adel waren: De reſte begaven haer hooger in't Graeſſchap van Manderſcheydt.

Schencks Heyrcracht/ tot omſetten vā Groeninghen/ door Parma/ in Junio.

Daer nae/ in Junio/ is de vergaderinghe der ſelver hoopen weder vernieuwt/ende zijn door de neerſticheyt/eñ Borſe van Bucho Aytha/Prooſt van S. Baefs/tot Ghendt weder te hoope ghebrocht 14. Vendelen Duytſche Knechten/ van hem ghenoemt zijnde het Vrieſſche Regiment/ daer Billy Overſte van was/ eñ Mertē Schenc in zijn abſentie/die daer zijn Ruyterije by voeghde/ende oock den ouden Capiteyn Thomas (een Griec oft Albanoys Ruyter/ vermaert zijnde vā dat hy ſes Veldtſlaghen hadde helpen winnen/) met noch dry andere Albanoyſche Ruyterē Lanciers / ende een Vane Carabins / t'ſamen ſterck weſende ontrent dry duyſent Mannen/ ende ſes hondert Peerdē. Den Overſten Luytenant was Hans Mom. De Capiteynen waren deſe/Reint Dekama/ Lol Liaukama/ Camminga/ Arent van Gemen/Hendrick Snater/Evert van Ens/ Wijbo van Goutum / Wolf Prengher / Steffen Heller/Samſon Peſtel/ende meer andere. Deſe waren met gewelt over den Rijn gecomē met een Maendt Soldts/ ſonder Geſchut/eñ trockē met groote daghreyſen/nemēde harē wegh op Lingē.

Hohenlo treckt Schenc tegen/ dē 16. Junij.

De Staten van de Vrieſche Landtſchappen belaſten den Grave van Hohenlo / Schencx Regiment teghen te trecken / ende vergaerden haer volck ontrent Boccholt: Ettelijck van Naſſouſche Vendelen/die voor Groeningen lagen/deden ſy nae Hohenlo trecken / ende lieten de reſte noch voor Groeningen met den Grave Wilhelm van Naſſouwen / daer ſy Sonoy by ſonden / om hem in't belegh met raedt ende daedt by te ſtaen / ſeer luttel achtende dat ontſet/ dat Schenck brochte. Hohenlo hadde geerne meer Voetvolck gehadt/ eñ ſchreef in't Legher voor Groeningen/datmen hem meer Volcx ſoude ſeynden : Maer die van Entens Regiment waren onwillígh/ende de andere die men ſondt quamen te ſpade. Den 16. Junij trock hy op van Vlſen/ eñ quam binnen Coevordē ruſten/met opſet om zijnē vyant te ſlaen.

De Burgers van Swol in Wapenē tegen malcanderē/den 16. eñ 17. Junij.

Maer ſo die van Swol geen Garniſoen hadden willen innemen/ſoo hadden de Spaenſchgeſinde op de comſte van Schenck inghelaten veel van de Papiſtiſche Boeren/ende die in de Wapenen gheſtelt/ende Schenck t'ſelve te kennen ghegheven. Maer die van de Ghereformeerde/ende Staetſgheſinde / met beleydt van Hopman Vlger/eñ meer andere/ hebben terſtont haer teghen de Spaenſchgheſinde aengeſchanſt/inhoudende de Marckt/ S. Michiels kercke/ met de Lamperpoorte eñ rooden Thoren/oock uytſeyndende om hulpe tot Deventer eñ Campen. Eñ hoewel de Boden van de Boeren ſeer ſchendtlijck vermoordt werden/ ende ſommighe van lidt tot lidt van een gheſneden/ſoo quamender noch/ den 16. Junij / ſ'morgens eenighe van't Garniſoen van Campen binnen/eñ ontrent twee Vendelen Borgeren van Deventer. Hier door waren eenighe van de Spaenſchgheſinde in groote vreeſe / ende vluchten: waer over haer Huyſen werden gheplondert : Ende corts daer nae werdt daer een Vendel uyt Hollandt ingheſonden. De Dorpen ende Hoeven van Maſtenbroeck werden door de overgroote partijſchap der Boerē tegen de Staten vele afgebrant/alwaer ooc die van Overijſſel naederhandt deden afbranden ende ſlichten het Caſteel van Geelmuyden / t'welck Keyſer Carel de vijfde/ den Caſtileyn van den Kuynder hadde doen maken op den mondt van t'ſwarte Water aen de Suyder-Zee.

t'Caſteel vā Geelmuydē werdt gheſlichtet.

Den aenſlagh te Swol gefailleert zijnde/ dede Schenck by Herdenbergh ſtil houdē/derwaerts hem Hohenlo van Coevorden haeſte/ tegen d'opinie van ſommighe die daer teghen rieden/ van ſlaen te vermijden/ eñ datmen hem alleen de paſſagien der Proviande benemē moeſte/ende t'vertreck ſoecken/eñ dat het te verhopen was/dat dē vyant haeſt door honger/eñ muyterije om geldt/ ſoude moeten verloopen: immers dat het treffen oock hem periculoos was/om dat hy te onſterck was van Voetvolck/eñ weynigh Spieſſen hadde/ſo dat hy geenſins tot den Veldtſlagh geruſtet was. Maer de andere redenen eñ nooden/principalijck / om dat zijn Peerdevolck hem daer ſeer toedronge/ dedē hem vertreckē met grooter haeſte/door onuytſprekelijcke hitte der Sonnē/ over de dorre Heyde/daer geen Water was/ ſo datter veel van dorſte eñ hitte verſticktē: Onder andere Jonckheer Jan van Duyvenvoorde / een ſterck ſchoon Edelman. Daer teghen hadde Schencx Volck dry uren in de ſchaduwe gheruſtet/ eñ wel gegheten/eñ hadden 14. tonnen Biers ten beſten.

Staet vā de Grave van Hohenlo ē zijn ſlaghordene.

So haeſt Hohenlo daer ontrent naeckte/ſtelde hy ſonder ruſte zijn volck in ſlaghordene. Hy hadde by hem Sedeniſca zijn eygen Vendel uyt Oldenzeel/eñ Yſelſteyn met ſeven van zijn Vendelē/ ende ſes Naſſouſche/onder den Luytenant Kunigam. T'Vendel van Wijngaerden/ende hondert Mannen van Cornputs Vendel/ ſtelde hy aen de rechte handt/ na Zuydt-Weſten met de Naſſouſche/ende Yſelſteyn met Sedeniſca aen de ſlincke ſijde/hart by eenen Camp daer boomen geplant waren. Capiteyn Wijngaerden hadde geerne gehadt/datmē de Vlecke Herdēbergh oft dē Camp op voordeel ingenomen/ eñ te voorē wat geruſtet hadde: maer dat en werdt niet ghehoort. Alle deſe Voetknechten en conden geen 18. hondert Mannen uytbrengē. Voor deſe ſlaghorden werden geſtelt dry Vanen ſchutten / Ruyteren van Ouſta/ Rinſwouden/ende Aſin Entens/die wel gheruſt waren. Aen d'ander ſijde was Hohenlo ſelfs/met vijf ſtucken Geſchuts/ eñ de Ruyteren van Holſteyn/Adelſdorf/Rampt/Tranſwitz/Piec/ende meer andere. Huybert van Kemen was daer ooc met dry hondert Ruyterē/ die den Staten twaelf hondert Ruyteren toegheſeyt hadde : ſoo datter in als boven 14. hondert niet en waren.

De Vlecke Herdenbergh/daer ſy hardt by lagen/ is ghelegen een mijle van Coevorden/ende vier mijlen van Zwol/op de Riviere genaemt de Vecht. Als de ſlachorderen over beyde ſijden gemaect waren/was het middagh/ſo dat Schenc/ ſtaende in't Zuyt-Weſten/de Sonne van achter hadde: Eñ Hohenlo in't Ooſtē comende/ hadde de Sonne in't aenſicht/ende de windt was ſtille.

Veldtſlagh tot Herdenbergh/ tuſſchē Hohenlo eñ Schenck/ dē 16. Julij.

Als ſy nu t'Ghebedt ghedaen hadden/de Hoeden opghewort pen/teeckenen gegheven/eñ t'Geſchut los geſchoten was/renden de dry Vrieſſche Vanen van Hohenlo voort teghen twee Vanen Lanciers van Schencx Albanoyſen / waer van de eene eer men om ſagh gantſch verſlagen/ ende de andere met groote ſchade verſtropt werdt/ de welcke de Duytſche Ruyteren nae joeghen/ ende Schencx Voetvolc begonde te wijcken/ ende het ſcheen/dat Hohēlo ſoude de Victorie gehadt hebbē: Maer alſo de Vrieſſche Vanen Ruyterē haer reede maecten/om weder te treffen/ eñ ſekere andere Lanciers van Schenc/met ſommige goede Schutten/ na Hohenloos Volck toeſettende/die geenē trooſt op haer ſpieſſen conden hebbē/ mits dat ſy die weynigh hadden/ weken ſy alle na den voorſz. Camp/ alwaer ſommige haer noch weerdē/maer alle d'ander verſtovē/als eenen blixem/ midden door de Vecht/eñ waer ſy mochtē ontcomē over t'Moer by Ommen eñ nae Coevorden. De Ruyterē ſulcx ſiende/warē ooc wel ſo yverigh in't vluchtē als de Voetknechten/ ende Schencx Volc volghde hē na. Capiteyn Wijngaerdē bleef al vechtende doot/ ende de Vendrigh Nivelt met veel andere Bevelhebbers / Edele eñ Soldaten.

Vlucht van der Staten Volck.

Den Capiteyn Nivelt / Renoy / ende ſommighe Luytenanten / met andere / werden ghevangen. Pompeius/oft Poppe Ufkens/meynēde op een Coetſwagen te vluchten/werdt omgheſtort ende doot gheſmeten. Schenck creegh al het geſchut/ ende weynighe Baggagie/want de reſte meeſt te Coevorden ghelaten was.

De Graef van Hohenlo begaf hem nae Oldēzeel/ om dat niet te verlieſen. De Ruyteren ende Knechten quamen meeſtendeel te Coevorden/ t'welck maer een ure gaens van daer was/ ende brochten ſelve Menſchen ende Peerden ghevangen. Capiteyn Cornput was tot Coevorden gelaten/ alleenlijck met 50. Mannen/die ſtondt aen den Slaghboom/ende en wilde de Ruyteren niet binnen laten/oft ſy en moeſten op Schelm-ſchelden ſweeren by hem te blijven/ ende den pas te helpen inhouden. Maer als ſy binnen waren en hielden ſy geen geloove/ende renden den anderen Slaghboom wederom uyt/nae de Drenthe/wat dat hy badt/ſloegh ende ſchelde/ſoo ſtack haer de vreeſe in't lijf. Ten leſten quamen ſommighe Overſten ende Ritmeeſteren oock aldaer gevlucht/ die dat volck ſtaende hielden/ſo veel ſy mochten/ ſo datter terſtont vergaderde ontrent ſeven hondert Mannen/eñ vier hondert Ruyteren: Alwaer Cornput / eñ Stenſel van Namſlo/alleman vermaende te Coevordē te blijven/ende aldaer wederom te vergaderen/ ende datmen ſtracx de 14. Vendelen/die noch voor Groeningen lagen/ſouden ontbieden. Maer daer vielen veel opinien ter contrarie/om dat de plaetſe noch niet gheſterckt noch geſloten en was/ eñ het voordeel van de Rivierkēs was nu niet/ door de drooghte/ ſo datmē alomme over mochte: Ooc was daer geen nootdruſt oft provande/noch Buſcruyt. Alſo beſloten ſy alle te vertrecken/t'welck ſy deden ſ'nachts ter middernacht/ oock mede Cornput/ende trocken meeſt nae Oldenzeel by Hohenlo. Schenck hadde hem niet verder van den Velde dorven beghevē / achtende dat het noch niet al gewonnē was/ eñ dat op de paſſagie eñ tot Coevorden eenighe lagen gheſtelt hadden gheweeſt : maer contrarie vernomē hebbende/ troc hy ſ'anderdaeghs daer in/daer hy noch Inwoonders noch Krijgſvolck vondt. De Vendelen/die voor Groeningē lagen/ vyerden ende ſchoten haer geſchut af/ als of Hohēlo de Victorie hadde gehadt/ om die vā Groeningen tot overghevinghe te bewegen. Maer als die van buyten hoordē / dat Schenc te Coevorden was/en conden ſy niet beweeght wordē/door geenderhande redenē van Naſſouwen/noch van Sonoy / om daer te harderen / maer ſtaken den brandt in haer Schanſſen/ eñ vertrocken in verſcheyden plaetſen in Garniſoen / als te Doccum ende Collum/ eñ geraeckten oock binnen Steenwijck. Ende alſo de Veſtingh van den Opſlagh weder opgemaeckt was/leyde Sonoy daer ſommighe Vendelen inne.

Belegh voor Groeningen opghebroken.

Beſchrijvinghe van den Opſlagh.

Deſe plaetſe was gelegen een halve ure gaens onder de Nieuziel nae de Zee toe/op de Zuydtſijde des Reedieps/ eñ behoorde toe Wigboldt van Euwſum / Heere van Nienoort / die aldaer zijn Soutkeeten hadde/eñ was by hem/ten tijde van de Heere van Billy / ſterck ghemaeckt gheweeſt tegen de Zee-Geuſen: maer het was by de regeringe van Rennenbergh weder geſlicht/ ghelyck als doen meer andere mede werden gheſlicht.

Nae deſe Victorie verſuymde hem Schenck niet nae Groeningē te trecken/daer hy met grootte triumphe ontfangen werdt/ende hy ende Rennenbergh (nae dat de Stadt dry Maenden ende een half beleghert gheweeſt hadde) trocken van daer terſtondt nae Delfziel/ den 7. Julij/ t'welck ſy terſtondt beſchanſten/ eñ namen in den mondt van de Havē/ daer het oude Caſteel geſtaen hadde. Want Bertel Entens hadde de Stercte binnenwaerts ghemaeckt/teghen de opinie van alle anderen: ende te vooren hadde men met geene redenen connen becomen/ om de Veſtingh aen den mondt van de Haven te brenghen / daer ſy in de Ems loopt: De Veſtinge was anders tamelijc: De Wal was hooghe ende dicke / met vier Bolwercken beſtreken/doch ſonder Caſamattē: den Gracht was ontrent 100. eñ 10. voetē wijdt. Het Krijgſvolc datter binnen lagh/warē dry Vendelen/die eertijts van Rennenberghs eyghen Regiment geweeſt waren/ daer onder vele waren/die hem noch ſecretelijck toeghedaen waren. Het belegh aldaer geplant zijnde met etlijcke Vendelen/ troc Rennenbergh met de reſte om den Opſlagh te beleggen / eer dat het wel conde van nootdruſt v̄ſien wordē. De Staten ſondē terſtont derwaert de Vendelē van Rinſwouden eñ Eſchada: Maer Rinſwoudē wert van Rennenbergh ontmoet op eenen Dijck/zijn Vendel gheſlagen/ende hy ſelve wert gevangē/Eſchada die troc te rugge. Corts daer na wert den Opſlagh hem opgegeven/eñ de vijf Vendelen trockē daer uyt op ſeker conditien.

Delfziel by Rennēbergh beleghert/ in Julio.

Van daer trock Rennenbergh nae Collum/eñ meynde Doccum mede te crijgen/mitſdien t'ſelfde geheel open lagh : Want ſints dat Jan Goltſteyn/ de Gheldersche Droſt/in't Jaer 1523. den Heere van Waſſenare/ eñ Heer Joris Schenck/ t'ſelve opgaf/is de Veſtinge eñ t'Slot gheſlichtet geweeſt/eñ noyt ſints opgebout/zijnde nochtans een Stadt vā importantie/ ende een Frontier ter Zee. Hier maeckte hem Hohenlo binnen/eñ dede dat beſchanſſen/eñ vergaderde veel Krijgſvolck. Ooſtmahorn/een mijle vā Doccum/ dede hy ooc wederomme opbouwē. Het diep tegen over Collum dede hy met de Boeren bewaren. Doccumziel dede hy oock beſchantſen.

Hohenlo ſterckt Doccum/ Ooſtmahorn/ eñ Doccumziel.

Die van d'ander ſyde/te wetē Ens/Droſt van Coevordē/was met 2. Vendelen eñ veel Boeren te Meppel gecomen/eñ beſchanſtē ooc de Stadt/ eñ bouden oock weder op de oude Veſtinghe van Kinckhorſt/aen de Stadt liggende/die in't Jaer 1536. van Mager Heyn opgegheven zijnde/afgeworpen was. Die van Campen verraſchten deſe 2. Vendelen/eñ namen Meppel weder inne/ ende oock Kinckhorſt.

Hierentuſſchē werden die vā Delfziel benout/ eñ de Havene ſoo beſchanſt/datter niemandt uyt oft in en mocht. De Hollanders ſonden wel 50. Schepē van Oorlogē/ onder dē Admirael Duyvenvoorde/den 23. Julij/op de Ems/ om de Beleggers ooc de Victalie over de Ems te beletten.

De Grave van Hohēlo wēde alle vlijt aen/om haer te ontſetten/maer hy was noch te onſterck/ alſo zijn volck noch niet al aengecomen was. Hy ſchreef haer eenighe dagen noch te houden/want zijn volc op wech was/ maer de Brieven quamē niet ter handt. Ende alſo veel onwilligh Krijghſvolck daer binnen was / ſoo gaven ſy den moedt ſonder noot verloren/ende gavent op/den 29. Julij/op ſchandelijcke Voorwaerden/ uyttreckende met witte roepkens/ſonder geweer/ latende haer Capiteyn eñ Overſte ghevangen/hebbende noch maer dry Weken beleghert gheweeſt / ende noch Boter ende Kaſe ghenoech.

Delfziel werdt Rennenbergh overgegeven/ dē 29. Julij.

Hierentuſſchen Hohenlo van Delfziel weder te Doccum ghecomen zijnde (daer hy Rennenbergh ghelaten hadde) ſoo beleghērde hy weder den Opſlagh/ de welcke hem corts overgegeven werdt/als oock Monickerziel / t'welck Rennenbergh oock beſchanſt hadde.

Terwijlen warē oock/op hope van Delfziel te ontſetten/in Vrieſlant geſonden Johan Norrits/ met 10. Vendelen Engelſche/onder zijnen Over-

Hohēlo verſterckt hem met Norrits ende ander Krijgſ volc.

Hohenlo jaeght Rennēbergh uyt de Schants van Ponterbrugge/ treet over/ ende biedt hem ſlagh aen.

Rennēbergh in zijn ſlagh-ordene van Hohenlo wijckt onder Groeningē.

ſten Luytenant Morgan / Capiteynen Cotton/ Biſſchop/ Fuwilliams/Chetterton/Dayle ende anderen/met een Vane Ruyteren. Daerenboven Michiel Caulier / met zijn 6. Vendelen Walen/ onder zijnen Overſten Luytenant Jan Petijn/ ende Grenu/ Noyr/Jaſper/ Creſoniere/ eñ oock een Vane Ruyteren / met noch andere Duytſche Ruyteren: Deſe quamen alle by Hohenlo in't Legher te Noordthorn. Daer quamen derwaerts noch 4. Vendelen/maer die werden van Rennenberghs Peerden ontmoet eñ geſlagen/ den 4. Auguſti: maer de 2. Vendelen werden ſtracx van de Engelſche weder genomen. Hier by waren oock gecomē Naſſouwe eñ Yſelſteyn/elck met 10. Vendelen. Eñ alſo Hohenlo ſeer ſterck met dit Volck was gheworden/ ſoo trock hy nae Groeninghen toe/ en joegh de Rennēberghſche uyt haer ſtercke Schanſſe van Ponterbrugge/ eñ alſo vermeeſterende de paſſagie over't Horendiep/ daer Rennēbergh met zijnen Leger ſeer ſterc beſchanſt lagh/ eñ den pas lichtelijc conde belettē. Hohenlo daer ghepaſſeert zijnde / ſtelden beyde de hoopen haer Volck in ſlagh-ordene : maer alſoo Hohenlo zijn ſlagh-ordene neerſtelijck ende voorſichtelijck gemaeckt hadde/met Ruyteren ende Knechten wel beſet/eñ met dry Veldtſtucken/oock verſcheyden lagen eñ Embuſcaden geleyt/eñ Godt aengeroepen/ eñ teeckenen van ſlaen gegheven waren/ ſoo trock Rennenbergh af na Groeningen toe onder de Wallen/om hem te bergē/ ſiende datter ander gewelt was dan op de Herdenberghſche Heyde: achterlatende veel Bagagie eñ Provande. S'anderdaeghs vertoonde hem Hohenlo bycans tot op de Grachten van Groeningen/waer door die uyt de Stadt ſterck ſchoten/ daer oock gheſchermutſeert werdt/ende onder andere Norrits hem wel gebruyckte/ſoo datter wel 70. Rennenberghſche doot bleven.

Caſteel van Weerdenbras gheſterckt.

Daer werdt wijdt ende breedt geraedtſlaeght/ of ſy Groeninghen weder beleggen ſouden/maer eenen Legher als Rennenbergh hadde / met een ſtercke Stadt te beleggen/die achter hen een vol Landt noch hadden/ en vonden ſy niet geraden. Alſo troc Hohenlo den 10. Auguſti op/ eñ legerde te Zuydt eñ Noordtlarē. Sy beſchanſten ooc den pas van Ponterbruggen/aldaer Cornput begon het vermaerde Caſteel van Weerdenbras weder ſterck te makē/het welcke Eduwaert Grave van Emdē/eertijts in't Jaer 1505. als Generael van Hertogh Joris van Saxen/ghebout hadde/ om te maken datter gheen Coorn uyt de Drenthe in Groeningen comen en ſoude/eñ was daer nae by Everwijn/ Graef van Benthem/ Stadthouder des ſelven Hertoghs/in't Jaer 1516. weder gheſlichtet.

Hohēlo treet voor Coevoordē/ daer Graef Willem Lodewijck van Naſſouwen ghequetſt werdt / in Auguſto.

Hohenlo trock nae Coevoorden / alwaer dat Yſelſteyn met 6. Vendelen de opē Stadt innam/ ende alſt avont oft duyſter werdt/rende Hohenlo met Naſſouwen aen de Brugge der Stadt/voor de Bolwercken des Caſteels / alwaer een Cloot van 6. pondē uytgeſchotē werdt/ eñ treſte Graef Willem Lodewijc van Naſſouwe aen zijn ſlincke been/hart aen de knie/alſo werdt den jonghen (eñ te ſeer ſtouten) Heer/in een Roſ baer na Swol ghedragen/eñ genas van den ſelven ſcheut. Daer bleef doot den Vendrich Quact / die den ſelven dagh eerſt uyt de gevangeniſſe van Groeningen gheraeckt was/gherantſoent zijnde.

Coevoorden gheeft hem over aen Hohenlo.

S'anderdaeghs dede Hohenlo t'Caſteel van Coevoorden opeyſſchen/ de welcke/nae dat ſy beraedt ghenomen hadden/eñ wel hondert vijftigh Mannen van binnen ſterc waren/ ende wel twee Maenden daer noch aen gheſterckt hadden/Geſchut/Poeder eñ Provande genoech hebbende/ſo gaven ſy nochtans haer ebenwel op/ behoudens lijf eñ goet/eñ in dry Maenden tegens de Staten niet te dienen. Daer bleef ghevangen Bloemaert van Breda/die Montdragon/ tot ontſet van der Goes/eertijts door't Water ghelept hadde/ met twee andere Bevelhebbers.

Van daer ſondt Hohenlo eenige van zijn Vendelen in ſekere Garniſoenen / ende hy trock ſelve nae Linghen/om dat te beleggen/ alwaer hy het Regiment Engelſche voor liet liggen/ ende trock met de reſte voort nae Wedden : Ende alſo hem dat Caſteel oock niet terſtont opgeven en wilde/ liet hy daer oock een deel volcx/met twee ſtucken Gheſchuts/ende trock voorder nae Slochteren/ grooten luſt hebbende om Delfziel weder te crijghen/daer hy ſeer nae trachte : maer het verdeylen van zijn Heyrcracht/ende te veel teſſens voornemende brocht hem tot ſchade.

De Opſlagh van Rennēbergh ghewonnen eñ geſlecht/den eerſten Septembris.

De Hohēloſche op de Bourtaigne geſlagē/ den 4. Septembris.

Want Rennenbergh / hoorende dat Hohenlo nae Coevoorden was / trock met alle zijn macht ende grof Geſchut weder na den Opſlagh. Deſe plaetſe was weder wel verſien ende gheſterckt/ maer met een Vendel jonghe Soldaten beſet/die dat den eerſtē Septembris door onervarentheyt opgaven/beſchoten zijnde / eñ geen twee Weken belegen/ tegen de opinie van Hohenlo ende meer andere/ende behielden lijf/ goedt ende Rapieren. Rennenbergh dede dit terſtont ſlichten / eñ trock met grooter haeſten nae Slochteren/alwaer hy/ den 4. Septembris/de Regimenten van Naſſouwe ende Michiel/ onverſiens ſ'morghens quam beſtooten met zijn lichte Peerden / daer Michiel bycans ghevanghen was: maer door zijn groote neerſticheyt worden de Knechten in ordere ghebracht / ende trocken alſoo wijckende ende vechtende tot Heyligher lee ende Wijnſchoten toe/ daer ſy Hohenlo vonden met de Ruyteren / ende haeſten haer voorby Wedden tot op de Bourtaigne/ daer ſy t'elcker reyſe den vyandt in de enghden t'hooft boden. Maer als Rennenberghs geweldighe hoopen aenquamen / moeſt hy altijdt wijcken / eñ werden van de Lanchiers dan vervolght eñ veel gheſlagen/ſoo datter 8. Vendelen/ ende een Cornette/met t'Geſchut dat voor Wedden ſtondt/ghenomen werdt/ende veel Wapenen verloren ende wech gheworpen.

Hierentuſſchen/ alſoo Rennenbergh in groot Auwaert ghelaten hadde het nieu volck van den Droſt Ens ende Branckevoort / beloopende de Landen daer ontrent / hebben de Garniſoenen van Doccum eñ Collum de ſelvighe/den 8. Septembris/in't Clooſter verraſt ende gheſlagen/ſoo datter wel dry hondert/ ſoo doot als ghevangen bleven : Ende het Clooſter/ uyt noot ende vreeſe van overvallen te worden / werdt afghebrandt/ met de Provande ende andere dingen/ die ſy niet wech dragen en conden.

Rennēbergh neemt Coevoordē weder/ oock Oldenzeel/ den 20. Septembris.

Rennenbergh trock terſtondt weder nae Coevoorden/t'welck noch niet gheſterckt zijnde/hem den 20. Septembris / nae dat ſy t'Water begonden af te graven/opgegheven werdt/behoudens lijf ende goedt/met Rapieren. Van daer trock hy terſtont nae Oldenzeel/ daer het Vendel van den Heer van Sweten/eñ Viſſcher van Amſterdam/ t'ſamen ontrent twee hondert Mannen / met de Ruyteren van Elleborn/ Luytenant van Goor/ binnen waren. De Vryheer van Eck/een jonghman uyt Ooſtenrijck/was daer Gouverneur.

Ghelegentheyt vā Oldenzeel.

Deſe Stadt van Oldenzeel is een redelijcke Stadt/ 5. cleyne mijlen gelegen van Coevoordē/ eñ 6. mijlen van Deventer/op de wegh nae Ooſtlandt : Sy en heeft geen Riviere/maer eenē goeden hoogen Muer/met Thorens beſet/op de oude maniere/met eenē Graft daer vooren/eñ daer buyten eenen Wal / met noch eenen Graft/ ſulcx dat ſy ſterck ſoude ſchijnē / nochtans is ſy ſonder

1580.

Brugge/ eñ al t'Graſt-water wordt met Dammen geſchuttet/ t'welck men daeromme wel can afgraven: Heeft oock gheen behoorlijcke ſtrijckweeren. Aen de ſijde van Benthen (daer ſy maer twee mijlen ende een half af en leyt) heeft ſy eenen heuvel vol Boſſchagie: ende aen d'ander ſijde iſt oock bequaem om Legher te ſlaen.

Remenbergh quam ſchielijcken daer voor/ brande de Poorten af/ ende ſtormde daer op met groot gewelt/ doch met ſchade van wel dry hondert Mannen/ ende eenighe Capiteynen: Ende dewijle zijn Volc daer door een ſchricken creegh/ moeſt hy van der Stadt af trecken. Maer de Borgers/ zijnde meeſt Spaenſch-geſint/ welcke daerentuſſchen het Garniſoen genoech gedwonghen hadden/ argher vreeſende/ ſonden hem nae/ ende gaven hem de Stadt over/ op conditie/ dat het Garniſoen/ met al dat haer was/ daer uyt ſoude trecken/ ende ſweeren binnen dry Maendẽ tegen den Coningh niet te dienen. Dit geſchiede den 24. Septembris/ als haer de Staten om hen te ontſetten veerdigh maeckten.

Van daer trock Remenbergh/ volghende zijn geluck/ op Zwol/ t'welck hy rondtom belegerde/ daer hy Petijn/ Overſte Luytenant van Michiel Caulier/ die binnẽ Zwol lagh/ met den Capiteyn Creſſoniere/ verraſchte/ die daer meynden in te comen/ maer werden ghevanghen: doch dewijle hy meer volcx van over Rijn verwachte/ t'welck hy vreeſde dat ſoude moghen gheſlagen worden/ trock hy haer tegen/ als wy ſullen verhalen/ ende gingh Steenwijck beleggen.

In Vlaenderen hebben de Malcontenten onder Parma anderwerf eenen aenſlagh op Cortrijck gehadt/ t'welck is een cleyn rijck Stedeken vol neeringe/ welcken aenſlagh hen is gheluckt/ overmidts ſy eenen Bode met Brieven hadden afgheworpen/ gheſchreven van den Bailliou oft Gouverneur Pottelſbergh/ daer by hy eenigh meer krijghſvolck ontboodt/ boven twee ofte dry Vendelen Schotten/ die hy binnen hadde/ welcke hy ſeer heymelijck/ langs een Bleyckveldt by het Caſteel/ meynde in te laten/ tegen den danc van de Borgherije/ die in eenigh meerder Garniſoen in te nemen haer niet en hadden willen laten beweghen/ niet teghenſtaende ſy wel wiſten/ dat haren vyandt niet verre van daer en was.

Cortrijck by de Malcontenten ingenomẽ/ onder ſchijn van vrienden/ dẽ 27. Februarij/1581.

De Malcontenten/ door deſe Boden oft Brieven vernemende het middel/ om behendelijck binnen te gheraken/ hebben haer op de ſelve maniere als de vrienden toegeruſt/ ende ſ'nachts ter gheſetter ure op de ghenoemde plaetſe haer laten vinden/ ende quamen alſo den 27. Februarij binnen. De Gouverneur/ die zijn vriendẽ meynde te ontfangen/ eñ werdt niet eer ghewaer dat het vyanden waren/ dan doe hy gheen wederſtandt en conde doen. Alhoewel ſy nu in de Stadt ghecomen waren/ hebben ſy nochtans de Schotten in goede ordere op de Marckt ghevonden/ welcke haer wel vier uren langh verweerdẽ: Doch ten leſten/ overwonnen zijnde/ werden ſy/ ende met hen veel Borghers/ doot geſmeten. De Stadt werdt gheplondert/ eñ daer werdt tot Gouverneur geſtelt met Garniſoen de Heer van Bours/ eñ nae hem den Heer van Swevegem/ Franſoys Halewijn.

Ontrent deſe tijdt quam tot dienſte van de Staten eenigh Franſoys krijghſvolc tot Duynkercken aen/ van't welcke den Heer van La Nove laſt hadde/ mitſgaders ooc over al het krijghſvolck in Vlaenderen/ de welcke vernomen hebbẽde/ dat de Grave van Egmont/ met zijn Huyſvrouwe/ haer Moeder/ zijnen Broeder Charles/ eñ de Heer van Noyelles/ met andere van Adele/ tot Ninoven waren (t'welck een cleyn Stedeken is) tuſſchen Aelſt eñ Geerſberghe ghelegen/ oock niet ſeer ſterck/ eñ weynigh verſien/ heeft beſloten dat by nacht te beclimmen/ t'welc geſchiede den 28. Meert/ by den Heere van Tourſy eñ Mortaigne/ met haer Regimentẽ/ welcke door de Veſten daer ſy ondiepſte waren de Mueren beclommen: Ende nae dat ſy alſoo een Poorte overweldight hadden/ geraeckte het Peerdevolc/ eñ des Princen van Orangien Vendels binnen/ ende doorſtaken al wat tegenweer toonde: eñ namen de Grave van Egmont met de reſte gevangẽ. De Grave lagh langhe tot Gent ghevangen/ eñ daer nae op Rammekens in Zeelandt/ ende werdt na vijf Jaren verloſt. De Vrouwen/ ende de jonghſte broeder Charles/ werden lichtelijck los gelaten.

1580.

Ninove werdt by La Nove ingenomen/ ende daer de Grave van Egmont ghevangen/ den 28. Meerte.

Mechelſche gheſchiedeniſſen.

Corts hier nae werdt oock de Stadt van Mechelen inghenomen/ die van de Staten afgevallen was/ alſoo wy een weynigh in't breede ſullen verhalen. Het ghebeurde/ dat Anno 1579. den eerſtẽ Junij/ de ſtadt van Mechelen twiſt creegh met haer Garniſoenen/ als Heer Pontus van Noyelles/ Heer van Bours/ Gouverneur over de ſtadt eñ het Lantſchap was/ die daer toe/ om zijnen dienſt van't overleveren des Caſteels van Antwerpen ghevordert was. De Eertſhertoge Mathias/ eñ de Prince van Orangien/ vreeſende dat yet quaets uyt dien twiſt mochte rijſen/ vonden geraden datmen de Garniſoenen daer ſoude uyttrecken/ op conditie/ dat ſy ander krijgſvolc/ t'welck de Staten aenghenaem ware/ nae haer welbevallen innemen ſouden/ ende dat tot des Stadts verſekeringhe. Tot volcomen van deſe conditie/ gaven ſy Gijſelaers: Alſoo trock dat Garniſoen daer uyt na Bruſſel/ recht te paſſe tot haerder hulpe/ als Egmont die Stadt meynde in te nemen. Nu was binnen Mechelen eenen Monick/ een Provinciael der Carmelijten/ ghenaemt Broeder Pieter Lupus ofte Wolf/ welcke met zijn Predicatien ende ſotte Sermoenen/ uyt haet van de gereformeerde Religie/ met toedoen van dẽ Prince van Parma eñ zijnen Raedt/ hem ſoo veel aenhangers ghemaeckt hadde/ dat hy bycans t'gheheel Gouvernement der Stadt aen hem nam/ ende den Schouthet der Stadt/ Alveringhe ghenaemt/ afſtelde/ eñ ſelve ghevangen leyde. Waerom den Eertſhertogh/ ende de Prince van Orangien/ derwaerts ſonden den Commiſſaris Johan Carpereau/ om alle ſulcke heymelijcke aenſlagen te wederſtaen: ende waerſchoudẽ met eenen/ den 10. Junij/ dẽ Magiſtraet/ dat ſy wel op haer hoede wilden weſen. Maer in ſtede van deſe waerſchouwinghe nae te volghen/ hadde de teghenpartije alreede ſoo ſeer toeghenomen/ dat ſy den ſelven Commiſſaris als vyandt verſmaet ende ghevangen ghehouden hebben.

Broeder Pieter de Wolfs Regiment in Mechelen.

De Magiſtraet eñ Colonellen der Stadt van Antwerpẽ/ om alle quaet te verhoeden/ t'welc ſy ſaghen/ dat hier uyt ſoude mogen rijſen/ zijnde de ſtadt Mechelen haer ſo na gelegen/ ſonden eenige Gedeputeerde uyt haer Borgerẽ/ als Jaques vã den Walle/ eñ andere/ die te Mechelen wel bekent eñ bevrient waren/ om te beletten alle handelinge met den vyant. Maer de ſelvige en rechteden ooc niet uyt/ ja werdẽ ooc gevangẽ geſtelt. Waer over die van Antwerpẽ alle de Mechelaers/ ende haer Gijſelaers/ ooc alle hare Schepẽ arreſterẽ lieten.

Deſe vreemde ende Barbariſche maniere van handelinghe der Mechelaren tegen haer Gebueren/ dochte den Eertſhertoghe ende Prince ſeer vreemdt/ nochtans heeft hy beſt gedocht hen liever alle verghenoeginghe aen te bieden/ dan dat ſy ſouden afvalligh werden: Waeromme ſy derwaerts ſonden Doctor Sille/ Secretaris van dẽ Raedt van State/ met vollen laſt in alle manierẽ alles te ſliſſen/ haer toelatẽde de exercitie der Catholijcker Roomſcher Religie/ ooc dat den Gou-

Mechelen valt dẽ Staten af/ den 20. Julij.

verneur Bours zijn Vendel van dry hondert Mannen ſoude tot Stadts Garniſoen behoudẽ/ midts Eedt doende aen den Staten. Maer dit niet teghenſtaende/ ſonder aenſien te nemen op zijnen Ampt/ende plaetſe van waer hy was gheſonden/ hebben ſy hem oock ghevangen gheſtelt. Waeromme ſy ten leſten niet ghereeder en vonden/ om haer volck ende ghevanghenen weder te crijghen/ dan den Mechelaren haer Ghijſelaers weder te ſeynden / nae dat ſy opentlijck ſchreven ende verclaerden haer vereenight te hebben met den Coningh ende Prince van Parma / die haer met openen armen aenboden eenen eewigen Vrede/ begeerende alleenlijck de onderhoudinghe eñ oeffeninghe der Catholijckſcher Roomſcher Religie/ende behoorlijcke ghehoorſaemheyt tot den Coningh / t'welck was (ſoo ſy ſeyden) t'ghene ſy alleenlijck van herten ſochten / liever dan haer langher te houden in den afgrondt van alle ongheregheltheyt der Staten tot Antwerpen.

Dit gheſchiede ontrent den 20. Julij/als Parma haer ſondt tot haren verſoeck een cleynẽ hoop voetvolcx/ende Albanoys Peerdevolc/ tot haerder beſcherminghe/die terſtondt rondtomme het platte Landt afliepen/tot Aelſt/ Herentals/ende Dermonde toe/ende namen de ſterckte van Willebroeck in/ als wy verhaelt hebben.

Bours/ Gouverneur van Mechelen vereenight met Parma wordt mistrout/ eñ vã zijn Gouvernement van Mechelen afgeſtelt/ eñ Roſſignol in zijn plaetſe.

De Heer van Bours / welck aldaer Gouverneur was/ (niet tegenſtaende alle contrarie vermaninghen ende beweegh-redenen zijner vyanden) heeft hem oock met zijn oude vyanden verſoent/ daer den Heer van Selles inſtrument van was : Maer hy en werdt van haer niet langhe betrouwt/ als ſy merckten zijne lichtveerdicheyt in wandel ende woorden / ende daeromme vreeſden/ dat hy / om hem te wreken / met Mechelen ſoude mogen handelen/ als hy met t'Caſteel van Antwerpen ghedaen hadde / hebben hem over ſulcx van zijnen ſtaet behendelijcken afgheſtelt/ ende uyt de Stadt gejaeght/t'welck hem te vooren uyt Antwerpen van zijn Vrienden/ende van dẽ Heere Jan van Borgongien/Heere van Fropment/Overſte der Finantien genoech in't vriendelijck ghewaerſchouwt was/ hem aenbiedende alle conditien van nieuwe vereeninghe/ de welcke hy ſchamperlijck ghenoech antwoorde. Als du Bours nu wech was / werdt daer Gouverneur gheſonden den Heere van Roſſignol.

De Eertſhertogh heeft naderhandt oock aen die van Mechelen verſcheyden Brieven gheſondẽ/ in de welcke hy haer tot vereeninge met haer Gebueren ſocht te verwecken / hen te kennen gevende de Ordonnantien teghen haer ghemaeckt/ ſoo om alle haer trafficque / als van alderhande Victalie ende nootdruft te beletten/ ende hoe dat het platte Landt rondtomme van haer eyghen volck afgegheten werdt/maer het was al te vergeefs : want hy niet dan een ſchamper antwoorde en creegh. Deſe Brieven/ ende wat het voorgaende aencleeft / werdt tot dien tijde t'Antwerpẽ by Chriſtoffel Plantijn in Drucke uytgegevẽ.

Broeder Pieter tot Mechelen/ ende zijnen aenhangh breken ende ſmelten de coſtelijcke ſilvere groote Caſſe van S. Rombout.

Daerentuſſchẽ regeerde ende domineerde binnen Mechelen de voorſz. Monick/ Broeder Pieter met zijnen aenhangh/ſo Catholijckelijck/dat nochtans de oude groote coſtelijcke ende ſilvere Caſſe van S. Rombout (een Juweel van den Lande gheacht) by henlieden met andere Reliquien gheſmolten werdt / t'ghene noyt te vooren de Spaengiaerden / noch de Prince van Orangien/noch de Staten/in haren noot hadden dorven beſtaen. Deſe Caſſe was weerdigh gheſchat te zijn over tſeventigh duyſent gulden / met de Peerlen ende Edel Geſteenten / die daer omghewrocht waren. Deſe Caſſe heeft ghewogen 360. Marck ſilvers/elck Marck ſilvers was vergult met twee Ducaten gouts.

Als de ſake met Mechelen alſo ſtondt/ hebben de Staten/ende principalijc die van Antwerpen/ ghepractiſeert om die te dwinghen/ hoewel daer ontrent altijt meeſt krijghſvolck lagh/ende buyten op Neckers Poel een Bende Albanoyſen. Tẽ leſten in dit Jaer 1580. hebben de Staten (om yet voor te nemen) derwaerts gheſonden de Enghelſche Soldaten uyt Liere/met haren Colonel Jan Norrits / een cloeck dapper (maer te veel hooghmoedigh) Man. Met deſe Enghelſche/die niet ſonder betalinge uyt Liere te crijgen en waren/hebben haer gevoeght Olivier van dẽ Tempele/dẽ Gouverneur van Bruſſele/met zijn volc/ eñ t'Garniſoen van Vilvoorde / ende Charles de Lievin / Heere van Famars / met zijn Bende Peerden.

Mechelen by den Enghelſchen eñ andere ingenomen/ ende jammerlijck geplondert/ voor de tweede reyſe/ den 9. April.

Deſe lieten haer t'ſamen den 9. April / ſ'morghens voor de Stadt vinden/ende d'Engelſchen hebben aen d'een ſijde der Stadt eenen alarm gemaect/terwijlen dat Mons de Tempels krijghſvolck aen d'ander ſijde de Bruſſelſche Poorte beclommen/ende over de Mueren gheraeckten/alwaer dat ſeer geſtreden werdt/ eer men de Poorten open conde ghecrijgen / om het Peerdevolck in te brengen. Als ſy ten leſten binnen gheraeckt waren/ ſoo hebben de Borgers met een deel Papen ende Monicken op de Marckt groote weere ghedaen/waer van een groot deel verſlagen werde: Waer onder mede was den voorſz. Monick Broeder Pieter/die wel ghewapent was/eñ met een Hellebaerde hem dapper weerde. Den Gouverneur Roſſignol/ met dẽ Schoutet Boeſkercke/eñ andere/ met een deel Albanoyſen/ gheraecten ter Poorten uyt. So haeſt de Stadt was vermeeſtert (daer ontrent hondert Soldaten/maer meeſt Borgers doot bleven) begonſtẽ ſe te plonderen / hoewel met den Enghelſchen die t'meeſte ghetal waren (zijnde over acht hondert ſterck) te vooren ghehandelt was/ende de plonderinghe afghecocht voor ettelijcke Maenden Soldts/die men haer gheven ſoude : doch ſoo en werdt ſulcx evenwel niet ghevolght. Ende hoewel dat de Overſte (als nu de plonderinghe eenighe daghen gheduert hadde) geerne ordene daer inne gheſtelt hadden/ſo en iſt niet mogelijck geweeſt. Maer de Stadt Mechelen is nu de tweede reyſe weder ſo jammerlijcken ende nauwe geplondert/als geene Stadt in de Nederlanden deſgelijcx geſchiedt is/ den inlandiſchen krijgh gheduerende : Want de Enghelſche principalijck daer geen mate ofte reghel in en hielden/plonderende eerſt de Kercken/ ende de Geeſtelijcke/met alle onmenſchelijcke onredelijckhedẽ/waer door dat ſelve de andere Soldaten met haer daer over twiſtigh werdẽ: Daer nae oock de Overſte/als Tempel ende Famars/ (die nu Gouverneur gheſtelt was) teghen Norrits/ende hadden geerne geſien dat de Engelſche nae de plonderinge daer uyt vertrocken hadden. Maer alſo de Enghelſche de ſterckſte waren/ ſoo namen ſy de ſleutelen in haer gheweldt/ eñ deden al wat ſy wilden een Maendt langh/alles beroovende ende rantſonerende : Jae ſelve de Clocken en ſpaerden ſy niet / noch het groot urenwerck/ t'welck nochtans menighmael verbeden/eñ daer ghebleven was. Sy hebben de ſteenẽ ofte Sarcken van de Graven der dooden niet naghelaten/ maer met honderden die wech ghenomen / ende met gheladen Schepen tot in Enghelandt ghevoert. Teu leſten/als den grootẽ noot vereyſchte/ datmen het krijghſvolck in Vlaenderen ſoude ghebruycken / (want de ghemeyne opinie was/ dat door't ghebreck van deſe Soldaten de nederlage ende ghevangeniſſe gheſchiet was van den Heere van La Nove by Inghelmunſter) ſo heeft men dē Colonel Norrits tot upttreckē beweeght/ die in ſulcke competentie met Tempel ghecomen was/ dat hy (nochtans daer vreemdelingh zijnde) niet en heeft willen eerſt upttrecken. Waerom men heeft moeten met ettelijcke hondert Borgeren van Antwerpen de Stadt ende Marckt beſetten/ tot dat beyde partijen op eenen Clocſlagh teſſens ſouden upttrecken/ upt twee verſcheyden Poorten/ t'welck alſo gebeurde/ maer niet ſonder beroerte/ t'welc dat by een miſverſtant toequam/ om den hooghmoedt der partijen/ als wy geſeyt hebben/ ende veroorſaecte dat d'Engelſchen/ met ſchade eñ verlies van eenighe/ daer wel half werden uptgeſmeten/ den 6. Mey. Daer werdt Gouverneur binnē gelaten eñ geſtelt de Heer van Famars/ welcke alle middelen ſochte/ om de Stadt weder te vermeeren/ eñ met volck te verrijcken.

Famars Gouverneur tot Mechelen.

Deſen moetwille des Krijgſvolcx heeft ander Garniſoenen oock quaet exempel gegheven van muytineren/ als tot Bruſſel/ alwaer eenighe hebben beſtaen de Kercken te plonderē/ maer ſy werden door de Magiſtraet ende Borghers belet.

Aerdtbevinge in Nederlant eñ daer ontrent/ den 6. April/ Anno 1580.

In dit Jaer/ den 6. April/ tegen den avondt is een Aerdtbevinge gheweeſt al Nederlandt door/ welcke ghevoelt werdt van Ceulen af tot Parijs toe/ ende alſo voorts in Engelandt tot Jorc toe: Deſghelijcx oock op de Zee/ welcke ſcheen als of die van den afgrondt opghelicht ware gheweeſt/ zijnde nochtans ſtille ſonder windt. Te Lande heeft het Aertrijck tot twee reyſen ſtracx achtereen gheſchut/ ende hem opgegheven/ oock hier eñ daer aen verſcheyden plaetſen eenige ſteenen van Kercken ende Thorens afgheſmeten. Men moet ſekerlijck weten/ dat den toorn Gods ſich tegens den Menſchen rechtveerdelijck openbaert door ſoodanige teeckenen: Niet tegenſtaende ooc datſe haer fondament wel hebben in de natuerlijcke operatien der Elementen.

La Nove beleghert Inghelmunſter/ in Mey.

De Heere van La Nove/ hebbende opperſte bevel over der Staten Krijgſvolck in Vlaenderen/ hadde nu eenen cleynen Leger vergadert/ eñ verwachte daer by de Enghelſchen/ die upt Mechelen quamen/ eñ in Mey legherde hy hem voor Inghelmunſter/ t'welck een Caſteelken is/ dat de Malcontenten inhielden/ liggende op een Rivierken/ gheheeten Mander. Als hy nu zijn Legher gheplant hadde/ eñ laſt gegheven om het Slot te beſchieten/ daer toe latende den Heer van Marquette: ſoo is hem eenen aenſlagh op Rijſſel ſeer vorderlijck voorghecomen/ welcken hy docht te beproeven/ waeromme hy met zijn ghereedtſte Voetvolck ende Peerden derwaerts troc. Maer alſoo hy hem tot deſen aenſlagh op Rijſſel te onſterc vondt/ overmits de Borghgrave van Gent (nu Marquis de Richeborgh ghenoemt) met 15. Cornetten Albanoyſen Peerden/ eñ ander Voetvolck/ nae hem toequam/ ſoo trock hy weder te rugghe nae zijnen Legher voor Inghelmunſter. Ende alſo hy over d'ander ſijde van de Riviere de Leye was/ moeſte hy leegher beneden (daer de Mādere in de Leye valt) om treckē/ eñ quam ſ'avondts in een Dorp/ Wackene gheheeten. Den voorſz. Borghgrave volghde hē altijt/ de welcke dewijle hy tot Cortrijck de Leye paſſeerde/ hadde veel naerder wech op Inghelmunſter. Als dit La Nove merckte/ dede hy zijn beſte/ om met zijn volc weder in't Leger te mogē gerakē. Maer vā wegen vermoeytheyt moeſt zijn volck overnacht tot Wackene blijven/ t'welck noch twee mijlen was van Ingelmunſter/ daer zijnen Leger was. Doch hy ſelfs/ vermoedende dat zijnen vyandt (overmidts hy corter wech hadde) op zijnen Leger yet mochte voornemen/ voor zijn aencomſte/ reedt noch ſ'avonts/ met ettelijcke Peerden/ in't Legher voor Inghelmunſter/ terſtont belaſtende aen den Heer van Marquette/ de Brugge/ die over t'Rivierken de Mandere gheleyt was/ af te breken/ om niet onverſiens overvallen te weſen/ eer zijn Volck by hem ſoude zijn. Niet teghenſtaende hy dat gheboodt/ ſoo achtent nochtans de ghene/ die de Brugghe te bewaren hadden/ onnoodigh/ datmēſe ſoude af brekē/ maer meynden die wel te beſetten/ ende te bewaren/ teghen alle Krijghs diſcipline/ daer hem de Heer van La Nove nochtans op verliet. De Borghgrave van Ghendt/ wetende dat het Volck dien nacht te Wackene logeerden/ trock met alle zijn macht op't Legher/ daer hy de voorſchreven Brugghe overweldighde/ ende viel alſoo in't Legher. La Nove/ die ſulcx merckte/ ende gheſonden hadde/ om zijn Volck te Wackene te doen haeſten/ ſtelde hem ter weer ſoo hy beſt conde/ alhoewel hy boven vijf oft ſes hondert weerbaer Mannen/ ende twee ofte dry Cornetten Peerden/ niet by hem en hadde/ welcke lichtelijck overvallen werden. Het Schots Voetvolck belaſt zijnde/ maer ſoo lange Schutgheveert met den vyandt te houden/ dat is/ niet teſſens/ maer d'een na d'ander te ſchieten/ eñ den vyant alſo op te houden/ ſo lange ſy ſouden connen/ waren te hittigh/ hebben teſſens afgheſchoten/ ende zijn terſtondt daer nae gheweken. Eenighe Franſche Vendelen/ die boven thien oft twaelf Mannē in elc Vendel niet hadden/ (want haer Mede-gheſellen te Wackene waren) drongen haer/ als oude Krijghslieden/ by een/ weerden haer wel/ ende trocken alſoo met eeren/ ſonder verlies daer van: de reſte werdt verſtroyt eñ verſlaghen. La Nove ſelve/ niet eerlijck achtende te vluchten van daer het Gheſchut bleef/ ende hopende tot den leſten toe/ dat het alle verbetert ſoude worden door de comſte van zijn Volck/ dat hy van Wackene verwachte/ ſtreedt vromelijck/ ende dede wat moghelijck was/ tot dat hy overvallen zijnde/ ghevanghen werdt/ van hem gheſonden hebbende/ om zijn volck te haeſten/ zijnen Sone/ de Heer van Tiligny/ die het ontquam/ met het meeſtendeel van den Volcke ende Peerden. De Heer van Marquette werdt oock ghevanghen/ dien groote ſchuldt van deſe onordeninge gegheven werdt/ om dat hy niet en hadde toegheſien/ dat de Brugghe afghebroken werdt/ ghelijck hem belaſt was/ maer liet het op andere ſtaen: Deſe Heer van Marquette lagh langhe in Henegouwe ghevanghen/ tot dat hy nae ſommighe Jaren uptbrack. De Heere van La Nove/ zijnde nu des Borghgrave van Ghents ghevanghen/ daer ſchreef den Prince van Eſpinoy/ Pierre de Melun/ des Borghgravens Broeder/ trooſt-brieven omme/ aen die van Vlaenderen/ den 11. Mey/ upt Doornick/ die terſtondt mede haer Brieven aen den Borghgrave ſchreven/ den Heer La Nove wel te handelen/ dat welcke hy by zijnen Brief/ van den 12. Mey/ alſoo beloof de upt Cortrijck/ dan niet tegenſtaende wert by hem den Coningh gheſchoncken ofte overgegheven/ niet teghenſtaende de Regimenten van Egmont/ Heſe ende Capres/ muytineerden/ ende wilden voor La Nove Egmont verloſt hebben/ welcke daedt des Borghgraven van vele beriſpt werdt/ ghemerckt hy wel wiſte/ dat hy om geen Rantſoen ofte wiſſelinge ſoude te loſſen zijn/ gheduerende de Oorloghe/ midts t'ghebreck t'welck de Staten van ſulck een Man hadden/ daer hy nochtans van des voorſz. Borghgrave Maeghſchappe was/ die hem ſelfs upt Vranckrijck/ ten dienſte van de Staten/ ontboden hadde/ doen hy noch der Staten partije voerde: Maer hooveerdicheyt/ nijdt ende gramſchap/ hebben den ſelven Heer ſeer vervoert/ t'welck hy oock betoonde aen ſommighe ghevanghen Edellieden/

La Nove door Ingelmunſter overvallē/ geſlaghen ende gevangen by den Borghgrave van Ghendt/ den 10. Mey.

Onbeleeftheyt ende wreetheyt van den Borghgrave van Ghent/ Marquis de Richeborgh/ den 10. Mey.

onder welcke was La Novens Hofmeeſter/ den welcken/ als hy voor hem ghebracht werdt/ hy doorſtack met zijn eygen handt in coelen moede/ t'gene dat een Albanoys Soldaet hadde geweygert te doen: ende dede voorts zijn volck alle de reſte doorſteken. T'Gheſchut/ Munitie/ ende achthien Vendelen/ daer het Volck meeſt van wech was/ werden daer ghewonnen/ daer hy mede tot Cortrijck in reedt/ triumpherende met den ghevangen La Nove/ dien hy tot Bergen in Henegouwe by Parma ſondt/ t'ghetal der verſlagenen was niet groot. Dit gheſchiede den 10. Mey/ daer de Staten meer ongherief dan ſchade by leden/ overmidts het een groote hinderinghe was van hare aenſlagen. Maer ſy vergaderden terſtondt haer Volck wederomme by den anderen/ om haren vyandt van voorderen inval nae zijn Victorie te weeren/ die ſcheen op Nivelles te willen vallen.

Ontrent deſen tijdt heeft Willem van Horne/ Baron van Heſe/ ſone van wijlen den Heere van Gaeſbeke/ ende van den Huyſe Horne/ Broeder van den Grave van Wtkercken/ ghepractiſeert ten dienſte van de Statē/ ende Hertogh van Anjou (met den welcken de generale Staten ſo vele als veraccordeert waren) eenighe plaetſen aen haer ſijde te brenghen/ ofte yet anders aen te nemen tot haerlieder vorderinghe. Met hem was oock gheaccordeert den jongen Warrous/ Heere van Thian/ Gouverneur van Caſſel/ die Caſſel oock meynde over te brenghen: Dan haer voornemen werdt ontdeckt/ ende Thian ontvluchtet: Maer Heſe werdt van den voornoemdē Borghgrave/ ende den Heere Montigny ſelve ghevanghen/ ende corts daer nae werdt hem zijn proces ghemaeckt/ ende de Prince van Parma (die alſo ſijn wiſte den Nederlandtſchen Adel d'een tegen den anderen op te hitſen) dede hem onthalſen tot Queſnoy in Henegouwe/ den 8. Novembris: Hy was een jongh cloeck Heere/ maer lichtveerdigh.

Heere van Heſe gevangen eñ onthalſt/ den 8. November.

De Heere van Auxi/ mede van den aenſlagh verdacht zijnde/ moeſte ooc vluchten/ ende quam op zijn Huys tot Liedekercke by Bruſſel/ twelck hy in handen van de Staten leverde: maer alſoo hy daer nae door zijn Huyſvrouwe ooc lichtveerdigh ende inconſtant bevondē/ ende by den Staten ſeer verdacht werdt/ is hy van henlieden gevanghen gheſtelt: Doch ten leſten is hy door den Gouverneur van Bruſſel/ Heer Olivier van den Tempel/ die zijn Wijfs Suſter/ de Vrouwe van Weerdenborgh troude/ weder los ghelaten/ ende begaf hem in Vranckrijck.

Dieſt beclōmen eñ ghewonnē/ den 8. Junij.

Den 8. Junij/ ſ'morghens vroegh/ hebben in Brabant die Garniſoenen van Herentals/ Bruſſel ende Mechelen/ met haer Capiteynen/ eñ den Colonel La Guarda/ met een Spaenſch Capiteyn Alonſe/ de ſtadt van Dieſt beclommē/ langs de ſijde van den Moraſſche oft leechte: Die over gheclommen waren/ verſloegen de Wachte van de Sichemſche Poorte/ daer ſy den Spaenſchen Capiteyn Alonſo/ die den Staten getrouwelijck diende/ met zijn Peerdevolck in lieten. Binnen waren ontrent twee Vendelen Walen/ welcke cleyn weere boden: Maer dry Duytſche Vendelen (waer onder des Graven van Lodrons Colonel Vendel was/ dat by de veerthien Jaren in de Landen ghedient hadde) weerden haer ſeer Manlijck/ ende ſloeghen haer vyanden etlijcke reyſen te rugghe: doch ten leſten bleven ſy meeſt alle doodt/ ter plaetſen daer ſy haer gheſtelt hadden ſonder omkeeren/ ſoo ten uyterſten toe vechtende/ als niet veel gheſien en was. Van Staten weghen bleven daer oock eenighe Capiteynen/ ende vele werden ghequetſt. Sichem eñ Aerſchot werden oock van de Staten ghewonnen. Halen werdt van den vyandt verlaten: maer ſiende dat de Staten niet voorder voor en namen/ quamen ſy daer weder in.

Manlijckheyt van de Duytſchen van Lodrons Regiment tot Dieſt.

Prince van Conde tot Ghendt in perijckel/ den 7. Julij.

De Prince van Conde/ Heyndrick van Bourbon/ uyt Duytſlandt door Nederlandt reyſende/ trock nae Engelandt/ met Sergelio Cazimirus Gheſante/ alwaer hy ghenoech in't heymelijck met de Coninginne ghehandelt hebbende/ reyſde weder nae Nederlandt op Sluys/ ende van daer op Ghendt/ den 7. Julij/ daer hem den Borghgrave van Gent/ nu Marquis van Richeborgh/ met La Motte/ Mannij ende andere/ met veerthien Cornetten Peerden/ ende tweeentwintigh Vendelen Voetknechten/ ende vijf ſtucken Gheſchuts/ afcomende van Cortrijcke tot Dronghe/ op eenen morgenſtondt meynden te verraſſchen/ langs daer de Stadt noch op ſommighe plaetſen open lagh/ ghemerckt men met die te ſtercken doende was: Oock ſoo en was daer geen Garniſoen binnen dan de Borghers. Maer hoewel hy ſeer ſchielijck/ heymelijck ende behendelijck/ met veel Krijghſvolck/ tot by de Poorte ghecomen was/ ſo werdter nochtans eenen alarm gehoort: waeromme hy moeſte weder vertrecken. De Prince van Conde reyſde nae Antwerpen/ ende ſo voorts over Dordrecht weder na Duytſlandt.

Parma aenſlagh op Bruſſel te vergeefs/ de 24. Junij.

Vierghelijcke aenſlagen hadden die van Henegouwe rechts te vooren op Bruſſel in't wercke geſtelt/ meynende in dit Jaer op S. Jans nacht de Stadt in te nemen/ zijnde daer toe ghebracht ende beweeght van eene Herault/ genoemt Otto de Backer/ ende Jaques le Court/ Luytenant van eenen Capiteyn/ met Aernout Pruyn/ die welcken den Grave van Lalain/ den Heere van Montigny/ ende den Borghgrave van Ghendt/ ſoo verre ghebrocht hadden/ mits al vooren henlieden gelevert hebbende de afdruckſelen van de ſleutelen vā een Stadts Poorte/ dat ſy met competenten ghetale verſchenen voor de Stadt ende Poorte. Maer alſo de voornoemde hier van met den Prince van Orangien/ Heere van Aldegonde/ ende den Gouverneur Tempel/ gheſproken hadden/ waſſer wonderlijck op verſien met Geſchut/ bedecktelijck gheſtelt op den hoogen wech ende byweghen/ oock waren binnen de Stadt in Huyſen ſeer behendelijcken ſeker Krijghſvolck/ ſecretelijc beſtelt op de voorſchreven Poorte. De Heere van S. Aldegonde vondt hem by de Valpoorte/ om die neder te latē vallen alſſer genoech binnen ſouden zijn. Maer alſoo het de gantſche nacht over ſeer hade geregent/ ende de Soldaten haer lonten eñ vyer niet bruycken en condē/ daer beneffens oock ſeer moede zijnde van den langen quaden ſlibberachtighen wegh/ midts dat ſy ſeer hadden ghehaeſt/ ende datter noch eenige achter waren/ ſoo zijn daer door de andere ongewilligh gheworden: Ende alſoo't nu begonſt te daghlichten/ ende lichtelijck ſouden hebben moghen ontdeckt worden/ zijnſe wel voor de Poorte/ die ſy open vonden nae belofte/ ghecomen/ maer doyſten niet aen treden/ maer vertrocken weder/ die men met t'Gheſchut nae ſchoot. Van daer trocken ſy op den aenſlagh van Gent voorſchreven.

Nivelle ghevictalieert/ eñ nae verloren by de Staten.

Die van Bruſſel hebben oock ontrent den ſelven tijdt Nivelle in Brabant te voete eñ te Peerde gheſpijſt: In't wederkeeren zijn hen eenighe Cornetten Peerden Albanoyſen (t'welck is een Volck/ dat voortijdts/ als de Turck Grecia innam/ van daer verdrevē/ ende in't Coninghrijck van Napels gecomen is/ daer ſy een deel Landts bewoonen/ behoudende noch haer eyghen talen) ontmoet/ dieſe hebben gheſlaghen/ ende ontrent dertigh daer van tot Bruſſel inghebrocht. Doch Nivelle is namaels van Parma wegen ghewonnen/

nen/ alwaer Manſveldt groote wreedtheyt ghebruyckte.

Hertoginne van Parma comt weder in de Nederlanden/ in Auguſto.

In Auguſto is de Hertoginne van Parma eñ Playſancie/ de oude Gouvernante/ eñ des Prince van Parma Moeder/ in Nederlandt ghecomen/ van den Coningh gheſonden/ om het Tractaet met de vereenighde Provincien te voldoen/ oft om datmen dochte/ dat den Sone niet ſuffiſant ghenoech was voor ſoo grooten laſt/ ende ſo veel jonghe Hoofden te regeren/ daer men de Moeder bequamer toe achtede/ om des Adels ende des Volcx humeuren beter tot ſ'Conings meyninge te brenghen/ als die met groot beclagh uyt den Lande getrocken was. Maer als ſy tot Namen ghecomen was/ ende aldaer van den Sone den Prince beſocht werdt/ iſſer ongunſte over het Gouvernement tuſſchen Moeder ende kindt gereſen: Want de Prince/ afghelept hebbende veel wulpſheyt/ daer hy in zijn jonckheyt in de Landen ſeer van beſaemt was/ ende nu tot meerder gheſtadicheyt ghecomen/ hadde hem nu ſeer geinſinueert in de vrientſchap van den volcke/ ende liet hem duncken/ dat hy t'Gouvernement wel weerdigh was te behouden/ ende dat abſolutelijc alleene/ dewijle de Landen eenen Capiteyn generael van doene haddẽ/ ende geen Vrouwe. Daerom de Spaengiaerden nae haer voorſichticheyt voor beſt achteden/ (als die wel weten/ dat geen ſaken de nijdicheyt meer onderworpen zijn dan Regeringhe/ ende wat quaet daer uyt ſoude moghen rijſen) dat de Hertoginne weder ſoude vertrecken/ met beleefde Hooffche excuſen/ ghelijck ſy oock dede in't Jaer daer nae. Ende alſo bleef Prince Parma in het Gouvernement abſolutelijck alleene/ met vernoeginghe van de Walſche Landen/ daer in hy hem ſeer wijſelijckẽ ende onpartijdigh tuſſchen de Spaengiaerden ende Nederlanders ghedraghen heeft/ oock ſelfs tuſſchen de andere Natien/ ghebruyckende alle Italiaenſche Hooffche eñ heuſſche behendicheyt/ om den goeden wille te crijgen/ ſoo wel van vrienden als vyanden: daer mede hy den Coningh wonderlijcken grooten dienſt heeft gedaen/ meer dan alle de voorgaende Gouverneurs met haer Spaenſche ſtrengicheyt ende hooveerdije.

Jalouſije tuſſchen Moeder eñ ſone/ om het Gouvernement.

Doot van den Hertogh Philibert van Savoyen/ etc.

In dit Jaer is gheſtorven Emanuel Philibert/ Hertogh van Savoyen/ etc. een Prince in't Hof van den Keyſer Carolus V. opghebrocht/ eñ was Gouverneur in Nederlandt gewerſt/ Anno 1557. voor de Hertoginne van Parma/ ende uyt oorſake/ dat zijn Vader eñ hy de partije van den Keyſer tegen den Coningh van Vranckrijck ghevoert hadde/ was bycans uyt alle zijn Landt verdreven gheweeſt/ ende Anno 1559. werdt hy daer weder ingheſtelt by den Vrede/ trouwende des Coninghs van Vranckrijcx Suſter/ alwaer hem opt ſints wijſelijck ende voorſichtelijck ghedraghen heeft/ als die by ervarentheyt bevondt den Vrede hem nutſte was/ die hy altijdts ſints heeft voorgheſtaen/ zijnde goet Ghebuere ende Vriendt van Vranckrijck/ van Spaengien/ van Italien/ ende van de Switſers/ eñ om den Vrede oock in zijn Landt te behoudẽ/ liet hy die van de gereformeerde Religie in zijn Landt woonen/ ſelve in zijn Hoofſtadt van Thurin/ die ooc alle vrijheyt toelatẽde in zijn Valleen oſte Dalen van Angroigne/ Lucerne/ S. Martin/ Pragela/ ende La Perouze/ ſonder die te dwinghen (als ander) te leven nae de Roomſche Catholijcſche Religie. Hy verſochte oock het Houwelijck des Conings van Vranckrijcx Suſter voor zijnẽ eenigen Sone. In't wederkeeren des Conings van Vranckrijck uyt Polen/ ſo hy door zijn Landt paſſeerde/ raedde hy hem ooc tot den Vrede/ voorhoudende de onſekerheyt van de Oorloghe/ ende den bitteren nae-ſmaeck/ hy hadde liever de Switſers eenighe Steden te laten beſitten/ dan die met Oorloghe weder te halen: Waer door hy by alle zijn Ghebueren/ Coningen/ Princen ende Republijcken/ vercreegh naem ende lof van wijſheyt/ naelatende eenen eenigẽ Sone/ wel rijc/ die namaels troude de tweede dochter van Spaengien/ ende vercreegh veel kinderen/ maer en heeft ſo vredelijck ende matigh niet gheregeert/ tot contentement van zijn Onderſaten ende Ghebueren/ als zijn Vader/ als nae ſullen verhalen.

Coninginne van Spaengien geſtorven/ den 25. Octobris.

In dit Jaer 1580. den 25. Octobris/ is in Spaengien gheſtorven Anna van Ooſtenrijck/ Dochter van den Keyſer Maximiliaen/ vierde Huyſvrouwe van den Coningh Philips/ ende Coninginne van Spaengien/ den welcken ſy verſcheyden kinderen ghebaert heeft/ ſonen eñ dochteren/ waer van eenighe eenen tijdt langh in't leven bleven/ andere zijn gheſtorven/ doch ſo heeft den Coningh van haer behouden een eenighen Soon/ ghenaemt Philips. Sints verſochte den Coningh ten Houwelijcke/ Eliſabeth Douwagiere van Vranckrijck/ zijn afgheſtorven Wijfs Suſter/ dan ſy wildet niet conſenterẽ/ alſo diverſche ſchreven/ ende trock in een Clooſter.

De Malcontenten van Artoys ende Henegouwe hebben ooc ontrent deſen tijdt eenẽ aenſlagh ghehadt op Bochayn/ een cleyn Stedeken in Henegouwe/ alwaer Gouverneur was Heer Joos de Soete/ Heere van Villers/ die te vooren te Nivelle hem cloeckelijck ghedraghen hadde. Deſen aenſlagh hebben ſy beleyt ende gepractiſeert met eenen Luytenant/ Grobbendonck ghenaemt/ die daer van den Garniſoene was/ om door hem middel te hebben/ datter een Poorte mochte ghe-opent worden. Als deſen Grobbendonck den Gouverneur dit aenſeyde/ hebben ſy t'ſamen ſeer behendelijckẽ met haer weten te handelẽ. Grobbendonck beloofde/ dat hy hen een Poorte ſoude openen/ t'welck ſy gheloofden/ ende hebben haer daer op met eenigh ghetal van Peerdevolck ende Voetvolck/ ten beſtemden daghe/ voor't Stedeken laten vinden. Die van binnen (om haer ſtuck beter verwe van getrouwicheyt te gheven) hadden ten ſelven tijden uytgeſonden ettelijcke Peerden ende Voetvolck/ t'welck dien van buyten de hope vermeerderde van tot haer voornemen te comen/ meynende datter weynigh Volck binnen ghelaten was. Die van binnen zijnde op haer hoede/ ende op alle voordeel reede ghemaeckt/ lieten van haren vyanden ſo veel binnen comen/ als ſy dochten wel te connen vermeeſterẽ/ ende ſchoten op de reſte die noch buyten waren. Den ghenen/ die nu binnen waren/ vielen ſy op't lijf/ verſloeghen een deel/ ende de overighe dwonghen ſy haer gheweer neder te legghen. Maer die noch buyten warẽ/ werden ter ſelver uren van't Peerdevolck ende Voetvolck/ t'welck uytgheſonden was/ van achter omringhelt/ ende ghedronghen tot onder t'Geſchut van der Stadt/ op hope van binnen te comen/ als die achteden dat haer medegheſellen alreede Meeſters van de plaetſe waren: ende werden alſo meeſt verſlagen ende ghevanghen.

Liſtighe ſchalckheyt oft ſtratagema van die van Bochain/ overvallende die hen meynde te verſchalcken.

Onder de ghevangenen waren Heer Jan van Noircarmes Baender-Heere van Selles/ den Gouverneur vã S. Omaer/ eñ meer andere/ tot 17. toe van de principaelſte/ met veel Borgheren van Douway eñ andere plaetſen/ die daer mede ghecomen waren om Buyt te coopen.

De Heere vã Selles ende andere werden tot Bochain ghevanghen.

Nae dit exployt ſondt de Heer van Villers de principaelſte ghevanghenen nae Camerijck/ om aldaer ſeker bewaert te weſen/ eñ geen meerder oorſake van belegh te gheven. Een deel daer van werde gherantſoneert ende verwiſſelt: Maer de

Heer van Selles werde nae Zeelandt op Rammekens by den Grave van Egmont ghevoert/ ende werde namaels/ neffens dē Grave van Egmont ende de Heere van Champigny/ met meer andere/ den Coningh aengheboden los te laten voor den Heer van La Nove/ ende eenige andere van minder qualiteyt/ waer inne de Staten haer beleeftheyt thoonden voor een vreemde/ die uyt yver ende goede wille haer was comen dienen: Maer ſy en conden niet verwerven/ mitds het groot ghevoelen eñ opinie/ die den Coningh van Spaengien van des ſelven Heeren Perſoon ende dienſte hadde/ tegen zijnen danck zijnen vyandt vercerende: T'welck meeſt geſchiede door raedt van den Cardinael Granvelle. Alſo moeſten de arme inlandiſche Heeren (ten opſien van eenen vreemden) ghevangen blijven: In welcke ghevangeniſſe/ Anno 1584. de Heer van Selles jammerlijcken gheſtorven is/ grootelijcx roepende/ ende hem beclaghende over zijn ellenden/ eñ des Conings ondanckbaerheyt/ voor alle zijne/ zijns Broeders Noircarmes/ eñ zijne Voorſaten dienſten/ ende dat de Landtſaten minder geacht werden dan de vreemde.

Heer van Selles in ghevangheniſſe geſtorven/ Anno 1584.

De Grave van Egmont/ welcke oock door cleynmoedicheyt/ eñ hem veracht ſiende/ begoſt cranckſinnigh te worden/ werdt in't ſelf de Jaer 1584. ter liefde van zijn Suſters/ nae Hollandt ghevoert/ alwaer hy van haer wat beter getracteert/ eñ van den Coningh met beloften verquict werdt/ tot dat hy ten leſten los gelaten wert voor den voorſz. Heer van La Nove/ als den ſelvē La Nove hem ſelven verbonden hadde/ tot gheenen daghe Wapenen meer te dragen teghen den Coningh van Spaengien/ noch tegen den Coningh van Vranckrijck/ dan wettelijck/ met andere conditien/ tot dien eynde dienende: Daer over hy dē Hertogh van Lottringen/ ende andere Vorſten/ tot Borghe ſtelde. Den Coningh van Navarra/ ende meer andere van zijne vrienden/ haer tegen-Borghe blijvende/ voor een ſomme van hondert duyſent Croonen: Dat Accoordt werdt beſloten tot Beveren/ den 18. Junij/ Anno 1585. nae ſoo langhe ghevangheniſſe. Deſe ſtrenghe handelinghe heeft den Nederlandtſchen Adel/ die haer goedt ende bloedt daghelijcx voor den Coningh waeghden/ groote oorſake van opſprake ghegheven.

De Grave vā Egmont gaet los voor dē Heer van La Nove met harde conditien Anno 1585.

Bochain beleghert ende overgegevē aen Parma/ den 5. Septembris.

Nae dat den aenſlagh op Bochain den Malcontenten ſoo qualijck gheluckt was/ ſoo hebben ſy in Auguſto daer eenen Legher voorgheſlagen/ ende dat dapper beſchoten. Ende overmidts dat Stedeken oft Slot cleyn was/ heeft het Geſchut groote ſchade bygebrocht/ midts dat ſy cleyne middel ende plaetſe hadden/ om haer te begravē/ ofte de breſſen/ ofte ſtorm-plaetſen te hermaken van binnē. Waeromme de Heer van Villers dat den 5. Septembris met compoſitie heeft overgegeven/ uyttreckende met geweer nae Camerijck toe. Maer alſoo in't Contract alles ſlechtelijck beſproken was/ heeft hy brandende Lonten/ van ſekere lengde/ vonckende aen't Buſcruydt ende Munitie geleyt/ die dat ſouden nae zijn vertreck in brande ſtellen/ het welck oock geſchiede: Waer over hem den vyandt te vergeefs dede naejagen/ t'welck Villeers ſeyde/ dat tegen de belofte was: Waer uyt Villeers oorſake nam haer aen te ſegghen/ dat hy niet voorder in den Contracte ghehouden was/ van eenighen tijdt niet te moghen dienen.

Contract vā Bochain niet wel beſproken.

De Staten/ ontrent deſen tijdt/ bemerckende t'voordeel/ dat ſy alomme te Water hadden/ op haren vyandt/ die ſy ſagen dat groote heerſchappije ende moetwille te Lande op de Ghebueren bedreven/ hebben ſy hen de ſelvighe voorder alomme te Water gheſocht te benemen/ eñ hebben haer Schepen van Oorloghen/ Utleggers ghenaemt/ die wel thien ofte twaelf groote Metalen ſtucken Geſchuts op hadden/ in de Rivieren geleyt/ als op de Maſe eñ Rijn/ waer mede ſy alleene ſochten de paſſagien eñ toevoeringe van Krijghſvolck eñ Victalien te beletten ofte becommeren/ als namelijck op den Rijn het Krijghſvolck/ dat nae Groeningen alſdoen paſſeerde/ ende oock de Victalie/ eñ hielden haer Schepen liggen hoogh op den Rijn tot Ceulen toe: Het welcke/ door de clachten die den Vorſten gedaen werden/ welcke ontrent den Rijnſtroom ghelegen zijn/ den ſelven Vorſten/ oft ſommighe van henlieden/ verdroten heeft. Waeromme ſy etlijck Volck/ Gheſchut ende Schepen toegheruſt hebben/ ende der Staten Schepen doen nederwaerts drijven/ t'welck gheſchiede in Auguſto.

Den Rijnſtroom wort bevrijdt eñ der Staten Oorloghſchepē nedergedrevē van de Vorſten/ in Auguſto.

De Hertogh van Anjou wort van de Nederlandē voor Heer aengenomē/ in Julio.

Te vooren is gheſeyt/ dat by de Staten Generael geproponeert was/ om aen te nemē eenen nieuwen Heere/ ende datter voorgeſtelt was geenē bequamer te weſen dan Franſoys de Valoys/ Hertogh van Anjou/ Alenzon/ etc. eenigh Broeder van den Coningh van Vranckrijck: Op welcke propoſitie hebben de Staten generael byeans alle den Somer langh daer over beraedtſlaeght/ ende ten leſten in Julio verdragē/ met volcomen conſente van de Landē/ Steden ende Leden der ſelvigher/ hem de Landen op te draghen op ſeker Conditien. Waer over de Ghedeputeerde van de Landen van Brabant/ Vlaenderen/ Hollant/ Zeelandt/ Mechelen/ Vrieſlandt ende Ommelanden/ in de vergaderinghe der Generale Staten/ gehouden in de Stadt van Antwerpen/ den 12. Auguſti/ ghecommitteert ende afgheſonden hebben haer Ambaſſadeurē/ met volcomen Inſtructien nae Vranckrijck/ namelijck/ den Heer van S. Aldegonde/ den Heer van Dohain/ den Doctor Heſſels: Franſoys de Provins/ Heer van Lavenborgh: ende Jacques Tayaert/ Pencionaris van Ghendt: Noel de Caron/ Heer van Schoonewalle/ Borghemeeſter van't Vrije/ met Jaſpar van Voſbergen/ Balliou van der Vere/ om volcomelijck met den ſelven Hertogh te overcomen/ alſoo ſy oock ten leſten ghedaen hebben/ ende de Artijckelen beſloten tot Pleſis les Tours, den 29. Septembris/ Anno 1580. Het inhouden waer van ſullen hier by ſtellen/ zijnde 27. Artijckelen.

Den 12. Auguſti worden der Landen Gheſanten gheſonden/ eñ hebben in Vranckrijck met dē Hertogh vā Anjou ghehandelt/ den 29. Septembr.

Artijckelē vā het Tractaet tuſſchen de Nederlandē eñ den Hertogh vā Anjou/ Anno 1580. dē 29. September.

1. Dat de Nederlandtſche Staten vercoren ende riepen den Hertogh van Anjou/ voor haren Prince ende Landtſheere/ met den Name ende Tijtel van Hertogh/ Grave/ Marquis/ ende anders/ ende met ſulcken hooghen Overheyt/ als hun voorgaende Heeren gehadt hadden/ welverſtaende/ dat alle Alliantien des Huys van Borgongien/ ende der Nederlanden/ ſoo wel met den Roomſchen Rijcke/ als met de Coninghrijcken van Vranckrijck/ Enghelandt/ Denemercken/ ende ander Alliantien/ geenſins zijnde achterdeeligh tot dit Tractaet/ ſouden in haer geheel blijven/ ſonder eenighſins te veranderen.

2. Dat zijn Wettelijcke ghewonnen Manſgheboorte hem ſouden ſuccederen in de ſelvighe Nederlanden: ende ſoo ghebeurde/ meer dan een ofte veel Wettelijcke Manlijcke geboorte hadde/ ſullen de Staten der Landen moghen verkieſen ende nemen voor Landtſheere/ die haer beſt ghevallen ſal.

3. Soo zijnen Succeſſeur noch onderjarigh ware/ ſouden de Staten hem eenen Gouverneur beſtellen/ aen haer behoudende t'Gouvernement eñ adminiſtratie der Landē/ tot zijnen twintigh Jaren toe/ ofte datter by advijſe van de Staten anders van gheordineert werde. Ende ſoo zijn

1580. Hoocheyt/ende zijn Erven/ quamen af te ſtervē/ ſullen de Staten vermogen eenen anderē Overheere te verkieſen.

4. Sal gheſtelt worden in't beſit van de Domeynen/ met ſekere toebehoorende Conditien/ ſonder die te moghen verhoogen ſonder Staten conſent/ volgende Privilegien/ ende ſo te vele belaſt waren/ ſullen de Staten middelen vinden tot behoorlijcke onderhoudinghe zijner Hoocheyt.

5. Sal onderhouden alle oude Privilegien ende hercomen/ ſelve de Vnie van Wtrecht/ in dat ſy niet en prejudicieert dit teghenwoordigh Tractaet.

6. Sal alle Ordonnantien ratificerē/ die by den Eertſhertoghe Mathias hier te vooren ghepaſſeert zijn/ ende by de Staten/ ſoo wel in't Generael als particulier.

7. Sal de Staten Generael ten minſten eens ſ'Jaers vergaderen/ ende ſy ſullen vermoghen te vergaderen t'allen tijden nae haer goetduncken.

8. Sal zijn reſidentie houden in Nederlandt/ ten ware uyt noot/ hem voor eenighen langhen tijdt abſenteerde/ ſal in zijn plaetſe ſtellen eenen van den Ingheborenen/ die agreabel den Staten ware/ ende met haer conſentement.

9. Sal zijn Hoocheyt Raedtſheeren hebben van Ingheborene/ ſulcke als die Provincien ſullen ordonneren/ ofte hebben gheordonneert/ ſonder aſſiſtentie van vreemde/ Franſoyſen ofte andere/ ten ware een ofte twee met conſente eñ aenghenaem de Provincien/ tot wien altijt de Dominatie ſal ſtaen ende blijven.

10. Sijn principale Officieren/ in de Provincien zijnde/ ſullē Nederlanders weſen/ andere nae zijn beliefte/ met conditie dat dē meeſtendeel van de Edellieden ſullen Nederlanders zijn.

11. Als daer ſullen Officieren te verkieſen weſen/ tot de Gouvernementen der Provincien/ eñ der Fortreſſen/ ende tot Hooft-Officieren der Landen/ ſullen hem by de Provincien dry voorgheſtelt worden/ daer van hy een kieſen ſal.

12. Sijn Hoocheyt ſal beloven te onderhouden de Religie ende Religions vrede in de ſelf de Landen/ in ſulcken weſen als preſentelijckē zijn/ ofte alſoo by de Staten van elcke Provincie hier nae ſal ghediſponeert worden/ ende namelijcken in de Landen van Brabant/ Geldres/ Vlaenderen/ Wtrecht/ Mechelen/ Vrieſlandt/ Overijſſel/ Ommelandt/ Drente ende Twente/ ſonder eenighe veranderinghe by zijn Hoocheyt.

13. Hollandt ende Zeelandt ſullen blijven als ſy tegenwoordelijck zijn/ namelijck in't ſtuck van Religie ende anderſins/ welverſtaende dat/ nopende t'gheldt-munten/ de Contributien/ ende de Privilegien der Landen ende Steden/ ſy hun onderworpen zijn Hoocheyt ende de Generaliteyt/ volghende d'Accoorden ende ghemaeckte Contracten by gemeyn advijſe der Staten generael/ ofte te volghen de oude ghewoonten/ hercomen/ ende Privilegien.

14. Ende generalijck ſal hy niet toelaten/ dat yemandt in zijn Conſcientie ſal onderſocht werden/ etc. onder t'pretext van Religie/ nemende d'een ende d'andere Religie in zijn protectie.

15. Dat zijn Hoocheyt ſal procureren/ dat den Coningh van Vranckrijck hem ende zijn Erven ſal helpen/ met zijn macht ende middelē/ om hem altijt te onderhoudē met de Contracterende Provincien/ zijnde zijn Onderdanen/ teghen hun vyanden/ t'zy den Coningh van Spaengien/ ofte andere Adherenten der vyanden/ eñ dat die Majeſteyt niet en ſal toelaten/ dat eenige gunſte/ hulpe ende paſſagie/ in zijn Rijck de voorſz. vyanden ſal ghegheven worden: Maer dat de Nederlanders alle vry paſſagie ſullen genieten op de Frontieren/ met alle faveur by de Gouverneurs. 1580.

16. Nae dat zijn Hoocheyt ſal t'beſit der Landē hebben/ ſal maken/ dat de Landen met Vranckrijck ſoo ſullen vereenight weſen ende blijven/ om gheſamentlyck d'Oorloghe te voeren/ by gemeynen advijſe/ tegen die d'een ofte d'andere ſouden willen beſpringhen/ welverſtaende/ dat de Nederlanden niet en ſullen aen de Croone van Vranckrijck gheincorporeert worden/ maer blijven by haer Rechten/ Coſtuymen/ Hercomen/ Gewoonten/ Contracten/ ende oude Privilegien.

17. Dat tot voorder verſekeringhe tegen den ghemeynen vyandt ofte andere/ die hun hier nae ſouden moghen formaliſeren tegen dit Contract/ ende mede om te onderhouden ende vermeerderē de goede correſpondentie ende vrientſchappe/ die de Coninginne van Engelant den Coningh van Denemercke/ Portugael/ Sweden/ Schotlant/ ende van Navarre/ de Vorſten van den Rijcke/ de Hanſſe-Steden/ ende ander Princen/ Potentaten ende Republijcken/ Steden ende geallieerde/ belieft heeft te onderhouden/ met de Nederlandtſche Staten/ ſullen by zijn Hoocheyt verſocht worden/ ende by de Staten voorſchreven/ met hun te treden in ſtercker Verbondteniſſen/ voor t'ghemeyn welvaren/ op de Articulen ende Conditien/ die men onderlinghe ſouden moghen beſluyten met de voorſz. geallieerde/ op het alderſekerſte aen te gaen.

18. Sijn Hoocheyt ſal hem verbinden d'Oorloghe te voeren/ ende te ouderhouden de Landen/ met ſulcken middelen als hy ſal hebben van den Coningh zijnen Broeder/ ende van zijn eyghen/ daer toe de Staten ſullen bylegghen Jaerlijcx de ſomme van twee Milioenen/ ende vier hondert duyſent gulden/ waer van voor al ſullen betaelt worden het Nederlandtſch Krijghſvolck ende Garniſoenen/ in ghetale behoorlijck.

19. Nopende den Generael Overſte van't Legher/ daer van ſal zijn Hoocheyt ordonneren met conſent der Staten/ ende over de Franſoyſen een Overſte den Staten aenghenaem.

20. Sal oock niet vermogen Franſoyſen ofte Wtheemſche Garniſoenen in de Steden ofte ſtercke plaetſen ſtellē/ ſonder conſent van de Provincie/ daer de plaetſe in leyt/ nopende de Landtſaten/ die ſal hy ſtellen by advijſe van den voorſz. Raden.

21. Maer tot nootelijck gherief/ ende verquicken des Krijghſvolcx/ ſullen by de Provincien gheordonneert worden bequame eñ ſekere plaetſen/ tot Krijghſvolck in noot te verwinteren.

22. Dat alle uytlandiſch Krijghſvolck/ ſoo wel Franſoyſen als andere/ ſullen gehouden weſen uyt de Nederlandē te vertrecken/ als de Staten Generael dat ſullen van zijn Hoocheyt verſoecken.

23. Hy en ſal niet vermogen te maken eenighe alliantie met den Coningh van Spaengien/ t'zy by Houwelijcken ofte anderſins/ noch met hem/ noch met de Landen/ met haer noch niet vereenight/ dan by advijſe/ conſent ende wille der ſelbiger Provincien/ die hem aengenomen hebben/ noch en ſal gheen ander alliantien aengaen/ tot achterdeel van de Landen ende dit Tractaet.

24. Welverſtaende/ dat de ander onvereenighde Provincien/ Steden ende plaetſen/ eñ andere/ die hun ſullen willen onderwerpē zijn Hoocheyt/ ende hun voeghen by de Staten contracterende/ ſullen aenghenomen ende toeghelaten worden in dit Tractaet.

25. Ende nopende die by fortſe ſullen ghenomen worden/ daer van ſal zijn Hoocheyt diſponeren/ met den advijſe der Staten/ alſo met haren conſente ſal bequaemſte ghevonden worden/

t'zy

t'zijn van de onvereenighde Provincien ofte ander binnen de Nederlanden.

26. Zijn Hoocheyt ende zijn Succeſſeurs/ ſullen den ghewoonlijcken ſolemnelen Eedt doen in elcke Provincie / ende dat boven den generalen Eedt te doene/ over dit Contract wel te obſerveren: Ende ſo het gheviele/ dat zijn Hoocheyt ofte zijn Succeſſeurs gebrekelijc vielẽ in eenige Poincten van dit Tractaet/ ſo ſullen de Staten in der daedt ontlaſt eñ ontſlagẽ zijn van alle trouwe eñ onderdanicheyt/ ende ſullen mogen verkieſen eenigen anderen Prince/ ofte anderſins haer ſaken beſorghen/ als ſy ſullen te rade vinden.

27. Ten leſten waer als den Eertſhertogh Mathias was in deſe Landen ontboden/ eñ hem nu hadde ghetrouwelijcken ghequeten/ volgende zijn beloften/ ſal geadviſeert worden by de Staten zijn Hoocheyt te ſamen/ by wat goede middelen men ſal mogen gheven den ſelven Eertſhertogh alle redelijcke ſatiſfactie ende contentemẽt.

Deſe Articulen werden aldus gepaſſeert ende onderteeckent/ hoewel op ſommighe voorder declaratie beſpraken te ramen/ om alle miſverſtant voor te comen.

Copere penninghen ter memorie geſlaghen.

Daer werden oock ter memorien Legpenningen gheſlagen/ daer op d'een ſijde ſtondt ghefigureert/ eenen Leeuw met eenen halſ bandt/ gebonden aen eenen Pijlaer/ daer op eenen Statua van eenigen Victorieuſen opſtondt. Deſen halſ bandt knaeghde een Muyſken ontſtucken/ met deſe geſchrifte rondtomme/ Roſis Leonem loris Mus liberat. Dat is / Den ghebonden Leeuw wordt van een knaghende Muys verloſt. Op d'ander ſijde ſtondt den Paus ende de Coningh/ die/ met toeſeggen van eenen heyligen Vrede/ den Leeuw den halſ bandt weder ſochten aen te binden/ met deſe inſcriptie / Liber revinciri Leo pernegat. Dat is/ Den verloſten Leeuw wilt niet herbonden weſen. Oock werdt tot Ghendt eenen penningh gheſlaghen / daer op ſtondt eenen Ringh / ſluytende met twee handen in trouwe / daer in ſtont IEHOVA in Hebreus/ rondtom/ Pro Chriſto, lege, & grege. Dat is/ Voor Chriſto/ zijn Wet/ ende Cudde. Op d'ander ſijde/ Religione & Iuſtitia reduce, vocato ex Gallia pacata Duce Andegarienſi, Belgicæ libertatis vindice. Dat is / De Religie ofte Godtvruchticheyt/ eñ Juſtitie ofte Rechtveerdicheyt/ was weder ghebrocht/ geroepen zijnde uyt Vranckrijck den Hertogh van Anjou/ beſchermer ofte wreker der Nederlandtſcher Vrijheyt. De penningen beduydende ende waerſchouwende t'ghene doen paſſeerde.

Oorſaken des afſcheyt des Eertſhertoghe Mathias.

Als nu den Eertſhertogh Mathias/ Gouverneur der Nederlanden/ hem ſelven verlaten vont van een deel der Landen / namelijc van de Walſche Provincien/ de welcke hem uyt Duytſlandt ontboden hadden/ ende hem nu afgheballen waren: ende ſiende dat den Vrede-handel tot Ceulen geenen voortgangh en hadde / oock dat hem noch van de Landen/ van den Keyſer/ zijn Broeders/ bloedtverwanten ende Vrienden/ noch van de Duytſche Vorſten/ gheenderhande aſſiſtentie ofte behulpſaemheyt en quam/ niet tegenſtaende zijn publijcke ende private vertooningen aen zijn verwanten/ van't Huys van Ooſtenrijck / waer door de Staten generael ghedwonghen waren/ elders hulpe te ſoecken: So heeft hem oock goet ghedocht een eerlijck afſcheydt te nemen / merckende dat alle zijne ende der Staten waerſchouwingen/ die ſy den Keyſer/ den Coningh/ ende het gantſche Huys van Ooſtenrijck gedaen hadden/ te vergeefs waren gheſchiedt/ niet tegenſtaende dat henlieden nochtans ſo veel daer aen ghelegen ware.

Over ſulcx genegen weſende om het Gouvernement te reſigneren/ heeft hy/ den 22. Julij/ den Staten ſchriftelijck doen vertoonen / door den Prince van Eſpinoy / hoe dat henlieden mocht kennelijck weſen/ dat hy van eenige van de principaelſte gheroepen / ende daer nae met generale beſtemminghe aenghenomen ware/ ende alle Artijckelen/ by hem belooft/ voldaen hadde/ eñ hem nae den ellendigen ende beroerden ſtaet der Landen ghevoeght / ſonder aenſchouw van zijn particulier profijt te nemen/ oock met zijn levens perijckel. Doch was hy droevigh / ende hem ſeer leet/ dat hy/ door des tijdts ongheluckicheyt/ tot noch toe ſulcken macht niet ghehadt en hadde/ met de welcke hy de Landen hadde mogen brengen tot harẽ ouden Vrede/ proſperiteyt/ eenicheyt eñ ruſte / waer toe in hem noyt neerſticheyt ofte goeden wille ghebroken en hadde. Ende alſoo de Heeren Staten daer nu vergadert waren/ om op de uyterſte remedien te letten / ende op der ellendigher Landen verloſſinghe/ en wilde hy haer geen Wet oft Reghel voorſtellen/ oft haer profijt tegen weſen: Maer alleenlijck wilde hy haer vermaent eñ ghebeden hebben/ dat ſy haer niet lichtveerdigh en ſouden onderwerpẽ der vreemde ſubjectie / ende ſorghelijcke veranderinghe/ verghetende des Roomſchen Rijcx/ ende andere groote Verbondteniſſen/ ende over ſulcx wel overleggen zijns doorluchtigh Huys van Ooſtenrijck / ende zijn goede gunſte eñ vrientſchap tot haerwaerts/ waer van hy een Lidtmaet was. Begeerde ooc/ dat ſy hem openlijck wilden verclaren/ wat ſy in den ſin hadden/ nopende zijnen Perſoone ende Huys/ op dat hy zijn ſaken ende voornemen daer nae ſchicken ende rechten mochte. Ende voorder ſeyde hy hen aen/ dat t'ghene hem belooft eñ toegheſeyt was/ nopende den laſt zijner regeringhe/ niet voldaen en ware. Ten leſten heeft hy hen allen zijn goeden wille ende begheerte aengheſeyt/ ende zijnen dienſt aenghebode.

Vertoogh des Eertſhertogh aen de Staten den 22 Julij.

Op dit vertoogh hebben de Staten nootelijck ende goet gevonden/ dat zijne Hoocheyt alle contentement/ met een eerlijck afſcheydt/ gegheven/ ende oock betalinge van't ghene hem tot zijn onderhoudt belooft was / ghedaen ſoude worden: Ende hebben hem ooc het incomen van het Biſdom van Wtrecht toegheſeyt te ſullen laten volghen. In de Artijckelen met den Hertogh van Anjou aen te gaen/ haddẽ ſy zijner vermaent/ als dat hy / gheroepen ende aenghenomen zijnde tot den Gouvernemente des Landts / hem daer in wel ghedraghen ende ghequeten hadde/ ende dat hy de Landen ende den Hertoge ſoude gheadviſeert worden/ op de beſte middelen/ om hem eerlijck ende redelijck contentemẽt te geven. Maer alſo deſe ſaken eñ reſolutien van alle ſijden lange aenliepen/ is den Eertſhertogh noch aldaer ghebleven tot het naevolgende Jaer.

Ordinantie op't Krijghſvolck / den 16. Julij.

Ende dewijle alomme groote clachten ghecomen waren op de ongheregeltheden des Krijghſvolcx / ſoo hebben den Eertſhertogh Mathias/ ende de Staten een nieuwe ordinantie geraemt/ om beter reghel ende diſcipline onder hen te brenghen.

Ordinantien op de Wachte tot Antwerpen.

Tot Antwerpen zijn oock nieuwe ordinantien op de Wacht der Stadt gheſtelt/ de Stadt was verdeylt onder acht Colonelſchappen ofte Regimenten / ende elcken Colonel hadde onder hem thien Vendelen/ behalven ſes Vendelen der gheſworen Gulden/ ofte onder Broederſchappẽ der Stadt/ t'ſamẽ ſeſentachtigh Vendelen. Van deſer Wacht en mochte niemant bevrijdt zijn/ dan de Magiſtraten ende Officieren / oock de Cooplieden der Natien/ Ooſterlingen/ Enghelſche/ eñ Portugaloyſen / achtervolghende hare Privilegien. De andere Natien moeſten contribueren tot der Wachte / nae diſcretie van den Colonel: Deſghelijcx de oude Mannen / die boven de tſeſtigh Jaren oudt waren. Daer werden oock veel verſcheyden Artijckelen (die tot de Wacht der Stadt nootelijck waren) op groote penen ende amenden ghepubliceert. Sy hebben oock heerlijcke Wachthuyſen ghebaut/ daer de ghewoonlijcke Wacht nacht ende dagh haer onthielden/ Corps de Guarde ghenoemt: Deſgelijcx hebben ſy op alle de hoecken van der ſtraten/ fraey cleyn ſteenen Wachthuyſkens ghemaeckt tot de Ronden/ in welcke elcken nacht/ ẽ alſmen predickte/ moeſte een Rot ofte thien Mannen van de Ghebuerte wakẽ. Waer door de Borgerije de krijgſhandel geheel ghewoon werden / ende tot alle beroerten ende alarmen terſtont bereydt ẽ in Wapenen waren / elck een wetende wat hem te doen ſtondt. Sy hadden oock oude ervaren Krijghſlieden onder haer ghegageert/ dieſe aenvoerden/ ende in alle feyten van Wápenen de Borgherije exerceerden/ zijnde doorgaens ſo wel verſien van goede Wapenẽ/ als een Stadt in Europa mochte weſen. Op ettelijcke groote Wachthuyſen/ als aen de Keyſers Poorte/ ſtondt gheſchreven: Excludere facilius, quàm expellere. Dat is te ſeggen: Lichter iſt uyt te ſluyten/ dan uyt te drijven. Op de Marckt: Sæpiùs læſa patientia. Dat is: Om datmen de patientie ſo dickmaels gequetſt heeft. Op de Meerbrugghe: Agere aut pati. Dat is: Wat voornemen moet men/ ofte lijden. Op den Oever: Si in bello Securitas. Dat is: Iſſer verſekertheyt in den Krijgh / ſoo iſt in't waken ofte gade ſlaen.

Op de Straten alomme / daer het van noode was/ waren groote machtighe ſware ketenen ghemaeckt / die men lichtelijck over de Straten conde ſpannen/ daer ettelijcke onder elck Vendel inſonderheyt laſt van hadden: welcke Ketens ſo groot/ ſterck ẽ vele waren/ dat ſy boven de hondert duyſent guldens geſchat werden. De Stadt hebben ſy dagelijcx oock meer ẽ meer geſterckt/ de Grachten wijder ende dieper ghemaeckt / de Wallen oock in veel plaetſen dicker/ ende die beplant met cierlijcke gheboomten/ als Linden ẽ Maſtboomen: oock in veel plaetſen Draeyboomen ende dierghelijcke ghemaeckt/ tot elcx ſekere Officieren ordinerende.

Ordinantiẽ t'Antwerpẽ op den brant den 8. Julij/ Anno 1581.

Ordinantiẽ op de Peſtilentie/ Anno 1580. dẽ 12. Julij.

Ordinantiẽ op de Zeevaert/ Anno 1579. dẽ 15. Auguſti.

Sy hebben oock Ordinantien tot den brande ghepubliceert / hoe hem een yeghelijcken in tijdt van brande behoort te houden. Deſghelijcx oock op de Peſte/ ende dierghelijcke: Het welcke veel andere Steden in de Weerelt / als een Patroon/ ghevolght hebben.

Op de Schipvaert zijn in Nederlandt ooc Ordinantien ghemaeckt/ mits dat de Zeevaert een van de principaelſte ẽ profijtelijckſte voordeelen ende commoditeyten is / die de Landen hebben/ daer by gheboden werdt / dat geen Schepen ter Zee en ſouden mogen varen/ dan die wel verſien/ ghewapent ẽ ghemant ſouden zijn/ elck nae zijn grootte/ om van alle perijckelen/ ẽ van Zeerooverije bevrijdt te weſen/ elck Landt ẽ Zee-ſtadt oock zijn Oorlogh-ſchepẽ voor alle nooden reede ẽ veerdigh te hebben / waer mede ſy grootelijcx de Zeevaert wederomme vermeerdert hebben/ die de Engelſche/ Franſoyſen ende Ooſterlingen haer bycans geheel afghewonnen hadden / gheduerende de Oorloghen: ſoo dat ſy nu wederomme uyt Hollandt/ Zeelandt ende Antwerpen/ alomme voeren tot in Spaengien ẽ Poortugael/ daer vrijelijc genoech handelende/ behendelijc ẽ diſcretelijck aldaer haer draghende / ſoo dat het ſcheen datter geen Oorloge tuſſchen Spaengien ende haer en was / maer alleenlijck tuſſchen de Spaengiaerden die in Nederlandt waren / haer meeſtendeel alomme in Spaengien ende Poortugael van de Landtſaten vriendelijck onthaelt ende getracteert vindende/ (t'welck oock in Zeelandt ettelijcke Spaenſche Schepen reciprokelijck/ die daer comen dorſten/ gheſchiedt is) ende waren daer oock willecome/ uyt ende invarende: Maer die en dorſten t'ſelf de niet lange continueren/ uyt oorſake van de Zeeroovers/ ende anderſins. De oorſakẽ dat de Nederlanders in Spaengien ſoo wel onthaelt waren/ was / om dat dien Rijcke veel aen den Coophandel ghelegen is/ ſoo wel als den Nederlandẽ/ om haer Warẽ/ Vruchten ende andere commoditeyten te venten / ende te vercoopen/ ende die de Nederlandtſche Handtwercken ẽ andere Coopmanſchappen van doen hebben/ om haer Schipvaert ẽ Handel op Indien te onderhoudẽ / daer door den Coningh zijn Gout ende Silver van daer treckt / ẽ zijn Tollen vermeerdert/ den Edeldom ende Ghemeynte in Spaengien haer lijftocht daer meeſt van hebbende / midts dat hare Incomſten veel zijn gheleghen in Wijnen/ Olyen/ Fruyten/ Wollen/ ende dierghelijcke. Namaels in den Ban/ die teghen den Prince van Orangien is uytghegheven/ iſſer wel verclaert geweeſt / datmen des Princen medehulperen/ goederen/ Actien ende ſchulden/ verbeurt maken ſoude / in wat plaetſen die ghevonden ſouden worden/ waer door men vreeſde/ datmen naerder onderſoeck van ſulcx in Spaengien ſoude laten gheſchieden: maer daer en is tot dier tijdt niet naeghevolght. De Staten in Nederlandt hebben daer van de Schiplieden ẽ Cooplieden gewaerſchouwt/ waer door ſy wat diſcretelijcken haren handel namaels dreven onder andere namen.

Die van Zeelandt ſloeghen/ tot ghedachteniſſe van haer ſorghvuldicheyt/ eenen Legpenningh/ op d'eene ſijde ſtondt haer Wapẽ/ te weten eenen Leeuw uyt den Water he[illegible]erheffende/ met dit gheſchrifte/ Vos terra at ego excubo ponto. 1580. Dat is/ Waeckt ofte ſorght ghyliedẽ voor d'aerde / ofte vaſte Landt/ ick ſorghe op de Zee. Op d'ander ſijde was een Man/ jonge boomen plantende/ achter hem hingh zijnẽ Hoedt op een Lancie/ beduydende Vrijdom/ met dit ſchrift: Si non nobis, Saltem poſteris. Dat is/ Soo niet zy voor ons/ t'ſal zijn voor onſe Naecomelingen.

Nederlantſche Cooplieden rechtẽ op Collegie ofte Conſulaet in Enlandt/ Anno 1580. den 9. Junij.

De Nederlandtſche Cooplieden/ tot vorderinghe van Coophandel/ die op dien tijdt in Enghelandt traffiqueerden / nae de Contracten ẽ Entrecourſſen/ van oudts tuſſchen de Landen ghemaeckt / ſiende / door de beroerlijcke tijden van Oorlogen/ luttel conden by de Landen ofte haer Overheyt beſchermt worden / hebben onder den anderen een Camere ofte Collegie opgerecht/ om haer gherechticheden (volghende Contracten) alomme by Princen ende Magiſtraten voor te ſtaen/ waer van ſy van de hooghe Overheyt vercreghen in de Nederlanden Octroy / ghedateert Anno 1580. den 9. Junij/ het welcke hun daer nae gheconfirmeert werdt by den Hertogh van Brabant ende Anjou / ende mede namaels noch ampelder by den Coningh / onder t'Gouvernement van den Hertogh van Parma / uyt crachte van welck Octroy ſy vercoren Hooftmannen ende voorſtanders/ tot onderhoudinghe van't welcke ſy vergaderdẽ een cleyne Contributie onder malcanderen: Dan dat ghebruyck werdt in verghetinghe ghebrocht / met het overgaen der Stadt van Antwerpen / aen de Spaenſche ſijde / onder Parma / dat de Cooplieden verſtroyden / waer door de Officieren in Enghelandt niet meer den Nederlandtſchen Coopman gherespecteert hebben/ dan de vreemdtſte Natie/ die in Engelandt comen mochte/ ſonder aenſchouwen van de reci-

1580. proque Contracten ofte Entrecourſſen / ofte dat haer Cooplieden in Nederlandt noch gebruyckten alle beleeftheden / hun vergunt conditionael/ op dat ſy de Nederlanders ooc van gelijcke tracteren ſouden/ behoudẽs hun Privilegien/ hun van particuliere Steden verleent.

Franſoys Draec Voyagie rontom dẽ Cloot des Weerelts/ eñ zijn wedercomſte/ den 21. Septembris/ Anno 1580.

In Enghelandt is in dit Jaer 1580. den 21. Septembris/ eenen Engelſman/ genaemt Franſoys Draec/ met zijn Schip van ontrent hondert Vaten aengecomen/ hebbende drij Jaren uyt geweeſt met meer Schepen/ die hem al verlatẽ hadden/ ende hadde des Weerelts cloot rondtom geſeylt/ uyt Enghelandt nae de Canarien/ ende alſo nae de Eylandẽ van Cabo Verde, van daer langs de Cuſten van Braſilien nae de Strate van Magallanes/ ende die paſſerende/ quam hy alſo in de Mare del zur, oft Suydt-Zee/ achter Peru/ daer hy de Havenen beſocht van't gout-rijcke Landt van Cuſco/ hopende des Coninghs van Spaengien Goudt ende Schat te nemen/ daer hy de Schepen alreede vondt/ liggende in een Havene onghewapent/ om in te nemen/ maer den Schat en was noch op de plaetſe niet gecomen/ eñ daer was alarme op zijn comſte gereſen/ dies hy moeſt vertrecken. Maer hy ontmoete noch een Schip by de Haven van Alxariſo, daer hy 37. duyſent Ducaten in vondt: Noch in een Haven Taurapaza aen Landt ghecomen/ vondt eenen Spaengiaert ſoet ende geruſt ſonder achterdencken ſlapende/ die hadde 13. ſtucken Silvers by hem liggende/ weerdt ontrent vier duyſent Ducaten/ die nam hy/ ende liet den Man ſlapen. Daer nae ſeylende nae Panama, achterhaelde een Schip/ ghenaemt Caga foco, waer in ſy creghen Juweelen ende Gheſteente/ eñ derthien Kiſten vol Spaenſche Realen/ ende tachtentigh pondt Goudts/ eñ noch 26. Vaten/ ofte 13. Laſt ſwaers in blocken van Silver/ elck Vat gerekent twee duyſent ponden ſwaer/ het welcke meer dan een Milioen eñ half weerdt was: Dat Schip doen verlatende/ ſeyde den Spaenſchẽ jongen van't Schip Sr. Capitan, ons Schip was gheheeten Caga foco, dat is/ ſchijt ofte kackt vyer/ maer magh nu wel heeten Caga plata, dat is/ ſchijt Silver/ daer mede ghelachen werdt. Hier mede zijn Schip gheballaſt/ ontdecte voorts die Zee-Cuſten ooc Noordtwaert tot drijendertigh graden. Van daer voer hy nae de Eylanden van de Muluccas, van waer de Specerijen ghebrocht worden in Portugaels Indien ofte Calicut. Ende alſo ſeylde hy nae Cabo de bona Eſperance, ende langs de Cuſten van Afrijcken weder in Enghelandt nae drij Jaren/ alwaer hy vernam/ dat zijn Coninginne noch leefde/ met voornemen/ ſoo hy de Coninginne doot/ ofte veranderinghe in't Regiment gevonden hadde/ ſoo ſoude hy in Zeelandt ghecomen hebben/ onder't beſchut van den Prince van Orangien/ met zijnen Schat/ die wel by de twee Milioenen gheſchat was: Maer hy heeft hem in haer beſcherminge ghegheven. Welcke Coninginne hem teghen den Coningh van Spaengien heeft beſchuttet ende verantwoordt/ ende bleef noch evenwel in goede vriendtſchappe met hem/ overmits dat de Spaengiaerdẽ den ſelvẽ Draec te vooren/ Anno 1568. verraderlijck bedroghen hadden/ in de Havene van Mexico/ ghenaemt S. Jan van Vloa/ daer de Schepen van Mr. Jan Hauckens/ van den Vice-Roy van Indien/ boven het geſworen Contract/ beſprongen/ verbrandt eñ gheſoncken werden: Alſo dat de Princen geen vriendtſchappe malranderen ſchijnen te ontſeggen/ noch Verbondteniſſen gebroken achten/ over t'ghene haer Onderſaten d'een den anderen aendoen/ ontrent de Linie Equinoctiael/ ofte in Indien: Gelijck oock den Coningh van Vranckrijck hem niet veel aenghetrocken heeft den Moordt van Capiteyn Jan Ribaut met zijn volc/ van de Spaengiaerden gedaen in Florida/ Anno 1565. 1580.

Deſen Franſoys Draec werdt voor zijn groote reyſe/ cloeckheyt ende dienſt van de Coninginne van Enghelandt Ridder gheſlagen/ ende gheacht een Inſtrument te zijn om der Spaengiaerden dominatie uyt Indien te drijven/ hebbende ontdeckt haerlieder ſwackheyt ende cleyne middelen van wederſtandt aldaer: Hy hadde te vooren in de Engden van Barierme aen Landt eens geweeſt/ met 100. Mannen/ ende daer een Convoy/ van ſeker Muylen ende Laſt-Beeſten/ gheladen met Goudt ende Silver/ comende van Panama tot Nombre de Dios, afgeſet/ nam het Gout met hem/ eñ van het Silver ſo veel hy wel Schepe dragen conde. Het Schip/ ghenaemt den Pellicaen/ werdt aen de Riviere de Tamyſe op ſtakẽ geſtelt/ by het Coninghlijck Hof/ genaemt Grienewichs/ tot eeuwighe Memorie.

Aenſlagh op Maeſtricht te vergheefs in October.

Den Prince van Orangien heeft in October eenen aenſlagh op Maeſtricht gehadt/ meynende de Stadt met Leeren te beclimmen/ ende te verraſſchen/ alwaer hy ſelve in Perſoone henen troc: maer hoewel hy tot aen de Veſtẽ met Leerẽ was ghecomen/ ſoo iſt hem door andere voorvallende ſaken niet gheluckt/ waerom hy weder te rugge moeſte aftrecken.

Conde by den Prince van Eſpinoy genomen/ den 25. October.

De Prince van Eſpinoy/ Gouverneur van Doornic/ heeft door de Heer van Deſtrelles doen beclimmẽ het Stedeken van Conde/ ſ'morgens/ den 25. Octobris/ eñ dat inhebbende/ heeft t'ſelve ſ'anderdaeghs wederom moeten verlaten/ mits dat de Malcontenten (niet verre van daer zijnde met haren Leger) hem op den hals quamen/ eer hy conde met meer Volck/ Munitie eñ Victalie/ voorſien worden.

Anholt ende Schenck nemen een rijck Schip met Italiaenſche goederen.

Den Heer van Anholt/ ende Marten Schenc/ die het Huys van Blijenbeeck in hadde/ hebben een Schip/ daer veel ſijde Lakens/ ende andere coſtelijckheyt in waren/ ende ſeer rijckelijck gheladen/ den Rhijn afquam/ aengehouden/ gebuyt ende gedeylt met haer Krijghſvolc/ t'welck meeſt Italianen toequam.

Als de Grave van Rennenbergh in Vrieſlant/ ſo wy verhaelt hebben/ nu Meeſter van dẽ Velde was/ ende Zwol rondtomme beleghert hadde/ in meyninghe zijnde wat treffelijcx voor te nemen/ ſoo dochte hem beſt te verſamelen zijn nieuw Regiment Knechten/ dat hem toequam van over dẽ Rijn/ inſonderheyt ſoo hy oock ghenoech miſtroude/ dat hy Zwol ſo lichtelijc niet ſoude winnẽ/ (hoewel hy verſtant binnẽ hadde) mits dat de Stadt ſterc is/ eñ ſo gelegẽ/ datmenſe lichtelijckẽ ſoude connen ontſetten: Oock hoorende/ dat de Grave van Hohenlo weder ſterck op de beenen was/ ende ontrent Deventer lagh/ ende dat alle de Frontier-Steden wel beſet waren/ waer over hy met zijn Krijghſvolck opghebroken is. Dit Regiment/ t'welck van over Rhijn den Grave van Rennenbergh toequam/ noemden ſy het Gelders Regiment/ midts dat het van Ghelderſche/ Wtrechtſche/ eñ Overijſſelſche Ballinghen/ ende andere was beſtaende ende vergadert. Hier van was Overſte Johan Streuf van Emmerijck: De Capiteynen waren Jacob van Bronchorſt/ ende Batenborgh/ Sone tot Anholt/ met twee Vendelen/ ende Balthaſar van Roſſum/ Boeckholt/ Tiſlingen/ Wurtſelman/ Rendeveldt/ met twee andere Vendelen meer/ eñ waren wel ſterc. Om dat onder deſen hoop de voorſz. Anholt diẽde/ den Ghelderſchen afgevallen zijnde/ heeft Heghenam uyt Nimmeghen/ met verraſſchinghe/ van wegen Staten/ het Stedeken Anholt ingenomen/

nomen/ ende gantſch gheplondert/ niet teghenſtaende dat het onder t'Rijck behoorde.

Den Grave van Rennenbergh met dit nieuw Regiment verſterckt zijnde/ dochte hy met de zijne Deutichum lichtelijc in te crijgen/ t'welc niet ſterck/ ende qualijck beſet was. Maer als hy aldaer meer wederſtandts vondt/ dan hy wel vermeynt hadde/ ende oock van de Enghelſche van Doeſborgh ende van Michiels Regiment hem grooten afbreuck gedaen werde/ is hy daer van getrocken/ crijgende nochtans Garniſoenen binnen Grolle: Ende ſy trocken/ den 18. Octobris/ Anno 1580. voor Steenwijck/ een ſwacke Stadt zijnde/ de welcke alleen met een Vendel Volcx beſettet/ eñ van alle nootſakelijckheyt onverſien was/ daer hen veel aengelegẽ was/ om de Drenthe te bevrijden/ ende de paſſagie op Vrieſlandt ende Vollenhove open te houden.

Steenwijck beleghert/ eñ den ſtaet der Beleggers/ den 18. Octobris.

Dit belegh ſullen wy wat particulierder beſchrijven/ (hoewel ſeer vercort) om dat het mede notabel is geweeſt/ ende dienſtigh voor den ghenen/ die ſulcke wetenſchap behooren te hebben. Die daer van breeder bericht begheert te weſen/ die wijſen wy tot een Boecxken in Nederduytſch door Reinico Freſinga beſchreven/ die daer binnẽ was: ende is ghedruckt tot Deventer/ by Fridzert van Campen/ Anno 1584.

Om Steenwijck te belegerẽ/ vondt hem Rennenbergh ſterck 28. Vendelen Knechten/ als 14. Vendelen van't Vrieſch Regiment/ der welcker Overſte Luytenant/ ghenaemt Hans Mon/ in een ſchermutſel doot bleef/ in wiens plaetſe ſuccedeerde Johan Baptiſta de Taxis. Van't nieuwe Ghelderſch Regiment waren 9. Vendelen/ want de Heere van Anholt was met zijn 2. Vendelen tot Anholt ende Bredevoorde ghebleven. Noch waren daer 5. Vendelen van Rennenberghs nieu Regiment. Deſe 28. Vendelen waren ten minſtẽ ſterck ſes duyſent Mannen: Want de Vendelen in dat Quartier ghemeynlijck boven 200. Mannen ſterck zijn: Der Ruyteren waren ontrent 12. hondert/ meeſtendeel Lanciers.

Cornput dede zijn volck Eedt doen eer't in Steenwijc trock/ van geen overgheven te mogen ſpreken/ den 17. Octobris.

In Steenwijc lagh Hopman Olthof met zijn Vendel/ ende Capiteyn Cornput hadde laſt/ om met zijn Vendel derwaert te treckẽ: Maer ſommighe van Steenwijck/ Spaenſch-gheſint zijnde/ niet tegenſtaende der Bondtghenooten bevel/ en wilden hem niet inlaten: Dies quam hy daer met gheweldt binnen/ van Olthofs Vendel inghelaten zijnde. Maer eer hy daer binnen trock/ beweeghde hy zijne Knechten (nae corte vermaninghe) hem Eedt te doene/ om zijn Meeſters dienſt te willen verſekeren/ dat niemant van haer een Woordt van opgheven/ ofte met den vyandt te handelen/ ſpreken en ſoude/ voor hy ſelve daer eerſt van ſprake/ op pene van met der daedt/ van de naeſt-byſtaende te mogen doorſtootẽ worden: nae welcken Eedt ſy binnen trocken/ ſ'daeghs voor de belegheringhe. Ende alſo de Grave Hohenlo etlijcke Hooghduytſche Vendelen toegheruſt hadde/ op't Landt vã Vollenhove/ met lang ghewéer/ tot Veldtſlaghen dienſtlijck/ hebben de Staten twee van deſe daer oock binnen gheſonden/ namelijck t'Vendel van Plaet/ ende een van Staper/ daer Jan van Berenbroeck/ Schouthet van Gelder/ Luytenant af was: dit was verſch onbedreven/ ende onghereghelt volck: het Garniſoen ſeer blijde zijnde/ datter ſtof van eerẽ voorhandẽ was/ vielen tot twee plaetſen uyt/ af brandende vele Huyſen/ die de Stadt te nae ghelegen waren/ ende cregen noch Pulver ende Provande t'Schepe binnen.

Steenwijcx gheleghentheyt.

De gheleghentheyt van Steenwijck is deſe: Het ſchijnt een oude Stadt te zijn/ liggende hart aen een cleyn Riviere/ die ſy de Aa noemen/ ghelijck meeſt alle de loopende Moer-wateren daer ontrent ghenoemt worden. Sy is cleyn van begrijp/ ende in't ronde niet meer dan 16. hondert ghemeyn treden ofte paſſus/ booghwijs langhs het Water geſtreckt: In't Ooſten ende Zuyden heeft ſy de Ooſter-Poorte/ Oninger-Poorte/ eñ Gaſthuys-Poorte/ alle ghelegen aen ſeer hoogh Landt/ ende nae de Dorpen der Drenthe/ Dieveren/ ende Havelt. By de Gaſthuys-Poorte binnen liggen noch de Grachtẽ van het Caſteel/ t'welck daer plagh te ſtaen/ ghebouwt by Jorien Schenck/ Anno 1523. ende daer nae weder afgeworpẽ/ doen't Landt van Overijſſel onder Keyſer Carel de vijfde quam/ waer onder de cleyne Steden deſe niet de minſte gherekent wordt. Aen de Weſt-ſijde is de Walt-Poorte/ daer de Schepen af ende aenvaren/ ende het verlaet. Hier liggen leeghe Bemden/ die met grooten regen overvloepen/ midden door welcke Bemden loopt uyt de Stadt eenen ſteenwegh oft Caſſije/ loopende nae den Tuc ende ſteenwijcker Wolt/ twelc twee cleyne Dorpkens zijn. Aen de ſijde nae't Noorden ende Noordt-Ooſten zijn al groene ghemeynten/ daer den Yſvenigher Dijck in't Noorden midden doorgaet/ nae het Dorp ghenaemt Yſveen/ daer een Brugghe over de Aa licht/ eenen Muſketten ſcheut van der Stadt.

Steenwijcx deſcriptie.

De Stadt heeft rondtomme eenen tamelijcken Wal van aerde/ ende daer op een Borſtweer/ vier ende vijf voeten dicke. De Graft aen de Noordt-ſijde was ſmal ende ondiep/ aen de ander ſijde dieper/ maer nerghens over vijftigh voeten breedt. Ende alle t'Water wordt met opgemuerde breede Dammen (zijnde binnen van aerde) gehouden/ aen elcke Poorte/ over welcke Dammen men over uyt ende in vaert ofte gaet/ daer op ooc de Poorten ſtaen/ ende zijn uytwaerts ghebouwt op de oude maniere/ niet anders verſien dan met hooghe enghe Thorens/ ende ſwacke Mueren: daer buyten Hameye/ ſonder eenighe Ramme/ Valpoorten ofte Brugghe/ ick ſwijghe optreckbrugghe. Waer omme ſy ſeer bequaem was om ſtracx over deſe Dammen beſtormt ende ſubijtelijcken verraſt te worden/ alſoo dat de Sterckte eñ Veſtinge deſer Stadt niet ſeer groot en was/ hebbende geen ſtrijckweeren ofte andere behoorlijcke verſterckinge. Daer zijn dry Kerckẽ/ d'eene genaemt S. Clemens Canonyſie/ ſeer groot/ met eenen hooghen Thoren/ viercant ſonder Cappe/ die afgevallen was: D'ander genaemt de Marie-Kercke/ ende de derde de Gaſthuys-Kercke. In't midden der Stadt is een viercante groote Marct/ ſtreckende ofte reſponderende op de vier Poorten. Den Acker daer ontrent is vruchtbaer tot Coren/ daer haer de Inwoonders ſeer mede geneeren/ als oock met Turf coopen/ alſo datter redelijck Coren in de Stadt was/ maer qualijck verſien van Turf ende brandt.

Ghetal vans Krijghſ volc binnẽ Steenwijck/ ſonder Gouverneur Gheſchut eñ Peerden.

Het Garniſoen van vier Vendelen waren niet min ſterck dan ſes hondert Mannen/ ſonder de Borgeren/ die ontrent dry hondert ſterck waren/ onder de welcke ontrent vijftigh warẽ daer men hem op betrouwẽ mochte. Geenen Gouverneur waſſer noch ingeſonden/ noch gantſch geen grof Gheſchut/ oock geenderhande Peerdevolck/ alleenlyc waren daer twaelf oft veerthien Peerden der Hoplieden oft Capiteynen/ t'welck hen meeſt ontbrack/ om de Beleggher af breuck te doen/ als bleeck by de weere die ſy deden.

Het Ampt van't Gouverneurſchap namen de Hoplieden ofte Capiteynen gheſamender handt met den Borgemeeſter aen haer/ ende maeckten verſcheyden ordinantien/ ſoo op't ghebreck van't grof geſchut als op't Buſpoeder/ om dat te maken van't Salpeter ende Solffer/ ooc alderhande

Vper-

Vyerwercken / ende verſcheyden Inſtrumenten offenſive ende defenſive: datmen ooc op Poeder ſparigh ſoude weſen: dat het Krijghſvolck met haer Leeninghe ſoude te vrede weſen/ ſonder de Borghers te overlaſten. Voorder ſtelden ſy oock ordinantien op Coren ende provande/deſghelijcx oock op den brandt/ende om die te verhoedẽ/ deden ſy alle Stroo/ Hoy/ Turven/ ende alle brandelijcke materie / onder den blauwen Hemel liggen/ oock de Huyſen die met Stroo gedeckt waren ontrent de Veſten af breken: Ende boven al ordineerden ſy / ſoo weynighe uytvallen te doen/ als moghelijck ware/ſoo wel om t'Krijghſvolck door ſchade den moedt niet te verminderen / als ooc om het Buſpoeder te ſparen/ ende te beletten dat den vyant geen wetenſchap van des Stadts ghelegentheyt en ſoude ghecrijghen. Alle welcke ordonnantien ten beſtẽ niet onderhoudẽ en werden/ by ghebreck van eenen Gouverneur.

Ordinantie ghemaeckt binnẽ Steenwijck.

Die van der Stadt ſchrijven om ontſet tegen de opinien ende redenen van Cornput/dẽ 23. Octobris.

So haeſt als hem Rennẽbergh voor de Stadt gheſchanſt / ende Brugghen over de Riviere der Aa van vier Turfſchepen ghemaeckt hadden/ſo warẽ die van der Stadt becommert aen de Staten te ſchrijvẽ om ontſet/ daer dẽ Hopman Cornput teghen was/ſeggende/ datmen behoorde des Stadts eñ ſ'vyants ghelegentheyt over te ſchrijven/ſonder te vermanen van ontſet/ eñ dat meeſt om twee oorſaken/om dat de Staten geen quade opinie van haer vroomheyt/eñ dat de Borghers ende Soldaten ſelve gheen quaet achterdencken van haer ſelven ende haer verſekertheyt crijghen en ſouden. Deſen niet teghenſtaende ſchreven ſy eenen Brief/den 23. Octobris/ dieſe na Campen ſonden/ ſ'nachts met eenen Borgher / ghenaemt Mathias Kis/waer inne ſy der Staten ſlappicheyt beſchuldighdẽ/ uytdruckelijckẽ ſchrijvende/ dat het onmoghelijck was de Stadt langher te houden dan acht dagen. Deſen Brief onderteeckendẽ de Hoplieden/Olthof/ Plact/ eñ ooc Coen Dierickſen een Borgher/doch een oudt Krijghſman/maer eygenſinnigh ende ongeduerigh. De Magiſtraet onderteeckenden den Brief oock: eñ ten leſten werdt den Hopman Berenbroeck daer oock toeghebrocht: Maer Cornput en woude niet teeckenẽ/ſeggende dat het niet alleene ſchande/maer Capitael oft lijfſtraffe weerdigh was/ zijne Meeſters eñ Heeren van ſulcke onwaerhedẽ te berichten / nademael dat ſy noch gantſch geen ontſet van doen en hadden: Dat Vorſten eñ Heeren daeromme Sterckten houden/ende die beſetten/ om haren vyandt op te houden/ ende ſchade aendoen/ ende niet om ten eerſten opeyſchen ofte aenval over te gheven/maer om tijdt ende ghelegentheyt te geven/van bequamelijcken zijn Volc te vergaderen / ende met meerder middel eñ fondament de ontſettinghe te doen: beclagende dat haer onverſichticheyt/ende onverduldigh ſchrijven/wel mochten den Staten veroorſaken/ lichtelijcken met cleynen macht het ontſet te wagen/ waer by ſy wel miſſen mochten t'ghene ſy ſo ſeer ſochten/ want in ſoo corten tijdt en was niet moghelijck ſulcken Volck ſterck ghenoech te vergaderen/om haer volcomelijcken te ontſetten.

Ruynder ingenomen eñ der Staten volck gheſlagen/ den 23. Octobris.

Op dit ſchrijven antwoorden de Staten wel trooſtelijcken: maer alſo dat ſchrijvẽ continueerde/ſo ſchreef Cornput ter Contrarie aen de Staten/ als dat ſy noch geenen noot en hadden/ ende dat ſy van als ghenoech verſien waren voor ſes Maenden: dat ſy ſouden ſekerlijck het ontſet in't werck ſtellen / ende dat hoe eer hoe liever/ om de onverduldicheyt der Borgers ende Krijgſvolcx/ meer dan om den noot. Hier door wert Cornput van vele ſeer ſpijtigh aengheſproken. Maer hy creegh ten leſten Berenbroeck / ende veel andere beſtandighe aen zijn ſijde.

Ontrent deſen tijdt hadden de Staten in den Ruynder de Vendelen van Eſchada / ende van Roelof van Langhen ligghende/daer henen/den 23. Octobris/uyt den Leger Aert van Gemmen/ Snater/ende meer andere trocken/ van wien ſy/ nae weynigh teghenweer/in der nacht overrimpelt werdẽ/ om dat de plaetſe ſeer licht beſchanſt was. Eſcheda werdt ghevangen/ende zijn Vendel gheſcheurt: Maer Roelof van Langhen ontquam het met ſommighe andere/maer zijn Vendel werdt genomen. De Soldaten werden meeſt in haer Bedden vermoordt/ende vele gevangen. De Vlecke werdt geplondert ende verlaten. Het Vendel ſleypten ſy daer na rondtom Steenwijc/ achter den ſteert van een Peerdt/met vreuchden ende Muſijckſpel.

De Belegghers wilden uyt ſpijt (om dat die van der Stadt eenen Meulen in brandt quamen ſteken) de Hameye der Gaſthuys poorte by doncker ooc af branden/ende deden daerom menichte van Muſketten nae de Wacht der Stadt ſchieten/om de Schildtwachtẽ te doen vertrecken/eñ alſo ſtaken ſy daer (met een Tonne die ſy daer by ſtelden / ende ſeer ſubijtelijcken met Stroo ende Solpher toebereydt hadden) den brandt inne/ ende verliepent alſo weder/behalven een die gheſchoten werdt. Maer als die van der Stadt dit ſagen/ t'welck haer niet lief en was/ preſenteerde hem een Soldaet van Cornputs Volck / welcke van den Wal afghelaten zijnde/ ſleppte hy eenen lederen Eemer met den mondt / ende ſwom alſoo over de Graft / daer nae ſchepte hy Water/ ende gingh alſoo met ghemack aen den brandt/ ende ruckte de Tonne Terre van daer/ende bliſte den brandt met dickmael Water uyt de Gracht te halen. De Belegghers ſchoten nae hem / ſoo dicht als Hagel/ende het was groot wonder dat hy niet gheraeckt en werdt/ dewijle het ſeer licht was door den brandt / ende nochtans gingh hy daer al met ghemack toe/ roepende/ Schelmen/ Dieven/ic ben Arent van Groeningẽ/een Brouwers ſone. Als hy zijn werck nu volbracht hadde/ ſwom hy weder over / ende boven comende/ werdt hy van Cornput zijnen Capiteyn vereert met een handt vol Daelders.

Vroomheyt van een Soldaet/Arent van Groeningen.

Oordeel Gods over Laſteraers.

Op den ſelven avondt quam oock een Hooghduytſch Soldaet / hardt aen de Hameye van de Walpoorte ſtaen ſnorcken/roepende vele ſpijtige woorden over de Staten ende Hohenlo/ daer by doende veel hooghmoedighe woorden eñ Godtſlaſteringhe. Maer eenen Soldaet van binnen/ mickte in't doncker na het gheroep toe/eñ ſchoot hem recht in den openen mondt / treffende effen het lidt daer hy mede laſterde / t'welck voor een ſtraffe Gods van alle Man ghehouden werdt. Zijn doot lichaem/t'welck zijn Gheſellen geerne wech gheſleppt hadden/ werdt binnen ghehaelt/ ende ſoo gheſien waer hy gheſchoten was.

Den 27. Octobris/quam Rennenbergh ſelver in't Legher/met laſt van dẽ Prince van Parma/ van't belegh niet te ſcheyden / voor Steenwijck en ware ghewonnen. S'anderdaeghs dede hy de Stadt opeyſchen/van weghen den Coningh/behoudens lijf ende goet/ eñ aller dingen vry wech te trecken met geleyde: maer daer werdt behoorlijcke ende gheſchickte antwoorde ende weygheringhe ghedaen. Waer op terſtondt vijf ſtucken Gheſchuts op de Stadt gheſtelt werden.

Cornput wel ervaren in de fortificatie.

De Borgers arbeyden ſeere/makende de Wallen ende Borſtweeren dicker/ vreeſende ſeer voor het Geſchut. Cornput beweeſ met veel redenen/ dat ſy haer ſelven met minder arbeydt beter verſekeren ſouden/ſoo ſy voor alle werck buyten den Graft eenen bedecten wech op de Contreſcherpe maeckten / daer den Graft ſoo veel wijder mede

1580. ſoude zijn/ ende alle uytvallen ende aftreckẽ daer mede gheholpen oft ghefavoriſeert weſen: Deſghelijcx oock het Yſen ofte Ys breken alſt vrieſen ſoude. Alle aenvallen ende ſtormen der vyanden ſouden daer mede overdwers eñ van leege ſonder perijckel afghewesen worden/ met veel meer andere voordeelen. Deſen wegh ghemaeckt zijnde/ ſoudemen ghemackelijck mogen op behoorlijcke plaetſen Bolwercken/ ofte Ravelins buyten maken/ uyt den Graft oppe/ eerſt met Borſtweer/ eñ dan met aerde uyt den Graft die te vullen/ dicken ende hoogen: Welck werck den vyandt met zijn Geſchut niet en ſoude connen verhinderen. Datmen ooc in de Bolwercken niet vergeten moeſte/ in de ſchouderen oft ſijden/ plaetſen te laten voor Caſamatten (dat zijn leeghe bedeckte Strijckweeren/) om de Dammen/ daer de Poorten op ſtonden/ ende den Graft/ noch te beter te bevrijden teghen het vullen/ mineren oft ſapperen/ etc. Dit werdt dagelijcx van hem in den Raedt vermaent: Maer de Borghers/ gheleydt zijnde door eenen Coen Dierickſz. daer ſy ſeer op ſteunden/ en wilden daer niet nae hooren/ ende cregen den Hopman Plaet/ met zijn Soldaten/ aen haer ſijde.

Vrieſche Vendelen geſlagen/ dẽ 31. Octobris.

Daerentuſſchen hadden die van Vrieſlandt vier Vendelen Knechten/ ende ſommighe Ruyteren gheſonden in de Sevenwolden/ om de paſſagie te bewaren/ ende Rennenbergh het brandtſchatten te beletten: Derwaerts ſondt Rennenbergh ettelijcke Vendelen/ om die te ſlaen/ Als het Vendel van Jouw Botma/ ende het Stadts Vendel van Bolſweert. Dit gewaer werdende/ trocken ſy te rugghe/ latende Ferno ende Steyn van Malſen Vendel alleen met ſommighe Peerden/ die haer weerdẽ het beſt dat ſy conden: maer ſy werden overwonnen/ daer Jehan van Ferno doot bleef/ ende zijn jonghſte broeder. Dit gheſchiede den 31. Octobris.

Sloten ende Lemmer verlaten/ in October.

Van daer trock Rennenberghs Volck voort nae Sloten/ t'welck noch weynigh geſterct was/ waeromme oock de twee Vendelen/ die daer laghen/ vertrocken: Maer ſy werden achterhaelt ontrent Balck/ daer den eenen Capiteyn Martena ghevanghen werdt. Pier Andries Grietman van Volega/ met zijn Vendel in den Lemmer liggende/ t'welc nochtans beſchanſt was/ vluchte nae Enckhuyſen. Als nu de Rennenberghſche wat meer gheſterckt waren/ trocken ſy van daer voort nae Staveren/ ende maeckten het Caſteel/ (t'welck de Vrieſen (door onverſichticheyt) meeſt afghewOrpen hadden/ eer ſy de Stadt gheſterckt hadden) wederom op: Ende maeckten oock een Schanſſe te Mackin/ comende daghelijcx voor Harlingen/ Franicker/ ende Bolſweert brandtſchatten. Ende hoewel men van opinie was/ om Vrieſlant in't water te ſtellen/ t'ſelve en was doen niet doenlijck/ om dat het te droogh Weder was/ oock om dat den Windt niet en diende. Dit is al dat in de Maendt October hier ontrent gebeurde: Nu ſullen wy alſo voorts deſe beleghheringhe verhalen.

In't beginſel van November vielen uyt de Stadt ontrent vijftigh Mannen/ ter Gaſthuys Poorte uyt/ ende grepen een Wachte aen/ die in een hol gat in de Loopſchanſſen lagh/ ſloeghen ontrent 21. van haer doot/ ende brochten dry gevangen in de Stadt. De Belegghers ſchanſten nacht ende dagh voortaen/ eñ begondẽ een hooge Catte te makẽ/ niet wijt van de Gaſthuys Poorte/ ſettende ſeven Schanſ-korven daer op. Waeromme die van der Stadt vervaert zijnde/ vulden ſy de Poorte met aerde/ niet tegenſtaende het teghenſpreken van Cornput/ die daer ſeyde/ dat de Poorten alſo ghevult/ beſchoten zijnde/ te eer vallen ſouden/ eñ den vyant te gemackelijcker ſoude worden/ om op te climmen/ ende te mineren. Eñ dat de ſchietgaters van de Poorten goede ſtrijckweeren gaven voor de Stadt/ die ſy haer ſelven niet en behoorden te benemen/ maer den vyandt toeſtondt/ eñ dat ſy haer ſelven niet en behoorden haer eygen armen af te ſnijden/ aengheſien dat de ſtrijckweeren aen een Stadt even alſoo tot hare beſcherminghe dienen/ ghelijck de armen tot beſcherminghe aen een lichaem: Maer de Poorten wel te verſekeren/ en ware niet beter dan den bedeckten wegh met de hooge Contreſcherpẽ/ alſo wy hier vooren geſeyt hebben: Ofte ſtondt haer yimmer dat niet aen/ ſoo mochten ſy/ tot meerder verſekeringhe/ binnen der Stadt tuſſchen elcke twee Poorten eenen hoogen Canalier ofte Catte maken/ in der forme van een puntigh Bolwerc/ met behoorlijcke Strijckweeren/ t'welck ſy van binnen ſonder perijckel doen conden: Eñ ſulcke Catten ſoude hen niet alleen dienẽ/ om te beſtrijcken de Breſſen/ die daer mochten gemaeckt worden/ maer oock tot Traverſen/ dat is/ ſcheutvrye blinden ofte ſchermen/ daer door den vyandt benomen ſoude worden met Veldtſtucken in defenſie te ſchieten/ welcke Catten/ als ſy volmaeckt ſouden zijn/ ſoudemen mogen (alſt van noode ware/ ofte als den vyant quame t'Water af te graven/ ende in den Wal te mineren) met eenen Wal ende Graft d'een aen d'ander trecken/ ende ſoude t'ſelf de alſ dan een gantſche nieuwe ſterckte preſenteren.

1580.

Advijs van Cornput op die fortificatie/ maer niet half gevolght.

Maer deſe redenen en conden den ghemeynen Man niet wijs ghemaeckt worden: De Hoplieden waren wel willigh/ ende begonden deſe Catten/ maer de Borgherije/ om eenighe Huyſen te ſparen/ waren onwilligh. Alſo ginghen de wercken ſlappelijcken voort. Cornput ordineerde met d'andere Hoplieden/ (om de Soldaten tot arbeyden willigh te maken) datmen haer Obligatien maken ſoude/ om vijf ſtuyvers daeghs te gheven nae het belegh: Maer den Magiſtraet was daer meeſt tegen. Ende alſo ſy ten leſten door noot gewaer werden/ datmen de uythollinghe der Contreſcherpe niet langer en conde miſſen/ mitſ dien dat het hardt ghevroſen was/ eñ datmen het Ys breken moeſte/ ſoo begonden ſy de Contreſcherpe met alle macht te maken/ den 17. Novembris.

Daer werdt weder geſchreven om ontſet/ door de onverduldicheyt. Maer Cornput ende Berenbroeck ſchreven ter contrarien/ dat ſy haer niet verhaeſten en ſouden/ maer ſekerlijcken werckẽ. Cornput ſondt oock over zijn Cijfferen/ ende ooc een maniere/ om van verre malcanderen aen te ſpreken met Lanteernen oft Vyerpannen/ ende by daghe met breede doecken in ramen gheſet.

Ses Vendelen van Hegemãs volc geſlagen tot Sint Jans Camp/ den 17. Novembris.

De Statẽ/ om ſchijn van ontſet te maken/ ſonden Stuper op de ſwarte Sluys met zijn volck/ ende de ſes Vendelen van Hegeman/ in een Clooſter by Vollenhove/ ghenoemt S. Jans Camp/ die welcke/ den 17. Novembris/ van de Rennenberghſche overvallen werden/ mits den Clooſtermuer ſonder Graft was/ hoewel ſy goede weere deden/ eñ werden verſlagen/ ghevangen/ ende in de vlucht ghedreven. Dry Capiteynen/ Jan van Vianen/ Gideon van Romeren/ eñ Hans Wichmans/ werden ghevanghen/ waer door Stuper oock van ſwarte Sluys moeſte verloopen. Dit waren de vruchten van de onlijdtſame Brieven/ die uyt de Stadt gheſchreven werden.

Brandt in Steenwijck gheſchoten/ den 18. Novembris.

Den 18. Novembris begonſt Rennenbergh de Gaſthuys Poorte te beſchietẽ/ met het Buſcruyt dat ſy Hegemans volck afgenomen hadden/ ende ſchoten boven alle hooghden eñ Borſtweeringen af. Daer nae alſt geſichte van de Huyſen genoech ontdeckt was/ ſchoten ſy met gegoten gloeyende ijſere Clootē/ het wildt vyer alomme in de ſtadt/ dat terſtont brandt maeckte/ te eer/ om datter noch veel Huyſen met Stroo gedeckt warē/ eñ veel noch vol Stroo/ Hop ende Turf waren/ alſo dat den brandt ſeer toenam eer ſy dat ghewaer werden/ meynende dat den brandt by verraderijen binnen de Stadt gheſteken was: maer ten leſten ghelijck het was ghewaer wordende/ ſtelden het Krijghſvolck haer al in Wapenen op de Veſten. De Borghers deden haer beſte/ om den brandt te bluſſchen/ ende haer goet te ſalveren: Maer midts datter gooten windt was/ brande wel tſeventigh Huyſē af/ eñ ettelijcke Schuerē vol Hop/ Stroo/ Rogghe ende Gerſte/ onghevaerlijck het twaelfde deel der Stadt. Het vyer was ſo groot/ door eenen Ooſten ſtercken Windt/ dat hy de vlammen over de Veſten ſloegh/ dat de Soldaten wel een derdendeel van dien verlaten moeſtē/ ende dat ter plaetſen daer het Ys in den Graft niet ghebroken was: Maer hoewel den vyandt buyten rondtomme reede ſtondt tot den ſtorm/ ſo dorſte hy daer/ om het vyer ende vlamme wille/ niet aen treden/ denckende dat die van binnē uyt den brandt tot haer vluchten ſouden/ alſo de Voſſen doen alſmen t'vyer in haer holen ſteeckt. Maer de Soldaten ſtonden als Leeuwen/ ende het was een ſeer vreeſelijck dingh om aen te ſien/ ende een groote genade Gods/ dat het vermanē der Hoplieden den Soldaten ſoo veel moedts noch gaf/ ende den Borghers ſoo veel trooſts: Oock dat ſulcx by daghe gheſchiede/ want haddet nacht gheweeſt/ het ſchijnt dat onmoghelijck gheweeſt ſoude hebben/ ofte de Belegghers hadden Meeſters gheweeſt/ ghelijck 58. Jaren te vooren gheſchiedt was/ Anno 1522. in December/ als de Ghelderſche daer by nachte vier in ſchoten op de oude maniere/ ende werdt ghewonnen ende gheplondert: Welcke gheſchiedeniſſe Rennenbergh behoorde te ghedencken.

Dit was de tweede reyſe dat ſulcx vyer te ſchieten met ghegoten ijſeren gloeyende Clooten in de Weerelt geſchiet was/ want het werdt aldereerſt by Stephano Battor/ Coningh van Polen verſocht/ voor Danzick: Maer in andere manieren was het dickmael ghenoech ghedaen.

Muyterye binnē Steenwijck uyt wãckelmoedicheyt wert ghestilt/ den 20. Novembris.

Op deſen brandt ſondt Rennenbergh twee Trompetten/ de Stadt opeyſchende/ aenbiedende noch alle ghenade. Maer den Capiteyn Plaet antwoorde hem Manlijck/ daer hy op dat pas de Stadt ſonderlinghen dienſt aendede: Want de Borgers daer op ſeer murmureerdē/ die nochtans den ſelven Plaet aen haer ſijde creghen uyt wanckelmoedicheyt/ ende wilden eenē generalen raedt daer op gehouden hebben/ daer tegen hem Cornput ſtelde/ ſeggende/ dat hy hem niet en wilde beraden van een Stadt op te gheven/ die haer niet en was (een Jonghvrouwe die begint ſprake te houden/ is wel halſ met kinde ghemaeckt): Hy en wilde hem niet opgheven/ noch om leven/ noch om ſterven. Berenbroeck ende Lazerus Auſtria/ Olthofs Luytenant ſeyde niet min. Nae veel kijvagien werdt daer beſloten/ met beloſten die ſy malcanderen deden/ de handt ghevende/ de Stadt niet over te gheven/ alſoo langhe alſſer te eten binnen ware: Maer ſ'anderdaeghs/ den 20. Novembris/ maeckten de Borghers een muyterije/ ende vergaderden op de Marckt/ daer haer veel Soldaten by voeghden. So haeſt als Cornput dit ghewaer worde/ creegh hy een groot deel Soldaten in haer gheweer/ ende ſelve onder zijn cleederen ghewapent zijnde/ met Berenbroeck/ quam hy op de Marckt/ ende ſprack tot de Borghers (die vaſt d'een den anderen tot overgeven opruyden:) Packt u t'huys ghy Schelmen/ ghy en hoeft hier niet te ſtaen kakelen/ om met leugenen onſe redelijcke Soldaten den moedt te verminderen/ ſy verſtaen haer ſaken wel beter/ ende zijn wijſer dan ghy meynt. Als nu de ſommighe vertrocken/ ende een Vleeſch-houwer ſtaende bleef/ ſeggende: Wat ſal't ten leſten zijn/ als wy niet meer te eten en hebbē? Antwoorde hē Cornput: Dat is noch lange/ eñ als dat comt/ ſo willen wy dy (looſen Keerl) ende dijns gelijcke/ noch eerſt op fretten. Met dierghelijcke woorden werden ſy elck nae Huys ghedreven/ ende alle goede onderrechtinghe aen de verſtandighe ghedaen.

Cornputs wijſe Manheyt.

Middelen ende wech om den gheſchotē vyer te leſſchen.

Die van buyten ſchoten daer nae wederomme dickmael brandt/ maer daer was raedt tegen gevonden/ namelijck/ datmen in elcke Strate/ ende in elck Huys/ nacht ende dagh Borgherwacht hielt/ oock van Vrouwen ende kinderen. Alſmen wiſt waer den Cloot ingheballen was/ t'welck t'gat ende roock melden/ trock men de materien met ijſeren haken uyt den weghe/ eñ dan hadden de Borghers dicke wullen Hantſchoenen/ die ſy eerſt in't Water ſtaken/ eñ namen alſo den Cloot met haren handē ſonder perijckel wech/ eñ wierpē dien op ſtrate/ daer ſy geen quaet doē en conde.

Met menigerley dagelijcſche feyten van Wapenen paſſeerde de Maent November/ ende terwijle en minderde de wanckelmoedicheyt van eenighe van binnen niet/ noch de partijſchappen die daer door groeyden. Want Hopman Plaet werdt van de wanckelmoedige gewonnen/ daer Cornput eñ Berenbroeck hen tegen ſtelden/ die ſy ſochten in den haet van de Ghemeynte te brengen/ die daeromme de Brievē/ daer in ſy om ontſet ſchreven/ oock moeſten onderteeckenen.

Desghelijcx moeſten ſy oock verwilligen/ datmen een Stempel/ met het Wapen der Stadt/ (t'welck is een Ancker) op alderley Munte ſlaen ſoude/ waer mede de ſelve weerde de helſt verhooght ſoude worden. De Hoplieden hadden gheerne ghehadt eenighe nieuwe Munte/ op den voet van Haſſelt gheſlaghen/ om den Soldaten beter te vreden te ſtellen: Maer de Magiſtraet was daer tegen. Nochtans werdt daer door alle Provande noch dierder ende veel verſteken: Eñ die met ongheſtempelt gheldt betaelden/ cochten veel beter coop dan andere. Waer door de Borgers ſelve veel geldts moeſten opbrengen tot leeninghe der Soldaten/ eñ betalinge van arbeydt.

Het gelt in Steenwijck werdt ghemerckt/ ende in prijſe verdubbelt.

In't beginſel van December begonſt het te regenen/ ende t'ghebreck van ghelde maeckte oock onwillicheyt in Rennenberghs Legher: Waer door de beleghe rde menigen ſtouten uytval op de Belegghers beſtonden/ die haer wel gheluckten/ daeromme ſy oock de Poorten/ die met aerde gevult waren/ weder openden. Eñ Capiteyn Plaet ende andere/ die den verholen wech te maken op de Contreſcharpe tegen gheweeſt waren/ vorderden die ſelve/ dat ſy opgemaeckt mochte worden.

Raedtſlagh der Staten op't ontſettē van Steenwijck.

Hierentuſſchen beraetſlaeghdē haer de Prince van Orangien ende Landtſaten/ hoe ſy Steenwijc ontſetten mochten/ hoewel ſy haer ſelvē met weynigh Krijghſvolck verſien vonden/ eñ t'ſelve noch onwilligh/ door ghebreck van betalinghe/ overmits de Provincien/ ende principalijck Gelderlandt eñ Overijſſel/ die't nochtans meeſt aenghingh/ alſdoen qualijck haer devoir deden. Hieromme waren eenige van opinie/ datmen ter oorſake van ſoo onſtercken plaetſe/ geldt noch volck behoorde te wagen. Andere ter contrarie meynden/ men behoordeſe te ontſettē/ als zijnde eenen ſleutel van Vrieſlandt/ Vollenhove eñ Drenthe/ houdende (met de Moraſſen) t'Landt rondtomme beſloten/ eñ dat daer mede den vyandt Vrieſlandt van de andere Provincien te Lande ſoude affſnijden/ oock mede de Zee onruſt maken/ hebbende alreede ſwarte Sluys/ Vollenhove/ Bloc-

1580. ziel/Kunder/Lemmer/Staveren/ Hindelopen/ Worckum/Mockum/het Reediep/ eñ Delfziel/ al Zeecuſten / ende meeſt Havenen. Waer door beſloten werdt met een ſtatelijck Heyrcracht de Stadt te ontſetten / ende gheldt te vergaderen. Ende tot t'ſelve ontſet werdt vercoren Jan Norrits/Engelſman/als Veldt-Overſte/de welcke/ als hy met zijn Volck tot ſwarte Sluys ghecomen was / dede hy een nieuw vergadert Vendel Knechten des vyandts / onder Otto van Sant/ overvallen / dootſlaen ende verjaghen / ende ſtaken den vijfthienden Decembris het Dorp in den brandt.

Van daer trock Norrits nae Meppel/met 23. Vendelen Knechten / die nochtans geen 18. hondert Mannen ſterck waren/ende weynigh Peerden / latende tot ſwarte Sluys alleenlijck dry Vendelen in beſettinghe. Het welcke Rennenbergh veroorſaeckte derwaerts te ſeynden elf Vendelen Knechten/ eñ ſes Cornetten Peerden/ om die over het Ys te overvallen. Maer alſo die van binnen haer dapper ende langhe weerden/ hadde Norrits tijdt om die te comen ontſetten/ ende dreeſſe met gheweldt van daer / ſoo datter veel doot blevẽ / ende veel door het Ys verdroncken: Onder andere Arent van Gemeghen / een moedigh Capiteyn. Norrits vercreegh aldaer twee Vendelen/ende wel door vijf hondert Mannen gheweer / daer van hy het eene binnen de ſtadt Steenwijck ſondt / met ontrent veertigh Soldaten / die ontrent ſeven hondert ende vijftigh pondt Buſpoeder in leeren Sacken binnen droeghen.

Verſcheyde exploiten door Steenwijck.

In eenen uytval bleef Capiteyn Plaet doodt/ ende in zijn ſtede werdt Berenbroeck Capiteyn ghemaeckt/ by bevel van de Staten/ door Cornputs recommandatie/ende Michiel Hage werdt in zijn plaetſe Luytenant over Stuypers Vendel: Ende met deſe Commiſſie quamen ſeſthien hondert Guldens in Goudt/tot betalinghe der Soldaten.

Ende daer nae / den leſten dagh Decembris/ dede Norrits eenen aenval op de Beleggers/van achter over t'Moer/ daer over die vã der Stadt oock dapper uytvielen / ende den vyandt deden vluchten: eenigh van zijn grof Gheſchut ſmeten ſy met Smede-hamers in ſtucken. Deſen trots dochte die van Rennenbergh haer op Jaerſdagh betaelt te ſtellẽ/als hy die van der Stadt met een liſticheyt / ende door grooten Nevel oft Miſt bedeckt zijnde/ uytlockte: Maer alſoo den Nevel ſubijtelijck neder viel / ſoo werdt het ontdeckt/ t'welck die van der Stadt Godes ſonderlinghe ſchickinghe toeſchreven.

Hattum in Gelderlandt werdt door dẽ Droſſaert overgelevert ende weder-comme by die genomẽ/ eñ dẽ Droſſaert werdt onthalſt/ de 18. Decembris.

Terwijle deſe belegheringe noch duerde/ hadde Rennenbergh in December eenen aenſlagh op andere plaetſen/ als namelijck op Hattum/ daer hy / door middel van den Droſſaert Lodewijck van Montfort/ veertigh Soldaten/ uyt het Huys van Blijenbeeck van Schenc/met den Sergiant Foncheco / hadde doen comen by nachte in de Burght van Hattum / gheleydt zijnde van des Droſſaerts ſone. Hierentuſſchẽ hadde den Droſſaert de Soldatẽ der Staten/ die daer op waren (welcke ontrent vijfthien in getale warẽ) droncken gemaeckt/ ende in een Camer gheſloten/ terwijlen de Blijenbeeckſche in quamen. Met deſe Soldaten is den Droſſaert den ſelven nacht afghecomen/ ende heeft Hopman Heghemam / die maer door de Stadt reyſende was/met Hopman Haen / eñ noch twee andere Edellieden/ van haren Bedde ghehaelt/ende op de Burght ghevanghen ghevoert. Als de Borghers dit alſo vernamen/eñ eenige Soldaten der Stadt haer Wacht ſtille hielden/ in vreeſen zijnde / meynden ſy / dat haer tegenpartije veel ſtercker op de Burght waren. Daerentuſſchen die van Swol / hier van geadviſeert zijnde / ſonden den Capiteyn Jacob van Mechelen daer henen met Krijghſvolck/ daer oock die van Deventer ende Elborgh by quamen/ die uyt de Stadt Hattum deſe Burght terſtondt beſchoten met ſes Cortouwen / ende maeckten daer een Breſſe/ hoewel den Muer 24. voeten dicke was: Soo hebben die van binnen/ ontrent den 18. Decembris/ haer moeten opgheven by compoſitie/ door tuſſchenſpreken van Hegheman/ ſoo dat de Soldaten ſouden vry zijn/ eñ den Droſſaert met zijnen ſone ghevangen te blijven: Den welcken daer nae de Staten van Gelderlandt zijn proces hebben gemaeckt/ende hem met zijnen ſone Willem doen onthalſen eñ quartieren/ uyt oorſaken dat ſy te vooren den Staten Eedt van ghetrouwicheyt ghedaen hadden.

1581.

Sonoy maeckt een Sterckte op Blockziel/ dẽ 3. Januarij/1581.

Den derden Januarij quam Sonoy/door bevel der Staten/uyt Noordt-Hollandt op Blockziel/ met Oorloghſchepen ende andere/met voetvolck/ ende alderhande ghereedtſchappe/ die tot ſchanſſinghe behoorde / alwaer hy in ſeer corten tijdt een ſtercke Schanſſe maeckte/die den Staten namaels ſeer wel te paſſe quam / zijnde maer een mijle van Steenwijck gheleghen / van waer hy die van Steenwijc conde teeckenẽ doen/t'welc den moedt van de belegerde ſeer verquicte: want die van binnen ſeer ongheduerigh waren.

Ende alſoo hen Norrits ontboodt / ſy ſouden hem uyt de Stadt eenen Krijghſ verſtaendẽ toeſeynden / om met hem over het ontſet te beraedtſlaghen/ſoo ſonden ſy hem Coen Dierickſen/met een Inſtructie/daer onder andere middelẽ ſtont/ Hy ſoude den vyandt onder de oogen trecken/oft woude hy ſoo raſch niet ſlaen / ſoo ſoude hy haer heymelijck een duyſent Mannen binnen ſeynden/ ſy wilden den vyandt ſelve ſlaen. Waer teghen hem Cornput ende Berenbroeck oppoſeerde/als dat een ſplijtinge van een Heyr/ t'welc niet groot oſte ſterck van volcke en was / gevaerlijc ware/ den vyandt nae by zijnde. T'welck ſy oock den Staten lieten weten/als dat ſy ſulckẽ Inſtructie tegen haren danck onderteeckent hadden. Diergelijcke tweedracht was dagelijcx in der Stadt/ dickmael ſchrijvende om verlof haer te moghen overgheven/ſoo ſy in corten dagen geen ontſet en hadden/ende dat ſy voor geen ſes dagen Victalie en hadden.

Onruſte eñ wederſpannicheyt in Rennẽbergs Legher.

Dierghelijcke onruſte hadden de Beleggers oock / die nacht ende dagh in gheduerighe alarmen ghehouden werden/ in ſeer vreeſelijck coudt weder/ ende wilden gheldt hebben/ t'welck dickmael te doen was: Soo dat ten leſten Rennenbergh moeſte verloopen voor weynigh tijts / tot dat hy wat ghelts opbrochte/ daer hy zijn Volck mede contẽteerde/ met veel ſchoone woordẽ daer by. Dierghelijcke wederſtrijdinghen hadde hy met Schencx Ruyterije/die eens alreede vertrocken waren: Soo dat de ſaken over beyde ſijden met uyterſte noot ghehandelt werden.

Rennẽbergh eyſcht Steenwijck weder op An. 1581. den 9. January.

Rennenbergh ſondt/ den negenden Januarij/ een Trompetter met een Brief / onderteeckent Merten Schenck/ende Johan Streuf/daer inne ſy alle manieren van perſuaſien gebruyckten/om de Stadt te beweghen tot overgheven: Maer hem werdt mondelijc ter contrarie geantwoort. Sy deden malcanderen daghelijcx grooten ſpijt ende verwijt aen/als te Vaſtelavont/ ſoo de Beleggers die van der Stadt dickmael ghevraeght hadden/of ſy haer Peerden ſchier opgegetẽ hadden? ſo deden ſy ſo veel Soldaten op alderhande Peerden ſitten/als ſy conden/meer dan 60. Peerden met Lancien. Ende als ſy alſo op de Veſten ghebraveert hadden/ reden ſy ſubijtelijcken d'een

Rennẽbergh brenght met ſpot-brieven Cornput in perijckel zijns levens.

Poort uyt / ende maeckten alarm in't Legher/ ende alſoo d'ander Poorten weder in / roepende: Sy hadden een Vane Ruyteren ingecregen. Alſo dat ſy toonden moedts genoech/ eñ geen gebreck binnen te hebben. Dierghelijcke Jocken ghebruyckte oock Rennenbergh/waer mede bycans den Capiteyn Cornput om zijn leven ghebrocht werdt: Want hy ſchickte hem eenen Brief met een Trommelſlagher / inhoudende als hier nae volght: Ernfeſte/Manhaftige/ Alſoo ghy overmits den tegenwoordigen Vorſt/in het ſchanſſen u niet condt exercerẽ/ ende den tijdt niet en condt doorbrengen met uwen Ringh aen den Vingher te verdraepen/ overmits ghy den ſelven tot betalinghe van de Soldaten gheghеven hebt/eñ boven diẽ niet en hebt waer mede ghy de tandẽ meucht wrijven/ oft de Maghe ſchueren/ ende nochtans yet behoorde te hebben/om den tijdt te verdrijvẽ: Soo ſeynden wy u deſen ingheleyden Brief / om daer mede u Monlons te paſſeren/Actum in Coninghlijcke Majeſteyts Velt-Leger voor Steenwijck/den 15. Januarij. In deſen Brief was een ghedruckt Boecxken in Wals / by Aſſonville oft andere ghedicht/daer af den Tijtel was/ Afgheworpen Brieven des Princen van Orangien, aen den Hertogh van Alenſon, met veel Apoſtillen op den cant: Waer van de voorſchreven Prince in zijn Apologia ooc ontſchuldt maect. Door deſen brief meyndẽ veel quaetwillige in de Stadt/datter eenighe redelijcke Conditien van den vyandt voorgeſlagen warẽ/die ſy wildẽ weten/eñ meynden dat Cornput die wilde verbergen / makẽde oploop teghen hem / t'welck ſwaerlijck gheſtilt werdt. Op deſen Brief dede Cornput een fraey ruſtighe antwoorde ſchrijven/ alſo den curieuſen Leſer mach leſen in't Boecxken van de Vrieſche Oorloghen/by Renico van Freſinga beſchreven/ ende te Deventer / Anno 1584. ghedruckt / ende vooren verhaelt. Oock mede ſondt hy fraeye Apoſtillen op de Apoſtillen van den gedruckten geconterfeyten Brief.

Campvechten tuſſchen de Capiteyn Thomas eñ Willem.

Boven deſe cortſwijle ende tijdtverdrijvinghe ſchreef Capiteyn Thomas / een Albanoyſer Capiteyn/aen Norrits/hem beroepende met Speer ofte Lancie/eñ Sweerdt ofte Cortelas: Daer op Capiteyn Willem/Luytenãt van zijn Ruyterije/ hem antwoorde/in zijn plaetſe te willen vechten: T'welck op ſeker onderhandelinghe is aenghenomen. Eñ als ſy ten leſten aen beyde ſijden Gijſelaers gheghеven hadden/ ende beyde de Legers in ſlaghordene ſtonden / zijn deſe twee in haer aller gheſicht aen malcanderen ghecomen. Ende nae ſommighe treffen met Lancien ende Cortelas ſonder ſchade / volghende t'beſpreck / deden ſy eenen dronck met malcanderen/ende ſcheyden alſoo.

Exployten van de Ontſetters ende Belegerde/ den 17. Januarij.

Den 17. Januarij/ op het ernſtelijck ſchrijven van die van der ſtadt aen Norrits/ oock door het dagelijcx vermanẽ van Coen Dierickſen/die tot Griethorn by hem was/ ſegghende/ dat die van de Stadt/by ghebreck van Victalie/ de belegheringhe geen vier dagen langer herden en conden: So heeft hy eenẽ aenval voorgenomẽ te doen op Steenwijcker Woldt/ zijnde met zijn Regiment Engelſche/ eñ met de Regimentẽ van Naſſou/ eñ van Michiel Caulier/ ende ſommighe Vendelen van Hegheman eñ Stuper/noch geen twee duyſent Mannen ſterck. Hier van adverteerde hy die van der Stadt/die met de helft van haer volc uytvielen/als het noch doncker was/ waer door ſy malcanderẽ miſten/ ende haer ſelven d'een den anderen ſchade aen deden. Norrits rechte oock ſo veel niet uyt: want hy begaf hem in een Camp/ zijnde een plaetſe vol boomen/met een aerde Heyninghe omringhelt / niet verre van der Stadt. T'welc Rennenbergh merckende/brocht hy daer ſommighe Veldtſtucken voor: Eñ eerſt een Gebedt tot Godt doende/ ſtormden ſy daer op ſeer vreeſelijckẽ. Maer ſy werden cloeckelijcken afgeweert/ ſoo dat hem ſ'avondts beſt dochte weder te vertrecken nae zijnen Legher/denckende hem ſ'anderdaeghs wel te vinden. Maer Norrits ſiende zijn perijckel/midts dat hy gantſch gheen Victalie noch Peerdevolck by hem hadde / daer hy hadde moeten gheſlaghen worden/hadde den vyandt hem beſloten: Ende ſtoorde hem ſeer op Coen Dierickſen / die hem den noot der Stadt ſo groot ghemaeckt hadde. Waeromme hy goet dochte nae Sonoys Veſtingh op Blockziel te trecken/ aldaer hy van ſommighe verſtondt/ dat de Stadt van als noch ghenoech verſien was/ waerom hy voornam nae het byſtant van Vrieſlandt te wachten/ t'welck hy die van der Stadt liet weten. Rennenbergh dede de Stadt anderwerf op eyſchen/ſchrijvende eenen trotſigẽ brief/ den welcken den Hopman Cornput met Apoſtilkens op de cant beantwoorde/eñ oock maeckte datſe hem weder ter handt quam/ eñ dat ſy opẽtlijck moeſte gheleſen worden/ tot Rennenberghs grooten ſchamp.

Norrits beſprongẽ van Rennẽbergh eñ beleghert in S. Jans Camp/den 24. Januarij.

Daer nae/als Rennenbergh/dẽ 24. Januarij/ verſtaẽ hadde/ hoe dat Norrits met alle zijn volc in't Clooſter van S. Jans Camp lagh/trock hy derwaerts met groote macht/ hem rondtom beleggende ende beſchietende/meynende hem Meeſter te worden eer de hulpe uyt Vrieſlandt aencomen ſoude: Alwaer Norrits terſtont groot ghebreck van Victalie creegh/ſo dat ſy moeſtẽ Peerden eten/hoewel hem Sonoy ſommighe Victalie van Blockziel ſondt: Daer oock twee van zijne Vendelen twee Vanen Lanciers/van ghelijcken ghetale/ vromelijck wederſtonden/ t'welck luttel gheſien is.

De Heer vã Nienort ontſet Norrits/in Januario.

Alſo de Heer van Nienort/Wighbolt van Euſum/een Contract hadde gemaeckt met den Staten / om op zijn eyghen handt Krijghſvolck aen te nemen / die hy mochte met brandtſchatten op den vyandt onderhouden/ ſo werdt hem van den Staten gheſchreven / om Steenwijck te helpen ontſetten. Deſen quam met ſes van zijn Vendelen/ ende ſes Vrieſche Vendelen / onder Adriaen Memmingh / Overſte Luytenant van Merode/ te Blockziel aen / met Wagens ende Provande/ t'ſamen ſterck zijnde ontrent 15. hondert Mannen. Als Rennenbergh dit vernam / trock hy ſ'nachts ſecretelijc wegh / verlatende zijn belegh van't Clooſter/oock zijn ghewonden/doode ende ghevangenen/ende veel Provande/ na dat ſy dry dagen t'Clooſter beleghert hadden / ende brande voorts het Dorp van Griethorn af. Daer nae ontſtondt een groote ende ſorghelijcke muyterije onder zijn Krijghſvolc/t'welck nae eenige dagen met wat geldts gheſliſt werdt/als elcke Soldaet 21. ſtuyvers ontfangen hadde.

Den leſtẽ Januarij quam Norrits tot Oldermarckt/een mijle van Steenwijck/met zijn hoopẽ. Waeromme Rennẽbergh veel ander Schanſſen maeckte/ende zijn Logement op Steenwijcker Wolt verliet. Die van der Stadt (mits dat haer Poorten beſchoten/ende met Schanſſen becommert waren) lieten haer ten leſten geſeggen/ van een nieuwe Poorte te makẽ/tuſſchẽ de Walt ende Ooſter-Poorte / in't Noorden/ die ſy Cornputs Poorte noemden/ om dat hy dat altijt gheraden hadde/om de Provande van Norrits in te brengen.

Dry Veldthoenderen binnẽ Steenwijck ghevangẽ/ ende

Den 4. Februarij werdẽ in Steenwijc ſ'morghens dry Veldthoenderen (op de Marckt vliegende) met der handt gevangen. Doen het Cornput vertelt werdt/ſprack hy op den ſtaendẽ voet:

Godt

Cornputs gloſeerẽ daer op/ den 4. Februarij.

Godt is dryvuldigh / die ſchickte den wanckelmoedige Iſraelijten dierghelijcke ſpijſe/ ende hy ſal deſe Stadt oock voor ſeker ſpijſen: Maer alſo daer dry Veldthoenderen zijn / ſoo en ſal t'ſelve niet geſchieden voor dry weken/om datmen hem niet en betrout. Dit propheteren van Cornput/ daer den ghemeynen Man wat meer af hiel/ dan van d'andere/ werdt ghenomen voor groote injurie/ als of hy't ſo lange noch hebben wilde/ het welck hy ſcheen maer geſeyt te hebben/ om t'verlangen der Borgeren te minderen: Niet te min/ het heeft ooc wel een aenſien/ dat Godt door hem ſprack/ al en wiſt hy't moghelijck ſelve niet/ mitſdien het waer werdt / want even ten ſelve dage/ nae dry Weken/ de Stadt volcomelijck gheſpijſt werdt.

Norrits treckt tot ontſet van Steenwijck ende leghert hem op twee duyſent eñ vierhondert treden by de Stadt.

Ten ſelven daghe trock Norrits/ Naſſou/ Merode/ Nienort/ Michel Caulier/ Yſſelſteyn/ Hegeman / ende Stuper met 46. Vendelen Knechten/ die ontrent dry duyſent eñ vijf hondert Mannen ſterck waren/ eñ ſes Vanen Ruyteren/ na Steenwijcker Wolt/ ende legerdẽ hen in't Ooſt-eynde/ op een bequame plaetſe/ genoẽt Hiddingebergh/ een plaetſe met veel boomkens beplant/ ende met veel aerde Heyninghen beſloten / als tot eenighe Schanſſe dienende: Maer in't Noorden / daer het open was / maeckte hy eenen Wagenborgh. Die van der Stadt condẽ uyt de Stadt de Vendelen ſien ende kennen/ als om dat het maer twee duyſent ende vier hondert paſſus ofte treden van daer was gelegen/ ende dat tuſſchen beyden niet dan effen Veldt/ Weyde/ Heyde/ eñ Moere was/ in't welcke in't midden lagh een nieuwe Schanſſe/ van Rennenberghs Volck leſt/ den 31. Januarij/ daer ghemaeckt.

Hier teghen ſtelde hem Rennenberghs Volck in ſlaghordere: Ende ten leſten / als ſy tot ſ'anderdaeghs nae den noene gheſtaen hadden/ quamen ſy met het Gheſchut Norrits in zijnen Legher van achter beſtormen / niet meynende daer den Wagenborgh te vinden/ ende deden eenen furieuſen aenval/ daer Hopman Heyndric Snater/ die den aenvoerder was/ gheſchoten werdt. Die van der Stadt deden oock uytvallen in't Leger/ ende creghen grooten Buyt.

Den 6. eñ 7. Februarij/ werdter in de Stadt Huyſſoeckinge gedaen/ om te wetẽ/ wat Provande datter voorhanden mochte weſen: Ende daer werdt van Coren/ met ander Provande na advenant/ bevonden noch wel voor twee Maenden te weſen/ ſo wel by den armen eñ Bedelaers/ als by den Rijcken/ de welcke meynden/ dat by hen niet ſoo ſeer en ſoude gheſocht worden/ als by de Rijcke/ elck hooft op ſes pondt broots ter weke ſchattende. Waer over Cornput de Verſtekers verweet/ in wat perijckel ſy de Lantſchap eñ Stadt ghebrocht hadden/ als dat het Krijghſ volck/ uyt ſorge van gebrec/ tot muyterije eñ wanckelmoedichept byans gebrocht waren/ ooc den vyandt in allen uyterſten noot eñ gebreck verſterct: eñ de Staten haddẽ / door het onverduldigh ſchrijven om ontſet/ ſchier gedwongen geweeſt eenen generalen ſlagh te waghen/ die men nu wel merckte/ datſe qualijc ſoude geluct hebbẽ. Niet tegẽſtaende alle dit/ waren die van der Stadt noch even ſeer ongheduldigh/ ende ſchreven al weder om ontſet met alen ernſte.

Forme hoe Rennẽbergh zijn Schanſſen begonde.

Dagelijcx werdter van alle ſijden geſchermutſeert/ eñ Rennenbergh maeckte meer Schanſſen tuſſchen Norrits Legher eñ der Stadt/ die ſy aldereerſt begonden/ onder de beſcherminghe van Wagenẽ met Miſt geladen/ die ſy by nachte ſtelden/ eñ lieten alſo daer achter gravẽ eñ ſchanſſen. Alle de Turf-hoopẽ dede Rennenbergh verbranden/ om alle de wegen ontdect te hebbẽ/ nochtans en condẽ ſy door het licht daer vã by nachte noyt eenighe Brieven ofte Boden der Stadt crijgen/ t'welck een miraculeus dingh was.

Geſtalteniſſe der Clooten daer mede men brieven ſchieten can.

Cornput ordineerde in't leſte loode Clootẽ van twee pondt ſwaer / om het perijckel der Boden voor te comen/ die in't Leger der Ontſetters ſouden gheſchoten worden. Deſe Clooten hadden twee gaten/ d'een om den Brief in te ſtoppen/ eñ d'ander om het vyerwerck in te doen / om dat ſy roockende des te beter ſouden gebonden worden.

Die van Steenwijck ſchanſſen buyten de Stadt nae haer ontſet toe/ eñ begeven haer te Velde/ den 14. Februarij.

Norrits hadde ontboden / den 14. Februarij/ dat die van der Stadt dry Bruggen over de Aawater maken ſouden / hy wilde het ontſet comen doen/ zijn Volcx ſlaghordene met Waghens over beyde ſijden te beſetten/ eñ alſo de Provande in te brengen. Waer op Cornput groote neerſtichept dede / datmen verſcheyden Schanſſen buyten de Stadt maken ſoude / eñ het ſcheen als of hy wilde byans tuſſchen zijn vyanden Schanſſen door tot den Ontſetters Legher ghegraven hebben. Maer hy en wert in alles niet volcomen gehoort. Maer die van der Stadt maeckten Schanſſen buytẽ der Stadt in't Weſten/ met grooter moeyten het ghevroſen Aerdtrijc met bijlen open houwende/ ende maeckten de Brugge over de Aa/ eñ begaven haer alſo uyt der Stadt te Velde. Maer nae datter over beyde ſijden vyerteeckenen van den aenſlagh te beginnen gedaen werden/ vondẽ Norrits in't verſoecken ſwarichept ende becommerniſſen/ als dat de Wagens over de ghevroſen bulden des Moers niet wel over en mochten/ t'welck oock groot gheluyt maken ſoude. Als hy nu daeromme alſo vertſaeght was/ en werdt alſdoen niet uytgherecht. Maer die van der Stadt volbrochten haer Schanſſen/ ende beletten haer vyanden haer Schanſſen teghen haer/ eñ namen hem zijn Miſtwaghens / ende bleven nacht ende dagh te Velde.

Den 17. begonſt het te doyen van den grooten Vorſt/ tot verheuginghe van der Stadt/ die doen dochten dat ſy haer Vyandts Peerdevolck wat min te vreeſen hebben ſouden.

Den 18. begonſt Norrits een Schanſſe ontrẽt duyſent treden buyten zijnen Legher/ op de oude Aa/ eñ dat met veel moeyte/ mits dat hy gebreck van Pioniers ende goede ghereetſchappe hadde. Deſe Schanſſe beſchoten ende bevochten Rennenberghs Volck te vergeefs.

Norrits vitalieert Steenwijck de tweede male/ dẽ 21. Februarij.

Den 20. liep eenen Borger/ eñ 4. Soldaten/ op de Noene uyt de Stadt / tuſſchen des vyandts Schildtwachtẽ ende Schanſſen door onbeſchadight/ hoewel datter van alle canten nae haer geloopen eñ geſchoten werdt. Waer mede de Ontſetters den wegh geweſen werdt/ om de Stadt te helpen. Waeromme den 21. den ſelven wegh van Norrits geſonden werden eenighe Soldaten met de ſelve vijf perſoonẽ/ met 150. Kaſen/ 350. Brooden/ eñ Buſcruyt/ met Lonten alſo te ſamen ghebondẽ: Het welcke/ als ſy't al binnen/ oft over de Brugge neder geworpen hadden/ liepen ſy ſtracx weder te rugge. Om dit te belettẽ quam Rennenberghs Volck te late. Deſer vijf Mannen goetwillige ſtoutichept werdt van de Hoplieden vereert met ettelijcke ſtucken Goudts.

Den volghenden nacht dede Norrits noch een cleyne Schanſſe makẽ/ twee hondert ende tweeentſeventigh treden naerder de Stadt/ alſoo dat zijn Schanſſe eñ der Stadt Schanſſen maer acht hondert ende ſeſentnegentigh treden van den anderen waren/ daer Rennenbergh zijn Schanſſen tuſſchen beyde hadde/ zijnde van de Stadt ſeven hondert ende ſeſſentſeventigh treden. De Beleggers ſochten hier ende daer door de Aa haer Geſchut te vervoerẽ/ daer het beter eñ dienſtelijcker ſoude ſtaen/ maer het ſonck/ alſo dat ſy't qualijck conden uyt crÿghen: Ende ſy ſtelden den ſelven nacht weder eenen Waghenborgh van Miſtwaghens / teghen de nieuwe Brugghe over/om een nieuwe Schanſſe te maken/ t'welck die van der Stadt ſochten te beletten.

Norrits ſterckt eenige Provande eñ Munitie in de ſtadt/ dẽ 21. Februarÿ.

Als die nu van der Stadt met haer Schanſſen ooc voort voerẽ/ verhief hem den 22. eenen grooten alarm aen alle canten/ want Norrits begonde aen alle canten te ſchermutſeren/ de Beleggers uytlockende/ ſo dat ſy haer in ſlaghordene te Velde begaven. Daerentuſſchen haelden die van der Stadt over de nieuwe Brugge alle de Miſtwaghens wech met gheweldt. Daer verhief hem grooten ſtrÿdt aen alle canten: Het grof geſchut donderde oock over beyde ſÿden. Die van der Stadt vielen ooc aen alle hoecken haer vyanden aen/ hoewel ſy dicmaels van de Ruyterÿe te rugge ghedreven werden: Maer door de ſloten ofte Graften quamẽ ſy altÿt weder op haer voordeel/ mits dat het ſoo ſeer doyde/ dat de Ruyterÿe niet meer alomme over en mochte. Als dit nu een wÿle aen alle canten ſeer confuſelÿck geduert hadde/ ſoo dat het ſcheen datter eenen generalen Veldtſlagh daer uyt comen ſoude/ begonden de Beleggers moede te worden/ ende hongher te crÿgen/ dewÿle het hoogh noene was/ ende deynſdẽ achterwaerts/ principalÿck de Voetknechten/ die op haer oude maniere riepen om gheldt/ in duyſent Duyvelen name/ ſoo dat de Ruyterÿe niet langer teghen houden en conden/ maer trocken af/ nae datter vele doot ghebleven waren.

Grooten ſtrÿdt tuſſchẽ de Beleggers ende Ontſetters der Stadt/ den 22. Februarÿ.

Dry uren nae Middagh/ als ſy nu nauwelÿck tot ruſten gecomen waren/ eñ die van der Stadt ſiende de Ontſetters weder uyt haer Schanſſen comẽ/ liepẽ ſy met Horden uyt/ die over de Brugghe draghende/ om over de Sloten te leggen/ die veel naerder den Ontſetters dan de Stadt waren: Waer by de vyericheyt te merckẽ was van de nootvreeſende ende vrywillige. Daer quamen de Ontſetters aen met Ruyterẽ eñ Boeren Peerden/ geladen met Coren/ Meel ende Buſpoeder/ daer mede ſy renden tot aen de Brugghe/ t'welck ſy daer op Stroo neder wierpen/ ende meer haelden: Veel Voetvolcx brochten oock Kaſen ende Brooden.

Ende terwÿle dit geſchiede/ werdt de Schanſſe/ die hen meeſt in den wech lagh/ van Cornput ende veel Soldaten met Stroo/ ende brandende Peck-reepen beſtormt/ daer ſy dapper in ſchotẽ/ ende twee Vendelen Knechten in lagen/ die haer weerdẽ als Leeuwen/ hebbende weynigh Schutters by haer. Maer die van de naeſte Schanſſen ſchoten dapper uyt: nochtans en waren die van der Stadt daeromme niet af te wÿſen/ hebbende oock t'Gheſchut daer neffens in ghecregen/ daer de Brugge mede hadde beſchoten geweeſt/ t'welc ſy begonden nae de Stadt te ſlepen. Maer Rennenberghs Peerdevolc derwaerts geſonden zÿnde/ dede hen dat verlaten/ eñ weken alſo te rugge na de Stadt/ hebbende veel volcx in de Schanſſe gedoodt eñ gequetſt/ daer van ſy ſ'anderdaeghs noch 17. Dooden in vonden: Middeler tÿt is het doncker gheworden/ eñ yederman is afghetogen.

Rennẽbergh trect op van Steenwÿc/ den 23. Februarÿ.

Als nu Rennẽbergh door dit ontſinnigh overvallen van zÿn Schanſſen beweeght werdt/ oock dat het ſterck begon te doyen/ eñ dat hy zÿn volc tot hardeeren onwilligh ſagh/ eñ datter tot twee reyſen voor zÿn oogen Provande in de Stadt gecomen was/ ſo reſolveerde hy op te brekẽ/ doende zÿn Geſchut eñ ghereetſchappe uyt alle plaetſen ſecretelÿcken alle de nacht vergaderẽ/ verlatende alle Schanſſen/ ende vergaderde zÿn Volck in de Weſt-Wÿck / ſonder dat/ door de donckerheyt des nachts/ die van der Stadt/ ofte van't ontſet dat ghemerckt hadden/ ende trocken den 23. Februarÿ wech op/ nae een ghehuchte/ ghenaemt Onnen/ in wel geruſter ſlaghordene/ in ſchoonen daghe. Norrits met zÿn ontſet nae de Stadt gecomen zÿnde/ trock hem nae/ maer en vondt niet gheraden tegen hem yet te wagen.

Steenwÿck gevictualiert den 24. Februarÿ/ Anno 1581.

Die van der Stadt vielen uyt in't verlatẽ Legher / daer ſy noch veel Beeſten / Vleeſch/ Wÿn ende Bier vonden. Den 24. werdt alle de Provande/ die Norrits mede ghebrocht hadde/ in de Stadt ghebrocht / ende ſoo werdt ſy volcomelÿc ontſet / even den leſten dagh van de dry Weken/ daer Cornput van gheſproken hadde/ als ſy over de vier Maenden hadden belegert geweeſt. Doe quam alle het verborghen Coren/ eñ andere ſpÿſe ten voorſchÿn/ eñ de Borgers beclaeghden haer groote onlÿdtſaemheyt eñ onervarẽtheyt. Nochtans werdt hen haer verſchoten gheldt van de Staten weder gereſtitueert: Ende allenthalven werdẽ hen uyt medelÿdẽ van hare ſchade/ groote beden verwillight/ eñ werden van alle laſten der Generaliteyt vry ghehouden. Maer ſy en bleven niet langhe hare goeden ghenietende/ daer ſy ſoo ſeer voor ghevreeſt hadden: want ſy ſtorven binnen ſ'Jaers meeſtendeel van der Peſte/ die haer door het Menſchen bloedt / ende de onbegraven dooden die hier ende daer lagen/ over quam. Eñ haer overgebleven goedt quam namaels in handen van hare vyanden: Alſo dat haer wantrouwe tot Godt (ſonder noot) niet onghestraft en bleef/ gelÿck hen uyt de Schriftuere voorgehouden was.

De Soldaten/ die Steenwÿc ſo wel beſchermt hadden / meenden wel een beleeftheyt ofte vereeringe vercregen te hebben van de Staten / maer Cornput ende Olthof conden / naer veel naeloopens/ qualÿck aen hare betalinge gheraken/ hoewel die twee andere Vendelen/ zÿnde Duytſchẽ/ van Stuper ende Berenbroeck/ die men niet veel ſchuldigh en was/ werden betaelt. Maer t'is wel te dencken/ dat ſulcx geſchiet is door den hooghdringenden noot van gelde: dan des niet te min/ hebben Cornput / met d'andere vrome Capiteynen/ Borghers ende Soldaten/ groote eere/ lof eñ fame behaelt/ by alle verſtandighe/ over haer induſtrie/ ſtanthafticheyt/ ſtoutheyt/ neerſticheyt/ ſorghvuldicheyt/ arbeydt eñ perÿckel/ conſidererende met wat volc ſy te doene hadden/ wat cleyne middelen/ wat ſlecht volck/ gebrec van Overſte/ van Gheſchut ende van Peerden ſy hadden.

Verdeylinghe eñ gheſchiedeniſſe van de Beleggers eñ Ontſetters van Steenwÿck.

Gheduerende dit belegh hadde Sonoy/ met weynigh van den zÿnen / beyde de Huyſen van Vollenhove belegert/ daer Rennenberghs Garniſoen op lagh/ ende hen corts overgaven.

De Engelſche / Walen / ende Yſelſteynſche Knechten/ werden in de Kuynder gheſonden/ eñ belegherden de Kercke aldaer/ de welcke na ſommige dagen met compoſitien overgegevẽ werdt.

De Vendelen van't Vrieſche Regiment/ onder de Heer van Merode ſtaende / trocken door de Lemmer eñ Sloten/ de welcke beſchoten zÿnde/ haer overgaven/ eñ daer na werdẽ de Regimentẽ Engelſchẽ eñ Walen in de Garniſoenẽ verdeylt.

De Heer van Nienort was ſtracx weder nae de Omlanden ghetogen / daer die van Groeninghen hem zÿn Schanſſe van Winſum beleghert hadden / t'welck hy met zÿn comſte ontſettede: Met welcke Schanſſe van Winſum / van Winſummerziel/ te Warſum/ te Warſummerziel/ eñ meer andere/ hiel hy een geweldelÿck groot ſtuck Landts onder brandtſchattinghe.

De Rennenberghſche Knechten waren doen oock in't Landt van Steenwÿck gecomen/ ende legherden hen te Middelſtum/ daer de Heer van Nienort haer meynde te beſluyten / maer ſy ſloeghen hen daer door / ende beſloten ſelve in een

Kercke

1580. Kercke twee van Nienortſche Vendelen/ onder Renoy ende Vercken/ die hen opgeven moeſten/ behouden lijf ende goedt/ om dat de Capiteynen abſent waren.

Openbrugh/ die men het af vallẽ van Rennenbergh toeſchreef/ werdt in een ſcharmutſel voor Loppersum in zijn been gheſchoten/ daer hy te Groeningen af ſtorf.

Rennenbergh quam met een hoop Volcx in Zeelandt/ nemende het Huys te Boxburgh inne/ ſterckte Goor/ eñ andere plaetſen/ nemende veel roofs met hem.

Dit is t'ghene paſſeerde/ ſoo in de beleghering he van Steenwijck/ als in de naeſt omliggende plaetſen: derhalven wy wederom ſullen comen/ ende beſchrijven watter meer in't leſte des Jaers 1580. gheſchiedt is.

Coningh Philips neemt het Coninghrijke van Poortugael geweldelijck in/ Anno 1580.

In't leſte van welck Jaer heeft Coningh Philips van Caſtilien t'Coninghrijck van Poortugael met gheweldt inghenomen/ pretenderende de naeſte erve te weſen na de aflijvicheyt van den voorgaendẽ leſten Coningh Hendric Cardinael/ zijn Moeders broeder/ die oudt Oom was van den Coningh Sebaſtiaẽ/ die onlangs in Barbarien verſlaghen was. Hendrick was mede een broeder van den Coningh Don Jan/ Sebaſtiaens Grootvader: ende hy was oock desghelijcx broeder van Don Lodowijck van Poortugael/ Vader van Don Antonio/ des Conings Philips Competiteur. Coningh Philips pretendeerde/ dat hy van weghen Iſabella zijn Moeder/ die d'oudtſte dochter was van den Coningh Emanuel/ ende ooc Suſter van den voorſchreven Coningh Cardinael/ nae zijn ſeggen behoorde te ſuccederen. Wtſluytẽde d'ander broeders eñ ſuſters kinderen/ zijn Neven ende Nichten.

Onder welcken den oudtſten broeder van den Coningh Don Jan/ tweede ſone van Emanuel/ ghenaemt Don Lodowijck/ eenen ſone naegelaten heeft/ ghenaemt Don Antonio/ ghewonnen by een eerlijcke ende deghelijcke Edel Vrouwe/ genaemt Jolenta/ van goeden Gheſlachte/ maer niet Coninghlijck. Welcken Don Antonio daeromme van een yeghelijcken als Baſtaert gehouden is gheweeſt/ te meer/ om datter geen hope en was van dat de Croone ſoude mogen op hem comen/ waeromme hy tot Geeſtelijcke ſtaet opghevoedt werdt. Maer naderhandt zijnder ghetuygeniſſen gheproduceert gheweeſt in Rechte/ daer ſoude ghebleken zijn/ dat zijn Moeder Jolenta met zijnen Vader ghetrout is gheweeſt/ met verſcheyden ander indicien van Wetticheyt:

Don Antonio vã Portugael wort wettigh gevonden.

Waer over een Sententie/ ten faveure van Don Antonio/ is gheſtreken by den Biſſchop Emanuel de Almada/ ſo nochtans/ dat dẽ Coningh Hendric/ in faveure oft uyt vreeſe tegen Spaengien/ niet en wilde die Sententie voor goet achten/ maer heeft dat Proces/ met alle de getuygeniſſen/ voor hem doen brenghen: Als Don Antonio dit ghewaer werdt/ eñ dat hy vreeſde/ dat den Coningh zijnen Oom uyt indignatie tot hem/ eñ vreeſe voor den Coningh dan Caſtilien/ van wegen zijns ouderdoms/ hem mochte tegen weſen: So heeft hy dẽ Paus van Roomẽ beweeght/ dat hy dit zijn Proces voor hem wilde treckẽ/ alſo het oock geſchiet is: alwaer het noch ongeweſen hangt. Ende alſo den Coningh Hendrick ettelijcke groote notabele Rechters hadde geordineert/ om te oordeelen/ eñ te determinerẽ/ wie wettelijcſte behoorde na hem te ſuccederẽ/ onder ſo vele Competiteurẽ ofte verſoeckers als daer waren/ dẽ Coningh Philips vã Caſtilien/ den Hertoge van Savoyen/ Reinutius Farneſe/ ſone van dẽ Prince van Parma Nederlantſche Gouverneur/ de Hertogh van Barganca/ de Coninginne Moeder van Vranckrijck/ met ooc het gemeyn Volc van Poortugael/ t'welc pretendeerden haer in ſulcken debat ofte queſtie van ſucceſſie/ toe te behooren den Coningh te kieſen/ als ſy te vooren dickwils ghedaen hadden: Soo hadde hy nochtans (ſtervende) in zijn Teſtament belaſt/ de voorſchrevẽ Rechters niet voorts te varen in haer uytſpraken/ voor eñ aleer dat de Sententie des Proces voorſeyt van Don Antonio ligitimatie ofte wettelijckheyt by des Paus uytſprake ſoude gheoordeelt worden.

Competiteurs vã de Croone van Poortugael.

1580.

Don Antonio wordt Coningh van Poortugael.

Deſen niet tegenſtaende ſo hadde den Coningh Philips van langer hant een Heyrcracht te Water eñ te Lande doen opruſtẽ/ onder de handt van den Hertogh van Alva/ pretenderende eenẽ tocht op Barbarien te doen/ den welckẽ hy belaſte/ als hy gehoort hadde van de doot van den Coningh Hendrick/ Poortugael in te nemen/ waer over de gheordineerde voorſz. Rechters in Portugael/ (hoewel hy noyt hem tot haerder determinatie en hadde willen onderwerpẽ) hem ontbodẽ/ biddende te willen Geſanten ſeynden/ om zijn Recht wettelijck eñ civilijck voor te ſtaen/ eñ niet intreden den wegh der Wapenen ofte geweldt: Mede aenſeggende/ dat hy daer mede zijn goet Recht eñ Actie ſoude verlieſen. Deſe niet teghenſtaende/ is den Hertogh van Alva voort gevaren: Waer tegen hem ſtelde het ghemeyn Volck/ Staten ende Steden des Coninghrijcx/ eñ maeckten met alle ghewoonlijcke Ceremonien Don Antonio haren Coningh/ als naeſte Manlijcke Erfgename van de Croone/ eñ dat ooc uyt cracht van de gewoonte/ die ſy pretendeerden dat den Volcke/ van oudt hercomẽ/ in't kieſen van haer Coningẽ toequam/ alſſer in de rechte linie Manlijcke Oyr ontbreect. T'welck van de dry Staten des Coninghrijcx gheconfirmeert werdt.

Als den Hertogh van Alva nu eenen grooten Leger hadde/ van by de 30. duyſent Mannen/ eñ veel Galleyen eñ Schepen/ eñ meeſt oude ervarẽ Krijghslieden eñ Bevelhebberẽ/ die in Nederlant gedient hadden/ als Sancio Davila/ eertijts Caſtileyn tot Antwerpẽ/ heeft hy veel Steden inghenomen/ eñ beval zijn Armade ter Zee de Riviere eñ Havene van Liſbona te vermeeſteren/ met de Stercten eñ Oorloghſchepen aldaer. Hy ſelve is met zijnen Legher na Liſbona oock ghecomen/ alwaer hy den Coningh Don Antonio ghenoech onverſien eñ ongereedt verraſt heeft/ eñ te Velde buyten Liſbona daer geſlagen/ daer Don Antonio/ gequetſt zijnde met twee wonden/ nochtans vluchtende af quam/ eñ is nae vele eñ verſcheydẽ miraculeuſe accidentẽ miraculeuſelijc/ tot groote verwonderinge/ uyt den Lande geraect/ met een Schip van Enckhuyſen in Hollant/ daer Cornelis van Egmont Schipper op was: Eñ hoewel hy nochtans in de Zee aengheſproken werdt van ſommighe Spaenſche Oorloghſchepen/ ſoo ontquam hy haer noch/ met ſeggen/ dat de Peſte onder zijn Schipvolck eñ in zijn Schip was. Alſoo werdt dien Coningh tot Calis in Vranckrijc aen Landt gheſet/ by Godes voorſichticheyt/ alwaer hy hem in't Hof by den Coningh aldaer/ eñ ſints oock in Engelandt hem onthouden heeft/ ende is namaels in Vranckrijck gheſtorven/ Anno 1595. achterlatende twee Sonen/ Don Emanuel/ ende Don Chriſtoffel.

Don Antonio vlucht uyt Poortugael.

Alſo werdt den Coningh van Spaengien gheweldigh Heer in Poortugael/ plonderende de Hooftſtadt van Liſbona/ ghelijck oock de Inwoonders eñ Landtſaten/ van't ſelve Coninghrijc ofte Hooftſtadt/ daer door (oft door de quercle van den Coningh Philips) ooc buyten ſ'Lants ende in Zee/ alomme onverdient geplondert/ berooft/ geſtolen eñ geplaeght wordẽ. De aenhangſelen des ſelven Coninghrijcx/ als oock Indien/

ſteden in Africa/ Braſilien/ ende verſcheydẽ Eylanden/ zijn by hem namaels oock inghenomen/ hoewel hy wat moeyte over Azoras ghehadt heeft.

Doot des Hertogs vã Alva/ dẽ 12. Decembris/ Anno 1582. Oock van Sancio Davila.

Den Hertogh van Alva/ die Nederlant lange hadde geplaeght/ ende een bequaem Perſoon eñ Inſtrument gheacht werde/ om oock Poortugael te vermeeſteren ende heerſchen/ is hy aldaer tot Liſbona/ den 12. Decembris/ Anno 1582. gheſtorven/ naer dat hy t'ſelve twee Jaer ghereegeert hadde/ ontrent 78. oft 79. Jaren. Van ghelijcke is oock in Poortugael gheſtorven Sancio Davila/ die Caſtileyn van Antwerpen gheweeſt was/ een dapper Krijgſman/ van een Peerdt ofte Muyle gheſlagen/ ofte ghetreden weſende.

T'verlies van Tunis niet genoech gerecompẽſeert met de Conqueſte van Poortugael/ maer ſorghelijck voor dẽ Coningh/ ende voor Chriſtenrijck.

Met deſe Conqueſte van Poortugael/ werdt des Conings ſchade van't verlies des Coninghrijcx van Thunis/ gheacht wel vergolden te weſen/ hoewel veel verre ſiende ende erbarẽ in Weereltſche affairen/ contrarie oordeelden/ ſeggende/ als dat Thunis voor het Chriſtenrijck beter bewaert ghedient hadde/ mits dat te vreeſen ſtonde/ dat den Turck aldaer mochte noch zijne Wapen-plaetſe ofte Arzenael van maken/ alwaer hy zijn Armade van Schepen ſoude moghen toeruſten/ gelijck hier voortijts die van Carthago gedaen hadden/ ende daer mede Europa ofte Chriſtenrijck/ namelijck/ Italien/ Spaengien/ Sicilien/ ter Zee beſtrijden/ dewijle hem Conſtantinopelen daer toe te verre gheleghen is: Daer ter contrarie van een Chriſten Coninghrijc/ dat binnen Menſchen ghedencken noyt Krijgh in Chriſtenrijck ghevoert heeſt/ ongewapent overvallen te hebben/ meer zijn gheweldt betrouwende/ dan zijnen goeden tijtel den Coningh ſoo eerlijck ende profijtelijc niet en was/ als wel ſcheen/ hebbende daer mede een generale ongunſte van de omliggende Potentaten op hem ghetrocken/ die apparent zijn niet op te houden/ dan hem veel wederſtandt te berockẽ/ door de Onderſaten van Poortugael/ ende de andere naeſte vernaemſte van der Croonen/ als namaels vele gheſien is.

De Coningh van Spaengien proſcribeert den Prince van Orangiẽ/ in Junio.

In dit Jaer 1580. in Junio/ heeſt dẽ Coningh van Spaengien doen proclameren in tweederhande talẽ/ een Proſcriptie/ by ofte door dẽ Prince van Parma/ ende ghedruckt. Inhoudende een verbanninghe des Princen van Orangien/ zijn leven ende Perſoon op gheldt ſtellende/ te weten/ te geven 25. duyſent Croonẽ/ die hem conde ombrengen ofte gevangen leveren. Welcke Proſcriptie ofte verbanninghe notabel is/ ende tot der Hiſtorie ſeer dienlijck/ om datter een Apologie oft verantwoordinghe des Princen op gevolght is/ ende dat die beyde in verſcheyden Talen in drucke uytghegeven zijn/ daer wy den curieuſen Leſer toe wijſen/ midts dat die te langh is om in onſe corte memorien te voeghen/ ende ſullen over ſulckẽ alhier alleen ſtellen die ſubſtantie van beyde die Gheſchriften/ voorby paſſerende die dingen/ die deſe Hiſtorie ſelve mede brengen: Het inhoudt des Placcaets van den Ban ofte Proſcriptie/ is als hier nae volght.

Cort inhout van de Proſcriptie ofte Ban teghen den Prince van Orangien/ gedaẽ in Junio/ Anno 1580.

Philips/ Coningh van Spaengien/ Hertogh van Borgongien/ Brabant/ etc. verclaert/ hoe gunſtelijck dat wijlen Keyſer Caerle den V. zijn Vader/ gehandelt ende ghetracteert hadde Willem van Naſſou/ om te comen tot de ſucceſſie van Rene de Chalon, Prince van Orangien/ zijnen Neve: eñ hoewel hy een vreemdelingh was/ hem alomme ghevordert hadde: Deſgelijcx den Coningh/ als hem ghemaeckt hebbende Ridder van de Ordre des Gulden Vlies/ ende Stadthouder Generael over Hollandt/ Zeelandt/ Wtrecht eñ Borgongien/ Overſte van een Bende Ruyteren/ ende Raedtſheere van State/ voorts alle andere weldadẽ hem voorleggende/ die hy ſoude mogen ontfanghen hebben. Daerentegen hoe ondanckbaer hy hem vertoont hadde/ in't aenſetten van de Gheconfedereerde Edelen/ om de Requeſte te preſenteren/ ende inbrengende de gereformeerde Religie/ met Predicatien ende Beeldtſtormen/ verjagende ende verſtoorende de Catholijcke Religie/ ende de Gheeſtelijckheyt/ ende voorts open Oorloghe voerende teghen zijnen Landtſheere: Dat hy ſoude daer nae alle Vrede-makingẽ wederſtaen hebben/ ſelve de Pacificatie van Gent/ ende Eeuwigh Edict ghebroken/ ende diergelijcke meer. Waeromme hy hem verclaert voor een Rebel/ Ketter/ Hypocrijt/ Cain ende Judas/ de Conſcientie verhardt hebbende/ een meyneedigẽ Schelm/ Hooft van de Nederlandtſche beroertẽ/ Peſte van Chriſtenrijck/ ende vyandt des Menſchelijcken Geſlachte. Ende daer over hem proſcribeert/ verbandt eñ vervloeckt/ hen tot Buyt ghevende alle zijne Goeden/ lijf ende leven/ alle die het conden nemen: Ende om dat het ſelfde te beter mochte volbrocht worden/ ende te eer het Volc van zijn Tyrannije te verloſſen/ begeerende die deucht ende weldaet te loonen/ ende het quaet te ſtraffen/ belooft hy op zijn Coninghlijcke woordt/ als Dienaer Godes/ ſoo yemandt ware van ſoo genereuſen oft Edelen ghemoedt/ ſo ijverigh van zijnen dienſt/ ende des ghemeynen welvaerts/ als te willen executeren ende te werck te ſtellen zijn voorſchreven ordinantie ende bevel/ eñ hem verloſſen van ſulckẽ Peſte/ den Prince voorſchreven/ hem leverende levende ofte doot/ ofte van den levẽ helpende/ dat hy alſulckẽ/ ofte diens Erfghenamen/ ſal doen gheven in ghelde/ oft in gronden van Erven/ t'zijner believe/ vijfentwintigh duyſent goude Croonen/ ende met eenẽ hem vergeven alderhande miſdaedt/ die hy te vooren mochte bedreven hebben: ende ſoo hy geen Edelman en ware/ ſo ſal hy hem in't aenſien van deſen vromen feyte/ Edel maken/ om zijner grooter weerde. Deſghelijcx declareert verbannen/ ende haren Edeldom/ eere/ lijf ende goedt verbeurt te hebben/ alle zijn aenhanghers/ die binnen een Maendt na de Publicatie/ hen van hem niet afſonderen: Hare goederen/ waer ſy gebonden ſullen zijn/ t'zy in Spaengien oft elders/ Coopmanſchappen/ Gheldt/ Schulden/ actien van Erven/ ende dierghelijcke/ verbeurt/ etc.

Hier tegen heeſt den Prince van Orangien een Apologie ofte verantwoordinge oock in Drucke uytgegheven/ toegeſchreven ende ghepreſenteert den Staten Generael/ vergadert tot Delft/ den 13. Decembris/ den welcken hy onderworp zijn authoriteyt/ lijf ende leven/ ende van zijnen dienſt eñ verantwoordinghe haer Rechters makende. Van welcke verantwoordinghe wy hier een cort verhael ſullen maken/ ende principalijck die dingen/ die anders in deſe onſe Hiſtorie niet verhaelt en zijn. De prince verantwoordt hem ſelven ſeer breedt/ ontdeckende by de voorſz. ontſchuldinghe veel dinghen/ die veel wijſe Lieden achten/ datſe voor den Coningh beter gheſwegen waren gheweeſt/ mits dat de Princen tegen haer Onderſaten weynigh ofte gheen voordeel en hebben met der Pennen te ſtrijden/ als ſy wel met den ſweerde doen.

Sommarie van de Apologie des Princen van Orangien/ van date de 13. Decembris/ 1580.

De Prince voor't eerſte/ ontſchuldight hem ſelven van de ondanckbaerheyt/ de welcke hy tegen Keyſer Carel de V. ſoude begaen hebben/ dien hy grootelijcx verheſt/ ſeggende/ dat den Coningh hem niet behoorde te beletten te erbẽ zijnes Couzijns/ Rene de Chalons, erfgoedt/ die zijn Vaders Broeders ſone was: ende die wel vermochte de goederen in Borgongien ghelegen/ met het Prinſchap van Orangien / hem by Teſtamente te laten/ volghende de Privilegien van Borgongien/ het vry Graefſchap/ ofte Franche Conté genoẽt/ om dat de gegoeyde aldaer mogẽ by Teſtamente haer goet laten vry/wien ſy willen: ſoo zijn Neve hadde ghedaen / die ghelijckewel gheen naerder bloedt en hadde. Welcke Goederen van Borgongien Coningh Philips hem nu nochtãs onthiel/ de ſchade wel beloopende by de twee Milioenen. Deſghelijcx beclaeght hy hem van de ſchorſſinge der uytſprake/ofte Sententie des Proces over de Heerlijckheyt van Chaſtelbelin, waer van het achterſtel beliep/ontrent dry hondert 50. duyſent gulden. Aengaende van het Prinsſchap van Orangien / daer en hadde niemandt in te ſegghen/ ghemerckt hy dat van geen hoogher handt was houdende/maer dat t'ſelve hem vry ende abſolut was competerende.

Graef Engelbrecht vã Naſſou dienſten.

Voorts verhaelt hy de dienſten/ die zijn Voorſaten den Huyſe van Ooſtenrijc gedaen hebben/ als Graef Enghelbrecht zijn oudt Oom/die den Keyſer Maximiliaen / met mijn Heere van Romont/gewan dẽ ſlagh van Guinegaſte/die welcke hem doordroegh de Vlaemſche Oorloge/ende hem geſtelt heeft in't vredelijck beſit van de Landen van over Maſe/ eñ veel groote Ambaſſaden in Vranckrijck ende Brittangien uytghevoert.

Grave Hendric vã Naſſou dienſtẽ.

Nae hem hadde zijn Oom / Graef Hendrick van Naſſou gevolght/die de Keyſerlijcke Croone ghenoech Keyſer Carel op't hooft hadde geſtelt/ als den Keyſer abſent weſende in Spaengien/de Keurvorſten veel ſtonden om den Coningh van Vranckrijck Keyſer te maken/daer in hy ſulcken Inſtrument ware gheweeſt / dat den Keyſer ſoo machtige Landen ende Heerlijcheden daer door vercreegh / daer van men nochtans geen teeckenen van danckbaerheyt van weghen Spaengien en conde betoonen/ghelijck andere Princen ende Coningen gedaen haddẽ / ſulcx als noch blijcken mochte hier te Lande/by de ſtucken Gheſchuts/ die de Coninghen van Hongarien met hare Wapenen/zijn Voor-Ouderen hebben gegheven/tot een getuygeniſſe van hare vrome feyten eñ dienſten/teghen de Turcken beweſen: die gheweldelijck uyt harẽ Huyſe van Breda/by den Hertogh van Alba ontvoert waren.

Rene van Naſſou ende Chalon dienſten.

Nae Hendric was den Prince Rene gevolght/ die de ſchade van eenen Slagh/welcke aen Keyſers ſijde verloren werdt/heeft weder opgericht/ ende noch hem wederomme vercreghen het Hertoghdom van Ghelre/ ende quam noch in zijnen dienſt voor zijn voeten te ſterven.

Segghende voorts den Prince Philibert de Chalon / Prince van Orangien / ghenoech alleen hem hadde vercregen het Hertoghdom van Milanen/ het Coninghrijcke van Napels/ ende met den Hertoghe van Borbon/hem verſekert hadde de ſtadt van Roomen/houdende aldaer dẽ Paus ghevangen t'zijnen dienſte/ſoo dat/en hadden die van Naſſou hier te vooren niet gheleeft/ noch die van Orangien ſo dapper niet in de Wapenen gheweeſt / aleer den Coningh gheboren was / hy en ſoude ſoo veel Tijtelen niet gheſet hebben/ in den beginne van deſen Ban / daer hy hem in tracht een Schelm ende Verrader te verclaren: Maer hy wilde wel gheantwoordt weſen / wat Schelmen/ ende wie de gene waren/ door wiens bevel dat den Cardinael Granvelle hadde wijlen den Keyſer Maximiliaen den tweeden vergeven: hy wiſte wat den voorſchreven Keyſer hem gheſeyt hadde / eñ hoe dat hy nae dien tijdt de Coningh ende Spaengiaerts ſoo ſeer ontſien heeft/ dat hy noyt daer nae heeft dorven openbaer Profeſſie doen van de Religie/die hy nochtans bekende de beſte te weſen.

Nota.

De Prince hadde verteert vijfthien mael hõdert duyſent gulden in ſ'Conings dienſte.

Datmen hem verweet/ de Gouvernementen/ eeren ende Tijtelen/die hem gegheven waren by den Coningh / daer op ſeyt hy/ dat hem die ghestreckt hebben tot groote coſten/ alſoo dat hy tot eere ende dienſte des Coninghs / verteert hadde vijfthien mael hondert duyſent gulden/ſonder eenighe recompence: Selve/ Generael van't Legher zijnde/ ontfingh hy maer dry hondert Guldens ter Maendt / die niet en conden betalen de Dienaers / die de Tenten ſtelden. Boven dien/ tot voordeel des Keyſers / was het Huys van Naſſou ghedwongen gheweeſt te wijcken van de Actie van Catzenelleboghen : Oock van het derdendeel des Hertoghdoms van Gulic eñ Marc/ hun toecomende.

Nopende de ontfangen eere/als opghetrocken te zijn in des Keyſers Camer / ende ghemaeckt was / t'zijnen 21. Jaren / Overſte van alle des Krijghs ordinantien/ Ridder van der Ordere/eñ ander Gouvernementen/dat bekende hy wel/ eñ ſo hadde hy hem oock daer inne wel ghequeten/ dat die hem by des Keyſers bevel opghelept waren/als hem bekennende ſuffiſant genoech te zijn om zijn Armeye te voerẽ tegen ſulcke harde partijen / als waren den Hertogh van Nevers/ ende den Admirael Chaſtillon van Vranckrijck/ onder wiens ooghen hy de ſteden van Phillippe-Ville ende Charlemont boude ende ſterckte. Den Keyſer hadde hem oock de eere aenghedaen / dat hy hem uyt het Legher ontbode/om in zijn byweſen (lenende op zijn ſchouderen) de Landen zijnen Sone over te leveren.

Van de vereeringe by den Coningh hem gheſchiet ofte aengedaen/ als ware het Ridderſchap van de Ordre des gulden Vlies/was by dẽ Keyſer alſoo belaſt ende gheappoincteert/ ende ware van't Collegie Wettelijc vercoren by de ſtemmen der Ridderen / dat den Coningh hem niet conde beletten: Maer hy/ den Coningh ſelve/ ware van die Ordre vervallen/ want geſworen hadde/ dat de Ridders van der Ordre niet en behooren te Rechte te ſtaen/ dan alleene voor hare Medebroeders/ als te vooren geſien ware in Hertogh Philips tijden/in't ſtuc van den Heere Jan van Luxemborgh/ende nu hadde dẽ Coningh dien Eedt ende Ordre ghebroken / in hem ende andere Nederlantſche Ridderen van der Ordre/die hy heeft doen verwijſen by Vachte lieden eñ Pleytvogels.

Als van't Gouvernement van Borgongien/ daer en hadde hy noyt niet van ontfanghen / hy liet ſtaen/ ende wilde ſwijgen / dat zijne Voorſaten altijt hadden gemaintineert t'ſelfde Gouvernement hen erffelijc toe te behooren/ alſo hy daer eensdeels bewijſt.

Beſchuldight ſelve dẽ Coningh van onechte Houwelijcke eñ moordadicheyt.

Op't verwijten van zijn Houwelijck ſeyt hy/ dat ſulcx te beriſpẽ den Coningh niet toe en ſtont/ hy die zijn Suſters dochter in bloedtſchande ghetrouwt hadde/zijn eyghen Wijf/ die een dochter van Vranckrijck was/vermoordt hadde/ deſgelijcx zijn eenigh ſone / om dat hy de Nederlanden voorſprack/t'welck ter avontuere ghedaen heeft uyt wroeghende Conſcientie / als te vooren ghetrouwt zijnde met Donna Iſabella Oſoria/daer hy dry kinderen by hadde. Noch hadde hy in Overſpel gheleeft met Donna Eufraſia/die hy bevrucht aen den Prince van Aſcoly doen trouwen hadde/om zijn Baſtaert rijck te maken met dien Prince zijn goedt/ de welcke/dat gewaer geworden zijnde/ van ongenuechte gheſtorven ware/ſo het niet van een brocke en quam / die qualijck te verteeren was. Van zijn Houwelijck (ſeyde de Prince) daer van en hadde hy hem geen rekeninghe te gheven/ nademael ſulcke Vorſten / als die zijn Gheſellinne van bloede beſtonden/ daer contentement van hadden.

Dat men hem voor een Vreemdelingh in Nederlandt ſchelde/ om dat hy in Duytſlandt gheboren was/ dat bewijſt hy den Coningh ſelve ooc te weſen/ als die in Spaengien geboren is/ die hy niet en kende dan in qualiteyt van Hertogh ende Grave/ nae de Privilegien der Landen. Ende zijn Manlijcke afcomſten/ hadden over 200. Jaren Graeſſchappen ende vry Heerlijckhedẽ in de Nederlanden beſeten/ ende hadden oock wel dry hondert Jaren langh het Landt van Gelre beſeten/ het welcke nu wel over de 500. Jaren was gheleden.

Keyſers waerſchouwinghe aen dẽ Coningh/ over der Spaẽgiaerden hooghmoedt.

Voorder bewijſt hy/ dat alle de beſchuldingen over der Landen ellenden/ behooren niemanden dan den Spaenſchen Raedt geweten te worden/ die de Landen wilden onder ſlavernijen brengẽ/ (het welcke alſo ghenoech in deſe Hiſtorie vervat is/) ſullen wy die hier paſſeren: Hier by voegende alleene de waerſchouwinghe/ die den Keyſer zijnẽ ſone den Coningh gaf/ in preſentie van hem ende den ouden Heere van Boſſu/ met ander Camerlinghen/ dat/ ſoo hy den Spaenſchen hooghmoedt niet in den Toom en hielde/ dat de ſelfde ſoude de uyterſte bederffeniſſe zijn van den ſtaet deſer Landen/ die ten leſten de moetwillighe regeringhe niet en ſouden connen verdragen.

Conſpiratie tegẽ die van de ghereformeerde Religie/ by den Prince vernomen/ ontdeckt hy den Nederlanders.

Het welcke by den voorſchreven Prince ghemerckt zijnde/ ende ſoo hy in der jonckheyt in de ghereformeerde Religie was opgevoedt/ ſoo gheburdet/ dat hy/ in Vranckrijck geſonden zijnde/ verſtondt uyt den mondt van den Coningh Hendrick de tweede/ datter tuſſchen hem ende den Hertogh van Alva beſloten was/ alle die van de gereformeerde Religie alomme uyt te roepen/ van't welck den Coningh met hem confereerde/ meynende hem mede van dien Raedt te weſen. Waer over hy altijdt ghewilligh hadde aenghehouden/ om de Spaengiaerden te doen uyt de Nederlanden vertrecken/ het welcke hy oock tot Hooghſtraten/ ende in andere vergaderinghen ontdeckte: Waer uyt was gheſproten de Confederatie der Edelen/ ende het preſenteren van de Requeſte van den vijf den April/ waer inne hy pretendeerde den Coningh ende Landen grooten dienſt ghedaen te hebben: T'welck ſoo het den Coningh ende Raden wel inghesien hadden/ ſouden alle de volghende ellenden verhoedt hebben. Maer die qualijck beraden Vrouwe/ de Hertoginne van Parma/ ende den Cardinael/ die het alle ten quaetſten overſchreven/ zijn de oorſake/ datmen Roboams ſtraffen raedt ghevolght heeft/ waer door men Inquiſitien ende Biſſchoppen heeft willen inbrengen/ t'welck oorſaken waren van alle de ellenden.

Tot de open Predicatien en hadde hy noyt geraden/ hoewel hy namaels de Regente (om meerder quaet te ſchouwẽ) raedde hare beloſte te houden/ want Godt ſoude ende hadde altijt meyneedicheyt gheſtraft. Oock ware ſonder zijnen wete eñ wille het Beeldtſtormen geſchiet. Zijn vertrec nae Duytſlandt/ Anno 1567. ware gheſchiet/ om niet te willen gedoogen/ dat de Inquiſitie in zijn Gouvernementen aenghenomen ſoude worden/ nochtans latende zijnen ſone in de gepriviligeerde Schole van Leuven/ de welcke/ als hy hem met de Privilegien wilde behelpen/ creegh van den Barbariſchen Vargas een onbeleefde Antwoorde/ als dat ſy niet en paſten op deſe eenighe onſe Privilegien: Waer over ſy alle zijn Goeden confiſqueerden/ ende verweſen hem ter doot.

Waer mede hy volcomelijck ontſlaghen was van alle Eeden ende verplichtingen aen den Coningh/ ende dat hy vermochte met Wapenẽ zijn Recht voor te ſtaen/ met ſoodanige middelen die hy hadde/ ende by ſulcke middelen hadde ſ'Coninghs oudt Grootvader/ een Baſtaert zijnde/ zijnen Wettighen Broeder ende Coningh/ Don Piedro el Crudel, vermoort/ ende hem ſelven Coningh ghemaeckt/ alleen om dat hy een Tyran was/ maer ſoo grooten niet als deſen Coningh Philips is. Verhaelt dierghelijcke Exempelen meer/ namelijck/ dat de Staten der Nederlanden hier voortijts (volgens haer Privilegien) de Wapenen tegen haer Overheeren aenghenomen hadden/ ende dat de Baenderheeren van Brabant Privilegie hadden/ haer Hertoghen te dienen/ gelijck eertijts de Ephori tot Sparten haer Coningen dienden/ namelijck/ om t'Rijck te beveſtighen in de handen eens goeden Vorſts/ ende om dien te dwingen/ te doen dat recht eñ redene ware/ ſoo hy yet teghen zijnen Eedt ſoude willen voornemen.

Baẽderheerẽ van Brabant dienen dẽ Hertoge/ als de Ephori tot Sparten deden.

Verhaelt voorts de tyrannije des Hertoghs van Alva/ zijnen hooghmoedt/ weygheringhe om de Staten Generael te vergaderen/ diſpenſatie des Paus over des Conings Eedt/ verbiedinge van Scholen/ Publicatie van't Concilium van Trenten/ Invoeren van nieu Biſſchoppẽ/ eñ thienden penningh: alle het welcke hem hadde tweemael doen ghewapent in het Landt comen. Daer naer ware ghevolght de Pacificatie van Ghendt/ ende Don Jans comſte/ ende volghens het Euwigh Edict/ werden de Spaengiaerden wech ghesonden/ behoudende binnen de Steden van de Landen veerthien duyſent Hooghduytſche Knechten/ pretenderende Don Jan (alſo hy hem liet ontvallen) niet langer verbonden te zijn om de Tractaten te houden/ dan tot datſe hem berouwen ſouden.

Don Johan wechſeyndende de Spaẽgiaerden/ houdt veerthiẽ duyſent Hooghduytſche in ſtede.

Op de beſchuldinghe/ van dat de Pacificatie by hem ghebroken ſoude zijn/ loochent dat/ ſegghende/ dat alle de veranderingen teghen zijnen wille gheſchiedt waren. Dat de Artijckelen van Ceulen niet aenghenomen en werden/ was het generael beſluyt der Landen/ Steden ende Ghemeynte. Voorder beclaeght hy hem van de Walſche Malcontenten af vallinghe/ die de Oorloge teghen haer Bondtghenooten/ ende tegen haren Eedt/ aengenomen hadden/ ende dat alſmen het vreemdt krijghſvolck/ ende den vyandt ſoude uyt den Lande ſlaen/ oock alſmen de Stadt van Maeſtricht ſoude ont ſetten. Oock beclaeght hy hem over de afgevallen Heeren ende Edelen/ als dat jonghe Heeren/ van ſoo goeden Huyſen ende Ouders afcomen/ haer ſoo ongeſtadelijcken ghedragen hebben/ als ſy eerſt den Hertogh van Alva/ ende daer nae den Commandador/ als ghehuerde Slaven ghedient hebben/ voerende den krijgh tegen hem: daer nae werden ſy vyanden van den Spaengiaerden/ ende comen in verſoeninghe met hem. Don Jan in't Landt comende/ deden ſy van ghelijcken/ ende practiſeerden teghen hem: Daer nae ontboden ſy hem by haer: ende terſtondt/ ſonder eenighe bedenckinghe ofte communicatie/ ontbieden in haeſt den Eertſhertogh Mathias/ dien ſy terſtont lieten ſitten: Eñ ſonder hem oock te adverteren/ halen ſy den Hertogh van Anjou/ den welcken ſy wonder toeſeggen/ ende als ſy hem niet en conden bewegen/ om hem op te worpen voor Hooft teghen de generale Staten ende Religie/ ſoo verlaten ſy hem oock/ ende voegen haer by Parma ende hare vyanden/ wiens Raedtſheeren ſy ſoo onlangs ghevangen ghenomen hadden: alle welcke ongeſtadicheden groote plagen verdienden.

Wonderlijcke ongheſtadicheyt van de Malcontentſche eñ Walſchen Adeldom.

Op de beſchuldinge van de Gouvernementen/ als dat van Brabant/ ſeyt hy/ t'ſelve waer hem overghedrongen/ het Luytenantſchap Generael en hadde hy niet verſocht/ dat van Vlaenderen en wilde hy niet aenveerden: Handelinghe van penninghen en hadde hy noyt ghehadt. Dierghelijcke beſchuldinge van minder ſtoffe verantwoordt hy meer. Eyndelinghe comt hy op de Sententie van verbanninghe/ ſegghende op ſulcken Donder eñ Blixem niet meer te paſſen/ dan zijnen Voorſaet Prince Philibert van Orangien dede/ op des Paus Clemens de ſevende Ban/ die hy uyt Roomen ſchoot/ daeromme hy niet en liet den ſelven Paus ghevanghen te nemen.

Voorder ſeyt hy/ dat alle die willen ſeggen dat hy een Schelm ofte Verrader zy/ dat ſy valſchelijck teghen de Waerheyt ſpreken: Ende al ware hem verboden t'ghebruyck van Water eñ Vyer/ ſoo ſoude hy het noch ghebruycken ſoo lange het Godt toelaten ſoude. Aengaende zijne Goederē/ die ſouden hen noch diere coſten/ eer ſy die crijgen ſouden/ eñ die ſy hem alreede ghenomen hadden/ wilde hy hen niet quijt ſchelden/ maer met Gods hulpe hoopte hy hen daer van noch te ontſetten/ alſo hy alreede begonſt hadde.

Ende van de vijfentwintigh duyſent Goude Croonen/ die eenighen Moorder belooft waren/ verwonderde hy hē/ maer hy wiſte wel/ dat daer meermael Coop ghemaect was/ om hem te vergeven ofte vermoorden/ maer alſo hy door Gods ghenade noch van't onghewaerſchout behoedet was/ ſoo hoopte hy nu/ ghewaerſchouwt zijnde/ dat Godt hem oock ſoude bewaren/ ende Lieden van eeren verwecken voor hem mede de wake te houden/ hoewel hy ware ghetrooſt. Ende of het ſo quame (t'welc hy nochtans hoopte/ dat Godt niet en ſoude laten geſchieden) ſo en ſouder nochtans gheenen ſoo ſlechten Edelman ghevonden worden onder Natien/ daer men weet wat Edeldom is/ die ſoude willen eens eten met ſoo ſnooden ende ſchandelijcken Schelm/ die yemant om geldt de kele hadde afgeſteken. So nu de Spaengiaerts ſoodanighe Lieden voor Edel houden/ ende connen in Caſtilien door ſoodanighe wegen tot grooter eeren gheraken: ſoo en gaf hem niet meer ſo wonder/ dat alle de Weerelt gelooft/ dat de meeſtendeel van de Spaengiaerden/ ende inſonderheyt die hen ſeggen Edel te weſen/ ſoudē van den bloede ofte Geſlachte van de Maranen eñ van de Joden zijn/ die deſe byſondere deucht behouden hebben van hare Voorouderē/ de welcke het leven onſes Heeren ende Salighmakers met goeden ghereeden Penninghen van Judas hebben afghecocht: Dieſhalven wilde hy te gedulligher dat ongheluck ghedencken te verdraghen. Waeromme hy den Staten aenſeyde/ dat het al om zijn Hooft te doen ware: want ſo langhe hy onder haer weſen ſoude/ ſoo ſoude de Oorloghe gheen eynde hebben/ dies hy wenſchte/ dat zijn doot ofte Ballinghſchap mochte verloſſinge van ſoo veel quaets mede brengen/ ende het ſoude hem een lieve doot weſen: hy hadde daeromme zijn Goedt tot roof gheſtelt/ zijn eygen Broederen verloren/ ja oor zyn Sone/ ende hy begeerde met zijn bloedt haer een Vrijheyt te coopen/ eñ ſoo ſy dat goet vonden/ ſy ſouden ſlechs zijn doot ofte Ballingſchap gebieden/ daer was zijn Hooft bereydt/ waer over gheen Vorſt ofte Potentaet macht hadde/ dan ſy alleene/ ende ſouden daer mede doen haer beliefte tot haren ghemeyn welvaren: Maer ſoo ſy hem noch bruycken wilden/ ende zijn ervarentheyt/ door gheduerigen arbeyt vercregen/ met zijn leven ende goederen/ ſoo was hy haer/ eñ des Landts welvaren toegheeygent/ waer over hy verſocht haer Reſolutie.

Schimp op den Spaenſchen Edeldom/ op dat dē Coningh eē Moorder ſoeckt Edel te maken.

De Prince biedt aē/ zijn hooft/ lijf eñ levē over te gheven voor ſ'Landts welvaert/ tot de Staten.

Op deſe Proſcriptie ofte verbanninge/ hebben de generale Staten/ den 17. Decembris/ gheantwoordt/ als hier nae volght:

Der Staten antwoordt/ op de Proſcriptie ofte verbanninge tegē dē Perſoon van dē Prince van Orangien/ ghedaen by dē Coningh van Spaengien.

De generale Staten onlangs gheſien ende geleſen hebbende ſeker Proſcriptie/ by den vyanden ghepubliceert/ tegen den Perſoon van V. Vorſtl. Ghen. waer mede ſy de ſelve willen opleggen ſeer leelijcke ende onbehoorlijcke Crimen, om die ſelve in den haet te brengen/ als offe by onbehoorlijcke middelen/ ofte ſlimme weghen ende practijcken ſoude geuſurpeert hebbē die ſtede/ graedt/ digniteyt ende Officie/ daer in ſy tegenwoordelijck geſtelt is/ mitſgaders poogen zijnen Perſoon/ als een roof ende Buyt/ over te leveren/ ende de ſelve eere te benemen: Gheſien hebbende inſghelijcx de verantwoordinghe van V. Vorſt. Ghen. tegen de voorſchreven Proſcriptie: Bevinden by t'ghene/ dat in deſe Landen hem in der waerheyt heeft toegedragen (t'welck eenen yegelijcken van de voorſchreven Staten in't byſondere/ ende voor ſoo vele alſt hen aengaet/ kennelijck is ende openbaer) dat de voorſchreven Crimen ende laſteringhen t'onrechten V. Vorſt. Ghen. zijn opgeleyt. Ende belangende de laſten/ ſoo wel van Luytenant Generael/ als van de particuliere Gouvernementen/ dat nae voorgaende Wettelijcke keuſe ende electie/ V. Vorſt. Ghen. de ſelve niet en heeft willen aenveerden/ dan van ons ernſtelijck daer toe verſocht ende ghebeden zijnde/ in de welcke ſy oock altijdts ghecontinueert heeft op onſe begheerte ende aenhouden/ mitſgaders met volcomene vernoegh inghe ende contentement van den Lande verſoeckende aen de voorſz. V. Vorſt. Ghen. noch voorder in den ſelven te willen volherden ende continueren/ ende daer beneven belovende alle hulpe ende byſtandt/ ſonder te ſparen eenighe van hare middelen/ mitſgaders alle ghewillicheyt eñ ghehoorſaemheyt V. Vorſt. Ghen. te bewijſen. Ende overmits dat den voorſz. Staten wel bekent zyn de ghetrouwe dienſten by V. Vorſt. Ghen. deſen Landen ghedaen/ eñ de ghene dieſe in toecomende tyde noch van haer zijn verwachtende: Soo iſt datſe de ſelve preſenteren tot meerder verſekertheyt van haren Perſoon/ te onderhouden een Cornette van Peerdevolck/ voor hare Lijfguardye/ verſoeckende aen V. Vorſt. Ghen. die te willen aennemen van wegen der genen/ die hen bekennen verobligeert ende verbonden te weſen/ de ſelve te bewaren. Ende ſoo vele als de voorſchreven Staten belangt/ die hen ſelven by de voorſchreven Proſcriptie oock belaſt ende beſchuldight vinden/ ſoo verſtaen ſy inſghelijcx met den eerſten hem daer van te juſtificeren ende verontſchuldigen/ alſo ſy ſullen bevinden te behooren. Aldus beſloten in de vergaderinghe van mijne Heeren de generale Staten/ binnē der ſtadt van Delſt/ dē 17. dagh in December/ Anno 1580.

Ten uytdruckelijckē bevele van de voorſchreven Staten. Gheteeckent:

I. Houfflin.

Deſe verantwoordinghe ende Reſolutie wert van den Prince ſelve aen alle Coningē/ Princen/ eñ Potentaten gheſonden/ met den Ban oft Proſcriptie daer by. Ende is de voorſz. verantwoordinge ofte Apologie alſnoch onbeantwoordt ghebleven/ t'zy door gebreck van goede materie/ ofte dat den Coningh nu met de eerſte faute wijſer was gheworden/ hoewel op dit ſtuck over lange de beantwoordinghe van den jonghen Navius te vergeefs verwacht is geweeſt. Maer de Spaengiaerden/ ende tegenpartye des Princen/ hebben oorſake ghehadt om haer te verblijden/ midts de vruchten van den Ban ofte Proſcriptie/ die ſy genoten hebben/ als den Prince is doorſchoten geworden/ daer van hier nae verhael gemaeckt ſal worden.

In dit Jaer 1580. ſo ſtorf den leſten Biſſchop van Wtrecht/ Heer Frederic Schenck van Toutenborgh.

tenborgh/tot Spiers Preſident van't Camergericht zijnde/die Anno 1559. gheſuccedeert was Heer Jordaen van Egmont in't Biſdom van Wtrecht/ende was den 61. ende leſtē Biſſchop/ die t'ſamen 884. Jaren gereſideert hebben/van Anno 696. tot in't Jaer 1580. Deſen Frederick was een gheleert Man / als by zijn gheſchreven naghelaten Boecken blijckt.

Groeſbeke Biſſchop vā Luyck/ gheſtoruen den 28. December.

In dit Jaer van 1580. den 28. December/ is geſtorven den Biſſchop van Luyck/ Geraert van Groeſbeke/ Cardinael/ die in deſer Nederlantſche beroerten de Luyckenaers ghehouden heeft aen de zijde van den Coningh/ghenoech teghen haren aert. Het ſcheen als of hy ghenoech van ongenuechten gheſtorven ware / om dat het Landt zijn begeerde ſchattinghe niet en wilde conſenteren. In de verkieſinghe van eenen anderen in zijn plaetſe/ hebben de Nederlandtſche Staten alle ſolicitatien aenghewent / om aldaer eenen te hebben die haer ſaken beter toeghedaen ware: eñ veel proponeerden den Eertſhertogh Matthias. Maer de Spaenſche aenhanghers hebben meer vermoghen: waer door den 30. Januarij vercoren wert Erneſt van Beyeren / ſone van den Hertogh van Beyeren/die te vooren ſeer gheſtaen hadde nae het Biſdom van Colen/dat hy noch namaels vercreegh.

Erneſtus vā Beyerē/ gecorē Biſſchop van Luyck / den 30. Januarij / Anno 1581.

Int beginſel van Mey / zijn de Gedeputeerden/die van de Provincien aen den Hertogh van Anjou in Vranckrijck geſonden waren / wederghecomen/ hebbende hem de Landen overghedraghen/ hoewel eenighe poincten noch onbeſloten waren gebleven. Als dat den Coningh(zijnē Broeder te wille)den Krijgh ſoude aennemen tegen den Coningh van Spaengien/ alſo de Staten geerne gheſien hadden / ende dierghelijcke. Maer den Hertogh vondt in Vranckrijck vele die zijn voornemen tegen waren/ende des Conings van Spaengien ſaken voorſtonden: waeromme hy ontrent dien tijdt in Drucke heeft laten uytgaen een ſeker Remonſtrantie aen alle de Parlementen van Vranckrijck / nopende zijn vaſte ende loffelijcke Reſolutie / die hy aenghenomen hadde tot beſchuttinghe ende verloſſinge van de Nederlanden/ bewijſende hoe eerlijck dat hem die waren/ ende hoe profijtelijck voor den Rijcke ende Croone van Vranckrijck.

Der Staten Generael Gheſanten handelinghe in Vrancrijc met Anjou in Mey.

Tot Bruſſel werdt den Heere van Aulſy/ met zijn Huyſvrouwe/de Dochter van dē Heere van Liedekercke/ghevanghen ghenomen/ende ſeer gheſuſpecteert van verſtant met de Malcontenten/ ende den Prince van Parma te hebben. Eñ voorder heeft aldaer een Predicaren Monick (die uyt Gent ghebannen was) ghenaemt Broeder Anthonis Ruyſkenveldt/beroerte gemaect/ de welcke aldaer een Prochiaenſchap bedienende/heeft met zijn Predicatie hem eenē aenhangh ghemaeckt/die arbeyden de goede reſolutien/die de Stadt dagelijcx tot haer beſcherminge voornam/vruchteloos te maken/ſommige van deſen warē geweeſt van de aenſlagen van den Grave van Egmont op de Stadt/eñ van andere meer/ als vā Joncker Joos Butkēs/Doctoor/Joncker Andries Anderlech/ eñ onlangs van dē Heere eñ Vrouwe van Aulſy/ooc vā Jan Coby Engelſman/die onlangs aldaer gevierendeelt was. Waeromme de Magiſtraet vā Bruſſel verſcheyden behendelijcke middelen voorgewendt heeft/ om deſen Monick uyt de Stadt te doē gaē/maer te vergeefs. Ten leſten/als de ſuſpicien over hem meer eñ meer groeyden/werdter ghereſolveert/ datmen hem in alle maniere ſoude doen vertrecken. Als hem dit ter ooren gecomen was / heeft hy met zijnen aenhangh een groote verſamelinlinghe van volck te weghe ghebrocht/ voor het huys van den Gouverneur/ den Heere van den Tempel/die ſeditieuſelijcken riepen/dat ſy/ liedē van de Catholijckſche Religie zijnde/niet ſouden oft wilden lijden/datmen haren Predicant ſoude uyt de Stadt doen gaen / maer wilden eer haer laten in ſtucken cappen: ende diergelijcke woorden meer: Dan ſy werden voor die reyſe met ſchoone woorden gheſtilt. Maer nae de noen/ als de Magiſtraet daer by ghecomen was/iſſer weder groot roepen gheweeſt/ende hebben ſeditieuſelijcken de Caſſyſteenen van der ſtraten opghebroken/ende grooten oploop ghemaeckt met haer Wapenen ende ſteenen: Den Heere Amptman werdt een Bijle nae het hooft gheworpen. Maer als daer nae het Garniſoen met de goede Borgerije in Wapenen waren ghecomen/ iſt rumoer gheſtilt. Ende daer nae voorder informatie ghenomen zijnde/heeftmen bevonden/ datter diverſche ſeditieuſe aenſlaghen zijn ghemaeckt ende ghevordert in de Clooſteren/ onder t'deckſel van de Miſſe-dienſten/ende diergelijcke vergaderinghen/ende deſen Ruyſkenveldt ſeditieuſe Predicatiē. Waeromme ſy met volle conſent der Natien(alſo daer genaemt) eñ Ledē der Stadt/Broeder Anthonis Ruyſkenveldt / met eenighe van zijnen aenhangh uyt de Stadt hebben doen vertrecken/ende hebben voorder ghereſolveert de Kercken ende Clooſters te ſluyten/ op datter geen diſordre ofte violentie ſoude ghebeuren in diergelijcke oploopen: Oock datmen met authoriteyt van der Wet/de Beelden alomme ſoude afſetten/ende datmen de beſte ſtucken daer uyt beneficierē ſoude/ oft tot meeſtē profijt vercoopē/ tot vervallinge der laſtē vā de Stadt/ eñ van dē Armen. Waer over ſy deſe navolgende Publicatie gedaen hebbē/daer mede de exercitie der Roomſcher Religie is gheſchorſt gheweeſt.

Heer van Aulſy ghevanghen/ eñ beroerte tot Bruſſel met den Broeder Ruyſkenveldt Monick / in April.

Broeder Anthonis Ruyſkenveldt uyt Bruſſel gebannen.

Den Amptman eñ Magiſtraten doen weten/ dat hoewel het niet en ſchijnt / dat de meeſte menichte van die van der Roomſcher Religie deſe Stadt ſouden ſtaen te wijten / datmen in't ſtuck van de ſelvige Religie/ ſo vele Jaren heeft verdraghen ſo vele ſchrickelijcke ende bedriegelijcke abuyſen/alſmen de ſimpele luydē heeft weten aen te rechtē/onder dē ſchijn van heylicheyt/ ſoo wel in aenſien van de vereeninghe ende betrouwen op de Reliquien ofte ghebeenten / als op Beelden van de Sancten ende Sanctinnen: Jae oock ghedaenten van Sacramenten / ende de betrouwinghe van de verſierde Mirakelen/ die men den eenen ende den anderen by lancheyt van tijden heeft weten toe te ſchrijven: Eñ noch veel min ſulcke leelickheden eñ valſcheden / als mijn Heerē de Wethouderen deſer Stadt/in de ſelve ſtucken nu onlanghs openbaerlijck ende ſienlijck hebben ontdeckt met goeder kenniſſe van ſaken/als namelijck: dat het ſtuck van het ghene/datmen tot noch toe heeft ghenoemt t'Sacrament van Mirakelen, by de eyghene Brieven ende beſcheede daer af zijnde / wordt bevonden/ noyt bebloedt/ ghequetſt / noch tot eenighe conſervatie ofte aenbiddinghe gedeſtineert geweeſt te zijne/noch daer toe oock en is gheconſerveert gheweeſt. Ende dat argher is / dan het ghene t'welckmen dien aengaende/den goeden Luyden heeft ghetoont/ende laten aenbidden / niet en is gheweeſt van eenighe ſubſtantie ofte weſen van Brooden/ maer in den Jare 1579. ten tijde van de ſweetende ſieckte(de goede gemeynte weſende in ſoo ſwaren noodt) eerſt is voortghebracht/ eñ in ſubſtantie van Doecke vermengt met andere ſubſtantie / in plaetſe van drie bebloede Hoſtien tot aenbedinge / met grooter ſolemniteyten vertoont gheweeſt / om te dienen totter giericheyt van eenighe / hoe wel men daer af te vooren in

Publicatie eñ ſchorſſinge des exercitie der Roomſcher Religie / binnē Bruſſel / den 1. Mey.

Van t'Sacrament van Mirakelen binnē Bruſſel ontdeckt.

hondert

Valſche Reliquien binnen Bruſſel aengebeden.

Catholijcke exercitie tot Bruſſel gheſtoort/ den 1. Mey.

hondert Jaren ende meer/ niet/ oſt ſeer weynigh en wiſt te ſpreken/ ghelijck oock de gheſchriften/ die men daer af heeft bevonden/ ſo wel in reſpecte van den oorſprongh als van de ghepretendeerde mirakelen van den ſelven ſtucke zijn bevondẽ/ d'een d'ander wonderlijck contrarierende/ ende meeſt te weſen van ſulcke ſtoffe/ gelijck men heeft bevonden gheſchreven/ ende plagh openbaerlijck te preken van de Caſſe van Waure/ de Caſſe van S. Anthonis/ ende menighvuldighe andere diergelijcke/ die den Paus ſelver in't Concilium van Trenten heeft laten condennerẽ/ ſiende dat men de leelijckheden ende dieverijen daer onder ſchuylende/ der Ghemeynte niet langher en conde verholen houden. Item/ dat die voorſchrevẽ Heeren oock hebben bevonden (t'wels dan uyt der ſelver gierichheyt van de Gheeſtelijckheyt zijnen oorſprongh oock moet ghenomen hebben) dat men binnen deſer Stadt heeft laten aenbiddẽ ſtucken van oude houtẽ/ Elſſen/ Latten/ in plaetſe van de ſtucken van den Cruyce des Heeren/ ſtucken van ghebeenten van Simmen/ Honden/ ende andere Beeſten/ in plaetſe van de ghebeenten ende Reliquien van Heylighen. Item/ datmen teghen de eygen Leeringhe van de Roomſche Religie heeft laten aenbidden ſtucken van den Grave van onſer Lieber Vrouwẽ/ t'Beckeneel vã S. Michiel/ ende menighſuldige andere onredelijcke/ onverſtandighe ende ongoddelijcke ſaken. Item/ dat men voorts oock in de hoofden van eenige Beelden heeft bevondẽ/ dienende om daer in te gieten Olye oſt andere vochticheyt/ daer door de ſelve Beelden ſchenẽ te ſweeten/ eñ dat andere Beeldẽ ooc van binnen zijn verſien geweeſt van Inſtrumenten/ dienende om te roeren eenighe leden van den lichame/ t'welck ſy repreſenteerden. Item/ datter geen ſieckten/ perijckelen/ noch fortuynen ter Weerelt en zijn gheweeſt/ oſt elck en heeft gehadt zijnen particulieren Patroon/ oſt gepretendeerden Sanct: oock al ſouden de namen van de ſelve Sancten zijn verſiert geweeſt/ als S. Brandarius/ Patroon van den Brande: S. Arnout/ Patroon van de verloren ſake: S. Fyacker/ Patroon van de Spenen: ende hondert dierghelijcke ſaken/ daer toe men eenen yghelijcken heeft ſien meer toevlucht ende betrouwen nemen/ ende den Ceremonien van den Brande/ van de Keerſſe/ ende andere daer toe dienende/ dan tot Godt almachtigh. Welcke abuyſen de voorſchreven Heeren daeromme hebben moeten beteren/ naedien by ſoo lange experientien bevonden is gheweeſt/ dat de Geeſtelijckheyt in alle de ſelve ſtucken is gebleven incorrigibele/ om in't minſte niet te crencken eenigh middel van hare gierichheyt. Eñ dat daeromme de ſelve gebreken eñ abuyſen/ uytgheweert zijnde/ gheene redenen en ſchijnt te hebben/ datmen die van de voorſchreven Roomſche Religie ſoude behooren te ſchorſſen het openbaer exercitie van hare Religie/ ymmers onder alſulcken ordere alſmen daer op ſoude moghen ſtellen. Nochtans want opentlijck ghebleken is/ dat die ghemeyne vyanden des Landts in allen aenſlagen/ die ſy nu ſoo dickwils hebben ghedreven/ om deſe Stadt te brenghen in gantſch vyer/ bloedt/ ende grondige bederffeniſſe/ als namelijc/ het ſtuck van den Grave van Egmont/ t'ſtuck van Joos Butkens/ het ſtuck van Auderlech/ van des Heer van Hauſſy/ ende ſoo vele ſtucken van Broer Antonis Ruyſkenveldt/ ende zijnen aenhangh/ alleen hebben beruſt ende ghegrondt gheweeſt/ op de menichte van de ghene/ die ghevolght hebbẽ de Predicatie van den ſelvẽ Broer Antonis/ ende de ſecrete intelligentie die ſy onder verſcheyden van den ſelven warẽ hebbende/ hoewel apparentelijck met onſchuldt ende onwete van de meeſte menichte/ gelijck in ettelijcke van de voorſchreven aenſlagen/ d'experientie genoech ſchijnt gheleert te hebben. Ende dat des niet te min te beſorgen ſtaet/ dat de voorſchreven vyanden/ niet tegenſtaende alle de voorſchrevẽ ontdeckingen van hare aenſlagen/ niet en ſullen laten te volgen den voorſchreven voorgaenden voet/ ofte voorworpen eenighe middelen/ om deſe Stadt met Verraderije in te crijgen/ byſonder nadien ſy daer inne connen ghebruycken de ghenegentheyt ende d'exercitie van den genen/ die de voorſchreven Heeren nu onlanghs uyt deſer Stadt hebben doen vertreckẽ/ uyt oorſake van haer Verraderſche aenſlagen (die binnen deſer Stadt apparentelijcken niet en zijn ontcleedt) van eenigen merckelijckẽ aenhangh/ ende door middel van de oorbiecht/ eñ dat daer aencleeft/ ende noch meer by groote vergaderinghe van de Miſſe eñ Predicatien/ ſouden mogen drijven ſulcke oproerighe eñ ſeditieuſe ſtucken/ ghelijck men den voorſchreven Ruyſkenveldt/ ende zijnen aenhangh/ heeft ſien doen/ met groote verhinderinge van groote menichte van onnooſele ende onſchuldige/ ende uytnemende dangieren eñ perijckelen deſer Stadt/ ende van ſoo vele goede Ingheſetenen der ſelver: Soo hebben mijn Heeren den Amptman ende Wethouder deſer voorſchrevẽ Stadt niet bevonden/ dat de ruſte/ eenicheyt eñ verſekerheyt deſer Stadt noch ter tijdt dienſtelijck ſoude zijn/ in eenighe Kercken ofte Capellen toe te laten de exercitie van de voorſchrevẽ Roomſche Religie/ maer datmen daer af ſal ophouden ende ſuperſederen eenigen tijdt/ tot dat de ſaken deſer Stadt/ ende van den ghemeynen Lande wat naerder ſullen zijn gheſtelt/ ende datmen daer inne ſal volghen den uytheeſch ende noot des tijdts/ ghelijck die van de voorſchreven Roomſche Religie in eenige voorgaende Jaren uyt onghelijcke mindere oorſaken ſelve ſulcx hebben gheordineert ende gheplogen/ ende die openbare exercitie van hare Religie gheſchorſt/ ende namelijc in't Jaer 66. ende tot verſcheyden reyſen daer nae: Ende meer andere redenen/ die de voorſchrevẽ Heeren noch ter tijdt niet en vinden geraden in't claer te brengen. Ordineren de voorſchreven Heeren eenen yghelijcken hem volgende hare voorſchreven Reſolutie te reguleren/ ende voorts meer/ dat een yghelijck in zijne Wachten ende Converſatien hem ſal moeten draghen in alle vrede ende ruſte/ ſonder d'een den anderen te doen eenigh verwijt ofte opſpraeck/ om eenighe voorleden oorſaken/ hoe ende in wat manieren t'ſelfde ſoude moghen weſen/ mitſdien dẽ voorſchrevẽ Heeren daer af hebben ghedecerneert/ ende decerneren midts deſen een eeuwige vergetentheyt/ over alle ſijden nemende/ eenen yegelijcken/ van wat Religie die zy/ in hare Savegarde ende protexie/ uytgheſcheyden in reſpecte van de gheſayſeerde Perſoonen/ ende dry ofte vier/ die de principaelſte oorſake zijn geweeſt van den leſten aenſlagh des voorſchreven Ruyſkenveldt. Ende ſoo verre yemant hier namaels worde bevonden/ gheprocedeert te hebben tot eenige verwijtinge oft andere middelen/ daer door de Wacht ofte ghemeyne ruſte deſer Stadt/ oock de authoriteyt van de Overicheyt/ ſoude worden verhindert oft veronghelijckt/ ſal tegen die ſelvige geprocedeert worden/ als perturbateurs van de ruſte eñ ghemeyne welvaren deſer Stadt. Eñ op dat hier af niemant en pretendere ignorantie/ hebben mijne Heerẽ geordineert deſe te publicerẽ.

Deſe publicatie is gedaẽ/ eñ ter grooter Puyen deſer Stadthuys afghepubliceert/ ter preſentien van de Heeren bovẽ genoemt/ op dẽ eerſten dagh van Mey/ Anno 1581. Ende was onderteeckent/

P. Caſens.

Verghe-

Een Prioriſſe tot Liſbona ghecaſtydt over veel valſche Miraculen ende Heylicheyt.

Dierghelijcke bedriegerije iſſer oock in Poortugael ontdeckt/ende opentlijck mede de Weerelt condtbaer ghemaect/eñ tot deſen propooſte dienlijck/ ſullen t'ſelfde mede in't corte verhalē. Daer is tot Liſbona gheweeſt/in't Clooſter van de viſitatie van onſer Liever Vrouwe / gheheeten La Annunciada, de la Orden de Sancto Domingo, een Prioreſſe/genoemt Maria/ die welcke tot haren 9. oft 10. Jaren is in't Clooſter ghecomen / ende ontrent de 17. Jaren oudt is gheprofeſſijt / ende daer nae Prioreſſe gemaeckt/ende Overſte. Deſe heeft haer willen ſelve een Heylighe maken/ende daer vooren aenghesien weſen/ende heeft uytghegeven/dat ſy/ in haer Gebeden zijnde/ een openbaringhe uyt den Hemel creegh / by de Moeder Gods/ dat haer Godt wilde verheffen. Op een ander mael/in haer devotie zijnde/quamē d'Enghelen/eñ ſetten een doorne Croon op haer hooft/ die haer ſeer quetſte tot den bloede. Ende veel dagen daer nae/ zijnde in haer Gebeden/openbaerde haer Chriſtus ghecruyſt / ende de ſtralen van zijn wonden die printen hy in haer lichaem/handen/voeten ende ſijde/ende die bloeden dickmael: Ende deſen Chriſtus hiet ſy haren Bruydegom/ ende die beſochte haer dicmael/ met haer coutende / ende haer helpende in haer Ghebeden / ende Ghetijden te ſeggen. Ende alſo ſy wiſte / dat de Nonnen door eenige gaetkens oft ſpleetkens van haer Celle haer bedecktelyck quamen beſien/wiſte ſy door wat vyers / in't doncker tegen een becken ſchijnende / door den wederſlagh van eenen Spieghel / een claerheyt in haer aenſicht te maken/ oock haer op te heffen op hooghe Schoenen Chiappinos, oft op een blockſken te ſtaen: Eens in't Cappittel ſittende / ſtondt op met groote reverentie/ende maeckte plaetſe/ als of een neffens haer ſijde waer te ſitten / ende als ſy daer nae gevraeght was van haer Nonnen / wat dat te beduyden hadde/ ſeyde haer/dat den Heyligen Vader/ Sanctus Dominicus, haer daer quam beſoecken/ende met haer ſitten ende couten/ maer ſy en conden hem niet ſien / ende dierghelijcke meer. Voorts deylde ſeer liberalijcken uyt het bloedt in Doecxkens / dat uyt haer ſijde quam / ſoo dat ſy ten leſten in groote naem van Heylicheyt quam/ by hooghe ende leeghe Prelaten / ende Edelen. Maer ten leſten/ t'zy door haet ende nijdt van eenighe haer Nonnen / oft anderſins/ werdt ſy beſchuldight/dat deſe Heylicheyt al verſiert eñ ghemaeckt ware: Waer over informatie te nemen/ zijn gheordineert gheweeſt twee Eertſbiſſchoppen/ te weten/ die van Liſbona/ ende van Braga / ende den Biſſchop van Guardia / den Provinciael van de Orden vā S. Dominico, met twee van de Inquiſitie van Liſbona/verſelſchapt met den Doctor Paul Alphonſo / Raedtſheere van den Coningh. Deſe hebben verſcheyden reyſen haer gevonden in't voorſz. Clooſter/ eñ deſe Heylighe Prioreſſe Maria gheexamineert / eñ belaſt te ſweeren de waerheyt te ſeggen / met de groote Ceremonien op eenen Miſboeck/eñ op een Chriſtus ghecruyſt / ſoo haer Godt ſoude helpen / oft anders de Duyvel halen/nochtans bleef ſy evenwel op haer propooſt / ſeggende al het voorſchreven de rechte waerheyt te weſen: Maer ten leſtē/ nae verſcheyden examinatien/ beloften/ eñ dreygementē/ hebben ſy met warm Water eñ Seepe begonnen de placken van haer vijf wonden af te waſſchen/ die ſy ten eerſten gheliet haer ſeer pijnlijck te weſen / maer als ſy ſagen/ dat de placken uyt begonnen te gaen/ begonde ſy te lamenteren/ ende te bidden om ghenade / ende ſoo haer wat wilden van haer vermoeytheyt ruſte gheven/ beloofde de waerheyt te ſegghen/eñ alſo dedemenſe bewarē by de ander Nonnen/ ende ten naeſte byeencomſte verclaerde/ dat ſy de wonden haer ſelven ghedaen ende ghemaeckt hadde / ſoo wel in haer hooft als in haer ſijde/eñ mede Doecxkens hadde al van een grootte bebloet/die ſy de devote lieden gaf. Van ſoo tot Liſbona eenen Moor was een Alcalde/die Viceroy tot Biquinos gheweeſt was / die beweeght was haer Heylicheyt te onderſoecken/gaf haer zijnen Doeck/om daer in het bloedt van haer ſijde te hebben in zijn preſentie/ daer over bekende ſy/ dat ſy dat merckēde verſochte / van weghen ſchaemte / een Gordijne wat ghetrocken te hebben/ende met een Meſken ſneedt ſy wat in haren vingher / dat het bloede/ ende ſo beplackte ſy den Moors Doeck/eñ trock dien ſoo uyt haren Boeſem/dat hy't ſagh/ende ſo werdt dat ghelooft. Deſe ende dierghelijcke valſche Miraculen by haer opentlijck bekent/ſo hebben deſe voorſz. Eertſbiſſchoppen ende Inquiſiteuren een Sententie uytgheſproken/den 6. Septembris/ Anno 1588. in haer preſentie: Als dat alomme ſoude ghepubliceert worden/ dat deſe Maria Prioreſſe geen Heylighe ware/maer haer dingen al verſiert/ende valſch waren uyt ijver eñ begheerte van Hoocheyt: Maer om dat ſy niet conden bevinden/ ſy yet gemeyns met den Duyvel ghehadt hadde/noch dien aenghebeden/hebben haer gecondemneert alleenlijck tot eeuwiger gevangeniſſe/dat ſy niet ſoude mogen Biechten/ noch t'Sacrament gaen in vijf Jaren/ ten ware tijdt van noode/ ende dat geen veyl oft ſchapularis ſoude moghen draghen/ende ſoude geen voys meer in't Cappittel hebben/noch activa, noch paſſiva, noch geenen Ampt bedienē/ ende vijf Jaren langh ſoude moeten op den grondt eten/ende van t'ghene haer overſchoot ſoude men niemanden/ ſelve den armen niet moghen gheven / maer verbranden / ende ſoude haer moeten op den grondt leggen/ende laten de Nonnen (gaende nae het refectorium) alle over haer lijf gaen/ende Swoenſdaeghs eñ Vrijdaeghs ſoude men haer een diſcipline gheven/gheduerende den tijdt dat men den Pſalm Miſerere mei Deus moeſte ſegghen / met diergelijcke Penitentien meer/etc. Actum den 6. Septembris/Anno 1588. tot Liſbona. Dus vele goet ghedocht hier by te verhalen.

t'Antwerpē nemen de Gulden eñ Ambachten haer Outaren wech/ in Mey.

In Mey t'Antwerpē hebben de derthien Ambachten/ ende ſes gheſworen Gulden/ vreeſende voor eenighe beroerte onder't Volck / teghen de Sancten oft Beeldē/aen de Magiſtraet verſocht hare fraeye conſtighe Tafereelen / die ſy elck op haer Outaren in de groote Kercke hadden/ ende vele/ die in de eerſte afbrekinge der Outaren geſalveert waren/te mogen af ende wech doen: Het welcke (om dat het meeſt ſeer conſtighe Schilderijen waren/van groote ende conſtighe vermaerde Meeſters ghemaeckt) werdt haer gheconſenteert/ſoo het gheſchiede ſonder ſchandael. Waeromme ſy (de Kercke toehoudende) in't beginſel van Mey / hare Outaren elck afghebroken hebben/tot negenthien toe/ eñ hare Tafereelen afgenomen / ſoo datter noch dryentwintigh bleven/ ende alſoo continueerden ſy eenen tijdt langh/tot dat de Colonellen eñ Capiteynē van der Stadt/ vreeſende dat hare vyanden/ onder't deckſel van hare vrije exercitie der Religie/yet ſouden mogen aenrechten / tot achterdeele der Stadt / hebben verſocht / dat de voorſchreven exercitie van de Roomſche Catholijckſche Religie mochte gheſchorſt worden/t'welck de Magiſtraet ſeer lange weygherde / tot datter tijdinghe quam / van het verlies van Breda. Waeromme ſy/ om de Ghemeynte te ghelieven / die voorſchreven exercitie gheſchorſt hebben/op den eerſten Julij/Aº 1581. by Ghebodt ghedaen/tot Stadts verſekeringe/ in maniere als volght:

Alſoo

Publicatie eñ ſchorſſinghe van de exercitie der Roomſcher Religie binnen Antwerpen/ den eerſten Julij.

Alſoo Borghemeeſteren ende Schepeuen van Antwerpen/ met voorgaende advijs van de Colonellen/ Capiteynen eñ Dekens/ van de ſes gheſworene Gulden der ſelver Stadt/ tot ruſte ende verſekeringhe van de voorghenoemde Stadt/ (welcke verſekeringhe den ſelven Heeren by den breeden Raedt is gherecommandeert) gheraden ende nootlijck bevonden hebben/ by proviſie te ſchorſſen eñ ophoudē alle exercitie van de Roomſche Religie: Soo iſt/ datmen van weghen des Schouthets/ Borgemeeſteren ende Schepenen voorſchreven/ ghebiedt/ dat niemant/ wie hy zy/ hem en vervordere binnen deſer Stadt Vrijheyt/ oft t'gebiedt der ſelver/ eenighe Miſſe in't ſecreet oft openbaer te doē/ laten doē/ oft te hooren/ noch eenigh andere exercitie van de voorſz. Roomſche Religie/ dan alleenlijck van Doopen/ Trouwen/ ende Siecken te beſoecken/ ende dat ſonder merckelijcke vergaderinghe: oock datſe haer Dooden ſonder Ceremonien ſullen begraven/ ende dat alleene in reſpecte van de Borgheren ende Ingheſetenen der Stadt/ ende Vrijheyt der ſelver/ ſonder dat den Vreemdelinghen eenighſins tot dien eynde alhier te comen/ ſal weſen toegelaten/ waer op elcke Capiteyn in zijn Quartier ſal toeſicht nemen. Ende tot ſulcke exercitie/ als van Doopen ende Trouwen/ ſullen den voorſchreven van de Roomſche Religie toegeſtelt wordē twee plaetſen/ te weten/ de Capelle van Gratien/ ende de Capelle van onſe Lieve Vrouwe Godtſhuys/ in de Kerckhof-ſtraet/ ende ſullen/ tot bedieninghe des voorſchreven toeghelaten exercitie/ ghecoſen worden ſes vreedſamighe Gheeſtelijcke Perſoonen/ de welcke den Magiſtraet Eedt van getrouwicheyt/ eñ van deſe Ordinantie in alles onverbrekelijck t'onderhouden/ doen ſullen: Ende dit alles op de pene van hondert Croonē/ tot profijt van den Armen/ te verbeuren/ by den genen/ die eenighſins contrarie van deſen hem vervoordert te doen/ oft anders arbitralijcken gecorrigeert te zijne. Item voorts/ dat alle Perſoonen/ ſoo Geeſtelijck als Weereltlijck/ eertijts/ ende byſonder den 28. Julij leſtledē/ ende daer nae uyt deſer ofte andere onſe Mede-Bondtghenootighe plaetſen uytgheſeght zijnde/ alwaert oock dat ſy/ by ghedooghe oft anderſins/ hier ghebleven oft wederomme ghecomen waren/ ſullen binnen 24. uren hen vertrecken buyten deſer Stadts Vrijheyt/ eñ Marckgraefſchap der ſelver/ ſonder wederom te keeren/ ten zy met expreſſen oorlof eñ conſent van de voorſchreven Heeren ende andere/ tot kenniſſe van dien gedeputeert/ op de pene ende te bekeurē als boven. Item/ dat van ghelijcken ſullen vertrecken/ uytghenomen de Natien/ alle de ghene/ die ſint vier Jaren herwaerts binnē deſer Stadt zijn comen reſideren/ uyt eenige van onſe Bondtghenootighe oft uytheemſche Steden oft plaetſen/ ten ware ſy binnen 14. dagen naeſtcomende/ oft meer/ naer advenant van der diſtantien van der plaetſen/ brochten Wettelijcke ende loffelijcke ghetuygeniſſe van hare Perſoonen/ hen verleent by der Wet oft Conſiſtorie/ daer ſy leſt gheresideert hebben: Welck beſcheet ſy ſullen ſchuldigh zijn te toonē eerſt aen den Capiteyn ende Wijckmeeſteren/ van de Quartieren daer onder ſy ſullen gaen woonen. Ende inghevalle van ſwaricheyt/ ſullen ſy hen addreſſeren aen dē voorſchreven Wet ende Colonellen deſer Stadt/ op de pene als boven. Verbiedende oock eenen yeghelijcken/ op ghelijcke pene/ duſdanige Perſoonen binnen zijnen Huyſe te logeren ofte herbergen. Item/ men verbiedt oock alle de ghene/ die onder de Spaenſche oft Italiaenſche Natien reſorteren/ uytghenomen/ die mede de Wachte deſer Stadt ſubject zijn/ eenighe langhe Wapenen/ oft corte Roeren/ binnen haren Huyſen te hebben/ maer de ſelve te vercoopē/ oft anderſins die ſtellen onder behoorlijcke recipiſſe ende gelofte van reſtitutie/ in handen van den Capiteyn van den Quartiere/ daer ſy reſpectivelijck zijn reſorterende/ uytghenomen haer Rappieren ende Poingiaerden/ die ſy oock over ſtraten niet en ſullen mogen dragen/ op verbeurte van de ſelve Wapenen/ de welcke alleenlijc ſullen moghen afghenomen worden by den Capiteyn ofte Officier/ daer onder ſy reſpectivelijck zijn woonende. Item/ dat geene vreemde ofte reyſende lieden ſullen mogē achter ſtraten eenigh langh gheweer ofte Piſtoletten dragen/ maer ſullen t'ſelve moeten in hare Herberge laten/ tot den tijdt toe van hen vertreck/ het en ware met conſent van den Capiteyn daer onder ſy logeren/ op verbeurte van de ſelve Wapenē. Onderteeckent/

Hoboken.

Interprinſē van Parma op Vliſſinghen ſonder voortgangh.

De Prince van Parma heeft eenen aenſlagh op Vliſſinghen deſen Somer gehadt/ ghepractiſeert by den Ambaſſadeur des Coninghs van Spaengien/ die in't Coninghrijck van Enghelandt lagh/ genaemt Don Bernardijn de Mendoſa/ die welcke aldaer/ door eenighe zijn Nederlantſche Dienaers/ eñ eenē Advocaet Bocchart/ becout hebben ſekere Nederlantſche Capiteynen ter Zee/ dat ſy verwillighden haer te laten imployeren tot ſulcken aenſlagh. Maer ſy hebben ſulcx den Prince van Orangien aenghegheven/ diens inſtructie ſy ghevolght hebben/ ſoo verre/ dat Don Bernardijn de Mendoſa ettelijcke vijf oft ſes duyſent Guldens den Capiteyn betaelt heeft/ nemende eens Capiteyns ſone (eenen Jongen noch zijnde) tot onderpande in zijn Huys tot Londen. Het voornemen was/ dat deſe Capiteynen in etlijcke Schepen van Oorloge/ daer ſy bevel over hadden/ ſouden in de Havene/ eñ ontrent het Hooft van Vliſſingen/ ingangh geven eenige Schepen met Soldaten der Malcontenten gheladen/ die onder andere deſel daer ontrent ſoudē reede liggen. Den dagh beſtemt zijnde/ hadden die van Vliſſingen ſecretelijcken haer Garniſoenen gheſterckt/ om haer vyanden den willecom te geven/ eñ haer bereydt/ om met groot voordeel die te vermeeſteren: Ende de Prince van Orangien ſondt in Engelandt zijnen Secretaris Chriſtiaen Huygens/ om het Soonken van den eenen Capiteyn/ t'zy met lief ofte leet/ uyt des Ambaſſadeurs Mendoſa handen te crijgen/ t'welck van den Capiteyn/ den Vader/ tot Oſtagie van zijn ghelofte/ met ſ'Princen raedt/ ghegheven was: Dat moeſte oock gheſchieden ontrent den ſelven tijdt/ als den aenſlagh zijnen voortgangh hebben ſoude/ op dat dien daer door niet achter en bleve. Deſen Huyghens vondt middel ten ſelven tijde/ met hulpe van een Hellebardier van den Prince/ den Jonghen (aen des Ambaſſadeurs Poorte ſtaende) met gheweldt behendelijcken wech te nemen/ ende terſtondt te verſteken/ niet teghenſtaende dat den Ambaſſadeur/ ende zijn Volck/ daer over commotie maeckten: Maer den Jonghen en werdt niet ghevonden. Hoewel dit verloſſen van de Oſtagie wel geluckte/ ſoo en is des Princen van Parma Volck ten beſtemden dage niet aenghecomen/ ſorghende dat den aenſlagh ontdeckt was/ door de ghevangheniſſe van Me Vrouwe van Haulſy/ die ontrent dien tijdt tot Bruſſel ghevanghen was/ die ſy wiſten/ dat daer van kenniſſe hadde/ vreeſende dat ſyſe ontdeckt mocht hebben.

Prince van Orangien coopt de Heerlijckheden van Campvere eñ Vliſſinghen.

In dit Jaer 1581. als deſen voorſz. aenſlagh op Vliſſinghen toeghelept was/ ſoo is de Heerlijckheyt van Vliſſinghen/ met het Marckgraefſchap van Campvere/ by den Prince van Orangiē gecocht geweeſt/ by decreet van dē ſterfhuyſe

van

1581.

van den leſten Heere van der Beveren / tot betalinge van zijn ſchuldē/ zijnde geſtorvē ſonder kinderen / werdt vercocht voor hondert vierenveertigh duyſent ende ſes hondert Guldens / daer de Stadt van Antwerpen ſeer hardt op ſtondt om te coopen : maer den ſelven coop wert den Prince van Orangien ghegunt/om dat Zeelandt hem tot eenen Beſchermer ſoude hebben / die dat gaf by Teſtament zijnen ſone Mauritz.

Verſcheydē andere exployten zijnder in de Nederlanden aengevangen/ als namelijck in Vrieſlandt/alwaer de Prince van Orangien/in April/ ghecomen was van Amſterdam (daer de Generale Staten vergaderen ſouden / op't aennemen van den Hertoghe Alenzon) ende beſochte Harlinghen ende Leeuwaerden/eñ beſtelde in April/ dat Sonoy met twee Vendelē hem legerde in de ſtadt van Staveren/tegen het Caſteel daer Reyn Dekema noch van wegen Rennēbergh op lagh/ met ontrent hondert tſeventigh Mannē. Sonoy maeckte daer hooge Catten voor/ daer hy hooge Mantels oft Borſtweeringen opſtelde/ſulcke als de Soldaten Preeckſtoelen noemen / daer mede die van binnen met Muſketten van de Walle houdende/mits dat ſy binnen geen grof Geſchut en hadden. Maer alſoo Dekema de Wallen wederomme gantſch dick ende hooghe ghemaeckt hadde / ſoo en conde Sonoy daer niet voor doen/ voor dat hy met ſes ſtucken Geſchuts door Thomas Bothe de ſtrijckweeren dede afſchieten / eñ met Pioniers den Graft vulde/ ende dē Wal dede ondergraven / t'welck de belegherde dwongh te comen parlementeren : Maer als Dekema de Conditien niet en wilde aennemen/werdt hy van zijn Volck daer toe ghedwonghen / die hem met achthien andere Vrieſen ghevanghen leverden. De reſte werden vry gheleyde gegeven. Dit Caſteel werdt aen de ſijde nae de Stadt weder afghewORpen: Ende Sonoy dede de Stadt ſonder vertoeven vaſt maken.

Caſteel van Staveren weder ghewonnē ende afghebroken by Sonoy/ in April.

Deſe ſtadt Staveren is een oude Stadt/eñ is in voorledē tijden een heerlijcke / rijcke eñ machtighe Stadt geweeſt/ een groote Coopſtadt ende Hooftſtadt van de Noordtſche Landen/ met een ſeer goede ende groote Havene nu verſant / ende ſy hadde groote Heerſchappije / die haer ſtreckte tot Nimmeghen toe / als noch blijckt by Antijck geſchrifte op de Poorten des Caſteels van Nimmeghen/daer in oude letteren noch ſtaet/ Hucuſque Ius Stavriæ, dat is/ Dus verre het Recht van Staverē : Ende elders/Hîc finitur Regnum Stavriæ, dat is/ Hier eyndt het Rijck van Staverē.

Staveren heeft eertijts een machtighe Stadt gheweeſt/eñ Heerſchappye gehadt.

Staveren is eertijts ſoo machtigh gheweeſt/ dat ſy/ by hulpe van de Vrieſen / in't Jaer 1345. den 26. Septembris/overwan den grootē Veldt-Leger van Graef Willem Graef vā Henegouwe eñ Hollandt/by S. Odolfs Clooſter/daer hy verſlaghen bleef met veel Volcx / ſoo dat daer Ghebeente noch nae 200. Jaren onbegraven ghebleven ende gevonden werden in dat Veldt: Waeromme dat Maria/Coninginne van Hongarien/ Keyſers Carels ſuſter/ende Regente in de Nederlanden/Anno 1545. alle die dootſ beenderen daer ontrent dede vergaderē / ende tot Staveren voeren ende begraven.

In Mey warē de Rennenberghſche uyt groot Auwaert ghecomen/ beneden op het Reediep/eñ meynden een Schanſſe op het Water te maken/ om den Heer van Nienort van der Zee af te ſluyten : Maer hy werdt ſulcx in tijts ghewaer/ende voorquam haren aenſlagh/ met hinderlagē haer ſlaende/ ſoo datter veel ghevanghen ende doodt bleven/ ende ſommige Vendelen ghenomen werden.

Daer nae / als Nienort van de Staten van Vrieſlandt twee Maenden Soldts voor zijn Krijghſvolck vercregen hadde/op Conditie/dat hy groot Auwaert belegheren ſoude / ſoo beſette hy dat rondtomme met diverſche Vendelen/ooc brochte hy het Geſchut daer vooren/om t'Clooſter te beſchieten/met alle neerſticheyt. Maer de Rennenberghſche braken alomme van Middelſtum ende elders op/ſlichtende haer Schanſſen/ ende trocken neven Groeninghen over Reediep/ oock drij hondert Peerden mede nemende / om Auwaert te ontſetten. Nienort was wel gewaerſchouwt/ende hadde gheerne goet ghevonden de ſterckſte te wijcken : Maer de meeſte ſtemmen beſloten / niet te wijcken / ende deden een groote faute/ midts dat ſy de Boeren uyt Vrieſlandt in ſlaghordene onder de Krijghslieden ſtelden / die welcke door onervarentheyt/ als de Rennēberghſche achtert Clooſter nae by quamen/ terſtondt/ ſonder ſlaghen te verwachten/ met hare verrejaghers over de Beken / Grachten ende ſlooten ſpronghen/ ende vluchtende / deden ſy alle Man vluchten. De Rennenberghſche vervolghdenſe ſterckelijck/ende namen de Vendelen van Haſpelinus ende Berenbroeck. Stuper ende Viſſcher/ Capiteynen/werden ghevangen/ maer weynigh bleven doodt.

De Heer van Nienort wordt voor groot Auwaert gheſlaghen.

Boeren/ die onder de Krijghslieden vermenght warē/ vluchten/ t'welck de oorſake was van Nienorts nederlaghe/ in Mey.

Vele van dien vluchten in de Schanſſe van Auwerderziel/op de welcke de Rennenberghſche eenen ſtercken aenval deden : dan ſy moeſten met groot verlies daer van wijcken : Maer met grof Geſchut daer wederomme voor gecomē zijnde/ eñ een Breſſe geſchotē hebbende/quamen ſy daer inne met den derden Storm / al ombrenghende watter in was / daer Schelto Jarges / een ſeer gheleert ende hertigh Capiteyn/mede doot bleef.

De Vrieſen deden de verloopenen terſtont wederomme gheweer ende gheldt gheven/alſoo dat Nienort/wederomme opgheruſt zijnde/hē begaf in zijn Schanſſe tot Winſum. Maer alſo Rennenbergh met al zijn macht daer voor quam/ eñ dat de Schanſſe niet behoorlijck noch volcomelijck ghemaeckt ende was/ende tegen t'grof Geſchut niet weerbaer/ ſoo werdt hy van zijn eygen volck ghedwongen te parlementeren/ ſoo dat ſy alle vry ſouden met Baggagie uyttrecken / oock uyt de andere Schanſſen / ſonder haren Heere te verſweeren. Als Nienort nu alſoo verraſt was/ werdt Rennenbergh daer alomme Meeſter in de Ommelanden/tot Doccum toe.

Nienort werdt ghedwongē alle Schanſſen, te leveren.

Hierentuſſchē hadden de Staten/om Nienort te helpen / (hoewel te ſpade) gheordineert Norrits als Overſte te Velde te trecken / ende met hem noch acht Vendelen van Sonoys Volck eñ andere/ die welcke geſterckt zijnde met het overblijſſel van de verſtroyde Vendelen/ſo begeerden ſy den Rennenberghſchen alomme den cop te bieden/in ſulcker voeghen/dat alſo Hopman Schul met een deel Knechten de Schanſſe van Monickerziel afgheloopen hadde/ de Rennenberghſche ghedwongen waren uyt Grijpſkercke in ſlaghordere te vertrecken/ op de welcke het Regiment van Sonoy/ die de voortocht hadden / diverſche reyſen treften/ ſoo langhe tot dat de andere oock aenghecomen zijnde / de Rennenberghſche haer op de vlucht begaven/ ende werdē vervolght tot onder Groeninghen/ met verlies van ſommighe Vendelen: daer bleven wel ſeven hondert doodt/ ende vele ghevanghen/met cleyne ſchade hunder vyanden Volck/ ende cregen veel gheweers/ dat de vluchtighe afwerpen moeſten / nochtans en hadde Norrits geen Peerdevolc by hem dan zijn zijn eyghen Cornette/ waeromme veel meer van de Rennenberghſche het lijf ſalveerdē/meeſt door de bequaemheyt van de Grachten : Daer werde oock vier ſtucken Gheſchuts ghenomen / eñ alle

Norits ſlaet de Rennenberghſche by Groeninghen/ den 9. Julij.

de Baggagie/ende veel Peerden. Dit gheſchiede den 9. July: eñ Norrits legerde hem voor Groeningen/in de Clooſteren tot groot Auwaert/ende tot Selwert.

Doot van den Grave van Rennenbergh/ den 23. July.

Verhael van't leven van Rennenbergh.

Corts hier nae is de Grave van Rennenbergh gheſtorven/ den 23. July/zijnde uyt ongenuechte uyt gheteert: Eñ ten ſelven daghe/dat zijn volck gheſlaghen werdt/ nam hy het Sacrament/ ſeer ſieck zijnde/ nochtans niet ſonder achterdencken van vergift. Hy thoonde groote miſmoedicheyt ende leetweſen / van dat hy de Staten verlaten hebbende / zijn Gouvernement in ſulcken lijden eñ ſchade ghebrocht hadde/ſonder eenigh profijt daer door te genieten / roepende dickwils luyde/ O Groeninghen/Groeninghen/ waer toe hebdy my ghebrocht? beclagende den dagh dat hy dat opt ſagh/eñ diergelijcke woorden meer. Hy verſtiet oock in de leſte acht dagen zijn Suſter/ Cornelia de Lalain/roepende dat ſy hem niet en ſoude onder de oogen comẽ/ om dat ſy hem vervoert hadde. Zijn Vader was eerſt Heere van Cornet ghenoemt/ende was Stadthouder van Gelderlandt / die welcke troude de Gravinne van Rennenbergh / ende werdt door ſucceſſie van zijnen Oom/ Grave van Hooghſtraten/ ghelijck deſen Jorgin van Lalain/door den Canonic/Herman zijnen Oom/Grave van Rennenbergh was gheworden/ende daer nae oot Heer van Zuylen/etc. Zijn oudtſte Broeder was Antonis van Lalain/ Grave van Hooghſtraten/ een ſeer verſtandigh ende cloeck Heer / hy was / Anno 1567. met den Prince van Orangien geweken uyt den Lande/ ſchouwende de wreetheyt des Hertoghs van Alva / ende was in des Princen eerſten tocht in zijnen voet gheſchoten/daer hy ten leſten van ſtorf/ als wy verhaelt hebben/ latende kinderen achter. Deſen Jorge van Lalain was doen jongh uyt den Lande / ende onder de Spaenſche regeringe opghevoedt/ ende hielt hem meeſt met den Grave van Lalain/Gouverneur van Henegouwe / zijnen Neve. Hy was van jonghs op ſeer wel onderricht ende gheleert in de Latijnſche/ Grieckſche / ende veel andere ſpraken / ende in veelderley vrije Conſten ende wetenſchappẽ: Hy was van natueren ſoet / ende lieffelijck van converſatie / gheenſins twiſtachtigh / ofte hooveerdigh: Hy was een vyandt van dronckenſchap ende overdaedt / tot oncuyſheyt ghenoech gheneyght / maer t'gheſchiede ſoo heymelijck / datmen daer van niet en wiſte te ſpreken: Zijn ghemeyne tijdtcortinge was Muſijcque eñ Schaecſpel.

Hy was tot dien dagh toe / dat hy de Staten af viel/ſeer lief gehadt van zijne Soldaten/want hy was ſeer gheneyght/ om die wel te doen betalen: Hy hielt oock goede diſcipline nae zijn vermoghen / ende en conde geenen overlaſt lijden/ zijnde een vyandt van alle wreedtheyt ende onmenſchelijckheyt: Hy was oock liefghetal by de Lieden van zijn Gouvernementen. Aengaende de Religie / hy hadde gheleſen de Schriften van die van der ghereformeerde Religie hem by ſommighe in handen gheſtelt/ converſeerde oock daghelijcx onder de Gereformeerde/ ſpottende met de ongheſondeertheyt van eenighe Paepſcher ſuperſtitien/ maer dies niet tegenſtaende / bleef hy openbaerlijc houdẽde de exercitie van de Roomſche Religie / ende dat uyt vreeſe des Coninghs/ zijner Moeder / zijner Neve van Lalain / zijnes Hofmeeſters Laurens/ ende principalijck zijnes Ooms des Canonicx/ die hem erfgenaem zijner Goederen ghemaeckt hadde / welcke dingen ten deele een oorſake warẽ/ dat hy den Staten was afghevallen: Maer voornamelijck ſcheen hem in den ſin te liggen/ t'Houwelijck van Maria de Brimeus / Gravinne van Meghen / Weduwe van Lancelot van Barlaimont / daer hem zijn Suſter Cornelia groote hope toe gaf / maer niet en creegh/ mits dat ſy werdt ghegheven Philips van Croy/ Prince van Chimay. Zijn Gouvernementſchap en achte hy niet vele / ende hieltſe meer voor eenen laſt / dan voor een voordeel / jae ſoo / dat hy in't beginſel eens tot Leeuwaerden ghereſolveert was die te verlatẽ/ ende te reſigneren/ten ware dat den voornoemdẽ Vfkens half met gheweldt ſulcx teghen ghehouden hadde.

Zijne cleynmoedicheyt heeft hem doen reſolveren/om de Spaenſche regeringhe hem wederom te onderworpẽ. Aengaende zijnen Rijckdom/ men acht dat hy arm geſtorven zy/ want hy geenen Man en was / om zijn Gouvernement uyt te putten/ ende de Spaenſche hielden hem gheen gheloove / ende van hem ſelven hadde hy niet vele/ende evenwel was hy liberael in't uytgheven/ tot vorderinghe van zijn aengenomen ſake/ ende hielt daerenboven eenen eerlijcken Diſch/ boven zijn macht ende ſtaet / vereert met alderley Muſijcke/ ſoo met ſtemmen als met Inſtrumenten/ in voeghen dat zijn Silverwerck ende Juweelen al verteert waren. Zijn aldermeeſte vyandẽ hadden deerniſſe met hem/van dat hy verciert zijnde met ſoo goede gaven / ende voorſien met ſoo eerlijcke Conditien / hem ſoo deerlijck hadde laten verleyden/ op onſekere toeſegginghen/ daer geen effect naer en volghde / waer over oock hem de doot te tijtlijcke was overvallen.

Verdugo in Rennenbergs plaetſe.

Nae hem wert Jaſper Verdugo by dẽ Prince van Parma in zijn plaetſe gheſonden.

Den Overſten Yſelſteyn was met ſommighe van zijne Vendelen / twee Deventerſche Vendelen van Warmello ende Coen Dierickſz. getrocken ontrent Deventer / om Goor in te nemen/ zijnde ſterck ontrent acht ofte neghen hondert te voete/ ende hondert ende twintigh Peerden/ onder Simon van Limborgh. Daer waren oock mede ghetrocken / als beleyders des aenſlaghs/ den Droſt van Sallant/ Luytenant van Overijſſel / beyde de Ytterſums / een Borghemeeſter van Deventer/ ende andere van Overijſſel. Doe ſy nu een Schanſſe te Goor ingecregen hadden/ ende een ander belegherden/ ſoo quam Marten Schenck / met veel Ruyteren ende Voetknechten/haer aldaer beſluyten/ dat ſy geen Provande crijghen en conden. De Prince ende de Staten (hoewel den aenſlagh ſonder haren wille eñ wete voorgenomen was) ſonden Ruyteren eñ Knechten / om haer te ontſetten / maer het was te vergheefs: Want Schenck maeckte ſulcken Verdragh met den belegherden / dat hem Yſelſteyn/ Warmelo/ Eſcheda/ Coen / ende alle Bevelhebberen/Droſt/Edelen/Borghemeeſteren ende andere/ghevanghen ghelevert werden. De Soldaten moeſten ſweeren in dry Maenden niet te dienen/ ende trocken ſo daer van/de Buytenlanders met Rappieren/ ende de Inlanders ſonder gheweer. Dit ghebeurde in't beginſel van Auguſto/na dat ſy ontrent veerthien dagen beleghert waren gheweeſt/ hebbẽde alreede veerthien van haer Peerden gegetẽ/zijnde ſonder Broodt ofte Bier. Vele waren van meeninghe / dat ſy't noch wel langer ſouden hebben connen houden / mits dat ſy in de Schanſſe noch wel hondert Peerden hadden: Sout / Poeder ende Brandt en hadden ſy oock geen ghebreck. Evenwel werdt hen noch weynigh ghelove ghehouden/ want veel werden gheplundert /ende wel hondert doot gheſmeten/ niet teghenſtaende Schenck zijn beſte dede / ende doorſtack ſommighe van zijn eyghen Volck/ die hy bevondt zijn gheloove te breken. De ghevanghenen werden tot Blijenbeeck ghevoert/

Yſelſteyn met zijn volck wordt door Goor van Schenck gevangen/ den 1. Auguſti.

behalven eenighe die haer rantſoeneerden.

Reyde by Emdē wor vā Verdugo ingenomen/ den 18. Auguſti.

Den Generael Norrits noch voor Groeninghen ligghende / by ghebreck van Peerden ende geldt niet uytrechtende/ vertrock weder na Collum: Ende Verdugo trock terſtondt op Reyde/ een Dorp ghelegen teghen Emden over / als een half Eylandt/ diep in den Dollaert/ alwaer Nienort ſommighe daghen te vooren Egbert van Bevelandt met vier Vendelen te Water gheſonden hadde / die de Malcontenten ofte Rennenberghſche daer uyt dreven: Maer Verdugo creegh lichtelijcken dat weder inne / den 18. Auguſti / tot grooter ſchande van eenighe Capiteynen/ die daer van ghetrocken waren/ midts datmen de ſelve plaetſe altijt te Water ontſetten conde. Hier over werden geſcholden eñ voor Rechte ghedaeght Iſaac van Wieringhe / ende Hans Crom Capiteynen/ eñ veroordeelt van den lijve/ maer ſy ontliepent. Capiteyn Cater was in de Schanſſe met eeren doodt ghebleven / ende Weſterman lagh cranck tot Emden.

Norrits by den Landtraet te Velde geſonden teghen Verdugo/ den 7. Septembris.

Den nieuwen Landtraedt/ by de Staten van de generale Provincien opgherecht/ om de Ooſtſijde van de Maſe de ſaken van der Oorloghe te beleyden / vergaderde tot Leeuwaerden / den 7. Septembris/ ende belaſten Norrits alle neerſticheyt aen te wendē/ om Verdugo met eenē Veldt-Leger den cop te bieden. Tot dien eynde vergaderden ſy alle haer Voetvolck ende Peerdevolc/ ende nae de Monſteringhe betaelden ſy elck een Maendt Soldts / ende voorſagen haer met vijf ſtucken Gheſchuts. In beyde de Leghers regeerde de Peſtilentie ſeer / waer van diverſche Capiteynen ſtorven/ als Gouwenbergh/ Jacob Hendrickſz. van Mechelen/ ende Viſſcher.

Nae wat ſtille ligghens begonſt het den Vrieſen te verdrieten: Waer door Norrits / ontſtelt zijnde/ beſloot hy Verdugo onder d'ooghen te trecken/ die nu op zijn voordeel tot Nordthorn gheleghert was. Norrits hadde by hem elf Enghelſche Vendelen van zijn Regiment / onder Morgan / ende vier Naſſouſche / ende neghen Sonoyſche/ met ſes Nienortſche Vendelen/ doch alle t'ſamen maer dry duyſent Mannen ſterck. Van Ruyteren hadde hy de Enghelſche Vane/ Goor/ Elleborn/ eñ Hendrick van Eck/ makende t'ſamen wel vijf hondert Peerden: Met deſen hoop trock hy/ den 30. Septembris/ door de Veſtinghe der Nieuziel.

Slagh tot Nordthorn/ den 16. Septembris/ Anno 1581.

Hy en was ſoo raſch in't gheſichte van Nordthorn niet ghecomen/ of Verdugo ſtelde hem in ſlaghordere/ die hy met Slotē ende andere voordeelen tot zijnen ghemack alſo toegericht hadde/ dat hy daer door goede Strijckweerē hadde/ ten achterdeele van die hem wilden beſpringen. Het Rennenberghſche Regiment/ daer Monceau nu Overſte/ ende Rinſwoude Luytenant van was/ met het Billyſche oft Vrieſche Regiment / daer Taxis over commandeerde/ ſette hy in't middel/ ende maeckte hem de Walen van zijn eygen Regiment tot Vleugelen. Daer na vielen ſy op haer knien/ biddende om Victorie/ t'welc der Staten Volck op datmael uyt verwaentheyt niet en deden/ maer ſy quamen met hare ſlaghordene aen/ ſeer vermetelijc/ in de welcke ſy de Spieſſen ende cort gheweer van alle Natien d'een door d'andere met de Vendelen in't middel gheſtelt hadden/ ende de Schutten aen de ſijden/ ende voor aen.

Capiteyn Willems met den Engelſchen Ruyteren/ ende den Luytenant van Elleborn met den zijnen/ ſiende twee Vanen Ruyteren van Verdugo / daer d'eene van Roodt-rocken waren / ſette hem met vollen ren daer oppe/ in der voegen dat ſommige neder gheleght werden/ ende de andere de vlucht namen / ende ghedreven tot achter Nordthorn tot ſchande van de Roode-rocken.

De Voetknechten van Verdugo / vijf Vendelen/ vielen ſterck uyt Nordthorn / eñ onderſchepten de Ruyteren/ maer alſo Wijngaerden met eenen verloren hoop haer quam ontſetten / ſloegen ſy daer door/ ende ontquament. Deſe vijf Vendelen werden oock in de vlucht geſlagen. Der Staten Volck hare vyanden gints ende weder het gantſche Veldt over jagende / ſcheen de Victorie ſeker te hebben. Inſonderheyt oock / om dat ſy met hare artillerije groote ſchade dedē/ daer van Verdugo onverſien was / waer over oock den Tros vā Verdugo begonſte Baggagie te vluchten: Maer ten leſten/ alſo de wegen ſmal waren/ ende vol Grachten/ namen eenighe Ruyteren der Staten de vlucht/ dewijle ſy te harde partije aen haer ſijde vonden. Ende ter ſelver tijdt waren oock de Voetknechten/ dewijle ſy te yverighlijck teghen haren vyandt aenliepen/ in't paſſeren der Grachten / in diſordere ghecomen. Daer over Verdugo met ſlaghordene/ die hy wel in een gheſloten hadde/ ſterck aenquam/ met eenē verſekerden pas/ ende alſo hy met zijn twee Vanen Lanciers/ die aen zijn ſlincke ſijde gheſtaen hadden/ voor aen treffede: quam daer een generale vlucht onder der Staten Volck/ in dier voeghen/ dat ſy het Gheſchut/ daer altemael laten moeſten. Verdugo volghde ſe met zijn Ruyters tot aē de Nieuziel / een nieuwe Schanſſe/ alwaer daer eenighe Vrieſche Vendelen in Garniſoen waren ghebleven. Haer Baggagie ende Wagens waren oock t'allen ghelucke noch aen d'ander ſijde der ſelver Schanſſe ghebleven/ ende alſoo noch behouden. In deſen ſlagh bleve bycans de helft vā der Staten Voetvolck doot/ met ſommige Ruyteren: eñ daer werden veel Vendelen genomen: daer bleef doodt Jonckheer Carel van Wijngaerden/ Sonoys Luytenant/ ende Hopman Joris Roberts: Daer bleef oock Schul/ Luytenant van Naſſou/ Overſte Luytenant van't Naſſouſche Regimēt/ ende Hopman Wijnart van Ommerē. Van den Nienortſche bleven de Hoplieden Rets / Gerrit Entens / eñ Cornelis Loeveſſchen. Van de Enghelſchen/ dē Capiteyn Cotton/ Biſſchop/ Fitzwilliams. Oock bleven daer mede doodt / den Ritmeeſter van Eck/ ende Bellewijn/ Luytenant van Elleboren/ ende veel andere Bevelhebberen. Daer werden ghevanghen Donauw / Overſte Luytenant van Nienort / ende de Capiteynen Bruyn/ Willem Hendrickſen/ Pieter Steyn / eñ Jorge van Edenborgh / met andere Bevelhebberen ende Soldaten. Norrits werdt gheſchoten door zijn rechte handt: Graef Willem van Naſſou creegh ſommighe ſchoten op zijn Harnaſch/ eñ eenen verblogen Cloot op zijn been / Hopman Niſbeth werdt in den cop gehouwē / dat hy daer van ſtorf. Die't ontquamen waren meeſt weerloos / om dat ſy over Grachten hadden moeten ſpringhen ende ſwemmen. Van de ſijde van Verdugo bleven weynighe naemhaftighe Perſoonen doodt/ maer Wolf Prengher was ſeer ghewont. De ghevangenen/ die weder tot de Staten quamen/ als ſy gherantſoent waren/ ſeyden dat Verdugo ſelfs bekende/ hadden de Staten volc noch weynigh dagen tegen hem blijven liggen/ ſonder ſlaen/ hy ſoude/ mits de groote Peſte/ honger/ armoede ende onweder / t'welck volghde / hebben moeten optrecken ende verloopē: Waer by blijct hoe onſeker eñ periculeus dat het is eenen deſperaten vyandt uyt zijn voordeel te willen drijven.

Norrits met Staten volc by Nordthorn van Verdugo geſlagen.

Doode/ ghevanghenen/ eñ gequetſte in den ſlagh tot Nordthorn/ dē 16. Septēbris.

Nieuziel by Verdugo belegert te vergeefs/ ende van Steyn van Malſen afgheweert/ in Octobri.

Nae deſen ſlagh quam Verdugo ſtracx Nieuziel beleggen/ met ſommige hoopen over het diep comende/ ende legherde hem te Gripſkerke ende Viſvliet/ ende maeckte Loop-ſchanſſen aen den Canael / onder de Veſtingh van Nieuziel voorſchreven/

ſchreven/ welcke Canael met Keten ende langhe Schuyten (Swebben ghenoemt) met aerde ghevult zijnde/ overſpande/ om alſo alle ontſettinghe te weeren / ende de Schanſſe uyt te hongheren. Maer den Landtraedt hadden te vooren Capiteyn Knoop/ met ſommige Provande/ ende twee Gotelinghen Gheſchut/ daer in gheſonden/ met de welcke ſy Verdugo groote ſchade aen deden. Daer waren in beſettinge de Vendelen van Steyn van Malſen/ Gerart Corneliſſen Schep/ Reyn Jetſen/ ende Scheltema. Maer alſoo deſe belegherde alle Sijlen hadden opgheſet/ eñ oock eenen Dijck doorgheſteken/ liep het Landt onder Water tot Emmentiel toe: daer toe ſeer hielp dē grooten Regen. Waer uyt volghde dat Verdugo qualijck eten ende drincken becomen conde/ ende zijn Volck werdt ſieck ende ontſtelt: Oock verſchrickten ſy van't ontſet datter bereydt werde: Ende alſoo daer gheen apparentie van betaelt te worden voorhandē was/ veroorſaeckte daer door ſulcken Muyterije onder haer/ dat ſy den 23. Octobris in grooter onordeninghe aftrocken. In't aftrecken ſloegen die van binnen in den ſteert ontrent veertigh doodt/ eñ namen achtentwintigh ghevanghenen. Den Opper-Capiteyn/ Steyn van Malſen/ een Denemerckers Edelman/ hebben de Vrieſen tot een vereeringhe een Keten van ſes hondert Guldens geſchoncken/ ende Overſte Luytenant ghemaeckt van den Heer van Meroda/ Gouverneur van Vrieſlandt/ om dat hy deſe Nieuziel ſoo wel ghedefendeert hadde.

Verdugo Volck verloopt/ dē 23. Octobris.

Heer Steyn van Malſen vereert vā de Vrieſen over zijnē dienſt.

In Brabant zijn de Krijgh-ſakē ooc verſcheydelijck toeghegaen. In de Meerte hebben de Schotten/ tot Vilvoorden in Garniſoene ligghende/ ghemuytineert/ om haer betalinghe/ t'welck ten leſten met groote ſwaricheyt gheſtilt werde.

Krijgh in Brabant/ eñ gebreck van ghelde over beyde ſijden.

In Mey daer nae is t'ſelfde tot Willebroeck op de Schanſſe oock gheſchiedt / daer het Garniſoen haer met gheen redenen en wilden laten te vreden ſtellen: Waeromme men het Gheſchut van Antwerpen daer vooren heeft moeten brenghen/ ende hen alſo dwinghen.

Deſghelijcx gheſchiede tot Bergen op Soom/ dewijle den Staten alomme tot ſoo groote laſten t'gheldt ontbrack/ hoewel die van Antwerpen in hare Contributien haer ſeer wel queten. Maer alſo den Krijgh by den Staten met ſoodanighe authoriteyt/ aenſien ende eendrachtige ghehoorſaemheyt doen ter tijdt noch niet gevoert en werde/ als onder een abſoluyt Hooft wel gheſchiedt/ ſoo hebben ſy daghelijcx veel meerder ſwaricheden ghehadt dan des Coninghs Krijghſvolck/ t'welck nochtans generalijck veel qualijcker betaelt werde: maer dien werdt veel meer ongheregheltheyts in de gheconqueſteerde Steden toeghelaten/ daer ſy wekelijck den Inwoonders gheldt deden opbrengen met gheweldt/ tot haerlieder onderhoudt / waer door alle de neeringhen terſtondt verdreven/ ende de Steden van Volck ontblootet werden. T'geldt des Conings quam wel dicmael met groote ſommē uyt Spaengien/ eenſdeels in ſpecie/ maer meeſt door Cooplieden/ Wiſſel-brieven: Maer tot groote coſten ende intereſten / ende ghenoech teghen t'herte ofte wille van de Coninghrijcken van Spaengien / principalijck dit Jaer/ als den Coningh teghen Poortugael ter Zee ende te Lande moiſte oorloghen/ ſoo datter over beyde ſijden groote gebreken waren/ waer by de Staten haer in Brabant/ Vlaenderen ende Vrieſlandt/ redelijck voor eenen tijdt langh gheweert hebben met cleyne macht.

In de Kempen hadden de Malcontenten ofte Spaenſche het Huys te Baerle (zijnde ſterck eñ rondtom bewatert) ingenomen/ ende deden t'ſelve by de omliggende Dorplieden ſterck maken/ om te behouden/ als gheleghen zijnde by Hooghſtraten eñ Tuernout / op de paſſagie van Breda waeromme de Heere van Statenbroeck / Droſſaert van Breda / ghetracht heeft t'voorſz. Huys henlieden wederom af te nemē / zijnde daer voor ghecomen met ettelijck Volck/ ende twee ſtucken Gheſchuts/ maer als hy wel veertigh ſcheuten daer op gheſchoten hadde / is hy weder af ghetrocken. Verhalven de Staten van Brabant derwaerts ſonden den Colonel La Garde / met ettelijcke Cornetten Peerden ende voetknechten in Junio/ ghelicht uyt de byliggende Garniſoenen/ makende eenen cleynen Veldt-Leger/ om in te nemen alle de Caſteelen eñ ſtercke Huyſen/ daer ontrent in Brabant ghelegen. Den Colonel La Garde beſchoot t'Huys van Barle/ t'welck hem van 40. Soldaten/ die daer op laghen / overghegheven werdt / ende daer nae by de Schotten in brande geſteken. Daer nae troc hy op Tilborgh/ daer hy beyde de Caſteelkens innam / eñ voorts meer cleyne plaetſen/ meenende voort Eyndoven aen te taſten/ ende oock loerende op ſ'Hertoghenboſch/ alwaer eenighe alteratie oft oproer ghereſen was. Maer de Prince van Parma heeft den Heere/ Glaude de Barlaymont/ Heere van Haultepenne/ derwaerts geſonden/ met den Overſten Merten Schenck/ ende een goet getal van Voetvolck ende Peerdevolck/ die haer vergaderden ontrent Eyndoven: Waer over La Garde vermoede/ dat ſy eenē aenſlagh moeſten voor handē hebben/ doende over ſulcx zijn Volck by een comē ontrent Tuernout eñ Hooghſtratē / adverteerde al de Stedē daer ontrent op haer hoede te weſen/ om datter eenighen aenſlagh te vreeſen was/ het welcke op Breda geviel/ alſo wy ſullen verhalen.

La Garde neemt Barlē ende andere plaetſē voor de Staten/ in Junio.

Doch al eer wy daer toe comen/ ſullen wy den Leſer de ghelegentheyt der Stadt eñ Lande van Breda vertellen/ dewelcke aldus is: Breda is na de vier Hooftſtedē van Brabant/ onder de andere eene van de principale Steden / eñ voor een vrije Stadt gehoudē/ met gelijcke Vrijhedē/ als Thienen/ Leeuwen ende Nivel. Deſe Stadt leyt in de Kempē/ 8. mijlen van Antwerpē/ 6. van ſ'Hertogēboſch/ 6. van Bergē op Zoom/ eñ 2. van Geertruydenberghe / in een pleyne van goet Cooren-Landt/ de Beemden wel beplant/ eñ Boſchachtigh/ van Vlpenhout/ Nieuboſch/ eñ Lieſboſch. Sy heeft twee Wateren/ die weerreyſe loopende in de Veſten van den Haeghdijck/ onder de Volmeulen / zijnen Cours in de Stadt nemende: eñ de principale Riviere is bequaem om met Schepen te varen/ boven tot Ginnekē toe/ boven naer Hooghſtraten de Aa/ ende in eñ beneden Breda/ de Mercke geheetē. Men bevindt onder de oude Memorien / dat de Denemerckers in't Crapenboſch/ daer inne de Reygers nu neſtelen/ gelegen achter het Hof ofte Caſteel/ bewoont eñ gehoudē hebben een Sterckte eñ Caſteel/ van haer aldaer ghebout / by toelatinghe van den Heere van den Lande van Breda: welcke Sterckte eñ Caſteel Hendrick/ Vryheer van den Lande van Breda/ (om ſeker gheſchillen / met onderſtandt van den Heere van Weeſmael/ Erſmaerſchalc van Brabant/ die hem tot zijnē verſoecke te hulpe quam) heeft inghenomen / ende ter neder doen werpen/ ontrent den Jare 1124. nae luyt der Latijnſchen Rijmen/ hier nae volghende.

Beſchrijvinghe van den Lande ende Stadt van Breda.

Anno Milleno, Centeno, bis Duodeno,
Caſtrum de Breda, cum turri corruit alta.

Van de oude eñ nieuwe Memorien van Breda/ zijn ooc deſe de Notabelſte/ als dat den Heere ende t'Landt van Breda (eertijts een Heere ende Landt van het Hertoghdom van Brabant verſcheyden) eerſtmael is ghecomen ende ghehecht onder eñ aen den Hertogh van Brabant/

ten tijde van dẽ Hertogh Hendrick/Hertogh van Lotteringẽ/etc. Ende de Heere Godefroide van Breda/ die in Meert/ in't Jaer 1212. van den voorſchreven Hertoghe tot Leen ontfangen hebbende de helft van de geleye Tolle op de Schelde met Schakeloo ende Oſſendrecht/ heeft weder zijnen Heere belooft/ dat hy ende zijne erfghenamen voortaen met haren Caſteelen/ Landen/ Mannen ende Ambachtslieden/den Hertogh ende zijnen Erfghenamen/ getrouwelijcken dienen ſouden.

Heer Gerart van Raſſingem vercocht de Heerlijckheyt vã Breda aen den Hertogh vã Brabant/ Anno 1326.

Alſoo in't Jaer 1326. des Maendaeghs naer Valentijns dagh/ de Heere Geraert van Raſſinghem/ Liedekerck ende Lens/ de Heerlijckheyt ende t'goedt van alle den Lande van Breda/met alle zijne toebehoorten vercocht hadde aen Hertogh Jan van Brabant/ſoo heeft den voorſchreven Hertogh Jan van Brabant wederomme/ met conſent van zijnen ſone Heer Godevaert/ eñ zijn oudtſte dochter Joanna/Gravinne van Henegouwe ende Hollandt/ vercocht op den eerſten April 1351. de Erflijckheyt van den voorſchreven Lande van Breda/met alle zijn toebehoortẽ/aen Heer Jan van Polanen/ de jonge Heere van der Leck/ voor 43. duyſent hallingen/ om dat te beſitten in rechten erfdeele.

De Heer vã Polanen coopt Breda Anno 1351. den 1. April.

Staet ende Privilegien des Landts ende Stadt van Breda.

Breda is de Hooftſtadt des Landts Breda/ hebbende onder andere Preeminentie ende Juriſdictien een Hooft ende Leenbancke/ zijnde eene gemeyne eñ onverſcheyde bancke/ onder welcke bancke reſorteren by Apel de Stadt van Steenberghen/ de ſeventhien Dorpen des Landts van Breda/ mitſgaders die van Eyckerẽ/onder beyde die Heerẽ/die van Merxem/Schoten/Loenhout eñ Ooſtmal. Ende boven de voorſz. bancke/ heeft ſy noch een Schepenbancke/ daer onder ter eerſter inſtantie ſtaen te rechte de Borghers ende ingheſetene van Breda/ mitſgaders die van Teteringhen/Molengracht/Santbergh/Vijf huyſen/ende de Haeghſtrate. Van vonniſſen in d'eene ofte d'ander bancke ghewеſen/en mochtmen niemandt beroepen voor ander Recht / welcke Privilegie is noch onderhouden gheweeſt by Menſchen memorie: Want eerſt by den Keyſer Carel den vijfden/in plaetſe van't voorſz. Privilegie/de ſelve Keyſer die van Breda vergunt heeft gelijcke Privilegie als ander Hooftſteden hebben/ te weten/datmen van Vonniſſe/tot Breda ghewеſen/ alleenlijck magh reformeren ende niet appellerẽ.

Engelbrecht Grave van Naſſouwen trout de erve vã Polanẽ/ ende werdt Heere van Breda/etc. Anno 1414.

Deſen voorſz. Heer Jan van Polanen ſtorf/ Anno 1377. eñ liet een Sone nae/genaemt Jan/ Heere van der Lecke ende van Breda: ende die liet achter een dochter/ ghenaemt Johanna/ die troude Enghelbrecht/ Grave van Naſſou/Anno 1404. ende hy ſtorf/Anno 1442. naelatende eenen ſone Jan/Grave tot Naſſou/ tot Dietz/ ende tot Viandẽ/ende werdt Heere van Breda/ende ſtorf Anno 1475. naelatende van zijn Huyſvrouwe Maria/Gravinne van Loon/ die erve was van Heynſbergh/ eñ een derdedeel van Hertoghdom van Gulick / Enghelbrecht ende Jan/ ghebroeders/die welcke verdeylden haer Ouderen nagelaten Goederen/ſoo dat den oudtſten ſone Graef Enghelbrecht hadde voor zijn deel alle de Goederen in Nederlandt/ over deſe ſijde des Rhijns/ als het Graefſchap van Vianden/de Heerlijckheyt van S. Vijt/ van Dudeldorp/eñ van Mijllen/met alle de goederen in Brabant/in Hollant/ ende in den Lande van Ludic/zijnde daer onder begrepen het Landt ende Stadt van Breda: eñ Grave Jan hadde ten deele alle de Landen ende Heerlijckheden/die aen ghene ſijde des Rijns gelegen zijn/ de Graefſchappen van Naſſouwen eñ van Dietz / etc. ende van zijn Huyſvrouwe Catzenelleboghen / dat hem/ Anno 1548. werdt toeghewеſen.

Deylinghe der Goederen onder t'Huys van Naſſouwẽ.

Deſe deylinghe was met conditie/dat die Manſgheboorte de een des anderen Erfghenaem ſoude weſen / tot ophoudinghe des Huys van Naſſouwe/ daer ſy van waren ghecomen.

Oudtheyt eñ Edelheyt van het Geſlachte van Naſſouwe.

Dit Huys van Naſſouwen heeft ghetuyghenissen van grootẽ ende ouden Edeldom/als zijns ghelijcke niet veel te vinden is / haer Edelheyts oudtheyt wordt beweſen uyt de Commentarien van Iulius Cæſar, in't eerſte Boeck van de Oorloghe van Gallien / 52. Jaer voor Chriſtus Gheboorte / dat doen quamen clagen aen hem Iulius Cæſar, die van het Landt van Triere/ datter hondert Dorpen van Swaben vergadert warẽ ghecomen/ op den cant van den Rhijn/dien ſoeckende te paſſeren eñ inval te doen in haer Lant/ ende die het gebiedt daer over hadden waren genoemt Naſſovam ende Ciberius.

Voorder/van over duyſent Jaer/leeſt men vã eenen ſeer vermaerdẽ Grave Walrave van Naſſouwe/Sonnenbergh eñ Liborn/met zijn Huyſvrouwe Minerva. Eñ hondert Jaer daer na leeſt mẽ van Graef Gerold/ hebbende de voorſz. Tijtelen/die door zijn Huyſvrouwe Irmegarda het Chriſtẽ Geloove aennam/ eñ was oock van Keyſer Carel de groote Grave geintituleert. Noch vã 700. Jaren herwaerts / bewijſen ſy van Vader tot kindt haer afcomſte ende Houwelijckẽ/ waer onder veel treffelijcke ende Victorieuſe Veldt-Overſten ghereкent worden/als Adolf van Naſſou ghecoren Roomſch Keyſer/Anno 1292. Het Naſſouſche Gheſlachte is gheduerighlijcken ghealieert gheweeſt by Houwelijcke aen hooge Huyſen/als aen Coningen van Enghelandt ende van Bohemen / Hertoghen van Savoyen/ van Saxen / van Lottringhen / Borbon / Ooſtenrijck/ Beyeren/ Swaben / Brabant / Gulick/ Cleve/ Vlaenderen/Hollandt/ende ander Vorſten/waer uyt gheſproten ende afcomen zijn ſeven groote Huyſen/als dat van Gelre/dat ſy meer dan 330. Jaren beſeten hebben/ verſtorven in't Huys van Gulick/ende voorts die van Wiſbaden/Dillenborgh/ Wijlborgh/ Sarbrugh/ Beylſteyn / ende ditte van Breda ende Orangien / al zijnde van Naſſouwen. Maer wy ſullen voortvaren met dit Gheſlachte van Dillenborgh / Breda eñ Orangien te verhalen.

Deſen Graef Engelbrecht/Heere van Breda/ en creegh geen kinderen: Hy was een cloeck ende verſtandigh Heere / een groot Man van Oorloghen / hy werdt ghevangen te Betuynen van de Franſoyſen/ ende voor tachtigh duyſent Francken gherantſoeneert by zijnen Broeder Johan. Hy wan/ met den Heere van Romont/ den ſlagh van Guinegate/ ende dede den Keyſer Maximiliaen ende den Nederlanden groote dienſten. Hy was Gouverneur eñ Generael in al Nederlant/ waerom Comineus/ ende andere Hiſtorien/hem grooten lof nae ſchrijven/ ſtorf Anno 1504.

Afcomſte des Huys van Naſſou ende Prince van Orangien.

Den Grave Jan/Broeder van Graef Engelbrecht / liet achter twee Sonen / als Graef Hendrick van Naſſouwen/eñ Graef Willem. Graef Hendrick/ geboren Anno 1483. als den oudtſten ſone/erfde alle de Goeden van Engelbrecht over deſe ſijde des Rijns / ende troude eerſt Franciſca van Savoyen/die ſtorf ſonder kinderen/daer na troude hy Claudia de Chalon/Suſter van Philebert/Prince van Orangien/die te Roomẽ was ende gheſchoten werdt voor Florentien / by de welcke hy ghewan een Sone / Rene de Chalon/ Prince van Orangien/die ſtorf ſonder kinderen/ in't belegh van S. Deſir geſchoten/ Anno 1544. oudt zijnde 32. Jaren. Deſen Graef Hendrick trouwde zijn derde Wijf/ Mentia de Mendoſa/ Marquiſe van Genette / in't Coninghrijck van Napels / ſonder kinderen. Deſen Rene ghewan een

1581.

een Baſtaert/ Palimedes van Naſſou eñ Chalon/ die troude een Dochter van Graef Pieter Ernſt van Manſſeldt/ die twee ſonen ghewan/ Erfghenamen van Manſveldt. Rene de Chalon voorſz. liet voor Erfghename zijns Ooms Graef Willem oudtſte ſone/ ghenaemt Willem/ Prince van Orangien/ Heere van Breda / daer deſe Hiſtorie volcomen vermaen van maect. Deſe zijnē Oom Graef Willem/ broeder vā Graef Hendric/ hadde eerſt tē Wijve een dochter van Egmont/ die hē baerde Magdalena/ de Huyſ vrouwe van Graef Herman vā Nuenare. Sijn tweede Huyſvrouwe was Juliana/ Gravinne vā Stolbergh/ een Weduwe van den Grave van Hanouw/ een Vrouwe vermaert van cloeckheyt/ deucht/ eñ vruchtbaerheyt/ die baerde den voorſz. Willem vijf ſonen eñ 7. dochteren/ als den voorſz. Willem/ Prince van Orangien/ die te Delft vermoort is: eñ Johan/ die by verſcheydē Wijven kinderē gehadt heeft/ (eñ dit ſchrijvende noch leeft) als by een Landtgravinne van Luchtēborgh: Willem Lodewijc/ die nu Gouverneur van Vrieſlandt ende Groeninghen is: Graef Johan/ die ſelve alreede veel ſonen eñ dochteren heeft: George/ die oock kinderen ghewint: Philips/ die Anno 1595. by de Lippe verſlagen werdt/ alſo wy in deſe Hiſtorie noch ſullen verhalen. Item/ Graef Ernſt Cazimirus: Graef Lodewijck Gunther/ ende Jan 2. t'ſamen ſeven ſonen/ ende neghen dochteren.

Noch hadde den voorſz. Grave Willem by Vrouwe Juliana dry ſonē meer/ behalvē Willem eñ Jan voorſz. als Graef Lodewijck vā Naſſou/ die op de Moker Heyde bleef: Graef Adolf/ die in dē ſlagh bleef/ daer dē Graef van Arēbergh verſlagē werdt: eñ Graef Hendrick/ die ooc met zijnē broeder Graef Lodewijck op de Moker Heyde bleef/ alle in deſe Nederlandtſche Oorlogē. Item/ hy hadde 9. dochters/ daer van 2. ſtorven jongh: De oudtſte Magdalena/ troude den Grave Herman van Nieuwenare: Maria tweede/ troude de Grave van den Bergh/ die met Brederode/ ende Graef Lodewijc van Naſſouwen voorſz. ende de Grave van Culenburgh/ der Edelē Requeſte/ A° 1566. aen de Regente van Parma preſenteerde. Deſe Maria heeft ghebaert den Grave van den Berghe/ daer deſe Hiſtorie meermael mentie van maeckt. De 3. dochter Anna/ die troude Albert/ Grave van Naſſou/ van Sarapont. De 4. dochter Iſabella / met Graef Conradt van Solms. De vyfde Catharina/ met Graef Gunther van Swartzenburgh. De ſeſte Juliana/ met Graef Albert van Swartzenburgh. De ſevenſte Magdalena / met Graef Wolfgangh van Hohenloo. Deſe zijn geweeſt de Erfghenamen van de Heeren des Landts ende Stadt van Breda.

Grooten brandt tot Breda/ den 23 July/ Anno 1534.

Breda is een Stadt / redelijck groot ende wel betimmert / maer ſy heeft meermael ſchade van brandt gheleden / wel van duyſent Huyſen / als namelijck/ den 23. Julij/ Anno 1534. ende alſo ſy de meeſte woonplaetſe geweeſt is van den Huyſe van Naſſouwē/ ſo is ſy ooc van den ſelven Huyſe ſeer met ghebou verciert geweeſt/ ende inſonderheyt van den voornoemden Graef Hendrick van Naſſouwen/ die een cloeck Heere was/ eñ Breda met ſtercker Wallen dick van aerde maeckte/ eñ boven dien in den Jare 1534. aldaer vijf groote Bolwercken fondeerde/ aen het Caſteel/ ende om de Stadt/ al op den anderen flancquerende/ ende rondtom met breede diepe Grachten / ende gheduerende deſe Oorloge/ zijn daer noch negen Ravelins ofte Bolwercken aenghetrocken/ eñ elcke Poorte buyten met een half Mane gheſterckt/ in ſulcker voegen / dat de ſelve Stadt onder de Nederlandtſche Landtſteden nu een van de ſterckſte werdt ghehouden.

Breda by Graef Hendrick geſterct.

1581.

Deſcriptie van't Caſteel ende Huys van Breda.

Van ouden tijden/ nae het af werpē des voorſeydē Deenſchē Caſteels/ hadden die Heeren van Breda/ rechts daer tegen over/ ontrent de Mercke/ t'welc nu de Reygerije geheeten is/ haer Palleys eñ Caſteel beginnen te bouwen / daer af namaels Graef Hendric van Naſſouwē/ (hebbende laten ſtaen een deel van den ouden bou) een nieu coſtelijck Palleys ende Hof / binnen omwatert zijnde/ opgherecht heeft/ ende daer aen noch buyten een magnifijck ghebouw / met een heerlijcke Gaelderije/ ſtaende op Pijlaren van blauwē ſteenen/ ende hebbende een vergulde Frontiſpice. Het binnen-Hof heeft onder andere veel ſchoone Cameren ende gemaken/ eene heerlijcke lange Sale op Pijlaren gemetſt/ met eenen conſtigen Trap/ al van blauwen Ordyn / verſcheyden optreden hebbende / die van conſtige Metſers ghehouden worden voor een ſonderlinghe Conſt-ſtuck / met een Cappelle daer aen ghehecht. Daer is oock een ſchoone groote Armorije ofte Wapen-huys/ vol alderhande Wapenen ende Wapentuygh/ eñ ſeer veel Gheſchuts: Onder ander is daer gheweeſt veel oude Metalen Geſchut/ daer mede de Coningen van Hongarijen/ voor dienſte tegen de Turcken beweſen/ den Huyſe van Naſſouwen hier voortijts vereert hebben: Deſgelijcx tweeenvijftigh ſtucken/ geſorteert van groote Muerbrekers af tot cleyne Veldtſtucken toe / die den Keyſer Ferdinandus vereert ende gheſchoncken hadde aen den leſten Prince / Heere van Breda/ die welcke in't voorſz. Wapen-huys ghebrocht waren / doch zijn namaels by den Hertogh van Alva daer uyt ghenomen ende vervoert.

De ſtadt Breda heeft veel fraeye wooningen eñ Edellieden huyſingen/ ende een fraey Kercke/ alwaer aen de Noordtſijde de Graven van Naſſouwen een coſtelijcke Capelle gemaeckt hebben/ met een magnificque Sepulture van den Prince Rene de Chalon. Onder in eenen Kelder zijn de begraveniſſen van de oude Heeren van Breda/ van Graef Enghelbrecht/ Graef Hendrick/ ende den voorſz. Rene. Aldus is deſe Stadt eñ Landt van Breda by de Graven van Naſſouwen als Vrijheeren van Breda / wel ende payſibelijcken gheregeert geweeſt/ wel hondert vierentachtigh Jaren / in goede neeringhe welvarende / tot dat op den 11. April/ Anno 1567. den Prince van Orangien/ om de comſte van den Hertogh van Alva / met groote droefheyt ende verſlaghentheyt zijner Onderſaten van Breda / van daer naer Duytſlandt vertrocken is gheweeſt/ naer wiens vertreck de Incomſte van de Heerlijckheden van Breda by den voorſz. Hertogh aengheteeckent zijnde/ is t'voorſz. Landt met de Stadt onder de Spaenſche regeringe ellendelijckē met verſcheyden Garniſoenen ghequelt ende afgheteert gheweeſt/ tot dat Breda weder onder de regeringhe van haren Heere/ Anno 1577. is ghecomen/ ende ſoo ghebleven vier Jaer langh/ tot dit Jaer van 1581. waer van wy den aenſlagh ſullē vertellen.

Aēſlagh der Spaenſchen op de Stadt Breda/ in Junio.

Als wy vooren geſeyt hebben/ ſo was het Garniſoen van Breda in Junio uytgelicht van La Garde / om de cleyn Caſteelen ende Huyſen daer ontrent in te nemen/ zijnde maer 35. Soldaten van dē Colonel Barvoet op't Caſteel/ eñ de helft van de Compagnie van Jonckheer Floris van Brederode in de Stadt ghebleven. Glaude van Barlaymont/ Heere van Haultepenne/ met den Overſten Merten Schenck van Nideck/ hadden middeler tijt haer volck ſterck vergadert ontrent Eyndoven: Waeromme La Garde hem vertroc op zijn voordeel ontrent Tuernout / waerſchouwende die van Breda eñ andere van eenen aenſlagh/ die den vyant op handen hadde/ daer van voorts die van Breda oock alomme haer Ghebueren verwittighden/als die van Geertruydenberge/Dordrecht/Heuſden/Oordam/ende meer andere plaetſen. Sy ſchreven ooc een antwoorde aen La Garde/ dat hy haer Garniſoen weder wilde ſeynden: Deſghelijcx aen de Staten van Brabant tot Antwerpē/om meer Volcx tot verſterckinge te hebben. Daerentuſſchen hebben ſy haer Wachten verdobbelt/eñ de Ronden beſtelt/ ende hebben Huys-ſoeckinghe over al ghedaen.

Roelof Stakenbroeck was Droſſaert in Breda/ende Superintendent/ hebbende op't Caſteel alleen by hem die voorſz. 35. Soldaten / van den Colonel Barvoet.

In de Stadt was Borghemeeſter Heer Godevaert Montens/een Vigilant eñ voorſichtigh Man / die met den Magiſtraet den voorſz. Superintendent aenbode een deel Borgerije/tot verſterckinge/op't Caſteel te leggen/t'welc niet aenghenomen werde door ſekere particuliere conſideratien. Hierentuſſchen als la Garde opgetrocken was nae Tuernout eñ Hooghſtraten/waren Haultepenne eñ Schenck hem gevolght/ende logeerden tot Beque: Ende van daer zijn ſy Dijnſdaeghs tegen den nacht/den 26. Junij opgetrocken nae Breda/ende brochten haer Volck tot den aenſlagh achter t'Hof ofte Caſteel. Ende alſo tot dien tijdt de Wateren afghelaten waren / om de Veſtē te diepē tot aen de Gaſthuys-eynde-Poorte / is den vyandt neffens den Beyr ofte Steenſchutſel ſecretelijck op de Wallen ghecomen/hebbende langhe te vooren ghewonnen een Soldaet van't Garniſoen op't voorſz. Caſteel / die op deſe ſtont aldaer de Schildtwachte hadde/eñ de ſelve wel dry uren langh gehoudē hadde/ om dē vyant te verwachten/ verſeyndende de andere/die hem wilden comen ontſetten/ſeggende: Ghy ſult vlus voor my ſtaen.

Haultepēne beclimt het Caſteel van Breda.

Terwijle den vyandt opclam / iſſer een Hollandtſch Capiteyn in der nacht / met een Jacht uyt Hollandt daer ontrent aengecomen/ende die ſiende by nachte Volck nae de Wallen trecken eñ opclimmē / heeft twee ſchotē tot waerſchouwinghe afgheſchoten: ende daer mede is de Stadt in alarm ende Wapen ghecomen. De Borgherije/ onder't bevel van den Borghemeeſter voorſz. begaf hem elc op zijn loop-plaetſe/eñ een deel liepen nae den Gracht/daer van wy hier bovē verhaelt hebben/daer het Water afgelaten was.

Den vyant/ontdect zijnde door dē alarm/heeft het Caſteel aengedaen/ende het Corps de Garde overvallē. Den Bevelhebber over de 35. Soldaten liep met de ſleutelen nae de Stadtpoorte/ om Borgers in te laten: maer hy werdt tuſſchen de twee Poorten doorſteken. Tweeentwintigh van deſe Soldaten begavē haer op't binnenſte vertrec oft Donion des Caſteels/als ſy elf van haer Geſellen verſlagen ſagen: twee vielen over de Mueren in de Stadt. Eñ op't Donion was gelogeert den ghevangen Heer van Freſin / van den Huyſe van Gavere/ die van de generale Staten gevangen was over ſekere Brieven/ daer mede hy correſpondentie met den vyandt hadde. Een Capiteyn van den vyant/dede die in den Donion waren terſtont ſommerē/de welcke(nae eenige voorgaēde defenſie) op de derde ſommatie compoſeerde/alſoo ſy meeſtendeel onbequaem waren tot tegenweer/ door dien dat ſy dien avont beſchonckē gheweeſt waren met een Tonne Biers / van den gevangen Heere Freſin (ſoo men ſeyde) ofte van zijnent wegen/ eñ van den welcken ſy tot de compoſitie geperſuadeert werden: men verſtont namaels/dat dit exployt by den voornoemden Freſin beleydt/ den voorſz. Soldaet gewonnen/ ende alle ſakē daer nae beſtelt waren/ eñ dat hy ſecreet verſtandt met den vyandt hadde gehouden. Alſo gecompoſeert zijnde/hoewel dat beſproken was/ datſe lijf eñ goedt behouden ſouden/ſo werdt den Concergie ofte Huyſ bewaerder alle het goet des Huys van Naſſouwen/ eñ de Soldatē haer Wapenen tegen de belofte afghenomen.

Die van Breda trencheren haer tegen t'Caſteel/den 27. Junij.

Dē Borgemeeſter Montens/eñ eenige andere van de Magiſtraet/met dē Wachtmeeſter Wierick van Bieſtraten/ghewaer ſchouwt zijnde dat het Caſteel inghenomen was/ hebben de Wallen rondtom beſet/eñ zijn met een hoop ſtracx na het Caſteel ghetrocken / om dat te aſſiſteren/ ofte de vyanden te beletten van in de Stadt te vallen/ waeromme ſy terſtondt op de Pleyne een Trenchee ofte Baricade maeckten: In't Caets-ſpel/ eñ in de Huyſinge van't Coffer/den Enghel/ende andere/leyden ſy Volc inne/eñ ontrent de Viſchmarct/by de Huyſinge van Brecht/maectē ſy ooc een Baricade/eñ leyden Volc op den Thorē van de Kercke met dobbel Haken-geſchut/ eñ dat op hope van te mogē haer ſo lange weeren / eñ haer vyanden uyt te houden/ tot dat de uytgheſonden Boden aen den Colonel la Garde haer aſſiſtentie ende Garniſoenē mochten in de Stadt brengen.

Haultepēne valt door het Caſteel in de ſtadt Breda dē 27. Junij.

Den vyandt/ die in't Caſteel Meeſter was/is terſtont in de Stadt langs de Poorte ghevallen: Maer hem wert ſeer groote tegenweer ghedaen van de Borgerije/ die geaſſiſteert waren met ontrent 20. Soldatē van Joncker Floris van Brederode/onder zijnē Vaendrager Dorpe/ die daer gequetſt werdt/ſo dat ſy wel tot vijf ofte ſes mael toe te rugge gedreven werden. Waer door dē vyandt (merckende de groote reſiſtentie) een ander Valbrugge neder ghelaten heeft/ van waer men in de Hovinghe van Valckenberghe gingh/daer tegen de Borgerije oock getrencheert hadden/ eñ haer lange wel weerdē: Maer ten leſten overweldight zijnde/hebben ſy de Trenchee moeten verlaten. Ende als Haultepenne Volc alſo in de Hovinge gecomen was / zijn ſy daer noch lange opgehouden geweeſt/door het Vendel van de jonge Gheſellen der Stadt/ eñ ander Borgherije/ met ſchermutſelen/tot dat ſy ten leſten ghedwonghen werden de plaetſe te verlaten. Waer door den vyandt van achter eñ van vooren aen indringende/ is gecomen in de Stallinge van den Prince van Orangien/ eñ heeft ooc geincorporeert het Caetſpel eñ andere Huyſingen: waer over ſy de Stallinge voorſz. in brant ſtaken. Eñ hoewel het ſelve eenen grooten ſchrick onder de Borgerije veroorſaecte / ſoo hebben ſy nochtans haer dicht by een gehouden/ eñ ſulcken tegenweer gedaen/dat den vyant met den brandt (alſo hy hoopte) niet voorder en conde geraken. Hier bleef veel Volcx over weder ſijden. Van de Borgherije werdt den Capiteyn van de jonghe Gheſellen gheſchoten.

Strydt en tegenweer der Borgeren binnen Breda.

Door deſe groote ende geſchicte tegenweer/ſo heeft Haultepenne gevreeſt eñ onder zijnē Raedt in deliberatie geſtelt/oft niet beſt ware weder int Caſteel te trecken/ geloovende datter Garniſoen in de Stadt gecomē was/eñ ſoo een attrappe om zijn Volck te vernielen/ door datter vaſt alomme veel doot bleven. Maer den Overſten Schenck was van contrarie opinie/ ſeggēde dat zijn Ruyterije de wegen rondtomme alle te wel beſet hadden/eñ daeromme men moeſte voorts varē. Als de Borgherije ſagh/dat den vyandt nu ſterck nae de Stadt quam/als op de Pleyne eñ naeſte Huyſinge / ſoo hebben ſy haer dieper in de Stadt aen verſcheyden plaetſen meer beſchanſt/ als in't begin van S. Anne-ſtrate/aen de Veemarct/in S. Jans-ſtrate/ by S. Jans Kercke/ eñ Halſtrate/ van waer ſy groote tegenweer hebben ghedaen/ ſoo datter alomme veel van den vyandt doot bleven. Het Vrou-volck heeft haer oock dapper in't ſchanſſen gequeten/eñ eendrachtelijc alle de Borgerije/

gerije/ſo wel Catholijcke als Gereformeerde/jae ſelve ettelijcke Gheeſtelijcke Perſoonen/ hebben tot den leſten toe dapper ghevochten: t'welck de oorſake was dat den vyandt dē brandt in eenige Huyſen was ſtekende. Den vyandt ſterck in de Hovinge van Valckēbergh gecomē zijnde/ heeft hy langs de Wallen al vechtende de Borgherije achterwaerts gedreven/eñ mede eenige Soldatē die gelaten warē tot bewaringe van de Brugge/ daer men d'aerde in't ſtercken der Stadt uyt den Gracht overbrochte in de Stadt/eñ alſo van die Brugge Meeſter gewordē zijnde/ hebben ſy daer over meer volcx in de Stadt gebrocht/eñ met die hulpe zijn ſy gecomē tot aen de Gaſthuys-Poorte: waer van ſy inſghelijcx Meeſter ghewoorden zijnde/ is haer Ruyterije daer door binnen ghebrocht.

Van't welcke den Borgemeeſter Montens verwittight zijnde/trock hy terſtont derwaerts/om die binnen-Brugge te beſetten: maer den vyandt was alreede ſo ſterc overgecomē/dat den Borgemeeſter/noch den Wachtmeeſter Bieſtratē/ met een deel goede Borgerije/daer niet tegen doen en condē/maer werden ſelve daer van gedrevē/daer veel van de Borghers op de Straten verſlaghen werden: Dies den voorſchrevē Borgemeeſter eñ Wachtmeeſter werden gedwongen haer te ſalveren/eñ dē Wachtmeeſter ontquam't door de Veſten. De Borgemeeſter/zijnde gequetſt/wert gevangen van twee Albanoyſen: Maer alſo die om meerderen Buyt ofte tot meerderen noot liepen/ ontquam hy't weder/ ende begaf hem in de Antwerpſche Poorte/alwaer haer oock begaven den Luytenant van de Compagnie der jonge Geſellen/een Vaendrager vā de Borgerije/eñ de Wercmeeſter vā de Fortificatie/die haer daer in t'ſamē ſtercker barikeerdē ofte bolwerctē/ om alſo te verwachten het ontſet van den Colonel La Garde/ daer ſy meermael om geſondē hadden/ eñ hieldēt daer alſo noch wel twee uren tegē: Maer den vyant hoorende dat die Poorte gehoudē werdt/ is met alle gewelt te Peerde langs de rechte ſtrate/ eñ te voete langs de Wallen aen de Poorte gecomen/ende alſo geforceert/dat ſy die hebben moeten verlaten/ zijnde ontrent neghen uren voor de noene.

Haultepēne crijght de gheele ſtadt van Breda inne/dē 27. Junij.

Als nu Haultepennes Volck alle de Poorten wel beſet haddē/keerden ſy weder nae de Marct/ alwaer noch groote tegenweer gedaē wert/want de Borgers uyt het Stadthuys/de groote Kercke/ende van den grooten Thoren haer noch veel Volcx dootſchoten/waeromme ſy die plaetſe opgheeyſcht hebbende met ſchoon beloften/ hebben ſy ten leſten die oock met appointement inghecreghen.

Als de Borgherije nu alomme overwonnen was/ hebben ſy haer geſalveert waer ſy conden/ veel ter Poorten uyt/eñ anderſins. Den Superintendent/ofte Droſſaert Stakenbroec/geraecte in't beginſel wech. De Victorie heeft den vyandt wreedelijck gebruyckt/ſparende noch Vrouwen/ noch kinderen/noch jonge/noch oude/ Geeſtelijc noch Weereltlijck/noch op de ſtraten/noch in de Huyſen/die ſaccagerende/ende de overgebleyene hebben ſy op groot eñ exceſſijf Rantſoen gheſtelt. Het ſtrijden eñ tegenweer heeft in de Stadt gheduert van ſ'morgens ten twee uren/ tot neghen ofte thien uren voor den noene/ende op ſommige plaetſen langer/ eñ dat alleenlijck van de Borgherije/ met alle cloeckmoedichept/ zijnde in als maer ſeven Vendels/ende ontrent acht oft negen hondert Mannē. Daer bleven doot van de Borgerije/Mannen/Vrouwen eñ kinderen/al by namen ghekent ende ghemiſt/ontrent hondert Perſoonen: ende van den vyanden ofte verwinners over de vier hondert ende vijftigh. Den Colonel La Garde ſagh geen middel/ om haer in tijts te helpen. Haultepenne bleef daer Gouverneur binnen/ toelatende zijn Volck in't rantſoeneren alle wreetheyt te ghebruycken/ etlijcke dagen langh: jae alſo hy veel Borgers voor alle t'goedt in haer Huyſinghe gherantſoeneert hadde/ heeft hy hen voor die Granen anderwerf namaels Rantſoen afghedrongen.

In Breda verſlagē ontrēt hondert Borgers/ eñ vier hondert vijftigh van de Verwinders Soldaten/den 32. Junij/1581.

Als Haultepēne aldus Meeſter van der Stadt eñ Slot van Breda was/heeft hy corts daer nae eenen aenſlagh gemaeckt op de ſtadt van Geertruydenberghe/ om die met Leederen te beclimmen eñ te winnen: maer dat failieerde hem/ende hy werdt afgheſlagen. Deſghelijcx nam hy oock eenen aenſlagh voor op Heuſden/ een plaetſe die ſterck ende wel verſien was/maer te vergeefs.

Tot Breda heeft den nieuwen Biſſchop van Roermonde/ D. Lindanus/ de Catholijckſche Roomſche Religie weder inghevoert/met de Jeſuijten.

Daer nae/ in Auguſto/ hebben anderwerf die van Brabant eenē aenſlagh op ſ'Hertogenboſch ghehadt/ daer van Johan Junius/Ridder ende Borgemeeſter van Antwerpē/een bewinthebber was: maer door eenighe verhinderingen/ ende retardementen van Peerden/en conde het niet te wege ghebrocht worden. Maer tuſſchen wegen eenen van Eyndoven ghevangen ghecregen hebbende/eñ dien geexamineert/ zijn ſy op Eyndovē gevallen/eñ hebben dat ingenomen/den 9. Auguſti/ daer ſy den Capiteyn van't Caſteel cregē/den welcken ſy dreyghden te doodē/waer door eñ met de fortſe die ſy toondē/ hebbē ſy die van't Caſteel gedwongen haer op te gheven. In de Stadt waren dry Vendelen Knechten/ eñ een Bende Italiaenſche Peerden/ die meeſt verſlagen werden.

Eyndoven by dē Statē gewonnen/ eñ dē 9. Auguſti wederomme by ſ'Manſveldt eñ Haultepenne genomē/ in Septembris.

Van daer trocken ſy voorder op Hellemont/ maer ſy en conden het Caſteel niet crijgen. Den Grave van Hohenlo quam oock haer te hulpe/ eñ ſy namen etlijcke Schanſſen in ontrent ſ'Hertogenboſch. Daer na is het Brabantſche Krijgſvolck weder in haer Garniſoenen ghetrocken/ mits dat ſy goet vonden de Regimenten van den Colonel Stuard/met zijn Schotten/ eñ van La Garde met de Franſoyſen na Vlaenderē te ſeynden/ om de Malcontenten werck te gheven/ende dat ſy den Hertogh van Anjou te min hinderen ſouden in zijn voornemen op Camerijck. Waer over Haultepenne met den Grave van Manſvelt Eyndoven weder beſtormt/eñ ten leſten met belegheringhe weder ghedwongen hebben haer over te gheven/ zijnde niet volcomelijcken met nootdruft verſien/als het wel behoorde.

In Vlaenderen/eñ in de Walſche Provincien/ zijn verſcheyden ſaken ghepaſſeert. De Staten deden in April een cleyn Legher vergaderen/ in Weſt-Vlaenderē/ ontrēt Yperen eñ Dixmuydē/ onder dē Heere van Villers/als opperſte Maerſchalck/ daer den Prince van Eſpinoy Overſte van ghenoemt werdt/ eñ dat om den Prince van Parma werck te gheven/ op dat de Franſoyſen Camerijck beter ſouden mogen ontſetten. Maer Parma was den Staten alomme te ſterck met Peerdevolck/eñ ſloegh ontrent Dixmuyden ettelijcke van der Staten Volck: Nochtans heeft dē Prince van Eſpinoy/ met zijn Garniſoen van Doornick/ zijnen vyandt dickmael afbreuc ghedaen/oock Henegouwe daghelijcx ſeer afgheloopen ende verwoeſt/eñ namen oock S. Gileyn in.

Deſgelijcx heeft t'Volc van Parma over d'ander ſijde ghedaen/ t'welck een Dorp/ Haulterive ghenoemt/tuſſchen Doornick ende Oudenaerde op de Schelde gheleghen/ ſeer gheſterckt heeft/ waer uyt ſy hare uytloopē deden/ ende onder andere een Convoy/ dat uyt Doornick was comende/ beſpronghen/ wel van tneghentigh Waghenen/ met allerley Waren gheladen/ die nae Cortrijck / Ghendt / ende Antwerpen trocken / ende gheleydet werden van vijfthien Ruyteren / weſende Lanciers / ende eenighe Archibuſiers te voete. Van deſe Wagenen hebben ſy wel tſeventigh ghenomen/ de reſte ontquament. Dierghelijcke Courſen deden ſy dagelijcx op de omliggende Dorpen / verſtoorende over al de Marckten/ alles wechnemende/ gelijck tot Ardenborgh ende elders ghebeurde.

Gheſchiedeniſſen in Vlaenderē/ daer de Malcontēten een Convoy van Doornick nemen.

Om deſe ende ander ghelijcke Courſen eñ verwoeſtinghe te beletten/ hadden de Staten haren Leger gheſterckt met dry duyſent te voete / ende acht hondert Peerden / by Loo in Bueren Ambacht/ beſchanſt op een bequame plaetſe/ alwaer de Malcontenten die ſelve in Junio zijn comen beſoecken/ haer legherende te Roeſbrugge: Maer alſoo ſy niet en conden uytrechten/ als alleen met den anderen eenige ſchermutſelen houdende/ zijn ſy ghedwonghen gheweeſt nae ettelijcke daghen/ met ſchade wel van dry hondert Mannen van daer te vertrecken nae Camerijck/ hoorende dat den Hertogh van Anjou dat quam ontſetten.

Belegh ofte blocken van Camerijck/ by Parma met Schanſſen/ Anno 1581.

Wy hebben vooren verhaelt / hoe dat de Heer van Ainſy/ Gouverneur van Camerijc/ uyt noot ende vreeſe der Malcontenten / hadde ghehandelt (by bewillinge van de Staten) met den Hertogh van Anjou/ Broeder des Conings van Vranckrijck/ dat hem ettelijck Franſoys Krijghſvolck/ onder't bewint van den Heere van Balligny/ geſonden werde / terwijle dat de Staten voorder met den voorſchreven Hertoge tracteerden. Den Prince van Parma/ eñ de Walſche Provincien/ die het neſtelen der Franſoyſen aldaer ſeer vreeſden/ hebben alle middelen geſocht/ om Camerijc te vermeeſteren / t'zy met gheweldt / gheldt/ ofte practijcke/ liſtelijck met eenighe van binnen handelende. Maer alſoo haer dit niet en gheluckte/ ſoo hebben ſy gheſocht henlieden alle Victalie eñ handelinge af te ſnijden/ tot dien eynde in de naeſte bequaemſte omliggende plaetſen groote Garniſoenen leggende/ als tot Marcoin/ Crevecur/ ende Vaurelles/ eñ andere Schanſſen/ met welcke ſy hen een Jaer langh alle af ende toevoeringe benamen. De Franſoyſen hebben tot verſcheyden reyſen met ſterck geleyde nootdruſt daer binnen gheſonden: Maer ten leſten/ die Stadt van s'vyants zijde met meerder Garniſoenen nauwe beſet zijnde/ en conden ſy't niet meer doen/ maer werden daer over gheſlagen. Waer door die van binnen tot uyterſten noot van Victalie waren ghecomen/ ſoo datmen daer Peerden vleeſch/ Catten ende Honden at / ende een Koeye worde aldaer vercocht voor twee hondert Gulden / een Schaep vijftigh Gulden/ een pondt Boter vierentwintigh ſtuyvers/ een Eye twee ſtuyvers/ een once Souts acht ſtuyvers / maer ten leſten was daer geen meer Souts te becomen. Waeromme ſy alle dingen/ daer eenighe ſouticheyt in mochte ghetrocken zijn/ ſoo langhe ſoden ende verſoden/ tot dat ſy daer de pekel ofte ſouticheyt uyt cregē. Men ſeyde datter een Bruyloft ghehouden werde van rijcke Lieden/ daer voor d'eerſte aengerecht worde/ Lattou/ Sallaet met Azijn/ ſonder Olie ofte Sout / daer naer ghecapt Peerden vleeſch/ ende Hutſpot van Eſels vleeſch/ voorts twee ribben van Peerden vleeſch / met twee Catten ghebraden / ende in't midden een Catte ghebacken. In ſtede van Fruyt / brocht men daer Radijs eñ Ajuyn ſonder Sout. Maer de Stadt was van Broodt noch redelijcken wel verſien.

Dierte binnen Camerijck.

Camerijck aldus in grooten noot zijnde/ heeft den Hertogh van Anjou alle middelen aenghewendt / om die te ontſetten. Voor al was hem van noode den ghereſen twiſt tuſſchen den Coningh ende de Hughenooten aldaer te sliſſen/ die van de Spaenſche factie aldaer eensdeels verort ende gevoedet werde/ om zijn voornemen te verhinderen / t'welck hy ten leſten volbracht heeft. Ende heeft over ſulcx / volgende zijn beloſte den Staten ghedaen/ ontrent Chaſteau Tyrij/ eenen grooten hoop Krijghſvolck / ſoo te Voete als te Peerde vergadert/ meeſt ghewillighe/ daer haer oock eenige Benden Peerden van der Ordinantien des Coninghs ende Edelen by ghevoeght hebben/ grootelycx tegen de meyninghe van velen: Ende heeft hem alſoo ontrent Camerijck ghepreſenteert / ſterck zijnde wel vier duyſent Peerden/ ende thien duyſent Mannen te Voete/ wel gheruſt. Het Legher was van Geſchut ende Munitie ooc verſien nae behooren. Hy was verſelſchapt met den Marquis del Beuf / Graven van Laval/ S. Agnan ende zijn Sone/ Fervaques / des Legers opperſte Maerſchalc/ Montgomery / de Vidaſme van Meaulx / Viconte de Touraine/ de Viconte de La Guerche/ de Heere de La Chaſtre, Generael van de lichte Peerden/ de Heere van Rochefort / Generael van't Voetvolck / de Heeren van S. Luc / van Drieu / van Mauviſiere/ van Sandercourt/ ende meer andere/ met vier Veldt-Maerſchalcken/ als Beauregard/ Belfontaine/ Trapple ende Surrayne.

Hertogh vā Anjou Leger voor Camerijck/ dē 16. Auguſti.

Alſoo verſelſchapt vertoonde hem den Hertoghe van Anjou / den ſeſthienden Auguſti/ by Camerijck. Ende ten ſelven daghe / alſoo eenighe jonghe Heeren ende Edelen meynden in Camerijck te comē/ ende door des Prince van Parma Legher door te breken/ werden de Viconte de Touraine/ ende de Grave van Vantador/ Charpes ende La Fuelliade/ tot ſevene toe van qualiteyte/ met andere gevangen/ ende moeſten groot Rantſoen betalen.

De Prince van Parma vertoont hē ende treckt af in ſlaghordene van Camerijck/ den 17. Auguſti.

De Prince van Parma/ alſoo hy oock ontrent Camerijck alle zijn macht vergadert hadde/ vertoonde hem den ſeventhienden Auguſti in ſlaghordene voor de Stadt/ wel ſes uren langh / ſchijnende te willen zijnen vyandt ſchutten: maer ſiende/ dat den Hertogh hem naerder quam / eñ ſeer ſterck was/ is hy van daer opgebroken/ met alle zijn omligghende Garniſoenen / verlatende zijn Schanſſen/ ende alſo aftreckende/ heeft hem ontrent Valenchijn ghecampeert.

Hertogh van Anjou wordt ontfangen ende ghehult als Heere binnē Camerijck/ den 20. Auguſti.

Den Hertogh van Anjou die Stadt ontſet hebbende/ heeft alle Victalie ende nootdruſt daer binnen ghevoert/ ende is ſelve / den 18. Auguſti/ in Perſoone ſeer triumphantelijcken daer binnen ghereden/ alwaer hy ontfanghen ende ghehuldt werde / als Overſte ofte Souverain van dē Caſteele/ eñ Beſchermer van de Vrijheyt des Lants van Camerijck / dat Rijcx / ofte altijts neutrale gheweeſt is. Den 20. dede hy den Eedt in de Lief-Vrouwen Kercke/ eñ daer nae op't Stadthuys / belovende de Stadt ende Borgherije te onderhouden ende regeren nae haer oude Privilegien / doende daer over Goudt ende Silver gheldt worpen. Den 21. vertrock hy wederomme nae Arleux ende Leſcluſe / van waer hy oock zijnen vyandt dreef/ ende nae eenige dagen gingh hy beleggē het Caſteel van Cambreſis: het welcke naer twee hondert ende neghen ſcheuten des Canons opgegeven is/ genoech t'zijner diſcretie/ daer dry Vendelen uyttrocken / ſterck zijnde dry hondert Mannen / met haer Wapenen / ſonder vyer oft brandende Lonten. Den Gouverneur was dē Heer van Worde/ een Brabander. Daer bleef int belegh de Viconte van Tours/ met eenē Cloot door zijn hert geſchotē. De Heer van Bailligny werdt ooc door zijn been geſchotē/ de welcke

Caſteel van Cambreſis vā de Franſoyſen belegert eñ ghewonnen/ in September.

ke namaels Gouverneur van Camerijc worde.

Hertogh vā Anjou breect ſijnē Leger.

Als den Hertoghe ſoo verre ghecomen was/ ſoo ſoliciteerden de Staten Generael/ ende de Prince van Orangien ſeer/ dat hy door-breken ſoude met zijnen Legher/ ende hem voeghen in Nederlandt/ daer toe ſy haer Volck in Vlaenderen reede hadden ligghende/ om hem teghen te gaen: ghelijck ſy oock hadden in Brabant La Garde met zijn Franſoys Regiment/ eñ Stuart met zijn Schots Regiment/ daer toe gheordineert. Maer alſo den Winter op de handt quam/ ende zijnen Legher meeſtendeel van vrywillighe beſtondt/ ende dat onder ſ'Coninghs Benden van Ordinantien/ ende onder de Edelen ſekeren twiſt ghereſen was/ ſo en heeft men dat niet connen vercrijghen: Maer de vrywillighe zijn nae Huys ghetrocken/ waer door ſy/ te onſterck gheworden zijnde/ om door te breken/ zijn eenighe aldaer blijven liggen/ tot dat ſy langs den wegh van Cales in Vlaenderen zijn gheſonden. T'Legher in Vlaenderen heeft Waercoing inghenomen/ ende t'Caſteel van Lanoy ende Havelgem verbrandt.

Prince van Eſpinoy neemt S. Gileyn/ den 7. Septēbris.

De Prince van Eſpinoy heeft/ den ſevenden Septembris/ een cleyn Stedeken/ ghenaemt S. Gileyn/ onverſiens inghenomen. Maer der Malcontenten Legher daer niet verre van zijnde/ zijn gheweldelijcken daer op ghevallen/ eer het conde volcomelijck van nootdruft tot de defenſie verſien zijn/ ende hebbent alſoo corts weghecreghen.

Parma belegert Doornick/ den 1. Octobris.

Daer nae werdt oock ghetracht om Haulterive weder te veroveren/ maer te vergeefs. Alſo trock het Leger van der Staten nae Duynkercken/ als of ſy aldaer des Hertoghs Volc ſouden ontmoeten/ daer haer Parma volghde/ die nu van de vreeſe der Franſoyſen ontſlaghen was: Maer der Staten Volck/ haer te onſterck vindende/ weken op haer voordeel. Waeromme Parma met zijnen Legher ſubijtelijck op trock naer Doornick/ t'welc hy den eerſten Octobris begoſt te belegheren/ wetende dat den Gouverneur/ dē Prince van Eſpinoy/ met ettelijc Krijghſvolck daer uyt was/ ende zijnen Luytenant/ de Heere Deſtrelles/ met de Princeſſe d'Eſpinoy/ maer daer binnen waren.

Doch eer wy van t'ſelf de belegh voorder ſpreken/ ſo ſullen wy verhalen/ wat de generale Staten/ in Hollandt vergadert zijnde/ ghehandelt hebben/ om die Landen te trecken uyt de dienſtbaerheyt van den Coningh van Spaengien.

Staten generael publiceert den Coningh vervallē van de Heerſchappye eñ authoriteyt der Landen/ den 26. Julij/ Anno 1581.

De Staten generael in den Haghe vergadert zijnde/ hebben/ naer langhe deliberatie/ ende om den ſtaet van de Landen te beter te verſekerē/ den ſeſſentwintighſten Julij/ een Placcaet geraemt/ waer in ſy verhalen/ hoe de Onderſaten niet en zijn gheſchapen tot behoef van den Prince ofte Heere/ maer de Prince om der Onderſaten wille (ſonder de welcke hy gheen Prince en is): ende om die met redenen ende recht te regeren/ voor te ſtaen/ ende lief te hebben/ als een Vader zijn kinderen/ ende een Herder zijn Schapen: Ende ſoo hy ter contrarie doet/ en is hy geen Prince/ maer een Tyran/ die by Onderſaten/ byſonder als ſulcx gheſchiedt met authoriteyt van de Staten van de Landen/ mach verlaten worden: te meer/ als ſy met geen ootmoedighe vertooninghen/ verſekeringhe van vrijheyt/ van lijf ende goedt/ Wijf ende kindt/ en hebben connen verwerven. T'welc boven al behoort plaetſe te hebben in de voorſz. Landen/ mits dat die ghewoon zijn gheregeert te worden nae den Eedt des aencomenden Heere ende Prince/ volghende de Privilegien/ Coſtuymen/ ende oude Hercomen van den Lande/ dien ſy op ſulcke Conditien eñ Voorwaerden ontfanghen/ ende ſoo hy die breecht/ ſo is hy oock nae Rechte van de Heerſchappije van den Lande vervallen. Voorder verhalen ſy/ hoe den Coningh/ ſedert het affſterven zijns Vaders/ de Landen gheſocht heeft te brenghen in ſlavernije/ die men volcomen ghehoorſaemheyt noemt/ ende dat onder't deckſel van de Religie/ ende wat ſy daer teghen verthoont ende ghedaen hebben/ als den Leſer by de gedructe Copijen mach leſen.

Waeromme ſy ten leſten daer by voeghen/ dat ſy/ alles overmerckt hebbende/ uyt hoogen noot ghedwonghen zijn/ by ghemeyn accoorde/ deliberatie eñ overdrachte/ dē Coningh van Spaengien te verclaren/ ende met dien verclaerden Ipſo Iure, vervallen te weſen van zijn Heerſchappije/ gerechticheyt ende erffeniſſe van de voorſz. Landen/ ende voortaen van geen meyninghe te zijn/ den ſelven te kennen in eenige ſaken/ Princelijcke Hoocheyt/ Juriſdictien eñ Domeynen de Landen rakende/ oft zijnē naem als Overheere meer te gebruycken. Deſghelijcx oock verclarende alle Officieren/ Juſticieren/ ſmalle Heeren/ Vaſſalen/ eñ alle Ingeſetenen van de Landen ontſlagen te zijn van dē Eede/ dien ſy Philippo den Coningh van Spaengien/ als Overheere gheweeſt hebbende/ mochten gedaen hebben/ oft in hem ghehouden weſen.

Ende ghemerckt uyt de voorſz. oorſaken den meeſtendeel van de gheunieerde Landen/ by gemeynen accoorde ende conſente van hare Leden/ hen hebben begeven onder de Heerſchappije van den Doorluchtigen Prince ende Heere/ den Hertogh van Anjou/ op ſekere Conditien/ ende dat oock de Doorluchticheyt van den Eertſhertogh Mathias het Gouvernement van de Landen Generael in haer handen hadde ghereſigneert/ ende by haer aenghenomen was. Soo ordonneren ende bevelen ſy alle Juſticieren/ Officiers/ eñ andere/ dat ſy voortaen den Naem/ Tytel/ groot ende cleyn Zeghelen/ Contrezeghelen/ ende Cachetten van den Coningh van Spaengien verlaten ſouden/ ende niet meer ghebruycken. Ende datmen in plaetſe van dien (ſoo lange de Hoocheyt van den voorſz. Hertoghe van Anjou ſoude abſent weſen) by proviſie ghebruycken ende aennemen ſoude den tijtel ende naem van dē Landtraedt der Landen: die tot dien fine gheſtelt ende gheauthoriſeert ſoude zijn. Welverſtaende/ datmen in Hollandt ende Zeelandt ſoude ghebruycken/ als voormaels den naem van den Hooghgheboren Vorſt/ den Prince van Orangien/ ende den Staten van den ſelven Lande/ tot der tijdt toe dat den voorſz. Landtraedt dadelijck ſoude ingeſtelt weſen/ ende ſullen hen alſ dan reguleren achtervolghende de conſenten/ by haerlieder op de Inſtructie van den Landtraedt/ eñ Contract met zyne Hoocheyt aenghegaen. Ende in plaetſe van des voorſz. Conings Zegelen/ datmen voortaen gebruycken ſoude eenen grooten Zegel/ Contrezegel ende Cachetten/ in ſaken rakende de ghemeyne regeringhe/ daer toe den Landtraedt/ volghende haer Inſtructie/ ſal gheauthoriſeert weſen: Maer in ſakē particulier in elcke Provincie ende andere Raden/ den naem/ tijtel ende Zeghel van den Lande/ reſpectivelijck daer t'ſelf de valt te doene/ ſonder andere: Al op pene van nulliteyt van de Brieven/ beſcheeden eñ deſpeſche/ die contrarie van't voorſz. gedaen ofte ghezegelt ſouden weſen. Ordonneren voorder/ ende bevelen/ dat alle ſ'Conings van Spaengien Zegelen ſouden ghebrocht worden in de handen van de Staten in elcke Provincie/ oft die daer toe ſoudē gecommitteert wordē/ op pene van arbitrale correctie.

Des Coninghs van Spaengien Zegelen gebroken/ den 26. Julij/ Anno 1581.

Ende datter geenderhande Munte ſoude meer onder haer gheſlaghen worden/ met naem/ tijtel/

ofte Wapen van den voorſz. Coningh/ maer datter nieuwen ſlagh eñ forme ſoude gheordonneert worden. Oock bevelende ende ordonnerende alle Officieren/ Preſidenten/ Canceliers/ Raden ende andere/ dat ſy (als ontſlagen weſende van haren Eedt) ſchuldigh ende ghehouden ſullen weſen/ in handen van den Staten des Landts/ ofte haer Gecommitteerde/ te doen eenen nieuwen Eedt/ daer mede ſy ſweeren ſullen ghetrouwicheyt aen de Landen/ ende den Coningh van Spaengien/ eñ alle zÿn aenhangers/ vyanden der ſelver Landen/ al achtervolgende ſeker formulier daer van ghemaeckt: Ende men ſoude alle de voorſz. Officieren van harent wegen geven Acte van continuatien in hare Officien/ eñ dat by maniere van proviſie/ tot der aencomſte van de voorſz. zÿne Hoocheyt. Ende voorder belaſten ſy alomme van den voorſz. Placcate publicatie te doen. Dit gheſchiede in den Haghe/ den 26. Julÿ/ Aº 1581. Onderteeckent Ian van Aſſeliers.

Dẽ Coningh van Spaengien wordt afgeſworẽ/ niet ſonder ſwaricheyt.

Volgende welck Placcaet/ heeft men alomme in Nederlandt de Officieren doen den Coningh afſweeren/ eñ den Staten ghetrouwicheyt ſweeren/ daer by velen groote ſwaricheyt van ghemaeckt werde. Onder andere ſoo ghebeurdet in Vrieſlandt/ dat den Raedtſheer Ralda/ een cloec ende verſtandigh Man/ voor gehouden weſende om die voorſz. afſweeringe te doen/ in onmachte viel/ ende ſterf/ daer den Landtraedt vergadert was. Vele vreeſden oock/ dat den Coningh alle Nederlantſche Perſoonen/ Goeden eñ Schepen/ in Spaengien eñ elders aenhouden ſoude: maer ſulcx en gheſchiede voor dien tÿdt niet/ het zy om dat die van Spaengien die toevoeringhe eñ afvoeringhe van de Coopmanſchappen aldaer/ ende in de Nederlanden vallende/ tot onderhoudt van de Landen van Spaengien/ ende van hare handelinghe ende Navigatie op de Indien/ niet en moghen derven/ oft om andere conſideratien/ hoewel dat namaels die Schepen/ Goederen/ eñ Coopmanſchappen van die van Hollandt ende Zeelandt/ tot verſcheyden tÿden wel aengehouden ende gheconfiſqueert zÿn gheweeſt.

Den Eertſhertogh Mathias vertreckt/ dẽ 29. Octobris/ 1581.

De Eertſ hertoge van Ooſtenrÿck/ die Gouverneur van de Landen gheweeſt was/ als vooren gheſeyt is/ ende zÿn Gouvernement overgegheven hadde/ is den 29. Octobris van Antwerpen vertrocken/ eerlÿck geſcheyden/ ende eerlÿck afgedanckt/ eñ trock door het Landt van Cleve op Ceulen. Zÿn onderhoudt was gheweeſt 120. duyſent Gulden Jaerlÿcx/ die hem de Staten gaven: Ende op zÿn vertrec werdt hem vÿftigh duyſent guldẽ Jaerlÿcx belooft. By zÿne quaetgunners/ dier niet weynigh waren/ is in't leſte een quade ſuſpicie van hem uytgheghevẽ/ als of hy eenigh verſtandt met den Coningh ghehadt hadde/ om yet voor te nemen teghen den Prince van Orangien. Welcke ſuſpicie namaels ſeer ghevordert werde by de Spaenſch-gheſinde/ om twiſt tuſſchen hem ende de Landen te maken/ alſmen verſtont uyt die confeſſien van zÿnẽ Backer/ eñ den Broeder van Charles Rÿm ghevangen/ verſcheyden dingen/ die de voorſz. ſuſpicien grootelÿcx vermeerderden/ ende datmen in allen ghevalle ſeer wel dencken conde/ dat het afvallen van de Landen van den Huyſe van Ooſtenrÿck hem niet ſeer aenghenaem mochte weſen.

Doornick belegert/ dẽ 1. Octobris.

Wy hebben hier vooren aengheroert/ hoe dat den Prince van Parma met zÿn Legher voor Doornick ghecomen was/ den eerſten Octobris voorleden/ den Prince van Eſpinoy daer uyt geſloten weſende/ ende gecomen by den Prince van Orangien/ de Princeſſe/ een dochter van Lalain/ een ſuſter van Emanuel van Lalain/ Heere van Montigny/ was daer in geſloten/ die welcke/ geduerende het belegh/ een ſtantvaſtighe Manhaftichеyt/ ende ſeer groote cloeckheyt/ in allen ſaken getoont heeft/ eñ neffens den Heere van Deſtrelles aldaer/ in abſentie van den Prince/ commanderende het Krÿghſvolck/ midtſgaders oock die goede Borgerÿe ſeer gecourageert heeft/ ſelve haren Perſoon wagende/ ontfangende eenen ſcheut in haren erm.

Doornic is een oude/ rÿcke/ eñ redelÿcke ſtercke Stadt/ daer noch een Caſteel in overbleven was/ dat den Coningh Hendrick den achtſten van Enghelandt hadde doen maken/ als hy de Stadt den Franſoyſen afghewonnen/ eñ nae vÿf Jaren weder vercocht ende gegheven hadde/ de welcke by Graef Hendrick van Naſſouwen den Franſoyſen/ Anno 1521. wederomme afgenomẽ werde/ ende is de Hoofſtadt van dẽ Lande van Tourneſis/ eertÿts van de Nerviens.

Doot van den Heere vã Glayon/ van Vaulx/ eñ de Heer van Bours.

Den Prince van Parma heeft deſe Stadt terſtont met 23. ſtuckẽ grof Geſchuts doen beſchieten/ eñ heeft Breſſe in de Mueren eñ Wallen ghemaect/ de ſelve beſtormt eñ beſprongen/ maer hy werde wel afgeſlagen: Oock heeft hy met mineren groot devoyr gedaen/ daer die van binnen tegen groeven/ de welcke cleyn Garniſoen in hadden/ alleenlÿck eenighe op't Caſteel/ die mede in de Stadt verdeylt werden. De Borgherÿe/ ende principalÿck die van de gereformeerde Religie/ ſtelden haer dapper te weere/ eñ ſloegen veel ſtormen ofte aenvallen af/ daer van de Prince van Parmas ſÿde doot bleven den jongen Heere van Glayon/ dẽ Heere van Vaulx/ die onlangs Grave van Buſquoy by den Coningh gemaect was/ oock de Heer van Bours/ die nae den dienſt/ die hy in't vermeeſteren des Caſteels van Antwerpẽ den Staten ghedaen hadde/ de ſelvige afgevallen was/ met meer andere van namẽ/ eñ veel gequetſte/ waer onder waren de Heere van Montigny eñ Billy. Maer in't leſte/ als die van de Religie binnen der Stadt ſaghen/ dat bycans den laſt alleen op haren hals aenquam/ eñ de Stadt groot eñ wÿt was/ eñ dat de Borgerÿe (die noch meeſt Roomſch Catholÿcx waren) door eenen Minrebroeder/ Broeder Gery ghenaemt/ behendelÿck niet alleene cleynmoedigh/ maer ſelve tot overgeven opgeruyt werden: ſoo hebben ſy den moedt verloren/ hoewel ſy Brieven van den Hertogh van Anjou uyt Enghelandt creghen/ vol groote beloften van toecomende hulpe ende ontſet.

Den Schotſchẽ Colonel Preſton met 30. Peerden gheraeckt in Doornick/ den 27. Novembris.

De Princẽ van Orangien eñ Eſpinoy/ met de Staten Generael/ hebben/ geduerende de belegeringe alle vlÿt aengewendt/ om eenigh Voetvolc ende Peerdevolck daer binnen te ſeynden/ maer te vergeefs/ alſo Parma ſeer ſterck van Peerdevolck was/ ende ſy te onſterck om door te ſlaen: Over ſulcx ſo verwachten ſylieden eenigh Franſoys Krÿghſvolck/ t'welck van Cales neffens den Zeecant tot Duynkercken comen ſoude/ met de welcke ſy meynden de Stadt te helpen. Maer den Hertogh in Engelandt gereyſt zÿnde/ is alles te langhe aengheloopen: Ende t'ghene datmen meynde/ dat de Stadt verſtercken/ ende t'belegh wederſtaen ſoude/ heeft die van Doornic meeſt den moet doen verlieſen/ door miſverſtant/ te weten/ dẽ Schotſchen Colonel Preſton is op't leſte van November/ met ontrent 30. Peerden/ uyt Meenen vertrocken/ ende met een ſeer groote vromicheyt gheſlaghen/ door het Quartier ende Wacht van de Duytſchen/ eñ ontdaen hebbende de Bende van den Prince van Chimay/ eñ daer van gecregen dertigh gevangens/ is alſo binnen de Stadt gecomen. Maer zÿn vrome daedt ende gheluckige incomſte heeft die van Doornick den moet geheel doen verlieſen/ door dien dat ſommige van Preſtons Volck den Borgeren aengeſeyt hadden/

Oorſake/ waeromme die van Doornick den moedt verloren.

haddē/hoe dat ſy met andere te vergeefs geweeſt waren ontrent Duynkercken / om den Hertogh van Anjou te ontmoeten met zijn Krijghſvolck/ die ſy dochten dat noch niet aenghecomen ſoude zijn. Daer ſy in der waerheyt gheweeſt waren/ niet om den Hertogh te ontmoeten/ſoo men haer wel hadde wijs ghemaeckt / maer om de Stadt van Bourborgh in te nemen / welcken aenſlagh doen niet en gheluckte / ende henlieden onbekent was/ ende haer ooc niet en diende te weten. Deſe mare ofte tijdinghe dede die van Doornick wanhopen van den Hertogh van Anjous ontſet/daer ſy op ghehoopt hadden: waeromme ſy meer met die ſelve tijdinge verflout/ dan met de hulpe verſterckt waren / ende hebben begonſt ghehoor te geven aen den Prince van Parma/ die haer veel ſchoone Conditien hadde laten aenbieden/ mits dat hy oock grooten noot ende ghebreck in zijnen Leger hadde van alderhande dingen/ als geldt/ Victalie/eñ andere nootſakelijckheden/als Leerſen/Schoenen/ getuygh van Peerden/ende diergelijcke/alſo het eenen natten Winter was/waer door de Soldaten onwilligh/ende vol ſieckten eñ ghebreken waren / de Stadt oock ſterck zijnde/ ende lichtelijcken tot de comſte der Franſoyſen die belegeringe hadde mogen wederſtaen. Maer midts de groote onwillicheyt van een groot deel van die van binnen / iſſer een Accoordt ghetreft/ den 29. Novembris/ dat redelijck was/te weten: De Stadt ſoude opbrenghen twee hondert duyſent Guldens/voor Rantſoen van haer Goeden: Die vā der Religie ofte andere/ die het belief de/ mochten met hare Goederen vertrecken / oft ſoo ſy in neutrale plaetſen haer wilden houden / ſouden haer Goeden mogen behouden eñ genieten/ die regerende door Catholijcke Rentmeeſters. De Soldaten mochten daer met vliegende Vendels ende gheweer upttrecken / mede draghende wat ſy conden/dien de Borghers voor haer Gagien eerſt moeſten uptreycken dertigh duyſent Guldens. De Princeſſe van Eſpinoy mochte met alle haer gheſinne / Juweelen / ende Goedt upttrecken/dien de Marcgraef van Rijnſborgh/ eertijts Borghgrave van Ghendt/ende de Heer van Montigny / haer Broeder ende Swagher/ gheduerende de belegheringhe ende daer naer/ alle goede aenbiedingen gedaen hebben: maer ſy houdende haer reputatie/heeft in haer groot ongeluck groote ſtantvaſticheyt ende Manheyt getoont teghen haer vyanden ende bloedtvrienden/ allegerende haer goede ſake. Daer mochte oock vry upttrecken den Gouverneur den Heer Deſtrelles/ met zijn Huyſvrouwe/ Familie/ende alle zijnen Huyſraedt.

Overgevinge ende conditien der Stadt van Doornick/ den 19. Novembris/ Anno 1581.

Morillion wordt Biſſchop van Doornick.

Als Doornick nu aldus overghegheven was op S. Andries dagh/ heeft den Prince van Parma daer ſterck Garniſoen binnen ghelept / ende tot eenen nieuwen Biſſchop gheſtelt / Maximiliaen de Morillion/de Prooſt van Aire/ eñ groot Archidiaken van Mechelen / die ſedert het vertreckē van den Cardinael Granvelle/Agent van den voorſz. Cardinael geweeſt was in de Nederlanden.

Den Cardinael Granvelle reſigneert zijn Eertſbiſdom van Mechelen.

Den voorſz. Cardinael heeft ontrent deſe tijdt ghereſigneert zijn Eertſbiſdom van Mechelen/ daer toe promoverende den Deken van S. Goelen tot Bruſſel/Heer Jan d'Auchin: maer of hy het Incomen van de rijcke Abdijen doen mede reſigneerde/was onbekent eñ ſecreet ghehouden.

Gheduerende het belegh van Doornick / waren de Princen van Orangien ende Eſpinoy tot Ghendt ſeer becommert/ om t'ontſet van Doornick te wege te brengen/ſoliciterende oft verſoeckende ſeer het incomen van des Hertoghs volck/ die ten leſten eenſdeels in't Landt quamen/ gheleydt by den Grave van Rochefort/ die langs de Strange ofte Zee-cant van Cales tot beneden Grevelingen / op't leeghe Zee-water de Riviere paſſeerden in Vlaenderen.

Daer werdt oock alle neerſticheyt ghedaen/ om Oudenaerde/de naeſte Stadt van Doornic/ wel te beſetten/ende te beſorghen/ t'welck van de onwillige eñ onverſtandige Borgerije belet ende verhindert werdt/ eñ principalijcken van ſulcke/ die het Regiment tot Gent voerden: Die welckē lange te vooren/als ſy over den Religions Vrede met den Eertſhertogh/eñ Prince van Orangien niet en conden accorderen / ſochten Oudenaerde aen haer ſijde te hebben/ miſtrouwende dē Gouverneur Guilliame de Maulde/Heere van Manſart/om dat hy den Prince van Orangien te veel toeghedaen ware/meer dan ſy begeerden: Waeromme eē Capiteyn/Charles Rochelſin/vā die vā Gent daer in gheſonden/ſochte Manſart upt het nieu Caſteel te lichten / Anno 1578. den 22. Novembris/dat hem niet en gheluckte: Maer ſelve werdt Rochelſin/ door de aſſiſtentie van eenighe Borgherije/ende Manſart ſonen/vermeeſtert eñ ghevangen/daer nae ſoo vercreegh Manſart zijn eyghen Vendel binnen/tot zijne ende der Stadt verſekeringe/alwaer zijnen ſone Charles/in't incomen in eenen vreuchden affſchietinge/ onnooſelijcken doorſchoten werdt. Dan met dat Krijgſvolc heeft hy noch geen authoriteyt oft regiment in de Stadt connen houden. Maer die oploopige Borgerije/met eenige van Gent/geterght zijnde van de Roomſche Catholijcken/hebben in eenen oploop de Geeſtelijcke/ den 9. Julij/ Anno 1579. weder upt die Stadt verdrevē/ die by den weder hernomē Religions Vrede weder ingeſtelt waren gheweeſt/ende ſo werden weder de Kercken ende Geeſtelijcke gepilgeert. Alſo nu den Gouverneur Manſart cleyn gehoor eñ authoriteyt in de ſtadt hadde/ eñ dat die Stadt Doornick nu van Parma gewonnen was/ſo ſochte hy behendelijcken/ met advijſe van dē Prince van Orangien/ſonder wete van de Borgerije / den eerſten Decembris/ Anno 1581. eenigh Peerdevolck in de Stadt te brengen/ eñ alſo daer nu twee Bendē ingebrocht waren/werdt de ijſere Poorte van den Sergiant Major geſloten / ſoo dat de reſte moeſten buyten blijven: Waer over de Borgerije gheſtoort ende in Wapenen ghecomen / zijn op de inghecomen Ruyterije/eñ op Manſarts krijghſvolck gevallen / ende die upt de Stadt ghedreven / ende den Gouverneur op zijn Caſteel/tegen't welcke ſy de ſtraten beſchanſtē/ hem willende upt dē Caſteele hebben. Het Magiſtraet gedwongē t'Gemeynte ten wille te weſen / hebben toeghelaten / dat met twee halve Cartouwen/ groot Gheſchut/ eenen halven dagh lange/ op eñ door t'Caſteel geſchotē werdt/de Valpoorte af brandende/welck gewelt den Heere van Manſart ſiende / is ſ'nachts upt zijn Caſteel vertrocken/zijn Gouvernement verlatende/waer over de Borgerije haren wille hebbende/ hebben dat Caſteel/ het nieu Caſteel gheheeten/gheraſeert/ eñ daer werdt doen Gouverneur gheſtelt Heer Hendrick van der Burght. Derhalvē den Prince van Parma ettelijc Peerdevolck derwaerts ſondt/in haer Muyterije zijnē dienſt aenbiedēde / t'welc ſy nochtans doen weygerdē: Maer dat heeft niettemin den Prince van Parma namaels veroorſaeckt zijnen Leger daer vooren te brengen.

Remonſtrantie van den Prince van Orangien aen de Staten/ nopende de regieringe/ dē eerſten Decembris.

Den Prince van Orangien over de regeringe in Vlaenderen genoech t'onvreden zijnde/is van Ghendt tot Antwerpen getrocken/om aldaer de Wet ofte Magiſtraet na gewoonte te verſtellen: Alwaer hy den Gedeputeerden der Staten/ den eerſten Decembris/ vertoont heeft/ hoe dat door het afleggen des Regiments van den Eertſhertogh Mathias/ hy ooc als zijnen Stadthouder/ van den ſelven Gouvernemente ontſlagen was. Maer de Staten/ tot Amſtelredam vergadert weſende/ verſochten hem ernſtelijck/ om den laſt van den Gouvernemente aen te nemen/ met den Rade/ die ſoude ghecoren worden in Januario naeſtcomende/ op vaſte toeſegginge ende beloſte/ van te ſullen verſorgen alles wat tot der Landen dienſte oorbaer ende noodigh ſoude weſen. Maer ſiende de cleyne ordre/ ſo was hy benoodight/ tot ontlaſtinge zijner eere/ eñ profijt van den Lande/ haer te vertoonen wat ſy behoorden te ordineren tegen den toecomenden Jare. Seyde haer oock/ hoewel dat den vyandt t'leſte Jaer Meeſter van den Velde ware geweeſt/ (doende bycans dat hy wilde) t'welck ſy niet machtigh en waren te beletten/ ſo en hadde hy nochtās door Gods gratie met zijn gheweldt niet gewonnen/ mits dat zijn fortſen in Vrieſlandt/ Gelderlandt/ eñ Brabant verdeylt waren/ eñ over ſulcx niet en hadde connen uytrechten/ ende zyn meeſte gheweldt van Peerden eñ Geſchut hadde hy moeten in Artoys ende Henegouwe ghebruycken/ door de Oorloge die de Steden van Camerijck eñ Doornick hem aendeden: welcken Stede hy meer achte dan ſy ſelve: Waeromme hy Camerijc een geheel Jaer belegert hadde/ eñ ſo hy't tē eerſtē gecregē hadde/ ware Doornick lange verloren gheweeſt/ eñ den vyandt ſoude nu al diep in Vlaenderen zijn. Het ware een Jaer gheleden/ dat hy den Ghedeputeerden der Staten aengheſeyt hadde/ dat tot ſulcken gheweldt eñ perijckel te wederſtaen/ nootelijc ware in dienſt te nemen dry duyſent vreemde Peerden/ ende twee Regimenten Voetvolcx Corceletten. Want van de behoudeniſſe van Camerijck/ ware by Gods gratie de Hoocheyt van den Hertogh van Anjou alleenlijck te dancken: mits dat by haer faute die voorſz. Stadt genoech verloren was. Nu ware Doornick belegert ende in perijckel/ om het welck te ontſetten/ hadden ſy de macht niet/ t'welc al haer eygen ſchuldt ware. Want hadden ſy de voorſz. macht gehadt/ ſy ſouden mogen haer vereenight eñ gevoeght hebben met de fortſen van den Hertogh/ eñ alſo dē vyant ten Lande uytghedreven. Nu ſtondt het te beſorgen/ dat ſy ten naeſten Jare ſouden moetē vallen in meerder ongheval/ ſoo in't vergaderen/ als int reſolverē oſte beſluyten/ eñ dat door haer onachtſaemheyt/ daer ſy nochtans ſelve mochtē hooren t'Geſchut/ eñ bycans ſien het ſtormē van Doornick. Welcke fauten niet en gheſchieden uyt onverſtandt/ maer by onachtſaemheyt: Datmen niet en overdochte/ dat den Krijgh een yegelijck ſelve eygentlijck aenginghe/ ende treftē zijn eygen vrijheyt/ ſoo wel des Lichaems als des Geeſts/ maer dat een yeghelijck zijn particulier profijt ſochte/ ende niet t'ghemeyne beſte. Waer door de weygeringe van de Schattinge eñ gelde quamē/ ſonder welcke nochtans hy/ noch niemandt anders/ den Krijgh en conde gevoeren. Niet dat hy oyt begeert hadde eenigerhande handelinge van den gemeynē gelde/ t'welc ſy wiſten/ dat hy noyt aengeroert en hadde/ niet tegēſtaende de achterclappers anders daer van tegē haer eygen wetēheyt geſprokē haddē: Maer hy moeſte ſulcx haer aenſeggē/ op dat ſy daer in voorſagen/ eñ dochten dat het haer aller eyghen ſtuck ware/ om gheſamentlijck daer op te letten in eenicheyt/ alſoo het behoorde/ datmen tot noch toe niet en hadde connen verwerven: Want elcke Provincie hadde zijnen Raedt/ eñ elcke Stadt bycans zijn eyghen Krijghſvolc ende gheldt. Men hadde wel eenen over-Raedt gheordineert/ maer ſonder macht. Ende daer geen authoriteyt en is/ hoe ſoude daer regel weſen in de Krijghs diſcipline/ in de Finantie/ in de Juſtitie/ ende in andere ſaken? Ende de authoriteyt en can in dien Raedt tot geenē tijt weſen/ die de macht niet en heeft van eenen ſtuyver te diſtribueren/ alſo ſy noch den voorſz. Raedt niet en haddē. Dat was de ſomme van haer fauten/ die ſy tot noch toe hadden begaen/ ende daer ſy noch in volherden/ ende door de welcke hy haer voorſeyt hadde (tot zijner ontlaſtinge) dat ſy alle ſouden gheruineert worden/ ſo Godt geen gratie en gave/ om t'ſelfde te remedieren. Waeromme hy haer badt daer op te letten/ ende dat ſy't den Volcke te verſtaen ſouden geven/ op datmen namaels de ſchult op hem niet en leyde: Maer ſoo ſy van haerder ſijde de gebreken wilden beteren/ ſo ſouden ſy by experientie bevinden/ dat hy hem ſelven (alſo hy hem ooc ſchuldigh vonde) nergens in ſparen en ſoude/ noch yet dat in zijne macht ware. Waer op ſy te meer moeſtē bedacht weſen/ mits dat de leſte geordineerde regeringe niet langer ſoude duerē dan tot dē leſten Januarij naeſtcomende/ nae welcken tijdt gheen Regeerder in't Landt ſoude weſen/ ten ware ſy ordere ſtelden.

Deſe vertooninge heeft luttel vruchtē gedaen/ dewijle eenige Provincien wel reſolveerden/ dat alle middelen der Oorlogen ſouden volcomelijck gheſtelt worden in handen van zijne Excellentie ende Raedt/ maer andere wilden verbeydē tot de comſte van den Hertogh van Anjou. Eñ om zijn comſte te haeſten/ ſoo werden afgheveerdight de Heeren van Dohain/ eñ Doctor Johannes Junius/ naer Enghelandt te reyſen/ ende neffens de Heer van S. Aldegonde/ zijn overcomſte te vorderen. De Princen van Orangien ende Eſpinoy/ met den principaelſtē Adel ende Staten/ reyſden in Zeelandt/ om hem daer te verwachten ende ontfangen.

Aenſlagh by Parma op Berghen op Zoom/ te vergeefs/ de 5. Decembris.

Hierentuſſchen iſt ghebeurt/ op den 5. Decembris/ dat de Heer van Haultepenne/ Gouverneur van Breda/ aldaer ettelijck Volc vergadert hebbende/ eenē aenſlagh op Bergē op Zoom gehadt heeft/ met den Heer van Berſele/ die van weghen zijner Huyſvrouwe/ de Dochter van den Heere van Merode eñ Pieterſem/ Marquis oſte Heere van Bergen is/ ende hadde hem tot noch toe op zijn ſterck Huys oſt Slot Wouwe neutrael ghedragen. Deſe met eenige binnen Bergen verſtant hebbende/ hadde daer binnen ghecregen ontrent vier hondert Soldatē/ die gecropen waren door een Gat van een Water-Sluys/ daer nochtans een Schildtwachte by ſtondt/ t'allen ghelucke eñ ongheluck wat dooſachtigh/ ende dat op eenen ſoo donckeren ende miſtighen morgenſtondt/ dat men qualijck ſeven treden verre van hem conde ſien. Maer by ghevalle/ een van de Wachte daer ontrent gaende/ hoorde t'geruchte/ ende maeckte alarme/ waer door de reſte het incomen verhindert werdt. Niet tegenſtaende die binnen waren/ trocken in ſlaghordene door de Stadt tot op de Marckt/ nae de Wouwſche-Poorte/ die ſy meynden open te ſmijten/ ende haer Peerdevolck in te laten: Maer de Wacht der Franſoyſen/ van Colonel La Garde/ die mits haer cleyn ghetal in't eerſte ſeer vertſaeght waren/ heeft den vyanden (door d'aenleydinghe van den Heere van Daleynes/ ende van de Capiteynen Durant/ Meetkercke/ ende meer anderen/) cloeckelijck aenghevallen/ ende op de vlucht gheſlaghen: dan alſoo ſy de Poorte niet open en conden crijghen/ midts dat het Schof/ Valpoorte/ oſte Sarazijne/ neder ghevallen was/ ſoo hebben ſy haer nae de Veſten begheven/ om haer over de Mueren te ſalveren/ doch ſoo nochtans/ datter tſeventigh doodt bleven/ ende hondert ghevangen werden/ waer onder was Capiteyn Paulus Bobora.

Veel die vluchten werden ghequetſt. Van binnen bleef doot dē Capiteyn Reviere. De Marcgrave heeft hem genoech daer mede der Staten vyant verclaert/ ende hem ſints alſoo ghenoech ghehouden.

enſlagh op de Stadt Borborgh te vergeefs.

In deſen Winter iſſer een onderhandelinghe gheweeſt met den Gouverneur vā Borborgh/ Salinas genoemt/ om hem te verſoenen met den Staten/ het welcke ſoo vele als beſloten was met den Prince van Orangien. Hierentuſſchen hebben eenige particuliere Capiteynen/ als de Heere van Lokeren/ eñ Bochard uyt Vlaenderen (hier niet van wetende) eenē aenſlagh op de ſelve ſtadt van Borborgh ghehadt/ ende zÿn ſecretelÿck by nachte door het Rivierken op een ſekere ondiepte ghepaſſeert. Die eerſt door quamen/ zÿnde ontrent tſeſtigh Mannen ſterck/ hebben de Stadt beclommen/ eer de ander door het Water waren ghecomen/ de welcke meynden te volgen/ maer door de donckerheyt des nachts miſten ſy de ondiepte/ ende en conden over ſulcx niet door geraken/ ſo dat de voorſte/ die meynden dat de andere ghevolght waren/ in de Stadt waren gheclommen/ aldaer den Gouverneur Salinas/ die van den aenſlagh niet en wiſte/ hem ter weere ſtelde met La Motte/ den Gouverneur van Grevelinghe/ die by ghevalle daer binnen gecomen was: Maer de Beſpringhers zÿn gheſlagen/ ghevanghen/ ende in de vlucht ghedreven/ ſoo vele alſſer in de Stadt waren: Waer onder oock was den Capiteyn Bochard/ die dē aenſlagh beleydt hadde: Maer Salinas is daer over oock doot ghebleven. Waer mede verſuymt ofte verloren wert de vruchte van de verſoeninghe/ die men voor ſeker verhoopte.

Oldenborn in Vrieſlant beſchanſt/ eñ by Verdugo beſprongen/ den 24. Ianuarij/ 1582.

In Vrieſlandt hadden de Staten Doccum/ Sloten/ Staveren/ eñ Nieuziel doen ſterck maken/ ende alſoo den Gouverneur Meroda goet vondt/ datmen hem aen de ſÿde van de Sevenwolden beter verſekeren ſoude/ gaf hy Nienort laſt/ om de Vlecke van Oldeborn te beſchanſſen/ daer hy binnen lagh met ſes Vendelen. Maer Verdugo quam/ den 24. Ianuarij/ Anno 1582. wel ſterck daer voor/ den welcken ſy met uytvallen grootelÿcx beſchadighden/ ende hy dat merckende/ ende ghereedtſchappe ſiende om dat te comen ontſetten/ trock weder af/ niet ſonder verlies: want Nienort ſloegh hem in den ſteert/ ende nam hem eenighe ghevanghenen ende Buyt af.

Daer nae is Bronckhorſt eñ Keppel den Staten afghevallen/ waer door ſy daer nae langhe van de Engelſche ende Nienortſche knechten te vergheefs beleghert werden.

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des thienden Boecx.

Het elfſte Boeck.

Nobiſcum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte cort verhael van het elfſte Boeck.

Den Hertogh van Anjou comt uyt Engelandt in Zeelandt/ ende van daer tot Antwerpen/ aldaer hy inghehaelt ende ghehuldt wordt als Hertogh van Brabant. Daer de Catholijcken haer Religie oock exerceren/ midts hem Eedt doende/ ende den Coningh afſweerende. Den Prince van Orangien wordt door zijn hooft gheſchoten/ ende gheneeſt. Sijn Huyſvrou van den Huyſe Borbon ſterft/ achterlatende ſes Dochters. Oudenaerde wordt door Parma beleghert ende ghewonnen. Daer tegen werdt Aelſt by den nieuwen Hertogh van Brabant beclommen ende inghenomen. Liere werdt Parma door Simple den Schot verraden. Salcedo/ die ſoo wel den Hertogh als den Prince van Orangien nae het leven ſtaet/ wordt ghevangen ende ghedoodt tot Parijs. By Gent op den aftocht werdt des Hertoghs Volck van Parma beſprongen. Lochum/ beleghert zijnde/ wordt drymael ontſet. Parma crijght meer Spaengiaerden eñ Italianen: Ende alſo hy zijn Volck overſiet/ bevindt hy by de monſteringe 60. duyſent te voet/ ende by de vier duyſent Peerden/ die in gagie coſten ſes hondert ende 54. duyſent Gulden ter Maendt. Nae eenighe exployten breeckt zijnen Legher uyt ghebreck. Steenwijck wordt beclommen door Parma. Des Calendiers Reformatie wordt in Nederlandt ghepubliceert. Den Hertogh crijght met Biron Volck uyt Vranckrijck: Met de welcke hy/ nae veel Diſcourſen/ reſolveert op eenen tijdt veel Steden onder zijn abſoluyt gheweldt te brenghen: Alſo vercreegh hy Duynkercken/ Dixmuyden/ Dermonde/ etc. Maer Brugghe/ Aelſt/ Nieupoort/ ende Antwerpen miſte hem/ aldaer binnen Antwerpē vijfthien

hondert

1582. hondert Franſoyſen doot bleven/tot zijn groote confuſie. Om met hem weder te vereenighen/ werdt ghehandelt: Waer op den Prince van Orangien zijn opinie verclaert. 1582. Dies met den Hertogh op een nieu verdragen werdt. Overleverende de Steden/ trock hy nae Duynkercken. Den Prince van Orangien trouwt des Admiraels Grave van Chaſtilions dochter. Cornelis de Hooghe met meer ander Conſpirateurs werden ghedoodt. Eyndoven werdt door Parma ghewonnen/ oock Dieſt ende Weſterloo. De Staten nemen Woude. Den Hertogh uyt Duynkercken vertreckende/ werdt de Stadt door Parma beleghert ende ghewonnen/ met meer andere Steden/ door toedoen van de Ghendtenaers eñ Chimay. Biron met de Franſoyſen vertrecken. Parma neemt Steenbergen. De Staten beraedtſlagen over de Regeringhe: Verlieſen Aelſt ende Zutphen/ende t'Landt van Waes. Imbijſe comt tot Ghendt. Krijgh van Ceulen/Aken ende Tercera/ wordt vermaent.

¶ Alles gheſchiedt in achthien Maenden/ als den Hertogh van Anjou/ ende den Prince van Parma gouverneerde.

VY hebben in't voorgaende Boeck v̄haelt/ hoe dat de generale Staten van de gheunieerde Landen aenghenomen hadden Franſoys de Valoys/ eenigh Broeder van den Coningh van Vranckrijck/ Hertogh van Anjou/ van Alenſon/ oock hoe dat hy in de ſelf de qualiteyt hadde de ſtadt van Camerijck ontſet ghedaen/ende den vyandt daer van ghedreven. Wy ſullen nu verhalen/ hoe hy voorder in de Landen ghecomen is. Nae het ontſetten van Camerijck en heeft hy den ſelven Legher niet connen ghebruycken/ om in't Landt te comen/ mits dat die beſtondt van vele Edelen/ ende andere ghewillige/ die hem geerne den dienſt deden/ ende ooc van de Benden Peerden van de Ordonnantie des Coninghs. Daeromme hy zijn eyghen Krijghſvolck/ onder den Grave van Rochepot door Cales langs de Zeeſtranghe in Vlaenderen geſonden heeft/ ende zijnen Perſoon ſelve reſolveerde over Enghelandt derwaerts te varen/ om van daer raedt/ advijs/ ende recommandatie te becomẽ/ dewijle hy noch van den Coningh/noch van zijn Moeder de Coninginne/noch van de Staten van Vranckrijck/ eenighſins gevordert/ noch oock ſulcken behulpſaemheyt ende aenvoeringe en vercrege/ als ſoodanigẽ treffelijcke ſake wel verdiende/ ofte weert was/eñ daer aen den Coninghrijcke van Vranckrijck ſoo vele gelegen was: Waer over den Coningh ſcheen byſondere redenen van onſchuldt te hebben: Maer veel oordeelden daer ſulcx van/ dat afgunſte/ haet ende nijdt/ met de Spaenſche factie/ meer vermogen by den Coningh heeft gehadt/ dan de redenen/ ende des Rijcx eere eñ profijt: Het welcke den Staten van de Nederlandtſche Provincien tegen haer meyninge ende Contract gebeurde. Den Coningh van Vranckrijck hem ontſchuldighende/ dat hy in geen Oorlogen teghen Spaengien treden wilde/ voor ende aleer hy ſagh dat zijn broeder met de Coninginne van Engelandt getrouwt ware/vreeſende dat/als hy in de Oorloghe ſoude weſen/haer de Coninginne daer uyt trecken mochte/ met de Nederlanders: Ende alſo ſy beyde van eender Religie waren/ ſo ſouden ſy hem moghen lichtelijcker verlaten.

Dē Hertogh van Anjou reyſt na Engelandt/ den eerſten Novembris.

Waer over ſoo is den Hertogh de tweede reyſe in Enghelandt ghevaren/ende aldaer den eerſten Novembris aenghecomen/ verſelſchapt van den Prince Dolphijn/ Graven van Laval/ van S. Agnan/ Fervaques/Chevalier Breton/Bacqueville/ Tiligny/ Deſpruneaulx/ met meer ander. Van der Nederlanden wegen waren by hem/om zijn comſte te ſoliciterẽ/de Heer van S. Aldegonde/met Juſtinus van Naſſouwen: Daer by ooc quamẽ de Heeren van Vaynſy/Gouverneur van Camerijc/Monſeur Dohayn/ ende Doctor Junius.

In Enghelandt heeft den Hertoghe zijn ſolicitatie van't Houwelijck ſeer hardt ghevordert/ als een ſake die hy achte/ dat hem om verſcheyden ſaken nootelijck ſoude weſen/ meeſt om zijn reyſe in Nederlandt te recommanderen/ daer hy wiſte/ dat den gemeynẽ Man van oude herkomſte quaet Franſoys was/ende oock hem vreeſdẽ/ om zijn Profeſſie van de Roomſche Religie/ al t'welck de alliantie van de Enghelſche Coninginne ſcheen wech te nemen/om de goede opinie/ die men van haer Regeringhe/ macht ende Religie alomme hadde.

Belofte van Houwelijck conditionael tuſſchen de Coninginne van Enghelant/ eñ den Hertogh vā Anjou.

Van dit Houwelijck werde op deſen tijdt ſoo verre aldaer ghehandelt/dat den 22. Novembris de Coninginne hem een opentlijcke gelofte dede/ van hem te trouwen op ſeker Conditien/ die by den Coningh van Vrancrijck te voldoen waren: Hier op gaven ſy d'een den anderen elck eenen Ringh/ waer groote congratulatien aen beyde ſijden van den Edeldom nae volghden. Ende op deſe tijdinghe heeftmen in Nederlandt alomme teeckenen van groote blijſchappe ghetoont/met Vyeren/Gheſchut af te ſchieten/eñ groote Clocken te luyden/ alles om den voorſz. Hertoghe by de Nederlanders in goede opinie te brenghen: Maer voorder en iſſer van't Houwelijc niet ghevolght/door dat dẽ Coningh de verhoopte Conditien niet en volbrochte/ alſoo oock namaels de Coninginne haer excuſeerde by den Hertogh/ eñ den Coningh zijnen Broeder/dat ſy het Houwelijck niet en dorſte aengaen/ midts dat hy wiſte/ dat ſy t'ſelve niet doen en mochte tegen den danc van haer Onderſaten/ die ſy mede ſoude in een nieuwe Oorloghe brengen met Spaengien/daer ſy meerder ſwaricheden uyt te vreeſen hadde/ maer ſy verwillighde geerne tot eenige verbonteniſſe/om den Hertogh by te ſtaen in Nederlandt/ maer ſy en conden op de qualiteyt van deſen byſtant met den anderen niet overeen comẽ. Nochtans heeft ſy den Hertogh met groote onderlinge vriendtſchappe/ familiariteyt ende beleeftheyt/ aldaer over de dry Maenden ghehouden/ende is den eerſten Februarij van Londen gheſcheyden/ verſelſchapt met de Coninginne/die hem uytgheleyde dede tot Cantelbergh toe/ dry Duytſche mijlen van der Zee. Van daer is hy van haer ghe-

De Hertogh van Anjou gaet t'ſchepe nae Nederlandt / beleydt ende gherecommandeert by de Coninginne van Engelandt/ den 8. Februarij/ Anno 1582.

gheſcheyden / ende den 8. Februarij aen de Zee-Duynen t'Schepe gegaen in ettelijcke Schepen van de Coninginne/ die daer toe bereydt waren/ met een deel Engelſche Heerē/ die van hare Majeſteyts wegen den ſelven Hertogh alle goede getuyghenıſſe ſouden geven / ende den ſelven aen de Landen op het hooghſte te recommanderen/met toeſegginghe/ dat t'ghene de Landen tot dienſte van zyne Hoocheyt ſoudē doen/dat ſy dat achten ſoude haren Perſoon gedaen te weſen. Deſe Heeren waren de Grave van Leyceſter / de Heeren ofte Lorden Hauwaert / opper Admirael van Enghelandt / ende Hunſdon / alle dry van hare Majeſteyts Raedt / ende Ridders van der hoogher Ordre der Jartiere ofte Couſſebandt / met noch meer andere Heeren ofte Lorden/als Willoughby / Winſore / Cheffield : Oock noch veel Ridderen/ Sir Philips Sidney / Charles Parrat/ Ruſſel/Drewery/ Bourcher/ de dry Sonen van Hunſdon / den Broeder van Haward / etc. Soo dat de Enghelſchen wel hondert Edelen/eñ dry hondert Knechtē waren/ alle om hem te vereeren tot Antwerpen toe.

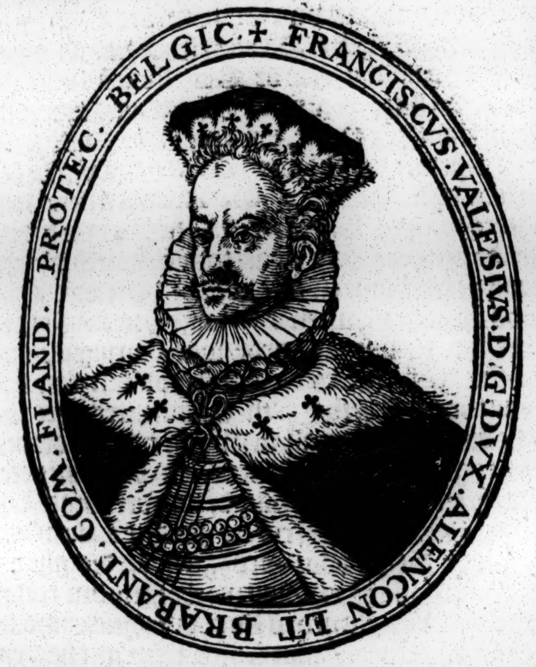
FRANCISCVS VALESIVS D.G. DVX ALENCON ET BRABANT. COM. FLAND. PROTEC. BELGIC.

Hertogh vā Anjou arriveert in Zeelandt.

Als hy met deſe alle t'Schepe ghegaen was den achtſtē/is hy eerſt den 10. Februarij tot Vliſſingen aen't Landt gecomen / daer hy met grooter eerbiedinghe ontfangen werdt/ſulcken grooten ghetal van Gheſchut afſchietende/ datmen't tot Cales hoorde. De Princē van Orangien ende van Eſpinoy/ tweemael in de Zee ghevaren hebbende/ om hem te ontmoetē / ontfingen hem eerſt ſoo hy uyt zijnen Boot aen Landt treden ſoude: Daer de Prince van Orangien omhelſende zijn knie / tot hem ſeyde / dat hy ſeer blijde was dien gheluckighen ende ſoo langen verwachten dagh te ſien/in den welcken hem ghebeuren mochte de eere van zijne Hoocheyt te groetē / ende hem aen te bieden zijnen ſeer ootmoedighen dienſt / zijne middelen / ende zijn eyghen leven / gantſchelijck verhopende/ dat door zijne Hoocheyt de Landē/ nae veel lijdens/volcomelijck ſouden verloſt worden. Waer op den Hertogh cort ende bequaemlijck antwoorde / hem omhelſende. Desghelijcx de andere Edelen/ ende Staten van de Landen/ d'een voor d'ander nae / hem willecomende. Hy werdt aldaer op't Stadthuys dien nacht ghelogeert.

Anjous incomſte in Middelburgh.

S'anderdaeghs / midts dat het coudt Weder was/is hy van Vliſſinghen tot Middelburgh te voete ghegaen / daer hy oock heerlijck wert ontfangen. Voor de Poorte werdt hy ghegroet van de Staten des Gravelijckheyts van Zeelandt/ verclarende hare blijſchap over zijn comſte/congratulerende t'goet ſucces van zijn Vrede-makē in Vranckrijck/ de verloſſinghe van Camerijck/ ende zijn reyſe in Engelandt tot haren voordeele. Van de Poorte tot zijn Logement waren ſchutboomen ofte afſchutſelē/ vier ſchreden wijdt van malcander gheſtelt/ over beyde ſijden brandende Tortſen / daer de Borghers onder thien Vendelen / ſoo buyten als binnen in Wapenen ſtonden. Langs de ſtraten eñ op de Thorens warē groote conſtighe vyeren/hem alſo met gheclangh van Trompetten inhalende. Ooc werde op't Stadthuys van Middelburgh een coſtelijck Bancquet hem gegeven/tot verwonderinge van alle vreemde Heeren/over de heerlijckheyt/ſchoonheyt ende magnificentie van der Stadt/in ſoo cleynen Eylandt ghelegen/ende daer toe ſoo nae by noch dry andere goede Steden / ſtaende niet voorder dan een mijle van malcanderen / die welcke hy oock heeft gaen beſien / oock mede de toereydinge van de Schepen/die hem de Schelde op tot Antwerpen voeren ſouden / die vierenvijftigh in ghetale waren.

Den 17. Februarij is hy met alle zijn Hofgheſin t'Schepe ghegaen/ ende ſ'anderdaeghs voor Lillo gecomen/ een Sterckte die daer gemaeckt is by die van Antwerpē/op den Dijck in de Prochie van Lillo / daer de Riviere ſmalſte is / loopende rondtom t'voorſz. Fort/ende heeft dē Hertogh dien nacht aldaer binnen gheſlapen/om den 19. zijn Blijde Incomſte tot Antwerpen te doen.

De Hertogh van Anjou incomſte t'Antwerpē/ den 19. Februarij.

Alwaer hy ſmorghens met alle zijn Oorlogh-ſchepen/ verciert met Vlaggen ende Wimpelen/ ſeer triumphantelijc voor de Stadt van Antwerpen gheſeylt heeft/ neffens t'Caſteel/ daer alle de Capen ofte werven beſet waren met krijgſ volck van gewapende Borgers/die daer ontrent twintigh duyſent te ſien waren / elders niet vele ofte noyt gheſien/ ende waren ſoo fraey ende wel toegheruſt eñ ghewapent/ dat wel dry de beſte Steden van Chriſtenrijck ſoo ſchoone Wapenen/den Borghers toebehoorende/ niet en ſouden connen toonen. Deſe ontmoeten den Hertogh buyten eñ binnen de Stadt/eñ groeten hem met alderhande Gheſchut / daer die van de Schepen op antwoorden. Op't Kiel buyten de Stadt tradt hy uyt den Schepe/ daer hem de Staten van Brabant / ende de Magiſtraet van Antwerpen/met haer Trompetten/ Heraulten/ende andere Officieren te Peerde ontfinghen/ t'Veldt beſet zijnde met 20. Vendelen Borgherije/ met haer Peerdevolck. Neffens de buyten Mueren des Caſteels was een Theatre ofte Tonneel bereydt / eñ wel verciert met eenen gulden Stoel. Daer den Hertogh / met de principaelſte Enghelſche eñ Franſoyſche Heeren vergeſelſchapt zijnde/opgheleydt werdt van de Staten van Brabant / de Edele ende Ghedeputeerde der Steden.

Als hy nu in den voorſz. Stoel gheſeten was/ ende de Heeren Staten aen beyde zijn ſijden/ ſoo heeft den Raedtſheere/ Doctor Heſſels/ van weghen de Baenderheeren/Edellieden/ende Gedeputeerde der Steden van Brabant/hē verclaert/ dat ſy Gode dancken van zijn blijde aencomſte/ dat ſy hem vercorē hadden tot haer Landtſheer ende Beſchermer / teghens den Coningh van Spaengien / den welcken ſy Wettelijck waren afghegaen / verhalende die oorſaken van dien/ eñ dat ſy daer reede waren/ om hem Manſchap/ ghetrouwheyt ende ghehoorſaemheyt te doen/eñ ſweeren alſoo't behoorde. Waer op den Hertoge antwoorde/ ende haer grootelijcx bedanckte/dat ſy hem boven andere Vorſten ghecoren hadden/ om haer te verloſſen van de tyrannije der Spaēgiaerden / ende te regeren nae hare Wetten ende

Privilegien/haer verſekerende dat de rechtveerdicheyt van haer ſake/haer eerlijcheyt ende lieſde die ſy hem betoonden/ hem hadden beweeght haer beſcherminge te aenveerden / ende daer toe te ghebruycken alle de middelen die Godt hem in handen ghegheven hadde / ende die den Coningh van Vranckrijck zijnen Broeder/ ende de Coninginne van Engelandt door gunſte ſoude believen hem te doen / jae oock zijn eyghen bloedt ende leven te verſtrecken.

Dē Hertogh van Anjou wort gehult Hertogh vā Brabant.

Daer nae werden geleſen de Artijckelen van de blijde incomſte in Duytſch / daer eē Tranſlatie in Franſoys/met eē nieuwe prefacie by was/ die hy beſwoer in de handen van Heer Dierick van Lieſvelt/Cancelier van Brabant / op den Euangelie-boeck/die den ſelven was houdende. Daer nae op de ſelve maniere dede hy eenē tweeden Eedt/den Baroenen/ Edelen/ Steden ende Vaſſalen/van hem te weſen een goet ende rechtveerdigh Landtvorſt / ende die niet te tracteren na zijnen wille/noch by weghe van daedt/ maer in gherechticheyt/Juſtitie/ende nae haer Privilegien.

Daer nae werdt des Hertoghs langhen ſlependen Mantel ende Hoedt gebrocht/ die beyde van Cramoſijde Fluweel waren/gevoedert met bonte Ermijnen / met groote omſlaghen: Die heeft hem den Prince van Orangien aengedaen/ ende den knoop voor ſluytende/ſeyde hy/ dat die moeſt vaſt gheſloten zyn/op dat hem dien mantel niemandt afruckte. Daer nae ſettende hem den Hoedt op't hooft/met behoorlijcke Ceremonien/ wenſchte hem alle gheluck / als nu zijnde Hertogh van Brabant.

Doen deden hem de Staten oock reciproken Eedt van ghetrouwicheyt/door den mondt van den voorſchreven Cancelier / die naegheſproken wert van de voorſchreven Baenderheeren/ Edelen ende Ghedeputeerde / van woorde tot woorde/doende hem alle eerbiedinghe/ende belovende Manſchap/ getrouwicheyt/ ende ghehoorſaemheyt.

Dē Hertogh wort gehult Marcgrave des heyligh's Rijcx.

Als deſe Eeden onderlinghe ghedaen waren/ heeft de Magiſtraet der Stadt Antwerpen door den Pencionaris Johan van den Wercke/ een Oratie ofte Aenſprake ghedaen van weghen der Stadt ende Marckgraefſchap des heylighs Rijcx/verrondighende oock den volcke/ dat den Hertoghe de Stadt van Antwerpen eñ Marckgraefſchap den behoorlijcken Eedt ſoude doē/eñ datmen Gode badt/dat door een ſulcke ende ſoo heerlijcke daedt zijnen Naem gheeert mochte weſen / tot verſekeringhe ende welvaert des Landts/ende tot vermeerderinge der eeren ende glorie van zijne Hoocheyt. Nae dat die in Brabantſche tale gheleſen was/ſoo werdt dien Eedt ghedaen by den Hertoghe/in handen vandē Heer Amptman Stralen/hoe wel dat den Borgemeeſter Heer Philips van Schoonhoven/ Heer van Waurope/pretendeerde t'ſelve ſijn Ampt te weſen) de welcke den Hertogh gaf eenen verguldeu Sleutel/tot een teecken van onderdanicheyt / de welcke zijne Hoocheyt hem weder gaf / hem belaſtende die van zijnent wegen getrouwelijcken te bewaren.

Als alle deſe ſolemniteyten eñ Ceremoniē volbracht waren / hebben de Heraulten van Brabant/Limborgh/ende Lotrijck/etc. met luyder ſtemmen gheroepen / Vive le Duc de Brabant, met groot gheclanck van Trompetten / daer by worpende onder t'volck inde griel veel goude eñ ſilvere penninghen/met des Hertoghs Figuere/ ende inſcriptie van Hertogh van Brabant op d'een ſijde/ende op d'ander ſijde zijn Deviſe van de opſtaende Sonne / die alle duyſterheyt ende onweder verdrijft / met Fovet & diſcutit, dat is/ coeſtert ende verdrijft: te weten / dat hy hoopte als een opſtaende Sonne / alle donckerheyt ende onweder te verdrijven / ende alle vruchten te coeſteren.

Hier nae is den Hertogh op een wit Napels Peert/coſtelyck behanghen/ nae de Stadt ghereden/de Keyſers Poorte in. Eerſt voor rijdende de Sargianten Mayors/met de Stadts Boden ende Trompetten. Nae de welcke volghden de Hooghduytſche ende Ooſterſche Coopliedē/ veel te Peerde op haer maniere gecleedt. Daer nae de Enghelſche/al op eenderley maniere ghecleedt/ met Caſacken van ſwerten Fluweele.

Na deſe volghden de Colonellen ende Capiteynen der Stadt / met veel Edelmannen / ſoo van den Lande/als Franſoyſen ende Engelſchē: Eñ na haer het Lichaem van der Stadt/ te weten/alle andere Officieren / eñ Magiſtraten/gecleedt op eenderley wijſe / met ſwerte Fluweele Mantels. Nae haer volghden Trompetten der Statē/met de Heeren Statē/Als eerſt de Gedeputeerde der Steden/ende daer na de Edelē van Brabant. Na haer volghden den Cancelier/met Grave Lamorael van Egmont/des Grave van Egmonts Broeder/Baenderheere van Gaeſbeke. Nae deſe volghdē de Switſers eñ Hellebardiers. Na haer de Franſoyſche/Engelſche / ende Nederlantſche Heerē. Eñ daer na de Marcgrave van Antwerpen/bloots hoofts / draghende een Roede van Juſtitie. De Baenderheere van Merode/Heer van Peterſen/ dien daghe bedienende den ſtaet van Maerſchalck van Brabant/ droegh een bloot ſweert voor den Hertoge. Sijn Hoocheyt ſelve/wien vele jonge Heeren volghdē/ met zijn Franſche Garde/was omringhelt met de Gulde-broeders der ouder Gulden van den Hantboge/Voetboge/eñ Coloveniers/met ſoo ſchoone Wapenen alſmen vindē mochte/als des Hertoghs Lijf bewaerders. Aen de Poorte verwachten hem ſes Edelluydē van der Stadt/met eenen Hemel van gefriſeert gouden Laken/ dien ſy alle de Stadt door over zijn hooft droeghen.

Des Hertoghs blijde incomſte in Antwerpen ſeer triumphant.

Binnen de Poorte ontmoete hem den triumphanten Waghen/des Verbonts genoemt/daer op ſat de Maeght van Antwerpen/met haer byghevoeghde geſelſchap / eñ voorts waren in der Stadt geſtelt verſcheyden Arcus Triumphales, ofte ſtellagiē met Figuerē / ſchouſpelē/met haer bedieningē langs zijnē wegh/ſeer heerlijc eñ cierlijc/ eñ oock ſeer conſtelijc/alſo de Nederlanders in diergelijcke conſten bycans alle andere Natiē te boven gaen: Ende dit voor ſoo veel als des Landts ſtaet ende tijdts cortheyt toelieten/want ſy en hadden maer ſes daghen tijdts gehadt om haer ghereet te maken.

Luſtighe Muſijcke is ſommighe daghen alle de Stadt door gheweeſt. Op de wijde plaetſen der Stadt ſtonden alomme de Borgerē in frayer ſlagh-ordene onder haer Vaendelen:ende is alſo ſeer ſpade alſt doncker was/in zijn Palleys ghecomen. Maer de gheheele Stadt was vol Tortſen/Fackelen ende Vyeren / op alle de ſtraten/ eñ op de Kerck-torens / dat de Stadt ſcheen in een vyer te ſtaen. De Heraulten hier ende daer ſaeyden de voorſz goude ende ſilvere Penningen. Den Hertogh volghden twee ofte drie hondert miſdadighe ende ghebannen/bloots hoofts/ aen een koorde vaſt houdende/begeerende ghenade/ die ſy vercreghen. Als hy int Pallays ghecomen was/ſo werdē wel twintigh ofte dertigh duyſent Buſſen teffens afgheſchoten/eñ eer een halve ure was de gantſche Stadt in alle ſtilheyt ontwapent/met uytnemēde goede ordre/ tot groot verwonderens toe. Daer nae werdt wederomme tweemael alle het grof geſchut rontom de Stadt afgheſchoten. Die hier van meerder bericht begeert/ mach de gedruckte Boecken leſen/ die uytgegheven zijn met de Figueren van de Arcus triumphales, met hare inſcriptien ofte bediedingen/ inhoudende alle de ſolemniteyten / die op deſe Blijde Incomſte zijn ghepleeght.

Dē Hertogh wordt ghehuldt in Antwerpen.

Des Donderdaeghs/ den 22. Februarij/ is dē Hertogh ghecomen op het Stadthuys (voor het welcke een ſchoone groote ſtellagie gheſchildert ende verciert ghemaeckt was (alwaer hy den byſonderen Eedt van der ſtadt Antwerpen ghedaen heeft / met behoorlijcke aenſprake / uytlegginghe ende ſolemniteyten / in handen van den Borgemeeſter voorſz. Heer Philips vā Schoonhoven: na welcke by den Pencionaris werdt geleſen dē Eedt/ die de Magiſtraet eñ Volcke moeſte doen/ die terſtont oock ghedaen werdt/ ſo dat den Amptman den ſelven voorſprack / ende dat de Overicheyt/ mitſgaders het Volck/ met opgerechten vingheren hem de ſelve naeſprack. Ende wederomme werdter geldt gheworpen/ eñ groot gheluyt van Trompetten ghemaeckt: ende op't Stadthuys wert hem/ met allen den Franſchen ende Enghelſchen Adel / een heerlijck coſtelijck Bancket ghedaen/ tot verwonderens toe.

Des anderen daeghs zijn de Enghelſche Heeren vertrocken/ heerlijc haer afſcheydt nemende/ eñ doende alle recommandatien van wegen hare Coninginne aen den Landen.

Die van de ghereformeerde Religie congratuleren den nieuwen Hertoghe.

By den Prince van Orangien werdē den nieuwen Hertoghe ghepreſenteert de Ghedeputeerde van der ghereformeerder Kercken/ die hem ende den Landen hebben ghecongratuleert van zijn Blijde Incomſte/ verhopende het ſelf de gheluck dat de Landen genoten haddē by den voorgaenden Hertoghe van Borgongien / gheſproten uyt den Huyſe van Vranckrijck / oock te ghenieten. Verhalende der ſelvigher deuchden / die ſy hem baden te willen volghen/ oock mede zijn Grootvaders/ den Coningh Franſoys/ den Vader der gheleertheyt/ om welcke te vorderen/ ſy byſonderen laſt hadden / biddende hem de Profeſſeurs daer van in zijn protexie te nemen/ ende voorder beloofden ſy hem alle getrouwicheyt ende onderdanicheyt nae haer vermoghen/ eyndelijck wenſchende zijn gheluckſalicheyt / ende des Landts Vrede / Gode den Vorſt der Vorſten biddende/ hem te maken ſoo vroom als David/ ſo wijs als Salomon/ ende ſoo ijverigh van zijn Glorie als Ezechias.

Waer op den Hertoghe antwoorde/ dat hy ſeer blijde was/ te ſien ſoodanige eendracht ende verwillinghe des Volcx/ dat hy hoopte ſo te regeren/ dat ſy van haer hope niet ſouden bedrogē weſen/ dat hy't Regiment van zijn Voorſaten ende oude Ooms wilde volghen/ haer bedanckende van de goethertichheyt/ ende dat hy haer in zijn beſcherminghe aennam/ met alle t'Volck in't gemeyne/ haer biddende / dat ſy ſouden gheſtadigh in haer profeſſie voortvarē/ ende hy wilde/ als hy gedaen hadde/ de Gheleerde voorſtaen.

Alſo Franſoys/ den ſone ende eenigh Broeder van den Coningh van Vranckrijck/ nu Hertogh van Brabant was/ ende dat (als voorē verhaelt is) acht Maenden gheleden/ de exercitie der Catholijckſcher Roomſcher Religie geſchorſt was/ alleenlyck toeghelaten zijnde/ doopen/ trouwen/ Siecken beſoecken / ende Dooden begraven/ ſonder Ceremonien / ende merckelijcke vergaderinghe toe te laten. Soo hebben de Catholijcken by den nieuwen Hertogh/ die ſelfs Roomſch Catholijck was / de exercitie van haer Religie verſocht / het welcke hy haer/ om veel redenen/ niet weygheren en conde/ ende hoewel daer uyt groot achterdencken op hem by velen genomen werdt/ ſo heeft nochtans de Stadt/ met alle haer Ledē/ gheconſenteert de voorſchreven ſchorſſinghe af te doen/ ende den Roomſchen Catholijckē te openen de Kercke van S. Michiels Clooſter/ t'welcke aldaer/ den 15. Meerte/ Anno 1582. ghepubliceert ende uytgheroepen werde/ met conditie/ inhoudende als volght:

Exercitie vā de Roomſche Catholijcke Religie weder t'Antwerpen toeghelaten/ Anno 1582. den 15. Meerte.

Alſo zijn Hoocheyt is gheopent de Kercke van S. Michiels / tot de exercitie van de Roomſche Religie/ voor hem/ die van zijnen Hove ende ghevolgh/ ende de gene/ die zijne Hoocheyt ſoude believen daer toe te laten. Soo iſt/ dat mijnen Heeren den Schouthet/ Borghemeeſteren/ eñ Schepenen/ hebben gheordonneert ende gheſtatueert/ ende ordonneren ende ſtatueren by deſen / om te verhoeden alle confuſie ende diſordere / ende deſe Stadt eñ Borgheren/ met de Ingheſetenen van de ſelve/ te onderhouden in eendrachticheyt ende vrede: Dat de voorſchreven Borgeren ende Ingeſetenen / begeerende t'voorſchreven exercitie te volghen/ mitſgaders de Prieſters by zijne Hoocheyt daer toe te kieſen/ ſullen ghehouden zijn den Coningh van Spaengien af te ſweeren/ eñ zijne aenhanghers / ende reſpective te doen den Eedt/ ſo aen zijne Hoocheyt als aen der Stadt/ in handen van de Commiſſariſen daer toe te ordonnerē/ die tot dien eynde haer ſullen vinden in S. Michiels Clooſter/ in't Capittel-Huys aldaer/ ende dat voor ende aleer ſy in de voorſchreven Kercke ſullen mogen gaen / op de pene in de voorgaende Ordonnantie begrepen. Ende op dat daer door niet alle vreemde der voorſz. Religie toeghedaen zijnde / occaſie ghegheven en werde binnen deſer Stadt te comen woonen/ ende te verhoedē de opſprake ende inconvenienten / die daer uyt anderſins ſouden mogen rijſen/ ſo is oock geordonneert van weghen als vooren / dat niemandt t'voorſz. exercitie en ſal mogen ghebruycken/ dan de gene die de dry leſte geleden Jaren hebben binnen deſer Stadt hare reſidentie ghehouden/ ende dat de ghene/ die geen Wapenen en zijn ghewoon noch ghehouden te dragen / ſullen moeten comen in de voorſz. Kercke ſonder Wapenen / ende behoudelijcken / datmen nerghens elders binnen deſer Stadt t'voorſz. exercitie en ſal mogen doen/ dan/ nae luydt van de voorſz. voorgaende Ordonnantie/ op de pene daer inne begrepen. Verbiedende voorts wel ſcherpelijck eenen yeghelijcken / van wat qualiteyt/ conditie/ ofte Natie hy zy/ d'een dē anderen/ ter cauſe van de diverſiteyt van de Religie/ op de Wachte ofte elders te injurierē/ miſſegghen ofte miſ doen/ met woorden ofte met wercken/ in gheender maniere/ op de pene van dat de ghene/ die ter contrarien doet/ ſal aen lijf eñ goedt worden gheſtraft/ nae gheleghentheyt der ſaken.

By deſe Publicatie werden alle de Roomſche Catholijcken gedwongen den Eedt aen den Hertogh te doen/ ende den Coningh van Spaengien af te ſweeren / nae een gheconcipieerde forme/ waeromme veel Catholijcken liever de Miſſe te hooren nae lieten / dan dat ſy ſouden den Eedt doen: Ende hoewel dat ſy eerſt daer toe ſeer ghedronghen hadden/ ende nu t'ſelve vercreghen/ ſoo en werden daer nochtans niemandt anders bycans dan Vrouwen ghevonden: maer ſy haer allenſkens verſtoutende te comē/ zijn ten leſtē voorder daer toe ghedronghen by Publicatie/ den 11. April / op verbeurte van twee hondert Gulden/ tot behoeve van den armen / in de Kercke voor Commiſſariſen den Eedt te doen. Ten leſten/ by Publicatie van den 13. Julij/ werden generalijck alle Ingheſetenen / elck onder haren Capiteyn geboden/ op den Ban/ den voorgenoemden Eedt te doen binnen dry daghen.

Generale dwangh dē Hertogh dē Eedt te doē/ ende dē Coningh af te ſweeren.

Den Hertogh heeft hem oock met de Staten des Landts beraden / van alle aenſtaende nooden / van de verſekertheyt van de twee hondert duyſent guldẽs ter Maendt/ hem wel op te brengen als hem belooft was / als oock van de ſaken des Krÿghs. Die van Brabant hadden tot haren laſte de Garniſoenen van Liere / Mechelen/ Bruſſel/Herentals/Dieſt/ Vilvoorden/ Hooghſtraten/ Weſterloo/ende eenſ deels van Berghen op Zoom / beneffens de Sterckten van Lillo/ Willebroec/Margriete Schans/ ende de Schepen van Oorloghe / daer den Hertoghe nu voor te ſorghen hadde. In Brabant/eñ daer ontrent/ in de Krÿgſ handel paſſeerde luttel/ dan Courſen ende loopen van Garniſoen over wederſÿden. Maer in Vrieſlandt hebben der Staten Volck/ door den Vorſt over het Ys/Meppel eñ Bronckhorſt met ghewelt inghenomen. In Vlaenderen heeft het Garniſoen van Meenen/ by Warcoin/ vele treffelÿcke ghevangen ghenomen/ met haer Peerden ende Baggagie/ hoewel ſy een geleyde van twee hondert Albanoyſen Peerden by haer hadden/ maer ſy werden verſchalckt.

Die van Vlaenderen hadden ooc grooten laſt van Garniſoenẽ te houden / als hebbende op dat pas te houden boven de hondert eñ dertigh Vendelen Voetknechten / ende twintigh Cornetten Peerdevolcx.

Lens in Artoys inghenomen/ ende weder verloren.

Eenen Capiteyn Brave/ met ander Franſoyſen/ nam met behendicheyt de Stadt van Lens in Artoys in/ van wegen den Hertogh van Brabant/t'welcke terſtont van den Heere van Montigny met Peerdevolck berent ende beſet werdt/ maer hy wert by het Garniſoen van Camerÿck met groot perÿckel zÿns Perſoons daer van gedreven met verlies/hem ſalverende in de voorgeburghten van Douway. Dan alſo die van Lens noch qualÿck van als verſien waren / ende met meerder gheweldt beringhelt werden/ ſoo zÿn ſy ghedwonghen gheweeſt die plaetſe te verlaten/ by compoſitie ofte Verdragh / den eerſten April/ Anno 1582.

De Prince van Parma heeft / nae het innemẽ van Doornick / zÿn Krÿghſ volck wat laten ruſten ende vermaken in de gewonnen ende omligghende Steden / daer ſy haer wel lieten dienen/ coeſteren/eñ betalen van de Borgherÿen: Daerentuſſchen heeft hy grooten raedt gehouden met de Staten van Artoys ende Henegouwe / ſoo op het Gouvernement Generael/daer hy de Hertoginne/zÿn Moeder/voor competetrice bedecktelÿc in hadde/die tot Namur was/ als op het weder-inbrengen van't vreemdt Krÿghſ volck/daer toe de Staten ten leſten gheconſenteert hebben/ ende dat niet tegenſtaende het Contract met den Coningh aenghegaen/ waer by de Spaengiaerden ende Italianẽ de Landen moeſten ruymen/ allegerende dat t'ſelf de Artÿckel was verſocht/ op hope/dat d'ander Landen met haer de reconciliatie ofte vereeniginge aennemen ſoudẽ/t'welc niet gevolght en ware/ maer ſy haddẽ haer oude vyanden/ de Franſoyſen/ gheroepen ende inghebrocht. Met deſe Reſolutie werdt den Abt van Sint Vaſt nae Spaengien gheſonden/ die nochtans te voorẽ eenige invective tegen der Spaengiaerden Gouvernement in alle bitterheyt hadde geſchreven/ dat wy ſelve geſien hebben. Waer op in Spaengien gheordonneert werden twee Regimenten Spaengiaerden / ende twee Italiaenſche / met Hooghduytſche / ende vreemdt Peerdevolck/met een goede ſomme gheldts/van ontrent ſeven hondert duyſent Ducaten. De Coningh hadde te vooren/ ende oock nu/ eenige Nederlandtſche Heeren vereert met hooghe Tÿtelen / als den Borghgrave van Ghendt / ghemaeckt Marquis de Roubays / oft Rÿſborgh: De Heere van Capres / Grave van Hemin Letart: De Heer van Vaulx/ voor Doornick ghebleven/ Grave van Buſquoy/ende andere meer.

Malcontẽten/ ende die van Artoys eñ Henegouwe/ conſenteren weder Spaenſch eñ vreemdt Krÿghſ volc in te comen.

Hiſtorie vã't eerſte dooyſchieten des Princen van Orangien.

Den 18. dagh Meert / in't Jaer 1582. is den Prince van Orangien tot Antwerpen door zÿn hooft gheſchoten gheweeſt / by eenen Biſcayn/ Jan Jauregui/ghepractiſeert van langer handt by eenen Johan de Iſoncha/ van Victoria gheboren/ ende andere die uyt Spaengien ſchreven aen eenen Biſcayns Coopman / Jaſper de Anaſtro/ die ſy wiſten/ dat door verlieſen nu verarmt was/ende reede om Banckeroette te ſpelen. Deſen (door Iſoncha middel) belooft zÿnde by den Coningh/ onder zÿn Handtteecken/ tachtentigh duyſent Ducatẽ/eñ een Commenda van S. Jacob/ſoo hy conde den voorſz. Prince ombrengen: heeft hy/half deſperaet zÿnde/dit ſtuck zÿn Contoor-Jonghers/ Anthoni de Venero/ ende Jan Jauregui / te kennen ghegheven / met groot beclagh over zÿnen teghenſpoedt ende ongheluck/ haer moedt ghevende/ ende vermanende/om navolghende den Ban/ den Prince te dooden/ ſelve t'herte daer toe niet hebbende. Ende ghebruyckte perſuaſien oft beweegh-redenen / van eeuwighe ſalicheyt daer door te verdienen/ende boven dien noch grooten lof ende rÿckdom: ooc dat het perÿckel ſoo groot niet en ware. Want den Prince doot zÿnde / ende de ſtadt van Antwerpen eenen eeuwighen Pays/ met de Religions Vrede/ aenghe boden weſende/ ſo ſouden ſy hem niet alleene t'leven behouden / maer ſelve grootelÿcx verheffen. Den eenen van deſen wilde daer niet aen/ den anderen / ghenaemt Jauregui / een jongh Knecht van 23. Jaren/ noch ſimpel eñ ſeer ſlecht zÿnde / werdt beweeght / ende nam op hem dat te beſtaen/daer toe dat hy in't Hof van dẽ Prince gingh beſpieden / (midts dat hy ſeer wel Nederlandtſch conde ſpreken) hoe dat hy bequamelÿcſte mochte ſulcx te paſſe brenghen / t'zy met een Buſſe / den Prince aen Tafel ſittende / ofte anders.

Ten leſten beſloot hy / dat hy hem ſoude dooyſchieten/ ende gingh by eenen Monick/genaemt Anthonis Tinmerman/(die ten Huyſe van zÿn Meeſter ghewoon was Miſſe te comen doen) biechten/hem t'ſeyt aenſegghende/ die hem daer van abſolveerde / om dat hy dat aennam ter eerẽ Gods/ ende uyt ÿver der Roomſcher Catholÿcſcher Religie/ die hem ooc daer toe ſterckte/ ende t'Sacrament gaf. Ende tegen dien tÿdt dat het ſoude ghedaen worden / ſoo is den voorſchreven Anaſtro / den Meeſter / vertrocken nae Calis in Vranckrÿck / om daer de tÿdinghe te verhooren. Jauregui alſo op eenẽ Sondagh/den 18. Meert/ ghebiecht/ Miſſe gehoort/ t'Sacrament ontfanghen / ende eenen teughe Malvoſeye Wÿns ghedroncken hebbende / is wel ghewapent nae het Caſteel tot Antwerpẽ ghegaen/ daer den Prince ghelogeert was / op den noene / alwaer hy heeft ghewacht / dat den Prince zÿn Maeltÿt gedaen hadde in de groote Sale/ met dẽ Grave van Hohenlo/ Laval/ zÿn kinderen/ ende zÿn Broeders ſonen/met meer andere. Als hy nu was opgeſtaẽ ende nae zÿn Camer gingh/heeft hem deſen Jauregui/ een cort jongh Man zÿnde/ eñ by de deure ſtaende/met een Piſtolet gheſchoten/geladen met eenen Cloot/ onder zÿn rechte oore ingaende / eñ weder uyt zÿn ſlincke kake uytgaende: dẽ Cloot paſſeerde doort gehemelt des mondts/onder zÿn boven-tanden. De Prince(nae zÿn eygen ſeggen) wiſt niet wat het was/ ende meynde dat een ſtuc des Huys ghevallen hadde/niet ghevoelende dat hy ſoo ghetreft was/doch worde ſlaeu eenen corten tÿdt/eñ by den omſtaenders alſo ghehouden.

Jan Jauregui dooyſchiet den Prince van Orangien/ daer over hy ſelve doodt gheſteken werdt/ den 18. Meert. Anno 1582.

1582.

Terſtont de Heeren ende Edelen dat ſiende/gavē den Spaengiaert dry ofte vier ſteken / eñ de Hellebardiers ſtaken hem voorts doot. Den Prince daerentuſſchen tot hem ſelven comende/eñ merckende t'ghene datter gebeurt was/voelende ende ſiende den brandt in zijn hayr / ende t'rumoer om den Moorder/riep hy: Doodt hem niet/ick vergeve hem mijn doot: ſiende op de Franſche Heeren/ſeyde hy: Zijne Hoocheyt verlieſt een getrouwe Dienaer. Ende met dien werdt hy in zijn Camer gheleyt/niet connende wel gaen/hoewel dat hy van den ſlagh niet ghevallen en was.

Notabele ordere der Stadt van Antwerpen.

Dit maeckte terſtondt alle de Stadt door een groot rumoer: Maer door de goede Policye der Stadt van Antwerpen/ is terſtondt de gheheele Stadt in Wapenen ghecomen/ ende elck alſo op zijn Wacht/alle Ketenen geſpannē/ dat niemant mochte herwaerts ofte derwaerts loopē/ dan de Colonellen ende Capiteynen. Den Hertogh van Brabant/zijnde ghelogeert in't Clooſter van S. Michiels/hier van hoorende/zijnde dē dagh van zijner geboorte/ als hy een Feeſte van Tornoyen ende Bancket reede ghemaeckt hadde/ was ſeer verturbeert met alle zijn Hofgheſin. De Prince over d'ander ſijde becommert voor den Hertoge/ beclaeghde dat hy noch ſoo veel moeyten hebben ſoude/eñ vermaēde de omſtaenders (als nu meynende te ſterven) tot ſtilheyt/ onderdanicheyt eñ getrouwicheyt/ ſeggende na den ſtaet ende ghelegentheyt van alſdoen geenen bequamerē beſchermer voor de Landen te weten.

Daerentuſſchē den Graef van Hohenlo beſette alle de deuren van den Huyſe met Wachte / eñ men begonde den eenen ende anderen te betichtē ende ſuſpecteren. Als des Princen Sone/Prince Mauritz/beſigh was met beſoecken des Moorders lichaem / vondt hy het Piſtolet / met ſeker Brieven/ ende eenen Jeſuytſchen Catechiſme/ met een Tafelboecxkē/vol geſchrevē van Spaenſche Gebeden/beloften ofte Vota/eñ andere dingen/waer by gemerckt werdt/dat het Spaenſch werck was / t'welck terſtont de Franſoyſen ontſchuldighde. Deſe Schriftē hielen in memorien/ hoe dat hy hem te regulerē ſoude hebben/om zijn leven te verſekeren/ Gebeden aen Sancten/ Enghelen eñ Godt: Onder ander biddende den Engel Gabriel een Middelaer voor hem te weſen by Jeſus Chriſtus/eñ by zijnen dierbaren ſone (als of Chriſtus noch eenen ſone hadde/) ooc Middelaer by de Maghet Maria / dat hy mochte daer zijn voornemen volbrengen. Ende op dat hy niet mochte daer over ſubijtelijcken ter doot comen/ beloofde hy/ſo hy't ontquame/een Weke te Water ende te Broode te vaſten. Voorts hadde hy op die conditie gemaect veelderhande beloften van Croonen/Rocken/etc. aen Crucefixen ende Marien-beelden in Spaengien te gheven/eñ diergelijcke. Waer uyt bleeck/dat deſen Jauregui een ſlecht/ſimpel/ bedrogen Jonghman was/die op hope van den Hemel te verdienen/eñ eeuwighen Weereltſchen lof by zijn Roomſche Catholijckē/ (op zijn Gebeden aen Sancten/ ende op beloften betrouwende/ dat hy met den leven daer wel afcomen ſoude/) tot ſulcken daedt ghebrocht was.

Spaenſche ſuſpitie ende Maraẽſche onwetenheyt.

Den dooden Moorder werdt op een Schavot opgherecht / ende alſo nae de Marckt ghevoert/ op dat hy mochte bekent worden: alſo werdt hy van yeghelijcken bekent. Waer over dat den anderen Cantoor-knecht van Anaſtro/Antoni Venero/ende dē Biecht-Vader/Antonis Timmerman/ghevanghen werden/ die bekent hebbende alle de circumſtantien/eñ oock haer ſchult/ werden daer nae op een Schavot geworght/ eñ daer nae gevierendeelt. De quartieren ende hoofden/ oock mede die van Jauregui/werden op de Bolwerckē des Caſteels geſtelt/de welcke namaels/ Anno 1586. als Parma de Stadt gewonnē hadde/ ſolemnelijc by de Jeſuijten zijn afghenomen/ ende als heylighdom ghehouden.

1582.

Des Princē wonde vertoonde hem in't beginſel ghenēſelijck/mits dat de Aderen/door de hitte des vyers / (ſoo nae by gheſchoten / dat het zijn hayr brande) geſchrompen waren/ende alſo miraculeuſelijck van bloede gheſtopt. Maer nae 14. dagen viel den rove van't ſchrimpē van der Aderen/ende beſtont ſeer te bloeden/alſo dat hem wel 12. pondt bloedts afliep/eñ de Medecijnen lieten hem noch af wel twee pondt bloets/om het bloeden van de wonden te diverteren/ende ſcheen niet ſtoppelijc te weſen: Maer met Gods ghehengeniſſe/ ende goeder Meeſters neerſticheyt/ (waer onder was Doctor Ioſepho Michaeli van Luca) werdt het geſtopt / ende wonderbaerlijcken gheneſen / tegen alle Menſchen opinie/ waer inne de Gravinne van Swartzenborgh/zijn Suſter/een vrome/cloecke eñ geſchicte Vrouwe/ ſonderlinge ſorghvuldicheyt ende neerſticheyt in bewees.

Miraculeuſe geneſinge des Princen wonden.

De Borgherije van Antwerpen/die in't eerſte ſchenen te willen ter wraken den Franſoyſen opt lijf loopē/toonden met dē Magiſtraet/wat grooter gunſte ſy den Prince toedroegen / by veel wegen. Onder andere/vier dagē nae den ſcheut/des Woenſdaeghs/ celebreerdē ſy eenen Vaſten ende Biddagh / ſoo wel van de Franſche als Nederlandtſche Gemeenten/ſpecialijcken ingheſtelt by ordonnantie van de Magiſtraet/t'welck geſchiede met ſoodanighen ijver/eñ menichte Volcx/die een groot deel meeſt alle den dagh langh in de Kercke bleven/ Sermoenen hoorende / biddende oft ſinghende / dat deſghelijcx noyt t'Antwerpen gheſien was / ende oock met ſoo veel tranen oft beweenens. Anderwerf als hy/den 2. Mey/ over zijn geſontheyt zijnen Kerckgangh dede/ hebben die van de ghereformeerde Religie daer over ooc een danckſegginghe ghehouden.

Antwerpſche Borgherije betoont groote liefde den Prince in ſolemnele Vaſtdagen.

De Princeſſe vā Orangiē/Charlotte de Bourbon / over de quetſure haers Mans groote verſchricktheyt aenghenomen hebbende/ is nae dat den Prince begonſte te gheneſen/ ſelve cranck geworden/eñ geſtorven/den 5. Mey/ſeer Chriſtelijc. Sy werdt ſeer ſolennelijcken den 9. Mey t'Antwerpen begraven / in de groote Kercke / aen de Noortſijde/in de Beſnijdeniſſe Capelle/zijnde de Bare verſelſchapt met meer dan twaelf hondert Perſoonen/ende ſeer beclaeght.

Doot van Charlotte de Bourbon Princeſſe vā Orangien/ de 5. Mey.

Sy was de Dochter van Loys de Bourbon/ den eerſtē Hertogh van Montpencier/van't Coninghlijck Huys ende bloedt van Vranckrijck. Sy baerde den Prince ſes dochters / eñ geen ſonen. Deſe dochters hebben meeſtendeel wel ende hooghe ghetrouwt/als Loyſe Juliana/met den Keurvorſt Frederic Palſgrave. De 2. Eliſabeth/ met dē Hertogh van Boillion. De 3. Catharina Belgica / met den Grave van Hanouw. De 5. Charlotta Brabantina/ troude Anno 1597. met Claude de la Tremoillie/Hertogh vā Thovars/ Prince van Talamond/Grave van Chiſnes/etc. Deſe by alle vieren baren kinderē. De 4. dochter Flandrina/ende de 6. Emilia ſeconda/die waren noch Anno 1600. onghetrouwt/ d'een in Duytſlandt/ende d'ander in Vranckrijck.

Over den voorſchrevē ſcheut/aen den Perſoon van den Prince gedaen/is de mare alle Coninghrijcken rontomme gheloopen/dat hy doot was. Welcke tijdinghe de Prince van Parma geloove ghevende/ heeft alomme terſtondt Brieven uytgheſonden aen de principaelſte Steden / als aen Antwerpen/Bruſſele/Ghent/ Brugge/Yperen/ van date den 25. Meert uyt Doornick: daer mede hy haer voor-hielt de liefde/die hy de Landen

Parma ſchrijft aen de Steden/ op Princens doot/ ſ'Conings genade te verſoecken.

toedroegh/ om de welcke hy ſoo veel moeyte ende perijckel aengegaen hadde: Eñ ſiende dat Godt nu gedient was/ haer den wegh eñ oogen te openen met de doot des Princẽ van Orangien/ ende dat ſy nu zijn doortraptheyt/ valſcheyt eñ bedriegherijen ſien mochten/ daer hy haer mede gehouden hadde in miſtrouwẽ/ ellenden eñ ſlavernijen/ om zijn eyghen eergiericheyt: ſoo hadde hy haer wel willen ſchrijven ende verſekeren/ ſoo ſy haer wilden behelpen by deſen middele eñ occaſie/ dat ſy geenen Perſoon ter Weerelt vinden en ſouden/ om haer te helpen gereeder noch beter geneyght/ dan hy ware: Haer aenbiedende alle de authoriteyt eñ macht/ die hy van de Coninghlijcke Majeſteyt hadde/ van den welckẽ hy verſekert ware/ dat ſy gheen minder gratie/ gunſte/ noch ergher tractement ontfanghen ſouden/ dan ſulcken gheproeft hadden/ die haer betrout hebben op zijns Majeſteyts natuerlijcke ſachtmoedicheyt (daer hy mede begaeft was) ende haer gheworpen gewillighlijcken in de armẽ van zijne Coninghlijcke goedertierẽheyt. Waer op hy wilde van haer ſulckẽ antwoorde verwachtẽ/ als hy haer wenſcht tot haer eygen ruſte ende welvaren: ende dat die ſulcx zy/ dat zijne Majeſteyt mochte oorſake hebben van op te ſchorſſen de ghereetſchappe/ die hy maeckte/ om daer toe te comen by anderen weghen/ die veel ſtrengher weſen mochten/ eñ haer qualijcker ſouden dienen. Ende deſe Brieven waren onderteeckent/ Alexander.

Jaſper d'Anaſtro ſchreef oock uyt Doornick hier ende daer aen zijn Vriendẽ/ tot reconciliatie radende/ ende hem ſelven van de fraeye Moordt beroemende: maer daer nae contrarie zijn meyninghe/ de Prince in't leven noch blijvende/ ſoo vertrock hy uyt den Lande/ hem ſelvẽ ſchamende/ ende van een yeder veracht zijnde/ als eenen blooden Moorder/ onder de Moorders.

Des Princen van Parma Brieven/ noch min des Anaſtro/ hebben niet uytgerecht/ noch t'volc beweeght: Maer ter contrarien/ hebben de andere Provincien/ door haer Gedeputeerden/ den Hertogh den Eedt ghedaen/ ende ſolemnelijcken vernieut/ uytgheſteken eenige/ die haer onſchult daer over deden: Ende den Krijgh heeft zijnen voortgangh ghehadt/ ende den Hertogh heeft de beleydinge daer van gheheel op hem ghenomen.

Aenſlagh op Namẽ/ daer de Hertoginne van Parma binnen was/ te vergeefs.

Eenen aenſlagh werdter aenghenomen/ den 3. April/ op Namur/ alwaer dat de oude Regente/ de Hertoginne van Parma/ binnen was/ eñ den Gouverneur/ den Heer van Barlaymont abſent/ de beleyders mede voerende Leeren/ die ghehouden/ ende op Peerden mochten gevoert worden/ al ſwart geverft: maer door verſcheyden advijſen/ ende daer op diverſche opinien rijſende/ ende mits dat den Prince van Parmas Peerdevolck ſeer ſterck daer ontrent was/ ſo trocken ſy weder te rugghe.

Marten Schenck gevanghen.

Marten Schenck/ een ervaren jongh Krijghſman/ ende een Overſte onder dẽ Prince van Parma/ ſeer befaemt/ die het Slot van Blijenbeeck ende andere Sterckten inhiel/ is den 4. April verſchalct geweeſt van den Heere van Hooghſaxen/ Gouverneur der ſtadt van Ghelre/ in de Stadt van Santen/ van waer hy ghevangen wechghevoert werdt/ eñ lange bleef liggen/ van zijn partije genoech verlaten zijnde/ die weynigh ſchenen voor de ghevanghene Landtſaten te doen: waer door Schenck eenen af keer creegh/ die hem namaels een andere reſolutie dede nemen: Hy was twee Jaren te vooren oock van den Baron van Curtſbach gevangẽ geweeſt/ maer doẽ bedroogh hy zijn bewaerders/ ende gheraeckte daer van.

Tot Enckhuyſen is ontrent deſen tijdt eenen Borgher ghevangen/ die eertijts des Coninghs van Spaengien Hartſier ofte Hellebardier gheweeſt was/ ende by den ſelven Coningh byſonderen laſt eñ bevel hadde/ om de Stadt in handen van des Coninghs ſijde te brenghen: maer ſulcx werdt openbaer ende voorcomen.

Oudenaerde by Parma belegert/ eñ overghegevẽ/ den 5. Julij.

Alſoo den eerſten April Lens (als gheſeyt is) weder aen Coningh Philips ſijde was gebrocht/ heeft den Prince van Parma zijnen Legher nae Vlaenderen ghevoert/ als of hy Meenen wilde beleggen: Maer hy is/ den 8. April/ voor Oudenaerde ghetrocken/ een cleyne ſtercke Stadt/ gelegen in Vlaenderen op de Schelde/ eñ ſeer oudt/ van de Narviis (die de ſtercſte onder de oude Belgien waren) gebout/ ende heeft haren naem Oudenaerde noch van de oude Narven. Sy is ghelegen in een Valleye/ hebbende in't Zuyden eenen Bergh/ becleedt met Boſchagien/ van de Stadt-Veſten ontrent 200. paſſen ghelegen/ die ontdect de gheheele Stadt. Aen de ander ſijden heeftſe al ſchoon goet Weyplant. Daer paſſeert de Schelde/ comende van Doornic/ daer mede ſy connen in't Weſten de Weylanden in't Water ſtellen/ die ſ'Winters ghemeynlijck onder't Water liggen. De Stadt heeft vijf Poorten/ twee Caſteelen/ eñ twee Juriſdictien/ als die van de Stadt/ eñ die van de Baenderije van Pamele. Het Caſteel van Pamele is in't midden van de Stadt gheleghen. Het ander Caſteel/ liggende op de Mueren/ heet het nieu Caſteel/ dat lagh in't Zuydt-Ooſten/ eñ was nu gheraſeert. Het is een ſtercke Stadt/ ſeer wel gheſterckt/ eñ Volckrijck/ hem wel geneerende met Tapiſſerije te maken/ ende diergelijcke Garen ende Lijnwaet. Deſe Stadt heeft den Prince van Parma terſtondt met 23. ſtucken/ ofte meer Geſchuts/ doen beſchieten. Die van binnen hebben haer wel ter weere gheſtelt/ maer ſy hadden weynigh Krijghſvolc binnen/ niet willende meer innemen/ tegen de opinie van den Prince van Orangien/ eñ haer Gouverneur Manſart/ dien ſy daeromme uyt der Stadt drevẽ/ als vooren verhaelt hebben. Ende nu was daer Gouverneur binnen Heer Frederick van der Borght/ met ontrent vier hondert Mannẽ/ die niet veel uytrechten en conden met uytvallen/ noch het Gheſchut te planten den vyandt beletten/ ooc ſo veel Lants niet in't Water ſetten als ſy wel hadden moghen doen/ dewijle de plaetſe daer toe bequaem was/ hoewel eẽ groot deel van der Stadt rondtomme in het Water geſtelt wert/ daer tegen den Prince vã Parma platte Bruggẽ hadde. Om een Poorte eñ Bolwercke werdt ſeer geſtreden/ ende over beyde ſijden veel Volcx verſlagen/ onder andere van die van binnen bleef daer een Capiteyn ende Edelman van Antwerpen/ genaemt Bernoplie. Den Hertogh van Brabant/ eñ die van Vlaenderen/ gebruycktẽ grooten vlijt/ om die van binnen eenighe hulpe te doen: Maer het Volck uyt Vrancrijc/ eñ ooc ettelijcke Ruyteren uyt Duytſlandt/ quamen ſpade aen/ ſo datmen den Prince Parma niet en dorſte aenvallẽ/ die wel bequamelijc gelegert eñ begraven lagh by de Riviere/ over de welcke hy van Doornick alle ghereetſchap eñ nootdruft ontfingh van zijnen Legher. Binnen de Stadt en conden de Borgerije met de Soldaten niet wel accorderẽ/ den meeſtendeel der Borgers het belegh terſtont moede zijnde/ en wilden den Soldaten niet genoech byſtaen/ maer berocten haer ſwaricheyt in de Victalie/ eñ alderwegẽ dagelijcx tot Verdragh met den vyandt radende/ ſoo datmen ten leſten/ de ſaken zijnde buyten alle hope van outſet/ is gecomẽ in Tractaet met den Prince van Parma/ om de Stadt over te geven. Eñ alſo zijn de Soldaten/ den 5. Julij/ met haer geweer eñ Vendelen uytgetrocken. De Borgers moeſten 30. duyſent guldens betalen. Die van de ghere-

1582.

gereformeerde Religie hadden een generael Pardoen/ ende te moghen blijven ſonder onderſoeck/ ſo leef den ſonder ſchandael/ eñ den Coningh trou zijnde. De Heer van Manuy werdt daer Gouverneur. Daer na nam den Prince van Parmas Volck oock het Caſteel van Gavere inne.

e Hertogh
n Brabāts
olcnemen
elſt inne/
23. April.

Terwijle dat dē Prince van Parma voor Oudenaerden lagh/ ſo heeft t'Volck van den Hertoghe van Brabant (te onſterck zijnde/ om t'Leger voor Oudenaerde op te lichten) alomme veel aenſlaghen op Steden ghemaeckt / als de Heer van Rochepot op Cortrijck/ ende die van Antwerpen op Aerſchot/ doch al te vergeefs. Maer de Heer van Tpant/ Gouverneur van Nienove/ met den Heer Olivier van den Tempel/ Gouverneur van Bruſſel/ Colonel La Garde/ ende meer andere/ hebben met de omliggende Garniſoenen/ den 23. April / haer t'ſamen voor de ſtadt van Aelſt ghevonden/ zijnde de Hooftſtadt van Flandria Imperialis, ofte Rijcx Vlaenderen/ ende ten twee uren nae middernacht hebben ſy/ door het Garniſoen van Liedekercke / eenen alarm doen maken aen de cranckſte plaetſe der Stadt. Terwijle die van binnen al derwaerts haer ter weere ſtelden / ſoo hebben de andere aen de ſterckſte ſijde der Stadt by de Bruſſelſche Poorte/ neſſens dē Steenwegh/ met plancken ende anderſins haer behelpende/ in den Graft drij Leederen opgerecht/ daer een deel terſtondt cloeckelijck ſochten op te climmen/ hoewel ſy eerſt moeſtē door't Water ofte Graft gaē/ t'welck diep was tot dē Borſt toe. Maer de Soldaten hielen haer Buſſen op haer hoofden met der ſlincker handt/ ende de rapieren bloot in haer rechte handt/ de Poeder-fleſſen ſtaken ſy op haer Hoeden/ ofte Storm-hoedē/ de brandende lonten hielden ſy in haren mondt/ alſo clommē ſy de drij Leederen oppe/ die eerſt op clam was een broom Soldaet/ Coningh genaemt/ eñ wert doorſchoſchoten. Dies niet tegenſtaende de andere volghden/ eñ ſtaken terſtondt de Schildtwachte doot/ ende deden de Trommel alarm ſlaen/ om die van binnen meerder vreeſe aen te jagen/ die noch twee ſtucken grof Gheſchuts op haer los deden ſchieten/ ſonder merckelijche ſchade. Maer alſſer nu ontrent twee hondert opgeclommē waren / trockē ſy ter Stadtwaer inne/ tot op een groote pleyne beneden de Mueren / alwaer haer die van der Stadt ſtoutelijck ontmoeten/ ende tot tweemael toe te rugge dreven/ waer door de reſte van meer op te climmen verſchrict was. Maer met goede brome vermaninge weder den moedt vernieuwt weſende/ zijnder een deel gheloopen nae de Bruſſelſche Poorte / daer ſy de Wacht den hals affſtaken/ ende braken alſoo de Poorte open/ met noch een buyten-Brugghe / waer door terſtondt het Peerdevolc van buyten binnen geraeckte/ t'welc die van binnen dede vluchten nae de Marckt eñ het Stadthuys / alwaer ſy noch een half ure te vergeefs ſchutgheveerte hielden/ eñ weere deden. Maer ten leſten hebben ſy genade verſocht / ende aldaer hebben haer ontrent hondert ende thien Soldaten (ſonder de Borgers) ghevangen ghegheven. De reſte hier ende daer verſlagen liggende. Sommige verliepent. Ende andere ſprongen over de Mueren / die veel buyten noch gevangen werden.

Groote ghe-
gickthept
n Soldatē
t winnen
an Aelſt.

Alſo werden ſy Meeſter van de Stadt/ alwaer ontrent twee hondert Mannen doot bleven / ſoo Soldaten als Borghers/ waer onder waren 17. Papen by de Hooft-Kercke. Van des Hertoghs Volck bleven daer ontrent 25. doot / waer onder was een Vaendragher / ende den voorſchreven Coningh. Daer werden binnen ghevangen den Gouverneur / Heere van Mouchron / met vier Capiteynen: Oock Heer Pieter Alops/ Abt van Ninove/ die van een Bruſſels Krijghſman Paulus Carlier ghevangen werdt/ die de thienſte op de Muere was: Ende zijn Rantſoen / met twee van zijn Monicken / werdt gheſtelt op vier duyſent Guldens. De Heer van Tpan / van den Huyſe van Merode / werdt daer in voor Gouverneur gheſtelt/ met behoorlijck Garniſoen.

t'Caſteel vā Gaeſbeke behendelijcke vā Parma ingenomen.

Corts hier nae hebben eenige van des Prince van Parma Volck/ ſeer behendelijcken malcanderen jaghende/ haer voor het Caſteel van Gaeſbeke vertoont/ het eendeel haer veynſende met Buyt gheladen te zijn/ ende van Aelſt te comen/ ende verſochten aen de Poorte ingelaten te worden. Waeromme die van binnen den Caſteele (deſe uyt gierichept geloove ghevende) de Poorte openden/ ende ontfinghen hare vyanden.

Ontrent dien tijdt dat Oudenaerde overghegheven werdt/ ſo was ontrent Duynkercken uyt Vrancrijc aengecomen eenen Duytſchen Grave Carel van Manſvelt/ met 15. hondert Duytſche Ruyteren/ ende ander Franſch Voetvolck/ is gecomen langs de ſtrange ofte Zeecant. Tot welcke trocken den Grave van Rochepot/ die Colonel over het Voetvolck was/ met het Krijghſvolck die buyten Ghendt beſchanſt gheleghen hadden/ op hope van Oudenaerden te ontſetten. Deſe t'ſamen tuſſchen Duynkercken ende Sinte Wijnocrberghe gheleghert zijnde/ is den Prince van Parma/ den 2. Auguſti/ met zijnen Legher van Oudenaerde ghecomen/ ende legherde hem daer by / ende daer werdt gheſchermutſelt alle dien avont onder de Mueren van Bergen/ waer van men oock grof Gheſchut affſchoot. Des anderdaeghs is Parma noch naerder ghecomen/ in't gheſichte logerende / hebbende maer een Rivierken tuſſchen beyden. De Grave van Rochepot (hoewel hy ſieck was binnen Berghen) dede hem brenghen op de Mueren/ ende als hy alle gheleghenthept beſichtet hadde / beval hy / datmen uyt alle Vendelen ſoude nemen eenighe twee duyſent Archebuſiers / met vijf hondert Peerden / ende dat de reſte haer ſouden binnen t'Leger in ſlaghordene houden. Met deſe twee duyſent begonſt daer/ den derden Auguſti/ een ſchermutſele nae den noene / in welcke Parma voor't eerſte ſulcken voordeel hadde / (boven dat hy veel ſtercker ſonder comparatie van volcke was) dat hy terſtondt alle de Haghen / Weghen ende Grachten / inghenomen hadde / die hem ſeer vorderlijck waren. Deſen niet teghenſtaende/ hebben des Hertoghs Volck hen die terſtondt doen verlaten/ met verlies van veel Volcx. Waer door Parma den Baron van Balenchon/ Broeder van den Marquis de Varrabon / met zijn Compagnie lichte Peerden / ende een andere Bende Archebuſiers te Peerde / ghevoodt op des Hertoghs Voetvolck te vallen / de welcke wel ontfanghen werden van de Enghelſche Spieſſen/ ſoo dat den Baron ghevangen werdt/ zijn Cornette ghenomen / ende den Voerder verſlaghen. De helft van de twee Benden werden wel ontdaen / met vier ofte vijf hondert Voetknechten verſlaghen / daer haer het Franſche ende Enghelſche Peerdevolck ſeer wel droegen met luttel ſchade / aen beyde ſijden alſo optreckende.

Aenvalle eñ ſchermutſels tuſſchē Parma ende des Hertoghs Volck by Wijnocrberge/ den 3. Auguſti.

Hierentuſſchen/ als den Hertogh t'Antwerpen was / is hem van Parma by de omligghende Garniſoenen de Stadt van Liere/ den tweeden Auguſti/ afghenomen. Het is een cleyne Stadt/ maer ſeer ſterck / drij mijlen van Antwerpen gelegen / alwaer Eetvelt een Edelman van Antwerpen Gouverneur was. Sy haddē onder andere in Garniſoene een Vendel Schotten/ onder Capiteyn Willem Simple/ de welcke uyt waer-

Liere door verraedt van Capiteyn Simple door Parma ingenomen/ den 2. Auguſti.

gierichheyt van eenige cleynicheyt / ofte ongelijck (nae zijn ſeggen) hem van de Staten aengedaen/ voorgenomen hadde deſe Stadt den Prince van Parma te leveren. Deſe / om zijn ſtuck wel in't werck te ſtellen (ſoo hy daeghs te vooren by den Gouverneur ter Tafel was) ſeyde/ dat hem een Soldaet afghevangen was van den vyandt/ die men om geen gheldt loſſen en wilde. Waeromme hy oorlof verſocht / om eenighe van de vyanden te moghen gaen betrappen / om zijnen Soldaet door Wiſſelinghe te loſſen. Den Gouverneur dochte het goet / dat hy gaen ſoude met dertigh zijner Schotten / ende ſeven Soldaten van des Gouverneurs Compagnie / hem zijnen Trommelſlagher mede ghevende.

Als hy aldus de Lovenſche Poorte uytgetrocken was/ ende twee mijlen buytē der Stadt zijnde/ heeft hy zijn Volck om te ruſten in een Kercke doen trecken/ alwaer hy van zijn Schotten/ des Gouverneurs Soldaten dede vangen eñ binden. Daerentuſſchen ontmoete hy het Volck van den Heer Haultepenne / t'welck uyt de omligghende Garniſoenē vergadert was/ nae zijn beſteck/ met de welcke hy nae de Stadt trock / de ghebonden Soldaten achter den hoop voerende. De andere Schotten in de Stadt / onder den Luytenant Simple / Broeder van den Capiteyn / met den Vaendragher ende Sergiant/ lieten haer ten beſtemden tijdt / boven de twee Corps de Garde/ die ſy ordinaerlijck ſterck beſetten/ vinden by den anderen / op een plaetſe / ghenaemt de Cluyſenpleyn/ ſ'morghens voor den dry uren. Als nu den Capiteyn Simple met Parmas Volck voor de Stadt quam / begeerende inghelaten te worden/ ſoo is den Luytenant zijnen Broeder / hier van geadverteert weſende/ ghegaen op't Stadthuys/ ten eynde de Capiteynen van der Wacht/ met de Efficieren van de Soldaten/ Guldebroeders eñ Borghers / ſouden de ſleutelen halen / om zijnen Broeder met ſchoonen Buyt in te laten.

De Capiteynen van der Wacht met de goede Borghers/ ſonder achterdencken te hebben over deſe Schotten / die nu langhe tijdt ghetrouwelijcken ghedient hadden ſonder opſprake / lieten haer geſeggen/ alſo dat den Capiteyn der Stadt/ Cornelis Crieckaert/ weſende dien nacht van der Wacht/ heeft den laſt op hem ghenomen van dit Volck in te laten / om twiſt daer over te verhoeden / achtende gheen perijckel daer in gheleghen te weſen / midts dat hy wel verſelſchapt was/ ende de Poorten oock bequaem waren / om ſulcx ſonder perijckel te connen doen/ alſo die dry ofte vier Wincketten ofte Poorten hadde achter den anderen. Alſo is hy aen het uyterſte Wincket ghecomen met den Poortier / de andere binnen blijvende/ ende d'ander Wincketten ſo lange met de grendels gheſloten houdende. Simple binnen op't Bollewerck ghecomen zijnde/ ende wel wetende/ dat de ander Wincketten ſouden ghegrendelt weſen/ doorſtack terſtont den Poortier/ ende wonde dē voorſz. Capiteyn Crieckaert ter doot. Hierentuſſchē waſſer eenē van de gebondē Gouverneurs Soldaten/ Antonis Crap geheeten/ los geworden/ eñ ontſprongē/ die terſtont van buyten aen Franſmans Thoren de Borgeren toeriep/ eñ alarm maecte. Als dit dē Luytenāt/ eñ de Schotten die noth binnē waren/ hoorden/ namen ſy terſtondt de andere de ſleutelen aen de Poorte af/ eñ openden de Poorten/ ende lieten de vyandē inne/ ſoo ſtille als ſy conden. Sy hadden oock van te vooren ontrent de Poorten Inſtrumenten reede ghemaeckt/ om de Poorte met gheweldt te openen/ ende tot dien eynde op den pleyn achter des Gouverneurs Huys vergadert / om de ſleutelen met gheweldt te nemen / ende den Gouverneur doot te ſlaen.

Als nu dē vyandt aldus in de Stadt gebrocht was van Simple/ tot over de Hooghbrugge toe/ ſoo is hem aldaer ontmoet een Borger/ genaemt Adriaen van Buyten/ vragende watter ſchuylde/ daer op hy ſeyde/ datter eenen looſen alarm was: Maer ſoo de Borgher daer over nochtans zijn gheweer uyttrock/ werdt hy van Simple in zijn hooft ghequetſt. Terſtondt daer nae werden de Trompetten van Haultepenne Peerdevolck gehoort / beleydt van den Capiteyn Matthijs van den Caſteele/ waer over ſy haer terſtondt als vyandt alomme beweſen / belettende de Borghers elck op zijn alarm-plaetſe te trecken / beſettende alomme de ſtraten. De Peerden aldus alomme over de Stadt rennende/ hebben de Borgers eñ andere haer in de vlucht begheven : Veel haer over de Mueren worpende/ zijn't met ſwemmen ontcomen/ alſo het oock den Gouverneur in zijn hemde ontquam.

Den vyandt heeft hem ſeer wreedelijcken ghedragē over de Vrouwen eñ kinderen/ Nonnen eñ Bagijnen/ jae ooc de Vrouwen van't Gaſthuys vermoort/ ſo datter geacht werden/ behalven de Mans-perſoonen/ boven de twee hondert Vrouwen eñ kinderen vermoort te weſen. Eñ voorts plonderden ſy al watter was. Daer nae troc den Capiteyn Simple na Namen/ daer hy dē Prince van Parma/ ende zijn Moeder begroete/ die hem nae Spaengien ſonden/ om Mercede ofte Loon van den Coningh voor zijnen dienſt te hebben.

Die van Antwerpē heeft dit innemē van Liere ſeer verdroten/ eñ hebben daer tegen verſien/ ende t'Clooſter van S. Bernaerts afghebroken / om dat den vyandt daer niet neſtelen en ſoude. Sy hebben oock in de Stadt eenighe Benden Ruyteren opgherecht/ ende die ghegageert.

Alle deſen Somer zijnder onderlinge verſcheyden aenſlagen geweeſt/ op alle Stedē bycans/ eñ in alle Provincien / hoewel weynige gheluckten. In't beginſel van Mey plonderdē die van Dieſt eñ Herentals de ſtadt van Thienen: Maer eenige Vendelen daer binnen beſchanſten haer in een Clooſter/ tot dat d'ander vertrocken waren.

Ordinantie by den Hertogh met de vyandt niet te handelen.

Den Hertogh van Brabant heeft diverſche Placcaten laten vercondigē/ tot zijner ende zijns ſtaets verſekertheyt/ ooc verboden geen ghevangene Soldaten meer tot rantſoen te ſtellen/ doende alſo quartier breken (ſoo dat genoemt worde) door eenighe diſordere daer inne begaen. Den 1. Mey heeft hy ooc verboden den vyandē toevoer te doene/ oft eenige goeden van haer te ontfangē/ ende met Licenten in eeniger manieren te handelen/ t'zy met Coopmanſchappen ofte Victalien.

Den Rijcxdagh tot Augſburgh in Junio.

Deſen Somer iſſer tot Augſburgh eenē Rijcxdagh gehouden/ daer den Keyſer Rudolphus/ dē 27. Junij is verſchenen/ met veel groote Vorſten des Rijcx / alwaer onder andere gheproponeert werde/ of het den Rijcke geen nadeel en ware/ dat een vreemt Potentaet de Nederlanden aengenomen hadde. Maer hier van/ noch ooc van andere ſaken buyten t'Rijck / en iſſer niet veel gereſolveert. Ende daer werdt gheſcheyden met cleyn contentement van velen.

Incomſte des Hertoghs vā Brabant tot Brugge/ dē 17. Julij.

In Julio / den 14. dagh/ is den Hertogh van Brabant/ met de Princē van Orangien eñ Eſpinoy/ eñ haer Hofgeſin/ van Antwerpē getrocken op Vliſſingen/ eñ van daer den 16. op der Sluys/ van waer hy/ den 17. Julij/ is getrockē met heerlijcken ſtate op Brugge/ om aldaer zijn blijde incomſte te doene/ alwaer hy heerlijc is ontfangen gheweeſt / de Borgherije in hare Wapenen hem langs de Vaert gheleydende / zijnde tot daer toe geconvoyeert geweeſt met ettelijcke gewapende Borgers van Antwerpen/ uyt elcke Gulde daer toe ghecoren/tot verſekertheyt van zijn Perſoon. In de Stadt comende/is hy gegroet van wegen de vier Leden des Landts van Vlaenderen: Eñ langs de ſtraten ſtondē de gewapende Borgers/ eñ tuſſchen elcken vijf den Borger eenen met een brandende Tortſe. Daer waren diverſche Arcus triumphales, ſtatuen/columnen/by de Neeringen oſte Ambachten des Stadts conſtigh opgerecht ende ghemaeckt met vyerwercken/al met groote eere eñ blijſchap zijn incomſte congratulerende/ als Grave van Vlaenderen.

Salcedo Spaengiaert ende andere voornemen/ om dē Hertoge eñ den Prince te dooden/ den 21. Julij.

Als nu den Hertogh tot Brugge was/iſſer een verraedt ontdeckt/ t'welck voorghenomen was by eenē Nicolas Salcedo/Spaengiaert/oſte een Spaengiaerts ſone/met eenen Franciſco Baza/ Italiaen/geborē in't Landt van Breſſa/weſende een Ruyter van Fernando Gonſaga / met eenen Nicolas Hugot/toegenaemt la Borde/een Wael/ die/ door opruyen des Princen van Parma/ van wegen dē Coningh van Spaengien/dē Hertogh eñ den Prince vā Orangien dochtē te vermoorden/ by eenen oſte anderen middel/alſo by haer eygen bekenteniſſe eñ wettelijcke procedurē geblekē is.

Deſen Salcedo was eertijts tot Rouwane de Galghe om valſche Munte ontloopen: ende nae dat hy een wijle hem in Spaengien onthouden hadde/is hy namaels weder in Loreynen comen woonen/ van waer hy / in't ontſetten der Stadt Camerijck/in dienſte van den Hertogh gecomen is/ende hem t'Antwerpen volghde/om eenighen laſt over krijghſvolck te hebben. Deſen (den Prince van Orangien ſuſpect zijnde) hiel groote converſatie met den Graef Lamorael van Egmont/Broeder van den gevangenen Grave/den welcken den Prince goet herte toedroegh/ſoo om de goede memorie zijns Vaders/ als om dat alle de kinderē hem ſeer van de Gravinne hare Moeder in haer doot-bedde gerecommandeert warē/ ende dat den voornoemden Lamorael de ghereformeerde Religie ghenoech ſcheen toeghedaen was. Waeromme den Prince hem vermaende/ eñ vraeghde/wat kenniſſe hy met den voornoemden Salcedo hadde. Hy antwoorde/dat hy hem uyt liefde van de conſte van Alchimye gunſtigh was. De Prince ſeyde: Daer ware wat erghers van hem te vreeſen/hem dickwils waerſchouwēde/ende biddende den ſelven Salcedo van de vermaninghe niet te ſeggen: t'welck Grave Lamorael nochtans dede. Salcedo is mede dē Hertoge ende den Prince tot Brugge ghevolght / alwaer hy/den 21. Julij/door ſeker indicien te Hove vaſt is ghehouden/ende by den Hertoghe ghebracht/ ende van hem ondervraeght/ ende alſo middeler tijdt den voornoemden Baza op den voornoemdē Salcedo wachte/ende ten leſten oock nae hem vraeghde / ſoo is hy daer over oock ghevanghen gheſtelt. Den derden/ ghenaemt Hugot/die van dē Prince van Parma belaſt was de voorſz. twee andere by te ſtaen/ontquam't. Maer Salcedo eñ Baza openbaerdē eñ bekendē ten leſten het feyt/ ende hebben haer belijdeniſſe onderteeckent/daer by bleke / als dat ſy voorghenomen hadden den Hertoge ende dē Prince te dooden/ t'zy t'Schepe oft aen Tafel/met vergift oft anders. Dē Grave Lamorael van Egmont wert ooc geexamineert/ ende bekende / dat hy des Prince van Orangien vermaninge aen Salcedo overgedragen hadde. Eñ hoewel hy op andere circumſtantien/dienende tot verificatie van't voorſz. feyt / hem ſelvē excuſeerde / ſoo werdt hy nochtans oock gevangen ghehouden. Maer daer nae is hy ontſlagen/ende in Vrancrijck met den Hertogh getrocken. Den Italiaen/ Franciſcus Baza / die den 29. Julij/ volcomen bekenteniſſe van't voorſz. feyt gedaen ende onderteeckēt hadde/merckende dat hy daer over met een ſtrenge eñ ſchandaleuſen doot ſoude geſtraft worden/ſoo heeft hy/ den 30. Julij/hem ſelven bedecktelijck met een Meſſe gedoodt in de ghevangheniſſe / waer over hy/ nae voorgaende Vonniſſe/ter Galghe gheſleept werde/ende daer naer overwonnen zijnde van de voorſz. moordadicheyt/is uyt crachte van een tweede Vonniſſe/ zijn lichaem gehangen eñ gevierendeelt/ met een op-ſchrift op de Galge/als dat hy voorgenomen hadde den Hertoge/eñ den Prince van Orangiē/ te vermoorden/oft te vergheven/door bevel ende expreſſen laſt van den Prince van Parma. Maer Salcedo werdt/ ten verſoecke van den Coningh van Vranckrijck/ende zijn Moeder/ nae Parijs ghevoert/alwaer hy bekent hebbende/dat hy tot dit voorghenomen feyt ontfanghen hadde/op de handt / van den Coningh van Spaengien / die ſomme van vier duyſent Ducaten / is ten leſten/ by Sententie van den Parlamente van Parijs gecondemneert levendigh met vier Peerden van een getrocken te werden/ welcke Sententie over hem is ter executie gheſtelt/ den 25. Octobris/ in preſentie des Coninghs / zijns Moeders / ende van't gheheel Hofgheſin.

Salcedo tot Parijs gheexecuteert/ den 25. Octobris.

Van Brugge is den Hertoghe met den Prince op Ghendt ghetrocken/alwaer hy oock heerlijck zijn incomſte/als Grave van Vlaenderen gedaen heeft / daer oock de Wet oft Magiſtraet verſet werde/nae ouder ghewoonte.

Inſtighen aenval van Parma/eñ ſrapen optocht des Hertoghs Volck voor Ghendt/den 27. Auguſti.

Den Leger van den Hertogh was/dē 27. Auguſti/ van Loo/eñ van ontrent Duynkerckē/gecomen ontrent de ſtadt van Gent/tot hare meerder verſekeringe/ mits dat den Prince van Parma ſeer geſterct was met meer Volcx/als Duytſche/Spaengiaerdē/eñ Italianē/met Boheēſche Pyoniers oſte Gravers. Ooc warē uyt des Hertoghs Legher veel Enghelſchen aen den vyandt overgheloopen/ die met haer Overſten Norrits/ niet en conden accorderē/ſo ſy ſeyden. In voegē/ dat des Hertogs Volc aldaer boven de 4. duyſent Mannen niet ſterck en was/ t'welc op een Dorp ontrent Ghendt ghelegert zijnde/den Prince van Parma / met een deel van zijn alderdapperſte eñ cloecſte Soldatē (achterlatende alle Baggagiē) is comen beſoeckē. Maer zijne Avantgarde ſ'anderdaeghs vroegh by de Wacht ontdeckt zijnde/ ſo beſtelde de Heer de la Piere/ Maerſchalc vant Leger/ dat zijn Volc terſtont in ſlaghordere ghebracht eñ gehouden werde/haer met goede vermaningē courage gevēde/om diē dagh haer devoyr te doen: Eñ ſiende zijnen vyandt aencomē/ſo belaſte hy dē Heere vā Seyſſeval/met eenige Compagnien van de Garde des Hertoghs/ſo lange te ſchermutſerē/dat ondertuſſchē de Baggagie uyt dē Dorpe mochte gerakē/ eñ den optocht na des Hertoghs bevel mochte geſchieden ſonder ſlaen/ ſiende de ongheliјcke groote macht des vyandts. Het welc geſchiede met alſo goede ordere/dat niet tegenſtaēde des vyants ſtercke aencomſte ſ'Hertogs Volc ſeer preſſeerde/ ſo weken oſte deynſdē ſy nochtans altijt in goede ſlaghordene/ al ſchermutſerende nae de ſtadt van Gent toe/ nae de ordinantie van den Maerſchalc: naeſt den vyandt was geſtelt het Regiment Engelſche/geaſſiſteert zijnde met ſekere Cornetten Duytſche Ruyteren: Nae welcke quam het Regiment van dē Colonel de Bouc/ eñ hem volghde den generael Norrits/ met zijn 3. Compagnien Engelſche Peerden / eñ 4. andere Compagniē lichte Frāſche Peerdē. Deſe maecten de Avantgarde. Sekere drij Cornettē Franſche Peerden / met het Regiment van den Colonel Fouquerolles/eñ de Vlaēſche eñ Schotſche Vendelen maeckten de Batalie. Tot de Ariergarde oſte achterhoede was geordineert een Regiment Enghelſchen/zijnde meeſt pijckeniers met ſekere Compagnien/ſo te Peerde als te voete/onder den Colonel Sepſſeval.

Als ſy alſoo gheoꝛdineert ſtonden / werden ſy van den Maerſchalck belaſt in ſulcke oꝛdere nae de Stadt te trecken. Ende hoewel ſy deſe vooꝛſeyde oꝛdinantie hielden/ſo werden hen doch van de Avantgarde/ofte vooꝛtocht der Spaengiaerden/ die henlieden nae volghden/ ende ſeer ſterck van Voetvolck ende van Ruyterÿe waren / hier ende daer verſcheyden Embuſchaden ofte lagen geleyt/ een quartier mÿls d'een van d'ander/ om haer alſoo op den wegh te becommeren/ghelÿck oock gheſchiede/ſoo wel in regard van de Avantgarde/als van de Batalie/die niet te min t'elcker reyſe van't Peerdevolc van de Avantgarde ontſet werden: Waer dooꝛ den vyandt (hoe couragieus hy was) ſeer geretardeert werde/eñ groote ſchade van Volc leedt: Oock niet al ſonder ſchade van des Hertoghs Volck/ waer van dꝛy ofte vier Capiteynen doodt bleven : treckende niet te min alſo in goede oꝛdere vooꝛt/tot onder de ſtadt van Gendt toe. Alwaer de Heer van Rochepot/ verſelſchapt met vele andere Capiteynen/ ſiende den vyant dapper aencomen/ is/niet tegenſtaende zÿn ongeſontheyt/ uyt de Stadt getrocken/eñ heeft aldaer/ buyten S. Lievens Pooꝛte/ ſekere hooghte met de Meulens ingenomen/ eñ belaſte de vier Vendelen / die ghetrocken hadden in de Avantgarde/ met Noꝛrits Peerdevolck/ende eenighe Enghelſche Spieſſen/eenen aenval op den vyandt te doen / die ſeer de Stadt ghenaeckte/ t'welck de Enghelſchen deden / met ſulcken couragie ende vꝛomicheyt/dat daer dooꝛ anderwerf verooꝛſaect woꝛde eenen gemackelÿckẽ aftocht: Den Hertogh ſelve / ende de Pꝛince van Oꝛangien / op de Veſten der Stadt ghecomen zÿnde/ belaſten haer Volck ſoo te wÿcken / dat van het Gheſchut/ ligghende op de Strÿckweeren/ ofte Bolwerckẽ der Stadt/ den vyant groote ſchade ſoude aengedaen hebben/ indien hy naerder ghecomen hadde. Daer gheſchiede wederomme een nieuwe ſchermutſinge/daer veel over beyde ſÿdẽ doodt bleven. Waer over den vyandt wederom moeſte wÿcken/ ende terſtondt werde den heelen Legher in ſlaghoꝛdene gheſtelt onder de Stadt/ waer uyt het Gheſchut grouwelÿck ſchoot/ende dickmael groote ſchade dede. Hierentuſſchẽ was den Pꝛince van Parma mede aenghecomen/met het geheel gheweldt van zÿnen Legher/eñ ſiende des Hertoghs Volck onder de beſchuttinge van der Stadt/bleef daer in ſlaghoꝛdene ſtaende wel twee uren langh/ ververſchende telcker reyſe zÿn Volck op de vooꝛſchꝛeven ſchermutſinghen.

Den Hertogh/ ende den Pꝛince/ achterdenckẽ hebbende/of hy ergens over de Reviere mochte ſoecken te comen / ende te vallen in't Landt van Waes/dat noch rÿck/vet ende vol was/deden ſy ſoo ſtille als ſy conden alle het Peerdevolck (behalven dꝛy Coꝛnetten/die ſy buyten by het Voetvolck lieten) in de Stadt comen/om met de ſelve den vyandt te ſchutten/ ſo hy ergens de Rivieren hadde willen paſſerẽ. Als dẽ Pꝛince van Parma dat ſagh/dede hy eenẽ ſterckẽ aenval op het voetvolc / die nu van hare Ruyters genoech ontbloot waren : Maer hy werdt ſoo ontfanghen/dat hy daer veel Volcx verlooꝛ. Ooc bleven daer eenige van des Hertoghs Volck verſlagen eñ gequetſt. Den avont ghecomen zÿnde/ is den Pꝛince van Parma afgetrockẽ/ daer hy meer pꝛofÿts hadde mogen doen/ſo hy meerder neerſticheyt gebꝛuyct hadde. Ontrent de Stadt woꝛden/dooꝛ zÿn laſt/ begraven ontrent twee hondert van zÿne doodẽ/ ende de ghequetſte wechghevoert / ſoo vele hy op Waghenen conde wechvoeren.

S'anderdaeghs dede den Hertogh alle zÿn Voetvolck ende Peerdevolck trecken nae Dermonde / daer hy oock zÿn intre dede/ den Pꝛince van Eſpinoy tot Ghendt latende.

Daer nae is hy met dẽ Pꝛince van Oꝛangien/ ende het Krÿghſvolck / den 2. Septembꝛis / tot Antwerpen ghecomen/alwaer het Krÿghſvolck wat verquickt woꝛde.

Lochum belegert/ eñ by Gꝛaef Willem vã Naſſou gevictualieert in Septẽber.

Franciſco Verdugo / een cloeck ervaren ende beleeft Spaengiaert / die dooꝛ zÿne dapperheyt van cleyne conditie tot den Gouvernemente van Vꝛieſlandt ghecomen was / hadde met vier ofte vÿf duyſent Voetknechten/ende eenige Peerden/ in't Gꝛaefſchap van Zutphẽ Lochum belegert/ een ſterck ende welgheleghen Stedeken / op de Riviere Berckel by Zutphen/ende hadde dat tot den uyterſten noot van Pꝛovande ghebꝛocht: Maer Gꝛaef Willem van Naſſouwen / oudtſte ſone van Gꝛaef Jan/ eenigh Krÿghſvolck vergadert hebbende/ heeft/dies niet teghenſtaende/ ſeker getal van Wagenen gheladen met Victalie ende andere behoeftẽ/ die ſy meeſt van doen hadden/daer binnen ghevoert/ende vertrock wederomme. Dan Verdugo/merckende dat het revictalieren niet ghenoech en was/ om langhen tÿdt teghen te houden / is aldaer evenwel blÿven liggen/makende rondtomme de Stadt wel ſeſthien ofte ſeventhien gheweldighe Schanſſen/eñ noch op eenen Bergh dede hy dꝛy Schanſſen opwerpen/daer in hy vertrock alſt noot was.

De Gꝛaven van Hohenlo/ende de vooꝛſz. van Naſſou/ hier van geadverteert weſende/ zÿn wederomme derwaerts ghetrocken / vergaderende wat ſy conden : Sy bꝛochten in Ghelderlandt te ſamen ontrent twee duyſent te voet/ende thien hondert Peerden/met twee halve Canons/ ende vier cleyner ſtucken Gheſchuts/ daer mede ſy ghereſolveert waren de Stadt te ontſetten. In't eerſte aencomen ſchermutſeerden ſy alſoo met den vyant te voete ende te Peerde/ dat Verdugo hem op zÿn vooꝛdeel in de Schanſſen op dẽ Bergh vertrock : Ende twee daghen daer nae/ alſoo den Colonel d'Alleyn (een Franſoys / ende een ſeer vꝛoom Man) beſpꝛongh / met zÿn Regiment/ een van des vyants pꝛincipael Schanſſen beneden den Bergh/ ſo deden die van der Stadt terwÿlen eenen uytval/ waer mede ſy wonnen de Schanſſe by de Molen-Pooꝛte/daer ontrent 70. oft 80. van den vyandt doodt bleven. Ende vooꝛder werdter over beyde ſÿden behendelyc ſo langhe ende wel gheſtreden / dat daerentuſſchen de Bꝛugge/die afghebꝛoken was over de Rivieren/ hermaeckt werde / waer over ten ſelven dage de Stadt wat beter gherevictalieert werde dan te vooꝛen. Den naeſten nacht werden noch twee andere Schanſſen des vyandts overweldight. Maer alſo des Hertoghs Peerdevolc onbedachtelÿck op den vyandt (dien ſy op den Bergh ghenoech beleghert hadden) eenen aenval deden met diſoꝛdere/ werde t'ſelve in de vlucht gheſlaghen/ aldaer ſy twee ofte dꝛy Capiteynen/ ende andere Krÿghſvolck verloꝛen/daer naer ſoo vertrocken des Hertoghs Volck / met den Heere van d'Alleyn/ende de dꝛy Sonen van den Gꝛave van den Berghe/ende veel Edeldoms van Ghelderlandt trocken in de Stadt/ende verſekerde de ſelve.

Lochum de tweede reyſe gherevictualieert by Hohenlo ende Naſſou.

Verdugo bleef nochtãs weder vooꝛ de Stadt liggen/ende creegh zÿn verloꝛen Schanſſen lichtelÿck weder inne / ende benoude de Stadt veel naerder als te vooꝛẽ/ wetende dat de Stadt met t'vooꝛſchꝛeven Volck meer beſwaert was als de inghebꝛochte vivꝛes mochten ſtrecken: ende alſo die van binnen ſtercke uytvallen deden / ſoo zÿn hem te hulpe ghecomen Gꝛaef Carel van Manſvelt/ende de Heer van Haultepenne/die hem verſterckten met ſes hondert Peerden/ende vÿfthien hondert Voetvolcx. Waeromme Verdugo de Stadt anderwerf dede ſommeren/ die welcke alreede gheromen was in ſulcken noot van vivres/ dat ſy uyt hongers noot alreede begonnen Peerden vleeſch te eten/ zÿnde maer twintigh daghen gheleden/ dat de laetſte Provande daer binnen ghebrocht was.

De Grave van Hohenlo was ghetrocken nae Zutphen/ ende reyſde van daer nae Antwerpen/ ende vercreegh van den Hertoge meerder hulpe/ als 25. hondert Voetknechten/ ende 15. hondert Peerden/ met drÿ Cornetten Enghelſchen onder Norrits. Hier mede troc dē Grave van Hohenlo na Lochũ voor de derde reyſe/ om dat te ontſettē. Hy en was ſoo haeſt niet aengecomen oft Graef Carel vã Manſvelt verliet met een diſordere terſtont zÿn plaetſe daer hy gelegert was/ treckēde over't Water/ om naerder by Verdugo te weſen. In welcke plaetſe de Grave van Hohenlo hem ſelven terſtont legerde. Daer werde van beyden ſÿden dapperlÿck gheſchermutſeert eñ geſlagen/ waer over aen beyde ſÿden veel volcx doot bleef. Daerentuſſchen liet de Grave van Hohenlo een Schanſſe opworpē tuſſchen twee Schanſſen des vyandts/ door behulp van de welcke dede hy een Brugge over't Water maken/ waer over hy conde aen de Stadt gheraken/ alwaer hy't Volck/ dat onnut in de Stadt was/ dede vertrecken/ eñ andere wederom ingaen. Aen d'eynde van de Brugghe dede de Grave van Hohenlo noch een ander Schanſſe maken/ tot bewaringhe van de ſelve Brugghe. Mits welcke Verdugo ende andere achtende de Stadt gerevictalieert te weſen/ ende vreeſende dat ſy mochten weder van achter omcingelt worden/ ſoo reſolveerden ſy op te breken. Ende trocken op in ſlagordene/ den 23. Septembris/ verlatende alle hare Schanſſen. Verdugo trock nae Grolle/ ende Manſvelt met Haultepenne weder nae Brabant. Eñ daer door wert ſ'anderdaeghs de ſtadt van Lochum volcomelÿc beſorght vã alle nootdruft/ eñ alle de Schanſſen rondtomme geſlicht. Daer was in dit belegh uyt der Stadt dootgeſchoten met een Cloot den Heere van Anholt/ een cloeck Gelderſche Heere/ die de meeſte oorſake ende beſorgher van de beleggheringhe gheweeſt was.

Lochum de derde reyſe volcomelÿc ontſet.

De Heer vã Anholt voor Lochum geſchoten.

Daer nae werdt den Spaengiaerden afgenomen in Ghelderlandt het Slot van Keppel/ nae dat het beſchoten was/ het Garniſoen overlevende haren Heere. Oock wert t'Huys te Broncorſt ingenomen. Ende alſo verſcheyden andere aenſlagen nae by der handt ghenomen werden/ als op Blÿenbeeck/ ſ'Hertoghen-Boſſche/ Aerſchot/ ende oock op Leuven/ ſoo en iſſer nochtans niet een van allen gheluckt.

In Brabant heeft dē Hertogh den Heere van S. Luc/ Gouverneur in Brouwagien/ met twee duyſent Voetvolcx/ ende vÿf hondert Peerden/ met de Heeren van den Tempel ende Seyſſeval Colonel/ in't leſte van September/ van Antwerpen gheſonden op Bruſſel/ om ter begheerte van die vã Bruſſel/ te veroverē het Caſteel van Gaeſbeke/ daer een Vendel Malcontentē op lagh/ met een halve Compagnie Peerden. Als ſy op een Maendage des nachts daer voor ghecomen waren/ vonden ſy de Contreſcharpen ſoo hooge/ datmen by veel nae den voet van den Muer niet ſien conde: waeromme ſy tweemael haer Gheſchut verſtelden. Maer die van binnen/ opgeepſt zÿnde/ eñ wel tſeventigh oft tachtigh ſcheuten Gheſchuts verwacht hebbende/ begonſten ſprake te houden. Daerentuſſchen is daer ettelÿck Peerdevolck uyt Engien eñ Halle ghecomen/ die haer vertoonden met vier ofte vÿf Trompetten/ als of ſy des Hertoghs Volc hadden willen verbaert maken. Maer alſo het Peerdevolc van den Hertoghe derwaerts werdt gheſonden/ vreeſden die van Gaeſbeke den Storm/ waeromme ſy haer overgaven/ behoudens t'leven/ ende trocken uyt met witte roepkens.

Exployten des Hertogs in Brabant.

De Heer van S. Luc ſondt van daer den Heer van Sayſſeval/ Capiteyn van vier Compagnien lichte Peerden/ om het Caſteel van Toulouſe op te eyſchen/ die haer oock op de ſelve conditien opgaven.

De Grave van Rochepot nam voorden die van Liere te benouwen/ over ſulcx trock hy met eenighe Compagnien Voetvolcx/ ghelicht uyt de byghelegghen Garniſoenen/ ende met thien hondert Franſoyſen/ voor het Caſteel Eechoven/ (anderhalf mÿle van Liere gelegen/) by hem hebbende twee ſtucken Gheſchuts/ de welcke die van binnen gheplant ſiende/ gaven haer terſtondt over/ eñ trocken ooc uyt met witte ſtocxkēs. Van daer trock hy op Roſt/ een Caſteel op de Riviere Demere gheleghen/ by Haeght/ daer ſy drÿ daghen voor lagē/ maer ten leſten gaven ſy hen over: hier voor warē gequetſt den Grave van Rochepot/ eñ den Colonel de La Garde. Die van Duffele onderwierpen haer oock des Hertoghs ghebiedt.

De Coningh van Spaengien/ ſiende dat hy nu eenen anderen vyandt voor hadde/ heeft alle zÿn macht oock willen toonen/ ende groot Volck alomme doen oplichten/ om nae Nederlandt te ſeynden/ verſtaende dat den Hertoge uyt Vranckrÿck verwachte den Hertogh van Montpencier/ ende den Maerſchalck Biron/ met veel Krÿghſvolcx. Waeromme den Prince van Parma zÿn Frontieren teghens Vranckrÿck met Krÿghſvolc alomme wel beſet heeft. Ende in't eynde van den Somer zÿn hem toegheſonden uyt Italien/ 44. Vendelen Spaengiaerdē/ die wel vÿf duyſent Mannen maeckten/ verdeylt zÿnde onder twee Colonellen/ te weten/ den oudē Chriſtoffel Mondragon/ ende Pedro de Paz: ende noch 16. groote Vendelen Italianen/ elck Vendel drÿ hondert ſterck zÿnde/ ooc by de vÿf duyſent Mannen makende/ onder de Colonellen Mario Cardon/ ende Camille de Monte/ behalven noch andere Duytſchen ende Bourgongions. Met dit Volc is hem oock een deel gelts uyt Spaengien toegecomen/ daer de Prince van Parma zÿn Krÿghſvolck mede betaelde.

Parma ontfangt thien duyſent Spaenſche eñ Italiaenſche Krÿghſliedē/ behalven andere Natien.

Alle dit Volck van Oorloghe by den anderen gecomen weſende/ ſo heeft hy een generale Monſteringhe ghedaen/ ende bevonden/ dat/ volgende een Lÿſte/ die wy gheſien hebben/ onderteeckent van eenen principalen Officier/ Piedro Colonia, in't Legher/ den 14. Septembris/ Anno 1582. Waer inne alle de Regimenten/ ende t'ghetal van de Compagnien/ genombreert ſtonden/ mede wat dat haer Soudÿe beliep/ de oude Soldaten ofte Regimenten meer dan de nieuwe. Datter op dit pas in dienſte ende gagie waren/ onder volgende Colonellen:

De nombrement van des Coninghs Krÿghſlieden in Nederlãt onder Parma/ met den coſt daer van/ 1582.

Chriſtoffel de Mondragon/ Spaengiaerden/ 24. Vendelen/ hoofden makende 2816. Piedro de Pas/ Colonel/ 17. Vendelen/ makende 1820.	Spaengiaerden.
Mario Cardoyn/ Italianen/ maer 8. Vendelen/ makende 2377. Camillo de Monte/ Italianen/ mede 8. Vendelen/ makende 2300.	Italianen.
Marquis de Varrabon/ Borgongioenen/ 14. Vendelen/ makende 1700.	Borgoenſche.
De Heer van Montigny/ Walen/ 15. Vendelen/ makende 2253. De Grave van Egmont/ Walen/ 16. Vendelē/ makende 1985. Gabriel de Licques/ Walen/ 10. Vendelen/ ma-	Walen.

makende 1244.

Walen.

De Grave Octavio van Manſveldt/ Walen/ 10. Vendelen/ maken 1500.
De Grave van Mandeſchept/ Walẽ/ 10. Vendelen/ makende 1000.
Philippe de Licques/ Walen/ 12. Vendelen/ makende 1800.
De Heere van Bours/ Walen/ heeft 10. Vendelen/ makende 1287.
Dẽ Baron van Aubigny heeft Walẽ 10. Vendelen/ maken 873.
De Heere van Manny/ Walen/ 10. Vendelen/ maken 1466.

Hooghduytſchen.

Robert van Gumbergh/ Hooghduytſchen/ 10. Vendelen/ makende 2800.
De Grave van Arenbergh/ Hooghduytſchen/ 9. Vendelen/ makende 2600.
De Grave van Barlaymont/ Hooghduytſchẽ/ 10. Vendelen/ makende 3144.
Graef Carle van Manſvelt/ Hooghduytſchẽ/ 10. Vendelen/ makende 3144.
Don Johan Mauroques/ Hooghduytſchen/ 10. Vendelen/ makende 3144.
De Heere van Flopon Duytſchẽ/ 4. Vendelen/ maken 600.
Noch Hooghduytſchen/ buyten Regimenten/ 21. Vendelen/ maken 3793.

Garniſoenẽ ordinaris van Luxemborgh/ Thinevilla/ Montmedy/ Danvillers eñ Chevay/ waren Hoof den 617.
Noch in't Caſteel van Carpen/ Sanſen/ Charlemont/ Marienborgh/ Avennes/ Landichies/ ende Queſnoy/ makende Hoof den 1187.
Haultepenne Regiment/ liggende in de Kempen/ 10. Vendelen/ makende 1500.
La Motte Regiment/ liggende tot Grevelingen/ 10. Vendelen/ makende 1500.
In Vrieſlant onder Billy/ Hooghduytſchẽ oude/ 12. Vendelen/ makende 3000.
Meer onder den Baron van Hanault in Overÿſſel/ 12. Vendelen/ makende 3000.
Noch in Vrieſlant/ onder Colonel Verdugo/ 10. Vendelen/ makende 1500.
Noch in Groeningẽ in Garniſoene/ 2. Vendelen/ maken 600.

Peerden.

Peerden lichte/ Spaengiaerdẽ/ Italianẽ/ ende Archibuſiers te Peerde/ 37. Compagnien/ zÿn 2187.
Noch Lanciers ende Archibuſiers te Peerde/ Nederlanders/ 12. Compagnien zÿn 1000.
Noch in Vlieſlant 3. Compagnien lichte Peerdẽ/ eñ een Archibuſiers/ 4. Compagniẽ/ 350.

Beloopen dit ghetal 304. Vendelen te Voete 56550. eñ 53. Compagnien Peerden 3537. t'ſamen 60087.

Vijfentwintigh Regimentẽ voetvolck/ ende neghen-en-veertigh Compagniẽ Peerdẽ/ maken tſeſtigh duyſent te voete/ ende vier duyſent te Peerde/ coſtende ter Maent ſes hõdert duyſent/ eñ een-en-tſevẽtigh duyſent/ eñ acht hondert eñ ſeven-en-vijftigh gulden.

Alle deſe Peerden ende Voetvolc coſtende den Coningh ter Maendt ſes hondert/ tweeenveertigh duyſent/ dry hondert vÿftigh ſes Gulden/ daer toe noch onderhoudt van Perſoonẽ/ t'Hof/ ende Legher volgende/ Entretenidos gheheeten/ beloopen ter Mændt twaelf duyſent Guldens. T'ſamen heeft den Coningh/ oncoſt alleene van Krÿghſvolck ende Garniſoenen/ beloopt een Maent gagien ofte Soldÿe ſes hondert vyftigh vier duyſent/ eñ 356. guldens/ behalven de coſten van't Geſchut/ Pyoniers/ ende andere behoeften tot dẽ treyn van de Artillerÿe behoevende/ daer van die oncoſten gherekent worden te bedraghen een derdepart van't ghene ſulcken gheweldighen Legher maendtlÿcken coſte. Niet teghenſtaende dit groot getal Krÿgſvolcx/ claeghde den Prince van Parma/ dat hy niet machtigh en was dertigh duyſent Mannen daer van te Velde te brenghen/ mits dat hy ſoo veel plaetſen ende Steden hadde te beſetten.

De dapperſte eñ ervarenſte Overſten eñ Capiteynen in der Weerelt/ zÿn in Nederlant verſamelt ende te bindẽ geweeſt.

Het is buyten alle twÿffel een groote laſt gheweeſt voor den Coningh van Spaengien/ ſoo machtighen hoop Volcx Winters ende Somers te onderhouden/ teghens zÿn eygen Onderſaten/ ende is niet te verwonderen/ dat hy in't voeren van deſe Oorloghe niet alleen alle zÿn Incomen van Spaengien eñ Indien heeft geconſumeert/ maer noch boven dien groote exceſſive ſchulden ghemaeckt. Onder deſen hoop Krÿghſvolck/ als oock onder de ghene/ die de ſelve wederſtant ghedaen hebben/ van des Hertoghs ende der Landen weghen/ zÿn gheweeſt de alderbeſte ofte ervarenſte Overſte/ Hoplieden/ Capiteynen ende Krÿghſvolc/ die in Duytſlant/ Italien/ Spaengien/ Vranckrÿck/ Enghelandt/ Schotlandt/ eñ Nederlandt te vinden waren/ eñ voor geen Weerelt ofte Eeuwe in Manheyt/ ſtoutheyt/ conſtige liſtichheyt/ ende diverſche ofte nieuwe inventien en ſouden willen wÿcken/ van als daer gebruyckt zÿnde/ ſoo te Water als te Lande/ die te ſamen machtigh genoech ſouden gheweeſt zÿn de gantſche Weerelt te conqueſteren/ als gheweeſt zÿnde de fleur van Krÿghſvolck uyt gheheel Europa.

Alſoo eenighe Franſoyſen van Camerÿck een plaetſe daer ontrent/ Leſcluſe gheheeten/ meynden te ſtercken/ is Parma derwaerts ghetrocken met Gheſchut/ ende heeft haer gedwongen hen over te gheven. De Prince van Parma dede oock opeyſchẽ het Caſteel van Cambreſis/ t'welc hem moeſt opgeven: t'Garniſoen van 150. Mannen met haer gheweer daer uyttreckende: Eñ creegh alſoo daer ontrent meer andere Sterckten inne. Daer was oock by La Motte/ Montigny ende Rÿſborgh/ ende hadden aenſlagh op Duynkercken/ maer te vergeefs.

Parma neẽt diverſche plaetſẽ inne.

In November daer nae/ trock Parma geweldelÿck voor Ninoven/ een Stedeken in Vlaenderen/ dat hy beſchoot/ ende alſo t'ſelve dẽ Hertogh wat te verre gheleghen was/ om te ontſetten/ ſoo werden ſy gedwongen haer over te gheven. Van daer trock Parma op Liekercke/ dat ſy oock beſchoten/ ende daer nae oock op Gaeſbeke/ welcke plaetſen hy beyde increegh.

Waer door de Prince van Parma meynde Bruſſel te benouwen/ zÿnen gheweldigen Leger daer rontomme van verre logerende. Maer alſo daer alderhande proviſie van nootdruft eñ Munitie ingedaen was/ daer toe oock twee duyſent/ ſoo Enghelſche als Franſche Soldaten/ boven noch twaelf Vendelen/ ende vier Cornettẽ Peerden/ die te vooren daer waren in Garniſoen/ ſoo heeft Parma niet voorder aenghevanghen/ dan van verre haer alle paſſagien gepooght af te ſluyten. Maer mits dat de Landen daer ontrent al afgheloopen ende opghegheten waren/ jae ſelve Artoys ende Henegouwe/ ende daer door alomme groote dierte was/ te meer/ door dien dat Vranckrÿck mede gheſloten was: ſo heeft Parma gearbeydt in het Landt van Waes te vallen/ gheleghen in Vlaenderen/ tuſſchen Antwerpen/ Bruſſel ende Ghendt/ dat noch een vol Landt was/ om zÿn Volck aldaer te mogen onderhouden. Maer den Hertogh dede alle de paſſagien wel bewaren ende beſetten/ waer door ſeer groot ghebreck ende dierte in zÿnen Legher quam/ eñ daer uyt ſprote groote armoede ende ſieckten onder zÿn Volck/ byſonder onder de nieuwe aenghecomen Spaengiaerden ende Italianen/ die met menichten ſtorven. Ende alſoo het Winterwater alomme ſeer hoogh was/ ſoo liet den Hertogh ſommighe Dÿcken doorſteken/ eñ verſcheyden Sluyſen op haer afloopen/ waer door den Prince van Parma benoodight worde zÿnẽ Legher op te breken/ ende zÿn Volck hier ende daer te verdeylen. Veel verliepent aen des Hertoghs

Parma breect zÿnen Legher van ontrẽt Bruſſel op by gebreck van Victualie eñ door armoede.

ſÿde/

1582.

ſijde/ ende van daer nae Huys. Alſoo is Parma opgetrocken/ alomme latende menichte vã zijn Volck doot ende ſieck liggen/ als ontrent Bruſſel liet hy wel ſeven hondert ſiecken/ ſoo datmen niet en wiſte wat men daer mede doē ſoude. De Italianen werdē in Breda/ Liere/ ende daer ontrent ghelept/ ende andere elders. Onder ſ'Hertoghs Volck is oock groote armoede gheweeſt / ende groote ſterfte/ principalijc onder de Franſoyſen/ die/ midts de dierte/ ende quade betalinghe/ van armoede ende ſieckte verginghen / ende vele bedelden.

Steenwijck by Verdugo beclommen eñ inghenomen/ dē 17. Novēbris.

Franciſco Verdugo / Gouverneur in Vrieſlandt / heeft den 17. Novembris / dat Stedeken van Steenwijck (daer ſoo veel te vooren om ghestreden was) by nacht behendelijck ingenomen/ gheleydt weſende by eenen Boer over ſekere ondiepte/ die in de Gracht was blijven ligghen/ als men die Grachten ghediept/ ende die aerde daer uyt doē halen hadde: Welcke plaetſe deſen Boer gemerckt hadde. Ende hoewel ſy nu met Water overdeckt was/ geraeckte Verdugos Volc daer langs ghemackelijck aen de Mueren / die ſy met leederen beclommen / als het Garniſoen daer meeſt op eenen aenſlagh uytgetrocken was. Het Garniſoen datter noch inne was geblevē/ worde meeſt al doot gheſlaghen/ ende die Stadt by den voorſz. Verdugo ſeer gheſterckt.

Megen ingenomen by den Grave vã Hohenlo.

Ontrent dien tijdt hadde den Grave van Hohenlo Megen in Brabant beleghert / t'welck hy oock increegh / met noch eenighe ander plaetſen meer / ſonder dat hem Manſveldt t'ſelve conde belettē/ alſo de Grave van Hohenlo mede te vooren/ in October / Bronckhorſt ende Keppel hem afghenomen hadde.

Calendiers Reformatie in Nederlãt/ Anno 1582.

Als nu den Hertogh in December t'Antwerpen was/ heeft hy met de generale Staten gheresolveert den Calendier / ofte loop des Jaers / te reformeren / de welcke alreede (door perſuaſien des Paus Gregorius/ die de eere van ſulcken reformatie by het leſte Concilie van Trenten vergunt was) den Keyſer/ Coninghen van Spaengien/ Vranckrijck/ ende andere Potentaten/ verbetert hadden: Ende dede over ſulcx/ den 10. Decembris/ een Placcaet publicerē/ daer in verhaelt werde/ hoe dat door eenighe Minuten / daer het Jaer min in beſtaet dan in drye hondert vijfentſeſtigh daghen/ ende ſes uren/ de ſelvighe Minuten alle hondert ende ſes Jaren eenen dagh maken/ waer by het comt/ dat den dagh der gheboorten ons Heeren Chriſti nu ontrent 15. dagen verloopen is / van den ſtilſtandt der Sonnen/ ende der cortſter Winter-daghen/ nae de eerſte inſtellinge ende calculatie. Het welcke ſoo langhs ſoo meer met der tijdt ſoude ſoo verre verloopen/ dat daer door een groote confuſie in de rekeninge der Jaren ſoude veroorſaeckt werden. Om het welck te remedieren / ende hem te conformeren met de omliggende Landen ende Potentaten/ heeft hy/ by advijſe van de Generale Staten ende Raedt gheordineert ende geſtatueert: Datmen nae den naeſten 14. dagh van December overſtreken/ niet en ſal rekenen den 15. maer den 25. ende de ſelve doen houden voor den Kerſdagh/ ofte gheboorte Chriſti dagh/ eñ alſo vervolghende. Alſo dat December maer 21. dagen hebben ſoude (10. dagen daer uyt ghenomen zijnde) ende dat Jaerſdagh Anno 1583. op den 22. Decembris / nae d'oude calculatie vallen ſoude: Ende voorts te volghen den reghel van de Nabueren ende omligghende Provincien/ ſonder prejuditie nochtãs van eenighe Calengieringe ofte veranderingen/ preſcriptien/ Actien/ van wat natueren die zijn mochten/ Renten/ Pachten/ Obligatien/ termijnen van betalinghe/ etc. Welcke alle haren volcomen loop ſouden hebben/ niet tegenſtaendē de thien dagen/ welck Placcaet alomme in de Nederlanden is aenghenomen / ghebruyckende den nieuwen ſtijl ofte reformatie/ behalven tot Wtrecht/ in Ghelderlandt ende Vrieſlandt/ welcken gereformeerden nieuwen ſtijl wy voortaen / in't volſchrijven van deſe onſe Memorien volgen ſullen/ biddende den Leſer in het overleſen hem voor ghewaerſchouwt te houden.

1582.

In deſe memorien wort alleen ghevolght ende ghebruyckt dē nieuwē ſtijl van de datum.

Over dit verſtellen ofte veranderen des Almenacks ofte Calendiers iſſer onder de Gheleerde veel queſtien in Chriſtenrijck ghereſen/ daer over veel Schriften gemaeckt ende in Drucke uyt comen zijn/ daer wy die curieuſe toe wijſen: Onder die van de ghereformeerde Religie iſſer groote opſprake ende teghenheyt gheweeſt/ om dat den Paus Gregorius XIII. (na wien de Reformatie Gregoriana ghenoemt wordt) die authoriteyt op hem nam/ al hadde het Concilie van Trenten hem de eere daer van ghegunt / ende dat ſonder generael conſent/ ofte behoorlijc aenſien van veel ander Coningen/ Potentaten ende Republijcken/ die oock te Rechte pretenderen Chriſtenrijck toe te behooren / als namelijck de Coninginne van Enghelandt/ die bewijſt/ dat de Coningen haer Voorſaten d'eerſte Chriſten Coningen gheweeſt zijn/ eñ daeromme noch Chriſtenrijc toebehoort: Veel vinden faute/ om dat de Calculatie ende Reformatie noch niet volcomen en is / midts noch eenige dagen ghebreken/ meer prijſende datmen't Jaerlijcx behoorde te vbeteren/ als in de Schrickel-Jaren gheſchiedt: Want veel Coninghen/ Potentaten/ ende Republijcken/ bevinden groote inconvenienten ende werringhen onder hun Onderdanen te ſpruyten / met het uytnemen van de thien dagen/ nae hun verſcheyden Rechten/ Coſtuymen ende ghebruycken/ die ſy hebben. Waeromme noch alomme ſoo veel blijven den ouden ſtijl ende Calendier behoudende/ dat welcke ſeer groote confuſie ende werringen in Rekeninghen ende Schriftuerē/ ende principalijck in de Menſchen memorie ende ſinnen / maeckt ende voortbrenght.

Doot van dē Prince van Spaengien.

In dit Jaer zijn den Coningh Philips eenige kinderen afgeſtorven/ waer onder was den oudtſten ſone van zijn leſte Houwelijc/ die den Prince ghenoemt was / wiens name was Don Diego/ behoudende alleene eenen ſone / Don Philippo/ ende twee dochters.

De Hertogh van Brabãt crijgt Zwitſers eñ ander Krijghſvolck in Nederlandt.

Den Hertogh van Brabant hadde vã langer handt in Vranckrijck doen vergaderen ende oplichten tuſſchen drye ende vier duyſent Zwitſers/ met een deel Peerdevolcx/ eñ Franſch voetvolcx/ deſe zijn ten leſten (niet tegenſtaende veel becommeringhen) op de beene ghebrocht / onder den Prince Dolphijn / den Sone van Monpencier/ ende Broeder van de onlangs gheſtorven Princeſſe van Orangien/ ende onder den Maerſchalc Biron/ een oudt Krijghſman/ daer mede by waren de Gravē van La Val/ ende van S. Agnan/ met diverſche andere van Adel. Deſe hoopen zijn nae Cales ghetrocken / ende van daer langhs de Zeecant voorby Grevelingen op Duynkercken/ in Vlaenderen ghecomen/ in't leſte van November / ende zijn hier ende daer tot Duynkercken/ Denremonde/ Dixmuyden/ ende elders in Garniſoenen ghelept/ ende voorts tot Eeckeloo/ ende in't Landt van Waes ghelogeert: Soo dat den Hertogh nu eenen ſchoonen hoop goet Krijghſvolcx in't Landt hadde/ boven dien hadde hy ooc betaelt de Ruyterije van den Grave van Manſveldt/ ende die weder op een nieuwe Monſteringhe aenghenomen. Den Adel begaf hem by den Hertogh t'Antwerpē/ beraedtſlagende wat datter beſt diende voorghenomen: eñ tot dien eyn de worde alle t'voorſchreven Volck van Oorloghe mede ontrent Antwerpen ontboden.

Eyndoven by den Hertogh vã Brabant ingenomen/ den 7. Januarÿ/ Anno 1583.

In den beginne van den Jare 1583. nae den gereformeerden ſtÿl/ dien wy voortaen (als gheſeyt hebben) ſullen volgen/ ſoo heeft den Hertogh gheſonden den Heere van Bonnivet nae Eyndoven/ een Stedeken in Brabant by ſ'Hertoghen-Boſſche gheleghen/ de welcke/ door het beleydt van eenen Soldaet/ Heynken de Schermer gheheeten/ die de gheleghentheyt wel kende/ t'ſelf de by nachte heeft doen beclimmẽ: Den voornoemden Soldaet was den eerſten op de Mueren/ ende zÿnde van zÿne Medegheſellen wel ghevolght/ hebben het Stedeken/ den 7. Januarÿ/ inghenomen. Daer bleven binnen ontrent 50. Albanoyſen/ zÿnde Peerdevolc/ doot/ de reſte van't Garniſoen vluchte op de Sterckte/ de welcke haer oock corts moeſten overgheven.

Daer nae werden oock Hellemont/ Horſt/ ende andere plaetſen inghenomen/ om door beſettinge van de voorſz. plaetſen die van ſ'Hertogen-Boſſche ende Breda te benouwen/ waer door die van ſ'Hertogen-Boſſche ende eenige andere Steden in Ghelderlandt/ die Garniſoen van Parma in hadden/ begonſten t'onvreden te worden/ ende toonden eenige ghenegentheyt/ om haer met den Hertogh te vereenighen/ vreeſende inſonderheyt van zÿn groote Heyrtocht die in Brabant ghecomen was.

Aſſiſtentie van den Coningh van Vranckrÿck waeromme die zÿnen Broeder wordt gheweyghert.

Den Hertogh hadde langen tÿdt geſoliciteert/ om eenighe voorder aſſiſtentie van den Coningh van Vranckrÿck zÿnen Broeder te hebben/ door de interceſſie van zÿn Moeder ende Vrienden/ ende inſonderheyt/ om hem te bewegen/ dat zÿne Majeſteyt believen ſoude yet wes by der handt te nemen/ welck mochte ſtrecken tot vorderinge van de ſake van Nederlandt/ ende tot afbreuck van den Coningh van Spaengien. Maer den Coningh weygerde ſulcx te doen/ allegerende de inconvenienten/ die zÿn Rÿcke daer door mochten overcomen/ ſonder eenige hope van voordeel ofte profÿt/ die hy door de voorſz. handelinghe ſoude moghen vercrÿghen/ byſonder/ ſoo zÿnen Broeder quame te ſterven ſonder Erfghename: Maer ſo de Statẽ zÿne Majeſteyt/ ofte de Croone van Vranckrÿck/ nae zÿns Broeders doot/ ſonder kinderen/ ſouden begheeren te erkennen/ ſoo ſcheen het/ dat hy wel ghenegen ſoude zÿn geweeſt/ de Oorloghe jeghens den Coningh van Spaengien aen te nemen/ waer over die Staten van de voorſz. Landen niet wel en conden reſolveren: Waer mede de Spaenſch-gheſinden in Vranckrÿck/ ende de teghenpartÿe van den Hertogh aldaer/ ſeer wel gheweten hebben haer profÿt te doen/ opentlÿck ende ſtoutelÿck daer over den Hertogh ende den Staten teghenſprekende/ ſo dat hier door het Krÿghſvolc van den Prince/ Dolphÿn ende Biron/ langhſaem aengecomẽ is/ hebbende al wat ſy hadden verteert/ al eer ſy in't Landt quamen.

Vernuftigen raedt dẽ Coningh van Vranckrÿck ghegheven/ nopende de Nederlandẽ tegen zÿnen Broeder.

By ſommige vernuftige Raedtſheeren werde den Coningh voorghedraghen/ dat hy behoorde de Nederlanden onder gheen ander ſubjectie dan zÿn eygen te laten comẽ/ vertoonende hoe ſchoonen grooten ende ſtercken Coninghrÿck het t'ſamen ſoude weſen/ dat met gheen cracht oft gheweldt by yemanden ſoude beſpronghen ofte t'onderghebracht moghen worden: Ende om daer toe te gheraken/ ende voor eerſt te vercrÿgen met cleynen coſt het deel des Nederlandts/ dat zÿnen Broeder den Hertogh beſat/ ſoo moeſte den Coningh hem gheenderhande aſſiſtentie doen/ maer laten hem comen tot uyterlÿckẽ noot/ op dat hy/ verlaten ende ontbloot zÿnde van alle Middelen/ uyt grooten noot gedwongen werde hem gants over te gheven/ ende te worpen in den ſchoot van den Coningh/ op ſulcker Conditien/ als den Coningh ſelve ſoude goet duncken. Ende terwÿle dat den Hertogh hem ſelven ſoude conſumeren/ ſoo ſoude den Coningh van Spaengien oock zÿn gheldt/ middelen ende credÿt/ vaſt quÿt worden: daerentuſſchen ſoude de Coningh hem moghen opruſten/ verſien van ghelde/ van Volck/ ende van nootdruft/ ende toeſien ofte luyſteren wat het Rÿcke/ den Keyſer/ t'Huys van Ooſtenrÿck/ ende de Spaenſche gheallieerde/ ſouden moghen voornemen/ ende hem daer nae reguleren.

Middelen/ om Nederlandt te dwinghen/ ende uyt te hongheren.

De perÿckulen eñ ſchaden/ die den Coningh te verwachten ſtonden van zÿnen Broeder/ ſo hy de Nederlantſche ſakẽ ſelve behertighde.

De Landen oock van alle Middelen ontblootet zÿnde/ ſullen mede met ootmoet comen verſoecken/ ende hem geheel onderwerpen de onderdanicheyt ende wille des Coninghs/ liever dan te vallen in handen van hare vyanden: Waer door den Coningh/ de ſaken alſo handelende/ ſoude de voorſz. Landen alſ dan mogen hechten aen zÿne Croone/ met alſulcke Conditien/ als hem ſoude oorbaer duncken: daer in de Landen oock geen ſwaricheyt en ſouden maken/ om van de Oorloghe haer te moghen ontlaſten/ ende dat ſy haer ghefruſtreert vindende van alle hope ende betrouwen/ oock deſpereren van haer te verſoenen met Spaengien/ midts dat ſy gheprocedeert hebben tot aennemminge van eenen anderẽ Lantſheere. Ende om de andere Provincien t'onder te brengen/ die nu onder den Hertogh niet en ſtaen/ ſoo moeſte den Coningh een open Oorloge tegen Spaengien aennemen/ ende geen Victalie in Nederlandt laten voeren/ t'welck by der Zee lichtelÿck om doen ware/ midts dat den Spaengiaert gheen Havenen beſit. By den Rhÿn ende Maſe ſoude hy t'ſelve wel beletten met eenen Leger in Lutzenburgh by Theonville te houden/ ende de drÿ Fortreſſen aldaer te vermeeſterẽ/ als Lutzenburgh/ Dietenhoven/ ende Mommedy: Terwÿle ſouden de Spaengiaerdẽ haer eygen Landt afteeren: Daer toe men oock van des Coninghs ſÿde eenighe Courſen ende doortochtẽ ſoude moghen doen/ om alle de vruchten te bederven ende af te branden/ ſoo dat/ by gebreck van nootdruft/ lichtelÿck t'geheel Landt teſſens hen ſoude moeten overgheven: principalÿck ſo hy hem wachte van tot eenen Veldtſlagh te comen/ ende altÿdt hem legherde op zÿn voordeel. Ende al verloor hy eenen Veldtſlagh/ ſoo ſoude hy t'ſelve weder connen verhalen/ beter dan zÿn tegenpartÿe/ om dat hy zÿn Volck veel naerder by der handt hadde. Ende inghevalle den Coningh deſen al niet tegenſtaende het ſtuck van de Nederlanden niet en wilde aennemen/ ſoo ware grootelÿcx te duchten/ dat hy met der tÿdt daer toe ſoude gedwonghen worden/ ofte dat hy ten minſten wederom eenen Borgerlÿcken krÿgh in Vranckrÿc ſoude hebben te verwachten. Want als den Hertogh zÿn Broeder gheen middel meer hebben ſoude/ om d'Oorloge t'onderhouden/ ſo ſoude daer door groeyen een afkeer tuſſchen hem ende de Landẽ/ die hem gheroepen hadden/ als ſy ſien ſouden/ dat ſy in haer goede hope bedrogẽ ſouden weſen. Eñ eer ſy hem daer over eenighe ſchamperheyt ſouden moghen aendoen/ ſoo ſal den Hertogh (als wel te denckẽ ware) hem ſelven eerſt ſien te verſekeren van ſo veel plaetſen als hy ſoude connen. Ende ſoo hy dan wederkeerde in Vranckrÿck/ ſoo ſoude hy hem beclagen over die ſtrenghheyt des Coninghs/ ende ſoude hem behelpen met t'ghene hy t'voorgaende Jaer ſchreef aen't Parlement van Parÿs/ ende andere/ als datmen ſo ſchoone occaſie/ om Vranckrÿck te verbreyden/ ende voor eeuwigh met onwinnelÿcke Frontieren te ſtercken teghen alle Weereltſche fortſe/ voor by hadde laten gaen/ waer door met der tÿdt het Volc van alle Schattingh-gheldt ende Impoſitien ſouden moghen ontſlaghen ende verloſt gheweeſt zijn: T'welck al groote ſtoffe ſoude gheven / om een nieuw Binnen-landtſche Oorloghe by der handt te nemen: Oock ſal hy allegeren/ dat zijn aenſlagh in Nederlandt ware niet ſonder exempel van zijn Voorvaders / als Grootvader ende Vader / die om een Stadt ofte plaetſe alleen wel langdurighe Oorloghen aenghenomen hadden / ende dat hy niet eene Stadt/ maer geheele Provincien vol van Sterckten/ Steden ende plaetſen hadde vercreghen/ de welcke/ by ghebreck van hulpe zijns Broeders des Conings/ hy moſte verloren laten gaen / tot onſprekelijcke ſchande van alle goede oprechte Franſoyſen: Daeromme/ wanneer hy nu daer nae trachten ſoude / te halen t'ghene hy daer ghelaten hadde/ ende te vercrijghen t'ghene hy daer verloren hadde/ nademael hy geen hulpe van den Coningh zijnen Broeder vercrijghen en conde / ſal op dit ſtuck verſoecken de vergaderinghe der generale Staten van den Coninghrijcke/ op dat door hare middel ende aſſiſtentie ſulcke ſchande ende ſchade mochten voorcomen werdẽ/ ende ſulcken goede occaſie niet verlorẽ/ elcken een biddende hem by te ſtaen/ als niet ſoeckende dan de grootheyt/ eere/ eñ profijt van de Croone van Vranckrijck: Ende ſoo hem zijn voornemen geluckte/ ſoo ſoude ſulcx tot groote verminderinghe van ſ'Coninghs authoriteyt zijn / ende ſoude een ſeer groot quaet cauſeren in Vranckrijck/ met alderhande achterdencken. Waeromme het den Coningh wel toeſtonde/ op't ſtuck der Nederlanden hem wel te bedencken/ eñ veel meer dan op't onderhouden van de vrientſchappe met Spaengien.

Reſolutie van dẽ Hertogh/ vã geweldelijck Steden te willen vermeeſteren.

Deſe ende diergelijcke redenen werden by des Coninghs Raedtſheeren voorghedragen. Ende als ſulcx den Hertogh ter ooren ghecomen was/ heeft het alderhande achterdencken veroorſaeckt/ ſo by hẽ/ als by zijn familiare vrienden/ waeromme hy/ verſtaende datmen in Vrancrijc genoech tot ſulcx trachte / ende ſiende dat hy ſoo grooten hoop Krijghſvolck op den hals hadde / ſonder voorraedt van gelde/ waer door hy oorſake hadde te twijfelen aen een goede uytcomſte van zijne ſaken: So heeft hy gheraedtſlaeght/ hoe hy daer in ſoude moghen verſien/ ende dat met weynighe deſperate ende jonghe Raedtſlieden: Men ſeyt/ datter noyt meer dan ſeventhien waren/ die van den aenſlagh wiſten/ met die welcke hy gheresolveert heeft/ hem behendelijck abſolut Meeſter te makẽ van de principaelſte plaetſen van de Landen/ ſoo veel als hy conde. Zijn redenen/ die hem daer toe ſeer moveerdẽ/ waren deſe: Als dat zijn Vrienden in Vranckrijck hem raedden ſulcx te doen / om daer mede t'grootſte Argument van zijn tegenpartije in Vranckrijck te wederleggen/ die altijts allegeerden / dat de Nederlanden lichtelijc eenigh verleeden ofte aftreck van hem/ door noot/ ofte uyt den oudẽ haet der Franſoyſen/ ofte anderſins ſouden mogen crijgen/ ende hem ſoudẽ ſoecken weder daer uyt te drijven/ op hope van te beter reconciliatie met den Coningh haren oudẽ Heere te makẽ/ als de ſelve maer eenige verſachtinghe ende moderatie in't ſtuck van der Religie henlieden ſoude willen toelaten: Item/ dat het een onſeker ende quaet fondament ware/ te bouwen op de beloften/ toeſegginghen/ ende goeden wille van Ghemeynten / die in ſoo veel factien ende Religien verdeylt waren.

D'oorſakẽ/ waeromme dẽ Hertogh hem ſochte abſolupt Meeſter vã de Nederlãdẽ te makẽ.

Dẽ Hertogh tracht de Brievẽ van Renverſale voor Hollãt eñ Zeelandt weder uyt des Princen van Orangien handen te crijghen.

Hier gingh noch by/ dat den Hertogh van Alenſon dochte/ dat de Staten des Landts/ ende de Prince van Orangien/ te veel authoriteyts hadden / die zijnen glants ſchenen te verdonckeren. Item/ datmen ſeyde/ dat niet teghenſtaende Hollandt ende Zeelandt/ met de andere Provincien/ hem voor Landtſheere ſchenen aenghenomen te hebben/ ſoo hadde nochtans den Hertogh hen Brieven van Renverſale moeten geven/ van dat de Prince van Orangien de twee Provincien ſoude behouden / op ſekere Conditien/ voor hem ende zijne Erven/ tot der Landẽ beter verſekertheyt / als die den Franſoyſen noch niet alles volcomelijck en vertrouden / hoewel de recommandatie der Coninginne van Enghelandt / ende de hope van het Houwelijck met de ſelve / veel miſtrouwens wech-ghenomen hadde. Daeromme ſoo practiſeerde den Hertogh/ dat hem deſe Brieven van Renverſale mochten weder ghelevert worden / om alſoo alles nae zijnen ſin te regeren/ gelijck namaels ghenoech hebben bekent diverſche van zijnen Rade/ die daer over gehoort/ ende ſommighe van hen oock ſcherpelijcken gheexamineert zijn gheweeſt.

Booſe Reſolutie des Hertoghs/ om hem gheweldigh Meeſter vã de Nederlandtſche Steden te maken.

Die voorſchreven Raedtſheeren ſochten oock haer eyghen vorderinghe hier in / ſiende dat de Landen ende Steden noch rijck ende machtigh waren/ daer ſy oock geerne abſoluter Gouvernement over ghehadt hadden/ trachtende die te beſitten als conqueſte. Eñ om den Hertogh tot deſe haer voornemen te beter te beweghen/ en hielden ſy niet op (principalijck dien Winter) hem dagelijcx de armoede ende ellende van de arme ſiecke ghequetſte Franſoyſen te vertoonen/ die ten dienſte van den Hertogh ende van de Landen ghecomen waren / ende die men dagelijcx ſagh ſterven ende vergaen by ghebreck van betalinghe / ende dierghelijcke. Ende om deſe Reſolutie / van tot abſoluter authoriteyt te comen/ in't werck te ſtellen/ heeft den Hertogh meeſt/ met advijſe van de Gravẽ van Rochepot/ ende van S. Agnan/ Fervaques / Quinſay / ende meer andere familiare/ gereſolveert/ dat op eenẽ dagh alomme de Franſoyſen/ daer ſy conden/ ende principalijck daer ſy in Garniſoene lagen/ haer ſouden Meeſters van der plaetſe maken / eenen yeghelijcken aſſiſtentie toeſeggende waer hy conde. Antwerpen nam hy op hem/ daer de Staten ende den Adel meeſt waren/ alſo wy ſullen verhalen.

Duynkercken by Chamops vermeeſtert/ dẽ 16. Januarij.

Om Duynkercken te verſekerẽ/ daer hem/ om de paſſagie nae Vranckrijck/ veel aen gheleghen was / gaf hy laſt Monſeur Chamois / die daer met eenige Franſche Vendelẽ in Garniſoẽ lagh/ de welcke in't af weſen van den Admirael Threlon / die in Weſt-Vlaenderen ende aldaer Gouverneur was/ queſtie met de Borghers gheſocht heeft/ over eenige Buyten der Schepen van Oorloghen: Waer over ſy in Wapenen ghecomen zijn / ende hebben malcanderen gheſlaghen / ſoo datter eenighe doodt bleven. Maer terwijle die van Brugge/ eñ die van't Landt van den Vrije/ gheſonden hadden om haer clachte tot Antwerpen aen den Hertoge te doen/ ſoo heeft hem Chamops gheſterckt/ ende ten leſten/ den 16. Januarij/ ten beſtemdẽ dage/ onder deckſel dat hy vreeſe van de Borghers ende Garniſoene hadde/ heeft hy de reſte van't Nederlandtſch Garniſoen uyt de Stadt doen vertrecken / ende is alſo Meeſter van de Stadt ghebleven.

Meer Steden by den Hertogh genomẽ in zijn handen.

Deſgelijcx hebbẽ de Franſoyſen tot Dixmuyden ghedaen/ eenighe Huyſen in brandt ſtekende: Ende alſo het Volck beſigh was/ om den brandt te bluſſchen/ hebben ſy die vermoordt ende overvallen/ ende hun volcomen Meeſter ghemaeckt.

Tot Denremonde/ een wel-gheleghen Stadt/ hebben ſy d'een den anderen inghelaten/ ende zijn alſo over het Garniſoen de ſterckſte gheworden. Tot Vilvoorden/ Aelſt/ ende Meenen / warenſe de meeſte in't Garniſoene. Tot Ooſtẽde lagh een Vlaemſch Vendel/ onder Capiteyn Wttenrecht/

met een Franſoys Vendel. Maer als Wttérecht hoorde wat tot Duynkercken gheſchiedt was/ heeft hy het Franſoys Vendel ontwapent / ende in de Kercke gheſloten.

Tot Brugghe hebbenſe haren aenſlagh ghemiſt: Ende om dat deſen aenſlagh Notabel was/ ſoo ſullen wy die in't breede verhalen.

Tot Brugghe waren langhe te vooren eenige Franſoyſche Vendelen inne ghebrocht/ onder de Heere van Vienne/ſone van den Heere van Clervaut / zÿnde van de ghereformeerde Religie/ om de voorſz. Stadt Brugghe te verſekeren teghens die Malcontentſch geſint warẽ/ daer vondt hem mede binnen Brugghe den Colonel des Piez/die den voorſz. de Vienne geſuccedeert was/met vÿf Vendelen Franſoyſen: Als dẽ 16. Januarÿ daer de tÿdinghe ghecomen was van't overweldigen van Duynkercken/ ſoo is tot Brugge mede aengecomen (aldaer van den Hertogh van Brabant gheſonden zÿnde) La Valette groot Provooſt/ met Brieven aen die van Brugghe/ dat hy ſoude tot Duynkercken gaen/ eñ hem informeren over het miſverſtandt / dat daer ghebeurt was/ ende dat behoorlÿcken ſtraffen: hebbende hier beneffens noch ander Brieven hem naegheſonden/ inhoudende bevel/om den Heere van Rebours met vÿf Vendelen die van Meenen ontboden waren/ eñ een Vendel van Dixmuyden/ binnen Brugge te brengen/ ende ſoo die Stadt hem/ den 17. Januarÿ/ te verſekeren.

Hertogh van Brabants aenſlagh op Brugge hen ghemiſt/den 17. Januarÿ.

De Heere van Grÿſe / Hoogh-Bailliou van Brugghe/ over die voorſchreven tÿdinghen van Duynkercken groot achterdencken hebbende/ heeft alle den naeſten nacht in roere gheweeſt/ doende ſelfs met den Sergiant Major Reynier Winckelman de Ronde/ende ordinerende/dat de Franſoyſen de naeſte daghen geen Wachte hebben ſouden aen de Poorten / daer ſy meer Volcx ſouden moghen inlaten. Ende als ſy daer over met den daghe te ruſte gegaen waren/ ſo is noch voor den noene den voorſchreven Rebours voor de Stadt ghecomen/ verſoeckende paſſagie door de Stadt/ oft anders/ datmen terſtont hem ſoude maken een Brugghe over een Water/daer ontrent gheleghen/ waer over (om oncoſt te ſchouwen) La Valette van de Borghemeeſters oorlof vercreegh/om des Hertoghs dienſt te vorderen/ dat Krÿghſvolck van Rebours door de Stadt te brenghen. Deſe teghen den noene binnen ghecomen zÿnde/heeft Rebours de Marckt ende het Geſchut aldaer ſtaende inghenomen ende beſet/ eenighe ſcheuten onder't Volck ſchietende/ om dat van de Marckt te drÿven/eñ daer over dootſchietende een Vrouwe. Als nu hier over eenen alarm door de Stadt ghebeurde/ende het Volck van den Colonel des Piez (die noch van ſulcken aenſlagh niet gheadviſeert en was/mits dat Rebours / miſnemende de Clocke / zÿn comſte wel twee uren verhaeſt hadde) daer door belet werde haer te verſamelen/oſte haer te begheven op haer ordinariſe plaetſen: ſo is dẽ Hoogh-Bailliou alſdoen in haeſt op de Burght ghecomen/t'welck is een plaetſe/die met het Stadthuys/ Kercke/Ghevangheniſſe / ende ander Huyſingen beſloten is/ hebbende maer eenen enghen toegangh tot de Marckt / alwaer mede ghecomen zÿn / om met den Magiſtraet te ſprekẽ/ den voorſchrevẽ grooten Provooſt La Valette/met de Colonellen des Piez ende Rebours / die welcke hem liet ontvallen aen Grÿſe/dat hy aldaer ghecomen was/om Garniſoen te houden: Het welcke Grÿſe vattende / ende zÿn achterdencken nu waer vindende/ ſeyde hem aen/dat hy om de Borgemeeſters wilde ſeynden : eñ terwÿle ſprac hy met eenige Edelen/Notabelen eñ Capiteynẽ van de Borgerlÿcke Vendelen/dat ſy de Borgherÿe ſouden in Wapenen brenghen/tot behoudeniſſe van de Stadt/teghen de Franſoyſen: Twee Capiteynen by de Poorte van de Burght woonende/ vergaderden haer Volc terſtont/ de welcke/ met noch ontrent 40. Soldaten/van de ghegageerde Vendelen der Stadt (die t'allen gelucke beſigh waren/om haren gheſtorven Vaendragher te begraven / met haer gheweer) op den alarm haer op de Burght begheven hebben/ende ſo heeft Grÿſe de Burght met henlieden beſet/ende alle toeganghen gheſloten. Daer waren met den voorſchrevẽ Provooſt ende Colonel ontrẽt dertigh Soldaten mede gecomen / tot haer Guarde / in de Sale van den Burght. Deſe heeft Grÿſe aengheſproken/ende ghevraeght wat ſy daer deden/ ſiende de Borgerÿe ghealtereert/eñ in Wapenen/die haer mochten overvallen: Waeromme hy als vriendt voor haer ſorghende / haer waerſchouwende ende radende/ volghende den dienſt/ die hy den Hertogh ſchuldigh was/ toonende henliedẽ tot dien eynde een gouden Megdalie/in teecken van ghetrouwheyt / die hem van den Hertoghe gheſchoncken was / dat ſy van daer nae haer logement ſouden vertrecken/om d'oorſaken van alteratie te ſchouwen : ende tot haerder verſekeringhe wilde hy haer de Officiers der Stadt (Schabeletters genoemt) als goede gheleyde mede gheven / want haer Meeſters daer noch moeſten verwachten de reſte van de Magiſtraet / om de alteratie oſte beroerte te ſtillen. Hier mede zÿn die Soldaten/ die den Hoogh-Bailliou reſpecteerden / uyt de Burght vertrocken.

De Heere van Grÿſe / Hooghbailliou van Brugghe/ wapent de Borgherÿe teghen de Franſoyſen/ den 17. Januarÿ.

Corts daer na is het Franſoys Colonels Vendel/t'welc op de beroerte vergadert was/ comen marcherẽ nae de Burght onder den Luytenant. Deſe alreede vindende dẽ wegh gebarikeert oſte geſloten/met bancken ende anders/eñ daer door verſlagen zÿnde/gingh Grÿſe haer ooc vermanẽ ende vertoonen in wat perÿckel ſy haer ſelven/de Borgherÿe/ ende den dienſt van zÿne Hoocheyt ſtelden/ ſoo ſy niet te rugghe en keerden / aenwÿſende hoe de Borgerÿe al raſende in de Wapenẽ waren/om haer met de Magiſtraet doot te ſmÿten / maer met haer vertrecken hoopte hy / met hulpe van den Provooſt ende harẽ Colonel alles te ſliſſen. Hier door liet hem den Luytenant/zÿnde van de ghereformeerde Religie / hem gheſeggen/ ende weeck te rugghe. De reſte van't Garniſoen werden eenſdeels verhindert by de Borgherÿe/ dat ſy niet vergaderen en conden / waer van eenighe alreede vergaderende / riepen Vive le Duc, ende Vive la Meſſe, maer werden verhindert haer voornemen te volbrengen.

Wy hebben gheſeyt / dat La Valette met den Colonel des Piez/ ſ'noens als Rebours inghecomen was/ende den Marckt inghenomen hadde/ op de Burght ghecomen waren/om den Hoogh-Balliou/ende den Borghemeeſteren/ die waren Niclaes Cazembroot / ende Pieter Dominicle/ te verclaren des Hertoghs wille/ende te eyſſchen volcomen ghehoorſaemheyt. Maer terwÿle den eenen Borgemeeſter daer niet gecomen en was/ werde den ander ſeer clachtigh / van dat ſy de Borgerÿe in Wapenen/ende tot oploop gebrocht hadden / die ſoo goede ende trouwe Dienaers van zÿne Hoocheyt waren. Als ſy nu hier van met den anderẽ ſpraken/terwÿle dat den Hooghbailliou Grÿſe uyt was / om te beſtellen t'ghene wy hier vooren verhaelt hebben/ſoo is hy weder in't Collegie ghecomen / ende heeft mede binnen ghebrocht een dozÿn Soldaten van de Stadt/ alwaer hy La Valette ende des Piez aenſeyde/ dat ſy van daer niet gaen en ſouden / voor dat ſy Rebours met zÿn Soldatẽ uyt de Stadt hadden doen

Des Hertoghs Conſpiratie wordt den Magiſtraet van Brugge vertelt.

doen vertrecken. Den voornoemdē Provooſt eñ Colonel/ ſiende datmen haer Wachte ſtelde/ hebben ſy haer grootelijcx beclaeght / ende gheſocht met veel redenen hen te onderwerpen de bevelen van zijne Hoocheyt/ ende dat ſulcx hen beſt ware: ſeggende/ dat op dien dagh/ jae op de ſelvighe ure ghelijcke verſekertheyt ghedaen ware / alomme in alle Steden / ſelve t'Antwerpen / ende op veel meer andere plaetſen/ verhalende particulierlijck den gheheelen aenſlagh. Sy vermaenden oock ſommighe van der Wet / die Catholijck waren/ dat den Hertogh ſochte de Miſſe alomme te herſtellen/ ende dat hy niet langer en wilde ghebreydelt/ maer abſolut zijn. De voornoemde Catholijcken antwoordē haer wijſelijcken/ ende ſeyden/ dat ſy t'ſelve wel wenſchten ende begeerden / ſoo het mochte gheſchieden Wettelijck ende met volcomen conſent van de Landen.

Hier over werden die van der Wet ſeer perplex ende verſlaghen/ hen verwonderende van ſoodanigen beſluyt ende onwijſen voornemen des Hertogs. Maer dē Hoogh-Bailliou Grijſe bewees/ datmen moeſte van de noot een deucht maken/ dat de Stadt moeſte bewaert weſen / ende alſoo ſouden ſy haren Eedt ende ſchuldigen plicht voldoen / die Stadt ſoude altijt wel een goede compoſitie weerdt zijn: Waeromme hy La Valette ende des Pies vertoonde / dat ſy in perijckel met haer waren/ om van de Gemeynte gemaſſacreert te worden/ ſo ſy niet en reſolveerdē te vertrecken/ ende lieten ten ſelven eynde eenen Hooftman van weghen der Borgherije binnen comen / die haer het quaetſte ſeer ernſtelijck aenſeyde : daer naer noch een ander / die teghens hen ſoo heſtigh uytvoer / dat hy dreyghde met een Penne-mes / dat daer lagh / henlieden de kele af te ſnijden. Men liet ooc van haer Volck by haer comen/ die haer aenſeyden/ dat ſy alomme van de Borgherije beſet waren/ ende hoe dat de ſes gegagieerde Vendelen/ ende hoe alle Borgerije/ in Wapenen zijnde/ haer dreyghden : Waer over Rebours / ten verſoecke van den Borghemeeſter / een maniere maeckte van te vertreckē/ verlatende de Marct : maer hy bleef ſtille ſtaen ontrent de Ghendtſche Poorte. Hier door ondertreckende des Piez ten leſten een Billet / inhoudende ſchriftelijck bevel/ om te vertrecken . Maer eer dat Billet ontfangen was / ſo hadde den Hoogh-Bailliou Grijſe/ ende dē Sergiant Major Winckelman/ eñ d'ander Capiteynen/ haer ſtuck alſo beſteken/ dat Rebours van de Borgherije alomme beſet worde/ ende ſiende van achteren / dat den Borgemeeſter Cabotere/ met een Bende Peerdevolc/ van Borgeren ende andere / wel ghemonteert ende gewapent hen vertoonden/ ſo is hy/ ſonder te verwachten het voorſz. ſchriftelijck bevel/ ter Poorten uyt ghetrocken/ dweers door de Wacht van een Vendel ghegageerde Knechten.

Die van Brugghe drijven de Franſoyſen uyt haer Stadt/ den 17. Januarij.

Sy deden ooc den Colonel des Piez/ met noch twee van zijn Capiteynen ghevanghen houden/ haer belaſtende haer Volc uyt der Stadt te ſeynden / t'welcke uyt vreeſe van de Borgherije ſoo haeſtelijck gheſchiede/ dat vele haer geweer achterlieten: In voeghen/ dat ſ'avonts/ den 17. Januarij/ ten vijf uren/ die van Brugghe haer Soldaten met groote blijſchappe buyten haer Poorten ſloten/ ſtellende alomme goede Wacht.

Selve den Hooghbailliou Grijſe/ ende de Magiſtraet/ die alle dien dagh noch ſpijſe oft dranck ghenut en hadden/ gingen noch geruſt ter Bruyloſt tot den eenen Borghemeeſter Dominicle/ die dien dagh zijn Dochter ten Houwelijck beſteedt hadde/ alwaer ſy vrolijck by den anderen waren/ ſoo langhe in der nacht / dat ſy verſtonden / uyt Brieven van haer Ghecommitteerde / tot Antwerpen gheſchreven / wat daer gheſchiedt was. Waer over ſy Godt danckten / die haer van ſoo grooten perijckel verloſt hadde.

In teecken van danckbaerheyt/ voor dē merckelijcken dienſt/ die den Hooghbailliou/ de Heere van Grijſe / dien dagh ghedaen hadde / hebben die van Brugge hem vergunt ſes Hellebardiers tot Wachte / ende hondert gulden ter Maendt voor gagie / die namaels verhooght werden tot hondert ende vijftigh gulden.

De ghevangen groote Provooſt La Valette/ ende den Colonel des Piez/ werden daer nae met pijnighen ondervraeght / waer uyt men verſtont den grondt van den generalen aenſlagh. Gelijck men oock dede uyt de La Fongiere / Hofmeeſter van den Hertogh / die de Heere van Sweveſeele gevangē hadde/ comende van Ooſtende/ Duynkercke ende Nieupoort : als te weten/ dat dē Hertogh ſocht hem abſoluyt Meeſter te maken van de principale Steden/ van dē Prince van Orangien/ ende van de Staten/ om volcomen ghebiet te becomen/ ende den Prince te doen wedergeven de Reverſale Brieven/ waer by dē Hertogh gehouden was den Prince te laten de Graefſchappen van Hollandt ende Zeelandt / daer den Hertogh ſecretelijc toe verbonden was/ als tot eenen breydel van de Franſoyſche dertelheyt eñ lichtveerdicheyt. Dit is tot Brugghe/ ende in de omligghende Steden van Vlaenderen ghepaſſeert: Nu ſullen wy verhalen / hoe den aenſlagh t'Antwerpen afgheloopen is.

Den Hertogh hadde/ den 14. ende 15. Januarij / Anno 1583. doen comen onder des Stadts buyten-ſchanſſinghen zijnen Legher / beſtaende van vier duyſent Switſers / ende menichte van Franſoys Voetvolck ende Peerdevolck / behalven andere/ die langhe te vooren daer gheleghen hadden. Ende hy dede onder den naem van zijn Hofgheſin veel Volcx alomme in de Stadt ende in zijn Pallaeys forieren/ met ſecrete Wapenen/ ende meynden des nachts de Croonenborghſche Poorte by zijn Hof te overweldighen/ ende alſoo ſtil ende behendelijckē zijn Volck binnen te brenghen/ ende ſ'morghens vroegh hem Meeſter van de Stadt te vertoonen.

Hertoghs aenſlagh op Antwerpen/ om ſ'nachts een Poorte te overweldighen.

Maer alſo/ den 16. Januarij/ daer van eenen quaden roep onder de Franſoyſen gingh / heeft den Borghemeeſter van der Stadt t'ſelfde ſ'avondts den Hertogh gheadverteert / biddende te willen goet vinden / tot contentement der Borgherije/ dat de Ketenen van der Stadt vroegher gheſpannen/ ende Lanteernen by een yegelijcken uytghehanghen mochten worden : T'welck hy conſenteerde/ doch eerſt verclaert hebbende/ datmen gheen reden en hadde / van te treden in miſtrouwen tegen zijn Volck van Oorloge/ t'welck daer alleenlijck ghecomen was / om hem eñ den Landen dienſt te doen / ende diergheljcke. Als hy nu hier mede belet was zijn voornemē in ſtilte te volbrengen / ſoo reſolveerde hy / dat het in alle manieren moeſte gheſchieden/ met gheweldt ofte anderſins / om dat t'ſelfde dien dagh in d'ander Steden gheſchieden ſoude.

S'anderdaeghs / als op den 17. Januarij/ is daer een ſecreet advertiſſement gecomen van een Franſch Edelman/ (dien wy / om beters wille/ hier niet en noemen/) datmen noch dien dagh meynde de een Poorte te overweldighen / ende t'gantſche Heyr in te brenghen : t'welck mede ter ooren van den Hertogh ghecomen zijnde / heeft den Hertogh den Borghemeeſters ende Colonellen/ ende oock de Prince van Orangien/ ſeer ernſtelijck vertoont/ datmen van zijn Krijghſ volck ſulcke ſuſpicie niet en behoorde te hebben/ eñ datmen ſulcke Aenbrenghers behoorde te ſtraffen.

Hertoghs aenſlagh op Antwerpen gheſuſpecteert/ eñ bytans belet.

Verclarende in't lange de groote liefde ende ghenegentheyt/ die hy de Landen/ ende ſonderlinghe de Stadt van Antwerpen was dragende: Ende alſoo ſochte hy alle ſuſpicie hen uyt den hoofde te ſtellen/ t'welck hy te lichtelÿcker dede/ om dat de advertiſſementē ſchenen alſ doen geen ſonderlinghe Fondament te hebben. Hy ſeyde oock teghens den Prince/ die hem raedde dien dagh in't Legher niet te gaen/ dat hy in de Stadt blÿven wilde/ om ſuſpicie te weeren: Maer mits dat hy voor ſeker wiſte/ dat de ſelvige aenſlagē op d'ander Steden dien ſelvighen dagh gheſchieden ſouden/ ende de tÿdingen daer van op wege waren/ heeft hy in alle manieren zÿn voornemen willen in't werck ſtellen/ eñ gingh over ſulcx den Prince bidden/ allegerende eenighe oorſaken/ om met hem nae het Legher te willen rÿden/ die het weygherde te doen/ nochtans ſonder achterdencken.

De Borgherÿe hadde door den voorſchreven roep alle de voorgaende nacht ſcherpe Wacht ghehouden/ ende hielden de Poorten dien dagh gheſloten/ ende deden uytroepen/ dat alle de Soldaten ſouden de Stadt ruymen.

De Hertogh trect uyt tot zÿnen aenſlagh.

Als den Hertogh zÿn Noenmael vroegh ghedaen hadde/ maeckte hy gereetſchap/ om buyten nae t'Legher te rÿden/ doende onder dat deckſel alle de Ketenen ende Draeyboomen op de ſtratē/ tot twee Poorten toe/ open doen ende ontſpannē/ dewÿle zÿn Dienaren (alſo ſy ſeyden) niet en wiſten uyt welcke Poorte dat hy ſoude uytrÿden: Daer warē geordonneert de Colonellen Jaques de La Falie aen de Roode Poorte/ ende Adriaen Vierendeel aen de Kipdorp Poorte/ mits dat het op de Noene was ten een uren/ om de ſelve Poorten den Hertogh te openen/ zÿnde de voorſz. Colonellen met weynigh Volcx verſelſchapt/ ende datter vele van de Wachte ter Maeltÿdt waren ghegaen: oock ſoo hadde de Wÿck van de Kipdorp Poorte by avontuere dien dagh elders de Wachte. Alſo is den Hertoghe/ verſelſchapt met ontrent 200. Peerden van zÿn Edellieden/ ende andere/ met alle zÿn Wachte/ ſoo van Switſers als Franſoyſen/ ghereden nae de Kipdorp Poorte/ alwaer zÿn Volck op de Brugghe aen beyde ſÿden wÿckende/ lieten den Hertogh door rÿden/ met eenighe principale/ dien oock eenighe Bende Ruyteren tegen quamen/ om hem (ſo het ſcheen) te eeren ende te groeten.

Kipdorp-Poorte wert by de Hovelingen ingenomen/ ende de Wacht verſlaghen/ den 17. Januarÿ/ Anno 1583.

Als nu den Hertogh/ met den Hertogh van Montpencier/ Grave van Laval/ ende meer anderen/ die van den aenſlagh niet en wiſten/ de tweede Val-brugghe paſſeerde/ (de Borghers van der Wacht met den blooten hoofde op de Brugghe ſtaende) ſoo geveynſde hem een Edelman/ als of hy zÿn been gebroken hadde/ t'welck de looſe ofte woordt van den aenſlagh was. De Borghers/ ende onder andere eenen Sergiant/ ghenaemt Keyſer/ wilde den voorſz. Edelman helpen/ ende byſtaen/ maer werde van den ſelven ghewondt/ ende alle de andere van der Wacht werden terſtondt doorſteken van des Hertoghs Hofgheſin/ waer onder de voornaemſte was den Colonel Adriaen Vierendeel: Eenighe ontquament. Hier op keerden meeſt de voorſz. twee hondert Peerden met een ghedruyſche wederom in de Stadt/ ende men ſagh terſtont den heelen Legher marcheren ende volgen. Daer quamen terſtont binnen de Stadt 17. Vendelen Franſoyſen/ met vliegende Vendelen/ eñ vier Cornettē Peerden/ beſtaende ontrēt ſes hondert Lanciers/ ende andere/ die al t'ſamen riepen/ Ville gaignée, Vive la Meſſe, Tue, Tue: Ontrent de Poorte ſtaken ſy een Huys in brande/ tot een teeckē/ dat de Stadt ghewonnen was. Ende den Hertogh (zÿnde neffens de brugghe wat afghetreden) dede in alle haeſt de reſte des Leghers marcheren/ ſelve de Switſers/ haer toeroepende/ Marche, dat is/ Treckt aen/ de Stadt is ghewonnen/ maer en pilgeert niet.

Die binnen waren/ trocken op beyde de Veſten/ neffens de Poorte/ aen d'een ſÿde tot by de Keyſers Poorte toe/ daer ſy haer oock Meeſter van den Gheſchutte maeckten/ t'welck ſy teghen de Stadt keerden. Een deel trocken de Kipdorpſtrate inne/ tot op de Wÿgaert-brugghe/ andere de lange Nieuſtrate/ tot voorby de Borſe: Andere de Meere inne/ ende oock de andere naeſte ſtraten/ roepende verſcheyden/ Slaet doot/ Vive la Meſſe, Ville gaignée, wy zÿn Vrienden/ ende diergelÿcke.

De Borghers doen de Franſoyſen wederſtant/ eñ ſlaen ſe al doot.

Maer de Borghers/ ghewaer wordende datmenſe alſo vyantlÿck overviel/ zÿn terſtont alomme daer ontrent met haer geweer uyt haer Huyſen gheloopen/ doch eerſt in ſeer cleynen ghetale/ haer ſtellende teghen de Franſoyſen/ ende die ophoudende/ dat ſy niet veel verder conden voort trecken. Terwÿle hebben de Trommelen alarm gheſlagen/ ende een yeghelÿck is teghen de Franſoyſen in Wapenen ghecomen: ende eenige Vendelen in ordere ghebracht weſende/ hebben alomme daer ſy conden de Ketenen doen ſpannen.

Godt almachtigh/ wien alleene de Borghers de eere ende glorie wel moghen toeſchrÿven van haer behoudeniſſe/ heeft haer ſulcken Mannelÿcken herte ghegheven/ dat ſy bycans in alle plaetſen ende ſtraten haren vyanden hebben doen de rugghe keeren/ ende met groote diſordere uyt de Stadt loopen/ ofte van boven neder ſpringhen van de hooghe Mueren/ ende dat/ naer dat de Franſoyſen Meeſters van der Poorte waren geweeſt/ meer dan een ure langh/ ende alreede met vliegende Vendelen waren ghecomen tot ontrent de groote Marckt. De Borgheren toonden ſulcken vyericheyt/ dat ettelÿcke/ door groote haeſte niet wel verſien zÿnde met Loot voor haer Buſſen/ haer gheldt uyt haer Borſen/ met haer tanden gebuyght/ ende t'ſelve in ſtede van Loot verſchoten hebben: Sommighe hadden haer behendelÿck in bequame Huyſen begheven/ als in de Schutters Hovē/ van de welcke men by de Keyſers Poorte op de Veſtē ſien can/ waer uyt ſy vele te Voete ende te Peerde ter aerden ghevelt hebben/ ende ten leſten die Veſten wederomme ingenomen/ aen beyde ſÿden van der Poorte/ met die Strÿckweeren ofte Bollewerckē: Aldaer dwongen ſy den Heere van Tyan/ van den Huyſe van Merode/ Gouverneur van Aelſt/ (die het ſcheen met den Franſoyſen te houden) over de Borſtweeringhen in de Veſten in't Water te ſpringen/ de welcke als hy nu aen Landt gheſwommen was/ van bovē op de Walle noch door het hooft doot geſchoten werde. Als ſy nu de Veſten weder inghenomen hadden/ keerden eñ ſchoten ſy t'groſ Gheſchut tegen die van buyten/ namelÿc/ jegens de Zwitſers/ die noch na de Stadt marcheerdē/ waer by ſy mercken conden/ dat het noch niet al voor haer en was. Daer gebeurdē in dit gevecht ſekere particuliere vrome avontueren/ als onder anderen van eenen Backer/ die naeckt van zÿn werck uyt zÿnen Back-kelder quam gheloopen/ eñ met zÿnen Oven-pale eenen Ruyter ter aerdē velde: Maer alſoo hy vervolght werde/ ſprongh hy op't Peerdt/ ende verliept. In eenige Hoeckhuyſen teghen over de Kipdorp Poorte/ begaven haer eenige cloecke Borgers/ die uyt de Venſters ſo dapper in de Poorte gheſchoten hebben/ datſe daer vele dootſchoten: die daer bleven ligghen/ ende becommerden de anderen in te comen/ ofte die op de vluchte waren uyt te loopē. Daer over het

Vroomheyt der Borgers t'Antwerpen.

Den Heere van Tyan verſlaghen.

het ſchieten ſoo dapperlijck continueerde/ dat de Poorte vol dooden op een ghetaſt werde wel anderhalf Mans lenghde hooghe / ende ſeer verre/ daer onder datter vele noch leef dẽ ende jammerlijcken riepẽ/ ende niet te min door de groote menichte verſtickten.

De Poorte vã Antwerpen opgheſtopt met de dooden.

Als den Hertogh buyten gheſien hadde/dat de Poorte gewonnen was / ende de zijne inghetrocken / ſoo verclaerde hy den Heeren ende Edelen/ die by hem waren/ende van den aenſlagh niet en wiſten/zijn voornemẽ. Ende alſo die het feyt miſpreſen/ende ſeyden/het waer noch niet al gewonnen/ ende datmẽ corts noch wel wat anders ſien mochte/ſo ſeyde den Hertogh/dat de Stadt ſeker zijne was / ende dat daer meer dan vier duyſent van de zijne binnen waren : ende alſoo hy Volck over de Mueren in de Gracht ſagh ſpringhen/ ſeyde hy / de Stadt is ymmers myne / want de Borghers ſoecken haer over de Mueren te ſalveren : Maer ſiende ten leſten / dat het zijn eyghen Volck was/ende dat het Gheſchut nae hem ende zijn Volck begonſt te ſchieten/ſoo weeck hy moedeloos verder buyten ſcheute.

De Hertogh in opinie bedrogen/ vertreet buyten ſcheute.

Dewijle de Borghers vaſt beſigh waren / om hare vyanden te wederſtaen / ſoo is de tijdinghe van deſen aenſlagh aen den Prince van Orangien op't Caſteel in't ander eynde van der Stadt ghecomen/die het niet en wilde ghelooven: Ende aen de Veſten gaende / meynde hy noch/ dat het maer een miſverſtandigh oproer was/ ende verboodt het ſchieten/tot dat hy (op de Veſten ghecomen weſende) ſagh dat het ernſt was.

Als nu de Franſoyſen geen weer meer en toonden / hebben de Borghers gheſocht de Poorte te ſluyten / die ſoo vol dooden lagh/ datter qualijck yemant over climmẽ conde/ om de uyterſte Val-Poorte te ſluyten / de welcke opghetrocken was by de Borghers / die haer ſelven op de Brugghe in't Waeck-Huyſken gheſloten ende gheſalveert hadden / ende waer door die van buyten gheheel afgheſloten waren. Men was daer naer langer beſigh met het wech-nemen van de doode lichamen / ende het ruymen van de Poorte / dan men gheweeſt was in de voorſz. teghenweer. Eenighe die over die voorſz. doode lichamen gheclommen waren / hebben my verclaert / dat het ſeer grouwelijcken ende vreemdt te ſien was ſulcken hoop dooden/ die meeſt al met den hoofden uytſtaken/ om aeſſem te ſcheppen / midts datter onder den voorſz. hoop noch vele leef den / die-men het leven liet behouden. Ten leſten de Poorte gheruymt zijnde/ſoo is de ſelve toegheſloten.

Deſen aenſlagh ende tegenweer is niet ſonder groote bloedtſtortinghe gheſchiedt van beyde ſijden: want van de Borgers zijnder wel boven 80. doot ghebleven/behalven de ghequetſte/dier vele waren/ende namaels ſtorven. Onder de dooden warẽ/ den Colonel Adriaen Vierendeel/ den Capiteyn Balthaſar Thas Wachtmeeſter/die van de eerſte was/die teghenweer dede/Reynier Michaut / Jaſper de Hoymaker/ Sergiant Major van het Colonelſchap van den Borghemeeſter/ Joncker Philips van Schoonhoven/ de welcke met den Hertogh uytrijdende/onder die van den Hove/ ende merckende het rumoer/ wonderlijck uyt den hoop was ghecomen/ende dede terſtont/ met aſſiſtentie van deſen Sergiant / de Ketenen optrecken/die neffens zijn ſijde gheſchoten wert/ met vele andere / die vromelijck vechtende doodt ghebleven zijn/ tot haerder onſterffelijcke eere eñ lof/als die haer bloedt geſtort hebben voor't Vaderlant. Sulcx zijn mede te prijſen alle vrome eñ cloecke Borghers / die ſonder eenighe hulpe van Krijghſvolc/met een vroom eñ Mannelijck herte/ door de genade eñ hulpe Gods/ oorſake zijn van de bewaerniſſe der ſtadt. Daer en was geen queſtie onder haer van Catholijcke Religie / Confeſſie/oft Ghereformeerde / maer ſy deven alle wat vrome Borghers toeſtondt te doen/voor haer alghemeyne behoudeniſſe.

Voorſichtiheyt van dẽ Borgemeeſter Schoonhoven / oock wonderlijck gheſalveert.

Van de Franſoyſen zijnder doodt ghevonden/ ende begraven / ſoo binnen der Stadt als op de Veſten/ boven de vijfthien hondert/ behalven de ghequetſte/ die het ontloopen waren/ofte die naderhandt gheſtorven zijn / ofte die buyten van't Gheſchut waren doot ghebleven. Deſe zijn meeſtendeel al in eenen put op de Veſten begraven/ waer onder veel Edele Perſonagien van qualiteyt ende aenſien waren / tot drij hondert ende twintigh in ghetale / daer van de voornaemſte waren de Grave van S. Agnan/ende zijnen ſone den Grave van Chaſteaurouſſe/ den ſone van dẽ Maerſchalck Biron / de Heere van Sayſſeval/ Gouverneur van Vilvoorde / de ſone van den Heere van Mirambeau / ende veel meer andere Hovelingen/ oock eenighe van de ghereformeerde Religie / die van den aenſlagh niet en wiſten. Sommighe ſalveerden haer wonderbaerlijck/ waer onder was Juſtinus van Naſſouwen/ natuerlijcke ſone van den Prince van Orangien: de welcke / alſoo hy onder de Hovelinghen mede was uytghereden/ ende met de andere weder inghedrongen werde/ſalveerde hy hem met eenigh ander gheſelſchap in eenen Thoren. Nae de Victorie en hebben de Borgers niemant gecrenckt/ jae vele die onder de doodẽ lagen/hebben ſy noch ſelver opgeheven/ haer leven geſpaert/ende hare wonden doen gheneſen.

T'getal der dooder Frãſoyſen tot Antwerpẽ.

Onder de ghevanghenen waren de Heere van Fervaques / den Biſſchop van Conſtance / met veel meer andere groote Heeren/tot ontrent twee duyſent toe/ die noch uyt de Stadt niet ghereden waren/ die namaels al los ende vry gelaten werden.

Aldus is deſen aenſlagh den Hertogh qualijck gheluckt / t'welck hem vleeſch ende bloedt heeft doen verteeren : daer by is ghebleken / hoe ſchadelijc voor een Prince is het advijs van onervaren ende jonge Raedtſheeren/ ende hoe dienſtigh de wijſe voorſichticheyt van oude / die van contrarie opinie waren / ende den aenſlagh hadden ontradẽ/alſo men Maerſchalc Biron toeſchrijft. Daer is oock ghebleken / dat in den Krijgh de Buſſen / Rapieren ende Poingiaerden / ſonder Spieſſen ende Hellebaerden onnut zijn. Daer is mede ghebleken/ dat een Volck/ t'welck in Vrijheyt opgevoedt is/ende de Wapenen in de handt heeft / wordt couragieus ende grootmoedigh: ende datter niet furieuſer en is/dan een hondt op zijn meſſie.

Den Hertogh troc dien avondt op't Huys van Barchem / t'welck ledigh/ende ſonder goet Logement eñ Victalie was/ ghelijck oock het gantſche Legher onvoorſien was : Over ſulcx / ſoo ſondt den Hertogh noch dien avondt twee Borghers / namelijck / Philips Landtmeter / ende Scholiers/ die hy buyten vondt / met zijn Brieven ende Inſtructie/ in de Stadt / inhoudende : Als dat zijne Hoocheyt/na dat hy hadde met zijn gewoonlijcke wijſheyt ende lijdtſaemheyt zijnen Perſoon in dangier gheſtelt/ oock veel Edelen eñ Soldaten daer over verloren / om de Landen te kennen te gheven de genegentheyt/die hy hadde/ om haer te verloſſen uyt haer miſerien : So hadde hy ten leſtẽ geſien/ dat hy te vergeefs arbeyde: De getuygeniſſen daer vã verſweegh hy/ om die tot bequamer tijdt te ontdecken. Den aenſtaenden ondergangh der Landen tot verminderinge van zijn eere/ hadde om veel redenẽ boven maten zijn goede natuere verandert / hem ſiende ſo qua-

De Hertogh ſchrijft aẽ de Stadt/ beſchuldighende/ eñ ontſchuldigende.

lÿck ghetracteert/ dat hy mochte ſegghen/ dat de gheheele ende overſte authoriteyt ware in handen van andere. Maer boven al de extraordinaire onweerdicheden/ die hem gheſchiedt waren dien dagh/ met luttel reſpect van zÿnen Perſoone ende qualiteyt/ hadde hem in alſulcke maniere verbittert/ datter uyt ghevolght was t'ghene men gheſien hadde: Waer van hy boven maten groote droefheyt ende leetweſen hadde. Ende om dat zÿne affectie noch gheneyght ware tot t'ghemeyn beſte/ ende tot den goeden/ hadde hy t'ſelve haer willen te verſtaen gheven/ om te weten/ hoe dat ſy haer ſullen willen draghen in zÿn regard/ voor eñ aleer hy reſolveren ſoude tot ſaken/ die hy voor de handt hadde. Wilde hen derhalven ghebeden hebben/ haer intentie door de Landtmeter ende Scholiers te laten wetē/ die laſt van hem haddē.

Verſocht zÿn Hofgheſin/ zÿn Meubelen/ zÿn Pampieren/ etc.

Hy verſochte ooc/ datmen uyt Antwerpen ſoude laten comen den Grave van Manſveldt/ oock zÿn Hoocheyts Meublen/ met die van de Heeren van Montpencier/ van den Maerſchalck Biron/ van dē Grave van la Val/ van Rochepot/ Rochefocault/ des Pruneaux/ Mauviſſiere/ zÿn Hofmeeſters/ met de Pampierē van zÿne Hoocheyt/ ende van zÿnē Secretaris Quinchy/ met de Dienaers van zÿnen Huyſe/ met oock zÿnen grooten Aelmoeſſenier/ die ſieck was/ betrouwende/ dat ſy aen de ſelvighe geen rigeur en ſullen ghetoont hebben/ als gheheel onnooſel van t'ghene datter ghebeurt ware. Deſe Brieven waren ghedateert in't Legher tot Barchem/ den 17. Januarÿ/ Anno 1583. ende onderteeckent: Franchoys.

Deſe ſake is gheleyt in beraedtſlaginghe van de generale Staten/ ende van den Prince van Orangien/ die ten leſten beſlotē/ datmē ſoude Commiſſariſen aen hem ſeynden/ ende oock laten volgen/ ten behoeve van den Legher/ allerley Victalie/ t'welck eerſt gheſchiede den vierden dagh nae dat hy vertrocken was. Want hy/ by ghebreke van Victalie/ van daer moeſt vertrecken nae S. Bernarts/ alwaer hy meynde over te ſchepen na Denremonde. Maer die van Antwerpen beletten dat met Schepen van Oorloghen/ die ſy terſtont derwaerts ſonden. Beneffens dien ſonden ſy den Colonel Norrits/ met zÿn Engelſche ende Schotten/ t'ſamen 23. Vendelen/ in't Landt van Waes/ om dat te beſchermen/ t'welck hy dede overloopen met water in te laten aen de een ſÿde van Denremonde. Sulcx/ dat de Ruyters van Manſveldt/ by ghebreke van Victalie van hem afweken/ ende den Hertogh werdt ghedwongen te trecken nae Duffele/ over de Nete/ ende voorts nae Rymenant over de Dyle/ om alſo door Vilvoorde tot Denremonde te gheraken. In welcke paſſagien (mits dat die van Mechelen de wateren opghehouden/ eñ het Landt doen overloopen hadden) den Hertoge miraculeuſelÿck met groot perÿckel door gheraeckt is/ doch ſoo/ datter ſeer veel van zÿn Volck verdroncken.

De Hertogh ſchrÿft aen dē Gouverneur van Bruſſel/ het ſtuc vā Antwerpen ontſchuldighende/ ende om Victalie.

Van Duffel ſchreef den Hertogh/ den 20. Januarÿ/ aen Jonckheer Olivier van den Tempel/ Gouverneur van Bruſſel/ ende onder ander clagende/ dat de groote cleynicheyt/ zÿnen Perſoone tot Antwerpen aenghedaen/ hem ſeer hadde beroert: Verhalende/ dat ſoo hy uyt de Stadt nae zÿnen Legher was ghereden/ ontrent de Poorte een muyterÿe ghereſen was/ alwaer zÿn Soldaten toeliepē/ ſulcx dat/ tot zÿner grooter bedroefheyt/ daer uyt ghevolght ware ſeer groote diſordere: Doch des niet tegenſtaende (ſeyde hy) ware zÿn goede ghenegentheyt niet vermindert/ om de goede met alle zÿn middelen by te ſtaen/ hem vermanende te willen volherden in ghetrouwicheyt/ achtervolghende zÿnen Eedt/ eñ te ſeynden ſeker getal van Schepen met Victalie/ voor zÿnē Leger/ die wel ſouden betaelt werdē: De redenen vā zÿn beclagh ſoude hy hem namaels latē wetē.

Die vā Antwerpen tot ontſchuldt gheven den aenſlagh op haer Stadt in Druc uyt.

Die van Antwerpen/ merckende by deſe Brieven/ dat deſe onordeninghe haer te laſte gheleyt werde/ als of ſy daer toe ſouden oorſaken ghegheven hebben/ hebben een verclaringe van de gheheele geſchiedeniſſe laten in Drucke uytgaen/ ſeggende/ hoe dat ſy haer in alle deelen gequetē hadden/ als goede ghetrouwe Onderſaten toequam/ als die in't contribuerē niet alleene haer aenpart ten vollen hadden betaelt/ maer veel meer: Hadden hem ooc van harent wegen/ corts voor deſen aenſlagh/ in penningen ghetelt boven de 70. duyſent guldens/ daer hy niet de Garniſoenen mede betaelt hadde/ maer zÿn nieuwe Volck/ t'welck ghebruyckt is/ om de Stadt te overvallen. Ende hoewel hy geerne dat ſeyt/ als eē byſonder clachte tegens die van Antwerpen/ henlieden wilde toeſchrÿven/ ſoo bleeck nochtans het contrarie/ ghemerct hy ten ſelven dage t'ſelfde hadde verſocht in vele andere plaetſen/ als Brugge/ Denremonde/ Aelſt/ Dixmuyden/ Nieupoort/ Ooſtende eñ Vilvoorde. Ten leſten bidden ſy Godt/ dat hy hem een beter gemoedt wil gheven/ om de Landen te regeren nae recht ende zÿnen Eedt/ eñ niet na zÿn beliefte. Danckēde Gode/ die haer Stadt ſoo wonderlÿcken bewaert hadde.

De Malcontenten ſchrÿven aen de Staten ende Steden/ van 22. Januarÿ/ 1583.

Als de Malcontenten ofte Walſche Provincien/ die met den Spaengiaerdē vereenight waren/ vernomē hadden den aenſlagh des Hertogs op alle de voorſz. Steden/ ſoo vonden ſy goet de gheleghentheyt waer te nemen/ daer over zÿn dry van haer principaelſte Heeren te Halle by Bruſſel ghecomen/ te weten/ Robert de Melan/ Marquis van Rÿſborgh: Emanuel de Lalain/ Heer van Montigny: eñ Maximiliaē de Vilayn/ Heer van Raſſingem: Van waer ſy gheſchreven hebben aen de Gedeputeerde der Staten t'Antwerpen vergadert/ van date den 22. Januarÿ/ welcke Brieven eerſt/ den 4. Februarÿ/ ontfangē werden: Dierghelÿcke meer ſeyndende aen de Stadt van Antwerpen/ Bruſſel/ Mechelen/ ende ander Steden in't particulier/ van de welcke den inhoudt was/ luydende ſulcx als hier nae volght:

Als dat ſy ghehoort hadden t'ghene onlanghs tot Antwerpen ghepaſſeert was/ ende dat Godt belieſt hadde haer te toonen haer miſverſtandt/ daer ſy in ſtaken/ eñ den quadē wille van de gene/ die onder't deckſel van beſchermers haerder vryheyt/ liſtelÿcken ſochten haer bederf met Wÿf eñ kinderen/ alſo ſy dadelÿcken hadden betoont met de aenſlagē/ op eenen tÿdt in verſcheydē Steden gemaect: Daerom hen dochte/ dat ſy/ als goede Landtſaten/ ende gheſtelt in ſulcke plaetſe als ſy repreſenteren/ ſchuldigh waren voor Godt ende de Weerelt ſoodanige ghelegentheyt niet voorby te laten gaen/ ſonder te beſorgen ende te middelen het profÿt eñ Vrede des Landts/ ter eerē Gods/ eñ dienſt des Conings/ haren Overſten Heere eñ natuerlÿcken Prince: T'welck oorſake was/ dat ſy haer naerder gecomen warē/ om haer de wete te doen van de overgroote begeerte die ſy haddē/ om Middelaers te weſen van ſulckē goeden ende heyligen werck/ ſoo ſylieden van haerder ſÿden/ naeſtellende alle beſondere ghenegentheden/ daer toe wilden verſtaen: t'welc ſy op haer begeerden/ met alſo grooten affectie eñ begeerte alſt moghelÿck ware. Soo het haer beliefde yemanden aen hen te ſeynden/ om hen naerder hare meyninghe onderlinghe te communiceren/ ſy betrouden/ dat lichtelÿcken de middel ſoude gevonden worden/ om wat vruchtbaerlÿcx te handelē. Boven dien/ dat ſy waren wel gheinformeert van de heylighe gheneghentheyt zÿner Majeſteyt/ oock van den goeden wille/ die den Heere Prince van Parma droegh tot den voorſpoet van deſe Landen / ghelijck zijne Hoocheyt t'ſelve wel claerlijck betoont hadde/ midts hy van punct tot punct onderhiel/ t'ghene hy belooft hadde den ghereconcilieerde Provincien/ eñ den Steden/ die hy namaels hadde verovert/ ſo dat zijn Hoocheyt ſeer geerne ſoude hooren eñ verſtaen tot ſakẽ/ daer van de gantſche Chriſtenheyt/ eñ byſonder ſy alle ſouden hebben ſoodanigen grooten profijt te genieten: Haer anderwerf biddende te willen afleggen alle miſtrouwen/ ende vaſtelijck gelooven/ dat ſy oprechtelijck hier in handelen / ende dat ſy niet anders ſoecken/ dan te vorderẽ het profijt ende ruſte van haer arm ende ellendigh Vaderlandt/ op dat ſy't eens ſouden mogen ſien in zijnẽ ouden voorſpoet/ waer toe ſy goede hope haddẽ/ by aldien vã haerder ſijde ſulcx niet belet en werde: Waer op ſy verwachten haer antwoorde.

Parma/ eñ des Marquis van Bergen/ ſchrijven ooc aen de Stedẽ/ wat gehoors krijghende.

Op deſe Brieven en werdt niet geantwoordt/ noch op diergelijcke van den Marquis van Bergen uyt Luyck geſchreven/ die ſeer verſocht/ datmen ſoude Commiſſariſen ſeynden / om eenighe onderhandelinge te beginnen. Van gelijcken inhoudt ſchreef oock de Prince van Parma aen de ſtadt van Ghendt / van date den 20. Januarij/ waer door eenige aldaer genoech beweeght werden/ die tot dien tijdt toe hen altijt bedectelijcken ghedraghen hadden teghen de Ghemeynte/ ende namaels hare vereeniginge met Parma te wege brochte/ doch ſoo/ dat ſy al vooren beſtelden/ dat onder de vier Leden van Vlaenderen een Verbondt ghemaeckt werde in't particulier/ buyten wete van de Heeren Statẽ generael/ eñ van hare Gedeputeerde/ die ter vergaderinge van de Staten tot Antwerpen compareerden. Inhoudende/ als dat ſy niet en verſtonden / datmen eenichſins met den Hertoghe in eenighe voorder communicatie ſoude treden/ ten ware hy vooren/ eñ aleerſt overleverde de Steden/ die hy tegen zijnen Eedt ende wille van de Staten ingenomen hadde. By welck Verbondt die van Ghent bleven: maer de andere dry Leden ghedroeghen haer tot de meyninghe van de generale Staten / ende verbingen alſo die van Ghendt.

Parma belegert Eyndoven by Graef Carel van Manſveldt.

De Prince van Parma dede op deſe daedt van den Hertoghe de ſtadt van Eyndoven / door den jonghen Graef Carel van Manſveldt beleggen/ ende alſoo hy goeden tijdt hadde/ beſtondt hy die rondtomme te begraven/ daer mede ſy ten leſten ghedwongen werdt haer over te gheven.

Deſen aenſlagh des Hertogs alomme vercondight zijnde / heeft groot verwonderen in de omliggende Landen veroorſaect/ als in Vrancrijck eñ Engelandt/ daer men het niet en wilde gelooven/ om dat het een ſo vreemt ende ongehoort beſtaen was: waeromme ſy byſondere Gheſanten ſonden/ om hier van ſekerlijck berecht te werden.

De Coningh van Vrancrijck ſeyndt Miranbeau aen de Staten.

De Coningh van Vranckrijck de mare hier van ten erghſten ghehoort hebbende/ dede de Nederlanders alomme in Vranckrijck aenhouden/ ende ſondt terſtont dẽ Heer van Miranbeau/ met den jongen Brulart/ zijnen Secretaris/ nae Nederlandt. Miranbeau dede t'Antwerpẽ zijn vertoogh in de vergaderinghe der Staten generael/ den 7. Februarij/ ſeggende/ dat den Coningh op de eerſte tijdinghe die hy creegh / van datter ſoo veel Franſoyſen t'Antwerpen vermoordt waren/ ſonder te verſtaen de oorſake/ hem geſonden hadde/ om haer te comen beſoecken / ende te ſegghen het leetweſen dat hy hadde van ſulcke tijdinghe/ eñ om haer van zijnent weghen te bidden/ dat ſy wilden letten/ nae haer diſcretie/ op eenighe ſoete eñ vriendelijcke medecijne/ om alſulcken accident te gheneſen / t'welck noodigh ware voor de ruſte ende welvaren der Landen/ de welcke zijne M^{t}. ſeer wenſchte/ hem verſekerende/ dat dẽ Hertogh zijnen Broeder daer toe doen ſoude alle goede genegentheyt / gelijck hy tot noch toe genoechſaem beweſen hadde/ niet gheweygert hebbende zijnen eygen Perſoon / eñ zijn middelen te imployeren/ met den byſtandt van zijne M^{t}. die hem niet afgaen ſal/ voor haerlieden gemeyn beſte eñ behoedeniſſe: ende alſoo die continuatie van dien was hangende aen de goede ende volcomen vereeninge met den Hertoge/ ſo vermaende hy die voorſz. vergaderinge/ dat ſy den Hertoge niet en behoorden ſo lichtveerdelijckẽ te verlaten om een faute/ de welcke hy hem verſekerde/ dat ſy ſelfs wel oordeelden niet ghecomen te weſen van zijn goet naturel / maer uyt eenen quaden gheprecipiteerden ofte haeſtigen Raedt. Waer van/ nademael het Godt belieft hadde henliedẽ te bewaren/ moeſtẽ ſy haer vercloeckẽ/ om te beletten/ dat den vyant daer by geene gelegentheyt en vercrege / haer tot ondergangh ende bederf te brenghen: t'welck ſy lichtelijckẽ conden voorcomẽ met een goede vereeninge met den Hertoge/ behoudende haer oude Privilegien eñ Vrijheden/ als redene ware. Ooc was hy belaſt tot dien eynde te reyſen by dẽ Hertoge (ſoo ſy dat goet vonden/ eñ wilden toelaten) om hem noch meer te bereydẽ tot een goede vereeninge/ hoe ſeer vercoelt hy oock mochte weſen. Haer verſekerende / dat de meyninge eñ voornemen van zijne M^{r}. nergens anders toe en ſtrecte dan tot nut eñ behoudeniſſe van haerliedẽ. Eñ dẽ Hertogh met haer vereenight zijnde (dien hy bemint als zijnen eenigen Broeder ende principael Erfgename) ſal hy hem altijt aſſiſteren/ tot haerlieder beſcherminghe/ ende conſervatie tegen alle haer vyanden/ ſonder yet te ſparen. Hy ſeyde oock voorder / dat den voornoemdem Bellievre van zijne Majeſteyt / ende van de Coninginne zijn Moeder / belaſt was / eenen dagh voor zijn vertreck/ herwaerts te comen/ om te ſpreken met dẽ Hertoghe ende Prince van Orangien / ten eynde hare Majeſteyten ſoude mogen volcomelijck onderrecht weſen van der waerheyt deſer ſake/ ende terſtont wederom te keeren/ ende hare M^{t}. daer van goede berechtinge te doen/ op dat ſy van harer ſijden nae vermoghen/ volghende haer goede affectie/ mochten beraedtſlaen haer te helpen. Verſoeckende/ dat hem toeghelaten werde t'ſelfde te doen in alle verſekertheyt.

Miranbeau ontſchuldigt het ongeluc/ aenbiedende medecijne eñ trooſt/ dẽ 7. Januarij/ Anno 1583.

De Coninginne van Enghelandt / hebbende door haren afgeſonden Dienaer Monſeur Darcy verſtaen/ de benoutheyt eñ onraedtſaemheyt/ daer den Hertogh hem in vondt/ by het miſtrouwen ende verachten / tuſſchen de Staten eñ hem gevallen/ mede het perijckel/ dat apparent was daer over te vallen/ ſoo de ſaken niet ghereconcilieert werden: Soo ſondt ſy tot hem haren Dienaer/ M^{r}. Johan Sommer/ den 15. Meerte/ om hem te trooſten ende beradẽ/ ende voor al/ dat hy weeren ſoude alle oorſaken van miſtrouwen/ als van Garniſoenen in de Steden te behoudẽ/ ende ſtercke lijfgarde te hebben/ bewijſende meer haer woorden/ beloften/ ende goeden wille/ dan op zijn eygen fortſen te betrouwen/ ende bevindende/ het accident ware alleene bycomen/ uyt gebreck van middel/ om het Krijghſvolck te betalen: Badt ſy hem te gedencken/ haer advijs hem tot zijn afſcheydt ghegheven/ dat was hem te raden/ geenſins de Nederlandẽ te aenveerden/ ten ware verſekert ware van volcomen middelen tot de Oorloghe / ſoo van de Landts Staten / als van den Coningh zijnen Broeder / ende van zijne eyghen middelen / om ſulcken machtighen Potentaet te wederſtaen/ ende daer oppe/ om dẽ Landen/ ende hem ſelven/ ende zijn eere ende reputatie te mainteneren/ moeſt nu mede dencken. Eñ daeromme/

ſo ſulcx by zijnen Bꝛoeder den Coningh/de Staten/ende zijn Vꝛienden/niet ware te becomen/ ſo moeſte hy de ſake abandonneren/ende bedencken op eenighe middelinghe oft interceſſien van den Coningh zijnen Bꝛoeder/ eñ haer/ eenen Vꝛede eñ reconciliatie mochte met dẽ Coningh van Spaẽgien eñ Staten gemaeckt woꝛden/met behooꝛlijc regard eñ conſideratie van zijn eere eñ groote coſten/als de ſekere behoudeniſſe der Landẽ in haer oude Vꝛijheyt. So den Coningh van Spaengien daer toe niet wilde verſtaen/zijnde gefondeert in redene/ hy ſoude volvoeren/daer toe hy gheſwoꝛen ware: Dan ſoude den Coningh van Vꝛanckrijck ende ſy t'ſamen eenigen raedt vooꝛwenden/ als ſulcken ooꝛſake gheven ſoude. Maer ſoo hy volcomen middel/ſoo van den Coningh/de Staten/eñ by hem ſelven ſal vinden/ ſoude hy moeten vijf dinghen volbꝛengen: Ten eerſten/Van hem te weeren alle ſuſpecte Dienaers van t'leſte Exployt: Ten tweeden/Raedtſheerẽ te nemen wijſe ende opꝛecht/eñ meeſtendeel van de Ingeboꝛene: Ten derden/ Wel trouwelijck te volghen eñ voldoen het eerſte Contract tuſſchen de Staten ende hem: Ten vierden / In dienſt te houden liever vꝛeemdt Krijghſvolck dan Franſoyſen: Ten vijfden ende leſten/Alle zijn doen ſo te dirigeren/ dat de generale Landen mogen mercken/ dat hy al zijn vol betrouwen in haer ſtelt / ghelijck een hooft op zijn natuerlijck lichaem / ſonder welcke eenicheyt onmoghelijck ware/hun eere eñ pꝛofijt conde beſtaen. Ende alſo ſy twijfelde aen't ghebꝛeck van de middelen tot de Ooꝛloge / ſo dochte haer beſt van den Vꝛeden-handel te ſpꝛeken/met den Heere van Bellievꝛe daer gheſonden / eñ dat die wilde ſien de ſake daer toe te bꝛengẽ / dat den Coningh mede aenſpande / om een goet Accooꝛt te maken / dat de Landen mochten in haer oude Vꝛijheden blijvẽ/ende dat ſulcke Pꝛovincien/die teghenwooꝛdelijck gherefoꝛmeerde Religie hadden/ die mochten behouden/ ſonder welcke ſy onmogelijck achte/ de Staten daer toe ſouden willen verſtaen. Ende ſoo verre den Coningh van Spaengien daer toe niet wilde verſtaen/ ſo ware ſy te vꝛeden met hen te concurreren ende aen te ſpannen / in ſulcke middelen / als tot pꝛeſervatie van de Landen vooꝛder mochte ghereſolveert werden.

Hy/ daer ſy ſoude mede handelẽ met dẽ Pꝛince van Oꝛangien/ende de Staten/ende ſien tuſſchen beyde ten beſten te ſpꝛeken / hun vooꝛhoudende den dienſt by hem gheniet / zijn leven / zijn goedt gheavontuert/ ende daer over verachtelijck ghehandelt/dat alle Pꝛincen ende Potentatẽ blameren ſullen/eñ ſoo vooꝛts radende tot Vꝛede. Den Pꝛince van Oꝛangien advijs / ſoude ſien vooꝛ al te vernemen / ende ſoecken hem te perſuaderẽ tot generalen Vꝛede/ſiende de jaloſien qualijck wech te nemen waren/ nademael tuſſchẽ den Coningh ende zijnen Bꝛoeder gheene goede vꝛiendtſchap ware/als tuſſchen Bꝛoeders wel behooꝛde/ hem vooꝛhoudende het ſoꝛghelijck perijckel / dat hem aenſtaende ware/ uyt haet tegen de Franſoyſen/ alſoo eens teghen zijnen Perſoone gheexecuteert ware/t'Ghemeynte moede weſende van't contribueren: Waeromme ſoude ſoecken Pꝛincen Reſolutie te vernemen/ of hy het niet mogelijck ſoude vinden/datter by hun tuſſchen-ſpꝛeken een reconciliatie mochte ghemaeckt woꝛden/dat Landen Vꝛijheyt mochte behouden blijven/de gherefoꝛmeerde Religie geconfirmeert/daer ſy alreede ware / ende den Hertogh van Anjou coſten gherecompenſeert/ ende mede het perijckel van zijnẽ Perſoon vooꝛcomen/ende alle onruſte gheweert: Waer toe/ ſo Spaengien niet wilde conſenteren/ ſouden beyde/ ſy ende den Coningh van Vꝛanckrijck/concurreren/om hem daer toe te bꝛenghen/ met eeren ende Juſtitie / ofte ſoude moeten haſarderen t'verlies zijner Landẽ/ waer toe niet en ware te twijfelen / maer veel Pꝛovincien / Malcontenten/ende Steden/ſouden concurreren. So den Pꝛince tot ſulcx niet gheſint ware / te vernemen van hem/wat beteren raedt hy daer teghen wiſte/tot behoudeniſſe van de Landen/ende van zijnen eygen Perſoon. Hier op is allenſkens van reconciliatie met den Hertogh ghehandelt/alſoo wy hier nae ſullen verhalen.

Advijs ende diſcours des Pꝛince van Oꝛangien/ op't ſtuck des Hertogs den 7. Febꝛuarij.

Ten ſelven daghe den Pꝛince van Oꝛangien verſocht weſende/ van wegen der Wethouderen ende Leden der Stadt van Antwerpen/ om zijn goetdunckẽ ende advijs op de vooꝛſz. ſwaricheden te ſegghen / heeft den Staten generael ſeker gheſchꝛift vertoont / Onderteeckent M. Henin. waer van wy goet ghevonden hebben / in't coꝛte die ſubſtantie alhier den Leſer vooꝛ ooghen te ſtellen.

Den Pꝛince van Oꝛangien verclaerde by het vooꝛſz. gheſchꝛifte/dat hy ongeerne zijn gevoelen van deſe ſwaricheden ſeyde/ om datmen tot verſcheyden reyſen / als Godt haer met teghenſpoet verſocht hadde/ hem gemeynelijckẽ beſchuldighde ende laſterde/als gheſchiedt was ten tijde/als Maeſtricht ende Dooꝛnic verloꝛen waren: daer nochtans de aldermachtighſte Coningen/die alle ghenoechſame middelen in handen hebben / menighmael groote verlieſen niet connen weeren/ midts dat de Ooꝛloghen menigherley veranderingen onderwoꝛpen zijn/ ende veel meer de ghene / die ſoo luttel middelen in handen / ende die oock ſoo weynigh ghehooꝛs ghehadt heeft / dat hy noyt eenighe Stadt met ſoodanighen vooꝛraedt heeft moghen verſien als noodigh was/ t'welck doch de bewaerniſſe des Landts aenginghe: in voeghen/dat ſulcken raedt/ alſmen noch op deſe ſake ſoude moghen gheven / om goet ofte quaet ghevonden te woꝛden/die onſekerheyt van den goeden ofte quaden uytgangh is onderwoꝛpen/welcke nochtans ſtaet in de handen van den almachtighen Godt / die alles beleydt nae zijne goede belieſte: So dat het niet en ſcheen geraden te weſen/eene van zijnen qualiteyt eñ ouderdom/ zijn eere ten opſpꝛake ende ooꝛdeel te ſtellen van de ghene / die nae haer belieſte daer van ſullen willen ooꝛdeelen: dien nochtans niet tegenſtaende/gemerckt het welvaren van den Lande/ ende van der ſtadt van Antwerpen/hem meer ter herten ginge/ wilde hy hem noch die reyſe in dat perijckel ſtellen/te liever/om dat hem ware toegheſeyt/dat de Ghemeynte zijn ghevoelen in't goede ſoude nemen.

Beclagh eñ excuſe des Pꝛincen.

Ende beginnende van't gene/dat tuſſchen den Hertoghe eñ den Staten was ghehandelt/ ſeyde hy/datter vele meynen de ſtoffe gevonden te hebben/om des Hertoghs Hoocheyt ende eere aen te taſten/met t'ghene aldaer/den 17. Januarij/ gebeurt was. Maer hy badt den Heeren Staten te willen ghedencken/hoe langhen tijdt men met den Hertogh ghehandelt hadde / ende dat volcomelijc met ſeer rijpen Rade op zijne aenneminge was ghelet gheweeſt / overmits de groote ſwaricheden / die ſommighe Landen ende Steden maecten: hoewel die haer nu meeſt beclaeghdẽ/ die de eerſte gheweeſt waren / om tot die vooꝛſz. aenneminghe te verſtaen. Dat over ſulcx de Reſolutie ghenomen werde met ghemeyne overeenſtemminge van de Pꝛovincien ende Steden/alſo daer geenen naerderen middel conde ghevonden werden/ om den Spaengiaerdẽ het hooft te bieden. Ende badt daeromme de Heeren/ te willen de Acta van verſcheyden vergaderinghen overſien/met t'ghene hy aldaer tot veel reyſen gheſeyt hadde:

1583.

hadde: Want ſoo doende / ſoude men bevinden/ dat hy haer menighmael ghebeden eñ vermaent hadde/ te willen verclaren / of ſy by haer ſelven middel hadden / om haer te beſchermen / oft dat ſy eenighen anderen bequamer byſtandt wiſten/ dan van den Hertogh van Anjou: proteſterende tot diverſche reyſen / by ſoo verre men eenighen anderen middel voortbrochte / dat hy dien ſoude volghen: Altijt belovende/ dat hoedanigen voet ende reſolutie ſy ſouden nemen / waer door t'Vaderlandt beſchermt ſoude mogen worden/ dat hy haer niet en ſoude afgaen / maer met haerlieden leven ende ſterven. Ende ſy conden getuygen/ hoe dat ſy geenen anderen middel en hadden connen bedencken ofte voorſlaen/ maer hadden ten leſten het aenveerden van den Hertoge met ghemeynen advijſe overdragen ende gheſloten. Datmen nu hem alleene wilde wijten t'ghene yeghelijcken raeckte/ dat en dochte hem niet redelijc/ al waerder oock meerder ongheval uyt ghereſen / daer nochtans/ ſo verre men de ſake nae der waerheyt inſien wilde/ men bevindē ſoude/ datter geen cleyn profijt door ſoodanigen beſluyt was ghecomen.

De Prince oordeelt den Hertogh vervallē vā alle Staten/etc.

Hy en wilde ſulcx niet ſegghen / om eenighſins t'feyt/ dat onlangs gheſchiedt was/ te verſchoonen / maer ter contrarien mochte hy met goede redenen ſeggen / van wegen den overlaſt dier geſchiedt was/ datmen niet en conde loochenen/ oft men mochte met rechte / naevolghende het Verdragh van Bordeaulx / den Hertoghe vervallen houden van alle het Recht / dat hy / uyt crachte van't Verdragh/ heeft op de Landen vercregen. Hy en wilde niet ontkennen/ dat hy goet ghevonden hadde hem te ontfangen: Want een yegelijc/ die recht wilde oordeelen/ moeſt bekennē/ datmen groot voordeel door hem hadde genoten/ in't wederſtaen van den vyandt/ den tijdt van dry Jarē/ ende de Oorloge te onderhouden/ t'welc anders/ ende by ghebreke van ghenoechſame middelen/ niet en ſoude hebben moghen gheſchieden/ ſoo de Staten ſelfs doen ter tijdt oordeelden/ hoewel hy niet en wilde diſputeren/ of daer niet ſouden hebben connen ghevonden worden ſuffiſante middelen/ by ſo verre die Provincien haer hadden willen daer toe verclocken. Seggende voorts kennelycken te zijn/ dat/ gheduerende den voorſz. tijdt/ den vyandt twee machtighe Leghers opgericht hadde/ waer van den eenen voor Camerijck te niete ghebrocht was/ ende den anderen/ die haer meynde gantſchelijck t'onder te brenghen / ware oock ſoo qualijck ghetracteert gheweeſt / datter niet vele mede werdt uytghrecht.

Profijt den Landen toegecomen by dē Hertoge.

Men hadde oock door des Hertogs Volck Locchum ontſet/ daer ghewis de behoudeniſſe van Ghelderlandt aenhingh. Men moeſte oock bekennen/ door hem ſoo veel tijdts ghewonnen te hebben/ dat daerentuſſchen geſtorven waren die twee ſonen des Coninghs van Spaengien / t'welck ſchijnbaerlijck met der tijdt ſoude moghen oorſake gheven / om de Landen van de Oorloghe te verloſſen / eñ den Spaenſchen hooghmoedt te doen ſincken.

Het affweeren van den Coningh vā Spaengien/ ware het fōdament van de Nederlandiſche Vryheyt.

Hy en wilde niet verhalen het voordeel/ dat de Kercken van Vranckrijck daer door hadden genoten/ in regard van de vrije oeffeninghe der Religie/ die door den generalen Vrede / by den Hertoghe aldaer te weghe ghebrocht/ henlieden was gheconſenteert / het welcke geen cleyne weldaedt en ware: Maer hy achte grootelijcx tot verſekeringhe der Religie / dat door den Hertogh den naem eñ Wapenen van dē Coningh van Spaengien uytgedaen waren: ſeggende t'ſelve te houdē voor een ſterck fondament / om haer Vryheyt te bouwē/ ſo men de occaſie wel wiſte waer te nemē.

Dry middelen/ daer de Staten op te letten hadden/ Het verſoenē met den Spaengiaert/ oft met dē Frāſoys/ oft haer ſelvē te helpen.

Want daer maer dry middelen en waren / om op te letten/ het verſoenen met den Spaengiaert/ oft het overcomen met den Hertogh / oft haer te behelpen met haer eygen macht / die de Landen van Godt is verleent: Maer het eerſte van hen met Spaengien wederom te verſoenen / dochte hem voor de Landen gantſch ondienſtigh/ eñ vol perijckels te weſen/ mits dat des Conings naem ende Wapenen verſaeckt ende gebroken waren.

1583.

Eñ voor ſo vele men ſoude mogen meynen/ dat die voorſz. verſoeninge met den Spaengiaert ſoude connen te wege gebracht worden/ onder't decſel van een Verdragh te maken met de Malcontenten/ eñ dat tot dien eynde La Motte geſchrevē ſoude hebben / ende dat ten ſelven eynde tot Hal ſouden gecomē weſen de Marquis vā Rijſborgh/ de Heer van Montigny/ eñ Raſſingem/ daer nae eenighe ſchijnen te willen luyſteren: Soo wilde hy/ als een weynigh hem verſtaende van Princelijcke ſaken van Staten wel verclaren/ datter niet en gheſchiede by de voornoemde Heeren/ dan met wete eñ wille van den Prince van Parma.

Eñ het Tractaet ſelve tuſſchen de Malcontenten ende den Prince van Parma/ ten tijde van de Vrede-handel van Ceulen/ onder ſulcken deckſel by particuliere eerſt te wege ghebracht/ behoorde haer de oogen te openē/ om haer van diergelijcke te wachten/ waer van de vruchten waren/ dat ſy in ſtede van Payſe/ die men haer toeſeyde/ geduerige Oorlogen hebben/ tot der Landen bederffeniſſe/ uytroeyinge der waerachtiger Religie/ ende van alle goede lieden/ hebbende noch ten leſten teghen alle haer beloften eñ Contracten van nieus de Spaengiaerden eñ Italianen in meerder getal in't Lant gebrocht/ met meerder authoriteyt eñ verſmaetheyt der Landtſatē/ dan oyt te voorē.

Daerenbovē het handelen met de Malcontenten/ ſoude den Hertogh oorſake gheven henlieden met goet fondament te mogen verwijten / dat ſy met zijn vyandē handelden/ terwijle hy verſochte met haer te vereenigen / t'welc hem ſoude dienen tot rechtveerdighmakinge zijner ſaken by dē Coningh zijnen Broeder/ de Coninginne van Engelandt/ eñ andere Princen eñ Potentaten/ die daer door van die ſake van de Landen ſouden een afkeer crijgen.

Eñ alſo het handelē met den Malcontentē eñ Spaengiaerden al een dingh is/ ſo ware te overleggen/ of de Heerſchappije der Walen over deſe Landen (de Spaengiaerden vertreckende) ſoude verdraeghlijcker weſen dan der Spaengiaerden ofte Franſoyſen/ ſiende dat ſy/ om Heerſchappije over haer allen te hebben / niet langer condē blijven met haer vereenight/ hoewel ſy alle de principale Ampten van de Landē waren bedienende/ als d'eene opperſte Veldt-Heere zijnde / d'ander Generael van't Peerdevolck / de derde van der Artillerijen ende van de Vivres.

Van de handelinge met dē Spaengiaerdē aen te gaen/ dochte hē noodeloos eenigh voorder vermaen te maken/ ten ware hy verſtaen hadde/ dat tot die voorſz. handelinge ſommige ſoudē mogen zijn geneyght/ door dē haet/ die ſy den Franſoyſen toedroegē/ van wegen t'gene by henliedē onlangs in't were is geſtelt: andere onder't deckſel van dē Coophādel/ andere onder anderē ſchijn/ die nochtans in't herte gewiſſelijckē gevoelen eñ verſtaē/ dat door de voorſz. handelinge henliedē benomen ſoude wordē de vrijheyt van der Religie/ vā haer lichamen/ ende van haer goederē/ nochtans haer meyninge bedeckende met redenen/ die by de Gemeynte aengenaem ſchijnē te weſen:

Comparatie van de verſoeninghe met Spaengien eñ met Vranckrijck.

Waer vā de apparētſte was/ dat dē Spaengiaert/ verre geſetē zijnde/ luttel middels heeft ons te overvallē/ daer den Franſoys veel naerder is. T'welc eenighſins mochte plaetſe grijpē/ waer by aldiē/ dat de gunſte/ verſtant/ raedt eñ genegentheyt/ van d'een eñ van d'andere/ onder de Ingheſetenen van deſe Landen/ alleens ende even ghelijcke ware. Maer daer ware groot onderſcheydt tuſſchen: want men ghemerckt hadde/ dat ſoo haeſt den Franſoys het Verdragh wilde te buyten gaen/ dat hy niet veel Perſoonen tot zijnen dienſt/ oft hem toeghedaen ghevonden heeft/ noch niet lichtelijck vinden ſoude: Met den Spaengiaert hadde het een ander aenſien/ want hy in deſe Landen niet alleene tot zijnen dienſt en hadde de Provincien ende Steden nu zijn partije houdende/ ende die de Oorloghe teghen haer ghevoert hadden/ ende noch voerden/ maer oock in het binnenſte van haer eygen Leden/ hadde hy menichte van Perſoonen/ die hem toeghedaen waren: ſoo datmen niet veel Spaengiaerden oft Italianen en ſoude van noode hebben/ om haer t'onder te brenghen/ maer ſoude ſulcx lichtelijck te weghe ghebracht worden door de eyghen Landtſaten/ de welcke hebbende t'haerder bate het aenſien van den Coningh/ ſouden ſy van henlieden terſtondt overvallen zijn/ de Religie haer benomē/ ende in ſtede van dien de Inquiſitie opgherecht/ haer goeden gherooft/ haer Privilegien ende Vrijheden ontweldight/ ſonder verdragh ofte ghenade. Soo dat uyt de voorſeyde waerachtighe aenmerckingen bleke/ dat de Spaengiaerden haer veel naerder waren dan de Franſoyſen/ als weſende in't midden van haer gheſeten.

Met Spaengiaerden oft Malcontēten te handelen/ vindt hy ongheraden.

Dat waren de redenen/ waer door beweeght worde te verſtaen/ datmen met den Spaengiaerden in gheenderley maniere mochte handelen: oock vondt hy gheraden/ datmen geene van zijn Brieven en behoorde te ontfanghen: Inſonderheyt ghemerckt/ dat ſoo haeſt van eenige handelinghe mentie ghemaeckt werdt/ men ſien ſoude/ dat alle de Ballinghen ende uytghewekene/ die daer zijn gheſworen vyanden des waren Godſdienſts/ ende van de Vrijheyt haers eyghen Vaderlandts/ haer terſtondt ſullen begheven in't Landt/ ende alderley liſtige practijcken ſoecken/ ende vergiftige aenſlagen in't wercke ſtellen/ om de Borgerijen ende Steden tegens malcanderen op te roepen/ ende alſoo een verderfelijcke ſcheuringhe in't Landt te brenghen/ met hulpe van de verborghen gheſpanjoliſeerde/ om haer partije te ſtercken/ dat ſy den Ingeſetenen geenen tijdt ofte ſtondt ſullen toelaten om te verkieſen/ maer hen met gheweldt ende bloedtſtortinge willen dwingen tot t'gene ſy in den ſin hebben/ met de welcke hy geenſins geraden vonde daer van te ſpreken/ ten ware men de ware Religie/ met de Vrijhedē/ wilde ten eeuwighen daghe vernielt ende gantſchelijck uytgheroeyt hebben.

Want tweede poinct eñ de perijckelē ſo ſy met dē Franſoys handelen.

Maer ſoo veel den voorſz. Hertoghe aengaet/ wilde hy wel ende anderwerf ſegghen/ dat hy ware/ nae inhouden van't Verdragh/ vervallen van zijn Recht/ ende en hadde geen wettigh fondament hem eenighſins daer mede te behelpen. Daerenboven merckte hy oock wel den quaden raedt/ die hy gevolght hadde/ ende wiſt oock wel in wat perijckel hy/ eñ alle de zijne/ gheweeſt waren/ ende dat hy (ſoo hem de natuere leerde) wel behoorde/ ende ooc begeerde hem ſelven te bewaren/ ſoo langhe hem Godt de gratie gave. Voorſage oock wel/ ingevalle hy geenen beteren raedt en volghde/ ſoude hy moghen hier nae noch andere middelen ſoecken/ om haer meer te beſchadighen dan hy oyt te vooren ghedaen hadde/ als nu gheterght zijnde/ door't verlies van zyn Edelen/ van zijn Volck/ ende van zijn eere. Wiſte ooc wel/ dat geen wijs Man hem behoorde tweemael aen eenen ſteen te ſtooten/ zijnde te ſorghen/ dat haer ſulcx ſoude moghen ghebeuren/ inghevalle ſy met hem over een quamen. Ende al waert ſoo/ dat deſhalven geen perijckel en ware/ dat nochtans de wantrouwicheyt tuſſchen de twee Natien ſoo groot ſal weſen/ datter luttel middel van verſekeringhe ſoude zijn.

Ten leſten waer oock te duchten/ dat de Perſoonē/ die ontrent hem nu zijn/ ſchier ofte morgen hem ſouden moghen in't hooft ſteken eenighen aenſlagh tegen de Religie/ oft onder zijn authoriteyt die ſoeckē te vernielen: Hadde oock wel verſtaē/ datter veel van opinie warē/ dat het niet geoorloft ſoude zijn te tracterē ofte overcomen met een/ die niet en is van haerder Religie/ aentreckēde eenighe plaetſen uyt der Schriftuerꝛ/ om t'ſelfde te betoonen. Maer daer tegens aenmercte hy/ dat den Hertogh tegenwoordelijck in zijn gewelt was hebbende goede Stedē/ de welcke/ ingevalle ſy hem afſloegen/ hy ſoude mogen leveren in handen van den vyandt/ gemerckt het hem niet wel moghelijck en ware de ſelve te bewaren/ ſonder byſtandt van d'een oft van d'ander.

Ende een yegelijck conde wel mercken/ in wat perijckel veel Steden ſouden vallen/ als Bruſſel/ Aelſt/ Yperen eñ Meenen/ beneffens het achterdeel/ dat Gent ende Antwerpen ſouden comen te lijden/ byſonder dē vyant weſende Meeſter van't Veldt/ in wat perijckel de Steden van Eyndovē/ Dieſt/ Hooghſtratē/ Mechelen/ eñ meer andere/ jae het gantſche Vorſtendom Gelre/ eñ Zutphen ſoude comen te gheraken/ ende een yeghelijck wiſte wat aen die Steden gheleghen waer.

Lof van die van Bruſſel.

Waer op hy niet en conde voorby laten de gheheugeniſſe te ververſchen van den grootē moedt ende ſtantaſticheyt/ welcke die van Bruſſel tot voordeel van de ghemeyne ſake hebben betoont/ ſo dat wy moeten bekennē/ dat ſy de fondamentē onſer vryheyt hebben geleyt/ om de welcke te beſchermē/ wy behoorē alle middelē/ die ons Godt heeft gegheven/ nae ons vermogen aen te leggen.

Perijckel/ van met den Hertogh niet te handelen.

Daer waer oock aen te ſien/ inghevalle ſy den Hertogh vertoornen/ ſy hem ſullen tot vyant hebben/ ende by ghevolgh den Coningh zijnen Broeder/ t'welck haer eenen nieuwen ende ſwaren laſt ſoude weſen/ want ſy niet alleenlijck daer door en ſouden verlieſen alle de handelingē/ ſo op Spaengien als op Vranckrijck/ maer ſullen oock ſtaen in perrijckel van teſſens beſprongen te weſen van twee ſoo machtighe Princen.

Voor ſo vele als de Coninginne van Engelant aengaet/ hoewel hy niet en twijfelde/ ſy en ſoude des Hertogs feyt niet goet vinden/ maer ſal haer grootelijcx leet weſen/ midts de menighvuldighe recommandatien ghedaen/ ende de heerlijcke getuygeniſſen/ die ſy van hem heeft gegeven/ nochtans als ſy ſal verſtaen/ dat het aen haerliedē gehouden heeft/ dat den twiſt niet en is geſliſt ende vereenight/ is te beduchten/ dat hare Majeſteyt ſulcke weygheringhe niet goet vinden en ſal.

Sy moeſten oock aenſien eñ bekennen/ hoe luttel correſpondentie ofte Vrienden ſy elders hadden/ ſoo dat te ſorghen ware/ dat ſy gantſchelijck van alle buyten-hulpe eñ middelen verlaten ſouden weſen: Beneffens dat het te vermoedē ſtont/ indien ſy met den Hertoge niet overquamen/ dat de doortocht van Vranckrijck van ſtonden aen den vyandt aen alle canten open eñ vry ſal weſen/ waer door hy middel ſoude hebbē/ om niet alleen van lijftochte/ proviande eñ amonitie verſien te worden/ maer oock van gelde/ Brieven/ Boden/ Ambaſſaten/ jae Legers/ ſo te voet als te Peerde/ vryelijc aldaer te ſchicken/ ſo dickmaels alſt hem gelievē ſal. Het welcke/ oft een ſake van gewichte zy ofte niet/ condē ſy daer uyt oordeelē/ dat door't ſluyten van de paſſagien in corten tijdt het Coren onder den vyandt tot hooghen prijſe opghereſen was/ waer door hy in groote benoutheyt gevallen/

len/haren ſchrickelijcken Veldt-Leger verſmolten ende vergaen is. Daeromme diende alles wel overleyt/ende ſonderlinghe wijſelijcken ghelet op hare middelen/om te weten/ of ſy de macht hadden / om de laſt van der Oorlogen alleene te dragen/ eñ offe teghenwoordelijck de macht hadden Eyndoven te ontſetten / ofte andere belegherde plaetſen/ alſoo ſy wel ſouden connen doen/ indien ſy met zijne Hoocheyt overquamē/ende van hem geholpen waren. Willende haer ooc adverteren/ hoe dat die van Gent alreede geſchreven haddē/ dat ſy geenen middel en wiſtē/om het Garniſoen van Aelſt te betalē/begeerende bijſtant van d'ander Provincien: Waer uyt ſy behoorden de gheleghentheyt van der ſaken wel te overlegghen.

Hy en twijfelde niet / oft een yeghelijck vonde goet/datmen de ſteden van Denremonde/Duynkercken/ Dixmuyden eñ Vilvoorden wederomme creghe. Maer alſoo het in haerder macht niet en ware die met gewelt te becomen/volghde daer uyt/ dat die niet te becomen en waren / dan by weghe van vereeniginghe: Want ſo den Hertogh van haer qualick te vreden ſcheydt/ſo ſoude hy die liever leveren in handen van den vyandt/ dan haer weder gheven.

Ende voor ſoo vele het toecomende perijckel raeckt/ ingevalle ſy voor haer ſien wilden/ waer beter gevoeghlijcker/ ende ſonder opſprake/ daer teghens van doen voort aen te verſiene / dan opt te vooren: want ſy/ de verſekertheyt der Steden aengaende/ſonder begrijp ſullen moghen toeſien/ ende beſorghen / dat ſy in geenderley manieren meer in de macht van den Hertoghe en vallen.

Wat de Religie aengaet / waer te hopen / dat Godt ghenade ende middel geven ſoude/om die/ handelende met den Hertoge / te beter te houden ſtaen: Maer anderſins ware te beduchten / ſoo men niet den Hertoghe niet en accordeerde / dat met den Steden veel Kercken ende Ghemeenten tot verſtroyinghe comen ſouden.

Of gheoorloft zy met Princen te handelē/ die niet van gereformeerde Religie zijn.

Noyende dat ſommighe ſeggen / dat het geenſins geoorloft en zy te handelen met eenen Prince/die niet en is geheelijck van de Religie: Hy bekende wel/ dat hy geen ſoo grooten Theologien was/dat hy deſe queſtie ſoude connen beſeffen: Hy ſaghe nochtans wel/dat alle de Kercken van Chriſtenrijck daer geene ſwaricheyt in en maecten: Want de Kercken van Vranckrijck/ byghestaen metten Prince van haerlieder Natie / ende de Duytſche Vorſten hebbē tot diverſche reyſen met haren Coningh gehandelt ende overcomen. Die Cantons van de Switſers/hebbē verbondt met anderen/ zijnde nochtans van diverſche Religie/ende hadden noch binnen een Maendt hare alliantie metten Coningh van Vranckrijck beveſtight. Die van Geneva zijn ooc in alliantie met den Coningh van Vranckrijck getreden/die hen oock goede bijſtandt den voorleden Somer hadde ghedaen. Het Coninghrijck van Enghelandt en heeft het Verbondt/ die het met de Nederlanden hadde / niet ghebroken in voorleden tijden/ alſſer geen exercitie dan van de Roomſche Religie en was. Soo oock niet en doet den Coningh van Denemercken. Die van Schotlandt houden noch hare verbondteniſſe met Vranckrijck/ t'welck acht hondert Jaren gheduert heeſt. Deſe Landen met den Rijcke/ eñ het Rijcke met haer. De Hanſe-ſteden / onder henlieden weſende van diverſche Religien / blijven al in een Verbondt. De Princen eñ Vorſten van Duytſlandt/hebben voor Hooft ende Overſte den Keyſer ghecoren. De Kercken van Polen hebben eenen Coningh ghecoren/ die van haerder Religie niet en is. De Valdoyſen zijn met den Coningh van Bohemē: Eñ die van de Valeye van Angroingne met den Hertogh van Savoyen overcomen/etc. Begeerende daeromme/datmen hem wilde ontſchuldigen/dat hy ſo veel Kercken/ja alle de Kerckē van Chriſtenrijck / niet en conde verdoemen / ofte in dien deele beſchuldighen / niet te min ſoude altijt wel van ſoodanigen ghevoelen zijn/ dat wat Accoordt dat ſy aengaen/ dat het met ſulckē beſprec ende ghedinghe zy / dat de Religie wel verſekert blijve / alſoo vele eenighſins in haer macht is die te verſekeren.

Dat waren de redenen/ die hem dochten/ dat behoorden gheweghen te worden van d'een ende d'ander ſijde/aengaēde het voorſz. tweede poinct/ t'welc hem dochte groote ſwaricheyt te hebben/ mits de verſcheyden meyningen/ die eenige Steden aengegrepen hadden. Want inghevalle men van meyninghe ware te overcomen / ſoo was te beduchten/dat haer eenige Steden ſouden ſcheyden: Ingevalle datmen niet en handelt/dat oock eenige Steden/ſorgende verlaten te wordē/ſullen ſulcke partije kieſen/als ſy tot haer verſekertheyt ſullen beſt gheraden vinden / ende ſullen connen becomen. Daeromme diende op die ſake wel rijpelijcken ghelet te worden.

Het derde poinct/ van haer ſelven te moghen beſchermen.

Het derde poinct ware/van haer te beſchermē met haer eygen macht/waer in ſy moeſten bekennen/inghevalle ſy ſulcken beſluyt ſouden maken/ dat ſy in den eerſten groot ghebreck hadden van groot ghetal van Hoofden ende Soldaten van onſer Natien / ſoo uyt dien / dat d'Oorloghe veel van dien omgebracht eñ verſleten heeft/ als ooc/ om dat het Landt cleyn ware/eñ datter veel zijn aen des vyants ſijde/die hem dienden/eñ gedient hadden. Daerenboven ooc/mits dat hem t'Volc van deſen Quartiere meer begaf tot Coopmanſchappen dan tot Wapenen/ſo waer het van noode groot getal van vreemdelingen te gebruycken/ die qualijck in't Landt te brengen ſouden weſen/ om dat ſy hier voortijts ſo qualijck onthaelt ende ghehandelt waren gheweeſt. Daerenboven ſoude groote ſwaricheyt weſen/ om de plaetſen te vinden/ daer menſe ſoude moghen lichten/ daer men namaels ſoude mogen op letten/alſmen deſe reſolutie waer name: altijt waer beter hem te betrouwen op die van der Religie/dan op andere.

Noot des gheldts.

Voor ſo vele het gelt aengingh/waer wel kennelijc/wat groote ſwaricheyt daer altijt geweeſt ware/om alleenlijc ſo vele te vinden/als van noode ware geweeſt/om Garniſoenen te betalen/ſoo dat te verwonderen ware/ dat ſy/mits de quade betalinge tot noch toe/hare Steden hadden connen ſonder ander muyterijen ende beroerten behouden/ zijnde het gelt het ſteunſel van der Oorloge/ſonder t'welck het al te vergeeſs ware/ende onnut/ wat men ſoude beſluyten.

Tot het beleydt ware Raedt van State noodtelijck.

Inghevalle men goet vondt/ dat derde poinct aen te ſtaen/ ſoude nootelijck weſen een ofte meer Hoofden te kieſen/den welcken men ſoude moetē onderdanigh weſen/niet met woorden/maer met der daedt/immers ſulcken tijdt gheduerende/alſmen ſoude gheraden vinden: Ende ſouden moeten kieſen eenen Raedt van lieden met eeren/ende t'ſelve ghedaen zijnde/ hem een yeghelijck tot zijnen beroepe ende laſte te begheven / ſonder hem voorder te onderwinden van het feyt van Oorloghen ende ſtate / hem betrouwende ende verlatende op de ghene / die ſy daer toe ſouden hebben vercoren/ de welcke nae hare Conſcientie/ eñ tot bewaerniſſe van hare eere / ſouden adviſeren eñ raden/ t'ghene henlieden oorbaerlijcſte ende nootelijcſte ſoude duncken/ende ſouden hare Ordonnantien moeten achtervolgen/ende die promptelijck/ ende ſonder wederſeggen/ in't werc ſtellen/ behoudelijck dat/ naer dien dat de uytvoeringhe van dien ſoude gedaen weſen/een yegelijck ſoude gheoorloſt ende vry zijn daer tegen te vertoonen/ t'ghene dat haer oorbaerlijck ſoude duncken te weſen.

Deſen regel ſoude nochtans onnut ende te vergheefs weſen/ ſoo de middelen niet ghereedt ende voor de handt en waren / om gheldt ghenoech te hebben/ waer af men de voorſz. Raedtſlieden met der daedt / ende niet alleenlijc met beloften ſoude moeten doen blijcken / om haer te verwillighen dien laſt aen te nemen/ ende hem getrouwelijcken ende ghewillighlijcken daer inne te quijten.

Hoe vele daer toe ſoude van noode weſen/ ſouden ſy mogen verſtaen uyt een Nota oft ſtaet/ die hy daer van ghemaeckt hadde / ende haer over gaf/ ſoo van't ghene men behoeven ſoude/ ſoo tot de ordinaire als extraordinaire laſten van der Oorloghen / haerlieden verſekerende / datmen te vergeefs is raedtſlaende / by aldien men alſulcke ordere niet en ſtelde.

Ende al waſt (ghelijck eenighe ſeyden/ t'welck hy niet en wilde laſteren) datmen op Godt moeſte betrouwen (want t'ſelve ſeer goedt eñ waerachtigh ware) nochtans meynde hy oock/ dat ſo wanneer men eenige ſake ſonder middelen wilde aenvanghen (oft dat ergher ware) datmen door gierichheyt zijne middelē achterhiel/ dat ſulcx niet en ware op Godt betrouwē/ maer hem verſoecken ofte temteren/ ghelijck daerentegen dat ware op Godt betrouwen/ te ghebruycken ende te aenveerden de middelen/ die hem ghelieft ons aen te bieden/ ende hem te bidden/ dat hy zijnen zeghen daer over wilde laten gaen.

De Prince verkieſt den derdē wegh van hem ſelven te beſchermen/ ſo ſy middelen hadden.

Ende aengaende deſe voorſz. dry wegen/ wilde hy haer verclaren/ dat den derden is/ dien hy beſt vondt/ ende altijt ghevonden hadde / inghevalle daer middelen hadden gheweeſt / dat hy/ alreede vier Jaren gheleden/ ſoo veel moeyte eñ arbeydt gedaen hadde/ om de Landen by een/ ende onder een goet Accoordt eñ eendrachticheyt te houden/ het welcke ſoo het ware ghevolght/ ſo ſoude men met der ghenaden Gods (niet teghenſtaende de macht van den Coningh van Spaengien) goede middelen ghehadt hebben/ om Don Johan ende andere uyt den Lande te jaghen.

Maer ſiende de ſcheydinge van de Provinciē/ ende d'ander ſwaricheden daer naer ghevolght/ ende aenmerckende/ dat de Heeren Staten/ ende ſelfs / die de voorſz. eenicheyt ende Vnie hadden verhindert/ verclaerden geen middelen te hebbē/ om haer ſelven te beſchermen / ſoo was hy eerſt van meyninghe gheworden / om elders hulpe te ſoecken / in voeghen / dat den Raedt/ van eenen vreemden Prince te doen comen/ tot haerder byſtandt/ oorſpronckelijcke was gevordert geweeſt by de ghene/ die dat mogelijck niet en dochte nae te comen.

Maer ghelijck hy verhaelt hadde/ ſo verclaerde hy als noch / dat die ghene grootelijcx dwaelden / die ſouden moghen meynen / dat yemandt t'beleydt deſer ſaken ſoude connen aenveerden/ ſonder de voorſz. middelen/ ende die voorſz. ordre te ſtellen/ byſonder aenſchou nemende op de ghewoonlijcke traecheyt van de Reſolutien/ eñ van't opbrengen van de penninghen / waer door te beduchten ware / dat aleer ſulcken ordere / als verhaelt is/ ſoude weſen geſtelt/ alreede een deel van de goede Steden ende Kercken verloren ſouden gaen / ende anderen oorſaken gegheven worden/ door wanhope van hulpe / een ander partije te ſoecken ende aen te gaen.

Ende inghevalle henliedē deſen voorſlagh niet aenghenaem en ſoude zijn / ofte dat den ſelven te groote ſwaricheyt met hem ſoude brenghen/ om te werck te ſtellen / ende uyt te voeren: Soo verclaerde hy nochtans opentlijck/ dat hy nimmermeer gheraden oft goet vinden ſoude / met den Spaengiaert in handelinghe te treden. Maer ſoo ſy dan met den Hertoghe haer moeſten vereenigen/ dat van noode ſoude weſen toe te ſien/ datmen geen Stadt in perijckel en ſtelde/ eñ datmen hem van het Oorloghſvolck verſekerde/ ſonderlinghe van de Hoofden / de welcke den Staten ſouden moeten aenghenaem zijn/ ende haer Eedt doen / inſghelijcx haren Raedt niet te min: alſt doenlijck ware/ ſoude hy den derden wegh ongelijck liever hebben / nochtans onder de voorſz. Conditie ende Middelen/ anders waren ſy gheſchapen in handen van den vyandt te vallen/ ofte gheruineert te worden.

Ende den Prince zijn voorſz. redenen beſluytende / ſeyde/ dat dit was t'ghene hem goet ghedocht hadde/ haer voor te houden zijn ghevoelen op ſoo gewichtige ſaken/ biddende voornamentlijck die van Antwerpen/ haer te voeghen met de generaliteyt/ ende zijn advijs in't goede te nemen/ proteſterende/ dat hoedanigen Reſolutie ſylieden voornamen/ midts dat de Religie in haer geheel ende verſekert bleve/ dat hy voor hem ghenomen hadde/ hem daer naer te reguleren/ ende het overighe van zijn dagen te volbrenghen in den dienſte van de Generaliteyt van den Heeren Staten/ ende van de Stadt van Antwerpē in't byſonder.

De Staten reſolveren/ om veel te denen / met den Hertogh te veenigen.

Nae dat de Staten verſtaen hadden het ghevoelen des Princen van Orangien/ ende oock gehoort den Heere van Bellievre/ Ambaſſadeur eñ Raedt des Coninghs van Vranckrijck tot haer ghesonden/ een perſonagie zijnde van geleertheyt ende wijſheyt ſeer vermaert/ hebben gereſolveert met den Hertoghe haer wederomme te vereenigen / ende tot dien eynde afgheveerdight aen den voorſchreven Hertoghe den Preſident van Vrieſlant/ Doctor Leoninus/ dē Preſident van Vlaenderen / Meetkercke / ende andere. Van weghen den Hertoghe werden oock aengename Perſoonen tot Middelaers by de Staten ghebruyckt/ als te weten/ den Grave van Laval/ ende andere/ die veel over ende weder reyſden. De Staten vonden gheenen trooſt by haer Ghebueren van Enghelandt ofte Duytſlandt. Wt Vranckrijck creghen ſy ſchoone toeſegginghen / die nochtans met dreyghementen ſchenen vermengt te weſen. Ende by haer ſelven vondē ſy ſeer luttel middels/ om haer uyt den noot te helpen. De begeerte/ om hare Steden uyt des Hertogs handen te hebben/ drongh haer ſeere / vreeſende datſe mochten aen den Prince van Parma overgheledert worden: Oock de hope van Eyndoven te ontſetten met des Hertogs Volc/ t'welck by den vyandt ſterck beleghert was/ met meer andere ghelijcke oorſaken / beweeghden den Staten om de handelinge met den Hertoghe in aller manieren te vorderen.

Redenē den Hertogh bewegende tot Accoordt.

Den Hertogh van zijner ſijde worde ſeer tot de ſelve handelinge ende vereeninghe ghepoort/ door ghebreck van lijftocht ende ghelde / ende dat de Steden/ die hy in zijn gheweldt hadde/ van alles waren onverſien. Item de begheerte/ om zijn gevangen Volck binnen Antwerpen los te crijgen/ daer hy het erghſte van vreeſde / mitſgaders die hope van ſulcken leelijcken ſtuck met der tijdt te verbeteren met weldoen / ende alſoo die ſchandtvlecke uyt te wiſſchen. Daer werde ſeer aenghehouden / als dat den Hertoghe met behoorlijcke Garniſoenen binnen Bruſſel ofte Mechelen trecken ſoude / op dat daerentuſſchen de wonde / die noch verſch was/ wat geneſen mochte/ ende alſo bequamelijc van als verdragen worden. Eñ ten leſten zijn ſy in Meerte met den anderen over een ghecomen/ in der manieren als hier nae volght:

Als dat den Hertogh ſoude nae Duynkercken trecken/ met vier hondert te voet/ ende dry hondert te Peerde/ aldaer Hof te houden voor eenen tijdt/ om daerentuſſchen te handelen met de Gedeputeerden der Staten / die men daer ſeynden ſoude op eenen goeden verſekerdẽ voet / ſtreckende tot der Landen welvaren. Daerentuſſchen ſoudẽ alle Nederlanders ende hare goeden alomme in Vranckrijck ende tot Duynkercken ghearreſteert zijnde/ontſlaghen worden.

Contract van vereeninge tuſſchẽ den Hertogh eñ Staten/ den 18. Meert/ Anno 1583.

Op het onderteeckenen des Verdraghs/ſoude hy terſtondt Vilvoorden over leveren / daer nae ſoude hy zijn krijghſvolc/zijnde ontrent 25. hondert Switſers/ende drij duyſent Franſoyſen/met het overgebleven Peerdevolck/ doen trecken nae Willebroec/alwaer/van wegen de Staten/ſoude ghelevert ende ghetelt worden tnegentigh duyſent Guldens/ om onder't voorſz. krijghſvolck/ nae des Hertoghs ordonnantie / uytghedeelt te worden: Dat zijne Hoocheyt/ende t'voorſchrevẽ krijghſvolck ſouden Eedt doen / van trouwelijck zijn Hoocheyt te dienen/ende niet te beginnẽ teghen de Staten ende de Landen/maer haer te laten ghebruycken teghen de Spaengiaerden/ Malcontenten ende haer aenhangers/ ende dan ſouden ſy paſſeren over de Riviere in Brabant. Op den ſelven Eedt ſouden oock het Enghelſch ende Schotſch krijghſvolck uyt het Landt van Waes vertrecken nae Rijpelmonde/ende ſo over de Schelde/ om t'ſamen Eyndoven te ontſetten.

Hertoghs Volck comt in Staten dienſt.

Die Hertogh de Steden wederſtellẽde/ ende nae Duynkercken treckende/ ſoude ontfanghen zijn pampieren/ Meubelen eñ Geuanghenen.

Middeler tijdt ſouden by den Hertogh comen als Gyſelaers/ by hem vercoren / Jonckheeren Philips van Schoonhoven/Heer van Wanrop/ Borgemeeſter van Antwerpen/ Jan van Stralen / Heer van Marxem/Amptman/eñ Rogier van Leeſdale/ Heer van nieu Waelwijck/ Schepen van Antwerpen/ Noel de Caron / Heer van Schoonewalle/Borgemeeſter van de Vrije/met noch drij van de Ghedeputeerden/als Adolf van Meetkercke/ Preſident van Vlaenderen / Heyndrick de Blovere / Borghemeeſter van Bruſſel/ Meeſter Guilliame Everaerts / Pencionaris van Antwerpen. Deſe/ zijnde in handen van zijne Hoocheyt/ſouden de Franſoyſche Garniſoenẽ uyt Denremonde vertrecken/ende den Hertoghe van Duynkercken.

Ende zijnde op den wegh van Duynkercken/ ſouden hem oock overghegheven worden/ neffens die voorſz. Gijſelaers/alle de ghevanghen Franſoyſen/ met zijn Hoocheyts Cofferen/ Pampierẽ ende Meubelen/oock van zijne Dienaren/in ſulcken geſtalt/als ſy den 10. Meerte bevonden werden. Deſe ghelevert zijnde / ſoude den Hertogh ledighen de ſtadt van Dixmuyden/ende ontſlaen de voorſz. Oſtagiers : Welverſtaende / dat de Franſche ghevangenẽ eerſt ſouden betalen haer coſten/ ende de vereeringen by haer belooft/ daer in de Staten ſouden ten beſten ſpreken. Maer voor d'ander/die geen middel van gelde oft Borghe te ſtellen hadden / daer ſoude de Magiſtraet ofte Staten voor ſpreken/ ten laſte van den Hertoghe/die hem verbandt voor betalinghe van de ſelvighe ſommen. De voornaemſte ghevanghenen waren deſe: De Biſſchop van Conſtance, de Heere van Fervaques, de la Ferte, de Farquis, de la Vergine, de Ryeulx, ende Beaupré, de Seniſacq, de Pigneris, de Tourſays, ſint Remy, de Seyſeval, ende Cheaumont. De andere ghevanghenen en ſouden nerghens om moghen ghehouden worden / ten ware om haer byſondere ſchulden. Den Hertogh met alle de zijne tot Duynkercken zijnde / ſouden de Staten ſeynden / ſoo haeſt als het moghelijck ſal weſen / haer Ghedeputeerden / met volle authoriteyt / om met den Hertogh te handelen ende te beſluyten/alles wat dienſtelijck ende noodigh ſal zijn / tot des Hertoghs dienſte/ ende der Landen profijt ende verſekeringhe/ met alle onderlinge correſpondentie.

Den Hertogh ſoude oock expreſſe brievẽ ſchrijven aen het Franſoyſch Garniſoen / dat binnen S. Wijnocxberghen lagh/ hen belaſtende te vertrecken nae het Legher / ende de Stadt te laten in handen van het naturel krijghſvolck/op pene van onghehoorſaemheyt ende zijn toorn.

Ten leſten/ dat alles ſoude vergheten worden/ ende het Tractaet van Bordeaulx / van den 24. January / in't Jaer 1581. onderhouden. Dit Tractaet proviſioneel is tot Denremonde / den 18. Meerte/Anno 1583. gheſloten/onderteeckent gheweeſt/ ende den 2. April t'Antwerpen ghepubliceert. Ende alles over beyden zijden volbracht zijnde/ is den Hertogh tot Duynkercken ghecomen / verwachtende aldaer der Staten Ghedeputeerden / de welcke langhſam waren / om op deſer ſake te reſolveren / ſoo dat daerentuſſchen andere veranderinghen voorvielen / als volghen ſal.

Opſprake teghen den Prince / om ſ'Hertoghs feyt.

Daer zijn generalijck alle de Landen door groote opſpraken ghereſen/teghen de ſelve/die de Franſoyſen in't Landt ghebrocht hadden/ ende inſonderheyt tegens den Prince van Orangien/ niet teghenſtaende de Staten generael hem daer van genoech ontſchuldighdẽ: Maer de Spaenſgheſinde behielpen haer daer mede/ ende dorſten nu alomme ſtout ſpreken/ om alles in verwerren te ſtellen/ ten eynde / datter geenen anderen middel en ſoude overigh zijn / dan om de Landen te bevredighen met den Coningh van Spaengien/ daer vele doen ſeer nae trachten.

De Prince van Orangien trouwt des Admiraels dochter van Vranckrijc.

De Prince van Orangien hadde zijn vierde Houwelijck aenghegaen / met de Weduwe van wijlen de Heer van Tiligny / die vermoort was tot Parijs/Anno 1572. zijnde de dochter des Admiraels van Chaſtilion / oock doen vermoort. De welcke t'Schepe in Zeelandt aenquam/ den 7. April/ ende troude den 12. April / by de welcke hy in't naeſte Jaer 1584. den 29. February/ eenẽ ſone hadde/ ghenoemt Heyndrick Frederick.

Deſe alliantie met deſe Franſche Vrouwe vermeerderde des Volcx meyninghe/ te weten / dat hy ſeer tot Vranckrijck ghenepght was.

Eenen Cornelis de Hooge/ hem ſeggende des Keyſers ſone te weſen/ wordt in den Haghe onthalſt.

In Hollandt heeft hem/ ontrent deſen tijdt/ eenen Cornelis de Hooghe opghewor pen / hem ſelven ſegghende te weſen Baſtaert-ſone van den Keyſer Carolus de vijfde. Hy was in den Haghe gheboren / ten tijden als de Keyſer daer hadde gheleghen/ ende was een conſtigh Figuerſnijder in Coper/van deghelijcke Vrienden. Deſen ghevanghen zijnde in den Haghe / is aldaer by den Raedt van Hollant/als by den Preſidẽt Nicolai/ met de Raedtſheeren Borre/Cazembroodt/Brederode/ Loen/ Menin/ Backer ende Leeuwen/ verweſen/den 29. Meert/ ende geordeelt uyt den name van de hooghe Overheyt van den Graeſſchappen van Hollandt / Zeelandt / ende Vrieſlant/etc. geexecuteert te worden met den Sweerde / ende ghevierendeelt. De Sententie hiel in/ om dat hy buyten pijne ende bandẽ beleden hadde/dat ontrent Alderheylighen/Anno 1581. hem getoont waren Brieven van Credentie/ by eenen Gabriel de Selva/eertijts Camerlingh van den Keyſer Carolus de vijfde/die uyt crachte van de ſelve / hem ſochte te induceren/ van ſ'Coninghs weghen/ (mits dat den Pays tot Ceulen geenen voortgangh en creegh / om met hem by den Coningh van Spaengien te reyſen/door dien dat dẽ Coningh verſtaen hadde / dat hy zijns Vaders Baſtaert-ſone was: Waerom hy begeerde met hem te raedtſlaghen / hoe men op eenen nieuwen voet de Landẽ weder in onderdanicheyt mochte brenghen/ belovende/indien t'ſelve eenen goeden voortgangh hadde / hem te verſien met groote ſtaten ende digniteyten. Het welcke hy in deliberatie geſtelt hebbende met eenen Meeſter Jacob de Vos/ Medecijn tot Delſt/ heeft hem in Spaēgien te reyſen niet vertrout / maer met dē voorſz. Selva geſonden eenen Jan Kattaller uyt Vrieſlandt/ ontrent de tijdē/ dat den Prince van Orangien geſchoten werdt/ hem mede ghevende Brieven van Credentie/ eñ ſekere voorſlagh van middelen eñ vertoogh van den ſtaet / conditien ende ghelegentheyt van de Landen. Deſen Kattaller vijf Maenden uyt gheweeſt hebbende/ heeft hem Brieven van den Coningh ghebrocht/ ende aenghe ſeyt/ dat hy met den Coningh/ ende Doctoor Fonck veel ghehandelt hadde / dien zijn voornemen ſeer wel bevallen hadde. Ende om dat in't werck te ſtellen / ſoude den Coningh hem bygheſtaen hebben voor't eerſte met twee hondert duyſent Daelders/ die hy tot Ceulen oſte Franckfort ſoude oplichten/ om op zijnen name Ruyteren eñ Knechten aen te nemen. Daer beneffens hem belovēde te verſien met het Hertoghdom van Gelre/ oſte eenigh ander/ dat hem beſt gelegen ſoude zijn. Tot meerder verſekertheyt hem overſeyndende het afdruckſel van zijn Signet. Ende ſints hadde hy hem ſelven begoſt uyt te geven voor een Baſtaert-ſone van Ooſtenrijck/ eñ met den voorſchreven Meeſter Jacob de Vos/ ende Jan Kattaller een fameus Boecxken gemaeckt/ weſende heel oproerigh ende ſedicieus / gheintituleert/ Hoohhnoodigh advertiſſement, met inſertie van ſekere Brieven aen de Steden ende Officieren/ eñ Gulden van Hollandt/ uyt dē name van den Baſtaert van Ooſtenrijck/ om het Volck oproerigh te maken/ ende de Magiſtraten te verdrijvē/ uyt zijnen name hulpe toeſegghende. Eñ hadde mede geraedtſlaeght/ om eenighe Steden in te nemen/ ende t'Landt onder Spaengien te brengen/ hebbende eenen Willem Willevoortſz. aenbeſteedt vier duyſent Exemplarē van't voorſz. Boecxken te drucken/ met noch vier hondert van de voorſz. Brieven / ende noch Hans van Billen vier duyſent tot Ceulen te drucken in Franſoys / met het Wapen van Ooſtenrijck daer oppe / ende dat hy nu reede was nae Duytſlandt te reyſen / om des Coninghs gheldt t'ontfanghen / ende zijn ſtuck in't werck te ſtellen met Ruyteren eñ Knechten. Als hy daer over ghevangen/ ende op deſe bekenteniſſe verweſen werde ter doot/ is hy in dē Hage onthalſt gheweeſt ende ghevierendeelt.

Pedro Dordoigno gheexecuteert/ meynende den Prince te vermoorden.

In deſe Maendt van Meert iſſer t'Antwerpē eenen Spaengiaert gevangen/ ghenaemt Pedro Dordoigno / die bekende uyt Spaengien ghecomen te zijn/ om den Prince van Orangien te vermoorden/ ende dat hy daer over met dē Coningh ſelve ghehandelt hadde / hoewel hy namaels den Coningh daer van wilde ontſchuldigen/ ſeggende alleenlijck met zijnen Secretaris daer van gehandelt te hebben. Hadde oock in't door-reyſen te Grevelinghe met La Motte daer van geſproken. Hy ſeyde eerſt uyt Croatien ghebore n te zijn: conde verſcheyden talen ſpreken / ende was oock in't innemen ende plonderē der Stadt van Antwerpen gheweeſt. Alles volcomelijck bekent hebbende/ werde in Meert ghedoodt ende gevierendeelt.

Hans Janſſen onthalſt tot Vliſſinghen.

Desghelijcx in't volgende Jaer/ den 13. April/ werdt oock tot Vliſſingen eenen Hans Janſſen/ een rijc Coopman/ onthalſt/ die uyt eenen byſonderen haet den Prince / met alle die by hem waren/ meynde door Buſpoeder in eenen Kelder/ ontrent den Huyſe/ daer den Prince gelogeert was/ om te brengen/ ende hadde daer van ghehandelt met den Spaenſchen Ambaſſadeur in Vranckrijck.

Ontrent den ſelven tijdt is mede ghebeurt/ dat een Franſoys Capiteyn/ ghenaemt Goth/ zijnde van den Garniſoene der Sterckte ter Neuſe/ gevangen is ghewoorden/ ende ghevallen in de handen van dē Marquis de Roubaix/ van den welcken hy is aengheſproken ende verſocht geweeſt/ om eenighen dienſt te doen voor de behoudeniſſe van zijn leven/ dreygende hem anders te dooden/ om dat hy eens met ſwemmen uyt de Ghevangheniſſe gheraeckt was: Ende onder andere verghde hy den voornoemden le Goth/ dat hy de Sterckte ter Neuſen/ oſte een Bolwerc daer van (midts hy een Vendel daer binnen hadde) ſoude overleveren. T'welck deſen Capiteyn / ondoenlijck achtende/ t'ſelve weygherde. Daer nae verſochte hy den ſelven Capiteyn/ om yet voor te nemen op den Perſoone van dē Prince van Orangien: T'welck den Capiteyn/ naer vele woorden ende belofte van vergeldinge/ ten leſten aennam/ ſeggende/ dat hy wel toegangh wiſte / om hem te vergheven in een ſeker pottagie / ghecoockt met Palinghen/ die den Prince geerne at. Waer van den Marquis dē Prince van Parma uyt Eeckloo adverteerde/ die hem antwoorde/ dē aenſlagh goet te vinden/ ende gaf hem macht om de gheloften van de vergheldinghe te doen: maer hy ſoude den Capiteyn niet los laten/ dan onder een ander ſchijnſel/ om alle achterdencken te weeren. Alſo werdt deſen Capiteyn los ghelaten voor een Maendt Solts/ die hy de Trompetter betaelde. Ter neuſe comende / heeft hy den Gouverneur/ ende d'ander Capiteynen vergadert/ ende opentlijck haerlieden dit alle verclaert/ ende heeft hem naderhandt getrouwelijck ende vromelijck ghedraghen / tot der tijdt dat hy in Julio/ Aº 1584. op de Schanſſe van Lillo beleghert zijnde / met andere Capiteynen ende Soldaten eenen uytval dede / verjagende ende nederleggende de Wacht der Spaengiaerden / door zijn Been gheſchoten werdt / van welcke wonde hy naderhandt binnē Antwerpen gheſtorven is.

Capiteyn Goth ghesoliciteert den Prince van Orangien te vergheven.

Op deſe maniere hebben de vyanden van den Prince van Orangien/ by alle middelen geſocht/ hem om den hals te brenghen / als of het dan al ghewonnen ſoude zijn / het welcke ſy in't naeſte Jaer te paſſe brochten/ daerſe nochtans niet veel by en wonnē/ als uyt het vervolgh van deſe Memorien te ſien ſal zijn.

t'Antwerpē brandt de nieuwe Borse af.

In't ſelve Jaer van 1583. op den eerſten dagh van den Vaſten/ ſ'avonts tuſſchen 9. eñ 10. uren/ is den brandt t'Antwerpen in de nieuwe Borſe ghecomen / door eenighe Cremers boven op den Pandt / die haer vyer qualijck bewaert hadden. Daer brande binnen rondtomme uyt / al datter branden conde / met alle de Coopmanſchappen/ die de Cramers daer hadden. De Stadt alſdoen noch ghenoech florerende/ boude de ſelve wederom terſtondt op/ mits dat de Mueren in't viercant waren blijven ſtaen.

Eyndoven door Parma gewonnen/ den 23. April.

Wy hebben te vooren verhaelt/ dat den Prince van Parma Eyndoven hadde beleghert/ ſoo geringe hy hoorde van den aenſlagh des Hertoghs op Antwerpen / ende den twiſt der Landen met hem. T'welck de Staten oock ſeer beweeghde te eer met den Hertogh te vereenighen / om die voorſz. Stede met zijn hulpe te ontſetten. Ende alſoo het Contract gheſchiede in't beginſel van April / ſo trock het Krijghſvolc terſtondt te hoope/ te weten/ de Switſers/ Franſoyſen/ Enghelſchen ende Schotten / onder het beleydt van den Mariſchal Biron / ſy trocken in Brabant/ ende namen ten eerſten met ghewelt inne het Huys oſte Slot tot Vierſel / alwaer den Colonel La Garde/ nu Overſte van't Gheſchut/ doot bleef/ van een ſtuck t'welck berſtede. Deſe werdt ſeer beclaeght/ ende eerlijc tot Antwerpen begraven:

Want hy hadde eerlijck eñ vromelijc den Prince van Orangien ende den Staten ghedient/ende in veel aenſlaghen gheweeſt.

Hierentuſſchen creghenſe de tijdinghe van het overgheven van Eyndoven. Daer waren binnen de Heer van Bonnivet/ met de Heeren d'Alleyn/ ende Forquerolles/ met etlijcke Vendelen Franſoyſen ende Schotten/ die haer alle wel ghetrouwelijcken ende vromelijck ghequeten hebben in't ſtercken ende houden van der plaetſe. Maer alſo den Prince van Parma/ nae den aenſlagh op Antwerpen/ Meeſter alomme van den Velde was/ heeft hy Carel van Manſveldt belaſt/ dat Stedeken van langher handt rondtomme te beſluyten ende te begraven/ ſo datter niemandt uyt ofte in mochte/ ende niet wel by te comē en was/ Manſveldt alomme op zijn voordeel gheleghert zijnde. Waer door ten leſten/ nae dry Maenden/ die van binnen haer hebben moeten overgeven/ als ſy/ by ghebreck van lijftoch/ ende anders/ de Peerden/ Honden ende Catten gegheten hadden: Ende trocken/ den 23. April/ met gheweer ende Baggagie eerlijcken uyt. De Prince van Parma dede alle de Sterckten af breken.

Woude by Bergen gewonnē/ door Biron/ den 10. Mey.

Hier nae trock den Mariſchal Biron nae Roſendael/ende belegherde het Caſteel van Woude/ een ſtercke plaetſe by Berghen op Zoom/ toecomende den Marckgrave van Berghen/ daer wel 150. Italianen eñ veel Landtvolcx op was. Het Geſchut daer voor gebrocht zijnde/ vonden ſy de plaetſe ſoo ſterck/ datmen met vijfthien hondert ſcheuten weynigh uytgherecht hadde/ om te connen ſtormen. Doch het Garniſoen creegh vreeſe in't lijf/ende hebben't overgegeven den 10. Mey/ uyttreckende met Rappier eñ Poingiaert. Waer over den Capiteyn van Parma voor een Verrader gheſcholden worde.

Dieſt werdt aen Manſveldt oock overgegevē/ dē 27. Mey.

Terwijle Biron voor Woude beſigh was/ heeft Manſveldt/ met zijnen Leger van Eyndoven opghetrocken zijnde/ Tuernout/ Hooghſtraten/ Loenhout ende Vierſel weder inghenomen/ ende is daer naer voor Dieſt ghecomen/ daer den Colonel Paulus Toecker t'ghebiedt in hadde/ de welcke hem de Stadt oock over gaf/ als den Leger daer 10. oft 12. dagen vooren eñ ontrent gelegen hadde. In deſe Stadt en was geen Peerdevolc/ maer 4. Vendelen Nederlantſche eñ 2. Vendelen Engelſche Voetknechten/ die ſeer onſterck zijnde/ t'ſamen maer 300. Mannen uytbrochten. De Borgerije was ontrent vijf hondert Mannē ſterck/ maer niet tot vechten gheſint/ om dat ſy ſesmael in 17. Jaren van verſcheydē partijen inghewonnen waren gheweeſt: De Stadt was meer dan een half ure gaēs wijdt in't ronde/ uytbrenghende over de ſeven hondert ende vijftigh Roedē/ ende hadde aen d'een ſijde drooge Grachten/ ende aen d'ander ſijde luttel Waters/ ende leeghe Borſtweeringhe: Sy was rondt ſonder eenighe flanckeringhe/ om de Wallen te moghen bevrijden. Daerenboven lagen buyten verſcheyden Berghen/ door de welcke men die lichtelijck conde bedwinghen/ ſulcx dat ſy ghemackelijck/ jae oock ſonder groot Gheſchut te winnen was. Daerenboven was de Borgherije moedeloos/ vreeſende gheplondert te werden/ de welcke den Colonel dronghen/ om met den vyandt te handelen. Het verdragh werdt ghemaeckt/ dat ſy ſouden de Vendelen overleverē/ ende met haer Wapenen uyttrecken/ met ſoo veel Baggagie/ als ſy ſouden connen draghen op eenighe Waghenen eñ Peerden van de Capiteynen. Die van de Borghers wilden/ mochten oock op de ſelve conditie vertrecken.

Alſoo quamen ſy/ den 28. Mey/ tot Borgherhout by Antwerpen/ alwaer corts daer over den Colonel Toecker ghevanghen werdt/ ende het Krijghſvolck (uytghenomen de Enghelſche) als onweerdigh afghedanckt. Maer alſoo den Colonel van veel Artijckelen beſchuldight ende beſwaert werde/ heeft hy hem met de boven-verhaelde redenen/ eñ met de onwillicheyt der Borgheren/ die wel de ſterckſte waren/ ende anderſins ontſchuldight/ende die onſchuldt in Drucke uytgegheven/ende is alſo daer van ghecomen.

Manſveldt werdt het Slot Weſterloo overgegeven/ den 5. Junij.

Terſtont hier nae heeft Manſveldts Legher hem ontrēt Weſterloo begeven/ een ſtercke plaetſe in de Kempen in Brabant/ op de Riviere Nethe gheleghen. Sommighe verbitterde Boeren weſen hem een valleye/ ontrent een half mijle van daer/ daer in hy mochte het diep Water rondtomme het Slot van Weſterloo afleyden/ t'welck hy ſoo dede met eenen Gracht/ die hy dede graven/ ſulcx datmen droogh voets aen het Slot comen conde. Als nu de Overſte/ ghenaemt Vliet/ hem daer over beſchoten vondt/ heeft hy t'Slot overghegheven/ den 5. Junij. Daerom hy oock tot Antwerpen ghevanghen werdt/ met groote opſprake der Borgeren: maer quam weder los.

Parma beſpringt Birons Legher by Rooſendael/ den 20. Junij.

Nae het innemen van deſe plaetſe/ quam de Prince van Parma ſelfs der Staten Legher beſoecken ontrent Rooſendael/ den welckē de Marſchalck Biron ſoo wel op voordeel beſet hadde/ dat het ſcheen/ dat de vyant ſonder groote ſchade hem niet ſoude connen beſpringhen. Maer alſo Parma wiſte datter cleyne eenicheyt/ geen diſcipline/ ende groote miſvertrouwen in't Legher was tuſſchen de Franſoyſen/ Enghelſchen ende Nederlanders/ nam hy eyndelijck voor/ den 20. Junij/ dien te beſpringen/ t'welck hem eens deels wel gheluckte: Want aen d'een ſijde werden de Enghelſchen gheſlaghen/ overmits eenighe uyt verachtinghe ofte miſtrouwen haer toegheordineerde plaetſe niet en hielen. Biron ſelve wert in zijn been ghequetſt/ doch de ſchade en was niet groot: Waeromme Parma/ ſiende dat hy met een oudt Krijghſman te doen hadde/ in Julio vertrock/ om Herentals te belegghen/ daer wel ſeſthien ſondert Mannen by die van Antwerpen in gheleypt waren/ ſoo dat hy te vergheefs zijnen tijdt verſleet.

De ſaken der Staten in Nederlandt liepen daghelijcx meer ende meer confuſer ofte in werringhe/ midts dat de Staten generael/ die nae den aenſlagh des Hertogs op Antwerpē/ den Raedt van State neffens hem weſende/ ontſlagen hadden/ ſoo dat het geheel Regiment weder in haer handen was ghevallen. Ende mits verſcheydenheden van opinien en conden ſy onder malcanderen niet accorderen/ gemerckt eenige Spaenſchgheſinde/ andere quaet Franſoys waren/ ende de reſte ooc gealtereert/ om der Franſoyſen ontrouwe/ ſochten verwerdelijck de een des anderen ghevoelen tegen te ſpreken/ ſoo dat oock de Hertogh van Brabant ende Anjou/ tot Duynkerckē noch zijnde/ t'ſelve wel ghenoech gewaer werde/ tot den welcken ten leſten gheſonden werden Gedeputeerden/ maer met cleynen beſcheede. Daer beneffens nam daghelijcx zijn aenſien meer ende meer af/ overmits Biron/ met zijn Krijghſvolc/ om redenen voorſchreven/ ſeer weynigh ofte niet uyt en rechte: t'welck veroorſaecte/ dat den haet ende het miſtrouwen tegen den Franſoyſen meer groeyde/ door het toeſtoken der Spaenſch-gheſinde/ nu verſtout ende vermeerdert zijnde.

Hertoge van Brabant eñ Anjou vertreckt uyt Nederlande ende uyt Duynkercke op Calis/ dē 28. Junij.

De Hertogh hier door beweeght/ oock ſieck zijnde van onghenuechte/ heeft goet ghevonden nae Vranckrijck te vertrecken/ ſoo om ordere te gheven tot de beſcherminge van Camerijck/ nae t'welcke de omliggende Garniſoenē ſeer ſtonden/ als om zijn naerder ſaken/ nopende den twiſt tuſſchen hem eñ den Coningh zÿnẽ Broeder: Waeromme hy tot Duynkercken alle zÿn Hofgheſin ende Baggagie t'Schepe ghedaen heeft/ ende is alſo van daer ghetrocken nae Calis/ den 28. Junÿ/ latende Monſeur de Chamoys voor Gouverneur binnen Duynkercken/ met eenighe vier oft vÿf hondert Mannẽ/ die men meynde wel twaelf hondert ſterck te weſen: want alſoo ſy twee ofte dry dagen te vooren gemonſtert waren geweeſt/ ende gheldt hadden/ liepen ſy al met den Hertogh wech/ niet tegenſtaende de Poorten geſloten waren/ ende lietẽ haer over de Mueren vallen: Desghelÿcx trock met hem uyt bycans alle de Schepen ende Schipvolck.

Parmas Krÿghſ volck in Vlaenderen beleggẽ Duynkercken/ den 30. Julÿ.

De Heere van Montigny/ ende La Motte met de Garniſoenen die Parma in Vlaenderẽ hadde/ hadden haer over langhe op eenen aenſlagh toegheruſt op Nieupoorte/ ſoo men meynde/ alwaer ſy verſtant mochten binnen hebben. Nu hoorende van des Hertogs vertreck / hebben ſy ſubÿtelÿcken alle haer Krÿghſvolck vergadert / dat ſy conden/ ende zÿn den leſtẽ Julÿ voor Duynkercken ghecomen / ende hebben terſtont de Havene met Ketenen ende Maſten gheſtopt/ eñ Schanſſen daer by ghemaeckt.

Deſcriptie van Duynkercken.

Deſe Stadt Duynkercken is in Vlaenderen hardt op den Zeecant ghelegen/ vÿf ofte ſes mÿlen van Cales/ ende dry mÿlen van Grevelinghe: was een redelÿcke goede Stadt/ vol neeringe vã Coopmanſchappe ende Viſſcherÿe/ eñ nu weder wel ghebouwt/ t'ghene dat by de Franſoyſen afgebrandt was/ Aº 1558. Sy en is niet ſeer ſterc/ mits ſy in de Zee-Duynen is ghelegen/ dieſe genoech commanderẽ. Daer vergaderen veel cleyne Wateren/ die voor de Stadt in Zee vallen/ eñ maken de Havene. Groote Schepen en connen daer niet in comen / want de Havene voor de Stadt alle ghetÿde bycans drooghe is.

Montigny ende La Motte hebben alſoo deſe Stadt onverſiens ſtoutelÿck aenghevallen/ met ontrent vÿf duyſent Mannẽ/ als het meeſte Volc daer uyt was/ ende ſoo nauw terſtont rontomme beſet/ dat ſelve die van den Garniſoene van S. Wÿnocxberghe (maer een mÿle van daer ghelegen) daer niet binnen en conden / wel wetende/ dat den haet ende het miſtrouwen / die men den Hertogh eñ den Franſoyſen droegh/ alle het ontſet beletten ſouden / ghelÿck het oock ghebeurde. Want alſo de Prince van Orangien / ende de generale Staten / terſtont derwaerts wilden ſchicken over't Water den Maerſchalck Biron / met Switſers ende Franſoyſen/ op't verſoeck van de twee Leden van Vlaenderen/ namelÿck / Brugghe ende t'Vrÿe: Soo en hebben die van Ghent den pas niet willen toelaten door't Landt van Waes / ſegghende: Nademael dat ſy met goede Conſcientie niet en mochten dẽ Hertogh van Anjou weder aenveerden / ſo en waſt niet behoorlÿc hem met zÿn Krÿghſvolck te behelpen. Op dit tegenſeggen verſochten die van Brugghe eñ van den Vrÿe (met preſentatie van uyt te reycken haerlieder reſpective quoten/ in de verſochte ſomme van den Prince tot dien eynde/ daer inne vervanghende die van Yperen) dat de Maerſchalck Biron ten minſten met zÿnen Leger mochte comen voor Nieupoorte / om het overſchot van Weſt-Vlaenderen ten minſten te bewaren. Ende daer toe wert by de voorſchrevẽ twee Leden terſtont t'Broodt voor den Legher ghebacken/ ende men begoſt een beſchanſſinghe voor Nieupoort te graven : T'welck van de Staten aldus goet gevonden werdt/ gemerckt vaſtelyck te vermoeden was/ dat het Leger voor Duynkercken/ t'welck (in't eerſte eer Parma daer ſelve by quam) maer vÿf duyſent ſterc was/ de comſte van Biron niet verwachten en ſoude: Want alle ghetÿden alſt hoogh Water was/ het Legher door't Water in dry deelen verdeylt was. Maer die van Ghent/ daer nu de Spaenſch-gheſinde in credit ende authoriteyt waren comen / door haet teghen Franſoyſen / proteſteerden ende verclaerden opentlÿc/ dat ſy haer ſouden afſonderen / ſo verre men hem met t'ſelfde Krÿghſvolck wilde behelpen / ende ſy en wilden geen Franſoyſen in Vlaenderen lÿden. De Prince van Orangien deſe hartneckicheyt van die van Ghendt ſiende / ende vreeſende van voorder onordeninghe/ ordineerde diverſche Regimenten Ingeborene / Engelſche eñ Schotten / nae Vlaenderen te trecken / om ten minſten de andere Steden te beter te verſekeren / t'welck oock door onwillighe voorſz. gheretardeert ende belet werdt: ſoo dat het daerentuſſchen genoech te ſpade werdt.

Duynkercken by Parma gewonnen/ den 16. Julÿ.

Hierentuſſchen trock des Prince van Parma Leger voor Herentals op/ ende quam oock voor Duynkercken/ daer hy alle geweldt toonde. Den Gouverneur Chamoys / alſo hem van geene ſÿden gheen ontſet en quam / creegh oock veel vergramde Borgherÿe teghen/ dies hem te onſterck vindende / om voorder gheweldt te wederſtaen/ handelde met Parma/ ende trock/ den 16. Julÿ/ met zÿn Krÿghſvolc daer uyt met Rappier ende Poingiaert.

Als nu Parma dus Meeſter van deſe Zeeſtadt Duynkercken was/ heeft hyſe met Spaengiaerden beſet / ende is hem ſeer nut tot zÿn Oorloghe gheweeſt / want hy terſtont daer uyt cleyn Oorlogh-ſchepen ter Zee gheſonden heeft / die dagelÿcx veel Buyten ende Schepen/ met alderhande Coopmanſchappen/ Victalie ende nootdruſt/ in brochten: T'welck die van Hollandt ende Zeelandt niet wel beletten conden/ overmidts ſy met ſommighe Winden / die op het Landt waeyen/ daer niet wel en connen voor de Havene blÿven ligghen.

Nieupoort wordt Parma oock overgegevẽ met Vuerne.

Van Duynkercken trock Parma met zÿnen Leger tegen Nieupoorte/ t'welck hem oock corts over gaf/ want de Ghemeynte ſtercker was dan het Garniſoen/ weſende maer van twee Compagnien. De Capiteynen / te Brugghe comende/ werden daer over ghevanghen / doch nae corte daghen weder ontſlaghen: Alſoo oock de Capiteynen van Vuerne / die welcke de plaetſe overgegheven hadden/ ſonder den vyandt te ſien.

De tÿdinghe van het overgaen van Duynkercken te Brugghe ghecomen zÿnde / ter ſelver uren/ dat de Borghemeeſters van de twee Collegien by den anderen waren/ te weten/ de Heeren Niclaes Caſembroodt / met Pieter Dominicke van Brugghe / ende N. van Mariboorde / met Meeſter Franſoys Nans van die van dẽ Vrÿen/ hebben die ſelve in der haeſt / ſonder voorweten van de reſpective Collegien/ ende ſonder het vergaderen van't Gemeynte/ als ooc van den Prince van Orangien / ende generale Staten/ (onbedachtelÿck voorby gaende den Prince van Eſpinoy/ die't wel hadde verdient/ zÿnde Catholÿck) gheſonden haer Ghedeputeerde/ van weghen de twee Leden/ naer Bevere/ om te verſoecken den Prince van Chimay (die hem aldaer onthiel) tot haren Gouverneur/ ende dat niet door eenighen quaden wille/ ofte door miſverſtandt met den Prince van Orangien/ ofte generale Statẽ/ maer alleenlÿck/ uyt dien ſy wiſten/ dat de Stadt van Brugge ſoude moeten verſien worden met grooter Garniſoene/ vermoedende in't ſtuc van Oorloghe de reputatie ſeer noodigh te weſen. Waeromme ſy daer toe hebben willen verkieſen een Perſoon van grooter qualiteyt/ van den welcken ſy alſdoen geenderhande miſtrouwẽ en hadden.

Die van Brugghe eñ t'Vrÿe verkieſen den Prince van Chimay voor Gouverneur van Vlaenderẽ.

Op dit verſoeck is den Prince van Chimay terſtont tot Brugge ghecomen/ende aldaer ontfanghen als Gouverneur van de twee voorſchreven Leden / den 22. Julij / ende niet langhe daer nae den 7. Auguſti oock van de andere twee Leden van Vlaenderen / met eenige van de welcke hy te vooren heymelijck verſtandt ghehadt hadde.

Parma Ooſtende beleghert / treckt weder af.

Hierentuſſchen den Hertogh van Parma vervolgende zijne Victorie/hadde beleghert Ooſtende/alwaer die van Brugghe/voor het aencomen van den Prince van Chimay/ gheſonden hadden vier Vendelen Knechten/ ende op zijn aencomſte heeft den voorſchreven Prince daer geſonden neghen Vendelen van het Regiment van den Heer Philips van der Gracht/Heer van Mortaigne/ onder dẽ Capiteyn van Jaques Tutelaer/Luytenãt Colonel/neffens andere uyt Brabant/door laſte van den Prince van Orangien. Deſe leſte Compagnien tot Ooſtende ghecomen weſende/ ende daerenboven ſ'nachts Capiteyn Merten Drooghe met alderhande voorraedt van Munitien van Oorloge/ ſoo is Parma (dat vernomen hebbende/ende ſiende de Stadt wel verſien) van zijn belegh/nae vier ofte vijf dagen/afghetogen/ hoewel hy eenighe ſtucken Gheſchuts gheplant hadde/ende is van daer nae Dixmuyden getrocken/ alwaer vijf Compagnien in Garniſoene lagen/ die hy oock ſonder grooten wederſtandt becomen heeft.

Wijnocxbergen beſet [illegible] geeft haer aen Parma.

Met dit overgaen van deſe ſteden van Duynkercken/ Nieupoort/ Vuerne ende Dixmuyden/ was S. Wijnocxbergen beſet ende beleghert van de omliggende Garniſoenen. Daer lagh binnen Monſeur de Villeneufve / met eenighe Compagnien Franſoyſen van zijnen Regimente: De welcke/hoewel hy van de gereformeerde Religie was/ ende in dienſte gheweeſt was van de Staten / op de repartie van Vlaenderen / al voor de comſte van den Hertogh van Anjou / nochtans ſiende des Landts ſaken daghelijcx qualijck afloopen/ende geen hulpe ofte aſſiſtentie verwachtende/heeft die Stadt oock overgegheven/doende eerſt hem ende zijn Volck wel betalen.

Ypren beleghert.

Naer het overgheven van Dixmuyden / was Parma vertrocken met zijnen Legher op Ypren / een van de vier Leden van Vlaenderen/ die hy ſterck belegherde. De Stadt was ſterck van Borgherije/ ende daer binnen tamelijck Garniſoen / onder het bevel van den Heere van Marquette / die daer Gouverneur was / door wiens beleydt ende cloeckmoedicheyt het belegh lange duerde/alſo wy hier nae vertellen ſullen.

Meenen wordt verlaten/ende de Schotten daer uyt in Brugghe ontboden.

Die van Brugghe waren voor haer Stadt in deſen voorſpoedt des vyandts beſorght/ eñ alſoo ſy weynigh Garniſoens in hadden/ende onder de Ghemeynte veel geneyght waren tot den vyant/ hadden ſy beſlotẽ/al voor de aencomſte van Chimay / t'ontbieden den Colonel Boyde / met het Schotſche Regiment / weſende van haerlieden Colonel ghemaeckt/ende het Regiment by haerlieden betaelt / ende de ſtadt van Meenen te verlaten/alwaer het in Garniſoene lagh.

Welcke Reſolutie terſtont / nae de comſte van den Prince van Chimay/in't werc werdt geſtelt: Waer aen te ſien is / hoe verſcheyden dickmael zijn de uytcomſten van de aenſlaghen/ ende meyninghen der Menſchen. Deſen Colonel Boyde werdt ontboden tot beſcherminge van de Stadt Brugghe / die welcke hy namaels met Chimay in de Spaengiaerden handen ghebrocht heeft.

Rumoer tot Antwerpen teghen den Prince.

De ſaken van de Landen aldus onſeker ſtaende/ende het geluck haer alomme tegen loopende/ heeft oorſake gheweeſt / dat de Ghemeynte ſeer begoſt heeft te murmuren tegen d'Overheyt/alſt ghemeynlijck in ſulcke tijden ghebeurt / daer de Spaenſch-geſinde haer over al wel mede wiſten te behelpen. T'ſelfde is oock t'Antwerpen gheſchiedt/alwaer t'ghemeyn Volck/door eenige bedeckte Inſtrumenten/ ſchielijcken wijs gemaect werde / dat de Prince van Orangien aldaer de plaetſe van't Caſteel vol Franſoyſen ghebracht hadde/ die aldaer ſochten haer ſelven te begravẽ ende te beſchanſſen: Waer toe wel eenige verwe gaf een afpalinge met Grachten/ die men maecte op de pleyne voor't Caſteel / om die te betimmeren/ſcheydende de Heerſtratẽ van de erve/ die men vercoopen ofte betimmeren ſoude. Op dit rumoer ontſtondt t'Antwerpen een alarm / ende de Ghemeynte liep ghewapent nae het Caſteel/ ende doorſochtent al. Ende niet teghenſtaende/ dat ſy niet en vonden / ſoo was nochtans de ongheregheltheyt van ſommighe ſoo groot / dat ſy den Prince uyt eyſchſten / hem ſcheldende opentlijck voor een Verrader/ ende inbrengher van de Franſoyſen.

Den Prince van Orangien treckt na Zeelant/ dẽ 22. Julij.

Dit rumoer (door beſchaemtheyt van datter niet bevonden werde) gheſtilt zijnde / heeft den Prince ſeer verdroten/te meer/om dat de Magiſtraet daer geen ſtraffe over dede / uyt vreeſe van de Ghemeynte/die nu ſtout ende trotſigh geworden was/daerom hy dies te eer uyt Antwerpen/ met alle zijn Hofgheſin/ vertrock nae Zeelandt/ den 22. Julij/ alwaer hy oock weſen moeſte/ om dat de generale Staten aldaer beſchreven warẽ/ ende liet t'Antwerpen ſchriftelijcke Inſtructie/ daer de Stadt haer nae behoorde te reguleren. Oock ſtelde hy in't Officie van Borghemeeſterſchap/voor't naeſte Jaer/ dẽ Heere van S. Aldegonde/ een Man / die hy veel toebetroude / den welckẽ hy geerne hadde beweeght/om het Ampt van't Marckgraeſſchap aen te nemen / maer hy weygherde ſulcx te doen.

De Marſchalck Biron / met de Switſers eñ Franſoyſen/ vertrect uyt Nederlant/ den 27. Auguſti.

De Prince van Orangien in Zeelandt ghecomen zijnde/ hadde geerne geſien/ dat de Landen de Switſers/ende de reſte van de Franſoyſen/die noch onder den Maerſchalck Biron in't Landt waren/ in dienſte ghehouden hadden / maer ten was niet moghelijck/ om datter t'Volck in't gemeyn ſulcken miſtrouwen van hadde/ hoewel de Steden naeſt den vyandt gheleghen/ als Bruſſel die belegh vreeſden/daer toe ſeer ghewilligh waren/maer daer werde gheſtemt ende goet gevonden/ datſe ſouden vertrecken. Ende werden over ſulcx tot Biervliet (t'welck is een Eylandeken) gheleydt/ende daer gheſcheept: ende vertrocken alſo met Biron/den 27. Auguſti/nae Vrancrijck/ by den Hertogh/die ontrent Camerijc ſcheen weder Volcx te vergaderẽ/waer mede hy den Prince van Parma oorſake gaf zijn Frontieren ſterck te beſetten: Inſonderheyt oock/alſo die van Camerijc groote uytvallen in Henegouwe ende Artoys deden / ghelijck mede het Garniſoen van Bruſſel dede / die Brayne le conte gheheel pilgeerden / ende andere plaetſen in Henegouwe afliepen.

Parmas Volck van Breda neẽt Steenbergẽ inne/den 12. Auguſti.

De Grave van Hohenlo trock oock in Brabant / brandende alles daer hy conde by comen. De Garniſoenen van Herentals plonderden een Stedeken in't Landt van Luyck/ Weert geheeten: Daerentuſſchen nam Parmas Volck van Breda een cleyn Stedeken in Brabant aen den Watercant gheleghen/ghenaemt Steenbergen/ met practijck inne/maer conden daer mede luttel uytrechten/ overmidts het doorſteken van eenen Dijck / ende dat voor de Haven eenige Schepen van Oorlogen te wachte waren gheleyt.

Schanſſe ter Neuſe wort by Hohenlo ghemaeckt.

Ende daer nae / in't beginſel van November/ trock Hohenlo/ met 19. Vendelen krijghſvolck/ in Vlaenderen / ende maeckte ter Neuſe een gheweldighe Schanſſe/om daer mede de Riviere de

Schelde te bevrijden/ ende om excurſien op den vyandt in Vlaenderen te maken/ ende ſtack daer oock Dijcken deure.

In Auguſto 1583. vergaderden de Staten generael tot Middelborgh in Zeelandt/ om eenen goeden voet te nemen op't Gouvernement der Landen/ ende om te beraden/of men den Hertogh weder aennemen ſoude/ofte niet. De Gheſanten van den Hertoge/ de Heere Deſpruneaulx, dede aldaer een Propoſitie/ſtreckende tot verſoeninghe/allegerende/dat den Hertogh nu was gemaeckt Luytenant Generael van den Coningh van Vranckrijck/hebbende alle de Sterckten van't Rijcke in zijn handen/ eñ ware alſo in ſtate om haer te helpen: Ende dat hy oock niet en wilde verlieſen t'ghene dat hem gegheven was/ ende toequam/ ende dierghelijcke. Alſoo dat hy groote vorderinghe toeſeyde/ ende oock ſcheen te dreyghen.

Dē Hertogh van Brabāt doet aenbiedinghe/ende oec dreygen.

Daer werdt oock voorgehouden/hoe dat door den Hertogh den vyandt 14. Maenden voor Camerijck werck gegheven ware/eñ ſelve den voorgaenden Somer/ den vyandt weſende ſoo ſterck als opt te vooren/door des Hertogs Heyrcracht/ mits het ſluyten van Camerijck/tot gebreck van Victalie ghecomen was/ ende daer door ſterfte onder haer/ dat ſy ſoo ſmolten/ datter van haer niet bedreven en werdt. Hy hadde oock Lochum ontſet/ ende dierghelijcke. Datter oock te overdencken ſtondt het perijckel/ daer ſy haer in ſouden ſtellen/ den Hertogh verlatende/ als die ſoo luttel Krijghſ volck hadden/ ende van zijn hulpe verlaten ſouden zijn/ ende die noch geen ordere in de regeringhe gheſtelt en hadden: Daerenboven hadden te beduchten in zijn vyandtſchap te vallen/ende volgens van den Coningh zijnen Broeder/ wiens macht tegen haer ſoude ghebruyckt worden/met ondergangh van Coophandel ende Scheepvaert/ waer mede de armoede ſoude wech nemen de middelen van ghelde die tot der Oorloghen is. Ende ſouden boven dien vallen in perijckel van beſprongen te worden/ ſeffens van de twee machtighſte Coningen van Chriſtenrijc met haer Bondtghenooten. Te meer/gemerckt ſy Duytſlandt (door het wechſeynden van den Eertſhertogh Mathias ghenoech t'onvreden) tot haer niet wel geneyght en haddē. Eñ dat ooc de Coninginne van Engelandt ghenoech te kennen ghegheven hadde/ dat het verlaten van den Hertogh haer niet aenghenaem en conde zijn: Alſo dat geenen anderē Prince/in dien ſtaet ende verloop ſtaende/ haer ſaken ende beſcherminghe ſouden willen aenveerden.

Om de verſcheyden Provincien des Nederlants/dienende een Monarchiael Regiment/ beſnedē met Contracten/ voor tyrannije.

Voorder werden oock des Hertoghs fauten ontſchuldight/ als dat diergelijcke faulten dickwils vallen in de wijſte eñ goedertierenſte Princen/ als in haer goeden Hertogh Philips van Borgongien/ende Keyſer Maximiliaen bevondē ware. Ende dat (mits de verſcheydenheyt van der Provincien ende Steden/die d'een den anderen ghewoonlijck ſoecken t'voordeel van de neeringhe/ Coopmanſchap ende Scheepvaert te onttrecken/ boven dien/ dat ſy oock machtighe Coningen ende Potentaten tot Ghebueren hadden) den Lande diende/daeromme een Regimēt Monarchiael/ om eendrachticheyt te houden/ nochtans beſneden ende getoomt voor tyrannije ende onwettigh gheweldt/ met Tractaten ende Blijde Incomſten/ als het Tractaet van Bordeaulx/ op welcke de Hertoghe aenghecomen ware: Daer toe de Staten Conditien ende verſekertheden ſouden connen byvoeghen/ niet toelatende eenighe Franſche Garniſoenen/ende dat zijnen Raedt van State ſoude van ghetrouwe eñ verſtandighe Perſonagien/ ende zijn Hofgheſin van Ingheborene ghemaeckt moghen worden/ alles met behoorlijcke middelen voorhoudende/ t'welck men tot noch toe in ghebreke ware gheweeſt.

Op wat middelen met den Franſoyſen ware te reconcilieren.

Oock mocht men den Coningh verwillighen zijnen Broeder by te ſtaen/met openbare Oorloghe teghen Spaengien/ waer door des Krijghs haeſt een eynde ſoude ghemaeckt worden: Ende om den Coningh daer toe te verwillighen (ghemerckt den eenen Broeder voor den anderē/ ſonder profijt te verwachten/niet gheerne ſoo ſware laſten ende perijckelen aenneemt) ſoude niet ongheraden ſchijnen in't Verdragh te verwilligen/ dat inghevalle den Hertoge ſonder wettighe kinderen quame te ſterven/ dat deſe Landen ſouden vervallen aen den Coningh zijnen Broeder/al op Conditie nochtans in't voorſchreven Verdragh van Bordeaulx begrepen/ eñ andere/ die de Heeren Staten door haer voorſichticheyt noch daer by ſouden mogen voeghen/ tot meeſte verſekertheyt van de Religie/ Privilegien ende Vrijheyt/ ende verlichtinghe der Landen/etc.

Die van Vlaenderen ſoecken af val van d'ander Provincien.

Dit ende diergelijcke ſwaricheden meer werden daer ghehandelt/ ſoo datmen niet wiſte wat voornemen/ofte ſagh eenige uytcomſte/maer uyt veel tegen-redenen in de vergaderinge/heeftmen nochtans ghevoelt/ dat de Landen weynigh tot dē Franſoys geneyght warē: want die vā Vlaēderen haer daer ſeer tegen ſteldē/ vervoert zijnde van haren nieuwē Gouverneur/den Prince van Chimay/ die hem van alſ doen ſeer partijdigh vertoonde. De welcke corts/nae dat hy aenghenomen was/ nae Ghendt trock/alwaer een vergaderinge van de vier Leden gheleydt was/ om te ſprekē van de bequaemſte middelē tot beſcherminge van den Landen: op welcke vergaderinghe hy Volck vindende van zijn gheſintheyt/ die den Prince van Orangien/ om veel aenmerckingen/vyanden waren/ heeft met die van Yperen/ die nu beleghert waren/ die van Brugghe ende t'Vrije/ ghenoech ghedrongen mede te beſluyten op het ſeynden aen dē Hertogh Jan Cazimirus/ om hulpe ende byſtandt. Ende alſoo den Borgemeeſter Caſembroodt (die merckte waer deſe Reſolutie toe ſtreckte) daer ſeer tegen was/heeft hy den ſelven ſeer doen verſpreken ende beſchamen/ door den Predicant Haren/ in volle vergaderinghe van de Leden/ ſoeckende anders niet dan die van Vlaenderen alſo af te trecken van de handelinghe met Vranckrijck/ ende die alſo in miſ verſtandt ghebrocht hebbende/ met den Prince van Orangien/ eñ de andere Provincien/ als ſy geen ontſet ſouden crijghen van Duytſlandt/ de ſelve te brenghen tot af val/ ende by ghevolgh tot verſoeninghe met den Spaengiaert: hebbende tot dien eynde het meeſtendeel van het Krijghſ volc/ dat te vooren gheſonden was by den Prince van Orangien/afgedanckt/ende verſonden nae Brabandt. Volgende de voorſchreven Reſolutie/hebben die van Vlaenderen verclaert/ in de voorſz. vergaderinghe der Staten generael tot Middelborgh/ gheſonden te hebben aen de Vorſten van Duytſlandt/ van welcken ſy ſeyden verſekert te weſen byſtandt te verwervē/verſoeckende de ander Statē/dat te willen goet vinden eñ toeſtaen/ ende daer mede de handt aenhouden. Waer op afgheſonden werdt Doctoor Io. Iunius, om de Vlaemſche Gheſanten te volgen ende by te ſtaen in haer Legatie. Maer alſoo ſy maer gheſonden en hadden/om t'ghemeene Volck te bedrieghen/ (als namaels ghenoech bleeck/ eñ de Prince van Chimay Dienaers haer daer van ſelve hebben namaels beroemt) ende oock geen gheldt aengeboden: ſo werter onder de Staten ſelve geraemt/ noch andere Gheſanten aen den Hertogh Caſimirus

Die van Vlaenderen ſeynden in't particulier aen Cazimirus/ om hulpe.

mirus te ſeynden/ eñ hem aen te dienẽ/ ſo hem geliefde (de Oorloge in't Sticht van Ceulen geeynt zÿnde/ daer hy doen eenen tocht toe gereet maecte) over den Rÿn den tocht te doen/ men ſoude zÿnen Legher betalen vÿftigh duyſent guldens ter Maendt/ ende hem verſtercken met vier groote Schepen van Oorloghen/ ende vier cleyne in de Riviere/ wel ghewapent met Volck eñ amonitie/ ſoo haeſt hy met zÿnen Legher in't Stiſt ſoude ghecomen zÿn/ voor vier Maenden langh. Ende wanneer hy over de Maſe ghecomen ſoude weſen/ ſouden hem betaelt worden hondert vÿftigh duyſent gulden ter Maendt/ ende zÿn hoopẽ vermeerdert eñ verſterct met duyſent Peerden Lanciers/ eñ twee duyſent Archebuſiers. Maer hier en quam niet af/ alſoo wy noch ſullen verhalen/ want het by die van Ghent onderhandt verhindert werdt.

Cazimirus wordt Conditien voorgeſlagẽ/ om de Landen te aſſiſteren.

Hier werdt op de generale ſaken luttel beſlotẽ/ door dien dat het tegenſtel van die Vlaenderen/ den anderen Provincien achterdencken eñ aftrec maeckte/ ende oock die van Ghelderlandt/ Wtrecht ende Overÿſſel daer niet ghecomen en waren: Waeromme de vergaderinghe anderwerf tot Dort werdt beſcheyden. Maer daer werdt goet ghevonden/ datmen de Stadt van Bergen op Zoom (ghemerckt Steenberghen nu ghenomen was) daer niet alleen Brabant/ maer oock Hollandt ende Zeelandt veel aen ghelegen ware/ ſoude beſetten met twee duyſent Voetknechten/ ende vier Benden Peerden/ t'welck ſoude coſten vÿfendertigh duyſent guldens ter Maent: waer van die van Hollandt ende Zeelant ſouden betalen de twintigh duyſent guldens/ de reſte die van Brabant. Noch in Herentals ſoude leggẽ twaelf hondert te voete/ ende twee hondert Peerden: Ende alſoo beſloten ſy tot defenſive Oorloghe te voeren. Daer werdt oock van de behoudeniſſe van Bruſſel ende Mechelen gehandelt/ ende hoe de laſten ghelÿckelÿcken mochten ghedraghen worden.

Wy hebben hier voorẽ verhaelt/ hoe dat Parma/ nae het innemen van Dixmuyden/ ghetrocken was met zÿnen Legher voor Yperen/ welcke Stadt hy merckende ſterck ende wel verſien te weſen/ ſoo van Krÿghſvolck als van goede Borgherÿe/ mitſgaders van eenen cloeckmoedighen Gouverneur/ de Heer van Marquette/ hy niet en heeft derven met geweldt aentaſtẽ/ maer heeft voorghenomen de ſelvige upt te hongheren: Tot welcken eynde hy een Schanſſe heeft doen maken/ op den wegh nae Brugghe/ van waer ſy alleenlÿck hulpe te verwachten hadden/ weſende alomme aen d'andere ſÿden beſet met Steden eñ plaetſen/ onder zÿn gebiet weſende. Deſe Schanſſe volmaeckt zÿnde/ heeft hyſe wel verſien van Gheſchut ende Krÿghſvolck/ onder het bevel van dẽ Heere van Werpe/ Gouverneur vã Cortrÿck. Ende heeft den Legher voorts gheſonden met dẽ Marquis van Roubaix (te voorẽ Borghgrave van Ghent ghenoemt) ende met Montigny/ nae de Quartieren van Ghendt eñ Brugge/ niet ſonder achterdencken van heymelÿck verſtandt te hebben met den Prince van Chimay/ ende eenighe van Ghent/ alſo namaels van d'eene ende d'andere ghebleken heeft: byſonder alſdoen zÿnde eenen Secretaris van dẽ Prince van Chimay/ geheeten van Oncle/ (nae dat de voorſz. Reſolutie te Ghendt ghenomen was) ghevangen geweeſt/ gaende nae Cortrÿc/ met alle het ghene/ dat ghehandelt ende beſloten was in de vergaderinghe te Ghent ghehouden: welcke ſake werde verdonckert/ als of den voorſchreven van Oncle upt zÿnen eygen wille ſulcx hadde aengevangen/ ſonder voorweten van Chimay/ ende werdt by Chimays practÿcken los ghelaten/ ende upt den Lande gheſonden.

Schanſſe tot Yperen ghemaeckt/ om upt te hongheren.

Tot Ghendt/ by de vyanden van den Prince van Orangien/ die doẽ de meeſte authoriteyt aldaer hadden/ eñ niet ſonder mede-verſtandt van den Prince van Chimay/ werdt Jan van Imbÿſe/ die quaet Franſoys/ ende oock vyandt van den Prince van Orangien was/ van zÿn Ballinghſchap ontboden/ die om zÿn quaet regimẽt te vooren in Vlaenderẽ gepleeght/ daer upt was vertrocken/ die men ſeyde/ dat hy in Paltſgravẽ Landt/ daer hy hẽ onderhielt/ in een ſeker Stadt op de Rÿn met Groppers/ van Parmas wegen/ ghehandelt hadde.

Heer Jan van Imbÿſe weder tot Ghent gheroepen.

Den Marquis van Roubaix ende Montigny hebben terſtont/ nae haer vertreck van Yperen/ het Sas van Ghent inghenomen/ t'welck in den mondt van de nieuwe Vaert by die van Ghendt eertÿts ghegraven was/ waer by ſy haer Schepen in de Honte ofte Schelde/ ende van daer in de Zee brenghen: Ende alſo in hebbende den ingangh van het Landt van Waes. Hebben oock inne ghecreghen twee Stedekens van den vier Ambachten/ als Hulſt ende Axele/ ende dat door onderhandelinghe met den Balliou van Waes/ Servaes van Steelandt/ die welcke hunlieden oock ghelevert ende gheopent heeft/ den 24. Octobris/ het Caſteel van Rÿpelmonde/ bovẽ Antwerpen op de Schelde gheleghen. Deſen Steelandt hadde voor de Pacificatie van Ghendt altoos goet Spaenſch geweeſt/ ende ſints hebbende gheſlaghen eenighe Ruyters van de Spaengiaerden/ die over t'Veer in't Landt van Waes meynden te comen/ was nu in groote achtinghe ghecomen by die van Ghendt/ alſoo dat hy tot deſer tÿdt alle Sterckten des Landts van Waes onder zÿn bevel hadde/ met volcomẽ machte/ om het Landt te ſchatten/ ende Krÿghſvolc te rechten/ ende die in de Stadt van Ghent te brengen/ ſonder clockſlagh naer ghewoonte/ oock met bevel van drie Schepen van Oorloghen op te ruſten in de Schelde/ ende was ghecomen in deſe handelinge met de voorſz. Heeren Roubaix ende Montigny/ met voorweten van den Prince van Orangien/ dien toeſeggende eenen aenſlagh/ om die ſelve Heeren te brenghen in een attrappe ofte valle/ om alſo met haerlieden Legher ghevangen ende in handen gebrocht te worden van haer vyanden. Hadde oock die voorſz. dry Schepen van Oorloghen/ daer hy bevel over hadde ghemeynt t'zÿnen wille te hebben/ ende de Spaenſche over te leveren: Maer het Schipvolc veel zÿnde van Antwerpen/ zÿn hem afgevallen/ ſeggende tegen die Stadt/ noch teghen Hollandt ende Zeelandt niet te willen ſtrÿden.

Steelandt/ Balliou van Waes/ valt dẽ Staten af in October.

Hier over waren die van Antwerpen verſlagen/ om dat die Riviere nu onvry was gemaect/ ende brochten ettelÿck Geſchut voor Rÿpelmonde/ om dat ſelve weder te crÿgen/ maer ſy en rechten niet upt: Ende ſy ſtaken daer ontrent weder de Dÿcken door/ ſo behendelÿck ende profÿtelÿc als ſy conden/ dat het al overvloeyde/ te weten/ ter Borcht ende Calloo: Sy maeckten oock tot Borcht een Schanſſe/ ende ſterckten tegen over Antwerpen het Veer in Vlaenderen. Ende tot deſe coſten werdt aldaer by den breeden ghemeynen Raedt gheconſenteert dry hondert duyſent gulden te lichten/ by middel van den hondertſten penningh.

Die van Antwerpen ſtekẽ Dÿckẽ door by Borght in Vlaenderẽ.

Hierenbovẽ/ ontrent deſen tÿdt/ die van Gent/ om abſolut Meeſter te werden van haerlieder Quartier/ ſochten ſy de Enghelſche daer upt te locken/ onder't pretext van Inlandtſch Garniſoen daer in te brenghen: Maer de Enghelſchen riepen/ geldt/ geldt. Ende tot Dermonde ſonden ſy dry Commiſſariſen/als Joncker Jooſt Trieſt/ Antonio Heymã Schepenẽ/met Jaques de Somere Penſionaris/om den Gouverneur/dẽ Heer van Rihoven van zÿnen Ampt te deporterẽ/ den 27. Octobris. Deſe was op dat pas tot Ghent/ ende ſulcx vernemende/ſat terſtont te Peerde/om de Gecommitteerde te volghen. Maer vindende de Poorte van Ghendt gheſloten/ reſolveerde hy over de Mueren te ſpringen: Ende rondtom rÿdende/om een bequame plaetſe te ſoecken/ſo vont hy de Muyckpoorte t'allen ghelucke maer ghegrendelt/ daer hy door uytreedt nae Denremonde/ende nam de dry Ghecommitteerde met haer Pampieren ende Inſtructie ghevanghen: ende den Penſionaris Somere was in perÿckel van opghehanghen te worden.

Imbÿſe comt tot Ghendt.

Ten ſelven daghe/den 27. Octobris/was Jan van Imbÿſe tot Ghendt aenghecomen/tot wien terſtondt alle authoriteyt werdt toeghedraghen/ ende om des Volcx hope te voldoẽ/ heeft hy/met de aſſiſtentie van Heer Adolf van Meetkercke/ghevanghen doen ſtellen ontrent 20. ofte meer van de principaelſte Gemeynt-meeſters/eñ Spaenſgheſinde/die beſchuldight werden van deſe overghevinge des Landts van Waes/ daer de voornaemſte van waren/de Heer van Boucle/ Carolus Rÿm / Joncker Philips Corteville / Blaſere / die Water-grave was/ ende meer andere: Maer deſe zÿn allenſkens wel met den Borghemeeſter Imbÿſe weder vereenight/ door het toedoen van den ghevanghenen Heer van Champigny/ alſo dat ſy allenſkens/ d'een voor/ de ander nae/ uyt de ghevangeniſſe gheraeckt zÿn. Oock ſchreven ſy ſelve tot Denremonde aen Rihoven/ om die dry ghevanghenen oock los te crÿghen/ t'welck Rihove weygherde.

Alſſer nu uyt Duytſlant van Cazimirus geen hulpe te verwachtẽ en ſtondt/ ende ſelve genoech bleeck/dat hy noyt van die van Vlaenderen daer over verſocht was/ ende min eenighe aſſiſtentie toegeſeyt hadde/ ende dat oock het verſoeck van de Staten Generael/hem aengeboden/hem niet ghelegen ware/ de ghelegentheyt verloopen zÿnde/ ſoo hebben die van Ghendt/ uyt haet van de Franſoyſen/ende Prince van Orangien/ooc met den Prince van Chimay/ harẽ Gouverneur van Vlaenderen/ die te Brugghe nu in authoriteyt was/eerſt bedecktelÿck/ende daer na opentlÿck/ van vereeninghe met den Coningh begonnen te handelen/ de Ghemeynte verbaeſt t'net over't hooft ghetrocken hebbende.

Aelſt by de ghemuytineerde Enghelſchẽ den Parma vercocht/ in December.

Die Garniſoenẽ van Aelſt/ muytinerende om haer betalinghe/hebben die van Ghendt niet alleene die gheweygheert/ ſtaende tot haren laſte/ maer hebben die bycans van hongher laten vergaen/ ende daerenboven noch in achterdencken gejaeght/dat menſe ſoude met gheweldt daer uyt ſlaen. Deſe zÿnde meeſt Enghelſche/ een Volck dat hem qualÿc met armoede can behelpen/hebben ten leſten den vyandt gehoor gegheven/ door Chimays beſteck / ende dat eer haren Overſten Jan Norrits conde ordinantie crÿghen van de Staten generael voor haer betalinghe: T'welck ſoo het nu qualÿck te paſſe gebrocht werdt/ ende te ſpade quam/ hadden ſy middel ghevonden/het ander Nederlandtſch Krÿghſvolck datter oock in lagh/uyt te jaghen: ende doen hebben eenighe Capiteynẽ/als Pÿgot/Vincent/Tayler/Walſch ende andere Enghelſchen/ met den vyandt geaccordeert/de Stadt hem over te leveren/mits betalende haer tachterheyt/ontrent 30. duyſent Piſtoletten/ waer door de ghemeyn Soldaten beweeght werden. Dit gheldt ontfanghen hebbende/leverdẽ ſy die Stadt in't beginſel van December/ daer terſtondt Walen inghebrocht werden.

Ende d'Enghelſchen begaven haer eensdeels in Parma dienſt/ende trocken nae den Spaenſchen Legher tot Eeckeloo: Maer ſy en werden niet betrouwt/t'welck meeſt hun dede verloopen.

Nae het veroverẽ van het Landt van Waes/ waren Robaix ende Montigny met den Legher ghecomen by Eeckeloo/ om alſoo te ſcheyden de Steden van Ghent ende van Brugghe/ende om haer correſpondentien aldaer beter te beleyden/ houdende Yperen alſnoch gheblockt/ ſoo dat in eenen tÿdt de vier Leden van Vlaenderẽ genoech beſloten waren: waer door den Prince van Chimay ſtoffe ghenoech ghegheven is/ ende mede de quaetwillighe van Ghendt/ ende Heer Jan van Imbÿſe/ om ſtouter te moghen een reconciliatie vorderen/ ende de andere Landen af te vallen: Tot welcken eynde zÿnder Boecxkens uytghegheven/ die men ſeyde ghemaeckt te weſen by de principaelſte vã der gereformeerde Religie/waer inne ſy ſochten den Volcke wÿs te maken/dat dẽ Coningh nu ghenadigher ende wÿſer waer ghewordẽ/ by experientie ſiende/dat het hem dienſtlÿck/ nootlÿc ende profÿtelÿck ware/ de exercitie der Religie te conſenteren/ met dierghelÿcke argumenten. Het welcke ſcheen wat verwe te hebben/ mits tot Ghent van Boucle ende Imbÿſe/ ende tot Brugge van Chimay/werdt uytgegheven/datter Vrede werdt aengheboden: ende reconciliatie met dẽ Coningh/niet by Spaengiaerden/maer by de Landen van Artoys ende Henegouwe/ met welcke ſy ſouden tracteren/ eñ exercitie van Religie behouden/ende dierghelÿcke.

Die van Ghent ende Brugghe beginnen van Vrede te handelen.

Hierentuſſchen hadde Ioan Baptiſta Taxis, met eenige andere/ van wegen den Prince van Parma/den 23. Septembris de Stadt Zutphen met liſticheyt ingenomẽ/ hebbende by nachte ontrent een Poorte Krÿghſvolck ghebracht/welcke uytſpringhende/de Poorte ſmorgens innamen/ende ſoo langhe inhielden/tot dat meerder macht van daer ontrent inquam: Alſoo werdt de Stadt inghenomen/ gheplondert/ ende gherantſoneert. Waeromme de Staten van de naeſt-gheleghen Provincien/ over d'ander ſÿde van der Yſele een Schanſſe ghebouwt hebben/om de uytvallen eñ brandtſchattinghen in de Veluwe te beletten: Maer in den Winter/ door't groot opperwater der Rivieren/ is deſe overloopen/ ſulcx dat ſyſe moeſten verlaten. De Wateren nu weder gevallen zÿnde/hebbẽ de Spaenſche eerſt de Schanſſe ingenomen/ ende zÿn alſo in de Veluwe ghetrocken/daer ſy groote ſchade deden. De voorſchrevẽ Staten hebben namaels veel daer tegen gedaen/ om die Schanſſe weder te crÿghen/ maer te vergeefs: ende hebben de omliggende plaetſen ſterck met Garniſoen beſet/ om Zutphen alſo beſloten te houden/ ſoo ſy beſt conden.

Zutphen door Taxis voor Parma ingenomen/ den 23. Septembris.

In't Landt van Groeningen hebben die Heer van Nienort/ ende Aſſingh Entens/in October/ Feruſum ende Otterdom/op de Ems ghelegen/ inghenomen: Sy hebben Otterdom gheſterckt/ ende wel beſet/oock Dÿcken doorgheſteken/om Groeningen te benouwen: ende hebben Reede te vergeefs beſchoten.

Grave van den Berghe wort gevangen/ eñ weder los comende/ begeeft hy hẽ by de Spaẽgiaerden.

In November is de Graef van den Bergh/ met zÿn Huysvrouwe/ende eenighe kinderen/eñ met zÿnen Secretaris/ Thomas Gramay/ tot Aernhem ghevangen gheſtelt/beſchuldight zÿnde van verſtant met den vyandt te hebben/ mits dat hy ſochte/by middel van de Spaenſche gheſinde/t'Gouvernement van Gelderlandt/t'welc ten leſten op eenige zÿn Dienaers uytviel. Maer alſo over langhe de Gravinne/zÿn Huſvrouwe/ met haren Broeder/ den Prince van Orangien/ niet wel over-een en quamen/ werdt deſen twiſt ghevoedt. Maer den Grave werdt ten leſten weder

1583. der los/ nochtans verclaerde hy hem corts aen des Coninghs ſyde: ende zijn Sonen hebben hen in dienſte van de Spaengiaerden begheven/ alwaer ſy meer hoopten gebruyckt te worden/ alſo het haer gheluckt heeft.

Ontrẽt deſen tijdt iſſer groote ſprake geweeſt/ van den Prince van Orangien volcomen Grave van Hollandt ende Zeelandt te maken/ oſte volcomender macht ende authoriteyt te gheven/ ſoo de andere Landen oock eenen goeden Heere conden becomen/ om t'ſamen de Landen beter te beſchermen. Maer alſoo eenighe Steden daer toe niet en conden verſtaen/ ſoo is de ſake achterghebleven: Maer zijn goetgunders wenſten hem ſulcx wel/ om zijn ſchade te vergheldcn/ als die t'ſelfde wel verdient hadde/ waghende voor de Landen zijn lijf/ leven/ goedt/ bloedt/ ende vrienden: Maer by ghemeen beſluyt werdt de Heer La Maillery/ met Heer Jan van Aſſeliers/ in December/ nae Vranckrijck gheſonden/ om den Coningh/ ende zijnen Broeder/ in goeden wille/ devotie ende hope te behouden.

Ceulſchen Krijgh.

In dit Jaer is dẽ Krijgh in't Stift van Ceulen gheweeſt/ door dat den Keurvoſt Gebhardt Trucxſes hadde ghetrouwt een Huyſvrouwe/ ghenaemt Agnes/ een gheboren Gravinne van Manſveldt/ voorwendende nochtans te behouden het Biſdom. Hy heeft oock toeghelaten den Religions Vrede/ ende ſterckte hem in Bon. Hier tegen heeft hem het Dom-Cappittel ende eenige Dom-heeren gheſtelt/ bygheſtaen zijnde van den Paus ende Keyſer/ ende hebben Trucxſes in den Ban ghedaen/ ende afgheſtelt: ende Erneſtum/ den Sone van Beyeren/ Biſſchop van Luyck/ etc. in zijn plaetſe vercoren: In wiens name den Dom-heer Frederick/ Hertogh van Saxen ende Louwenborgh/ ende andere Capitularen/ veel plaetſen ende Steden hebben inghenomen/ ende alſo iſſer over beyde ſijden groote Oorloghe ghevoert/ Veldtſlaghen gheſlaghen/ ende t'gantſche Landt ende Stift van Ceulen bedorven: want Cazimirus oock een Leger te Velde brocht/ met welcken niet veel uytgerecht en werdt/ zijn broeder/ den Paltſgrave Keurvorſt ſtervende. De Grave van Meurs nam Berck ende Ordingen/ ende meer andere plaetſen in voor Trucxſes/ die hy ſterck maeckte.

Bon werdt van de Beyerſche beleghert/ t'welc ſy incregen door muyterije des Garniſoens/ dat vier duyſent Daelders daer van ontfingh/ onder t'deckſel dat ſy des Rijcx Ban te vreeſen hadden/ ende leverden haren Overſten Carel Trucxſes/ des Keurvorſtẽ Broeder. Ten leſten is den Keurvorſt uyt alle zijn Heerſchappije ghedreven/ ende den 20. April in't naeſte Jaer tot Delft in Hollandt aengecomẽ/ alwaer hy met de vereenighde Landen een Verbondteniſſe gemaect heeft/ daer van wy niet particulierlijck en ſchrijven/ om dat den ſelven Krijgh in ander Boecken ghenoech te leſen is.

1583.

Bon werdt van dẽ Garniſoene voor vier duyſent Daelders den vyandt vercocht/ ende Carel Trucxſes ghevangen.

Nota Aken.

Alſoo laten wy oock nae te ſchrijven alle t'ghene voorghenomen/ ghehandelt ende begonnen is teghen de Rijcxſtadt van Aken/ om dat daer veel ghevluchte Nederlanders haer onderhoudt vonden/ ende bedecktelijcke oeffeninghe van ghereformeerde Religie ghenieten/ waer tegen Paus/ Keyſer ende Coningh/ haer beſte ghedaen hebben: Maer hebben ten leſten haer ghewelt moeten uytſtellen/ tot dat ſy alles mochten vermeeſtert hebben/ eñ dan niet alleen Aken/ maer oock Ceulen/ Emden/ eñ d'ander naeſte vrije Steden/ ſy voornamen in te crijghen/ ſonder de welcke ſy wel bevroeden: jae ſeyden/ dat ſy de Nederlandẽ niet en ſouden connen behouden onder ſulcke volcomen gehoorſaemheyt ende Religie/ als ſy voorghenomen hadden.

Coningh vã Poortugael Krijgh/ in de Eylandẽ Azoras.

Deſghelijcx wijſen wy den Leſer oock aen/ in ander Hiſtorien te ſoecken een afloop der Oorloghen/ die Don Antonio/ die Coningh van Poortugael/ in de Eylandẽ van Azoras gevoert heeft/ daer Philippe Strozi (die van de Coninginne/ Moeder van Vranckrijck/ daer geſonden was) doot bleef/ ſchandelijcken verlaten van zijn ander Schepen/ ende werdt verſlagen in eenen Schipſtrijdt/ met dẽ Conſtabel van Poortugael Conto di Vimioſo, door den Marquis de Sancta Croce. Ende in't naeſte Jaer werdt door den ſelven Sancta Croce het Eylandt van Terceras den ſelf den Coningh Don Antonio afghenomen/ daer veel Franſoyſen eñ Poortugieſen doodt blevẽ. Waer door den Coningh Don Antonio in Vranckrijck is ghekeert/ van waer hy (als daer weder den Krijgh opſtonde) in Enghelandt hem begheven heeft/ daer hem van de Coninginne werdt uytgereyckt twintigh duyſent guldens Jaerlijcx/ tot zijn onderhoudt. Een van zijn Sonen/ Don Emanuel trock in Hollandt/ dien de Staten oock vriendtſchappe beweſen.

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des elfſten Boecx.

¶ Het twaelfſte Boeck.

Nobiſcum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte cort verhael van het twaelfſte Boeck.

NAe het vertreck der Franſoyſen volghde groote confuſie in de Nederlanden: Dies die van Ghendt ſoecken Vreden-handel aen te gaen. Hiſtorie van den Prince van Chimay wordt verhaelt: Waer door Yperen/ Brugghe/ t'Vrije/ ten leſten die van Gent tot reconciliatie comen. Imbijſe tot Gent/ meynende Denremonde te leveren/ werdt ghevanghen/ beſchuldight/ ende onthalſt. Zutphen werdt van Hohenlo langhe te vergeefs beleghert. De generale

1584. Staten laten een verbodt uyt gaen/ in gheender maniere des Coninghs partije eenighe Victalie toe te voeren. Den Franſchen Hertogh van Brabant ſterft. De Prince van Orangien wordt doodt gheſchoten van Balthaſar Gerarts/ die gheexecuteert werdt. De Prince van Orangien wordt ſeer beclaeght/ ende zijn lichaem werdt eerlijck begraven. Sijnen Sone/ Graef Maurits/ comt nae hem in de regeringhe. Parma neemt Schanſſen op de Schelde inne/ beleghert die van Lillo te vergeefs/ beſet de Dijcken/ ende wint Denremonde/ oock Vilvoorden. Ghent accordeert met Parma/ dies grootte ende magnificentie beſchreven wordt: Parma herbout t'Caſteel/ ende maeckt ghereedtſchappe/ om de Schelde te ſluyten/ daer hy een Brugghe op Schepen over maeckt/ met veel Schanſſen. Die van Antwerpen/ onder Aldegonde/ doen teghenweer/ daer verwert Regiment was. Parma aenbiedt haer Vrede/ daer ſy op antwoorden/ ende hy repliceert. De Landen raedtſlaen ende vinden goet haer onder den Coningh van Vranckrijck te begheven/ ſonden Gheſanten/ die wel ghehoort werden: Maer door de Ligue ende Spaenſch-gheſinde werdt daer een inlandtſche Oorloghe berockt/ Daer ſy eerlijck afgheſeyt worden. Daeromme ſy reſolveren met Enghelandt te handelen. Eenen aenſlagh op ſ'Hertoghenboſch ghemiſt. Nimmegen valt in Parmas handen/ oock Bruſſel ende Mechelen/ door ghebreck. Seltſame vyerſchepen/ ende ander inventien/ werden teghen Parmas Brugghe ghebruyckt. Paſſagie op den Couwenſteynſen Dijck wordt gewonnen/ ende bloedelijck weder verloren. Daer door die van Antwerpen den moedt verlieſen/ ende van overgheven handelen. Door't ghebreck van Coren/ ende ſwaricheyt des ontſets/ vereenigen ſy met den Prince van Parma/ op redelijcke Conditien/ daer Parma triumphantelijck in rijdt/ ende t'Caſteel weder op bouwt: Dies Antwerpens magnificentie/ glorie ende grootte verhaelt wordt. Ordinantie werdt weder op de Munte gheſtelt. Een bewijs van't verloop der Munten in hondert Jaren. 1584.

¶ Dit alles is gheſchiedt in twee Jaren/ Gouvernerende de Prince van Parma/ de Prince van Orangien/ ende zijn ſone.

IN het voorgaende Boeck hebben wy verhaelt de gheheele regeringhe van den Sone van Vranckrijck/ Hertogh van Anjou ende Brabant/ etc. eñ hoe hy uyt den Lande vertrock na zijnen onbedachtẽ aenſlagh op Antwerpen/ ende ander Steden/ daer den Hertogh van Parma veel by wonne. Oock hoe zijn Franſch Krijghſvolck uyt den Lande vertrecken moeſte/ ende hoe daer door de generale Staten in groote confuſie gevallen zijn/ niet wetende wien te betrouwen/ ofte wat voor te nemen/ daer door tweedracht/ ſcheuringhe/ eñ afval in de Landẽ gevallen is/ ende nu hun ſchaden/ ende Parma Victorien/ by deſe oneenicheyt toecomen/ ſullen wy in deſen twaelfſten Boeck verhalen.

Die van Gent ſeynden aen de Ghebueren/ om tot Vrede-handel te comẽ/ den 9. Meert/ Anno 1584.

Die Stadt van Ghendt/ daer een factie/ uyt haet op de Franſoyſen/ nu de overhandt hadde vercreghen/ ende nu tot eenen wel uytgheſetten ſoeten Vrede ghelockt werden ende beweeght/ hebben/ om niet onbeleefdelijcken ende bedriegelijcken van haer Bondtghenooten te willen afwijckẽ/ hebben in de naeſte Steden/ als Antwerpen/ Bruſſel/ ende elders meer/ haer Ghedeputeerde gheſonden/ met Brieven/ van date den 9. Meert/ inhoudende/ dat ſy gedrongen waren een beginſel van Vrede-handel te maken met den vyandt/ ende hadden den 5. Meert/ tot dien eynde alreede om gheleyde ende Paſpoorten geſonden/ eñ ontfangen/ ſo voor haer/ als voor haer Bontghenooten/ proteſterende nochtans niet te willen in't particulier tracteren/ dan met generale advijſe/ behoudende exercitie van de ware Religie ende Privilegien.

Hier op hebben de Staten generael/ ende de Steden van Antwerpen ende Bruſſel haer gheantwoordt/ ende oock in Drucke uytghegheven/ dat geenſins ſulcken handelinghe gheraden ware/ waerſchouwende/ dat ſy experientie ghenoech van't bedrogh hadden/ eñ dat den Coningh ſulcx als ſy meynden nimmermeer ſoude toelaten: eñ voort biddende haer te willen houden met de generaliteyt der Bondtghenooten/ etc. als breeder in't ghedruckte te leſen is.

Hiſtorie van den Prince vã Chimay.

Om voor te ſtellen wat in deſen tijde in Vlaenderen tot Brugge paſſeerde: Wy ſullen met eenẽ ſommierlijc verhalen de geſchiedeniſſe/ eñ t'gene aldaer gedaen/ gehandelt/ eñ te wege gebracht is geweeſt by den Prince vã Chimay/ Heere Charles van Croy/ eenigh ſone van den Hertogh van Arſchot/ die by het leven van zijn Vader voerde den naem ende tijtel van Prince van Chimay/ eñ hadde zijn Moeder van het ſeer vermaerde Huys ende Gheſlachte van Halewijn uyt Vlaenderen. De ſelve Prince van Chimay/ nadien hy ſeer geſtaen hadde naer t'Houwelijck met de oudtſte dochter des Prince van Orangien/ gheboren van de eenige dochter van den Grave van Bueren/ hem alſdoen toonende der ghereformeerde Religie geen vyant te weſen: Maer t'ſelve Houwelijc hem afgheſeyt zijnde/ om dat zijn Vrouwe Moeder (doen noch levende) de gereformeerde Religie ſeer tegẽ was/ heeft hem/ met zijn Vader dẽ Hertoghe/ tot Ceulen laten vinden/ daer deſe Hertoge by de Staten Generael met meer andere gecommitteert was/om te tracteren met den Hertoghe van Terra Nova, als wanneer de Nederlanden in ſcheydinge quamē/eñ die van Artoys/Henegouwe/eñ andere Walſche Landen/haer afſonderdē van die van Brabant/Gelderlandt/Vlaenderen/Hollant/Zeelandt ende andere Landen/over de Maſe ende Rijn-ſtroom ghelegen: ende quam by oorſake van die reyſe/eñ deputatie zijns Vaders/het vervolgh van de dochter des Princē van Orangien t'eenemael te verlaten / ende begaf hem tot de liefde ende vrijagie van zijn tegenwoordighe Huyſvrouwe/Vrouwe Marie van Brimeu/eenighe Erfghename van Heeren Charles van Brimeu/Grave van Meghen/de welcke alſdoen Weduwe gheworden was van Heer Lancelot van Barlaymont/ſone des Grave van Barlaymont/Heere van Beauraing/ſonder van den ſelven kinderen behouden te hebben / ende daerenboven noch ſeer jongh / gratieus ende rijc weſende/die hy daer Catholijckelijck troude.

Deſen jongen Heere zijnde cloec van verſtande/groot van moede/welſprekende/ende met veel andere goede gratien verciert/hem beroert ende beweghen vindende door ſommige oorſaken van miſnoeghen / daer mede hy bejeghent was/ ende namentlijck/om dat niemandt van zijnen Huyſe (t'welck den Keyſer Carolo de vijfde / ende den Coningh Philips zijnen Sone/ ſeer groote dienſten ghedaen hadde) eenighe merckelijcke bevorderinge noch eer en ontfingh van den Prince van Parma: Maer inſonderheyt na zijn gemoedt bemerckende / in wat manieren de getrouwicheyt/ die zijn Heer Vader den Hertoge altijts den Coningh van Spaengien hadde beweſen/onbekent eñ onbeloont was geblevē/ heeft hē gereſolveert/ om politiquelijc de grootheyt van het Huys van Croy te onderhouden ende te verſekeren / eenen van zijn Dienaers/genaemt Loys Devetieres/ Gouverneur van de ſtadt van Chimay / te ſeynden aen den Prince van Orangien/ende oock aen den Hertogh van Anjou ende Brabant / om in zijnen dienſt ontfangen te worden: Voorſlaende diverſche aenſlagen / ſo op de voorſchreven ſtadt van Chimay/als andere plaetſen in Henegouwe ghelegen: Ende hoewel den voorſz. Devetieres ſlechte antwoorde gecregen hadde van den Hertogh ende Prince van Orangien/ ſoo heeft nochtans den voorſz. Prince van Chimay / den aenſlagh op Chimay ghebroken zijnde / (hoewel men namaels heeft willen ſeggen/ dat het al ghemaeckt ende beveynſt werck was) hem evenwel begheven ende als vluchtende geſalveert/met de Princeſſe zijn Huyſvrouwe / te Sedan / alwaer hy ooc alſdoē profeſſie heeft begonſt te doen van de ghereformeerde Religie/eñ mede uytgegheven ſekere verclaringhe ende verantwoordinge van zijn voornemen ende goede meeninghe/daer inne hy zijne liefde ende yver tot de Vryheyt des Vaderlandts/ ſoo beſcheydelijck/ende met goede redenen verhaelde/datmen aen de ſyde van de vereenighde Nederlandē (die den Hertogh van Anjou hadde aenghenomen) goet ghevoelen eñ vertrouwen op hem begonſt te nemen.

Prince van Chimay vlucht om de Religie.

Tot Sedan weſende/ heeft hy anderwerf geſonden den voorſz. Devetieres aen den Hertogh ende Prince van Orangien / allen dienſt aenbiedende: ende is corts daer nae ghevolght met de Princeſſe zijne Huyſvrouwe/ende heeft hem alſo gheheelijck onder den voornoemden Hertogh/eñ de Staten der vereenighde Nederlanden begheven/teghens de partye/die den Hertogh van Arſchot zijn Vader hiel/ pretenderende ende verhopende (ſoo de ghemeene ſprake was) te comen tot het Gouvernement van Vlaenderen/dat den Hertogh zijn Vader te vooren was ghegheven gheweeſt: t'welck uyt t'ghene naer gevolght is/ by vele zijne vyanden is gheduydet gheworden/ als of de voornoemde Prince van Chimay van den beginne af in den ſinne ghehadt hadde / om met practijcken de Provincie van Vlaenderen weder te brengen onder de ſubjectie van den Coningh van Spaengien. Hoewel andere nochtans ſulcx van hem niet en willen vermoeden: Maer dat hy tot zijne veranderinge (ſo gheſeyt ſal worden) nieuwe oorſaken ſoude opgenomen hebben. Immers iſt alſoo/dat den voornoemden Prince terſtondt/ naer zijn aencomſte/ by de voornoemde Staten hem heeft boven al ghepooght aengenaem te maken by de Gemeente/daghelijcx converſatie houdēde met de voornaemſte van de Religie / inſonderheyt / nae dat den Hertogh van Anjou ende Brabant ghemiſt hadde zijn voornemen van Antwerpen / Brugghe/ ende andere Steden voor hem te verſekeren / ſterckende de partye ende t'gevoelen van den ghenen/die geenſins en wouden verſoenē met den ſelvē Hertogh/ ende vermeerderende de afgunſticheyt van t'gemeen Volck teghens den Prince van Orangien/ om dat hy het ſtuck van de reconciliatie met den Hertoghe was vorderende. Ende om gevoeghelijcker zijn ſaken te beleyden in Vlaenderē / hadde hy hem begheven te Bevere / in't Landt van Waes/ daer hy Heere van was/ alwaer hy was continuerende de voorſchreven correſpondentien ende aenhangh der Ghemeenten / inſonderheyt met die van Ghendt ende Yperen.

Prince van Chimay begeeft hem in de vriendtſchap van de Conſiſtorie van de Religie ende Kerckē-dienaren.

Wy hebben vooren verhaelt / uyt wat occaſie hy van de Borghemeeſters van Brugghe ende van't Vrije ſonder achterdencken ghevordert eñ aenghenomen is gheweeſt/als Gouverneur van haerlieder Quartieren / ende corts daer nae by d'andere twee Leden/ Ghendt ende Yperen/als Gouverneur Generael van Vlaenderen. Alſdoen heeft hy noch meer gepooght te onderhouden de familiariteyt/conſervatie ende gunſte van de Gereformeerde/ ende quam daer door daghelijcx ſoo langs ſoo meer in groot aenſien by haerlieden / als die niet geerne een Predicatie en verſuymde/ met haer ordinaerlijck te Nachtmael gaende. Onder deſe was eenen Johan Haren van Valenchijn/ Predicant tot Brugghe in de Franſoyſche ſprake / deſe hadde eens onder den Hertogh van Alvas tijden/om zijn goeden te ſalveren / zijn Pardoen ghehaelt / ende ghenoten / daer nae berouw thoonende/werdt hy weder tot Predicants Ampt toeghelaten/ tegens de opinie ende wille van velen/ die hem beter kenden/ ende hielden hem voor een infame eñ eerloos Boeve: Met deſen heeft den voornoemden Prince van Chimay meeſt alle zijn handelinghe gheraedtſlaeght / oock mede voornementlijck met zijnen Dienaer/den Gouverneur van Chimay/Loys Devetieres / die te vooren den Hertoghe zijnen Vader gedient hebbende voor Secretaris/doortrapt was.

Prince van Chimay gemaect Gouverneur van Vlaenderē.

Daer na/om de gunſte van die van de Religie te vermeerderen / heeft hy doen uytſetten uyt de ſtadt van Brugghe de principale Catholijcken/ ſoo van qualiteyt als andere/meer dan hondert: ghelijck Imbyſe ontrent den ſelvigen tijdt oock eenige dede vangen tot Ghendt. Onder die van Brugghe waren eenighe Notable/als den ouden Borghemeeſter Baeſdorp / den Pencionaris Groote van Brugge/Meeſter Franſoys de Aula/ Pencionaris van't Vrije / ende meer andere; de meerderen deelen van de welcke hy namaels toeliete weder te comen / haer wijſmakende het voorſchreven uytſetten gheſchiedt te zijne tegen zijnen wille/door toedoen van den Hoogh-Bail-

Chimay verbandt de Catholijcke uyt Brugge/ maer gheveynſdelijc.

liou den Heere van Grÿſe / ende den Borgemeeſter Caſembroodt ende andere/ſoeckende de ſelve alſoo odieus te maken.

Maer deſe voorſchreven handelingen gemerct zÿnde / hebben verweckt eenighe van't Magiſtraet van Brugghe / als namelÿck den Hoogh-Bailliou Grÿſe/ ende den Borgemeeſter Caſembroodt / ende andere / naerder op zÿn doen te letten/ zÿn actien / ten beſten ſy mochten/ teghen te ſtaen/ende ten leſten te reſolveren/met de aſſiſtentie van den Prince van Orangien / hen te verſekeren van zÿnen Perſoone/ende alſo te deporterẽ van zÿn Gouvernement: Tot welcken eynde ſy gheſonden hadden/ in't beginſel van November/ ſeker Memorien/ met haerlieden handt gheteeckent / aen den Prince van Orangien/ weſende in Zeelandt/ met den Heere van Lokeren die ſaken verhandelende. Maer den Prince van Orangien vondt daer op goet te beweghen den voornoemden Prince van Chimay / met de Gedeputeerde van Brugghe ende van't Vrÿe/ te comen in Zeelandt tot de Generale Staten vergaderinge tot Middelburgh / om te handelen op de ghemeyne ſaken/op datmen daerentuſſchẽ dat hy wech ware/ſoude mogen de ſtadt van Brugge ende t'Vrÿe verſekeren/ ende ſoo't noot ware/ zÿnen Perſoon aldaer ophouden. Het welcke den voornoemden Prince van Chimay vreeſende niet wilde doen/ hem excuſerende door ghebreck van middelen: ende die hem gheaccordeert ende toeghelept zÿnde/ wende hy wat anders voor: ſoo dat den aenſlagh uptgheſtelt werdt.

Met de Reſolutie van den Prince van Orangien/was tot Brugghe ghecomen Joncker Noel de Caron/ Heer van Schoonewalle/ Ghedeputeert van die van't Vrÿe in de generale Staten. Maer alſoo den voorſz. Hoogh-Bailliou/ eñ den Borgemeeſter Caſembroodt wel wiſten/ dat den Prince van Chimay hem niet en ſoude laten beraden nae Zeelandt te trecken/ſoo hebben ſy met den voorſz. Caron / Jaques Broeckſaux / oudt Borghemeeſter/zÿn ſone Joos Broeckſaux/Capiteyn/ende met Winckelman/ Sergiant Major beraedtſlaeght/eñ anderwerf ghereſolveert hem te verſekeren van zÿnen Perſoone / ſoo het den Prince van Orangien goet vonde) met welcke beſluyt den voorſz. Caron wederkeerde nae den Prince/die ſedert vertrocken was nae Hollandt/ ende alſoo werdt de ſake uptgheſtelt.

Aenſlagh op den Perſoon vã dẽ Prince van Chimay ontdeckt / wordt de Heer vã Lokere gevangen/ ende de Magiſtraet ſuſpect tegẽ de Borgerÿe ghemaeckt.

Daerentuſſchen was tot Brugge weder gecomen de Heere van Lokerẽ/die lange in Zeelandt ſieck ghelegen hadde. Den Prince van Chimay hebbende eenigh achterdencken van hem / door het Rapport van den Predicant Haren/die eenighe woorden overghebrocht hadde/ die den Predicant Villers in Zeelant ontvallen waren/ heeft hem doen ghevanckelyck houden in zÿn Huys/ den 10. Januarÿ/Anno 1584. Hebbende oock by hem ontbodẽ den voorſchrevẽ Hoogh-Bailliou/ eñ den Borgemeeſter Caſembroodt / hen aenſeggende ſulcken aenſlagh ghehoort te hebben/ daer van hy Lokerẽ meeſt beſchuldighde: Maer acht nemende op de authoriteyt / die ſy hadden by de Borgerÿe in de Stadt eñ Garniſoenen/en dorſte hy tegen hen alſdoen niet anders voornemẽ/ dan die hooghlÿck in de Collegien/ſoo van Brugghe als van't Vrÿe te beſchuldigen eñ blamerẽ: waer door haer authoriteyt alomme ſeer verminderde/ mits dat daer door die vã de Magiſtraet ofte de Notabele niet dorſtẽ met haer ſpreken oft handelen/om van den Prince van Chimay niet ſuſpect te weſen.

Anderwerf/ als den ſelven avont dat Lokeren ghevangen werdt/den Colonel van de Schotten Boyde hem quam veynſen voor dẽ Hoogh-Bailliou ende Caſembroodt/ ſeer qualÿck te vreden te weſen van het voorſchreven vangen/ ende zÿnen dienſt aenbode/om den Prince van Chimay ſelve te verſekeren/ hebbende te voren den Predicant Villers upt Zeelandt gheſchreven / datmen hem wel betrouwen mochte / als hebbende eenen byſonderen Eedt ghedaen aen den Prince van Orangien: Hebben den voorſz. Hoogh-Bailliou eñ Caſembroodt t'ſamen geaccordeert eñ gheraemt met den Borghemeeſter Dominicle/den voorſz. Colonel Boyde/eñ den Sergiant Mayor Winckelman / wederom den voorſeyden Prince van Chimay te vangen. Maer alſo den Hoogh-Bailliou dat terſtondt op den ſelven nacht wilde in't werck ſtellen/ ende de andere dat ſelf de uptſtelde tot twee dagen daer naer/is dat in den middelen tÿdt ontdect geweeſt by dẽ voorſz. Colonel Boyde/ de welcke (alſoo men namaels bevondt) hem lange te voren hadde laten corrumperẽ met een Penſioen van 15. hondert gulden Jaerlÿcx/beſet op de Heerlÿckheden Commene ende Halewÿn: den Prince van Chimay hebbende met het vangen van Lokeren alſo voorcomen dit gevaer ofte dangier/ende ſeer vermindert de authoriteyt van zÿn tegẽpartÿe/zÿnde verſekert van den Colonel der Schotten/eñ volgens van dat Regiment/ eñ van vÿf oft ſes ander Compagnien: en reſteerde daer anders niet/dan te winnen de herten van de Gemeynten/ die meeſt al Catholÿck waren/ alſo daer over de 25000. Zielen zÿnde / gheen 3000. van de gereformeerde Religie en waren/dan wel vele noch d'een noch d'ander toegedaen: dies hy de Catholÿcke onder de hãt groote hope toonde.

Ten leſten occaſie nemende upt eenighe artÿckelen van het Accoordt/ghemaeckt tuſſchen den Borgemeeſter Caſembroodt over de Stadt van Brugge/eñ het Garniſoen van Sluys/in oproer zÿnde om haerliedẽ betalinge/de welcke hy ſeyde te weſen tegen de Privilegie van de Stadt/ heeft daer over by een gheroepen eenighe van de oude Borgemeeſters ende Notabelen/meeſt al Catholÿcken/ eñ heeft/ met aſſiſtentie van de ſelve/ ſ'avonts/voor het wederkeerẽ van den voorſz. Borgemeeſter Caſembroot/de Gemeynte in Wapenẽ doen ſtellen/latende verluydẽ/dat den voorſz. Caſembroodt dien nacht daer inne ſoude brenghen Franſoyſen eñ andere Garniſoenẽ upt Zeelandt/ met voorweten eñ behulp van den Hoogh-Bailliou/ende den Borgemeeſter Dominicle/ verbitterende alſo de Gemeynte tegen de voorſchreven Perſoonen haer Magiſtraten.

Ende alſoo den Borghemeeſter Caſembroodt wedergekeert weſende / zÿn rapport vã zÿn handelinge tot Sluys/voor hem eñ den Raedt ſoude doen/heeft hy daer by doen roepen 10. ofte 12. ſoo oude Borghemeeſteers als Notabele / alle goede Catholÿcken op een ofte twee nae. Ende nae het rapport / heeft den Prince van Chimay doen incomen de Gedeputeerde van Gent/ met Brievẽ/ inhoudende haerlieden reſolutie/ om te comen in Tractaet van Payſe ofte verſoeninghe / mitſgaders de Copÿen van andere diverſche Brieven/ by die van Gent te voren gheſonden tot den ſelven eynde aen de Collegien van Brugghe ende t'Vrÿe / de welcke / by toedoen van den Hoogh-Bailliou eñ Borgemeeſters opgehouden waren/ ſonder het de Gemeynte aen te gevẽ/als die voor ſeker hielden/ dat het tracteren/in wat manieren het ooc ware/ haerliedẽ ſoude aengenaem weſen.

Deſe Brieven gheleſen zÿnde / hebben haer de voorſz. oude Borgemeeſters ende Notabelen beclaeght/ dat ſulcken ſake haerlieden niet aenghedient en was: ende hebben doen reſolveren/ datmen op het voorſchreven ſtuck ſoude doen vergaderen de Leden van der Stadt / houdende

ende blijvende daerentuſſchē tot drij nachten toe de Ghemeynte altoos in Wapenen. Deſe vergaderinge geſchiede/ dē 10. Meert/ Aº 1584. in welcke/ niet tegenſtaende daer ghecomen waren den ſelvigen nacht de Gedeputeerde van de generale Staten/ de Heeren Caron ende van den Wercke/ om het ſelve met diverſche ghevoeghelijcke redenen te voorcomen / is nochtans ghereſolveert by beyde de Leden/ van Brugghe/ ende van't Vrije/ haer te voegen met die van Ghendt tot de voorſeyde handelinghe van Payſe.

Den Hoogh-Bailliou Grijſe / die aldaer ſoo langhe noch ghebleven was / om de gunſte / die hem de Ghemeynte ſonderlinge was toedragende / de ſelvighe nu vereenight weſende met den Prince van Chimay / zijnde deſe Reſolutie genomen / ende ghewaerſchouwt / datter toeghelept werde/ om hem ſ'nachts te doen dooden/ als hy de Ronde ſoude doen/ ſo is hy vertrocken/ den 13. Meert/ uyt Brugghe/ met een Commiſſie aen de Staten van Brabant/ hebbende den Prince van Chimay (ſoo men ſeyde) noch ten ſelvigen daghe onder weghen op hem doen toelegghen / maer ſy hebben hem ghemiſt.

enſlagh op Brugge / en op Chimay/ van dē Gouverneur van Zeelandt.

In't paſſeren over Zeelandt/ heeft dē Hoogh-Bailliou den Raedt van Zeelandt/ eñ den Gouverneur Haultain / te kennen gegheven den ſtaet van Brugghe / voorſlaende ſekere middelen/ om de ſake weder te verſekeren. Waer op den Threſorier Mandemaker van haerlieder gheſonden werdt aen den Prince van Orangien in Hollant/ alwaer oock gecomen was den Capiteyn Foreſt Schotſman/ van weghen den Colonel Boyde/ voorſlaende oock middelen gheveynſdelijck/ om de voorſchreven Stadt te verſekeren. Maer in der daedt was het om te ontdecken/ wat Perſoonen binnen Brugghe correſpondentie met den voorſchrevē Prince van Orangien hieldē: Welcke hem betrouwende op den Schotſchē Colonel ende den voorſchreven Capiteyn/ niet tegenſtaende den voorſchreven Mandemaker hem haerlieder geſintheyt te kennen gaf/ alſo hy die verſtaen hadde van dē Hoogh-Bailliou/ heeft den Prince van Orangien gereſolveert/ dat Haultain/ Gouverneur van Zeelandt/ ſoude doen het voorſchreven exployt met vijf hondert Mannen / met de correſpondentie van beyde de partijen voorſeyt. Den voorſchreven Haultain ghearriveert zijnde voor Sluys/ met het krijghſvolc/ ende met hem de Hoogh-Bailliou/ Caron ende eenighe andere/ om het ſelfde te executeren/ den 28. Meert. Tot welcken eynde hy de Borghemeeſters / ende den Colonel David Boyde (als noch niet miſtrouwende) van als gheadverteert hadde/ ſoo hadde alreede den voorſchreven Colonel den Prince van Chimay vā alles vwittight/ de welcke ſ'daeghs te voren/ met aſſiſtentie van den ſelven Colonel/ de Borghemeeſters/ mitſgaders diverſche ander Medegheſellen/ ſo Wethouders als Capiteynen/ hadde doen gevangen nemen / veranderende oock ten ſelven daghe de gheheele Magiſtraet / van Volck die hem toegedaen waren/ ende opentlijck Spaenſch-geſinde/ met de welcke hy allenſkens de Ghemeynte tot de reconciliatie / met den Coningh aen te gaen/ beweeght heeft/ oock die van t'Vrije ende Damme/ aenhoudende met die van Ghendt. Waer over de beſte ende ghetrouwſte van Brugge vluchten op Sluys ende Ooſtende/ alſo oock de Heer van Lokerē dede / welcke plaetſen beyde met Garniſoen (dat onder Brugghe ſtondt) beſet waren. Waer door Chimay/ ende die van Brugghe / niet weynigh bevreeſt zijnde/ alle middelen van beloften ende betalinghen aengewendt hebben/ om die mede in de reconciliatie te brengē. Deſe hebbē wel de betalinge aengenomen / maer ſy zijn ghetrou ghebleven by de Generaliteyt.

Chimay verandert de Magiſtraet te Brugge na zijnē ſin.

Yperen wort gedwongen/ eñ reconcilieren met Parma/ den 10. April.

Wy hebben nu vervolgens verhaelt den ſtaet van de Steden van Brugghe/ t'Vrije eñ Ghent/ ſullen nu verhalen de gheſchiedeniſſe van Yperen. Yperen/ als vooren gheſeyt hebben/ was in September/ Anno 1583. belegert/ met Bolwercken ende Schanſſen / die alle toevoeringhe/ ende bycans allen uyt ende ingangh beletten / ſonder hope van ontſet/ door de confuſie der Landen/ eñ dat hun vyandt Meeſter van den Velde was. Het ontſet heeft tweemaels ghetracht ende gheproeft gheweeſt / maer telcke reyſe afgheſlaghen gheweeſt/ eens tot Wijnocxberghe/ ende d'ander naerder de Stadt: ende dat / midts dat de Bewindthebbers tot reconciliatie gheſint waren/ als den Prince van Chimay ende andere/ die dat krijghſvolck/ ende veel Borgers daer door jammerlijc op de Vleeſch-banck brochten/ het welcke de goede Borgers niet dan op't leſte ghewaer worden/ als de andere drij Leden van Vlaenderen/ Ghent/ Brugge ende t'Vrije/ Pays ſochten/ daer ſy mede hoopten onder begrepē te worden. Ten leſten ſiende geen ontſet voorhanden/ eñ dat de generale bevredinghe niet voorts gingh/ ende dat ſy in uyterſten noot van alderhande gebreck ghecomen waren/ ſoo hebben ſy van haer vrome ſtantaſticheyt moeten wijcken/ nae dat ſy gedaen hadden al dat een trouwe Borgherije toeſtondt/ met t'ſamē haren Overſtē / den Heere van Marquette/ ende het krijghſvolck / ende hebben een Accoordt ghemaeckt met den Heere van Werp/ groot Bailliou van Cortrijck/ den Overſten des beleghs / ende de Stadt overghegheven / den 9. April/ met Conditien die middelmatigh waren/ Als dat de vreemde Soldaten met haer Wapenen ſouden uyt trecken/ ende de Inlandtſche eenlyck met Rappieren ende Poingiaerden/ ende de Stadt te betalen hondert duyſent guldens/ overleverende aen den Prince van Parma vier Borgheren / om zijnen wille daer mede te doene / het leven toeſeggende/ die dat namaels afcochtē ofte rantſoeneerdē voor twintigh duyſent Guldens. Haer Privilegien hebben ſy oock ghenoech behouden: Maer de exercitie van ghereformeerde Religie werdt gantſch uytgheſloten/ ende al wat dien aencleeft. Ende hebben moeten ontfangen Italiaenſch Garniſoen. Den Heer van Marquette/ ende twee Capiteynen/ moeſten ghevanghen blijven ende ſtaen tot Rantſoene/ ende daer nae ſweeren in ſes Maenden niet teghen den Coningh te dienen.

Dit volcomen zijnde/ den Biſſchop van Yperen/ nae de nieuwe creatie ofte ordonnantie/ heeft de Kercken weder ghewijet eñ gheheylight/ ende heeft de gheſtorvene ende doode lichamen / van Predicanten ende andere/ die over twee ofte drij Jaren begraven waren gheweeſt / weder doen opgraven/ ende nae de Galge voeren / eñ alſo de ghewijde Aerde doen ſuyveren van de onſuyvere lichamen ofte beenderen/ daer Ketterſche Gheeſten ofte Zielen in ghewoont hadden / nae zijn meyninghe/ op hem nemende het oordeel/ dat de Ghereformeerde ſeyden / nae de Artijckelen des Chriſten Gheloofs/ Chriſto ten uyterſten daghe toequam.

Procedueren vā Chimay/ om Vlaenderen tot reconciliatie te brenghen.

Om nu in't corte te verhalen / hoe den Prince van Chimay/ Gouverneur van Vlaenderen/ boven het voorſeyde overgaen van Yperē/ gebrocht heeft onder de macht van Parma / ofte des Coninghs / de Stadt van Brugghe ende t'Vrije/ daer die van Ghendt oock volghden/ moet men wetē/ dat zijn eerſte publicque Acte/ die hy dede/ was de vergaderinghe van de vier Leden van Vlaenderen tot Ghendt / op de generale afgunſticheyt in Vlaenderen teghen den Prince van Orangien/ ende de Franſoyſen/ alwaer hy voorſloegh / ende dede reſolveren de gheveynſde ende vebloemde Legatie aen dē Hertogh Cazimirus/ ende zijn Bondtgenooten/ om te diverteren ende te beletten de vereeninghe met Vranckrijck/ daer nae brochte te weghe/ datmen niet alleene ontſeyde / weygherde ende verhinderde het ontſet van Duynkercken / maer van gantſch Vlaenderen/ niet alleen van Franſoys / maer oock van ander Krijghſ volck/ als gheſeyt hebben.

Voorder ſo reduceerde ofte brochte hy alle het overbleven Krijgſ volc in't Quartier van Brugghe ende t'Vrije/ onder een Regiment/ uytghenomen eenige Compagnien/ ſo onder den Heer van Lokeren/ als onder den Heer van Mortaigne/ eñ de Schotten/ ende maeckte daer over hem ſelven Colonel/ ende voor zijn Luytenanten/ Colonels/ Heer Jaques de Lanoy / Heere van Leſ dain/ dien hy Gouverneur tot Damme ſtelde/ ende by hem bleef / ende Heer Arnolt Greneveldt/ Gouverneur tot Sluys/ die hem af viel/ eñ by de Generaliteyt zijnen Eedt trachte. Nae dat tot Gent den 5. Meerte gereſolveert was by Acte/ datmen ſoude van Vrede met Parma handelen/ ſoo heeft Chimay te wege ghebrocht/ dat die van Brugge ende t'Vrije/ den 11. Meerte/ dat oock by Acte hebben geconfirmeert/ ende den 16. Meerte dede hy vergaderen/ tegen den danck van de Borghemeeſters van Brugghe/ Heer Nicolas Caſembroodt/ eñ Heer Pieter Dominicke/ alle het Corpus ofte Collegien van der Stadt/ by de welcke hy te wege brochte/ ende vercreegh volle machte ende authoriteyt/ ſoo van weghen Brugghe/ als van't Lidt van't Vrije/ met eenighe hem byghevoeghde/ te moghen volcomelijck handelen / ſoo in't Vrede-maken als anderſins / het ghemeyn welvaren betreffende / welcke authoriteyt hy dede onderteeckenē van alle de Collegien ende Leden van Brugghe/ ende t'Vrije/ van alle de Colonellen ende Capiteynē/ ende van de Steden ende Krijghſ volck van Ooſtende/ ende van Damme/ etc. met groote gaben ende beloften tot hem lockende ende winnende den Schotſchen Colonel/ David Boyde / ende veel Capiteynen onder de Schotten/ als gheſeyt hebben / hoewel dat meeſtendeel het Schotſch Krijghſvolck ende Capiteynen hem niet waren toeghedaen. Wt crachte van deſe authoriteyt nam hy daer nae / den 28. Meert/ beyde de Borghemeeſters/ Caſembroodt ende Dominicke ghevanghen met andere / over het waerſchouwen van den voorſz. Boyde / datmen hem ſochte te verſekeren/ ende ghevanghen in Zeelandt te ſeynden / ende ſoo veranderde het Magiſtraet / ende verſekerde hem volcomelijck als gheſeyt hebben / daer door de vluchtighe uyt Brugge hem af wenden ende ontrocken de Steden van Ooſtende ende Sluys/ daer hy hem ſeer over beclaeghde.

Boecxken voor ende tegens Chimay in Druck uytcomen.

Deſe gheſchiedeniſſen zijn particulierlijcker te leſen in een Boecxken ghedruckt Anno 1588. den voorſz. Prince toegheſchreven van eenen zijnen Dienaer ende Raedtſman/ die men ſeyde te weſen Loys Dennetieres/ meermael genoemt/ in welc Boecxkē alle eñ deſe zijn feyten ſeer verhevē worden/ eñ alle het Spaenſch ſucces/ eñ goeden voorſpoet van Parma in Vlaenderē/ wert hem toegeſchreven. Maer tegen zijn vyanden/ ſoo particuliere als andere/ (dier hy vele hadde/ midts hem toeſchreven haer verlieſen/ armoede/ Ballinghſchappen/ ende doot/ van Vaders/ Broeders/ eñ Mans/ in't ontſetten van Yperen/) oock hebben uytgegheven een Boecxken in Drucke A° 1589. genoemt een Ampliatie van't voorſz. Boecxken/ mede daer by een Apologie ofte verantwoordinghe/ by hem Anno 1582. ghemaeckt tot Sedan/ tegen zijn wederſprekers over zijn Profeſſie van de gereformeerde Religie/ tot welcke Boecxkens wy den curieuſen Leſer ſeynden/ om te oordeelen nae hun goetduncken.

Chimay bewijſt hem van de ghereformeerde Religie tot den leſten toe.

Terwijle dat dē Prince vā Chimay tot Brugghe hem in de voorſz. hooghſte authoriteyt ghebrocht hadde/ ſoo bleef hy nochtans de ghereformeerde Religie ſtijf aenhanghende tot den leſten toe / noch te Nachtmael gaende met grooter devotie/ ſelve noch een Prieſter/ die bevonden was in zijn miſſelijck ghewaet Miſſe doende/ dede hy alſoo ghecleedt achter ſtraten met Trommelen voeren tot in zijn Huys / daer den Hertogh van Arſchot zijn Vader comen was hem te beſoeckē/ tot ſpot ende hoon der Roomſche Catholijckſche Religie. Hy ſondt ooc een van zijn Edelliedē/ Jan van Halle / tot de Coninginne van Enghelandt/ om hem ſelven te ontſchuldighen ende beclagh te doen / gheduerende welcken tijdt/ bedinghde hy vaſt door zijn Vrienden by Parma/ om te mogen vercrijgen het Gouvernement van Vlaenderen/ ofte ten minſten het Gouvernement van Brugghe/ met het Schotſch Garniſoen / dat hy daer nu hadde. Maer Parma ſiende in wat ſtate hy ſtondt met de Borgerije / heeft hem niet dan ſchoone woorden gegeven. Den voorſz. Hertogh zijnen Vader quam daer/ den 2. Mey / zijnde alreede beſtandt op hope van den Vrede gemaect/ gheſonden onder ſchijn van den Sone te perſuaderen / om oock Sluys ende Ooſtende mede in den Vrede te crijgen/ daer hem doen veel aen gheleghen was. De Staten Generael ſonden daer oock Doctor Junius / om hem ter contrarien te perſuaderen/ maer te vergeefs/ niet tegenſtaende die van Ghendt nu/ als hier nae ſullen verhalen/ weder nieuwe ende vaſter Reſolutie/ van met de Generaliteyt aen te houden/ voorgenomen hadden.

Ooſtende/ Sluys/ eñ t'Garniſoen van Dam/ en wilden geen reconciliatie hooren.

Daerentuſſchen/ om den Vrede te ſluyten/ conde hy geen Reſolutie van die Stadt ende Garniſoen van Ooſtende ghecrijgen/ die hem wel goede woordē/ om haer betalinge te hebben/ gaven/ die ſy ten leſten oock vercregē/ dan niet tegenſtaende/ door liſtige ſorghvuldicheyt van den Prince van Orangien/ dē Heere van Locres/ de uytgewekene van Brugge / eñ boven al van eenē Jaques Tutelare/ een van dē Garniſoene/ hebbē ſy volcomelijc hun verclaert/ voor de generaliteyt der Landē. Die van Sluys hadden te vooren haer oock alſo verclaert/ door toedoen van dē Heere van Groeneveldt. Tot Damme was den Gouverneur Leſ dain wel aen Chimays ſijde gheſint/ maer het Garniſoen en wilde daer toe niet verſtaen / dies reſolveerdē de Stadt te verlatē/ meynende t'Geſchut ende Amonitie mede te vervoeren: Maer Chimay dat vernomen hebbende / ſondt 500. Mannen uyt Brugghe/ die dat beletten ende deden verlaten/ ende trocken alſo nae Sluys.

Als den Prince van Chimay nu ſagh niet meer leveren conde dan Brugghe ende Damme/ ende dat zijn factie tot Ghendt noch gheen Meeſter conde worden/ heeft hy zijne Commiſſariſen nae Doornick by den Prince van Parma geſonden/ die warē / Bernart de Winkere/ Heer vā Priau: Loys Denetieres/ Heer van Watines/ als Ghedeputeerde van hem Chimay: Antonis van den Berghe / Heer van Dommerſ velde Borgemeeſter: Vincent Sion / Schepene: Meeſter Olivier Nieulandt / Greffier / van wegen de Stadt Brugghe: Jaques Marchant/ Borghemeeſter: Roelandt de Corteville / Schepen: Charles de Marivorde / den ouden: ende Philips du Cerf/ Ontfangher van weghen t'Vrije. Deſe hebben den Vrede ofte reconciliatie beſloten met Emanuel

Prince van Chimay/ Brugghe/ eñ t'Vrije/ reconcilieren met den Coningh/ in Mey.

miel de Lalain/ Marquis van Renti: ende Baron van Montigny/ etc. groot Baillieu vã Henegou: Richardot/ den Preſident van Artoys: ende den Secretaris Vaſſeur/ dẽ 20. Mey/ eñ van Parma ſelve den 22. Mey onderſchreven. De Conditien waren redelijck/ om die van Gendt ende andere noch in te locken/ Inhoudende behoudeniſſe van Privilegien: van geen Garniſoenen beſwaert te worden/ dan dẽ noot vereyſſchende: nopende Religie/ ſoudẽ mogen in vrije Conſcientie leven/ ſonder ſchãdael: die met de Catholijcſche Roomſche exercitie van Religie niet te vreden conde weſen/ ſoude mogen vertreckẽ in neutrael Landen/ eñ van haer eygen goederen diſponeren: De Geeſtelijcke moeſten weder in hun goederen gheſtelt worden: Het Schotſch Garniſoen mocht vertrecken/ ofte by Parma dienſt aennemen/ den Coningh Eedt doende/ dat weynighe doen wilden/ dan den Colonel Boyde/ ende eenige Capiteynen. Die van't Vrije hadden de ſelvige Conditien. Deſen Vrede ofte Reconciliatie werdt dẽ 25. Mey/ tot Brugghe gepubliceert/ niet ſeer groote feeſte eñ triumphe/ maer en duerde niet langhe. Tot Brugghe werdt Hoogh-Baillieu geſtelt/ in de plaetſe van Grijſe/ de Heer van Croyſelles/ van den Huyſe Montmorency/ ſonder Garniſoen/ midts datter veel gevluchte Borgers/ eñ veel Geeſtelijcke Lieden inquamen/ daer mede de Stadt genoech verſekert was.

Prince van Chimay eñ Haren valt de Gereformeerde af.

Den voorgenoemdẽ Prince van Chimay/ het Contract gepubliceert zijnde/ heeft noch in't leſte Atteſtatie van de ghereformeerde Religie ghenomen/ te weten van eenige die hem toegedaen waren/ als van Jan Haren/ hoe dat hy hem als van der gereformeerde Religie hadde gedragen/ hoewel dat ter contrarie etlijcke Predicantẽ als Jacobus Baſelius eñ andere/ hem gingen aenſeggẽ/ nae dat het Contract van de Reconciliatie geſloten was alſoo hy op zijn Bedde cranck lagh het generael gevoelen/ dat die van de gereformeerde Religie van hem hadden/ te weten/ dat hy als een Wolf/ onder't ſchijn van een Schaep/ onder haer gecomen ware/ eñ proteſteerden voor Godt ende de Weerelt/ van ongetrouwichept onder hun gepleeght/ die Godt noch ſtraffen ſoude/ eñ diergheljcke Propooſten meer/ daer oppe hy genoech al confuys ſcheen/ eñ wiſte niet vele te antwoorden. Eñ is alſo vertrockẽ/ met zijnen Predicant Jan Haren/ die hem ſeer toegedaen was op zijne goederen/ daer ontrent allenſkens die Religie afvallende/ zijn Dienaers/ die de gereformeerde Religie toeghedaen waren/ afdanckende: ende ten leſten die Religie afgaende. Zijnẽ Predicant Jan Haren heeft oock nu de tweede reyſe de gereformeerde Religie t'Antwerpen onder de Jeſuijten verloochent ende afgheſworen: Ende grouwelijcken de ſelvige met ghedruckte Boecxkens verſmaedt ende beſchimpt.

Den voorſchreven Prince hem nu alſoo ghereconcilieert ende in ſulcken ſtaet geſtelt hebbende/ ſondt den voornoemden Jan van Halle aen den Coningh/ met recommandatie van Parma (die hem ſochte te vorderen/ volgende zijne geloſten). De Coningh ſchreef eñ vermaende hem van zijn devoir/ ende liet hem ten leſten toe den ſtaet/ daer Parma hem by proviſie in gheſtelt hadde.

Die van Ghent ſoeñ. van Parma.

Hiertuſſchen/ dat die verhaelde dinghen tot Brugge ende elders gheſchieden/ hadde de Heer van Montigny tuſſchen Denremonde eñ Gent/ een Dorp genaemt Wetteren/ de Schelde toegeplant/ datmen daer over gingh/ ende over beyde ſyden Schanſſen ghemaeckt hebbende/ ſo benam hy de Vaert van de Riviere/ het welcke den Vreden-handel ſeer vorderde: Want ſy zijn tot een beſtandt met den vyandt ghecomen/ ende hebben tot Doornick Ghedeputeerde gheſonden/ waer tegen een Spaenſch Capiteyn/ ghenaemt Sigura/ tot Ghent/ ten Huyſe van Imbijſe/ den Borgemeeſter/ als Oſtagier/ quam logeren/ als oock mede de Heer van Manny/ den Gouverneur van Oudenaerde.

Imbijſe ſoeckt Montigny te helpẽ aen Denremonde/ dẽ 24. Meerte.

Deſe Oſtagiers hebben ſoo ghehandelt met Imbijſe (door de hulpe van dẽ Heere van Champigny) noch als ghevangen daer zijnde/ dat Imbijſe/ den 24. Meerte/ den Deken van de Schippers dorſte belaſten ſommighe Scheepkens ende Ponten te doen laden vol Leeren/ Sparren/ Delen/ Berders ende Horden/ ende alſo de Schelde af te ſeynden. Maer alſo t'ſelf de ſwaerlijck conde gheſchieden/ mits dat veel Lieden dat gewaer werden/ ſoo is hem van eenighe Schepenen der Stadt aengeſeyt/ dat de Ghemeynte over ſulcke Scheepkens te ſeynden achterdencken hadde. Waer op hy antwoorde/ men ſoudeſe laten varẽ/ hy wiſte wel dat hy dede/ ende daer ſoude groot voordeel van comen. Maer alſoo t'Volck daer mede t'onvredẽ was/ en conden deſe Scheepkens dien nacht niet voorts. Ende ſ'anderdaeghs de Heeren op't Stadthuys in't Collegie zijnde/ ſoo is daer queſtie over ghereſen/ ende de voorſchreven Imbijſe heeft zijn Colonel Vendel ghewapent voor't Stadthuys doen comen/ ende dat rondtomme doen beſetten/ ende de Ketenen doen ſpannen. Waer over een uyt het Stadthuys is gheſpronghen/ ende heeft den Sergiant van dit Vendel zijn Hellebaerde ontweldight/ ende de Borghers in Wapenen gheroepen: Want door een yeghelijck Omſtaender met Rappier ende Poingiaert/ eñ andere met gereedtſte Wapenen/ dat Colonels Imbijſens Vendel Soldatẽ dwongen/ datſe haer Officiers moeſten laten vangen/ waer door dat Vendel quam te verloopen. Ende de geheele Stadt is alſoo in Wapenen gecomen/ alle de Ketenen gheſpannen/ ende de wegen beſet/ ende hebben alſo alle de Officierẽ der Stadt den Borghemeeſter Imbijſe ghedeporteert van zijn Borghemeeſterſchap ende opper Colonelſchap/ hem zijn Garde benomen/ ende dry ſtucken Geſchuts uyt zijn Huys doen voeren/ ende hem ghevangen gheſtelt/ te meer oock/ door dien dat dien dagh Brieven van den Heere van Montigny van Wetteren aen hem gheſchreven/ ende andere aen den Spaenſchen Capiteyn Segura/ geintercipieert oft afgheworpen werden/ die inhielden: Dat hy hem verwonderde/ dat de Pleyten ende ghereetſchappe niet gheſonden en waren/ want hy hadde de diepte der Veſten: ende dat de breede was dry hondert voeten: ende den Capiteyn van Denremonde was ghewonnen/ denckende dien nacht zijn exployt te doene/ ende dat den Coningh hem wel ſoude heerlijck vergheiden/ etc. Den Enghelſchen Capiteyn/ Roelandt Jorck/ was oock van deſen aenſlagh/ eñ daer over oock gevangen/ ende werdt alſo hier door alles bekent ende condigh ghemaeckt.

Imbijſe wort gevangẽ/ oock Roelandt Jorck.

De Heer van Rihove behoudt Denremonde.

Hier over de Heer van Rihoven/ Jan van Kettullen/ gheadviſeert zijnde/ heeft terſtondt doen vanghen den Luytenant Sethon/ Schotſman/ de welcke oock alles bekende/ te weten/ dat hy by Parma geweeſt/ eñ hem belooſt hadde de Stadt van Denremonde over te leveren: Waer over hy ten leſten oock ter doot gheexecuteert werdt. De Heer van Rihove op zijn hoede zijnde/ nam noch ſes Vendelen Krijghſvolck meer in van den Heer van den Tempel/ uyt Bruſſel.

In ſtede van Imbijſe wert Heer Carel Utenhove Voorſchepen ofte Borgemeeſter gemaeckt/ ende bleven noch de onderhandelinghe van den Vrede/ door ſlappichept van eenige/ ende cloeckhept der Spaenſ-geſinde/ onderhouden: Welcke

Oploop tot Ghent over den Vrede-handel / den 15. Mey.

Spaenſch-gheſinde ten leſten/ om de Artijckelen door te dringen/ die den Prince van Parma aengheboden hadde/ hebben haer den 15. Mey voor het Stadthuys vertoont / doen haer Ghedeputeerde van Doornick ghecomen waren / alwaer dat ſy in grooten getale/ ſoo Edele/ Notabele/ als ander ghemeyn Volck / hebben den Magiſtraet met uytghetrocken Wapenen willen dwinghen/ om de aengheboden Artijckelen van Parma aen te nemen/ roepende: Waer zijnſe die geenē Pays begeerē? Wy willen Vrede/ coſt wat coſten can/ ende dierghelijcke. Waer over de ander partije/ te weten de meeſte Ghemeynte/ zijn in Wapenen ghetreden/ eñ in ordonnantie op de Marckt ghetrocken. Waer van de andere verſchrickt zijnde/ zijn gheweken: ende alſo werdt den Magiſtraet weder bevrijt/ ende de principaelſte van de tegenpartije werden ghevangen/ ende werdt gheresolveert de Stadt ten uyterſten te houden met de Generaliteyt / ende alle handelinghe van Vrede af te breken. Dies hebben ſy tot Antwerpen ende Bruſſel om hulpe geſonden/ die haer ſonden/ den 20. Mey/ ontrent ſes hondert voetknechten/ ende hondert Peerdē/ maer de Peerden keerden corts weder naē Bruſſel / ende voerden den Capiteyn Iorck mede ghevangen/ daer hy door Vrienden (tegen het advijs van den Prince van Orangien) van executie opghehouden werdt/ ende ten leſten by Parma verloſt. Maer tot Ghendt hebben ſy den 29. Junij onthalſt/ Meeſter Lieven de Feytere/ eertijts Pencionaris van ghedeele/ eñ Meeſter Lieven de Vijvere/ om deſe beroertē van den 15. Mey/ als om diergelijcke ſaken meer. Joncker Jan van Imbijſe hebben ſy tot Ghendt zijn proces ghemaeckt: Maer zijn twee Broeders/ Joncker Anthonis ende Joncker Roelandt van Imbijſe / verſochten voor hem by Requeſte ghenade/ ende geen Recht. Deſghelijcx badt hy om interceſſie aen de Predicanten / ende andere van de ghereformeerde Religie / verhalende groote dienſten ende vorderinge haer ghedaen. Dan alle mocht niet helpē/ maer werdt verweſen. Eñ vier principale Poincten waren in zijn Sententie genoteert/ als Moordt/ Roof/ Gheweldt/ ende Verraedt. De Moordt was beweſen begaen aen den Bailliou van Arele/ ende eenen anderen verkeerden Perſoon/ door Capiteyn Meghem: Hadde oock laſt ghegheven t'Magiſtraet van Gherartſberge/ te brengen nae Ghent/ eñ op den wegh om te brengen: Hy hadde doen naerijden den Heere van Bonivet/ Franſoyſche Gheſante/ om te vermoorden/ daer dat eenige van de Dienaers doot bleven / ende den Gheſante werdt gheplondert ende berooft: Op deſe poincten wiſte niet veel te antwoorden/ dan pretendeerde ontſlaghen/ mits in zijn leſte Borgemeeſterſchap alle voorgaende miſdaden vergheven waren. Tweede Poinct van Roof/ dat hy de ghemeyn Penningen tot eyghen behoef ghebruyckt hadde/ ende ghelt geſlagen hadde met zijne ende des Landts Wapene/ ende hadde Gheſchencken ghenomen. Derde Poinct t'Gheweldt / was hem overtuyght / dat hy hem ſelven opper Colonel ende Borgemeeſter ghemaeckt hadde met gheweldt/ ende ghelt gheſlaghen/ etc. T'vierde Poinct was Verraedt/ dat hy Denremonde wilde den Spaengiaert leverē/ ende privatelijcken aen Parma geſchreven/ ende Correſpondentie gehouden/ ende meynde ſelve de Stadt aen den vyandt te leveren / ende dierghelijcke meer.

Cloeckheyt ende goede reſolutie der goeder Borgheren van Ghendt.

Imbijſe onthalſt/ dē 4. Auguſti.

Hy werdt onthalſt opentlijck/ den 4. Auguſti/ 1584. ſtorf met berouw/ ende werdt eerlijck begraven. Hy was een hooghmoedigh ende ſtatelijck Man gheweeſt/ die hem ſelven achte als een Grave van Vlaenderē. Hy hadde een Lijfguardije van 20. oft 30. Hellebardiers ende Muſkettiers / ende hadde grof Gheſchut in zijn Huys. Hy is een onervaren/ rouwe eñ eergierigh Menſche gheweeſt/ ſtout ende ſtrenghe/ die Vlaenderen ende de Stadt van Ghent in veel ſwaricheden brochte/ door onbedachten plompen ijver/ waer op de Walſche Landen d'eerſte eñ de voornaemſte oorſake op fondeerden/ eñ de ander Generaliteyt af vielen.

De ſake in Vlaenderen aldus ſtaende/ heeft de Heere van Montigny (by Houwelijck Marquis de Renty) die van Ghendt gheſocht rondtomme meer ende meer te benouwen/ eñ alle paſſagien te ſluyten/ zijnde alomme Meeſter van den Velde. Hy hadde het Sas inne / ende leyde Volck te Deynſe eñ Eeckeloo/ eñ ander plaetſen/ de toecomſten rondtomme Gent van verre beſettende. Die van Brabant hebben ooc in dē Doel/ ende tot Saftinghe op die Schelde/ Schanſſen gemaect. Parma daer tegen maeckte ter Borght by Antwerpē een Schanſſe op de Riviere: waeromme die van Brabant den Dijck tot Hoboken daer tegen over doorſtaken/ eñ t'Water in lieten/ vreeſende of hy op den Brabantſchen cant oock ſoude willen Schanſſen.

Perſuaſien van die van Brugge aen die vā Gent/ tot de reconciliatie/ den 7. Julij.

Die van Brugge eñ t'Vrije / die nu om haren Vrede eñ vereeniginge groote vreucht bedreven hadden/ vonden haer noch omringht met vyanden/ als van die van Gent/ Ooſtende eñ Sluys/ die haer alle Victalie ende neeringe weerden/ als oſſe beleghert hadden gheweeſt / waeromme ſy eenen Sendtbrief tot Gent ſonden/ eñ in Druck uytgaven/ van date den 7. Julij/ Aº 1584. Waer inne ſy ſochtē te betoonē/ dat ſy geen redene hadden de reconciliatie met den Coningh langer uyt te ſtellen: eñ dat ſy/ een Lidt zijnde/ haer behoorden de ander dry Leden van Vlaenderē te onderwerpen/ nademale ſy by den Coningh vercregen hadden t'ghene/ daeromme ſy hadden ghedeclareert de Oorloge te voeren: t'welc voldaen was/ met toelatinghe liberteyt van Conſcientie / ende belofte van vreemt Krijghſ volc te doen vertrecken. Te oorlogē om exercitie van ander Religie/ en ware van Godt niet gefavoriſeert. Eñ dat alle Potentaten pretendeerden daer van te hebben libre eñ vrije diſpoſitie. Selve de Coninginne van Engelant hadde genoech den Staten vermaent/ dat ſy om de vrije exercitie van Religie geen Wapenen tegen haren Prince en behooren te voeren: alſo ooc andere Perſonagien eñ Miniſters hadden gedaen: Behalven dat by de H. Schriftuere niet en conde beweſen worden/ dat eenige Religie diende met Wapenen eñ crachten gevordert ofte behouden. T'welck ſy al behoorden te overwegen/ ten aenſien van de onnooſele Ghemeynte/ die verginght van Peſtilentie ende dieren tijdt/ mits het beleydt van der Oorloge haer geenen goeden voortgangh vertoonde / door dat haer de principale middelen van ghelde ghebraken. Ende wat te verhopen ware van den Prince van Orangien/ eñ die van Hollandt/ conden ſy aen de ſtadt Yperen merckē / die maer goede woorden gavē/ ende quaden wille hadden / oock ſelve Oorloghe genoech op dē hals hebbende. Brabant eñ d'andere waren verarmt ſonder middel. Dē Hertogh uyt Vranckrijck haddenſe genoech verſocht: den quaden uytgangh daer van en ſoude ten eeuwigē daghe niet worden vergheten / noch geleden ſonder wrake: Die oock Duynkercken ende ander plaetſen ſchandelijck verlaten hadde/ ende nu/ dē 10. Junij gheſtorven was/ niet geſocht hebbende dan hem ſelven by haer te verrijcken. Ende van de Franſche alliantie te mogen hervatten in den Perſoone van den Coningh ſelve/ dat was ſonder apparentie/ mits hy ſoo Catholijck was/ eñ ſelve

teghen

Notabele argumenten van die van Brugge/ om die vā Gent eñ Vlaenderen te bewegen.

teghen zijn Subjecten daeromme Oorloge voerde/ ſoeckende den Coningh van Spaengien om veel reſpecten te gelieven/ende carreſſeren. Oock ſouden die van Hollandt ende Zeelant haer nimmermeer den Franſoys onderwerpē/ſonder particulier reuverſel ofte exceptie. Ende ſoo de Coningh van Vranckrijck daer toe gheſint hadde gheweeſt/ ſo en ſoude hy niet vertoeft hebben tot dat de Landen nu heel ghedeſtrueert waren. De Coninginne van Enghelandt hadde oock geenen ſin haer te helpen/mits dat ſy (door haer Brievē ende Gheſanten) ſeer ontijdelijck aen de generale Staten hadde doen af eyſſchen haer geleent gelt. De Coningh van Schotlandt/noch de Kercken van Vranckrijck/en hadden macht noch middel om haer te helpen: Ende of ſchoon de Kercken van Vranckrijck macht hadden om haer te helpen/ſo en vermochten ſy ſulcx niet ſonder conſent van haren Coningh. Deſgelijcx en waerder noch van de Switſers noch vā Cazimirus niet te verwachten/ die zijn Krijghſ volc afgedanct hadde.

Voorder vermaendē ſy haer/ dat ſy wilden ter herten nemen haren eyghen ondergangh/eñ met Wijf ende kinderē medelijden hebben/ hare Privilegien ende Steden voorſtaen/ ende bedencken wat ſtraffe ſy van Gode te verwachten hadden/ om hare hardtneckichept. Biddende daeromme de Vrede-handelinghe te hervatten/ende die niet nae te laten/ ten aenſien van openbare oeffeninge der Religie/(daer af de Profeſſie niet tot verderf/ maer tot behoudeniſſe van de Gemeynte behoorde te dienen) ende te groote curieuſhept van eenighe politijcke pretenſien van cleynder importancien: Haer ſpiegelende aen die van Yperen/die te vergeefs ontſet verwacht hadden. Maer ſy ſouden aenſien de goedertierenhept eñ clementie van zijne Majeſtept/die ſy bevonden/eñ by de welcke ſy ghenieten volcomelijcken haren ghewenſchten Vrede/eñ het effect van de Reconciliatie/die hun nu vorderlijck was in't ſtuck van de Religie/dan hen tot Ceulen in de vergaderinghe aengeboden was. Ten leſten/ om haer daer toe vorderlijcker te weſen/hadden ſy haer Ghedeputeerde in't Legher gheſonden/etc.

Och/oft waer ware.

Hier teghen hebben die van Brabant eñ Hollandt vertoont/als dat den particulieren Vredehandel hē niet en conde eenige Vrede mede brengen/maer veel meer Krijgh eñ ellenden/keerende het Sweerdt/ dat tegen den ghemeynen vyandt uptghetrocken was/ tegen de Vrienden eñ Ghebueren: Want Brabant/Hollandt/Zeelandt/eñ d'ander Landen/met haer in Krijghe blijvende/ en conden de miſerien oft ellenden van Vlaenderen niet gheweert weſen: want den Stroom ghesloten zynde/bleef het platte Landt gheplondert/ t'Landt van Waes doorſteken/eñ verdroncken/ ende alle neeringhe ende lijftochte afghe ſneden.

De Gheunieerde Landē radē die van Ghent noch te houden.

Vranckrijck noch Enghelandt en ſouden het onmatigh toenemen/eñ inwortelen van Spaengien/in de Nederlanden niet ghedooghen / waer over nieuwe Oorlogen waren te verwachtē. De Coningh ſocht verſekeringe van twee Poincten/ van Religie/ende van ſtate des Landts. Van de Religie en conde hy hem niet verſekerē/ ten ware dat hy alle/die eenighſins ſuſpect warē/t'zy Edel oft onedel/ dede dooden/ oft upt den Lande bannen. Eñ om hem te verſekerē voor rebellie in toecomende tijden/ ſoo moeſte hy Caſteelen maken/ Garniſoenen houden / Privilegien breken/ eñ de Landen met de geduerige betalinge daer vooren belaſten / ende alſoo niet houden van alle t'ghene men nu haer ſo ſchoon toeſeyde/eñ dierghelijcke.

Voorder gaven ſy hope van eenen Legher te Velde te brengen/om dien in Vlaenderen te voeren/ meynende corts Meeſters van de Schanſſe van Zutphē te weſen. Eñ hier door hebben ſy die van Ghendt noch opghehouden/tot dat de ſaken voorder ende anders verliepen / als wy hier nae ſullen verhalen.

Zutphen by die van Hollandt te vergeefs beleghert.

Die van Hollandt hebben Zutphen doen beleggheu/om te beletten de excurſien/die dat Garniſoen in de Veluwe deden / daer toe ſy ordineerden den Grave van Hohenlo / met eenighe reſte van't Krijghſ volck van Trucxſes/ende Ydel oft Edelen Hendric/een Baſtaert-ſone van den Hertogh van Bruynſwijck / die corts te vooren / in Trucxſes dienſt/ te Burgh by Deutechum/ met zijn Volck verraſt/gheſlagen eñ gevangen was. Hohenlo heeft Lochum ende andere omliggende plaetſen beſet / ende tegen de Schanſſe in de Veluwe/ tegen over Zutphen/ heeft hy beſchanſſinge tegen opgeworpen/ om die Schanſſe te dwinghen. Maer Verdugo heeft van Parma hulpe vercregē/als den Grave van Arenbergh/ Maurich van Lara / ende meer andere Regimenten/ met de welcke hy de Stadt Zutphen gheweldelijcken victalieerde/daer ſeven hondert Mannen meer inſtellende/onder zijnen Stadthouder Taxis. Deſen niet teghenſtaende / hebben die van Hollant/door hope die ſy haddē/om die Schanſſe te vermeeſteren / (daer haer veel aen ghelegheu ware) hardtneckigh bevolen haer ſlap belegh te continueren/nochtans te vergeefs. Welcken onveranderlijck voornemen toegheſchreven werde het verlies van geheel Vlaenderen/ende daer nae oock van Antwerpen/ende geheel Brabant/ alſo wy noch ſullen verhalen.

Aldegonde aenſlagh op Liere te vergeefs.

In Januario hadde de Heer van Sint Aldegonde/Borgemeeſter tot Antwerpen/ eenen aenſlagh op Liere ghemaeckt/met dobbel verſtandt van den Capiteyn van binnē: Welcken/nae dat hy eenen twiſt met eenen anderen Italiaenſchen Overſten ghehadt hadde / hem gheliet als of hy ſeer qualijck waer te vreden gheweeſt met Parmas regeringe/ende de Stadt geerne hadde willen overleveren. Waer op hy overgecomen zijnde met den voorſz. Aldegonde/ ende wat gheldts ontfangen hebbende/den vyant heymelijc waerſchoude: Ende die van Liere/ hebbende den ſelven nacht des aenſlaghs ontrent vier Benden Ruyteren / van verſcheyden Garniſoenen / in de Stadt ghecreghen / hebben ſy tuſſchen beyde de Poorten laghen ghelept/met veel Geſchuts ende Buſcruydt/ende andere ſpringh-vperen. Maer alſo/ overmits de quade wegen/ ende de duyſterhept des nachts/ van des voorſchreben Borghemeeſter Aldegondens Volck den wegh ghemiſt werde/ ende de treckende Knechten ſeer laet waren aenghecomen/ ſoo dat het alreede claer dagh was/ eer ſy onder de Stadt quamen / werde ongeraden yet op de Stadt te verſoeckē/ daer door dat Aldegonde weder met zijn Volc aftroc. Dies niet te min hebbende den voorſchrevē Aldegonde een Embuſcade ofte Laghe in't Boſch ghelept/ ſoeckende yemandt van de Stadt te betrappen/ om van de gheleghenthept der Stadt te vernemen / ſoo ghebeurde het / dat die van binnen (merckende dat haer voornemen mis was gheſlaghen) ſterck uptghevallen zijn / ende hebben die van de Embuſcade de vlucht doen nemen: Soo dat Aldegonde ſich belemmert vindende/ oock in der haeſte moeſte wijcken / tot dat hy/ op het ruyme Veldt comende / zijn Volck wederom in ſlagh-ordene verſamelde / ende zijn Ruyterije op den vyandt ſondt/ om wederſtandt te bieden/ daer ſeer dapperlijck geſtreden werdt/ alwaer Parmas Volck de meeſte ſchade leedt. Aldegonde aldus zijn voornemen miſſende/ is te rugghe ghekeert: Van den zijnen bleef daer ſeer vromelijck doot den Capiteyn Leoninus / Docdoor Leoninus ſone/ ende eenige ander Capiteynen/ die haer ſeer qualijck queten.

In de gheunieerde Landen ende Steden/ ofte generale Staten van dien/ is in deſen tijdt groote queſtie gereſen/ of men de Licenté/ dat zijn Tollen ofte Schattinghe/ die men betaelde in't uytvoeré van alderhande Victalien/ Munitien van Oorlogen/ ende diergelijcken/ in de omliggende Coninghrijcké/ Landen ende Steden ſoude verbieden/ ofte niet. De redenen over d'een ſijde beſtonden hier in/ Als dat de Landen eñ Zee-ſtedē by den vrijen Coophandel leefden/ ſweefden/ eñ haer geneerden: ende dat by de Tollen ofte Licenten ghelden/ de middelen die tot der Oorlogen noodigh waren/ gevonden werden. Oock ſoo en conden de Landen haer eygen vruchten eñ overvloedt niet al ſelve gebruycken/ als waren Lijnwaet/ Boter/ Kaſe/ ende haren ghevanghenen Viſch/ etc. daer veel Volcx haer onderhoudt ende neeringhe by hadde: Ende ſoo men diergelijcke Victalie den Inlanders niet toeliete den vyandt toe te voeren/ ſo deden t'ſelfde doch de omliggende Coninghrijcké/ Landen ende Steden/ die daer door hare neeringe vermeerderden/ eñ der Landen neeringhe verminderden/ oock mede de middelen van gheldtlichtinge tot der Oorloge. Daer teghen werdt van d'ander ſyde gheſeyt (daer den gemeynen Man/ in affairen van State onervaren zynde/ meeſt mede ſtemde/) dat het zonde eñ ſchande ware den vyandt ſelve te ſpijſen/ ende dat ſulcx naeghelaten zijnde/ ſoude t'ſelve den vyandt van hongher ende ghebreck haeſt doen vergaen/ waer door ſy niet en ſouden connen Leghers te Velde ghebrengen/ noch Steden beleggen/ maer ſelve ſoude het menigherley ghebreck eñ hongers noot/ afval/ oproer/ ende muyterije onder haer maken: ende diergelijcke redenen meer. Daer op gheantwoordt werde/ dat het onmoghelijck ware de Nederlandé (palende vreans rondtomme aen Vranckrijck eñ Duytſlandt) uyt te hongeren: ende om dierte en ſoude den Spaengiaert geen groote interpriſe naelaten/ etc. Niet tegenſtaende/ door diverſiteyt van opinien/ om de Gemeynte contentement te geven/ iſſer den 22. Junij een Placcaet uytghegheven/ verbiedende alle toevoeren/ van Victalien/ Munitien van Oorloghen/ ende alderhande Coopmanſchappen/ nae de Steden ende plaetſen by den vyandt ghehouden/ oft oock van daer in de gheunieerde Landen te brenghen: verbiedende oock alderhande handelinghe/ op pene van Confiſcatie.

Verbodt vā de gheunieerde Landen/ van den vyandt gheen Victalie toe te voeren/ dē 22. Junij.

Voorder oock/ datmen geen Victalie/ Boter/ Kaſe/ Schipſghereedtſchappen/ etc. op geen Havenen van Vranckrijc vermochte te voeré/ naerder dan op Rouwane/ ende Havenen Weſtwaerder ghelegen/ noch op Enghelandt/ noch de Emſe/ noch de Maſe op/ voorder dan ghelimiteerde plaetſen. Oock dat die Weſtwaert ſouden willen ſeylen/ ſouden moeten varen de hooghe Zee: Anders naerder den Vlaendercant comende/ ſoudé voor goede prijſen (ghecomen zijnde) geoordeelt worden.

De Staten hebben voorder tot beter volcomē van haer voornemen gheſoliciteert/ ende vercregen van den Coningh van Vranckrijck/ ende de Coninginne van Enghelandt/ dat aldaer oock ſtricktelyck verboden is/ dat uyt haer Coninghrijcken den Landen ende Steden in Nederlandt/ onder des Coninghs van Spaengien ghebiedt ſtaende/ geen Victualien en ſouden toeghevoert worden/ oft laten toevoeren/ ſonder het welc haer verbodt in Nederlandt te vergeefs ende vruchteloos was/ want anders ſy daer mede haer ſelven bederfden/ ende haer Gebueren rijck maeckten/ tot welcken eynde de generale Staten hebben op de Riviere de Emſe haer Schepen van Oorlogé gheleyt/ om van alle toevoeringe den vyant van dier ſijde te weeren/ ende haer van die Riviere te verſekeren.

Parma werdt ghespijst door 't corruptie der Franſcher ende Engelſcher Officieren voor Antwerpen.

Maer deſen niet tegenſtaende/ hoewel dit verbodt in de gheunieerde Landen ſtricktelijck onderhouden werde/ ſo en hebben nochtans Vranckrijck ende Enghelandt dat niet lange ghehouden/ maer Vranckrijck te Lande/ ende Enghelandt by Calis ter Zee tot Duynkercken/ hebben den vyandt alle toevoeringe ghedaen/ door het groot ghewin/ dat ſy daer by deden/ waer mede de Officieren ghecorrumpeert werden/ in voegen/ dat het gewiſſelijck ſcheen/ dat den Prince van Parma zijn belegh voor Antwerpé ſoude moeten naelaten hebben/ ſoo zijn Legher niet met Enghels Coren (by Cales eñ Duynkercken toegebracht) hadde geſpijſt geweeſt. Waeromme daer nae het voorſz. verbodt nae ghelegentheyt altemets toeghelaten/ ende dan weder ghereſtringeert werde.

Hertogh vā Brabant eñ Anjou gheſtorven tot Chaſteau Tyry/ dē 10. Junij/ 1584.

Dē Hertogh van Brabant eñ van Anjou/ etc. zijnde (alſo wy verhaelt hebben) in Vranckrijck getrocken/ heeft hem aldaer van geſontheyt niet beter ghevonden/ maer heeft die ſelve meer toeghenomen/ door de onghenuechte/ die hy hadde over zijn ongheluck/ daer over hy van zijn tegenpartije de Ligeurs/ Guyſianen ende Spaenſchgheſinde noch grootelijcx beſchimpt werde/ behalven dat die queſtie/ tuſſchen den Coningh zijnen Broeder eñ hem ghereſen/ mede oorſake gaf/ dat hy ſo willecome niet en was. De Coninginne Moeder ſochte haer twee Sonen te verſoenen/ daer ſy tuſſchen hen beyden den twiſt te vooren dickwils ghevoedt hadde/ voor ſoo vele alſt haer nut ende profijtelijcken was: ende nu heeft ſy ſoo vele te weghe ghebrocht/ dat den Hertogh hem vernedert heeft den Coningh zijnen Broeder te voete te vallen/ waer toe hem dronge de begeerte van reconciliatie met de Nederlantſche Staten/ die nu by ervarentheyt geproeft hadden/ dat den Hertogh haer niet profijtelijck en was/ ſonder den goeden wille/ hulpe eñ macht des Coninghs zijnen Broeder. Over de reconciliatie der Broederen werde in Vranckrijck ende elders groote vreucht getoont. Selve de Nederlandtſche Staten ſonden daer op den Heere van Schoonewalle naer Vranckrijck aen den Hertogh/ hem adviſerende van haer reſolutie nae zijnen wenſche/ verhopende van hem alle aſſiſtentie tot haer alder trooſt ende contentement. Maer den Hertogh naer de voorſz. vereeninge wel gemoedt tot Chaſteau Tyry gekeert zynde/ is terſtont ſeer cranck ghewoorden/ bloedende uyt alle conduyten zijns lichaems/ als ofter eenige Adere door rijden ofte anderſins van binnen gheborſten ware: Waer van hy ten leſten/ nae 32. daghen uytteerens/ den 10. Junij ghestorven is/ met goeden verſtande/ willende geenen Monic oft Biechtvader by hem lijden/ die nochtans by hem zijn devoir deden in ander cleederen: belijdende ghenoech te betrouwen zijn ſalicheyt/ ende vergiffeniſſe zijner zondé/ door het bloedtvergieten Chriſti/ den eenighen Salighmaker/ alſo wy verſtaen hebben van die daer by waren/ die t'ſelve betuygen. Hy is geſtorvē ontrēt het 30. Jaer zijns ouderdoms/ niet ſonder ſuſpicie van vergift. Hy wilde datmen hem ſoude begraven als Hertogh van Brabant/ ende van d'ander Heerlijckheden/ met de Wapenen eñ toebehooré: Maer nae zijn doot werde t'ſelfde niet goet gevonden by den Raedt van den Coningh/ ten aenſien van dē Coningh van Spaengien/ eñ werdt ſeer heerlijck tot S. Denis begraven/ alleenlijck als een Sone van Vranckrijck.

Hy was een cort redelijck wel ghemaeckt ende teer Man/ bruyn van hayr eñ oogen/ hoogh van

voor-

Deſcriptie van dē Perſoon van dē Hertogh vā Brabant eñ Anjou.

voorhoofde/grooter van neuſe dan zijn Ouders gheweeſt zijn: Hy was een cloeck/ vernuſtigh/ welſprekende/ ende gheſpraeckſaem Heere/ uyt der maten hooghmoedigh/ ende Princelijck eergierigh/niet wraeck oft bloedtgierigh/maer goedigh: Om verſcheydenheyt van Religie niemant haetēde/ongeduerigh/haeſtigh/lichtveerdigh/ breedſaem daer by/ſo vele als zijn natuere mochte uytwijſen/als die immers dē Vrede/die om de Religie in Vranckrijck nu geheel gebroken was/ weder maeckte/ daer over hy in zijnen Perſoone groote moeyte ende arbeydt aennam. Hy heeft oock groote ende periculeuſe voyagien by dē Coningh van Navarre ende zijn wederpartije ghedaen/ſoo dat den Vrede door hem beſtandigh aldaer bleef/ ende apparent was te blijven/ ſoo hy noch in't leven ghebleven hadde/ daer over hy van de Spaenſche factie al Vranckrijc door ſeer ghehaet ende ontſien werdt/ dien zijn doot aenghenaem was.

Men ſeyt/ dat hy twee daghen voor zijn doot ſchreef aen den Coningh zijn Teſtament/ waer in hy betoonde het groot verdriet dat hy hadde/ van zijne Majeſteyt gheoffendeert te hebben met zijne Actien ende Aenſlaghen: Maer dat hy het ghedaen hadde meer om zijn Coninghrijck voor vreemde vyanden te verſekeren/ dan om particulier voordeel. Danckte hem van de groote appennage ofte gedeelte eñ liberaliteyt by den Coningh t'zijnen behoeve gheaſſigneert: Hy hadde wel gedient gheweeſt van veel Edelen ende Heeren zijn Subjecten/die om zijnen dienſt verarmt/ bedorven/ eñ alſnoch ongheloont ghebleven waren: Zijn Dienaers hadden hem wel ghedient/ maer hy en hadde gheenen middel om die te loonen: Hy was ſchuldigh ontrent dry hondert duyſent Gulden/nu moeſte hy in zijn Graf draghen haer goedt/haer tranē ende ſuchten/ſonder middel daer van ontlaſt te weſen/ ten ware/ dat zijne Majeſteyt door medelijden hem die eere wilde doen/ (als van gheboorte zijn Broeder weſende) om die ſchuldt te betalen. Biddende oock zijn Moeder ten beſten daer in te willen ſpreken/ om zijne Memorie te bevrijden van die ſchande/ dat hy zijn beſte/ goet-gunſtighe/ arme Dienaers bedorven ſoude hebben: Hy conde noch hadde niet te diſponeren/ nae de Rechten van den Lande/maer badt voor zijn Dienaers/wiens getrouheyt hy ſeer recommādeerde/ eñ dat dē Coningh doch wilde ontlaſten zijn beſwaerde Conſcientie: Princen van minder vermoghen hadden eertijts wel meer verteert in uytvaerden/ende begravinghen van hare Vrienden/dan hy begheerde. Hy begeerde geenen grooten coſt/ noch magnifique Sepulture/ maer alleen te leven in de herten van zijn goede Dienaers. De Nederlanden hadden hem wel dier doen coopen den Naem ende Tijtel van Hertogh ende Grave/d'welcke ſy hem noch ſchuldigh waren: Ende ſoo hy noch yet by hen vermochte/ ſoo badt hy haer de ſelve Hoocheden over te draghen aen den Perſoone van den Coningh/den welcken ende zijn Succeſſeurs hy ooc naliete eñ gave alle de gherechticheden ende pretenſien op de voorſz. Landē/ die hem/ uyt crachte van de ſolemnele Tractatē met haer aengegaen/ ſoude mogen competeren.

Reſigneert zijn Actien der Nederlandē zijnen Broeder den Coningh.

Ende op dat de Stadt Camerijck mochte dienen den Coninghrijcke van Vranckrijc voor een Bolwerck/verovert ende gewonnen met de middelen/ hem by den Coningh ghegheven: Ende midts hy bleef verbonden voor de beſchuttinghe der Borgheren/ die met ſoo groote affectie/ ende trouwe haer in zijn armen gheworpen hebben/ ſo badt hy dē Coningh om Gods wille/aen te nemē t'Recht eñ Tijtel/die hy aen de Stadt hadde/ ende te willen beletten de oppreſſie ende deſolatie van ſoo goeden Volck.

De Coninginne Moeder heeft de Stadt Camerijck (ſoo het ſchijnt) in haer protectie ghenomen/ daer Gouverneur latende den Heere van Balligny/ die voorts continueerde de Oorloghe op Artoys eñ Henegouwe/ afloopende eñ brantſchattende rondtomme de Dorpen/ tot dat eenigen tijdt daer nae een Tractaet van beſtant voor ſeker Jaren/ tuſſchen den Prince van Parma eñ de Stadt ghemaeckt werdt.

De Hiſtorie van den Prince van Orangiens doot.

Niet lange hier nae heeft dē Prince van Orangien gheleeft/aen wiens doot zijn vyanden haer lieten duncken/ dat de ruſte van de Nederlanden alleenlijck was hanghende/ het welcke den tijdt by deſe Hiſtorie wel anders betoont/ de Roomſche Catholijcke Predicanten hebben haer oock grootelijck verſuymt ſulcken moordadicheyt te prijſen/om dat den Moorder (den Rock van hypocriſije aengenomen) hem gheliete van de ghereformeerde Religie te weſen.

Deſgelijcx oock vergheten hen oock ſommige Hiſtorie-ſchrijvers/ het voorſz. moordadigh feyt verheffende/ daer nochtans alle Heydenſche Schrijvers dierghelijcke proſcriptien ende handelingen hooghlijck blameren. In't beſchrijven van't ſelve feyt ſal ick volgen het gedruct Boecxken/ dat daer van in Hollandt uytghegheven is/ t'welck by menighvuldighe Ghetuygen/ende by de Acten/ Examinatien/ Sententie/ eñ executie/ die over den Moorder ghepaſſeert zijn/betuyght wordt die waerheyt te weſen.

Balthaſar Geeraerts/ Moorder vā dē Prince van Orangie Hiſtorie.

In't beginſel van Mey is binnen de Stadt van Delft by dē Prince van Orangien/ die voor dien tijdt hem aldaer onthoudende was/ ghecomen een jongh Man/tuſſchen 26. ende 27. Jarē/ zijnde cortachtigh van Perſoone/ſlecht van ghedaente/ ende leelijck van opſichte/ geheeten Balthaſar Geeraerts/van Villeſans in Borgongien gheboren/ maer noemde hem ſelven Franchoys Guyon van Beſanſon/ den Sone van Pieter Guyon van Lyons/ die eertijdts om eenen aenſlagh/tot vorderinghe van ghereformeerde Religie ghedaen/ ende om de Religie ghedoodt was gheweeſt: Mede-brengende eenen Brief aen den voornoemden Prince/ ende hem aengevende den ijver/die hy hadde tot de ghereformeerde Religie ende den Prince: Deſghelijcx/ hoe dat hy door Lutzenborgh reyſende eenen van zijn Maeghſchap/ ghenaemt Jan du Pre/ Secretaris van den Grave van Manſ veldt/ beſocht hadde/ by den welcken hy hem eenen tijdt langh onderhouden hadde/ tot dat hy reſolveerde (om zijn Conſcientie) van zijn voorſz. Cozijn te ſcheydē: Maer gheſuſpecteert zijnde van de Jeſuyten/ ſoo was hy ghedwonghen gheweeſt ſubijtelijcken te vertrecken/ende hadde van zijn Cozijn een deel vliegende Zeghelen becomen/ofte Signatueren van den voorſz. Grave van Manſveldt/by de welcke hy dochte/ datmen ſoude mogen eenigen goeden aenſlagh uytrechten op eenighe Steden in Lutzenborgh/ ofte anderſins: met diergelijcke meer andere geſchiedeniſſen ende Circumſtantien/dienende om in eenigen dienſt ofte achtinge by den Prince te gheraken. Hy heeft hem oock/onder't deckſel van Religie/ in de kenniſſe van ſ'Princen Hofgheſin gheſocht te brengen/ ende liet hem altijdt in de Predicatien ende Avondt-ghebeden vinden/ met eenen Pſalmboeck/ Teſtament oft Bijbel in de handt.

Den Prince dit aengeſeyt zijnde/gaf voor antwoorde/ dat hem dochte/dat door ſulcke middelē geenen aenſlagh te maken en was/ maer dat het mochte dienen voor de Boden tuſſchen Bruſſel ende Camerijck/ om hen daer mede te behelpen/

daeromme hy hem gheboodt eenighe daer te laten.. Ende alſo den Heere van Schoonewal nae Vranckrijc reyſde/ vondt hy goet deſen Balthaſar mede te ſeynden aen den Maerſchalck de Biron/die men meynde dat ſoude worden Gouverneur van Camerijck/ om hem met deſe Zeghels te behelpen: alſo reyſde hy met hem nae Vranckrijck.

Daer nae wederghekeert zijnde uyt Vranckrijck heeft hy Brieven gebrocht/ſo aen den Prince/als oock aen de Staten/mentie makende van de doot van den Hertogh van Brabant ende Anjou: Waeromme den Prince hem in zijn ſlaepcamer dede comen/ op zijn Bedde noch liggende/ om hem particulierlijc te vragen van de doot des Hertoghs. Aldaer ſoude hy hem doorſteken hebben / ſoo hy namaels bekende / hadde hy zijn dagghe by hem ghehadt. Niet langhe daer nae werdt hem aengheſeyt/ dat hy ſoude vertrecken: waeromme hy wat ghelts eyſchte/ toonende dat hy couſſens noch ſchoenē hadde/t'welc den Prince hem dede leveren door den Secretaris/den 8. Julij: Met welck gheldt hy cochte van de Soldaten van der Wacht twee Sinckroerē/om daer mede zijn boos voornemen te volbrengen.

Den Prince van Orangien werdt by Balthaſar Gerarts (hem noemende Franſoys Guion) doorſchoten.

Prince van Orangien leſte woordē eñ doot/ den 10. Julij.

Op den 10. Julij is hy op de noen-maeltijt by den Prince gecomen/ ende eyſchte een Paſpoort/ met een bevende ende verbaeſde ſtemme/ gelijck de Princeſſe / daer by ſtaende/ ſeer wel merckte/ ende vraeghde den Prince wie hy ware / om dat hy een quaet ghelaet ende opſien hadde/Waer op den Prince antwoorde / dat hy zijn afſcheydt begeerde/ t'welck hem ghemaeckt worde. Teghen het eynde der Maeltijdt ſagh men hem wandelen by de Stallingen/achter het Huys/ſtreckende na de Wallen der Stadt: ende ſoo den Prince nae den eten ſoude uytcomen/ſtont hy buyten de deure van de Sale/ende makende maniere van zijn Paſpoort te eyſchen/heeft hy hem met een Sincroer doorſchoten/ met dry Clooten geladen. Den Prince gevoelende dat hy ghetreft was/en ſeyde niet anders dan deſe woorden/Heere Godt weeſt mijn ziele ghenadigh, ick ben ſeer gequetſt, Heere Godt weeſt mijn ziele ende dit arm Volck ghenadigh. Deſe woorden geſproken hebbende/begonſt hy te ſuyſelen / maer een van zijn Dienaers/ met name Joncker Jacob van Maldere/zijnē Stalmeeſter/ die deſe voorſz. woorden getuyghde ghehoort te hebbē/heeft hem vaſt gehouden/eñ wert op de Trappen neder geſet/ alwaer hy niet meer en ſprack / dan ſoo mijn Vrouwe / de Gravinne van Swartſenborgh/ zijn ſuſter/ hem in Hooghduytſch vraeghde/of hy zijn ziele niet en ſtelde in de handen Chriſti Jeſu / ſoo antwoorde hy in de ſelve Tale/Ja/ ende heeft noyt meer geſproken. Terſtondt werdt hy op een Bedde ghedragen in de Sale daer hy ghegheten hadde/ alwaer hy niet langhe daer nae zijnen Gheeſt gaf. Sulcx is het eynde gheweeſt van deſen Prince by de zijne ende andere/oock geacht den wijſten/voorſichtighſtē/ gheſtadighſten/ grootmoedighſten/gheduldighſten/treffelijckſten Prince van zijnen tijdt/geleeſt ende gheſtorven nae zijn Spreeckwoordt ofte deviſe/ Sævis Tranquillus in Vndis, dat is / ſtil tuſſchē de wreede Zee-barē/een heerlijcke doot/ als voor't Vaderlant/ gewēſcht by alle Godtvruchtighe ende Wijſe / dien ſy nimmermeer t'onpaſſe comt/midts dat hy in cleyne tijdt ſoo wel van de vreeſe als van de pijne ontſlaghen gheweeſt is: Een doot/ daer mede den hoogen Godt/ een bequaem Inſtrument namaels heeft beweſen/ dat de oorloghe in den Perſoon van den Prince niet en beſtondt/maer aen zijn hooghe handt / nademael zijner vyandē victorie over hem/haer noch tot haer ghewenſcht vermeten niet en heeft ghebrocht: daerentuſſchen overtuyght van ommenſchelijcke bloetdorſticheyt. Want zijnen tweeden ſone/Mauritius van Naſſouwē/ geboren Prince van Orangien/van die tijdt af/hoewel ſeer jongh was van ontrent 17. ofte 18. Jaren/ een voornemen aennam / van zijn Vaders voetſtappen te volghen/eñ zijn Vaders/ende des Landts ſaken uyt te voerē: eñ tot een meerder ſpore van dat zijn opſet/nam aen eñ voerde een Simbolum ofte deviſe/ſchilderende eenen afgehouwen Boom/uyt welcken een ofte meer ſpruyten uytſpringen / dat met der tijt Boomen wordē. By deſe deviſe ofte Simbolum/alſo geſchildert/ ſchreef hy/Tandem fit ſurculus arbor, dat is/ dat ten leſtē een ſpruyte eenen Boom wordt/ willende aenwijſen/ dat het met den afgehouwen Boom/ofte doot zijns Vaders/niet al gewonnen was: maer dat de ſpruyten daer uyt ſchietende/wel mochten de Velders des Booms bewijſen haer bloetgierige ſotheyt/ by alle de Weerelt te belachem.

Prince Mauritius neemt deviſe/ Tandem fit ſurculus arbor.

De Princeſſe zijn Huyſvrouwe daer by ſtaende ſeer beroert / werdt Manlijck uytroepende/ Gode biddende om zijn heylige gaven van gheduldtſaemheyt / nademael dat het hem beliefde haren Vader/haren voorgaenden Man/ende nu deſen / in haer teghenwoordicheyt alſoo uyt deſe Weerelt te halen.

De Moorder ontloopt wort gevanghen.

Den Moorder ſocht te ontcomen langhs de achter-plaetſe/ende heeft in't wechloopē zijn ander Sincroer latē vallē/ eñ was alreede de Stallinghe ghepaſſeert / uytcomende tot Delft in de Schoolſtrate/na des Stadts Veſten/meynende van de Wallen in de Veſten te ſpringhen/ die vol Waters waren / eñ hy hadde by hem twee Blaſen/ die wat opgeblaſen waren/ met een Pijpkē/ om de ſelvige voorts op te blaſen / ende alſo daer mede over de Veſten te ſwemmen: Maer hy werdt achterhaelt/eñ vaſt ghehouden/ van twee van des Princen Dienaers / tot de welcke noch andere quamen toegheloopen. Hy was ſeer verſchrickt ende verbaeſt: Maer ſiende datmen hem niet doot en ſloegh/ſo maeckte hy den onverbaeſden/hopende of zijn feyt goet mochte ghevonden worden / ende dat hy alſoo ontcomen ſoude/ ſeggende dat hy niet ghedaen en hadde/dan dat den Coningh zijnen Meeſter hem belaſt hadde. Alſo werdt hy ghebrocht in de Camer van de Concergerije/aldaer die van der Wet vergaderden/hem examinerende: Maer hy eyſchte Pampier ende Inct/belovende/nadien hy een ghevangen Man was/ dat hy de geheele waerheyt ſoude verclarē/ t'welc hy nochtans niet en dede / maer menghde veel leughenen onder ſommighe ſaken die waerachtigh waren/als namaels bleeck.

Hy beleedt / dat hy ghenoemt was Balthaſar Gerarts / van Villeſans in Borgongien / ende dat hy ſes Jaer-langh den wille ghehadt hadde den Prince te vermoorden / ende dat hy/ t'ſelf de eenighe te kennen ghevende / daer over beriſpt werdt. Maer over dry Jaren ghehoort hebbende/ dat den Prince van den Coningh gheproſcribeert ofte verweſen was/ſoo ſocht hy herwaerts te comē/om dat te volbrengen. Maer verſtaende dat een Biſcayer hem alreede ſoude vermoordt hebbē/ſo gaf hy hem in dienſte van Jan du Pre/ Secretaris van den Grave van Manſvelt. Eñ daer nae hoorende/dat den Prince noch leefde/ſo nam hy vooren hem te dooden/watter hem oock af comen mochte / hopende in't Legher van den Grave van Manſvelt middel te vinden/om over te loopen/ hem alſ dan te veynſen van des Princē Religie te weſen / ende ſoude hem preſenteren de vlieghende Zeghels des voorſchreven Graefs in root Was ghedruckt/ende alſoo bequamen tijdt beſpien / om met het minſte perijckel den Prince

te doo-

Ghewillige ende ſchriftelijcke bekenteniſſe van des Princen Moorder.

te dooden. Maer door diverſche oorſaken belet zÿnde/is hy ten leſten in Meert van zÿnen Meeſter gheſcheyden/ende tot Triere ghereyſt: ende daer hadde hy aen eenen Jeſuÿt in Biechte verclaert alle zÿn opſtel ende voornemen / biddende hem / dat hy t'ſelfde nae Paeſſchen den Grave van Manſveldt te kennen wilde gheven. Deſen Jeſuÿt raedde hem t'ſelve oock aen te geven den Prince van Parma / alſoo hy daer nae dede binnen Doornic met eenen Brief: Maer door vreeſe en dorſte hy geen antwoorde verwachten: ende was alſoo tot Delft ghecomen met de Zeghels/ om zÿn ſtuck te volbrenghen. Ende alſo hy geen gheleghentheyt en vondt / om zÿnen aenſlagh te volbrenghen/ ſoo reyſde hy met den Heer Caron nae Vranckrÿck/ van waer hy met Brieven (inhoudende des Hertogh van Anjous doodt) aen den Prince ende Staten gheſonden werdt: ende daer nae loerde hy om hem te doorſchieten / achtende dat het den bequaemſtē middel ſoude zÿn/ als hy ter Predicatie/ofte ten eten gaen/ ofte van de Tafel comen ſoude/ ende hadde daer toe twee Sinckroeren ghecocht ende gheladen/ d'eene dat met dry Clooten geladen was/ hadde hy op hem los gheſchoten/ende mits de weere der Hellebardiers en conde hy de tweede niet afſchietē/ t'welc hem leedt was/ verſekerende dat by aldien hy tegenwoordigh twee duyſent mÿlen van daer ware/ dat hy derwaerts ſoude keeren / om de doodt des Princen te volbrenghen. Dit was het effect van t'ghene / dat hy ghewillighlÿck ſonder tormenten ſelve geſchreven heeft. Daer na/weſende in de ghevangeniſſe/heeft hy op verſcheyden reyſen bekent/ende tot in der doot daer by gebleven/ het ghene hier nae volght:

Ten eerſten verclaerde hy onghepÿnight/ dat hy onlangs te vooren van de Proſcriptie des Conings ghehoort hadde/ eñ dat hy in Mey te vooren/ te Delft weſende/ zÿnen aenſlagh ſoude volvoert hebben / hadde hy bequamen middel ghevonden dat te doene/ ende te moghen ontcomen: Daer nae verſochte hy / om de Brieven van des Hertoghs doot te brengen/ ende dat hy ſ'daeghs te vooren den wille hadde den aenſlagh te volbrengen/ maer hy en dorſte het niet beſtaen/ ſiende dat het niet moghelÿck en was te ontcomen: maer dien dagh/ als hy't dede/ was hy geheel geresolveert geen perÿckel te ontſien/ al hadde oock den Prince omcingelt gheweeſt van vÿftigh duyſent Mannen.

Belÿdinghe door pÿninghen.

Aengaende t'verclaers/ dat hy den Jeſuÿt gedaen hadde / ſeyde hy als vooren. Oock dat hy/ in Vranckrÿck zÿnde / nacht noch dagh ruſt en hadde/ noch oock ſlapen en conde/ ſo quelde hem dien aenſlagh. Jae op dat hy mochte geſonden worden met die Brieven / ſochte hy twiſt / ende vocht met de andere Dienaers: Ende ſo hy zÿn voornemen niet en hadde die reyſe volbracht/ ſoo ſoude hy weder in Vranckrÿck ghekeert hebben/ ende hem ghevoeght by eenige van de Gemeynte van de Religie/ eñ ſoo veel gemaeckt by de Conſiſtorien/ dat hy Brieven van Recommandatien ſoude hebben vercregen/ om herwaerts over toegangh te hebben/ eñ alſoo zÿn voornemen te volvoeren. Soo hy nu ter Pÿn-bancke hadde gheweeſt/ oock eer hy daer toequam/ bekende hy/ dat hy zÿn voornemen te kennen gegeven hadde den Doctor Broeder Gerry / tot Doornicū Minrebroeder. Ghepÿnight zÿnde / bekende hy / dat deſen Minrebroeder hem daer in geſterckt hadde / ende hem zÿnen zeghen ghegheven/ ende belooft/ dat hy Godt voor hem ſoude bidden: Dat oock den Jeſuÿt van Triere hem toegeſeyt hadde / dat hy ſoude gheſtelt worden in't ghetal van de Martelaers/ ſoo hy in de daedt ſtorve. T'ſelve ſtuck was noch dry ander Jeſuÿten condtbaer ghemaeckt.

De Jeſuÿten beloven hem den Martelaers Hemel.

Dat armoede hem daer toe gebrocht hadde.

Wederomme ghepÿnight zÿnde/ſeyde hy/dat hy een arm Gheſelle was/ ſoeckende goet te vercrÿgen. Hy hadde den Prince van Parma de ſake te kennē gegevē/ die hem ordonneerde dē Raedtſheer van Aſſonleville / om met hem daer over te handelen/ welcke hem op de ſwarichedē van dat ſtuck ſeyde/ dat hy den Coningh van Spaengien eenen grooten dienſt doen ſoude/ ende ſeyde hem/ hoe dat dē Prince vā Parma die ſake goet vont: eñ ſoo hy't ſtuck volbrochte/ ſo ſoude hy genieten dē loon/ die in de Proſcriptie begrepē was: maer dat hy geenſins den Prince van Parma en ſoude bedragen oft melden/ indien hy achterhaelt werde. Ende op de ſwarichedē/ die Aſſonleville hem voorhiel/ van dē toegangh in't Hof van dē Prince/ ſeyde hy hem gheantwoordt te hebben/ dat hy hem ſelven ſoude noemen Franchoys Guion/ de Sone van Pieter Guion/ die eertÿts ter doot gebrocht was om de Religie / met Confiſcatie van zÿne goederen/ eñ alſo als een arm Gheſelle luttel goets hebbende/ eñ de Religie ſeer toegedaen/ ſoude hy in ſ'Princes Hof zÿnē dienſt eñ zÿn voorſz. Zegels preſenteren/ om hem ſelven aenghenaem te maken: t'welc Aſſonleville ſeer goet vont/ hem ſeer vermanende tot het volbrengen: Anderwerf biddende den Prince van Parma niet te melden/ om veel oorſaken. Eñ ſiende/ dat hy daer toe ſoo ſeer ghehert was / ſeyde hy tot hem: Gaet mÿn ſone/ iſt dat ghy dit feyt volbrenght/ den Coningh ſal u houden al het ghene dat hy ghelooft heeft/ ende ghy ſult eenen eeuwighen Naem hebben: eñ daer toe ſoude hem den Prince van Parma altÿt vorderlÿck weſen: eñ dat Parma de voorſz. Zeghels gheſien hadde / ende te vreden was / die te laten ghebruycken: Maer dat Manſveldt zÿn Signet ſoude veranderen/ eñ niet meer ruytwÿs ſoude gheſneden worden: met meer andere Inſtructien/ die hem Aſſonleville gaf/ ſo hy tot Antwerpen by Aldegonde quame/ ende diergelÿcke. Waer op hy Balthaſar antwoorde/ dat hy hoopte hem ſo wel te veynſen van de Religie te weſen/ dat hy ſoude mogen comen in den dienſt van een Secretaris/ om by dien middel de bequaemheyt te hebben/ preſenterende eenige Brieven te onderteeckenen/ eñ dan den Prince met eenen Dagghe te doorſteken / ofte by andere occaſien: Perſiſterende altÿt nae de pÿninghe/ oock noch des derden daeghs / dat het hem niet leet en was / ende ſo het noch te doene ware / dat hy't niet laten en ſoude te doen / al ſoudet hem coſten duyſent lÿvē.

Parma door Aſſonleville ſterckt zÿn voornemen.

Deſe ſchriftelÿcke bekenteniſſen/ ooc de andere ghewillige ende pÿnlÿcke/ ghehoort ende gheſien zÿnde/ ſoo hebben de Heeren van de hooghe ende Provinciale Radē/ ter examinatie eñ Judicature van den gevangen/ beneffens de Heeren van den Gherechte der ſtadt Delft gecommitteert/ vonniſſe teghen den ſelven Balthaſar uytgeſproken/ inhoudende in effect als volght:

Vonniſſe over Balthaſar Gerarts uytgheſproken/ dē 14. Julij.

Alſo Balthaſar Gerarts/ gheboren van Villeſans/ in't Graeſſchappe van Borgongien/ ghevangen bekent heeft/ voorghenomen te hebben te dooden den doorluchtigen hooghgeboren Vorſt/ den Prince van Orangien/ etc. Eñ tot dien eynde by hem vercreghen zÿnde ſekere vlieghende Zeghelen van den Grave van Manſveldt / hadde gheconfereert tot Doornick met den Raedtſheer Aſſonleville/ van wegen den Prince van Parma/ die hem toeſeyde/ ſoo den ghevanghen zÿn voornemen wiſte te volbrenghen / ende den Ban ofte Proſcriptie tegen den Prince van Orangien ter executie te ſtellen/ dat den Coningh van Spaengien hem ſoude voldoē/ dat in de Proſcriptie verhaelt ſtondt/ als onder ander te betalē de 25. duyſent

ſent Ducaten/ eñ voorder/ dat hy hem noemē ſoude Franchoys Guion/ veynſende de Religie toeghedaen te weſen/ om hem aengenaem te maken in't Hof van den Prince: volgende welckē raedtſlagh/ den ghevanghen ghecomen was in't Hof des voorſz. Prince/ onder den naem van Franchoys Guion/ ende hadde ghecocht den 9. Julij twee Piſtoletten oft Sinckroers/ die hy op den thiendē/ terwijle de Prince ter Tafelen ſat/ gingh laden/ ende weder ghecomen zijnde/ die beyde aen zijnen Riem bedect onder zijnen Mantel gehanghen hadde/ ende alſo den Heere Prince (gaende nae den eten uyt de Salette/ om op de trappen te treden/ nae zijnen Camer) met het een Sinckroer gheſchoten/ van welcken ſcheute den voorſz. Heer Prince geſtorven is. T'welck weſende een valſch Verradigh feyt/ bedreven in den Perſoon van alſulcken Perſonagie/ als den voorgenoemdē doorluchtigen/ hooghgeboren Vorſt/ dē Heere Prince van Orangien hoogher memorien gheweeſt is/ niet en behoort ongheſtraft te blijven/ maer ten exempele van alle anderen ſeer rigoreuſelijcken gheſtraft te worden.

Soo iſt dat mijn Heeren boven ghenoemt/ wel ende rijpelijcken overweghen hebbende de Confeſſie van den voorſchreven gevangene/ ende alle t'ghene in deſen te conſidereren ſtondt/ den voorſchreven Balthaſar ghevangen ghecondemneert hebben/ ende condemneren by deſen/ gheleydt te wordē op het Schavot/ alhier voor't Stadthuys opgherecht/ om aldaer eerſt zijn handt/ daer hy dat verraderſche moordadigh feyt mede bedrevē heeft/ met een gloeyende toeſluytende ijſer gheſchroeyt ende afghebrandt te worden/ ende daer nae met gloeyende tangen tot ſes reyſen ende verſcheyden plaetſen/ ſoo aen armen/ beenen/ eñ t'gene daer zijn lichaem meeſt met vleeſch becleet is/ het vleeſch uytgebrandt ende afgenepen ſal worden/ eñ dat hy daer nae levendigh aen vier quartieren ghehouwen ſal worden/ beginnende van onder/ ende ten leſten hem den Buyck opgheſneden/ ende zijn hert uytghenomen/ ende in zijn aenſicht ghewerpen/ eñ daer nae zijn hooft afgehouwen ſal worden: ende dat zijn vier quartieren op vier Bolwercken uytgehangen/ eñ zijn hooft op den School-thoren/ achter het Logement des voorghenoemden Heer Princen/ op eenen ſtaeck geſtelt ſal worden: Verclarende alle zijne goederen gheconfiſqueert. Deſe Sententie is ghepronuncieert op't Stadthuys der ſtadt Delft/ den 14. dagh Julij/ Anno 1584. Onderteeckent/

A. van Moer.

Dē Moorder bekent t'feyt van armoede deſperaet ghedaen te hebben.

S'daeghs te vooren/ zijnde Vrijdagh/ werdt hem de wete van zijn Vonniſſe ghedaen/ om hem te bereyden ſ'anderdaeghs te ſterven. Hy was met den eerſten ſeer verbaeſt/ vervloeckende dat hy oyt binnen Dole de practijcke geleert hadde/ ende dat hy wel hadde ghewilt/ dat hy gheweeſt ware een arm Ambachtſman/ ſoo en ſoude hy in ſulcken ongheValle niet ghevallen hebben: ende beclaeghde hem/ dat hy t'ſelfde feyt beſtaen hadde om rijck te weſen: Niet te min/ nadien hy de dwaeſheyt hadde bedreven/ dat hy oock den laſt moeſt dragen. Ende voortaen ſtelde hy een ſtout reſoluyt ende Manlijck gemoedt oppe/ makende van dēn noot ſtantaſticheyt/ ſo wel in de tormenten als in de doot/ met zijn noot-dwingende gheduldt/ daer door een glorie ſoeckende/ tot groot verwonderen van alle de Weerelt/ inwendigh hē wijſmakende den Hemel verdient te hebben/ als een uytnemende Campioen van de Roomſche Kercke: dickwils verhalende in zijn pijningen/ dat hy om zijn zonden/ die hy voortijts ghedaen hadde/ deſe tormentē moeſte lijden/ maer in deſen Moordt en hadde hy niet miſdaen/ dan ſelve den Hemel verdient/ ende dat hy derwaerts troc/ om Godt voor ons te biddē/ ofte onſen Advocaet by Godt te weſen. Alſo dat hy tot geenderhande berouw daer over en conde gebrocht wordē: maer weder verhalende/ ſoo hy het niet gedaen hadde/ dat hy't noch doen wilde/ zijnde de Officie van een goet Subject/ te doen dat zijn Overheyt hem gebiedt/ eñ diergelijcke: eñ alſo hadde hy een behagen in zijn feyt. Ja ſelve/ ſoo hy van't pijnigen quam voor de Heeren/ dede hy zijnen boeſem op/ eñ toonde de ſtramen van de roeden/ ſoo hy ghegeeſſelt hadde geweeſt/ eñ ſeyde: Ecce Homo, gelijck van Chriſtus gheſeyt was. Maer vele aenſienders waren van opinie dat hy gheheel flauw was/ ſo van weynigh etens/ als van gheduerigh pijnigen ende becommeringen/ dat hy van flauwicheyt/ ofte eenige droguen eñ Medecijnen/ zijn gevoelen meeſt verloren hadde/ ende maer alleen den moedt ſoo veel te cloecker hadde.

Nootelijcke/ maer ſeer onverſtādigen eñ hooveerdighen yver ende moedt van den Moorder.

Executie eñ doot van Balthaſar Geeraets.

Ende alſo is hy Saterdaeghs/ den 14. Julij/ opentlijc tot Delft op de Marct op een Schavot gebrocht/ alwaer dat hy na luyt vā de voorſz. Sētentie gehandelt eñ geexecuteert is/ houdende dē ſelven moedt als hy te voorē gedaen hadde/ wonderlijcke patientie toonende: gheen Predicanten wilde hy eenigh gehoor geven. In't branden van zijn handt/ ende in't afnijpen van zijn vleeſch/ en maeckte hy geen getier oft miſbaer: maer ſcheen ſelve noch een Cruys met zijn handt eñ armen te maken/ die hy Cruyſwijs over malcanderen leyde/ als hy aen de pale ghebonden ſtondt/ om het Volck te zeghenen: Eñ alſo werdt hy ghevierendeelt/ ende de quartieren opghehangen/ ende het hooft op eenen ſtake geſtelt/ t'welck namaels behendelijcken afgheſtolen werdt.

De Hollandtſche Gereformeerden ſeyden/ dat in deſen Menſche was natuerlijc te ſien de vrucht van der Jeſuijtē Leere/ als dat den Hemel te verdienen ware met ſulcke Acten eñ wercken/ die dē Paus/ het Hooft daer van/ voor goet achte/ al warenſe anders ſtrijdende tegen alle Goddelijcke eñ Menſchelijcke Rechten/ brekende alle Menſchelijcke ſocieteyt/ ende het ware wonder datter uyt die Schole geen meer ſulcke Diſcipulen ghebroet en werdē. Maer voorwaer de natuere heeft van ſulcx eenē grouwel/ het welcke dē Prince van Parma ſelve/ eñ vele andere vrome Soldaten in diverſche plaetſen vervloeckt/ ghelaſtert eñ gheſcholden hebben: Als oock in diverſche Steden/ daer de Geeſtelijckheyt in blijſchappe vyerē wilde/ de Gemeynte ſulcx niet en heeft willen toelaten/ als namelijck ſ'Hertogenboſch/ daer de Canonicken/ ſiende dat ſy niet en mochten vyeren/ haer vergaderden in de Domkercke/ ſinghende Te Deum laudamus: maer ſ'avondts daer nae/ iſſer een ſchrickelijc onweder opgeſtaen van donder ende blixem/ die de Thoren van de ſelvighe Kercke verbrant heeft/ ſonder een Huys van der Stadt meer te beſchadighen.

Heerlijcke begravinghe den Prince ghedaen by de Staten tot Delft.

Des Vrijdaeghs/ den 3. Auguſti/ werde den Prince begraven: De Staten van Hollandt/ Zeelandt/ Vrieſlandt/ ende Wtrecht/ hebben hem een heerlijcke begravinge gedaē/ ter gedachteniſſe van zijne hooghe feyten/ ende aengename dienſten/ zijnde de vierde van de vijf Broeders van Naſſouwen/ die tot haerder beſcherminghe haer bloedt gheſtort hebben in deſe Oorloghe.

Eñ om de poſteriteyt te toonen/ den Edeldom eñ Officieren/ die doen in actie waren/ ſoo ſullen wy hier mede ſtellē die ordere/ die op dē uytvaert is gehoudē. Voor gingen de Borgers van Delft gewapent/ maer op roudragende maniere: Daer nae de Trompetters. Daer nae werden gheleydt acht Peerden/ in ſwart Laken tot der aerdē toe: Achter elck Peerdt werdt gedragen een Baniere

van

Edeldom bevonden op t'Princē begravenisse tot Delft.

van den Wapenen/ preſenterende elck Heerlijckheden/daer't Peerdt oock mede behangen was. Het eerſte werdt geleydt van Joncker Geeraert van Schoten/met Joncker Paulus Wijts/ preſenterende Breda: de Baniere met de Wapē van Breda/droegh Jonckheer Philips de Grutere/ Heere van Dircklandt. Het tweede Peerdt leyde Joncker van der Delft/ eñ Joncker N. de Rouleys: de Baniere met de Wapene van de Marckgraefſchap vā der Vere eñ Vliſſingē/droegh Jōcker Jan van Egmont. Het derde Peerdt leyde Joncker N. van Sprangen/ eñ Joncker Johan van Doeſtrum Caſtileyn van Woerdē: De Baniere met de Wapen van Chalon droegh Joncker Roſue. Het vierde Peerdt leyde Joncker Floris Serclaps / ende Joncker Pieter van Roon/ Bailliou van Putte: eñ de Baniere met de Wapene vā Dieſt/droegh Joncker Jaſper van Poelgheeſt. Het vijfde Peerdt leyde Joncker Jacob van Almonde / met Joncker N. van Raephorſt: de Baniere met de Wapene van Viandē/Joncker Geeraert van der Aa. Het ſeſte Peerdt leyde Joncker Cornelis van Wijngaerdē/eñ de Joncker van der Linden: de Baniere met de Wapene van Catzenelleboge/ droegh Joncker Lancelot. T'ſevende Peert leyde Joncker Philips van der Aa/eñ Joncker Herman van Wtenhorſt: de Baniere met de Wapene van Naſſou/droegh Joncker Cornelis van Sweten. Het achtſte Peerdt leyde Joncker Jan Bacx / Caſtileyn van Heuſden/ met Joncker Dierick van Duyvenvoorde/ Bailliou van dē Briele: de Baniere met de Wapenen van Orangien/droegh de Heer van Marquette. Deſe Edelen/ghelijck alle de andere/waren al in't ſwarte met lange Mantels tot der aerden. Hier nae droegh de Heer van Manſart zijn Cornette: De Heere van Rihoven zijn Guidon: Jonckheer Jan van Naeltwijck zijn Baniere/ elc byſonder fraeye Devijſen des Princen inhebbende. Hier nae volghden vier Schilden van des Princē vier Quartieren/te weten/Naſſou/Stolburgh/Heſſen/eñ Coninghſteyn: Ghedragen by den Baenderheere van Peterſchem/van Wenre/ Joncker Wencely van Botſelaer/ ende Jan van Aſſendelft/Jonckheer van Cralingen. Hier nae droegh Heer Jacob van Egmont/Heere van Renenburgh/ die heel Wapen/ met zijn Timber eñ Coleuren. Daer nae ſoo droegh Joncker Daniel van Botſelaer / Heer van Merwe/ het Helmet: Joncker Duyts (Capiteyn van de Guarde) het Rijdt-ſweerdt: Heer Wolfaert van Brederode droegh den Wapen-Rock. Daer nae werdt gheleydt het Rou-peerdt/met ſwart Fluweel tot der aerden toe behangē/by Joncker Brecht/eñ Joncker van Malderecde. Hier nae droegh den Grave van Overſteyn een bloot Sweerdt/eñ dē Baron van Creange eē goude Croone: Haer volghden drij Hofmeeſters / de Heere van der Aa/ van Andenfort/eñ van Vierp/met ſtockē in de handt. Daer nae werdt van 12. Mannen de Baare gedragen/daer t'lichaem in lagh/met Wapenen behangen: Neffens t'welcke gingen Heer Jan van Borgongien/ Heere van Fropmont: Heer Walrave/ Heer van Brederode: de Heer van Merode: eñ de Heer van Soeterwoude. Nae het Lijc/ eñ den Herault volghde Prince Maurits/Grave van Naſſouwē/des Princen ſone/met eenē Mantel langh ſlepende/eñ opgedragē van zijnen Gouverneur/den Heere van Souſſelt/ ende hy hadde t'zijner rechter ſijdē den Keurvorſt Trucxſes van Ceulen/t'zijner ſlincker ſijden dē Grave van Hohenlo. Daer nae gingen elc alleene/Grave Willem Lodewijck van Naſſouwē: Grave Philips van Naſſou: ende de Grave van Solms/die den rouwe ſloot. Wien volghden de Heeren Staten Generael/ den Raedt van State/de Staten van Hollandt / die Preſidenten ende Raden van den Hooghen eñ Provinciale Raden van Hollandt/ met hare Secretariſen: Daer nae den Schout/ Borgemeeſteren/eñ die gantſche Magiſtraet vā Delft: Daer nae de Predicanten/eñ Capiteynen van den Prince zijne Trawantē/met andere Capiteynen ende Bevelhebberen/wien al volghden ontallijck Volck ſonder ordonnantie: ende werdt begraven tot Delft in de nieu Kercke: Alwaer een heerlijcke Predicatie ghedaen werdt/ die den Leſer in een ghedruckt Boecxken magh leſen.

Tijtel van den Princes van Orangien.

Deſe Prince van Orangiens Tijtelen waren als hier na volght: Willem by der gratie Gods Prince van Orangien / Grave van Naſſou/ van Catzenelleboge/Dietz/Viandē/etc. Marcgrave van der Veere eñ Vliſſinghen: Borghgrave van Antwerpen/eñ Viſconte van Beſanſon: Baron van Breda/Dieſt/Grimberge/Arley/Nozeroy/ etc. Heer van Chaſtelbellin/etc. Luytenant Generael in de Nederlanden/ ende Gouverneur van Brabant/Hollant/ Zeelandt/Wtrecht eñ Vrieſlandt/ eñ Admirael van de Nederlandtſche Zee. Hy heeft geleeft 51. Jaer/twee Maenden/eñ 16. dagen/was gheboren tot Dillenborgh/Aº 1533. den 14. April nae den ouden ſtijl. Hy was een wel gemaeckt Man/wat langer dan een middelbaer Man/ bruyn van verwe eñ van Baerde/eer mager dan vetachtigh/redelijc vroom van lichaem/ wat hy inwendigh was/hebben zijne werckē bewesen. Zijn eerſte Houwelijc was de eenige dochter eñ erve van Maximiliaē van Egmont/Grave van Bueren/ Leerdam/ etc. by de welcke hy gewan Philips van Naſſou/Grave van Buerē/ nu Prince van Orangien/die uyt de Univerſiteyt van Leuven gevangen gevoert wert in Spaengien/ende noch een dochter Maria. Zijn tweede Huyſvrouwe was Anna / de eenige dochter van den Keurvorſt Hertogh Maurits van Saſſen/ van de welcke hy oock eenen ſone Maurits van Naſſouwen/eñ twee dochters Anna eñ Aemylia/ naeghelaten heeft. De derde Huyſvrouwe was Charlotte van Borbon/dochter van dē Hertogh van Montpencier/in Vranckrijc/van de welcke hy ſes dochters naeghelaten heeft/ als de eerſte/ Loyſe Juliana: de tweede/Eliſabeth: de derde/ Catharina Belgica: de vierde/ Flandrina: de vijfde/Charlotte Brabantina: de ſeſte/Aemylia Secunda. Zijn vierde Huyſvrouwe was Loyſe van Colligny/de dochter van Jaſper Grave van Colligny/Admirael van Vranckrijck/eñ Weduwe van den Heere van Tiligny/ beyde vermoort tot Parijs / by de welcke hy ghewan eenen ſone/ Heyndrick Fredrick van Naſſouwen/ t'ſamen elf wettige kinderen / noch een naturel ſone heeft hy naegelaten/ghenaemt Juſtinus van Naſſouwe.

Zijn ouderdom/ eñ zijn ghedaente.

Zijn Houwelijcken eñ kinderen.

Zijn afcomſte / eñ zijn broeders.

Hy was een ſone van Willē van Naſſou/ broeder van Graef Heyndrick van Naſſou/beyde ſonen van Jan/die broeder was van Engelbrecht/ wiens beyde Vader was Jan van Naſſou/ ende de Moeder Maria van Loon.

Deſen Willem van Naſſou/Prince van Orangien/was den oudtſten ſone van de vijf broeders/ waer van Lodewijck/Adolf/ eñ Heyndrick/ alle drij in deſe Nederlandtſche Oorlogen zijn verſlaghen: Maer Jan van Naſſouwen/den tweeden ſone / leeft noch tot Dillemborgh / die oock veel kinderen heeft/die hen laten in deſe Oorloge ghebruycken/als Willem/Philips/Ernſt/ eñ Lodewijck/ alle Graven van Naſſouwen/ eñ ghebroeders.

Hy heeft ſeven ſuſters gehadt/alle aen Graven eerlijck verheylight / die oock veel kinderen hebben/in voegē/dat zijn Moeder Vrouwe Juliana/ Gravinne vā Stolbergh/een wonderlijcke wijſe/

clocke

1584.

clocke ende gheſchickte Vrouwe/ als ſy 75. Jaer gheleeft hadde/ Anno 1578. doen gheſien hadde uyt haren lijve gheſproten/ Graven/ kinderen/ eñ kindts kinderen/ hondert dryentwintigh in ghetale: Wat ſedert t'ghetal vermeerdert is/ is ons onbekent. Deſe Juliana was de Weduwe van een Grave van Hanouw.

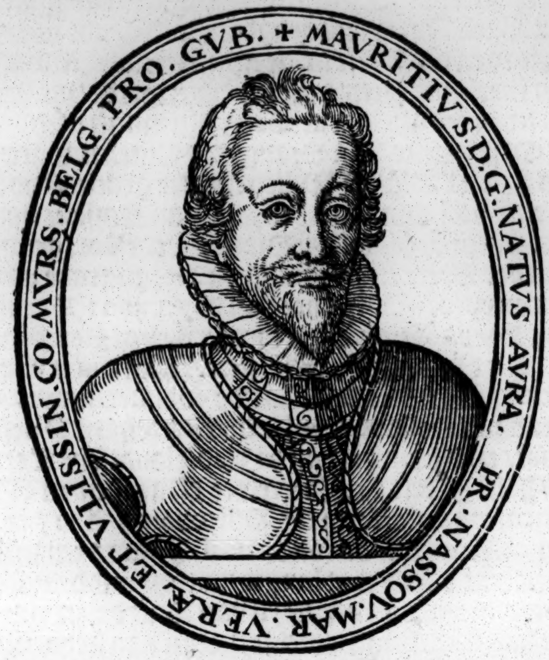
+ MAVRITIVS D.G. NATVS AVRA. PR. NASSOV. MAR. VERÆ ET VLISSIN. CO. MVRS. BELG. PRO. GVB.

Iaer-ſchrift van Mauritz Gouvernement.

GraVe MaVrItIVs ſaL zInes Vaders doot
CLoeCkeLICk VVreeCken.

Prince Maurits vã Naſſouwen Gouverneur van Hollandt.

De Staten hebben t'Gouvernemẽt van Hollandt/ Zeelandt/ Vrieſlandt/ ende Wtrecht/ in teecken van danckbaerheyt/ gegheven zijnen ſone/ Prince Maurits van Naſſouwẽ/ met het Admiraelſchap der Zee/ ſtellende Philips/ Grave van Hohenloo/ tot zijnen Luytenant.

Vier Stedẽ in Nederlant gebout by dẽ Prince van Orangien.

Deſen Prince heeft in dienſte van dẽ Coningh van Spaengien/ Anno 1554. ghebouwt de Steden van Philippe-Ville ende Charlemont in Henegouwe/ ende alſo ontrent den Jare 1564. den Rogghenhil/ onder het Marckgraefſchap van Berghen bedijckt is gheweeſt/ ſoo is aldaer by deſen Prince van Orangien in deſe Oorloge/ tot Landts beſchuttinghe/ de Stadt Willem-ſtadt ghebouwt/ nae zijnen Name alſoo ghenoemt/ de Heerlijckheyt daer van hem gegeven zijnde van de Staten van Brabant/ Anno 1584. Met dit Landt werdt ooc den Fijnaert bedijckt/ dat onder Hollandt leyt/ daer deſen Prince ooc de ſtadt den Cloender dede bouwen/ alias Nieuwervaert gheheeten.

Parma treckt nae Lillo/ den 3. Julij.

Wy hebben vooren verhaelt/ hoe dat die van Ghendt ghereſolveert waren/ om geen reconciliatie aen te nemen/ ſo ſy mochten geholpen worden van de ander Provincien. Waeromme Parma op de Frontierẽ ſochte de ſelve alomme wert te geven/ met alle zijn macht/ als in Gelderlant/ tot Zutphen/ eñ in Vlaenderen: te Calloo/ op de Schelde/ maeckte hy een Schanſſe/ ende terwijle men Schepen met Victalie ende nootdruſt nae Denremonde ſondt/ op hope van die binnẽ Gent te crijgen/ ende wat treffelijcx tot haren voordeel voor te nemen/ ſoo is Parma/ den 3. Julij/ uyt Vlaenderen met alle zijn macht vertrocken op Callebeke/ by de Schelde gelegen/ niet verre van S. Bernaerts/ alwaer hy over beyde ſijden der Schelde zijn Geſchut ſtellende/ heeft hy de Antwerpſche Oorlogh-ſchepen doen vertrecken met geen cleyne ſchade: waer door Montdragon zijn Volck over de Riviere ghebracht heeft/ ende is alſo achter om Antwerpen getrocken nae Lillo/ met 500. Wagenen/ ende 10. ſtucken Gheſchuts.

1584.

Tot Lillo/ dry mijlen van Antwerpen/ haddẽ die van Antwerpen een Fort op de Riviere ghelept/ om de Riviere van alle geweldt te bevrijden/ ende hebben t'ſelve meeſt altijt met Borgerlijcke Garniſoenẽ bewaert: Tegen over dit Fort hadden ſy mede onlangs in Vlaenderẽ een Schanſſe begonſt/ die ſy Liefkens Hoeck noemden/ om te beter t'gebruyc der Riviere te verſekeren: Maer alſo deſe Schanſſe noch niet geheel opgemaeckt en was/ nochtans wel verſien van Krijghſvolc/ dede Parma by de Viſconte van Gent/ daer nae Marquis van Rijſborgh/ ende nu Marquis van Roubaex genaemt/ die voorſz. Schanſſe aenvallen met 5000. Mannẽ/ aen de Vlaemſche Landtſijde/ daerſe oock qualijck verſien was. Nae dat hyſe opgheeyſcht hadde/ heeft hy daer terſtondt dry hondert ſcheuten geweldelijck op geſchoten/ ende nae den tweeden aenloop/ roock makende met brandende Hoywagens/ hebben ſyſe den 10. Julij inghenomen/ ende al verſlagen/ daer ſy by conden comen. Veel ontquamen met ſwemmẽ: Onder andere Capiteynen werden ghevangen/ Colonel Jan Pettijn vã Atrecht/ een oudt/ ervaren/ ende trou Krijghſman/ die welcke den Marquis van Roubaex met coelen moede/ oft couden bloede/ ſelve doorſtack/ in de teghenwoordicheyt van Parma/ die hem daer over ſtrafte/ ſeggende: Troppa Cholera Signor Marcheſe Equeſta, &c. d'oorſake van deſe Moordt was/ om een onderhandelinge die tuſſchẽ dẽ Marquis eñ dẽ Prince van Orangien was geweeſt/ tot achterdeel van Parma/ by den middel van Pettijn/ om dat niet ontdect ſoude worden: als hy mede dede den Capiteyn Berendrecht/ tot zijner groote blame/ toonende daer mede zyne bloedtdorſticheyt.

Schanſſe tot Liefkens-Hoeck door Parma ghenomen/ by de Marquis van Rijſborgh/ den 10. Julij.

Terwijle den Spaengiaert zijn gheweldt aen Liefkens-Hoeck bruyckte/ ſonden die van Antwerpen binnen het Fort van Lillo (daer maer 120. Mannen eerſt binnen waren) het Vendel van de Jonghe Gheſellen van Antwerpen/ met noch tachtigh Mannen uyt de Schutterijen: Ende nae Denremonde ende Terneuſe om Volc gheſonden hebbende/ quam daer corts inne een Vendel Franſoyſen/ onder Capiteyn Gaw Gaſcoin/ eer het Gheſchut daer wel vooren gheplant was. Deſen Capiteyn dede terſtondt een uytval/ ende ſloegh in de vlucht vijf Vendelen Borgongions/ daer wel hondert vijftigh doodt bleven/ ende namen twee Capiteynen ghevanghen/ ende dat met toedoen ende advijs van den Heere van Tiligny/ een dapper vroom jongh Man/ maer een ervaren Krijghſman/ Sone van den Heere van La Nove/ die daer nae met eenighe hoopen Franſoyſen werdt belaſt van die van Brabant/ om daer binnen te commanderẽ/ welcke terſtont daer binnen ſulcken ordere ſtelde/ dat den vyandt in lange gheen naerder approche en conde doen: Want alſo ſy maer Wachte hielden op de Ravelijns/ ordineerde hy aen de uyterſte Palliſſade de Wacht te houden/ waer mede hy met ſchutgheveerde de Palliſſade noch ettelijcke daghen behieldt. Daer nae plante Montdragon vier ſtucken Gheſchuts op den Dijck die van Zeelandt comt: Maer alſo daer uyt Zeelandt vier Vendelen goede Schotſche Soldatẽ/ onder den Colonel Balfour/ inghecomen waren/ zijn ſy weder uyt ghevallen/ ſoo haeſt ſy de ghelegentheyt van den vyandt ende van der plaetſe beſichtight hadden/ meynende t'voorſeyde Geſchut hem af te nemen. Maer alſoo den Dijck/ ende des vyandts trencheen/ enghe ende becommerlijck waren/ en conden ſy ſoo verre niet door gheraken/ maer brochten wel dry hondert van den vyandt om dẽ hals: haren principalen Mineur ofte Graef-meeſter brochten ſy ghevanghen/ welcke haer ontdeckte

Lillo belegert/ ende by die van Antwerpẽ onder Tiligny wel ghewert.

wat Mÿnen ende ondergravinghen den vyandt ghemaeckt hadde: Deſe bleef voorts in't Fort/ ende queet hem ghetrouwelÿcken in dienſte van de Landen.

Daer nae heeft Mondragon begonſt dapper het Gheſchut te beſigen/ ende ſchoot met de heele ende halve Canons ontrent ſes hondert ſchutẽ. Ende nae dat hy alſoo Breſſe ghemaeckt hadde/ meynde hy eenen dapperen aenloop ofte aſſault te doen/ waer over die van binnen op haer uytghevallen zÿn/ eñ alſoo ſy een Mÿne by de Breſſe ghegraven hadden/ daer ſy haren vyandt van buyten (met lichtelÿck te rugghe te wÿcken) meynden vyerigh aen te locken ende in te brenghen/ ſoo iſt gheheurt/ dat de ghene/ die daer van den laſt hadde/ t'vyer in de Mÿne te vroegh gheſteken heeft/ ſoo datter wel vÿfentwintigh van die van binnen ghequetſt ende gebleven zÿn/ met weynigh ſchade van haren vyandt/ welcke noch ſoo verre niet ghevolght en was/ doch haer wert ſchade ghedaen met t'grof Gheſchut/ t'welck op haer los gingh. Nae dien tÿdt heeft den vyandt luttel gheſchoten/ dan altemet hier ende daer/ alomme proevende wat zÿn Geſchut vermochte. Maer die van binnen creghen twee groote Canonnen van Antwerpen/ alwaer ſy een Contrebaterÿe mede maeckten/ dat is/ planten haer Gheſchut teghens des vyandts Gheſchut/ daer ſy dat ſien ofte mercken conden/ ende ſchoten dat in ſtucken/ ofte uyt zÿn raderen/ ende maeckten alſoo onbruyckelÿck wel vier ofte meer ſtucken des vyandts/ die ſoo op de Dÿcken als op't Coren-veldt voor't Fort waren gheſtelt. Waeromme den vyandt merckende/ dat den ingangh oft uytgangh des Forts te Water haer voor al diende belet/ heeft gheſocht van over t'Water uyt Liefkens-Hoeck/ rechts in de Haven te ſchieten/ ende alſo allen toegangh te benemẽ: Maer daeromme en werdt niet ghelaten uyt ende in te varen. Waeromme ſy meer Gheſchuts brochten/ op het doorgheſteken gat des Dÿcx van Calloo/ alwaer de Riviere nauwer was/ eñ dochten alſo het uyt ende invaren te beletten. Maer als Parma merckte/ dat het te vergeefs was/ ende overleyde die ghelegentheyt der plaetſen/ ende dat die nu wel met 15. ofte 16. Vendelen Knechten/ ende alderhande nootdruft was verſien/ als hy nu ontrent dry Weken zÿn Volck daer vooren gehadt hadde/ heeft hy heymelÿck zÿn overghebleven Geſchut van daer met den Leger wech gevoert/ latende alleen wat Volcx op't Huys van Lillo ende van Couwenſteyn/ Ordamme/ ende Blaugarendÿc/ welck haer aldaer beſchanſten. De gemeyn meeninghe was/ dat daer by de 2. duyſent Mannen voor gebleven waren/ meeſt van't Geſchut uyt het Fort: want die van't Fort in thien daghen tÿdts wel vÿftigh duyſent pondt Buſcruydts verſchoten. Den jongen Heere van Tiligny behaelde hier groote eere: Parma ſeyde namaels/ dat ſonder zÿn dapper teghenweer uyt Lillo/ hy die ſtadt van Antwerpẽ wel ſes Maenden eer ghehadt ſoude hebben.

Parma Legher treckt van Lillo/ ende beſet de Dÿcken der Schelde.

Het Krÿghſvolck binnen Lillo hem gequeten hebbende in de manieren als verhaelt is/ heeft begonſt te muytineren/ alſo het ſelve veel Maenden ten achteren was/ ende hebben haer Overſten/ den Heer van Tiligny/ Capiteyn Plucket/ ende meer andere van haer ghedreven/ willende betaelt zÿn. Waeromme de Staten van Brabant daer hebben moeten voor ſorghen/ die hen ten leſten betaelden vier Maenden Soldts in gelde/ ende een Maendt in Laken tot cleedinge.

Als nu Parma van't Fort van Lillo afgetrocken was/ heeft hy alomme den Waterkant oft Dÿcken der Schelde met Volck ende Gheſchut beſet: waer by die van Antwerpen merctẽ/ (alſo hy Meeſter van den Velde was/ ende wel dochte te blÿven) dat hy ſoude ſoecken de Vaert van de Schelde te becommeren/ met Schanſſen eñ veel Geſchut op de Dÿcken te ſtellen/ datter niemant voorby ſoude commen paſſeren/ om alſo Antwerpen/ welcke de heel reſte van Brabant/ ſoo met nootdruft als met neeringhe voede/ van die van Zeelandt af te ſluyten.

Die van Brabant eñ Antwerpen nemen Krÿghſ volc aen.

Waeromme die van Antwerpen/ die voor heel Brabant moeſten ſorghen/ daer den Raedt van State van Brabant reſideerde/ ghecompoſeert van eenighe Baenderheeren/ ende ettelÿcke Gedeputeerden der Steden van Antwerpen ende Bruſſel/ hebben t'ſamen met ghemeynen advÿſe den Heer van Grÿſe te vooren in Engelandt geſonden/ om de doot van den Hertogh van Brabant/ Anjou/ ende van den Prince van Orangien te vertoonen/ ende van de Landen weghe te beclagen/ ende de Coninginne te verſoecken te vorderen de begonſte handelinghe met Vranckrÿck/ mitſgaders het toegheſeyde ſecours van Volcke ende amonitien van Oorloge: zÿnde mede belaſt aldaer vÿfthien hondert Enghelſchen te lichten/ onder den Colonel Morgan. Deſghelÿcx ſonden ſy den Heere van Lapre in Vranckrÿck/ om vÿfthien hondert Franſoyſen te hebben/ onder den Heer d'Alleynes: Maer die en quamen niet: dan d'Enghelſchen werden gheſonden/ daer toe de Nederlandtſche Ghemeynte der ghereformeerde Religie (Walſche ende Duytſche tot Londen reſiderende) contribueerde/ neghen duyſent eñ vÿf hondert Guldens/ in de handen van den voorſz. Heer van Grÿſe/ om die te tranſporteren: Die van Brabant hebben oock ghereſolveert de ſtadt van Herentals te verlaten/ het Krÿghſ volc datter binnen was te ghebruycken/ daer uyttreckende wat mochte dienlÿck weſen. Aldus ghereetſchap makende tot haerder defenſie/ bevondt men/ dat ſy alreede in Brabant hadden te houdẽ tachtigh Vendelen Knechten/ eñ ſeſthien Cornetten Peerden/ die meeſt op die van Antwerpẽ ſtonden/ met alle de Schepẽ van Oorlogen/ eñ Amonitie daer toe behoorende: Waer toe die van Antwerpen hondertſte penningen ende vÿfde penningen van alle uytgaende ende incomende goeden gegheven hebbẽ/ boven dien noch twee eñ een halve Quotiſatie/ elck beloopende by de dry hondert duyſent Guldens/ ſoo datter ſeer groote ſommen geldts opgebracht werdẽ: hoewel nochtans veel rÿcke Borgers van daer vluchten/ door de verſlagentheyt van het ſubÿt innemen der Schanſſe van Liefkens-Hoeck/ ende de doot des Princen van Orangien/ t'welc beyde op eenẽ dagh gebeurde. Van deſe vluchtighe rÿcke Borghers werdter ontrent deſen tÿdt tuſſchen de tſeventigh eñ tachtigh inghedaeght/ weder te comen op behoorlÿcke tÿdt/ om haer Vaderlandt ende Stadt/ daer ſy Borghers waren/ te comen helpen byſtaen eñ beſchermen/ op de verbeurte van hare goederen: Maer weynigh werdt daer mede uytgherecht/ mits die van Hollandt ende d'ander Provincien die van Antwerpẽ niet en wilden toelatẽ in hare Provincien die te executeren.

Herentals verlaten.

Brabãt ofte Antwerpen hebben tachtigh Vendele Voetvolc/ ende ſeſthien Cornetten Peerden te verſorghen/ boven Oorlogh-ſchepẽ.

Veel rÿcke Borghers vluchten uyt Antwerpen.

Parma zÿnen Legher voor Lillo opgebroken hebbende/ ende de Schanſſe beſet/ is met alle zÿn macht voor Denremonde in Vlaenderen getrocken/ wetende datter weynigh Krÿghſ volck in was/ want daer veel uytghelicht waren/ om die elders daer meerder noot ſcheen te ghebruycken: Ooc wiſte hy/ dat de reſte qualÿc te vreden was/ by gebreck van betalinge/ daerom den Heer van Rihoven Gouverneur was ghetrocken nae Hollandt/ om die betalinghe aldaer te ſoliciteren/ zÿnẽ Luytenant den Heer van Mortaigne/ daer

Denremonde by Parma beleghert eñ ghewonnen/ den 16. Auguſti.

ghelaten hebbende. Parma daer vooren zÿnde/ heeft eenen middel gebruyct/ (van langer handt gheprattiſeert) om het Water uyt den Gracht ofte Veſte te leyden/ by de Bruſſelſche Poorte/ eñ daer nae de Sluyſen ghebroken/ ende de Riviere geſtopt: Eñ heeft terſtont met achthien ſtucken Gheſchuts Breſſe in den Muer ghemaeckt van duyſent ende neghen hondert voeten breedt/ de Stadt ſtercker zÿnde door haer waterighe ghelegentheyt/ dan door haer ſtercke Mueren: Soo heeft den Prince van Parma een Bolwerck inghenomen/ met verlies van veel ende treffelÿcke Spaengiaerden/ waer onder waren Pedro de Pace, Maeſtro del Campo, eñ Pedro de Taxis, nochtans de Borghers daer door vertſaeght zÿnde/ hebben van overgheven gheſproken. Ende alſoo daer binnen maer weynigh Krÿghſvolck was/ ontrent 300. hebben ſy de Soldaten tot de compoſitie ghenoech ghedwonghen/ ende de Stadt overgegheven/ den 17. Auguſti/ de Soldaten uyttreckende met Rapier ende Poingiaert/ gheconvoyeert tot Willebroeck/ met de ghewillige Borgers/ de reſte ſouden 60. duyſent Gulden gheven: Twee Predicanten contrarie het Contract werden gevangẽ: Eñ veel Victalie/ die voor de ſtadt van Ghendt vergadert/ eñ daer ghebrocht was/ quamen in handen van den Prince van Parma.

Vilvoorden by Parma ghecreghen/ den 7. Septembris.

Nae deſe Victorie ſondt Parma zÿn Volc/ den den 19. Auguſti/ nae Grimberghen/ daer hy een Schanſſe by Willebroeck nam/ ende trock ſoo op Vilvoorden/ dat hem ontrent den 7. Septembris met Conditien overgegheven werdt/ niet ſonder ſchande van den Overſten/ die daer commandeerde/ waer mede Bruſſel van Antwerpen te Water afgheſneden werdt.

In Gelderlandt geluckte het Parma ooc wel/ want hy veel Wagenen met Provande eñ Volck in Zutphen creegh/ niet tegenſtaende het groote teghenweer van die van Hollandt/ die ontrent Lochum eenige van haer vyanden ontdaen hebben.

Wt deſen geluckigen voorſpoedt van Parma/ hebben die van Gent grootelÿcx den moedt verloren/ hebbende alomme uytgeſondẽ/ om te wetẽ wat hulpe haer te verwachten ſtondt: Eñ ſiende alomme luttel hope voorhanden te weſen/ eñ dat die van Brabandt genoech te doene hadden haer ſelven te bewaren: Dat oock die van Hollandt alle haer middelen gebruyckten/ om de Schanſſe voor Zutphen te crÿgen/ hebben ſy ghereſolveert met Parma te verdraghen/ daer de gheveynſde Spaenſgheſinde ſeer toe ſtoockten/ ende oock de flauhertighe de andere ghenoech toe perſuadeerden.

Ghent overcomt met Parma/ den 17. Septembris.

Inhout van s'Contract.

Over ſulcx hebben hare Ghedeputeerden/ den 17. Septembris/ met Parma verdragen tot Beveren/ als datſe weder worden ſouden goede Onderſaten des Coninghs/ als Grave van Vlaenderen/ om voortaen geregeert te worden in forme ende op de ſelvighe Coſtuymen ende Privilegien als waren voor de beroertẽ. Den Coningh ſoude weder comen in zÿn Domeynen: alſo oock in alle hare goederen de Gheeſtelÿckheyt/ als Prelaten/ Collegien/ Clooſteren/ ende alle andere uytgewekene Perſoonen/ ſonder te moghen pretenderen vruchten ende incomen van de onroerlÿcke goeden/ ofte Renten ontfanghen/ ten ware/ dat het bleke/ datſe tot privaten ghebruycke waren ghekeert gheweeſt.

Die van der Religie ende andere/ ſo ſy wilden leven ſonder ſchandael/ ſouden mogen twee Jaer daer blÿven woonẽ/ ende van hare goeden diſponeren nae haer belieſten. Maer alſoo alle de exceſſen in den ſtaet meeſt by oproerighe vreemde (geen Poorters zÿnde) te weghe ghebrocht waren gheweeſt/ hadde Parma t'ghetal van twaelf Perſoonen gheeyſcht/ om zÿnen wille eñ ſtraffe daer over te doen/ die hy daer nae op ſes verlaten hadde/ waer van hy noch dry het leven ſchonck: Ende om meerder ſachtmoedicheyt in den name van de Coninghlÿcke Majeſteyt te toonen/ was te vreden hen alle ſes het leven te ſchencken: deſghelÿcx in plaetſe van dry hondert duyſent goude Croonen/ was te vreden/ dat ſy maer twee hondert duyſent ſoudẽ betalen/ in erkenteniſſe van de ghenade/ die ſy van de Majeſteyt ontfinghen/ tot onderſtandt van zÿne coſten/ die de Borgers van hooft tot hooft onder haer Inwoonders ſouden opbrengẽ/ ende eer ſy die betaelt hadden/ en ſoude niemandt ſonder Paſpoort moghen vertrecken/ uytghenomen de Predicanten ende Conſiſtorien met haer gheſinne: Ende de Soldaten betaelt zÿnde/ ſouden mede vertrecken. De ghevanghenen over weder ſÿden ſouden los worden/ als den Heere van Champigny eñ van Crops/ alſo oock ſouden vry gelaten worden Gielis Borlupt/ ende Jan van Damme. Parma ſoude binnẽ dry ofte vier Maenden dat Contract by den Coningh doen beveſtighen.

Namen van de ſes Borgheren tot Ghent/ uyt het Tractaet geſloten/ den 17. Septembris.

De ſeſſe die uyt het Contract geſloten waren/ ende haer moeſten ghevanghen gheven/ waren Anthonis Heyman Schepen/ Reynier de Peſtere/ Lucas Mayaert Pencionaris/ Lievẽ Meynkens/ Pieter Baliaen/ eñ Joos de Vleeſch-houwer: Heyman ende Mayaert braken met naegedruckte Sleutels uyt de ghevangeniſſe: Lieven Meynkẽs de Religie verloochenẽde/ worde door middel van een vriendelÿcke Joſ vrouwe/ van Parma ſachtelÿck ontſlaghen: De andere dry zÿn mits groot Rantſoen daer van ghecomen.

De andere Borghers/ van de Religie zÿnde/ werden ſeer grof van de uytghewekene/ die nu weder ghekeert ende in Officie ende ſtaet geſtelt waren/ gheſchat in de taxe van de twee hondert duyſent Croonen/ die aen den Coningh te betalen waren/ deſgelÿcx in andere laſten meer/ ſulcx dat ſy gedwongen werden toevlucht aen den Prince van Parma te nemẽ/ by wien ſy veel meer rechts ende redelÿckheyts vonden/ dan by haer mede-Borgheren. Ende die haer gheſtelde taxe niet en conden opbrenghen/ hebben ſy met langhe gheduerighe ghevangeniſſen daer toe ghedwongen.

Caſteel van Gent wordt weder opghebouwt.

Hier nae werdẽ daer Walen in Garniſoen geleyt/ ende de Heer van Champigny voor Gouverneur gheſtelt/ ende het afghebroken Caſteel werdt weder opghebouwt ſonder tegen-ſeggen/ als of het ware tot Stadts welvarẽ/ waer door allenſkẽs de Stadt van haer beſte Inwoonders is ontbloot/ die met der tÿdt meeſt in Hollandt ende Zeelandt/ ende elders vertrocken/ ſo datter de helſt des Volcx niet in ghebleven en is.

Wonderlÿcke fortificatie der ſtadt Ghent van aerde/ coſtede maer dry hondert duyſent gulden/ zÿnde wÿdt 45. duyſent/ ſes hondert ende veertigh voeten.

Op deſe maniere is de machtighe Stadt van Ghendt weder onder ſ'Coninghs ghehoorſaemheyt ghecomen/ rondtom becinghelt ende beſloten zÿnde/ waer door de Victalie vele ontbrack/ maer de cleyne hope van goede uytcomſte (zÿnde ſo verſcheydẽ ſinnẽ onder de Borgerÿe) dwonghſe meeſt alſo te reſolveren tegen danck van velen. De Stadt was uyter maten wel gheſterckt van Bollewerckẽ/ Ravelins/ Grachten ende Contreſcherpen tegen alle ghewelt/ ende volmaeckt in twee Jaren tÿts/ hoewel ſy ſoo groot ende wÿdt is in't ronde als de Stadt van Parÿs/ ſonder de Voorſteden/ ende wordt gheſeyt binnen de Mueren wÿdt te zÿne vÿſenveertigh duyſent ſes hondert ende veertigh voeten Roomſche mate/ ende heeft ſeſſentwintigh Eylandẽ/ met Rivieren ofte Grachten omwatert: Welcke fortificatie niet veel meer en heeft ghecoſt dan dry hondert duyſent Guldens/ als die maer van aerde en was/

1584. zÿnde een goede prÿſelÿcke maniere vā fortificatie/ alſo de Heere van La Noue in zÿn Politÿck Diſcours beſchrÿft: Want ſo een Coningh ſoude willen ſulcken fortificatie maken van Steen nae de voorſz. regulen/ hy ſoude daer wel ſes Milioenẽ in verſmooren/ eñ ten minſten 20. Jarẽ tÿts daer toe van doen hebbẽ. Deſe Stadt hadde oock wonderlÿcke groote menichte van Geſchut/ Buſpoeder/ eñ alderhande Munitie eñ Wapẽtuygh vergadert/ t'welc Parma altemael ſeer dienſtÿc was.

Beſchrÿvinghe van de Stadt van Ghendt.

Noch een particulierder ende ouder beſchrÿvinghe van Ghendt hebben wy goet ghedocht hier by te voeghen/ als dat Ghendt is ghemeten in't Jaer 1397. ten tÿde van Hertogh Jan van Digion/ Hertogh van Borgongien/ in't ronde 3698. Roeden/ elcke Roede gherekent tot veerthien voeten/ ende doen bevonden dry Roeden minder dan Leuven in Brabant zÿn uyterſte Mueren/ vÿf Roeden minder dan Luyck/ vÿfthien Roeden minder dan Ceulen/ eñ ſeven meerder dan Parÿs/ alſo is Ghent een van de meeſte Steden van Europa ende Chriſtenrÿck.

Ghendt heeft twintigh bewoonde Eylanden/ 98. ſteene Bruggen/ met veel Bogen/ daer Pleyten ende Schepen onder door varen: Heeft meer dan hondert Windtmeulens op de Mueren/ acht Watermeulens/ eñ maer ſeven Prochie-kercken/ ontrent vÿfendertigh duyſent Huyſen/ vÿf Abdyen/ twee Canoniſyen/ vÿfentwintigh Clooſters/ ſeven gemeyn Gaſthuyſen/ een rÿck Gaſthuys/ ghenaemt Bÿloke/ thien Gaſthuyſen voor Provenieren/ twee Huyſen voor Vondelinghen/ derthien Marcktvelden. Ende daer worden boven dien wel dry duyſent Huyſ-armẽ onderhouden/ tot welckers behoef Jaerlÿcx plegen te becoſtighen wel voor twaelf hondert guldens voor Schoenen. Anno 1564. voor d'Oorloghe ſoo bedroegh den uytgeef voor de armen 13077. pondt/ ſes ſchellingẽ/ een penningh/ Vlaemſch gelt/ dat doen ſwaer was/ ende nu Anno 1601. wel ſoude uytbrenghen twintigh duyſent ponden Vlems/ ofte 120. duyſent guldens.

De Clocke daer de ure op ſlaet/ hanghende op Belfroyt Thoren/ die weeght elf duyſent ponden ſwaer/ op welcken Thoren eenen Coperen vergulden Draeck ſtaet op eenen clauw/ een antiquiteyt zÿnde/ uyt Conſtantinopelen gebrocht over vier hondert Jaer/ als die Stadt by den Grave Boudewÿn van Vlaenderen ghewonnen werdt/ Anno 1200.

Afgheworpẽ Brieven/ beclagende de armoede eñ ellende van de Gheeſtelÿcke ende Wereltlÿcke tot Maeſtricht/ den 24. ende 28. Decembris/ Anno 1584.

Parma was ſoo neerſtigh geweeſt/ om Gent/ Brugghe/ ende Antwerpen te vermeeſteren/ dat hy de ander Steden bycans heeft laten vergaen van ghebreke/ als blÿckt by afghe worpen Brieven van Maeſtricht/ geſchreven by den Raedtſheer Seſtigh/ die het Cancelierſchap van Brabant bediende/ welcke ſchreef aen Parma/ van date den vierentwintighſten Decembris/ clagende over eenen Capiteyn Don Rodrigo de Caſtro, die men te wille de Cancellerÿe moeſte verhuyſen/ die aldaer ghehouden werdt/ als d'ander Steden noch teghen den Coningh hielden/ ende hy overſchatte de Stadt ende t' Lant van Overmaſe alſo/ dat deſgelÿcke noyt ghehoort en was/ deſghelÿcx oock de Geeſtelÿcke van Maeſtricht/ dat ſy haer Cleynodien/ Kerckelÿcke Ornamenten/ jae haer heylighe Reliquien begoſten te vercoopen/ ghebruyckende gheen Clocken noch Orghelen meer/ ghevende haer Choor-ſangers oorlof/ tot groote opſprake van de Chriſtelÿcke Religie ten Kerſmis tÿde/ t'welc ſoude veranderinge cauſeren/ ſoo geen ander ordere genomen werde.

Noch waren daer by Brieven/ van date den achtentwintighſten Decembris/ van den Gouverneur Gomicourt aen Parma geſchreven/ adviſerende/ dat de Magiſtraet van Maeſtricht/ ende de Edelen/ claeghden haer onmoghelÿck te weſen te harderen de laſten van de leeningen/ tot het onderhoudt van de Soldaten/ proteſterende te vreden te weſen alle haer goeden in zÿn handen te leveren/ ſoo ſy maer mochten met Wÿf ende kinderen ter Stadt uytgaen/ ende ſo aldaer geen ordere ghenomen werde/ als tot Leuven ware/ ſoude daer van veel quaets ontſtaen/ want het krÿghſvolck in twee Jaren maer twee papen Soldts ontfanghen hadde. 1584.

Parma gereedtſchap/ om de Schelde te ſluyten.

Als nu Parma gheheel Vlaenderen (als wy verhaelt hebben) ondergh ebrocht hadde/ behalven Sluys ende Ooſtende/ met eenighe Schanſſen ter Neuſe ende elders/ heeft hy bequamẽ middel ghehadt/ om zÿn voornemen teghen Antwerpen in't werck te ſtellen/ te weten/ om de Schelde te ſluyten/ t'welck ghedaen weſende/ en ſoude de Stadt/ noch de reſte van Brabant/ niet langhe teghen houden. Hier toe lagh hy tot Beveren in Vlaenderen/ twee mÿlen van Antwerpen/ ende tot Melſen een Dorp daer by/ eñ dede alle t'grof Gheſchut van Ghent ende andere plaetſen brenghen op t'Slot van Beveren/ met alderhande Victualie. Te Calloo in de Kercke werdt alderhande ghereetſchap tot de Brugghe ende Schepen ghebrocht ende ghemaeckt. Voorts heeft hy met ſes hondert Pyoniers eẽ Gracht ofte Vaert ghegraven/ daer mede brengende het Water van Steken wel by de vier mÿlen tot Calloo/ waer langs hy met Schuyten van Ghendt af/ alderhande Victualie ende ghereetſchap in zÿnen Legher conde brenghen.

Parma graeft een Vaert van Steken tot Calloo.

Op de Brabantſche ſÿde heeft hy t'meeſtendeel van zÿnen Leger gehouden tot Stabroeck/ onder den Grave van Manſvelt/ van waer ontrent eenen Dÿck liep nae een Huys daer by gheheeten Couwenſteyn: Deſen Dÿck loopt nae de Schelde/ ende wordt ghehecht aen den grooten Dÿc van de Schelde. Daer hadde Mondragon een ſtercke Schanſſe gemaect/ eñ voorts maecten ſy op den ſelven Dÿck/ tuſſchen den Legher ende Schelde/ noch vier geweldige Schanſſen/ eñ tuſſchen de Schanſſen den Dÿck met pÿlen/ ſtaken/ eñ loopſchanſſen gheſterckt/ een haf mÿle langh: want alſo het Landt ſeer leege was/ van Beerendrecht tot Stabroec/ eñ dat behalvẽ de Prochien van Wilmerdonc eñ Orderen/ alle het Landt tot Antwerpen toe geheel onder het Water lagh/ ſoo worde by henlieden gevreeſt/ dat die van Zeelant eñ Antwerpen/ van't Fort van Lillo af/ over dat overgheloopen Landt ſouden moghen varen tot Antwerpen/ met behulp van de Schanſſen/ die ſy daer teghen maeckten/ t'welck deſen Dÿck van Couwenſteyn/ dÿe dweers over dat overgheloopen Landt liep/ belettede.

Parma ſterckt den Dÿck van Couwenſteyn.

Op de ſÿde van Vlaenderen hadden die van Zeelandt tot Saſtinge oock eenen grooten Dÿc doorgheſteken/ beneffens veel binnenlandtſche Dÿcken/ ſoo dat het daer oock al onder't Water lagh/ van Hulſt af tot by Beveren eñ tot Borcht toe/ behalvẽ den Doel ende wat Landts tot Calloo/ van waer ooc eenen binnenlandtſchen Dÿck was tot Beveren toe.

Door middel van dit overgheloopen Landt/ ende van de doorgeſteken Dÿcken heeft Parma in October 22. Pleyten van Denremonde/ door het gat van den Dÿc by den Borght/ binnen het Landt ghebrocht/ hoewel hy van den Heer van S. Aldegonde terſtondt ſeer vervolght eñ beſchadight werdt/ alwaer neffens Parma ſÿde Capiteyn Hans Clock gheſchoten werde. Ende is alſo binnen ſ'Lants ſonder voorby Antwerpen te comen/ daer mede tot Calloo weder in de Schelde ghecomen/ niet ſonder wederomme wel beſpronghen

ghen te zijn / daer doot bleef den vromen Capiteyn van de Galleye / Pieter de Backer. Maer om dit voortaen te beletten / deden die van Antwerpen / door dē Heer van Tiligny / een Schanſſe maken / op het gat van der Burght / nae zijnen name Tiligny ghenoemt.

Beſchrijvinge van Parmas Brugghe over de Schelde.

Met deſe Vleyten / ende andere meer / heeft hy ten leſten de Riviere toegheleyt / ofte zijn Brugghe opghemaeckt / ende op elcke ſijde van den Dijck / daer de Brugge ſoude beginnen ofte eynden / heeft hy ſtercke Schanſſen gemaeckt / d'een in Vlaenderen / ghenaemt S. Maria / d'ander in Brabant by Ordam / S. Philippe ghenaemt: met meer andere Schanſſen / die hy ghemaeckt heeft alomme daer't hem goet dochte / tot dertigh ofte daer ontrent in ghetale. Van de twee Schanſſen van de Brugghe af / dede hy ſoo vele groote Pijlen van groote Boomen aen den cant in't Water heyen ofte ſlaen / tot dat ſy ten leſten tot vijftigh voeten lengde quamen diep in't Water / ende dat ſy niet voorder in de Schelde om de diepte conden comē / ende die werden met plancken overleyt / waer mede hy meer dan duyſent voeten van beyde ſijden de Riviere enghde: Ende daerenboven ſoo reſteerde noch wel derthien hondert voeten / die hy met tweeendertigh Vleyten ofte Schepen overleyde / ontrent twintigh ofte meer voeten wijdt d'een van d'andere / elck Schip met twee Anckers vaſt geleyt / d'eē tegen't Ebben / d'ander tegen het vloeyen / en̄ ſo werden cleyn Maſtē van d'een op d'ander geleyt / en̄ daer op plancken: en̄ alſo maecten ſy een Brugge / om wel over te mogen gaen. Beneffens de Maſten warē de Schepē elc met vier Ketens ofte Cabels d'een aen d'ander vaſt ghemaeckt: elck Schip hadde achter en̄ vooren een ſtuck Gheſchuts / en̄ dertigh Soldaten. Ende aldus waren deſe twee Schanſſen van Brabant tot in Vlaenderē wijdt van den anderen / ende der Brugghe lengde was ontrent twee duyſent ende vier hondert voeten: En̄ om deſe Brugghe van allen aenval te beweeren / hadde hy noch een Vlot van etlijcke Maſtboomen / viercantigh aen den anderen wijdt ghehecht / die lagen op overdeckte dichte Schuyten / met Anckers vaſt / vier ofte vijf hondert voeten van de Brugghe / aen beyde ſijden / op dat al dat tegen de Schepen van der Bruggen ſoude willen comen / daer vooren ſoude blijven ligghen / ende ſoo becommert weſen / datmenſe daerentuſſchen ſoude moghen uyt de Forten / Schepen en̄ Dijcken / met Gheſchut doen ſincken. Hy ruſte oock op ſoo veel Schepen ter Oorlogen / als hy conde crijgen ofte maken / die op beyde de canten lagen tot beſchuttinghe van de Brugghe: deſe Brugghe noemde men La ſteccada. Tot voorder beſchermen waſſer over beyde ſijden der Dijcken veel grof Gheſchuts gheſet / ende veel krijghſvolcx / ſoo dat al eer noch de Brugghe ghemaeckt was gheen Schepen voorby conden ſeylen / ſy en moeſten verwachtē tſeſtigh ofte tachtigh ſcheuten: Midts t'welcke aldaer meer ſtoutícheyt is ghetoont als ergens anders / om te paſſeren door ſo veel grof Geſchuts / ſoo na / leeghe / en̄ wel gheplant zijnde / waer over ooc de Schepen dicmael ghetreft ende oock gheſoncken werden / t'Volck doodt ende ghequetſt. Om deſe dingen alle reede te hebben / ende op te maken / heeft hy groote menichte van Schipvolck / Timmerlieden / Smeden / ende ander Werckvolck vergadert: Parma ſelve heeft grooten arbeydt / cloeckheyt ende neerſticheyt getoont / ende daer mede wel by de ſeven Maenden / ende den gheheelen Winter / beſigh gheweeſt / ſoo dat eerſt in Meerte de Schelde gheheel beſloten werde.

Lengde van de Brugghe ofte wijdde vā de Schelde vierentwintigh hondert voeten.

Dit was de ghereetſchappe van Parma / om Antwerpen te dwinghen / daer tegen hebben die van Antwerpen oock haer beſte tot teghenweer gedaen: Sy cregen aſſiſtentie van ſeker Engelſch krijghſvolck / onder den Colonel Morgan: Sy maeckten oock proviſie van ghelde ſo veel ſy conden / ende brochten groote ſommen op / maer hadden grodte laſten ende coſten. Sy hebben diverſche Schanſſen ghemaeckt / de Sterckte van Lillo / ende Forten van Liefkens-Hoeck / S. Anthonis Hoec / de Tervent / de Noort / de Schanſſe tot Borcht / nae Tiligny gheheetē / t'Melckhuys / het Veer van Antwerpen / t'welck groot en̄ langh was / ende Toloſe Schanſſe / alle in Vlaenderen gelegen. Ende aen de Brabantſche ſijde / de Boeren Schanſſe / de Boerinne Schanſſe / t'Fort van Auſtruweel / met de loopſchanſſen. Sy maeckten oock buyten de Veſten van Antwerpen een Ravelijn / tuſſchen het Caſteel en̄ de Keyſers Poorte.

Antwerpen tegenweere en̄ Schanſſen wel tot twaelf toe.

Van de geunieerde Provincien wegen begonſte den Grave van Hohenlo / met de Heere van Villers / krijghſvolc te vergaderē ontrent Bergen op Zoom / namelijc 26. Vendelen voetvolcx / ende ontrent 7. Vanen Ruyteren / ondertuſſchen eenen aenſlagh op Steenberghen hebbende / die haer miſte. Met dit Volck meynden ſy den Brabandtſchen cant tot aen de Riviere te bevrijden: maer als wy vooren geſeyt hebben / ſo hadde hem den Prince van Parma te ſterc beſchanſt ontrent Stabroec / ſulcx dat ſy daer niet aen en mochten.

Antwerpen onachtſaem in Couwenſteynſchen Dijck te ſtercken ende door te ſteken.

Den Borgemeeſter van Antwerpen Aldegonde / hadde te vooren / eer Parma de Schanſſen op de Dijcken maeckte / met grooter inſtantie voorghehouden / datmen ſoude een Schanſſe legghen op den Kruyſdijck / daer den Couwenſteynſchen Dijck ghehecht is aen den grooten Dijck van de Schelde / en̄ den Couwenſteynſchen Dijck doorſtekē / eer dat Parma die ſelvige plaetſe ſelfs ſtercte / ende die haer afname: Dat raedde oock Henrick Tſeraerts / Heer van Couwenſteyn / als die de ghelegentheyt wel kende: maer dat werdt tot dien tijde / door particulieren intereſt van eenige Vleeſch-houwers / ende andere die daer Landt hadden / te rugghe ghehouden / van de welcke uyt vyandtſchappe / die daer over ghegroeyt was / den voorſz. Tſeraerts wert de Stadt uytgeſeyt / en̄ liep aen de ſijde van Parma / dien hy tegen de Stadt grooten dienſt dede / en̄ werdt daer nae by hem Marckgrave t'Antwerpen ghemaeckt.

Als nu die van de Stadt van Parma daer in verraſt waren / al eer oock de Schanſſen van de Brugge weerbaer waren / trachten die van Antwerpen dickmael den vyandt die plaetſe af te nemen: Maer alſoo eemnael den vyandt de Boere Schanſſe ſelve innam / den 13. Auguſti / ſo hebbē ſy dien aenſlagh verlaten / om weder te crijgen de verloren Boeren Schanſſe / alſoo ſy deden: daer tegen Parma een ander Schanſſe maeckte / daer door Auſtruweel af brande / ende over beyde ſijdē veel Volcx bleef / als van der Stadts weghen / Gordon Schotſch Capiteyn / met andere twee ofte dry Capiteynen.

Die van Antwerpē ſonden aen de Staten van Hollandt ende Zeelandt / om Volc en̄ aſſiſtentie / om de voorſeyde Forten weder af te nemen / eer den vyandt hem aldaer ſtercker ſchanſte: Maer alſo men tracteerde met dē Coningh van Vranckrijck / ende meynden corts twee duyſent Franſoyſent onder Monſeur d'Alleynes te hebben / ende dan daer mede den vyandt ghewveldelijck aen te vallen / werdt alles te langhe uytgheſtelt: nochtans Aldegonde ſonde dicwils in Zeelandt / vertoonende / dat de gheleghentheden des Winters paſſeerdē / als doncker nachten ende Manē / ende groote Windē / tot haren aenſlagh bequaem. Ten leſten niet vernemende / ſondt hy ontrent half November den jonghen Heer van Tiligny ſelve met een Roeybargie/ om die van Zeelandt te vertoonen ende bidden/ ſo ſy niet en wilden haer Volck waghen/ dat ſy maer valſche alarmen met haer Schepen op t'Fort van Ordam maken ſouden/ terwijle ſy / met die van Lillo / het Fort van den Couwenſteynſchen Dijc ſouden beſpringen/ met andere meer Inſtructien. Maer de Heer van Tiligny werdt gevangen/ by nachte van den vyant overvallen zijnde. Daer nae werde/ om dierghelijcke advertentien te doen / mede uytgheſonden Capiteyn Proy/ende andere/maer het wert van wegen der Landen uytgeſtelt/op hope van voorder verſekerder hulpe ende ſtercte te crijgen/ende voornamelijc/om dat ſy het verſoeck van die van Antwerpen/by advijſe van alle de Zee-Capiteynen/ondoenlijck vonden/waer door de bequaemheyt van den Winter/ ende van de hooghe Winden/verloren werdē/terwijle werden de Schanſſen van Parma opghebouwt / ende met allerley Gheſchut ende nootdruft verſien.

Den Heer van Tiligny ghevanghen in November.

Daerentuſſchen nochtans becommerden die van Antwerpen haren vyandt/ſo veel als ſy conden. Eenmael/als Parma begonde die Rivierē over te leggen eñ te ſluyten/quamen die van Antwerpē met een Galleye/ ende ſeker Vaer-pleyten eñ Schuyten/eñ beſprongen zijn Brugge/wechnemende twee ofte dry Pleyten / ende ſmeten het Volck daer op doot. Maer als ſy corts daer nae t'ſelf de noch eens/met meerder macht van Booten eñ Schepen/ meynden te doen/ met den Heer van S. Aldegonde/muytineerdē het Schipvolc/ ende weygherden dienſt te doen / alſmen t'Seyle ſoude gaen.

Voorſlagh van Jenibelli op de proviſie van Victalie/ maer niet ghevolght.

t'Antwerpen heeftmen ooc alle goede ordinantien opgherecht/op dat den lijftocht eñ broodt op behoorlijcken ende redelijcken prijſe mochte vercocht worden. Eenen Italiaen van Mantua/die daer lange ghewoont hadde/ Frederic Jenibelli genaemt/gaf een goeden middel aen/om Victualie overvloedelijc te hebbē/lange voor het belegh/ te weten/datmen in handen van een Camer/ofte Collegie van goede Borghers / ſoude ſtellen ofte leggē / een ſomme van hondert twintigh duyſent Guldens/ ofte ſoo veel als een Schattinghe van den hondertſten penningh bedragē mochte: Met deſen ghelde ſoude dit Collegie coopen in Hollant ofte elders ſekere quantiteyt van Coorne/ bedraghende ontrent vierentwintigh hondert duyſent Guldens/ ende van Speck/ Boter/ Caſe/ Viſch/ etc. voor twaelf hondert duyſent Guldens wekelijck op leveringe/daghelijcx in de Stadt te doen ende te betalen een vierdedeel gherect ghelt/ ende dry vierdedeelen daer van op terminē van twee ofte dry Maenden: De vrachte eñ oncoſten ſoude de Stadt betalen. Ontrent dien tijdt cochtmē t'Coren om 50. Renſguldens t'Laſt/ dat ontrent twee-en-veertigh ſtuyvers de Antwerpſche veertele was/t'welc doen t'Antwerpē wel dry gulden eñ een half coſte. Dit Coren eñ deſe proviſie ſoude de Rijckſte Borghers t'huys gheſonden worden/ die men achtede/ dat geerne ſouden tot haer eygen ghebruyck / ende lijftochts verſekeringhe/ ende voor't ghemeyne beſte/ verſchoten hebben op dien pandt/ſo veel t'ſelf de in coop ſoude coſtē: Met welcke penninghen ſoude het voorſchreven Collegie de dagen van betalinge connen houden/ ende als het Collegie ſoude belaſten te vercoopen t'ghene henlieden overſchoot / ofte ſelve wilden vercoopen/ ſoo ſouden ſy weder daer van haer gheldt intrecken/met de helft van den ghewinne vry boven coſtē: ende aldus ſoude de Stadt verſorght weſen van grooten voorraedt van Coren ende lijftochte/eñ waer van de Rijcke den intereſt ofte verſchiet meeſt ſouden ghedraghen hebben/ niet ſonder hope van ghewin. Deſen voorſlagh werde wel goet gevonden / ende ſulcken Collegie oock ghemaeckt/ maer het werde weder verhindert door particuliere perſuaſien / die achtē beter te weſen een ghebodt te doen/ dat yeghelijck hem ſoude beſorghen van Coren ende nootdruft voor twee Jaren/ t'welck de ſchamelen niet en conden doen.

Quantiteyt van Coren binnen Antwerpē Jaerlijcx noodigh voor tnegentigh duyſent Menſchen/ waren dry hōdert duyſent veertelē.

Noch ander ordinantien werdē tot dien eynde ghemaeckt/om goede proviſie te hebben: Maer alſoo doen ter tijdt binnen Antwerpen by de neghentigh duyſent Menſchen bevonden werden/ ſoo hadden die van nooden dry hondert duyſent veertelen Coren Jaerlijcx / waer van ſevenendertigh ofte achtendertigh makē een Laſt / elcke veertel weghende ontrent hondert ende thien pondt.

Doen men t'belegh begonde te vreeſen / ende Parma vaſt de Riviere beſettede/ voeren daer dicwils veel Schepen op ende af de Riviere met gheweldt/als den neghenden Octobris wel hondert ende vijftigh Schepen / daer nae den ſeſthienden Novembris / weder den vijfentwintighſten Decembris hondert ende tſeventigh Schepen / waer van eenighe ghenomen / ende veel andere jammerlijck van des vyandts Gheſchut gheſchendt ende te gronde gheſchoten werden. Maer alſoo eenighe al willens haer lieten nemen / van den vyandt toeghemaeckt zijnde/ daer mede hy hem ſelven van alle nootſakelijckheden diende / ende de ſelvighe Schepen dan ter Oorloghen toeruſte onder zijn Schanſſen/ Soo werdter ordere opgeſtelt / als datter geen Schepen meer varen en ſouden de Riviere op / voor ſy en waren in competenten ghetale / om de een de andere by te ſtaen / t'welck dede veel gheleghentheden van Winden ende doncker nachten verſuymen. Soo dat ten leſten / alſmen ghewacht hadde tot dat het ghetal van Schepen groot genoech was/in langen tijdt geenen goeden Windt waeyde/ voor dat Parma zijn Brugge volmaeckt hadde / maer het gheluck en wilde die van Antwerpen nerghens mede.

Admirael Trelon ghevangē/maer weder verloſt.

Maer door dat t'Volck ten leſten op den Admirael Trelon ſeer verbittert werdt / ende die van Zeelandt hebben hem ghevanghen ende beſchuldight met verſcheyden grove Artijckelen : Maer nae langhe ghevangheniſſe / ſoo niet ſonderlinghs teghen hem beweſen en was/ werdt hy ten leſten / oock ten verſoecke van de Coninginne van Enghelandt verloſt / ende daer nae by den Hove van Hollandt verclaert vry / ſuyver ende innocent van den ſtucke hem te laſte gheleyt / ende by de Staten van Hollandt ghecommitteert / als Houtveſter van Hollandt. In zijn plaetſe als Admirael werdt gheſtelt Juſtinus van Naſſouwe / ſ'Princē van Orangien natuerlijck ſone/die daer inne hem cloeckelijck heeft ghedraghen.

Confuys Gouvernement binnen Antwerpen/ midts verſcheydē Collegien oft Cameren.

t'Gouvernement binnen Antwerpen was ontrent deſen tijdt ſeer confuys ende verwerret/ſoo dat de Heere van S. Aldegonde (die daer beroepen was tot Borghemeeſter) ende de Magiſtraet niet uytrechten en conde wat wel nootlijck was: Ende midts dat den Borghemeeſter oock van den Raedt van State van Brabant was / ſoo en conde hy niet altijt in't Collegie van de Magiſtraet weſen / alwaer hy oock maer een ſtemme hadde : Ende dat alle ſaken verhandelt ende beſloten werden met pluraliteyt van ſtemmen.

Daerenboven was daer een groot ghetal van Collegien ofte Camerē/die al wildē kenniſſe van de regeringhe hebben / als namelijck t'Collegie der Colonellē: want hoewel den Borghemeeſter

1584. t'Hooft was onder haer/ ſoo namen ſy ghelijckwel groote authoriteyt op haer/ als op de Wachten binnen ende buyten/ op de Paſpoortē/ Trompetten eñ Trommelſlagers uyt ende incomende/ op de ſtraffe van die verſtandt met den vyandt hadden/ eñ dickmael over de Spien/ ende ſecrete intelligentien / ende dierghelijcke dinghen meer.

Tot de Colonellen waren gevoeght 16. Capiteynen / die ooc in alle ghewichtige ſaken wilden haer advijs gheven / ende quamen in den Raedt alſt haer goet dochte/ vertoonēde haer goetduncken met ſoodanige maniere/ dat ſy't voor ontrouheyt ſchelden/ ſoo men t'ſelfde niet en volghde/ eñ ſo ſy t'ſelfde niet en conden doordringē/ ſo voeghdē ſy tot haer de reſte van de tachtigh Capiteynē der Stadt/ bedeckende altijt haer advijs met den naem van dē wille eñ intencie van de Gemeynte.

Daer was noch een Collegie van Hooftmannen ende Wijckmeeſters/ die oock ſo veel wilden gheacht weſen als de Colonellen eñ Capiteynen/ in de handelinge ende regeringe van der Stadt.

De Dekens der Gulden waren oock in jalouſie tegen de Colonellen/ achtende haer onghelijck te geſchieden/ ſoo men haer in alles niet en reſpecteerde ſoo wel als de Colonellen/ met de welcke ſy ghemeenlijck oneens waren.

Alſſer ſaken van ghewichte voorquamen / ſoo moeſte altijt den grooten ofte breeden Raedt vergaderen/ daer de Hooftmannen ende Dekens der Ambachtē/ met alle hare ander Leden mede alſdan verſchenen / ende die voorghedraghen ſaken hielpen beſluyten.

Noch waren daer de Camerē der Amonitien/ van de Fortificatie/ ende van de Schipruſtinge/ die welcke in't eynde ſo veel authoriteyts op haer namen/ als alle de andere t'ſamen hadden.

Te veel populaer Gouvernemēt in Antwerpen.

Deſe menichte van Ghebieders namen wech alle authoriteyt / die nootlijck was in eenen Perſoon ofte in weynigh te beſtaen: Want alſo elck in Officie was ofte contribueerde/ ſo preſumeerde hy ſpreken in als te hebben / waer door het Gouvernement te veel populaer was/ ende oock te conſuys / ſonder onderſcheydt van yghelijcx Ampt/ t'welck aldaer meeſt alle goede aenſlagen onvruchtbaer ghemaeckt heeft: So dat de Magiſtraet / ende namelijck den Borghemeeſter Aldegonde / daer elck eene de ooghe op hadde / niet en heeft connen volbrengen al dat dienlijck ende profijtelijck was. Hier door conde oock de diſcipline militaire qualijck onderhouden worden/ eñ is oock veel muytinatie/ ſo wel onder het Schipvolck als Krijghſ volck ghereſen / ende dat ſonder merckelijcke oorſaken / Als namelijck / het Enghelſch Regiment onder Colonel Morgan/ t'welck door ettelijcke Capiteynen/ als Capiteyn Richardt Lee ende Powel/ opgheruyt zijnde/ en wilden tot geenen dienſt verſtaen/ als het dē noot vereyſchte / maer wilden haer betalinge hebben/ ſonder afcortinghe van hare Wapenen/ dan in de leſte Maenden / ende ſoo haer dat gheweyghert werdt / wilden ſy Paſpoort verſoecken by den Prince van Parma / om door Vlaenderen nae Huys te trecken / alſo ſy oock eenſ deels ghedaen hebben. Sy weygherden oock met den Grave van Hohenlo over Bergen nae Zeelandt te trecken / ende ſoo nae Enghelandt ghevoert te worden / niet teghenſtaende / dat haer twee duyſent Gulden in ghelde betaelt/ ende haer crediteuren ofte ſchuldt afgheſproken was. Maer ten leſten iſſer een verraderye onder haer ontdeckt / die de anderen oploopigh maeckten: Waer over den Colonel Morgan den voorſchreven Capiteyn Richard Lee dede onthalſen / hem opentlijck eerſt degraderende van zijn eerlijcke Wapenen. Dit gheſchiede in April/ Anno 1585.

Richard Lee Engels Capiteyn oploopigh wordt onthalſt.

Wt deſe ende dierghelijcke ſaken/ ſoo was het aenſien ende reſpect tot de Magiſtraet ſoo cleyn/ dat ſy niet en conden verhinderen een onnutte Machina ofte Vlot/ t'welck tot groote coſte van Balcken aen een gehecht moeſte gemaeckt werden/ daer men veel groot Gheſchuts/ veel Volcx ende ghereedtſchap ſoude connen opſtellen / ende ſoude rondtomme als eenen Wal een Borſtweeringhe hebben / derthien voeten dick van ghewronghen Hoy ende Stroo/ ende als een Caſteel ghenoech ſcheutvry zijn/ niet teghenſtaende/ dat den Borghemeeſter Aldegonde ende andere vertoondē/ dat de proeve van ſcheutvry valſch was/ oock datment niet ſoude connen regeren: Men moeſte nochtans daer mede voortvaren: Ende die het niet en preſen / worden ghenoech ſuſpect ghehouden. Sy noemdent Fin de la Guerre, ofte eynde des Krijghs / meynende daer mede alle de Schanſſen op de Riviere ende Brugge af te loopen: Maer het was te ſwaer ende onhandelijck bevonden/ ende heeft wel drymaels groot verlies veroorſaeckt/ ende ſekere Victorie belet: Dit is ten leſten aen den grondt gecomen/ eñ den vyant te deele ghevallen.

1584.

Een Vlot ghenaemt Fin de la Guerre, t'Antwerpen ghebouwt.

Ende alſo in Antwerpen in't eerſte het verlies van de Schanſſe Lief kens-Hoeck/ ende de doot des Prince van Orangien/ groote perplexiteyt onder de Borghers cauſeerde / ſoo zijn eenighe rijcke ende wel gheſeten onder de Borgerije ghegaen / in October / aen den Cancelier van Brabant/ ghenaemt Lieſſelt/ verſoeckende te willen aenhooren hare clachten / ende te formeren ofte maken van wegē vijftigh ofte tſeſtigh van haerlieden/ een Requeſte aen de Overheyt / om eenen Pays aen den Prince van Parma te verſoecken: op't welcke terſtont eenē alarm volghde/ Eñ die ſelvige Borgers werdē daer over in boetē/ amenden/ ofte gheldtſtraffen na haer qualiteyten gheſtraft: Ende daer op werdt een ordinantie ghemaeckt/ dat een yegelijck Borgher moeſte ſweeren de ghemeyne ſaken voor te ſtaen/ ende geenen particulieren Pays verſoecken.

Diverſche rijcke Borghers verſoecken Pays ghemaeckt/ in October.

Hier uyt nam den Prince van Parma oorſake (vreeſende der Landen handelinge met Vranckrijck) ſoo aen de Magiſtraet/ als breeden Raedt van Antwerpen/ te ſchrijven uyt den Legher van Stabroeck/ van den 13. Novembris/ Haer vertoonende/ dat de Autheurē van deſen Krijgh niet t'ghemeyne welvaren/ maer haer eyghen profijt hadden gheſocht / als namelijck den Prince van Orangien / ende den Hertogh uyt Vranckrijck/ die Godt van deſe Weerelt hadde ghehaelt / om daer by haer te toonen haer eyghen ſwackheyt/ ende de groote cracht des Coninghs / die Godt dagelijcx met voorſpoet vermeerderde: Het ware nu meer dan tijdt acht te nemen op haer eygen ſelven / ende de ellenden des armen Volcx / daer inne t'ſelve ſoude moeten vervallen: de goetherticheyt/ die hy den Landen toedroegh/ ſo wel om dat hy van daer gheſproten was/ als om de gunſten / die hy in zijn jonckheyt aldaer ontfanghen hadde / beweeghden hem/ dat hy anderwerf by zijn Brieven in't generael / ende haer in't particulier wilde voordraghen ſulcke middelen / die voor Gode ende in zijn Conſcientie hem dochten ghenoechſaem te weſen/ om de Landen in Payſe ende Vrede te ſtellen. Maer alſoo wylen den Prince van Orangien / ende andere / niet anders gheſocht en hadden/ dan door't Landts bederf/ eñ bloedt der onnooſelen/ de Landen te verheeren / ſoo waren oock by henlieden zijne Brieven opgehouden ende verduyſtert/ T'welck hem beweeght hadde voor de leſte reyſe noch eens te ſchrijven/ ende te bidden met alle vyericheyt ende ernſt/ dat ſy doch wilden medelijden hebben met

Parma ſchrijft t'Antwerpen/ reconciliatie aenbiedende/ de 13. Novembris.

haer Huyſvrouwē / kinderen/ende verlaten Vaderlandt / ende de ooghen eens te willen ſlaen op de ruſte ende voorſpoedt die een yeghelijck hier te vooren ghenoten hadde / onder de ghehoorſaemheyt van zijne Majeſteyt/ende daer teghen op de tegenwoordige ellenden/die daghelijcx vermeerderen ſouden ten alder upterſtē/ ende dat ſy voortaen hare ooren wildē ſluyten voor de valſche perſuaſien / die haer voeden in verdooltheyt eñ miſtrouwē van de goetheyt ende oprechticheyt van den Coningh haren natuerlijcken Heere / die ſoo groot waren/ dat/ niet tegenſtaende de injurien/ hy niet naeliet haer aen te bieden alle vergheving he. Ende wanneer ſy wilden daer over met hem in handelinge comen/ ſoo ſouden ſy hem ghereedt vinden te doen al dat ſy met recht eñ redene ſouden mogen voorſlaen / t'welck hy haer was aenbiedende / niet uyt miſtrouwen van goeder uytcomſte zijner aenſlagen/ maer uyt een ware Vaderlijcke medelijden over haer eyghen welvaren ende ruſte. Ende indien ſy haer wilden hardtneckigh teghen hem ſtellen / ſoo ſouden ſy grotelijcx haer Conditien van verſoeningen verergheren: Proteſterende daerenboven / dat hy de oorſake niet en was van't ſtorten des onnooſel bloedts/ ende der ellenden/ die daer door henlieden ſouden overcomen. Ende was onderteeckent/

Alexander.

Antwoorde van die van Antwerpen aen Parma/ den 23 Novembris.

Hier op hebben die van Antwerpen gheantwoordt/den 23. Novembris/verhalende/Als dat ſy zijne Hoocheyts ſchrijven van den 13. ontfangen hadden/ ende voor-geleſen alle de Leden der Stadt daer toe vergadert / eñ daer op eendrachtelijcken ghereſolveert te antwoorden/ende zijne Hoocheyt voor te houden met alle eerbiedinghe/ dat de vermaninghe/die haer ghedaen was/van de oogen te ſlaen op het voornemen van den ghenen/ die deſe Inlandiſche Oorloge ſouden berockent hebben/ haer ſeer aengenaem was geweeſt/ dat afnemēde / als of het ſprote uyt een goet medelijden ende begheeren/dat zijne Hoocheyt hadde/van te ſien de Landen in beteren ſtaet/t'welck ſy ooc van herten wenſchten/ende daer van zijne Hoocheyt hooghlijck bedanckten.

D'oorſake van dē deerlijcke Krijgh des Nederlandts/als die van Antwerpen ſegghen.

Maer onder verbeteringhe docht haer/dat zijne Hoocheyt niet volcomelijck gheinformeert en was van den waren oorſprongh deſer Oorlogen/ zijnde alle de Weerelt kennelijck/dat de Landen daer in ghebrocht ende ghedronghen waren tot haren grooten leetweeſen/ door de practijckē van ſoodanigen / die om haer particulier voornemen gheſocht hebben herwaertſovere te veſtighen een Heerſchappije / in der daedt meer dan Coninghlijck/ ende door onwaerachtighe informatien by de Majeſteyt des Coninghs / den welcken (als oock aen zijn hooge eñ machtige Voorſaten) deſe Landen altijt hebben beweſen alle trouwe ende volcomen ghehoorſaemheyt / ſoo wel als eenigh Volck opt ter Weerelt ghedaen heeft/ ſoo vele te weghe ghebracht/ dat ſy gheauthoriſeert zijn geweeſt onder dē ſchijn ende name van Religie/aen te rechten generalijc tegen de Inwoonders van de Landen/van wat qualiteyt/ſtate/ ofte ouderdom de ſelve mochten weſen / de grouwelijckſte ende wreedtſte vervolgingen/ die oyt waren ghehoort ofte ghepleeght/ met Confiſcatie van goederen/ banninge/ bloedighe executien/met vyer/ ſweerdt ende galghen / teghen alle ſoorten van Menſchen: de welcke/ ſonder oyt gehoort te zijn in haer rechtveerdighe ende wettelijcke verantwoordinghen / zijn veroordeelt gheweeſt/ ſonder hen ander miſdaedt op te leggen/dan dat ſy haer vergaderden om Godt alleen te bidden ende aen te roepen/ door den eenighen Middelaer Jeſum Chriſtum / volghende zijn Woordt ende Ghebodt.

Ende dat daer nae/ contrarie de Contracten/ Accoorden ende Gheboden/die ſolemnelijck ghemaeckt ende uytgegheven waren by mijn Vrouwe de Hertoginne van Parma/Moeder van zijne Hoocheyt/met conſent van dē geheelen Raedt van Staten/eñ ſelve onder den naem eñ Zeghele des Coninghs/zijn ghevolght die tyrannige executien / van wijlen den Hertogh van Alva / ende der Spaengiaerden/ niet alleene teghen het arm Volck / maer oock teghen de principale Regeerders/ Graven/ Baenderheeren/ Heeren eñ Edelen des Lants: van welcke zijne Majeſteyt hadde ontfanghen de aldermerckelijckſte dienſten: Item een openbare inbrekinghe van alle Rechten / Ghewoonten / ende Privilegien/ by alle de Princen deſer Landen beſworen / ende met inſtellinge van Recht-Cameren/ ende van Perſoonen / de welcke nae de Rechten van de Landen daer toe niet ghenomen mochten worden: Hebbende boven dien noch voortgevaren met opbouwinge van diverſche Caſteelen/ ende de Landen beſwaert met onverdragelijcke/ onbehoorlijcke/ ende onghelijcke ſchattinghen / met uyterlijcke verdempinghe van alle Vrijheden des Vaderlandts.

Alle welcke dinghen zijnde begaen opentlijck tegen alle ghewoonlijcke forme van Rechte/hebben geen ander vruchten connen voort-brenghen dan deſe deerlijcke Oorloghe / die haer daer naer toeghebracht hadde den Sundtvloedt van alle quaet ende ellenden.

Waeromme ſy zijne Hoocheyt baden te ghelooven/ dat ſy noyt deſe Oorloghe aenghenomen hadden uyt herten-luſt ofte dertelheyt/noch door opruyen des wijlen Prince van Orangien hoogher gedachteniſſe/ de welcke in de Landen niet gecomen was/ dan op ernſtigh verſoec der Staten/ſoo wel van de Prelaten/ Edelen/ als Stedē: Ende hadde oock op hem niet ghenomen eenige authoriteyt / dan die met groote importuniteyt hem overghedrongen ende opgheleyt is geweeſt: maer dat de Landen den uyterſten noot hadde ghedrongen de Wapenen aen te nemen/ter Weerelt niet anders verlanghende / dan haeſt te ſien daer van een goet eynde / met eenen gheluckigen Vrede / ende generale ruſte: Bedanckende zijne Hoocheyt ſeer ootmoedelijck van de onderhandelinghe/die hy haer aenbode/ om daer toe te comen/niet connende ghenoech prijſen ende verheffen zijne Hoocheyts grootmoedicheyt / van dat hy / boven alle andere Gouverneurs zijn Voorſaten / nae dat hy zijn vermoghen ende vroomheyt in't ſtuc van Wapenen betoont hadde/haer noch ſoo vriendelijck aenbode die te verſelſchappen met ſoeticheyt ende goedertierenheyt / voorwaer een deucht die alderprijſelijckſte is / byſonder in groote Vorſten ende Coninghen. Ende alſo ſy van over lange ſulcke ghevoelen van hem ghehadt hadden / ſoo en ſouden ſy gheenſins ſoo lange vertoeft hebben van haer in zijne Hoocheyts armen te worpen/indien ſy hadden connen verſtaen/dat die volcomelijck gemachtight ende gheauthoriſeert ware gheweeſt/ van haer te moghen toelaten t'ghene / dat de ſelve nae zijn wijſheyt ende goede diſcretie ſoude bekennen nootlijc te weſen / tot beveſtinghe van eenen goeden ende ſekeren Vrede: Jae ſy en ſouden niet willen ingaen eenige andere beſpreken oft Conditien/dan ſulcke als zijne Hoocheyt ſelve (nae zijn diſcretie) verſelſchapt met ſoeticheyt ende goedertierenheyt / ſoude redelijck gheoordeelt hebben. Sy en conden oock gheenſins twijfelen/ oft zijne Hoocheyt en ſoude gheerne ghevolght hebben/

1584. ende den Coningh gheraden te volghen de doorluchtighe Exempelen van andere groote Coninghen ende Princen zijn Voorſaten / de welcke in gelijcke ſieckte verſtaende dẽ grondt des quaets/ hebben bekent/ dat het onmogheliick was tot de gheneſinghe te comen/ ofte een vaſten Vrede ende ruſte / ghevoeght met ghetrouwen ſchuldighen plicht ende onderdanicheyt / tot haren Overſten te onderhouden/ ofte men moeſte zijne Onderſaten toelaten de vryheyt van hare Religie / van de welcke ſy aenboden t'allen tijden redene ende rekeninge te geven/ voor Rechters/ die niet ſuſpect noch partijdigh ſouden weſen / op alle vrije ende wettighe vergaderinghen ende Concilien: Hebbende over ſulcx goedertierighlijcken haer te laten beweghen tot het recht ende billijck verſoeck van hare Onderdanẽ/ als blijckt by de exempelen van wijlen den onverwinnelijcken ende hooghmachtighen Keyſeren Carolus de vijf de/ ende Maximiliaen in Duytſlant / ende de alder Chriſtelijckſte Coningen in Vranckrijck/ ende de Coninghen van Polen in de Landen van hare ghehoorſaemheyt.

Den Coningh ware ſo dẽ Pauſdom onderworpẽ/ datmen zijn woordt niet betrouwen mochte.

Maer alſoo door veel ghetuygheniſſen/ ende namentlijck door veel verclaringhen/ by zijne Hoocheyt ghedaen/ ſy onderricht waren/ dat het gheenſins in zijner macht en was eenighſins op die ſake te diſponeren / zijnde nochtans den eenighen grondt / daer op het ſtuck van den Vrede ofte van de Oorloghe is ruſtende: Ende dat den Coningh ſelve hem ſoo ſeer bevondt der Inquiſitien van Spaengien/ eñ de Geboden des Paus/ onderworpen te weſen / dat hy de macht niet en hadde/ om zijn Onderſatẽ Chriſtenen te vergunnen t'ſelf de/ dat den Paus ende veel Princen van Italien gheerne den Joden ende Turcken toelaten: Soo hadden ſylieden (haer bevindende buyten alle hope/ van immermeer te mogen verwerven t'ghene haer een verſekerde ruſte ſoude moghen aenbrenghen) uyt noot die Oorloghe moeten aennemen/ ende de ſelve verbolghen/ om haer teghen ſulcke onrechtveerdighe verdruckinghe te beſchermen. Ende nae vele ſeer ootmoedighe Supplicatien/ Beden/ vertooninghen/ ende proteſtatien / ſoo by Gheſchrifte/ als door Gheſanten/ naer Spaengien afgheveerdight/ ende noch naer verſcheyden interceſſien van Chriſtelijcke Coningen ende Princen binnen twintigh Jaren herwaerts te vergheefs ghedaen / hadden ſy ten laetſten mede bedwonghen gheweeſt haer toevluchte te nemen aen Wtheemſche Vorſten: Eñ tegenwoordelijck ſiende de uytnemende wijſheyt ende matigheyt / met welcke de Coningh van Vranckrijck zijn Onderſaten / ſo wel van d'eene als d'andere Religie / in ruſte ende vrede onderhoudt / ſoo en conden ſy in haren uyterſten noot zijne Hoocheyt niet verſwijgen/ dat alle de gheunieerde Provincien/ met een generael ende eendrachtigh beſluyt/ haer alreede aen de voorſchreven Majeſteyt van Vranckrijck verboeght hadden / de ſelve biddende haer ſaken in handen te willen nemen / ende beſchermen als zijn Onderſaten / teghen ſoodanighe onmenſchelijcke ſtrafheyt: Waer op die Majeſteyt ſoo goedertieren ghehoor ende hope haer ghegheven hadde / dat het (volghende de verbindteniſſe/ met de welcke ſy aen hem ſolemnelijck ende generalijck waren verbonden) in haer macht niet en was in eenige onderhandelinghe te treden / de welcke de voorſchreven aenbiedinghe ende beloften eenighſins ſouden moghen prejudiceren / ſonder te vallen in een rechtveerdighe blamatie ende laſteringhe / van te weſen de alderlichtveerdighſte ende ondanckbaerſte / die de aerde ſoude moghen draghen.

Ten anderen / alſoo ſy maer een Lidt waren van de Generaliteyt/ ende haer hadden verplicht by Eede in geene handelinghe van Vrede te treden / ſonder een alghemeyne bewillinghe ende goet-vinden van d'ander Landen/ ſo en hadden ſy geen macht (alwaer daer ſchoon de begeerte) de aenbiedinghe van zijne Hoocheyt aen te nemen / ſonder alvooren conſent van de voorſchreven andere Landen/ midtſgaders van de Majeſteyt van Vranckrijck / verkreghen te hebben: om welcke redenen ende oorſaken ſy zijne Hoocheyt ootmoedelijcken baden / achtervolgende de minnelijcke ende Vaderlijcke goedertieren aenbiedinghe/ dat de ſelf de belieben ſoude goet te vinden/ dat voor ende al eer in eenighe handelinghe te treden / ſylieden / volghende de voorſchreven verbindteniſſe / ſouden moghen de Brieven van zijne Hoocheyt ſeynden aen de voorſchreven gheunieerde Provincien / ende met haer approbatie die ſelve oock doen voordraghen die Coninghlijcke Majeſteyt van Vranckrijck / den welcken belieft hadde haer ſoo te vereeren/ als hem te keeren tot haer clachten / om alſoo zijne Majeſteyt niet te gheven rechtveerdighe oorſake van haer te blameren ende laſteren / als bedrieghers ende ondanckbare Menſchen.

Belangende de Proteſtatie/ die zijne Hoocheyt belief de te doen/ wilden ſy wel ghelooven/ dat hy geen oorſake en ware van't ſtortẽ des onnooſelen bloedts/ noch van de ellenden/ die ſouden mogen volghen/ ghemerckt den oorſprongh der Oorloghen elders herquame: Maer ſy baden oock zijne Hoocheyt / te willen mercken / dat ſy van haerder ſijden in gheenderhande wijſe oock en conden beſchuldight weſen / midts dat ſy maer defenſive Oorloghe voerden / ende niet anders warẽ trachtende/ dan haer met haer Huyſvrouwen ende kinderen in't leven te behouden / ende in vryheyt van Conſcientie / ende d'aenroepinge des Naems Gods/ door den eenigen Middelaer Chriſtum Jeſum / ende dat ſy daeromme van haerder ſijden ſeer gheerne een eynde van alle bloedtſtortinghe maken ſouden / ſoo verre het zijne Hoocheyt insghelijcx belief de met der daedt te bewijſen de ſelf de goedertierenheyt ende ſoeticheyt / die hem belieft hadde met zijn Brieven haer te beloven / doende de ſelve van zijner ſijden ophouden/ ten eynde ſy door het beginſel oordeelen mochten van de verſekertheyt van het toecomende.

Soeckẽ vreden eñ geen woorden.

Biddende zijne Hoocheyt voor't leſte / te willen ghelooven/ dat ſy zijn deuchden hoogh achten ende beminden / ende begheerden der ſelver van gantſcher herten ſeer ootmoedighen dienſt te bewijſen/ in alle t'ghene/ t'welck hare Religie/ eere/ Eedt ende Conſcientie (de welcke ſy baden voor Godt alleen te moghen bewaren) haer eenighſins ſoude moghen toelaten. Onderteeckent/

B. Berlecom.

Parma repliceert het ſchrijvẽ van die vã Antwerpen/ den 10. Decembris.

Op deſe Antwoorde heeft Parma weder gheſchreven uyt Calloo / den thienden Decembris/ waer in hy toonde / dat hem aenghenaem was de goede opinie/ die ſy van hem haddẽ: Hy raedde hen/ ſy en ſouden niet wachtẽ nae de Reſolutie van de Generaliteyt / maer met een particuliere Reſolutie hare ſaken vorderen/ ende alſoo ſchouwen t'quaet/ dat haer nakende ware: Aengaende de hulpe / die ſy uyt Vranckrijck verwachtende waren / daer op ſeyde hy / dat boven de vriendtſchappe eñ goede intelligentie/ die tuſſchen beyde de Coninghen was / den Coningh van Vranckrijck met ſulcken wijſheyt ende goet oordeel oock was begaeft / dat hy hem wel wachtẽ ſoude aen te nemen haer querelle/ die verre verbreemt was van rechtveerdicheyt: Daer by voeghende/ dat haren Coningh een Monarche van ſoodanighe macht was/ dat hy duyſent middelen hadde met Gods hulpe te breken alle aenſlaghen van den ghenen/ die hem ſouden vyandt toonen/ ende berooven van't ghene hy wettelijck van zijn Voorſaten gheerft hadde. Van't Poinct der Religie/ die ſy ſeyden het eenigh fundament van de Oorloghe te weſen/ wilde hy niet diſputeren: Maer voor ſoo vele hy ſimpelijck mochte gheleert hebben van't waerachtigh weſen eens Chriſten/ verſekerde hy haer/ dat ſy (nae de woorden Jeſu Chriſti/ die ſy den eenigen Middelaer noemden) niet en ſouden bevinden/ dat ſy met goeder Conſcientien vermochten/ om t'ſtuc van der Religie/ de Wapenen aen te nemen teghen haren wettelijcken Coningh/ branden/ rooven/ plonderen/ Dijcken doorſteken/ ende verdrinckē haer eygen Vaderlandt/ ende alles vernielen ende brenghen in deerlijcke confuſie: Ende voorts proteſteerde hy als voormaels.

Deſe replicque van Parma ſondē die van Antwerpen nae Hollandt aen de Generaliteyt/ om voorts in Vranckrijck die te ſeynden/ ſonder ander antwoorde/ vreeſende/ dat het ten leſten tweedracht in de Stadt mochte cauſeren.

In Hollandt was oock geſonden de Heer van Melroy/ door Parmas toedoen/ alſoo gheprеſumeert werde/ ende dat van weghen de Keurvorſten ende Aertſ biſſchoppen van Triere/ Ceulen ende Luyck/ om den voortgangh van de Reſolutie/ doen op handen weſende/ te verhinderen.

eerde Landē/ in deſperatē ſtaet zijnde/ worden ghetrooſt van Vranckrijck eñ van Enghelandt.

Antwerpen met zijn Rivieren aldus beleghert zijnde/ eñ datmen alomme niet dan van tegēſpoet hoorde/ hebben die geunieerde Landen van Brabant/ Ghelderlandt/ de reſte van Vlaenderen/ Hollandt/ Zeelandt/ Vrieſlandt/ Wtrecht/ ende Overijſſel/ ſeer becommert gheweeſt/ om haer te ſtellen onder de beſchuttinghe van een anderen Prince/ niet tegenſtaende die ſake ſoo qualijcken geluckt was met den Broeder van Vranckrijc/ die nu den thienden Junij was geſtorven: Zijnde te meer daer toe beweeght/ door de aflijvicheyt des Princen van Orangien daer op ghevolght/ welckers aflijvicheyt in beyde de Rijcken/ van Vranckrijck ende Engelandt/ groot achterdencken ghemaeckt heeft/ beduchtende/ dat die Landen ſouden mogen abſolutelijck vallen in de handen van de Spaengiaerden/ de welcke henlieden in ſulcken ghevalle ſoude zijn te vreeſen: Waeromme den Coningh van Vranckrijc in Hollandt ſondt zijnē Ambaſſadeur/ den Heere van Deſpruneaulx/ die uyt cracht van zijn Brieven van Credentie/ van den leſten Julij/ de generale Staten/ tot Delft vergadert den tweeentwintighſten Auguſti/ ſchriftelijck aendiende/ hoe dat zyne Majeſteyt verſtaen hadde/ dat ſy met hem begeerden te handelen: Waeromme hem goet ghedocht hadde/ te verſtaen te gheven/ dat de Staten Generael/ ende elcke Provincie in't particulier/ hem ſouden laten weten/ op wat voet ſy haer wilden in zijn armen werpen/ met vele redenen/ dienende om die voorſchreven handelinghe den Landen aenghenaem te maken.

Deſpruneaulx wordt t Vranckrijck aen de Staten ghesonden.

avidſon wordt uyt Enghelandt aen de Staten geſondē/ in October.

Deſghelijcx dede de Coninginne van Enghelandt met haer Brieven van dē leſten Octobris/ die ſy ſondt met haren Ambaſſadeur Davidſon/ beclaghende den doot van haren Couzijn/ den Prince van Orangien/ t'verlies van vele Steden/ ende dat de ſaken van de Landen nu in ſoo quaden ſtaet ſtonden: T'welck haer ſeer ter herten gingh/ om de oude vriendtſchappe ende goede Ghebuerſchappe/ die haer Rijcken hadden/ met die voorſz. Landen: T'welck haer dwongh extraordinare ſorghvuldicheyt voor haer te draghen/ ſoo ſy oock tot noch toe niet in ghebreke ware gheweeſt. Daer by voeghende/ dat ſy deſen Ambaſſadeur afveerdighde/ om gheinformeert te weſen van den ſtaet haerder ſaken/ ende wat Cours ende Reſolutien ſy dochten te nemen tot haerder beſchuttinghe.

Op welcke Propoſitie den voorſchreven Davidſon by de Heeren Staten Generael gheordineert zijn verſcheyden Commiſſariſen uyt die voorſchreven vergaderinghe/ als Doctoor Leoninus/ Cancelier van Ghelderlandt/ Meetkercke/ Preſident van Vlaenderen/ ende verſcheyden andere/ den welcken den voornoemden Ambaſſadeur verclaerde/ op den achtſten Decembris/ hoe dat hy niet en was ghecomen/ om die onderhandelinghe met Vranckrijck te verhinderen/ noch om te begheeren eenighe preeminentie ofte Heerſchappije over haer/ ofte dierghelijcke: Maer overmits den Coningh van Vranckrijck hem ſoo coel ghehouden hadde/ als hare Majeſteyt hem de Nederlandē recommandeerde/ door haren Ambaſſadeur Staffort/ ſoo hadde ſy goet ghevonden de Landen haer faveur ende aſſiſtentie aen te bieden/ ende oock mede te verſtaen/ hoe verre ſy met Vranckrijck in Tractaet ghetreden waren.

Waer op de voorſchreven Gecommitteerden van weghen de Staten Generael/ hare Majeſteyt grootelijcx bedanckten/ ende verclaerden/ door laſte van de voorſz. Staten Generael/ daer by/ dat ſylieden gereſolveert waren haer te worpen in de armen van den Coningh van Vranckrijck/ hem aen te nemen als een Prince van de Landen/ ghelijck Keyſer Carel den vijfden gheweeſt was/ met behoudeniſſe van hare Privilegien ende gherechticheden. Op welcke verclaringe den Ambaſſadeur antwoorde/ dat hy t'ſelfde ſoude overſchrijven aen hare Majeſteyt/ ende alhier vertoeven/ tot dat hare Majeſteyt daer op ſoude antwoorden/ ende verwachten oock/ hoe dat het Tractaet met Vranckrijck eyndē ſoude. Aldus werden die Landen ghetrooſt van de naburighe Coninghen in haren meeſten noot/ ende als haer ſaken ſoo deſperaet ſtonden. Sommige meynden/ dat de Coninginne van Enghelandt ſeer jaloers was/ dat Vranckrijck met die voorſchreven Landen verrijckt ende gheſterckt ſoude werden/ uyt vreeſe/ dat die van Vranckrijck/ met deſe Landē vereenight zijnde/ de Zee ſouden vermeeſteren: Hoewel andere ter contrarie voortbrachten/ dat de Spaenſche Heerſchappije die voorſchreven Coninginne meer te duchten ſtondt als die Franſche/ mits dat die Franſche vreemt ende nieuwe ſoude weſen/ ende dat de ſelve niet apparent en was/ ſoo grooten authoriteyt ende macht te crijghen/ als wel de Spaengiaerden doen ſouden: Inſonderheyt/ alſoo de Landen van oudts hercomen/ ende ooc door het feyt van den Hertogh van Anjou/ quaet Franſoys warē. Ondertuſſchen ſoo verſtondt men wel/ dat die Enghelſchen tot die abſolute aenneminghe der Landen niet gheſint en waren/ maer alleen ſochten haer eyghen verſekertheyt. Ende dat tot dien eynde henlieden in handen ſouden gheſtelt worden ſekere Steden ende plaetſen/ daer ſy meer dan de Landen mede ſouden bewaert ende verſekert weſen: T'welck de Landen achterdencken gaf/ ende materie van groote diſcourſen onder den Ingeſetenen aldaer/ op die gelegentheyt van beyde die voorſz. alliantien. Sommige wilden voorwenden/ dat het Enghelſch Gouvernement in ouden tijden in Vranckrijck voor ſeer inſolent gheacht was gheweeſt/ ende oock noch alſoo in Yrlandt ghehouden worde/ ende dat ſy

Conſultatie der Landen/ om beſcherminghe aen te nemen.

met Habel de grace in Vranckrijck onlangs niet wel ghehandelt en hadden. Maer deſe argumenten werden ter neder geleyt met de Religie / daer van de Landen met Engelandt ſouden verſekert weſen: Dan daer tegen vonden ſy wederom onſekerheyt in de ſucceſſie der Croone van Enghelandt / die noch niet gheveſt en was / ende dat nae de tegenwoordige Coninginnes aflijvicheyt dat Rijck mochte vervallen op de ghevanghene Schotſche Coninginne / die ſeer Roomſch Catholijck / ende den Coningh van Spaengien toegedaen was / waer door ſy te vreeſen ſouden hebben / datſe den Spaengiaert haren vyandt mochten overghelevert worden. Ende op den jonghen Coningh van Schotlandt en mocht men alſnoch geen groot fundament maken.

Ter contrarie vonden ſy de ſucceſſie der Franſcher Croone gheheel ſeker / mits dat de ſelve apparent was te comen aen den Coningh van Navarre / ende het Huys van Borbon / die meeſt de Religie toeghedaen waren: Boven dien / dat Vranckrijck / machtigher zijnde / beter middelen eñ gelegentheyt hadde / om haer van den Spaengiaert te verloſſen / ende dan ſouden ſy verſekert weſen van eenen gheduerighen Vrede / met alle andere Ghebueren: Achtende / al en ware den Coningh haer Religie niet toeghedaen / hy ſoude haer ſaken doen beleyden door die van der Religie / ofte by den ghenen / die den Landen ten minſten ſouden aenghenaem weſen / waer uyt oock ſoude nootſakelijck moeten volghen den Vrede met de Kercken in Vranckrijck / ende dat de Religie aldaer door haer alliantie ſoude verſekert weſen.

Reſolutie der Landen / haer aen den Coningh vā Vranckrijck te begheven.

Nae dat van deſe dingen van wederſijdē lange gediſputeert was onder de gheunieerde Provintien / ſoo werdter ten leſten gheresolveert / de Landen de Croone van Vranckrijck abſolutelijcken te defereren / op de vorderlijckſte Conditien / die men conde bedencken.

Der Landen Ghedeputeerde nae Vranckrijck gheſonden / dē 3. Januarij An. 1585.

Dan eyndelijck ſoo is het aengheloopen tot in Januario / Anno 1585. aleer dat de Gheſanten met die voorſchreven Landen Reſolutie zijn afghevordert / de welcke den derden Januarij uyt den Briele af-ſeyldē met veerthien Schepen van Oorloghe / ende met ſchoonen ſtate. De Ghedeputeerde van weghen die van Brabant waren Jonckheeren Richart de Merode / Heere van Oyrſchot / etc. Jan Hinckart / Heer van Dohain / etc. Jan van Stralen / Heer van Mercxem / met Cornelis Aerſſens / Raedt ende Pencionaris van Bruſſel. Van wegen die van Gelderlant waren / Doctor Elbertus Leoninus / Cancelier: Jan van Ghent / Heer van Oyen / ende Doctoor Geeraert Voet / Raedt. Van weghen die van Vlaenderen / Jonckheer Noel de Caron / Heer van Schoonewalle. Van Hollandt Jonckheer Arent van den Dorpe / Heer van Maeſdam / ende Lenaert Cazembroodt / Raedt in dē Hove van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt. Van weghen Zeelandt / Jacob Valck / Licenciaet in de Rechten / ende Raedt van State. Van weghen Wtrecht / Jonckheer Godaert de Rhede / Ridder / Heer vā Ameronghen: Maer midts zijn ſieckte worde in zijn plaetſe gheſtelt Jan Rengers. Van weghen Vrieſlandt / Jonckheer Jelger de Faytſima Edelman / ende Doctoor Heſſel / Ayſima Preſident van Vrieſlandt. Van wegen Mechelen hadden laſt de Gedeputeerde van Brabant / met Jonckheeren Anthonis de Lalain / Heer van Moullerije / eñ Quintin Taffin / Heer de la Pree / Commis der Finantien. Alle deſe was by ghevoeght Levinus Caluwert als Griffier: Heer Pierre de Melun / Prince d'Eſpinoy / etc. oudtſte Broeder van den Marquis van Rijſbroeck / die hem in Vranckrijck onthiel / een Heer / die de Landen getrouwe / ende ſeer Catholijc was / worde van wegen de Landen verſocht die voorſz. Gheſanten in haer voorſz. Legatie te aſſiſteren.

Deſe Ghedeputeerde zijn in Vranckrijck den elfſten Januarij ghecomen / ende door tempeeſt in diverſche plaetſen gelandt. Sy werden alomme heerlijck ontfangen ende onthaelt / ende met haer Volck coſt-vry ghehouden / ende tot Senlis beſcheyden te logeren / tot dat het den Coningh ghelegen ſoude zijn / om haer te hooren.

De Spaenſche Ambaſſadeur in Vranckrijck doet clachte over de Nederlandtſche Ambaſſad.

Hierentuſſchen heeft den Ambaſſadeur des Coninghs van Spaengien / Don Bernardijn de Mendoſa / niet naeghelaten den Coningh van Vranckrijck te vertoonen / door bevel van zijnen Coningh / Dat hy hoorde / dat zijns Coninghs Onderdanē uyt Nederlandt / haer vindende verlaten van Gode ende de Menſchen / ende in haer Conſcientie ſulcx overwonnen / dat ſy aen haer Coninghs gratie wanhoopten / beſloten hadden te verſoecken zijne Majeſteyts protexie / met aenbiedingen van ſekere Conditien / die haer niet toe en ſtonden / noch in haer macht en waren. Hy en hadde die audientie van zijne Majeſteyt niet verſocht / uyt twijfel dat ſy ſouden vercrijghen haer begeeren / oft om zijne Majeſteyt eenighen raedt daer over te gheven / die voor ſoo verſtandigh was aengeſien / datter niet te twijfelen ware / oft hy ſoude ſulcke onbillijcke Requeſten ende aenbiedingen geen gehoor gheven: Maer om zijnen laſt te voldoen / badt hy zijne Majeſteyt van weghen zijn Meeſter / te conſidereren / dat het voor allen Coningen ende Vorſten ſeer ſchadelijc was ſulcke Rebellen ghehoor te gheven / ende dat het ſoude zijn principalijck een quaet exempel voor zijne Majeſteyts Subjecten / die behoorde (ſoo hem dochte) te wenſchen / dat ſulcke ſtrenghelijck gheraſtijt werden / tot Spieghel van den zijnen / jae ſoo verre behoorde het te weſen van de ſoodanighe te aſſiſteren / dat zijne Majeſteyt hen niet en behoorde eenigh ghehoor te gheven / ja behoorde hem ſeer te belghen / dat ſy / die overwonnen ende ſchuldigh warē van Crimen læſæ Majeſtatis, beyde de Godtlijcke ende Menſchelijcke / hebben dervē ſpreken / handelen ende verſoecken / ſoo grooten Prince als zijne Majeſteyt was. Waeromme hy inſtantelijck badt / als weſende een ſake de geheel Chriſtenheyt betreffende / geen ghehoor te willen gheven tot ſulcke Rebellighe ende ongheloovige ſubjecten: maer haer te ghebieden terſtondt uyt zijn Rijcke te vertrecken / om dat niet te beſmetten. Van de protectie die ſy verſochten / ſoude hy hem wel wachten vermaen te maken / voor ghewis houdende / dat zijne Majeſteyt niet ſoude willen bevleckē zijn Conſcientie ende eere / om op ſulcx te lettē / wel gedachtigh zijnde / hoe den Coningh zijnen Meeſter tot deſe tijdt toe / ende gheduerende zijn inlandiſche Oorlogen / hem hadde gedragen / die noyt ghehoor hadde willen gheven tot eenighe bedeckte aenſlagen / die hem voorgebracht waren: maer ter contrarie hadde hy hem altijt zijn middelen ende macht aengeboden / om zijn Rebellen te helpen ſtraffen / die hy oock tot zijnen grooten profijte ghenoten hadde.

Spaenſche hoogh ofte grootmoedicheyt.

Hy en dede dit verhael niet uyt vreeſe / dat yemandt anders de Landē ſoude mogen aennemē / want al waer't eenigen anderen Prince aengeboden / welcke min wilde achtē zijn eere ende trouwe dan zijne Majeſteyt / die ſoude hem corts vinden op zijne defenſive / als ghetergt hebbende eenen grooten Monarche / groot van middelen / van gheweldt / ende geluckigh in zijn aenſlagen / ende die tot noch toe geen onrecht / injurie ofte miſdaedt ongheſtraft ghelaten en hadde / aen de ghene / die hem wilden beſchadigē / t'welc hy van hem niet en verwachtede/

tede/ noch wilde oorſake hebben te verwachten ofte dencken/ die zÿnen Coningh altÿt voor zÿnen ſonderlingen Vriendt/ ende goeden Broeder hadde ghehouden.

Redelÿcke Antwoorde des Conings om den Spaenſchen Ambaſſadeur.

Hier op heeft de Coningh Heyndric vā Vranckrÿck geantwoordt/ Dat hy de Gheſanten van de Staten der Nederlanden niet als afvallighe Rebellen/ maer als overlaſte eñ met ongelÿck overweldighde wilde hooren eñ ontfangē. De alderchriſtelÿcſte Coningē en plegen de arme ellendige eñ overlaſte Menſchen geen hulpe te ontſeggen/ principalÿc ſoodanige niet/ die altÿt bereyt warē geweeſt met haren natuerlÿckē Heere te reconcilierē. Hy wiſte wel/ dat de Staten van de Nederlanden haren Coningh verſcheyden Requeſten ghepreſenteert hadden/ om in vrede ende ghenade ontfangen te moghen worden/ maer waren noyt verhoort: ende met recht mocht een yegelÿck van gheweygherde Juſtitie appelleren / ende hulpe ſoecken waer ſy conden: met dierghelÿcke redenen meer.

Den 13. Februarÿ hebben de voorſz. Nederlandtſche Geſanten tot Parÿs by den Coningh audientie ghehadt/ in preſentie van den Hertogh van Joyeuſe/ de Heere van Biſcagie/ de Heer la Valette/ oudtſte Broeder van Eſpernon/ de Grave van Chaſteauvieulx/ eñ den Secretaris Brulaert / alwaer voor haer allen het woordt voerde Doctor Leoninus/ Cancelier van Gelderlandt/ die nae zÿn gheſchicktheyt met alle eerbiedinghe eñ danckſegginge verhaelde/ Dat de geunieerde Nederlanden op zÿne Majeſteyts beloof de trooſtinghe baden/ die te willen aennemen in't ghetal van zÿn ootmoedige Vaſſalen eñ Onderdanen/ behoudēs hare Religie/ vrÿheyt van Conſcientie eñ Privilegien. Voorder verhalende/ dat ſy/ niet tegenſtaende alle geleden ſchaden/ hem overleveren ſouden het ghebiedt ende Heerſchappÿe over meer dan 90. goede ende vaſte Steden/ al verſien met Geſchut/ Munitie eñ Provande/ van ſulcke gelegentheyt/ dat ſy mogen geacht zÿn onwinnelÿck / ſoo ſy eenen rugge ofte ſteunſel hadden van eenigen Prince van middelmatige macht. Oock haddē ſy menige ſchoone Havenen/ eñ groote Rivierē/ ontallÿcke Schepen van Oorlogen/ eñ van Coophandel / menichte van Schipſvolck / van materialen nootelÿck tot den Schipvaert / meer dan eenige andere Landen van Chriſtenrÿc. De reſterende Landē/ als Artoys/ Henegouwe/ ſouden lichtelÿck te dwingen weſen met eenen middelbaren Legher te Velde / belettende henlieden alleen den toevoer van Victalie over by Cales eñ Mazieres: Het en ware geen conqueſte van Napels/ noch van Milanē/ noch aenſlagē over Zee/ maer vermeerderinghe van de Frontieren van Vranckrÿck/ ende van vele nabuerlanden. Badt oock zÿne Majeſteyt wel te achten eñ te volghen de voetſtappē van Coningh Hendric/ zÿne Majeſteyts Vader/ die om minder oorſaken aennam de beſcherminge der Princen in Duytſlant: Dat zÿne Majeſteyt believen ſoude over deſe Landen aen te nemen een rechtveerdige Heerſchappÿe eñ Overicheyt onder redelÿcke Conditien/ ende die te beſchermē tegen de Spaengiaerdē/ die voorſz. Landen alſo weder ſtellende in haren oudē fleur eñ welvarē. In recompencie eñ erkenteniſſe van ſulckē weldaet/ ſouden ſy voor zÿne M^{t}. ſtrecken eñ conſacreren haer goet eñ leven/ eñ hem altÿts bewÿſen haren ootmoedigen dienſt.

Der Nederlanden Geſantē bieden de Coningh van Vranckrÿc de heerſchappÿe aen/ beſtaende meer dan in negētigh Steden/ den 13. Februarÿ An. 1585.

Waer op den Coningh antwoorde/ dat ſy hem willecom waren/ eñ dat hy hem grootelÿcx bovē zÿn Voorſaten vondt vereert van de heerlÿcke aenbiedinge/ die ſy hem deden/ ende van de goede opinie / die ſy van zÿnen Perſoon hadden / waer van hy hen ſeer bedancte / ende kende verbonden te zÿn: Hy ware te vooren in hen gehouden/ om die ghedaen eere aen dien/ die hem ſo na beſtont/ als zÿnen Broeder ſaligher: maer t'ghene ſy nu tot hemwaert vertoonden / verplichte hem meer tot de Landen / die hy altÿt hoogh gheacht ende ghepreſen hadde/ ende wenſchte die alle goet ende vorderinghe / te meer nu / om de oorſaken die ſy hem gaven: haer toeſeggende/ dat hy was ende ſoude blÿven/ met Gods hulpe/ t'gene ſy aen hem verſochten: hy ſoude voor hen doen al dat mogelÿc ware/ eñ wilde ſorge dragen voor haer/ eñ de behoudeniſſe van haren ſtaet/ als voor zÿn eygen Croone eñ Subjecten/ want ſy hem daer toe met haer heerlÿcke aenbiedinge verplichten/ daer hy haer ſeer hooghlÿck van bedanckte: ende alſo de ſake van grooten gewichte ware/ diende wÿſelÿc daer op gelet/ daeromme nootelÿcken zÿnde alles in ſchrifte hem te gheven / om met zÿnen Raedt daer over te beraedtſlaghen ende te beſluyten.

Hier na zÿn ſy ooc vā de Coninginne Moeder/ eñ van de Coninginne ſ'Coninghs Huyſvrouwe gehoort / ende hebben alomme goede antwoorde gehadt: Eñ voorder hebben ſy verſcheyden handelinge gehadt met den Cancelier Chiverin/ met den Heer van Villequier / den Heere van Bellievre/ dē Secretaris Brulart/ eñ met andere Raetſheeren/ dien ſy in ſchrifte de gheleghentheyt ende macht van elcke Provincie gegeven hebben/ ooc mede getoont haer Procuratien van de Provincien/ daer elck laſt van hadde/ ſo wel om den Coningh de hooge Overheyt op te dragen/ als oock van den Coningh den Eedt te ontfanghen/ op de Conditiē ofte Voorwaerdē daer beneffens gaende. Oock verſochten ſy een prompte hulpe ofte ontſet voor de ſtadt van Bruſſel/ die doen benout was/ waer op ſy ten leſten finael antwoorde hebben vercregen.

Den Raedt van Spaengien haer ſaken wÿſelÿcken overleggende/ verſtonden dat het den Coningh van Vranckrÿck niet ongelegen ſoude weſen/ de Nederlanden onder zÿn ghewelt te brenghen/ eñ dat den meeſtendeel van zÿn Subjecten daer toe wel geneyght ſouden zÿn/ dat oock hem geen middelen en ſouden ontbrekē/ om de Nederlanden te beſchermen: waeromme ſy vreeſende/ hebben door den Prince van Parma ſeer ghearbeydt / om die voorſz. Reſolutie van den Staten generael gantſch vruchteloos te makē: Hebbende mede den voornoemden Prince van Parma in December aen de Coninginne van Enghelandt geſonden eenen Italiaen Aſcanio Suffarin / om die oock van alle handelinghe met de Landen te diverteren: Maer hy en conde by de Coninginne geen gehoor crÿgen/ mits dat hy / een Onderſaet van den Paus zÿnde / ſuſpect was / ende dat de Moordt des Princen van Orangien noch in verſcher memorie was.

De Spaengiaerden berocken civile Krÿgh in Vranckrÿck/ by die van Guyſe.

Maer beneffens deſe middelē hebben ſy weder voor al geſocht in Vranckrÿc eenē civilen Krÿgh te berocken/ door die van het Huys van Guyſe/ de welcke/ als hen draghende van de afcomſte te weſen van Carolus de groote/ pretendeerden yet wes op die Croone: eñ ſiende dē Coningh ſonder hope van kinderen / ende dat die naeſte van den bloede van den den Paus als Ketters verbannē waren: So hebben ſy deſe occaſie waergenomē/ eñ die van Guyſe opgeſtoockt/ ende die ſelve met den Coningh van Spaengien naerder verplicht. Ende alſoo ſy/ gheduerende die binnenlandtſche Oorloge/ haer wel ghequeten hadden/ ende daer door verhevē waren bovē de grootſte des Rÿcx/ oock ghedaen hadden groote alliantien/ ende becomen die hooghſte ſtaten eñ Officien/ hebben ſy die geperſuadeert/ haer tegen den Coningh op te worpen / ſo ſy niet en wilden onderdruckt weſen/

bysonder

1585. byſonder als ſy merckten / dat den Coningh boven haer eenige andere nieuwe Heeren te vooren verachte/ eñ onweerdige Perſoonen was favoriſerende/daer van die voornaemſte waren de Hertoghen van Joyeuſe/ ende van Eſpernon/ ſ'Conings groote vrienden/eñ hertelijck toeghedane.

Deſe van Guyſe hier door hatende den inlandiſchen Vrede/ eñ vreeſende ſo daer een uytlandiſche Oorloghe tegen Spaengien opſtonde/dat ſy dan niet betrout ofte ghedruyckt en ſouden worden/ hebben ten verſoecke van den Coningh van Spaengien / die ſeer beducht was / dat den Coningh van Vranckrijck de Protectie van de Nederlanden ſoude mogen aennemen / bereydt gheweeſt/om den voorſz. Vrede met een nieu binnenlandtſche Oorloghe te ſtooren / ſoo hy maer haer byſtaen wilde / principalijck met ghelde: t'welck den Coningh van Spaengien haer heeft gheaccordeert: over ſulcx ſoo hebben ſy aenghenomen de beſcherminghe van de Catholijckſche Roomſche Religie in Vranckrijck (hoewel vele wiſten/ dat ſy in haer actien eñ voorige leven ſonderlinge geen Religie getoont en hadden) eñ hebben voor't eerſte aen haer ſijde geerocken den goeden ouden Cardinael van Borbon/ eñ hebben dien tot het Hooft van haer partije ghemaeckt / niet teghenſtaende dat de ſelve nu ſuffede van ouderdom.

Verbondt der Guyſianē oft Sancta Ligua, in Vranckrijck gepubliceert den 31. Meert.

Met deſen hebben ſy een Verbondt gemaeckt/ eñ ghepubliceert den leſten Meert tot Perone in Picardijen: Het inhoudt daer van was/Dat hy (te weten / den Cardinael van Borbon/ oudtſte Prince van den bloede / gheaſſiſteert zijnde van andere Princen/Cardinalen/ Prelaten ende Officieren van de Croone / Gouverneurs van de Provincien/ principael Heeren ende Edelen/met veel goede Steden eñ Ghemeynten/makende het beſte eñ geſontſte deel des Rijcx/hadden rijpelijck overleyt met advijſe van veel wijſe eñ Godtvreeſende lieden den ſtaet des Rijcx / verclarende alle geſworen te hebben / ende heylighlijck belooft de handt aen te houden/ ooc met Wapenen indien't noot ware/op dat de H. Kercke Gods weder geſtelt ſoude werden in haer voorgaenden ſtaet / eñ alle Ketterije geweert: Dat mede den Edeldom mochte blijven genieten haer volcomen vrijheyt/ ende dat de Ghemeente verlicht worde van alle de nieuwe ſchattingen / die opgheſtelt waren tſedert de aflijvicheyt van den leſten Coningh/ende diergheliicke meer: Ende daer toe hadden ſy alle den anderen belooft lijf ende goet te wagen/ achtende geen heerlijcker graf te moghen verkieſen/ dan te ſterven voor ſoo heylighen ende rechtveerdigen querelle oft ſake. Biddende den Coningh/ dat hy haer ſulcx ten beſten ſoude willen afnemē/ als gedaen weſende tot zijnen dienſte / belovende de Wapenen weder neder te leggen/ alſt den Coningh ſoude believen te ſchorſſen ofte wech te nemen het perijckel t'welck dreyghde den ondergangh van den dienſt Godts / ende van ſoo veel goede lieden. Sy voeghden oock daer by/alſo den Coningh nu alleene overghebleven was van alle zijn Broeders / ſonder hope van kinderen/ dat ſy vreeſden/dat den Coningh van Navarre/ofte dē Prince van Conde (weſende Ketters) ſoudē willen in de Croone ſuccederē/ t'welc ſy ſouden voorcomen. Sy claeghden ooc voorder/ datter eenige nieuwe creaturē/ als den Hertogh van Joyeuſe eñ Eſpernon (die Fauteurs der Ketters waren) alleene t'Gouvernemēt der Croone aen haer getrocken hadden/eñ dat de oude Officieren van de Croone/ als namelijck die van Guyſe/ daer van verſtekē waren / eñ dat de voornoemde t'gereede gheldt des Coninghs in haer Borſen ſtaken/om ten leſten de Croone op't hooft te ſetten wien ſy wilden/daer door de Ghemeynte oock ſeer belaſt werde/ende boven al den Gheeſtelijcken ſtaet/de welcke behoordē van de laſten verlicht te weſen/ mits datmen de Oorloghe tegen de Ketters met de geconfiſqueerde goeden der ſelviger behoorde te voeren.

1585.

De Spaengiaerts ende Guyſianen gheſuſpecteert van des Hertogs vā Brabant ende Anjou doot/ eñ conſpiratie tegē dē Coningh.

Als dit Verbondt aldus uytgegheven was/ſo heeft t'ſelve gantſch Vranckrijck geheel beroert/ ende alderhande nadencken ghegheven/ ende by vele werdt de voorgaende opinie verſterckt/ die men van haer hadde/als dat ſy/ter inſtantie van de Spaengiaerden/ Salcedo ghehuert hadden/ (mits ghenietende ſes duyſent Croonen) om des Conings Broeder/eñ den Prince van Orangien tot Brugghe te vergheven/ waer over den voornoemden Salcedo aldaer ghevanghen / ende tot Parijs met Peerden van een ghetrocken werdt: Welck voornemen gheſeyt worde / dat namaels door haer practijcken te paſſe gebrocht is by een ſchoone Joſvrouwe tot Parijs/La Beuffe ghenaemt/ die ſ'Conings Broeder ſoude vergheven hebben: ende over ſulcx worden op deſen tijdt die van Guyſe by velen gheſuſpecteert/ als of ſy onder den ſchijn van de voorſz. Confederatie in der waerheyt anders niet en ſochten/ dan den Coningh om te brenghen/oft hem in een Clooſter te ſteken/ende de Croone aen haer Huys te brengē/ als Hugo Capet / een van des Coninghs Voorſaten/haer gepretendeerde gheſlachte van Charlemaine ghedaen ſoude hebben.

Maer deſe opſpraken hebben het Huys van Guyſe (die geſtijft werden by den Coningh van Spaengien) luttel gheacht: ende alſo ſy met deſe Conſpiratie alle den Winter beſigh gheweeſt/ eñ oock Spaenſch gheldt ontfanghen hadden / ſoo waren ſy ten tijde van de voorſz. Publicatie gheheel ſterc van Krijghſvolc/te Voet eñ te Peerde/ ſo wel in Vranckrijck als in Duytſlandt / bedect met des Princen van Parmas toeruſtinghe. Sy hadden ooc groote eñ veel Steden in Vranckrijc aen haer ſijde/ooc grootē Edeldom/ eñ meeſt den Geeſtelijcken ſtaet: want haer Verbont wert genoēt/ La Saincte Ligue, ofte het Heyligh Verbont.

De Sancta Ligua, ofte Heyligh Verbondt.

Den Coningh hier teghen verraſt zijnde/ende geheel onverſien eñ onghewapent/ hadde geenen middel dan haer met zijn Geboden ofte Edicten te wederſtaen: Over ſulcx ſoo verboodt hy ſeer ſcherpelijck/dat niemant ſoude Volck ſonder zijn conſent op-nemen/noch haer dienen/betoonende het onghelijck dat ſy hadden: Maer des niet tegenſtaende ginghen ſy voort/ om den Coningh te dwinghen/zijnde t'deckſel de Religie eñ de ſchattingen af te ſtellen/eñ diergelijcke/t'welck de Gemeente aengenaem was/eñ daer by den haet van ſ'Conings favoriten groot was ghwordē. Waer door den Coningh ten leſten is ghedwongen gheworden haer in veel Poincten te ghelieven / als af te ſtaen van de aenneminge der Nederlanden/ d'Oorloge tegen die van der Religie aen te nemē/ confiſquerende haer goeden / eñ de ſelve verſtreckende tot profijt des Oorloghs: Doch ſy hebben namaels met de Oorloghe jegens den Coningh van Navarre eñ die van der Religie ſonderlinghe niet uytgerecht. Den Coningh niet tegenſtaende zijn Edicten eñ ſchoon ſamblant/heeftſe bedectelijck eñ onder de handt haerlieden alle afbreuck/ ſpijt/ ſchade ende leet aengedaen waer hy conde/ t'welck den verre-ſiende genoech mercten/ want hy brochtſe met der tijdt in groote ſchulden/ende tot uyterſte armoede/ haer authoriteyt allenſkēs verminderende: ende hoe dat ſelf de afgheloopen heeft/ſal de Hiſtorie uytwijſen.

De Coningh van Vranckrijc gedwonghen van de Ligue.

Deſe dingen aldus in Vranckrijc overcomen/ weſende by Spaenſche beroert/hebbenſe den Coningh gedwongē afſtandt te doen van zijn voornemē/ om de Nederlandē aen zijn Croone te vereenigen/

De Coningh van Vranc-rijc excuſeert hem van de Nederlandē aen te nemē/ midts Guy-ſi men ſeoi-uen.

eenigen/ t'welck is de tweede reyſe/ dat ſulcx verhindert is gheweeſt/ te weten/ te vooren A° 1572. door de Spaenſche eñ Guyſiaenſche factie/ met de Moort van Parijs. Waeromme dē Coningh overweghende/ dat hy geheel ongereet eñ ongeruſt was/ eñ zijn vyanden ſterck in Wapenen/ met de welcke haeſt half zijn Landt den Spaengiaert ſelve ſoude mogen in handen comen/ ſoo heeft hy met groote droefheyt/ dē 8. van Meerte/ den Gedeputeerde der Nederlanden aengheſeyt/ dat hy haer niet en conde aennemen ofte aſſiſterē op dat pas/ hem genoech beclagende van't gewelt hem by de Spaengiaerden eñ Guyſianen aengedaen: haer biddende te willen voor haer eygen defenſie ſorgen/ ſo lange hy alſo met zijn Subjecten ſtont/ verhopende dat het niet altijt ſoude dueren: aenbiedende alle middelen eñ raedt/ in zijn vermogē zijnde: Eñ dede haer oock aenſeggen/ alſo de Coninginne van Engelant hem op dat pas geſondē hadde/ by dē Grave van Darby/ den Couſſebant van de Enghelſche Ridderlijcke Ordre/ als een teecken van groote vriendtſchappe/ ſoo wilde hy door den ſelven Grave haer ſtuck de Coninginne van Enghelandt recommanderen/ eñ oock ſelve aen haer ſeynden/ op dat ſy de ſaken van de Landen eñ haer beſcherminge ter herten ſoude nemē/ Deſgelijcx aen den Coningh van Navarra: Eñ alſo met ſulcken ontſchuldt eñ Antwoorde zijn de Gedeputeerde heerlijcken afgeveerdight/ eñ elck een met een goude keten beſchoncken/ tot 16. toe/ eñ zijn alſo met ſ'Conings geleyde ſeer ſterck tot aen haer Schepen vertrockē/ alles op ſ'Conings coſte: Waer van de Gedeputeerde den Coningh grootelijcx bedanckten van zijnen goeden wille/ die de Landen zedert altijt goetgunſtigh is ghecontinueert.

De Heere vā Gryſe wort geſondē van e Conin-ginne van Engelandt en de Sta-ten/ verſoec-kende met aer te trac-teren/ dē 24. Meert/ An-no 1585.

De Coninginne Eliſabeth van Engelandt dit verſtaen hebbende/ op dat de Staten der Nederlanden niet deſperatelijckē met den Spaengiaerden in reconciliatie treden en ſouden/ tegen haer meyninge eñ hope/ heeft Jonckheer Jaques de Gryſe/ Hoogh-Bailliou van Brugge/ (die doen in Engelandt eerſt geſonden weſende van wegen die van Brabant/ namaels met Commiſſie ende Inſtrutie van de Generaliteyt/ neffens dē Agent Ortel/ daer ghereſideert hadde) aen de Generale Staten gheſonden/ aenbiedende alle moghelijcke beleeftheyt/ eñ gevende goede hope/ ſoo men haer goede verſekertheyt wilde doen/ ſonder welcke ſy niet wilde hazarderen t'bloedt noch de ruſte van haer Onderſaten/ mitſgaders haer Treſoir/ verſoeckende/ datmen tot haer in alle haeſt Gecommitteerde met volle macht wilde ſeynden/ die ſy op't ſpoedighſte wilde depeſcheren. Waer op de Staten de Landen beſchreven hebben/ om haer Reſolutien op deſe Propoſitie te verſtaen/ ende te letten hoe ende wat men met de Coninginne van Engelandt mochte handelen.

enſlagh op eenwijck ñ Berghen emiſt.

Middeler tijt leden de geunieerde Provincien ſeer groote ſchade eñ afbreck van hare vyanden. Maer niet tegenſtaende allen deſen tegenſpoedt/ ſo werdter onder de Landen eñ Steden een wonderlijcke conſtātie ofte ſtantvaſticheyt geſpeurt/ op de hope van dit Contract/ hoewel door verſcheydē verhinderniſſen deſe Reſolutien lange opgehouden werden: ſo dat daerentuſſchē de ſteden van Bruſſel/ Mechelen ende Antwerpē verloren werden. Want hierentuſſchen hebbender in verſcheyden plaetſen aenſlagē geweeſt: Graef Willem van Naſſouwē (ſone van Graef Jan) Gouverneur van Vrieſlant/ tot Leeuwaerden aengenomen zijnde voor Stadthouder/ hadde een aenſlagh op Steenwijck/ maer die miſte hem. Deſgelijcx hadde Parma op Bergen op Zoom eenen aenſlagh/ welcke Stadt ſy hoopten te vermeeſteren/ door middel van den Hopman Berboets/ maer zijn ſtuck ontdect zijnde door Brieven van een Italiaen/ ſoo vluchte hy by den vyandt.

Aenſlagh op ſ'Hertogenboſſche.

Capiteyn Cleerhagen neemt ſ'Hertoghenboſch in/ eñ werter weder uyt geſlagē/ den 19. Januarij.

Den Grave van Hohenlo hadde ooc een aenſlagh voor op ſ'Hertoghenboſch/ een van de vier Hoofſteden in Brabant/ die/ als wy vooren verhaelt hebben/ haer Mede-borgers/ die de Religie toegedaen waren/ uytghejaeght hadden/ eñ daghelijcx practiſeerden/ om weder in haer Vaderlandt te keeren. Van deſen aenſlagh was dē principalen beleyder/ Capiteyn Juliaen Cleerhagen van Bruſſel/ die getrout hadde een Vrouwe van den Boſch/ van den gheſlachte Erpe/ welcke op hem hadde ghenomen het Volck in de Stadt te brengen/ alſoo hy oock dede. Hier over was den Grave van Hohenlo/ dē 19. Januarij/ by nachte met zijn Krijghſvolck derwaerts getrocken: Alwaer Cleerhagē hem ſelven met weynige logeerde hardt aen de Poorte die nae Antwerpen leyt/ gheheetē de Vuchtpoorte: Hy clom ſelve met eenige over de Hamaye/ eñ berghde hem in 2. Waechuyſkens op de Brugge. Smorgens na dē achte als nu Poorte opginge/ eñ de Valbrugghe nederviel/ overweldighde hy terſtont de Wachte van de Poorte/ eñ nam na weynige reſiſtētie de ſtrate van de Poorte inne/ belaſtende zijnen Sergiant/ genoemt Cloot/ met anderen/ die bewaringe van de Poorte/ met bevel/ daer niet van te gaen/ ten ware by laſte van den Overſten Yſſelſteyn. Deſe liepen boven op de Poorte/ om te belettē/ dat het Schof niet nederghelaten ſoude worden/ eñ vonden den Poortier/ een oudt Man/ daer mede alreede beſigh: waeromme ſy hem doorſtaken/ alſo ſy meynden/ maer hy ontcroopt noch in een duyſter gat. Terſtont quamen daer wel twee ofte dry duyſent Mannen/ ſoo te voet als te Peerde in de Stadt/ ghenoech ſonder ordere/ die alle ſonder groot tegenweer voorts liepē/ eenige langs d'een ſyde der Mueren nae de S. Jans Poorte: deſgelijcx aen d'ander ſijde/ ſoo verre als het Cruyſbroeders Clooſter is: In't midden liepen ſy door de Cruyſpoorte over de Keyerbrugghe by de Poſtel-ſtrate/ ſeer onordelijckē/ mits dat den Grave van Hohenlo eñ zijn Colonellē noch in de Stadt niet en warē/ dien het belaſt was de Cruyſpoorte in te nemē/ eñ voorts aen beyde ſijdē op de Muerē de aencomſtē te beſettē: waer mede ſy eē plaetſe als een Caſteel in de Stadt hadden/ mits dat de ſelve plaetſe een Voorſtadt is/ met Poortē/ Mueren/ Wallen eñ Grachten aen de Stadt gehecht.

Deſe dry toegangē niet wel beſet zijnde/ by gebrec van goede gebieders/ eñ t'volc te diep in getrockē zijnde/ hebben ſy van eenige Borgers/ die nu in Wapenen gecomen waren/ wederſtant gevondē/ daer over een van haer Peerden geſchotē zijnde/ dede d'andere deynſen/ ſiende eenigh Volc te Peerde alreede opgeſetē/ om met dē Heere van Haultepenne/ die daer lange cranc gelegē hadde/ te vertrecken. Dit geſichte haer verſchrickende/ keerdē ſy al vluchtende/ eñ jaeghdē haer geſellen/ die in quamen ooc groote verbaeſtheyt aen/ ende hebben alſo malcanderen in diſordere gebrocht/ ſonder merckelijcke oorſake/ ſo dat het alle op de vlucht quam/ aldermeeſt door dat den Sergiant van Cleerhagē/ die tot bewaringe van de Vuchterpoorte gheſtelt was/ ſiende de Stadt verre nu ingenomen/ verliet met zijn Volck allenſkens de Wachte: Het welc den Poortier merckende/ die totter doot gequetſt was/ eñ ſiende zijn vyanden vluchten/ liet het Schof ſoo hy beſt conde/ neder vallen/ waer van eenē Balc nochtans open bleef/ eñ een ander viel op een Peert/ waer door het uyt eñ incomē genoech verhindert zijnde/ noch grooter onordeninge eñ verwerringe veroorſaect werde/ t'welc de Borgers (zijnde van ouden tijden in

Krÿghſhandel wel geoeffent) dē moet vermeerderde/ eñ hebben alſo van alle ſÿdē op het Krÿgſvolck gedrongen/ de welcke ſy alle nae de Poorte dreven / daer elck zÿn gheweer van hem wierp/ ſoeckende hem te bergen: een groot deel ſprongen van de Veſten/ eñ verſmoorden meeſt al/ De andere werden gheſlagen ofte gevangen. Juſtinus van Naſſouwē Admirael quam daer van. Cleerhagen hebbende zÿn beſte gedaen/ om de diſordere voor te comen / meynde dat Hohenlo ſelve de Poorte geſloten hadde/ om de vlucht te beletten: maer ten leſten/ ſiende geenen middel/ ſpronc ooc van den Cruys-thoren in't Water/ daer hy hem ſalveerde / door hulpe van een Schots Soldaet. Daer bleven wel dry hondert doot/ſoo verſlagen als verdronckē: Onder andere Ferdināt Truchſes/des Keurvorſt van Ceulen Broeder/ met anderen. Van de Borgers bleven ontrent vÿftigh/ ende wel ſoo veel ghequetſte.

Des Grave van Hohenlo Volck ende Cleerhagen worden weder uyt ſ'Hertogenbogh geſlagen.

Deſe vluchte eñ diſordre worde veroorſaeckt/ door dien dat de voorſz. dry plaetſen eñ aencomſten/ſoo als by den Grave van Hohenlo gheordineert was/geenſins by de beſtemde Overſte beſet waren met gebieders van aenſien/die het Krÿgſvolck (t'welck roofgierigh was) wederhouden mochten hebben: Ende alſo den Overſten Yſſelſteyn niet en compareerde/ ſo beſproken was onder zÿn Volck/nam den Sergiant van Cleerhagen/Cloot ghenaemt/oorſake zÿn Poorte te verlaten/eñ nae Buyt mede uyt te ſien/die na Krÿgs diſcipline namaels daer over geexecuteert werdt met der Coorde/ hoewel hy hem vromelÿckē gedraghen hadde/ ſelve uyt der Stadt gherakende brocht hy daer een Vendel uyt/t'welc hy dē Borgheren afghenomen hadde.

In Meert is de ſtadt Nimmegē de geunieerde Landen afghevallen / door practÿcken van den Overſten Schenck/eñ eenige andere Perſoonen/ die handelinge van geldt gehadt hadden/eñ qualÿck geregeert/ eñ geen rekeninge ſochten te doene. Deſe hebben de Catholÿcken opgeruyt Kercken te verſoecken / om nae de Religions Vrede Miſſe te mogen doen: het welcke/ alſoo't ſtoutelÿck verſocht werde / gaf den Grave van Nieuwenare ende Meurs/ Gouverneur van Gelderlandt/oorſaeck te reſolveren / meer Garniſoens/ daer in te ſtellen/ boven de twee ofte dry Vendelē Knechten eñ eenige Peerdē/ die daer alreede binnen lagen: t'welck de Borgherÿe (daer van ghewaerſchout zÿnde) niet en heeft willen toelaten. Waer door de Catholÿcken/ ſtouter gheworden zÿnde / hebben den Overſten Schenck / die doen noch Parma diende/ontboden/om met Krÿghſvolck by henlieden te comen/ op hope van inghelaten te worden: Hier door is de Borgherÿe in factien gedeylt. Alſo deſen oploop etlÿcke dagen bleef duerende / is den Grave van Nieuwenare alleen met zÿn Hofgheſin daer binnen gecomen/ om den oploop te ſliſſen: waer door/meer achterdenckēs gegroept zÿnde/ is hy in groot perÿckel zÿns levens ghecomen. Ten leſten hebben de oploopighe Catholÿcken op eenen morgenſtondt de beroerte begoſt/de Poorten eñ Mueren inghenomen/t'Gheſchut eñ Munitie den Garniſoene afhandigh ghemaeckt / roepende dat Nieuwenare meer Krÿgſvolc inbrochte/om de Stadt te plonderen/eñ hem over haer te wreken/t'welck ſy den meeſten hoop der Borgerÿe wÿs gemaeckt hebben/ende alſo het Garniſoen uytghedreven/door hulpe van Schenck/die daer binnen gheraeckte. Daer nae hebben ſy aen Parma om reconciliatie gheſonden/eñ de ſelve/door den Heere van Haultepenne vercregen.

Nimmegen valt in Parmas handt/ daer eenighe om geen rekeninghe te doen oorſake van waren/ in Meerte.

Dit exempel hebben die van Doeſborgh oock ghevolght / die eerſt ontſlaghen ſochten te weſen van haer Garniſoen / eñ daer nae werden ſy met Parma/als Nimmeghen/ vereenight. Als diergelÿcken binnen Arnhem ooc gepractiſeert wert/ waer mede die Stadt een wÿle in grooter angſte eñ ſorghe was/plonderinghe vreeſende/ ſoo heeft den Gouverneur / de Grave van Meurs / met raedt eñ hulpe des provincialen Raedt van Gelderlandt / die van oudts binnen Arnhem reſiderende zÿn/ eñ met dē Magiſtraet aldaer een van de Stadt-Poorten vermeeſtert / terwÿle hy de Borgerÿe (die hy miſtroude) met eenen valſchen alarm aen een ander Poorte ghebrocht hadde/eñ heeft alſoo die Stadt voor die vereenighde Provinciē met goet Garniſoen verſekert. Verſcheyden dierghelÿcke aenſlagen/ende inneminge van Caſteelen/ invaſien in de Veluwe/ende verſcheyden ſchermutſinghen zÿnder gheſchiedt over wederſÿden.

Arnhem by Grave van Meurs verſekert.

Ontrent den leſten Meerte heeft La Motte/ Gouverneur van Grevelinge/eenen geweldigen aenſlagh op Ooſtende in Vlaenderen voorgenomen/ in der haeſt eenen hoop Volcx van alle zÿn Garniſoenen daer ontrent by een brengende/ende gheraeckte alſoo met gheweldt in de oude Stadt van Ooſtende / welck alleenlÿck beveſtight was met een Ravelÿn ende Paliſade: Daer brocht hy terſtont veel Wagenen / Munitie eñ Schanſcorven binnen / om hem daer ſterck te beſchanſſen. Maer die van binnen vielen op hem uyt / zÿnde gheholpen van eenige Oorlogh-ſchepen/die dapper ſchotē van het Strande: waer door la Motte met alle de zÿne uyt die voorſz. oude Stadt geſlagen werdt. Hy ſelve in zÿn handt gequetſt zÿnde/liet daer veel dooden/waer van wel twee hondert binnen een nieu Bolwerck werden begravē. Daer bleven wel 40. Mannen van gebiede / met alle de ghereetſchap.

La Motte/ meynende Ooſtende te nemē/ wordt geſlagē ontrent den leſten Meert.

Die van Bruſſel ende Mechelen vonden haer met het belegh van de Schelde ooc half belegert/ daeromme ſy in tÿde deden Coren in Hollandt coopen/dat eenſ deels t'Antwerpē wel aenquam/ maer mits dat Parma Vilvoorden hadde gecregē/condē die van Bruſſel het Coren van Antwerpen te Water niet binnē crÿgen/ waeromme ſy te Lande tot verſcheyden reyſen beſwaerlÿck derwaerts t'Corē eñ anderē nootdruft gevoert hebbē. Maer ontrent dē leſten Novembris/alſo daer 140. Wagens weder uyt Bruſſel ſouden keeren/ geladen met Tapiſſerÿe eñ ander Handtwerckē/ eñ alderhande Coopmanſchappe/zÿn ſy van den vyandt overvallen/ alſo haer gheleyde eenſ deels op den halven wech afghetrocken waren: Deſe Wagens vielen alle den vyandt tot Buyte/ mits de Wagenlieden/ de Strengen afſnÿdende/ met haer Peerden ontliepē. Op deſe ſchade der Borgeren hebben eenighe Spaenſ-geſinde een oproer onder den Soldaten des Garniſoens beroct tegē de Magiſtraet/ onder't deckſel van valſcheyt/ de ſelf de gevangen ſtellende/eñ van ſware ſaken beſchuldigende/meynende daer by middel te vindē/ om de Stadt aen Parma te brenghen: maer ſoo terſtondt de valſcheyt ſelve by het Garniſoen bevonden eñ ontdeckt werde / hebben ſy de Magiſtraet weder los ghelaten/ eñ de rumoermakers ghevangen ghenomen/ tot 18. toe van de principaelſte/ waer onder waren dē Commiſſaris van de Provande Corpelles/eñ dē Commiſſaris van der Beke / met den Procureur Generael Danckaert/oock den Commiſſaris Rouck/die eertÿts in de reductie des Caſteels van Antwerpen door den Heere van Bours de Landen grooten dienſt gedaen hadde/maer nu om verſcheyden oorſaken t'onvreden was: deſe meynden de contrarie partÿe ter doot te brengen/ſo men broot genoech gehadt hadde/om de Gemeynte den mondt te ſtoppen.

Bruſſels Convoy afgheworpen ontrent den leſten Novembris.

1585.

Bruſſel ghedwonghē met Parma te verdraghen/ op het opſegghen van Vranckrÿc/ den 13. Meerte.

pen. Daer nae heeftmen gheproeft de Stadt anderwerf te ſpyſen/ maer ſy vonden den cortſten wegh over de Velden/ al gemindert ofte overloopen met Water/ eñ den hoogen langen wegh ghe-ſtopt met afgehouwē Boomen. Daer nae is den Grave van Hohenlo/ den 11. Meert/ van Bergen op Zoom/ met negen Cornetten Peerden/ eñ een Duytſche Vane/ met het Antwerpſche Volck/ t'welck daer by ghevoeght was/ ghecomen/ om Bruſſel volcomelÿc met geweldt te Victalieren/ als hem tot Mechelen de tÿdinge quam/ hoe dat de Stadt overgegheven was uyt hongers noot/ eñ genoech uyt wanhope van hulpe / mits dat ſy hoorden/ dat de Coningh van Vranckrÿck (alſo wy vooren gheſeyt hebben) gheweygert hadde de Landē aen te nemen/ eñ dat de tweedracht onder den anderē dagelÿcx ſeer was toenemende: Over ſulcx hebben ſy met Parma verdraghen/ eñ haer verdragh dē 13. Meerte gepubliceert: uyt crachte van't welcke den Gouverneur / den Heere van den Tempel/ met den Colonel Sohay/ Capiteyn Piron/ Eedtveldt/ eñ andere/ verbonden werden eenige Maenden in Brabant niet te dienen. Het Krÿghſvolck vertrock met hare Wapenen. De Borgeren hadden twee Jaer reſpÿt/ van haer te bedencken offe daerentuſſchen Roomſch Catholÿc wilden worden oft vertrecken/ den eyſch van ghelt werdt haer quÿt gheſcholden / maer ſy ſouden des Conings Capelle / des Cardinaels ende Manſvelts Huys weder oprechten/ eñ meublerē ofte de weerde van dien betalen. Haer Privilegien ſouden beſneden worden nae des Coninghs goetduncken: Alle gevangenen los gelaten/ waer onder den Enghelſchen Capiteyn Jorck was. Alſo is de Stadt in des Prince vā Parmas handen gecomen/ eñ daer troc den Heer van Goigny als Gouverneur in/ met 20. Vendelē Krÿgſvolc.

alt ooc in Parmas handt/ met verſche Schanſſen/ dē 19. Julÿ.

Die van Mechelen hebben hen daer nae noch lange beholpē met de Victalie/ die men tot Bruſſel meynde te voeren / maer ten leſten/ de Stadt ghehouden hebbende tot den 19. Julÿ/ ende door noot gedrongen zÿnde/ ſiende geen hope van ontſet voorhanden/ ende de Soldaten betaelt zÿnde/ vercregen oock eerlÿcke compoſitie. Dit werdt gehandelt tuſſchen dē Heer Emanuel de Lalain/ Marquis van Renti/ Baron van Montigny/ eñ nu Capiteyn Generael/ ende groot Bailliou van Henegouwe/ eñ Generael van de Wälſche infanterye/ Capiteyn van de Benden van Ordonnantien des Conings/ etc. ende dat in den naem van den Hertogh van Parma/ met den Heere Charles de Lievin/ Heere van Famars/ Gouverneur van Mechelen / met eñ in den naem van d'ander Capiteynen eñ Garniſoenē. De Borgers waren mede in het Contract begrepen / hoewel ſy niemandt hadden gheauthoriſeert/ welck Contract Parma namaels tot Beveren confirmeerde/ ſonder dat des Stadts Privilegien werden gheconfirmeert / maer werden gheſtelt in handen van ſommige Raedtſheeren / om overſien eñ gheexamineert te worden.

Corts daer na creegh Parma ooc de Schanſſen van Tongſken/ Willebroeck / ende de Margriete in/ ſoo uyt onvroomheyt van eenige Capiteynen/ als uyt noot van Victalie ende middelen: waeromme Parma nu zÿn Krÿghſvolc brochte rondtom Antwerpē in de huyſen van Barchem/ Stralen/ ende Hoboken.

Voor hebbē wy verhaelt/ wat middelen Parma aengewendt heeft/ om Antwerpen te benouwen/ eñ hoe hy met zÿn Brugghe/ Schepen ende Bolwercken/ de Riviere geſloten heeft/ ende wat daer teghen die van Antwerpen voor tegenweer aengeleyt hebben / nu ſullen wy verhalen watter voorts gheſchiedt is.

1585.

Alſoo nu in Meerte Parma de Schelde met zÿn Brugge overleyt ende geſloten hadde/ ſoo bevontmen datter menige goede occaſie in't maken der Bruggen eñ Schanſſen te beletten verſuymt was/ ſo by gebreck van Volc/ dat voor Zutphen gebruyckt worde/ als door den tweedracht/ ende aldermeeſt uyt dien/ datmen te vaſt eñ te veel betrouwen hadde op de hulpe van Vranckrÿck: waeromme de Staten/ den 3. April/ onder het beleydt van den Grave van Hohenlo / eñ Juſtinus van Naſſouwen/ Admirael/ hebben inghenomen de Schanſſen van Liefkens-Hoeck/ teghen over Lillo/ met groote gewapende Schepē ofte Hulckē/ daer ſy boven in de Meerſſen Muſkettiers in ſteldē/ die daer uyt ten hoogē Watere overſiende de Borſtweeren van de Schanſſen/ den vyant de ſelve Schanſſen dwonghen te verlaten/ weſende oock van Geſchut ſoo overraſt/ dat ſy maer vier ſcheuten ſchieten conden: Alſo wert de Schanſſe met Galeykens/ eñ langs den Dÿck met gewelt ingenomen/ eñ al wat ghevonden werdt/ omghebracht. Daer nae namen ſy ooc de Schanſſe van S. Antonis Hoec/ Terventen/ den Oyrt/ ende ſo den gheheelen Doel/ die haer over-gaven/ aftreckende met Rapier eñ Poingiaert: alwaer/ na het ſegghen van ſommighe/ een groote faute begaen werde/ dat ſy niet terſtondt/ als Liefkens Hoeck ghenomen was/ van daer af / ten eynde van den Dÿc/ op't doorſtekē gat van Calloo/ een Schanſſe en maeckte/ om dien Poinct te behouden/ alſoo den Heer van S. Aldegonde te vooren daer van Inſtructien/ met zÿn eygen handt gheſchreven/ gheſonden hadde / eñ noch den 10. April tot dien eynde een expreſſen Bode af veerdighde: Van welcke eynde des Dÿcx ſoudemen Parma Steccaten ofte Brugge in ſtucken geſchoten hebben. Maer Parma was terſtont ſelve in't werc: want terwÿle hy de Schanſſe verloor / quam hy over met Schuyten/ ende maeckte daer Sterckten op den ſelven Poinct oft eynde des Dÿcx / die ſy de Hope ende S. Antonis noemden.

Faute by de Zeelanders begaen/ met niet een Schanſſe by Calloo ghemaeckt te hebben/ als Aldegonde adviſeerde.

Frederick Jenibelli verſoec/ om Parmas Brugghe wech te nemen.

Hierentuſſchen heeftmen t'Antwerpen alderhande middel gheſocht/ om de Brugge te breken. Frederick Jenibelli/ van Mantua gheboren/ die daer lange gewoont/ getrout/ eñ wel bekēt was/ eñ namaels Ingenieur van de Coninginne van Engelandt geworden is/ verſocht Gedeputeerdē om de ſelve zÿn inventien te openbaren/ waer toe Aldegonde gelaſt werde/ van den welcken hy verſochte/ om volcomelÿck zÿn ſtuc te volbrenghen/ dry groote Schepen / namelÿck de Orange/ een Schip van 150. vaten groot/ den guldē Poſt van 350. vaten/ eñ den gouden Leeuw van 500. vatē: daer hy wilde Mÿnen in metſen / om alſo gewiſſelÿc de Brugge te vernielen/ eñ al datter ontrent was: Noch wilde hy hebben 60. Pleyten (t'welc zÿn platbodem Schepen/ op de Riviere varende) om die met Cabels/ Ketens ende Balckē aen een gevetert/ onder't Water te laten drÿven/ in forme van een halve Mane / met den Stroom / elcke Pleyte twee Anckers ofte Haken hebbende / boven t'Water thien voetē uytſtekende/ om al mede te ſleppen daer't aenquam/ t'welck ontwÿffelÿck de Brugge met gheweldt ſoude wech ghedreven hebben: Maer alſo daer noyt experientie van geſiē en was/ dochte het de Stadt te coſtelÿc/ waeromme ſy hem alleen verwillighdē twee cleynder Schepen/ als namelÿck de Fortuyne ende Hope/ elck van ontrent 70. ofte 80. vaten groot/ om een proeve te doen/ met 10. Pleyten daer toe.

In deſe twee Schepen/ de Fortuyne eñ Hope/ dede Jenibelli op de grondt ofte bodem van de Schepen/ op dicke planckē een Kiſte metſen van groote witte ſteenen/ vÿf voeten dicke: Deſe Kiſte was binnē langh veertigh voeten/ breedt ende

Deſcriptie van Jenibellis Mijnẽ oft vyer-ſchepen/ om Parmas Brugghe te vernielen.

hoogh dry voeten ende een half/ dede in d'een ſes duyſent/ eñ in d'ander ſeven duyſent/eñ vijf hondert pondt Buſcruyts/voorts decte hy die kiſten met groote blauwe ſteenen/ ofte Sarck-ſteenen/ poinctwijs ſes voeten dickte/ om het Gheſchut/ ofte gheſchoten Clooten/ dat mochte raken/ af te doen ſchampen: Die voorſz. Schepen zijn toegheſloten/eñ ghedeckt met gaten/daer veel brandende Lonten in werden gheleyt/om ſeker te weſen. Hy maeckte boven op de Schepen een vyerwerck/om een ure-langh te brandẽ/ eer het Buſcruyt binnen ſoude aengaen/ eñ dat om dẽ vyant alle vreeſe eñ achterdencken te benemen/al of het niet anders ware/ dan om de Schepen van de Brugge te verbranden. Tot deſe Schepen ordineerde hy noch 32. groote Schuyten/ ofte cleyn Pleyten/ met vyerwerck brandende/ om 8. daer van aen een gevetert/ t'elcke half ure van de Ebbe/ ofte afloopende Water/ teſſens brandende te laten af drijvẽ/met noch eenige Schuytẽ/ Duyckelaers gheheeten/ die aen de Vlotten drijvende/ eñ oock Buſſecruydt in-hebbende/ in brandt comende/ſouden de Vlotten breken: dit gheſchiede meeſt al om den vyant twee uren ofte meer werc te gheven/ om alle zijn cleyn eñ grof Gheſchut te loſſen/ende alſo machteloos te werden/ tegen dat deſe helſche brandt-ſchepen ſouden aencomen ter halver Ebbe/eñ nae dat d'een ghewrocht hadde/ d'ander wederom daer nae te ſtieren.

Die vā Antwerpẽ ſeynden af haer helſche vyer-ſchepen/ den 4. April.

Als die van Zeelandt Lieſkens-Hoeck inghenomen haddẽ/ den 3. April/ eñ beſigh waren met de andere Schanſſen/ſo hebbẽ die van Antwerpẽ ſ'anderdaeghs ſ'avōts tẽ 4. urẽ/de voorſz. gereetſchappe van Schepẽ tegen de Brugge afgeſondẽ: maer dẽ Admirael Jacob Jacobſz. heeft zijnẽ laſt eñ ordere niet wel gevolght: want hy heeft de vier hoopen/ elck van acht brandende Schuyten ofte Pleyten/te raſch d'een nae den anderen laten drijven/ daer nae oock de twee Mijnen/ ofte helſche vyer-ſchepen/ d'een op d'ander/ waer van het Schip de Fortuyne te vroegh ontſtack/ dat met een Horologie Inſtrument ghemaeckt was/ om vyer te gheven ſonder Lonten/ ſoo dat het ſelf de niet uyt en rechtede/ ghemerckt het niet nae ghenoech aen de Brugge ofte vyandt en quam: maer het ander/ de Hope ghenoemt/ dreef nae Calloo toe/eñ dede zijn cracht/terwijle den Heer van S. Aldegonde/eñ Frederick Jenibelli/op den Dijck waren by de Boere-Schanſſe in Brabant/ van geen effect wetende/daer ſy den Admirael met de Galghe dreyghden/om dat hy de ordere/die hem belaſt was/niet wel gevolght en hadde: dies hem Aldegonde terſtōt belaſtede/vā't Admirael-ſchip (alſo gheordonneert was) eenen lichten Boot met vier Riemen af te ſeynden/om te vernemẽ watter ghewrocht was: Deſen was te vooren belaſt ſekere vyer-pijlen in de locht te ſchieten/ ſoo ſy openinghe vonden/ende alſo door te varen tot aen de Vlote by Lillo/ende aldaer te adviſeren: Nae het teecken van de vyer-pijlen ſoude den Admirael eenen ſcheut ſchieten/ op welcken ſcheut alle de Schepen/eñ alle de macht/ſoude te ſamen op den vyandt aenvallen/eñ haer Victorie ſien te vervolghen/ maer die in deſen Boot waren/ zijnde noch verſlagen eñ vervaert van de groote ſlagen/ ende niet tegenſtaende dat henliedẽ twee hondert guldens tot een drinck-penningh belooft waren/ en dorſten niet verre genoech voortvarẽ/om te mogẽ weten watter gebeurt was/maer te haeſt wederkeerende/bootſchapten datter niet ghewrocht en was. Waer door Aldegonde/eñ die vā Antwerpẽ/ de Victorie niet en vervolghdẽ/te min/ om dat ſy noch ſ'anderdaeghs niet een Schip van alle de Zeelandtſche eñ Hollandtſche Oorlogh-ſchepen/ die voor Lillo lagen/en ſagen roeren ofte ſeyl maken nae de Brugghe toe/ t'welck ſy (nae dat den Windt doen waeyde) wel hadden moghen doen/ ſonder eenigh perijckel/gaen ende keere/maer die van Antwerpen niet/ mits dat ſy de Brugge niet open en ſagen/noch yet daer van wiſten: Alſo dat die van Antwerpẽ niet vernemende/ eñ nochtans om wat te doen/ het Fort van den Melſen Sluys beſpronghen/ maer als ſy eenigh Volck verloren hadden/trocken wederom af.

Het effect van't helſche vyer-ſchip vā Antwerpen/ met de ſchade/ die het dede onder Parma Volck/ den 4. April.

Hierentuſſchen was den Ingenieur Jenibelli in geen cleyn perijckel van zijnen lijve/om dat zijn werck niet ghewrocht en hadde/ tot dat nae dry dagen den Grave van Hohenloo een expres Man ſondt/ de welcke naeckt by nachte onder de Brugge doorſwom/ eñ vertelde/wat het een vyerſchip de Hope ghedaen hadde: Te weten/ dat het was gedreven aen den Vlaemſchen cant/ nae het Fort van Calloo al brandẽde/het welcke alſo dẽ Prince van Parma/ met alle zijn Hofgheſin/ ende alle t'Krijghſvolck dat ſagen branden/ hebben ſy met alle neerſticheyt ghepooght den brandt te ſliſſen/ op dat het niet brandende aen de Brugghe ſoude comen: Hier mede was onder anderen oock beſigh den Marquis van Rijſborgh/eñ terwijle hy vaſt met die van Antwerpẽ ende Aldegonde ſpottede/ dat ſy met ſulcken ſlechten middel meynden haer Brugghe te breken/ ſoo iſt vyer ten leſten van alle canten aen't Buſcruydt ghecomen/ ende heeft ſoo vreeſelijcken ſlagh ghegheven/dat Hemel eñ Aerde ſcheen te vergaen/ eñ maeckte ſulcken ſlagh ſelve in't Water/dat het Water over den Dijc vloogh/ eñ vulde het Fort van Calloo eñ de Velden rondtomme/ datmen daer tot de knien in het Water ſtont/eñ alle vyer eñ lontẽ uytbluſte: De Schanſſe was opgeworpen/t'Gheſchut verloren/de ſware groote ſteenen uyt het Schip vloghen verre in de locht wech/eñ vielẽ weder in de aerde wel 8. oft 9. voeten diepe/ ſommighe verre wech in't Landt/ ſommige wel een half mijle van de Brugge: Het nam wech ſes Schepen/de dry verſtovẽ datmenſe niet weder en vondt/eñ de ander Schepen keerdẽ den Kiel ofte onderſte heel opwaerts/ eñ ſcheurde de Brugghe: Ontrent een half mijle weeghs en bleef geen Menſch overeynde ſtaende/maer wert ter neder geſlagen. De ſchade onder't Volck was groot/ dat veel in de locht geſmeten werdt/eñ wel gheſchat op 800. Menſchen/die daer doot bleven: Waer onder was den voorſz. Marquis van Rijſborgh/ Borghgrave van Ghendt/ Generael van alle het Peerdevolck/ een cloeck ende verſtandigh Heere eñ goet Krijghſman/met veel gavẽ begaeft/ maer te ſeer eergierigh/ hooveerdigh/ nijdigh/ eñ wreedt. Welcke gebreken hem deden aennemẽ de partije der Spaengiaerdẽ/daer hy anderſins van natueren genoech haer vyandt was/eñ in't vereenigẽ der Provincien/Anno 1576. als een goet Patriot/ zijn Vaderlandt grooten ende ſonderlingen dienſt ghedaen hadde: maer zijnen hooghmoet eñ nijdicheyt dede hem treden in competentie/ niet alleene met vele zijns gelijcke/ maer ſelve met den Prince van Orangien/die hy qualijck conde wijcken/een Man die nae alle grootheyt ſtondt. Zijn lichaem werdt doot gevonden/ hangende aen een Schips Kabel. Van den Spaengiaerden wert hy niet beclaeght/ die ſeyden/ hoewel hy als een cloec Capiteyn dẽ Coningh grooten dienſt gedaen hadde/ſoo hadde hy op eenen dagh den Coningh meer ondienſt ghedaen/ dan hy weder met thien Jaren dienſt conde vergelden. Met deſen bleef oock Robles/Heere van Billy/ eertijts gheweeſt Gouverneur van Vrieſlandt/Groeningen/Omlanden eñ Drenthe/een Poortugaloys van gheboorte/maer een ſonderlinghe vyandt der Landen/ midts zijn cloeckheyt/ervarentheyt/kenniſſe der Landẽ ende des Krijghſhandels. Noch bleef daer dẽ Heer van

Torcy/

Doot van de Marquis van Rijſborgh/ ende anderen.

den Capiteyn Sigura / een Spaengiaert van grooten bedrijve / ende vele ander Edele Capiteynen tot 22. toe/ende van Parma Hofgheſinne oock veel. Parma ſelve tot zijnen ghelucke was rechts van den Dijc gegaen/ mits dat het branden gheſchift was/eñ nu eenen bogen-ſcheut beneden dẽ Dijc zijnde/werde evenwel van dẽ ſlagh/ met den Marquis del Guaſto/ eñ Conte Nicolo de Ceſis/ ende andere ontrent hem weſende / ter neder gheſlagen/met groote verbaeſtheyt van allen. Zijnen Pagie werdt by hem doot gheſlagen/ dragende zijn gheweer achter hem. Hy ſelve verbaeſt ſtondt nochtans op / moedt toonende met zijn Rapier uytghetrocken/ ende terſtondt denckende wat het was gheweeſt / is nae de Riviere ende Brugghe gheloopen/ende ſiende de ſchade/ ende watter gheburt was / ende de ooghe hebbende/ofter geen Volck op den ſlagh ofte Schepen van nergens en volghde / ofte hem vertoonde/ende niemanden ſiende/ heeft hy weder eenen moedt gheſchept / ende ſoo heeft alle den nacht op de Wachte ende in roeren geweeſt/ ende oock ſiende ſ'anderdaeghs ſ'morgens/datter van die van Antwerpen ofte van Zeelandt niet op ghevolght werde/ overmits ſy/ by gebreke van goede beleydinge/ geen wetenſchap en hadden van't voorſz. ſucces / heeft wederomme meer moedt gheſchept/ende terſtont zijn Brugge vernieuwt/ ende ſoo hem ten ſelven tijde wel te paſſe een Regiment Hooghduytſche Knechten in't Legher ghecomen was/ onder Don Mauriques / heeft hy corts alle zijn ſchade wederom vervult / ende zijn Brugghe ſoo ghemaeckt/dat ſy opende daer de vyer-ſchepen aenquamen/ ende ſo door varen mochten ſonder ſchade te doen.

Parma die repareert zijn Brugge.

Op deſe tijdinghe cregen die van Antwerpen hope de Brugghe te mogen vernielen/ ende verwillighden Jenibelli een proeve te makẽ van 15. Pleytẽ/ op de forme voorſz. te laten onder't Water drijven/als wy vooren geſeyt hebben/t'welck gheſchiede/ende opende ende brack de Brugghe: Maer den Windt niet dienende/ eñ mits andere inconvenienten/ iſſer van die van Zeelants ſijde niet op gevolght: van waer ſy oock ſonden eenighe cleyn vyer-ſchepen/maer qualijck gemaeckt met cleyne effecten/ ende om datter niet Pleyten ghenoech en waren/ maeckten cleyn openingen/ ſoo dat Parma weder terſtont de Brugge conde ſluyten. Hier op conſenteerden ſy Jenibelly de dry groote Schepen te vooren verſocht/ende 60. Pleyten/om de geheele Brugghe wech te ſlepen/ maer op't aenbrenghen van eenighe/ hoe dat tot Danzick eertijts een Hollander/ op't lijf gevanghen weſende/ hadde met geweldt van een groot Schip/ in't belegh van Danzick / dierghelijcke Brugge van Schepen gebroken/werdt beſloten datter maer van dry een Schip/de Orange ghenoemt/ ſoude Jenibelli gegeven worden/ om een vyer-ſchip te maken/ende de twee andere groote Schepen ſouden gewapent worden voor al met ijſere eñ anderſins/om de Brugge in den grondt te overſeylen/ maer daer en werdt niemant ghevonden / die hem in ſulcken Schip wilde avontueren/ ende die t'lijf verbeurt hadden en dorſte men niet vertrouwen.

Andere inventien / om de Brugghe te breken.

Jenibelly maecte het Schip/genaemt Orange reede / ende hy dede vier duyſent pondt Buſcruydt daer in / ende op datter niemant en ſoude dorven aencomen/om t'vyer boven te bluſſchen/ ofte de werckinge te beletten/hadde hy dat rontomme behanghen met 24. Bier-tonnen/ die van binnen oock gemetſt ende vol Buſcruyt waren/ die t'elcke reyſe nu ende dan ſouden open berſten/ nae dat de Lontẽ ofte vyer langh oft cort warẽ. Om dit Schip te verſelſchappen / eñ datter niemant aencomen en ſoude/ ende om den vyandt werck te gevẽ/ hadde hy noch 10. cleyn Scheepkens oock boven met brandt toegheruſt.

Maer alſoo den aenſlagh voorgenomen was te doen op den Couwenſteynſchen Dijck/ werdt dit afſeynden van de Schepen naeghelaten / het welcke alſo toebereydt zijnde/in't overgeven der Stadt van Parma ſelfs beſichtight werdt/doch de cleyne Scheepkens werden gebruyckt/op dat den vyandt werck mochte vinden / als men den Couwenſteynſchen Dijc ſoude gaen beſpringen.

Want de Vaert op Antwerpẽ door deſe Brugge eñ d'ander gereetſchappe geſloten zijnde / ſoo werdter bedacht een Vaert binnen over't Lant te maken/ alſo in't belegh van Leyden eens deels gebeurde. Dit vonden ſy ondoenlijck aen de ſijde van Vlaenderen van Liefkens-Hoeck af / hoewel het Landt al onder Water lagh / want daer was den Clopperdijck te paſſeren/met den Dijc van Calloo/ eñ andere ſwarichedẽ: waeromme beter gevonden werdt over d'ander ſijde in Brabant den Couwenſteynſchen Dijck te vermeeſteren: Deſen Dijck / als wy boven verhaelt hebben / comt van hoogher Landt/ door het leeghe Landt/ tot aen den grooten Dijc van de Schelde toe. Den Dijck van de Schelde tot veel plaetſen doorgeſteken zijnde/cauſeerde dat alle het leeghe Landt/van beneden Lillo af tot Antwerpen toe / langhs ende neffens deſen Dijck al onder't Water lagh / behalven den Couwenſteynſchen Dijc/ die eenẽ wegh door het Water was/ welcke Parma wel beſet hadde/ eñ op het Cruys een Schanſſe ghemaeckt / als vooren verhaelt is/ t'welck was zijnen wegh van de Brugge tot zijnen Legher te Stabroeck.

Deſcriptie van de Couwenſteynſchen Dijck.

Daer werde goet ghevonden by die van Zeelandt ende van Antwerpen deſen Dijck te winnen/ te beſetten/ eñ door te ſteken / eñ daer langs ende door een Vaert van platte Schepẽ op Antwerpen te maken/ ende te laten alſo Parma zijn Brugge bewaren eñ behouden Maer hier heeft Godt wonderbaerlijcken ghetoont zijn ſtraffe over Antwerpen te willen brengen: want alſoo beſloten was / datmen van Zeelandts ſijde den Dijck beſpringen ſoude/ als die van Antwerpen uyt haren hooghen Thoren ſ'nachts dry vyer-teeckenen doen ſouden/ſoo iſt gebeurt/ dat Aldegonde op de Schanſſe van Toulouſe/ in Vlaenderen zijnde/om de ghereetſchappe te maken/belaſt hadde eenige vã de Ammunitie-Camer t'Antwerpen gheſtadighe Wachte te houden op den Thoren / om de dry vyer-teeckenen te doen/ als hy in de Schanſſe ſ'nachts een vyer-teeckẽ doen ſoude: maer dien den laſt ghegheven was/ hebben onachtſamelijck andere tot dien laſt beſtelt/ de welcke lichtveerdelijck/ eens Soldaets Vyer op den Dijck ſiende/ende Aldegonde teecken miſnemende/hebben tegen het bevel de voorſz. vyer-teeckenen ghedaen / niet wetende wat daer aen gheleghen ware: Waer op die van de ſijde van Zeelandt met haer platte Schepẽ op den voorſz. Couwenſteynſchen Dijck aengevallen zijn/ ende hebben die ingenomen: maer alſo ſy van die van Antwerpen niet en werden geſecondeert oft bygheſtaen/ die noch niet reede en waren / noch by haer conden comen/ zijn ſy daer weder afgheſlaghen/ met verlies van etlijcke over beyde ſijden/ daer de Spaenſche verloren Capiteyn Simon Padiglia. Parma daer mede gewaerſchout zijnde/heeft wel een half mijle langh dien Dijc in alle haeſt geſterct/ met ingeſlagen ſtaken eñ Borſtweeringen/ eñ vele Schanſſen daer op gemaect.

Faute begaẽ door vyer-teeckenen miſnomen op den Couwenſteynſchen Dijck.

Deſen niet tegenſtaende/werdter in Zeelandt beſloten deſen Dijck met alle geweldt van beyde ſijden in te nemen/ hoewel Aldegonde (dien gheſterckt ſiende) den aenſlagh te ſwaer vondt/ende ſchreef veel redenen/datmen beter op de Brugge ofte op't Fort van Calloo yet geweldighs voornemen ſoude.

Couwenſteynſchen Dijck ingenomen/ den 26. Mey.

Aldus iſſer den 26. Mey ſ'morghens op den Dijck aenval geſchiedt. Die van Zeelandt voeren uyt de Rivière by t' Fort van Lillo in/ ende die van Antwerpen by Auſtruweel met platte bodem Schepen/ ende hebben alſoo den vyandt met gheweldt van grof ende ander Geſchut daer van ghedreven/den Dijck inghenomen/ende terſtondt begonſt aen beyde ſijden tegen den vyant te beſchanſſen/ tuſſchen twee zijne Forten/ die ſy hadden behooren in te nemen ende te houden/ eñ hebben hem voorts begonſt door te ſteken in verſcheyden plaetſen/om te mogen doorvarē/t'welc ſeer ſwaer viel door de menichte van ſtaken ende ander materie/ dieſe verhinderden ende becommerden. Hier op vonden eñ ontmoeten haer by den anderē/den Grave van Hohenlo/Haultain/ Gouverneur van Walcheren/de Heer van Aldegonde/met veel andere Bevelhebberē. Als ſy nu den Dijck in haer geweldt hadden/ ſtelden ſy ordere/om dien te bewaren/te beſchanſſen/eñ door te ſteken. De ſijde nae de Schelde werdt den Colonel Morgan belaſt/ met Capiteyn Fremijn/ Balfour/ende andere van Antwerpen gecomen. D'ander ſijde nae t'Landt werde den Overſten Yſſelſteyn belaſt/met het Volck van Hollandt eñ Zeelandt: maer dewijl ſy ſagen dat het doorſteken lange werc was/ vonden ſy geraden/te doen beſchicken menichte van Sacken eñ Schuyten/ om ten naeſte hoogh Water het Coorn te loſſen/ eñ t'Antwerpen te brengen/waer over de Grave van Hohenlo/ eñ Aldegonde weder nae Antwerpen trocken/om voorderē raedt eñ proviſie tegen Parma in't werck te ſtellen. Hierentuſſchē heeft Parma/ ſonder tijdt te verlieſen/ met alle gewelt over beyde ſijden ghetracht den Dijck weder te winnen/ hebbende op't Huys van Couwenſteyn ſeven ſtucken Geſchuts liggende/die van de ſijde in flancke de Zeelantſche eñ Hollantſche Schepen ſchoten/ eñ ſo ſeer met het leege Water doorſchotē/dat ſy met het waſſende water niet bruyckelijck en waren. Als ſy ten leſten alſoo van haer Schepen over beyde de ſijden ontbloot waren/ door het vreeſelijc ſchieten uyt de Forten/is Parmas volc/door aenhitſen van Camillo del Monte/weder van de plaetſe Meeſter geworden/na 7. ofte 8. uren vechtens/ niet ſonder groote bloetſtorten over beyde ſijden: Want ſy vijfmael zijn aengevallen/ eñ telcke reyſe te rugghe gheſmeten van die van Antwerpen: welcke Borſtweeringe ten leſten vermeeſtert werdt. Hier ſprongh Parma ſelve tot den buyck toe in't Water/ met een Spieſſe in de handt/ als hy ſagh/ dat zijn Volck niet meer en wilde van dier ſijden aenvallen/ gemerct de Engelſchen eñ Schotten haer hier ſeer wel queten/ doch aen d'ander ſijde vloot eerſt het Schipvolck van den Dijck nae haer Schepen/ t'welck haer Krijghſvolck den moedt benam/ſo dat van de Zeelandtſche ſijde eerſt de vluchte begonde. Veel Volcx iſſer over beyde ſijden ghebleven/ die men wel over 2000. ſchatte/ eñ wel 600. Spaengiaerden/ende veel ghequetſte: mede veel treffelijcke Spaengiaerden/eñ andere van de ſijde van Parma/ als Alonſo de Padiglia/ Piedro Guerro/Ceſar Berhino/ende Alonſo Piantanedo/ Cerbeno da Monte/ Mario Bottoni/ en de andere/ Ferante Spinola ghequetſt ende ghevangen/ſterf t'Antwerpen. Den ouden Montdragon vocht ſelve te voete ſeer wel. Die van Antwerpen verloren haren Admirael Jacob Jacobſz. Capiteyn la Valdee/ Chyma van Ooſten/ twee Enghelſche Capiteynen/ met andere/ ooc veel Engelſche eñ Schotſche Soldaten/ende Borgherije: Van weghen Zeelandt bleef in den eerſten aenval doot Haultain/ Gouverneur van Walcherē/eñ meer andere van name. Haultain/ Gouverneur van Walcherē/in't wijckē ſprongh in't Water/ meynende met hulpe van eenē Riem aen boort van de Schuyten te geraken/dan miſſende den Riem te vatten/ viel ter neder/ eñ door zijn ſcheutvry Harnaſch/eñ ſwaer Caſket/ bleef te gronde/eñ ſo verdronck. Daer werden ooc ontrent 30. Schepen ſoo groot als cleyn verloren/ met alle gereetſchap eñ Geſchut/daer ooc te vooren dat groot Vlot/datmē Fin de la Guerre noemde/in Parmas handē quam/t'welc daer ontrent aen den grondt ghecomen was/ſulcx dat hy met alle deſe Schepen ſeer gheſterckt werde.

Parma wint den Couwenſteynſchen Dijc weder met groot bloetſtorten/ dē 26. Mey.

Verlieſen van die van Antwerpen/ na de nederlage van den Couwenſteynſchen Dijck.

Nae deſe groote nederlage hebbē die van Antwerpen den moedt gheheel verloren/want ſoo ſy Heerentals eñ Bruſſel te vooren quijt waren/ſoo viel Mechelen/de Forten van Tongſken/ Willebroeck/ eñ de Margriete/ door gebreck eñ bloothेyt van eenige Capiteynen/door deſe nederlage in des Prince van Parmas handē/ als wy eenſdeels verhaelt hebbē: Waer op hy overweldighde alle de ſtercke plaetſen rondtom de Stadt/als de Huyſen van Berchem/Stralen/ Hoboken/ ende quam het Coorn halē rondtomme de Stadt/die hier door van alle ſijden genoech beleghert was. Daer werde oock verloren de Boeren-ſchanſſe/ die inviel/zijnde de uyterſte Schāſſe na de Brugghe/waer door alle hope/van yet op de Brugghe voor te nemen/wech ghenomen werde/om alſoo langs de Rivière gheholpen te worden/mits het perijckel daer mede veel grooter gewordē was/ waer door men opentlijc begonſte te ſpreken/datmen met den Prince van Parma behoorde te handelen.

Maer boven al begonde het Coorn ten eynde te comen/t'welck alleen weynigen/als de Magiſtraet eñ de Policije-Camer bekent was/welcke de ſake ſo wijſelijckē beleydt hadden/ als in geen plaetſen ter avonture meer gevondē en is: want ſy het Broodt altijt genoech op eenen redelijcken prijs gehouden hebben/ alle het belegh duerende meer dan een Jaer/ doch het werdt wel ſlechter van diverſche Granen ghemenght/ waer uyt de ſoberheyt wel mochte gemerct worden: Gelijck oock daer uyt/ datmen den Brouwers alle haer Coornwerck afghenomen hadde/tot elf duyſent Veertelen/ eñ werden verboden te brouwen/ ſoo dat de ſchamele lieden Water ofte anderē dranck drincken moeſtē: De rijcke menghden Wijn met Water/oft dronckē Wijn/daer van de Impoſtē eñ Accijſen afgedaen waren/ ſo dat den Wijn redelijcken coops was/te weten/den Rijnſchen dry ſtuyvers den Pot/ dat was ontrent 15. guldens de Ame. Men begonde doen te wenſchē/datmen den voorſlagh vā Jenibelly/nopende de proviſie van Coorn/hier vooren verhaelt/met den eerſten in't werck gheſtelt hadde: want t'ghebodt/ van dat hem elck voor twee Jarē van nootdruft ſoude voorſien/hebben de rijcke qualijc genoech nae gecomen/uyt vreeſe dat het haer mochte afgenomen worden/gelijck oock eenſ deels gebeurde/eñ hoewel daer tweemael Huyſſoeckinghe ghedaen worde/ſo brachte nochtans t'ſelve luttel by/ ghemerct den eenen Borger tegen den anderen ſo een hatelijcke ſake niet geerne aen en nam: eñ alſo nu de noot begonde te dringē/ begonſtmen te raedtſlagen/datmen de menichte der onnutte monden ſoude uyt de Stadt ſeynden/te weten/Vrouwen eñ kinderen/immers ten minſten leeghgangers/ Bedelaers eñ vreemde: want men bevonde ofte berekēde/dat de ſtadt Antwerpē (daer men voor ſeker hiel binnen te weſen ontrent oft bovē de 85.

duyſent

In Antwerpen uyt ghebreck gheen Bier ghebrouwen/ droncken Wijn ende Water/ alle Impoſten af.

Vijfentachtich duyſent Menſchē in Antwerpen/ vereyſchten negē duyſent Laſtē Corēs Jaerlijcx.

duyſent Menſchen) ten tÿde van't belegh/ſonder het Vee/behoef de drÿ hondert duyſent Veertelen Corens Jaerlÿcx/dat is ontrent neghen duyſent Laſten: maer deſen voorſlagh (nademael het nu ſpade was) en conde niet te wege gebrocht worden: want elck wilde zÿnen vriendt/oft dat hem lieve was behouden: Eenighe/die men ſeer wel derven conde/ werden uytgheſet/ maer quamen een ander Poorte weder in/ door gunſte van de Wachters/ mits den gemeynen Man zÿnẽ noot noch niet genoech en gevoelde/eñ dat ſommighe aengaven/ men ſoude de Roomſche Catholÿckẽ uytſeynden/cauſeerde bynaeſt eenen oploop. Eñ om de arme Borgerÿe/ die ſonder neeringe waren/ooc contentement te gheven/vondt men gheraden onder de ſelvige ettelÿcke Vendelen aen te ſchrÿvẽ/ofte op te lichtẽ/als Soldaten/de welcke maer half Soudÿe hebben ſouden: maer by ghebreck van gelde en conden ſulcke voorſlagen niet lange dueren/ want in't leſte niemant meer gevẽ wilde/hoewel veel Borgers haer elck ſeer wel by leeninge gequeten hebben/vele van henlieden leenende 16.duyſent guldens/ andere twaelf/ acht/ eñ ſes duyſent guldens/ min eñ meer nae vermogen boven alle de ſchattinge: eyndelÿc zÿn ſy ooc genoech met muyterÿen eñ oploopen gequelt geweeſt/alſmen t'Coren/dat noch buyten ende op't Veldt was/ſoude in-halen/waer over den Colonel/Balthaſar Moucheron/den laſt hadde:tegen den welcken de Gemeynte haer ſtelden/roepende ſy wilden Pays hebben/eñ meer ander dinghen/ niet ſonder groot perÿckel van zÿn levẽ/ roepende dat ſy hem wilden in ſtucken cappen: Maer den Borgemeeſter Aldegonde daer over comẽde/ heeft de Ghemeynte verſoet. Eenighe Autheurs van deſe muyterÿe gevangen zÿnde/ werden uyt de handen van de Magiſtraet met gheweldt verloſt/ende werdt opentlÿck geroepen/ datmen accorderen ſoude.

Wt deſe voorſeyde ſwarichedẽ begonden oock de ſtantaftige den moedt verloren te geven/ principalÿc de Magiſtraet/dien t'gebrec eñ noot van Coren bekent was/ daer ſy ten leſten den Borgemeeſter Aldegonde ooc toe brochtẽ/vreeſende dat ſoo de noot/ die ſy wiſten dat de Gemeynte corts ſoude moeten voelen/uytborſtede in eenẽ oploop/ op ſoo veel weygerens van Accoordt/ datter niet dan den uyterſten ondergangh eñ Moordt ſoude te verwachtẽ weſen: waeromme ſy goet vonden met Parma te handelẽ/te meer/gemerct ontrent ten ſelven tÿde/rechts dien dagh als d'eerſte Gedeputeerde van Parma weder-gekeert waren/ den Griffier Lieven Caluard in de Stadt geſonden quam/van wegen de Staten van Hollandt/ welcke ſeer ſlechte hope brochte: te weten/ſo ſy't noch drÿ Maenden ſouden houden connẽ/ datter eenen Leger van 7.duyſent Peerden/eñ 12.duyſent Voetvolcx/ te Velde gebrocht ſoude wordẽ/ tot haer ontſet/eñ daerentuſſchẽ ſoude men noch proeven wat men te Water ſoude moghen doen. Die van Antwerpen vreeſden/ dat in ſoo corten tÿdt ſoo veel Peerden eñ Voetvolc niet wel ſoude connen reede weſen/ende dan waſſer noch aen de Victorie te twÿfelen/midts dat Parma daerentuſſchen hem ooc ſterckẽ conde/ ende het ſoude te vergeefs zÿn/ eñ ongeraden/datmen de gheheele Vlote tot ſulcken twÿfelachtigen aenſlagh ſoude wagẽ/ſo men verſekert ware/dat de Stadt noch drÿ Maendẽ conde uythoudẽ. Aengaende d'Engelſchen/ die onlangs in't Landt aengecomen eñ noch ongewapent waren/daer waren ſy ooc van verwittight/eñ hadden in't leſte ooc ſelve Brievẽ van de Coninginne van Engelandt ontfangen/ welcke henliedẽ hulpe toeſeyde: maer daer wert ooc wel ſcherpſinnighlÿc op gediſcoureert/ gelÿc dan den noot ende angſt den Menſchen daer toe pleegh te dringen: Want om ſulcx te doen moeſtẽ ſy haer te Lande ofte te Water ontſetten. Te Lande en conden ſy niet tÿts ghenoech ſoo veel Peerdevolc hebben/ ſonder t'welc ſy niet en conden uytrechtẽ: Te Water/daer het exployt meer met Schipvolc eñ Schepen/ dan met Soldaten moeſte geſchieden/daer moeſtmen de Brugge eñ paſſagie met geweldt openen/om t'welc te doen/ men geen meer Schepen teſſens ghebruycken en conde dan de breede der Rivieren lÿden mochte/ waer toe ſy Volcx ende alles ghenoech hadden/ om alle haer Schepen eñ Galleyen te verſien/eñ uyt te ruſten/ maer dat ſoude moeten geſchieden met den Noort-Weſten Windt/ eñ ſo die voorſtẽ geen Victorie en ſouden connen vechten/ en ſoude by avontuere gebrec van Windt eñ Getÿde geen middel van wÿcken weſen/ waer door die anderen niet anders dan Canonaden ſouden hebben te ontfanghen/ ſonder voet aen Landt te connen ſtellen ofte ooc vluchte/ende ſouden over ſulcx de voorſte meer becommeren dan helpen: want het perÿckel groot was/door de menichte van't Geſchut van beyde ſÿdẽ des Lants/ eñ van de Oorlogh-ſchepen/ die Parma nu ſeer veel becomen hadde/al en ware daer geen Brugghe gheweeſt/ daerom/om wel te doẽ/ eñ met het minſte perÿckel/ ſoude ſulcx niet daeghs/ maer des nachts moeten geſchiedẽ/eñ daer toe moeſtmẽ verwachten/dat de Windt met het Getÿde paſte/ t'ghene ooc maer twee ofte drÿ dagẽ in een geheel Maent conde ghebeuren/jae ſomtÿts ſoude oock t'ſelf de niet eens in een geheel Jaer gevallẽ: Eñ dit was ooc Somer-daeghs/overmits de corte nachten/ niet wel doenlÿc/eñ ooc ſ'nachts was het uytermatẽ periculeus/overmits de drooghtẽ/die daer ontrent in de Riviere laghen/de welcke ſy ſchouwende/ ſoudẽ lichtelÿc door donckerheyt malcãderen beletten eñ becommeren. Deſe ſelvige meyninghe/welcke die van Antwerpen hadden/aengaende de onmogelÿckheyt des ontſets langs de Riviere/ was oock te vooren beveſtight geweeſt in Zeelandt/want by alle Zee-Capiteynen waſt gevonden ondoenlÿc eñ ongeraden/als namaels gebleken is by de Geſchriftẽ/ met haren handen onderteeckent/welcke ſy eendrachtelÿck den Admirael van Naſſouwen over gaven/niet teghenſtaende de groote ghereetſchappe/ die ſy ter contrarien toonden/alſo zedert bevonden is.

Diſcours op't ontſetten van Antwerpen.

Swaricheden des ontſets vã Antwerpen/ſelvs beveſtight by handteeckeninge van de Schips Capiteynen.

Antwerpen t'ontſetten niet doenlÿc ghevonden/ atteſteerden alle de Zee-Capiteynen.

Antwerpen ſeyndt eerſtmael aen Parma/ den 16.Julÿ.

Deſe dingen rÿpelÿcken t'Antwerpẽ overleyt zÿnde/eñ datmen lange de Requeſten eñ het gheroep der Gemeynten wederſtaen hadde/ ſo worden ten leſten geſonden nae Parma/den 6.Julÿ/ den Borgemeeſter Aldegonde/dẽ Heer van Duffele/ den Heer van Schoonhoven/ eñ Heſſel/ om te ghevoelen of Parma ſoude willen verſtaen tot een generael Accoort/ met vergetẽheyt van alles watter gepaſſeert was/eñ tot eenige vrÿheyt van Religie/ bevrÿdinge van Caſteel eñ Garniſoenẽ/ met onderhoudt van de Privilegien: Maer hy gaf haer/dẽ 12.Julÿ/ beſcheede antwoorde/namelÿc/dat hy hem verwonderde/dat ſy met geen ander authoriteyt van handelen gecomen warẽ/ eñ toonden meer ghecomen te zÿn/om zÿn meeninghe te ondertaſten/dan anderſins: hy mochte wel lÿden/ dat ſy arbeyden/om d'ander Landen tot reconciliatie met den Coningh te brenghen/ maer alſo dat langh wert ware/docht hem beſt/ daerẽtuſſchẽ dat ſy van haer particulier behoorden te handelen/dat hy hem ſelven verſekert hiel/ dat ſy niet nieuws in't ſtuc vã de Religie ſoudẽ verſoecken/maer haer Stadts verſekertheyt geheel ſtellen tot ſ'Conings diſcretie/alſo zÿnſe met deſe antwoorde ghekeert: daerentuſſchen meer ſwaricheden gegroeyt zÿnde/ ſonden ſy hem 22.Ge-

Antwerpen ſendt 22. Gedeputeerde/ die accorderen met Parma/ den 17. Auguſti.

deputeerde/ met laſt van te handelē op't rapport eñ aggreatie/ ofte daerentuſſchē noch eenige bySTANT hadde mogen comē/gemerct de Windt wat Noordt-Weſt waeyde: Maer eyndelÿck tot het uyterſte ghenoech gecomen zÿnde/hebben ſy nae ſtate eñ gelegentheyt der Stadt/ een redelÿc Accoordt gemaect/t'welc wert den 17. Auguſti van beyde ſÿden tot Beveren onderteeckent. De Gedeputeerde waren van alle de Leden der Stadt/ namelÿck den Borgemeeſter Jonckheeren Philips van Marnix/Heere van S. Aldegonde: Willem van Merode / Heer van Duffele: Jan van Schoonhoven / Ridder: Meeſter Andries Heſſels: Meeſter Mattheus de Lannoye/ Schepenen: Loys Meganck/ Cornelis Pruynen/ Philips de Landtmetere/oude Schepenen: Adriaen Bardoul/Hooftman van de Poorterÿe: Jan de Weert/Gillis Santÿn/ Wÿckmeeſteren: Heyndrick van Offele/ oudt Wÿckmeeſter: Aernout Boudewÿns/Deken van de Bereyders: Guilliam van Schoten/ oudt Deken van der Meerſen: Jan Goddÿn/ oudt Colonel: Loys Mallepart/ Colonel: Herman van Dadenborgh/Deken van den jongen Voetboghe: Heyndrick van Erp/Deken van de ouden Handtboge: Jan Rademacher/Johan Garÿn/ eñ Dirrick van Os/ Capiteynen/al volcomelÿc geauthoriſeert. Deſe hebben gehandelt met de Preſidenten eñ Raedtſheeren/Pamele/ Aſſonleville/Richardot/ eñ van der Borgh / in teghenwoordicheyt van den Audiencier Verreycken/in effect als volght:

Tractaets effect van de reconciliatie vā Antwerpē met Parma/ den 17. Auguſti.

Ten eerſten / dat die van Antwerpē haer wederomme begevē onder de gehoorſaemheyt van den Coningh / als Hertoge van Brabant/ als ſy vooren waren: Afgaende alle ander Tractaten/ alſo ooc de Hertoge van Parma in dē name van den ſelven haer wederomme ontfangt / om met alle Vaderlÿcke ſoeticheyt / als goede Vaſſalen/ getracteert te wordē met de reſte van Brabant/ verclarende zÿn meyninghe te weſen/ de oude alliantien met den Rÿcken/Princen/Landen ende Steden/op't ſtuck van den Coophandel aenghegaen/te onderhouden.

Voorts een Generale verghetinghe ende verghevinge van alle de miſ handelinge/ſoo wel der Borgeren als Overheden/ eñ van alle de Cameren ofte Collegien/ ſo die ten tÿden van dē Eertſhertogh Mathias/als van den Hertogh van Alenſon mochte begaen weſen.

Die van Antwerpen werdt vergunt 4. Jaer hen in't ſtuc van Religie te reſolverē.

De gene die van ander Steden daer gevlucht waren/ſullen vry mogen vertrecken/ooc alle uytgeweken wederkeeren: Om de Stadt niet van Volck te ontblooten/ ſullen alle Borgheren daer mogen blÿven/ ſonder onderſocht te worden in't ſtuck van hare Conſcientie/ ofte gedwongen tot nieuwen Eedt/om t'feyt van Religie/ dē termÿn van vier volgende Jaren/mits aldaer levende in ſtilheyt/ſonder diſordere ende ſchandael/ om hen daerentuſſchen te beraden eñ te beſluyten/ of ſy ſoudē willen levē in de oeffeninge van de Roomſche oude Catholÿcſche Apoſtolÿcke Religie / eñ ingevalle niet/middeler tÿdt te mogē vrÿelÿc uyt dē Lande vertreckē/ met volle gebruyc eñ diſpoſitie van hare goederen/ende comende te ſterven buyten ofte binnen den Lande/ſonder Teſtamēt te maken/ſullen haer goederen volghen de naeſte Erfghenamen/ in directe oft collatrale linien.

Dat reciprokelÿck de Coningh wederomme ſal treden in zÿne Domeynen/Goeden/Rechten/ eñ Actien/ſo ooc alle Prelaten/Geeſtelÿcke Perſoonen/Cloosters/etc. ooc Weereltlÿcke Perſoonen/gevolght hebbende de partÿe des Conings/ om de ſelve Goederen over al / daer ſy die ſullen vinden/te aenveerden/ al waren die vercocht oft verbreemt/ uytghenomen t'ghene gheappliceert ware tot fortificatie der Stede/ Stratē/ Marcten/waer op Commiſſariſen ſullen geordonneert worden/om die weerde te recompenſeren/oft anderſins te ordonneren.

Sullen ooc genieten de achterſtellē/ behalven de vruchten ende incomen van onroerende goederen/weſende geimployeert by laſte van de Magiſtraten/ de roerende goeden ſullen by ordinaire Juſtitie gheeyſt eñ aengegrepen mogen worden.

Tot vorderinge van den Coophandel/ſouden geopent worden alle Bruggen/paſſagien eñ Havenen/betalende gewoonlÿckē Tol/ eñ ſoude ordere gheſtelt worden op't ſtuck van der Munte: Dat de Stadt ſoude mogen behouden haer Impoſten eñ laſten/geduerende deſe Oorloge opgheſtelt/tot betalinge van haer ſchulden eñ Renten/ aen de gene die niet onder den vyant geſeten zÿn: Dat alle haer Privilegien/ ſoo generale als particuliere / ſullen onderhouden worden / als voor de troubelen.

Dat alle die willen vertrecken met Vrouwen eñ kinderen/ende onroerende goederē/ dat ſullen mogen doen tallen tÿdē/te Water ofte te Lande/ ſonder Paſpoort/ eñ die vertrecken ſullen in neutrale plaetſen/ oft onder des Coninghs ghebodt gelegen/ſullen mogen gaen/keeren/ handelen/eñ hare goederen genieten/ roerende ende onroerende/ende diſponeren nae haer goetduncken: Desghelÿcx de Schippers met haer Schepen / ten ware zÿne Hoocheyt de Schepen ghebruycken wilde/mits betalende de weerde.

Die ſoudē willen vertreckē in de Provincien/ noch niet gereconcilieert/om daer ordere in haer ſaken te ſtellen/ ſullen mogen wederkeerē binnen den termÿn van ſes Maenden/ om te woonē onder den Coningh/oft in neutrale plaetſen.

Op dat de Borgheren voor de ſchulden ende laſten van der Stadt niet becommert ofte gearreſteert ſouden worden/ ſullen ſy termÿn van een Jaer hebben/om middelen daer toe te ramen.

Eñ alſo het redelÿckē ware/ dat de afgebrokē eñ afgeworpen Kercken weder op gemaect werden/ſouden de Magiſtraet/eñ Leden der Stadt/ doer toe ramen eenen goeden eñ bequamelÿcken voet/tot minder quetſinghe der ſelver.

Die wilden vertrecken langs de Riviere/ ſouden van Schepē tot redelÿckē coſte voor haer eñ haer meublē gearcommodeert wordē/mits Borge ſtellende/dat de Schepen weder ſoudē keeren.

De gevangenen over beyde ſÿden ſouden ontſlagen wordē/mits betalende haer coſten/uytgeſondert den Heer van Teligny/Lanous ſone/aen den welcken zÿne Hoocheyt niet mochte roeren/ maer ſoude by den Coningh nae zÿn vermoghen intercederen,

Souden overleverē alle Artillerÿe/Amonitie/ Schepen ter Oorlogen: Eñ zÿne Hoocheyt daer comende/ ſoude in Garniſoen ſtellē twee duyſent Soldaten/ eñ twee Benden Peerden/ belovende ſo die van Hollant eñ Zeelant haer vereenighdē/ en ſoude de Stadt niet beſwaert worden / noch met Caſteel noch Garniſoen/ maer ſo die Stadt ſoude Frontierſtadt blÿven/ſoude hy met weten van de Magiſtraet ende andere adviſeren/op de middelen van de Stadt te verſekeren.

Antwerpen was te betalen vier hondert duyſent guldens.

Hoewel zÿne Hoocheyt ghenoech gheſondeert was/om op de Stadt te verhalen een deel van de oncoſtē des beleghs / ſo was hy nochtans te vredē/dat ſy alleen betalen ſoudē de ſomme van vier hondert duyſent gulden/op redelÿcke termÿnen.

De Heer van S. Aldegonde ſoude beloven ende ſweerē/geene Wapenē tegen den Coningh in een Jaer te dragen. Eñ dit Accoort was alſo onderteeckēt/dē 17. Auguſti/tot Beverē/by zÿne Hoocheyt/ Alexander, eñ by de Gedeputeerde voornoēt.

Vluchte uyt Antwerpen/ uut crachte vande het Contract.

Dit Tractaet wert t'Antwerpē gepubliceert/ den 20. Auguſti/ eñ is in Druc uytgegaen/ waerom wy maer den inhout hebben verhaelt: Het is ſeer vorderlÿck den Borgers eñ Ingeſetene gheweeſt/ eñ is t'gracelÿcſte geweeſt vā alle de overgegheven Steden/ principalÿck dien/ welcke de Gereformeerde eñ de Landtſakē toegedaē warē: die gereſolveert hebben de Stadt te verlaten/ die hebben mogen vry vertreckē waer ſy wildē/ ſonder becommeringe/ met goedt/ Wÿf eñ kinderē/ wanneer het haer beſt gheleghen ware: die oock noch eenen tÿt langh blÿvē wilden/ mochtē vier Jaer langh vryheyt van Conſcientie ghenieten/ ſonder eenighen dwangh: Maer midts dat vele vreeſdē/ dat het Contract niet wel gehoudē ſoude wordē/ gelÿc wel in ander Steden was geſchiet/ vertrocken veel in't eerſte wech. Den Prince van Parma/ t'zy uyt zÿn eyghen aengeboren deught/ ofte om d'ander Stedē daer mede te lockē/ heeft in't eerſte ſeer redelÿc gehandelt: Maer Aº 1588. heeft men etlÿcke/ onder ander een Capiteyn Pieter van Liet van Aken t'Antwerpē gecomen zÿnde/ gevangen geleyt/ eñ na dat hy weder ontſlagen was/ werdt hy uyt de Stadt ghebannen/ twelck den Prince van Parma/ over t'Veer in Vlaenderen zÿnde/ (den ſelven Pieter van Liet daer over clachtigh zÿnde) cōfirmeerde geſchiet te weſen/ om dat hy (van hem gevraeght zÿnde) antwoorde/ dz hy niet Rooſch Catholÿc en was.

Lof des Magiſtraets in't verbergē des Corens noot tot den uyterſten/ nochtans beſchuldight.

Het was grootelÿcx te verwonderen/ dat den voorraedt van't Coren ofte Broodt rechts duerde tot dat de Stadt haer over gaf/ ende effen nu geheel opgegheten was/ ſo dat ſy haer weynighe dagen langer niet en ſouden hebben connen onthouden/ want over de voorſichticheyt des Magiſtraets te pryſen is: want dry dagē nae het overgeven en waſſer geenderhande Broodt om geldt te becomen/ alſmen ſoude denckē/ dat het verſteken eñ verborgen Broodt nu behoorde ten voorſchÿn te comē/ op hope vā beter coop: waer over bycans eenen grooten oploop was ghereſen/ ſoo vā de Gemeynte als van't Schipvolc eñ Krÿgſvolc/ op Forten eñ Schanſſen liggēde: want een gemeyn Broodt werdt vercocht tuſſchen Vyenden voor 24. ſtuyvers/ ſulcx datmen aen de Commiſſariſen/ van wegen den Prince van Parma/ moeſte verſoecken Broodt van buyten te laten in de Stadt brenghen/ de welcke dat niet geerne en conſenteerdē/ voor aleer dat alle de Forten van't Krÿghſvolc gheruymt waren/ eñ verwonderden haer ſeere/ datmen dien uyterlÿckē noot ſo lange ſo bequamelÿc hadde connen bedeckē/ ſeggende/ dat ſy noyt ſo bedrogen waren: t'welc ooc d'oorſake was van de opſprake ofte beſchuldinge des Magiſtraets/ eñ bovē al van den Borgemeeſter Aldegonde/ als die de Stadt ſonder noot overgegheven ſoude hebben: want den gemeynen Man tot den leſten toe altÿt Roggen uytgedeylt was/ eñ hadden altÿts wittebroodt te coope gevondē/ midts datmen de ghemeyne Backers noyt haer Tarwe afgenomen hadde/ maer wel gedwongē haer wittebroodt tot redelÿcken prÿſe te vercoopen: Waer door ſy noyt t'gebreck begrÿpen conden/ ofte verſtaen datmen alſo uyt hongers noot een Stadt ſoude moeten overgeven: Maer wat t'Schipvolc eñ Krÿghſvolc op de Schepen ende Schanſſen behoefden/ eñ was den ghemeynen Man niet bekent/ maer alleen de Overheyt. Sy hadden nu 13. Maendē langh haer Riviere door dē Prince vā Parma becommert eñ geheel geſlotē gehadt/ bycans van alle Schipvaert/ die welcke eertÿts in Antwerpen ſeer groot geweeſt is.

Aldegonde geeft uyt Apologie tot zÿn verantwoordinghe over het overgeven van Antwerpen.

De voorſz. beſchuldinge van Aldegonde liep ſo verre/ dat hem verboden werdt in Hollandt ofte Zeelandt te comen/ waeromme hy een cort verhael van den ſtaet van Antwerpē (dienende voor Apologie) in Drucke heeft latē uytgaen/ eñ door yver is hy (teghen het Verbodt) in Zeelandt tot Zouborgh getrockē/ gevende Requeſten over om tot zÿn verantwoorden te comen/ zÿn beclagers te mogen ſien eñ ſpreken/ maer niemandt en iſſer verſchenen/ waeromme hy hem altoos ſints aldaer onthouden heeft.

Oordeel van den Heere vā la Noue/ over dē Heer van S. Aldegonde/ ende overgheven van Antwerpen.

De Heere van la Noue/ een oudt ervaren ende vroom Krÿgſoverſte/ eñ hem daer op verſtaende/ ſoo wel als yemandt anders van zÿnen tÿde/ gehoort hebbende dat de Heere van S. Aldegonde was ſeer verdacht eñ beſchuldight over t'verlies van Antwerpē/ ſchreef daer over aen eenige zÿne Vrienden/ hem grooten lof naegevende/ als te weſen een Perſonagie weerdigh gebruyckt te worden/ trouwelÿc de Religie/ eñ den Vaderlande toegedaen/ dien hy wel wiſte ſuyver van hertē eñ van handē te weſen/ eñ datmē hem het verlies van Antwerpen niet wÿten en conde/ want hy de Stadt niet eer overgegeven hadde/ voor dat die niet langer te houden eñ helpen en was: want al hadde hy ſelve aen de Staten zÿde gheweeſt met 12. duyſent Mannē/ ſo en ſoude hy dat niet connē helpē ofte ontſetten hebben/ gemerct de groote eñ ſuperbe gebouſelen/ Schanſſen/ eñ defenſien der Spaengiaerdē/ die hy als voor onwinlÿck hielt/ eñ daerom waer hy weert allen lof/ eñ gelÿc als Verraders des Vaderlants alle ſtraffe verdiendē/ ſo verdiende hy ter cōtrarie groote beloonninge: hy vergheleke hem eens deels by den Roomſchen Borgemeeſter Terentius Varro, die by zÿnē ſchulde verlorē hebbende den grootē ſlagh by Cannas, als yegelÿc meynde/ dat hy binnen Roomen niet meer ſoude dorvē comē/ wert gepreſen/ om dat hy hē weder by zÿn medeborgerē begaf/ om zÿn levē met haer noch op te ſettē voor't Vaderlant/ twelc in dē uyterſten noot was gecomē/ daer mede toonende/ dat hy daer van noch groote hope hadde.

Parma ontfanght het Gulden Vlies in de Schanſſe tot Calloo.

Dē Hertogh van Parma is in de Schanſſe tot Calloo/ tot Veeringe eñ Vercieringe zÿner Victorie over Antwerpen/ by den Grave van Manſvelt/ van ſ'Conings wegē gegeven het Guldē Vlies/ met behoorlÿcke Ceremoniē: Alſo is hem bereyt een triumphāte incomſte tot Antwerpē/ terwÿle die van der gereformeerde Religie vertrocken/ eñ plaetſe maecten/ welcke dē 20. Auguſti/ haer leſte Predicatie dedē/ met grootē yver eñ droefhz. Tē ſelvē dage zÿn de uytgewekē Geeſtelÿckhz/ Papen ende Monickē weder ingecomē/ poſſeſſie van haer Kerckē eñ goedē nemende met blÿſchappe.

Triumphāte incomſte des Hertoghs van Parma tot Antwerpen.

Daer na/ dē 27. Auguſti/ is dē Prince van Parma t'Antwerpē triumphantelÿckē ingeredē/ met ontrent 20. Vendelen/ ſoo Walſch als Duytſche Krÿghſvolck/ eñ dry Cornetten Peerden. Aen de Keyſer-poorte ontmoete hē op eenē triumphantē Wagen Antwerpia, met andere Nymphen verſelſchapt/ die hē willecom hietē. Op de Meerbrugge haddē de Genevoyſers hem een Columne Roſtrata opgerecht/ van de Ordre Dorica, hooge met het Pedeſtael tuſſchen de 90. eñ 100. voeten/ daer op des Hertoghs Statua ofte Beeldt ſtondt/ als eenen Alexander/ dē Hertogh ſeer gelÿckende/ eñ op't antÿcx geleet. Voor het Huys van Poortugael/ in de Hooghſtetter ſtrate/ hadden de Poortugieſen eenen grootē Vogel Phenix coſtelÿc gemaect/ in eenē neſt ſittēde/ met uytgeſpreyde vleugelē/ bycans de ſtrate dwers over reyckēde. Vā daer is de Prince gecomen in de groote Kercke/ aldaer te Deum laudamus geſongē wert. Vā daer is hy op de Marct gecomē/ daer waren voor het Stadthuys geſtelt ſevē ſtatuē van ſevē Planetē/ van Coper ghegoten by Jacques Jongelingh/ ende eenen Coperen Bachus in de middel van de Marct. Vā daer is hy/ ſo langs de hooge ſtrate/

nae het Caſteel ghereden/ vindende onder wegen den Oliphant/ den Walviſch / ende een conſtigh Schip/ eñ ten leſten twee Obeliſſen/ daer hy door reedt/ oock mede onder een Arche triumphale tot in't Palleys van't Caſteel. Daer nae werdt alle het Gheſchut dickmael afgheſchoten / ende alle Clocken luyden dry dagen langh tot verſcheyden reyſen. Hier naer verſtelde den Prince van Parma de Wet ofte Magiſtraet den 8. Septembris/ makende Heer Everaert van der Delft/ ende Adriaen van Heylweghen/ Borghemeeſters/ ende onder de Schepenen ſtelde hy eenighe/ die te vooren ghebannen waren.

Caſteel t'Antwerpē weder opgemaeckt.

Daer nae dede hy alle het Geſchut der Stadt op't Caſteel voeren/ eñ ſtelde dat tegen de Stadt/ daer mede vullende dat deel des Muers datter afghebroken was/ ende liet beginnen het Caſteel weder toe te ſluyten ende op te bouwen/ met conditie (alſoo men ſeyde) als de andere rebellighe Landen oock weder ſouden ghereconcilieert weſen/ ſoo ſoude dat weder afgebroken worden: Alſoo werdt dat weder volmaeckt op de forme als het eerſt gheweeſt was / wel gheacht zijnde het ſterckſte Caſteel van maeckſel van gheheel Europa.

Opcomſte eñ magnificentie der Stadt van Antwerpen.

Voor/ ofte tot dit belegh toe / was de Stadt van Antwerpē tot haer hooghſte magnificentie/ ſtaet ende glorie ghecomen / ende wenſchen / als onſen lieven Vaderlande / daer weder toe comen mochte. Een Stadt/ die in deſe leſte dry hondert Jaren in Coophandel/ neeringhe ende edificien/ ſeer toegenomen hadde: want Anno 1314. was die Stadt vergroot/ ende de oude S. Joris ende Kipdorp-Poorte ghemaeckt/ ende Anno 1324. quamen daer binnen vijf groote Galleyen ofte Galeaſſen/ ofte groote Schepen/ die mede reyden uyt Italien / vol goederen gheladen/ als Specerijen eñ Zijden/ eñ continueerden de ſelfde Vaert Jaerlijcx by de hondert Jaren gheduerende / eñ den vreemden Coopman quam daer allenſkens reſideren/ ende zijnen handel drijven: Want wy vinden/ dat Anno 1345. het Cellebroeders Clooſter van een Duytſch Coopman/ ghenaemt Hendrick Suyderman/ ghefondeert werdt: Deſghelijcx Anno 1354. van eenen anderen Hooghduytſch het Derde-Orden Clooſter. Ende was ontrent die tijdt al een fraey Stadt / want Anno 1338. daer veel Heeren vergaderdē/ als den Coningh Eduart/ den derden van Enghelandt/ met zijn Coninginne Philippa/ dochter vā Henegouwe/ met de Hertoghen van Cleve/ Ghelre/ ende andere omliggende Vorſten/ daer de Coninginne in S. Michiels Clooſter baerde eenen ſone Lionel/ daer de Coningē namaels uytgeſproten zijn. Deſe Stadt is allenſkens ſo gegroeyt/ aengenomen eñ ghefloreert/ dat ſy de treffelijckſte Coopſtadt van Europa geworden is/ als eens deels in Lodewijc Guicciardijns beſchrijvinghe te leſen is/ ſoo dat ſy in neeringe eñ vertieringe alle ander Steden paſſeerde/ welcke neeringe af te metē is/ datmen meermael op eenen Marckt-dagh ofte Ghetijde van alle gheweſten ende plaetſen daer heeft ſien aencomen tuſſchen de acht ende neghen hondert Schepen. Oock iſſer op de Viſcoopers Camer in haer Memorialen te ſien ghenoteert/ datter op eenen dagh tot Antwerpen aencomen waren/ ter Viſchmarckt te vercoopen/ vijfentſeventigh duyſent verſche ghevanghen Schelviſſchen/ al levende van diverſche plaetſen met Water-ſchepen uyt der Zee ghebrocht/ die alle aldaer binnen den ſelven dage vercocht/ verhandelt ende verboert werdt in de omliggende Steden ende Vlecken / ende dat / behalven allen anderen Zee-Viſch ende verſch Water-Viſch/ in grooter abondantie.

In Antwerpen op eenen dagh aencomen over 800. Schepen/ eñ 75. duyſent verſche Schelviſſen op eenē dagh vercocht eñ vertiert.

Wy hebbē geſien een Calculatie/ dat Antwerpen in't voorgaende Jaer / ende leſte Jaer / in't belegh wel hadde incomende bovē de 1726. duyſent Gulden Jaerlijcx / op Impoſten / Accijſen/ Tollen/ etc.

Maer deſe groote neeringhe/ macht eñ glorie/ der ſtadt Antwerpen/ is opt ſints dit innemen by den Hertogh van Parma geſmolten eñ vergaen/ ende daghelijcx meer vergaende / ende in ander Steden haer verdeylende / ſonder apparētie van beteringhe/ ſoo langhe d'Oorloghe duert/ zijnde Garniſoenen/ Caſteelen/ vyandt van allen vrijen Coophandel / ende dwanck in Religie/ deſe ſoo heſtigh by Jeſuyten gepreeckt/ ende d'andere by de vreemde regeringhe ende d'Oorloghe ghevordert. Van Antwerpens name floreert in grooter fame/ door zijn eerlijcke Borgheren/ ende trouwe cloecke Coopliedē/ in de omliggende eñ vreemde Landen/ door de inlandtſche Oorloghe verſtropt ende verbreydt / ende meeſt alle de Weerelt door haren trouwen/ eerlijcken eñ gheſchickten Coophandel drijven/ als in Polen/ Moſcovien/ Turckijen/ Aſien/ Afrijcken ofte Barbaryen/ beyde de Indien Ooſt ende Weſt/ geen plaetſe nauwe wetende te noemen/ daer de Coopliedē van Antwerpen niet bekent zijn / ofte die ſy onverſocht / ofte onbeſeylt laten.

Lof der Coopliedē vā Antwerpen/ alle de Weerelt over hanterende.

Het begrijp/ omgrijp/ ofte circumferentie van deſe treffelijcke Stadt Antwerpen / hebben goet ghedocht hier by te beſchrijven/ als dat ſy is met het Caſteel in't ronde wijt 5635. paſſen/ elckē pas vā 2. treden/ ofte ſonder het Caſteel 4634. paſſen/ als genoech blijckt/ zijnde tuſſchen de Chriſterne ofte Dijck-poorte tot de Croonenborgh-poorte 1895. paſſen. De Brugghe by Croonenborgh is langh 116. paſſen/ ende voorts tot aen de buyten-poort by het Caſteel 220. paſſen: van de buyten-poorte voorts om t'Caſteel tot aen de Keyſers-poorte zijn 1407. paſſen: van de Keyſers-poorte tot aen de Kipdorp-poorte zijn 737. paſſen: van de Kipdorp-poorte tot aen de Roy-poorte zijn 480. paſſen: ende van de Roy-poorte tot aen de Dijc-poorte voorſz. zijn 780. paſſen: maken tſamen 5635. paſſen/ ofte aftreckende de Brugghe ende ronde van't Caſteel 1743. paſſen/ ende daer vooren eñ in ſtede ſtellende de lengde van Croonenborgh-poorte binnē tot aen de Keyſers-poorte 742. paſſen/ ſal den omgrijp/ t'Caſteel uytghesloten/ maer weſen 4634. paſſen.

Omgrijp der Stadt Antwerpen.

Aldus bevindtmen / dat Antwerpen niet veel minder is dan die Rijcxſtadt Ceulen/ alwaer dat nochtans meer dan hondert toelaſten ofte voeyeren Wijns binnen de Mueren waſſen / welcke Stadt is wijdt van S. Conibertus tot aen den Beyer-thoren 2000. paſſen: van den Beyer-thoren tot aen de Wijer-poorte zijn paſſen 1500. van de Wijer-poorte tot aen der Hanen-poorte 463. paſſen: van de Hanen-poorte tot aen de Eyghelſteyn-poorte zijn 1545. paſſen: ende van den Eyghelſteyn tot weder S. Conibertus zijn langs binnē 490. paſſen/ t'ſamen 5998. paſſen van twee treden.

Omgrijp der Stadt Ceulen.

Dē Prince van Parma nu hebbēde de Coopſtadt van Antwerpen in zijn handen/ ſo heeft hy een Ordinantie ofte Placcaet in ſ'Conings name doen publiceren / op't ſeyt van der Munten / by forme van Tolerantie/ tot dat anderſins daer vā mochte worden gheordineert/ om dat alle Waren tot hoogen prijſe waren ghecomen/ alſo het ghelt door den Krijgh ende ſ'Menſchen giericheyt tot hoogher weerde vervallen was: want mits dat de Oorloghe de goede Wetten cleyn plaetſe gheven / ſoo heeft een yeghelijck verbordert t'gheldt hooger uyt te geven dan de Ordinantie ofte Tolerantie was/ elcke onſchuldt doende/ t'ſelve alſo ontfan-

Permiſſie ofte toelatinge op den loop van de Munte/ den 4. Octobris Anno 1585.

ontfangen te hebben/ ofte ſoo van andere/ ofte in andere plaetſen alſo uytgegeven te worden/ ende de Landen met den anderen in Oorloge ſtaende/ ſoo ſochte elck zijn voordeel daer inne.

Alſo heeft den Prince van Parma by Placcate/van date den 4. Octobris/Anno 1585. een Ordonnantie op de Munte doen publiceren.

Dat niemandt den Gouden Real niet hoogher dan vijf Guldens ſoude moghen uytgheven.
Den Guldē tot xx. ſtuyvers/ofte veertigh Grooten Vlaems.
Den Carolus Gulden tot xxxiij. ſtuyvers.
Den Gout-gulden van Duytſlandt ij. Guldens ende acht ſtuyvers.
Den Philippus Daelder tot ijz. Gulden.
Den Rijer Daelder tot twee guldens eñ v. ſtuy.
Den Spaenſchē enckelen Silveren Real tot vijf ſtuyvers ende een oortgen / ofte thien ende een half Groot Vlaems.
De vier ſtuyvers penningen tot ſes ſtuyvers.
Den oudē ſtuyver tot jz. ſtuyver/de dobbele ende halve nae advenant verhooght.
Den Franck van Vranckrijck tot xx. ſtuyvers.
Den Franſchen Teſtoen tot xiiij. ſtuyvers.
Dē Franſchē ſtuyver tot twee Grootē Vlaems/ ofte een ſtuyver: ende op dien voet voort alderhande Munten.

Diergheliycke Ordinantie hebben die van Hollandt met de gheunieerde Landen in Auguſto daer aen volghende oock ghemaeckt / onder den naem van den nieuwen Gouverneur Robert / Grave van Leyceſter/ etc. ghepubliceert / maer meeſtendeel wat hoogher dan Parmas ordinantie/ als den Gouden Real twee ſtuyvers hooger/ de Franſche Croone eenen ſtuyver / den Angelot vijf eñ een halvē ſtuyver/ ofte elf groot Vlaems/ tot vorderinghe van de Enghelſche/ende ſoo nae advenant. Verbiedende alle Franſche/Italiaenſche/Poortugaelſche/Loreynſche/eñ diergheliycke ſilvere Munten (mits dat die vele gheſchropt ende vermindert waren in gewichte) ganghbaer te weſen / maer ſy verclaerden die voor Billoen / ende gheſmolten te moeten worden.

Om dat wy in't eerſte Boec deſer Hiſtorie verhaelt hebben de Valuatie eñ loop van den ghelde hier te Lande/ten tijde van Keyſer Maximiliaen Anno 1489. eñ daer nae de Valuatie by tijdē den Keyſer Carolus den V. Anno 1520. eñ 1552. ſoo hebbē wy goet gedocht deſe Tafel ofte Nota hier by te voeghen/van eenighe der voorghenoemder Munte/om daer by te ſien de veranderinghe/ die den tijdt van hondert Jaren mede brengt.

Tafel van den loop des gheldts deſe hondert achthien Jaren.

Ten tijden van Keyſer Maximiliaen / Anno	1489.	1520.	1552.	1586.	1598.	1607.
Den Rooſenobel van xxxij. tot xxxij. ende een vierendeel in't Marck/tot	Lxvj. ſt.	Lxxxvz. ſt.	xcvj. ſt.	Cxliiij. ſt.		Clxix. ſt.
Den Henricus Nobel van xxxvz. tot xxxvj. in't Marck / tot	L. ſt.	lxxv. ſt.	lxxxiiij. ſt.	Cxxviij. ſt.		Cxlviij. ſt.
Den Angelot van xlviij. ende xlviij. ende een vierendeel in't Marck/tot	xxxvij. ſt.	lvij. ſt.	lxiij. ſt.	C. ſt.	Cviij. ſt.	Cxij. ſt.
Den gouden Leeuw van lviij. ende lviij. ende een vierendeel in't Marck/tot	xxx. ſt.	xliiij. ſt.	xlviij. ſt.	lxxiiij. ſt.	lxxxv. ſt.	lxxxvj. ſt.
De Franſche Sonne-croone vā lxxj. in't Marc/ tot	xxiiij. ſt.	xxxvj. ſt.	xl. ſt.	Lx. ſt.	Lxv. ſt.	Lxx. ſt.
Den Andries gulden van lxxiiij. in't Marck/ tot	xx. ſt.	xxix. ſt.	xxxij. ſt.	xlix. ſt.		Lvj. ſt.
De Ducaten van Hongarien/ etc. van lxix. ende lxx. in't Marck/tot	xxvj. ſt.	xxxix. ſt.	xlj. ſt.	lxiiij. ſt.	lxxij. ſt.	Lxxvj. ſt.
De Duytſche Gout-gulden van lxxiiij. eñ lxxv. in't Marck/ tot	xviijz. ſt.	xxviij. ſt.	xxxj. ſt.	xlviij. ſt.	liiij. ſt.	Lv. ſt.
Den Silveren vier ſtuyvers penningh/was	——	iiij. ſt.	iiij. ſt.	vj. ſt.		
Den Stuyver was	——	j. ſt.	j. ſt.	jz. ſt.	jz. ſt.	jz. ſt.
Den dobbelen ende halven naer advenant.						
Den Gouden Reael/in Carolus tijden geſlagen/ van xlvj. in't Marck/ tot	——	Lx. ſt.	Lxvj. ſt.	C. ſt.	Cviij. ſt.	Cxv. ſt.
Den halven Reael	——	xxx. ſt.	xxxij. ſt.	L. ſt.		Lvij. ſt.
Den Carolus Gulden van goude eñ ſilvere / tot	——	xx. ſt.	xxj. ſt.	xxxiij. ſt.		xlij. ſt.
Den Philippus Daelder/van Coningh Philips gheſlagen/tot	——	——	xxx. ſt.	L. ſt.	Lj. ſt.	Lij. ſt.
Ende alſo andere nae advenant.						
Den Reael van Spaengien/ tot	vj. ſt.	vij. ſt.	vij. ſt.	xz. ſt.	xj. ſt. j. oort.	xj. ſt. iij. oort.

Het is wonder / dat de weerde ofte Valuatie van den ghelde deſe hondert achthien Jaren ſoo verandert ende verloopen is / t'welck men acht eensdeels byghecomen te zijn door de gheduerige Oorlogen/ die op d'eene plaetſe meerder gebreck maeckt / dan op de ander / alwaer ſy blijde zijn t'gheldt hoogher te ontfanghen/ ende dan weder ſoecken alſoo uyt te gheven: oock helpt daer toe/ datter ſoo veelderhande Munten zijn van diverſche Landen/ die dicmael opgeſocht worden/ tot gerief van den reyſenden Man/ eñ ſo tot hoogerē prijſe aenghenomen. De groote abundantie van Goudt eñ Silver uyt de Ooſt-Indien gebrocht/ heeft materie gegeven van veel gelts/ſoo dat een Edelmans rijcdom van ouden tijdē nu een Boerren rijckdomme is / eens Landtſheeren doen nu een Coopmans rijcdom/ maer alleenlijck met de name/eñ niet in waerachtigen trouwen rijcdom: want verſcheyden geloofweerdige Lieden/ noch onlangs in Spaengien te Civilien geleeft hebbēde/Antonis Anſelino eñ ander/ affirmeren geſien te hebben eenen originelen Brief/van eenen Hertogh van Medina Sidonia/ geſchreven aen den Grave van Bejar alſ doen/die nu Hertogen zijn/ waer mede hy hē adviſeerde/dat hy zijn Dochter ten Houwelijcke uytgegeven hadde/ eñ met haer voor het Houwelijc-goedt/75. duyſent Maravedis/ontrent 200. Ducaten makende: met den ſelven Brief hem biddende ter Bruyloſt te comen/ eñ vereerē die met zijn roode Fluweelen mouwē. Waer by te conſidereren is/dat alſ doen het gelt/ gout eñ ſilver in grooter achtinge was/eñ dat in Spaengien den overvloet nu ſo groot is/datmen aldaer/ volgēde de oude maniere van rekeningē/ met Maravedis ende Reeſen (zijnde ſoo cleynen gheldt) te rekenen plagh/ die nu bycans in Realen verandert zijn / eñ noch wel mochten tot Pezos ende Ducaten comen in de tellinghe.

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des twaelfſten Boecx.

Het derthienſte Boeck.

Nobiſcum DEVS, quis contra nos?

Sommarie, Ofte cort verhael van het derthienſte Boeck.

DE gheunieerde Nederlanden ſeynden Notabele Ambaſſadeurs aen de Coninginne van Enghelandt/ haer de Souverainiteyt der Landen aenbiedende/ ofte om onder haer Majeſteyts ghebiedt beſchermt te worden teghen t'gheweldt ende tyrannije van de Spaengiaerts: Sy weyghert de Souverainite aen te nemen/ maer belooft hulpe ende aſſiſtentie: Haer redenen in Drucke uytghevende: Dies ſy Vliſſinghe ende den Briele in pande aen-neemt. Seyndt den Grave van Leyceſter/ als Generael van't Enghelſche Krijghſvolck. Het Huys van Naſſouw verclaren haren Intereſt/ ende recommanderen haer Huys aen de Coninghinne. Schenck gaet den Spaenſchen dienſt af: Ende werdt van Taxis gheſlaghen/ met den Grave van Nieuwenare ende Villers. De tweede Dochter van den Coningh van Spaengien trouwt den Hertogh van Savoyen. Den Turck ende Perſiaen beſchencken den Coningh van Spaengien. Nuys by den Grave van Nieuwenare ende Hopman Cloet inghenomen. Der Staten Schepen op de Ems zijn twiſtigh met Emden. De Spaengiaerden zijn tot Empel in perijckel. Der Staten Volck voor Nimmeghen ſchanſſende/ worden by Haultepenne verdreven. Taxis ſlaet eenigh Staten Volck in Vrieſlandt/ by middel van Ys. Met het Gulden Vlies worden eenighe vereert. Paus Sixtus recht te Roomen den Obeliſcus op/ met meer andere ghebouſelen. De Staten van de gheunieerde Landen maken Leyceſter Gouverneur Generael over de ſelve Landen/ daer de Coninginne haer over verſtoort. Leyceſter publiceert een Ordinantie op de Krijghſ-diſcipline/ tracht een Camere van Finantie op te rechten/ ende verbiedt met den vyanden niet te handelen/ daer de Enghelſche Vrijbuyters ter Zee haer profijt mede doen. Schenck toont cloeckheyt in de Tocht tot Werle. Parma beleghert de Stadt Grave/ de welcke/ hoewel die gherevictualiceert werdt/ door den Grave van Hohenlo/ werdt nochtans opghegheven: dies den Gouverneur/ de Heere van Hemert/ daer over onthalſt werdt. Schenck maeckt een Schanſſe op ſ'Gravenweert. De Prince van Parma beleghert ende wint Venloo: Deſgelijcx oock Nuys ſeer prachtelijck/ dat hy brandende inneemt. Leyceſter wint Axele ende Doeſburgh/ ende ſchermutſeert by Zutphen met den Prince van Parma: Hy beleghert ende wint de Zutphenſche Schanſſe. De Staten doen clachten aen Leyceſter/ die vertreckende nae Enghelandt quade ordere in't Regiment laet. Conſpiratien in Enghelandt/ cauſeert de doot van de Schotſche Coninginne/ die onthalſt werdt/ wiens leven ende doot in't breede verhaelt wordt. De beſchrijvinghe der Rechten eñ Policijen van Enghelandt/ haer Parlementen eñ der Croone ſucceſſie. De Hertoghe ende Hertoginne van Parma/ des Prince van Parma Ouders/ ſterven: Mede den Cardinael Granvelle/ ende Hertogh van Holſt: Alſo oock Stephanus/ Coningh van Polen: Ende twee Coningen worden in Polen ghecoren.

Alle dit gheſchiede in twintigh Maenden tijdts/ onder des
Hertoghen van Parma/ de Staten/ ende den
Grave van Leyceſters Regiment.

Wy hebben verhaelt hoe dat in dit Jaer M. D. Lxxxv. in Maerte den Coninck van Vranckrijck (door den krijch hem by die vant heylich Verbondt oft Ligue in ſijn Rijcke berockt) den Ghedeputeerden der Nederlanden aen hem geſonden/ om hem de geunieerde Landen over te dragen/ beleefdelick ende trouwelick antwoorde / ende haer preſentatie afſloech/ hen toeſegghende/ die Landen te ſullen recommanderen aende Coninginne van Enghelandt / ende den Coninck van Navarra. Ende mede hoe de Enghelſche Coninginne/ op dat ſy niet deſperatelicken yet met haer vyanden voornemen ſouden / aen haer afgheſonden hadde den Heere van Gryſe met trooſtelicke woorden / twelck ſy belaſt hadde te doen haren Gheſante Davidſon.

De gheunieerde Landẽ ofte, weren aen de Coninginne van Enghelant de Landen over te draghen/ den ſeſten Junii 1585.

Waer over de Staten Generael beſchreven zijnde/ hebben gheresolveert den ſeſten Junij de Souvereyniteyt de Landen abſolutelicken de Coninginne Elizabeth van Enghelandt over te gheven/ met wettelicke ende behoorlicke conditien / ofte met haer te handelen op die protectie ofte beſcherminghe aen te nemen / ofte om aſſiſtentie ende hulpe van haer te verwerven.

Waer op den ſeſten Julij in Enghelant aenghecomen zijn de Ghedeputeerde vande Staten der gheunieerde Landen / ende waren van weghen die van Brabant (hoewel mits het belegh van Antwerpen niet volcomen gheauthoriſeert) Jonckheer Jacques de Gryſe/ Hooch-Balliu van Brugghe. Van weghen Gelderlant/ Rutgert van Harſolt/ Borghermeeſter van Harderwijck. Van weghen Vlaenderen/ hoe wel oock niet volcomen gheauthoriſeert/ Noel de Caron Heer van Schoonewalle/ Borghermeeſter ende Schepen vant Vrye. Van weghen Hollant met Weſtvrieſlandt / Joncker Jan vander Does/ Heer van Noortwijck / met Meeſter Joos de Menin/ Raedt der ſtadt Dordrecht / Joncker Johan van Oldenbarnevelt / Raet der ſtadt Rotterdam / Doctor Franchoys Maelſon/ Raet der ſtadt Enckhuyſen. Van wegen Zeelant / Meeſter Jacob Valck / Licentiaet ende Raet van State. Van weghen Wtrecht/ Pauwels Buys Doctor. Van weghen Vrieſlant/ Jonckheer Jelgher van Feytzma / Raet van State/ ende Heer Heſſel Ayſma Preſident/ ende Laes van Jonghema.

Namen der Gedeputeerde in Engelant gheſonden.

Deſe hadden alle haer volcomen volle macht ofte procuratie vande Landen / ſoo wel op het opdraghen vande Souvereyniteyt / als om te tracteren opt ſtuck vande beſcherminghe/ ende behoorlijcke aſſiſtentie ofte byſtandt. Die van Hollandt waren ſeer gheneghen ende gheresolveert eenighe ſteden ofte ſterckten over te leveren / tot verſekertheyt van hare Majeſteyt. Haerder Ghedeputeerde procuratie was van weghen de Ridderſchap ende Edelen ende ſteden van Dordrecht/ Haerlem/ Delft/ Leyden/ Amſtelredam / Goude/ Rotterdam / Gorcum/ Schiedam/ Briele/ Alckmaer/ Hoorn/ Enckhuyſen/ Schoonhoven/ Eedam/ Monickedam/ Medenblick/ Woerden/ Oudewater/ Heuſden/ Geertruydenberghe/ Weeſp/ Naerden/ Muyden / ende Purmerende / haer ſterck makende voor dander cleyn ſteden / Heerlickheden ende Vlecken van Hollant ende Weſtvrieſlant.

Deſe Gheſanten zijn wel ontfanghen ende coſteloos ghehouden gheweeſt by de Coninginne / die haer heerlick dede te Tafel beſorghen: Ende hebben den neghenden Julij byde Coninginne tot Groenewichs audientie gehat/ alwaer ſy met behoorlicke eerbiedinge ootmoedelic van wegen der Landen/ verclaert hebben/ door den mont van Joos de Menin/ als volcht in effecte.

Dat de Staten der vereenichde Nederlanden hare Majeſteyt grootelicx bedanckten van de goede gheneghentheyt ende gunſte die haer belieft hadde den Landen in haren noot te bewijſen/ ende noch onlancx beveſticht/ als haer/ nae de grouwelicke moort des wijlen Heere Prince van Orangien / door haren Ambaſſadeur den Heere Davidſon/ belieft hadde te laten weten/ de ſorge die ſy droech voor haer beſchuttinghe ende bewaringhe: ende daer nae door den Heer van Gryſe verclaert het groot miſhaghen ende ongheneuchte die ſy hadde / ſiende de Staten ghefruſtreert van haer hope gheſtelt op het Tractaet met Vranckrijck. Maer dat daeromme de ſorchvuldicheyt die ſy voor haer welſtandt ende behoedeniſſe droech / niet vermindert ware/ maer vermeerdert/ nae dat den noot meerder dronghe: waer door de Landen int generael/ ende elck der ſelvigher int particulier / eeuwelick bleven tot hare Majeſteyt verbonden/ om tſelfde te verſchulden met alle ghetrouwicheyt ende onderdanicheyt.

Oratie van weghen der gheunieerde Landẽ/ aenbiedende de Coninginne van Enghelant de overſte heerſchappye den ix. Junii.

Ende ſoo de voorſchreven Staten merckten hoe dat ſy tſedert de doodt des voorſchreven Prince van Orangien / verlooren hadden vele van hare ſterckten ende goede ſteden / ende dat tot behoudeniſſe der voorſchreven Landen / ſy van noode hadden een Overheere ende Prince met het opperſte ghebiet / die haer mochte beſchudden ende bewaren tegen de tyrannye ende overlaſt der Spaengiaerden ende haer aenhanghers/ die daer meer ende meer waren poogende met haer onbetamelicke Wapenen/ ende alle andere middelen te verderven ende delghen in den gront de voorſeyde Landen / ende te brenghen het arme volck in een eeuwige dienſtbaerheyt/ ergher dan d'Indiaenſche: onder het onverdraechlick jock der vervloeckter Inquiſitie van Spaengien. Aenmerckende oock dat de ſteden ende Borgheryen der ſelvigher Landen hadden een vaſt betrouwen/ dat hare Majeſteyt niet ſoude willen ſien haer verlooren gaen / nae den wenſch ende begeerte van hare vyanden/ die haer ſulcken langhen ende wreede oorlogen aendeden. De welcke de Staten (volghende haren behoorighen plicht hare medeborghers ende ende Broeders ſchuldich) waren ghedwonghen gheweeſt te wederſtaen/ om af te keeren ende te weeren de tyrannye ende opentlicke ſlavernye/ diemen ſochte op het arme volck te legghen/ ende om te beſchermen haer Vryheyt / Rechten ende Previlegien / mette oeffeninghe der ware Chriſtelicke Religie / waer van hare Majeſteyt te rechte voerdt/ den Tijtel van beſchermerſſe/ teghen de welcke de vyanden ende haer aenhanghers ghemaeckt hadden ſoo veel verbinteniſſen/ aengherecht ſo menichvuldighe bedrieghelicke laghen ende verraderyen/ ende noch dagelijcx niet op en hielden van te ſoecken ende machineren tverderf van hare Majeſteyts perſoon/ ende van haer Coninckrijcken ende ſtaet/ de welcke den goeden God tot noch toe bewaert hadde/ Chriſtenrijcke ten goede/ ende tot onderhout van ſijne Kercken.

Om die oorſaken/ redenen/ ende andere goede conſideratien/ hadden de voorſchreven Staten eendrachtelick tſamen beſloten ende gheresolveert/ haer toevlucht te nemen tot hare Majeſteyt / naedemael het een ghewoonlick dinck ware by alle overvallen volcken ende Natien/ in haren hooghen noodt ende verdruckinghe/ hulpe ende byſtant te verſoecken teghens hare vyanden/ aende Coningen eñ Princen haer gebuerren/ ende eyghentlick aenden ghenen/ die begaeſt waren met hoochmoedicheyt/ Godvruchticheyt/ rechtveerdicheyt/ende andere Conincklicke deuchden. Tot ſulcken eynde hadden de voorſchreven Staten hem afgheſonden/ende belaſt hare Majeſteyt aen te bieden/ de Overſte heerſchappye ende wettighe regieringhe der ſelvigher Provintien / onder ſekere goede ende billicke voorwaerden / principalick betreffende de behoudeniſſe der Ghereformeerde Religions oeffeninghe / ende haer oude Privilegien/ Vryheden/ herkomen ende ghewoonten / mette beleydinghe des ſtucks vander oorloghe / politie/ ende Juſtitie der ſelvigher Landen.

Ende hoe wel de ſelve Landen in deſe gedurighe oorloghe veel gheleden / ende den vyandt veel ſteden ende ſtercke plaetſen haer afghenomen hadden: Nochtans behalven dat in Brabant/ Ghelderlant/Vlaenderen/Mechelen ende Overijſſel noch veel goede Steden ende plaetſen waren/ die teghen den vyant uythielen/ ſoo waren de Landen van Hollant/Zeelant/ Wtrecht/ ende Vrieſlant / by Godes gratie noch in haer gheheel / daer veel groote ende ſtercke Steden ende plaetſen in waren/ ſchoone Rivieren/ diepten/ ende Zeehavenen/ waer by hare Coninclicke Majeſteyt ende hare naecomers / ſouden moghen ghenieten verſcheyden goede dienſten/ vruchten ende commoditeyten/ daer van noodeloos was/ lanck verclaers te makē: waer onder eene was van ſonderlinge conſideratie. Dat de vereeninge der Landen van Hollant/ Zeelant/ Vrieſlant/eñ der Stedē van Ooſtende eñ Sluys/ mette Coninckrijcken van hare Majeſteyt/ haer toebrachten de volcomen heerſchappye vande groote Oceaniſche Zee / ende vervolghens een gheduerighe verſekerde ghelucksalicheyt / voor de Onderſaten van hare doorluchtighe Majeſteyt.

Volcomen heerſchappye der Zee/ beſtondt in Enghelandt ende gemeene de Landē vereenicht.

De welcke ſy ootmoedelicken baden dat haren goeden wille ware haer te accorderen de voorſchreven poincten ende voorwaerden/ ende dien volghende te willen aen nemen (voor haer ende haer wettighe Erfghenamen/ ofte Succeſſeurs inde Croone van Engelant/ beſchermers vande Ghereformeerde Religie / de rechtmatighe Princelickheyt/ ende overſte heerſchappye der ſelver Landen / ende dien volghende d'Inwoonders der ſelver t'ontfangen/als hare Majeſteyt alderootmoedichſte eñ alderonderdanichſte Onderſaten/onder de beſchuttinghe ende eeuwighe ſavegarde van hare Majeſteyt/ een volck voorwaer ſoo ghetrouwe ende beminders haerder Overheeren (ſprekende ſonder vermeten) als eenich ander in Chriſtenrijck.

Dat doende/ ſoude hare Majeſteyt behoeden ſoo vele ſchoone Kercken/ die Gode belieft hadde in deſe leſte tyden te vergaderen inde voorſeyde Landen / teghenwoordelick tot veel plaetſen ſeer benaut ende becommert/ ende ſoude verloſſen die Landen ende volcken / die onlanck voor den booſen inval der Spaengiaerden / ſoo rijck ende in voorſpoet bloeyende waren / midts de groote gerieſſelickheyt der Zee/ Stranden/ Havenen/ Rivieren/ Traffijcque ende Handtwercken/ daer mede ſy vande natuere begaeſt waren. Sy ſoude die verloſſen van uyterlick verderf/ ende eeuwighe ſlavernye des lichaems ende der zielen/ het welcke ſoude weſen een ware Coninclicke ende uytnemende goet werck/ Gode aengenaem / gheheel Chriſtenrijck profijtelick / ende weert onſterffelicken prijs ende eere / wel betamende de grootmoedicheyt ende Princelicke deuchden van hare Majeſteyt / vervattende in ſich de verſekertheyt ende welſtant van hare Coninckrijcken ende Onderdanen. Ende daer op preſenteerden ſy hare Majeſteyt de Artijckelen ende Voorwaerden in alle ootmoedicheyt: biddende Gode den Coninc der Coninginnen/ hare Majeſteyt te beſchermen voor alle haer vyanden / te laten meer toenemen in glorie ende ghelucksalicheyt/ ende haer eeuwelick te houden in ſijn heylighe beſchuttinghe ende bewaringhe.

Deſe aenbiedinghe alſoo die heerlicke ende loffelicke Coninginne ende Princeſſe ſtreckte tot de aldergrootſte eere ter weerelt / ſoo was die oock danckbaerlick afghenomen.

Der Landen aenbiedinge in Engelant danckbaer afgenomen.

Hier over heeft de Coninginne haer bedencken ghenomen met haer Raetsheeren ende achterraden / om te weten wat van allezijden daer voore ofte teghen mochte gheſeyt worden/ generalick vont ſy haer Onderdanen daer toe ſo ſeer gheneghen/ als dat ſy de Nederlanden geenſins heel verlaten mochte. Sy allegeerden den grooten haet des Conincks van Spaengien teghen haer / om de veranderinghe van ſijn Religie in Engelant/die hy daer herſtelt hadde. Dat bleec/ by dat inden vredenhandel tot Chaſteã in Cambreſis/Anno 1559. niet ſterc genoech aenhiel om die ſtadt Cales/ Enghelandt te doen weder gheven/ dat om ſijn oorloghe verlooren was/ denckende haer te dringhen om houwelick met hem aen te gaen / maer dwongh wel den Franchois menichte van Steden / den Hertoch van Savoyen weder te geven / ende liet haer in oorloghe/ ghewecch beyde teghen Vranckrijck ende Schotlant/ſonder eenighen byſtant.

De Coninginne bedanct haer over de aenbiedinge der Nederlanden haer ghedaen.

Verhaelden mede de onbeleefde weygeringhe van paſſagie door Nederlant / voor Amonitie/ Wapenē ende Buſcruyt/ dat ſy in Duytſchlant doen coopē hadde/door den Ridder S. Thomas Greſſcham haren Factor/ dies verſeght zijnde.

Injurien by de Coninck van Spaengien de Coninginne aengedaen.

Voorder/hoe dat den Coninck in Spaengien verſocht zijnde van haren't weghen / door den Viſconte Montagu haren Ambaſſador/ confirmatie van de oude Tractaten / tuſſchen ſijnen Vader den Keyſer Carel de vijfde ende hare voorſaten gheſloten / ende hadde dat tot gheen tijden willen doen.

Hadde de Inquiſiteuren in Spaengien toeghelaten/ haer ſubjecten te perſequeren met alle ſtrengheyt/ jae ſelve haren Ambaſſador laten van daer om ſijn Religie verdrijven.

Den Hertoghe van Alva hadde in Nederlandt haer Coopluyden alle ghewelt aengedaen/ teghen alle de oude Contracten.

Hy hadde alle de rebellyen in Enghelant ghevoet ende gheſtijft / als die vande Graven van Northumberlandt ende Weſtmerlandt: mede den Hertoch van Norfolck aengheſet / om de Coninginne van Schotlandt haer competrice te trouwen/ aſſiſtentie uyt Nederlant met invaſie toegheſeyt/ ende voorts hadde alle haer Ballingen ende Rebellen onderhouden.

Selve hadde een Armeye in Ylant gheſonden / die met open vlieghende Vendelen haer Coninckrijck aldaer invadeerden / uyt crachte van Paus gifte / daerop t'ſelfde executerende/ meynende dierghelijcke op Enghelandt mede voor te nemen/ als bleec by den Jeſuijt P. Sanderus afghewoorpen brieven/ ende den gevangen Jeſuijt P. Creyghton / dierghelijcke practijcken meer bleeck by den handel ende wandel van ſijnen Ambaſſador Don Bernardo do Mendoza in Enghelant / ende byde onderhandelinghe vande Coninginne van Schotlant.

Boven deſe gheleden injurien/ ſo hielden deſe Raetsheerē haer Coninginne noch voor/ het perijckel haer te verwachten ſtondt / ſoo den Spaengiaert in Nederlandt ſoude Metum im-

T'perijc
voor Enghe
landt ſo d
Spaengiae
den Neder=
lant verkre
den.

perium becomen/ dat is/ abſolute oſte volcomen heerſchappye/ de Religie aldaer veranderen/ der Landen Previlegien breken/ ende dat gheheel onderworpen ſijnen wille/ ende dan van daer/ uyt den draghenden haet/ de Coninginne lichtelick overvallen/ met de menichte van Schepen ende Schipvolck van aldaer/ ende ſijn Indiſche ſchatten/ afſluytende ten eerſten Enghelandt van allen Coophandel ende Navigatie/ ende binnen den Lande inwendigen twiſt berocken.

Sy en moeſte nu de aengheboden Occaſie niet voorby laten paſſeren/ ende mede niet beyden tot dat de Nederlanden / by de Spaengiaerden ende Italianen volcomen verheert waré/ want den crygh aldaer/ ware daer niet aenghenomen in Nederlant / dan om voorder conqueſte van aldaer te maken/ onder t'deckſel van Religie/ oſte om te verloſſen de Coninginne Maria van Schotlandt/ met dierghelijcke redenen meer.

T'periickel ter contrarie/ ſo een Crijgh tegen Spaengien aenname.

Ter contrarien oſte hierenteghen wert haer mede vooren ghelept de ſwaricheden/ dat ſy ſouden moeten breken de oude verbonteniſſen metten Coninck van Spaengien / ende dat het by de weerelt niet eerlick ſoude bevonden worden/ Onderſaten teghen haren Overheere te ſtijven oſte helpen: mede dat ſy qualick ſoudé machtich weſen/ haer te ſtellen teghen eenen ſoo machtighen Monarche/ ſo ſterck van volck/ gelt/ middelen ende vrienden/ als hy ſoude vinden aenden Paus/ den Coninck van Schotlandt/ inwendighe Enghelſche Malcontenten/ met meer andere/ ſo dat ſy ghenoech te doen hebben ſoude/ haer ſelven te verweyren/ ende ſulcks meer.

Antwoorde op de voorgehouden perikelen,

Daer wert op geantwoort/ dat ſy gheen verbondt metten huyſe van Borgondien en brack/ maer dat ſy ſelve daer by verbonden was / de Nederlanden by te ſtaen/ ende die in haer oude gherechticheden te onderhouden / ende niet toe te laten aldaer vreemde Natien in te wortelen/ ende heerſchappye drijven/ ende ſoo ſy die gheen aſſiſtentie dede / ſouden daer de Franchoyſen moghen incomen. Sy en meynde gheen Rebellen te ſtijven / maer haer overvallen gheburen te beſchermen / dat welcke alle groot-noedighe Vorſten toeſtont / principalick om de Religie/ alſo den Spaengiaert haer voorghedaen hadde in Yrlant/ aen haer rebellen. Met de oorloghe ende haer medebrenghende ellenden/ noch uyt te ſtellen / ten ware die niet voorcomen oſte gheweyrt / ende hoe ſorghelick dat de oorloghe zy/ ſoo ware het aenſtaende perijckel noch grooter/ van te worden overvallen. Mede ſo treftet hooghelick haer Conſcientie ende eeré/ voor te comen het aenſtaende quaet. Want Nederlant en conde alleene niet altijdt upthouden ſonder hulpe/ ende dat eens t'onderbrocht/ ſoo ſoude ſy dat onweder op haren hals in Enghelandt hebben/ ende dat ware haer veel ſorghelicker/ ende ſoude veel meer coſten/ daerom waer beter een oorloge buyten lande te houdé/ dan binnen te hebben. Ende nopende van vrienden te verlieſen/ de ſake ware ſo goet ende eerlic/ dat ſy de Coningen van Vranckrijck/ van Navarra/ van Portugal/ Denemercken ende Schotlandt ende meer andere Potentaten/ tot welwenſchers ende welgonders hebben ſoude/ etc. Deſe poincten aldus gheexamineert / ſoo werdt daer nae op de ſake by de Coninghinne ende haren Raedt gheresolveert / ende mette voorſz. Ghedeputeerde gehandelt/ die te kennen gaven den ſtaet / macht/ ende de contributien die de Landen mochten op brenghen / oock wat de coſten van een offenſive oorloghe aen te doen/ bedraghen mochten/ ende wat meer metter minne ende goet regiment van het ghewillich volck ſoude moghen te verhopen weſen/ ſoo ſy in haer vryheden/ gherechticheden ende Previlegien mochten behouden worden/ naedemael bevonden was dat Hollandt alleene/ ſedert de Pacificatie van Ghent/ in neghen Jaren (behalven haer eyghen Hollantſche binnencoſten) totten oorloghe buyten Hollant gevoert/ ghecontribueert hadden boven de vijfendertich hondert duyſent guldenen. Wert oock breeder verclaert/ hoe veel t'Rijck van Enghelandt daer aen gheleghen ware / de Landen van ouder tijt af / met menichvuldighe Tractaten aenden anderen verplicht/ verbonden te houden/ uyt oorſake van beyder Landen gheleghentheyt/ want de Nederlanden veel groote afcomende Rivieren hadden/ ende Enghelandt een Eylant daer vooren ende teghen gheleghen/ die in vyantſchappe malcanderen groote ſchade conden doen/ ende vereenicht zijnde/ conden de heerſchappye der Zee behouden / byde welcke ſy beyde haer gheneerden/ ende ſonder welcke ſy beyde niet en conden beſtaen. Enghelandt gheen ſonderlinghe ſterckten / dan de diepte oſte grachten der Zee hebbende / ende Nederlandt veel ſtercke ſteden/ die haer meeſt met de Zeevaert gheneerden/ die daerom vol Zeevolcx ende Schepen zijn / daer mede Enghelandts diepe Zeeveſten onnut ghemaeckt mochten worden/ ende ſoo ghenackelick beſprongen. Enghelandt mits ſijn goede Havenen ende gheleghentheyt / conde der Nederlanders neeringhe ſeer becommeren: daeromme van ouden heercomen/ tuſſchen beyden ſo veel contracten ende reciproque alliancien gemaeckt waren gheweeſt/ om by den anderen te houden/ ende niet toe te laten datſe van vreemde alſo verheert ſouden worden/ en dat niet alleene tuſſchen de Lantſheeren/ maer ooc tuſſché de Staten der ſelviger/ als onderlinge eeuwige Bontgenooten.

Hollant hadde opghebracht boven Inlantſche coſten/ in negen iare vijfendertich mael hõdert duyſent guldens.

Beyder Landen gheleghentheyt eñ noot om vereenicht te blijven.

Dit alles van beyde zijden overleyt/ hadde de Geunieerde Landen veroorſaeckt/ anderwerf Enghelandt aen te ſoecken / ende heeft veroorſaeckt Enghelandt haer ghehoor te gheven: te meer/ aenghesien ſy nu door de doodt van haren beſchermer oſte Ruwaert/ namelick den Prince van Orangien/ t'verlies van veel Steden/ ende het aſſegghen van hulpe in Vranckrijck/ door haer vyants toedoen/ ghenoech in deſperatie geraeckt waren. Nu was te vreeſen datſe uyt twijffelmoedicheyt (gemerct datter veel weecke Lidtmaten onder haer waren/ ende ſy dagelicx aenghelockt werden) mochten vallen in eenich verdrach van reconciliatie oſte verſoeninge met haren vyandt/ ende dan Enghelandt oock te beſpringhen/ de welcke ſy niet minder quaet-hert toe en droeghen/ als haerlieden/ dat nu onlancx ghebleken waer by diverſche Enghelſche Schepen/ welcke inde Havenen van Spaengien/ ſonder eenighe aſſegginghe van vrede aengheſlagen waren/ ende waer van ſy t'Schipvolck wreedelick hadden miſhandelt.

De Coninginne van Enghelandt was hier over niet luttel becommert / als een ſaeck daer Enghelandt ende haren perſoon/ veel aenghelegen ware/ dies ſwaerlick conde reſolveren.

Oorſake waeromme de Coninginne van Engelandt de Nederlande niet wilde aennemen.

De oorſaken waeromme de Coninginne de ſouvereyniteyt oſte opperſte gebiet over de Nederlanden niet aen en nam/ erffelick en voor haer ende voor haer naecomers/ achten de verſtandighen deſe te zijn / te weten/ dat ſy was een afgaende vrouwe/ gheen hope hebbende van kinderen/ ende gheen bequame ende ghequalificeerde perſoonen in haer Rijcke hebbende om ſulcke abſolute regieringhen met opperſte bevel/ loffelick te moghen uytvoeren/ dat ſy ſelve niet machtich en was om beyde de ſtaten te regieren / behalvẽ dat ſy niet geloofde/ oft haer niet en conde laten inbeelden de macht ende incommen der Landen ſoo groot te wieſen/ als haer wel voorgehouden werde/ daer nochtans haer het uyterſte uyt goede redenen niet gheſeyt was: maer ſy achte dat de Landen uyt hoogher noot gedrongen/ haer het uyterſte aenſeyden: ende haer Raetſheeren namen oock de uyterſte informatie niet op den ſtaet van deſe Landen. Sy en wilde haer ſelven oock niet gheheel het gheluck ofte de avontuere onderworpen/ vreeſende niet alleene de groote macht van Spaengien/ maer oock de ongheſtadicheyt van Vranckrijck/ wetende ende kennende mede haer eyghen vermoghen/ ende dat haer Onderſaten onervaren in ſaken van State/ ende vande oorloghe ongewoon ende onwillich waren/ groote ſchattinghe op te brenghen/ principalick tot behulp van een vreemt volck: Aldus heeft deſe wijſe Coninginne ghematicht haer begeerlickheyt/ ende nochtans betoont haer medelijden totte Nederlanden/ met verſekeringhe van haren eyghen ſtaet/ daer nae voor al ghetracht werde/ ende voorts den Nederlantſche Staten hulpe ende byſtant te doen nae gheleghentheyt van tijden ende ſaken.

Deſe ende dierghelijcke redenen meer/ hebben beyde de partyen beweecht eerſt tot beſluyt van in een proviſioneel ſecours tot ontſet der Stadt Antwerpen/ die doen noch beleghen was.

Contract mz de Coninginne tot het ontſet van Antwerpen/ 2. Auguſti/ 1585.

Alſoo werter beſloten ende beveſticht eerſt een Contract/ tuſſchen de Coninginne ende de Nederlantſche gheſanten den 2. Auguſti/ als dat de Coninginne ſoude ſenden tot ontſet van Antwerpen/ vier duyſent voetknechten/ verſchietende het oplichten ende enbarqueren/ ende die te betalen van Maent tot Maent/ voor dry Maenden lanck/ van den dach af van hare monſteringhe/ dat tſamen berekent ware te coſten met de tranſportatie/ veertich duyſent gulden/ ende de dry Maenden gagie/ op hondert vierentachtich duyſent en̄ ſes hondert guldēs/ welcke ſommen ſouden weder gherenbourſeert worden binnen ſes Maenden/ nae dat de ſtadt van Antwerpen ſoude ontſet weſen/ ende ſoo niet binnen een jaer nae den dach van de monſteringhe.

Voor de verſekeringhe daer van/ ſoude de Coninginne in handen gheſtelt worden/ de ſtadt van Ooſtende ofte Sluys binnen een Maent/ met alle de oorlochſche ghereetſchappe/ dies ſal vermoghen vande voorſz. 4000. Man/ 700. afnemen tot bewaringhe van eenighe vande voorſchreven Steden/ wel beſprekende/ dat ſulcke Stadt ſoude blijven/ volghende de Juriſdictie Civile/ onder de vereenichde Staten vande tracterende Provintien/ ſonder vande Coninginne belaſt ofte beſwaert te worden van eenige laſten/ ende alſoo wordt dit corts volcomen/ den Ridder Sr. Johan Norriſch het beleyt daer van hebbende.

Tot ontſet ende hulpe der ſtadt Antwerpen/ contribuerden ſeer ghewillichlicken/ de gevluchte Nederlanders ende Cooplieden van Antwerpen/ die haer doen tot Londen in Enghelandt bevonden/ een vrye gifte/ die wel tot thien duyſent guldens beliep.

Ende hier nae alſoo de Coninginne niet geraden vonde de Souvereynitept ofte Overſte heerſchappye aen te nemen/ noch oock die perpetuele protectie (hoe wel ſy haer Subjecten ghereet vont/ om met goet ende bloet haer voornemen by te ſtaen ende te handthouden) heeft aenghegaen met den Staten Ghedeputeerde/ op't believen van haer principalen/ een ſolemneel Tractaet van aſſiſtentie/ van date den thienden Auguſti/ tot Noneſuch. Inhoudende ſommierlick deſe naevolghende Artijckelen.

Artijckelen.

Aſſiſtantie van vijf duyſent te voete ende duyſent Peerden.

1. Dat de Coninginne van Enghelandt de geunieerde Landen ſal toe ſenden/ een hulpe van vier duyſent mannen te voete/ ende vijf hondert mannen te Peerde: maer het werdt corts daer nae beſloten op vijf duyſent te voete/ ende een duyſent Peerden/ gheleyt door eenen Gouverneur Generael van harent weghen/ die ſoude weſen een perſoon van name/ qualiteyt ende aenſien/ de ware Religie toegedaen/ ende onder goede andere Bevel hebberen: alle te betalen by de ſelvighe Coninginne/ gheduerende den oorloghe.

De termijn van weder-betalinghe.

2. Tot weder betalinghe vande welcke/ de gheunieerde Landen/ ſoo int ghemeen als byſonder/ haer verbinden ſullen/ als ſy door Gods barmherticheyt/ ende hare Majeſteyts hulpe weder in Pays ende Vrede ſullen gheſtelt weſen/ te betalen al dat hare Majeſteyt uytgheleyt ſal hebben/ ſoo wel voor volck op te lichten/ ende die over Zee te tranſporteren/ als voor de Soudye/ te weten/ t'ghene dat het eerſte Jaer uytgheleyt ſal worden/ ſullen ſy binnen d'eerſte jaer vanden Vrede weder betalen/ ende de reſte binnen vier Jaren daer aen volghende/ elck Jaer een quartier: als te rekenen op goede monſteringhe der Commiſſariſen van wederzijden/ op den voet als ſy overcomen waren.

Verpandinge vande ſteden van Vliſſinghen ende Briele, etc.

3. Tot beter verſekeringhe vande weder betalinge/ al binnen een Maent nae date des Contracts confirmatie gheſtelt worden/ in handen van ſulcke Gouverneurs/ als hare Majeſteyt ſal ghelieven te deputeren/ de Stadt van Vliſſinghen/ ende het Caſteel van Rammekens/ int Eylandt van Walcheren/ ende de ſtadt vanden Briele/ mette twee ſterckten daer toe behoorende in Hollandt/ om ghehouden te worden by haer Garniſoenen/ tot dat hare Majeſteyt volcomentlick betaelt ſal weſen inde Stadt Londen/ van al haer verſchoten ghelt. Ende zijnde by de Staten goet gevonden voort Landt ende tot de ghemeyne ruſte ende eenicheyt nuttelick/ datter in eenighe andere Steden ofte Sterckten van haer Majeſteyts Garniſoenen ligghen/ ſullen de ſelve genomen werden uyt de vijf duyſent ende duyſent Peerden voornoemt.

De ſtedē ſullen blijvē verſien van gheſchut.

4. Deſe Steden ende plaetſen van verſekeringhe hare Majeſteyt ghegheven/ ſullen blijven verſien van gheſchut/ poeder/ ende ander amonitie/ in ſulcken gheſtalte als de Gouverneur Generael van hare Majeſteyt/ ſal vinden behoorlick tot der ſelvigher plaetſen beſcherminge/ midts dat alles behoorlick worde gheinventarieert/ om naemaels te reſtitueren alſt behooren ſal.

Ruymen vant Engels Garniſoen/ behoudende de Politie.

5. De Staten ſullen de voorſchreven ſteden ende ſterckten ruymen van alle Garniſoenen/ behalven de lieden van qualiteyt/ daer woonende/ ende ghecommitteert totten Gouvernemente ende Politie Civile/ op dat hare Majeſteyts Gouverneurs daer moghen t'ghebiet hebben/ in t'ghene dat de bewaringhe ende beſchuttinghe der plaetſen aengaet: welverſtaende dat ſy haer niet moeyen en ſullen met de Politie ende Civile regieringhe/ maer alleenlick in het byſonder over die vande Garniſoenen.

Sullen niet vermoghen eenigerhāde correſpondentien metten vyant te houdē/ maer oorloge aendoē.

6. De Overſte ende Soldaten des Garniſoens/ en ſullen gheen handelinge/ verſtant/ correſpondentie ofte converſatie/ mette Spaengaerden ende vyanden der Staten hebben/ noch lijden van andere/ maer ſullen die alle vyandtſchap bewijſen/ ten aenſien van de verſekeringe vande plaetſe.

Behoudeniſſe van alle vryheden.

7. Deſe Steden ende plaetſen van verſekeringhe/ ſullen blijven aengaende de Politie/ Juriſdictien/ Previlegien/ Rechten ende Vryheden/

1585.

den/ volghens haer generale ende particuliere Contracten ende Unien/ behoudende haer eygen Wetten/ Magiſtraten ende Gouverneurs/ ſonder ghehouden te zijn in eenighe ſchattinghen/ Impoſten ofte contributien/ van weghen hare Majeſteyt oft haer Krijchſvolck.

d'Engelſche te betalen de Impoſtē eñ accijſen.

8. De Engelſche Garniſoenen ſullen gehouden zijn te betalen de Impoſten ende Accijſen/ als het ander oorloghſvolck (int Landt Garniſoen houdende) doen/ ſonder dat de Impoſten ſullen moghen vermeerdert worden/ dan met conſent vanden Generalen Luytenant van hare Majeſteyt.

Prouiſie op de diſcipline ende betalinghe.

9. Ende op dat de Borgeryen ende Inwoonders der Steden niet ſouden overlaſt worden by de Garniſoenen/ ſal hare Majeſteyt beſorghen haer betalinghe/ ende alle goede diſcipline/ ende de inwoonders voorſchreven ſullen niet ghemoleſteert worden/ om t'volbrengen van dit Contract/ voor t'ghene dat de Staten toecomt te doen/ behoudens dat ſy int particulier voldoen het ghene daer ſy in ghehouden zijn.

Wederleveringhe vande Steden ende plaetſen aen de Staten.

10. Als hare Majeſteyt oft haer Succeſſeurs ſullen weder betaelt weſen van alle coſten ende verſchoten gelt/ ſullen de ſteden eñ plaetſen met alle haer Artillerye eñ munitie weder ghelevert worden in handen vandē Staten/ ſonder eenige ſwaricheyt ofte reſervatie/ ſonder dat ſy ſouden moghen worden gelaten in handen vanden Coninck van Spaengien ofte andere vyanden vanden Lande/ ofte onder t'ghebiet van eenighe andere Prince ofte Heere/ maer alleen tot verſekeringhe van hare Majeſteyt/ ende ten profijte vande voorſchreven Staten.

Eedt van ghetrouwicheyt.

11. De Overſte ende Gouverneur van deſe hare Majeſteyts Garniſoenen/ ſullen Eedt doen van ghetrouwicheyt/ tot hare Majeſteyt/ oock mede tot de Staten Generael/ tot behoudeniſſe der ſelver Steden ende plaetſen ende dependentien/ oock tot onderhoudt vande ware Chriſtelicke Religie/ ghelijck die teghenwoordelick in Enghelandt ende inde Gheunierde Landen gheexerceert wordt/ ende te onderhouden ende doen onderhouden dit teghenwoordich Tractaet/ voor ſoo vele haer aengaet. De Officieren/ Capiteynen/ ende ghemeyn Soldaten der ſelver Garniſoenen/ ſullen ghelijcken Eedt doen van ghetrouwicheyt aen hare Majeſteyt/ ende den Staten Generael der voorſeyder Landen/ mitſgaders oock van hare Hoofden ende Gouverneurs te ghehoorſamen/ alſo oock doen ſullen de Inwoonders der ſelvigher Steden.

Verſorgh int velde.

12. De Soldaten ende Krijchſvolck/ weſende te Velde/ ſullen ghelogeert ende verſien worden van victalie/ tot redelicken prijſe/ ſonder den ſelven op te legghen eenighe Impoſitien/ ten opſiene vande eet-waren/ ende ander behoeften/ maer ſullen in alle manieren ghetracteert worden ghelijck ander Krijchſvolck der ſelvigher Staten Generael.

Maendelicke betalinge.

13. De Gouverneurs vande voorſchreven Steden ſullen alle Maenden betaelt worden van hare gagie ofte Soldye haers Garniſoens/ welcke Penningen hare Majeſteyt beſtellen ſal inde ſelve Steden/ midts dat het ghetal niet grooter weſen ſal/ dan vande Garniſoenen die daer onderhouden zijn gheweeſt ſes Maenden voor de overleveringhe der ſelver Steden ende plaetſen/ des en ſal niet qualicken ghenomen worden/ indien de betalinghe ſomtijts acht ofte thien daghen later quame.

Vry exercitie van Religie.

14. De Gouverneur ende Garniſoenen/ ſal toeghelaten worden vry exercitie van Religie/ alſoo die is in Enghelandt gheſtabiliceert/ ende ſullen haer gheordonneert worden tot dien eynde/ in elcke ſtadt een Kercke.

1585.

Ordonnantie op de victualie.

15. Deſe Garniſoenen ſullen ghetracteert worden ghelijck andere Garniſoenen die daer te vooren gheleghen hebben/ ſoo van Logemente als van victalie/ ende de Staten ſullen ordre ſtellen/ dat ſy de victalie tot redelicken prijſe ghelijck de Inwoonders vande ſelve Steden ende plaetſen hebben/ ende ſullen verſorcht worden van Poeder/ Lonten ende Clooten/ ſelve in ſulcke quantiteyt als de voorſz. Garniſoenen vande ſelve Steden ende plaetſen hebben ontfanghen/ ghelijck ander Soldaten ontfanghen/ ligghende in Garniſoen in ander ſteden ende plaetſen.

Toeganck in den Raedt van State.

16. Sal toeghelaten weſen hare Majeſteyt/ boven de Gouverneur die daer weſen ſal van harent weghen/ in te brenghen twee van haer Onderdanen inden Raedt van State/ perſoonen ghequalificeert/ ende doende profeſſie vande ware Chriſtelicke Religie/ ende oock inden Krijchſraet/ alſt noodich weſen ſal/ alſulcke perſoonen als by den Gouverneur ende Raedt van State goet ghevonden ſal worden/ nae den eyſch van ſaken/ ende de twee Gouverneurs vande Steden het Garniſoen in hebbende/ ſullen moghen inden Raedt van State comen alſt haer ſal noodtlick duncken/ ende behoorlick om eenighe ſaken nopende den dienſt van hare Majeſteyt/ ende behoudeniſſe der vereenichde Landen/ ſonder nochtans dat ſy ſullen ghehouden ofte gheacht worden als leden des ſelven Raedts.

Authoriteyt vanden Gouverneur Generael.

17. Den voorſchreven Gouverneur Generael metten Raedt van State/ ſullen autoriteyt ghebruycken/ om te rechten de miſbruycken int ſtuck vande Impoſten/ te beſnijden het ghetal ende de overtollicheyt der Officieren/ ende dat de Penninghen tot meeſten dienſte vanden Lande verſtreckt werden teghens den vyandt/ te water ende te Lande.

Reformatie op de munte.

18. Sal den voorſchreven Gouverneur Generael ende den Raedt van State reformeren de miſbruycken vande Munten inde voorſchreven Landen/ ende brenghen die op eenen behoorlicken ghetal/ ende datmen het gelt aldaer loop hebbende/ ofte oock andere/ niet en ſal moghen verwiſſelen/ om de weerde te verhooghen ofte op te ſetten/ ſonder conſent vande Majeſteyt ofte haren Gouverneur.

Prouiſie voor de authoriteyt publicke ende Krijchs-diſcipline.

19. Hare Majeſteyt ofte den voorſchreven Gouverneur Generael van harent wegen/ met Raedt van State/ ſullen voorſien opt reſtabliſſement ofte weder-oprechtinghe van de publijcke authoriteyt/ mitſgaders op de oprechtinghe ende onderhout vande Krijchs diſcipline/ de welcke beyde nu ſeer zijn vervallen/ ter cauſe vande ghelijcke macht vande Gouverneurs/ ende menichvuldicheyt ofte confuſien der Raden.

De Gouverneur Generael ſal op alles opſicht hebben/ ſonder te roeren Religie ofte Privilegien.

20. Den ſelven haren Gouverneur Generael metten Raedt van State/ ſullen opſicht nemen op alles dat aengaet de behoudeniſſe vande ghemeyne welvaert/ welverſtaende/ dat ſy niet ſullen yet veranderen tot achterdeel vande voorſchreven ware Chriſtelicke Religie/ oft den Rechten/ Voordeelen/ Previlegien/ Coſtuymen/ Vryheden/ Statuten ende Ordonnantien der ſelvigher Staten/ Provintien/ Leden/ Steden/ Collegien/ ofte Inwoonders der ſelvigher int generael ofte particulier.

Niet vermogen metten vyãt te handelen ſonder weten vande Bontgenooten.

21. De Staten/ ſoo int generael als particulier/ ſullen niet handelen metten vyant/ ſonder weten ende conſent van hare Majeſteyt/ noch met eenighen vreemden Prince oft Potentaet/ ſonder haren weten/ ofte ſonder weten van haren voorſeyden Gouverneur Generael.

22. Het ſal oock hare Majeſteyt believen niet

De Coninghinne vermach niet te handelē ſonder conſent.

te tracteren ofte doen tracteren metten Coninck van Spaengien/ ofte andere vyanden der Staten/ op eenighe ſaken eenichſins aengaende de gheunieerde Landen/ int generael noch particulier/ ſonder advijs ende conſent der Staten Generael daer over wettelick gheroepen.

Oplichtinge van volck eñ Batalinghe/ beſtaet aen Gouverneur eñ Staten.

23. De oplichtinghen ende betalinghen vant vreemt Krijchſvolck / die noottelicken ſouden moghen weſen tot de beſcherminghe der Landen / ſullen gheſchieden by den voorſchreven Gouverneur Generael/ ende Raedt van State/ met conſent der Generale Staten.

Gouverneurs te veranderen ofte te verkieſen.

24. By afſterven oft veranderen van eenighe Gouverneurs van Provintien / ofte Frontierſteden / ſullen de Staten ofte Provintien daer ſulcx ghebeurt / ſelver noemen ofte voorſtellen twee ofte drye ghequalificeerde perſoonen vande Ghereformeerde Religie / waer van den voorſchreven Gouverneur Generael ende Raedt van State eenen verkieſen ende committeren ſullen.

Ordinantie op de ſchepē ter oorloghe te ruſten.

25. Soo dickmael als de Majeſteyt ſal tot ghemeyner beſcherminghe ſchepen ter Zee ſenden / ſoo het gheveurde dat de vyanden eenighe Vlote ſonden inde enghden tuſſchen Vranckrijck ende Enghelandt/ ofte tuſſchen Enghelant ende de gheunieerde Landen/ ſo ſullen de Staten ſoo veel ſchepen oock ter Zee uyt ruſten als de Majeſteyt ſal doen / behoudelick dat het niet en excedere in ghetale ofte gheſtalt de Limiten eertijts byden Prince van Orangien Anno M.D. Lxxxiiij. ghepreſenteert door den Heer Deper: ofte meer/ ſo den noot ende uyterſten vermogen der Staten ſal vereyſſchen ende verdraghen moghen: Deſe ſullen haer voeghen met haer Vlote/ ende ſtaende gelijckelick onder t'ghebiet vanden Admirael van Enghelandt: welverſtaende/ dat de bueten ſullen ghelijckelick ghedeylt worden/ nae dat partijen reſpectivelicken ſullen coſt ghedaen hebben.

Authoriteyt van den Admirael van Engelant.

Deylinghe van de buetē.

Vrygebruyc van de onderlinghe havenen.

26. De Schepen vande Majeſteyt zijnde in Zee/ ſullen altijdt hebben vryen inganck ende uytganck / inde Havenen ende ſtroomen der voorſchreven Landen/ ende aldaer gevictalieert worden op behoorlicken prijs/ alſoo wederom. De Oorloch-ſchepen der voorſchreven Nederlanden/ ſullen ghenieten de ſelvighe vrijheyt ende gherieffelickheyt op alle ſtroomen / ende in alle Havenen van Enghelant/ ende andere der Majeſteyts Domeynen.

Alle queſtien eñ ſwaricheden te ſliſſen.

27. Het ſliſſen ende uyten vande ſwaricheden die ſouden moghen ghevallen tuſſchen de Provintien/ ofte tuſſchen eenighe ſteden / die niet by ordinaris wegen van Juſtitie ofte recht connen gheſliſt worden / ſullen gheſonden worden aen hare Majeſteyt ofte aenden Gouverneur Generael van harent weghen/ om daer op te letten ende ordere te ſtellen/ metten voorſchreven Raet van State binnen de gheunieerde Provintien.

Vry over te mogen voerē haere Paerden.

28. Sal toeghelaten worden den Onderſaten van hare Majeſteyt over te voeren in Engelandt haer Peerden/ dieſe ſullen coopen inde ſelve Landē/ mits betalende de gewoonlicke rechten/ behoudens die niet elders te moghen voeren.

Vermoghen d'Engelſche paſpoort te gheven ſoo dat t'ghetal vol blyve.

29. Die van het Engels Krijchſvolck / die ſullen willen weder in Enghelandt keeren/ ſullen vrylick moghen paſſeren ſonder ander paſpoort/ dan vanden Generael gheteeckent ende ghezeghelt. Behoudens dat het ghetal des Enghels Krijchſvolck blijve vol/ ende dat de Staten niet ghedwonghen worden eenighe coſten te ghedooghen voor het oplichten ende tranſporteren van de ſuplementen in ſtede vande afghedanckte.

Eet van de Overſte.

30. De Gouverneur Generael/ Overſte/ Colonellen/ Capiteynen/ Officieren ende het ander Krijchſvolck van hare Majeſteyt/ ſullen den ghewoonlicken Eedt doen als vooren ghedaen is aende Staten der ſelvigher Provintien/ behoudens de Homagie ofte manſchap die ſy hare Majeſteyt ſchuldich zijn. Dit Contract is in effecte inder voorſchreven forme beſloten tot None-ſuch den x. Auguſti/ Anno M.D.Lxxxv.

Ter ghedachteniſſe van dit verbont/ hebben die van Zeelant eenen penninck doen munten/ daer op de een zijde was het Wapen van Zeelandt / zijnde een Leeu uyt de Zeebaren climmende/ ende met dit opſchrift Luctor & emergo 1586. Op de ander zijde de wapenen der ſteden met Authore Deo favente Regina. Dat is ſoo veel te ſegghen/ als den Zeelandtſchen Leeu die worſtelt ende climt op uyt den water / door Gods werck ende goetgunſticheyt der Coninginne. Ende volghens t'ſelfde Contract iſſer ſeker ghetal van Krijchſvolck onder Sire Johan Norrits/ ende andere overgheſonden.

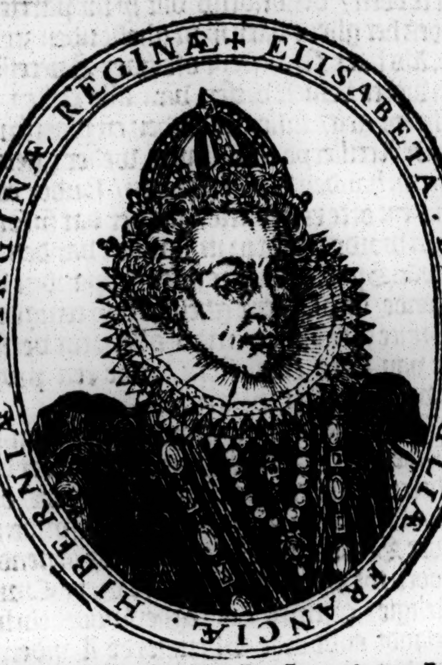
+ ELISABETA. D.G. ANGLIÆ. FRANCIÆ. HIBERNIÆ. VIRGINÆ REGINÆ

De Coninginne vã Engelant verclaert redenē waeromme ſy byſtandt doet de Nederlanden.

Ende de Coninginne heeft oock in drucke doen publiceren/ beyde in Engels ende in Franſoys/ de redenen die haer beweecht hebben/ om hulpe te gheven/ tot beſchuttinghe der ellendighe ende overvallen Nederlanders / waer inne verhaelt zijn/ de oude onderlinghe Contracten / Entrecoerſen ende Verbonteniſſen/ die niet alleene de Princen der ſelven Landen / maer oock de Staten ende Onderſaten met malcanderen hadden/ als den Edeldom/ de Gheeſtelicke ende de Steden/ tot onderlinghe beſchuttinghe.

Daer in werden oock verhaelt het barbariſch Gouvernement ende tyrannie der Spaignaerden aldaer ghebruyckt / ende wat middelen die Landen ende ſy hadde aenghewent om alles te bevredighen/ doch te vergheefs. Waeromme ſy nu was vernootſaeckt hen hulpe te ſenden / om drye principale oorſaken. De eerſte/ op dat de Nederlanden mochten herſtelt worden in haer oude vryheden / Privilegien ende Gouvernement/ ende ſoo ghebrocht tot eenen vrede. Ten tweeden/ dat ſy alſo mochte verſekert weſen teghens den inval van haer quaetwillighe ghebueren. Ten derden/ dat de traffique tuſſchen haer Onderdanen eñ de Nederlantſche/ midts die voorſz. goeden Entercoers ofte verbonteniſſe mochte verſekert blijven.

De Coninginne die excuſeert fameuſe libellen.

By de ſelvighe declaratie was ghevoecht een verantwoordinghe der Coninginne op twee beſchuldinghen/ ghepubliceert by eenighe fameuſe libellen in Italien / als van ondanckbaerheyt betoont teghens den Coninck van Spaengien/ die nae het ſegghen vanden Autheur/ haer ſoude

1585.

ten tijde van haer Suſter het leven geſalveert hebben/ als ſy wettelijck was ter doot veroordeelt: Dander beſchuldinghe was/ dat ſy ſoude ghetracht hebben te corrumperen ſeker perſoonen om den Prince van Parma na het leven te ſtaen/ daer over dat twee perſoonen ſouden weſen geexecuteert. Het eerſte loochent de Coninginne/ dat opt te tijde van haer ſuſter/ haer ghetrouwichheyt in twijfel was gheſtelt/ ende veel min ware eenighe ſententie des doots tegen haer gepronontieert/ daeromme en hadde hy geen oorſake gheweeſt haer leven te ſalveren/ hoe wel ſy bekende dat ſy ten dien tijden eenichſins in hem gehouden was/ maer dat ſy hem in behoorlijcke manieren danckbaerheyt daer voor betoont hadde.

Wy hebben/ ontrent dien tijdt/ hooren diſcoureren/ lieden die hun verſtonden op de affairen van Staten die oordeelen ende allegeren een ander oorſaecke/ voorcomende deſe Coninginne/ doen van haer ſuſter ghevangen/ ende van de toegheſchickte ofte toegedeſtineerde doot verloſt wert/ (te weten) om datſe wel ghenoech wiſten haer gheſontheyt inde ghereformeerde Religie/ die nu lijden ſoude (comende te ſuccederen de Croone) de reſtitutie van de Roomſche Catholijcke Religie/ maer ſiende de Coninginne Maria byden Coninck Philips geen kinderen creegh/ ende dat de Coninginne Maria Stuart van Schotlant nu ghetrout was met Franſoys den Dolphijn van Vranckrijck die haer dan apparent was te ſuccederen/ ende haer Recht te meyntineren ende ſoo Enghelant/ Yrlant/ ende Schotlant aen Vranckrijck te hechten/ ſoo hebben ſy beſloten liever haer ſuſter/ een Ketterſche/ te laten int Rijcke ſuccederen/ dan die Coninckrijcken te laten vallen in handen van Schotten ende Franſoyſen/ waeromme teghen deſe Eliſabeth de Coninginnẽ ſuſter niet voorder geprocedeert werde.

Aengaende den Prince van Parma/ ſy en hadde gheen redene hem meer vyant te zijn als anderen Gouverneurs/ ende hadde altijt ſeer goede opinie van hem gehadt/ ende hem alles goets toe betrout/ ende men wiſte oock wel dat ſijn doot den krijch in Nederlant niet en conde eyndighen/ met dierghelijcke argumenten meer.

Vliſſinghen ende den Briele aende Coninginne vã Engelant ghelevert dẽ xxix. October.

Nae volghende het voorſz Contract hebben de Staten byden Grave van Hohenlo/ oock van weghen den Prince Maurits van Naſſouwen/ (die daer over Heere was) doen overleveren de Stadt van Vliſſinghen in Walcheren/ met het Caſteel van Rammekens/ aen Sire Philips Sidney/ van weghen de Coninghinne van Enghelant ghecommitteert/ den xxix. Octobris/ M.D.LXXXV. de welcke de voorſz plaetſen met Enghelſch Garniſoen beſet heeft/ alſoo hy daer Gouverneur over gheſtelt was. Deſghelijcx geſchiede oock inden Briele/ daer de ſtadt ende Schanſſe door den Grave van Hohenlo/ gheaſſiſteert zijnde met eenighe Ghedeputeerde vande ſtaten van Zeelant/ overghelevert werde in handen van Sire Thomas Cicil/ als Gouverneur van weghen de Co. M. van Engelant. nae dat hy den Eedt ghedaen hadde opt Stadthuys vanden Briel/ in preſentie van den Grave van Hohenlo ende van de Magiſtraet der ſelver ſtede.

Het huys vã Naſſou/ int overleveren van Vliſſing [illegible]

Den Grave Mauritz. van Naſſouwen/ Marquis vander Vere ende Vliſſinghen/ over het overleveren van Vliſſinghen aen de Coninginne voorſz. heeft met advijs vande Princeſſe Douagiere van Orangien/ Loyſe de Coligni ende der Heeren ſijns maeghſchap/ vrienden ende dienaers ſchriftelijck verclaers ghedaen aen den Ambaſſadeur vande Coninghinne van Enghelant/ den Heere Davidſon inhoudende. Dat hy Godt danckte vant gepaſſeerde tractaet tuſſchẽ de Mag. van Engelant ende de vereenichde landen/ Gode biddende dat te ſeghenen/ ghewillich conſenterende dat de ſtadt Vliſſinghen/ weſende ſijn Patrimonie/ haer ſoude in handen gheſtelt wordẽ/ ende hoe wel die ſtadt van ſulcke importantie ware dat ſy lieden in billigheyt wel mochten daer vooren/ ende voor de dienſten ſijns vaders/ eenighe vergheldinghe verſoecken/ nochtans inſiende der landen voordeel/ hadde daer toe verwillicht/ mede om hare Mageſteyt te accommoderen/ verhopende door hare goede gratie/ haer dienſt te doene/ ende metter tijt by haren middel te verwerven/ voor hem ende den huyſe van Naſſou/ behoorlijcke erkenteniſſen van hunne dienſten. Ende alſoo het huys van Naſſouw altijt gheweeſt waren deinoedige dienaers van hare Majeſt. Soo waren ſy nu veel meer ten inſiene van deſe verbinteniſſen metten Lande: dat welcke den Heere Grave Marquis ende den Heere Grave Willem van Naſſouwen proteſteerden.

1585.

[illegible] hem al de Coninginne van Enghelandt.

Ende alſoo den Heere Grave Marquis/ de Princeſſe/ de kinderen/ ende t'gans huys van Naſſouwen/ niet meerder in deſe weerelt van doene hadden/ dan de goede gratie/ gunſte ende aſſiſtentie van hare Majeſt. Soo baden ſy den voorſz. Ambaſſadeur/ hun te willen recommanderen aen den Heere Grave van Leyceſter/ hem biddende van ſijn goede gunſte te moghen verwerven/ dat ſo by geluck inde Oorloge mochten vallen in ſijn handen eenighe gevangenen van qualiteyte/ door de welcke daer apparentie ware/ dat mochte worden ghelost den gevangen Heere Prince van Orangien/ Grave van Bueren/ etc. die te willen daer toe laten gebruycken.

Verſoect gevanghen om de Prins vã Orangien te loſſen.

Mede ſo daer ghebeurde eenighe oplightinghe van vreemt Crijghſvolck/ tot dienſte van hare Majeſteyt ofte Landen/ dat daer toe die van den huyſe van Naſſouwe mochten ghebruyckt worden.

Verſoecken mughen gebruyckt wordẽ int oplichten vã vreemt Crijghſvolc.

Ende alſo ſint de doot des Prince van Orangien hoogher ghedachteniſſe/ eenige in Provincen ende Dalphine/ den Coninck van Vranckerijck ſochten te perſuaderen/ heur ſelven toe te ſchrijven de ſouvereyniteyt vant Prinſchap van Orangien/ ende daer van in ſijnen Raet gehandelt ſijnde/ ſonder weten vanden huyſe van Naſſou/ dat hare Majeſteyt mochte believen te intercederen/ ende ſo het te paſſe quame/ te helpen dat haer huys mochte behouden deſelvinghe Souvereyniteyt/ als hare voorſaten/ de Princen van Orangien van oudts die beſeten hadden/ volghens het tractaet des pays ghemaeckt/ int Caſteel van Cambreſis/ Anno 1559. Tuſſchen den ſelven Coninck van Vranckrijck ende Spangien.

Verſoecktẽ interceſſie/ om te behouden de ſouvereyniteyt van Orangiẽ/ ende haer verloren goederen in Borgondien.

Ende ghelijck de principaelſte goederen/ toecomende den Grave Marquis/ ende ſijnen broeder Grave Frederick Henderick/ zijn gelegen int Graeſſchap van Borgondien ende ſo daer metter tijdt mochte hope weſen weder te comen int beſit van die goederen/ ſo baden ſy here Majeſteyt moghte ghelieven hun te aſſiſteren met hare goede gunſte ende authoriteyt/ by den Coninck van Vranckerijck/ ende de Switſers Eydtghenooten/ Principalijck by der Heeren van Berne/ nae datter metter tijdt by de ſelvinghe goede occaſien moghten preſenteren.

Mede recompenſie van haer verlieſẽ in Nederlãt.

Voorder/ alſoo het allomme kenlick ware/ tgroot verlies van goederen/ ende beſittinghen/ des ſelfs huys van Naſſouwe/ gheleden by den Coninck van Spangien ende ſijnen aenhanck. Verſoghten hare Mageſteyt te willen interpoſeren hare authoriteyt (goede occaſien voorvallende/ op datſe moghten gherecompenſeert worden (nu bycans ſonder middelen gelaten) met eenighe erfgronden ofte beſittinghen/ ſijnde van natueren als die waren/ dieſe verloren hebben.

Ende ghevallende (alſoo den voorſz. Grave Marquis/ ende Princeſſe van herten wenſchen) dat het mochte de Majeſteyt ghelieven de ſouvereyniteyt der Landen te aenveerden/ baden te willen opſicht nemen op de artikelen (alſoo ſy die ſal vinden behoorlijck) vertoont by de Heeren de Staten/ op het ſtuck vant huys van Naſſou/ by de poincten ghepreſenteert aen hare Majeſteyt/ int feyt vande Souvereyniteyt.

Bieden aen ende recommanderen Graef Johā van Naſſouwe tot dienſt in Duytslant.

Mede ſoo het gheliefde hare Majeſteyt in Duytſlandt te ghebruycken/ eenighen Heere van qualiteyte in hare dienſte/ baden daer toe te preſeren den Grave Jan van Naſſouwe/ als ſeer gheneyght haer alle demoedighen dienſt te doene/ ſijnde deſe Landen ſeer trouhertigh/ wiens yver totte ware religie/ ſijn wijſheyt ende ervarentheyt allomme wel bekent ware.

Verſoecken acte van dat verclaers.

Eyndelinge verſochten dat hare Majeſteyt moghte ghelieven te gheven eenichderhande Acte/ nae haer goetduncken/ vande voorſz. ootmoedighe beden/ der voorſz. Princeſſe ende Heere Grave ende Kinderen van Naſſouwen/ tot geenen anderen eynde/ dan te moghen dienen tot ghetuyghenisſe by dien van den voorſz. huyſe/ vant devoir ende ſchuldighe plight/ by haer aenghewent/ voor den welſtant ende behoudenisſe van den huyſe van Naſſouwe.

Ghedaen in ſGravenhaghe den 14. October/ 1585. ende was onderteeckent.

Loyſe de Coligni, ende Maurice
de Naſſou.

Staten Generael geven t'Gouvernement ende Admiraelſchap van Holl. Zeel. Vrieslant aē Grave Maurits.

Noch voor de overcomſte van den Grave van Leyceſter/ hebben de Heeren Staten Generael/ den Grave Maurits/ een inſtructie gemaect ende gegeven/ over t'Gouvernement/ Capiteynſchap Gheneraal/ ende Admiraelſchap van Hollant/ Zeelant/ ende Vrieſlant/ midts behoorelijcken reſpect te draghen aen den Gouverneur Generael/ die de Conninghinne van Engelandt ſenden ſoude. Voorder hebben oock gheordineert ende goet ghevonden/ den Tijttel van Maurits/ Excellentie te verclaren/ Als datmen in alle Mandaten ende executoiren/ vant Hof van Hollant/ Zeelant/ ende Vrieſlant/ ſoude ghebruycken den Tijttel van Goverueur der ſelvigher Provintien/ op deſe forme/ Mauritius, ghebooren Prince van Orangien, Grave van Naſſou, Catzenelleboge, Vianden, Dietz, &c. Marquis vander Vere ende Vliſſinghen, Heere van S. Vijt, Doeſburgh, van de ſtadt van Grave ende lande van Cuyck, &c. Gouverneur ende Capiteyn Generael ende Admirael van Hollandt, Zeelandt ende Vrieſlant, ende ſints/ is daer noch by ghecomen het Graefſchap van Meurs ende andere.

Tijttel van Pr. Mauritius ghegeven van de Staten Generael.

Grave van Leyceſters cōſte in Nederlandt/ den xix. Decemb.

Den Grave van Leyceſter Robbert Dudley/ Sone vā Jan Dudley Hertogh van Northumberlandt/ werdt ghecommitteert van de Conninginne om in Nederlandt haren Overſten Gouverneur Generael te weſen/ over al de Engelſche/ ende in alles te preſenteren haren perſoon/ de welcke met ſchoonen ſtate/ uyt Enghelandt/ tot Vliſſinghen aen quam/ den neghenthienden Decembris/ alwaer hy heerlic ontfangen wert/ waer van oock/ ende wat hy ghehandelt heeft/ ſullen wy hier naer ſpreken: middeler tijdt dat deſe ſaken in Enghelandt verhandelt werden/ ſo paſſeerden in Nederlandt/ int ſtuck vander oorloghe/ oock verſcheyden dinghen.

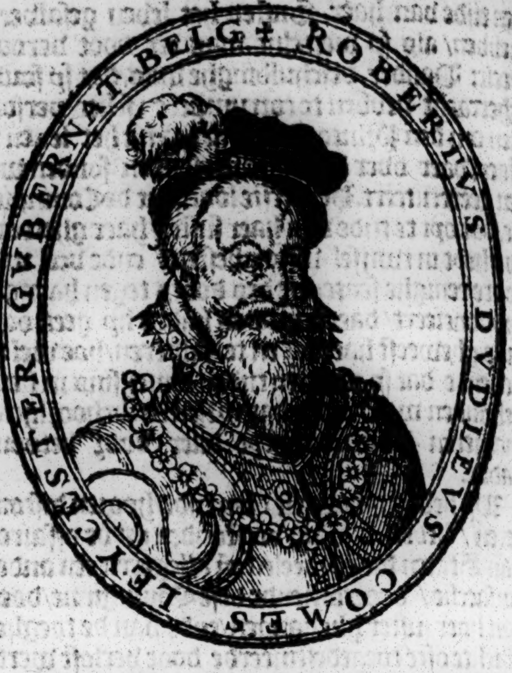
ROBERTVS DVDLEVS COMES LEYCESTER GVBERNAT. BELG.

Marten Schenck comt in dienſten van Truczes ende der Staten in Mey.

Marten Schenck van Nidec/ die in ſijn jonckheyt by den Jonckheer Chriſtoffel van Yſſelſteyn opgebrocht was/ eñ het Huys van Blyenbeeck/ als ſijn eyghen/ voor hem ſelven inghenomen hadde/ was ghedwonghen hem in de beſcherminghe van den Prince van Parma te begheven/ die in het belegh van het voorſchreven Huys/ hem byſtant dede. Deſen Schenck/ alſo hy cloeck ende dapper was/ ende in Crijchſhandel opghebrocht/ heeft den Prince van Parma diverſche groote dienſten ghedaen/ als wy vooren verhaelt hebben. Namelijcken/ hy ghewan den ſlach op de Herdenberchſche Heyde/ ende meer andere groote aenſlagen: hy ghewan hem oock de Stadt van Nimmeghen hy hielp oock met ſijn cloeckheyt ende behendicheyt de ſtadt Breda onder Parma brenghen/ over de welcke hem dochte dat hy wel het Gouvernement verdient hadde/ twelck de Heere van Haultepenne/ ſijnde van den huyſe van Barlaymondt/ ghegheven werde. Alſoo hy oock in Parmas dienſt tweemael ghevanghen was/ eerſt van den Heer van Kurtſbach/ daer nae van den Heer van Hoochſaten/ ſoo wy verhaelt hebben/ heeft hy luttel behulp oft gunſte by Parma ghevonden/ waer door hy merckte dat hy ghenoech veracht ende verſtooten was/ t'zy door afgunſte oft miſtrouwen/ ende heeft daeromme geresolveert den dienſt des Conincx ende van Parma (midts dat hy gheen Vaſſael en was) te verlaten. Ende heeft hem alſoo inde Maent van Mey in dit Jaer M. D. Lxxxv. in dienſte begheven van Grave Adolphs van Nieuwenare/ Meurs ende Alpen/ Gouverneur van Ghelderlandt/ die den krijch ghevoert hadde van weghen den Cuervorſt van Colen Truckzes/ wiens querelle inmette geunieerde Landen vermengt was. Aldus heeft Schenck den dienſt vanden machtighen ende victorieuſen Coninc van Spangien verlaten/ ende heeft vercooren den dienſt van ſmalder heerſchappije/ om te helpen uytvoeren die querellen van een verdreven Vorſt/ die nu in alle menſchen oorlooghen verre onder lach/ nae dat doen der Genuieerde Landen ſaken ſtonden/ daer hy mede verbonden was.

Deſen Schenck/ om te bewijſen ſijn trouwicheyt heeft ſijn Caſteel van Blyenbeeck den Grave van Meurs overghelevert met andere plaetſen meer: Voorder verclarende ende ontdeckende diverſche practijcken ende intelligentien die hy binnen verſcheyden plaetſen ende ſteden der Staten hadde/ daer hy boven alle andere re in ſijnen tijdt wel de ſubtijlſte/ behendichſte eñ cloeckſte in was/ hy noemde Venlo ende meer andere/ daer in verſien wert: voorder wat middelen hy wiſt om andere ſteden te ghewinnen/ ende nam noch in inde Maent van Mey/ het Slot Overaſſel te Bleberch inne by de ſtadt Grave/ om den Heer van Haultepenne een voordeel af te ſiene.

Nieuwenare Villers eñ Schenck/ by Taxis gheſlaghen/ den xxiij. Junii.

Corts hier na den xxiij. Junii heeft deſen overſten Schenck met den Grave Adolf van Nieuwenare/ Meurs/ Lijnborch/ Alpen/ etc. ende den Maerſchalck Joos de Soete Heer van Villers Gouverneur van Wtrecht/ eenen hoop volcx by een vergadert (op eenen aenſlach int Stift van Wtrecht) tot Ameronghen by Wijck/ maer eer ſy wel vaerdich waren/ heeftſe den Gouverneur van Vrieſlant Verdugo/ door Jan Baptiſta de Taxis met een meerder hoop volcx doen onverſiens beſpringhen/ ende by een Boſch laghen ofte embuſcaden ghelept hebbende/ heeft hy die van alle canten aenghevallen/ daer wel gheſtreden werdt/ maer by ghebreck van een Cornet Peerden dat ſijn plaetſe niet wel bleef houdende/ zijn de Nieuwenaerſche ghevlucht: Den Grave ſelve met Schenck te Wijck binnen vluchtende. Maer den Maerſchalck Villers ſeer ghequetſt zijnde/ bleef ghevanghen/ met ontrent dertich andere: Villers/ wildemen by Juſtitie ter doodt executeren/ om dat hy int overleveren vant Stedeken Bouchain/ overlanghe/ onrechtelijck ſoude ghehandelt heben/ maer naemaels is hy daer noch afghecomen voor groot rantſoen/ ende andere ghevanghenen.

Maerſchalc Villers ghevanghen.

Deſe victorie van Taxis was ſeer gevordert/ nae langhen ſtrijt ende twijffelachtighe victorie/ by de twee Sonen vanden Grave vanden Berghe/ die met eenen hoop verſche Peerden/ recht ten tijde te hulpe quamen. Deſe Sonen jonghe Graven vanden Berghe/ zijn des Princen van Orangien ſuſters ſonen/ by den ſelven Prince genoech opghetoghen/ maer midts haer Vader den Staten ſuſpect was/ hadden ſy de partye van den Coninck aenghenomen.

De twee jonghe Graven vanden Berghe oorſake van Taxis victorie by Amerongen.

Nieuwenare ende Schenck haer volck weder by een ghebrocht hebbende/ maeckten Schanſſen tuſſchen Vyanen/ Wtrecht ende elders/ ende Schenck creech corts weder een cleyn vergeldinghe van ſijnen vyant/ ſlaende twee Cornetten/ ende daer nae haddenſe eenen aenſlach op Groeninghen/ met eenighe van binnen: Maer alſoo tſelfde ontdeckt wert/ vertrocken ſy wederomme.

Actien in Vrieſlant eñ Overijſſel in Mey.

Graef Willem van Naſſouwen/ Gouverneur der Staten over Vrieſlant/ nam den xxij. Mey een ſterckte/ ghenaemt Slykenborch/ inne/ tuſſchen den Kuynder ende Steenwijck/ oock Oldemerct/ beyde plaetſen die wel gheleghen waren. Daermede dat ſConincx Gouverneur Verdugo/ de Seven wolden ende andere plaetſen daer ontrent/ grooten brantſchat afghedronghen hadde/ waer door Verdugo van daer moeſte trecken/ die oock in Overijſſen/ Rha/ Rechteren/ Ruterbeeck ende Schulenborch ghedronghen heeft/ ende het Lantſvolck daer ontrent ſeer gheplaecht/ hy nam oock de Schanſſe van het Berchſhooft te vooren in Junio inne.

Houwelick vanden Jonghen Vorſt van Cleve de xv. Junii.

Den jonghen Vorſt van Cleve Johan/ diemen met Biſdommen ende Gheeſtelicke goederen meynde gheweldich te maken/ heeft nae de doodt van ſijnen oudtſten Broeder/ die in Italien gheſtorven was/ den xv. Junij tot Duſſeldorp met groote feeſte ghetrout Jacoba/ de Dochter van den Marckgrave van Baden. Deſen jonghen Vorſt heeft hem met ſijnen Raet inde Nederlantſche oorloghe/ tot de Spaenſche regieringhe gheneycht ghetoont. Maer hy is ten leſten ſimpel/ cranck ende ſlecht van ſinnen gheworden/ ende de vrouwe ſeer partijdich zijnde/ is de Spaenſche zijde toeghedaen ghebleven.

Hertoch van Savoyen trout Coninc van Spaengiens tweede dochter/ den x. Meert. 1585.

Den Coninck van Spaengien heeft ſijn tweede dochter Infante Catharina/ gheboren vande oudtſte dochter van Vranckrijck in Saragoſſa/ in Spaengien ten houwelijck ghegheven aen Carolus Emanuel Hertoch van Savoyen/ den thienden Meert M. D. Lxxxv. de welcke in Junio met haren man den Hartoch/ na Italien/ ende ſoo in Savoyen trock/ eerſt rijckelick beſchoncken zijnde vanden Coninck/ desghelijcx alle haer ende des Hertochs Hofgheſin. Den Hertoch werdt oock vereert vanden Coninck met hooghe tijtels/ als Stadthouder des Conincx/ door gantſch Italien/ uyt oorſake/ alſmen ſeyde dat de Dochter haer beclaechde dat ſy maer een Hertoch en troude/ alſoo ſy Coninckljjck opghebrocht/ ende ghewoon was Coninckljjcken ſtaet te houden/ twelck des Hertochs incomen qualic conde verſtrecken: Sy baerde hem den tweeden April M. D. Lxxxvj. eenen ſone Philips Emanuel ghenaemt/ ende daer naer meer andere kinderen.

Gheſchencken des grooten Turcx aen den Coninck van Spaengien.

Aen den Coninck van Spaengien/ werde in deſen tijdt een Legaet gheſonden vanden Turckſchen Keyſer/ ghenaemt Belgh Soliman/ met brieven hem congratulerende vanden onderlinghen vrede ende victorien over ſijne vyanden/ ende brocht mede tot vereeringhe/ ſoomen ſeyde/ deſe gheſchencken/ als/ vier Leeuwen met gouden Halſbanden ende letteren/ twee Hackenye Peerden van natueren wit/ ſwart ende blau gheplact/ twaelf ghedamaſquineerde Turckſche Sweerden ofte Sabels met goude vercierſelen/ ende ſes Schilden ſeer coſtelick ende conſtelic/ twaelf Eenhoorns elck van ſeventhien palmen/ voorts Veltcoetſen/ Kiſtkens met alderley Pluymen/ ende veertich Beſoar-ſteenen van veerthien oncen tſtuck/ vier Meſcokers ende Meſſen met gheſteente ende gout verciert/ coſtelicke Tapitſeryen daer des Conincx victorien in ghewrocht waren/ met Schilden ende andere coſtelicke fraycheyt/ altſamen wel geſchat weſende/ vijf hondert duyſent Ducaten weert te weſen.

Geſchencke des Sophy van Parſien aenden Coninck van Spaengien.

Den Sophy van Perſia ſont oock Gheſanten ende giften aen den Coninck/ begeerende van hem aſſiſtentie teghen den Turck: De giften waren vreemt/ ſeltſaem/ oock coſtelick ende conſtelic/ als Jachthonden van diverſche coleuren/ Tapijten met de Hiſtorie vanden grooten Tamerlanes daer in ghewrocht/ Jachthoornen/ diverſche plumagien/ glaſen die niet breken en conden/ ende coſtelicke Coetſen/ inde gordijnen victorien ghewrocht/ alles ſeer coſtelick/ ſo Michael van Iſſelt ſchrijft.

Nuys by de Grave van Meurs eñ Cloet inghenome den x. Mey.

De Grave van Nieuwenare ende Meurs/ Gouverneur van Ghelderlandt/ metten Hopman Herman Frederick Cloet/ ende meer andere/ hebbende een deel Krijchſvolcx uyt de byligghende Garniſoenen vergadert/ ende doen beſpieden waer de ſtadt van Nuys/ int Biſſchopdom van Colen gheleghen (door het belegh van Hertoch Carel van Borgongien/ over hondert Jaren ſeer befaemt) onſterckſte was/ ende dat nae by de plaetſe een Smits winckel was/ met ghereetſchappe om een Poort open te breken/ ſoo hebben ſy den thienden Mey de ſtadt opt weeckſte doen beclimmen met Leeren: die overgheclommen waren/ liepen tot den beſpieden Smits winckel/ ende vonden ghereetſchappe/ ende braken een Poorte open/ alwaer den Grave met ſijn Peerde volck innegecomen is/ eñ de Marckt in nam: Waer mede de Borgherye ghewect zijnde/ ſtelden eenighe haer te weyre. Maer met de doot van veerthien perſoonen zijn de ander verloopen/ ende hebben haer gheſalveert. De Stat was rijck/ midts datter veel goederen van Colenaers ende Landtvolck daer binnen waren/ dat al ghebuetet wert. Daer werde Gouverneur gheſtelt den voorſchreven Overſten Herman Frederick Cloet/ een cloeck Krijchſman/ die met ſijn Garniſoen dede afloopen eñ brantſchatten rontomme het Stift van Colen.

Den Vorſt van Cleve dede daer teghen over/ aen dander zijde des Rijns/ een ſchanſe opbouwen/ om haer excurſien van ſijn Landt te weyren. Want die van Hollandt hadden vrije vaert des Rijns tot Colen toe.

Ruroort by Schenck ingenomen.

Marten Schenck creech oock Ruroort inne/ een Stedeken op den Rijn gheleghen/ daer de Rure uyt Weſtphalen in den Rijn valt/ niet verde van Doeſburch: hy dede allenſkens eenich van ſijn volck daer binnen gaen/ die hem ſnachts inhielpen/ doende tſelve terſtont met Bolwercken ſtercken.

Egmont teghen Lanoue gelost/ op ſeer onredelijcke voorwaerde.

Den ghevanghenen Grave Philips van Egmont/ die lange op Rammekens in Zeelandt gheleghen hadde ende nu in Hollandt ghevoert was/ midts dat hy ſeer onpatientich in ſijn ghevangeniſſe was/ ende door tuſſchenſpreken van vrienden/ ten leſten voor den Heere van Lanoue/ die nu vijf Jaren ende een half oock ghevanghen gheweeſt hadde/ los ghecomen/ die hem tot Ninoven voor ſijn ghevanckeniſſe voor Inghelmunſter ſelve ghevanghen hadde: Maer Lanoue (hoe wel hy van minder ſtate was) moſte noch ſwaerder conditien ende Contracten aengaen/ eñ den Coninck van Navarra tot borghe ſtellen/ die ſijn goederen in Vlaenderen voor hem moeſte ſpanden/ tot de ſomme van hondert duyſent Croonen/ dat hy de Wapenen niet draghen ſoude teghen den Coninck van Spaengien: hier toe moeſte hy noch aen den Coninck van Vranckerijck verbonden weſen geen wapenen te dragen tegens hem/ ſonder ſijn expres ghebodt/ als zijnde ſijn Over-Heere: noch moeſte hy den Hertoch van Lotringen ende Hertoch van Guyſe mede tot borge ſtellen/ dien hy moeſte alle ſijn goeden tot contreborghe verbinden/ ende ſijnen tweeden ſone een Jaer in oſtagie gheven/ tot de ſomme van hondert duyſent Croonen/ ende teghen hem ende Guyſe niet te dienen/ ende andere conditien/ ende alſoo wert hy los. Sijnen outſten ſone/ de Heer van Tiligni/ bleef opt Caſteel van Doornijck noch ghevanghen/ die namaels voor ettelijcke Spaenſche Heeren verloſt werde. Welcke ſtrengheyt over vreemde gebruyckt/ heeft vertoont die groote verachtinghe des Nederlantſchen Adels/ als die van meerder qualiteyt/ eenen vreemden ende minderen niet hebben overwegen connen. Maer men heeft den Grave van Egmont met ſchoone beloſten ende met het Gulden Vlies vereert/ eñ alſoo ghecontenteert. Lanoue vertrock nae Geneven/ ende van daer ghecomen zijnde/ heeft hy nochtans de wapenen teghen den Lottringſchen Hertoch ghevoert/ int beſchermen van Sedan. Maer doort ghebodt ende by conſent des Conincx van Vranckrijck ſijn Overheere.

Nederlantſchen Adel by de Spaegiaerden luttel geacht.

Omtrent deſen tijdt zijnder oock diverſche aenſlaghen op Groeningen gheweeſt/ ende om die te benauwen hebben die van Hollant ende Weſtvrieſlant ghemeynlijck Schepen van oorloghen op de Riviere vande Eems ghehouden/ midts dat ſy van Eemden al haer gherief van victalie/ Coren ende zout/ ende nootdruft hadden/ oock om dat ſy wiſten hoe dat den Prince van Parma practiſeerde om ſelve van de Eems meeſter te weſen/ met intentie om die te gebruycken tot ſijn aenſlaghen vande Spaenſche Armaden/ ende ſelve om die Stadt Eemden te ōmeeſteren/ die den Coninck van Spangien (om tot ſijn volcomen vermeten ende meyninghe te comen) in ſijnen wech was/ ſoo wel als Colen Luyck/ Aken/ Weſel/ ende meer andere ſteden.

Staten ſchepen houden de Eemders den tweeden November.

Als nu de Staten van Hollandt ende van de andere Provintien niet en wilden eenige Schepen nae Eemden laten paſſeeren/ ſoo ſont den Grave ende die Stadt Eemden dickmael aenden Admirael vander Statiſche ſchepen/ ghenaemt Capiteyn Knoop/ ende oock aende Staten van Hollandt ende Vrieſlant ſelve/ haer daer over ſeer beclagende. Maer alſo ſy vande Staten/ oock vanden Admirael niet dan ſchoone woorden eñ uytſtel van tijde tot tijde en vercreghen/ tot dat haer aenſlaghen mochten te paſſe ghebrocht worden/ ſoo hebben die van Eembden ſes Schepen van oorloghen toegheruſt/ ende noch meer Jachten/ midts dat ſy nu wel veertich van hare Schepen met alderhande goederen gheladen/ van diveerſche plaetſen comende/ aenghehouden ſaghen. Met deſe ſix Schepen ende Jachten zijn die van Eemden den tweeden November afghevaren/ gheweldelijcken verſoeckende aen der Staten Admirael ontſlaghinghe van hare Schepen. Den Admirael die alreede met alle ſijn ſchepen nederwaerts ter Zee afghevaren was/ by Berchum op ſijn voordeel ligghende/ heeft reſolutelijcken gheantwoordt/ dat hy noch gheenen laſt van ſijn meeſters en hadde. Maer ter wijle dat daer op/ weder na Eemden om vorderen laſt ende raet gheſonden werde/ ſoo iſſer den vijfden November een ſoo grooten tempeeſt van winde opgheſtaen/ dat alle de Schepen werck ghenoech hadden om haer te berghen. Het ſchip vanden Admirael der Staten ſonck inden gront met alle ſijn gheſchut/ den Admirael Knoop conde ſelve qualijck ſijn lijf in een ander Schip verberghen. Den Admirael van Eemden moeſte oock ſijnen maſt afhouden/ met meer andere. Alſoo by Godes handt alles verſtropt zijnde/ ſo zijn de Coopvaerders vry nae huys gheſeylt/ oock mede de Eemdiſche Oorlochſchepen/ die eenen Eemder Edelman/ ghenaemt Joncker Onne van Ewſen/ by ongheluck ghevanghen creghen/ die den Staten diende/ ende voerden hem na Eemden. Waer door by Godts goede voorſichticheyt door tempeeſt een vyandtſchappe ghewee rt werde/ die apparent ſcheen te rijſen tuſſchen die van Eemden ende de gheunieerde Landen. Den naeſten Soomer zijn de Statiſche Schepen daer weder comen voorligghen/ ende hebben wederom de Schepen aengehouden: Maer ſy zijn den xxiiij. Juny met malcanderen verdragē/ door tuſſchenſpreken vande Enghelſche/ hoewel ſy daer nae dickmael weder oneens ghewoorden zijn.

De Eemdiſche ſchepen teghen de Statiſche gheruſt werden door tempeeſt ghe-ſcheyden/ de vijfden November.

Schanſen van Yſſeloort ende Berchhooft/ by de Staten ghewonnen in October.

De Enghelſche onder den Overſten Norrits/ die int eerſte overghecomen waren om Antwerpen te helpen ontſetten/ hebben met den Grave van Nieuwenare ende ſijn volck de ſchanſſe van Yſſeloort/ ghelegen daer de Yſſel inden Rijn loopt vijf hondert paſſen van Arnhem/ ende by Verdugo onlancx ghewonnen/ wederomme belegert/ de welcke nae groote teghenweer/ ende by gebreck van Buſcruyt ende Loot/ ten leſten in October haer op ghegeven werde/ van waer ſy oock trocken voor de Schanſſe van Berchſhooft/ die haer oock opgheghevcn werdt/ met een Turcks Capyteyn/ die daer commandeerde.

Den Grave Karel van Mãſvelt/ zijnde met de principaelſte Regimentē wel vier duyſent ſterck/ meeſt oude Spangiaerden/ is uyt het Landt van Ravenſteyn ghetrocken over de Maſe inde Bommel-weert/ om daer profijt te doen/ maer vindende tot Herwerden groote Wateren/ ſoo is

hy

1585.

De Spaengiaerden tot Empel by hooge wateren ende schepen beset/ quamen by gheluck daer van/ den xij. December.

hy ghedwonghen weder te keeren / logerende tot Empel ende daer ontrent / tuſſchen ſHertogenboſch ende het Eylant van Bommel / alwaer ſy ſoo door het doorſteken vande Dijcken byden Grave van Hohenlo / als door de hooghe Wateren der Riviere / haer teſtont beſloten ende beringhelt vonden / midts dat Hohenlo van Dordrecht ende elders / Schepen / Heuden / Playten / Galeykens ende Schuyten hadde doen comen / dieſe ſo beſettede / dat ſy in grooten hongers noot quamen / ende in alderley deſperatie ende gebrec / logerende alleenlick op de Dijcken / hooghe Lant ende Kercken / ſonder vyer / zijnde den elfſten ende twaelfſten December / inden couden Winter / ende ſonder hope van te moghen ontcomen. In deſen ſtaet zijnde / veranderde het weder / ende begonde te vrieſen / het welcke de Grave van Hohenloos ſcheepkens dede vertrecken / overmits dat ſy vreeſden te bevrieſen / ende te voet over het Ys beſpronghen te worden: maer den Vorſt oft het vrieſen niet continuerende / ende een ſchanſſe op een plaetſe ghenaemt Locht verlaten zijnde / door quaet beleyt / ſoo zijn de Spaengiaerden ende het ander krijchſvolck / miraculeuſelick daer van geraeckt / den twaelfden Decembris / met behulp van die van ſHertoghenboſch / die met veel ſchuypten haer te hulpe quamen / ende met alderhande nootdruft ſpijſden.

Parma vereert die van ſHertoghenboſch / om de aſſiſtentie de Spaengiaerden gedaen.

De Prince van Parma tot Bruſſel in tryumphe zijnde / van ſijn blijde ende nieuwe incomſte aldaer / werdt hier van gheadverteert / ende trock terſtont derwaerts: Maer als hy tot Herentals by den wegh / van haer afcomen hadde verſtaen / ſoo keerde hy weder / ende heeft hooghelick de ſtadt van ſHertoghenboſſche bedanct / den armen aldaer met tachtich Oſſen beſchenckende / ende de ſtadt met eenen vergulden Kop vereerende.

De Grave van Nieuwenare ende Meurs / met Schenck / hadden wederomme practijcken ende ſecreet verſtant met eenighe binnen Nimmeghen ghecreghen / die ontrent de mueren woonende / daer ſouden een gat door breken / alſoo bycans gedaen was als het ontdeckt werdt: ende werden alſoo wederom bedroghen. Daer nae hebben ſy haer krijchſvolck / oock mede de Enghelſche inde Betuwe ghebrocht / ende inde byliggende Dorpen gheleghert / ende een vierkante Schanſſe teghen over Nimmeghen ghebout in November / waer upt ſy met grof gheſchut de Stadt beſchoten / ende meynden oock met vyerighe clooten den brandt inde Stadt te ſchieten: dan alſo daer maer een huys of twee in brant quam / wert het gheſliſt. Sy hadden oock een cort ſtuck gheſchuts / een Mortier genoemt / om groote vyerighe clooten inde Stadt te ſchieten: maer de [illegible] te cort zijnde / ende de Riviere te breet / en conde niet toelanghen: ende alſoo was het alles te vergeefs.

Schanſſe teghen over Nimmegen / gemaeckt in November.

Haultepenne verjaecht der Staten volc van Nimmeghen.

Den Heere van Haultepenne / heeft daerentuſſchen oock binnen Nimmegen ende daer ontrent / mede ghereetſchappe van Schepen / Ponten ende Schuyten ghemaeckt / om ſijn volck over in de Betuwe te ſtellen / ende dede die de Riviere op trecken tegen over Bommel / van waer ſy de Hollandtſche ſchepen / upt vreeſe wech dreven. Dit geſchiede ontrent den veerthienden ofte vijfthienden December / als de Wateren ende vloeden vande Wale door ſneeu ende reghen nu ghemindert waren. Ende alſoo Haultepenne ontrent ſes duyſent mannen ſoo te voete als te Peerde over ghevoert hadde / ſoo hebben de Nieuwenaerſche ende Enghelſche haer logementen te Lent ende Ooſterholt in brande gheſteken / ende verlaten. Ende alſo Haultepenne hem gheliet de Schanſſe teghen over Nimmeghen te belegghen / hebben de Statiſche die oock verlaten: Ende die van t'Slot Doornich met meer andere / ſalveerden hen inde omliggende ſteden van Thielt ende Aernhem.

1586.

Haultepenne verbolghende ſijn victorie / heeft meer diverſche cleyne ſloten ende ſchanſſen inghenomen / als t'Slot van Duckenborch: ende t'volck dat inde Schanſſe van Berchſ-hooft lach / is oock verloopen / met andere die Haultepenne in nam / ende trocken doen van daer om de ſtadt Grave te belegghen.

In Brabandt heeft de Prince van Parma met ſijn Spaengiaerden oock eenen aenſlach gehadt op den Cloender / Rogghenhil / ende Geertruydenberghe / met behulpe vanden Vorſt: maer het was oock alle te vergheefs.

Taris ſlaet Staten volc tot Borum in Vrieſlant den xxvij. Januario / 1586.

Taris den Luytenant van Verdugo / Gouverneur in Vrieſlant / heeft deſen Winter in Januario de Garniſoenen vergadert / ende is in Weſtergoo ghevallen / als hy nu door den Vorſt over het Ys alomme comen conde / ende heeft veel plaetſen / als Worcum / Hindeloopen ende Couden berooft ende gheplondert: Maer alſoo het begonſte te dooyen / is ſijn volck oock vertrocken: ende hebben te Winſum ende Ryp / daer het Landtvolck vergaderden / die aldaer gheſlagen. Daer nae werdt by Hopman Steyn Maltz / een cloeck Denemercker / Luytenant van Graef Willem van Naſſouwen ende ſijn Broeder eenich krijchſvolck tot Borum vergadert / ontrent een mijle van Leuwaerden / daer Taris met ſijn Peerdevolck ende voetvolck die beſettede ende beſprongh / dat ſy haer inde vlucht begaven / veel doot blijvende / als ſy haer wel ghewert hadden. Daer bleef ghevanghen den voorſchreven Steyn Maltz / met veel andere vanden Vrieſchen Adel. Van Taris zijde bleef Graef Oſwald / ſone van Grave Willem vanden Berghe / zijnde van ſijn eyghen volck in een ghenomen Vaendel ghewonden / by erreur doorſteken / ende ſijnen Broeder Graef Harman ghequetſt. Daer bleef oock Hopman Hendrick van Delden / een cloeck ende befaemt Capiteyn: Dit gheſchiede den xxvij. Januarij / 1586.

Appio Conti no door Schenck gheſlaghen.

Onder den ſelven tijdt / Schenck vallende upt Venlo / ſloech een hoop Spaengiaerden over geen zijde der Maſe / datter weynige van ontquamen: ende te vooren een Bende Italiaenſche Peerden onder Appio Conti / die meeſt verſlaghen ofte gevanghen werden.

Den Coninck ſent Parma meer gelt en volck toe.

Den Coninck van Spaengien verſtaen hebbende de hulpe die de gheunieerde Landen vercreghen vande Coninginne van Enghelant / heeft den Prince van Parma oock hulp toegheſonden van gelde / door verſcheyden weghen / midts het krijchſvolck alomme ghemutineert was. Daer quamen oock vanden Coninck gheſonden / den Marquis van Guaſto ende van Peſquara / van den huyſe Davalos / met andere: Deſen Marquis wert Overſte vant Peerdevolck onder Parma ghemaeckt.

t'Gulden Vlies in verachtinghe.

Den Coninck heeft oock om de herten der Nederlandtſche Heeren te ghewinnen / het gulden Vlies aen ettelicke gheſonden / als aen den Grave van Arenberch / aen den Marquis van Varrabon / van Vergi / Egmont / Barlaymont / Montigni / ende heeft tſelve noch andere beloeft: Maer midts het miſbruyck / ende d'oorloghe Civile / ende afweſen des Coninckx / is de heerlicke magnifique ordre des gulden Vlies / de eere des huys van Borgongien / ghenoech in verachtinghe ghecomen. De Prince van Parma ſelve is met het gulden Vlies oock vereert gheweeſt / als wy gheſeyt hebben: oock mede is hem gherestitueert het Caſteel van Playſance / daer het Spaenſch Garniſoen voor ſijnen ghedaen dienſte uytghelicht wert. Den Paus ſont hem oock ſommighe ghebenedijde

Nederlantſche Adel met vele Titelen vereert.

benedijde giften. Den Coninck vereerde veel Nederlandtſche Heeren met Titelen van Graven ende anders/om de ſelve in goede gheregheltheyt te behouden.

Jaer getijde t'Antwerpen over de Fräſche Furie vanden xvij Januario.

Tot Antwerpen heeftmen den xvij. Januarij gheordineert een Jaer ghetijde te houden/met ſolennele proceſſien/over het uytdrijven ende uytſlaen der Franſoyſen / dat doen drye Jaer gheleden was/gheheeten de Franſche furie/ter eeuwigher memorie van de nederlage des Hertochs vã Anjou / die doen Hertoch van Brabandt was/ daer de Roomſche Catholijcken haer ſelven de meeſte eere van toeſchrijven/dat de Gereformeerde wederſeyden.

Den Paus Sixtus de vijfde / die van een Minnebroeder tot het Pausdom ghecomen/eerſt Felix Pernetus ghenoemt / gheboren op een Dorp Montalto by de ſtadt Forniano int lant Marcha Ancona van ſlechte Ouders/ maer opcomen door cloeckheyt ende gheleertheyt/ heeft gheregneert meer van vijf Jaren. Sterf 27 Auguſti 1590. heeft hem in ſijn regiment wonderlijck ende ſeltſaem ghedragen/ende heeft de ſaken des Coninckx ende van Parma ſeer ghevordert in Nederlant met ſijn Bullen/ende met andere eerẽ aen te doen. Hy is ſeer hoochmoedich ende magnifijck gheweeſt / ende heeft een groot heerlijck ſtuck tot Roomen aengevanghen/twelck te vooren by velen wel ghewenſt ende ghetracht / maer niet volbracht en was: te weten/om de ſtadt Roomen te vercieren/ ſoo heeft hy den Obeliſcus vaticani, uyt eenen vuylen hoeck verſedt. Deſen Obeliſcus is eenen ſoliden heelen ſteen / die uyt de Steenrotſe van Theben in Egypten ten tijde vanden Keyſer Auguſtus voor Chriſtus gheboorte ghehouden is/nae Plinius ſchrijven/ ende lanckx de Riviere Nilus in Zee / ende alſoo tot Roomen ghebrocht/ten coſte van Cayus ende Nero Keyſeren/ende in Circo Vaticano opgherecht/ daer hy nu ontrent ſeſthien hondert Jaren gheſtaen hadde. Deſen gheheelen oft ſoliden ſteen is lanck hondert ende ſeven voeten / beneden breet aent vierkant twaelf voeten / ende boven ſes voeten aen elcken vierkanten cant: opgheweghen weſende/ was ſwaer gevonden neghen hondert ſeſſenvijftich duyſent/ende hondert achtenveertich pondẽ. Deſen ſteen heeft deſen Paus Sixtus met ſeer wonderlijcke inſtrumenten/ende Machijnen van Balcken/met veertich Windaſen/ ſevenentſeventich Peerden / ende neghen hondert arbeyders doen oplichten / vervoeren ende weder oprechten aldaer voor ſinte Pieters Kercke/op een ſchoone groote plaetſe/verheven hoogher boven der aerden dan hy te vooren ſtondt / op ſijn Pedeſtael veertich Roomſche palmen/ boven daer op wert gheſtelt een heylich gheconſacreert Cruys: Dit alles heeft ghekoſt ontrent tachtich duyſent Ducaten. Dierghelijcke ſteenen oft Obeliſcus heeft hy meer opgherecht ende verſtelt.

Paus Sixtus recht te Roomen een Obeliſcus op/weghende neghen hondert ſeſenvijftich duyſent: ende hondert acht enveertich ponden.

Meer andere dierghelijcke hoochmoedighe daden heeft deſen Paus aenghevangen om Roomen te vercieren / als oock heel ſtraten ende teerlinghen van huyſen / daer Cloosters in ſtonden/ heeft hy doen afbreken ten gronde/op dat de twee ſtatuen/ofte beelden van S. Pieter ende S. Paulus/ die hy op de oude Colomnen van Traianus deen/ ẽ dander op die van Anthonius Keyſeren hadde doen ſettẽ malcanderen ſouden int geſichte ſtaen. Hy heeft noch een Gaſthuys ghebout by dẽ Tyber voor de arme gequetſte/lamme ẽ creupele/die haren coſt niet winnen condẽ/ende beſette ofte begaefde dat noch met xv. duyſent Ducaten jaerlicx tot onderhout. Dit Gaſthuys is ſo groot ẽ wijt datter twee duyſent menſchen in herberghen conden met ſulcken ghemack/ dat ſy malcanderen niet en beletten noch becommeren/ ende geeftſe daer den coſt ende cleeren.

Sixtus timmert een Gaſthuys.

Hy heeft oock op/ in een troſoor ofte in een ſchat-kiſte ghelept in ghelde tweehondert duyſent Ducaten/ eenlijck om arme dochters / die gheen houwelicx goet en hebben/eerlijck ten houwelijcke uyt te beſteden ofte geven. Heeft noch hondert duyſent Ducatẽ uytbetaelt om Cooren ende provande voor de ſtadt Roomen/in voorraet te verſien ende te verſorghen.

Geeft 200. duyſent Ducaten om arme dochters te trouwen. Noch 100. duyſent Ducaten tot de traet van Cooren.

Beſtelde noch een rente jaerlicx / van 300. duyſent Ducaten/om daer mede jaerlicx ghevanghenen te verloſſen ende dierghelijcke wercken van Charitate te doen/ noch hondert duyſent Ducaten eens/ om Kercken ende andere ſanctuarien op te rechten. Heeft oock op den Berch Quirinael/ zijnde t'ſomers een ſeer luſtighe plaetſe dan eenlijck ghebreck van water hebbende/een aquaductus ofte waterleydinghe ghebrocht/ coopende vandẽ Heere Martio Columna voor vijfentwintich duyſent croonen een oorlof/ om water van ſeer wijt van daer te brengen tot op deſen Berch/ datmen onmoghelijck rekende/ende hoe wel dat hy daer over beſpot werde/ſoo heeft hy dat nochtans volbrocht/binnen 18 Maenden tijts / daer over men daghelijcx hielt werckende twee / dickmael drye ende altemets vier duyſent menſchen/ ende coſten hem wel twee hondert ende tſeſtich duyſent Ducaten / ten leſten brocht dat ſchoon Fonteyn water int Pallays van Suſanna/ by Diocletianus baden / daer hy een ſchoon bat ofte Fonteyne oprechte/daer dit water inviel / ẽ liet dat na ſijnẽ name Felix/dat is geluckich noemen.

Rente om gevanghenen te loſſen.

Maeckt een Aquaductus op den bergh Quirinael.

Boven alle deſe heerlijcke daden ende gheſtichten/heeft in de vijf jaren ſijns regiments / getimmert een Bibliotheca ofte Librarije/ dat is een plaetſe daermen alderhande Boecken bewaert/ ende daer een yeghelijck vrijen toeganck mach hebben om te ſien ende leſen/ſonder ſijnẽ coſt/ende dat in Vaticano d'welck is een plaetſe nu Bolvedere ghenoemt/dit gheboutſel was groot / lanck ende breet/beſchildert mette figueren van alderhande ſcientien / vrye conſten ende deuchden ofte virtuyten / ende van als dat tot de ſtudien ofte leeringhen belanght// over d'een zijde zijn geſchildert de ſeſthien principale generale Concilien/van de Roomſche Kercken met haer inſcriptien/over dander ſijde de ſchilderien ofte conterfeytſels van alle de hooghe gheleerde die oyt beſaemt inde Weerelt gheweeſt zijn/ende al wat meer tot die gheleertheyt dienlick is. In deſe librarie/heeft hy alle de Boeckẽ die van oudts in Vaticano waren doen brenghen / ende t'ghetal ſeer vermeerdert/ rechtende oppe twee ſteenen Tafelen / in d'eene ſchrijvende/hoe dat deſen Paus/ Sixtus Quintus de Apoſtoliſche Librarie/van ſijn alderheylichſte voorſaten Pauſen/die ſelve S. Pieters ſtenuers ghehoort hadden/ die inde eerſte opſpringhende Kercke begoſt was/ende daer na de Kercke tot vrede ghecomen te Laterane opgherecht was/ẽ ſints in Vaticano ſeer van Nicolaes de 5. vermeerdert/ende van Sixtus de 4. ſeer verciert/tot verſekeringhe vant ghelooue ende outſte Kerckelijcke diſiplyne onderhoudinghe/etc. daer bewaert/ ẽ met veel cierlijcke ſchilderyen gheſtoffeert/ den gheheymen liefhebbers der Studien ter eeren/ Anno 1588. de ander Tafel hiel in de Wetten/ tot de librarije noodigh/als te onderhouden/ dat niemandt de Boecken mochte veranderen/ wegh voeren ofte nemen / t'ſy Officieren / Meeſters/ ofte bewaerders der ſelviger/wie hy oock ware/ ſonder expres bevel ende oorlof onder des Paus handt blijckende/ op pene van excommunicatie/ waer van niemant ſoude vermoghen hem te abſolveren dan den Paus ſelve.

Bouwt een treffel Lybrarie.

By deſe publijcque Librare maeckte hy noch een particulier ghebouw met huyſinghen voor de Officieren/ ende loginenten om gheleerde lieden te Herberghen/etc.

Sixtus de 5. bout ooc een Druckerye.

Om niet te ontbreken/ rechte hy op niet verre van daer een Druckerye/ van alle behoefte voorſien/ daer dat de oude Boecken/ noyt te vooren ghedruckt/ oock andere diemen nerghens meer en vant/ mochten op nieus ghedruckt worden: desghelijcks oock Boecken die by de Ketters vervalſt waren/ ende dierghelijcke/ over deſe Druckerye ſtelde hy Domitium Baſæ, dien hy dede tot dien eynde tellen 20. duyſent Ducaten.

Vergadert eenen ſchat.

Int eerſte Jaer zijnder heerſchappye rechte hy op een Schatcamer/ int Caſteel van S. Angel/ daer hy een Millioen/ ofte thien hondert duyſent Ducaten in leyde/ int eerſte Jaer/ ende int tweede/ derde/ vierde ende vijfde Jaer/ jaerlicx een Millioen/ tot dat hy daer vijf Millioenen in gheleyt hadde/ makende een Wet/ dat niemant daer van eenen penninck nemen mochte/ ten ware voor eerſte/ dat generalick alle Chriſten Princen in een verbondt traden/ om oorloghe te voeren om t'heylich landt van Jeruſalem te winnen/ ende alſmen dan in vyants landt ſoude ghetreden zijn/ ſoudemen moghen deſe Schatcamer openen: ten anderen/ wanneer ſulcken dieren tijdt voortquame/ dat het volck van hongher ſoude moeten vergaen/ t'ſelfde waer oock van tijden in groote peſtilentie te verſtaen: Ten derden/ ſo eenighe Chriſtelicke Provintie/ ofte vanden Turck/ ofte vande vyanden der Kercke overvallen/ in blijckelick perijckel quame/ofte datter eenich Coninckrijck vande vyanden der heyligher Roomſcher kercke ware te veroveren: Ten vierden/ ſo de landen toecomende den ſtoel van Roomen in perijckel waren ende den vyant voorhanden/ dan ſoudemen moghen deſen ſchat aenſpreken/ ende anders niet: om deſe oorſaken ende om geen andere ſwoer deſen Paus ſelve/ ende wilde ſijn ſucceſſeurs Pauſen oock ſo ſweyren ſouden/ deſe Schatcamer niet te openen.

Canoniſeert eenen ſanct van Spaengiaert.

Voorts ordonneerde datter maer 70. Cardinalen van Roomen weſen ſouden/ hy maeckte een Wet teghen overſpel/ datmen die metter doodt ſtraffen ſoude/ in alle het ghebiedt vanden ſtoel van Roomen/ hy canoniſeerde ofte maeckte eenen Heylich/ een Spaengiaert over 100. Jaren ghestorven/ gheheeten Diego Alcala de Henara een Anchorita, ordonnerende voor hem eenen vierdach int Jaer/ ter ghelieſte vanden Coninck van Spaengien. Dit hebben wy om de vreemdicheyt (hoewel buyten ons voornemen) verhaelt tſijnder eeren.

Grave van Leyceſter in Zeelant aengecomē/ den xix. Decembre.

Nae dat wy nu verhaelt hebben wat hier ende ginder gheſchiet is/ ſoo ſullen wy verhalen hoe den Grave van Leyceſter (gheſonden vande Coninginne van Enghelant/ om over de Enghelſche aſſiſtentie te commanderen/ ende haren perſoon alomme te repreſenteren) den xix. Decembris in Zeelant aenghecomen is/ alwaer hy wel ende heerlick ontfanghen wert: Met hem quamen den jonghen Grave van Eſſex ſijn Huyſvrouwen voor-ſone/ met de Baroeden ofte Lords van Andeley ende Northe/ met veel achtbare Ridders/ als Ser Robbert Jarningam/ ende meer andere/ ende veel Edelen van goeden huyſe die tſamen mochten overbrenghen ontrent ſeven hondert goede Paerden wel gheruſt.

Staten verkieſen den Grave van Leyceſter voor Gouverneur Generael den eerſten Februarij.

Van Zeelant is hy nae Hollandt ghevaren/ alwaer hem alle de ſteden ende plaetſen daer hy paſſeerde groote eere ende tryumphe aenghedaen ende beweſen hebben/ ende is alſoo inden Haghe ghecomen in Januario/ alwaer de Staten Generael vande gheunieerde Landen vergadert waren/ aldaer is hy oock feeſtelicken ontfanghen: ende ſy hebben hem den eerſten Februarij M.D. Lxxxvj. opghedraghen het Gouvernement Generael vande gheunieerde Landen.

Oratie vande Cancelier Leoninus/ inhoudende de overdrachte der vereenichde Landen Gouvernement aenden Grave van Leyceſter de eerſten Februarij/ 1586

Waer van/ van weghen Staten Generael/ de propoſitie ofte verhael ghedaen heeft/ de Doctor Leoninus Cancelier van Gelderlant/ſegghende hoe dat de Staten Generael der vereenichde Nederlanden/ hebbende ſoo goeden ghetuyghenisse vande Coninginne Majeſteyt van Enghelandt ende van ſijn Excellentie/ ende vindende nootlick te herſtellen publijcque authoriteyt inde Landen/ ende betrouwende volcomelick op ſijn wijſheyt/ experientie ende oprechticheyt/ hadden hem by ghemeyne ſtemmen ende accoorden vertooren/ ende genaemt voor haren Gouverneur ende Capiteyn generael der ſelvigher Landen/ te weten/ van't Hertochdom van Gelre/ Graefſchap van Zutphen/ der Graefſchappen ende landt van Vlaenderen/ Hollant met Weſtvrieſlant/ Zeelant ende Vrieſlant/ hem opdraghende volle macht ende authoriteyt (boven den tijttel ende Commiſſie van hare Majeſteyt/ met t'ghene dat begrepen ware int contract met haer aenghegaen) om te gouverneren ende te ghebieden abſolutelicken over de voorſchreven Provintien ende haer gheaſſocieerde/ int ſtuck vande oorloge ende dat dien aencleeft/ te Lande ende te Water/ ende te ghebieden over alle Gouverneuren/ Overſten/ Admiralen ende Viceadmiralen/ Colonellen/ Ridtmeeſters/ Officieren/ ende over het oorlochſvolck te voete/ ende te Paerde/ ende tot dien eynde ſullen ghehouden weſen aen ſijn Excelentie eedt te doene als Gouverneur ende Capiteyn Generael/ ende den ſelven volcomelicken te ghehoorſamen.

Daerenboven gaven de ſelvighe Staten tot ſijne Exelentie volcomen macht ende authoriteyt op t'ſtuck vande Politie ende Juſtitie/ over alle de voorſchreven Provintien/ om metten Raedt van Staten (die ſal worden ghemaeckt) te Gouverneren de voorſchreven Landen/ als voormaels ghedaen hadden (principalick ten tijde van Keyſer Karel de vijfde) de Gouverneurs Generael ende dat nae wettelick ghebruyck.

Wel verſtaende/ dat uyt de incomſte vande domeynen der ſelver Landen/ voor al ſullen betaelt worden/ de Gouverneurs/ Officieren ende Rentmeeſters nae outs hercomen/ ende dat de ſelvighe Provintien/ Steden ende leden der ſelvigher ſouden onderhouden worden/ alle hunne Previlegien/ Rechten ende ghewoonten/ ghelijck voorder ſijn Excellentie ſoude verclaert worden.

Ende want t'Gouvernement der Landē principalicken int beleyt vande oorloghe/ niet en can beſtaē ſonder middel van contributien/ ſo conſenteerden de ſelvighe Provintien/ boven het ſecours dat de Coninginne van Enghelant hun toegeſeyt hadde van duyſent paerden/ eñ vijf duyſent voetvolck/ te weten die van Geldre Vlaenderen ende de gheaſſocieerde ſteden van Brabant/ de generale middelen vande conſumptien der Steden ende Dorpen vanden platten Lande/ alſoo ſy op dat pas cours ofte loop hadden inde ſelvige Landen/ ende ſo die verpacht waren ende teghenwoordelick ghecollecteert worden/ ende daerenboven den brandtſchat ende compoſitien des platten lande/ daermen niet en can heffen de middelen vande conſumptien/ ende ſulcke ſommen als ſy den vyant betalen. Ende die van Hollant/ Zeelant/ Wtrecht ende Vrieſlant hadden gheaccordeert ende accordeerden ten behoeve als boven/ de ſomme van tweehondert duytſent gulden ter Maent/ welcke penninghen de Landen vereenicht ſullen in handen ſtellen van ſijn Excellentie/ om by de ſelvighe gheregeert ende gheadminiſtreert te worden/ metten Raedt van Staten ghemaeckt ende ghecommitteert te worden: Ende daerenboven noch alle datter ſal moghen ontfanghen worden van contributien ende brandtſchat/ ende ander middelen vande Landen/ van Overijſſel/ Drente ende Ommelanden/ ende ander plaetſen onder den vyandt gheleghen.

Ende voorder/ waren alle de Provintien ende gheaſſocieerde geaccordeert ende te vreden/ dat de Convoygelden ende Impoſten op de coopmanſchappen incomende/ ende uyt de ſelvighe Landen gaende/ volghende de lijſte die daer gemaeckt was/ Anno 1581. ende de moderatien ende vermeerderinghen opghevolcht ſullen blijven ghecontinueert/ tot betalinghe vande coſten daer ſy mede belaſt zijn/ om te onderhouden ende te betalen het uytreeden vande Oorlochſchepen ende Booten/ die inder Landen dienſt zijn/ ende noch ſouden van noode weſen uytghereedt/ volghende t'contract met hare Majeſteyt/ daer toe oock ſouden ghebruyckt worden de Prinſen ende Licenten/ ſo ſijn Excelentie ſal woghen goet vinden die toe te laten ofte permitteren/ ende dit alle voor den tijdt van een gheheel Jaer. Ende ſoo het gheviele dat d'Oorloghe langher bleve duerende/ ſoudemen moghen op verſoeck ende propoſitie/ van ſijn Excelentie verwervẽ/ nieuwe conſentementen voor d'eerſte Jaers eynde/ naer gheleghenheyt ende vermoghen der Landen/ ende nootſakelickheyt.

Supplierende ootmoedelicken/ dat het ſijn Excelentie gelieve aen te nemen t'ſelfde Gouvernement ende authoriteyt/ ende dat te bedienen ter eeren Gods ende Landen behoudeniſſen/ met beloſte dat de voorſchreven H. Staten altijdt goede correſpondentie met hem ſullen houden ende hem byſtaen ende ghetrouwelick dienen/ in allen voorvallende ſaken.

Voorder by haerlieder Acten ende Placcaten/ belaſten de Staten alle Crijchſoverſte/ ſo te Paerde als te voete/ alle Crijchſvolck ende Schipſvolck die inder Landen dienſt waren/ ſouden ſijn Excelentie allen dienſt getrouheyt ende onderdanicheyt bewijſen.

Dit ſouden ſy onderlinghe malcanderen ſweeren/ behoudens altijts de trouwe ende homagie die ſijn Excelentie de Coninginne van Enghelant ſchuldich was. Ende is ſoo ghedaen inden Haghe/ den eerſten Februarij/ Anno M.D.Lxxxvj. Ende was onderſchreven/

C. Aertſens.

Leyceſter aẽveert t'Gouvernement generael.

Volghende deſe Acte/ heeft den Grave van Leyceſter t'Gouvernement aenghenomen/ ende de Staten/ Amptlieden/ Gouverneurs/ Provintiael/ Overſten/ Capiteynen ende Krijchſvolck/ hebben hem behoorlicken Eedt ghedaen/ waer in Graef Maurits van Naſſou/ den Graef van Hohenlo/ ende meer andere Capiteynen groot devoir ghedaen hebben/ om het Krijchſvolck daer toe te brenghen/ ghewoon zijnde ghelt ofte gratuiteyten in ſulcke Actien te ontfanghen.

Leyceſter weygeert alle inſtructie op ſijn Gouvernement.

De Staten hadden opt aennemen vant Gouvernement/ den Grave van Leyceſter voorghehouden een inſtructie voor den Raet van State/ die hem in de regieringhe vande Landen ſouden aſſiſteren. Deſe inſtructie hiel in de forme hoe de affairen van Staten eñ andere/ noopende t'Gouvernement der Landen/ wettelick behoorden geregeert te worden/ met volle kenniſſe der Heeren Raden van State/ als in alle republijcken van ouden tijdt is gebruyckt geweeſt/ principalick in deſe Landen/ ten aenſiene van alle Gouverneurs eñ Regenten generael/ dat nochtans groote perſonagien van Princen bloede/ ja Coninginnen gheweeſt waren: Maer van weghen des voorſchreven Grave van Lyceſter werde gheſeyt/ dat alle inſtructien niet anders waren dan limitatien vande commiſſien/ ende dat ſijnder Excellentie ghedifferereert ſijnde het Gouvernement Generael der Nederlandtſche Provintien/ hy ſulcke inſtructien niet en behoefde. Eyntlijck/ om ſijne Excellentie te gheven contentement/ is hem byde Ghedeputeerde vande Staten Generael verclaert/ dat hy niet en ſoude ghebonden ſijn aen de ſelvige inſtructie/ maer dat die dienende was voor den Rade van State/ ende dat ſijne Excelentie niet en ſoude ghehouden zijn te concluderen by pluraliteyt van ſtemmen/ maer d'adviſen van alle de Raden van State ghehoort zijnde/ daer uyt ſoude hy mogen concluderen ſo beſt ende orboirlickſt dienen ſoude/ voor de ghemeyne ſake. Tot deſe reſolutie quamen de Staten Generael ſeer ongerne/ als wel voorſiende/ dat hy/ niet ghebonden zijnde aen eenighe inſtructie/ lichtelijck door eergierighen ende quaden raet ſoude moghen bedroghen worden/ ſulcken volck ende oorenblaſers ghemeynlick ſich ontrent Princen ende Vorſten vindende/ om alle occaſien gade te ſlaen tot haren voordeel/ ende tot ghemeyne ſchade: Het welcke meeſt van den Grave van Leyceſter te vreeſen ſtondt/ midts hy gheheel onervaren vander Landen natuere/ weſen ende ghelegentheyt was/ ende gheen kenniſſe ofte onderſcheyt conde hebben van den ſtaet vande Landen/ noch van goede ende experte Raetſheeren/ ende daeromme was hy meer perijckels onderworpen. Maer de Staten hen bevindende in groote perplexiteyt van weghen de regieringhe/ hebben hem ſoo veel moghelick was/ in alles te wille gheweeſt/ jae mede toegheſtaen den keur van eenen Raetſheere van State uyt elcke Provintie: Midtſgaders oock het veranderen vanden grooten Seghel ende Contrazeghel/ ontfanghende inden Seghel een Schildeken van ſijn wapen/ ende voor den Contrazeghel/ ſijn gheheel Wapen/ dat noyt eenich Gouverneur te vooren toeghelaten was.

Coninghinne van Enghelant ghestoort over Leycesters grooten authoriteyt/ verclaert haer den xiij. Februarii.

De tijdinge hier van in Enghelandt ter ooren vande Coninghinne ghecomen ſijnde/ is ſy daer over gheſtoort gheweeſt/ achtende datmen haer daer mede ſochte dieper ende vorder in te doen treden dan ſy wel hadde voorghenomen/ dies ſy terſtondt in Hollandt afſondt haren Ondercamerlinck Sir Thomas Heaneadge, Ridder ende Raetſheere/ met Brieven van den derthienden Februarij/ ſegghende/ ende haer beclaghende dat den Grave van Leyceſter het abſoluyt Gouvernement der Landen ſoude aenghenomen hebben: twelck haer vreemt dochte/ midts ſy ſelve te vooren ſulcken aenbiedinghe die haer ghedaen was/ ontſeyt hadde/ ende haren Vaſſael ofte Dienaer nu te belaſten/ met t'ghene ſy ſelver gheweygert hadde/ ende dat ſonder haer conſent/ dochte haer groote cleynicheyt ende open onghelijck/ als oft ſy ſelve niet diſcretie genoech hadde/ te onderſcheyden wat haer diende aen te nemen oft te ontſegghen: ende onder ander redenen/ dat ſulcx ſtrijdende was teghen de declaratie die ſy in druck hier over uytghegheven hadde/ waer inne ſy proteſteerde de hulpe aende Landen niet aen te gaen met ander voornemen/ dan alleenlick om haer goede ghebueren te aſſiſteren/ ſonder haer eenichſins te willen moeyen mette protectie ofte ſouvereyniteyt der ſelver Landen/ daer nu by deſe Acte een yeghelick oorſake hebben ſoude contrarie te oordeelen: ofte ten minſten ſulcke/ die de vrijheyt nemen om de Acten van Princen nae haer goetduncken te cenſureren ofte oordeelen/ alſo dat haer eere daer by ſeer bleef gheintereſſeert: Waerome me haer meyninghe was te verclaren de oprechticheyt van haer proceduyren/ te revoceren ende herroepen de voorſchreven authoriteyt/ ende den ſelven Grave te ghebieden/ gheen ander authoriteyt te ghebruycken/ dan int onderlinghe Contract begrepen ware/ twelck ſoo't wel onderhouden werde/ en twijfelde ſy niet of het ſoude ſtrecken tot volcomen voordeel vant ghemeyne beſte: haer wel toeſegghende dat deſe weygheringhe niet procedeerde by het ghebreck van ſorchvuldicheyt over de Landen welvaert/ maer alleen ten inſien van hare eeren/ ende om den mondt te ſtoppen van hare quaetwillighe ende vyanden: Wat meer daer van te ſegghen ware/ hadde ſy belaſt den brengher vande voorſchreven Brieven.

Staten verantwoorden aende Coninginne over de ghegeven authoriteyt aen Leyceſter den xxv. Maert.

Deſe Brieven hebben den Staten groot naedencken ghegheven/ ende hebben daeromme uyt Amſterdam den xxv. Maert gheantwoort/ met alle ootmoet/ het ſtuck ghevoechlicken ontſchuldighende/ als datter niet ghemeynt ware haer Majeſteyt verder te belaſten oſte te verbinden/ dan de Contracten mede brochten/ maer dat den noot vanden ſtaet der Landē ſulcx vereychte/ zijnde de authoriteyt haer ſoo nootlick/ ende beter een Gouverneur ware dan twee: ende ten aenſiene van hare Majeſteyt/ hadden liever eenen haer ſubject zijnde daer toe willen verkieſen/ dan eenen anderen: ghevende ſijn Excelentie alleenlick ſodanighe authoriteyt/ als andere voor hem ghehadt hadden/ die altijdt wederroepelick ware: Het woordt Abſoluyt/ waer alleenlick ingheſtelt om te diſtingueren van andere/ die alleenlick by proviſie ingheſtelt waren/ ende ghebonden aen inſtructien: oock om meerder ghehoorſaemheyt ende ontſach te verwerven/ tot onderhoudinghe van krijchs diſciplijne/ vorderinge vande contributien/ ende beter executie van ſijn commiſſien/ eñ gheenſins om ſijn Excelentie ſouvereyniteyt te gheven/ volghende daer in de exempelen der Romeynen ende andere.

Het ware oock gheſchiet om eenighe aenſlagen der vyanden te becommeren ende te breken/ oock om de verſlagene herten des volcx te verquicken. Ende dat nu te wederroepen ſoude groote confuſie inbrenghen/ verſekerende dat het in gheenen deele den contracte en contrarieerde/ blijvende de gheheele ſouvereyniteyt ende eyghenſchappen der Landen aende Staten der ſelvigher/ ende het Gouvernement oſte adminiſtratie der ſelvigher/ aen den Grave/ conform voorgaende Gouverneurs. De Souvereyniteyt noch ghereſerveert blijvende/ tot dat het hare Majeſteyt beliefde die aen te nemen. Hopende dat die opſicht nemen ſal op den ſoberen ſtaet der Landen/ ende dat int mainteneren der authoriteyt ende wijſe directie des Graven van Leyceſter nu meer gelegen ware dan aen een groote Crijchſheyre/ alſoo hare Majeſteyt den Heer Henneadge breeder ſoude connen verclaren. Dit was gheſchreven uyt Amſterdam den xxv. Maerte/ Anno M. D. Lxxxvj.

Als nu den Raedtſheere Henneadge in Enghelandt ghekeert was/ ende ſijn rappoort gedaen/ antwoorde de Coninginne van date xxj. Junij/ 1586. als dat ſy by hun Brieven ſach/ alles om beters wille/ ende uyt hooghen dringenden noot gheſchiet was/ dies ſy te vreden ware/ te beter/ om dat ſy bekenden haer fauten/ in dat ſy wel hadden moghen haer laten te vooren weten/ eer tſelfde ghedaen ware/ voorts vermaent haer wel te onderhouden alles wat beloeſt ware/ de penninghen hem in handen te ſtellen/ contributien te vermeerderen/ ghevende volcomen authoriteyt om alles te executeren nae den noot ende by adviſe/etc. ſy excuſeerde mede de ſuſpitie die eenighe uytgaven/ dat ſy ſoude vrede maken ſonder haerlieden.

Dit is in het effect het inhouden van de Brieven van wederſijden gheſonden/ over de opdracht des Gouvernements aē Leyceſter/ waer mede de Majeſteyt eenichſins te vreden gheſtelt werde/ hoe wel tſelfde by velen Leyceſters authoriteyt ſeer verminderde.

Leyceſter ontfangt adminiſtratie over xxiiij. hondert duyſent gulden jaerlicx/ ende over convoyen.

Met deſe authoriteyt/ is den Grave van Leyceſter int Gouvernement gheſtelt/ ende in handen ghelevert/ aller der Landen contribuytien/ beloopende bovē de vierentwintich hondert duyſent gulden jaerlicx/ behalven de convoyghelden ende profijten der Admiraliteyt ende aſſiſtentie der Coninginne. Sijns perſoons traitement ſeydemen te weſē hondert duyſent gulden jaerlicx. Hy heeft terſtont ghepubliceert een krijchſdiſciplijne onder ſijn krijchſvolck: oock een Placcaet/ gedateert den vierden April tot Wtrecht/ nae den ouden ſtijl/ waer mede verboden werde toevoeringhe van alderhande lijſtochte/ victalie/ ammonitie van oorlogen/ ende coopmanſchappen nae den vyant/ hare gheaſſocieerde/ ende tot neutrale plaetſen/ oock alderhande handelinghe ende correſpondentie met Brieven/ Wiſſelen/ oft anderſins/ ſo wel op Spaengien/ Vranckrijck/ als Ooſtlandt/ onder wat pretext het ſoude moghen zijn/ alles op lijfſtraffe ende verbeurte van ſchip ende goederen.

Publiceert krijchſdiſcipline ende verbodt van alle handelinghe met den vyande ende neutrale/ den vierden April.

Om deſe Placcaten wel te ſien gheexecuteert/ hadde eenen Jacques Ringoult (die ſeer familiaer met Leyceſter/ ende inventeur van dit Placcaet was) vercreghen een extraordinare Commiſſie/ teghen het advijs vanden Raet van State/ om te procederen extraordinaerlick teghen ſulcke die in vyanden Landen ſouden ghehandelt hebben/ ende dat by forme van Inquiſitie oſte onderſoeck/ ende examinatie/ beſoeckende der Cooplieden brieven/ boecken ende ſecreten/ in deſe Landen ongewoone/ teghen veel Previlegien/ oude hercomen/ vryheden der Landen ende Steden/ ende verſochte dat in Enghelandt te wercke te ſtellen/ teghen de Nederlanders aldaer woonende/ tot Sandwiche ende elders.

Regoult gecommitteert om extraordinaerlick placcaet op de navigatie teghen de Cooplieden ter executie te ſtellen.

Dit Placcaet ende deſe commiſſie beviel den Staten qualic/ ende claechden daer over/ daer wert mede ghepractiſeer ende ghehoept te (wege te brenghen een ghenerale contributie op aller Natien Zeevaerten/ tot behoef vandē oorloghe: midts dat Enghelandt nu vereenicht met Hollandt ende Zeelandt/ mochten Wetten ſtellen/ ende preſcriberen als Heeren van der Zee: hoe ende waer te moghen handelen. Die Wette gheſtelt zijnde/ vermeynde den Grave van Leyceſter alle Zeevarende Natien te dwinghen Paſpoorten oft ſalve conduytbrieven van hem te comen coopen/ om alſo vry te handelen/ midts wat contribuerende tot de ghemeyne oorloghe.

Leyceſter pretendeert alle Zeevarende Natien te doen Paſpoorten halen ende tot zijn Oorloghe contribueren.

Maer alſo van alle weghen veel claechbrieven daer over aenquamen in Enghelandt/ ſoo heeft den Raedt van Enghelandt te hart ghedocht/ om dat Vranckrijck/ Schotlandt/ Denemercken/ ende de Ooſterſche qualick tot ſulcx te dwinghen ſouden zijn/ ende daer mede is de contributie achter ghebleven: het Placcaet ghelijckewel blijvende/ twelck groote ſwaricheyt ende achterdeel den Landen heeft ghecauſeert/ overmits veel hanteringhen daer door uyt ende buyten de geunieerde Landen ghediverteert zijn. Want veel treffelicke Cooplieden/ ende oock Schiplieden van Antwerpen ende elders (doen vluchtende oſte vertreckende) haer niet hebben willen inde gheunieerde Landen begeven te woonen/ midts dat ſy van daer niet handelē mochtē: maer zijn veel nederge-

Schaden op het Placcaet den Landen toegecomen/ daeromme ghediſpenſeert.

ſlaghen tot Hamborch/ Bremen/ Eemden/ Staden / ende elders / van waer ſy mochten met alle vrijheyt op Spaengien/ Italien/ Portugael/ ende de Eylanden varen : ende hebben alſoo den Zeevarenden handel onder veel Natien verbreyt/ ende in veel Steden ghebrocht: ſo datmen in Hollandt ende Zeelant/ heeft moeten ten leſten/ over dat Placcaet diſpenſeren/ ende daer mede door de vingheren ſien/ ende weder toelaten Weſtwaerts ter Zee te handelen / oft ſy ſouden corts allen Coophandel ende Schipvaert van haer ghejaecht hebben/ met haer rijckſte Inwoonders / dewijle die Landen haer meeſt gheneeren met Viſſcherye/ Zeevaert/ Hantwercken ende Cocphandel.

Raet ofte cameren van finantie by Leyceſter inde vereenichde Landen opgherecht/ Treſorier van was/ Jaques Ringault 25 Junij.

Den xxv. Junij / heeft den Grave van Leyceſter in Wtrecht een Acte uytghegheven/ van eenen Raedt ofte Camere van finantie/ op te rechten inde vereenichde Landen/ van deſen Raet ofte Camere noemde hy t'hooft den Grave van Nieuwenare ende Meurs / Gouverneur van Gelderlant/ Zutphen ende Wtrecht/ met authoriteyt te moghen verſchijnen inden Raedt van State: voorden tweeden ſtelde hy Sire Henri Killegree/ Ontfangher vander Coninginne rekencamer in Enghelandt/ ende Raetſheere van State in Nederlandt : den derden perſoon noemde hy Reynardt de Aeſwijn Heer van Brakelo / ende voor Treſorier Heer Jaques Ringault/ Heer van Cauwenbergh / voor Treſorier de Leſpargne/ ende voor Commiſen/ Heer Sebaſtiaen Loſe/ Joſſe Teylinck / ende Meeſter Paulus Buys: Den Ontfangher Generael/ noch den Treſorier vande Oorloghe / noch den Greffier / noch de Huyſſiers waren in deſe Acte noch niet genoemt/ maer open ghelaten. Voor eerſte Secretaris ende Aendiener/ met vrijheyt te mogē inden Raedt van Staten verſchijnen ende comen / was Daniel de Borchgrave.

Den Coninck van Spaenghien tracteert de Enghelſche als vyanden.

Enghelſche Vrijbuyters berooven de Nederlanders.

Den Coninck van Spangien/ naer date vant voorſz. tractaet byde Coninginne met de gheunieerde provintien aenghegaen/ hadde allomme in ſijn landen de Enghelſchen ghearreſteert/ ende haer ſchepen ende goeden gheconfiſqueert ende haer perſoonen rigoreuſelick tracteerende/ hebbē haer veel moeten begeven tot vrijbuytvaren/ ondert deckſel van brievē van repreſalien/ zijnde tuſſchen Enghelant ende Spaengien gheen openbare oorloghe alſnoch gepubliceert. Deſe hebben het voorſz. Arreſt in Spaengien weten tot haren voordeel te nemen/ ende alle ſchepen weſtwaerts gaende ofte comende/ die ſy becomē conden/ onder dat pretext aenghetaſt berooft/ ende tot prijs ghemaeckt / midts dat de Nederlanders qualick in Spaengien/ Portugael ende de Eylanden handelen conden / dan op Spaenſche namen / haer Facteurs daer woonende/ ende voor Spaenſche gheacht weſende. Immers op deſe ſuſpitie worden de Schepen inghebracht/ ende worde de poſſeſſie / ofte ſoo het bederffelicke goederen waren/ de vercoopinghe henluyden toegheweſen/ alleenlick/ maer borghe ſtellende voor de reſtitutie/ ſo de goederen naemaels mochten vry verclaert worden/ ende dat tot ſekere taxatie naer Landts gebruyck aldaer/ verre onder de weerde/ ende dan hadde den eyghenaer in rechte wettelick te bewijſen/ dat het ſijn eyghen goederen waren/ daer toe ſijn eyghen Eedt ende Rekenboecken / luttel oft niet en moghen gelden/ niet tegenſtaende dat ſelfde anders qualick te bewijſen is. Ende al hadde den Coopman noch vonniſſe tot ſijnen voordeele/ ſoo conde hy noch qualick tot reſtitutie van ſijne goederen gheraken/ midts dat het Schipſvolck veel daer van gherooft hadden/ waer door t'goet onder de weerde ghetaxeert oft vercocht / ende t'gelt verteert was. De Vrijbuyters ende Reeders meeſt al groote Meeſters zijnde/ ende hooghe Ampten ende Offitien bedienende op de ſelvighe Zeecuſten daer de ſchepen inghebracht werden/ ende het ſchipſvolck ghelijck elders grove gheſellen weſende/ die liever ſlaghen dan ghelt ofte goet weder geven/ ſo ghebeurdet dat veel Cooplieden liever haer goet lieten verlooren gaen/ dan in een vreemt lant teghen groote Meeſters ende Offitieren tot grootē coſte ende moeyte te procederen/ die de Decreten ende gheboden vande Majeſteyt ende hooghen Raet/ wiſten met verſcheyden behendicheden ende uytvluchten/ te illuderen ende crachteloos te maken.

De Coninghinne van Enghelandt maeckt goede ordonnantie teghen de Vrijbuyters.

Om deſe groote ſchaden/ der Landen ende vanden Cooplieden voor te comen/ hebben de Staten dickmael aen de Majeſteyt van Enghelandt gheſchreven / gheſonden ende gheclaecht. De Coninghinne heeft proclamatien gheboden/ ende ordonnantien daer teghen ghemaeckt/ ende den Vrijbuyters gheordineert goede Borghen te ſtellen/ ende haer te confirmeren nae de ſelvighe haer gheboden/ ſonder te moghen aenhalen eenighe ſchepen anders dan des vyants/ ende dat alleenlick op de Spaenſche cuſten / met verbodt van die niet te moghen plonderen rooven oft beuten voor datſe in Enghelandt ghebrocht/ ende by rechte ende vonniſſe voor buyt ende goede priſe gheweſen ſouden zijn : maer hoewel dit voor een tijdt wat mochte helpen/ ſoo wiſten de Officieren dien ſulcx profijtelick was / altijdt met d'een ofte d'ander Inditie/ document / ofte afghedronghen depoſitie (ſelve met ſtrenghe tormenten ende pijnghen inde Schepen) by te brenghen / dat ſy alle goede ordonnantien weder crachteloos maeckten / allegerende datmen moeſte met hen volck wat oochluyckinghe doen / naedemale ſy by het aſſiſteren der Nederlanden / bycans uyt alle zeevarende hanteringhe gheſtooten waren / ende moeſten oock leven/ ende in Zeevaren gheceſſent ende onderhouden worden / ende dierghelijcke: Waer door ſeer int ghebruyck is ghecomen / dat veel Schepen uyt Hollant ende Zeelant / maer meeſt uyt Ooſtlandt/ den wech Weſtvaerts nae Italien/ Spaengien ende Eylanden/ achter om Enghelant ende Schotlant zijn ghevaren/ om de Enghelſche beroovinghen te ſchuwen / tot verminderinghe der reputatie van Enghelandt in veel deelen / ende is dien wegh hier by ſeer ghemeyn gheworden/ principalick inden Somer.

Ooſterſche ende Nederlantſche ſchepen om beroovinghe te ſchuwen varen Weſtwaert achter Enghelandt ende Schotlandt omme.

Werle in Weſtphalen by Schenck ende Cloet ingenomen in Maert.

Terwijle den Grave van Leyceſter op ſijn regieringhe begonde ordere te ſtellen / hebben de Overſten Marten Schenck/ ende Harman Frederick Cloet / Gouverneur van Nuys / beyde dappere Mannen/ nae veel aenſlaghen die haer niet en ghelucktten/ eenen tocht met een deel voetvolcx ende paerdevolcx over Rijn ghedaen in Weſtphalen/ in Maerte/ ende namen inne de ſtadt Werle/ die beklimmende/ terwijle inde Voorſtadt een huys dat in brandt gheſteken was / de Borghers beſich waren te bluſſchen. Het Caſteel conden ſy niet becomen/ overmidts een Edelman Jan van Warminckhouſen dat beſchutte / daer teghen ſy haer beſchanſten / dunckende dat de Stadt ende Caſteel van goeder ghelegentheyt waren/ om gantſch Weſtphalen te vermeeſteren: daeromme oock terſtont het Lantvolck rontomme met eenich Krijchſvolck ende Edeldom te paerde/ haer vergaderden/ op een half mijle nae de ſtadt/ wel vier duyſent ſterck weſende: Waer op Schenck uytviel/ ende die inde vlucht dreef/ ende wel ſes ofte acht hondert doot ſloech. Daer nae dede hy meer ander uytvallen/ ende dede alle neerſticheyt om het Caſteel te becomen: maer ten leſten verſtaende dat Haultepenne met des Biſſchops volck / ende het Italiaens Paerdevolck den Rijn ghepaſſeert waren/ ende quamen om te beringhelen/ eñ dat Verdugo oock (by den Prince van Parmas ordere) ghewacht werde/ ſoo plonderde hy die Stadt/ naer dat hy die thien daghen ghehouden hadde/ leyde den buyt op wagenen ende Peerden/ ooc mede de beſte gevangenen ende quamen ſo cloeckelick daer van/ ontmoetende hier ende daer Haultepennes volck/ daer ſy ſeer victorieuſelicken door ſloeghen: ende quamen alſo ſonder ſchade te Berck metten buyt. Waer over Schenck by den Grave van Leyceſter comende/ van hem Ridder geſlagen werde/ hem ſchenckende een gouden keten van duyſent Croonen/ het welcke Ridderſchap onder den Engelſchen voor groote vereeringhe gheacht wert.

De Stadt Grave by Parma belegert ofte omſe.

De Prince van Parma hadde inden voorwinter door den Grave Carel van Manſvelt de ſtadt Grave op de Maſe ghelegen/ doen beſetten met vier Bolwercken/ ende heeft een Brugghe over de Maſe gemaeckt/ ende de Maſe boven ende beneden toeghepaelt/ om de ſtadt van alle victalie ende nootdruft te verhinderen.

Deſe Schanſſen dede hy beſetten met vijfthien hondert Mannen/ ende noch ontrent vijf duyſent Spaengiaerden/ ende met de andere ſloech hy Legher een half mijle van daer: dies niet teghenſtaende dede den Gouverneur den Heere van Hemert daghelicx groote uytvallen op henluyden.

Als nu de ſtadt Grave wel drie maenden aldus belegert ende geblockeert gelegen hadde/ ſo trock de Grave vā Leyceſter uyt den Hage lancx Haerlem ende Amſterdam/ op Wtrecht/ ende ſont ſijn Peerdevolck ontrent veerthien hondert inde Veluwe tot Niekercke/ om de ſtadt Grave byſtant te doen/ ende belaſte den Grave van Hohenlo/ ende Norrits Generael vant Enghels voetvolck/ met twee duyſent voetknechten (alſo het Peerdevolck daer niet nut en was) de ſtadt Grave te victalieren. Deſe derwaerts treckende/ namen eerſt met ghewelt een cleyne Schanſſe des vyants/ de Molen-ſchanſſe gheheetē/ een mijle eñ een half van de ſtadt Grave/ ende van daer begonſten ſy haer ſoo nae de ſtadt als ſy conden te beſchanſſen/ op den cant van de Maſe/ op de zijde van Gelderlandt/ tuſſchen de ſtadt Grave ende Batenborch/ niet verre vande Spaenſche Schanſſen ende Brugghe. Deſe Schanſſe begonſten ſy op te worpen den vijfthienden April/ des nachts/ met drie hondert Soldaten/ ende eenighe Pyoniers/ zijnde ſmorgens wel drie voeten hooge gebrocht. De Spaenſche dat vernemende/ quamen drie duyſent ſterck om ſulcx te beletten/ ende joeghenſe daer van/ ten tweedē ofte derden aenval/ de welcke haer vertreckende/ ontmoeten acht ofte negen hondert mannen die haer te hulpe quamen: Waer over ſy weder ſtaende bleven/ ende daer nae op de Spaengiaerden vielen/ die ſy te rugghe dreven voorby de begonnen Schanſſe/ tot by haer eygen ſterckten/ ſo victorieuſelick/ datter wel vier ofte vijf hondert vande Spaenſche verſlagen bleven/ ende veel ghequetſt/ waer onder ſeven Capiteynen ende twee groote perſonagien doot bleven/ ende namen oock een ſtuck gheſchuts/ dat ſy mede ghebrocht hadden. Van Hohenlo ende Norrits zijde (zijnde haer volck half Engelſchen/ ende half Nederlanders) bleven wel hondert ende dertich ofte veertich doot: Norrits ſelve was met een ſpieſſe op ſijn borſt ghequetſt/ ende Sir Jehan Borowes een vinger af gheſchoten.

Hier nae nam den Grave van Hohenlo doort gheſchut/ het Caſteel van Batenborch ende noch een ander Schanſſe in/ oock het huys van Empel/ ende doorſtack den Dijck/ ende liet het water int Lant/ want de Maſe van Opperwater ſeer ghewaſſen was/ ende quam alſoo met ſchuyten inde ſtadt/ ende victalieerdeſe ſelfs in perſoon/ volcomelick tot tweemael toe/ van alle nootdruft/ ende verſachſe van garniſoen onder het ghebiet van den Heere Hemert.

Parma cōt ſelve int Leger voor Grave/ den twaelfden Mey.

Den Prince van Parma/ niet teghenſtaende de ſtadt Grave gevictalieert was/ verſtont dat het met ſchieten ende ſtormen winnelick ware: Waeromme hy met alle ſijn macht den twaelfden Mey ſelve daer vooren getrocken is/ ende heeft met vierentwintich ſtucken gheſchuts die ſtadt van over twater ende aen beyde de hoecken van de Maſe beſchoten/ met wel twee duyſent ſcheuten/ ſo datſe weynich ſtrijckweeren behielden/ eñ beproefden daerop met eenen valſchen aenloop ofte allarm den moet van tGarniſoen/ de welcke daer door den moet genoech verlooren/ t'zy door eenighe Spaenſchgeſinde daer toe beweecht zijnde/ of door de Borgerye/ die door ſtormen met Wijf ende kinderen vreeſden om hals te comen: ende by veel Krijchſverſtandighe en ſcheen den ſtorm niet al ſonder perijckel te weſen. Hier door liet hem de Gouverneur Hemert met eenige Capiteynen beweghen/ in appointement met den Prince van Parma te treden/ daer veel Capiteynen ſeer teghen ſpraken/ hebbende ſdaechs te vooren noch ſelve aen den Grave van Leyceſter gheſchrevē/ dat ſy niet en twijffelden ſy ſouden de ſtad wel beſchermen. Alſoo wert de Stadt Grave aen den Prince van Parma den ſevenden Julij overghegheven: het Garniſoen ende de Borgers die begeerden/ mochten met Wapenen/ goet/ wijf ende kinderen vertrecken waer ſy wilden/ daer toe haer Schepen gheleent werden tot Bommel toe. De Borgherye vertreech oock redelicke conditien.

Grave beſchoten/ wert Parma overgegeven/ den ſevenden Juli.

Als den Grave van Leyceſter vernomen hadde tvoornemen van den Prince van Parma op de Stadt Grave/ naelatende ſijn aenſlaghen op Zutphen ende Doeſburch/ reſolveerde hy (hoe wel hy noch onghereet was) teghen den Prince van Parma te velde te trecken/ ende hem met een cleyn Legher van drye duyſent te voete ende duyſent Peerden/ nae den Prince van Parma toe te begheven/ ende trock alſoo nae Arnhem over den Rijn inde Betuwe/ daer hy verſcheyden Schanſſen ende ſterckten dede beſpringhen/ ende veroverden/ als de Schanſſen van Berghſhooft/ Luytefort/ de Caſteelen van Bemel/ ende anderen meer.

Ordonneerde oock den Overſten Marten Schenck een Eylandeken gheheeten ſGravenweert in te nemen/ ghelegen by het Tolhuys/ daer hem den Rijn in tween deylt/ d'een den naem vanden Rijn behoudende/ ende loopende voorby Arnhem: d'ander de Wale voorby Nimmeghen loopende/ alwaer hy hem ordonneerde een groote gheweldighe Schanſſe te maken/ om de Betuwe daer mede te bevrijden.

Schencx Schanſſe by Tolhuys/ ghebout.

Als nu de Grave van Leyceſter dochte over de Wale te trecken/ om den Prince van Parma int belegghen vanden Grave te becommeren/ quam hem de tijdinghe van het overgheven/ tot ſijnen grooten verwonderen/ ende beducht weſende dat den Prince van Parma hem mochte nae Bommel begheven/ trock hy ſelve in Bommelerweert/ ſijn crijchſvolck alomme inde omliggende plaetſen ſendende.

Hy dede oock den Heere van Hemert met eenighe Capiteynen vangen/ die nu tot Bommel gecomen waren/ ende nae Wtrecht voeren/ alwaer haer proces gemaeckt zijnde/ werden ſy ter doot verweſen/ daer meeſt alle Krijchſ-overſten over ſtenden/ hoe wel ghevonden werdt/ dat ſy gheen verraders en waren/ ofte verſtant metten vyant ghehadt hadden/ maer dat de ſtadt Grave overghegheven was door bloothe yt ende onervarentheyt int feyt van oorloghe / buyten voorweten ende conſent vanden Gouverneur Generael/ een hoochnoodich exempel/ dienende tot vorderinghe vande goede krijchſdiſciplijne/ die alom vervallen was/ ende d'executie wert inde ghenade van ſijn Excelentie gheſtelt / die hem den xxviij. Junij opentlick dede onthalſen / met twee Capiteynen du Ban ende Cobocken / welcke executie dochte yeghelick ſeer ſtrenghe / midts dat deſen Hemert een cloeck ende Jonck Baenderheere was / vant principale gheſlachte daer te Lande/ hoe wel woeſt / aenbiedende voor ſijn leven de Coninginne van Enghelandt te dienen / het ſy daer te Lande oſte elders / op ſijn eyghen coſten/ om met vrome daden ſijn faute te moghen overwinnen: maer deſe ſtrengheyt werde verdragen/ om de hope diemen gaf vande goede diſcipline militaire/ daer deur int werck te ſtellen/ die nochtans gheheel achter bleef/ twelck de herten vande Edele Lantſaten ende andere afkeerde vanden Grave van Leyceſter / inſonderheyt alſmen ſach dat eenen Engelſchen Capiteyn genaemt Weltz/ welcke Hohenlo ghevanghen hadde / een Verrader/ die de ſtadt Aelſt in Vlaenderen hadde helpen overgeven en̄ vercoopen/ niet geexecuteert en wert/ maer in dienſt ende credijt was ghehouden: dat deſgelijcx oock den overlooper ende verrader Roelant Yorck noch in grooten aenſien bleef/ ende groote dienſten worden vertrout.

Leyceſter doet de Heer van Hemert onthalſen/ den xxviij. Junii.

Nae dat Parma de ſtadt Grave in hadde/ vercreech hy lichtelic Megen ende Batenborch/ ende dede terſtont Venlo berinnen/ een ſtadt van middelbaer groote/ ende van natueren ende anderſins oock ſterck/ met dobbele grachten / geleghen op de Maſe in Gelderlandt/ ende trock metten gheheelen Leger daer vooren / ende legerde t'meeſte van ſijn volck over de Maſe in Gelderlandt/ ende de reſte in Brabant. Binnen Venlo waren Schencken Huyſvrouwe / haer Suſter en̄ Huyſgheſinne / met ontrent ſeven hondert Soldaten van Schencx ghebiet. Waeromme Schenck met een Engels Capiteyn Rogier Williams / en̄ ontrent hondert peerden/ poochden om hen daer binnen te begheven/ maer vonden alle deſe paſſagien te nauwe beſet: nochtans maeckten ſy eenen grooten alarm by nachte in Parmas Legher/ ende braken door tot int Logement van Parma/ ende ſloeghen veel van ſijn volck doot: maer vindende de paſſagie nae de ſtadt te ſeer beſet / ende ſiende dat int aenbreken vanden dach den gheheelen Leger op haer aenquam/ trocken ſy te rugghe nae Wachtendonck / met verlies van ontrent veertich peerden / ſoo verſlaghen als ghevanghen.

Venlo belegert ende gewonnen den xxviij. Junii.

Stoute Acte beſtaen by Schenck en̄ Capiteyn Gulliam op Parmas Legher.

Den twintichſten Junij / heeft Parma het ſterck Dorp ende Huys Arſen / door Manſvelt doen beſpringhen/ beſchieten ende innemen. Ende alſo voor Venlo een Eylandeken leydt inde Maſe/ twelck die van Venlo gheſterckt hadden/ dede Parma een ſchanſſe op drie Ponten / oft groote ſchuyten maken/ waer mede hy eerſt het Eylant ende daer nae de Schantſche door drie hondert Spaengiaerden dede innemen / den xxvj. Juni/ Waer door de Borgherie (die nochtans altijts krijchſbaer gheacht was) den moet verlooren/ ende wilden van overgheven handelen/ maer het krijchſvolck wederſprack ſulcks. Waeromme ſy het Crijchſvolck twelck op de mueren ter weere ſtont/ afgeſloten/ ende tegengeſtaen hebben/ henluyden dwinghende de ſtadt aen Parma over te gheven/ den xxviij. Juni/ met redelijcke conditien: het krijchſvolck mochten met ſijdtgheweer daer van trecken / met Schencx Huyſvrouwe ende Huyſgheſinne. Van daer trock Parma op Nuys/ alſoo wy hier nae ſullen verhalen.

Door de groote dierte inde Landen onder Parmas ghebiet ſtaende/ moſte het Coren ende ander nootdruft van verren omligghende Landen aldaer ghebrocht worden/ met ſtercke wachte ende Convoye: Waer over vele Convoyen hier ende ginder afghevvorpen werden. Vande byligghende Garniſoenen zijnder ontrent vier hondert Waghenen / den ſevenentwintichſten Mey/ uyt den Landen Gulick/ Cleve en Luyck vergadert / in Brabant aenghetaſt gheweeſt / zijnde ſterck ontrent duyſent Mannen / ſoo te voete als te Peerde. Deſe by Antwerpen comende / worden vanden Gouverneur van Bergen op Zoom/ den Baroen van Willoughbye met drie hondert te Peerde/ ende drie hondert te voete / meeſt Enghelſche/ beſpronghen/ afgheſet/ ende veel doodt gheſmeten. Sy plonderden bycans alle de Waghenen / ende namen wel vier hondert Peerden/ ende hondert ende tachtentich ghevangenen/ verbranden ende ſtorten veel Corens / dat ſy niet en conden wech voeren / ghemerckt het Garniſoen van Antwerpen ſterck op haer uyt quam.

Die van Berghen op Zoom ſlaen een ſterck Convoy of by Antwerpen den xxvij. Mey.

Den Grave van Hohenlo metten Engelſchen Maerſchalck Sir William Pelham Riddere/ deden eenen ſtercken cours oſte loop door Brabandt/ beroovende de Lange ſtrate/ ende hadden op ſommighe ſterckten heymelicke aenſlaghen/ die haer miſluckten.

Alſoo door deſe tochten des krijchſvolcx de weghen ſonder convoy ſeer onvry waren/ principalick int Stift Colen (twelck van alle ſijden ſeer werde gheplaecht) ſoo iſſer onder andere ongheluckē/ een groote vergaderinghe van Edele/ Cooplieden/ Boeren/ ende Marcktvolck/ wel drie duyſent ſterck/ welcke tot Berghen int landt van Gulick vergadert waren ende nae Colen op den Marcktdach trocken/ met veel Waghenen ende alderley goet jammerlick beſpronghen gheworden vant Crijchſvolck der Garniſoenen van Bebber ende Ghenadendal/ zijnde Garniſoenen des Biſſchops oſte Stifs van Colen. Deſe vergaderinghe alſoo ſy wel drie duyſent ſterck was/ hadde haer in drie hoopen ghedeylt/ ende hadden by haer ontrent hondert ende vijftich Gulicx krijchſvolck/ haer te gheleyden. Deſe met haer karren ende Waghenen / in goeder ordonnantien comende by Jonckerſdorp / een Dorp maer een half mijle van Colen gheleghen/ werden van de voorſchreven Garniſoenen beſprongen/ welcke eerſt het gheleyde doot ſloeghen ende verjaechden/ ende het ghemeyn volck dat hem ter weere ſtelde. Op den Allarm quamen den tweeden ende derden hoop den eerſten te hulpe / maer werden alle jammerlick gheſlaghen / ſulcx datter by de drie hondert op de plaetſe hier ende daer doot bleven/ ſoo Mans/ Vrouwen ende kinderen/ Edel ende onedel/ ſeer wreedelic/ ſonder eenich aenſien: ende voorts werde alles gheplondert. De vlucht was op Colen / daer het ghetal der ghequetſter veel hondert paſſeerde/ zijnde een jammerlicke vrucht des krijchs aenghenomen by het Capittel van Colen/ meer uyt moetwil dan noot / als die niet en wilden lijden dat haren Biſſchop ende Overheere Truckſes/ een wijf troude/ ende nochtans wel leden (niet ſonder groote opſprake) dat haren nieuwen vercooren Biſſchop / menichte van ander Mans Vrouwen ende Hoeren onderhielt. Over deſen moetwil ende moort is wel clachte/ maer gheen ſtraffe ghevolcht. Dierghelijcke hebben ſy voor ende nae meer beproeft/ als Nieuwenare/ Schenck ende Cloet veel aenſlagen bycans op alle Steden van Weſtphalen / ende

Convoy met drie duyſent perſoonen by Jonckers dorp verſlaghen / ende verjaecht vā haer eyghen Garniſoenen den iij. Jul.

Vruchten vanden onnoodighen Ceulſchen Krijch.

Stift van Colen ghehadt hebben/ rontom Colen al in brande ſtellende/ ſoo datmen op eenmael int gheſichte van Colen ghetelt heeft / wel byde vijftich brandende Dorpen ende plaetſen / behalven het rooven/ plonderen/ ſtraetſchenden van haer eyghen Krijchſvolck / die het Lant uyt teerden/ verwoeſtende haer Steden ende Dorpen.

Den Prince van Parma is van Venlo / ten verſoecke vanden Beyerſchē Biſſchop/den thienden Julius voor Nuys ghecomen/ achtende dat hem gheen cleyn eere daer aen te behalen ſtont/ ghemerckt Nuys een goede ſtadt was / bycans aenden Rijn gheleghen/ende ſeer befaemt/om dat voor hondert Jaren/ den ſtrijtbaren ende machtighen Hertoch Karel van Borgongien / daer vooren te vergeefs veel coſts ende een Jaer tijdts verſleten hadde.

Hy heeft daer eenen gheweldigen Leger voor gebracht van Spaengiaerden/Italianen/Duytſchen/ Nederlanders/ Borgonders ende Walen/ onder het belept vanden Marquis van Varrabon/ Grave Karel / ende Octavius van Manſvelt/ de Grave van Arenberch/ Jan Maurikes de Lara/ Bonninck/ Licques/ Camillus/ Capazucca/ Gaſton Spinola/ ende anderen/die elcx hare regimenten hadden: den Marquis del Guaſto/ was Overſte van het Peerdevolck/ welcke al groote pracht bethoonden / ende hadden alderhande nootdruft uyt Colen/ende van elders daer ontrent. Hy ſelve logeerde int beſchanſt Clooſter Ghenadendal / daer hy vereert wert ſolemnelicken vanden Paus / met een ghezeghent Sweert ende Hoet/ alwaer hy beſocht wert van den Beyerſſchen Biſſchop van Colen / den jonghen Vorſt van Cleve/vanden Marckgrave van Baden/ ende andere Heeren.

Parma belegert Nuys den thienden Julij/ met ſeer grooten ſtate ende macht.

Inde ſtadt was Gouverneur Harman Frederick Cloet/ een jonck cloeck Edelman/ die met ontrent duyſent Mannen / alle vlijt aenwende om de Stadt wel te diffenderen. Daer leyt voor Nuys een Eylant/ tuſſchen de Stadt ende Rijn/ daer die vander Stadt een Schanſſe op gemaect hadden / die ſy verlieten / ende lieten oock haer Oorlochſchip nae Berck weder af varen. Deſe Schanſſe van een Spaenſch Hopman met den ſijnen inghenomen weſende / wert van die uyter Stadt beſpronghen/ het volck verſlaghen / ende hy ſelve gevangen. In dat Eylant heeft Parma meeſt ſijn geſchut geſtelt/ dat hem abondant van alle canten aenghevoert werde / daer mede hy de ſtadt beſchoten hebbende met dertich ſtucken/ wel xxxvij. oft xxxviij. hondert ſcheuten daer op ghedaen: al ontrent de Neerpoorte ende Rijnſche poorte. Als nu de Breſſe ghemaeckt / ende de gracht oft water tuſſchen het lant ende de Stadt ghevult oft bedeckt was / in veerthien daghen tijdts/ ſo dede Parma de Stadt opeyſſchen: Die van binnen gaven ghehoor / ende begeerden tijdt om te beraetſlaghen/ſoeckende tijdt te gewinnen/ op hope van ontſet: ende alſo ſy daer nae een afſtant van wapenen over beyde ſijden hadden toegheſeyt / ende Parma ſelve aende poorte ghecomen was / ſoo begonſtmen aen d'ander zijde de Stadt te beſchieten/waer op alomme van weder ſijden gheſchoten werdt/ niet ſonder groot perijckel van Parma perſoon / ſonder datmen de Aucteuren daer van conde weten.

Nuys met 37. ſtucken gheſchuts beſchoten.

Parma ontſchuldichde hem/ ſegghende / ſulcx teghen ſijnen wille ende wette gheſchiet te zijn. Daer na dede hy haer weder aenbieden vry ende vranck met Wapenen/ Baggen ende Baggagie uyt te trecken. Daer op ſy ten leſten antwoorden/ De ſtadt behoorde t'Keyſerrijck toe / daer noch den Coninck noch Biſſchop van Beyeren yet op te ſegghen hadden: ende begheerden tijt om den Keyſer ofte haer overſte te conſulteren: Waer op Parma verſtoort zijnde/als die meer als dertich uren tijts verlooren hadde/ dede met zijn dertich ſtucken gheſchuts twee Breſſen ſchieten / van ſmorghens tot ſavondts/ende dede in nemen ſekere ghebroken Torens/ daerſe die van binnen weder ſochten uyt te drijven met ghewelt ende met brandt ende wilt vyer/waer over den Overſten Cloet in zijn dighe ofte been geſchooten wert/ twelck ſijn volck ſeer moedeloos maeckte / ende dat was op ſint Jacobs dach/ zijnde den Patroon van de Spaengiaerden/daeromme ſy alle de nacht groote triumphe bedreven. Sanderdaechs wert weder op de Rijnpoorte gheſchoten. Waer over die vander Stadt om tijt te gewinnen ofte anderſins / weder uyt ſonden om te handelen op het overgheven. Als nu de Spaengiaerden reede ſtonden tot het ſtormen/ ſo is het wilt vyer twelck aen de voorſchreven Toorens ghebruyckt worden oft ander vyer int Buſcruyt ghecomen/waer door eenighe huyſen met ſtroo ghedeckt/oock ſekere materie van Rijſhout/ om de Breſſe te repareeren al in brande gecomen is/ twelck terſtondt door grooten wint alle de ſtadt door verſpreyt wert. De Spaengiaerdē dat ſiende/riepen Siera, Siera. vallende aen den ſtorm. Die vander ſtadt ſiende achter den brandt/waren ſeer verſlaghen / twelck haerder veel dede vluchten. De Duytſchen/Nederlanders/ eñ Borgonders op dander ſyde vander ſtadt weſende/vielen oock aen/maer vonden groote teghenweer/ midts die van binnen niet en wiſten wat haer gheſellen aen dander ſijde ghebeurde. Alſo vonde Parmas volc niet veel teghenweere: dan weynich op de Marct: een deel vluchten ter ſtadt uyt ende werden vant Legher doot gheſlaghen. Cloet lach in zijn bedde ghewont/ ende als hy vanden brandt ghehoort hadde/belaſte hy dien te bluſſen/doch te vergeefs want de wint te groot was. Parmas volck ghebruyckten haer victorie ende quamen by Cloet in zijn Logijs/eñ als ſy hem ſeyden dat hy moeſte ſterven/ verſocht hy als een krijchſoverſte ghetracteert te worden: maer ſy wierpen een ſtrop om ſijnen hals/ ende hinghen hem ter veynſteren uyt/ teghen de eere des ruſtighen krijchſhandels/ met noch twee van ſijnen Capiteynen/ende ſijnen Predicāt Criſtoffer Foſſerus van Oppenheym/ alwaer de ſelve lieten blijven hanghen/ tot dat ſy alle metten huyſe verbranden/ ghelijck oock dede het meeſte deel van der ſtadt. Het mannevolck dat niet ontvluchte/ wert vermoort. Eenighe vrouwen ende kinderen met Cloets Huyſvrouwe ende ſuſters werden bevrijt.

Nuys comt in brande / eñ wort ſo van Parma ingenomen dē xxvi. Julij.

De Prince van Parma is daer van alle canten ghecongratuleert ende gheſeſteert geweeſt/ de ledighe ſtadt den Biſſchop overghegheven ende ſondt van daer zijn volck op Meurs/Alpen/ende t'Slot Crako / toebehoorende den Grave van Nieuwenare ende Meurs / t'welck ſy in namen. Van daer trock hy voor Berck/ ende is ſelve den derthienden Auguſtus daer voor ghecomen / alwaer den overſten Schenck/met den Engelſchen Coronel Morgam was inghetrocken / met ontrent thien hondert Enghelſchen/ ende ander ſeven oft acht hondert goet Krijchſvolck / van alderhande nootdruft wel verſien/ om Parmas loop van victorie te ſtutten.

Parma neemt Meurs Alpen/ ende Crako inne en Belegert Berck den xiii. Auguſti.

Ghedeurende deſe exployten van Parma/ vergaderde Leyceſter ſo veel machts als hy conde/ende hadde oock/na der Landen begeeren/in Ooſtlandt doen lichten twee duyſent Paerden/ ende drie duyſent te voete / ende duyſent pyonieren/ende dat was beſloten met ghemeynen advijſe om met behulp vanden dieren tijt Parma uyt den Velde te drijven / ende hem den ooghſt van

Staten opſichtinge van Duytſche Peerden eñ voetknechten om Parma uyt den Velde te drijven behendelick belet/ Anno 1586.

Cooren te beletten oft af te nemē. Tot deſe oplichtinghe hadden de Staten alreede dertich duyſent guldens ghetelt/ ende noch hondert ende vijftich duyſent guldens hadde Leyceſter daer toe oock gheordonneert al in Martio. Over dit volck was den Grave van Nieuwenare het ghebiet ghegheven/ de welcke als hy hem op de beſtemde monſterplaetſe begaf ontrent Bremen/ oock mede de Ritmeeſters ende Hoplieden/ ſoo en is het volck niet al voort ghecomen: ende voort comende/ deen vooren ende dander na/ verliepent weder/ ſonder datmen conde de rechte oorſake vernemen wat informatie die vanden Raet der Staten daer over namen/ voor de welcke den voorſchreven Grave van Nieuwenare/ ende de Ritmeeſters ende Hoplieden haer onſchult deden/ ende volcomelick beweſen/ ſoo dat ſy uyt redene ghedwonghen werden de ſelvighe Ritmeeſters ende Capiteynen te vreden te ſtellen/ ende voor de Oncoſten moeſten de Landen wel hondert duyſent guldens betalen. Hier over hebben de Staten aen Leyceſter ſeer clachtich ghevallen/ ende van dien tijt af/ merckten de verreſiende onder de Staten/ dat eenighe onder Leyceſter ſtaende/ tbewint van ſulcken ofte diergheliick oplichtinghe liever ſelver ghehadt/ ende dat ghelt in Enghelandt beſteet hadden/ die hem daghelicx inde oore blieſen/ ende wel opentlick ſeyden ende ſchreven/ dat hy hem nergens op/ dan op zijn eyghen volck ende Lantſlieden mochte betrouwen/ het welcke grooten afkeer ende onderlinghe verbreemdinghe cauſeerde. Aldus is by deſe behendighe diverſie den middel benomen/ dat Leyceſter maer een defenſive oorloge dat Jaer conde voeren/ ende gheen offenſive/ daer door Parma lichtelick uyt den Velde te keeren gheweeſt ware/ om het ghebreck van voorraet van Cooren/ eñ Victalie/ alſo ſy hem naemaels beſchuldichden.

Pr. Mauritz ende Sidney trect in Vlaenderen.

Leyceſter om Parma vant belech van Nuys te trecken/ ordonneerde eenen tocht in Vlaenderen/ ende daerom belaſte hy de Prince Mauritz van Naſſouwen/ met Sir Philip Sidnei/ Gouverneur van Vliſſinghen: met twee ofte drie duyſent mannen nae Vlaenderen ter Neuſen te trecken/ om dat La Motte die van Oſtende benaude ſoo veel hy conde/ ghemaeckt hebbende een ſterckte daer ontrent/ van ſinte Catelijnen Kerckhof/ ſoeckende oock/ door heymelijck verſtandt/ van Ooſtende meeſter te worden/ hebbende tot dien eynde ſommighe met groot gelt ghecorrumpeert.

Dierte tot Brugghe.

Deſen niet teghenſtaende/ deden de Garniſoenen van Ooſtende/ Sluys ende ter Neuſe/ alle deſen tijt groote ſchade in Vlaenderen/ affettende de Convoyen die het Cooren inde Steden van Brugghe/ Yperen/ ende elders voerden/ midts datter een groote generale dierte aldaer was/ in voeghen datmen ſach het arm volck van honger vergaen: namelick tot Brugghe: Alwaer ten ſelven tijde/ niet tegenſtaende begonde te openbaren den grooten haet die veel droeghen/ op de ghene die gheweeſt waren inde voorgaende regieringhe ende aldaer noch ghebleven waren/ haer betrouwende op de liberteyt ende vrijheyt van conſcientie die hen beloeft was by het tractaet/ tuſſchen den Prince van Chimay ende den Prince van Parma aenghegaen/ waer van d'Heer Pieter van Hautrive gheſeyt Brouqſaulx een was/ op den welcken (om dies wille dat hy ſone was van den Borgermeeſter de Brouqſaulx/ die van daer ghevlucht was in Zeelandt/ om de Religie/ de welcke den voorſz. Pieter ſijn ſone/ noch belede ofte Profeſſie van dede) men gheſocht heeft alle occaſien/ om hem te achterhalen ofte omme te brenghen/ ende hebben eyndelinghe ſoo veel te weghe ghebrocht/ dat ſy uyt onwaeraghtige ſuſpitien/ hem beſchuldighden van eenigen aenſlagh op de voorſz. ſtadt van Brugghe/ onder t'pretext dat hy preſent ſoude gheweeſt hebben/ daer eenen Borgher (ghenaemt Joos van Peenen) hem beclaeghde van de veranderinghe des tijdts/ waer door hy groot verlies geleden hadde in ſijn coopmanſchappe/ ende dat tſelfde wel beteren ſoude/ ſo de voorſz. Stadt wederomme gheunieert werde/ met de Provintien van Hollant/ Zeelant/ etc. Ende hoewel den voorſz. de Brouqſaulx hem beriſpte vande voorſz. propooſten/ uyt de welcke ſy oock niet en conden proberen tghene daer ſy hem mede beſchuldichden/ ſo hebben ſy nochtans met onmenſchelijcke pijninghen ende ongehoorde tormenten (als hem negen daghen ende acht nachten ghewaeckt hebbende/ gheſloten ſijnde in eenen ſtoel/ daer toe expres ghemaeckt/ voort vier ſonder ſlapen) ghepooght yet uyt ſijnen monde te trecken/ waer mede ſy hem waerſchijnlijck hadden moghen condemneren/ ende hoewel hy noyt yet en bekende/ van al dat hem gevraecht werde (nae luydt ſijnder belijdeniſſe by hem geſchreven/ ende aen ſijnen vrienden by goeder hant overgheſonden) noch oock tſelfde en conde bekennen/ ſoo hebben ſy hem nochtans den 13. Junij 1586. daernae/ doen onthalſen/ metten voorſz. Joos van Peenen/ tegen alle behoorlijcke forme van procedueren/ ende boven dien alle ſijn goet gheconfiſqueert/ directelijck teghen de Previligien van Brugghe/ die duydelijck ſpreken/ dat een Poorter lijf ende goet beyde t'ſamē niet en mach verlieſen. Hiermede noch niet te vreden weſende/ hebben daerenboven verſocht aenden Prince van Parma/ tpoint vande liberteyt eñ vrijheyt van Conſciente toeghelaten/ by het voorſz. Tractaet van den Prince van Chimay/ teenemael gheannichilleert ende wederroepen te hebben/ om te beter te geraken tot hun intentie ende wraeckgierichheyt/ ende hebbende veel andere uyt de Stadt ghebannen/ in alle ſulcken ſaken de nieuwe inghecomen Jeſuijten/ aldaer het meeſte gheſegh ende authoriteyt hebbende/ houdende die opinie voor Maxime/ dat alle contracten beloofde Previlegien ende zeden/ moeten wijcken ende plaetſe gheven onder de Catholijckſche Roomſche Kercke ende religie.

P. Pieter de Brouqſaulx ende Joos van Peene tot Brugge onthalſt contrarie het contracte.

De Garniſoenen van Parma meynden ontrent Brugghe het Garniſoen van Sluys/ dat op eenich exployt uytgeweeſt was/ te verraſſchen en betrappen/ ende nu meeſt rontomme beſet zijnde/ werden van haer gheſellen uyt Sluys wel te tijden bygheſtaen/ die ſelve omringelden haer vyanden/ ende ſloeghen wel hondert ende tſeventich doot/ met drie Capiteynen. Dit gheſchiede in Februario/ Anno M.D.Lxxxvij.

Axele by Mauritz en Sidney ingenomen den xvi. Juli.

Prince Mauritz ende Sidney in Vlaenderen zijnde/ zijn den xvj. Julij ſecretelicken ſnachts vande ſterckte ter Neuſe nae Axele ghetrocken/ een cleyn ſtedeken aldaer wel ghelegen/ ende hebben dat behendelicken over een muer het water ſcheydende/ overcomen ende ingenomen/ ſonder groote bloetſtortinghe: daer waren vier Vaendelen Krijchsvolck binnen. De Schanſſen daer rontomme namen ſy oock inne/ ende ſtaken de Dijcken door/ om haer victorie te verſekeren. Sy ſommeerden oft deden oock opeyſſchen de Stede van Hulſt daer by ghelegen: maer de tijdinghe t'Antwerpen ghecomen zijnde/ hadde den Caſtileyn Mondragon dat met meer volcx terſtont voorſien ende gheſterckt.

Sidneys aenſlach op Grevelinghe gemiſt den xxvii. Julij.

Daer nae hadde de Heere Sidney oock een heymelicke onderhandelinghe met eenighe binnen Grevelinghen/ die t'onvreden ſchenen te weſen nuts quader betalinghe/ die over ſulcx hem beloofden de Stadt te leveren. Waerom hy den xxvij. Julij xxvij. Julij met een deel Krijchſvolck in platte ſchepen uyt Vliſſinghen derwaerts ſeylde / ende eenich van ſijn volck lande inde Haven maer zijnde de intelligentie valſch ende dobbel / ende eenige alreede binnen ghecomen / werden het bedroch ghewaer / waer over ontrent veertich paerden uytquamen op Sidneys volck / dan met verlies van dertich Enghelſchen / gheraeckte Sidneys volck al weder t'Schepe.

Den Grave van Leyceſter nu in Auguſto een deel krijchſvolck vergadert hebbende / ſont ſijn avantgarde/ onder den Overſten Jan Norrits/ ende Sir Thomas Cicil / te legeren by den Rijn te S. Seventer : hy ſelve trock den vj. September van Arnhem nae Elten/ int Landt van Cleve/ verſelſchapt zijnde met Don Emanuel Prince van Portugael / ſone vanden Coninck Don Anthonio / met den Keurvorſt van Colen Trucxes / Prince Mauritz van Naſſouwen / Grave Philips van Hohenlo / Graef Willem van Naſſouwen,/ Graef Philips van Naſſouwen ſijn Broeder/ beyde ſoonen van Grave Jan van Naſſouwen / met noch de Grave van Solms ende Overſteyn/ den Grave van Eſſex/ Generael over het Enghels Paerdevolck / met de Baenderheeren van Willoughbye ende Northe/ Sir William Pelham/ Maerſchalck over de Engelſchen/ Sir Philips Sidney / ende meer ander van grooten aenſiene / alwaer hy monſterende ſijn volck / bevondt ontrent ſeven duyſent te voete / ende veerthien hondert Peerden / dan daer mede hem te onſterck kennende om Parma van Berck te ſlaen (die gheſeyt was ſterck te weſen / twaelf duyſent te voete/ ende vijſendertich hondert Paerden) ſo beſloot hy Doesborch te beſpringhen/ om Parma te locken vande belegeringhe van Berck.

Beſchrijvinghe van Doesborch.

Deſe ſtadt Doesborch hoort onder het Graefſchap van Zutphen / die den naem Duyſborch ofte Druſus Borch (nae ſommighe ſegghen) ſoude hebben ghehadt in ouden tijden van Druſus/ des Keyſer Tiberius broeder / die den Rijn van boven Arnhem door eenen gracht dedeleyden inde Yſel nae deſe ſtadt Doesborch / gheheeten noch Foſſa Druſiana. De ſtadt is hooch ghemuert/op de oude maniere/ende de grachten wijt ende diepe. Daer laghen binnen drie hondert Walen/onder den Capiteyn Sampſon. De Borghers die wapen droeghen/ mochten ontrent drie hondert ſterck zijn.

Doesborch van Leyceſter ghewonnen den xiij. September.

De Grave Leyceſter ſont Hohenlo/Eſſex ende Sidney/ende meer andere/met vijf hondert paerden ende acht hondert te voete/by nachte om deſe ſtadt te berennen ende te beſluyten:hy ſelve volchde metten gheheelen Legher / van een Dorp ghenaemt Elten/den neghenden September:Hy dede terſtont de ghewoonlicke begravinghe maken/ ſoo dat ten derden daghe daer thien ſtucken gheſchuts gheplant ſtonden / daer mede maeckte hy twee redelicke breſſen ofte openinghen. Maer alſo die van binnen die ſelvighe ſtopten / ende beſchanſten het beſte dat ſy conden / ende dat den gracht tſeſtich voeten breet/ ende boven xxiij. voeten diepe was / ſoo was den ſtorm ſwaerlick om te doen. Nochtans was de vlijdt ende begeerte des Krijchſvolcx ſo groot daer toe/ dat Leyceſter den ſtorm reſolveerde : daer toe dat Hohenlo met de Duytſchen ende Schotten/ ende Norrits met de Engelſche eñ Vrieſſche toe geordonneert werden: Twelck die van binnen ſiende / ſonden uyt om die ſtadt over te gheven met ſeker conditien/ die gheweyghert werden / waeromme ſy haer overgaven / alleenlick op lijfs verſekeringhe / de Capiteynen ende Officieren ghevanghen te blijven. Daer trocken inne Sir Jehan Borouges/ ende Sir Willem Stanley/ ende de voorſchreven Boroughes wert aldaer tot Gouverneur gheſtelt.

Leyceſter trock nae Zutphen den xviij. September.

Leyceſter om Parma van Berck te trecken/ troc na Zutphen/een vande vier Hoofſteden van Ghelderlandt/twelck oock een Graefſchap ende heerſchappije byſonder is/zijnde een ſtercke ende goede ſtadt/ende midts dat hy verſtont dat de Stadt ghenoech onverſien van victalie was/ ſoo dochte hy die te moghen crijghen/ ofte Parma daer te doen comen/alſo het hem gebuerde. Daer was binnen Jehan Baptiſta Taxis een cloeck Crijchſman/ ende Stadthouder van Verdugo Gouverneur van Vrieſlandt. Alſo deſe ſtadt op de Yſſel leydt/ ende de gheheele Veluwe ende Hollandt onvry maeckte/ſoo hadden eertijts de Staten over dander zijde inde Veluwe een Schanſſe opghewoꝛpen / maer alſoo ſy door hooghe vloeden ende opperwateren die moeſten verlaten/ſoo hadden die van Zutphen de Schanſſe inghenomen ende gheſterckt/ende twee vleugelen als voorſchanſſen daer by ghemaeckt/welcke Schanſſe die van Hollandt twee jaren te vooren wel thien Maenden belegert hadden maer ſy en hadden die niet connen winnen/ſo dat ſy moeſten gedoogẽ dat haren vyant de Veluwe brantſchatten. Leyceſter ſijn hoopen wat gheſterckt zijnde/ met een deel volcx dat onder den Heere van Rijhove ende Capiteyn Coſmo Peſcarengis/om in Vlaenderen te trecken opghenomen was/brocht ſijnen Leger lancx de Reviere tot voor Zutphen den xviij. Septembris/ende maeckte een Brugge van Schuyten over de Reviere/op min dan een half mijle/van der ſtadt/innemende daer eenighe Jonckeren huyſen ofte Sloten / als Hackvoort ende Voorden.

Leyceſter geraeckt behendelick binnē Deventer den xij. October.

Den Legher hier mede doende zijnde/ſoo troc Leyceſter in perſoone nae Deventer/daer ſekeren tweedracht binnen was/ende met de ander Landen niet waren contribuerende noch goede correſpondentie houdende/ alwaer hy behendelicken met ontrent vier hondert voetvolcx ende twee Cornetten paerden ingheraeckte/ door middel van den Ceurvorſt Truxſes:ende alſoo hy daer verſtondt dat Parma was van Berck opghetrocken/ſoo haeſtede hy hem nae ſijnen Legher/ dien hy teghen Zutphen terſtondt dede ſtercker beſchanſſen.

Parma treet op van de belegeringe der ſtadt Berck.

Parma vreeſende dat Leyceſter yet op Zutphen mochte profijteren/ ende ſiende dat Berck ſo wel van alles verſien was/ hebbende het Eylandt daer vooren in den Rijn ligghende inghenomen ende gheſterckt/ende ander Schanſſen daer omme ghelept/ ende wel verſien / ſoo is hy den twaelfden September daer afghetrocken/ ſijnen wech nae Weſel nemende. Burick een Cleefs ſtedeken / heeft hy inghenomen met het Caſteel: daer heeft hy een Brugghe van Schepen ghemaeckt/ ende den Rijn ghepaſſeert over d'ander zijde: aldaer heeft hy oock Schanſſen ghemaeckt/ om ſijn Brugghe ende paſſagie te verſekeren/ende is ſoo ghecomen tot Burickloo / van waer hy eenighe victalie ſont in Zutphen/ met ſijn avantgarde ſelve in perſoone: het welcke Leyceſter vernemende ende verſtaende/dat het niet volcomelic ghevictalieert en was / dochte de naeſte reys het Convoy te beſpringhen / daer toe hy ordineerde Norrits ende Stanley / met een deel voetvolcx/ ende meer andere met Paerdevolck.

Scharmutſel tuſſchen Leyceſter eñ Parma volc by Zutphen den xxij. September.

Den xxij. September dede Parma weder een deel victalie onder ſijn voorſchreven avantgarde/ ſmorghens vroech na Zutphẽ toe trecken/zijnde ſterck ſes oft ſeven Cornetten Paerden/ende twee duyſent Muſkettiers ende Pijckeniers ofte ſpieſſen. Deſe bleven ſtil ſtaen op een ſtercke plaetſe/ by een

1586. by een Dorp Warnſvelt ghenaemt / ontrent een half myle vande ſtadt / ende lieten ſoo de karren ende waghenen in trecken/ als nu tſelfde ontdeckt wert by ontrent dertich paerden/ ſo trocken Norrits/ Eſſex/ Willoghbye/ Stanley/ Sidney/ Ruſſel / ende andere derwaerts / met ontrent twee hondert Peerden / ende vijfthien hondert Muſkettiers ende Spieſſen/ die vindende haren vyant eer ſy't dochten/ midts het ſeer miſtachtich was: ſo ſchoten die van Parma / beleyt vanden Marquis van Guaſto/ op haer los/ ſeer furieuſelicken uyt haer plaetſe die haer ſeer vorderlick was/ als oft ſy uyt een Schanſſe gheſchoten hadden/ welck ſchieten ſy ſeer mannelick ende ſtoutelick verdroeghen / ſonder dat yemant van ſijn plaetſe weeck ofte roerde/ tot verwonderens toe. Dat wat over zijnde / ende de vyant niet wetende hoe ſterck de Engelſche waren/ ende die ſiende op haer comen/ ſonden uyt een Cornette Peerden / onder Capiteyn Jeorge Creſſier Albanoys/ die welcke wert terſtont dapper aenghevallen / ontdaen / verſlaghen/ ende hy ſelve ghevanghen: daer nae ſonden ſy Grave Hanibal Gonſago uyt met ſijn Cornette/ die oock gechargeert wert/ ontdaen / eensdeels gheſlaghen/ ende hy ſelve verſlaghen oft dootlick ghewont/ ende tot onder haer Arckebuſerye vervolcht / daer de derde Cornette ſcheen te willen t'hooft bieden: maer als die oock te rugghe wert ghedreven/ ſoo werter alſdoen gheſcheyden/ mits Parma ſijn volck van achter verſterckte/ ende wel hondert ſoo verſlaghen als ghewont. Van den Enghelſchen waren ontrent dertich ſoo doot als ghequetſt / waer onder was Sire Philips Sidney/ die in ſijn dije gheſchoten wert/ int verwiſſelen van ſijn peert / waer van hy nae vijfentwintich daghen ſterf: een jonck/ cloeck ende verſtandich Heere/ van grooten bedrijve/ die ſeer beclaecht wert. Hy was Gouverneur van Vliſſinghen/ ende Leyceſters Suſters ſone. Sijn lichaem werde in Enghelant ghevoert / ende tot Londen heerlick begraven. De Engelſche niet wetende hoe ſterck Parma daer was / vertrocken nae haren Leger/ alſo Parma oock dede nae den ſijnen.

Sire Philips Sidney doot

Leyceſter beleghert de Zutphenſche ſchanſſe.

Leyceſter poochde de Schanſſen teghen over Zutphen te vermeeſteren / hem legherende inde Veluwe aenden Yſſel: Ende alſo daer een Eylandeken leydt voor de ſtadt / daermen vande ſtadt bycans drooghe toegaen conde op ſommighe tijden/ ende maer met dertich Mannen in een ſchanſſe bewaert werde/ ſo heeft hy dat by nachte doen beſpringhen ende overvallen / eenighe van dien doot ſmijttende ende vanghende: de reſte namen de vluchte. Dit Eylandt dede hy ſtercker maken/ ende brocht ſijnen Legher voor de ſchanſſen van Zutphen/ makende van het Landt een Brugghe tot opt Eylant: want hy conde van het Eylant/ het ſecours dat die vande ſtadt mochten nae de ſchanſſen ſenden/ beletten ende becommeren: ende voorts maeckte hy ſijn begravingen/ ende plantte ſijn gheſchut. Waer over Parma gheadviſeert werdt vant innemen des Eylants / ende hadde vreeſe voor de ſtadt: daerom quam hy weder den xiiij. October met ſijnen Legher in eyghen perſoone tot Zutphen onder de ſtadt / die volcomelick victualierende/ Leyceſter niet ſterck ghenoech zijnde te beletten: Parma vertrock ſanderdaechs weder twee mijlen te rugghe te Burckeloo/ ende voorts op Weſel te Burick/ daer hy over ſijn ghemaeckte Brugghe/ den Rijn paſſeerde: Ende alſo hy ſieckelick was / heeft hy hem van daer nae Bruſſel begheven / latende den Marquis van Renti / Heere van Montigni vanden huyſe Lalaing/ Overſte inden Legher/ die vol ſieckte/ ſterfte ende ghebreck was.

Parma victualieert Zutphen volcomelick / den xiiij. October

Leyceſter neemt een vā de Zutphenſche ſchanſſe met ſtormen in den xvj. October.

Na dat Leyceſter den xvj. Octobris deen cleyn ſchanſſe ofte vleughel int Noorden liggende/ hadde doen beſchieten/ ſoo dede hy die nae de noene beſtormen/ zijnde ontrent drie hondert mannen daerinne/ int gheſichte van wel acht hondert mannen in de groote ſchanſſe/ ende twee duyſent in de Stadt/ Parma ſelve doen noch niet verde van daer zijnde/ niet boven een ofte twee mijlen/ ſonder dat die vander ſtadt ofte ſchanſſe haer vertoonde: Alſoo namen ſy met ſtormen die ſchantſe inne/ aldaer hem een Enghels Edelman vromelic droech/ met namen Edward Stanley/ een ghetrou Luytenant vanden Colonel Willem Stanley/ die inde vyandts ſchanſſe ſpronc met behulp van een van des vyants ſpieſſen/ na hem ſtekende die hy vatte ende vaſt hiel/ ende den vyandt poghende hem de ſpieſſe te ontrecken / trock hem daer mede oppe: Als hy nu op was ſijn Cortelaſſe ghebruyckende ende ghevolcht wert / vertſaghde den vyandt: ende was alſoo de meeſte oorſake van de overwinninghe. Waeromme hem Leyceſter (als die het wel verdient hadde) Ridder ſloech op de ſelve trenchee/ met een gifte van ſes hondert Gulden Jaerlijſche rente. Boven acht mannen werden int innemen vande ſchanſſe niet verlooren: maer den Grave van Hohenlo werde ſeer ſwaerlijck in ſijn aengheſicht ghequeſt.

Edward Stanley vroomheyt/ waerom hy tot Ridder gheſlaghen.

Leyceſter begon terſtont ghereetſchappe / teghen den naeſten dagh/ te maecken/ om de groote ſchanſſe te dwinghen: want met deſe ſchanſſe int Noorde ligghende/ ende het Eylandt int Zuyden conde hy de vaert tuſſchen de groote ſchanſſe ende de Stadt gheheel benemen: Waeromme die vander ſchanſſe dat vreeſende/ vloden nae de Stadt by nachte/ al eer dat het gheſchut gheplant was/ achter latende haer gheſchut/ Alſoo werden deſe ſchanſſen inghenomen/ met meer ander plaetſen daer ontrent/ als t'Slot van Nieubeer/ Borcberghen/ daer mede de Veluwe van allen brantſchat bevrijt werde.

Die vande groote Zutphenſche ſchanſſe verloopen/ den xvij. October.

De ſtadt Zutphen aen te vallen en werde niet gheraden/ alſoo die te ſterck was: ende midts dat die nu omringht ende beſloten lach tuſſchen Deventer/ Doeſburch/ Lochum / Deutecum ende deſe ſchanſſe/ was te hopen datſe wel metter tijt door ghebreck van victualie ſoude worden ghedwonghen: daer omme alſoot nu diep inden Winter was/ brack Leyceſter ſijnen Legher op/ alſoo Parma ghedaen hadde / die beſtellende in Garniſoenen / veel Enghelſche Capiteynen ende Edelen vereerende met die Ridder te ſlaen.

Inde inghenomen ſchanſſe ſtelde hy ordere om die te ſtercken/ ende maeckte daer Gouverneur in Roelandt Yorck/ met acht hondert Enghelſche te voete/ ende hondert te Paerde/ om de Veluwe te bevrijen: daer teghen de Staten haer ſeer opposeerden uyt dien dat hy eens de Staten ende Landen ghedient hadde/ ende een dobbel verrader was/ ende dat over ſulcx ſijn ghetrouheyt ſuſpeckt was. Maer den Grave (licht van ghelooven / ende groot ghevoelen van ſijn eygen volck hebbende) wilde ſijnen perſoon voor ſijn ghetrouheyt verpanden.

Roelandt Yorck Gouverneur in de ſchanſſe van Zutphen.

Binnē Deventer ſtelde hy Gouverneur Willem Stanley Ridder/ met twaelf hondert Engelſchen ende Yrſchen/ ende twee hondert Paerden/ daer over de Staten hem oock waerſchouden/ als die den vyant te vooren oock ghedient hadde. In Doeſborch werde ghelaten Sir Johan Borouges/ met acht hondert te voete/ ende twee hondert Paerden / om oock het Caſteel van Bronchorſt te bewaren: Waer mede de Garniſoenen van Lochem / Sheerenberch/ Deutecum ende Zutphen ghenoech beſloten was:

Stanley Gouverneur in Deventer gheſet.

Leyceſter ſiende dat Parma vertrocken / ende dattet nu diep in den Winter was/ ende dat het Crijchſvolck dat in Ooſtlandt ghelicht ſoude worden/ door quade gheeſten/ ontrent Leyceſter zijnde/ als wy gheſeyt hebben/ nu al verloopen was/ ende gheen tijdt ſiende om yet meer voor te nemen/ hebbende Berck van't belegh verloſt/ van waer den Colonel Morgan weder gecomen was/ ſo vertrock hy nae den Haghe/ daer vele hem ſeer over beclaeghden/ datmen de groote goede occaſien niet beter waer ghenomen en hadde/ byſonder alſoo de Spaenſche Landen vanden hongher ſeer beſtreden waren/ door dien dat de Hollanders alle principale Havenen met ſchepen beſet hadden/ van waer ſy Cooren mochten crijghen. Maer int opbreken ſijns volcx int Eylant voor Zutphen/ werden ſy van Taris beſpronghen/ ſeer ſterck in eyghen perſoone/ dan ſy werden ontſet met verlies van ſes ofte ſeven Enghelſchen.

Leyceſter breeckt ſijne Legher op in November.

Als nu Leyceſter weder inden Haghe ghecommen was/ hebben de Staten by hem aenghehouden/ te letten ende redreſſeren ſekere hare clachten ende doleantien/ daer ſy haer ſonderlinghen in beſwaert vonden/ die ſy hem in Auguſto te vooren/ eensdeels vertoont hadden/ begrepen in een Requeſte uyt den name vande Ridderſchap/ Edelen ende Steden van Hollant/ Zeelant eñ Vrieſlandt/ die in hielden in effecte deſe naevolghende clachten.

Der Staten Requeſte eñ clachten aen Leyceſter.

Inden eerſten verſochten ſy/ dat t'gelt ende de contributien ſouden ghehandelt worden by de handen vanden Treſorier/ die by de Staten was ghecoren/ ende dat alle de ordonnantien vande betalinghe ſouden uytghegeven worden onder de hanteyckenen vanden Gouverneur/ ende drie vanden Raet van State vande voorſchreven drie Provintien/ die ſy ſeyden dat nu waren alleen ghehandelt by eenen Jan Ringault/ dien ſy met eenighe andere ſuſpect hielden.

Dat de aſſiſtentie vant Enghels Crijchſvolck der Majeſteyt mochte compleet ende vol ſijn vijf duyſent te voete/ ende thien hondert te Paerde boven de Garniſoenen: ende dat de ſelve ghemonſtert ende betaelt worden/ ten overſtaen vander Staten Commiſſariſen/ nae luyt des Contracts.

Dat het aennemen van vreemde Soldaten/ na het uytwijſen des xxiij. Artijckels des Contracts/ mochte gheſchieden by den Gouverneur/ met conſent der Staten/ om de Landen niet te beſwaren boven vermoghen.

Dat nae het xxiiij. Artijckel gheen Gouverneurs vande Landen/ Steden ende plaetſen ghecooren ende ingheſtelt ſouden worden/ voor datter eerſt byde Landen drie voorgheſtelt ofte ghecooren waren. Daer uyt den Gouverneur met den Raet van State/ vermochten eenen te verkieſen.

Clachte der Staten.

Dat hy wilde onderhouden goede diſciplijne ende gheen Crijſchvolck te laten trecken ſonder Commiſſaris met haer/ eñ te geven acquijt van haer verteerde coſten/ den Landen ſtreckende tot betalinghe/ om de Ghemeynte die de contributien moeten opbrenghen/ niet overlaſtich te vallen.

Dat de Garniſoenen mochten betaelt worden/ daer de Crijchſoverſten over claechden/ vreeſende muteryen ende rebellie/ naedemael het vierdepart der contributie uyt Hollant voor haer Frontier Garniſoenen ghenoech waren/ ende de helft van de Zeeuſcher contributien voorde Garniſoenen van Zeelant/ ende daeromme behoorden de drie verdendeelen van Hollant/ ende de helft van Zeelant overſchietende/ boven haer Garniſoenen de reſte wel te becoſtighen.

Datmen de platte Landen gheen Waghenen ende Pyoniers ofte Gravers afdronghe/ teghen de ordonnantien.

Datmen nae luydt der Privilegien/ niemanden buyten Landen te rechte en daechde.

Dat de ghebroken ofte verminderde authoriteyt des Magiſtraets/ namelick/ die van Utrecht weder opgherichtet mochte worden.

Dat Utrecht van Hollant niet afgheſondert en worde/ maer onder den Gouverneur van Hollant Prince Mauritz weder ghevoecht worde.

Dat het Placcaet op de Traffique ende Navigatie vanden xiiij. Auguſti/ ende brieven vanden xxv. Auguſti/ verbiedende goederen uyt te voeren/ twelck der Landen bederf ende ondergang was/ mochte herroepen worden/ ende vrije handelinge weder toeghelaten.

Dat het gelt de Admiraliteyt toecomende/ elders dan daer het toebehoort/ niet ghediverteert worde.

Datter vremde ende nieuwe formen van Collectatien der contributien niet meer ghebruyckt mochten wordẽ/ eñ niet tegen de adminiſtratie der Geeſtelicker goederen meer gheſproken worde.

Dat ten reſpecte van de contributien van Hollant/ Zeelant/ ende Vrieſlant/ noch de Politiſche adminiſtratie der ſelvigher/ gheen ghehoor noch gheloof ghegeven worde eenighe perſoonen die gheweeſt waren int Gouvernement vande Finantie van Brabandt Vlaenderen oft andere/ gheen wetenſchap hebbende vanden ſtaet ofte conditien vande Provintien/ ende dat ſijne Excellentie in alle occurentien/ nopende de contributien/ politie ende gelijcke affairen/ ſoude willen ghebruycken het advijs der ſelvigher Landen.

Hier op heeft Leyceſter diverſche excuſen/ ende beloften ghedaen van alles te beteren: maer hy ware nu ghenootſaeckt in Enghelant te trecken/ midts dat eenighe beroerte daer opgheſtaen was ende t'Parlament vergadert/ die wy hier nae ſullen verhalen.

Leyceſter op ſijn vertreck committeert den Raet van State int generael Gouvernement by acte van den xxiij November.

De Staten hebben hem van ſijn vertreck met alle middelen gheſocht af te houden/ maer het was vergeefs: ende ſoo wert alle de reformatie op ſijn wedercomſte uytgheſtelt. Waeromme ſy verſochten dat hy goede ordere int Gouvernement wilde laten: alſoo heeft hy den xxiiij. November ghecommitteert/ by Acte totten Gouvernemente Generael der Landen/ in ſijn plaetſe den Raet van State. Met volcomen clauſulen/ als met advijſe vande Staten Generael hun authoriſerende/ om te adviſeren ende ordonneren met volcomen macht/ op alle overvallende ſaken/ met ſo volcomen macht/ als oft hy teghenwoordich ware/ alſoo wel op de ſaken der Oorloghe/ als op de Politie/ alſoo ſy ſouden goetduncken/ tot der Landen beſcherminghe ende inwendighe ruſte/ ende afbreucke vanden vyandt/ welverſtaende/ dat alle depeſſchen ſouden ghemaeckt worden in ſijnen name/ ende dat die ſouden in ſijnen name onderſchreven worden/ by ſijn expres bevel ende authoriteyt van ſijnen Couſijn den H. Grave Mauritz van Naſſou/ ende van eenen vanden ſelven Rade/ zijnde van weghen de Majeſteyt vande Coninginne/ ofte in abſentie van dien/ by twee andere vanden ſelven Rade. Ende den ſelven Raedt van State/ ſullen voorts handelen volghende ghewoonlicke inſtructien/ ſonder naedeel van ſijne authoriteyt. Mede ſo ſouden de Garniſoenen vande Steden ende Fortreſſen geſtelt ende verandert worden nae hun advijs/ ende in ſijnen name/ ende de gheboden ende Patenten daer van/ met het paſſeren ende logeren vant Crijchſvolck op het platte landt/ ſullen alſo mede worden ghezeghelt/ ſonder dat andere hun daer mede ſullen moghen moeyen/ niet teghenſtaende eenighe Commiſſien ofte gheboden ter contrarie.

Overdrachte ofte Commiſſie van Leyceſter ſijn authoriteyt aen den Raet van State/ dienende ſijn afweſen/ 24. November, 1586.

Deſghe-

1586. Deſghelijcx ſal d'Oorloghe ter Zee belept worden/ ende de middelen der Conſen[illegible] daer toe/ ſullen blijven ter diſpoſitie vanden Admirael ende Raden vande Admiraliteyten.

Voorder datter tot het uytvoeren vande Oorloghe ſoude ghecommitteert worden by den voorſchreven Raedt/eenen bequamen perſoon/die mede inden ſelven Raedt ſal moghen ſitten ende vergaderen. Eyndelic belaſtende alle Gouverneurs/ Colonellen/Ritmeeſters ende Capiteynen/te water ende te Lande/ alle Magiſtraten/etc. te ghehoorſamen den voorſchreven Raedt van Staten/ al ofte hy teghenwoordich ware: ende dat gheduerende ſijn afweſen/ ende tot dat anders by advijſe vanden Raedt van Staten Generael/ ſoude worden gheordonneert belovende by ſijn Princelick woordt/ vaſt ende bondt te houden ende doen houden/ alles wat alſo byden voorſchreven Raedt ſal gheordonneert werden/ etc. ghedateert in des Gravenhaghe/den 24. Novembris/1586. gheteyckent Robbert Leyceſter/ ende onder by ordonnantie van ſijn Excelentie gheteyckent/

Silpin.

Ter ſelven daghe heeft Leyceſter een ander Acte van Reſtrictie ofte herroep ghemaeckt/ luydende het effect als volcht.

Acte van Reſtrictie van Leyceſter op ſijn voorgaende overdrachten. 24. November/1586

Hoe wel ſijn Excelentie gecommitteert hadde/ den Raedt van Staten totten Gouvernemente der Landen/ met alle volmachte te Water ende te Lande/ doen te ghehoorſamen als ſijnen eyghen perſoone/ als by de Acte bleke/ ſoo verſtont ende wilde nochtans ſijn Excelentie/ niet teghenſtaende/ gheduerende ſijn afweſen te reſerveren ſeker ſaken tot ſijn eyghen belept ende diſpoſitie/ ende daeromme ordonneerde by deſe ander Acte/ dat den voorſchreven Raet van State/niet tegenſtaende voorſchreven Commiſſie ende Generale abſolute ende volcomen macht/ niet en ſouden moghen veranderen int ſtuck vanden Gouvernemente ende ſuperintendentie van plaetſen by ſijne Excelentie alreede gegeven/ noch deſghelijcken inde bewaringhe van eenighe Fortreſſen ofte Caſteelen: mede niet te moeyen met hooghe Officieren des Leghers/als zijn de Generalen vande Cavallerye ende Voetvolck ende hare Luitenanten/ende andere hooghe Officieren/ ten ware met voorgaende weten ende wille van ſijn Excelentie/ ende op het affſterven van eenighe/ ſouden mogen by proviſie alleenlick een ander ſubſtitueren.

Souden oock niet beſluyten op de relaxatie van eenighe ghevanghenen/ noch van eenige ballinghen.

Souden mede niet diſpoſeren opt ſeyt van Confiſcatien ende gheeſtelicke goederen/ ſonder ſijne wete/ ofte ſijn voorgaende conſentement.

Ende voorder ſouden de hant aenhouden/ dat het beſluyt worde ghevolcht/ vande Enghelſche Compagnien/ etc.

Mede ſoo vele aenginck het uytvoeren vande victalie uyt den Lande/ principalick vant Inlants ghewas/ regard nemende/ dat het belaſt wierde/ ſoo veel moghelick/ ten profijte vanden Lande/waer hy te vreden/ende dat de lijſte vande Convoyen by de Staten Generael mochten worden verhoocht/ ſoo veel moghelick.

Eyndelick/ nopende de nominatie van Raetſheeren van State/ ſouden toeſien/ niet vernieut ofte verandert wierde/tot naedeels van ſijne authoriteyt/die ſijn Excelentie opghedraghen was/ namelick/om te moghen verkieſen uyt elcke Provintie eenen Raetſheere/ om te ſitten inden Raedt van Staten. Actum indes Graven-Haghe/ den xxiiij. Novembris/1586.etc.

Wt deſe Acte van reſtrictie/ is achterdencken naemaels gheſproten/ als die is gheweten gheweeſt/ ende groote ſchade den vereenichde Landen toecomen/ ende Leyceſter ſelve groote ſwaricheyt/ als wy hier nae ſullen verhalen.

1586.

Leyceſter ſlaet een Megdalie.

Eer Leyceſter noch vertrock/ dede hy een Megdalie maken van ſijn aenſicht/die in Goude mochte drie ofte vier oncen wegen/ om ſijn vrienden ter ghedenckeniſſe wech te ſchencken/ daer ſtont op ſijn figuere ſchoon verheven/ met inſchriptie/ Robertus Com. Leyceſter, & in Belg. Gubern. 1587. op d'ander zijde waren een hoop Schapen weydende/ eenige verſtropt/ ende vooren eenen ſchoonē Engelſchē hont/na de Schaps omſiende/ ende veel Schapen nae hem/ rontom ſtont gheſchreven/ non gregem ſed ingratos, ende onder den Hont ſtont invitus deſero, dat is te ſeggen/niet de Cudde/maer de ondanckbare verlate ic/teghen mijnen wille. Dan deſe Magdalie wert alleene onder ſijnen aenhanc ende familiare vrienden/ ſeer ſecretelick ghediſtribueert/ die hun profijt daer mede wiſten te doen teghen de Staten/ ende haer factie daer mede te ſtijven/als namaels bleeck/ maer deſe Megdalie wert langhe ſecreet ghehouden/ ende ten leſten verboden eenige meer te ſlaen of te Munten.

De Staten hebben hem beſchoncken met eenen ſilveren vergulden Cop/ van een menſch hoochde/zijnde een Juweel/ daer groote conſtenaers langhe aen ghewrocht hadden.

Leyceſter vertreckt nae Enghelant.

Aldus heeft Leyceſter met cleyn contentement der Staten/vande Landen/ſijn affſcheyt voor eenen tijt ghenomen/ende is over Zeelant na Enghelandt ghevaren/ alwaer hy wel den iiij. Decembris aenquam. De Staten hebben hem corts naegheſonden ſekere Gedeputeerde van weghen de Provintiē/om by hem te weſen als eenen Provintialen Raet/ende aen te houden om verbeteringhe over de voorſz. clachten. De Ghedeputeerde waren deſe/Jacob Valck Raedt van State/Willem van Zuylen/van Nivelt/ Mr. Joos de Menin Raet ende Penſionaris van Dordrecht/Doctoor Nicaſius de Sille/ Raet ende Pencionaris van Amſterdā/ ende V. Kanuninga uyt Vrieſlandt: deſe quamen daer aen int leſte van Januario M.D.Lxxxvij.

In deſe tijden werden ghedenckpenninghen gheſlaghen tot waerſchouwinghe/ op deen zijde ſtaende een Simme/die troetelende haer jonghen/ die ſy teghen haer ardt doot doude/ met inſcriptie Libertas ne ita chara ut Simiæ Catuli. Op dander zijde een man byden viere ſtaende/ die den roock wilde ontvlieden ende valt int vier/ met dit ſchrift. Fugiens Fumum, incidit in ignem. Dat is/ laet u de vryheyt niet ſo ſeer lief zijn/als de ſimme haer jonghen zijn/ want vliende den roock valt men wel int vyer.

Conſpiratie in Engelant door Schotſche Coninginne.

In Enghelant is in dit Jaer een groote conſpiratie ontdeckt gheweeſt/ die de Coninginne aldaer/ ende de Staten groot achterdencken ghemaeckt heeft. Deſe conſpiratie was van eenige jonghe Edelluyden aenghevanghen/ daer eenen Antoni Baginghton t'hooft van was/met Salſberry/ Savage/ Tichborn/ Abigton/ Tijlney/ Barnwel/ ende andere/ ende eenighe Jeſuiten die uyt Vranckrijck gheſonden waren. Deſe hadden voorghenomen de Coninginne Elizabeth/ rijdende in haer Coetſe ofte te Paerde/ met Piſtoletten te doorſchieten/ ende dan met haren aenhanck de Schotſche ghevanghen Coninginne Maria te verloſſen/ ende haer voor Coninginne van Engelant ende Schotlant op te worpen ende Croonen/ over den Lantſraet van State executie te doen/ ende t'gantſch regiment des Landts ende vande Religie te veranderen: Dit in Vranckrijck onder de Guiſianen ende rebellighe Catholijckſche Enghelſche ghepractiſeert / ende in Enghelant bycans int werck gheſtelt zijnde/ is ontdeckt gheweeſt. Daer over werden tot twee reyſen ontrent den leſten September tot Londen xiiij. Edelmans gheexecuteert / t'ſtuck ghenoech bekennende. Sy werden op ſledden nae de galghe gheſleept/ die op een Schavot ſtont/ daer ſy aenghehanghen/ ende terſtont noch levende afghesneden werden/ ende op een banck alſo levende ghequartiert/ int gheſicht d'een van d'ander/ nae Landts ghewoonte: haer hoofden ende quartieren op de Brugghe ende Poorten gheſtelt. Sy ſtorven al Roomſch Catholijck / d'een meer dan d'ander/ meeſt noch jonc onbedacht ende wulpſch zijnde.

De Hiſtorie van Maria Coninghinne van Schotlant.

Op deſe conſpiratie heeftmen in Enghelant de Coninginne van Schotlandt haer proces ghemaeckt/ ſoo uyt de bekenteniſſen van deſe Edelen / als uyt haer eyghen Brieven / ende andere Brieven aen haer comende afgheworpen. Ende overmits dat in deſe tijt inde Weerelt veel was te ſeggen van deſe Schotſe Coninginne/ ende dat het een ſeltſaem dinck is/ een Overheere/ Prince oſte Princeſſe op een Schavot te brenghen / ende van Beuls te laten dooden/ Sy zijnde de vierde Coninginne die in Engelant in onſe tijden is onthalſt gheweeſt / als wy in deſe Hiſtorie verhaelt hebben: Soo ſullen wy de Hiſtorie daer van int corte verhalen / alſoo ons die kennelick is/ mits dat wy doen in Enghelant waren/ ende veel ghetuyghen hooren ſprecken hebben / diet alles mede gheſien hebben: achtende dattet den Leſer niet verdrietelick vallen ſal/ al iſt buyten ons voornemen/ hoewel nochtans dat het beyde de Landen ghenoech is betreffende / mits dat ſy van groot perijckel door haer doot verloſt werden. Veel van haer vyanden ende van haer vrienden/ hebben veel daer van gheſchreven/ die wy hebben geleſen/ maer dat wy int corte daer van ſegghen/ ſal men de publicque Acten examinerende/ waer bevinden: men ſal my de prolixiteyt daer van ten beſten afnemen.

Maria Coninginne vã Schotlandt afcomſte geboorte/ ende Houwelijcken.

MARIA STUART / Coninginne van Schotlant / was de dochter van Jacobus de vijfde/ Coninck van Schotlant/ die Sone was van Jacob de vierde / ende van Margrieta van Enghelant / Suſter van Coninck Henrick den achtſten/ ſoo dat deſen Jacobus de vijfde/ Vader van Maria / ende Elizabeth teghenwoordighe Coninginne van Engelant/ Suſters ende Broeders kinderen waren. Deſe Jacobus hadde ten Wijve Maria/ de Dochter van Claude de eerſte/ Hertoch van Guyſe / die baerde hem deſe ongheluckighe Coninginne Maria/ Anno M. D. xlij. haren Vader verlieſende ſeven daghen oudt zijnde/ ſo wert ſy bijde Moeder ende Momboirs opghevoet/ ende ſes Jaer out zijnde/ in Vranckrijck ghevoert/ alwaer ſy troude/ Anno M. D. Lviij. den xix. April / Franſoys den Dolphijn van Vranckrijck/ ende namaels Coninck/ den tweeden van dien name / een houwelick daer mede ſy ſeer verheven was: ende alſo Elizabet Coninginne van Enghelant was gheworden/ intituleerde ſy haer ſelven Coninginne van Enghelandt ende Yrlant: maer ſy worde corts daer nae ghedwonghen dien tijtel te laten. Daer nae Weduwe gheworden weſende / Anno M. D. Lx. den vijfden December / ende Dowagiere van Vranckrijck zijnde/ ſo leefde ſy in alle welluſt/ ende trock over in Schotlant/ Anno M.D.Lxj. alwaer ſy troude Anno M.D.Lxv. een ſchoon Engelſch Jonckheere van Schotſche afcomſte / ghenaemt Henrick Stuart haer Vaders Suſters Sone / den welcken ſy ghebaert heeft / Anno M. D. Lxvj. den xix. Junij / Jacobus den ſeſten/ nu Coninck in Schotlant / ende naemaels van heel Britanien.

Coninc Jacob den ſeſte gheboren/ Anno/ 1566. den xix. Junij.

Den Coninck Henrick haren man hadde uyt jeloerſheyt / eenen Pimontois Muſicien / David Riſno gheheeten / die vande Coninghinne ſeer begratijt was / van haer Tafel doen nemen ende vermoorden: Sy veynſde haer gramſchappe voor eenen corten tijdt / ende wreeckte die doot over de Edelen/ die het uyt Coninclijck bevel ghedaen hadden: waer mede ſy die Edelen die vanden Coninck verlaten waren jeghens hem hatich maecte/ al ten eynde (ſo gheſeyt werde) om te beter haer te moghen over haren man wreken: ende verliefde weder op eenen ghenaemt Jacob Hepburn/ Grave van Bodwel/ oock een ſchoon man/ den welcken ſy verwillichde met anderen om ſecretelijck haren man den Coninck te vermoorden/ dien ſy eerſt fenijn ingegheven hadde: ende als hy noch ſieck daer van was wert hy ſnachts in ſijn bedde verworcht ſoo't ſchijnt/ ende het huys met Buſpoeder opgheblaſen/ Anno M. D. Lxvij. Sy brande in ſoo ongeduerighe liefde op deſen Bodwel/ dat ſy haer eyghen wreetheyt ende ſchande niet en merckte: Sy ſchreef hem diverſche minnebrieven / die eensdeels gedruckt zijn/ waer in onmenſchelijcke liefde eñ wreetheyt blijckt: Deſe werden namaels by Bodwels papieren ghevonden/ de welcke by hem bewaert werden tot ſijnder ontlaſtinghe/ twijſelende vander vrouwen ongheſtadicheyt/ hoewel ſy hem belaſt hadde die te verbranden/ alſo Buchenanus ſchrijft.

Coninginne van Schotlandt vergheeft ende vermoordt haren man/ 1567.

Daer wert ter contrarien van ditte by diverſe Schotten/ als andere veel gheſchreven/ ende alle deſe daden ende booſe ſtucken worden gheſchuyft ende gheleyt ten laſte van haere vyanden / ende principalijck gheſeyt te weſen de inventien ende bedrijf vanden baſtaert broeder/ der Coninginne Jacob Stuardt/ als die ſochte de Croone van Schotlandt op ſijn hooft te ſtellen/ tot dien eynde de ghereformeerde religie invoerende ende voorſtaende/ factien ende twiſten makende/ deſe opinie ende meyninghe wort ſeer ghedreven / ende met groote eloquentie ende veel argumenten verbreyt ende ghelooft ten reſpecte dat het ſtreckende is tot vorderinghe ende beveſtinghe vande Catholijckſe Roomſche Religie/ ende de Mageſteyt ende authoriteyt van Princen ende Coninghen / dies wy den Curieuſen Leſer wijſen tot een Boecxken / ghedruckt tot Inghelſtadt by Wolfgangh Eder/ Anno 1588. onder naem van Oberto Berneſtapolio/ maer ghehouden / van eenen Robbert Turnell gheſchreven te weſen/ ende dierghelijcke andere meer / dies wy gheerne laten den Leſer ſijn oordeel vrij. Dan wy ſullen volghen in ons cort verhael de beſte Schrijvers/ de Acten/ der bekende gheſchiedeniſſen.

Als ſy nu met groote opſprake anderwerf Weduwe was/ ſoo troude ſy deſen Bodwel (die daeromme van ſijn ander Wijf ſcheyde) uytghevende by haer Ambaſſadeurs in Vranckrijck ende elders / als oock aen haer Ooms die van Guyſe/ dat ſy van hem met vijf hondert Paerden ghevanghen wech ghevoert/ ende ontſchaeckt was/ nochtans ten leſten om des Mans weerde / ende inwendighe Oorloghe in haer Landt te verhoeden/ hadde ſy haer begeven om hem te trouwen.

Wort ontſchaeckt van Bodwel den moorder/ dien ſy nochtans troudt 1567.

Deſe ſtucken zijn vande Edeldom van Schotlant ende vande Lantſaten ſo qualick ghenomen/ dat ſy ghelijckelick teghen haer opgheſtaen zijn/ ende te Velde ghecomen/ alwaer ſy ongereet ende onverſien tot ſtrijden weſende / meynde het Krijchſvolck met ſchoone woorden te payen/ wechſendende den Grave van Bodwel/ daer ſy alle de ſchult op leyde. Maer ſy wert van haer volck

Coninginne van Schotlandt wordt van haer onderſaten ghevanghen.

ghevanghen ghenomen/ende als een Moorderſſe van haren Man gheſcholden / ende alſoo ſy ſeer ſlecht ende onverachtelick gecleet was/ vuyl ende beſtoven / meynende t'volck beter daer door te beweghen / is ſy in ſodanighe gheſtalte binnen Edinborch ghebrocht/met alderhande verſmaetheyt: alwaer ſy ghedwonghen werde haer Croone ende Conninckrijcke te reſigneren aen haren jonghen ſone/ Anno M.D.Lxvij. in Julio/ dien Momboors byghevoecht werden/ ende de Moeder werde alſo tot Lochlenen/ op een Huys in een Lack oft Poel gheleghen / ghevanghen. Haren man Bodwel moeſte ten leſten in Denemarcken vluchten / alwaer hy inde ghevangheniſſe half kranckſinnich zijnde / gheſtorven is/ thien Jaer daer nae.

Jacob de ſeſte haer ſone wort Coninck/ 1567.

De Coninginne is een Jaer hier nae met behendicheyt ende behulp van vrienden ontcomen/ uyt een hooghe venſter ſpringhende / ſtoutelick ende ſorghelick / ende vergaderde Krijchſvolck om haer te wreken: maer haer volck wert corts van des Coninckx ende ſijn Momboors krijchſheyr gheſlagen ende verſtropt: daeromme vluchte ſy in Enghelant/ Anno M.D. Lxviij. alwaer ſy wel ontfanghen / onthaelt ende ghetracteert wert/ maer nochtans wel bewaert.

Sy breeckt uyt der ghevangheniſſe/ ende haer volck gheſlaghen/ vlucht in Engelant Anno 1568.

De Coninghinne van Enghelant Eliſabeth/ heeft terſtont middelen gheſocht om haer weder met haer Onderſaten van Schotlant te vereenighen: maer ſy werdt vande Staten van Schotlandt beſchuldicht over haer mans moort / ende over ander onbehoorlijckheden. Ende de Schotten ſonden tot dien eynde in Enghelandt op een dachvaert/die daer toe gheordineert was / heerlijcke ende notabele Ambaſſaten / die recht ende juſtitie over haer vande Coninginne van Engelant eyſchten/met groote inſtantien / ofte dat ſy haer mochte in handen gelevert worden/ twelck ten leſten niet paſſeerde ſonder dreyghementen: Maer de Coninghinne heeft dat gheweyghert/ noch en wilde oock gheen rechter weſen over haer beſchuldinghe/ende heeft deſe Schotten met woorden gheſocht te vreden te ſtellen / denckende datter metter tijt noch middel van vereeringhe ſoude ghevonden moghen worden: ende heeft alſoo ghetrouwelijck haer leven ende eere beſchut/ haer wel bewaert houdende / tot grooten coſten/ in alle vryheyt/ van te mogen gaen jagen/ vlieghen/van woonſteden veranderen/de fraeyſte Palleyſen van elcke Provintie tot haerder beliefſte ghenietende. Den meeſten tijdt heeft den Grave van Schraeſberye/ den laſt van toeſicht over haer ghehadt/ met alle goet traitement / tot der Enghelſcher Coninginne grooten coſte. Sy werde ghedient van haer eyghen volck/die alle vryen toeganck tot haer hadden/houdende alle de Werelt door correſpondentien/ door haer Secretariſen ende Dienaers: ende ſelve hadde ſy oock een Ambaſſadeur/ reſiderende int Hof vande Coninginne van Enghelant / te weten / den Biſſchop van Roſſe/ ghenaemt Jan Leſle.

Wort Criminelick in Engelant vā haer Onderſaten beſchuldicht.

Wert by de Coninghinne van Engelandt beſchut ende in vryheyt gevanghen ghehouden.

Maer deſe weldaet der Engelſcher Coninginne/heeft haer niet ghenoech ghedocht ofte connen te vreden ſtellen / om patientelick haren teghenſpoet te verdraghen/ maer ſy heeft ondanckbaerlick ende vermetelick / ghepractiſeert eenen aenhanck te maken van Roomſche Catholijcken/onder de welcke by de Graven van Northumberlant ende Weſtmerlant/een rebellie berockt wert/ ſoo dat ſy met open banieren / teghen hare Princeſſe te Velde quamen / haer beſtaen funderende op de Catholijckſche Religie/ ende haer verloſſinghe/ t'welck veel lieden het leven coſte/ oock ſelve Northumberlant wert daer over tot Yorck onthalſt/ ende Weſtmerlandt vluchte in Nederlant.

Tracht beroerte in Enghelandt te maken ende doet bewijſen haren titel tot de Croone van Enghelandt.

Daer nae practiſeerde ſy een Houwelick met Thomas Hawaert/Hertoge van Norfolcx/ ſeer ſecretelick ende den Hertoghe daer over ghevanghen zijnde/ wert nochtans ſulcx hem vergeven: maer t'ſelfde werdt by hem hervat / tot grooter perijckel der Enghelſcher Coninginne/ daer toe hem alle aſſiſtentie vanden Paus ende Hertoch van Alba toegheſeyt werde / waer van den Hertoch ten leſten overwonnen zijnde / tot Londen onthalſt is gheweeſt.

Hierentuſſchen ſoo hadde een Pape ghenaemt Hervije/ hem houdende by haren voorſchreven Ambaſſadeur den Biſſchop van Roſſe/een boecxken doen drucken/daer in hy bewees haren tijtel tot de Croone van Enghelandt ende Yrlandt. Den voorſchreven Ambaſſadeur den Biſſchop van Roſſe werdt oock om eenich dierghelijcke onderhandelinghe ghedwonghen te vertrecken. Daer nae den Conninck van Spaengien nu Weduwaer ghewordden zijnde van zijn leſte huyſvrouwe Anna van Ooſtenrijck / dede ſy hem haer houwelick bedectelijck aenbieden: maer den Conninck dat niet wel bevallende/ ſo verſochte ſy door den Paus ſijnen baſtaert broeder Don Johan van Ooſtenrijck/ de welcke doen Gouverneur in Nederlandt was/ende niet anders en ſcheen te ſoecken dan oorſaken ende bequame middelen om haer als ſijn eyghen wijf te mogen eyſchen uyt de Coninghinne van Enghelandts handen/ tſy met recht ofte ghewelt.

Verſoeckt Houwelijck aenden Coninck van Spaengien/ oft aen Don Jan van Ooſtenrijck.

Het welcke de Coninghinne van Enghelandt al bekent zijnde/ heeft haer therte wat doen vervremden ende ſcherper toeſicht ende acht op haer doen nemen.

Maer deſe Coninginne Maria blijvende noch impatientich in haren ſtaet/alſo de beſchuldingen inhielden/heeft alle middelen aenghewent / om haer ſelven te verloſſen/ende met ghewelt aen de Croone van Enghelant te gheraken/daer ſy beter hope toe hadde/dan tot die van Schotlandt: Ende daer over hiel ſy correſpondentien met alle de ghevluchte Edelen ende rebbellen van Enghelant/ ſelve Penſioen gevende aen eenen Morgan/ die eenen Doctoor Parrys opgheroept hadde/ om de Coninginne van Enghelandt te vermoorden. Waer van de principaelſte Conſpirateurs waren ghenoemt/ den voorſchreven Thomas Morgan/ Charles Paget/ Jan Ballard / met den Spaenſchen Ambaſſadeur Don Bernardin de Mendoza / die doen te Parijs ghecomen was/ daer ſy t'ſamen beraetſlaechden den voorſchreven Jhan Ballard te ſenden / om in Enghelandt aſſiſtenten te procureren / waer onder hy ſes verkieſen ſoude / die op haer nemen ſouden / de Coninginne van Enghelandt te doorſchieten / waer onder eenen Jhan Savadge op hem ghenomen hadde/ een van die te weſen: daer vaſtelick beſluytende/ de Coninginne moeſte ghedoodt worden. Hier toe hadden gheprocureert aſſiſtentie vanden Paus/alreede ontfanghen hebbende / twaelf duyſent Ducaten op rekeninghe/ mede hadden verkreghen vanden Coninck van Spaengien/Anno 1585. dat den Prince van Parma hun ſoude aſſiſteren met ghelt ende Crijchſvolc/ ende hadden hun beraden met Jhan Allijn/ naemaels Cardinael / ende Meeſter Euſebius ende Owijn/ mits dat het gheacht wert/ (die dinghen nae voorſlach te paſſe ghebrocht zijnde) den bequaemſten middel te weſen / om de Nederlanden te dwinghen / van dien wegh ter Zee beginnende. Sy ſelve ſchreef aen alle haer vrienden/ op datter by die van Guiſe ende den Prince van Parma / door des Paus ende Coninckx van Spaengiens hulpe/ een invaſie ofte inval op Enghelant mochte ghedaen worden: Onder andere

Soeckt haer verloſſinghe mette doot van de Coninginne vā Enghelandt.

tot aen Don Barnadijn de Mendoza Spaenſch Ambaſſadeur/ die doe in Vranckrijck ghecomen was/ den welcken ſy aendiende om den Coninck van Spaengien te beter te bewegen/ tot de voorſchreven invaſie van Enghelant/ dat ſy hem wilde haer Erfghename van Engelant/ Yrlant ende Schotlant maken/ ſoo verre haren ſone den Coninck van Schotlant / hem niet en bekeerde tot de Roomſche Catholijcke Religie voor haer doot/ ende dierghelijcke meer. So dat door veel ſoliciterens een jonck cloeck ende rijck Engelſch Edelman/ genaemt Antoni Babingthon beweecht is gheworden / haer met eenen grooten aenhanck van jonge Edelen te verloſſen (waer onder haerder ſeſſe op haer ghenomen hadden de Coninginne van Enghelant te vermoorden) ende dan ſouden ſy haer Coninginne van Enghelant publiceren/ den ſtaet vander Religie ende ſLants Gouvernement veranderen/ ende de Raetſheeren ende andere ſtraffen / daer over ſy door Brieven met Babingthon was beraetſlaghende op de beſte middelen: als namelick / hoe de Roomſche Catholijcken in Enghelandt onder Colonellen ende Capiteynen uytghedeylt mochten worden/ onder ander pretexten: Ende eerſt een rebellie ofte alarm in Yrlandt aen te rechten / op dat die uytlantſche krijchſheeren uyt Spaengien/ Vranckrijck ende Nederlant te beter ſouden moghen in Enghelandt Landen: Dit is alle by haer eygen/ ende andere Brieven/ ende by ghewillighe depoſitien ofte bekenteniſſen van veel Edelen eñ andere/ die daer over opentlick ſeer jammerlick geexecuteert werdē/ ende totter doot toe by de bekenteniſſe ghebleven zijn/ gheverifieert gheweeſt.

Beweecht Antoni Babingthō/ met andere jonge Edelen tot conſpiratie.

Waer over de Koninginne van Enghelandt Anno 1586. in October gheſonden heeft nae het Caſteel van Fodringam/ daer de Schotſche Coninginne gebrocht was/ xxxvj. vande beſte grootſte Heeren des Parlements/ met Raetſheeren ende Officieren van haer Coninckrijck / tot ſevenenveertich in als (waer onder oock eenighe Catholijcken waren) om haer op als te examineren/ ende met Procureurs ende Advocaten / om haer te beſchuldighen. Nae veel weygerens compareerde ſy in een groote Sale voor alle deſe Heeren/ ſtatelick by haer Edelen ende Staet Jonckvrouwen ingebrocht. Eñ als ſy in haren ſtoel was nedergheſeten / wert haer vanden Cancelier van Enghelant aengheſeydt de oorſake vande vergaderinghe / als dat de Coninginne van Enghelant ſijn Princeſſe / langhe ende veel van haer verdraghen hadde / eer ſy conde gheresolveert worden teghen haer ſtraffelick te procederen/ maer nu conde ſy niet langher (als Magiſtraet van Gods weghen) het Sweert te verghefs voeren/ niet om haer eyghen levens wille / maer om Godts ſaken / ende haer Coninckrijck te verſekeren. Waeromme gheordonneert was haer te beſchuldighen / ende te hooren haer antwoorde.

Rechtegewijſe procedure der Coninginne vā Engelant tegen de Coninginne van Schotlant/ in October/ 1586.

Daer op antwoorde deſe ongheluckighe Coninginne by maniere van proteſtatien / als dat ſy was een vrye ende ghebooren Coninginne/ niemanden onderworpen dan Gode / die ſy alleenlick rekeninghe ſchuldich ware / ende daeromme verſocht ſy datter een Acte ghemaeckt ſoude worden / dat haer compareren aldaer niet prejudiciabel weſen ſoude/ haer ende andere Coninghen ende Princen haer ghealliëerde/ ende oock haren Sone : twelck alſoo gheregiſtreet wert. Ende doen werden gheleſen alle haer beſchuldinghen/ ende Brieven die ſy hadde gheſchreven met haer eyghen handt / ofte onderteeckent / als aen Don Bernardijn de Mendoza / ende Antoni Babingthon / met diverſche antwoorden van dien / die gheverifieert waren by haer eyghen Secretariſen/ oock mette depoſitien vande gheexecuteerde ende ghevanghenen / ende dierghelijcke meer: Oock de Brieven die ſy ontfanghen hadde van Troghmarton / Sir Franſoys Enghelsfelde/ den Lord Paget / ende van Charles Paget ghevluchte Enghelſche / waer op ſy hier ende daer veel teghen ſprack / ende generalick loochende ſy ſterck/ dat ſy de Coninginne van Enghelant haer goede Suſter ſoude nae het leven gheſtaen hebben / biddende nimmermeer te moghen comen voor het aenſchijn Gods / ſoo ſulcx waer ware. Sy bekende wel dat ſy ghepractiſeert ende gheſchreven hadde om haer verloſſinghe / oock om de verloſſinghe vande vervolchde Catholijcken / daer voor hadde ende wilde ſy altijt haer beſte doen/ ende ſo ſy conde die met haer bloet preſerveren / ſoo wilde ſy dat niet ſparen: ende daer mede weende ſy ſeer. Waer op den Heer Treſorier ſeyde / dat ſijn Coninginne niemanden en doode om de Conſcientie/ ſoo ſy Wettelicken (als goede onderdanen toeſtont) leefden. Daer nae beſchuldichde ſy eenighe Heeren vanden Rade haer vyanden te weſen/ ende bekende haer Secretariſen hanteeckeninghe wel/ maer nam exeptien daer teghen / ende excuſeerde veel poincten : Babingthon ſeyde ſy niet te kennen. Alſſer vermaen vanden Grave van Arondel ghemaeckt werde/ Sone vanden Hartoch van Nortfolc/ die doen gevangē lach/ ſo weende eñ huylde ſy/ beclagende dat geſlachte/ twelck ſo veel voor haer geleden hadde.

Proces ofte beſchuldinge teghen de Coninginne van Schotlandt/ ende haer antwoorde.

Sanderdaechs wederomme verſchijnende/ begonde ſy weder te proteſteren/ ende wilde wederomme te kennen gheven / dat al dat ſy mochte ghedaen hebben/ dat was tot de verloſſinge van de Roomſche Catholijcken van Enghelant/ ende dat ſy liever hadde te weſen Heſter dan Judith/ voor haer volck te bidden / dan de Majeſteyt wech te nemen/ ende dat ſy dickmael aengeboden hadde/ ſo ſy mochte vry gheſtelt weſen/ ſo ſoude ſy haer beſte doen om alle de oproeren te ſliſſen/ ende dat haer ſulcx beloeft was / aenbiedende den Coninck haren Sone / met den Sone vanden Hartoch van Guyſe/ als Oſtagiers voor haer te ſtellen. Daer op den Treſorier ſeyde dat het waer was/ ende dat ſijn Coninginne daer mede te vreden was/ maer de Staten van Schotlant en wilden niet conſenteren dat haren Coninck in Engelant comen ſoude: Diergelijcke meer andere propooſten werden daer gheſeyt / daer ſy ondertuſſchen dickmael over weende. Ten leſten ſprack ſy int particulier met d'een ende d'ander vande Heeren. Ende als het alſo alles gheregiſtreert was/ ſo vertrock de vergaderinghe.

Acte vande tweedē dach teghen de Schotſche Coninginne.

Die Santwoordinge van de voorſz. Coninginne beſtont principalick daer in: namelick / dat ſy een Coninginne ghebooren ende ghecroont was/ ende niemants juriſdictie onderworpen: het welcke ſoo niet verſtaen werde / naedemael ſy haer Kroone gereſigneert hadde / ende in Enghelant om hulpe ghecomen was / ende van alle Princelickheyt ontbloot zijnde / verſochte ende ontfinck alle protectie/ ſo dat ſy door haren noot ende ontfanghen weldaet/ de Engelſche Coninginne ſubject was/ ende daeromme/ daer ſy was en conde ſy geen Privilegië van eenigerhande Rechten eyſchen ofte genieten/ hoewel haren aenhanck haer ſulcx altijts hadden wijſghemaeckt/ die beter ſouden gedaen hebben / ſo ſy haer hooch Conincklijc herte tot patientie vermaent hadden / daer mede alle achterdencken weerende / dan haer alſoo boven haer vermoghen tot haer verderf op te rupen.

Beſluyt van de Schotſche Coninginne verantwoordinghe.

Als deſe examinatie aldus ghepaſſeert was/ is die tot Londen voorghedraghen den drie Sta-

De Coninginne van Schotlandt ter doot veroordeelt / by de drie Staten des Rijcx van Enghelant.

Redenen der Enghelſcher Statē waeromme de Schotſche Coninginne behoorde gedoot te worden.

ten vanden Lande/ datmen daer het Parlement noemt / beſtaende vande Gheeſtelickheyt/ Edeldom ende Gemeynte/ die t'ſamen vergadert/ moghen ontrent vier hondert vijftich perſoonen maken / wiens oordeel ende vonniſſe daer over begheert wert: De welcke rijpelick daer op ghelet hebbende/ (alſoo een yeghelick daer vry mach ſijn meyninghe uytſpreken) hebben haer de doodt weerdich gheoordeelt/ ende daer over aen de Coninginne van Enghelandt verſocht met eenen grooten voetval / te willen haer vonniſſe confirmeren/ proclameren/ ende executeren / ende met weyren haren perſoon / het gantſche Landt ende de Religie van ſulcken perijckel te verhoeden. Voorder vertoonende dat die voorſchreven Coninginne Maria met haren aenhanck verhart was / ſonder hope van berou/ een ongeduerighe competrice/ ende dat uyt haer eyghen brieven bleke eenen bloedighen haet/ mits dat ſy belaſte/ alwaert dat het met haer vluchte miſluckte / dat men nochtans mette Enghelſche Coninginne te dooden voortvaren ſoude: Dat ſy oock niet alleen bekende wel gheneycht te weſen / de Coninginne van Enghelandt te vermoorden / maer dat het oock wettelick / eerlick ende verdienſtich ware/ als daer den Hemel mede te verdienen ſtont/ zijnde alreede de Engelſche Coninginne byden Paus vande Croone verſteken ende gheexcommuniceert. Voorts verhaelden die voorſchreven Ghedeputeerde de perijckelen daer de welſtandt des Lants ende der Religie in ſtont/ ende dat derhalven die voorſchreven Coninginne Maria niet lijdelick was / want haer langher te laten leven/ ware Crudelis Miſericordia, een wreede barmhertichheyt / ende dat Impunitatis ſpes ware Impietatis Parens, dat is/ hope van niet gheſtraft te worden/ is de Moeder van alle quaet.

Alſoo het Parlement ofte de Staten / hier op geen reſolute antwoorde van haer Princeſſe ontfinghen/ ſo hebben ſy anderwerf een vertooch gedaen met grooter inſtantie/ als onder andere/ datter gheen leetweſen vande ghevanghen Coninginne te verwachten ofte te verhopen en was/ datter gheen verſekeringhe by ſcherpe bewaringhe/ noch by Eeden/ Obligatien/ ofte Hoſtagien/ ofte met uytbanninge mochte gevonden worden/ ende dat met wel ghefondeerde redenen: Beſluytende dat de doodt van Maria/ waer eenlick het leven van Elizabeth.

Coninginne van Enghelant vraecht raedt aen Princē haer ghebueren ende aen Geleerden.

Hier op heeft de Coninginne van Enghelandt noch niet eyntlicke willen beſluyten maer heeft alomme in Vranckrijck/ Schotlant ende elders/ oock aen alle haer Rijcks gheleerden om Raet geſonden / wat ſy mochte in dit ſwaer ſtuck doen/ ende offer geenen middel ware deſe onſalighe Coninginne van Schotlant/ haer ſo nae van bloede beſtaende / een Vrouwe ende Koninginne als ſy was/ het leven te ſparen/ ende nochtans haer eyghen leven/ welſtant / ende haers Lants Religie te verſekeren.

Redenen van Princen Ambaſſadeurs voor de Schotſche Coninginne ende de antwoorde.

Waer op Ambaſſadeurs uyt Schotlandt van den Sone/ den Maiſter ofte oudtſte ſone vanden Lord Gray/ ende uyt Vranckrijck den Heere van Bellieure / aen haer gheſonden zijn / neffens den reſidenten Ambaſſadeur Monſ. de Chaſteauneuf/ de welcke onder andere veel allegeerden/ ende ſeyden dat de voorghenomen proceduеren teghens die voornoemde ghevanghen Koninginne/ ware tot achterdeele van alle Princen/ ende daeromme en behoorde het leven van een Souverain Prince in gheen queſtie ghebracht te worden.

Daer antwoorde de Enghelſche Koninginne op: Het waer meer perijckel voor de Koninck van Vranckrijck / haer ſelven ende alle Chriſten Princen / ſulcke attentaten ongheſtraft te laten/ want vreeſe van ſtrenghe ſtraffe/ dwinght ſulcke Gheeſten/ Expedit enim reipublicæ, ne malefacta maneant impunita.

Voorder ſeyden deſe Ambaſſatē/ dat ſy ware in Engelant als een Suppliante gecomen/ eñ datſe niet behoorde gevangen gehouden te worden / eñ voorts dat een ghevangen niet miſdoen mochte.

Waer op de Koninginne van Enghelant weder antwoorde / ende oock van harent weghen werde gheantwoort/ dat ſy vermochte haer ghevanghen te houden/ nae luyt vande oude rechten/ ghebruyck ende contracten tuſſchen Schotlandt ende Enghelandt ghemaeckt. Oock om dat ſy geuſurpeert ofte gebruyckt hadde den Tijtel van de preſente Kroone van Enghelant/ ende daerom vermochte haer ſo langhe ghevangen te houden/ tot dat ſy behoorlicke renunciatie daer van ghedaen hadde (dat noch niet gheſchiet was/) ende dat ſy alle wel wiſten dat een ghevanghene/ t'zy om wat ſaken / begaende in ſijn ghevanckeniſſe Crime/ is als een Criminele ſtrafbaer.

Bellieure ſeyde voorder / dat het onbehoorlick was/ ende dat hy noyt ghehoort en hadde/ dat de Schotſche Koninginne (zijnde een Souveraine Princeſſe) de Juſtitie des Koninckrycx van Enghelant ſoude onderworpen weſen / ende datter noyt diergheleijcke vonniſſe inde weerelt ghegheven ware.

Daer werdt op gheantwoort/ dat het te verwonderen was / dat de Ambaſſadeurs ſoo gheleerde ende experte Mannen weſende / ſulcx ſouden allegeeren / midts dat ſy wel wiſten/ Quod delinques in alieno teritorio, & ibi repertus, punitur in loco delicti, nulla habita ratione dignitatis, honoris aut Privilegij, ende dat ſulcx altijdts ſo verſtaen ende inde weerelt ghepractiſeert was/ als int ſtuck van Robbert des Koninex van Cicilien / desgheleijcx van Barnard Koninck van Italien / van Elizabeth Koninginne van Hongarien/ van Charles de tweede Koninc van Napels / oock van Conradijn / ende van Koninck Deiotarus. Dat voorder de Schotſche Koninginne haer in Enghelant bevindende / ware ſubject ende onderworpen de Rechten des ſelfs: alle Princen waren buyten haer eyghen Landen/ altijts als private perſoonen ghehouden/ hoewel ſy de digniteyt van Princen behielden.

Ten leſten wilden deſe Ambaſſadeurs beloven van weghen hare Meeſters / datter voortaen niet meer gheattenteert ſoude worden / ende ſy ſouden alles wel beletten / dat oock de vrienden vande Schotſche Koninginne t'ſelve mede verſekeren ſouden/ onder haer handen ende zeghelen: met verbinteniſſe van verſcheyden Princen/ ende verſcheyden Oſtagiers. Maer de Enghelſche Coninginne antwoorde/ dat ſulcke verſekeringhe haer luttel goet doen ſoude/ als ſy ſoude doot weſen/ want de Borgen eñ Oſtagiers ſouden weſen ſulcke/ als die haer voor Ketterſche achten/ ende daerom onghehouden in haer beloften/ ende ſulcke perſoonen te bewaren/ waer ſorghelick/ waeromme dat haer Rijcx gheleerden/ noch in ſulcke ghelooften / noch in gheduerighe ghevanckeniſſe vande Coninginne Maria / gheenderhande verſekertheyt vonden / met meer andere allegatien/ die hier te langhe ſouden vallen om te verhalen.

Alſo zijn deſe Ambaſſadeurs met redelicke voldoeninghe weder vertrocken / ſonder dat de Enghelſche Coninginne eenighen trooſt ofte verſekertheyt conde bevinden / om de Schotſche Coninginne int leven te houden / haren ſtaet ende leven te verſekeren.

Hier nae heeft de Coninginne van Enghelant den Lord ofte Baron van Bockhorſt / met andere

Boodtſchap der handelinge ende ſententie des doots aende Schotſche Coninginne ghedaen/ den xxiij. December 1586

dere aen deſe ongheluckighe Coninginne gheſonden/ haer aenſeggt; ende al watter in haer ſtuck ghepaſſeert was/ ende hoe dat ſy nae de Lantrechten ter doot veroordeelt was/ opt welcke ſy claechde van onghelijck/ als weſende een abſolute Princeſſe/ ende niemant onderworpen. Van doen af wert ſy van alle Coninckelicke ornamenten gedegradeert: de Coninginne van Engelant divulgeerde de ſententie vant proces/ de ſelfde confirmerende by openbare proclamatie/ onder den grooten Zeghel vanden xxiij. December/ Anno M.D.Lxxxvj.

Daer nae op gheduerige aenhouden ende ſoliciteren van haer Rijcx Parlement ofte Staten/ om te hebben executie vande voorſz. ſententie/ de welcke ſy niet en conde langher ongheantwoort houden/ door dien datter daghelicx nieumaren van verſcheyden beroerten alle haer Rijck door ghehoort werden: ſo heeft de Coninginne op Lichtmiſſe avont/ Anno M. D. Lxxxvij. om haer onderdanen eenſdeels contentement te gheven/ een Acte van Cōfirmatie der voorſz. ſententie/ onderteeckent/ ende by den Cancelier nae Landts ghebruyck/ metten grooten Zeghel doen zegelen/ doch ſonder verclaringhe ofte limitatie van tijdt/ wanneer ſy ſterven ſoude/ ende ſo het ſcheen alleene om reede te hebben/ als ſy de voorſz. executie ſoude moghen ghebieden te doen/ hopende dat ſy haer Onderdanen ſoude daer mede gheruſt ſtellen/ ende dat ſy de Schotſche Coninginnes aenhangers/ ſoude doen afſtaen van eenighe voorder attentatien/ als ſtreckende niet dan om haer doot te verhaeſten.

Coninginne van Enghelant teeckent ende zeghelt de Acte over de Schotſche Coninginnes doot.

Deſe gheteeckende ende ghezeghelde Acte gaf de Coninginne haren Secretaris Davidſon te bewaren/ tot dat ſy voorder daer van haer ſoude reſolveren: Welck gebodt den voorſz. Secretaris Davidſon (t'zy dat hy't niet wel gehoort ofte qualick verſtaen hadde/ ofte anders geſoliciteert ofte gheperſuadeert zijnde) cleyn gheacht heeft: ende heeft alſo door reverentie ofte eenvoudicheyt/ deſe gezegelde Patente den hoogen Raet overgegeven/ niet lettende op t'ghene hem belaſt was van die te bewaren: eñ uyt onervarentheyt ofte onbedachtheyt/ niet overlegghende hoe verre eens Princen ghebodt ſtreckt/ ende hoe nauwe ſy willen ghehoorſaemt weſen. Waeromme hy naemaels by open vonniſſe van ſRijcx Edelen/ met langhe ghevangheniſſe ende geltſtraffe/ eñ met tverlies van t'Secretaris ampt daer over geſtraft is geweeſt.

De Raetſheeren deſe ghezegelde ſententie ſiende/ daer ſy oock langhe om gheſoliciteert hadden/ wetende dat ſy daer mede volcomelick in Rechte bewaert waren/ hebben geenen tijt willen verlieſen/ vreeſende ſo daer eenighe voorder conſpiratie opſtonde/ dat hen ſoude mogen ſulcken ongeluck ten laſte ghelept worden: ende vorder alle conſequentien ende perijckelen overweghende/ haer Princeſſe/ haer Vaderlant/ Religie/ ende eygen intereſt generalick betreffende/ ooc haerder Coninginne ſachtmoedicheyt vreeſende/ hebbē eendrachtelicken reſolutie genomē om die ſententie te doen executeren/ ſonder de Coninginne van Engelant eenighe voorder wete daer van te doen/ de welcke ter contrarien docht dat niemant ſoo ſtout ſoude weſen/ die ſulcx ſonder haer weten ſoude derven beſtaen. Ende de ghene die wel grondelick van dit ſtuck wilden oordeelen/ ende der Coninginne Elizabeths natuere wel meynden te kennen/ achten dat de Schotſche Coninginne nimmermeer ſoude tot die doot gecomen hebben door haer bevel/ ten ware eenighe nieuwe voorder aenſlaghen haer te late gheopenbaert hadden.

Raetſheeren van Enghelant doen de Schotſche Coninginne onthalſen ſonder weet [illegible] haer Coninginne van Enghelant.

Aldus hebben de Raetſheeren van den hoochſten Raedt/ ſonder haer Coninginne yet aen te ſegghen/ die Acte vande ſententie/ met Brieven van bevel/ ende forme van executie geſonden door Meeſter Robard Beale/ Secretaris des ſelven Raets/ aen den Grave van Schraeſberry/ ende den Grave van Kent/ beyde doen ter tijdt reſiderende in de contreye/ daer deſe ongheluckige ghevangen Coninginne was/ belaſtende dat deſe met ander Heeren/ Ridderen/ Edelen ende Officieren vant Landt/ met twee Ridderen/ Sire Amias Paulet/ ende Sire Dru Drurije (die de bewaringhe daer van hadden) de ſententie ſouden doen executeren.

Enghelſche Raetſheeren ſenden voor de ſententie des doodts over de Schotſche Coninginne te executeren/ onweten haer Princeſſe/ de xviij Februarij/ 1587.

Deſe voorſz. perſoonen hebben haer ten beſtemden daghe al tſamen int Caſteel van Fodringam laten vinden/ ende gaven de gevangen Coninginne ſolemnelick den xvj. Februarij haren laſt te kennen. Waer op ſy antwoorde/ dat ſy bereyt was/ ende dat ſy t'langhe hadde verwacht/ ſiende dat de Mt. ſo ghereſolveert was: vragende wanneer ſulcx moſte gheſchieden/ ſoo wert het met haer conſent beſloten/ op Woenſdach den xviij. Februarij Stylo novo, Anno 1587. Sy ſeyde voorder/ dat de ziele wel te vreden was den ſlach des doots voor eenen ooghenblick tijdts te lijden/ om te ghenieten de Hemelſche vreucht eeuwichlick: ende daer over wert ſy ſeer weenende/ ſo dat ſy niet meer ſpreken en conde.

Schotſche Coninginne wort aengeſeyt haer tot ſterven gereet te maken.

Hier op werden haer verſcheyden excuſen ende den grooten noot voorghehouden/ die het gantſch Coninckrijck ende de Coninginne dronghen tot deſe uyterlicke reſolutie/ haer biddende doch patientie daer in te hebben/ met noch ander redenen/ vermaninghen/ trooſtinghen ende propooſten over weder zijden.

Sanderdaechs den xviij. Februarij ofte den viij. nae den Enghelſchen ſtijl/ ſmorghens ten ſeven uren/ vergaderden int Caſteel de voorſz. Graven/ Heeren/ Ridderen/ Edelen/ ende Officieren: elcken Ridder wert gheoorloft twee Dienaers binnen te brenghen/ ende de Edelen elcken maer eenen/ ſoo datter ontrent twee hondert menſchen mochten binnen weſen/ behalven de Wachte ende het Huyſgheſinne. Inde groote Sale was een Schavot ghemaeckt xij. voeten breet/ twee voeten hooghe/ ende rontom een Leene/ bedeckt met ſwart Laken/ daer ſtont op eenen Stoel ende kuſſen/ ende eenen Block oock bedeckt.

De voorſz. Heeren in deſe Sale aldus vergadert ende ghereedt zijnde/ ſonden ten acht uren aen de Coninginne te bootſchappen/ dat ſy daer ghecomen waren haren laſt te voldoen/ begeerende te weten wanneer ſy ſoude reede weſen. Deſen Bode vondt haer Camerdeure gheſloten: Waeromme ſy een wijle daer nae anderwerf ſonden: maer doen vont hy de Deure open/ ende belaſte een van haer Dienaers ſijn bootſchappe binnen te draghen: die antwoorde brocht/ dat ſy noch niet reede was. Waer over die Heeren nae een half ure wederomme ſonden: doen wert geantwoort/ dat ſy ſoude corts reede weſen. Nae een half ure ſo ginck de Shrijf ofte Droſſaert Tomas Andrew Schiltknape nae haer toe/ ende vont de Coninginne met haer Staet Jonckvrouwen ende Dienaers op haer knien biddende: waer over ſy opſtont/ ende ſeyde reede te weſen/ ende werde alſoo tuſſchen twee Edelmannen ghelept uyt haer Camer in de Voorcamer/ die ſy de Preſentie Camer noemē/ alwaer ſy alle haer Huyſgeſin/ Dienaers/ Mans ende Vrouwen vont ſtaende ende weenende/ die ſy alle vermaende in de vreeſe Gods ende in onderdanicheyt te leven/ ende nam oorlof aen haer allen/ cuſſende de Vrouwen/ eñ den Mannen gaf ſy haer hant te cuſſen/ haer biddende getrooſt te weſen/ ende voor haer te bidden.

Schotſche Coninginne wort ter doot ghehaelt/ den xviij. Februarij.

Terſtont quamen alle de Heeren haer teghen.

Den Grave van Kent ende van Shraeſberrij/ met de ander Heeren/ ende ſeyden haer aen: Mijn Vrouwe / wy zijn hier om te toonen der Coninginne Majeſteyts commiſſie ende bevel/ ende om te volcomen t'ghene wy u voor giſteren aen ſeyden: haer toonende de voorſz. ſententie onder den grooten Zeghel. Waer op ſy antwoorde/ ſy was te vreden / ſy hadde liever te ſterven dan te leven. Ende daer na haer omkeerende/ ſach ſy eenen haren principalen Dienaer ende Edelman/ genaemt Melvin/ dien ſy ſeyde nae onderlinghe beclachredenen: Mijn trouwen Dienaer Melvin/ al iſt dat ghy een Proteſtant zijt/ ende ick Catholijck/ nochtans maer eenen Chriſtus zijnde / ende ick een Coninginne gheboren / ende uwe ghesalfde Co- Coninginne zy/ van den bloede van Coninck Henrick/ den VII. Coninck van Enghelandt afghecomen/ ſo belaſte ick u/ alſoo ghy voor God wilt verantwoorden / waerachtelicken over te dragen deſe bootſchappe/ aen mijnen lieven Sone namelick/ dat ick my aen hem ghebiede/ ende hem bidde God te dienen/ ende te handhouden de Catholijcke Kercke/ ende ſijn Lant in vrede te regieren/ ſonder hem (ſo ick ghedaen hebbe) eenen anderen te onderworpen: niet teghenſtaende ick goeden wille ghehadt hebbe/ dit Eylant te vereenighen/ ende nu laet ick dat vry: ende dat hy't oock ſoo houde / eñ hem niet te veel en betrouwe op Wereltſche vernuſtheyt / want die niet beſtandich blijven: maer dat hy toeſie gheen quaet vermoeden de Coninginne van Enghelant te gheven / ſo ſoude hem God zeghenen. Ende ghy Melvin/ weeſt ghy mijn ghetuyghe / ende ſeght dat mijn Sone aen / dat ick ſterve een trou Schot / trou Franſch/ ende trouwe Catholijck/ alſoo ick altijt hebbe profeſſie ghedaen: Maer God vergeve het dien/ die langhe mijn eynde ghesocht hebben/ ende nae mijn bloet ghedorſt/ als een Hert doet nae Water-Fonteynen: ende alſo ſeyde ſy hem Adieu met tranen / ende kuſte hem. Daer op Melvin antwoorde: Weerdighe Souveraine Princeſſe/ alſo ic uwe Majeſteyts trouwe Dienaer geweeſt ben/ ſoo wil ick trouwelick deſe uwe Majeſteyts leſte woorden/ bootſchappe ende droevich ſterven/ overdraghen aen den Coninck uwen Sone. Ende ſo hy dat ſeer beclaechde/ ſeyde ſy/ ende trooſte hem / ſegghende / dat hy ſoude goets moets weſen/ hy ſoude Maria Stuard / corts ſien eynden alle haer ellenden van haer langhe verwacht: de Weerelt waer maer ijdelheyt.

Schotſche Coninginne gaende nae 't Schavot/ ſent vermaninge aende Coninck van Schotlandt haren Sone.

Schotſche Coninginne verclaert te ſterven een trou Schot/ trou Franſoys/ ende trouwe Catholyck.

Daer nae keerde ſy haer nae de Heeren / ende verſochte haren Prieſter ende alle haer Dienaers by haer te hebben/ om te ghetuyghen by den Coninck van Vranckrijck ende haer Vrienden in Schotlandt/ dat ſy gheſtorven ware Catholijck. Waer op haer wert gheantwoort/ dattet anders gheordineert was / op dat ſy met impatient weenen/ haren gheeſt niet en ſoude ongheruſt maken. Ten leſten / nae veel woorden/ werden haer vier Dienaers ende twee Vrouwen toeghelaten/ om haer te dienen. Sy verſochte dat haer Dienaers ende Joſvrouwen/ met vry gheleyde ſouden moghen wech trecken/ ende behouden al dat ſy haer gegeven hadde/ ende diergelijcke/ twelck haer toegeſeyt werde. Daer nae wert ſy geleyt na de Sale op het Schavot / daer ſy ginck op den Stoel ſitten/ de twee Graven daer oock ſittende/ alwaer by den Secretaris luyde uytghelesen werdt de Sententie / Commiſſie ende laſt vande executie.

Schotſche Coninginne cleedinge/ gedaente ende redenen/ als ſy opt Schavot gebrocht wert.

Haer cleedinghe was cierlick/ eenen Tabbaert van ſwert gheperſt Sattijn/ beſet met Bouglen/ Gitteknoppen/ ende Peerlen: op het Hooft hadde ſy een verzierſel van Doeck met Breynaet / ende een lanck ſijn Doeck totter Aerden / ſeer cierlick: haren Rock ofte Keurs was ghebeelt Sattijn/ haer onder-Rock van Kramoſijn Fluweel. Sy was een Vrouwe van fraeye ghedaente / jae de ſchoonſte Princeſſe van alle die in haren tijde leefden/ daer mede ſy alle Man tot haer liefde lockte: bruyn van ooghen ende hayr / groot ende friſch/ maer nu was ſy wat vet ende dickachtich van lichaem ghewoorden/ ende oock ſieckelick. In haer hant hadde ſy een Crucefix/ ende een Boeck ghenaemt De Officio beatæ Mariæ: noch hadde ſy een gouden Crucefix aenden hals/ eñ een Pomanderketene/ met een Agnus Dei, ende een Pater noster aen haren Gordel.

Daer ſtont by haer voor het Schavot Doctor Richardus Fletcher / Deken van Pieterborch/ die haer door laſte vande Heeren aenboot geeſtelicke vermaninghen ende trooſt / die ſy niet hooren en wilde / maer ſy verhinderde ſijn ſpreken (om de eere van Roomſch Catholijck te ſterven/ niet te verlieſen/ daer ſy in alle haer verantwoorden/ ſchrijven / ende doen / ſonderlinghe ſorghe voor droech / meynende daer mede alle fauten te bedecken) ſegghende dickmael dat den Doctor haer turbeerde: Die nochtans voortginck/ ende met groote eerbiedinghe ſeyde / ghenoech in deſe forme. Mijn Vrouwe/ de Coninginne Mt. (die God langhe ſpare) niet teghenſtaende de ghereetſchappe tot executie van Juſtitie/ rechtelick over uwen perſoon ghedaen te worden/ om de menichfuldighe miſdaden by u begaen/ tegen haren perſoon/ haren ſtaet/ ende haer Gouvernement / ſoo hadden ſy nochtans een groote ſorchvuldicheyt voor haer ziele / die nu te ſcheyden was uyt haer lichaem/ int rechte gheloove in Chriſto/ ofte eeuwichlick verlooren te gaen: Waeromme hy ghecomen was haer aen te dienen/ de trooſtelicke beloften Gods/ tot alle boetveerdighe ende gheloovighe Chriſtenen. Waeromme hy haer badt drye puncten te mercken: als eerſt haren voorleden ſtaet ende verganckelicke glorie. Ten tweeden/ haer teghenwoordighe conditie van de doodt tot onſterffelickheyt. Ten derden / haren ſtaet ingaende tot de eeuwighe vreucht / ofte ghedurich ongheluck. Op het eerſte ſeyde hy / laet my tot uwe Majeſteyt ſpreken met den Propheet David/ Vergeet u ſelven / u Volck/ ende u Vaders huys/ vergeet u gheboorte / u Coninckliche eerweerdicheyt/ ſoo ſal den Coninck der Coninghen hem verheughen in u Gheeſtelicke ſchoonheyt: veracht alle dingen/ oock u eyghen gerechticheyt/ als vuyl ende onvolcomen / op dat ghy aen doen meucht met den gheloove / Chriſtus gherechticheyt/ op dat ghy hem bekent/ ende door crachte van ſijn verrijſen / mochtet oock verweckt worden tot de eeuwighe ſalicheyt / ende deelachtich worden door ſijn lijden van ſijn glorie: Ende op dat ghy van den Heere niet gheoordeelt en wordt over u voorgaende miſdaden: Bekent u zonden/ bekent de welverdiende executie van Juſtitie/ nu over u gaende: erkent hare Majeſteyts ghetrouheyt ende gunſte tuwaert altijdt bewesen / ende hebbende een vaſt gheloove in Chriſtum onſen Salichmaker / ſo ſult ghy wel tot ſterven bereyt weſen: ende alle miſdaden / al warenſe meer dan het ſant der Zee/ ſo ſal de Hyſope Gods/ de genade des Vaders/ door de Paſſie ende onderdanicheyt Chriſti/ ende door den Heylighen Gheeſt/ die ſuyver ende wit maken/ ſoo datſe niet meer ghedacht ſullen worden: Totte vergeveniſſe der zonden/ en condemnen by gheen menſchen ofte menſchen middelen geromen/ maer alleenlijck in Chriſtus Offerhande aent cruys door het gheloove/ waer by gherechtveerdicht zijnde / hebben wy vrede met God. Ten tweeden / bidde ick uwe Ghenade te aenmercken uwe teghenwoordighe doodt ende ſterffelickheyt / u ſcheyden van hier / ende niet

Chriſtelicke eñ harde vermaninghe de Schotſche Coninginne ghedaen opt Schavot voor haer doot.

meer ghesien te worden / nae een plaetſe daer alle dinghen vergeten zijn: ghy treedt in een huys van aerde/ daer t'ghewormte u Suſters ſullen weſen/ ende verrottinghe ende verderf u Vader/ ghelijck Job ſeyt: Daer den Boom valt daer moet hy ligghen/ het zy teghen het Zuyden vant leven ende ſalicheyt/ oſte teghen het Noorden vande doodt ende droefheyt. Daeromme waer nu den tijdt van op te ſtaen tot Gode/ oſte te vallen inde uyterſte duyſterniſſe/ alwaer weeninghe ende knerſſinghe der tanden is: Hier nae iſſer geenen tijdt van verſoeninghe/ noch plaetſe van voldoeninghe: Hier wordt het eeuwich leven vercregen oſte verlooren. Ende daeromme mijn Vrouwe/ zijnde dit de ure dat ghy God moet hooren/ en verhert u herte niet/ de hant des doodts is opgeheven/ ende de bijle is aende wortel des Booms ghestelt: den Troon vanden grooten Hemelſchen Rechter ſtaet open/ ende de Boecken van u leven zijn wijt open gedaen/ ende het oordeel daer over is voorhanden: Maer ſo ghy u toevlucht neemt totten Troon van gratie/ ootmoedichlick in Chriſtus eenighe ende verdienſtighe onderdanicheyt/ die veſtende aen u ziele/ mette handen vant ware gheloove/ ſo ſal Chriſtus u leven zijn/ ende u doodt ſal u een voordeel zijn / ende een ingang van eeuwighe glorie / ende deſe ſterffelickheyt/ ſal u aendoen onſterffelickheyt. Ende nu/ mijn Vrouwe/ nu/ nu ſo opent den almachtighen Godt u de deure vant Hemelſche Coninckrijck/ waer teghen ghelecken weereltſche heerſchappyē/ zijn maer donckerheyt ende ſchaduwe des doots: ſluyt daeromme nu niet toe deſe deure/ met u herte te verherdē/ ende bedroeft niet den geeſt Gods. Ten derden ende leſten/ bidde ick u Majeſteyt te overlegghen by u ſelven/ den tijdt ende ſtaet toecomende/ oſte ten uyterſten daghe te verrijſen ten leven/ ende te hooren het blijde ende ſalighe Venite, comt ghy ghebenedijde mijns Vaders/ oſte tot de verrijſeniſſe der verdoemeniſſe vol droefheyts ende pijne/ ende te hooren/ Gaet/ gaet ghy vermaledijde int eeuwighe vyer. Oock te ſtaen ter rechter hant Gods / als een Schaep ſijnder weyden/ oſt ter ſlincker/ als eenen Bock ter wrake / oſte vergadert te worden als goede Tarwe inde Schuere/ oſte als Caf uytghewoorpen te worden in een onbluſſchelick vyer. Salich zijnſe die inden Heere ſterven: ghy ſult inden Heere ſterven/ ſoo ghy met vaſt gheloove begeert van dit leven verloſt met Chriſto te weſen/ u eenlicke offerhande ende rantſoen. Och mijn Vrouwe/ betrout u niet op eyghen verſoeninghen/ die met Gods woordt niet beſtaen / twelck is den rechten toetſteen/ het claer licht ende Lanteerne onſer voeten/ om die te leyden inden wegh des vredes tot Jeſum Chriſtum: in hem zijn alle de beloften Gods / van hem ghetuyghen alle de Schriften/ dat door ghelooven in ſijnen bloede/ wy ende alle de Kercke Gods ſullen ontfanghen vergiffeniſſe van zonden: Hem hebben aengheroepen alle de Heyligen/ inde daghen van haer ellenden/ ende ſy zijn verhoort eñ verloſt/ in hem hebbenſe alle betrout/ ende en waren noyt bedroghen: alle ander waterputten zijn ghebroken/ ende en connen niet houden het water vant eeuwich leven: Den name Gods is een vaſte borcht/ daer de gherechtighe toe vluchten/ ende worden behouden. Ende daeromme mijn Vrouwe / op dat ghy Godt moecht gloriſiceren in deſe uwe paſſagie/ ende dat ghy van hem eeuwelick mochtet vereert worden/ bidde ick u ootmoedelick om de ſoete barmhertichheyt Gods/ dat ghy u wilt voeghen/ met ons Gode te bidden totten Troon ſijnder barmhertichheden / op dat wy ons moghen verheughen/ ende ghy moecht bekeert worden / op dat God ſijn aenſchijn mach tot uwaerts wenden / ende u verleenen ſijnen vrede.

Int uytſpreken van deſe vermaninghe/ brack de Coninginne wel drie oſte viermael ſijn reden/ ſegghende: Meeſter Deken/ quelt u ſelven noch my niet/ maer weet dat ick ghegront ben inde oude Catholijckſche Roomſche Religie/ ende tot beſcherminghe daer van / meyne ick mijn bloet te ſtorten. Dies den Deken wederom ſeyde. Mijn Vrouwe/ verandert u opinie / ende hebt leetweſen over de voorleden zonden / u gheloove ſonderende op den eenighen gront / ende alleene u hope ſtellende in Jeſum Chriſtum. Sy ſeyde wederomme ſeer ernſtlick: Goeden Meeſter Deken/ quelt u niet meer in deſe ſake/ want ghelijck ick in deſe Religie gheboren ben/ ende daer in gheleeft hebbe/ ſo ben ick gheresolveert daer in te ſterven. Daer na de twee Graven ſiende/ hoe ongevoerchlick ſy was om des Dekens goede vermaninghe ghehoor te gheven / ſoo ſeyden ſy tot haer / mijn Vrouwe/ wy willen God voor u Majeſteyt met den Deken bidden/ op dat u herte mach verlicht worden/ mette waerachtighe wetenſchap Gods ende ſijns woordts/ ende ſo daerin ſterven. Daer op antwoorde de Coninginne: Mijn Heeren/ ſoo ghy God wilt met my bidden/ ick wil van herten u dancken / ende ſalt voor een groote welgunſtichheyt achten/ maer my te voeghen in ghebeden met ulieden (mijn Heeren) op uwe maniere / die van de ſelve Religie met my niet en zijt/ ſoude my een groote zonde weſen. Waer op de Grave van Kent ſeyde/ mijn Vrouwe/ ic ben droeve van deſe uwe weygheringhe / ende te ſien deſe ijdele ſuperſtitieuſe dinghen by u ende in u handt. Sy antwoorde/ dat het haer betaemde/ Chriſtus figuere in de hant te hebben/ om ſijnder te gedencken: Hy antwoorde/ ſy moeſte hem int herte hebben: ende alhoewel ſy weygherde te hooren de aengeboden ghenade vanden Alderhooghſten/ nochtans wilden ſy alle den Almoghenden God voor haer bidden/ dat hy wilde vergeben alle haer zonden/ ende haer in ſijn Rijcke ontfanghen. Waer op ſy ſeyde/ bidt ende ick ſal oock bidden. Doen dede den voorſchreven Doctor by de Heeren bevel op ſijn knien/ een heſtich beweechlick ende Goddelick ghebedt/ bequaem tot ſulcken werck / dat luyde uytſprekende/ ende verſtandelick biddende voor haer/ oock int leſte voor de Coninginne van Enghelandt haer Souveraine / ende des Rijcx welvaren / twelck alle de omſtaenders nae pronunceerden. Duerende dit ghebedt/ ſeyde ſy haer eyghen verſcheyden ghebedt / mede luyde ende met tranen/ int Latijn / met het Cruycefix in haer handt.

De Schotſche Coninginne wilt niet bidden/ mette Engelſche/ maer Roomſch Catholijck bidden ende ſterven.

Dit ghebedt ghedaen zijnde/ knielden twee Beuls voor haer/ dien ſy vergaf haer doodt/ ende alle die langhe naer haer bloet gheſtaen hadden/ ende badt God dat hyſe wilde bekeeren/ ende ſoo oock alle de Weerelt/ als ſy begeerden van Gode vergheven te worden: Ende daer over weder beweecht zijnde / viel ſy weder op haer knien in een innerlick hertelick ghebedt/ biddende vergiffeniſſe haerder zonden int generael / ſegghende dat ſy betroude by de doot Chriſti/ ende door ſijn bloetvergieten alleenlick ſalich te worden/ voor de voeten van wiens Figuere ghepreſenteert by dat Cruycefix/ wilde ſy ghewillich haer bloet daer ſtorten. Voorder nae Latijnſche ghebeden/ eynde ſy in Enghels / ende badt voor den gheluckighen ſtandt vande Coninginne van Enghelandt/ dat ſy langh ende wel mocht regieren in payſe/ Gode wel dienende / ende voorts voor den welſtant van t'gheheel Eylant / voor Chriſtus gheaffligeerde Kercke ende eynde der ellenden/ voor haren Sone den Coninc/ dat hy mochte oprechtlicken

Haer ghebedt.

licken regieren / ende bekeert worden tot de Catholijckſche Roomſche Religie. Ten leſten badt ſy alle de Heyligen inden Hemel voor haer te bidden/ ende dat God uyt ſijn groote ghenade wilde ſijn plaghen weeren / van dit ellendich Eylant/ ende verghevan haer zonden/ ende haer Ziel ontfanghen in ſijn Hemelſche handen. Doen begonde ſy het Crucefix te cuſſen / ende haer ſelven daer mede te cruyceen / ſegghende / ſoo Chriſtus Jeſus armen gheſtreckt waren aent Cruyce/ ſoo badt ſy God haer te ontfanghen in ſijn armen van ghenaden/ ende te verghevan haer zonden.

Daer mede opſtaende / ſoo begoſte ſy haer tot ſterven ghereet te maken/ uyt doende haren tabbart/ met hulpe van haer Jonckvrouwen / ende ſo de twee Beuls haer helpen wilden / ſoo ſeyde ſy/ datſe niet ghewoon en was ontcleet te worden voor ſulcken menichte volcx/ noch by ſulcke ſtaetjonckeren/ meynende de Beuls / die haer Agnus Dei vanden hals namen / twelck ſy weder nam/ ſegghende/ dat ſy dat aen een van haer Jonckvrouwen ghegheven hadde / die ſouden hem dat betalen / ſoo dede ſy oock met haer Pomanterketene/ met alle welcke ſy ſeer groote haeſt maecte: ende ſy dede weder een paer Fluweelen mouwen aen/ die metten tabbart uytghetrocken waren / zijnde boven in haren onderrock. Aldus ghereet zijnde / nam ſy oorlof aen haer Joſvrouwen/ die cuſſende/ ende als die luyde creten/ ſtrafte ſy die: ende alſoo metter hant zeghenende/ dede ſy die vant Schavot gaen. Daer nae keerde ſy haer omme / ende zeghende oock haer Dienaers met een cruys / die vaſt Latijnſche ghebeden ſeyden / haer alle tot ghetuyghen nemende / dat ſy ſterf Catholijck. Ende ſubijtelicken viel ſy neder op haer knien met grooten moet ende reſolutie/ ſonder eens haer in alle haer doen van coleur te veranderen / oſte teecken van vreeſe des doodts te toonen. Een van haer Joſvrouwen bant haer een doeck voor de ooghen / zijnde een coſtelick doeck met Goude ghewrocht/ ghenaemt een ghewijde Corporal: ende alſoo op haer knien ſprack ſy den Pſalm xxxj. In te Domine ſperavi, ne confunder in æternum, &c. ende die alſoo gheeyndt zijnde/ ſoo ſtreckte ſy ſtoutelick haer lichaem neder / haren hals legghende over eenen block/ roepende meermael/ In manus tuas Domine comendo ſpiritum meum. Een vande Beuls haer handen neder houdende/ ſloech den anderen met een Byle met twee handen haer den hals af/ met twee ſlaghen. Ende ſo eynde ſy haer leven / vierenveertich Jaer oudt zijnde/ ende weynich meer. Het hooft nam den Beul terſtont op / ende toonde dat den volcke/ roepende/ God beware de Coninginne. Daer op den Deken ende het volck oock riep/ Alſoo moeten vergaen alle de vyanden van God ende van de Coninginne: het welcke anderwerf oock den Heer Grave van Kent (over het lichaem comende) luyde uytſprack: Sy hadde noyt haer coleur noch vlijtich geſichte verandert/ maer doodt zijnde / verſchiep ſy ſeere/ datmenſe niet ghekent ſoude hebben: Alle haer cleederen ende ghewaet / werden uyt des Beuls handen ghehouden / ende al dat eenichſins mochte metten bloede beſprenght weſen/ ſo aen de Beuls als anderſins / wert afghenomen ende terſtont ghewaſſen/ ooc de barders vant Schavot/ het ſwart laken bebloept / ende andere bebloeyde dinghen/ werden int vyer preſentelick verbrant/ op dat gheenderhande ſuperſtitie daer mede ſoude gheſchieden. Het doode lichaem werdt ghebalſemt/ ende in een Bare gheſtelt.

Schotſche Coninginne Maria woort met een Byle onthalſt/ den xviij. Februarij.

Terwijle de executie gheſchiede / waren de Poorten vant Caſteel gheſloten / ende den Heere Talbot ſone van Schraeſberry/ wert afgheveerdicht mette tijdinghe nae het Hof. Ende alſo ſanderdaechs de tijdinghe tot Londen ghehoort wert/ hebben de Borghers alomme lancx de ſtraten vyeren ghemaeckt/ ende de Klocken van blijſchappe gheluyt / waer by de Coninginne vernam dat de Schotſche Coninginne doot was / ſonder yet van deſe executie te weten/ waer over ſy ſeer verſtoort wert/ ende bleef alſo langhe tijdt daer naer/ als wel gevoelt ende waer ghewozden hebben/ die ghene die haer dienden / ende die daer toe de Inſtrumenten waren gheweeſt / hoewel vele by avontuere dat niet ghelooven ſullen / dat voor een cleynicheyt ende verachtinghe haer aenghedaen achtende. Sy cleede haer langhe daer nae al int ſwarte / dickmael beclaghende datmen ten minſten ſonder haer expres bevel/ ſulcken Edelen bloet niet en behoorde te ſtorten ende te vermoorden/ vereyſchende meerder eerbiedinghe ende ceremonien/ in voeghen datmen haer niet en dorſte vermaen doen vande begravinghe: ſoo dat ſy in Auguſto/ ſes Maenden daer nae/ eerſt is begraven ghewoorden: Terwijle wert alle haer Hofghesin daer ghehouden / ſonder te moghen vertrecken. Sy is tot Pieterborch begraven/ by de Coninginne Catharina van Spaengien. Haer Tombe coſtelick wordt gemaeckt/ haer uytvaert gheſchiede met grooter pompe ende ceremonien/ ende meer dan hondert duyſent guldens coſtende/ die getelt werden uyt de Schatcamer vande Coninginne van Enghelant.

Coninginne van Enghelant ſeer geſtoort om de Schotſche Coninginne doot.

Daer werdt naemaels ghetracht haer lichaem oſte een ſtuck daer van uyt/ haer graf te ſtelen/ ende ſy hadden alreede de loode kaſſe gebroken/ waer nu aende houtkiſte comende/ werden ſy verſtoort / ende ſtalen een groot Fluweelen cleet: dan achterhaelt zijnde/ werden twee dieven daer over ghehanghen.

Het is memorabel ende merckens weert / dat deſe ongheluckighe Coninginne onthalſt is / den achtſten Februarij/ Anno M.D. Lxxxvij. als ſy eenentwintich Jaer te voren / den thienden Februarij/ Anno M.D. Lxvij. haren man den Coninck Henrick hadde doen vermoorden. Waer deur alle Princen ende Vorſten/ mede deſe ſententie van Virgilius wel moghen ghedencken/ Æneados 6.

Diſcite Iuſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Beſchrijvinghe der Wetten ende Politien in Engelant.

Vy hebben dickwils van Enghelant vermaent/ ende vande verbonteniſſen onlancx met die Nederlanden ghemaeckt/ ende hoewel beyde die voorſchreven Landen ſoo nae gheleghen zijn / nochtans zijn de ſelve van Rechten/ ghewoonten/ Politien ende manieren ſeer verſcheyden/ uyt welck verſchil dickmael tuſſchen beyden miſverſtant ſpruyt: Derhalven heeft my goet ghedocht/ den Leſer de Enghelſche Rechten / ghewoonten ende Politien int corte te verhalen / inſonderheyt ſulcke als van ons meeſt verſcheyden zijn/ midts die van weynige Schrijvers buyten Enghelant aengheroert zijn.

Britannia oſt Enghelant / twelck is t'grootſte Eylant van Europa/ is fraey/ wel ende gheleerdelick in Latijn beſchreven van Guillielmo Camdeno. Waeromme wy hier haer Wetten ende Politien alleen ſullen verhalen. Dit Eylandt begrijpt nu Enghelandt ende Schotlant: maer van Schotlant / wiens rechten ende Politien van

Beſchrijvinghe van Enghelant.

ons niet ſo vreemt en zijn/ als daermen de Civile Keyſerlijcke Rechten ghebruyckt/ ſullen wy niet vele ſegghen.

Beſcriptie van Yrlant.

Onder de Croone van Engelant behoort oock het Coninckrijck van Yrlant/ het welcke int weſtnoortweſten van Enghelant leyt / een goet ende groot Eylant/ ghenoech vruchtbaer ende wel bewatert/ vol goeder Havenen/ dan is wat uyt den weghe gheleghen / een dach ſeylens van Enghelant/ daeromme lutter ghefrequenteert ofte ghehanteert/ beſocht ofte beſeylt wort/ dies het volck aldaer woeſt/ wilt/ leegh ende tot vryheyt gheneghen is/ nochtans vanden Engelſchen verheert/ ende dienſtbaerlick ghenoech veracht. Het is redelicken groot / als inde lenghde gheſtreckt vant zuyden tot int noorden/ lanck ontrent 300. Engelſche/ dat ſijn 100. Nederlantſche mijlen/ ende vant ooſten tot int weſten/ breedt ontrent 200. Engelſche/ dat zijn ontrent 66. Nederlantſche mijlen. Het is verdeylt in vier principale Provintien/ als Lymſter, Monſter, Connagh ende Vlſter. In Lymſter worden gherekent 1930. Prochien/ die ſy Ville Parochiales noemen/ begrijpende haer Steden ende Dorpen / in Monſter ſijn 2200. in Connagh 1000. in Vlſter 1000. ende in Meadh 540. tſamen 6670. Prochien. Daer worden mede gerekent 184. Baronien / aldaer ghenaemt Cantretz. Het landt is veel Weylant ende voorts Woeſtijnen/ hebben veel Koeyen/ ſaeyen weynich koren in ſommighe quartieren / wel de helft vant volck levende met vleys ende cruyt / ſonder broodt/ ſy cleeden haer ſlecht ende licht / beſitten weynich Huyſraets/ ſy hebben haer eyghen tale/ ſy worden ghegouverneert by eenen Viceroy/ die de Coninghen uyt Enghelandt haer toeſenden/ ende worden meeſt nae de Wetten ende Rechten van Enghelant gheregeert/ principalick in haer Steden: ende al iſt een Eylant/ hebben weynighe Schepen ende Zeevaert.

Dit Eylant Britannia, is ſonder twijffel van die vanden vaſten Lande eerſt bewoont geweeſt/ namelick / van haer ghebueren de Gallen ende Nederlanders/ ende van Iulio Cæſare ontrent xl. Jaren voor Chriſtus gheboorte de weerelt eerſt bekent ghemaeckt / ende daer nae van hem ende andere onder der Romeynen heerſchappye ghebrocht. Ende nae dat het Roomſche Rijck declineerde/ ſo iſt van een volck ghenaemt Pictj ende Schotj, vande Noortzijde ghedwonghen. Daer nae aende Zuydzijde vande Saſſenſche uyt Ooſtlant/ Vrieſlant/ Hollant ende Zeelant: De principaelſte van henlieden Angloen ghenaemt/ hebben t'Lant den naem van Enghelant ghegheven. Daer nae hebben de Denen ſterck ter Zee/ dit Landt overweldicht/ maer niet langhe/ want ſy werden daer weder uyt gedreven vande Saxenſche Enghelſchen/ die dat eenen tijdt beſeten hadden / ten tijde als Willem een Baſtaert uyt Normandien/ Anno M.Lxvj. dat overwonnen heeft.

Waer van Enghelandt den naem vercreghen heeft.

Deſen Willem geheeten den Conquereur (zijnde vande maechſchappe vanden Coninc Eduard den Confeſſeur/ ſonder erve gheſtorven) pretenderende vanden ſelven geadopteert te weſen/ dat is Erfghename verclaert vant Coninckrijck/ twelc een ghenaemt Harald alreede met bewillighinghe vande Lantſaten beſat. Maer deſen Willem ghetrout hebbende des Graven Boudewijn van Vlaenderen Dochter / ende daer door ſeer gheſtijft/ met hulpe vande Nederlanders Schepen ende Schipsvolck/ voer uyt de Reviere de Somme van S. Valery / met etlicke hondert (meeſt cleyne) Schepen / ende Lande recht teghen over in Engelãt tot Pemſy in Suſſex/ daer hy hem ten eerſten ende ten naeſten daghe tot Haſtings beſchanſſede. Daerna in eenen grootẽ Veltſlach daer by (nu Battel-abdy/ dat is Slach-abdye gheheeten) verſloech hy den Coninck Harald met ſijnen Broeder/ ende een groote menichte Enghelſche: Ende alſoo maeckte hy hem ſelven met ghewelt ofte door Conqueſte/ Coninck vant Lant.

Willem de Conquereur comt eñ verwint Engelandt/ Anno M.Lxvj.

Als hy nu Coninck was/ ſtelde hy den Lande Wetten ende Rechten vooren / nae ſijn goetduncken/ gheraept uyt de oude hercomen ende coſtuymen vande oude Normannen/ Britannien/ Saſſenaers ende Denen/ om ſoo een yeghelick te ghelieven/ dependerende ſpecialick ende meeſt/ op de Wetten van Coninck S. Eduard. Deſe ſijn Wetten/ uytſpraken/ ende ordonnantien / zijn ten leſten coſtuymen ofte ghewoonten ghewórden/ ende Rechten ghenoemt/ maer niet beſchreven. Ende deſe beval hy in ſijn Normanſche ofte Walſche tale bedinght ofte gheplaidoyeert te worden/ tot dat Coninck Eduard den derden/ ſtatueerde dat alle ſaken in Enghels ſouden bedinght worden/ ende opgheſchreven ofte geregiſtreert int Latijn/ alſo dat hedenſdaechs gheſchiet / hoewel ſy noch alle de namen ende memorien/ ende wes dien aencleeſt / behouden gheſchreven in Normanſche Tale.

Willem de Conquereur deelde alle de Erfgronden van Enghelandt uyt ten Leene voor dienſt.

Deſen Willem nam den Inwoonders alle haer erfgronden af / ende gaf ofte uytdeylde die onder ſijn Edelen / Vrienden ende Krijchſvolck/ op dat ſy ende haer erfgenamen die ſouden beſitten/ als van hem ten leene/ ende daer vooren hem dienſt ſchuldich ſouden zijn / twelck haer naecomers noch heden alſo doen/ ende dat beſitten heeten ſy Tenura, ende is op twee manieren / d'een noemen ſy Tenura pro ſervitio militari, ende dat is/ Landt ofte Erfgront beſitten voor Ridderlicken dienſt/ die ſy den Koninck ofte andere Heeren onder hem ſchuldich zijn. D'ander noemen ſy Tenura in Soccagio, dat is voor den Ploechdienſt ofte Lantbouwinghe / die lichtelick wort afghecocht: alſoo dat alle die in Enghelant erfgronden hebben/ beſitten die onder dienſtbaerheyt / die ſy den Heere ſchuldich zijn/ als Leen/ op eenige van die twee manieren: waeromme die oudtſte Sone alleen alle ſijns Vaders Erfgront beerft/ om dien dienſt te doen/ behalven die van Kent/ die den ſelven Willem Conquereur mede ten leſten onderdanich werden / maer ſy behielen haer oude Privilegien oft Rechten / die ſy noch heden eensdeels ghenieten/ alwaer ſy onder andere noch gebruycken dat de Sonen ghelijckelicken het erfgoet beerven/ ſonder Ridderlicken dienſt/ welck recht ſy gavelkinde noemen/ zijnde een Duytſch ofte Saſſens woordt / als gave al ofte elck kint. Maer voorts al Enghelant door (behalven in eenighe plaetſen) daer oock van ouden hercomen den joncxſten ſone het Erfgoet alleen beervet / is den oudtſten ſone om ſConincx dienſt te volvoeren alleen ſijn Vaders erfghename: de tweede ende d'ander Sonen oft Dochters moghen den oudtſten dienen / ofte anderſins beſorcht wordeu van de roerlicke goederen. Soo daer gheen ſonen en zijn/ maer alleenlick dochters/ ſoo erven de dochters de erfgronden ghelijckelick by deylinghe.

Den outſten Sone in Enghelant erft alleen onder ſijn broeders des Vaders Erfgront.

Voorts als in Enghelandt een Vader ſterft/ latende ſijn oudtſte Sone ofte Dochter onderjarich / eenich Lant achter ten leene vanden Koninck/ ofte ander onder den Koninck beſit / moet dien Sone ofte Dochter terſtont haer vertooch doen/ aenden Meeſter van ſulcke Weeſen / die ſy VVardes noemen/ die daer over een Rechtbancke als een Weeſmeeſters Kamer opentlick hout/ als toeſiender van ſKonincx Rechten/ Regalien ofte Domeynen / op dat den Heere van ſijn VVarde, ende den VVarde van ſijn Erve verſekert zy. De woorden van dat Statuyt ofte Wet luyden aldus: **Dat den Coninck ſal hebben de**

Duerende de onder-jarichheyt vã Weeſen/ heeft den Coninck oft Leenheer tbeſit van ſulcke Weeſen erfgoederẽ/ ontfangende de vruchten.

Vt magna certa.

bewaringe

bewaringhe vande Erfgronden/ die van hem ten leene ofte in Capite ghehouden worden voor den Ridderdienſt/ die ſy beſitten ſullen ten tijde haer afſtervens/ tot dat haer Erfgename zy ghecomen tot Wettelicken ouderdom. Oock als nu den dienſt des Erfgronts eenighen anderen minderen Heere toecomt/ ſo comt dien Heere daert Lant afghehouden werdt/ als beſorgher van ſConincx dienſt/ ende neemt terſtont t'beſit vanden kinde ofte Erfghenaem/ met alle het Erfgoet / waer van hy de profijten tot hemwaerts neemt / alleenlick ſchuldich weſende ſijn Weeſe oft VVarde te voeden/ ende nootelick onderhout te gheven/ ſonder nauwe rekeninghe: waer van ick goet gedocht hebbe de eyghen woorden van haer Wetten in Latijn hier by te ſtellen. Cuſtos quamdiu cuſtodiam terræ hujus modi habuerit, ſuſtentet domos, agros, vivaria ſtagna, molendina, &c. ad terram illam pertinentia de redditibus terræ ejuſdem, & reddet hæredi cum ad plenam ætatem pervenerit terram ſuam totaliter inſtauratam de caracis & omnibus aliis rebus ad minus ſicut illam recepit, & ſi ille inde deſtructionem vel vaſtum fecerit, amittat illam cuſtodiam. Daerenboven vermach hy ſijn VVarde ofte Weeſe/ te doen trouwen waer hy wil/ den perſoon van gheen onghelijcke geſlachte, ofte notabel ſmerte zijnde/ dat ſy diſpargamentum heetẽ/ ende dat eer de Weeſe xxj. Jaer oudt is / want dan zijn de knechten uyt haer Mombaerdye/ende de Meyſkens ten xiiij. ofte xvj. Jaren. Ende ſo de Weeſen ofte VVarde dat houwelick niet aengaen willen / moeten ſy dat van hem afcoopen/ gevende ſo vele als een ander de Heere voor ſulckẽ Houwelick ſoude willen gheven/ eer ſy het Lant connen beſitten: ende dit zijn de woorden vande Wet/ Si quis hæres pro Domino ſuo noluerit maritare non compellatur hoc facere, ſed cum ad ætatem pervenerit det Domino ſuo & ſatisfaciat ei de tanto quantum inde percipere poſſet ab aliquo pro maritagio ſuo antequam terram ſuam recipiat.

Dat is/ bloet ſmette.

De Leenheere vermach ſijn Weeſen te houwelicke uyt te gheven/ ofte de Weeſe moet met hẽ daer vooren overcomen.

Deſe Wet is van Willem de Conquereur voorſchreven/ eerſt inghevoert/ ende tſins ſijn naecomers by den volcke toegelaten/ondert deckſel dat die erfgronden zijn ghegeven ende beſeten/ op conditien vanden Coninck ofte den Heere dienſt te doen: ende alſo een onderjarich kint des Heeren dienſt niet doen can / daeromme ſegghen ſy behoorlick te weſen dat de Heere die den dienſt voor hem doet / ofte doen moet/ het profijt der goederen daerentuſſchen gheniete: ende met die conditie van dienſte / worden alle de erfgronden verhuert / ofte by contracte uytghelaten / voor ſekeren tijdt van veel Jaren / welck contract ſy Leaſen noemen / vant Normans woort Laiſſer, dat is uyt laten: want ſulcke erfgronden die den Coninck dienſt ſchuldich zijn / en moghen niet vercocht worden ſonder oorlof des Conincx/ om ſijn recht verſekert te zijn.

Weeſen die Erfgronden hebben/ worden in Engelandt vercocht/ vermangelt ofte verſchonckẽ.

De Leenheeren/t'zy den Prince oft andere/die veel ſulcke Heerlickheden hebben / maken ghemeynlick met haer Weeſen groot gewin ofte profijt/ met die te vercoopen ofte vermangelen / aen ſulcke die ſe coopen/ om haer Dochters/ Nichten ofte Sonen daer mede te trouwen. Veel achten nochtans een belaghelicke ende onrechtighe ſake te weſen / dat een vry menſche oft Edelman ſoude ghecocht/ vercocht/ oft verſchoncken worden/ ghelijck een Peert oft Oſſe: Oock worden die Weeſen dickmael ſlechtelick opghebracht / mits dat de natuerlicke Moeders ofte bloetvrienden daer luttel bewint over hebben/ ten zy dan dat ſy t'bewint vanden Leenheere afcoopen/oft vanden voorſchreven hoogen Weeſmeeſter daer van oorlof vercrijghen: Maer dit wert onder haerlieden ſeer ontſchuldicht.

Boven deſe momboorſchappen ende macht over de onderjarighe Weeſen/ hebben de Coninghen/oock tGouvernement oft Momboorſchappe van natuerlicke Sotten ofte ſimpele / ofte die door ſieckten ofte accidenten kranckſinnich / onmachtich/ ſot ofte kintſch worden / ſo ſy erfgronden beſitten/ofte oock eenighe grooten Rijckdom/ met meer andere verſcheyden voordeelen/ die ſy Conincklicke prerogativen noemen/ die daer daghelicx meer ende meer toenemen / nae dat een wijs Prince daer langhe blijft regeerende/wel bemint zijnde. De Coninghen vermoghen allen nootdruft/ victalie / ende ander behoeften / voor eenen cleynen gewoonlickẽ prijs/op de Marcten ende elders af te nemen/onder den Marcktganc/ tot haer Hofghesin/ Schepen/ Huyſen/ ende behoeve.

De Coninghẽ hebben de Momboorſchappe over ſimpele ende kranckſinnighe.

Coninghen hebben voordeele prerogativen ghenoemt/ om haer behoeften onder de Marcktganc te nemen.

Verbieden ooc veelderhande Coopmanſchappen ende Waren/ diemen qualick derven mach/ inghebrocht ofte uytghevoert te worden / dan by ſodanighe particuliere/ die ſy dat by ſpeciale gratie / Previlegie/ ofte Licent vergunnen/ die dat Licent voor gelt andere onder ſijnen Name toelaet.

De Coninghen vermoghen veel dinghẽ te verbieden ende tſelfde aen particuliere te diſpenſeren.

De Vrouwen hebben niet eyghens/ ende zijn de Mannen geheel onderworpen.

De Vrouwen zijn in Enghelant gheheel onder de macht vande Mannen / behalven van lijf ende leven / daeromme de Vrouwen daer trouwende/verlaten haren toename van Vader/ende gheſlachte/ ende nemen aen den toenaem van hare Mannen / ten ware ghelijck een Hartoginne/ Grabinne ofte Baroneſſe / trouwende een van ſlechteren ſtate/ behout haren eerſten heerlickſten name/ het welcke der Vrouwen eergierichept eer toeghelaten wordt ende ghedult / dan ghepreſen: Dan hoewel de Vrouwen aldaer geheel zijn onder de macht vande Mannen/ behalven lijf ende leven/ ſo en worden ſy daer ſoo nauwe ofte ſtrack niet ghehouden als ſy in Spaengien ofte elders doen/ noch oock niet opgheſloten/maer ſy hebben het vrye bewint van den Huyſe ofte Huyſhoudinghe/ nae de maniere ende ghebruyck vande Nederlanders ende andere haer Ghebueren: Sy coopen op de Marckt wat ſy liefſt eten; ſy ſijn fraey int habijt/ haer ghemack wel nemende/ ghemeynlick haer Huyſwerck ende de ſorghe haer Dienſtmaechden opleggende / ſy ſitten verciert voor haer Deuren/ om de voorbygaenders te beſien/ ofte van die beſien te worden: ende in alle Bancquetten ende Maeltijden hebben ſy de meeſte eere/ aent hooch eynde ſittende / ende worden eerſt ghedient / ende ſy dienen dan de Mannen aent neder eynde vande Tafel: voorts den legen tijt beſteden ſy in wandelen te gaen oft rijden/met caerten oft anders te ſpelen / haer vrienden te beſoecken/ ende met haer Gevaders (die ſy Goſſers noemen) ende Gebueren te converſeren ende vrolick te zijn inde kinderbaringhen/ doopinghen/ kerckganghen / ende begraveniſſe: ende dat met wille/weten oft oochluycken vande Mannen/ om dat de manieren ſo zijn/ hoe wel de Mannen veel haer wel aenprijſen den arbeyt/ ſorchvuldichept/ ende neerſtichept vande Duytſche ofte Nederlantſche Vrouwen / die daer alle manlicke dienſten binnen den Huyſe / ende in alle Winckelen doen/ daermen in Enghelant manlick volck toe ghebruyckt: maer ghemeynlick blijven ende behouden de Vrouwen doorgaens gheerne in Enghelant haer ghewoonten; waer door men Enghelant noemt het Paradijs van de ghehoude Vrouwen. De Dochters die noch onghehout

Der Vrouwen weelde in Engelant/ daerom iſſet tParadys der Vrouwen ghenoemt.

zijn/ worden daer veel harder ende ſtrengher ghehouden dan ſy in Nederlant doen.

Deſcriptie vant Vrouwen volck in Engelant.

Het Vrouwen volck iſſer ſchoon / wit/ ende verciert ende manierlick / dat daer meer dan elders blijckt ende gheſien wordt/ in dat ſy gheheel bloot ende vry achter ſtraten gaen/ ſonder eenich deckſel van huycke/ caproyn/ ſluyer ofte dergheljcke/ eenlick de ghemeyne ghehoude Vrouwen/ gaen met eenen hoet/ ſo wel op ſtrate als in huys/ de ongheghoude ſonder hoet/ hoewel de Edelvrouwen onlancx gheleert hebben het aenſichte te decken/ met ſijde maſques ofte momaenſichten ende plumagien/ dan ſy veranderen ſeer lichtelicken ende dat Jaerlicx/ tot verwonderen van vele.

Den Man in Engelant is Heere ende meeſter over al dat ſijn Wyf heeft.

Den Man in Engelant een Wijf trouwende/ wordt Heere ende Meeſter van alle haer roerlicke goederen/ als Gelt/ Ringhen/ Juweelen/ Silverwerck/ ende Cataylen: ende ſoo de Vrouwen yet winnen/ veroveren oft vercrijghen / gheduerende ofte ſtaende het Houwelick / is al voor den Man/ twelck haerlieden onachtſaem maeckt yet te veroveren/ om dat ſy daer van niet en vermach wech te gheven/ vercoopen/ vervreemden ofte by Teſtamente te beſetten/ ghelijck ſy oock niet van andere ſijne goederen vermach: alſo dat een Weduwe kinderen hebbende by haren eerſten Man/ den tweeden trouwende / ende in dat Houwelick ſtervende/ ſullen de kinderen vant eerſte Houwelick van haer Moeder niet erven/ want alſo gheſeyt is/ zijnt al des Mans eyghen goederen: waer door het gheſchiet / dat de rijcke Weduwen ende rijcke Dochters ſeer begeert zijn / ende oock oorſake is dat de Vaders de Dochters gheen groot Houwelicx goet en gheven. Daerenboven ſo is daer een oudt ghebruyck ofte voordeel voor den Man/ dat ſo een Man by ſijn Wijf behout / ofte ten Houwelicke vercrijcht eenighe Erfgronden/ ☞ ende by haer een Sone ofte Dochter gewint/ ende dat kint ghebooren zijnde ghehoort is te krijten/ ſo ſal dien Man / al iſt dat t'kint ſterft ende oock de Moeder/ die Erfgronden beſitten ende ghenieten/ duerende ſijn leven / twelck ſy de Enghelſche corteſie, dat is / beleefheyt noemen / maer vermach ſe niet uyt hem ſelven te vercoopen ofte vervreemden.

De Vrouwe deylen ghemeenlick het derde van haer Mans Erfgoederẽ/ haer leven duerende.

De Vrouwen ten afſterven van den Manne/ hebben den derden voet ofte derde deel van alle de Erfgronden/ te weten/ de vruchten/ bladinghe ofte renten/ alleenlick haer leven lanck: maer van ſijnen gelde ofte roerlicke goederen ofte Cathaylen/ can ſy niet eyſchen / dan ſulcken deel als haer den Man by Teſtamente ordonneert : twelck de Mans nochtans veel ende liberalick ghenoech doen/ na dat de Vrouwen haer lieſghetal geweeſt zijn/ die ſy oock wel maken executeurs by Teſtamente/ met een meerder deel van ſijne goederen haer mede latende de adminiſtratie over der kinderen portie ofte aendeel.

De kinderen hebben oock gheen macht over haer Vaders goederen / alles ſtaende tot de diſpoſitie van den Vader by Teſtamente: ende de adminiſtratie wordt ghegheven den executeurs/ by de Teſtamenten ghenoemt.

In Engelãt iſt gebruyck de goederẽ in drijẽ te deelẽ/ een deel voor de kinderen/ een voor de Weduwe/ eñ beſteet in Legaten.

Soo een Man ſonder Teſtament te maken ſterft / ſo wordt de adminiſtratie van ſijn goederen ghelaten tot goetduncken van den Biſſchop/ ofte ſijnen Stadthouder/ die nae Rechten gehouden zijn de adminiſtratie te gheven/ de Weduwe ofte naeſte Vrienden. Maer tot Londen ende in meer andere Steden hebbenſe een oudt gebruyck/ dat het goet van den ſtervenden Man wordt ghedeylt in dry deelen/ een derdendeel wort den Wijve ghegheven voor haer deel/ d'ander derdendeel gheordonneert tot Legaten/ giſten/ coſten van begraven / ende tot diſpoſitie vande executeurs/ het leſte derdendeel comt den kinderen toe onder malcanderen ghelijckelick te deele/ ſoo verre ſulcx gheen Erfgronden zijn / die den oudtſten Sone alleen toe comen/ alſo wy gheſeyt hebben.

Forma van Wettelicke Houwelicke in Engelant.

De Houwelicken werden gherekent wettelick ende volcomen / die ghetrout worden voor den Prieſter ende ghetuyghen inde Kercke/ alwaer de Bruyt den Bruydegom ghelevert wordt van den Vader ofte naeſte maechſchap / ende daer teghen leyt den Bruydegom nae het oudt ghebruyck op des Prieſters Boeck gout ende ſilver / als of hy daer mede de Bruyt cochte. Deſe forme van trouwen houden ſy ſoo ſtrack/ dat indien een Man trout een Weduwe met kinde zijnde van haren voorigen Man/ ſulcx datment niet ghemerckt en hadde/ datmen int Franſoys ſeyt privement enceinte, ſo ſal dat kint ghebooren zijnde/ int tegenwoordich ſtaende Houwelick/ erfghenaem weſen vanden jeghenwoordighen Man. Deſghelijcx ſo den Man een Dochter trout/ die met kinde begort is van een ander Man/ ſo ſalt des trouwende Mans kint zijn: ſeer nauwe houdende den Reghel die ſeyt: Pater eſt quem nuptiæ demonſtrant, dat is/ Die moet den Vader weſen die de trouwe wijſt: Maer ſo een Weduwe blijckelick is groot gaende van haren voorighen Manne / dat ſy in Franſoys noemen groſſement enceinte, ſoo ſalt des gheſtorven Mans kint ende Erfghenaem zijn.

Niemant can in Enghelant Baſtaerden wettich maken ofte legitimeren/ dan het Parlement/ dat zijn de dry Staten des Rijcx / metten Coninck.

By Houwelickſche Voorwaerden ghebruyctmen in Enghelandt Doarpen te beſpreken nae haer Mans doot/ principalick Vrouwen die veel goets ten Houwelicke brenghen.

Vrouwen Erfgoederen erven de kinderen.

Een Vrouwe brenghende Erfgoederen ten Houwelicke/ ſo verſterven die op haren oudtſten Sone alleen/ ofte op haer Dochters gelijckelick/ ende en vermach den Man ſulcke hare Erfgoederen niet vercoopen ofte vervreemden / maer moeten gaen op de naeſte Erven/ alſo wy gheſeyt hebben.

De Ouders hebben geen macht over volwaſſen kinderen.

De kinderen zijn niet onder de macht van haer Ouders/ maer ſo haeſt ſy manlick worden/ ende tot Jaren van diſcretie zijn ghecomen/ hebben ſy macht t'ghene haer toebehoort te vercoopen ofte te gheven/ ende aquitten te maken: nochtans ſalmen nerghens lichtelick vinden daer de kinderen uyterlick meerder onderdanicheyt haer Ouderen bewijſen als in Enghelant : Want daer veel tgebruyck is/ dat jonck ende oudt/ die haer Ouders in een wijle niet gheſien hebben/ ofte van haer ſcheydende ſullen op haer knien vallen / al waert int midden vande ſtrate/ ende bidden om haer zegheninghe: dat ghebruycken de jonckheyt alle morghen ende avonden aen haer Ouders : ende ſprekende / ofte met haer Ouders aen Tafel ſittende / zijn ſy altijts bloots hooft ontdeckt / ten ware de Vader ofte Moeder hen ghebiede te decken. Dit zy haer ter eere gheſchreven / om dat het vreemde Natien ſal ſeltſaem duncken. Dierghelijcke eeringhen van joncx ghewent/ bewijſen ſy oock haer Heeren/ haer Schoolmeeſters/ ende haer Magiſtraten: twelck oock te bemercken is aen het Enghelſch Krijchſvolck / diemen onder Krijchſdiſcipline alderbeſt houden can/ ſoo ſy wel ghetracteert ende ghecommandeert worden.

In Schotlãt herſchen de Civile Rechten/ eñ die in Engelant in de Admiraliteyt alleenlick.

In Schotlant gebruycktmen de Civile Rechten / maer in Enghelant niet / dan wel in haer Court der Admiraliteyt/ over queſtien op de Zee ofte Revieren/ ofte buyten Enghelant gheſchiet. Daer wordt noch Ius Canonicum onderhouden/ in Teſtamenten/ Legaten / Houwelicken / ende in eenighe Geeſtelijcke ſaken/ die niet en hanghen aenden Paus van Roomen/ want hy daer gheen authoriteyt en heeft.

Alle queſtien plachten in oude tijde gheſliſt te worden by dry weghen/ als by de Parlamenten/ by campvechtinghe/ofte by ordinaire proceduren in de Rechtbancken: maer ſints heeft het Parlement (als met ander ſaken becommert zijnde) die uytgheſloten. De Campvechtinghe is oock uyt den gebruycke gecomen/ waer van de Wet was/ Dat ſo partien in ſeer twijffelachtighe ſaken niet conden accorderen/ dat ſy die met campvechten ſouden eynden: ſo ſy ſelve niet ghelijck van ſtercke ofte anderſins en waren/ ſo mochten ſy dat by andere Campioenen doen: Deſe ſloeghen malcanderen alleenlick met kluppels/ ſoo langhe tot dat d'een oft d'ander hem verwonnen bekende. Maer deſe Barbare ende grove manieren van Rechte/ heeft de Chriſtelicke deucht ende Religie allenſkens in vergetinghe ghebrocht: de Rechts vorderinghe is noch in weſen gheblevden/ daer toe ſy in Enghelant hare Rechtsbancken ofte Courten hebben/ daer een yeghelick ſijn recht mach vervolghen.

Tot alle ſaken/ ſoo wel Criminele als Civile/ hebben ſy haer Rechtbancken/ haer Rechters/ Officieren/Regiſtreerders/Advocaten ende Procureurs in grooten ghetale/ die kenniſſe nemen ende oordeelen over alle ſaken/ naer de ſtatuyten van hare Parlementen/ ende nae haer Wetten ende ghewoonten.

De manieren van procederen in Rechte is veel anders als by ons/ want daer gheen Rechters/ noch alleene/ noch met byſitters eenige ſaken ſententieren/ deſghelijcx oock gheen Magiſtraten/ als by ons Borghermeeſters ofte Schepenen: maer alle ſaken worden wel voor de Mayors/ Shrijfs (dat ſijn als Borchgraven) ende voor andere ordinaire Rechters ghebrocht/ alwaer ſy bereyt ghemaeckt worden/ ghedebateert/ ende tot eenen ſekeren ſtaet ende poinct van wijſen ghebrocht/ waer aen de queſtie hanght/ maer niet ghevonniſt. Ende tſelve ghedaen zijnde/ ſoo worden van twaelf Mannen gheroepen uyt de Gemeynte by de ghebuerten/ volck van goede qualiteyt nae eyſch vande ſake/ om te ſententieren ofte uytſpreken/ met jae oft neen/ al uyt eenen mont/ op haren Eedt/ over het principael poinct des Proces/ ende dat is de facto, ende op de ghelegentheyt vande ſaken/ de welcke by de Advocaten van beyde zijden ghedebateert ende gheinſtrueert worden voor de Rechts bancken/ den Rechter alles dirigeerende/ daer oock de Schriftueren vertoont/ ende de Ghetuygen gehoort worden. Deſe twaelf Mannen by den Rechter vermaent ende gheinſtrueert weſende/ worden bewaert ende opgheſloten om te vonniſſen/ ſonder yemant te moghen ſpreken/ ſonder eten/ drincken/ oft vyer/ tot dat ſy accorderen ende over een ſtemmen/ ten ware een daer van doodt bleef/ dan wordt de Iurye ofte twaelf gheſwooren Mannen oft Iuratorum duodecim virorum cœtus gheacht/ ghebroken. Naer deſe uytſprake van Ja ofte Neen de facto vant ſeyt/ prononcieert den Rechter ſententie de Iure: Waer over luttel appels ofte reviſe valt/ dan inde Cancelerye/ die ſy de Court (dat is/ Ghericht) van Conſcientie noemen. Aldus eynden haeſt eenighe ſaken/ maer niet met ſo volcomen kenniſſe/ daer uyt dickmael meerder Proceſſen ſpruyten.

Alle recht ſaken worden voor twaelf Mannē ghebrocht.

Forme van Rechten in Civile ſakē.

Forma van Rechten in Crimineele ſaken.

Deſghelijcx van Crime mach niemant voor Recht aengheſproken worden/ voor dat twaelf mannen over t'ſeydt inquireren ende vonniſſen/ of de miſdaet ende miſdoender verdienen voor t'Crimineel Recht ghebracht te worden; Alſdan de miſdadighe voor Recht gebracht ende beſchuldicht werdt/ ſo heeft hy weder ſijn twaelf Mannen/ nae de forme als wy in Civile ſaken gheſeyt hebben/ ende die moeten weſen luyden nae de qualiteyt vant ſeyt ende vanden perſoone: Soo den quaetdoender een uytlander is/ ſo ſullen de ſes Enghelſchen/ ende d'ander ſes vreemde weſen. Alſo gheſchiet oock in Civile ſaken/ ſoo d'een partye een vreemdelinck is. Den miſdadighe op't vonniſſe vande eerſte twaelf mannen alſmen tſtuc Crimineel bevint/ en worden gheen Advocatē toeghelaten/ maer hy moet hem ſelven verantwoorden voor den Rechter ende de twaelf mannen. De ghetuyghen worden ghedwonghen by den Rechter haer kenniſſe teghenwoordich op haren Eedt te ſegghen.

Het wederlegghen vande ghetuyghen ſtaet tot diſcretie vande twaelf mannen/ ē aen haer Conſcientie/ die moeten oordeelen van tſeyt ofte over de daet/ met Jae oft Neen/ waer op den Rechter ſententie de Iure oft nae Recht uyt ſpreeckt.

Coſtuymen in Crimineele ſaken.

Om cleyn ghelt ofte goet gheſtolen/ dat ſy felonnie noemen/ hanghen ſy eenen Dief: Maer alſo hare Rechten rigoreus zijn/ ſoo hebben de Rechters exemptien ende macht om ſulck Recht te minderen/ ende de miſdadighe vant leven te diſpenſeren/ende in plaetſe van hanghen/branden ſy die inde hant/mits dat hy in eenen Pſalmboeck (als een Klerck) eenighe weynighe woorden leſen can/ ende dat gheſchiet in ſulcke ſaken die by de Wetten toeghelaten zijn. Maer die een ſlot ofte deure open ghebroken heeft/ ofte yemant in perijckel van leven gheſtelt/ die en wordt in ſulcken Boeck te leſen niet vergunt. Dierghelijcke moderatie hebbenſe oock over dootſlach/ diſtinctie makende tuſſchen onnooſele dootſlach ende moort.

Sy ghebruycken gheen ſcherpe examinatie/ tormenten ofte pijninghen/ ſeggende/dat het Servile is/ ende dat niemant en is ghedwonghen ſijn ſelven te verraden/ want ſulcx is als een knechtſchap ē ſtrijdende tegen alle Chriſtelicke vryheyt: Alles moet blijcken by ghetuyghen/ alleenlick in verraderye ofte Crimen læſæ Maieſtatis gebruycken ſy Pijnbancken.

Dootſlach ofte moort voorghenomen/ vergift ghegheven/ by nachte laghen ghelept/ t'gheſchut op yemanden los gheſchoten daer van partye gequetſt ende niet en ſterft binnen t'Jaer/ wordt metter doodt niet gheſtraft: Want dit is den Reghel der Enghelſcher Rechten van die ſaken. Voluntas non reputabitur pro facto, niſi in cauſa proditionis: ende in Criminele ſaken wordt op den uytganck ende niet alleen op den wille ofte voornemen gheſien.

Lijfſtraffe.

Alderhande miſdaden worden ghemeynlick mette koorde ofte hanghen totter doot gheſtraft/ ende de lichamen worden begraven/ten ware dat ſy notabele Moorders ofte Straetſchenders waren/ die worden in ketenen ghehangen: Oock die om verraderye ſterven/ die worden gheſleypt op Horden ghebonden/ dan ghehangen/ ende terſtont afgheſneden/ ende ſo half levende ghequartiert/ de hoofden ende quartieren op Brugghen ofte Poorten gheſtelt.

Groote Heeren oft Edele worden uyt Coninclijcker gratie met een Bijle op eenen Block onthalſt/ plat op haren buyck ligghende als een Beeſte.

De ketters verbranden ſy levende/ oock een Wijf die haren Man/ een Knecht die ſijnen Meeſter/ een Clerck die ſijnen Biſſchop ofte Ordinaris ombrenght/ worden oock gebrant/ ende wort gheheeten petit treaſon, dat is/ cleyn verraderye.

Die totter doot verweſen worden/ verbeuren haer goet/behalven die hartneckelijcken niet willen

Lijfſtraffe over hertneckighe/ ſalverende haer goet.

len haer/ onderwerpē ten oordeele van ſijn Lantſvolck/ oſte ſtaen totten Lants-Rechte/ maer ſtom int Recht ſtaende / alſdan verlieſt de Heere ſijn Recht/ ſo dat de miſdadighe erfgoeden blijven aen haer Erfghenamen/ maer alle Cataylen oſte roerende goeden heeft den Heere/ ende moeten daeromme niet teghenſtaende ſterven met een wreede doot/ want ſy werden tuſſchen twee Plancken totter doot gheperſt/ met veel ghewichten.

Dit zijn wel de gemeyne manieren ē formen van procederen in Enghelant/ ſoo wel int Civile als Criminele / nae ouder coſtuyme ende hercomen: maer alſoo ſy gheen beſchreven rechten en hebben / ſoo zijn haer Wetten ende ghewoonten onſeker/ gevende oorſake van de baten/ queſtien/ ende exceptien / nae de vernuftheyt van Procureuren ende Advocaten/ elck ſoeckende ſijn opinie te beveſtighen met Precedentia ende exempelen/ die ſy veel gheſchreven vinden/ twelck veel ſtoffe van verwerringhe gheeft. Deſe Advocaten ende Procureuren/ daer gheheeten Lavvyars, zijn inde vijftich Jaren herwaerts wel de twee deelen vermenichvuldicht ende aengewaſſen/ uyt oorſake vande Geeſtelicke Clooſtergoederen/ by de Coninck Hendrick de VIII. ghegheven oft vercocht/ waer uyt veel verwerringhen gheſproten zijn.

Deſe Rechtſgeleerden aldus vermeerdert zijnde/ voeden verwerringhe ende proceſſen/ trecken alle ſaken nae haer / nemende kenniſſe van dat haer niet toeſtaet. Daer was van ouder tijde een forme van Rechtbancke/ datmen Coopmans Recht hiet/ voor welcke Rechtbancke alle vreemde Cooplieden haer ſaken mochten brengen/ daer alle queſtien tuſſchen Cooplieden van Wiſſelbrieven/ aſſurantien/ oſte verſekeringhen/ bevrachtinghen van Schepen/ ende dierghelijcke Coopmans wijſe/ by Cooplieden beſliſt werden: maer van ſulcke Rechtbancke en weetmen nu niet te ſpreken. Deſe Lavvyars trecken de kenniſſe daer van al tot haer/ ende worden ſeer rijc ende machtich / ende hebben int Lants Regimenten alomme het Lant door het meeſte bewint.

Veel cleyn queſtien/ als procederende van vechteryen/ van ghewelden ende injurien/ van Borſeſnijden ende diergelijcke/ worden inde Steden by de Oldermannen oſte Wijckmeeſters alſnoch gheſliſt / die vermoghen daer over te oordeelen/ ende de onghehoorſame uyt haer authoriteyt ſekeren tijdt ghevanghen te legghen/ de Vagebonden ende Borſeſnijders te geeſſelen / de Hoeren ende Coppelerſſen te caſtijden / ende op Karren door de ſtadt tot ſchande te voeren/ oſte op Kackſtoelen met een Wippe int water te doopen/ ende dierghelijcke. T'ſelfde doen oock buyten int Lant rontomme de Juſticiers van payſe/ oſte Rechters van vrede / hebbende Officieren onder de Burgeryen ende op de Dorpen ghecooren/ die ſy Conneſtabels noemen / die alomme authoriteyt ende macht hebben alle quaetdoenders te vanghen/ ende voor de Oldermannen oſte int Landt voor de Rechters van vrede te brenghen ende te leveren/ die de partyen examineren/ ende met eenighe ghevangheniſſe vermoghen te ſtraffen/ ſo die van Crime beſchuldicht worden / dwinghen de beſchuldighers op groote penen te moeten op de naeſte Rechtſbancken compareren / ende beveſtigen met Eede/ aenſicht tot aenſicht haer beſchuldinghen/ uyt welcke beſchuldinghen worden de Criminele Proceſſen gheformeert.

Alle Civile queſtien onder de weerde van vier Anghelotten zijnde / worden gheſliſt by vercooren deghelijcke ende verſtandighe Borghers/ die macht hebben die te eynden/ oſte de wederſpannighe met ghevangheniſſen te ſtraffen.

Gouvernement der Steden in Engelant/ namelick Londen.

Outheyt der ſtadt Londē.

Men ſlacht daer 900. Oſſen ter weecke.

De Steden in Enghelant worden ghegouverneert by de rijcxſte Borghers/ die meeſt te verlieſen hebben. Waer onder de opperſte ende hoochſte is de ſtadt Londen / een machtighe / groote/ ende volckrijcke ſtadt/ bycans by Parijs te ghelijcken / ſeer oudt/ want ten tijde van Cornelius Tacitus / ontrent Lx. Jaren nae Chriſtus tijden/ nae ſijn ſchrijven was het een rijcke machtighe ſtadt ghenaemt/ ende is noch deſe Lx. Jaren herwaerts ſeer toeghenomen/ haer grootte is af te meten / by datmen van over twintich Jaren herwaerts/ daer boven de neghenhondert Oſſen ter weecke ſlachtet / d'een weecke door d'andere/ behalven noch dat de buyten Vleeſchouwers/ daer alle Saterdaghen (in een groote plaetſe) ſeer veel te Marckt brenghen / tot groot verwonderniſ toe.

Londē heeft wel 100. backers ende 80 Brouwers.

Daer zijn inde Stadt ontrent hondert Broot-backers/ die weeckelick verbacken ontrent hondert ende tachtentich laſten Tarwe ende Rogghe/ Bierbrouwers ende Alebrouwers/ (dat een ander ſoorte van Bier is) zijnder ontrent neghentich/ die weeckelick verbrouwen van alderhande granen/ onghevaerlick ontrent 260. oſte 280. laſten/ maer veel vant Bier wordt uytghevoert ende voor Schepen ghebrouwen.

Jaerlicks worden daer 4000. kinderen gebooren ende ſo veel menſchen begraven.

Sterfte van Peſte/ Anno 1563.

Sterfte Anno 1603. van 38. duyſent.

Sterven Anno 1604. 5219. Kinderen gebooren 5458.

Daer worden ordinaerlick alle Jaren in Londen kinderen ghebooren ende ten doope gebrocht/ ontrent de vierduyſent / twee oſte driehondert min oſte meer. Daer teghen worden alſſer gheen ſterfte is/ wel ſo veel begraven/ ghemeynlick min ſtervende dan daer ghebooren worden/ hier van wordt weeckelick rekeninghe ſeer preciis ghehouden ende overgebracht/ ſoo datmen terſtont weet wanneer daer ſterfte is/ wy ſelve hebben in Londen weten ſterven inde Stadt ende vrijheyt/ Anno 1563. int gheheel Jaer 23. duyſent 460. perſoonen / waer van waren gheoordeelt van peſte gheviſiteert 20. duyſent. Ende Anno 1593. ſtorven daer binnen de vrijheyt ende Stadt/ t'ſamen 17893. ende buyten inde aenhanghſels vande Stadt/ in verſcheyden Prochien 7993. tſamen by de 26. duyſent / ende inde ſelvighe Prochien waren kinderen ghedoopt dat Jaer 5011. Maer int Jaer 1603. ſtorven inde ſelve plaetſen/ zijnde 120. Prochien/ 38. duyſent 244. perſoonen: waer van waren boven 30. duyſent van peſte/ ē dat Jaer waren daer kinderen ghedoopt 4789. ende op de ſelvighe plaetſen int volghende Jaer 1604. ſtorven maer 5219. perſoonen / waer van ontrent 900. waren van peſte / ende daer worden kinderen ghedoopt 5458. Maer al dit ghetal en raeckt oſte en comt niet tot de ghetalen datmen ſchrijft van verſcheyden ſterften ende peſten/ als van Venegien/ Liſbona ende elders gheſtorven/ van veel meer duyſenden/ daermen ſoo nauwe rekeninghe niet van hout / waeromme wy achten die groote nombers al fabuleus zijn. Daer by dat nochtans de groote ende volckrijckheyt oſte populoſiteyt der Steden af te meten zijn.

Gelegētheyt der Stadt Londen.

Deſe Stadt Londen is gheleghen gheſtreckt lancx de ſchoone Reviere de Thamis , hebbende aen de Ooſtzijde een oudt Caſteel den Tour ghenaemt / daer des Rijcx Schatten/ Juweelen/ Schriftueren/ Gheſchut/ Amonitien ende Wapenen bewaert worden/ daer oock des Rijcx munte is/ ende tghelt ghemunt wordt / van dit Caſteel heeft die Stadt eenige oude Mueren ende Poorten/ ende daer buyten groote Voorſteden oſte Faulborchs/ die wel ſo vele ſchoone Huyſen hebben ende ghebouwen/ als de Stadt binnen heeft/ op de Weſtzijde deſer Stadt / wel een goede ure gaens lancx de Reviere gheſtreckt / gaet een ſtrate over beyde zijden betimmert / tot een plaetſe Canoneſie oſte Cittie ghenaemt

Weſtmunſter/ Kercke/ Capelle ende Pallays.

munſter/daer aen een groote ſchoone Kercke/ een ſchoon Conincklicke Capelle/ van Hendrick den VII. aenghetimmert is / waer dat de begravinghen vande Coninghen meeſtendeel zijn / mette grootſte Heeren vanden Lande/ met ſeer coſtelicke ſepulturen. Hier by hebben de Coninghen oock haer Pallays/nieuwe ende oudt/int oudt is een groote Sale/daermen het Lantrecht in hout/ daer ſy oock hun Parlamenten ofte Rijckſtaten in vergaderen. Van Weſtmunſter af/ iſt op de Reviere luſtich betimmert / met Heeren / Biſſchoppen ende andere Pallayſen ende Huyſen. De Stadt en ſluyt nauwelick haer Poorten / want men can aldaer tallen uren incomen/ principalick by het water. Over de Reviere aen de Zuytzijde leyt oock een Voorſtadt/ groot als een andere redelicke Stadt/ ghenaemt het Zuydtwerck/ met veel Straten ende Kercken/ende is aende Stadt gheheght / met een groote ſchoone Brugghe van Steenen/op twintich ghewelfde boghen gheleyt/ die 60. voeten hooghe zijn/ wijdt 20. voeten/ende 30. voeten is de Brugghe breedt/ſo dat de Brugghe wel acht duyſent voeten lanck is / ende is vol Huyſen over beyde zijden betimmert/ als een ſtrate zijnde / ſoo wijdt dat twee Waghens ofte Karren connen malcanderen wijcken.

De Stadt leyt hooghe op eenen heuvel / de ſtraten meeſtendeel enge/ crom ende ongeſchickt/ de goten ofte waterloopen/ midden door de ſtraten loopende / de Huyſen fraey van houte ende leem/meeſt getimmert over de ſtraten hangende.

In Londen zijn 120. Prochie kercken.

Daer worden in deſe Stadt ende inde Voorſteden gherekent/ 120. Prochie Kercken / boven eenige Clooſter Kercken/ ende de groote Cathredale Kercke van Sinte Paulus/die lanck is 720. voeten/ elck van 12. duymen / int middel-cruyce breedt 150. voeten/is ſonder cieraet van Schilderyen ende Beelden/ maer wel met eenighe Tomben ofte begravinghen / heeft haren Biſſchop/ Deken/ Canonicken/Orghelen ende Sanghers/ de halve Kercke daer de Choor ſtaet is verhevē/ met trappen opgaende / ende daer onder is een Kelderkercke / dat een Prochie kercke is / daer ſtaet int middel van deſe Kercke/ eenen dicken viercanten Tooren/ nu noch 460. voeten hooge/ daer pleegh op te ſtaen een pinnaeckel/ ſchacht ofte Piramide van houte/ met loot verleet/ noch eens 260. voeten hooghe / dat tſamen was 720. voeten/ eenighe ſegghen 534. voeten hooge/welcken Pinnaeckel wy hebben Anno 1561. ſien afbranden tot aen het ſteenwerck/ het vyer uyt den Hemel by Blixem daer in gheſlaghen zijnde/zijnde dat de derdemael geſchiet in 516. Jaren. Van de groote ende gheleghentheyt der ſtadt gheſeyt hebbende/ ſullen vande regieringhe wat ſegghen.

Nae deſe Stadts exempel regieren haer meeſt alle de andere ſteden van Enghelandt ende Yrlant / ende de Regeerders van Londen worden uyt de Borgherye daer toe met menichte van opgheſteken handen ghecooren/ deſe noemen ſy Aldermans / dier iſſer ſeſentwintich inde Stadt. Boven dien wordt uyt den Aldermans eenen Mayor ghecooren/ ende twee Shriffes/die ſy in Latijn Vice comites noemen/ oft Borchgraven/ daer d'een van is als Stadthouder oft Schulteyſſcher vanden Prince oft Coninck/ende d'ander vander Stadt. Den Mayor heeft ſeer groote ende abſolute macht: Deſe dienen een Jaer lanck al ſonder gagie/ behalven ſeker cleyne profijten/ ende t'zijn ſeer coſtelicke ende laſtighe officien: want ſy moeten een open Huys ende coſtelicke Tafel houden / ende oock voeden een ghetal van Sergianten oft Stadts dienaers / daeromme men niemant tot dien ampt verkieſt/ van die ſeer uytnemende rijck zijn. Maer die eerſt Shriffe/ en de daer naer Mayor geweeſt zijn/ worden veredelt ende Ridder gheſlaghen. De Magiſtraet gaet Civilick achter ſtraten. Den Mayor wort altijdt een ſweert voorghedraghen / ſeer ſolemnelicken/ gaende met de Shriffes nae gheleghentheyt tuſſchen ſijn Sergeanten/doch meeſt te Peerde rijdende/ ende op Feeſtdaghen met ſcharlaken ofte purpure Tabbaerden. De Stadtſdienders ſonder Sweerden ofte Wapenen. De Sergeanten die de miſdoenders vanghen/daghen ofte arreſten/ gaen oock al onghewapent/met lange Tabbaerden ſeer Borgherlick. De ſteden hebben haer Ambachten ofte Collegien/ ende die hebben haer Dekens ende Hooftmannen/ die maken het lichaem ofte den breeden Raet der Stadt.

De Aldermannen ofte Regeerders hebben Penſionariſen in haer Rechten gheleert/ de principaelſte daer van is den Recordater gheheeten/die voert allomme het woort voor de ſtadt : Hebben onlancx oock eenen Doctor inde Civile Rechten tot haren dienſte aenghenomen. Oock hebben ſy haer Stadts Klercken/ Stadts Camermeeſters ende dierghelijcken.

Borgerlicke ſchattinghen.

De Steden hebben gheen ghemeyn Treſorye oft Schatcamer. So eenighe coſten/als timmeragien oft ſmindere / als extraordinare wachten/ ſtraten ſuyveren/ armen beſorghen/ende dierghelijcke den Steden overcomt/ ſoo worden daer toe de Huyſen ende Wooninghen gheſchat nae rate/ by gemeynen Rade der Steden gheraemt/ dat ſy vijfthiende noemen / ende dat nae een oude taxe/ nae de qualiteyt vande Huyſen / maer daerentegen betalen ſy geen ander impoſten ofte accijſen/ op Wijn/Bier/Cooren/Vleeſch ofte Beeſten/dan ſulcken ſchattinghen/ tollen ende impoſten / als den Coninghen by Parlamente ofte Staten gheconſenteert wordt/ aldus toegaende:

Conincklicke ſchattinghen.

Den Coninck ofte Prince in ghebreck van ghelde/beſchrijft het Parlament ofte vergaderinghe van Staten / vertoonende ſijnen noot/ verſoeckt een bede ofte hulpe / die gemeenlick geconſenteert wordt/den Gheeſtelicken ſtaet betaelt die bede/met hun thienden van haer Gheeſtelicke incomſten ofte beneficien/ ē betalen wel het meeſte boven d'ander Staten. Den Edeldō ofte die Erfgronden beſitten/betalen nae een oude taxatie van haer Erfgronden. De Steden ē Gemeenten die worden getaxeert ofte geſchat elck nae ſijn waerde van ſijn roerlicke goederen/gelde/cleederen/etc. maer niet ten nauſten ofte rechte weerde/niet nae het twintichſte deel doorgaens/ ſoo dat een Man twee duyſent ponden rijck zijnde in ghelde / op gheen hondert ponden en ſal gheſchat worden/ ende daer van betalen ſy ghemeynlick twee ſchellinghen ende acht penninghen / van yeder pont/ maer alle vreemde ende buytenlantſche ghebooren/ daer ghenaturaliſeert ofte niet / die worden ghemeynlick hoogher gheſchat / ende die betalen dobbel ſoo vele als de ingheboorene/ te weten vijf ſchellinghen ende vier penninghen/ van elck pont ſy gheſchat zijn.

Ende deſe ſchattinghe is onlancx ten tijde van de Coninginne Elizabeth/ bycans Jaerlicx gheeyſcht ende betaelt/ ter cauſe van haer Oorlogen/ tot benefitie van haer Ghebueren ende Rijcken defentie. Anders hebben de Coninghen in Enghelant niet dan haer Domaynen/Tollen/ Confiſcatien/Licenten ende ander voordeelen / gheuſurpeerde Prerogativen ghenaemt.

Beſchrijvinghe vande Parlament in Engelant.

De hoochſte abſolute macht ende authoriteyt van Enghelant/ beſtaet by den Prince/naeſt hem iſt Parlement / twelck beſtaet eerſt van den Coninck voor den hoochſten ſtaet/voor den tweeden vanden hooghen Edeldom / als zijn Hertoghen/ Marquiſen/ Graven ende Baenderheeren des

Rijcx. Den derden ſtaet zijn de Biſſchoppen ende eenighe Abten gheprivilegeert / ende deſe maken het hooghe huys des Parlaments / dan worden daer beſchreven uyt elcke Provintie ofte Mayerye / twee notabele ende ghequalificeerde voorſtanders voor dat Lant / ſulcke die rechtelick erfgronden beſitten / ende Vryholders genoemt worden / by den Edeldom vanden Lande daer toe vercooren: Deſgelijcx elcke ſtadt oft vryheyt daer toe gheprivilegeert / verkieſen twee Borgers: Deſe wordt ghegeven volle macht te hooren / ſpreken / haer advijs ende conſent te gheven van weghen t'Lant ofte ſtadt daer ſy van gheſonden zijn / ende die voor te ſtaen / ſonder op rapport voorder conſent te hebben ofte te behoeven / abſolutelic ſonder wederſegghen haer Meeſters verbindende. Deſe alſo vergadert zijnde / maken t'ghetal van ontrent vierhondert ende veertich perſoonen ofte meer / ende worden het Legerhuys van Parlement genoemt. Deſe moeten vooral eer ſy toeghelaten worden / ſweeren ende bekennen den Prince oft Coninginne abſolut opperhooft vande Kercke te weſen / afſweerende den Paus / om dat die eertijts daer groote Juriſdictie boven den Coninck plach te hebben. Deſe alle hebben Privilegie vryelick van alles te moghen uyt ſpreken / zijnde niet beriſpelick vanden Coninck / maer wel van haer medeghenoten des Parlements.

Deſe vergaderinge des Legherhuys verkieſt een geleerden Man / die ſy den Spreker oft Voorſpreker noemen: tot welcken een yeghelick voort brenght in ſchrifte / wat hem dunckt des Lants profijt te weſen. T'ſelfde Officie bedient ooc den Cancelier des Rijcx int Opperhuys: deſe en hebben gheen ſtemme.

Forme van de handelinghe int Parlement.

Deſe ſchriften worden by haer gheleſen / ende wie daer mede voor oft teghen ſpreken wil / die ſtaet op met blooten hoofde: Soo daer meer dan een opſtaet / d'eerſte wort vooren gehoort ſonder interuptie ofte verhinderinghe: want een yeghelick ſpreeckt den Voorſpreker aen / ende niet d'een den anderen / noch noemen haer wederſprekers niet. Alſoo ſpreken ſy haer redenen volcomelick uyt: maer ophoudende / vermach dien dach niet meer te repliceren oft antwoorden op dat poinct / alwaer hy ooc ſchoon van opinie verandert / maer wel op eenen anderen dach. Gheen beriſpen oft verwijtwoorden mogen daer gebruyckt worden / ofte ſy ſouden allegader overhoop tegen hem roepen. Oock ſo ſy eenighe onſtichticheyt gebruycken in eenige oneerlicke oft ſeditieuſe woorden / tegen den Prince / Rade oft andere te ſpreken / ſo worden ſy by authoriteyt vande vergaderinge niet alleen geinterompeert / maer oock in gevangeniſſe ende tot caſtyemente gheſonden.

Als eenige propoſitie drye reyſen / ſonder groote oppoſitie int hooge huys geleſen wort / ſo vraecht den Spreker ofte Caucelier / oft het geſtatueert ſal worden ofte niet: By de meeſte voyſen ſoo geconſenteert / wort by den Clerck onderſchreven met deſe woorden Soit baillé aux communs: want ſy in ſulcke ſaken al oude Walſche oft Franſche / Normanſche termen ende ſprake gebruycken. Eñ dan wort het met reverentie aent Legerhuys geſonden aen den Spreker / die ſulcx dan die vergaderinge voordraecht. Tſelfde doẽ die vant Legerhuys oock aent Opperhuys vande Heeren.

Int Opperhuys heeft elck Heere eñ Biſſchop ſijn ſtemme: eñ ſo yemant abſent is / die gheeft een ander ſijn volle macht. Int Legerhuys iſt niet alſo / de abſenten hebben gheen ſtemme. Als het Opperhuys ende Legherhuys van verſcheyden gevoelen zijn / confereren ſy by Gecommitteerde haer opinien / tot dat ſy accorderen / ende daer nae ſtaet het tot confirmatie des Conincx.

Den Coninc oft Coninginne den eerſten dach oft ſittinge comt ſeer pompeus ende ſtatelic / met den Adeldom ende Biſſchoppen al int root ſcharlaken (Parlements Roben ghenoemt) gecleet / int Opperhuys met groote ceremonien / een plaetſe met coſtelicke Tapitſerye behanghen / alwaer een Conincklicke Troon ende ſtoel int middel ſtaet / daer den Coninck oft Coninginne met Princelicke Parlementcleeren in ſijn Majeſteyt op ſit.

Forme van ſittinge inde vergaderingẽ des Parlements.

Voor den Prince ſit den Cancelier / die ſijn woort voert / ende ooc den Treſorier / aende rechte zijde ſitten de Aertſbiſſchoppen ende Biſſchoppen / aen de ſlincker zijde de Hartogen / Marquiſen / Graven ende Baenderheeren. Int middel op groote Wolſacken / met root Laken becleet / die ſo groot zijn / dat ſy dienen voor tafelen / lenen ende ſitten / ende daer ſitten de Rechters / Meeſters van Rollen / ofte Archini ende Secretariſen: maer deſe en hebben geen ſtemmen / maer die zijn aldaer om queſtien van Rechte te verclaren / ende inſtrumenten ofte Brieven te behandigẽ. Buyten de Balien comen die vant Legerhuys ſtaẽ / daer den Prince ofte Cancelier voor hen de oorſake vant beſchrijven ofte beroepen des Parlements verhaelt. De Wolſacken liggen daer / om het Parlement voor ooghen te houden t'profijt vande Schapen ende Wolle / hoewel vele onder haer ſuſtineren willen / dattet beter ware min Schapen ende meer ploeghen te hebben.

Op de ſelve maniere vergaderen deſe twee huyſen oft Cameren int opbreken ofte leſte ſittinghe: alwaer den Cancelier van weghen des Opperhuys / ende den Spreker van wegen t'Legerhuys de Majeſteyt bedancken / vande ſorchvuldicheyt die ſy draecht voor t'ghemeyn beſte / biddende om conſent tot harẽ advijſe: waer op de Prince beloeft die te overſiene. Want geen Statuyt is crachtich oft wettelic geacht / dat verbeurte van lijf / lidt oft goet aẽcleeft / ten zy dat van beyde huyſen met toeſtẽminge vande Conincklicke authoriteyt beveſticht zy / eñ dat wort het cõſent vant gantſche Rijc geacht. Daer nae wort gheleſen watter geordonneert is: t'gene dat den Prince goet dunckt / wort onderſchrevẽ Le Roy ofte Royne le veult, wat hem niet goet dunct / wort onderſchreven Le Roy ofte Royne s'adviſera ende deſe worden geheel vernieticht ofte van geenen effecte / d'ander worden geregiſtreert / eñ dan gedruct / eñ hebben haer crachte.

Wat conſent in Engelant een Statuyt maeckt.

De Coningen ofte Coninginnen van Enghelant / ſedert dat ſy des Paus jock afgeleyt hebben / zijn als Monarchen over haer Rijcken / ende hebben abſolute authoriteyt eñ macht over oorloghe ende vrede / t'ontſeggen den payſe / ofte aen te ſeggen d'oorloge / wat gebuere ofte Prince ſy willen / ende weder met haer in verbont te treden nae haren goetdunckẽ / oft advijſe van haer ſecreten Rade alleenlick: Welcken Raet ſy / hen ſelven verkieſen nae haer believen uyt den Edeldom / Geeſtelic / Ridderſchap oft andere gheleerde / ſo veel ende ſo weynige als hem goet dunct: Deſen verclaert oft communiceert hy / wat ende hoe veel hy wil / als brieven / avijſen / occorentien / bootſchappen van ander Princen / ende verſwijcht daer van wat hy wil. Deſe Raetſheeren ſweeren ſecreet te zijn / ende zijn niet meer aenden Lande ofte State gehouden ofte verbonden / dan ander Onderſaten.

Coningen in Enghelandt hebben abſolute macht.

Inde oorloghe ende te velde zijnde / heeft den Prince ooc alle volcomen macht / ſo dat ſijn woort is de Wet / vermoghende te dooden ofte ſtraffen wien oft wat hy wil / ſonder Proces ofte forme van Rechte van xij. Mannen ofte anderſins te ghebruycken: deſe abſolute macht is ghenoemt Martiael Wet ofte Krijchſrecht.

Sy hebben authoriteyt ende een ghebruyck van oudt hercomen / dat ſy Krijchſvolck tot haren dienſte opnemen endē verkieſen / van alle ſoorten van volcke jonghe ofte ghetroude lieden / die ſy tot Krijchſdienſte dwinghen / nae dat den noot vereyſcht.

Goet goudē ende ſilveren ghelt in Enghelant.

Sy hebben oock volcomen macht int munten/ opſetten eñ aſſetten van gelde/ alleenlick by haer mandaten ofte proclamatien. Haer ghelt is ghemunt mette Beeldeniſſe/ Wapen ende tijttel van dēn Prince: De forme/ fatſoen/ gewichte eñ weerde vanden gelde/ ſtaet tot diſcretie vandē Prince/ de Onderdanen hem dat beſt ende wel toebetrouwende / mits dat ſy daer mede hem ſijn Domeynen/ Tollen ende ongelden betalen: t'is al van eender allope/ fijn ſilver/ ende goet gout. De munte was by den Vader deſer Coninginne / om ſijn oorloghe in allope vervalſcht/ dan by de leſte Coninginne alle ghereduceert ofte herbrocht in louter ſilver/ ſonder met eenich coper ghemenght te zijn. Maer ghewichte ende mate/ ſoo wel van drooghe als natte dinghen/ worden ghenepulicken by de Parlementen gheordineert.

Coninghen van Enghelant diſpenſeren penale Wetten.

De Prince is oock ghewoon te diſponeren ofte diſpenſeren met de Wetten / met clauſule de nonobſtante, oock over de penen oft ſtraffen der Statuyten / daer de verbeurten alleenlick hem toecomen: maer daer de verbeurte den aenbrenghers half toecomt / vermach den Prince alleenlick voor ſijn aendeel te diſpenſeren: desghelijcx vermach den Prince in Criminele ſaken/ ſoo vele die hem betreffen.

Generale Geeſtelicke ende weerelicke amptē.

De Koninghen gheven daer alle de hoochſte Ampten ende Officien des Rijcx digniteyten/ Geeſtelicke ende Weerlicke/ ende hebben de thienden eñ eerſte Jaers vruchten van alle Geeſtelicke promotien/ uytghenomen vande Univerſiteyten ende andere Collegien die gheprevilegeert zijn.

De Coninghē hebbē alleenlick hooghe ende middele Juſtitie.

Alle executien ende gheboden/ worden gedaen inden naeme vanden Prince: Sy ſeggen/ lijf ende lidt der Onderſaten / behooren eyghentlick den Coninck toe (dat is ſo veel te ſegghen/ dat gheen man aldaer mach hebben haulte ofte moyenne, dat is hooghe ofte middel Juſtitie/ dan den Coninck) noch niemant mach daer yet teghen ſegghen. Ende daerom alle Proceſſen die verlies van lijve ofte lidt betreffen/ zijn genoemt Proceſſen oft de Officien vande Kroone/ eñ en connen van niemanden dan by den Coninck afgehandelt worden/ ende niemant mach daer over remis geven/ dan den Prince: hoewel dat eertijts ſeker Graefſchappen macht van hooghe Juſtitien hebben gehadt/ maer ſulcx is uyt den gebruycke: Eñ alſo ſy haer Rechten niet geſchreven en hebben/ ſo zijn ſulcke Previlegien verſleten ende vergaen.

Wat groote eere de Coninghen wort beweſen.

Somma de Coninck ofte Coninginne van Enghelant eñ Yrlant is geacht het leven/ hooft/ macht ende authoriteyt van alle dinghen int Rijcke/ ende tot geenen Vorſt ofte Prince wort meerder eere ofte reverentie beweſen/ niemant ſpreect tot hem/ noch dient hem ter Tafel/ dan met eerbiedinghe op de knien. Alle man ſtaet met onghedeckten hoofde voor hem/ jae inde principael Kamer des Hofs/ (diemen de preſentie Kamer heet) mach niemant wandelen noch metten gedeckten hoofde ſtaen/ al en is den Prince daer niet.

Enghelandt heeft twee Univerſiteyten.

Enghelandt heeft oock twee fameuſe hooghe Scholen ofte Univerſiteyten / tot Oxford ende Cambritz/ Oxford gheſticht Anno 895. eñ Cambritz Anno 630. beyde rijckelick verciert ende begaeſt / vol van rijcke Collegien ende magnificque ghebouſels/ daermen alderhande Scientien leert / ende veel gheleerde lieden vint / principalicken inde Hebreuſche ende Griecksche talen/ ende in Theologie / boven deſe heeft Enghelant noch veel andere goede Scholen.

Sy hebben in haer Univerſiteyten ende elders groote ſchoonē Librayen ofte Bibliotheken/ onder de welcke eene tot Oxford nu opgherecht wordt / waer inne wel thien duyſent volumina alreede zijn/ ſeer rare / by den middel/ coſte ende moeyte van Meeſter Thomas Bodley met eenighe andere / van welcken Bodley wy meermael mentie maken in deſe Commentarien/ zijnde langhe ende meermael Gheſante gheweeſt van weghen Coninginne Elizabeth / by de vereenichde Nederlanden. In deſe verſcheyden Librarien / zijn meer oude gheſchreven Boecken te vinden/ dan in eenich ander Lant / men ſchat het ghetal daer van wel tot twintich duyſent volumina ofte opera te weſen/ al oude Boecken/ mette hant gheſchreven / dan wel twee drie ofte meer by een ghebonden: voorwaer eenen ſchoonen ſchat / daer men veel ander Boecken onperfeckt in Chriſtenrijck / daghelicx mede perfeckt maeckt.

Groote Bibliotheken van oude Boecken in Enghelant.

Enghelandt is het eerſte Chriſten Coninckrijck.

Ende alſoo Enghelandt wel het eerſte ende oudtſte Chriſten Coninckrijck is van Europa/ ſoo iſt oock vant eerſte die de Ghereformeerde Religie aenghenomen heeft / behoudende nochtans haren Gheeſtelicken ſtaet ende Biſſchoppen in grooter eeren / ſtatelick hebbende / onder den Prince haer overhooft/ alle Gheeſtelicke authoriteyt juriſdictien ende toebehoorten.

Precedentie geeft Enghelandt aen Vranckrijck/ maer neemt dat voor Spaengien/ ende de redenen waerom.

Sy pretenderen dat haer Coninghen van Enghelandt hebben de Precedentie, t'voorſitten ofte t'vorgaen boven alle Coninghen van Chriſtenrijck/ behalven ofte naeſt Vranckrijck / ende boven Spaengien/ ende dat om verſcheyden oorſaken: als/

Om dat ſy van ouder ende Edelder afcomſte zijn / om de oudtheyt van haer Coninckrijck/ ende om dat ſy de oudtſte Chriſtenen zijn / ende mede ten aenſiene van haer abſolute ſouveraine authoriteyt / oock over de Gheeſtelickheyt/ ende om dat ſy altijdt van oudt hercomen de Precedentie daeromme ghenoten ende gebruyckt hebben.

Haren ouden Edeldom bewijſen ſy/ met dat ſy gheſproten zijn vanden Chriſtelicken Coninck Ethelbert / die Anno 596. Chriſten was ghedoopt van S. Auguſtijn/ daer Spaengien maer afcomſte bewijſen can van Attalaricus / die maer genaemt was der Gotthen Coninck/ want Caſtilien was over 500. Jaer maer een Graefſchap / ende de Aertſhertoghen van Ooſtenrijck waren over 390. Jaren maer Graven van Habſborch.

Edelheyt en oudtheyt vant Coninckrijck van Enghelant.

Haer Conincklicke oudtheyt bewijſen ſy by Julius Ceſars ſchrijven / ende by munte ende gheſlaghen ghelt van Coninck Cunobiline, datmen noch vint / ende wy ſelve gheſien hebben/ met ſijn aenſicht ende inſcriptie/ die regneerde als Chriſtus gheboren werdt. Mede ſijn Succeſſeurs ende volghende Britanniſche Coninghen/ worden by Iuvenalem, Dionem ende Tacitum verhaelt/ als Anaragus, Voaditia, Carteſmandus ende Cartacens. Onder den Keyſer Antonius Pius, als Beda beſchrijft/ was Lucius aldaer ghedoopt / den eerſten Chriſten Coninck/ int Jaer Chriſti 143. Daer nae troude Conſtancius den Roomſchen Keyſer S. Helena, de Britanniſche Conincks Dochter/ waer uyt voort quam Conſtantinus de groote ende ſijne kinderen / die daer langhe regeerden. Daer nae int Jaer Chriſti 450. was Votimor daer Coninck/ die dat Rijcke den Saxens naeliet / waer van deſe laetſte 900. Jaren de Coninghen van Enghelandt gheſproten zijn. Ende ghelijck ſy ſpade onder het Roomſch rijck ghebracht werden/ ſoo hebben ſy oock dat jock veel eer dan Spaengien afgheſmeten / want Ferdinandus was den eerſten

Coninck van Spaengien ofte Caſtilien/ Anno 1017. Alſo gaet Britannia ofte Engelant in oudtheyt te boven de Gottiſche Coninghen/ ontrent 500. Jaren/ ende Caſtilien 460. Jaren / ende Spaengien vijfhondert en twintich Jaren.

Enghelant/ het oudtſte Chriſten Coninckrijck.

Hun oudtheyt inde Profeſſie van Chriſtelicke Religie/ bewijſen ſy met Polidonium Gildam, ende by de verſche ſchriften vandē Cardinael Baronium, als dat Joſeph van Arematthia/ de Chriſten Religie aldaer ſoude gheplant hebben/ dat Simon Zelotes ende Ariſtobolus daer S. Paulus van ſchrijft/ Rom. 14. aldaer Biſſchoppen ſouden gheweeſt hebben/ ende ſoo men gheloven wilde aent ſchrijven van Nicephorus, Sofronius ende Theodoretus, ſoo ſoude ſelve S. Pieter ende S. Paulus daer ghepreeckt hebben. Lucius haren Coninck/ was een Diſcipel van Timotheus/ den eerſten Chriſten Coninck/ die het cruys op ſijn Munte ſloech/ ſtelde Biſſchoppen ende ſtichte een Collegie van Chriſten Scholieren tot Bangos/ ende daer continueerde vrye exercitie van Chriſten Religie/ alle de tijden van Severus, ende volghende Keyſeren/ tot onder den Keyſer Diocletianus, ende doen wert haren eerſten Martelaer S. Albanus, met veel andere ghedoot/ waer onder Emetrita des Coninckx Suſter/ die verbrant wert. Onder deſe perſecutie werden by ghevoecht de elf duyſent Maechden. Van S. Helena ſchrijftmen dat ſy het heylich Cruys vont/ ende ghewan by Conſtantium, den Keyſer Conſtantinus de groote/ by den welcken de Chriſtenen eerſt int Roomſche rijck/ vryheyt vercreghen/ den Paus ſijn eerſte digniteyt/ de Kercke (door generale Concilien) haer autoriteyt. In welcke Concilien de Biſſchoppen van Engelant altijt hadden mede gheſtemt ende onderteeckent.

Niet teghenſtaende de groote perſecutien/ ſoo hadde Enghelant altijt gefloreert in Chriſtelicke Religie/ ende gheweeſt als Bernardus Clara Vallenſis ſchrijft/ omnium totius Europej Monaſteriorum parens & altrix, dat is/ de Voeſter van alle Clooſteren door gantſch Europa/ gheen lant alſoo Iacobus Mayerus ſchrijft/ en hadde meer Chriſtenen voortghebrocht/ als Britannia.

Ieder landt had de Chriſten Religie eerſt by de Enghelſche.

De Nederlanden worden aldereerſt by Engelſche tot Chriſten Religie bekeert/ oock Borgondien/ Schotlant/ Zweden ende Vrieſlant.

Spaengien/ waer by haer niet te ghelijcken/ noch in Chriſtelicke Actien/ noch in Antiquiteyt/ noch in ſuyverheyt van leere/ zijnde beſmet met Priſciliaenſche ende Arriaenſche ketteryen/ daer nae met Maraniſche ende Machometaenſche dwalinghen/ tot Ferdinandus Catholicus tijden toe/ als voerende den naem Catholicus, die hadde haren Coninck Kenulphus ghevoert / desghelijck oock Eſwald den naem Chriſtianiſſimus.

Coninghen vā Engelāt hebben hooghe Monarchale autoriteyt.

Ghelijck de Britaniſche Coninghen van ſeer oude ende Edele afcomſte/ ende de oudtſte Chriſten Coninghen zijn/ ſoo heeft oock ghewoonte ende ghewillighe onderdanicheyt/ hun een Privilegie toegebrocht/ van abſoluter autoriteyt dan ander Coninghen hadden/ want ſy en erkennen gheenderhande vaſſalagie/ noch aen Paus/ Keyſer/ ofte andere: want in des Paus Eleutherius Brief/ wordt den Coninck Lucius genoemt/ Vicarius Dei in regno ſuo, dat is/ Gods Stadthouder in ſijn Coninckrijck/ ende dierghelijcke bewijſen hebben ſy meer. Baldus Iuriſconſult. ſchrijft oock/ dat den Coninck van Enghelandt ware Monarche in ſijn rijcke/ niet teghenſtaende hem mochte teghengheworpen worden/ nae het ſchrijven van Polidorus, Virgilius, Munſterus, Paulus Emilius, ende andere Schrijvers van onſen tijden/ die alle d'een den anderen volghen/ dat ſy altijt ſouden betaelt hebben eenen tribuyt/ Pieterſpenninghen ghenoemt/ ofte Koninck Inas tribuyt van Anno 727. af/ Daer op antwoorden d'Engelſche/ ende betoonen met oude geſchreven Boecken/ meer dan 300. Jaren oudt/ die wy ſelve gheſien ende geleſen hebben/ dat Inas den Weſtſaxenſen Coninck dat Jaerlicx gaf voor een Aelmiſſe/ tot onderhout van arme Enghelſche tot Roomen woonende/ ende voor gheen tribuyt/ als mede bleeck by den brief van S. Eduard in't jaer 909. daer dat genoemt wordt Elemoſina Regis, ende noch elders by Camitus ſtat ut Regis larga benignitas. Men heeft ons oock ghetoont in Enghelant/ een oude Bulle van Paus Gregorius geſonden tot vergaderinge ē ontfanck van deſen gelde/ daer in geen mentie van tribuyt gemaeckt wordt/ ende bedroech datmael by de rekeninghe 199. pont 16. ſchellinghen ende 8. penninghen/ ſteerlincx ghelt/ d'welck wijſt uyt/ datter doen 47960. contribuerende Huyſen in Enghelandt waren.

Dat Engelant ſoude tribuyt den Paus ſchuldich zijn/ ofte de Croone overgedragt/ is valſch.

Voorder op datter gheſeyt ende teghengeworpen wordt/ den Koninck Jan van Enghelandt ſoude ſijn Koninckrijck den Paus Innocent den III. opghedraghen hebben/ ſegghen ſy/ dat den Koninck dat niet opdraghen conde/ ſonder conſent generael van ſijn Onderdanen/ alſoo Iaſon Rechtsgheleerde bewijſt/ van welcke opinie oock Thomas Morus (een gheleert ende fameus Man) was/ als in ſijn Boecken blijckt/ ſegghende ende bewijſende met redenen ende Bullen van dien tijde/ dat den ſtoel van Roomen/ noch inſtrument noch bewijs van ſulcken overdracht vinden conde/ ende wel contrarie van ſulcken ſouverainiteyt betoonen d'Enghelſche/ dat des Konincks van Spaengiens Koninckrijcken ende Dominien/ meeſt ghehouden worden van den ſtoel van Roomen/ ende ſijn ander Dominien/ aen veel conditien verbonden.

Coninghen vā Engelant hebben ſouveraine macht over haer Geeſtelicke.

Voorder bewijſen mede haer Koningen autoriteyt te hebben over den Geeſtelicken ſtaet/ ende dat met veel exempelen/ als dat noyt in Enghelant comen mochten Legati a latere, vande Pauſen/ ſonder eerſt oorlof vercreghen te hebben van den Koninck/ die ghemeenlick pleghen tot Cales te vertoeven/ tot dat ſy eedt ghedaen hadden/ in Enghelant niet voor te nemen tot derogatie ofte achterdeele vant Konincks autoriteyt ofte ſijn Croone: ghelijck mede niemant en vermochte eenich proces tot Roomen te vervolghen/ tot prejuditie van Konincks autoriteyt. Koninck Henrick den IIII verwees ter doot den Biſſchop van Carlile om verraderye/ hoewel die betoonde een gheſalſt Biſſchop te weſen. Den Aertſbiſſchop van Cantelbergh wordt ghevangen gheſtelt/ om dat hy een ſententie van excommunicatie uytgheſproken hadde/ teghen den Biſſchop van Durham. Baldus Iuriſt affirmeerde mede/ dat in Engelant vanden Koninck geen Appel viel ſonder conſent des Konincks. De Koningen van Engelant vermochten Biſſchoppen alleen in te ſtellen/ ſo wel als Carolus Magnus vermochte/ ē geene mochten geconſacreert worden/ voor dat ſy vanden Koninck den rinck ende ſtaf ontfangen hadden/ ende dat overmits de Koninghen van Enghelant/ ſo wel als die van Vranckrijck gheſalſt werden/ ende draghen een gheſloten kroone/ als mede inſluytende by haer heerſchappye het Prieſterſchap/ waer by de twee Koninghen toegheſchreven wordt/ dat ſy connen gheneſen de Eſcruelles datmen Strumeam oft Scrophulam int Latijn noemt. In alle deſe verhaelde poincten/ ſegghen ſy de Koningen van Spaengien minder zijn/ dan die van Enghelant/ want aldaer vallen ende men gebruyckter Appellen vanden Koninck

ninck aenden Paus van Roomen: Oock ſchrijft Bodinus, dat den Coninck van Spaengien/ van den Paus verworven hadde/ niet ſonder groot gelt/ datter geen vreemde tot Biſſchoprijcken in Spaengien mochten ghevordert worden.

Enghelſche Coningen int gebruyc van precedentie bovẽ Spaenſche.

Ten leſten allegeren de Enghelſche/ dat haer Coninghen altijt in alle Concilien boven andere namelick Spaengien/ geacht en gh'eert zijn gheweeſt/ namelick int Concilie van Clermont waren de Biſſchoppen van Enghelandt by Paus Vrbanus geſeten aen des Paus rechten voet/ den Paus ghebruyckende deſe woorden/ Includamus hunc Orbe noſtro, tanquam alterius Orbis Pontificem Maximum, dat is/ laet ons deſen Coninck in onſe Weerelt beſluyten/ als Paus van een ander Weerelt zijnde. Int Concilie van Conſtans, als alle de Chriſtenheyt werdt vervat onder vier Natien/ te weten onder Italiaenſche/ Duytſche/ Franſche ende Enghelſche/ ſoo waer Spaengien maer begrepen onder de Italiaenſche/ ende alſoo Vranckrijck werdt aende rechte handt/ ſoo werdt Enghelant aende ſlincke handt gheſtelt/ ende Spaengien daer naer/ dat welcke altijdt ſints alſoo ware ghebruyckt gheweeſt/ niet teghenſtaende datter tot Baſel/ Anno 1431. queſtie ghereſe/ die gheſliſt werdt/ met ordonnantie/ te moeten volghen het oudt ghebruyck. Maer alſoo Spaengien aldaer begonde metten Coninck van Enghelant Henrick den VI. te quereleren het voorſitten/ ſoo beſtont hy mede int leſte Concilie van Trenten/ te verſoecken de Precedentie ofte t'voorgaen voor Vranckrijck/ dat ſy tot noch toe niet vercreghen hadden: ende d'Enghelſche betoonen/ dat ſy altijt tot deſen tijdt toe/ in alle Tractaten tuſſchen Spaengien ende Engelant/ altijt voorghenoemt ſtaen.

Verhael van den Geeſtelicken ſtaet/ ende haer incomſten in Engelant.

Den Gheeſtelicken ſtaet is voortijdts in Enghelant ſeer groot gheweeſt/ hebbende ſeer groote Jaerlickſche Renten ende incomſten/ want daer werden ghereken Aertſbiſdommen ende Biſdommen xxvj. Dekenſchappen elve/ Aertſdekenſchappen tſeſtich/ Prebenden in Cathedrale Kercken dryhondert ende vierentneghentich/ Beneficien achtduyſent achthondert ende dry/ Huyſen voor Religieuſe ſes hondert ende vijf/ Gaſthuyſen hondert ende thiene/ Collegien tneghentich ſeſſe/ Canteryen ende vry Capellen dryentwintich duyſent dryhondert tſeventich vier/ ende alteſamen waren de Gheeſtelicke Promotien ofte Beneficien 12479. ende dat noch boven de Beneficien die in Walles mochten weſen.

Ende deſe Gheeſtelicke goederen beliepen jaerlicx nae de rata ofte tare/ datmen bevint de eerſte vruchten ende de thienden/ betaelt ende ghecollecteert zijn/ tot de ſomme van dryhondert ende twintich duyſent een hondert ende tachtentich ponden thien ſchellinghen ſteerlincx ofte Enghelſch ghelt/ dat zijn twee en dertich hondert duyſent ende duyſent achthondert guldens/ nae cours vanden ghelde in Nederlant/ cours hebbende int Jaer 1600. vooren ende naer.

Nu/ uyt oorſake dat Coninck Hendrick den VIII. verſtoort werdt op den Paus Clement den VII. om dat hy ſijn Echtſcheydinghe ende ſijn tweede Houwelick (alſoo hy eens gheconſenteert hadde) niet wilde gheſtadighen/ alſoo wy in onſen eerſten Boeck van deſe Comentarien verhaelt hebben/ ſo vont den voorſchreven Koninck gheraden hem te behelpen ende te verſtercken/ met deſen rijckdom tegen des Paus excommunicatie/ ende des Keyſers Carels de V. macht/ diens Moeye de verſtooten Spaenſche Koninginne was/ ende verbondt ofte ſterckte hem politiquelick met alle ſodanighe/ die reformatie in Religie ſochten/ ſelve eenighe reformatien voorſtellende/ hoe wel hy Roomſch Catholijck was/ ende gheduerighe Zielmiſſen voor ſijn Ziele te doene nae ſijn doodt/ in ſijn Teſtament noch beſtelde/ ende alſoo ſtorf/ ende deſen Koninck doen ter tijdt vont gheraden de Gheeſtelicke goederen aen te ſpreken/ ende alſoo diſſolveerde ende roepde hy uyt alle de Clooſteren/ ende ſloech alle haer goederen aen hem/ met authoriteyt van ſijn Parlament/ ende nam ende behiel in ſijn handen/ vande voorſchreven driehondert twintich duyſent 180½. ponden ſteerlincx ghelt/ de ſomme van hondert ende tſeſtich duyſent ende een hondert pont/ Jaerlicx ontrent de helft/ ende alſo liet noch de Gheeſtelicke beſitten/ hondert vijftich ende neghen duyſent ende tachtentich ponden ſteerlincx/ waer van een deel bedeylt werden aen 3226. Prochien/ die bedient werden by Vicarii, ende niet van Prieſteren/ zijnde ghehouden int beſit van Leecke oft weereltlicke/ dat ſy in haer Enghels Impropriatie noemen/ de reſte ende de ander Kercken zijnde in ghetale 5577. die werden ghelaten inde beſittinghe van de Gheeſtelicke/ diemen aldaer in Enghelandt nae het Latijn noemt Incombente Kercken. Dit is ſoo vele als d'Enghelſche/ van haren ſtaet/ eere ende achtbaerheyt verclaren.

Wat dat Coninck Hendrick de VIII. de Gheeſtelicken afghenomen en noch ghelaten heeft.

Deſcriptie van't Enghels volck.

De Enghelſchen zijn een cloeck/ fraey/ ende welghemaeckt volck/ maer (als alle Eylanders) van natueren weeck ofte teer/ generalick wit/ als t'noortlick volc/ meeſt de Vrauwen/ die haer witheyt des aenſichts met Hoeyen ende ſluyers vander Sonnen cracht/ ende haer handen met hantſchoenen wel weten te bewaren/ jae ſelve de Boerinnen aldaer/ ſo wel als in Nederlant ende Duytſlant de Hofſche ende ſtatelicke Jonckvrouwen doen.

Het is een volck ſtoutmoedich/ heſtich/ yverich ende wreet inde Oorloge/ yverich int aengrijpen/ de doodt luttel ontſiende/ oock ongheſtadich/ vermetende/ glorieus/ lichtveerdich ende bedrieghelick/ ſeer wantrouwich/ ende principalick over den vreemden/ die ſy verachten: Sy zijn vol Hofſche ende geveynſde manieren ende woorden/ twelck ſy voor manierlickheyt/ civiliteyt ende wijſheyt houden: zijn welſprekende/ ende ſeer gaſtvrij: voeden haer ende eten veel ende wel/ ſeer veel vleeſch: Ende ſo de Duytſchen haer int drincken vergrijpen/ ſo doen ſy int veel eten/ daer des Lants vruchtbaerheyt ghenoech den middel toe gheeft/ al iſt dat generalick alle vruchten ſulcken vaſticheyt ende cracht/ door ghebreck van heete ſonne niet en hebben/ als in Vranckrijck ofte Nederlant: ſelve als de Herbariſten ſeggen/ is tgras ſo crachtich niet/ waer door het vleeſch loſſer ende bolder is/ ende niet ſoo vaſt/ hoewel ſy grooten overvloet hebben/ maer het is ſmakelick ghenoech.

Enghelſche zijn niet laborieus.

Het volck iſſer ſo laborieus ende neerſtich niet/ als de Nederlanders ofte Franſoyſen/ meeſt een ledich leven leydende/ gelijck de Spaengiaerden. De ſwaerſte/ laborieuſte ende conſtichſte hantwercken/ worden meeſt by vreemde ghedaen/ gelijck by de ledighe Spaengiaerden. Sy voeden veel ſchapen/ die fijne wolle draghen/ daer ſy deſe twee hondert Jaren fijne Lakenen van hebben leeren maken: ſy houden veel ledighe dienſtknechten: voeden oock veel wilde Beeſten tot haren welluſt/ veel liever dan ſy Lant bouwen. Sy beſitten een groot Eylandt/ gheleghen in een Viſrijcke Zee/ hebbende de beſte Havenen van Chriſtenrijck: ſy zijn oock Schiprijck/ nochtans Viſſchen ſy ſelve niet ſoo vele als ſy van noode hebben/ maer moeten noch van haer Ghebueren coopen. Dan alleenlick Haerinck/ daer van ſy in corte Jaren hebben haer ghewent te vanghen/ tuſſchen de 10. ende 14. hondert laſten/ die ſy meeſt al drooghen/ waer van ſy Jaerlicx nae Italien ende elders/ moghen vijf ofte ſes hondert laſten verſenden.

Enghelſcher cleedinghe.

De Enghelſchen cleeden haer cierlick ende coſtelick ghenoech/ maer ſy zijn daer in ſeer ongheſtadich/ onghedueriich ende nieuſgierich/ alle jare veranderende van faſſoene/ ſoo wel Mans als Vrouwen. Als ſy buyten haer woonplaetſe gaen rijden ofte reyſen/ ſoo doen ſy haer beſte cleederen aen/ contrarie andere Natien. Haer cleederen zijn ghemeynlick licht van coleure ende ſtoffe/ maer overmits ſo ſy licht veranderen/ ſoo en hebben ſy gheen menichte ofte veelheyt van cleederen/ alſmen ghemeynlick in Nederlant doet/ noch oock ſoo veel huyſraets niet/ ende onnootelicke huyſcieragien.

Enghelſche ſprake.

De Enghelſche ſprake is ghebroken Duyts/ verbreemt eñ vermenght met Franſche eñ Brittoenſche termen ende woorden/ van de welcke ſy oock verkreghen hebben een lichter prononciatie/ niet uytter herten als de Duytſchen ſprekende/ maer alleenlick mette tonghe prattelende. Daer haer beduydelicke woorden ontbrekẽ/ gebruycken ſy veel Latijnſche termen ſeer gemeyn/ alſo ſy ooc onaerdelick ſomtijts de hooghe ende Nederduytſche doen: in Cornwallia/ Engelants uyterſte paſen Weſtwaert/ ende in Wallia ſpreken ſy de oude Brittoenſche ſprake/ die ſy in haer ſprake (noch hedenſdaechs) Cymraeg noemen/ datmen uytleyt Cijmſprake ofte Cijmrijckſprake/ ende d'Engelſche noemen die Welſche opt Duytſch.

Int erven vande Kroone volghen d'Enghelſche ghenoech den alghemeynen regel/ dat nae de Sonen ſonder kinderen/ erven de Dochters. Deſe teghenwoordighe Coninginne Elizabeth is haren Broeder Eduward/ ende haer Suſter Maria gheſuccedeert/ zijnde de leſte van haer Vaders kinderen/ ende rechte Erven vanden gheſlachte Jorck ende Lancaſter/ Roode ende Witte Rooſe. Haer Vader Hendrick de VIII. hadde twee Suſters/ d'outſte ghenaemt Margarita/ troude Jacob de IIII. Coninc van Schotlant/ by welcken ſy baerde Jacob de V. Vader van Maria Stuard/ de leſte Coninginne/ die ghewan by Hendrick Stuard haren Man/ den teghenwoordigen Jacobum de VI. Coninck van Schotlant.

Coninc Hendrick de achtſte ſijn Succeſſeurs ende gheſlachte.

Deſe Margarita/ Suſter van Henric de VIII. Weduwe zijnde van Jacob de IIII. troude daer nae Archibald Douglas/ Grave van Anguis/ by wien ſy baerds een Dochter/ ghenaemt Margarita Douglas. Maer als ſy daer nae twiſtich werden/ ſo ſcheyde ſy van hem/ midts dat hy te vooren ſijn trouwe aen een Dochter van Bodwel ghegeven hadde/ nochtans wert haer beyder Dochter by ſententie wettich geweſen/ om dat de Moeder vande voorige beloften niet geweten en hadde: dies ſy ten derdemael troude Hendrick Stuard/ Heer van Meffen. Deſe Dochter Margarita Douglas/ troude Matheus Stuard/ Grave van Linnocx/ van wien ſy ghewan Hendric Stuard/ Heer van Darnly/ Man van Maria/ ende Vader van deſe Coninc van Schotlant ende geheel Britannien/ Jacob de VI. met noch een Sone Charles Stuard Grave van Linnocx/ de welcke in Engelant getrout heeft een Dochter van Candiſch/ deſe liet nae hem een eenige Dochter ghenaemt Arbella/ die woont ende opgetrocken worde by haer Grootmoeder de Gravinne van Shraeſberry/ ende nu int Hof.

Io. Leſleius in ix. Boec.

Hendrick de VIII. hadde een andere jonge Suſter ghenaemt Maria/ die troude den Coninck Loys de XII. van Vranckrijck/ daer ſy geen kinderen by en creech. Daer nae troude ſy weder in Enghelant met Charles Brandon Hartoch van Suffolck. Deſe Maria baerde hem twee Dochters/ Franciſca ende Eleonora.

Maer de wettelickheyt van deſe afcomſte van Maria Dowagiere van Vranckrijck ende jonckſte Suſter van Hendrick de VIII. wederſpreken de Schotten ende andere/ als dat Charles Brandon/ die haer Weduwe troude/ doen ter tijt noch een Wijf int leven hadde/ ende deſgelijcx die haer Dochter Franciſca troude/ de Marquis Dorſet ghenaemt/ mede noch een Wijf hadde doen levende/ de Suſter vanden Grave van Arondel/ die langhe daer nae noch Penciſen uyt ſijne goederen trock/ maer ſulcke opſpraken zijn genoech ongheloovelick/ om dat doen ter tijt den Coninck Hendric de VIII. noch leefde/ die ſulcken ſchande hem/ ſijn Suſtere ende oock de Nichte/ niet ongheſtraft ſoude ghelaten hebben.

Deſe voorſchreven Franciſca troude Henry Grey/ Marquis van Dorſet ende Hartoch van Suffolck/ ende ghewan drie Dochters/ d'oudtſte Jana Grey/ ghetrout met Gilford Dudlye/ ſone vanden Hartoch van Northumberlant/ deſe werde met haren Man onthooft/ ſtervende ſonder kinderen/ midts dat ſy opghewórpen was voor Coninginne van Engelant/ teghen Maria ende Elizabeth/ eñ door het Teſtament van Eduward de VI. verclaert Erfgenaem te weſen. Daer Coninck Hendrick de VIII. ſijn Vader/ wel geordonneert hadde in ſijn Teſtament/ dat ſijn tweede Suſters Maria afcomſte/ voor ſijn oudtſte Suſters kinderen ſoude ſuccederen/ maer eerſt nae de doot van ſijn kinderen Eduwart/ Maria ende Elizabeth ſonder kinderen ſtervende. Dan de Schotten voort recht vande outſte Dochter ende Suſter ſprekende/ willen dat Teſtament van Coninck Hendric de VIII. wederleggen/ ende als valſch anulleren/ hoe wel in Londen (ſo men ſeyde) inde Cancelerye gheinrolleert lach/ ſegghende dat dat maer in Coninginne Maria dagen ware daer ingheſteken/ dat ſy betuyghen wilden.

De tweede Dochter van Franciſca genaemt Catharina Grey/ die te vooren noch minder jarich zijnde/ belooft was metten Sone van den Grave van Penbroeck/ troude ſecretelick met Eduwart Seymer/ Sone van den Hartoch van Sommerſet/ die over Enghelant Protecteur geweeſt was/ om welck houwelick ſy beyde gevangen liggende/ werden in groote boeten ende amenden geweſen. Deſe baerde (inden Toren van Londen gevangen zijnde) twee ſonen/ Eduward Seymer Heer van Beauchamp/ ende Thomas Seymer/ beyde nu ghetrout aen Edel Vrouwen van Ridderlicke ſtamme/ waer van den outſten Lord Beauchamp dry ſonen heeft/ by ſijn Huyſvrouwe Honora Rogers/ Dochter van S. Richart Rogers Ridder/ te weten/ Eduward/ Willem eñ Franſoys Seymers/ ende een Dochter Honora Seymers. De derde Dochter van Franciſca/ Maria/ troude ſlechtelick/ ende ſterf ſonder kinderen.

Eleonora de Suſter van Franciſca/ troude met Henry Clifford/ Grave van Comberlandt/ daer by ſy ghewan een Dochter Margarita/ de welcke troude Henry Standley/ Grave van Darby/ die ghebaert heeft Ferdinandus Heere Stranghe/ die naemaels Grave gheſtorven is/ naelatende dry Dochters/ by ſijn Huyſvrouwe de Dochter van S. Jan Spenſer/ ende Willem Standley nu Grave van Darbye/ ende ghetrout hebbende de Dochter van den Grave van Orford/ ende baert hem kinderen. Dit zijnſe alle die gheſproten zijn vande Coninghen Hendrick de VII ende VIII. van dien name.

Getracht om van Enghelant eñ Schotlant een Coninckrijck te maken.

Dickmael iſſer' getracht van dit grootte Eylant ende twee Coninckrijcken als Engelant ende Schotlant een Rijcke door Houwelicken te maken/ ſelve in onſe daghen by Henrick de VIII. als de Croone van Schotlant verſtorven was op Maria Stuard/ die hy doen geerne ſijnen Sone Eduward ten houwelick gegheven hadde: maer het wert verhindert door de practijcken vanden Keyſer Carolus de V. ende den Coninck van Vranckrijck ſecretelick onder hant/ als die niet gheerne ſien ſouden Enghelant ende Schotlant vereenicht/ om hen ghelegentheyt ende goede Havenen: haer macht vreeſende/ mits dat ſy ter Zee van oude tijden haer Ghebuerlanden ende haer Zeevaert/ altijt becommert ende gheplaecht hebben. Waer teghen d'eerſte verbonteniſſen tuſſchen Vranckrijck ende Schotlant/ ten tijde van den Keyſer Carolus Magnus/ die doen oock Heere van de Nederlanden was/ gemaeckt werden/ ende ſedert ghecontinueert zijn by verſcheyden Tractaten: So dat Vranckrijc moet Schotlant helpen in noode/ op ſijnen eyghen coſt: maer Schotlant moet altijt Vranckrijc byſtaen ſonder ſijnen coſt/ ten laſte van Vranckrijc. Tot welcken eynde den Edeldom van Schotlant ghewoon is/ pencioenen uyt Vranckrijck te trecken/ ende dat alleenlick om Enghelant ghebreydelt te houden/ twelck anders qualick te temmen is/ om dat haer goede Havenen ende gheleghentheyt/ den Ghebueren ſo nootelick ende bequaem zijn/ ende de Inwoonders altijts lockt tot Zeerooven/ ſoo dat ſy lancx hare Zeecuſten uyt haer Huyſen/ jae van haer Bedden connen ſien/ ontallicke rijcke Schepen voorby varen/ waeromme de Ghebueren nopt geerne en leden Enghelant ende Schotlant onder een Prince ende Hooft te comen/ indachtich zijnde twelck Coninck Hendric de VIII. buyten Calis (als hem den Keyſer Carolus de V. ende Franciſcus van Vranckrijck elck ter ſprake quamen) op ſijn coſtelicke Tentes Poorte een Enghelſchen Schutter gheſchildert hadde/ met Inſcriptie Cui adhereo præeſt. Dat is/ dien ick toevalle leyt boven/ achtende ſoo den Coninck doen hem ſo ſterck ghevoelde/ wat ſoudet zijn ſo beyde de Coninckrijcken waren vereenicht. Om deſe ende andere ghelijcke oorſaken/ ſoo wordt by velen ghepreſumeert ende gheſeyt/ dat de leſte geſtorvene Coninginne Elizabeth/ den Coninck van Schotlant Jacob de VI. niet en declareerde haren Erfghenaem/ ſo langhe ſy leefde/ om haer Ghebueren gheen achterdencken te gheven.

Engelant eñ Schotlandt onder een Croone te brenghen/ is den Gebuere ſuſpect.

Hier eynden de Politien van Enghelant.

Doot vande Hartoch eñ Hartoginne van Parma/ dien Alexander ſuccedeert/ eñ ſijn loon vanden Coninck Anno 1586.

IN den Winter van dit Jaer M.D.Lxxxvj. den tweeden September/ is in Italien gheſtorven Octavius Farneſe/ Hartoch van Parma ende Playſance/ Sone van Pierre Loys Farneſe/ Vader vanden Prince Alexander van Parma/ zijnde te vooren in Januario/ des Octavius Huyſvrouwe Margarita van Ooſtenrijck/ Keyſer Karels Baſtaert Dochter/ eertijts Gouvernante in Nederlant/ oock gheſtorven: alſo is den Prince van Parma/ Gouverneur ende Capiteyn Generael der Nederlanden/ die onder den Coninck alſdoen waren/ nu Hartoch van Parma ende Playſance ghewoorden in eyghendom: die oock door ſijnen dienſt by hem in Nederlant ghedaen/ ende vercregen victorien voor den Coninc/ vanden ſelven heeft ontfanghen het Caſteel der Stadt Playſance/ daer den Coninck altijdt Spaenſch Garniſoen in ghehouden hadde/ om het miſcontentement dat hy hadde vanden Vader ende Grootvader. Onlancx daer nae dede hy tvoorſchreven Garniſoen uyt trecken/ ende volcomen overleveren aen deſen Alexander/ die daer Nederlantſche knechten in leyde/ onder den Capiteyn Hallier van Bruſſel.

Als den Hartoch van Parma tot Bruſſel was aengecomen/ ſo zijn daer de Ghedeputeerde van de ſelve Heerlickheden van Parma ende Playſance ghearriveert/ om hem als haren Erfheere te erkennen/ dien hy recommandeerde ſijnen ſone Raynutius/ nu Prince van Parma/ die gheboren was van Maria/ een Dochter vā Eduwaert een Sone van Portugael/ ende die nae opinie van veel Rechtsgheleerden/ de Kroone van Portugael behoorde toe te comen/ ſo de Vrouwen aldaer niet uytgheſloten waren by Salique Wetten ende ghewoonten/ maer datmen aldaer de Kroone ghewoon was te gheven by ghebreck van rechte manlicke afcomſte/ by keure/ ſo altijt aldaer ghebruyckt is gheweeſt/ naer dat de Portugaelſche Hiſtorien melden.

Cardinael Granvelle gheſtorven/ den xx. Auguſti/ Anno 1586.

Anthonis Perenot Cardinael van Granvelle/ eertijts Biſſchop van Atrecht/ is dit Jaer op ſinte Mattheus dach in Spaengien gheſtorven/ int Lxx. jaer ſijns ouderdoms/ zijnde gebooren Anno M.D.xvij. den xx. Auguſtus/ een cloeck gheleert ende hooghelick begaeſt man/ die nochtans toegeſchreven wort te weſen de voornaemſte Autheur van alle de beroerten der Nederlanden/ eñ dat uyt eyghen haet tot eenighe Edele/ oock tot der Ghereformeerder Religie/ daeromme hy altijdt rade tot invaſie van Enghelant. Hy was oock t'hooft van alle de nieuwe Biſſchoppen in Nederlant ghemaeckt/ Anno M.D.Lxiij. twelc was een vande voornaemſte oorſaken der Nederlantſche beroerten/ ende hy was Eertſbiſſchop van Mechelen/ twelck hy reſigneerde voor ſijn doot aen Jan Hauchin/ den Prochiaen van ſinte Goedele tot Bruſſel.

Adolf Hartoch van Holſt gheſtorven in October/ Anno 1586.

In October is oock gheſtorven den Hartoch Adolf van Holſt/ achterlatende vier ſonen ende vier dochteren/ als Frederick/ Philips/ Johan Adolf/ ende Johan Frederick/ van den welcken Johan Adolf recht te vooren was ghecoren Biſſchop van Lubec: hy liet oock vier Dochteren nae/ waer van de outſte Sophia beloeſt was met Johan Hartoch van Meckelenborch.

Den voornoemden nieuwen Eertſbiſſchop van Mechelen Hauchijn/ heeft in deſe tijden een Boecxken in drucke uytghegeven tot Loven/ met den tijtel/ De clare belijdinge des Chriſtenen gheloofs, tvvelck alle oprechte Catholijcke menſchen ſchuldich vvaren te belijden: twelck hier aengheweſen wordt/ uyt dien dat tot veel plaetſen/ het volck ghedwonghen worden om dat te ſweeren: Welcken dwanck het principaelſte ſtuck is/ daer deſe onſe ongheruſte Eeuwe ſoo mede beroert is/ ende daer op alle twiſten/ tweedrachten ende oorloghen in Chriſtenrijck op ghefondeert zijn/ ende ſoo veel bloets ghecoſt heeft/ twelck door vyer/ water/ ſtrop ende ſweert gheſtort is. Om het welcke te houden ſtaende ende te verbreyden/ in deſe tijden daghelijcx nieuwe ſoorten van menſchen inde weerelt/ ende oock inde Nederlanden ghebrocht ende ingevoert zijn gheweeſt/ alomme inde beſte ſteden: ſo dat boven de diverſiteyt van de oude Moninckken ende Orderen/ bycans ontallicke menichte van nieuwe Siminaria/ als van Jeſuyten/ Capuchijnen/ Cruyſdragers/ ende meer andere aldaer ghegroept zijn.

Het welcke om dat het den Nederlanders vreemt is/ als oude Chriſtenen/ maer wel in Spaengien ende elders onder de nieuwe Chriſtenen ghemeyn/ ſoo hebben wy den eenvoudighen Nederlanders goetghedocht te verhalen een Ceremoniale gheeſſelinge/ vrijwillich van ſommige perſoonen Tantwerpen dit Jaer ghesien/ inde weecke voor Paeſſchen/ ende dat rontomme

eenen

1586.

By de Jeſuiten Capuchijn ende Geeſſelaers tot Antwerpen eenen miſdadigen Barrabam verloſt.

eenen miſdadighen/ die de Jeſuijten aldaer vant Magiſtraet (ghelijck de Joden Barrabam deden/ als ſy riepen Chriſtum te cruycen) rechts te vooren op de Meerbrugghe vande Galghe verbeden hadden / ende dat is aldus toeghegaen. Ontrent tſeſtich perſooné/ zijnde meeſt Italiaenſche Schipmakers ende andere/ hebben haer laten vinden by de Jeſuijten ende Capuchini / deſe vergadert nae de noene / is daer vande Jeſuijten een predicatie ghedaen/ voor deſe tſeſtich Geeſſelaers/ elck ſittende gecleet als in eenen ſack totter aerden toe/ op den rugghe een gat open/ daermen t'naeckte lichaem door ſach / hadden een cappe over t'hooft met twee gaetkens/ voor de ooghen te ſien/ inde hant een buſſel met coordekens aen de eynden ontvlochten / het Sermoen gheeynt zijnde/ is dit geſelſchap met deſe Geeſſelaers twee ende twee in proceſſie voortghegaen / draghende een Liefsheeren cruys/ van berderen ghemaeckt recht over eynde/ ghegaen nae de ghevangeniſſe/ daer hebbenſe den voorſchreven afgebeden Barrabam / dat een vet boeve was / die veel quaets op't Lant (met rooven/ knevelen ende moorden onder de Boeren) ghedaen hadde / ende in aller Menſchen haet was/ uyt de vangheniſſe gehaelt/ bloots hoofts in ſijn hemde / met eenen groenen Lauriercrans op ſijn hooft/ deſen hebben ſy verſelſchapt op elcke zijde met eenen Capuchijn / die elck een doots hooft in haer hant droeghen/ ende achter op haren rugge een Borgoenſch cruys van dootſbeenderen/ d'een over d'andere/ achter deſen miſdadigen ofte Barrabam/ ginck noch een Capuchijn/ met een groot cruys ghelijck het voorſte was op ſijnen rugghe draghende: deſe vier perſoonen ginghen midden onder deſe Geeſſelaers/ hun ſelven al geeſſelende/ vande vangheniſſe voorby t'Sadthuys over de Marckt naer de Meerbrugghe onder de Galghe / daer deſen miſdadighen acht daghen te vooren was ghebrocht gheweeſt om te hanghen / ende doen verbeden / van daer keerde deſe Proceſſie weder / nae het Jeſuijten huys over de Borſe al geeſſelende/ alwaer ontcleet/ elck ſijnen weghe keerde. Deſe nieuwicheden waren de oude Nederlantſche Chriſtenen vreemt/ als voorderende gheen Religie ofte ſtichtinghe inde Menſchen/ die niet gheheel ſuperſtitieus en waren/ maer ſchandaliſeerden vele / die niet goet vonden de booſe ghewoonten der Joden te volghen / met eenen Barrabam los te begeeren / noch oock de Hypocrijtiſche glorieuſe openbare geeſſelinghen/ achtende ſulcke wercken eer voor een Saraſijnſche ofte Maraenſche ſuperſtitie/ dan Chriſtelicke eenvoudicheyt.

Stephanus Bathor Coninc van Polen geſtorven den xii. December/ 1586

Den Coninck van Polen Stephanus Bathorus/ is tot Grodna in Littau ofte Littuania dit jaer M. D. Lxxxvj. den xij. December geſtorven/ een Prince met veel deuchden verciert / als vroomheyt/ rechtveerdicheyt ende wijſheyt/ ende heeft daer door groote lof ende authoriteyt becomen/ als voornemelicken wel blijckt uyt een ghebodt by hem ghedaen/ Anno M. D. Lxxxj. in September / tot Wilda / Hoofſtadt vant Vorſtendom Littouwen / nopende Religie ende vrede over eenen oploop aldaer ghebeurt/ om dat den Biſſchop van Wilda / den Boeckdrucker doen afnemen hadde/ alle de Ghereformeerde Boecken/ ende voor ſint Jans Kercke doen verbranden / ende om datmen oock de Ghereformeerde int begraven van haer dooden beſchimt ende met ſteenen ghewor pen hadde: Waeromme wy tot lof vanden ſelfden Coninck/ goet ghevonden hebben/ het ghebodt twelck hy liet uytgaen van vrede te houden onder ſijn volck hier by te voeghen.

1586.

Loffelic ende reclamatich ghebodt van den Coninck Stephanus/ tot vaſthoudinghe van Religions vrede tot Wilda / Anno 1581. in September.

Het voorſchreven gebodt luyde aldus in effecte: Den Coninck ſprekende dat hy de clachte maer ghehoort hadde vant ghene tot Wilda was gheſchiet / dat hy nietteminn oock die andere partye moeſte hooren: Doch indient nu alſulcx ware/ ſoude t'ſelve ons gheven tot onghenade/ ſonderlinghe ten aenſchou dat inde Heerlickheden ende Coninckrijcken daermen met ghewelt / ſwaert ende brant/ ende niet met leeren ende goede zeden die Religie oft t'ghelove heeft willen invoeren ende beſtendich maken/ vele bloetſtortens / verderven/ ende inwendighe oorlogen verheven zijn gheweeſt. Omme t'welck te verhoeden/ niet alleen in ghemeyne oproer (dat Godt verhoede) maer oock in privé haet ende tweedracht / wy ons verbonden erkennen: Oock mede om vlijtighe voorſorghe te dragen/ dat door ons alle goet/ t'ghemeyne welvaren ende vermeeringhe des Coninckrijcx Polen/ ende Grootvorſtendoms Littouwen (dat ons van Gode vertrouwet is/ ghevordert ende ghebetert mach worden) daeromme wy doch niet ghebreckich en zijn/ ſoo dat wy oock ons ſelfs tegen den vyant inden Schanſſen ſtellen. Daeromme waer onſe hertelicke begeeren ende wenſchen wel / dat alle Inwoonderen ende Stenden eendrachtelick eenen God preſen/ ende eenmoedelicken den ouden Catholijcken Religie toegedaen waren: Maer want van God ſelfs voorſeyt ende vercondighet is/ dat inde laetſte tijden des Weerelts argerniſſen moeten zijn/ ſo en wilden wy niemanden met ghewelt ten ghelove dwinghen / maer willen nae vermoghen onſes Eedts allen den Staten/ ſoo wel van de Kroone van Polen / als vant groot Vorſtendom van Littouwen in onſen ghelucksalighen Kroomingh ghedaen/ vrede ende eendracht onder den twiſtighen om de Religie houden/ ende eenen yeghelicken daer inne beſchermen ende hantveſten/ ende willen daeromme oock ſulcken verbonteniſſe onſes Eedts gheſtadelick betrachten ende voor ooghen hebben / ende eenes yeghelijckens conſcientie int ghelove den Almachtighen Gode bevelen te oordeelen / aenghemerckt onſen Coninckljcken perſoone betaemt Religions vrede te beſchermen ende te onderhouden: Ende dit niet alleen overmits de verbinteniſſen by ons ghedaen/ maer oock mede om dat ons ſulcx van alle de Staten van beyde de voorſchreven heerſchapppen is opghelept. Volghens twelck wy oock die van ons herghecomen onderſcheydelicke ende niet eenſtemmige luyden inde Religie deſes Rijcx/ in haren ghelove ende aendacht tot noch toe gedoocht hebben ende gheleden.

Daeromme wy bevelen / dat ghy deſe onſe meyninghe/ ſo haeſt u deſe onſe Brief ter handen comt/ ſonder vertreck openlicken in onſe Stadt Wilda opten Marckt ende ſtraten doet uytroepen/ op dat ſich een yeghelick in allen dinghen na ouder ghewoonten/ ſo die tot op deſe tijt toe/ van onſe ghelucksalighe regieringhe af/ onderhouden is gheweeſt/ vreedſamelick draghe / ende gheen oorſake en gheve tot eenighe beroerte. Maer ſo yemant ſulcken gemeenen vrede verſtoort moetwillichlick/ ende oproer aenricht / den ſelven ſal yeghelick uwer / onder wiens Juriſdictie hy is gheſeten/ volghens uwen ampt ghevanghen nemen/ tot dat ghy wyder beſcheyt ſult hebben/ ende ons daer van verwittighen. Daerom ſy dit gheſchiet op verlies van onſer genade/ onſen eygentlicken ende toeverlatigen wille. Datum uyt onſe Krijchſlegher voor Pleſkou des Maents Septembris/ Anno M.D.Lxxxj. Onder ſtont.

Stephanus Rex.

Ter zijden lager ſtont/ VVenceſlaus Agrippa.

Hier nae begoſte nochtans den Coninck deſe onpartijdicheyt te misbruycken/ met Jeſuijten in te planten/ ende die Ghereformeerde Religie te dempen/

1587. dempen/ als onder andere tot Rige in Lijflant/ daer groote beroerten opgeſtaen waren/ ende als hy die meynde te caſtijden/ ſo gaf ſijn doodt haer oorſake van blijſchap.

Deſen Coninck werdt een Epitaphium ofte Grafſchrift vanden Cancelier van Polen ghemaeckt/ waerinne hy ſijn leven ende wandel met ſijn ſeyten ſeer claerlick beſchreven heeft/ t'welck wy goet ghedocht hebben voor de Latiniſten hier by te voeghen. 1587.

EPITAPHIUM
REGIS POLONIAE.

Grafſchrift des Coninck van Polen.

STEPHANUS *Magnus Rex Poloniæ Magnusq; Dux Lythuaniæ,*
Princeps Tranſilvaniæ,
Victor, Triumphator, Pater patriæ.
Stephano Palatino, Catharinaq; Telegdia,
Natus anni 1533. V. Calend. Octobr.
Exceßit 1586. Idibus Decembr.
Regnavit annos decem, Menſes VII. Dies XII. Iudicia conſtituit.
Livoniam, Poloniamq;: Provincias recepit,
Fines Lithuaniæ latißimo Veliſienſi agro adjecto protulit,
Perterritis, Mechivete primum ac deinde Aſchlam, Chereis,
Tartarorum Chamis,
Podoliam paeatiorem, cultioremq; redditit,
Amurathem, Turcarum Imperatorem,
Vt Tartaro pacem legatione mißâ peteret,
Et Benderia à Koſacis deleta, nil moveret,
Nonaq; caſtella finibus imponi pateretur
Opinione virtutis permovit continuitq;:
Stipendium majus Tranſſylvaniæ Imperium ineunti Sigiſmondi fratris filio impuberi
Imponere molientem deterruit.
Ianiculam Valachiæ Regulum, ob injurias quas vicinæ nobilitati
Intulerat, dejicere adegit.
Theſaurosq; qui cum ipſo Valacho in poteſtatem ſuam venerant, repetentem ſprevit,
Omnium Regum, Principum, ac populorum, Nationumq; cum ora in ſe convertiſſet,
Majora pro Re hac publica & Chriſtiana animo agitans,
Ac imprimus Moſcoviâ Poloniæ, Lithuaniæq; aggregare ſtudens, ſextâ dio ſubitò extinctus eſt.
O Mors invida;
Non extinxiſti virtutem Batoream,
Immortalis eſt.

STEPHANO Poloniæ Regi, victori, Triumphatori, pio, Patri patriæ, &c. Ioannes de Zamoiſcio, Cancellarius & ſummus Dux exercituum Regni, &c. Vitâ quam ſaluti gloriæque ejus, omnibus bellis periculiſque denoverat, Deo, non ſe ita volente, ſuperſtes, has lacrimas cum Chriſelide Bathorea, uxore ſua, Regi, patrono affinique ſuo fundit:

Viveres Stephane, Maxime viveres,
Nec Polonia, Vngariaq; ac
Nomen Chriſtianum lugeret,
Nec improbi Barbari gauderent,
Sed vivit Deus haud ſolito exultabunt gaudio.

Nae de doot des Coninck hebben de Staten van Polen tot Waerſouwen order ghenomen op de regieringhe/ tot datter eenen nieuwen Coninc ghecooren ſoude weſen/ ende beſtemden tot den keur den xxx. dach Junij M. D. Lxxxvij. tot Waerſou in Polen/ alwaer de Edelen elck om t'ſterckſte ghewapent quamen/ onder andere Johan Samoiſkij/ den Aertſch Cancelier/ die vyantſchap hadde met het gheſlachte Sboroſkij/ midts hy by laſte vanden leſten Coninck/ eenen haren Broeder Samuel Sboroſkij hadde doen onthalſen.

Cõpetiteurs vande Croone van Polẽ op den keurdach tot Waerſouwẽ den xxx. Junij 1587.

De Competiteurs ofte vryers van deſe Croone/ waren eerſt die vant huys van Ooſtenrijck/ Erneſtus/ Matthias ende Maximiliaen/ Keyſer Rudolphus Broeders/ die gerecommandeert ende ghevordert werden by den Keyſer/ den Coninck van Spaengien/ den Paus/ ende andere Vorſten/ oock van veel Poolſche Meeſters/ ende meeſt van het gheſlachte Sboroſkij.

Ten tweeden waſſer inden keur Sigiſmundus/ die Sone was van Johan Coninck van Zweden/ ende van Catharina de Dochter van Sigiſmundus Lagellonicus/ Coninck van Polen/ die gerecommandeert wert van ſijn Moeye/ de Conginginne Weduwe van Polen/ als die behoorde nae ſijn Grootvader te ſuccederen.

Den derden Vryer was Theodorus/ den grooten Vorſt van Moſkovien/ dien mits hy beloefde alle ſijne groot Landt van Moſkovia tot de Caſpiſche Zee toe/ onder de Croone van Polen te brenghen) ſeer vorderde den Edeldom van

Lijflant ende andere.

Ten vierden werdt een Piaſtus/ ofte andere Onderdanen der Croone voorgheſlaghen: oock des leſten Coninx Broeders Sone/ Vayvode van Tranſilvanien Sigiſmondus Battor/ die den Turck ſeer recommandeerde.

Sigiſmundus eñ Maximiliaen beyde gecooren Coningen in Polen/ in Auguſto/

Alle die aenbiedinghen ende Ambaſſaten ghehoort zijnde/ is den Adeldom ſeer verdeylt gheweeſt/ ende ten leſten in Auguſto een deel/ daer Samoiſkij ende de meeſte Biſſchoppen mede ſtemden/ vercooren Sigiſmundum van Zweden/ de andere vercoſen Maximiliaen van Ooſtenrijck. Beyde deſe werden conditien voorgheſlaghen van haer verkieſers/ die ſy aen namen ende beloefden/ ende maeckten haer reede de Croone te ontfanghen/ elck van de ſijne gheſoliciteert/ ghenoopt ende gheſtijft weſende/ dies elck den anderen ſchrijvende waerſchouden/ van in ſijn Rijcke niet voor te nemen/ oft ſy ſouden hem met gewelt wederſtaen.

Maer Sigiſmundus een Jonckheere van xxj. Jaren/ gebooren Anno M.D.Lxvj. den xx. Junij/ is lancx Danſwijck in Polen ghecomen/ deſghelijcx oock Maximiliaen/ met eenen Legher volcx inder haeſt vergadert/ ende beleghrde de ſtadt van Waerſouwen/ daer hem den Aertſch Cancelier Samoiſkij in hiel/ van weghen den Zwediſchen Sigiſmundus/ ende als Overſte Hooftman van Polen die defendeerde/ eñ ten leſten heeft hy Maximiliaen daer van geſlagen/ die veel volcx ende gheſchut verloor/ waeromme hy aftrock nae de Frontieren van Sileſia/ om hem te ſtercken. Daer nae dede Sigiſmundus ſijn tryumphante incomſte inde Hooftſtadt van Cracouwen/ ende wert aldaer ghecroont den xxvij. December/ Anno M. D. Lxxxvij. met name Sigiſmundus de derde. Die troude Anno M. D. xcij. den leſten Mey/ Anna van Ooſtenrijck/ die ghebooren was den xvj. Auguſti M. D. Lxxiij. vanden Aertſhertoch Carel van Ooſtenrijck/ ende een Dochter van Beyeren/ die een Dochter was van ſijn Suſter. Ende deſe Anna heeft hem een ſone ghebaert den xxix. Mey/ Anno M. D. xcv.

Sigiſmundus wort gecroont Coninck in Polen/ dẽ xxvij. December/ 1587.

Alſoo den eerſten Sone vanden Hertoch van Savoyen was gebooren Anno M. D. Lxxxvj. wert hy ghedoopt den xij. May/ Anno M. D. Lxxxvij. ghenoemt Philips Emanuel.

Ende Anno M. D. Lxxxvij. was ghebooren den tweeden Sone den viij. May/ eer den eerſten ghedoopt was/ ende ghenoemt Hector Amadeus.

Diſcite Iuſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des derthienden Boecks.

Het veerthiende Boeck,

Sommarie/ Ofte cort verhael vant veerthiende Boec.

INt veerthiende Boeck wordt verhaelt den twiſt ende achterdencken/ die tuſſchen den Grave van Leyceſter/ den Grave van Hohenlo ende met het inlants Krijchſvolck gheſproten is/ midts dat het Krijchſvolck beſchuttinghe aen Hohenlo verſochten. Tot Wtrecht viel oock tweedracht. De Prince van Parma crijcht Woude. Stanley levert Deventer: alſoo levert oock Jorck de Schanſſe van Zutphen aen Parma. Dies de Landen den Prince Mauritz het opperſte bevel gheven/ ende ſchrijven aen Leyceſter een beclach-brief/ die qualick ghenomen wert: Waeromme den Vrijheere van Buchorſt in Hollant gheſonden wort/ dien ſy clachten over Leyceſter mede geven. Grootе dierte/ Peſte ende Wolven/ zijn inde Landen die onder t'ghebiet zijn van den Coninck van Spaengien: Daerenteghen neeringhe ende weelde inde vereenichde Landen/ die wel met 800. Schepen Ooſtwaert op neeringhe uytvaren. Franſoys Draeck doet twee voyagien uyt Engelant teghen Spaengien/ ende Thomas Candis eene rontom des Weerelts cloot. Haultepenne wert vanden Grave van Hohenlo gheſlaghen/ ende Gelre van Baddon den Schot aen Parma gelevert. Sluys van Parma belegert ende hart beſchoten zijnde/ gheeft hem over. Leyceſters beclach ende Brieven aen Junius/ over ſijn authoriteyt: twelck de Staten veroorſaeckt hem te vertoonen haer Souverayne authoriteyt/ nae t'verlaten vanden Coninck van Spaengien/ ende hoe ſy de ſijne verſtonden: eñ ſy ſoecken Hohenlo met hem te reconcilieren. Leyceſter laet een Verclaer in Druck uytgaen/ daer in hy hem over de Staten beclaecht: Daer de Staten op antwoorden/ betoonende haer hooghe authoriteyt/ met de forme van regieringhe der Ridderſchap ende Steden/ die de Staten ende Landen preſenteren. Leyceſter van

der

1587. der Coninginne wegen/ proponeert vredehandelinge met Spaengien/ twelc de Staten weygeren: Daer by wort verhaelt des Conincx van Denemerckens tuſſchen handelinge van vrede door Rantzou/ die de Staten oock ontſegghen: Dies hy daerom gheſtoort zijnde/ doet de Hollantſche Schepen die nae Ooſtlant door de Sonte varen/ dertich duyſent guldens afnemen. Vreeſe van voorder oneenicheyt/ doet de Kercken/ oock die van Wtrecht aende Staten ſchrijven/ die beyde beantwoort worden. Conſpiratie tot Leyden/ om de ſtadt Enghels te maken/ wort gheſtraft. In Enghelandt diverſchelick ende wel de Nederlantſche ſaken overleyt zijnde/ doet de Coninginne Leyceſter t'huys ontbieden/ ende ſijn Gouvernement reſigneren. Meppel wort ghenomen. De Heere van Dhonau treckt met een heyr in Vranckrijck/ voor den Coninck van Navarre/ maer door quaet beleyt/ wort hy daer weder uyt ghedreven: Dies niet teghenſtaende/ den Coninck van Navarre den Hertoch van Joyeuſe verwint ende verſlaet. Vande Guyſianen ende Bontghenoten/ wordt den Coninck uyt Parijs ghedreven. Marten Schenck neemt de ſtadt Bonne in/ t'welck van Parmas weghen weder belegert/ ende weder overghegheven wordt. De Coninginne van Enghelant ſtelt anderwerf vredehandelinghe voor: dies de Staten anderwerf reſolutie ter contrarie bewijſen: Het Garniſoen tot Medenblick muytineert/ ende wort ghedwonghen/ oock t'Garniſoen van Geertruydenberghe ende andere/ worden met ghelt gheſuſt. Ruſſel/ den Gouverneur van Vliſſinghen wordt met de Staten oneens/ ende ſtijft de Garniſoenen in Campvere ende Armuyden teghen de Staten/ dan ten leſten/ uyt vreeſe vande comſte der Spaenſche Armade/ worden die Capiteynen verlaten ende ghecaſſeert/ dies verſoecken te vergeefs recompentie by de Coninginne/ die nae rijpe deliberatie/ alomme ſoeckt de Landen te bevredighen/ ende de Enghelſche met de Spaenſche Commiſſariſen/ tracteren tot Borborgh op den vrede te vergheefs/ verſtoort by de Spaenſche Armade. Maximiliaen van Ooſtenrijck wordt in Polen gheſlaghen. De Coninck van Denemercken ſterft. 1587.

Alle dit is gheſchiet binnen ofte ontrent een Jaer tijdts/ onder t'Gouvernement van den Hertoch van Parma/ ende den Grave van Leyceſter/ Anno M.D.Lxxxvij. ende M.D.Lxxxviij.

INden voorgaenden Boeck hebben wy verhaelt wat in de vereenichde Landen onder de regieringhe van den Grave van Leyceſter uytgherecht is/ nu ſullen wy verhalen wat miſcontentement de Landen ghehadt hebben/ ende hoe daer uyt gevolcht is grooten tweedracht.

Int eerſte/ alſo Leyceſter aenghenomen wert voor Gouverneur Generael/ is den Grave van Hohenlo verſocht/ om dat hy by het Krijchſvolck meeſt vermochte/ (onder wiens ghebiet ſy meeſt ſtonden) dat hy die wilde beweghen om nieuwen Eedt aen Leyceſter te doen/ die ghemeynlick altijts ſulcx weygheren/ ten zy dat ſy afrekeninghe/ betalinghe/ ofte andere beleeſtheden becomen. Hy heeft tſelfde nochtans te weghe ghebrocht/ op beloſte dat hy haer in alle voorvallende ſwaricheden voorſtaen ſoude ende maintineren/ op den Voet als ſy waren ten tijden van den Prince van Orangien loflicker memorie/ ende niet ergher.

t'Krijchſvolc der Geunieerde Landen verſoecken door Hohenlo gehouden te worden in haer out gebruyck.

Als nu Leyceſter het Regiment Krijchſvolck/ van wijlen den Colonel Haultain Gouverneur van Walcheren/ hadde ghegheven aen den Heere Philips Sidney/ Gouverneur van Vliſſinghen/ ſoo hebben meeſt alle de Colonellen over het Krijchſvolck/ die alſdoen waren/ Graef Philips van Naſſouwen/ Graef George Eberhardt van Solms/ den Grave van Oberſteyn/ met meer andere Heeren ende Edelen/ alle Overſte over Peerdevolck ende Voetvolck/ tot tweeentwintich toe/ van weghen het Krijchſvolck haer ſeer gebelcht/ vreeſende dat elcke Natie na de gewoonte/ onder ſijn Regiment niet en ſoude geavanceert worden/ nae yeders qualiteyt ende verdienſten/ als een Sargiant tot Vaendrich/ een Luytenant tot Capiteyn/ een Capiteyn tot Overſte Luytenant/ ende die ſelve tot Colonel/ waghende haer leven/ op dat ſy alſoo allenſkens mochten opghetrocken worden. Waeromme ſy aen den Grave van Hohenlo een Requeſte gepreſenteert hebben/ om voor haer te intercederen by den Grave van Leyceſter/ ten eynde ſy nae ſijn beloſten ſouden moghen ghetracteert worden/ op den ouden voet als ſy waren ten tijde van den wylen Prince van Orangien/ ende dat d'een Natie onder d'ander niet vermenget en ſoude werden/ ofte dat hy haer afrekeninghe ende betalinghe bevorderen ſoude/ op dat ſy geen verwijt van Ruyters ende Knechten en behoefden te hooren/ beclaghende dat alreede een Nederlandts Regiment/ ende andere vacerende Ampten/ eenighe Wtlandiſche ghegeven waren/ t'welck ſy ſeyden te ſtrecken tot haren nadeele/ als oftmen haer ſo wel niet en betroude als te vooren.

Jalouſien tuſſchen Leyceſter eñ het Nederlantſ Krijchſvolc.

Deſe Requeſte by Hohenlo ontfangen zijnde/ heeftſe terſtont Leyceſter voorghedraghen/ die de ſelvighe ſeer qualick nam/ achtende de ſelve meer van Hohenlo ende d'ander Overſten ſelve te comen/ dan anderſins: Welck achterdencken groote verte vervreemdinghe ghecauſeert heeft onder de Krijchſoverſten/ te meer als ſy ſaghen Garniſoenen veranderen/ verlegghen ende uyt trecken/ ſonder advijs ende wete van de Gouverneurs der Provintien ende Krijchſoverſten/ door wiens wete ende middel ſulcx ghewoon was te geſchieden: oock dat Leyceſter ſijn favoriten ofte goetgunders Engelſche alomme in de beſte/ eerlijckſte ende profijtelickſte Garniſoenen leyde/ ende ſcheen nae het verlies van de Stadt Grave/ het Nederlantſch Krijchſvolck te verachten/ als oftmen op haren dienſt ende vroomheyt/ gheen fondament maken mochte/ alſo doen verbreyt wert by Brieven/ door eenighe Overſte aen Leyceſter gheſchreven ende ghedruckt/ inhoudende men moeſte hem alleenlick op de Enghelſche vroomheyt betrouwen: welcken Brief inde Enghelſche groote Chronijcke tot Londen ghedruckt werde: ende Leyceſter hadde aen Hohenlo gheſeyt/ dat hy vreeſde dat alle plaetſen daer Nederlantſch Krijchſvolck in ware/ lichtelick ſouden overghegheven worden.

Twiſt tuſſchen Hohenlo ende Sire Edward Norrits.

Daer nae iſſer eens over Tafel twiſt tuſſchen Hohenlo ende Sire Edward Norrits ghevallen/ des Overſten Jan Norrits Broeder/ waer over dat Edward Norrits ſondt aen Hohenlo ſekere Cartullen ofte Beroep-brieven/ om met hem lijf om lijf te campen/ terwijle hy noch kranck lach/ van ſijn quetſure die hy voor de Schanſſe van Zutphen ghecreghen hadde: Twelck Hohenlo ſeer qualick nam/ als van ſijn minder/ pretenderende dat gheen ſoo ſimpelen Capiteyn en vermochte/ op verbeurte van ſijn lijf/ dierghelijcke Beroep-brieven te ſenden/ dan met voorweten ende conſent der hoogher Overheyt: ende om dat Leyceſter ſulcks toeliet/ belchde hy hem daer over ſeer/ byſonder alſo de Staten ſelfs daer teghen waren. Dierghelijcke dinghen meer zijn te leſen in een Apologia des voorſchreven Grave van Hohenlo/ die gedruckt is tot Leyden.

Leyceſter gebruyckt achterraden van ſuſpecte liede als Reingault/ etc. oprichtende een Raedt van Financien.

Boven dien verlaechden hen de Staten vande Landen over Leyceſter/ dat hy eenige achterraden meer gheloove gaf dan den Lantraedt/ als waren Jaques Reingault/ die eertijts vande Financie camer van Bruſſel geweeſt was/ ende ſeer ſuſpect/ ende eenen Steven Perret/ met ſommige anderen/ ende veel onervaren Enghelſchen/ door wiens naeraet veel goede reſolutien vande Lantraden ongheſtoten werden.

Leyceſter draecht hem als of de Coninginne van Engelant de Souverainiteyt hadde aengenomē.

Conſiderende mede daer by/ dat Leyceſter ende alle de ſijne haer in als openbaerlick droeghen/ min ofte meer/ als ofte de Coninginne van Enghelant de Souverayniteyt der Landen aenghenomen hadde/ ende hy haren Stadthouder ware/ ende dat de authoriteyt der Staten Generael niet verder by hem ende den ſijnen erkent worde te ſtrecken/ dan om nootlicke voorraet van Gelde ende dierghelijcke ſaken te beſorghen: het welcke aen ſijn maniere van procederen/ ende uyt ſijn overghegeven Schriften ghenoech mochte blijcken. Waer toe meeſt alle de Engelſchen ende veel Nederlanders oock ſtemden/ hopende dat daer door de Coninginne ſoude beweecht worden de Souverayniteyt aen te nemen/ ofte te ſtabileren ſulcken volcomen authoriteyt in den perſoon van den Grave van Leyceſter/ als ſy noodich achten ſoude/ om de diverſiteyten vande humeuren deſer Landen te bejeghenen.

De Staten Generael veel voorder de ſaken inſiende/ ende hebbende noch cleyne ervarenheyt van Leyceſters qualiteyten/ wilden die Souverayniteyt ofte haer behoorlicke vrijheyt alſoo niet overgheven/ ten ware de Coninginne die Souverayniteyt volcomelic aenname/ maer den Toom vande Opper-regieringhen ſelve in handen houden/ waer over ſy by de Ghemeynte alomme in groote opſprake ghecomen zijn/ ende geſcholden voor Lorrendrapers/ ende die niet waren wettelick gedeputeert: het welcke ſy moeſten patientelick verdraghen/ ten reſpecte ende aenſien vande eere die ſy de Majeſteyt van Engelant en̄ de Excelentie van Leyceſter waren toedragende: Waeromme ſy oock dickmael haer redenen ende onſchult by de Ghemeynte moeſten verborghen houden/ ende niet ſegghen waer haer den ſchoen wrongh/ daer uyt mede alderhande confuſien begoſten te groeyen.

Tweedracht tot Utrecht/ gheſtijft by Leyceſter/ bannen haer mede-Borghers.

Tot Utrecht is oock grooten twiſt int Gouvernement des Stifts ende des Lants gevallen/ eens deels vermenght zijnde met de Religie/ want alſo die Provintie beſtaet van dry Staten/ als de Geeſtelicke/ dat Ridderſchap ende de Steden/ ſo hebben de twee leſte Staten/ de Geeſtelicke willen uytſluyten/ ſoo dat ſy daer over een groot deel vande beſte Borghers ende Magiſtraten uyt der Stadt gheſet ende gebannen hebben/ waer onder waren Meeſter Floris Thin/ een Man die de Landen grooten dienſt ghedaen hadde/ Niclaes van Zulen Heere van Drakenborch Schout/ Floris Heermale/ Johan Robbertſen van Dwenen/ Aelbert Foock/ met meer anderen/ tot wel tſeſtich toe/ alle notabele Ingeſetenen/ en̄ hebben een Brabander Gerard Provins geſeyt Deventer/ ende ander vreemde int Gouvernement geſtelt/ twelck Leyceſter ghenoech beveſtichde/ onder de hant haer hope gevende/ dat de Coninginne de overſte Heerſchappye vande Landen aenveerden ſoude/ ende haer beſchermen: waer door ſy haer genoech aſſonderden vanden Lande van Hollant/ contrarie de Unie/ in veel deelen aenhangende den Grave van Leyceſter/ dien ſy ſchrijven den vj. September 1587. haer ontſchult doende van de onweerdicheyt die men hem aen dede/ ende dat ſy gantſchelick verwierpen ende diſavoveerden alle t'ghene dat de Gedeputeerden vande Generale Staten gedaen hadden ſijne authoriteyt betreffende/ ſoo met haer Brieven van den vierden Februarij (daer van wy verhalen ſullen) als anderſins/ oock alle quade rapporten van Vreedehandelinghe/ ende aenbiedende alle haer vermogen/ tot herſtellinge van ſijn authoriteyt: Oock inwillichden ſy hem alle haer contributien in clare ſuyvere Penningen/ ſoo dat daer niemant van ſoude diſponeren/ dan alleene ſijn Excelentie met ſijnen Raedt: Dies Leyceſter hen lieden ſeer voorſtont ende veel toegaf. Pretenderende by ſulcke jonſtighe goetwillicheyt/ ſijn Coninginne te perſuaderen de Souverayniteyt aen te nemen/ ende dat ſonder eenige harde ofte ſware conditien/ vindende de Landen rijck ende machtich ghenoech om d'oorloghe uyt te voeren/ ſoo hy ſijn ghepretendeerde abſolute authoriteyt mochte becomen ſonder reſtrictien/ dat welcke de Staten merckende/ gaf achterdencken dat het mochte uytvallen ten leſten/ alſoo het metten Hertoch van Anjou ende Brabant gedaen hadde.

Ontkennen den handel van de Generale Staten/ vorderende Leyceſters authoriteyt.

Om deſe querellen ende jalouſien ofte miſverſtanden te weeren/ waren ontrent deſe tijdt tot Londen in Enghelant de Geſanten van de Staten/ alſo wy hier vooren gheſeyt hebben/ met den welcken ſlappelicken ghebeſoigneert worden/ mits de doodt vande Coninginne van Schotlandt/ daer over ſy de Coninginne eenen langhen tijdt ſoo gheſtoort vonden/ teghen haren Raedt ofte Raetſheeren/ datter niet conde gheresolveert worden. Tot haerder eerſter aencomſte was gheordineert/ dat den Heer Baron van Buchorſt een gheleert ende verſtandich Raetſheere/ in Hollant ſoude gheſonden worden/ om alle miſverſtanden ende jalouſien ter neder te legghen/ ende ſoecken een yeder contentement te gheven. Maer alſo daer over ghevięl het voorſchreven mißverſtant tuſſchen de Coninginne ende haren Raet/ ten reſpecte vande executie der Coninginne van Schotlant/ ſo was ſijn reyſe uytgheſtelt tot den xxiij. Meert/ dat hy mette Ghedeputeerde der Landen vertrock.

Ende hierentuſſchen zijnder gebeurt verſcheyden ongheluckẽn in Nederlant/ die de voorſchreven querellen ende jalouſien ſeer vermeerdert hebben/ die wy hier nae verhalen ſullen.

Den Hartoch van Parma heeft hem deſen Winter ſeer gheſterckt van volck ende ghelt: hy heeft de Staten van Artoys/ Henegouwe ende ander vergadert/ ghelt/ende ſchattingen geeyſcht eñ oock becomen/ mitſgaders oock verſch Krijchſvolck van Spaengiaerden ende Italianen/ waer mede hy in Januario trock nae een Caſteel oft Huys/ toebehoorende den Marckgrave van Berghen/ gheheeten Wouwe/ een mijle van Berghen op Zoom in Brabant ghelegen/ een ſtercke plaetſe/ twelck hem een Fransoys Capiteyn ghenaemt Marchant een Provenſal/ die inde Stadt Grave eertijts gheleghen hadde/ overleverde den xvij. Januarij/ mits daer vooren genietende thien duyſent Guldens/ ende het Krijchſvolck drie maenden Solts. Den voornoemden Capiteyn Marchant hadde queſtie met den Capiteyn Fremijn/ dien hy in den Haghe ſeer beſchuldicht hadde/ ende terwijle dat Fremijn om hem te ontſchuldighen nae den Haghe ghetrocken was/ ſoo vercocht hy deſe plaetſe: Ende hoewel datter achterdencken over hem was/ ſo en conden de Staten gheen ordere daer in ſtellen/ mits de Acte van reſtrictie des Graven van Leyceſter/ daer van wy vooren verhaelt hebben/ ende waer mede hy het ghebiedt over de Gouverneurs der Steden ende plaetſen aen hem behielt.

Het Slot vã Woude aen Parma vercocht/ dẽ xvij Januarij/ 1587.

Tot Deventer alſo wy geſeyt hebben/ was by Leyceſter als Gouverneur gelaten Sire Willem Stanley/ met twaelf hondert te voete/ ende ontrent twee hondert Peerden/ ſoo Engheliſche als Yriſche/ ende dat teghen den wille ende vertooch der Staten/ mits hy eertijts den Spaengiaerden gedient hadde: Maer Leyceſter hadde ſodanighe groote opinie van hem/ dat hy den Landen voorſloech/ hem Generael over alle het krijchſvolck te maken. Hy was van goeden Edelen geſlachte in Enghelant/ daer Wijf ende kinderen hebbende/ ende noch ſijnen Vader levende/ dien hy Wijf ende kinderen liet onderhouden: Ende men ſeyde dat hy mede was vande conſpiratie geweeſt/ tegen de Coninginne van Engelant/ om de Schotſche Coninginne aen de Croone te brengen/ ende die conſpiratie ontdeckt zijnde/ vreeſde hy dat hy ergens mochte bericht weſen/ twelck de andere conſpirateurs nochtans niet en deden/ overmits hy haer ſtuck alſo niet wel doenlick gevonden en hadde: Maer het ſchijnt dat deſe vreeſe hem nae andere ſaken heeft doen trachten. Want als hy nu Gouverneur tot Deventer was/ heeft hy met Roelant Yorck/ Overſte inde Schanſſe van Zutphen ghehandelt/ ende alſo voorts met Taxis den Gouverneur van Zutphen/ om hem de ſtadt over te leveren/ mits datſe hem daer voor een goede recompenſe ſouden doen hebben: ende om dat te weghe te brenghen/ wel wetende dat Deventer een groote ſtadt was/ ende dat alle het Garniſoen tot ſulcken verraet niet en ſouden willen verſtaen/ ſo heeft Stanley begoſt te crakelen mette Borghers om betalinghe/ hoewel hy niet veel ten achteren was/ mits dat hy corts een Maent gagie ontfanghen hadde. De Borghermeeſters (ſijn onderhandelinghe met Taris ghewaer geworden zijnde/ ende ander ſuſpitien hebbende) adviſeerden dat den Raet van State/ ende verſochten dat hy mochte van daer ghelept worden: Maer den Raet oſte oock die Gouverneurs Provinciael (mits Leyceſters Acte van reſtrictie vooren verhaelt) en conden hem niet dwingen oſte doen gehoorſamen/ ſonder expres bevel van Leyceſter/ dat uyt Engelant te halen was/ waer toe Stanley wiſte datter weder ende wint dienen moeſte. Leyceſter wert daer van Meeſter Wilcks gheadviſeert vanden xiij. Decembris/ maer het en wert in Enghelant niet ghelooſt.

Sire Wille Stanley conditien weſen ende verraderye.

De Borghemeeſters vã Deventer merckende Stanleys opſet/ adviſeren de Staet dẽ middelen te verſochten.

De Staten gheenen anderen raet wetende/ verſochten den Generael Norrits nae Deventer te trecken/ ende met hulpe vande Borghers hem meeſter vande Stadt behendelick te maken/ verſekert weſende van een goet deel der Soldaten/ die van hem ghewaerſchout zijnde/ hem ſouden moghen byvallen/ belaſtende den Borghermeeſters ſo langhe ſtille te weſen. Maer als Norrits nu op weghe was/ ende Stanley dat vernam/ is hy tſavonts den xxviij. Januarij uyt der Stadt ghereden/ ſijn volck ende Capiteynen waerſchouwende/ dat de Borgherye haer dochten te overvallen/ om dat ſy haer betalinghe eyſchten: waeromme hy haer wilde verſekeren/ met wat meer Garniſoens inde Stadt te brengen/ ende de Borgerye ſelve te dwinghen haer betalinghe te ſchaffen: Daeromme beſtelde hy dobbel wachte aende Poorte/ van ſulcke als hem toeghedaen waren. Als hy aldus teghen den avont uytgereden was/ is hy ſmorghens ten vijf uren voor den dage wedergekeert/ met hem brenghende Taxis den Gouverneur van Zutphen/ met ſes hondert te voete/ ende drie hondert Peerden/ die terſtont noch int doncker in quamen/ de Stadt innamen/ ende die beſetten.

Stanley levert Deventer aẽ Taxis voor den Coninc/ den xxix Januarij.

Stanley dede terſtont tſelve condich maken/ ſo aende Magiſtraet/ als aende Borgerye/ ende oock aen ſijn krijchſvolck/ excuſerende dat hy gheen verrader en conde gheſcholden weſen/ mits dat hy rechtveerdelicken den Coninc van Spaengien ſijn Stadt ende goet overleverde/ daer hy over langhe in ſijn conſcientie toe beweecht ware gheweeſt/ met dierghelijcke redenen meer. Daeromme ſo wie van ſijn Krijchſvolc daer in dienſte blijven wilden/ die ſoudẽ van eenen liberalen Coninck goet onderhout hebben/ andere mochten vertrecken: Waer over den meeſtendeel/ die meeſt Yriſche waren/ in dienſte bleven/ daer toe met eenighe Maenden ſolts beſchoncken zijnde. De Borgers werde haer ghewe̓er afghenomen/ ende toeghelaten te vertrecken (waer onder twee Predicanten waren) met Taxis Paſpoort. De Borgerye wert niet geplondert/ om ander Steden aen te locken/ maer eenige huyſen alleen/ als des Predicants/ ende noch ſommighe andere.

Stanley publiceert ende excuſeert ſijn verraet.

Stanley ſont drie van ſijn Vaendelen tot Zutphen/ Steenwijck ende Oldenzeel/ ende hy bleef met de reſte noch als Gouverneur binnen Deventer/ ende daer nae vertrock hy nae Spaengien.

Roelant Yorck Gouverneur inde Schanſſe van Zutphen/ was oock van Leyceſter daer geſtelt/ met acht hondert te voete/ ende hondert Paerden/ tegen den danck vande Staten/ als een dobbel verrader hem achtende. Hy was van Londen/ gheboorẽn van eerlicke vrienden/ ende hadde de Staten langhe gedient/ hoewel noyt ten beſten betrout. Hy was tot Gent Luytenant Colonel geweeſt/ van Jan van Jmbiſe Voorſchepene/ metten welcken hy geconſpireert hadde Dermonde ende Gent Parma over te leveren: Waer over Jmbiſe onthalſt/ ende hy tot Bruſſel gevangen gevoert wert/ alwaer hy ten leſten/ door het overgeven van Bruſſel verloſt werde/ eñ tſins by

Roelãt Yorcx ſtaet/ leven/ ende verraderye.

Parma

1587.

Parma ghebruyckt te water inde Reviere van de Schelde/ aende Steccate ofte Brugghe voor Antwerpen. Daer nae is hy door vrienden (die hy uytmaeckte) ghereconcilieert/ ende in Enghelant met groote reputatie ghekeert: Van daer is hy met Leyceſter in Hollant gecomen/ ende wert door Sire Philips Sidney ſo verheven/ ende by ſijnen Oom Leyceſter in ſoo grooten credit gheſtelt/ dat hem teghen alle remonſtrantie der Staten/ de bewaringhe vande voorneemſte hoochnoodighe Schanſſe van Zutphen betrout is gheweeſt.

De Schanſſe van Zutphen by Yorck aen Parma gelevert/ den xxix. Januarij.

Ten ſelven daghe heeft hy het overleveren van Deventer ſijn volck aengheſeyt/ ende wijs ghemaeckt dat het voor haer verlooren arbeyt ware daer te blijven/ radende dattet beter was belooninge van den Coninck te nemen: waer over ſijn krijchſvolck de Vaendelen vande ſtengen hebben gheruckt ende gheſcheurt/ ende twee Nederlantſche Vaendels ontliepent/ oock andere mede/ elck nae ſijn gheſintheyt. Maer Yorck ſelve tooch binnen Zutphen/ alwaer hy vanden Coninck gheloont is/ ende met Stanley eenen tijdtlanck ghenoech veracht gheleeſt heeft/ ende is daer nae ellendelicken gheſtorven/ alſoo vercreech ende beſette Taxis die Schanſſe.

De generale Staten manlicke reſolutie committeert den Prince Mauritz tot het Gouvernement.

Het verlies van deſe Stadt Deventer/ ende vande Schanſſe van Zutphen/ heeft de vereenichde Landen in groote vreeſe/ droefheyt ende becommeringhe ghebrocht/ vreeſende dat alle de Enghelſche die in d'ander ſteden ende ſterckten laghen/ t'ſelfde mochten doen/ als de Franſoyſen ten tijde vanden Hertoch van Anjou ende Brabant/ op eenen dach beſtaen hadden te doen. Daeromme hebben ſy terſtont een t'ſamencomſte den vj. Februarij inden Haghe beſcheyden/ ende een goede reſolutie ghenomen van den moet niet verlooren te gheven: maer om alles te remedieren/ hebben ſy met een manlick ghemoet belaſt/ uyt crachte vande Souverayniteyt die hen competeerde/ den Prince Mauritz van Naſſouwen/ Marquis vander Vere/ Vliſſinghen/ etc. gedeclareert by Proviſie/ gheſtelt ende verclaert/ boven ſijn Admiraelſchap Generael/ ende Gouverneurſchap van Hollant/ Zeelant ende Vrieſlant/ nu Gouverneur Generael/ inde abſentie van Leyceſter/ ende den Grave van Hohenlo (om ſijn jonckheyt) ſijnen Luytenant/ met laſt ende inſtructie/ van voor te ſtaen de preeminentien/ Rechten/ Privilegien/ ende welſtant der Landen/ Steden ende Inwoonders/ mede de exercitie van Ghereformeerde Religie/ ende te trachten om te veroveren ende reduceren de Provintie van Wtrecht/ onder ſijn Gouvernement aen Hollant/ etc. Voorts Juſtitie te adminiſtreren/ by advijſe van Preſidenten ende Raden/ ende mede alomme te moghen de Wetten ende Magiſtraten verſetten/ Borgermeeſteren ende Schepenen/ etc. nae ouder ghewoonte: ende voorts te doene/ al wat den Gouverneur Generael vermochte te doene/ alles by proviſie/ mits teghenwoordighen noot. Ende boven al ſal preſentelicken mette Ghedeputeerde Raden ſorghe draghen over de noodelicke Garniſoenen/ verſekertheyt der Provintien/ Steden ende ſterckten/ Zeehavenen ende ſtroomen: bevelende alle Overſte Colonellen ende Capiteynen (principalick die ſtonden onder de betalinghe der Landen) hem Eedt van ghetrouwicheyt ende dienſte te doene: Ende tot dien eynde ſonden ſy alomme Commiſſariſen uyt/ niet tot verminderinghe vande eere ofte authoriteyt van Leyceſter/ ſo ſy ſeyden/ maer tot reſtitutie ofte reintegratie vande Provintiale Gouverneurs/ die teghen het oudt ghebruyck ende Rechten vande Landen/ ſchenen vermindert ende vercleynt te weſen. Daer mede verſekerden ſy terſtont de principale ſteden/ ende vonden dienſt ende ghetrouheyt in d'ander Enghelſchen. Nochtans groeyde daer mede onder t'ghemeyn volck ſulcken walghen ende opſprake teghen den Enghelſchen/ dat de Staten daer teghen met een Placcaet moeſten verſien/ te kennen ghevende in effecte/ Dat alſo onder alle Natien goede ende ghetrouwe/ quade ende valſche menſchen waren/ datſe daeromme niet alle voor quade gheacht en mochte worden/ verbiedende op ſekere penen van de Enghelſche Natie in dienſte vande Landen weſende/ anders gheen ghevoelen te hebben noch te ſpreken/ dan dat behoorde/ met meer ander redenen.

1587.

Placcaet tegē de opſprake van de Engelſchen.

In deſe verſlaghentheyt hadden de Ghecommitteerde der Generale Staten/ een beclach-brief van date den iiij. Februarij M. D. Lxxxvij. in Enghelant aen de Majeſteyt/ ende principalick aen Leyceſter geſchreven/ daer mede ſy vertoonden den armen ſtant der Landen/ ten eynde datter te eer mochte in voorſien worden: Welcken brief wy niet en hebben connen naelaten hier by te ſtellen/ om dat den Leſer den ſtant van der Landen ſaken te beter verſtaen ſoude/ ende was oock in diverſche Talen ghedruckt/ inhoudende aldus:

Staten Beclach-brief na Engelant geſondē van den iiij. Februarij 1587.

HEt bleeck wel/ ende en ware niet noodelick te verhalen/ met wat trouwe/ waerachtighe ende ongheveynſde affertie ſijn Excelentie/ int generael van haer ontfanghen ware tot ſijnder eerſter aencomſte/ ſo wel vande Provintien/ als particuliere Magiſtraten der Steden vande geunieerde Landen/ ende hoe ſy hem hadden opgedraghen het Gouvernement Generael/ ten aenſien vande eere ende reſpect die ſy droeghen aen hare Majeſteyt/ de doorluchtighe Coninginne van Enghelant/ voor de ſonderlinghe weldadicheyt/ die haer belieft hadde deſe Landen te toonen/ oock om de vaſte hope die ſy hadden vande goetgunſticheyt ende affectie die ſijn Excelentie droech tot de behoudeniſſe van haren ſtaet.

Dat Leyceſter gheweygert hadde een matighe forme van inſtructie op de regieringe.

Ende hoewel ſy geerne gheſien hadden/ voldoende haren plicht (tot behoudeniſſe vande Landen/ eere ende reputatie van ſijn Excelentie) int opdragen des voorſchreven Gouvernement/ dat ſulcke mate ofte reghel hadde moghen geſtelt weſen (neffens de macht competerende den Gouverneur Generael/ na luyt het contract met hare Majeſteyt aenghegaen) waer by in goede ordere den ſtaet des Lants/ oock de eere ende reputatie van ſijne Excelentie hadde moghen behouden worden: Nochtans/ merckende dat ſijn Excelentie t'onvreden was met eenige mate/ reghel ofte inſtructie/ naeſtellende alle ſwaricheyt/ hadden ſy haer reſolutie gheſchickt nae de goede belieſte van ſijne Excelentie/ hoe wel ſy lichtelick conden ſpeuren/ dat met ſulcken reſolutie een Poorte gheopent ware voor veel gierighe/ ambitieuſe ende ſchadelick menſchen/ ſoo wel van ingheboorene/ als van buytenlanders/ om daer door haer particulier ſaken ende profijt te vorderen/ tot ſchade ende ondienſte der Landen ende van ſijnder Excelentie.

Clachte over den achter-raet.

Als oock dadelick ſulck volck ſijn Excelentie hadde gheſtelt in een miſtrouwen teghen de ghetrouſte ende ghequalificeerde des Lants/ ſelve teghen de Staten ende Magiſtraten Generael ende particulier/ wel wetende dat ſy tot haren vermeten niet en conden comen/ ſoo langhe ſijn Excelentie ſoude Gouverneren nae der Staten advijs. Op dat miſtrouwen hadden ſy terſtont een fondament gheleyt van eenen achter-raet/ door middel van welcke ſy ghevordert hebben haer gierighe/ ambitieuſe ende oproerighe pracktÿcken/ niet teghenſtaende de goede advÿſen ende remonſtrantien des Raets van State/der Generale Staten/eñ particuliere/ ende vande getrouſte ende aenſienſte des Lants.

Principalick is by ſulcke Gheeſten gepracticeert het eerſte miſverſtant/ t'welck gereſen was tuſſchen haer ende ſÿn Excelentie/ nopende het munten vanden dobbelen Nobel/ metten Rooſe van Enghelant/ gheſlaghen tot Amſterdam/ die welcke doen uytghegheven waren twee guldens meer dan haer rechte weerde/ nae advenant den loop van ander ghelt: alſo dat door het Munten van dat gelt/ zÿnde in groote menichte alſoo uytghegeven/ het Lant hadde moghen eenighe hondert duyſent guldens profiteren/tot ontlaſtinghe der coſten van de tegenwoordige oorlogen: twelc wy ghelooven dat het alleenlick tot profÿte van eenighe particuliere/en de tot generale ſchade van de inwoonders gheſtreckt heeft.

Clachte over het Munten des dobbelen Rooſen-nobels.

Sy houden oock voor ſeker/ dat van daer oot ware gheſproten het ſchadelick Placcaet/ twelck op de traffique ende navigatie uytgegeven was/ ende gepubliceert tegen den wille vande Staten/ niet tegenſtaende verſcheyden haer Remonſtrantien/ ſonder ghehoor op de clare ende blÿckelicke difficulteyten daer in ghevonden. Waer door de middelen zÿn wederhouden/die God door de natuere ende qualiteyt vanden Lande verleende/tot behoudeniſſe van haren ſtate/ om haer te behelpen met toelaten van het uytvoeren van ſekere goederen/ die de Landen wel conden derven/ende daer den vyant weynich mede conde gheſterckt zÿn.

Clachte over het Placcaet verbiedende het uytvoerē op Lycent.

Door gebreke van ſulck profÿt ofte incomſte/ was belet dat den vyandt den leſten Somer uyt den velde niet is verdreven gheweeſt/twelck licht om doene was/ nae het oordeel van ſÿn Excelentie ende een yeghelicx/ ſo men by tÿde opghelicht hadde twee ofte dry duyſent Ruyteren/ ende dry duyſent Duytſche voetknechten/ in welcke hope ſy nochtans waren gehouden geweeſt: Oock door de brieven van date den achtſten Mey te voren/ aen haer geſchreven/als dat ſÿn Excelentie extraordinare ghehandelt hadde voor een ſomme van hondert ende vÿftich duyſent guldens/tot oplichtinge vande ſelvige/om vroech haer te velde te begeven. Hoe nu de ſelvige Krÿchſlieden/ ende met wat practÿcken (het ghelt reede zÿnde) die afghetoghen ende verſtropt waren/ en conden ſy niet vernemen.

Clachte over het verloopē des aengenomen Krÿchſvolcx.

Oock ware daer tſins de comſte van ſÿn Excelentie in de Landen/geen monſteringhe gheſchiet vant Peerdevolck ende Voetvolck/dat hare Majeſteyt belieſt gunſtelick te accorderen tot hulpe vanden Lande. Sy vonden ſelve by de rekeninge/ dat de ſoldye vant Peerdevolck van hare Majeſteyt/hadde betaelt geweeſt van wegen haer Majeſteyt/ ten laſte vande Landen/ vanden twaelfden November M.D.Lxxxv. af/niet tegenſtaende tſelfde Peerdevolc niet reede was om monſter te paſſeren dry Maenden daer nae: alſoo dat het ghelt van hare Majeſteyt heeft onnuttelick verquiſt gheweeſt/ inde betalinghe der ſelviger Ruyteren/ als oock vant Voetvolck/ tot grooten ondienſte ende ſchade der Landen.

Clachte over onverſchenen betalinghen.

Ende des niet tegenſtaende/ waer het Krÿchſvolck ſo qualick ghetracteert gheweeſt/dat ſy tot een ellendich ende ſeer armelick leven zÿn ghedwonghen gheweeſt/ tot groote coſte/ſchade ende foule vande inwoonderen der Landen.

Over quaet traictement des Krÿchſvolcx.

Deſgelÿcx het inlants Krÿchſvolck hebben ſo qualick betaelt ende getracteert geweeſt/ datmen deſghelÿcx noyt gehoort en hadde/ duerende deſe oorloghe/hoewel de Landen noyt ſo grooten contributien geaccordeert hadden/ ende haer ghelt ſo ghereet opghebrocht/ waer door den ſtaet des Lants is gecomen tot een uyterlicke confuſie.

Over quadē betalinge vā inlandts Krÿchſvolc.

Wt t'ſelfde fondament was oock hercomen/ dat vele gheveynſde Hypocrÿten ende geſpaengioliſeerde Geeſten/ ſo wel van deſe als andere Landen/ hebben onwettelicken ende onbehoorlicken gheſtelt gheweeſt in alle ſtaten/ ende in verſcheyden digniteyten/credit eñ authoriteyt/die begonſt hebben over alle de geunieerde Landen te procederen teghen verſcheyden inwoonders/ contrarie de Rechten/Vrÿheden ende Privilegien der ſelvigher/ verachtende als ſuſpect de wettelicke Magiſtraten der Landen ende Steden.

Onbequame perſoonen in Officien ghe ſtelt.

Sy hebben oock ſo veel te wege gebrocht/ dat de publÿcque authoriteyt heeft afghenomen gheweeſt van ſulcke dien de ſelvige wettelic toecomt/ ende in haer plaetſe zÿn ingevoert gemeyne perſoonen/ die niet bequaem en waren om alſulcke ampten te bedienen/ de welcke procederen by vanginge ende banninginge/ ſonder eenige forme van Rechte ofte declaratie van redenen/ tegen de beſchermers der Vrÿheden/ Rechten ende Privilegien/ende tegen de beſte gheaffectioneerde totte behoudeniſſe des ghemeyn beſte/ ruſte ende vrede des Lants.

Wettelicke Officiers afghesett.

Sy hebben oock niet beſchaemt gheweeſt/ in controverſie te trecken by uwer Excelentie/ ende een yeghelicken/ den wettelicken ſtaet ende regieringhe des Lants/ ende te ſpreken/ oordelen/ begrÿpen/ contramineren ende uſurperen nae haer goetduncken/ op de authoriteyt vande Staten/ ende volgens over alle de Magiſtraten der Provintien/Edelen ende Steden int generael eñ particulier/die ſy repreſenteren by de delegatie/ hebbende gepoocht by alle middelen te ſtellen de Provintien/ Landen ende Steden der ſelvigher/ in twiſt ende oneenicheyt/ ende op te werpen privee perſoonen/ om op den ſtaet des Lants te impieteren ofte yet voor te nemen ſonder onderrechtinge vande oorſaken/ ende oock te preſenteren het tranſport der Landen ende Steden.

Opſtellen teghen Staten ende Magiſtraten.

Voorts hebben ſy oock ſo veel connen aenrichten/ dat de behoorlicke authoriteyt den wettelicken Gouverneuren is afghenomen geweeſt/ met invoeren van andere/ contrarie de conditien ende contracten ghemaeckt met hare Majeſteyt/ ende dat de delatie des Gouvernements is in velen verdeylt/ inder voeghen/ dat niet teghenſtaende alle Remonſtrantien der Staten/ende oock de reſolutien by uwe Excelentie daer op genomē/ iſſer geſpeelt ende gehandelt metten ſtaet eñ welſtant der Landen/ nae den appetÿt van ſulcke die daer van gheen wetenſchap en hadden/ ofte openbaer vyanden daer van waren.

Wettelicke gouverneurs authoriteyt afgenomen.

Ende dat de principale Steden ende Fortreſſen der Landen zÿn geſtelt in handen van ſulcke/ die de Staten hadden ende hielden voor ſuſpect/ uyt wettelicke oorſaken/ ſelve zÿnde overwonnen van verraderyen teghen t'Lant/zÿnde haer altÿt ghebleven ſuſpect/ niet teghenſtaende dat ſÿne Excelentie ſtelde te pande ſÿnen perſoon voor haer ghetrouheyt.

Steden ende ſterckten ghe ſtelt in handen van ſuſpecte.

Alle welcke practÿcken ſo onbeſchaemdelick beleyt zÿn/ende met ſulcken ſtoutheyt/dat eenige van dien/ zÿnde opentlick overwonnen ende bekent voor vyanden ende verraders vanden ſtaet van deſe Landen/ hebben nochtans gheleden gheweeſt/ ende ghetrocken uyt de handen van Juſtitie.

Verraders onghestraft.

Hen al betrouwende (alſo gheſeyt is) op het eenich fondament der wantrouwe ende achterdencken/ int welck ſy ghetrocken ende altÿdt onderhouden hebben uwe Excelentie ende eenighe andere Enghelſche Heeren/ teghen den Raet van State ende de Heeren des Landts: het welcke

Wantrouwe ghevoet.

oock

1587.

oock tweedracht veroorſaeckt heeft / ſelve onder de Enghelſche Natie/ ende meer tuſſchen die van den Lande ende andere / die haer nu langhe Jaren trouwelicken hadden ghedient.

Beclach over de Acte van reſtrictie des Gouvernements in ſijn abſentie van den xxiiij November.

Ten leſten/ was uyt dien neſt oock ghebroeyt/ dat als den Raet van State by uwe Excellentie opentlick ghecommitteert was totten Gouvernemente der Landen/ gheduerende der ſelvigher abſentie/ ē dat volgende onſe reſolutie/ daer van was by uwe Excelentie ghedepeſcheert een ſolemnele Acte van date den xxiiij. November leſt: Soo iſſer eenighe daghen nae het vertrecken van uwe Excelentie/ vertoont ende int licht ghebrocht gheweeſt een ander Acte vanden ſelven date/ by uwe Excelentie gheteeckent/ byde welcke de principaelſte ende ſubſtantieelſte poincten/ ende meeſt betreffende de Landen / zijn gheweeſt ſpecialick ghereſerveert tot uwer Excelentie/ende ontoghen de diſpoſitie van die vanden Rade / ſoo dat die ordre de welcke gheaccordeert was / ende diende tot conſervatie ende welſtant deſer Landen ende van veel Steden van grooter importantie/ is ghevoert gheweeſt in Enghelant/ door het inhouden vande ſelvighe Acte / waer van eylacen wy alreede hebben gheſien de effecten. Alſo Willem Stanley / die ghecommitteert was by uwe Excelentie/ tot Gouverneur inde ſtadt van Deventer/ ende Roelant Yorck tot Gouverneur inde ſterckten voor Zutphen / uyt cracht vande ſelvige Acte niet en hebben willen erkennen eenige Overheyt in deſen Landen. Ende niet teghenſtaende dat ſy ten vertrecke van uwe Excelentie hadden ontfangen eenige betalinghe / ende tſins hebben onderhout gehadt/ ende haer Krijchſvolc victalie/ ten laſte vande Landen/ ende daerenboven ontfanghen/nae het vertreck van uwe Excelentie/ een gheheel Maent gagie: Soo hebben ſy nochtans haer aldaer tegens den Borgeren/ende den Rade van State gedragen hooveerdich/ abſolut/onbehoorlick ende tyrannelick: Ende ten leſten hebben ſy beyde verraderlick ende Schelmlic gelevert den xxiiij. der leſter Maent/ de Stadt ē ſterckte (die haer bevolen was) aenden vyant/ met verclaers vanden ſelvigen Stanley / dat hy die overleveringhe ghedaen hadde om ſijn Conſcientie te quijten/ende te geven den Coninck van Spaengien die Stadt/die hem was toebehoorende/zijnde een feyt ſo oneerlick/ſchandaleus/ ſchadelick ende verraderlick/ dat wy/gedueren de deſe oorloge/ deſgelijcke niet gehoort en hebben : ende doet ons vreeſen dat het regiment / dat binnen Bergen op Zoom leyt/ tot Ooſtende/ ende andere plaetſen / ſouden moghen dierghelicken wech voornemen.

Beclach over Stanleys ē Yorcx verraderye.

Ende hoewel wy ghenoech in tijden hebben ghemerckt t'voornemen vanden ſelven Stanley ende Yorck/ ſo en hebben wy/ noch den Raet van State dat niet connen verhinderen / door ghebreke van laſt ende opperſte bevel/ dat ſpecialick gereſerveert was tot uwer Excelentie byde voorſeyde tweede Acte.

Wy en twijffelen niet/oft hare Majeſteyt ende uwe Excelentie en ſullen dat ſeer vreemdelic verſtaen/ maer wy mogen uwe Excelentie verſekeren/ dat het ons ſeer verdriet/ dat ſulcke plaetſen betrout zijn gheweeſt ſulcke perſoonen / teghen onſe vertooninghen: ende dat ſelve den voorſchreven Stanley ons aengheboden is gheweeſt/ om Generael ghemaeckt te weſen van alle het Krijchſvolck.

Ende hoewel wy over langhe claerlick ghenoech ghemerckt hebben alle de voorſeyde quade practijcken / ende dobbel handelinghe/ tegen den welſtant deſer Landen / mitſgaders ghenoech voorſien alle de perijckelen die ons zijn overcomen/ alſo uwe Excelentie ghenoech heeft connen bekennen uyt alle onſe vertooninghen/ende daeromme hadden rechtvaerdighe ende wettelicke oorſaken ende middelen ons daer teghen te ſtellen/ghelijck onſe Voorſaten in ghelijcke ſaken menichmael ghedaen hebben/teghen de Overheeren ende Princen deſer Landen: So hebben wy nochtans tſelfde ſo lange gheduldichlick gedragen/om niet te verminderen de authoriteyt van uwer Excelentie(die wy weten ſo veel de Landen te importeren) mits dat wy hoopten dat uwe Excelentie ſoude beweecht worden door vermaninghe ende dagelicxſche experientie / te mercken de ſchaden ē perijckelen die den Landen toeghecomen zijn/ door de voorſeyde practijcken / om de ſelve terſtont ende metter daet te remedieren.

1587.

Maer aengemerckt den ſtant deſer Landen in deſe conjunctuere/ niet en can geconſerveert worden / ſonder behoorlicke authoriteyt ende opperbevel / ē dat de Gemeynte alomme is gebrocht ende geſtelt in alle miſtrouwen/ door de voorſeyde verraderlicke/ſchadelicke ē vervloeckte Acten ende factien: Soo hebben wy/ende oock de Staten vande Provintien / Steden ende Leden der ſelviger int particuliere/ghedwongen geweeſt ſodanigen voet voor te nemen op de regieringe / ē ſulcke ordere op de affairen der Landen te ſtellen/ gelijck wy oordelen den noot te vereyſſchen/waer van wy wel hebben willen uwe Excel. adverterē.

De Staten recommanderen hem den ſtaet der Landē/ ende bidden by de Coninginne aen te houdē om ghelt te lenen.

Ende betrouwende dat alle de voorſz. dinghen gepaſſeert zijn tegen de goede meyninge van uwe Excelentie/ſo willen wy de ſelfde gebeden hebben te houden de affairē van den ſtaet der ſelver Landen voor gherecommandeert by hare Majeſteyt/ ten eynde dat het ſecours te Peerde ende te voete/ twelck hare Majeſteyt belieft heeft de Landen te accorderen/ mochte onderhouden worden in goede ordere/ontſach/ ende in beter betalinghe/ ende daerenboven dat het mochte believen hare Majeſteyt ons te aſſiſteren met een goede ſomme gelts/ om te redreſſeren datter verlooren is / by welcke middelen/ē andere die ons God geven ſal/ ende verleenen by de natuere ende qualiteyt van deſe Landen/wy verhopen ons te beſchermen ē volvoeren onſe prijſelicke aenſlaghen/ tot onderhout van de waerachtige Chriſtelicke Religie/ende ooc mede van onſe Vrijheden/ Privilegien ende welvaert van deſe Landen/ teghen den Coninck van Spaengien/ Malcontenten/ ende haer adherenten/onſe vyanden: Oock en ſullen wy niet in ghebreke weſen van onſer zijden/van volcomelic ende in goeder trouwen te voldoen het Tractaet/ ghemaeckt met hare Majeſteyt in alle poincten.

Bidde buytē de Landē geē Paſpoort te verlenen.

Wy en willen oock niet verſwijgen dat de Paſpoorten ende Sauveconduyten / die uwe Excelentie heeft verleent buyten deſe Landen/ in qualiteyt van Gouverneur der ſelviger/door Borchgrave / uwer Excelentie Secretaris / en connen gheenſins beſtaen metten welſtant ende Rechten der ſelvigher Landen / ende daeromme verſoecken wy de ſelvighe oft diergelijcke niet meer verleent te worden.

Verſoecken dat den Krijchſvolcken belaſt worde haer ghecommitteerde te ghehoorſamen.

Biddende daerenboven dat uwe Excelentie wil ordere ſtellen/ dat alle het Krijchſvolck deſer Landen/ t'zy van wat Natie ſy zijn/uytgenomen die hare Majeſteyt heeft legghende in de plaetſen van haer verſekerheyt / haer hebbe te reguleren nae het bevelen van die/ die wy ſullen committeren/neffens de Raden van State/ volghende het Tractaet voorſeyt met hare Majeſteyt ghemaeckt/om te verhandelen ende ghebieden de affairen vanden Lande.

Paulus Buys van ſijn ghevanghenuſſe ontſlaghen.

Ende alſoo Meeſter Paulus Buys / by uwe Excelentie ghecooren tot Raet van State / is ghevanckelick ghestelt teghen alle ordere ende

Privilegien vande Landen/ ſonder dat yemant hem vertoont heeft partye teghen hem/ ſo hebben wy hem van ſijn ghevangheniſſe ontſlaghen / onder behoorlicke beſworen beloſte De judicio ſiſti, zijnde wettelick gedaecht Sub pæna convicti, ende onder behoorlicke cautie gheſtelt / tot de ſomme van vijfentwintich duyſent Guldens/ volghende den Brief / daer van de Coppye hier mede gaet: Welcken voorſchreven Buys hem hier oock ghepreſenteert heeft te verantwoorden/ teghens allen den ghenen / die hem willen beſchuldighen ofte aenſprake doen.

Wy hebben oock gheſchreven aen hare Majeſteyt / volghende de Coppye die hier mede gaet: Waeromme wy God den Schepper ende Heere bidden te bewaren uwe Excelentie in volcomen gheſontheyt ende lanck leven. Deſe Brieven ſijn gheſchreven gheweeſt inden Haghe / den vierden Februarij/ Anno 1587.

Der Staten ſchrijvē wort in Engelant van velen qualick ghenomen.

Welcke Brieven in Enghelant (ende principalick van Leyceſter) ſeer qualick ghenomen zijn/ hoe wel hy daer oock veel teghenſprekers hadde/ dien ſijn regieringhe in de Nederlanden / als den Landen ſwaerlick/ ende hare Majeſteyt niet eerlick ofte dienſtlick en achten. Daerentegen Leyceſters aenhanghers haer beſchuldicht vindende/ hebben gheſocht alomme een factie ofte partijſchap in de Landen aen te rechten/ ende ſchreven aen de Conſiſtorien tot Wtrecht ende elders/ haer ſeer beclaghende over deſen Brief/ waer van ſy de Coppye over ſonden: oock over de Staten die den Brief gheſonden hadden / niet gheloovende dat die met ghemeyne bewillinghe gheſchreven was/ ende dat het bedrijf moeſte weſen van eenighe weynighe die hem vyant waren/ ende alle quade officien deden om miſverſtant te berocken / ende dat hare Majeſteyt ſeer gheſtoort was/ ende liet haer duncken datmen van haer ende de hare een miſvertrouwen hadde / ende dat ſy daeromme niet en wiſte wat ſy ſoude reſolveren / ende diergheliicke redenen meer.

Leyceſters aenhanghers in Hollant ende Zeelant/ midts dat ſy van deſen Brief niet ghehoort en hadden / zijnde ſecreet ghehouden / hebben ſy ghetracht daer over de Autheurs te beſchuldighen/ ende verſochten inde alghemeene vergaderinghe der Staten/ dat de ſelve niet toegheſlaen ſoude worden. Waer over de Ghedeputeerden der Staten naemaels haer ſchriftelick beclaechden / als oft men diſordre daer mede onder de Landen wilde aenrichten: begeerende gheexcuſeert te zijn van eenighe ſcherpicheyt die in den Brief mochte weſen / ende dat ſulcx de perplexiteyt des tijdts/ door t'verlies van Deventer ende Zutphen/ toegheſchreven mochte worden.

De Baenderheere Buchorſt Ambaſſadeur in Hollant geſonden om den twiſt te ſliſſen / in Meert.

Op deſen Brief / ende op't verſoeck van de Ghedeputeerden der Staten / die te vooren in Enghelant int leſte van Januario aenghecomen waren/ als wy gheſeyt hebben / heeft de Coninginne ghereſolveert af te veerdighen (alſo te vooren beſloten was) den Baenderheere van Buchorſt / een principael Raetſheere van grooten aenſien: Ende met hem trocken den Heere Clerck Doctor inde Rechten/ om met den advijſe van de Heeren Sire Jan Norrits ende Robard Wilkes / de ſaken der Landen in beter forme ende ſtaet te ſtellen/ tot contentemente van partyen.

Heftighe clachte ende verſoeck aen de Coninginne.

Want deſe voorſchreven Statiſche Geſanten/ hadden oock wel heftelick de Coninginne vertoont den ſtaet vande Landen / haer perijckel ende vreeſe/ vant quaet Gouvernement van eenighe Enghelſche / hebbende den Enghelſchen alle haer conſervatie ende welvaert in handen gheſtelt/ vertrout ende opghedraghen/ ende in handen ghegheven hun principale Zeeſteden ende Forten vande Landen/ opbrenghende de grootſte ſchattinghen als gheen Landt dede / nae ſijnen ſtaet/ in Oorloghe ſo langhē gheduerende/ tegen ſoo machtighen ende ſorghelicken ghemeynen Vyant/ die gheen minder vyantſchap hare Majeſteyt toe droech/ als hun / ſoo dat ſy nu dienden als Bolwerck voor Enghelant/ waeromme (om vry uyt te ſpreken) ſy dochten hare Majeſteyt veel aengheleghen ware/ te conſerveren den Nederlantſchen ſtaet/ liever dan den vyandt binnen haer Rijcken te verwachten/ alſo de ſprake ginck/ ſy doende waren. Waerom hadden verſocht vermeerderinge vande aſſiſtentie/ als dat de vijf duyſent te voete ende duyſent Peerden mochten verdobbeleert worden/ ofte haer te leenen ſeſtich duyſent ponden ſteerlincx/ op goede borghe/ dat ſoude moghen de verſlaghen herten in Nederlant door het verlies van Deventer/ etc. weder verquicken/ ende ghewillich maken meerder ſommen te contribueren/ etc. Maer de Coninginne en wilde noch nerghens nae hooren / voor beter van alles gheinformeerde waren.

Alſo zijn d'Enghelſche Gheſanten uyt Enghelant vertrocken den xxiij. Meert/ ende met haer de Gedeputeerde der Staten/ die als wy te vooren gheſeyt hebben/ in Enghelant gheſonden waren om by Leyceſter haren Gouverneur/ aldaer der Landen ſaken voor te ſtaen. Als ſy nu in Hollant ghecomen waren/ ende haer rapport gedaen hadden / is mede den Ambaſſadeur den Baenderheere van Buchorſt audientie ghegheven/ den leſten Meert. Ende nae onderlinghe handelinghe / alſoo hy uyt den name vande Coninginne/ verſochte breeder declaratie op ſeker poincten (die hy overgaf) nopende den voorſchreven Brief bijde Staten gheſchreven den iiij. Februarij. So hebben de Staten ſchriftelick verclaert ende overghegheven den xvij. Junij/ dat hoewel ſy op het toeſegghen van den Heere Ambaſſadeur volcomelick betrouden/ dat alle ſaken in den voorſchreven Brief begrepen / ſouden doot ende vergeten blijven / als dinghen die nu ghepaſſeert waren/ ſonder voorder onderſoeck/ om geen materie van miſcontentement ofte achterdencken tuſſchen ſijn Excelentie ende de Heeren Staten te laten overblijven: Niet te min / om de groote inſtantie des Ambaſſadeurs / ende dat het weygeren mochte gheinterpreteert worden / tot achterdeel vande Landen / ſoo hadden ſy niet connen nae laten te antwoorden / daer van de ſubſtantie was ſulcx als volcht / Ende eerſt nopende de moderatie ende inſtructie die de Staten wilden ſtellen op de authoriteyt van ſijn Excelentie Gouvernement/ daer over hy t'onvreden was/ ſegghen de Staten Generael/ dat ſy goet vonden een inſtructie te maken/ inhoudende de forme hoe alle ſaken wettelicken behoorden afghehandelt te worden/ met volcomen kenniſſe van de Heeren Raden van State/ alſo in alle Republijcken altijdt gebruyckt is gheweeſt / ende ſelve in deſe Nederlanden / ten aenſien van alle de Regents der ſelviger/ die nochtans groote Heeren van den bloede/ oock eene een Coninginne is gheweeſt. Maer alſo ſijn Excelentie ſwaricheyt maeckte / om de voorſchreven inſtructie te volghen / ſegghende die te ſtrecken tot vercleyninghe van ſijn authoriteyt / ende daer over weygerde het Gouvernement aen te nemen (twelck te vooren nochtans by hem was gheconſenteert) ſoo hebben de Staten hem nochtans willen ghelieven / hoe wel ſy ſaghen dat hy niet volghende de voorſchreven ordre ende inſtructie/ daer een Deure open ſtont voor alle ambitieuſe/ gierighe / booſe ende ſorghelicke Gheeſten / die haer ghemeynlick by de Princen vaeghen / het welcke ſy ſeer ſorghelick achten voor de Landen/

Woorder declaratie op de Brief van den iiij. Februarij/ op Buchorſt verſoeck bij de Staten ghegheven / den xvij. Junij.

D'eerſte faulte van Leyceſter/ weygerende mate ende inſtructie in ſijn regieringe te ontfanghen.

te meer om dat ſijn Excelentie ghebreck van goeden Raet hadde/ door dien dat hy in Lants ſaken noch onervaren was/ ſoo hadden ſy nochtans alles ſijn diſcretie volcomelick toe betrout/ ende niet willen hem erghens inne offenderen/ maer alle contentement gheven. Hem oock toeſtaende den keur van eenen Raet van Stats uyt elcke Provintie / ſonder eenighe denominatie ofte voorſtellinghe der Provintien. Oock dat den ghewoonlicken Zeghel ende Contrazeghel van de Landen/ ſouden verandert worden/ aennemende binnen de ſelvighe Zeghel een Schildeken van ſijn Wapen/ ende voor den Contrazeghel ſijn gheheel Wapen/ het welcke noyt voorgaende Gouverneurs ghedaen hadden.

Ze preſteert Wapen tot Lants Zegel ghebruyckt.

Ende corts inder daet bevonden de Staten dat haer vreeſe niet te vergeefs ware gheweeſt/ want terſtont eenighe quade Gheeſten ſulcken occaſie waer nemende / hadden onder het deckſel van Religie/ ende groote gheveynſde affectie / die ſy ſeyden te draghen tot ſijn Excelentie authoriteyt / ſoo veel credits by hem verkreghen / dat ſy de beſte ende ghetrouſte van de Landen/ ſelve de Edelen ende Steden repreſenterende de Staten/ hebben in miſtrouwen by hem ghebrocht/ die calumnierende als vyanden vande Religie/ om dat ſy eenighe Predicanten haer Requeſten gheweyghert hadden / welcke waren ſtreckende tot invoeringhe van ordinantien ende diſciplinen nae haer goetduncken: het welcke den wylen Prince van Orangien / de Edelen ende Steden / altijdt hadden gheacht te ſtrecken tot groot achterdeel vande Religie ende Politie / ghemerckt de verſcheyden gheſintheden des volcx/waer uyt groote confuſien te verwachten ſtonden: maer latende de Kercken in haer vryheyt / wilden ſy niemant dwinghen / het welcke alle Politicque (kennende de humueren des volcx) altijdt nootſakelick gheacht hebben/ om eenicheyt te houden. Deſgelijcx hadden ſulcke Oorenblaſers ſo veel vermoghens by hem verkreghen/ dat ten verſoecke van eenige Predicanten/ hy haer hadde toeghelaten een convocatie van een Sinode Generael/ ofte vergaderinghe van Predicanten/ ſonder inſien ofte voorweten vande Staten Generael/ dien dat wel toebehoorde.

Quade raetgevers ende Oorblaſers beſchuldigen by hem valſchelick de Staten.

De ſelve hadden hem oock wijſghemaeckt/ dat de Staten ende Raet van State vyanden waren van ſijn authoriteyt/ ende van alle de gene die de ſelſde voor ſtonden: Oock dat alle haer goede advijſen ende remonſtrantien / ſtreckende tot het ghemeyn beſte / nae de natuere ende diſpoſitie van de Landen / waren om haer eyghen profijt/ eergiericheyt ende booſheyt te vorderen/ ghelijck ſy ſeyden te bewijſen by ſekere Remonſtrantien/ Brieven/ Schriften ende Diſcourſen / die eenen Jacques Reingault ende Steven Perret ghemaeckt hadden/ ende hen gelevert/ de welcke ſijn Excelentie altijt in ſonderlinghe recommandatie ghehouden hadde/ waer by ſoo vele te weghe ghebrocht ware / dat alle ſaken van groote importantie / zijn gheſloten ende gheexecuteert gheweeſt/ſonder advijs vande Staten ofte Raet van State/ die noyt en conden herſtelt worden/ overmits de diffidentie ofte miſtrouwen / de welcke ſijn Excelentie ingheprent was.

Jacques Reingault ende Steven Perret valſche perſuaſien.

Als onder andere hadden deſe Gheeſten ghepractiſeert / datter ghemunt is gheweeſt eenen Rooſen-Nobel/ in Amſterdam/ daer noyt Munte/Officieren/ noch gheſwooren Lieden waren tot Munten noodtlick/ twelck als Privilegie toequam de Stadt van Dordrecht/ de oudtſte ſtadt van Hollant. Welcken Rooſen-Nobel heeft uytghegheven geweeſt/ ontrent twee Guldens hoogher dan ſijn weerde/ nae advenant ander ghelt/ ende dat niet alleene ſonder het advijs van de Staten ende Raet van State/ maer ſelve ſonder daer over ghehoort te hebben de Generale Officieren van de Rekencamers ende van de Munte. Deſer Rooſen-Nobels warender groote menichte ghemunt/ ende oock veel onder dat deckſel warender uyt Enghelant ghebrocht ende uytghegeven / ſonder profijt vande ghemeyne ſake / daer nochtans de ſchade ware ghevallen int aſſetten vanden ſelven Nobels/op de Onderſaten van deſe Landen.

Nieuwe Roſen-Nobels ghemunt.

Voorder onder het deckſel dat de Majeſteyten van Enghelant ende Denemercken ſouden hebben gheresolveert/ te ſluyten de Navigatien op Spaengien ende Vranckrijck/ hadden deſe voorſchreven quade Gheeſten ghepractiſeert / dat uyt den Name van ſijn Excelentie een Placcaet uytghegheven wert / van date den iiij. April 1586. by het welcke verboden werdt allen handel op Spaengien ende Vranckrijck / ende op eenighe Ooſterſche Steden/ het welcke inder daet ſtrictelick onderhouden is geweeſt/ tot dat den meeſten handel ende Schipvaert van deſe Landen vervreemt werdt/ ende dat de Landen ſeer afnamen van haer macht ter Zee/ (den eenighen middel van haer behoudeniſſe) ſo dat de principale Steden zijn ontbloot gheworden van handelinghe/ eermen conde vernemen dat het voorſchreven pretext / verre was vande intentie ende meyninghe vande Majeſteyten van Engelant ende Denemercken/ eñ oock eermen met verſcheyden vertooningen der Staten dat heeft connen beletten/ al door de oppoſitie van de ſelve warregheeſten/ als opentlic bleke by ſeker Brieven vanden voorſchreven Jaques Reingault eñ Steven Perret.

Schadelick Placcaet verbiedende Navigatie Weſtwaert.

Sy vertoonden oock dat de ſelve verhindert hadden t'ghebruyck vande middelen/die de Heere God door de natuere van den Lande haer verleende/ tot behoudeniſſe van haren ſtate / te weten/ de uytvoeringhe eenigher goederen/daer den Vyant luttel mede gheholpen / ende ſy niet mede beſchadicht waren / waer door ſy goede ſommen van penninghen creghen / tot beſchuttinghe der Landen/ ende dit al onder pretext dat de Ghedeputeerden vande Steden / haer advijs ghevende op de reſolutie vande Staten/ waren meeſtendeel Cooplieden/ ende daeromme ſuſpect / van te veel den vyant gonſtich te weſen/ende haer particulier profijt ſoeckende/ alſo bleeck by den voorſchreven Reingaults brieven / niet teghenſtaende dat de Magiſtraten vande Steden ende haer Ghedeputeerde waren luyden met eeren / waghende lijf ende goet voor de ghemeyne welvaert / ende dat de ervarentheyt haer altijdt beweſen hadde/ datter gheenen middel van ghelde ſekerder ware/ minſt den Lande beſwarende/ ende meer de Gemeynte behoudende in neeringhe ende traficque/ ende die oock niet conden verſtercken den vyant/ ſoo men daer goede ordere op ſtelde: ende over ſulcx hadde den Heere Prince van Orangien ſaligher/ dat altijdt ghebruyckt/ende de Staten van Hollant ende Zeelant/ dat gebruyck altijt geacht den middel van haer behoudeniſſe. Maer hoewel die practiſiens ſoo veel gonſte den armen Vaderlande niet toe droeghen/ als haer te laten ghenieten de voorſchreven vruchten tot haerder beſchuttinghe/ ſo en vonden ſy dien niet voor quaet / als ſy tſelſde int particulier mochten ghebruycken ſonder controleurders/ als bleke by haer eyghen Acten/ſonder laſt ofte advijs der Staten.

Verhinderinghe by de warregeeſten opt uytvoeren by trafficque natuerlicke goederen des Landen.

Voorder alſo nae de meyninghe van ſijn Excelentie ende eenen yeghelicken / den vyant ſoude ghedwonghen gheweeſt hebben uyt den Velde te ſcheyden/ſo men hem teghengeſtaen hadde mette fortſen diemen doen inde Landen hadde/ daer by

Loffelicke middelen verſuymt den vyant te wederſtaë/ door afkeer vant aengenomen Duyts voetvolck ende Ruyterys.

voeghende eenighe twee duyſent Ruyteren/ drie duyſent voetknechten/ ende duyſent Pioniers/ Hoochduytſchen: tot oplichtinghe vande welcke/ in goeden tijde daer opgebrocht waren de ſomme van dertich duyſent Guldens: Daer over ſijn Excelentie gheſchreven hadde den viij. Meert Anno M.D.Lxxxvj. aende Staten/ datter beſorcht ſoude worden hondert ende vijftich duyſent Guldens/ op dat die nootſakelick ghevordert mochten worden tot eenen Leger te maken: Ende dat daerenboven de Staten opghebrocht hadden die betalinghe voor de monſteringhe van de eerſte Maent/ om die alſo te velde te brenghen: So schijnt nochtans dat deſen niet tegenſtaende/ t'voorſchreven volck niet en is aenghecomen/ hoe wel diverſche tijdinghen ghecomen waren/ dat t'ſelfde volck reede was: Waeromme/ alſo het inlantſche Krijchſvolck niet sterck genoech en was/ om daer mede den vyant t'hooft te bieden/ ſoo en hadde men maer defenſive oorloghe connen voeren: ſo dat den vyant Meeſter vanden Velde ende Oogſt ghebleven was. De Staten en hadden noyt de oorſaken van dit behendich beletſel connen vernemen/ maer hadden onlancx door de clachten ende proeven by den Heere Grave van Meurs ende ſijner Ritmeeſters voortghebracht/ bevonden datter gheen ghebreck ware gheweeſt aenden voorſchreven Grave/ noch aen ſijn Ritmeeſters/ die vergadert waren gheweeſt op haer beſtemde plaetſe/ ende daer nae verloopen moeſten mette Ruyteren ende Lantſknechten: om welcke haer redenen/ de Staten haer noch hebben moeten betalen/ hondert duyſent Guldens voor haer oncoſten/ dienen wel elders van doen hadde.

Dat was om te paſſe te brenghen Engelſche in haer plaetſe te hebben daer ſy hun mochtē beter op vertrouwen om tot hun abſolute authoriteyt te comen.

Datter geen behoorlicke monſteringe van Engels Krijchſvolck der Coninginne gedaë ware.

Sy beclaechden oock/ datter noyt generale oſte volcomen monſteringhe vant Engels Peerdevolck ende Voetvolck van de Majeſteyts hulpe/ ſints de comſte van ſijn Excelentie geſchiet en ware/ niet teghenſtaende dat de Staten dat ſeer ernſtelick meermael verſocht hadden/ daer hy dickmael hope van ghegheven hadde/ maer conden daer noyt toe comen/ dies de Staten noch niet wiſten door wien ſulcx verhindert ware.

Clachtē dat het Enghels Peerdevolck betaelt worde/ eer ſy vol eñ ghemonteert waren.

Selve hoewel de Staten bevonden by de rekeninghe vande Treſoriers van hare Majeſteyt/ dat de Soldye aen het Peerdevolck betaelt ware vanden xij. November M. D. Lxxxv. vande Majeſteyts penningen/ ten laſte vande Landen/ ſo en ware nochtans dat ſelfde Peerdevolck niet in ordere ghemonteert ende ghewapent gheweeſt in drie Maenden daer nae/ om monſter te paſſeren/ oock niet de helſt in ghetale/ nae eyſch des Contracts/ ſo dat de penninghen van de Majeſteyt onnuttelicken aenghelept zijn gheweeſt/ tot ſchade vande Landen/ ende daerenboven dat Krijchſvolck qualick ende armelick ghetracteert/ ten laſte vande arme inlanders ende vande Gaſthuyſen.

Dat het inlandtſch Krijchſvolck noyt ſo qualick betaelt ware gheweeſt.

Het inlants Krijchſvolck en hadde daeromme niet te beter betaelt gheweeſt/ maer noyt argher/ ghedeurende deſe oorloghe/ hoewel de Landen noyt meerder oſte williger contributien gegeven hadden/ ende dat (ſo ſy geloofden) door het groot ghetal des Krijchſvolcx van Enghelſche/ Schotten ende Vriſſche/ die door laſt van ſijn Excelentie (ſoomen ſeyde) zijn opghelicht ende int landt ghebrocht gheweeſt/ ſonder weten vande Staten/ contrarie het Contract ghemaeckt mette Majeſteyt/ waer door den ſtaet des Lants ghebrocht is in uyterlicke confuſie/ om dat de coſten niet en waren gheballanſeert gheweeſt metten ſtaet ende vermoghen der Landen: ſo dat de inlantſche Soldaten in thien Maenden/ ſo langhe ſijn Excelentie hier gheweeſt was/ maer ontfanghen hadden vier paeyen/ andere maer drie/ ende eenighe maer twee: het Peerdevolck oock meeſtendeel maer twee payen: Waer door ſy waren gheballen in uyterlicke armoede/ twelck niet ſonder perijckel was.

Opgherecht een nieuwe Camere van Finantien/ waer van Reingault was Treſorier.

Ende hoewel deſe ſaken ſtreckten tot der Landen onderganck/ ſoo hadden daerenboven deſe voorſchreven warregheeſten oock gheſocht de Politie tot haren profijte luſtelick te verſtooren/ als ſy haer ſelven onwettelicken inghedronghen hadden inde beſte Staten ende Offitien vande Landen/ want ſy hebben ſo veel by ſijn Excelentie te weghe weten te brenghen/ dat hy heeft opgherecht een Camer van Finantien/ teghen het advijs ende wille vande voorſchreven Generale Staten/ oock particuliere/ ende teghen den Raet van State/ gheheel contrarie niet alleene haer opinie ende forme/ handelinghe/ diſpoſitie ende ghegheven authoriteyt aende voorſchreven Finantien/ maer oock int verkieſen vande perſoonen/ onder de welcke oock was den voorſchreven Jaques Reingault/ gheſtelt voor Treſorier/ ende daer door principael bewinthebber van alle de Finantien ende middelen vande Landen/ waer inne beſtont alle haer cracht/ behoudeniſſe oſte verderf/ hy zijnde eenen perſoon/ van oudts gheheel gheſpaengioliſeert/ ende by goede redene geſuſpecteert/ onweerdich ſulcken ampt te bedienen: ende onder alle de andere ghenoemde perſoonen/ en waſſer maer eenen perſoon/ gebooren inde contribuerende vereenichde Landen. Oock warender Collegien van Admiraliteyten opgherecht/ van volck die gherecommandeert waren byde voorſchreven Gheeſten/ meeſtendeel zijnde vreemde/ niet gebooren in Hollant oſte Zeelant/ niet ervaren in Schipvaert/ traficque/ uytreeden van Schepen/ oſte haer verſtaende op de oorloge ter Zee/ waer door verlooren ware de authoriteyt onder het Schips ende Zeevolck/ ſo dat den vyant niet behoorlick wederſtaen ware/ ſoo dat die van Hollant ende Zeelant/ meer ſchaden onlancx gheleden hadden ter Zee/ by de drie cleyne quade Havenen van Grevelingen/ Duynkercken eñ Nieupoort/ dan ſy oyt te vooren hadden/ hy zijnde Meeſter van alle d'ander Havenen eñ Revieren. Sy wilden niet ſpreken van ander Staten ende Offitien/ die verſcheydelick beſteet ende ghegheven waren/ ſo wel tot Wtrecht als elders aen vreemde: Deſghelijcks oock niet van de extraordinarie commiſſien vander oorloghen/ die meeſt vergunt waren ten appetijte van vreemde.

Onbequaem volc inde Admiraliteyt gheſtelt by Leyceſters oorblaſen.

Commiſſie by Reingault vercreghen/ om by Inquiſitie te vervolghen alle die hy pretendeerde metten vyant ghehandelt te hebbē.

Den voorſchreven Reingault uyt crachte van een ſeker commiſſie/ hem ghegheven teghen het advijs der Staten/ hadde gheſocht extraordinaerlick te procederen by forme van Inquiſitie/ noyt in deſe vrye Landen ghehoort/ teghen ſulcke handelaers/ als hy pretendeerde ghehandelt te hebben int Lant vanden vyant/ ende dat ſonder eenighe wetenſchappe te hebben/ maer om te comen beſien de Contoyren/ Boecken ende Regiſters vande rekeninghe der Cooplieden ende andere/ ſonder voorgaende informatie voor eenigen Rechter/ om den verweerder te hooren in ſijn onſchult/ een ſake in deſe Landen gheacht Barbare ende wilt/ ſtrijdende teghen de Privilegien ende vrijheden.

Het volc oproerich ghemaect tegen de Magiſtraet.

Sy hadden oock tot verminderinghe van de authoriteyt der Magiſtraten/ het gemeyn volck veel opgheruydt by diverſche middelen/ om haer Magiſtraten te dwinghen/ als tot Wtrecht/ daer ſy des Magiſtraets authoriteyt ſoo vernieticht hadden/ dat ſy de beſte daer van/ ende die den beſten dienſte de Landen ghedaen hadden/ ghebannen hebben: ende oock hadden ſy den perſoon van Meeſter Paulus Buys Raet van State ghevanghen ghenomen ende gehouden/ ſonder recht ofte aenſprake te doen.

Hadden in queſtie ofte controverſie ghebrocht den generalen ſtaet eñ weſen der Landen.

Sy en hadden haer oock niet geſchaemt/maer ghetracht by ſijn Excelentie van Leyceſter ende de Ghemeynte / in twijffel ende diſpute te ſtellen den generalen wettelicken ſtant ende weſen der Landen/principalick van Hollant ende Zeelant/ daer noyt ni acht hondert jaren queſtie van gheweeſt ware/ ſelve niet by haer vyanden/ waer teghen ſy gheſproken/ghediſcoureert ende gheſchreven hadden: Onder ander radende/datmen beter de Landen regieren ſoude ſonder Staten/ eñ dat het regiment niet deughen en ſoude / ſo langhe de Staten ſouden in regimente weſen / haer authoriteyt maer uſurpatie ende tyrannye over t'volck zijnde / het welcke de ſouverayniteyt toequam/ ende niet totte Staten / die maer Dienaers van de Ghemeynte en waren. Ende hier mede waren ſy in eenighe quartieren ende Steden ſo verre ghecomen / dat ſy de facto de Souverayniteyt aenveerden / onder t'pretext van die over te draghen aende Majeſteyt van Engelant / twelck alomme openbaer ende blijckelick was / oock by haer ſchriften/daer inne ſy ghenoech volchden den Coninck van Spaengien/ die Inquiſitie ende ſchattinghen nae ſijnen wille meynde in te ſtellen/ verachtende de Staten / het welcke ware een vande fondamentale oorſaken vant aennemen vande oorloghe/ twelck Keyſer Carel de V. vermaende ende propheteerde / dat ſijnen ſone ſijn Spaengiaerden te veel toe gheven ſoude/ ende verachten de Staten / die niet behoorlick reſpecterende tot ſijner ſchade: want het ware een ſotticheyt/ de Staten af te meten by de perſoonen die als ghecommitteerde verſchenen op de vergaderinghe/ ende by den ſtaet die ſy repreſenteren by haren laſt. Ende te ſegghen de Staten waren maer Dienaers vande Ghemeynte ofte volck / dat is waer / inder voeghen als alle Magiſtraten / jae Coninghen ende Princen zijn Dienaers vant volck / ten effecte/ om tſelve te beſchutten ende beſchermen/ teghens alle moetwille/ ghewelt/overlaſt ende tyrannye / maer haer commiſſien ofte laſten en quamen niet vande Ghemeynte / maer vande Edelen ende Magiſtraten/ gheſtelt vande beſte ende notabelſte inde Steden/alſo vercooren/ datter niemant deſe vijfthien Jaren ghevonden ware / weygherende ghehoorſaemheyt hare ordonnantien/ alſo datmen ſach dat ſy met valſche liſten ſochten te ondermijnen het fondament van haren ſtaet.

Exempel vã den Coninck van Spaengien.

Leeringhe Keyſer Carels aen ſijnẽ ſone.

Vſurperen teghen het Huys van Naſſouwẽs authoriteyt:

Sy oock ſiende de authoriteyt van het Huys van Naſſouwen / om de groote dienſten by den wijlen Prince van Orangien hoogher gedachten/ ſijne Broeders eñ geallieerde de Landen gedaen hadden/ die oock gheſocht te ondermijneren nae haren appetijt: Ende alſo ſy gheenen middel vonden om te verſtooten den Heere Prince Mauritz van Naſſou van ſijn Gouvernement van Hollant ende Zeelant/ hem opghedragen nae de doot van ſijnen Vader / gheconfirmeert by den Tractate ghemaeckt met hare Majeſteyt/ ſoo hadden ſy ghepractiſeert datter een Commiſſie ghegeven werde aen Jonckheer Dierick Sonoy/ over het Gouvernement van Noort-Hollant. Oock wert ghegheven het Gouvernement van Gorcum aen Cleerhaghen: Dat van Vianen den Heere van Lorren: Van Muyden den Capiteyn Johan Bacx / ende dat alle om die te bedienen abſolutelick/ by laſte vanden Grave van Leyceſter / als Gouverneur Generael / ende dat ſonder advijs vanden Rade van State. Alſoo hadden oock de ſelvighe ende ander particuliere Gouverneurs der Steden ende Fortreſſen / inde Landen van Gelder/Wtrecht ende Overijſſel/ noyt ghehoorſaemt int minſte den voorſchreven Heere Gouverneur van Hollant/ noch oock den Grave van Meurs Gouverneur van Gelderlant/ Wtrecht ende Overijſſel: ende alſo te ſtellen twee Gouverneurs in een Provintie / met ghelijcke macht/ ware haer vreemt ende onbehoorlick/ het welcke ſo behendelick by haer te weghe ghebrocht was/ dat niet teghenſtaende Requeſten ende vertooninghen by de Staten daer teghen ghedaen aen ſijn Excelentie van Leyceſter/ ſo en haddemen tſelve noch niet connen remedieren.

Deventer eñ de Schanſſe van Zutphen verraden/ boven haer waerſchouwen.

Sy beclaechden haer oock dat de Stadt van Deventer/ende de Schanſſe van Zutphen (plaetſen als ſleutels vanden Lande) waren betrout Stanley ende Yorck / teghen haer verſcheyden vertooghen dat ſy niet te betrouwen / maer verraders waren: ende hoewel ſijn Excelentie ſeyde te verpanden ſijnen perſoon ende ſijn eere voor haer trouwe/ ſo vonden ſy nochtans by der daet/ tot haren bitteren ſchade / dat de fauten in ſaken van ſtate niet en zijn te herſtellen met panden ofte borghen.

By Steven Perrets ghevangheniſſe/ alle de aenſlaghen ontdeckt.

Ende alſo het ooghſchijnlick ware dat ſy lieden het Vaderlant gheheel t'onder ghebrocht ſouden hebben/ ſo daer niet toegheſien werde/ſoo hebben de Edelen ende Magiſtraten der Steden ghetracht / by alle middelen te ontdecken haer voornemen/twelc geſchiet ware by Gods gratie/door het verſekeren vanden perſoon ende ſchriften van Steven Perret/ waer uyt men alle haer voornemen verſtaen hadde/ principalic dat Jaques Reingault ware t'hooft eñ beſtierder vanden geheelen aenſlach / een doot Vyant vande Staten ende Landen/ ende metten Vyant bedecktelick ghereconcilieert/profeſſie makende van te contramineren alle de goede advijſen ende voorſlaghen/ ende te beletten alle goede correſpondentien tuſſchen de Staten ende ſijn Excelentie van Leyceſter/als uyt de uytbanninghe vande goede Burgers van Wtrecht/ die hy noemde Verus fermentum. Het welck verthoont zijnde aen ſijn Excelentie / by de Ghedeputeerde vande Staten van Hollant/ende het ſtuck ſo claer vindende / hadde hy belaſt den voorſchrevẽ Reingault te doen vangen/met vaſte beloſte van goet recht daer over te doen/belaſtende den Raet van Hollant ſijn Proces te maken. Des niet teghenſtaende/ ſo hadde Reingault met ſijn adherenten ſo vele te weghe ghebrocht by ſijn Excelentie / dat hy noch ghedoocht ende bevrijt werde: Ende ten leſten/ om niet onderworpen te weſen de Juſtitie vanden hove van Hollant/werde ghevoert inde ſtadt van Wtrecht / om daer hooft te weſen van eenighe Moeytmakers/ ende te weghe te brengen een afſcheyt tuſſchen de Landen van Hollant ende Wtrecht / voedende perſuaſien ſonder fondament by ſijn Excelentie ende eenighe Enghelſche Heeren/ dat de Heeren Staten ende Raet van State waren vyanden vande Religie/ende vande authoriteyt van ſijn Excelentie/ ende dat hy Reingault daeromme / ende om dat hy van de Religie was/ ende ſijn Excelentie authoriteyt voor ſtont/ alleenlick was ghehaet/ welcke valſch pretext uyt de ghenomen pampieren wel anders bleeck / als dat hy ware een Hypocrijt/gheſpangioliſeert/ende een Overſpeelder/ ſoeckende hem ſelven rijck te maken mette penninghen vande Landen.

Reingault gevanghen/ maer teghens beloſte los ghecomen.

De acte van reſtrictie.

Ten leſten op dat alle haer raetſlaghen niet ghebroken ſouden worden / met het vertrecken van Leyceſter nae Enghelant / twelck ſtont te gheſchieden/ mits latende volle authoriteyt over de volcomen regieringhe aenden Raet van State/ van date den xxiiij. Novembris/Anno M.D. Lxxxvj. waer by alle haer achterraden moeſten ophouden / ſoo wiſten ſy ſo vele te weghe te brenghen/ dat ſijn Excelentie een ander Acte expedierde vanden ſelfden date onder ſijn hant ende Zeghel/ by de welcke de principale poincten/ nopende beſchuttinghe des Lants/ werden wederroepen/ ende ghereſerveert/ totte eyghen diſpoſitie van hem ſelven/ ende principalick het veranderen vande Engelſche Garniſoenen/ die doen de principale Steden ende ſterckten vande Landen in haer ghewelt hadden: ende dat wert ſo ſecretelicken ghedaen/ ſonder datter noch de Staten Generale oſte particulier/ noch Raet van State yet daer van wiſten/ voor dat Stanley weygherende te ghehoorſamen den Raet van State/ die de voorſchreven Acte ſelve voorbrachte/ om ſijn ſtuck te juſtifieren.

Stanley eñ Yorcx verraderye conde niet belet worden/ om voorſz. Acte.

Ende alſoo de Heeren Staten Generael ende van den Raet van State/ vande ongheſchickte ende tyrannelicke regieringhe van Stanley ende Yorck gheinformeert waren/ voorſaghen t'ghene datter volchde/ vindende de voorſchreven Acte/ waer by ſy gheen ghehoorſaemheyt vonden/ om niet nae te laten alle behoorlicke reſpect/ ende wilden niet geweldelicx tegen de voorſchreven Garniſoenen voornemen/ hoewel de Borgherye van Deventer ſeer gheneghen was tot het ghemeen beſte/ maer hebben gheſchreven naer Enghelant aen ſijn Excelentie: dan eer ander bevel uyt Enghelant conde comen/ hadden ſy haren aenſlach volbrocht. Ende voorwaer ſo niet ware gheweeſt de ſonderlinghe trouwe ende cloeckheyt vanden Heere Generael Norrits/ ende van ander Engelſche Heeren/ zijnde inden Raet van State/ by welcke de ſaken eensdeels werden herſtelt/ als namelick inde Gouvernementen van Bergen ende Ooſtende/ daer te vreeſen was dat die Garniſoenen ſouden den ſelven ganck ghegaen hebben/ mits de groote familiariteyt die ſy metten vyant hielden/ als aen de exempelen bleeck: mits dat aldaer d'Enghelſche Soldaten verlatende haer ſentinelle ende corps de garde/ met gheheel troupen overliepen by den Vyant.

Generale Norrits trouwe ende vroomheyt.

In welcke ſorghelicken ghevalle ende ſchandelicke verraderyen/ mits ſo veel factien ende practijcken onder t'volck/ ende mits ſo groote clachten der arme Soldaten over de quade betalinge/ ende principalick aenſchou nemende op de perijckelen/ door de onſekerheyt ende ghebreck van opper-ghebiet/ ſoo hadden de Staten Generael/ ende der Provintien/ merckende datſe niet conden bevrijt weſen voor ſo gheweldighen Vyant/ goetghedocht eenige ordere te ſtellen/ naedemael datter teghenwoordelick het reſpect van hare Majeſteyt ende de authoriteyt van ſijn Excelentie ghebreck was: Ende hebben tot dien eynde herſtelt de authoriteyt vande Gouverneurs der Provintien/ ende een ordre onder het volck van oorlogen/ bewaringhe ende verſterckinghe der Frontieren/ ende mede de oorloghe ter Zee begonnen/ om nae haer beſte vermoghen de verſlaghentheyt des Volcx te wederſtaen.

De Staten bevelē in abſentie van Leyceſter t'Gouvernement aen Mauritz eñ ander Gouverneurs der Provintien.

Sy vermelden oock dat de Paſpoorten in Enghelant by den voornoemde Borchgrave uytgegheven/ onder den naem van ſijn Excelentie/ als Gouverneur der gheunieerde Landen/ niet en conden in Rechte beſtaen/ om dat een Gouverneur gheen ghebodt conde doen buyten ſijn Provintie/ twelck altoos in die Landen ware ghebruyckt gheweeſt: oock ſo ware dat ſtrijdende teghen t'ghemeyne welvaert. Sy verclaerden oock waeromme ſy den Raetsheere Paulus Buys ontſlaghen hadden.

Paſpoorten gegeven buy tē Lande/ ware teghen de Privilegien.

Int eynde voechden ſy mede daer by/ dat den Brief vanden vierden Februarij ware gheſchreven ende gheſonden met goede wetenheyt/ kenniſſe ende rijpe deliberatie der Heeren Staten Generael/ die t'allen tijden ghewoon waren haer affayren opentlick te handelen/ ende ongheveynſdelick te vertoonen tot haer Heeren/ Princen ende Gouverneuren/ al tghene daer t'ghemeyne welvaert in beſwaert was/ dat ſy't ſelve by de ervarentheyt altijt t'ſekerſte ghevonden hadden/ ende minſte quetſende oſte vergramnende de redelicke Princen/ ſiende dat de naeckte waerheyt haer aengheſeyt ware/ ter liefde vande ghemeyne ſake/ om haer af te wenden van alle ſulcke als omgaen met calumnien ende valſche practijcken haer te abuſeren/ tot groote ſchade van haer eere ende reputatie: Alſomen oock niet vinden ſoude dat den voorſchreven Brief yet anders dan naecte waerheyt inhiel/ ende dat de ſelve ware niet anders dan uyt liefde ende goet herte geſproten/ dat ſy droeghen tot haren ellendighen Vaderlande/ tot hare Majeſteyt/ ende tot de eere ende authoriteyt van ſijn Excelentie.

Dat dē brief vanden iiij. Februarij/ ware met volle kenniſſe gheſchreven.

Ende vreeſende dat eenighe ter avontuere haer Majeſteyts herte mochten afghekeert hebben/ van haer ſaken ter herten te nemen/ daer nu de behoudeniſſe van den ſtaet aenhinck/ ende dierghelijcke wel eertijts op haer Requeſten geſchiet ware/ en wiſten ſy gheenen ſekerder middel/ dan de Coppe vanden voorſchreven Brief aen hare Majeſteyt te ſenden/ in wiens goethertigheyt ende ſonderlinge wijſheyt ſy volcomelick betrouden/ alſoo ſy meermael bevonden hadden/ op dat als hare Majeſteyt wel int particulier gheinformeert ſoude zijn vanden ſtaet der Landen/ te beter mochte beweecht worden/ om te accorderen eenighe extraordinare hulpe/ die nootlick ſoude zijn tot herſtellinghe van t'ghene dat vervallen was/ nae den inhout vande Brieven.

Redenen waeromme ſy der Majeſteyt Coppe ſondē vandē brief den iiij. Februarij.

Deſe antwoorde was alſo ghedaen ende beſloten den xvij. Junij M.D.Lxxxvij.

Hier mede werden den Ambaſſadeur ende de andere principael Enghelſche nae veel diſputen van wederzijden ghenoechſaem voldaen: maer hoe Leyceſter dat ghenomen heeft/ ſalmen hier nae moghen ſien by ſijn verclaringhe van hem in Druck uytghegheven/ nae dat hy wederquam om het belegh vande ſtadt vander Sluys te doen opbreken/ ſoeckende hem over ſommighe van den Lande te wreken/ dat ſeer wel wert ghemerckt. Metten voorſchreven Ambaſſadeur Baenderheere van Buckhorſt/ heeft hy altijts vyantſchap ende onminne ghepleecht/ desgheliicx heeft hy den Doctor Clerck ende Secretaris Welkens betoont/ maer boven al den Generael Johan Norrits (die nochtans nae het verlies van Deventer ende Zutphen/ deſe Landen ſo grooten dienſt hadde ghedaen/ ende de Majeſteyts ende der Enghelſcher eere ſo voorgeſtaen hadde) heeft hy ſeer teghen gheweeſt/ ſo dat hy by ſijn Coninginne ſo veel te weghe ghebrocht heeft/ dat ſy hem in Enghelant ontboot/ om in Yrlant in ſijn Gouvernement aldaer gheſonden te worden: Daerenteghen en hielp gheen ſchrijven vande Staten Generael/ die hem geerne behouden hadden/ om Maerſchalck vant Legher te weſen/ twelck de Staten dochten te Velde te brenghen tot ontſet van Sluys/ onder den Prince Mauritz ende den Grave van Hohenlo: Maer hy moeſte vertrecken/ alſoo hy dede/ met groote recommandatien ende ghetuyghenuiſſen aen de Majeſteyt/ ſo vande Generale Staten/ als vande Staten Provinciael van Hollant/ desgheliicx vanden Grave van Hohenlo/ ende ander particuliere/ die hem om ſijnen dienſt goet herts ende danckbaerheyt toe droeghen.

Leyceſter is verſtoort op den Ambaſſadeur Buckhorſt/ Norrits/ etc.

De Coninginne en was oock niet deſe declaratie niet wel te vreden/ alſo ſy haer liet verſtaen door Brieven van date den xxx. Junij/ door Heer

Henry

1587.

Henry Killegrey, ende Rob. Beale gheſonden: Daer op de Staten Generael haer antwoorde ſonden/ van date den xv. Auguſti/ alles met vriendelicke ende beleefde woorden ontſchuldighende/ ende haer Majeſteyt beter informerende.

DEn Gouverneur van Vliſſingen Sire Philips Sidney/ by Zutphen int voorleden Jaer gheſchoten zijnde/ ſoo ſont de Coninginne voor Gouverneur tot Vliſſinghen den Ridder Sire Willem Ruſſel/ een Sone vanden Grave van Bedfort/ een man van goede qualiteyt/ ende wel gheacht/ die aldaer aenquam den xxiij. Februarij/ met den Heere van Caron/ ende den Heere Terlon/ eertijts Admirael van Zeelant/ die daer langhe ghevanghen gheleghen hadde/ ende nu volcomelic van alle ſuſpitien ontſlagen was/ door de intereſſie vande Coninginne van Enghelant/ daer hy de Coninginne oot voor gedanckt hadde.

Sire Willem Ruſſel Gouverneur tot Vliſſinghen geſondē/ den xxiij. Februarij.

Ende ghelijck in dit Jaer 1587. de gheunieerde Nederlantſche Provintien met groot verlies/ teghenſpoet/ ende inwendighe twiſt zijn beſocht gheweeſt/ ſo hebben de andere Nederlantſche Provintien/ zijnde metten Coninck ghereconcilieert/ met groote dierte/ honghers noot/ ende ſterfte gequelt gheweeſt/ om dat door de oorloghe de Landen luttel beſaeyt ende ghebout waren/ zijnde het coorn in de omligghende Landen/ oock eenighe Jaren qualick ghewaſſen/ ende tot hoogen pryſe ghecomen: Waerom de Staten der gheunieerder Landen niet alleene het uytvoeren van coorn verboden hadden/ om veel lieden contentement te gheven/ maer ſy hielen oock haer Schepen van oorloghen/ op de Elve/ Emſe/ ende ander Stroomen/ oock op de Cuſten van Vlaenderen/ ende beletten ſoo veel toevoeringhe aen haer vyanden als ſy mochtē/ meynende nae de opinie van velen de Landen door den honger/ tot eenen generalen afval te brenghen/ twelck haer failleerde: want de Frontieren daert Krijchſvolck lach waren voorſien/ de andere binnen ſteden conden geene generale revolutie werken: Ende alſoo ſy aen Duytſlant/ Vranckrijck ende Enghelant paelden/ ſoo creghen ſy noch om ghelt hier ende daer (hoewel ſeer dier) haer nootdruſt/ behoevende veel min dan ſy pleghen/ mits dat het volck ſeer vermindert was/ ende datter veel arm volcks van honger ende ſiecten verginch/ daer groote ſterften nae volchde.

Nederlantſche oorloch-ſchepē ſluytē Emſe/ Elve ende ander ſtroomen eñ Havenen om t'Coorn.

De ellende/ armoede/ honghers noot/ de peſtilentien ende ſterften/ daer de ghereconcilieerde Landen in ghecomen zijn/ is ongelooflick. Want in Vlaenderen tot Brugghe/ Yperen/ Cortrijck/ ende minder Steden ende Dorpen/ ſoo oock in Brabant/ zijn bykans geheele Steden verweeſt/ verloopen/ ende uytgheſtorven van hongher/ armoede ende Peſte/ ſoo dat veel ſchoone groote Dorpen/ daer een/ twee ofte drij duyſent Huyſen in ſtonden/ wel bewoont/ nu geheel verlaten ende verweeſt ghewordē zijn/ ende de beſte Huyſen van dien/ zijn Cuylen van wilde Beeſten ende Wolven ghewordē/ jae men heeft aldaer bevonden/ de Bedtſteden met jonghe Wolven belegen/ die in Brabant ende Vlaenderen ſo vermenichvuldicht zijn/ dat ſy niet alleen t'Vee ende Beeſten/ ende by ghebreke van Beeſten kinderen/ maer oock Vrouwen ende Mans beſpronghen/ ende uyt hongher vernielden/ nemende de kinderen uyter Wieghe/ uyt Moeders/ jae uyt Vaders armen: ſo datmen ontrent Gent twee mylen int ronde/ berekende wel hondert Menſchen in een Jaer/ van de Wolven ghegeten te zijn/ waer door de Weghen gheheel onvry waren/ ende by ghebreck van Inwoonders/ en cōnden de Wolven niet vernielt worden. De Honden liepen in groote kudden achter Landē/ verwildert/ verſmacht van hongher ende dorſt/ de welcke Beeſten ende Menſchen/ ende malcanderen aentaſten ende op aten. De Landen waren ſoo gheheel verwoeſt/ datmen de Velden van de Boſchen/ noch de Grachten van de hooghe Weghen niet en kendē. De Lieden en conden de plaetſen niet vinden daer haer Huyſinghen gheſtaen hadden/ het was al verweeſt ende overgegroeyt met Boomen/ Hagen/ eñ Kruyden: Jae den hongher is dit Jaer aldaer ſo groot gewordē door de voorſchreven dierte/ dat deghelicke/ ſtatighe/ wel gheachte Lieden (coſtelick ghecleet gaende) tot Antwerpen/ Bruſſel/ Gent/ Brugghe/ ende andere Steden/ tſavonts metten donckeren onbekent/ om Broot ghebedelt hebben: Rijcke Lieden/ Rentiers die niet ontfinghen (int Fluweel ende zijde Lakenen ghecleet gaende) hebben oock Broot ghebedelt/ ende alle haer Juweelen/ Meubelen ende Huyſraet moeten vercoopen/ om Broot te coopen. De Slijck ende Vuylniſ-hoopen op de Straten werden onderſocht nae Beenderen/ Rapeſchellen/ ende ander dat etelick was: Selve tot Bruſſel is eenen dooden Hont opgheraept ende ghegheten gheweeſt.

Groote dierte eñ ſterfte in de ghereconcilieerde Nederlandē.

Verwoeſtinghe der Landen/ eñ vermenichvuldinghe van wilde beeſtē eñ Wolven.

Rijcke liedē bedelen om Broot.

Den prijs vant Coorn was noyt desghelijcx ghehoort: t'Antwerpen is de Veertel Rogghe/ weghende ontrent hondert ende twintich ponden/ tot twintich/ tweeentwintich/ ende ettelicke tot vierentwintich guldens vercocht/ de drij guldens voor een Franſche Croone gherekent: Een Veertel Erweten ofte Erten/ derthien guldens/ de Tarwe hoogher nae advenant. Tot Bruſſel xxiiij. guldens den Sack Rogghe/ de Tarwe xxxij. ende xxxiij. guldens den Sack: Tot Brugghe ſeven Ponden Vlaems het Hoet/ twelck in ghewichte is ontrent tweehondert ende tſeſtich ponden/ van ſeſthien oncen t'pont.

Prijs vant Coorn in de Dierten.

Deſe prijſen beliepen het Laſt Rogge tot acht hondert guldens/ twelck verre te boven gaet de dierte des Coorns/ Anno 1548. alſmen tot Amſterdam betaelde achtentſeſtich goude guldens/ die nu mochten hondert ende drijentſeſtich guldens bedraghen/ doen ſeer diere gherekent. Het vleeſch is oock ſeer diere gheweeſt/ als Hamelen vleeſch neghen ſtuyvers/ Oſſen vleeſch vijf ſtuyvers/ Verckens vleeſch ſes ſtuyvers/ de Boter acht ſtuyvers ende meer.

Deſe dierte is int naeſte Jaer ſeer ghebetert/ mits dat het Lant redelick om t'profijt ghebout werde/ ende dat het van volcke vermindert was/ ſo datmen t'Antwerpen int naeſtvolghende Jaer cochte een Veertel Rogghe om een gulden/ oft luttel meer: Maer t'ſelve is noch verre vande goede lijftocht die daer was in de Nederlanden/ Anno 1548. Daermen doen cochte voor achtentſeſtich goude guldens/ een laſt Rogghe/ die twee jaren te vooren Anno 1546. coſte hondert ende drientſeſtich guldens: Jae men cocht in den Jare van 1548. voor de achtentſeſtich goude guldens/ ofte hondert ende tſeſtich guldens Brabants/ een laſt Tarwe/ een laſt Rogghe/ een laſt Garſte/ een laſt Haver/ ende een Vierendeel Boter/ een Schip-pont Speck van drijhondert ponden/ eenhondert Hant-keeſen/ een Wambays/ een paer Schoenen/ een Bonette/ een Teſſche/ een vet Schaep/ een vat Jopen Biers/ een vat Roſticker Bier/ ende noch ſes ſtuyvers tot Wijncoop. Dit zy ter ghedachteniſſe/ op dat wy ſien wat den toorn Gods ende oock ſijn ghebenedijdinghe doen can.

Ter contrarien in de gheunieerde Nederlanden van Hollant/ Zeelant/ ende andere Provintien/ is den prijs van coorn meeſt altijt in eenen ſtant ghebleven/ mits dat ſy de Zee open hadden/ haer meeſt by de Zee generende/ als by de Viſſcherye/

ſcherpe/ Schipvaert ende Coophandel/ het welcke ſulcke menichte van volck van d'ander Landen daer ghetrocken heeft / dat desghelijcx noyt ſo vele aldaer gheſien en was / ſoo datmen in alle Steden gheen wooninghe om ghelt conde becomen/ maer hebben alle haer Steden moeten vermeerderen ende grooter maken / ende het Landt betimmeren / in voeghen dat de oorloghe ghestreckt heeft tot een groote benedictie der Inwoonders: ende hoe ſeer ſy vermenichfuldichden/ ſo werden ſy nochtans alomme rijck/ niet tegenſtaende de groote Schattinghen/ Impoſten/ Accijſen/ Convoy-gelden/ Licenten/ ende dagelickſche nieuwe belaſtinghen / daer mede ſy moeſten becoſtighen/ doorgaens boven de hondert Schepen van oorloghen van alle ſoorten/ ende neſſens dien onderhouden ontrent de twintich duyſent Voetvolcx / ende twee duyſent Paerden al wel betaelt: behalven alle andere toevallende oncoſten/ ende dat ſy noch op ſommigẽ jaren een hoop volcx vergaderden om te Velde te trecken / om offenſive oorlogẽ te voeren. Dit ſullen de Leſers ende Naecomers ghelooven / als ſy ſullen ſien de fortificatien vande Steden in de voorſchreven Provintien / de coſtelicke ende magnifique ghebouwen/ dẽ Havenen / de nieuwe vergrootingen ende verbeteringhen vandẽ voorſchreven Steden: Ick laet ſtaen haer menichte van groot Geſchut/ Ammunitien ende menichte van Schepen/ noyt te vooren gheſiẽ / ende al ghebout ende becoſticht gheduerende de oorloghe/ ende noch veel nieuwe Landen bedijckt.

Welſtant ẽ rijckdom der geunieerder Landen met tegenſtaende de ſwaere oorloghen.

Ende tot confirmatie van het ghene dat wy gheſeyt hebben/ vande groote neeringhe der gheunieerde Nederlanden/ is memorabel ende noterens weert/ dat dit Jaer inde Maent van April/ uyt de Landen afghevaren zijn uyt het Vlie/ vijfhondert ende tachtich/ ofte vijfhondert ende negentich Schepen/ ende uyt den Briele ende Zeelant wel tweehondert / al Ooſtwaerts / tſamen wel acht hondert/ een notabel menichte/ meeſt al groote Schepen ende middelbare. Den Coninck van Denemercken heeftſe in de Sonte eensdeels ghearreſteert / ende in de dertich duyſent Daelders afghedwonghen/ voor de ſchade van een goude Ketene/ onghemack ende overlaſt / die ſijnen Gheſante Rantzou pretendeerde hem afghenomen ende aenghedaen te zijn/ by de Soldaten der voorſchreven Provintien/ in Brabant op den wegh van Bruſſel/ als wy naemaels ſullen verhalen.

Acht hõdert schepẽ ſeylen uytde gheunieerde Nederlandẽ in een Maent April.

By deſe occaſie dat wy van de Schipvaert vande Nederlanden ſpreken / ſo ſullen wy alhier verhalen hoe dat in Enghelant Sire Franſoys Draeck Ridder/ die eertijts des Weerelts Cloot omgheſeylt hadde/ alſo wy vooren verhaelt hebben/ nu twee notabele voyagien ghedaen heeft/ om den Coninck van Spaengien afbreuck te doen. De eene reyſe was Anno M. D. Lxxxv. nae de Indien van America, om hem ſijnen grooten ſchat af te ſetten / die hy van daer Jaerlijcx krijcht. Hy ſeylde uyt Enghelant den xxij. September/ Anno M. D. Lxxxv. met ontrent twintich Schepen ende ander Jachten / met dryentwintich hondert Mannen/ meeſtendeel Krijchſvolck/ beleyt onder den Heer Chriſtoffel Carley / ſijn Luytenant Generael/ ende ſeylde nae de Eylanden van Bayona , ſoo langhs de Cuſten van Spaengien nae de Canarien toe / meynende het rijcke Eylant van Palma te overweldighen: maer ſy vonden het incomen ende de Zee ſo rouwe/ dat ſy voorts voeren nae de Eylanden van Capo Verde , daer ſy haer Krijchſvolck landen int Eylandt van Sanct Diago, in November / ende namen de Stadt in/ daer het volck al uyt ghevlucht was/ ende op t'gheberchte logeerden: daeromme ſy veerthien daghen lanck aldaer bleven/ vindende gherief van Olye/ Wijn / Meel ende Vruchten/ ende daer naer t'ſelve van als gheplondert hebbende / om dat het Volck haer huyſen niet quamen rantſoenen / hebben verbrant al wat ſy vonden.

Sire Franſoys Draeck voyagie/ nae des Coninckx van Spaengiẽ Indien/ Anno 1585.

Van daer ſeylden ſy in achthien daghen na het Eylant van Hiſpaniola ofte S. Domingo gheheten/ binnen welcken tijdt daer begonde een heete peſtilentiale Cortſe onder haer volck te comen/ daer terſtont veel af ſtorven. Niet verre vande Stadt S. Domingo, landen ſy by nachte int Eylant haer Krijchſvolck/ ende beſprongen de ſtadt vande Lantzijde/ eñ quamen daer met gewelt in/ het meeſte Volck ende rijckdom oock al ghevlucht zijnde/ ende de reſte oock vluchtende: Sy vonden een ſchoone groote Stadt/ fraey ende wel gebout van Kercken / fraeye rechte breede Straten/ ſchoone hooghe Huyſen van ſteen/ met fraeye Poorten/ Bolwercken ende Havenen ſeer verciert. Hier bleven ſy een Maent: Ende om dat het volck uyt t'gheberchte niet wilde comen haer Huyſen rantſoenen / ſo deden ſy die daghelicx afbreken ende branden: ten leſten vercregen ſy noch voor de reſte xxv. duyſent Ducaten.

Draeck wint die Steden van S. Domingo ende Cartagena.

Van daer voeren ſy over nae het vaſte Lant van America, nae de Stadt Cartagena, alwaer ſy teghenweer vonden / mits dat ſy van haer comſte geadviſeert waren/ ende dat ſy de Vrouwen/ Kinderen/ Slaven eñ het coſtelickſte goet al ghevlucht hadden/ nochtans wonnen ſy de ſtadt/ hoe wel niet ſonder bloetſtortinghe ende verlies/ ende bleven daer ſes Weken / ende om de Huyſen niet te branden ende breken / deden ſy de Borgerye hondert ende thien duyſent Ducaten betalen/ nemende alomme mede het Gheſchut.

Van daer was haer voornemen te ſeylen nae Nombre de Dios, ende over Lant te trecken nae Panama, een Haven op de Zuyt Zee / alwaer ſConincx gout ende ſilver van Peru comt/ dat ſy meynden daer ontrent te vinden: maer door dien dat het volck door de voorſchreven heete Cortſe wel een derdendeel gheſtorven was/ ſo reſolveerden ſy weder nae Engelant te keeren/ ende by den weghe te nemen wat ſy ſouden vinden: ende voeren alſoo in April nae Cabo S. Anthonio, aent Weſteynde van Cuba: Van daer niet connende aent ander eynde vant Eylant de Hauana comen/ ſoo ſeylden ſy in Mey nae de Cuſten van Florida, alwaer ſy een ſtadt genaemt Sant Auguſtijn vonden / met een Fort met hondert ende vijftich Spaengiaerden in Garniſoene. Sy namen ende verbranden het Slot / ende ſeylden van daer nae Virginia, daer een deel Engelſche nu een tijt lanck ghewoont hadden : maer alſo ſy van haer vrienden verlaten / ende ghebreck van alle nootdruft hadden: ſoo verdeylden ſy die in haer Schepen/ ende keerden daer mede nae Engelant/ den ſeſten Auguſti / Anno M. D. Lxxxvj. van daer brenghende ontrent twee hondert ende veertich ſtucken grof gheſchut/ al Metael / behalven dertich oft veertich ſtucken Yſer.

Draeck comt t'huys den ſeſten Auguſti 1586.

De andere voyagie van Draeck was in dit Jaer M. D. Lxxxvij. ſeylende met een deel Coninckliicke Schepen/ nae de Cuſten van Spaengien / om den Coninck aldaer te ontrieven ofte ontſetten van ſijn ghereetſchappe / diemen ſeyde dat hy maeckte om met een groote Armade nae Enghelant ende Nederlant te comen/ ende ſeylde in April nae de Haven van Cales in Andoloſien/ alwaer ſes Galeyen hem wilden het incomen beletten / maer hy dreeſſe onder haer Fortreſſen/ ende alſoo nam hy daer veel Schepen/ groot ende cleyne/ ghelaten ende onghelaten / die hy al verbrande

Draeck doet de voyagie/ verbrandende tot Cales over hondert Schepen/ meeſt met proviſie van de Armade hebbende/ in April 1587.

brande/zijnde boven de hondert ſeylen/ daer onder een Galioen was vanden Marquis de Sante Cruce. groot xiiij. hondert vaten/meeſt gheladen zijnde met reepen/riemen voor Galeyen eñ Schepen/pijpſtaven/oft hout om vaten te maken/met timmerhout ende ander gereetſchappe voor ſConincx Armade/veel met Wijnen/Olye/Taruwe/Vijgen/Rozijnen eñ Victalie/ behalven een groote menichte die het ontvluchte/eñ andere die haer aen Lant onder de Fortreſſen ſalveerden/ eñ een groot Schip van Raguſa meeſt gheladen/ groot zijnde duyſent vaten / hebbende dertich metalen ſtucken geſchuts op/ werde daer geſoncken/ met meer andere ſchaden die den Spaenſchen aldaer aengedaē worde: Waer over eenē grooten allarm alomme int Lant aldaer quam/ende groote ſchade in haer Viſſchers netten. Alſo vertrock hy wederomme/ ende ſeylde voorby Caſtales in Portugael / ende vont daer den Marquis de Sante Cruce met ſijn Galeyen / die niet en ſochte dan hem te ſalveren / ſonder eenigerhande tegenweer te toonen:ende ſo quam hy met ſijnen buet thuys.

Candiſch Engels Edelmã/vaert rontomme des weerelts cloot/ Anno 1586. den 31. Julij/ uytvarende: ende keerde weder den ix. September/ Anno 1588.

Een ander Enghels Edelman Thomas Candiſch ghenoemt / was in deſen tijt des weerelts Cloot rontomme ſeylende / Hy ſeylde uyt Plimmouth den xxj. Julij int voorgaēde Jaer M.D. Lxxxvj. met een Schip genoemt de Deſire, dat is/de begeerte/groot hondert ende xx. vaten/ met noch twee ander/d'een helft cleynder/hebbende in als op hondert ende dryentwintich mannen: Sijnen Luytenant was Meeſter Brewer. Aldus den xxj. Julij uytghetrocken zijnde/ſoo ſeylden ſy inde volgende maent Januarij door de ſtrate van Magallan, aldaer ſy vingen eenen Spaengiaert Fernando/die hem verhaelde dat vande vier hondert Spaengiaerden die daer geſonden waren/ nu maer xxiij. over ghebleven / ende de reſte van honger ende armoede geſtorven waren/ende van den volcke aldaer vernielt. Deſe dryentwintich waren uyt noot getrocken nae Rio de Plata. Candiſch quam ter plaetſen daer deſe Spaengiaerden een Coninckliicke ſtadt/ Philip-ſtadt ghenoemt/ gebout hadden met vier Bolwercken/op elck een ſtuck metalen gheſchuts geſtelt/ende een Kercke. Deſe Statt was gebout om die ſtrate van Magellan te bewaren / dat daer niemant door varen ſoude inde Zee Del Zur. Sy was ghebout op de beſte gelegēſte plaetſe van alle de Strate/op Lij. graden/ gelegen by een Boſch ende verſch water: maer wat ſy daer ſaeydē ofte plantē/dat en wilde daer niet wel groeyen/oft door haer onachtſaemheyt niet proſperen. Van daer voer Candiſch opwaerts nae de Cuſten van Chili, Peru, Nova Spania ende Nova Gallicia, ende quamen by de Capo van California, ligghende op xxiij. graden ende twee derdendeelē/ alwaer ſy ontmoeten een ſchip des Conincx van Spaengien / groot wel ſeven hondert/ vaten zijnde den Admirael van de Zee/ gheheeten Sint Anna, ſeylende van Nanilla nae Nova Spania, inde Haven van Mexico, twelck ſy nae eenige wederſtant dwongen/ende ſy voerden dat den ſeſten November/Anno M.D. Lxxxvij. in een Haven Porto Siquura, alwaer ſy in vonden hondert ende tneghentich perſoonen/die ſy aen Lant ſtelden met eenige victalie eñ gereetſchappe/ om een Bercke te mogen timmeren. Hy nam daer uyt vijf Jongers ende eenighe Pyloten/ die hy in Engelant brochte. T'ſchip hadde gheladen hondert ende xxij. duyſent Pezos ofte Realen van achten weerde in louter gout/de reſte waren ſijde Satijnen/Damaſten/ Muſke ende andere coſtelicke waren/ oock veel ſeer delicate victalie/ conſerveren/ende veel ſoorten van alderhande goeden Wijn. Van deſe goederen layde Candiſch beyde ſijn Schepen vol vant beſte. De reſte noch wel vijf hondert vaten ladinghe / verbranden ſy met het Schip/ende voeren ſoo nae huyſwaerts: Maer alſo ſy wat twiſtich om den buet gheweeſt waren / liet Candiſch ſijnen Luytenant Brewer achter inde Haven / meynende dat hy hem ſoude volghen/maer hy is noyt ſints vernomen. Alſoo ſeylde hy door de Eylanden Ladronos, ende ſoo door de Eylandē vande Philippinas daer het Eylant Manilla in leyt/ alwaer ontrent vier ofte vijf hondert Spaengiaerden woonen / die traffiqueren op China ende ander plaetſen/ende ſo op Acapulca in Nova Spania, oock mette Sangnelos, een conſtich/rijck eñ vernuſtich volc. Candiſch quam int Eylant van Capul, daer hy groote vrientſchappe maeckte/ eñ quamen ſo tot Iava Mayor, daer hy oock kenniſſe van nam. Van daer ſeylde hy nae Cabo de Bone Eſperance, dat hy ſeyt maer ontrent duyſent achthondert ende tſeſtich mijlen verre van Iava te weſen / ende ſeylde dat in min dan neghen weken/ende ſaghen de Cabo den xvij. Mey: Van waer ſy ſeylden ende vielen int geſichte vant Eylant Sint Helena, den ix. Junij. Hy vont dat Eylant/ende beſchrijft dat genoech ghelijckformich/ als Jan Huygens van Linſchoten dat in ſijn Itinerarium beſchrijft. Van daer vertrock hy den xx. Junij / ende arriveerden den ix. Septembris/Anno 1588. tot Plimmouth/ daer ſy nu twee jaren ende vijftich dagen geleden/ uytgeſeylt waren/hebbende in die reyſe wel meer dan twintich ſchepen / die veel ſeer coſtelick waren/ verbrant ende vernielt/ ende groote wreetheyt alomme getoont / alſo het te leſen is by de beſchrijvinge van die reyſe in Druck uytgegeven. Deſen Edelman Candiſch aldus rijck thuys ghecomen zijnde / becleede eenige van ſijn Seylen met ſijde Damaſt/ende quam alſo voorby der Coninginne Hof ghevaren/ de Reviere van Londen op. Dit goet geluck dede hem nae eenige jaren wederom ſulcken reyſe voornemen: maer alſo hem op den wegh ongeluck ontmoetede/ ſo keerde hy wederomme/ende ſterf op de Zee miſmoedich/ ſijn gheluck te vele toeſchrijvende.

Sluys by Parma belegert/ den vij. Junij.

Als in Nederlant den dieren tijt byrans gepaſſeert was / ende apparent dat het Cooren inde Schueren wel ſoude in comen / ſoo heeft Parma ſijn Krijchſvolck van alle Provintien op ontboden/ in Italien doende veel nieu volck opnemen/ onder den Marquis del Guaſto / Camillo Capiznira / Carlo Spinelli / Alexandro de Monte ende andere/ hem gelatende al of hy in Hollant in de Veluwe wilde trecken: eenighe hadden van Mey af ontrent Brugghe gelegen / ende waren allenſkens vermeerdert/ ende ſchenen daer maer te ligghen om de courſſen van die van Ooſtende ende Sluys te beletten. Als nu ſijn volck van alle canten vergadert was / is hy den vij. Junij uyt Bruſſel getrocken met neghen benden Peerden/ ende den naeſten dage tot Brugge ghecomen/ die den geweldighen hoop van alle canten volchden om de ſtadt vander Sluys te belegeren.

Deſe gereetſchappe van Parma eñ ſijn comſte hadde die van Ooſtende ende Sluys beweecht na Zeelant ende Hollant te ſchrijven / om van alle nootdruft tot wederſtant des vyants dienende/ verſocht te worden: Selve den Gouverneur van Sluys Joncker Aernolt van Groenevelt/ſchreef aen Ruſſel den Gouverneur van Vliſſingen/ van den ix. Junij / datter in Sluys nae ſcherp onderſoeck maer Cooren was voor weynighe daghen. Hier door Ruſſel beweecht zijnde/ ſchreef aen die van Bergen op Zoom / eñ aen Prince Mauritz van Orangien om volck/Cooren ende nootelicke Amonitie. Noch ſont hy aende Staten van Zeelant ſijnen Secretaris Pieter van Heyle die daer omme uyt Sluys gecomē was/ maer aldaer die voor-

Voorraet eñ Proviſie na Sluys gheſonden/ den x. Junij.

voorſchreven behoeſten niet ſo ghereet vindende/ mits die van Zeelant t'perijckel ſo groot niet en achtẽ/ ſo belaſte den voorſz. Gouverneur de Magiſtraet van Vliſſinghen/ Cooren te ſoecken/ die ten ſelven daghe een Schip met Cooren inde Haven vindende/ deden dat terſtont nae der Sluys voeren: eñ voechde tot dry Vaendelen/ van Berghen ende elders in Zeelant aengecomen/ noch t'vierde van de ſijnen by/ wel vol van volcke/ ſoo dat ſy t'ſamen acht hondert mannen maeckten.

Wt Engelant waren oock den Ridder Rogier Williams/ ende andere Edelen aenghecomen/ op de mare van Parmas gereetſchappe/ denckende datter mochte op Ooſtende gheneynt zijn / daer de Coninginne de ſorghe van ghenomen hadde. Maer verſtaende dat den aenſlach op Sluys was/ zijn mette voorſchreven acht hondert mannen den xij. Junij op Sluys ghevaren/ met eenige Schepen met verſcheyden Amonitie gheladen/ daer ſy alle wel in quamen/ niet ſonder perijckel van des vyants gheſchut. Deſe alle wel ingecomen zijnde/ ende tſamen met het oude Garniſoen / makende ſeſthienhondert mannen/ ſo ſchreef den Gouverneur Groenevelt om meer Coorens / Buſcruyt/ eñ Amonitie: maer Parma hadde terſtont de Haven alſo beſet/ dat vande Schepen eenige die met het Cooren ende volck ingevaren waren/ int uytcomen genomen werden/ ſo datter niet meer moghelick was met Schepen daer in te comen.

Vromicheyt des Garniſoens in Sluys/ in Junio.

Parma ſloech ſijnen Legher in Caſſant / een Eylant voor de ſtadt/ maer den meeſten hoop tot Breſque/ eñ nam de Blanckenberſche Schanſſe in/ om van die van Ooſtende bevrijt te weſen/ daer nae toonde hy al ſijn gewelt op de Schanſſe over de Haven/ die lange wel beweert wert: Die van binnen deden veel uytvallen / waer door ſy veel afbreucx ende oock ſchade hare vyanden aen deden. In deſe ſeyten verworven groote eere onder de Nederlanders / den Luytenant Nicolaes Meetkercke / met ſijn jonckſten Broeder Adolf/ Carel Herogiere / Niclaes Maude Capiteynen/ ende meer andere: onder d'Engelſchen Franſoys Vere/ Rogier Williams/ Thamas Baſkerfielde Ridder/ de Colonel Huntley ende anderen.

Mauritz eñ Hohenlo doen courſen in Brabant.

Den Prince Mauritz van Orangien/ doen ter tijt het Overſte gebiet van den Staten hebbende/ als hy gehoort hadde vant belegh van Sluys/ is ſterc in Brabant gevallen/ eñ metten Grave van Hohenlo plonderde eñ verbrande hy xxij. Dorpẽ/ ende twee Stedekens/ eñ beraetſlaechde hem om ſHertogenbos te beleggen/ met behulp van hooge vloedẽ ende dierte des Coorens/ alſo de Steden noch niet verſien en waren / eñ dochte daer mede Parma vander Sluys te trecken: Maer Parma ſterck genoech van volcke zijnde/ ſont in Brabant Haultepenne/ den ſone van Barlaymont/ met xlij. Vaendelen knechten/ eñ xxv. benden Peerden/ die haer legerden tot Boxſtel by ſHertoghenbos.

Leyceſter comt weder in Nederlãt den vj. Junij

Hierentuſſchen de Grave van Leyceſter / ſijne Coninginne tot alles goets geperſuadeert zijnde/ eñ wiens wedercomſte bydẽ Statẽ ſeer was verſocht / achtende dat int ontſet van Sluys groote eere te behalen was/ is met alle ſpoet den vj. Junij tot Vliſſingen met groote vreucht aenghecomen/ mede brengende veel Engelſch nieu krijchſvolck/ beneerſtigende alles wat mochte dienen tot ontſet van Sluys.

Haultepenne verſlagen by Crevecuer/ den xiij. Julij.

Prince Mauritz Leyceſters comſte verſtaen hebbende/ is met Schenck ende Norrits/ die naer Engelant was treckende/ by hem in Zeelant gecomen met eenich Krijchſvolck/ latende de Grave van Hohenlo met dry duyſent mannen op de Hemertſche Weert (Frontieren van Hollant) tegens den Vyant/ meynẽde datter meer volcx uyt Gelderlant eñ Vrieſlant/ alſo geordonneert was/ hem ſoude toecomen/ twelck niet geſchiede: nochtans nam Hohenlo de Schanſſe van Engelen in met gewelt: Eñ als Haultepenne die ongeluckelick wilde help doen/ is ſijn Peerdevolck van Hohenlo verſlagen/ eñ hy ſelve dootlic gequetſt/ waer van hy den xiij. July ſterf binnen ſHartogenbos/ waerom de voorſchreven Schanſſe Crevecuer/ dat is/ Hertenleet/ oft Hartbreer genoemt wert.

Gelre wert van Paton Parma gelevert/ in Januario.

Den ſelven Haultepenne hadde inde voorgaende maent van Januario/ de ſtadt van Gelre voor Parma inghenomen/ die hem gelevert was van den Gouverneur Paton een Schot/ twelc aldus toeginck: Deſe Paton was belaſt mette bewaringe vande Stadt in abſentie van Schenc/ ende alſo Leyceſter op hem gheſtoort was / ende ghedreycht hadde te willen Stuaert in ſijn plaetſe ſtellen/ ſo heeft den voorſchreven Paton om hem te wreken/ met Haultepenne gehandelt/ om hem de ſtadt te leveren/ dies hy ſijn volc wapende/ ſegghende dat hem ſulcx vanden Overſten Schenck belaſt was/ die den naeſten nacht daer comen ſoude met ſijn Peerdevolc/ tot eenen aenſlach/ twelck lichtelick te ghelooft worde/ om dat hy ghewoon was het Garniſoen alſo ſubijtelic hen veel te ghebruycken. Als nu het Garniſoen ſnachts Schenc verwachte/ ſo heeft Paton Haultepenne in ſijn plaetſe met alle ſijn volck ingebracht: de Borgers dat te ſpade gewaer gheworden zijnde/ hebben te vergeefs wederſtant ghedaen/ vele vluchten opt ſlot/ die nae met rantſoen daer van quamen. Hier verloor Schenck veel ſchoone Peerden/ Wapenen ende ander coſtelick Huyſraet.

Parmas groot gewelt op Sluys met ſchieten den xxv. July.

Parma van meyninge zijnde de ſtadt vander Sluys te vermeeſteren/ heeft eerſt met veel moeyte de Voorſchanſſe gewonnen/ eñ de ſtadt beſchoten gedurichlick met xxx. Canons/ ende acht Colubrinen/ in als wel xvij. duyſent eñ vierhondert ſchoten geſchoten/ ſelve op S. Jacobs dach/ van ſmorgens te dry uren/ tot ſavonts te vijf uren/ alleen wel 4000. ſchoten. Parma ſelve bekende dat hy noyt plaetſe alſoo beſchoten hadde op eenen dach/ gemaect hebbende een Breſſe wel van twee hondert eñ vijftich paſſen/ dede hy daer ſevenmael op ſtormen/ maer ſy werden vromelic afgeweert: Op eenen dach werter oock inde Mijnẽ onder de aerde gevochtẽ wel vijf uren lanc/ in welcke ſtormen werden ghequetſt den Marquis van Renty/ Lamotte/ mede den Grave Octavio van Manſvelt / den Borgoenſchen Colonel Strepeny met veel ander Capiteynen/ eñ ontrent ſevenhondert ſoldaten bleven daer verſlagen/ eñ wel ſo vele ghequetſt/ oock niet ſonder ſchade van die van binnen: Parma hadde daerentuſſchẽ ſijn begravinge ſeer diep inde ſtadtswallẽ gebracht/ ſo dat ſy dagelicx hant te hant vochten/ eñ die van binnen gedwongen waren xviij. dagen eñ nachten lanc gedurige wachte te houden/ eñ op de Wallen te ſlapen ende eten: Boven-dien moeſten ſy daer tegen mijneren/ eñ inde Mijnen oock daghelicx vechten/ vreeſende van onder eñ binnen door de vaulten eñ kelders beſprongen te worden/ dier vele zijn/ mits aldaer hier voormaels plach gehouden te worden den ſtapel oſte ſtapelinghe vande Wijnen die uyt Vranckrijck quamen. Door deſe dagelijckſche teghenweer zijn die xvj. hondert mannen van binnen/ op vij. hondert ghecomen.

Als ſy nu ſeven weken belegert hadden gheweeſt/ heeft Leyceſter ghetracht die te ontſetten/ zijnde tot dien eynde by Prince Mauritz als Admirael Generael der Landen ende Juſtinus van Naſſou ſijnen Luytenant/ in Zeelant eenen goeden hoop Schepen/ Schipvolc ende gereetſchappe beſorcht/ ende zijn alſo den xxix. Julij met xxv. Vaendelen Voetvolcx/ ende ſes Benden Peerden na Ooſtende geſeylt/ alwaer hem uyt Enghelant

quamen

Leyceſter poocht Sluis te ontſetten te vergeefs/ den iiij. Auguſti.

quamen beſoecken den Admirael van Engelant/ den Grave van Comberlant / met veel Schepen ende Edeldoms. Leyceſters voornemen was de Haven van Sluys te beſpringhen / ende eenighe Schepen daer binnen te ſenden met volck ende Amonitie/ eñ die te leggen op een ſeker plaetſe onder t'Caſteel / daermen ſeyde een diepte uytgheſchuert te weſen/ binnen de twee laetſte jaren/ alwaer de ſchepen vry mochten liggen. Maer veel Schips Capiteynen/ ervaren Pyloten eñ Schipvolck/ meeſt Zeelanders/ waren van gevoelen dat daer ſulcke diepte niet en was / ende dattet daeromme te vergeefs ſoude zijn ſulcx te beſtaen/ ende twolc te avontueren. Als hier door eenigen twiſt was gereſen/ alſo elck ſijn opinie wilde drijven/ ſo heeft Leyceſter / ſiende dat hy te Water niet en conde uytrechten/ alle ſijn volck te Ooſtende ghelant/ ſterck zijnde boven de vijf duyſent mannen/ hoe wel hy beclaechde dat de Staten hem niet meer volcx geſonden en hadden/ eñ heeft hem den derden Auguſtus te Velde begeven/ treckende op Blanckenberge/ twelck ſeer ſterck zijnde/ beſchutte den Legher van Parma. Leyceſter daer neder gheſlaghen weſende/ dede de ſterckte beſpringhen met twee Veltſtucken ende eenige Muſkettiers/ maer alſo die van binnen wel verſien waren/ ſoo deden ſy grooten tegenweer: Ooc ſo ontfinc Leyceſter tijdinghe/ dat Parma metten ghewelddigen Leger nae hem toequam ende op de beene was/ het welcke wel waer was/ maer ſelve heeft tſins den Grave van Arenberch/ inde Vredehandelinge tot Borborch den Engelſchen Gheſanten bekent/ dat Parma gereſolveert was op te breken/ ſo Leyceſter nae hem toeghecomen / ofte Blanckenberch ingenomen hadde/ want ſijnen Legher te onſterck van achteren was/ ende de ſprake ginc datter veel duyſenden uyt Engelant metten Admirael ghecomen waren / maer d'een was van d'ander bevreeſt/ want Leyceſter hem niet ſterck ghenoech kennende om den vyant aen te vallen/ ende de Blanckenberſche ſterckte achterlatende/ daer toe meer tijts ende ghereetſchappe vereyſcht worde/ trock weder te rugge nae Ooſtende/ niet ſonder ſchade/ alwaer hy verſtaen hebbende het overgeven van Sluys/ voer den vijfden Auguſti weder na Zeelant/ alle de ſchult leggende op t'gebreck van volcke ende gelde/ grootelicx beſchuldighende de Admiraliteyt van Zeelant ende haer Bevelhebbers / namelick den Equipagemeeſter Marten Drooge die hy den elfden Auguſtus tot Vliſſingen dede vangen/ hem beſchuldigende van quade Offitie ende adminiſtratie / maer nae ſes maenden ghevangeniſſe/ Leyceſter in Enghelant gekeert zijnde / heeft hy hem ſelven nae Lants Rechten verdedicht / eñ hem voor rechte na examinatie ontſchuldich vertoont / naedemael niemant hem Wettelick wiſte te beſchuldighen.

Sluys geeft hem over aen Parma/ den vierden Auguſti.

Parma ſiende Leyceſter te rugge treckẽ/ toonde weder ſijn ghewelt aen die van Sluys: waer door die van binnẽ ſiende datter geen hulpe voorhanden was/ noch tijdinghe van Leyceſter hoorende/ hoe wel den Capiteyn Hert ende Meeſter Berty/ twee oft drymael door de Haven over en weder geſwommen hadden / ſoo hebben ſy den moet verlooren/ te meer om datſe den vyant op haer Wallen ghelegert ſagen/ ende alle uren vreeſden van onder uyt de Kelders door de Mijnen overvallen te worden / oock dat van xx. ſtucken grof gheſchuts/ haer nu maer vier en reſteerden/ die den vyant al met ſijn geſchut ofte contrebaterie gebroken eñ onbruyckelicken ghemaect hadde/ oock ſo was haer geen Buſcruyt genoech tot eenen ſtorm overgheblеven / waer door ſy ſiende datſe geenen generalen ſtorm ſouden connen wederſtaen/ ſo hebben ſy eerlicke conditiẽ van overgeven/ die haer vanden vyant aenghebooden werden/ aenveert/ te weten met bagge ende bagagie/ en opgerechte vliegende Vaendelen/ ghewapent/ brandende Lonten/ ende Loot inden mont/ met Zeelantſche Schepen te mogen vertrecken/ alſo ſy deden den vierden Auguſti/ latẽde Parma de ſtadt/ ende daer uyt treckende met ontrent ſeven hondert man/ daer onder waren veel ghequetſte/ die ſeſthienhondert mannen ſterck geweeſt hadden. Alſo wert Sluys verlooren/ ende dat nae de opinie van verſtandige/ door de quade correſpondentie die daer was tuſſchen de Staten ende Landen met Leyceſter / ſy haer op hem ende hy hem op haer verlatende/ ſy vreeſende hem meer te ſtooren. De oorſake dat Parma ſo goede conditien toeliete / was de vreeſe die hy hadde vande comſte van Leyceſter/ ende de weerde ende vroomheyt vant Krijchſvolck datter binnen was/ want hem in handẽ gevallen waren brieven van die van binnen / van een ſwemmende Bode (die verdronck) gecregen / waer in ſy adviſeerden ſes dagen voort overgeven aen Leyceſter/ dat ſy alle geſwooren hadden/ ſoo ſy niet conden ontſet worden / ſoo ſouden ſy de Stadt niet dan op eerlicke conditien overgeven/ die weert waren hare manheyt ende vroomheyt/ oft ſy wilden alle vechtende ſterven / de Stadt ende Caſteel in brande ſteken/ ende ſo door de wateren Moraſſchen eñ verdroncken Landen ſien te ontcomen/ ſoo ſy beſt conden. Waeromme Parma ſiende dat ſy inde handelinge van overgeven/ noch alſo gereſolveert waren/ ende dattet hem noch meer volcx mochte coſten met brant eñ verderf der Stadt/ gaf hen haer begeerte/ opentlicx ſeggende int belegh dryenveertich Capiteynen/ eñ meer andere Bevelhebbers verlooren te hebben/ oock meer volcx dan hy verlooren hadde inde belegeringhe van Nuys/ Grave/ Berck/ ende Venlo alle tſamen.

Leyceſter trachte de Haven van Sluys te ſtoppen.

Nae het verlies van Sluys/ ſo was Leyceſter van advijſe om te ſtoppen den mont vands Haven/ maer die vande Admiraliteyt eñ andere/ waren van advijſe dat het te vergeefs eñ ondoenlick was/ dan by de Engelſchẽ ſcheent doenlick/ waer om hy ſuſpecterende de Zeelanders/ ſont in Hollant om quantiteyt van oude ſchepen te hebbẽ/ die hem geconſenteert werden / maer datt en is niet naer gevolcht: ter contrarie ſo is de havẽ ſints beter geworden/ eñ eenige zanden wech geſchuert.

Leyceſters authoriteyt comt door't verlies van Sluys in verachtinghe.

Deſe verlieſen hebben Leyceſters authoriteyt in groote verachtinge gebracht/ die ſijne welgunders nochtans ſochten meer te veſtighen / alle de ſchult op de Staten leggende/ al of ſy de authoriteyt hem opgedragẽ/ ſochten te benemen/ als ghy by het naevolgende ſult verſtaen. De Staten is oock in handen ghevallen eenen brief van Leyceſter/ geſchreven aen ſijnen Secretaris Junius/ met bevel om ſijn partye eñ welgunders te ſtercken: zijnde den voorſz. brief geſchreven by de eygen hant van M. Daniel Burchgrave / aenden Secretaris Junius/ de Sone van Doctor Jan Junius van date den thienden Junij uyt Engelant/ welcken brief alderhande achterdencken gemaect heeft/ eñ de Staten deden daer over den voorſz. Junius tot Leyden apprehenderen / examineren eñ afvragen/ wat hy metten Brief mocht uytgerecht hebben. Den brief luyde als volcht:

Leyceſters Brief aen Junius ontdeckt/ van date den thienden Junij.

HEer Junius / zijnde ghereſolveert cortelijck derwaerts over te keeren/ ſoo hebbe ick goet ghevonden / beneffens de brieven die ick ſchrijve aen diverſche/ van eender materie/ dat ghy trockt oft reyſde over de goede Steden aldaer/ confortérende ende verſekerende de gheaffectioneerde / u wel bekent zijnde vande goede intentie van hare Majeſteyt tot der Landen hulpe eñ goeden wille/ die ick hebbe om haer dienſt te doen: Eñ alſo den

Heere van Burckhorſt/ofte andere aldaer hadden willen perſuaderen dat hare Majeſteyt gheresolveert hadde vrede te maken met den Coninc van Spaengien / ende begeerde daer over t'conſent vande Landen/ ghy ſult haer vry uyt ſegghen/ dat den voorſeyden Heere gheen ſulcken laſt heeft ghehadt/ ende dat hare Majeſteyt in gheen handelinghe daer over gheweeſt is / maer alleenlick ghesocht te onderſoecken wat den Coninck ſoude willen den Landen aenbieden ofte geven/ter cauſe van eenighen vrede / waer op ſy bemerckende datter geenderhãde verſekeringe zy/vaert voorts met alles te doen dat ſy denckt te dienen tot beschuttinge der ſelver:alſt blijct by de Armade geſonden nae Spaengien/ onder de beleydinge van Draeck ende by mijn wederkeeren / met goet getal van volcke betaelt ende onderhouden by hare Majeſteyt boven het ordinare ſecours. Sult oock te kennen geven/aen die laſt over t'gemeynte hebben/ ende daer ghy ſulcx dienſtlick achtet/ dat ick derwaerts wederkeere/ met betrouwē dat ſy ſullen voortaen doen ceſſeren alle voorledē ſwaricheden/ ende my geven een behoorlicke authoriteyt/ noodich om te ghebruycken de Souverainiteyt der ſelviger Landen/ ſonder te hebben alle de oppoſitien eñ tegenmijneren der Staten als te vooren/ de welcke haer behoorden te contenteren/ te behouden ſulcx als ſy pretendeerdē te hebben onder de Gouverneurs van Keyſer Carel ende des Coninckx/ ſonder meer / ghedurende mijn Gouvernement / dewijle ick niet begeere te handelen ſaken van importantien / dan by advijſe vanden Raet van State / die behoorlick ghemaeckt ſal worden van Onderſaten des Lants : Sult oock aenſeggen/ dat ſulcx den wille is van hare Majeſteyt / volgende de inſtructie die haer belieft heeft my te gheven/by de welcke ſy my accordeert ende beveelt weder te keeren/ ſo ick niet conde verwerven vande Staten ſodanighe authoriteyt als behoorde/om niet te weſen alleen Gouverneur van ſchijne ende in ſchrifte / waer van ick begeere dat de goede verwittricht worden/ op dat ſy in tijde moghen opſicht nemen/ dat my niet toe en come tot haren achterdeele ende verderve / contrarie haren goeden wille ende meyninge. Hier mede hebben God in ſijn bewaringhe.

Geſchreven tot Groenewich deſen thiendē Junij/ Anno M.D.Lxxxvij. Onder ſtont geſchreven/ uwen vrient R. Leyceſter. Het opſchrift was/

Aen onſen lieven ende ghetrouwen/onſen
Secretaris Iunius, etc.

De Staten Generael dagelicx ghewaer wordende / door de onderhandelinge van Leyceſters createuren/oock by den voorſz. Brief ende ander inſtructien van Leyceſter/datter wat anders geſocht werde/ hebben van wegen de Ridderſchap/ Edelen eñ Steden van Hollant ende Weſtvrieſlant/ een Remonſtrantie aen Leyceſter doen preſenterē tot Dordrecht den 30. Auguſti/die te vooren wel ghemeynt was overgelevert te worden/ maer om ſekere oorſakē tot nu toe wtgeſtelt was.

Staten vertooch aen Leyceſter tot Dordrecht/ den xxx. Auguſti.

Vertoonende de Staten by de voorſchreven Remonſtrantie/uyt ſchuldighen plicht hoe dat ſy haer grootelicx verbonden hielden aen de Majeſteyt van Engelant/om haer voorderinge der Religie/ ende der Landen welſtant/haer believende daer toe te gebruycken den perſoon van ſijn Excellentie/ ſiende dat het haer niet belieft en hadde de Souverainiteyt aen te nemen/ dien ſy geerne alle reſpect eñ onderdanicheyt ſouden gedraghen hebben/als ſy den Keyſer Carel de vijfde/ ofte eenige Princen gedaen hadden. Maer aengeſien ſy by experientie bevonden/datter eenige ongeruſte Geeſten waren/ die arbeyden om tuſſchen de Staten der Landen/eñ ſijne Excel. miſverſtanden eñ oneenicheden te berockenen/ ende te trachten om confuſien inde authoriteyt der Staten ende ſijner Excelentie/als Gouverneur Generael reſpective competerende te maken.

By gebreke van Overheere ruſten de Souverainiteyt der Landen in handē vande Ridderſchap Edelen ende Steden.

So gaven ſy ſijne Excelentie te verſtaen (tot wechneminge des miſverſtants) dat ſy altijt verſtaen hadden eñ noch verſtonden/ dat by gebreke van een Prince der voorſchreven Landē/de Souverainiteyt der ſelver Landen aen haer Ridderſchap/Edelen ende Stedē weder keerde: Eñ over ſulcx zijn by de Staten (nae dat den Coninck van Spaengiē/ die hier voortijts haren natuerlicken Heere geweeſt is/ de Landen verlaten heeft) alle Acten van Souverainiteyt wettelicken gexerceert/ in ſulcker voeghen/ dat ſy in dier qualiteyt met diverſche Princen / namelick met hare Majeſteyt hadden getracteert/ ende ſijn Excelentie de authoriteyt van Gouverneur ende Capiteynſchap Generael hadden geconfereert / twelck ſy anderſins niet en vermochten.

Ende voorder om alle quade geaffectioneerde ende twiſtmakers den mont te ſtoppen/verclaerden ſy/dat de Staten niet by ſekere privee perſoonen/ maer by de Ridderſchap/Edelen eñ Steden gepreſenteert worden / ſulcx/ dat ſeer verdwaelt waren de gene die meenen dat de Staten uyt eenige privee perſoonen beſtaen/ende dat de faulte die ſy lieden op de ſelve pretendeerden / den Staten met rechte ſoude mogen ten laſte geleyt worden: Te meer / om dat de Staten altijt verſtaen hebben/dat in gevalle yemant op haer vergaderinge compareerde/ die hem in eenige ſakē mochte ontgaen hebben/ dat de ſelve behoorde exemplaerlick geſtraft te worden/ verſoeckende daeromme aen ſijn Excelentie/ſo hy eenige wiſte te noemē/ſo ſouden ſy tot ſtraffe der ſelver/ de hant aenhouden.

De Staten behouden de macht over de Gouverneurs Generael/ die Keyſer Carel behielt over ſyn Regenten.

Ende alſo by deſe ongeruſte Geeſten in diſpute wort geſtelt/ofte ſijne Excelentie ware gheconfereert gelijcke authoriteyt / als Keyſer Carel inde Landen gehadt heeft/oft alſulcke als de Gouverneurs vande Nederlanden (die by den ſelven gheſtelt zijn) is gegeven/etc. So begeerden ſy dat ſijne Excelentie verſtonde/dat al waert dat de Staten den Gouverneur/ Officiers ende Juſticiers van de Landen/ by tijden van Keyſer Carel de vijfde/ ofte voorgaende Princen/noyt by Eede verplicht ofte verbonden en waren gheweeſt aen den Gouverneur Generael der Nederlanden / ſoo hielden nochtans de Staten haer aen ſijn Excelentie inde Nederlanden weſende verbonden/om de ſelve int wettelick gebruyck van gheconfereerde authoriteyt te ghehoorſamen / niet meynende daer mede eenichſins te beſchadigen de Souverainiteyt die hen toequame/ maer dat die competeert eñ blijft aende Staten Generael / eñ de Staten der Provintien int particulier/ alſo die dede van oude tijden den Keyſer Carel de vijfde/die de Hertoginne Margarita/de Coninginne Maria/den Hertoch van Savoyen ende andere Gouverneurs Generael / geenſins de Souverainiteyten en heeft bevolen/ maer aen hem ſelven behouden / even alſo ware het oock nu met de Landen/uytghenomen t'ghene dat by het Tractaet / twelck met hare Majeſteyt ghemaeckt is/verandert ware.

Forme van deſpeſſchen.

Ende ſy verſtonden/dat ghelijck als alle ſaken by tijde van Keyſer Carel de vijfde/ ter diſpoſitie van den Gouverneur Generael der Nederlanden gheſtaen hebben/ alſo ſouden die oock nu ter diſpoſitie van ſijn Excelentie ende den Raet van State ſtaen/ volgende de Acte van delatie vant Gouvernement die ſijn Excelentie gedaen is/ behoudelickē dat in het doen van deſpeſſchen der ſelver/gevolcht ſal worden de inſtructiē die daer op gemaeckt/ende noch te maken zijn/ eñ dat tghene

dat

1587.

dat op den naem vanden Keyſer Carel plach gedecreteert te worden/ dat ſal nu worden gedecreteert eñ uytgegeven op den naem/ Zegel/ eñ Contrazegel/ ende Cachet vande Staten Generael/ in ghevalle ſulcke ſaken den Provintien int gemeyn aengaen: maer ſo die eenige Provintien int particulier betreffen/ ſo ſullen die gedaẽ worden op den naem ende Zeghel der ſelvigher Provintien.

Forme van den Eet des krijchſvolcx.

Dat mede alle Gouverneurs vande particuliere Provintien/ generael ende particulier/ Overſten ende ander Officiers ende volck van oorloghe/ ſullen by Eeds verplicht ende verbonden worden/ de vereenichde Landen int Generael/ ſijnder Excelentie als Gouverneur Generael der ſelviger/ ende den Provintien/ Steden ende Leden van dien daer inne ſy ſullen ghebruyckt worden/ int particulier ghehou ende ghetrou te weſen. Dat oock alle de ſelve uwe Excelentie als Gouverneur Generael/ ende den Overſten/ Ritmeeſteren/ Capiteynen/ Officiers ende Soldaten/ den Gouverneurs vande Provintien daer inne ſy ſullen ghebruyckt worden/ hare Luytenanten ende den Overſten Capiteynen ende Bevelhebberen die over henlieden gheſtelt/ ende noch te ſtellen ſouden weſen/ ghehouden ſullen zijn te ghehoorſamen.

Belanghende de abſolute macht die ſijne Excelentie int beleyt vander oorloghe beſloten heeft/ verſtaen de Staten de ſelfde te ſtreckẽ over al het volck van Oorloghe/ te Water ende te Lande/ ſo wel hare Majeſteyts ſecours/ als die in dienſte ende beſoldinghe vande Landen zijn/ commandement ende bevel te ghebruycken/ de ſelvighe tot krenckinghe van den vyant te imployeren/ ende daer over recht ende diſciplijne militaire te doen exerceren/ ſonder dat daer onder verſtaen can worden/ dat ſijn Excelentie meer Krijchſvolck ſoude doen lichten/ dan uyt het ſecours van hare Majeſteyt ende de contributien vande Landen (conform der Staten reſolutie) moghen worden betaelt.

Verſoecken dat alles beleydt werde by ordinare Officieren.

Sy verſochten voorts/ dat ſijn Excelentie beliefde de ſake vander oorloghe te Water/ te doen beleyden door den Admirael vander Zee/ ende het verleggen vande Garniſoenen/ door de Gouverneurs vande reſpective Provintien.

Ende om voortaen te beter eenicheyt/ correſpondentie ende confidentie tuſſchen de Staten eñ ſijne Excelentie te voeden ende onderhouden/ ſoo verſochten ſy reparatie van t'gene dat door eenige ongeruſte Geeſten/ die op den naem van ſijn Excelentie/ int voorleden Jaer int ſtellen van eenige Gouverneurs ofte Superintendenten vande ſteden ofte quartieren/ eñ int confereren van eenighe principale Offitien/ ſo vander Politie als Juſtitie/ teghens de Acte van delatie vant Gouvernement is ghedaen/ ende te doen effectueren t'ghene by de Staten int Generael ende particulier/ conform het Tractaet twelck met haer Majeſteyt ghemaeckt is/ ende de voorſchreven Acte die by de voorgaende Remonſtrantie aen ſijner Excelentie is verſocht: Ende begeerden ooc dat ſijne Excelentie beliefde tot dien eynde van hem te doen vertrecken/ ende gheen gheloove te gheven inde ſaken vande Landen/ ſo wel de perſoonen vande Landen als ander natien/ die oneenicheyt ende diffidentie tuſſchen de Staten ende ſijne Excelentie ſochten te maken/ ende conſequentelick de Landen in confuſie/ ende de eere ende reputatie van ſijn Excelentie in hazarde ſochten te ſtellen/ etc.

Antwoorde vã Leyceſter op de voorſz. Remonſtrantie den eerſten September.

Op deſe Remonſtrantie der Staten aen Leyceſter/ heeft hy den eerſten September in forme van Apoſtille/ op de canten gheantwoort/ op de eerſte ſes Artijckelen: Als dat hy noyt geen grooter authoriteyt verſocht ofte ghepretendeert en hadde/ dan de ſelvige die de Heeren Staten Generael hem opgedragen hadden by de voornoemde Acten/ ende was daer noch mede te vreden/ ſonder in eenige maniere te willen vercleynen de authoriteyt die de Heeren Staten toequame/ ofte oock en begeerde hy daer van niet te diſputeren/ maer verſochte oock dat hem ſijn authoriteyt volcomelick mochte behouden worden/ volgende de Tractaten ende poſſeſſie daer de Heeren Staten hem in gheſtelt hadden/ ſonder eenighe verminderinghe/ derogatie ofte reſtrictie. Oock datmen niet en ſoude veranderen inde Intitulatien/ ofte in die Zeghelen die hy ghewoon was te ghebruycken/ by deliberatie ende conſent expres van de Heeren Staten/ ende ſo die gebruyckt hadden de leſte voorgaende Predeceſſeurs ofte Voorſaten int Gouvernement Generael.

1587.

Nopende den Eedt/ en verſtont ſijn Excelentie niet dat het behoorlick ware/ datmen Eedt doen ſoude aen de Provintien ofte Steden haer Gouverneuren ofte haer Luytenanten int particulier/ om dat het een nieuwe ſake ware ende ſorgelick/ dat oock ſo veel Eeden ſouden confuſie ende verachtinge inbrenghen/ ende datmen daer inne behoorde te verſien/ volgende de xix. Artijckel vant Contract met hare Majeſteyt: Welverſtaende/ dat het Krijchſvolck comende in Garniſoene inde Steden/ ſullen ſweeren boven den Eedt die ſy ſijn Excelentie ende den Landen gedaen hebben/ dat ſy de Steden oft plaetſen wel bewarẽ ſullen voor de Staten ende Gouverneur Generael/ ende dat ſy niet voornemen en ſouden tot achterdeel vande ſelfde plaetſen: ſoo nochtans/ dat ſijn Excelentie vermach wech te nemen ende te veranderen de ſelfde Garniſoenen/ alſt hem ſal goetduncken.

In dẽ ander Artijckelen conſenteerde hy in generale Termen/ ſo die doenlick waren/ opſicht nemende op den tijt ende occaſien/ zijnde niet behoorlick dat by ghebreke van ſulcken ſake/ den dienſt vande ghemeyne ſaken/ ſoude verhindert worden. Op het leſte poinct verſochte hy ſpeciaelder declaratie.

Op deſe Apoſtille hebben de Staten van Hollant een naerder vertooch ende verclaringe overghegheven den xxiiij. October/ als hier nae ſal volghen.

Terwijle deſe ſaken aldus ſtonden/ tuſſchen de Landen ende haren Gouverneur den Grave van Leyceſter/ ende dat de verbitteringhe meer ende meer toenam/ waer door Leyceſter hem niet en heeft ghevoecht by de Staten/ maer hem onthouden tot Vliſſingen/ Dordrecht ende Utrecht/ ſo moeſte alles door tuſſchenſprekers ghehandelt worden/ die vele quade dienſten deden/ ende de meeſte oorſake van alle het quaet waren/ te meer door dien dat Leyceſter uyt onervarentheyt van Lantſaken/ lichtelick te vervoeren ende in miſverſtant te brenghen was. Daerenboven waſſer ooc grooten twiſt ende miſverſtant tuſſchen Leyceſter ende den Grave van Hohenlo ghereſen/ de welcke metter daet wilde voorſtaen de authoriteyt vande Staten ende Provintien/ daer over hy ſeyde dat Leyceſter te veel uſurpeerde/ ende dat hy als Stadthouder van Prince Mauritz by Eede verbonden ende verplicht was/ daer vooren toe te ſien.

De Staten ſoecken den Grave van Hohenlo met den Grave vã Leyceſter wederom te verſoenen.

Hier over ſochte den Raet van State (als middelaers) den voorſchreven Grave van Hohenlo/ een perſoonagie die grootelicx by het Krijchſvolc gheacht was/ eñ daer de Staten om ſijn menichvuldige cloecke ende neerſtige dienſten/ grootelicx in ghehouden waren/ metten Grave van Leyceſter te reconcilieren/ ende ſonden tot dien eynde den achtſten Auguſti de Heeren van Capelle/ van

Noortwijck/ den Raetſheere Cooper ende Camminga/ met Guilliam Bardeſius ende Jacob Valcke/ Raden ende Ghedeputeerden vanden Raedt van State/ aenden voorſchreven Grave van Hohenlo/ die doen ter tijdt tot Camp-Vere in Walcheren was/ hem te verſoecken dat hy comen wilde by den Grave van Leyceſter tot Middelborch/ om alle miſverſtant neder te legghen/ mits datter aende eenicheyt ſo veel ghelegen ware/ ende dat hy ſoude willen continueren in alle goede dienſten/ met dierghelijcke woorden meer. Waer op Hohenlo in effecte antwoorde/ hy waer een Duytſch vrij Grave/ gheen Vaſſael ofte eenichſins ſubject der Provintien/ ende daeromme gheenen dienſt ſchuldich/ die hy ſelve hadde geweygert den Aertſhertoch Matthias/ oock den Hertoch van Anjou van Brabant/ ende als noch en ware hy niet ghereſolveert hem eenichſins te begheven inden dienſt van ſijn Excelentie/ mits dat hy redenen hadde van hem niet te betrouwen/ ſoo wel om het different dat tuſſchen haer beyden was/ als om het crackeel van Eduart Norrits/ daer hy hem de ſchult van gave/ ten minſten hadde hy tſelfde toegeſtaen/ ende den ſelfden Eduart Norrits daer nae Ridder geſlaghen: Oock mits dat hy gheſocht hadde ſijn Garniſoenen/ die onder ſijn ghebiet waren/ buyten ſijne wete te veranderen: Ende oock hadde hy eenighe belofte ende toeſegginghe aen hem ghedaen/ die hy niet ghehouden en hadde.

Antwoorde des Grave vã Hohenlo.

Maer gebeden zijnde/ dat hy om ſ Lants welvaren wat toe wilde gheven/ ende dat d'een oft d'ander wijcken moeſte/ ende te willen ten minſten ſijn advijs gheven: Soo ſeyde Hohenlo voor advys/ dat de Landen haer geenſins behoorden te ſcheyden/ noch van hare Majeſteyt/ noch van ſijn Excelentie/ maer ſouden hem liever eerlicke Paſpoorte geven/ om nae ſijnder vrienden begeerte te vertrecken nae Duytſlant ofte Denemercken: houdende in gedachteniſſe ſijnen getrouwen dienſt ende des Krijchſvolcx/ onder den Prince Mauritz ende hem den Landen gedaen. Voorts dat hy wilde overſtellen de Steden ende plaetſen onder hem ſtaende/ inde handen vande Staten ende Prince Mauritz/ op conditie dat die voor al ghemainteneert ende geredintegreert ſouden werden/ in haer gherechticheden ende Previlegien/ ende die ſelve ghegouverneert/ als ſy waren ten tijde vanden Prince van Orangien ſaligher/ de welcke hy ſach miſhandelt by eenighe ſubtijle onderhandelinge/ door dien men cauſeerde ende toeliete by ghebreck van ſtraffe/ dat het populaſſe haer teghen de Staten haren Wettelicken Magiſtraet ſtelden/ (waer over hy eenige perſoonen met namen noemde) die ſochten de authoriteyt der Staten te verminderen/ de welcke moeſten ghecaſtijt weſen/ ende eenighe geheel uyt het Hof ghebannen.

Verſoeckt Staten ende der Gouverneurs particulier authoriteyt herſtelt.

Wanneer ſulcx geſchieden ſoude/ ende de Staten (de welcke hy geſworen hadde) in haren ſtaet gheſtelt ſouden zijn/ ſo ware hy niet alleene te vreden alle de plaetſen over te leveren/ maer oock hem te humilieren in alles tot ſijn Excelentie/ eñ hem alle eere ende onderdanicheyt betoonen/ ende principalick hare Majeſteyt/ haer biddende dat ſy hare Majeſteyt geen oorſake van alteratie ofte miſcontentement en wilden gheven.

Als Hohenlo gheantwoort wert/ dat hy dit ſelve ſijn Excelentie mondelick ſoude willen verclaren/ ende dat de Prince Mauritz/ daer hy Stadthouder van was/ alreede Eet van getrouheyt aen ſijn Excelentie ghedaen hadde/ ſoo antwoorde hy/ ende ſprack: Dat hy voor die reyſe anders niet en conde doen: Biddende dat ſy hem niet voorder wilden quellen/ eer dat de redintegratie der gherechticheden der Provintien ende Staten volcomen waren/ als vooren. Aengaende den Prince Mauritz/ die ware een Vaſſael ende ſubject/ maer hy een vrij ende Duytſch Grave/ hem conden men tot ſulcx niet dwinghen/ ſo hy't niet ſelve accordeerde ofte ſtipuleerde: nochtans wilde hy niet te min een gheaffectioneert vrient der landen blijven/ die hy nu xiiij. Jaer ghedient hadde/ ende daer hadde verteert boven ſijn tractement/ hondert ende vijftich duyſent Daelders/ totter landen ende hare Majeſteyts dienſte: Biddende over al hier van favorable rapoort te doen. Aldus nae meer ander woorden/ ende eerlicke proteſtatien/ zijn de Ghecommitteerde gheſcheyden. Ende dit gheſchiede den thienden Auguſti/ Anno M. D. Lxxxvij. ende alles dat daer paſſeerde wert opgeſchreven/ ende onderteeckent by den Secretaris Gilpijn/ ſo datter geen volcomen eynde en conde te weghe ghebrocht worden: maer de jalouſien groeyden daghelicx door quade overdragers/ alſo wy onder andere een miſverſtant van dien ſullen verhalen/ twelck groote opſprake veroorſaeckte.

Hohenlo in xiiij. Jaren dienſt/ boven gagie ſeyt verteert te hebben C. eñ L. duyſent Daelders.

Den xij. Octobris uyt Utrecht ſchreef ende adviſeerde Leyceſter den Rade van State/ dat hy hadde veel Crijchſvolck uyt Enghelant tot ontſet van Sluys mede ghebrocht/ twelck hy tot dien tijdt toe onderhouden hadde/ ſonder eenighen overlaſt der Landen/ ende ſoo hy ghereſolveert was metten eerſten dat weder nae Enghelant te ſenden/ ſo ware hy verſocht noch te vertoeven/ tot dat de Staten Generael reſolveerden over eenighe vordere contributien/ te meer om datmen des vyants belegh verwachte voor de ſtadt Berghen op Zoom. Eñ alſoo dat Crijchſvolck veel weken ghelegen hadden op de Schepen/ ſonder ververſchinghe/ ſo ware hy ghedwonghen die te leggen tot Maeſlant Sluys/ Delfshaven ende daer ontrent/ met ſulcken order ende betalinghe als hy haer ſtelde/ tot datter ordere mochte ghenomen worden/ wat volck de Landen ſouden moghen onderhouden: Selve ſchande rekenende/ datmen het Enghels Crijchſvolck datter boven het ordinaris ſecours der Majeſteyt ware/ ſoude ſoo afdancken. Hierentuſſchen was hy gheinformeert/ dat den Grave van Hohenlo den xxix. ende xxx. September vergadert hadde ontrent Willemſtadt een hoop Crijchſvolck/ met voornemen om met ghewelt op te lichten ſijn voorſchreven Oorlochſvolck van ontrent Delfshaven/ ende die te verjaghen/ als eenighe vande principaelſte van Delft hen hadden vermeten. Dit ſelfde hadde hy verſtaen/ niet uyt lichtveerdighe rapporten/ maer van ſo goeder zijden/ dat hy't moeſte gelooven: Waerom hy verſocht op het alderheſtichſte/ dat daer in verſien mochte werden/ ende dat hy dierghelijcke indigniteyt niet langher lijden en wilde/ dat alſo een yghelijck ſijn eyghen Crijchſvolck hadde/ ende dat Hohenlo alles dede nae ſijnen eyghen ſin. Waerom hy verſochte te weten oft ſy hem ſulcke authoriteyt ghegheven hadden oft niet: ende ſo ſy ſulcx niet toe en ſtonden/ dat ſy terſtont alle Colonellen/ Capiteynen/ Officieren eñ Crijchſvolc/ bevelen ſouden hem af te wijcken ende afſtant te doen van alle particuliere verbonteniſſe/ ende haer te houden by den Eet die ſy hem gedaen hadden/ op ſtraffe van meyneedicheyt by ghebreke van t'ſelfde: Oft ſo ſy de ghehoorſaemheyt langher uyt ſtelden/ ſo ſoude hy gedwongen weſen/ volghende de authoriteyt/ plaetſe ende ampt die hem toebehoorde/ daer inne te verſien. Daer van voorder proteſterende/ overmits hy ſaghe dat ſijn groote patientie nerghens toe ghedient en hadde/ dan om de booſen te ſtercken/ ende te vorderen haer liguen ofte verbonteniſſen om de

Groote confuſie door miſverſtant/ tuſſchen Leyceſter ende Hohenlo by twiſtmakers bygecomen/ in October.

Landen

1587.

Landen inde uyterſte ellenden te brenghen.

Daer nae claechde hy anderwerf den xij. September/ dat Hohenlo noch continuerde int ghene voorſchreven is/ ende Krijchſvolck ontboden hadde uyt Naerden ende Vianen/ oock Peerdevolck/ ende volck nae Lillo ghesonden hadde/ ende diergheliicke meer/ al uyt ſijn eygen authoriteyt.

Deſe clachten hebben groote confuſie ende beroerten ghecauſeert by den Raet van State/ ende Staten Generael/ſo dat het ſcheen als oft het tot voorder quaet ofte bloetſtorten/ ſoude willen ſtrecken hebben. Maer ten leſten als deſe perplexiteyt thien ofte twaelf daghen gheduert hadde/ nae volcomen informatie/ werter bevonden dat het maer twerck was van quade oorblaſers/ achterclappers ende twiſtmakers: Want als het den Prince Mauritz ghebraecht wert/ ende andere haer begonſten te bedencken/ ende die ſwaricheyt te overlegghen/ſo wert bevonden dat Hohenlo dat Krijchſvolck vergadert hadde te Willemſtadt/ om een goet exploit te doen op den Vyant/ ontrent Lillo by Antwerpen/ waer van Mauritz aen Leyceſter ſelve tot dien effecte gheſchreven hadde/daer Leyceſter den xvj. September op geantwoort/ ende den ſelven aenſlach goet ghevonden hadde/ hem bedanckende van ſijn neerſticheyt/ wenſchende alle goet ſucces. Maer den Grave van Hohenlo zijnde gheadviſeert van eenighe uyt Hollant/dat ſijn Excelentie van Leyceſter dat exploit hem mochte qualick af nemen/ ſo hadde hy dat naeghelaten te exploiteren/ ende dat volck weder in haer Garniſoenen geſonden/ eer hy conde gheadviſeert worden van Leyceſters voorſchreven conſent. Alſo datmen bevont dat alle miſverſtanden waren by gecomen door quade raporten/ achterdencken ende miſvertrouwen/ die begonnen waren voor het leſte vertreck van Leyceſter uyt de Landen/ende ſeer vermeerdert in ſijn afweſen/door de overvallende accidenten/ ende ſints ſijn wedercomſte ſeer toegenomen hadde/ter oorſake vande clachten die van wederzijden ghedaen waren: Ende overmits dat hy weynich onderhandelinghe ofte communicatie metten Staten ſints ghehouden heeft/ ſo is daer groote verhinderinghe inden voortganck vande ſaecken vanden Landen ghevolcht/ door gebreck van goede correſpondentie.

Dit alles met meer andere queſtien meer/heeft den Grave van Hohenlo in een Apologie ofte verantwoordinghe in drucke uytghegheven/ teghen t'ghene dat Leyceſter in ſijn verclaringhe vanden ſevenden Septembris aengheroert hadde/ tot de welcke ick den Leſer wijſe om cortheyts wille.

Leyceſters remonſtrãtie aen de Staten/ van den ſevenden Septembris

Leyceſter door de voorſchreven Remonſtrantie tot Dordrecht hem ghegheven/ ende t'ghene dat anderſins paſſeerde/ ſeer geſtoort zijnde/heeft een vertooch aende Staten Generael die binnen Dordrecht vergadert waren/ overghegeven den vij. September/ van waer het inhouden was: Hoe dat ſijn Princeſſe/ als de Landen van alle andere Princen afgheſeyt waren/ ſo uyt medelijden van haren deerlicken ſtant/ als uyt affectie tot de Religie/ ende uyt oorſake vande oude verbinteniſſen/ ware beweecht gheweeſt haer hulpe te doen/ ende op haerluyder verſoeck was ſijnen perſoon van hare Majeſteyt gheſonden/ dien ſy oock het Gouvernement opgeleyt hadde/ twelck hy uyt liefde totten Lande/ ſonder acht te nemen op ſijnen ouderdom/ die ruſte vereyſcht/ aenghenomen hadde: ende ſijn beſte voor haer int voorleden jaer ghedaen/ ende ſints was hy uyt oorſake nae Enghelant vertreyſt/ ende daerentuſſchen was het verraet van Deventer ende Zutphen ghebeurt/ twelck hy excuſeerde ende beclaechde.

1587.

Leyceſters beclach over den Brief vã den vierden Februario.

Verclaerde oock dat ſijn eere ende authoriteyt in de Landen/ in twijffel ende diſpute gheſtelt waren/ tot naedeele van ſijn authoriteyt. Ende dat meer was/ſy hadden gheſchreven aen ſijn Conninginne Brieven (namelick/ vanden vierden Februarij vooren verhaelt) doch noch niet met volle bewillinghe der Landen/ om hem niet alleene in deſe Landen te onteeren/maer oock ſijnen goeden naem ende gheloove by ſijn Coninginne in Enghelant/te doen verlieſen/vol van valſche opſprake teghen hem. Daer over hadde hy nochtans alles ten beſten byde Majeſteyt geexcuſeert gheweeſt/ ende was daer over weder ghecomen. Voorts excuſeerde hy het verlies van Sluys/om dat de xxv. hondert Soldaten die hem beloeſt waren/ niet aenghecomen ſouden zijn gheweeſt/ ende dat hy van hondert duyſent guldens/ die hem ghereet ghelt beloeſt waren/ maer derthien duyſent ontfanghen en hadde: ende voorts leyde hy de ſchult op de Officieren ende Admiraliteyt/ ende Schips Capiteynen. Hy verhaelde oock vanden twiſt metten Grave van Hohenlo: Daer nae vanden ſtaet vande oorloghe ende hoe die behoorlick uyt te voeren ware: waer op als hy goede reſolutie van haer was verwachtende/ waren hem nieuwicheden (aengaende de Souvereyniteyt) by haer Ghedeputeerde voorghehouden/ ſtreckende tot limitatie ende vercleyninge ſijnder authoriteyt/ gantſch ſtrijdende teghens de Acte/ ende teghens de Brieven aende Majeſteyt uyt Middelborch gheſonden. Over welcke cleynachtinghen ende uytſtellinghen/ een groot verlies in Gelderlant te verwachten ſtonde: Daer teghen proteſteerde hy dattet hem niet en conde geweten worden/ aengheſien hy bereyt was ſijnen dienſt te doen om t'ſelve te beletten/ ſo hem maer alleen het volck ende de penninghen ghelevert worden/ die hem tot Middelborch beloeſt waren.

Leyceſter die proteſteert.

Maer alſo hy verſtont dat het ghebreck ende uytſtel ghelevt werde by ſommighe/ op den grooten noot ende armoede der Provintien/ die niet machtich waren om ſo groote laſten te draghen/ ende by andere op ſekere vredehandelinge die tuſſchen hare Majeſteyt ende den Hertoch van Parma ſouden zijn begoſt/ ſoo hadde hy tot haerder beter onderrichtinghe/ ende om reſolutie te vorderen/ haer inden Haghe op hare vergaderinghe doen aendienen/ dat ſy by haer ſelven inſien ende overſlaen ſouden/ de macht haerder middelen/ of die ghenoechſaem ware om de oorloghe te voeren/ op dat hy daer van mochte verſekert zijn metter blijckender daet/ ende niet met woorden ende pampier/ ende dat in ſulcken ghevalle hare Majeſteyt ſoude te vredē weſen/ hen haer ſecours te continueren/ ſo niet/ ſo en ware het gheen redene/ dat hare Majeſteyt (volghens t'Contract) de aſſiſtentie ſoude continueren/ als ſy lieden in ghebreke ſouden vallen/ ende den laſt op hare Majeſteyts ſchouderen alleene dringhen. Want ſy hadden te bedencken/ dat hare Majeſteyt groote coſten hadde te draghen/ tot beſcherminghe van haer Coninckrijcken van Enghelant ende Yrlant/ ende dat ſy principalick om haerder ſaken wille/getreden was in vyantſchappe met Spaengien: Ende dat oock haer ſubjecten om arreſten ende Placcaten die daer gedaen waren/in Vranckrijck te lijden hadden. Daeromme/ ſo hare middelen met het ſecours van hare Majeſteyt niet ghenoechſaem en waren/daer was noch openinghe van vrede ſints het verlies van Sluys by Parma ghedaen/ waer in haer Majeſteyt niet en hadde willen reſolveren/ ſonder haer t'ſelfde aen te dienen.

Middelen der Staten niet genoech zijnde/ ware daer noch middel tot vrede voorhanden.

Inſgheliicx was haer oock aenghedient de ſolicitatie ende inſtantie vanden Coninck van Denemercken / ende van anderen / waeromme ſy qualick deden/ende waren ſtraf waerdich/die hare Majeſteyt over ſulcx blameerden/byſonder alſoo contrarie blijcken mochte by het ſenden van Draeck nae Spaengien/ ende ſijne wedercomſte om de oorloghe te continueren / ſoo ſy middelen vonde. Hare Majeſteyt en was oock by den contracte alſo niet ghebonden/ ſy ſoude wel moghen handelen/hoe wel ſy te vreden ſouden zijn/gantſch niet te tracteren vande ſaken betreffende de Landen/ ſonder haer voorwete ende conſent.

Leyceſter toont cleynmoedicheyt.

Maer wilden oft conden ſy niet opbrenghen de middelen die totten oorloghe noodich waren/ ſoo vraechde hy wat ſy wilden dat hy ende hare Majeſteyt ſouden doen/ ofte wat ſy begeerden.

Vonden ſy goet hem toe te laten t'Gouvernement volghens haer Acte / met beleydinghe van de middelen ende contributien tot ſijne ende des Raets diſpoſitie / ende dat ſy hem conden doen blijcken dat ſy met hare Majeſteyt ordinaris onderſtant / d'oorloghe teghen haer vyanden conden herden / ſoo was hy bereyt hem te laten ghebruycken/ indien ſy hem de authoriteyt lieten ghebruycken/ die hy tot noch toe ghehadt hadde: Ende ſoo hare middelen niet ghenoech en waren tot defentie vande Landen/ nochte hem de voorſchreven authoriteyt begeerden te laten volghen/ ſo was hy genootſaeckt tot conſervatie van haer Majeſteyts ende ſijn eere te proteſteren.

Verſoeckt verſekeringe van meer middelen/ anders wiſte hy daer niet te doen.

Indien ſy verſtondẽ by haer Acte vande ordinaris contributie/van twee hondert duyſent guldens ter Maent hem eenige limitatie te ſtellen/ ſo en was hy niet van meyninge die aen te vaerden/ mits dat hy die niet en achte ghenoech te weſen tot betalinghe vande garniſoenen / nae den ſtaet die by hen ſelven ghemaeckt was / veel min/ om noch eenighen Velt-legher te houden.

Daeromme ſo men gheenen beteren ſtaet van middelen maken en conde/ noch meerder contributie op brenghen / ſo en ſaghe hy niet wat hy aldaer te doen hadde / ofte dat hy daer eenich goet doen conde: waer op hy eyntlicke reſolutie verſocht/ om haer Majeſteyt te verwittighen / ten eynde ſy mochte voorſien op haer ſaken.

De Coninginne van Engelant begeert d'oude Contracten der Landen ende ſteden te onderhouden.

Ten leſten hadde hy laſt om haer aen te ſegghen/dat haer Majeſteyt was beweecht geweeſt om de Landen hulp ende byſtant te doen / niet alleene uyt oorſake van de oude contracten / van de vrientſchappen tuſſchen de Princen/ maer ooc inſonderheyt om de contracten vande coophandelinghe ofte entercours tuſſchen de particuliere Provintien ende Steden/ van d'een ende d'ander zijde ghemaeckt/ als opentlick bleeck by de charteren ende inſtrumenten van vele Steden ende Provintien daer van zijnde/ als van Dordrecht/ Delfft/ Leyden/ Amſterdam/ Briel / Middelborch/ Campveer/ Zierickzee ende meer andere/ welcke inſtrumenten noch gheheel in hare weſen bevonden worden. Derhalven ſo begeerde haer Majeſteyt te treden in het contract van aſſiſtentie / om dat ſy wilde haer te kennen ghegheven hebben/ ten eynde ſy ſpeurende hare Majeſteyts goeden wille / dat ſy alſdan van haerder zijden ſouden pooghen te voldoen dat behooren ſoude/ ſoo wel uyt crachte vande goede tractaten / contracten van entrecours / inſtrumenten ende formele obligatien / als vant leſte tractaet van ſecours. Deſe verclaringhe gheſchiede tot Dordrecht den vj. September/ M.D.Lxxxvij. ende worde naemaels in druck uytghegheven: dewelcke den Grave van Leyceſter ſont aen etlicke ſteden/ met eenen Brief/ daer in hy hem beclaechde/ van datmen hare Majeſteyt ende hem beſchuldichde/ van eenen vreedehandel met den Vyant ghemaeckt te hebben/ tot achterdeel vande Landen/ ende van dat hy ghecomen ſoude zijn/om de Steden den Spaengiaerden over te leveren/ waer van hy hem excuſeerde: Ende voorts begeerde dat ſy hare reſolutie op ſijn Remonſtrantie ſchriftelick over ſonden.

Staten antwoorde op Leyceſters Remonſtrantie/ vanden xvj. October.

Hier op hebben de Ridderſchap/ Edelen ende Steden van Hollant ende Weſt vrieſlant den xvj. October / tot Haerlem voor antwoorde oock in Druck uytghegheven / t'ghene in forma hier nae volcht.

Sy verhaelden hoe dat ſy Anno M.D.Lxxij. d'oorloghe wettelicken teghen den Spaengiaerden hadden aenghenomen / tot conſervatie der Landen / Religien ende Privilegien/ onder het beleyt vanden Prince van Orangien : Maer als ſy ſorchden dat ſy't qualick ſouden connen herderen / ſoo hadden ſy aldereerſt haren toevlucht ghenomen aende Coninginne van Engelant/ als beſchermerſſe vande ware Religie/ende over ſulcx aen haer Gheſanten gheſonden int Jaer M.D. Lxxiij. ende oock Anno M.D.Lxxvj. Daer nae oock aen den Hertoch van Anjou / ende nae ſijn doot / den Coninck van Vranckrijck (maer te vergeeſs) verſocht te accepteren de Souverayniteyt vande Landen. Ende ten leſten / alſoo hun goede hoope vande gunſte ende aſſiſtentie van haer Majeſteyt van Enghelant/door haren Ambaſſadeur Davidſon ende andere aengheboden was/ ſo hadden ſy door haer Geſanten/ de Souverayniteyt der Landen haer gheoffereert/ ende eyndelick van haer vercreghen een ghenadich ſecours/ alſo het contract mede brochte/ waer van ſy de Majeſteyt hoochlick bedanckten/ ende waren hooghelick te meer aende ſelve verbonden/ nae dat het haer belieſt hadde ſijn Excelentie te ſenden/ om haer ſecours wel te regeeren / de ſake der Oorloghen met raet ende daet te promoveren: waer over ſy hem oock grootelicx bedanckten / oock vande acceptatie van den ſtaet ende commiſſie / als Gouverneur ende Capiteyn Generael der vereenichde Nederlanden: Ende van haerder zijde en ware niet nae ghelaten int volbrenghen van het Tractaet/oock niet int voldoen vande Acte van delatie des Gouverneurs/ noch oock int ſtuck vande contributien ende anderſins/ ghelijck ſy meynden mede niet naeghelaten te hebben ſijn Excelentie alle eere/reſpect ende danckbaerheyt te bewijſen.

Wel was waer / dat ſy reverentelicken ſeker vertooch ende beclach voor ſijn Excelentie vertrec gedaen hadden: maer daer en was niet mede gheſocht dan den dienſt van hare Majeſteyt ende van ſijn Excelentie / mitſgaders de conſervatie vande Landen.

Clagen over de Acte van reſtrictie/ om ſake vant verlies van Deventer ende Zutphen.

Sijn vertreck uyt de Landen haddenſe niet connen af bidden / daer ſy niet anders in en verwillichden / dan voor twee ofte drie Maenden/ met ſulcke conditie / dat gheduerende ſijn abſentie/ het Gouvernement Generael den Raet van State / conform haer reſolutie ſoude bevolen weſen / ende den Gouverneurs vande Provintien/ haer wettelicke authoriteyt ghelaten.

Maer overmits eenighe weken nae ſijn vertreck bevonden werden/ dat by ſeker Acte/ſo wel de authoriteyt vanden Raet van State/nopende het Generael Gouvernement / als vande Gouverneurs der Provintien/ alſoo was gherestringeert ende vermindert / dat onder andere teghen het verraet van Deventer ende Zutphen (twelck te vooren ghenoech gheopenbaert was) door de ſelfde Acte niet en heeft moghen verſien worden/ ſo waren de Staten gheoorſaeckt gheweeſt / tegelijcke invenientien te verſien : niet tot verminderinghe van ſijn Excelentie eere ofte authoriteyt/

riteyt/ maer tot reſtitutie ofte reintegratie vande authoriteyt van de Gouverneurs der voorſchreven Provintien.

T'ghene dat nae het verraderlick overgheven van Deventer ende Zutphen heſtelick aen hem uyt verſlagentheyt gheſchreven was/ dat ware uyt hoogher nootſake geſchiet/ nochtans ſo ſecretelick/ ten reſpecte van ſijnder eere/ dat het tot het ghemeyn volck kenniſſe weynich quam/ door dat de Copye vanden Brief uyt Enghelant aen die van Utrecht gheſonden wert/ ende gearbeyt om de Ghecommitteerde der Staten die den Brief hadden doen ſchrijven/ te doen deſavoeeren/ met ſekere Brieven van den x. Maert/ onder de Ghemeente gheſtroyt. Ende de Copye vanden Brief en was aen hare Majeſteyt tot gheenen anderen eynde gheſonden/ dan om dat door goede berichtinghe/ beter ende corter reſolutie haren Gheſanten mochte ghegheven worden: Maer verſtaende dat het qualick ghenomen werde/ ſo verclaerden ſy/ dat het niet ſijne Excellentie/ maer de gene dieſe hadden gheabuſeert/ te wijten ware. Mede biddende datmen de hardicheyt vanden Brief/ haren ampt ende ghedaen Eedt/ het vrye gebruyck van de Staten deſer Landen/ ende byſonder de groote verſlagentheyt der ſelver toe wilde gheven.

Excuſeert de hardicheyt vanden brief den iiij. Februarij.

Sy bedanckten ſijn Excellentie dat hy betoonde ſijn heroique ende magnanime corage/ niet teghenſtaende de ghevallen ongheluckeu/ ende dat hy was gheresolveert ghebleven niet alleene voor de Landen te intercederen/ maer oock weder over te comen/ ende ſijn beſte ghedaen hadde om de ſtadt Sluys te ontſetten. Vande belofte van't Krijchſvolck/ die hem by den Grave van Hohenlo ghedaen was/ wiſten ſy niet grondelick te ſpreken/ achtende dat den Grave voornoemt/ hem goet contentement gheven ſoude.

Tot het ontſetten van Sluys wiſten ſy wel voorſeker/ dat de naeſt ghelegen Provintien van Hollant ende Zeelant goet devoir ghedoen hadden/ ende dat de coſten daer van/ al verre veel over de hondert ende vijftich duyſent guldens excedeerden/ hoewel meeſt alle het volck van oorloghen/ twelck tot t'voorſchreven ontſet gebruyckt werde/ tot laſte van hare Majeſteyt was/ ſonder dat ſyluyden weten by wat faute de ſtadt overgheghevẽ ofte niet ontſet en is. Boven dien de hondert duyſent guldens/ daer van ghementioneert is/ waren hem eerſt beloeft nae een Maent/ ende Sluys was eer verlooren gheweeſt.

Sy preſen ſijn Placcaet/ twelck ghemaeckt was teghen ſeditieuſe ende populare factien/ waeromme ſy baden dat het wel mochte worden gheexecuteert.

Den twiſt met Hohenlo te concilieren/ wilden ſy t'beſte in doen/ die ſy dochten te ſpruyten uyt de queſtie van het ampt vande Gouverneurs der Provintien/ ende verhoepten een goet eynde daer van te maken.

Verhaelden voorts haer devoir/ twelck ſy gedaen hadden om ſeker getal van Duytſche Ruyteren ende Knechten int Lant te brengen/ tot een Legher te velde voor twee Maenden met die groote coſten tot uytvoeringhe vande oorloghe daerom ghedaen. Item/ de betalinghe van't Krijchſvolck/ beſorghen van ſteden/ met victalie ende munitie: Oock hadden ſy gehandelt metten Admirael Naſſou/ op de Oorloghe ter Zee/ hopende ende verſoeckende dat die mochte ghevordert worden.

De Edelen ende Steden van Hollant/ hadden ſekere Remonſtrantie ſijn Excellentie doen preſenteren tot Dordrecht/ om daer over in conferentie te comen/ verſoeckende datter goet onderſcheyt tuſſchen het ampt van ſijn Excellentie/ als Gouverneur ende Capiteyn Generael/ den Staten int Generael ende particulier/ ende den Gouverneurs vande reſpective Provintien/ ſoude worden onderhouden: Dat de laſten vande oorloghe/ ten naeſten met het incomen vande contributien ſouden worden verghleken: Dat gerecht mochte worden t'ghene int voorleden Jaer teghens de Tractaten was ghedaen/ ende ghediſcrediteert de ghene die miſverſtant ſochten te maken tuſſchen ſijn Excellentie ende de Staten. Of nu by de ſelve yet buyten recht ofte redene is vertoont ofte verſocht/ dat ſal blijcken uyt de voorſchreven Remonſtrantie die daer op gemaeckt is.

Ut alle twelcke conde een yeghelick verſtaen/ dat ſijn Excellentie gheen redene hadde (immers niet teghen die van Hollant) te proteſteren van t'haren laſte te willen brenghen het verlies van eenighe ſteden ofte ander onghelucken.

Ten ware oock niet te verwonderen/ dat de Staten claechden/ ſo wanneer eenighe nieuwe ende onverdachte laſten voorghedragen werden: want ſoo men conſidereerde hoe de Landen van Hollant (die nu vijfthien Jaer lanck teghen ſoo gheweldighen Vyant) in oorloghe gheweeſt waren/ ende ſoo groote laſten ghedraghen hadden/ noch inde twee laetſte jaren alleenlick tot loopende laſten vander oorloghe te Lande/ boven de oorloghe te Water/ ende veel particuliere laſten/ als van Fortificatien/ van Frontierſteden ende ſterckten/ Logijſgelden van Soldaten/ berninge ende keerſſen voor de Garniſoenen/ ende meer andere verdachte ende onverdachte oncoſten/ ſullen opghebrocht hebben ontrent negenendertichmael hondert duyſent guldens/ ſoo ſalmen lichtelick connen oordeelen/ dat t'ſelve ſonder beſwaerniſſe niet en conde te weghe ghebrocht worden. Men conde over die van Hollant immers dan niet claghen/ die veel meer hadden opghebrocht dan in Enghelant te vooren verclaert was: Niet teghenſtaende den grooten afbreuck/ die ſy inde navigatie ende handelinghe gheleden hadden.

Die van Hollandt alleene hebben in twee Jaren opghebrocht (boven veel ander coſtē) negen ende dertichmael hondert duyſent gulden/ zijn bijde vier Millioenen guldens.

Waeromme ſy haer ſeer verwonderden/ ende dede grootelick nadencken datmen van haer vorderde naerder verclaringhe ende verſekeringhe/ oft haer middelen met het ſecours van hare Majeſteyt/ ghenoechſaem waren om d'oorloghe te voeren alſoo't behoort.

De Heere Prince van Orangien/ hadde met Gods hulpe/ ende ſonder ſoo heerlicken ſecours vande Majeſteyt van Engelant/ de Steden ende ſterckten onghefortifieert/ den Vyant ſonder de helft vande teghenwoordighe middelen/ met Gods hulpe wederſtaen/ ende groot ghewelt te Water ende te Lande ghedaen/ ſonder dat ſulcke verclaringhe ofte verſekeringhe ghevordert is gheweeſt: Ende daeromme en ware het nu geen redene/ mits dat t'ſelfde tot een groote wantrouwe op Godes ghenade ſoude moeten ſtrecken.

Prince van Orangien eñ Landen conſtantie/ tegen de cleynmoedicheyt van Leyceſter.

Derhalven/ dewijle ſy ſaghen dat hare Majeſteyt ongheleghen was der Landen Souverainiteyt aen te nemen/ ofte meerder ſecours te doene/ ſo en ware daer niet anders te doen/ dan met Gods hulpe/ mette voorſchreven middelen eenen goeden ſtaet van oorloghe te maken/ ende met alle goede ordere ſo veel Ruyteren eñ Knechten in dienſte te houden/ alſmen redelick betalen can/ eenicheyt/ ordere ende diſcipline onderhoudende/ ende van God den Heere eene goede uytcomſte te verwachten.

Van Placcaten wiſten ſy datter gheene ghemaeckt waren/ waer toe haer Majeſteyts Onderdanen in Vranckrijck eenige ſchade mede ſouden worden aengedaē/ maer ſy hadden haer meermael beclaecht over het Placcaet tot Utrecht vanden vierden April M.D.Lxxxvj. verbiedende alle hanteringhe/ ſonder dat de Staten op de inconvenientien mochten worden ghehoort/ dat tot der Landen groot naedeel/ ende offenſie van de naeghebueren hadde gheſtreckt.

Van vrede te handelē/ betrouwen ſy niet dat hare Majeſteyt ſonder haer doen ſoude.

Aengaende den vredenhandel/ ſy hadden betrouwen in hare Majeſteyt ende in ſijn Excelentie/ dat ſy volghende het Contract/ niet en ſouden daer inne doen/ ſonder conſent vande Staten Generael. Sy hadden ghehoort t'ghene dat de Majeſteyt van Denemercken in Mey M.D.Lxxxvj. hadde doen proponeren/ ende wat daer op voorder ghevolcht ware: Oock van hare Majeſteyts antwoorde/ vande negotiatien van Andries de Loo/ hebben ſy mede veel advertentien uyt den monde van den Baenderheere van Buckhorſt verſtaen: Mede wat ſijn Excelentie haer hadde doen aenſeggen door de Raetſheeren Valck ende Menin/ het welcke in alle ſtilheyt ware den Leden der Landen ghecommuniceert/ om haer reſolutie daer op te hebben/ waer inne met alle diſcretie ende reverentie van hare Majeſteyt gheſproken was/ ſonder dat daer uyt eenighe occaſie conde ghenomen worden/ om te ſegghen datter vrede (ſonder haer conſent) by de Majeſteyt ghetracht werde te maken. Daeromme waren ſy om te blameren ende ſtrafbaer/ die ſijn Excelentie wiſten te beweghen tot ghelooven van valſche rapoorten die dien aengaende gedaen zijn.

De Staten van Hollant verſtonden het Tractaet met hare Majeſteyt/ ende volghens de authoriteyt van ſijne Excelentie gedefereert te hanthouden/ ende waren inſghelijcx te vreden de contributie vande twee hondert duyſent guldens ter Maent/ ter diſpoſitie van ſijne Excelentie ende Raet van State te ſtellen. Welverſtaende/ dat de ander Provintien van ghelijcke deden/ ende dat uyt haer aendeel de garniſoenen ende laſten vander oorloghe in Hollant/ ende daer ſy voorgheſproken hadden/ voor al eerſt ſouden betaelt worden/ alſo ſy duydelick beweſen dat meer dan redene ende van outs ghebruyckt ware/ dat ſulcke conditien in alle contributien beſpoken werden/ ſelve int conſenteren vande bede Novennale/ inde Franſche oorloge den Coninck van Spaengien gheconſenteert/ inde welcke die van Hollant niet vele meer jaerlicx betaelden/ als ſy nu alle Maenden doen/ ende hadden groote ende voorderlicke conditien beſproken ende vercreghen: Voorts verhalende eenighe particulariteyten meer.

Staten achten haer middelē genoech om de Landen te beſchermen.

Als onder andere dat den ſtaet vande oorlogen/ metten Ambaſſadeur Buckhorſt/ ten overſtaen vande Krijchſoverſte ghemaeckt/ niet en was ſo beſwaerlick/ ofte het ſecours van hare Majeſteyt van vijf duyſent te voete ende thien hondert Ruyteren/ compleet ghehouden mette contributien van twee hondert duyſent guldens ter Maent/ ſouden tot voldoeninghe vanden ſelven ſtaet wel moghen ſtrecken/ ende ſoude noch wel ſekere ſomme van penningen overich weſen/ om een goet ghetal Ruyteren ende Knechten/ ſekere Maenden int Jaer in waergelt te houden/ ende in noot te velde te ghebruycken/ alles wel ghemeſnagiert ofte ghereg eert weſende.

Convoyen eñ Lycenten ende buyten/ behoorden de oorloghe ter Zee te becoſtigen ende meer.

Aengaende de toeruſtinghe van Schepen van oorloghe/ hebben de Staten altijt verſtaen/ ende verſtaen alſnoch/ dat de Convoyen ende Lycenten/ mette goede buyten ende Prinſen te Water vallende/ niet alleene ſuffiſant tot de betalinghe bevonden ſoude worden/ maer wel ghereg eert zijnde/ datter noch een goede ſomme ſoude overſchieten/ om ghebruyckt te worden tot offenſive oorloghe/ ofte om belegherde plaetſen te ontſetten.

Schooſſen van uytvoeren van victualie by Lycenten den Lande ſchadelick.

Dat het volck van oorloghe te Water inde naeſte twee Jaren ſo qualicken betaelt was gheweeſt/ ende het achterſtel van henluyden ſo ghewaſſen/ procedeerde daer uyt om dat ghevolcht was de opinie van eenighe die gheheel Provintien meynden uyt te hongheren/ palende aende vruchtbaerſte Lantſchappen van gheheel Europa/ die open laghen tot haren beſten/ meynende alſo eynde vande oorloghe te maken/ door welcke onghefondeerde opinien/ inde naeſte drie Jaren de minſte plaetſe niet verovert en is gheweeſt/ maer wel driemael ſo vele ſteden verlooren/ by ghebreke van de middelen te ghebruycken/ die de natuere vande Landen verleenden.

Staets ſtantvaſtige verclaringe aen Leyceſter de Landen te beſchermen.

Nae dat ſy't alles ordentlicken verhaelt hadden/ ſoo verſochten ende baden ſy/ datmen haer antwoorde ten beſten wilde verſtaen/ ende Gode Almachtich te hulpe nemen/ ende dat hy ſijn magnanime ende heroique intentie wilde herderen inde beſcherminghe der Landen/ ende voorſeker te houden/ dat met de hulpe van God Almachtich/ met hare Majeſteyts beloeft ſecours/ compleet in goede ordere op behoorlicke monſteringhen ghehouden/ met het incomen vande twee hondert duyſent guldens ter Maent/ mitſgaders t'ghene dat uyt Brabant/ Gelderlant/ Vlaenderen/ Overijſſel ende andere des vyants quartieren/ by verdinghen ende anderſins ſal ghetoghen worden/ rijckelick ſouden de coſten vander oorloghe moghen vervaten worden/ mits goede ordere ende diſcipline militaire ſtellende/ ende de Convoyen ende Lycenten ten meeſten dienſte vande Landen beneficierende/ twelcke ſoude ſtrecken tot beſcherminghe vande gheunieerde Landen/ tot voorderinghe van hare Majeſteyt ende ſijn Excelentie loffelicke reputatie/ ende tot ſchade van haer ghemeene Vyanden/ ſonder dat van noode ſoude weſen eenen onſekeren bedrieghelicken vrede aen te gaen/ ofte der Landen ſaken deſperaet te houden.

Ten leſten bedanckten de Staten hare Majeſteyt grootelicx van hare ghenadighe belieſte/ om de Landen ende ſteden te laten genieten het effect vande oude Tractaten ende Contracten/ die tuſſchen de Coninghen van Engelant/ ende de Princen van die ſelve Landen/ ende oock met eenighe ſteden int particulier ghemaeckt waren. Van haerder zijden ſouden ſy alle ordere ſtellen/ dat hare Majeſteyt/ ſijne Excelentie ende de Enghelſche Natie ſoude ſpeuren dat ſy yverden ende begeerden alle goede gebuerſchap te onderhouden: Biddende ſijn Excelentie/ dat hy hare antwoorde aen hare Majeſteyt wilde hertgrondelick recommanderen.

Naerder verclaringe der Staten aen Leyceſter/ gelevert den xvj. October.

Neffens deſe antwoorde/ gaven de Staten mede hem over een naerder verclaringhe vande poincten hem tot Dordrecht vertoont gedateert den xvj. Octobris. Verclarende dat de Staten begeerden te hanthouden ſijne Excelentie de authoriteyt/ ſo by het Tractaet van hare Majeſteyt/ als by de Acte ende commiſſie vande Staten Generael ſijn Excelentie gegeven: Daer teghens begeerden ſy/ om alle miſverſtant te weeren/ dat ſijn Excelentie wilde hanthouden ſijn beloſte eñ Eedt die hy den Staten daer over ghedaen hadde.

Ende mits hy verſcheyden Acten/ ende namelick by ſekeren Brief by hem gheſchreven den thienden July aen ſijnen Secretaris Junio (vooren verhaelt) de authoriteyt der Staten werde in twijffel gheſtelt/ dochten ſy goet naerder verclaringhe daer van te doen/ inhoudende deductie van het recht vande Staten/ twelck ſy gehouden waren Eedtſhalven voor te ſtaen.

Dat de Staten hebben wettelick de Souverainiteyt der Landen.

Want in ghevalle ſy niet ghefondeert en waren in wettelicke Souverainiteyt vande Landen/

1587.

den/ ſo en ſouden ſy niet vermoghen den Coninck van Spaengien af te ſtellen/ haer teghen ſijn ghewelt te weeren/ noch met de Majeſteyt van Vranckrijck ende Enghelant te handelen/ noch ſijn Excelentie opdraghen het Gouvernement: Twelck ſy nochtans ghedaen hadden op goet fondament/ ende het ware oock vande Staten weghen in als volcomen: Verſoeckende daeromme redres van t'ghene twelck van ſijn Excelentie weghen boven de authoriteyt die hem ghegeven was/ was ghedaen: Sijn authoriteyt zijnde de ſelve/ ghelijck de Gouverneurs der Provintien onder Keyſer Carel de V. ghehadt hadden/ ende hoewel die waren gheweeſt groote perſonagien ende Princen van ſijnen bloede: nochtans ſo waren altijt ghereſerveert gheweeſt/ het maken van vrede oft beſtant/ aennemen van nieuwe oorloghe/ het maken van verbonden ende alliantien/ met vreemde Heeren ofte Landen/ het maken van Placcaten ofte ordonnantien/ den ſtaet vande Landen betreffende: Item/ de veranderinghe inden Cours ofte Alloye vander Munte/ reſtrictie vander handelinghe ende traffique op neutrale ende vreemde Landen/ Placcaten daer uyt de Nabueren/ Coningen/ Potentaten/ ofte republijcken ſouden moghen gheoffendeert worden/ invoeringhe van nieuwe Rechten ofte Coſtuymen/ vermeerderinghe vande laſten vander oorloghen/ boven de ghene die uyt de conſenten vande Provintien niet en moeſten vervallen worden/ ende dierghelijcke meer.

Wat Keyſer Carel ſijn gouverneurs vergunde.

Maer de ſaken die ter diſpoſitie vande Gouverneurs Generael hebben gheſtaen/ verſtonden de Staten dat die ſouden blijven ter diſpoſitie van ſijn Excelentie als Gouverneur/ om daer van te diſponeren met goede kenniſſe metten Raet van State/ ſo vanden Lande/ als vande Onderſaten van hare Majeſteyt/ ende dat op den naem van ſijn Excelentie uytgegeven ſal wordē/ t'gene dat op den naem vande Gouverneurs Generael van Keyſer Carel plach te gheſchieden/ ende op den name vanden State/ t'ghene dat op den name vanden Keyſer plach ghedaen te worden: T'welck gheenſins ware ſtrijdende teghen het contract van hare Majeſteyt/ noch teghen de Acte van delatie vande authoriteyt ofte commiſſie die de Staten ſijn Excelentie gegeven hebben.

De authoriteyt die voorgaende Gouverneurs hadden ghehadt/ ware Leyceſter/ gegeven.

Het tweede punct differentiael/ ware den Eedt des volcx van oorloghe/ ende de authoriteyt van de particuliere Gouverneurs vande Provintien. Ende alſo ſy bevonden datter miſverſtant inden Eedt gheſproten was/ ſo verſochten ſy dat conform het Tractaet/ het volck van Oorloghe ſoude, ſweeren ghetrouheyt aende Landen int Generael/ ende aen ſijn Excelentie als Gouverneur Generael vande ſelve. Item aende Provintien/ Steden ende Leden/ daer inne ſy ghebruyckt oft in Garniſoene geleyt ſullen worden: Eñ voorts/ dat ſy ſijne Excelentie ſullen obedieren/ als Gouverneur Generael: Ende dat de Overſte Ritmeeſteren/ Capiteynen/ Officieren ende Soldaten/ oock ſullen ſweeren de particuliere Gouverneurs vande Provintien/ ende haer Luytenanten te ghehoorſamen/ inde Provintien daer ſy ſullen worden ghebruyckt.

De Staten begeeren dat den vant Krychſvolck (na inhoudt des Contracts) oock Eer gedaen ſoude wordē.

Ende dit al/ mits dat ſy veroorſaeckt waren het recht vande Gouverneurs der Provintien te meynteneren/ eñ dat de veranderinghe van Garniſoenen/ ende diſtributie vant Crijchſvolck behoorde te geſchieden door de ſelve Gouverneurs. Want indien ſy de authoriteyt hadden ghehadt/ ende de voorſchreven forme van Eede ware achtervolcht geweeſt/ ſo en ſouden ſy de Stadt van Deventer noch de Forten van Zutphen niet verlooren hebben/ maer ſouden door den Gouverneur (als langhe te vooren ontdeckt weſende) gheprevenieert zijn gheweeſt.

1587.

Daeromme waren de Staten te meer veroorſaeckt/ t'recht der Gouverneurs Provintiael te meynteneren/ ſo wel ten opſiene vanden Eedt van obedientie/ als van het veranderen vande Garniſoenen/ ſonder dat het yet nieus was/ ofte verminderinge van ſijn authoriteyt/ naedemael hy commandament hadde over de Gouverneurs vande Provintien/ als onder ſijnen Eedt ſtaende: door de welcke hy alles bequamelicker conde executeren/ mits dat haer de conditien ende gheleghentheden der Provintien ende ſteden beſt bekent waren/ contrarie vant welcke onlancx gheſchiet was/ als dat een privaet perſoon belaſt was gheweeſt ſeker Enghelſche Compagnien binnen Wtrech te brenghen/ de ſelve aldaer te wapenen/ ende te diſtribueren/ ende daer tegens andere Compagnien uyt te trecken/ ſonder dat den Gouverneur particulier daer inne eenichſins ghekent is gheweeſt.

Verſoecken de authoriteyt vande gouverneurs der Provintien gemeyntineert.

Twelck ſy tot verminderinghe van der Gouverneurs Provintiael recht/ niet en conden conſenteren/ dewijle haren Eedt noch het contract dat niet lijden en wilden/ als weſende een infractie vande principale gerechticheden der Landen/ daer vooren ſy ſo lange geſtreden eñ geleden hadden/ ende niet verdient daer in vercort te worden.

Inſghelijcx en behoordemen den huyſe van Naſſouwe (ter ghedachteniſſe der loffelicke dienſte des Princen van Orangien hoochloffelicker memorie/ die noch goet noch bloet voor de deffenſie der Landen gherechticheden hadden verſchoont) noch oock den Prince Maurits van Naſſouwen ſijn behoorlicke authoriteyt niet te verminderen/ die hem wettelic is competerende/ eñ de ter Eede gheghevē/ al voor de comſte van ſijn Excelentie in deſe Landen/ noch hem die oneere ende ſchande aen te doen/ naedemael ſijnder Excelentie authoriteyt geenſins daer by vercort en ware.

Sy waren oock uyt hoogher noot ghedwonghen toe te ſien/ dat den ſtaet van het volck ende trayctement van oorloghe ſo gheregeert ende gemodereert worde/ dat uyt de contributie ende conſenten vande Landen/ de laſten mochten betaelt worden: eñ dat voor al uyt de quote ofte aenpaert van elcke Provintie/ de laſten vande ſelvighe Provintie daer ſy voor verbonden ſtonden/ betaelt werden/ daer uyt ſy door contrarie ghebruyck groote confuſie ſaghen rijſen.

Verſoecken den ſtaet eñ tractement der oorloghe wel gheregeert na Lāden vermoghen.

Het leſte poinct ware de reparatie vant ghene dat inden voorleden Jare door bedroch van eenighe quade Geeſten/ ofte miſverſtant was ghedaen/ teghen de contracten ende gherechticheden der Landen: Ten tweeden/ dat ſijne Excelentie gheene voorder geloof ſoude believen te geven/ in ſaken vande Landen/ den ghenen die miſverſtant tuſſchen ſijn Excelentie eñ de Staten voorderden/ op dat alle onderlinge confidentie ende correſpondentie/ by middel van dien te beter ſouden mogen inghevoert ende onderhouden worden.

Verſoecken reparatie vā voorgaende abuyſen/ volghende haer Remonſtrātien.

Ten derden/ dat ſy waren gheſommeert van het tweede lidt vande Staten van Wtrecht/ nae Eedt ende beloften der naerder Vnie. Eyndelick/ om dat eenighe ſo vande Enghelſche Natie/ als vanden Lande/ de Lantſaken niet verſtaende/ ofte haer particuliere ſoeckende/ hem den ſtaet vande Landen onderwonden/ ende ſijne Excelentie abuſeerden.

Sy verſochten voorder om redenen voorſchreven/ dat ſijn Excelentie haer verſcheyden overgeleverde Remonſtrantien by der hant wilde nemen/ ende alles int goede verſtaen/ niet om de voorgaende miſverſtanden op te halen/ maer om de toecomende voor te comen/ ende met Gods hulpe ende die goede reſpondentie der Staten der Landen/ ende met haer contributien/ ende het ſecours van hare Majeſteyt / met advijs van den Rade van State/ alles in goeder ordere te beleyden/ ende hem te behelpen met de middelen die God den Heere door de natuere vande Landen/ tot afbreuck vande ghemeene Vyanden was gevende/ ende en ware niet te twijffelen/ ofte God Almachtich en ſoude de ſaken zegenen/ alſo hy in voorleden tijden gedaen haddē/ als de Landē niet half ſo veel middelen en hadden ghehadt / als ſy nu deden. Dit is in effect het inhouden van der Staten naerder vertooch gheweeſt/ overgelevert den xvj. October tot Haerlem / Anno M. D. Lxxxvij.

Neſſens dit gaven ſy ten ſelven daghe over aen den Raet van State/ neſſens ſijn Excelentie weſende/ ſeker gheſchrift / op den naem ende van wegen de Ridderſchap/ Edelen ende Steden van Hollant ende Weſtvrieſlant / inhoudende het recht dat ſy van alle oude tijden inde voorſchreven Landen ghebruyckt hebben / tot behoudeniſſe van de vryheden/ gherechticheden/ Previlegien ende loffelicke gebruycken vande ſelve Landen / twelck wy ter eeuwiger memorie (hoe wel t'ſelve ghedruckt is) goet ghedocht hebben van woorde te woorde hier by te ſtellen.

Vertooch des Ridderſchap/ Edelē ende Steden van Hollant en Weſtvrieſlant/ over der Landen oudt ghebruyck.

DE Ridderſchappen/ Edelen ende Steden van Hollant ende Weſtvrieſlant / repreſenterende den Staten vanden ſelven Landen/ wel ende rijpelicken / naer voorgaende communicatien/ deliberatie ende rapoort onder den Edelen/ ende inden vroetſchappen vande Steden gehouden/ ende ghedaen op den jeghenwoordigen ſtaet deſer Landen / hebben volghende haren Eedt ende plicht/ noodich gheacht den wettighen ſtaet der Landen van Hollant ende Weſtvrieſlant/ by deſen te openen / op vaſt betrouwen/ dat een yeghelick die deſen ſal ſien/ daer van ſal oordeelen ſo onpartijdelicken ende vreetſamelicken / als den bedroefden ſtaet deſer Landen is vereyſchende.

Forme der regieringhe der Graven van Hollant en Zeelant/ nopende orlogē/ pays maken/ ende ſchattingen.

Het is kennelick dat de Landen van Hollant/ met Weſtvrieſlant ende Zeelant/ zijn tſedert den tijt van acht hondert Jaren herwaerts gheregeert ende bericht geweeſt by Graven ende Gravinnen/ den welcken by den Ridderſchap / Edelen ende Steden/ repreſenterende de Staten van den ſelven Landen / de heerſchappye ende de Souverainiteyt der ſelver Landen wettelick is opghedraghen ende ghedefereert gheweeſt: Die oock met ſulcke diſcretien ende maticheyt hen gedraghen hebben in haer regieringhe/ dat de ſelve noyt hebben ghediſponeert van oorloghe aen te nemen/ ofte pays te maken / ſchattinghen ofte contributien over de Landen te heffen / ofte van eenighe andere ſaken / den ſtaet vanden Lande betreffende (hoewel de ſelve nochtans van goeden Raet vande Edelen ende ingheboorene van den Lande/ ordinarie waren verſien) ſonder advijs ende conſent vanden Edelen ende Steden vande Landen / die telcken daer op werden beſchreven ende vergadert: Ende hebben boven de voorſchreven Raet / de Edelen ende Steden van de Landen t'allen tijden ende in allen ſaken ghegheven favorable audientien / volcomen gheloof ende goede reſolutie / op alle t'ghene de ſelve immermeer hadden te vertoonen / den ſtaet ende welvaren vande Landen eenichſins betreffende.

Twelck als gheweeſt zijnde een gantſch wettighe regieringhe/ ſo ſeer als oyt eenich andere is bevonden/ heeft voortghebracht vruchten die merckelick ende ſonderlinghe tot eere ende reputatie vande voorſchreven Graven / mitſgaders welvaert der voorſchreven Landen/ ende vanden inghezetenen der ſelver hebben gheſtreckt/ als boven alle anderen / dat de Graven van Hollant/ Zeelant ende Vrieſlant/ op de heerſchappye van ſo cleynen begrijp / zijn gheweeſt by alle Princen ende Potentaten van Chriſtenrijck/ niet alleen in ſonderlinghe reſpect / eere ende reputatie / als blijckt by de hooghe alliantien van houwelicken/ die ſy hebben ghemaeckt by nae met alle machtichſte Coningen ende Potentaten van Chriſtenrijck: ende dat inden Jare M.CC.xlvij. Coninc Willem den tweeden van dien name/ is ghecooren gheweeſt Roomſch Keyſer: Maer oock dat die ſelve by nae altijts zijn gheweeſt victorieus over haer vyanden / ende de palen vande ſelve Landen ſekerlick teghen alle haer vyanden (hoe machtich die oock waren) hebben beſchermt/ waer door de ſelve niet weynich gherespecteert ende ontſien gheweeſt zijn by haren naeghebueren. Immers moghen wy metter waerheyt ſegghen / dat den ſtaet der Landen van Hollant ende Zeelant / binnen den tijt van acht hondert Jaren / noyt metten ſwaerde en is gheconqueſteert/ ofte t'onder ghebrocht gheweeſt / noch by uytheemſche/ noch by intlantſche oorloge: Maer oft ſulcx/ t'welck wy niet en weten/ of van eenige andere Rijcken (ten ware vande republijcke van Venegien) teghenwoordelick ſoude mogen worden gheſeyt/ ſonder datmen hier van eenighe andere redenen ſoude connen gheven/ dan dat altijt goede eendracht/ liefde ende verſtant is gheweeſt/ tuſſchen de Princen ende Staten vande ſelve Landen: dewijle doch den Princen (die by hen ſelven gheen macht en hadden) ſonder den Edelen ende Steden vande Landen/ gantſch niet en vermochten/ als ordinarie gheen middelen hebbende dan het incomen vande Domeynen / tot vervallinghe vande coſten haerder Hofhoudinghe/ ende betalinghe vande ordinaris Officiers.

Mits wettelicke regieringe Graēn van Hollant/ ghecooren Keyſer / als Anno 1247. ende goede alliantien ghemaeckt.

Staet des Gouvernements van Hollant ende Zeelant geduert acht hondert Jaren.

Men bevint oock wat authoriteyt den Staten van de ſelve Landen hebben ghehadt/ omme den Princen (als ſy door quaden Raet tot naedeel van de Landen waren miſleyt) te brenghen tot recht ende redelickheyt / niet alleen met Remonſtrantien ende verſoecken/ maer oock (als hier op niet behoorlick werde verſien) metter daet procederende/ oock ſtrengelick tot ſtraffe vanden ghenen/ die der Princen authoriteyt hadden miſleyt/ miſhandelt ofte onbehoorlick miſbruyckt / ghelijck daer van de exempelen vele ende menichvuldich zijn.

Oock mede bevintmen claerlick/ dat der Staten vande voorſchreven Landen Officien is gheweeſt/ den minderjarighen Princen te voorſien van wettige Voochden/ Momboirs ende Garde-nobles. ghelijck ſulcx oock is gheſchiet aen Grave Willem/ den vijfden van dien name/ tot cranckſinnicheyt ghecomen zijnde.

Staten zijn wettighe Voochden van onderjarige Vorſten.

Eyntlick het is buyten alle twijffel / dat de adminiſtratien vande Souverainiteyt vande Landen t'allen tijden wettelick is aenghenomen gheweeſt by de Staten der ſelver / ſoo wanneer door aflijvicheyt / minderjaricheyt / cranckſinnicheyt/ miſverſtant/ ofte eenighe andere inconvenientien de Landen verlaten zijn geweeſt van de wettelicke bedieninghe der Princen / die over ſulcx dickmael een Hooft hebben ghecooren/ dien men Voocht ofte Ruwaert noemde: T'welck oock noch ſulcx is gheobſerveert gheweeſt / ten tijde vanden Huyſe van Borgongien/ als nae het overlijden van Hertoch Caerle / ende Hertoginne Maria ſijn Dochter / ten welcken tijde Hertoghe Maximiliaen / willende met ghewelt contrarie innevoeren / teghen de authoriteyt vande Staten / den gheheelen ſtaet vande Landen bracht

Ten tijde Keyſers Maximiliaen en [illegible] van Keyſer Caerle / hebben de Staten de Souverainiteyt ghebruyckt.

1587. bracht int uyterſte ghevaer ende perijckel. Ende Keyſer Carel de vijfde ſelve / is gheduerende ſijne minder jaricheyt / door d'authoriteyt vande Staten verſien van Voochden / ende t'Landt van behoorlicke Regierders / die altijts de Staten vande Landen (hoewel in vele ſaken de vrijheyt / gheduerende de heerſchappye vanden Huyſe van Borgongien / ſeer is vermindert) grootelick heeft gherespecteert / als lichtelick bemerckende dat ſijnen ſtaet door gheen ander middel verſekert en conde weſen: Ende heeft over ſulcx ſijnen Sone den Coninck van Spaengien / met verſcheyden vermaninghen tot ghelijcke conſideratien ende diſcretien gheſocht te beweghen / met expreſſe verclaringhen / dat hy ſijnen ſtaet ſoude ſien in perijckel / ſo haeſt als hy de Staten van deſe Landen ſoude hebben in cleynachtinghe / ghelijck hy oock metter daet bevint / grootelick tot ſijnen ende der Landen ſchade / ſonder datmen den oorſpronck deſer Oorloghe ander oorſake ſoude connen gheven (wat men daer van diſcoureert) dan dat hy deſe Landen met ghewelt van Spaenſche ende andere uytheemſche Krijchſvolck heeft willen dwinghen / te doen t'gene ſyluyden Staetſghewijſe niet en hebben goet ghevonden / in ſaken die den ſtaet vande Landen betreffen.

Verachtinge der Staet / is oorſake van de preſente oorloghe.

Alle t'welcke / hoewel wy ſeker achten ghenoech buyten diſpute te weſen / hebben nochtans noodich bevonden hier te verhalen / overmits veel perſoonen hier van ſeer onſekerlick ende verſcheydelick gevoelen / de vergaderinghe vande Staten anders niet reſpecterende / dan nae dattet haer goet dunckt / ende de qualiteyt vande perſoonen die op de vergaderinghe compareren / meriteren / ende van alle ſaken die aldaer worden ghehandelt / oordeelende in alle ſchijne als of die voorſchreven perſoonen / die uyt den Edelen ende by den Steden werden Ghedeputeert op de vergaderinghe vande Staten / hen ſelven waren draghende als zijnde de Staten / ende over ſulcx als hebbende de Souverainiteyt ende hoochſte macht vande Landen / naer haren welghevalle van alle ſaken den ſtaet vande Landen betreffende / waren diſponerende / detorquerende over ſulcx alle de handelinghen der ſelver tot haren particulieren laſt / haet ende nijt: Maer de ghene die naerder inſiet t'ghene dat vooren verhaelt is / ende andere groote ſaken / die by de Princen vande Landen / met hulpe vanden Staten te weghe ghebrocht zijn / ende inſonderheyt t'ghene dat tſedert den tijdt van vijfthien Jaren herwaerts inde Landen van Hollant ende Zeelant is ghepaſſeert / die can lichtelick bemercken dat d'authoriteyt vande Staten niet en beſtaet int beleyt / authoriteyt ofte macht van dertich ofte veertich perſoonen / min ofte meer / die op haer vergaderinghe zijn comparerende. Ende de Agenten vanden Coninck van Spaengien ſelfs / die met duſdanighe Argumenten teghen onſe ſaken altijdt hebben ghemineert / ende de authoriteyt vande Staten gheſocht hebben in cleynachtinghe te brenghen / die hebben metter tijdt dat nu wel bevonden / hoe grootelick ſy in alſulcken opinie zijn gheabuſeert ende miſleyt gheweeſt.

Misverſtãt lopende de authoriteyt der Staten.

Om dan te ontdecken waer uyt de authoriteyt vande Staten is ſpruytende / ſo ſtaet te conſideren / dat de Princen die opt wettelick hebben gheregeert / niet alleen haer regieringhe met delatie / conſent ende believen vande Lantſaten hebben begonnen / maer oock ſulcx vervolcht / dat alle de Leden vande lichamen / daer van ſy tot Hooft zijn gheſtelt / zijn ghebleven onghevioleert / onvercort / ende onvermindert / t'welck niet en heeft connen worden verhaelt (dewijle de Princen by ſchalcke ende ambitieuſe luyden lichtelick worden ghecircumvenieert) ten ware de Lantſaten middel hadden om hen tot goede ordere ende beleyt / t'allen tijden teghen alle quade partyen te oppoſeren / ende de Princen vande behoudeniſſe haerder vrijheyt ende welvaren / uyt den name van alle de Leden / niet alleen t'allen tijden te vermanen / maer oock om ſoo wanneer de ſelve hen tot tyrannye ſouden laten miſleyden / mette middelen vande Landen hen daer teghens t'oppoſeren: Ende tot deſen eynde zijn de Lantſaten vande voorſchreven Landen ghedeylt in tweederley Staten / te weten / Edelen ende Steden.

Waer uyt dat is ſpruytende de authoriteyt der Staten.

1587.

De Edelen worden ghehouden voor een lidt / ten opſien vande digniteyt haerder afcomſte / die ſonder beroemen wel ſulcke is / ende ſo oudt alſmen in eenighe andere Landen ſoude vinden) ende vande heerlickheden die de ſelve binnen deſe Landen zijn beſittende / van welcke heerlickheden ſyluyden meeſt al hebben ende gebruycken hooghe / middel / ende leeghe juriſdictien / de welcke op alle occorrentien met malcanderen delibreren op den ſtaet vande Landen / ende ter vergaderinghe comparerende / adviſeren op alles neffens de Ghedeputeerde vande Steden.

De Steden hebben meeſt al een form van regieringhe / te weten / een Collegie van Raden ofte Vroetſchappen / geconſtitueert zijnde vande notabelſte uyt den midden vande gantſche Borgerye: Deſe zijn in ſommighe Steden van veertich / in andere van ſeſendertich / in andere van twee en dertich / achtentwintich / vierentwintich ofte twintich perſoonen. Ende zijn de Collegien vande ſelve ſo oudt als de Steden / ofte immers dat gheen memorie en is van haer beginſelen. De perſoonen die eens vercooren zijn / die dienen haer leven lanck / ofte ſoo langhe haer Poorterſchap gheduert. In plaetſe vanden ghenen die ſterven / oft haer Poorterſchap verlaten / worden by t'ſelve Collegie andere perſoonen tot haren gelieve vercooren / uyt t'middel der Borgheren / tot vervullinghe van t'ghetal. By deſe Collegie is alleen de macht omme te adviſeren / reſolveren ende diſponeren van alle ſaken concernerende den ſtaet vande Landen ende der Steden reſpective: Ende wat t'ſelve Collegie adviſeert / reſolveert ende diſponeert / dat wert by de gantſche Borgerye ghevolcht / daer teghen noyt eenighe inbreeck ofte oppoſitie vande Borgeren is ghevallen.

De Staten van Hollant / Zeelant / etc. worden gheregeert by vercoore Collegien van Raden ende Vroetſchappen / die volle macht hebbẽ.

By deſe Collegien worden Jaerlicx ghecooren de ordinariſſe Magiſtraten / te weten / vier / drie ofte twee Burgermeeſteren / ende ſeven ofte meer Schepenen / om te dienen voor een Jaer. In ſommighe Steden gheſchieden deſe electien abſolutelick: inde ſommighe by nominatien van dobbel ghetal / daer uyt by den Stadthouder de verkieſinghe van t'ghewoonelick ghetal werdt ghedaen.

De Vroetſchappẽ verkieſen Borgermeeſters ende Schepenen.

Der Borghermeeſters Offitie is bevolen het ordinaris beleyt ende ghebiet in alle politijcke ſaken / ſo wel de adminiſtratie van Stadts goederen ende innecomen / als den welſtant ende bewaringhe der Steden betreffende.

Der Borgermeeſteren Ampt.

De Collegien vande Schepenen vaceren ordinarie tot d'adminiſtratie vande juſtitie / ſoo in alle criminele / als civile ſaken / ende hebben ende exerceren alle hooghe / middel / ende leeghe juriſdictien.

Schepenen Ampt.

By deſe Collegien van Magiſtraten worden abſolutelick bericht de regieringhe der Steden van Hollant / Weſtvrieſlant ende Zeelant / ſonder dat de Princen vanden Lande hen de regieringhe vande Steden eenichſins hebben onder-

De Princen hebben harẽ Officier / om te voorderen de juſtitie.

wouden / anders dan int ſtellen van eenen Officier / die op haren name de Juſtitie heeft ghevordert. Dit is int corte de waerachtighe gelegentheyt vande regieringhe der Steden van Hollant ende Zeelant.

Forme van de regieringe

Waer uyt goet te verſtaen is / dat deſe Collegien vande Magiſtraten ende Raden vande Steden / ghevoecht by de vergaderinghe vande Edelen / ontwijffelick repreſenteren den gantſchen ſtaet / ende t'gheheel lichaem vande Lantſaten / ende en can niet bedacht werden eenighe forme van regieringhe / die met ſekerder kenniſſe van alle gheleghentheden vanden Lande ſoude connen reſolveren / ofte hare reſolutien met meerder eendracht / authoriteyt ofte ghevolch ſoude connen executeren. Over ſulcx en is niet te verwonderen / dat den ſtaet deſer Landen is gheweeſt onveranderlick / ende ſo gheduerich als eenen ſtaet ter Weerelt ſoude moghen weſen.

Om nu de Collegien vande Edelen ende Steden te brenghen in eene vergaderinghe / en can niet gheſchieden / dan by Ghedeputeerde vande ſelve: Over ſulcx / als om eenighe merckelicke ſaken te beraetſlaghen / van noode is de ſelde te vergaderen / ſoo worden die beſchreven met inſchriptien vande principaelſte poincten / die by de Collegien in deliberatien gheleyt / ende daer op gheréſolveert zijnde / worden afgheſonden / alſulcke Ghecommitteerde als ſy vertrouwen / ende met alſulcken laſt ende reſolutien / als ſy bevinden ten dienſte vanden Lande te behooren. De Edelen compareren in competenten ghetale / ende de Steden ſeynden eenen Borghermeeſter / met eenighe Raden / al tot ſulcken ghetale als ſylieden goet vinden / nae de importantie vander ſaken. Ende boven dien zijn de Ghecommitteerde / gheduerende de oorloghe (overmits de menichvuldicheyt vande accorentien) altijt generalick ghelaſt gheweeſt / om op alle ſaken (de welvaert ende conſervatie vanden ſtaet vande Landen betreffende) te adviſeren ende reſolveren / ſulcx ſylieden ten meeſten dienſte vanden Lande bevinden te behooren / ende byſonder om de Rechten / Vrijheden ende Previlegien vande Landen te mainteneren / ende alle inbreken te weeren ende wederſtaen.

Wie / hoe / eñ wat de Staten zijn.

Ende deſe Ghecommitteerde alſulcx by den anderen vergaderende / repreſenteren de Staten vanden ſelven Lande / niet dat ſyluyden in hare perſoonen / ofte uyt hare authoriteyt de Staten zijn / maer alleen uyt crachte vande commiſſien van hare principalen / ſonder dat te preſumeren ſtaet dat yemant ſich ſelven uyt ambitie ſoude avanceren tot deſe commiſſie: Want boven dien de natuere van deſen volcke een afkeer is hebbende van alſulcke ambitien / ende vyant is van alle ambitieuſen / ſoo en ſtaet t'ſelve niet te preſumeren in ſoo vrije electie / ende veel min dat yemant in deſen teghenſpoet / die God Almachtich den Landen ghelieft te overſenden / ſoude begeerich weſen om die ſaken vande Landen te handelen / daer niet dan ſwaricheyt is in te ſien / niet dan vyantſchap ende miſgunſt vande vyanden onſer ſaken (die oock de ghequalificeerſte / ende veel ghetrouwe perſoonen / met valſch aengheven abuſerende / dickwils quade opinien van vele goede Dienaers vande Landen hebben verweckt) ſtaet te verwachten / ſonder eenich profijt: Over ſulcx heeft men het aennemen vande voorſchreven commiſſie moeten redigeren Inter munera neceſſaria: Ende alle de ghene die eenich beleyt deſer Landen hebben gheſien / connen ghenoech ghetuyghen wat ſwaricheyt ende conſtrinctien datter zijn ghevallen ende ghebruyckt om de ghecommitteerde / verſochte ende ghebruyckte perſoonen / tot de opgheleyde laſten te bewillighen.

Hollanders ende Zeelanders niet ſeer ambitieux.

Ende als deſe Ghecommitteerde van dierghelijcke verſamelinghe weder te huys comen / ſo moeten ſy hare Heeren ende Overſten alle verloopene handelinghen trouwelick aenbrengen ende verhalen.

Dit is tfondament van de regieringhe deſer Landen van Hollant / met Weſtvrieſlant ende Zeelant / daer op den ſtaet der ſelver Landen / den tijdt van vijf / ſes / ſeven hondert Jaren / ende ſo langhe als de outſte Monumenten ſtreckende zijn / heeft beruſt. Dit is oock (naeſt de hulpe van God Almachtich) t'ghene dat de ſelve in dit ghevaerlick Oorloch / teghen ſo machtighen Vyant heeft ghehouden in goede cloeckmoedicheyt ende eendracht / ſulcx dat gheduerende deſe oorloghe / noyt Lidt van de voorſchreven Landen (anders dan met het uyterſte ghewelt) van ons is gheſcheurt / noyt Borgherye oproerich / noyt ghemutineerde Soldaten inde Landen van Hollant ofte Zeelant zijn bevonden / daer van wy (naeſt Gods Almachtighe hant) gheen andere redene ſouden connen gheven / dan dat in alles oprechtelick / vrijmoedelick / rijpelick ende met open Deuren is ghehandelt: Tot welcken eynde is ghebeurt dat vele vanden cleynen Steden / oock die men van ouden tijden ter vergaderinghe vande Staten plach te beſchrijven (immers alle de ghene die ſulcx begeert hebben) in de vergaderinghe vande Staten vrije ſeſſien ende ſtemmen is ghegunt / op dat een yeghelick t'beleyt der ghemeene Lantſaken kennelick zijnde / de laſten (die anders onverdraechlick ſchijnen) met goetwillicheyt ghedraghen / ende de eenicheyt onverbrekelic onderhouden ſoude werden: Tot welcken eynde het de Edelen ende Steden oock vrij gheſtaen heeft te compareren met ſulcken ghetale ende perſoonen van het lichaem van de Vroetſchappen weſende / als hen goet dochte / behoudelick dat de perſoonen by de Previlegien van de Landen niet worden uytgheſloten.

De vrije voyſen / ſpraecke eñ reſolutie / zijn oorſake van der Landen welſtāt ende verſekerheyt.

In ghevalle nu yemant ſoude connen bewijſen / dat onder den Edelen ofte onder de ghene die als Ghedeputeerde vande Steden / op de vergaderinghe vande Staten zijn verſchreven / yemant yet ſoude ghehandelt hebben (des wy niet en weten) anders dan inder voeghen als voorſchreven is / ende in conformite van ſijnen laſt ende commiſſie / den ſelven ſoude ghehouden zijn t'allen tijde daer van voor ſijne principale te verantwoorden / ende by ghebreke van dien ſtrafbaer zijn als naer rechte / ende de ghene die ter goeder trouwen arbeyden om ſulcx te openbaren / achten wy voor goede Liefhebbers des Vaderlants. Maer de ghene die de Staten vande Landen verachten ende beſchimpen / haer Acten calumnieren / die abuſeren hen grootelicx / indien ſy verſtaen dat ſy te doen hebben met perſoonen van de Edelen ende Ghecommitteerde van de Staten in haer particulier / inghevalle ſy niet met eenen en bewijſen / dat yemant vande ſelve yet ſonder laſt ofte bevel ſoude hebben ghedaen / ofte ſijn commiſſie gheexcedeert. Ende hoewel veel perſoonen ſulcx uyt onwetenheyt ende ſimpelheyt doende / t'ſelfde niet opt ſwaerſte en wordt afghenomen: ſoo is het nochtans ſeker / dat de ghene die ſulcx doen met goede kenniſſe ende wetenſchap / zijn openbare vyanden van den ſtaet ende republijcke deſer Landen / ende dat de ſelve daer mede niet anders en connen voor hebben / dan te ondergraven de fondamenten vande Huyſen / omme de ſelfde te doen nederſtorten ende verballen / ſo wel ten opſiene van de Princen /

1587.

Partijſchap tuſſchẽ Princen ende Ghemeente can niet beſtaen/ ſo als teghen hem ſelven te weſen.

ten/ als vande Ghemeente. Want wat is de macht van een Prince ſonder goede correſpondentie van ſijne Onderſaten? Wat correſpondentie ſal hy met hen houden/ wat onderſtant ſal hy van hen trecken/ indien hy hem daer toe laet brenghen dat hy partijſchap aenneemt teghen de Staten/ die de gantſche Ghemeente repreſenteren/ ofte om eyghentlicker te ſpreken/ teghen ſijn volck ſelve? Ten anderen/ hoe can den ſtaet vanden Lande beſtaen/ indien het gheſchieden conde dat de Ghemeente ſoo verre werde ghebrocht/ dat de ſelve partijſchap aen namen teghen de Staten/ dat is/ teghens de Edelen/ Magiſtraten ende Vroetſchappen vande Steden/die haer Voorſtanders ende wettelicke Magiſtraten zijn: die tot voorſtant vande Ghemeente/ oock den ondanck vande Princen ende Gouverneurs dicwils int particulier moeten dragen.

Daeromme ſullen alle redelicke menſchen claerlick moghen verſtaen/ dat den ghemeenen ſtaet vande Landen/ gheen ſwaerder/ ſchadelicker noch oock dootlicker vyanden en ſoude moghen hebben/dan den ghenen die ſich ſouden formaliſeren teghen den Staten vande Landen int generael: maer ſulcx en verſtaen wy niet te weſen de ghene/ die ſouden connen bewijſen teghen yemanden particulierlicken/dat hy de commiſſie van ſijnen principalen (namelick die op de vergaderinge vande Staten comparerende zijn) ſoude hebben gheexcedeert als voorſz. is/ oft oock in eenige ſaken anderſins ſoude hebben ontgaen.

Vertooch Souverainiteyt der Staten/ waer in beſtaet.

Hieromme ſal een yeghelick ghelieven te verſtaen/ dat de ghene die verclaren de Souverainiteyt der Landen te weſen by de Staten/ dat ſy niet verſtaen daer mede te ſpreken van eenighe particuliere perſoonen/ofte Gecommitteerde int particulier/maer van haer principalen/te weten/ de Edelen ende Steden der Landen/ die ſy uyt crachte van hare commiſſie repreſenteren/twelck verſcheyden Princen ende Potentaten/ ende oock hare Majeſteyt van Enghelant mette Generale Staten tracterende/ ende ſijn Excelentie de commiſſie/ als Gouverneur Generael van den ſelven ontfanghende/ ſulcx hebben verſtaen/ ende by niemanden ter Weerelt gecontroverteert mach worden.

Sonder dat wy connen ghelooven/ dat yemant meent met goet fondament anders als nu te connen ſuſtineren/ ofte daer ſoude moeten volghen/ dat d'Edelen/ Magiſtraten ende Vroetſchappen van de Steden/ nu niet de ſelve macht en ſoudẽ hebben op de exercitie vande Souverainiteyt/ die de ſelve hebben ghehadt in voorleden tijden/ als vooren beweſen is/ ende die ſy oock hadden int tracteren met hare Majeſteyt eñ conſtitueren vant Gouvernement van ſijne Excelentie/ oft anderſins ſoude moeten in controverſie getrocken worden/ niet alleen de beſtendicheyt vande Tractaten met hare Majeſteyt/commiſſie ende Gouvernement van ſijne Excelentie/ maer alle t'gene dat de Staten tſedert den tijt van vijfthien Jaren/ tot hare defenſie hebben ghedaen/ twelc alleen het werc is vander Landen vyandẽ.

Met alle deſe voorſchreven redenen/achten wy claerlick ende ghenoechſaem beweſen te ſijne/ hoe noodich de authoriteyt van de Staten dient gheconſerveert/ als weſende het fondament daer op den ghemeynen ſtandt vande Landen is beruſtende/ twelck ſonder de ruijne vande ghemeene ſake/ niet en mach werden ghekrenckt: Ende dat de Souverainiteyt vande Landẽ is by den Statẽ in allen ſakẽ/niet min als die geweeſt is by den voorgaendẽ Princen deſer Landen. Aldus gearreſteert in ſGraven-Haghe den xvj. Julij/ende is als noch gheresolveert/ dat daer van overleveringhe ſal werden gedaen. Gedaen tot Haerlem den xvj. Octobris/ Anno 1587. Onder ſtont geſchreven/ Ter ordonnantie van de Staten van Hollant: Onderteeckent/

C. de Rechter.

1587.

Coninginne van Enghelant biet aen den Staten vredehandelinghe/ den iij. September.

OVermits dat in de voorſchreven verclaringhe vande vredemakinghe is gheſproken/ ſo dient alhier verhaelt hoe dat den Grave van Leycester den iij. September in den Hage/ door de Raetſheeren Valcke ende Menin/ den Staten van Hollant ende Vrieſlant/van wegen de Majeſteyt van Enghelant hadde doen aenſegghen/dat ſy verlangde om te verſtaen den ſtaet vande Landen/ eñ oft ſy dochten ſuffiſante middelen te hebben om den krijch uyt te voeren/ inſonderheyt alſo haer middelen van twee hondert duyſent guldens ter Maent/ qualick genoech waren om de Garniſoenen te betalen/ ende dat de ſelve noch met opſprake ende onwillicheden opghebrocht werden: Dat van harent wegen boven het Contract van vijf duyſent te voete eñ duyſent te Peerde/ meer niet te verwachten en was/ mits ſy Spaengien/ Vranckrijck ende Schotlant te vreeſen hadde. Waeromme ſy begeerde te weten/ oftſe niet liever van vrede wilden handelen/eer ſy d'een Stadt vooren/ende d'ander naer verlooren/ ſeggende dat ſy ſeer geerne daer inne wilde een Middelerſſe weſen/ oock ſy alleene wilden Vrede maken (dat ſy niet en rade) was ſy oock te vreden/ op alles goede antwoorde verſoeckende.

Antwoorde van die van Hollant op der Coninginne propoſitie/ den iij. September.

Ten ſelven daghe/den derden September antwoorden die van Hollant ende Vrieſlant/hoe dat ſy noyt anders ghedacht noch ghetracht en hadden/ooc ten tijden vanden Prince van Orangien ſaligher memorie/ dan tot voorderinghe vande Landen ende Religie/ de Oorloge te continueren tot den eynde/ daer toe ſy meerder contributien op brochten dan ſy verclaert hadden/ boven andere ongelden: ende die van Hollant hadden binnen de drie leſte Maenden alleene vijf hondert duyſent guldens op ghebrocht/ ende lieten haer noch daghelicx quotiſeren/ ſo dat in haer geen gebreck van goede gheneghentheyt nochte van daer conde gheſpeurt worden.

Nopende het ſtuck van den Vrede/t'ſelve ſouden de Ridderſchap ende Steden de Generale Staten aenſegghen/ ende daer by haer goetdunken verclaren/ ende daer nae op alles antwoorden.

Den jongen Rantzow by Staten volck gevanghen/ Hiſtorie nopende vredehandelinghe door eenen Brief vande vij. Februarij. 1587.

Deſe aenbiedinghe van den vredehandelinghe dochte den Landen ſeer vreemt/door dien ſy dochten dat ſy hare Majeſteyt ghenoech voldaen hadden met eenen Brief uyt den Haghe den ſevenden Februarij leſtleden 1587. gheſchreven/waer van wy het inhouden ſullen verhalen/ mits dat de voorſchreven Brieven den Coninck van Denemercken mede aenginck/ Het inhout van dien was: Dathaer Garniſoenen van Berghen op Zoom/ tuſſchen Namen ende Bruſſel ontmoet hadden ſekere Vyanden/ ende onder andere ghevanghen ghenomen eenen Capus Rantzow/ een jonck Edelman vanden Coninck van Denemercken/ wiens Male (mits dat hy hem als d'ander Vyanden gheweert hadde) doorſocht werdt/ nemende t'ghelt ende een gulden Ketene daer uyt: oock daer in ghevonden hebbende ſekere Brieven/ hadden ſy eenighe van dien gheopent/ ende den voornoemden Rantzow daer over ghebracht met alle de Brieven by de Staten in den Haghe: alwaer hy hem beclaechde van het ongelijck dat hem ghedaen was/ zijnde des Conincks van Denemerckens Gheſante/ by den Prince van Parma voor der Nederlanden profijt/ ſo hy ſeyde: Oock verhaelde hy hoe ſijnen Coninck in Mey te vooren een Edelman in Spaengien gheſonden hadde / met Artijckelen om van pays te tracteren voor het Nederlant / ende dat den Edelman voor antwoorde ghebrocht hadde vanden Coninck van Spaengien / dat hy ſijnen ſin aen Parma gheſchreven / ende hem de gheheele ſake in handen gheſtelt hadde / weer over hy nu van ſijnen Coninck aen Parma was gheſonden gheweeſt om daer van te handelen / te weten / vande plaetſe / tijt ende tſenden van de Ghedeputeerden. Desghelijcx was hy oock geſonden aende Coninginne van Enghelant / om hare Gheſanten oock op de ſelve vergaderinghe te ſchicken.

De Artijckelen waren in ſubſtantie deſe: Dat den Coninck ſoude liberteyt van Religie in Nederlant toelaten / oock de Previlegien / ende ſoude behoorlicke verſekeringhe gheven aen de Coninginne van Enghelant / haren ſtaet niet te beſchadighen. Den Coninck hadde gheweyghert vryheyt van de Religie toe te laten / maer de reſte ſtelde hy inde handen van den Coninck van Denemercken / ende van den Hertoch van Parma.

Der Staten antwoorde op de Vrede-Artyckelen / door den Coninc van Denemerckens ſoliciteren voort ghebrocht.

Hier op ſeyden de Staten / dat ſy noyt ſulcken laſt den Coninck van Denemercken ghegheven en hadden / noch oyt dochten te gheven: Maer ter contrarie / alſo den Grave van Leyceſter Anno M. D. Lxxxvj. uyt Hollant vertreckende / van paeysmaken hen liedē vermaent hadde / ſo ſeyden ſy hem / datter niet ſorghelicker noch ſchadelicker voor haren ſtaet en ware / dan het ſpreken vande vredehandel / eñ dat ſulcx was een vande oude liſten der Spaengiaerts / dewijle de langhdurighe oorloghe / noch de gheleden ſchaden / noch de violentie eñ verradelicke doot van haer Hoofden / haer niet conden verhinderen van haer devoyr / noch haer niet en conden doen verſtellen eenen voet vant fondament der ſtandtaſticheyt / daer ſy op ghegront waren / maer dat ſy ſittende de eerlicke Wapenen die haer reſteerden / te weten / vaſticheyt ende reſolutie / waren machtich hem te verwinnen / alſoo de eerlicke deucht eertijts van den Romeynen hadde die van Cartago doen verwinnen: Nu den hongher haer dronghe / ende t'ghebreck van trafficque / ende dat Spaengien van ſijn Krijchsvolck uytgeput was / ende nu door een cleyn ſchade ſoude moeten haer voornemen verlaten / daeromme ſouden ſy nu haer ghemeente met vredehandelinghe bedrieghen / waer mede ſy hen meer ſchade in eenen dach ſouden connen aendoen / dan ſy met haer Lancien ende ſweerden in veel Jaren ghedaen hadden. Sy en wilden niet voortbrenghen haer oude valſcheden ofte perfidien aende Mooren ghebruyckt (haer nu niet beter achtende) der welcker ſy boven de hondert duyſent / onder het mommaenſchijn van vrede omghebracht hadden / met ſlaverie / hongher / dienſtbaerheyt. Noch en ware haer valſcheyt die ſy aende Nederlanden ghebruyckt hadden / by die niet te ghelijcken / hebbende met haren vredehandel tot Colen (bedeckt onder de grootheyt ende deuchſame achtbaerheyt vander Rijcx Vorſten) haer doen verlieſen de Provintien van Artoys / Henegouwen / Caſſellerye van Ryſſel / Mechelen ende s'Hertoghenbos. Seggende over ſulcx ende repeterende dat eenen vredehandel haer niet alleene ſchadelick was / maer ſelve oock allendick het ſpreken daer van / volghende t'ſchrijven der Wijſen van ouden tijde / Dat de partye die de ſwackſte geacht was / altijt verlooze / ende by de Tractaten niet en wonne. Sy ghevoelden de effecten van Eſcovedes Raet / met voortbrenghen van particuliere Tractaten: want daer uyt gheſproten zijn onder de Provintien eñ Steden / particuliere ſcheuringhen / weeringhen ende achterdencken / ſorghelicke opinien: een yeghelick ſijn eyghen / ende niet opt publijck achte nemende / d'een ſoeckende by tijts hem te reconcilieren / de ander by tijts op te packen ende te vertrecken / waer uyt te verwachten ſtont de generale ruijne: Als inde communicatie tot Gent ende Brugge te ſien was / daer men niet dan van Religie toe te laten en ſprack / ende dat den Coninck nu wijſer was geworden / welcke Tractaten gheweeſt hebben de oorſake vande doot / lichamelick ende eeuwelick / van meer dan hondert duyſent perſoonen / ſoo dat de openbare ſchelmeryen ende Lantverraders die hen in ſulcke Tractaten mengen / niet ſo veel en vermoghen als deſe handelinge doen / want die handelinghen waren de vallen / daer ſy haer vyanden ſochten in te vanghen.

Manlicke ende ſtandtaſtige reſolutie der Staten.

Onder deckſel vā vredehandel hadde ſy Artoys Henegouwē ende andere Landen verlooren.

☞

Schade van de Vreedſche voorhandelinge.

Sy waren by veel experientien gheleert / dat al ware de tweedracht daer inne niet te vreeſen / ſoo was haer de onachtſaemheyt die daer uyt ſpruyten ſoude ſeer vervaerlick / als uyt de Tractaten van Don Johan eñ het aencomen vanden Heere van Selles bleeck / want terſtont alle contributien ceſſeerden / mits een yeghelick gheneghen is te ghelooven dat hy gheerne hadde.

Wat groote onachtſaemheyt uyt vredehandel haer ware toegecomen.

Haer was bekent hoe coſtelick ende aenghenaem de vrede ware / ſoo het maer rechte vrede mochte weſen: want wat volck hadde de Oorlochſche plaghen meer ghevoelt dan ſy? So dat de naecomelinghen haer grootelicx ſullen moeten verwonderen van Gods gratien over de Gheunieerde Provintien / van ſo langhe gheherdeert te hebben teghen den machtichſten Potentaet van der Werelt.

Hoe noodich dat een vaſte vrede is.

Hier by voegende / dat ſy oock veel difficulteyten bevonden inde Artijckelen / want al waer de Religie haer gheconſenteert (die den Coninc noch ſcheen te weygeren) ſo en was het nochtans gheenen anderen Coninck / dan die haer dat eertijts by Don Johan ende by de Hertoginne van Parma toeſeyde: maer daer nae alſt hem goet dochte / ſijn woort eñ trouwe tot een ſtrick heeft ghebruyckt om haer te bedrieghen: Ende daer toe dienden de excuſen / datmen den Duck d'Alva wijten wilde die booſige proceduren alhier inde Nederlanden ghehouden / die nochtans niet dan met des Conincx laſt / eñ na ſijn inſtructie gedaen ende ghehandelt hadde. Den ſelfden perſoon was niet verandert / hy ſochte (niet tegenſtaende de Contracten met Enghelant ghemaeckt / door Bernardijn de Mendoza) haer Majeſteyts verderf: De Paus condet alle vergheven. Sy ſochten niet dan de Wachthonden te verdrijven / op dat den Wolf mochte de Schapen crijghen.

Sekerheyt van vrede en ware de Coninc niet te betrouwen.

Ende al waert dat den Coninck noch de Religie toeliete / ſo ſoude nochtans de Roomſche Religie moeten onder haer vermenght blijven / dies ſy ſouden moeten grooter Garniſoenen houden / ende groote coſten doen / waer mede ſy den vrede onbruychbaer ſouden hebben / ende den Vyant binnen haer deuren houden.

Reconciliatie metten Coninck ongheraden / al waert ooc dat hy der Religie vryheyt toeliete.

Vande Previlegien ſoude gheen verſekeringhe connen zijn / want ſo hy den ſelven Man is die ſe ghevioleert heeft / ende ſo ſy de hare hebben / ſo ſal hy willen de ſijne hebbē / ende ſo hare Previlegien ende ſijn authoriteyt in debat quame / ſo ſoude hy met haer handelen / ghelijck den Leeu dede van de jacht des Peerts ende des Honts.

Opt derde poinct hare Majeſteyt betreffende / verclaerden ſy dat ſy ſeer ghehouden waren inde ſelvighe / ende haer proſperiteyt te ſoecken / ſo wel om de beſchuttinge als andere weldaden: Maer ſy hadden te conſidereren / dat den Spaengiaert vele ſoude winnen / als hy hare Majeſteyt van hen ſoude gheſepareert hebben / om dan elcken byſonder te overvallen. Waeromme ſy baden vriendelicken te continueren inde verbonteniſſen/ ende ſy bidden den Coninck van Denemercken die vredehandelinge af te breken/ als der Landen bederffeniſſe zijnde.

Dit hadden die Staten aende Coninginne in Februario gheſchreven/ doch daer mede is dien handel noch niet achter ghebleven/ als wy naemaels ſullen verhalen: Maer deſen Somer in Julio/ ſonden de Staten van Hollant/ Zeelant ende Vrieſlant haer Gheſanten in Denemercken om eenighe ſaken/ ende principalicken om te excuſerẽ het aenhouden van ſijnen Edelman Capus Rantzow/ dien ſy met voldoeninghe van ſijn ſchade/ ende met contentement laten gaen hadden/ nochtans wiſten ſy dat den Coninck daer over geſtoort was/ als gemerct hebbende dat ſijnen arbeyt om vrede te maken/ niet aenghenaem was: Eñ alſo daer int voorjaer een Vlote van ontrent vijfhondert ende tachtich Schepen uyt Hollant/ eñ by de twee hondert uyt Zeelant/ uytgevaren was/ Ooſtwaert door de Zonte (zijnde die enghden ofte paſſagien byden Coninck van Denemercken gecommandeert) ſo hadde den Coninck die doen aenhouden/ om aen de ſelve Vlote te verhalen den overlaſt die hy pretendeerde dat ſijnen Geſante Capus Rantzow aengedaen was/ eñ oock den Gouden keten die hy ſeyde hem afgenomen te zijn/ doende de voorſz. Vlote daer over betalen boven de dertich duyſent Daelders.

De Coninck van Denemercken dwinght der Staten ſchepen dertich duyſent daelders af/ voor Capus Rãtzouw ongemack.

De Hollantſche Geſanten claghende over dat gewelt/ dede den Coninck hen antwoorden: Hy en conde niet weygheren ſijnen Rantzow vergeldinge te doen van ſijn ſchade ende onghemack die hy inde gevangeniſſe geleden hadde/ dragende ſijne Brieven onder Paſpoort om vrede te vorderen/ die ſy opghebroken hadden ende weder geſloten/ tot ſijnder verachtinge/ eñ en hadden de miſdaders ofte autheurs/ daer over niet ghecaſtijt. Voorder alſo ſy verſocht hadden dat den Coninc de oplichtinge der Ruyteren voor de Landen onder den Heere Overſten Rantzow/ niet en ſoude willen verhinderen: So wert haer gheantwoort/ dat hy ſulcks niet en ſoude beletten/ maer dat hy den Overſten Rantzow ſelve te beſighen hadde/ claghende oock over het onghelijck dat de Hollantſche Oorlochſchepen ſochten de Havene van Bremen aen te doen. Aldus werden de Hollantſche Gheſanten afgheveerdicht ſonder den Coninck te ſpreken/ die beſich was om de Schotſche Gheſanten te feſtoyeren/ tracterende over het Houwelick met ſijne Dochter. Ende alſoo betaelde hy hem ſelven van alle ſijn coſten rijckelick.

De antwoorde des Conincx vã Denemercken aen de Ghesanten van Hollant.

De Landen van Hollant ende Zeelant ende andere gheunieerde Provintien/ hebben haer generalick in deſe tijt/ in groote perplexiteyt bevonden/ ſo door den twiſt die tuſſchen haer/ eñ haren Gouverneur den Grave van Leyceſter was/ als door den tweedracht ontſtaen onder die voorſz. Provintien/ daer uyt te vreeſen was/ dat de Majeſteyt van Engelant mochte een aftreck crijgen/ waer door een yegelick vande Ingeſetenen na ſijn gheſintheyt/ hem daer mede wilde moeyen/ De goede/ uyt goeder herten/ hoewel dickmael met groot onverſtant/ De quade/ uyt quader herten/ nochtans bedecktelick goede inſtrumenten ghebruyckende. T'welck een oorſake was waeromme de Kercken in een Synode vergadert zijnde/ beſlotẽ dat ſy de Staten door vier Gedeputeerde (Dienaers des Woorts) den welſtant der Landen ende Chriſtelicke Religie ſouden recommanderen/ oock mede de eenicheyt ende goede correſpondentie met Enghelant ende den Grave van Leyceſter: Het welcke ſchriftelick gheſchiet zijnde/ hebbẽ de Staten den xvj. October haer ſchriftelick gheantwoort/ Dat ſy t'ſelve (t'welck ſy verſochten) haer voor t'hoochſte oock gherecommandeert hielen. Vermanende mede henlieden toe te ſien/ dat ſy onder de Kercken/ oock ſelve onder de Dienaers/ niet en ſouden laten incruypen/ die onder t'deckſel van Religie ſochten de Overheyt te vermaken/ ende in haet/ opſprake ende naedencken vande Ghemeente te brenghen/ als in Vlaenderen aen den Prince van Orangien ſaligher gheſchiet ware/ tot onderganck der Kercken aldaer/ ende nu mochten ſy met vreemde ende onghewoone regieringhe voor te ſtaen/ tſelfde doen/ daer ſy wiſten dat omgheloopen/ gheſchreven ende gedraeft werde: Sy en dochten niet dan wel met de Majeſteyt van Enghelant het Contract te onderhouden/ ende ſijn Excelentie den Grave van Leyceſter te mainteneren de authoriteyt hem competerende/ alſo dat betaemde. Voorts ſoo ordineerden ſy alle haer Actien tot goede eenicheyt ende opbouwinghe van Chriſtus Kercke te derigeren/ ende haer te ſpiegelen aende Kercken van Vlaenderen/ ende Godt te bidden voor haer hooghe ende leeghe Overheeren/ ende breeder alſt by de Ghedruckte antwoorde te leſen is.

De Kercken vermanen de Staten/ nopende eenicheyt met Leyceſter/ diẽ de Staten antwoorden den xvj. October

Op t'ſelve ſubject hadden den Schout/ Burgermeeſteren/ Schepenen ende Raden der Stadt van Wtrecht/ oock aende Staten van Hollant ſeer heftelick gheſchreven/ van date den xxj. September/ ſelve in Drucke uytghegheven/ inhoudende de beſchuldingen/ al oft ſy ſochten de Majeſteyt van Enghelant ende de Excelentie van Leyceſter te verſtootẽ/ ende over de contributien hem miſcontentement te gheven. Waer op die van Hollant den xvj. October antwoorden/ den ſelfſten Brief uyt paſſie gheſchreven te zijn/ van vreemde die aldaer int Gouvernement gecropen waren/ die haer verwerringen ende partijſchappen ſochten te bedecken/ mette Staten van Hollant ſuſpect te maken: Verſekerende den Lande van Wtrecht/ dat ſy haer ſo ſullen in als dragen/ dat alle haer Ghebueren gheen miſhaghen daer van hebben ſouden/ voldoende het verbont met Enghelant/ oock ghevende Leyceſter ſulcke authoriteyt als hem beloeſt was/ ende de Landen lijden mochten/ daer vooren ſy meer verbonden waren ſorghe te draghen dan die van Wtrecht/ als die haer ſteden tot onderpande den Enghelſchen ingeruymt hadden/ daer ſy maer Brieven voorghegheven hadden: Oock behoorden ſy over de Hollantſche contributie niet te exclameren/ nademael bleeck dat met de contributien van Hollant/ onderhouden waren nu veel Jaren/ boven de nootelicke Garniſoenen vande Steden ende ſterckten van Hollant/ ende boven de laſten vant Oorloghe te water/ acht oft negen duyſent voetknechten/ ende thien ofte twaelf hondert Peerden/ tot aſſiſtentie van haer Ghebueren de vereenichde Provintien buyten Hollant: ende waerſchouden hen toe te ſiẽ dat ſy met haer Regeerders niet vervielen/ als die van ſHertoghenbos/ Gent ende Brugghe vervallen waren/ als mede by ghedruckte antwoorde te ſien.

Die vã Wtrecht ſchrijvẽ aen die van Hollant den xxj. Septẽber/ die haer antwoordẽ den xvj. October

Hollãt houdt boven acht duyſent te voet eñ boven duyſent Peerden.

Het ghemeyn volck in partijſchappen van Staets ende Engels in Hollant verdeylt zijnde/ ende den gront vant different niet verſtaende/ heeft factieuſe aenſlaghen hier ende daer voorgenomen/ om des Graven van Leyceſters verſochte authoriteyt/ met ghewelt in te voeren/ als namelick tot Leyden/ alwaer verſcheyden Ingeſetenen meeſt vreemde/ aldaer uyt Vlaenderen eñ Brabant gevlucht/ metten Capiteyn Niclaes de Maulde/ ſone vanden Heere van Manſaert/ die een Vaendel knechten daer binnen hadde/ hebben voorgenomē haer meeſters vande ſtadt te makē/ eñ alle die goet Staets ofte voor de Staten geſint waren van de Magiſtraet/ ghevangen te nemen/ ende alſo Leyceſter daer in te voeren/ met ſulcke authoriteyt als haer goet dochte. Om deſen aenſlach te weghe te brenghen/ ſoude hem Capiteyn Maulde ghelaten oorlof te nemen aende Magiſtraet van te vertrecken. Ende alſo in Wapenen zijnde/ ſoude hy hem van het Stadthuys/ ende van een Poorte verſekeren/ ende daer noch een ander Vaendel in brenghen van Heraugieres/ met een Velt-gheſchreye/ Vive de Coninginne van Engelant, ende ſijn Excelentie.

Conſpiratie tot Leyden/ om Leyceſter in authoriteyt te brengen/ dē vierden October

Dit hadden ſy den Grave van Leyceſter laten weten/ maer alſo ſy haer voornemen noch uytſtelden/ ſo wert t'ſelve den Magiſtraet ontdeckt/ door eenen Borgher Andries Schot/ waer over ſy eenen Jacob Valmer uyt Vlaenderen/ ghevanghen namen/ mitſgaders oock den Capiteyn Coſimo de Peſcarengis/ eñ den Capiteyn Maulde deden ſy uyt trecken: twelck den Staten gheadverteert wert/ die den Capiteyn Maulde tot Woerden deden vanghen/ door den Heere van Poelgeeſt/ ende tot Leyden brenghen/ alwaer hy gheexamineert zijnde/ ghenoech ſonder pijningen bekent heeft den voorſchreven aenſlach: waer over de Magiſtraet van Leyden ten overſtaen van Prince Maurits Gouverneur van Hollant/ ende andere Ghedeputeerde vande Staten van Hollant/ niet ſonder ghewichtighe redenen de ſake verre in ſiende/ ende om diergelijcke inde andere Steden te weeren/ in reſpect van t'ghene den Hertoch van Anjou te voren beſtaen hadde/ mitſgaders om haer authoriteyt die ghenoech gheſwackt was/ in deſe gheleghentheyt te conſerveren/ hebben by ſententie van den xxvj. Octobris/ Anno M.D.Lxxxvij. de voornoemde Jacob Valmaer/ Capiteyn Coſimo de Peſcarengis/ met Capiteyn Maulde ter doot verweſen/ verſtaende dat nae gheſchreven Rechten ſulcken conſpiratie te weſen Crimen læſæ Majeſtatis, niet alleen in ſulcken Hooftſtadt als Leyden was/ maer oock in cleynder ſteden/ ende hebbenſe nae het gebruyck aldaer ten ſelven daghe geexecuteert ende onthalſt/ ende van de twee eerſte de hoofden op ſtaken op de Bolwercken doen ſtellen/ eñ Maulde doen begraven. Dan deſe Juſtitie gheſchiede met groot medelijden vande Rechters/ om dat den noot der Landen doen ſulcx vereyſchte.

Die vā Leyden deden Valmaer/ Capiteyn Coſmo ende Maulde onthalſen/ den xxvj. October.

Deſen Maulde was ſeer beclaecht/ zijnde noch een jonc Edelman/ een ſone vanden Heere Manſaert/ die den Prince van Orangien ende de Landen grooten dienſt hadde ghedaen/ maer hebbende binnen Sluys ghelegen/ ende t'onvreden zijnde teghens den Staten vande Landen/ ende inſonderheyt die van Hollant/ hadde hem hier toe vanden voorſchreven Coſimus ende andere laten beweghen. Welcken Coſimo een quaet herte den Staten toe droech/ mits hem dochte dat hy nae ſijn verdienſte niet ghetracteert en werde/ ende pretendeerde dat hem eenighe particuliere injurie ghedaen was/ dies hy nu door ſonderlinghen dienſt aen Leyceſter hem ſochte te recommanderen. Hy was een Sone van een Piemontoys/ die in Vlaenderen die Lombarde ofte Tafel van leeninghe opghehouden hadde. Valmaer was een Vlamingh/ maer aldaer Borgher geworden/ een deghelick Man/ ende toonde met eenighe vreemde meer/ die naemaels tot haren verantwoorden gheroepen werden/ te veel curieuſheyt in andere regieringhen/ daer ſy als vreemde niet teghen te ſegghen hadden/ dan over die beſcherminghe die ſy ontfanghen ende aldaer waren genietende/ danckbaerheyt te bewijſen/ ende hun niet te ſteken inden twiſt tuſſchen de Staten ende Gouverneur/ die doen noch niet verſtaende. Vele lieden hielden haer ontſchuldich/ achtende ſulcken ſtuck niet voorghenomen te hebben/ dan by laſte vanden Gouverneur Leyceſter ſelfs/ maer dat wert gheloochent/ ende ſy en condent niet bewijſen.

Ende hoewel deſe executie ſcheen rigoreus te weſen/ ſoo hebben de Staten van Hollant nochtans nootelick ghedocht t'ſelfde alſo te doen/ ende in Drucke uyt te gheven/ mits dat den tijdt alſdoen ſulcken exemplaer caſtyement was vereyſchende/ ende hebben daer mede haer authoriteyt ende aenſien ſeer gheſterckt.

Daer wert tot Wtrecht een Boecxken tot verontſchuldinghe van deſe drie gheexecuteerde in Druck uytghegheven/ toegheſchreven den Grave van Leyceſter/ het welcke by die van Leyden by Placcate wert verboden te vercoopen binnen haer Stadt ende Juriſdictie/ op groote pene/ als weſende een ſeditieus ende Fameus Libel.

Nochtans bleven veel lieden gheſchandaliſeert over deſe executie/ om dat de Staten de oorſaken/ oneenicheden ende tweedrachten doen regnerende/ met de redenen die haer tot ſodanighen executie moveerde/ niet int licht en brachten/ t'welck nochtans om groote ghewichtighe conſideratien/ wijſſelick worde naegelaten/ ten reſpecte vanden Grave van Leyceſter/ diens ſaken doen noch niet dienden ontdeckt/ hoewel de voorſchreven Staten daer over in quader opſprake quamen/ maer worde by de verſtandighen/ ende inſonderheyt by den ghenen die het proces ende de deſpoſitien van de geexecuteerden gheſien hadden/ die voorſchreven exemplare ſtraffe ghehouden/ voor een ſake daer den ſtaet vande Landen doen ter tijdt ten hoochſten aen gheleghen was.

Wijſheyt de Statē/ mits ſecreet houdē de redenen moverēde de executeerde tot Leydē ter doot te brenghende.

In deſen tijt waſſer oock groot miſvertrouwen tuſſchen den Overſten Joncker Dirck Sonoy Gouverneur van Noorthollant/ eñ de ſtadt Enckhuyſen/ om dat hy aenghenomen hadde die confirmatie van ſijn Gouvernement hem eertijts ghegheven by den Prince van Orangien ſaliger memorie/ ende daer naer hem by den Sone Prince Mauritz toegheſtaen/ nu weder hadde ontfanghen vanden Grave van Leyceſter in een ander qualiteyt: Waer door de ſtadt van Enckhuyſen ſchreef aen Leyceſter van den xiiij. Octobris/ dat den voorſchreven Sonnoy trachte hem te verſekeren ende te beveſtighen in ſijn Gouvernement/ mits doende vertrecken het Vaendel vande Hopman Duvenvoorde/ ende ſoeckende andere ſijne Vaendelen daer weder in te brengen. Dat hy tot dien eynde hadde ſijne Excelentie gheinduceert om de ſteden van Noorthollant te comen beſichtighen/ meenende onder deckſel van ſijn preſentie ende authoriteyt/ ſijn Gouvernement eñ voornemen te verſekeren. Het welcke by hare Borghers ghelooft zijnde/ hadden ſy t'ſelve in deliberatie gheleyt/ ende ſiende dat ſy over langhe neffens d'ander Steden mette Ridderſchap ende Edelen van Hollant/ uyt crachte vande Vnie/ waren verbonden de Previlegien van Hollant ende Weſtvrieſlant voor te ſtaen/ hebbende ſolemnelicken aenghenomen den Prince Mauritz van Naſſouwen/ voor haren Gouverneur over Hollant/ Zeelant ende Weſtvrieſlant/ ſo en conden ſy niet (Eedts ende Ampts halven) toeſtaen/ dat by ſulcke maniere t'Gouvernement van Weſtvrieſlant ſoude werden gheſepareert ofte afgheſcheyden van Hollant ende Zeelant/ ende conſequentelick vanden Huyſe van Naſſouwen onbehoorlick ghetrocken. Waeromme ſy nae veel verſcheyden communicatien metten anderen daer op ghehouden/ vonden gheen naerder

De ſtadt vā Enckhuyſen uyt jalouſie van Sonoy patent/ verſoecken Leyceſter in haer ſtadt niet te comen den xiiij. Octobris.

middel om voor te comen de inconvenientien ende miſverſtanden die mochten rijſen uyt de voorſchreven gheruchten ende perſuaſien onder haer Borgheren gheſtroyt/ noch bequamer middel om Noorthollant in vrede te houden / dan ſijn Excelentie te bidden met alle reverentie / te willen in de conjuncturẽ voor die reyſe ſijn comſte in haer Stadt van Enckhuyſen / tot een ander bequamer tijt uyt te ſtellen/ om in meerder verſekerheyt ende volcomen ghenoeghen vande gheheele Borgherye ſijn Excelentie te moghen blijdelick ontfanghen. Het welcke ſy met alle zedelicke ernſt ende beleefde woorden verſochtẽ/ waer op niet anders ghevolcht is / op dit pas / maer naemaels ſwaricheyt/ als wy hier nae ſullen verhalen.

Diſcourſen in Engelant over de Hollandtſche ſwaricheden gemaect/ eñ de Majeſteyt vertoont.

In Enghelant heeftmen allesins over de Nederlantſche ſakẽ/ ende den tweedracht in Hollant/ mitſgaders over de authoriteyt ende regieringhe van Leyceſter/ eñ vande propoſitie op't ſtuck van den vrede veel geſproken ende ghediſcoureert/ vele den Staten ghelijck/ ende veel onghelijck gevende. Vele achtende datmen met twee hondert duyſent guldens ter Maent wel gheregeert/ item met het ſecours van vijf hondert te voete / ende duyſent Peerden / compleet ghehouden ende betaelt tot laſte vande Coninginne / boven t'ghene vande Frontieren by brantſchat ſoude moghen vergadert worden / ende uyt de Convoyen ende Lycent-ghelden boven het onderhout vande Oorlochſchepen men ſoude moghen verſparen/ de Oorloghe defenſive wel uytghevoert / ende noch een Legher voor eenighe Maenden int Jaer te Velde ghebrocht ſoude moghen worden/ byſonder ſo men de adminiſtratie van t'gelt ende van contributie / niet en ſtelde inde handen van particuliere perſoonen / maer vanden gheheelen Raet van State te ſamen.

Dit werdt oock de Majeſteyt van Enghelant by den Enghelſchen in ſchrifte vertoont : oock datmen van gheenen Pays en behoorde te ſpreken/ want daer gheen verſekertheyt conde in weſen: oock dat de propoſitien van vrede ſouden moghen voortbrenghen ende veroorſaken afval van Provintien ende Steden/ als elck by de eerſte reconciliatie voordeel ſoude pretenderen : Item/ dat de Colonellen/ Capiteynen ende Krijchſvolc/ elck om ſeerſt nae de beſte compoſitie trachten ſouden: Ende dat den Coninck van Spaengien gheerne vrede ſoude maken met de gheunieerde Landen/ om tot ſijnder belieften Enghelant te moghen beoorloghen ende conqueſteren. Dat het Coninckrijck van Enghelant (hoe wel het veel Vyanden hadde) mits ſijne goede ghelegentheyt niet veel te vreeſen hadde/ die van Hollant / Zeelant ende Vrieſlant te vriende hebbende: Maer de menichte van Schepen/ Schipſvolck ende rijckdom vande voorſchreven Landen/ ghevoecht mette macht van Spaengien/ ware ſorghelick voor Enghelant: Byſonder alſo int voorgaende Jaer ghebleken was/ door het aenhalen van alle Schepen met Cooren gheladen / wat macht ſy ter Zee hadden / ende dat ſy beſettende de Revieren vande Elve ende Eems / ende andere Havenen / haer oock machtich toonden om den loop vande Coopmanſchappen/ ende het vertieren eñ verſenden vande Enghelſche Lakenen te mogen verhinderen. Ende ſo ſy ſulcx nu hadden connen doen/ ghenoech van een yeghelick verlaten zijnde/ wat ſouden ſy vermoghen als ſy by de macht/ aenſien ende authoriteyt vanden Coninck van Spaengien ghevoecht waren / de welcke haeſt Denemercken ende andere een groote vreeſe ſoude aenjaghen : Daerom ſy beſloten datmen niet behoorde de Nederlanden te verlaten ofte diſcouragieren/ van vreeſe datſe mochten ghedwongen weſen eenighen particulieren vrede aen te gaen.

Wat Engelandt te verwachtẽ ſtont ſo de gheunieerde Landẽ met Spaengien vereenicht waren.

Coninginne van Engelãt ontbiet den Graef van Leyceſter wt Hollãt thuys den xxix. Decembris.

De Coninginne van Enghelant rijpelick inſiende ende merckende dat het miſverſtant tuſſchen de gheunieerde Landen ende den Grave van Leyceſter meer groeyde dan minderde/ ſoo vont ſy gheraden hem in Enghelant thuys te ontbieden.

Artijckelen van Vereeninge by den Raet van State den Leyceſter voorghehouden/ den xxix. November.

Maer terwijle deſe ſaken ende miſverſtanden aldus ſtonden/ ſo hebben de Heeren vanden Raet van State / alle middelen voorghewent om de Staten Generael ende ſijn Excelentie te vereenighen/ ende tot onderlinghen vrede te brenghen. Ende nae veel conferentien met de Staten van Hollant ende andere ghehouden/ hebben ſy de ſaken op eenen goeden voet ghebracht : waer over ſy ſijne Excelentie den xxix. November / uyt den Haghe gheſchreven hebben / eer ſy wiſten dat de Coninginne hem thuys ontboden hadde / hem aenbiedende/ dat de ſaken mochten lichtelick vereenicht worden / ſoo daer goede oprechte vrientſchappe ware/ ende ter goeder trouwe ghemeynt worde te handelen: want nopende het ſtuck van de Souverainiteyt/ by de Staten ſeer gheſuſpecteert door den Brief aen Junius gheſonden/ ende anderſins by ſijn Actien / conform den ſelven Brief/ t'ſelve ſcheen wel verdraghen te connen worden / ſo het ſijn Excelentie gheliefde te declareren by Acte/ van niet te pretenderen op de Souverainiteyt vande Landen/ boven het Tractaet met hare Majeſteyt ghemaeckt/ ende aengaende het ſtuck vant Gouvernement ende van ſijne commiſſie daer op ghevolcht/ daer inne en ſagen ſy niet datter eenighe ſwaricheyt mochte op vallen/ ghelijck ſy ſijne Excelentie tot meermael aengheſeyt hadden.

Vande Souverainiteyt.

Van den Eedt.

Nopende den Eedt / ſeyden de Staten Generael / dat noyt de Capiteynen noch het krijchſvolck dien ghedaen hadden conform het Tractaet/ dat inhielt / ſy ſouden den ghewoonlicken Eedt doen/ behoudens den Enghelſchen de Homagie aen hare Majeſteyt / ende daeromme behoorde wel dat ſy ſwoeren trouwe totte Landen/ trouwe ende onderdanicheyt aen uwe Excelentie als Gouverneur / ende onderdanicheyt aen haer Overſten: waet onder begrepen zijn de particuliere Gouverneurs/ ende haer Luytenanten: Ende overmits ſy in controverſie ende miſverſtant waren gheromen/ ſo verſochten de Landen dat daer van expreſſe mentie ghemaeckt ſoude worden. Ende zijnde deſe Gouverneurs ende d'andere alle met Eede verplicht aen ſijn Excelentie / ſo en ſoude de authoriteyt van ſijn Excelentie daer mede niet vermindert weſen / latende haer haren behoorlicken laſt van haer Garniſoenen te veranderen/ blijvende evenwel de authoriteyt van te ghebieden wat ten dienſte van den Lande ſijn Excelentie behoorlick ſal achten/ daer toe ſy ghehouden waren : T'ſelfde diende oock in de Admiraliteyten onderhouden/ ende daer mede ſouden veel queſtien gheſliſt worden.

Van de oplichtinge vã krijchſvolc.

Wat aengaen mochte de oplichtinghe van het nieu krijchſvolck/ datr op ſeyden ſy dat volgende t'Contract / t'ſelve niet en behoorde te geſchieden ſondet conſent vande Staten / overmits haer toecomt de betalinghe te beſorghen / waer toe ſy gheloeft hadden dat ſijn Excelentie gheerne verſtaen ſoude. Ende nopende de contributien/ waren de Staten ghereet daer van te handelen.

Op de queſtie/ ofte het toecomt de Staten Generael de commiſſien te gheven voor de Raden van State ofte ſijne Excelentie/ ſegghen ſy: Dat niet teghenſtaende de woorden inde Acte van delatie gheſtelt / t'ſelve henlieden ſoude toecomen/ ghelijck het in Keyſer Carels ende des Conincx tijden gheſchiede. Ende alſo over langhe by ſijne Excelentie gheconſenteert was/ dat ſulcx gheſchieden ſoude in regard vande commiſſie van den Overſten Sonoy/ ſoo verſochten ſy dat het ſelve volbrocht mochte worden.

Ende alſo hier mede bleke dat de verſchillen mochten geaccommodeert worden/ met eere/ reputatie ende authoriteyt van ſijn Excelentie/ baden ſy hem hoogelick daer toe te willen verſtaen/ ende mette Staten te treden in vrientſchappe/ met goet betrouwen op malcanderen/ ende ſy ſouden ſorghe draghen dat ſijn authoriteyt gherespecteert ſoude werden/ Wel was waer/ dat vande voorſchreven poincten gheen beſluyt noch ghemaeckt en was/ door dien dat ſy daer toe van ſijn Excelentie noch gheen volle macht en hadden/ende dat over ſulcx oock alles verlaten was/ om by de Ghedeputeerden daer van rapport te doen aen hare principalen: Soo waſt nochtans ſulcx/ dat ſy de ſelve Ghedeputeerde ſeer begeerich ende gheneghen ghevonden hadden/ om ſijn Excelentie alle voldoeninghe te geven/ principalick om ſijn reputatie ſtaende te houden/die gheacht werde gheleghen te weſen in wel ende wettelick te regieren/ by advijſe van ſulcke/ die daer toe gheordonneert waren neffens ſijne Excelentie/ volghende de Rechten ende Previlegien van de Landen: waeromme ſy verſochten dat ſijne Excelentie ſijnen voorderen wille ſoude overſenden: Deſen voorſchreven Brief was ghedateert den xxix. November.

Leyceſter afſcheyt-brief/ vertreckende uyt de Landē/ den xxvi. November.

Deſe verſoeninge aldus op goeden voet ſtaende/ ſoo hadde de Majeſteyt van Enghelant (alle omſtandicheden ſeer wel overleggende) den Grave van Leyceſter thuys ontboden/ t'welck al eer hy den voorſchreven Brief des Raets van State ontfinck/ by hem den Staten Generael aengheſchreven werden/met Brieven vanden xxvj. November: ſegghende hem leet te weſen dat de Majeſteyt ſo t'onvreden was over haer regieringhe ende comportementen tot hemwaert/ ſonder dat hy daer toe occaſie ofte advertiſſement ghegeven hadde: waer over hare Majeſteyt hem door eenen Edelman belaſt hadde tot haren dienſte een reyſe nae Enghelant te doen: Daer by voegende dat het hem ſeer leet was/ dat hy ſijnen perſoone niet hadde moghen gebruycken terwijle hy daer gheweeſt ware/ ſoo hy wel wenſchte ende ſijn voornemen altijt gheweeſt was. Proteſterende voor God/ dat hy vertrecken ſoude met een goede ende ſuyvere conſcientie/ als ghedaen hebbende meer dan hy ſchuldich was nae ſijne qualiteyt/latende de reſte verantwoorden/den ghenen die opentlick ſoecken de verſtooringhe der Kercken Gods/ ende van ſoo veel arm volcx/ om te drijven ende veſten haer eyghen voornemen: Maer hy wilde daer niet mede beſchuldighen de goeden/ die hy hoepte datſe haer ſouden conformeren/ nae den goeden ende trouwen wille van hare Majeſteyt/dien het behaecht hadde ſo eerlicke ende voorderlicke aenbiedinghen te doen/ tot behoudeniſſe vande Landen/ nae den laſt die den Ambaſſadeur van hare Majeſteyt (een Edelman van aenſiene/ ende gheneghen tot der Landen welvaert) daer van ſal voortdraghen. Hy wilde hem ſelven gheerne bruycken laten tot alle voorderinghe der Landen by hare Majeſteyt/ by ſoo verre ſy rekeninghe maeckten/ haer te draghen ende te houden als vrienden/ volghende t'Contract met hare Majeſteyt ghemaeckt/met t'gene datter nae ghevolcht was/ alſoo de redene vereyſchte/ tot dat voorder by ghemeynen adviſe/ eñ van hare Majeſteyt anders daer van gereſolveert werde: Waer over hy verſochte haer antwoorde metten eerſten.

Leyceſter de committeert in ſijn afweſen tot 't Gouvernement den Raet vā State/ den xxvi. November.

Ende alſo hy bevonde by het Contract t'welck met hare Majeſteyt ghemaeckt was/ dat den Gouverneur Generael by haer ingheſtelt/ met den Raet van State/ ſouden hebben het bewint vande treffelickſte ſaken van ſtate ende vander oorloghe: So hadde hy goet ghevonden/ dat de authoriteyt ſoude blijven ende beruſten in ſijn afweſen/ by den ſelven Raet van State/volghende t'Contract/ voor den welcken hem preſenteren ſoude den voorſchreven Ambaſſadeur in den name van hare Majeſteyt/ ende ſullen de afhandelinghen ofte deſpeſſchen/ onderſchreven worden by de principale onder haer die preſideren ſullen/ ende dat gheduerende/ tot datter anderſins by hare Majeſteyt daer in voorſien worde/ waer van hy haer in corte daghen ſoude moghen verwittighen. Ende totte regieringhe vant Enghelſch Krijchſvolck der Coninginne/hadde hare Majeſteyt gheordonneert den Baron van Willoughby/ den welcken hy belaſt hadde met henlieden ende den Raet van State ende andere Overſte vande oorloghe/ alle goede correſpondentie te houden. Voorder verdroech hy hem aen t'ghene dat haer ſegghen ſoude den Heere Harbere/ van de Majeſteyt herwaerts gheſonden/ die hen aenſeggen ſoude dat hem belaſt ware. Deſen Brief was gheſchreven tot Vliſſinghen den xxvj. November/ Anno 1587. Ende onderteeckent/ Vvven goeden vrient, R. Leyceſter. Ende werde ontfanghen den tweeden December.

Hier op hebben ſanderdaechs/ als op den iij. December/ de Generale Staten aen Leyceſter gheſchreven/ hoe dat ſy verſtaen hadden ſijn vertreck: waeromme ſy hem baden de Landen by hare Majeſteyt in goede recommandatie te houden/ ende dat ſy de Generale Staten der Provintien beſchreven hadden/ die by ghebreck van eenighe volle macht/ niet alle aenghecomen waren/ op welcke vergaderinghe ſy ſouden beſluyten/ om eenighe Ghecommitteerden te ſenden in Enghelant/ ende aldaer te verhandelen de affairen vande Landen.

Aldus nae eenighe daghen/ is Leyceſter wech ghevaren/latende in Nederlant Overſte over des Coninginnes Krijchſvolck/ den Heere Peregrin Berti/ Baron van Willoughby/ ende den voorſchreven aenghecomen Ambaſſadeur/ Doctor Harbert/ om de Generale Staten te beweghen tot vredehandelinghe.

Leyceſter in Enghelant ghekeert zijnde/ heeft hem de Majeſteyt terſtont belaſt ſijn Nederlantſche Gouvernement af te legghen/ ende t'ſelve te reſigneren/ ſulcx hy oock ghedaen heeft den ſeventhienden December/ by Acte als volcht.

Grave van Leyceſter reſigneert ſijn Gouvernement der gheunieerde Lādē by Acte/ den xvij. December.

ROBART/ Grave van Leyceſter/ Baron van Denbigh/ etc. Luytenant van hare Majeſteyt van Enghelant/ Gouverneur ende Capiteyn Generael vande gheunieerde Nederlanden/ alle die deſe teghenwoordighe ſien ſullen/ Salut. Alſo het de doorluchtige Coninginne belieft hadde/ons te belaſten het Luytenantſchap Generael van haer Krijchſvolck/gheaccordeert ter aſſiſtentie der Gheunieerde Nederlanden/volghende het Contract ghemaeckt met de Staten der ſelviger/ waer op oock de voorſchreven Heeren Staten Generael ons opghedraghen hadden het Gouvernement der ſelvigher Provintien/ſo wel over de Politien als Juſtitie/ volghende de Commiſſie ende Acte van de opdrachte daer over geexpedieert/ van date den eerſten Februarij/ Anno 1586. Ende mits den teghenwoordighen ſtandt ende affairen van dit Coninckrijck/ wy ghehouden zijn ende belaſt herwaerts over te blijven/ten dienſte van hare Majeſteyt: So dat mits de voor-

ſalie

1587.

ſake van onſe abſentie/ wy ons niet en connen ghebruycken te exerceren de authoriteyt/ die ons opghedraghen is gheweeſt/ alſo het vereyſcht ende nootelicken is voor den welſtant ende het profijt der ſelvigher Landen.

Daeromme laten weten/ Wy begeerende om oorſaken voorſchreven ons te ontſlaen ende ontlaſten vant voorſchreven Gouvernementſchap ende Capiteynſchap Generael der voorſeyder vereenichder Provintien/ oock mede vande commiſſie oſte laſt ons daer over ghegheven/ dat wy hebben by dit Schrift ende Acte onderteeckent met onſe hant / ghereſigneert/ verlaten / ontſlaghen/ reſigneren/ verlaten/ ontſlaen / Inder voeghen dat van nu voortaen / wy ophouden van alle oeffeninghe ende exercitie vande authoriteyt ende commiſſie voorſchreven/ ons ghegheven by de voorſchreven Heeren Staten / in wat manieren het mochte weſen/ opdragende aen haer daerin voorder te verſien by advijſe van hare Majeſteyt/ alſo ſy ſullen dienſtelick ende behoorlick bevinden/ tot welſtant ende beſcherminghe der voorſeyder Landen. Ghedaen in de Stadt van Londen/ onder onſen Naem ende Zeghel onſer Wapenen / deſen ſeventhienden dach van December/ Anno 1587. Onderteeckent/ Leyceſter, ende ghezeghelt met de Wapen van ſijn Excelentie. Onder was gheſchreven/ By ordere van ſijn Excelentie. Onderteeckent/

D. Burchgrave.

Den Grave van Leyceſter uyt de Gheunieerde Landen ghetrocken/ ende ſijn Gouvernement afgheleyt hebbende/ ſoo is de Acte daer van eerſt den Staten Generael overghebracht gheweeſt/ by Heere Henrick Killegrey Raetſheere van weghen hare Majeſteyt / den eerſten April / Anno 1588. Waer over hem den Heere Killegrey excuſeerde/ dat de ſelve niet eer tot ſijnen handen ghecomen ſoude zijn gheweeſt: welcke reſignatie de Generale Staten den xij. April deden by Placcate verkondighen / als dat ſy van alle Eeden aen Leyceſter ghedaen/ ontſlaghen waren/ blijvende voortaen verbonden in den Eedt van ghetrouwicheyt van de vereenichde Provintien/ Staten/ Steden/ etc. mits dat de Conninginne van Enghelant verclaert hadde niet voorders inde voorſchreven Landen te pretenderen/ dan volghende het Tractaet met haer aenghegaen. Waer mede de partijſchappen wat ſcheenen te ceſſeren: Daeromme ſullen wy oock daer van ophouden/ Verhalende andere ende onſer Ghebueren gheſchiedeniſſen.

Den Grave Adolf van Meurs ende Nieuwenare/ was in September met een hoop Volcx in Vrieſlant/ om de Duytſchen die de Staten hadden doen opnemen ontrent Bremen / te ontmoeten ende int Lant te brenghen / als wy vooren gheſeyt hebben / de welcke by verſcheyden middelen ende oorſaken achterbleven ende verliepen: hy nam in een Stedeken ghenaemt Meppel/ gheleghen op de Emſe by Linghen/ door middel van een Vane Ruyters/ die twaelf Schutten om victalie ſonden / van de welcke de Poorte overweldicht wert. Nae dat hy daer Garniſoen in ghelaten hadde / is hy met ſommighe ghevanghene weder den xxvj. Septembris tot Swol ghecomen/ maer Meppel wert weder verlaten/ by advijſe vande Generale Staten / mits een ſomme Daelders/ ende wert ontſchuldich/ om dat doen Baptiſta de Taxis Haſſelt oock daer by ghenomen hadde.

Meppel in Vrieſlant ingenomen/ en weder verlaten/ den xxvj. September.

Graef Willem van Naſſouwen / de ſone van Grave Jan/ Gouverneur van Vrieſlant/ troude den tweeden Novembris des Princen van Oraengien Dochter/ des Prince Mauritz eyghen Suſter / die ontrent drie Iaer daer nae gheſtorven is.

1587.

Den ſtaet van Vranckrijck hebben wy int twelfde Boeck verhaelt/ hoe dat die van den Huyſe van Guyſe/ uyt crachte vande Sancta Liga, oſte heylich verbont/ gheſtijft zijnde vanden Coninck van Spaengien/ den Coninck aldaer ghedwonghen hadden ſijn voordeel (van de Nederlanden aen ſijn Croone te hechten) te verlaten/ daer mede hy meynde eenen vaſten vrede in ſijn Lant te ſtellen. Maer die van Guyſe zijn daer mede niet te vreden gheweeſt/ maer hebben haren Coninck ghedwongen alle de Tractaten van vrede metten Coninck van Navarra / ende die van der Ghereformeerde Religie ghemaeckt/ haer op te ſegghen/ om die met ghewelt abſolutelicken/ onder ſijn oſte haer ghehoorſaemheyt te brenghen/ ende dien van Guyſe de hoochſte Officien ende Ampten/ over de Provintie ende Krijchſ beleyt te gheven. Waer door den Coninck van Navarra ende die vander Religie / ghedwonghen werden een Heyrcracht uyt Duytſlant met alle ſijner Vrienden hulpe te weghe te brenghen/ door Pardeillaen Heere van Siguris/ die den jongen Hertoch van Boullion/ ende den Grave van Chaſtilion (des Admiraels Sone) ſouden invoeren. Der Duytſchen Overſte was Heer Fabiaen Borchgrave van Dhonau / die haer ghecommandeert was vanden Hertoch Hans Cazimirus. Sy vergaderden ontrent vijf duyſent Peerden/ ende eenighe Lantſknechten / daer hen by voeghden wel acht duyſent Switſers. Sy quamen neffens Lorringhen/ tuſſchen de Seyne ende Loyre diep in Vranckrijck / den Coninck over d'een zijde/ die van Guyſe over d'ander zijde haer volghende/ ende alle noodtruft aſſnijdende.

Vranckrijcx beroerten.

Heere van Dhonaw doet eē tocht in Vranckryc voor Navarra.

Den Coninck van Navarra hadde hem daerentuſſchen opgheruſt met ſijn macht in Poitou/ om deſe Duytſchen by hem te voegen. Maer den Coninck hadde hem teghen ghesonden ſijnen Swager den Hertoch van Joyeuſe / met vier Regimenten Voetvolcx ende vijfthien hondert Peerden. Den welcken Navarra hem by Coutras den xx. October ontmoetende/ heeft hem cloeckelick aenghevallen/ ende met alle ſijn Volck volcomelick ter neder ghelept/ daer den Hertoch van Joyeuſe ſelve met ſijnen Broeder verſlaghen werde/ met veel Graven/ Marquiſen ende groote Heeren/ ende veel ghevanghen / ſo datter weynighe van ontquamen metten Heere van Lavardijn.

Slach voor Coutras daer Joyeuſe doot bleef den xx. October.

Deſe victorie niet teghenſtaende/ en conden de Duytſchen by Navarra niet comen/ oſte yet meer byſonders uytrechten/ door quaet beleyt/ quaden raet ende twiſt. Ten leſten is den Overſten Veltheere Dhonaw den xiiij. Novembris te Aigneau quade wacht houdende / by nachte overvallen/ ende heeft groote afbreucke gheleden by den Hertoch van Guyſe / waer door onwillicheyt onder den Duytſchen ontſtonde/ daer van eenen La Hongrye ſeer beſchuldicht wert / ende meerder ſchande wert haren Overſten nae gheſproken. Daer nae zijn de Switſers beweecht gheweeſt om uyt armoede van den Coninck ghelt te nemen ende nae huys te trecken: Desghelijcx oock de Duytſchen. De Franſoyſen die haer niet ſecretelick verſteken conden/ ſloeghen gheweldelick daer door/ onder den Grave van Chaſtilion. Dē Hertoch van Boullions Broeder/ ſterf tuſſchen weghen/ ende den Hertoch van Boullion ſelve / is oock corts daer nae tot Geneva overleden. De Ruyterye wech treckende / ſoo jaechde die van Guyſe hen naer / verdeſtruerende het Lant van Montbeliart / daer over groote clachten gedaen

Duytſchen tocht uyt Vranckrijck gedwongen.

ende wraken ghedreycht werde vande Duytſche Vorſten: Maer ſommighe als den Hertoch van Loreynen/ beloefde eenighe voldoeninghe. Hier door moeſte Navarra hem weder op ſijn defenſive ofte teghenweer alleenlick onderhouden.

Die van Guyſe met die vander Ligue nu veel hoochmoedigher gheworden zijnde / ende die nu ſchier al het Gouvernement wilden op haer nemen/ den Caninck verachtende / ende hem ſoeckende Wetten te ſtellen / ſo is den Coninck daer over ſeer jalours gheworden: alſo dat hy hem in Mey/ Anno M. D. Lxxxviij. binnen Parijs ſochte te verſekeren ende te verſtercken. Dies Guyſe daer oock comende/ſo heeft hy hem ſelven der Pariſianer hooft ghemaeckt/ om haer tegen den Coninc binnen de mueren te beſchanſſen/tien ſy dwonghen den xiij. Mey te vertrecken met ſijn Volck. Hier over werden naemaels weder verdraghen: ende den Coninck beriep die Staten des Rijcx tot Bloys / tot ſijnder verſekeringhe/ waer van wy hier naer voorder ſullen ſpreken.

Guyſe verjaecht den Coninck uyt Parijs/ den xij. Mey.

Int Stift van Colen is den Overſten Marten Schenck / een cloeck ende dapper krijchſman / den xxij. December nae Bonna boven Colen ghetrocken / alwaer hy ſecretelick des nachts aen de Rijnpoorte by het Tolhuys / een Mortier ofte Petaert ghebrocht heeft vol Boſcruyts/ ende dat onder de Poorte inde aerde vaſt ghegraven/ t'welck ſoo heymelick nochtans niet en conde gheſchieden/oft de Wacht riep wie daer ware: maer hen wert niet gheantwoort. Daer nae deden ſy in eenen Varckenſtal daer by/ etlicke Varckenen ſlaen / terghen ende crijten / om niet meer ghehoort te worden. Smorghens ten dry uren den xxiij. Decembris / hebben ſy t'vyer int Buſcruyt vanden Petaert ofte Mortier gheſteken/ t'welck de Poorte gheheel open ende ter neder heeft gheſlaghen: Waer door ſy / als ſy naeghevolcht werden/ de naeſte Poorte met bijlen ende hamers hebben open gebroken/ ende aldaer de Wachte verſlaghen : maer een grof ſtuck gheſchuts werde teghen haer afgheſchoten/dat ſchade dede / doorſchietende den Hopman Hans Wighman/ ende ſy liepen terſtont om de Stochem poorte op te breken / daer door het Peerdevolck onder Gerrit de Bale Ritmeeſter inquam. Schenck vande eerſte binnen ghecomen zijnde/ ſprongh terſtont op een Peert/ dat hy niet dwinghen en conde/t'welck hem by nae onder den Vyant voerde: Daer nae goede wacht inde Stadt beſtellende/ſo heeft hy met goede ordere de Stadt ten roove voor eenen tijt ghegheven : weynich Borgers zijnder doot ghebleven/ het krijchſvolc is eenſdeels gebleven/ende de reſte zijn verloopen. Den Gouverneur Billens / Doctor inde Rechten/ van Bruſſel ghebooren / is over de mueren half naeckt/ ontcomen.

Schenck neemt Bonna in/ den xxij. December.

Schenck dede terſtont alle de nootdruſt vande omliggende Dorpen vergaderen ende inde Stadt brengen/ eñ dede die allomme ſtercken: Over den Rijn dede hy by de Boeren eñ Wijngaert arbeyders een groote Schanſſe opworpen/ eñ daerentuſſchen troc hy by Cazimirus ende op der ander Rijcx Vorſtē verſamelingē/ haer preſenterende de Stadt Bonna/ die hy als Maerſchalck vanden Biſſchop Truxis / ingenomen hadde/ in haer eñ des Rijcx handen te ſtellen/ om die te beſchermen teghen de Spaengiaerden / des Rijcx vyanden. Maer de Vorſtē hebben geantwoort/ dattet haer doen niet gelegen en ware/ tegen den Coninc van Spaengien haer te ſtellen / die een Litmaet des heylichs Rijcx ware/ ende dat het helpen van velen/ den hulpers qualick gheluckt was geweeſt/ als den Coninck van Vranckrijck/ de Coninginnen ſijne Moeder/ende de Coninginne van Engelant/die nu ſelve om vrede in Vlaenderē ſont/met dierghelijcke excuſen meer: Waer door Schenck nochtans den moet niet al verlooren ghevende/ ſtelde hem tot teghenweere.

Schenck biet de Stadt Bonna den H. Rijcke de Spaengiaerden te beſchermen.

Hier over heeft den Beyerſchen Biſſchop van Colen / hart aenghehouden by den Coninck van Spaengien/ dat den Hertoch van Parma mochte belaſt worden hem te aſſiſteren om Bonna weder te crijghen / op dat daer door niet een nieuwe oorloghe in Duytſlant en ontſtonde. Waer over den Hertoch van Parma / die nu gheheel belaſt was te wachten op de groote vlote van Spaengien/ om Enghelant in te nemen/ geſonden heeft den Prince van Chimay / eenighen ſone vanden Hertoch van Arſchot. Deſe is in Maerte met krijchſvolc derwaerts getrocken/ als den Vorſt van Cleve daerentuſſchen geerne een aſſtant van oorloghe voor acht maenden gemaeckt hadde.

Chimay brachte int jaer M.D.Lxxxviij. den xiiij. Maert/met hem ſes Nederlantſche Benden van Ordonnantien / als de Bende vanden Hertoch van Arſchot / ghevoert vanden Heer Deſquanes : de Bende vanden Marquis de Havre/ ghevoert vanden Heer van Courope : vanden Grave van Reulx/by den Heere Rollant: vanden Grave van Hennin / ghevoert by den Heer van Balder: vanden Grave van Boſſu/ ghevoert by den Heer van Plumaſon: de Bende van Chimay/ die voerde de Heer van Wincly. Daer waren lichte Peerden / de Bende van Giorgio Carſia Albanoys/ Don Johan de Cordua / Don Philippo de Robles / den Marquis van Bertmole/ Capiteyn Couteras/Georgio Baſta met de lichte Peerden/ die den Enghelſchen Roelant Yorck eertyts ghevoert hadde. Voor Voetvolck hadde hy eenighe Lottringſche Regimenten / oock Luyckſche eñ Duytſche onder Colonel Eckenborch/ ende een Neapolitaenſch van xij. Vaendelen onder Carlo Spinelli. Ende mits de principaelſte krijchſoverſte in Vlaenderen laghen met den Hertoch van Parma / om in Engelant te trecken/ſo wert belaſt Verdugo den Gouverneur van Vrieſlant / om hem te aſſiſteren met ſijnen Luytenant Taxis. Don Maurico de Lara was daer oock gheſonden om inſtructie te gheven/als die des Lants ghelegentheyt wel bekent ware/ maer deſen trock terſtont weder nae Vlaenderen om den Enghelſchen tocht te doen. Deſe hebben de Stadt berent ende alomme beleghert/daer int beginſel Jan Baptiſta Taxis een ervaren krijchſman/ gheſchoten wert/ ende tot Colen ſolemnelick begraven. De Stadt is langhe ende wel ghedefendeert gheweeſt / by den Heer Otto Baron van Potlits / Chriſtoffel Wolf ende andere. Ten leſten nae een half jaer beleghs / ende datter gheen ontſet te weghe conde ghebrocht worden / ende dat den Grave Pieter Ernſt van Manſvelt daer oock voor ghecomen was uyt Vlaenderen/als de Spaenſche Vlote ghepaſſeert was/ ſo hebben ſy de Stadt Bonna overghegheven den xxix. September/Anno M.D.Lxxxviij. het Garniſoen daer uyt treckende ghewapent/ met Bagghen ende Baggagien.

Chimay vā weghen Parma beleghert Bonna den xiiij. Maert.

Taxis wort geſchoten/ ende tot Colen ſtatelick begraven.

Bonna wert weder overgegeven/ den xxix. September/ 1587.

In Italien zijn dit Jaer gheſtorven den iiij. Auguſtus / Wilhelm Hertoghe van Mantua/ ende den ix. Octobris / Franciſcus den grooten Hertoch van Toſcana ofte Florentien/ ſone van Coſimus / wien ſucedeerde den Cardinael ſijn Broeder Ferdinandus/ die naemaels troude de Dochter vanden Hertoch van Lottringhen/ die hem veel kinderen baerde.

De Hertoghe van Mantua en de Florentien in Italien gheſtorven/ 1588.

Ende hoewel de Staten vande vredehandelinghe ſeer ongaerne hoorden ſpreken/ ſo heeft de Coninginne van Enghelant nochtans den xxx. October in Hollant haer Gheſanten gheſonden/ als

De Coninginne vā Engelant ſent in Hollant / roepende tot vredehandel den xxx. October.

als den Doctor Herbert Meeſter der Requeſten/ ende der Staten Agent Joachim Ortels/ om daer te vernemen der Staten reſolutie/ende haer fondament/ vermoghen ende gheneghentheyt tot vrede/ mits datſe niet langer conde met eeren excuſeren de handelinghe met den Hertoch van Parma/ maer moeſte hem hooren: Sy bevont vele beweginge onder de hare/ eensdeels uyt goeden onwetenden yver/ ende anderſins die haer voorhielden de groote macht ende middelen van Spaengien/ te verſtaen gevende dat de principaelſte onder den Staten vande Gheunieerde Provintien gheen vrede ſochten/ maer regiment over d'andere/ ende met hare Majeſteyts ſecours de oorloghe deſenſive te onderhouden/ om alſo inde handelinge met eere ende profijt te blijven: ende dat ſoude hare Majeſteyt oock metter tijt uyt teeren/ ende haer Subjecten/ Cooplieden ende Schipvolck verminderen ende verarmen. Waeromme dat het beter ware te luyſteren wat vrede ende verſekertheyt den Spaengiaert ſoude aenbieden/ op datmen daer mede mochte afweeren/ de groote ghereetſchappe vande Armade die den Coninck nu ſekerlick over langhe was makende/ als oock den Prince van Parma ſelve dede/ daer gheheel Europa ſcheen toe te loopen/ de welcke moeſte hare Majeſteyt tot grooten coſt jaghen/ etc.

Op deſe ſaken waren deſe Gheſanten belaſt vande Staten een reſolute antwoorde te vorderen/ ende by ghebreke van reſolute antwoorde/ op beſtemden dach te proteſteren ſolemnelicken/ dat ſy ſouden moeten haer Krijchſvolck thuys ontbieden/ ofte ſy moeſten haer Ghedeputeerde om pays te handelen/ met de hare ſenden.

De Staten der Geunieerde Provintien/ vergadert hebbende haer Ridderſchap/ Edelen ende Steden/ niet teghenſtaende alle voorſchreven ſwaricheden/ ſo wel inwendighe als uytwendighe/ ende alle de rebellien haerder Krijchſvolck/ factien ende dreygementen vande Spaenſche Armade/ die ſy wiſten dat ſo geweldelick aenquam/ alles rijpelick gheconſidereert/ hebben met een wel gheresolveerde ſtantaſticheyt afgheſeyt ende wederſeyt alle propoſitien van payſe metten vyandt/ ende hoewel ſy ſeer ernſtelick der Conincginne Gheſanten gheantwoort hadden/ ſo ſonden ſy noch daerenboven aen hare Majeſteyt/ de Raetſheeren Sebaſtiaen Loze/ ende Meeſter Leonart Cazembroot/ in Februario voorleden/ om haer van alle handelinghe te diverteren: haer redenen eensdeels waren deſe. Dat ſy ten aenſiene van hare Majeſteyt/ wel ghereet waren haer te conformeren nae haer goet ghelieven/ maer mede waerſchouwende/ dat ſy gheenen ſekeren pays metten Coninck van Spaengien conden hebben/ die het hooft ware vande heylighe Ligue ofte verbont van Vranckrijck/ dat welcke bewesen alle voorighe Acten ende Contracten/ want daer gheen diſpoſitie inden Coninck van Spaengien ware/ te conſenteren erghens eenighe exercitie van gereformeerde Religie/ etc. Verſochten daeromme noch te willen ophouden van tracteren/ den tijt ſoude corts wat leeren/ ende begeerden te weten wat conditiē Parma ſoude willen aenbieden/ eñ wat conditiē hare Majeſteyt hem dochte voor te houden van harent wegen/ mede hoe hare Majeſteyt ſoude willen handelen/ nopende de oude alliantien ende entercourſſen tuſſchen de Nederlanden ende haer Coninckrijck.

Der Landen ſtantaſtighe reſolutie van gheenen onſekeren vrede te willē aengaen.

Voorder/ datter te conſidereren ware/ dat den ſtaet der Gheunieerde Landen niet en mochte/ ofte behoorde ofte conde voor ſo deſperaet gehouden worden/ in regard vant vermoghen ofte wille vant opbrenghen der contributien ter ghemeener deſencie noodich/ aenghesien by de ſelvighe Landen/ gheduerende de twee jaren van het Gouvernement vanden Grave van Leyceſter/ alleen totte loopende laſten vander oorloghe inde ſelvige twee jaren/ te Water ende te Lande ghevallen/ meer in ghelde opghebrocht was/ als tachtich hondert duyſent guldens.

In twee iarē hadden de Landē meer van tachtich hondert duyſent guldens opghebracht.

Ende de Landen wel ende met ordere gheregeert zijnde/ waren machtich ghelijcke contributien niet alleene te continueren/ maer noch meer op te brenghen: ende wort met redene getwijffelt oft opt de ghene die voor de hanthoudinge vande ware Religie ende hare Vrijheden de wapenen hebben moeten aennemen/ meerder middelen hadden ghehadt. Sulcx dat oock nae menſchen oordeel/ een goede uytcomſte haerder ſake ſtont te verhopen.

Inde Geunieerde Landen waren noch tſeſtich ſteden ende ſterckten/ die lange condē den vyant wederſtaen.

In regard vande gheleghentheyt ende ſterckte vande Landen die noch vereenicht zijn/ en waer niet te ghelooven dat inde Weerelt eenighe ſtercker waren dan ſy/ die noch meer dan tſeſtich/ ſoo Steden als ſterckten hadden/ daer op ſy getrooſt waren des Vyants ghewelt te verwachten/ ende oock te wederſtaen: ſulcx dat dies aengaende/ der Landen ſaken oock niet en mochten ofte behoorden deſperaet ghehouden te werden.

Nopende de oneenicheden ende differentie inde Landen weſende/ de ſelvighe waren te aſſopieren ofte ſliſſen mette ceſſatie ofte ſtilſtant vanden Vredehandel/ by opentlicke verclaringhe van hare Majeſteyts intentie/ tot hanthoudinghe vande ſaken der Landen/ int committeren van een Heer van qualiteyt met laſt/ volghende het Tractaet met hare Majeſteyt ghemaeckt/ ende int ſtellen van goede ordere/ om alle ſaken met goede correſpondentie te beleyden/ maintenerende een yeghelick ſijn recht/ampt ende authoriteyt/ twelck tot dien tijt toe niet en ware geſchiet/weſende den oorſpronck van alle miſverſtanden.

De communicatie van Vredehandel ſoude mede brenghen een deſperatie int hanthouden van Religie ende ghemeene ſaken/ ende verlatinghe der Landen/ oock vande vroomſte ende conſequentelick vande goede Ghemeente/ende onder de ghene die niet wel ghefondeert en waren/ een achterdencken ende afval van Religie ende ghemeene ſake.

Redenen der Staetē/ waeromme ſy vredehandelinghe weygeren.

Die vande Roomſche Religie ſouden daer door verſtout/ ghecoragieert ende van daghe tot daghe gheſterckt worden.

Vele vande Ghereformeerde Religie ende goede Patriotten/ ſouden terſtont ſwaricheyt maken om te contribueren/ overmits ſylieden ſouden dencken om met haer gereetſte goederen uyt de Landen te vertrecken.

Die vander Roomſcher Religie ſouden de contributien wederſtaen ende verhinderen/ om den vrede te beter door te drijven.

De Overſte Ritmeeſters/ Capiteynen/ ende Soldaten te water ende te Lande/ ſouden des te qualicker betaelt worden/ ende oock achterdencken crijghen/ dat door beſluyt van eenen Vrede/ op henlieden weynich achtinghe ſoude worden ghenomen/ ende ſouden daeromme trachten/ om particulier appointementen/ muyteryen/ ende oock verraderyen te maken ende ſtichten/ om in tijts in des Vyants gratie ende dienſt te comen/ ende ſo veel ghereet gelts te bedinghen als ſy conden/ tot aparent verlies van veel Frontierſteden ende ſterckten.

De Provintien ende Steden die meeſt met malcanderen queſtie ende geſchillen hebben/ ende van allen ouden tijden ghehadt/ ſouden door aenhitſen vande vyanden/ trachten om in ſulcken gevalle int particulier te handelen/ ende den anderen een voordeel af te ſien / oock niet teghenſtaende alle beloſten die ſy ter contrarie ſouden moghen ghedaen hebben.

Door de aparente diſordere des volcx van oorloghe/ by ceſſatie van contributie / mits conſideratien hier boven verhaelt / ende anderſins te veroorſaken/ ſoude de ghemeynte gebrocht worden tot deſobedientien/ende de ſaken vande Landen ſouden ghebrocht worden in poincten / dat hare Majeſteyt (willende den Vredehandel doen ceſſeren) t'ſelfde niet ſoude connen te weghe brenghen/ noch door haer/ noch door der Staten authoriteyt / ſulcx dat den Vyant ſoude conditien moghen maken nae ſijn belieſte.

Den Vrede beſloten zijnde / oock op de alderſchoonſte conditien / ſullen de eene helſt van den ghenen die inder Religie alderbeſt ghereſolveert zijn/ uyt de Landen vertrecken: Die wederhelſt ſal ten deele opentlick/ ende ten deele bedecktelick de Religie verſaken / ende daer op inde Landen blijven.

Den Coninck van Spaengien voor Heere vanden Lande ghekent zijnde/ ſal inde eerſte dry Maenden/ het meeſtendeel vande Officiers ende Magiſtraten vande Landen ende Steden tot ſijnder devotie hebben/oock om te doen ende executeren al wat hem belieſt.

De principale vande Staten van Hollant/ ſullen weſen den Grave van Egmont/ den Grave van Arenberch / als Heere van Naeldwijck/ de Grave van Ligni/als Heere van Waſſenaer/ ende veel dierghelijcke Heeren/ houdende de partye vanden Vyant.

Deſe ende haers gelijcke/ſullen de andere Edelen aen hare zijde trecken / ende de Magiſtraten vande Steden ſullen aen de ſelve hanghen / als van ouden tijde ghebruyckt is gheweeſt.

Inde eerſte dry Maenden ſullen hondert occaſien ghegheven worden/ om haer te wreken van de voorleden ſaken/ ſo wel over de Ingheſetenen van deſe Landen / als over hare Majeſteyt ende hare Onderſaten/ tot aparente ruijne vande Religie/ niet alleene in deſe Landen / maer oock in Enghelant ende andere Landen.

De oorloch continuerende / ſouden de ſaken van Vranckrijck int ſtuck vander Religie moghen verſekert worden.

De Coninck van Spaengien ſal comen te ſterven: nae ſijn overlijden ſoude lichtelicker een verſekerde Vrede moghen ghemaeckt worden.

Int maintiennement van deſe rechtvaerdighe ſake/ behoortmen voor al op Godes hulpe ende ghenade te letten / als rakende ſijn eere/ glorie ende heylſaem Woort / te meer / overmits men Godes hulpe ende ghenade / ſoo dickmael gheſpeurt ende verſocht hadde/ geduerende deſe oorloghe.

Boven deſe redenen hier ende daer in antwoorde ghegeven/ was in dien tijden oock een Boecxken ghedruckt/ onder den naem van Nootelicke conſideratien op de Vredehandelinghe, dringhende op deſe ſententie/twelck den verſekerſten middel ware hen teghen ſijne vyanden te behouden/ het miſtrouwen/ Vna ſalus victis nullam ſperare ſalutem.

Inhout van een Boecxkẽ ontradende de Vredehãdelinghe.

Den Autheur vant voorſchreven Boecxken (die onghenaemt blijft) allegeert boven oude Hiſtorien de exempelen van onſe tijden vande Proteſtanten in Duytſlant / den Hertoghe van Saxen/ ende den Lantgrave van Heſſen: Deſgelijcx vande Proteſtanten in Vranckrijck/die al met te veel te betrouwen / waren bedroghen gheweeſt: ter contrarien / hoe dat die haer ſtantaſtelicken ter weere gheſtelt hadden / Godes macht toebetrouwende/ ende haer goede ſake/ als van Maydenborch/ ende die van Rochelle / dieniet alleene haer Religie ende vrijheyt behouden hebben/ maer ſelve de oorſake alleenlick geweeſt zijn van Religie ende vrijheyt in Duytſlant ende Vranckrijck vercreghen te hebben.

Hy verhaelt oock hoe dat de Coninghen ende Princen haer Onderſaten niet en vergheven het aennemen van de Wapenen teghen haer : Ende de Landen hadden niet alleene Wapenen aengenomen teghen haren Coninck/ maer dien afgheſworen/ ende de Religie verandert/ ende met ander Princen ghehandelt.

Coninghen namen.

Den Coninck bewijſt hy ſeer wreet te weſen/ deſghelijcx te hebben verbitterde Raetſheeren/ by verſcheyden exempelen / oock hoe hy hem wel veynſen conde/ den reghel vaſt hebbende/dat om te regneren/ trou ende gheloove wel mochte ghebroken worden/ende dat Princen haer Onderſaten ſo wel moghen verleyden met ſchoone woorden ende beloſten / als de Moeders haer kinderen / met appelen ende peeren. Ende van te veyſen/ ware des Conincx Dienaer Parma een Meeſter/ zijnde een Italiaen / die ander Natien daer inne te boven gaen/ ende onder alle die / een Prince die profeſſie daer van maeckte/ ende daer toe boven andere gheneghen/ mits dat hy was van Pauſelicke afcomſte.

Parma een conſtich meeſter van veynſen.

Voorder wederleyt hy alle Argumenten / die vanden Coninck mochten byghebrocht worden. Oock verhaelt hy de ſchade vanden Ceulſchen Vredehandel / ende vande particuliere Tractaten in Vlaenderen/ hoe ſy hebben bedroghen geweeſt/allegerende oock t'ghemeen ſpreeckwoort: Als een Vrouwe tot t'ghehoor / ende een Stadt comt ter ſprake/ ſo ſal de Vrouwe hucken/ende de Stadt en ſalt niet langh maken. Op deſe ende alle andere gheallegeerde Argumenten / ſluyt hy ſijn redenen met deſe woorden: Radende ghetrou te weſen / ende niemanden te betrouwen / ende voorts ſtantaſtelicken God te bidden / ende betrouwen eenen goeden uytganck.

De Staten verſpreyden wederomme een deel van haer gheſlaghen Penninghen/ die tot eeuwigher ghedachteniſſe ghemunt waren / Anno M.D.Lxxx. waer op ſtont een Leeu aende Calomne ghebonden/ daer de s Hertochs van Alba Statue ofte Beelt op ſtont/metten Halſbant Inquiſitie gheheeten / die een Muyſken in ſtucken knaechde/ met inſchriptie / Roſis Leonem loris Mus liberat: dat is/Den Muys verloſt den Leeu: Op d'ander zijde ſtont den Paus ende den Coninck van Spaengien/met Vrede teeckenen hem lockende om weder den Halſbant te laten aendoen / dat den Leeu weygert / met gheſchrifte/ Liber vinciri Leo pernegat: dat is/Den Leeu wil wederom niet ghebonden zijn : De Wapenen vande Nederlantſche Provintien zijnde meeſt Leeuwen van diverſche coleuren.

Deſe voorſchreven vertooninghen niet tegenſtaende/ ſo drongh de Coninginne van Engelant noch ſeer hart by de Staten Generael/ door den Raetſheere Killegrey/ om antwoorde te hebben/ die den ij. Maerte een vertooch over gaf/verſoeckende dat ſy wilden ſenden haer Gheſanten tot Ooſtende/ by hare Majeſteyts Gheſanten / om met die van weghen Parma daer beſcheyden waren/ te handelen. Hy ſeyde oock aen / dat de Majeſteyt haerlieder langh bedencken ſeer qualick nam / mits dat ſy byden Hertoch van Parma/ in eeren gheen langher uytſtel ofte ontſchult en conde nemen / als ofte ſy met hem ſpottede: Sy gaf expreſſen laſt aen haer Gheſanten / te trachten nae een goede Vrede / met wechſenden van het vreemt Krijchſvolck / behoudeniſſe van Religie / ende der Landen Previlegien ende vrijheden:

heden: Dat was haer reſolutie/ al waert dat de Heeren Staten daer haer Gheſanten niet en ſonden/ ſy wilde daer inne haer conſcientie ende eere quijten/ voor God ende de Weerelt. Ghenoech het ſelfde heeft nu Lord Baron van Willoughby den vijfthienden Maert oock vertoont/ toeſegghende ſo de Staten onder den anderen eenicheyt wilden toonen/ende afſtaen van die van Medenblick ende andere geaffectioneerde tot hare Majeſteyt te verbolgen/ die maer danckbaerheyt beweſen/ eñ dat den Coninck van Spaengien haer geenen verſekerden vaſte pays en wilde gonnen/ ſo wel den Lande als den Inwoonders/ghelijck voor haer eyghen ſelve / ſo wilde hare Majeſteyt continueren haer aſſiſtentie ende faveur/ ghelijck ſy vant beginſel aen ghedaen hadde.

Aldus heeft de Coninginne van Enghelant beweecht gheweeſt/ Vredehandelinghe te beginnen/ door redenen by haer goet ghevonden/ als mochten weſen/ t'miſtrouwen der Gheunieerde Landen ſaken/ mits den twiſt tuſſchen de Staten ende haer Enghelſchen/ die het ten quaetſten mochten interpreteren / ende dat ſy de oncoſten om te continueren groot ſaghen / int eerſte ghehoept hebbende door een goede offenſive oorloghe/ een cort eynde te hebben. Oock was den vrede haren handel ende navigatie profijtelick: Maer meeſt van al beweechde haer/ het ernſtich aenhouden van weghen den Prince van Parma ghedaen/metten welcken ſy nu ſo verre inghetreden was / dat ſy't met eeren niet wel en conde weygheren te hooren. Parma (als een groot Meeſter van diſſimuleren) ſochte de Coninginne in ſlape te wieghen/ ofte onachtſaem te maken in de teghenweere van des Conincx ſtercke Armade/ ofte door de vreeſe oft ontſach vande ſelvighe/ de voorſchreven Coninginne ende haer Enghelſche te dwinghen/ dat ſy de Geunieerde Landen eenen generalen vrede ſouden over den hals dringhen/ hebbende vier principaelſte Zee-ſteden in handen/ met het gherief vande Enghelſche Zeehaven/ die hy meynde te gebruycken/ daer ſy deſe groote Armade mede accommoderen conde/ tot het overvallen vande Gheunieerde Landen. Van particulierlick met Enghelant te accorderen/en was Parmas meyninghe niet/ als die de conqueſte van Enghelant in ſijn hooft hadde/ ende voor licht/ ſeker ende ghewis hielt/ t'welck grootelicx was teghen de opinie van veel Raetſheeren / die ſeer dronghen op den particulieren Vredehandel met Enghelant.

De Enghelſchen ſochten den gront van Parma te vernemen/ ende die Armade mette Vredehandelinghe te diverteren ofte achterwaerts te doen houden/ immers voor dien tijt / want het hooren haer ſo ſchadelick niet en conde weſen/ geloovende dat Champigni den Vrede met haer int particulier rechts meynde/ eñ daer toe trachte/ als naemaels bleec door den twiſt die tuſſchen hem ende Parma / ende Richardot daer door ontſpronck.

Eer wy vanden Vredehandel voorts ſpreken/ ende vande Spaenſche Armade/ ſullen verhalen wat daerentuſſchen in Nederlant noch gebeurde.

Spaenſch Garniſoen van Deventer beſpringē Hattem over ijs dat breect den xxvj. Februarij.

De Spaenſche Garniſoenen van Deventer ende de byligghende Steden/ beſtonden den xxvj. Februarij alſt hart ghevroſen was/ ſnachts met plancken ende leeren de Stadt Hattem daerby te beclimmen/ende ſo eenighe alreede op de mueren ghecomen waren/ roepende victorie/ ſo zijn d'andere ſo ſwaer ghevolcht / dat het ijs vande ghevroſen veſten brack / daer ſy meeſtendeel verſmoorden.

Verdugo ruſt Schepen ter oorloghe tot Delfszyl

Verdugo Gouverneur van Vrieſlant voor den Coninck van Spaengien / ruſtede tot Defszijle op de Ems by Groeninghen/ int voorjaer ſeven huede Schepen ter oorloghen ende eenen Boot/ om daer mede de reviere de Ems te behouden/ ende alle paſſerende Schepen te berooven/ ende principalicken/ om de Havenen te bevrijden voor de groote Spaenſche aencomende Vlote voor allen nooden/ maer ſy verdreven corts/als de Armade verdreven was.

Hoewel den Grave van Leyceſter ſijn Gouvernement der Geunieerde Landen afgeleyt hadde / ſoo was daer noch eenen grooten aenhanck ghebleven/die profijt oft voordeel by hem pretendeerden/ ſoeckende ſijn wedercōſte ende ſijn reſignatie achter te houden / door die ende ander ghelijcke middelen grooten twiſt makende inde Steden/ t'volck oploopich / oock meeſt alomme het Krijchſvolck inde Garniſoenen / als tot Geertruydenberghe / Medenblick / Naerden/ Worcum/ Heuſden/ Brakele ende elders. Maer tot Heuſden wert den twiſt eerſt gheſliſt/mits dat het Garniſoen drij Maenden ſolts ghegheven worden. Brakele wert door t'belegh vanden Grave van Hohenlo ghedwonghen.

Miſverſtant eñ muyterye tot Medenblick.

Tot Medenblick was den Overſten Heer Dierick Sonnoy/ langhe Gouverneur gheweeſt over gheheel Noorthollant: Hy hadde hem wel trouwelick ende vroomelick ghedraghen in veel dienſten ende exploicten/ als wy verhaelt hebben vanden Jare 1566 af. Deſe hadde van Leyceſter nieuwe commiſſie van ſijn Gouvernement van Noorthollant becomen/ het welcke was tot achterdeel ende verminderinghe vande authoriteyt vanden Prince Mauritz van Naſſouwen/ zijnde Stadthouder van Zuydt ende Noorthollant / den welcken toeſtont ſulcke commiſſie te gheven / als aen ſijnen Luytenant. Hem wert als anderen/ nae het verraet van Deventer ende Zutphen / afgheeyſcht nieuwen Eedt aenden Prince Mauritz als Stadthouder te doen/t'welc hy weygerde / uyt cracht van ſijn nieuwe commiſſie/ ten ware dat hy vanden Grave van Leyceſter/ van ſijnen gedaen Eedt ontſlaghen ware: t'welck alſo procedeerde uyt miſverſtant / ſoo is t'ſelve door den Heere van Bochorſt (die der Coninginne Majeſteyts Ambaſſadeur was) geſliſt. Daer nae Prince Mauritz het Vaendel van Joncker Aert van Duvenvoorde na Medenblic gheſonden hebbende / ſoo werde dat aldaer door eenich miſtrouwen niet inghelaten: Dies den Prince Maurits ende den Grave van Hohenlo ſelve met haer Hofgheſin alleenlick derwaerts trocken/ maer ſy werden oock buyten gheſloten/ doch dit werde mede ter neder gheleyt/ mits dat Sonnoy ſeyde t'ſelfde hem leet te weſen/ende dat hy gheen oorſake van miſtrouwen ghehadt en hadde. Maer alſoo nae veel handels daer over tot in Januario/Anno M.D.Lxxxviij. Sonnoy hem behielp met ſijn voorſchreven commiſſie van Leyceſter over Noorthollant / ghelijck hy die eertijts vanden Prince van Orangien ghehadt hadde / wilde hy by ſoodanich Gouvernement ende authoriteyt blijven. Den Prince Mauritz was wel Stadthouder ghenaemt/ maer dat hy nochtans ghelijcke macht ende authoriteyt hadde in dien quartiere/blijckende by ſijn commiſſie.

De Staten van Hollant lieten haer duncken dat ſulcx tot haerder vercleyninge ſtreckte/ daeromme ſy hem ordonneerden dat hy maer C. ende L. Soldaten tot Medenblicx bewaringhe houden ſoude/ ende de reſte tot ſ Lants dienſte ſenden daer ſy die ordonneren ſouden. Maer alſo hy maer tuſſchen de vijf oft ſes hondert Soldaten en hadde / ſo ſeyde hy dat hy gheen vande ſelvige en conde miſſen ofte derven / om ſijns perſoons ende Gouvernements verſekeringhe. Daer nae de Staten perſiſterende in haer reſolutie / vertoonden twee ordonnantien vanden Grave van Leyceſter/ daer mede hem belaſt werde der Staten reſolutie ende goetduncken te volghen / mits hy niet en vermochte uyt crachte vant Contract te diſpenſeren van ſulckē Gouvernemente. Daer over is het Krijchſvolck ghemuytineert / niet willende vertrecken voor dat ſy afrekeninge van Lxxij. Maenden hadden. Sy namen de Borgerye van Medenblick de Wapenen af/ die leggende in Sonoys huys / ende dwonghenſe alſoo voorder wekelick haer beſoldinghe te gheven.

Garniſoen vā Medenblic gemuytineert.

Dat exempel maeckte oock muyterye onder de Soldaten in ander Steden/ die van deſen Regimente waren/ daer ſy aen ſchreven/ als in Gelderlant/ Vrieſlant ende Overijſſel.

Sonoy vande Enghelſche ende haer factie gheſtijft zijnde/ verantwoorde de Soldaten/ ſegghende dat ſy de Coninginne van Enghelant geſwooren hadden / ende dierghelijcke meer. Hier op werden aen haer gheſonden de Heere van Famars / de Heere van Swevenſeel/ Pieter Kies Borghermeeſter van Haerlem / ende Meeſter Adriaen Anthonis Borghermeeſter van Alckmaer / die haer aengheboden hebben afrekeninghe/ ende beter betalinghe dan andere ghenieten: Maer ſy en gaven gheen ghehoor aen yemant die aen haer gheſonden werden / maer haelden haer betalinghe vande omligghende Dorpen/ die ſy dwonghen/ ende handelden als vyanden. Waer door de ſaken ten leſten tot uyterlicke partijdicheyt zijn ghecomen/ overmits de Generale Staten gheen ghelijcke macht ende authoriteyt/ aen particuliere Gouverneurs en wilden toelaten/ dan te moeten ſtaen onder het ghebiet van den Stadthouder ofte Gouverneur vande Provintien / alſoo by de reſolutien ghenomen inden Jare M. D. Lxxvij. volcomelick bleke/ doen ſy den Prince van Orangien Stadthouder maeckten/ dat welcke den Overſten Sonoy alſo niet verſtaen wilde/ pretenderende ſijn Patenten ende commiſſien anders inhielden. Het Krijchſvolck weygerde alle ghehoorſaemheyt / pretenderende den Eedt aende Majeſteyt van Enghelant ghedaen/ ofte aenden Grave van Leyceſter in haren name/ daer nochtans de Generale Staten by ghenoemt waren. Ende voorts wilden volle betalinghe van alle haer reſtanten hebben / daer ſy nochtans wel de twee derdendeelen van ontfanghen hadden/ nae de generale reſolutie daer over Anno M.D.Lxxxj. ghenomen. Van deſen twiſt quamen in deſen tijt veel ſchriften in Drucke van weder zijden / daer wy den curieuſen Leſer toe wijſen.

Hier over ten leſten reſolveerden de Staten van Hollant dat Krijchſvolck te dwingen/ tſelfde belaſtende den Prince Mauritz/ die daer Soldaten voor brachte/ met eenighe Schutteryen ende Borgeryen van de omligghende Steden/ met Schepen van oorloghen/ ende gaf daer t'bevel over den Maerſchalck Villeers/ die onlancx uyt ſijn ghevanckeniſſe ghecomen was. Deſe beſchanſte haer ſo nauwe/ dat die van binnen haer begonden beter te bedencken. Nochtans in faveur vande ſake van Medenblick / hadde den Raetſheere Killegrey een vertooch aen de Heeren Staten Generael ghedaen/ den ij. Maert/ twelck den Baron van Willoughby ooc den xv. Maert confirmeerde / claghende van de rigoreuſe proceduren teghen die van Medenblick / ende andere gheaffectioneerde tot hare Majeſteyt/ welcke affectie niet dan teeckenen van danckbaerheyt waren vande ontfanghen weldaden : waeromme hare Majeſteyt niet conde naelaten haer goetgunſtich te weſen: ende haerlieden te ontdecken dat ſy gantſchelick ghereſolveert was / ſo ſy niet af en hielden die van Medenblick te quellen/ haer fortſen ende aſſiſtentien wederomme nae haer te trecken / latende hen haer ſelven alleen beſchermen/ ſo ſy beſt conden ofte mochten/ ſonder haerder affairen meer te moeyen.

Deſe woorden heftelick ghenoech gheſproken/ gaf de Staten naedencken/ maer alſo de Staten Generael / met de Prince Mauritz/ op die ſake vanden eerſten Maert int breede gheſchreven hadden / verclarende den gront vande ſake / ſoo ſchreef de Coninginne antwoorde den xxvij. Maert/ ouden ſtijl/ aen den Heere Willoughby/ belaſtende dat hy den twiſt tuſſchen Prince Mauritz ende Sonoy ſoude ſien te ſliſſen / want ſy en conder niet goets van dencken ofte verwachten ofte welghedaen achten / te accepteren ſulcken aenbiedinghe van verſcheyden Steden / die haer ſochten over te gheven in haer handen / want daer door diverſche opſpraken mochten uytgheſtropt worden / al ofte ſy ſoude ſoecken onder de hant de Steden in haer handen te brenghen / om die dan te moghen den ghemeynen Vyant over te leveren / ende daer mede haren eyghen pays ſoecken te maken / ofte alſoo de Staten te dwinghen te accorderen nae haer goetduncken : daeromme ſoude Willoughbye alle ſulcke Steden ſien te perſuaderen / te blijven onder de Staten Generaels ghehoorſaemheyt/ ende dat hy gheen meer ſoude ſtijven/ voet ofte moet gheven tot eenighe ſulcke poincten van wederſpannicheyt.

De Coninginne van Enghelant onderricht/ verlaet voor ſpreken van die van Medenblick.

Waer door dat Garniſoen van Medenblick allenſkens hun begonden te bedencken / ſiende Leyceſters Gouvernement den Staten opghedraghen / ende der ſelvigher authoriteyt / door haer vaſte reſolutie toenemende / des niet tegenſtaende/ duerde dat belegh tot in April M. D. Lxxxviij. ende wert verdraghen door d'Enghelſche ghemiddelt/ ſo dat het Krijchſvolck daer uyt trock met Paſpoort / ende des Prince Mauritz volck trock daer binnen. Den Overſten Sonoy quam hem tot Alckmaer excuſerē/ dien naemaels de Borgers van Medenblick ende andere meer/ groote ſchade aen deden in ſijn goederen/ daer over naemaels hy hem ginck in Enghelant aen de Coninginne beclaghen/ daer hy reyſde Anno M. D. XC.

Medenblick gemuytineerde Soldaten accorderen met Prince Mauritz.

Waeromme dat Anno M. D. XCij. deſe Coninginne dede ſijn ſaken den Staten in Hollant voordraghen ende ſoliciteren/ door haren Ambaſſadeur Meeſter Thomas Bodley / een cloeck Man / die hem altijt ſeer wijſelicken tuſſchen de Coninginne ende Staten ghedraghen heeft / die vercreech ſijn reſolute antwoorde den xv. Julij/ M. D. XCij. vande Staten van Hollant ende Weſtvrieſlant. Als dat ſy hem betaelt hadden nae luyt vant Contract / t'ghene hy verſchoten ende afgheſproken ofte voorgheſproken hadde/ de reſtanten van ſijnen eyſch waren tachterheden van ſijn ampten van Ritmeeſterſchap/ Capiteyn ende Colonelſchap/ hem aenſegghende / dat hy moeſte van ſulcken tachterheden uytſtaen ende ghedult hebben/ als meer andere waren genootſaeckt te doene / mits de gheduerighe ſtrenghe oorloghe/ etc. Maer hoewel daer veel redenen vanden voorſchreven Coninginne Agent / daer teghen werden gheſeyt / ſo en conde hy niet anders vercrijghen. Daer hy hem nochtans wel hadde laten voorſtaen/ uyt goeder meyninghe tot Landen beſte/ metten Grave van Leyceſter/ de Coninginne tot de Souverainiteyt te trecken/ ende dat teghen haren wille/ ende dan Leyceſter te conqueſteren het Gouvernement daer over/ ende hy een deel onder hem/ waer van de Staten hun perſuadeerden ende lieten duncken/ dat deſen

Sonoy beclaecht hem in Engelant aende Coninginne.

Pretenſien van Sonoy en Leyceſter.

Sonop ende dierghelijcke meer andere/ niet alleene haer beſte ghedaen hadden/ om den Leyceſter te aſſiſteren/ maer waren ſelve de Inventeurs vanden handel practijcken ende alteratien gheweeſt/alſoo men in veel Steden dat mael bevondt/ende daerover wiſten de Staten haer in deſe occaſien al ſtillekens te wreken/ alſoo oock mede over ander Capiteynen/ als Marten Wolſwinckel/ Jaques de Cauchy tot Naerden/ du Soyſons ende andere meer/ daer inne de Coninginne ende de verſtandighſte in Enghelant den Staten niet alle ongheliјck en conden gheven/hoe wel gheerne gheſien hadden de goetherticheyt van dien aenhanck beleefdelick vergeldet.

Sonop ghetrouwe ende langduerige dienſten.

Deſen Heere Dierick Sonop hadde hem altijt trouwelijck ende vromelijck ghedraghen/ vant Jaer 1566. af in Ballinghſchap / ende metten Pr. van Orangien/ Anno 1572. quam tot Enckhuyſen als Governeur van noort Hollandt/dat hy gheheel in ordere brochte/ ende alomme ſterckte als verhaelt bebben/ daernae trock mede allomme tot ſecours vande Landen van Gelre/ Overrijſel / Vrieſlandt / ende Groeninghen / met Hohenlo / Rennenburgh/ Norritſch allomme treckende/ in alle tochten int belegghen van Campen/Deventer ende Groeninghen/int ontſet van Steenwijck ende Lochum/verhinderde gheneralen afval door Rennenburghs revolte / ſelve nam hem af het Caſteel van Staveren in Vrieſlandt/ende verſekerde alle dat landt/ſoo dat hy een dienſtlick inſtrument der Landen gheweeſt is / is daer nae in Emderlandt gheſtorven / in Vrieſlandt was mede groote onruſte opgheſtaen/door dat aldaer eenighe oock ſoghten de Coninghinn[illegible] te perſuaderen de Souvereyniteyt aen te nemen/ ofte een protectie abſolute onder den Sadthouder Leyceſter/ met volcomen authoriteyt / dan de Staten Generael/ wetende den ſin vande Coninginne / ende ſiende de quade regieringhe ende proceduren van Leyceſter/ ſtelden hun daer teghen/ende deden den Preſident Doctor Jelger Ayſma/ een ſeer treffelick/ijverigh maer vehement man/in bewaringhe ſtellen met meer andere/om den aenhanck van die factie te dempen/ dan int naeſte Jaer Anno 1589.wert eenſdeels veraccordeert.

Tgarniſoen van Geertruydenberge muytineert.

Het Garniſoen van Geertruydenberch/heeft op deſe tijdt inde Maent van Maerte mede gemuytineert/oock onder deckſel van den dienſt der Coninginne van Enghelandt/ ende en wilden noch de Staten noch den Prince Maurits van Orangien/noch gheen ander Overheyt erkennen/noch met niemandt handelen/ dan metden Baenderheere van Willoughby/ Generael vant Engels krijchſvolck/ſchuerende haer Cornetten/ Vaendelen ende Baenderollen vande Standaerts/ Stenghen ende Lancien / bedrijvende alle moetwil/als verraders ende gheſworen vyanden van den Lande/nemende ende aenſlaende de Schepen tuſſchen Hollandt ende Zeelandt varende. Maer ten leſten door het tuſſchen ſpreken van den Heere Willoughby wert haer twee hondert ende ſeſthien duyſent guldens ghetelt/op ſeker conditien die by henlieden niet volbracht en werden/alſoo wy hier nae ſullen verhalen/ ende werde die voorſchreven muterye alſoo voor eenen tijt gheſliſt.

Ruſſel Gouverneur van Vliſſinghen/ eñ die van Zeelandt.

Tot Vliſſinghen was Governeur van de Coninginne weghen Sire William Ruſſel/Ridder/ een jongher ſone van den Grave van Bedforde/die hem aldaer met ander Enghelſche ſeer partijdich teghen de Staten ende den Prince Maurits droech/ſoeckende haer authoriteyt alomme by den volcke te verminderen/ uyt een jalouſie ofte achterdencken/als oftmen vanden beghinne hem gheſocht hadde uyt de Stadt Vliſſinghen te drijven: Maer om de oorſaken van dit miſtrouwen beter te verſtaen/ſullen wy tſtuc wat hooger verhalen/eñ beter te verſtaen geven.

Ruſſel aſpireert nae het Colonelſchap van Zeelandt.

Als Ruſſel int beginſel des Jaers M. D. Lxxxvij. tot Vliſſingen voor Gouverneur was gheſonden/liet hy hem voorſtaen dat de Staten van Zeelandt hem ſouden terſtondt ghegheven ofte opghedraghen hebben het beleydt ofte Colonelſchap vant Regiment van Zeelandt / dat Sire Philips Sidney ſijnen voorſate voor hem ghehadt hadde/ ſijnen perſoon noch ſijnen dienſt niet minder achtende. Maer alſoo hy nu een tijdt lanck tſelve verwacht hadde/wert hem door ſeker oorblaſers ende taeffelvrienden gheſeydt/dat de Staten van Zeelandt op eenen gheſetten dach tot dit Colonelſchap yemanden ſochten te promoveren in Sidneys plaetſe/ ende dat daer toe den Grave van Solms ghenoemt werdt. Ende alſoo hy onder ſijn Edelen eenen bequamen Nederlander hadde/ die hem vanden Coninck van Navarre ende vanden Grave van Leyceſter gerecommandeert was / ghenaemt Pieter van Heyle/ heeft hy den ſelven wel geinſtrueert van ſijn meyninghe/ende aende Staten van Zeelant gheſonden/om haer tot Middelburch te verclaren/dat hy verſtaen hadde/dat ſy dien dach ſouden handelen van eenen nieuwen Colonel te kieſen/biddende daer mede niet voort te varen/ voor dat ſy eerſt daer over verſtaẽ ſouden hebben den goeden wille van den Governeur Generael/ Leyceſter/alſoo dat wel betaemde. De Staten van Zeelandt antwoorden hem / ſy en dochten van ſulcx als noch niet te handelen / daeromme mocht hy daer over gheruſt zijn/te meer om dat tſelve niet alleene haer toeſtont ofte betaemde/ maer ſelve mede den Governeur Provinciael van Hollant ende Zeelant / Prince Maurits van Orangien. Als nu Pieter van Heyle met deſe antwoorde nae Vliſſinghen keerde/ ſoo ſprack hy by den weghe (alſo hem belaſt was) de Heer van ſint Aldegonde tot Zouborch aen/van Ruſſels weghen/hem biddende te willen uyt vryer herten ſijn meyninghe over dit ſtuck ſegghen/ twelck den Heere van ſint Aldegonde gewillich ende vryelick dede/namelick/dat van die ſake altemet wel was gheſproken/maer daer en waren geen redenen waeromme hy dochte dat Ruſſel dat Colonelſchap ſoude verwerven/de oorſaken waren deſe: Als datmen geen gewoonte ofte Wet maken en wilde van alle de Goverueurs van Vliſſingen het Coloſelſchap van Zeelandt te geven/twelck alreede by Ruſſel daerom ghepretendeert was dies dochten de Staten van de Landen/om niet te verlieſen het diſponeren daer van nae haer belieſte/liever elders tſelve te beſteden. Daerenboven werdt ooc gewegen de opſpraken ende murmuratien der Nederlantſche Edelen eñ Capiteynẽ/ die hen beclaechden als Sidney Colonel gemaect was/proteſterende alſdoẽ dat ſulcken loon ſoo wel by verdienſte als by des Veltoverſten beloſtẽ haer toequam. Het rapport hier van aen Ruſſel gedaen zijnde/ werter tſins aen hem geſpuert een quaet gevoelen vande Staten.

Aldegonds advijs aen Ruſſel waeromme het Colonelſchap hem niet ſoude ghegheven worden

Ruſſel der Staten partydich.

Om deſe ſaken was ooc Ruſſel verbremt van den Pr. Maurits/hoewel hy in Mey tot Vliſſingen van hem wel ontfangen wert / hier naer is gevolcht het ongeluckich belech vande Stadt Sluys/ende den twiſt tuſſchẽ Leyceſter ende de Statẽ. Ruſſel houdende Leyceſters partye/nam in dienſte aen veel die vande Staten om eenighe feyten verſtooten ende gheſuſpecteert waren/ ſelve onder ſijn familiaren gheen ofte weynighe hebbende die der Landen ſaken verſtonden maer wel eenighe die niet alle te vergeefs gheſuſpecteert waren van eenighe rebellighe Engelſche Jeſuiten uytghemaect te weſen/ ſo wel duytſche als Engelſche: Oock ſoo was hy eertijts ſeer familiaer met Stanley geweeſt/ die Deventer verriet/ twelck de ſuſpitie v̄meerderde.

Deſe vindende by hem ghehoor/ hebben tweygeren vant Colonelſchap hoogelijck tot ſijn verſmaetheyt ghedupt/ ende daghelijcx noene ende avontmaelen altijdt wat voortghebracht/ tot ſmaet ende nae deele der Staten Actien/ niet teghenſtaende tghene den voorſchreven van Heyle ende andere daer conden teghen ſegghen/ ende hebben hem van Malcontent veel gheſtoorder ghemaeckt: ende verabuſerende ſijn natuerelle goetheyt/ dorſten ſy hem wel raden/ ſo daer dickmael ſchepen voorby voeren op Staten licent na der vyanden Landen/ dat hy die ſoude aenſlaen/ ende tot Vliſſinghen als vyanden goet/ ende goede prinſe ende buet maken/ ſonder voorder proces/ dat ware (riepen ſy) ſijne officie ende alſoo te beletten allen toevoer tot den vyanden. Vorder maeckten ſy hem wijs/ ſoo eenighe Schepen ofte Krijchſvolck by der Zee ofte Revieren varende/ ontrent ofte by Vliſſinghen quamen/ dat die by de Staten expreſſelick gheſonden waren om behendelicken Vliſſinghen te ontweldighen. Door deſe oorblaſers heeft hy de Staten ſoo vele als ſijn vyanden gheacht/ waeromme hy dickmael Huyſſoeckinghe ende Schipbeſoeckinghe dede doen alle de Stadt door/ opentlick ſegghende ghewaerſchout te zijn/ dat eenighe vande Staten ende den Prince Maurits gheſonden waren/ om door oploop d'Engelſche ende hem uyt Vliſſinghen te drijven.

Ruſſel door quaden raet toont groot miſtrouwen vande Staten te hebbē.

De Staten van Zeelandt deſe ſijn manieren hoorende/ deden hem by eenighe vande Magiſtraet vermanen vant quaet dat uyt miſtrouwen te verwachten ſtondt/ ſoeckende vorder alle middelen om hem van dat achterdencken te weeren/ maer te vergeefs: eñ hoe wel de Staten hem tot verſcheyden reyſen dedē verſoecken om tot Middelborch op eenige vergaderinge ofte Bancket te comen/ ſo weygherde hy ſulcks te doen/ van ſijn oorblaſers wijs gemaeckt zijnde dat men hem ſoude gevanghen houden.

Hier op ghebuerdet int beginſels des jaers M.D.Lxxxviij. dat Parma eenighe cleyne Schepen ende Schuyten in Vlaenderen toeruſte/ waer door eenen aenval op Walcheren te vreeſen was/ ende daeromme noodich bevonden werdt/ aldaer een Cornette Peerden te hebben: Waeromme Ruſſel eerſt aen die van Zeelandt/ daer nae aen die vanden Raet van State ſchreef/ dat ſijn Bende Peerden die doen tot Berghen op Zoom lach/ daer mochte gheſonden worden/ toeſegghende die in goeder diſcipline te houden. Maer terwijle hy antwoorde verwachte/ ſoo was daer gheſonden de Compagnie Peerden van den Maerſchalck Villiers: Waer over Ruſſel ſonder Voorderen raet ofte naedencken een Trommelſlagher uytſondt te Sautelande/ ende opt platte landt daer ontrent/ verbiedende de Boeren aldaer/ gheenderhande Peerdevolck oft voet-volck te ontfangen oft logieren op ſtraffe dat ſy van ſijn volck van Vliſſingen verſtoort ende verdreven ſouden worden.

Ruſſel ſchrijft/ beclagende aē den Raet van State/ den xv. Februario.

Hy ſchreef oock beclach-brieven aenden Raet van State/ van date den xv. Februario/ van het onghelijck twelck hem ghedaen was/ niet alleen int weygheren van ſoo cleynen gonſte/ maer tot ſijnder verachtinghe was een ander Compagnie voor de ſijne gheprefereert/ daer hy dat ſo vriendelijc verſocht hadde/ waer mede ſy hem wel te rechte oorſaeck ghegheven hadden om miſtrouwen van haer te hebben/ ende ſekerlick te geloovē dat ſy yet tegen hem voorhanden haddē: Daeromme en wilde hy in gheender manieren toelaeten eenich Krijſvolck in Walcheren te comen/ nae by de Stadt Vliſſinghen ende t'Caſteel van Rammekens. Oock en behoefde hem niemandt te verwonderen dat hy in ſulcken turbulenten tijdt achterdencken hadde/ want hy in perijckel ſtondt met ſijn Gouvernement oock eere ende leven te verlieſen.

Raet van State antwoorde aen Ruſſel den xx. September.

Hier op hebben den Raet van State/ den xx. Februario aen hem aldus gheantwoordt:

Wy hebben uwe Brieven vanden xv. deſer Maendt ontfanghen/ ende die mette Generale Staten inden Haghe ghecommuniceert/ met het welcke op het inhouden gheconfereert/ zijn met ons ſeer bedroeft/ dat het ſenden van Villeers Peerden in Zeelandt u een miſtrouwen in gheprent heeft/ ſiende dat daer op deſen tijdt boven de ſwaericheden ende incommoditeyten/ teghenwoordich den welſtandt der Landen gheen meerder achterdeel en conde toecomen/ dan onderlinghe inwendich miſtrouwen/ waer van wy voorwaer meynen u gheen oorſake ghegheven te hebben: Want wat aengaedt de Compagnie Peerden/ die is van den Prince Maurits/ ende niet van ons gheſonden/ dieſe met ſijn Patente gheſonden heeft/ uyt de authoriteyt die hy als Gouverneur over Hollandt ende Zeelandt/ heeft/ alleenlick tot ſulcken eynde/ ſoo wy verſtaen/ om de Inwoonders ende Landt volck ter wacht te leyden op den [illegible]eecant/ tegen des vyandts aencomſten/ waer toe de tſeſtich Peerden van die Compagnie ghenoch zijn/ welcke ymmers gheen ghetal is om te moghen yet voornemen op de Stadt ende t Caſteel daer ghy den laſt van hebbet. Als voor ons/ wy achtent Peerdevolck ſeer onbequaem te weſen den Eylande van Walcheren deſen tijt Jaers/ die wy ſien dat meer ſchade dan profijt doet: Daeromme wy gheresolveert zijn ten wedercomſte van den Prince Maurits met hem daer ernſtelick van te handelen/ ende begheeren dat hy die weder daer uyt ontbiet: waeromme wy oock op u begheeren ons niet te willen voorder verſoecken dat u Compagnie daer gheſonden worde/ midts dat wy bevinden dat het Peerdevolck meer ſchade dan nut doet Het is ons leet te ſien de verclaringhe die uwe Brieven ons doen/ van niet te willen lijden dat eenich Krijchſvolc in Walcheren comen/ ofte ontrent de Heerlickheydt van Vliſſingen/ eñ tCaſteel van Rammekens. Oock niet min heeft het ons oock verdroten/ dat ons ghebootſchapt is/ dat ghy met Trommelſlach opentlick verboden hebt te Soutelande/ dat daer geen Krijſvolc der Staten ſoude outfangen wordē. Waeromme wy niet en connē nalaten/ u te doen ghedencken dat ghy directelic gedaē hebt/ tegen t'Contract twelc mette Majeſteyt aengegaē is/ uytſtreckende uwe ordinantien eñ geboden over tplatte Lant van Walcheren/ dat te blijvē is onder het gebodt/ gehoorſaemhz. eñ diſpoſitie des Gouvernemēts der Landē Generael eñ particulier/ hieromme biddē wy u te willen afſtaen in deſen gevalle te doen yet contrarie den voorſz. Contracte/ van twelc (als zijnde geheel prejudiciabel den welſtant van deſe Landen) mochtē groote inconvenientē ſpruyten/ Eyndelic biddē wy u te willē afſtaē van alle quaet v̄moedē eñ miſtrouwē/ dat ghy meugt tegen ons aengenomē hebben/ ofte tegē deſe Natie/ die noyt anders getracht hebben dan te houdē alle goede correſpondentie met u in alle oprechticheyt/ alſoo wy

De Raet van State bewijſen Ruſſel teghen het Contract mette Coninginne van Enghelande ghedaen te hebben.

wy noch ſullen doen ten dienſte van hare Majeſtept/ ende behoudinghe den welſtant der vereenichder Landen. So verre iſt dat wy het minſte miſtrouwen van u ghehadt ſouden hebben/ maer veel eer mocht ghy wel verſekert weſen/ dat wy ſulcke zijn/ die niet ſouden willen eenichſins bewillighen/ yet dat ſoude moghen strecken ten ondienſte van hare Majeſtept ende vermínderinghe van uwen laſt ende authoritept. Hier mede nae hertelicke ghebiedeniſſe aen uwe goede gratie/ bidden wy den Almachtighen u te onderhouden in ſijn hevlighe bewaerniſſe. Wt den Haghe den xx. Februario M. D. Lxxxviij. Onder ſtont/ Uwe ghewillighe Vrienden ten dienſte/ die vanden Rade van State neffens ſijn Excelentie: Onderteeckent/ Christiaen Huygens.

Deſen Brief is ten beſten van Ruſſel niet ghenomen/ want alſo een wederſpannichept van die van Campvere doen uytberſte/ is die van hem ghevoordert ende gheſtijft gheweeſt/ om welcke beroerten beter te verſtaen/ ſullen wy den oorſpronck van dien beſchrijven.

Ruſſel tracht gheheel Walcheren te incorporeren.

Alſo Leycester in November M. D. Lxxxvij. uyt Hollant over Zeelant nae Enghelant trock/ beſochte hy de Stadt van Campvere/ daer ſijn magnifique teghenwoordichept de Capiteynen vande plaetſe ſo beweechde door groote belofte/ dat ſy buyten weten vande Staten (met den welcken den Grave van Leyceſter al in miſverſtant ghecomen was) hem groote toeſegginghe deden/ als dat ſy de Stadt ſouden houden teghen allen/ voor de Conínginne van Enghelant/ ende haren Stadthouder den Grave van Leyceſter/ haren overſten Gouverneur. Als dit Ruſſel bekent was/ en heeft hy noyt t'ſins opghehouden die van Campvere te voeden in die goede ghenegenthept totte Enghelſche/ met alle beleeftheden ende middelen/ door ſijn voorſchreven familiare vrienden.

Den tijt nu deſe occaſie voortghebracht hebbende/ dat de Companie Peerden vanden Maerſchalck Villeers in Walcheren gheſonden/ van Ruſſel by Trommelſlach verboden was te Herberghen/ ſo hadde den Raet van Zeelant gheordineert/ dat vande tſeſtich Peerden/ de dertich binnen Middelburch trecken ſouden/ de achthien tot Campvere/ ende de twaelf tot Arnemuyden/ twelcke die van Campvere weygherden in te nemen door Raet van Ruſſel: T'ſelfde deden die van Arnemuyden oock/ proteſterende gheen Krijchſvolck in haer Steden te willen in nemen/ dan die quamen gheſonden op Patente vanden Grave van Leyceſter/ haren Overſten Gouverneur/ die ſy alleene in ſulcke ſaken erkenden: Ende hier mede noch niet te vreden zijnde/ hebben ſy met malcanderen een Contract aenghegaen/ ende met Eede beveſticht/ t'welck vande Capiteynen onderteecken ende ghezeghelt zijnde/ alſo in Engelant aen Leyceſter gheſonden wert/ die haer ghetrouwichept grootelicx gheprezen ende beloont heeft/ ende elcken Capiteyn ende Wachtmeeſter beſchonckē heeft met een Goudē keten van duyſent Guldens/ ende henlieden boven dien groote beloften ghedaen.

Die van Campvere eñ Arnemuyden worden den Staten wederſpannich.

Dit exempel van Campvere heeft het Garniſoen ende Borgherye van Arnemuyden oock tot ſulcx ghebrocht/ hen wijs makende datmen haer alle coophandel ende navigatie/ jae het ſieden ofte witmaken des Sauts (dat haren Rijckdom is) ſochte te beletten/ ende haer Soutketels ofte huyſen buyten de Stadt af te branden: Waer door die van Arnemuyden oock ſeker Contract aenghegaen hebben/ ende malcanderen gheſworen als volcht.

Contract tot Arnemuyde met haer Garniſoen/ ten faveur van Enghelant/ den xj. Maert/ 1588.

Op huyden den xj. Maert M. D. Lxxxviij. zijn Balliou/ Borghermeeſters/ Schepenen ende Raden/ preſenterende t'Ghemeynte der Stadt Arnemuyden/ ter eenre/ eñ Capiteyn Hubrechts de Paus/ met ſijnen Luytenant/ Vendrich/ Corporalen ende Adelborſten/ uyt den name vande ghemeene Soldaten ter ander zijde/ ende oock van haer eyghen perſoonen/ onderlinghe gheaccordeert ende overcomen/ dat ſylieden om alle diffidentie te ſchouwen/ ende de Stadt ende Soldaten in onderlinghe goede eenichept te houden/ malcanderen beloeſt/ toegheſeyt ende geſwooren hebben/ de Stadt te helpen houden ende bewaren teghen alle invaſien vande vyanden/ ende andere die tgheſtant vanden Lande ende deſer Stadt eenichſins ſouden willen krencken ofte teghen zijn/ alles conform de goede intentie van hare Majeſtept van Enghelant/ ende ſijne Excelentie den Grave van Leyceſter/ als hem zijnde by de Generale Staten ghedefereert t'Gouvernement vande gheunieerde Provintien/ ende reſpectivelick van d'een ofte d'ander zijde gheen veranderinghe van Garniſoen te doen oft laten gheſchieden/ t'zy in vermeerderinghe ofte verminderinghe/ ſonder onderlinghe voorgaende communicatie ende goede correſpondentie van beyde zijden/ etc. Dit hebben ſy den voorſchreven xj. Maert M. D. Lxxxviij. malcanderen gheſwooren/ als Leyceſter ſelve ſijn Gouvernement afghelept hadde in December te vooren/ t'welck Ruſſel ende d'ander Enghelſche/ alſdoen noch voor haer ſecreet hielden.

Als den Raet van Zeelant deſe veranderinghe ſach/ ſoo ordonneerden ſy dat de achthien Peerden die welcke die van Campvere niet en wilden in nemen/ inden Haeck ſouden ghelogeert worden/ ende die tot Arnemuyden gheſonden waren/ werden tot Middelburch ghelept/ tot dat ſy elders ontboden werden.

Middelburch by de Enghelſche ghedreycht.

Ruſſel hiel voorts niet op van die van Campvere ende Arnemuyden te ſtijven/ ſo wel met Boden/ als in eyghene perſoone daer treckende/ ende mondelinghe haer de Enghelſche ſake recommanderende/ met beloſten dat de Conínginne van Enghelant ende Leyceſter/ den ghetrouwen dienſt rijckelick ſouden vergelden. Hier mede ſcheen hy hem Meeſter van t' gheheel Eylant te willen maken/ niet ontbrekende dan Middelburch/ welcke ſtadt hy ſochte alle vreeſe aen te jaghen/ bedecktelic de ſelve dreygende/ als dat haer Havene met Oorlochſchepen ende Bolwercken ſoude beſet worden/ ſoo ſy haer niet en voechden ende conformeerden mette anders Steden/ tot haer eygen verſekeringe/ altijt pretenderende dat de Staten hem ſochten uyt ſijn ſtede ende plaetſe te drijven/ luttel inſiende de conſequentie van ſulcken miſtrouwen eñ muyterye/ ſo wel ten aenſiene van ſijn Princeſſe/ de geunieerde Landen/ eñ de gemeyne ſake/ als ooc vande gemeyne vyanden/ eñ in allen ghevalle ſeer qualick paſſende om daer mede het Colonelſchap van Zeelant te bewerven.

De Staten Generael ſo wel als Provinciael van Zeelant/ hier van verwittighet zijnde/ ende t'ſtuck wijſſelick inſiende/ merckende de ſtouthept/ factien ende miſverſtant der Engelſchen daghelicx toe te nemen/ ende dat de Garniſoenen alomme hen aenſtelden als oft ſy den Landen noch t'ghemeen welvaert noch de Staten trouwe noch dienſt ſchuldich en waren/ hebben voorſichtelicken op alle ſaken ghelet/ ende ghearbeyt om de ſelve te remedieren/ niet teghenſtaende dat ſy met de ſwarichept van Medenblick noch becommert waren.

Sy ſonden met volle inſtructie den Prince Mauritz van Orangien nae Middelburch den derden Maert/ die alleenlick met ſijn familie

der-

Mauritz comt in Zeelant den iij. Maert.

Achterdencken over den Enghelſchen Admiraels comſte tot Zeelant/ den xiij. Maert.

derwaerts trock: ende hy en hadde hem nauwelick begonſt vanden Raet van Zeelant te informeren/ daer en arriveerde in Zeelant den Baenderheere Charles Hauwaert / Admirael van Enghelant/ met neghen ofte thien Oorlochſchepen/mede brenghende ontrent twee hondert ende twintich duyſent Guldens in ghelde/tot betalinghe vant Enghels Krijchſvolck. Deſe onverwachte comſte met ſo veel groote Oorlochſchepen op deſe tijt ende in deſe conjunctuere/gaf oorſake van groote opſprake / dat hy hem mochte Meeſter vant Eylant maken / ende den Prince Mauritz ghevanghen nae Enghelant voeren: die ſubijtelick uyt Zeelant vertrock nae de Vlote van Oorlochſchepen/die gewoonlick inde Schelde voor Lillo leydt. Den Admirael van Engelant hoorende dat den Prince Mauritz daer was/ ſont hy een Enghelſchen Ridder van ſijnen maechſchappe / Sire Edward Hobbije ghenaemt/ die mede nam Pieter van Heyle/ met laſt van weghen der Coninginne / om met hem te handelen / ende te middelen het miſverſtant ende het belegh van Medenblick / ſoo het moghelick ware/twelck den Prince Mauritz beleefdelicken afſloech / alles refererende aende Staten Generael ende de Staten van Hollant.

Die van Campvere ende Arnemuyden waren ſeer verblijt van des Admiraels comſte/achtende hem ghecomen te weſen tot haren faveur / ende om het Eylant van Walcheren te incorporeren/ t'belech van Medenblick met ſijn Schepen op te lichten/ die van haer factien waren/ eñ bereyden een groot Bancquet/ daer ſy den Admirael/ Ruſſel ende de Edelſte toe noeyden: Maer alſoo den Admirael ſcheen gheenen laſt te hebben dan tgelt wel over te voeren/ ende den wint nu diende/ ſoo heeft hyſe beleefdelick ghedanckt / ende nae vijf daghen/ den xviij. Maert is hy weder vertrocken. Waer op Prince Mauritz wederomme tot Middelburch quam: ende te vooren gheſchreven hebbende aen Ruſſel van date den achtſtẽ Maert/ als dat hy den Raetſheere Valck ghebeden hadde hem aen te ſpreken / Deſgelijcx den twaelfden Maert/verſochte dat hy den voorſchreven Raetſheere volcomen gheloove wilde gheven/ende hem van advijs eñ Raet te dienen/ hoe de voorvallende miſverſtanden mochten ten dienſte Godes/der Majeſteyt ende der Geunieerde Landen verdraghen worden / ende den ghemeynen Vyant wederſtant ghedaen / die groot voordeel daer by ſochte. Hy ſoude hem altijt ghereet vinden tot alle redelickheyt / ende tot alle goede correſpondentie met hem te houden.

Prins Mauritz ſchrijft aen Ruſſel van date den viij. ende xij. Maert.

Raetſheere Valck van weghen den Pr. Mauritz/tracteert met die van Cãpvere/etc.

Volghende deſe Brieven/ heeft den Raetſheer Valck/ alſoo hy een Man van zedigen verſtande is/ met Ruſſel ghehandelt / die hem van als ontſchuldichde / ſegghende dat het Leyceſters doen was / hy ware tot alles bereyt goet te doene: Waer over Valck nae Campvere trock/ daer ſy den Treſorier Mandemaker met andere oock ghevanghen hielden/ heeft hen alle goede toeſegginghe ghedaen/ ſo ſy den Prince Mauritz/ als haren Overſten gehoorſaemheyt beweſen: Maer ſy en wilden nerghens nae hooren/voor alle hare tachterheden op betaelt waren/ ende noch verſekert inden Garniſoene te blijven / ende dierghelijcke. Ruſſel ſeyde oock dat hy daer anders niet en conde in doen / voor dat hy beſcheet uyt Enghelant hadde: alſo is de ſake aldaer in dien ſtaet blijven ſtaende/tot dat de vreeſe ende achterdencken vant ghemeyn perijckel der Spaenſcher Armade ander reſolutien dede by der hant nemen.

Daerentuſſchen hadde oock de Coninginne van Enghelant/door informatie vander Staten teghenpartye/gheſchreven aende Generale Staten/haer beſchuldighende dat ſy die van Wtrecht qualicken tracteerden / ende wreedelick met die van Leyden omghegaen hadden / ende nu hen oock te ſtrenghe teghen die van Medenblick vertoonden (die ſy doen ter tijdt belegherden / alſoo wy gheſeyt hebben) verwonderende dat ſy die meeſt teghen waren / die hare Majeſteyt meeſte affectie toedroeghen / welcke affectie was ſpruytende uyt behoorlicke danckbaerheyt van ontfanghen weldaden / met dierghelijcke redenen meer.

Opde claeght der Enghelſche Coninginne beantwoorden de Staten den viij. Maert.

Op deſe Brieven hadden de Staten den viij. Maert gheantwoort / Dat ſy teghen die van Wtrecht niet dan vriendelicke ende civile vermaninghen ghebruyckt en hadden / om dat ſy haer mede-Borghers uytghedreven hadden / ende vreemde int Regiment gheſtelt / die binnen den Lande niet te verlieſen en hadden. Aengaende het ſtuck van Leyden/ daer van beriepen ſy haer op de gedruckte Boecxkens/ ſelve op de ontſchuldinghe by de wederpartye ghemaeckt/ daer ſelve de conſpiratie bekent wert / zijnde nae gheſchreven Rechten Crimen, niet alleene ſtrafbaer in ſulcken Hooftſtadt als Leyden/ maer oock ſelve in cleynder Steden. Het belegh van Medenblick/ daer van excuſeerden ſy het op de booſe feyten vanden Garniſoene / alſoo wy verhaelt hebben/ ende beſloten daeromme dat ſy nootelick geſtraft dienden.

Pr. Mauritz claecht over het Engels Krychſvolck/ den xxij. Mey.

Den Prince Mauritz ſchreef van ſijnder zijde mede op den xxij. Mey aende Coninginne/ hem beclaghende dat ſijn patrimoniale Steden/ daer hy/ ſijn Broeders ende ſijn Suſters / ende t'gheheele huys van Naſſouwen by leven moeſten/als Campvere ende Geertruydenberghe (d'welck alleene haer veertich duyſent guldens Jaerlicx weert was) ghemuytineert waren / onder den naem ende deckſel van hare Majeſteyts dienſt/ ende ghebracht in perijckel van verlooren te gaen: Beclaghende hem oock over Ruſſels beſchuldinghe / van dat hy eenen aenſlach ſoude ghehadt hebben/ om Vliſſinghen hem te ontweldighen: waer op hy verſochte eerlicke voldoeninghe/ ſonder langhe uytſtel / mits den noot ſulcx vereyſchte.

Advijs van den Ridder Wilkes aen de Coninginne/ over de vereenichde Lantſaken ten leſten bedocht.

Hier op wert in Enghelant bedocht / ende nu beter overleyt hoe dat den Ridder Tomas Wilkes/ die van Coninginne weghen als Raet van Staten inden Haghe gheweeſt was / ende daer over in Enghelant by Leyceſters middel / in vangheniſſe gheſtelt was/ hadde mede vertoont met ſchrijven / aende Coninginne tot Tyboltz/ van date den xij. Julij M. D. Lxxxvij. als dat hoe wel hy in ongenade by hare Majeſteyt was ghevallen / nochtans zijnde belaſt hadde hy willen ront uyt ſijn ghevoelen ſchrijven / als dat de vereenichde Nederlanden by haer Vroetſchappen geregeert worden/ ende niet populaer/ maer t'regiment was Ariſtocraticque ofte Pancorum potentia, die ſeer jaloers waren van hare Previlegien / ende uyt die Vroetſchappen worden de Ghedeputeerde totte Staten Generael gheſonden/ ende deſe Staten/ mits hare Majeſteyt die Souverainiteyt niet aen nam / en achten den Leyceſter maer haren Ouderlinck/ſoo ſy achtede haren Viceroy in Yrlant/ ende over ſulcx waren van verſcheyden lieden maren gheſtroyt/ dat Leyceſter voorghenomen hadde/ ſommighe onder de Staten te caſtijden / jae metter doodt/ met hulpe vande Ghemeynte / die hy alomme aenhiel ende lockte door ſijn Dienaers ende aenhanck/ teghen welcke apparent was/ uyt ſulcke perſuaſie ende apprehentie dat ſijn teghenpartye hun ſouden oppoſerẽ/ ende alſo ſoude die Landen pericliteren/ ende hare Majeſteyt alle haren coſt verlooren hebben: Ende ſulcke aenboerders mochten hun wel bedroghen vinden/ naedemael elck Magiſtraet een wacker opſicht daer op hadde/ ende ten aenſien vanden Vyant was het ſeer ſorghelick/ verminderende alle tegenweyr. Ende om populare commotie voor te comen/ ware goet ghevolcht/ het exempel vanden leſten Prince van Orangien/ die altijt eenige onder de Staten aen ſijn zijde hadde ende behielt/ dat diende hare Majeſteyt ghevolcht nootlick/ ſiende haer behoudeniſſe ende welſtant ghehecht ware aen de preſervatie vande vereenichde Landen. Ende ſo deſe ſaken qualick ſouden afloopen/ ende de Landen van hare Majeſteyt verlaten zijn/ ſoo ſach hy de Staten nochtans ghereſolveert gheenen pays te willen maken met Spaengien/ maer laten haer Vliſſinghen ende Briele beſchermen/ ende ſien alſo ten beſten defenſive oorloge te voeren/ voor Hollant ende Zeelant alleene/ behoudende Wtrecht/ Campen/ Berghen op Zoom ende ſulcke plaetſen ſo langhe ſy conden/ tot dat God anders wat voor haer ſoude beſorghen/etc. Dat ware ſijn opinie.

Coninginne van Enghelant die verbiet alle muytinatie ghepretendeert tot haren dienſte/ den eerſten Junij.

Hier over hare Majeſteyt inſiende de periculen die hier inne gheleghen waren/ de Spaenſche Vlote op handen weſende/ ende dat de ſelve niet gheweert nochte de ſtaet vande Landen gheconſerveert mochte worden/ dan met goede eenicheyt/ ende dat die oneenicheyt den ſtaet moeſte t'onder brenghen/ ſoo ſchreef ſy aen den Prince Mauritz een vriendelicke antwoorde/ van date den eerſten Junij/ tot ſijnen contentemente/ waer mede de Majeſteyt alle pretenſien van haer Enghelſche ende alle ander Soldaten gemuytineert tot haren dienſte/ alſo ſy uytgaven/ diſavoueerde ende niet toe en ſtont/ t'ſelfde oock expreſſelick ſchrijvende aenden Baenderheere Willoughby/ den Raetſheere Killegrey/ Ruſſel ende anderen. Deſghelijcx ſchreef ſy oock vriendelick aen de Staten Generael ten ſelven eynde.

Op Conniginne ſchrijven zijn die van Campvere eñ van Arnemuydē bevredicht/ den xx. Junij

Waer door ten leſten/ als op den xx. Junij/ de Soldaten van Campvere ende Arnemuyden hen met een ſomme gelts te vreden hebben laten ſtellen/ als ſy den Treſorier Mandemaker langhe ghevanghen ghehouden ende andere overlaſt gedaen hadden/ ende werden alſoo ghecaſſeert/ de reſignatie van Leyceſters Gouvernement ghedivulgeert zijnde/ is daer veel partijſchap geſliſt/ ende den Staten Generael hare behoorlicke authoriteyt wederom herſtelt.

Requeſte vã Capiteynen by de Staten afgedanckt/ aende Coninginne van Enghelant om haer aen ghenomen te hebben.

Dan nochtans deſe Capiteynen haer denckende verongheli jckt/ nae ſo langhen dienſt/ vande Staten voor ondienſt gherekent/ ghecaſſeert te worden ende ſo te blijven/ hebben nae langhe ſolicitatie/ ten leſten Anno 1590. in Julio/ in Enghelant aende Coninginne Requeſte ghegheven/ in ſubſtantie vervattende haren dienſt veel jaren ghedaen/ ende hadden ghecontinueert/ tot dat ſy Anno 1587. den vij. Septembris opt vertreck vanden Grave van Leyceſter/ by ſijne ordonnantien ghecommandeert waren/ ſonder haer Majeſteyts ofte ſijn expres bevel/ uyt hun Garniſoenen met hun Volck niet trecken ſouden/ als volgende den Eedt/ hare Majeſteyt/ hem Leyceſter ende de Staten Generael ghedaen/ ende dat op beloften/ ſoo de Staten hun ſouden betalinghe weygeren/ mits hem te ghehoorſamen/ dat hy die ſoude betalen ende onderhout gheven/ van weghen der Coninginne. Daer over hadden ſy tot beter bewaringhe van haer plaetſen/ met het advijs vanden Heer Ridder Ruſſel Gouverneur van Vliſſinghen/ elck hun Vaendels verſterckt met xxv. ofte xxx. mannen/ daer toe ſy ghelt van den voorſchreven Ruſſel ontfanghen hadden/ om onder de Soldaten te beſteden/ al tot voorderinge van Coninginnen dienſt/ die met haer Brieven van date den xxiiij. Februarij/ 1588. onderteeckent Elizabeth. Hun belaſte te ghelooven ende volghen het advijs van Ruſſel/ die hun oock by monde ende Brieven van date den xxiij. April Anno 1588. (die ſy toonden) verſochte te continueren op den ſelven voet/ alſo ſy ghedaen hadden/ ende noch waren bereet te leven ende ſterven in den dienſt van hare Majeſteyt. Daer nae hadde het hare Majeſteyt belieſt haerlieden door de Heeren Willoughby eñ Killegrey/ af te dancken ende ontſlaen vanden voorſchreven Eedt/ met bevel van te volghen ende ghehoorſamen de Staten vande vereenichde Nederlanden/ volghende t'welcke ſy waren ghetreden in contract metten Prince Mauritz ende de Staten/ dat welcke contract den Capiteynen Supplianten niet ghehouden waren/ maer waren daer van ghefruſteert gheweeſt/ ende benamen haer Compagnien/ afrekeninghen ende alle traitementen/ om den ghetrouwen dienſt ende Eedt hare Majeſteyt ghedaen/ ende waren ghevallen inde indignatie vanden Prince Mauritz ende Staten/ die vergeten hadden alle voorighe dienſten/ waer by ſylieden nu verlooren hadden alle reputatie/ eere ende credit/ waeromme verſochten hulpe/ voorderinghe/ ende in haren dienſte aengenomen te worden.

Deſe Requeſte was onderteeckent vanden Capiteynen Joos vanden Ende/ Cornelis Pallant ende Pierre de Coſtere. Diergheli jcke verſoeck hadden oock ghedaen ander Capiteynen/ als Ambroſio le Duck/ Adriaen Oſt/ met andere/ verſoeckende dienſt onder d'Enghelſche Coronellen/ maer creghen luttel recompentie/ want de Coninginne teghen der Staten danck niet goet en vont/ ſulcke Capiteynen te moghen met eere ende redene in haren dienſt nemen/ ſtaende onder de betalinghe vande Staten/ naedemael haer eyghen Enghelſchen die onder der Staten betalinghe ſtonden ende dienden/ by crachte van den Contracte/ waren by Eede den Staten verbonden: Dies belaſte haer Agenten alle interceſſie voor haer/ by de Heeren Staten te doene/ maer die wilden haer authoriteyt een aenſien maken/ ende ſulcke feyten gheſtraft ſien/ ander ten exemple.

Daer was mede Johan Houflin/ die in Maert mede verſocht aende Coninginne van Enghelant/ van haer in eenighen dienſte aenghenomen te weſen/ alomme hem ſelven in diſgratie vindende/ om dat hy hem in haren dienſt hadde laten bruycken/ als in andere odieuſe ſaken/ daeromme inden haet van velen ghevallen/ hy was eerſt Pencionaris van Doornick ende Tornaſis gheweeſt/ ende Secretaris van State onder den Hertoch van Brabant/Anjou/etc. ende ſoude onder Leyceſter oock Secretaris vanden Raet van State gheworden hebben/ hadde den Heere Silpin niet voor hem gheprefereert gheweeſt/ d'oorſake van haet op hem/ was om dat het verdrach vanden Hertoch van Anjou/ by hem als Secretaris onderteeckent was ende de abjuratie vanden Coninck van Spaengien/ als mede de Apologie vanden Prince van Orangien. Op dit ſijn verſoeck wert hy Secretaris vanden Baron van Willoughbye ghemaeckt/ met toeſegghen tot wat beters metter tijt te vorderen. Dus vele hebben wy van deſe begonnen mutinatie/ goetghedocht den Leſer voor te draghen/ om den gront beter te verſtaen.

Want alſo de vereenichde Landen nu ſchenen wederomme haer authoriteyt ende opperſte ghebiet allenſkens weder te crijghen/ ende dat den Leyceſter nu ſijn Gouvernement ghereſigneert

Raetſlaghen ofte diſcourſen van weder zijden op de regieringe der vereenichde Landen.

hadde/ ende gheenen perſoon in Enghelant was tot ſulcken Gouvernement bequaem/ in wien concurreren ofte weſen mochte wetenſchap van Civile regieringhe/ ende krijch te voeren teghen ſo machtighen Vyant: So waren in Enghelant vele van advijſe/ dē Nederlanden tē laten haer ſelven regieren ende den krijch voeren/ende maer eenlick die voortaen te aſſiſteerē van ghelde/ofte betaelt Krijchſvolck geven/ daer mede ſouden ſy die Provintien wel int ontſach ende eenicheyt houden: Dan nochtans meer andere/ ende meeſtendeel ſulcke die onder Leyceſter in Nederlant bewint ghehadt hadden/ ſochten de Coninginne te perſuaderen/ dat de vereenichde Landen door de confuſie inde regieringhe al verlooren gingen/ ende daer mede alle haer verſchoten ghelt/ ende ſy verlaten /inden nijdighen haet van Spaengien/etc. ten ware ſy de Souverainiteyt ofte het ſouverain Gouvernement/ ofte protectie abſolutelick op haer name/onder haren Stathouder/ met volcomen authoriteyt. Dan deſe ghequalificeerde Stadthouder en was onder haer niet wel te vinden (principalick als nu dit Jaer in September Leyceſter quam te ſterven/ daer groote hope was/ weder gheſonden ſoude worden met ghelimiteerde authoriteyt) maer daer werden wel eenighe andere voorgheſtelt/ als de Baenderheere Willoughby (nu vande Landen wat ervarentheyt hebbende) den Baron Grey van Wilton/ ende Sire Jehan Norritſch/ dan niet bevonden ſuffiſant tot ſo grooten Ampt/ende de Coninginne ſelve haer daer toe te begheven/ en ſoude haren perſoone noch haer Rijcken niet wel voeghen: des al niet teghenſtaende/ ſoo liet hen den aenhanck van Leyceſter wel voorſtaen/ ſy ſouden het wel al regieren met eenighen Engelſchen Gouverneur ende den Raet van State/ metten twee Enghelſche Raetſheeren metten Krijchſraet/ ende die vande Finantie/ dat ſy mede eenighe Enghelſche onder hebben ſouden/ al onder de authoriteyt vande Coninginne/ volgende t'Contract van Anno M. D. Lxxxv. eñ alſoo verhoopten ſy de goede regieringhe wel te herſtellen/ ende die onder haer te incorporeren/ eenichſins erkennende de Provintiale Gouverneurs/ ende de Staten Generael/ principalicken int opbrenghen vande middelen totten ghelde.

Maer de Staten Generael dit wel merckende/ hoe wel op dat pas hun in groote benoutheyt vonden/ dochten ſulcken ofte dierghelijcke regieringhe hun gheheel onſeker te zijn/ kennende de Enghelſche in Lantſaken onervaren ende ongeſtadich/ de Coninginne een Vrouwe ende nu op den Ouderdom/ ende die ſy wiſten de pretentie van haer niet ambitieuſelick en ſochte/ dan om de verſekeringhe van haren ſtaet/ſonder verbreedinghe van haer Dominie. Ende ſoo ſy niet anders en waechde ofte avontuerden dan haer aſſiſtentie/ ende haer bewinthebbers mede/ daer gantſch inde Landen niet te verlieſen hebbende/ ſo vreeſden ſylieden in eenighen grooten teghenſpoet/ ſouden moghen verlaten worden ende geabandonneert/ alſo telcke reyſe gedreycht waren gheweeſt/ wanneer ſy in eenich verſchil quamen/ ofte wilden terſtont tot eenen pays raden nae haren ſin/ ofte gaven dierghelijcke achterdencken daghelicks meer/ het welcke cauſeerde het meeſte miſverſtant/ d'Enghelſche ſoeckende Dominatie/ ende die Staten wilden niet al weſen Servi Servorum Hier over reſolveerden ſtantaſtich te blijven in haer authoriteyt te maintineren ende voor te ſtaen.

Maer alſo de ſprake daghelicx groeyde vande comſte der groote Armade van Spaengien/ ſoo hebbenſe d'een den anderen wat beginnen toe te gheven ende erkennen/ mede vermaent weſende by het inhout van eenighe gheſlaghen penninghen/ tot waerſchouwinghe van eenicheyt in deſen tijt/ waer op dat ſtonden twee ploeghende Oſſen/onderſcheyden met de Wapenen van Enghelant ende Nederlant/met ſchrift Trahite æquo jugo, dat is/ treckt ghelijckelick/op d'ander zijde waren twee aerden potten/ drijvende op de Zeebaren by den anderen/ met opſchrift/ Frangimur ſi collidimur, dat is/ ſtooten wy d'een den anderen ſo breken wy. Aldus begonde den tweeſpalt wat te verſoeten/ want den Heere Willoughbye/ een goet Heere ende vredelick/ accordeerde mede den twiſt tot Naerden/ ende dede mede allen vlijt ende neerſticheyt/ om den twiſt tot Wtrecht te bevredighen/ dies de Staten daerenteghen haer vrijwillich vertoonden int uytreeden van Schepen van Oorloghe/ tot ghemeenen dienſt teghen de Spaenſche aencomende Armade/ ende dat ſelve meer dan vande Coninginne wel verſocht was/ daerenboven conſenterende haer verſoeck van op te lichten thien hondert Bootſgheſellen/ in de vereenichde Nederlanden.

Coninginne treedt in vredehandelinge met Parma.

Wy hebben vooren verhaelt/ hoe dat de Coninginne van Enghelant by de Gheunieerde Landen/ ſo door Leyceſter als by haer afgheſanten/ ſeer ghedronghen ende ghevoordert heeft/ haer mede in een vredehandelinghe te trecken/ ende wat redenen haer nochtans moveerden/niet teghenſtaende het reſolut weygheren/ om daer in voorts te varen ende een proeve daer van te maken/ terwijlen datmen noch in verſcheyden opinien was vande groote aencomende Spaenſche Armade.

Gedeputeerde tottē Vredehandel vā wederzijden.

Sy hadden in dit Jaer M. D. Lxxxviij. van den xxj/ Februarij af/haer Gheſanten ofte Commiſſariſſen nae Ooſtende in Vlaenderen gheſonden/ die doen met Enghelſch Garniſoen onder S. Jan Convoy beſet was/ haer Ghedeputeerde waren/ Hendrick Grave van Derby/ Viconte van Linton/ Baron van Stanley/ Baronſtramigo van Knockim/ Heer van Mova ende haer Eylanden/ Ridder vander Order der Jartiere/ Stadthouder van Lancaſter ende Cheſter/etc. ende Raet der Conninginne: Willem Brooke/ Riddere vanden Jartiere/ Heere van Cebham/ Gardiaen vande vijf Havenen/ Conſtabel van t'Caſteel van Dover/ Stadthouder in Kent: ende Raetſheere Sire James Croft/ Ridder Heer van Crofter/ Controleur van ſConinginne Hof ende Raetſheere: Valentijn Dale/ Deken van Wels/ Doctor beyder Rechten ende principael Meeſter vande Requeſten/ met Jhan Rogers Doctor beyder Rechten ende Meeſter vande Requeſten. Daer tegen ſont den Hertoch van Parma in name des Conincx/ Maximiliaen Grave van Arenberch/etc. Ridder vander Ordere des gulden Vlies/ den befaemden Frederick Perenot/ Baenderheere van Rinaux/ Heere van Champigni/ Ridder Overſte der Finantien/ ende Gouverneur vande Stadt ende Marckgraefſchap van Antwerpen/ den Heere Richardot/ Doctor ende Ridder Preſident van Artoys/ Raetſheere van State ende ſecreten Raet: Jan Maes Doctor inde Rechten/ Raet ende Advocaet Fiſcael inden Raet van Brabant/ met Flaminius Grevier/ Secretaris vanden Raet van Staten.

Deſe waren tot Brugghe ghecomen in Maerte/ van waer onderlinge door Boden langhe ghediſputeert werde van precedentie ende waer ſy vergaderen ſouden/ ende oftmen Oſtagiers gheven ſoude voor die haer in wederpartye handen ſouden begeven/daer nae zijn ſy buyten Ooſtende onder opgeſlagen Tenten vergadert/ alwaer de

Spaenſche d'Enghelſche het voorſitten ofte precedentie gaven: maer ten leſten nae drij Maenden diſputerens / hebben de Enghelſche de beſte gheweeſt / ende hebben gheconſenteert ſonder Oſtagien voor hare perſoonen / tot Borborgh in Vlaenderen te comen / alwaer ſy den vj. Junij begonden te handelen.

Vergaderinghe tot Borborgh.

Onder veel propoſitien ende diſputatien van weder zijden / ſo over de cracht vande Spaenſche commiſſie als anderſins / beſtont het verſoeck vande Coninginne van Enghelant om een beſtant ofte ſtilſtant van Wapenen te maken / als over beyde zijden hoochnoodich gheſeyt / om daer mede te diverteren de groote aencomende Vlote uyt Spaengien / daer de Spaenſche groote hope toe gaven / om dat ſy ſochten wijs te maken dat die voor Engelant niet en was: maer verſochten het vernieuwen vande oude Contracten ende entercourſen / het verſenden van alle vreemde regieringhe ende Krijchſvolck uyt de Nederlanden om de Coninghen gheruſtheyt / ende het remborſemet van de Coninginnen penningen betaelt den Staten ende Landen / ende beloeſt by den Coninck / by ſijn Edickt van Bruſſel ofte contract perpetuel / te betalen. Voor de ruſte vande Nederlanden wert verſocht / dat ſy mochten ghenieten haer oude Previlegien / ghegouverneert by hare eyghene ingheboorene ende niet by vreemde / ende dat ſy mochten ghenieten toleratie ende exercitie van Ghereformeerde Religie / voor twee Jaren ten minſten / ende daerentuſſchen het ſtuck van Religie gheſtabilieert te worden by de Staten / ende dat de Articulen vande Pacificatie van Gent ende vande ander tractaten / mochten volbrocht worden. Ende als nopende de Steden in de poſſeſſie vande Coninginne weſende / alle de voorſchreven articulen gheconcludeert zijnde / ſoo wilde hare Majeſteyt haer voeghen tot alle redelicke conditien / in voeghen dat alle de Weerelt ſoude verſtaen / dat ſy die Steden in haer beſit niet hadde ghenomen / voor haer eyghen profijt ofte ghebruyck / ofte tot verbreedinghe van haer Dominie / maer eenlick voor haer nootelicke verſekeringhe ende beſcherminghe van haer ſelven / etc.

Verſoeck in de vergaderinghe tot Borborgh.

Antwoorde van de Spaenſe / op het verſoeck van den Engelſchen.

Op deſe propoſitien ende poincten antwoorden ſConincx Commiſſariſſen / te vreden te weſen de Tractaten te vernieuwen / maer dat ware vereyſchende langheren tijdt / ende daeromme wilden den Vrede eerſt beſloten hebben. Op het uytſenden vant vreemt uytheemſche Krijchſvolc / en conde den Coninck niet reſolveren / ſoo langhe als de Hollanders ende haer gheaſſocieerde / hun niet en ſubmitteerdẽ / ende ſo lange de Franſoyſen in Wapenen waren. Vant ghelt gheleent / en waer den Coninck noch niet van gheinformeert / hy moeſte daer van eerſt een rekeninghe ſien. Als nopende de Previlegien vande Nederlanden / daer hadde de Coninginne niet mede te doen / ende het en ware niet billick den Coninck voor te ſchrijven by wat Natie van volcke hy ſijn Onderſaten ſoude hebben te Gouverneren. Aengaende Religie eñ exercitie / en wilde den Coninc geen gehoor geven / maer wilde wel toleratie verleenen / ſodanighe als ware vergunt tot de Steden / die hun geſubmitteert hadden. Vande Pacificatie van Gent en wilden ſyluyden niet eens hooren noemen / overmits dẽ Prince van Orangien ende de Staten / by de welcke die was ghemaeckt / hadden die ſelve ghebroken / alſo ſy ſeyden.

Replijcke der Engelſchen

Hier op wert ghereplicieert by de Enghelſche Commiſſariſſen / dat de Contracten mochten vernieut worden / by middel van Proviſie om gereformeert ofte verbetert te worden / by Commiſſariſſen van weder zijdẽ daer toe te appointeren. Als vant wechſenden der vreemde / dat ware de eenlicke oorſake waeromme hare Majeſteyt ghetreden ware inde Actie / voorſiende de periculen / die niet alleene de Nederlanden / maer haren eyghen ſtaet daer by onderworpen waren / ſo de vreemde int beſit vande Nederlanden bleven neſtelende / welcke oorſaken ſtaende blijvende / ſo en conde de Coninginne met verſekeringe van haren eyghen ſtaet haer ſelven niet ontwapenen / noch oock en conden de Nederlantſche Provintien hun ſelven niet toe betrouwẽ te hebben eenen Vrede / ſo langhe t'vreemt Krijchſvolck int lant bleve.

Nopende den ghelde by de Coninginne vanden Staten gheeyſcht / daer vooren was den Coninck ſelve verbonden by het Edict van Bruſſel / ſo wel voort t'ghene datter van haer ontleent was voor het Edict / als voor t'ghene datter ſints gheleent / ofte ſoude gheleent worden / nochtans en verſochte hare Majeſteyt dat gelt niet vanden Coninck / maer alleene dat de Staten mochte gheoorloſt weſen te verſorghen ende op te brenghen de betalinghe daer van.

Aengaendt der Landen Previlegien / daer hadde hare Majeſteyt intereſt ofte een ſpreken inne / eerſt van weghen ghebuerſchappe / ten tweeden ware ſy ſpecialicken begrepen in verſcheyden pacificatien / ten derden om dat het niet moghelick ware hare Majeſteyts Onderſaten ende Cooplieden / volcomelick te ghenieten haer Previlegien inde Nederlanden / ten ware de Nederlanders ſelve die ghenietende waren / waeromme en conde hare Majeſteyt niet min doen dan haer beclaghen / ſo de confirmatien vande Previlegien aldaer haer gheweygert waren / die welcke hadden gheconſenteert ende gheagreert gheweeſt by de Pacificatie van Gent / het Edict van Bruſſel inde reconciliatie van Henegouwe ende Artoys / ende generalick aengheboden inde vredehandelinghe tot Coelen / by den Hertoch van Terranova / by tuſſchenſpreken vanden Keyſer ende Hertoch van Cleve. Ende ſoo de Nederlanden niet mochten gheregeert worden by de ingheboorene vandẽ Lande volgende de Previlegien / ſo en ware daer gheen hope dat ſy ſouden connen gebrocht worden tot eenen vriendelicken vrede.

Ende aengaende t'point van Religie / ſoo den Coninck gheen ghehoor wilde gheven tot eenighe exercitie / ſo moeſten die vande vereenichde Provintien / verlaten de Religie daer ſy in opghevoet waren / ofte voor eeuwighe Ballinghen uyt hun Landen weſen: eñ ſo alle die / die haer Religie niet wilden afgaen / ſouden uyt den Lande trecken / ſoo ſouden die Landen meeſt deſolaet ende verlaten blijven. Ende den Coninck en conde met gheen redenen / in deſen tijt / weygheren ſijn Onderdanen t'ghene dat welcke eertijdts ware ghegunt ende toeghelaten gheweeſt by den Keyſer ſijnen Vader in Duytſlant / ende by ander Princen / ende ſelve by hem / in het Edict van Bruſſel ofte eeuwich Edict / ende dat by advijſe vande beſte Theologen ofte Doctoren inde Godheyt ende Raden van Staten / het breken ofte niet onderhouden vant welcke / hadde voortgebracht de beroerten inde Landẽ / diergelijcke in Vranckrijck ende in ander plaetſen / ende waer apparent noch te cauſeren veel inconvenienten totten Coninck in ſijnen ouderdom / ende tot ſijnen Sone ende erfghename noch jonck zijnde.

Tot alle de poincten deſer replijcque / en maecten des Conincx Commiſſariſſen geen antwoorde van effecte / maer bleven perſiſteren by haer voorgaende antwoorde. Daerentuſſchen wert de Coninginne van Enghelant gheinformeert van een Enghels Boerxken onlangs tot Antwerpen

Coninginne wort gheadverteert/ dat de Coninck van Spaengien ſ'Paus Ban teghen haer wilde executeren.

werpen ghedruckt/ gheſchreven by eenen Doctor Allijn/ te vooren tot Romen Cardinael gemaect/ zijnde een vermaninge aen den Edeldom en̄ volcke van Enghelant ende Yrlant/ om te executeren de ſententie des Paus teghen hare Majeſteyt/ welcke executie den Coninck van Spaengien ſoude op hem genomen hebben/ alſo deſen Allijn in ſijn Boecxken vermaende/ ende dat den Hertoch van Parma van ſConincx weghen daer over t'hooft gheſtelt ware. Voorder hadde de Coninginne oock vernomen van een Bulle van den teghenwoordighen Paus Sixtus quintus uytgheſonden/ waer by oock ſententie teghen haer gepronunceert ware/ verclarēde hare Majeſteyt een uſurpatie als t'onrecht beſittende de Croone van Enghelant/ etc. In welcke Bulle voorder waer verhaelt/ dat hy volcomentlick beweecht ende ghehandelt hadde/ metten Catholijcken Coninck/ om alle ſijn middelen nae ſijn vermoghen te ghebruycken/ om deſe Coninginne af te ſetten ende weyren van haer Croone/ ſcherpelick belaſtende allen haer Majeſteyts Onderdanen/ op een vreeſelicke ende donderlicke wijſe/ by te ſtaen ende te helpen/ de groote edele ende onwinlicke Armade/ opghebrocht tot ſulcken eynde/ onder het beleyt vanden Hertoch van Parma/ die daer over ſoude het hooft weſen.

Coninginne van Enghelant claecht over een Boecxken en̄ Bulle tegen haer/ dat Parma ſoude executeren.

Deſe dingen de Coninginne ter ooren gecomen zijnde geduerende deſe vredehandelinge/ ſo belaſte ſy haer Commiſſariſſen/ den Doctor Daple (een onder haer) den Hertoch van Parma mondelinghen te gaen ſpreken/ ende hem op de eerlickſte wijſe/ mette voorverhaelde advertiſſementen te belaſten ende beſchuldigen/ ende te verſoecken een directe antwoorde op de vraghe/ ofte hy niet met de aencomende Spaenſche Armade/ eenighen dierghelijcken laſt bevel ofte meyninghe hadde van ſulcken aenſlach: daer by verclarende ſoo hy ſodanighen aenſlach ofte meyninghe voor hadde teghen hare Majeſteyt (dat ſy niet en geloofden) ſy niet voorder gheſint waren in deſen Vredenhandel voort te varen/ maer haer Commiſſariſſen te wederbieden. Deſen Doctor Daple voorſeyt/ hier over by den Hertoghe ter ſprake ghecomen/ vercreech van Parma antwoorde/ dat hy van ſodanighen Boecxken niet en wiſte/ noch hadde gheen kenniſſe vande voorſchreven Bulle by den Paus uytgheſonden/ noch hadde van ſijnent weghen niet op hem ghenomen/ maer eerlick van wegen het malentendu ofte miſverſtant/ dat was tuſſchen hare Majeſteyt ende den Coninck ſijnen Meeſter/ ende als een Dienaer moeſte doen het gebodt van ſijnen Meeſter/ met dierghelijcke propooſten meer. Met deſe antwoorde des Hertochs/ hoe wel de Coninginne niet te vreden was/ mits niet directelick gheſeyt hadde/ ofte hy op hem ghenomen hadde Enghelant met de Armade te invaderen ofte niet/ ſo en reſolveerde de Coninginne nochtans niet van haer Commiſſie te wederroepen/ maer belaſte haer gecommitteerde eenlick mondelinghe met woorden in conferentie te treden met ſConincx Commiſſariſſen/ om te beſien ofte dien wegh (beter dan met ſchriften) vinden mochten eenighe meer redelickheyt/ licht ofte voorderinge/ dan ter contrarien teghen haer hope/ vonden die ſake hoe langher hoe argher/ des Conincx Commiſſariſſen hun aenſegghende/ dat het hun verdroot/ dat ſy ſo veel tijts in die handelinghe verſleten/ ende dat den Coninck vijftich duyſent Mannen/ bycans een Jaer lanck ſtille op ſijn hant ſonder yet voor te nemen/ onderhouden hadde tot ſijnen grooten laſte/ ter oorſake van deſe handelinghe. Alſo ontſchuldichden hen elcke partije d'een op den anderen: Eyndelick ſeyden des Conincx Commiſſariſſen/ dat aengaende de Religie/ den Coninck beter ware ſijnen eyghen eenigen Sone dien van Hollant over te gheven/ dan haer toe te laten exercitie van Religie/ ende dat de Coninginne en hadde haer niet meer te moeyen met de Religie van ſijne Landen/ dan den Coninck hem moeyde mette Religie in haer Landen/ vande Pacificatie van Gent wilden ſy niet hooren/ om dat die by de makers ſelve ghebroken ware/ ende dat den Prince van Orangien/ hadde daer over ſijnen rechten loon ontfanghen. Het vreemt Krijchſvolck conden ſy niet wech ſenden/ ſo langhe daer noch eenighe oorloghe ware met Hollant/etc. ende vreeſe in Vranckrijck/ ſomma ſy weygerden den Engelſchen alle haer verſoecken.

Leſte ende uyterſte antwoorde van de Spaenſche Commiſſariſſen.

Dan onderhant werde daer by een vande Enghelſche Commiſſariſſen/ den Controleur Sire James Croft/ uyt eygen authoriteyt tot Brugge reyſende/ den Preſident Richardot ende den Heer van Champigni eenighe articulen ghecommuniceert/ ſeer tot Vrede ſtreckende/ maer grootelicx tot achterdeel vande vereenichde Landen/ daer Champigni ſeer ſcheen mede te ſtemmen/ die ſeer geerne t'ghebruyck vande Enghelſche Havenen/ voor de aencomende Vlote ſoude gheniet hebben/ daer tuſſchen hem ende Parma/ naemaels grooten twiſt uyt gherees/ dan deſe articulen werden by vele gheinterpreteert/ als maer een verſoeck te weſen vant ghemoet des Conincx Gheſanten/ daer over nochtans den ſelven Sire James Croft in Enghelant gekeert zijnde/ voor eenen tijt ghevanghen ghehouden wert/ ende ſo hy corts daer nae ſterf/ werden alle ſijn pampieren ende ſchriften van Hofs weghen wech ghenomen. Oock int ſcheyden ſeyde den Grave van Derbye om de Spaenſche te ondertaſten/ ofte ſy wel de verpande ſteden ſouden hun willen overghelevert hebben/ ſonder yet te conſenteren/ ofte yet daer vooren te doene/ hoe wel noyt by eenighe ſchriften directelick/ de Spaenſche Commiſſariſſen verſoeck ghedaen hadden van reſtitutie der Steden in haer Majeſteyts beſittinghe/ dan de aencomſte vande gheweldighe Armade nu int gheſichte van alle de Weerelt in Auguſto aencomende/ heeft alle voordere handelinghe afgebroken/ want ſy van beyde zijden t'gheſchut vant ghevecht ghenoech hoorden/ ende ſo is alle voorder veynſen uyt gheweeſt/ ende het contrarie van Parma woorden gheſien gheweeſt/ als die met eyghen monde/ aen eenighe vande Enghelſche Commiſſariſſen/ op ſijn Vorſtelicke eere ende trouwe toe ſeyde (ſoo d'Enghelſche ſegghen) dat die Armade teghen Enghelant niet en quam/ ſoo ſy over de voorgheſlagen articulen accordeerden.

Vredehandel tuſſchen Spaengien ende Engelant/ opghebroken ſonder accoort.

Maer de Coninginne merckende der gheunieerde Landen gheſtadighe ſtantaſticheyt/ ende de Vlote voor haer deure ende Landt/ hadde die Commiſſariſſen weder ontboden/ dies verſochten ordonnantie om te moghen vertrecken met Convoy ende nootdruft/ niet ſonder vreeſe om dat ſy gheen Oſtagiers ofte Gijſelaers en hadden/ maer ten eynde nae vijf daghen verſoeck/ vercreghen Paſpoort met Wagenen ende Convoy/ ende werden ſelve van ſConincx Commiſſariſſen ſeer eerlick ende beleefdelick gheleyt ende ghebrocht tot ſlants Frontieren/ waer over ſy hun grootelicx bedanckten ende verhieven Parmas eere/ dat hy ſo wel ſijn woort ende eere hiel en̄ betrachte. Het ſucces vande groote Vlote ſullen int naeſte Boeck verhalen/ dan eerſt dit Boeck ſluyten met buytenlantſche gheſchiedeniſſen.

In Polen twee Coninghen.

Int leſte Boeck hebben wy verhaelt hoe datter in Polen twee Coninghen ghecooren waren/ Sigiſmundus van Zweden/ ende Maximiliaen van Ooſtenrijck/ ende hoe Maximiliaen belegghende de Hooftſtadt van Polen Krakou/ daer van moeſte wijcken/ waer door Sigiſmundus aldaer ghecroont wert. Als hy nu ghecroont was/ ſchreef hy aenden Keyſer Rodolphus/ Maximiliaens Broeder/ hoe dat hy ghecroont Coninck was/ ende ſoude ſijnen Broeder thuys ontbieden ende alle afſtant doen/ oock de ſchade vande ghebroken verbonteniſſen oprechten: ſoo ſulcx niet terſtont en gheſchiede/ ſo ſoude hy ſijn Rijcx welvaert moeten voorſtaen/ als ſijn eere ende ampt vereyſchte.

Deſe waerſchouwinghe ghedaen zijnde/ heeft Sigiſmundus den Eertſcancelier Samoſky Oppervelthеer van Polen teghen Maximiliaen geſonden/ zijnde verſterckt van Balthazar Battor ende Bornemiſſa/ met Duytſch/ Vngers/ ende Tartars Krijchſvolck/ die ſy Heyducken ende Cuſaken noemen: met die trock den Cancelier nae Welumb/ daer Maximiliaen lach/ in hooch Polen/ op de Frontieren van Sleſien/ met weynich volcx/ dien hy meynde wel te verraſſchen den xxij. January M. D. Lxxxviij. Ter ſelver tijt waren een deel Vngers Krijchſvolck oock by Maximiliaen ghecomen/ maer ſeer vermoeyt ende ſwack/ waer door de Poolſche Heeren/ als Staniſlaus/ Stanitſky/ Grave van Gurkau Vayvode in Polen/ Andreas Sborofky Veltmaerſchalck/ ende ander wilden terſtont ſlach leveren: Maer een Baenderheere uyt der Sleſien/ Melchior Rederus/ rade men ſoude eenen enghen Dijck met Peerdevolck ende Gheſchut beſetten/ die daer tuſſchen Morraſſchen ende de Stadt Bijtſchingh leyt/ daer de Cancelier over moeſte comen: maer deſen raet en wert niet nae ghecomen/ als tijdinghe ghebrocht wert dat alreede den Cancelier den Dijck paſſerende was/ daer over den ſelven Rederus rade men ſoude op den ghepaſſeerden hoop terſtont ſlaen/ ende d'ander het paſſeren verbieden/ dat niet ghedaen en werdt: maer de Cancelier quam door/ ende ſtelde ſijn volck (weſende wel vijfthien duyſent ſterck) in ſlachordene/ daer teghen op een ſubijt voor de Stadt Bitſchingh/ Maximiliaen niet boven vijf duyſent Man hadde/ die terſtont in een ure tijts (hoewel haer ettelicke ſeer wel weerden) gheſlaghen werden/ ende ontrent dry duyſent op de plaetſe bleven: Dat gheſchiede den xxiiij. Januario.

In Polen wort Maximiliaen van Ooſtenrijck geſlagē ende ghevanghen/ den xxiij. January.

Maximiliaen vluchte in het Stedeken Bitſchingh/ daer de ghemeyne vluchte van Capiteynen ende Krijchſvolck was/ dat wert terſtont vanden Cancelier Samoſky berennet/ ende de Voorſtadt wert in brande geſteken/ ende Maximiliaens eyghen gheſchut gheplant ende geſchoten. Als ſy nu ſaghen dat ſy de Stadt niet en conden behouden/ en was daer gheen ander middel dan over te gheven/ om voorder bloetſtortinghe te verhinderen/ ende dat nae deliberatie tot welghevallen des Verwinders. Waeromme Maximiliaen met twaelf vande grootſte Meeſters met hem/ quam int Legher hem ghevanghen gheven/ biddende de overghebleven van ſijn Krijchſvolck het leven te vergunnen/ het welcke gheſchiede ende hen gebeurde/ niet tegenſtaende datter menich duyſent menſchen/ Mannen/ Vrouwen ende Kinderen vande Tartaren ende ander gevangen/ als Slaven wechgevoert werden/ ende den Turcken vercocht. So Maximiliaen nu met deſe twaelf int Legher quam/ ginck hem den Aertſchancelier Samoſky te gemoete/ ende ontfinck hem in alle eerlicke beleeftheyt/ met vriendelicke ende beclaghende woorden/ hem aenſegghende/ hem leet te weſen ſijn ongheluck ende het vergoten bloet/ het ware die te wijten/ die hem quaden raet ghegheven hadden/ ende dierghelijcke: Ende voorts heeft hy hem binnen ſijn Logiment ghevoert/ daer hy Princelick ghelogiert wert: Deſghelijcx werden de andere Edelen oock eerlick ghetracteert/ tot grooten lof vanden voorſchreven Heere Cancelier.

Maximiliaen by den Cancelier Verwinder beleefdelick in vangeniſſe getracteert.

Sigiſmundus heeft de ſelfde eerbaerheyt oock beweſen op de tijdinghe/ ſonder eenigh teecken van blijſchappe/ maer wel van medelijden bewijſende: Ende om dat den verwonnen Coninck gheen verwijt ofte ſpot ſoude aenghedaen worden/ ſo ordineerde hy/ dat Maximiliaen niet in de Hooftſtadt Krakou/ als in tryumphe/ maer den naeſten wegh ſoude by den Cancelier gevoert worden/ niet verre van Lublin in Velhimi/ in een Caſteel Craſinſta/ om daer bewaert ende wel ghetracteert te worden/ daer hem Sigiſmundus den Coninck mette oude Coninginne ende Cancelier/ te Vaſtelavont ginghen beſoecken/ alwaer hy tot Anno M: D. Lxxxix. in September ghebleven is/ dat de ſake veraccordeert wert op ſeker Artijckelen/ twelck Maximiliaen in vryheyt gheſtelt zijnde/ ſoude ſweeren ofte met Eede beveſtighen: maer alſo die vanden Keyſer gheſonden waren op de Frontieren hem te ontmoeten ende convoyeren/ ſtercker waren dan die hem brochten/ ſo heeft hy dat gheweyghert/ ende van de Artijckelen hem ſeer beclaghende/ is alſo den eerſten October in Praga by den Keyſer ſijnen Broeder ghecomen.

Maximiliaen verloſt uyt gevangeniſſe in September/ M. D. Lxxxix.

Den Coninck van Denemercken Fredericus den tweeden/ is dit Jaer oock tot Anderſoe in Zeelant gheſtorven den xiiij. April/ als hy by dertich jaren gheregeert hadde/ ende vierenvijftich jaer out was/ een gheluckich/ cloeck ende deuchtſaem Coninck/ wel bemint/ Religie ende geleertheyt lief hebbende. Hy liet achter by ſijn Huyſvrouwe Sophia/ de Dochter van Vlrich Hertoch van Mekelenborch/ dry Sonen/ als Chriſtiaen/ Vlrich/ ende Johan/ ende vier Dochteren/ Elizabeth/ Anna/ Auguſta ende Hedwich/ waer onder den oudtſten Sone den Vader int Rijcke ſuccedeerde/ ghenaemt Chriſtiaen de vierde/ die doen elf jaren oudt was/ ghebooren Anno M. D. Lxxvij. den xij. April/ wien by gheſtelt werden vier principale Raetſheeren/ by welcke het Overſte ghebiet ſoude beſtaen/ gheduerende ſConincx jonckheyt/ namelick/ Nicolaes Kaas Cancelier/ Pieter Munck Admirael/ George Rooſenkrans ende Chriſtoffel Walckendorf Treſorier. Sijn oudtſte Dochter Elizabeth troude Anno M. D. XC. op Paeſdach Henrick Julius/ den jonghen Hertoch van Brunſwijck: de tweede Dochter Anna troude Anno M. D. Lxxxix. in November/ Jacob den VI. Coninck van Schotlant/ ende dat in Norweghen in Caſteel van Agghershuyſen/ daerſe den Coninck van Schotlant mits contrarien wint/ ſelve quam beſoecken/ ende met haer weder te rugghe in Denemercken trock/ daer ſy tſamen alle den Winter over bleven/ tot int beginſel van Anno M. D. XC. dat hyſe in Schotlant voerde. De ander twee Dochters zijn ghetrout aen Holſtain ende aen Saxen Keurvorſt.

Doot vande Conīc Fredericus van Denemercken den xiiij. April.

De Staten der Gheunieerde Landen ſonden in Julio een heerlicke Ambaſſade aen den jonghen Coninck van Denemercken/ om hem te condoleren over ſijn Vaders doot/ ende te gratuleren over ſijn regieringhe/ ende te confirmeren de oude Contracten/ mitſgaders de queſtien af te legghen van de Tollen. De Ambaſſadeurs waren deſe/ Philips Grave van Hohenlo/ Florents van Brederode/ Heere van Cloetinge/ met Doctor Sylla/ hebbende mede commiſſie aen verſcheyden Duytſche Vorſten.

De Staten condoleren ē congratuleren by Ambaſſaten den nieuwen Coninc van Denemercken in Julio.

1588.

Doot eñ gheboorte van Henric Prince vā Conde in Maert/ 1588.

In dit Jaer M. D. Lxxxviij. in Maert/ is den Prince van Conde Henrick de Borbon gheſtorven van vergift/ t'welck hem van ſijn eyghen Dienaer (een diſperaet ende ongoddelic menſche) ghekoockt worde/ latende ſijn Huyſvrouwe (die een Dochter was vanden Heere van Tremoillie) ſwaer van Kinde/ die ſeer berucht was (door de vyanden van ſijnen Huyſe) dat ſy dit vergift te weghe gebrocht ſoude hebben. Daer nae heeft ſy ghebaert eenen Sone/ ghenaemt Henricus van Borbon/ nae ſijns Vaders Name/ die nu Prince van Conde is/ gheboren den 1. September 1588.

1588.

Eynde des veerthienden Boecx.

Het vijfthiende Boeck.

Sommarie: ofte/ cort verhael vant vijfthiende Boec.

IN dit wonderlicke Jaer van M. D. Lxxxviij. ſont Coninck Philips van Spaengien/ een machtighe Armade nae Enghelant ende Nederlant/met Paus hulpe ende Bullen/ daer Parma hem meynde by te voeghen/ om Enghelant te dwinghen: maer de Enghelſche weeren die van haer Cuſten/ ende de Hollantſche ende Zeelantſche Schepen houden Parma vande Armade/ waer door een groote confuſie ontſtaet. Sy varen achter Enghelant ende Schotlant omme/daer van maer een derdendeel thuys raeckt: dies Enghelant ende Nederlant Gode dancken. Parma beſtaet het Eylant van Tolen in te nemen: Daer nae beleyde hy Berghen/ maer al te vergheefs. De Grave van Leyceſter ſterft/ diens leven verhaelt wort. Wachtendonck by den Grave van Manſvelt beleghert zijnde/ wert hem opgheghevē. Wtrecht noch onruſtich zijnde/ wert by den Grave van Meurs met haer uytghewekene ende die van Hollant vereenicht. Diverſche exployten werden by de Garniſoenen vande Staten eñ door Schenck uytgherecht. Camerijck hout hem ghenoech neutrael/ niet teghenſtaende des vyants aenſlaghen daer teghen. De Santa Ligue ende haer verſoeck wort beſchreven/mede de Baricados van Parijs: ende alſo het heylich Verbont in Vranckrijck ſeer heerſchte/ ſoo heeft den Coninck die van Guyſe ende ſijnen Broeder den Cardinael tot Bloys doen ombrenghen/ daer oock de oude Coninginne/ de Moeder van den Coninck van Vranckrijck ſterft/ diens naturel ende leſten raet verhaelt wert. De Sorbonna van Parijs beſluyten datmen den Coninck gheen ghehoorſaemheyt meer ſchuldich en is/ t'welck den Paus beveſticht/ ende daeromme den Coninc inden Ban doet/ dien de groote Steden afvallen/ waerom hy hem vereenicht met den Coninck van Navarra. Voor Senlis worden die van Parijs met haren Overſten d'Aumale gheſlaghen/ dies den Coninck Parijs beleghert/ ende tot Sint Cloud wert hy van eenen Moninck (ghenaemt Jacob Clement) doorſteken/ voor ſijn doot Navarra tot een Coninck ſtellende/ voor alle ſijn Officieren ende heyrcracht/ die het Rijck aenvaert/ met beſchuttinghe beyder Religie/ trachtende de heylighe Ligue te dwinghen. In Nederlant muytineren die van Geertruydenberch/ die den Prince Mauritz beleghert/ dies ſy uyt ſpijt ende giericheyt/ die Stadt Parma over gheven ende vercoopen/ waeromme ſy als Verraders gheproſchribeert worden. Manſvelt neemt Hemert/ Heyl/ ende ander ſterckten in/ daer ontrent de Spaengiaerden oock muytineerden. Varrabon neemt Blyenbeeck in. Norritſch ende Draeck doen eenen inval in Spaengien metten Coninck van Portugael/ die door ſterfte/ die onder haer volck comt/ niet uytrechten en connen/ maer ſy nemen onder weghen veel Schepen met Cooren. Tot Conſtantinopelen muytineren de Janitzery ende Spahy/ ende branden een deel der Stadt.

1588. Parma ſieck ende t'onvreden zijnde om eenighe vorſake / beclaecht hem by den Coninck. Schenck (den aenſlach op Nimmeghen miſluckende) verdrinckt. In Vrieſlant neemt Graef Willem van Naſſouwen eenighe Schanſſen in. Die van Hollant ende Zeelant ſtercken haer ter Zee. De Grave van Meurs door Buſcruyt gheſlaghen zijnde/ſterft. Berck wort in de belegeringhe tot verſcheyden mael ghevictalieert / ende Varrabon gheſlaghen/ maer het wort ten leſten overghegheven. Een Convoy op Steenberghen wert onderweghen gheſlaghen. Parma te vergheefs nae Aken ende andere Steden des Rijcks trachtende/ declareert ſijn authoriteyt over die van Aken/ ende niet meer neuteael te weſen. 1588.

Dit alles is gheſchiet in achthien Maenden tijdts / Gouvernerende den Hertoch van Parma / den Prince Mauritz / ende Wilhelm van Naſſouwen/ Anno M.D.Lxxxviij. ende Anno M. D. Lxxxix.

ALſoo wy eenſdeels verhaelt hebben de wonderlicke gheſchiedeniſſen van het overlanghe gepronoſticeert jaer van vijfthienhondert tachtentich achte. Soo en dient niet vergheten het voornaemſte / te weten / hoe den Coninck van Spaengien ſijn voornemen van veel Jaren/ int werck gheſtelt heeft/ om Enghelant hem te onderworpen/ ende dat ſelfde weder Catholijck te maken. Meenende door dien middel weder te comen in beſittinghe van ſijn Erfnederlanden/als hy door het incorporeren van Enghelant/ haer de Zeevaert ſoude benomen hebben. Het welcke niet ſonder groote merckelicke redenen gheheel ſeker ghehouden wert / by den gheenen die naerder ſullen letten op die ghelegentheyt van Enghelant ende vande voorſchreven Nederlanden/mitſgaders op de handelinghe van de Ingheſetenen der ſelver Landen.

Gereetſchap pe van den Coninck van Spaengien / om Engelāt ende Nederlant te overvallen.

De Coninck hebbende boven de xxj. Jaren de oorloghe in Nederlant met weynich profijt ghevoert/ heeft in ſijnen Raet beſloten anderwerf die ter Zee te beſpringhen/ twelck hy te vooren meermael gheattenteert hadde / maer niet gheweldelick ghenoech / daer toe hy nu meerder ghewelts behoefde / mits dat Enghelant nu hem mede vyant was / welck groot Eylant alſo gheleghen is/dat het de Schipvaert in alle manieren in deſe gheweſtē ſeer voorderlic oft hinderlic is. Daerom me heeft hy gereſolveert dz voor al eñ eerſt aen te vallen / twelck Eſcovedo Secretaris van Don Jan van Ooſtenrijck/eñ veel Spaenſche eñ Nederlantſche vernuſtighe Gheeſten / oock veel rebellighe Enghelſche lichter te conqueſteren achten dan Hollant oſte Zeelant: mede ſo bekenden ſy dat het den Coninck veel profijtelicker ware eens Enghelant ende Nederlant ter Zee te dwinghen/ dan een gheweldighe Armade ghedurichlicken te onderhouden tot beſchuttinghe vande vaert op beyde de Indien / teghen het beſpringen vande Engelſche ende vande Nederlanders.

Tot volbrengen van deſe reſolutie/ hadde den Coninck van langher hant Boſſchen doen vellen/ ende Schepen laten bouwen/ ſoo in Italien als Spaengien / ende groote preparatie meer ghemaeckt / met gieten van gheſchut / vergaderen van victalie/ amonitie ende volcke / in voeghen dat hy int begintſel vant Jaer M. D. Lxxxviij. te weghe ghebrocht/ ende tot Liſbona in Portugael een machtighe Vlote vergadert heeft/ van ſo veel groote Schepen/ als in menich hondert Jaren by een ſo toegheruſt/ in de Oceane Noort-Zee niet gheſien en zijn. De deſcriptie daer van hebben de Spaengiaerts ſelve ſeer particulier in Drucke uytghegheven / verhalende t'ghetal der namē/grootte van de Schepen/t'getal van Schipſvolck ende Krijchſvolck daer op/ oock de quantiteyt vanden gheſchutte/wapenen/ clooten/ lonten/ pulver/ victalie ende alderhande amonitie: mede de namen vande Bevelhebberen/ Capiteynen ende avontuerende Edelen/ die haer daer op begaven/ ſoo ſterck / datter gheen deghelick gheſlachte / noch niet een groot Heere in Spaengien was/ hy en hadde daer ſijn Broeder/ Sone oft Neve op / die alle haer meynden met deſe onwinnelicke Armade (ſoo ſy die noemden) eeuwighen lof ende eere te verwerven / ofte in Enghelant oſte Nederlant haer groot ofte rijck te maken. Om dat deſen Boeck uyt den Spaenſche in diverſche Talen nae is ghedruckt/ ſo ſullen wy ons hier alleenlick met een cort begrijp behelpen.

Nombre eñ ſoorte vande Schepen der Armade met haer volc eñ gheſchut.

Portugael brocht op onder den Generael Overſten Hertoch van Medina Sidonia/ thien groote Galljoenen/ twee Aſabren/ derthienhondert Schipſvolck/ drjendertich hondert Krijchſvolck/ dryhondert ende vijftich ſtucken grof gheſchuts ende toebehooren.

Biſſchayen brocht op onder Jan Martines de Rycaldo Admirael/ thien Gallioenen/ vier Pataſſē/ ſeven hondert Schipſvolck/twee duyſent Krijchſvolck/met twee hondert ende vijftich ſtucken gheſchuts.

Guipuſcoa brocht voort onder Michiel de Obuendo/ thien Gallioenen/ vier Pataſſen / ſevenhondert Schipſvolck /twee duyſent Krijchſvolck / met tweehondert ende tachtich ſtucken gheſchuts/etc.

Andoloſia brocht voort onder Don Pedro de Valdez/oock thien Gallioenen/ een Pataſſe/acht hondert Schipſvolck/ vierentwintich hondert Krijchſvolck/met twee hondert ende tſeſtich ſtucken gheſchuts/ etc.

Levanten oſte Italien brocht op onder Martin de Bartendona/ thien Gallioenen/ acht hondere Schipſvolck / twee duyſent Krijchſvolck/ met driehondert ende thien ſtucken geſchuts/etc.

Caſtilien brocht op onder Diego Flores de Valdez/ veerthien Gallioenen / twee Pataſſen/ xvij. hondert Schips volck / met xxiiij. hondert Krijchſvolck/met driehondert ende Lxxx. ſtucken gheſchuts/etc.

Hulcken zijnder geweeſt onder Jan Lopes de Medina/ dryentwintich groote/met vij. hondert Schipſvolc/tweeendertich hondert Krijchſvolck/ met vierhondert ende thien ſtucken geſchuts/ etc.

Galeaſſen van Napels/ onder Don Hugo de Moncado waren viere/ ende daer op twaelf hondert Slaven die roeyden/ vierhondert achtentſeſtich Schipſvolck / achthondert tſeventich Krijchſvolck/ tweehondert ſtucken gheſchuts.

Galeyen van Portugael onder Don Diego de Medrana waren viere / met achthondert ende achtentachtich Slaven/ vierhondert vierentwintich Schipſvolck / ende vierhondert veertich Krijchſvolck/ met tweehondert ende xx. ſtucken gheſchuts/ ende toebehooren.

Pataſſen ende Sabren zijnde cleynder ſchepen onder Don Antonio Bucrado de Mendoza/ waren xxij. met vijf hondert vierentſeventich ſchipſvolck / vierhondert neghenentſeventich Krijchſvolck / ende hondert dryentneghentich ſtucken gheſchuts.

Boven deſe warender noch ontrent xx. Caravellen ofte cleyn Schepen met Riemen/ tot nootdruft vande groote Schepen/ t'ſamen gherekent ontrent wel hondert ende vijftich ſeylen ofte byſondere ſchepen/ elck met ſijn proviſie / voer ende boven de acht duyſent ſchipſvolck/ ontrent twintich duyſent Krijchſvolck / behalven den Edeldom ende Aventuriers / op hebbende ontrent twee duyſent / ſes hondert ende vijftich ſtucken gheſchuts.

De ſchepen waren groot van laſte / mochten voeren ofte ſtouwen by de dertich duyſent laſten/ dat ſijn tſeſtich duyſent vaten/ ofte hondert ende xx. duyſent booten ofte pijpen.

De Gallioenen waren boven de tſeſtich/ uyter maten groot/ fraey ende ſterck/ ſeer hooghe ghebout als Caſteelen/ bequaem om te vechten ſo die gheabordeert werden / maer niet om te beſpringhen/ alſo de Engelſche ende Nederlantſche ſchepen zijn / mits dat ſy beter keeren ende wenden conden: De borſtweeringen boven/ waren meeſt al teghen Muſketſcheuten gevrijt: beneden waren ſy ongelooflick maſſijf eñ dick van balcken ende hout/ te weten/ vier ende vijf voeten dicke/ ſo datter gheen clooten door conden paſſeren/ ſy en waren ſeer nae ende by geſchoten/ als wel naemaels bleec/ alſmen een quantiteyt van clooten int hout heeft vinden ſteken. Haer maſten waren rontomme met Cabelgaren dick verleet/ ende teghen alle gheſchut ghewapent.

Deſcriptie vande Galeaſſen.

De Galeaſſen waren wonderlicke groote ſchoone vaten/ ſeer verciert met Camers/ Capellen/ Toorens ende Predickſtoelen / ende andere ſchoon gheriefs/ die Galey wijſe roeyden/ met ſeer groote riemen/ elck dry hondert Slaven daer aen hebbende/ ende conden groot ghewelt met t'gheſchut doen. Alle deſe ende d'andere waren met veel Trompetten/ Flaggen/ Vanen/ Wimpelen ende dierghelijcke verciert.

Deſcriptie vant geſchut clooten ende buſcruyt.

Het gheſchut dat deſe Armade op hadde/ waren ontrent de xvij. hondert groote Metalen ſtucken/ ende duyſent yſere ghegoten/ alſo wy geſeyt hebben: De clooten die daer toe dienden / waren boven de hondert ende twintich duyſent/ het buſcruyt was wel vier duyſent eñ ſes hondert quintalen centner ofte honderden / in loot hadden ſy duyſent quintalen ofte centener/ lonten hadden ſy twaelf hondert quintalen: Sy hadden noch voor Amonitie/ roeren ende muſketten ſeven duyſent/ Partiſanen ende Hellebaerden thien duyſent/ met muerbrekers/ dobbel Cortouwen/ Colubrijnen ende Veltſtucken: t'ghetuych van caroiagie/ wielen/ raders/ ſchanſſen/ ſchuppen/ ſelve oock Muylen ende Peerden/ eñ alles wat tot eenen volcomẽ Heyrlegher dienlick ende nootlick mocht weſen.

Deſcriptie vãde victalie eñ andere gereetſchappe.

Broot ende Biſſchuyt voor elck Man gheſtelt op een half quintael ter Maent / was voor ſes Maenden gherekent hondert ende thien duyſent quintalen: Wijn hadden ſy in wel voor ſes Maenden: Speck ſes duyſent ende vijf hondert quintalen: Keeſen dry duyſent quintalen: boven Viſch/ Rijs/ Boonen/ Erten/ Olie/ Azijn / eñ om verſch water / hadden ſy wel twaelf duyſent pijpen: Voorts alderhande ghereetſchappe/ tortſen/ lanteernen/ lampen/ caneſas/ huyden ende loot/ om alle doorgheſchoten gaten te ſtoppen / eñ voorts al watmen verdencken conde tot eenen Legher ende Armade nootelick te weſen. Deſe Armade coſte dagelicx den Coninck dertich duyſent Ducaten/ ſo Don Diego de Pimentel naemaels deposeerde / die de ſelve ſeyde ſterck te weſen tweeendertich duyſent menſchen.

Het Spaenſch Krijchſvolck eñ Overſten.

Daer waren vijf regimenten Spaenſch Krijſvolck op/ onder vijf Maeſtros del Campo/ veel oude vande Tertios / ofte regimenten van Napels/ Cicilien ende Terceras. De Overſte ofte Colonels waren deſe/ Don Diego de Pimentel/ die was Broeder vanden Marquis van Tanneras/ ende Neve vanden Grave van Benevent van ſijn Moeders weghen / ende Neve totten Grave van Calna / die Viceroy van Cicilien was/ ſijn Vader was Camerlinck vanden Prince Carel van Spaengien/ ende hy ſelve was Ridder vander orden van S. Jan / den Grave van Miranda Viceroy van Napels was ſijn Neve/ Don Piedro Euriques Grave van Fuentes was ſijn Oom / ende Don Piedro de Toledo/ Marquis de Villafranca was ſijn Neve / ende ſo beſtont hy alle de beſte huyſen van Spaengien. Don Franciſco de Toledo was den tweedẽ Colonel/ Broeder vanden Grave van Orgas/ Don Alonzo de Lucon was den derden/ Don Niclas de Iſla/ ofte Patritio Anzelmo waren de vierde/ eñ Auguſtijn Mexia/ Broeder vanden Marquis de la Garda/ was den vijfden Colonel/ die naemaels geworden is Caſteleyn tot Antwerpen/ ende elck hadde onder hem tweeendertich Vaendelen / behalven noch andere Italiaenſche ende Portugaelſche Vaendelen / elck met haer Vaendelen/ Wapenen/ Capiteynen ende Officieren.

Geenderhande Vrouwen ofte Hoeren mochten daer op varen op groote ſtraffe: Maer de Vrouwen ofte Hoeren huerden ettelicke ſchepen die de Armade volchden/ ende eenige ſulcke ſchepen zijn in Vranckrijck ende daer ontrent/ op de Cuſten ghecomen.

Officieren eñ Edelen.

Overſte over deſe machtige Armade was Lodovicus Perez den Hertoch van Medina Sidonia/ eñ Heere van S. Lucas/ een Ridder vanden gulden Vlieſe (de Marquis S. Cruce daer toe gedeſigneert/ nu te vooren geſtorven zijnde:) Jan Martines de Ricalde/ een cloec man/ was Overſte Admirael: Don Franciſco Bonadilla was opperſte ofte generael Maerſchalck: ende voorts voor principael Krijchſraet waren / Diego Pimentel/ Flores de Valdez/ ende Don Piedro de Valdez/ die beyde ghetrout hadden dochters ofte nichten van Pedro Merendas/ ooc noch Michiel Oquendo/ Don Alonzo de Leyna/ Don Diego Maldonado/ Dõ Jorgio Mauriques/ met meer andere. Sy haddẽ alderhande nootelicke Officieren tot ſulcken groot beleyt / ſelve Don Martin Alaccon was daer op Adminiſtrateur/ eñ Vicarius Generael vande heylighe Inquiſitie / met meer dan hondert Monicken/ als Jeſuijten/ Capuchijns/ eñ andere vande vier biddende Ordẽs: Voorts Medicijnen/ Chirurgijns/ Apotekers/ ende alles wat tot een Gaſthuys diende.

Boven de Officieren / dat veel groote Heeren waren/ werdender noch boven hondert eñ twintich groote Jonckers ende Meeſters berekent/ die op haer eyghen Borſe/ als Avonturiers mede voeren / om te hooren/ ſien/ verſoecken/ leeren ende eere te behalen/ daer onder waren den Prince van Aſcoly/ den Marquis van Pennafiel/ den Marquis van Barlango eñ meer andere Marquiſen ende Graven.

Parma ghereetſchappe om de Spaenſche te helpen.

Terwijle men deſe Armade aldus reedē maecte/ ſo heeft oock by laſte vanden Coninck/ den Hertoch van Parma int Nederlant groote ghereetſchappe tot behulp van deſe Armadē ghemaeckt/ ende Schepen ghebout/ Schipmeeſters ende Timmerlieden daer toe uyt Italien ontbiedende.

Ende hy heeft in Vlaenderen met vele duyſent menſchen/ doorghegraven ofte ghediept diverſche Wateren/ als een Water de Iperlee ghenoemt/ om ſekere Schepen van Antwerpen door Gent tot Brugghe te brengen/ alwaer hy boven de hondert Heude ſchepen vergaderde/ ende met Victalie ende Amonitie lade/ die hy by Sluys meynde door te brenghen in Zee/ ofte door de verbeterde ofte ghediepte Iperlee/ inde andere Havenen van Vlaenderen.

Int Revierken van Watene hadde hy oock doen ghereet maken Lxx. plattebodem Schepen/ elck groot van ontrent xxx. Peerden te voeren/ met Brugghen bequaem om die te ſchepen ende ontſchepen: Daer waren dierghelijcke plattebodem Schepen meer/ ontrent twee hondert/ inde Havene van Nieupoorte vergadert/ maer niet ſo groot.

Tot Duynkercken hadde hy ontrent xxxij. Oorlochſchepen toegheruſt/ ſulcx als hy daer hadde connen becomen: van Schipſvolck ghebreck hebbende/ hadde hy tot Hamborch/ Bremen ende Emden alomme vele doen aen nemen. Hy verwachte noch vijf Schepen van Hamborch/ wel gheruſt met veel Schipſvolck/ ende hadde noch vijf vreemde Schepen aldaer tot Duynkercken ghehuert.

Om in deſe Schepen te laden/ hadde hy vergadert menichte van groote Balcken/ onder ſcherp met yſeren pointen/ ende ter zijden met clampen: Oock tot Grevelingen hadde hy twintich duyſent ydel vaten Caſlor/ die in corter ſtont conden t'ſamen ghenaghelt worden/ met coorden bindende ghelijck een Brugghe/ ende voorts alle ghereetſchappe tot Brugghen te maken/ Havenen te ſtoppen/ ende te peylen/ ende daer toe hadde hy by de Havene van Nieupoort vergadert ende opgetaſcht eenen ſeer grooten hoop van rijſhout ofte mutſaert/ ende alderhande ghereetſchappe tot ſchanſſen: veel van ſijn Scheepkens hadden twee Ovens ghemaeckt om Broot te backen/ daer was mede by menichte van Zadels Toomen/ ende Peerts ghereetſchappe/ oock Treckpeerden met alder hande Gheſchut ende Amonitie daer toe nootlick.

Voorder vergaderde hy eenen Leger by Nieupoort/ onder den Maeſtro del Campo Camillo/ van xxx. Vaendelen Italianen/ thien Vaendelen Walen/ viij. Vaendelen Schotten/ viij. Vaendelen Borgongions/ tſamen Lvj. Vaendelen/ elck ghereckent tot C. hoofden. By Dixmuyden waren ghemonſtert Lxxx. Nederlantſche Vaendelen/ Lx. Vaendelen Spaengiaerden/ Lx. Vaendelen Hoochduytſchen/ ende vij. Vaendelen overgheloopen Enghelſchen/ onder Sire Willem Stanley. Den Grave van Weſtmerlant ende den Lord Paget/ uytghewekene Engelſche waren oock veerdich om t'Schepe te gaen. Inde Voorborchten van Cortrijck/ logeerden iiij. duyſent Peerden. Te Watene lagen ix. C. Peerden/ mette Cornette vanden Marquis del Guaſto/ Generael vant Peerdevolck.

Tot deſen grooten aenſlach ende alreede ingebeelde conqueſte ofte victorie/ waren uyt diverſche Landen daer oock ghecomen veel groote Heeren ende Vorſten/ met veel Edeldoms: Als uyt Spaengien den Hertoch van Paſtrana/ die men ſeyde dat den Sone was van Rigomes de Silva/ Prince van Milito/ maer hy wert gheacht den Baſtaert-ſone vanden Coninck te weſen: oock den Marquis van Burgou/ een Sone vanden Eertſhertoch Ferdinandus/ ende Philippina Welſerinne/ Don Veſpaſiaen Gonſago/ vanden Huyſe Mantua/ een groot gheacht ervaren Krychſman/ zijnde Viceroy in Spaengien gheweeſt/ Don Jan de Medices/ Baſtaert van Florence/ Don Amadeus de Savoye/ Baſtaert van Savoyen/ ende dierghelijcke andere meer/ ende van minder qualiteyt.

Groote Edelen vergadert in Nederlant.

Daer was oock geſonden om de vrientſchappe vanden Coninck van Schotlant te hebben/ Capiteyn Simple een Schot/ die te voren de ſtadt van Liere inde handē van Parma gelevert hadde/ deſe in Schotlant gecomen/ beloefde van den Coninck van Spaengiens wegen/ ſo groote pencioenen/ ſo wel aenden Coninc als aen ſijnen Edeldom/ als Officieren ſo liberalicken/ dat ſy't qualick ghelooven conden/ alleenlick om ſuccoers/ hulpe ende byſtant te hebben/ ſoo in ſijn Havenen als te Lande/ als de noot ſoude vereyſchen: Soo dat de Coninginne dat vernemende oock daer ſont/ alſo liberalicken ter contrarie beloovende.

Capiteyn Simple ſolliciteert van wegē Spaengien/ ſolliciteert den Coninck van Schotlant.

Den Paus van Romen Sixtus de V. heeft ooc ſijn Cruſado (als teghen Turcken) niet vergeten met Bullen te publiceren/ tot voorderinghe van deſen tocht/ niet uytnemende groote Aflaten/ die alomme ghedruckt werden: Met deſe Bullen geckten de Enghelſche ende Nederlanders/ ſeggende dat den Duyvel een Straetſchender was/ die op ſulcke Paſpoorten niet en paſte. Hy heeft oock (ſo men ſeyde) het Coninckrijcke van Engelant opgedraghen den Coninck van Spaengien/ metten Tytel/ van Beſchermer des Chriſtelicken Geloofs, bevelende tſelfde te overvallen/ met conditien/ dat als het gewonnen ſoude weſen/ ſo ſoude hy t'ſelfde beſitten als Feudatarius ende Tributarius des Stoels van Romen/ eñ daer toe ſoude nu den Paus contribueren een Millioen gouts/ ofte thien hondert duyſent Ducaten/ d'een helft terſtont/ d'ander helft als Enghelant ofte een vermaerde Havene daer inne ſoude ghewonnen weſen.

Paus helpt totte conqueſte van Engelant ende Nederlant.

Tot meerder voorderinghe hadde den Paus nae Nederlant gheordonneert eenen Doctor Allain Enghelſman/ dien onlancx Cardinael tot dien eynde ghemaeckt was/ die het bewint van alle Gheeſtelicke ſaken hebben ſoude/ deſen heeft binnen Antwerpen in Engels doen Drucken een verclaringhe des Paus/ confirmerende de ſententie van excommunicatien van ſijn Voorſaten/ aſſetende de Coninginne van Engelant van alle Tytelen ende Digniteyten/ als een Uſurpatrice om tot voorderinge van ſijn voornemen in Engelant te publiceren: Welcke verclaringhe zijnde notabel ende vreemt/ hebben wy goet gedocht de ſelve alhier te verhalen/ ende luyt aldus:

Declaratie vā des Paus ſententie over de Coninginne vā Engelant.

SIXTUS de V. door Gods voorſichticheyt/ den univerſalen Herder van Chriſtus Cudde/ wien toecomt door gheduerighe ende behoorlicke ſucceſſie/ ſorge ende de regieringhe vande Catholijcke Kercke/ ſiende de jammerlicke ellende daer de vermaerde Coninckrijcken van Enghelant ende Yrlant in gebrocht zijn/ die van te voren ſo befaemt waren om haer deuchden/ Religie ende Chriſtelicke onderdanicheyt/ ende hoe die nu door de ongoddelickheyt ende boos Gouvernement van Elizabeth de gepretendeerde Coninginne/ met weynighe van haer aenhangers/ niet alleen zijn ghebracht tot eenen ongheregheldẽ ende ſorghelicken ſtaet in haer ſelven / maer zijn oock gheworden beſmette Leden/ vergiftelick ende becommerlick tot t'gheheel Lichaem vant Chriſtendom ende ſijn Heylicheyt/ niet hebbende aldaer te Lande behoorlicke middelen / ghelijck hy heeft by de aſſiſtentie van Chriſten Princen in ander Landen/ om diſorderen voor te comen/ onderdanicheyt ende eccleſiaſtique diſcipline te onderhouden/ mits dat Henricus de VIII. onlancx Coninck van Enghelant / rebellerende ende afvallende den Apoſtolijcken Stoel / gheweldelick hem heeft afgheſondert/ ende ſijn ſubjecten vande ghemeynſchap van Chriſtendom / ende Elizabeth de teghenwoordighe Vſurpatriſe volhart int ſelfde/ met beroeringhe ẽ perijckel vande byligghende Landen/ bewijſende haer hertneckich ende onboetvaerdich/ in ſulcker wijſe/ dat ſonder haer af te ſtellen / daer gheen hope en is vande Landen te reformeren / noch t'Chriſtendom te onderhouden in rechte vrede ende ruſte.

Waeromme ſijn Heylicheyt / ſoeckende (al ſoo hem toeſtont) daer in te verſien met haeſtige ende crachtighe remedien / van Godt gheinſpireert voor den univerſalen welſtant van ſijn Kercke/ beweecht zijnde uyt ſijn eyghen (oock veel ſijnder Voorſaten) goede gheneghentheyt/ die hy altijdt ghedraghen heeft tot de Enghelſche Natie / ende mede verſocht zijnde door ijverighe ende importune voorderinghe van verſcheyden ende principaelſte perſoonen der ſelvigher/ heeft ſo ernſtelicken ghehandelt met verſcheyden Potentaten/ ende ſpecialick met den vermoghenden Catholijcken Coninck van Spaengien/ hem biddende te willen helpen/ om de reverentie die hy draecht totten Stoel van Romen / om de oude vrientſchappen van ſijn Huys / ende de Kroone van Enghelant/ om de byſondere liefde die hy heeft betoont tot de Catholijcken van die Landen/ om het verwerven van vrede ende ruſte in ſijn Landen die daer by gheleghen zijn / om de vermeerderinghe vant Catholijcks gheloove / ende eyndelicken om den univerſalen welſtant van gantſch Europa/ dat hy wilde ghebruycken ſulcken macht als hem den Almachtigen God heeft verleent/ tot het aſſetten van deſe Vrouwe/ ende tot ſtraffe van hare medeplichters/ ſo boos ende ſchadelick tot de Weerelt / ende totte reformatie ende pacificatie vande Coninckrijcken / van waer ſo grooten deucht ende menichfuldighe alghemeyne profijten ſtonden te verwachten.

Daeromme/ om de Weerelt contbaer te maken de rechtveerdicheyt vande ſake / tot voldoeninghe vande Onderſaten der ſelver Coninckrijcken/ ende eyndelick om Godes rechtveerdich oordeel over haer te vercondighen / ſo heeft ſijne Heylicheyt goet ghedacht/ met de declaratie ende ſententie van deſer Vrouwen ſtraffe / oock te declareren de oorſaken warom hy ghemoveert is alſo teghen haer te procederen.

De oorſaken waeromme dẽ Paus de Coninginne in den Ban doet ẽ ſoect te ſtraffen.

Ten eerſten / om dat ſy is een Ketterſe ende Schiſmatijcke/ inden Ban ghedaen by twee van ſijne Voorſaten/ hartneckich ende ongehoorſaem teghen God ende den Apoſtolicken Stoel / vermetelick op haer nemende/ teghen natuere/ redene/ Goddelicke ende menſchelicke Wetten / de hooghe Overheyt/ ende de Geeſtelicke authoriteyt over menſchen zielen.

Ten tweeden / om dat ſy is een * Baſtaert/ ontfanghen ende ghebooren uyt bloetſchendich Overſpel/ ende daeromme incapabel vant Coninckrijck / ſo wel uyt cracht vande verſcheyden ſententien van Clement den VIII. ende Paulus den III als by de openbare verclaringhe van haren Vader Coninck Henricus ſelve.

*Sulcx blijckt niet, maer is van haer vyanden verſiert.

Ten derden/ om dat ſy gheuſurpeert heeft de Kroone teghen rechte / mits de verhaelde beletſelen/ ende oock contrarie de oude accoorden/ gemaeckt eertijts tuſſchen den Apoſtolicken Stoel ende t'Coninckrijck van Enghelant/ over de reconciliatie vant ſelfde/ om de doot van Thomas van Cantelbergh / ten tijden van Henricus den II. dat † niemant mochte wettelick Coninck van den Lande weſen / ſonder approbatie ẽ conſent vanden hoogen Biſſchop/ t'welc naemaels was vernieut by den Coninck Johan/ ende beveſticht met Eede: een ſake ſeer nut totten Coninckrijcke/ ten verſoecke ẽ inſtantie vanden Edeldom ende Ghemeynte der ſelvigher.

Nota. † *Thomas Morus Paus Martelaer, onder Henricus de viij. in ſijn ſchriften loochent deſe Acte, ſeggende dat de Paus dat niet proberẽ en can, hy hebbende ſelve neerſtich daer nae geſocht, ende ſeyt voorder, dat den Coninc niet en vermochte ſulcke accoorden te maecken ſonder ſijn Staten en Baroenen &c. Daeromme ſoudt blijcken, ſoo ſulcx waer, twelcx de Pauſen noyt conden toonen.*

Voorder om dat ſy met ſacrilegie / ende ongoddelickheyt volhart int breken van haren ſolemnelen Eedt / ghedaen in haer Krooninghe/ daer ſy ſwoer te houden ende beſchermen alle oude Previlegien ende Gheeſtelicke Vrijdommen der Landen.

Om menighe groote injurien/ ghewelden/ extorſien / ende andere ongheregeltheden by haer ghedaen / ende toeghelaten ghedaen te worden den armen/ onnoſelen volcke van beyde de Coninckrijcken.

Om het opruyen tot ſeditie ende rebellie der Onderdanen van andere haer ghebuerlanden/ teghen haer behoorlicke Overheyt ende natuerlicken Prince / tot vervoeringhe van ontallicke zielen/ ende verwoeſtinghe van veel machtighe Landen ende Steden.

Om het Herberghen ende beſchudden vande ketterſche fugitive Rebellen / ende openbare quaetdoenders/ tot achterdeel van veel Chriſten Landen / ende oock om het inlocken vanden machtighen ende wreeden vyant den Turck/ om t'Chriſtendom te overvallen/ ende den gemeynen vreede te verſtooren.

Nota. *In ander Stuckẽ is den Paus oock qualick geinformeert.*

Om de grouwelicke ende langhe verbolginge van Gods Heylighen / quellende / beroovende ende vanghende de heylighe Biſſchoppen / tormenterende ende jammerlick vermoordende de leden der heylighe ende Catholijcke perſoonen.

Om de onnatuerlicke ende onwettelicke ghevangheniſſe/ ende onlanghs ghebruyckte wreetheyt tegen de gratieuſe Princeſſe Maria/ Coninginne van Schotlant/ die onder belofte ende verſekeringhe van beſchuttinghe ende hulpe/ was eerſt in Enghelant ghevlucht.

Om de verſtooringhe vande ware Catholijcke Religie/ ontheyliginghe vande heylighe Sacramenten/ Cloosteren/ Kercken/ gheconſacreerde perſoonen/ memorie van Santen/ ende van al dat mochte dienen ende voorderen de eeuwighe ſalicheyt.

Ende in weereltſche gemeyne welvaert ſaken/ om de degraderinghe vanden ouden Edeldom/ voorderende ſlechte ende onweerdighe perſoonen tot alle civile Gheeſtelicke digniteyten / verroopende Wetten ende Juſtitie.

Ende eyndelinghe / om dat ſy ghebruyckende ofte pleghende is / abſolute tyrannye tot groote Gods laſteringhe / oppreſſie des armen Volcx/ verlies van zielen ende verderf der Landen.

Daeromme/ dewijle deſe ſtucken van ſodanighe natueren ende qualiteyten zijn / dat eenighe haer onbequaem maken tot de regieringhe / andere bewijſen haer onwaerdich te leven: Soo iſt dat ſijne Heylicheyt / uyt cracht van Gods almachticheyt/ ende van Apoſtolijcke authoriteyt hem bevolen / vernieut de ſententie van ſijn Voorſaten/ als van Paus Pius de V. ende Gregorius den XIII. nopende de excommunicatie ende aſſettinghe vande voorſchreven Elizabeth.

Ban/ aſſettinghe ende ontſlach der Onderdanẽ Eedt.

Ende voorder anderwerf/ ſoo excommuniceert ende ſtelt hy haer af van alle Princelicke digniteyt/ende van tijtel/ recht ende pretenſie tot de voorſeyde Kroone der Coninckrijcké van Engelant ende Yrlant: verclarende haer te weſen onwettich/ ende een oprechte Vſurpatrice vande ſelvighe/ontſlaende de Onderſaten van die Landen / ende alle andere van alderhande onderdanicheyt: Eeden ende ander formen van ghehoorſaemheyt/die ſy haer / ofte yemant in haren name ſchuldich zijn.

Voorder ghebieden wy ſcherpelick ende ſtrafſelick/ op den toorne vanden Almachtigen God/ op de ſtraffe van excommunicatie/ ende op lichamelicke ſtraffe na de Rechten/ Dat niemant van wat ſtate ende conditie hy zy / nae de contſchap hier van hebbende/ hem en vervordere haer eenighe onderdanicheyt / gunſte oft eenigherhande behulp te doen: maer dat een yeghelick toeloope/ ofte by alle middelen hem pooghe tot haren caſtyemente/ ten eynde dat ſy die door veel weghen God ende ſijn Kercke afghegaen is / haer verlaten vindende van alle weereltlicke toevlucht/ ende van een yeghelick gheabandonneert/ mochte bekennen haer ſchult/ ende ootmoedelicken haer mochte onderworpen den gherichte vanden Alderhoochſten.

Hierom doen wy cont allen den inwoonders vande voorſchreven Landen / ende alle andere/ datſe neerſtelicken toeſien het voorſchreven na te comen / met afwendinghe van alle onderſtant/ openbaerlick ofte heymelick aende partye ende haer aenhanghers/ ende dat ſy wetenſchap hebbende/ terſtont haer voeghen by de Catholijcke heyrcracht/ gheleyt by de hoochgheboorene ende victorieuſen Vorſt Alexander Farneſe/ Hertoch van Parma/etc. inden name van ſijne Catholijcke Majeſteyt/ met ſulcken macht als een yeghelick can opbrengen/om te helpen ende by te ſtaen/ als gheſeyt is / totte aſſettinghe ende ſtraffe van de voorſchreven perſoonen / ende te reſtitueren t'heylich Catholijck gheloove: Verclarende mits deſen/ alle die ter contrarien dat ghebodt weygeren / dat ſy haer verdiende ſtraffe niet ſullen ontvluchten.

Belaſt allegader den Hertoge van Parma te ghoorſamē.

Voorder laetmen weten / dat de meyninghe van ſijn Heylicheyt / noch vanden Catholijcken Coninck/ noch van des Hertochs Hoocheyt/niet en is in deſen aenſlach te overvallen ofte conqueſte vande Coninckrijcken te maken / ofte te veranderen Wetten / Previlegien ofte Coſtuymen/ ofte yemant van ſijn vrijheyt oft leven te berooven (anders dan de rebellen ende obſtinate perſoonen) ofte in te voeren eenighe andere veranderinghe / dan ſulcx als by ghemeyn accoort tuſſchen ſijn Heylicheyt/ſijn Catholijcke Majeſteyt/ ende by de Staten vande Landen ſal goet ende nootelicken ghevonden worden/ totte herſtellinghe ende continuatie vande Catholijcke Religie/ ende tot ſtraffe van die Vſurpeerſter ende haer adherenten. Verſekerende een yeghelicken dat de controverſien / die mochten voorvallen door de aſſettinghe van deſe Vrouwe/ ofte over ander oorſaken tuſſchen particuliere partyen/ ofte aengaende de ſucceſſie vander Kroone/ ofte tuſſchen de Kercke ende Weereltlijcke ſtaet/ ofte eenigerhande verſchil wat het zy/ſal gheſliſt ende ghedetermineert worden gheheel nae Recht / Juſtitie ende Chriſtelicke equiteyt / ſonder onrecht ofte achterdeel van yemanden. Ende daer en ſal niet alleenlick begoorlick opſicht genomen weſen van plonderinghe te bewaren de Catholijcken/ die ſo veel gheleden hebben/ maer oock ghenade ſal beweſen worden alle perſoonen die met leetweſen haer ſullen ſubmitterē totten Capiteyn Generael vande Armade. Jae ſelve alſo men geinformeert is datter veel onnooſele zijn/die alleenlick uyt onwetentheyt van den Chriſten gheloove zijn ghevallen/ ende nochtans worden onder de Ketters ghereкent/ ſo en is de meyninghe teghenwoordelick niet ſulcke perſoonen te ſtraffen/ maer genadelicken die te dulden/ tot dat ſy door conferentie van geleerde ende beter bedencken mochten vander waerheyt onderricht worden / haer daerentuſſchen niet opſtinaet vertoonende/ maer ſoeckende voor te comen het ſtorten vant Chriſtelick bloet/ ende verderf vande Landen / dat te verwachten ſtont door een wederſtant van eenighe principale wederſtrijders culpabel.

Daeromme verclaertmen mits deſen/ dat het niet alleene gheoorloft is een yeghelicken / t'zy publijcke ofte private perſoonen (over ende buyten ſulcke die den aenſlach op haer ghenomen hebben) te arreſteren/ hant aen te ſlaen / te vanghen/ ende over te leveren aen de Catholijcke partye/ de voorſchreven Vſurpatrice / ofte eenighe haer complicien: maer het ſal voor eenen ſonderlicken goeden dienſt ghehouden ende hooghelick vergolden worden / nae de qualiteyten vande perſoonen/ ſo ſy ghevanghen ende overgelevert worden.

Belooningh den verraders toegheſeyt.

Ende oock alle andere/ die hier te vooren hebben behulpich gheweeſt/ ofte hier nae ſullen helpen ende byſtant doen/tot het ſtraffen vande miſdadighe/ ende weder oprechten vande Catholijcſche Religie in die Coninckrijcken/ die ſullen ontfanghen ſulcken loon ofte voorderinge van eeren ende ſtate / als haren goeden ende ghetrouwen dienſt de ghemeyn welvaert ſal vereyſchen oft nutlick zijn/int welcke ſal ghereſpecteert worden de preſervatie vande oude ende heerlicke geſlachten ende afcomſten vande Landen / ſoo veel als moghelick ſal weſen.

Eyndelicken/ by deſe teghenwoordighe wort vry paſpoort ghegunt tot alle ſulcke/die haer ſullen willen voeghen by den Catholicken Legher/ ende brenghen victalie/ amonitie ende andere behoeften: ende men beloeft liberale betalinge voor alle t'ghene dat van hen ſal ontfanghen worden in dienſte vanden Heyrlegher: Mede vermanende ende ſtrenghelick ghebiedende/ dat een yeghelick nae ſijn macht ofte vermoghen reede zy ende beneerſtighe te helpen ende by te ſtaen/ ten eynde gheen oorſake ghegheven worde om ghewelt te ghebruycken / ende te ſtraffen ſulcke perſoonen als die dit ghebodt ſullen verachten.

Aflaet ghegunt.

Oock heeft den heylighen Vader uyt ſijn Vaderlicke goethertichеyt ende gunſte die hy is draghende tot deſen aenſlach / ſeer liberalicken ghegeven uyt de Geeſtelicke ſchatcamer vande heylighe Kercke/die hem bevolen ende tot ſijnder bewaringe ende diſpenſatie geſtelt is/allen den ghenen die byſtant doen / mede helpen ende aenhouden/ op eenigherhande maniere/ tot de aſſettinge ende ſtraffe vande voorſchreven perſoonen/ ende totte reformatie vande twee Rijcken/volle indulgentie ende vergiffeniſſe van allen haren zonden/ zijnde behoorlick penitent ende ghebiecht/ nae de Wetten van God ende menſchen / ende een ghewoonlick ghebruyck vant Kerſten volck/etc.

Vredehandelinge gepracticeert om de Landen onachtſaem te maken.

Dit was de verclaringhe vanden Paus / om in Enghelant te publiceren als ſy daer ſouden ghelant weſen: Maer om dit alle te bedecken/ ofte moghelick datmen meynen ſoude dat den aenſlach meer op de Gheunieerde Landen dan op Enghelant voorghenomen ware/ ende dattet de Enghelſchen daer voor houden ſouden/dat het veel meer dreygementen ende woorden waren/ dan dat het dadelick ofte rechtſinnich ghemeynt ſoude zijn: So iſſer een ſolemnelen vredehandelinghe mette Coninginne te weghe ghebrocht/ tot Borborgh in Vlaenderen / alſoo wy hier vooren verhaelt hebben. Daer teghen die vande gheunieerde Landen hare Steden/ Forten ende Schanſſen / inſonderheyt die op den Zeecant gheleghen waren/ waerſchouden/ proteſteerden ende ſochten alle middelen om de voorſchreven vredehandelinghe/nae haer vermoghen te beletten ende te verſtooren / radende meer op teghenweer te dencken. Maer eenighe in Enghelant dreven den Vredenhandel ofte beſtant ſeere/als zijnde haer lant ende ſtaet bequaem ende profijtelick / ſo om de handelinghe ende navigatie/als om te ſparen de groote oncoſten der langduerigher oorloghe : andere dochten daer mede t'ghewelt vande Armade van haer te diverteren ende achterwaerts te doen houden/ ende alſo het onweder te ontvluchten. Somma/ Parma wieghde eenſdeels daer mede veel Enghelſche in ſlape / ende oock eenighe paepſwenſchers inde Nederlanden / nergens min dan op vrede te maken denckende / maer gheheel om Enghelant te conqueſteren / dat hy voor ghewis hem ſelven hadde inghebeelt. Waeromme teghen deſe toeruſtinghe ende gheweldighe Armade/hebben die van Engelant ende de gheunieerde Landen wel eenighe teghenweer te weghe ghebrocht / maer niet nae de grootheyt des perijckels / dat van ſoodanighen ghewelt te vreeſen was / hoewel de Fama te vooren dickmael ſeer ſterck daer van gheloopen hadde:maer het wert gheſeyt te weſen om haer Vlote uyt Spaengien nae Indien te gheleyden ende in te halen: te meer oock alſo ghelooft/ om dat de Schepen ſoo groot waren / die men achte dat den Spaengiaert inde enghden ende ondiepten der Enghelſcher Zee niet en ſouden avontueren.

Den Coninck van Vranckrijck ontboot de Coninginne van Enghelant mondelinghe in Mey/ dat ſy acht op haer defentie ſoude nemen/ mits dat hy wel gheinformeert was dat haer ſulcken aenval aenſtaende was/ t'welck hy dachte ende vreeſde dat haer Volck ende Schepen qualick ſouden connen afweeren. Waer door ſo heeft de Coninginne wat meerder wapeninghe ghedaen met allen vlijt/ boven haer eygen Oorlochſchepen / oock veel Schepen van haer Onderſaten / ende gheen vreemde ghebruyckende: hebbende de grootſte ende bequaemſte met volck verſien ende wel ghewapent/ende ſommighe van dien gheſonden nae Plemmouth op den Weſtcuſt/ onder den Heere Admirael mi Lord Charles Haward / Neve vanden grooten Thomas Haward Hertoch van Nortfolck / die over de Schotten triumpheerde/ geſproten uyt het oudt Coninclick gheſlachte vande Plantagenets/ met Sire Franſoys Draeck als Viceadmirael/ende meer andere/ t'ſamen ontrent hondert Schepen ſterck : de cleynſte Schepen heefmen gheleyt in de enghde tuſſchen Doveren ende Cales / onder mi Lord Herry Seymer / Sone des Hertochs van Sommerſet / ontrent veertich ofte vijftich Schepen.

Enghelant ruſt ontrent hondert vijftich ſchepen/ alleen haer ſubjecten.

Te lande al Enghelant door / heeftmen het volck in Wapenen ghebrocht / gheoeffent ende onder de ghetrouſte Capiteynen verdeylt / ende ſoo men ſeyde dat de Spaengiaert de Reviere Thamiſe invallen ſoude/als hy met Parma ſoude vervoecht weſen/ ſo heeftmen by Graveſende eenen Legher gheſlaghen ende vergadert / Forten op beyde zijden der Reviere doen maken/door Frederick Jenibelli Ingenieur / (van wien wy int twaelfde Boeck vermaent hebben) met ghereetſchappe van Schepen tot een Brugghe/ hoe wel ſpade ghenoech. Deſen Legher quam de Coninginne ſelve beſoecken / als een ander Tamiris ofte Pallas int Legher haer draghende: ende dierghelijcke Leghers warender in ander plaetſen des Lants oock verordineert.

Daer is in Enghelant onder de Edelen een ſoorte volcx Recuſanten ghenoemt/ dat zijn weygerers int ſtuck van Religie / ende ſy zijn al Roomſch Catholijck/ die by Statute van Parlamenten ghehouden zijn (om den gheméynen man gheenen aftreck ofte quaet exempel inde uniformiteyt van Religie te gheven) haer te laten vinden (ten minſten op ſeker tijden) inde Kercke ende Kerckendienſt (die ſy ſegghen met geenderhande Afgoderye beſmet is) op verbeurte van twintich ponden ſteerlincx elcke maent / te betalen van haer ghereede penninghen aen de Rekencamer vande Coninginne/ daer mede ſy ontſtaen ende vrij zijn in haer profeſſie / nochtans ſonder exercitie van Miſſe ofte Roomſche ceremonien.

Enghelſche Edelen Recuſanten verſekert.

Deſe Recuſanten/ die te vreeſen waren dat ſy ten verſoecke vanden Paus yet mochten in tijde van invaſien aenrechten onder haren aenhanck/ heeft de Coninginne doen verſekeren / ende alle die doen logeeren tot Ely ende Wiſbich / ſtercke ende moraſachtighe plaetſen/ ofte hier ende daer by Biſſchoppen ofte Edelen / daer ſy van quaet doen mochten verhindert/ ende wel ghetracteert worden.

DE gheunieerde Landen van Hollant / Zeelant/ ende andere Landen / hebben oock teghenweer bereyt / de advijſen uyt Spaengien ghenoech gheloove ghevende/ maer mits dat de Schepen ſo groot waren / ſoo verlieten ſy haer eenſdeels op de ondiepten van haer Zeecanten/ meer vreeſende het ghereetſchappe van Parma ende van ſijn cleyne platte Schepen / ſoo dat ſy (niet teghenſtaende alle haer Oorloghe) wel tneghentich Schepen ghereet hielden / zijnde meeſt cleyne/ nae de ghelegentheyt van hare Revieren/ Havenen ende Zeecuſten / daer mede beſettende alle de Havenen van Vlaenderen/van de Schelde/ ofte van Lillo af tot Grevelinghen by Cales toe/ ende voorts de Zee-ſteden met goet Garniſoen verſiende.

Der Gheunieerde Provintien teghenweere.

Oock teghen de comſte vande Spaenſche Armade / hebben ſy uytghesonden den Capiteyn Cornelis Lonck van Roosendal / met vijfentwintich ofte dertich Schepen / hem te voeghen by den Viceadmirael mi Lord Henrick Seymer van Enghelant / ende te legghen tuſſchen Cales ende Doveren. Maer alſoo deſe Schepen door tempeeſte ende Noordelicke winden / ghedwonghen werden die Vlaemſche cuſten te verlaten/ ende in Zeelant wederom in te loopen / ſoo zijn niet te min de ſelve Schepen (het tempeeſt wat overghewaeyt zijnde) wederom uytgheloopen/ daer den Admirael Juſtinus van Naſſouwen ſelfs in perſoone/ met Joos de Moor Viceadmirael van Zeelant op heeft ghewacht / ſterck weſende ontrent vijfendertich Schepen groot ende cleyn/ van tachtich tot tweehondert vijftich vaten / uytnemende wel ghemant van cloeck Zeevolck/ ende daerenboven wel twaelf hondert oude Muſkettiers krijchſvolck/ ghecooren uyt alle Regimenten/ ende tot Schipſtrijden gheoeffent/ wel gheresolveert tot vechten/ alle om te beletten dat Parma met ſijn Vlote nerghens uyt gheen Havenen ſoude comen/ daer wel t'meeſte aen gheleghen was.

Hierentuſſchen is uyt de Haven van Liſbona t'ſeyle ghegaen onder den Hertoch de Medina/ den xxix. Mey/ M. D. Lxxxviij. de boven verhaelde gheweldighe Armade / ende ſeylde nae de Havene de Groyne ofte Corongne ghenaemt/ in Galiſſien / daer ſy noch volck ende munitie in nam/

De Armade van Spaengien gaet t'ſeyl/ den xxix. Mey.

1588. nam / zijnde de naeſte Haven van Enghelant. Inde vaert creech ſy een tempeeſt / ſo dat ſy verſtroyt wert. Den Hertoch daer in comende met ontrent tachtich Schepen / de reſte allenſkens volghende / behalven acht / die maſteloos werden. Vande vier Galleyen van Portugael / ſalveerde haer de een met groot geluck inde Haven / de andere dry werden op de Cuſten van Bayona in Vranckrijck / door een Enghelſche Slave David Guin / met eenighe Franſche ende Turcſche Slaven vermeeſtert / eerſt d'eene / ende met die daer nae de ander / waer op dat Don Diego de Mendrana doot bleef: De Slaven ſalveerden haer in Vranckrijck. Met deſe Galleyen pretendeerden ſy de Zeelanders vande cuſten van Vlaenderen te weyren / om Parmas volck ende Schepen te moghen uyt brenghen.

Als nu de Armade inde Groyne ververſcht ende toegheruſt was / ende daghelicx door des Conincx Brieven te vertrecken belaſt ende gheboordert werdt / ginck ſy t'ſeyle den xxj. van Julio / tot dat ſy quamen aenden poinct vant Canael van Enghelant: Van daer af ſonden ſy tijdinghe met cleyne Scheepkens aen Parma / om hem te adverteren reede te maken met ſijn volck op Enghelant te ſchepen / ende maeckten cleynder ſeylen. Sy werden daer ontdeckt van een Enghelſche Pinaſſe / deſghelijcx oock vant Lant / t'welck gheſchiede even op dien tijt / als de Enghelſche Armade rechts te vooren inghecomen was tot Pleymouth / vande Cuſte van Spaengien / om nieuwe victalie ende amonitie te halen / meynende dat door den voorſchreven tempeeſt / de Spaenſche Armade haren aenſlach ſoude ſchorſſen: waer over oock den Heer Carel Haward / Admirael van Enghelant / Brieven ontfinck uyt het Hof vanden Coninckliicken Secretaris / inhoudende dat de Coninginne tijdinghe ghecreghen hadde / dat de Spaenſche Vlote niet ſoude comen / oft immers dat ſy ſoude noch langhe beyden / ende daeromme ſoude de Admirael by laſte vande Coninginne / vier vande grootſte Schepen ontwapenen / ende in haer Arſenal ſenden.

Gheſchiedeniſſe den 29. Julij.

Den Enghelſchen Admirael aldus ſubijtelicken in Pleymouth tijdinghe becomen hebbende / ſavonts te vier uren den xxix. Julij / ſo haeſte hy hem met alle vlijt / om alle ſijn ſchepen uyt de Haven te voeren / ende t'volck te inbarqueren / niet ſonder groote moeyte / mits dat ſy veel vreeſden uyt ſake voorſchreven afghedanckt te worden: ſo dat den Admirael ſelve / dien nacht met ſes ſchepen buyten op de reede raeckte / ende corts meer andere / ende op den noene den dertichſten Julij / ſagen ſy de Spaenſche Armade met eenen ſuydweſten wint / haren cours recht op Plimmouth aencomen / ſoo't ſcheen / maer als ſy de Enghelſchen buyten de Havene ſaghen / voeren ſy recht door voorby.

De Spaenſche Armade ſeylt voorby Plimouth / den dertichſten Julij.

Hier dede deſe Vlote een groote faute / nae de opinie van velen hen daer op verſtaende / principalick van Don Alonzo de Leyva / die ſeer rade dat ſy met de Vlote Pleymouth ſouden aendoen want hy ſeyde dat het aparent was dat ſy aldaer groot profijt ſouden doen / dewijle de Enghelſche noch onghereet waren / ende ſo cleyne wetenſchap van de Spaenſche Vlote hadden / ſouden ſy henlieden aldaer opt onverſienſte overvallen / dat de Havene ſeer ghereet ende goet was tot voorderinghe van haer deſſeyn / ſouden daer een ſekerder proeve van haer voornemen mogen maken / verſoeckende der Enghelſcher ſchepen vermoghen / het volcx macht ende gheſintheyt / oock mede daer allarm makende / ſouden ſy alle het ghewelt des Lants meeſt daer ghetrocken hebben / ende Parma beter middelen van uytcomen gheven. Maer volghende haer inſtructie / ſoo was haer dat by den Coninck ende ſijnen Rade verboden / expreſſelick belaſt zijnde ſonder yet anders by den wegh voor te nemen / haer te voegen by Parma / ſijn Volck ende ſchepen te verſamen / ende haren aenſlach met malcanderen te volbrenghen op Marigaite / het welcke ſy doenlick achteden / ende meynden ſoude ſulcken vreeſe ende ontſach onder de Enghelſche ende Nederlantſche Oorlochſchepen maken / dat ſy ſouden wijcken elck op ſijn defenſive / om haer Landen ende Havenen voor inval te beſchermen: Ende dan als Parmas cleyne ſchepen met ſijn Krijchſvolck ende ghereetſchappe onder de vleughelen ende protectie van deſe groote Armade ghebrocht ſoude weſen / ſoo ſouden ſy eenen inval in Enghelant doen. Men ſeyt dat de principaelſte onder haer / ẽ die haer beſt op de Zeevaert verſtonden / waer onder was den Viceadmirael Jan Martines de Ricaldo / ende Diego Flores de Valdez / met weynighe meer / ghenoech verthoont hadden datter grooter ſwaricheden in ſulcken ſtuck gheleghen ware / ende principalick in ſulcke beſneden inſtructie / Allegerende dat in ſulcke aenſlaghen moeſten t'ſamen ghelucken ende paſſen dickmael veel dinghen / als wint / weder / ghetijden / om uyt de Havenen van Vlaenderen te comen / ende in Enghelant aen te comen / oock donckere ofte lichte Maenſchijn / nae gheleghentheyt / mede dat plaetſen / Reeden ende diepten / alle den wint ende ander perijckelen onderworpen waren / ende dat het daerom ſeer avontuerlick was. Maer haer bevel was / dat ſy haer inſtructien ſouden volghen / ende over ſulcx haer ontrent Cales anckeren / alwaer den Prince van Parma haer ſoude bycomen met de platte Schepen ende alderhande amonitie / ende die ſouden onder de defentie oft vleughelen van de groote Armade / ofte terwijle de groote ſchepen ſouden vechten / voorby ſeylen / ende inde Duynen erghens het volck Landen. Maer nae het ſegghen van de ghevanghenen / hadden ſy't meeſt inde Reviere de Tamiſe ghemunt / alwaer ſy mochten op d'een ofte d'ander zijde haer volck Landen / ende hoogher de Reviere op varen / ende ſo Londen (de Hooftſtadt van Enghelant) beſpringhen / de cleyne ſchepen lancx de Reviere volghende: welcke vermaerde ſtadt Londen / niet ſterck / maer rijck / machtich / ende vol Volcx is / des Krijchs onghewoon / dieſe lichtelick achteden te dwinghen door vreeſe / ſo ſy maer den eerſten aenſtoot wederſtaen conden. Sy hadden oock groote hope dat de Coninginne qualick gheobedieert ſoude weſen / ende datter een factie van Malcontenten ſouden opſtaen / te weten / Roomſche Catholijcken / ende welgonders vande Schotſche Coninginne / die doen voorwaer voor Enghelant wel te paſſe doot was.

1588.

Laſt vands Spaenſche Armade / om haer by Parma te voegẽ.

Swarichedẽ int volbrenghen der Spaenſcher inſtructie.

Voornemen vands Spaenſche Armade

Gheſchiedeniſſe den 31. Julij.

Op deſen laſt ende inſtructie zijn ſy voorts ghevaren / dickmael den Prince van Parma van haer comſte ende meyninghe adviſerende. Alſoo voerẽ ſy den xxx. Julij voorby Pleymouth. De Enghelſche quamen terſtont nae haer toe / ende wonnen haer den wint af / (dat is) ſy quamen tuſſchen de Armade ende den wint / ſoo dat ſy de Armade met des wints behulp conden beſpringhen / ende de Armade haer niet / ende ſchoten ſeer dapper / d'een Vlote teghen d'ander.

Sanderdaechs den xxxj. Julij / ſo genaeckten de Enghelſche de Spaenſche Vlote / ſoo dat ſy malcanderen met Muſketten conden beſchieten: Den Enghelſchen Admirael ſchoot ſeer dapper teghen den Viceadmirael der Spaengiaerden. Als de Spaengiaerden merckten dat haer de Enghelſche ſo gheweldich beſpronghen met het

Gheſchut/ ſoo hielden ſy haer ſeer vaſt aen malcanderen gheſloten/ d'een neffens ende achter d'ander/ al in ſlachordere/ in forme van een halve Mane/ ghebruyckende cleyn ſeyl/ om d'een d'ander niet te verhaeſten. Ende alſoo haren cours ofte wegh houdende/ wert daer een van haer groote Galeaſſen ſeer met het geſchut van eenige Schepen beſchadicht/ ende haer ſlachordere alſo bevochten ende in een ghedrongen/ dat het principaelſte Gallioen van Civillien (daer Don Piedro de Valdez op was/ met Don Baſco de Silva/ eñ Don Allonſo de Sapas met meer andere Edelen) ſijnen maſt brack tegen een ander Schip ſo dat het niet volghen en conde/ ende de Armade om hem te helpen en wilde niet vertoeven/ maer voorts varende/ lieten ſy het achter. Den Admirael van Engelant Valdez Schip ſiende/ eñ oordeelende dat het volck daer uyt ghenomen was/ voer dat voor by/ om dien nacht t'geſichte vande Spaenſche niet te verlieſen/ met ſo veel Schepen als hem volghen conden/ want Sire Franſoys Draeck die nochtans dien nacht den Lanteerne te voerē belaſt was/ was gevaren nae vijf groote Hulcken toe/ vande Armade verſcheyden/ die hy vont Ooſterſche Coopvaerders te weſen/ ende lietſe varen: Hier door volchde den Enghelſchen Admirael terwijle den Lanteerne der Spaengiaerden den gantſchen nacht/ meynende dat het de Enghelſche was/ ende vont hem ſmorghens onder ſijn Vyanden/ maer ſoo hy dat ghewaer wert/ maeckte hy hem uyt ſo grooten perijckel.

Piedro Valdez Schip maſteloos/ wort by de Armade verlaten/ den xxxj. Julij.

Eerſten Auguſtus.

Sanderdaechs den eerſten Auguſti/ ontmoete Draeck het Schip van Valdez/ ende ſont aen boort/ daer ſy den Valdez met noch vierhondert ende vijftich mannen in vonden/ ende dede dat op eyſſchen. Valdez wilde om ſijnder eeren wille eenighe conditien voor wenden/ die hy met ſijn volck aen Draeck was ſendende: Maer Draeck antwoorde hem/ dat hy gheenen tijdt te verlieſen hadde met handelinghe/ maer ſo hy hem wilde over gheven/ ſo ſoude hy hem ghenadich vinden. Daerenteghen ſo hy hem wilde doot vechten/ ſo ſoude hy hem een Krijchſman beproeven: ende daer op is het rapoort ghedaen. Als Valdez met de ſijne ſaghen dat ſy in Draecks eyghen handen ghevallen waren/ beweecht zijnde door ſijn groote fame/ ſo gaven ſy haer over/ ende vonden ghenade. Valdez met de Edelen ende veertich ofte vijftich van ſijn Volck/ quamen over in Draecx Schip/ ende de andere werden tot Plemmouth ghevoert/ daer ſy anderhalf Jaer bewaert worden/ tot dat ſy gherantſoent ofte verwiſſelt werden.

Piedro de Valdez ghenomen/ den eerſten Auguſti.

Als Valdez by Draeck quam/ cuſte hy ſijne handen/ ende ſeyde dat ſy alle hadden gheresolveert te ſterven/ ten ware het hen gheluck gheweeſt ware in handen van ſijnen perſoon te vallen/ dien ſy ſo goedich ende beleeft bekenden/ ende den naem hadde/ dat hy de aldergoedichſte over ſijnen verwonnen Vyant ware/ ſoo dat hy twijfſelde ofte ſijne vyanden meer oorſake hadden hem te beminnen/ door ſijn gheluckighe vroome feyten/ ofte hem te vreeſen om ſijn voorſpoedighe wijſe exploicten/ die alreede gheclommen waren totten hoochſten graet. Draeck omhelſde hem/ bewijſende groote beleeftheyt/ ende dede hem eten aen ſijn Tafel/ ende ſlapen in ſijn Cabinet ofte ſlaepcamer: Daer Valdez hem verhaelde haer ſterckte/ ende hoe de vier Galeyen van haer verſtroyt waren/ ende hoe ſy ghedocht hedden binnen de Haven van Plemmouth te comen/ ſonder wederſtant van Schepen te vinden/ die haer groot ghewelt ſoude dorren wederſtaen hebben/ ende meynden de Zee alleen te ghebieden. Sy verwonderden hen oock over de ſtouticheyt van de Enghelſche/ die met ſoo cleyne Schepen ſint aenſien van haer groote ſoo nae dorſden comen als een Muſket ſchoot/ ende haer den wint af nemen/ met diergheliicke redenen meer. Daer nae wert Valdez metten ſijnen in Enghelant aen Lant gheſonden/ zijnde een perſoon van aenſiene onder de ſijne/ ende van grooten bedrijvē/ maechſchap ende van den Name van Valdez/ die Anno M. D. Lxxiiij. Leyden in Hollant beleghert hadde. In dit Schip was een deel van des Coninx ſchat/ ontrent Lv. duyſent Ducaten in gelde/ t'welck ghebuet wert.

Den ſelven dach quam het vyer in des Vice-admiraels van Oquendo Admiraelſchip/ dat veel Buſcruyt ende Amonitie in hadde: Dat ſchip brande boven af met alle het volck/ daer weynighe van, gheſalveert werden/ het welcke oock ghenomen ende in Enghelant ghevoert wert/ met veel half verbrande ellendighe menſchen/ nochtans was het Buſcruyt onder al geſalveert/ met groot verwonderen.

Hierentuſſchen hadde den Engelſchen Admirael met ſijn Schip genaemt de Arcke/ dien nacht ſoo nae de Spaenſche ghevolcht/ dat hy inden morghenſtont hem alleene bycans onder ſijn vyanden bevont/ dat het wel vier uren nae de noene was eer alle ſijn Schepen by hem quamen: Men ſeyde dat op dien tijt/ Don Hugo de Moncado/ Generael vande vier Galiaſſen/ verſochte met groote inſtantie aenden Hertoch van Medina/ te moghen den Admirael abborderen/ t'welck den Hertoch geenſins wilde toe laten/ om ſijn ghelimiteerde commiſſie ende voornemen niet te buyten te gaen.

Den tweeden Auguſti.

Dijnſdach den tweeden Auguſti/ zijnde de Armade teghen over Poortlant/ keerde den wint int Noorden/ ſoo dat de Spaenſche den wint ten voordele hadden/ ende teghen de Engelſche was/ maer de Enghelſche cregen dien weder van hen/ mits haer Schepen cleynder ende beter ter ſeyle waren. Hier door ſchenen de Spaenſche nu tot vechten beter gheneycht te weſen dan te vooren: ende deſes daechs ghevecht was den alderſwaerſten ende bloedichſten/ in welck gevecht den Enghelſchen Admirael int midden van ſijn vyanden vechtende/ riep een Capiteyn Georgus Fenner aen/ ſegghende: O George wat doet ghy nu/ ſult ghy my nu verlaten/ ofte mijn opinie van u vroomheyt bedrieghen? Waer door hy yverich verweckt zijnde/ den vyant alſo aenviel/ dat hy boven alle andere gheprezen wert.

Maer alſo de Enghelſche van ſmorghens af ſeer dapper teghen hen met alderhande gheſchut/ groot ende cleyn ſtreden/ ende niet op en hielden/ ſoo hebbenſe haer weder vaſt by den anderen in ſlachordene gheſloten/ ſoo datmen doen merckte dat ſy niet en ſochten dan haer te weeren/ ende te varen ter plaetſen die haer beſtemt was/ dat was ontrent Duynkercken hen met Parma te voegen/ om met ſijn cleyn Schepen onder deſe groote te ſchuylen/ ende alſo alle haer aenſlaghen met ſekerheyt te volbrenghen. In dit ghevecht bleef een groot Venetiaens Schip/ ende eenige cleyne.

Hierentuſſchen ſoo verſterckte de Enghelſche Armade haer daghelicx uyt alle de Havenen/ ſoo van Schepen als van Volck: Deſe ſochten ſtoffe om eere te behalen/ ende haer Vaderlant dienſt te doen/ waer onder vele Edelen van Name waren/ als den Grave van Comberlant/ van Exforde/ van Northumberlant/ oock veel Ridderen/ als Sire Thomas/ ende Robert Cicil/ Willem Hatton/ Walter Raeleygh/ oock Horatie Palavicino/ Henry Brooke/ Robert Carp/ Carolus Blunt/ Ambroſe Willoughbye/ Henry Noel/ Thomas Gerard/ Henrick Dudley/ Eduard Darcy/

Darcy / Arthur George / Thomas Woode/ Willem Harvy/ met meer andere Edelen vande principaelſte / ſo datſe ontrent hondert Schepen ſterck werden/ende daer nae by Doveren comende/ wel hondert ofte hondert ende twintich/maer ſy waren meeſt te cleyn om de Spaenſche te aborderen/ behalven tweeentwintich ofte dryentwintich van der Coninginne grootſte Schepen / die bycans alleene het ontſach maecten:van Schipſvolck ende Krijchſvolck werden ſy gheſchat elf duyſent Mannen ſterck te weſen.

Den iij. Auguſti gheſchermutſelt.

Den iij. Auguſti / als de Zee ſtille was ende ſonder wint / ſo was het ghevecht alleenlick tuſſchen de Galeaſſen ende de Enghelſchen / mits dat ſy Riemen hebbende ende roeyende/ voordeel teghen de Enghelſche hadden/ maer ſy vorderden daer weynich mede: want de Engelſche waren oock beſich om clooten met ketenen te maken / dienende om de coordagie ofte takelinghe ende oock haer Riemen in ſtucken te ſchieten/met diverſche andere proviſien : oock; ſonden ſy aen Lant om meer Buſkruyt/ twelc ſy alreede groot ghebreck hadden/ mits dat ſy int eerſte te hittich ende veel te vergeefs verſchoten hadden : het welcke ſy tſints altijts beclaechden/ ende inſonderheyt dat hen niet ghenoech van Lande geſonden en worde.

Dien dach wert oock raet ghehouden ende gheresolveert de Enghelſche Vlote in vier ſquadroenen te deylen / een deel onder t'beleyt van mi Lord Admirael ſelve / het tweede deel onder Draeck/ t'derde onder den Capiteyn Hawkins/ t'vierde onder den Capiteyn Forbuſſcher. De Spaenſche hielen een vaſte ordere int ſeylen/ dry/ vier ofte meer dicke/ ende dicht achter malcanderen/ de grootſte ende ſterckſte Schepen waren de buytenſte/ met bequame ordonnantie.

Ghevecht op den vierden Auguſti.

Den iiij. Auguſti/ zijnde deſe Armade nu ghecomen voor het Eylant van Wijght ofte Vectis/ gaf den Enghelſchen Admirael de Spaenſche eenen vreeſelicken aenval met ſijn beſte Schepen/ als den Leeu / daer Thomas Haward op was/ den Elizabeth/ Jonas/ daer Robert Sowthwel Ridder des Admiraels Schoonſone op was/ ende daer Edmond Baron van Scheffelde ghebiet op hadde. Den Beyr / de Victorie / onder Johan Hawkins / met het Galioen Leyceſter/ daer den voorſchreven George Femmer bevel op hadde / toeſettende nae den Spaenſchen Admirael/ midden in haer Vlote/die oock verſelſchapt was met ſijn gheweldichſte Schepen / daer een vreeſelick ghevecht van ſchieten omginck/ want ſy ſtelden zijde teghen zijde/ los ſchietende/ zijnde maer dry oft vier hondert voeten d'een vanden anderen: Ten leſten begaven de Spaenſche haer wegh voor wint / haer voeghende weder ſterck in een. Terwijle dit gheſchiede / hadde oock den Capiteyn Marten Forbuſſcher / Capiteyn op de Tryumphe / met weynighe verſelſchapt zijnde/ in een ſorghelick ghevecht onder haer / hem ſeer wel ghequeten/dien den Admirael te hulpe voer/ ende bevont dat hy hem ſeer manlick ende vroomelick ghedraghen hadde / ende voorſichtelick hem onder haer ontrocken hadde / ſonder merckelicke ſchade t'ontfanghen.

Den vijfden Auguſti.

Waeromme ſanderdaechs den vijfden Auguſti den Admirael hem Ridder ſloech / met meer andere/ als mi Lord Thomas Haward/ Sone vanden Hertoch van Nortfolck ſijnen Neve/oock ſijn Suſters Sone/mi Lord Scheeffilde/ Capiteyn Johan Hawkins/ ende andere.

Ten ſelven daghe ontfinck den Enghelſchen Admirael een tijdinghe van Hable de grace , (een Stedeken in Vranckrijck) by ſijn uytgheſonden Beſpieders Scheepkens/dat het in Vranckrijck al ſtille was/ ende gheen aparentie van hulpe aenden Spaengiaerden/ t'welcke men vreeſde/ ende datmen daer ſeyde dat de Spaenſche de Enghelſche alreede overwonnen hadden.

Den vj. Auguſti anckerden ſy voor Cales.

Den ſeſten Auguſti/weſende Saterdaechs des avonts / als ſy nu tot ontrent Doveren ghecomen waren / wierpen de Spaenſchen ſubijtelicken haer Anckers uyt / recht voor Calis / houdende de ooghe nae Duynkercken toe: Daer ſcheen het dat ſy gereſolveert waren te verwachten/ende haer te voeghen met de macht van Parma / zijnde ſanderdaechs den ſevenden Auguſti volle Mane/ ende tot Calis Hoochwater ten twaelf uren/ ende tot Duynkercken ten elf uren. De Enghelſche quamen oock ten Ancker / recht voor ende by haer / een ſcheuts lenghde van den anderen / daer by haer quam mi Lord Henry Seymer/ met ſijn Vlote van twintich Schepen/ die aent Voorlant ofte mont vande Tampſe gheleghen hadden.

Als nu deſe Armade daer was ligghende/ ſoo ſont den Hertoghe van Medina alle advijſen aen den Prince van Parma/ende veel Edelen voeren aen Lant om haer te ververſſchen/alwaer oock den Prince van Aſcoly (die gheacht is een Sone des Coninckx te weſen / een fraey jonck Heere) tot ſijnen ghelucke aen Lant quam/mits dat hy niet weder t'Schepe en conde comen / wiens Schip naemaels met alle het Volck in Yrlandt verdronck.

Parmas voornemen en doen/ den vij.viij. ende ix. Auguſti.

Den Prince van Parma ghehoort hebbende vande aencomſte der Armade op de Cuſten van Enghelant / maeckte alle haeſt om in deſen aenſlach ſelve in perſoone hem te employeren / ende hadde den ouden Grave van Manſvelt het Gouvernement Generael der Landen over ghegheven. Selve dede hy ſijn Bedevaert tot onſer Lieve Vrouwe van Halle in Henegouwe / ende ſoo trock hy nae Brugghe / alwaer hy den ſevenden Auguſti arriveerde. Sanderdaechs rijdende nae Duynkercken/ daer ſijn Schip voor ſijnen perſoone in te varen reede lagh/ hoorde hy het ſchieten tuſſchen de twee Armaden / ende t'ſavonts als hy tot Dixmuyden in quam / het ſucces van dien.

Dijnſdaechs ſnoenens den neghenden Auguſti/ arriveerde hy tot Duynkercken ſelve / als de Armade al voorby was ghepaſſeert / ſonder dat eenighe van ſijn Schepen hadden dorven uytſeylen/ ofte de ſelvighe eenigherhande hulpe ofte byſtant te toonen / uyt ontſach vande vijfendertich Schepen van Hollant ende Zeelant/de welcke onder den Admirael Juſtinus van Naſſouwen/ daer ontrent op de wachte laghen/ verſien zijnde met cloeck Schipſvolck / ende boven ordinaris Krijchſvolck/ twaelfhondert Muſkettiers die alleenlick waer namen datter niemant uyt de Haven uytvaren ſoude / noch dat de Aſſabren/ Pataſſchen / ofte cleyne Schepen der Armade (daer het al aenhingh) hen niet en ſoude comen aſſiſteren. Voor de groote Schepen hadden ſy niet te vreeſen / om de ondiepten des waters: Maer Parmas volck was noch niet gheſcheept oft reede / alleenlick de overgheloopen Enghelſchen onder Sire Willem Standley waren/ wel ſevenhondert ſterck zijnde/ waren gheſcheept/die meynden int eerſte aborderen van Engelant den voortocht te hebben: Het ander volck toonden teghenheyt ende onwillicheyt / vindende haer weynich Schipſvolck uyter maten onwillich/ oock alle proviſie van Bier/ Broot/ ende Victalie noch onghereet ende noch niet gheſcheept/ het Bootſvolck vreeſden de Hollantſche ende Zeelantſche Schepen / die ſy ſaghen haer braveren ende dreyghen / t'welck t'ſelve Bootſvolck by

Den Admirael Juſtinus houdt Parma ſchepen inne.

nacht ende daghe oock hadde doen verloopen/ beducht zijnde datſe vant Krijchſvolck met ghewelt ſouden ghedwonghen worden te moeten uytloopen ende te doen t'welck ſy niet doenlick en ſaghen. Daer waren doen gebreck de Spaenſche Galeyen die achter waren bleven/ ende dat om de Zeeuſche ſchepen vande Vlaemſche cuſten te drijven.

Stratagema/ waer mede de Enghelſche de Spaenſche voor Cales van haer Anckers dreven/ den vij. Auguſti.

De Spaenſche Schepen aldus neffens Cales op haer Anckers ligghende/ om met Parma te beraetſlaghen wat ſy (volghende ſConincx bevel ende gheleghentheden) ſouden aenrechten/ ſo was alreede (ſo naemaels verſtaen wert) onder haer beſtemt/ den xij. Auguſti met doncker Mane/ zijnde Vrijdach haer voornemen van alle zijden te volbrenghen. Waer over ſo heeft den Admirael van Enghelant/ met ſijne Overſten ende Raet beſloten / nae inventie ende expres bevel van hare Majeſteyt/ de Armade van haer Anckers ende plaetſe te drijven oſte verbranden/ ende ſo ordonneerden ſy met haeſt acht van haer alderſlechſte Schepen die ſy by haer vonden/ daer ſy t'beſte goet uyt namen/ ende brochten daer alderhande wilt vier ende brandige materie inne/ laeyden het gheſchut vol poeders/ ijſer ende ſteenen/ ende ſonden die Sondaechs den vij. Auguſti / twee uren nae middernacht voor wint ende ghetijde (nae dat het volck die daerinne waren/ die ſelve alreede brandende verlaten hadden) recht op de Spaenſche Schepen aen/ welck vyer by nachte haer ſulcken ſchrick / beroerten ende allarm brochte (vreeſende dat ſulcke helſche ſchepen vol Buſcruyt ende ſteenen mochten weſen/ als den Ingenieur Frederick Jembelli dry jaer te vooren t'Antwerpen ghebruyckt hadde aen Parmas Brugghe over de Schelde) dat ſy/ roepende den brant van Antwerpen/ den brant van Antwerpen/ terſtont haer Anckers ende Cabels afghehouwen hebben / ende onder ſeyle ghecomen zijnde / haer nae de ruyme Zee ſeer confuſelicken begaven.

De Galiaſſe van Don Hugo de Moncado/ is voor Cales ghebleven/ den viij. Auguſti.

In ſulcken verſchricken heeſt hem den Capiteyn van de groote Galiaſſe / aen eenen Cabel van een ander Schip onclaer oſte becommert ghevoelt/ ſo dat haer Roer daer door uytgelicht ende verlooren wert : ende alſo het ſonder Roer niet en conde ghereegeert weſen/ wert het door de cracht der Zee ghedreven opt ſant oſte ſtrange/ recht voor Cales / alwaer het vervolcht werdt van veel Engelſche Pinaſſen oſte cleyne ſcheepkens / dieſe beſpronghen met haer Gheſchut/ maer en dorſtenſe niet abordeeren: Maer den Admirael van Enghelant dat ſiende / ſont daer ſijnen langhen boot / met hondert van ſijn beſte volck/ onder den Luytenant Preſton/ dieſe doen t'ſamen abordeerden / daer hem den Generael ende Overſte vande vier Galeaſſen/ Don Hugo de Moncado ter weere ſtelde/ op hope van hulpe vanden Lande : maer nae een goede wijle vechtens/ wert hy int hooſt ghetreſt ende doot gheſchoten/ ende met hem veel meer ander Spaengiaerden verſlaghen / ſommighe ſpronghen in Zee om haer te ſalveren/ dier vele verdroncken. Daer ſalveerde hem den Veedor oſte overſiender Generael/ Don Anthonio Mauriques / met weynich andere/ die de eerſte ſeker tijdinge daer van in Spaengien droeghen. Deſe groote machtighe Galeaſſe daer driehondert Roeyers / ende boven de vier hondert mannen Krijchſvolck op waren / wert daer wel dry uren lanck gheplondert/ daer oock ontrent vijſtich duyſent Ducaten van ſConincx ghelt op waren. Ten leſten de Slaven haer loſſende ende ſalverende / wilden de Enghelſchen daer het vyer in ſteken / maer den Gouverneur van Cales/ Gordan en wilde dat niet toe laten / als ſtreckende tot prejuditie/ ſchade ende achterdeel van ſijn Stadt ende Havene/ ende dreef de Enghelſche met ſijn gheſchut daer van.

De achtſten Auguſti ghevecht voor Grevelingh.

Den ſelven morghenſtont den achtſten Auguſti/ alſo de Spaenſche Armade nae de diſordere/ haer weder hadden in ordonnantie begheven/ ſo wert ſy weder vanden Enghelſchen met alle vyerichheyt beſpronghen/ recht voor Grevelinghen/ daer ſy het voordeel weder vanden wint van haer namen/ ende lieten haer liever van haer voordeel ende ghecoſen plaetſe voor Cales/ ende vanden voorwint voor Duynkercken jaghen ende drijven / dan ſy haer wilden openen oſte haer ordere veranderen/ ſtaende gheheel op haer defencie ende teghenweer.

De Enghelſche/ hoewel ſy ſeer ſchoone Schepen hadden/ ſo en warender haerder boven xxij. oſt xxiij. niet diemen teghen de Spaenſche (die wel tneghentich waren) vergheleycken mochte/ om die te abordeeren. Maer die Schepen vande Enghelſche hebbende het voordeel van beter ter hant ende ter ſeyl te weſen / quamen telcke reyſe haer opt lijf / dickmael ſoo nae / dat ſy niet een pijcke malcanderen raken mochten / met alle haer gheladen Gheſchut / d'een zijde voor/ d'ander nae op haer afſchietende / ende ſo oock haer cleyn hantgheſchut ende Muſketten / ende continueerden dat ſo langhe den gheheelen dach/ als haer Poeder en̄ Clooten ſtrecken conden : maer als haer dat begoſt te ontbreken/ ſoo en vonden ſy niet gheraden den Spaengiaert te abordeeren/ om t'groot voordeel dat de Spaenſche hadden by de grootte van haer Schepē/ ende dat ſy haer ſo dicht ende ordentlick by den anderen hielden/ als gheſeyt is / haer te vreden houdende dat ſy de Spaenſche van Cales ende Duynkercken dreven/ ende henlieden verhinderden/ van haer met Parma te vereenighen / ende inſonderheyt dat ſy de Spaenſche bedwongen voorwint haer Lants palen voorby te ſeylen.

De cleyne ſchade onder de Engelſche.

Dien dach werden de Spaenſche ſeer beſchadicht van Volcke ende Schepen / mits datter veel van haer Schepen doorboort werden : Sy ſchooten oock gheweldelick onder de Engelſche/ die oock ſchade leden / maer verlooren weynich volcx / oock niet een Schip oſte Man van name: ende in als nae het ſekerſte onderſoeck/ gheduerende den gheheelen tijt vande paſſagie / en verlooren ſy boven hondert mannen niet/ nochtans was ſelve den Zeeridder Draecks Schip/ boven de veertichmael ghetreſt: ſijn ſlaepcamer was tweemael doorſchoten. Int leſte des ghevechts is eens Edelmans Bedde (die vermoeyt zijnde daer op lach) onder hem wech gheſchoten met eenen grooten Cloot. Daer nae als den Grave van Northumberlant / metten Joncker Charles Blunt/ die nu Baron van Montjoye/ ende een ervaren cloeck Krijchſman is/ ende Henrick Noel / een man Edel van gheboorte ende van daden / ſittende waren om wat te eten/ ſoo quam een ſcheut van een half Colubrine dweers door de Camer ghevloghen/ haer voeten rakende/ ende ter neder ſmijtende twee mannen. Dierghelijcke accidenten ghebeurden meer in ander Schepen / die te langhe ſouden vallen te verhalen / ſo vele iſt / dat hier ghebleken is dat God wonderlicken de Enghelſche voorgheſtaen heeſt. Want alſo den Admirael van Enghelant ſelve ſchreef aen hare Majeſteyt/ ſo en waſt de Engelſche nae alle menſchelicke ghemeyne opinie ende aparentie van alle omſtandicheden / niet gheraden den Spaengiaerden int gheſicht te comen/ ſonder wonderbaer werck Gods / waer door ſy alle Gode geerne de eere van haer manheyt ende cloeckheyt gaven/die haer vyanden in haer voornemen confondeerde ende radeloos maeckte.

Ten ſelven daghe werden vande Spaenſche Schepen ſoo veel doorſchoten/datter ſnachs ende ſanderdaechs twee ofte dry daer van ſouncken: Onder andere wert een groot Biſſchayer Schip van Capiteyn Croſſe bevochten ende in de gront geſchotē/daer van eenige vanden volcke haer ſalveerden/ eñ verhaelden hoe dat de Overſte vant Schip malcanderen doorſtaken / uyt oorſake datter een van henlieden hebben wilde / datmen het ſchip overgeven ſoude/daer over werde doorſteken / diens broeder ſijn doot terſtont wreecte/ den dootſlagher mede doorſtekende / ende dat ter wijlen ſubytelijck t Schip onder twater verſonc.

Twee Galhoenen ghenomen/ ende in Zeelandt ghebrocht.

Twee Gallioenen van Poortegael/ſeven ende acht hondert vaten groot zijnde / werden oock dien nacht vande Armade verlaten / namelijck tGallioen ſint Philippo ende ſint Mattheo/zijnde ſoo geſchoten/ dat ſy ſeer leck ende vol waters ghecomen waren. In het Schip van ſint Philip was Don Franciſco de Toledo/broeder vandē Grave van Orgas / Maeſtro del Campo / ofte Colonel van xxxij. Vaendelen krijchſvolck/ met andere Edelen / die ſochten op Vlaenderen te ſtranden/haren Maſt afgheſchoten zijnde: maer alſoo ſy tſelve niet bequamelijck te weghe brenghen en conden/ſoo ſalveerden haer de principale perſoonen met Booten tot Ooſtende/ eñ t Schip wert vande Vliſſinghers ghenomen.

In het ander ſchip ſint Mattheus / was den Maeſtro del Campo/Don Diego de Pimontel/ oock Overſte Colonel van xxxij. Vaendelen / eñ Broeder vanden Marquis van Tamnares/met meer andere Edelen eñ Capiteynen. Dit Schip was niet het grootſte/maer wel een vande ſterckſte/want van alle de ſcheuten die op hem geſchoten waren/en waren geen twintich door gegaen: Sijn Schilden waren teghen een Muſket bevrijdt. Int ghevecht voor Grevelingen was het doorſchoten ende leck gheworden / ende hy adviſeerde tſelfde den Hartoch van Medina/ die hem ſont eenen Boot / om hem mette principaelſte te ſalveren / dat hy weygerde om ſijnder eeren wille. Daer nae gheboot hy hem by hem te blijven/ dan ſnachts conde hy dat niet doen/ door twater datter ſnachts ſoo ſterck in quam/hebbende ghedurichlick vijftich mannen aen dē Pompe / om tſchip boven twater te houden: Dies hy hem van ſijnen Admirael verlaten vindende / ſochte hy oock op Vlaenderen te ſtranden / ende ſijn leven te ſalveren / hulpe ſoeckende van de Viſſchers. Maer alſoo hy gheſien wert van eenige vier ofte vijf Oorlochſchepen/die op de Cuſten waren ligghende/quamen ſy nae hem toe/hem opeyſſchende / twelck hy weygherde/ waer over ſy alle op hem ſchoten/ſijn ſchip meer krenckende / eñ wel veertich mannen dooden / ſoo dat hy ghedwonghen wert hem ghevanghen te geven in de handen van Joncker Pieter vander Does/die voerde dit Schip in Zeelandt / als oock het andere/ die daer nae (als het meeſte goet daer uyt gheloſt was) door onachtſaemheyt beyde ſoncken. Ter memorien heeft den voorſz. Joncker Pieter vāder Does / een man van grooten bedrijve/ tot Leyden in de groote Kercke (al waer hy mede Schout was) een Vane oft Wimpel gehangen/ die wonderbaer lanck is / ſtreckende vant top des welſſels tot beneden toe/ noch opghewonden zijnde/welcken Wimpel hy op deſe ſchepen vont.

Een ander cleynder ſchip ſtrande uyt noot op die tijt oock ontrent Blanckenberge in Vlaenderen: Dan den Gouverneur van Ooſtende Sire Jhan Couway Riddere/ met ſijn Engels Garniſoen/dat ſchip ſiende/ ſondt dry Viſ booten uyt wel ghemant/ ſiende dat het Spaenſch volc daer alreede uyt waren ghecomen / ende twee ſtucken gheſchuts daer uyt aen Lant ghebrocht hadden/ om dat Schip in te brenghen ofte te plonderen/ die de Spaenſche het geſchut af dwonghen/ ende plonderden het Schip/ den plonder binnen Ooſtende brenghende.

Aldus heeft God niet alleene Engelant/maer oock Zeelant willen toonen harer vyanden gheweldighe Schepen/ op dat ſy ſien ende bekennen ſouden hoe ſwack ſy waren teghen ſulcken ghewelt / ſoo God haer niet mannelicken moet ende voorſichticheyt verleent hadde / ende ſelve met veel middelen voor hen gheſtreden.

De Spaenſche Armade reſolveerde de vlucht te nemen/ den achtſten Auguſti.

Den ſelven Maendach den achtſten Auguſti/ als de Spaenſche Armade alſo beſprongen was/ ſoo reſolveerden ſy / mits dat ſy haer inſtructien ghenoech voldaen hadden / dat het beſt ware te vertrecken: Alſo voeren ſy dicht by malcanderen met cleyn ſeylen al voorby Duynkercken / met een Suydweſten wint vanden Enghelſchen vervolcht. Ende ſanderdaechs verre vooren zijnde/ ſetten ſy meer ſeylen op: Ende alſoo / toonende gheen ghelaet om vechten/ maer om vluchten/ſo heeft den Admirael Lord Henry Seymer met de cleyne ſchepen weder te rugghe gheſonden / om met de Nederlantſche ſchepen te beletten/ het ghewelt dat Parma ſoude moghen proeven om uyt te comen / ende hy mette grootſte Schepen vervolchde de Spaenſche/totten elfſten ende twaelfſten dach Auguſti hart nae/ ſonder die nochtans te beſpringhen / mits dat hy ghebreck van Buſcruyt ende clooten hadde / meynende datſe noch mochten in Schotlant inloopen. Maer den xij. Auguſti/ alſo den wint grooter gheworden was/ ende de Spaenſche alle haer ſeylen op ſetten ter vlucht / ende nu haren cours noordwaerts nae Noorweghen namen / latende Schotlant op de ſlincke hant/ ghenoech toonende dat ſy alleenlick ſochten te ontcomen/ ende haer te willen begeven tot een ſorghelicke Navigatie Noordwaerts/ ſoo beſchoten ende beſchadicht als ſy waren / zijnde alreede inde hoochde van lvj. Graden ende xvij. Minuten/ſo en hebben de Enghelſche haer ſelven des perijckels dat ſy aen namen/ niet willen deelachtich maken/ ende ſelvē oock ghebreck hebbende van alderhande nootdruſt / meeſt van poeder ende clooten / zijn te rugghe ghekeert nae Engelant/ latende alleenlick eenige cleyne ſchepen haer volghen / om haren cours gade te ſlaen ende te adviſeren. Alſo zijn de Enghelſche tot Harwits met groot perijckel aenghecomen den xiij. Auguſti/ zijnde eenen grooten ſtorm ende tempeeſt twee ofte drie daghen wel duerende / die groote ſchade onder de Spaenſche ſchepen (mits datter veel ghequetſt waren) moeſte doen. De Enghelſche ſochten terſtont haer te provideren van Victalie/Buſcruyt/ ende ander behoeften / om ghereet te weſen na de tijdinge die ſy van hen mochten hooren. Maer als ſy gheadviſeert werden vanden cours die ſy namen / ſoo reſolveerden ſy datter gheraden was/ hen inde wilde Noortſche Zee niet te ſoecken / maer die met haer laten bewerden.

Goede wijſe oft Chriſtelijck oordeel des Engelſchen Admirael over de Spaenſche Armade.

De Enghelſche verlaten de Spaenſche Armade/ dē xij. Auguſti/ 1588.

In deſe Noortzee ſoo namen de Spaenſche eenen Zeelantſchē Viſſchers boot met xij. Mannen/zijnde van Zierickzee/deſe xij. Mannen werden ghebracht opt Admiraels ſchip/ by den Hertoch van Medina/ om daer te dienen / ende den Viſchboot lieten ſy drijven: deſe Viſſchers voeren mede nae Spaengien/ eñ zijn daer nae t'huys ghecomen ende raporteerden dat: terwyle d'Enghelſche Vlote deſe Armade noch volchde/dat ſy inden Admirael ſaghen een wit Vaendel ofte Flagghe reede maken / om achter uyt te ſteken/

om

Deſperaetheyt ende Spaenſche Armade

om haer over te gheven/ ofte ten minſten met haer te Parlementeren/ vreeſende de Noortſche paſſagie/ maer door eenighe Gheeſtelicke perſoonen die by den Hertoch waren (wien meer dan andere te vreeſen ſtont) beletten t'ſelſde/ als een ſchande ſo lichtelicken over te gheven/ voor dat ſy noch eens vande Enghelſchen met alle macht beſprongen waren/ maer ſo d'Enghelſche niet meer aen quamen ende hun verlieten/ bleef die reſolutie te niete.

Deſe Viſſchers ſtelden mede/ dz int Hertochs ſchip een plaetſe was beſchanſt voor t'Canons ſcheut/ daer binnen den Hertoch hem begaf/ met ontrent thien perſoonen int vechten/ mede datter wel 1200. Mannen in dat Schip waren/ ende wel 300. ſoo doot als ghequetſte/ ende dat ſy in Biſcayen uyt dat ſchip hadden ſien loſſen/ xviij. Coffers met ghelde/ ende ſo men ſeyde/ al dobbel Spaenſche Piſtoletten.

De Spaenſche Armade reſolveert achter Schotlant om/ nae huys te keeren.

Aldus/ de Spaenſche Armade ſiende dat ſy alreede wel vier ofte vijf duyſent Mannen verlooren/ ende veel ſiecke ende ghequetſte hadden/ oock datſe thien ofte twaelf principael Schepen vermindert waren/ beraetſlaechden/ nae dat ſy van de Enghelſche verlaten waren/ wat hen te doen ſtont/ ende ſiende dat ſy hadden ghebreck van victalie/ water/ cordagie/ cabels ende Anckers/ Maſten/ Seylen ende diergheljcke/ deſpererende dat ſy van Parma mochten gheholpen worden (die vaſt hoepte ende wachte dat ſy weder keeren ſouden/ continuerende ſijn groote preparatie/ doende alomme menichte van groote Anckers ſmeden/ met andere ghereetſchappen) ſoo reſolveerden ſy (alſoo hen den wint diende) Noortwaerts achter om Enghelant/ Schotlant ende Yrlant nae huys te varen: Byſonder mede verſtaende dat in Schotlant alomme ordere ghegheven was van luttel hulpe te ontfanghen/ ende in Noorweghen en conden ſy haren noot ende ghebreck niet verſaden. Als ſy eenighe Schotſche Viſſchers ende andere ghenomen hadden/ namen ſy het volck daer uyt/ om haer tot Pyloten te moghen dienen: ende voorts water ghebreck vreeſende/ hebben ſy alle haer Peerden eñ Muylen over boort gheſmeten/ ende alſoo voeren ſy voorwint/ ende paſſeerden tuſſchen de Orcades ende Fayre Ille, over deſe zyde Schotlant/ ende quamen nerghens aen Lant/ ende voeren hooch Noortwaerts/ wel tot Lxij. Graden/ wel Lxxx. mylen verre van eenighen Lande. Ende daer zijnde/ ſoo gheboot den Overſten den Hertoch van Medina/ dat elc ſo hy beſt conde/ ſoude ſijnen cours ſetten recht nae Biſſchapen/ ende hy met noch eenige xx. oft xxv. ſchepen/ beſt verſien ſijnde van water ende nootdruft/ nam ſijnen cours ſeer hooghe inde Zee/ dat hem t'huys brochte: Maer van d'ander ontrent xl. ſchepen ende meer/ mette onder Admirael/ hielden haren cours naerder Yrlant/ nae Cabo Clere, op hope van erghens water ende ververſchinghe te crijgen. Doch veel contrarie winden hebbende/ creghen ſy ontrent den tweeden September eenen grooten ſtorm uyt den Suydweſten/ dieſe meeſtendeel op diverſche plaetſen van Yrlant dreef/ daer ſy veel vergingen/ onder andere het Gallioen van Michiel/ Oquendo/ een vande vier groote Galiaſſen/ twee groote Venetiaenſche Schepen/ La Ratta ende Balanzara/ met meer andere/ tot xxxvj. oft xxxviij. ſchepen toe/ met meeſt alle t'volck. Eenighe ſchepen quamen weder door weſte wint inde Enghelſche Zee/ ende weder eenighe in Enghelant: eenighe worden by die van Rochelle ghenomen. Een groote Galiaſſe quam tot Hable de grace in Vranckrijck ghedreven/ uyt noot door tempeeſt/ daer ſy haer ſchepen vol Spaenſche Vrouwen vonden/ die de Armade ghevolcht waren. In Noorweghen zijnder oock twee ghedreven ende ghebleven/ d'een ſeer groot/ maer het volck gheſalveert.

Tempeeſt ende Schipbreucke des Armade op Yrlant.

Vande hondert en xxxiij. ſchepen der Armade/ zijn maer liij. weder ghekeert.

Somma dat van de hondert ende xxxiij. ſeylen die uytghevaren waren/ maer ontrent Liij. groote ende cleyne wedergheкeert zijn/ Als namelick vande vier Galeaſſen ende vier Galeyen/ zijn van elcx maer een weder ghekeert: vande xcj. groote Gallioenen ende Hulcken/ zijnder Lviij. achter ghebleven/ ende xxxiij. weder ghekeert. Vande Pataſſen ende Aſſabren zijnder xvij. ghebleven/ ende xviij. weder ghekeert. T'ſamen zijnder ghebleven Lxxxj. Galeaſſen/ Galeyen ende Schepen/ groot ende cleyn: ende vande Liij. die weder ghekeert zijn/ warender veel gherekent die int eerſte t'huys keerden/ eer ſy inde Enghelſche Zee quamen. Twee van de Gallioenen die t'huys ghecomen waren/ gheraeckten in brant inde Havene/ ende diergheljcke ongeluck hebben andere meer t'ſints ontmoet. Vande dertich duyſent Mannen die hier op deſe Armade gheweeſt hebben/ is naer advenant ooc een groote menichte ghebleven ende verdroncken: ende nae de t'huyſcomſte zijnder van de overghebleven veel vant voorleden onghemack gheſtorven. Den Hertoch van Medina Sydonia/ een cloeck ende verſtandich Heere/ die ghenoech teghen ſijnen danck den laſt opghelept was/ ontſchuldichde hem op ſijn Piloten/ ende op het ghebreck van ſecours van Parma/ dat het noch niet reede was/ etc. hem wert gheoorloft t'huys ende in ſijn ghemack te trecken/ ſonder te Hove te comen/ alwaermen ſeyde dat hy ſijn benijders qualick conde den mont ſtoppen: Veel ander van Adel/ als Jan Martines de Richaldo/ ſtorf corts nae ſijn comſte/ met Diego Flores de Valdez/ Michiel Oquendo/ Don Alonzo de Leina/ Don Diego de Maldinado/ Don Franciſco Bonadillio/ Don Jorgio Mauriques alle vanden Raet inde Armade: Vele zijn verdroncken/ als onder andere/ Thomas Perenot van Granvela/ Grave van Cantrecroy/ des Cardinaels Granvella Broeders ſone. In Zeelant bleef gevanghen Don Diego de Pimentel/ Meſtro del Campo/ ofte Colonel van xxxij. Vaendelen/ met meer andere in t'ſelfde Schip ghevanghen.

Eenighe ghebleven ende ghevanghen der Spagiaerden.

In Enghelant was gevanghen Piedro Valdez/ een ervaren Man/ ende van aenſien onder de ſijne/ met Don Baſco de Silva/ ende Don Alonzo de Sayas. In Yrlant zijn veel Edelen verdroncken/ ende veel vande Yriſche verſlagen: daer waſſer by Sir Richart Bingam/ aldaer ontrent Gouverneur/ ontrent tweehondert in ghenade ghenomen: maer alſo daer noch eenen hoop van acht hondert ſterck aen Lant gheraeckt waren met haer gheweer/ ende den ſelven Bingam weynich volck by hem hebbende/ vreeſde dat hy ſelve mochte overweldicht worden/ ſo dede hy die twee hondert dootſlaen: maer eenighe ontloopende/ ende dat de acht hondert aenſegghende/ die aen quamen om ghenade te verſoecken/ ſo ſy ſeyden/ ende daer over deſperende/ trocken ſy wederom/ vercalfatende een oudt Schip/ waer mede ſy haer weder ter Zee begaven/ die daer nae alle verdroncken/ waer onder oock veel van Adel waren. Nochtans wert van daer in Enghelant ghebrocht Don Alonzo de Lucon/ oock Colonel van xxxij. Vaendelen vande Tertio van Napels/ met den Rodrigo de Laſſo/ ende twee vanden huyſe Cordua/ die dē Ridder Oratio Palavicino in ſijn handen creech/ om daer mede te loſſen den Jonckheere Odet van Tiligni/ int Caſteel van Doornick ſittende/ ende by Antwerpen ghevanghen. Somma daer en is gheen Edelhuys ofte gheſlachte in Spaengien/ ſy en hebben daer ſone/

Broeder / oſte Neve in deſe Armade verloren. Ontrent twaelf hondert ghemeyn Schipſvolck ende Soldaten hier ende daer in Enghelant ghevanghen / met noch wel dertich van Adel ende bewinthebbers / heeft de Coninginne om cleyn rantſoenghelt alle thuys gheſonden.

In Vlaenderē onder het verſamelde Krijchſvolck/wert het ongheluck van deſen Tocht oſte Armade/den Hertoch van Parma/van ſijn miſgunners toegheſchreven / hem als Overſte ende den Heer La Motte/die het meeſte bewint vant legher hadde / metten Commiſſaris Drinckwaert/ die den laſt van alle de proviſie ende ghereetſchappe hadde/ deſe voor haer ontſchult alligeerden / dat deſe Armade haer te vroech overviel/ſegghende dattet waer onmoghelick in xiiij. daghen alle den legher tſchepe te brenghen/want de ſchepen noch ſeer onghereet waren / ſelve den Grave van Barlaymont / dien twaelf ſchepen toegheſchickt waren/om ſijn regiment te ſchepē/ vont die ſoo onghereet ende leck datter veel half vol waters waren / de faulten daer van wenden de eene op dander / dies dat den Hertoch van Parma eenige daer over dede ophangen/die hun qualick in haren ampt ghedraghen hadden/ende ſoo hy van velen miſpreſen wert/beſchuldichde hy de Spaenſche vermetelheyt/ dat ſy ſiende ſoo veel Enghelſche als Zeelantſche Schepen/voor de Vlaemſche Havenen/ſy dochten het uytvaren hem moghelick ware / daer ſy met haer ſtercke Armade het ligghen niet waghen dorſten / ſijnen laſt vanden Coninck ware wel (ſoo moghelick ware de twee Vloten by den anderen te brengen/ dat hy het ſtrijden ten winne oſte verlieſe avontueren ſoude / maer ſlechtelick onbereet ende onſterck van ſchepen ende Schipſvolck/ſ.Conincx legher te waghen/ met ſoo vele goede Edelmannen/waer hem niet eerlick / dan gantſch teghen ſijnen laſt op hope van eenighe die meynden / de Vlote ſoude weder keeren / continueerde hy de ghereetſchappe te vorderen/ maer ſlappelijcken/ hieromme werdt Parma ſeer miſproken/ maer meer Lamotte ende Drinckwaert ende andere/ deen de ſchult op dander legghende.

Parma/ La Motte ende Drinckwaert beſchuldicht ende ontſchuldicht.

Die van Zeelandt ter eeuwigher memorien/ deden eenen Penninck ſoo van Silver als Coper ſlaen/ hebbende op de een zijde de Wapene van Zeelant/met inſchriptie/Soli Deo gloria,dat is/Godt alleen de eer.

Ghedenck- penninghen gheſlaghen.

Op dander zijde eettelicke groote Schepen/ met deſe woorden/Claſſis Hiſpanica, ende rontomme ſtondt/ Venit,ivit,fuit, 1588. twelck ſoo veel te ſegghen is / Dat dit Jaer quam ginck/ ende was gheweeſt de Spaenſche Armade/waer van Gode alleene de eere ſy.Oock andere/als een Schip vluchtende/ende vergaende/ende op dander zijde vier menſchen / biddende ende Godt danckende op haer knien/met inſcriptie/ Homo proponit,Deus diſponit,1588.In Hollandt ende Zeelandt hebben meer diergelijcke verſcheyden Penninghen ter memorie gheſlaghen gheweeſt.

Terwijle deſe onghelooflicke machtighe Armade Enghelandt paſſeerde / ende dat men nu ſach ende hoorde datmen te vooren niet en hadde willen ghelooven/ ſoo hebben het volck ſeer perplex zijnde generalick haer tot Godt begheven/ ende in ſonderheyt de uytlandiſche ghemeynten aldaer/die boven al te vreſen ſtont/ende voornamelick ghedreycht waren/ die ordineerden ghedurighe Vaſtendaghen ende Biddaghen/ om Gods toorne over de ſonden van haer te weyrē. Deſghelijcken zijnder inde gheunieerde Nederlanden oock Biddaghen ghehouden.

ngelant eñ Geunieer- Nederlā- vaſten/ dden/ ende ncſeggin- / den xxix. ovember.

Ende naemaels alſoo de Armade langhe vertrocken was / te weten den xxix. November nae den nieuwen ſtijl / iſſer in Enghelant byde Coninginne/ende inde geunieerde voorſz. Landen/ by de Staten der ſelviger eenen gemeynen Vierdach beſtemt / met bevel dat een yeghelick God loven ende dancken ſoude: Ende den Predicanten wert belaſt den Volcke daer toe te verwecken/ welcken dach met vaſten/ vermaningen/ bidden ende Loſſanghen over ghebracht wert.

De Coninginne van Engelant heeft ſelve tot Londen over ſulcke heerlicke verloſſinghe Chriſtelicken ghetriumpheert / op ſijn Romeynſch/ ende is met alle haer Staten ende Officieren des Rijcx ſeer ſolemnelick van haer Pallays / op de maniere als op een Tryumpheer-Waghen door de Stadt Londen/ nae de Hooftkercke van ſinte Pauwels ghereden / op welcke kercke de ghewonnen Banieren / Vanen ende Baenderollen vande Spaengiaerden uytſtaken. De Borgerye van Londen ſtonden over beyde zijden der ſtraten in haer Ambachten ende Levereyen voor Lenen die al met blau Laken behangen waren/ met haer Banieren ende Standaerden / in ſeer groote magnificentie. Inde kercke dede de Coninginne/ met de Geeſtelickheyt ende hare Hofgeſin/Gode haer danckſegginge:Eñ een publijck Sermoen dede ſy voor haer opt Kerckhof Prediken/ dienende alleenlick tot Gode te loven ende te dancken / ſelve de Gemeynte mondelick aenſprekende/ eñ tot het ſelfde vermanende/ daer op haer met groote acclamatie vande menichte een lanck ghelucksalich leven van God toeghewenſt wert/ tot verdempinghe haerder Vyanden.

Tryumphe vande Coninginne van Enghelant/ den vierden December.

Aldus is die heerlicke groote ende machtighe Armade/die ſy ſelve alomme onwinnelick hieten/ ſulcke als in veel hondert jaren inde Oceaniſche Zee niet gheſien en is/ als een roock vergaen/tot grooter confuſie vande aenrechters der ſelviger/ M.D.Lxxxviij. daer over de Coninginne van haer Vrienden ende Gebueren ghecongratuleert wert/ ende veel veerſen oft Lofdichten tot haerder eeren gheſchreven.

Deſe Armade aldus verdwenen zijnde / heeft Parma een deel van ſijn Volck in Garniſoenen geleyt uyt Vlaenderen/ t'welck meeſt opgheteert was/ den meeſten hoop nae Brabant ghevoert/ niet ſonder groote opſprake / van ſulcke die den aenſlach niet goet gevonden en haddē/ beſpottende de Raetgevers in haer Argumenten/als dat de Hollanders ende Zeelanders niet ſouden dorven de Havenen van Nieupoort eñ Duynkercken beleggen eñ beſetten/ int geſicht van ſo machtighen Armade/ ende int bywesen van Parma ſelve/ die met ſulcke menichte van Edeldom vergadert was/met haer Krijchſheyr/ ſelve oock ſeer ſterck van Schepen zijnde. Daeromme Parma ſeer Melancolijck zijnde/ heeft eenen aenſlach op het Lant vander Tholen ende Bergen doen aenvanghen/ hem ghelatende als oft hy de Stadt Heuſden in Brabant wilde belegghen.

Parma vertrect in Garniſoen niet ſijn Krijchſvolck in Augusto.

Alſo hebben den xvij. Septembris den Heere van Montigni/Marquis van Renti/met Graef Octavius van Manſvelt/met ſevē oft acht hondert mannen/ gepoocht uyt Brabant int Eylant van Tholen te vallen ten leechſten water / door Voſmeer/ twelc Tholen ſcheyt van Brabant/ eñ deylden haer in twee hoopen / onder de beſchuttinge van twee duyſent Muſkettiers / die op de Dijcken lagen/om te ſchieten al dat hem int Eylant mocht tot tegenweer bloot gevē.Maer mits dat het Eylant leeger lach/ ſo ſchotē ſy alle over te Landewaerts inne/de Beeſten hier eñ daer treffende.Eñ alſo daer int Eylant/den Grave George Everard van Solms / als Colonel over het Regiment van Zeelant/ met ontrent hondert eñ vijftich mannē was/heeft hy met behulp vanden

Parma doet inval opt Lāt van Tholen/ den xvij. September/ Anno 1588.

Dijck / die aldaer met Parapetten ofte Borſtweeringen bevrijt was / ſijn Vyanden met ſchaden te rugge gedrevē/ hoewel ſy haer ſeer furieuſelicken int water begheven hadden onder de beſcherminghe vande voorſchreven twee duyſent Schutters.

Hier mede en waren die van Parma noch niet te vredē/ maer ſy zijn anderwerf met meer voordeels aenghevallen / als Capiteyn de Groo tot den tweeden aenval uyt der ſtadt van Tholen/ met ſijn volck uytghecomen was / dieſe met ſijn verſch Volck weder te rugge dede keeren: maer door veel ſchietens haer Buſcruyt al verſchoten zijnde/ en hebben ſy ſo groote ſchade onder haer niet connen doen/ als ſy wel meynden/ nochtans bleven daer nae haer eyghen Volcx bekenteniſſe ontrent de vierhondert doot / die meeſt al door't hooft gheſchoten waren / dat alomme uyt het Water ſtack/ ende oock die op de Dijcken hen bloot vertoonden / onder andere eenen Spaenſchen ende Vriſchen Capiteyn. Graef Octavio van Manſvelt/ coſte qualick met twee Spieſſen uyt de modder ghetrocken worden/ alſo oock de Marquis van Renti. Vande Zeelantſche Soldaten bleven maer een doot/ ende twee gequetſt/ t'welck te verwonderen was.

Daer nae trocken ſy nae Berghen op Zoom/ makende ghereetſchappe om dat geweldelicken te belegghen/ ſiende dat ſy in Tholen niet en conden gheraken / door de cloeckheyt ende ſorchvuldicheyt vanden voorſz. Grave van Solms / die met ſijn goet Krijchſvolck ſelve ſnachts op den Dijck was wakende ende ſlapende/ daechs hem inde Stadt houdende / ſoo langhe als Parmas volck haer daer ontrent hielden / t'welck langhe duerde/ hopende erghens over te gheraken.

Des Grave van Solms goede wacht in Tholen.

Berghen is een Marckgraefſchap/ het welcke is ghecomen nae den doodt van den leſten Marckgrave Jan van Berghen/ die gheſtorven is in Spaengien/ Anno M.D.Lxvij. op ſijn ſuſters Dochter/ oock Dochter vanden Heere van Merode ende Pieterſon / die troude den Heere van Berſſele/ Baenderheere in Brabant/ die hem aen ſ Coninckx ofte Spaenſche zijde hiel / hoe wel hy te Luyck woonde. Deſe Stadt is gheleghen in Brabant by de Schelde / een redelicke goede ende groote Stadt/ ende op't water ghenaemt de Zoom gebout/ die nu wat wijt vande Schelde/ door inundatie ofte hooghe Vloeden gelegen is/ maer met een goede Havene comen ſy op de Schelde/ alwaer ſy een Hooft hebben/ t'welck ſy met ſtercke Schanſſen bewaren. Inde Stadt was op dit pas als Gouverneur den Colonel Morgan/ uyt Walles in Enghelant gheboren/ die was gheſuccedeert Sir William Druery Ridder/ by laſte vanden Baron van Willoughbye/ Generael vande Enghelſche/ die hem daer binnen begaf/ eñ hadde meeſt Engelſch Krijchſvolck daer inne / ende een deel Vrijbuyters Nederlanders/ die daghelicx daer uyt groote courſen deden / ende de omligghende Landen onveyl maeckten / tuſſchen Antwerpen / Bruſſel ende Mechelen de vaerden aſſettende ende beroovende/ niet teghenſtaende de Paſſanten groot ende ſterck Convoy dickmael mede hadden / dies ſy groote bueten van alderhande rijckdom vonden/ ende veel groote ende rijcke ghevanghenen creghen/ ſoo Edelen als Coopluyden die thien ende twintich duyſent guldens voor rantſoen op brochten: Waeromme men aldaer ſeer riep ende ſoliciteerde aen den Prince van Parma om die te belegghen.

Berghen op Zoom by Parma belegert/ dē xxiiij September.

Alſo heeft Parma de Stadt den xxiiij. September alomme rontomme doen belegghen/ veel gheſchuts/ horden/ ſchanſcorven/ maſten/ vert/ Timmerlieden ende Schuyten daer voren brenghende/ ende ſochte de Schanſſe vant Hooft aende Schelde / vande Stadt af te ſnijden ende in te nemen/ ſtellende ſijn geſchut op eenen Dijck/ van waer hy het Fort beſchoot. Hy verſochte oock door twee Engelſchen/ die te voren ſijn gevangenen gheweeſt waren / die haer aen namen t'voorſchreven Fort te leveren/ ſeggende dat het Garniſoen om veel oorſaken t'onvreden was. Deſe twee Engelſchen met namen Grimeſton eñ Readhead/ zijnde van aenſien/ wiſten haer perſonagien ſo wel te ſpelen/ door goede inſtructie van die van Bergen/ met wiens voorweten ende wille t'ſelve gheſchiede/ dat ſy van Parma gelt ende goude ketenen op de hant cregen/ met noch grooter beloſten.

Parma ſochte de ſchanſſe van t'Hooft van Bergen te nemē/ den xxiiij. September.

Deſen aenſlach wert ſo verre gebrocht/ datmen beloefde den xxiiij. Octobris de principale ſchanſſe op de noortzijde vant Hooft over te leveren. Tot verſekeringe ende onderpande van dien liet hem Grimeſton van haer binden/ met verwillinge datmen hem alſo doorſteken ſoude/ ſo hy haer niet inde Schanſſe brochte. Maer alſo tuſſchen de xxx. ofte xl. vande voorſte van Parmas volck inghelaten werden/ waer onder Grimeſton was/ ſo liet den Heere Willoughby Generael der Engelſchen ſelven boven de Poorte het Schof vallen/ daer den Verrader van Deventer/ Wilhelm Stanley recht int derde oft vierde gelit volchde/ de welcke met meer andere van Parmas Overſten/ haer bindende van achter gedrongen op een enghe plaetſe / wel van vier duyſent Mannen/ waer onder wel vijfthienhondert Spaengiaerden waren / docht henluyden beſt te weſen om manlick ende met ghewelt de Schanſſe te overweldighen/ zijnde leech water: Alſo braken ſy de Palliſade ofte Staketſelen / ende beclommen de Borſtweeringhe/ daerom hant aen hant met die van binnen vechtende. Maer die van binnē daer op wel voorſien zijnde / hebben haer cloeckelick geweert/ ende ſo het water wert vloedende/ moeſten die van buyten wijcken / dies veel van henluyden verſlagen werden eñ veel verdroncken/ ſo datmen achte datter etlicke honderden daer doot bleven/ ooc werden daer wel achthien ofte twintich Spaengiaerden van name ghevanghen.

Parma aenſlach met ſchade ghemiſt/ den 24 October.

Nae het faelgeren van deſen aenſlach / ende Parma ſiende datter weynich uyt te rechtē was/ mits dat het Garniſoen t'welck binnen Berghen lach/ ſo te voete als te Peerde ſeer ſterck was/ die onder de Ghebroeders de Bacxen van ſHertogenboſſche/ Overſten over t'Peerdevolck / met andere dagelicx victorieuſe uytvallen deden / tot groote ſchade van ſijnen volcke/ ſo reſolveerde hy te vertrecken/ dewijle hy oock vanden Winter ſo bevochten wert/ dat door veel reghens het Lant vol waters wert / ende de Dijcken ſoo betreden ende ſoo quaet gaens / dat de victalie ende nootdruft ſeer verdierde / ſo dat int Legher dat voor Voſmaer lach/ eenen pot verſch waters coſte vijf groot/ ende drie ſtuyvers/ om dat het van Steenbergen by vaetkens ofte kruycken / op den hals moeſte gedragen worden/ deſgelijcx andere victalie naer advenant/ mits de quade paſſagie/ ende dat int Eylant van Tholē wel drie duyſent mannen lagen/ ende voorts meer inde naeſtegeleghen plaetſen/ die Parmas volck alle becommeringhe ende afbreuck aen deden te Lande eñ ooc te Water. Waeromme den Prince vā Parma (miſtrouwende ſijn geluc) met ſwaermoedicheyt na Bruſſel vertroc den xij. November/ belaſtende ſijn volc allenſkens van Bergen af te trecken / makende verſcheyden Schanſſen/ om henluydē haer courſſen te beletten/ daer hy volc in leyde/ ooc tot Rooſendael/ Turnhout eñ alle de Kempen door. Alſo

Parma breect op van ſijn belegh voor Berghē/ den xij. Novembris.

is Berghen van ſijn belegh verloſt / als haer vyanden veel volcx daer vooren ghelaten hadden/ oock veel van qualiteyt ghevangen bleven. Ende deſe Stadt is tſints in beteren ende ſekerder ſtant ghecomen / die ſy tſints ſeer gheſterckt hebben ende met nieuwe timmeragie verbetert. Twee Regimenten van Hoochduytſchen / als dat van Borgou ende van Ecchenborch werden afghedanckt / om de Ligue in Vranckrijck te gaen dienen.

Mauritz wert ghehult Marcgrave vander Vere den xx. November.

Nae dit opbreken van Parmas Legher/ werde den Prince Mauritz van Orangien ende Naſſou / den xx. Novembris/ in dit Jaer M. D. Lxxxviij. binnen der Vere in Walcheren ghehult Marquis vander Vere: daer hy inde ſolemniteyt munte van ſilver dede worpen/ met de Wapenen van Naſſouwen ende vander Vere/ t'ſamen ghebonden/ met deſe inſcriptie/ Nodus indiſſolubilis, Dat is/ onbindelicken knoop : Over d'ander zijde ſtont een hant/ met een bloot ſweert/ met deſe inſcriptie/ le maintiendray, ſommighe oock met twee handen in malcanderen/ gelijc een trouwe/ houdende Mercurius ſtaf / met deſe inſcriptie/ Auxilia humilia firma, concenſus facit. Dat is/ de eendracht maeckt cleyn hulpe ſterck. Hy ſoude ooc deſgelijcken inde heerlicke ſtadt van Vliſſingen gehult geworden hebben/ maer om de jalouſien wert het naeghelaten tot den Jare M. D. XC. den xxvj. Auguſti.

Grave van Leyceſter geſtorven/ den xiiij. September.

Nae dat den Grave van Leyceſter (alſoo wy verhaelt hebben) ſijn Gouvernement over de geunieerde Nederlanden overghegheven hadde/ ſo werter wederomme gehandelt om t'ſelfde Gouvernement op ander conditien hem weder te gheven: Ende alſo dit ſo veel als gheaccordeert was/ ſo is hy den xiiij. Septembris ſubijtelicken gheſtorven/ op een ſlecht Huys / in een Warande by Langley/ in Oxfordſchyre / ende wert te Warwijck den xx. Octobris heerlick begraven. Hy ſtorf als hy ontrent Lv. Jaer oudt was/ van velen beclaecht/ ende van andere ghehaet : Hy hadde alderhande fortuynen ghevoelt.

Hy was een Sone van Jan Sutton/ welgheboren vanden gheſlachte Dudley / maer Edelder van ſijn Moeders zijde.

Leyceſters afcomſte/ leven ende heel Hiſtorie.

Deſen Jan Sutton Dudley/ een cloeck Man zijnde/ hoewel ſijn Vaders doot (die om eenighe fauten by den Coninc Henrick de VIII. onthooft wert) hem ſeer t'onder hiel / heeft hem nochtans ten tijden van Coninck Edwaert den VI. ſo wel inde affayren van State/ als inde oorlogen ghedraghen/ dat hy ſeer verheven wert/ ende vanden Coninck / ende te vooren van ſijnen Vader vereert/ met tijtel ende digniteyt van Viſconte Liſle/ vant Admiraelſchap / vant Graeſſchap van Warwijck / ende Ridder vander Ordere / ende ten leſten Hertoch van Northumberlant/ eñ was een vande principaelſte van ſijnen Raet. Maer alſo beyde des Conincx Oomen Seymers / den Admirael eñ den Protecteur Hertoch van Sommerſet/ met wien hy vyantſchap hadde / in dien tijt onthalſt werden/ genoech onverdient/ ſo wert hem by vele doe ende naemaels de meeſte ſchult daer van ghegeven. Een van ſijn vijf ſonen troude met Johanna Grey/ des Hertochs van Suffolcx Dochter / wiens Moeder was gheboren van Maria/ de jonckſte Suſter vanden Coninck Henrick de VIII. die te vooren getrout was met Loys / de xij. Coninck van Vranckrijck. Niet langhe daer nae heeft Coninck Edward (die int xvj. Jaer ſijns ouderdoms gheſtorven is/ Anno M. D. Liij. voor ſijnen doot by Teſtamente deſe Joanna gheaddopteert/ ende gemaeckt ſijn Erfgenaem vande Croone van Enghelant/ uytſluytende beyde ſijn Suſters / Mariam ende Elizabeth/ voorwendende dat hy ſulcx dede ſo wel om de queſtien van haers Moeders houwelicken/ als om dat Maria de Pauſelicke Religie voorſtont/ ende dat het ſcheen dat ſy de Religie ſoude veranderen/ ende beyde de Croonen tot vreemde brenghen. Dit Teſtament dede Edward by den principalen Raet ende Officieren approberen. Nae ſijn doot wert deſe Johanna uytgheroepen voor Coninginne/ nemende gewoonlicke Poſſeſſie/ door toedden van deſen Johan Dudley/ Hertoch van Northumberlant / des Graven van Leyceſters Vader. Maer alſoo Maria door Raet vã des Keyſers Carel de V. Ambaſſadeur/ Heer Jan Scheyf/ die naemaels Cancelier van Brabant was / op haer nam den tijtel vande Croone/ ende haer begonde te ſtercken/ ſoo ſont den Raet indẽ name van deſe Johanna/ den Hertoch met heyrcracht tegen Mariam. Maer alſo generalicken terſtont t'gantſche Lant / jae ſelve ſijn krijchſvolck hem alomme af viel / oock den Raet die hem uytgheſonden hadde / ſoo heeft hy door bevel van die hem uytgeſonden hadden/ alle ſijn krijchſvolck Mariam doen ſweeren. Ende ghedaen hebbende alles wat hem van ſijn Overheyt belaſt was/ ſeer preciſe/ ende niet meer/ ſoo wert hy dies niet teghenſtaende ghevangen van Maria/ ende ſijn Proces ghemaeckt zijnde (ghenoech onwettelick contrarie de Rechten) wert onthalſt. Op hope van perdoen ende om ſijn leven te ſalveren/ verſaeckte hy de Gereformeerde Religie/ ſtervende Catholijck. Deſe rigoreuſe proceduere / wert hem door haet ſeer wel by het volck ghegunt/ om dat hem het bloet vanden onnooſelen Protecteur den Hertoch van Sommerſet toegheſchreven wert/ oock ſuſpect zijnde over de doot des Conincx Edward / als of hy t'voorſeyde houwelick ſijns ſoons metten voorſchreven Johanna Grey gepractiſeert hadde/ om de Croone in ſijn huys te brenghen.

Hertoch van Northumberlant onthalſt.

Hy liet achter vijf Sonen/ friſſche mannen/ als den Grave van Warwijck / den Lord Gilfort/ die deſe ongheluckighe Coninginne getrout hadde/ ende Lorden Ambros / Robert ende Harry Dudley/ ende werden alle vijve oock mette voorſchreven Johanna ter doot verweſen/ maer daer en wert niemant dan Gilfort met ſijn Huyſvrouwe onthalſt. Den oudtſten Grave van Warwijc ſterf als hy noch ghevangen was/ Ambros/ Robert ende Henry/ bleven eenen tijt ghevangen/ ten leſten werden ſy ontſlaghen. Ende ſo ſy haer begaven ter oorloghen in dienſte des Conincx Philips/ onder den Grave van Pembroeck/ die voor de Coninginne Maria den Coninck toevoerde een groote hulpe van Engelſche voor ſinte Quintin/ Anno M. D. Lvij. wert den jonckſten Broeder Henry Dudley int ſtormen der Stadt ſint Quintin geſchoten : waer door de ander twee Broeders/ Ambros/ ende Robert door Acte van Parlemente werden herſtelt in bloede ende verclaert capable van officien ende ſtaten/ daer ſy te vooren by vonniſſe van waren gepriveert.

Coninginne Johanna vã Enghelant onthalſt.

Leyceſter noch in ghevanghenniſſe/ wert Elizabeth nu Coninginne oock ghevangen.

Ende alſo deſe teghenwoordighe Coninginne Elizabeth van haer Suſter Maria die doen Coninginne was/ over de conſpiratie van Thomas Wheat teghen de Catholijckſche Religie / ende haer Houwelick met Spaengien gheſuſpecteert ende daer over ghevanghen gheſtelt wert int Slot ofte Tour van Londen/ ſo ghevielt dat aldaer doen oock noch den voorſchreven nu Lord Robert Dudley gevangen lach/ die mits tgemeyn perijckel/ middel vont hem in haer ghenadighe gratie te ſtellen/ door eenighe ſonderlingen dienſt ende behulp van ghelde ende Vrienden / die hy haer wiſte te doen/ daer mede ſy ſonderlinge ghedient/ ende eenſdeels geholpen wert. Hier door is de onderlinghe begonnen vrientſchappe / ghenegentheyt ende gonſte ghegroeyt/die als ſy beyde uyt der ghevanckeniſſe gecomen zijn / meer ghewaſſen is/ in voegen dat Elizabeth totter Croone gecomen weſende/ hem onder ander haer ſubjecten ſonderlinghe beherticht heeft/ ſo dat ſy ſeyde dat hy haer liefde toedroech / niet ſulcke als ghemeynlick een Onderſate ſijn Overheere ofte Prince/ofte yemant uyt verbinteniſſe van weldaden dede/ maer hertighe affectie / daer ſy dochte t'ghelijck perijckel/ geluck/ghelijcken ouderdom/ manieren ende zeden / de oorſake van te weſen.

Waeromme ſy hem ten eerſten niet alleene rijck gemaeckt heeft/ ende begaeft met Ampten/ als van Overſte Stalmeeſter / Ridderſchap der ordere/ende van principale Raetſheere/ende diergelijcke / maer oock met het Graefſchap van Leyceſter/ ende ander Heerlickheden/ hem altijt voorderende tot het hoochſte/als Overſte in Hollant hem ſendende / heeft oock ſijnen oudtſten Broeder Ambros/ ghemaeckt Grave van Warwijck / verheffende alle het gheſlachte. In welcke goetgunſticheyt tot hemwaert/ſy altijt ſtantaſtelicken ghecontinueert heeft/ volghende haer ghewoonlicke deucht/ van conſtantie in vrientſchappe totten eynde toe: Niet teghenſtaende hoe groote vyanden van authoriteyt ende vermogen hy hadde/ ende dat hy ſelve hare Majeſteyt dickmael ſeer hooghelick vergramde/ als met ſijn houwelick/trouweñ de Weduwe/Gravinne van Eſſex / op de welcke hy wiſte dat ſy om groote ende verſcheyden oorſaken gheſtoort was / daer by hy ghewan eenen Sone die jonck ſterf. Deſe Vrouwe hadde hy ſo lief/ dat hy in Hollant qualick dueren conde ſonder haer/ ende wel een groote oorſake was van ſijn thuys trecken / niet connende vande Majeſteyt verwerven dat ſy mochte mede over varen/om dat ſy der Vrouwen ongetemperde conditie kende / ſegghende/ ſy en wilde in Hollant gheen Coninginne ſenden. Corts nae ſijn doot troude ſy met groote opſprake een Edelman/ ghenaemt Chriſtoffel Bloint / ſijnen Dienaer ende Stalmeeſter.

Coninginne Elizabeth van Enghelant conſtantie in vrientſchappen.

Den Grave van Leyceſtrr (niet teghenſtaende de fameuſe Libellen van ſijn vyanden uytghegeven) was een cloeck verſtandich Heere/ hoochmoedich/ liberael/ welſprekendende/affabel/ende een groote Hovelinck/ die hem wel wiſte bemint te maken/ hoe wel ſijns Vaders huys/Broeders ende alle die van dien name waren/ ten tijde van de Coninginne Maria ſo ghehaet waren/als opt eenich gheſlachte in eenich Lant mochte weſen/ in ſulcker manieren/ dat als ſijn Vader den Hertoch / ghevanghen ghebrocht wert inde Stadt Londen/ t'volck hem nae riep met de alderſnootſte woorden: Oock ſelve een Vrouwe toonde hem in een Snuytdoec/ daer in noch verdroocht bloet was vanden Protecteur den Hertoch van Sommerſet/ daer mede ſy riep dat hy dat bloet onnooſelicken doen ſtorten hadde/ roepende om wrake over hem. Maer Leyceſter hadde alle dien haet met ſijn deuchden ende beleefde manieren van leven ghenoech overwonnen / hoe wel hy gheenſins bequaem totten Gouvernemente der vereenichde Landen was / om ſijn onervarentheyt ende verwaentheyt. Alle ſijn vier Broeders zijn ſonder Erve gheſtorven. Hy heeft naeghelaten eenen Sone van ſijnen name Robert Dudley/ gheprocreeert by eene Douglas/ dochter van mi Lord William Haward / Admirael ende Camerlinck van de Coninginne Elizabeth / den welcken hy in ſijn Teſtament rijckelick begaefde/ eñ ſijnen Baſtaert noemde / hoe wel hy nochtans nae de gheſchreven Rechten wettelick ghehouden wort / die doen ontrent vijfthien Jaren oudt was / een cloeck vroom aencomende jonck Heere/ van grooter hope: Anders iſſer van dien gheſlachte Dudleys niemant Manlick overghebleven.

Parma hebbende ſijnen Legher voor Berghen opghelicht / ende eensdeels in Garniſoene gheleyt / ſoo heeft hy een ander deel met die voor Bonna gheleghen hadden/gheſonden onder t'beleyt van Pieter Ernſt/ Grave van Manſvelt/ om Wachtendonck te belegghen / een Stedeken in Gelderlant / op de Reviere de Neers gheleghen/ niet verre van Gelre / die dat ſcherpelick beleyt heeft in October / ende met gheſchut ſeer gheweldelick beſchoten / twee hooghe Berghen ofte Catten daer vooren makende/ van waer hy alle de huyſen boven af ſchoot / ende alle teghenweer oock belette. Hy ſchoot oock met vyerighe brandende ofte gloeyende clooten / t'vyer inde Stadt daer hy conde/ſo dat die van binnen haer moeſten inde kelders houden. Deſe vyerclooten waren tot Venlo bereyt/daermen om een proeve te doene / om een Bancquet t'welck den jonghen Vorſt van Cleve aldaer ghegheven wert/ de halve Stadt mede af brande. Die van binnen weerden haer langhe ende wel / dies daer vooren int eerſte boven andere doodt bleef den Heere van Remberch. Het Garniſoen was goet krijchſvolck/ onder den Capiteyn Lanckhayr / maer moedeloos gheworden zijnde / ende dat het den Staten doen niet wel ghelegen was haer te ontſetten/ mits dat den tijt vanden jare onbequaem was/ende de Borgherye door de ſchade van haer huyſen ende brant / oock onwillich gheworden waren/ſo hebben ſy ten leſten nae twee Maenden belegh / op redelicke conditien de Stadt aen Manſvelt overghegheven den xx. Decembris/ uyt treckende t'krijchſvolck met haer zijdtgheweer. Manſvelt legerde doen meeſt ſijn krijchſvolck int Lant van Gulick/ tot grooten overlaſt der Lantſaten/ende begonde van verre Berck te benauwen.

Wachtendonck by Manſvelt beleghert in October/ ende ghewonnen den xx. December.

Wy hebben hier vooren aengheroert dat binnen de Stadt van Wtrecht de beſte eenicheyt niet en was/ int ſtuck vande regieringhe. De oorſake van diẽ wort meeſtendeel toegeſchreven t'miſverſtant eñ jalouſie die daer geweeſt is tuſſchen Gemeynte ende Geeſtelickheyt/ makende de Geeſtelickheyt aldaer het principaelſte lidt vande Staten / daer het Ghemeynte voor vreeſde ofte ſy mochten den Paus ende de Spaenſche te ſeer toegedaen weſen/ waer teghen veel Politijcken hun ſochten te verſekeren met inſtellinghe van eenen Extraet/in plaetſe van alle Jaren te veranderen naer gewoonte/ ſonder daer over de Staten van de Provintie eerſt beſchreven te hebben. Daer na gebeurdet/dat alſo den Grave van Leyceſter als Gouverneur Generael den kerckelicken twiſt vereenicht hadde/ dat eenige Paus gheſinde ende andere/ ſelve hoofden vande regieringe ende ſeer goede Patriotten/die de naerdere Vnie van Wtrecht te wege gebrocht hadden/ende den welſtant ſLants wel toegedaen/ beſchuldicht werden van heymelicke practijckẽ gedreven te hebben tegen de kerckelicke vereeninge/ waer over ſy by middel van Leyceſters authoriteyt niet alleene uyt de ſtadt ende Provintie van Wtrecht voor eenen ſekeren tijt uytgheſept werden / maer oock uyt de vereenichde Nederlanden/ende haer te houden in neutrale plaetſe / haer goederen Staten eñ Officien daerentuſſchen geheel blijvende. Deſe uytgeſepde/zijnde een goet groot getal eñ van aenſiene/ namen haer toevlucht aende Staten vande naebuerige Provintiẽ/waeromme tot Wtrecht daer over alle hun ſtaten eñ Efficien afgenomen werden/ende anderen gegeven: Tot voorder verſekeringe

Beſchrijvinge vande beroerten tot Wtrecht.

Borgheren van alle qualiteyten tot Wtrecht uytghesept.

ringe deden die van Wtrecht/ door hare Gouverneur den Grave van Meurs/ allen den Officierẽ Capiteynen eñ andere eenen ſcherpen Eedt ſweyren/ tegen den Paus/ Coninck van Spaengien eñ adherenten/ welcken Eedt ſy moeſten hooft voor hooft onderteeckenen/ daer by oock/ dat ſy met de voorſchreven uytghebanenen gheen heymelick verſtant houden ſouden. Eñ om deſe ſtrengheyt te beter uyt te voeren/ hebben ſy grootelicx ghesocht de vrientſchappe ende gratie vanden Regent Leyceſter/ by wiens gunſte hy/ uyt die authoriteyt die hy pretendeerde als voorighe Regenten hem te competeren/ heeft binnen Wtrecht tot Banniſſe Anno M. D. Lxxxvj. vereyſt de denominatie vanden ouden Raet/ committerende tot de verſtellinge vande Wet/ inde abſentie vanden Grave van Meurs/ den Grave van Culenborch/ den Baenderheere van Noort/ ende den Heere van Barchon/ met expreſſen laſt tot Borgermeeſter te ordonneren Geraert van Provinck/ alias van Deventer ghenoemt/ van goede afcomſte/ die ghedenomineert was/ om dat hy nu vijf Jaren binnen Wtrecht Huys ende Hof ghehouden hadde/ met hem werden noch andere vreemde in Officien gheſtelt: deſe dingen hebben de voorſchreven uytgebannene ende oock andere ſeer hooghe opghenomen/ als tegen Privilegien/ ende werden allomme ſeer toegheſtemt: waeromme ſijn uyt Hollant twee perſonagien gheſonden/ te weten den Cancelier van Gelderlant D. Elbertus Leoninus/ ende Heer Jacob Valcke/ beyde Raetſheeren van State/ om deſe miſverſtanden te verghelijcken/ tuſſchen die van Wtrecht ende de uytgeſeyde/ ende heeft hem den Raet daer in laten vinden/ dat de ſelfde uytgheſeyde wederom ſouden moghen incomen/ mits dat ſy den regerenden Magiſtraet voor wettich erkennen ſouden/ het welcke ſy niet wilden achtervolghen/ waeromme oock uyt de Stadt ghebleven zijn.

Die vã Wtrecht hieldẽ ende ſtijf den Leyceſter.

Als nu deſe haer toevlucht namen aende Staten van Hollant/ ſo hebben die van Hollant gheſocht met alle civile vermaninghen/ hoe wel te vergeefs/ henluyden te vereenighen. Maer daer teghen hadden deſe van Wtrecht haer op de comſte van Leyceſter in Hollant met meerder ijver/ voorder haer gheinſinueert in ſijn goede gratie/ om van hem tegẽ haer partije beſchermt te worden: Het welcke haer te beter ghelucktemits het miſverſtant dat tuſſchen de Staten van Hollant ende den Grave van Leyceſter gereſen was: waer door ſy van Leyceſter ſoo ghedraghen ende gheſtijft zijn gheweeſt/ dat ſy die van Hollant opentlick ende ſchriftelick beſchuldichden de oorſake te zijn waeromme de Coninginne van Enghelant de Nederlantſche ſake niet vorder behertichde/ mits datmen haer die een ſoo machtige ende vrome Coninginne was/ conditien gheſtelt/ ende niet abſolutelicken de Landen opghedraghen hadde/ ende dat ſy op ghelijcken voet ſochten den Grave van Leyceſter Wetten te ſtellen/ die behoorde eñ gecomen was/ niet om Wetten te ontfanghen/ maer ſelve die te geven om te regeeren/ ende niet geregeert te worden/ ende diergelijcke dingen meer/ ſo men niet en wilde vallen in handen vande Spaengiaerden.

Hier door zijn die van Wtrecht niet dan te meer ghedraghen ende ghevoordert geweeſt van Leyceſter ende ſijnen aenhanck/ ſoo dat hy haer by de Coninginne ſo gherecommandeert heeft/ dat ſy boven alle andere henluyden Brieven van date den xxj. Februario Anno M. D. Lxxxvij. heeft gheſchreven/ vol van grooter goetgunſticheyt/ haer in generale termen alle goede affectie toeſegghende voor hare goetwillicheyt.

Dit ſchrijven der Coninginne publiceerden ſy aen haer Ghemeynten/ die onder hant by eenighe wijs ghemaeckt werden/ dat de Coninginne wilde de Souverainiteyt der Stadt ende Lande van Wtrecht liever alleene aen nemen om haer goetwillicheyt: In voeghen dat verſcheyden Overſte ende Capiteynen in Enghelant reyſden/ om vande Coninginne vereert ende verſien te worden vande Gouvernementen der Steden/ Caſteelen ende ſtercktẽ aldaer. Sy gaven haer redenen in Druck uyt/ met Brieven aen die van Hollant: oock toelatende te Drucken alle dinghen die den Lande van Hollant vyant ende teghen waren: Al t'welcke by velen verantwoort/ en met den ſchijn van redene becleet worde: Soo nochtans/ dat de voorſichtichſte achterdencken creghen/ dat onder deſe wel eenighe mochten ſchuylen die door deſe proceduren ſouden trachten om die Stadt ende Landen van Wtrecht/ van Hollant af te ſonderen/ ende dien gheheelen ſtaet aldaer te veranderen/ byſonder alſmen verſtont dat ſommighe Enghelſchen ſelve henluyden beſchuldichden/ dat ſy den Grave van Leyceſter gheſtijft hadden met alle quaden raet ende inſtructie/ hem verſoeckende datmen inde gheunieerde Landen niemanden behoorde tot eenich bewint ofte Gouvernement toe te laten/ ten ware hy vande Ghereformeerde Religie profeſſie dede. Voorder oock/ datmen in hooge Ampten noch inde Vroetſchappen der Steden ende andere principale Officien/ niet en ſoude toelaten eenighe Cooplieden ofte Ambachtſlieden/ die ſulcke profeſſie noch pleechden/ ende de ſelfde niet verlaten en hadden/ daermen qualicken ſoo vele bequame Edelen/ ofte andere op haer renten levende/ gheſchickte perſoonen ſoude vinden/ gheen Coopmanſchappe ofte neeringhe doende/ ofte gheen portie in Coophandel/ Scheepvaert ofte Viſſcheryen hebbende/ om de Landen te regieren/ die bycans alleenlic op Coophandel/ Schipvaert ende Viſſcheryen beſtaen/ met t'ghene dat dien aencleeft/ ende waer van ghemeynlick de Edelen ende Gheleerden gheen verſtant en hebben.

Beſchuldingen over die van Wtrecht.

Der Staten ende Landen reſolutie tegen Wtrecht.

De Staten der gheunieerde Landen ſiende deſe handelinghe van die van Wtrecht/ vreeſden niet ſonder groote oorſaecke ende merckelicke indicien/ dat haren vyant loerde/ om dit miſverſtant te voeden/ op hope van een factie daer onder te crijghen: Oock vorder/ dat eenighe die deſe dinghen ſoo dreven/ lieden waren die den Lande van Wtrecht vreemt waren/ daer niet ghegoet/ noch yet te verlieſen hebbende/ waeromme ſy min ſorchvuldich waren voor ſ'Lants welvare/ oock mits dat de beſte Patriotten daer uyt ghebannen waren. Hieromme hebben de Staten vorder Civile onderhandelinghe ende anders middelen gheſocht/ op dat de uytghewekene weder mochten in haer huyſen/ goet/ ende eeren herſtelt worden. Als ſy hier mede niet en hebben connen winnen/ ſo hebbenſe ten verſoecke vande uytghewekene/ met rijpen rade/ ſecrete ende behendighe middelen gheſocht/ om Krijchſvolck inde ſterckten/ ende principalic binnen Wtrecht te crijgen/ om die te verſekeren/ vreeſende ſoo den vyant de Stadt belegherde/ zijnde gheſwackt vande beſte Borgeren/ dat de reſte twiſtich ende weynich Garniſoen daer binnen ſoude moghen vermeeſtert worden/ overmits het ſeker was/ dat de inghedronghen Officieren/ uyt vreeſe van afgheſtelt te worden/ nimmermeer in ſo hoogen noot ſouden gheconſenteert hebben/ tot eenighe hulpe oft Garniſoen van die van Hollant in te nemen. Ende alſoo daer alreede eenighe aenſlagen tot ſulcken eynde ſtreckende/ ontdect waren/

ſoo ſorchden eñ wapenden haer die van Wtrecht meer teghen die van Hollant dan teghen haren vyant.

Daeromme hebben de Staten der Landen gheordineert/ende verwillicht Adolf/Grave van Nieuwenare/ Limborch ende van Meurs/ etc. Stadthouder van Ghelderlandt/Wtrecht/ende Overijſſel/ hem binnen Wtrecht te onthouden/ ende haer voornemen te executeren/daer toe verwachtende goede occaſie. Als nu int jaer M.D. lxxxviij. int begintſel van October/aldaer de Wet ſoude verſtelt werden/ofte de Magiſtraet verandert/ſoo hadden die vander Stadt hare Ghedeputeerde in Enghelant gheſonden / om van daer gherecommandeert ende gheſtijft te zijn. Maer alſoo Leyceſter nu doot was/ ende ſy luttel behulps vindende/ofte dat dē Majeſteyt aldaer nu anders was gheinformeert/ mits dat de Grave van Meurs oock in Enghelant geſonden hadde/ hebbenſe aldaer luttel trooſt ghevonden.

Daerenboven alſoo den vijfden Octobris de Stadt vol was van aenſtaende beroeringhen/ hebben de Capiteyns vander Stadt den Radt met de Hoplieden vanden Garniſoene voorghedraghen ende verſocht / de quartieren vandē allarm plaetſen te moghen overſlaen / ende daer van rapoort te doene aen Borghermeeſters. Het welcke haer toeghelaten zijnde/ hebben die ſelvighe op de allarm plaetſe onder hun een ordere geraemt / waer mede alle voorvallende allarmen ende perijckelen ſouden mogen voorcomen worden/ de welcke ſy noch dien avont int werck ſtelden/ denckende dien nacht hun noch van eenighe hun teghenpartye te verſekeren / ſonder dat ſy't ſelfde haren Borghermeeſters ende den Grave van Meurs verwittichden/ dat ſelfde uytſtellende tot dēs anderdaechs. Dan alſo den Grave vā Meurs dat vernomen hadde / die alle occaſien waer nam/ heeft hem bedecktelick begonnen te verſtercken/ met verſcheyden Capiteynen / Bevelhebberen ende vrienden die hy inde Stadt hadde/ ende beſettede ſijn Huys/ al oftmen ſijnen perſoon hadde willen aentaſten/ vermeerderende alle voorgaende gheruchten / aenroepende de Borgherye tot ſijnder hulpe/ de ander Stadts Capiteynen die haer op voordeel gewapent vonden/ eñ de quartieren beſet/ ontboden opt Stadhuys haren Borghermeeſter Prouninck/teghen den morghenſtont ontrent ten vier uren/nergens van wetende / die aldaer ghecomen voort eerſte beſtelt heeft / dat de hoofden vande tegenwachte niet ſoude worden te cort ghedaen / maer opt Stadthuys in verſekeringhe ghebracht/onder de ſauvegarde van Juſtitie/ doende den Raedt vergaderen om te weten d'oorſake vanden allarm/ ende dien te ſliſſen. Dan daerentuſſchen heeft de authoriteyt vanden Grave ſo veel vermogen by den volcke/ door het generael miſcontentement onder dē ghemeynte ende Krijchſvolck / over de boven verhaelde handelinghen/ dat ſy ſiende den Grave ghewapent / d'eene heeft ſtille gheſtaen/ ende dē andere zijn met hem ghevallen/ ſo dat die vander Stadt vermeeſtert werden / waer over dat Capiteyn Juliaen Cleerhaghen die daer binnen lach met ſijn Vendel/ alſo hy opt rumoer na het Stadthuys was gaende/ wert dweers door ſijn lijf gheſteken / daer hy nochtans van gheneſen werde/ſijn Vendel ende oock dat van Villers hielden haer ſtille / alſo oock d'Enghelſche Peerderuyterye/ gheen partye aennemende/ ende alſo wert het rumoer allenſkens gheſtilt : Eyndelick wert den Borghermeeſter Prouninck / vant Stadthuys ghevanckelick in des Graven logement gebrocht/ daer nae oock den Schout Trillo/ ende den Capiteyn vander wacht : Sanderdaeghs verſette de Grave van Meurs de Wet/ volghende haer oude ordonnantien ende Privilegien/ ende corts daer nae quamen de uytgheſeyde Ballinghen weder inne/ doch onder Eedt/dat ſy der uytſegginghe halven gheen wraecke ſouden verſoecken/ maer vredelick metten anderen leven : Tegen den voorſchreven Borgermeeſter gewerden verſcheyden ghetuyghen gheleyt ende gehoort/ op verſcheydē poinctē/ dan nae xlij. weken onderſoeck ende vervolch/ wert eyntlick los ghelaten/alſo oock de andere: waer mede de ſtadt ende t'Lant van Wtrecht / weder met Hollant als goede Bontghenooten vereenicht wert/haer in alles conformerende mette ander Landen/ daer den Grave van Meurs eenen generalen ſonderlinghen goeden dienſt aen dede: de ghevanghenen werden naemaels los ghelaten.

Grave van Meurs verſekert eñ herſtelt Wtrecht weder met Hollant/ den vj. October 1588.

IN deſe tijden / ende eenighe Jaren te voren/ als de vereenichde Landen in deſe geſteltenisſe waren/ſoo iſt gebuert(volghende t'ſpreeckwoort/ Daer den tuyn leegſte is,vvil yeghelick over) dat veel lieden vande omligghende Landen / die ten achteren waren aende Nederlanden/daer van ſy hadden der Staten Brieven / in goeder forme verbindende haer onderdanen/nu gemeynt hebben die occaſie gheboren te zijn om haer te doen betalen vande Nederlanders buyten Lande/ofte van hare goederen/ende dat met arreſten ofte repreſalien / ghelijck in Duytſlandt ende Ooſtlant meermael gheſchiet is/ alwaer uyt ſake van ghelijcke ſchulden wel eertijts veel Nederlantſche Cooplieden van Antwerpen ende elders/aenghesproken ende ghevanghen zijn gheweeſt.

De Nederlantſche onderdanē vā den buyten Lande alomme aenghesproken voor Staten ſchulden ende ſteden renten.

In Enghelant tot Londen hebben eenighe met authoriteyt van die Majeſteyt aldaer / alle de Nederlantſche Cooplieden ſchulden alomme beſlaghen ende ghearreſteert/voor achterſtal van renten van diverſche Steden. Oock hebben ettelicke Enghelſche Cooplieden/ettelicke ſchultbrieven der Staten Generael / voor cleyn ghelt ende lichte weerde eenighe Hoochduytſche Capiteynen afghecocht / ende hebben uyt crachte van dien/ Actio gheintenteert teghen diverſche Nederlantſche Cooplieden die tot Londen woonachtich waren/de ſelvighe arreſterende/ende langhen tijt gevangē houdende/ voor veel duyſendē guldens/ als verbonden Onderſaten der Nederlanden/begrepen inde Obligatien / ende dat(ſoo eenighe ſelve bekenden) om met dierghelijcke ſchulden in te coopen/ den hanterenden Nederlantſchen Coopman te verdrijven / ofte bevreeſt te maken van meer in Enghelant te handelen/op dat de Engelſche Cooplieden alleen dien handel hebben ſouden: Welcke arreſten door langduerige proceſſen tot groote coſten door vercregen vonniſſen aldaer afghedaen zijn.

Nederlantſche Coopluyden in Engelant aenghesproken ende ghevanghen voor der Landen ſchulden.

Vorder oock alſoo de Nederlantſche Coopvaerders benoodicht zijn de Engelſche Havenen te ghebruycken / ofte in de Enghelſche ſtroomen te comen / heeftmen aldaer uyt crachte vande voorſchreven ſchultbrieven/veel Schepen/jae geheel Vloten aenghehouden ende ghearreſteert/ die nae Weſten ofte van Weſten waren varende/ welcke arreſten telcke reyſe door de interceſſie vande Nederlantſche Gheſanten ende vigilante Cooplieden niet ſonder groote moeyte / coſt ende ſchade zijn afghedaen gheweeſt.

Schepen in Engelant ghehouden/ voor der Landen ſchulden eñ repreſalien.

Ende mede alſo daer voorſlagen ghedaen hadden gheweeſt/inde voorighe Jaren vande Vereenichde Landen weghen/datmen int werck ſoude ſtellen het Placcaet by Leyceſter tot Wtrecht ghemaeckt/ Anno M.D. Lxxxvj. teghen danck vande Staten/ verbiedende alle Navigatie ende handelinghe op Spaengien/ dwinghende alle paſſe-

Inſtede vā gemeyn Lijngheit/ ſoeckt den Admirael vā Engelāt daer voor ſyn ryghen.

paſſerende Schepen ſalveconduiten ende Licenten te coopen / ten proſijte vande vereenichde Landen / dat welcke niet en conde alſdoen int werck ghebrocht worden / ten aenſiene vande gebueren Coninckrijcken van Vranckrijck / Denemercken / Schotlant / etc. daer dat nochtans tot diē tijde vande Ooſterlingen xij. pro cento gaende ende comende / den Nederlanden aengheboden werde: dit verſochtmen nu ten minſten int werck te brenghen / eenighe vruchte van dat ſchadelick Placcaet / dat ſo veel Coopliedēn ende neeringhe uyt de Landen hadde doen vertrecken / te mogen ghenieten / mits verbiedende dat niemant door de Hoofden van Cales ende Dover ſoude mogen varen Weſtwaerts / dan by Licent ofte ſalveconduyt / op pene dat die anders ofte achter Schotlant omme varen ſouden / ſouden ghepubliceert worden voor goeden prijs / maer terwijle datmen met dit verſoeck beſich was / hebben met deſe voorſchreven moleſtatien d'Enghelſche ſelve / ofte die vrienden vanden Admirael van Enghelant gheſocht ſulcken ofte diergheliicke tollen / Licent ofte ſalveconduiten / ſelfs tot haren proſijt te wege ofte in ſwanck te brengen / mits haer menichte van Engelſche Oorlochſchepen / die met Brieven van repreſalien op de Spaenſche / inde Zee warē / die alle paſſerende ſchepen aenſpraken ende beroofden / ten ware ſy paſpoort van den Admirael van Enghelandt hadden / toeſeggende dat die deſe paſpoort hadden / ſouden vrij paſſeren die paſpoort coſtende nae de weerde der ſchepen / twee / dry / vier ofte vijf hondert guldens elck ſchip / maer alſomen dat ſoghte in treyn ende gebruyck te brenghen / en conde den Enghelſchen Admirael ſijn paſpoort niet doen valideren ofte in weyrde houwē oftē gelden. Eñ alſo de Engelſchē Vrybuters geen proſijt daer by vonden / ſo en paſten noch en achten ſy op des Admiraels Paſpoorten niet: Waerdoor ſulcken ghebruyck door verſcheyden Proceſſen / Remonſtrantien / ende der Landen Gheſanten tuſſchen ſpreken / eensdeels weder afghebroken is.

Coninc Jacob de vj. vā Schotlant eyſt met eenē Herault den Colonel Stuarts achterſtellinghen / de lādē dreyghēdē met repreſalien / de xxiij. Auguſti.

Diergheliicke quellinghen hebben dē gheunieerde Landen oock ghehadt omtrent deſen tijt vanden Coninc van Schotlant / die heeft omtrent den xxiij. Auguſti den Staten der vereenichde Nederlanden door eenen Heerault laten weten ofte gheinſinueert / ſy binnen den tijt van veertich daghen nade voorſchreven inſinuatie ſouden verſien ende ordere ſtellen op de ſatiſfactie vande achterſtallighe Krijſchſchulden vanden Schotſchē Colonel William Stuart / ende vande andere Capiteynen / Officieren ende Soldaten die onder hem in Nederlant ghedient hadden. Deſe ſchulden beliepen over de vijfmael hondert duyſent Guldens. Ofte ſoo ſy ſulcx niet en deden / dat ſijne Majeſteyt ſoude ghenootſaeckt weſen / den voorſchreven Stuart met ſijne conſoorten ter executie te laten ſtellen de Brieven van repreſalien / die ſijne Majeſteyt nae voorgaende advijs van Schotlant / den ſelven Stuart hadde verleent. Om welcke executie (midtſgaders alle vordere miſverſtanden die daer uyt gheſchapen waren te ontſtaen / tuſſchen t'Coninckrijck van Schotlant ende die voorſchreven Provintien) te voorcomen / eñ met Schotlant te vernieuwen de oude Tractaten ende entercourſen die tuſſchen het Rijck vā Schotlant ende de Landen ghemaeckt waren / hadden de Staten voorſchreven / afgheveerdicht den Raetſheere Leonardt de Voocht aenden Coninck van Schotlant / Daerinne wijſſelick volghende het exempel van Keyſer Carel den V. die de Schotten niet en wilde getercht hebben: Wāt alſoo Anno M.D.xlviij. een miſverſtant ghereſen was tuſſchen de Schotten ende Nederlanders / ſoo namen de Schotten den Nederlanders veel coſtelicke rijcke ſchepen af: Dies den Keyſer derwaerts ſont den Raetſheere d'Aſſonville (die nu noch leeft) om het miſverſtant wech te nemen / alſoo hy dede: wijſſelick voorſiende dat de Schotten wel ſtrijtbaer / maer een arm volck waren / die niet veel te verlieſen en hadden / daer oock de Coninghen voor haer devijſe ſtellen drye Diſtelē met deſe inſcriptie / Nemo me impune Laceſſit, Dat is / Niemant ſal my te vergeefs oft onghestraft moyen ofte terghen.

De Staten van de gheunieerde Lāden ſenden den Raetſheer Voocht met onſchuldinghen nae Schotlant.

Aldus wert gheſonden den voorſz. Raetſheere de Voocht / om den Coninck te informeren dat de gheunieerde Provintien / ende inſonderheyt die van Hollant ende Zeelant / die mette voorſz. executie principalicken ghedreycht werden / inde ghepretendeerde ſchulden van Colonel Stuart ende ſijne conſorten niet ghehouden ē waren / ſegghende dat de voorſchreven Krijchſchulden ghemaeckt waren in dienſte vande Staten van Brabant / Vlaenderen / Artoys ende Henegouwe / onder dē regieringhe vanden Aertſhertoch Matthias van Ooſtenrijck / ende ſucceſſivelic vanden Hertoch van Anjou / op welcke commiſſien ende authoriteyt den voorſchreven Stuaert met ſijn regiment den voorſchreven Provintien ghedient hadde / ende dat die van Hollant ende van Zeelant noyt ghetreden zijn gheweeſt in ghemeynſchappe van laſten vande oorloghe met de voorſchreven andere Provintien / maer hadden hen ſedert de Pacificatie van Gent / in regard vande voorſchreven laſten / apart ghehouden / ende van de ſelve Provintien afgheſondert / ende de ſelve alleenlick by Contracte gheaſſiſteert met het onderhout van vijfentwintich Vaendelen Voetvolcx / ende hondert Peerden. Dat het in alle gevalle onghehoort ende teghens t'ghemeyn ghebruyck van alle Coninghen / Princen / Potentaten ende republijcken was / oude achterſtellighe ſchulden van Krijchſdienſten te executeren ten forme van repreſalien / dewijle de oorloge noch duerde: maer dat ſy ghewoon zijn de betalinghe van ſodanighe ſchulden te ſtellen op ſodanige termijnen als haren ſtaet mach lijden / ſonder becroon ofte teghenſegghen van haer naeghebueren. Dat over ſulcx den Keyſer Carolus / de Coninghen van Vranckrijck / Enghelant / Denemercken / ende noch teghenwoordich den Coninck van Spaengien / veel Miliſoenen ſchuldich zijn aen verſcheyden Natien / die in voorgaende oorlogē hen hebben ghedient / daer van die betalinghen alſnoch werden ghedifféreert / etc.

Coninginne van Enghelant ſchrijft aenden Coninck van Schotlant / in favore vā de Nederlanden / den thiendē November.

De Staten vande Landen hadden belaſt / dat den voorſchreven Geſante ſijn reyſe ſoude nemen over Enghelant / ende de Coninginne aldaer vande gheleghentheyt vande voorſchreven ſake informeren / ende die ſelve te verſoecken / om in deſe gheleghentheyt van tijden ende ſaken / voor haer byden Coninck van Schotlant te intercederen. Het welcke ſy gheerne dede / ende ſchreef aenden Coninck van Schotlant ſeer ernſtelick in faveure vande vereenichde Landen / van date den x. Novembris: Verclarende hoe leet haer geweeſt was te verſtaen dat by hem met Brieven van repreſalien werden ghedreyght de geunieerde Provintien hare vrienden en goede geallieerde / die ſy nu ſekere Jaren herwaerts gheſocht hadde / ende als noch ſochte te ſoulageren in de ſware ende ghedurighe oorloghe / die de voorſchreven Provintien teghens den alghemeynen vyant waren voerende. Ende ſeyde ſy / Ick bidde u / overweecht welcker voegen ghy met deſe procedueren uwe vrienden ſult quetſen / uwe vyanden verheughen / ende u ſelven onghelijck doen: Want wie ſal ghelooven dat ghy de Religie in achtinghe hebt / als ghy de belijders vande ſelve Religie wilt gaen bevechten? Wie ſal ghelooven dat uwe vrientſchappe ende affectie tot mywaerts oprecht is / als ghy mijne vrienden gaet beſchadighen? Ende hoe wel ick niet en twijfele ofte ſyluyden zijn ſterck ghenoech om een veel grooter ghewelt te wederſtaen/nochtans en laet niemant ſegghen/dat de ghene die nu ſwaricheyt ghenoech te draghen hebben / by uwe hant noch meerder ſouden werden gheaffligeert.

Deſe Brieven afgheveerdicht weſende aen den Coninck van Schotlant / wert middelertijt den voorſz. Gheſant te Hove in Enghelant opghehouden: Waer van den Coninck van Schotlant gheadverteert weſende/hadde hy hem door ſijnen Ambaſſadeur daer over ten hoochſten beclaecht/verſtaende dat hy principalicke aen hem gheſonden was. Ende ſoo het gheſchapen ſtont/ dat tuſſchen die twee voorſchreven Potentaten ter oorſake van dien voorder miſverſtant ſoude comen/ſoo hadden de Staten eenen tijt daer nae den voorſcheven Raetſheere den Voocht ende Raetſheere Joan vanden Wercke over Zee nae Schotlant geſonden: De welcke te ſamen te Hove aldaer ghecomen weſende / den Coninck ſoo goede onderrichtinghe ghedaen hebben / dat de voorghenoemde executie vande voorſz. Brieven van repreſalien / die den Colonel Stuart metten ſijnen verleent waren/ geenen voortganc gehadt en hebben.

Het vermoeden was by velen op deſen tijt/dat de voorſchreven ghedreychde executie van repreſalien teghen de voorſchreven Landen / eenen vont ende practique was vanden Hertoch van Parma/ om onder t'decſel van dien te ſtooren de vrientſchappe ende onderlinge alliancie tuſſchen het Coninckrijck van Enghelant / Schotlant ende de voorſchreven gheunieerde Nederlanden/ inſonderheyt alſoo de Landen mette voorſchreven executie principalicken ghedreycht werden ten tijde als die Spaenſche Vlote voorhanden was.

Politie der gheunieerde Landen op haer oorloge en̄ middelen

De Staten vande gheunieerde Landen haer nu wat verloſt vindende van haer vyandē vande Spaenſche Armade/ van muyterye des Krijchſvolcx ende haer authoriteyt herſtelt/ hebben ghedacht beter politie op haer regieringhe te ſtellen/ aenmerckende den grooten onwille die onder t'volck van Oorloghe (zijnde in dienſte vande Landen) waren ontſtaen/mits de quade betalinghe die haerlieden ghedaen was/gheduerende de regieringhe vanden Grave van Leyceſter: waeromme ſy hebben voorghenomen den ſtaet vander oorloghe te redreſſeren / waer toe ſy ghebruyckt hebben diverſche notabele middelen.

Sy verghelijcken de laſten vā oorloge met haer middelen.

Inden eerſten hebben de Staten gaen verghelijcken de laſten vander oorloge teghens de middelen vande Landen: ende over ſulcx ghecaſſeert ende afghedanckt vele ende verſcheyden Compagnien Voetvolcx ende Peerdevolck / die by den Grave van Leyceſter boven het vermoghen van de Landen/in dienſte der ſelver waren ghebracht ende aenghenomen.

Ende ghemerckt dat mits de lanckduericheyt vander oorloghe veel waren/ die aen de Landen pretendeerden groote achterſtellē van voorgaende dienſten/ ſo hebben de Staten alle de Colonellen/ Capiteynen/ en̄ Officieren by Eede doen beloven/dat ſy geduerende die oorloghe/de Landen niet ſouden moleſteren om de betalinghen vande voorſchreven oude ſchulden: Doch alſo/datmen henlieden haer afrekeninghe ghemaeckt heeft/ ende op de voldoeninge van t'gene dat henlieden voor haren perſoon daer in mochte competeren/ ende voorder niet/ met henlieden ghehandelt/ op ſulcke daghen ende termijnen als den ſtaet vande Landen ghevoeghelicken heeft connen lijden/ oock mede met uytcoop ende conſtitutie van lijfpenſioenen voor haer / hare vrouwen ende kinderen.

Sy maken afrekeningen en̄ compoſeren voor de oude ſchuldē

Stellen de Maentliche beſoldingen op achtenveertich daghen.

Ten derden ſo hebben de Staten voornoemt/ alle die Maentlicke beſoldinghen die van doen voortaen ſouden vallen / gheſtelt op achtenveertich daghen voor een Maent/ ende den Colonellen/ Capiteynen ende ghemeyne Soldaten doen ſweeren/ dat ſy henlieden mette voorſchreven beſoldinghen ſouden hebben te vernoeghen: Maer de traictementen vande hooghe Ampten zijn geſtelt betaelt te worden teghen tweeendertich daghen gherekent voor een Maent.

Beſorgen ſekeren voet op de betalinge des Krijchſvolcx/ die ſy verdeylende over de Provintien.

Ende om eenen goeden eenparigen ende eenen ſekeren voet te houden op de betalinghe van het volck van oorloghe / in dienſte vande Landen weſende/ hebben de Staten het ſelfde Krijchſvolck gerepartiert ofte verdeylt over de Provintien/ naer advenant vande quote die elcke Provintie inde laſten vande oorloghe hadde te contribueren/ ende het vermoghen vande ſelve Provintien mochte ſtrecken: Waer uyt ghevolcht zijn ſeer notable effecten/ende inſonderheyt dat de finantien ofte geltmiddelen vande reſpective Provintien/niet en zijn ghediverteert/maer ghetrouwelicken gheemployeert gheweeſt tot fourniſſemente of verſtreckinghe van haerlieder reſpective quote inde ordinariſſe contributien / tot betalinghe van den volcke van oorloghe ſtaende tot laſte van elcke Provintie. Ende ten anderen / dat het voorſchreven volck van oorloghen ſekerlick geweten heeft aen welcke Provintie ſylieden hare beſoldinghe hadden te vervolghen/ende indien daer in eenich gebreck mochte vallen/ tſelfde conde terſtont geweten ende by den Rade van State gheremedieert worden.

Effect van de goede Politie op de middelen.

Ende gemerckt dat die laſten vande oorlogen ſoo groot ende ſwaer waren vallende / dat de ordinariſſe contributien vande reſpective Provintien de ſelve niet en mochten toereycken/ So hadden de voorſchreven Provintien boven de voorſchreven ordinariſſe contributien noch ingewillicht een extraordinariſſe contributie/over alle de ſelvighe Provintien / die op die tijt vermochten te contribueren/ daer van den Raet van State de diſpoſitie hadde/ ende de ſelvighe beſtede totte betalinghe vande voorſchreven extraordinariſſe laſten. Doende mede die voorſchreven reſpective Provintien t'eynden ſJaers mette andere treden in liquidatie ofte afrekeninghe / omme te weten oft die ſelvighe haer reſpective quoten inde voorſchreven ordinariſſe ende extraordinariſſe contributien hebben gheſorniert ofte opgebrocht ende voldaen ofte niet.

Boven ordinariſſe oock extraordinariſſe cōtributien ingewillighet tot de diſpoſitie des raets van State.

De Provintien doen afrekeninghen onder den anderen alle Jaren.

Die middelen waer uyt die voorſchreven Provintien haer reſpective quoten inde voorſchreven contributien zijn vindende / ende Maentlijcken zijn opbrenghende / en zijn alomme inde voorſchreven Landen niet eenderley. Die van Hollant ende Zeelant weſende de rijckſte ende vermoghenſte Provintien/ vinden haerlieder quote inde voorſchreven contributien uyt de middelen van conſumpſien/ die ſyluyden aldaer zijn heffende op de Wijnen/Bieren/Beeſten/materien/goude/ſilvere/ ſijde ende wollen Lakenen/ waghe/ Hoorenbeeſten. Item / op de conſumptien van Zeepe/ Sout/ Azijn/ ende Gebrandenwijn/ende meer andere ghelijcke ſpecien/ die van ſes Maenden tot ſes Maenden/ by ſekere Commiſſariſſen by de Staten vande ſelve Provintien die daer toe ghecommitteert worden/openbaerlicken ende op ſekere ghedruckte conditien ende ordonnantien werden verpacht. Ende boven dien uyt de verpondinge

Middelen hoe de Provintien haer quote tot de laſten vinden ordinaerlicken.

pondinghen/ die ghegheven werden van alle onroerende ende heerlicke goederen/ naer advenant vande incomſte der ſelver goederen / daer op die ſelve by ſekere Commiſſariſſen in voorleden Jaren zijn ghetaxeert gheweeſt.

Hoe die van Hollant ende Zeelant haer extraordinare middelen vinden.

Ende ſo wanneer het incomen van alle de voorſchreven middelen niet en moghen toelanghen die quote vande voorſchreven Provintien/die de ſelve teghen d'ander Provintien hebben te draghen inde voorſchreven ordinaris ende extraordinariſſe contributien / ſo wort het cort van dien ghevonden by de Steden in Hollant/ofte op den voet vande repartitie die de ſelve Steden onder den anderen zijn houdende / ofte op den voet vande Verpondinghen over die Steden / daer van de Steden wederom werden gherembourſeert/ het zy by conſtitutie ende vercoopinghe van renten tot laſte van t'gheheel Lant van Hollant / ofte aen ghelde uyt de Verpondinghen die generalicken over het voorſchreven Lant van Hollant werden ghegheven/ten eynde dat die platte Landen van Hollant ſo wel als de Steden eenpaerlicken die voorſchreven laſten ſouden helpen draghen.

Andere Provintien hebben andere middelen/ daer by ſy haer voorſchreven quote zijn vindende/ elcke nae dat den aert ende gheleghentheyt vande ſelve Provintien mach lyden. Ghelijck oock alle de ſelve Provintien elck int byſondere/ ende de Steden ende de Dorpen van dien haer particuliere laſten / dienende tot conſervatie van de ſelve Provintien/ Steden ende Dorpen / hebben te draghen/ die haer voorſchreven quote niet en verminderen / maer moeten de ſelve betalen met andere middelen die ſy aldaer ghevoegelickſte ende onquetſelickſte voor haer Onderſaten zijn practiſerende.

Der gheunieerde Landen groote daden uytgerecht met weynich Krijchſvolck betaelt.

Ende met deſe ende andere ghelijcke middelen/ hebben de voorſchreven Landen / ende namentlick die Provintien van Hollant / Zeelant/ Wtrecht ende Vrieſlant / niet alleene in goede verſekertheyt haer Landen/teghens het ghewelt van ſo machtighen Coninck gedefendeert/ maer hebben oock (alſoo naemaels uyt het vervolch van deſe Hiſtorie te ſien ſal zijn) met goede aſſiſtentie vande andere Provintien/ als Gelderlant ende Overijſſel/ teghen den ſelven Coninck offenſive oorloghe ghevoert / ſelve gheheele Provintien ende veel gheweldighe Steden ende Forten hem afgenomen: daer toe de ſelve Landen noyt meerder ghewelt van Volcke hebben ghebruyckt in campaigne ofte int Velt / boven de Borgherlicke beſettinghen van hare Steden ende Frontierplaetſen / als twaelf ofte derthien duyſent Man te voete/ ende drie duyſent man te Peerde/ wel in ordere/ ende van alderley behoeften ende amonitien van oorloghen ſo wel verſien / als den noot ende de geleghentheyt vande Steden ende plaetſen die ſy aen taſten / waren vereyſſchende: hebbende voorts t'ſelfde Volck van oorloghen int Velt / als oock inde plaetſen daer ſy in Garniſoen waren ligghende/ doen houden in ſoo goede ende ſcharpe Krijchſdiſcipline / dat niet alleene alle openbare miſdaden ſtrenghelick zijn geſtraft gheworden : maer oock dat de ſchade de welcke het Krijchſvolck by afteeringhe ofte andere manieren/ den Borgheren ofte Huyſlieden ten platten Lande waren aengaende / gheeſtimeert ende gheſchat is gheworden / ende by den Rade van State den Capiteynen van hare eerſte Maent Solts afghecort / ende goetghedaen den ghenen die alſodanighe ſchaden hadden gheleden.

Goede Krijchſdiſcipline onder de gheunieerde gehouden.

De oorloghe te water/ wort by de Staten van de gheamieerde Landen beleyt met ſo goeden ordere/ als doet die oorloghe te Lande/ zijnde tot dien eynde inde voorſchreven Provintien opgherecht eenen Raet ofte Collegie vander Admiraliteyt/ ende ghecompoſeert van diverſche Raetſperſoonen/ meeſt al wel ervaren int ſtuck vander Politie/ oft int feyt vander negotiatie ende handelinghe by der Zee/ ende zijn verdeylt in vijf diverſche plaetſen / daer de voorſchreven Raden haer ordinariſſe reſidentie zijn houdende / te weten tot Amſterdam / Rotterdam/ ende Hooren ofte Enckhuyſen in Hollant/ tot Middelborch in Zeelant / ende tot Harlinghen ofte Doccum in Vrieſlant : Van welcke Collegien de Prince Mauritz van Naſſouwen als Admirael Generael vander Zee/ het Hooft is / op wiens name alle de Commiſſien ende Krijchſ-beſtellingen by den voorſchreven Raet werden uytghegheven. Die altijt Stadthouder van Hollant/ etc. is/ als oock die Raden onder hem / inde voorſchreven Collegien vander Admiraliteyt dienende / doen Eedt ende ontfanghen hare Commiſſien vande Staten Generael / op de nominatie vande Provintien/ die ghewoon zijn uyt den haren tot dien eynde den Staten Generael twee ofte drie perſoonen voor te draghen / daer uyt de ghequalificeerſte wert vercooren. Den Admirael heeft drie ofte vier Viceadmiraels / die haer meeſt in Hollant ende in Zeelant / als gheleghen zijnde naeſt de Zee zijn onthoudende / te weten in Hollant is Johan van Devenvoorde Heere van Warmont/ ende onder hem Joncker Pieter vander Does ende Jan Gerbrantſen: In Zeelant/ Heer Juſtimis van Naſſouwen/ ende onder den ſelven Joos de Moor.

De oorloghe ter Zee wort beleyt by den raet vande Admiraliteyt/ die in vijf plaetſen reſideren.

Den Prince Mauritz Admirael is thooft vande Admiraliteyt.

T'ghelt van de Convoyen ende Licents betaelt de oorloge ter Zee.

Die vander Admiraliteyt dirigeren alle die Oorloghen te water / by advijſe vande Heeren Staten Generael / ende hebben tot dien eynde den ontfanck vande Convoyen ende vande Licenten die op de incomende eñ uytvarende Coopmanſchappen werden ghegheven/ volghende de Lyſten ende ordinantien by de Staten Generael daer van ghemaeckt/ ende die van Jare tot Jare by de ſelve Heeren Staten / naer gheleghentheyt van ſaken ende vander negotiatie gheresumeert ende ghereddreſſeert worden/ ſulcx als ſy bevinden ten meeſten dienſte vande Landen te behooren.

De Penninghen van de voorſchreven middelen procederende/ worden ghecollecteert by gheſwooren Officiers / ende ter Ordinantie van die vande Admiraliteyt inde voorſchreven Provintien reſiderende / gheimployeert tot betalinghe vant Volck van oorloghe te water dienende/ende ſtaende ten laſte vande Generaliteyt. Item/tot timmeragie / bouwen ende onderhout vande Oorlochſchepen/ende van alle Scheeps ghereetſchappe daer toe van noode weſende/ mitſgaders oock Amonitie van oorloghe/ grof gheſchut/ met andere diergheliicke behoeften/ die ſeer veel ende groot zijn/ mits het groot ghetal vande oorlochſchepen / die de Landen gheſtadelick in dienſte zijn houdende.

Waer ende hoe dat de Oorlochſchepen worden gebruyckt.

De voorſchreven oorloghe ter Zee wort by die vande Admiraliteyt ghedirigeert in deſe manieren/te weten/eerſt worden by henlieden verſcheyden Oorlochſchepen ghebruyckt eñ onderhouden tot beſettinghe vande Zeehavenen / ſtaende ofte gheleghen onder het ghebiet van haren Vyant: Als voor Duynkercken/ Nieupoort/ Sluys/etc. Ten anderen worden oock verſcheyden Oorlochſchepen ghebruyckt / die Vlootſghewijſe de Zee tuſſchen Enghelant / Vranckrijck ende die Nederlanden gheſtadich cruyſſen. Ten derden wert oock Jaer uyt Jaer in/een goet ghetal van Oorlochſchepen ghebruyckt tot defenſie vande Viſſcherye onder Schotlant ende de Eylanden daer

ontrent

achtinghe hebt / als ghy de belijders vande ſelve Religie wilt gaen bevechten? Wie ſal ghelooven dat uwe vrientſchappe ende affectie tot mywaerts oprecht is / als ghy mijne vrienden gaet beſchadighen? Ende hoe wel ick niet en twijſele oſte ſyluyden zijn ſterck ghenoech om een veel grooter ghewelt te wederſtaen/nochtans en laet niemant ſegghen/dat de ghene die nu ſwaricheyt ghenoech te draghen hebben / by uwe hant noch meerder ſouden werden gheaffligeert.

Deſe Brieven afgheveerdicht weſende aen den Coninck van Schotlant / wert middelertijt den voorſz. Gheſant te Hove in Enghelant opgehouden: Waer van den Coninck van Schotlant gheadverteert weſende/hadde hy hem door ſijnen Ambaſſadeur daer over ten hoochſten beclaecht/verſtaende dat hy principalickẽ aen hem gheſonden was. Ende ſoo het gheſchapen ſtont/ dat tuſſchen die twee voorſchreven Potentaten ter oorſake van dien voorder miſverſtant ſoude comen/ſoo hadden de Staten eenen tijt daer nae den voorſcheven Raetſheere den Voocht ende Raetſheere Joan vanden Wercke over Zee nae Schotlant geſonden: De welcke te ſamen te Hove aldaer ghecomen weſende/ den Coninck ſoo goede onderrichtinghe ghedaen hebben / dat de voorghenoemde executie vande voorſz. Brieven van repreſalien / die den Colonel Stuart metten ſijnen verleent waren/ geenen voortganc gehadt en hebben.

Het vermoeden was by velen op deſen tijt/dat de voorſchreven ghedreychde executie van repreſalien teghen de voorſchreven Landen / eenen vont ende practique was vanden Hertoch van Parma/ om onder t'decſel van dien te ſtooren de vrientſchappe ende onderlinge alliancie tuſſchen het Coninckrijck van Enghelant / Schotlant ende de voorſchreven gheunieerde Nederlanden/ inſonderheyt alſoo de Landen mette voorſchreven executie principalicken ghedreycht werden ten tijde als die Spaenſche Vlote voorhanden was.

Politie der gheunieerde Landen op haer oorloge eñ middelen

De Staten vande gheunieerde Landen haer nu wat verloſt vindende van haer vyandẽ vande Spaenſche Armade/ van muyterye des Krijchſvolcx ende haer authoriteyt herſtelt/ hebben ghedacht beter politie op haer regieringhe te ſtellen/ aenmerckende den grooten onwille die onder t'volck van Oorloghe (zijnde in dienſte vande Landen) waren ontſtaen/mits de quade betalinghe die haerlieden ghedaen was/gheduerende de regieringhe vanden Grave van Leyceſter: waeromme ſy hebben voorghenomen den ſtaet vander oorloghe te redreſſeren / waer toe ſy ghebruyckt hebben diverſche notabele middelen.

Sy verghelijcken de laſten vã oorloge met haer middelen.

Inden eerſten hebben de Staten gaen verghelijcken de laſten vander oorloge teghens de middelen vande Landen: ende over ſulcx ghecaſſeert ende afghedanckt vele ende verſcheyden Compagnien Voetvolcx ende Peerdevolck / die by den Grave van Leyceſter boven het vermoghen van de Landen/in dienſte der ſelver waren ghebracht ende aenghenomen.

Sy maken afrekeningen eñ composeren voor de oude ſchuldẽ

Ende ghemerckt dat mits de lanckdurichheyt vander oorloghe veel waren/ die aen de Landen pretendeerden groote achterſtellẽ van voorgaende dienſten/ ſo hebben de Staten alle de Colonellen/ Capiteynen/ eñ Officieren by Eede doen beloven/dat ſy gheduerende die oorloghe/de Landen niet ſouden moleſteren om de betalinghen vande voorſchreven oude ſchulden: Doch alſo/datmen henlieden haer afrekeninghe ghemaeckt heeft/ ende op de voldoeninge van t'gene dat henlieden voor haren perſoon daer in mochte competeren/ ende voorder niet/ met henlieden ghehandelt/ op ſulcke daghen ende termijnen als den ſtaet vande Landen ghevoeghelicken heeft connen lijden/ oock mede met uytcoop ende conſtitutie van lijfpenſioenen voor haer / hare vrouwen ende kinderen.

Stellen de Maentlicke beſoldingen op achtẽdertich daghen.

Ten derden ſo hebben de Staten voornoemt/ alle die Maentlicke beſoldinghen die van doen voortaen ſouden vallen / gheſtelt op achtenveertich daghen voor een Maent/ ende den Colonellen/ Capiteynen ende ghemeyne Soldaten doen ſweeren/ dat ſy henlieden mette voorſchreven beſoldinghen ſouden hebben te vernoeghen: Maer de traictementen vande hooghe Ampten zijn geſtelt betaelt te worden teghen tweeendertich daghen gherekent voor een Maent.

Beſorgen ſekeren voet op de betalinge des Krijchſvolcx/ die ver deylende onder de Provintien.

Ende om eenen goeden eenparigen ende eenen ſekeren voet te houden op de betalinghe van het volck van oorloghe/ in dienſte vande Landen weſende/ hebben de Staten het ſelfde Krijchſvolck gerepartiert oſte verdeylt over de Provintien/ naer advenant vande quote die elcke Provintie inde laſten vande oorloghe hadde te contribueren/ ende het vermoghen vande ſelve Provintien mochte ſtrecken: Waer uyt ghevolcht zijn ſeer notable effecten/ende inſonderheyt dat de finantien oſte geltmiddelen vande reſpective Provintien/niet en zijn ghediverteert/maer ghetrouwelicken ghemployeert gheweeſt tot forniſſemente of verſtreckinghe van haerlieder reſpective quote inde ordinariſſe contributien / tot betalinghe van den volcke van oorloghe ſtaende tot laſte van elcke Provintie. Ende ten anderen / dat het voorſchreven volck van oorloghen ſekerlick geweten heeft aen welcke Provintie ſylieden hare beſoldinghe hadden te vervolghen/ende indien daer in eenich gebreck mochte vallen/ tſelfde conde terſtont geweten ende by den Radẽ van State gheremedieert worden.

Effect van de goede Politie op de middelen.

Ende gemerckt dat die laſten vande oorlogen ſoo groot ende ſwaer waren vallende / dat de ordinariſſe contributien vande reſpective Provintien de ſelve niet en mochten toereycken/ So hadden de voorſchreven Provintien boven de voorſchreven ordinariſſe contributien noch ingewillicht een extraordinariſſe contributie/over alle de ſelvighe Provintien / die op die tijt vermochten te contribueren/ daer van den Raet van State de diſpoſitie hadde/ ende de ſelvighe beſtede totte betalinghe vande voorſchreven extraordinariſſe laſten. Doende mede die voorſchreven reſpective Provintien t'eynden ſJaers mette andere treden in liquidatie oſte afrekeninghe / omme te weten oft die ſelvighe haer reſpective quoten inde voorſchreven ordinariſſe ende extraordinariſſe contributien hebben gheforniert oſte opgebrocht ende voldaen oſte niet.

Boven ordinariſſe ooch extraordinariſſe cõtributien ingewilliget tot de diſpoſitie des raets van State.

De Provintien doen afrekeninghen onder den anderen alle Jaeren.

Die middelen waer uyt die voorſchreven Provintien haer reſpective quoten inde voorſchreven contributien zijn vindende / ende Maentlijcken zijn opbrenghende / en zijn alomme inde voorſchreven Landen niet eenderley. Die van Hollant ende Zeelant weſende de rijckſte ende vermoghenſte Provintien/ vinden haerlieder quote inde voorſchreven contributien uyt de middelen van conſumpſien/ die ſyluyden aldaer zijn heffende op de Wijnen/Bieren/Beeſten/materien/goude/ſilvere/ ſijde ende wollen Lakenen / waghe/ Hoornbeeſten. Item / op de conſumptien van Zeepe/ Sout/ Azijn/ ende Gebrandenwijn/ende meer andere ghelijcke ſpecien/ die van ſes Maenden tot ſes Maenden/ by ſekere Commiſſariſſen by de Staten vande ſelve Provintien die daer toe ghecommitteert worden/openbaerlicken ende op ſekere ghedruckte conditien ende ordonnantien werden verpacht. Ende boven dien uyt de ver-

Middelen hoe de Provintien haer quote tot de laſten vinden ordinaerlicken.

pondinghen/ die ghegheven werden van alle onroerende ende heerlicke goederen/ naer advenant vande incomſte der ſelver goederen / daer op die ſelve by ſekere Commiſſariſſen in voorleden Jaren zijn ghetaxeert gheweeſt.

Hoe die van Hollant ende Zeelant haer extraordinare middelen vinden.

Ende ſo wanneer het incomen van alle de voorſchreven middelen niet en moghen toelanghen die quote vande voorſchreven Provintien/ die de ſelve teghen d'ander Provintien hebben te draghen inde voorſchreven ordinaris ende extraordinariſſe contributien / ſo wort het cort van dien ghevonden by de Steden in Hollant/ ofte op den voet vande repartitie die de ſelve Steden onder den anderen zijn houdende / ofte op den voet vande Verpondinghen over die Steden / daer van de Steden wederom werden gherembourſeert/ het zy by conſtitutie ende vercoopinghe van renten tot laſte van t'gheheel Lant van Hollant / ofte aen ghelde uyt de Verpondinghen die generalicken over het voorſchreven Lant van Hollant werden ghegheven/ ten eynde dat die platte Landen van Hollant ſo wel als de Steden eenpaerlicken die voorſchreven laſten ſouden helpen draghen.

Andere Provintien hebben andere middelen/ daer by ſy haer voorſchreven quote zijn vindende/ elcke nae dat den aert ende gheleghentheyt vande ſelve Provintien mach lijden. Ghelijck oock alle de ſelve Provintien elck int byſondere/ ende de Steden ende de Dorpen van dien haer particuliere laſten / dienende tot conſervatie van de ſelve Provintien/ Steden ende Dorpen / hebben te draghen/ dis haer voorſchreven quote niet en verminderen / maer moeten de ſelve betalen met andere middelen die ſy aldaer ghevoegelickſte ende onquetſelickſte voor haer Onderſaten zijn practiſerende.

Ende met deſe ende andere ghelijcke middelen/ hebben de voorſchreven Landen / ende namentlick die Provintien van Hollant / Zeelant/ Wtrecht ende Vrieſlant / niet alleene in goede verſekertheyt haer Landen/ teghens het ghewelt van ſo machtighen Coninck gedefendeert/ maer hebben oock (alſoo naemaels uyt het vervolch van deſe Hiſtorie te ſien ſal zijn) met goede aſſiſtentie vande andere Provintien/ als Gelderlant ende Overijſſel/ teghen den ſelven Coninck offenſive oorloghe ghevoert / ſelve gheheele Provintien ende veel gheweldighe Steden ende Forten hem afgenomen: daer toe de ſelve Landen noyt meerder ghewelt van Volcke hebben ghebruyckt in campaigne ofte int Velt / boven de Borgherlicke beſettinghen van hare Steden ende Frontierplaetſen / als twaelf ofte derthien duyſent Man te voete/ ende drie duyſent man te Peerde/ wel in ordere/ ende van alderley behoeften ende amonitien van oorloghen ſo wel verſien / als den noot ende de gheleghentheyt vande Steden ende plaetſen die ſy aen taſten / waren vereyſſchende: hebbende voorts t'ſelfde Volck van oorloghen int Velt / als oock inde plaetſen daer ſy in Garniſoen waren ligghende/ doen houden in ſoo goede ende ſcharpe Krijchſdiſcipline / dat niet alleene alle openbare miſdaden ſtrenghelick zijn geſtraft ghewoorden: maer oock dat de ſchade de welcke het Krijchſvolck by afteeringhe ofte andere manieren/ den Borgheren ofte Huyſlieden ten platten Lande waren aengaende / gheeſtimeert ende gheſchat is ghewoorden / ende by den Rade van State den Capiteynen van hare eerſte Maent Solts afghecort / ende goetghedaen den ghenen die alſodanighe ſchaden hadden gheleden.

Der gheunieerde Landen groote daden uytgerecht met weynich Krijchſvolck betaelt.

Goede Krijchſdiſcipline onder de gheunieerde gebruyct.

De oorloghe ter Zee wort beleyt by den raet vande Admiraliteyt/ die in vijf plaetſen reſideren.

Den Prince Mauritz Admirael is thooft vande Admiraliteyt.

De oorloghe te water/ wort by de Staten van de gheunieerde Landen beleyt met ſo goeden ordere/ als doet die oorloghe te Lande/ zijnde tot dien eynde inde voorſchreven Provintien opghrecht eenen Raet ofte Collegie vander Admiraliteyt/ ende ghecomposeert van diverſche Raetſperſoonen/ meeſt al wel ervaren int ſtuck vander Politie/ oft int feyt vander negotiatie ende handelinghe by der Zee/ ende zijn verdeylt in vijf diverſche plaetſen / daer de voorſchreven Raden haer ordinariſſe reſidentie zijn houdende / te weten tot Amſterdam / Rotterdam/ ende Hooren ofte Enckhuyſen in Hollant/ tot Middelborch in Zeelant / ende tot Harlinghen ofte Doccum in Vrieſlant: Van welcke Collegien de Prince Mauritz van Naſſouwen als Admirael Generael vander Zee/ het Hooft is / op wiens name alle de Commiſſien ende Krijchſ-beſtellingen by den voorſchreven Raet werden uytghegheven. Die altijt Stadthouder van Hollant/ etc. is/ als oock die Raden onder hem / inde voorſchreven Collegien vander Admiraliteyt dienende / doen Eedt ende ontfanghen hare Commiſſien vande Staten Generael/ op de nominatie vande Provintien/ die ghewoon zijn uyt den haren tot dien eynde den Staten Generael twee ofte drie perſoonen voor te draghen / daer uyt de ghequalificeerſte wert vercooren. Den Admirael heeft drie ofte vier Viceadmiraels / die haer meeſt in Hollant ende in Zeelant / als gheleghen zijnde naeſt de Zee zijn onthoudende / te weten in Hollant is Johan van Devenvoorde Heere van Warmont/ ende onder hem Joncker Pieter vander Does ende Jan Gerbrantſen: In Zeelant/ Heer Juſtinus van Naſſouwen/ ende onder den ſelven Joos de Moor.

T'ghelt vande Convoyen ende Licents betaelt de oorloge ter Zee.

Die vander Admiraliteyt dirigeren alle die Oorloghen te water / by advijſe vande Heeren Staten Generael / ende hebben tot dien eynde den ontfanck vande Convoyen ende vande Licenten die op de incomende eñ uytvarende Coopmanſchappen werden ghegheven/ volghende de Lijſten ende ordinantien by de Staten Generael daer van ghemaeckt/ ende die van Jare tot Jare by de ſelve Heeren Staten / naer gheleghentheyt van ſaken ende vander negotiatie ghereſumeert ende ghereddreſſeert worden/ ſulcx als ſy bevinden ten meeſten dienſte vande Landen te behooren.

De Penninghen van de voorſchreven middelen procederende/ worden ghecollecteert by gheſwooren Officiers / ende ter Ordinantie van die vande Admiraliteyt inde voorſchreven Provintien reſiderende / gheimployeert tot betalinghe vant Volck van oorloghe te water dienende/ ende ſtaende ten laſte vande Generaliteyt. Item/ tot timmeragie / bouwen ende onderhout vande Oorlochſchepen/ ende van alle Scheeps ghereetſchappe daer toe van noode weſende/ mitſgaders oock Amonitie van oorloghe/ grof gheſchut/ met andere dierghelijcke behoeften/ die ſeer veel ende groot zijn/ mits het groot ghetal vande oorlochſchepen / die de Landen gheſtadelick in dienſte zijn houdende.

Waer ende hoe dat de Oorlochſchepen worden gebruyckt.

De voorſchreven oorloghe ter Zee wort by die vande Admiraliteyt ghedirigeert in deſe manieren/ te weten/ eerſt worden by henlieden verſcheyden Oorlochſchepen ghebruyckt eñ onderhouden tot beſettinghe vande Zeehavenen / ſtaende ofte gheleghen onder het ghebiet van haren Vyant: Als voor Duynkercken/ Nieupoort/ Sluys/ etc. Ten anderen worden oock verſcheyden Oorlochſchepen ghebruyckt / die Vlootſghewijſe de Zee tuſſchen Enghelant / Vranckrijck ende die Nederlanden gheſtadich cruyſſen. Ten derden wert oock Jaer uyt Jaer in/ een goet ghetal van Oorlochſchepen ghebruyckt tot defenſie vande Viſſcherye onder Schotlant ende de Eylanden daer

1588. ontrent gheleghen. Ten vierden ſoo werden die Coopvaerders uyt de voorſchreven Provintien varende/ ende traffickerende op Vranckrijck/ Enghelant/ Schotlant/ Denemercken ende elders/ in goede verſekertheyt gheconvoyeert met Schepen van oorloghe/ teghen de perijckelen vanden Vyant ende vande Zeeroovers. Ten leſten ſo hebben die Landen een ſeer groot ghetal van cleynder Schepen ten oorloghe mede ghe-equippeert ende van alle behoeften wel verſien/ die binnen ſ'Lants/ tot bevrijdinghe vande Revieren ende ſoete wateren ghebruyckt worden: Oock tot beſettinghe van ſommige Steden ende plaetſen/ ſtaende onder t'ghewelt van hare Vyanden/ ende op de Cuſten vande voorſchreven Revieren palende.

Het voorſchreven Collegie vande Admiraliteyt is voorſien van een Advocaet Fiſcael/ die t'Recht vande hooge Overheyt bewaert/ tegens alle den genen die de Krijchſrechten ter Zee/ ende hare commiſſien ende Artijckelen overtreden/ ende die int ſtuck van Convoyen ofte van Licenten de Landen ſoecken te vercorten/ daer van den Raet kenniſſe neemt/ ende op alſodanighe aenclachten oordeelt/ nae dat ſy bevinden te behooren/ welck oordeel cracht heeft van ghewijſde/ ſonder dat de executie van dien by Appel ofte reformatie mach worden geſchorſt. Ghelijck mede t'voorſchreven Collegie kenniſſe neemt ende ſentencieert over alle prinſen van perſoonē ende van goederen die by de Capiteynen te water verovert werden/ mitſgaders oock van alle clachten/ queſtien ende gheſchillen die onder het Zeevarende Krijchſvolck vallen/ ofte teghens henluyden by yemanden ſoude moghen ghepretendeert worden. Ende ten eynde het Zeevarende Bootſvolck haer devoir wel ſouden doen int veroveren ofte verwinnen van hare Vyanden/ ſoo ghenieten ſy oock elck naer haer qualiteyt ſeker aendeel ofte contingent inde bueten: ende ſy worden boven dien/ mitſgaders boven haer ordinariſſe montcoſten/ gagien ofte Maentghelden/ oock meermael met premien ofte gheſchencken vereert/ nae dat die ghelegentheyt vant feyt is vereyſſchende.

De Oorlochſchepen om de Zee te cruyſſen ende Convoyen te doen/ waren ontrent in deſen tijdt in Hollant ontrent achtendertich: in Zeelant twaelf: in Vrieſlant achthien/ d'een reyſe meer dan d'ander/ behalven die vande ſoete wateren/ die niet veel min en zijn/ d'welc eenen grooten coſt ende macht is.

Courſen van der Staten Garniſoenē.

IN dit Jaer M.D.Lxxxviij. zijnder diverſche verſcheyden courſſen by de Garniſoenen der Staten hier ende daer gedaen/ als die van Heuſden ende Geertruydenberghe in Brabant/ die trocken uyt ontrent acht hondert ſterck/ ſoo te voet als te Peerde/ de voetknechten achter op de Peerden ſtellende/ ende deden eenen cours nae Tilborch by ſ'Hertoghenboſch/ daer een deel van Parmas volck lach/ t'welck ſy ſloeghen/ de reſte namen de vluchte inde Kercke/ daer ſy die niet langhe dorſten beſtrijden/ vreeſende dat op den allarm de omligghende Garniſoenen haer ſouden comen ontſetten: ende trocken alſo met goeden buet nae huys.

Vroomheyt/ ſtoutheyt/ eñ gheluck van hondert Soldatē in Brabant.

Diergelijcke deden die van Bergen op Zoom/ van waer ſy min dan hondert ſterck waren/ waer onder vijf ofte ſes Peerden waren van Bacx volck/ gheleyt zijnde van eenen Sergant/ ende trocken alſo uyt op eenen aenſlach op Borchloon/ die haer faelgierde. Deſe ſloegen nochtans door eenen hoop Volcx/ ende quamen te Thienen/ daer vijf ofte ſes Vaendelen Spaengiaerden in Garniſoene laghen; dies niet tegenſtaende (mits datter een wijde Stadt is) gheraeckten ſy daer inne/ ende dreven de Spaengiaerden daer uyt/ die afnemende drie Vaendelen/ ende pilleerden de Stadt. Als ſy nu weder buyten quamen/ waren hare Vyanden op haer voordeel hen wachtende/ die wel vier hondert ſterck waren: daer ſloeghen ſy vroomelick door/ ende quamen wel weder in haer Garniſoenen met alle den buet/ t'welck by nae ongheloovelick ſcheen.

Convoy van Cortrijck geſlaghen.

Die van Zeelant waren ontrent tſeventich ſterck over ghetrocken in Vlaenderen/ deſe ſloeghen af het Convoy van Cortrijck/ daer boven t'voetvolck twintich Ruyteren/ ende dertich Cooplieden te Peerde by waren: ſy ſchoten eerſt meeſt nae die op de Peerden ſaten/ tot dat ſy vier eenighe creghen/ met welcke ſy de andere overwonnen/ ende namen al wech voor buet wat ſy draghen conden.

Schencks aenſlach op Nimmegen te vergheefs/ in Decēber.

Schenck is oock niet ledich gheweeſt/ maer hy dede eenen cours tot Momedi: Ende in December hadde hy eenen aenſlach op Nimmegen/ met correſpondentie van binnen/ meynden door de ondiepte des grachts/ den muer te ondergraven/ ende met Buſcruyt op te worpen: maer mits dat de wateren door reghen ghewaſſen waren inde grachten/ ende andere beletſelen/ wert het verhindert.

Veeldehande cloecke aenſlaghen werden ten deſen tijden van weder zijden veel bedreven/ in Brabant/ Gelderlant ende Vrieſlant/ nu tot profijte dan tot verlies/ mits datter over beyde zijden veel cloecke gheoeffende Soldaten waren/ die alle ſtof ende materie van eere ende profijt ſochten ende waer namen.

Schēks ſlicht ſijn opgeworpen Schanſſe te Harwerden/ in Novēber.

Schenck hadde (om ſijn groote coſten wat te verhalen) op den Rijn by Herwerden/ int beginſel van November een Schanſſe ghemaeckt/ ſonder conſent vande Statē/ welcke alſo die publijcke authoriteyt was naedeeligh/ ſoo worde door den Prince Mauritz van Orangien/ ende het tuſſchenſpreken vanden Heere Willoughbye/ hem belaſt die weder te ſlichten.

Inden Briel muytineerde het Enghels Garniſoen om betalinghe/ mits die wat achter bleef/ zijnde dat Garniſoen verre gheleghen om op den Vyant met profijt haer te gheneeren: Maer alſo de betalinghe uyt Enghelant (volgende het Contract) moeſte comen/ hebben de Staten van Hollant liberalicken voor de Coninginne dat verſchoten/ ende alſo alla ſwaricheyt gheſliſt.

Onder Parmas volc is oock muytinatie.

Onder ſ'vyants Garniſoenen was oock muytinatien ende groote armoede/ by ghebreck van betalinghe/ dewijle des Conincx Indiaenſche ſchatten ende incomſten op verre nae ſijn ghedurighe oncoſten vande oorloghe niet en conde bereycken. Deſe ghebreken werden vele geholpen metten Coninclicken naem ende authoriteyt/ nochtans ſo volcomen niet/ maer veel verlieten den dienſt/ eñ begaven haer onder de Staten/ om ſekerder betalinghe ende beter middelen in courſen te profiteren/ t'welck ſ'Vyants Garniſoenen ſeer ontbloote.

Parma eñ Baligni maken contract voor Artoys eñ Henegou ende de ſtadt Camerick.

Met die van Camerijck/ op de welcke Parma altijt ſijn ooghe hadde/ heeft hy om Artoys en Henegouwe te ghelieven/ een Contract ofte beſtant van Wapenen ghemaeckt voor etlicke Jaren/ daer den Gouverneur Baligni oock lichtelick toe conſenteerde/ overmits hy door de beroerten in Vranrijck/ qualick middel vont om de Garniſoenen te ſamen met ſijn authoriteyt te onderhouden/ ende hier mede eenen entercours ende onderlinghe Coophandel met die ghebuere Landen inſtellende/ heeft hy daer door middelen van ghelde tot verſekeringhe van ſijn Gouvernement ghevonden: want inde ſtadt Camerick grooten Coop-

Menichte en coſtelickheyt van Camericx doec.

Coophandel ende neeringhe is van Camericx Lijnwaet ende Doec/mits dat aldaer doen jaerlicx wel gemaeckt worden boven de tſeſtich duyſent ſtucken / die gheſchat zijnde d'een door d'ander op veertich Guldens t'ſtuck / bedraghen vierentwintich hondert duyſent Guldens/die ſy Jaerlicx daer vooren ontfanghen: Dit Lijnwaet ofte Doeck is ſommighe ſo excelent fraey ende fijn/ datmen ſtucken vint die maer xxij. ellen lanck zijn/ ende wel weert drie hondert Guldens/ ofte hondert Franſche Croonen / die ſelve niet meer in ſtoffe weghende dan ſes / ſeven ofte acht oncen t'ſtuck. Hier door heeft Baligni hem ſints ongeſtadelick/neutrael ende als abſolupt ofte Souverayn ghedraghen. Deſen Contracte van beſtant niet teghenſtaende/ heeft Parma door verſcheyden middelen / ſelve door den Biſſchop van Camerijck / een Sone van Barlaymont (dien Baligni uyt de Stadt weerde) ende door ſijn Canonicken veel ſecrete aenſlagen ghehadt/ die Baligni door ſijn neerſticheyt altijt ontdeckte: Maer door het profijt dat ſy beyde by den Contracte ofte beſtant vonden/ zijnſe telcke reyſe weder vereenicht. Baligni terſtont/ als den ſijnen eenighe ſchade gheſchiede / dede hy courſſen ofte uytvallen in Henegouwe ende Artoys / verhalende ſijn ſchaden met Lants recht ofte ghewelt.

Alſo wy veel wonderlicke ende ſeltſame gheſchiedeniſſen deſes Jaers M.D.Lxxxviij. (waer van ſo langhe ende veel gheprognoſticeert is) verhaelt hebben / als de doot des Conincx van Denemercken / de nederlaghe ende ghevangheniſſe van Maximiliaen van Ooſtenrijc/Coninck van Polen/den onderganck van de machtige Spaenſche Armade/de doot vanden Prince van Conde/ ende de Grave van Leyceſter / Soo ſullen wy voorder de veranderinghe in Vranckrijck verhalen.

Vranckrijcx gheſchiedeniſſe.

Wy hebben inde voorgaende Boecken cortelick vertelt/ hoe dat door de practijcke van Spaengien/ de Coninck van Vranckrijck Hendrick de III. belet was aen te nemen de Souverainiteyt ende beſcherminghe der Nederlanden/ door conſpiratie van die van Guyſe ende haer Bontghenooten/haer tſamen verbindende onder een Hooft/weſende een eenvoudich out Man den Cardinael van Bourbon : ſy noemden haer conſpiratie het heylich Verbont/ ofte Sancte Ligue, die becledende metten deckmantel vande beſcherminghe der Heylighe Roomſche Religie/ende der Ghemeynte welvaert.

Ligue in Vranckrijck eerſt begrepē Anno 1576. tot Peronne.

Deſe Ligue ofte Verbont was eerſt begrepen ende ghebrocht/ Anno M.D.Lxxvj. tot Peronne in Picardien/ ghepretendeert tot voorderinge ende eere vande Roomſche Catholijckſche Religie/ tot opbouwinghe vanden ſtaet ende Croone des Conincks/ende om te breken ende wederroepen/alle de voorgaende Edicten van Vrede/ vergont die vande ghereformeerde Religie/ ende tot verdempinghe van alle Ketteryen/ tot dien eynde alle die vant Verbont ſweerende onderdanicheyt aen hun Hooft ofte Ghedeputeerde/ ende door de voorgaende ende dierghelijcke Articulen haer bloet te ſtorten/ tot de leſte druppel toe/ende mede tot alle oncoſten te contribueren. Daer waren oock memorien ghevonden/ by eenen Advocaet David / inhoudende middelen hoe deſe Ligue te authoriſeren/ om te breken den ordinariſſen cours inde ſucceſſie vande Croone van Vranckrijck: Den Paus Gregorius de XIII. en beviel deſe Ligue niet / want als aen hem een Biſſchop eñ een principael Jeſuijt Pater Claude Mathier / tot Romen gheſonden waren om de Ligue te confirmeren / als voorderlick den ſtoel van Romen/en wilde hy dat niet doen/recht voor ſijn doot noch ſeggende aenden Cardinael Deſte/ dat ſulcken Ligue gheen Bullen ofte Brieven ſouden van hem crijghen/ want hy en conde door ſulcken donckeren Wolcke/niet claer ſien/ende hy en wilde gheenen aenſetter ofte Inſtrument van een oorloge zijn/ die hy niet ſoude connen bluſſen als hy wilde.

Daer nae heeft deſen Sante Ligue ſeer toegenomen/ Anno M.D.Lxxxv. door beſteck ende voorderinghe vanden Coninck van Spaengien/ alſmen ſach dat vande Generale Nederlanden/ de Souverainiteyt ofte heerſchappye / den Coninck van Vranckrijck aenghebodenwert/ ende doen hebben ſy eerſt opgeworpen voor Hooft den ouden Heere Charles Cardinael van Bourbon/ Oom vanden Coninck van Navarra / Krijchſvolck van alle Natien inden name vanden Coninck alomme aennemende/ dat den Coninck by ſijn Edict vanden xxviij. Maerte diſavoveerde ofte ontkende / waer op die Ligue verclaringhe deden vande oorſake haerder verbont/als namelick/ om dat ſy ſaghen veracht ende niet gevolcht de reſolutie vande drie Staten des Rijcks / om d'oorloghe te voeren teghen de Hugenotten/ ende te breken het Edict vande leſte Pacificatie / om dat ſy vreeſden dat nae de doot des Conincx (den Hertoch van Anjou nu doot zijnde) de ſucceſſie vande Kroone ſoude ghepretendeert worden van den Coninck van Navarra / ende om dat ſy ſaghen ten favore vande Ghereformeerde Religie in Vranckrijck / in Duytſlant / in Enghelant groote ghereetſchappe maken ter oorloghe: om dat de Hugenotten niet en hadden nae de ſes Jaren overghelevert die Steden/ hun tot verſekeringhe ingheruymt / maer hadden vanden Coninck prolongatie vercreghen: Om dat ſy wilden het Rijck verloſſen vande groote laſten ende ſchattingen/ten leſten om dat ſy vanden Conincx perſoon wilden verdreven hebben/ ſulcke luyden die den Coninck ende ſijn Rijcke op aten ende vernielden/ abuſerende ſijn authoriteyt/ aenwijſende den Hertoch van Eſpernon / La Valette ſijn Broeder/ende andere. Om deſe ende dierghelijcke verclaerden ſy in Wapenen ghecomen te weſen/ die ſy niet en wilden neder legghen / voor ſy en hadden haer voornemen volbrocht / ende voor ſijne Majeſteyt hadde de groote periculen gheweyrt / proteſterende niet voor te nemen dan tot dienſt Godes ende des Conincks.

Verclaers vande Sante Ligue rebellich tegē den Coninck.

Hier over ende onder t'deckſel vande Hughenotten te beſtrijden / die meeſt in Guienne waren/ſochten ſy hun te ſtercken in Picardyen/marcheerden nae Parijs/overwel[illegible]hden het Caſteel van Lions/deſghelijcks de Stadt van Marſilie by middel vanden tweeden Conſul / die wederomme verovert werde by de trouwe Onderſaten/ ende den Conſul ghehanghen/ Anno M.D. Lxxxv.

Coninck van Vranckrijck vreeſt de Ligue.

Hier over de Coninck hem ſiende verraſt / de Ligue te Peerde ende hem ſelven te voete/ afgheſeyt hebbende de aenghebodenheerſchappye der Nederlanden als wy verhaelt hebben/ſochte met ſchoon ſpreken ende declaratien ſijn redenen te vertoonen / ende in ſtede van Wapenen een deemoedich aenſicht te toonen/ daer by wert ſo verbaeſt ghemaeckt/ſelve van ſijn Moeder/die mede vanden Raet van deſe Ligue wilde weſen / om daer onder oock mede een ſegghen in te hebben/ dat hy crope in een Capuchijns cappe / in eenen ſack / penitentie doende / om ſijn wederpartye deſe heylighe Ligue te beweghen / verbiedende tot haren verſoecke by ſijn Edict vanden xviij. Julij/ M.D.Lxxxv. alle exercitie van Ghereformeerde Religie / wederroepende alle Edicten van Vrede/ uyt den Rijcke bannende alle Ghereformeerde die niet wilden Roomiſch Catholijck worden/ bevelende de Steden van verſekeringhe hen in te ruymen/ toeſtaende ende prijſende deſe heylighe Ligue als nootelick ſijnen dienſte/ voorder inde Stadt van Nemoers conſenteerde haer veel gelts/ ende gaf haer in handen veel Steden/ als Chalon/ Verdun/ S. Deſier/ Reyms/ Soyſons/ Dion/ Beaune/ Rue in Picardien/ Dinant ende andere in Bretagnien. Hier mede niet te vreden/ verſochten de confiſcatie vande goederen der Ghereformeerde gebannen/ mits de Geeſtelicke tot contribueren onwillich/ ende t'Ghemeynte verarmt waren. Alſo oorlochden ſy daer Anno 1586. ende 1587. tot welcken tijde den Hertoch van Parma haer hadde tot hulpe gheſonden/ vier hondert Peerden Lanciers/ ende twee duyſent Italianen te voete/ ende doen was den Heyrleger der Duytſchen onder den Baron van Donau in Vranckrijck/ ende den Coninck van Navarra ghewan den ſlach tot Coutras/ alſo wy int veerthiende Boeck verhaelt hebben. Na dat den Duytſchen Legher verdwenen was/ gaf de Ligue den Coninck aen tot Nanci/ Anno M. D. Lxxxviij. in Februario/ hy ſoude hun wat beter voorderen/ ende van hem doen ende weyren alle ſulcke Raetgevers ofte Minions/ als ſy noemden/ ende die af ſetten van alle Officien/ mede inſtellen Inquiſitie in Religie/ in alle de goede Steden/ ende publiceren het Concilie van Trenten/ met ſulcken moderatie als conform waren de Previlegien vande Kercken vã Vranckrijck/ ſoude hun meer Steden om hun Krijchſvolck te logeren in geven/ ſoude voort varen met de confiſcatie ende vercoopinge vande Hugenotſche goederen/etc.

De Ligue die voordert Inquiſitie ende Concilie van Trenten in Vranckrijck

Deſe dinghen/ hoe wel teghen ſijn herte/ moeſte den Coninck conſenteren/ nerghens van en ſprackmen dan vande oorloghe teghen de Hugenotten/ ende boven al quelde den Coninck/ dat hy niet en mochte gebruycken den dienſt vanden Hertoch van Eſpernon/ dien hy altijt ſonderlinghe affectie toeghedraghen hadde/ met ſijnen Broeder La Valette/ dien hy boven andere betroude/ ende met ſeer groote hooge Officien vereert hadde/ namelick ſints de doot vanden Hertoch van Joyeuſe/ verſlaghen tot Coutras/ met het Admiraelſchap: Deſe twee Ghebroeders waren beſchuldicht dat ſy ophouders ẽ Facteurs der Ketters ende Hughenotten waren/ beſittende de grootſte Officien ende Ampten des Rijcx/ ende dat ſy ſo ryck gheworden waren/ dat alle des Conincks ghelt in haer kiſten was. Voor antwoorde verclae[illegible] Eſpernon/ dat hy meer Victorien teghen de Hughenotten vercreghen hadde/ ende die meer afbreuck ghedaen dan ſijn beſchuldighers/ ende dat hy ende ſijn Broeder meer vanden Coninck van Navarra ontſien was/ dan ſy waren: voorder verweet haer dat die van Guyſe/ by de handelinghe vande finantie des Conincx waren rijck gheworden/ oock dorren aentaſten des Conincx ſchatten/ daer hy ende ſijn Broeder niet anders en beſatẽ/ dan dat ſConincx liberaelheyt hun gegunt hadde/ ſy danckten God datmen haer niet en conde beſchuldighen van Pencioen t'ontfanghen vanden Coninck van Spaengien/ belettende haren Coninck van Vranckrijc/ van weder te vercrijgen de heerſchappye der Nederlanden/ hem ſo vriendelick aengeboden: Ten leſten ſeyde/ dat hy ende ſijn Broeder bereet waren/ goet ende bloet/ lijf ende leven voor ſConincx dienſt op te ſetten/ ende ghehoorſaemlicken wilden uyt den Hove vertrecken den Coninck dat ghebiedende/ ende hun Vyanden daer latende/ ende daerenboven bereet hem over te draghen ende te reſigneren alle hun Staten/ Ampten/ Gouvernementen/ Steden/ Caſteelen ende alle hun vermoghen/ behoudens dat ſijn beſchuldighers t'ſelfde deden/ ende dat en ware gheen onghelijcke cantſe/ want al dat ſy ende die van Guyſe hadden/ ware des Coninck haren Meeſter/ van wien ſy dat moeſten erkennen/etc.

Eſpernon in den haet van de Ligue.

Eſpernons ontſchult.

Deſe vyantſchappen aldus ſtaende/ ende ſoo Eſpernon in ſijn Gouvernement van Anjou/ Tourayne/ Angoleſme ende Xaintogne vertrocken was/ zijnde tot Loches/ wert Anno M. D. Lxxxviij. den x. Auguſti vanden Mayor vande Stadt/ een vande Ligue/ in ſijn Caſteel ende Camer beſpronghen/ ende met piſtolen nae gheſchoten/ roepende tue, tue, ofte ſlaet doot/ ſlaet doot/ maer wert niet geraeckt/ dies ſijn volck ontrent hem hen weyrende/ doorſchoten ſelve den Major ende andere/ nochtans werden vant Ghemeynte uytgheroepen/ dat hy daer de Ghereformeerde Religie wilde in brenghen/ waer over voor twee ofte drie daghen werden alle onverſiens ſonder eten oft drincken beſet/ tot dat ſy ontſet creghen.

Eſperno by de Ligue beſpronghen.

Int beginſel van Mey/ alſo de beroerten toenamen/ ende eenighe grooter onruſten in Picardyen was/ was den Hertoch van Guyſe van Soyſons comende nae Parijs/ het welcke den Coninck hem hadde doen verbieden door den Raetſheere Bellievre/ vreeſende de gheneghentheden der Pariſianen/ nochtans ſoo quam hy noch ghelijckewel aldaer der ix. Mey/ dan alleene met acht Edelieden/ daer hy als eenen God ontfanghen wert/ met acclamatien des Volcx/ Vive Guyſe, Vive Guyſe, pilaer vande Kercke/ ende dat ſy alle behouden waren met ſijn comſte. Den Coninck hier door in vreeſe zijnde van eenich ongeval tot ſijnen perſoone/ dede den Mariſchal van Byron/ tot ſijn beter guardie ofte bewaringhe/ een duyſent Switſers ende eenighe Franſoyſch Voetvolck dat buyten lach/ binnen de Stadt brenghen/ rontomme het Hof Louvre die forierende/ hieromme zijn terſtont t'Ghemeynte van Parijs in Wapen ghecomen/ de ketenen ſpannende/ de ſtraten beſettende ende baricaderende/ ende dat by raet van Guyſe/ om haer vreeſe ſo hy ſeyde/ om quader te ſchouwen: dan daer nae ſo vielen ſy teghen deſe Switſers ende guardie/ opt lijf dier ſommighe dootſmijtende/ d'ander ontwapenende ende ter Stadt uyt drijvende. Den Coninck ſiende ende hoorende datmen ſijn Hof ſcheen te willen innemen ende ſijnen perſoon aentaſten/ ſont de Coninginne ſijn Moeder tot Guyſe/ op dat hy by hem quame/ die dat nochtans weygherde/ hoe wel pretenteerde den Coninck grooten dienſt in Parijs ghedaen te hebben/ ende veel quaet ende perijckel verhoet te hebben/ ſijn ontſchult op de beroerte des Volcx dat noch ontruſt was doende/ waeromme den Coninck/ onbekender wijſe den xiij. May vertroc uyt Parijs door de Nieupoorte/ al wandelende met een ſtocxkẽ inde hant nae Trappes ende van daer trock na Chartres/ vervloeckende de ontrouwe ende ondanckbaerheyt van Parijs/ ſweyrende nemmermeer daer weder in te comen/ dan door een breſſe ghemaeckt: deſen dagh xiij. Mey/ wert genaemt den dach vande baricardes van Parijs/ tot ſchande vande Pariſianen.

Guyſe comt tot Parys.

Beſchrijvinghe vanden oploop ofte baricades van Parijs.

De Coninck vlucht uyt Parijs den xiii. Mayi 1588.

De Bontghenooten ofte heylighe Ligue zijn hier door veel moedigher ende trotſigher geworden/ ende den Coninck bevreeſder/ die daeromme (door ſijn Moeder gheraden) reſolveerde voorder te veynſen ofte diſſimuleren/ dies maeckte een accoort met de Ligue/ ende publiceerde een Edict vanden xxj. Julij/ inhoudende

dat

1588.

dat hy vernieuwen ſoude ſijnen Eede gedaen op ſijn Crooninge/ als inde Catholijcſche Roomſche Religie te leven ende te ſterven/ die met goet ende bloet voor te ſtaen/ uyt te royen alle ketteryen/ eñ gheenen Pays ofte beſtant ymmermeer mette Ketters te maken/ noch die tot eenighe Ampten te vorderen / oock met gheen Ketter ofte fautuer van Ketters te ſtemmen / ofte voorderen totte ſucceſſie vande Croone/ maer helpen de Ligue eñ Bontghenooten daerenteghen zijnde: Hy vergaf die van Parijs alle haer miſdaet / als gheſchiet uyt de Catholijcken yver totte Roomſche Religie/ etc. Maer en wilde noch niet conſenteren ofte beloven in Parijs weder te keeren: Somma den Coninck veynſde ſoo ſeere / dat de wijſe ende voorſienichſte meer dan quade ſuſpitie daer uyt creghen / daerentuſſchen wert het voeren van d'Oorloghe ſeer voorts ghedreven. Guyſe wert Generael van alle het krijchſvolck/ als Coneſtable ghemaeckt/ ſijn Broeder den Hertoch van Mayenne / wert metten eenen Legher nae Provence / ende den Hertoch van Nevers met eenen anderen teghen den Coninck van Navarra ghesonden.

Den Coninc veynſt ende tracteert met de Ligue.

Om voorder te beraetſlagen/ heeft den Coninc tegen den Winter van dit Jaer M.D.Lxxxviij beſchreven de Staten des Rijcx/ alwaer oock die vant huys van Guyſe ende die vande heylighe Ligue wel de ſterckſte zijn verſchenen : Daer in de vergaderinge vande drie Staten/ als Geeſtelicke / Edelen / ende Steden vergadert waren/ met groote ſolemniteyt/ 505. perſoonen ghecommitteert/ als 134. perſoonē van wegen die geeſtelickheyt ende van Edeldoms weghen 180. Ende van wegen de Steden 191. perſoonē/ ſonder ſConincx Hof ende ſijn Raetſheeren ende andere/ daer veel is ghehandelt om t'Rijck inde Roomſche Catholijckſche Religie te veſten/ die vande Ghereformeerde Religie uyt te royen / ende den Coninck van Navarra met ſijn gheſlachte te weeren vander Croone/ waer van de propoſitien ghedruckt zijn.

Coninck van Vranckrijck beſchrijft ſijn Staten tot Bloys.

Die van de Ligue ende Guyſianen hebben voor een principael poinct verſocht/ dat den Coninck met alle de Officieren des Rijcx herſweerē ſouden (als een fondamentale Wet) het Edict/ waer by den Coninck van Navarra als Ketter afgheſloten was vande ſucceſſie der Croone. Waer tegen den Coninck vertoonde / dat hy die van Navarra niet en conde vā ſijn Recht afſluyten/ de welcke noch onghehoort was: daer den Edeldom mede ſtemde: Maer de ander twee Staten / namelick de Geeſtelicke/ ende Steden/ die dreven datmen abſolutelick ſoude beſluyten dat den Coninck van Navarra ende alle Ketters ende Ketters kinderen voor eeuwelick onbequaem ofte incapable waren om de Croone te erven ofte te beſitten.

Guyſianen ſoecken Navarre vande Croone te ſluyten.

Als nu deſe dinghen heſtelick vande Guyſianen gedreven werden/ ſo dede den Coninck oock eenen voorſlach maken/ dat het behoorlick ware datmen alle de fondamentale Wetten des Rijcx/ namelic die van Crimen Læſæ Majeſtatis, oock mede ſoude ſweeren. Het welcke die van Guyſe (als de Coninginne Moeder hem daer toe ſochte te perſuaderen) ſeyde niet te willen doen/ merckēde datmen hem ſochte te betrappen/ ſoo wel omt feyt vande Baricades ofte uytjagē des Conincx uyt Parijs als anderſins.

Guyſianen conſpiratie.

Hieromme beſloten de Guyſianen ende de Liguers wat gheweldichs voor te nemen / om tot haren vermeten te comen / haer vindende geſtijft / ende ghenoech gheſecondeert vande twee Staten des Rijcx/ ende boven al/ vanden Coninc van Spaengien. De Hertoch van Lotringhen ende Savoyen/ haer ghebueren: Alſoo den Hertoch van Savoyen alreede begonſt hadde in te nemen het Marquiſaetſchap van Salucen / toecomende den Coninck van Vranckrijck / ſonder waerſchouwinghe van krijch/ alleene ſegghende dat hy dat dede uyt vreeſe dat die vande Ghereformeerde Religie daer mochten inne neſtelen: Een groote ondanckbaerheyt van een Vorſt die ſo ſeer verbonden was door bloet ende weldaden aende Croone van Vranckrijck.

Van het innemen des Marquiſaet van Saluce / wort aldus gheſchreven / dat den Hertoch Charles Emanuel/ verſocht hadde in verbont te treden met den Hertoch van Guyſe inde Ligue/ ſo hy mochte hebben het Marquiſat van Saluce/ Provintien ende Dolphine/ het welcke Guyſe hem weygerde/ begeerende de Dominatie ende ghebiet daer ſelve over / maer ten leſten alſo den Hertoch van Savoyen ſelve tot Chartres aen den Coninck ſont/ ende dat Guyſe daer over t'onvreden ende jalours was / accordeerden ſy t'ſamen op ſijn voorighe verſoeck / waer door den Hertoch van Savoyen / zijnde gheadverteert watter tot Bloys inde vergaderinghe der Staten omginck/ dochte beſt de voorbate des tijts te nemen / ende hem Meeſter te maken van dat Marquiſaet / ende vont behendelicken middel met ghelt ende gewelt in te nemen de Stadt van Carmagnola/ op Alderheylighen avont/ het Caſteel oock onverſien van victalie ende beleghert/ wert oock by de Capiteynen lichtveerdelick ende ſchandelick overghegheven/ daer dat ghevonden werden over de vierhondert ſtucken grof gheſchuts met alderhande amonitie/ ſo datmen ſach de dobbel Piſtoletten/ wel conden winnen de dobbel Canonnen / ende het tweede Arſenal van Vranckrijck / in min dan drie weken / met het gheheel Marquiſaet van Saluce.

Hertoch van Savoyē neemt het Marquiſaet van Salucen.

Die van Savoyen ſegghen/ dat het Marquiſaet tot Savoyen toebehoort / als een leen des ſelfs/ zijnde by eenen hoochmoedighen Marquis verbeurt / die hem te goet kende / homagie te doen aen Hertoch Carle den VI. dien dat als verbeurt afghenomen wert ende hy verjaecht: Hier teghen willen de Franſoyſen bewijſen / dat dit Lant altijt gheweeſt is/ een leen van Dauphine/ begrepen inde Donatie/ die den Prince Humbert daer van dede aende Croone van Vranckrijck/ die hem homagie afnam/ alſo oock de naecomers Charles den VIII. Lowijs den XII. ende Franſoys den I. etc.

Dit verlies van Saluces/ beviel den Coninck ende generalick alle Franſoyſen qualick / Guyſe merckende dat het ſelfde de Ligue ende hem gheheel ten laſte ghelept werde/ begeerde aenden Coninck hem daer over niet te ſeer te bedroeven/ want hy hoepte ſo haeſt het Hughenots Ketters vyer ſoude ghedempt ende ghebluſt zijn/ ſo verſekerde hy den Coninck / ſelve vanden eerſten te willen weſen / die het gheberchte ſoude paſſeren om dat weder te ghewinnen/ ſo het hem vanden Coninck belaſt werde/ maer den Coninck inwendich verſtoort over dit voorſpel / reſolveert op wrake.

De Coninck alle deſe ghewelden gheaviſeert zijnde/ ende vreeſende dat hy mochte nae Parijs ghevoert worden/ ende aldaer by de Staten ghedwonghen worden te beſluyten alle haren wille/ daer van hy ghenoech verſekert was / ſelve van eenighe vanden ſelven huyſe van Guyſe/ ſo reſolveerde hy (alſoo de jalouſie meer in Princen dan in eenighe ghemeyne lieden domineert) t'ſelfde voor te comen/ mette Hoofden vande factie onverſiens aen te taſten ende te dooden / ende d'ander ghevanghen te nemen : hebbende by hem in

Den Coninc uyt jalouſie reſolveert Guyſianen doot.

Poitou eenen Legher onder den Hertoch van Nevers/ die hem tot dien aenſlach dienen mochte in noode: eenen anderen Leger hadde hy onder Duc du Mayne/ om de oorloghe teghen Savoyen te voeren. Als hy dit gereſolveert hadde/ ſo veynſde hy hem ſoo hy beſt conde teghen den Hertoch van Guyſe/ als oft hy hem boven allē andere wilde verheffen/ ende hoogher laſt geven als ſijn Broeder ghedaen hadde/etc.

Ende op Vrijdach/ drie daghen voor Kerſdach/ alſo den Coninck hem geliet als oft hy wilde buyten Bloys in devotie trecken/ ſo ontboot hy ſmorghens door ſijnen Secretaris den Hertoch van Guyſe/ dat hy uyt de vergaderinge der Staten terſtont by hem ſoude comen. Guyſe van daechs te vooren uyt ongewoonlicke careſſe oſte ghelaet/ wat achterdencken ghecregen hebbende/ hadde hy met ſijnen Broeder den Cardinael ende meer andere geraetſlaecht: twelck oock den Coninck vernomen hebbende/ dwonck hem om ſijn feyt te verhaeſten: Maer alſo den Coninc die van Guyſe nu ſubijtelicken ontboden hadde/ en dorſte hy niet weygheren te gane: ende is alſo niet ſonder achterdencken nae den Coninck ghegaen/ den Cardinael ſijnen Broeder inden Raet daer over becommert latende. Als hy nu gaende was vande Voorcamer na des Konincx camer/ ende de Tapitſerye oplichtende/ wert hy aldaer van vijf oſte ſes by den halſe ghegrepen: daer op hy riep over t'ghewelt twelck hem aenghedaen wert/ biddende om ghenae/ maer hy wert doorſteken/ ende ſoo werdt hy in des Konincx camer ſterbende/ oft doot gheleyt. De Koninck ſelve quam hem uyt ſijn cabinet beſien/ met ſijn ghetrocken ſweert/ vraghende oft hy doot was.

Hertoch van Guyſe wert ghedoot/ den xxiij. December.

Alſo ghebeurde hem t'gene hy achthien Jaer te vooren inde moort van Parijs/ den Admirael Grave van Chaſtilion ghedaen hadde/ dien hy noch half levende uyt de Venſter dede werpen/ ende beſach met tortſen wel nauwe/ oft het oock den rechten Man was/ ſelve afvaghende met ſijnen ſnutdoeck het bloet vant aenſicht om hem te kennen/ ende ſo het lichaem met voeten ſtotende/ den Lakeyen ende ghepeupelte overgevende/ om met alle ſchandelickheyt door de ſtraten nae de Galge te ſleppen: Waer door wy Gods gherechtich oordeel oock in deſe weerelt te mercken hebben.

Gods rechtveerdich oordeel over Guyſe/ om de doot van den Admirael.

Als nu die van Guyſe alſo gedoot wert/ hadde den Cardinael ſijnen Broeder (die over hem becommert was) ſijn ſchreeuwende ſtemme ghehoort/ waeromme hy meynde toe te loopen/ met meer andere/ als den Hertoch van Guyſens ſone/ den Hertoch van Nemours/ ſijn half Broeder/ de Marquis Dalbeuf/ de Biſſchoppen van Lions ende Amiens/ maer ſy werden alle wederhouden/ oock den Secretaris van Guyſe/ die een brieſken uytwierp/ daer in was geſchreven/ Pour certain, le Duc de Guyſe eſt mort Twelck Duc de Mayenne ghedragen wert tot Lions/ ende hem dit feyt verſekerde/ ende hem daer op ſalveerde.

Daer nae wert den Cardinael by den Koninck ghebrocht/ inde camer daer ſijn Broeder Guyſe doot lach/ ende nae eenige woorden wert hy weder uytgheleyt / maer ſanderdaechs doorſteken: alſo den Koninck dat dochte beſt te weſen/ om datter veel haer verſtouten/ ende ander verwetten voor hem te intercederen/ twelc ſuſpect was. Nae eenige dagen werden de lichamen aldaer in de groote ſale tot aſſchen verbrant in calck/ ende de aſſche inden wint geworpen. Die oorſaken geweeſt warē van ſo veel bloets/ brants en̄ aſſchen.

Cardinael van Guyſe wort doorſteken/ den xxv. December.

Deſen Hertoch van Guyſe Hendric/ ende ſijn Broeder den Cardinael/ hebben cloecke dappere mannen gheweeſt/ alſo oock den Vader was/ die eergierichlick aſpireerden tot hooghen ſtaet/ de Catholijcke Roomſche Religie tot eenen deckmantel gebruyckende: Maer als ſy (ende inſonderheyt den Hertoch) tot de Kroone van Vranckrijck niet geraken conden (hoe wel ſy pretendeerden ware Erfgenamen te weſen van Charlemagne) ſo trachten ſy ten minſten om een ſtuck daer van te becomē/ oſte het overſte gebiet daer over.

De Koninc dede terſtont de Poorten vander Stadt Bloys ſluyten: ende maeckte ſijn ontſchult by de Staten: ſchreef oock tſelfde feyt alomme aende Provintien ende ſteden/ ende dat hy uyt noot ende vreeſe van ſijn leven ghedaen hadde/ ſont uyt perdoen generael) nochtans hy ſont oock aen alle canten om de andere die van deſen aenhanck waren te vangen/ ende de Steden ende Caſteelen te verſekeren/ hoe wel veel te ſpade: Want alſoo de vreeſe den Koninck tfeyt hadde doen verhaeſten/ ſo werden de Steden ende ſloten te haeſt geadviſeert vande teghenpartijen/ al eer den Koninck Wapenen toonde/ waer door de Poorten aen alle canten voor des Konincx volck gheſloten ende toeghehouden werden.

Des Konincx Moeder Catharina de Medicis (welckers Vader was Laurens de Medicis Hertoghe van Vrbin, ende Moeder Magdalena/ de Dochter vanden Grave van Bononien ende Avernien) heeft weynich in deſe reſolutien vermogen/ als die nu heel becommert geweeſt was met haer Nichte Catharina van Lottringhen/ haer Dochters Dochter/ de Dochter van Karel Hertoch van Lorreynen/ om die ten Houwelick uyt te ſtellen ende te trouwen met haren Neve den grooten Hertoch van Toſcana oſte Florentien/ Ferdinando de Medicis, daer van de Bruyloſt met groote pracht tot Florentz den eerſten Mey ghehouden wert. Oock is de Coninginne Moeder meeſtendeel ſieck gheweeſt/ ende nae Guyſens doodt den vijfden Januarij M. D. Lxxxix. tot Bloys gheſtorven.

Coninginne moeder van Vranckrijck ſterft/ den v. January/ 1588.

Sy is gheweeſt een cloecke dappere Vrouwe/ maer met wonderlicke looſe ambitieuſe ende hoochmoedighe vrouwelicke paſſien ghequelt. Van haer ſchrijven Franc Guiccardin ende Paulus Iovius, dat ſelve haren Oom Paus Clement de VII. int excuſeren vant Houwelick ende alliantie aenden Keyſer Carolus de V pronoſticeerde/ dat ſy gebooren was om te ruyneren den ſtant oſte ſtaet vanden Prince dien ſy ſoude te houwelick gegeven worden. Sy was een Vrouwe die eergierich regiment ſochte/ onder decksel van Religie oſte anderſins/ vande welcke heel Legenden gheſchreven zijn. Sy haette de abſolute authoriteyt haerder ſonen Koningen/ maer wilde daer van mede deelen. Als t'Rijck in ruſte was/ bevont ſy haer ontruſt/ om datmen haer niet van doen en hadde/ daerom ſocht ſy verwerringe/ ſtellende d'een Prince teghen d'ander/ jae haer kinderen d'een tegen dandere. Als haren ſone Coninc Karel in volcomen ouderdom gecomē was/ en̄ op haer niet veel en paſte/ ſo was den naeſten ſone Hendrick haer toevlucht/ diens authoriteyt ſy opt hoochſte ꝟhief/ op dat ſy tuſſchen beyde een aenſien en̄ authoriteyt hebben mochte: twelck Coninck Carel te ſpade ghewaer wert.

Hiſtorie van leven der Coninginne Moeder.

Als nu Coninc Hendrick uyt Polen ontboden en̄ totte Croone gecomē was/ door haren middel/ daer over hy grootelicx tot haer verbondē was/ liet hy haer inde eerſte Jaren alles regieren/ ende hy heeft hem tot ſijn plaiſier en̄ welluſt begeven: maer daer nae als hy begonſt ſelve tregiment in te ſien/ en̄ te regieren/ nam ſy haer toevlucht tot haren jonghſten ſone/ den Hertoch van Alenſon/ die ſy opſtelde/ ende ten leſten tot het Hertochdom van Brabant/etc. vorderde/ waer door het

Wonderlicke en̄ eergierige practijcken der Coninginne Moeder.

geſchiede

1589.

gheſchiede dat ſy voor eenen langhen tijt ghereſpecteert wert. Deſe doot weſende/ ſocht ſy ander middelen/ haer mette Ligue ende Guyſianen behelpende/ altijdt ſoeckende twee ſaken: D'eene was/ alſo te wercken/ dat die de Kroone ware te ſuccederen/ tot haer mochte zijn verbonden/ teghen dat hy mochte aende Kroone comen: d'ander dat die de Kroone beſat/ deſen ſucceſſeur (die ſo groot gemaect was) ſoude moetē ontſien/ ende daerentuſſchen veel van haer maken/ ende nootſakelicken haer ghebruycken. Daeromme dewijle ſy nu int leſte den Coninck van Navarra/ ſoo om Religie als anderſints niet bequaem en vant tot haer ſtuck/ ſo ſocht ſy meer verweringhe door de Ligue/ Guyſianen ende den Vorſt van Lottringhen/ ofte den Prince haer dochters ſone mede int ſpel te brenghen: Maer alſoo wy verhaelt hebben dat den Coninck dien handel afſneet/ mette doot van Guyſe/ ſo is ſy ſelve van ouderdom ende langhē ſieckte gheſtorven. Men ſeyt nochtans/ dat als ſy ſterven ſoude/ dat ſy den Coninck haren ſone wijſſelicken politijcken raet gaf/ als dat hy hem ſoude ten eerſten vereenighen metten Coninck van Navarra/ ende de Princen van ſijnen bloede/ dat oprechte Franſoyſen ghebleven waren/ als die noyt van behoorlicke onderdanichept oft trouwe gheweken en waren/ hoewel hen veel oorloghen om der Religie vanden Coninck aenghedaen waren/ daer ter contrarie die vant huys van Guyſe/ onder t'deckſel van beſcherminghe der Roomſcher Religie/ den Coninck nae het leven ende Kroone gheſtaen hadden. Oock vermaende ſy hem dat het genoech om de Religie geſtreden was/ maer met vrijdom van Religie te gheven/ ſoude hy de oorloge ſchorſſen/ ende ſijn Rijck bevredigen/ twelck ſo hy het veel Jaren te vooren gedaen hadde/ ſo ſoude hy een geweldich eñ vredelick Coninckrijck hebben. Sy verhoepte oock ſo hy hem metten Princen van ſijnen bloede verſoende/ ſoo ſoude hy alle ſijn vyanden lichtelick overcomen/ ende ſo hy dan den vrede ware onderhoudende/ ſoo ſoude hy de gramſchappe Gods over het Rijck afweeren moghen.

Vermaninge der Coninginne Moeder aen den Coninck int ſterven.

Deſe executie over Guyſe ende den Cardinael ſijnen Broeder/ heeft groot verwonderen alle de weerelt door ghegeven/ maer meeſt in Vranckrijck groote alteratie/ daer den Coninck door ſijn onbedocht ſtuck/ ſo goede orders in een ſubijt niet en heeft connen ſtellen. Maer die vande Ligue ende Spaenſche factie/ met de principale Geeſtelickheyt/ hebben ſo ontſtelt geweeſt/ dat ſy alle de groote ſteden tegen den Coninck opgheruypt hebben/ ende doen rebelleren/ namelick eerſt die van Orleans/ als naeſt geſeten/ daer nae die van Parijs/ die door de Theologē vande Sorbona/ ofte Schriftgeleerde/ een queſtie hebbē doen afvragē/ Ofte de Onderdanen niet ontſlaghen waren van den Eedt der gehoorſaemheyt? Ende oft ſy daeromme niet met goeder conſcientie en vermochten hen tegen den Coninck ende ſijne adherenten te wapenen/ tot onderhout vande Roomſche Catholijckſche Religie/ mits dat den Coninck tegen ſijnen Eedt/ beloſte ende beſworen leſte Vnie ende gheleyde/ die hy den Staten tot Bloys hadde toegheſeyt/ etc. deſe moort begaen hadde? Dit hebben over de tſeventich Doctoren toegheſtaen ende geaggreeert/ dat ſy van allen Eedt ende gehoorſaemheyt ontſlaghen waren/ ende de wapenen behoorden aen te nemen/ radende datmen tſelfde ſoude verſoecken vanden Paus gheconfirmeert te hebben.

De Sorboniſtē van Parijs/ declareren de Subjecten van Vranckrijck ontſlagē van eede/ ende te wapen tegen den Coninck opſtaen.

De Paus heeft t'ſelfde beveſticht/ eñ den Coninck inden Ban ghedaen/ ſoo hy den Cardinael van Bourbon (die noch gevangen was) eñ andere Geeſtelicke van haer gevangeniſſe niet en ontſloech/ ende hem over de doot vanden Cardinael van Guyſe verſoende/ eñ vergiffeniſſe verſochte: Hy gaf oock hope van aſſiſtentie aende Ligue.

Den Paus Sixtus bant den Coninck.

1589.

Alle de principaelſte ſteden van Vranckrijck/ hebben die van Orleans eñ Parijs nagevolcht/ namelick Toulouſe/ Rouaen/ Lyons/ Amyens/ ende meer andere/ die int jaer M. D. Lxxij. ten tijde vant moorden/ het meeſte bloet geſtort hadden/ met ſulcke wraeckgierighe heſtichept/ door de Geeſtelicke meeſt daer toe opgheruypt/ dat ſy den Koninck/ hoe Catholijck hy nochtans was/ de meeſte vilainie oft ſchelmerye hebben opgheleyt/ ende ſulcken ſchande ende laſter naegheſeyt hebben/ als oyt gheſien/ gheleſen/ ofte ghehoort mochte weſen/ niet alleen op haer Predickſtoelen (die ſtoelen der waerheyt ende ſtichtinghe behooren te weſen) maer ſelve op alle plaetſen/ hebben ſy ſijn Wapenen ende tijtelen afgheſmeten/ ſijn ſchilderyen ter galgen geſleypt/ ende daer aen gehangen. Groot ghetal van vuyle Boecxkens in diverſche Talen/ met volcomen authoriteyt hebbenſe gedruckt/ in ſulcker voeghen/ dat wy noyt (die nochtans alderhande Landen Hiſtorien/ ſoo oude als nieuwe geſien ende geleſen hebben) diergelijcke gevonden ofte gehoort hebben. Den Koninck die ſo Roomſch Catholijck eñ devoot was/ dat hy veel ſtrengher ordere dan Sinte Franciſcus opgherecht hadde/ daghelicx Bedevaerden doende/ inde Kerckē liep/ Aflaet verdienende/ dien hebben ſy voor eenen vermaledijden Ketter/ Tyran/ Straetſchender/ Moorder/ Verrader/ Hypocrijt/ Meyneedigen/ Schelm/ Tovenaer/ Sodomijt/ Bloetſchender/ Bloetſuyper/ Kerckendief/ eñ watmen meer van booſheden ſoude connen verhalen/ geſcholden eñ ſpottelick geſchimpt: Ja ſelve en is noyt diergelijcke van Ketters ofte Heydenen tegen Tyrannen gehoort. Onder andere in een Latijns Boecxken tot Lyons/ Anno M. D. Xcj. ghedruckt by Johan Pillehotte/ is daer van wonder te leſen/ daer alle Gheeſtelicke ende Weereltlicke Rechten in verhaelt worden/ daer mede ſy niet alleene ſtercken eñ ſtijven t'bedrijf vande Ligue/ maer verſchoonen ghenoech de Nederlanders/ int ghene dat ſy teghen haren Koninck/ ſo ſy dat excuſeren/ nootſhalven in ende tot defentie van lijf/ leven/ Religie ende Previlegien voornemen/ die nochtans by haer voor Rebelle ghehouden worden.

De groote Steden in Vranckrijck rebelleren.

Ongehoorde ende ongeſchicte ſcheldinghen der Ligeurs over haren Coninck.

Den Koninck hem aldus overvallen vindende van ſijn Onderſaten/ die hem onder den Hertoch van Mayenne/ uyt cracht van haer heylige Ligue ofte verbonteniſſe quamen beſpringhen/ heeft nae lange beraetſlaginge gedwonghen gheweeſt hem te vereenigen metten Koninc van Navarra/ als d'eerſte Prince van ſijnen bloede/ intereſt hebbende int Rijcx welvaert/ zijnde gheperſuadeert by ſijn beſte Catholijcken/ dewijle hy niet alſnoch en was overwonnen van Ketterye/ dat hy daeromme voor geen Ketter/ noch Barbare/ Saraſijn/ Turck/ Jode ofte Afgodendiender te houden en was/ maer veel meer voor een Chriſtelick Prince van goeder hope/ aenbiddende den ſelven waerachtigen God/ ende den ſelven Salichmaker/ gheloovende de heylige Schriftuere/ het Catholijc geloove/ eñ verhopende de ſelve ſalichz.

Coninck van Vranckrijck vereenicht met Navarra.

Als ſy hem alſo perſuadeerden/ heeft den Koninck met Navarra een beſtant ofte ſchorſſinghe van wapenen gemaect voor een Jaer/ met voorwaerden hem te dienē: proteſterende daer toe van ſijn Rebellen uyt hoogher noot ghedwonghen te weſen/ om de beneficie die de Catholijckſche Religie eñ ſijn getrouwe Onderſaten daer by ſouden genieſē/ mits het gewelt eñ invaſie van Navarra twelc nu ſeker voorhanden was/ daer by geſtaect ende verhindert wert. Voorts proteſterende ende wijtende alle het quaet dat de Roomſche Religie daer van mochte toecomen / die vander Ligue/ als zijnde oorſake mits haer rebellie.

Coningē van Vranckrijck eñ van Navarre ontmoeten ende omhelſen malcanderē.

Hier nae zijn beyde de Coninghen by een ghecomen/ ende hebben met groot verwonderen als Broeders malcanderen omhelſt / ende haer fortſen by een ghebracht.

Tbelegh van Senlis wert opgheſmeten by des Coninckx volck/ den xvij. Mey/ 1589.

Daerentuſſchen den Hertoghe van Longeville / met de Heeren van Humiers / Bonnivet/ De la Noue/ Du Guity/ ende meer andere/ met haer fortſen hebben opghelicht den xvij. Mey/ het belegh dat den Hertogh van Aumale met die van Parijs/ voor de Stadt van Senlis in Picardyen ghelept hadden/ het welcke ſy (alſo ſy nu de ſtadt verſekert waren) oplichten ende ſloeghen / daer by de twee duyſent doot bleven/ ende alle het gheſchut ende Vaendelen werden genomen. Daer na nam den Coninck oock Pontoyſe in.

Ende hier nae trocken beyde de Coninghen metten geweldigen Leger voor Parijs/ op hope van die Stadt (die noch onſterck ende ongheresolveert was) te vermeeſteren / dewijle ſy daer binnen veel vrienden hadden. Als hem nu den Coninck met ſijn Hofgheſin te ſint Cloud ghelogeert hadde/ wert hy van een Jacopijn Moninc/ ghenaemt Broeder Jacob Clement / ſecretelick doorſteken. Deſen Moninck jonck van dryentwintich Jaren/ wort gheſeyt van ettelicke Moninicken ende ſeker Guyſianes opgheſtoockt te weſen/ daer meeſt van beſchuldicht werden / de Weduwe van Loys / Hertoghe van Montpencier / des dooden Guyſens Suſter / ende haer Moeder de Hertoginne van Nemours/ met meer andere/ d'een uyt haet/ d'ander meynende Gode ende den Landen grooten dienſt te doen.

Coninc Henric de III van Vranckrijck/ werdt van Broeder Clement doorſteken/ den eerſten Auguſti.

Alſo den Moninck den Hemel beloeſt zijnde/ ende met meer ander toeſegginghen geſtijft was/ is hy uyt Parijs ghecomen met fraey verſierde Brieven ghezegelt/ ende ander inſtructien die uyt gheen Moninckx Cappe en quamen / ſmorgens den eerſten Auguſti tot S. Cloud / ende dede de Coninck aenſegghen/ dat hy hem wat ſecreets te verclaren hadde/ uyt Parijs comende/ zijnde van eenighe geſonden die den Coninck toegedaen waren/ die hy noemde. Dit wert den Coninck aengheſeyt/ alſo hy eerſt van ſijn bedde was opgheſtaen/ ende hem cleedende was / liet hy hem binnen roepen in ſijn Cabinet/ doende ſijn Volc buyten gaen. Als den Moninck aldaer ghecomen was/ leverde hy den Koninck de Brieven / ende terwijlen den Koninck die begonde te leſen/ trock den Moninc uyt ſijn mouwe een cort vergiftich meſken/ ende ſtack dat den Koninck inden buyck. Den Koninck voelende dat hy verradelicken geſteken was/ ruckede ſelve t'mes uyt/ riep over luyde/ eñ quetſte den Moninck ſelve: Waer over ſijn Edelen ende Dienaers inquamen/ dies inde hitte den Moninck doorſteken wert / ende naemaels verbrant. De wonde wert by de Medecijnen ende Chirurgijnen ghevisiteert / vermaeckt ende niet dootlick gheoordeelt: Waer over den Koninck ende andere goeden moet hadden / het ſeyt alomme ſchrijvende. Hierentuſſchen teghen avont begonde de wonde te ſmerten ende te inflameren/ mits het mes vergiftich was. Waerom hem t'perijckel van ſterven aengeſeyt werde. Mits welcke dede hy anderwerf den Koninck van Navarra roepen / in preſentie van d'ander Princen vanden bloede/ Officieren vande Croone/ ende Veltoverſten. Hem belaſtende het Gouvernement der Croone op hem te nemen/ ende de andere hem onderdanich te weſen / met behoorlicke recommandatien: ende met groote proteſtatie hem den Eedt afnemende / dat hy het Rijcke ſoude regieren in ruſte/ ende beyde de Religien toe laten ende in ſijn beſchuttinge nemen/ tot datter by een goet ende heylich generael ofte nationael Concilium daer van ſoude geresolveert worden. Alſo hem tot ſterven bereydende / is hy ſanderdaechs ſmorghens / xxij. uren nae dat hy ghewont was/ gheſtorven. Sijn lichaem werde gebalſemt in eenen openen Rosbaer geleyt/ ende int Legher/ ende metten Legher alomme door veel Steden gevoert/ om tot medelijden te bewegen/ ende ten leſten tot Compiegnie begraven / maer naemaels tot S. Denijs.

Hendrick de III. Coninck van Vranckrijck ſterft.

Die van Parijs hebben haer als oock veel ander Steden over deſe moort grootelicx verblijt/ ſelve oock veel groote Heeren / feeſten van blijſchappen daer over ghehouden. Seven Jaer daer nae/ wert gheſuſpecteert over deſen moort des Koninckx den Baroen van Scenesey/ als deſen Moninck daer toe aengheſet hebbende/ daer over hy hem ſelven Anno M.D.xcvj. doorſtack/ vreeſende meerder wreetheyt. Den Prieur vant Clooſter mede een inſtrument / wert tot Lions met vier Peerden van een gheſcheurt.

Dit is voorwaer een ſeltſaem ende wonderlick werck gheweeſt/ eenen ſo Catholijcken Koninck van een Moninck vermoort te worden/ maer oock een ſonderlinghe werck van Gods voorſichticheyt/ die over die moort den Koninck van Navarra heeft willen ontſchuldighen/ die men anders hem opgheleyt ſoude hebben/ om daer mede hem vande Croone te weeren. Het was oock een groot mirakel van God/ het Koninckrijck ſo ſtaende verdeylt ende ghebandeert alſt was/ dat God Navarra als metter hant genomen/ ende by den Koninck doen leyden heeft/ int midden van Vranckrijck/ ende van ſijn Princen ende Officieren der Kroone/ hem in handen ſtellende eenen gheweldighen Legher / om hem alſo totter Kroone te brenghen / een argument dat ſijn vyanden luttel teghen hem vermoghen ſullen daer het anders na menſchen verſtant hem onmoghelick ſoude gheweeſt hebben daer toe te gheraken. Die van Parijs op de doot vanden Koninck/ hebben den Cardinael van Bourbon gevangen liggende/ voor Koninck gepubliceert/ ende hem Carolus den X. ghenoemt/ ende ghelt in ſijnen naem gheſlaghen.

Coninck van Navarra woort Coninck van Vranckrijc/ Hendrick de iiij. ende ſweert mede de Catholijken/ den ij. Auguſty 1589.

Den Koninck van Navarra aennemende de Kroone/ met den name van Hendrick de IIII. ſwoer anderwerf den Staten ende Lande te beſchudden ende beſchermen als een goet Koninck/ oock mede die vander Roomſcher Catholijckſche Religie ende exercitie van dien/ ende voor hem ſelven beloefde hy hem te ſubmitteren onder een vrij generael ofte nationael Concilium ofte beter onderrichtinghe/ ende en ſoude oock de exercitie vande Ghereformeerde Religie nerghens in voeren/ dan daer die alreede ware ghebruyckt/ voor dat door eenen vrede anders daer in mochte verſien worden. De Officieren vander Croone/ Edeldom/ ende d'ander Staten confirmeerde hy hare Previlegien. Ten leſten ſwoer hy oock de moordadighe doodt des Koninckx (als Juſtitie vereyſcht) te wreken. Daer op ſwoeren hem de Princen vanden bloede/ Princen/ Hertoghen/ Amptlieden der Kroone/ Graven/ Heeren/ Ridderen / hem alle behoorlicke onderdanicheyt/ oock mede de doot des voorleden Koninckx te wreken.

Aldus deſen nieuwen Coninck int Rijck gheſtelt zijnde/ hoewel het ſcheen dat de oorſake van den haet ende nijt met des Coninckx doot wechgenomen ware / ſo hebben nochtans de principale Steden ende die vande Ligue geenſins haer den nieuwen Coninck willen onderworpen: maer

geſtijft

gheſtijft zijnde met de aſſiſtentien des Paus/ des Conincx van Spaengien/ des Hertoghen van Savoyen eñ Lorreynen/ zijn ſy inde rebellie ghebleven/ hoewel verre den meeſten Edeldom haer by den Coninck gehouden hebben. Maer alſo hy een ſeer vroom/ cloeck eñ Krijchſbaer Prince is/ inde oorloghen opghevoet/ gaet vaſt voort met voorſpoet/ als wy naemaels verhalen ſullen.

Geertruydenbergs Hiſtorie.

Te vooren hebben wy verhaelt vande muyteryen der Soldaten in diverſche plaetſen in Nederlant/ onder ander van Geertruydenberghe/ daer t'verlies vande Stadt op gevolcht is/ dies ſullen wy dat vant beginſel af verhalen. Geertruydenberghe is gheleghen op de Merwe ofte Vlack/ twelck den Rijn ende Maſe maeckt van verdroncken Landen/ teghen over Dordrecht. Deſe ſtadt comt toe den Prince van Orangien: Sy is rijck door de Viſſcheryen/ die ſeer groot daer ontrent is/ van Steur/ Salm ende Elft/ dier op ſommigen tijt op eenen dach wel achthien duyſent met netten ghevangen wort. Deſe ſtadt wort onder Hollant Frontier gherekent/ ende daeromme wel beſet met Garniſoen/ zijnde gheleghen opt vaſte Lant van Brabant.

Muyterye des Garniſoens tot Geertruydẽberghe/ ende haer verclaers dẽ x. Maert 1588.

Alſo die vanden Garniſoene (zijnde meeſt oude Soldaten) Anno M.D.Lxxxviij. ghemuytineert waren/ gaven ſy doen den x. Maerte ſchriftelicken te kennen dat ſints ſy haren Eedt ghedaen hadden inde handen vande Majeſteyt van Enghelant/ dat daer ghereſen was groote tweedrachticheyt onder de Landen/ Soldaten ende Borgheryen/ met perijckelen van grooten verlieſe/ ende dat meeſt door de onredelicke maniere van handelinge ende woorden des Graven van Hohenlo/ hem naegevende als dat hy ſoude geſeyt hebben datmen liever behoorde Spaenſch te weſen dan Enghelſch: waer mede hy genoech ſochte de Garniſoenen ontrouwe ende meyneedicheyt in te beelden: eñ dat daer van de vruchten waren geweeſt/ t'verlies van Sluys/ het onvruchtbaer belegh vant Caſteel van Brakel ende diergelijcke. Waeromme ſy ſeyden datſe haer tegen de quaetwillige ſochten te verſien/ ende verſochten volle betalinge ende contentement. Hier op/ alſo ſy geenderhande genoechdoeninghe/ die hen aengeboden wert/ gehoor en gavẽ/ ſo hebben ſy alderhande vyantſchap getoont/ ſcheurende haer Vaendels/ aenveerdende ſchepen ende contributien van Brabant/ tot haer betalinge. Ten leſten zijn ſy verwillicht te hooren de Baenderheeren van Willoughby/ die doen generael over het Engels Krijchſvolck was: Ende alſo zijn ſy in handelinge gecomen/ op een Oorlochſchip/ den xxvj. ende xxvij. Julio M.D.Lxxxviij. dat daer ontrent op de wachte was ligghende.

Artijckelen van verdrach verſocht/ den xxvij. Junij. 1588.

Sy verſochten vergevinge van alles/ twelck ſints den x. Maert/ by hen was begaen: Dat ſy int Garniſoen ſouden mogen blijven liggen onder het ghebiedt van Willoughby/ ofte onder Sire Johan Winckfielde/ die met Willoughby ſuſter getrout was/ een achtergelaten Weduwe vanden Grave van Kent/ ofte onder yemant anders inden name vande Coninginne van Engelant: Dat ſy ſouden worden gehouden vande Coninginne onder den nomber van het ſecours welck ſy den Nederlanden dede/ ende alſoo haer betalinge genieten: Ende indien hen eenige Articulen niet onderhouden worden vande Staten der gheunieerder Landen/ ſo ſoude den Heere van Willoughby dat voldoen ende wreken/ als cleynicheyt ende leedt haerder Majeſteyts van Enghelants Dienaren gheſchiet: ende daer by wilden ſy alle vol op betaelt zijn.

De Staten ende Prince Mauritz conſenteerden ghenoech tot deſe poincten: maer ſy verſochten/ dat ſy betaelt zijnde/ die in dienſte vant Garniſoen begeerden te blijven/ ſouden verdeylt worden/ alle onder een Vaendel Voetvolcx van hondert ende vijftich Coppen/ ende t'Peerdevolck onder een Cornette van hondert Lanciers/ ende vijftich Arquebuſiers te Peerde/ de reſte ſouden hun mogen begevẽ onder de Compagnien ſtaende ten laſte vande Coninginne van Enghelant/ ligghende in Berghen op Zoom/ om daer ghetracteert ende betaelt te worden/ als andere/ mits doende Eedt/ ſo als het ſecours van Enghelant dede: Dat Willoughby ſoude daer binnen comen in perſoone met ſijn Compagnie: Eñ voort ſouden ſy in vryen ghelde boven alle leeninge hebben/ twintich volle Maenden Solts ofte twee hondert duyſent guldens. Boven dien beſpraken die van Hollant/ dat ſy dit ghelt niet en wilden op brenghen (mits dat ſy bedroch vreeſden) ten ware dat den Prince Mauritz ende Willoughby beloefden/ dat die Stadt niet en ſoude gheſepareert worden vande Landen van Hollant/ ende datter behoorlicken Eedt vant Garniſoen ſoude ghedaen worden.

Dit aldus over wederzijden beſproken zijnde/ ſo heeft Willoughby nochtans anders met haer veraccordeert/ uyt crachte van ſijn volle commiſſie die hem was gegeven/ op beloſte by hem ende Winckfield gedaen/ van de Stadt in Staten ofte in Prince Mauritz handen te ſtellen (naedemael dat hare Majeſteyt geſchreven hadde/ dat ſy haer der voorſchreven Stede niet en begheerde te bemoeyen) want door vreeſe datter yet ergers ſoude geſchieden/ ende om beters wille/ door onervarentheyt/ des Krijchſvolcx liſticheden niet kennende/ ſo heeft hy hem laten beweghen met ijdele hope. Alſo dat haer betaelt werden boven de twee hondert ende ſeſthien duyſent guldens/ ende in plaetſe van een Cornette Ruyteren/ werden twee Cornetten opgerecht/ ende deſgelijcx twee Vaendelen Voetvolcx/ ende de ſelve werden onder den voorſchreven Winckfield gheſtelt/ ſonder datter goede Officieren geſtelt werden oft oock behoorlicken Eedt gedaen. Maer met deſen gelde heeft het Garniſoen/ als oock den Gouverneur groote banckettenn gehouden/ ende alle weelde gepleecht/ trachtende daer van verſekert te mogen blijven/ wetende dat het teghen den Staten danck was: Ende hebben alſo uyt quaet achterdencken haer willen verſien ende verſekeren van haer toecomende betalinge/ alſo het ten leſten tot dien eynde in allen moetwil uyt berſte. Dies den Prince Mauritz ende de Staten haer ſeer aen Willougby beclaechden/ biddende dat hy daer in ſoude willen verſien/ ende alſo eenige vanden Garniſoene ten dienſte vande Stadt Berghen op Zoom waren uytgecomẽ/ ſo verſochten ſy datmen middel ſoude vinden om die daer uyt te houden/ ende de reſte noch inde Stadt te dwingen/ daer toe de voorſchreven Heeren Staten oock verwillichden den Overſten Norrits/ die doen daer ghecomen was in Ambaſſate/ de welcke aenboot hem daer toe geerne te willen laten gebruyckẽ. Maer Willougby willende te veel ſachte middelen gebruycken/ en heeft niet uytgerecht: Ende alſo het Garniſoen ende Gouverneur Winckfield daerentuſſchen gewaer wert datmen yet mochte tegen haer voornemen/ ſo hebben ſy de Borgerye de Wapenen afgenomen/ ende voorts de paſſerende ſchepen ende alle Tollen ende Contributien aengeſlagen/ der Staten Paſpoorten aende Galge geſlagen/ de omliggende Landen gebrantſchat/ ende alles gedaen/ dat gewoonlick vyanden doen.

Den Garniſoene wort betaelt twee hondert ende ſeſthien duyſent guldens.

Die van Geertruydẽberge muytineren weder/ nemende de Borgers de Wapenen/ ende proteſteren/ den xxvij. Novẽber/ 1588.

Als nu hier over t'Krijchſvolck vermaent wert/ ſo proteſteerden ſy by Brieven van den xxvij. Novembris/ de welcke by den Gouverneur Winckfield/ de Enghelſche/ ende andere Capiteynen onderteeckent waren/ dat ſy liever alle ſterven wilden/ dan ſy de Borghers haer wapenen ſouden wedergheven: Ende alſoo ſy op dienſt (ſoo na Portugael als om Wachtendonck te ontſetten) ontboden waren/ ſo hebben ſy geantwoort/ dat ſy gereſolveert waren/ liever aen den vyant/ dan haer onder Prince Maurits ofte Staten te begheven.

Maurits belegert Geertruydenberghe/ den xv. Maert.

Deſe haer reſolutie aenghemerckt zijnde/ ende dat ſy alle overloopende Soldaten aen namen/ ende ander Garniſoenen tot dierghelijcke rebellie arbeyden te brengen/ ende datter waerſchouwinghen waren/ dat ſy van den tweeden Februarius Lxxxix. met Parma in handelinghe waren ghetreden: Soo heeft de Prince Mauritz met advijs van de Staten/ ghereſolveert (ſiende dat Willoughby/ Norrits/ noch den Raetſheer Bodley geen middel wiſten/ eñ dat Willoughby ſelve naer Engelant vertrock) de ſtadt te Water en te Lande te belegghen/ ghemerckt t'perijckel der ſelvigher ende andere omliggende Steden.

Aldus den xv. Maerte daer vooren ghecomen zijnde/ ſoo heeft den Prince Mauritz door een Trommelſlagher/ aen die van binnen/ vriendelick geſchreven/ hoe dat den Gouverneur Winckfield ende dander Capiteynen/ hem ghedreyght hadden met den vyandt te handelen. Hy bewees haer ooc haer ſchande ende perijckel/ haer mede aenbiedende alle goet tractement. Hier op antwoorde Winckfield ende dander hoofden/ dat ſy liever van den vyandt hulpe ſouden verſoecken/ dan haer onder den Prince Mauritz/ ofte de Staten te begheven/ ende hebben den Prince Mauritz Boden/ met de Galghe ghedreyght. De Stadt van Dordrecht heeft aen haer oock geſchreven/ maer de Brieven werden by Winckfield/ ſonder leſen/ openbaerlick gheſcheurt. Voorder alſo Willoughby aen ſijnen Swagher ſchreef van date den xviij. Maerte/ hem biddende dat hy liever ſoude ſien wech te comen/ dan dat ſijn preſentie oorſake van offentie geven ſoude. Daer op antwoorde Winckfield den twintichſten Maert met deſe woorden. Dat alſo hy van den Prince Mauritz beſchuldicht was/ dat hy als een vreemde onder haer/ meer ſijn eyghen profijt ſochte/ dan ſijn eere ende t'ghemeyn beſte/ om het Krijſvolck alſoo teghen hem op te ruyden/ ſoo hadde hy gheantwoort/ dat alle die ſulcx van hem ſeyden/ lieghende waren/ ende wilde ſulcx metten Sweerde houden ſtaende: Ende van uyt de Stadt te comen/ hy hadde gheſworen mette Soldaten vande Stadt te leven ende te ſterven/ ſoo langhe ſy de Stadt wilden houden voor hare Majeſteyt/ ofte tot profijt van den Lande/ daer ſy alle toegheſworen hadden. Maer voor zijn Excellentie de Prince Mauritz oft de Staten/ hy wiſt wel ſy ſouden liever de Stadt den vyant overgheven/ dan aen haer/ ende dat ſy alle ſulcx hadden verclaert. Daer was noch victalie voor een Maent binnen/ eñ ſo lange wilden ſy dat houden voor de Coninginne ende profijt van den Landen/ ende ſo daer dan gheen hulpe en ware/ ſo ſouden ſy moeten doen dat ſy anders niet gheerne doen ſouden.

Winckfields antwoorde op Willougbyes brief/ dē xx. Maert.

Geertruydenbergh beſchoten.

Hierentuſſchen ghebruyckte de Prince Mauritz alle ghewelt op de Stadt met ſchieten/ dies ſy uytter Stadt weder ſchoten/ alſoo datter van buyten bleven Adriaen Cornelissen/ Scheeps Capiteyn/ die Capiteynen Jonckheer Wolffart van Brederode ende vander Aa. Oock Landas/ Capiteyn van Prince Mauritz Garde. Daer werden ghequeſt Joncker Pieter vander Does/ Viceadmirael van Hollant/ ende den Capiteyn Sydenborch/ met wel vijftich meer/ die daer bleven. Onder anders wert ooc den Veltmaerſchalc Villeers gheſchoten/ daer hy corts van ſterf/ een man van grooter ervarentheyt in krijchſhandel/ oock den Lande ghetrouwe. Deſen alles niet teghenſta ende/ ſoo werter een tamelicke Breſſe gheſchoten/ ende alſmen meynde te ſtormen/ ſoo deden die van binnen eenich verdrach gheveynſdelick proponeren/ daer over ſanderdaechs een tempeeſtich weder op quam/ ſoo datmen t'gheſchut doort water niet bruycken conde/ ende alles overvloeyde. Daerentuſſchen wert gheſpeurt/ ſo door vyerteeckenen als by afgeworpen Brieven van Breda/ de onder handelinghe metten vyant/ als ſy Brieven van Parma uyt Bruſſel van den xxiiij. Maerte/ ende van Breda van date den xxix. Maert/ van Odoardo Lanſavechia ontfanghen hadden/ ende dat Parma ſelver tot Breda/ twee mijlen van daer gecomen was/ waerom de Prince Mauritz reſolveerde af te trecken/ om haer te benemen ſo veel hy conde de oorſaken/ om te ſegghen dat ſy ghedwonghen waren haer den vyant over te leveren/ hopende dat ſulcx onder de eenvoudichſte Soldaten eenighe beweginghe ofte beter bedencken ſoude moghen wercken.

Veltmaerſchalck Villeers doot.

Dies hy den tweedē April haer ontboot anderwerf alle genade/ bewijſende dat ſy door de verſierde beuſelen/ onder tpretext vande authoriteyt vande Majeſteyt van Enghelant bedroghen waren/ daer van haer ſendende diverſche acten ende beſcheet vande ſelvighe Majeſteyt/ voorhoudende de ſchanden die haer van ſulcke eerlooſheyt toecomen ſoude. Den vierden April ſchreef hy haer weder door den Predicant Levinus/ dat hy nae het leven der Officieren ende Krijchſvolcx niet en ſtonde/ maer hen aenboot alle verſekertheyt/ die noch in dienſte wilden blijven ſouden aenghenomen werden/ de andere ſouden moghen vertrecken/ met alle haer goet/ alleenlick dat hem de Stadt verſekert bleve. Maer ſy antwoorden den ſelfden vierden April haer uytterlicke reſolutie te weſen int Garniſoen te willen blijven/ midts ſulken dienſt doende/ als ſy vooren gedaen hadden/ ende dat ſy ſouden ſelver eenen Gouverneur ende meeſter kieſen.

Maurits biet aen alle verſekerde ghenade/ den tweedē April ende den vierdē ende vijfden April.

Den vijfden April wert weder van Mauritz alle verſekertheyt aengheboden/ ende oock beloeft te houden wat ſy meer by contracte ſouden moghen bedinghen/ biddende dat ſy wilden Gedeputeerde aen hem ſenden/ maer het was alles te vergeefs/ want ſy aldaer den negenden April de Ghecommitteerde van den Prince van Parma in ontfingen/ met de welcke ſy bedinght hadden/ ende beloeft voor vijfthien Maenden ſoudye de Stadt te leveren/ ſonder datter onder alle het ghetal van verſcheyden Natien/ meer dan twee werden bevonden die haer quamen overgheven/ ſoo vele vermochte die giericheyt/ daer eerlooſheyt domineert/ ende de kenniſſe Godes vergheten wort/ ſy becleedden haer noch mette pretenſie vande Coninginne van Enghelant.

T'garniſoen van Geertruydenberge vercoopen eñ leverē de ſtadt aen Parma/ den ix. April/ 1589.

Het Contract mette Borgherije was ſeer redelick/ als Pardoen Generael/ ende te mogen na belieſten wech gaen/ ofte blijven woonen voor twee Jaer lanck/ ſonder van Religie onderſocht te worden/ ende alle haer Privilegien werden gheconfirmeert/ ten ware dat ſe ſtreden tegen de authoriteyt vanden Coninck.

Contracten van Parma mette Borgeryen ende t'Garniſoen van Geertruydenberge/ vā date den x. April/ 1589.

Het krijchſvolck wert oock verghetinghe eñ verghevinghe van alle miſhandelinghe gegunt/ oock beloeft dierghelijcke te procureren int Keyſerrijck/ Landen van Luyck/ Colen/ Ende alſoo Parma profeſſie dede te beminnen ende eeren cloecke Soldaten als ſy waren/ ſoo ontfinck hy die alle in dienſte vanden Coninck/ met reſtitutie van alle haer gheconfiſqueerde goederen: Die oock niet begeerden te dienen/ mochten de ſelve vrÿheyt nemen/ ende oock noch ſes maenden inde Stadt blÿven/ ſy mochten haer oock doen betalen by wettelicke middelen van alle aſſignatien van contributien/ haer hier voormaels ghegeven van die van Brabant/ Hollant ende Zeelant. Eñ tot erkenteniſſe vanden ghewillighen dienſt die ſy den Coninck deden/ gaf hy haer thien maendē ſolts/ diemen haer ſchuldich was/ ende voor een beleeftheyt noch vÿf maenden/ al in ghereeden ghelde/ op dat ſy te eer uyt trecken mochten. Allen overloopers uyt ſConincx Vaendelen by haer gheloopen/ wert om harent wille oock alles vergheven. Alle ghevanghenen wort veraccordeert datſe over haer rantſoen ſullen los gaen/ mits betalende/ uytghenomen de Gheeſtelicke/ die ſonder betalen vrÿ ſullen gaen. Oock mede ſoude Sire Johan Winckfield/ ende Charles Honingh/ haer moghen vertrecken waer ſy wilden/ met haer familien/ goederen ende Baggagien/ waer toe men haer ſoude Paſpoort gheven. Dit alles gedaen tot Breda/ inden name vanden Coninck/ den x. April/ Anno M.D. Lxxxix.

Het Garniſoen van Geertrudenberghe wert ter galghen by de Statē verweſen/ eñ haer lyf opgheſtelt by namen/ den xvij. April.

Aldus t'Garniſoen betaelt gheloont ende uytghetrocken zÿnde/ is Karel van Manſvelt ten ſelven daghe daer in ghetrocken. Ende de Staten Generael der Gheunieerder Landen hebben de Capiteynen ende Soldaten voor Schelmen ende Verraders gheproſcribeert/ gheſcholden ende uytgheroepen/ ende ter Galge veroordeelt/ waermen die conde becomen/ belovende vÿftich guldens voor elcken Soldaet diemen ghevanghen ſoude brenghen/ ende hondert guldens voor elcken Officier/ ende alle hare goederen voor prÿs: ende waren alle by namen int Placcaet ghenoemt/ die meer dan ſes hondert ende vÿftich waren: De principaelſte waren Sire Johan Winckfield/ Enghels Ritmeeſter/ ende Overſte Floris van Dorpe/ alias Langhen Floor Wachtmeeſter/ Heyndrick van Kieboom/ alias Neus Luytenant/ Gerard Abrahams Leckerbeetken Cornette/ Thomas Lommeſon Ritmeeſter/ Charles Honingh/ ende Guilliam Thomaſſen Capiteynen/ met haer Luytenanten/ Cornetten ende Vendrichs.

Dit krÿchſvolck is onder Parma volck ſelve in groote verachtinghe ghecomen/ alomme verſoeyt/ beſpot ende gheſcholden/ ende met toename de Cooplieden ghenoemt. Sy werden inde Gheunieerde Landen veel ghevanghen/ ende terſtont ghehanghen ſonder eenighe ghenade/ ander ten exempel: ende tot reconciliatie conde bycans niemant gheraken/ wat Vrienden ofte ontſchult ſy oock by brochten. Winckfield den Overſten/ nae dat hy tot Breda van ſÿn medegheſellen om ſchult een wÿle ghehouden is gheweeſt/ is ten leſten ſecretelick in Enghelant gheraeckt: alſo oock Honinghs/ ende d'ander Engelſche zÿnde met cleyn eere aldaer/ ende Winckfield is naemaels Anno M.D. xcvij. tot Cales in Andoloſien doot gheſchoten gheweeſt/ terwÿle hy hem aldaer lichtveerdelick onghewapent bloot begaf. Honinghs heeft hem ghesocht naemaels in Enghelant aen den hooghen Raet te ontſchuldighen/ by Requeſte den xiiij. Mey/ M.D.Lxxxix. die wy ſelve gheſien hebben/ de Staten beſchuldighende/ allegerende dat Winckfield ende hy Suppliant/ doen Prince Mauritz de ſtadt beſchoot/ met dertich Soldaten bewaert waren/ ende dat hy noch Winckfield noyt en wilden ghelt van Parma nemen/ als dienende een Coninginne/ die machtich was haer Dienaers te betalen etc.

De Staten nae haer Placcaet/ over deſe Soldaten proſcriptie/ verhalende de muytinatie/ maken mentie van Willoughbye. Waer over hy in Enghelant een Boecxken in Franſoys ende Duyts/ daer teghen in Druck heeft uytgegheven tot ſÿnder ontſchuldinghe. Maer alſo de Ghedeputeerde der Staten doen in Enghelant/ daer teghen proteſteerden/ ende te verantwoorden reede waren/ ende ſÿn voorredene onwaerachtich maeckten/ werdt ſÿn Boecxken in Enghelant verboden te vercoopen/ ende ghedempt door laſte vande Coninginne aldaer.

Dit verlies van Geertruydenberch/ heeft de Gheunieerde Landen een ſchadelick verlies gheweeſt/ maer ſy hebben terſtont met Oorlochſchepen de ſtroomen beſet/ om de Viſſcheryen ende paſſagien te bevrÿden.

Manſvelt beſet Heuſden/ neemt Hemert ende andere Schanſſen/ in Mey.

De Grave van Manſvelt met ſÿn meeſte Krÿchſvolck/ trock nae Heuſden daer by gheleghen/ een ſtedeken in Brabant/ daer de Heere van Famaers in ghebiede met goet Garniſoen/ t'welck hy van verre beleyde/ ſoo om de uytloopinghen te beletten/ als alle nootdruft daer uyt te weeren/ ende alſo daer van ten leſten Meeſter te worden. Hy gheraeckte oock in Bommeler Weert/ twelck plat Lant is/ onder Bommel gheleghen. Hy nam oock inne het Caſteel van Hemert/ Brakel met ander Schanſſen daer ontrent. Hy hadde oock heymelick verſtant binnen Bommel/ t'welck ontdeckt wert ende gheſtraft. Den Hemertſchen Weert ofte Landouwe moeſte hy door hooghe Wateren verlaten/ behoudende het voorſchreven Caſteel. Sevenberghen nam hy oock in/ met het huys/ maer de ſtercke Schanſſe daer by ghemaeckt/ en conde hy niet vercrÿghen/ waeromme hy corts weder Sevenberghen moeſte verlaten.

Drie Cornetten der Staten geſlagen.

In Mey zÿn drie Cornetten Ruyteren/ te weten van de Prince Mauritz/ van wÿlen Veltmaerſchalck Villeers/ ende die vanden Ritmeeſter Chinſki/ alle dry gheſlaghen gheweeſt van het Garniſoen van Geertruydenberghe/ ende andere/ ende werden gheheel overvallen ten Oſſe by ſHertoghenboſſche/ den Capiteyn Ryſoyre/ metten Luytenant van Chinſki/ ende veel Ruyteren werden daer ghevanghen.

Heyle wordt by Parma genomē/ den 24. Auguſti.

Terwÿle dat Manſvelt metten Hertoch van Paſtrana/ ende Prince d'Aſcoly/ met veel ſchepen/ ſchuyten ende Schipſvolck het huys ofte Caſteel van Hele int Eylant van Bommel belegherden/ ſo hadden den Prince Mauritz/ den Grave van Hohenlo/ ende den Grave van Solms in Auguſto vergadert de omligghende Garniſoenen/ ende revictalieerden Heuſden/ onder de ooghen van den vyant/ die dat beſet hadde. Het Caſteel van Hele werde dapper beſchoten/ wel met neghen hondert ſcheuten/ waer door den Gouverneur Sydenborch dat den xxiiij. Auguſti over leverde/ door twiſt van ſÿn Krÿchſvolck/ twelck meeſt vermoort werdt/ daer van hy hem naemaels ontſchuldichde.

Van daer trock Parmas Legher nae het Caſteel Loeveſteyn/ gheleghen aent eynde vant Eylant Bommel/ ende maeckten daer ontrent een Schanſſe/ meynende Loeveſteyn te crÿghen: Maer mits dat de Wateren alomme ſeer ghewaſſen waren door grooten reghen/ ſo hebben ſy moeten vertrecken.

In September/ als Parma nu dochte door t'ſluyten van Heuſden/ dat het innemen van Hemert ende Heyl/ ende ander Schanſſen aldaer nu ghenoech verſekert waren/ ſoo namen ſy voor over de Maſe inde Tielſche Weert/ ende ſo nae Bueren ofte Utrecht te trecken. Als nu onder de Spaengiaerden die onder den Overſten Liena den voortocht hadden/ muyterye opgheſtaen

De Spaengiaerden die muytineren in Parmas Leger/ in September.

was/ door twiſt die ſy met de Italianen hadden/ welcke ghevoedt was ſoomen ſeyde / by Paſtrana ende Aſcoly/ genoechſaem tegen Parma. Deſe Spaengiaerden en wilden de Riviere niet paſſeren/maer riepen/ Vive il Re, fuora il mal governo, Ende als Manſvelt haer dwinghen wilde / ſoo ſchoten ſy nae hem/ende dreven hem wech / ende trocken nae de Grave in Garniſoene.

Maer midts dat den Prince Mauritz nu ſterck op de beenen was / haer de paſſagie belettende/ende het Caſteel ofte huys van Heyl alomme met Schanſſen wederomme beſette/ ſo moſte Parmas volck op den winter gheheel opbreken/ behoudende ende ſterckende de Caſteelen van Hemert/Heyl/ende de Schanſſen op den mondt vā de Deynſe by den Boſſche.

Blyenbeeck by Varrabon gewonnen/ den xxiij. Junij.

Blyenbeeck was oock tuſſchen deſen tijt beleghert byden Marquis van Varrabon/een Borgoenſch Heere/Gouverneur van Gelderlant/ende dat van Mey af/ twelck dapperlicken beſchoten wert. Den Hertoch Alexander Del Monte hadde daer tmeeſte bewint. Hy wierp daer voorē een Katte ofte hoochte van aerde op/ waer by ſy die van binnen weerden van haer teghenweer. Daer bleef veel volcx vooren / onder andere den Ingenieur Piatto. Ten leſten als die Bevelhebberen van binnen meeſt doot ghebleven waren/ ende daer door cleyn ordere int Gouvernement was / ſoo iſſer twiſt ghereſen / ſo datter ontrent veertich Soldaten van d'ander daer uyt ghedreven werden / die doen dat Slot over gaven den xxiij. Junij / met goede conditien / mits dat Schenck geen volcomen macht tot het ontſetten te weghe brenghen conde /vereyſſchende om dat ende Berck te victalieren/wel dry duyſent te voete/ ende acht hondert Peerden.

Draeck ende Norrits metten Coninck van Portugael invaderen Spaengien.

Nae het Succes der Spaenſcher Armade/ daer van wy hier vooren verhaelt hebben/ heeft het eenighe in Enghelant verweckt te dencken om den Coninck van Spaengien te beſoecken/ metten verjaechden Coninck Don Anthonio van Portugael/ voorghevende dat den Spaengiaert nerghens crancker ware dan in Spaengien/ ſelve bybrengende het exempel der Romeynen/ die Scipionem in Africam ſonden / om die van Carthago te dwinghen/ ende haren Hannibal t'huys uyt Italien te ontbieden. Hier toe zijn de aenvanghers gheweeſt in Engelant Sir Johan Norrits ende Sire Franchoys Draeck/ beyde ſeer vermaerde Ridderen/ d'een ter Zee/ de ander te Lande/ die op haer namen een Armade uyt te reeden/ ende vijfthien duyſent Krijchſvolcx mede te nemen/om Spaengien te beſoecken/ende den Coninck Don Anthonio van Portugael in te voeren / begeerende maer vande Coninginne hondert ende dertich duyſent guldens/ ende eenighe ſchepen gheleent/ de reſte ſouden ſy met haer vrienden beſorghen. Dies verſochten ſy Patentbrieven vander Coninginne hooghe authoriteyt/ om te moghen alle ſchepen / bueten ende prijſen onder haer te deelen. Alſo beſchreven ſy veerthien cleyn Regimenten Voetvolcx / met ſes hondert Peerden / ende dry duyſent Schipvolck / met twaelf dobbel Muerbrekers.

Maer alſo dit langhe aen liep/ ende onder den hooghen Raet in Enghelant verſcheyden opinien daer over vielen/ allegeerende t'perijckel/grooten coſt van noode/ twiſt onder twee Hoofden te moghen vallen/ende dierghelijcke: So maeckte ſulcx veel ghewillige mede reeders weder onwillich: nochtans cresch de voyagie voortganck/ hoe wel niet met ſulckē voorraet ende ghereetſchappe/als het wel vereyſſchende was. Die van Hollant leenden een deel vant Enghels Peerdevolck ende Voetvolck: Maer als het Peerdevolck in Engelant ghecomen was / wert het ghecaſſeert / hoe wel ſy noch eenighe mede namen: ende een Nederlants Regiment Voetvolck trock mede onder den Colonel Nicolaes van Meetkercke/ſone van Adolf van Meetkercke / die eertijts Raetſheere ende Preſident in Vlaenderen is gheweeſt / als vooren meermael ghenoemt.

Deſe Voyagie aldus voorghenomen zijnde met cleynen voorraet van ghelde/ victalie ende Schepen / vergaderden haer ontrent Dover in Enghelant / daer ſy lichtelick een Vlote van ontrent tſeventich ofte tachtich Hollantſche Schepen ontmoetten/ varende ghewoonlick ontrent dien tijt ſJaers na Rochelle om ſout. Deſe ſchepen hebben ſy aenghehaelt / ende ghedwonghen haer Krijchſvolck te voeren (alſo ſulcx nae Princen ghebruyck in noot gheoorloft is / op behoorlicke gagie) ſy warē wel verſien van victalie ende nootdruſt: Mette welcke/ nae dat ſy een Maent tot Plemouth gheleghen hadden / zijn ſy alle afghevaren den xxix. April/ ſterck zijnde hondert ende veertich ſchepen/ waer onder xxvj. oorlochſchepen waren/ende met haer den Coninck Don Anthonio van Portugael / Don Emanuel ſijn Sone/ de Grave van Eſſex / Sire Roger Williams / beyde als Avonturiers / de twee Broeders van Norrits/ Sir Thomas Sidney/ met verſcheyden Colonellen ende Capiteynen te water ende te Lande.

Norrits en Draeck landen in Galicien den iiij. Mey.

Den vierden Mey zijn ſy inde Coronie in Galiſſien ghecomen/ eenighe van haer ſchepen in Vranckrijck verſtekende/ ende ſtelden daer acht duyſent mannen aen Lant / teghen den danck ende advijs vanden Coninc Don Anthonio van Portugael / ende namen met Shalade inne de benedenſte Stadt Caronne: Maer ſo het meeſte Volck vluchte inde opperſte Stadt die ſterck was / ſoo beſchoten ende ondermijnden ſy die te vergeefs: waeromme ſy reſolveerden te vertrecken. Maer verſtaen hebbende dat de Grave van Andrada ende Altamira daer ontrent een vergaderinghe van Krijchſvolck begonden te maken/ ſo ſloeghen ſy die inde vlucht. Alſo vertrocken ſy weder den xvij. Mey / daer eerſt verbrandende een groot Gallioen / den Sint Jan ghenaemt/ dat Viceadmirael vande leſte Armade gheweeſt was/ met meer andere ſchepen.

De Enghelſche Armade lant in Portugael/ ende comen voor Liſbona/den ij. Junij.

Van daer zijn ſy ghevaren nae Portugael/ alwaer ſy Landen den xxvi. Mey tot Penicha/ daer dat Caſteel den Coninck Don Anthonio overghelevert wert. Van daer trocken ſy ſonder Baggagie/ by ghebreck van Waghenen ofte Peerden/ in ſes daghen (zijnde tſeſtich mijlen) na de Stadt Liſbona/ alwaer ſy haer legherden in de Voorſtadt Catarine ghenoemt / aende Weſtzijde der Stadt / contrarie het generael beſluyt dat ſdaechs te vooren ghenomen was / nae het ſegghen der Portugeſen/t'welck was te logeeren aen het Ooſteynde der Stadt / om daer mede te verhinderen ende te beletten alle de hulpe die te Lande inde Stadt mochte comen / zijnde de ſcheepſche Armade aent Weſten / ende de Zee aent Zuyden/ende de Berghen van Sintre aent Noorden: Ende ſo ſy haer ghelogeert hadden int Ooſten/ ſoo ſouden ſy den Portugeſen daer mede eenen vrijen toeganck ghegheven hebben/ die haren Coninck hadden moghen toe vallen / ende alle nootdruſt toe brenghen/ die te comen waren ſonder Wapenen/ om dat ſy vande Spaengiaerden te vooren daer van ontbloot waren. Maer legerende haer int Weſten/ behielden de Spaengiaerden t'ſelfde gherief van toeloop te hebben/ ende alle nootdruſt/ ende de Portugeſen te ſchutten/ ende beletten haer by haren Coninck tevoeghen ende te begheven. In deſe voorſtadt logeerde

1589.

de t'Legher twee nachten/ ende vonden die ghevult met alle coſtelicke Coopmanſchappen ende ſpeceryen/ die weert waren ettelicke Millioenen Gouts/ die ſy wel hoepten wech te crijghen ſoo de ſchepen hadden connen by comen. Zijnde den tweeden Junij hier ghecomen/ werden ſy den derden Junij met eenen uytval uyt de ſtadt beſpronghen/ de Caſtilianen roepende Vive el Re, don Anthonio, waer mede d'eerſte wachte bedroghen was/ ſo dat ſy ſo verre quamen/ dat ſy derthien oſte veerthien Enghelſche die noch al onbeſchanſt laghen/ doot ſmeten/ waer onder was den Colonel Bret/ ende den Capiteyn Caire: Maer ſy werden terſtont cloeckelick met verlies van meer dan hondert te rugghe ghedreven: t'welck een groot verſchricken inde Stadt maecte/ die niet anders en meynden dan met een generale Schalade beſpronghen te worden/ ende apparent was wel te ghelucken/ om dat ſy veel vrienden inde ſtadt hadden/ waer van eenen Don Rodrigo/ Broeder vanden Baron Alvito ſanderdaechs ghevanghen wert ende onthooft. Maer de Spaengiaerden ſiende dat de Enghelſche vermoeyt waren van het marcheren in ongewoonlicke hitte/ ſonder Tenten oſte Peerden/ ende ghewoonlicken dranck/ ſonder gheſchut oſte buſcruyt/ ende datſe maer ontrent vijf duyſent ſterck waren/ ende dat Draeck mette ſchepen niet aen en quam/ ſo hebben de Spaengiaerden moet ghecreghen/ zijnde ontrent vijf duyſent ſterck inde ſtadt/ die te vooren alle gereetſchappe van te vluchten ghemaeckt hadden. Daer waren binnen den Vorſtelicken Cardinael Albertus van Ooſtenrijck/ den Grave van Fuentes/ met meer andere Overſte. Ende de Enghelſche die niet wel/ langher daer coſten blijven ende yet uyt rechten/ door ghebreck van Buſcruyt ende Amonitie/ zijn den vijfden Junij afghetrocken nae Caſcaps/ ende werden tuſſchen weghen van de Spaengiaerden beſpronghen: Maer ſy deden de Spaengiaerden lichtelick keeren. Als ſy nu aldaer ghecomen waren/ ſoo vonden ſy den Generael Draeck met ſijn ſchepen/ die het Caſteel van Caſcaps ghenomen hadde. Hier heeftmen den twaelfden Junij door de inſtantie vanden Koninck Don Anthonio weder beraetſlaecht/ dat ſy anderwerf nae Liſbona trecken ſouden/ den Generael Norits te Lande/ ende den Generael Draeck mette Schepen. Maer ſiende datter int varen perijckel gheleghen was voor de ſchepen/ principalick voor de groote Koninckl icke ſchepen/ die hy niet en dorſte avontueren/ alle ſijn Pyloten ende Wtreeders van de ſelfde opinie zijnde/ ſo quam daer een Vlote van Ooſterſche ſchepen met Kooren aengheſeylt van achter Schotlant ende Enghelant omme: ende alſoo Draeck derwaerts nae haer was varende/ ende die meeſtendeel nam/ ſoo is dien voorſlach oock achter ghebleven. Aldus den Overſten vant Legher/ Heer Jan Norits met d'ander Capiteynen vindende onwillicheyt/ ſieckten ende groote ſterften onder het krijchſvolck/ ſo door de ongewoone hitte/ locht/ quade wateren/ honich ende andere dinghen nuttende/ zijnde jonghe Soldaten/ van een volck wel van goeder corage ende moet/ maer teer van complexie/ hebben ſy moeten reſolveren van vertrecken/ niet teghenſtaende de vele ende groote proteſtatien vanden Koninck Don Anthonio/ dieſe gheerne noch ettelicke daghen daer ghehouden hadde/ oſte dat hem mocht toegheordineert worden een cleyn ghetal van volck ende ſchepen/ om ſijn avontuere te verwachten. Maer alſo de ſterfte haer te veel overviel/ ende ſy meer dan tſeſtich Ooſterſche Hulcken ghenomen hadden uyter Zee comende/ ende noch daghelicx meer waren verwachtende/ meeſt met Kooren ende andere coopmanſchappen gheladen/ zijn ſy van daer gheſcheyden den xiiij. Julij/ ende ſs in Enghelant ghekeert: vele Portugeſen vervloeckende ende beclaghende/ dat ſy (doende wat ſy conden) om haer te voeghen ende te vertoonen voor haren Koninck Don Anthonio/ alſo verraſt werden/ ende dat haer gheenen tijt oſte middel ghegheven wert/ waer door veel int verdriet quamen. De Armade ſeylende/ heeft tuſſchen weghen noch Vigo in Biſſchayen gheplondert ende verbrant. Ende alſoo ſy inde Reviere van Liſbona de Hulcken ghenomen hadden/ ontſloeghen ſy de Hollantſche ſchepen/ haer aenbiedende het ghenomen Kooren der Ooſterlinghen/ voor betalinge van haren dienſt ende victalie die ſy verteert hadden: t'welck de Hollanders niet en wilden aennemen/ vreeſende dat ſy in Ooſtlant daer over mochten ghequelt worden: Maer ſy hebbent naemaels in Enghelant gheeyſcht/ doch te vergeefs. Het krijchſvolck hebbenſe boven haer gheweer oock met elck een Croone afghedanckt: ende alſoo ſy in haer ghedruckt Boecxken ſegghen/ zijnder vande derthien duyſent boven de ſes duyſent weder ghekeert/ behalven die in Vranckrijck verſtaken: welcke alle van ſieckten gheſtorven/ ende weynighe vanden vyant verſlaghen waren.

1589.

Door ſterfte vertrecken Norits eñ Draec weder uyt Portugael/ ende nemen Ooſterſche Hulcke/ de xiiij. Junij.

Alſo is die reyſe haer ongheluckelick ghenoech afgheloopen/ niet by ghebreck van cloeckheyt oſte manheyt/ maer eer by ghebreck van voorſichticheyt/ goede reſolutie ende diſcipline/ ende van volcomen voorraet ende middelen. De aenvangers nochtans by haer opinie blijvende/ dat den Spaengiaert alderweeckſte in Spaengien is/ ende hem daer te bevechten/ den eenlicken wegh ende middel te weſen om de oorloghe ende ſijn macht uyt de reſte van Chriſtenrijc te diverteren/ ende hem ſijnen rijckdom van Indien te doen conſumeren.

De Coninck van Spaengien alderweeckſt in Spaengien/ in de Enghelſche opinie.

Het nemen van deſe Ooſterſche oſte Hanſiſche Schepen met Kooren nae Liſbona varende achter Enghelant ende Schotlant omme/ lancx de wijde Zee/ is in Enghelant verantwoort gheweeſt by een Latijns Boecxken/ waerinne verhaelt wort de nootelicke defenſive oorloghe van de Coninginne van Enghelant teghen Spaengien/ daer ſy alle middelen van Vrede gheſocht hadde: voorts de goede waerſchouwinghe daer van ghedaen aende Stadt Hamborch/ als dat ſy gheen Kooren noch Oorlochs ghereetſchappe en wilde noch conde laten paſſeren/ in welcke allegatie van neutraliteyt gheen plaetſe en hadde/ allegerende exempelen. Daer wert oock in gheexcuſeert de oorſake des afnemens der Hanſe ſteden Previlegien in Enghelant/ als daer by te ſien is.

De Enghelſche declareren redenen over t'nemen vant Kooren der Ooſterlinghen.

Hier mede en zijn de Ooſterſche Steden noch niet te vreden gheweeſt/ maer ſy hebben veel vergaderinghen daer over ghehouden/ dan mits datter onder henlieden oneenicheyt was/ en iſſer niet byſonders gheſloten/ ende lijden alſnoch patientelick/ ſeer t'onvreden/ dat alle Kooren ende Amonitie in handen der Enghelſcher vallende/ goeden prijs ghemaeckt worde: Daerentuſſchen wat ſchade ende verlieſen ſy by de Enghelſche beroovinghen hebben/ dat wort by haer in elcke Stadt autentijckelick gheregiſtreert.

Tegen dit Boecxken iſſer een Latijnſche confutatie van eenen Secretaris des Ooſters Huys tot Antwerpen in druck uytghegaen/ daer eenige uyt de Letteren die daer op gedruct zijn/ Gaſper Shuermans uyt leſen: maer dit ſchreven veel den Doctor Suyderman van Colen toe/ eyghenen Syndicus der Hanſe ſteden/ welck Boecxken men eer onder ſchandelicke Libellen/ dan redelicke confutatie behoort te achten/ doende haer ſtuck groot naedeel/ buyten propooſt te hoop vergaderende alle ſchandelickheyt/ die opt de Vyanden vande Koninginne van Engelant/ ick late ſtaen gheſeyt/ maer mochten gedroomt hebben. Ten leſten verweckende alle Princen te helpen metten Koninck van Spaengien de Koninginne te verdempen/ ende haer te wreken.

Opinie over de Engelſche eñ Ooſterlinghen differentien.

Niettemin de Enghelſche worden in diverſche Landen vele beſchuldicht/ dat ſy in deſen ſayſoene/ ende om cleyne ſaken ſoecken de Ooſterſche Hanſe ſteden generalick tot Vyanden te maken/ ende met eenen oock de Koninghen van Polen/ Denemercken/ Zweeden ende andere Vorſten te offenderen/ die beter dienden met vriendelicker middelen ende tractementen beweecht te zijn/ daer ſy nu gheterght zijnde/ ende veel onder haer hebbende die ſeer Roomſch Catholijck/ ende den Koninck van Spaengien toegedaen waren/ lichtelick ſouden moghen den Spaengiaert gherieven van ſchepen/ amonitie ende volck voor ſijn ghelt om eenighe nieuwe invaſie voor te nemen/ ende alſo haer eyghen wrake te voorderen. Dat de Enghelſche Hiſtorien ghenoech vermelden/ hoe om dierghelijcke ſaken hier voortijts vande Denemerckers en de Ooſterlinghen Enghelant overloopen ende verheert is gheweeſt/ eerſt ghedwonghen tot brantſchat/ t'welck Denniſghelt ghenoemt wert/ ende daer nae verheert: recht voor Willem de Conquereurs tijden.

Oploop ende brant tot Conſtantinopolen/ op Paeſdach.

Een vreemt dinck iſſer dit Jaer tot Conſtantinopolen gheſchiet/ onder de wonderen vant Jaer M. D. Lxxxviij. te rekenen/ op Paeſdach iſſer een groot oproer ghereſen vande Janitzery eñ Spachy/ welcke zijn het principaelſte Krijchſvolck des grooten Turcx/ ghenaemt Amurates de III. die doen regeerde/ ende dat om het verbalſchen vander Munte daermen haer mede betaelde: in voeghen/ dat haer den grooten Turckſchen Keyſer niet en conde met ghelt ofte ſchoone worden ſtillen/ maer was ghenootſaeckt uyt grooter vreeſe henlieden over te leveren de Hoofden van dien/ die ſy dat toeſchreven/ die waren den Beglerbech ofte Stadthouder van Griekēlant/ ende den Overſten Treſorier/ beyde perſoonagien die den Turck ſonderlinghe aenghenaem waren/ die terſtont moeſten opentlick onthooft werden: ende noch veel ander Officieren moeſte hy aſſetten nae haer welghevallen. Als ſy daer mede noch niet te vreden en waren/ hebben ſy der Joden huyſen in brandt gheſteken/ om te plonderen ende te rooven. Den brant vermeerderde ſo door grooten wint/ datter wel meer dan acht ofte thien duyſent huyſen der Joden afbranden/ ende het verlies ende ſchade wert veel Millioenen weert gherekent.

Parma ſiec zijnde/ treckt nae Spa/ in Mey.

Den Hertoch van Parma is in dit Jaer ſieckelick gheweeſt/ t'welck meeſt wort toegheſchreven/ dat hy den thienden November te vooren van Berghen ghecomen zijnde/ rijdende nae Mechelen/ int water ghevallen was/ daer ander accidenten toegheſlaghen waren/ namelicken/ uyt de ongheneuchte over het miſlucken vander Armade/ ende het ſchandelick aftrecken van Berghen: Waer over hem daghelicx door Paſtrana ende Aſcoly toedoen/ veel ſpijts eñ ſchamperheyts beweſen wert: daer toe oock mochte helpen dat hem eenighe partye van Wiſſelen over ettelicke hondert duyſent Ducaten in Spaengien/ door ſijn miſgunders beſtellinghe niet betaelt en werden: waer over hy de Italiaenſche Cooplieden moeſte t'Antwerpen te vreden ſtellen uyt ſijn eyghen kiſten. Oock ſoo ſtorf hem af ſijnen Oom/ den grooten Cardinael Farneſi tot Roomen den xxiij. Meert/ een perſonagie daer hem veel aen gheleghen was in dien tijde. Aldus ſieckelick ende ſwaermoedich/ is hy in Mey tot Spa inde Suerborn ghereyſt/ logerende tot Montfort/ ofte daer ontrent/ drinckende aldaer daghelicx het Water vant Spa/ om gheſontheyt te crijghen.

Hy hadde voor ſijn vertreck de Staten van Brabant/ Vlaenderen/ Artoys ende Henegouwe vergadert/ om de Ligue in Vranckrijck ghelt ende aſſiſtentie te doen/ om t'aflegghen van Renten daer die Domeynen mede waren beſwaert. In veel dinghen ende propoſitien waren hem te wille/ niet teghenſtaende de ſelve ſeer waren verarmt door de menichvuldighe ſchattinghen ende Impoſten/ die opghelept werden met veel onghelijcker conditien/ dan die inde Gheunieerde Landen werden ghegheven/ want de Gheunieerde Landen vrij ende opene handelinghe ende neeringhe alomme hadden/ die ghenoech bevrijt was/ daer alle dander (die onder den Coninck gheſeten waren) verliepen/ vliedende de quade neeringhe/ dierte aller dinghen/ ende quade beſcherminghe: waer door de Prince van Parma daghelicx meer veracht ende ghehaet wert/ niet alleene vande Lantſaten/ maer vande Spaengiaerden/ die hem verweten dat het quaet ſucces vande Armade/ by ſijne ſchulden toeghecomen was/ om dat hy niet reede was/ noch Schipſvolck ghenoech en hadde/ noch de ſwaricheden niet gheaviſeert en hadde: waer mede ſijn vyanden/ als Paſtrana ende Aſcoly in Spaengien wiſten ſijn reputatie te verminderen/ ſo wy vooren gheſeyt hebben. Mede ontrent deſen tijt/ alſo hy een deel Muylen met ſeer coſtelicke Tapitſeryen ende ander goederen/ na Italien uyt Nederlant wechgheſonden hadde/ ſoo werden hem die by den weghe ontrent Loreynen afgheſet ende ghenomen/ t'welck naemaels opentlick ghenoech wert uytgheſeyt ende ſcheen te blijcken/ dat gheſchiet was by toedoen van Spaengien/ tzy vanden Coninck ofte ſijnen Raet ofte Parmas benijders/ dat hem tot groote ſchade ſtreckte/ ende hem eenen grooten aftreck van Spaengien maeckte met hertenleet. Daer was oock toeghevallen een vyantſchap tuſſchen den Heer van Champigni ende Richardot/ ende conſequentelick met Parma/ de welcke veroorſaeckt werde inde Vredehandelinghe/ tot Borborch ghetracteert/ voor de comſte van de groote Armade/ tot welcke handelinge Champigni de Coninginne van Enghelant hadde verwillicht (ſo men daer van diſcoureerde) by ſijne perſuaſië/ ende verclaert datter niet dan oprechticheyt ende goede trouwe ghemeynt werde/ want hy ſelve hem liet duncken/ dat des Conincx ſaken ende Landen dienſte daer grootelicx aen gheleghen ware/ datmen door het ontſach van ſulcken gheweldighen Armade/ eenen profijtelicken Vrede voor den Coninck/ de voorſchreven Conninginne ſoude afghedronghen hebben: by welcken Vrede de Armade beſtaende van ſo veel groote Schepen/ ſouden ghepreſerveert gheweeſt hebben/ ghebruyckende de Enghelſche Reeden/ Cuſten ende Havenen/ om van daer Hollant ende Zeelant te beſpringhen. Maer de Prince van Parma ende andere met Richardot/ hadden de conqueſte van Enghelant int hooft/ die ſy voor ghewis ende ſeker hielden/ volghende de diſcourſen ende notitien by Don Jan van Ooſtenrijck daer van achter ghelaten. Ende hieromme was op de voorſchreven Vredehandelinghe tot Borborgh/ aende voorſchreven Richardot particuliere ende ſecrete inſtructie ghegeven/ by de welcke hy de voorſchreven handelinghe afbrack:

Parma goederen afgheſet ende ghenomen.

Champigni twiſtich met Parma ende Richardot over de Engelſche Vredehandel eñ Armade, wordt van Parma naemaels ghebannen.

brack: Waer over den voorſchreven Champigni hem ſeer belchde/ om dat hy alle ſinceriteyt ende goede trouwe de Koninginne toegeſeyt hadde/ eñ dat hy daer over nu beſchaemt bleef. Als nu het voornemen met de Armade qualick ghesuccedeert was / heeft hem Champigni alomme beclaecht/ ende heeft ſelve by den Koninc Parmas verſuymi beſchuldicht / ende veel Brieven over gheſchreven: vande welcke Parma ten vollen door de Infante van Spaengien / des Konincx Dochter/ gheinformeert wert/ die hem ſeer gunſtich was/ waer door grooten twiſt in Nederlant ende een grooten haet van Parma tegen Champigni ende ſijnen aenhanck uyt rees. Waer over Parma in ſijn excuſen ſchreef / het ſoude al verlooren gaen/ ſo daer niet in verſien werde/ principalick alſo Parma nu reede was om in Vranckrijck te trecken/ om de Ligue te helpen/ ende niet dienlick achte ſulcke wederſprekers ende controleurs achter te laten. Aldus vercreech Parma conſent om Champigni wech te ſenden / het welcke hy naemaels rigoreuſelick int werck gheſtelt heeft / hem belaſtende binnen eenen corten tijt precijs uyt den Lande te trecken / met veel verwijts: daer teghen en hielp gheen bidden noch interceſſie van vrienden / om dat ſijn indiſpoſitie des Lichaems onbequaem was tot reyſen/ aenbiedende hem in eenich Clooſter van Capuchijnen ofte Jeſuijten te begheven / maer alle te vergeefs: ende hy bleef noch alſo gheconfineert ofte ghebannen in Borgongien / ſoo langhe als Parma leefde.

Parma benijders hebbende/ ſent Richardot na Spaengiẽ in Julio.

Over deſe ende meer ander ſwaricheden/ reſolveerde Parma aenden Coninck te ſenden den Raetsheere Richardot/ inde Maent van Julius/ daer van diverſchelick werdt ghediſcourcert: maer het ſcheen dat het was om ſijn oorlof van vertrecken te verwerven/ ſoo men immers voorgaf.

Hem en ontbraken oock gheen opruyers / die verhaelden des Conincx onghenade / mits dat hy beſchuldicht was vant quaet ſucces der Armade/ ende dat by groote Meeſters onghenaden qualick vergheten worden/ ende dattet daeromme beter waer/ dat hy voor hem ſaghe/ ende nae Marchivelli leſſe/ liever hem Overheere vanden Lande maeckte/ daer hy oorſake toe hadde door der Spaengiaerden terghen / ende door het ongheliјck twelck ſijnen Sone Reynutio gheſchiet was inde Croone van Portugael/ daer hy beter Tijtel toe hadde (ſo ſy ſeyden) dan den Coninck ſelve/ ende waert dat hy diergelijcke voornemen teghen de Nederlantſche Belgiſche Bruyt ghegebruycte/ t'zy als Souverain oft als Ruwaert/ ofte Stadthouder/ ſo en ſouden hem geen vrienden inde Landen ontbreken/ noch buyten gheen welgunders/ als Vranckrijck/ Enghelant/ ſelve de Gheunieerde Landen/ mette welcke bedeckte Tractaten ende ſchorſſinghe van Wapenen ſouden mogen ghemaeckt worden/ waer by generalick de Landen van weder zijden/ tot onderhoudinge van neeringhe ſouden moghen gheraken.

Leyceſter ſochte met Parma de Nederlandẽ te deelen.

Selve daer is ghelooffelick gherapporteert/ dat den Grave van Leyceſter in Hollant zijnde/ ſochte alle goede vrientſchappe by hem ende onderlinghe correſpondentie/ op dat ſy ſouden moghen t'ſamen accorderen / ende de Nederlanden onder hun beyden deylen / uytſluytende den Spaengiaert / ende daer toe ſoude Vranckrijck ende Enghelant mede aenſpannen / dat welck eerſt ſchijnt ondeckt te zijn nae Leyceſters doot.

Maer het ſchijnt dat den Prince van Parma tot ſulcx altemael / gheen ooren heeft willen oft connen gheven / alſo hem te veel opſienders onder de hant over thooft gewaſſen waren/ by den Raet van Spaengien van over langhe daer in verſien zijnde/ die exempel genomen hebben aen Don Jan van Ooſtenrijck. Ander meynen dat hy dat heeft willen uytſtellen tot het afſterven des Conincx/ die nu oudt was: ende dat die van den huyſe Farneſi cloeck ende begrijpich ghenoch pleghen te zijn / maer altijt bloode ende te veel voorſichtich. Maer den Coninck hem in ſijn verſoecken ghenoech voldoende / mits dat den Duck de Paſtrana ten leſten van daer ontboden wert/ ſo is hy ghecontenteert gheworden. Ende alſo den Coninck de oorloghe in Vranckrijck mette Ligue ſeer ter herten ginck / ende hem die ernſtelick beval / als den eenighen man daer toe dienende: ſo heeft hy hem gheresolveert die uyt te voeren / zijnde voor hem goede ſtoffe van grooter eeren. Ende ſo heeft hy begonſt die ſake te behertighen/ ſendende op de Frontieren vaſt volck ende ghelt/ makende een vergaderinghe te Pas in Artoys by La Motte/ die onlancx in April weder eenen aenſlach op Ooſtende faillieerde/ met verſtant van binnen: Waer teghen die van Bergen op Zoom/ met de Garniſoenen van Ooſtende ende andere / plonderden Granmont ofte Geerſberghe.

Parma alderhãde raet gehoort hebbende/ reſolveert getrou dẽ Coninc te blijven/ ende den dienſt in Vranckrijck te doen.

De Prince van Parma by Spa zijnde / beſochte den xx. September de Stadt van Aken/ met dry Cornetten Peerden vergheſelſchapt/ aldaer hy feeſtelicken onthaelt wert ende beſchoncken. Hy beſocht alle de Heylige Reliquien/ verdienende alle de Aflaten: daer nae trock hy nae Bins/ om naerder Vranckrijck te zijn.

Parma beſoeckt eñ beſichticht alle de heylighe Reliquiẽ tot Aken/ den xx September.

Marten Schenck/ nae dat hy te vergheefs onlanghs ſeer ghetracht hadde ſijn Caſteel Blyenbeeck te ontſetten / ende nu Berck verſcheyden reyſen gheſpijſt hadde / ende dat onlanghs onder de ooghen vanden Marquis van Varrabon / ende nu den ſevenſten Auguſti ontrent Weſel op de Lipperheyde ſeven Vaendelen Voetvolcx / ende dry Cornetten Peerden / treckende nae Vrieſlant/ die haer ghelt tot krijchſvolcx betalinge convoyeerden/ gheſlagen eñ tgelt afgenomen hadde/ ſo heeft hy eenen fraeyen aenſlach op Nimmeghen aengenomen/ met ontrent twintich ofte meer groote als cleyne ſchepen/ ende vijf Pleyten ofte Ponten / wel verſien met krijchſvolck ende gheſchut: ſijn Peerdevolck ſondt hy te Lande. Met deſe ghereetſchappe is hy uyt ſijn Schanſſe den Bril ofte Voſſenhol gheheeten/ by het Tolhuys gheleghen / ſelve de Wale af ghevaren den thienden Auguſti (den derden dach nae ſijn victorie op de Lipperheyde) om ſavonts tot Nimmeghen te gheraken: maer alſo het dien nacht ſtil van winde was / ende t'water dien tijdt ſeer hooghe/ datmen de Schepen niet voortſteken en conde / die onbequaem tot roeyen waren/ ſo zijnſe ſo ſlappelicken voortghevaren / dat den dagheraet aen begonde te comen. De Ponten / om dat ſy wat roeyen conden quamen eerſt aen/ ende maeckten den allarm inde Stadt / ſoo dat de Borghers terſtont met weynighe Soldaten in Wapenen quamen.

Schencks aenſlach op Nimmegen te vergeefs/ den x. Auguſti/ 1589.

Schenck mette eerſte/ ſonder nae d'ander te beyden/ reſolveerde te avontueren eer het licht dach werde/ ende Landede by de Mayepoorte: ende hy dede loopen met twee toegheruſte Balcken ofte Rammen nae ſint Anthonis Poorte / die ſy hoewel datſe wel van binnen bemuert ofte bemetſt was/ nochtans op braken / ende daer by braken ſy noch door ijſere tralien ende Venſters in een Huys/ t'welck ſy innamen / van waer ſy meynden de Marckt ofte plaetſe daer by gheleghen in te nemen: terwijle quamen allenſkens de ander Schepen oock aen / ende ſchoten inde Stadt / twelck die vander Stadt oock teghen haer deden. De Borghers in Wapenen zijnde/ begonden het Huys te beſpringhen van verre/ maer met vreeſe ende te vergeefs/ tot dat ſy twee Veltſtucken gheſchuts daer vooren brochten/ ende dat beſchoten/ daer op het Krijchſvolck/ ende daer nae de Borghers in drongen/ ende dreven alſo Schenckens volck daer weder uyt/ alſo d'ander noch niet al aenghecomen en waren. Hierentuſſchen was het Peerdevolck beſich met eenich Voetvolck/ om de Heſſenſche Poorte open te crijghen/ maer het was oock te ſpade begonſt/ want eer ſy de Sloten ende Grendels wel hadden afgheſmeten/ wert het claer dach/ waer door ſy met ſteenen ende ander gheweer daer van gheſlaghen werden.

Dit aldus aen twee zijden qualick gheluckende/ om dat ſy te ſpade aenghecomen waren/ ende verraſt werden vanden dach/ mits nu alle Man (ſelve de Vrouwen) in teghenweer waren / ende het Volck ende Schepen niet alle aenquamen/ ſoo is Schenck met ſijn volck weder ghewecken nae ſijn Schepen/ daer ſy ſo haeſt mits dat ſy niet alle ghereet laghen/ niet en conden incomen/ ende door de haeſte te vele inde naeſte vier oft vijf Pleyten vallende/ zijn door de menichte gheſoncken / ende die niet wel ſwemmen conden verdroncken/ waer onder Schenck ſelve was/ mits dat hy om de ſwaerte ſijns Harnaſch niet uyt comen en conde. De gheladen Schepen dreven een half mijle voorby de Stadt / by een Dorp Ooſtenholt/ daer ſy Ancker wierpen / miſſende haren Overſten. Een van haer groote Ponten vol Volcx / dreef door den ſtroom aen ſinte Huybrechts Toren/ daer ſy niet af en conden comen/ maer ſy werden met ſteenen doot gheſmeten/ ofte ſy moeſten over boort ſpringhen. Noch vier ander Schepen ſaghen met al haer Volck dit ſpel vaſt aen / ende mits de ſtilte des Wints/ en conden ſy niet voorby gheraken / waer van de twee door eenen Nevel voorby gheraeckten / d'ander twee quamen in handen / t'Volck wech loopende. Daer bleven van binnen boven de acht ofte neghen niet doot ofte ghewont/ maer van buyten ghemiſten eenighe honderden/ gheſchiede den xj. Auguſti M. D. Lxxxix. als Borghemeeſters waren Cornelis Zeghers ende Jacob Ween.

Den Overſten Schenck verdrinct den xi. Auguſti.

Die van Nimmegen van haer vreeſe door deſe victorie verquickt zijnde/ vaeren met Schuyten opt Water/ om menſchen ende buet met Netten/ Dregghen / ende Haken te Viſſchen: ende onder andere vonden ſy een Lichaem met een ſchoon Harnaſch ende goede cleederen aen / ende werdt aen Lant ghekent Schencx lichaem te weſen/ aende Litteeckenen eender wonde int hooft voor Steenwijck ghecreghen / ende een in ſijn zijde voor Arnhem / ende een in ſijn voorhooft : ende nae dat ſy twee ghevanghenen ghehanghen hadden/ ſo hebbenſe ſijn lichaem ghevierendeelt/ ende t'hooft op de ſinte Anthonis Poorte gheſtelt: maer ſy hebbent corts weder afghenomen door laſt vanden Marquis de Varrabon/ Stadthouder in Gelderlant/ mits dat vele onnooſele Borghers van Nimmeghen daer over ter wrake/ alomme dootgheſlaghen werden : ende alſoo wert het hooft ende quartieren in een Kiſte ghelept/ ende in eenen Toren bewaert/ tot nae twee Jaren/ dat de Prince Mauritz de Stadt creech/ alſdoen wert het heerlick nae Krijchſghebruyck met grooter pompen begraven/ in de groote Kercke voor den hooghen Outaer / in het Graf van de Hertoghen van Gelre: den Prince Mauritz met alle den Adel / ſelve mede ten grave gaende.

Schencx verdroncken lichaem gequartiert / werdt naemaels heerlick begraven by de Hertogẽ van Gelre tot Nimmegen.

Aldus eynde Marten Schenck van Nideck Riddere/ ſijn leven/ een vande ſtoutſte/ cloeckſte ende vermaertſte Capiteynen van ſijnen tijden/ twelck ſijne hooghe dappere ende cloecke daden ghetuyghen / als ſijn ghewonnen Veltſlaghen/ het ontſetten vant beleghert Caſteel van Blyenbeeck / daer hy de beleggherſ ſelve beleyde ende dwonck op te breken / oock waren ſijn practijcken notabel / int winnen van Nimmeghen ende Breda voor Parma / diens dienſt om quade recompentie hy verliet/ hem in dienſt vande Keurvorſt van Colen Truxes ende ſijn ghealliierde beghevende. Hy was eerſt Capiteyn Enchuyſens/ daer nae Yſſelſteyns Jonghen gheweeſt/ die hy oock met veel ander Capiteynen (beleggħende een Schanſſe voor Ghoor) ſelfs beleyde/ ende dwongh alſo ſijn Heer Yſſelſteyn ſijn ghevangen te weſen. Hy nam oock Werle in Weſtphalen in. Hy droech hem oock cloeckelick ende ſtoutelick/ ende niet min behendelick als Manlick int innemen van Bonna/ met veel andere ontallicke aenſlaghen/ wel verwonderens weert. Hy was vanden Grave van Leyceſter / van weghen de Coninginne van Enghelant/ Ridder gheſlagen. Hy was noch jonck van Jaren / ſtrenghe ende wreet/ in krijch opghevoet / een groot aennemer ẽ uytrechter/ behendich/ vernuſtich/ ſtout/ ende uyter maten dapper ende raſch in ſijn aenſlagen. Als ſijn vyanden meynden dat hy ſliep van ghedroncken Wijn / ſo was hy op haer Mueren oft voor haer Poorten. Hy was liberael ende bemint van ſijn Krijchſvolck. Sijn vyanden verweten hem dat hy wel conde Steden ende plaetſen winnen/ maer niet houden: maer dat en verminderde ſijn cloeckheyt oft eere niet/ zijnde maer een ſlecht Edelman / gheen Coninck ofte Vorſt: ſijn Meeſters liet hy het houden bevolen zijn/ diet hem dickmael al te veel deden. Alſo hy hoochmoedich/ wat eyghenſinnich ende rouw was/ ſo conde hy dickmael qualicken mette Staten der Landen over een comen : maer int leſte voechde hy hem ſelven wijſſelick tot alles. Ende alſo onlanghs gheſtorven was den Heere van Villeers/ Veltmaerſchalck Generael der Landen/ ſo was daer apparentie / dat hy metter tijt tot dat ampt ſoude ghebruyckt zijn gheweeſt.

Prijs over de cloeckheyt vande Overſten eñ Ridder Marten Schenc van Nideck.

Ontrent deſen tijt is den verdreven Keurvorſt Truxes uyt Hollant nae Duytſlant vertrocken/ om ſijnder ſaken aldaer eenighe hulpe te vinden.

In October/ alſo den Grave Carel van Manſvelt optrock/ uyt het quartier van Heuſden ende Bommelerweert/ om het victaliement van Rijnberck te beletten/ ſo liet hy de ſterckten bewaringhe van Hedel ende Hemert/ ten laſte van die van ſHertoghenboſſche / daer ſy ſeer t'onvreden om waren/ overmits ſy/ alle den tijt dat het Legher daer gheleghen hadde/ wel hadden moeten voor haer quartier contribueren/ t'achtentich duyſent guldens ter Maent.

Den Prince Mauritz was op deſen tijdt in Noorthollant om daer verſcheyden twiſten ende controverſien te ſliſſen ende neder te legghen/ ende van daer wert ontboden om nae Zeelant te trecken/ om een muytinatie van't Krijchſvolck op Lieſkenshoeck te ſliſſen / daer toe eenighe uyt den Raet vande Generale Staten waren gheordonneert mede te reyſen.

Int beginſel vanden Somer hadde den Gouverneur Graef Willem van Naſſou/ met een deel volcx eenen aenſlach in Vrieſlant op Delfziel/ maer die miſte hem/ dies hy met ghewelt te Water ende te Lande Reyde een half Eylant teghen over Emden op de Ems gheleghen / beſprongh ende increech/ ende ſeer ſterckte/ makende daer een beſchanſt Eylant van: Hy nam noch ander Schanſſen in / om t'welcke te beletten/ worde daer volck ende ghelt aen Verdugo gheſonden/

Gheſchiedeniſſen in Vrieſlant.

1589.

ſonden / twelck (als wy gheſeyt hebben) van Schenck op de Lipperheyde gheſlaghen ende ghenomen worde.

Den xx. October creech Graef Willem noch een Schanſſe inden mont vant Reediep/ genaemt Holtcamp met ghewelt in/ daer van binnen wel tachtich mannen doot bleven/ ende veel ghevanghen/ ende dat int gheſichte van Verdugo/ welcke het niet en conde beletten. Deſe ſchanſſe leyt in een Moraſch / verhindert de paſſagie langhs t'Reediep op Groeninghen.

De Garniſoenen van Lochem ende andere plaetſen/ hebben den tweedẽ Auguſti een ſtedeken Greve/ drie mijlen buyten Munſter in Weſtphalen inghenomen ende verraſt/ daer een groote Marckt van Peerden op dat pas ghehouden wert/ die ſy verſtoorden/ ende veel Peerden wech voerden.

De geunieerde Landen ſchepen toeruſtinghe

Die van Hollant ende Zeelant/ om de Schipvaert te beſchermẽ/ hebben ontrent deſen tijt wel twintich nieuwe Oorlochſchepen doen maken/ om de Convoyẽn ter Zee te doen/ eñ waren ſchepen tuſſchen de tſeſtich ende hondert vaten groot/ die ſy Pinaſſen noemden/ die leeghe waren/ ende diemen alſt noot was/ roeyen conde met groote riemen/ op de ſeplagie alleenlick ghemaeckt/ om t'geſchut ende volck te voeren. Met deſe ſchepen Convoyeerden ſy haer Coopvarende ſchepen op Enghelant ende Vranckrijck/ oock mede de Viſſcherpen/ ende hielden den meeſtendeel des Jaers de wachte op de Cuſten van Vlaenderen/ Sluys Nieupoort ende Duynkercken/ om haren vyant upter Zee te houden. In deſe tijt hadden de Landen in dienſte ordinare/ ontrent de hondert Oorlochſchepen/ ende dickmael wel hondert ende veerthien/ ſo groote als cleyne/ ſoo op de Zee als inde Revieren/ ende voor de Havenen/ ſonder de ſchuyten ofte jachten/ die binnen ſlants gebruyct werden.

Veel ſchepen van Duynkercken beſpringen een Hollants oorlochſchip dat t'ſamen met ſijn vyanden verbrant.

Ontrent de ſelve tijdt een van deſe ſchepen ligghende met andere op de wacht voor Duynkercken/ daer Capiteyn op was Jacob Anthoniſſen Viceadmirael/ van Haerlem/ maer mits ſijn ſieckte ſelfs daer niet preſent/ is int afweſen van de andere Oorlochſchepen die in Zee gheſlaghen waren om den vyant te vervolgen/ van ettelicke Schepen ende Viſchbooten upt Duynkercke/ ſubijtelicken (alſo ſy hem alleene ſagen) beſprongen/ ende aen boort ghelept/ ende naer dat tvolck langhe ghevochten hadde/ vermant weſende van vele vyanden/ ende nochtans hen niet willende opgeven/ hebben tvyer int cruyt geſteken/ waer door ſy met vele vanden vyandẽ/ ſelfs die tſchip al overweldicht ende ingenomen hadden/ verlooren zijn ghegaen/ behalven weynighe die hen met ſwemmen ſalveerden.

Duynkerckerſche ſchepen van Duynkercken ghecaſtijt.

Alſo de Duynkerckſche Vrijbueters op deſen tijt ſeer vermenichtvuldichden door den grooten buet die inde Zee van Hollanders ende Zeelanders te becomen was/ ſo trachten de Geunieerde Landen ſeer om die te dwingen/ mits dat ſy upt oorſake vanden rijckdom aen haer lockten alle Ballingen ende gheboeſte upt Hollant ende Zeelant/ loopende inde Noortſche Zee/ veel Enghelſche/ Nederlantſche ende Viſſchers nemende/ die op rantſoen ſtellende/ daer vooren de Schippers/ Stierman ofte Coopman mede nemende. De Enghelſche deden daer luttel toe/ maer de Landen lockten door bequame perſoonen haer Ballinghen ende Zeevolc meeſt thuys met pardoen te ſenden/ die niet veel miſdaen en hadden/ ende voor de reſte ſtelden ſy groote wachte ter Zee/ ſoo dat ſy veel Duynkerckers namen ende in handen creghen/ die ſy op hinghen met groote hoopen/ in eenighe Zeeſteden van Hollant ende Zeelant/ de Galghen alomme daer mede ten exempel van andere vercierende/ die niet weert achtende als redelicke Soldaten/ quartier (alſoo ſy dat noemen te vergunnen/ dat is ten rantſoene ſtellen: waer door dien hoop ſo mede verminderde/ dat weynighe meer dorſten uytvaren/ tot dat ſy inde volghende Jaren [illegible] mette Franſoyſen Ligueurs van Hable de Grace/ ende vande Reviere vande Somme voechden/ haer Havenen ghebruyckende.

1589.

Verſcheyden ontſettingen der Stadt Berck.

De Stadt Berck op den Rijn/ behoorende onder het Stift van Colen/ zijnde by diverſche Schanſſen van Parma ghenoech beſloten/ hebben de Staten die telcke reyſe met ſtercke hant moeten victalieren/ ende met nootdruft verſorghen door den Grave van Meurs/ Villeers ofte Schenck/ hebbende in Januario leſtleden/ een Brugghe over den Rijn ghemaeckt/ den vyant onder de ooghen/ die niet ſoo ſterck van Peerdevolck was/ om tſelve te beletten: In Julio wert het weder gheholpen door een Schanſſe boven Rees ghemaeckt by Krijchſvolcx handen/ dat den Marquis van Varrabon ſochte te vergeefs te beletten.

Doot van den Grave van Meurs eñ Nieuwenare/ etc. den vij. October. 1589.

Daer na/ den Grave van Nieuwenare/ Limborch ende van Meurs (hebbende nae Schenckens doot/ de Soldaten van Schenckens ſchanſſe bevredicht/ zijnde tot Arnhem den vijfden Octobris/ beſichtede aldaer ontrent het Buſcruyt eenighe nieuwe inventien/ alwaer het vyer vande Tortſen int Cruyt gecomen is/ twelck hem dootlick quetſe/ waer van hy den vij. October daer nae ſterf / een heſtich/ cloeck/ vroom ende goet Heere/ hy ſterf ſonder Kinderen/ liet ſijn Huyſvrouwe/ ſelve zijnde van ſijn maechſchap / ende Weduwe vandẽ Grave van Hoorne/ voormaels onthalſt/ ſijn Erfghename.

Weynighe dagen te vooren/ hadde deſen Grave van Meurs belaſt/ den Grave van Overſteyn/ den Heere van Potlitz/ metten Engelſchen Ridder Franchoys Vere / met ontrent thien hondert Peerden / ende twee duyſent te voete/ anderwerf Rijnberck te victalieren/ niet teghenſtaende den Marquis van Varrabon verſterckt was met ſes ofte acht hondert Mannen/ ende vijf hondert Peerden/ daer ontrent.

Marquis van Varrabon worde geſlagen int revictalieren van Berc/ in October.

Deſe trocken nae een Schanſſe de Cuelſche Regneete ghenaemt/ die ſy met twee ſtucken Geſchuts overweldichden ende beſetteden/ daer nae paſſeerden ſy het Water by het Huys te Loo: Maer op den wegh van Thenckenhove/ heeft Varrabon met ſijn gantſche ghewelt te voete ende te Peerde hen vermeynt inde achterhoede te vallen/ ende ſo voorts te ſlaen / alwaer hem den Ridder Vere met vier Enghelſche Vaendelen/ ende de Ruyteren van Chriſtoffel Wolf/ die de achterhoede hadden / haer int eerſte ſoo wel gheweert hebben / datter van de Spaenſche zijde over de ſes hondert op de plaetſe doot zijn gebleven / ende ſeer vele ghequetſt / veel verdroncken ende verſmoort van Varrabons volck / wien thien Vaendelen afghenomen werden / ende een gheſcheurt / van ſeventhien diemen gheſien hadde vlieghen/ oock drie vande beſte Cornetten gheſlaghen/ waer van een Vane ghenomen is/ ende over de twee hondert Peerden / waer onder de Enghelſche alleene wel hondert ende twintich voor haer deel cregen/ daer onder was het Peert van den Marquis/ hy ſelve ontcomende: Sy namen weynighe ghevanghen/ mits dat de furie groot was/ ſy vercreghen weynighe van Name/ daer bleven wel over de veertich/ ſoo Ridderen/ Capiteynẽ/ als Officieren doot/ waer onder den Marquis van Ciro/ Neve vanden Maeſtro del Campo Spinelli/ noch Jan Antonio Caraſſa ende Alonzo Palagans Capiteynen/ ende ſeven Vaendraghers/ meeſt Napoliteynen.

Terwijle ſy noch vechtende waren/ arriveerde daer ontrent den Grave Karel van Manſvelt/ met alle de Fortſen van Brabant/ gheeſtimeert zijnde ſterck te zijn over de Lxx. Vaendelen/ maer Overſteyn ende Potlitz trocken terſtont mette gheladen Peerden ende Waghens binnen Berck. Het Garniſoen was daer op oock uytghevallen/ ende hadden haren Vyant in eenighe byligghende Schanſſen verdreven ende int water ghejaecht. Manſvelt dochte haer int wederkeeren te ſlaen/ maer Overſteyn ende Potlitz/ om haer volck niet te perijckeleteren/ zijn eenen anderen wegh den Lippaert uyt/ weder in haer Schanſſe voor Rees ghecomen/ haer volck vrij over de Reviere ſtellende/ den xvij. October.

Maer alſo Manſ velt voor ghenomen hadde Berck te dwinghen/ daer toe hy groote ghereetſchappe hadde gemaeckt van victalie ende nootdruft/ ghecomen uyt Bommelerweert/ daer hy de Schanſſe van Voorn thien daghen langh beſchoten hadde te vergheefs/ ſo heeft hy corts hier nae/ als in November/ de voorſchreven ſchanſſe van Rees/ met compoſitie becomen door drooghte ende leechte van wateren/ waer mede hy te beter die van Berck benaut heeft.

Schanſſe van Rees by Manſvelt becomen/ en̄ de Schanſſe vā Voorn te vergeefs beſchoten.

Ten leſten/ die van Berck ſiende dat ſy doort verlies vande ſchanſſe van Rees/ niet wel en conden ontſet worden/ ende nu ſeer benaut werden/ ende dat haer dagelicx veel goede conditien aengheboden werden/ ſo hebben ſy den xxx. Januarij/ M.D.XC. van weghen het Garniſoen Gedeputeert Seino van Dort Gouverneur/ Arent Keſt/ Guiliam Muſel en̄ Hans Grueber Vaendrich/ die met Manſvelt nae veel over ende wederſenden/ gheaccordeert hebben dat het Garniſoen den ij. Februarij ſoude uyt trecken/ met vlieghende Vaendelen/ brandende Lonten/ roer ende ſpel/ met Baggen ende Baggagie/ ende tot haer gelept ſouden hebben vijftich Schepen ende Schuyten/ met behoorlicke Convoy/ eenen ghevanghen Capiteyn David Soper/ ſoude ſonder rantſoen los gaen. De Borgheren creghen oock redelicke goede conditien. Alſoo wert Berck anders Rijnberck ghenoemt/ overgheghev en/ ende men acht datter noch eenighe ſecrete beloften gedaen werden t'welck die van binnen tot het overgheven willich maeckte/ als dat de Gravinne van Meurs nu Weduwe/ ſoude t'beſit van alle haer goederen hebben/ by middel van omliggende Circulen/ als zijnde een Rijcx ghenoote ofte Lidtmate ende neutrael.

Berck wort by Carel van Manſvelt gedwongen ende ingenomen/ dē xxx. January/ 1590.

Aldus heeft Parma de ſteden ende plaetſen des Stifts Colen/ ten behoeve (ſo hy uytgaf) van Erneſtus van Beyeren Biſſchop/ verovert/ maer heeft de principael plaetſen met ſijn Garniſoen beſet behouden/ als Rijnberck/ Bonna/ Nuys/ Keyſerſweert. Jae hy heeft ſelve nae het innemen van Berck/ aenſlaghen ghehadt op diverſche ſteden int Lant van Cleve/ als op Goch/ Rees/ Emmerick/ ende andere te vergheefs/ die meeſt ontdeckt werden.

Parma behout int Stift Colen veel plaetſen met ſijn Garniſoenen/ ende tracht na de Cleeſſche.

Anders iſſer noch by Parma/ noch by de Geunieerde Staten/ dit Jaer niet veel uytgherecht. Parma becommert zijnde om ghelt ende Volck nae Vranckrijck te ſenden/ logeerde tot Bins in Henegouwe/ alwaer hem ter ſprake quamen den Hertoch van Mayenne/ ende ander Hoofden der Ligue. Over d'ander zijde ſonden de Gheunieerde Landen de Coninck van Vranckrijck oock alderhande Amonitie/ Poeder/ Victalie/ Oorlochſchepen/ ende in ghelt wel hondert duyſent guldens/ met Joncker Floris van Brederode Heere van Cloetinghe/ den Admirael van Zeelant Naſſouwe/ de la Pré/ ende anders/ vertreckende in October. De Conninginne van Enghelant ſont hem oock te hulpe den Baenderheere van Willoughby/ met vier duyſent Engelſche/ ende twee hondert duyſent guldens aen ghelde.

In deſen Winter deden de Garniſoenen van Berghen op Zoom in Brabant groote courſſen/ ende verbranden den leſten November Wilrijck by Antwerpen af/ om quaet tractement dat haer ghedaen was/ ende haer brantſchat niet betaelt/ t'welck hen by den Caſtileyn Mondragon van Antwerpen verboden was.

Marcellus Bacx in December met andere Capiteynen uyt Berghen/ ſterck zijnde hondert ende tſeſtich Peerden/ ende tſeventich Voetknechten/ hebben ghewacht op een Convoy/ ſterck drie Duytſche Vaendelen/ leydende ſeker Waghenen met nootdruft/ van Antwerpen nae Steenberghen. Bacx heeftſe op de Heyde verwacht/ bedeckt ligghende/ ende dede die met ſijnen Luytenant eerſt met weynighe Peerden beſpringen/ om haer te beletten dat ſy gheenen Wagenborch tot haer bevrijdinghe maken en ſoude/ alſoo't gebeurde: want ſy maer weynighe Peerden ſiende/ lieten niet van in goeder ordere voort te trecken: Waer op Bacx met de ſijne (eenich Voetvolck achter op de Peerden hebbende) aenreet: maer ſy dat merckende/ maeckten haeſt om by eenige Hagen te comen om haer te bedecken/ t'welck Bacx cauſeerde ſijn voorſz. Voetvolck af te worpen/ ende mette Peerden alleene aen te rennen: ende alſo by haer Wagens comende/ ſo vonden ſy veel volcx onder drie vlieghende Vaendels/ in goeder ordere ſterck beſet/ die ſy meermael beſprongen: maer om dat haer Voetvolck noch verre achter was/ conden ſy die niet breken/ haer met voordeel achter haer Waghenen met ſpieſſen wel weerende: maer ten leſten ſiende eenich Voetvolck aencomende gheloopen/ ſo begonden ſy haer in eenen Waghenborch ofte tuſſchen de Waghenen te beſluyten/ t'welck Bacx nu eenige thien oft twaelf van ſijn beſte Archebuſiers te voete becomen hebbende) haer heeft belet/ de Wagenen afkeerende/ en̄ henlieden daer nae weder beſpringende/ heeftſe gebroken ende geſlaghen/ haer ontweldigende de drie Vaendelen: Den Capiteyn Colonel Malditz met andere Capiteynen werden gevangen/ ende wel twee hondert Soldaten/ waer van de meeſtendeel waren gequetſt/ de reſte werden al verſlagen en̄ verjaecht. Deſe drie Vaendelen zijnde Hoochduytſchen waren ſterc vier hondert ſpieſſen/ en̄ twee hondert Muſ kettiers/ d'ander volck waren Cooplieden/ Soetelaers ende Boeren. Sy vonden op de Wagenen de cleerē vant Regiment van Don Fernando Gonzaga/ met meer ander Coopmanſchappen/ die al ghepillieert werden. Deſe victorie coſte die van Berghen diere/ alle de Capiteynen en̄ Officieren waren haer Peerden doot ofte gequetſt/ Bacx ſelve verloor drie van ſijn beſte Peerden/ de twee op de plaetſe/ t'derde met veel Arckebuſaden gheſchoten/ droech hem noch tot Bergē: deen Vaendel geheel ſonden ſy aenden Prince Mauritz/ ende de ſtucken van d'ander met den buyt behielden zy.

Die van Berghen ſtraden in Brabant den leſten November.

T'garniſoen van Berghen verſlaen een Convoy van Antwerpen met ſes hondert Soldaten/ in December.

Aken/ een oude Keyſerlijcke vermaerde Rijckſtadt/ gelegen tuſſchen Colen ende Maeſtricht/ is in Borgerije ende neeringhe onlancx door de Nederlantſche beroerten ſeer toegenomen ende verrijckt/ want mits dattet een vrije goede neutrale gelegen Stadt is/ ſo hebbē aldaer haer vele vande Ghereformeerde Religie uyt Nederlant met haer huyſgeſinne neder gheſlaghen/ waer door de Gereformeerde ſoo vermeerderden/ dat het ſcheen dat de Magiſtraet haer open ende vrij exercitie van Religie by ghemeyne ſtemmen ſoude toeghelaten

Staet en̄ gheleghentheyt der Rijckſtadt Akē/ geduerende de Nederlandtſche beroerten.

ghelaten hebben/ hadden ſy over langhe de authoriteyt vanden Keyſer/ ende de macht van haer Ghebueren niet ghevreeſt. Des niet tegenſtaende/ hebben de Ghereformeerde aldaer de exercitie ghenoech ghebruyckt/ in groote Huyſen privatelicken/ by oochluyckinghe tot grooter opſprake vande Catholijcken/ ende principalick vande Ghebueren/ namelick den Hertoch van Parma ende de Vorſt van Cleve/ die daer door onder t'deckſel van ander querellen/ by den Keyſer te weghe brochten diverſche bevelen uyt Keyſerlicke authoriteyt/ belaſtende ten leſten de byligghende Ghebueren/ als Parma/ Vorſten van Cleve ende van Luyck/ die van Aken te dwinghen ſijn bevelen te gehoorſamen: Maer die van Aken hebben haer lange met redelicke antwoorden onderhouden. Doch alſo in deſen tijt den Coninck van Spaengien ende de Prince van Parma deſpereerde om eenich Regiment voor haer/ vruchtbaerlick inde Nedelanden te mogen invoeren/ al eer ſy haer verſekerden vande Gebuerlanden ende Steden/ die haer niet gheheel toeghedaen en waren/ als daer waren de Steden Emden/ Weſel/ Aken ende meer andere/ daert haer niet dienſtelick en was haer Nederlanders die ſy Rebellen noemden/ te laten neſtelen/ ſo hebben ſy nu goet ghedocht met die van Aken te beginnen/ houdende haer nu eenſdeels verſekert vande Landen van Gulick ende Cleve/ door de ſwackheyt vanden ouden Vorſt/ dien ſy lange geregeert hadden door eenen geſpanjoliſeerden Raedt/ ende nu den jongen ſimpelen Vorſt verſorcht met een Houwelic van een Dochter van Baden/ een ernſtighe Catholijcke Vrouwe. Inde omliggende Stiften/ als Colen/ Luyc ende Munſter/ hadden ſy gheſtelt den Beyerſchen Biſſchop Erneſtus haer creatuere/ van welcke Stiften den Coninck hoepte dat hem ten leſten wel ſoude de Weereltſche juriſdictie ofte heerſchappye opghedraghen worden/ als de Onderdanen door verwoeſtinge der oorloghen/ armoede ende ellende/ ſouden ten uyterſten ghebracht worden/ gelijck gedaen hadden die van Wtrecht/ Anno M.D. xxvij. onder den Biſſchop Hendrick van Beyeren: De Rijckſtadt Colen ende Emden hoepten ſy ooc by d'een ofte d'ander middelen metter tijdt te verheeren/ op alle occaſie acht hebbende. Daer toe om diverſche oorſaken vele met die van Aken/ ſo door den Keyſer als Vorſt van Cleve ghehandelt zijnde/ ſoo heeft Parma nu uyt authoriteyt die den Coninck als Hertoch van Brabant ende Limborch/ als Voocht over de ſtadt Aken pretendeerde/ by een Placcaet de ſtadt van Aken alle hare Previlegien inde Nederlanden gheſchorſt/ ende heeft oock verclaert die voor geen neutrael ſtadt te houden/ daer de vluchtige Nederlanders haer ſouden mogen onthouden: Maer om alles beter te verſtaen/ ſo hebben wy goet gedocht het Placcaet ſelve hier by te voeghen/ by den Prince van Parma inden name vanden Coninc uytgegeven.

Voornemen der Spaenſche/ om de byligghende Gebuerlanden te verheeren.

BY DEN CONINCK.

Placcaet des Coninck tegen de ſtadt Aken/ den x. December/ Anno 1589.

ONſen lieven ende ghetrouwen/ den Cancelier ende luyden van onſen Rade in Brabant/ Salut ende dilectie/ Alſoo yeder kennelicken is/ t'onſen grooten leetweſen/ dat die vander Stadt van Aken/ vande welcke wy Souveraine Voocht ende Protecteur zijn/ naer den Keyſer/ deſe voorleden Jaren beſtaen hadden tegen alle recht ende redene/ oock teghen de Concordantien ende Tractaten hier voormaels ghemaeckt tuſſchen onſen Voorſaten/ den Hertoghen van Brabant ende van Limborch/ ende henlieden/ inſonderheyt teghens de beloften die ſy ons ghedaen hebben: Inde ſelve Stadt te brenghen vele nieuwicheden/ ſtreckende tot naedeel ende prejuditie van ons/ ende andere hare naebueren/ oock van hen ſelven/ jae inde ſelve Stadt te veranderen de oude Catholijckſche Apoſtolicke/ ende Roomſche Religie/ ende de ordinariſe kieſinghe vanden Raet/ ende de Wethouderen/ om de booſe Calviniſche Secte/ ende andere valſche ghereprobeerde Leeringhen aen te hanghen/ volgentlick niet en hebben willen naecomen/ noch obedieren de gheboden ende ordonnantien vanden Keyſer/ ſonder oock eenich gehoor te gheven aen verſcheyden vermaninghen ende ſommatien/ ſoo wy hen inder qualiteyt als boven ghedaen hebben/ om hen te doen onderhoudē t'gene daer inne ſy teghens ons verplicht ende verobligeert zijn/ ende ſonder uyt de voorſchreven Stadt te doen vertrecken/ vele ende diverſche voorvluchtighe ende oproerighe perſoonen/ gheproſcribeert ende ghebannen weſende uyt onſe voorſchreven Landen/ waerinne wy ons grootelicken vertoort/ gheledeert/ ende gheinterreſſeert vinden/ om vele ende verſcheyden gherechticheden ende authoriteyten/ ſo wy inde voorſchreven Stadt hebben/ in voeghen dat de voorſchreven Tractaten ghevioleert blijven: In welcke hare hartneckicheyt ende onghehoorſaemheyt ſy nu over de thien Jaren gheleden gecontinueert hebben/ met teghenſtaende alle bevelen ende gheboden van ſijnder Keyſerlicke Majeſteyt/ ende afveerdinghe van Gheſanten/ ſo van ſijnent wegen als van onſent weghen/ die yedermael wederomme ghecomen zijn ſonder yet te doen/ met weynich reſpect ende ſatiſfactie/ ſulcx dat ſindert de Ketteryen aldaer vryelicken ende openbaerlicken ontfanghen/ toeghelaten ende gheexerceert worden/ dan opt te vooren/ Alles ſonder aenſchou te nemen op t'gene wy dit teghenwoordich Jaer voor de vierde reyſe/ hen hebben doen vertoonen ende aenſeggen van onſent weghen/ by ſekere onſe Commiſſariſen/ ghevoecht by de ghene vanden Hoochduytſchen Keyſer. Voorts alſoo wy onderrecht ende behoorlicken gheinformeert zijn/ dat vele van onſe Onderſaten ende Inwoonderen van onſe ſtadt van Antwerpen ende ander plaetſen van onſe ghehoorſaemheyt/ ſo door onſe permiſſie om het feyt vander Religie ende anderſins/ buyten onſe voorſchreven Landē van herwaerts over gheweken zijn/ om in neuterale plaetſen te gaen woonen/ in welcken ghevalle wy hen ghelaten hebben het ghebruyck van hare goederen/ hen domicile/ ende woonſtede hebben connen nemen binnen de voorſchreven ſtadt van Aken/ meynende dat het een neutrale plaetſe is/ twelck nochtans niet en can weſen/ niet alleenlicken om de protectie die ons aldaer competeert/ als Souverain Voocht naeſt den Keyſer/ maer oock om de Tractaten/ Obligatien ende beloften/ die de voorſchreven van Aken ons ghedaen hebben/ om daer binnen alleenlicken de Catholijckſche Apoſtolijckſche ende Roomſche Religie te hanthouden/ ſonder deſhalven yet te veranderen ofte innoveren: omme welcke dinghen wy den Inwoonderen der voorſchreven Steden/ met vele Gratien/ Previlegien/ Vryheden/ Exemtien ende Liberteyten begaeſt ende voorſien hebben/ ſonder dat daeromme die van Aken eenichſins gheoorloft werdt te dooghen eenighe gebannen/ voorvluchtighe ende fugitiven/ ofte andere/ die in onſe voorſchreven Landen niet en moghen blijven/ daer ſy nochtans contrarie doen/ hoewel ſy dies halven verſocht ende gheſommiert zijn. So iſt, dat willende in alles hanthouden onſe voorſchreven gherechticheden/ authoriteyten ende Tractaten met onſe Naebueren ghemaeckt/ eñ om te ſchouwen de ongerechticheden/

1589.

Als Akenaers haer Privilegien in Nederlant gheſchorſt.

Aken verclaert gheen Neutrael plaetſe voor de uytgeweken Nederlanders.

ellende ende onghemacken/ die door ſulcke veranderinghen apatent zijn te gheſchieden / jae aen onſe eyghene Onderſaten / weſende gheſeten ſoo naer by Aken / ende omme te onderhouden de oude conſtitutien / Rechten ende coſtuymen van de voorghenoemde Stadt / vande welcke wy Beſcherm-heer ende Protecteur zijn / ſoo by de voorſchreven Contracten beſproken ende gheaccordeert is/ VVy met goeden ende rijpen advijſe, ende by deliberatie van onſen ſeer lieven ende vriendelicken goeden Neve / den Hertoghe van Parma ende van Playſance / Ridder van onſer Ordere/ Stadthouder / Gouverneur ende Capiteyn Generael van onſe Landen van herwaerts over/ hebben by forme van proviſie/ tot dat ſijn Keyſerlicke Majeſteyt/ ende wy reſpectivelicken andere weghen ende middelen voorgheſlaghen ende gheadviſeert ſullen hebben/ om ons te doen reſpecteren ende obedieren / gheſuſpendeert ende ſuſpenderen alle de voorſchreven Rechten/ Vrijheden/ Exemtien ende liberteyten/ die wy als Souverain Voocht der voorſchreven Stadt van Aken hen verleent ende geaccordeert hebben / van Tollen ende ander Gabellen ende Impoſitien in onſe voorſchreven Landen ende Herdochdommen van Brabant / Limborch ende andere/ daer ſy de voorſchreven Vrijheden ende Exemtien zijn ghenietende. Ordonneren daeromme aen alle Ontfangers eñ Collecteurs vande ſelve Tollen ende Impoſitien / de voorſchreven Stadt van Aken te doen betalen als alle andere vreemde/ die niet gheprevilegeert zijn / ſonder eenich fraude ofte diſſimulatie / alles tot dat ſy ons volle ende gheheele ſatiſſactie ſullen hebben ghegheven/ vant ghene ſy ons ſchuldich/ ghehouden ende gheobligeert zijn. Boven dien, omme te verontwijffelen ende deſabuſeren de ghene die wy gratie ghedaen hebben / om uyt onſe voorſchreven Landen te moghen vertrecken/ ende in neutrale plaetſen te gaen/ omme aldaer te leven/ ende van hare goederen die ſy hebben binnen de voorſchreven onſe Landen te ghebruycken. Verclaren vvy onſe meyninghe, niet te weſen / dat ſy ſullen moghen blijven woonen ende reſideren binnen de voorſchreven Stadt van Aken/ als die ſelve niet houdende voor neuterale plaetſe / om oorſaken ende redenen voorſchreven. Hen bevelende daeromme, dat ſy uyt de voorſchreven Stadt van Aken ſich vertrecken/ ende elders gaen woonen/ t'zy wederomme comende binnen onſe voorſchreven Landen/ ende aldaer Catholijckelick ende ruſtelicken levende/ ghelijck hen dat toeghelaten is by de gratien ende pardoenen/ die wy aen onſe voorſchreven Stadt van Antwerpen/ ende andere ghereconcilieerde Steden ghedaen hebben: ofte gaende elders woonen/ ſo hen dat ghepermitteert is/ ende dat binnen den termijn van veerthien daghen/ naer den dach vande Publicatie van deſen ghedaen / binnen onſe Stadt van Antwerpen ofte Maeſtricht : op pene dat ſy verlieſen ende miſbeuren ſullen onſe voorſchreven gratien ende Previlegien/ ende dat hare goederen / roerende ende onroerende / die ſy binnen onſe voorſchreven Landen hebben / aengheſlaghen ende gheſayſeert ſullen worden : t'welck wy bevelen terſtont nae den voorſchreven termijn ghedaen te worden. Ende ten eynde dat vande teghenwoordige declaratie/ ordannantie ende verbodt/ niemant ignorantie en pretendere / ontbieden ende bevelen wy / dat ghy terſtont ende ſonder vertreck deſe teghenwoordighe doet condighen/ uytroepen ende publiceren / alomme binnen de Steden ende plaetſen van onſe Landen ende Hertochdommen van Brabant ende Limborch/ ende andere Landen van Overmaſe / naeſt gheleghen weſende aende voorſchreven Stadt van Aken / daermen ghewoonlick is publicatie ende uytroepinghen te doen : Ende tot onderhoudeniſſe van dien procedeert / ende doet procederen teghens die overtreders ende onghehoorſamen/ by de Executien vande penen vooren verhaelt/ ſonder eenighe gunſte / deſſimulatie ofte verdrach. Des te doene ende datter aencleeſt/ gheven wy u volcomen macht / authoriteyt ende ſonderlinghe bevel. Ontbieden ende bevelen eenen yeghelicken/ dat ſy u t'ſelfde doende / ernſtelicken voorſtaen ende obedieren / Want ons alſoo belieſt. Ghegheven in onſe Stadt van Bins / onder onſen Contrazeghel hier op ghedruckt/ in forme van Placcate/ den x. December/ Anno M.D.Lxxxix.

Op deſe Publicatie hebbenſe in Nederlant begonſt op te ſchrijven ende aen te ſpreken de goederen der Nederlanders tot Aken woonende: maer hoewel veel die te verlieſen hadden elders vertrocken/ ſoo hebben de andere nochtans blijven continueren inde ghewoonlicke exercitie: maer eenighe int particulier hebben int eerſte in Nederlant door ghelt by Parma reſpijt ende verdrach vercreghen / ende daer nae voorder compoſitie ghemaeckt / mits dat de Oorloghe in Vranckrijck den Prince van Parma alle voorder vervolch belette. Ende voorts hebben die van Aken haer Previlegien des Roomſchen Rijcx gheſocht nae haer vermogen by de Vorſten ende int Camergericht tot Spiers ende by den Keyſer te verdedighen / waer van verſcheyden ghedruckte ſchriften mentie maken.

Diſcite Iuſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Eynde des vijfthienden Boecks.

Het ſeſthiende Boeck,

Sommarie: Ofte cort verhael vant ſeſthiende Boeck.

Door de Oorloghe in Vranckrijck/ reſpireren ofte verquicken haer de Gheunieerde Landen/ waeromme ſy trachten op haer Politien/ ſoo in Religie/ regieringhe/ ſchattinghen ende krijchſvoeren/ die ordentlick verhaelt worden. Oock mede wordt de gheleghentheyt van Hollant ende Zeelant/ haer weſen/ aert ende natuere beſchreven: Daer teghen hoe de Landen die metten Coninck vereenicht zijn/ qualick gheregeert worden/ ende t'Krijchſvolck qualick betael/ dies de Spaenſche weder ghemuytineert/ Cortrijck innemen. Den Prince Mauritz (door den Capiteyn Heraugiere) neemt Breda inne met een Turfſchip: Dies Parma door Manſvelt hem daer teghen ſterckt. Den Prince Mauritz te Velde zijnde/ bout de ſterckte van Knodſenborch/ teghen over Nimmeghen. De Coninck Philips beherticht ſeer de Oorloghe in Vranckrijck: daer over Paus Sixtus de V. ſterft. Egmont treckt ſterck by den Hertoch van Mayenne in Vranckrijck die tot Yvry van den Coninck geſlagen wort/ daer Egmont doot bleef. Den Coninc benaut eñ belegert Parijs: maer alſo de Coninck ſelve benaut is/ ſo wort Parijs van Parma ontſet/ die neemt oock Corbeyl in/ t'welck hy weder verlieſt/ ende treckt te rugghe nae Nederlant/ zijnde van Volck ſeer gheſwackt. De Prince Mauritz neemt Hemert/ Heyl/ ende de Schanſſe van Elſhout/ Creveceur/ ter Heyden ende Rooſendael/ mette ſtadt Steenberghen in. De Spaengiaerden neſtelen in Bretaignien. Dachvaert tot Colen des Nederlantſchen Creytz: die ſenden hare Gheſanten aen Parma ende de Gheunieerde Landen/ om reſtitutie van't ghene dat onder t'Rijck behoort: dien de Staten voldoen/ beſchuldighen heftelick de Spaengiaerden. Sy handelen met die van Colen ende Luyck over neutraliteyt. Den Keyſer proponeert anderwerf vereeninghe/ maer te vergheefs. De Prince Mauritz treckt te Velde/ Anno M. D. XCj. neemt behendelicken de Schanſſe voor Zutphen inne/ beleghert ende beſchiet gheweldelicken Zutphen/ daer nae Deventer/ die hen beyde over gheven. Van daer treckt de Prince Mauritz in Vrieſlant/ ende dwingt de Schanſſe van Delfsziele/ ende meer andere. Dies Parma hem oock te Velde maeckt/ beleghert ende beſtormt de Schanſſe Knodſenborch/ teghen over Nimmeghen: Waer over de Prince Mauritz inde Betuwe comt/ ſlaende Parmas Peerdevolck/ ende dwinght hem op te breken/ ende vaert in Vlaenderen/ beleghert ende wint Hulſt/ pooghende t'Lant van Waes onder contributie te brenghen. Terwijle hem Parma derwaerts ruſt/ treckt de Prince Mauritz gheweldelicken voor de Stadt Nimmeghen/ de welcke hem nae langhe ende dapper beſchieten overghegheven wert. Straetſchenders onder den naem van Vrybueters werden gheſtraft. Alſo de Engelſche Oorlochſchepen ter Zee vande Spaenſche Armade overvallen werdt/ ſoo wordt het Coninecklicke Schip/ de Revenge ghenaemt/ ghewonnen/ welcke ſchade de Enghelſche veroveren met het nemen van eenighe Ooſt-Indiſche ende andere rijcke Schepen/ waer door des Conincks Coophandel ontdeckt wert. De Oorloghe in Vranckrijck vernieut weder met eenen Legher die den Coninck onder Aenholt uyt Duytſlant crijght: waer teghen den Paus de Ligue met Volck ende Bullen helpt. Rouaen beleghert zijnde/ treckt Parma weder nae Vranckrijck/ crijcht Lafere/ ende ontſet Rouaen/ dien de Coninck nae volcht/ ende dwinght hem de Sayne behendelick te paſſeren/ ende alſo weder nae Nederlant te trecken: Waer door Rouaen ende Parijs met ſterckten ende Schanſſen benaut werden. Keyſerlicke Gheſanten comen tot Bruſſel/ om de Gheunieerde Landen te vereenighen/ die ſchriftelick haer redenen daer teghen bewijſen: Waer door de Oorloghe Anno M. D. XCij.

weder verheft. De Prince Mauritz treckt te Velde/ beleghert/ beſchiet/ mineert ende dwinght Steenwijck: Van daer treckt hy nae Coevoorden/ twelck hy oock dapper beſchiet/ mineert ende benaut: Verdugo meynt dat t'ontſetten/ maer hy wordt geſlagen/ ende de Stadt wert gewonnen. Den ouden Vorſt van Cleve ſterft. Den Hertoch van Parma ruſt hem weder toe om nae Vranckrijck te trecken/ ende ſterft tot Atrecht/ even als den Grave van Fuentes als Reformateur in Nederlant ghecomen was: dies den Grave van Manſvelt int Gouvernement gheconfirmeert wert/ totte comſte vanden Eertſhertoch Erneſtus. Den Nederlantſchen Edeldom onder den Coninck wert met Tijttelen ende Ampten vereert.

Alles gheſchiet in drie Jaren/ den Hertoch van Parma/ de Prince Manritz/ ende Wilhelm van Naſſouwen regierende/ Anno M. D. XC. M. D. XCj. ende M. D. XCij.

De Oorloge in Vranckrijck geeft de Nederlandẽ tijt om haer te verquicken Anno 1590.

DE Oorloghe in Vranckrijck heeft den ſtant der Nederlanden ſeer verandert in dit Jaer M. D. Lxxxix. want de Provintien van Artoys/ Henegouwe/ Lutſemburch/ Namen/etc. die aen Vranckrijck paelden/ hadden nu te vreeſen voor inval der Franſoyſen/ overmits den Coninck van Spaengien/ de heylighe Ligue ofte Verbont als hooft voorſtont/ ende over ſulcx de Hertoch van Parma belaſte/ voor Vranckrijck ende de Ligue ſorghe te draghen/ daer toe hy gheduerichlick ghelt uyt Spaengien ſont/ende nu int beginſel vant Jaer M. D. XC. op de Frontieren van Artoys een vergaderinghe van eenen grooten hoop krijchſvolck maeckte/daer mede hy ſont den Heere Philips Grave van Egmont/ in Vranckrijck.

Hier door begonſten de Gheunieerde Landen wat te reſpireren/ ende haer te verquicken van ſo gheduerighe miſerien ende binnenlantſche oorloghe/ als ſy van ſoo machtighen vyant gheſtadich gheſupporteert hadden/ ende mits dat het regiment van vele ghemeynlick lanckſaem/maer in reſolutie voorſichtich is/ſo hebben ſy inde twee laetſte Jaren haren tijt waer genomen om hare ſaken te beneerſtighen/ ſliſſende de twiſten ende factien van Staets ende Enghels/ende de muyterien der Soldaten ende Garniſoenen/ daer toe wel wijſheyt/ Politie/ ghelt ende diſcipline van noode was/ zijnde ghenoech verlaten vande Coninginne van Enghelant/ tot haer eyghen regieringhe/ als wy inden voorgaenden Boeck verhaelt hebben.

Int ſtuck van Religie/ daer Lantſregieringe veel aengheleghen is/ hebben ſy altijt een opſicht ghehadt/ te volghen de noodelicke reſolutie van de Staten der Generaler Nederlanden/ ten tijden van wijlen den Prince van Orangien/naecomende den Religions Vrede/ hebbende eenen grouwel dat de menſchen ſouden dencken de conſcientien te dwinghen/ anders dan met goede leeringhe/ goede wercken ofte leven ende ghebeden. Ende bevindende de Ghereformeerde wel de ijverichſte totte Vrijheyt ende welſtants des Vaderlants/ mits dat ſy met byſondere perſecutie om Religis vande Spaengiaerden/ aen den anderen ghehecht waren/ ſo hebben de Landen op die meeſt haer fondament ghemaeckt. Den ſtaet ende regieringhe beſtaende van ſo veel hoofden ende gheſintheden/ hebben ſy gheſocht ende ghetracht ſulcke verſcheyden gheſintheden ende opinien al te vereenighen totte deucht ende liefde des Vaderlants/ daer ſy principalick de ooghe op hadden/om haer ſtaende oorloghe: in welcke eenicheyt haer vaſticheyt beſtont/als ſy met haer ghemeyn generael zeghel van by eenghebonden pijlen uytdruckten. Waeromme ſy niemanden (hoe vreemde Secte hy inbrochte) in ſijn conſcientie hebben willen taſten ofte ſoeckẽ/ dan ſeditieuſe Secten/ als eenige Herdoopers/ Munſterſche/ ende die quade opinie vande Overheyt hebben / om dat ſy't quaet metten ſweerde ſtraffen/ conſenteren ſy gheen vergaderinghen opentlick te houden. D'ander Secten/ dier in die Landen van outs te vele zijn (God betert) hebben ſy voor den teghenwoordighen tijt bequaemſte ghedocht mette Predicatie vande Ghereformeerde Religie te dempen/ met bevel daer nae te leven in Broederlicke liefde/ om alſo metter minnen die te ghewinnen. De Ghereformeerde tot dien eynde in haer ghemeynten ghebruyckende Chriſtelicke ſtraffe ofte diſcipline/ om alle ſchandael nae vermoghen te weeren.

Politie der Landen uit ſtuck van Religie/ ſonder dwanck van conſcientie/ anders dan met leeringe/ goede wercken en̄ ghebeden.

Die vande Confeſſie van Augſburch/ die haer vande Ghereformeerde willen aſſonderen/ wert alleenlick tot Predicatie ende exercitie op haer maniere oochluyckinghe in eenighe Steden ghedaen. Den Catholijcken en werdt oock gheen opentlicke exercitie vergunt/ politiſche wijſe/om de Oorloghe wille/ by proviſie die ſchorſſende voor eenen tijt/ tot dat op de ſelfde voorder ſoude moghen worden gheresolveert by de Landen ofte Staten Generael/ nae eenen wel ghefondeerden ende verſekerden Vrede. De Catholijcken hebben grootelicks gheen ſwaricheyt int Doopen ende begraven/ ende int trouwen is geordineert by publijcke Placcate/ dat alle de ghene die vander Ghereformeerde Religie niet en zijn/ voor de Magiſtraet op den Stadtſhuyſe (nae behoorlicke afroepinghe) wettelick te ſamen ghegheven ofte ghetrout werden.

Der Landen intentie ende voornemen by eenen ghemunten Penninck uytgedruckt.

Ende om te bewijſen dat ſy eenicheyt/ Religie ende vrijheyt alleenlick voor ooghen hadden/ hebbenſe in dit Jaer M. D. XC. eenen Penninck doen munten/ daer op d'een zijde ſtont twee handen in trouwe beſloten/ die met ſes Pijlen vaſt ghehecht was/ met deſe Latijnſche woorden/ Deo juvante: op d'ander zijde eenen ſtercken Pilaer/ ghefondeert op eenen vierkanten grooten Boeck/ genaemt Religie/ ende boven den Pilaer ſtont den Hoet/ daermen Vrijheyt mede figureert: Deſen Pilaer wert vaſt ghehouden by ſes ſtercke Armen/ beduydende de ſes vereenichde Provintien van Gelderlant/ Hollant/ Zeelant/ Vrieſlant/ Overijſſel ende Wtrecht: met deſe inſcriptie/ onder het Fondamen Religie/ Hac nitimur, ende boven den Hoet der Vrijheyt/ Hanc tuemur, als oft ſy wilden ſegghen/ uyt cracht van

trouwe

1590.

trouwe ende eenichheyt / ghefondeert op de Religie/ behoudē wy met Gods hulpe onſe Vryheyt.

De Gheunieerde Landē geregeert by Raedt van State.

Totten Gouvernemente Generael der Provintien/ hadden ſy eenen Raet van State / van Edelen ende gheleerde/ van elcke Provintie daer toe ghecooren/ daer oock de Coninginne van Enghelant by Contract twee Raetſheeren onder hebben ſoude: maer op dit pas was daer alleenlick reſiderende den Raetſheere Bodley / metten Secretaris deſſelfs Raet/ Georg Gilpijn: Deſen voorſchreven Raet hadde het beleydt van alle voorvallende ſaken/ van alle de Provintien te regieren/ de Generale Staten niet altijt vergadert zijnde/ daer deſen Raet onder ſtont / als zijnde haer Overheyt. Ende neſſens deſe hadde elcke Provintie ſijnen gewoonlicken ordinariſen Provintialen Lant-raet.

Den Prince Mauritz vā Orangien/ Grave van Naſſouwē/ opperſte Stadhouder eñ Veltoverſte der geunieerde Landē.

Stadthouder over Hollant ende Zeelant/ende Admirael Generael vander Zee / was in ſijns Vaders plaetſe aenghenomen / den Hoochgheboren Prince Mauritz van Naſſouwen / gheboren Prince van Orangien: Sijnen Lyetenant in Krijchſaken te Lande / was den Grave Philips van Hohenlo/ nu een oudt dapper ervaren Krijchſoverſte. Die van Wtrecht/ Overijſſel ende Gelderlant hebben den Prince Mauritz oock voor haren Gouverneur ofte Stadthouder naemaels aenghenomen. Graef Willem Lodewijck van Naſſouwen/ oudtſte Sone van Graef Jan van Naſſouwen / was Stadthouder in Vrieſlant/ een cloeck ervaren ende voorſichtich Heere.

Deſen Prince Mauritz was van ſijnder jonckheyt af by ſijn Vader opghevoet inden Krijch ende affairen van State/ was den tweeden ſone (ſijnen oudtſten Broeder Philips Wilhelm/ die nu Prince van Orangien ende Grave van Bueren is/ noch in Spaengien ghevanghen zijnde.) Waeromme deſen Prince Mauritz (als daer toe ſeer bequaem) werdt opgheleyt van weghen de Landen / ofte Generale Staten / het ghebiet over het Krijchſvolck te Water ende te Lande/ om daer mede den Krijch te voeren/ mette middelen die ſy machtich waren op te brengen. Zijnde ghelaſt in ſaken te Lande/ te nemen ende ghebruycken t'advijs vandē Rade van State voornoemt: ende in ſaken te Water/ vande Collegien van Admiraliteyt/ daer uyt eenighe neſſens hem ghecommitteert worden / als daer yet te doene viel/ om van weghen de Lantſchap/ op de Vryheyt limiten / ende meeſten dienſt van dien te letten / met welcker advijs alle ſaken van State in den Legher wierden ghedirigeert/ ende de particuliere affairen van politie by den Krijchſraedt uyt alle Regimenten ende natien extraordinarie gheformeert. Ende om dat die van Hollant de machtichſte ende principaelſte vande vereenichde Provintien waren / ſo werden veel ſaken neſſens den Raet van State beleyt/ by communicatie ende advijs vanden Advocaet van Hollant/ Heer Jan van Oudebarnevelt/ Heer van Crimpel/ etc. om ſijne ervarentheyts wille.

Schattinge der geunieerder Landen/ inbrengende neeringhe eñ proffijt.

De Landen hebben oock ſulcke groote ſchattinghe / quotiſatien ende middelen van ghelde/ met gheneyn conſent ſo ghewillichlick weten op te brenghen/ tot ſo cleynen ſchade ende achterdeel vande Inwoonders/ als opt in eenich Lant geſien ofte ghehoort is/ als dat het Lant ſelve daer door rijck/ machtich ende weeldich werde / makende datter veel ghelt van haren Vyant/ haer toequam/ t'welck een ſonderlinghe ongehoorde ende ongheloovelicke wijſheyt moeſte zijn: Want ſy lieten op Licenten om gelt alles by den vyant voeren / dat ſy overvloedich hadden / ofte daer haer Onderſaten by het verckrijghen int wercken/ maken / af ofte aenvoeren by ghewonnen hadden: het Licent ghelt licht/ cleyn/ ofte groot ſtellende / nae dat haer docht dat den Vyant dat van doen hadde/ t'ſelfde ſo temperende/ dat nochtans haren Vyant die van nerghens beter coop dan van haer hebben conde. Sy lieten vanden Vyant inbrenghen om cleyn ghelt/ t'gene ſy van noode hadden/ als materialen/ die ſy van elders ſo wel niet becomen en conden: ende op groot ghelt alle t'ghene dat ſy niet van doene hadden/ opt hoochſte altijdt opſicht hebbende op haer coophandelinghe ofte mangheling he ende dierghelicke neeringhe/ ende namentlick op de Zeevaert ende Viſſcheryen.

Wyſſelicke raetſaemheyt der Landen/ dē Capiteynen onproffijtelick.

Hier enboven hebben ſy haer ghelt ſo weten te ghebruycken/ ende ſo proffijtelicken te verhandelen ende aen te legghen/ dat alle Potentaten/ Republijcken ende Krijchſoverſten daer exempel aen mochten nemen: mette Overſte Capiteynen ende Soldaten nauwe dinghende/ maer wel betalende/ waer over de Capiteynen haer wel beclaechden/ mits een Capiteyn by den Vyant ofte elders meer profiteerden ofte winnen conden op een Vaendel/ dan een Colonel onder de Staten conde doen op thien Vaendelen/ maer al onſeker.

Goede diſcipline onder der Staten Krijchſvolck

Ende mits de voorſchreven Landen ſo wel ende ſeker betaelden/ wert wonderlicke goede diſcipline onder haer Krijchſvolck ghehouden/ ſulcx dat het alomme paſſerende door Steden ende ten platten Lande/ nerghens overtallich maer willecomme ghenoech was/ mits dat ſy haren nootdruft dat haer bereyt ende beſorcht werdt/ alomme vonden / t'welck de Landen in haer afrekeninghe/ trouwelick goet ghedaen wordt: ende over alle overlaſt ende ſtraetſchenderye goede Juſtitie doende / was het Lant alomme ſoo bevrijt/ dat een menſche alleene/ jae ſonder gheweer ende by nachts/ ghelijck het daer veel t'ghebruyck is/ jae gheladen met ghelde/ mochte reyſen: ende dat nochtans in ſulcke Landen / daermen in ſes uren tijts / tzy waer ghy wilt cont uyt comen: Oock door de ghetrouheyt ende eenicheyt des volcx / behoefdemen binnen de Landen weynighe ofte gheen Krijchſvolck / maer alleen op de Frontieren.

Tghetal oftē menichte der Landen Krijchſvolck

Het Krijchſvolck dat ſy gheduerichlick onderhielden/ was weynich/ maer out/ goet/ ſtout ende vroom / daer ſy wonderlicke exploicten mede uytghericht hebben / twelck ontrent deſe tijden gheſchat wert op ontrent twintich duyſent te voete/ ende twee duyſent te Peerde / maer naemaels ſeer vermeerdert/ behalven de Borgeryen van de Steden / die ſy in tijde van noode als Krijchſvolck betaelden ende ghebruyckten/ daer mede ſy verre in haer vyanden Landen haer deden ontſien / ende groote brantſchattinghen deden betalen.

Tgetal vā de oorlochſchepen boven de hondert.

Boven dit becoſtichden ſy noch menichte van Schepen ter Oorloghen/ vol Schipſvolcx/ die al boven de hondert in ghetale geſchat waren/ de welcke ſy ſo inde Oceaenſche Zee/ als inde Revieren ghebruyckende waren/ die ſy niet alleene moeſten veroſtighen ende verſien van groot Gheſchut ende Amonitie/ maer oock van victalie ende gagien / die telcke reyſe als ſy van eenighe voyagie quamen / promptelick behoefden verſorcht ende betaelt te worden.

Voorraet tot een Veltleger

Boven de coſten van deſe Schepen / Schipſvolck ende Krijchſvolc/ ſo trachten ſy oock voorraet te doen/ ende haer conſenten daer op te ſtellen / om voor ettelicke Maenden int Jaer met een Legher te Velde te moghen trecken / met Gheſchut / Pyoniers ende ander Krijchſvolck/ om met offenſive Oorloghe haer Frontieren te verbreyden/ ende ſelve den Coninck van Vranckrijck hulpe te doen van ghelde/ amonitie/ Volck/

te Water ende te Lande.

De Coninginne betaelt (ſo tot aſſiſtentie als anders) alle twee Maenden hondert en vijfentwintich duyſent twee hondert ende tſeſtich guldens.

Dies de Coninginne van Enghelant/ ſoo wel voor de betalinghe van haer Garniſoenen van Vliſſinghen ende Briele/ als voor de aſſiſtentie die ſy de Landen doet/ volghende t'Contract/ is betalende alle twee Maenden/ acht weken/ ofte ſeſſenvijftich daghen/ door haer Cooplieden by Wiſſel upt haer Schatcamer/ hondert ende vijfentwintich duyſent/ twee hondert eñ tſeſtich guldens: Behalven noch extraordinaire tranſporten ende cleedingen van haer Voetvolck eñ Peerdevolck/ dat jaerlicks moet becoſticht worden.

De Gheunieerde Lande worden rijck met haer ſtrenghe oorloghe.

Met dit gheſchickt voorſichtich beleyt/ ende wijſſelick regiment der Staten ende harer Voorſtanders/ zijn de Gheunieerde Landen upter maten rijck/ voorſpoedich/ ende overvloedich gheworden/ jae ſelve in ſoo ſtrenghen oorloghe/ die alle Landen arm maeckt ende vernielt/ daer ſy nochtans ter Zee niemant en roofden/ maer meer berooft worden/ ende te Lande maer ghebruyckelicke Lantſtraffinghen doende/ ende deſe weelde (die ſy voortaen meeſt te vreeſen ſullen hebben) blijckt in deſe tijdt by der Steden fraye heerlicke ende gheweldighe gebouwen ende gheſtichten/ gheweldighe Fortificatien/ ende ghereetſchappe totter Oorloghe/ veel ſchoon gheſchut/ menichte van alderhande toevloepende rijck volck: de welcke om datmen gheen huyſen voor haer alomme ghenoech vinden en conde/ wel ghedwonghen waren in Schepen te woonen/ die ſy inde Landen veel/ fraey/ net ende gherieffelick tot wooninghen hebben. Waeromme eenighe Steden ghedwonghen waren haer beveſtinghen breeder ende wijder te maken/ om haer Inwoonders te herberghen/ ende dat ſo gheweldelick/ met ſulcke Havenen/ Mueren/ Bolwercken/ Poorten/ Straten ende vercierſelen/ dat het wonder te ſchrijven ware/ ghelijck ſulcks wel blijckt by vele Steden van Weſtvrieſlant af tot Walcheren in Zeelant toe.

Aenlockinge van alderhande hantwercken ende neeringen in de Gheunieerde Landen.

Wel is waer/ dat ſy behendelicken lockten ende tot haer trocken (met haer Previlegien/ Vrijheden ende anderſins te gheven) alderhande Hantwercken upt de andere Nederlantſche Provintien/ die onder de Spaenſche dienſtbaerheyt gheſeten zijn/ ende van haer Ghebueren/ brenghende onder haer/ alle dat eenighe ander Landen uytnemende/ conſtich ofte particulier hadden/ als alderhande Neeringhe ende Hantwercken/ van Zijde/ Wolle/ Saye ofte Lijnen Naeldenwerck/ Naepe ende Breywerck/ Tapitſerye/ Spellen/ Pampier maken: Waer door alderhande oock Lantbouwinghe/ Hantwercken/ Viſſcherpen/ Zeevaert ende Coophandel/ aldaer boven alle ander Landen floreren/ zijnde ghelockt/ ghequeeckt ende ghevoeſtert van menichte van gheleerde/ ervarene/ wijſe/ voorſienighe ſorchvuldighe ende vroome Magiſtraten/ haer daer op verſtaende. So dat de Gheunieerde Landen te rechte ghehouden zijn nae haer grootte/ de populeuſte/ volckrijckſte ende beſte Landen vander Weerelt/ nochtans in ſoo hatighe groote oorloghe ſtaende/ metten machtichſten/ grootſten ende gheweldichſten Potentaet van Chriſtenrijck. Waer by af te meten is/ dat de Inwoonders een cloeck/ manlick/ ſtantaftich/ goetaerdich/ werckachtich ende induſtrieus volck moet zijn/ bequaem tot alles daer het hem toe begeeft/ niet ghedegenereert ofte veraert van haer Voorſaten/ de oude Belgi eñ Batavi, ofte Betuvvers, naer het ſchrijven van Iulio Cæſare, Suetonio Tarquillo, Cornelio Tacito ende andere/ ſoo gheacht ende verheven/ als die vande Romeynen/ der Weerelts Heeren ende Monarchen/ het ſterckſte/ vroomſte ende ghetrouſte Krijchſvolck des Aertbodems gheacht werden: Dies de oude machtichſte Roomſche Keyſers haer lijfbewaerders daer upt coſen/ ende om haer vroomheyt ghenoemt werden vant Roomſche volck/ Socij & amici populi Romani, Dat zijn vrienden ende medegheſellen des Roomſchen volcx/ een volck wiens ouden vromen aert men noch ſpeurt aen haer Vrijheyt/ tale/ oude ghewoonten ende hercomen/ vande welcke gecomen zijn de Francj, en Francoyſen, niet Franki, maer Fryhanſen in haer Tale van oudts ghenoemt/ daer noch de Vrijhanſeſteden ofte vry aen Zeeſteden haer verbonteniſſen Previlegien ende name van hebben/ al ontrent dat gheweſte ghelegen/ ende gheſproten upt het Lant van Overijſſel/ daer noch de drij vermaerde Hanſeſteden ligghen/ als Campen/ Deventer ende Swol/ met andere. De Salij zijn vanden arm des Rijns Iſala ghenoemt/ der Vrijhanſen gheſellen/ als by't Lant noch aldaer Salant, oock by de Stadt Oldenzeel ende ander namen ghenoech blijckt/ waer van de Salijcke Wetten in Vranckrijck/ vanden Coninck Varamond haer begintſel ende naem hebben/ alſo by den gheleerden Hadrianus Iunius, in ſijn Betavia, ende by andere volcomelick beweſen wordt.

Francoyſen zijn upt Lant van Overijſſele geſproten.

Dan om den Leſer de gheleghentheyt/ aert/ weſen ende natuere der Gheunieerder Landen/ die deſe Oorloghe befaemt maeckt/ oock van d'ander Nederlanden beter voor ooghen te legghen/ ſo ſullen wy int corte voor eerſt den ſtaet/ macht ende weſen vande Graefſchappen van Hollant ende Zeelant beſchrijven/ als de voorneemſte in deſer oorloghen/ waer by de ander Landen beſt af te meten zijn/ ſo ſy niet overheert waren.

Diſcriptie van Hollant eñ Zeelant.

HOLLANT is cleyn/ want inder lenghde vande Marſdiep totte Maſe/ is het maer achthien mijlen: Maer als men ſoude rekenen van Heuſden tot het Eyerlant teynden Texel/ ſo en iſſer gheen Provintie in Nederlant die ſulcke lenghde heeft: Ende in ſommighe plaetſen en is het oock niet breet/ alſoo datmen van waer men wil/ in eenen halven dach tot de upterſte Grenzen comen can. Het derde paert van dit Lant is noch Water/ want het heeft noch binnen ſLants vijf groote Meeren ofte Zeen/ als het Haerlemmer Meer/ Schermeer/ Beemſter/ de Waert ende Purmer/ elck ſo groot datmenſe nouwe overſien can/ al Viſchrijck/ daer beneffens noch ſeer veel cleyne Meerkens. Dit cleyne Lant meeſt Weylant zijnde/ ende ſeer vruchtbaer/ wert met ſware Dijcken/ Dammen/ Sluyſen ende Watermolens gehouden/ boven de Zeeduynen ofte Santberghen/ die vande Zee opgheworpen zijn. Deſer Dijcken/ Dammen/ Sluyſen ende Meulens oncoſten/ van maken ende onderhouden/ zijn ongheloovelick groot/ ende werden gheacht meer te coſten dan het Lant inden gront weert is: want het Landt op vele plaetſen leegher leyt dan de Oceaniſche Zee ofte Zeewater. Noch boven dien/ hoewel dit Lant alſoo vander Zee bevrijt wordt/ ſo ſoude het vant Reghenwater (datter in valt) overdeckt worden: (want alſoo wy gheſeyt hebben/ dat het op vele plaetſen leegher leyt dan de Zee/ ſoo en can het Reghenwater niet uytloopen ofte loſſen) ten ware dat het met conſtelicke Watermolens/ vanden wint inde hoochte op ghemalen ende opghebracht zijnde/ door diverſche Sluyſen inde Zee/ als de ſelve leeghſte is/ uptgheworpen werde. Deſe Sluyſen zijn inde Dijcken ghemaeckt met dobbele deuren/ die ter tijt des leeghen Zeewaters van ſelfs open gaen/ eñ tegens t'waſſende Zeewater/ weder van ſelfs ofte vant Zeewater toegedrongen werden. Die

deſe

1590.

deſe oncoſten ſoude overrekenen / ſoude niet ghelooven dat het moghelick ware dat ſulcken Lant noch ſoude connen ſo ſtercken oorloghe voeren.

Hollant ſeer Volckrijck.

Maer dit Hollant is ſoo Volckrijck / dat het meer dan dertich vaſte Steden heeft ende vier hondert Dorpen/ vol van Volck/ haer alle gheneerende met Zeevaert/ Viſſcherye/ Coopmanſchappe/ Soutſieden/ met maken van Schepen/ Dijcken/ Netten/ Cabels/ ende alderhande nootdruft tot Zeevaert ende Viſſcherye dienende: boven de Lantbouwinghe/ die nochtans groot ende vruchtbaer is/ ende het ſlaen van Turven/ daer veel duyſent menſchen van onderhouden worden. Maer het volck is ſoo vele/ dat het vierdepaert deſſelfs van ſijn eygē Lants cooren vruchten niet en can ghevoet worden/ nochtans iſt ſoo vol van alderhande nootdruft eñ Coorenſpijſe/ dat het alle ander Landen van haren overvloet mach mede deylen. Sy hebben de ſoetſte ende de vruchtbaerſte weyen/ ende oock de vruchtbaerſte Beeſten ter weerelt: alderhande Ghevoghelte ende Conijnen overvloedich / oock Haſen ende wiltbraet: Oock hebben ſy ſchoone ſtercke Peerden. Sy zijn door haer cloecke neerſticheyt ende Zeevaert/ altijt ſo van alderhande voorraet verſien / dat ſy tot grooten profijte haren overvloet van Cooren/ Boter/ Kaſe/ Harinck/ Buckingh/ Viſch ende Lijnwaet / voeren in Duytſlant/ Ooſtlant/ Vranckrijck/ Enghelant/ Spaengien/ Italien / tot in Aſien / Africken ende Indien. Alleen haer Boter ende Kaſe/ boven haer eygen nootdruft / beloopt wel van t'ghene ſy buyten haer Lant voeren/ meer dan thien hondert duyſent guldens Jaerlicx. Selve het Vrouwenvolck (dat daer veel is / mits t'Mannenvolck veel ter Zee ende by de Oorloghe verſlonden wordt) is oock ſo neerſtich ende doende / dat ſy door haer ſpinnen ende reeden van Hollants Lijnwaet ende Netten breyen/ haer alle de Weerelt door befaemt maken. Hoe hooghelick haer Hollants Lijnwaet gheacht wordt/ blijckt / by dat ontrent deſen tijdt een ſtuck Lijnwaet lanck Lxxv. ellen Hollantſche mate / by Hollantſche Vrouwen gheſponnen ende ghereet/ in Spaengien ghevoert is/ ende was maer dry pont ſwaer van ghewichte/ ende wert daer vercocht aenden Hertoch van Sint Lucas/ tot neghen Ducaten de vara/ welcke mate is lanck ontrent vijf quartieren vande voorſchreven elle: noch waſſer een ſtuck Lijnwaets Anno M.D.XCvij. tot Haerlem vercocht tegen xiiij. gulden elcke Vlaemſche elle / ende was om te verſchencken in Vranckrijck. Voorwaer het is een volck dat eenvoudich ende goetdadich is/ tot elckens gherief/ ende tot allen eerlicken arbeyt gheneghen.

Hollants Lijnwaets weerde.

Maer vande Vrouwen dient voorder verhaelt/ boven dat ſy veel vruchtbarigher zijn dan in ander Landen / dat die daer ſo cloeck / neerſtich ende vernuſtich zijn/ dat ſy alle Mannelicke handelinghe ende werck in haer Mannen abſentie connen verrichten/ Coophandel drijven/ rekeninghen houden/ van d'een Lant ende Stadt in d'ander reyſen/ ſonder oneerbaer gheruchte/ dat dierghelijcke in gheen Lant gheſien en wordt: zijnde doorgaens groot/ lanck/ wit ende ſchoone/ wel ghemaeckt/ nochtans ſo actijf ende doende: t'welck wat meer heerſchappye den Vrouwen toebrenght dan ander Landen prijſen / daer jalouſie/ oneerbaerheyt ende hoochmoet meer regneert dan eenvoudighe eerbaerheyt. Ende hoewel de Hollantſche / Vrieſſche ende Zeelantſche Vrouwen metter Mannen hanteeringhe meer dan andere becommert zijn / ende dat uyt noot/ terwijle haer Mannen buyten ter Zeevaert ofte Coopvaert uyt zijn / ſo zijn ſy nochtans van alle Natien gheacht de beſte Huyſwijfs/ Voeſters van haer eyghen kinders / de cloeckſte / netſte/ reynſte ende vroetſte Huyſhoutſters ter weerelt/ binnen hare Huyſen zijnde vol huyſraets wel geſchickt: t'welck niet alleene in haer Huyſen/ ende op haer ſtraten / maer ſelve in haer Schepen te ſpeuren is.

Hollantſcher Vrouwen cloeckheyt ende lof.

1590.

Hollāt heeft niet Houts genoech van hem ſelven om te branden.

Het is een Lant/ hoewel luſtich genoech/ daer nochtans niet Houts ghenoech en waſt / om tot nootdruft vyer te maken/ maer het is van God gezegent van veel Veenlant/ daerſe uyt diepe gegraven ſlooten / uyt den gront den Modder met Netten uyt trecken (dat meer dick omgheroert water ofte ſlick / dan aerde ghelijckt) ende verſpreyden dat over t'Lant / tot dat het vande Sonne ghedroocht wordt / ende ſnijden dat dan tot viercantighe ſtucken/ die ſy Turf noemen/ met welcke alle dat Lant in brouwen/ backen/ ende haer Huyſhouden/ haer ſeer rijckelick gheneeren can/ ende boven dien haer naebueren noch overvloedich mede deylen om haer ghelt.

Door deſe Landen van Hollant ende Zeelant loopen den Rijn/ die de vermaertſte Reviere van Duytſlant is / met twee der ſelver ſterckſte armen ofte ſtroomen verdeelt / als de Wale ende Leck inde Zee/ ende noch de Revieren de Maſe ende Schelde/ die uyt Vranckrijck comen: Alle welcke Revieren de ſelvige Landen ſluyten ende openen connen met haer menichte van Schepen/ ghenietende by dien middel t'nut ende profijt van de incomſte uyt der Zee / ende het op ende af varen deſer ſtroomen van alderhande waren ende Coopmanſchappē/ treckende ten tijde der oorloghe daer by groot ghelt van Convoyen ende Licenten.

Hollant ſeer Schiprijc eñ het Packhuys ofte ſtapel van Ooſterſche ende Weſterſche Waren.

Hier door hebben deſe Landen bynaeſt ſo veel groote ende cleyne Schepen / alſſer Huyſen zijn: met het varen van welcke Schepen/ ſy die Landen maken tot Kelders/ Packhuyſen/ Schueren/ Spijſcamers ende Stapels ofte Coophuyſen/ vande Weſterſche waren nae Ooſten/ ende van de Ooſterſche waren nae Weſten te voeren/ varende Somers Ooſtwaerts / ende ſWinters Weſtwaerts. Dit beſtaet alles (naeſt God) inde menichte van hare Schepen/ ende wel ervarene cloecke ende neerſtighe Schipſvolck ende Viſſchers/ niet ghenegen tot Zeerooven/ maer eerlick ſoeckende haer ſelven te gheneeren/ ende dapper om het hare te beſchermen.

De menichte der Schepen ende Schipſvolck/ can eenſdeels afghemeten worden door dien datter Anno M. D. Lxxxvij. meer dan ſeshondert Hollantſche ende Zeelantſche ſchepen inde Sont ſeſſens vanden Coninck van Denemercken int paſſeren aenghehouden waren / behalven d'andere die nae Norweghen ende andere plaetſen tſeſſens vant Vlie uytgeloopen waren/ boven de ghene die uyt andere Havens nae Enghelant/ Schotlant / Vranckrijck) Portugael/ Spaengien/ Italien/ tot in Turckyen ende Indien ende andere Landen ende Eylanden voeren. Ende int Jaer M. D. Lxxxviij. doen de Spaenſche Armade aenquam/ wert op informatie verclaert/ datmen in veerthien daghen conde uytreeden hondert ſchepen ter Oorloghen/ om int Engels Canael den Vyant te wederſtaen: ende datter binnen de Nederlanden/ als Vrieſlant / Hollant ende Zeelant/ bevonden waren ontrent ſevenentwintich hondert groote ſchepen / van hondert tot vierhondert vaten groot: Voorwaer een groot ongheloovelick ghetal. Maer tot deſe zijn noch by te rekenen de menichte van veel hondert Buyſſen/ Doghboots ende Crabbers alſoo ghenoemt/ die in een ontelbare menichte op de vrije alghemeyne Viſſcherye varen/ ende Viſſchen in

Viſſcherye van Hollant Zeelant ende Vrieſlant.

de groote Zee Oceane/ onder Norweghen/ Enghelant/ Schotlant ende Yrlant/ ende nerghens anders Havenen/ dan daer ſy uytghevaren zijn: ende daer nae wert den ſelven Viſch ende Harinc wederomme uyt hare Havens met andere ſchepen/ aller weghen uytghevoert/ jae inde Landen onder welcker grentſen ofte palen ſy de ſelve ghevanghen hebben: Ende hoewel het Schipſvolck ende Schepen op de Coopvaert varende (als wy gheſeyt hebben) veel zijn/ ſo en overtreffen ſy nochtans t'ghetal vande Viſſchers niet/ die altſamen op eenen ſelfden tijdt/ d'een opt Viſſchen d'ander op Coopvaert/ uytvaren: ende dat meer is/ noch blijft het Lant vol Schepen ende Schipſvolck// die binnen ſLants inde Meeren/ ſtroomen ende Revieren varen/ met Smackſeylen/ Carveelen/ Heuden/ Waterſchepen/ Croinſtevens/ Playten ende dierghelijcke meer/ ende zijn menich duyſent int ghetale/ haer al by den water gheneerende. Boven deſen wordt noch het Landt ghebout/ ende de oorloghe ghevoert teghen den machtichſten Vyant/ de ſteden bewaert meeſt van haer Borgherye/ ſonder veel vreemde Garniſoenen.

Hollãt/ Zeelandt ende Vrieſlãt timmert Jaerlicx meer van duyſent groote ſchepen.

Die nu de waerdye ofte weyrde maken ofte ſchatten ſoude/ vande Nederlantſche ſchepen ende drijvende ſchatten/ die het avontuer der Zee toebetrout worden/ die ſoude hem verwonderen moeten/ wantmen wel weet te rekenen datter alle Jaren (daer nochtans gheen Timmerhout groeyt) nieu aenghemaeckt worden/ meer dan duyſent groote ende cleyne ſchepen/ bequaem buyten inde Oceaniſche Zee te varen/ die doorgaens/ d'een min d'ander meer/ eer ſy ſeylreede zijn/ wel coſten tuſſchen een ofte twee duyſent guldens elck/ dat veel ghelts beloopt: de cleyne ſchepen ende ſchuyten binnen ſLants en bedraghen niet minder. Wat zijn nu de groote ende menichte ſchepen weert/ die alreede ghemaeckt ende in weſen zijn/ ende nu maer houten ledighe ſchepen zijnde? Wat coſten ſy noch van uytreeden? Ende wat is dan haer ladinghe weert? Die dit al wel overrekenen ſoude/ ſoude van verwonderen hem niet connen verſadighen/ maer wel ghelooven dat ſulcken cleynen Lant/ mogelick is ſo machtighen Potentaet te wederſtaen/ jae dat Spaengien wel deſpereren mach vande Landen haer dienſtbaerheyt te onderworpen/ overmits dat ſy haer connen behelpen teghen een aendringhende ghewelt/ met inlatinghe van wateren/ als tot Leyden gheſien is/ ende teghen den uyterſten noot/ hebben ſy ſulcken menichte van Schepen/ dat ſy veel van haer Volck/ Beeſten/ goederen/ ende wat ſy hebben/ daer in connen laden/ ende eenighe Eylanden voor Vyanden ghewelt beſchermen/ haer Huyſen ende Steden verbranden ofte laten (onnut haer Vyanden) ſtaen/ als diet Landt teghen de Zee niet ſouden connen bewaren.

Zeelants beſchrijvinghe.

Hollant ende Zeelandt zijn ghenoech van een natuere ende gheleghentheyt/ ende van een volck/ dan dat de Zeelanders wat vernuſter ende behendigher zijn/ als wat naerder der Sonnen/ ende by warmer Ghebueren gheleghen/ maer van manieren/ weſen ende vruchtbaerheyt van Scheepvaert ende Viſſcherye/ ghenoech malcanderen ghelijck/ ſy hebben eene forme van regieringhe/ de ſelve Wetten ende Previlegien/ ende hebben een langhe tijdt onder een regieringhe/ ende onder eenen Gouverneur ofte Stadthouder gheweeſt. Ende Zeelant beſtaet meeſt van ſeven Eylanden/ vanden anderen alleenlick afgheſcheyden met cleyne wateren als armen der Zee/ waer van de principaelſte drie zijn/ te weten Walcheren/ Schouwen ende Zuytbevelant/ de ander viere zijn Tolen/ Noortbevelant/ Wolfaertſdijck ende Philipſlant/ deſe zijn gheleghen tuſſchen Hollant/ Vlaenderen ende Brabant/ ende mits de ghelegentheyt wat Zuydenwaerts is/ maeckt datmen door de goede invaert vant Canael de Wielinghe ghenaemt/ daer ſo wel des Winters als Somers mach uyt en in varen/ dat welcke men uyt ofte inde Havenen van Hollant ofte Vrieſlant/ inden harden Winter ende Vorſt niet doen can.

Zeelant beſtaet in ſeven Eylanden.

De Gravelickheyt van Zeelant/ beſtaet hedenſdaechs in ſes ſteden/ als Middelborch, Zierickzee, Tergoes, Tertolen, Fliſſingen ende Campvere. Brouwerſhaven heeft eertijts over etlicke Jaren mede daer onder gheſtemt/ maer is nu bycans vergaen door hooghe vloeden.

De Staten beſtaen in vj. Steden Geeſtelickheyt en̄ Edeldom

Deſe Gravelickheyt heeft oock voor den Geeſtelicken ſtaet eenen Prelaet ghehadt ende Abt/ ende naemaels ghemaeckt Biſſchop van Middelborch: Deſghelijcx voor den Edeldom/ daer vooren ſtemt ofte preſenteert onder haer Staten (als wy dit ſchreven) den Prince Mauritz als Marquis van Campvere ende Fliſſinghen/ ende in ſijn plaetſe den Heere Joncker Jacob de Maldere.

De groote weyrde macht ofte vermoghen van Zeelant/ is af te meten aen t'ghene dat de Overſte der Dijcken/ Dijckgraven daer ghenoemt (die daghelicx de Dijcken maken ende repareren) daer van raporteren ende ſchatten/ dat den Circulus ofte omvanck vande Landen van Zeelant/ dat met Dijcken bewaert ende beſchermt is/ wel bedraghen ende ghemeten zijn veertich mijlen weeghs/ ende elcke mijle wordt gherekent veerthien hondert roeden/ ende elcke roede twaelf voeten: ende behalven deſe Buytendijcken zijnder veel Binnendijcken/ die dweers door de Landen loopen/ ende eertijts voor Buytendijcken gedient hebben/ als daer ſo veel Lants niet aengegroeyt is gheweeſt: want daghelicx de Zee Lant afſpoelt/ ende elders weder aenworpt ende doet aenwaſſen. Behalven deſe Buytendijcken/ om de grootte der Landen te giſſen/ moetmen weten datter noch Zeeduynen zijn/ dat zijn Santberghen ofte Heuvelen/ by ghewelt vande Zeebaren ende wint opgheſmeten/ dier beyde in Walcheren ende Schouwen een groote ſtreke weeghs zijn. Den coſt van deſe Buytendijcken is wonderlick groot/ want ghemeynlick elcke roede van twaelf voeten dijcx/ coſt doorgaens thien ponden Vlaẽs/ ofte tſeſtich guldens: twelck waer elcke mijle xiiij. duyſent ponden Vlaems/ ofte lxxxiiij. duyſent guldens/ alſo dat de Buytendijcken van deſe Zeelanden wel ghecoſt hebben/ te weten de xl. mijlen weeghs/ vijfhondert ende Lx. duyſent ponden Vlaems/ t'welck maeckt drye Millioenen ende driehondert ende Lx. duyſent guldens/ behalven dat die coſten jaerlicx te onderhouden. Hier by is af te meten de weyrde van die Landen/ t'welck by de vruchten ende Zeevaert moet ghewonnen worden.

In Zeelant zijn wel xl. mijlen Buytendijcken/ die wel by de vier Millioenen guldens gecoſt hebb.

In Walcheren zijn vier Steden op dit pas/ als Middelborch/ Fliſſinghen/ Campvere ende Arnemuyden/ waer van Middelborch ſeer in volcke/ rijckdom ende neeringhe toeghenomen heeft tſints de Oorloghe/ om dat daer door de Navigatie op beyde de Indien/ Guinea/ Braſilien ende de Eylanden/ ſeer vermeerdert is/ ende conſequentelick Trafijcque/ ende mede toeghenomen heeft ſints dat Antwerpen onder het Spaenſch Gouvernement ghevallen is/ ſoo dat ſy haer Stadt veel grooter hebben moeten maken/ ende die met nieuwe Havenen/ Bolwercken ende Poorten verſterckt ende verciert hebben. Sy hebben op eenen Tooren/ te vooren afgebrant/

Een nieuwe Cappe met een Clocke/ en Horologie tot Middelborch/ coſt hondert ende L. duyſent guldens.

ghebrant/ een Top oſte Cappe opgheſtelt/ met eenen vergulden Weerhaen/ om een beter Zeemerck voor de ſeylende ſchepen inde Zee te weſen/ die ghecoſt heeft met een groote nieuwe Clocke ende ſeer groote Horologie/ dierghelijcke nutter te vinden is/ ontrent de hondert en vijftich duyſent guldens/ nae de giſſinghe van ſulcke/ die middel hadden om beſt dat te mogen berekenen.

Vliſſinghen is oock in neeringhe gheduerende deſe Oorloghe/ ſeer toeghenomen in rijckdom ende gheboutſelen/ hoewel met Enghels Garniſoen gheduerichlick belaſt is/ is ſeer vergroot ende gheſterckt/ als een principale Fortreſſe vant Lant/ ende in edificien ſeer verbetert/ hebben daer een nieu Stadthuys van grau-witten ghehouwen ſteen ghebout/ op het ſatſoen vant Stadthuys van Antwerpen/ dan cleynder/ noch oock een Princelick huys voor den Prince van Orangien/ nieuwe Havenen ende een nieuwe Kercke. Tervere ende Arnemuyden proſpereren oock redelicken wel. D'ander Steden in d'ander Eylanden/ als Zierickzee/ Tergoes ende Tertolen/ hebben oock haer voorleden ſchade redelick verhaelt.

Aldus zijn generalicken de Landen eñ Steden van Hollant/ Zeelant eñ Vrieſlant/ ſeer in neeringe toegenomen gedurende/ oſte by de Oorloge/ door welcke ſy wel afgheſneden zijn vande vaert op Spaengien/ Portugael ende Eylanden/ maer zijn mede verloſt van ſulcke Spaenſche dienſtbaerheyt/ die haer benam haer behoorlicke wettelicke Vryheyt/ van te moghen alomme de weerelt beſeylen/ als in beyde de Ooſt ende Weſtindien/ Guinea/ Braſilien ende Eylanden/ ende haren eerlicken Coophandel drijven/ zijnde in deſe onſe eeuwe gheen Natie oſte Volck onder de ſame dien tot Zeevaert ende Coophandel beter middelen hebbende/ oſte daer toe bequamer is oſte ervarender/ inſiende haer menichte van ſchepen ende Schipſvolck ende ervaren Stierlieden/ door haer menichvuldige Viſſcheryen totte Zeevaert gheoeffent ende hertbaer/ beneffens haer induſtrieuſe wel gheleerde ende verſochte rijcke Cooplieden/ die haer alle de Weerelt door weten te verbreyden/ ende alomme willecome zijn. Jae ſelve vanden grooten Turck/ haer alle vrijheyt ende openinghe van alle ſijn groote dominie ende heerſchappye haer aengheboden zijnde. Dit achten ſy wel een goede weerde ende vergeldinge van een goet deel vande ellende die de Spaenſche oorloghe haer mede brenght/ zijnde gheen vande minſte oorſaken/ waeromme ſy ſo ongeerne ſouden weder onder de Spaenſche heerſchappye keeren/ die haer van alle de Navigatie ende negotiatien weder ſouden affnijden.

Der gheunieerder Landen proſperiteyt beſtont oock veel by de ellende der ghereconciiieerde Landen metten Coninck van Spaengien/ die door quade regieringhe meeſt d'oorloghe voelden/ niet teghenſtaende des Coninckx grooten rijckdom ende Jaerlickſche Millioenen uyt Indien/ ende gheduerighe ſchattinghen in Nederlant/ daer de Gheunieerde Landen by Licenten ende brantſchat een deel van ghenieten. Parma ſelve bekende voor de Ghedeputeerde der ſtadt Antwerpen/ Anno M. D. Lxxxv. dat doen de Nederlantſche oorloghen den Coninck alreede gecoſt hadden boven de tſeſtich Millioenẽ gouts/ behalven dat de Landen ſelve daerenboven gheheel uytgheteert waren/ noch heeft deſen grooten machtighen rijckdom vanden Coninck ſoo luttel ghehouden/ mits dat hy ſo veel bewints ende oorloghe aenſloech/ dat tot meermael t'ghebreck van een cleyn ghelt/ den loop van ſijn victorie heeft gheſtopt/ ghedempt ende gheheel uyt de hant ghetuckt/ nae Godes ſchickinghe/ als nae de victorie over Graef Lodewijck op de Mokerheyde/ nae het innemen ende winnen van Haerlem/ van Zierickzee/ ende andere. Dit al bycomende door quade beleydinghe van vreemder regieringhe/ onder welcke hem weyninghe anders dan eerlooſe ende den Landen vreemde lieden willen laten ghebruycken/ meer haer eyghen profijt dan ſConinckx ende der Landen ſoeckende/ als ghenoech ghebleken heeft ontrent deſen tijt by de Spaenſche Soldaten/ die nu in Vlaenderen een wijle gheleghen/ ende langhe om betalinghe gheſoliciteert hadden/ ende altemet Laken tot cleedinghe voor ghelt creghen: daer mede niet alleen de Overſte/ maer oock alle die eenighe handelinghe daer van hadden/ den Soldaten ghepluckt ende gheſchooren hebben/ alſoo dat ſy vele Laken tot vier guldens ontfanghen moeſten/ daer ſy boven een gulden ende een half niet van maken conden/ met dierghelijcke diſorderen meer/ ghebruyckende t'ſelfde meer ende grover onder de Overlantſche ende Lantſaten/ dan onder de Spaengiaerden/ die ſy meeſt ontſaghen. Dus vele van de gheleghentheyt ende ſtaet van de gheunieerde Landen/ elders meerder particulariteyten vindende/ daer wy den Leſer ſenden.

Coninck van Spaengien qualick ghedient.

Spaengiaerden om quade betalinghe muytineeren tot Cortrijck.

Door deſe ende dierghelijcke ongherechticheden/ zijn weder t'regiment van Don Antonio Suniga Maeſtro del Campo/ int beginſel van dit Jaer/ M.D.XC. ghemuytineert/ ende overweldichden de ſtadt Cortrijt in Vlaenderen/ terwijle de Borghers veel buyten der Poorten waren/ om te ſien verbranden twee Vrijbueters/ daer door ſy behendelicken inde Stadt gheraeckt zijn/ met eenen allarm ettelicke dootſlaende/ ende maeckten haer alſo Meeſters: aldaer ſy beſchreven oft ontboden alle andere Spaenſche Soldaten met haer te houden/ ende practiſeerden op eenen aenſlach/ om binnen Brugghe ende andere Steden te comen/ daer in verſien wert: maer deſe bleven hier langhe ghemuytineert/ allen moetwil over de Borghers ende te Lande contomme bedrijvende/ die den Prince d'Aſcoly ſelve niet heeft connen te vreden ſtellen/ maer hielen hem ghenoech tegen ſijnen danck voor eenen tijt lanck als een Gyſele oſte Oſtagier. Maer alſoo deſe diſorderen veel uyt giericheyt der Officieren gheſproten waren/ ſo werden die naemaels eenſdeels Anno M.D.XCij. gheſtraft/ door de comſte van den Grave van Fuentes uyt Spaengien/ die den Heere van Sanſay ende andere Officieren vanghen dede/ ende eenighe executeerde/ ende een goede reformatie voornam onder die handelaers vande Financie tot Bruſſel.

Eenſdeels verhaelt hebbende den ſtant van beyde de voorſchreven Landen/ ſo ſullen wy verhalen wat de Gheunieerde hebben voorghenomen teghen de ghereconcilieerde Landen. Parma ſeer met ſijn ghelt ende Volck beſich zijnde mette oorloghe in Vranckrijck/ ende ſijn Krijchſvolcx muytinatie/ ſo hebben ſy met ſtoute behendicheyt inghecreghen de Stadt van Breda door het Caſteel/ waer by ſy die ſtadt over acht Jaer verlooren hadden: ende mits dat dit een ſeltſaem ſtout beſtaen ſtuck was/ ſo ſullen wy't wat particulierder beſchrijven.

Mauritz aenſlach op Breda met Heraugiere.

Graef Philips van Naſſouwen/ Sone van Graef Johan/ Gouverneur van Gorcum/ Worcum ende Loeveſteyn/ Colonel/ hadde van weghen Prince Mauritz van Orangien/ eenen Charles de Heraugiere/ Edelmā van Camerijc/ Capiteyn van een Vaendel knechten aengeſproken/ nopende eenen aenſlach op den Slote ende ſtede van Breda/ ende hoe dat eenighe Schipſlieden/ Vaſſalen vanden Lande van Breda/ ende

Huyſe van Naſſouwe/ uyt ſonderlinghe affectie van ouden tijden haren Lanſheere toedraghende / hadden aengheboden haren dienſt tot ſulcken eynde / midts dat ſy ghewoon waren hout ende torven te leveren met haer Schepen den Caſteel van Breda / onder welcx deckſel eenen aenſlach ſoude moghen voorghenomen worden.

Deſen voorſlach Heraugier aengheſeyt/ ende alle perijckelen overleyt zijnde/ ſo reſolveerde hy nae den Haghe te trecken/ ende metten Prince Mauritz daer voorder van te beſluyten. Aldaer ghecomen zijnde int eynde van Februarij/ ſoo hebben ſy ghereſolveert met eenen Schipper Adriaen van Berghen/die Turf (diemen daer veel brant) int Caſteel te leveren hadde/het feyt te beſtaen. Waer op Heraugier wert geſonden aen den Heere van Oudebarnevelt / Advocaet des Graefſchaps van Hollandt / die niet alleene in ſulcke ſaken handelde ende beſorchde ghelt ende nootdruſt totten feyte/maer oock allen voorraet om de Stadt inghenomen zijnde/te verſien ende te behouden.

Krijchſvolc in een Turfſchip onder de turvē geſtout/ den xxvj. Februarij.

Met hem ende den voorſeyden Schipper heeft Heraugier voorts ſo ghehandelt dat zijn Schip/ in een Dorp ghenaemt ter Luere/een mijle van Breda/ met een ſolderinghe redelijcke hooghe ende plat toeghemaeckt wert/ſoo datter ontrent tſeventich mannen ſouden connen in ligghen/ daer wert voorts Turf rontomme ende daer op gheladen/die ghemeynlijck gheleyt ende gheſtelt worden ghelijck ghebacken ſteenen/in goede ordere ende hoochte. Aldus reede zijnde/beſtemden ſy den xxv. Februario den aenſlach te volvoeren/met alle tghene dat daer toe behoorde: maer het werdt belet door den vorſt oft Ys eenighe daghen/ niet ſonder perijckel van ontdeckt te worden. Tot deſen aenſlach hadde Heraugier uytghecoren van Graef Philips van Naſſouwen volck ſeſthien mannen/ onder den Capiteyn Jan Logier/van den Heer van Famars volck uyt Heuſden oock ſeſthien Soldaten/onder Capiteyn Jan de Fernez/ van den Heer van Liere uyt den Clundert/nam hy xij. Soldaten/ onder den Luytenant Mathijs Helt/ende uyt zijn eyghen Vaendel vercoor hy xxiiij. Soldaten onder Gerrard de Preys Schiltknape/al jock/dapper ſtout/onbevreeſt volck/weynighe daer onder die baert hadden.

Met dit volc meynde Heraugier hem ſnachts int Schip te begheven: maer door een ongheluck oft accident hebben ſy dē Schipper gemiſt/ende werden deſpererende/ raet ſlaende om tſchip te verbranden/eert mochte ontdeckt worden.

Maer ſy hervattent weder den naeſten nacht/ waerſchouwende Prince Mauritz ende zijn Krijſvolck/ tſchepe ligghende inden Clundert. Aldus des Maendaechs ſavonts den xxvj. Februario zijn ſy int Schip ghecropen/ ende lagen tot Donderdach ſmorgens ſonder achterwaerts oft voorwaerts te comen/door contrarie windt ende Vorſt/in groot ongemack van extreme coude/met ghebreck van victalie/ als niet ſo langhe daer op verſien zijnde/waer over het krijchſvolc verſlaut zijnde/wert ghedwongen ſnachts uyt het ſchip nae de Schanſſe van Noordam hen te begheven / hebbende den Capiteyn Heraugier moeten hooren murmuratie van zijn volck/ die hy ſo met redelicke woorden als zijn exempel/ tperijckel ende ſchande/lof/eere ende profijt/met goede ende quade woorden voorhoudende / verwillichden alles met hem te waghen/hoe wel het ongemack ende perijckel ſo groot was/ want ſy al moeſten gheboghen ſitten/ende niet recht op.

Eenen dach tot Noordam hen vermaeckt ēn verquict hebbende/ſo zijn ſy des Donderdaechs ſnachts den j. Maert weder tſchepe ghecomen/ ligghende op een quartier mijle van Breda/ alſo varende/ lagen ſy van des Vrydaechs ſmorgens tot Saterdaeghs ſmorghens ten x. uren voor het Reygers boſch by het Caſteel / daer ſy aen gront aen deen zijde quamen/ verwachtende dat het Water ſoude waſſen. Terwijle het ſchip ſoo qualick lach/iſt leck geworden door eenighe openinghe van onder/ſoo datter het water in quam/ ende de Soldaten tot den knien toe int Water/ meynden aldaer te verſticken / zijnde nu binnen den boom ofte beſluyt vant Caſteel / dat achter haer gheſloten wert/ dan alſoo het Water ofte Vloet wies/ſo iſt leck weder van ſelfs miraculeuſlick gheſtopt. Terwijle ſy hier laghen/ quam oock een Corporael vande wachte des Caſteels met een ſchuyte/ om het ſchip te viſiteren / daer hy in ginck/ende trat in den Roef oft Camer des Schips/een Venſter opſchuyvende/ die raeckte de ſolderinghe daert Krijchſvolck lach/maer niet in zijn beſichtinghe vindende/ ſoo vertrock hy weder: maer tallen gheluck/ende door Godes voorſichticheyt/ en was daer niemandt onder tvolck dat doen hoeſtede ofte heinde/ waer van ſy door de groote gheleden koude ſo grooten noot hadden/dat ſy vreeſden dat ſy haer ſelven ſouden ontdecken: onder ander was daer den Luytenant van Liere Mathijs Helt ſo mede ghequelt/ dat hy zijn eygen Poingaert aenboot om hem therte ofte kele af te ſteken/ ſoo hy meer hoeſte/ daer door ſy ofte den aenſlach ſouden ontdect moghen worden.

Perijckel vā Heraugiere ende zijn volck int turfſchip.

De Italiaenſche Soldaten trecken ſelve haer vyanden in een Turfſchip binnen t'Caſteel van Breda/ den derden Maert.

Aldus na den Noene den iij. Maert het water nu ghewaſſen zijnde/ſo wert de Sluys des Caſteels gheopent/ende het Schip daer inghelaten/ ende mits door de quantiteyt des Ys het Schip qualick conde incomen/werdt het in ghetrocken by de Italiaenſche Soldaten van den Garniſoene/ ghelijck de Troyanen het Griecx houten peert binnen trockē. Aldus binnen weſende tegen den avont / heeft den Sergant Mayor des Caſteels belaſt/dat de Wachthuyſen haer van Turf vōſien ſouden/ die terſtont ſo veel afhaeldē/dat ſy de ſolderinge begonden te ontdecken/twelck wederom groote bangicheyt aenbrochte. Maer den ſchalcken behendighen ſchipper/alſoo de wachthuyſen voor de noot elck wat verſien waren/ geveynſde moede van arbeyden te weſen: ende den voorſz. Schipper gaf ſijnen mede maet drinckgelt om met de Torfdraghers wat te gaen eten ende drincken/alſoo twerck totten naeſten dage ſtakende: want hy ſelve vanden Sergant Mayor belaſt wert (uyt achterdencken ende avijſen dat Pr. Maurits op eenen tocht uyt was) dat hy moeſte inde Stadt gaen ſlapen/ want ſy maer eenen Schipper int Caſteel wilden laten: ſo troc hy uyt/doende Pr. Mauritz de wete vant ſucces.

In Breda was Governeur Edoardo Lanchavechia een oudt Krijghſman/ dien midts hy een groot inſtrument geweeſt was van het winnen van Geertruyden Berghe/ was mede dat Gouvernement ghegheven daer hy ſelfs meeſt woonde/latende ſijnen ſone Paulo Antoni Lanchavechia binnen Bredaes Caſteel met een vendel/binnen de Stadt waren de Compagnie van Lxx. Peerden des Marquis del Guaſto onder ſijnen Luytenant Tarlantino/ met noch vijf Italiaenſche vendelen voetvolcx / onder de Capiteynen Conte Franceſco Ventuniglia/Ceſare Guerre/Dominico Repetta/ Piero Gierolamo Gratiani ende Jacomo Granfigliacci/ waer van eenighe doen abſent waren.

Den Gouverneur Lanchavechia wijſghemaeckt zijnde door behendighe ſpien/ dat Prins

Mauritz op eenen aenſlach op Geertruydenberghe was/ was derwaerts ghetrocken met zeker quantiteyt van Meel ende nootdruft. Alſt nu doncker avont was/ende ſtille/ende de wachten gheſtelt/ ſoo heeft den anderen Schipman om het gheruys dat ſy binnen tſchip maeckten te bedecken/dickmael aen de Pompe ghevallen/ al oft het Schip door het Ys leck ware gheworden / haer ſoo totter middernacht onder houdende/zijnde grooten twiſt ende gramſchap ondert Krijſvolck ghereſen/om dat een uyt noot zijn ghevoech inde Pot ghedaen hadde/ daer ſy uyt droncken.

Heraugier doē den tijt gecomen was/ſnachts ten elf uren/heeft ſijn Soldaten in Godes name tot den aenſlach aen te grijpen ende volvoeren vermaent/belaſtende den Schipper te pompen/ ende creech ſijn volck uyt het ſchip / ſonder alarm vande byſtaende wachte / ende deylde dat in twee hoopen:den eenen hoop onder de Cappiteynen Lambert ende Fernez/ belaſte hy nae de Havene int Suydweſte te trecken/ ende hy ſelve mette andere lancx het Wapenhuys nae een wachte byde Poorte nae de Stadt:Alſo voor ſijn volck tredende/ontmoetede hem een Italiaenſch Soldaet/ die hy op ſijn vraghe niet en antwoorde/ maer greep hem by der kelen / verbiedende hem te roepen/ende vraechde hem nae de ghelegentheyt ende ſterckte des Garniſoens / die hem ſeyde dat ſy drie C. ende L. Mannen ſterck waren:maer ſiende dat ſijn volck te curieus int vraghen waren/ſoo ſeyde hy wel te weten datter maer vijftich waren/ende al warender meer / ſo moeſten ſyer uyt noot door vechten : ende midts dien aende Wacht comende/ſo vraechde hem de Sentinelle/qui va la,die hy met een corte ſpieſſe door lijf liep/ ende alſoo hief den allarm aen/ want die van der wacht ende ronde ſtelden hen ter weeren binnen het Wachthuys/behalven een Vaendragher / uytſpringhende op Heraugier/ die hem quetſte aen eenen arm: maer hy leyde hem met veel ſteken ter neder doot/ ende belaſte ſijn volck door de Venſteren ende Deure te ſchieten/waer door ſy om goede Krijchs ghenade baden/die mits den hooghen noot haer niet en conde ghegunt worden.

Heraugier comt uyt ſijn Schip/ ende begint ſijnen aenſlach.

Hierentuſſchen den roep vanden allarm aen Paulo Antonio Lancavechia zijn Vaders Luytenant ghecomen zijnde/waren vande Capiteynen Lambert ende Fernez tot int binnenſte vant Caſteel ghejaecht/ rontom bewatert / van waer ſy een uytval met xxxvj. mannen deden/ dan Paulo Antonio ghequetſt / ſoo werden ſy weder binnen ghedreven ende Fernez oock ghequetſt.

Den allarm ontſtack oock inde Stadt/ ſo dat eenighe begonnen t'vier aende Poorte des Caſteelts te ſteken / niet teghenſtaende dat Heraugier tegen haer dede int ſchieten. De plaetſe verſekert ſijnde/ſoo trock hy noch met eenighe van de ſijne nae een ander Corps de Gaerde / by de groote platte forme des Caſteels/daer noch ontrent ſeſthien Soldaten haer weerden / maer ſy werden al doot gheſlaghen.

Dit aldus beſchickt zijnde/ende de beſproken teeckenen ghedaen/ſo arriveerde twee uren hier nae den Grave van Hohenlo buyten den Caſteele/met des Princen Mauritz avantgarde: Maer midts datmen niet en conde openen doort Ys de buyten poorte des Caſteels/ſoo quam ſijn volc binnen doort af breken van een Paliſſade by de Sluys. Hohenlo ingecomen zijnde/apoynteerde den jonghen Lanciavecha metten Grave van Hohenlo te moghen uytrecken behoudens tlijf mette ſijne. Corts daer nae quam Prins Mauritz ſelve / met voetvolck ende Peerde volck/ ende met hem waren den Grave Philips van Naſſouwen/ den Grave van Solms / Sir Franſchops Veer/ ghebiet hebbende over de Enghelſche/den Admirael Juſtinus van Naſſouwen/den Heere van Famars/Verdoes/ ende andere Overſte.

Prince Mauritz comt in Breda/den iiij. Maert.

Ende alſoo Hohenlo de Borgherije vermaent hadde tot vereeninghe met haren ouden Heere ende Prince Mauritz ordere ſtelde / om inval lancx twee Poorten inde Stadt te doen/ſoo ſonden ſy eenen Trommelſlagher / begeerende verlof om eenighe Borghermeeſters te moghen ſenden/de welcke ghecomen zijnde in min dan een ure/wert gheaccordeert/dat de Borghers ſouden de plonderinghe af coopen voor twee Maenden Solts aende Soldaten/ beloopende ſevenentneghentich duyſent/ ende vierentſeventich guldens. Ende alſoo de wapenen neder gheleyt zijnde/ ſandt Prince Mauritz de Heer vander Noot/Capiteyn van zijn Gaerde/met ſijn Vaendelen/om het Stadthuys ende ander plaetſen te beſetten ende in te nemen.

Het is te noteren dat inder nacht op den eerſten Allarm / int Caſteel de voorſchreven Compagnie Peerdevolck vanden Marquis del Guaſto/ende vijf andere Vaendelen Italiaens Voetvolck/ uyt verſchricken den moet verlooren hebbende/ zijn in ſulcke diſordere ghecomen / dat ſy opbrekende een Poorte/ ſchandelick uyt de ſtadt ghevlucht zijn/ niet teghenſtaende de Borghers vreeſende gheplondert te worden/haer alle hulpe ende trouwe aenboden de Stadt te bewaren ende beſchermen / maer te vergheefs : achterlatende neffens haer blootheyt/ een grouwelick naedencken der ſtraffe Gods over haer ongehoorde menichvuldighe roveryen / ende andere grouwelicke oneerbare zonden/ niet behoorlick te noemen/ inde Stadt begaen/ende daeromme gheplaecht/ een ſchande te recht over de hoochmoedighe Natie ende haer aenhanghers ghevallen. Het welcke Parma overweghende/ heeft dat verlies ende die ſchande wel weten te wreken/mits de Spaengiaerden haer dat verweten: waeromme hy dede eenighe Hoofden daer over vanghen ende onthoofden / onder andere Ceſar Guerra / Piero Gierolamo/Gratiani Capiteyn de Conte Franceſco Ventuniglia/wert om ſijn Jonckheyt verbeden/met den Luytenant van Guaſto/gheheeten Terlantino / metten Corporael die het ſchip ſo qualick hadde gheviſiteert.

Garniſoen vlucht uyt der Stadt Breda.

Deſe ſtadt Breda ende t'Caſteel werdt miraculeuſelick inghenomen/ ſonder groote bloetſtortinghe/ met ſo veel ghevechts/ alleenlick een van de innemers blijvende/die int doncker int water viel ende verdronck / oock gheen ghequetſte als Heraugiere ende Fernez / ende een Adelborſt/ vande Compagnie van Graef Philips van Naſſou/ghenoemt Niclaes Genietz/ die naederhant ghewordenVendrick/ ſtarf aende ſelf de quetſure : ende vanden Garniſoene des Caſteels werden daer ontrent veertich verſlaghen.

Over deſe victorie hebben alle de Geunieerde Landen ende Steden lof ende danckſegginghe openbaer/ Gode ghedaen in hare Kercken/ ende alomme ghevyert / ende doen ſlaen ter ghedachteniſſe/gouden/ſilveren ende coperen penningen/ met opſchrifte/ Breda à ſervitute Hiſpania vindicata, ductu Principis Mauritij à Naſſou, 4. Martij, Anno 1590 Dat is/ dat Breda den iiij. Maert/ Anno M. D. XC. doort beleyt vanden Prince Mauritz van Naſſouwen / uyt Spaenſcher dienſtbaerheyt was ghetoghen: Over de ander zijde ſtont naeghemaeckt/ den Watergracht met het Turfſchip / de Soldaten daer uytcomende:

rontomme ſtont gheſchreven/ Parati vincere aut mori, ende noch Invicti animi premium, dat is/ ghereet te winnen ofte te ſterven: ende voorts/ loon vant onwinnelick ghemoet. Dit verſ in Latijn wert daer op ghemaeckt.

CARMEN DE BREDA RECEPTA.

IAm credi res geſta licet, non vana Poëſis,
 Mechina Trojani qua celebratur equi.
Quem fætum hoſtibus, & fatali funere Trojæ,
 Ipſa intra muros traxit, & arce ſtitit.
Hoc HERAUGUERus meruit, qui talibus auſis
 Tale edi facinus poſſe reâpſe probat.
Cum navi occultus quanq; ipſe attraxerat hoſtis,
 BREDÆ auſu ſimili illabitur, & ponitur,
Hoc differre tamen: quod Troja hoc corruit aſtu:
 Sed BREDA excuſſo eſt libera facta jugo.

Heraugier wert beloont met het gouvernement van Breda. met andere.

Prince Mauritz met conſent van de Staten heeft den Capiteyn Heraugiere beſchoncken met het Gouvernement der Stadt/ Caſteel ende Landt van Breda/met volcomen bevel.

Den Capiteyn Lambert Charles werdt ghegheven het Officie van Sargiant Mayor/ ende de andere Capiteynen/ende particuliere Soldaten elck een vande voorſz. Penninghen ofte Magdalien van ſijnen goude/ ende een ſomme gelts/met belofte van ghevordert te worden tot beteren ſtate/occaſie voorvallende/ elck nae ſijn qualiteyt ende verdienſte. De Schippers werden beyde oock beſchoncken met pencioen ende ghevoordert.

De ſtadt werdt terſtont beſorght upt Hollant/ na de beſtelde ordere vanden Heer van Oudebarnevelt/met alderhande nootdruft van Amonitie ende victalie/wel voor anderhalf Jaer ende dat eer thien daghen ten eynde quamen/ daer in leggende vier hondert Peerden/ende twaelf Vaendelen knechten. De Borgherye heeft haer oock onder vijf Vaendelen ghereduceert/ om neffens het Krijchſvolck te waken/onder den Droſſaert Bernoullie/den Schoute Aſſendelft/ Luchtenborch ende andere.

Parma ſent Carel van Manſvelt: teghen Breda/ende maeckt de Schanſſe ter Heyden/ in Maert.

Op het verlies van Breda heeft Parma eer de Maent Maerte uytginck/ gheſonden Graef Carel van Manſvelt/ met ontrent vier duyſent mannen naer Breda toe/om haer courſen te beletten/ende t'platte Landt te bevrijden/ die terſtondt rontomme Ooſterhout/ Teringhe/ ende andere bequame plaetſen beſetten/ ende nam in Sevenberghen/ ende andere plaetſen/ daer ſy groote wreetheyt bedreven met rooven ende moorden. Ter Heyden een Dorp tuſſchen Sevenberghen ende Breda op een Revierken de Mercke/heeft hy een Schanſſe ſterck ende groot met een Brugghe over twater ghemaeckt/ om daer mede alle toevoer te Water tot Breda te beletten/ſoo langhe met ſijnen Legher daer ligghende/tot dat alles opghemaeckt was/ denckende daer mede Breda te benouwen.

De Schanſſe vā Noordam te vergheefs van Manſvelt beſchoten eñ beſtormt den xij. ende xiiij. Mey.

Hy heeft daerentuſſchen in Mey de Schanſſe der Staten by Sevenberghen/ Noordam gheheeten/ligghende vaſt op t'Water/belegert/ daer bevel op hadde Capiteyn Mathijs Helt/die mede int voorſchreven Turfſchip was gheweeſt/ende Breda hielp in nemen/ende den xij. ende xiiij. Mey heeft de voorſchreven Manſvelt dat met ſeven ſtucken gheſchuts doen beſchieten/wel xij. honder ſcheuten/ ende daer op gheweldelicken geſtormt. Sy brachten oock een groot Heudeſchip met een hooghe Meerſſe voor't Fort/ ten hooghen Water: de Meerſſe vol goede Muſketiers zijnde/ die die van binnen alle teghenweer ſouden beletten: Oock hadden ſy Brugghen om aen den ſtorm te comen. Sy beliepen t'Fort tweemael/ maer werden afgheſlaghen/ met verlies van twee Italiaenſche Capiteynen/ Horatio Fontana van Modena/ ende Jan Franceſco Pagano Napoliteyn/ met meer andere/ ende ettelicke andere Nederlanders van namen. Daer werden gherekent wel ſes oft ſeven hondert voor doot gebleve̅ te zijn/te meer door oorſake dat het vyer ofte brant doort ſchieten int voorſchreven Schip quam/ ende de ſelve al verbranden die daer in waren: waer door ſy met veel ghequetſte moeſten af trecke̅/ daer deſen Capiteyn Mathijs Helt groote eere behaelde.

Pr. Mauritz te Velde bout de Schanſſe vā Knodſenburch tegen over Nimmeghen/in Mey.

Hierentuſſchen hadden de Gheunieerde Landen een cleyn Legher te Velde ghebracht/ onder Prince Mauritz en Hohenlo/ daer mede noch in Mey treckende inde Overbetuwe: Ende ſy zijn voor ofte teghen over Nimmeghen neder gheſlaghen/ alwaer ſy op den watercant vande Wale/ begonſt hebben een groote Schanſſe op te worpen/ om de Stadt te dwinghen: t'welck ſy oock deden om den Grave van Manſvelt van Noordam ende upt Brabant te trecken: Maer Manſvelt hem niet ſterck ghenoech kennende/ quam tot onder Nimmeghen/ ende vernemende dat t'Volck van Prince Mauritz een Schanſſe beſtonden op te werpen over de Wale aen t'Leyen huys/ is daer op aenghecomen met gheſchut/ heeft tſelve van daer ghedreven/ ende t'begonnen werck afghevvorpen/ ende daer naer is hy/ om beter commoditeyt van Vivres te hebben/ gaen logeren op de Maſe/ int lant van Cuyck. Waeromme Pr. Mauritz herdeerde alle den Somer om ſijn ſterckte te volmaken/ onder de ooghen ende tgeſchut van de ſtadt Nimmegen/die met onderſtant van Manſ velt gheweldelicken upter ſtadt ſchoten. Niet teghenſtaende deſe becommeryſſen/ is de Schanſſe int leſte van Julio tot redelicke teghenweer opghemaeckt gheweeſt/ ende wert Knodſenborch ghenaemt/ tot een ſpijt ende dwanck vande Knodſendragers van Nimmeghen/ om dat de Burghers van die Stadt met dien naem ghenoemt werden/ als ſy plachten oproerich te weſen/ ende de Knodſe op ſtraet te brenghen. Sy wert verſien ende verſorcht van alderhande voorraet van gheſchut/munitie ende victalie voor ſes Maenden/ ende wert beſet met vier ofte vijf hondert Mannen/ onder Capiteyn Gerart de Jonghe.

Daer mede hebbe̅ ſy ſints in de Betuwe haer ſelven vaſt gheſtelt/ ende de Wale haer bepalinghe ghemaeckt/in meyninghe metter tijdt Nimmeghen door ghedueirich ſchieten ende ſchade te dwinghen. Prince Mauritz beſette de Reviere Wale van beneden Bommel tot het Tolhuys ofte Schencken Schanſſe toe/ ghelogeert by quartieren/om haer vyanden de paſſagie te beletten/ by hulpe van oorlochſchepen: Want Manſvelt int Landt van Cuyck dagelicx ſtercker wordende/ſcheen te willen de Wale paſſeren/die van Nimmeghen ſeer daeromme ſoliciterende/ die om de Schanſſe anders verſlaut waren/ waerom ſy haer van gheen groot Garniſoen wilden laten vermeeſteren/twelck Parma aen hen verſochte.

De Staten maken een nieuwe vaert ende Dijck inde Betuwe.

De Staten hebben oock eenen nieuwen gheweldigen Dijck doen leggen/dweers door de neder-Betuwe/ vanden Rijn tot de Wale beneden Nimmeghen/ende dat principalick door de directie van den Amptman van Thiel Diderich Vijch/die de meeſte coſten verſorcht heeft/ hoe wel de Staten van Hollandt ettelijcke duyſent guldens daer toe ghegheven hebben/ om daer mede de neder Betuwe tot beneden Dordrecht beter te bewaren ende bevrijden tegen het overloopen vant opperwater van den Rijn.

De Landen deden oock noch een ſchoon ſtercte maken int Eylandeken van Voorn by Herwerden boven Bommel/ door den Grave van Solms.

Hier door hebben die van Gelderlandt/ ſoo veel die voor een ghereet deel mette andere Landen vereenicht waren/ oock aenghenomen voor haren Gouverneur den voorſchreven Prince Mauritz: ende van ſConincx van Spaengien weghen was van de reſte Gouverneur den Marquis van Varrabon Borgoignon/ ghenoemt Marquis de Rye.

Prince Mauritz wordt Gouverneur in Gelderlãt.

In Vrieſlant wert van eenighe Borgers ende Inwoonders vande ſtadt Groeninghen/ haer ſtadt eñ ſtaet de Coninginne van Engelant aengebodẽ/ om die in haer protectie te nemen/ dat ſy weygherde/ dan ſy dede door haren Secretaris Walſingam/ den Overſten Sir Franſoys Vere belaſten/ hem te laten ghebruycken ende daer toe verſtaen/ met ſijn Enghelſche onder hem tot Doeſborch ligghende/ van weghen den Grave Willem van Naſſou ende Raet van Staten/ dan hoewel deſe al wel drie duyſent man te hoope brochten/ ſo en wilden die van Groeninghen niet haren aenhanck/ gheen Garniſoen innemen binnen haer ſtadt/ maer wel buyten wilden ſy die eenighe plaetſen toonen ende in leveren/ ende dat niet goet ghevonden/ ende ſo ſy in gheender manieren wilden mette Staten/ maer wel met de Coninginne eenlick handelen/ is den aenſlach achter bleven/ ende daer over wert den Gouverneur Verdugo meer volcx van Parma toegheſonden: Maer het wert openbaer by afgheworpen Brieven van den vijfthienden Maert uyt Groeninghen/ dat hem Verdugo beclaechde dat ſijn volck ghemutineert was om ghelt/ ende daerenteghen ſont men hem noch meer volcx/ daer hy om ghelt meeſt gheſoliciteert haddẽ/ ſoo dat hy nu wel Lxv. Vaendelen knechten/ ende vijf Cornetten Peerde Ruyteren hadde. Maer ten leſten/ middel ghevonden hebbende om zijn volck te bevredingen/ heeft hy de Schanſſe Imetille inghenomen/ alſſer een deel vant Garniſoen op eenen aenſlach uyt was: Van daer trock hy op Nieuwezijl. Waerom hem den Gouverneur van Vrieſlant. Graef Willem van Naſſouwen oock te Velde begaf/ hem zijnde in Julio oock vant Legher voor Nimmeghen een deel volcx toegheſonden onder den Grave van Overſteyn/ ende legherde hem tot Collum.

Verdugo in Vrieſlant ghe ſterct/ neemt Imetille/ in Maert.

Verdugo daer teghen over/ een mijle over gheen zijde vanden opſlach/ daer ſy langhe lagen om malcanderen eenich voordeel af te ſien/ ſonder yet merckelicx uyt te richten: maer diverſche aenſlaghen ende courſen zijnder hier ende daer aenghrecht/ ende oock Convoyen afgheworpen.

De Coninginne van Enghelandt/ alſoo daer gheſtorven was haren Secretaris Franſoeys Walſingam/ die neffens den Heere Baron Bodley Treſorier/ bycans alle de ſaken van State buyten Enghelant regeerden/ ſoo hadde ſy wel willen behouden de regieringhe vande vereenichde Nederlanden/ onder eenen nieuwen Gouverneur in Leyceſters plaetſe/ het ware den Baron Grey/ den Overſten Norrits ofte Franſoys/ Vere: maer die niet bequaem ghenoech vindende/ dochte beſte die regieringhe/ nae de advijſen van haer Agenten/ de Heere Bodley ende Tomas Wilkes/ die den ſtaet der Landen beſt verſtonden/ te laten inde handen vanden Prince Mauritz. Dies ſchreef abſolutelicken den xxvij. Mey/ M.D.XC. dat niemant van haer Onderdanen hem vervorderen ſoude/ voor haer yet te attenteren ofte aen te grijpen/ dan by laſte van Maurits ofte Staten aldaer.

Nochtans in Auguſto werdt den Heere Bodley eenen aenſlach aengheboden/ die ſeer apparent ende ſeker ſcheen/ op de ſtadt van Duynkercken/ maer de aengevers wilden met die vant Zeelant niet te doene hebben/ dan eenlick met de Coninginne/ dies daer van niet quam/ hoewel alreede int werck was/ ende moeſte naeghelaten worden.

Dit Jaer M. D. XC. werdt daer door den Preſident Richardot/ in Spaengien zijnde/ gheſoliciteert ſoo by den Paus als by den Coninck/ een Generael perdoen/ met vrijdom van Conſcientie/ voor alle die in Nederlant ſouden willen wedercomen/ te moghen beſitten hare goederen/ ende mede alle ſulcken beſluyt ofte reſolutie/ de onderlinghe Provintien van d'een ende d'ander zijde met malkanderen/ in Staetſche vergaderinge ſoudẽ beſluyten/ ſoude de Coninc confirmeren.

Richardot die verſoeckt perdoen/ generalen vrijheyt van conſcientie ende Conincx agreatie op't beſluyt der Staten Generael.

De Oorloghe in Nederlandt en werde nu ſoo heftich niet ghevoert/ alſo ſy wel placht om dat den Coninck van Spangien ſelve gheheel gheresolveert was de oorloghe in Vranckrijck te voeden ende te ſtercken met die vander Ligue ofte Heylich Verbondt: want hy kende den nieuwen Coninck aldaer Hendrick de IIII. alſo ghequalificeert/ dat hy hem bovẽ alle andere vreeſde om dat hy wiſte ſijnen perſoon te zijn Martiael/ inden krijch ende oorloghe opghevoet/ ende die de actie hadde tot het Coninckrijck van Navarre/ dat hy hem onthielt. Daer en boven kende hy hem gheſint te zijn/ zijn rebellighe Subjeckten in Nederlandt te aſſiſteren/ ſoo uyt ijver van ſijn Religie/ als op hope van ſijn Landts Palen te verbreyden: Daer by oock gheneghen zijnde om hem te wreken aenden Hertoghe van Savoyen/ ſijnder dochters Man/ die ſijnen Voorſate den leſten Coninck afghenomen hadde/ het Marquiſaet van Salucen/ ende hem nu toonde Competituer vande Kroone van Vranckrijc/ alſo openlick bleeck by t'ghene dat hy die van Provencen ende andere hadde doen aendienen/ als oock den Hertoch van Lotringhen ghedaen hadde/ aen die van Langres ende andere. Hieromme vont den Coninck Philippus/ hem wijſſelicken beraden d'oorloghe in Vranckrijck te houden/ voeden ende voeren/ eer die hem in zijn Landt quame: Daer aen heeft hy alle zijn verſtandt/ middelen ende vermoghen ghehanghen.

Coninc Philippus voordert de oorloge in Vranckrijck/ om van die van ſijne Landen te weeren/ met de redenen hem bewegende.

Hy heeft daer toe oock den Paus Sixtus de V. opgherupt/ ſo veel hy conde/ hem vreeſe aenjaghende/ ſegghende dat den Ketterſchen Coninck van Vranckrijck ſoude ſoecken den krijch uyt Vranckrijck te diverteren op Savoyen ende Piemont/ ende ſoo in Italien/ om den Paus thooft der Catholijcken/ ſijnen vyant (die hy Antichriſt achte te weſen) te dempen ende te reformeren/ daer doen ter tijdt de Ballinghen in Italien ſchenen fondament op te maken. Deſe perſuaſien hebben den Paus eenſdeels wel beweecht de Ligue hulpe te doen: maer ten leſten ghewaer wordende dat den Spaenſchen Coninck mede ambitieuſelick naer wat anders trachte/ begonſt hy te rugghe te trecken/ ſoeckende de ſaken in Vranckrijc met ſoeter middelen te accommoderen/ audientie daeromme ghevende de Gheſanten vanden Catholijcken Edeldom van Vranckrijck/ die voor den Coninck waren/ ghebiedende datmen voor den Coninck bidden ſoude/ om dat hy mochte bekeert worden/ ende dierghelijcke. Waer uyt by den Spaengiaerden vreeſe rees dat hy hem ſoude ontſlaen vanden Ban ofte excommunicatie/ eñ dat tot dien eynde doen ter tijt deſe redenen voortgebracht werden/ Als datmen min condẽ verbieden de onderdanicheyt der Vaſſalen die ſy haren Overheere ſchuldich zijn/ alſomen in

Redenen tegẽ dẽs Paus excommunicatie.

1590.

de excommunicatie dede/ van de onderdanicheyt der Wijven aen hare Mannen/ de Kinderen hare Ouders/ ende de Dienaers oſte Slaven hare Heeren/ al waren ſy inden Ban/ ende diergelijcke argumenten meer werden uytgheſtropt. Waer uyt ſcheen dat den Paus vreeſde/ dat als den Coninck van Spaengien wech ghenomen oft ghebroken ſoude hebben de macht der Coninghen in Vranckrijck/ die hem altijdt in ontſach oſte in toom ende Ballancie pleech te houden/ van yet voor te nemen teghen ander Potentaten oſte republijcken/ ſoude uyt aenghebooren Spaenſchen hoochmoet/ beſtaen moghen ander minder Vorſten ende Staten in Italien te overvallen/ regeren ende Wetten te ſtellen. Waer over deſen politijcken ende hoochmoedighen Paus Sixtus de V. in dit Jaer den xxvij. Auguſti gheſtorven is/ niet ſonder achterdencken van tot ſijn doot gheholpen te weſen/ ſeer trachtende nae hooghe ende groote ſaken/ voorhanden hebbende Italien van vreemde Potentaten heerſchappye te verloſſen/ daer toe hy groote ſchatten van ghelde vergadert hadde. In ſijnen leſten tijdt vertoonde hy hem vyant vande Jeſuijten/ hun verwijtende waeromme ſy hun ſelven niet en noemden nae haren fondateur Ignarianen, als ander Benedictinen, Dominicanen ende Franciſcanen, &c. want vant gheſelſchap van Jeſus/ alſoo ſy haer ſelven noemen/ waren alle Chriſtenen/ mits den Apoſtel ſeyt/ wy zijn alle gheroepen int gheſelſchap van ſijnen Sone: Hy wilde ſy ſouden doen als ander Orderen, de Choor volghen/ ſnachts op ſtaen ende dierghelijcke/ dat welcke vele gheeft achterdencken (alſo de Enghelſche Catholijcke Prieſters ſchrijven) het Sixtus ſijn leven heeft gheCoſt/ mits ſy hem in Spaengiẽ in haer Sermoenen voor een Wolf ende Lutheriaen ſcholden/ ende ſoo hy langher gheleeft hadde/ ſoude Chriſtenrick bedorven hebben/ etc. Nae hem ſijn cortelick twee oſte drie Pauſen gevolcht/ die hoewel ſy den Koninck van Spaengien ende de Ligue meer toeghedaen waren/ nochtans om dat ſy niet langhe en reſideerden/ ſo conden ſy ſijn ſaken luttel helpen oſte voorderen.

Paus Sixtus de vijfde/ ſterf jaloers van Spaenſcher hoochmoet ende macht/ den xxvij. Auguſti.

Aldus heeft den Koninc Philips van Spaengien/ die vander Ligue in Vranckrijc/ heeft (daer Charles van Lotringhen/ Hertoch van Mayenne het hooft van was/ hem noemende Luytenant Generael vanden ſtaet ende Kroone van Vranckrijck) gheduerichlick met ghelde bygheſtaen. Ende tot Parijs boven ſijnen ordinariſſen Ambaſſadeur Don Bernardijn de Mendoza/ daer noch ghehouden Jan Baptiſta de Taxis/ ende den Commandador Johã Moreo. Hy heeft oock den Hertoch van Savoyen met ghelt ende volck verſien om inval te doen/ belaſtende boven al den Hertoghe van Parma/ de ſaken van Vranckrijck te behertighen/ die hem alle den voorleden Winter met krijchſ volc op de Frontieren gehouden heeft/ ende ten leſten in Februario/ ſo heeft hy derwaerts gheſonden den Grave Philips van Egmont/ met vijfthien hondert Lanciers vande Benden van Ordonnatien/ ende vier oſte vijf hondert Arckebuſiers/ ende andere Voetvolck. Karel de Cardinael van Bourbon zijnde nae de moort vanden Koninck Hendrick/ by de Ligue ghecooren Koninck/ Karel den X. ghenoemt/ ende ghelt op ſijnen name gheſlaghen is noch ghevanghen zijnde dit Jaer den x. May gheſtorven/ dies die vander Ligue in grooter confuſie vielen/ ende practiſeerden eenen nieuwen Koninck te verkieſen.

Egmont wort vã Parma in Vranckrijc geſonden met machte/ in Februario

Hendrick de IIII. nu Koninck van Vranckrijck ende Navarra/ als wy vooren gheſeyt hebben/ heeft bycans alle de groote ſteden van Vranckrijck hem wederſpannich ghevonden. Maer den meeſtendeel des Adels is hem toeghedaen gheweeſt/ waer mede dat hy groote exployten ghedaen heeft/ inden voorgaenden Winter ghedeylt hebbende ſijn macht in drie hopen/ een deel onder den Hertoghe van Longeville in Picardien: d'ander onder den Maerſchalck d'Aumont in Champaignien: Metten derden hoop trock hy ſelve nae Normandien/ om hem ſo veel als hem moghelicken ware vanden Zeecuſt te verſekeren/ ende te moghen hulpe van Enghelant ende elders becomen: Den Koninck daer ſwack zijnde/ is hem den Hertoghe van Mayenne tot voor Diepen comen beſpringhen/ zijnde wel driemael ſtercker dan den Koninck/ verſelſchapt metten Marquis du Pont/ oudtſte ſone vanden Hertoch van Lotringhen/ aldaer hebben ſy diverſche ſchermutſelẽ ende rencontren teghen malcanderen ghehadt: maer den Koninck ſijn volck uyt Piccardien ende elders ontboden hebbende/ is den Hertoch van Mayenne opghebroken/ als of hy met Parma te handelen hadde/ om hem de Steden ſo het ſcheen op de Reviere de Somme tot onderpande in handen te leveren. Den Coninck hem volghende/ trock du Mayenne over de Somme: waeromme den Coninck paſſerende de Seyne tot Meulan/ trock na Parijs/ daer hy de Voorſteden af brande ende plonderde. Van daer troc hy voorts in Beaulſe/ daer hy Eſtampes/ Vendoſme/ Alenſon/ ende meer andere Steden innam/ tot veerthien oſte vijfthien toe/ de vijf oſte ſes van dien hem ſorgelicke belegeringe coſtende. Ende heeft alſo ſijn vyanden uyt de Lantſchappen Vendoſme/ Tours/ Anjou/ ende Mayenne gheſlaghen/ alles binnen twee Maenden in Winter tijden.

Des Conincx van Vranckrijcx exployten begintſel vant Jaer/1590.

Als Parma daerentuſſchen met den Hertoch van Mayenne gehandelt hadde/ ende geen Frontierſteden en conde becomen/ hebbende oock verſcheyden aenſlagen op Camerijck/ de welcke hem miſten/ ſo ſont hy de Ligue/ ende de Hertoch van Mayenne nochtans toe dẽ Grave van Egmont/ als wy vooren geſeyt hebben/ met vijfthien hondert Peerden/ ende ander volck: mette welcke den Hertoch van Mayenne gheſterckt zijnde/ heeft hem eenen ſlach veroorſaeckt te avontueren/ als den Koninck was treckende om Dreux te beleggen/ den welcken den Hertoch van Mayenne tegen trock/ eñ met eenen ſlach trefte/ by het Dorp genaemt Ivrij/ den veerthienden dach Maert. Den Coninc was gerekent ſterck te zijn ontrent twee duyſent Peerden wel ghewapent/ ende acht duyſent te voete. Die van Mayenne met die van de Ligue/ waren ſterc ontrent vier duyſent Peerden/ ende twaelf oſte derthien duyſent te voete. Des Conincx ſlachordeninge was gheſtelt meeſt nae ſijn eyghen ſinlickheyt/ hy ſelve hem ſtellende int midden van ſijn hoopen Peerdevolck vooruyt/ waer van d'eerſte gelederen waren al Princen/ Graven/ Ridderen van S. Eſprit/ ende de principael Heeren ende Edelen vande beſte huyſen van Vranckrijc. Aldus ſtaende heeft den Coninck voor het treffen/ anderwerf ſelve ende dat luyde ſijn gebedt gedaen/ met grooter yvericheyt/ elcken een tot tſelfde te doen oock vermanende. Nae het afſchieten vant grof geſchut/ begonſt het treffen/ daer op dede den Maerſchalc d'Aumont den eerſten aenval op de lichte Peerden vanden vyant/ die vluchtende/ ende werden niet verre gevolcht. Daer op quamen de Duytſche Ruyteren op ſConincx lichte Peerden/ die den aenval wederſtonden/ maer ſy werden wat verſtropt/ waer op een Eſquadron Lanciers Walen ende Vlamingen vielen ende volchden/ daer tegen den Barõ van Biron hem opmaecte/ maer hy en conde

De ſlach vã Ivrij tuſſchẽ den Coninck van Vranckrijck/ ende de Ligue/ den xiiij. Maert 1590.

de die niet van vooren treffen / maer wel inden ſteert/ daer hy door ſloech / ende wert daer ghequetſt int aenſichte ende in ſijnen arm. Daerentuſſchen was den Grave van Egmont voorwaerts ghecomen met eenen grooten hoop / wel ſterck zijnde ſeven hondert ende vijftich Lanciers / ende vier hondert Carabins ofte Schutters te Peerde/ hebbende drie groote Standaerden onder haer. Teghen hem maeckte hem op den Hertoch van Montpencier / doende eenen ſtercken aenval / inden welcken hy ſelve vanden Peerde gheworpen werdt/ maer gheraeckte terſtont weder te Peerde / ende dede ſo vele dat hy Egmonts hoopen brack/ende bleef Meeſter van de plaetſe/ daer Egmont verſlaghen wert / hem ſeer vroomelick draghende / ende vanden ſijnen beclaecht / om dat hy hem nu ſeer verſtandelick begonde te draghen.

Grave van Egmont verſlagen tot Ivry/ den xiiij Maert/1590.

Hier op quam den Hertoch van Mayennie ſelve aenden ſlach/met ſijnen principalen hoop/met de witte Vane/ doende aen ſijn ſlincker zijde aenrijden vier hondert lichte Peerden/die op des Coninx eygen troupe ofte hoop afſchoten/ op vijfentwintich ſchreden nae by zijnde: t'welck ghedaen zijnde/ beſpronck den Coninck den grooten hoop/die ontrent twee Peerden lenghte voor uyt ſijnen grooten hoop reet / met een groote witte Plumagie op ſijn Helmet / dierghelijcken een op ſijn Peert/ wel kennelick zijnde. Den ſtrijt was daer ſeer furieus/ nochtans en conde den vreeſelicken aenval (alſt ſcheen) van Lancien des Coninx ſlachordeninghe niet doorbreken: maer den Coninck wel ghevolcht zijnde vande ſijne/ brack door ende weder door de menichte der Lanciers/ ende was wel een vierendeel van een ure onder haer vechtende/ eer ſy omſwenckten inde vlucht: daer de witte opperſte Cornet ghenomen werdt/ ende dieſe droech wert verſlaghen.

Hierentuſſchen werter tuſſchen het Voetvolck oock gevochten/ de Franſche Liguers ontbloot zijnde vant Peerdevolck/ namen de vlucht / behalven de Switſers: Ende alle deſe wijle ſtont den Maerſchalck Biron ſtille met ſijn ſlachordeninghe van reſerve/ toevluchte ofte bewaringe/ ſo hy die noemde/als een oudt krijchſhooftman/ daer mede hy ſonder ſlach den vyandē meer vreeſe aenjaechde/dan veel andere met ſlaghen: Hierentuſſchē waren de verwinders/die haer ontrent Biron wederomme verſamelden / beducht voor ſConinx perſoon: Maer corts ſachmen hem aencomen / ſeer bebloeyt van ſijnder vyanden bloet/ principalick ſijnen arm totten elleboghe toe vant ſweert afgheloopen. Eer hy noch conde uyt het ghedrangh ſijnder vyanden comen / ontmoeten hen twee hoopen Switſers / drie Standaerden Walen/ ende eenighe andere van ſijn vyanden/ daer hy op aenſette / ende nam die Cornetten/ dootſlaende dieſe voerden/ met veel andere: By welcke daet hy boven twaelf ofte vijfthien van den ſijnen int eerſte niet by hem en hadde: Daer nae ontmoete hem den Maerſchalck d'Aumont/ den grooten Pryeur/eñ den jonghen Biron/ met goede hoopen/eñ ſo comende by den Maerſchalc Biron/werdt daer uyt grooter blijſchappen ende danckſegginge tot Gode geroepen/ Vive le Roy, Terwijle werdt het Voetvolck veel verſlaghen inde vlucht/ maer de Switſers ſtil ſtaende / verſochten ghenade / die den Coninck ſont aen Biron/ om die in ghenade te nemen/ alſoo hy dede/ overleverende haer Vaendelen ende Overſten. De Franſoyſen ende Duytſche Lantſknechten haddē den tyt niet om ſulcken raet aen te nemen/ maer eenighe die ſchuylden onder de Switſers: Dies van elcke van die Natie werden wel twaelf hondert verſlaghen/ de reſte werden ghenadelick ghehandelt.

Victorie des Coninx van Vranckrijck tot Ivry/den xiiij. Maert 1590.

Terſtont beſtont den Coninck ſijn vyanden nae te jaghen/ metten grooten Pryeur / den jonghen Biron/ ende de vergaderde Peerden/ noch vergheſelſchapt met de Prince van Conti/ van Montpencier / de Grave van S. Paul / de La Tremoillie / de Maerſchalck d'Aumont / ende meer andere: Latende den Maerſchalck Biron om de victorie te behouden / metten gheweldighen hoop. De Coninck vervolchde du Mayenne tot de Poorten van Mants / daer hy door vluchte tot Parijs. Duc de Nemours/Baſſonpiere/ Viconte de Tavanes / ende Rhoſne den ervaren Hooftman / die naemaels Cales wan/ ende voor Hulſt bleef/ principale onder de Liguers/ deſe vluchten op Chartres. Vant Voetvolck blevender vele doot/ vant Peerdevolck ontrent veerthien ofte vijfthien hondert / ende wel vier hondert ghevanghen / alle de Bagagie ende Gheſchut wert ghenomen / wel twintich Cornetten ghewonnen / met haer witte Hooftvane/ ende wel tſeſtich Vaendelen / ſonder de Switſers Vaendelen. Daer bleven diverſche Heeren doodt / oock eenighe van des Coninx zijde/ oock veel ghequetſte. De Grave Philips van Egmont weerde ende droech hem mannelick/ende heeft die eere/dat hy teghen eenen ſtrijtbaren Koninck krijghende / verſlaghen werdt/ die hem eerlick dede tot Evreux begraven. Sijn vyanden lieten haer duncken/ dat hy eer behoorde te helpen wreken de doot vanden voorgaenden Koninck / die ſijn Nichte/ namelick ſijns Vaders Suſters Dochter ghetrout hadde. Hy en heeft gheen kinderen naeghelaten / dan twee Broeders/ Lamiral/ ende Karel van Egmont/ ende verſcheyden Suſters. De Koninck van Spaengien en heeft in eenighe Jaren gheen van beyde de Sonen het Graefſchap ende Tittel willen toe wijſen

Nae deſen ſlach wan den Koninck weder veel Steden: maer die van Parijs/ (die eerſt bevreeſt waren) werden van Duc de Mayenne weder verhart: Dies den Coninck daer alle den Somer onnuttelicken ſijnen Legher voor hiel/ nemende de ſtadt van ſ. Denijs inne/anders luttel vruchte van ſijn victorie ghenietende.

Coninck belegert Parijs

Hier over Parma ſeer becommert zijnde / is tot Spa (daer hy om ſijn gheſontheyt t'Water dronck) uyt Spaengien aenghecomen den uytgheſonden Raetſheere Richardot / den dryentwintichſten Junij / met volcomen beſcheet om voor al/de ſaken in Vranckrijck te hanthouden: Daer quamen hem oock beſoecken den Beyerſchen Biſſchop van Colen / den jonghen Vorſt van Gulick/ ende ander ſijn verplichte vrienden: Hy heeft oock by hem ſecretelicken ontboden den Hertoch van Mayenne / daer hy tot Conde in Henegouwe langhe ende veel mede beraetſlaechde: ende dede in Duytſlant beſtellinghe gheven om op te lichten drie ofte vier Regimenten Duytſche Knechten/ onder Graef Harmen van den Bergh/ Philips Benting/Rifferſcheyt ende Swartſenborch: Ende oock door Eckenbergh ende andere om vijf duyſent Peerden. Daer nae is hy in Julio tot Bruſſel ghecomen/ alwaer hy de Staten der Landen/ die aldaer ontboden waren/ verclaert heeft/ dat hy nootelick moeſte nae Vranckrijck trecken om Parijs te ontſetten: Waeromme hy ordere ſtelde opt Gouvernement aldaer in ſijn afweſen / ende verclaerde den ouden Grave Pieter Ernſt van Manſvelt/ Gouverneur ende Capiteyn Generael over des Koninx Nederlanden / by proviſie. Men ſeyde oock hoe datter voorghehouden wert / om de Staten te beweghen / dat ſy den Prince van

Parma belaſt Parijs te ontſetten/ licht op Krijchſvolck in Duytſlant

Graef Pieter Ernſt van Manſvelt/ Gouverneur in Nederlant by proviſie in Julio.

Spaengien/ des Conincx eenich ſone (hoe wel hy abſent was) ſouden willen voor toecomende Overheere aennemen ofte bekennen: twelck was om des volcx gheneghentheyt te beproeven.

De Landen beweſen daer teghen hoe ongheraden ſy vonden de offenſive oorloge in Vranckrijck te voeren / ende wat de Frontieren in toecomende tijden daer van te verwachten ſtonden/etc. Maer de oorloghe daer te houden wert nutter bevonden / dan inde Nederlanden te verwachten/ als voor ſeker houdende dat den ſtrijtbaren Coninck ſoude ſoecken die Landen onder ſijn Croone te brẽghen/ met hulpe vande Gheuniseerde Landen van Hollant/Zeelant/etc.

Parmas heyrleghet ende macht om Parijs te helpen/ 1590.

Als den Hertoch van Parma nu ſijn afſcheyt alſo tot Bruſſel ghenomen hadde/ is hy vertrocken van daer op Henegouwe/ ende van daer nae Vranckrijc/ met hem nemende ontrent achthien Cornetten/ meeſt Italiaenſche Peerden/ met die voor heen gheſonden waren / ende eenighe Benden van Ordonnantie: Voor voetvolck hadde hy ſijn eyghen Regiment/ tRegiment van Noyrcarmes/ van de Heer van Freſnes/ thien Vaendelen van Camillo Capo / thien Vaendelen van Balſancon/ noch ontrent drie duyſent Duytſche van Barlaymont ende Arenberchs Regimenten/ met xxij. Vaendelen ghemuytineerde Spaengiaerden/ ghetrocken uyt Cortrijck/ deſe xxij. Vaendelen hielden hun ſterck duyſent achthondert man/ ende lieten hun voor ſoo vele hooſden betalen/ voor xxxij. Maenden tachterheyt/ zijnde niet veel over de duyſent tweehondert ſterck / maer om deſe te bedrieghen met meer andere / werdt het ghelt opgheſet ende uytbetaelt wel iiij. int hondert hoogher dan te vooren/ alle deſen hoop/ tſamen ſterck zijnde ontrent thien duyſent te voete/ al out ervaren Krijſvolck / met een goede menichte van Peerden: Behalven de Reliquien van des Grave van Egmonts volck/ ende andere die op de Frontieren by hen quamen. Hy liet noch inde Landen onder Graef Carel van Manſvelt/ dien het bewint des krijchs belaſt was / ontrent acht ofte thien Cornetten Peerdẽ/ende de reſterende Benden van Ordonnantie inde Garniſoenen/ ende ontrent ſes Regimenten voetvolcx / met veel reſterende Vaendelen van verſcheyden Regimenten. Met den Hertoch van Parma trocken den Prince van Aſcoly / de Prince van Caſteau Vetrane/ende Don Octavio beyde ſonen van den Hertoch van Terranova/de Prince van Symay / de Marquis van Renti / de Graven van Arenberch / ende van Barlaymont/Don Santio de Lieva/ met meer andere/Jan Baptiſta de Taris was als ſuperintendent vanden Legher. La Motte Generael vant geſchut. Don Alonſo Idiaques/ende Don Antonio de Zumuga / als Colonellen over de Spaengiaerden/ Pedro Galeran / ende Biaſio Capezuca Generael over de Italianen.

Met deſen Legher van Groſ gheſchut/Amunitie ende menichte van Wagenen/ ende toebehoorten/wel verſien/is den Hertoch van Parma ſeer pompeuſelick in Auguſto door Henegouwe nae Vranckrijck ghetrocken: zijn Hellebaerdiers Hartſiers/ende zijn Bende Ruyters waren al in root Cramozijn Fluweel ghecleet / de Ruyterrocken al met witte Lelien bewrocht. Aldus ontrent Camerijck comende/ſoo hadde hy noch een ooghe op die Stadt: Maer den Gouverneur Balligni was hem te wacker ende ſurcijbuldich. Tot Guyſe heeft hy ghemonſtert/ ende binnen ghetrocken: Eñ by Meaulx voechde hy hem by den Hertoch van Mayenne/ende ſijn fortſen/nemende tgantſche beleydt der oorloghe op hem/ ende trocken alſoo nae Parijs.

Parma wacht hem wijſſelicken van met den Coninck te ſlaen.

Als den Coninck nu langhe voor Parijs gheleghen hadde/ in hebbende S. Denijs / heeft hy des Hertochs van Parma comſte ſteets verwacht: Maer Parma heeft hem van verre gheſocht van zijn belegh te trecken/ wijſſelicken ende conſtelicken / ende als eenen Fabius Cunctator voor den ervaren Hannibal hem weten te wachten: hem afbreuck doende in volck ende victalie waer hy conde / ſiende dat den Koninck verſelſchapt was wel met ſes duyſent Peerden/ waer onder wel vier duyſent Edelen warẽ/de vyerichſte ter Weerelt/ende met thien duyſent voetvolcx/ met ſes Princen/twee Maerſchalcken/ende meer Overſten om Leghers te beleyden / dan de reſte van Chriſtenrijc niet wel en ſouden connen vinden. Als de Koninck ſach dat den Hertoch van Parma niet aen en quam / ſo verliet hy Parijs/ ende trock ſelve nae hem toe / tot by een Dorp ghenaemt Chelles / alwaer de Koninck drie daghen lanck ſochte om hem tot Veltſlach te brenghen/eñ gaf Parma ſelve groot voordeel. Maer den Hertoch van Parma in ſtede van Wapenen om te vechten / dede ſijn Volck ſchuppen inde hant nemen / om haer wel te begraven/in een Maraſachtighe plaetſe: Nochtans met een verraſſchinghe nam hy inne een Stedeken genaemt Laingni / daer drie hondert Mannen in waren/ eer den Koninck dat conde helpen. Als den Koninck nu drie daghen lanck door gheen middelen ofte ſtratagemen / den Hertoch van Parma en conde uytlocken/ ſo is hy ſubijtelicken weder op Parijs ghetrocken / meynende dat onverſiens met beclimmen te overvallen/ ofte hy daer mede ter avontueren Parma mochte uytlocken: maer gheen van beyde en ſuccedeerde hem. Waeromme den Koninck heeft moeten ſijn belegh gheheel opbreken door ghebreck van ghelde/ twelck ghebreck van victalie cauſeerde/ niet connende erghens Parma tot eenich voordeel betrappen. Alſo danckte hy meeſt ſijnen Edeldom af/die veel ſonder Bagagie als tot eenen Veltſlach ghecomen waren/dies hy ſelve met een deel volcx trock voor de ſtadt van Clermont/ die hy innam.

De Coninck breeckt op vant belegh van Parijs.

Hier door heeft den Hertoch van Parma middel ghehadt om die van Parijs te verquicken/die paſſagien openende/ die nu totten uyterſten noot waren ghecomen / van hongher veel duyſenden gheſtorven zijnde: nochtans hadde den Koninck met Paſpoort daer laten uyttrecken alle Scholieren/ Vrouwen / Dochters ende Kinderen/ ten leſten oock de Gheeſtelicke die wilden: Hy liet oock beleefdelicken eenighe victalie binnen gaen/ voor de Edele Jonckvrouwen / dier veel in waren. Men att binnen Ezels ende Honden vleeſch/ ende alderhande dingẽ die eenichſins de buycken conden vollen: Ja ſelve iſſer geſchreven/dat eenighe Spaengiaerden haer perſuadeerden / dat menſchen dootſbeenderen in pulver gheſtampt ofte ghebroken / met meel ghebacken tot broot/ een ſonderlinghe groot voetſel den menſchen ghegeven ſoude/eñ dat daer veel dat gebruyckt hebben. In een Boecxken twelck tot Antwerpen ghedruckt is/ wordt oock verhaelt/ datter achthien doode kinderen ghegeten zijn/twelck ſchrickelick is/ ſo ſulcx waer ware.

Hongers noot binnen Parijs/ ende ghemalen menſchenbeenderen in broodt ghebacken/ in Auguſto/ eñ September/ 1590.

Wy ſelve hebben ontrent deſen tijt brieven uyt Parijs gheſien/vanden xvij. September M.D.XC. gheſchreven by verſtandighe lieden die verhalen/ datter wel by de twaelf duyſent menſchen eenlick door hongher gheſtorven waren / eensdeels op de ſtrate datmen ſach / maer meeſtendeel waren kinderen by ghebreck van melck/victalie ende ghelt / ſulcken lijfcoſt alſſer was ſeer diere zijnde/ ſo datter een mudde Tarwe/diemen ghemeenlick om veertich Kroonen coopt/nu wel

1590.

Particuliere beſchrijvinge van de dierten in Parijs,

ghelde 1440. Kroonen. Den Rogghe van ghewoonlijcken prijſe ſijnde 24. Kroonen de mudde gelde nu 1140. Kroonen/ Haver die plagh te gelden 16. Kroonen / gelde nu 300. Kroonen een Coepe van 6. Kroonen gelde nu 80. Kroonen/ een Schaep vã anderhalf Croone gelde nu 40. Kroonen/ een cleyn Kalf van drij Kroonẽ gelde nu 45. Kroonen/ een pont Specks gelde een Kroon/ een Kiecken van 8. ſtuyvers ofte ſouls ghelde by de twee Kroonen/ 2[illegible]. Eyeren ordinaerlijck geldende 10. ſouls/ die gelden nu vier ẽn een half Kroone/ een pondt Boter/ een pont Kaeſe / ende een pondt Olye/ ghelde elck twee Kroonen tpont/ een pinte Melcx weert een ſouls / ghelde nu 35. ſouls/ het pondt Peerde ende Eſels Vlees gelde 20. tot 2[illegible]. ſouls tpont/ ende daer werdt bevonden datter meer dan drij duyſent Peerden ende Eſels gheſlaghen zijn gheweeſt/ de Duytſche ende Switſers/ hadden meeſt int eerſte alle de Catten ende Honden opgheeten/ ende ſo den montcoſt daer ſeer ghebreck was/ ſoo was het ghelt oock ſeer ghebreck/ dwelck dat veel Rijcke niet conden lichten by gheenen middel/ de beſte vander Stadt ende die tbeſte credit ofte gheloove hadden/ lichten ofte trocken dat op Antwerpen/ teghen drieendertich ten honderden verlies / op een Maent na uſantie/ te betalen.

Wiens lof van Parijs bewaringhe wert toegheſchreven.

De Stadt Parijs werdt alle dien tijt ghegouverneert vanden jonghen Hertoghe van Nemours/ dien die van Parijs wel den meeſten lof van haer behoudinghe toeſchrijven/ daer nae ooc de preſentie van des Paus Legaet Cardinael Kajetan/ ende van Bernardijn de Mendoſa/ den Spaenſchen Ambaſſadeur die beyde daghelicx onder de arme ghemeynten groote Aelmoeſſen van ghelde deden ende uytdeylden : ende haer ſtantaſticheyt werdt meeſtendeel toegheſchreven het prediken der Gheeſtelijcke van alderhande ſoorte/ als Cruyſdraghers/ Capuchijns/ Jeſuyten/ ende andere nieuwe/ behalven de oude orderen/ die daghelijcx tvolck vermaenden tot lijdtſaemhꝫ. perſuaderende dat ſy den Hemel verdienden/ ende ſtervende/ al Martelaers waren / ende dat predickten ſy niet alleene in der Kercken/ maer op de wachten/ ende andere plaetſen/ daer ſy ſelve mede in haer gheweer ſtonden / ſelve in neerſticheyt ende ſorchvuldichꝫ. verre dẽ Krijchſvolcke ende Borgherije te boven gaende. De Princeſſen ende groote Edelen vrouwen / dier veel ghevlucht waren/ lieten haer oock dapper ghebruycken/ int uytgheven ende verbreyden (altemets verſierende/ de Brieven van Parma / ẽn Du Mayenne ghecomen tot trooſt des volcx.

Hertoch van Parma rijdt triumphant in Parijs/ de xix. September.

Den xix. September hebbenſe Parma met Proceſſie ſeer cierlijck ingheheaelt / met eenighe victalie/ ſoo veel hy ſelve derven conde / maer ſy creghen meer van alle canten / hoewel ſy den naeſten Winter weder veel Ezels vlees eten moeſten/ veel Borgherije vertrocken uyt der Stadt/ ſoo dat ſy van volcke ſeer minderde.

Corbeyl by Parma ghewonnen/ ẽn weder verloren den x. November.

Den Prince van Parma/ nae dat hy de bedroefde ende half verſmachte Pariſianen verquickt hadde/ ghinck hy Corbeyl beleggende op der Reviere Seyne/ ſonder twelcke de ontſettinghe niet wel en conde volcomen gherekent worden/ de welcke hy met veel moyte/ na een maent beleghs increegh/ maer corts daer naer/ wonnen dat des Conincx volck op S. Martens avont veel lichtelijcker weder/ alwaer dat veel van Parmas volck doot bleef/ ende Jan Baptiſta de Tacris ghequetſt.

Parma keert weder in Nederlãt den iiij. December.

Als Parma aldus ſijn voornemen / van Parijs t'ontſetten/ ghenoech volbracht hadde/ ende dat het nu in den winter was/ oock niet profijtelicx ſiende/ om eenige Steden te beleggen / mits ſijnen Legher vol ſieckte ende ghebreck zijnde/ alſoo hem gheen voorraet uyt Henegouwe toequam/ dewijle het oudt Chrijſvolck/ dat tot hem te comen ontboden was met nootdruft / onder Verdugo niet conde paſſeren/ ſoo reſolveerde hy int leſte van November te vertrecken: ſiende ooc datter twiſt tuſſchen de ſijne ende de Franſoyſen gheresen was/ ende dat de Steden van Vranckrijck/ ſijn Garniſoenen ende volck weygerden in te nemen / oock mede dat de victorie van de Staten der geunieerde Landen ſijn tegenwoordicheyt van doene haddẽ. Alſo heeft hy uyt vreeſe dat hy vanden Coninck mochte beſpronghen worden / den Hertoch van Mayenne ontboden hem te gheleyden / ende alſoo is hy ſterck gheſloten tuſſchen ſijn Waghenen bequamelijcken door ghetrocken/ niet teghenſtaende den Coninc hem volchde / ende grooten afbreuc dede/ paſſerende tuſſchen S. Quintijn ende Chaſtelet/ quam hy den vierden December tot Bruſſel. Men rekende wel datter een derdendeel van ſijnen volcke achter was ghebleven/ ſo van hongher / armoede/ ſieckte/ ende ſweert/ ende noch van die thuys quamen/ werden alle die Gaſthuyſen in Artoys ende Henegouwe ghevult/ daer der veel ſtorven.

1589.

Emanuel de Lalayng Marquis van Renti ende Willem de Lalayng Grave van Hoochſtraten gheſtorven.

Selve ſterf Emanuel de Lalayngh/ eerſt Heere van Montigni ghenoemt/ nu Marquis van Renti by ſijn Huyſvrouwe/ die de Dochter vanden leſten Marquis was / van den huyſe Croy. Hy was een cloeck verſtandich Krijſman/ ende de vernaemſte van alle de Nederlandtſche Heeren aen des Conincx zijde / van grooter authoriteyt ende bevel/ hebbende eerſt teghen de Spaengiaerden mette gheneraliteyt een groot bewinthebber gheweeſt/ daeromme zijn grootheyt ghenoech ſuſpect wert.

Willem van Lalayng/ Grave van Hoochſtraten/ die noch een jonck / maer ſeer verſtandich Heere/ ende van authoriteyt was/ zijnde een zone van Anthonis Grave van Hoochſtraten/ die in den eerſten tocht/ met den Prince van Orangien/ ſterf / is oock voor Parma vertreck ghenoech ſubitelick geſtorven/ die welcke hadde ghetrout Maria Chriſtiana/ de vijfde dochter vandẽ Grave Lamirael van Egmont / een Weduwe doen zijnde van Oudaerd de Barnouville/ Grave van Hemin ende Heere van Capres / by den welcken ſy eenen jonghen Grave Alexander gebaert hadde. By deſe Vrouwe heeft Hoochſtraten oock eenen zone gewonnen ende naegelaten/ die ſints ten derdemael troude Graef Karel van Mansvelt. Aldus is den Nederlantſchen Adel/ vaſt vele inde oorloghe gheſleten/ meeſt deſe tijt op jonghers vervallende/ die vele in Spangien ghehouden zijn gheweeſt/ om by den Coninck op hope van goede beloonínghe ende voordeelen gherecommandeert te weſen ende zijn met allen maelcontent ofte t'onvreden t'huys comen ende vertrocken op haer huyſen.

Hoewel Parma tot grooten coſte de ſtadt Parijs eenighen dienſt ghedaen hadde/ ſoo heeft het doch luttel ghevoordert int ſtuck van Conincklicke authoriteyt / onder den naem van Protecteur der croone van Vranckrijck / den Coninck van Spaingien (ſijnen meeſter) te verwerven/ want in ſtede van in poſſeſſie van eenige Steden ofte plaetſen te geraken / jae ſelve om ſijn ſiecken te logieren / heeft hy eenen generalen haet der Franſoyſen op de ſijne behaelt ofte vercreghen.

Corbeyl by den Heer van Humiers inghenomen.

De Heere van Humiers heeft de Stadt van Corbeil op de Sayne gheleghen/ door opbrekinghe van een Poorte met een Petart/ ofte gheſchutramer/ inghenomen/ uyt welcke de Landen van Artoys ende Henegouwe / courſſen te verwachten hadden: Dies Parma benoodicht wert Garniſoenen op zijn Frontieren te houden: vont hem oock van Carel van Manſvelt ende vanden Ballion van Waes niet wel ghedient/ waer uyt twiſt groeyde.

In dit Jaer/ ende terwijle Parma in Vranckrijck was/ hebben het Krijchſvolck der gheunieerde Landen haer vyanden groote Brantſchattinghen afghedwonghen in Mey / plonderende Geele in Brabandt/ ſelve voor de Poorten van Antwerpen comende op Meydach/ ende brochten de Landen in grooten ſchrick. Den eerſten Septembris namen die van Berghen op Zoom Thienen in Brabandt inne/ dat ſy plonderden/ ende het platte Landt brandtſchatteden. In September hebben ſy op den Rijn de ſtadt Burick/ t'Caſteel ende Schanſſe inghenomen/ oock een Schanſſe beneden Burick aent Clooſter te Grayf op den Rijn ghemaeckt/ daer den Ridder Franſoys Vere met zijn Enghelſchen goeden dienſt deden/ daer werde oock by der Staten Krijſvolck/ buyten ordere van de overicheyt ende om buete te halen alleen / inghenomen het Slot Lutkehove/ in Weſtfalen/ toecomende den Biſſchop van Colen/ daer de innenemers terſtondt van de Landtſaten beleghert werden/ maer byden Ridder Vere ontſet / die tſelve ghedaen hebbende/ terſtont daer naer met behendicheyt overviel de Schantſe te Grayf voorſz.

Stats Krijſvolck nemen veel plaetſen ende brantſchatten de Lande/ Anno 1590.

Den Gouverneur van Oſtende Sirre Jan Conway/ die ſtadt bewarende met Engels Garniſoen van ſijner Coninginne/ weghen haer als verpant voor haer verſchoten gheldt tot ontſet van Antwerpen/ heeft int beginſel van September eenen tocht in Vlaenderen ghedaen/ treckende door de Havenen van Nieupoort/ ende ſo nae Ooſtduynkercken/ plunderde Vlpen ende verbrandent/ ende voorts alle huyſen Clooſters ende Dorpen/ tot de Poorte van Veurne toe / ende dat om dat Landt daer ontrent/ onder contributie te brenghen.

Den Prince Maurits trock oock te velde int uytgaen van September/ met eenen tamelijcken Legher/ van gheſchut ende nootdruft wel verſien / ende hy heeft beſchoten ende inghenomen het Caſteel van Hemert/ de Schanſſen van Elſhout/ van Creveceur by Enghelen/ ende andere/ int beginſel van October/ ende daer nae heeft hy oock het Caſteel van Heyl/ int Eylandt Bommel beſchoten ende inghecregen. Ende voorts is hy raſſelic voort getrocken voor de nieuwe ſtercte ter Heyden / die Manſvelt opgherecht hadde teghen die van Breda: De welcke hoe wel ſy ſeer ſterck van aerde ghemaeckt/ ende met Rijſhout door vlochten was/ nochtans met veel ſchietens ghedwonghen werdt over te gheven/ den elfſten Octobris. Van daer trock hy nae Steenbergen/ die onverſien van veel nootdruft/ maer twee ſchoten verwachten / ende daer trocken twee hondert Soldaten uyt by compoſitie: daer werden wel gheſonden tot ontſet drie hondert mannen / die werden van Prince Mauritz Peerdevolck gheſchut / ende ghedwonghen int Slot van Wouwe te trecken/ twelck daer mede te ſterck werdt om oock te beſpringhen: Maer ſy namē noch de Schanſſe van Rooſendael inne.

Den Prince Mauritz neemt in Hemert / Elſhoudt/ Crevecuer/ Heyle/ en de ſtercte ter Heyden/ Steenbergen ende Schanſen van Roſendael/ in Octobri.

Nae deſe ſubijte exployten/ die binnen een Maent ghedaen waren/ heeft de Prince Mauritz drie duyſent mannen/ ende hondert Peerden gheſcheept op Vlaenderen/ hebbende eenen aenſlach op Duynkerckē/ met Scalade by nacht in te nemen. Den aenſlach was wel aengeleyt/ by den Colonel Nicolaes Meetkercke / ſone van Adolf Preſident van Vlaenderē: maer ſo ſy met contrarien windt/ twee mael te rugge gedreven waren/ ſo wert den aenſlach eerſt geſuſpecteert/ daer nae ontdeckt ende geweert: nochtans gelant zijnde/ wert de plaetſe den Grave van Solms / ende den Ridder Vere / van Meetkercke ghetoont/ daer ſijt meynden te beſpringhen/ die alle drie terwijle ſy die beſaghen daer over gequetſt werden. Dit gheſchiede den eerſten dach November/ dies keerden ſy weder van daer met grooten buet van Beeſten ende anders.

Aenſlach op Duynkercken by Mauritz gemiſt/ den eerſten November.

Die vande Garniſoenen van Ooſtende namen ſes dagen te vooren de Stadt van Oudenburch inne by Surprinſe / daer vier hondert Soldaten int Garniſoen laghen / pilgeerden ende branden de Stadt/ maer den Tooren vant Clooſter conden ſy niet winnen.

Hierentuſſchen dede Manſvelt in alle haeſt drie nieuwe Regimenten Duytſchen monſteren/ als Bentinghs/ Helmonts/ en Zwartſenburchs/ met weynich ghelts/ ander Garniſoenen haer betalinghe ontreckende: waer door die van Zutphen ende de Spaengiaerden van Herentals mutineerden.

Die Spaenſche hebben oock den xxix. Octobris ghetracht met Hoywaghens de ſtadt van Lochem in te nemen. Als ſmorghens ten ix. uren de Poorte gheopent werdt / ghenoemt de Berghpoorte / zijn corts daer nae drie Hoywaghens aenghecomen/ by elck twee ofte drie Soldaten ghelijck Boeren / met Vorcken in haer handen: Den eerſten hier van de eerſte Valbrugghe ghepaſſeert zijnde/ heeft den Poortiers ſone/ met eenen anderen jonghen begonnen Hoy van den Waghen te trecken/ volghens een recht ofte ghebruyck aldaer/ te moghen ſo langhe Hoy van de Waghens trecken/ als de Waghens tuſſchen beyde de Poorten zijn. Deſen Waghen gheen groote haeſt makende / heeft den jonghen ſo veel afghetrocken/ dat hy een been inde hant ghecreghen heeft/ vande Soldaten die op den Waghen int Hoy verborghen laghen: Waer over den jonghen alſo terſtont Verraet/ Verraet was roepende/ ſo zijn ſy alle vande Wagens uytten Hoy gheſpronghen / ende hebben terſtont de Wachts inde Poorte/ ende andere die int Wachthuys tot ſeſthien ſterck waren / omghebrocht / ende zijn alſo met meer volcx dat haer volchde inde ſtadt ghetrocken. Maer die vander Stadt/ met t'beleyt vanden Wachtmeeſter Franſoys Ballochi/ zijn cloeckelick daer teghen inghevallen / dat ſy haren vyant weder daer uyt ghedreven hebben/ ende de eerſte Valbrugghe naeſt de Stadt opgecreghen/ ende dedenſe ſo haeſt keeren. Sy waren ſterck ontrent drie hondert te voet aengecomen/ ende hondert ende vijftich Peerden/ ſoo haren Trommelſlagher vertelde. Den Wachtmeeſter van Zutphen metten Paſtoor aldaer/ waren die den aenſlach ghepractiſeert hadden/ ende dien Wachtmeeſter was d'eerſte inde ſtadt/ ende wert daer verſlaghen ende begraven.

Lochem met Hoywaghens bycans by de Spaenſche verraſt/ den xxviij. October.

Die van Venlo op de Maſe/ zijnde haren Governeur Bentingh uytter Stadt/ ende hebbende veel inſolentien van haer Krijchſvolck geleden / dat Italianen ende Duytſchen waren: hebben de Borghers met de Duytſchen ſoo ſchoon gheſproken/ dat ſy met haer hulpe ende ſtil ſitten de Italianen uytdreven: Ende alſoo ſy doen de Duytſchen oock machtich waren/ jaechden ſy die oock uyt. Als ſy haer ontſchult by Parma hier van deden/ ſeyden ſy nochtans de Stadt voor den Coninck te willen houden/ dies den Gouverneur Bentingh de ſchult daer van ghegheven werdt/ ende is daer door in onghenade ghecomen/ die door ghebreck van gelde verliep/ ende oock zijn nieu Regiment voetvolcx.

Venlo jaecht zijn Garniſoen uyt.

Spaengiaers den neſtelen ende ſtercken haer in Britagnien/ pretenderende Tytel voor ſConincx Dochter.

De gheunieerde Landen hebben oock de ſaken ende noot van Vranckrijck haer aenghetrocken: want den Coninc van Spaengien hadde boven de dertich ſchepen met krijghs volck uyt Spaengien onder Don Joan de Laquilla nae Bretagnien gheſonden/ de welcke de Loyre invoeren/ ende Blauet (een plaetſe op de Zee gelegen) in namen/ dat ſy ſeer ſterckten/ eñ maecten tot ſtoel ofte ſetel des krijchs/ van waer ſy diverſche uytſprongen deden/ eñ namen met belegh de Stadt Hanibout voor de Ligue in/ op de Zeecandt gheleghen/ pretenderende dat het Hertochdom van Bretagnien aen zijn dochter verſtorven was/ als erfghenaem van haer moeder/ de oudtſte Dochter ende erve van den huyſe Valoyſe/ ende dat ſy nu door het affſterven van haer Ooms/ de Sonen van Coninck Hendrick de II. oock erfghenaem was van alle de goederen die Vrouwen moghen erven: Waer onder ſy oock tijtel pretenderen boven Bretagnien oock op Aquitanien ende Engelandt/ om dat haer grootmoeder Anna de eenighe erfghename was van Bretagnien/ twelck eertijts ten houwelijcke ghegheven was den Keyſer Maximiliaen/ maer hem ontnomen van Coninck Karel de VIII. wiens dochter Franſoys de eerſte troude/ Grootmoeder van Coninck Philips dochter/ welckers recht/ den Koninck van Spaengien voor zijn Dochter in Bretaignien pretendeerde/ niet teghenſtaende dat Bretagnien ſolempnelijck gehecht is aende Kroone/ met conſent der Lantſchappen Staten/ ſoo de Franſoyſen ſegghen: ende conſequentelijck na de Wet die ſy Salique noemen/ en moghen de goederen der Kroone geen Vrouwen erven. Hieromme werdt dit krijchſvolck gheſonden/ ende hebben ſints ghecontinueert alle nootdruft te ſenden/ midts dat de paſſagie ſeer cort van Biſſchayen tot daer is/ hoewel die vaert perijckeleus was.

Hier teghens hebben de Geunieerde Landen Schepen van oorloghen (meeſt cleyne/ die ſy Pinaſſen noemden/ om dat ſy oock roeyen conden) ter Zee ghehouden/ om haer Coopvaerders te gheleyden/ der welcker nu vijve belaſt waren tot dienſte van den Koninck van Vranckrijck/ voor etteliche Maenden de Cuſten van Normandyen te bewaren/ teghen de Spaenſche ende Liguers/ mits die van Hable/ S. Malo/ ende Ferkam/ ſeer ſterck ter Zee waren. Onder andere hadde de Heer van Villars/ Gouverneur van Hable eñ van Rouaen/ een ſchoon Schip ter Zee uytghereet/ groot zijnde twee hondert vaten/ op hebbende vierentwintich ſtucken grof gheſchuts/ hondert Schipſlieden/ ende tachtich Soldaten/ muſkettiers ende Arckebuſiers: Dat Schip ontmoeteden xv. October/ deſe voorſchreven vijf cleyne Oorlochſchepen/ de drie uyt Hollant/ ende twee uyt Zeelant/ daer Capiteyn Cloyer over commandeerde/ als Admirael/ ende Capiteyn Cales als Viceadmirael/ metten Capiteyn Ewout den Bout/ Pieter Leynſen/ alias Leeſt ghenaemt/ metten vijfden. Deſe hebben dat Schip (hoewel het groot was) beſprongen/ ende nae langhe ſchieten/ hebben ſy het Frans Schip aen boort ghelept/ ende met ghewelt vechtender hant overwonnen/ hebbende onder haer vijf Schepen ontrent veertich Mannen ſoo doodt als ghequetſt. Maer alſo het Schip nu overwonnen was/ ende t'vyer by Fortuyne geſchoten was in een ſtroobedde/ ofte Matraſſe van Cattoene/ ſo is ſubijtelick het gheheel Schip door den Wint in brande ghecomen/ ſo dat de verwinders qualick tijt hadden haer daer van te maken/ ende is alſo met het verwonnen volck/ gheſchut ende ladinghe tot pulver verbrant/ in voeghen datter alleenlick twaelf Mannen daer van ghesalveert werden/ ende aen Lant gheſtelt/ om haren Meeſter de tijdinghe te draghen. Dierghelijcken werden by de Nederlantſche ſchepen hier ende ginder meer ghenomen: Onder andere een Spaenſch Biſcays ſchip/ Viceadmirael/ daer de Zeelanders alle het volck van overboort wierpen.

Staten ſchepen nemen Villars ſchip van Hable/ twelck verbrant den xv. October.

Dachvaert vande Nederlandtſche/ Rijnſche eñ Weſtphaelſche Creytz

In deſen Somer iſſer een Dachvaert ofte vergaderinge vande Nederlantſche naeſtgelegen Creytzen des Rijcx van Colen ghehouden gheweeſt/ alwaer vergadert waren der Keurvorſten Rijniſche/ Overrijniſche/ Nederlantſche/ Weſtphaelſche ende Saxenſche Creytzen/ Ghedeputeerde ende Gheſanten: alwaer van weghen den Hertoch van Gulick ende Cleve/ ende andere Weſtphaelſche ende Saxenſche Gheſanten/ de vergaderinghe voorghehouden is gheweeſt/ den overlaſt/ vernielinghe/ verwoeſtinghe ende verderf die ſy moeſten lijden by den Nederlantſchen Krijch: Namelick ſy claechden inſonderheyt over Verdugo ende Emanuel de Vega volck/ die het Stift van Munſter/ ende Graefſchap van Benthem brantſchatten ende afliepen: Deſghelijcx over Graef Karel van Manſvelt/ tſelfde doende inden Lande van Gulick ende Cleef/ oock int Graefſchap vander Lippe. Int Ceulſche Lant Jan Mauriques de Lara/ al met groote beroovinghe/ innemen van Cloosteren ende Edelluyden huyſen/ makende diverſche Schanſſen tot dien eynde: Deſghelijcx deden oock het Krijchſvolck der Gheunieerder Landen menigen tocht door de ſelvighe Landen. Daeromme baden ſy om raet/ hulpe van ghelde ende volck/ om tſelfde te remedieren/ met minne ofte met ghewelt/ ende dierghelijcke.

Maer deſe vergaderinghe heeft niet anders voortghebracht (door het toedoen van vele die inde vergaderinghe des Konincx van Spaengien ſake gunſtich waren) dan een ander vergaderinghe te beſtemmen tot Franckfort/ met breeder macht ende inſtructien: Oock datmen des Keyſers Raet ende authoriteyt ſoude aenroepen/ ende daerentuſſchen ſoudemen Gheſanten ſenden uyt gemeynen name/ aendē Hertoch van Parma ende de Gheunieerde Landen/ verſoeckende de partyen/ dat ſy alle plaetſen ende ſterckten die ſy op den Rijnſtroom ende Rijcxbodem hadden/ ſouden overgheven ende verlaten/ om de tochten ende invallen te weeren/ ende den Rijn (zijnde een ſtroom des Rijcx) te bevrijden. Ende voorder ſcheen het/ ofte ſy lieten luyden/ datter ter naeſter vergaderinghen beſloten ſouden worden/ dat die ſulcx weygherde/ ſoude met Rijcx coſten daer toe ghedwonghen worden.

Ceurvorſten ende ander Vorſten ende Creytzē/ Geſanten geſonden aen Parma ende de Geunieerde Landen/ den xxiij. Auguſt.

Die Gheſanten werden ghenoemt/ Gaſpar van Eltz/ Stadthouder van Langſteyn/ Adam Gantz/ Heer van Potlitz/ Raetſheeren des Keurvorſt Mentz ende Paltz/ Otto van Welmernechuyſen/ Stadthouder Generael vant quartier vanden NederRijn/ Wijnant van Leroredt/ Overſte Camerlinck des Hertochdoms van Gulick/ Jan Bauman ende Bernart van Putz/ Licenciaten ende Ambaſſadeurs vande voorſchreven Creytzen.

Deſe Gheſanten hebben haer naer Bruſſel begheven/ maer ſy hebben aldaer niet veel verworven ofte uytghemacht. Daer nae hebbenſe Paſpoort vande Gheunieerde Landen verſocht/ ende zijn inden Haghe ghecomen/ alwaer ſy ghehoort zijnde den xxiij. Auguſti/ ende oock ſchriftelicken ghehandelt/ hebben in effect vertoont/ dat de alderweerdichſte ende alderdoorluchtichſte/ de eerweerdighe/ doorluchtighe ende welghebooreñ/ etc. de Keurvorſten ende Staten/ de Circkel ofte Creytzen vant Keurvorſtendom van d'een ende

Keurvorſten ende Vorſten des rijcx/etc. Clachtẽ aen de vereenichde Landen/ den xxiij. Auguſti.

ende d'ander zijde des Rijns/Nederlants/Weſtphalen/ende Nederſaxen/hun alderghenadichſte Keurvorſten/ Vorſten / Heeren ende Meeſters/ aenboden allen dienſt/etc. Vertoonende de groote ghewelden/ brantſchatten ende beroovingen/ die hun Garniſoenen doende waren aen hun onderdanen des Rijcx verwanten / dat ſy ſonder aenſien vande eyghenaers/ verſcheyden Fortreſſen op den Rijcksbodem waren houdende/ ende veel Schepen van Oorloghen op de Revieren Rijn/Emſe ende andere/ tot beſwaringhe vande Schippers ende Coopliedẽ / die dwinghende Licentghelt te betalen/ dat welcke al ware ſtrijdende teghen alle goede ghebuerſchappe/ ende teghen hunne beloften aenden Rijcks verwanten ghedaen. Waer op dat mede des Conincx van Spaengien Gouverneurs inde Nederlanden hun ontſchuldichden/van alle hunne dierghelijcke ghewelden/ ende daer op den voet namen.

Waeromme ſy afgheſonden waren/om hun te vermanen vander quader ghebuerſchappe/ daer van afſtant te doene/ ende te repareren de gheleden ſchaden/afbrekende de ghemaeckte ſterckten/ om die weder den Lantſheeren over te gheven/ de ſchepen van oorloghen t'huys te ontbieden/ oock de Licenten te wederroepen/ ende toe te laten vryen cours der Coopmanſchappẽ ende commercie / hun Krijchſvolck in beter diſcipline te houden / ende hun te onthouden van excurſien/ plonderen ende rantſoeneringhen / ſelve van te vervolghen hun vyanden Cooplieden op Rijcx bodem/etc. Want ſo ſy ſulcx weygherden / ſoo moeſten ſy weten / dat de Heeren Keurvorſten ende dandere niet langer conden uytſtellen/ maer waren alreede ghereſolveert / met hulpe vande andere Keurvorſten ende Vorſten des heylighen Rijcx / die clachtighe partyen niet te verlaten/ maer haer beſcherminghe aen te nemen/ volgende de conſtitutien vanden heylighen Rijcke/ ende van alle Rechten / om te dempen ſulcke quade ghebuerſchappen/ etc. waerover verſochten een corte/goede ende ronde antwoorde / om rapport te doene/etc. Hier neffens leyden noch over ſchriftelick particuliere clachten ende feyten van perſoonen ende plaetſen inghenomen.

Hier op hebben de Staten Generael der Vereenichde Nederlanden/ deſe volghende antwoorde/ ſchriftelick hun overghegeven den xxiij. Septembris/ M.D.XC.

Antwoorde der Staten Generael der geunieer der Landẽ/op de propoſitie der Keurvorſtẽ/ etc. Gheſanten/den xxiij. September.

De Heeren Staten nae ghenoechſame beradinghe ende overlegginghe des teghenwoordighen ſtants ende tijts / dancken voor eerſt den Heeren Keurvorſten/ ende dandere voorſchreven Heeren Staten / van haer goede ende beleefde eerbiedinghe / ende haer ſo ſeer minnelicke gunſtighe aenbiedinghe van haer vrientſchappe. Ende bidden hare Keurvorſtelicke Hoocheden/ ſo mede de ander Vorſten Heeren ende Staten/ dat ſy vaſtelick willen ghelooven/ dat de Staten van haer zijde noyt naeghelaten en hebben/ noch naelaten en ſullen/ alle neerſticheyt ende dienſt te doen. Dat alle de voorſchreven Keurvorſten/ Heeren ende Staten des Rijcks/ ſo mede alle andere Potentaten / Coninghen/ Vorſten ende republijcken wel ſullen verſtaen / dat niet teghenſtaende deſe langhduerighe ſware oorloghe (inde welcke deſe Nederlanden tot haer groote ſchade ende ellende de principaelſte zijn gheweeſt/die den ſwaerſten aenſtoot hebben moeten dragen) nochtans de natuerlicke goetaerdicheyt ende oprechte ghetrouheyt vanden ingheſetenen deſſefls/ noch ghebleven is in haer volcomen weſen ende ſtant: Alſoo dat naeſt de beſcherminghe haers Vaderlants/ haer gheen dinck liever en is / ofte dat ſy meer ter herten nemen/ dan goede vrientſchappe ende correſpondentie mette gantſche Weerelt/ maer meeſt met haer ghebueren ende Ghebuerlanden/ ende boven al om te moghen gheraken tot den langhen gewenſten Vrede ende eenicheyt der Landen.

Verhalven iſt den Heeren Staten ſeer verdrietelick om hooren/ datmen haer beſchuldicht/ dat ſy ſouden de eenicheyt ende Vrede gebroken hebben/ die tuſſchen de Landẽ geweeſt is/ſonderlinghe vanden ghenen van wien ſy alle hulpe ende onderſtant ghehoept hadden / ende verwachten een medelijden over de verwoeſtinghe die op de Nederlanden ghevallen is/ daer ſodanighe brandende vlammen tot noch toe ontſteken waren/ dat niet moghelick is gheweeſt die te weeren/ ofte die voncken deſſelfs en zijn ghevloghen in haer Naebueren grenſen. Voorwaer ſo iſt mede vergeeſſchen arbeyt/ datmen deſe vlamme ſoude dempen ende bluſſchen/nae dien men ſiet datmen int herte ende midden des Lants (die aenden anderen onverſcheyden zijn verbonden) anders niet en doet dan de vlamme opſtoockt: Ten ware dat men achten doenlick te weſen de buytenleden des lichaems te gheneſen / daer t'herte van binnen verbrant ende verteert is / t'welck nochtans de Heeren Staten van haer Naebueren niet en connen ghelooven.

Beclagen de ſchade haerder gebueren.

Maer aengaende (t'welck ſy met een ongheveynſt hert ende vrij ghemoet voor God mogen betuyghen/ dat ſy een groot leet ende miſhaghen hebben / ende van herten t'onvreden zijn over de ſchade ende verderf haerder Ghebueren) dat ſy eenichſins oorſake ſouden ghegheven hebben / oft noch ſouden willen toelaten / dat door haer Krijchſvolck haer Ghebueren eenighen overlaſt ofte verderf aenghedaen ſoude worden/ dat was noyt haer meyninghe gheweeſt/t'welck haer commiſſien/beſtellingen/ordonnantien ende Placcaten (dieſhalven openbaer ghepubliceert) ghenoechſaem ghetuyghen / oock mede de ſtraffinghen die over de Overtreders daer op ghevolcht ende ghepleecht is: Daer door claerlick beweſen wort/ dat de foute niet en leyt aende goede meeninghe ende wille vande Heeren Staten voorſchreven.

Erckennen de ſchade.

Doch het can wel zijn / dat ſy ofte den Raedt van State niet altijt ſoo goede ordere ende diſcipline hebben connen onderhouden alſt wel behoort hadde: doch is t'ſelfde meeſt gheſchiet door valſche practijcken vanden Vyant / eensdeels mede datmen onder eenen hoop onghebonden Krijchſtucht / niet altijts ſoo goede ordere ende Krijchſvolck onderhouden can / t'welck niet vreemts en is/mits de Staten t'ſelfde aldermeeſt verdriet / als die daer by de aldermeeſte ſchade lijden.

Nochtans hebben ſy liever middeler tijdt een weynighe ongheregheltheyt voor eenen tijdt te draghen / op hope van haeſt te comen tot verbeteringhe / dan ſy een groot onvermijdelicken quaet hebben te verwachten/ te weten datſe alle d'een metten anderen (tot een gantſch verderf/ ondergane endeonvermijdelicke ſchade ende intereſt vande geheele Nederlanden ende der ſelver Gebueren) ſouden comen ondert jock vande onverſadelicke/ bloetdorſtighe/ hooveerdighe abſolute heerſchappye vande Sarraſeniſche Maraniſche Chriſtenen. Onder t'bedwanck van ſodanighen volcke / diemen gheſien heeft dat onder t'deckſel van Gheeſtelicke regieringhe / ſulcke bloetdorſtighe Placcaten (jae die verbieden de heylighe Schriftuere te leſen/ ende rechtvoorderinge door haer Inquiſiteur-meeſters/ in plaetſe van Rechters/ ende ſodanigen Rade van troublen / (daermen van te vooren noyt inde Nederlanden

Invoeringhe van Inquiſitie/etc.

1590. landen niet en heeft hooren van ſpreken) anders niet gheſocht hebben/ dan (teghen de ſolemnele Eeden/ende hooghe beloften ende verbinteniſſen door haer beſwooren) te violeren/ ſchenden ende onwaerdich onder de voeten te vertreden de Vrijheden/Rechten ende Previlegien van deſe Nederlanden ende der ſelver Staten: te vernielen/ te dooden ende uyt te roepen alle de Edelluyden ende principaelſte vande Landen/ ende het arm ghemeyn Volck/ met ondraghelicke laſten der impoſten ende ſchattinghen te beſwaren/ om op dees maniere in te voeren/ ende over deſe Landen te brenghen een abſolute heerſchappys/ om daer door te beter ende lichter te comen tot haer voorghenomen ende univerſale Monarchie.

Inboevē van Biſſchoppen tot vernietinge des Geeſtelicken ſtaets.

Vernielen eñ vernietighen des Edeldoms ende Ridderſchap

Ende dat haer meyninghe ende voornemen allesins ende altijts daer toe gheſtreckt heeft/ is ghenoechſaem te bewijſen doort inmeinen ende nae haer te trecken van alle de rijckſte Abdyen ende Prelateuren der Landen. Want men moeſt den Prelaten (zijnde inden meeſtendeel der Provintien het eerſte lidt der Staten) eerſt ende voor al aſſetten ende uytroepen/ op dat in haer ſo eerlicke plaetſe/ inghevoert ende gheplant ſouden worden een nieu ende ſeltſaem ſoorte van volcke/ te weten/ Kettermeeſters/ draghende den naem van Biſſchoppen/ altemael creatueren van deſe nieuwe voorghenomen Monarchie/ ten eynde deſe voorghenoemde Kettermeeſters ende Biſſchoppen/ nu nieuwelicks t'ſamen gheſmeet/ mochtē beveſticht blijven in haer nieuwe macht ende authoriteyt/ om den Spaengiaerden te dienen/ als beſpieders in deſe Landen/ ghetrouwe ende neerſtich opmerck te nemen/ op den ghenen die haer teghen deſe nieuwe heerſchappye ſouden willen ſetten. Oock mede om by deſen middel te niete te doen/ het tweede lidtmaet der Staten deſer Landen/ te weten/ de Edelen ende Ridderſchap der ſelvigher/ vande welcke ſy een deel deerlicken omghebracht/ ende het ander deel de Wapenen ende macht uyt de handen ghetrocken hebben/ daer toe ſy meenden ſtoffe ende oorſake ghenoech te hebben/ overmits datſe ootmoedighe Requeſten aen haren Coninck overgegeven hadden/ biddende datmen der ontſchuldighe menſchen bloet niet langher vergieten wilde. Hier door zijnſe veroordeelt bedreven te hebben Crimen Læſæ Divine & Humane Majeſtatis.

Selve hier door hebbenſe vercreghen eenen vaſten raet ende gront/ om een oorloghe te ſtichten over deſe Nederlanden/ om de ſelvighe op een nieu te vermeeſteren/ende daer over te Tyranniſeren/ als over een nieulijcks ingenomen Lantſchap/ op de maniere van ſulcke die vernielen ende onderdrucken willen alle dieſe vermoeden dat haer ſouden willen ſtellen teghen haer Tyrannye. Eyndelick hebbenſe daer nae ghetracht/ om de Staten ende t'ghemeen volck te brenghen onder ſodanighe tribuyten/ ſchattinghen/ als noyt ghehoort en was/ om alſo te hebben een altijts blijvende middel ende onderſtant van ghelde/ tot onderhout van haer abſolute macht ende heerſchappye.

Exempelen datter ghetracht wordt een abſolute Monarchie.

Vant voornemen ende trachten tot deſe Saraſeniſche/ Maraniſche volcomen Monarchie/ mach Duytſlant ſelfs exempelen genoech voortbrenghen van haer bloetdorſticheyt/ daer van noch hedenſdaechs veel menſchen verſche ghedachteniſſe hebben/ daer van mede ghenoechſame ghetuyghheniſſe geven de onbehoorlicke inneminghe ende overweldinghe van diverſche Provintien ende voornaemſte ſteden van Nederlant/ onder t'heylich Rijck behoorende/ ſoo doort uytſtorten vant ontſchuldich bloet der principaelſte Heeren ende Edelluyden/ ende andere rijcke van deſe Nederlanden/ tot veel duyſenden toe: 1590. Oock mede de grouwelicke Moorderye van veel Millioenen der onnooſele ende ontſchuldige Indianen ende die van Granaden: De abſolute Heerſchappye van Napels/ Milanen/ende meer andere plaetſen in Italien: De onrechtvaerdighe ende Tyranniſche inneminge vant Coninckrijck van Portugael/ van daer verdrijvende den goedertieren minnelicken Prince/ den ghecroonden Coninck Don Antonio/ ſijn nae bloetverwante: Het vervloeckte voornemen ende beſtaen/ ende de executie die daer op ſtont te volghen/ om dat Coninckrijck van Enghelant ende Yrlant in te ſlocken: Het plonderen/ overweldighen ende inhoudinghen van veel ende diverſche ſteden onder t'Rijck behoorende: De heymelicke practijcken teghen Schotlant. Het heymelick verſtant ende verraet inde Hoven ende Raden/ van meeſt alle ander Princen. Eyndelick/ de daghelickſche tochten ende intreckinghe opentlick ghedaen met gantſche Heyrleghers teghen de Kroone van Vranckrijck.

Deſe alle bewijſen ghenoech watſe ſoecken ende trachten door deſe Spaenſche/Saraſijnſche ende Maraniſche regieringe ende Heerſchappye/ nae dien dat vermaert Coninckrijck van Vranckrijck ghenoechſaem overluyt ſchreyt ende crijt/ ſuchtende ende beweenende haer ongheval.

Het is een ſeker ſaeck/ om alle deſe wedders/ die huydenſdaechs trachten nae de Kroone van Vranckrijck/ om die te nemen vande ghene dieſe heeft (twelck mijn Heeren de Staten oock anders niet connen ghelooven) dat ſy dat niet en doen om dat den Coninck niet rechtelick totter Kroone ghecomen is/ maer de rechte meyninghe is/ dat dit nieu voornemen tot deſe abſolute heerſchappye vande Spaengiaerden grooten afbreuck ſoude lijden/ ende haer ſchadelick zijn/ ſoo alſulcken Coninckrijck ſoude blijven op ſijn rechte Erfghenamen/ oude Wetten ende ghebruycken.

De Franſoyſen ſelve onghedwongen in Religie/ willen haren Coninck in ſijn conſcientie dwingen.

Ende hieromme is den Onderdanen van Vranckrijck gheoorloft/ haer ſelven te moghen wapenen teghen haren natuerlicken Coninck/ ende oock deſe Maranen haer alle hulpe ende onderſtant te doen/ ende dit niet om dat ſy onbedwonghen mochten blijven/ ende vrylick ende vredich ghenieten t'ghene God ende de natuere haer vry toeghelaten heeft/ maer om haren eyghen Coninck te bedwinghen dat hy ſijn Religie ſoude afgaen (daer in hy ghebooren ende opghevoet is) ende de Croone verlaten/op dat ſy maer alleenlick mochten verſelſchapt worden/ende comen tot deſe Saraſeniſche Heerſchappye. Beſiet doch eens een vreemde ſake/ onlancx wat het Crimen læſæ Majeſtatis & rebellionis, dat de Onderdanen aen haren Hertoch/ Grave ofte Heere in alle onderdanicheyt verſochten/ dat ſy door ootmoedich bidden/ ofte voor een groote ſomme ghelts mochten verwerven in vryheyt van haer Conſcientie te leven: Daer ter contrarie nu ter tijdt de Onderdanen van Vranckrijck niet alleene hebben vryheyt ende toelatinghe vant ſelvighe/ maer werden noch opgehitſt/ om de handen met ghewelt te ſlaen aende Kroone haers Conincx/ ten zy dat hy hem voeghen wil aen de Religie van een partye van ſijn Onderdanen.

Dat de Spaēgiaerden van hare wille/ Wet maken/ eñ de Onderdanē teghen haren Coninck ophitſen.

Aenſiet doch de groote Previlegien van deſe Saraſeniſche Chriſtenen/ om te moghen doen (alſt haer goetdunckt) alle t'ghene ſy in een ander blameren/ op dat ſy ſelve ſonder Wet volcomen macht mochten ghebruycken/ ende heerſchen over de Wetten ſelfs/ te weten/ over de Conſcientie/ lijf ende goet vant arme volck/ nae haer goet-ghevallen ende appetijt/ ende bedrieghen alſo door ſodanighe ſchoonſchijnende merckelicke valſche vonden ende practijcken t'ghemeene ſimpele volck/ miſbruyckende haer onverſtant/ om haer te trecken ende wijs te maken haer te Wapenen teghen haren wettelicken natuerlicken Coninck / teghen den welcken ſy niet en weten voor te brenghen haer de aldercleynſte oorſake ghegheven te hebben: alleene op dat ſy abſolute meeſters vant Coninckrijck mochten werden.

Door allen deſen en machmen niet quaet vinden ofte ſchelden de Ingheſetene der Nederlanden / om dat ſy (voorſiende de meyninghe ende t'wit van deſe vervloecte abſolute heerſchappye ofte Monarchye/ haer ontſettende ende verwonderende/ niet alleen vande onuytſprekelicke tyrannichlicke exempelen ende grouwelicke moorderyen over de arme Indianen / ende die van Granaden/ ende ander Volckeren / maer oock over de principaelſte Heeren ende Edelluyden / ende veel ander duyſenden in deſe Landen) haer nu aldus daer teghen ſtellen/ ende doen dat de Wijven / Kinders ende Onderdanen teghen haer Mans/Ouders ende Heeren by de Wetten is toeghelaten ende gheoorloft te doen.

Het is oock teghen reden / datmen haer daerom ſoude achten voor verſtoorders vanden algemeynen Vrede/ ofte haer houden voor ſodanige/ die yet aenheven ofte beſtaen wilden dat teghen haren Eedt ofte beloften is / ofte teghen de inſtellinghen des heylich Rijcx. De Heeren Staten houden haer verſekert / dat ſy haren Eedt ende beloften ghenoech ghequeten hebben / nae alle haer vermogen/ daerinne ſy verhopen alſo voort te varen ende te volherden.

Dat ſy als leden des Rijcx behooren geholpen te weſen/ eñ erkent te worden.

Wenſchende (alſoo ſy ten deele mede behooren aent heylich Rijck/ daer vooren ſy van outs ende alſnoch bekent behoorden te worden) dat ſy door den middel vant heylick Rijck/ als leden van een lichaem / mochten vercrijghen ende verwerven eenich onderſtant ende hulpe/ teghen het grootſte ghewelt ende onmenſchelicke verdruckinghen ende overlaſt haerder vyanden.

T'welck ſy dickmaels hebben begeert / ende ſonder ophouden ootmoedich verſocht/ ſoo door maniere van requeſte / als door hare Ambaſſadeurs/ luyden van aenſien: Ende verſoecken alſnoch tſelvighe tot dien eynde / dat nae ordinantien ende inſtellinghen des heylichs Rijcx / alle vreemde Krijchslieden / als Spaengiaerden/ Maranen ende alle andere / uyt allen palen des Rijcx moghen verdreven ende verjaecht worden/ ende dat door deſen middel Hooch ende Nederduytſlant eenmael wederomme in oprechter eenicheyt ende vrientſchappe vryelick ende ghelijck metten anderen mochten handelen ende coopmanſchappen.

Bidden haer nootlicke teghenweer int goede te nemen.

Ende ſoo haer deſe bede niet gheconſenteert mocht werden (als ſy gantſchelicken verhopen jae) ſo bidden ſy haer Keurvorſtelicke Hoocheyt/ ſo mede de andere Hertoghen Heeren ende Staten/ datſe nochtans deſe hare daden / in deſe arbeydelicke ſware oorloghe ten beſten willen verſtaen/ op dat ſy ſo veel te moedigher / met meerder coragie/die onvermijdelicke laſten (die in haer nootlicke teghenweer ende beſcherminghe dagelicx hoe langher hoe meer teghen haer verſwaren) moghen volherden ende verdraghen als ſy begonnen hebben : Op dat deſe Landen met haer middelen ende goede gheleghentheyt (die voorwaer niet cleyn en zijn) ten eynde niet behouden en worden / als ſedes & media Belli, tot een diſtructie ende onderganck van alle haer ghebueren/ ende ophelpinghe van deſe voorſchreven gheheele abſolute Saraſeniſche Monarchie.

De voorghenoemde Heeren Staten zijn door hoochdringhenden noot veroorſaeckt gheweeſt de Wapenen aen te grijpen/ ende t'ghene daer uyt ontſtaen ende ghevolcht is/ dat is altijt gheweeſt ende ghebleven Interminis defenſionis, om te beſchermen t'ghene dat haer toedehoorde/ oock mede wederomme te becomen tghene met ghewelt ofte practijcken ofte ongherechte middelen haer in deſe Nederlanden benomen was/ ſonder dat ſy oyt begeert hebben/ noch alſnoch begeeren in te nemen / ofte over te taſten op de Steden/ Sloten ende Schanſſen van haer Ghebueren: ende daeromme hebben ſy ſoo langhe niet ghewacht datmen haer behoeft heeft eenighe plaetſen te ghebieden met rechte te ruymen.

Voeren alleenlic defenſive oorloge.

Want niet teghenſtaende dat ſy met verlanghen die opentlicke verclaringhe aenghemerckt hebben / vanden gheuen die wilden voorwenden dat de Schanſſe van ſGravenweert ſoude legghen op den gront van onſe Nacbueren/ ſoo zijn nochtans die ſelvighe ghenoechſaem onderricht/ dat de ſelve Schanſſe op den Bodem van den Hertoch van Gelre leyt : Soo is mede deſe Schanſſe gemaect door den overleden Overſten Schenck / tot ſeer groote coſten van deſe Landen/ welcke Schanſſe nae ſijn doot ſo door practijcken vanden Vyant / als door de Soldaten ſelfs (die daer ghedient hadden voort overlijden vanden voorſchreven Overſten Schenck) was ghecomen in ſodanighen ſtant/dat de Staten om te voorcomen dat de ſelvighe niet ghelevert ſoude worden in handen vanden alghemeynen Vyant/ zijn ghedwonghen gheweeſt een groote ſomme ghelts te gheven/ om de ſelvighe Schanſſe te behouden ende bewaren: ſo moeten oock mede verſtaen / dat de ſelve ſterckte is ghemaeckt ende wert noch onderhouden op de ſelve plaetſe / niet om eenich menſch inde Weerelt te beſchadighen/ maer uyt dringhenden noot/ om daer door te beletten des Vyants groot ghewelt/datſe gheen inval in deſe Landen ſouden doen : ende dit is een ſake die uytdruckelicken is toegelaten inde Keyſerlicke Wetten / datmen in ſodanighen gheval wel ſterckten maken mach op des Nabuers gront/ t'welck beſtaet met groote redenen gheduerende den tijdt des noots. Nochtans om alle oorſaken ende gheſchil (belanghende deſen ſchanſſe) te ſchouwen ende wech te nemen / ſo doen de Heeren Staten de Keurvorſtelicke Hoocheden/ ende d'ander Heeren / Vorſten ende Staten weten / dat ſy niet en begeeren te procederen / dan door wettelicke middelen ende weghen / ende redelicke conditien/ ſo veel moghelick is / daer in haer Keurvorſtelicke Hoocheden ende andere Vorſten / Heeren ende Staten een goet ghenoeghen ſullen hebben. Sy ſouden oock geerne breeder openinghe ende beſcheet daer van ghedaen hebben / hadden de Staten vant Hertochdom van Gelre haer Ghedeputeerde hier gheſonden/ diemen verwacht/ ende noch niet ghecomen zijn: die particulierlick ende formeerlick ſuſtineren wel gherecht te weſen in dien gront / alſoo ſy tot haerder comſte ſullen particulierlick ende claerlick voldoeninghe connen gheven.

Verclaren dat Schenken Schanſſe leyt op den Gelderſchen Bodem.

Dat de Spaenſche ſteden ende fortreſſen innemen ſonder noot om over de Gebueren te heerſchen.

Daerenteghen van d'ander zijde en hebben de Spaengiaerts niet alleen op het Lant van Cleve/ende de Keurvorſten ende andere Heeren (daer ſy noch niet op te quereleren hebben) Bollewercken eñ Fortreſſen gemaeckt/ maer ſelve veel goede ſteden inghenomen ende inghehouden : Niet dat ſy daer door haer connen verweeren teghen eenighen noot / maer alleene om te beſchadighen ende te ſtraffen de Ghebueren/ ende nae haer gewoonte te verbreeden ende uyt te ſtrecken haer voorſchreven abſolute Saraſeniſche dominatie/ ghelijckmen noch onlancx claerlick gheſien heeft by haer afgheworpen Brieven/ghedecifreert.

Waeromme haer Keurvorſtelicke Hoocheyt/ ende d'ander Vorſten / Heeren ende Staten des heylichs Rijcx behoef den wel toe te ſien ende acht te hebben/ dat de Biſdommen daer ontrent/ toecomende des heylich Rijcx/ eens deels by gewelt/ eens deels door practijcken/corruptie ende behendighe ſecrete treken worden in handen gheſtelt ende gehouden by de creatueren van Spaengien/ die welcke hier naemaels tijdt ende occaſie gadeſlaende ende wachtende / om te verſchulden de groote beneficie van haer Scheppers ontfangen/ ſullen hem overleveren het weerlick Gouvernement / als ghelijcke Biſdommen in onſe tijden ſulcken Scheppers ende Schepſelen hebben ſien overcomen.

Gogh ende Rees by de Spaeniſche ghetracht te nemen,

Ende wat intentie ſy hebben om de voorſchreven Steden ende plaetſen te reſtitueren/ can men ſpeuren by dat ſy onlancx hebben wel ghemeynt te ſurprenderen twee ander Steden / te weten/ Gogh ende Rees/ t'ghene dat de Heeren Staten achten haer ghenoech bekent te weſen: Ende men moet niet twijffelen/ dan dat de nieuwe Schanſſen die onlancx int Biſdom van Colen aenghevanghen zijn te bouwen/ maer alleenlick zijn ten gherieve ende profijt van dier zijde.

Gheen ghebuerſtedē by Staten laſt ingenomen.

Het is verre van daer / dat de Staten ſouden hebben d'eerſte gheweeſt van het innemen van haer ghebueren Steden ofte placeſen: jae ſelve noch op den dach van heden/ en ſal niet blijcken dat eenighe Stadt ofte plaetſe van haer ofte door haer bevel ghenomen zy: Ende ofte het alſo ware dat voor een tijt uyt nootſake ende ſonder haer ghebodt ſulcx mochte ghebeurt weſen/ ſo hebben ſulcke plaetſen by ordonnantie vande Heeren Staten verlaten ende wederſtelt gheweeſt alſo ſy behoorden/ ſonder dat de ſelvige Heeren Staten eenighe kenniſſe willen nemen vande ſake ghebeurt int Biſdom van Colen: want alle de Weerelt weet by wat bevel ende laſt die ſaken zijn belept gheweeſt. Het is wel waer/ dat het Krijchſvolck die in dienſte vande Landen waren / hebben gheaſſiſteert den Keurvorſt Truckſes: maer dat is eerſt ghebeurt nae dat ſijn vyanden / niet alleene hadden, opentlick tot haer hulpe gheroepen het Spaenſch Krijchſvolc binnen Stift van Colen/ maer nae dat ſy alreede eenige ſteden ende plaetſen inghenomen ende int beſit hadden/ waer op wel diende goede acht te ſlaen.

Ontſchult van t'gene in Biſdom vã Colen gheſchiet is.

Het is oock onlancx gebeurt dat haer Krijchſvolck het ſtercke huys van Luttekenhoven ghenomen hebben/ om dat den ghemeynen vyant te veel ſijn profijt daer mede dede/ ende diende hem ſeer gherieffelick om ſijn oorlochſche aenſlagen in Vrieſlant int werck te legghen. Alſo oock hebben ſy van haren vyant ende ſijn Krijchſ volck afgenomen de Schanſſe voor Burick/ die den vyant daer ghebout hadde/ ende verſien met ſijn Garniſoenen/ Gheſchut ende munitie/ ſo te water als te Lande / om daer lancx deſe Landen te beſchadighen. Sy hebben oock daerenboven de ſtadt van Burick ſelve/ ende t'Caſteel den ſelven haren vyant afgenomen. Ende hoewel de voorſz. Heeren Staten dat hebben gedaen/ ſo wel om tgerief die den ghemeynen vyant nam / by de plaetſen/ als om dat hy nu veel jaren lanck die Schanſſe/ ſtadt ende Caſteel verſien hadde met ſijn Garniſoenen / ende daer uyt opentlick te Lande ende te water deſe Landen hadde beſchadicht/ ſo behoorde het daer voor gheacht te weſen/ dat die plaetſen niet genomen waren van haer gebueren/ maer vanden gemeynen vyant deſer Landen: Nochtans om te bewijſen dat ſy inder waerheyt ende metter daet begeerden te gelieven haer Keurvorſtelicke Hoocheden/ de Vorſten/ Heeren en̄ Staten / ende geenſins ſoecken te ſurprenderen ofte te beſitten der ghebueren Landen ende goeden/ zijn ſy te vreden over te gheven metter daet de voorſchreven plaetſen ten profijte der geenre die de ſelve toecomen/ ende terſtont af te ſchaffen ordonnantie daer toe dienſtelick/ op dat den gemeynen vyant gheen oorſaken ghelaten worde van haerder zijde ontſchult te nemen/ van oock niet terſtont te reſtitueren de plaetſen die by hen ghenomen zijn.

Ontſchult van het nemen vã Luttekenhove/ Burick/ etc.

Gheven weder een haer gebuerē/ hoe wel ſy't haer vyanden afghenomen hadden.

Ontſchuldighen haer Krijchſvolck nootlicke doortochten/ ende beſchuldighen haer vyanden van t'ſelfde.

Ende ſo by ghevallen het Statiſche Krijchſvolck in haer nootlicke doortochten ofte int vervolghen haers vyants/ de gebuerlanden eenichſins hebben beſchadicht/ dat is altijt gheſchiet tot haer groot leetweſen/ ende ſy en ſouden dat nimmermeer ongheſtraft laten paſſeren hebben/ ten ware dat ſy opſicht hadden/ op den noot daer ſy van ghedronghen waren/ volgende de gewoonte by haer altijt ghebruyckt van haer Krijchſ volck te onderhouden/ niet ten laſte ende coſte van haer ghebueren/ maer ten laſte van deſe Landen/ nae haer uyterſte vermoghen. Maer datmen ter contrarie van d'ander zijde dickmael gheſien heeft gheheel Regimenten Voetvolcx ende Compagnien Peerden haer onthouden ende logeren veel Maenden op de Ghebuerlanden/ alſo ſy noch op den dach van heden doen/ alleenlick ons ten ſpijte ende der Landen ſchade/ ende op dat door dierghelijcke overlaſten ende verwoeſten der Landen ende Volcken/ ſy te eer ſouden moghen comen tot haer vervloeckt voornemen/ alleenlick ſtreckende tot de voorſchreven abſolute dominatie.

Verhalen de goede betalinghe die ſy doen tot onderhout der diſcipline, beter dan eenige Potentaten.

Ende dat ſulcx waer zy/ is eens deels af te meten/ dat den gemeynen vyant magher ofte gheen betalinghe doet ſijn Regimenten ende Compagnien/ die hy onderhout ten laſte vande Gebuerlanden/ daer ter contrarie de Heeren Staten om te onderhouden goede diſcipline/ ende te moghen ghemackelicker haer ordinantien ter executie ſtellen teghen de diſſordere ende quaet Gouvernement des Krijchſvolcx/ ende te ontlaſten haer Ghebueren vanden overlaſt ende verderf/ doen gheduerichlick ſulcken redelicke betalinghe (nae haer uyterſte vermogen) aen haer volck/ datmen ſoude moghen twijffelen / ofte in een ſoo langhe groote oorloghe de grootſte Potentaten van Europa opt betere ghedaen hebben/ ofte ſelve ſo goede betalinghe/ als ſy doen.

Ontſchult over haer oorlochſchepen.

Het is wel waer dat de Heeren Staten tot haren grooten laſte ende coſte onderhouden ſchepen/ van Oorloghen/ die geanckert ligghen ſo wel in de Zee/ als inde Revieren ende ghemeyn paſſagien: maer dat en geſchiet niet tot yemants achterdeel ofte ſchade/ maer eer tot nootelicke bewaringhe ende ſauvegarde der Schipſluyden ende Cooplieden/ teghen het rooven ende ghewelt des ghemeynen Vyants/ die oock veel dierghelijcks ſchepen onderhout / alleenlijck om alomme te Zeerooven/ ende te berooven alle de Paſſanten.

De Heeren Staten/ hebben grooter oorſaken te ghebruycken ſulcken teghenweer dan eenighe andere/ als zijnde grootelicx deſe Landen ende Inwoonders nootelick / daer de Onderdanen des heylich Rijcx/ ondertuſſchen ontfanghen ſoo veel profijt ende gherief by deſe Oorlochſchepen/ als die vanden Landen ſelve / zijnde behoorlick betaelt ende onderhouden in goede ordere ende diſcipline ghelijck ſy zijn.

Ende naedemael dat Zee ende Revieren zijn Iuris publici, ende dat het toeghelaten is een yeghelick die te bewaren / ende daer te anckeren ſonder offenſie ofte beſchadinghe van yemanden/ ſo en behoordemen niet quaet te vinden deſe daet der Heeren Staten/ principalicken om dat ſy alleenlicken aenſien hebben om daer mede te beletten ende voor te comen de overlaſten ende overvallinghen der vyanden.

Aengaende dat de Heeren Staten tot ontlaſtinghe ende hulpe van eenſdeels haerder grooter laſten/ die ſy draghen om de Zee ende Revieren van Rooveryen te bevrijden/ zijn ghedwonghen gheweeſt op de Coopmanſchappen/ in ende uytghevoert/ te ſtellen/ ofte die te belaſten met ſeker ghelt van Convoy ende Licentie/ dat is geſchiet tot haer groot leetweſen/ want het niemant ſchadelicker is dan het Landt ende de Inwoonders deſſelfs: ende ten ware den ſeer hoochdringenden noot haer daer toe dwonghe/ ſo en ſouden de Heeren Staten tot ſulcx gheenſins haer laten beweghen/ ghemerckt dat de welvaert van deſe Landen hanght aende welvaert des Coophandels/ de welcke met ſulcke ende dierghelijcke laſten eenſdeels ſeer wert verhindert: oock gheconſidereert dat die vande Landen ſelve draghen ſo veel den laſt ende coſt/ als eenighe andere: Ende de voorſchreven ordonnantie van Licenten ofte Convoyen wort nerghens ghebruyckt dan inde Havenen ende paſſagien van deſe Landen/ met alle behoorlicke ordere ende diſcretie.

Ontſchulde over de Convoye ende Licente gelden op de paſſagien.

Daerentuſſchen conden de Heeren Staten haer niet ghenoech verwonderen/ warrom datmen haer over ſulcx ſoude beriſpen/ naedemael diverſche Vorſten ende republijcken/ zijnde in volcomen peys eñ vrede/ ſonder eenigen dringenden noot/ haer doen betalen dierghelijcke laſten. Deſen niet teghenſtaende ſo ſullen de Keurvorſtelijcke Hoocheden/ ende d'ander Vorſten/ Heeren ende Staten haer verſekert houden/ dat de voorſchreven laſten ſullen van ſelfs vallen ende ophouden/ eenmael zijnde de affairen van deſe Landen gecomen tot het gewenſcht eynde/ ende alſo den dringhenden noot gheweert. Maer ſoo daerentuſſchen eenige ghewelden ofte overlaſten te Water ofte te Lande ghedaen werden by het Krijchſ volck in haren dienſte/ over t'ſelfde ſalmen alle behoorlicke ſtraffe doen. Hoe leet ende tegen/ ende hoe hooch het den Heeren Staten ter herten gaet/ dat yemant teghen alle recht ende reden ſoude berooft ende ontweldicht worden van ſijn goeden/ connen ghetuyghen de goede ordonnantien onlancx gheſtelt/ tſints de doot van wijlen den generael Schenck/ inde ſterckte van ſGravenweert/ daer ſy geweert hebben alle Tollen/ eñ diergelijcke impoſitien die daer opgheſtelt waren contrarie haer bevel/ als alle de Weerelt wiſte.

Daerenboven ſo eenich Oorlochſ volck/ zijnde in dienſte vande Heeren Staten te Water ofte te Lande/ worde overtuycht van yemanden doodt gheſmeten ofte berooft/ brant int huys gheſtelt/ ghewelt ghebruyckt/ ofte diergelijcke crimen begaen te hebben/ en ſullen de Heeren Staten geenſins nae laten daer over ſtraffe exemplaer te doen als behoort: jae ſelve ſullen ſy in geender manieren verhinderen/ diergelijcke behoorlicke ſtraffe ghedaen te worden by de Heeren ende Ghebuerlanden/ ſo het ſelf de geſchiede ſonder partijdicheyt/ by de welcke ſy boven alle ſaken bidden voor gerecommandeert te houden de goede onderlinge correſpondentie die behoort tuſſchen vrienden ende ghebueren te weſen.

Beloven alle overlaſten haers Krijchſ volcx te ſtraffen.

Dit is t'ghene dat de Heeren Staten Generael der vereenichder Nederlanden (zijnde uyt goeder meyninge ende in alle vrientſchappe verſocht vande Ambaſſadeurs der Keurvorſten/ Vorſten/ Heeren eñ andere Staten) goet gedacht heeft te antwoorden/ ende bidden anderwerf/ de Doorluchtighe ende Hoochvermaertſte Keurvorſten/ ander Vorſten/ Heeren ende Staten/ dat ſy altijt genadelicken ende gunſtelick wilden byſtaen de geſeyde vereenichde Provintien der Nederlanden (die haer hedenſ daechs dienen/ ende ſtaen als Bolwercken/ ſterckten ende Schanſſen) teghen den voorſeyden generalen noot Imminentis periculi.

Bidden voor gerecommandeert gehouden te worden/ als verdienende.

Sy verſoecken oock aende voorſchreven Heeren Ambaſſadeurs/ van deſe haer antwoorde goet rappoort te doen aenden Hoochmoghenden Keurvorſten/ Vorſten/ Heeren ende Staten: ende verhopen den Heeren Staten dat God Almachtich (wiens machtighe hant tot noch toe wonderlicken bewaert hadde deſe Landen) mette goede hulpe van haer Vrienden/ Bontgenooten/ Ghebueren/ ende gheallieerde/ haer verleenen ſal een gheluckighe langhe verwachte uytcomſte/ inde affairen van haer ghemeyne welvaert.

Eyndelick/ alſo de alderedelſte Gravinne van Nieuwenaer/ etc. Weduwe vanden alderedelſten Grave Adolf/ Grave van Nieuwenaer/ Meurs/ etc. haer beclaecht dat teghen de ordonnantien/ Rechten ende Previlegien des heylich Rijcx/ men haer onrechtelick afghenomen heeft/ ende haer noch hedenſ daechs afhout verſcheyden heerlickheden ende goederen die haer toecomen/ ghelegen op des Rijcx Bodem/ ende onder de beſcherminghe vant heylich Rijck: ſo bidden de Heeren Staten haer Keurvorſtelicke Hoocheden/ de Vorſten/ Heeren ende Staten/ dat door haer authoriteyt/ ordere werde ghegheven tot wedergevinghe der ſelvigher goederen/ op dat die goede Vrouwe in haren droeven Weduwelicken ſtaet niet langher blijve teghen alle recht ende redene ghequelt.

Bidden voor de Gravinne van Nieuwenaer.

Ghedaen inden Haghe/ den xiij. dach van September/ M. D. XC. Onder ſtont gheſchreven/ By ordonnantie vanden Heeren Staten Generael/ ende was gheteeckent.

C. Aertſſens.

Op deſe antwoorde der Staten/ hebben deſe Geſanten overghegheven een ander gheſchrifte den xxv. Septembris/ waer in beloven goet rappoort te doene/ maer nopende t'Fort van ſGravenweert/ moeſten ſy (om te voldoen haren laſt) antwoorden/ dat het vreemt was te willen allegeren dat het onder Gelderlant ſoude begrepen weſen/ daer ſy volcomelick verwitticht waren/ dat tot ſGravenweert/ over eenighe hondert Jaren/ buyten alle ghedencken van menſchen/ ſpuyen van Wateren gheweeſt zijn/ dat afquam vande Stadt Cleve inden Rijn/ ghelijck het lant van Alwinch/ gheleghen int Hertochdom van Cleve/ ſelve dat de Hertoghen van Cleve/ hadden van tijt tot tijde daer van Rente ontfangen/ als hun in eyghendom toecomende/ ende die den ſelvighen ghehuert hadden/ hadden dien beſeten gheruſtelick ſonder moleſtatie vande Gelderſche ofte andere/ want het hier te vooren eenlick vant vaſte landt was afgheſondert/ met een cleyn Meulen Water/ dat welck den Rijn ſints ſoo afghegheten heeft/ ſoo dat de Reviere ofte water nu het Voſſegat is ghenaemt/ ſonder dat die van Gelre opt eyghendom daer van ghepretendeert hebben/ als mede bleeck by een byſonder Tractaet tuſſchen Keyſer Carel den V. ende den Hertoch van Cleve/ Anno M. D. xlv. den tweeden Januarij tot Bruyſſel/ welck Tractaet genoemt is/ beveſtinghe van Erfgoet/ int welcke is een Articule/ mentie makende vande limiten/ ende daer en is van ſGravenweert niet gheroert/ zijnde doen int beſit vanden voorſchreven Hertoch. Alſoo oock int Tractaet ghemaeckt voor Maeſtricht/ Anno M. D. xlix. in October/ waer dat gheſproken wordt vanden ſelven ſGravenweert/ ſonder datter eenighe ſwaricheyt tuſſchen de Princen ghemaeckt werdt/ nopende het beſit daer van.

Replicque der Geſanten over het eygendom van ſGravenweert.

Ende

Eñ ſints dat den Overſten Marten Schenck Anno M. D. Lxxxvj. hadde begonſt die ſterckte daer op te maken/ is daer altijt clachte over ghevallen/ alſo dat de Heeren Staten de reſtitutie niet weygheren connen.

Voorder conden bewijſen dat de Nederlantſche Staten gheen Juriſdictie en hadden op den gront eñ Revieren des heylich Rijcks / hoewel ſy ſeyden quod ſint Iuris publici, dat is/ dat ſy ghemeyn waren/ ende daeromme hadden geen recht haer Schepen van Oorloghen daer te houden/ tot naedeel vanden Coopman ende Schipman/ om dat welcke te beſchermen het heylich Rijck ontwijffelijck raet te ſoecken ſtonde.

Op particuliere ende ander clachten verſochten ſy hun de reſolutien mochten toegheſonden worden.

Antwoorde der Staten aen die van Colē/ toeſeggende Neutraliteyt eñ vrientſchappe den xix. September.

Met deſe voorſchreven Ambaſſaden / heeft oock als Geſante gheweeſt Nicolaes Linck/ Secretaris van weghen de Heeren Borgermeeſteren ende Raet der ſtadt Colen / verſoeckende den xxiij. Auguſti vande Staten Generael een goede neutraliteyt/ ende als goede ghebueren gehouden ende getracteert te worden: Waer op de Heeren Staten t'ſelfde haer ſchriftelick den xix. September toegheſeyt hebben / ſegghende van harent weghen noyt anders de Keyſelicke Rijckſtadt Colen ghetracteert te hebben/ſonder dat de Staten haer eenichſins aentrocken t'ghene dat ter oorſaken vande Ceulſche oorloge mochte gepaſſeert weſen / naedemael het ghenoech bekent was/wiens oorloge dat het was: Sy betrouden oock dat de Borgermeeſters ende Raet van Colen goede meyninghe was/ goede vrientſchappe mette vereenichde Provintien te houden/ſoo wel int generael als int particulier / ende dat de Inwoonders noch aenhangers der ſelver ſtadt haer niet moeyen ſullen mette oorloghe/ ofte dat dien aencleeſt: waer op ſy ooc toeſeyden/dat ſy te water noch te Lande geenſins belet ſouden werden in harē Coophandel/perſoonen ofte goederen/tot welcken eynde weder nieu bevel aende Garniſoenen ſoude gegeven worden: Sy baden oock voor de bedroefde Vrouwe Walborch/Gravinne van Meurs/ Limborch/etc. dat ſy die wilden behulpich zijn in ſommighe hare ſaken / te meer om dat den Biſſchop ende Capittel van Colen/ haer groot ongheliјck aen deden / haer onthoudende haer goet.

Staten antwoorde aen den Vorſt eñ Staten van Luyck die vā partijheyt beſchuldigende den xiij. October.

De Ghedeputeerde des Vorſten ende der Staten van Luyck die daer oock ghecomen waren om te claghen over eenighe overlaſten / verſoeckende eenighe ghevanghenen los te hebben/ ende oock goede ghebuerſchap ende vrientſchap/ groote ontſchult over ſommighe dingen doende/ heeft den Raedt van State den xiij. Octobris oock een antwoorde ſchriftelick ghegheven in effecte/ als hier naevolcht. Dat nademael ſy geen ſwaricheyt en maeckten van hulpe ofte onderhout den Spaengiaerden ende haer aenhangers te doen/zijnde niet alleene haer/maer alle gebueren vyanden/ ſo hadden de Landen oorſaken genoech van naedencken van eenich heymelick verſtant/ naedemael dat den Vorſt van Luyck (alſo de mare ginck) ware vanden verbonde des Coninx van Spaengien ende ſijner aenhanghers/ gemerct de Acten van vrientſchappe/onthouden van plaetſen ende goederen/toecomende den Onderdanen der Geunieerde Landen / ofte andere hare vrienden / ende die haer ghemoeyt hadden mette Ceulſche oorloghen/ende dat by wege van confiſcatie ofte annotatie / ſelve nae het accoort ghemaeckt mette Ambaſſadeurs des Rijcx hier vooren verhaelt/ ende overghegeven der plaetſen ende goeden den Vorſten ende Rijcxverwanten toecomende/ daerenboven datmen noch ghedooghen ſach/ het Lant van Luyck bederven ende afghegheten te worden ten gherieve van haer vyanden/ ende daer onderhouden gheheel Regimenten Krijchſvolck vande Ligue ofte heylich Verbont ghenoemt / jae ſelve dat de Dorpen aldaer contribueerden tot haer Soldye: Oock ſoo procedeerdemen int Lant van Luyck niet alleene teghen die vande Religie/ met alle rigeur ende wreetheyt/ in conformiteyt vander Spaenſcher Inquiſitie/maer ooc tegen de Statiſche Krijchſlieden met alle wreetheyt/ſonder forme van rechte/ daer ter contrarie het vyants Krijchſvolck niet alleene over hare overlaſten ende ſchandelicke daden onghestraft bleven / maer hen werden noch onderhout ende alle faveuren gegeven.

Beſchuldingen over die van Luyck.

Waeromme niet teghenſtaende dat ſy altijdt gheneghen waren gheweeſt/ alſo ſy noch waren om t'onderhouden alle goede ghebuerſchappe ende vrientſchappe met het Lant ende Onderſaten van Luyck / ende haer te bewaren van alle ſchaden nae haer vermoghen: nochtans ter oorſaken vande voor verhaelde redenen/ eñ ten aenſiene vande Tractaten / ghemaeckt met groote Princen ende Potentaten / nopende het ſtuck ende tvoeren vande oorloge/ſo en conden die vanden Raet van State als doen noch niet handelen ofte volcomelick reſolveren ofte antwoorden op haer verſoeck / maer ſy wilden haer breeder informeren / ende als ſy ſouden bevinden dat die van Luyck in goeden ernſte ende trouwe ſouden ſoecken goede vrientſchappe ende gebuerſchappe mette Gheunieerde Landen / ſoo ſouden ſy alſdan haer alle behoorlicke verclaringhe doen/ met advijſe ende conſente van dien die het toecomt: ſo dat de Staten ende Onderſaten van Luyck/ ſullen gheware worden/ datter gheen ghebreck van weghen der Landen zijn ſoude: Ende om metter daet t'ſelfde te bewijſen/ ſoo gaven ſy ordonnantie/dat hare ghevanghen tot Breda ende elders ſouden ontſlaghen worden.

Handelinge als neutrael gebuere tuſſchen Luyck ende de geunieerde Landen beſloten.

Sedert die tijdt iſſer voorder ghehandelt/ die van Luyck beloefden haer neutrael te houden/ dies vermochten ſy vry mette Geunieerde Landen te handelen/ latende der Staten Krijchſvolck/ alomme door haer Lant paſſeren / met haer bueten ende wapenen/ geleyt by haer Officieren ende Capiteynen / doch niet ſtercker dan een gheſet ghetal Voetvolck/ende vijfentwintich Peerden. Alſo vercreghen die van Luyck handel ende neeringhe met de Hollanders/ veel over Breda by Licente af ende aenvoerende alle nootdruft/ maer ſy werden ſeer beſchadicht ende becommert vande ghemuytineerde Spaengiaerden van Dieſt ende Herentals.

Van wegen Truckſes brantſchat ghehaelt in Weſtphalen.

Hoewel de Sterckte van Luttekenhoven/ Stadt/Caſteel ende Schanſſe van Burich ende andere plaetſen vande Spaengiaerden ghenomen / den rechten Heeren weder ontrent deſen tijdt zijn overghelevert / naer uytwijſen der toeſegginghe der Staten aende Keurvorſtelicke Gheſanten/ ſoo iſſer noch int uytgaen vanden Jare/ by den Grave van Overſteyn / ende andere van Truckſes Krijchſvolck/ in Weſtphalen ende Stift van Munſter ghebrantſchat/ ende veel plaetſen inghenomen ende gheplondert.

Keyſer Rudolphus proponeert van den Ceulſche vredehandel te hervatten.

De Keyſer Rudolphus / uyt goede ghenegentheyt tot vrede (volgende daerinne de voetſtappen ſijns Vaders Maximiliani) heeft wederomme op middelen ghedacht/ om de gheunieerde Landen metten Coninck te reconcilieren/ ſoo wel om den intereſt die het Huys van Ooſtenrijck daer inne heeft/ als ſiende dat den Coninck Philips van Spaengien met Vranckrijck veel te ſchaffen hadde/ den welcken den Keyſer altijt ſeer toeghedaen heeft gheweeſt/ oock ſiende dat de Provintien die noch onder den Coninck waren/ gheheel verarmden ende verginghen: Waeromme hy door Brieven ende Gheſanten/ de Staten der Geunieerde Landen/ heeft voorghehouden ende ghebeden te willen hervatten ende volvoeren den begonnen vredenhandel van Colen/ Anno M.D.Lxxviij. met groote toeſegginghe van alle goede voldoeninghe.

Maer de Generale Staten antwoorden ende baden den Keyſer de moeyte te willen ſparen/ overmits dat ſy gheen profijt noch verſekertheyt voor haer en vonden/ om met den Coninck Philips te vereenighen/ daer ſy wel af verwitticht waren/ ſelve by afgheworpene Brieven des Conincx/ ende andere/ aen ſijnen Ambaſſadeur Willem de S. Clement gheſonden/ daer uyt genoech bleeck datter maer eenen gheveynſden Vrede geſocht werde/ oock ſo en vermochten ſy in geenen Vredenhandel te treden/ ſonder oorlof ende conſent van hare Bontghenooten: Deſen niet tegenſtaende/ heeft den Keyſer niet opgehouden/ maer ſont naemaels noch treffelicke Gheſanten/ die ten leſten dierghelijcke antwoorde creghen/ als wy naemaels ſullen verhalen.

De Staten vande vereenichde Nederlanden/ om haer handelinghe beter te ontſchuldighen/ deden in deſen tijt ſlaen ghedenckpenningen van coper ende ſilver/ tot waerſchouwinghe/ waer over aen d'een zijde ſatt de Maeght Hollandia, in haren Tuyn gheruſt ende ſlaperachtich/ in vrede haer betrouwende/ terwijle dat haer vyanden den Tuyn ende haer rontomme beſpringhen/ ende daer ſtont rontomme gheſchreven/ Pax patet inſidiis, Anno M.D.XCj. dat is/ den Vrede is allen liſt ende bedroch onderworpen. Over d'ander zijde ſat Hollandia in haren Tuyn ghewapent met haer bewaerders/ die haer beſpringhers afweyren/ ende rontomme ſtont gheſchreven/ Tuta ſalus bello, Dat is/ in ofte met den Krijch heeftmen verſekerder behoudeniſſe.

Aldus hebben beyde de partijen metten beginſel vanden Jare M.D.XCj. weder allen vlijt totter oorloghe aenghewent. Den Hertoch van Parma heeft tot Bruſſel diverſche vergaderinghen van Edelen ende Staten ghehouden/ raetſlaende om beyde de oorlogen/ ſo in Vranckrijck als in de Gheunieerde Landen te voeren/ ende hoe datter ghelt ſoude te vinden zijn. Die van Vlaenderen conſenteerden vijftich duyſent guldens ter Maent/ ſo ſy mochten ghevrijt worden door vrede/ diemen haer toeſeyde: ende tgelt wert ghelicht ende opghebracht/ maer gheenen vrede becomen: maer de Landē werden uytgeteert van haer eyghen Krijchſvolck dat onbetaelt was/ ende haer vyanden luttel wederſtant deden: waer door vele ghedwonghen werden brantſchat ofte contributie aen de Geunieerde Landen te betalen/ ende dat veel ſecretelick.

Alſoo in Vlaenderen veel Lants onghebout lach/ ſo heeft den Hertoch van Parma by Placcate toegelaten ofte dat ten beſten te gebruycken ghegheven/ elcken diet beloven wilden te bouwen/ tot haren eyghen profijte/ ſonder eenighe huere/ ſo langhe tot dat de eyghenaers dat ſelve wilden beloven te bouwen/ toelatende den eerſten Bouwer volcomelick ſijn vruchten te ghenieten.

Sterckte van Blanckenberg ingenomen by Norrits/ende gebroken/den xv. Februarij Anno 1591.

Sire Edwart Norrits/ Gouverneur van Ooſtende in Vlaenderen/ heeft den xv. Februarij/ M.D.XCj. de Schanſſe ende Dorp van Blanckenberch by nachte beſpronghen ende inghenomen/ het Garniſoen wijckende inde hooge ſterckte inde Santduynen/ daer ſy ſanderdaechs by een Trommelſlagher opgheeyſt werden/ maer ſy ſchoten den Trommelſlagher onbeantwoort doot: Waer over ſy in gramſchappe beſpronghen/ ende by ghebreck van Buſcruyt overwonnen werden/ ende meer dan hondert verſlaghen: ſeer weynighe werden gheſalveert. Norrits met ſijn Engelſche hebben de Schanſſe eens deels gheraſeert/ de Sluyſen gebroken/ verbrant/ ende alſoo verlaten/ twee ofte drie ſtucken gheſchuts daer van voerende; maer naemaels hebben de Spaengiaerden die weder opghebout. Daer warē oock by den Enghelſchen Capiteyn Littelton ende andere/ eenen aenſlach op Sluys behendich ghemaeckt/ de welcke hen miſte: Deſgelijcx by andere op Hulſt/ in Vlaenderen.

Verſcheyden aenſlagē van beyde zijden.

Den xv. Februarij/ meynden eenich Hollants Krijchſvolck/ Carpen by Colen in te nemen/ maer dat ſelve haer miſſende/ ſoo roofden ende namen ſy Peerden/ ende eenighe ghevangenen/ maer ſy werden by de Garniſoenen van Nuys ende Meurs gheſlaghen/ ende haer werdt den buet afghenomen.

Den Hertoch van Parma hadde oock over d'ander zijde eenen aenſlach op Breda/ met gelt/ binnen vrienden ghemaeckt hebbende/ maer ſy werden ontdeckt/ ende eenighe gheſtraft: Dierghelijcken aenſlach hadde hy op Lochem/ alſoo eenighe vanden Garniſoene hem beloeft hadden een Poorte te openen: maer den aenſlach werdt opt feyt ontdeckt.

Van weghen Truckſes' hebben eenighe van Oversteyn/ ende den Ridder Veers volck een Slootken ghenaemt Kollenborch by Ordinghen in ghenomen/ doen ſy meynden Stralen by verraſſchinghe te veroveren. De omligghende Boeren omringhden terſtont dat Slootken/ ende als ſy dat opeyſchten/ ſo cregen ſy voor antwoorde/ ſy waren Krijchſlieden/ ende daerom onghewoon de Boeren eenighe ſterckten over te leveren/ ende het werdt datmael ontſet: maer naemaels weder beleyt zijnde/ wert het overgegevē.

Tuernout inghenomen den ij. April.

Den tweeden April hebben die vanden Garniſoene van Breda ende andere/ het huys ofte Caſteel van Tuernout inghenomen/ door eenen Soetelaer die gewoon was Bier te leveren/ ende terwijle ſijnen Waghen met Bier op de Brugge ſtont/ ſo ſloech ofte ſtiet hy de Schiltwachte van der Brugghe neder/ ende doorſtack een ander: ende ſo beſich zijnde ende doende/ ſoo quam het Krijchſvolck aenghelooppen/ dat daer by in een verbrant huys verborghen lach/ ende overweldichden de reſte ende behielden t'Huys.

Weſterloo inghenomen in Mey.

Deſghelijcx daer nae int beginſel van Mey/ hebben ſy haer oock van het Slot van Weſterloo verſekert/ nochtans ſtaende onder contributie/ den jonghen Heer van Merode hem daer op houdende/ de welcke op de jacht was/ daer door ſy't lichtelick inne creghen/ vindende het ſelve bequaem om voorts Brabant tot contributie te brenghen/ ende haren vyant daer alſoo werck te gheven/ terwijle ſy elders haer aenſlaghen volvoerden. Int beginſel van Auguſti hebben ſy een rijck Convoy dat van Bruſſel nae Namen trock/ afgheſet.

De Staten der Geunieerde Landen/ hebbende nu haer regieringhe op een goet fondament gheſtelt/ ende haer Contributien/ ſchattinghen ende incomſten ſoo gherekent/ dat ſy eenighe maenden int Jaer vermochtē wat meer Krijchſvolcx op te lichten/ ende de coſten te draghen/ om die met alle nootſakelickheyt te Velde te brenghen/ ende hare vyanden ſelfs te beſpringen/ ende offenſive oorloghe aen te doen: ſoo hebben ſy in deſen Somer alle gereetſchappe/ als grof geſchut

1591.

in grootē menichte/ van ſchepen/ Schanſcorven ofte Schanſgereetſchap/ Brugghen/ Buſcruyt/ Clooten/ Tenten ende allen nootdruſt met groot voordeel beſorcht.

Tot het Gheſchut te bewegen ende te ſtellen/ hebben ſy cloeck Schipſvolck uytghekoren / die ſy daer toe ſpecialicken deden aennemen ende onderhouden / bevindende dat volck ſeer bequaem ende gheſchickt om t'gheſchut inde Schepen te laden/ weder te loſſen/ planten/ vervoeren/ ende dat ſelfde metter hant by ghebreke van Peerden/ in noot treckende over alle Dijcken ende Maraſſen: Item dat te planten ende af te ſchieten/ ende voorts alles wat tot het Gheſchut behoort/ met een wonderlicke behendicheyt.

De Staten onder Prince Mauritz ruſten haer te Velde.

De Staten hebben oock haren Gouverneur Generael Prince Mauritz van Orangien/ als opperſte Velt-heer/ toegevoecht eenighe Raetſheeren vanden Raet van State/ om tot alle voorvallende ſaken van State ende van Financien/ behulp byder hant te hebben / ghelijck de Venetianen oock ghebruycken / die ſy Provedidores noemen. Hy was oock voorſien van goeden Oorlochſraet/ met alderhande Officieren die tot eenen Veltlegher ende tocht van noode waren. Haer Krijchſvolck hadden ſy gewillich/ betaelt/ ghereet ende goet/ hoewel dat ſelve weynich ghenoech was / ende op ditmael behielpen ſy haer met haer oudt Krijchſvolck / ſonder nieuw aen te nemen / om minder achterdencken te maken/ maer ſy beneerſtichden wel dat de Vaendelen vol mochten weſen / ende verſochten tſelfde oock ernſtelicken aende Coninginne van Enghelant / op dat aen haer ſecours nae luyt des Contracts niet mochte ontbreken/ daer het ghebiet over hadde den Ridder Franſoys Veer/ van een oudt ende Edel gheſlachte in Enghelant/ een cloeck dapper Man/ den Landen boven alle andere vreemde ſeer aenghenaem.

Den Prince Mauritz aldus toegheruſt zijnde/ heeft hem gelaten als of hy ſHertoghenboſch ofte Geertruydenberghe in Brabant wilde gaen belegeren / ſendende veel volcx op Breda / ende oock ſchepen / ſo het ſcheen de Maſe op / twelck Parma te beter gheloofde / overmits (ſoo wy voorſeyt hebben) de Staten nu Turnhout ende Weſterloo voor loop-plaetſen inghenomen hadden/ met meer andere teeckenen/ waeromme hy ſterckte de Garniſoenen in Geertruydenberghe/ ende dede die van ſHertoghenboſch haer oock ſtercken / ende alſoo ſy noch gheen Garniſoen en wilden innemen / ſoo beſette hy eenighe toeganghen daer ontrent.

Hierentuſſchen hadde Prince Mauritz ſecretelick onder t'gebiet vanden Ridder Veer/ eenich Krijchſvolck voor nae Doeſborch gheſonden/ die belaſt waren den aenſlach te beginnen / ende hy ſelve is ſubijtelicken van Wtrecht op Rhenen ende Arnhem ghetoghen / ende van daer de Veluwe over nae Zutphen.

De Schanſſe van Zutphē wort van geconterfeyte Boeren verraſt/ den xxiij. Mey.

Den xxiij. Mey zijn uyt Doeſborch gheſonden over de Yſel inde Veluwe / nae de Schanſſe van Zutphen / ontrent neghen Soldaten / vier ghecleet als Boeren / ende vijf als Boerinnen/ gheſtoffeert met Boter / Eyeren ende Kaſe in haer korven. Deſe lieten haer vinden voor de Schanſſe int opgaen vande Poorte / daer eenen tamelicken hoop Krijchſvolck daer ontrent hun verborgen hielen. Int open doen vande Poorte voeren terſtont een groot deel Soldaten uyter ſchanſſe over t'water nae de ſtadt/ die dien nacht gewaeckt hadden. Deſe gheconterfeyte Boeren leenden op haer ſtocxkens / ende de Boerinnen huckten neder / ventende haer Waren aen die vander Wachte / de welcke handelende ſonder achterdencken/ ſo nam een Boerinne van onder haer Cleeren een Roer/ ende ſchoot dat los op een vander Wacht/ ende alſoo werden deſe Boeren ende Boerinnen Krijſlieden / beſpringhende de Wacht ende de Poorte metten ſcheut: Daer op het verborghen Krijchſvolck opt gheluyt vande ſcheute toeliepen / ende hebben de Poorte ende het Wachthuys overweldicht/ ende de Schanſſe oock / nemende alle d'ander ghevanghen / die maer tot xij. daer in ghelaten waren / ſoo datter een vande Schanſſe doot bleef / ende een vande verwinders/ die uyt de ſtadt gheſchoten wert: dit gheſchiede den xxiiij. Mey ſmorghens.

1591.

Zutphē wort van Mauritz belegert ende gewonnen/ den xxx. Mey.

Deſe Schanſſe alſo verraſt zijnde/ heeft Prince Mauritz niet verſuymt de ſtadt Zutphen ſanderdaechs den xxv. Mey te berennen ende te belegeren. Den xxvj. Mey vont hem oock aldaer beſcheyden Grave Willem van Naſſou/ ende dien dach den xxvij. Mey/ was men beſich de ſtadt te beſluyten ende begraven/ ende een Brugghe over de Yſel te maken. Den xxviij. Mey/ zijnder xxviij ſtucken grof Gheſchuts gheplant op drie plaetſen/ met ſulcke behendighe raſcheyt/ dat het ongheloofſlick was: Deſe ſchoten elck driemael los/ dat waren lxxxiiij. ſcheuten. Waer op de ſtadt/ daer binnen was Lochevia Luytenant van Billy/ met eenen Trompetter werdt gheſommeert/ die antwoorden ende verſochten beſtant om te beraetſlaghen: maer alſoo hen dat afgheſlaghen wert / ſo ſonden ſy uyt Deeckma ende Forneau/ beyde Capiteynen/ verſoeckende drie daghen reſpijt/ om van Verdugo den Stadthouder advijs te hebben / twelck hen oock wert afgheſlaghen/ ende niet langher dan een ure reſpijt ghegheven om te beraden: Waer over ſy den ſelfden dach den xxx. Mey accordeerden/ dat den ſelfden avont het Garniſoen noch ſoude uyt trecken met haer Vaendelen/ Wapenen ende alle haer Bagagie/ ende al wat ſy draghen conden: Deſghelijcx de Gheeſtelicke ende Borghers die wilden/ ende oock waer henen ſy wilden / anders hadden de Borgerye drie daghen tijts om haer te beraden. Die blijven wilden/ Geeſtelicke ofte Weerlicke/ ſouden ghenieten als andere Inwoonders der Gheunieerde Landen. Haer werdt Convoy tot Deventer toe ghegunt / met eenighe Waghenen ende Peerden / daer haren Luytenant Colonel Georghe Lanckema hem voor verbonde om die weder te ſenden. Hier bleef int eerſte doodt den jongen Grave Philips van Overſteyn/ die wert gheſchoten/ alſo hy te nae by de Poorte quam om een ghevanghen te nemen: Die van binnen begonden het Lichaem te ſlepen nae de ſtadt/ maer het wert haer ontweldicht/ ende tot Arnhem nae ſijnen ſtaet heerlick begraven: Een ſeer cloeck jonck Heere. Deſe gheweldighe ſtadt wert onverſiens beſpronghen/ ende weynich Garniſoen gheen ſes hondert Mannen daer in bevonden/ zijnde breet ende wijt in haer begrijp / ſo datſe de Breſſe (die ſo veel geſchuts haer dreychde te maken) onmoghelick achten te connen verweeren: ſy hadden oock ghebreck van Buſcruyt ende victalie. Prince Mauritz iſſer terſtont inghetrocken/ als ten ſelven tijde den Grave van Solms met de Zeeuſche Vaendelen daer by gecomen is.

Grave Philips vā Overſteyn werdt voor Zutphē geſchoten.

Deventer belegert ē gewonnen/ den x. Juny.

Den ſelven avont heeft Prince Mauritz noch de ſtadt van Deventer doen berennen/ twee mijlen van daer gheleghen/ op de ſelve Reviere/ ende t'Gheſchut werdt oock met ghewoonlicke raſheyt weder gheſcheept/ ende derwaerts gevoert/ dat metten gheheelen Legher ghevolcht werdt. Hy heeft daer ontrent twee Brugghen over de Reviere de Yſel ghemaeckt/ ende xxviij. ſtucken Gheſchuts aldaer gheplant / inde Kamen ende over de Yſel: ende nae eenighe ſchooten/ heeft hy de ſtadt oock opgheeyſt: maer die van binnen hebben van overgeven niet willen hooren. Waer op den ix. Junij binnen corten tijdt t'Gheſchut met xlvj. hondert ſcheuten/ een groot deel muers lancx de Kape ter neder leyde / zijnde eenen dobbelen Muer ende Wal van aerde daer tuſſchen. Deſen Muer aldus ligghende / werden eenighe platte ſchepen inde Haven ghebracht/ ende daer een Brugghe op ghemaeckt / om daer mede op de Kape totten ſtorm te comen / daer toe de Enghelſche / de Schotten / ende de Nederlanders elck onder haer Overſte veerdich toe ſtonden/ twiſtende wie de eerſte ſouden weſen: Aldus alles ghereet zijnde/ is de Brugghe te cort ghevallen/ waer door den ſtorm niet voortghegaen en is: maer alſo eenighe Enghelſche ende andere vooren ſtonden / ende van achter ghedronghen werden om over te ſpringen/ ſo zijnder veel verdroncken: Veel die over raeckten/ deden eenen dapperen aenloop op de Breſſe / daer den Vaendrich van Capiteyn Lambert voor op ſpronck/ maer wert daer gheſchoten: deſgelijcx mede den Vaendrich van Capiteyn Meetkercke/ die op de Breſſe ſpronck/ daer op ende over ſiende/ maer ſoo hy niet ghevolcht wert/ ſpranck hy weder te rugghe met t'Vaendel in ſijn ſlincker hant/ ende een Cortelaſſe in ſijn rechter / ende ſalveerde hem ſelven ende beyde ſijn ende dander Vaendel/ ende de reſte werden afghedreven / mits datſe niet ghevolcht werden.

Vroomheyt van een Vaẽdragher van J. Meetkercke

Die van binnen de ſtadt ſtonden inde Breſſe ſeven Vaendelen ſterck / daer dat grof gheſchut ſeer veelmael op los ſchoot / ende groote ſchade dede / door de ſteenen daer tgheſchut op ſchoot: Selve den Gouverneur Graef Harman vanden Berghe / wert van een afgheſchoten huys ſijn ooghe uyt gheſchoten / ende neffens hem werdt Capiteyn Muller ſijn hooft afgheſchoten. Op de Breſſe werdt oock gheſchoten den Colonel Nicolaes van Meetkercke/ ſone des Preſidents van Vlaenderen/ een wonder cloeck Man: deſe wert ſeer beclaecht/ ende des anderdaechs na het innemen der Stadt is hy gheſtorven / met noch ander Capiteynen.

Campvecht tuſſchen Rijhoven eñ een Albanoys voor Deventer.

Het is oock noterens weert van een Duellum ofte Campvecht/ hier gebeurt van twee dappere Helden/ te weten tuſſchen Joncker Lowijs van der Cathulle/ Heer van Rijhove van Gent/ ende eenen cloecken ſtrijtbaren Ruyter Albanoys/ die uyt de ſtadt Deventer / int belegh quam braveren ende trotſelick beroepen als eenen Goliadt/ eenen yeghelicken die luſt hadde eene Lancie met hem te breken / het welcke Prince Mauritz den ſijnen te waghen verboot: doch de Heere van Rijhoven inder lenghde tſelfde niet connende lijden/ biddende den Veltoverſten om oorlof/ preſenteerde hem / ende alſo renden teghen malcanderen / maer metter Lancien niet afwinnende/ comen ſy totten corten gheweyre/ den Albanoys een Piſtolet noch hebbende / ſonder weten van Rijhoven: Hier op Rijhoven alleen met ſijn Cortelas/ ondervaert den Albanoys/ het Roer inde vuyſt hebbende / ende hout hem die ſelve vuyſt by naer gantſch af / dat het Roer hem ontviel/ ende de vuyſt af hinck/ ende werdt alſo van hem ghevanghen/ dies den Albanoys ſich overwonnen bekenende/ ſijn eyghen gouden Ketene den Rijhoven aen den hals wierp / ende werdt daer nae/ door den Prince Mauritz / met eenen brief aenden Gouverneur gheſonden ende loſghegheven / als ghenoech ſijnen hoochmoet gheſtraft zijnde.

Alſo dien dach niet uytgherecht en wert / zijn de Bruggen des anderdaechs langher gemaeckt ende voortghebracht totten ſtorm/ met alle ghereetſchappe: Waer over die van binnen riepen om te moghen parlementeren / ende dat aenden Heere van Famars/ Overſte vant gheſchut/ die ghevraecht hebbende ofte het ernſt was/ conſenteerdet / ſoo dat ſy uytſonden een Spaenſch ende een Walſch Capiteyn/ eñ de Capiteynen vander Noot ende Lennip werden daer teghen gheſonden. Daer wert den thienden Junij gheaccordeert het overgheven vande Stadt/ ghenoech op de conditien van die van Zutphen: Ende alſoo trocken het Krijchſvolck daer uyt met haer gheweer/ pack ende ſack. Tot het overgheven ſeytmen dat Graef Harman qualijck te brenghen was/ hoe wel hy ghequetſt was: maer veel volcx verlooren hebbende / ende datter Amonitie ghebreck was / liet hy hem overreden by den Biſſchop / dewijle ſy binnen tijdinghe hadden dat den Grave van Hohenlo in Duytſlant veel volcx aen nam. Prince Mauritz heeft ſijnen Couſijn wel onthaelt/ gegroet ende met ſijn eyghen Koetſe nae Groeninghen doen voeren/ als zijnde Suſters ende Broeders kinderen.

Aldus zijn de twee gheweldighe ſtercke Steden ende Hooftſteden van twee Provintien in corten tijt van weynich Krijchſvolck ghedwonghen / datmen ſoo haeſt vant nemen hoorde als vant belegh/ daer ſeer toe voorderde de voorſichticheyt der beleyders/ de machtighe gereetſchappe des Gheſchuts ende toebehooren / ende de goetwillicheyt des Krijchſvolcx. Hier wert het begraven lichaem van Roelant Yorck Enghelſman/ die Zutphen overghelevert hadde/ opghegraven/ ende buyten metter kiſte aen een Galghe ghehanghen.

Roelant Yorcks lichaem aen een Galghe ghehanghen.

Van Deventer iſt Legher den xvj. Junij vertrocken nae Vrieſlant/ wel hondert ende vijftich Schepen / met ghereetſchappe vant Gheſchut: Sy paſſeerden voorby Enckhuyſen ende Harlinghen. Ende om dat Verdugo haer tot Steenwijck ſterck verwachte / trocken ſy voorby int Lant van Groeninghen / alwaer ſy eerſt voor Groeninghen legherden / maer vindende veel difficulteyten inde ſake/ braken t'Legher op/ ende ginghen naer Delfzijl/ een ſterckte gheleghen op den mont van een Water dat van Groeninghen door den Dam loopt/ inde Reviere de Ems/ ende maeckt een goede Havene: Daer wert het Gheſchut voor gheplant: ende beſchoten zijnde/ werden ſy opgheyſcht / ofte uyt te ſenden om te beſichtighen de ghereetſchappe om haer aen te vallen / twelck van binnen tweedracht cauſeerde/ maer als ſy het beſichticht hadden / gaven ſy de ſterckte over den tweeden Julij/ waer in ſy vonden vijf Metalẽ ſtuckẽ/ ende ſes Yſeren Gotelinghen / daer trocken uyt twee hondert ende dertich Mannen / ende wel vier hondert ſo Vrouwen als Kinderen / ende was noch een houbaer plaetſe.

Delfzijl ende andere ſchãſſen gewonnẽ by Prince Mauritz de xij. Julij.

Die van Vrieſlant deden deſe Schanſſe veel grooter ende ſtercker maken / ſelve poochden ſy daer een ſtadt van te maken / met een ſeer groot begrijp/ die begavende met groote Previlegien/ om de Borgerye van Groeninghen daer te trecken: Maer op hope die ſy hadden van Groeninghen oock te vermeeſteren / ende door ander conſideratien/ wert het noch naeghelaten.

Van Delfzijl trock het Legher nae het Fort van Opſlach/ op een Water ghenaemt de Nieuwezijl/ dat hy oock belegherde ende op eyſchte: maer ſoo die van binnen nae gheen compoſitie hooren wilden / werden ſy ghedwonghen met witte ſtocxkens daer uyt te trecken/ ſterck zijnde hondert ende vijftich Man. Van hier trock het Legher nae Jmetille/ een Schanſſche gheleghen tuſſchen Zuythorn ende Midwolde/ opt nieuwe

Diep/ een mijle van Groeninghen: Die werdt met twaelf ſtucken gheſchuts beſchoten/ ende alſo den elf den Julij overgheghevẽ. Daer waren inne twee hondert ende vijftich Soldaten/ waer van dertich waren ghecomen upt Delfzijl/ ſy moeſten alle haer Wapenen daer laten/ ende die werden de Enghelſchen gheſchoncken. Daer nae creghen ſy oock de Schanſſe van Littelbert/ als ſy t'Gheſchut gheplant ſaghen.

Daer nae als Prince Mauritz nu met ſijnen Legher af nae Steenwijck quam om dat te belegghen/ creech hy tijdinghe dat den Prince van Parma het Fort van Knodſenborch beleyde/ dies hy hem op maeckte/ maer hy verloor wat tijts/ om dat hy begonde Slochteren te beſchanſen ende te ſtercken/ daer hy eenich volck liet/ ende alſo vertrock. Maer nae ſijn vertreck is Verdugo met ſijn volck upt Schuptendiep ghecomen: ende alſo ſy noch niet ghenoech beſchanſt en waren/ ſoo dwonck hy dat Garniſoen met witte ſtocxkens daer upt te trecken/ waer door die van Groeninghen weder eenen vryen toeganck/ behielen vande paſſagie de Boertanghe.

Parma ruſt hem eñ trect tegen Prince Mauritz/ den xx. Junij

Hierentuſſchen was Parma oock tot teghenweer den twintichſten Junij upt Bruſſel ghetrocken nae Thienen/ Maeſtricht ende Roermonde/ alwaer hy hoorde vant verlies van Deventer. Hy hadde ſeer ghearbeyt om de gemuytineerde Spaengiaerden tot Dieſt ende elders te ſtillen/ ende met hem te leyden/ maer ſy bleven al even opſtinaet. Voorts vergaderde hy alomme ſo veel volcx als hy conde/ aſſendende den Prince dAſcoly nae Vranckrijck/ om die te ſtercken meer met woorden dan metter daet. Voorder ſocht hy die van Venlo/ Nimmeghen/ Gelre ende andere plaetſen te verſekeren/ ende ſo trock hy voorts over den Rijn/ makende tot Rees een Brugghe/ ende ontleende Schepen van die van Weſel/ om tKrijchſvolck van Nuys/ Berck ende andere plaetſen neder te brenghen/ die veel oock om ghelt riepen: Daer quam oock by hem tvolc dat int Lant van Luyck voor hem aengenomen wert ende andere/ ſo dat hy nu wel vijf duyſent Voetvolck/ ende wel twee duyſent ende vijf hondert Peerden by hem hadde/ met gheſchut ende proviſie van amonitie wel verſien.

Parma belegert Knodſenborch/ den xij. Julij.

Met ſulcke macht is hy ſubijtelicken afghecomen op Nimmeghen/ den xij. Julij/ waer hy een Brugghe maeckte van ſchepen/ ſchupten ende Ponten over de Wale/ paſſerende by nacht over inde Betuwe/ ontrent drie duyſent te voet/ ende drie ofte vier hondert Peerden/ met een deel Gheſchuts/ alwaer hy begonde de Schanſſe van Knodſenborch (die teghen over Nimmegen ghebout was/ gepreſumeert vanden Gouverneur van Nimmeghen/ den Heer van Gleyn) te belegghen/ Barlaymont met ſijn Regiment int Ooſten/ ende Grave Octaviaen van Manſvelt int Weſten legherende/ ende voorts ander haer quartier innemende. Het Peerdevolck logeerde int Dorp Lent: La Motte maeckte ſijn begravinghe/ ende plante neghen ſtucken gheſchuts/ daer mede hy den xxij. Julij twee hondert ende tachtich ſcheuten gheſchoten heeft/ ende hadde het Peerdevolck doen aenbrenghen veel Mutſaerts om de Grachten te vullen ende aende Breſſe te comen. Daer teghen die van binnen groote diffentie/ ende ſonderlinghe met ſchieten van grof ende cleyn gheſchut deden/ daer mede ſy de Belegghers te rugghe dreven/ met groot verlies van ettelicke honderden van haer Volck/ waer onder veel Spaenſche Capiteynen waren. Daer werdt oock gheſchoten Graef Octavius van Manſvelt/ ende Frederico Caraſſa Napolitain/ met Achilles Triſſino van Vicentien/ want die van binnen wel verſien waren van grof Gheſchut ende alderhande nootdruft/ doch ſcheen La Motte te willen mineren ende een Katte maken/ maer die van binnen maeckten Contrebaterye/ ende ſchoten drie ſtucken des vyants in ſtucken.

Prince Mauritz treckt om Knodſenborch te ontſetten in Julio.

Hierentuſſchen Prince Mauritz hoorende/ (alſoo hy ontrent Steenwijck was ghecomen) vant belegh van Knodſenborch/ reſolveerde hy derwaerts te trecken/ latende Graef Willem van Naſſou in Vrieſlant/ ende ſo is hy tot Arnhem ghecomen/ daer heeft hy terſtont een Brugghe op Schepen over den Rijn ghemaeckt/ ende vier Cornetten Lanciers/ ende twee Cornetten Carrabins/ met twee duyſent Muſkettiers ende Spieſſen inde Betuwe doen paſſeren/ haer beſchanſſende/ ende ſont Peerden upt om den vyant te beſichtighen/ die te rugghe ghedreven/ werden/ waeromme Prince Mauritz ſnachts voor den xxiij. Julij een Embuſcade van duyſent Muſkettiers ende Spieſſen/ ende oock vijf hondert Peerdevolck heeft gheleyt/ ende alſt dach was/ is Prince Mauritz metten Grave van Solms ende den Ridder Vere met eenige Peerden/ ghereden totte beſchanſſinghe van Parma/ alwaer eenen grooten hoop van Peerden (die wel thien Cornetten ſterck waren) furieuſelicken op haer uptvielen/ waer over hen belaſt was te vluchten/ tot dat ſy inde Embuſcade van Prince Mauritz vielen/ die aen alle canten haer beſprongen/ ende verſloeghen ontrent tſeſtich op de plaetſe/ nemende ontrent hondert ende vijftich ghevanghen. De Compagnien waren deſe/ d'een was des Hertochs/ die ghecommandeert werde vanden Overſten Ridtmeeſter Pedro Franciſco Nicelli/ Capiteyn van ſijn Guarde/ de Cornette ghenomen ende ghevangen/ ende de Compagnie van Don Alphonſo Davalos/ Baſtaert Broeder vanden Marquis del Guaſto/ die ghevangen wert met ſijn Cornette/ noch de Compagnie van Geronimo Caraſſa/ ſijnen Luytenant Comte Decio Manfredi ghevanghen/ mette Cornette/ noch de Compagnie van Capiteyn Antonio Padillia Spaengiaert/ ghevanghen/ ghequetſt ende gheſtorven tot Arnhem/ zijnde al Spaenſche eñ Italiaenſche Lanciers/ noch de Compagnie van Biaſio Capazuca/ Broeder vanden Secretarius Coſimo/ Secretaris van Parma/ met Anthonio Sinigaglia/ Spaengiaerden/ tot ſes Cornetten toe/ daer van veel Edelen doot bleven/ ende wel twee hondert ende vijftich Peerden ghenomen werden/ met drie Vanen/ die tot Arnhem ghebrocht werden: Vier Cornetten ontrendent.

Parmas Peerdevolck inde Betuwe geſlagẽ/ den xxiij. Julij.

Op de Cornette vanden Hertoch van Parma ſtont coſtelick gheborduert het Beelt Chriſti/ met deſe inſcriptie: Hic fortium dividet Spolia, op d'ander zijde was t'Beelt van Maria/ met t'Kindeken inde Wieghe/ ende dit gheſchrifte; Quem genuj adoro. Op de Cornette van Alonzo Davalos ſtont het Beelt van ſint Jan/ wijſende op een Lam.

Parma licht ſijn belegh voor Knodſenborch/ eñ vertrect/ den xxvj. July.

Parma hebbẽde dit verlies ſelve in Nimmegen upt het Hof (gheheeten Valckenhof) geſien/ oock vernemende dat in gantſch Hollant het Schipſvolc op de beenen was/ om hem met een menichte van ſchepen van boven eñ beneden te beſetten ende te beſpringhen/ ende dat Prince Mauritz trachte met alle middelen op de Wale te comen/ om ſijn Brugghe te breken/ ſo heeft hy belaſt ſijn Legher met het Gheſchut upt de Betuwe over te brenghen: ſeer behendelicken een trenchee nae de Reviere toe makende/ wel bewaert ende beſet/ met een Schanſſe daer by/ ende onder de beſcherminghe vande ſelvighe/ ende vant Gheſchut van de Stadt/ ſo heeft hy ſijn Bagagie/ Gheſchut/

peerdenvolck ende voetvolck over de Reviere ghemackelijck ghepaſſeert. Ende deſen ſijnen aftreck heeft hy gheexcuſeert ofte ontſchuldicht/ met brieven die hy ſeyde uyt Spaengien vanden Coninck ontfanghen te hebben / van bevel om weder nae Vranckrijck te trecken / tot behulp vande Ligue / ende ontſetten van Rouane / dat met belegh ghedreyght was / daer hy nochtans noch in vijf Maenden daer nae niet uyt den Lande trock/om Parma aftrecken te becommeren ende te quellen / ſijn die van Knodſenburgh uytgevallen/ ende met het ſchipſ volck hen alſoo op t'lijf ghevallen/dat ſy niet ſonder groote ſchade wech conden gheraken.

De Schepen uyt Hollandt quamen ſanderdaeghs te ſpade om Parma meerder ſchade aen te doen/want hy den xxvj. Juli uyt Nimmeghen vertrock/daer die van Knodſenburgh mette Schepen haer verthoonden / als ofte ſy die Stadt beſpringhen wilden/groot ghewelt met ſchieten doende.

Aldus Parma van Nimmeghen ſcheydende/ nam zijn oorlof aende Borghers / doende veel ſchoon beloften/ als dat ſijnen Legher daer ontrent ſoude blijven ligghen/de Stadt Nimmegen als ſijnen ooghen appel te bewaren / ende datter gheen meerder Garniſoen van doen ware/ ende datmen de ellendighe niet en behoefde met geen meerder ellende te beſwaren. Eenige ſeyden dat ſy meer volcx begeerden/Andere dat ſy't weygerden: Somma/hy liet daer wat voorraet van gelde in. Deſen niet teghenſtaende werdt hy int vertrecken ſeer vande ghemeynte beſchimpt ende naegheroepen.

Prince van Parma Raynutius comt by ſijn Vader tot Nimmegen in Julio.

Tot Nimmeghen was uyt Italien by den Hertoch van Parma ghecomen ſijnen ſone Raynutius Farneſe/Prince van Parma/ gheboren van een Vrouwe vanden huyſe van Portegael/ die ſijnen Vader quam beſoecken. Met hem is hy(nu ſieckelijck zijnde)latende by Cranenborch het Legher onder het ghebiet van Verdugo) ghetrocken na het Water Spae/alwaer hy vanden Beyerſſchen Biſſchop van Colen beſocht werdt/ vanden jonghen Vorſt van Gulick ende andere.

Prince Mauritz dede ſijn monſteringhe/ende bevondt hem by Nimmegen te Velde noch ſterck ſes duyſent/neghen hondert/ende vijfenveertich te voete/ eñ een duyſent vijf hondert eñ vijfendertich te Peerde/behalven die uytgeſonden waren.

Nae het vertreck van Parma / heeft Prince Mauritz terſtont ſijn Krijchſvolck inde bygheleghen plaetſen tot vermakinge ofte ruſte gheleyt/ſelve beſochte hy de ſterckte Knodſenborgh. Ende alſmen nu voor gheen aenſlaghen dan op Nimmeghen dochte/ſoo iſſer ſubtelijck groote gereetſchappe in Zeelandt gereet gheweeſt/ende t'gheſchut wert geſcheept/met Poeder/Leeren/Schuppen/Ponten/Horden ende dierghelijcke.

Hulſt in Vlaenderen by Mauritz belegert/den xix. September.

Hier by heeft Prince Mauritz ſubtelijcken gheſonden tſchepe vier duyſent Voetknechten/ ende door Brabandt ſeven Cornetten Peerden: Met dit volck ende ghereetſchappe is hy de Riviere de Schelde op gheſeylt/ende in Vlaenderen ghelandt/daer hy terſtondt belegert heeft de Stadt Hulſt / een Hooftſtadt van't Landeken van Waes/den xix. Septembris/ſonder eenigerhande achterdencken van Parma.

Den xxj. voorſz. werdt het gheſchut gheplant/ ende ſy namen terſtondt alle de Schanſſen rontomme inne / t'Peerde volck liep tot voor de Poorten van Ghent/ende opt Veer teghen over Antwerpen. Sy vonden int eerſte eenighe Soldaten eñ Boeren/die haer inde vlucht gheſterckt hadden in een Kercke/daer ſy ghewoon warn te wijcken/dewelcke ſo ſy haer niet en wilden overgheven/ ende haren vyandt te cleyn achteden/ werdt het vyer inde Kercke gheſteken/ende alſo altſamen jammerlijcken verbrandt. Voorts om dat van Antwerpen gheen hulpe ofte ontſet haer overvallen ſoude/hebben ſy den Wegh ende Dijc van Colloo doorgheſteken / ende twater laten doorloopen.

Tgarniſoen van Hulſt(alwaer den Gouverneur recht te vooren met een Convoy uytghetrocken was) ſiende dat het gheſchut gheplant/ ende een Ravelijn buyten beſchoten was / ende midts dat ſy hen te ontſterck kenden om ſulcke macht te wederſtaen/ oock dat ſy ſonder hope van ontſet waren/zijn ſy beweecht gheweeſt om te componeren. Ende als het gheaccordeert was/ zijn daer den xxiiij. September uytghetrocken met Bagghe ende Baggagie ontrent twee hondert ende t'ſeſtich mannen. Namaels ſeydemen dat een Spaens Capiteyn ghenaemt Caſtille/ die daer in des Gouverneurs Jeronimo Strivany plaetſe was/daer over onthalſt is gheworden van Parma/ tzy om het licht overgeven/oft om dat ſijn Vaendel die twee hondert mannen ſterck zijn moeſten/maer tſeſtich Man hadden. De Borghers accordeerden dat ſy als dander Steden van Hollant ende Zeelandt ſouden ghetracteert worden / haer met die conformerende: De Geeſtelijcke trocken ghelijckewel daer mede uyt.

Hulſt wordt Pr. Mauritz overghegheven den xxiiij. September.

De tijdinghe van Prince Mauritz inval in Vlaenderen/ was terſtondt t'Antwerpen/ als Raynutius Prince van Parma daer was gecomen/ende vande Stadt beſchoncken ende ghefeſtoyeert werdt. Waeromme den Caſteleyn Chriſtoffel Mondragon terſtondt alle het volck dat hy conde dede vergaderen/ eñ over de Riviere ſondt/ende heeft den voorſz. Prince gebruyckt tot een middel/om de gemuytineerde Spaengiaerden tot Dieſt eñ daer ontrent te verwilligen/ dat ſy den Coninck doch nu ſouden dienſt willen doen in ſulcken hoochnoodighen noot/het welcke hy te weghe ghebrocht heeft met woorden ende beloften/daer hy ſijnen perſoon voor verplichte: Hy vercreech ooc aldaer by de Spaenſche/Portegaelſche ende Italiaenſche Cooplieden gewillighe leeninghe van een goede ſomme van penninghen. Als nu Mondragon eenen goeden hoop Krijchſvolck vergadert hadde/ is hy in Vlaenderen overghetrocken/ende heeft des Pr. Mauritz volck belet van voorderen inval int Lant van Waes te doen.

Mondragon ruſt hem tegen Mauritz t'Antwerpen.

Pr. Mauritz vertreckt op Nimmeghen.

Waeromme Prince Mauritz/alſoo hy alreede tijdinghe hadde ontfanghen dat ſommighe dinghen al veerdich waren tot ſijnen aenſlach op Nimmeghen/heeft gereſolveert af te trecken/ hoe wel hem groote voorderlijcke aenſlaghen genoech voorquamen op veel plaetſen/ Schanſſen ende ſterckten in Vlaenderen/daer die van Zeelandt grootelijcx toedronghen om haer Palen daer wijder te maken. Aldus met groote expeditie ſijn gheſchut weder gheladen zijnde / is hy haeſtelijck afghevaren / alwaer wel veerthien cleyne ſchepen door de menichte ende haeſte aen de gront ghedronghen werden/dies ſy ghedwonghen waren die te verlaten/tghereetſte daer uyt nemende/daer de Spaengiaerden ten leegen water het vyer in ſtaken.

In Hulſt wert geſtelt voor Gouverneur met volle ghebiet van de by ligghende Landen/ de Grave van Solms / Collonel vande Zeeuſche Compagnien/met goet volck ende alderhande nootdruſt. De middelen/dat zijn ordinare Impoſten/gheſtelt op goederen uyt ende incomende ende die aldaer gheconſumeert worden / ofte te landtwaerts daer ontrent/werden terſtont verpacht voor elf duyſent eñ acht hondert guldens / voor vijf Maenden / ende hoepten voorts grooten brantſchat metter tijt te becomen vande byligghende Dorpen. Maer Montdragon met Steelant Bailliu vant Lant van Waes/ beraetſlaechden terſtont om eenighe groote Dorpen nae by Hulſt te ſtercken ende te beſchanſſen / om de courſſen te beletten / als het Dorp ſint Jan ten Steene/ Stekene/ende ſint Jacobs Schanſſe/ daer mede ſy eenſdeels veel bevrijden. Terwijle vertoonden haer de Spaengiaerden voor Hulſt/ maer grepen niet aen.

Die van Brugge eñ gebuerẽ ſoecken handelinge op contributie.

Die van Brugghe met andere verſochten dat Vlaenderen onder contributie van die van Zeelant ſouden comen / mits de groote courſſen die de Garniſoenen van Zeelant deden/ende te meer uyt Ooſtende/Axele/ Hulſt/ ende de ſterckte van ter Neuſe. Sy tracteerden oock om eenige handelinghe in haer Stadt te brenghen/ mits betalende de Licenten/ alſomen op Antwerpen ende t'Sas van Gent dede: maer ſy en condent noch niet vercrijghen van Parma / hoewel die van Zeelant continueerden haer groote courſſen / die in Junio trocken ontrent Gent/alwaer ſy by de drie hondert Spaengiaerden ende Walen ſloeghen / tneghentich daer van ghevanghen brenghende. In Julio deden ſy anderwerf eenen loop veel ſtercker/ maer ſy vonden by Nieupoort wederſtant/ dies ſy in ſtede van buet te crijghen geſlaghen werden / ende weken alſoo nae den Zeecant/onder t'gheſchut vande Vliſſinghſche Oorlochſchepen/met verlies van ettelicke dertich ofte veertich Mannen.

Norits Gouverneur vã Ooſtende pretendeert contributie.

Den Enghelſchen Gouverneur van Ooſtende Sire Edward Norits Ridder/ſocht oock ſijn ghebueren ende andere onder ſijn particuliere contributie te brenghen/ tot Stadts eyghen behoef/ ende dat met de authoriteyt van ſijn ſauvegarde/ pretenderende daer mede de ſtadt Ooſtende te verbeteren / ſtercken ende te bewaren vant aſſetten ofte inbreken der Zee ende andere nootelicke reparatie. Het welcke als zijnde tſelve van quade conſequentie / en hebben de Staten Generael hem niet willen toelaten : maer hem den xxiiij. Junij hert gheſchreven ende gedreycht te ſtraffen/ ander ten exempel / ende alſoo hy in Hollant te comen by haer ontboden was / antwoorde hy/ſy mochten by hem comen. Den xij. Julij ſchreven de Staten aende Coninginne/om dat hy hem wilde ontſchuldighen op haer bevel/ ende voortginck met die van Brugge ende Cortrijck accorderende/etc. dies hy moeſte in Enghelant overtrecken / om hem te verantwoorden/ daer hy hem ſo wiſte te ontſchuldighen / dat de Coninginne hem int eerſte ſcheen groot ghelijck te gheven: Maer naemaels ſoo't de Staten haer deden vertoonen door haren Agent/ Noel de Caron den Heer van Schoonewalle / dat ſulcx een hooch poinct was / twelck de Souverainiteyt was betreffende / ſelve dat het altijdt niet raetſaem was contributien te nemen/ met meer andere merckelicke conſequentien daer van dependerende/als oock dat ſulck exempel haren ſtaet ſchadelick was/ oorſaeck ghevende / waer door alle Gouverneurs ende Capiteynen haer ſelven ſouden cleyn Coninghen maken / als te vele in Vranckrijck ende elders gheſchiede: So iſt ghebeurt ſo Norits noch ſijn ſtuck wilde ſuſtineren ende drijven / dat hy de Coninginne verſtoorde/ hem ghebiedende in ſijn Huys als ghevanghen te blijven/ ende wilde hem niet toelaten meer in ſijn Gouvernement te trecken/voor dat de Staten ſelve voor hem intercedeerden.

Prince Mauritz belegert Nimmegẽ den xiij. October.

Alſo Prince Mauritz met ſijn volck ende gheſchut uyt Vlaenderen ghekeert was/ende den ij. Octobris in Zeelant feeſtelick onthaelt zijnde/ heeft hy hem terſtont opghemaeckt om Nimmeghen te beleggen / alſo hy verwitticht was dat Verdugo courſſen dede int Lant van Gulick/ ende niet machtich en was Nimmeghen ontſet te doen/ mits ſijn volck eenſdeels afghetrocken waren nae Vranckrijc/ende d'ander van Montdragon in Brabant gheroepen tot Vlaenderens ſecours. Hy was oock wel verwitticht vanden ſtaet der Stadt / door den Secretarius Huyghens/ die eenen tijt lanck inde Stadt ghevanghen ghelegen hadde / ende nu met rantſoen verloſt was / dewijle de Brieven vant Hof / inhoudende datmen hem noch ghevanghen ſoude houden/ te ſpade quamen. Deſe dinghen dede Prince Mauritz noch haeſten voor den Winter Nimmeghen aen te vallen / alwaer hy met alle ſijn macht den xiiij. Octobris aen quam/terſtont een Brugghe over de Wale makende/ de welcke uyt ſinte Huybrechts tooren ontſtucken gheſchoten wert/ daer door hy ghedwonghen werdt die verder vande Stadt te maken/ daer Capiteyn Rolle gheſchoten werdt/ met meer andere: Met behulp van deſe Brugghe / heeft hy corts door ſijn begravinghe de Stadt ghenaeckt / ende ſijn gheſchut tot veertich ſtucken / gheplant by de Hoender Poorte/ ende onder aende voet vanden Hoenderbergh inde Oeye/ ſeſthien ſtucken/ende inde Betuwe over den Lappentoorn noch xij. ſtucken/ om de Breſſche te ſchieten tuſſchen den Valckhof ende de ſelve Hoenderpoorte / daerſe meynden t'meeſte voordeel te doen / ende beſt te beletten datmen gheen reparatie en ſoude moghen doen.

Die van Nimmeghen die hier door ghenoech verſchrickt waren/ ſonden uyt aen Verdugo om hulpe/ ende ſy hadden binnen ontrent drie goede Vaendelen Voetvolck/maer ſeer weynich Peerdevolck / van Hendrick van Kieboom / alias Neuſe/ die Geertruydenberch aen Parma vercocht hadde/ die ſo haeſt als ſy van parlamenteren hoordẽ/ liepen opt ſpore daer uyt onverſiens door het quartier des Leghers / daert Zeeuſch Regiment lach. Voorts ſiende waer den vyant zijn geſchut gheplant hadde/ hebben ſy de Hoenderpoort gheſtopt/ ende de leeghe plaetſe die tuſſchen de Reviere ende t'Caſteel is ligghende/ afgheſneden vande Stadt / met opworpen (door Man/Wijf ende Kints arbeyt) van eenen Wal: op dat inghevalle tſelfde inghenomen werde/ de Stadt noch mochte teghenhouden/ alles doende wat cloecke Borghers toeſtont. Ende alſo t'geſchut gheplant was/ ende de Stadt opgheeyſcht wert / ſoo hebben ſy gheantwoort/ dat Prince Mauritz een jonck Vryer was / ende de Stadt Nimmeghen een Vrijſter / die hy quam vryen/ daer hy ſo licht niet en ſoude aen raken / ofte hy behoorde meer moeyte ende arbeyt daeromme te doen. Maer alſoo ſy gheen hope van ontſet conden mercken/ ende dat de Stadt ſo lancx ſoo meer met het gheſchut bedorven wert/ namelick uyt Knodſenborch / die menich duyſent ſchoten op de Stadt gheſchoten hadden/ oock vierclooten op haer onverſienſte / als diergelicke ſchaden niet veel gheſien en was/ſo hebben veel Borghers op't Stadthuys gheloopen / haer beclaghende vanden Coninck verlaten te weſen/ voor wien ſy ſo langhe haer goet verteert/ haer bloet vergoten/ haer lijf ende leven ghewaecht / ende alſo alles opgheſet hadden : daer toe ſo menichmael aen Parma gheſonden / die altijdt te veel ander werck hadde : Daeromme raeden ſy tot composeren / ende naer goede voorwaerde te trachten. Dies wert daer nae ghelupſtert: ende ſo Prince Mauritz anderwerf ſont om corte antwoorde/

woorde/mits dat t'gheſchut nu reede was/haer verſekerende datter gheen ſecours voorhanden en was/ ſo hebben ſy den xx. Octobris ghehoor ghegheven / ende uytgheſonden / verſoeckende exercitie van beyder Religie / ende dat de Magiſtraet in ſtate blijven mochte / oock een verdraghelick Garniſoen/ ende meer ander dingen/die ſy niet en conden vercrijghen. Waeromme ſy ſanderdaechs ſonden den Borgermeeſter Flemmingh met volle macht/ door wien ſy vercregen veel van hare begeerten / als de diſpoſitie vande Gheeſtelicke goederen/ het geven van Conincklicke Offitien / ende eenighe andere begeerten/ maer ſy moeſten int ſtuck van Religie haer conformeren met andere Landen ende Steden van de Gheunieerde Landen / ſy ſouden oock innemen ſes Vaendelen knechten/ ende twee Cornetten Peerden: Den Magiſtraet ſoude verandert worden nae goetduncken. Alſo trocken daer uyt t'Vaendel vanden Heere Gheleyn van Snater/ ende Jan van Weert / elck met haer Vaendelen nae de ſtadt Grave. Daer worden in bevonden vijfentwintwich ſtucken metalen gheſchuts/ ende twaelf Yſeren.

Nimmegen gheeft haer over aen Pr. Mauritz/ dē [illegible]. October.

Alſo is Nimmeghen den xxij. Octobris over ghecomen/ende aende gheunieerde Landen ghehecht. Daer wert Gouverneur over gheſtelt/ Graef Philips van Naſſouwen/ Graef Jans Sone / ende ſijn Luytenant den Gouverneur van Knodſenborch/ Gerart de Jonghe: Daer nae heeft Prince Mauritz ſijn volck in Winterlegher gheleyt/ hebbende in corter tijt / als min dan in vijf Maenden / de ſtercke Schanſſe ende ſtadt Zutphen/ de ſtadt Deventer in Overijſſel/ ende de ſtercke Schanſſe van Delfzijl/ met meer ander in Vrieſlant ghewonnen. Daer nae heeft hy Parmas belegh voor Knodſenborch opghelicht/ſijn Peerdevolck gheſlaghen/ van waer hy in Vlaenderen bycans int gheſicht van die van Antwerpen ende Montdragon / de ſtadt Hulſt inghenomen heeft / ende nu inden Winter Nimmeghen/ de Hooftſtadt van Gelderlant / daer mede hy de Wale tot ſijn Frontiere maeckte. Hy hadde noch eenen aenſlach op Geertruydenbergh in December/ comende uyt den Haghe / ſecretelick met ſeſthien hondert mannen/tot op de mueren met leeren / maer alſſer wel tſeſtich op de mueren waren / werden ſy afgheſlaghen / met verlies van twee Capiteynen vanden ſijnen. Alpen wert oock vant Garniſoen van Nimmegen gheſurprendeert/ Anno M.D.XCj.

Prince Mauritz groote victorie in vijf maendē.

Prince Mauritz aenſlach op Geertruydenbergh.

De Heeren Staten hebben ghedenckpenninghen doen munten/over de victorie ende winnen van Zutphen/ Deventer / Hulſt / Nimmeghen ende andere Schanſſen / ter eeuwigher memorien/in Gout / Silver ende Coper / Gode daer van den lof ende eere toeſchrijvende.

Alſo de Landen die onder des Conincx Philips ghebiet ſtonden / veel opender laghen tot courſſen ende brantſchatten/ dan de Geunieerde Landen/ die meeſt al bepaelt waren met groote Revieren ende ſterckten/ ſo is het gheboefte van beyde zijden ſeer ghewaſſen / ende hebben haer daeromme meeſt over de Staten zijde begheven/ onder den naem van Vrijbueters/ alles beroovende/ die nochtans den meeſtendeel onder geen Vaendels noch krijchſ diſcipline en ſtonden. Teghen deſe / mits dat ſy dickmael ſeer wreedelicken handelen/ hebben die van Brabant haer Rode Roeden/ Droſſaten / Provooſten ende Souverainen uytgheſonden/ ende met Placcaten het Lantvolck geboden op groote ſtraffe/ met Clocſlach de Officieren by te ſtaē/ofte de Vrijbueters ſelve te vernielen. Want t'ſelfde volck hadde in Brabant den xj. December te vooren de Roode Roede den Officier Danckaert by Liere betrapt ende ghevanghen met alle ſijn volck: Ende alſoo hy veel ende diverſche van haer gheſellen alomme ghevanghen/ levendich ghebraden ende verbrant hadde / ſoo hebben ſy hem daer over ſeer ghedreycht. Als ſy hem nu ghevanghen hadden/ ſneden ſy hem neuſe ende ooren levendich af/ ende hebben hem alſo ghehanghen. Deſghelijcken in Vlaenderen wert den Souverayn doot gheſmeten/ende alle ſijn Peerden genomen/ ſijnen Luytenant ghevanghen/ ende in eenen hollen Boom verbrant. Om deſe te caſtijden / zijn de oude Placcaten teghen Straetſchenders over alle zijden vernieut ende ordere gheſtelt / alle contributien werden verboden te gheven/ ende alle quartier onder de Soldaten ghebroken / dat is met ſimpel rantſoen ofte manghelinghe ſonderlinghe niemanden los te laten / t'welck hier ende daer weder uyt noot by het krijchſ volck onderlinghe toeghelaten wert.

Straetſchenders onder den naem vā Vrijbueters zijn ſeer vermenichvuldicht.

Onder t'deckſel van dit gheboefte te caſtijden/ ende om de vyanden te wederſtaen / in ſtede van contributie te gheven aenden vyant / iſſer by de drie Staten des Lants van Brabant den vijfden Novembris in dit Jaer gheaccordeert vijfendertich duyſent guldens ter Maent te gheven/ een half Jaer gheduerende / ende dat te vinden op ſeker impoſitien van alle Waren ende Coopmanſchappe die binnen Brabant uytvercocht/ gheconſumeert ende gheſleten ſouden werden/op eenen ſekeren voet: Als by exempel van een ſtuck Franſche Wijnen / ende een Ame Rijnſche Wijnen/ te betalen acht guldens / ſo voorts op Cooren/ Vleeſch/Viſch/ Seep/etc. oock op het draghen van Gout/ Silver/ Fluweel / Sijde ende Sijdelakenen/ aen ofte in eenighe cleederen / als by het ghedruckte Placcaet blijckt.

Schattinge tot ſtraffe der Vrijbuyters onder des Conincx gebiet/ opgeſtelt / den v. November.

Dierghelijcke ſchattinghe zijnder in Vlaenderen ende elders oock opgherecht / als by de Ordonnantien te ſien is.

Int afweſen van Parma / de tweede reyſe in Vranckrijck zijnde / heeft Pieter Ernſt Grave vā Manſvelt/ Gouverneur in Parma abſentie/ oock een Placcaet uytghegheven / met Ordonnantien hoe te vinden ende op te brenghen ſoude zijn de betalinghe van drie hondert Inlantſche Soldaten / in Brabant op te lichten voor vier Maenden: om Brabant ende principalicken de Meyeryen die gheleghen zijn tuſſchen de Revieren de Schelde/ Denre / Zenne ende de Schipvaert van Bruyſſel/ vrij ende veyl te maken/ mits dat daghelicx die paſſagie vande Vrijbuyters beſet/ende de Marcktſchepen ofte Veerſchepen berooft werden / ende dat inde ſtede van de Contributien diemen haer vyanden moeſte gheven/ ende moeſte betaelt worden opt platte Lant Boſſchen/ Weyden/ Vijvers/etc. als by t'ghedruckt Placcaet blijckt.

Hier door zijn eenſdeels veel Vrijbuyters betrapt ghevanghen ende wreedelick ghedoot in grooten ghetale in verſcheyden plaetſen. Het welcke die van Hollant ende Zeelant haer niet ſeer aentrocken / mits dat onder haer wel veel van die gheſellen waren ſchuylende/ maer luttel dienſt deden die haer profijtelick ware.: Waeromme ſy oock ordonneerden/ op haer Frontierplaetſen datmen gheen courſſen op haer vyanden mochte doen/ ten ware dat ſy vijfentwintich ofte dertich ten minſten ſterck waren / ende by eenen Capiteyn / Sergiant ofte Hooft beleyt/ ende dat ſy gheen ſulcke Vrijbuyters onder haer mochten laten ſchuylen: Het welcke daer nae met ander Placcatē is vernieut/alſo dat alle die Vrijbuyters ſeer alomme gedempt werden/ ter eeren van vroome Soldaten.

Straetſchenders onder den naem vā Vrijbuyters alomme gedempt ende verdreven.

De gemuytineerde Spaengiaerden uyt Brabant/ die nu int Landt van Waes waren ghecomen/ werden by Parma ghecontenteert ende betaelt/ dies die Schanſſen teghen die van Hulſt te beter opghemaeckt werden/ ende ſy maeckten oock Schanſſen teghen die van Ooſteynde/tot Oudenborch/Blanckenberch/ ende elders/ daer ſy alomme groote inſolentien bedreven/ als namelick/ als ſy waren op ontboden/ de tweede reyſe met Parma in Vranckrijck te trecken/ ſo hebben ſy tot Ardenborch by Sluys ſulcken moetwil ghebruyckt/ als dat de Borghers met haer beſte goederen ende ghereetſte Huyſraet ghevlucht waren/ om die te behouden/ hebben ſy uyt gierichheyt het groſſte Huyſraet uyt de Huyſen ghenomen/ ende op de Marckt voor t'Sadthuys ghebracht/ ſoeckende dat met uytroep den meeſtbiedenden te vercoopen: Maer alſo ſy gheen coopers en vonden/ ſo hebben ſy't uyt booſheyt ontſtucken gheſlaghen/ ende verbrandent. Sy roofden oock alle de ornamenten vander kercken/ den Paſtoor qualick tracterende ende ſlaende/ om dat hy ſijn Borghers voorſprack: alſo werden die Landen ſo wel van haer Soldaten/ als van haer vyanden ende Vrijbuyters jammerlicken ghetracteert.

Spaenſche Vrijbuyters ter Zee ghevangen ende ghehanghen.

Ter Zee zijnder oock etlicke Spaenſche ende Biſcayſche Vrijbuyters gheweeſt/ die ghevoert werden van ghevluchte Nederlantſche Piloten/ die haer den wegh vertoondē/dat ſy uyt Spaengien comen mochten achter Enghelant ende Schotlant omme/ inde Noortzee/ daer ſy ettelicke Viſſchers namen/ welcker Scheepkens ſy manden/ daer ſy ander Schepen mede opſpeurden ende beſpronghen. Maer de Oorlochſchepen van Hollant die de wachte over de Viſſcherye hadden/ hebben die gheſocht/ vervolcht ende genomen/ende gebrocht tot Rotterdam/ ende achtendertich ofte neghenendertich Mannen daer van ghehanghen: Deſghelijcks oock naemaels gheſchiede teghens ettelicke Engelſchen Zeeroovers tot Enckhuyſen ende Amſterdam aenghebracht.

Coninginne van Enghelants oorloge ter Zee.

By deſe occaſie ſullen wy alhier verhalen tgene by de Nederlantſche Bontgenooten/ ende namentlick by den Enghelſchen int ſtuck vande Zeevaert is ghepaſſeert. Alſo het Coninckrijck van Enghelant ende wat onder t'ſelve rijck ſorteert metter Zee omcinghelt/ ende niet anders als Eylanden zijn/ ſo zijn aldaer oock ſeer ſchoone Schepen ende goet Schipſvolck/ waer door die Coninghen aldaer by haer vyanden ontſien worden: Ende ſo de Enghelſchen ontrent deſen tijdt ſeer waren trachtende om der Spaengiaerden Schipvaert te beletten ende verminderen/ principalick op beyde de Ooſt ende Weſt Indien ſo wel om mede te mogen deylen van ſijn Gout/ Silver ende Rijckdom/ als om daer mede ſijn macht ende vermoghen te verminderen/ die Indien vrij te maken voor alle Natien daer te trafſiqueren: So hadde de Coninginne een goet ghetal Schepen tot deſen eynde onlancx gheſtadich van haer eyghen ter Zee ghehouden/ met ſo vele van haer ſubjecten Schepen als ſy daer toe verwillighen conde/ ofte hope van profijt daer toe lockte: wat ſy daer inne heeft uytgherecht door den Ridder Franſoys Draeck ende andere/ met het nemē van rijcke prinſen/ dat hebben wy eensdeels verhaelt.

In dit Jaer hadde ſy ter Zee den Heere Thomas Hauwart/ Sone des leſten Hertochs van Nortfolck/ die vier van haer middelbare/ ende twee cleyne Schepen hadde/ het Admiraelſchip daer hy op was/ hiet de Diffiance, de Viceadmirael Revenge, ofte wrake/ daer den Ridder Richardt Grienfieldt op was. Deſe ſes Schepen met ſes Londiſche Victalie ſchepen/ende eenighe Pinaſſen meer/ vonden haer den x. September by de Weſterſche Eylanden van Azoras/ hart by het Eylant Flores op haer Ancker/ daer haer volck eensdeels aen Landt ghegaen was om verſch water te halen. Alſoo ſy nu aldaer ſtil laghen/ bracht haer een Pinaſſe tijdinghe dat de Spaenſche Armade van dryenvijftich groote Schepen hart haer waren naeckende/ onder het beleyt van Don Alonzo de Bazan, Broeder van den Marquis de S. Cruce, die uytgheſonden waren om de Vlote van Indien in te halen/ verſelſchapt zijnde metten Admirael van Biſcayen Britandona/ den Admirael van Sivilien/ den Marquis van Armuberch/ ende den Admirael vande Hulcken ende Vliebooten Lops Cutino.

Coninginns ſchepen worden overvallen by een Spaenſche Armade den x. September.

Als hen deſe Armade nu ſo ſubijtelicken over den hals quam/ vonden ſy haer ſelven te ſwack om die te bevechten/ mits dat des Admiraels meeſte volck ſieckelick was/ ende van den Viceadmirael de Revenge, daer hondert ende tnegentich Mannen op waren/ laghen wel tneghentich van cranck/ ende alſo oock in d'ander Schepen: waeromme ſy haer ſeyl op trocken om te ontſeylen. Den Admirael Hauwaert mette reſte creghen ofte wonnen den wint over de Spaenſche: maer het Schip de Revenge, liggende aldernaeſt het Eylant/ conde dat niet ſo wel doen/ eer de Spaenſche hem beſloten tuſſchen haer ende het Eylant. Waer op de Viceadmirael Grienfielde reſolveerde (ghenoech uyt hoochmoet) met ghewelt door het quartier ofte Squadron van Sivilien te breken: Maer het Spaenſch Gallioen S. Philippe/ groot zijnde xv. hondert vaten/ viel voor wint hem opt lijf/ ende door de groote van haer lichaem ende ſeylen/ werden der Revenge ſeylen bedeckt ofte becalmt/ dat ſy noch voorwaerts noch achterwaerts en conden ſeylen. Dit Gallioen was ſeer groot/ hadde t'Gheſchut ligghende drie hooghe boven den anderen/ ende elf ſtucken in elcke rye/ acht voor uyt/ behalven die ſy achter uyt hadde ligghende/ twelck abordeerde met andere deſe op Revenge: maer de Revenge ſchoot haer alderleechſte Gheſchut in haer/ ſoo dat ſy corts haer wech maeckten/ ende men acht dat ſy ghenoech te doen hadden om haer te ſalveren/ deſghelijcx meer andere die haer naeckten/ als oock noch een ander Biſcayns Gallioen/ ende den Admirael vande Hulcken ofte Vliebooten/ groot ſes hondert vaten/ een nieu Schip/ die beyde oock moeſten ſincken: Daer nae wert ſy noch van vier andere gheabordeert/ daer ſy haer dapper teghen weerde/ ende die oock afſloech/ ſo dat t'ghevecht duerde xv. uren lanck/ tot dat alle de maſten ende alle het opperſte/ met de borſtweeringhen des Schips afgheſchoten waren. Grienfielde de Overſte ſelve werdt ghequetſt/ ende terwijle hy wat verbonden werdt/ wert den Surgijn gheſchoten/ ende hy ſelve weder int hooft ghequetſt/ hebbende altijdt twee oft drie Gallioenen aen boort/ ſoo datter d'een voor/ d'ander nae/ wel vijfthien aen ſijn boort vechtende gheleghen hadden: ende inden nacht laghen ſy rontom hem/ ſchietende met alderhande gheſchut/ ende wert geſchat wel acht hondert ſchoten vant grof gheſchut ontfangen te hebben.

De Revenge Viceadmirael der Engelſche wort alleen vande Spaenſche overvallen den xj. September.

Smorghens alſt dagh wert/ ende Grienfielde den Overſten ſiende dat hem gheen ontſet by quam/ ende dat hy Maſt ende Seylen quijt was oock alle de borſtweeringhe vant Schip afgheſchoten waren/ ende hem omcinghelt vant van ſijn vyanden/ zijnde ſijn Buſcruyt tot op de leſte tonne toe verſchoten/ ſoo gheboot hy ſijnen opperſten Buſſchieter/ voor't eerlickſte/ tſchip te ſincken

Reſolutie vande Engelſche haer ſelven deſperatelick te ſincken.

ſincken/ hem trooſtende met dat ſy vijfthien uren ghevochten hadden teghen dryenvijftich groote Schepen/ die wel gheacht waren vijfthien duyſent Mannen op te hebben/ daeromme ſy haer behoorlick ghequeten hadden/ ende alſo ſouden ſy haer begeven tot Gods ghenade alleen/ ende niet tot haerder vyanden/ ter eeren vant Coninclijck Schip ende haer Natie. Hier toe conſenteerde wel den Buſſchieter ende andere/ maer niet den Opperſchipper ende onder Capiteyn/ ſegghende dattet beter ware de ſiecke/ ghequetſte ende geſonde t'leven te behouden/ hebbende haer eere volcomelick ghequeten/ daer ſy ſaghen dat de Spaengiaerden ſo ghereet waren om ghenade aen te bieden/ als ſy om die te begeeren/ ende om t'ontgaen de ſchande vant Coninginne ſchip den vyant ghelevert te hebben/ dat en ware geen grooten noot/ want t'Schip hadde drie ſcheuten onder t'water ſlechtelick gheſtopt/ ende hadde veel waters alreede inne/ wel ſes voeten diepe/ ſo dat het niet verre conde ghebrocht worden/ maer ſoude moeten ſincken.

Maer ſo Grienfielde nae deſe redenen niet en wilde hooren/ voer den Opperſchipper (die wel twaelf wonden in ſijn hooft ende lichaem hadde) met een ſchupte nae des vyants Admirael/ ſprekende met Don Alonzo de Bazan/ die hem ghewillichlick hoorde/ ſiende ſijn volck onwillich om meer te aborderen/ ende vreeſende datſe mochten t'vyer in haer Schepen brenghen/ ofte ſincken/ ſo boot hy hen t'leven aen/ ende dat het Schipſvolck in Enghelant ſoude gheſonden worden/ alleen eenighe ſouden Rantſoen betalen/ bevrijt van ghevangheniſſe ende Galleyen: Dit werdt aenghenomen vanden meeſten hoop/ waer over veel Booten aenboort quamen/ daer het Schipſvolck in liep/ teghen den danck van Grienfielde ende den Buſſchieter/ die ſy vreeſden dat het Schip mochten doen ſincken. Aldus vermeeſtert zijnde/ wert Grienfielde uyt het Schip ghehaelt ſeer ſwack ende ſlau zijnde/ ende werdt van Don Alonzo de Bazan beleefdelick ontfanghen/ ende van ſijn Capiteynen geviſiteert/ die al deden wat ſy conden om hem van ſijn wonden te doen gheneſen/ verwonderende ſijn vroomheyt: maer hy ſterf den tweeden ofte derden dach. Hy toonde totter doodt ſeer groote grootmoedicheyt ende ſtantaſticheyt/ naelatende fame van een volherdich vroom Soldaet/ met meer andere: den Schipper ſterf noch van ſijn wonden/ de reſte gheraeckten wech/ d'een hier/ d'ander daer/ ende quamen veel noch te huys. D'Engelſche ſchrijven datter by de twee duyſent Spaengiaerden wel moeſten doodt ghebleven zijn/ want twee Gallioenen ſoncken by het Schip/ twee ander ontquamen noch/ haer volck aent Lant brenghende.

Sire Richart Grienfielde ſterf onder de Spaengiaerden.

De ander Enghelſche Schepen ſiende haren Viceadmirael de Revenge van den vyant omcinghelt/ ſonder te connen ſeylen/ ende ſelve veel ſiecken aen boort hebbende/ ende ander ghebreck/ ſo en vonden ſy niet gheraden/ haer te ſtellen teghen de machtige Armade/ maer alleen alle dien avont van verre op haer te ſchieten/ vreeſende dat ſy oock omcinghelt mochten worden/ ende reſolveerden nae huys te ſeylen.

Nae weynighe daghen daer nae quam de Vlote van Indien/ daer ſy ſoo langhe nae ghetoeft hadden/ ende terwijle ſy haer wat ſouden ververſchen met verſch Water/ gherees daer ſulcken tempeeſt uyt den Noordweſten/ dat vande Indiſche Vlote verſoncken veerthien Schepen/ hoewel gheen van dien met ſchat ofte ghelt gheladen en waren: oock verſonck mede het Engels Schip de Revenge ghenaemt/ met dertich Spaengiaerden ende eenighe Enghelſche/ op het Eylant van Tercera ſtootende/ daer noch een Enghelſman ende niemant meer van en ſalveerde/ maer ghequetſt zijnde/ ſterf aen't Lant. De Spaengiaerden hoepten op den naeſten Somer het metalen Gheſchut te moghen viſſchen ende uytcrijghen: Alle d'ander ſchepen werden verſtropt. Deſe Indiſche Vlote hadden te vooren noch een tempeeſte gheleden/ daerder meer dan hier bleven/ ende veel werdender door de verſtropinghe by den Enghelſchen ghenomen.

Het Engels Coninclicke Schip de Revenge ſinckt met xxx. Spaengiaerden.

Het Schip de Revenge wert met ſijn geſchut gheeſtimeert hondert ende dertich duyſent guldens weert te weſen/ welcke ſchade de Engelſche (in haer voornemen om den Spaenſchen afbreuck te doen altijts continuerende) hebben ſy ten naeſten Jare wel rijckelijck weder verhaelt.

Het Coninlick ſchip de Revenge geſchat hōdert ende dertich duyſent guldens ghecoſt te hebbē met ſijn gheſchut.

Want als een Enghels Schip de Amitie, dat is de vrientſchap ghenoemt/ op Coopvaert naer Barbarien voer/ daer Schipper op was Thomas Whijt van Londen/ met ontrent vijfenveertich Mannen wel gheruſt/ hebbende ſijn vracht gheloſt/ ende zijnde ghehouden ettelicke Maenden te wachten eer hy wederomme thuyſwaert laden mochte/ voer terwijl dieper in Zee op een ſeker gheweeſt oft oort op de hoochte van ſeſendertich graden/ daer hy wiſte dat de ſchepen nae Indien varende/ ofte van daer comende/ haren cours nemen. Alſoo iſt ghebeurt dat hy twee Spaenſche ſcheepkens (die in Spaengien gheladen waren van ſConincx weghen/ ende met ettelicke Galeyen te vooren gheconvoyeert) ontmoet heeft/ die hem meynden te nemen/ maer hy namſe ſelve/ niet ſonder perijckel/ d'een voor d'ander naer/ want ſy vonden daer op hondert ende ſeſentwintich Mannen levende ende acht doode/ ende brachtſe op de reede in Barbarien: ende ſijn ladinghe ingenomen hebbende/ ſo brocht hyſe nae huys. Deſe Schepen hadden inne boven de veerthien hondert kiſtkens met Quickſilver/ elck hondert ende vijftich pont ofte eenen quintael ende half weghende/ met noch boven de hondert vaten Wijnen/ ende thien vaten ſwaer ofte laſt Pampieren/ Pauſelicke Bullen/ tghetal was (nae de Brieven ende beſcheet binnen de ſchepen ghevonden) twee Millioenen ende tweeentſeventich duyſent Bullen/ dienende voor levende ende doode zielen/ voor de Landen ofte Provintien van nieuwe Spaengien/ Iucatan, Quatimalia, de Honduras, ende de Philippinas. Dit Quickſilver ende deſe Bullen mochten den Coninck coſten ontrent drie hondert duyſent guldens/ waer uyt te ſien is wat een grof winnende Coopman den Coninck is/ ende niet en is te verwonderen van waer hem alle deſe groote rijckdommen uyt Indien comen. Om dit te overſlaen/ moetmen rekenen/ dat deſe Bullen ghetaxeert op twee Realen t'ſtuck/ ende een deel daer van achthien duyſent tot vier Realen ſtuck/ (alſomen bevont by de advijs brieven ende inſtructien inde Schepen/ dat ſy belaſt waren die alſo te leveren ofte te moeten vercoopen/ de Inwoonders aldaer zijnde ghedwongen te coopen) den Coninck wel ſouden uytghebrocht hebben/ met noch thien balen ofte packen met vergulde Miſboecken/ boven de vier hondert duyſent Ducaten: ende het Quickſilver by de twee Millioenen Ducaten/ want alſo op Lijfſtraffe verboden is/ eenich Quickſilver in Indien te voeren/ dan alleene by den Coninck/ die om dat het ſo hoochnoodighe Materie is/ ſonder welcke die vande Goude ende Silver Mijnen niet en connen raffijneren/ ſo heeft hy met die Mijneerders ghetracteert/ dat ſy hem voor elck pont Quickſilvers moeten leveren een pont ſijn louter Silvers/

De Enghelſche verovert haer verlies ter Zee.

Ladinge van de twee genomen ſchepen in Quickſilver, Wijnen ende Bullen.

Hoe ē waer by de Spaengiaerden aen haer ſchatten in Indien comen.

vers/ ghewichte voor ghewichte/ hoewel men nu ſeyt t'ſelfde niet meer te willen doen/ ende van deſen rijckdom/ wert den Coninck by het nemen van deſe twee Schepen ontſet ende berooſt voor eenen tijt.

De Enghelſche nemen Ooſt Indiſche Gallioenen/ in Auguſto 1592.

Boven dien hebben de Enghelſche ontrent de voorſchreven Eylanden van Terceras in Auguſto/ M. D. XCij. ontmoet twee groote Gallioenen/ die uyt Ooſt Indien ghecomen waren met Specerye/ ende alderhande coſtelickheyt/ het eene La ſante Croce ghenaemt/ viel eerſt alleen in handen van achthien Enghelſche ſchepen Vrijbuyters die ſy niet aborderen en dorſten ofte conden/ dies teghen avont met behulp van winde ghenaeckten deſe Gallioenen ofte Caracken het Lant ſo nae als ſy conden/ ende ſo liep het volck met het coſtelickſte aen Lant/ ſtekende het vyer int Schip. Het andere Madre de Dios genaemt/ werdt daer naer oock ontmoet/ ende ten leſten vande Schepen des Graven van Comberlandt beſchoten ende beſpronghen/ gheabordeert ende ghewonnen/ ende in Enghelant ghebrocht/ groot zijnde ſeſthien hondert vaten/ ofte acht hondert laſten/ ſeer rijcke/ gheſchat zijnde weert te zijn meer dan thien hondert duyſent Ducaten/ van Specerye/ Calicuts Lijnwaet/ ende ander dinghen. Men acht oock/ ſo ſy beyde by den anderen ghebleven hadden/ dat de Enghelſchen niet lichtelick die vermeeſtert en ſouden hebben/ mits de cleynheyt haerder ſchepen.

Deſcriptie van een Portugaelſche Caracke.

Om den Leſer eens de grootte vande Spaenſche Gallioenen ofte Caracken te toonen/ ſullen de grootte van dit ghenomen Schip beſchrijven. Dit Gallioen ghenoemt Madre de Dios, was groot gherekent ſeſthienhondert vaten/ ofte acht hondert laſten/ wert afghemeten lanck van voor af totten Lanteerne achter/ hondert vijfentſeſtich voeten van twaelf duymen elcken voet/ de lenghde vanden kiel was hondert voeten/ ende daer het breedtſte was aent middelſte verdeck/ hebbende drie verdecken/ was ſeſenveertich voeten thien duymen/ het ginck diepe eenendertich voeten alſt eerſt was ghеladen/ dan wert gelicht eer het in Enghelant quam van vijf voeten/ in hoochde hadde dat ſeven verdiepinghen ofte ſtorien/ den grooten maſt was lanc hondert eenentwintich voeten/ int ronde dick thien voeten ſeven duymen/ de groote garde was lanck hondert en ſes voeten.

Onderlinghe Coophandelinghe inde Nederlande toegelaten op Licent ofte Tollen/ den vj. Decemb.

Eer wy voorder vanden Hertoch van Parmas tocht in Vranckrijc/ handelen/ ſo ſullen wy verhalen hoe hy om de Onderſaten te ghelieven ende gherieven/ neffens de goede ordonnantie teghen de Vrijbuyters/ mits de Landen daer door ſeer beſwaert waren met ſchattinghen/ uyt den naem vanden Coninck/ heeft doen publiceren te mogen handelen met die van Hollant ende Zeelant/ ende d'ander vereenichde Landen/ beſeten van ſijne vyanden ende Rebellen/ om den Onderſaten te houden in treyn van Coopmanſchap/ ende te moghen in brenghen ende uytvoeren/ alle ſulcke goeden als niet in dat Placcaet verboden waren/ mits betalende de behoorlicke Tollen/ ende daerenboven t'recht van Licenten/ nae een lijſte ofte taxe daer op ghemaeckt/ ſo wel voor de goeden inde rebellighe Landen vallende/ als daer paſſerende. De verboden goeden uyt te voeren waren Wapenen/ alderhande amonitie van Oorloghe/ Graen ende eetware/ Clockſpijſe/ Caerden/ Hoppe/ ſchorſſen van Boomen/ Vlas/ garen van Vlas ende van Sayetten/ Hout van hooghe opgaende Boomen/ Eycken/ Olmen ende Eſſchenboomen: Die goederen die ghebannen ofte in ſConincx Landen te brenghen verboden waren/ waren alle Lakenen/ Stamette ende alderhande ſtoffe van Wolle/ Sayette ende Lijnwaet/ ghemaeckt ofte ghewrocht in Enghelant ofte in ſijn rebellighe Provintien/ oock gheen wit ofte gherefineert Sout/ ten ware dat ſy mede brochten de ſelvighe quantiteyt van grof Sout. Dit Placcaet was ghedateert den vj. Decembris M. D. XCj. t'recht vande Licenten diemen daer van betaelde/ was grooter dan eenighe ghewoonlicke Nederlantſche Tollen. Dierghelijcke handelinghe hadden die vande Gheunieerde Landen oock by Placcate den vierden Julio te voren toeghelaten.

Coninc van Vranckrijck vercrijcht Krijchſvolck uyt Duytſlant in Auguſto.

Nopende de ſaken van Vranckrijck/ wy hebben verhaelt hoe dat den Coninck van Vranckrijck door de comſte van Parma/ belet was om Parijs te vermeeſteren/ waer door den Coninck werdt ghedwonghen alle ſijn vermoghen/ vrienden ende gheallieerde te wercke te ſtellen/ ſendende den Viconte de Turenne in Enghelant/ die van daer metten Ridder Horatio Palavicino/ vande Coninginne gheſonden wert/ ende t'ſamen met een goede ſomme ghelts in Duytſlant reyſden/ alwaer ſy met behulp van eenighe Vorſten opghebracht hebben een ſtatelicke Heyrcracht van Peerdevolck ende Voetvolck/ die te vreden gheſtelt werden van in de drie naeſte Maenden gheen ghelt te eyſchen/ alle onder den Vorſt Heer Chriſtianus van Aenholt: deſe monſterden in Auguſto/ ende trocken ſo in Vranckrijck/ ſonder dat den Hertoch van Lottringhen die ſchutten conde.

Wt Enghelant mede.

De Coninginne van Enghelant ſont oock den Grave van Eſſex den Coninck te hulpe/ met vier duyſent te voete ende drie hondert Peerden/ oock mede grof Gheſchut dobbel Canons gheheeten.

Wt de vereenichde Landen oock/ in Februario.

De Gheunieerde Landen ſonden mede veel Schepen van oorloghen/ oock acht groote Canons/ ende vier Colubrijnen grof Geſchut/ met alderhande nootdruft/ van Poeder/ Yſer/ Loot/ oock ſelve twee hondert Bootſgheſellen /om dat Gheſchut te loſſen/ laden/ ſtellen ende ſchieten/ daer nae ſonden ſy in Februario den Grave Philips van Naſſou/ met ſijn Regiment/ ende Balfours Regiment Schottē/ die tſamen twintich Vaendelen ſterck waren/ ende deſtineerden ſes Vanen Ruyteren te ſenden naer Sedan/ onder t'beleyt van den Heere van Barchon/ den Hertoch van Bouillion te hulpe. Maer mits den Hertoch van Loreynen belegert hadde Aſtenay/ ende nu afghetrocken was/ bleven deſe Peerden inde Landen.

De Paus ſent hulpe āē de Liguers.

Den Paus Sfrondato Gregorius den XIIII. ghenoemt/ heeft den Liguers te hulpe gheſonden ſijnen Coſijn Franciſco Sfrondato/ nu Duca de Monte Martiano ghemaeckt/ met ſes duyſent Switſers/ duyſent Italianen te voete/ ende duyſent Peerden/ die met ander volck uyt Italien quamen/ maer te laet om de Duytſchen onder Aenholt te ſchutten. Hy ſont oock een Bulle/ van date den eerſten Maert M. D. XCj. by ſijnen Nuntius Marcellus Landrianus/ daer inne hy den Coninc anderwerf mede inden Ban dede ofte excommuniceerde: waer tegen de Parlementen van Vranckrijck in Auguſto ſententieerden/ die Bulle declarerende abuſive/ ſchandaleus ende ſeditieus/ contrarie Gods woordt/ de Heylighe decreten ende liberteyten vander Kercken van Vranckrijck/ ooc vol erreurs ende bedroch/ waeromme ſy ordineerden dat de Bulle by den Hanghman verſcheurt ende verbrandt ſoude worden voort Palleys opentlick/ verbiedende die Bulle te houden/ hebben ofte leſen/ op ſtraffe van Crimen læſæ Majeſtatis, eñ op verlies

Paus Bulle van excommunicatie woort by den Beul verbrant in Vranckrijck.

van Previlegie: Sy verclaerden oock den ſelven Paus Gregorius XIIII. vyant vanden Coninc/ totten Rijcke van Vranckrijc/ eñ vrede van Chriſtenrijck een Parturbateur vande Catholijckſche Apoſtolicke eñ Roomſche Religie/ toeſtaende die van der Ligue ende conjuratie/ ſo wel tegen deſen teghenwoordighen Coninck Hendrick den IIII. als vanden leſten Coninck Hendrick de III. die verradelick vermoort was. Verbiedende voort alle voorder reſort/ ofte toeganck tot Roomen om eenichderhande ſaken: oot dat den voorſchreven Marcellus/ des Paus Nuntius ſo hy levende ofte doot conde ghecreghen worden/ ghelevert ſoude werden in handen van de Juſtitie/ etc. ende conform van dien werdt de Bulle by den Beul aen eenen pilaer opgherecht/ ghehanghen/ ende ſolemnelick verbrant tot Caen ende elders: dit alles om dat dierghelijcke Bullen ſtrijden tegen de Previlegien ende ordinantien van Vranckrijck.

In deſen tijt werden verſcheyden Brieven afgheworpen / van Vranckrijck op Bruſſel ende van Bruſſel nae Spaengien gaende / namelick Parmas Brieven aenden Coninck/ van Diego Dibarra aenden Coninck ende aen Don Joan Idiaques / den principalen Raetſman vanden Coninc/ uyt Landerchis van date den xviij. ende xx. Decembris/ 1601. ende meer ander Brieven/ waer uyt werden ontdeckt alle de ſecreten vande Ligue/ hoe die Hooſden daer van gheſoliciteert ende ghepractiſeert worden/ om de Infante van Spaengien te maken Coninginne van Vranckrijck daer by men ſpeurde het miſtrouwen dat d'eene van d'andere hadde / ende hoe ſy metten anderen ſimuleerden veynſden/ ende diſſimuleerden. In deſe Brieven vontmen oock de muyterye tot Parijs ghebeurt/ hoe dat den Raet vande ſeſthien Mannen tot Parijs / dien van weghen der Ligue / het gheheel bewint van Parijs in handen gheſtelt was / ende hadden met eenen grooten hoop Monincken/ Papen ende Crocheteurs/ dat zijn arbeyders ende alderhande licht volcxken / ghehaelt uyt den vollen vergaderden Raet vant hooch Parlament van Vranckrijck/ den eerſten Preſident den Heer van Briſſon/ met thien ofte twaelf Raetſheeren meer/ ende die ghevoert ghevanghen nae de Baſtille/ met groot geroep ende vloecken vant Ghemeynte / de ghevangenen ſcheldende / als oft die ſochten t'volck vande heylighe Ligue af te trecken/ ende ſanderdaeghs deden ſy den voorſchreven eerſten Preſident Briſſon met twee Raetſheeren / Larcher ende Tardijff/ ſonder forme van Proces aen een Galghe hanghen/ dat ſeer groote vreeſe cauſeerde onder de wijſte van Parijs / om dat deſen Preſident wel de voorneemſte ende aenſienſte perſonagie was van Parijs / ende van ſijn Ampts weghen/ van gheheel Vranckrijck. Met deſe executie ſochten die Regeerders voorſchreven/ t'Ghemeynte van Parijs onverſoenlick by den Coninck te maken voor eeuwelick. Voorder ſchreven ſy uyt eyghender authoriteyt/ Brieven aenden Coninck van Spaengien / van date den ij. Novembris/ M.D.XCj. bekennende dat ſonder ſijn Garniſoen / ſy verlooren gheweeſt hadden/ dies ſy hen overgaven / met ende in ſeer expreſſe termen/ inde handen vanden Coninck ofte ſijn Dochter de Infante/ haer eenen bequamen Man ghevende om over haerlieden te regieren/ ſegghende dat ſelfde den wenſch ende wille ware van alle de Catholijcken van Vranckrijck / etc. Deſen Brief werdt afgheworpen by Lions van den Heere van Chaſſeron / die dien aen den Coninck ſont. Van den Hertoch van Mayenne t'ſelfde al vernomen hebbende / was gheſtoort/ dat ſulcx ſonder ſijne wete ſoude in Spaengien gheſchreven worden / oock ſonder vermaen van hem te maken: dies jalours daer over zijnde/ is daeromme binnen Parijs ghecomen / ende aldaer hem eenen aenhanck vande wijſte ſoorte ghemaeckt / die jalours waren ende vreeſden ſulcken ghemeynen volcxken / ende heeft met hulpe vanden Provooſt des Marchantz / vier ofte vijf van deſe ſeſthien Mannen / by den halſe ghenomen ende ghehanghen / ende d'ander in de Borſe gheſtraft/ ende de reſte verliepent.

In eenen oploop tot Parys wert den Preſident Briſſon met twee Raetſheeren ghehanghen.

Den Hertoch van Parma nae den laſt van den Coninc hem gegeven/ heeft hem in Septenber van Spa tot Bruſſel begheven / door de groote inſtantie vande Liguers / om dat den Coninck Rouaen beleghерde/ die aen hem ſonden den Grave van Briſac ende andere / oock mede veel coſtelicke meublen vande Croone van Vranckrijck / die wel by thien Coninghen vergadert waren/ van Gout/ Silver/ Tapiſſerien/ Borduerſelen/ ende dierghelijcke / dat al t'Antwerpen vercocht wert totter oorloghen behoef/ by die vander Ligue.

Den Hertoch van Parma hadde beſtellinghe ghegheven in Duytſlant aen Magnus Hertoch van Saxen ende Lauwenberghe voor vijfthien Vaendelen knechten/ ende haer Monſterplaetſe beſtemt tot Linghen. Noch hadde Furſtenbergh beſtellinghe voor thien Vaendelen te monſteren int Lant van Lutſenborch: Item noch den Colonel Surt / te monſteren in Lotringhen / daer hem den Hertoch ordonneren ſoude: Item noch hadde Brendelt laſt om thien Vaendelen te monſteren by Carpen. Van Peerden hadde Schoonberch beſtellinghe van twaelf hondert te monſteren tot Bitborch: Noch den Overſten van Eckenborch twaelf hondert Peerden te monſteren tot Cornelimunſter / Schleghel hadde twaelf hontrent ontrent Aken beſcheyden / eñ S. Balamont met ſo veel in Lotringhen: Marckgrave Edward van Baden hadde oock beſtellinghe. Maer deſe vijfenveertich Vaendelen Duytſche Voetknechten / ende achtenveertich hondert Peerden en conden niet al te Velde ghebracht worden/ mits de Proteſtanten te vooren alle de gheweldichſte opghelicht hadden / daer toe de andere alomme beletten ende verhinderden waer ſy conden / want die ontrent Hamburch verliepent / eer ſy totte monſteringhe plaetſen gheraeckten / door twiſt tuſſchen de Commiſſariſſen ende Hoplieden om t'ghelt ghereſen. Den hoop van Eckenborch werden oock verhindert: veel werden hier ende daer vande Hollantſche Soldaten ende haer vrienden verſtropt: niet te min een goet deel worden in October ontrent Colen ghemonſtert. Een deel Spaengiaerden ende Italianen quamen oock uyt Italien/ ende de Nederlantſche Peerden/ Benden van Ordonnantien werden oock opgheruſt met het Inlandiſch Voetvolck/ niet teghenſtaende dat die van Artoys ende Henegouwe claechden ende proteſteerden/ datmen Inlandiſch krijchſvolck uyt de Landen ſoude ſenden / hebbende ſoo veel vyanden voor de deure. De Ghemutineerde Spaengiaerden ende Walen werden oock betaelt een Maent in cleedinghe/ ende drie ofte vier Maenden in ghelde. Maer de Regimenten van Arenberch ende Barlamont bleven ontrent Dalem / beyde ſterck zijnde ontrent thien hondert Man/ eyſſchende ſeſendertich Maenden tachterheyt/ ende ſtorven veel van Armoede ende hongher.

Parmas gereetſchappe ende beſtellinghe tegen Vranckrijck.

Op

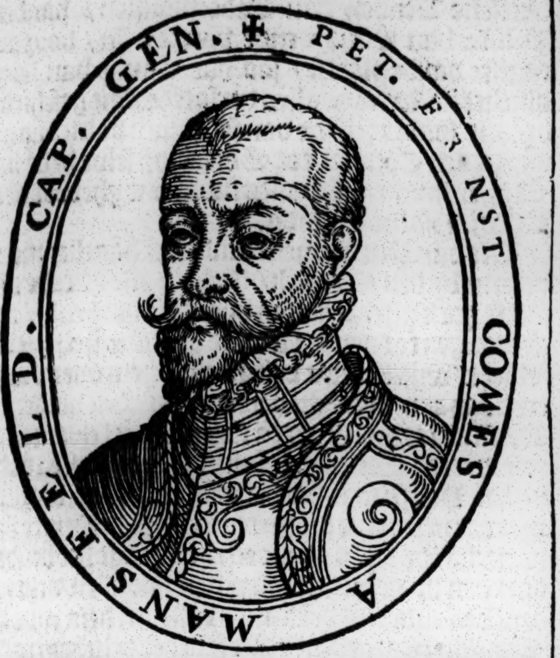
PET. ERNST COMES A MANSFELD. CAP. GEN. ✝

Op deſe ghereetſchappe heeft Parma tot Bruſſel de Staten van Brabant ende andere geſocht goet contentement te gheven/ alſo wy vooren gheſept hebben. Hy ſtelde Graef Pieter Ernſt van Manſvelt voor Stadthouder ende Capiteyn Generael inde Landen in ſijn afweſen/ by ordere vanden Coninck. De Heeren neffens hem vanden ſecreten Rade/ waren de Heere van Aſſonville/ den Preſident Richardot/ Ferdinande de Salinas/ gheweeſt hebbende Auditor Generael vant Legher/ de Heere Froyſſaert Heer van Broche/ Doctor Hoeſt/ Fernando de Varraneman/ ende den Doctor Maes. De hoofden vande Finantie waren de Grave van Arenberch/ de Heere van Champigni/ den Treſorier Drinckwaert/ een Hollander. Commiſſariſen de Heere Chaſſely/ de Heere van Merode/ d'Overloope/ de Heere van Hingene/ de Heer van Grobbendonck Sone van Jaſper Schets/ eertijts Treſorier/ met meer andere.

Graef Pieter Ernſt Grave van Manſvelt Gouverneur der Nederlanden,

Parmas heyrcracht/ daer mede treckt hy in Vranckrijck/ in December.

Den Hertoch van Parma aldus gheruſt zijnde/ met ſijn hoopen die hy vooren geſonden hadde/ wert in alles gheſchat te weſen drie duyſent Peerden/ ende thien duyſent te voete/ met twee duyſent Waghens / ende veertich ſtucken Gheſchuts/ daer hy in alle nooden een Wagenborch van maeckte tot ſijn beſchanſſinge. Hy vertrock uyt Bruſſel den xvj. November van Valencijn/ daer hem den jonghen Hertoch van Guyſe ontmoete: Ende mits dat de Gheſanten des Keyſers aenghecomen waren/ ſoo keerde hy te poſte nae Bruſſel/ ende den xiij. Decembris weder na Landreci op de Frontieren. La Motte hadde daerentuſſchen eenen aenſlach op Chappelle in Tyraſſe/ maer te vergheefs/ dies dat Garniſoen eenen cours dede op de Nederlanden/ tot Terlon toe/ alles afloopende / dat de Franſoyſen noch noyt in deſe oorloghe ghedaen hadden.

Parma krijght Laferre den tweedẽ Januari/ 1592.

Als den Hertoch van Parma by Laferre quam/ ſo wert hem dat overghegheven/ daer La Motte (nu ghemaeckt Grave van Everberque) in trock. Den tweeden Januarij M. D. XCij. trock Parma/ vereenicht zijnde met des Paus ende met des Hertochs van Mayenne volck/ nae Rope/ ende ſo nae de Reviere de Somme/ alwaer hy een groot deel tijdts verſleet/ mits den couden Winter ende ghebreck van voeragie. Want den Coninck van Vranckrijck hebbende Chartres nu nae langhe belegh inghenomen/ hadde des Vorſten van Aenholts Duytſchen op de Frontieren ghelept/ die de voeragie al af aten/ ende hy ſelve belegherde de ſtadt Rouaen/ die Parma wilde gaen ontſetten: ende ſo Parma hem naerderde/ quam den Coninck met eenighe hoopen Peerden hem daghelicx beſpringhen/ latende den Mariſchal Biron int belegh voor Rouaen. In eene van deſe ſcharmutſels is den Coninck ſelve ghequetſt gheweeſt/ met eenen verbloghen cloot in ſijn zijds/ ſonder groote ſchade.

Parma treckt te rugghe over de Somme/ eñ belegert Rue den iij. Maert.

Den Hertoch van Parma nam Neuſchaſtel in: Maer verſtaende dat den Coninck met Graef Philips van Naſſouwen/ ontrent drie duyſent verſch volcx uyt Hollant ontfanghen hadde/ hebbende eenich weynich volcx binnen Rouaen ghecreghen/ die groote uytvallen deden/ ſo reſolveerde hy hem wat te ruſten ende ververſſen/ byſonder ſo deur deſe twee Winterſe Maenden veel ſieckten onder ſijn volck ghecomen was door gebreck van voeragie ende provande. Alſoo trock hy den derden Maerte te rugge over de Somme/ ende belegherde Rue/ een ſtedeken gheleghen in Pouthieu / ende een plaetſe die de Liguers ſeer quelde: Ende hem ghelatende het ontſetten van Rouaen te verachten/ oock toelatende van eenighe vredenhandel te ſpreken/ heeft den Coninck oock veroorſaeckt een deel van ſijnen Edeldom te laten in haer ghemack nae huys trecken/ ende ſijn Duytſch Peerdevolck leyde hy int Landt van Caux hen te vermaken/ houdende de Nederlanders ende Enghelſche meeſt int belegh voor Rouaen. Parma daerentuſſchen belegghende Rue/ verwiſſelde ſijn cranck ſieck volck/ voor verſch volck / uyt de byligghende Garniſoenen: ende in Maerte voor Rue / met een deel Mutſaerts van Houte / de Maraſſchen ende Grachten ghevult hebbende / is aende Mueren ghecomen om die te moghen beclimmen. Maer met een Sluys die by die vander Stadt gheopent werdt/ lieten ſy groot water op hem vallen/ ſoo dat alle die Mutſaerden wech dreven/ veel volcx verdrinckende: Sy hadden oock een oudt Ravelijn ingenomen/ daer die van Rue haer oock uytſloeghen.

Parma van Rue opbrekende treckt op Rouaen/ dat hy ontſette/ den xvij. April.

Hierentuſſchen Parma verſelſchapt met ſijnen ſone den Prince Reynutius / weder verſch volck in ſtede vande doode ende ſiecke verſamelt hebbende / is den xvj. April weder over de Somme ghetrocken / treckende neerſtelick beſchanſt tuſſchen ſijn Waghenen ſtracx op Rouaen / daer hy den xvij. April/ op vijf mijlen nae by quam. Den Coninck deſe haeſtighe aencomſte verſtaende/ trock ſijn volck van Rouaen te hoope/ ende marcheerde nae Pondelarche: waer door Parma met ſulcx als hy by hem hebben mochte/ de ſtadt van Rouane verſien ende gheſpijſt heeft/ ende de belegherde voorder beloften toegheſept: Daerop iſſer beraetſlaecht wat beſt ghedaen diende/ waer over dat Parmas opinie was / den Coninck te volghen ende te ſlaen/ ofte eenich voordeel hem af te nemen/ eer hy ſtercker werde/ de andere Franſoyſen vande Ligue / ſeyden beſt te weſen / de ſtadt Rouaen wel te verſiene ende te verſekeren/ ende tot dien eynde Caudebeck op de Reviere Sayne gheleghen (paſſagie vande Zeehaven Hable de Grace) in te nemen / ende gheenſins te ſlaen/ allegerende het out ſpreeckwoort/ datmen den vluchtighen vyant behoorde een Brugghe van gout te maken/ etc. Dies des Parmas opinie niet en werdt ghevolcht / waer op hy hem naemaels ontſchuldicht hielt/ als door den anderen raet/ den gheheelen Legher int uyterſte perijckel quam/ van by gebreck van nootdruft ende voeragie te moeten vergaen / ofte tot hunnen grooten achterdeele / teghen des Conincks gheweldighen Legher te ſlaen / ten ware by een behendige ende geluckige uytvlucht door ſijn cloeckheyt becomen hadden / als wy ſullen verhalen.

Alſo zijn ſy terſtont nae Caudebeck ghetrocken/

Parma neemt Coudebeck ende wordt ghequetſt/ den xxvij. April.

ken/ een Stedeken beneden Rouaen op de Sayne gheleghen / alwaer dat veel Nederlantſche Oorlochſchepen ende andere meer laghen / de welcke ſy met Gheſchut vanden Landen deden nederwaerts drijven / ende nae dat hy ſijn Gheſchut gheplant hadde ende beſchoten / creech hy dat Stedeken inne den xxvij. April.

Door dat Stedeken wert Parma geſchoten/ alſo hy ghegaen was met ſijnen Sone ende La Motte beſichtighen/ waer beſt het Gheſchut te planten / den ſcheut was een Muſquet ſcheut in den rechtē arm by de hant / van een vervloghen loot / want dat bleef ligghen tuſſchen beyde de beenderkens/ ende moeſte met drie ſneden uytgehaelt worden/ ende conde qualick gheneſen/ mits Cortſen daer toe ſloegen / door den grooten laſt eñ ſorchvuldicheyt daer hy hem in vant/ benaut ende eenſdeels beſet/ terſtont van eenen cloecken ende ſtrijtbaren Coninck / die ſtercker te Velde was dan hy/ ende dat in ſijn eygen Lant. Als hy nu cranck was ende niet conde te Peerde ſitten/ ſo maeckte hy ſijnen Stadthouder / ſijnen Sone den Prince Reynutio/ dat eenige ſeer verdroot/ die welcke by den Hertoch van Mayenne eñ de reſte vande Ligue ende Krijchſraet/ de meeſte authoriteyt niet en hadde/ waer door dicmael verſcheyden opinien ghereſen/ mede groote jalouſien ende naedencken d'een van d'ander/ ſoo dat Parmas eyghen ſin niet in alles gevolcht wert/ daer mede de fauten gheexcuſeert werden.

Middeler tijdt hadde den Coninck tuſſchen Rouaen ende Pondelarche ſijn volck van alle canten verſamelt / ſo dat hy den xxvj. April hem ſterck vont wel van vijfentwintich hondert Peerden/ meeſt Edelluyden / ende wel ſoo veel Duytſche Ruyteren onder Aenholt/ ende ontrent derthien duyſent voetvolcx / met welcke hy den Hertoch van Parma na trock om te ſlaen waert moghelick.

Den Coninc nu verſterckt vervolcht Parma tot ſlach.

Maer die van Parma nae het innemen van Coudebeck/ hadde ſijnen Legher gheſlaghen op voordeel tot Bohiumont eñ Yvetot/ hem wachtende van ſlaen / daer den Coninck den vierden Mey ſeven van ſijn Regimenten heeft aengegrepen/ ende uyt haer Schanſſen gheſlaghen/ meeſt door de Enghelſche ende Hollanders / ende nam Kilbeuf in/ dat hy ſterckte. Den vj. Mey ſloech hy hem wederomme/ ende nam ten leſten Yvetot ende ander plaetſen inne/ Parmas Legher altijt dringende na Coudebeck toe. Den thienden Mey heeft den Coninck ſijn volck in ſlachordene ghebrocht/ ende Parma tot ſlach ghelockt/ ende ſoo ſtaende/ ſont hy uytgeleſen hoopen nae een Dorp Ranſoen / daer doen legherden xxij. Cornetten lichte Peerden/ vij. Benden ſware Peerden/ drie Vanen Duytſchen / tſamen xxxij. van Parma volck: Deſe werden van ſConincx volck furieuſelicken beſprongen/ ende meeſtendeel verraſt/ eer veel van hen te Peerde conden gheraken / waer over ſy de vlucht namen/ dies ſConincx volc veel vielen aen pilgieren vant Legher: waer op Parma terſtont een deel Spieſſen / Muſkettiers en andere van alle canten ſont om de pilgierders te ſlaē: Maer Graef Philips van Naſſou met hondert Spieſſen eñ hondert Muſkettiers/ wederſtontſe ſo lange/ tot dat de ander weder in ordere werden ghebracht onder den jongen Biron ende andere/ waeromme dat volck oock moeſten wijcken / dies des Conincx volck Meeſters vanden buyte bleven/ ende wech geleyt hebben by de drie duyſent Peerden/ ende eenige Muylen met Coffers gheladen / waer in veel van Parmas ghelt was. Sy ſtaken oock den brant int Dorp / met menichte van Wagenen. Onder dit Peerdevolck werden meeſt overloopen ende verrent de Nederlantſche Benden van Ordonnantien/ vanden Prince van Cimay ende van Boſſu/ door de enghte vande plaetſe/ ſoo dat Cimay van daer vluchte na Artoys/ alles verlatēde. Dit geſchiede bycans ſonder ſchade van ſConincx volck/ waeromme den Coninck tot Godes lof ſelve dede int Legher ſinghen/ ſavonts int avont ghebedt den Lxxvj. Pſalm Davids.

Parma ontwijct behendelicken den Coninc over de Sayne/ dē xij. Mey

Die van Parma hem vindende dagelicx meer benaut by den Coninck/ die hem alle victalie afſneet/ oock ghebreck van voeragie hebbende/ nu gedrongen tot aende Reviere weſende/ heeft gereſolveert wijſelic ende behendelick hem over t'water de Sayne te begheven/ niet geraden vindende Veltſlach te avontueren tegen ſo veel cloecke gereſolveerde Edelluydē/ beleyt by den eerſten ende beſten Hooftman van Europa / maer was te vreden mette eere die hy tegen ſulcken Prince behaelt hadde / als ghenoech volbracht hebbende/ daer om hy gecomen was/ veel jalouſien/ achterdencken ende miſverſtant/ tuſſchen hem ende de Franſoyſen groeyende/ heeft behendelicken tegen over Coudebec/ over d'een eñ d'ander zijde vande Sayne een beſchanſinge laten opworpen/ eñ alſo beyde de canten der Reviere beſet met geſchut/ eñ d'een zijde metten Grave van Boſſu/ eñ d'ander metten Colonel La Barlotte / onder welck beſchutſel hy den xij. Mey met alle ſijn Voetvolck ende Peerdevolck/ munitie ende gheſchut / over groote Ponten by een ghebonden/ die met koorden overghetrocken werden/ de Reviere heeft gepaſſeert/ ende dat ſo ſtille ende behendelick / dat den Coninck dat qualic ende te ſpade conde vernemen om te beletten / tot ſijnen grooten geluck ende oock eere.

Den Coninck hem ſijnen vyant alſo ontweken zijnde/ eyſchte terſtont de ſtadt Coudebec op/ daer drie hondert Mannen inghelaten waren/ meeſt Spaengiaerdē/ die haer overgaven den xv. Mey/ mits dat ſy mochten trecken nae Rouaen.

Parma trect met ſijn volc weder thuys in Mey.

Die van Parma over zijnde / trock terſtont voorts na de voorborchten van Rouaen/ ſint Severe genaemt / daer hy ſcheen te willen ſchanſſen ende legeren/ maer vreeſende dat den Coninc hem weder ſoude volgen/ trock voorts ſonder veel ruſten/ ſo dat hy den xv. Mey voor by Evreux gepaſſeert was/ ende hy ſelve was den xvij. binnen Parijs/ ende ſijn volck daer ontrent. Van daer troc hy over Pont Charenton/ over de ander zijde vande Marne / ende heeft ſijn volck wel ſes Maenden onderhouden/ mits die ghevende elck maer twee Croonen den man. Den Coninc hem te vergeefs volgende/ quam tot Sint Denis/ eñ die van Parma nae Nederlant tot Spa/ ſijn volc ende oock ſPaus volc ende Switſers/ ſeer armelick afcomende/ ende veel nae huys verloopende.

Rouaen ende Parijs met ſtercten ende Schanſſen gedwonghen haer nootdurft vā haer vyanden te coopen.

Aldus heeft Parma ſijnen leſten tocht behendelick in Vranckrijck in een Maent tijts volbrocht/ de ſtadt Rouaen ontſet / oock eenſdeels van vleeſch ende Beeſten verſien / ende middel om haer te behelpen gegeven/ hoewel niet byſonders verbetert/ mits den Coninck daer nae Kilbeuf (op de Reviere beneden Rouaen gheleghen) dede met Bolwercken ſtercken / daer een Stadt van makende/ waer mede de Reviere bedwongen wert/ leggende daer middelertijt eenige Hollantſche eñ andere ſchepen van Oorloge/ die toe lieten op Licent/ alle toevoeringe op Rouaen te voeren betalende groote taxe: Waer mede ſy betaelden het Garniſoen / ende den coſt van Fortificatie: twelck ooc tot Parijs toegelaten wert/ die nu weder in grooten noot van provande gecomen waren/ door de omliggende Garniſoenen: Eñ deſen Somer dede den Coninck tuſſchen de ſtadt Parijs ende Pont Charenton / op een half Eylant een ſtercke Schanſſe maken/ daer den Heer van Teligny ende Lanoue op laghen/ die alle paſſagie op de Sayne ende Marne afſneden. Hier door werden deſe twee machtighe Steden van alle haren rijckdom uytgheput ofte uytgheſoghen/ ende alſo ghedwongen met ghereeden gelde te coopen (dubbel betalende) haren noodtdruft van haren vyant/ daer ſy van hem mede gheſtraft werden.

De vyanden der Croone van Vranckrijc/ verlieſen meer dan ſy winnen/ als de Savoyer.

Aldus bleef den Krijch in Vranckrijck noch duerende/ hoe wel den Coninck verſcheyden victorien in verſcheyden Provintien vercreech/ oock teghen de uytlandiſche Hertoghen van Savoyen ende Loreynen/ die elck hope hadden haer ſelven Coninghen te maken/ tot dien eynde haer Tijtelen ende pretenſien opentlick verclarende/ om ten minſten een deel des Rijcx aen haer Landen te hechten/ die beyde by haer eyghen ſchade ende verlies wel mochten mercken/ hoe ongheraden/ ondanckbaerheyt is/ ende den ellendighen ende beſwaerden noch te beſwaren/ want den Hertoch van Savoyen wert van La Deſdiguieres dickmael gheſlaghen/ ende ſommighe Steden ſelve in Piemont hem afghenomen een paſſagie in Italien makende/ Opgraffe eñ Cavors ſterckende/ daer over veel Italiaenſche Potentaten by den Paus beſchuldicht werden den Heer Deſdiguieres daer toe met ghelde te aſſiſteren.

Den Hertoch van Lotteringen vint wederſtant van Bouillon.

Den Coninck beſtelde den Loteringher oock een vyant/ namelick den Viconte van Turenne/ die troude de eenighe Dochter van den Hertoch van Bouillon/ Vrouwe van Eſdan Jametz/ etc. hem oock makende Maerſchalck van Vranckrijck/ die nu Hertoch van Bouillon is/ ende veel victorien teghen den Lottringher ghehadt heeft/ ende Aſtennai ende andere ſteden ghewonnen/ die ooc verhindert dat ſijnen ſone den Cardinael tot het volcomen beſit des Biſdoms van Straeſborch niet comen en conde..

Montmorenci ſlaet Joyeuſe.

Den Mariſchal Hertoge van Montmorenti/ heeft in Languedocq des Conincx partyen ſeer beſchut/ teghen de Fortſen die uyt Spaengien gheſonden waren/ oock heeft hy den Hertoch van Joyeuſe/ belegghende Villemur by Toloſe gheſlaghen/ die daer doot bleef/ met wel etlicke duyſenden/ hy was den Broeder vande twee ghebroeders die inden ſlach van Courtras bleven. De ſtadt van Bayone werdt ſeer nae door den Gouverneur van Fonterabie/ by middel van een Armade ter Zee ende te Lande/ by de Spaengiaerden overvallen/ mits eenen Spaengiaert woonende tot Bayone/ ende eenen Medecijn Blancqpignon gheheeten/ ſecreet verſtant mette Spaenſche hadden/ maer wert ontdeckt ende eenighe onthooft.

De Fransoyſen zijn jaloers over de Spaengiaerden.

In Britanien hebben de Spaengiaerden oock haer voornemen niet connen volbrenghen/ zijnde door de aſſiſtentie vande Enghelſche meermael verhindert/ daer het volck noch al liever hadden Fransoys te blijven/ dan Spaenſch te worden/ t'welck alomme ſelve tot Parijs gheſpeurt wert/ de Spaenſche veel inſolentien over Gheeſtelicke ende Weereltlijcke ghebruyckende/ trachtende oock haer Steden te vermeeſteren met ſurprinſen/ waer uyt groote jalouſien groeyden/ ſelve inden Leger van Parma ende du Mayenne/ genoech uytberſtende/ welcke jalouſien meer groeyden/ als den Paus ende den Coninc van Spaengien/ ende zijn toeghedaen heftighe Liguers ſeer dronghen om eenen nieuwen Coninck in Vranckrijck te kieſen. De Competiteurs waren den Coninck van Spaengien ofte ſijn dochter/ den Hertoch van Savoyen/ den Hertoch van Lottringhen/ ofte ſijn Sone/ du Mayenne ſelve/ oock den Hertoch van Nemours/ niet ſonder hope zijnde/ maer den jonghen Hertoch van Guyſe hadde het meeſte faveur/ zijnde behendelick int voorgaende Jaer uyt de ghevangheniſſe ontcomen.

Competiteurs der Croone van Vranckrijck.

De Coninck heeft oock een concept des voorleden Conincx ghevoordert/ tot verſekeringe van die vander Ghereformeerde Religie aen lijf ende goet/ de ſtrenghe Edicten teghen haer noch in vigeur zijnde/ afgedaen/ daer in Julio Anno M.D.XCj. tot Mantes/ den Cardinael van Bourbon ende andere qualick toe te brenghen waren: maer ſelve in open vergaderinghe/ preſent den Aertſbiſſchop van Bourges/ de Biſſchoppẽ van Mantes/ Beauvoys/ Bayeux/ metten Maerſchalck Biron/ den Cancelier/ de Raetſheeren van State/ Secretariſen ende Officieren der Finantien/ ende andere den Coninck ſeer drongh om Catholijckelick hem te bekeeren: Waer op den Coninck antwoorde/ men ſoude hem niet daer van ſpreken/ voor dat de Spaengiaerden uyten Lande ghedreven waren/ dan wilde hy daer op letten. Waerentuſſchen vertoonde den Cancelier het advijs vande vier volcomen Parlementen/ veler Preſidenten ende Raetſheeren/ daer op den Coninck verclaerde/ dat hy niet langer lijden wilde/ datmen die vander Religie onrecht aendoen ſoude/ hy wilde die ſo wel als de Catholijckẽ beſchermen/ zijnde den Edeldom vande Religie/ geweeſt de inſtrumenten dat hy totter Croone ghecomen ware/ veel van haer uyt Vranckrijck gebannen/ ende haer goet gheconfiſqueert/ die alleene op ſijn toeſegginghe haer vertrooſten/ dien wilde hy ſijn gheloſte houden/ oock wilde hy die eeren met Officien ende Staten/ ſoo wel als de Catholijcken/ om te verhoeden voorder oorloghe ende quaet/ met meer dierghelijcke heftighe woorden/ in faveure van die vander Religie. Den Mariſchal Biron vertoonde dat het meer dan nootſakelick was die vander Religie verſekeringhe te geven/ ende dat de Hugenotten mede rechte Fransoyſen waren/ die noyt tot vrede ghedronghen waren/ maer altijt ſelve gheſocht/ ende die hier teghen waren/ waren meer dan betoovert van die vander Ligue. Aldus creghen die vander Religie eenighe verſekeringhe/ ende de leſte Edicten werden teghen haer crachteloos ghemaeckt.

Die vander Religie crijgen verſekeringhe in Vranckrijck.

Aldus bleven de ſaken in Vranckrijck noch ſtaende/ ſonder dat den Coninck (hoewel dat hy veel victorien vercreech/ ooc veel Steden innam) conde tot volcomen gehoorſaemheyt ſijn Conincrijck ghebrenghen/ waeromme hy dickmeel ſeyde dat hy een Coninck was ſonder Conincrijck/ een ghehout Man ſonder Wijf/ eñ een Oorlochſvoerder ſonder ghelt/ de ſenuwe des Krijchs/ hem alomme ontbrekende/ hebbende nerghens gheen gheheel Provintie volcomen hem onderdanich/ maer elck bruyckte ſijn eyghen middelen van ghelde: waerom hy oock ſijn hoochduytſche onder Aenholt/ die nu ſeer gemindert waren/ afdanckte.

Wy hebben verhaelt hoe den Keyſer Rudolphus int voorighe Jaer geſocht hadde weder den Vredenhandel te willen hernemen tuſſchen den Coninck van Spaengien ende de Geunieerde Landen/ waer op de Landen haer ghenoech hadden laten hooren/ dat ſo lange als den Coninck op ſijn voornemen bleef/ het niet doenlick ware: Maer den Keyſer verſekerde dat den Coninck meer dan te vooren toegeben ſoude/ om de Landen weder onder hem te brenghen/ waer op hy ſeer treffelicke Geſanten geſondẽ heeft/ als Salentijn Grave van Iſenborch/ Spinõ Grave vander Lippe/ etc. Johan Heere van Perilſteyn/ Otto Hendrick de Beylant/ Baron van Rheyt/ met Dierick Echten van Meſpebrun/ ende Franchoys Philippe Fomſtid/ Doctoren: Deſe waren in December met grooten ſtate tot Bruſſel aengecomen ende feeſtelick onthaelt/ tot grooten coſte des Coninckx daer gheherbercht ende coſtvrij ghehouden/ ende hebben met Parma ghehandelt voor ſijn vertreck in Vranckrijck/ tot Bruſſel blijvende tot den xxij. Januarij: ſiende dat ſy gheen beſcheet uyt Hollant conden vernemen/ mits de Staten Generael moeſten daer beſchreven weſen/ zijn ſy weder nae Duytſlant vertrocken/ ende ordineerden den Heere van Rheyt met Paſpoort nae Hollant te trecken/ die daer oock heeft tot den April ghelegen. Ten leſten den ſevenden April vercreech hy neffens een goudē keten van achthien hondert guldens/ ende alle teercoſten worden voor hem afbetaelt in den Haghe/ een ſchriftelick beſcheet van weghen de Staten Generael/ in ſubſtantie als hier nae volcht:

Antwoorde der vereenich der Staten/ op den Vredehandel/ van date den vij. April/ 1592.

De Staten Generael der vereenichder Provintien der Nederlandē/ verſtaen hebbende dat het de Keyſerlicke Majeſteyt belieſt hadde af te ſenden/ de Graven van Iſenborch/ vander Lippe ende d'ander/ om te weghe te brenghen een Vredehandelinghe metten Coninck van Spaengien/ ofte te hervatten den begonnen Vredehandel tot Colen/ Anno M.D.Lxxix. tot welcken eynde den Baron van Rheyt den xxviij. Maert leſtleden aen haer verſocht hadde/ dat de voorſeyde Geſanten mochten daer over/ daer comen ende ghehoort worden: Waer op de Heeren Staten nae rijpe beraetſlaginghe/ bedancken ſeer ootmoedelick ſijn Keyſerlicke ende Conincklicke Majeſteyt/ van ſijnen goeden wille ende affectie totten welſtant vande Landen/ ootmoedelick biddende te willen ghelooven/ dat ſy anders niet en ſoecken noch wenſchen van God Almachtich/ dan dat deſe ellendighe bloedighe oorloghe/ die ſo langhe in Chriſtenrijck/ principalick in Vranckrijc ende deſe Nederlanden is begonnen ende ghevoert gheweeſt by de Spaengiaerden ende haere aenhanghers mochte door de crachtighe hant Gods ende door goede Inſpiratie van goede Princen ende ghebueren/ verandert werden in eenen verſekerden gheruſten ſtaet/ daer gheheel Chriſtenrijck mede mochte in vrede gheſtelt ende ghehouden werden. Waer over ſy haer bekenden aen ſijne Majeſteyt hooghelick verbonden/ etc. ende en twijffelden niet ofte ſijne Keyſerlicke Majeſteyt en procedeerde hier in met een Vaderlick oprecht herte. Maer ghemerckt t'gene by voorgaende Vredehandelinghe in deſe Landen ghesocht is/ ende t'ghene dat ſich nu ontdeckte/ en conden ſy niet verſtaen dat vanden Spaengiaert anders dan bedroch ghemeynt worde. Want de Vredehandel metten Prince van Orangien/ ſaliger/ int Jaer M.D.Lxxiiij. en tot Breda/ Anno M.D.Lxxv. en wrachten haer niet dan verlies van veel Steden en ſterckten: Deſgelijcx het contract beſloten met Don Johan tot Marche in Famine/ Anno M.D.Lxxvij. was alleenlick op enckel bedroch ghefondeert/ ende veroorſaecte een opentlicke violencie vande Pacificatie van Ghent/ gemaeckt/ Anno M.D.Lxxvj. oock het overweldighen vande Stadt ende Caſteel van Namen/ oock van Charlemont/ Marienborch/ met ondergancк ende verlies van veel quartieren/ ende groote bloetſtortinghe ghevolcht.

Redenen der Staten waerom ſy niet en wilden in vredehandel treden.

Anno M.D.Lxxviij. daer nae den voorſlach vandē communicatie vanden Baron de Selles/ leyde het fondament/ waer over dē Walſche Landen haer afſcheyden vandē andere vereenichde Landen/ ende den Vredehandel tot Colen en wrocht niet anders dan volcomen afval der ſelviger Walſcher Provintien van veel Heeren ende Edelen des Lants/ met het verlies der ſtadt Maeſtricht ende ſ'Hertoghenboſch. Wat droever uytganck den vercierden handel mette Steden van Ghent/ Brugge ende andere ghehadt hebben/ ware meer dan openbaer.

Waer toe dat ſterckte de gheproponeerde Pacificatie vanden Jare M.D.Lxxxvij. ende M.D.Lxxxviij. mette Majeſteyt van Enghelandt/ namelijck/ om onder deckſel van vrede te incorporeren ende ruyneren niet alleene deſe vereenichde Landen/ ende de Onderſaten der ſelvigher/ maer ſelve t'gheheel Coninckrijck van Engelant/ twelck ghenoech bleeck by de groote ende hooch beroemdē Armade ter Zee gheſonden Anno M.D.Lxxxviij. ſelve gheduerende het gheſpreck daer van tuſſchen Enghelandt ende Nederlandt/ en conden de Heeren Staten Generael (voorſiende haer quaet voornemen uyt de voorgaende handelinghen) haer niet laten daer toe perſuaderen inden Jare M.D.Lxxxvij. ende M.D.Lxxxviij. En met veel meerder ſwaricheyt ſouden ſy dat nu verſoecken/ naedemael inde ſelvige handelinge haer openbaerde ſo opentlicke groote faute/ ghemerckt dat noch ſints niet de minſte aparentie en blijckt inde Spaengiaerden/ van te willen beteren/ maer ter contrarien zijn ſints ontdeckt veel andere vonden van bedriegheryen ende ghewelden/ als zy/ in wat manieren dat de Ligeurs van Vranckrijck hebben gheſtijft gheweeſt by de Spaengiaerden/ teghen haren Coninck leſt gheſtorven/ die ſy hebben ghetracteert met alderhande ghewelt/ bedroch/ ende cleynicheyt/ ten leſten niet ontſien verradelicken ſijnen eyghen perſoon te vermoorden/ by de handen van Geeſtelijcke/ alle de Weerelt contbaer.

Oock hebben de Spaengiaerden ende haer aenhanghers in veel Provintien van Vranckrijck ghetracht/ haer daer Heeren ende Meeſters te maken/ ende den teghenwoordighen Coninck teghen alle redenen te berooven van ſijn erf-recht/ om te veſten haer Monarchie oft ghewelt over alle Coninckrijcken ende Landen van langher handt gheraemt/ waer van ghenoech de tochten ghedaen in Vranckrijck by den Hertoch van Parma int Jaer M.D.xc. ende int eynde van Jaer M.D.xcj. ende noch in dit tegenwoordich Jaer M.D.xcij. het Krijghſvolck gheſonden/ ende dat noch is in Bretanien/ in Langhedock ende in Provintien/ zijn alle de Weerelt contbaer. Oock en gheeft gheen cleyn achterdencken den Heeren Staten/ dat rechts de openinghe van deſe handelinghe gheſchiede int Jaer M.D.XC. inde Maent van October tot Franckfort/ ten tijde als den Hertoch van Parma in Vranckrijck ghetrocken was mette meeſte macht der Nederlanden/ om t'onder te brenghen de Croone ende teghenwoordighen Coninck van Vranckrijck/ ende tot ſijn wedercomſte is deſe onderhandelinghe weder uytgheſtelt/ tot dat hy wederomme ghereet was/ met gelijcke gheweldige macht in Vranckrijck te trecken. Voorder meer/ doet de Heeren Staten grootelicks achterdencken/ dat deſe voortgebrachte haddel van vrede/ rechts overcoemt in plaetſe vande beloofdē ende verwachte executie/ beſloten by de principale Circulen ofte Creytſen des heylichs Rijcks/ tegen den Coninck van Spaengien ende den Hertoch van Parma/ nopende het wederghevē der Steden ende Fortreſſen by haer beſeten/ ende afghenomen den voorſchreven Rijcke/ int welcke de Heeren Staten van haerder zijden haer ſo goedelicken/ oprechtelicken ende ghewillichlicken hebben gheacquiteert/ ende den voorſchreven Rijcke voldaen/ ende altijt voldoen ſullen.

Boven alle deſe/ zijn de Heeren Staten wel particulierlicken gheinformeert van het bedrieghelijcke voornemen der Spaengiaerden in dit ſtuck/by de eygen Brieven van den Coninck van Spaengien/ende ſijn principael Secretaris Idiaquez/gheſchreven aen den Spaenſchen Ambaſſadeur/int Hof van ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt/Don Guilliam de Sinte Clement.

Daer toe zijn de ſaken oor wel wegens weert/ t'ghene dat onlancx beſloten is gheweeſt van weghen des Coninx van Spaengien/by openbaer Placcaten teghen de oude Keyſerlijcke Stadt van Aken. Daerenboven is van groote conſideratie dat de vruchten van den handel onlanghs voorghenomen op het redres vant Gouvernement des Hertochs van Gulick / Cleve / ende Bergh/inde Stadt van Duyſſeldorp/ſulcx zijn/ dat men nu meer dan opt te vooren twijfelt/ofte de regieringhe aldaer niet meer Spaenſch zy/ dan der Landen eyghen/al te recht gheacht oprechte Spaenſche treken.

Regiment van Gulick ende Cleve/ meer ſpaens dan Inlandiſch.

Eyndelijck en connen de Heeren Staten niet vergheten de droeffelijcke ende jammerlijcke procedueren/die gheduerlijcken ghebruyckt worden in Vranckrijck ende in deſe Landen/uyt de Roomſche Maxime, quod Hæreticis & Rebellibus, (onder de welcke de inwoonders van deſe Landen (maer Gode danck ſonder oorſake) gheacht worden/non ſit ſervanda fides. Waeromme ende gheconſidereert dat de Heeren Staten Generael die volgens haren Eedt ende ampt moeten verantwoorden voor den hooghen Almachtighen Godt ende alle de Weerelt/ van haer devoir int handhouden ende beſchermen der vereenichder Landen/ende inwoonders der ſelvigher/niet en connen verſtaen/ hoe ſy met vruchten eenighe openinghe totter voorderinghe van de voorgheſlaghen Vredehandelinghe connen toelaten/noch inde Geunieerde Landen / noch daer buyten aende Coninckl ijcke Majeſteyt van Enghelant (mette welcke in dat ende andere ſy ſtaen in ſtercke verbonteniſſe) noch oock niet aenden Coninck van Vranckrijck ende andere Potentaten/Vorſten ende Republijcken/ ende andere vrienden/ gheconſedereerde/voor een ghemeyne ſake.

Daeromme ſalt believen ſijn Keyſerlijcke en̄ Coninckl ijcke Majeſteyt (aen de welcke de Heeren Staten altijt verplicht blijven/ hem alle eere ende behoorlicke reſpect te draghen) te willen int vriendelickſte ende int goede verſtaen ende nemē/ als dat ſy/ volghens tghene ſy ſijne Majeſteyt den eerſten January Anno M.D.xcj. ſchreven/ ſy niet en connen reſolveren op de ſelvighe voorgheſtelde Vredehandelinghe/ midts wettelijcke ende hoochweghende redenen.

Oock baden ſy ernſtelijcken de voorſchreven Heeren Ambaſſadeurs / dat hare Heerlicheden wilde ghelieven/gunſtighe rappoort te doen van deſe hare redenen/ aende Majeſteyt ende ſpecialick dat de Heeren Staten Generael/ voorſiende dat ſy hier in gheen vrucht doen ſouden/ geerne gheſien hadden dat hare ghenaden ende Heerlicheden ontlaſt waren gheweeſt vander moeyten/ waer over ſy haer t'ſelve adverteerden voor het eynde van haer leſte vergaderinghe / als ſy van haer comſte by particuliere gheadviſeert waren.

Daerenboven danckten ſy oock de Heeren Ambaſſadeurs int Generael / ende elck int particulier/ namelick oock den Baenderheere van Rheyt ſeer hertelick / mits dat hy hem ſoo ghebruyckt heeft totten goeden dienſt deſer Landen/ ende ſouden tot allen tijden t'ſelfde verſchulden/etc. Voorder ſo ontſchuldichden ſy het lanck uytſtel van deſe antwoorde / mits de beſchreven Heeren Staten Generael / door den Winter/ Vorſt ende Ys/ niet eer conden vergaderen / ten eerſten vergadert zijnde/ den Baenderheere van Rheyt audientie ghevende/ hopende ende biddende de Heeren Staten ſijne Keyſerlicke Majeſteyt ootmoedelick/ dat het haer believe deſe hare ontſchult aen te nemen voor wettelick / ende te houden de ſaken van deſe Landen in goetgunſtichheyt ende recommandatie/ ten dienſte van t'gheheel Chriſtenrijck. Dit gheſchiede inde vergaderinghe der voorſchreven Heeren de Staten Generael inden Haghe/ den ſevenden April/ Anno M.D.XCij.

Op deſe verſochten vredehandel hebben de Hollanders penningen geſlaghen van ſilver ende coper/ tot waerſchouwinghe / waer op ſtont de Maecht Hollandia in haren Tuyn/ in vrede wel ruſtende/ en̄ terwijle wert ſy by laghen/liſten ende behendicheyt/van alle canten beſpronghen/ende rontom ſtont gheſchreven/ Pax patet inſidiis, dat is/den pays oft vrede is open ofte ſubiect tot bedroch ofte hinderlagen. Over d'ander zijde ſtont Hollandia in haren Tuyn ghewapent/ met goede wachte rontomme beſet / afkeerde ende verſlaende veel vyanden/met dit gheſchrifte Tuta ſalus Bello, Dat is welvaert is verſekert met de oorloghe. Die van Zeelant ſloeghen oock eenen penninck/waer op ſtondt een Spaengiaert/ den Zeelander vrede aenbiedende/maer den Zeelander wijſt hem dat het Serpent lach onder dat cruyt/ met dit gheſchrifte/Latet anguis in Herba: over de ander zijde ſtont de Wapenen van Zeelant/ met dit opſchrift ne temere, dat is / niet te lichtelick betrout ofte ghelooft.

Courſſen en̄ aenſlagen in de Nederlanden van weder zijden.

Den Winter gheduerende/ zijnder in Nederlant van weder zijden diverſche courſſen gedaen by de Garniſoenen / als die van Nimmeghen namen Alpen inne/ de Garniſoenen in Vlaenderen by den Grave van Solms trachten op Sluys/ anderen op't Stift van Colen/ ten faveur vande Gravinne van Meurs/ die daer etlicke duyſent guldens eyſchte. In Maert vergaderde Prince Mauritz van Orangien de Garniſoenen van Brabant/trock metten Grave van Hohenlo / (die nu weder uyt Duytſlant ghecomen was) ſecretelick op Maeſtricht/ dat hopende met Schalade in te nemen/ tuſſchen den xvij. ende xviij. Maert ſnachts / maer door eenen grooten ſlachreghen / oock door de donckerheyt des nachts / en conden ſy niet ghelijckelick door verdoolheyt aen twee zijden den aenval doen/ waer door ſy hebben moeten met eenighe doode ende ghequetſte afwijcken/ende int wederkeeren namen ſy inde Kempen Bergheyck inne / dat ſy ſterckten / in Mey. Die van Berghen op den Zoom namen inne Weſtweſel ende Graveweſel/ twee Dorpen met Caſteelkens/ ende dat om beter haer courſſen te moghen doen. Maer deſe werden in Junio by Mondragon weder ghenomen / die oock eenen aenſlach op Breda miſte: Hy nam oock Tuernout ende Weſterloo weder.

Aenſlach op Maeſtricht ghemiſt.

Schipvaert op Italien wordt ghebruyckelick.

De gheunieerde Landen hebben den voorleden Winter ſeer politijckelick met cleyn ſchade haerder ghemeynte ghelt vergadert/ daghelicx oock vermeerderende haer Navigatie / als namelick op Italien door de ſtrate van Gybraltar daer in dit ende het vorighe Jaer by de vier hondert groote ſchepen met Coren/die ſy uyt Ooſtlandt ghehaelt hadden / doorghevaren zijn nae diverſche plaetſen van Italien mits de groote dierte van Coren in die Landen / twee ofte drie jaren gheduerende/ daer den Coopman/ Schipſvolck ende Reeders by wonnen/ ende de Landen groot Convoy ofte Licentgelt van creghen.

Mits welcken reſolveerden de Landen deſen Somer weder haer ſterck te velde te begheven/ in Mey ſchepende haer ghereetſchappe/ waer onder boven de vijftich ſtucken geſchuts waren.

Ende midts de Brieven die van Verdugo aen Manſvelt ende den Raet van State gheintercipieert werden/daer in hy ſeer claeghde dat Vrieſlandt gheabandoneert wert/ſoo't ſcheen dat den tocht op Vrieſlant ſoude weſen: Maer Prince Mauritz trock uyt den Hage den thienden Mey nae Wtrecht/ midts dat daer eenighen twiſt te ſliſſen was.

Pr. Mauritz ghereetſchappe tot Veltlegher/ eñ haer Overſte uyttreckende den x. Mey.

Met Prince Mauritz/neffens den Grave van Hohenlo/Grave Willem van Naſſou/ ende den Grave van Solms/begaven haer te velde/hebbende voor Krijchſraet/de Heere van Barchon/ als Maerſchalck Proviſionel/ Graef Philips van Naſſou/ als Generael van het Peerdevolc/ de Heere van Famars/als Generael vant gheſchut/Capiteyn la Craiſſonniere/ als Sergiant Mayor/ ende voorts de Overſte ende Colonellen Sir Franchoys Vere/Floris van Brederode/ Morney/ Dorpe/ Groenevelt/ ende andere Capiteynen/ van groote ervarentheyt. De Heere van Grijſe was Generael vande Provande/ noch trocken ghemeynlick mede eenighe Raetſheeren uyt den Rade van State/ ſekere ghecommitteerde vande Provintien/daer den tocht ghedaen wert/ alles dienende tot goede directie ende ordere op alle nootſaken van Gheſchut/Amonitie/ghelt/ende victalie.

Steenwijck van Prince Mauritz beleghert den xxviij. Mey.

Daer Marcheerden van allen canten tot ontrent ſes duyſent voetvolcx/ende by de twee duyſent Peerden / mette welcke Prince Mauritz trock op Steenwijck / met alle ghereetſchappe/ alwaer hy ſijnen Legher neder gheſlaghen/ ende quartier ghenomen heeft/ den xxviij. Mey. Het Peerdevolck logeerde te Giethorn. De gheleghentheyt van Steenwijck hebben wy verhaelt int thiende Boec/ ende hoe die van Rennenberch voor Parma beleghert/ ende vande Staten weghen beſchermt wert: Sints wert ſy van ſConincx weghen by Jan Baptiſta de Taris/ met behendicheyt inghenomen ende verraſt / ende zijnde een Stadt gheleghen op een paſſagie van Vrieſlant/ veel Lants bevrijdende/werdt die by haer wonderlick gheſterckt met ſtercke aerden Wallen/ al met hout doorvlochten / ende dat op de beſte formen / ſy was oock wel verſien met goet Krijchſvolck ontrent ſeſthien Vaendelen/ ende ettelicke Peerdevolck. Voor Gouverneur was daer binnen Anthoine de Quocquelle / een ervaren Krijchſman: Oock waren daer meer andere Heeren ende Graven binnen / als Graef Lodewijck/ jonckſten Broeder des Graven van den Berghe/ de Heer van Waterdijck / ende andere van name / met ontrent twaelf hondert Mannen/ende tachtentich Peerden. De Stadt was van als ghenoech verſien/ende ſy en hadden niet ghebreck dan alleen Buſcruyt/het welcke ſo haer een goede quantiteyt uyt Duytſlant af quam/ wert int Munſterſche Stift aengheſlaghen ende ghenomen / voor recompenſie van eenighe beroovinghe die van des Hertochs van Parma volck ghedaen was.

Aenſlach op Enckhuyſen voorgenomẽ by die van Steenwijck ſonder voortganck / voort belegh.

Eer wy het belegh van Steenwijck verhalen/ ſullen eerſt vertellen eenen dubbelen aenſlach/ die men wel meynde onder ende met dit belegh te paſſe te brengen/ende was deſe: Dat die Spaenſche ende die van Steenwijck onder Parma/wel meynden die ſtadt van Enckhuyſen te becomen/ door een Zeevarende Man ende Borger aldaer/ die onlancx uyt Spaengien ghecomen was/ende aldaer ſelve metten Coninck gheſproken hadde/ die daer over een ſomme ghelts/ ſo van den Coninck als van Parma ontfanghen hadde/ ſoo wel voor ſijnen eyghen dienſt/ als om ander Capiteynen ende volck tot den aenſlach te beweghen/ maer deſen Borgher heeft t'ſelfde de Staten ende Prince Mauritz ſecretelicken aengheſeyt/ vande welcke ſulcken directie heeft ontfanghen/ dat hy de Spaenſche wiſte te perſuaderen dat den aenſlach beſt diende voorghenomen/ op de Havene/ eñ dat ſy daer toe ſouden ſenden van Steenwijck (daer niet wijt van gheleghen) eenighe duyſent Man / op eenighen avontſtont / in Schepen int beginſel van Mey/die met eenighe Coopmanſchappe mette practijcken van deſen Borgher / onghesuſpecteert ſouden comen over ghevaren / midts dat eenighe ſtadts Capiteynen ende principale vande Stadt/ daer toe alreede ghewonnen ende ghecorrumpeert waren/die ſelve ſchreven op haer credit/dat alles ſeker ware / ende om dit aldus verwe te gheven ende die van Steenwijck meer te verblinden/ bode den Inventeur ofte aengheber haer aen/ hem ſelven tot onderpande/ in handen van de ſtadt Steenwijck te ſtellen/hem onderworpende alderhande ſtraffe/ ſo hy anders dan trouwelick met haer handelde/ ofte ſoo het niet wel en ſucceerde / wel volghende ſijn directie/ etc. Ende terwijle ſoude Prince Mauritz hem ſelvẽ binnen Enckhuyſen begeven hebben ten ſelven tijde/om die vanden aenſlach te betrappen/ dat lichtelic te doene was / om dat de Havene drooch valt met leegen water/ ende ſo haeſt hy ſoude dat volck al gevangen hebben ende vaſte/ſo ſoude hy terſtont den Legher nu reede zijnde/ ſenden voor Steenwijck dat te belegeren/met ſulcke dreygementen/ ſo ſy den voorſchreven Inventeur ofte aengever niet terſtont vrij eñ los hem en leverden/ſo ſoude hy ten eerſten alle dat ghevanghen volck doen ophanghen/ maer daer groeyde erghens achterdencken ende ſuſpitie / dat den aenſlach gheenen voortganck en creech. Waeromme Prince Mauritz met ſijnen Legher tot t'belegh van Steenwijck als vooren/ voorts voer.

Vanden dertichſten Mey tot den neghenden Junij/ was Prince Mauritz beſich mette beſchanſſinghen op de leege gronden te ſoecken ende te maken/ om t'gheſchut te moghen planten/ dies wetter een Katte opgeworpen neghenthien voeten hooghe/ daermen drie ſtucken Geſchuts conde op ſtellen/ om de hoofden ende weeren af te ſchieten/ende alles te ontdecken: maer het dede cleynen dienſt / dan om te beter t'Gheſchut te planten / de welcke tot vijfenveertich ſtucken gheplant zijnde/ ſo werde daer mede de ſtadt den xiij. Junij beſchoten/ behalven noch vier andere cleynder Veltſtucken / maer daer wert voor die reyſe met ſchieten luttel uytgherecht/ jae qualick de Borſtweeringhe afgheſchoten / hoewel nochtans veel duyſent ſchoten daer op gheſchoten worden. Met eenighe ſtucken ſchoten ſy vyercloten inde Stadt / die wel int eerſte een vreeſe aenjaechden/ende eenighen brant maeckte/maer wert corts alles ghebluſt.

Als ſy ſaghen dat het Gheſchut ſo luttel voorderde/ ende die van binnen ſoo luttel daer op paſten/toonende in ſpot/ dat het maer als ſtof met beſſemen vande Veſten af te waghen ware/werter gheresolveert van ſchieten op te houden/ende met twee Mijnen voort te varen nae het contreſcherp toe/ die oock niet veel en wrochten/ daeromme groeven ſy tot dat ſy in het contreſcherp quamen / t'welck ſy die van binnen af wonnen/ ende ontdeckten een ſeker plaetſe aenden voet vande Paliſſade/ daer die van binnen groote weere uyt deden inden gracht / ſodanich dat alle het beſpringhen verlooren arbeyt was/ten ware dat die van binnen daer werden afghedreven: Waeromme ſy eenighe ſtucken gheſchuts inden gracht brochten in verſcheyden plaetſen/daer ſy wel bedeckt werden om wech te ſchieten alle de weder-

Steenwijck wort ondermijnt.

wederplaetſen aendē voet vande Paliſſade/ met andere beſchutſelen die ſy hadden aenden voet vant Rampaert ofte wal/ die wel wrochten/ want onder t'beſchermſel van dit Gheſchut quamen ſy met een rollende begravinge inde gracht/ daer ſy haer ſo wel bedeckten/ dat die van binnen haer niet veel conden ſchaden/ ſo dat ſy daermede quamen int beſit vanden voet des Rampaerts ofte Wal des principael Bolwercks aen de Ooſtzijde/ daer ſy doen met mijneren ofte ſapperen inliepen dryenveertich voeten inwaert onder d'eerde/ eer ſy keerden om eenighe Camers te maken. Dit werck duerde wel thien daghen/ binnen welcken tijde die van binnen deden twee uytvallen/ inden eerſten namen ſy een Vaendel/ ende ſloeghen eenighe Enghelſche/ inden tweeden ſloeghen ſy den Hopman Olthof doot/ die d'ander belegh inde Stadt ghelegen ende beſchermt hadde/ met eenighe andere van name/ ende een deel volcx die de wachte aldaer hadden. Noyt en conden de beleggers eenighe ghevangenen uyt der Stadt becomen/ om de gheleghentheyt van binnen te vernemen/ wat neerſticheyt ſy oock aenveerden.

Den xxiij. Junij wrochten die van buyten om een Batterye te maken/ teghen een Ravelijn dat die van binnen noch hadden buyten de Stadt by een Moraſſe: Als die van binnen de Batteryen reede ſaghen/ verlieten ſy de plaetſe.

Een Torren van Maſten voor Steenwijck ghebrocht/ den xxvj. Junij.

Den vierentwintichſten ende ſevenentwintichſten Junij/ waren ſy buyten beſich om eenen Torren die van Maſten ghemaeckt was/ op Wielen aende ſtadt te brengen/ dien ſy een Lijmſtande ofte Kijckindenpot noemden: een inventie van Capiteyn Jan vanden Cornput/ van Breda/ die deſe Stadt te voren hadde gedefendeert/ als wy verhaelt hebben int thiende Boeck. Deſen Torren was viercant van Maſten/ al met yſere Vijſen aen een ghehecht/ neghen ſolderinghen boven den anderen/ elck van twaelf voeten hooghe/ elcke ſolderinghe condemen af nemen nae beliefte/ elck hadde een Borſtweeringe ende bedeckſel van Caniſas teghen den vyant. Met deſen nieuwen Torren aende Wallen ghebrocht/ ende Muſkettiers daer op gheleyt zijnde/ keerden ſy die van binnen niet alleen vande Wallen/ maer ſy ſchoten het volck oock achter ſtraten gaende: maer die van binnen met twee ſtucken gheſchuts/ t'ſamen metten Wint/ brochten in twee daghen de twee hooghe ſolderinghen ter neder/ ſoo datter niemant meer wilde opgaen.

Vanden ſeſſentwintichſten totten neghenentwintichſten Junij/ warenſe beſich mette twee Mijnen inden Wal ondert Bolwerc reede te maken. Den dertichſten ſonden die van binnen uyt drie Capiteynen om te parlementeren/ namelick Bernart van Montberck/ David du Wal/ ende eenen vanden Sande/ ſone vanden Droſt van Harderwijck: Daer teghen de Capiteynen Pieter vanden Dorp/ Aſſuers ende Du Buck als Oſtagiers in trocken. Sy verſochten uyt te trecken met Wapenen/ Vaendelen ende Baggagie/ twelck aenghenomen worde met conditie/ dat ſy ſouden terſtont over Rijn trecken/ ende niet dienen in ſes Maenden in die quartieren/ ende ſoo ſy dat weygerden/ wert het Parlement afghebroken. Den ſelven nacht werden nae de Stadt gheſonden van Verdugo/ ſConincks Philips Stadthouder/ drie hondert Soldaten/ elck met een Sacxken Buſcruyt van xv. ofte xvj. ponden/ waer van eenighe tſeſtich ofte tſeventich in raecten/ d'ander werden verſlaghen/ ghevanghen ende inde vlucht ghedreven.

Den eerſten Julij dede Prince Mauritz eenen looſen ſtorm ofte aenloop aenrechten/ ontrent vier hondert ſchoten met het groot Gheſchut ghedaen hebbende/ om haer ghemoet ende maniere van binnen te moghen mercken/ die haer ruſten tot alle plaetſen tot teghenweer: Den tweeden Julij brocht hy alle de nacht ſecretelick alle ſijn volck inde Trencheen ofte begravingen/ met voornemen om ſmorghens de Mijnen op te blaſen metten Poeder/ ende daer op eenen generalen aſſoult te doen: Elcken Overſtē hadde met ſijn volck ſijn beſtemde plaetſe. Den derden Julij nae dat ſmorghens dat grof Gheſchut vier uren gheſchoten hadde van alle plaetſen/ ooc van de Catte/ ende dat die van binnen door de groote apparentie totten ſtorm/ ghelockt waren op de Wallen/ wert het vyer inde Mijnen aengheſteken/ de een Mijne werp den Rampart ofte wal ſo omme/ datter Breſſe ofte inganck was voor thien Mannen tſeffens op te climmen/ aen welck quartier Grave Willem van Naſſou/ met de Vrieſſche Vaendelen beſtelt was/ den eerſten ſtorm te doen/ ende opt blaſen der trompetten/ ſouden de Enghelſchen den tweeden ſtorm aenbrenghen.

Looſe alarmen ende opblaſen van Mijnen/ den iij. Julij.

D'ander Mijne aende Zuydtweſtzijde borſte buytenwaerts uyt (daer van de aerde/ veel Hollantſche Soldaten/ die oock reede op de wacht ſtonden om op te loopen) levende begroef/ noch en wert het teecken van ſtorm ofte aenval/ van Prince Mauritz niet ghegheven aen geen quartier. Maer alſo Graef Willem merckte dat die van binnen verbaeſt waren/ ſpronck hy op ende nam met haeſte de plaetſe ofte het ongheworpen Bolwerck aende Ooſtzijde in/ twelck ghebiede ende overſach de gheheele Stadt: alſo werdt oock op d'ander zijde een Poorte aende Zuydzijde inghenomen/ met groot verlies van volck van die van binnen: Waeromme die van binnen haer ſelven aen alle canten bloot vindende/ ſonden dien avont noch eenen Trommelſlagher uyt om ſprake/ die Mauritz doen ghehoor weygherde. Maer ſanderdaeghs den vierden Julij/ werden de boven gheſchreven Capiteynen ghehoort/ maer alle verſoeck afgheſlaghen: Ten leſten waren ſy te vreden aen te nemen dat haer Prince Mauritz gunde/ want het Gheſchut nu in alle de plaetſen der Stadt conde ſchieten/ ende alle de Huyſen ende kercken waren bycans al afgheſchoten/ de reſterende waren al door ghebroken om door te loopen/ t'volck haer meeſt inde kelders houdende. Deſen niet teghenſtaende/ hadde t'Gheſchut cleyne ſchade aen de Wallen ghedaen/ mits die ſo ſterck waren van vette aerde/ conſtich ende ſterc met Boomen ende Rijs doorvlochten.

Graef Willem Leghert hem op de Wallen/ van Steenwijck/ den iij. Julij.

Parlementeren den iiij. Julij.

Contract vant overgeven van Steēwijck/ den iiij. Julij.

Aldus heeft Prince Mauritz den Gouverneur Anthoine Quocquelle/ oock den Heere van Waterdijc/ Capiteynen ende Officieren vanden Garniſoene van Steenwijck/ Gheeſtelicke perſoonen ende de Borghers/ ghegunt dit naevolghende accoort/ Gedateert voor Steenwijck den vierden Julij/ Anno M.D.XCij.

Dat ſy uyt de voorſchreven Stede ſoudē trecken/ nae dat den Gouverneur ende Capiteynen/ Officieren ende Soldaten/ ſoo te voete als te Peerde/ beloeft ende gheſwooren ſouden hebben/ dat ſy de Wapenen tot dienſte vanden Coninck van Spaengien niet en ſouden draghen/ aen die zijde des Rijns/ gheduerende den tijt van de eerſte ſes Maenden.

Dat ſy uyt trecken ſullen met haer Baggagie/ Vrouwen ende Kinderen/ achterlatende de Vaendelen ende Wapenen/ amonitien van oorloghen/ ende de provande.

Gheen Soldaten/ zijnde overloopers/ ofte die om de Juſtitie te ontgaen/ter cauſe van grouwelicke miſdaden/in dienſte der Stadt hen hadden begheven / en ſouden dit Contract niet moghen ghenieten.

Dat alle ghevanghenen ſullen ontſlagen ende vrijheyt hebben/ mits betalende twaelf ſtuyvers ſdaechs voor haer coſten.

Alle Borghers ende Officieren des, Conincx Philips/ſouden oock moghen vertrecken ſonder moleſt.

Dat ſy hondert Waghens nae haren eyſch ſouden hebben tot Coevoorden toe/ midts dat ſy ghehouden ſouden weſen/ die onbeſchadicht weder te ſenden.

De ghequetſte ende de Chirurgijnen ſouden in de Stadt moghen blijven/ tot dat ſy vande quetſueren gheneſen waren/ende dan vertrecken.

Dat ſijn Excelentie haer accordeerde twee Commiſſariſen/ om haer over Rijn te geleyden/ op borge vanden Gouverneur ende Capiteynen.

Nae dit accoort zijn den vijfden Julij de Soldaten uytghetrocken: Maer Prince Mauritz heeft daerenboven / ten aenſien dat het goet Krijchſvolck was/willen beleeftheyt bewijſen/ ende den Gouverneur uyt gratie ſijn Peerden toegelaten/ deſgelijcken den Capiteyn du Wael/ met ſijn Ruyters onder hem/elck ſijn Peert/ende t'Krijchſvolck haer Rapieren.

Daer trocken uyt ontrent vijf hondert ende tſeſtich fraey voetvolck / meeſt Walen/ die wel diſpooſt ofte te paſſe waren / ende ontrent twee hondert gequetſte/ ende tuſſchen tſeſtich ende tſeventich Peerden. Binnen de Stadt waren ontrent drie hondert ende vijftich doot ghebleven/ onder andere Graef Lodewijck vanden Berghe/ een aencomende jonck Heere / ontrent achthien ofte neghenthien jaren oudt zijnde/oock de Capiteynen Blondel/ Heſſel/ ende meer andere.

Pr. Mauritz werdt voor Steenwijck ghequetſt.

Van Prince Mauritz zijde / zijnder oock ontrent vijf ofte ſes hondert Mannen voor ghebleven/ ende veel ghequetſt: Onder andere Prince Mauritz ſelve / rechts nae het ſpringhen vande Mijne / als hy wilde beſien wat die ghewrocht hadde/ wert hy door ſijn ſlincker Caeck gheſchoten/ ſonder groot dangier. Ten ſelven tijde wert oock den Colonel vant Noorthollantſch Regiment/ ghenaemt Willem van Dorp/ ghequetſt/ daer hy van ſterf. Daer werden meer andere ghequetſt/ ende van te vooren was daer vooren mede ghequetſt gheweeſt Franſoys Veer. Nae dat de Stadt gheruymt was / zijnder vier ofte meer Vaendelen / daer onder de Capiteynen Berenſteyn/ Rijſwijck ende meer andere ingheleyt/ ende t'Legher is daer ſo langhe ghebleven/ tot dat alle Wallen ende Grachten gherepareert waren/zijnde het belegh alle den tijt door ſo voorderlick voor het Krijchſvolck gheweeſt / datter alle dinghen beter coop ende abondanter was dan in eenighe Stede / door het ghemackelick toevoeren/ ſonder eenighe Impoſten. Eenighe Soldaten die int verraden van Geertruydenberghe gheweeſt waren / zijnde int contract niet begrepen/ werden ghevanghen ende ghehangen.

Ootmaerſen genomē daer de Heere van Famaers gheſchoten werdt den xxx. Julij.

Van hier iſt Legher nae Coevoorden getrocken/ ende een deel Peerden berenden het Stedeken Ootmaerſen ofte Outmarſch/ daer Alphonſis de Mendoza in lach met lx. Peerden ende twee Vaendelen voetvolc:alwaer de Heer Charles de Levin Heere van Famaers gheſchoten wert/ een vroom ſtantaſtich Heere/ weſende een vande Ghedeputeerde der geconfedereerde Edelen/ die de Requeſte Anno M. D. Lxvj. preſenteerde: hy hadde gheduerichlick de Wapenen gedraghen voor de Landen / ende was nu Generael vant gheſchut / ſeer beclaecht vande ſijne. Het Stedeken Ootmaerſen wert beſchoten ende ghedwonghen den xxx. Julij/ by compoſitie als Steenwijck.

Coevoorden beleghert by Pr. Mauritz in Auguſto.

Noch in Auguſto wert Coevoorden belegert/ daer die van binnen af branden de byſtaende Huyſen/ als ſy ſaghen dat Prince Mauritz haer met de loopgraven naerderde / die haer oock de Sluyſen benam/ende ſo het Water uyt de grachten gheleyt / oock inghenomen de contreſcharpe des Caſteels/afgheſchoten hebbende de Brugge. Graef Frederick vanden Berghe / nae dat hy alomme over ende weder ghereden hadde om die plaetſen te beſorghen / iſſer ſelve met behoorlicke Garniſoen inghetrocken/ zijnde een plaetſe wel ſterck / wel beſaemt om ſijn gheleghentheyt/ oock wel conſtich gheſterckt / op de fondamenten eertijts van Jonckheer Dirck van Sonnoy begonnen.

Prince Mauritz volck op de contraſcherpe zijnde/ maeckten een Gaelderye tot haer bevrijdinghe inden Gracht / om bedeckt aenden Wal te connen ſapperen ende ingraven/ vrij vant Geſchut der ſtrijckweeren/ t'welc ſy corts volbrochten met behulp van een hoochde ofte Catte die ſy opworpen: ſy ſchoten oock een Ravelijn ter neder. Diverſche Mijnen werden onder de Wallen ghegraven / die moeyelick waren / ende ter neder oft in vielen: teghen een van dien mineerden die van binnen / ende ſoo met locht gheven maeckten ſy die onnut: nochtans bleven ſy minerende/ ende deden eenighe ſpringhen/ waer op eenen aenval ghedaen zijnde / gheraeckten ſy op den Wal/ daer ſy haer op beſchanſten/door middel vande opghevorpen Catte / die van binnen hare teghenweer benemende / alſo ſy tot Steenwijck ghedaen hadden: Waer door die van binnen cleynmoedich werden / alleenlick hopende opt ontſet van buyten / ende hadden oock ghebreck van Water ende ander behoeften.

Den Raet van State der Gheunieerde Landen / verſtaende dat Parma hem ruſtede om in Vrieſlant te comen / ende tot dien eynde noch de ſtadt van Berck ende andere plaetſen op den Rijn/ voor paſſagie inhoudende/ hebben een Regiment knechten / dat de Landen hadden doen oplichten onder den Colonel Stolberch / doen monſteren by ſHeerenberghe / door den Grave van Hohenlo / tot verſterckinghe van haer behoeften. Want Grave Philips van Naſſou/ was gheſonden nae Vranckrijck met drie duyſent Man / ende de Coninginne hadde oock afghevordert haer Enghelſche om oock in Vranckrijck te ſenden / die nu alreede uyt den Legher vertrocken waren nae Swol: maer alſo de tijdinghe van Parmas comſte quam / werden ſy wederomme ontboden. Daerentuſſchen quam oock ſeer wel te paſſe Graef Philips met ſijn volck uyt Vranckrijck / die inde Hollantſche Garniſoenen gheleyt werden om haer te ververſſchen/ende de oude Garniſoenen werden terſtont nae het Legher gheſonden/ ende eenige nae ſGravenweert/ vreeſende dat Parmas volck ergens inbreken mochten / oock mede om hem alle ſijn doortochten te becommeren. Het Leger was oock ſeer gheſwackt van volck / ende door quade weghen ende paſſagien / conde het qualick van victalie ende amonitie verſien worden/ hoewel over Swol ende Steenwijck ſo veel gehaelt werdt / dat het Legher ter noot werde voorſien.

Verdugo den Vrieſſchen Stadthouder vande Spaengiaerts zijde/ hadde ſeer aen Parma gheſoliciteert om volck ende ghelt / t'welck nu ſeer rijckelijck ende veel over Italien geſonden was/ ende wel aenghecomen / waeromme hy nu vercreech by Parma/ dat de Regimenten van Graef Carel van Manſvelt / van Mondragon / van Gonzago/ met noch de twee Regimenten van Arenbergh ende Barlamont / nae hem toe trecken ſouden/ met eenighe Peerden ende Geſchut/ de welcke over den Rijn paſſeerdẽ/ makende een Schanſſe over d'ander zijde des Rijns/ ende trocken op Grol/ ende ſoo tot Oldenzeel / alwaer ſy aen quamen den derden September / ende Verdugo alle ſijn macht daer ontrent vergadert hebbende / verſtont den noot daer die van Coevoorden in waren / waeromme hy marcheerde oft trock met alle ſijn macht op Herdenbergh/ daer hy dochte te legeren/ maer ſubijtelicken van raet verandert zijnde / legherde in een Dorp Vlſen/ ende van daer trock hy tot Emlichen/ gheleghen onder het Graeſſchap van Benthem / maer een ure gaens van Coevoorden / ende een bequame plaetſe voor de victalie. Prince Mauritz hier van verwitticht zijnde / ſont drie hondert Peerden uyt om te beſichtighen ende te ſcharmutſeren / maer conden die uyt haer voordeelen niet uytlocken: daer dede hy eenen Boer halen/ die hy ſach ende ſuſpecteerde eenighe Brieven vanden vyant te draghen/ alſo het waer was : want den Boer door vreeſe van hanghen/ heeftſe hem ghelevert / waer in Verdugo die van Coevoorden liet weten ſijn voornemen / van haer ſanderdaeghs ontſet te doẽ/ lancx het quartier des Graven van Hohelo / ende vant Peerdevolck / hy hadde de gheleghentheyt van Prince Mauritz Legher verſtaen/ door eenen Edelman genaemt Jan van Steenwijck/ waer uyt hy wel merckte datter quaet by te comen was / waeromme hy dien wegh om de Moraſſen / ſiende dat die min gheſuſpecteert ende bewaert was / vercooren hadde.

Verdugo int ontſetten van Coevoorden geſlagen den vij. September.

Hier op heeft Prince Mauritz de plaetſe met volck meer beſet / ende heeft oock daer gheſchut ghebrocht/ ende gheſtelt op den wegh die ſijn vyanden aencomen moeſten: Ende alſoo ſecretelick op ſijn hoede weſende / is Verdugo met alle ſijn macht aenghecomen te voete ende te Peerde / al met witte hemden over haer Harnaſch/ ſnachts voor den daghe den ſevenden September / ende is alſo ten drie ſteden inde trencheen ghevallen/ met een gheroep Victoria / Victoria : maer ſy werden van Prince Mauritz / den Grave van Hohenlo/ ende Graef Willem met haer volck te rugghe ghedreven/ ende in het afwijcken ſchoot het grof Gheſchut op haer los: Vele bleven daer doodt / ende vele Mannen ende Peerden inden Moraſch ſteden. Daer werden ſanderdaechs op de plaetſe ghetelt hondert ende ſeſendertich dooden/ ende tweeenvijftich Peerden: Veel ghequetſte voerdenſe wech : want ſanderdaeghs noch werden tweeenveertich Waghens vol doode ende ghequetſte ghetelt/ varende nae Oldenzeel/ gheleydt met vier Cornetten Peerden : ſomma/ daer bleven wel drie hondert mannen doot. Van Prince Mauritz zijde bleven maer drie mannen/ ende ſes ghequetſte/ behalven Graef Willem van Naſſouwen / die eenen ſcheut creech int dunne van ſijnen buyck/ maer ſonder perijckel.

Verdugo alſo te rugghe ghedreven / maeckte ſanderdaeghs groote ghereetſchappe van Mutſaerden/ om over de Moraſſche te comen: ende ſo het Lant veel enghe paſſagien heeft / ſcheen hy die te willen beſetten / ende alſo den Legher van Prince Mauritz alle victalie af te nemen : maer ten leſten als die van Coevoorden ſaghen haer ontſet vertrecken/ eñ daer over begonden te parlementeren / quam hy wederom in ſlachordere hem vertoonen/ beſichtende Prince Mauritz beſchanſſinghe / die nu oock weder eenighe Engelſche int Legher ontfanghen hadde / ende daeromme vertroude in goeder ordonnantie hem te verwachten. Aldus deſe twee Leghers malcanderen beſchichticht hebbende / heeft Verdugo twee ſtucken gheſchuts los gheſchoten/ ende een Huys in brande gheſteken. Die van Coevoorden ſchoten oock twee ſtucken / hem antwoordende/ waer op Verdugo aftrock nae Velthuyſen/ int Graeſſchp van Benthem.

Die van Coevoorden aldus verlaten ende gedurichlijck beſchoten zijnde/ tot groote quetſinghe haers Krijchſvolcx / de Belegghers ghelogeert/ door de ondergravinghen / op haer Bolwercken ende Borſtweeringhen/ reſolveerden te composeren. Prince Mauritz was oock te vreden haer goet appoinctement te gheven/ ten aenſien dat Verdugo noch daer ontrent was / ende ergheus wat mocht aengrijpen / ende dat nu in dat Landt de ſtraten ende weghen vuyl ende diep waren/ onbequaem om de lijftocht te brenghen/ heeft haer den xij. September dit naevolghende accoort ghegheven. De Gecommitteerde die waren Evert van Ens/ Droſt ende Capiteyn / Chriſtoffer de Vaſques / ende Alonzo de Marteney/ commanderende over de Ruyterye.

Coevoorden geeft hem over aẽ ſ. Mauritz/ den xij. September.

Contract dit van Coevoorden gegeven.

Sijn Excelentie van Orangien/ begeerende te ghelieven mijn Heer den Grave Frederick van den Bergh/ ſijnen goeden Couſijn/ heeft hem geconſenteert ende toeghelaten / conſenteert ende laet toe mits deſen : Als oock aenden Droſſaert van Coevoorden/ Capiteynen/ Officieren/ ende Soldaten/ houdende Garniſoen binnen de gheſeyde Fortreſſe/ te moghen uyttrecken met haer Vaendelen/ Wapenen/ brandende Lonten/ Peerden/ Baggagie / met alle t'gene haer toebehoort/ uytghenomen Artillerye ende Amonitie/ ſoo wel van Krijchſghereetſchappe als van victalie / tot wat plaetſe haer belieſt te trecken.

T'ſelfde conſenteert ſijn Excelentie oock aen de Geeſtelicke Joſvrouwen/ Vrouwen/ Kinderen/ Huyſgeſinnẽ/ Knechten ende Maechden der ſelvigher voorghenoemder binnen Coevoorden.

Ende tot voorderinge van haer vertreck/ ſullen haer ghelevert worden Waghenen ende behoorlick Convoy/ om haer ſekerlick te geleyden/ voor de welcke de voorſchreven Grave ſal gheven Oſtagiers / tot dat ſy weder ſullen ghekeert weſen int Legher/ belovende ſijne Excelentie by deſen / by ſijn Princelick woort / dat noch den Heere Grave/ noch eenige andere die uyt'trecken ſullen uyt de ſelvige Sterckte/ ſal gedaen worden eenighe ſchade ofte letſel aen lijf ofte goet. Ghedaen voor Coevoorden als vooren/ den xij. September/ Anno M.D.XCij.

Hier op is de Grave met ſijn byhebbende Krijchſvolck uytghetrocken / zijnde de Grave vanden Berghe voorſchreven van ſijn Couſijns Prince Mauritz/ ende de Heeren vanden Huyſe van Naſſouwen wel ghefeſtoyeert/ hebbende veel diſcourſſen met den anderen op haer partijſchappe/ als zijnde Suſters ende Broeders Kinderen/ maer niet vereenicht. Daer trocken uyt wel vijf hondert Soldaten die gaen conden/ met veel ſiecken vanden Bloetganck: De plaetſe werdt noch gheheel ſterck bevonden / met neghen ſtucken Gheſchuts voorſien.

De Heeren Staten deden ter ghedachteniſſe vant nemen der drie Steden van Steenwijck/ Ootmaerſen ende Coevoorden / Penninghen ſlaen van Silver ende Coper/ ter eeuwigher memorien/ de eere der ſelver winninghe Gode toeſchrijvende/ daer wert Gouverneur gheſtelt den jonghen Heere van Nienoort.

Prince Mauritz Legher bleef ligghen/ tot dat alle ſterckten van Coevoorden weder opghemaeckt/

maeckt/ eñ alles wel verſien wert: Verdugo lach tot Velthuyſen/ eñ ſcheẽ dat hy Ootmaerſen wilde gaen belegeren/ maer dat wert oock geſterckt.

Maurits eñ Verdugo Leghers breken op/ den xv. October.

Den xv. Octobris trock Prince Mauritz Legher op nae Swol / alwaer ſy beraetſlaechden ende reſolveerden nae Emmerick te trecken/ ende by den Rijn te legheren/ ende voorder over te paſſeren naer de gheleghentheyt / ende dat ſy ſien ſouden wat Parmas volck onder Verdugo ſouden aenrechten/ gereet zijnde om Grol ofte Goor te belegeren/ ofte den vyant de paſſagie over den Rijn te beletten/ maer eer ſy daer conden comen/ was de Heerſtrate vol Waters / ende Verdugo volck gheſcheyden / ende meeſt den Rijn weder ghepaſſeert / namelick de twee Regimenten van Arenberch ende Barlamont / met vijf ofte ſes hondert Peerden/ ſeer t'onvredẽ. Verdugo met de reſte vande Peerden/ eñ de Spaengiaerden/ Italianen eñ Luyckenaren/ bleef ontrent Oldenzeel/ beſettende Grol/ Goor/ Enſchede ende Lingen.

Prince Mauritz quam den viij. November tot Arnhem/ alwaer hy ſijnen Leger inde byligghende Steden verdeylde: De Amonitie met het Gheſchut ende Schipbrugghen / werden al op Schepen gheleyt/ om die tot allen tijden reede te hebben/ ende oock bereyt tot eenen vlieghenden Legher/ ſoo daer groote ſprake was dat ſy over den Rijn ſouden trecken/ int Lant van Valckenborch ende Lutzenborch / om Parma ſelve tot Spa te verſoecken: maer ſoo Parma van daer nae Bruſſel trock/ is ſulcx naeghelaten.

Die van Groeninghen en werden noch door deſe exploicten ende verlies van Steenwijck ende Coevoorden/ niet beweecht tot eenich verdrach te comen met haer Ghebueren de Ommelanden ende Edeldom van Vrieſlant/ niet teghenſtaende dat ſy nu door den doortocht van duyſent Beeſten berooft werden / ende maer een paſſagie de Bourtange open hadden/ ontrent Wedde: maer Graef Frederick vanden Berghe/ troch met ſes Vaendelen ende eenighe Peerden inden Winter nae Groeningen/ tot bewaringe vande Landen.

Schipſvolck t'Antwerpen ghemuytineert.

t'Antwerpen in Auguſto ende September was het Schipſvolck dat op de Oorlochſchepen lach / tot bewaringhe vande Reviere / in haer Bolwercken ende Schanſſen gemuytineert om haer betalinghe/ zijnde ontrent vier hondert int ghetal/ eyſſchende xliiij. Maenden t'achterheyt/ daer ſy maer eenighe leeningen op ghehadt hadden. Deſe muyterye was ſoo heftich / dat ſy dreychden by den vyant mette Schepen te willen betalinghe halen / het welcke ſy lieten weten aen die van Zeelant / die derwaerts Ghedeputeerde ſonden / om haer aen te locken / maer te vergheefs / dies ſy ten leſten te vreden gheſtelt werden/ ende eenichſins betaelt/ maer vele werden ſints miſtrout/ ende nae Duynkercken gheſonden / daer ſy haer daghelicx ſtercker ter Zee ruſten/ ende veel goede bueten vande Cuſten van Enghelant haelden.

Hertoch Willem van Cleve/ Gulick/ etc. geſtorven in Januario/ ende den x. Maert begraven.

Int Lant van Cleve/ Gulick ende Berch/ was nu eenige Jaren groote onruſte/ den ouden Vorſt Willem nu Lxxvj. Jaren oudt zijnde/ was in Januario dit Jaer M.D.XCij. geſtorven/ ende tot Duſſeldorp den x. Maert heerlick begraven. Deſen Vorſt nu oudt geworden ende onbequaem tot regieringhe zijnde / werden de Landen by den Lantraet gheregeert / die den Coninck van Spaengien ende ſijne Gouverneurs ghenoech toeghedaen waren. Ende alſoo des Vorſten oudtſten Sone over etlicke Jaren in Italien gheſtorven was/ ende nu maer eenen Sone Johan ghenaemt hadde/ ende vier Dochters/ ſo hebben ſy deſen Sone tot verſekeringhe vande Catholijcke Religie / ende om aen de Spaenſche zijde vereenicht te blijven / verſien van een Houwelick/ mette Dochter Jacoba van Baden/ Anno M.D.Lxxxv. een ſeer Catholijckſche Vrouwe/ die tot regieringhe gheheel gheneycht was / overmits ſy merckte een ſimpelheyt ofte kranckſinnicheyt in deſen jonghen Vorſt/ waerinne die voorſchreven Raden lichtelicken conſenteerden/ om die oude forme van regieringhe te behouden. Den ouden Vorſt Willem heeft naeghelaten vier Dochters / deuchdelick opghebracht by ſijn Suſter / de oudtſte troude metten Vorſt van Pruyſſen / die alreede drie Dochters ſonder ſonen hadde/ nu houbaer: de twee ander Dochters waren ghetrout aen twee Hertoghen van Zweebrugghen/ de vierde Sibilla, was noch onghehout. Den Vorſt nu doodt zijnde / ende den Jonghen Vorſt Johan kranckſinnich / tot de regieringhe onbequaem/ hebben de Dochters met haer Mannen becommert gheweeſt / niet alleene om de regieringhe/ maer oock om de ſucceſſie / mits den Jonghen Vorſt gheen kinderen ghewan/ ende hieromme ſo is de Hertoginne van Pruyſſen/ nu Weduwe zijnde / met haer drie Dochters / oock de twee Hertoghen van Zweebrugghen/ in Cleve ghecomen: maer mits deſe alle de Gereformeerde Religie toeghedaen waren / hebben ſy met de Vorſtelicke Lantraden niet connen over de regieringhe over een comen / de welcke vreeſende voor alteratie inde regieringhe / haer behielpen mette authoriteyt vanden Keyſer ende macht van Spaengien / om int Gouvernement te blijven: ſelve Schenckeren / die Caſteleyn opt Slot van Gulick was / vreeſende ghedwonghen te worden tot yet dat hem niet aenſtont/ vertrock ſecretelick uyt de vergaderinghe nae Gulick / ende ſterckte ſijn Slot/ op niemanden paſſende/ gheſtijft zijnde van Parma / diemen doen ſeyde te verſoecken de onghehoude Dochter Sibilla/ ten Houwelicke voor ſijnen Sone Reynutius/ Prince van Parma. Tſints zijn aldaer noch diverſche Dachvaerden gehouden/ daermen den twiſt wel onderdruckt heeft/ maer niet wechgenomen/ daerentuſſchen de Landen grooten overlaſt van den Ghebueren krijch lijdende.

Regiment van Cleve onruſtich eñ onſeker.

Die van Lutzenborch/ Limborch / ende de Landen Overmaſe/ leden oock veel ſchaden van den overtocht ende monſteringhe van Parmas krijchſvolck/ t'welck hem aldaer uyt Duytſlant vergaderde / alwaer oock de Garniſoenen van Gelderlant / Hollant ende Brabant ſeer veel courſſen deden / als namelick in Januario M.D.XCij. deden ſy eenen ſtercken tocht op Sint Vit/ ende ontbrack niet vele dat ſy de Stadt niet innamen/ dies uyt Brabant alle het krijchſvolc derwaerts gheſonden wert.

De voorſchreven Landen leden ooc veel door den krijch die tuſſchen Vranckrijck ende den Hertoch vas Lottringen was/ met de Vrouwe van Eſdan / Dochter ende Erve vanden Hertoch van Bullion/ door het afſterven van beyde haer Broeders/ die nu ghetrout was metten Viconte van Turenne/ een Suſters Sone vanden leſten Coneſtabel van Vranckrijck / Mommorenci/ die nu Maerſchalck van Vranckrijc was/ een ervaren dapper krijchſman/ wel noodich om dat Lant als Frontiere van Vranckrijck wel te beſchermen / teghen den Lottringher ende Spaenſche. Deſe heeft den xiiij. October den Heer van Chambliſſe ofte d'Ambliſe met drie duyſent ende vijf hondert Lottringhſchen gheſlaghen/ belegerende Beaumont/ ende dat alleenlick met vijf hondert Peerden/ ende drie hondert Voetvolcx. D'Ambliſe bleef daer doot/ met wel ſeven hondert van de ſijne / t'Gheſchut ende alle

Staet ende gheſchiedeniſſen van Lottringhen.

de Vaendelen werden daer ghenomen/ oock door verraſſchen namen ſy Aſtenay: ende daer nae den vij. December oock by nachte een Lottrinſche Stadt/ ghenaemt Dungh/ op de Maſe gheleghen/ daer ſterck Garniſoen in lach.

Den Hertoch van Lottringhen/ alſo hy de Ligue van Vranckrijck toeghedaen was/ ende ſelve ſtont nae de Croone/ oft ijverde na een goet deel daer van/ van weghen ſijn Wijf/ een Dochter van Vranckrijck/ ofte voor ſijn kinderen/ heeft harden wederſtant ghevonden/ die hem den Coninck van Vranckrijck berockte. Sijnen tweeden Sone Biſſchop van Mets ende Cardinael zijnde/ die door Catholijcke factie tot Biſſchop van Straeſborch ghecoren was/ werdt oock verhindert vant beſitten des ſelven Biſdoms/ dewijle vanden meeſten hoop tot Biſdom ghecoren was/ den Sone vanden Adminiſtrateur van Maydenborch/ Marckgrave van Brandenborch/ die daer over door den Vorſt van Anholt grooten krijch voerde/ twelck ten leſten ontrent deſen tijt tot uytſprake van de byligghende Vorſten ghereſereert werde. T'Biſdom daerentuſſchen wert ghedeylt tuſſchen den Marckgrave van Brandenborch/ den Cardinael van Lottringhen/ ende der Stadt Straeſborch. Chriſtiaen Keurvorſt van Saxen/ ſterft den v. October/ M. D. XCI. hem ſucceedeert ſijn Sone jonck onder adminiſtrateurs.

Parma zijnde eenen tijdt lanck tot Spa gheweeſt/ daer hy ten leſten vreeſde beſpronghen te worden/ oock ſijn gheſontheyt niet ſeer beterende is hy int beginſel van October tot Bruſſel ghecomen/ ende inde Warande achter t'Hof eenlick ghelogeert/ luttel negotierende/ preparerende nochtans eenen anderen tocht in Vranckrijck. Ende alſo daer te Hove grooten twiſt ghereſen was onder die vande Financien ende Rekencamer/ ſoo wert oock den vijfthienden October den Heere van Champigni/ principael vande Financie/ vanden Hertoch van Parma aengheſeyt/ als wy vooren verhaelt hebben/ dat hy om ſijn quade dienſten/ rapporten/ procedueren ende Acten/ van ſConincx weghen bevel hadde/ hem te doen binnen acht dagen vertrecken uyt Bruſſel/ ende de volghende thien daghen uyt Nederlant te trecken nae Borgongien/ ſonder eenighe ontſchuldinghe te willen hooren/ waeromme de Heere van Champigni teghen ſijnen danck t'ghebodt ghehoorſaemde. Een ander vande Financie/ Sanſey ghenaemt/ die onlancx van cleynen ſtate rijck gheworden was/ wert in ghevangheniſſe gheſtelt/ met meer andere. De Staten van Brabant/ Vlaenderen ende andete/ waren tot Bruſſel oock ſeer t'onvreden/ ende ſonden van harent weghen nae Spaengien/ claechden aen den Coninck. Om deſen twiſt ende andere oorſaken/ iſſer in Nederlant van den Coninck uyt Spaengien gheſonden/ Don Piedro Mauriques de Toledo, Grave van Fuentes/ maechſchap vanden Hertoch van Alva/ die te Bruſſel met groot verlanghen vande reformatie aenquam/ den vierden Decembris. Als te vooren Parma van Bruſſel vertrocken was den ix. November/ voor hebbende eenen aenſlach op S. Quintijn/ die hem miſte/ trock hy nae Atrecht/ hem toeruſtende tot eenen anderen tocht in Vranckrijck/ nochtans ſwack zijnde: ende ſo hy genoech ſubijtelicken crancker wert ende waterſuchtich/ is hy aldaer tuſſchen den derden ende vierden Decembris gheſtorven/ ontrent ten ſelven tijde als Fuentes tot Bruſſel aenquam/ ſoo dat ſy malcanderen niet en ſaghen: mits dat hy ghenoech haeſtelicken ſterf/ wert gheſuſpecteert ſijn doodt in Spaengien ghepractiſeert te weſen/ te meer om dat Fuentes effen doen daer aenghecomen was/ maer ſulcken achterdencken werdt als de doot ſelve vergheten.

Champigni wort by Parma uyt de Nederlanden gebannen.

De Heer Sanſey met andere vande Financie worden gevanghen.

De Grave van Fuentes comt int Nederlant/ om alles te reformeren/ den vierden December.

Parma is tot Atrecht geſtorven/ den derden December.

Hy was een gheluckich/ cloeck/ vernuft ende wel verſocht Krijchſman/ den beſten die den Coninck van Spaengien ende oock de Catholijcken doen ter tijt hadden/ hoochmoedich/ beleeft/ heuſch/ ende ſeer Hoofs/ nochtans altijdt vande principaelſte Spaenſche Hoofden miſtrout. Hy was maer veertich ende vijf Jaren oudt. Sijn lichaem wert gheopent/ ende bevonden gheheel bedorven van boven tot beneden/ niet moghelick langher te leven/ ende daer nae wert het in een Male ghepackt/ ende alſo bedecktelick op een Peert te Poſte/ in Italien nae ſijn Stadt Parma gheſonden. Sijn uytvaert wert tot Bruſſel heerlick ghehouden/ daer over twiſt gherees/ mits dat nae de Bare ſijn Hofgeſin volghende/ met den Stadthouder Manſvelt/ waer nae terſtont de Spaenſche Edelen wilden volghen/ maer werden ghewveldelicken vande Italianen (niet ſonder groot rumoer) gheweert. In Italien in veel plaetſen/ oock tot Roomen wert ſijn uytvaert den iij. April ghehouden/ als een trou voorſtaender/ ende aldercloeckſte voorvechter der Heyligher Roomſcher Kercke. Sy hebben ter eeren van hem een Statua ofte Beelt van ſchoonen Marbor opt Capitolium gheſtelt/ nae de wijſe der ouder Romeynen/ met deſe volghende inſcriptie.

Parma natuere/ weſen ende geluck.

Parma den derden Hertoch/ wort tot Roomen een Statua ofte Beelt int Capitolium opgherecht/ den derden April.

Quod Alexander Farneſius, Parmæ & Placentiæ Dux III. magno in imperio res pro Rep. Chriſtiana præclarè geſſerit, mortem obierit, Romanique nominis glorium auxerit.

S. P. Q. R.

Honoris ergo, majorum morem ſeculis multis intermiſſum revocandum cenſuit. Statuamque civi optimo in Capitolio ejus virtutis, ſuæque in illum voluntatis, teſtimonium.

Ex. S. C. P.

Clementis VIII. P. M. Anno II. Gabriele Cæſarino I. V. C.
Iacobo Rubeo.
Papirio Albero Coſſ.
Celſo Celſo, Cap. Reg. Priore.

Dat is ſo veel in Duytſch/ als dat Alexander Farneſe den derden Hertoch van Parma ende Placentia/ om ſijn ſeer groote daden inde regieringhe voor de Chriſtelicke ghemeyne welvaert volbrocht/ ende daer over geſtorven/ des Roomſchen naems glorie vermeerdert. Soo heeft den Raet ende Roomſch volck t'ſijnder eeren (om weder op te brenghen het out ghebruyck nu langhe naeghelaten) een Statua ofte Beelt/ hunnen ſeer goeden Borgher opgherichtopt Capitolium/ tot erkenteniſſe ſijnder deucht/ ende ghetuyghenisſe van haren goeden wille.

Beſijden deſe Statua ſtaet noch een ſchoone ſteenen Tafele met volghende ſchrift:

ALEXANDER FARNESIVS OCTAVII F.
Parmæ & Placentiæ Dux, III. Provinciam
nactus Belgicam Philippi Hiſpaniarum
Regis imperia detrectantem.

MAſtrichum urbem munitiſſimam expugnavit, Bironium Gallum diverſatum partium ducem, collatis ſignis prælio vicit. Duncherscham, Gandavum, Brugas, Hypras, Tenremundam, Bruxellas, Excluſam, aliaque plurima Belgii oppida, aut vi cepit, aut ad deditionem conpulit, Antverpiam, humanis viribus inexpugnabilem ingenti ad Scaldim fluvium operum magnitudine circum munitam in deditionem accepit Noveſium

Memorable vereeringhen den Hertoch van Parma tot Roomen opgericht.

receptum Colonienſi Archiepiſcopo reddidit. Belgas omnes qui continentem incolunt in Philippi Regis poteſtatem, & ad Eccleſiæ Romanæ obedientiam reduxit. Haſce ob res aliaſque fortiter geſtas à S. P. Q. R. ſummus Imperator elogio prope majorum triumphus, quorum gloriam aut vicit aut certè æquavit, ornatus eſt.

Dat is ſoo veel in Duyts/ als

Alexander Farneſius Sone van Octavius/ Hertoch van Parma ende Placentien den derden/ zijnde belaſt van Philips den Coninck van Spaengien/ Nederlant te Gouverneren/ die gehoorſaemheyt weygherden.

Heeft Maeſtricht een ſeer ſtercke ſtadt met ghewelt ghewonnen/ den Franſoyſchen Biron/ Overſte van ſijn wederpartye / heeft hy met Veltſlach verwonnen/ Duynkercken/ Ghendt/ Brugge/ Yperen/ Denremonde/ Bruſſel/ Sluys met veel meer Nederlantſche Steden / heeft hy gheweldelicken inghenomen ofte tot overgeven ghedwonghen / Antwerpen onwinlick voor menſchen cracht / op de Reviere Schelde / met groote wercken rontomme machtich beſet/ moeſte hem overgheven: de ſtadt Nuys by hem ghewonnen/ heeft hy den Aertſbiſſchop van Colen weder ghegheven. Alle de Nederlanders op't vaſte Lant woonende/ heeft hy wederghebrocht onder Coninck Philips ghebiet/ ende onder der Roomſcher kercke ghehoorſaemheyt. Om deſe ende andere/ ſijn cloecke daden / is hy vanden Roomſchen Rade ende volcke met tijttel van opperſte Imperator ofte gebieder vereert/ als weerdich eenen Tryumphe der ouden Romeynen/ wiens eere ofte glorie/ ſoo hy niet heeft te boven ghegaen / is die voorwaer ghelijck gheweeſt.

Dit ſtaet aldus t'zijnder eeren ende eeuwigher memorie tot Romen.

Hy hadde nu de Nederlanden onder ſConincx ghebiet meer dan xiiij. Jaer gheregeert / veel machtighe ende ſtercke ſteden met ghewelt ende anderſins den Coninck onder ghebracht / maer luttel ghevoordert met ſo grooten authoriteyt/ groote middelen ende ſchatten / ende groote krijchſheyren: dickmael aldaer ghebiet hebbende over de tſeſtich duyſent krijchſ volck van ſoo machtighen Coninck. So dat het velen vreemt gheeft dat hy niet meer met ſulcken middelen uytgherecht en heeft/ teghen een veracht volck/ t'welck ſy ſeyden te weſen ſonder ordere ofte goet beleyt/ ende dat de Spaengiaerden om haer weelde ende ſachtſinnicheyt met Boter wilden verdrincken/ die niet veel anders dan ſijn ſlagen gheweert/ ofte defenſive oorloghe ghevoert hebben/ ſo dat ſijn teghenpartye haer lieten duncken dat elck een lichtelick met ſodanighe middelen/ veel meer ſoude uytgherecht hebben/ maer tſints dat Anno M. D. Lxxxviij. de Spaenſche Armade van haer voornemen miſte/ heeft Parma groote opſprake gheleden van ſijn bedeckte vyanden / t'welck ſcheen dat hy't ſeer ter herten trock/ ende noyt daer naer welvarende gheweeſt is/ noch oock in Nederlant veel gheluck ghehadt heeft/ zijnde doen in ſijn hoochſte glorie.

Parma gheſoliciteert hē ſelven Heere te maken in Nederlant.

Daer en is gheen twijffel aen /maer Parma heeft gheſoliciteert gheweeſt van verſcheyden partyen vyanden van Spaengien/ om den Coninck af te vallen/ ende hem ſelven Souverayn Heere in Nederlant te maken / allegerende het onrecht datmen ſijnen Sone dede vant Coninckrijck van Portugael/ ende de bequaemheyt die hy daer toe hadde/ met ſijn Italiaenſch ende ander krijchſvolck/ waer dat apparent was cleyn teghenpartye te vinden / anders dan weynighe Spaengiaerden / daer teghen hem Vranckrijck ende Enghelant byſtant doen ſouden / de vereenichde Nederlanden ſouden wel (ſo men dachte) te vreden gheweeſt hebben / dat de ander Provintien ſo ſouden moghen gheregeert worden/ dat ſy mette ſelfde mochten handelen / met ghelijcke ofte reciproque conditien / haer vyanden de Spaenſche regieringhe van daer gheweyrt zijnde/ de Provintien onder den Coninck by hem gheregeert/ ſouden hem lichtelick aennemen/ als ſy hem gheſtijft ſaghen / mette vereenichde Nederlanden/ Enghelant ende Vranckrijck: Hier over hebben wy Franſche ende Enghelſche diſcourſen gheſien/ Leyceſter hadde oock geerne met hem de Nederlanden ghedeylt / onder ſeker pretexten/ alſoo nae ſijn doodt is int licht ghecomen/ dan de Staten der vereenichde Landen ſtelden hen daer teghen. Maer niet teghenſtaende alle voorſchreven aenlocken/ is Parma ghetrouwe ghebleven/ ten aenſien van ſijn oprechticheyt ſo ſijn vrienden ſegghen/ andere ſegghen ten aenſien van ſijn dominien in Italien/ ende ſijn Spaenſche opſienders in Nederlant/ ende om dat hy goet dochte te verwachten de doot des ouden Conincks Philips / die hem overleefde.

Nae ſijn doot wert Pieter Ernſt Grave van Manſvelt/ die Stadthouder was/ int Gouvernement van den Coninck gheconfirmeert/ hoewel hy out ende ſwack was/ ende dat over ſulcx Fuentes groote authoriteyt op hem nam / ende over de Finantien groote reformatie ende ſtraffe voor nam / maer niet nae den noot ende hope die de Landen daer van hadden. Dies den Coninck op hope van corts een goedt eynde der Oorloghen in Vranckrijck te hebben / ſochte de Nederlanden in goeder gheneghentheyt ende devotie te houdē/ reſolverende daer ſijnen Swager ende Couzijn / den Aertſhertoch Erneſtus van Ooſtenrijck te ontbieden/ wiens gheboorte/ naturel ende reverentie / t'volck in ontſach ende onderdanicheyt ſoude houden. Den Edeldom ſochte hy oock te ghelieven / makende den Hertoch van Aerſchot/ Gouverneur van Vlaenderen/ ſijnen Sone den Prince van Chimay/ Gouverneur van Henegouwe/ confirmerende Arenberch int Gouvernement van Gelderlant/ Varrabon tot Gouverneur van Artoys / Barlamont van Namen: Billy van Rijſſele/ Douway ende Orchies: Molenbays vanden Huyſe Croy (die nieuwelicks uyt Spaengien gecomen was/ daer hy Capiteyn vande Guarde der Artſiers was / ende nu ghemaeckt Grave van Solre/ ghetrout zijnde mette Weduwe van Montigni/ Marquiſe van Renti) werdt Gouverneur van Doornick ende Tourneſis: Carel van Manſvelt/ Stadthouder ſijns Vaders / werdt ghemaect Admirael van der Zee/ eñ Charles d'Egmont/ werdt ghegunt ſijns Vaders ende Broeders Erfghenaem te weſen: den Biſſchop van Camerijck vanden Huyſe van Barlamont / om dat Camerijck hem niet en wilde erkennen/ wert Biſſchop van Doornick ghemaeckt/ nae de doot vanden leſten Biſſchop Vendeville: ende meer andere werden ghepromoveert / ende met weldaden/ eeren ende ampten verſien.

Den Coninc reſolveert Erneſtus van Ooſtenrijck in Nederlāt te ontbieden/ gratificeert met eeren eñ Ampten den Nederlantſchen Adel.

Des Hertochs van Parma voornemen voor ſijn doot/ was/ by bevel vanden Coninck / met eenen gheweldighen Legher in Vranckrijck te trecken / om daer te voorderen een verkieſinghe van eenen nieuwen Coninck / daer die Ligue doen mede beſich was. Als Parma nu gheſtorven was / is Graef Carel van Manſvelt derwaerts ghetrocken / met twee nieuwe Hoochduytſche Regimenten / onder den Baron van Perneſtayn ende Anglarto Curtio Colonellen/ met een Regement Walen van Claude Berlotte

met

Graef Carel van Manſvelt tocht in Vranckrijck 1593.

met eenighe Peerden onder den Marquis de Maleſpina/ Georgio Baſti/ende andere/alwaer ſy/ ghevoecht met eenich krijchſ volck van die vander Ligue/namen eenighe Caſteelen ende de ſtadt van Noyon / ende door ghebreck van gelde ende nootdruſt / heeft hy daer doen niet anders uytgherecht.

Aldus willen wy hier mede dit ſeſthiende Boeck/ ende oock t'Jaer M. D. XCij. ſluyten/ ſonder te vergheten dat op den Kerſdach int ſelfde Jaer/ die vande Ligue in Vranckrijck Sint Valeri op de Somme weder inghenomen hadden/ ende dat Herry D'orleans / Hertoch van Longeville/ Gouverneur van Piccardyen dat weder beleghercde/ met behulp van eenighe Oorlochſchepen van Zeelant/ waer van een Schip/ daer Capiteyn op was Zegher Pieterſen / inde Reviere gulick ligghen/ belettende het onſet ende ſecours dat die van Amiens ende Abevills derwaerts waren ſendende / waer door de Stadt op Kerſdach weder overgheghaeven werdt/ dies Longeville met Brieven die van Zeelant ſeer hooghelick danckte / ende ſijn victorie haer toeſchreef. Middelertijdt waren die vande Ligue in Vranckrijck beſich om eenen anderen Coninc te kieſen/ ofte den Coninck Catholijck te maken: ende in Nederlant worde verwacht den Aertſhertoch Erneſtus/ende Prince Mauritz maeckte ghereetſchappe om Geertruydenberch te beleggen.

Eynde des ſeſthienden Boecx.

Diſcite Iuſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Het ſeventhiende Boeck,

Sommarie/ofte Cort verhael vant ſeventhiende Boeck:

NAe de doot van Parma / Graef Pieter Ernſt van Manſvelt Gouverneur/heeft met advijs van dẽ Grave van Fuentes dẽ krijch met aller ſtrengheyt willen voeren/ ſonder rantſoenen ofte contributien: daer teghen de gheunieerde Landen ſtraefden tot in Lutſenborch. Prince Mauritz beleghert Geertruydenberghe ſoo ſterck ende induſtrieus / dat Manſvelt nerghens met ſijn ghewelt conde inbreken/waeromme de Stadt ghedwonghen wert. Van daer meynde Manſvelt de Schanſſe van Creveceur te overloopen/daer hem Prince Mauritz terſtont dede van wijcken met groote ſchade eñ perijckel. De Graef van Solms doet eenẽ tocht in Vlaenderen. Manſvelts krijchſvolck mutineert opde Frontieren. In Vranckrijcen wiſten de Ligeurs noch Du Mayenne gheen goede waerſchouwinghen waer te nemen. Maer vergaderden hen tot Parijs om eenẽ nieuwen Coninc te kieſen/daer wert vande Spaenſ.geſinde den Eertſhertoch Erneſtus voorgheſlaghen/trouwende mette infante van Spaengien/ twelck niet aenghenaem ghevonden zijnde/ werdt oock den Hertoch van Guyſe ghenoemt/ maer by ghebreck dat ſy gheenen Legher ſterck byder handt en hadden/ groeyde onder haer groote confuſie/want den Coninc (door veel perſuaſien wort Roomſch Catholijck/ende gaet ter Miſſe/ ende ſent den Hertoch van Nevers tot Roomen om abſolutie/die den Paus weygherde/uyt vreeſe van Spaengien/waer door ten leſten veel Edelen ende Steden den Coninck toevallen: Engelant ende de Geunieerde Nederlanden blijven ooc met hem in verbonteniſſe. De Ghereformeerde in Vranckrijck vertoonen den Coninck haer ende ſijn eyghen perijckel/crijghen daer op vriendelicke antwoorden. In Nederlandt heeft Prince Mauritz diverſche courſſen ende aenſlaghen ghedaen/oock op Brugghe te vergeefs. Veel ſchepen int Vlie door tempeeſt verdroncken. Eertſhertoch Erneſtus wort in Nederlant heerlijck ontfanghen. Die van Groeninghen claghende aenden Keyſer ende Coninck/worden van Graef Willem van Naſſou benaut/ende neemt weder de ſterckte tot Bellingher Wolder Zijl. Verdugo ende Graef vanden Berghe nemen Ootmarſſen ende ander plaetſen weder in: maer Graef Willem maeckt een ſterckte opde Bourtanghe: die Verdugo quam beleggen/maer alſo die niet winnelijck en was/ trachte hy Graef Willem te ſlaen/die hem wel weerde/ dies Verdugo op Coevoorden weeck / ende eenen omwech met Schanſſen makende/hielt dat alle den winter beleghert. Die van Groeninghen deden Delfziel over het ys beclimmen/maer ſy werden afgheſlaghen. Inden ſomer miſte Prince Mauritz weder eenen aenſlach op Maeſtricht / verjaecht ſijnen vyandt vant belegh van Coevoorden / beleghert Groeninghen / dat ghedwonghen wert op redelicke conditien hem over te gheven. Manſvelt neemt Chappelle in Tyraſſe. Erneſtus doet ſijn incomſte t'Antwerpen/ ſchrijft aen de Gheunieerde Staten / haer aenbiedende / ſoo ſy haer wilden reconcilieren/ſouden ſy de conditien ſelve maken/ daer ſy ſchriftelick op antwoorden/ haer beclaghende over de Spaenſche ontrauwe: Sy verhalen Lopes conſpiratie teghen de Coninginne van Enghelandt/ oock Michiel Renichon ende Pierre du Four teghen Mauritz / die alle daer over gedoodt zijn. Eenen Rijcxdagh wordt tot Reghenſborgh ghehouden/daer den Keyſer hulpe teghen den Turck wert gheconſenteert: Onder de Proteſtanten bekent den Paltzgrave ſijn gheloove: op vrede in Nederlandt werdt daer oock ghelet. De Gheunieerde Landen ſijn ghevaders inden kintdoop over den Prince van Schotlandt. De Coninck van Vranckrijck vereenicht vele van ſijn Onderſaten/dies Jan Chaſtel hem nae de kele ſteeckt / uyt perſuaſie vande Jeſuijten/die daer over door aenclaghen vande Sorbona van Parijs uyt Vranckrijck ghebannen worden/daer van tot Parijs memoriteeckenen gheſtelt worden. Jeſuijtſche Hiſtorie/ haer procedueren ende vervolgingen worden verhaelt/oock een Placcaet teghen haer inde vereenichde Landen/ende den twiſt in Enghelant mette weerdelijcke Prieſters. Den Coninck van Vranckrijck reſolveert de oorloghe teghen des Conincx van Spaengien Onderdanen/onder den Hertoch van Billion / dien de Staten hulpe in Lutſenburch toeſenden. Italiaens krijchſvolck muytineert/ ende vercrijghen byſtandt van de Gheunieerde. Soo Erneſtus tracht t'Belegh van Camerijck / worden die Landen ghedreyght ende met open oorloghe aenghecondicht: Tſelve doet oock den Coninck van Spaignen/ teghen den Prince van Bearne / nemende ghelijcke wel de Ligeurs in beſchuttinghe/ daer over vallen de Franſoyſen in Lutſenborch en̄ tGraefſchap van Bourgondien. Heraugiere neemt Hoey in / dat de Spaenſche weder winnen/ daer het overloopen der Rivieren ſeer toe hielpen. Erneſtus ſterft/ latende het Gouvernement aen Fuentes. De Grave van Hohenlo trout des Prince van Orangien outſte Dochter. Den Ceurvorſt Paltzgrave trout een ander/ ende Bouillion oock eene. Des Huys van Naſſouwen vermaertheyt wort gheſtelt. Oock wort de reductie op de Munte verhaelt.

Alles gheſchiet onder Manſvelt/Erneſtus ende Fuentes van ſConincx
weghen/ende Prince Mauritz ende Graef Willem van Naſſouwen/
van weghen der Gheunieerde Staten regieringe/
in drije Jaren/Anno M.D.xciij. M.D.xciiij.
ende M.D.xcv.

Pieter Ernſt Grave van Manſvelts regieringhe.

WY hebben vooren verhaelt/ hoe dat den Coninck van Spaengien nae de doodt van den Hertoghe van Parma/ t'Gouvernement der Nederlanden gegeven heeft den Grave Pieter Ernſt vã Manſvelt/ by proviſie (alſoo ſy't noemen) tot des Eertſhertochs Erneſtus comſte/ daeren tuſſchen hem by geſtelt als principale Raden den Grave van Fuentes/ ende Stephanus Ybarra/ beyde Spaengiaers met meer andere. Oock ſoo was den principalen Edeldom tot meerder verſekeringhe vereert met ſtaten ende hooghe Officien: Ende om de Landtſaten in goeden wille te onderhoudẽ/ werdt hope ghegeven mette comſte van Erneſtus/ alle ſaken in goede ordre te brenghen/ om dat hem een yegelijck inbeelde (aenghemerckt ſijn hooghe qualiteyt) dat hy inde Landen niet comen ſoude/ dan met voornemen/ volcomen laſt/ bevel ende middel van bevredinghe/ ofte om beter oorloghe te voeren tot der Landen beſchuttinghe: Met deſe hope hebben de Landen haer ellendẽ te beter verdraghen.

By deſe regieringhe/ hebben de Spaenſchẽ Raetſheeren door Manſvelt terſtont de Spaenſche ſtrenghheyt/ des wÿlen Hertoghe van Alba/ willen weder te wercke ſtellen/ ende verboden t'quartier (ſo ſy dat heeten) onder t'Krÿchſvolck te houden/ twelck is dat men den eenen ghevanghenen Krÿchſman loſt teghen den anderen van ghelÿcke qualiteyt/ ofte voor een Maendt ſoldÿe/ willende over ſulcx dat het Krÿchſvolck ghevanghen wordende/ ſouden inden hoochſten graet metter doot door Beuls handen gheſtraft worden/ ende dat alleen daerom/ om de hare door vreeſe vande Galghe tot de uyterſte manheyt te brenghen/ haer liever doot vechtende dan te laten levende vanghen. Maer het gemeyn Krÿchſvolck dat meer om loon ofte ſoldÿe/ dan om eere dient/ ende vanden Krÿchſhandel een Ambacht maeckt/ en ſoeckt ſulcken ſtrenghheyt niet/ midts de vroomheyt hedenſdaegh ſoo qualÿck geloont/ gheacht ende gheeert werdt: Onder dit woordt/ Quartier wordt oock begrepen gheenderhande rantſoenen ofte contributien den vyanden te betalen/ het welcke den Gheeſtelÿcken/ Edellieden/ ende Landtlieden (als die meeſt buyten de Steden haer goederen hebben) ſeer tegen was/ maer liever hadden cleyne contributien voor ſauvegarden te gheven/ dan gheplondert ofte afghebrant te worden.

By Manſvelt wordt t'quartier gebroken / den vÿfden Januarÿ 1593.

Aldus iſſer by Manſvelt een ghebodt uytgegaen van date den vÿfden Januarÿ/ M.D.xciij. by raet ende toedoen van Fuentes. Dat voortaen gheenderhande rantſoenen / contributien betaelt/ ofte van ſauvegarden/ den vyanden ſouden ghehaelt worden/ noch te halen ofte moghen ghebruycken/ op lÿfſtraffe/ maer teghen alle invallen der vyanden haer te ruſten/ ſchanſſen/ ende weeren/ ende t'volck by clockſlaghen tſamen te roepẽ/ den vyanden doot te ſlaen ofte te vangen/ ende dan te hangen: Waer over van beyde ſÿden ettelÿck ghevanghen Krÿghſvolck opghehanghen werden.

Geunieerde Staten Placcaet nopende t'quartier onderhoudẽ de xxvij. Februarÿ.

Maer daer teghen hebben de Generale Staten der Geunieerde Landen/ van date den xxvij. Februarius/ oock een ghebodt uytghegheven/ verhalende hoe dat hare vyanden de Spaengiaerden als vreemde/ niet anders dan der Landen verwoeſtinghe ende onderganck en ſochten/ met haer alder bloet ende goedt/ biddende ende vermanende eenen yeghelÿcken goede acht op haer ſelven/ haer Vaderlandt/ Wÿf ende kinderen/ te hebben/ ende met haer aen te houden/ om ſulcke Spaenſche moedtwil van haer te weeren/ ende om haer daer over te bedencken/ ſtelden ſy dagh tot den naeſten April/ want ſy daer nae gheen quartier meer/ maer alles als doodtvyanden ſouden ſouden houden/ oock dat ſy van meyninghe waren/ metten Autheuren ende Raetghevers voortaen ſoo te leven/ dat het haer berouwen ſoude/ oock metten Dorpen ende Vlecken ten platten Lande/ die volghens Manſvelts gebodt brieven haer teghen haer wapenen/ ſchanſſen ende weeren ſullen/ ofte haer redelÿcke contributien/ daer ſy op gheſchat waren/ weygheren ſouden te betalen. Door dit Contreplaccaet iſſer namaels onder den anderen toelatinge van alles ghebruyckt.

Graef Philips van Naſſouwen ſtraeſt in Lutzenborch

In deſen Winter vergaderde Manſvelt ſijn volck onder t'beleyt van ſÿnen ſone Graef Carel op de Frontieren van Vranckrÿck by Guyſe/ om in Vranckrÿck te trecken/ ende om die daer werck te maken/ ſonden de Geunieerde Landen Graef Philips van Naſſouwẽ na Lutzenborch/ met ontrent vier duyſent Mannen te voete ende te Perde / in hope van aldaer eenighe plaetſen als S. Vit ofte andere in te nemen/ twelck haer miſluckte/ maer ſy veroorſaeckten daer mede het uyttrecken van alle de Garniſoenen uyt Brabandt/ want ſoo haeſt de tÿdinghe tot Bruſſel quam/ werdt uyt Liere/ Mechelen/ ende d'ander plaetſen/ het Spaenſch ende Italiaenſch Peerdevolck eñ Voetvolck ghelicht/ ende derwaerts in aller haeſte gheſonden/ onder den Grave van Barlamondt/ het welcke ſoo het Graef Philips vernam/ heeft hy hem op den aftocht gemaeckt/ hebbende veel Dorpen in Lutzenborch gheplondert/ oock in Limborch grooten brantſchat ghedaen / ende veel plaetſen tot contributien ghedwonghen/ plonderende oock Hanuÿt in Brabandt: Ende veel gelts/ Peerden/ ende buet becomen hebbende/ zÿn ſy weder in haer quartieren vry ghekeert. Dierghelÿcke courſſen deden ſy meer in Februarius ende Maert/ om haer contributien in te halen/ ende den vyandt werck te maken verre van haer/ ſy liepen tot Andernach toe/ ende int Stift van Trier ende rontomme daer ontrent.

Daerentuſſchen de gheunieerde Landen hebbende gheresolveert de Stadt van Geertruydenberghe te belegghen/ behoorende onder Hollant/ hoe wel die int vaſte Landt van Brabandt gheleghen is/ by de Maſe opt Water de Donghe/ ſo hebben ſy van langher handt onder d'een oft d'ander pretext / belet eenigherhande voorraet van victalie oft amonitie op Licenten daerinnẽ te voeren / oock verhinderden ſy in Februario een Convoy datter geerne met allerley nootdruft inghecomen hadde/ ende ſloeghent te rugge/ ende ſoo ſy hoorden dat den Gouverneur daer uyt ghetrocken was/ om tſelfde Convoy daer in te brenghen/ ende datter twee Gouverneurs daer over twiſtende waren/ te weten de Heere van Magire/ ende den Heere van Waterdÿck/ ſoo dachten ſy ofte hun dat moghte baten/ waeromme belaſten ſy den Prince Mauritz de Stadt te berennen/ ende met Peerdevolck te beſluyten/ alſoo hy ghedaen heeft/ zÿnde alle het Krÿchſvolck uyt Lutſenborch weder gecomen/ ende elck Capiteyn ſÿn Vaendelen geſterckt hebbende/ is ontrent den xxviij. Maert te water ende te Lande daer voor ghecomen/ als de Spaenſche meer voor een belegh vreeſden voor ſHertoghenboſch ofte de ſtadt Grave.

Belegeringe van Geertruydenberghe by Pr. Mauritz vã Naſſouwẽ de xxviij. Maert.

Alſoo dit belegh uyttermaten memorabel is gheweeſt/ ſo ſullen wy daer ſommierlÿck het notabelſte van verhalen/ wat de Stadt was ſterck ende wel verſien/ van meer dan thien hondert out Krÿghſvolck met allen nootdruft.

Prince Mauritz heeft ten eerſten hem ghelegert weſtwaert vander ſtadt / met de Regimenten van Graef Frederick ſijnen jongſten Broeder/ van den Grave van Solms / van Groenevelt/ ende van Balfourt. De Grave van Hohenlo legherde hem int Ooſteynde int Dorp Ramſdonck/over de Reviere de Donghe/nae Ooſterhoudt/mette Regimenten van Brederode / van Lokeren ende andere/haer terſtondt beſchanſſende/ende vander Regimenten elck haer plaetſe beſcheydende.

Ende alſoo de Spaenſche ontrent een Muſket ſcheut buyten der ſtadt/ een ſtercke Schanſſe hadden/op den Steelhooſſchen Dijck/op de Reviere daer de paſſagie ofte toeganck totte ſtadt ſeer mede bevrijt was/ ſoo heeft de Grave van Hohenlo terſtondt de Schanſſe doen aengrijpen/ met loopſchanſſen ende aenbrengẽ vant geſchut/ in groot perijckel van ſijn leven/den vyandt den wegh ende toeganc tot de ſtadt benemende/cloeckelick ſijn gheſchut op een Eylandt brenghende/ teghen den Dijck ende Schanſſe/waer door den Capiteyn/ du Ton ende het Garniſoen dat daer binnen lach(haer ſiende afgeſnedẽ van de Stadt die Schanſſe overghegeven hebben / den ſeſten April/ waer over ſy naermaels van den Marcquis van Varrabon ghevanghen ghenomen werden.

Steelhooſſche Schanſſe ghewonnen den vij. April.

Nae dat deſe Schanſſe ghewonnen was/dede Prince Mauritz twee brugghen over de Reviere legghen/deene ſeer breedt op Schepen/ende de andere op maſten / om beyde de Leghers malcanderen te mogen helpen/ die om dat het alomme Moras was / ſeer wel een groote mijle van den anderen gheſtreckt laghen:over beyde zijden van de brugghen / heeft hy voorby de Stadt Oorlogh-ſchepen ghebrocht / ende daer lanckx de Reviere ghelept / om gheſtadelicken de wacht te houden/want de Riviere als eenen gracht/een groot ſtuck/des Leghers beſchanſſinge bevrijdde/hebbende tot veel plaetſen watermolens ende Sluyſen ghemaeckt / daermede ſy de Grachten van haer beſchanſſingen vol waters altijdt hielden/maer ſy hebben door het Zeewater ofte hooghe vloeden / dickmael in haer wercken groote ſchade gheleden.

Aen den watercant hebben ſy de Stadt beſloten/met een halve Maen van Oorlogh ſchepen/ die gheduerichlicken in de Stadt ſchoten / liggende op anckers d'een aen d'ander vaſt gemaeckt met Cabels/welcke Cabels tuſſchen beyden met cleyne ſcheepkens noch werden opgehouden/al met wachters beſet. Buyten deſe halve Maen/ waren geſtadelicken veel Oorloghſchepẽ/ die op de wachte af ende aen voeren: Binnen deſe halve Maen hadden ſy cleyne jachten/die dichte onder de ſtadt de ſchiltwacht hielden/ welcke jachten eens eenen Spaengiaert ſwemmende vinghen/met Brieven van Manſvelt ende meer andere/ die Prince Mauritz t'leven ſchonck / ende ſondt aen ſijn vyanden/om haer aen te ſegghen hoe hy beſchanſt lach.

T'belegh te water beſchoten.

Buyten deſe halve Maen / int Ooſten ende Weſten vander ſtadt / waren plaetſen daer de victalieſchepen bevrijt laghen van tgheſchut der ſtadt/ſoo dat den Legher wel een Duytſche mijle aent Water lanck heeft gheweeſt/elcken Legher byſonder ſijn victalie ende amonitie ſchepen hebbende. Daer het water ontrent den Lande ondiep was/ waren tuynen ghevlochten gheſtelt/ ende met oorloch ſcheepkens beſedt/ datter niemandt door mochte. Het ſchipſvolck hebben oock eenen byſonderen Legher ghehadt/die haer oock cloeckelijck droeghen / ende met ghecontrefeyte Canons van houte/ die ſy aende ſtadt brochten/ ende met ledighe ſchepen/ die ſy ſnachts wiſten by de ſtadts Craen ende werf te brenghen/dat ſy die van der ſtadt daermede deden meeſt haer Buſcruyt verſchieten/twelc ſy ghebreck hadden.

Prince Mauritz Legher opt Landt/ was rontomme begraven met hooghe Wallen/ ende buyten diepe grachten / met vier groote ende ſtercke Bolwercken beſet/elck met twee ſtucken gheſchuts / alſoo was het oock aen des Grave van Hohenlo Leger ende op andere plaetſen /die wel twee mijlẽ int ronde ſtreckte/die al met trencheen/Bolwercken/Schanſſen/Ravelijns/ ende wijde grachten verſien waren/ oock met ſtrijckweeren ende gheſchut/ende met veel Vierbakens om met vyer deen tot dander teecken te doen. Rontom dit Legher/daer den noot was/ buyten de grachten/waren alomme houten palen inde aerde gheſlaghen/ende in elcken pael een yſeren pinne van eenen voet lanck/ die ſy de Turcſche Ambaſſaten hieten/deſen waren ſo dichte by den anderen gheſlaghen/ dat men daer gheen knie tuſſchen brenghen conde. De principaelſte aencomſten waren met groote gheweldige Schanſſen ende Ravelijns beſet/vol grof gheſchuts/ ſoo dat ſy daer by de hondert ſtucken ghebruyckt hebben: op de weghen waren voetanghels/ Wolfs putten/ ende Water putten ghegraven/ ende ſpringhen van Buſcruyt bereydt.

Beſchanſſinghe van P. Mauritz Legher.

Alſoo deſe Legher plaetſe moraſcagieux was/ ende op veel plaetſen gheen aerde ofte ſtoffe hadden om te ſchanſſen/ſoo hebben ſy daer veel rijſhout neder ghelept/ ende eenen wegh over ghemaeckt/ende voorts horden opgherecht/om bedeckt te zijn/ende alſo beſchanſt /buyten oock beſet mette voorſchreven ſtakẽ/mette yſere pinnen/ alſoo dat dit alle by haer vyanden ongheloofelijck werdt gheacht.

Als ſy aldus teghen den buyten vyandt beſchanſt waren/ſoo hebben ſy haer oock teghen die vander ſtadt begraven/ ende de loopgraven tot onder de Wallen ghebrocht/ ende haer gheſchut gheplant / galderijen ghemaeckt / om bevrijdt tot aen des ſtadts wallen te comen. Ende gelijck die van der ſtadt boven haer wallen ende Catten noch op de een landtzijde der ſtadt twee goede Ravelins hadden/tegen d'een vande welcke de Noordthollanders ende Schotſche Soldaten / ende teghen d'ander de Zeelandſche ende Wtrechtſche laghen/ elck met haer batterije geſchut/ hebben ſy de Stadt ſoo beſchoten / datter nauwe een huys en de Stadt ongeſchẽt en bleef/ ſelve des Princen van Orangien eyghen huys was geheel doorſchotẽ en bedorvẽ: deſe bolwercken/waren oock al ondermijnt ende geſappeert.

Tot alle deſe groote ſware wercken / bouſels ende beſchanſinghen/ hadden de Staten menich hondert ſchepen met allen nootdruft ende materialen beſorcht: ende alſoo ſy wel alomme de Lantlieden deden wercken om loon / ſoo hebben ſy nochtans deſe ſware wercken meeſt al opghemaeckt door de handen van haer eygen Krijchſvolck/nae het gebruyck vande oude Romeynen/ ende dat niet by dwanck / maer midts goeden dagh-loon bewilligende het Krijchſvolck / op de daghen als ſy niet op de wachte en waren/ door goeden loon te wercken / elck tot ſulcken werck als hy luſt hadde / elcken man vromelick betalende/teghen x. oft xv. ſtuyvers daeghs/nae dat het werck ſwaer was/ met het welcke ſy ſoo grooten wert/tot haerder grooter eeren/te wege ghebrocht hebben/ dat ſy op alle advenuen rontomme de Stadt/als buyten tegen de macht des Coninckx(die quam om te ontſetten)haer onwinnelick ghemaeckt hebben.

Mauritz krijghſvolck zijn ſelfs Pyoniers/ makende Schanſſen van een dachreyſe int ronde.

Hebben oock ſoo goeden Krijchſordeninghe/

ende

Wonderlijcke diſipline in Prince Mauritz Legher.

ende diſcipline ghehouden onder haer Krijchſvolck ende Schipſvolck / dat ſy niet alleene die Landtlieden oſte Boeren binnen t'begrijp vant Legher / daer t'Dorp van Raemſdonck in ghelegen was/wel van allē overlaſt bevrijt hebben/ maer ſelve mede aenghelockt het omligghende Landtſvolck tot den Legher haer toevlucht te nemen / met haer Coren/ Beeſten ende alle haer goet / als in een ſeker vaſte plaetſe/den vyandt ontloopende/daer ſy(door ſtrenghe diſcipline)ſoo vry gheſeten hebben als in eenige welgheregierde ſtadt/ haer Ganſen/Hoenderen/ Eyeren/Boter/Caſe/ Melc/ ende Vleeſch/ vrij ter marckt brenghende/ ſonder eenighe vreeſe oſte clachte/ tot groot verwonderen van yeghelicken. Selve eenighe eyghenaers van den lande oft grondt/ hebben tſelvige landt geploeght / ende tot zaeyen bereedt ghemaeckt in veel plaetſen/tuſſchen veel Schanſen ende weghen / ſoo dat hier door den lijfcoſt / int Legher / beter coop dan in eenighe Stadt daer ontrent gheweeſt is / ende daerentuſſchen/ in haer vyants Leger ſeſmael dierder.

Goede lijfſtocht int Legher.

Het conterfeyſel van deſe beſchanſſinghe ende fraye Legher/is in Hollandt int coper gheſneden ende ghedruckt uytghegaen:ende om die te beſichtighen/quamen veel menſchen aldaer van alle canten / met groot verwonderen / ſelve de Princeſſe van Orangien / ende mijn Vrouwe Louyſe/des Princen van Orangien dochter/die doen vertrock nae haren Bruydegom den Ceurvorſt/Palſgrave op den Rijn/ende ander groote Vrouwen. In veel deelē is dit ſo notabel een belech geweeſt/als in hondert Jarē niet geſiē en is.

Die vander Stadt hebben haer dapper gheweert/vromelijck ende beleefdelijck ghedraghen/ ſy waren redelijck wel van allen nootdruft verſien / ende hebben veel uytvallen ghedaen: maer alſoo ten leſten t'gheſchut aen veel ſijden ſeer op haer ghenaerdert was/ende contrebatterije op haer gheſchut gemaeckt zijnde/ zijn haer die weghen/waer lancx ſy uyter ſtadt inde Ravelijns ginghen/afgheſchoten ende becommert. Haer werdt vercondicht by veel behendige middelen / hope ende beloften van ontſet: onder andere werdē Brieven afgheworpen van Diſmas de Barges/Heer van Waterdijck/van date den xvij. April uyt ſHertoghenboſſche/gheſonden by een Duyve/vlieghende nae haer jonghen/die int Legher viel / inhoudende dat het Krijchſvolck tot ontſet vergaderde/ende dat ſy ſoo ſeker alſt Euangelie/ſouden ontſet worden / ende dat ſy haer platte formen hoogher ſouden maken int quartier van Raemſdonck / ende vyerteeckenen doen/ nae de gheſonden inſtructien/etc. Prince Mauritz ſont mette ſelve Duyve eenen anderen Brief/tot ſijnen voordeele/om haer te bedriegen.

Goede tegenweer in Geertruydenberch.

Hohenlo dede op een tijt alle ſijn naeſtghelegen gheſchut wenden / ende ſtellen bedeetelijcken nae des Stadts Tooren/daer ſy ghewoonlijck waren den Legher te overſien/ ende alſoo ſy ontſet alle uren verwachten dede hy eenen looſen alarm onder de ſijne maken/ als oft het ontſet voorhanden hadde gheweeſt / waer over den Gouverneur ende andere vande Overſte terſtondt op den Tooren liepen/om te ſien:waer op terſtondt alle het gheſchut ſeſſens afginck/ daer den Gouverneur met andere doot bleef/ twelck haer ſeer ſwackte.

Manſvelt/ Fuentes / ende andere Overſte/ des Coninck van Spaengien / overweghende de ſchande/ſoo ſy deſe Stadt/in Brabandt ghelegen/niet en ſouden ontſetten/ſo hebben ſy Carel van Manſvelt uyt Vranckrijc ontboden / ende alle haer Regimenten opghemonſtert / ende al nae Tuernout gheſonden / onder den Marquis van Varrabon te vergaderen/ allwaer Prince Mauritz Peerdevolck (dat meeſt al uyt den Legher in byligghende ſteden/ van Breda/ Heuſden/ende Berghen op Zoom lach) menigen aengrijp op hebben ghedaen / namelijck onder andere/den achſten Junij hebben den Heere van Kyſoyre met Marcellis Bacx ende Capiteyn Edmont/met hondert ende tnegentich Peerden by Tuernout achterhaelt vier hondert Peerdē/ die uyt den Legher nae Antwerpen gingen / om Varrabon ende Barlamont derwaerts te convoyeren die ſy beſpronghen ende ſloeghen/ende de reſte jaechden ſy op thuys tot Tuernout/daer hem oock ſalveerde den Marquis van Varrabon/ende den Grave van Barlamont/ſy brochten tſeſtich Peerden met drie Capiteynen ghevanghen binnen Breda.

Manſvelts volck beſpronghen ende geſlagen dē 8. Juni.

Ontrent den ſeſten Mey heeft hem Manſveldt met alle ſijn Veltoverſte te velde begeven/ met alle ſijn macht van Lorraynoyſen (die uyt dē Straeſborchſchen krijch ghecomen waren) met Switſers, Duytſchen/ Italianen ende Spaengiaerden / die qualick wilden marcheren ſonder den ouden Mondragō/die ſijn Caſteel van Antwerpen niet dorſte verlaten. Aldus Manſveldt mette Bende van Ordonnantien wel derthien duyſent tſamen ſterck gherekent zijnde / is hy met achthien ſtucken geſchuts ende veel Schuppen ende ghereetſchappe comen legheren by Prince Mauritz quartier/int Dorp te Houte genoemt/alwaer hy een ſchanſſe begon te makē op den ſteelhofſchen Dijc/ alwaer veel ſcharmutſelen gheſchieden:maer alſoo hy aldaer ſach dat die plaetſe te ſterck was/ ſo vertrock hy met ſijnen Legher int eynde van Mey nae het Dorp van Ooſterhoudt/daer hy hem ooc ſterck beſchanſte als hy daer ooc ettelijcke dagen gelegen/ende allerley middelen verſocht hadde om inbreuck in Prince Mauritz Legher te doen / ſoo trock hy weder met ſijnen Legher op nae het Dorp van Waeſbeeck/by het quartier van Hohenlo / ende heeft hem daer weder beſchanſt/ ende ſterckten ghemaeckt om ſijn victalie wel te becomen / die hy veel ghebreck hadde / daer veel ſcharmutſels om gheſchieden by Hohenlo uyt ſijn groote gheweldighe Schanſſe/ſoo dat Manſvelt niet dorſte aengrijpen oſte voornemen opt Legher.

Als hy nu daer lach/ende alſoo om eenighe occaſie een Trompetter van Prince Mauritz aen Manſveldt gheſonden was / ſoo vraechde hem Manſveldt / waeromme ſijn Heer ſoo beſchanſt lagh/ hy ſoude hem als een jonck coragieus eertrachtende Overſte uyt ſijn Schanſſe tot eenen Veltſlach begeven:den Trompetter beantwoorde ſijn ſchamperheyt cloeckelick/ſegghende / ſijn Excellentie van Naſſouwe ware een jonc Heere/ ende ſoude geerne een oudt Krijchſman worden/ alſoo uwe Excellentie is / daer de omſtaenders mede loeghen/ende Manſveldt ſweech/ als hebbende een wel ghetreſte antwoorde.

Cloecke antwoorde eens Trompetters van Prince Mauritz/ aē ſ.Manſvelt.

Hier ligghende quamen noch den Grave van Manſveldt toe een Supplement van twaelfhondert ghetelde voetknechten/ende twaelf Cornetten Peerden / die hem gheſonden werden van Fuentes/met vier groote ſtucken gheſchuts / eñ vierentwintich tonnekens geldts / ende alderhande nootdruft int legher.

Den leſten dach als de Stadt inghenomen werdt / richten Hohenlo ende den Enghelſchen Ridder Vere een groote ſcharmutſel aen/ daer ſy (boven de ghene die doodt bleven) wel veertich Soldaten ende drie Capiteynen ghevanghen namen / twelck die vander Stadt ſien mochten/ die daghelicx veel Vier-teeckenen deden / ende gantſch moedeloos werden/ ſoo dat de Stadt in deſer volghender manieren inghenomen werdt int gheſicht van Manſveldt/ende ſijnē ſtercken Legher.

Scharmutſelen tuſſchen Manſvelt ende Prince Mauritz Legher den xxiiij. Junij.

Den vierentwintichſten Junij/alſo ſmorgens Capiteyn Haen van Doornick/Capiteyn Bevery ende Capiteyn Calf op de wachte quamē/ om malcanderen te verloſſē inde Trencee/onder het Noortſch Ravelijn van der ſtadt/ordonneerdē ſy onder malcanderen/ eens te willen opt Ravelijn climmen/eñ beſien de geſtalteniſſe/waeromme ſy deden een houten Brugge (op bondelē van Bieſen vaſt ghemaeckt) legghen over den gracht/teghen den poinct vant Bollewerck: Haen ende Bevery namen met haer twee Muſkettiers/ twee rondaſſiers ende twee Hellebaerdiers/tſamen achte/ ende clommen alſoo op ſeer bedecktelick: Als ſy nu op waren/ende de ſentinelle ofte wachte alarm riep/riepen deſe Capiteynen meer van haer volck op te climmen/terwijle ſy vechtende warē mette wachte/daer een van haer Rondaſſiers doot bleeft/ende als haer volck nu meeſt opghecomen was/vochten ſy handt te handt/een goede wijle lanck/ſo datter wel ſeſthien van die van buyten/ende ontrent neghen van binnen doot bleven/ende worden ſo ghedwongen uyt het Ravelijn te loopen ende haer in Stadt te begheven/ ende om dat ter ſelver tijdt inde Stadt gheſchoten werde den Commanduer der Stadt / Capiteyn Tigean ofte Gyſant/ die den derden Gouverneur gemaeckt was/ ſo werdē ſy verſchrickt/ eñ hier mede werden die andere ghedwongen uyt het Ravelijn inde Stadt te wijcken / waer over ſy verſchrickt zijnde/ſonden ende riepen ſy om te parlementeren/twelck ſwaerlick conde gheconſenteert worden/door ghebreck van ordere/ ende datter vaſt meer volck opclam: Ten leſten ſondē ſy aenden Grave van Solms die mede int Ravelijn ghecomen was / twee Capiteynen uyt/ ende eenen Audituer vant Garniſoen. Prince Mauritz/ de Grave van Hohenlo / ende den Krijchſraet waren beſich met ſcharmutſelen teghen Manſvelt/ende als ſy eerſt daer van hoorden/wilden ſijt niet ghelooven/achtende het ſtuck als een avontuerlick ghevecht der Capiteynen/ midts dat ſy daer toe gheen eyntlicke ordere en hadden. Deſe gecommitteerde verſochten alleenlick twee uren reſpijts/ om conſent van Manſvelt te halen/twelck niet en conde geconſenteert worden:dies ſy verſtaende van Manſvelts gheleghentheyt ende ſcharmutſels / ende bewijle Prince Mauritz haer het leven aenboot/ werdt beſloten dat ſy met haer zijde geweer ende Baggagie uyt trecken ſouden/ als by het volghende Tractaet blijckt.

Het Ravelijn van Geertruydē berch werdt ghewonnen den xxiiij. Junij.

Contrackt vant overgevē vā Geertruydenberghe den xxv. Junii. Anno 1593.

Wy Mauritz / gheboren Prince van Orangien/Grave van Naſſou/Catzenellebogē/Vyanden/Dietz/etc. Gouverneur ende Capiteyn Generael van Gelderlant/ Hollant/Zeelant/Weſtvrieſlant / Zutphen / Utrecht ende Overijſſel/ Admirael Generael : hebben gheaccordeert ende accorderen midts deſen/ aende Capiteynen / Officieren ende Soldaten vanden Garniſoene van Geertruydenberghe/te moghen vrijelick uyttrecken / ſonder eenich beletſel / met haer Sweerden/ Peerden/ Packen ende Sacken/tot ſulcke plaetſen / alſt haer ſal goetduncken / waer toe haer verleent ſullen worden vijftich Waghenen / ende ſoo ſy daerenboven van noode ſullen hebben eenighe Schepen voor dē Officieren van den Coninc van Spangien/ met haer Huyſgeſinne/ ghequetſte / Packen ende Baggagien/ ſoo ſullen wy die doen voerē in alle vrijheyt tot Antwerpen toe/wel verſtaende / dat ſy Oſtagiers eñ ſuffiſante Borghen ſullen ſtellen / dat ſy de Waghenen ende Schepen weder leveren ſullen;ende dat de Ontfanghers Mattheus Daulthoe/Jan Franſen/ende Jan Mathyſſen/ſullen blijven inde voorſeyde Stadt / tot dat ſy ſullen overghelevert hebben de Regiſters/ Bewijſen ende andere pampieren toebehoorende haren adminiſtratie/ inde handen van die daer toe van onſent weghen ſal gheſtelt worden te ontfanghen. Ende ſoo veel betreft de Gheeſtelicke perſoonen ende Borgers (altijdt uytghenomen die moghen deelachtich weſen der verraderijen der Stadt) gunnen wy den ſelven vrijen uyttocht/met alle haer Sacken ende Packen / als gheſeyt is / ende wy beloven haer op onſe Princelicke trouwe/dat alle t'ghene voorſeyt is/haer ſal onderhouden worden / ſonder eenighe faute ofte letſel. Ghedaen int Veltleger voor Geertruyden Berghe den xxv. Junij. M.D.xciij. onder ſtont geteeckent/

Maurice de Naſſou.

Garniſoen van Geertruydenberghe treckt uyt ſevenhondert man/dē xxv. Junij.

Niet teghenſtaende dit accoort aldus ghepaſſeert zijnde / heeft Prince Mauritz op haer ernſtich verſoeck/ haer Wapenen toeghelaten / daer van Acte gevende. Hier over zijn ten ſelven dage uytgetrocken/ eerſt ontrent hondert Wagenen/ met Baggagie/ghequetſte /vrouwen ende kinderen/ daer nae zijn drie Capiteynen voor uyt ghecomen/ deſe volchden ſeſthien Vaendragers met haer vaendelē/ die ſy Prince Mauritz met groote eerbiedinghe overleverden / die haer alle over haer groote vroomhz. lof gaf: Daer nae volchdē de Officiers/alle onder lanc geweer/ontrent twee hondert ende veertich ſpieſſen/ ende daer na drie hondert ende vierentachtich Muſkettiers ende Arckebuſiers / met noch andere/ tot ſes hondert ſterck / treckende lancx Ooſterhout nae Manſvelds Legher: Noch drie Schepen met crancke/ ghequetſte/ende Baggagie/liet Prince Mauritz toe tot nae Antwerpen te varen. Drie Soldaten van die te vooren de Stadt helpen verraden eñ vercocht hadden/liet hy terſtont ophanghen.

Prince Mauritz dit volck gheſien hebbende uyt Marcheren/ende ſijn volck inde Stadt zijnde/is hy daer binnen ghereden / ende vondt die Stadt noch alſo gheſtelt/dat het hem noch dapper volck ſoude ghecoſt hebben/ waeromme hy ſelve Godt den lof gaf/ ende belaſte oock andere Godt te dancken. Sijn Officiers vonden daerinne noch ontrent ſeven ofte acht hondert ponde Buſcruyt/Vleeſch/Viſch/Broot/ Bier / Boter/ Sout/ende Coren/waſſer gheen ghebreck. Daer waren in als wel dry hondert mannen gerekent in dit belegh ghebleven te zijn/ende wel vier hondert ghequetſte. Hy heeft daer tot Gouverneur in gheſtelt ſijnen Broeder Graef Frederick Hendrick/als dien die ſtadt van ſijnen Vader by Teſtamente ghegeven was/ende neffens hem voor vice Gouverneur Joncheer Aert van Duyvenvoorde / ende alſoo werden alle begravinghen gheſlicht. Manſvelt heeft het verlies vande Stadt niet eer vernomen / voor dat ons volck rontomme afſchoten uyt alle Schanſſen ende Schepen / de Piquiers ſtroo aen haer pijcken brandende.

Als Pieter Ernſt Grave van Manſvelt dit verlies der Stadt vernam / is hy opghebroken met ſijnen Leger den xxvj. Junij. ende lancx de Langheſtrate nae Bommelerweerdt ghetrockē/ meynende metter haeſt de goede Schanſſe van Creveceur gheweldelick te overvallen / liggende by de Maſe in den mont vande Reviere genaemt de Dieſe/teghen over Heel in Brabandt/ op den wegh van ſ'Hertoghenboſſche: Maer die van Gorcum ende Bommel hadden eensdeels te voren daer in verſien/met het water by tſelfde Fort op te ſtoppen/ſoo dat alle t'water dat door ſHertoghenboſch loopt van de Dommel ende Aa/

daer opghehouden ende te rugghe ghedreven wert/ waer mede tſelſde Fort ende het platte Lant rontom ſHertogenboſch omwatert wert.

Manſvelt voor Creve-cuer ſchanſſe ghetrocken wort daer van met ſchade gedreven.

Eer Manſvelt daer quam/ was Prince Mauritz ſelve daer voor hem gecomen met zijn volck/ die hem belette te beſchanſſen/ Jae ſelfs hem teghen ſchanſſende/ werdt hy ghedwonghen op te trecken nae Vliemen ende Enghelen/ met alle ſijn gheſchut/ hem leggende op de hooghe plaetſen/ die nochtans vele terſtondt met overloopen vant water omringhelt werden: Derwaerts aen ſtelden die vande Schanſſe van Creveceur terſtondt alle haer Gheſchut op/ daer mede groote ſchade onder haer vyanden doende/ die onbeſchanſt ende omringhelt van Water laghen/ dat ſy daer niet en conden van comen/ waer over vele jammerlijck doodt gheſchoten werden.

Manſvelt tracht Krijchſvolck in ſHertogenboſch te brenghen te vergeefs.

Aldus heeft Manſvelt moeten aftrecken: Eñ voorts heeft hy alle ſijn vernuft ende practijcken aenghewent (alſoo hy langhe te vooren ghedaen hadde) om met eenighe liſtichept eenich Garniſoen inde Stadt van ſHertoghenboſch te brenghen/ maer de cloecke Borgherije/ midts goede inſtructien/ hielen ſtercke wachte/ ſelve vreeſende eenighe ontrouwe onder haer Geeſtelicke/ hebben ſy die de Wapenen afghenomen. Ende alſoo Fuentes te vooren verſocht hadde/ ſoo heeft oock Manſvelt tſelve nu verſocht/ om te moghen met ſijn Edelen inde Stadt comen/ maer dat wert hem ſoo cleynen corten tijt geſtelt ende beſchreven/ dat hy daer niet en wilde comē/ ſoo dat hy met ſijn volc neffens de mueren henen trock/ ende t'Geſchut alleenlick door de Stadt voerende/ quam tot Os/ ende van daer tot Bercom/ daer noch ontrent een hoop van ſijn Legher latende/ trachtende een geweldighe Schanſſe te legghen tuſſchen ſHertoghenboſſche ende Creveceur: Maer die Borghers vreeſende dat het haer ſelve eenen toom ſoude weſen/ hebben dat belet. Alſo is Manſvelt ten leſten na Bruſſel ghetrocken/ een deel van ſijnen Legher ſendende nae Vrieſlandt/ alſoo wy hier nae ſullen vertellen. Den Marquis van Varrabon trock met een deel vant Legher in de Stadt Grave. Fuentes ende andere Spaenſche Raetſheerē beſchuldichden Manſvelt grootelicx/ dat hy (niet commende Geertruydenbergh ontſetten) niet en ſochte Pr. Mauritz te diverteren/ ofte af te trecken van ſijn belegh/ met eenighe andere importante plaetſen ſijnder vyanden te belegghen.

Prince Mauritz beſette oock de Frontierplaetſen/ ende Bommelerweerdt/ oock ſendende volck nae Vrieſlant aen Graef Willem van Naſſou/ eñ ordonneerde ooc den Grave van Solms eenen tocht in Vlaenderen te doen/ alwaer het Lantvolck verhindert ſijnde vande Spaenſche/ haer contributien niet en brochten/ die rontomme Hulſt ende Axele ſterckten gemaect hadden/ ſy hadden oock eenen aenſlach op beyde deſe ſteden/ ende eenighe Soldaten omgecocht/ die ſouden (een ſcharmutſel om Beeſten aengherecht hebbende) de wachte van de poorte vermeeſterē/ maer ſulcx wert ondeckt.

Tocht des Graven van Solms/ van weghen Pr. Mauritz in Vlaenderen/ den xxiij. Julij.

Alſo is den xxiiij. Julij. de Grave van Solms met acht hondert Peerden ende vijfendertich hondert te voete int Landt van Waes ghecomen/ ende ſondt het Peerdevolck naer S. Jan ten Steene/ om te ontdecken/ ende tvoetvolck na Steken/ alwaer de Spaenſche de Schanſſe verlieten/ vluchtende nae het Veer tegen over Antwerpen/ maer wel dertich van haer Peerden werden achterhaelt ende ghevanghen/ ende het Dorp van Steken werdt verbrandt. Het Peerdevolck heeft by S. Niclaes ontrent tachtich Lotrinſche Ruyteren ontmoet/ die gheſlaghen ende meeſt ghevanghen werden: Vorder heeft het voetvolc t'Geſchut voor S. Jacobs Schanſſe gheplant/ waeromme ſy haer overgaven/ alſoo oock deden die van S. Jan ten Steene. Als ſy dit alſo in corten tijt uyt gerecht/ ende t'Lant allomme afghelooopen hadden/ quam haer de tijdinghe dat Mondragon van Antwerpen twee duyſent te voete ende ſes Cornetten Peerden ſont ende datter noch thien Cornetten meer ſouden volghen/ met noch Spaenſch voetvolck/ waer door de Grave van Solms weder is vertrocken/ de genomē ſterckten afbrekende/ ende is t'ſchepe gegaen/ hebbēde weynich buyts voor de Soldaten becomen/ om dat de Boeren allomme op geweke waren/ ende hy int begin niet ſulcken neerſtichept aen en dede als wel van noode hadde gheweeſt/ daerom dien tocht de contributie ooc weynich vorderde.

Diergelijcke rourſen zijnder van weder ſijden meer ghedaen/ ende veel aenſlaghen te vergeefs oock aengherecht. Prince Mauritz reyſde rontomme in ſijn ghebiedt/ alomme goede orderē van weghen de Heeren Staten ſtellende. Tſelſde en heeft Manſvelt over ſijn ſijde niet connen doen/ door ghebreck van ghelt/ zijn oock veel mutinerende/ want als ſijn Sone Graef Carel in Vranckrijck de Stadt van Noyon ghewonnen hadde/ ende om het belech van Geertruydenberghe weder ontboden was/ ende in Artoys by Auxi gecomen ſijnde/ ſo zijn ſijn Spaengiaerden ghemutineert/ oorſaecke nemende om dat hy een Spaens Capiteyn wilde ſtraffen/ die een jonghe Dochter van Heſdin vercracht hadde/ waer over de Spaengiaerden hem overvielen/ ende dwonghen hem mette Walen te vluchten/ plonderende ſijn huys ende huyſraet/ ſijn Silverwerck ende bedde: ſy vercooren oock eenen Electo ofte Hooft totte regeringhe onder haer/ ende namen het ſtedeken S. Paul in/ twelc ſy ſterckten/ van waer ſy alle des Conincx eyghen Landen ende Onderſatē daer rontomme brantſchatten/ op groote Sommen/ die ſy daghelicx ghedwonghen werden haer op te brengen/ ende dat duerde meer dan een Jaer.

Spaengiaerden ende Italianen mutineren in Artoys eñ Henegou/ eñ brantſchattē de Landen.

Dierghelijcke deden oock de Italianen ende Walen in Henegouwe/ haer ſterck houdende tot Pont ſur Chambre, van waer ſy rontomme alle het Lant dwonghen haer op te brenghen alle daghe neghen hondert guldens/ twelck de Stadt van Berghen in Henegouwe voor haer vergaderde/ ende daghelicx telde/ alſo dat den Coninc daer van ghenen ſonderlinghen dienſt en hadde eenen langhen tijdt/ ende bedorven haer eyghen gheprivelegeerde Provintien/ alles teghen des Conincx danck.

Garniſoen van Berck mutineert ende betalen haer ſelven vande Tolle.

De Frontierſteden des Chuervorſt van Colen/ daer des Conincx Garniſoen noch in lagh/ mutineerden oock/ als tot Berck by den Rhijn/ daer ſy haren overſten van haer dreven/ ende maecten alle weken eenen nieuwen Electo/ ende die liet alles op den Rijn paſſeren/ op groote Tollen/ ende dat gelt deylden ſy alle maenden onder den anderen uyt.

Die van Nuys jagē haer Garniſoen uyt/ dē xix. Julij.

De Borgerije van Nuys/ hebben ſints dat ſy inghenomen waren/ van den Hertoch van Parma/ altijt ſeer overlaſt gheweeſt met Garniſoenen/ hebben ghepractiſeert om haer daer van mannelicken te verloſſen/ den xix. Julij/ alſoo de helft vant Garniſoen op eenen buyt uytghetrocken was/ ende dat op vriendē Lant/ ſo zijn eerſt acht Borgers ſnachts op de ronde gegaen/ ende als deerſte Schiltwacht haer aenſprack/ ſloegen ſy hem ter neder/ eñ namen dander wachte half ſlapende ghevanghen/ ende ſlotenſe in eenen kelder/ ende alſoo deden de Borgerije dander wachten oock/ende haer ſoo ſonder gheweer in Kelders ſluytende/ hebben haer alſoo meeſters van haer ſtadt ghemaeckt/ behalven eenighe die boven de Overpoorte waren/ die haer niet en wilden ghevanghen geven/maer ſy ſonden eenen over de mueren aen den Heere van Mylendonc/ haren Overſten/om van hem met haer medegeſellen die om buyt uyt waren/ ontſet te worden: dan alſoo ſy noch eten noch drincken en hadden/ ende dat de Borghers teghen haer begonden te ſchanſſen/ſoo hebben ſy gheaccordeert alle te ſamen uyt te trecken/met haer ghevanghen Soldaten/die ſy buyten de ſtadt haer gheweer weder gaven/met eenighe victalie ende nootdruft/waer over ſy nochtans ondanckbaer gheweeſt zÿn/ ende haer beſchanſt hebben int naeſte Dorp/alle ſchade den Borgheren aen doende voor een tÿdt lanck. Aldus creech den Keulſchen Biſſchop ſÿn Stadt ledich/ handelende mette gheunieerde Landen van beter neutraliteyt te onderhouden.

Die van Weert hebben oock met ghewelt/en̄ niet ſonder bloetſtortinghe ende verlies haer Garniſoenen uytgheſlaghen/ als oock die van Venlo ghedaen hebben.

Eer wy voorder inde Nederlantſche ſaken/ namelick vande Vrieſſche comen/ ſoo ſullen wy wederom vande Franſche ſaken/ die mette Nederlantſche genoech vermenght zÿn/eenich verhael maken.

Int voorgaende Boeck hebben wy verclaert/ hoe den Coninck van Vranckrÿck/ Hendrick de IIII. van dien name/ aldaer tot gheen volcomen ghehoorſaemheyt en conde gheromen/ende alſoo over beyde zÿden (tot noch toe) de Wapenen van redelickheyt/ ende liſticheyt meer dan wÿſheyt ghebruyckt werden/ ſo is ten leſten den Coninck ſÿn teghenpartÿe daer inne te cloeck gheweeſt/met hem te laten hooren int ſtuck van Religie/ goede ofte beter inſtructie te willen aennemen/ zÿnde het eenlick point/ dat teghen hem te ſeggen viel/mits dat hy onſchuldich was van beyde der Guyſen Ghebroeders doot.

Politÿc diſcours.

Hier over hebben de wÿſte ende eenvoudichſte Catholÿcken onder de Ligue veel diſcourſen ghemaeckt/ende goeden politÿcken raet ghegheven, Onder ander is den Hertoghe du Mayenne/ die hem Luytenant Generael noemde/ vanden Staet ende Croone van Vranckrÿck ſchriftelÿck vermaent gheweeſt/van drie dingen: Als hem te reconcilieren metten Coninck van Navarra/ofte alle de Catholÿcken te vereenigen teghen Navarra/ makende eenen Catholÿcken Coninck/met conſent vanden Paus ende den Coninck van Spaengien/ofte ten derden/ hem gheheel te werpen inde armen van den Coninck van Spaengien/hem gevende ſulcken aenpart/ deel/ofte authoriteyt int Rÿcke/dat hy geen oorſake en hadde hem ſelven ofte yet te ſparen tot haerder beſchuttinghe ofte bewaringhe.

Drÿ propoſitien den Hertoch van Mayenne voorgeſlagē nootlick te verkieſen

Mede beſchuldichden ſy haer eyghen quade handelinghen ofte comportementen/teghen de Catholÿcken van des Conincx zÿde/ ende teghen de Kercke/dat ſy quade ofte gheen diſcipline en onderhielden/dat zy waren ſonder ghelt: Juſtitie ende ordere/ alles doende als gemeyne openbare rebellen.

Dat hy behoorde den Coninck te beweghen tot Catholÿcke Religie.

Waeromme ſeyden opt eerſte/ men behoorde te proeven door alle middelen om den Navarroys (ſoo ſy hem noemden) Catholÿck te bekeeren/ende alſoo hem Coninck te maken/daer mede ſoude du Mayenne den grootſten danck ende eere verdienen/ ende ſÿn huys en̄ kinderen voorderen/ twelck moſte met authoriteyt van den Paus ende andere goede middelen gheſchieden/ ende niet met ghewelt ofte Sweert. Den Coninc van Spangien ſoude hy trachten te vreden te ſtellen/met beſpreck/dat hy vanden Navarroys niet meer gherequelleert ſoude worden met het Coninckrÿck van Navarra/ noch dat de Nederlantſche rebellighe Landen uyt Vranckrÿck niet meer gheſterckt ſouden worden/ ende diergelÿcke voldoeninghen doende.

Voorder datnen ſoude een ſolemnele Ambaſſade tot dien eynde aen Navarra afveerdigen om met alle eerbiedinghē ende bequame middelen hem te trecken tot de Catholÿcke Religie/ de welcke ſo hy die aen name/ſoo ſoude de Catholÿcke Religie ende Landtvrede verſekert zÿn/ ende de oorloghe ten eynde/ende ſoo hy die weygerde/ſo ſoudemen de herten ſÿnder Catholÿckē winnen/die nu van hem gheperſuadeert zÿn/dat hy door gebreckt van behoorlicke/ vriendelicke/ ende Chriſtelicke onderrechtinghe niet bekeert en wordt/noch zÿn bekeeringhe niet van ſÿn teghenpartÿe gheſocht en wordt/maer veel eer dominatien/regimenten/ſcheuringhen ende deplinghen des Rÿcx/ofte aldaer den Spaengiaert in te ſteken/want indien tvoorſchreven alſoo verſocht werde/ſoo ſouden de Coninclicke Catholÿcken niet meer connen twÿfelen van haerder oprechter meyninghe/maer haer ſelven confuys ende verwonnen geven van haer obſtinaetheyt.

Dit alſoo te weghe ghebrocht zÿnde/ diende een Beſtandt van ſes maenden ghemaeckt/ om de Staten te vergaderen in een vrÿe ſtadt/alleenlÿck gheaſſiſteert zÿnde vande Officieren der Kroone/daer ſoude elck hem onderworpen ſulcke ordonnantien alſmen daer ſoude moghen ramen/als datter gheen Officieren noch Gouverneurs anders dan Catholÿcks toeghelaten ſouden worden/ hoe men de Geeſtelÿcke goederen regeren ſoude/ het onderhouden des Concilie van Trenten/vande vereeninghe der Heretÿcken/de ſucceſſie te verſekerē/mede van ſ'Conincx Houwelÿck/oock den Coninck van Spaengien metten Coninck te vereenighen/toeſegghende de Coninginne van Enghelandt noch de rebellighe Nederlanders niet teghen hem te helpen/ maer ſien die te reconcilieren/twelck Spaengien voor eenen ſonderlinghen dienſt ſoude moeten achten/ om te moghen die Landen vredelick ſÿnen ſone naelaten. De Coninginne van Enghelandt ſoude haer oock te vreden houden inder redelickheyt/ ende dan ſoudemen moghen oorloghen teghen den Turck/ ende ſuyveren de Landen vant Krÿchſvolck.

Deſen middel diende terſtont verſocht/ hoe wel ſeer te vreeſen ware dat Navarra dien niet en ſoude aennemen/ conſidererende ſÿn voorgaende Actien/de vyandtſchap teghen dē Paus/ ende tbetrouwen op ſÿn Ketters/in de welcke hy ſeer ware ghehouden. Sÿn Catholÿcken waren ooc aen hem verplicht/ door giften vande Geeſtelicke goederen/ die haer lieten voorſtaen dat ſy door haren dienſt/ die ſy den Coninck deden/ de Catholÿcke Religie conſerveerden/ ende verhoeden de Croone van ſcheuringhe/den welcken hy oock voordroech/ dat men ſochte de vreemde uit Rÿcke te brenghen/ betoonende onſe weeckheyt/ambitie/tweedracht ende lichtveerdicheyt/ als ſtellende ons fondament opt licht volck der Steden ende ghemeynten.

So den Coninck niet bekeerde ſoude alle Catholÿcken van hem wenden

Maer met ſÿn weygheren ſouden wy die ſaken van verbont ſchoonder gemaeckt/ ende neffens die oock ghewonnen worden de herten ſÿnder Catholÿcken/ principalick ſoomen trachte/ de Princē vanden bloede te verwilligen/ dat licht ware om doen/midts dat ſy t'onvreden zÿn/om dat Navarra den jongen Prince van Conde boven haer verheft/ daerenboven noch meer den

Hertoch van Nivers/van Longeville/den grooten Pryeur van Vranckrijck/ Montmorency/de Retz/ ende andere Officieren. Alſoo gheſterckt met de Catholijcken/metten Paus ende met den Coninck van Spaengien (die nootlick ghecontenteert diende/ ende daer niemant teghen ſpreken ſoude. Ende deſen rechten wech ingaende/ ſo ſoudemen moghen den ouden Cardinael van Bourbon/ ofte een ander Coninck maken / ſonder den ſtaet des Rijcx ofte fondamentale Wetten te veranderen / daer ter contrarie nu du Mayenne ende andere geſuſpecteert worden/dat ſy't Regiment ſoecken / ofte het Rijck ſoecken te verdeylen/ ofte den Spaengiaert in te voeren/ ende dat te meer om datmen noyt den Cardinael van Bourbon Coninck proclameerde/ noch ſelve met Navarra noyt te handelen ſochte/al waſt dat hy hem liet hooren te willen Catholijck worden.

Deſen tweeden wegh waer den beſten/ſoo den eerſten niet conde te weghe ghebrocht worden/ hoewel daer te vreeſen ware dat de Princen van den bloede daer toe qualick ſullen beweecht worden uyt den ouden haet tuſſchen haer ende den huyſe van Guyſe / oock ſouden de Hertoghen van Savoyen ende van Lottringhen dat ſoecken te verhinderen/ als die profijt ſoecken / ende hoepten inde ſcheuringe des Rijcx: ende Spaengien ſal ſwaerlicken willen ghelt gheven/ ſonder goede verſekeringhe van Landen ende Steden.

Haer te werpen abſolutelicken inde armen des Conincx van Spaengien / ſoude ſeer ſwaer weſen/ mits datmen wiſte dat hy hem ſelven ſochte (onder de tijttelen van Souverayne macht) in te voeren / ofte den Savoyer ſijn ſchoon Sone te voorderen/ daer mede ſy de oude hercomen ende fondamentale Wetten ſouden breken / tot haerder alder ſchande/ ende dat ten gerieve van eenen Prince die oudt ende Caducq is / ende die maer eenen weecken Sone hadde die noch jonck was / een Natie dat afgunſtich/ nijdich ende begeerich is/ waer door ſelve veel goede Catholijcken/ oprechte Franſoyſen/aftreck ſouden crijghen/ſelve den Paus ſoude daer over jalours zijn / ende oock ander Vorſten die de Spaenſche macht vreeſen / ſouden daeromme oock vyant worden.

Swaricheden hem te worpen inde armen vanden Coninck van Spaengien.

Maer ſo den Coninck van Spaengien conde beweecht worden de Infante ſijn oudtſte Dochter te trouwen met eenigen Prince vanden bloede/dat waer wel goet/ maer daer ſoude hy ſwaricheden in vinden / als dat ſoo ſijnen eenighen Sone die jonck ende weeck is/ quame te ſterven/ ſo ſouden alle ſijn Landen van eenen Franſoys gheerft worden / t'welck de eenighe oorſake is waeromme hy die niet ten Houwelicke en geeſt/ ſelve aen eenighen van ſijnen huyſe van Ooſtenrijck/ het welcke oock alle daer over ſeer jalours ſoude weſen.

Oock hoewel den Coninck van Spaengien een machtich Vorſt ware/ſo hadde hy oock groote laſten/ dewijle ſijn Landen d'een van d'ander verre verſcheyden laghen: Hy hadde de oorloghe in Nederlant/die nu tot onſprekelicke coſten langhe gheduert hadde / ende noch apparent ware langher te dueren/oock hadde hy de Coninginne van Enghelant teghen / zijnde in grooten voorſpoet/ die hem grootelicks ter Zee becommerde/ ende tot groote coſten brochte. Mede was hy niet ſonder achterdencken van ſijn eyghen volck/ dat hy bruycken moeſte/ ende ſo hem den Turck roert/ alſo wel apperent ware / ſo ſoude hy ſelve wel alle ſijn middelen van noode hebben / zijnde meer ghehouden ſijn eyghen Rijck/ dan Vranckrijck voor te ſtaen. Oock met Spaengien te tracteren / dat en ſoude ſonder vergaderinghe van Staten niet connen gheſchieden / ende daer ſouden groote diſputen vallen : ende anders en ſoude het haer alleen niet eerlick weſen. Waeromme ſy beſloten datter gheenen beteren wegh tot verſekeringhe van Religie ende Lantvrede en ware / dan metten Coninck van Navarra te accorderen / ende hem tot de Catholijcke Religie te beweghen.

Beſluyt beſt te weſen met den Coninck te vereenigen en̄ ſoo hem te bewegen tot de Catholijcke Religie.

Dierghelijcke diſcourſſen ende veel andere redenen zijnder onder die vande Ligue ofte Verbont/ vertoont gheweeſt / maer ſy waren onder den anderen niet wel eenich / ende tſcheen dat du Mayenne ſochte den ſtaet ende Regiment te behouden/ alſo het was: Andere verſochten datter eenen nieuwen Coninck mochte vercooren worden / elck ſijn voordeel daer in ſoeckende : De groote Meeſters hoepten elck een/ dat het hem mochte ghelucken / principalick den Savoyer/ den Sone van Lottringhen / du Mayenne/ Guyſe/ Nemours/ ende mede den Coninck van Spaengien.

Tot deſe verkieſinghe ſtemden ſeer den Paus ende den Coninck van Spaengien : Ende tot dien eynde zijnder by die vander Ligue / binnen Parijs een vergaderinghe van Staten beſchreven/ ſo iſſer oock een Mandaet vanden Coninck uytghecomen / verclarende alle ſulcke vergaderinghen te weſen Crimen læſe Majeſtatis, betoonende mede ſijnen goeden wille ende ijver om alle goede wettelicke ende Chriſtelicke inſtructien aen te nemen.

Vergaderinghe tot Parijs om eenē nieuwen Coninck te verkieſen onder die vā der Ligue beſtemt / den xvij. Januarij/1593.

Daer is oock in December M.D.XCij. een declaratie van du Mayenne uytghegheven/ noodende alle Princen / Heeren ende Officieren der Croone/haer te voeghen (verlatende de Ketters) by haer vergaderinghe tot Parijs den xvij. Januario M.D.XCiij. om op alles te raetſlaghen. Het welcke als het vernomen werdt by de Princen vanden bloede/Prelaten ende Officieren van der Croone / Heeren ende Raetſheeren Catholijcke van ſConincx zijde/ hebben met des Conincx oorlove den xxvij. Januarij uyt Chartres gheſonden aende vergaderinghe tot Parijs/verſoeckende / ſo ſy trachten nae verſekeringhe van de Catholijckſche Religie/ ende den vrede/ dat ſy wilden haer Ghedeputeerde ſenden op eenighe plaetſe tuſſchen S. Denijs ende Parijs/om met haer daer over te handelen / den Coninck haer toonende bereyt om goede inſtructien te hooren/ hebbende daer over aenden Paus gheſonden den Marquis van Pyſanen.

Die vander Ligue binnen Parijs ſterck vergadert zijnde / en hebben de aengheboden conferentie vande Catholijcke Princen / Heeren ende Officieren vande Croone / volghende ende houdende de zijde vanden Coninck / niet connen afſlaen/ maer hebben die moeten aen nemen / niet teghenſtaende het wederſpreken van ſPaus Legaet/ den Cardinael van Playſance / de Ambaſſadeuren vanden Coninck van Spaengien / als waren dē Hertoch van Feria ende de andere reſiderende aldaer / ende vercooren daer toe xij. dappere Mannen/waer van de voorneemſte waren/ Deſpinact Aertbiſſchop van Lions / primaet van Vranckrijck/ den Biſſchop van Abranches/ den Admirael Villars/ den Grave van Bellin Gouverneur van Parijs/met andere tot xij. toe.

Van wegen der Catholijcken des Conincks/ waren de Ghecommitteerde den Aertſbiſſchop van Bourges/ de Heere van Chavigni/ de Bellievre/ de Rambovillet/ de Chombert/ de Pontcarro/ de Emmerick/de Thou ende Preval/tſamen achte. Alle deſe hebben tuſſchen Parijs ende S. Denijs vergadert/eerſt den xxix. April/ ende voorts meermael in Mey ende Junio/ daer den

Conferentie der Catholijcke Princen ende Heeren van weder zijden buyten Parijs.

Aertſ biſſchoppen van Lions ende van Bourges meeſt het woort altÿt ghevoert hebben/ elck ſÿn ghepretendeerde redenen cloeckelick met ſubtÿle argumenten verantwoordende / maer alſo die van ſConincx zÿde affirmeerden den Coninck ghenoech gheresolveert te zÿn/ hem te laten inſtrueren/ ende inde inſtructie daghelicks meer aen nam / ſo ware haren ſchuldighen plicht nae Goddelicke ende menſchelicke rechten / hem te erkennen/ etc. Daer teghen dat den Biſſchop van Lions antwoorde/ dat ſy ghehouden waren boven alle dinghen/ de Catholÿckſche Roomſche Religie voor te ſtaen / ende daeromme en conde ofte mochte gheenen Ketterſchen Coninck ende relaps ofte hervallen over haer regeren / ende alſo ſy oock noch niet en ſaghen eenige teeckenen van bekeeringhe / ſoo en ſtont haer oock niet toe ofte betaemde haer niet/ over ſulcx te oordeelen/ maer moeſten dat tot den Paus refereren / ofte het oordeel daer van over gheven/ ende die moeſte hem vanden Ban abſolveren / ende dierghelÿcke meer: daer d'andere op ſeyden/ ſo den Coninck hem bekeerde/ ſouden ſy hem wel moeten voor haren Coninck erkennen/ den Paus mochte hem naemaels abſolveren / ſy en wilden als goede Franſoyſen/ de Croone niet avontueren ofte in Compromis ſtellen / ten oordeels van vreemde/ men wiſte de Previlegien van Vranckrÿck wel / daer de Coninghen de Croone droeghen op den point van haer ſweerden / ende in ſomma ſy en wilden de Croone niet verpanden over het gheberchte/ etc. dierghelÿcke argumenten meer werden daer van weder zÿden voortghebrocht / de welcke den ghemeynen Man in Parÿs de ooghen openden / als breeder te leſen is inde Boeckſkens tot Parÿs ende tot Troyes daer van ghedruckt: Ten leſten alſo daerentuſſchen de Ligue (tot Parÿs vergadert) onder den anderen niet en hadden connen overcomen op het verkieſen van eenen anderen Coninck ende breken vande Salÿcke wetten / (alſoo wy ſullen verhalen) ende datter van ſConincks weghen wert aengheboden een ſtilſtant van Wapenen voor eenighe Maenden / welcke aenbiedinghen binnen Parÿs ende alomme ruchtbaer ghemaeckt zÿnde/ de benautheyt ende den noot ſoo ſeer groot/ ſo hebben de hoofden vander Ligue ghenoech ghedwonghen gheweeſt de Treves ofte het beſtant aen te nemen/ niet teghenſtaende de groote proteſtatien die daer teghen vanden Pauſelicken Legaet / oock vanden Cardinael de Pelue ende Aertſ biſſchop van Reyms / ende de Ambaſſadeuren van Spaengien / ghedaen werden.

Stilſtant vã Wapenen in Vranckrÿck ghemaeckt.

Handelinge vande vergaderinghe van de Ligue tot Parÿs/ trachtende dat Aertshertoch Erneſtus mette Infante van Spaengien/ mochte ghecoren worden Coninghen in Vranckrÿc.

Want daerentuſſchen ſo werden in haer vergaderinghe in May/ M. D. XCiij. tot Parÿs/ boven de verſcheyden oproerighe Sermoenen der Jeſuyten ende ander Predicanten/ gemaeckt diverſche conſtige Oratien vanden Paus Nuntio/ ende daer nae vanden Coninck van Spaengien principael Ambaſſador den Hertoch van Feria / die eerſt dede leſen den Credentie-brief vanden Coninck haren Meeſter / die verſochte aende vergaderinghe/ niet te willen ſcheyden voor ſy en hadden vercooren eenen Coninck ſoo Catholÿck/ als den loopenden ſorghelicken tÿdt vereyſchte: daer op den voorſchreven Hertoch ſeer aenhielt/ datmen de Infante Iſabella/ outſte Dochter van Spaengien / ghebooren vande oudtſte Dochter van Vranckrÿck / trouwende met Erneſtus Aertſhertoch van Ooſtenrÿck/ ſouden verkieſen tot Coninck ende Coninginne van Vranckrÿck / die nu met groote macht afcomende was / om de Nederlanden te Gouverneren / ende daer toe ſoude den Coninck van Spaengien haer aſſiſteren / met twaelf duyſent Voetvolcx ende drie duyſent Peerden op ſÿnen coſte voor d'eerſte Jaer/ ende t'naeſte Jaer half ſo vele/ ende noch daerenboven ſoude hy betalen aenden Hertoch van Mayenne twaelf duyſent Kroonen ter Maent/ voor hem ende ander ghenoemde Edelen/ etc. Van dit verſoeck ende aenbieden ſchandaliſeerden ende verwonderden hun vele/ die meynden dat den Coninck van Spaengien dien dienſt tot noch toe ghedaen aen tRÿcke van Vranckrÿck/ gedaen ware/ alleene uyt Zele ende ÿver van Catholÿcke Roomſche Religie.

Nae deſe Oratien ende aenbiedinghen van Paus Legaet eñ Hertoch van Feria/ etc. ſo heeft inden name van alle de Staten daer vergadert/ den Cardinael van Pelue / Aertſbiſſchop van Reyms/ gheantwoort / te langhe hier te verhalen / beſtaende in danckſegginghe den Coninck van Spaengien van alle ſÿn dienſten den Rÿcke van Vranckrÿck beweſen/ maer verhaelde mede de dienſten/ die de rÿcken van Spaengien hier voortÿts hadden ontfanghen vande Coninghen van Vranckrÿck/ int verdrÿven ende extirperen vande Saracenen ende haer Religie aldaer/ met ander dienſten / aliancien ende benefitien / van Vranckrÿck ghenoten: ten leſten verheffende de teghenwoordighe groote dienſten ende aenbiedinghen des Conincks / bedanckten hem daer vooren/ ende oock den Hertoch van Feria / biddende te willen continueren/ daer mede den Coninck niet alleene ſÿnen lof vermeerderde/ maer maecte ende baende hem daer mede eenen wegh nae den Hemel / ende om die goede wercken ſoude ſÿn ziele / die millioenen van Enghelen ontmoeten ende die inden Hemel voeren/ daer hem alle goede Catholÿcke ſouden mette Hemelſche Croone croonen / voor alle ſÿn goede wercken aen haer beſteet/ etc. Als breeder te leſen is in verſcheyden Hiſtorien / het welcke de Spaengiaerden qualick namen / al oft ſy maer eenen grandmercÿs ende Hemelſchen loon ſouden ontfanghen.

Erneſtus de Franſoyſen niet aenghenaem/ wordt voorgheſlagen tot Coninck.

Maer daer nae / de Spaengiaerden ſiende dat het de vergaderinghe niet en beviel (hoewel groote harenghen ofte Oratien / tot breken van Salicqſche Wetten ghemaeckt werden) hebbenſe voorgheſlaghen / mits de groote dienſten van de voorleden Hertoghen van Guyſe/ ofte het mochte aenghenaem weſen/ datmen de Infante trouwen ſoude metten jonghen Hertoch van Guyſe/ ende die beyde Coninghen maken. Het welcke hoewel het aenghenaem ſcheen/ nochtans was dat oock een breken der Salique Wetten/ t'welck den meeſten hoop tegen ſtont/ ende daer wert ghemerckt dat het niet uyt expres voornemen quam/ ofte ghemeynt werde / maer diende om te verſoecken hoe dat ſoude werden ghenomen/ ende hoe dat volck gheſint ware/ oock om Guyſe voor eeuwelick irreconciliabele te maken by ſÿnen Coninck / ende Spaengien te moeten aencleven/ tot welcke hy niet ſÿne vrienden ſelve luttel gheloove gaven/ om dat terſtont genoech bleeck dat t'ſelfde Houwelick den Coninck van Spaengien niet en ghenoechde / ofte ſcheen te ghenoeghen. Hier door groeyden terſtont groote jalouſien/ want du Mayenne en wilde niet lÿden/ nae den raet van ſÿn Moeder/ Suſter ende Wÿf/ dat yemant voor hem gheprefereert ſoude worden / liever ſoeckende te behouden t'Regiment dat hy alreede hadde/ daeromme voorderde ende proponeerde hy het beſtant voorſz./ t'welck corts gemaeckt werde. Dat die vander Ligue hebben int eynde van deſe vergaderinge den viij. Auguſti ſeer ſolemnelick aenghenomen ende beſwooren/ ter preſentien vande Cardinalen.

Confuſie onder de Ligue tot Parÿs/ cauſeert op beſtant te dencken.

1593. Wt deſe jalouſien / confuſien ende goethertickheyt tot de oude Salicque Wetten/ verbiedende de Vrouwen Coninckrijcken te regeren (ghenaemt eertijts nae de Salij ofte Salanders/van het Landt van Overijſſel / daer noch de namen van Salant ende Oldenzeel/ofte Oldezali bekent zijn) hebben die vant Parlemẽt van Parijs haer verſtout een arreſt te maken / tot hanthoudinge vande oude Salicque fondamentale Wetten.

Daer nae uyt Brieven des Paus Legaets/ Cardinael van Playſance/die afghewórpen waren/ verſtontmen / dat ſy de Spaengiaerden beſchuldichden van datmen inde verkieſinge qualick ghehandelt hadde/ ende dat de Spaengiaerden haer eyghen voordeel te veel hadden geſocht/ ende niet ſecreet ghenoech gheweeſt / oock en ware Erneſtus haer niet bygecomen met eenen gheweldighen Legher/ alſo beloeſt ende toegheſeyt was/ ende ſonder welcke/ware te diſpereren van eenighe voorderlicke verkieſinghe/ waeromme hy ſelve hem begaf uyt Parijs van vreeſe.

Den Coninck daerentuſſchen/ ſiende dat ſyne vyanden binnen Parijs ſterck vergadert waren/ handelende om eenen nieuwen Coninck neffens hem te verkieſen/ ende daer over ſeer becommert zijnde (alſo hy ſelve aen ſijn Ghebueren/ Coninghen ende Princen / door ſijn Ambaſſaders verclaert heeft) hoe dat hy comende totte Croone/ beloeſt hadde te willen hem onderworpen alle goede inſtructien inde Religie / ende daer over wert hy voor Coninck aenghenomen / ende die inſtructie hadde hy nu vier Jaren lanck uytgheſtelt/ waermede ſcheen te bewijſen/ ſo ſijn geluck nae wenſch hadde van God ghezeghent geweeſt/ hy lutter op ſijn beloſte paſſen ſoude: tot ſijn ontſchult allegeerde hy.

Oorſaken eñ redenen die den Coninck van Vranckrijc beweechden Catholijck te worden.

Dat hy ware ghedwonghen gheweeſt/ nae de doot vanden leſten Coninck / by hem te behouden ſulcke Raetſheeren ende Officieren vanden State/ die hy wiſte ontrouwe tot hunnen voorighen Meeſter gheweeſt waren / ende by deſe (zijnde in ſijn ſecreten Raet) hadden veel aenſlaghen aende Ligeurs/ ontdeckt gheweeſt aen die vande Ligue/ ende in meeſt van ſijn aenſlaghen overſtemt gheweeſt / want ſoo hy ſeven oft acht Raetſheeren vercooren hadde vande Ghereformeerde Religie/ conde hy qualick een ofte twee ſteets by hem behouden / elck hun particulier gaende ende comende trachtende.

Aldus vont hem verlaten van die vande Gereformeerde Religie/vreeſende t'ſelfde vande Catholijcken/ want ſo haeſt hy totte Croone ware ghecomen/ verſochten wel vijf hondert Edelen vande Religie/ haren oorlof om t'huyſwaerts te trecken/ ende met haer wel neghen regimenten Voetvolcx al vande Religie / die hy met gheen perſuaſien conde by hem behouden / ſoo dat hy hem van haer gheheel verlaten vont / eenlick by hem blijvende ſijn domeſtique Officieren / Camerlinghen ende Dienaers.

De Catholijcken ſiende hem verlaten van ſijn outſte ende getrouſte Dienaers/ begoſten hem te trotſen ende overhant te nemen / ende hem te dringhen in Religie: ſegghende ſy en conden niet altijt eenen Ketterſchen Coninck dienen/hy hadde langhe met ſchoone woorden ſijn bekeeringhe uytgheſtelt / tot dat hy mochte een eynde vande Oorloghe hebben/ maer te vergheefs. Dies ten leſten merckende ſijn ſwackheyt ende den cleynen byſtant van ſijn Ghebueren/ in ſoo grooten noot van ſo ſwaren Oorloghe teghen ſoo machtighe vyanden/ als Paus ende Coninck van Spaengien / ende boven al / datter een derde factie opſtont mede onder Princen vanden bloede/hoewel niet directelick teghen den Coninck ſcheen/nochtans was ſoeckende om hem gheheel verlaten te ſtellen/ wechnemende de middelen van ſijn defenſie/ want ſijn Catholijcke beſtaende van Princen vanden bloede/Raetſheeren / Officieren vande Kroone/ Aertſbiſſchoppen ende Biſſchoppen met andere Edelen / practiſeerden mette Gouverneuren vande principale Steden ende ſterckten/ onder ſijn ghehoorſaemheyt ſtaende/ hem te verlaten ende hun te voeghen by d'andere totte generale behoudeniſſe/ mits de cleyne hope die ſy ſaghen van ſijn bekeeringhe / ende dat op dat ſy mochten met goeder Conſcientie de derde factie aenhanghen ende volghen/ met preſervatie van haer Religie / ende nochtans hem te erkennen voor Coninck. 1593.

Den Koninck merckende deſe conſpiratie alreede ſo wijt was gecomen/ dat ſy ghereſolveert waren die aen te gaen / met voornemen onder haer te buyten ende deylen de Provintien ende Steden/ ſo dat een yeghelick die wat in beſittinghe hadde / ſoude dat voor ſijn eyghen houden/ dat vele wel beviel / want den Koninck verſtondt dat eenighe Printen vanden bloede/ voor het Gouvernement ofte poſſeſſie van een ſtercke plaetſe / thien duyſent Kroonen hadde gheboden / ende andere op tijdinghe vande verkieſinghe des Hertochs van Guyſe/ hadden alreede aende Ligue gheſonden van de electie toe te ſtane / ſoo ſy hun Gouvernement ſouden moghen behouden in beſittinge/ in proprieteyt voor haer ende haer Erfghenamen. Hieromme den Koninck overlegghende ſijn perijckel ende cleyne macht om dat te voorcomen / reſolveerde ten naeſten verſoecke men hem doen ſoude/ te conſenteren ende aen te nemen metten eerſten alle Catholijcke inſtructien: dies de Catholijcke beſloten hem totte inſtructie te gheven twee maenden tijts/terwijle ſoudemen ſenden aenden Paus om te prepareren ſijn abſolutie ende behoorlicken ontfanck inden ſchoot vande Moeder de heylighe Kercke.

Die vande Ligue daer van verwitticht/ vorderden in alle haeſt verkieſinghe vanden nieuwen Koninck/voor ſKonincx bekeeringhe/meynende hem uyt te ſluyten / al waert ſchoon hy hem bekeerde: dan den Koninck dat boven al vreeſende/ zijnde ghereſolveert/ belaſte de Prelaten by hem zijnde/ neerſtelick te voorderen de Ceremonien die mochten dienen totte bekeeringhe ende inſtructie.

Deſe haeſtighe reſolutie des Konincks van bekeeren/ heeft de Biſſchoppen/ Prelaten ende Raetſheeren/ veel quaet achterdencken ghegheven/ſwaricheyt makende/ van dat ſy daer mede niet conden voortvaren ſonder eerſt vanden Paus beſcheet te hebben.

Deſe antwoorde gaf den Koninck noch quader achterdencken van voorder conſpiratie/dies haer dede aenſegghen / dat in ghevalle ſy daer in niet wilden verſtaen/ hy wilde het den Edeldom aenſegghen ende proteſteren / waer door ſy ghedwonghen werden ſijn bekeeringhe te ontfanghen/ ſonder veel ſolemnele inſtructien ofte conferentien.

Met deſe reſolutie van bekeeringhe/ heeft den Koninck ſijn teghenpartye bedroghen / mede voorcomende des Paus ende Konincx van Spaengiens voornemen/ mede de verkieſinghe van Guyſe/ende heeft generalick ghewonnen de affectie vant Ghemeynte ende eenvoudige Geeſtelicke / diemen niet anders conde wijs maken dat een Ketters Prince / comende in volcomen beſit der Kroonen / ſoude connen behouden de Catholijcken in haer gerechticheden / maer ſoude altijt ſoecken haer authoriteyt te verminderen/ ende ſo de Catholijcken in ghetale verre de andere te boven ginghen/ ſoo behoorde hy die meer van d'andere te ghelieven.

Hier toe voechden haer oock eenighe ſoorten van Religieuſe/ die nae dat ſy't alles met goeden ooghen aenſaghen/ achten het alles gheoorloft te weſen/ dat tot goeder uytcomſte ofte meyninghe ſtreckte. Oock mede de Weereltſche Politijcken/ deſe bekenden/ daer waren abuyſen inde Kercke/ maer men moeſte eerſt ſien de authoriteyt te becomen/ eer men die conde reformeren/ allegerende als datmen wel mochte een cleyne ſonde begaen/ om een groote generale weldaet te becomen) daer over hem alle vrienden ende Bontghenooten lichtelick ontſchuldighen ſouden/ hy en hoefde maer dat contentement ſijnen Onderdanen te geven/ dat ſy hem mochten inde Miſſe ſien/ ſelve mochte hy daer van ghelooven wat hy wilde/ ende ſo veel hy wilde. Die vande Gereformeerde Religie ſouden oock moeten te vreden weſen/ dat ſy de weldaet genieten/ dat hare Gereformeerde Religie in geen ſolemnele diſpute en quame/ tot groote ſchandale ende blame/ als ſijn bekeeringhe alſo ſoude hebben toeghegaen/ mede mochtmen haer doen verſekeringhe van haer Staten/ haer Religie/ ende datmenſe niet overvallen ſoude/ t'welck alle Princen ende Officieren haer wel toeſweeren ſouden/ ende hy ſelve en hoefde ſijn goede affectie tot haerwaert/ ſijn trouwe Subjecten niet af te wenden/ maer te continueren/ toeſegghende inden generalen Lantvrede/ ſonder haren weten niet te handelen.

De Potentaten ende Republijcken van Italien/ ende andere Catholijcke Vorſten/ die hem wel toegedaen waren/ conden noch dorſten hem ghien aſſiſtentie doen/ uyt vreeſe des Paus/ maer ſoo wanneer hy hem Catholijcx ſoude vertoonen/ ſoo ſouden ſy een eeuwich verbont met hem ingaen teghen Spaengien.

Dierghelijcke redenen ende meer ſubtijle perſuaſien zijn hem voorghelept/ ſoo dat hy hem ten leſten heeft laten beweghen/ t'zy uyt ernſt/ ambitie oft uyt lichtveerdicheyt/ waer van een yegelick ſijn opinie vry heeft/ latende dat God ende ſijn conſcientie te oordeelen/ in wiens handen de herten der Coningen zijn/ ende nae ſijn welbehaghen ende eyſch der Onderſaten ſonden. Die ſijn natuere kenden/ achten dat begeerte van vredelicke regieringhe ende weemoedich medelijden hebbende/ als een Vader over den ellendighen ende jammerlicken ſtaet des Koninckrijcx/ hem meeſt beweecht heeft/ ſiende daghelicx ſijn Onderdanen verarmt/ verjaecht ende doodt gheſlaghen.

Dit is ſo vele wy van dit ſtuck aen alle zijden hebben connen voor de waerheyt vergaderen/ uyt veel ſchriften.

Den Coninck van Vranckrijck gaet ter Miſſen ende voor Catholijc/ den xxv. Julij/1593.

Ende alſo is het ten leſten daer toe ghecomen/ dat den Koninck is den xxv. Julij M. D. xciij. tot S. Denijs ter Miſſen ghegaen/ ende ſeer ſolemnelic penitentie ende profeſſie der Roomſcher Catholijcke Religie opentlick ghedaen heeft inde Kercke: ende hy den Biſſchop van Bourges/ met noch xvij. ander Biſſchoppen inde Kercke ontfanghen ende gheabſolveert is/ als een principael Sone der Kercken. Daer teghen den Legaet vanden Paus een gheſchrift uyt gaf/ proteſterende van nulliteyt over ſulcke aenmaninghe/ maer niet teghenſtaende ſoo ſchreef den Koninck ſelve ten ſelven daghe alomme van date den xxv. Julij/ Dat alſo hy ten aencomen tot de Kroone/ belooft hadde een tſamencomſte te houden van Prelaten ende Doctoren/ tot ſijnder beter onderrichtinghe/ twelck ſo ſeer van hem begeert/ ende van ſijn wederpartye altijdt verhindert was/ hadde hy nu (God danck) tot ſijn begeerde onderrichtinghe vercreghen/ ende hadde dien dach ter Miſſe geweeſt/ bekennende de Catholijcke Apoſtolijcke Roomſche Kercke/ te weſen de rechte Kercke Gods/ vol van waerheyt/ die niet can dolen/ ende dierghelijcke meer/ ende ſoo voorts/ hem toonende in alles Catholijck.

Coninc van Vranckrijck ſent Nivers tot Romen om abſolutie

Ende daer over ſont hy den Hertoch van Nivers vanden Huyſe van Mantua/ een ſeer Catholijck Heere/ nae den Paus Clement de VIII. tot Romen met grooten ſtate/ om abſolutie des Bans ofte excommunicatie te halen/ met alle ootmoet die daer toe noodich was. Maer den Paus en heeft Nivers niet willen hooren als Ambaſſadeur vanden Coninck/ maer wel inde qualiteyt van een Heere ghelijck hy was/ waer van tot Parijs in Druck is uytghegaen Anno M. D. xciiij. een breet diſcours/ by den ſelven Hertoghe van Nivers gheſchreven/ om noch den Paus een breeder bedencken te geven. Dit wert alleenlick by den Paus alſo gheweygert/ door advijſe van eenighe Cardinalen/ die Spaens gheſint waren/ ende niet van het gheheele Collegie der Cardinalen/ dien verboden was Nivers aen te ſpreken.

Paus Clement weygert den Coninck ſijn abſolutie uyt vreeſe vā Spaengien.

Dit al niet teghenſtaende/ ſoo en lieten veel onder de Catholijcke haer niet voorſtaen dat den Koninck rechtſinnich bekeert ware: daer d'ander teghen ſeyden dat hy ghedoolt hadde door lichtſinnicheyt/ hebbende ſijns Vaders exempel ghesien/ die t'ſelfde ghedaen hadde/ ende ware nochtans Catholijck gheſtorven: daer toe ſeggende/ alwaert ſo/ dat hy't niet recht en meynde/ ſoo en conde hy de Catholijcken niet bedrieghen/ want alle ſijn daet/ raet ende woorden ſouden haer altijt ſuſpect weſen/ ghemerckt noch die oneere ende achterdeel diet hem ſoude weſen/ weder te veranderen/ mits de Princen vanden bloede al Catholijcken waren/ ende die hem daer toe ghebrocht hadden/ ſouden hem alder eerſt teghen weſen: ende indien hy bevonden worde te ſimuleren/ ſo ſoude hy de Catholijcken/ de Ligue ende ſijn vyanden ſeer voorderlick weſen. Veel vande wijſte in Italien/ raden den Paus hem te abſolveren/ om hem niet te terghen yet teghen den ſtoel van Romen (als ſijne Voorſaten de Coninghen ghedaen hadden) voor te nemen/ want den name Bourbon ſcheen Romen Fatael/ dat is dootlick oft ſchandelick te zijn/ maer ſo men hem in ghenaden aen nam/ ſoudemen eenen eeuwighen haet daer mede berochen tuſſchen hem ende ſijn Huyghenooten/ ende ſinnen ſoude alle de Catholijcken die nu verdeylt waren/ daer mede vereenighen/ met meer dierghelijcke redenen.

Den Paus wordt van Spaengien ghedreycht.

Maer den Paus Clement de VIII. bloode van natueren zijnde/ heeft uyt ontſach vanden Coninck van Spaengien/ de abſolutie voor dien tijdt niet dorven gheven/ mits dat hy van den Spaenſchen Ambaſſadeur den Hertoch van Seſſa verſchrickt werdt/ hem dagelicx dreygende door den dieren tijdt in Italien/ Romen van hongher te doen vergaen/ ſtoppende ſijn granen in Cicilien/ Napels ende ander ſijn Landen/ die de Stadt ſpijſen/ oock dat hy een affſcheydinghe vanden Paus ſoude maken door den Keyſer/ ende een Schiſma oock tuſſchen de Cardinalen/ vertoonende dat beſt ware Vranckrijck cleyn te maken ende te verdeylen/ om dat ſy altijdt uyt cracht van haer Previlegien/ den Pauſen tegen waren/ ende dierghelijcke. Des Paus Neven Aldebrandini (by de welcke den Paus veel ghe regeert werdt) werden oock gewaerſchout/ ende van alle faveur afgheſeyt/ ende ghedreycht met eeuwighe vyantſchappe/ ſoo ſy de abſolutie niet en belatten.

Dit ſtuck ofte des Conincx veranderinge van Religie/ heeft de aldergrootſte confuſie ende verdeylinghe onder ſijn wederpartye ghemaeckt/ de Hoofden elck jalours de een van d'ander/ de Spaenſche jalours van alle de Franſoyſen: den Legaet des Paus niet wetende wat hy voornemen ſoude/ vertroc uyt Parijs/ des Conincx abſolutie refererende aenden Paus ſelve. Du Mayenne om int Gouvernement te blijvẽ/ voorderde eñ nam aen het beſtant/ t'welck by den Coninc aenghebođen was voor eenen ſekeren tijt. Den Coninck alomme hem ſelven ſeer vernederende om ſijn Subjecten herten te ghewinnen/ die elck begonſten voor haer eyghen hooft te ſorghen/ de groote Meeſters elck hem te verſekeren van eenighe goede ſterckte/ plaetſe ofte Gouvernemente/ om tot beter compoſitie te comen/ vermanende malcanderen/ oock de Steden/ gheen particulier accoort aen te gaen/ ende geduerende het Beſtant ofte afſtant vande Oorloge/ twelck ſy wel hoepten te verlengen/ vermeynden ſy een Generael verdrach te maken. Maer ten leſten hebben veel Edelen ende Staten haer begonnen int particulier te reconcilieren/ die dus langhe waren opgehouden/ op hope van des Paus abſolutie ende Generael verdrach: maer merckende dat de Spaenſche die des Conincx van Vranckrijcx vyanden waren/ meer by den Paus vermochten dan des Conincx penitentie/ ende den welſtant van Vranckrijck/ ſoo hebben vele een groot achterdencken daer uyt gehadt/ ende hebben opinie ghecregen/ dat hy geen macht heeft te oordeelen over Weereltſche Coninckrijcken/ allegerende t'ſeggen van Sinte Bernardt/ een Franſoys heylich Man: Stetiſſe quidem judicandos Apoſtolos lego: Sediſſe judicantes nuſquam lego, dat is: Dat hy wel geleſen hadde dat de Apoſtelen voor rechte ſtaende/ veroordeelt zijn geweeſt/ maer/ dat ſy geſeten hebben om andere te veroordeelen/ en vont hy nerghens/ willende aenwijſen dat des Conincx penitentie hem ghenoech abſolveerde/ al waſt oock dat den Paus om ander reſpecten dat nae liete.

Meaulx/ Lyons ende Parijs woorden Conincx/ den xxij. Maert.

Aldus heeft vande eerſte de ſtadt van Meaulx door de Heere van Vitri/ haer metten Coninck vereenicht/ daer nae die van Lyons/ dien de la Chaſtre ghevolcht heeft mette Steden van Orleans ende Bourges: oock is ghevolcht de ſtadt van Parijs door middel vanden Grave van Briſack/ daer den Coninck den xxij. Maert/ M.D.XCiij. ghewapent in quam/ ſonder weten van t'meeſtendeel der Borgheryen/ met ſulcken ontſach onder de ſijne/ datter niemant berooft en werdt/ dan alleenlick doot blijvende eenighe Lantſknechten: Rouan ende andere Steden zijn daer nae ghevolcht.

Engelant eñ de Geunieerde Landẽ blijven uit verbont metten Coninck van Vranckrijc.

De Coninginne van Enghelant ende de Geunieerde Nederlanden/ die te vooren ghewaer waren geworden van des Conincx voornemen/ hebben ghereſolveert op de excuſen die hen by ſConincx Gheſanten ghedaen waren/ hoe wel het haer verdrietelick was ſulcke veranderinghe te hooren/ nochtans haer verbinteniſſen met hem te continueren/ hem noch alle aſſiſtentie doende. De Coninginne hadde hem een goede hoop volcx om Normandyen ende Britanien wederom te becomen/ toegheſonden. De Geunieerde Landen boven de twee duyſent Soldaten/ die ſy op haer eyghen coſt gheſonden hadden onder t'belept van Graef Philips van Naſſouwen die hem vijf Maenden dienden/ hebben hem noch dit Jaer in drie reyſen ghetelt drie hondert duyſent guldens/ behalven Schepen van Oorloghen/ tot diverſche ſtonden in goeden ghetale/ ſekeren tijdt tot ſijnen dienſte gheſonden/ met noch in twee reyſen xij. groote ſtucken Gheſchuts/ Muerbrekers/ met alle haer montueren/ pulver/ clooten/ ſchepen/ ende ſchipvolck/ oock Canoniers/ die t'ſelſde ſeer cloeckelick ende behendelick wiſten te handelen.

Dit gheſchiede te ghewilligher/ mits de comſte vanden Aertſhertoch Erneſtus haer gheen cleyn achterdencken en gaf/ ende dede verwonderen dat ſulcken perſonagie den Keyſer ende Coninck van Spaengien ſo nae beſtaende/ nu ſoude comen alleenlick om ſoo cleynen reſte der Nederlanden noch onder den Coninck te regeeren/ ende hoorende datmen op ſijn afcomſte alomme ſoo veel Krijchſvolcx vergaderde/ waren ſy ongheruſt/ tot dat ſy hoorden dat de propoſitie vant Houwelick mette Infante ende t'Coninckrijck hem genoech afgheſlagen was/ door gebreck van eenen gheweldigen Legher/ die niet by der hant en was: Sy creghen oock beter opinie van des Conincx getrouheyt ende vroomheyt/ niet tegenſtaẽde ſijn veranderinge van Religie/ die vele een behendige Politie teghen ſijn vyanden achten te weſen/ hoewel andere anders daer van gevoeldẽ.

De Vorſten/ Republijcken ende andere van Italien/ hebben den Coninck oock met ghelde bygheſtaen/ den Hertoch van Lottringhen heeft hy toeghelaten hem als Neutrael te houden inde Oorloge/ ende dat door den Hertoch van Bouillion/ die nu Maerſchalck van Vranckrijc was/ ende mits de groote confuſie die geſpeurt werde onder de Ligue ende Spaengiaerden/ hopende een goet apointement te maken.

Den Hertoch van Savoyen heeft het Beſtant voor eenen tijdt aenghenomen/ ende gelt ghegheven om t'ſelve te prolongeren/ hopende op bequamer tijdt de Franſoyſen uyt ſijn Landt weder te drijven/ met de Spaenſche aſſiſtentien van Milanen.

De Gereformeerde in Vranckrijck ſenden Gheſanten aen den Coninck den xij. Decembris.

Nae dat den Koninck verandert was van Religie/ zijn die vander Ghereformeerde Religie al Vranckrijck door ſeer verſlagen ende verſchrickt gheweeſt/ ende den Coninck ſelve vreeſende dat daer door eenige groote onruſte mocht opſtaen/ heeft den Conſiſtorien alle vriendelickheyt aengheboden/ ende verſocht dat ſy ſouden Gedeputeerde tot hem ſenden/ ende ſouden verſekertheyt vinden/ waer over de Conſiſtorien van ettelicke Provintien hebben gheraetſlaecht ende beſloten treffelicke Ghedeputeerde inden name van allẽ haer Kercken aenden Coninck te ſenden. De voornaemſte daer van waren deſe: De Heere van Rohan/ van Pleſis/ van Sanſay van Roſny/ van Freaſme/ met hondert ende veertich Gedeputeerde: Deſe hebben den twaelf den Decembris tot Mante audientie ghehadt/ daer de Heer van Fedan t'woort voerde/ ende clachten dede. Waer op den Coninck ſelve vriendelicken antwoorde/ dat ſijn Catholijckſche bekeeringhe niet hadde wechgenomen ſijnen goeden wille tot haerwaerts/ ende alſo hy nu in Vredehandelinge met ſijn Subjecten ware/ ſoo ſoude hy haer oock daer over roepen ende hooren/ ende niet beſluyten tot haren achterdeele/ volghende de beloften van de Princen vanden bloede ende Officieren der Croone/ die hem beloeft ende geſwooren hadden niet teghen die vande Ghereformeerde Religie voor te nemen/ waerom hy hadde begeert haer clachten te hooren/ om ordere te ſtellen alles in vrede te houden/ hoewel eenighe dat meynden te belettẽ/ maer die wilde hy ſtraffen/ daer ſijn Catholicken de hant mede aen houden ſouden/ den welcken hy hadde toegheſeyt/ ende hem van weghen die van der Religie verbonden/ dat ſy haer van haren Coninck niet ſouden afſonderen: proteſterende dat hy ſijn ghelofte wilde houden/ ende daer over nam hy haer clachten ſchriftelick aen om die te overſien/ ende op te letten met alle faveure. Ende hoewel het buyten ons voornemen is/ het vertooch van die vander Gereformeerde Religie hier by te voegen/ ſo hebben wy t'ſelf de nochtans goet ghevonden te verhalen/ dewijle het een treffelicke Hiſtorie-ſake is.

Die vande Religie/ ſiende den Coninc met ſijn bekeeringe ſeer ſpade yet voorderde/ een yegelick verbaeſt ende verſlaghen zijnde/ worde gheſeyt by den ghenen die t'woordt voerde/ verobligeert te weſen van natuere weghen/ die hen ghemaect hadde ſijn Onderſaten/ ende meer om de groote gheneghentheyt die die vande Religie hadden totten dienſt van ſijne Majeſteyt/ om die ſelve te verwittighen vande vreeſe ende miſtrouwen die ſy hadden/ dat het tempeeſt haer mochte op den cop vallen/ door de occaſien die ſy daghelicx ſaghen voort comen/ daeromme ſprack hy den Coninck aen/ ende ſeyde aldus:

Remonſtrãtie van die van der Religie aen den Coninc van Vranckrijck.

Sire, Die vander Religie houden hen gheluckich te ſien haren Coninck/ daer ſy de eere van hadden/ dat hy haren voorſtander gheweeſt was/ ende nu in authoriteyt om haer requeſten te behertigen/ ende den ſelf den die eertyts int midden van ſo groote perijckelen/ ijverde hare requeſten te preſenteren: ſy lieten hen voorſtaen haer ſelven nu te moghen toeſeggen dat ſijne Majeſteyt ſorghe droech haer uyt haren noot te helpen/ ſonder hem veel te bemoeyen/ ende daeromme waren ſy ghereſolveert met alle lijtſaemheyt tijt ende ſtont te gheven/ tot dat het uwe Majeſteyt wel ghelegen ware gheweeſt/ maer nu ter contrarien vonden ſy t'eynde verloopen van vier jaren/ dat uwe Majeſteyt niet en hadde haer den ſtrop vanden halſe ghedaen/ noch ſelve yet ghewrocht hadde tot haerder verſekeringhe/ blijvende de meeſtendeel van uwe Parlementen in volle crachte/ die tyrannighe Edicten ofte Placcaten vander Ligue/ ghemaeckt tot uwer ende onſer aller bederf ende onderganck/ hoe wel uwe Majeſteyt oorſake ghenoech heeft haerder te ghedencken/ mits de gheduerighe dienſten/ waer vooren ſy nu niet en hadden dan een gheduerighe vreeſe voort toecomende/ ende voort voorleden een gherechtighe droefheyt.

Vertooch der Ghereformeerde aen den Coninck van Vranckrijck.

Vertoonen nochtans dat ſy noyt verſocht hebben by eenighe Requeſten/ dat des Landts Wetten van State ſouden verandert worden tot haren voordeele/ ofte ten profijte van eenighen vreemden Prince/ als wel die vander Ligue/ ofte oock dat haren Wettelicken Prince ſijne Religie ſoude veranderen nae haer goetduncken/ alſoo de Roomſche Catholijcken doen/ die uwe Majeſteyt toeghedaen zijn/ ende noch veel min dat den ſtaet des Rijcx ſoude verſcheurt worden om die ambitie van weynige te contenteren/ ten naedeele vant ghemeyne ende uwe Majeſteyts welvaren/ alſomen daghelicx ſach/ maer ſy verſochten alleenlick haer conſcientien in ruſte te mogen beſitten/ ende haer leven verſekert te zijn/ elck nae ſijn conditie ende qualiteyt/ inde welcke God haer gheroepen hadde onder uwe authoriteyt/ t'welck een alghemeyn recht ware/ ende gheen Previlegie/ altijt ghereſolveert zijnde te ghehoorſamen haren Lantſheere/ ſulcken alſt God ghelieſde haer te verleenen/ ſonder exceptie van ſijn Religie/ ende te helpen beſchudden met perijckel haers levens/ de heylige Wetten des Rijcx onder ſijn ghebiet.

Sy beclaghen haer dat ſodanighe Wettighe Requeſten haer gheaccordeert by ſo vele Edicten der Coninghen ſijn Voorſaten/ ende by u verſocht ende beſchermt met ſulcken ijver en vroomheyt/ hebben onder uwe regieringhe niet mogen verhoort worden/ onder de welcke ſy behoorden beter te hopen/ ende onder welcke voorwaer (ſonder de affectie die ſy droeghen tot uwer hoogher welvaert/ ende ſonder het fondament dat ſy maeckten van uwen goeden wille tot haerwaerts) ſy ſouden Wettelick ende profijtelick moghen voorghenomen hebben de middelen die ſy ghedwongen waren in te gaen ten tijde vande Coninghen ſijn Voorſaten: maer wat en hadden ſy niet te verwachten ofte te verhopen/ van ſulken een die God tot beſcherminghe van ſijnder Kercken hadde ghebrocht totte ſucceſſie vant Coninckrijck? ende wat conden ſy min verwerven/ dan vryheyt ende leven/ die haer bloet ghewillich voor u ſtorten.

Nu ten eynde van haer langhe patientie voor alle haer ghedult/ ſaghen ſy dat ghy ſubijtelick (ſonder haer te verſien in eeniger manieren) van Religie verandert waert: Den ghemeynen Man ſeyt daer op (als diet niet verder inſiet) iſt met opgheſetten voornemen/ wat hebben wy te verwachten van ſijnen goeden wille? oft/ iſt by bedwanck/ oft wy wachten ofte niet/ wat wachten wy anders dan quaet/ naedemael ons quaet leyt int vermoghen van andere/ ende naedemael ons goet niet meer en is in ſijne macht.

Voorwaer Sire, de wijſte achten onmoghelick dat uwe Majeſteyt vergheten can de ghenade die ſy van God ontfanghen heeft/ dewijle hy hem door ſodanighe vreemde middelen uyt de diepten der Berghen ghetrocken hadde/ om hem te brenghen tot dien ſtate/ door de Wapenen van ſijn ſelfs vyanden/ ende door den dienſt van die vander Religie/ in ſijnen uyterſten teghenſpoet/ ſiende de daghelickſche ondienſten noch van haer vyanden hem dat genoech deden gedencken. Maer ter contrarien gheloof den ſy/ ſo ghy eens daechs u ſelfs bedenckt/ dat het onmogelick is/ dat ghy het gheheele Jaer door niet eens ſoudet bedencken van uwe conſcientie tot Godewaert/ ende aen uwe oude affectie tot uwe Dienaers.

Remonſtrãtie van die vander Religie aen den Coninc van Vranckrijck.

Ende deſghelijcx diſcoureren ſy oock by haer ſelven Sire, als volcht/ Iſt dat hy int middel van ſijnen voorſpoet ons niet en wilde kennen/ iſt dat hy/ als hem God verhoocht heeft met ſo heerlicke victorien/ hy hem niet gheweerdicht heeft ons ten minſten in vryheyt te ſtellen? wat ſal hy nu anders doen dan verminderen ſijn glorie? ofte wat ſal hy doen nae deſe veranderinge? waer ſal hy reſolutie ghenoech vinden om ons deucht te doen in ſoo vele contradictien? ende wie ſal ons verſekeren/ dat die/ die te vele macht hadde ſijn conſcientie te violeren/ niet en behoude noch genoech om ſijnen wille te dwingen tot miſbruycken van ſijn macht? Daer by ghevoecht de onbehoorlicke propooſten vande Roomſche Catholijcken/ daer toe ghedraghen hen oock de exempelen vanden voorleden tijt/ die gheen ander antwoorde daer teghen ontfanghen om haer eenichſins te conforteren/ dan uwe grootmoedicheyt/ uwe geſtadicheyt becommert ende benaut/ alreede int ghene dat God betreft/ ende int gene uwe ziele aengaet/ ende daeromme trecken ſy daer uyt weder deſe concluſie: wat ſal hy doen voor een ander? waeromme ſal hy ſtantaſtiger zijn/ waeromme cloeckmoedigher voor ſijn Onderſaten/ eñ waerom ſoude hy meer ſwaricheyt maken/ ſoo hy die niet en maeckt om God te vertoornen? waeromme ſoude hy hem vromer toonen voor ons/ dan hy gheweeſt is voor hem ſelven? Voorwaer daeromme/ om datter veel meer verſcheydenheyt is tuſſchen de ware Religie ende de Afgoderye/ dan u reſteert vande Afgoderye totte perſecutie te comen. Oock van deucht tot ondeucht te comen/ daer is wat crachts van noode/

maer van d'een quaet tot d'ander/ gaet het effenvoets ende ſeer ghemackelick toe/ hoe quaet het oock zy/ jae datment niet ghewaer en wordt.

Siet Sire, met wat trappen men u ghevoert heeft in Extaſia ofte uyt u ſelven / men ſeyde u/ ghy begeert reformatie/ wy zijn vol abuſen/ comt maer int Regiment/ ghy ſult het alles ſuyveren. Maer eer ghy daer toe comt/ verbintmen u aen de grootſte abuſen / eñ die minſt om houden zijn/ ſulcke die van een yeghelick ghehouden worden in gheenen Godt te ghelooven / hebben u doen ſweeren de Beelden/ Reliquien/ het Vagheuyer ende Aflaten.

Men ſeyde u Sire , gheeſt maer dat contentement uwe Onderſaten/ ghelooft ghy ſelve daer van wat ghy wilt / ſoo luttel vande Miſſe als u goetduncken ſal / ſo datmen u daer maer en ſiet/ Seylt tuſſchen beyden door ſo ghy wilt/ waer is ter contrarien het rigeur datmen daer inne ghebruyckt heeft.

Men heeft u doen ſweeren teghen uwe Conſcientie/ ende afſweeren in termen de alderprecijſte/ de poincten die minſt verantwoordelick waren/ ſulcke als ſy noch Turck noch Jode voorgheleyt ſouden hebben.

Deſe Meeſters eñ Heeren/ in ſomma/ hebben ghenuchte ghenomen te tryumpheren over uwe geloove/ ghy die hier te vooren ſo tryumpheerde over ſo vele temtatien / over ſoo vele ghewelts/ doen de Sathan u de Weerelt aenboot/ doen de Weerelt van u veracht/ haer teghen u wapende met alle haer Monarchen.

De ſchalckſte onder haer maecten u wijs Sire, dat het den rechten middel was / om den Paus tot redene te brenghen/ ende hem te benemen alle ſijn authoriteyt in u Rijck / ende dan ſoudt ghy een Concilium Nationael beroepen/ ende alſo ſliſſen het Schiſma, dat ſoo langhen tijdt de Kercke ghequelt heeft/ een werck weerdich eenen alderchriſtelickſten Coninck/ maer beſiet eens oft ſy't al wel voorſien hebben: Sy hebben u doen ſweeten als Artijckel des gheloofs / de authoriteyt des Paus / wat ſal dan ghewerden van u Parlementen / ende haer arreſten ende afſcheyden? Ende om af te ſnijden alle middelen van vereeniginghe/ hebben ſy u gheloove met uytgedruckte woorden/ verbonden aen alle hare uytlegginghen der Schrift ende Vaders/ onder den naem gepretendeert vande Kercke/ wat heeftmen dan eenich Concilie te vergaderen? ende wat ſouden wy van ſulcken Concilie meer te verwachten hebben/ dan van dat van Trenten.

Vwe arme Onderſaten ſien by den ſelven wegh u verder leyden/ ſy ſien dat ghy ſent te Romen om ſubmiſſie te doen/ ſy weten dat abſolutie niet can weſen ſonder penitentie / ſy leſen dat in dierghelijcke ſaken de Pauſen uwe Voorſaten opgheleyt hebben/ tochten over Zee te doen teghen de ongheloovighen/ ſy laten haer daeromme ghewis voorſtaen Sire, dat den Paus ten eerſten daghe u ſenden ſal het gewijdt ſweert / ende daer mede u dien laſt ende wet opleggen/ te oorlogen teghens de Ketteren/ ende onder dat woort bevanghen zijn de waerachtighe Chriſtenen/ de alderghetrautſte Franſoyſen / ende het oprechtichſte deel van uwe Onderdanen.

Dit beſluyt ſal u hart vallen voort eerſte/ ende ſal beroeren u goet naturel ende inborſt / daer aen en twijffelt men niet/ ghy ſult bedenckẽ/ och te bevechten mijn eygen beſte Dienaers? die/ diens bloet ick ghedroncken hebbe in mijnen meeſten noot? Maer haer en ſullen gheen middelen ontbreken/ om u dat goet te doen vinden. Sire, ghy hebt dus vele ghedaen / ghy moet voorts gaen ende door paſſeren / ghy moet u gheruſt ſtellen/ het coſt dat wil / accordeert het haer / maer om wech te nemen alle haer pretexten/ gelaet u maer alſo voor eenen tijt van drie ofte vier Maenden/ ghy ſult Coninck erkent worden. Hebbende becomen de heerſchappye/ ſult ghy haer den vrede brenghen/ men ſal u een Supplicatie veroorſaken/ waerinne uwe Onderſaten met gevouwen handen/ moede van alle de ellende / u dat ſullen bidden / ende ſoo ſal uwe Majeſteyt al ſachtelick hem laten beweghen : Maer hy die u voortijdts beſchermt heeft / ſal hem Wapenen tegen u/ ende teghen ſulcken harden partye en helpt gheen gewelt ofte raet: In ſtede van vroylick vyeren uyt blijſchappe vande vereeninghe mette Ligue / ſalmen u doen branden uwe eyghen Onderdanen/ jae het vyer doen aenſteken met uwen eyghen handen/ tot vernietinghe vant overblijffel van uwen ſtate.

Namelick God.

Dit is Sire, t'ghene dat diſcoureren uwe ellendighe Subjecten vande Religie/ ende door't overlegghen van alle t'ghene ghepaſſeert is in dien handel/ zijn ſy benoodicht tſelfde te ghelooven/ ootmoedelic biddende uwe Majeſteyt tſelfde alle inde ooghen ſijnder herten als in een Tafereel te ſchilderen.

Remonſtrãtie van die vander Religie aen den Coninck in Vranckrijck

Deſe onderhandelinghe is begonnen by eenen hoop / die niet en was gheauthoriſeert van u/ maer gheſuſpecteert van doen af by alle verſtandighe/ ende daer nae bevonden ſo dootſchadelick voor u ſelven: d'eerſte woort was / datmen daer niet vinden ſoude yet Ketterlijcx/ noch geen Ketters/ ende voor ſulcx waert ghy van haer ghehouden/ wie en ſiet niet dat het eerſte voornemen was teghen u ende teghen ons/ V/ dieſe de Conſcientie ghedwongen hebben/ ende die ſy pretenderen allenſkens te wapenen teghen ons.

Sy beelden u inne met haer diſcourſſen/ dat de Ligue reede is met opene armen om u te ontfanghen / de groote Steden elck omt eerſte / ſouden haer Mueren openen / van d'andere ſouden de Gouverneurs u de ſleutelen brengẽ van alle carten: Maer Sire, waer is d'eerſte Stadt ofte den Edelman/ ofte Neſt die ſulcx noch verſocht heeft? waer toe is alle deſen grooten ſchijn ghecomen/ dan tot ditte/ ſeggende doet ons blijcken dat deſe bekeeringe gheen geveynſtheyt zy/ dat den Paus met ſijne authoriteyt dat toeſtae/ ende datmen u ſie gheabſolveert/ by den welcken daerentuſſchen ſijn monopolieren uwe penitentie / dat is te ſegghen/ datmen u oplegghe de oorloghe tegen ons. Want de Treve oft Beſtant (tot leetweſen van alle Franſoyſen/ jae ſelfs die u nae gepretendeerde bekeeringhe / behoorden Coninck te maken) heeft u die niet ghebracht tot hooft van partye? Ende Parijs die u ſoude de mueren openen/ hebben ſy u niet daer teghen de Poorten toeghemuert / ende deſe groote Raetſheeren haer ghevende haer victalie/ hebben ſy u niet ghesloten de eenighe Poorte die u reſteerde om in te comen? Ick ſegghe de Poorte des noots ende hongers/ ende ſo ghy eenen pays maeckt / gheproportioneert alſo de Treves is Sire, (alſo het ſchijnt datmen op den wegh is) wat heeftmen te verwachten/ dan dat ſo ghy allenſkens van Coninc door de Treves/ zijt gheworden hooft van de partye/ ſo ſult ghy van partye door deſen pays / worden haren Capiteyn Generael tegen de Huygenotten.

Daer op ſegghen Sire, uwe ootmoedichſte Onderdanen vande Religie/ dat deſen pays ſonder een te ſeer blijckelicke ongherechticheyt/ noch ſonder behoorlicke achterdencken / niet en can ghetracteert worden by de Catholijcken met uwe vyanden / ſonder haer / ofte ſonder haer te roepen ofte te ontfanghen in ſulcken handelinghe ; want die ghetrocken zijn in het Proces

1593. datmen heeft doen formaliſeren teghen de Ligue om de ongherechticheyt / waeromme ſouden ſy niet aenghesien werden int accorderen? Sy ſegghen ſulcke die aſſiſtentie verſocht hebben in haren uyterſten noot / aen die vander Religie/ onder uwe authoriteyt / ten tijde als den leſten Coninck was beancxt/ ende in twijffel van vertrecken nae Mollins / doen den Hertoch van Mayenne hem ende haer alle hiel het Sweert op de kele / zijnde verloſt ende beſchermt gheweeſt door haer aſſiſtentie / in haer Staten ende in haer goederen/ iſt dan nu betamelick dat ſy handelen met die vander Ligue / ſonder mede deelachtich ghemaeckt te worden? ſulcke uytſluytende (al waer de voorſchreven verbinteniſſen niet) die een deel maken ende repreſenteren vande ſtaet niet minder dan ſy/ zijnde de beſte gheſonſte/ende de min ghepaſſide/ in dat betreft uwe Majeſteyt ende Lants welſtant.

Sy hadden oock conſequentelick achterdencken/ want het voorſien datmē haer niet inbrocht mede int beginſel vandē handel/waer toe can dat doch ſtrecken / anders dan beſluyten op alle de ſwaricheden tot haren achterdeele / alle het onweder op haer halſen te drijven/ghelijck het ghedaen was op u met het Edict vande Vnie? want te willen ghelooven dat mijn Heeren de Gheeſtelicke / haer ſullen maken haer Syndicques ofte voorſtanders/ wat aperentie? naedemael ſy alreede wel hebben u dorven voorhouden de Ketterye te verdelghen? U Sire, die maer eerſt waert van de Profeſſie ghecomen / die ſy ſoo ſeer verachten.

Te ſegghen oock dat de Gedeputeerde vande Religie tot dien eynde by uwe Majeſteyt ontboden waren / en cant niet antwoorden / als die eerſt ontboden waren den xxv. Julij / by uwe Brieven gheſonden in Languedock/ Provencen ende Daulphine / ende nauwelick ter hant quamen den eerſten Auguſti/ terwijle men niet alleene handelde ſonder haerlieden/ maer ſelve over haer om haer conditie / over haer naecomelinghen: dat is te ſegghen teghen haer/ terwijle datmen van uwe Majeſteyts beloſten uytperſte teghen haer/ende tot haren achterdeele/om te vernietighen ende vruchteloos te maken alle t'gene naemaels ſal met haer ghehandelt worden.

By de ſuſpitien voechtmen de effecten/ teeckenen vant quaet voornemen der gheender die u beſitten / ende voorboden dat ſorghelicker haer aenſtaende zy. De Predicatien zijn alreede uyt u Hof ghebannen/ om volghens die oock te bannen uyt uwen Huyſe / want die daer comen ſullen/ en ſullen niet connen leven ofte u daer dienen ſonder God te dienen/ ſelve ghebannen uyt uwe Veltleghers/ om die ſoo te verſtooten uyt uwen dienſte / ende volghens uyt haer Staten ende Officien: want wat Man met eeren ſal daer moghen beſtaen te blijven / dan daghelicx in perijckel van ghequetſt ofte dootgheſlagen te worden/ ſonder hope van eenigen trooſt/ jae ſelve onſeker van begraveniſſen? Datmen tracht uyt te ſluyten alle die vander Religie/ vande principale ſtaten ende Officien des Rijcx van Juſtitie / van Finantien/ van Politien? Waer over nae haer maticheyt ende gheduldicheyt (nemende uwe Majeſteyt tot ghetuyghe) ſy hem niet vele hebben gheimportuneert. Maer ſy bidden oock te oordeelen oft het redelick ende wel ware / dat ſy ſulcken onghelijck haren kinderen ſouden aendoen / als die verſtekelick te maken van uwen dienſt / door haer botheyt ofte onghevoelicheyt/ om naemaels in dit Rijcke gheacht te worden als Joden ofte als Capotz/ in plaetſe van eerlicke ſtate ofte conditie / die de verdienſte van haer voorouders haer naergheleten hadden/ jae ſelve die de dienſten die ſy uwe Majeſteyt ghedaen hebben/ haer vercreghen hadden. 1593.

Vertooch der Gereformeerde aen den Coninck van Vranckrijck.

Noch (ſegghen ſy daerenboven) hoe verdraghelick was het ons / gheduerende de Treves ofte Beſtant vanden leſten Coninck / hoewel hy nochtans vyant van onſe Profeſſie was / die hy de ſelvighe Treves ons toeliet de exercitie van onſe Religie / in ſijnen Legher ende in ſijn Hof conſenteerde hy den Predicant onderhout van ſijnen ghelde / hy gaf ons Steden tot onſen vertrecke in elcke Senechauſez ofte Belliage , ſoude ons oock ten eynde vande Jaren gheheel gheſtelt hebben int beſit vande voorgaende Edicten.

Op alle deſe clachten en weten uwe goede Dienaers wat beſluyten / hier te vooren was haer antwoorde/ datmen moeſte tijdt ende ghelegentheyt verwachten /ende dien tijdt ende ghelegentheyt is nu voorby/ de ſaken zijn verrot al rijpende / daerentuſſchen conden ſy u niet berghen dat de ſinnen beroert zijn/ veranderen de goede hope int verbeyden vant quaet / ende de langhe onvruchtbare patientie / int onderſoecken van remedie ofte gheneſinghe. Ende ghy Sire , en zijt niet ſonder beweginghen ofte allarmen in u gemoet / ghy en ſoudet gheen ghenoechte hebben te ſien eenen Protecteur ofte beſchermer / ghy ſoudet jalours weſen dat ſy elders eenen ſochten dan by u.

Sire, wilt ghy haer weeren de begeerte van eenen Protecteur/ weert vā haer den noot die haer dringht/ zijt ghy ſelver den beſchermer / continueert over haer de voorighe ſorchvuldicheyt/ ende deſe goetwillicheyt voorcomt haer Supplicatien/ met een volcomen beweginghe over haer behoorlick verſoecken/ met een ghewillighe vergevinghe van t'ghene haer van noode is / als ſy ſullen voelen dat ghy voor haer ſorghe draecht/ ſo en ſullen ſy voor haer ſelven niet ſorghen/ maer vergheeft het haer dat ſy't u ſegghen / dat ſy alle vreeſen oft ghy ſorghe ghenoech hebt voor u ſelven: Ghy weet wat haer let ende wat haer dient. De Requeſten die ghy preſenteerde hier voortijts voor haer aende Coninghen u Voorſaten/ voor haer vrijheyt/haer verſekeringhe/haer digniteyten/ rapporteert die nu aen u ſelven. Sy en hebben ſints niet vermindert haer oprechticheyt/maer ſy hebbenſe ſints vervult met goede dienſten / ende behoorden noch verovert te hebben toewas in uwen oogen/ ghy die daer mocht rapporteren ende apoincteren haer behoorlicke nootelicke clachten / ſonder andere Ghedeputeerde / ende dat met beter verwillinghe/ zijt daer van den Rechter/ende ſo ghy wilt/ſelve mede den Advocaet.

Dit was het gene dat die vander Religie den Coninck verclaerden / waer over ſy doen noch gheen reſolutie en vercreghen / den Coninck alles uytſtellende tot dat hy voorder bevredinghe/ ende meerder authoriteyt becomen hadde/ daerentuſſchen hen gunſte toonende/ tot dat inde naeſte Jaren hy hen wat beter contentement dede/ alſo wy ſullen moghen verhalen.

Daer werdt ontrent deſen tijt nae ſConincks leven ſeer gheſtaen/ onder andere ſo den Coninc tot Mellum was / is daer ghevanghen gheworden/ eenen Piere Barriere ofte la Barra gheheeten/ ghebooren van Orleans/ die welcke bekende hoe dat hy verleyt gheweeſt was by eenen Capuchijn van Lions / ende van ſijn Biechtvaders/ Aubrij Cure ofte Prochiaen van S. Andries des Artz a Parijs/ ende van ſijnen Vicarre / ende principalicken van eenen Jeſuijt Varrade ghenaemt / die den Coninck altijt Tyran noemden / ſeyde opentlick dat hy tot Mellun expreſſelick ghecomen was om den Conninck te doorſteken / met een mes over beyde zijden ſnijdende / hebbende t'ſelfde binnen de twee laetſte voorgaende Maenden / reſolutelicken voorghenomen te volbrenghen / meeſt beweecht door het aenſetten vanden voorſchreven Jeſuijt / als hem inplantende dat den Conninck een Tyran was / ende daeromme gheoorloft / jae als een goet verdienſtelick werck gheacht / den Conninck te dooden. Hy wert daer over den xxxj. Auguſti lancx de ſtraten van Mellun / daer den Conninck doen was / met gloeyende tanghen genepen / ende daer nae ſoo werdt hem de hant / houdende het voorſchreven mes / afghehouwen ende verbrant / daer nae werden hem de armen ende beenen op een Radt ghebroken ende ſo opgerecht / daer hy noch eenighe uren op leefde / doodt zijnde / werdt ſijn lichaem verbrant tot aſſchen ende inde Reviere gheſmeten / ſijn voorſchreven aenſetters die verſtaken hen ſelven / ende conden niet ghevonden worden.

Diverſche aenſlagen in Nederlandt / ende courſen van beyde zijden.

Hierentuſſchen werden in Nederlandt teghen den Winter d'een partye op d'ander / veel aenſlaghen voorghenomen / het Peerdevolck van Breda / zijnde den xvij. Auguſti uyt op een Convoy / werden by Maeſtricht vande Spaenſche eensdeels gheſlaghen. Sy hadden by haer hondert duyſent guldens / om den Hertoch van Boillion te leveren / daer van een Male met xx. duyſent guldens ghenomen wert / d'ander gheſalveert: Sy verlooren Lxxx. Peerden / ende t'ſeſtich ghevanghen. Ende op eenen anderen tijdt trocken achthien Peerden uyt Berghen op Zoom / die ontmoeten twee Vaendelen Hoochduytſchen / die ſy door het voordeel vande plaetſe beſpronghen ende ſloeghen / brenghende de Officieren binnen Berghen / ende de Vaendels inden Haghe by Prince Mauritz.

Swartſenborch verſtropt int Lant van Limborch / den xvij. Februarij.

De Garniſoenen van Ghelderlandt / onder Graef Philips van Naſſouwen / deden eenen Cours in November int Landt van Limborch / hebbende eenen aenſlach op de ſtadt te vergeefs / deden ſchade met branden / namen veel Lakenen ende anderen buet / ende verſtropden dickmael veel vergaderinghen van krijchſvolck / dat uyt Duytſlant ende Italien op haer monſterplaetſen henen trock / ende vergaderden teghen des Aertſhertoch Erneſtus comſte tot eenen Veltlegher / die ontrent Herentals in Brabant haer loop-plaetſe hadden / die veel al verſtropt ende te rugghe ghejaecht werden / eenighe afghedanckt: Onder andere alſo twee Ritmeeſters / Lanckhayr ende Vierſlot (daer van Vierſlot mede te vooren Geertruydenbergh hadde helpen vercoopen) nu afgedanckt waren van Manſvelt / ende haer remis ofte ghenade by de Staten weder vercreghen hadden / hebben met ettelijcke van haer krijchſvolck ontrent deſen tijdt die vant Garniſoen van Meurs gheſlaghen: daer nae werdt oock den Heere van Swartzenborch verraſt van twee hondert Ruyteren van Nimmeghen / vanden Droſt van Salant / die ontrent Ypen een Regiment ſoo te Peerde als te voete / teghen Erneſtus comſte vergaderde: Deſen wel ſeven hondert ſterck zijnde / hebben ſy naeckt uyt een Venſter doen ſpringhen / ende is alſoo ontcomen / verlieſende volck / gelt / cleederen ende Baggagie / met veel Peerden: ſy namen drie Hoplieden ende twee Luytenanten ghevanghen / met meer andere / plonderende twee Dorpen / Herteghenroode ende Herſt. Hier teghen wert Prince Mauritz eyghen Cornet onder de Heer van Ryſoyre / tot Hedel by den Boſſche verraſt door het hooch water / by die van ſHertoghenboſch / Ryſoyre werdt ghequetſt ende ghevangen / maer ontquam onbekent met rantſoen / dertich werder ghevanghen / ende dryentwintich Sadelpeerden ghenomen met de Vane / ende tryumpheerden daer mede in ſHertoghenboſch.

Oock den leſten Maert namen de Spaenſche by Nimmeghen ontrent twintich Ruyteren van Graef Philips van Naſſouwens Bende / ende haelden oock ten ſelven daghe eenighe ghevangenen uyt een Schip.

In Vlaenderen hadde Manſvelt veel krijchſvolcx in September uyt Brabant doen trecken / t'zy om de ghemutineerde Spaengiaerden in ontſach te brenghen / ofte yet teghen de Stadt Cales voor te nemen / alwaer den ouden Gouverneur den Herre van Gordan geſtorven was: veel grof Gheſchuts wert binnen Grevelingen ghevoert. Waeromme den nieuwen Gouverneur van Cales / de Heere Vidoſan / van ſijn Conincx Bontghenooten alle hulpe ſo uyt Enghelant als uyt Zeelant aengheboden wert. Die van Ooſtende vreeſden oock belegh / derhalven uyt Zeelant derwaerts oock krijchſvolck gheſonden werdt / oock mede eenighe Enghelſchen / die uyt Normandyen quamen / onder Sir Edward Norrits / die als Gouverneur de Stadt geſterckt heeft / maer onvoorſichtelick eenighe Dijcken doorgheſteken / waer door de Stadt in Januario groote ſchade vande inundatie der Zee ofte hooghe Vloet / gheleden heeft.

Mauritz heeſt een aenſlach op Brugghe te vergeefs / den xxiij. November.

Prince Mauritz met ſijn volck heeft deſen Winter op den xxiij. van November / eenen bedeckten ende ſekeren aenſlach / ſo hy meynde / op de ſtadt Brugghe in Vlaenderen ghehadt / vergaderende by Willemſtadt op een ſubijt alle ſijn volck ende gereetſchappe / dat hy ſcheepte in ontrent twee hondert ende vijftich Schepen / ende verſelſchapt zijnde met een goet ghetal van Oorlochſchepen / is hy ghevaren nae Vlaenderen / alwaer ſy ſnachts tuſſchen Sluys ende Blanckenberghe alle ghelant zijn. De Grave van Solms hadde de Voortocht met weynige / en̄ gheraeckte tuſſchen Brugghe ende Damme / op den harden Dijck / mette Petarts ende ander inſtrumenten / d'andere hadden andere Guiden oft Leyders / die om wat waters te ſchouwe̅ / dochten eenen beteren wegh te vinden / maer herwaerts ende derwaerts int doncker doolende / verlooren ſy hare Guiden ende haer ſelven / alſo maeckten ſy malcanderen verbaeſt / principalicken de Schotten / die meynden dat ſy verraden waren / ende aldus verdoolt ende verwerret / miſten ſy den wegh: ſelve Prince Mauritz met vijf oft ſes Graven die doen by hem waren / die ginghen dickmaels totten middel int Water / den wegh ſoeckende / waer mede ſy den tijt verſleten tot inden dagheraet / ende doen dede hy de Trommel ſlaen / ende ſo ſijn volck vergaderen: ende alſo dien aenſlach verſuymt zijnde / trock weder te Schepe / daer ſy doen maer een half ure gaens van waren / ende hadden alle den nacht ghegaen: Ontrent haer lach een Schanſſe vanden vyant / die gheruchte hoorende / dede eenen ſchoot en̄ vyerteeckens aen haer vrienden. De Grave van Solms hebbende langhe ghewacht / ende niet ghevolcht zijnde / moeſt oock te rugghe trecken met verdriet / om dat ſo ſekeren ſtuck haer alſo ghemiſt was / ende zijn alle ſo weder nae Zeelant ghevaren / niet ſonder perijckel ende ſchade / want een Schip van Dordrecht verdronck met xxiij. Soldaten / meeſt Schotten.

Manſvelt practiſeert om te voet in Zeelant te comen.

Ontrent dien tijdt werter by Manſvelt ghepractiſeert om dat Eylandeken vander Goes ofte Zierickzee te beſpringhen / by middel van eenen Jan Domiſſen / een rijck Lantman ende

Dijckgrave / datis een dien het toeſicht vande Dijcken te repareren bevolen was: Deſen Jan Domiſſen was by nachte van ſijnen bedde ghehaelt / ende op vijf duyſent guldens rantſoens gheſtelt: clagende van te hooghen rantſoen/ ende ſoliciterende om minderinghe/ is beweecht ghewordden op hem te nemen/ eenen wegh doort water wetende/ Manſvelts voetvolck ende Peerden in Zeelant te brenghen/ alſoo Mondragon eertijts ghedaen hadde. Aldus deſen Jan Domiſſen thuys comende/ ende practiſerende ſijn gheloſte te volbrenghen / werdt op ſuſpitie tot tweemael toe ghevanghen / ende mits men hem niet en conde overtuyghen/ werdt hy by bomiſſe telcke reyſe vande ghevangheniſſe ontſlaghen. Ten derdenmale werdt hy ghevanghen/ beticht zijnde van eenen Italiaen/ die daerom quam overloopen / alſt corts ſoude worden int werck geſtelt: hier over heeft hy tſeyt bekent/ ende wert tot Middelburch onthalſt.

Hollantſche Schepen int Vlie verdroncken in December.

De Hollanders ende Zeelanders hadden nu deſe twee Jaren ſtercke vaert gehadt op Italien met Cooren / door de dierte aldaer / alwaer wel voeren vier hondert Schepen op een Jaer/ ſo nae Venegien/ Genua/ Napels / ende de Eylanden: ende alſo in December wel hondert ende veertich Schepen weder reede laghen by Texel int Vlie op haer Anckeren / nae goeden wint wachtende/ al gheladen met alderhande Waren/ om Weſtwaert te varen/ iſſer eenen ſtorm op geſtaen op den Kerſavont/ ſo datter meer dan veertich Schepen van haer Anckers gheſlagen zijn/ veel daer van verdroncken met veel volcx / ende veel gheſtranght: dierghelijcke gheſchiede oock op ander plaetſen.

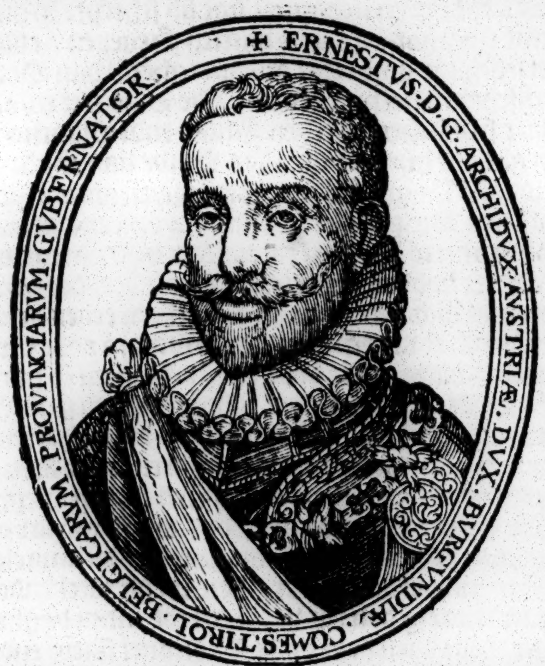
ERNESTVS·D·G·ARCHIDVX·AVSTRIÆ·DVX·BVRGVNDIÆ·COMES·TIROL·BELGICARVM·PROVINCIARVM·GVBERNATOR·

Des Aertſhertochs Erneſtus comſte inde Nederlanden eñ tot Bruſſel/ den xxx. Januarij/1594.

Hierentuſſchen is den Aertſhertoch Erneſtus den oudtſten Broeder vanden Keyſer Rudolphus/ die nu langhe int Gouvernement der Nederlanden verwacht was / afghecomen / zijnde hem teghen gheſonden den nieuwen Grave van Solle vanden huyſe van Croy / ende gheſlachte Sempi/ Gouverneur van Doornick/ ghetrout mette Marquiſe van Renti/ Weduwe van Montigni / oock Don Diego de Pimentel Spaengiaert/ met meer andere. Manſvelt heeft hem tot Lutzenborch verwacht/ ende heerlic ontfanghen den xvij. Januarius / M. D. XCiiij. van daer hy hem gheleyde tot Namen / daer hy van Barlamont oock heerlick ontſanghen werdt. Ten leſten den xxx. Januarij is hy met vijfthien hondert Edelen van verſcheyden Landen gheheel Conincklick ende heerlick inghereden tot Bruſſel/ ontfanghen ende ingehaelt vande Borgerye. Hy was verſelſchapt metten Keurvorſt van Colen / Eduwaert Marckgrave van Badem/ ende ander Duytſche Heeren. De Stadt Bruſſel heeft hem ghecongratuleert ende vereert met ſeer triumphante ſtellagien ende Arcus triumphales. Onder andere ſtelden ſy hem voor alle de Keyſeren vanden Huyſe van Ooſtenrijck/ elck op een beſondere ſtellagie: Voorder vertoonden ſy met andere ſtellagien ende perſonagien/ hoe groote hope men hadde dat ſijn Regiment eenen vrede brenghen ſoude. Daer en wert geenen coſt gheſpaert/ het was alles ſo coſtelick als oft den Coninck daer ſelve gheweeſt ware/ alſoo de Nederlanders in ſulcke feeſten alle ander Natien te boven gaen. Hy heeft daer nae ſijnen laſt ende commiſſie den Lantſaten vertoont / ende t'Gouvernement aenvaert. In Maerte maeckte hy tot Bruſſel ſtaet ende rekeninghe/ dat hy moeſte drie hondert duyſent Croonen/dat is acht hondert duyſent guldens ter Maent hebben tot der Oorloghe/ende begeerde te weten hoe vele die Landen daer toe ſouden vinden.

De Gheunieerde Landen hadden alderhande vreeſe ende achterdencken van Erneſtus comſte ghehadt / door de groote ghereetſchappe ende aennemen van Krijchſvolck/ dat alomme op de beene was / maer ſoo ſy ſaghen dat het Krijchſvolck vele verſtropt werdt / eer ſy conden tot de monſterplaetſen comen / ende veel by ghebreck van ghelde eer het conde ghemonſtert worden/ verliepen / als in Weſtphalen ende ontrent Colen / ende datmen hem nu ghetracht hadde Coninck van Vranckrijck te maken / twelck hem faelgeerde / ſoo hebben ſy beter uytcomſte van haerder ſaken verhoept/ ende minder vreeſe voor hem ghehadt / wetende ſijn onervarentheyt int Nederlants Gouvernement / veel ſwaricheden onderworpen te weſen/ ende hy ware te grooten Vorſt ende Heere om gheheel van andere gheregeert te worden / ſonder onderlinghen ſecreten twiſt ende oneenicheyt.

De naeghebueren Coninckrijcken ende andere / verwachten van hem dat hy ſoude t'ſijnder aencomſte hem neutrael houden / ende aen haer ſenden om vrientſchappe/neutraliteyt ende middel van vrede aen te bieden / ende hem oock te moghen congratuleren/ dat niet gheſchiede.

Saken van Vrieslant.

Wy hebben inden voorgaenden Boeck verhaelt hoe dat de Staten der Gheunieerde Landen/de ſteden van Steenwijck ende Coevoorden ghenomen hadden/ om die van Groeninghen te dwingen/ die nu maer eenen wegh ofte heerbane open hadden/ ghenoemt de Bourtanghe / die ſy vreeſden dat oock mochte corts gheſloten worden/ waerom ſy alomme haer beclach deden/ſoo aenden Gouverneur Manſvelt/als ſelve aenden Keyſer Rudolphus / claghelick verhalende hoe trouwelick ſy lijf ende goet tot noch toe voor de Catholijcke Religie ende des Coninckx dienſt gewaecht ende opgheſet hadden / daer ſy haer toch Anno M. D. xxxvj. op conditie van beſchermt te worden / aent huys van Ooſtenrijck ende Bourgongien overghegeven hadden/ daer over haer toegheſwooren ware alle beſchuttinghe: ſy vertoonden oock meer (alſo by haer afgeworpen Brieven wert bevonden) hoe dat ſy nu niet lichtelick en conden gheholpen worden / dan met eenen gheweldighen ende Conincklijcken Leger/ die gheen minder overhooft en heyſchte/dan des Gouverneurs Manſvelts eyghen perſoon/ die te vooren met minder te helpen gheweeſt ware/ ende dierghelijcke clachten meer.

Groeningen beclaecht hem by den Keyſer.

Den Keyſer heeft over haer clachte ernſtelick uyt Praga den xix. Decembris aen den Coninck

Den Coninc beloeft hulpe die van Groninghen.

in Spaengien gheschreven: Die hem antwoorde den xx. April/ Anno M. D. XCiij. uyt ſijn huys Eſcuriael, den Keyſer grootelicks bedanckende van ſijn ſorchvuldicheyt over die van Groeninghen/ daeromme/ hy ſeer ernſtelick hadde gheſchreven/ ende laſt ghegheven den Gouverneur Manſvelt/ haer voor alle andere overvallende ſaken alle byſtant te doen/ als ſulcke ghetrouwe Onderdanen/ om haer ſtantaſtich ghemoet van haer Overheyt/ teghen ſijn rebellen/ wel behoorlick verdient hadden/ ende niet twijffelde hy en ware daer mede int werck. Maer Manſvelt hebbende elders ſo veel wercx/ heeft alleenlick Verdugo Gouverneur des Coninck in Vrieſlant (die met ſes hondert mannen beſchanſt lach buyten de Poorten van Groeninghen) toegheſonden ontrent vijfthien hondert Voetvolcks ende eenighe Peerden/ onder den Grave Frederick vanden Berghe. Maer met dit volck en heeft Verdugo niet connen beletten/ den Gouverneur van Weſtvrieſlant Graef Willem Lodewijck van Naſſouwen/ aenſlaghen.

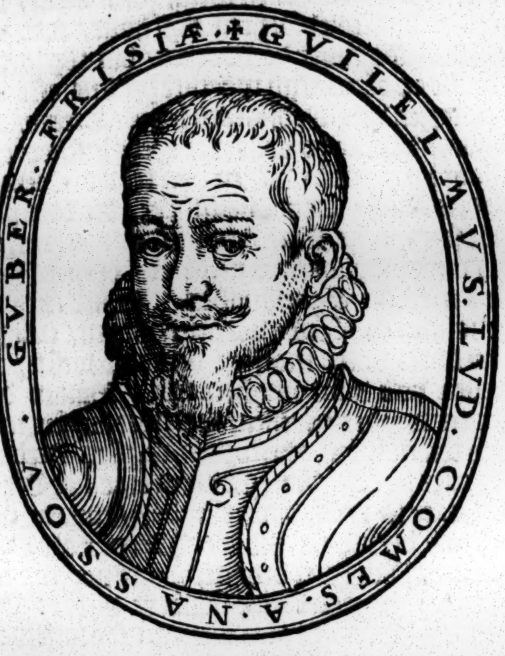
GVILELMVS.LVD.COMES.A.NASSOV.GVBER.FRISIÆ.

Graef Willem van Naſſouwen ſterct Bellinghwolden Zijl.

Hier over ſo is Graef Willem met ſijn volck ende goede ghereetſchappe den ſeſten April/ M. D. XCiij. van Ooſtmarhorn afghevaren nae Rheyde/ teghen over Emden: ſanderdaechs is hy gecomen op een half mijle by Bellinghwolde Zijl/ dat hy begonſt den achtſten April te ſtercken/ om voorts den pas van de Bourtanghe te benauwen. Hier teghen vertoonde hem Verdugo tot Vlachtwelde/ met duyſent te voete ende twee hondert Peerden/ ende quam terſtont nae Winſchoten Zijl/ wech ſendende ſijn Ruyteren den neghenden April/ aldaer vermeerdert met het volck dat by Groeninghen gheleghen hadde/ met andere/ t'ſamen vijſentwintich hondert ſterck/ ende en conde noch dorſte Graef Willem ſijn ſterck maken niet beletten/ zijnde ſoo met volck als mette gheleghentheyt der plaetſen ſoo wel beſet/ dat hy moeſte te rugghe keeren/ dies Graef Willem hem haeſtede de ſterckte te volmaken/ zijnde het beginſel om den wegh vande Bourtange te ſluyten: So haeſt de plaetſe weerbaer was/ ſont Graef Willem een deel van ſijn volck ſijnen Neve Prince Mauritz/ int belegh van Gheertruydenbergh/ alſoo wy gheſeyt hebben.

Verdugo ſiende dat hy Graef Willem niet conde beſetten/ ſochte Coevoorden ende Ootmaerſen de victalie te benemen/ maer midts de Generale Staten de Licenten over't uytvoeren van victalie/ op neutrale plaetſen te voeren verboden hadden/ moeſte hy door gebreck/ vande vierte opbreken/ ende trock nae Haren/ daer hy ſterck was drie duyſent te voete ende acht Cornetten Peerden: Graef Willem was gecomẽ tot Nieuwenoort/ twee mijlen van Groeninghen/ alle beyde meer volcx verwachtende.

Graef Willem neemt Wedde ende de pas der Bourtanghe den xxix. Augusti.

Ende alſo Graef Willem ontfanghen hadde (nae het overgheven van Geertruydenberghe) van Prince Mauritz xxviij. Vaendelen voetvolcx/ ende elf Cornetten Peerden/ ſoo heeft hy in Auguſto beleghert Gramſberch/ met ſes ſtucken Gheſchuts/ t'welck hy in creech met ander Schanſſen/ daer mede ſterckende Coevoorden ende Ootmaerſſen/ die hy victalieerde. Van daer paſſeerde hy over de Moeren/ nae het Slot te Wedde by de Bourtanghe/ aldaer hy den ſevenentwintſten Auguſti voor quam/ ende plantede ſijn Gheſchut daer voor/ maer eer datmen daer op ſchoot/ ſo gaven die daer in laghen het Caſteel over/ met een ander Schanſſe (ligghende op de Reviere daermen over ſcheepte) al met conditie ſonder gheweyr met Baggagie te vertrecken/ waer over t'volck dat in Winſchoten lach/ verliep/ waer mede Graef Willem Meeſter werdt vanden pas der Bourtange/ den welcken hy begon te ſtercken/ al eer Verdugo (ligghende ontrent Groeninghen) het volck dat Manſvelt hem ghesonden hadde/ conde by hem crijghen/ t'welck doen lach tot Bracht int Lant van Gulick/ qualick te vreden zijnde/ beleydt van Graef Frederick vanden Bergh: Sy waren ſterck xxiiij. hondert voetvolcx/ meeſt Lorraynoyſen/ ende acht hondert Peerden/ met acht ſtucken Gheſchuts/ twee hondert Waghenen/ behalven de drie hondert Peerden/ die onder den Luytenant van Verdugo haer teghen waren ghecomen: deſen Luytenant beweechde met ſchoone woorden den gantſchen onwillighen hoop te paſſeren ende aen te trecken/ ende trocken voorby Bockholt op Linghen/ den v. September: ſy waren noch meer volcx verwachtende uyt Namen/ dat alreede eensdeels tot Rurmonde aenghecomen was. Sire Franchoys Vere/ was tot Zutphen met vier Vaendelen knechten ende twee Cornetten Peerden/ om dat quartier voor inval te beſchermen.

Graef Frederick vandẽ Bergh neẽt Ootmaerſen den xiij. September.

Graef Frederick met ſijn volck trock nae de Bourtanghe/ ende daer geen paſſagie vindende/ keerde hy weder nae de Twente/ ende beleghgerde Ootmaerſſen/ ende nam dat den xiij. September in by compoſitie/ dat beſchoten hebbende met ſes ſtucken Gheſchuts van ſmorghens tot den noene/ den muer ghenoech gheopent zijnde. De Capiteynen/ Luytenanten ende Vaendrichs bleven Graef Fredericks ghevanghenen. De Soldaten trocken uyt ſonder Wapenen ofte Baggagie/ mits Eedt doende in ſes Maenden niet te dienen in Vrieſlant.

Van daer trock Graef Frederick voorder na Verdugo toe op Noortlaren/ ende voer over een waterken ghenaemt Schuytendiep/ ende trock op Slochteren/ met drie ſtucken Gheſchuts/ die hy over de Moeren creech/ hopende meer Gheſchuts van die van Groeninghen te becomen/ die ſy hem nochtans weygherden: by Groeninghen ghecomen ende verſamelt zijnde met Verdugo/ ſoo beſprongh hy gheweldelick/ door't beleyt van den Grave van Capra/ de Schanſſe van Auwarderzijl/ ligghende opt Groeningherdiep: Hy beſtormde die tweemael/ ende wert afgheſlagen/ ten derden reyſe nam hy die met ghewelt inne/ al dootſlaende watter in was. Van daer trock hy op Slochteren/ ende na het Caſteel van Wedde/ dat hy oock weder met ghewelt in nam/ ende van hondert en ſeventhien Mannen die daer op

Verdugo neẽt Auwarderzijle ende Wedde weder met ghewelt.

waren/ werden wel L. doodt geſlaghen/ ende de reſte ſalveerden haer door de Moraſſchen/ ende ſoo legherde hy hem voor het nieu Fort vande Bourtange.

Graef Willem van Naſſou ſiende dat ſijnen vyant hem te ſterck was/ende dat hy Ootmaerſen inghenomen hadde/ treckende nae Verdugo toe/ ende vreeſende dat den vyant inval in Vrieſlant mochte doen/ trock hy met alle ſijn volck nae de Lecke/ ende wetende dat Slochteren/ Winſchoten ende Wedde/ mette cleyne Schanſe op de Vaert/ niet en conden teghen t'Geſchut langhe wederſtaen/ ſoo ſont hy derwaerts alle ſtrengh bevel op den hals/ de plaetſen niet over te gheven/ voor dat het grof Gheſchut daer vooren gheplant ware/ ten eynde dat hy mochte tijdt ghewinnen/ tot volcomen opbouwinge van de principale ſterckte op de Bourtange.

Deſcriptie vant Fort op de Bourtanghe.

Dat Fort was alreede redelick ſterck/ ende ſo gheleghen/ datmen daer gheen Gheſchut voor brenghen conde: De Wallen waren alreede een Spieſſe hooghe/ den Gracht rontomme was tachtich voeten wijt ten minſten/ vol waters ende ſeer diep. Het hadde vijf Bolwercken/waer van de twee op den vyant ſaghen/het Amonitiehuys ende de Soldaten Hutten waren al ghemaeckt/ ende van voorraet beſorcht voor twee Maenden/ ende voorts conden ſy haer ghebreck uyt Weſtphalen becomen/twelck den vyant niet conde beletten/ ofte ſy moeſten meer volcx hebben/ ofte te rugghe trecken door het Graefſchap van Benthem/ende dat doende/ſo mochte Graef Willem daerentuſſchen de plaetſe beter verſien. Daer laghen binnen vijf Vaendelen knechten/ onder den Gouverneur Gerrit de Jonghe/ende ſo ſy die ſterckte mochten behouden/ ſo twijffelde hy niet van Groeninghen metter tijdt te dwinghen/waeromme Graef Willem ſiende dat Verdugo de ſterckſte te Velde/ ende noch meer volcx onder Graef Harmen vanden Bergh was verwachtende/ en dorſte hem nerghens bloot gheven/ maer hiel hem op de teghenweere / om dat hy ooc meer volcx verwachte onder Sire Franſoys Vere/ met andere / oock toeſegh hebbende ende beloſte/ ſo den noot vereyſchte / dat Prince Mauritz met een Legher hem bycomen ſoude.

Die van Groeninghen verſochten aen Verdugo/ dat hy hem ſoude in twee hoopen deylen/ ende belegeren beyde Reyde ende Bellingwolder zijle / om daer mede de victalie van de Bourtanghe af te ſnijden/ daer toe ſy hem gheerne ſes dobbel Canons ofte Muerbrekers gheſonden hadden: maer hy en vont dat niet geraden/ vreeſende oft Graef Willem mochte op Slochteren trecken/ ende hem de paſſagie tuſſchen Groeninghen af ſnijden/ oock het voorſeyde Gheſchut te voeren becommeren/ ende als het belegh ghelept ſoude zijn / ſoo ſoude hy van hem daghelicx beſprongen worden/ mits dat Verdugo daer geen Peerderuyteren tot wederſtant en conde ghebruycken/ waeromme hy teghen de ſterckte op de Bourtanghe reſolveerde te trecken / alwaer hem eer langhen tijdt de victalie ontbrack/ dies hy ſeer ſubijtelicken moeſte opbreken/ uytgevende dat hy wilde op Coevoorden trecken / ende trock tot beſijden Groeninghen/van daer behendelick ſijnen wegh nemende om Graef Willems Legher overſiens van achter te beſpringhen/int beginſel van October/het welcke lichtelick conde gheſchiet hebben/hadde een Soldaet die een cleyn Schanſſe verlaten hadde / daer Verdugo voorby paſſeerde/ niet een Alarm ghemaeckt / waer door den Legher op de beene ghecomen zijnde/ binnen ſijn Legerplaetſe/ die hy dien dach hadde begonnen te retrencheren/ ende bynaeſt in diſſentie ghebracht was / hielt den vyant op van hem naerder dan een Muſket ſcheut met ſchermutſelen te comen/ twelck duerde ſes oft ſeven uren tot den avont toe: Alle dewijle ſochte Verdugo hem uyt te lacken tot Veltſlach / hem aen alle canten beproevende: maer Graef Willem en wilde niet van ſijn voordeel wijcken / ſoo dat Verdugo weder moeſte af trecken nae Groeninghen/ met groot verlies door de lange ſchermutſelen: Graef Willem verloor een Capiteyn/ende eenige goede Soldaten/ Colonel Balfour Schot wert door ſijnen voet gheſchoten / ende meer andere ghequetſt.

Verdugo treckt vant belegh der Bourtanghe om Graef Willem te ſlaen te vergheefs.

Verdugo makende eñ ſterckende eenen wegh by Coevoorden beblockt tſelfde.

Verdugo ſiende dat hy niet op Graef Willems Legher en conde uytrechten/ ende dat den Winter hem nu uyten Velde drijven ſoude/mits dat de Boeren uyt de Ommelanden ende Drente vertrocken waren inde ſterckten ende Steden / door dien niet veel vindende ten platten Lande/ ſo trock hy op nae Coevoorden/den ghewoonlicken wegh/ende by Coevoorden op d'een zijde het Lant wat hooghe zijnde / ſoo heeft hy aldaer een ſtuck grof Gheſchuts ſcheut wijde buyten de ſterckte eenen wegh ghemaeckt / met Horden van ghevlochten Rijſhout / ende zant uytgravende onder de Moeren/ daer op leggende/ ende op dien wegh maeckte hy drie ofte vier Schanſſen van Droſſaerts huys/ Steenwijcks huys/ ende andere/ ende hier mede beſchoot ende beſloot hy beyde de wegen van die van Coevoorden/ die alſo houdende beleghert / die doen noch voor ſommighe Maenden victalie mochten hebben/ ende bedrijde daer mede een open paſſagie voor die van Groeninghen. Maer alſoo die Schanſſen vuyl ende vochtich waren / ende dat ſy met veel volcx moeſten bewaert weſen/ ſoo ſtorven vele vant onghemack. Binnen dien Winter worden gerekent wel twee duyſent menſchen ten minſten gheſtorven te zijn. Verdugo ſelve met de reſte van ſijn volck troc nae Oldenzeel/ daer ſy meeſt door ellende / armoede ende ghebreck verliepen/ ſoo wel Ruyteren als Voetknechten: Van twee duyſent Lorraynoyſen/ keerden naemaels maer vier hondert weder: Van ſeven Vaendelen Walen quamen ſoo luttel daer van/ dat ſy de Vaendelen van ſchande op packten / ende niet vlieghen lieten. Maer Verdugo trock nae Linghen / om een nieu Regiment knechten te ontmoeten / dat den jonghen Hertoch van Saxen ofte Louwenborch opghelicht hadde/ waer van het Garniſoen van Deuticum met andere verſtroydē vier Vaendelen/ ende namen den Luytenant Colonel Tiſlingh ghevanghen / ende verſloeghen daer wel hondert ter plaetſen doodt/ de reſte die verliepent. Hierentuſſchen ſchreven Verdugo ende Graef Harmen Trooſt-brieven aen die van Groeninghen/ die afgheworpen werden / waer in ſy haer baden wel ghemoet te weſen / ſy waren treckende nae Brabant / om voorder hulpe aen Erneſtus te verſoecken.

Verdugo volck treckt wegh/ vele verloopen/ eñ Louwenborchs Regiment wort eens deels verſtropt.

Graef Willem van Naſſou verloſt zijnde van ſijnen vyant / ſont een deel van ſijn volck in haer Garniſoenen/ een ander deel leyde hy tot Viſſlit/ om den pas van Vrieſlant teghen ſijnen vyant te behouden/ende hy ſelve ſcheepte hem tot Zoltcamp met drie duyſent man nae Bellinghwolder zijl/om Wedde weder in te nemen/dat ſy namen/ om het nieu Fort op de Bourtange volcomelick te beſorghen / ende ſo ſchickte hy alles gereedt te hebben/ om dien vorſt des Winters die van Coevoorden wat toevoer te doene. Die van Groninghen deden daerentuſſchen een Convoy nae Verdugos volck voor Coevoorden: Maer ſy werden beſet met vijf hondert Peerden van

Graef Philips van Naſſou/ van ſijnen aenſlach werdt ontdeckt/ ende en conde daerom maer ontrent vijftich Waghens haer afnemen.

Die van Groeningen hebben eenen aenſlach op Delfzijl/ te vergeefs/den xij. Februarij/1594.

Gheduerende den vorſt/ hebben die van Groeninghen den xij. Februarij/ ſnachts eenen aenſlach op de ſterckte van Delfzijl ghehadt/ die ſeer nae by was geluct: ſy waren wel ſterck aengecomen langhs eenen Dijck/ daer gheen gracht en was/ maer alleen een Palliſade ofte Staeckerſel van Sparren/ die ſy afſaechden alle ſtille/ende hebben alſo de Wallen beclommen/ende over het Ys inghenomen/ eer het Garniſoen conde in Wapenen comen/ alwaer wel twee uren ofte meer dapper ghevochten wert: Tot allen gheluicke vant Fort/was daer ontrent een Oorlochſchip ligghende/ t'welck naerder comende/ beſchoot de Groeninghers met xvj. ſtucken Gheſchuts dwers onder haren hoop/ waer door ſy met grooter ſchade moeſten aftrecken/ wel xxxv. ſledden met dooden ende ghequetſte daer van voerende/ ſeven dooden lieten ſy daer ligghen. Die van binnen verlooren een oudt ende cloeck Capiteyn/ ghenaemt Hopman Wederſpan/ een Vaendrich/ende een Sergeant met neghen Soldaten.

Gheunieerde die nemen meer volck aen,

Alſoo nu Coevoorden door de ſterckten van Verdugo een tijt lanc benaut was met drie duyſent Man/ende veerthien hondert Peerden/ende datmen over het Ys hen luttel conde toeſenden/ ſo hebben de Geunieerde Landen in Duytſlant doen aennemen een Regiment Duytſche knechten/ onder Graef Everard van Solms/ Couſijn germeyn van Prince Mauritz/met oock een deel Peerdevolck/ oock liet haer de Coninginne van Enghelant toe een Regiment Enghelſchen in haer Lant op te lichten/ onder den Ridder Sire Franſoys Vere/ om ter eerſter bequamer tijdt goede oorloghe te voeren. Verdugo ende Graef Harmen waren van d'ander zijde daer tegen tot Bruſſel by Erneſto/ ſoliciterende oock om hulpe ende byſtant. Die van Groeninghen ſelve ſonden een geſchenck van Silverwerck/ ende twintich ſchoone Peerden aen Erneſto/ die van de Staetiſche haer afghenomen werden.

Aenſlach op ſHertoghenboſch te vergeefs/den 27 Februarij.

Den xxvij. Februarij/ Anno M. D. XCiiij. hadde Prince Mauritz eenen aenſlach aengelept op ſHartoghenboſch/ belept mette Capiteynen Cleerhaghen/ die te vooren oock daer op ghewacht hadde/ ende met Laughvelt/ Schaeſ/ ende Wijngaerden/ maer alſoo hy daer toe alle ſijn krijchſvolck/ ghereetſchappe/Petarts/ende andere behoeften beſchreven/ende nu by der hant hadde/ ende t'volck behendelick op den aenſlach ghebrocht was/hart by de Poorte/ ſo iſſer eenen loſſen ſteen int Water ghevallen op de Brugghe/ daer een Soldaet by gevalle op trede/waer door de wachte der Stadt vraechden wie daer was: ende alſo ſy niet gheantwoort en werden/ ende evenwel wat ruyſſchen hoorden/ ſoo ſchoten ſy daer nae/ waer door grooten allarm over alle de Stadt ghereſen is/ende als dat by Prince Mauritz vernomen werdt/ ſo heeft hy de aenbaugers weder af doen trecken/ en̄ is vertrocken/ ſonder dat de maniere van ſijnen aenſlach ontdect was.

Pr. Mauritz aenſlach op Maeſtricht miſt hem den xx. Maert.

Veerthien daghen hier nae/ iſſer weder diergheliicken aenſlach op Maeſtricht getracht/ zijnde beyde ſHertoghenboſch ende Maeſtricht voor de vereenichde Landen wel gheleghen Steden/ ende meermaels te vergeefs nae geſtaen: Deſen aenſlach was belept ende aengheghеven by den Baron van Peche/ een Heere die daer ontrent woonachtich was/die ſelve ſijnen perſoon wilde avontueren/ waeromme hem het Gouvernement vande Stadt/ nae de winninghe toegeſept werdt: Om dat te exployteren/ ordonneerde Prince Mauritz ſes Capiteynen/ te weten/ Capiteyn Langhvelt/ Wijngaerden/ du Bops/ d'Ardenne/ Brogh/ Egger/ en̄ Capiteyn Carel/ die Luytenant vanden Grave van Solms was/ de welcke naemaels geacht werden ſlauhertichlick op den aenſlach te gaen/ om dat ſy gheen groote recompenſe te verwachten hadden. Deſe ſes Capiteynen met ſes hondert mannen/ drie hondert daer van Muſkettiers/ ende drie hondert Spieſſen/ ſouden beneden Maeſtricht by Petterſom te Hecht t'ſchepe gaen/ in twee ſchepen/ die van boven daer toe gheſchickt waren/ ende met haer den voorſchreven Baron van Peche/ ende ſouden aen Wijck by de Brugghe aenlegghen/ ende die zijde alſo overweldighen/ elck beſteken ende beſtelt zijnde wat hy doen ſoude. Prince Mauritz hadde de Spieſſen belaſt half af te houwen/ende dat ſy haer mette helft ſouden behelpen/ maer mits dat ſy vreeſden eenighe Peerden by den wegh/ ſoo beloefden ſy die als ſy int Schip waren/ half af te houwen.

Aldus zijn ſy te Schepe ghegaen metten Baron van Peche den veerthienden Maerte/ ende corten haer Spieſſen ende wierpen ſe int Water/ die eenighe Viſſchers op namen/ ende als die by haer quamen/ vraechde den Schipper hen nae nieus/ daer op de Viſſchers tot hem ſeyden van de ghevischte ſtucken van Spieſſen/ ende datter Geuſen daer ontrent moeſten weſen: hier door verlooren deſe voorſz. Capiteynen den moet/ oock mede om datter geſeyt was/datter eenige vande volcke int Scheepgaen/ wech geloopen waren/ dat nochtans niet waer ghevonden was/ die ſy vreeſden dat den aenſlach mochten ontdecken: maer den Baron hiel hart aen datter gheen perijckel en ware: Ende naerder Maeſtricht comende/ is een vanden Heer Barons Dienaers tot hem uyt de Stadt ghecomen/ den welcken wat verbaeſt zijnde/ werdt ghevraecht ofte ſe ontdeckt waren/ daer op hy ſeyde neen/ maer dat de Wachte ende Poorte verdubbelt ware/ ende tgrof Gheſchut claer ende veerdich ghemaeckt/ op de tijdinge dat Prince Mauritz daer ontrent in het Lant was. Maer niet teghenſtaende dat den Baron hier teghen ſeyde/ ende dat hy ſijn lijf met haer avontuerde/ ende de verſekertheyt beter wiſte dan ſy/ ende dat ſy altijt conden weder t'Schepe comen ende afdrijven/ dat ſy maer aenlegghen ſouden/ſo heeft principalicken Capiteyn Brogh Schotſman/ de meeſte ſwaricheyt voorghewent/ als datmen voor ſeker het volck wilde op een Vleeſchbanck brenghen/ende wilde het ſtuck ſtellen in deliberatie mette andere/ teghen de opinie vanden Baron: ende hoewel dat Capiteyn Carel daer wel toe gheneycht was/ ſo hebben ſy hem met de andere overſtemt/ende zijn alſo ſonder mette Soldaten ende Officieren daer over te raetſlaghen (die vele wel daer toe gheſint waren) te rugghe ghevaren/ hoewel dat ſy dicht by de Stadt waren ghecomen/ daer het ſtuck ſo vande Schippers als vanden Baron (die daer door gheheel bedorven waren) haer ghenoech verſekert werdt: maer de vreeſe die waſſer te groot/ende alſo zijn ſy aen Lant geloopē/ latende de Schepen drijven/ waer van een in ſtucken ſtiet/ ende de ander dreef tot Stochem. Inde ſtadt werden na/deſe Schippers huyſen geplondert vant Ghemeynte/ ende Wijven ende Kinderen ter Stadt uyt ghebannen.

Terwijle was den Prince Mauritz bygecomen met alle ſijn volck/wachtende opt afſchieten vant groot Gheſchut uyt Wijck/ alſoo beſproken was/ daer toe Canoniers ende Edelluyden vant Geſchut inde Schepen hebbende/ en̄ mede Graef Philips van Naſſou was aende Gulickſe zijde oock met Petarden/ op avontuere om de Poorten open te breken/ zijnde gheen hondert Soldaten inde Stadt: Maer ſiende dat ſijn volc weder quam/ ſoo was hy ſeer verwondert/ die riepen dat ſy ontdeckt waren/ daer den Baron van Peche tegen ſeyde/ ende proteſteerde hoochlick/ daer over hy groote woorden met den Capiteyn Brogh hadde/ tot vechtens toe/ t'welck Prince Mauritz belette/ tot dat hy het breeder ghehoort hadde/waer over het Krijchſ volck alomme weder in haer Garniſoenen gheſonden werden: ende het werdt naemaels bevonden dat de Soldaten ſeer daer toe ghemoet waren/ ende dat die van Maeſtricht gheen wete van haer en hadden van naemaels/ ſoo dat dien aenſlach Prince Mauritz niemant dan hem ſelven wijten wilde/ als om dat hy geen beter Capiteynen ofte beleyders daer toe vercooren en hadde.

Den voorſchreven Baron die alle ſijn vermoghen daer aen ghewaecht hadde/ werdt corts daer nae vereert met een Commiſſie van twee hondert Peerden te lichten/ ten dienſte vanden Coninck van Vranckrijck ende den Hertoch van Bouillion/ ontfanghende daer over in ghelt op de hant veerthien duyſent guldens/ende voorder betalinghe toegheſept: Maer alſoo hy eer yet langhe daer naer in ſijn huys ſterf/ verloor den Hertoch van Bouillion daer veel aen/ zijnde een perſonagie van grooten dienſtelicken bedrijve/ ende die by de Spaenſche ſeer verongelijckt ende in ſijn goederen ende anders onbehoorlicken gehandelt was.

Deſen aenſlach miſluckt zijnde/ trock Prince Mauritz met alle ſijn Peerdevolck/ende vijfentwintich Vaendelen voetvolcx nae Arnhem/om te ontfanghen ſijnen Neve Graef Everard van Solms/met het Duyts Regiment boven verhaelt/ met eenighe Ruyteren: Maer haer aencomſte wert door hooghe overvloeden van Wateren ende quade weghen ſeer verachtert/daerom quamen ſy t'Schepe af/ oock hadde Verdugo ſijn beſte ghedaen om die te ſlaen/ als ſy ontrent de Lippe/ op een nauwe paſſagie paſſerende waren/ hy was van Coevoorden met elf Cornetten Peerden ende eenich licht voetvolck derwaerts ghecomen/maer hy quam te laet/alſo ſy eerſt ghepaſſeert waren. Als dit volck aenghecomen was ontrent Yſeloort/ ſterck ſeſſentwintich hondert te voete/ ende tweehondert ende tſeſtich Paerden/ ſo werden de byliggende Garniſoenen by de Staten beſchreven/ om ontrent Swol te vergaderen/ daer Prince Mauritz ten leſten toe trock om Coevoorden te gaen ontſetten/ twelck van Erneſto wel geſuſpecteert wert/ ende dies hadde hy oock volck uyt Brabant derwaerts doen trecken/ daeromme Prince Mauritz hem gheliet als ofte hy wilde haer den pas over den Rijn beletten/ ende ſoo verachteren ſoo veel als hy conde. Terwijle voechde hy hem haeſtelick by Graef Willem van Naſſouwen/die alreede vergadert hadde wel thien hondert Waghenen met alderhande nootdruft/ ende waren nu ſterck wel thien duyſent voetvolcx/ende twee duyſent goede Peerderuyteren/ ende zijn ſo tſamen by een ghecomen tot Swol/ ende den vijfden Mey in pertinente ſlachordre daer uyt ghetoghen ende ghecomen tot Daelſſem/ ende den ſeſten Mey in ghelijcke ordere tot Ommen:ende Verdugo haer aencomſte ende ordere hebbende doen beſichtigen/ en heeft niet gheraden gevonden de ſelve te verwachten/ maer den ſelven vj. Mey/ mette ſijne ghereſolveert ſijn belegh ende Schanſſe by nachte te verlaten/ ende is alſo den ſeſten Mey daer van ghetrocken ſonder Trommelſlach/ met alle ſijn oude Regimenten/ als waren die van Chimay/ Arenberch/ Harmen ende Frederick vanden Berghe/ nemende den wegh nae Linghen toe/ veel vant volck tuſſchen weghen verloopende/ waer door de Stadt Coevoorden wel beſorcht werdt/ ende de Schanſſen al inghenomen ende beſet.

Coevoorden wort by Pr. Mauritz ontſet/den vj. Mey.

Pr. Mauritz ſlaet Leger voor Groeninghen den xx. Mey.

Van daer trock Prince Mauritz nae t'Lant van Groeningen/ waer henen een deel van Verdugo volck gheweken was/ ende is alſo voor de Stadt Groeninghen den xx. Mey ghecomen/ ende heeft die bereyt ende opgheeyſt/ die hem beleefdelick antwoorden: Sy en waer gheen ſtade om haer ſo haeſt over te gheven. Daer op heeft hy alle ſijn ghereetſchappe uyt de Schepen in grooten ghetalle doen aen Landt legghen/ tot belegh noodich/menichte van ſperren/deelen/berders/ plancken ende Horden: Sijn voetvolck waren ontrent hondert ende veertich Vaendelen: ſijn Peerderuyteren heeft hy op de aencomſten/ al tot Suytlaren ghelept/ welcke paſſagie bewaert zijnde/ en conde hem niemant lichtelick van ſijn belegh af drijven. Graef Willem van Naſſouwē heeft den leſten Mey acht Vaendelen Vrieſen teghen de Schanſſe van Auwardezijl gheſonden/ daer boven hondert ende vijfendertich mannen op waren/ de welcke hebben den ſtorm verwacht/ beſchoten zijnde met acht ſtucken/ hondert ende Lxxxij. ſcheuten/die aen d'een zijde met ſtormbrugghen ende Leederen aenginghen/ terwijle dat andere van d'ander zijde (daer die van binnen luttel voor vreeſden/mits dat het Moraſch was) over plancken/ horden/ Bieſbrugghen/ ende dierghelijcke ghereetſchappe/bedecktelick tot onder den Wal gheraeckten/ ende de Schanſſe beclommen/ ſchietende t'vyer int Poeder ende Hutten/ daer oock den Capiteyn Prengher doot bleef: ende aldus die van binnen haer van achter overwonnen ſiende/ ende verſchrickt/ hadden ſy gheerne ghenade verſocht/ die haer niet ghegunt en werdt/ mits dat ſy onlancx te vooren int innemen vande ſelve Schanſſe/ onghenadich gheweeſt hadden/ ende oock den Trommelſlagher dieſe opeyſchte/ trotſighe antwoorde ghegheven hadden: alſoo bleven ſy alle verſlaghen/ datter boven acht ofte neghen niet van quamen. Dit was een ſtercke plaetſe/ ende ſoude noch volck ghecoſt hebben/daer bleven wel twintich vooren doot/ ende Lx. ghequetſt.

Auwardezijl Schanſſe ingenomē/ den leſten Mey.

Prince Mauritz dede den xxviij. Mey oock de Schanſſe van Slochteren opeyſſchen/ die wel weygeringhe deden/maer verliepent den naeſten nacht/ ſoo oock deden die van Haghenbrugghe/ ende van meer ander Schanſſen. Eer deſe Schanſſen ingenomen werden/ waſſer dierte int Legher/ doort ſluyten vande Wateren by de voorſchreven Schanſſen/ maer daer nae werdt alle nootdruft goeden coop/ midts datter een Graft ghedolven werde/ waer by de victalie tot int groot Legher t'ſchepe conde ghevoert worden. Prince Mauritz heeft daer vooren wel Lx. ſtucken van alderhande grof Gheſchuts gehadt/ ende om dat te planten/ heeft hy ſijn begravinghe van verre moeten beginnen/ mits het menichvuldich ſchieten van die vander Stadt/ende contrebaterye die ſy maeckten op ſijn gheſchut/mits dat ſy ſeer wel van grof gheſchuts verſien was/ als niet veel Steden haers ghelijcke waren/ ſy hadden boven de vier hondert grove tonnen Buſcruyt/ ende ander munitie die noodich was/ een Stadt ſeer volckrijck/ ende alle de Borgerye inde Wapenen wel geoeffent van out hercomen/ zijnde een oude ſtatelicke vrye ende heerſchende Stadt altijdt gheweeſt. Sy hadden gheen Garniſoen binnen/ dan de ſlechſte ende gheringhſte van haer Borgherye ende Inwoonders/waren

Standt/ deſcriptie ende weſen vande Stadt Groeningen/ ende belegh.

over langhe als Soldaten onder Vaendelen gheoeffent/ in ſtede van Garniſoen/ ende werden betaelt vanden Coninck: boven deſe hadden ſy altijt Verdugo Krijchſvolck ghenoech tot haren ghebiede/ ende nu int belegh hadden ſy vijf goede oude Vaendelen daer van/ onder den Overſten Luytenant Georgh van Lauckema/ buyten de Stadt op een gheſterckte plaetſe genaemt Schuytendiep/ onder de Mueren ligghende tot haren behoeve. Prince Mauritz ſchieten conde haer luttel ſchaden/ mits dat de Stadt ſterck van Wallen/Bolwercken/Ravelijns ofte Rondeelen was/ vande welcke ſy meer dan vier duyſent ſcheuten int Legher uytgheſchoten hebben. Sy hebben oock menighe uytvallen ghedaen/ namelick inden Enghelſchen ende Vrieſſchen quartiere/ daer ettelicke cloecke Engelſche/ als Brooke ende Capiteyn Wrape doodt bleven: Oock eenmael overvielen die van het Schuytendiep inde grachten Hittinga ende Hardo/ de Vrieſſche Vaendelen/ diens Lonten al uytghebluſcht waren door den reghen/ inde grachten ligghende/ ſy verſloeghen vijfthien Mannen/ ende namen ſeventhien ghevanghen/ met beyde de Vaendelen/ waer teghen de trenceen ſtercker ghemaeckt werden rontomme inden Legher/ ſo wel teghen die vander Stadt als buyten. Men ſchoot oock uyt het Legher vyerighe clooten/ om den brant inde Stadt te ſchieten/ waer door veel volcx die becommert waren om den brant te bluſſen/ vant gheſchut ghequetſt werdt. Alſo die van buyten luttel profijt op de Wallen met het gheſchut deden/ mits die van binnen te cloeck int repareren waren/ ſo hebben die van buyten een Poorte af gheſchoten/ ende oock eenen wegh ofte Brugge gaende nae een Ravelijn ofte rondeel: Ende ſy hebben mede eenighs Bolwercken ondergraven/ ende de grachten ghevult/ waer over allenſkens de Borgherye begonde moedeloos te worden/ oock om dat haer uytgheſonden Boden ende Geſanten aen Erneſto ende Verdugo luttel hope brochten/ waeromme ſy hebben door Trompetten ende andere bequame Boden onderhandelinghe van overgheven begonnen: Ende alſo eenige/ te weten Schippers ende Jeſuijten/ die handelinge ſuſpect was/ ende vreeſende dat de cleynmoedighe de ander overſtemmen mochten/ ſoo hebben ſy die vijf Vaendelen knechten uyt Schuytendiep/ onwetens de andere inde Stadt ghebrocht/ waer door terſtont eenen oploop van de Borghers tegen haer opſtont/ ſo datter eenighe doot bleven/ ende eenighe huyſen vande onderhandelers als Jan te Boer/ plonderden ende roofden. Ten leſten accordeerden ſy weder int vriendelick onder den anderen/ ſoo dat het Krijchſvolck weder in haer beſchanſſingen uyttrecken ſouden: Evenwel vonden ſy gheraden de onderhandelinghe mette Belegghers te continueren door eenen Borgher Jan te Boer/ dies Oſtagiers ende Paſpoort van Verdugos Luytenant gheſonden werden int Legher: ende ſy verſochten veerthien daghen reſpijt ofte tijt/ met beſtant ofte ſtilſtant van Wapenen/ om ſecours ofte ontſet te verwachten/ t'welck haer afgeſeyt werdt.

Onderlingen twiſt eñ alarm in Groeningen over t'inbrenghen vant krijchſvolck.

Sy verſochten oock door haren voorſchreven Borgher Jan te Boer/ te beſien ofte een Tractaet/ t'welck eertijts ophanden was metten Hertoch van Bruynſwijck/ door onderhandelinghe vanden Grave van Hohenlo/ daer hen den Hertoch doen voorſchreef de ſware conditien/ ofte het nu met te ſelf de conditien niet en conde te weghe ghebrocht worden/ daerom ſy nu aenden Grave van Hohenlo waren ſendende/ ſoo ſeyde hy/ het ware nu te ſpade/ ende den tijt verandert.

Den xij. Julij wert Prince Mauritz willende over de loopgraven ſien door ſijn Rondaſſe/ ſo hart op de Rondaſſe gheſchoten/ dat hy te rugghe viel.

Hierentuſſchen heeft Prince Mauritz een ſterck ende groot Ravelijn ofte Rondeel voor de Ooſterpoorte/ doen ondergraven/ daer die van der Stadt vier ſtucken geſchuts op hadden: Als deſe Mijnen reede ende behoorlic Buſcruyt daer in geleyt was/ zijnde twee Mijnen om d'een voor d'ander nae te doen ſpringhen/ hebben ſy eenen alarm eñ looſen aenval opt Ravelijn gedaē/ ende afgheſmeten zijnde/ weken ſy gewillichlick/ ende op een teecken hebben ſy t'vyer int cruyt vande grootſte Mijne geſteken/ ſo dat het is inde Lucht geſprongen met alle datter op was/ wel hondert ende veertich menſchen/ waer van twee quamen int Legher ghevloghen/ den eenen noch levendich zijnde/ daer ſtonden boven de Mijnen twee Vaendelen/ als t'Vaendel vanden Droſt van Coevoorden/ ende van ſijn Broeder Harmen vander Ens/ met ander Soldaten van verſcheyden Compagnien. Hier op zijn die van buyten op de ruijnen des rondeels gheſpronghen/ ende wat ſy noch levende vonden/ hebben ſy doot geſmeten/ d'ander eenſdeels inde grachten gedreven/ ende haer daer op terſtont beſchanſt/ daer ſy onder d'aerde noch eenen Soldaet levende vonden/ ende twee ſtucken gheſchuts/ de twee andere creghen de Borghers weder/ die met coorden inde ſtadt treckende/ daer bleven wel twee hondert doodt.

Het groot Ravelijn vā Groeningen door ſ'Mijne omgeworpē ende ingenomen.

Alſo ſy nu tſelve Ravelijn quijt waren/ ende meerder Mijnen op andere plaetſen vreeſden/ waer van haer tperijckel voort aen naer ſoude comen/ hebben de Borgerlicke gegagierde Soldaten (die Meyvogels genoemt waren) die in alle perijckelen alomme voor aen moeſten gaen ende ſtaen/ oock den moet laten ſincken/ ende het apoincteren niet ſo teghen gheweeſt: waeromme de principale Borghers/ onder welcke nu meerder eenicheyt was/ vreeſende van mijneren dieper onder de Stadt/ ende datter ghelt ghebreck was/ als ghemeynlick gheſchiet daermen nae appoinctement luyſtert/ ende dat het beloeft ontſet/ twelck met ghewelt ende menichte van Waghens moeſte geſchieden/ niet wel doenlick was/ hebben ſy gheſamentlick Ghedeputeerde uytgeſonden/ ſo van wegen de Geeſtelicke/ Magiſtraet eñ de Ambachten der ſtadt/ als oock van weghen den Overſten Lauckema/ ende dat op Oſtagiers/ handelende vanden xvj. tot den xxij. Julij/ met Prince Mauritz ende Graef Willem van Naſſouwen/ die met advijs des Raedts van State/ met die ten leſten ſijn overcomen op eerlicke conditien/ dat ſy mede in haer Rechten ende Previlegien blijven ſouden als een ander Provintie/ by de andere vereenicht/ het verſchil mette Ommelanden/ trechte beginſel der oorloge refererende tot uytſprake vande Statē Generael/ in de Religie haer conformerēde mette andere Landen/ aennemende den voorſz. Graef Willem Lodewijck van Naſſou/ Gouverneur van Vrieſlant/ voor haren Gouverneur/ met vijf Vaendelen Knechten/ waer van wy goet ghedacht hebben/ de Artijckelen hier by te ſtellen voor de curieuſe/ zijnde een Staet van vermogen/ ende een Provintie preſenterende.

Oorſaken waeromme die van Groeningen ſochten apointement/ ontrent den xvj. Julij.

1. Inden eerſten/ dat alle offentien/ injurien/ miſdaden/ ende alle weghen van feyte ende datelicke wercken ghedaen/ ende gheſchiet/ ende volbracht vant begin deſer troublen/ ſoo wel in de eerſte als inde leſte troublen/ alteratien ende beroerten ghevallen/ hoe die oock onder de belegeringhe der ſtadt Groeninghen teghenwoorde-

Artijckelen vant overgeven vā Groeninghen den xxij. Julij.

licken gheſchiet/ op wat plaetſen ende manieren dat het oock zy/ ſo int generael als particulier/ ſo binnen als buyten ſullen weſen/ zijn ende blijven vergheven ende vergheten / ende ghehouden als niet gheſchiet/ ſulcx dat tot gheenen tijden gheen vermaen/ mentie/ moleſtatie/ Actie / oft onderſoeck met Recht oft buyten Rechte daeromme ghedaen/ ghemaeckt/ oft yemant te laſte gheleyt ſal moghen worden/ op pene dat die contraventeurs ghereputeert/gheacht ende gheſtraft ſullen worden als perturbateurs ende verſtoorders vande ghemeyne ruſte ende Vrede.

2. Sullen die vande Magiſtraet ende d'Ingheſetenen van Groeninghen aennemen ende beloven / ghelijckſe aennemen ende beloven by deſen / hen inde Vnie der Gheunieerder Nederlantſche Provintien te reunieren/ende de Heeren Generale Staten der ſelver Provintien aenhangich/ ghehou ende ghetrou te zijn / ende dat dien volghende die van Groeninghen als een mede lidtmaet neffens den Provintien / malcanderen als goede Bontghenooten / in goeder trouwen/ ende ongheveynſdelicker vaſter ende onverbrekelicker vrientſchap onder malcanderen onderhouden ſullen / ende in alle tijden ende in allen ocurentien malcanderen byſtaen / om te wederſtaen/ daer uyt te houden/ ende te verdrijven alle de Spaengiaerden ende hare Adherenten / ghebruyckt ende ghepoocht hebbende boven allen rechte/ redene ende billickheyt den Onderſaten te verdrucken / ende de ſelve te priveren van alle hare welvaert/ ende in eeuwighe ſlavernye/ ſervitude ende armoede te brengen ende te houden.

3. Jtem/ſullen die van Groeninghen Saufrechts ende onvercort zijn ende blijven in allen hare Previlegien/ liberteyten/ rechten ende vrijheyden.

4. Jtem/ ſullen de Stadt ende Ommelanden int compareren ende ſtemmen inde Gheneraliteyt / met alle het ghene daer aen ſal moghen dependeren / hem te reguleren naet'ghene by den Heeren Generale Staten met goede kenniſſe van ſaken ghedecideert ende verclaert ſal worden.

5. Dat mede de welgheboren Heere Grave Willem Lodewijck van Naſſou/etc. als Stadthouder ende Gouverneur der Stadt Groeninghen ende Ommelanden/ nae luyt de commiſſie der Heeren Generale Staten/ erkent/aenghenomen ende ontfanghen ſal worden: doch dat het different tuſſchen de Stadt Groeninghen ende Ommelanden ghereſen/ ende noch ſoude mogen rijſen / ſal ſtaen tot determinatie ende diſpoſitie vande Heeren Generale Staten/ofte hare Ghecommitteerde.

6. Jtem / dat binnen der ſtadt Groeninghen ende Landen / gheen ander Religie gheexerceert ſal worden / dan die Ghereformeerde Religie/ ſulcx als die teghenwoordelick inde Geunieerde Provintien openbaerlick gheexerceert wordt/ mits dat niemant in ſijn Conſcientie ofte ghewiſſen ſal worden gheinquiſiteert/onderſocht oft beſwaert: ende dat alle Clooſters/ Geeſtelicke ende Clooſter goederé/ ſullen in tegenwoordigen ſtaet blijven/tot dat by den Heeren Staten Generael den ſtaet vande Stadt Groeninghen ende Ommelanden / behoorlick gheredreſſeert ſal zijn/ mits dat alſ dan by de Provintien ſelfs op het ghebruyck der goederen / ende onderhout vande Gheeſtelicke perſoonen / behoorlicke ordere ſal worden gheſtelt/ wel verſtaende / dat ſoo veel de Commanderyen van Warffum/ Wijtwert ende Ooſterberum aengaen/ dat die ſullen ghehouden ende getracteert worden/ als gelijcke Commanderyen inde andere Gheunieerde Provintien gelegen zijnde.

7. Ende dat tot verſekertheyt der Generaliteyt vande Stadt / oock tot verhoedinghe van alle onruſt ofte tweedracht tuſſchen de Borgers ende Inwoonders/ die van Groeninghen ſullen in nemen / vijf ofte ſes vander Generaliteyts Compagnien voetvolck/ diemen met advijs van de Magiſtraet/aldaer tot minſte quetſinghe van de Borgheren ende Innewoonderen ſal accommoderen/ ofte met Logijs-gelt ſal voorſien/ende dat op ſulcken voet als naederhant by ſijne G. tuſſchen die Stadt ende Landen ſal moghen geaccordeert ende ghevonden worden.

8. Ende aengaende van het afworpen vande Schanſſen ende Forten / ſal t'ſelve gheſchieden naer gheleghentheyt/ ende by kenniſſe ende goetduncken vande Heeren Staten Generael.

9. Dat de Stadt Groeninghen mette Ommelanden ſullen int bewillighen der Generale middelen ende contributien/ tot ſtuer vande ghemeyne ſake/ hen conformeren ende ghelijck maken naer advenant van andere contribuerende Provintien.

10. Jtem / dat van alle de omſlaghen ende contributien/ tot noch toe uytgheſchreven / omgheſlaghen ende ontfanghen/ oock vande domeynen die daer van gherekent is / die rekeninghe voor goet ſal worden ghehouden / ende daer niet van gherekent is / ſal rekeninghe ghedaen worden voor de oude Heeren/mits datſe hen van gheenen voorderen ontfanck van eenighe reſtanten ſullen onderwinden.

11. Jtem / dat alle de uytghewekene vander ſtadt Groeningen ende Ommelanden/ ofte hare erfghenamen / wederomme ghereſtitueert ende toegelaten ſullen worden in hare goederen/ſo die noch niet veralieneert ofte vercocht zijn/mits dat onderlinge goede civiliteyt ſal worden gebruyct.

12. Ende aengaende die vercochte ofte veralieneerde onroerende goederen / t'zy voor ſchulden oft uytſtaende laſten/ als mede de gheconfiſqueerde goederen/ ofte anderſins/ ſal den gheintereſſeerden weder aen hem moghen crijghen de ſelve vercochte goederen / mits by hem binnen den tijdt van vier Jaren / de ſelve loſſende voor hem ſelfs / ende betalende den coopſchat aenden cooper/ mette renten van dien/ daer aen afſlach ſtreckende die Pachten by den cooper ontfanghen: Ende ſoo in deſen wel eenighe ſwaricheyt mochte vallen / ſal t'ſelve ſtaen tot deciſie vande ordinaris competenten Rechter.

13. Jtem/ ſal een yeder Borger ofte Ingheſeten der ſtadt Groeninghen / het zy Gheeſtelicke oft weereltlicke perſoonen / vrij ſtaen om binnen der Stadt te blijven/ oft op andere Steden/ Landen ende plaetſen die neutrael zijn/naer ſijn ghevallen te moghen vertrecken / ende ſijne reſidentie te nemen/in ſulcken ghevalle haer propre ende eyghen goederen genietende/ mits datſe hen niet en ſullen moghen begheven metter woone aen des vyants zijde.

14. Sullen mede onder deſen Tractate begrepen zijn alle uytheemſche perſoonen / van wat qualiteyt ofte Natie die moghen zijn/hen teghenwoordelick binnen der ſtadt Groeninghen onthoudende/om binnen de ſelve Stadt hare woonplaetſe te mogen continueren/ mits doende Eedt van ghetrouwicheyt/ ofte in neutrale plaetſen te vertrecken.

15. Inſghelijcken wat Rentebrieven/ Beſetbrieven/ Pachtbrieven/ ſchulden/ laſten/eñ ſwaricheden van Abten/Prelaten/ Gheeſtelicke perſoonen/ ſo uytlandiſche als inlandiſche / die haer in deſe troublen binnen der Stadt Groeninghen begheven hebben / tot hare alimentatie ende

onderhout ghemaeckt ende aengheleght zijn/ ſal ſtaen tot deciſie vande Staten ofte Magiſtraten vande Provintien ofte Steden daer onder de Corpora vande Stiften ende Clooſteren gelegen zijn/ om met kenniſſe van ſaken daerinne te doen/ als naer Recht ende Juſtitie bevonden ſal worden te behooren.

16. Ooc ſullen de Gheſanten der ſtadt Groeninghen/ tot Bruſſel met hare Dienaren ende goederen in deſen verdrach beſoent eñ begrepen zijn/mits incomende binnen de drie Maenden.

17. Item/ſullen de Borghers die geduerende de belegeringhe ghevanghen moghen zijn / gherelaxeert worden / mits betalende haer rantſoen.

18. Item/ ſal des Stadts regieringe beſtaen by de Magiſtraet / des werdt verſtaen dat de Magiſtraet ende geſwooren Ghemeenten/voor deſe reyſe by ſijn Excelentie ende Graef Willem met advijs vanden Rade van State ſal worden geſtelt/ ende dat voorts aen die verkieſinghe van de Magiſtraet ſal gheſchieden/ volgens het oude ghebruyck / mits dat inde plaetſe van het uytdeylen vande Boones (door welcke men den Raet plach te verkieſen) ſijn G. als Stadthouder/ vijf vande vierentwintich gheſwooren Gemeenten ſal moghen eligeren / die alſdan ſullen procederen tot verkieſinghe vande Magiſtraet volghens den ouden ghebruyck / ende dit gheduerende deſe oorloghen.

19. Item/ſalmen in conformiteyt van d'Vnie der Stadt Groeninghen ende Ommelanden ſonder haer ghemeen conſent ende bewillinghe/ aen gheen Coninghen / Vorſten ofte Heeren/ Steden ofte Landen tranſporteren ende overdraghen / noch die Stadt met gheen Caſteel bewaren.

20. Item / ſullen die vande Magiſtraet met de Borgheren ende Inwoonderen van Groeninghen/aende Generaliteyt doen den behoorlicken Eedt van ghetrouwicheyt / ſoo alle andere ghereduceerde Steden hebben ghedaen.

21. Item/ ſullen alle Proviſien/t'zy van gelt/ Amonitie van oorloghe/Vivres/ Gheſchut ende anderſins/ van wegen den Coninck van Spaengien in Groeninghen gheſchickt/ ofte anderſins gheduerende deſe Oorloghe/ daer inne gecomen/ over ghelevert worden aende Generaliteyt ofte hare Ghecommitteerde.

22. Item/ dat het Krijchſ volck vanden Coninck van Spaengien / ſal uyt der ſtadt Groeninghen ende het Schuytendiep vertrecken.

Aldus ghedaen ende ghereſolveert int Legher voor Groeninghen / den xxiiij. Julij / M. D. XCiiij.

Volcht het accoort gheſloten metten Overſten Luytenant Georghe Lauckema/ende de gemeyne Soldaten des Garniſoens.

Artijckelen met den Luytenant Lauckema/ Overſte der Soldaten beſloten.

1. Inden eerſten / dat den Overſten Luytenant met allen Capiteynen/Officieren ende Soldaten (uytghenomen de Overloopers die op deſe zijde ghedient hebben) haerlieder Wijven/Tros ende Baggagie / vrij ende onverhindert van yemant/ met haer volle Gheweer ende Vaendels/ de welcke ſijne Excelentie haerlieder door interceſſie vande Ghedeputeerde der ſtadt Groeninghen/ toeghelaten heeft/ ende ſonder Trommelſlach / ende ſonder brandende Londen/uyt der ſtadt Groeningen ende hare Legerplaetſe ſullen trecken/ ſonder datmen hare perſoonen oft goederen met eenich arreſt ſal moghen beletten/ende datſe voorts vrij ende veylich gheleydet ſullen worden over de Drenthe / totten Heere Stadthouder Verdugo/ ter plaetſen daer de ſelve met ſijnen Legher bevonden ſoude worden te liggen/ ende van daer over den Rijn/ doch met beloften/ datſe op deſe zijde des Rijns in drie Maenden niet en ſullen dienen.

2. Dat ſijne Excellentie tot bevoorderinghe van alle Baggagien/ Vrouwē/Kinderen/krancken ende ghewonden / die eenichſins den wegh te waghen ſullen connen ghebruycken / beſtellen ſal laten tachtich Waghens/ die henlieden ſullen dienen ende voeren ter plaetſen voornoemt/met eenighen Commiſſaris ende ſeker Convoy / die ſijne Excelentie ghelieven ſal te committeren/ om t'voorſchreven Krijchſ volck / Wijven ende Kinderen/ mette Baggagie veylich te gheleyden ende te Convoyeren tot Ootmaerſſen / ofte ten verſten tot Oldenzeel / ende ſal den Overſten Luytenant Lauckema ghehouden zijn/ eenen Capiteyn alhier in oſtagie te laten / tot dat de voorſchreven Waghens wederomme ſullen ghecomen weſen.

3. Dat alle ghewonde Capiteynen/ Bevelhebberen ende Soldaten / die overmits hare quetſueren ende kranckheden den wegh te Waghen niet en ſullen connen ghebruycken/naer dat ſy tot tamelicke gheſontheyt ſullen gecomen weſen/ met verſekerde Paſpoort toeghelaten ſal worden naer haer Vaendelen wederomme te keeren/ ſonder verhinderinghe van yemant / het zy dan te water ofte te Lande.

4. Dat den Capiteyn Wijngaerden / ſijn coſten betaelt hebbende/ſonder eenich rantſoen terſtont vrij ende los ghelaten ſal worden / ſo oock alle Soldaten / Soetelaers ende Waghenlieden/ die van deſen Legher inder Stadt ghevanghen zijn.

5. Dat alle goederen vanden Heere Stadthouder Verdugo / weſende binnen der Stadt Groeninghen / vrij ende veylich ſullen moghen paſſeren/ende ghevoert werden ter plaetſen daer den ghenen die daer van laſt is hebbende/ bevinden ſal te behooren/ ofte oock inde voorſchreven ſtadt blijven in verſekertheyt tot diſpoſitie van den Heere Stadthouder.

6. Dat alle Peerden ende Baggagie/ toebehoorende de Officieren van den Coninck van Spaengien/hier niet weſende / vrij ende veylich ſullen paſſeren ende mette Krijchſlieden gheleydet worden.

7. Dat alle Inwoonders teghenwoordelicken hare reſidentie binnen Groeningen houdende/ van wat Natie ofte conditie die mochten weſen/ t'zy Officieren oft andere/ niemant uytgheſondert/ oock de Gheeſtelicke metten beyde Paters/ Jeſuijten/ als andere weereltlicke perſoonen/ met hare Vrouwen/Kinderen/familie ende hare byhebbende levende have ende goederen/ ſo ſy niet de Krijchſlieden ſullen willen uyttrecken/ ghelijcke gheleyde/in alle vrijheyt ende veylicheyt als boven ſullen ghenieten.

8. Ende ſo verre yemant vande voorſchreven Inwoonderen/t'zy Man ofte Vrouwe perſoon/ door verhinderinghe van hare ſaken ende affairen/ metten voornoemden Kriechſlieden niet en conden vertrecken / dat den ſelven ſal vergunt worden den tijdt van ſes Maenden / te rekenen van date van dit accoort / binnen welcken tijdt ſy alhier vrij ende veylich ſullen moghen weſen ende blijven/hare nootelicke gheſchriftē verhandelende ende uytrechten/ende daer naer met hare byhebbende goederen ende famillien vertrecken/ te Water ofte te Lande / ter plaetſen daert hen gheleghen ſal weſen.

9. Dat alle Capiteynen/ Bevelhebberen ende Soldaten/ die den Borgeren ſchuldich ſouden moghen weſen/ voor haer vertreck ghehouden ſullen zijn alles te betalen/ ende in ghevalle eenighe Baggagie daer binnen ſoude weſen/ toebehoorende den ghenen die abſent zijn/ ende den Borgheren met ſchulden verplicht mochten weſen/ ſullen de ſelve goederen ſo langhe opghehouden worden/ tot dat de crediteurs daer op Actie hebbende/ ten vollen betaelt ſullen weſen.

10. Dat den Overſten Luytenant/ende Hopliedeu/ metten Bevelhebberen ende ghemeyne Soldaten (nae dat dit accoort gheſloten ſal weſen) terſtont ende ſonder langher uytſtel uytter Stadt Groeninghen/ Schuytendiep ende andere hare Legherplaetſen ſullen vertrecken.

Ghedaen int Legher voor Groeninghen/ onder de hant ende Cachet van ſijne Excellentie/ den xxij. Julij/ M.D.XCiiij. ghearreſteert den xxij. Julij tſavonts/ ende overgelevert den xxiij. Julij ſmorghens.

Groeningen wort opgegeven den xxiij Julij.

Hier op is Groeningen des anderdaechs den xxiij. Julij/ overgheghegheven/ ten ondanck vande ghemeyne Soldaten Beleggers/ die verhoepten met ghewelt die ten buete ende plonderinghe te crijghen/ maer de Landen hebben die willen bewaren ende met haer vereenigen/ betoonende de oorloghe te voeren ſo wel voor haer Ghebueren als voor haer eygen vrijheden/ alſo trocken daer binnen de Vaendelen van Graef Willem van Naſſou/ Jan van Niel/ Carel van Wijngaerden/ Steenhuyſen/ Cobbe ende Appel: Haer volchden den Prince Mauritz ende Graef Willem/ die ten eerſten de Wallen beſichtichden/ ende vonden die voorwaer gheweldich/ alſoo dat het nae noch moeyte ſoude ghecoſt hebben. Op deſe Stadt waren wel thien duyſent ſcheuten geſchoten van grof gheſchut/ die wel ghecoſt hadden het poeder ende clooten/ hondert duyſent guldens. Daer bleven wel vier hondert vande Belegghers zijde doodt/ behalven de ghequetſte: Van die van binnen waren wel drie hondert Soldaten doot ghebleven/ ende veel Borghers. Daer waren in ghevonden ſeſendertich metalen ſtucken/ behalvē de ijſeren. Prince Mauritz ende Graef Willem werden ghewillecomt ofte ghegroet vanden Beyerman op den Tooren/ ſpelende op de Clocken den voys vanden ſeſten Pſalm/ Wilt my niet ſtraffen Heere/ etc. Daer nae werdt de Wet verſet/ volghens de Artijckelen: Daer werdt van ghemaeckt dit Jaerſchrift begrijpende deſe volghende Veerſen.

QVIntILI In PatrIVM fœDVs GroenInga Verſa eſt,
Et noVa NaſſoVIs parta trophœa VIRIS. 23. Iul.

Het Krijchſvolck metten Overſten Lauckema/ trocken ontrent twee hondert vijfentneghentich man/ ende wel hondert ſieck ende ghequetſt nae Oldenzeel/ daer Verdugo lach/ Graef Frederick vanden Bergh begaf hem nae Lingen in ſijn Gouvernement/ eñ leyde voorts Garniſoenen tot Grol eñ andere plaetſen/ hoewel hy eenighe Regimenten/ ende acht Compagnien Peerden wech liet gaen over Rijn/ de welcke van Graef Philips van Naſſouwē te vergeefs werden vervolcht. Prince Mauritz keerde nae den Haghe/ alle de Steden paſſerende/ hebben hem met triumphe ende geſchencken vereert ende gecongratuleert: het Krijchſvolck wert in Garniſoen gheleyt/ behalven eenighe neghen hondert Peerden/ die weder courſſen deden in Lutzenborch/ alſo oock in Vlaenderen gheſchiede.

Terwijle dat de Gheunieerde Landen doende waren om die van Groeninghen te dwinghen/ ſoo heeft Graef Carel van Manſvelt met een hoop volcx een ſterck Stedeken beleghert/ ghenoemt Chappelle/ int Lantſchap van Tyraſſe/ gheleghen op de Frontieren van Vranckrijck/ ende heeft dat beſchoten met twaelf ſtucken gheſchuts/ ende ten leſten nae eenighe ſtormen ghedwonghen/ den x. Mey haer op te gheven. De omligghende Franſche Steden/ om dat tot dier tijt noch gheen open oorloghe uyt den naem ofte van weghen den Coninck van Spaengien op de Frontieren haer aenghedaen was/ ontboden den voorſchreven Graef Carel dat hy ſoude afſtant doen/ oft ſy wilden ende moeſten dierghelijcke hoſtiliteyt ofte vyantſchappe haer Ghebueren oock toonen: maer ſonder daer op te achten/ creech hy die eer den Hertoch van Buillion die conde uyt Vranckrijc comen ontſetten/ maer ſijn comſte belette Manſvelt van yet meer voor te nemen/ ende om ſijn ſtuck te bedecken/ ſtelde hy in Chappelle den Heer vā Lheſne/ een Franſoys cloeck Heere/ vande Ligue/ voor Gouverneur. Wt dit nemen van Chappelle/ ende mits Manſvelt nae la Fere trock by de Liguers/ zijnder verſcheyden aenſlaghen op de Frontieren/ d'een op d'ander gheſchiet/ ende courſſen ghedaen/ ende alſoo onderlinghe open oorloghe begoſt.

La Chappelle by Manſvelt ghewonnen/ den x. Maert.

Oorloghe openlick met Vranckrijck begoſt/ in Mey.

Noch duerende t'belegh van Groeningē/ hadde Aertſhertoch Erneſtus ſijn Coninckliche blijde incomſte ghedaen in Antwerpen/ den xiiij. Junij/ alwaer ſeer coſtelicke ende conſtelicke ſtellagien/ ofte Arcus Triumphales waren opgherecht/ ſo wel by de Stadt als by de Cooplieden van diverſche Natien/ met coſtelicke ſchilderyen ende vertooghen/ bewijſende de begeerte/ jae vaſte hope van eenighen pays ofte vrede: op verſcheyden ſtellagien vertoochdē ſy met ſeventhien Maechdekens/ de ſeventhien Provintien/ elck met de Wapenen van ſijn Provintie onderſcheyden/ waer van de Gheunieerde aen een ſnoer byſonder vaſt ghemaeckt/ eñ d'ander onder den Coninc noch ſtaende/ in een ander ſnoer/ beyde partyen by de Nimphe Belgia hem Erneſto werden toegeſtelt/ om t'ſamen weder vereenicht te worden/ ende diergelijcke repreſentatien meer/ alles tenderende tot voorderinghe vanden Vrede in ſmenſchen herten: Daerenbovē zijnder ſeer chierlicke ende coſtelicke Ternoyſpelen opgherecht/ ende Bancquetten ghegeven/ daer Erneſtus ſelve onder gheweeſt is/ nochtans hem ſeer grave ende ſtrenge houdende/ ſijn Devijſe alomme naecomende/ gaf hope van gheluckighe regieringhe/ die was/ Dabit indole dignum.

Erneſtus rydt t'Antwerpen ſeer tryumphantelick binnen den xiiij. Junij.

Deſe blijde incomſte/ heeft int Latijn ſeer fraey beſchreven Joannes Bochius/ der ſtadt Antwerpen Secretarius/ ende te vooren hadde Erneſtus eenen Brief van credentie gheſonden aende Gheunieerde Staten vergadert inden Haghe/ ghedateert tot Bruſſel den ſeſten Mey/ M.D.XCiiij. door Otto Hertius ende Jeronimus Coomans/ Rechtſgheleerde van Bruſſel/ die in Hollant waren ghecomen op Paſpoort/ om particulier ſaken te handelen mette Gravinne van Megen ende Princeſſe van Chimay/ alſo te vooren Niclaes de Salmier Heere van Melroy/ tot ſulcken eynde daer oock gheweeſt was/ van weghen haren Man. Deſe hebben den Brief overgelevert/ ende volgende d'inhout ende bevel/ hebben ſy den xvj. Mey een Propoſitie ghedaen den Generale Staten/ die wy volgens hier by ſtellen.

Erneſt, by der gratie Gods, Aertſhertoghe, &c.

Erneſtus ſchrijft aende Staten Generael der geunieerder Landen/ den xvj. Mey.

WElgheboren/ Edele/ Erntfeſte/ Eerſame/ Voorſichtighe/ Lieve/ Byſondere. De ingheboren ende natuerlicke liefde ende genegentheyt die wy draghen tot de ruſte ende welvaert van deſe Nederlanden/ ende het miſhaghen dat wy overlanghe ghehadt hebben vande beroerte/ tweedracht ende ellende daer inne die zijn/ is de meeſte ende principaelſte oorſake gheweeſt / dat wy ons hebben laten beweghen ende gheſeggen/ om de regieringhe van dien t'aenveerden / als vaſtelick hopende dat God Almachtich ons de gratie gheven ſoude/ vande ſelve eyntlijck te moghen verloſſen uyt deſe ſware bederflicke inlantſche Oorloghe / die nu ſo langhe Jaren geduert heeft/ tot grooten verdriete/ laſt ende achterdeel vande voorſchreven Landen / ende van alle de Chriſtenheyt : Want ſoo verre men wilde overdencken die voorſpoet daerinne die gheweeſt zijn/ ten tijde dat ſy waren in Vrede vereenicht/ onder wettighe ende behoorlicke ghehoorſaemheyt vanden Huyſe van Bourgongien ende Ooſtenrijck/ende den goeden regel die ten ſelven tijde aldaer ghehouden werde int ſtuck vande Juſtitie/ Politie eñ Krijchſordere/ waer door de voorſchreven Landen waren vermaert ende verheven voor alle Coninckrijcken eñ heerſchappyen: Oock den grooten rijckdom die aldaer ſoo overvloedich was/ by middel van Tractaten/ Verbonteniſſen/confederatien/Zeevaert ende Coopmanſ-handel die ſy haddẽ op Portugael/Spaengien ende Indien. Wy zijn verſekert / dat daer niemant van verſtande en is/ dien uyt gantſcher herten niet leedt en zy / te ſien de groote ende beclaechlicke veranderinghen tſedert xxv. ofte xxx. Jaren herwaerts / den voorſchreven Landen overcomen / ſampt de menichvuldighe laſten/ exactien eñ beſwaerniſſen die het arme gemeene volck daerentuſſchen gheleden heeft/ende in verſcheyden quartieren al noch teghenwoordich is lijdende/ ende die ooc en wenſche dat metten eerſten/ eenighe goede ende bequame middelen te wercke gheſtelt worden / om de voorſchreven Landen wederomme in haren ouden ſtaet/ ghemeene ruſte ende onderlinghe eendrachticheyt te brenghen/ Waer toe oock ſtrecken alle onſe ghedachten / ende met ſulcken voornemen zijn wy herwaerts over ghecomen / verlatende het goet gheſelſchap van ſijne Keyſerlicke Majeſteyt/ onſen ghenadichſten Heere / ende van de andere onſe Broeders ende Maechſchap / ons eyghen Vaderlant ende regieringhe van ſo veel treffelicke Coninckrijcken ende Lantſchappen die ons bevolen waren/ met verſcheyden andere onſe gheleghentheden/onnoodich hier te verhalen/op dat wy u bereyt ende ghenegen ſouden vinden/om te comen tot onſer goede meeninghe ende intentie. Ende hoewel wy niet en twijffelen / dat alle tſelve ulieden ghenoechſaem bekent is / ſoo door de ghemeene mare / als door het rapport van ſommighe perſoonen / ende dat ulieden niet min aenghenaem weſen en ſal/ als wy ſelve behartighen/ uwe ende uwer naecomelinghen eyghen ruſte/ verſekertheyt ende welvaert. Nochtans en hebben wy niet willen laten ulieden al tſelfde voor te houden by deſen/ſo om te meer te weeren ende ontwortelen alle; wantrouwicheden/ als om naerder te openbaren onſe voorſchreven goede ende oprechte gheneghentheyt/ ende tghene ghy vrylick van ons moecht verwachten.

Nae dien dan de ſake u ſoo nae is rakende / ſal ulieden devoyr weſen/ u ſelven ende den ghenen die onder u zijn / yverichlick voor ooghen te ſtellen/ t'gheluck/ heyl ende welvaert / ſoo daer uyt mach toecomen den Vaderlande/ ſo jammerlicken door deſe langhduerighe oorloghe beſwaert ende bedorven. Ende ſo verre de voorſpoet/ ſoo ghy deſe leſtvoorleden Jaren ghehadt hebt (gelijck de ſaken vander oorloghe onſeker ende wanckelbaer zijn) eenighe ſouden moghen doen vergheten de voorgaende quaden ende onghelucken / ende niet doen dencken op de ghene die alſnoch ſouden moghen overcomen/ ende daer door hen laten voorſtaen / dat ſy gantſch ende teenemael wel verſekert zijn/ ſonder deſe goede occaſie te willen waer nemen. Soo en ſal niet dan dienlick zijn te ghedencken verſcheyden ghepaſſeerde dinghen ende exempelen / leerende dat in corten tijde ſo groote veranderinghen gheſchieden moghen / dat dickmaels men met beden niet en can verwerven/ t'gene men corts te vooren met eeren ende reputatie heeft connen vercrijghen. Daerom verſoecken wy u goedertierentlick ende ernſtlick / Dat nae dien ghy u al te ſamen daer op wel ſult beraden hebben/ ende alles wel rijpelick overwoghen/ ghy ſelfs ons voorhout ſo eerlicke/redelicke ende verdraechlicke conditien/dat by middel van dien men mach hoe eer hoe liever ſpeuren ende ghewaer worden / dat ghy niet en zijt ſoeckende t'verlenghen ende voortganck van de oorloghe/ mede brenghende ſoo menigherhande onghemacken ende beſwaerniſſen / tot laſte ende verdruckinghe vande ghemeynte / als een yeghelick wel kennelick is/maer datmen veel eer daer door mach geraken tot eenen goeden geluckigen Vrede/vaſte eñ verſekerde ruſte. Ende van onſent weghen/ ſullen wy u metter daet bewijſen dat daer inne gheen bedroch noch arghelist en is ſchuylende/ als niet ſoeckende eene gheveynſde/ dan een waerachtighe ende ſtantaftighe Vrede: Sulcx dat alle t'ghene wy doen / is met goeder ernſte ende eenvoudicheyt/ tot voorderinghe van de ghemeene welvaert. Indien ghy dan van uwent weghen daer by brenght den ſelven ijver ende goeden wille / ſult ghy oock daer door toonen hoe veel ghy ons acht ende van ons hout/ ende begeert te verſien in tghene van noode is tot u eyghen beſten ende oorbaer/ ghelijck al tſelve u breeder ſullen verclaren Meeſter Otto Hertius/ ende Jeronimus Coomans/ Rechtſgheleerden/ brenghers deſes/ daer toe wy ons verlaten ende ghedraghen/met aenbiedinghe van onſen goeden wille t'uwaerts : Biddende God Almachtich/ Welghebooren / Edele / Erntfeſte / Eerſame/ Voorſichtighe/ Lieve/Beſondere/ dat hy V.L. gheſpare in een lanck ſalich leven. Wt Bruſſel den ſeſten dach van Mey/ M.D.XCiiij. Onder ſtont / V. vvilligher, Erneſtus. Ende noch wat lagher ſtont / Door ordonnantie van ſijne Hoocheyt/ S VVeſternach.

Het opſchrift deſes Briefs luyde aldus/ Den Welghebooren/ Edelen/ Erntfeſten/ Voorſichtighen/ Onſen Lieven/ Beſonderen/ De Staten van Gelrelant / Hollant/ Zeelant / Vrieſlant/ Wtrecht/ Overijſſel ende andere / vergadert in s'Gravenhaghe in Hollant.

Hier over wert daer een Propoſitie ghedaen by Otto Hertius ende Jeronimus Coomans/ Rechtſgheleerden van Bruſſel/ inde vergaderinghe vande Heeren Staten Generael in s'Gravenhaghe den xvj. Mey / M.D.XCiiij. ende ſchriftelick overgheghevẽ aldus.

Propoſitie van weghen Aertſhertoch Erneſtus/ aende ghemeerde Landen by Hertius eñ Coomans/ Doctoren / van date den xvj. Mey.

MYn Heeren/ Alſo wy om eenige particuliere ſaken eñ gheſchriften te verrichten/ hadden vande Heeren vanden Rade van State nu onlancx vercreghen Paſpoorten / om te moghen comen in deſe vereenichde Provintien (waer van wy de ſelve Heeren ende den genen die daer aen de goede handen moghen ghehouden hebben/ dienſtlick ende vriendlick zijn bedanckende/ met eerbiedinghe van deſghelijcx te doen / ende beſorghen over onſer zijde/ voor den ghenen die van hier des ſouden moghen van noode hebben) ende dat tſelve was ghebrocht ter kenniſſe vande Hoocheydt vanden Aertſhertoch van

1594. Ooſtenrijck Erneſtus / heeft de ſelve goet ghevonden/ ons met eenen te belaſten/ dat wy van ſijnent weghen uwer E. ende L. ſouden begroeten/ alles goets aenbieden / ende verclaren/ dat de principale oorſake daer door hy hem heeft laten gheſegghen ende bewillighen in deſe Landen te comen / is gheweeſt de byſondere liefde ende gheneghentheyt die hy altijt tot welvaren ende ruſte deſer Landen heeft ghedraghen / ende dat hy verhoepte dat God eens de ghenade ſoude gheven/ door middel van ſijn perſoon / de ſelve wederomme te ſien vereenicht in goede vrede ende onderlinghe vrientſchap / ghelijck de ſelve voor den aenvanck ende oprijſinghe vande Inlantſche troublen zijn gheweeſt: Tot welcken eynde/ om naerder te verſtaen ſijnen goeden wille ende meeninghe/ heeft ons oock bevolen ende opghelept uwer E. ende L. te verhantreycken de Brieven/ die wy den twaelſten deſer Maent hebben overghelevert / wel meynende dat uwer E. ende L. daer uyt ſullen claerlick verſtaen hebben ſijne ghedachten/ ſinnen ende ghevoelen nergens toe en ſtrecken / dan om te beſorghen dat deſſe Landen ende Onderſaten van dien ſouden moghen worden bevreedſaemt met een oprechte gedurighe ende ongheveynſde Reunie. Ende hoewel t'ſelve in voorleden jaren tot meer reyſen te vergeefs mach zijn geproeft/ ende dat oock eenighe Vredehandelinghe ofte accoort ghetroffen zijnde/ men is terſtont door nieuwe miſverſtanden wederomme ghevallen in vyantſchap ende oorloghe/ (door wiens feyt ofte toe doen en ſtaet in deſe gheleghentheyt niet te onderſoecken/ ende God wil dat nimmermeer onderſocht en mach werden/) ſulcx dat uwer E. ende L. miſſchien bevanghen met eenighe wantrouwe / ſouden beweecht ſchijnen te zijn alle alſulcke handelinghe t'ontſegghen ende afſlaen / byſonder naedien in corte Jaren herwaerts de ſaken oock zijn geloopen naer den ſinne ende wille van uwer E. ende L. Nochtās betrouwende ſijne Hoocheyt dat de ſelve niet en ſullen ſtaen ende ruſten op eenighe temporele ende veranderlicke proſperiteyt/ daer van de ghewesene occaſie lichtelicken moghen comen te ceſſeren/ ſo ſouden de ſelve ende alle luyden van eerē/ Liefhebbers van eene gemeene Lants ruſte / wel begeeren ende wenſchen dat uwe E. ende L. ſouden willen ſich erneren ende voor ooghen ſtellen.

Inden eerſten / dat alle Weereltlicke ſaken hebben haren tijdt ende ſayſoen / ende ghelijck datter is tijt van diffidentie/ daer naer oock wel comt ende volcht ſayſoene van confidentie / datmen malcanderen behoort te betrouwen / ende voorſien tot ſijne ende ſijner naecomelingen verſekertheyt.

Ten anderen/ dat noyt in eenighe contreyen vande weerelt en is opgheſtaen noch gheweeſt ſo grooten twiſt / tweedracht ende miſverſtant/ t'ware publijck ofte tuſſchen particuliere/ het en is ten langenleſten geeyndicht ende nedergeleyt/ meer met tractaten ende conditien / dan met tracht ende ſtrengicheyt van Wapenen / mits dat den crijgh is van ſo onſalige vruchtbaerheyt/ dat ghemeenlick den eenen baert / voorbrenght/ ende voet den anderen.

Ten derden/ dat gheenen Prince / Staet ofte Republijcke en is ten beſten vergaē het verweygeren ende afſlaen vande eerlicke ende verſekerde aengheboden Vredehandelinghe / welcken aengaende/ wy liever hebben de exempelen van onſen tijdt ende memorie voorby te gaen / dan by verhael van dien te openbaren ofte doen gedencken de fauten ende miſgrijpen by de een ofte de ander ghebeurt: Dan dat uwer E. ende L. nu ter tijt noch ſouden beweecht ofte ghetardeert moghen worden met eenigherhande diffidentie/ ſoude ſchijnen (ſprekende onder behoorlicke verbeteringe/ ghenoech te weſen buyten redenen/ naerdien de Tractatie wordt aenghegheven in anderen tijde ende ſayſoene by ſeer verſcheyden occaſien ende inclinatien van willen / ende ghenoech gheſtelt ter diſcretie ende arbitratie van uwer E. ende L. ende oock met andere perſoonen/ als te weten met ſijne Hoocheyt / gheſproten uyt den Huyſe van Ooſtenrijc/ wiens oprechticheyt/ verſtant/ deucht ende eere/ betamende een waerachtich ende wel gheformeerde Prince/ daer uyt alleenlick mach werden verſtaen / dat ſeven ofte acht achter malcanderen uyt den ſelven Huyſe zijn ghecomen totten Keyſerdom vanden Heylighen Rijcke/ niet door ſucceſſie (die ſo wel quade als goede Princen is ghevende) maer by ghewillighe ende vrye electie van den Keurvorſten ende ghemeene Staten des Rijcx (ghemeynlicken vallende ende ghegront op Princelicke deuchden ende ſtantvaſticheyt / in woorden ende wercken van de ghecorene: Ghelijck dat noch onlancx is ghebleken inden perſoon van den Keyſer Maximiliaen den tweeden/ Vader van ſijne Hoocheyt/ gheweeſt hebbende van ſulcke moderatie ende goedertierentheyt/ dat hy moet werden gheacht ende ghehouden voor een ſoo byſonderen ende uytnemenden Inſtrument / om alle publijcke twiſten ende onverſtanden int feyt vande Religie ende Republijcke te acommoderen / in balance te houden ende neder te legghen / dat ſijns ghelijcke niet veel en is gheſien gheweeſt in voorleden tijden. Ende willende ſijne Hoocheyt naecomen ende volghen de voetſtappen ende exempelen vanden ſelven / heeft door ons aen uwer E. ende L. wel willen ſenden de overgheleverde Brieven/ die wy niet en twijffelen uwer E. ende L. ſullen met ſulcken vriendelickheyt ende affectie hebben ontfanghen / als wy voor ſeker houden / de ſelve waerachtelicken ende ongheveynſdelicken gheſchreven te zijn. Begeerende daeromme / ende ernſtelicken verſoeckende / dat uwer E. ende L. ghelieve d'inhouden van dien rijpelicken te overweghen/ ende de ſelve ſoo behertighen ende beantwoorden / dat ſijne Hoocheyt ende alle luyden van eeren moghen ſoo eer ſo liever oorſake hebben van eenich ghenoegen/ naer haerder aller verwachtinge ende verhopinge die ſy hebben in uwer E. ende L. voorſichticheyt ende prudentie/ met aenbiedinge/ dat ſoo verre uwe E. ende L. repreſenterende deſe heerlicke vergaderinghe/ ofte yemant int particulier ſich ſoude vinden gheoffenſeert ofte ghedifficulteert in eenighe woorden / poincten ofte verſtanden van't voorſchreven ſchrijven van ſijne Hoocheyt / ende ghedient ware ons daer van te doen openinghe / wy bereyt zijn / ende verhopen dien aengaende / ſulcken bericht te doen/ datmen insghelijcx ſal oorſake hebben van contentement: t'welck is in effect t'ghene wy uyt crachte vande clauſule van credentie inde voorſchreven Brieven begrepen/ ende ſtaende op onſen perſoon / uwer E. ende L. hebben voor te draghen ghehadt / Vriendelick biddende/ t'ſelve haer te willen wel laten invallen / ende ons int goede af te nemen. 1594.

Daer toe alleenlicken voeghende / met oorlove ende ghedoogen [ende buyten haer credentie] van uwer E. ende L. Dat ghemerckt men verſtaet / dat ſijne Hoocheyt by de confeſſie ende declaratie van ſekeren ghevanghen alhier werdt beſchuldicht/ als oft de ſelve ſoude voorgenomen hebben/ den perſoon van ſijne Excelentie Graef Mauritz van Naſſou / door den ſelven ghevan-

ghen

Ontſchult des Aertſhertoch Erneſt/ over de beſchuldinghe by den Prieſter Michiel de Reinchon ghedaen.

ghen ofte anderſins te doen ombrenghen/ volgende den laſt ende ordre dien hy dien aengaende/ ſoude ghehadt hebben van den Grave Floris van Barlamont/ weſende een onverdraechlicke ende impudente delatie/ van ſaken die noyt en zijn ghecomen noch en hebben ghepaſſeert in ofte door de minſte ghedachteniſſe vande voorſchreven ſijne Hoocheyt/ upten Huyſe ofte ſtam vande welcke ſulcke infame leelickhedē ooc noyt en zijn in voorleden tijden gheprocedeert/ noch met Gods hulpe procederen en ſullen. Wy hebben van weghen ſijne voorſchreven Hoocheyt/ om te comen tot kenniſſe vande oprechte waerheyt/ uwer E. ende L. wel willen voorhouden/ dat de ſelve ſoude ghelieven goet te vinden/ den ghevanghen in verſekerde bewaerniſſe met eenighe Commiſſariſen te ſenden naer Antwerpen ofte Bruſſel/ onder beloften by de voorſchreven ſijne Hoocheyt te doen/ van den ſelven t'haerder ghedeſigneerde plaetſe ende tijdt wederomme te leveren ende laten volghen onverhindert/ ofte wel te laten tranſporteren naer Breda/ weſende onder t'ghebiedt ende Juriſdictie van deſer zijde regieringhe/omme aldaer met den ghemelden Grave van Barlamont (die tot dien eynde vergheſelſchapt met eenighe Commiſſariſen inden name van ſijne voorſchreven Hoocheydt/ aldaer oock ſal erſchijnen in perſoon) gheconfrondeert/ ende op de circunſtantien ende particulariteyten diemen ſal adviſeren ende bevinden noodich te zijn/ gheexamineert te worden/ mits daer toe hem verleenende reſpective behoorlicke Paſpoort/ oft immers dat uwe E. ende L. ſouden ghelieven eenich ander expedient voor te ſlaen/ ſulcke als ſy ſullen bevinden te behooren/ om te comen tot ondeckinghe vande waerheyt/ t'welck eyghentlick ſal moghen dienen tot ontlaſtinghe ende ontſchuldinghe van ſijne Hoocheyt/ ende oock van uwe E. ende L. ende comen tot grooter eere vander Juſtitie van deſer zijde/ als diemen in ſulcken ghevalle niet en ſoude int minſte connen bedencken/ al oft om eenighe andere particuliere conſideratien ſulcke dinghen ſouden by den ghevanghen gheſeyt ende verclaert ofte anderſins uytgheſtropt zijn/ tot naedeel ende vercleyninghe van yemant/ ofte van te verachteren eenich goet voornemen van ſijne Hoocheyt. Aldus gheproponeert ende ghedaen inde vergaderinghe vande Heeren Staten Generael/ den xvj. Mey M.D.XCiiij. In s'Gravenhaghe/ by ons ondergheſchreven ende gheteyckent/ Otto Hertius, ende Ieronimus Coomans.

Hier op hebben de Heeren Staten Generael der vereenichde Nederlantſche Provintien hare ſchriftelicke antwoorde ghegeven in s'Gravenhaghe den xxvij. Mey/ Anno M.D.XCiiij. alſo hier nae volcht.

Der Generaele Staten antwoorde al Erneſtus den 27. Mey

DE Staten Generael der vereenichde Nederlanden/ in haerlieder vergaderinghe gheopent ende gheleſen hebbende/ den Brief vanden Doorluchtichſten Hoochghebooren Vorſt Erneſtus/ Aertſhertoghe van Ooſtenrijck/ Hertoghe van Borgongien/ etc. ghecaſchetteert ende beſloten metten Caſchette van ſijne Hoocheyt/ ghedateert binnen Bruſſel den vj. dach der loopender Maent Mey: Den xij. der ſelver Maent doen ontfangen/ uyt handen van Meeſter Otto Hertius ende Jeronimus Coomans/ Rechtſgheleerden/ ende op de Inſinuatie den ſelven des anderen daeghs/ als den derthienden ghedaen. Den ſeſthienden daer naer inde voorſchreven haerlieder Vergaderinghe ghehoort/ tghene ſylieden voorder in laſt hadden/ vermoghens de Clauſule inden voorſchreven Brief gheinſereert/ by henlieden ſchriftelick overghelevert: Hebben naer rijpe examinatie vanden voorſchreven Brief ende gheſchrifte (om ſijne Hoocheyt van hare oprechte goede intentie openinghe te doen: Verclaert/ ende verclaerden by deſen/ dat van den tijdt af ſylieden uyt hoochdringhenden noot/ door de behoudeniſſe der Nederlantſche vryheden/ eenſamentlick de Privilegien ende gherechticheden der ſelver int generael/ ende der Provintien/ Leden/ Steden ende Ingheſetenen van dien int particulier/ ende tot afweeringhe der Spaenſcher Tyrannye/ ende hoovaerdighe heerſchappyen over de Conſcientien/ lichamen ende goederen vande Ingheſetenen der Nederlanden/ hare Vrouwen ende Kinderen/ de Wapenen hebben aenghenomen/ hare meeninghe ende intentie altijdt gheweeſt is/ ende noch is/ de ſelve (midts Gods hulpe) tegens den Spaengiaerts ende hare Adherenten te ghebruycken: Met een vaſt vertrouwen/ dat den Almachtigen goeden God/ hare goede ende rechtveerdighe intentie (die hoe langher hoe meer bevonden wort/ niet alleene den welſtant der Nederlanden/ maer oock den ſtaet van alle Nabuere Coninghen/ Princen ende Republijcken aen te gaen) met ſijnen Goddelicken zeghen ſal voorderen/ ghelijck ſylieden oock hebben bevonden/ weſende door Gods crachtighe handt niet alleen hare middelen ende voornemen ghezeghent/ maer oock de herten vande Nabueren Coninghen ende Princen/ tot hanthoudinghe vande voorſchreven hare nootelicke ende oprechte intentie beweecht/ waer van ſylieden de eere ende lof Godt den Heere Almachtich toeſchrijven/ ende hen op ſijne Goddelicke Majeſteyts onveranderlicke macht vertrouwende/ verwachten van ſijne hant ende goetheyt een goede loflicke uytcomſte deſer beſwaerlicke Oorloghe/ hebbende een vaſte hope dat ſylieden den Nederlanden int generael haeſt ſullen ſien vereenicht/ ende in haren ouden fleur ende proſperiteyt gheſtelt/ daer naer ſy oock dies te meer haecken ende verlanghen/ om dat ſy beproeft ende verſocht hebben/ ende over ſulcx noch ſeer wel ghedencken die commoditeyten/ ghemacken ende lieflickheden vanden Vrede/ ruſte ende eenicheyt/ ende daerenteghen ghevoelen die incommoditeyten/ onghemacken ende ongheneuchten vande Oorloghe. Maer ghelijck ſy ſijne Hoocheyt vande verclaringhe van ſijnen goeden wille ende affectie ten ſelven eynde inden voorſchreven Brief verhaelt/ ende allen den ghenen die oprechtelicken totte voorſchreven ruſte/ eenicheyt ende proſperiteyt der Nederlanden gheaffectioneert zijn/ ſeer bedancken: Soo hebben ſylieden oock groote redenen/ hen voor God den Heere Almachtich/ ende alle die Weerelt te beclaghen/ over den ghenen die noch langher met liſten/ ende onder pretext van Vrede/ ſoecken te vergieten het onnooſel bloet der Chriſtenen/ ende te voorderen der Nederlanden ruyne ende onderganck/ waer toe by den Spaenſchen Raedt (hen nu hoochſt in alle manieren van deſe Landen gheoffenſeert houdende) ſoo ſeer ghearbeyt wordt als oyt te vooren/ ghebruyckende daer toe de wreedtſte/ ſchandelickſte ende onbehoorlickſte procedueren diemen niet en behoort te bedencken/ ende veel min tot onderganck ende ruyne deſer Landen te attenteren/ aengheſien alle de Weerelt bekent is/ hoe beſwaerlick de ſelve tot de extremiteyten/ daer inne de ſaken ſtaen/ ghecomen zijn: Namentlick/ dat het verſtorten door Beuls handen van het onnooſel bloet van vele duyſenden onnooſele menſchen/ ſoo

Sy verclarē den noot waeromme ſy ghedwonghen waren de wapenen aen te nemē.

Sy voerē de wapenen ooc hare nabuerē ten beſten.

Sy gheven Gode de eere ende betrouwen een goede uytcōſte.

Sy beclagen hen voor Gode/ over de liſticheyt die gebruyckt is onder pretext van Vrede maken.

Verhael der Spaenſcher tyrannye.

wel Vrouwen als Mans van alle qualiteyten/ daer onder zijn gheweeſt eenighe vande principale Heeren vanden Lande: De violatie vande principaelſte Vrijheden/ Previlegien ende gherechticheden der Nederlanden/ Leden ende Steden van dien/ int generael ende particulier/ veel moorden/ branden/ violentien/exactien/concurſſien/ ende andere enorme ende execrable daden/ naer ſeer vele Remonſtrantien/ Supplicatien/ ſelfs met beſendinghen van eenighe Nederlantſche Heeren in Spaengien/als namentlick mede onder andere/ den Marquis van Berghen/ende Heere van Montigny/ die daer over qualick zijn ghevaren/ ende teghen allen Volckeren Rechten ghetracteert: Oock interceſſien van groote Potentaten te vergheefs ghedaen/ten eynde der Nederlanden/ Leden ende Steden/ ende goede Ingheſetenen der ſelver/ by hare loflicke oude Vrijheden/ Previlegien ende gherechticheden ghelaten/ ende de tyrannye over de conſcientien/lichamen ende goederen/der Spaenſcher Natien ende hare Adherenten afghedaen mochte worden/ henlieden tot de voorſchreven extremiteyten gebrocht hebben. Eñ daeromme ſal ſijne Hoocheyt ten beſten ghelieven te verſtaen/ Dat de Staten voornoemt/ in een ſake den welſtant deſer Landen/ ende de behoudeniſſe der goede Ingheſetenen van dien/ ſo hoochlick importerende/ met alle goede inſichten ende overweginghe van t'ghene te voren in ghelijcke ſaken ghepaſſeert is/ ende ſich alſnu openbaert/ procederen: Ende dat ſplieden niet haeſt en connen ghelooven/ veel min haer verſekert houden/ op t'ghene men ſeyt van de veranderinge der humeuren des Spaenſchen Raets: alſo ghelijcke veranderinghen wel meer apparent zijn gheweeſt/ ende eenſdeels gelooft met groote ſchade van deſe Landen: Want int begin deſer oorloghe was de wreetheyt der Spaengiaerden ſo groot/ dattet al omghebracht wiert dat in haer ghewelt quam/ ende voor een ſo heerlicke ſake (als is de conſervatie des Vaderlants jegens uytheemſche tyrannye) yet met raet ofte daet ghedaen hadde/ ende datmen niet alleen de platte Landen/ maer oock vele principale Steden met moort/roof/brant/ende andere grouwelicke execrable ende onghehoorde daden tracteerde/ter tijdt toe men van deſer zijde decreteerde teghens den Spaengiaers ende hare Adherenten/ die in handen quamen/ ghelijck recht te ghebruycken/ om alſo henlieden metter daet te toonen/ dat by die van deſer zijden gheen minder herte noch couragie was/ om haer rechtveerdighe ſake te verdedigen/ als by henlieden om deſe Landen te verdrucken/ ghelijck ſplieden oock wel moghen verſekert zijn/ dat by hen tot deſer Landen krenckinghe niet en ſal voorghenomen worden/ twelck metter tijdt henlieden niet ſchadelick en ſal vallen.

Lex talionis nootelick in Nederlant ghebruyckt.

Dit begonſt den bloetdorſtighen Raedt te verflauwen/ ende de humeuren in apparentie te veranderen: Maer ſulcks dat ſplieden aenmerckende hen beſwaerlicken te ſullen vallen/ tot haer voornemen te comen met ghewelt/ ghelieten hen oft ſy tot reden hadden willen verſtaen/ende werden hier op de eerſte beginſelen van Vredehandelinghe in den Jare M.D. Lxxiiij. gheſondeert.

Haer vyande liende vergeldinghe van wreethz/ zijn tot liſtighe vredehandelinghe ghekeert.

Sulcks dat de Heeren Staten van Hollant ende Zeelant (gebruyckende haren ouden vroomen ende eenvoudighen aert) hen lieten bewegen om hare beſwaerniſſen/ ſo by ootmoedighe Brieven/ als Remonſtrantien te kennen te gheven/ ende daer op redres te verſoecken. Van de vruchten van deſen begonnen Vredehandel/ waren aen de zijde van Brabant den eerſten overval vande Stadt van Antwerpen/ by den Spaengiaerts/ inde Hiſtorien ghenaemt Fuera Villacos, Ende van de zijde van Hollant ende Zeelant met hare gheaſſocieerde/ de ſtrenghe tweede belegeringhe vande goede ſtadt van Leyden/ die niet te min door Godes ghenade/ mits de getrouwicheyt haerder Bontghenooten ende hare vroomicheyt/ van des vyants ghewelt werden gheconſerveert/ jae met ſulcken extraordinaris ſchrick van de Spaengiaerts die voor de ſtadt lagen/ dat ſplieden door Gods crachtige handt in haer ghemoedt gheſlaghen zijnde/ ſeer confuſelicken uyt Hollant liepen/ ende corts daer nae de goede Stadt van Wtrecht meynden te overvallen/ als ſy ende andere vande Spaenſche Natie inden ſelven Jare ghedaen hadden de vermaerde Stadt van Antwerpen. Deſen eerſten bedriechlicken handel alſo afgheloopen weſende/ werde door interceſſie vanden alderhoochſter ghedachteniſſe Keyſerlicke Majeſteyt Maximiliaen/ ſijne Hoocheyts Heer Vader/ den tweeden handel gheprepareert/ ende inden Jare M. D. Lxxv. binnen de ſtadt van Breda by der handt ghenomen.

Verhael der ſchaden die haer toecomen zijn/ by de verſcheyden bedriegelicke vredehandelingen.

Hoe weynich de meeninghe in den ſelven handel; vander Spaenſcher zijde was/ yet ter goeder trouwe ende tot der Nederlanden welvaert te doene/ brenghen claerlicken de beſoignen aldaer gevallen mede/ ende en waren de vruchten niet anders als meerder preparatien ter Oorloghe dan opt te voren/ ſulcks dat ſeer corts den overval van de Steden van Bueren/ Leerdam/Oudewater/ Schoonhoven/ Bommenee/ ende de belegeringhe der Stadt van Zierickzee daer uyt procedeerde/ waer naer de Spaengiaerts ende hare Adherenten met rooven/ moorden/ ende andere exorbitante ende enorme daden/ jae oock overval vande Steden (hare zijde houdende) hen ſoo grof aenſtelden/ datmen aldaer (tſelve niet langher connende ghedulden ofte lijden) den ſelven als vyanden vande Nederlanden heeft gheoordeelt ende gheproclameert. Waer op ghevolcht zijnde de Unie ende verbinteniſſe tot Ghendt in November/ Anno M. D. Lxxvj. tuſſchen de Nederlantſche Provintien/ ende tot conſervatien der ſelver welvaert/Vrijheden ende Rechten ghemaeckt/ is eenen yegelicken bekent: Hoe ontrouwelicken de ſelve Unie ende verbinteniſſe vande Spaenſche zijde voor goet aenghenomen is geweeſt/ ende wat bedroch ende geveynſtheyt daer onder vermenght was. De Brieven van Eſcovedo/ de violatie by Don Johan ghepleecht/ de uytdruckelicke verclaringe uyt den Spaenſchen Raedt by den Baron van Selles overgebracht/ ende binnen Mechelen gheopent/ eenſamentlicken de handelinghe tot Loven/ten overſtaen van de Gheſanten van vele Potentaten ghehouden/ hebben daer van volcomen ghetuyghenisse inden Jare M.D.Lxxvij. ende M. D. Lxxviij. ghegeven/ hoe bedriechlicken/ ſchandelicken/ſchadelicken ende beſwaerlicken den Vredehandel daer naer tot Colen ſeer ſolemnelicken aenghevanghen/ is afgheloopen/ is eenen yeghelicken bekent: Alſo gheduerende de ſelve niet alleen de Provintien van Henegouwen ende Artoys/ met eenighe andere principale Steden/ tot particuliere handelinghe zijn ghereduceert/ maer alle uyterlicke ghewelt ghebruyckt teghens de goede Stadt van Maeſtricht/ ende veel heymelicke looſe practijcken int werck gheſtelt inde andere Provintien/ ende onder de Leden ende Steden van dien/omme de ſelve mede tot alteratien ende tot hare ruijne ende onderganck te beweghen. Met wat practijcken daer naer de Steden van Vlaenderen in onderhandelinghe ghebrocht/wat ſchoone voorſlaghen den ſelven gedaen zijn/ ende hoe bedroeffelicken het eynde is gheweeſt/ is dadelicken ghebleken: Tot wat meyninghe inden Jare M.D.Lxxxvij. ende M. D. Lxxxviij. de onderhandelinge van Vrede is begeert geweeſt/ wat bedroch ende ghewelt daer onder ſchuylde/ heeft de Spaenſche Armade (duerende de handelinghe over ghecomen/ ende door Gods crachtighe hant vernielt) openbaer ghemaeckt: Tot wat intentie daer naer de Keyſerlicke Majeſteyt in den Jare M. D. XCj. verſocht is gheweeſt/ om de ſake vande Vredehandelinghe in de Nederlanden/ van nieus by der hant te nemen/ hebben betuycht de Leghers van tijdt tot tijdt uyt de Nederlanden tegens den Coninck van Vranckrijck gheſonden/ daer door te meer bekent ghemaeckt is/ dat de Spaengiaerts ende hare Adherenten altijts willen in oorloghe ende Wapenen blijven/ gebruyckende t'pretext vande Roomſche Religie te voorderen: maer metter waerheyt trachtende om haer voorghenomen generale Heerſchappye ende Tyrannye/ over de gheheele Chriſtenheyt te ſtabileren/ ende alle Coninghen/ Princen/ Landen ende Republijcken van hare wettelicke ende behoorlicke recht te berooven/ ghelijck ten opſien vande Coninginne ende t'Coninckrijck van Enghelant/ met het overſeynden der voorſchreven hoovaerdighe ende gheweldighe Armade inden Jare M. D. Lxxxviij. ende de Tryumphen van dien voor de victorie openbaerlicken gheſonghen ende in druck uytghegheven/ is ghebleken. Ende ghelet zijnde op de Oorloghe ende Negotien in Vranckrijck/ tzedert den ſelven Jare/ ende namentlick op tghene inde naeſte Jaren op de tranſlatie van de Croone van Vranckrijck/ niet alleen van den teghenwoordelicken wettelicken Coninck/ ende van alle de Princen van den bloede/ maer generalicken van alle Franſoyſen op de Spaengiaerts (onder den Name vande Infante) van weghen ende by laſt van den Spaenſchen Raedt/ by den Hertoghe van Feria ende andere Spaenſche Miniſters is ghetracteert/ en behoeft t'ſelve gheen ander bewijs/ als daer nae by den Parlamente van Parijs ende andere de Ligue afghevallen/ by Arreſten ende andere Juſtificatien gepubliceert ende in Druck uytghegheven/ is kundich ghemaeckt. Ende als goet regard ghenomen werdt op het comploot inden Jare M. D. XCij. in Schotlant/ met veel principale Heeren aldaer ghemaeckt/ ten eynde twintich duyſent Spaenſche Soldaten in Schotlant gheſonden ende ontfanghen ſouden worden/ twelck in den voorleden Jare ghenoech wonderlicken is aen den dach ghecomen (daer over oock eenighe metter doodt gheſtraft zijn) en is niet te ghelooven dattet ſelve op ander fondament is ghebout ofte beleyt gheweeſt/ in wat manieren ten ſelven eynde met t'Keurvorſtendom van Colen/ t'Stift van Straeſburch/ de Vorſtendommen van Gulick/ Cleve ende Bergh/ eenſamentlicken de goede Rijckſtadt Aken ghehandelt ende ghepractiſeert is/ brenghen niet alleen verſcheyden gheintercipieerde Brieven/ maer oock de daden ſelfs mede. Eyndelick hoe gheconterminneert werdt teghens de principaelſte Princen van Italien/ hoe grootelicks men is achtende het onderbrenghen van die van Hollant ende Zeelant (daer mede alle de vereenichde Provintien ghemeent werden) om in de ſelve Sedem Belli, tegens de gheheele Chriſtenheyt vaſt ende ſeker te maken/ jae ſo/ datmen den Turck liever noch een groote partye van de Chriſtenheyt ſoude willen laten in nemen/ als de Oorloghe tegens de Nederlanden verlaten/ ofte het ghewelt van volck van Oorloghe teghens henlieden ghedeſtineert te verminderen. Ende in ſomma/ hoe men mette Keyſerlicke Majeſteyt/ Cheur ende Vorſten van Duytſlant/ jae met den ſtaet van de gheheele Chriſtenheyt handelt (alleenlicken tot voorderinghe vande voorſchreven generale Spaenſche heerſchappye) blijckt claerlicken uyt de Brieven geteeckent by den Coninck van Spaengien ſelfs/ waer van een tranſlaet hier by ghevoecht is/ beruſtende d'originale alhier/ welcke Brieven oock mede brenghen het poinct by ſijne Hoocheyt gheproponeert/ te weten/ dat de meeninghe vanden Spaenſchen Raet niet en is door ſijne Hoocheyt/ ter goeder trouwen de ſake vande Chriſtenheyt/ ende namentlicken vande Nederlanders in ruſte ende vrede te ſtellen/ aengheſien dat daer uyt blijckt/ dat tot ſijne principaelſte Raetſluyden inde ſake der Nederlanden geſtelt zijn/ den Grave van Fuentes/ Don Guilliame de S. Clement ende Stephano Dibarra/ alle drie Spaengiaerts/ met laſt dat de ſelve uytheemſche ſijn Hoocheyt inſtrueren ſullen/ wie van de Nederlantſche Heeren te betrouwen zijn/ hoemen de Nederlanden regeeren/ ende de vereenichde Provintien t'onderbrengen ſal. De Staten en twijffelen niet of ſijne Hoocheyt en heeft wel verſtaen/ dat door beleyt van den voorſchreven Grave van Fuentes/ ende Stephano Dibarra/ onlancx Doctor Lopes/ Medecijn vande Coninclijcke Majeſteyt van Enghelant/ beloeft zijn geweeſt vijftich duyſent Croonen/ om hare Majeſteyt te vergeven/ ende dat den ſelven Doctor Lopes/ Emanuel Louijs Tinaco/ ende Steven Ferera de Gama (alle complicien van t'voorſchreven moordadich feyt) uyt ſake van dien in Enghelant ter doodt zijn verweſen. Dat mede door t'beleyt vanden ſelven Fuentes ende Dibarra/ Emanuel Andrada aenghenomen heeft den Coninclicken Majeſteyt van Vranckrijck/ met eenen Ruycker van Bloemen ofte Rooſen/ met ſulcken fenijnighen poeder verſien/ dat den reuck alleenlicken den doodt moeſte veroorſaken te vergheven. Gheſweghen tghene bevonden ſal worden by uyttinghe vande ſake van Michiel Reinchon/ hem anders noemende Tribiere/ Prieſter Namurois/ over twee Maenden gheleden ghedeguiſeert in Soldaets habiten/ van Bruſſel in de vereenichde Landen gheſonden/ de welcke bekent dat hy ende verſcheyden moordenaers/ met beloften ende ghelde ghecoſt ende uytgheſonden zijn/ om den perſoonen des Doorluchtighen ende Hoochgheboren Prince/ Mauritz gheboren Prince van Orangien/ Grave van Naſſou/ etc. te vermoorden. Jae datmen den jonckſten Sone van ſijne Princelicke Excelentie Hoochloflicker ghedachteniſſe (alleenlicken oudt thien Jaren) inde Univerſiteyt van Leyden ter Schole ligghende/ niet daer uyt lichten/ alſmen den Prince van Orangien/ Grave van Bueren ſijnen oudtſten Broeder/ teghens de Rechten/ Vrijheden/ Previlegien der Landen ende aller volcken rechten/ vyolentlick uyt de Univerſiteyt tot Loven ghedaen heeft/ maer oock daetlick wil vermoorden. Sulcx als den voorſchreven Spaenſchen Raet metter daet moordadelicken heeft doen ombrenghen hare Excelentie Heer Vader. Hier uyt can ſijne Hoocheyt ende een yeghelicken onwederſprekelicken verſtaen/ door wat luyden ende by wat middelen de goede ingheſetenen der Nederlanden bedroghen worden/ ende hoe weynich de Staten hen vergiſſen/ als ſy den voorſtel van Vredehandel alſnu vande Spaenſche zijde uyt ghelijcke affectie oordeelen te ſpruyten/ ghelijck alle de voorgaende hier vooren verhaelt/ jae dat alſnu ſo wel ten opſien vande Coninclicke Majeſteyt van Vranckrijck ende Enghelant/ als deſe Landen/ hen veel wreedelicker ende ſchade-

Onder den vredehandel ſõt de groote Armade uyt Spaengien/ Anno:1588.

De Spaengiaerdẽ trachten Vranckrijck in te ſlicken.

Lancx Schotlant hebbẽ ſy getracht Engelant te verheeren.

Aenſlagẽ op de Vorſtendommen vã Colẽ/ Straeſborch/ Gulic Cleve ende Berch/ ende op Aken getracht.

Datmẽ Nederlant ſochte den Stoel vande Oorloge te maken.

Nederlantſche oorloghe meer dan de Turckſche ghetracht.

Dat by de Spaenſche Dienaers in Nederlandt geſtaen wert nae het leven van de Coninginne vã Enghelant/ den Coninck van Vrancrijc ende Pr. Mauritz.

Datmen getracht heeft om den Pr. Mauritz om te breng.

licker ſaken openbaren als opt te voren / ſulcx dat de humeuren des Spaenſchen Raets gheenſins tot voordeel van deſe Landen verandert en zijn/ als oock gheen apparentie en heeft / dat ſy nu ten hoochſten teghen de ſelve gheoffenſeert zijnde / hen voorderlicker ſouden willen weſen als ſy waren voor de voorſchreven offencie/ofte deſe Landen (daer op ſy recht willen pretenderen) beter tracterende als de Coninghen ende Coninckrijcken van Vranckrijck/ Enghelandt ende Schotlant/ henluyden in recht/authoriteyt ende digniteyt ghelijck zijnde. Waerom oock de voorſchreven Staten Generael / Ampt ende Eedtſhalven/ſchuldich ende ghenootſaeckt zijn/ hen dies te meer te wachten vande liſtighe vonden ende prackttijcken des voorſchreven Raets: Inſonderheyt alſoo de vereenichde Provintien de voorſchreven voorgenomen execrabele moorden/ſo van den perſoon des Coninckx van Vranckrijck/ als Coninginne van Enghelant / mitſgaders de openbare Oorloghe die naer de aencomſte van ſijne Hoocheyt inde Nederlanden/tegens de Croone ende ſtaet van Vranckrijck ghecontinuert werdt / oock niet teghenſtaende dat alle voorgaende pretexten ceſſeren / met reden ſoo hoochlick ter herten nemen / als de goede alliancien / vrientſchap ende ghemeynſchap der ſaken vereyſchen. Ende al iſt datmen ſoude moghen ghelooven dat ſijne Hoocheyt aen ſulcke Moordadighe ende vyantlicke daden een miſhaghen heeft / ſoo en is daer op nochtans ſulcken acht noch inſien te nemen / als op't voor hebben den quaden wil / meyninghe ende intentie vanden Coninck van Spaengien eñ Spaenſchen Raet/ vanden welcken ſijne Hoocheyt/ ſijne Commiſſie ende authoriſatien aenghenomen ende ontfanghen heeft/ (die hem oock over ſulcx t'allen tijden revoceren / ende eenen anderen in ſijne plaetſe ſtellen moghen) waer teghen men hem niet en can verſien noch verſekeren met eenighe conditien: Mits welcken oock de voorſchreven Staten Generael niet en connen verſtaen/ dat ſy met eenighe vrucht binnen de voorſchreven Gheunieerde Provintien/noch buyten de ſelve aende Coninckliicke Majeſteyt van Enghelant (daer mede ſy deſen aengaende ende anderſins in een vaſt verbondt ſtaen) noch oock aende Conincklicke Majeſteyt van Vranckrijck / ende andere Potentaten/ Vorſten ende Republijcken deſer Landen/ ende de ghemeene Chriſtelicke ſake/ Vrienden ende Verwanten/yet ſouden moghen openen/ nopende de voorgheſchreven voorgheſtelde Vredehandelinghe / maer dencken te blijven by hare toevlucht tot den Almachtighen God/ om van ſijne Almachtighe ende onveranderlicke hant ende goedicheyt (hoe wel ſy t'allen tijden overweghen hebben / ende alnoch wel connen overweghen / dat alle weereltſche ſaken veranderlick zijn) van hare rechtveerdighe ſake een loflijcke uytcomſte / niet alleene voor de vereenichde Landen / maer oock voor de andere Nederlantſche Provintien / tot voorderinghe van ſijne eere ende heylich Woort / ende der Nederlanden welvaert te verwachten.

Redenen waeromme ſy geen middel en ſagen van eenen verſekerden vrede met Spaengien te mak

Dit is ghedaen gheweeſt ter vergaderinghe vande Heeren Staten Generael in s'Gravenhaghe den xxvij. Mey/ Anno M.D.XCiiij.

Nopende de ontſchult van Barlamont op het ſtuck van Michiel Reinchon / daer op en antwoorden de Staten niet / om redenen dat den Brief van Erneſtus daer niet van inhielt / ende ſy ſelfs ſeyden ſulcx buyten haer credentie verclaert te hebben : in haer afſcheyt mentie daer van makende / werdt gheantwoort / dat ſy den Grave van Barlamont gheen Paſpoort en willen verleenen / ten ware dat hy daer over by de Staten wilde gheſtraft worden/ ſo hy bevonden werde/te weten ofte culpabel te weſen van t'feyt/ daer toe Hartius ende Cooman ſeyden gheenen laſt te hebben.

Wt deſe antwoorde der Staten Generael/ verſtont Erneſtus hoe luttel die Landen gheſint waren tot reconciliatie met Spaengien / ende wat redenen ſy voort brochten / waeromme ſy gheen ſekerheyt en ſaghen in Vredehandelinghe te treden/ voor dat ſy ſpeurden inder daet meerder oprechticheyt : T'ghene ſy hier ſegghen van de Conincginne van Enghelant te vergeven/ſullen wy wat breeder den Leſer verhalen.

In Enghelant was een Portugies Medicijn Doctor Lopes ghenaemt/ die daer langhe ghewoont hadde ende het Hofgheſin diende / die bekent heeft / hoe dat hy beweecht was / om den Coninck van Spaengien eenen dienſt te doen/ by eenen Manuel d'Andrada / een Man veel ghebruyckt van Don Bernardin de Mendoza/ Ambaſſadeur in Vranckrijck / deſe leverde hem een coſtelick Juveel/ van weghen Chriſtophoro de Mora/ des Coninckx van Spaengien principalen Raet/ oock mede een accollada (dat is een omhelſinghe ofte groeteniſſe) die hy ſeyde dat den Coninck ſelve hem ſont / tot een teecken van eeren / ende hem te incoragieren om in ſijnen ſecreten dienſt hem te continueren ende advertentien te gheven. Door middel van deſen Andrada/ ende door eenen Manuel Lops Tinoco/ die veel over ende weder ginck/ heeft Lopes correſpondentie ghehouden op Bruſſel/ metten Conte de Fuentes / ende den Secretaris Steven Dibarra/ ende veel Brieven geſchreven/ door eenen Portugies Stephano Ferrera de Gama/ een Edelman die inden dienſt vanden Coninck Don Anthonio van Portugael / alle ſijne goederen verlooren hadde / ende door deſen dienſt hoepte hy die weder te crijghen / ende daeromme mede daer toe ſtemde / die oock daer over correſpondentie hielt met Chriſtophoro de Mora. Sy hebben oock Brieven van Fuentes ende Dibarra ontfanghen / onder andere van date den twaelfden ende vierentwintichſten December/ M.D.XCiij. die voor de Rechtbancke zijn ghetoont ende gheleſen ghewordden. Door deſe onderhandelinghe hebben Fuentes ende Dibarra deſen Lopes ghehuert om vijftich duyſent Croonen/ dat hy de Coninginne vergeven ſoude / ende ſijn Dochters noch hooghelicken by den Coninck van Spaengien ten Houwelicke uytbeſtelt te worden : Dat ghelt ſoude hem by Wiſſelbrieven betaelt worden / die Fuentes alreede doen leveren hadde/ biddende haeſt te maken/om den Coninck eenen vrolicken Paeſſchen te gheven. De Wiſſelbrieven waren gheſchreven van Gonzalo Gomes / den eenen ghedirecteert aen Pedro de Carreras / den anderen aen Jan Palacios/te betalen Franciſci Torres/vrient van Lopes. Hier over zijn Lopes/ Ferrera ende Manuel Lops/ alle drie tot Londen als Verraders geexecuteert gheweeſt den xviij. Junij/ zijnde dit voorgaende alle haer eyghen bekenteniſſe.

Doctor Lopes met andere van Fuentes ende Dibarra gehuert de Coninginne van Engelant te vergheven.

Hier over iſſer in Enghelant een diſcours in Druck uytghegeven/ vervattende de voorgaende proceduren/ voorder claghende / dat den bovengenoemden Secretarius Steven Dibarra/ ende dierghelijcke gheſelſchap / noch daghelicx ſo Enghelſche als andere beweechden ende huerden/ om de Coninginne te vermoorden: Als daer waren Edmont Jorck / een Neve van Roelant Jorck / die de Schanſſe van Zutphen hadde over ghegheven/ Richard Williams/ende eenen ghenoemt Jongh/ alle drie tot Londen ghevanghen

Diſcours in Druck/ hoe men de Coninginne van Engelant na haer leven ſtont/ Anno 1594.

ghen (behalven Patrick Cullem / die te vooren daer over ghehanghen was) met andere meer/ de welcke meeſt al te ſamen geexecuteert waren/ die alle door aenſetten ende middel van Stanley/ die Deventer verraden hadde/ ende ſijnen Luytenant Jacques Franciſco / den Jeſuijt Holt/ ende meer andere / zijnde acht ofte thien in ghetale/ meeſt al ghevluchte Enghelſche/ meermael tot Bruſſel raet ghehouden hebben/ aenbiedende groote ſommen ghelts/ om met eenighe middel deſe Coninginne om hals te brenghen/ als breeder in dat Boecxken/ t'welck in diverſche Talen ghedruckt is / te leſen is / beſluytende dat het wonder is/dat nae dien den Coninc van Spaengien ſoo opentlick overtuycht ofte overwonnen ende beſchuldicht is voor God ende alle de Weerelt/ over de attentaten ende ſeyten van ſijn principael Raetſheeren/ dat hy ſulcke ſchantvlecken van moordadicheyt niet van hem en weerde ofte af waſchte/ met ſulcke Dienaers ofte Raetſheerẽ te ſtraffen/ ſo hy ſelve daer van ontſchuldich ware: ſegghende voorder/ ſoo hy ſijn devoyr daer in niet en dede / men ſoude de Coninginne niet blameren connen/ ſo ſy ſelve daer in verſaghe/ ende andere middelen/ die ſy tot noch toe naeghelaten hadde/ te ghebruycken: ſo ſy teghen den Coninck van Spaengien yet dierghelijcke hadde willen voornemen/ haer en ſouden vrij gheen middelen noch bequame inſtrumenten ontbroken hebben/ ende ſo eenighe van haer Subjecten yet dierghelijcke teghen eenighe Princen ſouden beſtaen hebben/ ſy ſoude die ſtrenghelicken geſtraft hebben/ ofte ſy ſoude die ghevanghen overghelevert hebben / om ſelve te ſtraffen nae goetduncken: Dierghelijcke is meer in dat Boecxken te leſen/ in Franſoys ende Enghels ghedruckt / Anno M.D.XCiij. mette eyghen confeſſien ende afghewoorpen Brieven.

Michiel de Reinchon Prieſter geexecuteert/ om ghehuert te weſen Pr. Mauritz om te brengẽ in Junio.

De Staten Generael verſtaende dat Hartius ende Coomans / Gheſanten vanden Aertſhertoch/ gheen laſt hadden vanden Heere van Barlamont/ om op't ſtuck van Michiel Reinchon/ vooren verhaelt/ die Juſtitie te onderworpen inde Geunieerde Landen / ſoo hebben ſy met die begonnen proceduren tegens den voornoemden Reinchon doen voortvaren/ ende die ſententie die over hem ghegaen is/ in Druck uytghegheven/ verhalende ſijn bekenteniſſe te weſen/ dat hy gehuert was vanden Grave van Barlamont/ met wille ende wete (nae ſijn ſegghen) vanden Aertſhertoch Erneſtus / om Prince Mauritz om te brenghen/ ooc den Heere van Barnevelt/ Leoninus ende Aldegonde / ende datmen hem ghetelt hadde twee hondert Philips Daelders/ ſegghende datter noch vijfthien duyſent Croonen reede laghen / voor die ſulcx ſoude volbrenghen / hem inſtruerende hoe dat hy ſulcx ſoude beſt connen te paſſe brenghen/ als by de Confeſſie ende ſententie te leſen is/waer over den ſelven Prieſter is gheexecuteert gheweeſt inden Haghe in Junio/ blijvende inde voorſchreven bekenteniſſe: ende dat te verwonderen is/ ſoo is hy met groot berou geſtorven/biddende voor ſijn vyanden/ eñ afſweerende den Paus/ Aflaten/ Vagevyer ende Miſſe / prijſende ende ſtervende inde Ghereformeerde Religie.

Pierre du Four ooc gehuert om Pr. Mauritz te vermoorden/ wort gheexecuteert den xvij. Novem ber.

Daer naer is wederomme dierghelijcke bekenteniſſe ende ſententie in Hollant in Druck uytghegeven/ over eenen Pierre du Four/ Soldaet/ geboorен van Nivelle/ de welcke door perſuaſie vanden Heere La Motte beweecht zijnde om eenen aenſlach te voorderen op de Stadt van Berghen op Zoom / ende daer over ghebrocht inde Camer vanden Aertſhertoch Erneſtus/ werdt daer by den Secretarius ende andere Raetſheeren met hooghe beloften beweecht/ oock om den Prince Mauritz om den hals te brenggen/ alwaer ſchrifte over ghemaeckt zijnde/ welcke ſy hem deden onderteeckenen / ende beſweeren / brochten hem voor des Aertſhertochs bedde / daer hy op lach / die hem daer toe ſoude vermaent hebben / met deſe Italiaenſche, woorden / Face quel che me haueta promeſſe amazzate quel Tyranno , dat is / Doet dat ghy my beloeft hebt/ doodt dien Tyran / daer op hy antwoorde Lo faro (hoe wel het te preſumeren is/ ſulcke woorden by yemant anders werden gheſproken / om den ſimpelen Man te bedrieghen.) Daer nae werdt de ſelve by den Raetſheere d'Aſſonleville/ ende den Secretarius gheperſuadeert / dat hy door cracht van een Miſſe/ die hy int Hofs Capelle tot Bruſſel hooren ſoude/ invisibel weſen ſoude int executeren van ſulcken ſeyte/ daer op werdt hem ghelt ghetelt/ende vermaent wijſer te weſen dan den voorſchreven Prieſter gheweeſt was / dien ſijn eyghen bekenteniſſe / de doodt aenghedaen hadde. Ende als hy hier op tot Berghen ghecomen ende ghevanghen was/heeft hy dit voorſchreven ſtuck bekent ende die bekenteniſſe onderteeckent: ende daerenboven vermaent zijnde wel toe te ſien/ dat hy een Vorſt van hooger gheboorte ende ſtamme/ ende andere ſijne Raetſheeren / niet behoorde t'onrechte te beſchuldighen/ ſoo is de ſelve nochtans totter doot toe inde voorſchreven confeſſie ghebleven: Waer over den ſelven Pierre du Four/ ten overſtaen vande Ghedeputeerde der Staten Generael/ by de Magiſtraten van Berghen op Zoom / ende Raet van oorloghen ter doot verweſen is/ende volghens dien gheexecuteert/ende met den ſtrop ghewoorcht ende ghequartiert.

Deſe Acten hebben de Gheunieerde Provintien/ ſeer verbreemt van Vredehandelinghe met Erneſtus aen te gaen/ vele haer boven dien verwonderende dat hy ſoude haer comen beſtrijden/ wiens ſake eertijts ſijnen Broeder den Aertſhertoch Matthias hadde voorgeſtaen/ ende ſijn lijf voor gewaecht/ ende wechtreckende hadde gerecommandeert ſijn Huys van Ooſtenrijck/ daermen eer uyt eñ van verwachte oprechte middelaers vandẽ vrede/procurerende het wechſenden vande uytheemſche regieringhe/ eñ vant vreemt krijchſvolck. Maer t'Houwelick mette Infante / ende hope van grooter voorderinghe / beweechde Erneſtus/ niet dervende anders doen/ om den Coninck niet te vergrammen.

By de Keyſer Rudolphus Rijcxdach tot Reynſborch beſchreven in Mey.

Deſen Somer hadde den Keyſer Rudolphus den II. eenen Rijcxdach beſchreven tot Reynſborch / ſoo wel om den wederſtant teghen den Turck te doen / als ander ſaken / alwaer den Keyſer ſelve den xviij. Mey ſeer heerlick ende ſeer ſolemnelick ſijn incomſte ghedaen heeft / als by ghedruckte figueren daer van genoech blijckt: Daer zijn mede verſchenen de drie Gheeſtelicke Keurvorſten/ Ments/ Colen ende Trier / Hertoch Frederick Wilhelm van Saxen/ Adminiſtrator des Keur Saxen/ Frederick Lodewijck Paltzgrave by den Rijn / Maximiliaen van hooch ende neder Beyeren/ Hertoch Cazimirus ende Ernſt ghebroeders van Saxen tot Coborch / wiens Vader tot Gottha ghevanghen was/ Frederick Hertoch van Wirtenberch ende Teck/Georg Lodewijck/Lantgrave tot Luchtenberch/ den jonghen Hertoghe van Holſteyn/ Chriſtiaen Vorſt van Anholt / met andere. Voorts verſchenen de Gheſanten van d'ander Vorſten ende Standen: Ende van weghen den Coninck van Spaengien / van de Nederlanden ende t'huys van Bourgongien/ was daer Carel Philips de Croy/ Marquis van Haurech/ ende

eenige

eenighe andere hem byghevoecht: Van Gheeſtelicke Vorſten/ boven Keurvorſten/ waren daer oock de Biſſchoppen van Salſborch ende Wirtſborch/ ende andere meer.

Den tweeden Junij hebben de Vorſten elck nae haren ampten ende Officien/ den Keyſer ſeer ſolemnelick nae de Miſſe gheleydet/ ende ſo den aenvangh ofte begintſel des Rijckſ dach geſchiede/ heeft elck Vorſt/ Prelaet/ ende andere/ ſijn plaetſe van ſittinghe waer ghenomen.

Keyſers propoſitie op de Rijcxdach den ij. Junij.

Daer nae heeft den Keyſer ſijn prepoſitie begonſt/ ende heeft doen vertoonen/ hoe dat den grooten Turckſchen Keyſer Sultan Amurates, den Vredenſtant Anno M. D. XCj. met hem vernieut/ ghebroken hadde/ door Haſſan Baſſa in Boſna/ die de Frontierplaetſen Repith, VVihitſch, Preſnick, Craſſovvitch inghenomen/ ende Petrina op den Chriſtenen Bodem ghebout hadde/ ende daer mede Crabaten ende t'vruchtbaer Lant Turopolia afgheloopen hadde/ ende veel volcx tot Slaven wechghevoert: ende ſoo daer over waren beclach gedaen aenden Turckſchen Keyſer/ ſo hadde hy den ſelven Baſſa grooten danck/ gheſchencken ende meer macht van den ſelven vercreghen/ daer nae hadde hy over het water Culpa/ het Slot Siſeck belegert/ daer hy met alle de ſijne verſlaghen werdt/ ende over ſijn ontrouwicheyt den loon ontfinck/ waer over den Turckſchen Keyſer meer verſtoort zijnde/ hadde nu openen Krijch doen vercondigen/ ende weder doen beleggHen door den Beglerbegh van Grecia/ het Slot Siſeck/ die dat hadde inghenomen/ ende ſints hadde hy door ſijnen Overſten Veſir Sinan Baſſa, metten Beglerbegh van Grecia/ ende ander Baſſa ende Begghen/ Hongaryen doen bevechten/ ende de Frontierſteden Viſpin ende Palota ingenomen. Hy hadde oock de Keyſerlicke Gheſanten/ Ambaſſadeur ofte Orateur/ Heer Frederick van Kreccowitch te Conſtantinopel ghevanghen/ in eenen Tooren ghevvorpen/ die tot Grieckweyſenborch gheſtorven ware: daer teghen/ hoe wel de Keyſerſche den voorſchreven Baſſa van Boſna ter neder gheleyt hadden/ ende den Baſſa van Oven veel duyſenden afgheſlaghen/ ende veel ſterckten ende Caſteelen afghenomen/ ſo moeſt daer nochtans grooter teghenweer ghedaen worden/ ende ghelt ghecontribueert/ waer toe hy des Rijcks Vorſten ende ſtanden hulpe verſochte.

Turckſtuer gheconſenteert.

Hier over nae vele beraetſlaginghen iſſer van t'Rijck contributie oft Turckenſtuer inghewilligHet voor ſommighe Maenden/ nae des Rijcx ghewoonlicke manieren. Voorder hebben ſy noch goede conſtituten ende reformatien ghemaeckt/ als op't aennemen vant Krijchſvolck ende Munte/ beyde den Nederlanden veel betreffende/ oock op het Camergherricht ende andere/ als te leſen is int ghedrukt Rijcx afſcheyt: Oock hebben diverſche Vorſten/ haer Regalia ende Leenen vanden Keyſer ontfanghen/ nae behoorlicken Eedt ende ghewoonlicke Ceremonien/ als den Keurvorſt van Colen/ den Paltzgrave Keurvorſt/ den Hertoch van Pomeren/ ende Wirtenborch/ ende ander: Daer nae/ te weten den xix. Auguſti/ is de afſcheyt ghemaeckt/ ende elck is wederom vertrocken.

Rijcks afſcheyt den xix. Auguſti.

Oneenicheyt onder de Proteſtanten in Duytſlant.

Onder de Proteſtantiſche Vorſten ende Standen op deſen Rijcxdach/ iſſer wat oneenicheyt gheresen/ door dien dat eenighe (als den Paltzgrave Keurvorſt) ſoo ſtrickt ofte nauwe de Auſborchſche Confeſſie niet en betrachten ofte hielden als andere/ namelick den Adminiſtrator van Saxen/ Hertoch Frederick Wilhelm/ die nu in ſijn Adminiſtratie des jongher Keurvorſten ghebiet/ de opinien van Mattheus Flaccus Illiricus, ende Iacobus Andreas wederomme op het heftichſte wilden nae ghetracht ende int Saſſenſche ghebiet inghevoert hebben/ die vande voorleden Vorſten ghemodereert waren/ ende heeft alle teghenſprekers uyt alle de Univerſiteyten ende Scholen/ ende van elders alomme verjaecht ende vervolcht/ onder den naem van Calviniſten ende Swinglianen/ ſo datter tot Lipſich ende elders oploopen ende plonderinghe der goederen/ onder t'pretext van Calviniſten ghebeurden/ dies veel alomme ghevangen werden ende vluchten/ ende int Paltzgraven Lant ontfanghen werden. Op den Rijcxdach hebben hieromme de Saxenſche Proteſtanten haer vande Paltzgraviſche Gheſanten willen aſſonderen/ in haer onderlinghe petitien ofte voordrachten/ t'welck nochtans den meeſtendeel niet heeft willen naecomen/ maer naer de eenicheyt int minnelick ghetracht/ ende ſo den jonghen Paltzgrave Frederick Keurvorſt ſeer wederſproken werdt/ als contrarie Religie ſijns Vaders houdende/ ſo iſſer inden name van den Vorſt inde handen van velen/ een vrye bekenteniſſe ghecomen/ die wy hier om der cortheyts wille by ghevoecht hebben/ luydende aldus:

Corte belijdinghe des Paltzgrave Frederick Keurvorſts gheloof tot Reynſborch ghedaen.

Van de Religie mijns goeden Vaders ben ick niet afgheweken/ wiens Religie was ghegront op de ſchriften der Propheten ende Apoſtelen/ die terwijle hy leefde/ niet in Martinum ofte Jacobum/ maer in Chriſtum gheloofde/ tſelfde Symbolum (tſelf de gheloofs fondamenten) ick oock ſtantaftelicken behoude ofte beſcherme/ ende ſal beſchermen: d'Arrianiſſche/ Neſtoriaenſche/ Eutichiaenſche ende Wederdooperſche dolheden heeft mijn Vader vervloect/ die vervloecke ick oock ſijn Sone van gantſcher herten: De Sacramentariſche dwalinghen (welcker tweederhande zijn/ eenighe die vande Sacramenten Afgoden maken/ ende de teeckenen als het beteeckenende dinck vereeren ofte achten/ ende niet bekennen ofte aennemen de Sacramentaliſche Spreucken: andere die die voor enckele teeckens houden) die heeft mijn Vader vervloeckt/ ende die vervloecke ick oock ſijn Sone: ick come naerder/ Calviniſmum ende Swinglianiſmum heeft mijn Vader verworpen/ ſoo doen ick oock ſijn Sone/ ſo ſulcx eenichſins ware ghelijck de Ubiquitari ende Flacciani verſieren/ te weten/ ſo de Waerheyt/ ofte de Almachticheyt/ ofte de gheheel Chriſti teghenwoordicheyt op der Aerden/ gheloochent werde. Maer in dit deel ben ick gheluckigher dan mijn Vader/ dat ick wete dat onder den naem van Calvinum/ beſmet wort in Duytſlant by de oproerighe ende eergierighe/ de waerheyt der Orthodoxe Religie/ d'welck ſonder twijffel erkent ſoude hebben/ den goeden Keurvorſt mijn Vader/ ſoo hem God langher hadde laten leven/ ghelijckerwijs dat bedroch hebben begonnen te erkennen die twee machtige Saxenſche Keurvorſten/ den Vader Auguſtus/ ende den Sone Chriſtianus/ grootmoedige ende ſeer wijſe diſcrete Vorſten/ aller Schrijvers hooghe lof ende ghedachteniſſe weerdich. D. Lutherus Schriften en houde ick in gheen minder weerde/ dan mijnen lof weerdighen Vader ghedaen heeft/ maer te rechte houde ick ſulcke voor onwijſe/ die alles wat hem/ als oock andere menſchen ontvallen is/ ghelijck Gout ende Peerlen achten ende houden.

Conſultatie op den Rijcxdach over der Nederlandſ ſaken.

Op deſen Rijcxdach is oock veel geraetſlaecht om de Nederlanden te bevredighen/ door de groote clachten die de omligghende Landen ende Standen deden/ over haer groote ſchaden die ſy daghelicx moeſten ghedooghen/ door af/ aen/ ende overtrecken des Krijchſvolcx van weder zijden:

De

1594.

De bevredinghe/ was ſwaer ghebonden te weghe te brenghen/ mits dat hen ongheraden docht den Coninck van Spaengien/ ende volghens het Huys van Ooſtenrijck te ontvreemden van die Rijcke ende machtighe Provintien met eenich contract. Eñ anders ter contrarien/ de Geunieerde Landen metten Coninck te reconcilieren/ ſaghen ſy onmoghelick ofte ondoenlick / als inder antwoorden aenden Aertſ hertoch Erneſtus genoech verhaelt ſtaet: Nochtans noch hopende op eenighen middel / ſoo hebben ſy beſloten ende beſtemt eenighe Vorſten diemen ſoude aen beyde partyen ſenden / ende de vereeninghe te weghe brenghen/ ofte anders rapport te doen/ by wiens ghebreke den Vrede ſoude achter blijven/ om die volghende des Rijcx conſtitutien te dwinghen. Oock hebben ſy een ſomme ghelts geordonneert op te brenghen / om des Rijcx Grentzen ofte Frontieren te beſchermen teghen t'ghewelt van beyde de partyen/ ende oock om te dwinghen die wederſpannich den Rijcke ſouden bevonden worden.

Deſen Somer ſonden de Gheunieerde Landen een treffelicke Ambaſſade in Denemercken/ om de oude Tractaten / nopende de Navigatie ende Traffique te vernieuwen.

Den Prince van Schotlant gebooꝛẽ den eerſten Maerte/ 1594. na den Roomſchen ſtijl.

Den Coninc van Schotlant verſoect de geunieerde Landẽ tot ghetuyghen over ſijns ſoons Doop.

In deſen tijt inde Maent van Junio/ ſo heeft Jacob de VI. Coninck van Schotlant / twee Ambaſſadeurs in Nederlant aen de vereenichde Staten Generael gheſonden / te weten Gulielme Keith / Ridder vander ordere / Raetſheere ende Edelman van ſijn Camer / metten Capiteyn Gulielme Murray/ Provooſt vande ſtadt Stadt van S. Andre/ ende dat ter cauſen dat de Coninginne Anna/ een Dochter van Denemercken/ den Coninck van Schotlant ghebaert hadde eenen jongen Prince ende Sone tot Strijvelingh/ den xviij. Februarij/ ofte den xxviij. nae ghereformeerden ſtijl / ſmorghens ontrent ten drie uren / datmen meeſt ſoude rekenen / om dat het nae der middernacht was / te weſen den eerſten Maerte/ Roomſchen ſtijl. By deſe Ambaſſadeurs verſocht den Coninck/ dat alſo hy de Gheunieerde Landen onder ſijn beſte Vrienden ende Bonghenoten rekende /, als Vranckrijck/ Denemercken ende Enghelant/ ſo badt hy haer yemanden te ſenden van harent weghen/ om den Doop van ſijnen jonghen Sone te ghetuyghen ende by te ſtaen. Deſe Ambaſſadeurs verſochten oock te vernieuwen ende te verſtercken de onderlinghe oude vrientſchappe ende contracten / tuſſchen de vereenichde Landen ende de Croone van Schotlant. Hier over hebben de Generale Staten gheresolveert derwaerts te ſenden de Welgheboren / Edele / Erentfeſte ende Hoochgheleerde Heerẽ/ Walraven/ Heere van Brederode/ Vyanen/ Ameyden/ etc. Ende Meeſter Jacob Valck / Raet ende Treſorier Generael van de Heeren Staten van Zeelant / met laſte om den Doop by te ſtaen / ende te vernieuwen de oude alliantien ende vrientſchappe met Schotlant/ ende den Coninck te beweghen om te verſtaen tot een ghemeyn Verbont met andere Princen/ aen te gaen tegen den Coninck van Spaengien. Met dit bevel zijn ſy met Schepen van oorloghen/ verſelſchapt met Edelluyden/ vander Vere in Zeelant t'ſeyle ghegaen den viij. Auguſti/ ende tot Leith in Schotlant den xiij. Auguſti aenghecomen / alwaer ſy ſeer hoochlick ende heerlick willecom gheheeten zijn vande Officieren des Conincx/ ende voorts gheinformeert van gheleghentheyt der ſaken by den Agent der Staten/ Adriaen Damman van Byſterveldt/ een geleert Man van Ghent gheboren: Aldaer vonden ſy oock de Ambaſſadeurs van Denemercken / deſgheliicx die van Bruynſwijck ende Mekelenborch. Ten leſten quam daer oock aen den Heere Robbert Radelef, Grave van Suſſex/ gheſonden vande Coninginne van Enghelant.

Daer nae is den Doop den xxx. Auguſti / by ons den ix. September / toeghedaen tot Strijvelingh met groote pompe ende ceremonien/ den Grave van Suſſex / Ambaſſadeur van Enghelant / het Kint nae de Kercke draghende / ende preſenterende/ den Biſſchop van Aberdene / die eerſt in Schotſcher Tale / ende daer nae int Latijn / het inhout vant Sacrament des Doops den volcke verclaerde / ende werdt daer nae ghedoopt/ met namen Frederick Hendrick / ende Hendrick Frederick / ten inſien dat der Coninginne Vader Frederick hiete/ ende voorts Hendrick van weghen den Hertoch van Bruynſwijc ende van Meckelenborch/ des Princen Moeders Grootvader / oock mede dat den Coninck van Vranckrijck die mede ghebeden was / ende de Coninginne van Enghelants Vader Hendrick hieten. Het Kint weder int Hof ghedraghen zijnde met groote tryumphe/ hebben de Ambaſſadeurs elck haer Doopgifte op een Tafel ghestelt/ ende ghepreſenteert. Van weghen Enghelant werden ghepreſenteert thien groote ſtucken vergult ſilverwerck/ als Fleſſen/ Cannen/ Coppen/ Lampet/ etc. ſeer coſtelick ghewrocht. De Duytſche voorſchreven Gheſanten/ gaven Coppen met Daelders eñ rijcke Juweelen. De Nederlantſche Gheſanten gaven twee goude Coppen van louteren goude / met noch een gouden Dooſken/ te ſamen weghende ontrent vier hondert oncen gouts / ende int Dooſken was eenen ghezeghelden Rentebrief/ waer mede de vereenichde Landen/ den jongen Prince gavẽ een Lijfrente/ ſo langhe hy ſoude leven / jaerlicx te betalen den Conſervateur vande Schotſche Natie/ inde Stadt van Campvere in Zeelant/ vijf duyſent guldens in ganghbaren ghelde/ noch gaven ſy onder de Voeſters een Borſe met tſeſtich Rooſenobels/ behalven noch particuliere gheſchencken.

Der gheunieerde Landẽ heerlicke eñ rycke Doopgiften den Prince van Schotlant vereert/ den ix. September/ 1594.

De oude alliantien met Schotlant vernient.

Voorder hebben ſy vernieut alle de oude Chartres ende contracten van alliantien ende vrientſchappen/ tuſſchen de Croone ende Coninghen van Schotlant mette Nederlanden / namelick het leſte Contract gheſloten tot Binch in Henegouwe/ by Maria Coninginne van Hongaryen/ inden Name van Keyſer Carolus de V. metten Ambaſſadeur van Schotlant/ inden Name van de Momboirs ende Parlement / namelick den Hertoch van Chaſtellerault/ vande onderjarighe Maria Coninginne van Schotlant / van date den xv. Decembris/ M.D.L. van beyde zijden/ ſints by de Princen gheconfirmeert / Anno M.D.Lj. den eerſten Mey. Welcke vernieuwinghe gheſchiede nu tot Edenborch/ den xiiij. Septembris/ M.D.XCiiij.

Der Schotten Previlegien in Nederlant.

Deſe onderlinge contracten beſtaen in vrientſchappe ende entrecours ofte Coophandel / tuſſchen de Onderſaten te onderhouden / ende dat voor den tijdt van hondert Jaer / ende dat de Schotſche Cooplieden moghen comen reſideren in eenighe Steden in Nederlant / ende verkieſen onder haer eenen Conſervateur/ die vermoghen ſal kenniſſe te nemen van alle differenten/ queſtien ende verſchillen/ die ſouden moghen ghevallen tuſſthen de Schotſche Cooplieden in Civile ſaken/ maer van queſtien ofte verſchillen die ſy mochten hebben met andere Natien / ſoudemen haer in eenighe Steden alle cort recht doen: tſelfde ſoude den Nederlanders oock vermogen ende toeghelaten worden in Schotlant/ met meer ander diergelijcke poincten. Maer om een nieuwe we verbonteniſſe te maken mette ander Princen teghen den Coninck van Spaengien/ daer vonden ſy den Coninck van Schotlant wel toe gheneghen/ om hem by andere Princen te voeghen/ dan de andere Gheſanten van Denemercken/ Bruynſwijck ende Meckelenborch waren daer toe met gheen commiſſien ofte bevel verſien/ ſoo dat daer over niet dan voorſlaghen ghedaen werden / ende alſo zijn de Nederlantſche Gheſanten met grooter eeren den xxvj. September vertrocken / elck wert vereert by den Coninck met een gouden Keten/ haren wegh door Enghelant nemende / ende aldaer latende den voorſchreven Adriaen Damman van Byſterveldt als der Landen Agent/ zijnde de voorſchreven Gheſanten alomme daer ſy quamen wel aenghenaem gheweeſt / doch byſonder werden ſy tot Nieucaſteel op den Noortcuſt van Enghelant / vanden Mayor ende Magiſtraet (de Borgerye in Wapenen ſtaende) ſeer heerlick ontfanghen / ghelogeert ende getracteert/ende arriveerden tot Londen den x. October / ende den xiiij. hadden ſy goede audientie by de Coninginne van Enghelant: ende nae dat ſy daer haer afſcheyt ghenomen hadden/ quamen ſy weder in Zeelant/ den xxviij. October.

Coninck van Vranckrijck vereenicht veel van ſijn vyanden tot hem.

In Vranckrijck heeft den Coninck met wonderlicke ſachtmoedicheyt ende voorſichticheyt/ den meeſtendeel van ſijne vyanden vander H. Ligue met hem ghereconcilieert / ende de ſelve eenſdeels ghetrocken met crachtighe redenen/ ende eenſdeels met betalinghe van penninghen/ andere met toelatinghe van ſtate ende Officien/ ende alſo heeſt hy dit Jaer gantſch Normandien/ Guyenne/ Languedocq / ende andere Provintien gheheel bevredicht/ maer in Piccardien hebben veel Steden noch teghen ghehouden / de welcke gheſtijft uyt de Nederlanden / ende met Garniſoen beſet waren / derwaerts toonde den Coninck oock ſijn macht/ ende belegerde Laon/ die hy dwanck/ ſonder dat de Stadt conde by de Ligue ofte van Manſvelt ontſet worden/ die te voren gheweldelicken ghedwonghen ende ingenomen hadde het Stedekē Chappelle in Thyraſſe / eer des Konincx ontſet daer by comen conde. Den Hertoch van Mayenne was ſelve tot Bruſſel ghecomen ende op't Hof ghelogeert/ om hulpe te voorderen/ daer hy veel goede ſommen van ghelde vercreech / maer niet ghenoech om den loop van des Conincx voorſpoet te ſtoppen. Den Hertoch van Guyſe ende ſijn Broeders / zijn ten leſten oock metten Coninck overcomen op eerlicke conditien. Du Mayenne trock nae Borgongien / aldaer hy noch ſtercken aenhanck hadde / als den Hertoch van Nemours ende andere / die de Stadt Vienne op den Rhodanus in hadde/ende hulpe creech uyt Savoyen/ nochtans luttel profijt doende/ alſo des Conincx partye deandere te machtich werden.

Bretangien noch onruſtich.

In Bretangien werdt den Hertoch van Mercure/ vande Spaenſche zijde ſeer gheſoliciteert de oorloghe te herderen / hoewel de Coninginne Dowaigiere ſijn Suſter/ hem van ſConincx weghen ſochte te bevredighen / dat doen noch niet en conde ghetreft worden. De Spaengiaerden onder Don Joan d'Agula / hebben haer deſen Somer ſeer gheſterckt/ ende oock op de Reviere van Breſt by Croyſſon / een ſeer ſtercke ende groote Schanſſe ghemaeckt / om daer mede de Haven van Breſt ghesloten te houden / t'welck doenlick was/ ſo ſy dierghelijcke Schanſſe over d'ander zijde oock ghemaeckt hadden/ waer over de Staten van Bretangien bevreeſt zijnde/ hebben in Maerte eenighe Edele ende andere Gedeputeerde naer Enghelant/ ende van daer nae de vereenichde Landen gheſonden / de welcke nae datſe de Coninginne alle goede toeſegginghe ghedaen hadde / heeft ſy die oock aende ſelvighe Staten der vereenichde Landen/met hare Brieven vanden xxij. Maerte gherecommandeert: daer nae ſont ſy uyt Enghelant haren Ambaſſadeur Bodley / die den xxj. Mey aende Staten Generael vertoonde/ hoe ſorghelick ende ſchadelick ſoude weſen den Coophandel ende Schipvaert op Rochelle/ Bordeaulx ende Spaengien/ ſoo de Spaengiaerden neſtelen ſouden in die ſchoone groote Haven van Breſt/ daer hy meer dan duyſent van ſijn grootſte Schepen conde Herberghen / ende die Zee tuſſchen Spaengien ende Enghelant becommeren / daeromme verſochten ſy uyt crachte vanden xxv. Artijckel des Contracts/ haer hulpe/ zijnde haer allen ſoo vele daer aen gheleghen/ biddende dat ſy haer Schepen van oorloghen wilden ſenden inde Havenen van Portſmouth ofte Pleimmouth / om die by haer Schepen te voeghen. Oock verſochte ſy dat ſy daer toe haer Enghelſch Krijchſvolck (doen in Staten dienſt zijnde) mochte gebruycken/ ſoo wel van dat volck dat in haer Soldye was / als de vijfthienhondert die onlancx te voren by den Ridder Franchoys Vere opghelicht / ende inde Soldye van de Staten waren.

Staten Generael hulpe ghedaen den Coninck van Vranckrijck in Bretangiē.

Waer op de Staten antwoorde aen de Coninginne ſchreven/ by haer Brieven van den iiij. Junij/ hooghelick prijſende hare Majeſteyts voorſichticheyt ende ſorchvuldicheyt/daeromme ſy oock hadden de bovenghenoemde Ghedeputeerde van de Staten van Bretangien (by hare Majeſteyt gherecommandeert) beloeſt ende toegheſeyt/by aldien den Coninck van Vranckrijck nu voortaen wilde reſolveren in Bretangien eenen Legher te Velde te houden/ om den vyant het hooft te bieden/ ſo wilden ſy (niet tegenſtaende haren grooten laſt) van den Veltlegher voor Groeninghen / die van Bretangien toe ſenden vijftich laſten Buſcruyt / ende ghelt tot onderhout van vijfthien hondert voetvolcx voor drie Maenden. Voorder om te voorderen hare Majeſteyts ſo goede nootelicke ende treffelicke gheneghentheyt tot die ſake / wilden ſy beſorghen datter in aller haeſte ſouden uytgheréet ende opgheruſt worden/ ſo vele groote ende goede Schepen van oorloghen / als haren ſtaet wel mochte toelaten/ daerentuſſchen gaven ſy ordre/dat eenighe van haer Schepen van oorloghen/ haer ſouden laten vinden op de Cuſten van Bretangien/ tot de Haven van Breſt / ende daer letten op t'ghene nootelick ware / ende voorder ſouden ſy ordre nemen om met Krijchſvolck hare Majeſteyt te gerieven/ ſo als het ghemeyne beſte ſoude connen lijden.

Staten Generael laten haer de Coninginne van Enghelants verſoeck ter herten gaen.

Aldus met deſe aſſiſtentie hebben in Vranckrijck/ den Mariſchal Daumont/ende den Overſten der Enghelſchen Jan Norrits/ die nu meer volcx ende Schepen uyt Enghelant becomen hadde / onder den Viceadmirael Marten Forbiſſcher Ridder/ haer t'ſamen te Velde begeven/ ende hebben ghecreghen de Stadt ende Caſteel van Morlays/ de ſtadt Quinpercorantin/ ende in November de voorſchreven ſtercke Schanſſe by Croyſſon / daer ſy met ghewelt ſtormender hant in quamen/waer wel vier hondert Spaengiaerden in doot bleven/ ſoo int belegh als innemen:daer bleven oock veel Edelen ende volck int innemen/ ſo Franſoyſen als Enghelſchen/onder andere den voorſchreven Ridder Forbiſſcher. De Spaengiaerden uyt Blauet waren op wech om te ontſetten/ maer ſy quamen te ſpade/ ende vertrocken weder in haer ſterckte / t'welck een goede victorie was.

Steden ende Schanſſen in Bretangien ingenomē in November.

1594.

Dewijle die vande Ligue met ghewelt niet conden uptrechten/ wert daer nae des Coninckx perſoon ghetracht/ ende nae ſijn leven gheſtaen/ drijvende ende ſaeyende opinien onder t'volck/ als dat het geoorloſt was/ jae een werck om den Hemel te verdienen/ den Coninck te vermoorden/ ſo langhe als hy noch verwaten was/ ende niet van ſPaus Ban gheabſolveert.

Jehan Chaſtel ſteert den Coninck nae de kele door inſtructie vā Jeſuijten/ de xxvij. December.

Deſe opinie wert gevat by een jonghman van Parijs/ ghenaemt Jehan Chaſtel/ een ſone van Pierre Chaſtel een rijck Coopman/ zijnde een Scholier onder den Schoolmeeſter Jehā Gueret/ int Collegie der Jeſuijten aldaer. Deſe heeft den xxvij. December inden avontſtont/ alſo den Coninck tot Parijs inghecomen was/ begroetende eenighe aenghecomen Edeldom/ hem mede daer onder ghedronghen/ ende als oft hy hem mede hadde willen groeten in reverentie/ heeft hem met eenen Meſſe nae de kele geſteken/ quetſende alleenlick ſijn lippe ende eenen tant: So hy nu door de donckerheyt onghemerckt meynde te ontcomē/ door de beroerte ende verbaeſtheyt die daer gheviel onder de ommeſtanders/ ſoo werdt hy nochtans ghevanghen/ ende daer over nae twee daghen by vonniſſe des Parlements van Parijs/ den xxix. Decembris verweſen/ dat hy ſoude Gode/ den Coninck ende Juſtitie vergiffeniſſe bidden/ daer nae ſijn hant afghehouwen/ met tanghen ghenepen/ ende dan met vier Peerden van een gheſcheurt te worden.

Jehan Chaſtel wort geexecuteert tot Parijs/ by ſententie vāt Parlement/ den xxix. Decembris.

Alle Jeſuijten worden ghebannen upt Vranckrijc/ den xxix. Decembris 1594.

Voorder int ſelf de vonniſſe werdt oock ghewesen/ dat den hooghen Raet oſte Parlement/ hebbende ghehoort ende geexamineert den voorſchreven Jehan Chaſtel/ ende oock Jehan Gueret Prieſter/ hem ſelven makende ende noemende vant Collegie oſte Congregatie vanden name van Jeſus/ woonende in het Collegie van Cleermont/ ende hier te vooren Schoolmeeſter gheweeſt zijnde vanden voorſchreven Jehan Chaſtel/ met oock Pierre Chaſtel/ ende Deniſe Hazard/ Vader ende Moeder vanden voorſchreven Jehan Chaſtel: Hebben verboden/ ende verbieden met dien eenen yeghelicken/ van wat qualiteyt oſte conditie ſy waren/ op pene van Crimen læſæ Majeſtatis, niet te moghen opentlick uptſpreken eenighe ſulcke opinie/ als datmen ſoude vermoghen Coninghen te dooden/ ende dat den Coninck Hendrick den IIII nu regnerende/ niet en ware vande Kercke/ tot dat hy hadde approbatie vanden Paus/ ende dat ſulcke opinien waren ſchandaleus ende oproerich/ contrarie Gods woort/ ende ghecondemneert als Ketterſche by de heylige Decreten: Waeromme ſy oock ordonneerden dat de Prieſters ende ſcholieren van't Collegie van Cleermont/ ē andere haer noemende vande voorſz. Collegie der Jeſuijten/ als verderver der jonckheyt/ verſtoorders der ghemeyne welvaert/ ende vyanden des Coninckx ende des Lants/ ſouden vertrecken upt Parijs binnen drie daghen/ nae de Publicatie van dat arreſt oſte beſlupt/ deſgelijckx upt de andere Steden ende plaetſen daer ſy Collegie hebben/ ende binnen veerthien daghen daer nae upt het Coninckrijck/ op pene ſoo ſy noch worden ghevonden/ dien tijdt overſtreken zijnde/ te worden gheſtraft als Criminele ende culpable van het voorſchreven Crimen læſæ Majeſtatis, haer goederen/ ſo wel roerlicke als onroerlicke/ haer toebehoorende/ beſteet te worden in wercken van barmhertichheyt/ ghelijck by den Hove ſoude worden gheordonneert. Boven dien verboden ſy oock alle Onderdanen des Coninckx eenighe Scholieren te ſenden tot eenighe Collegien van dien gheſelſchappe buyten het Coninckrijck/ om gheleert te worden/ op de ſelve ſtraffe van Crimen læſæ Majeſtatis. Alſoo ghedaen den xxix. Decembris/ M.D.XCiiij.

1594.

Pyramide tot Parijs opgherecht/ ter memorie van Jehan Chaſtel feyt ende der Jeſuijten Bant.

Volghende deſe ſententie/ wert den voorſchreven Jehan Chaſtel ghepijnicht/ om ſijn medeplichters te melden/ ende daer naer op de plaetſe van Greve ghebrocht/ ende aldaer met tanghen ghenepen in armen ende beenen/ daer nae werdt hem ſijn rechter hant daer in hy hadde ghehouden het Mes/ daer hy den Coninck mede ghequetſt hadde/ afghehouwen/ ende daer nae wert hy met vier Peerden van een gheſcheurt/ ende de ſtucken werden tot aſſchen verbrant/ ende de aſſchen inden wint ghewórpen. Boven dien wert oock het huys daer deſen Jehan Chaſtel met ſijn Ouders in woonde/ te gronde afghebroken/ ende op die plaetſe werdt tot eeuwigher gedachteniſſe gheſtelt een groot coſtelick ſteenen ghebou ende Pyramide/ met een Cruys daer op: Op de vier aenſichten vant ghebou/ ſtont in ſwarten Marber met gulden Letteren gheſchreven/ het voorſchreven arreſt/ ſententie oſte beſlupt/ mede in Latijn/ vervattende ſo wel het feyt/ de executie over den voorſchrevē Chaſtel/ als de oorſaken mitſgaders oock de uptbanninghen der Jeſuijten/ al ter eeuwigher memorie vande verſoeninghe der ſtadt Parijs met haren Coninck/ over de moordadicheyt/ die haer ſo onlanckx van onderganck behouden hadde/ alſoo tot Parijs voor de groote Poorte vant Pallays te ſien ende te leſen is.

Dit haeſtich ende ſtrengh vonniſſe over de Jeſuijten/ was langhe te vooren meermael vooraſien ende ghenoech verſocht gheweeſt van weghen Rector/ Dekenen ende Procureurs vande Natien/ ende andere vande Univerſiteyt van Parijs/ Derhalven wy den oorſpronc vande Jeſuijten/ die hen nu over al ſchijnen te verſpreyen/ ende met ſodanighe ſchadelicke leeringhen/ de Jonckheyt teghens hare Ouderen/ ende Subjecten teghens hun Magiſtraten ſoecken te vervoeren/ alhier cortelicken ſullen verhalen/ op dat een yeghelick hier upt (ende upt het ghene ſy by deſe onſe tijden ghepoocht hebben/ niet alleen in Vranckrijck/ Enghelant/ maer oock in Nederlant upt te rechten) ſien ende ſpeuren mach wat ſy voor gaſten zijn/ ende waer vooren men haer ſchuldich is te houden.

Ignatius Lapola inſteller vande Jeſuijten/ ſijn Hiſtorie ē der Jeſuijten oorſpronck.

Een Navarroys/ gheheeten Ignatius Lapola/ een Edelman van grooten Huyſe/ gheboren Anno M.CCCC.XCj. Capiteyn van een Vaendel Caſtiliaenſche Krijchſluyden/ ſo hy altijt den Krijch ghevolcht hadde/ ende hem bevont inde ſtadt van Pampelone in Navarra/ als de Franſoyſen die belegerden ende wonnen Anno M.D.xxj. is hy aldaer ghequetſt/ ende beyde ſijne beenen ghebroken gheweeſt: Terwijle hy hem dede ghteneſen/ heeft hy beſtaen te leſen het leven der ouder Vaderen inde gulden Legende/ waer mede hem inden ſin is ghecomen ſijn leven daer nae te voeghen/ ende kenniſſe ende vrientſchappe crijghende met eenen ghenaemt Meeſter Paſquier Brouet/ ſoo ſwoeren deſe twee een ghebroederſchap: Ignatius gheneſen zijnde/ ſo reyſden ſy t'ſamen nae Parijs ende Roomen/ daer ſy des Paus Adrianus de VI. voeten cuſten/ ende ſoo voorts reyſden ſy nae Jeruſalem/ van daer keerden ſy weder nae Venegien. Ende Ignatius begonde in Grammatica te ſtuderen/ Anno M.D. xxiiij. vier jaer lanck/ tot dat hy inden Jare xxviij. te Parijs inde Philoſophie begon te ſtuderen/ ende hiel op van ſtudie Anno M.D.xxxvij. tſamen alomme veel reyſende. Ende alſoo ſy int reyſen nu hadden ghſellen ende ghevolch vercreghen/ ſo hebben ſy haer tot Roomen begheven/ alwaer ſy begonden open profeſſie van haer Ordere

Jeſuijten door Religieuſen aengenomen/ Anno 1540.

dere te doen/ belovende malcanderen principalick twee dinghen/ als den Heydenen het Evangelie te prediken/ ende de jonckheyt ofte kinderen om niet ſonder loon te leeren/ alſoo Jeſus dede/ ende dies noemden ſy haer ſelven Jeſuijten/ dat zijn gheſellen van Jeſus/ ofte vant gheſelſchap van Jeſus/ maer in Portugael werden ſy Apoſtelen ghenoemt. Int Jaer M.D.xl. preſenteerden ſy haer voor den Paus Paulus de III. van den huyſe Farneſe/ out Grootvader vanden Nederlantſchen Gouverneur Alexander Farneſe/ Hertoch van Parma: t'welck was ten tijde alſmen in Duytſlant begonde de Wapenen aen te nemen teghen de Proteſtanten/ die des Paus authoriteyt ſochten te verdrucken/ daer teghen deſe Jeſuijten betoonden contrarie profeſſie/ als haer principaelſte belofte ofte opſet te weſen ende te ſtrecken/ den Paus te verheffen ende te erkennen boven alle weereltſche macht/ ſelve boven de generale Concilien: Maer door den Paus/ die eerſt ſwaricheyt maecte van haer te approberen/ toeliet dat ſy haer Religieuſen mochten noemen/ ende ſouden maer tſeſtich in ghetale moghen weſen. Daer nae hebben ander Pauſen/ haer oock meerder Previlegien vergunt ende ghegheven boven andere Gheeſtelicke/ als dat ſy onder geen ander Biſſchoppen en ſtaen/ maer alleen onder haren Overſten/ die wel alle Pauſelicke macht heeft/ dat ſy alomme moghen Miſſe doen/ in haer Cameren ende op open Velden/ ſo wel nae de noene als voor de noene/ vermoghen aen te nemen in haer Ordere Baſtaerden en die in bloetſchande ghebooren zijn/ t'ghene dat alle andere Religieuſen verboden is/ diſpenſeren over vleeſch ende alderhande ſpijſe te eten/ gaen niet in ofte met eenigherhande Proceſſien/ vermoghen by diſpenſatie van haren Overſten weder weereltlick te worden/ hebben veel ander diſpoſitie van haer erfgoederen/ als ander Gheeſtelicke/ ende dierghelijcke meer.

Bovẽ andere heeftſe Paulus de IIII. Theatin genaemt/ die ſeer ghevoordert. Want deſe Paus Paulus de IIII. zijnde te vooren ghenaemt Jan Piedro Caraffa/ uyt Edele Napelſche gheſlachte ghebooren/ dat altijdt de partye der Franſoyſen in dat Coninckrijck ghevolcht hadde/ hadde te vooren ſelve een diergelijcke Broederſchappe opgherecht/ die hun ſelven noemden de Compagnie vande lief de Godes/ ende waren Edelmannen/ hun uyt devotie oeffenende in Gebeden ende ſinghen/ ende werden in Italien Theatijnen ghenoemt/ als deſen Caraffa nu door deſe opinie van heylicheyt/ Cardinael ende daer nae Paus was ghevorden/ ſo heeft hy deſen Ignatius Layola Broederſchap/ als ſijne inſtellinghe wel ghelijckende/ ghevoordert/ gheconfirmeert ende ghe previlegeert alſoo ſy noch zijn. Maer hoe wel beyde deſe Broederſchappen in Italien vele Theatijnen genoemt worden/ ſo en zijn ſy nochtans malcanderen in als niet ghelijck/ want de Theatijnen hebben maer weynighe Collegien in Italien/ als tot Venegien/ Roomen/ Napels ende Pavia: ende de Jeſuijten/ ofte ſoo ſy haer noemen de Compagnie van Jeſus/ hebben haer Collegien alle de weerelt door/ als namentlick Laurentius vander Haer ſchrijft/ in ſijn Boeck vande beginſelen der Nederlantſche beroerten aenden Hertoch van Parma/ nu ontrent dertich Jaer gheleden/ dat ſy doen alreede geneſtelt waren in diverſche Provintien ende Eylanden/ tot in xxj. toe/ ende hadden doen gheprofeſſide Huyſen thiene/ Collegien hadden ſy hondert vijfenveertich/ Huyſen van probatien verſcheyden twaelf/ Reſidentien vierendertich/ ende het getal van haer geprofeſſide Broeders was doen 5185.

Deſcriptie der Jeſuijten verſcheyden Collegien ontrent Anno 1566.

Maer particulierlick zijn ſy in Spaengien ſeer ghewaſſen/ alwaer ſy wel tſeſtich Huyſen ofte Conventen hebben vercreghen/ zijnde ſeer Spaenſch/ ende den Coninck van Spaengien ſeer dienlick tot ſijn gepretendeerde Conqueſten/ ſo wel in Indien als in Europa: Hierenboven zijn ſy oock ſeer verplicht ende toeghedaen gheweeſt haren voorſchreven Overſten ende Generael Ignatium/ die hem meeſt tot Roomen heeft ghehouden/ ende is daer gheſtorven Anno M.D.Lvj. ende ſints tot Roomen ende in alle Princen Hoven iſt ruchtbaer ghe worden ende geſeyt/ dat de Jeſuijten ſouden aenghebođen hebben vijftich duyſent Croonen/ om haren voorſchreven Fondateur Ignace Layola te Canoniſeren ofte heylich te maken/ de Pauſen daer toe te beweghen ghebruycken alle Potentaten voorſprake ende hulpe/ maer het wort generalick gedocht noch te vroech te weſen. Sints ſijn doot tot noch toe/ zijnt meeſt gheweeſt Spaengiaerden/ ofte Onderdanen van den ſelven Coninck/ den welcken ſy boven al beloven ende toeſweeren gehoorſaemheyt/ Per omnia & omnibus, gheheel volcomelick.

In Vranckrijck zijn ſy eerſt behertight van den Biſſchop van Cleermont/ een Baſtaert ſone vanden Cancelier du Prath/ die haer voorderde/ ſo dat ſy ten leſten aen het Hof van Parijs ofte Parlement Requeſte preſenteerden/ Anno M.D.L. ende M.D.Liij. dat haer Ordere mochte gheauthoriſeert worden. Maer den Procureur Generael Brulard/ een Man van grooten aenſien/ wederſtont alle haer Requeſten/ niet om dat hy niet goet Roomſch Catholijck en ware/ maer alleene dat hy nieuwicheden vreeſde/ als Moeder van dwalinghen/ principalick in Religie. Hy vertoonde haer indien ſy ſo gheheel de weerelt verſtorven waren/ ſoo mochten ſy haer begheven onder ander Orderen/ dier goede ghenoech waren/ ſonder te ſoecken in te brenghen nieuwicheden: Maer daerenboven ſy noch aenhoudende/ heeft dat Parlement het advijs oock verſocht vande faculteyt in Theologie ofte Sorbonne/ de welcke by een Decreet van date den eerſten Decembris/ M.D.Liiij. oordeelden ofte cenſureerden/ om dat ſy ſo ſtoutelick op haer namen den naem van Jeſus/ alle ſoorten van menſchen/ ſelve gheboefte van quader fame/ onder haer lichtveerdelicken aen namen/ gheen onderſcheyt in cleederen hebbende van Weereltſche Prieſteren/ noch int cruynſcheeren/ noch in ghetijden te ſegghen/ noch in andere goede Ceremonien/ hebbende groote Previlegie van uyt te rechten de Sacramenten van penitentie ende vande Euchariſtie/ ende oock te moghen Preken/ leſen ende leeren/ tot achterdeel vande andere ordinariſe/ jae van Vorſten ende Weereltſche Heeren/ contrarie de Previlegien vande hooghe Scholen ofte Univerſiteyten/ tot beſwaringhe vande ghemeynte/ ſo dat ſy ſchijnen de eere vande Gheeſtelicke Clooſterlieden te violeren/ ſwackende de begeerte ende devotie tot de nootlicke exercitie van alle deucht/ abſtinentie/ ceremonien ende ſtrenghe oeffeninghe/ ende ghevende occaſie van afvallen van ander Religien/ andere aftreckende van behoorlicke obedientie/ wechnemende ſo wel Weereltlicke als Geeſtelicke Juriſdictien/ perturberende de Politie in beyde de ſelvighe/ onder t'volc invoerende veel opſpraken/ queſtien/ twiſtẽ/ tweedracht/ nijdicheyt/ rebellien eñ verſcheyden ſchiſma. Waeromme dit al neerſtelick overleyt eñ geexamineert zijnde/ bevondẽ ſy lieden deſe Jeſuijtſche Broederſchappen int ſtuc vant Chriſtelicke ghelove periculeus/ den vrede der Kercken troublerende/ verdervende de Clooſterlicke

Decreet ofte ſententie van de Sorbonna tegen de Jeſuijten den eerſten December/ 1554

1594. Religie/ dienende meer tot verderf dan tot ſtichtinghe/etc.

Hier door werdt op datmael haer verſoeck afgheſlaghen/ maer dat Decreet werdt by de heylige Inquiſitie van Spaengien verboden te publiceren/ ende alſo verdonckert: Maer daer nae hebben ſy door middel vanden Cardinael de Tornon inde vergaderinghe van Poyſſy/ vercreghen om ontfanghen te moghen worden in forme van een Societeyt ofte Collegie/ met conditie van niet meer te moghen voeren den naem van Ieſuijten/ ende meer andere conditien/ als dat ſy afſtant doen ſouden vande Previlegien/ vervat in haer Pauſelicke Bullen: Hier over tochten ſy tot Parijs ſchoone huyſinghen/ ende vercreghen veel Scholieren ende Geleerden onder haer.

De Ieſuijten worden verſteken vande Univerſiteyt van Parijs/ Anno 1564.

Daer nae doen de beroerten in Vranckrijck ontſprongen waren/ hebben ſy anderwerf Anno 1564. een Requeſte gepreſenteert aenden Rector van Parijs/ om inde Univerſiteyt inghelijft te worden/ waer op ſy cregen voor antwoorde/ dat ſy in haer verſoeck niet ſouden voortvaren/ ten ware dat ſy aennamen de qualiteyt van Reguliers ofte van weereltſche Prieſters: waerom ſy ſeer perplex waren/ want ſo ſy ſeyden gheen Reguliers te weſen/ ſo beloghen ſy haer ſelven ende haer beloften: ende tẽ ſegghen dat ſy't waren/ ſoo was dat directelick ſtrijdende teghen t'ghene dat haer tot Poyſſy opgheleyt ware/ waer door niet willende eenighe byſondere Profeſſie aennemen/ werdt haer verſoeck vande Univerſiteyt afgheſlaghen/ ende om dat haer antwoorde was Tales quales, dat is/ ſy waren die ſy waren/ onſeker antwoordende/ werden ſy onder de Scholieren Tales quales langhe ghenoemt.

Beſchuldinghen der Ieſuijten by de Univerſiteyt van Parijs/ voor het Parlament/ by Mr. Eſtienne Paſquier 1564.

Na deſe namen ſy haer toevlucht wederomme aent Parlementſche Hof van Parijs/ aldaer haer ſaken bedinght werden Anno 1564. alwaer van wegen de Univerſiteyt was Advocaet Mr. Eſtienne Paſquier/ van weghen de Ieſuijten Mr. Pieter Verſoris/ aldaer alle laſter haer opgeſeyt werde/ ende van grove feyten beſchuldicht/ ende hoewel tſelve Proces ghedruckt is/ daer wy den Leſer toe wijſen/ ſo ſullen wy evenwel eenighe poincten die daer voortghebracht zijn teghen haer/ hier cortelijck verhalen.

Den voorſchreven Advocaet Paſquier/ ſeyde haer Secte te weſen vol hypocriſie/ ende dat ſy maer en was een zaet van twiſt ende diſcoorden onder de Chriſtenen/ ſtreckende tot verderf van den Gheeſtelicken ende Politiquen ſtaet/ ende al bedeckt metten ſoeten naem van Ieſus/ een Secte dobbel/ bedrieghelick/ ſuperſtitieuſe/ eergierich ende onſtichtelick/ verghelijckende die mette Lutherianen/ maer deſe veel argher makende. Hy ſeyde voorder dat die beſtont van twee ſoorten van volcke/ d'eerſte werden ghenoemt vande groote obſervantie/ ende de ander vande cleyne: Die geprofeſſet zijn inde groote obſervantie/ zijn ghebonden aen vier beloften/ want boven de dry ghewoonlicke beloften der ghemeyne Gheeſtelijckheyt/ als is onderdanicheyt/ armoede ende reynicheyt/ voeghen ſy daer toe een byſondere belofte tot gunſte vanden Paus/ dat ſy hem ſullen ghehoorſamen ende erkennen/ als een heerſcher over al dat inde Weerelt is/ ſonder eenighe exceptie/ doende al dat hy ſoude mogen gebieden. De andere die vande cleyne obſervantie zijn/ zijn alleenlick aen twee gheloften ghebonden/ d'eene ſtreckende tot ghelijcke ghehoorſaemheyt ende trouwe totten Paus/ ende d'ander de ghehoorſaemheyt tot haren Generalen Overſten gheheel abſolut/ per omnia & in omnibus, ende deſe ſweeren gheen reynicheyt noch armoede/ want ſy vermoghen Gheeſtelicke benefitien te beſitten ſonder diſpenſie/ te erven haer Vader/ Moeders ende vrienden goederen/ ende genieten alle profijtten ende voordeelẽ als ander Weereltlicke lieden: By deſen wegh eñ middel waer haer in ſo corten tijts ſo veel goets ende rijckdom toeghecomen/ eñ al datter comt tot deſe vande cleyne obſervantie/ by ſucceſſie/ acqueſten/ ofte giften ende Teſtamenten/ blijft al in deſe Ieſuijten maſſe/ ſonder dat daer van yet weder te crijghen zy/ midts dat ſy verplicht ſtaen tot haers Overſten ghehoorſaemheyt/ die als een Godt haer voorſchrijft ende dicteert wat ſy te doen hebben.

Deſcriptie vande Profeſſie der Ieſuijten tweevoudich.

1594.

Hoe de Ieſuijten aen rijckdommen gheraken.

Deſe doen oock gheen belofte van reynicheyt/ want onder deſe obſervantie aenghenomen worden ſo wel Prieſteren als Leecken/ getroude als ongetroude: ſy zijn oock niet ghehouden te woonen by de groote obſervanten/ maer mogen blijven woonen onder het ander volck/ behoudens dat ſy ſekere dagen int Convent haer laten by den anderen vinden/ om mede deelachtich te weſen haer Ceremonien/ alſo dat volghende die ordere/ gheheel Landen/ Steden ende Huyſgeſinnen moghen Ieſuijten zijn/ haer goederen moeten onder de Ieſuijten blijven/ ende volghen de ghehoorſaemheyt haers Overſtẽ. Den middel die ſy hebben ſeyt Mr. Paſquier door de biechte te hooren/ maken ſy haer te dienen om de rijcke Proyen uyt te vinden/ ontdeckende alderhande ſecreten van groote ende cleyne/ ende alſo ſy ſeer geneycht ende oock gehouden zijn aenden Coninc van Spaengien/ haer principael fondament/ ſo bidden ſy daghelicx ſpecialick voor hem/ ende wercken alomme nae haer vermoghen/ om hem Heere eñ Monarche te maken/ volghende t'gene haren Overſten (zijnde een Spaengiaert) haer belaſt.

Hoe datter Gheeſtelicke ende weereltlicke Ieſuijtẽ zijn/ gehoude ende onghehoude.

Voorder mits ſy den Paus ſo volcomen ghehoorſaemheyt toe ſweeren/ ſo beſchermt Meeſter Paſquier het recht vande Kercke van Vranckrijck/ ſegghende dat het Rijck van Vranckrijck wel bekende in aller eere ende devotie/ dat den Paus ware t'hooft ende Overſte vande alghemeyne Kercke/ ſo nochtans/ dat hy ware onderworpen de Decreten vande generale ende Oeconomiſche ofte Wettelicke Conciliẽ/ ſo dat hy niet conde voornemen yet teghen de Croone van Vranckrijck/ ofte teghen de Majeſteyt aldaer/ ofte tegen de Kercke/ volgende de Pragmatique Sanctie, dat met een exempel bewijſende van een Grave van Anjou/ ten tijde van Robbert/ ſoons van Capet/ die een Kerc getimmert hadde/ die dẽ Biſſchop van Tours niet wilde wijen/ voor hy en repareerde den overlaſt die hy ſijn Onderdanen gedaẽ hadde/ de welcke dẽ voorſz. Grave met ſtichtẽ van deſe Kercke meynde af te waſſchen.

Ghevoelen vant Rijck van Vranckrijck/ over de authoriteyt vandẽ Paus in oude tijdẽ.

Comende op de belofte die ſy vande armoede doen/ eñ dat ſy de jonckheyt om niet ſonder loon leeren/ ende de luyden om niet biechten/etc. Seyt hy daerentegen/ dat ſy in thien ofte elf jaren tijts (voor welcken tijt ſy ſeer arm waren) nu waren ghecomen ende ghewaſſen tot ſodanighen rijckdom/ als gheen Collegie in twee hondert jaren ghewor den was.

Ten ware oock vrij geen liberaelheyt voor de coſten van een Ionghen ofte Kint tachtich ofte hondert Croonen te nemen/ daer ſy elders dien ſelven coſt voor twintich oft dertich Croonen rijckelick dien tijt bequamen. Deſgelijcx hoewel ſy geenen loon van biechten te hooren namen/ ſoo wiſten ſy die arme luyden de Conſcientie ſo bange te maken/ by weygeren van abſolutie/ dat ſy daer mede ſilvere ende gouden vaten/ ende ander coſtelickheden totten Outaer/ den luyden conden af dringen/ ende alſo gheleke hy haer liberaelheyt

Bedeckten loon die de Ieſuijten nemen voort leeren ende biechten.

1594. by de Vrijbuyters/ Dieven ende Viſſchers / die met wat heuſcheyt oſte met een Wormken eenen grooten Viſch wiſten te vangen. Ende mits dat deſe liedē geen eygen noch gemeyn goet en begeeren / ende nochtans willen de jonckheyt om niet leeren / ſo vraechde hy waer ſy ſulcke liefde inde H. Schriftuere vonden / die daer ſeyde/ dat den Werckman ſijnen loon verdiende / ende die den Outaer diende/ dat die ſoude vanden Outaer leven: Waer by hy beſloot dat haer dinghen maer valſcheyt en ware/ haer leeren des Jongers ware ſtrijdende tegen alle Geeſtelicke ende Weereltlicke Politie / ende broeyden onder de jonckheyt een artſoen oſte jonge planten/ die vyanden werden van haer Lant ende Coninck / ende dat bewees hy met veel exempelen/ voorts maeckte hy die ſeditieus/ bedriegers/ Goddeloos/etc. Dierghelijcke dede oock den Advocaet Menil / van weghen ſConincx Procureur / ſy proteſteerden voor God/ende namen hem tot ghetuyge/ dat ſy haer wel gewaerſchout hadden/ ende dat de naecomers hier by ſouden weten dat ſy het toecomende quaet voorſien haddē/etc. Dit int breede/ ſal den curieuſen Leſer mogen in drucke ſoecken. Ende alſo dat gebeurde Anno 1564. ende dat de Coninghen ander ſaken voor handen namen tot Bayonne/ ſo wert dat proces doen opgeſchoven ende inden ſack gheſteken/ overcomende beroerte in Vranckrijck ende in Nederlant / waer door de Jeſuijten alomme meer ende meer toeghenomen hebben.

Het Proces tegen de Jeſuijten tot Parijs/ Anno 1564. werdt gheſchorſt.

Alſomen daerentuſſchen in Vranckrijck bevont/ geduerende de oorloghe vande Ligue/ dat de Jeſuijten al Vranckrijck over geweeſt waren groote voorderers vande ſelve Ligue/ſoo in haer Predicatien als anderſins/t'volck tegen den Coninck opruyende / principalick binnen Parijs/ ende datmen nu den Coninck nae ſijn leven gheſtaen hadde by eenen Barrera/die van eenen Jeſuijt Varada verweckt ende toegheſeyt was/dat hy geen verdienſtelicker werck en conde doen/dan den Coninck te dooden/ alwaer hy oock Catholijck / ende ſoude daer vooren den Hemel verdienen/ende een ander vermaende hem ooc daer toe inde biechte/ eñ gaven hem het Sacrament daer op/daer over hy in Auguſto Anno 1593. tot Melun gejuſticeert wert/ ende dierghelijcke meer: ſo zijn ſy nu anderwerf int recht voor het Hof vant hooge Parlement gheroepen/ van wegen alle de Leden vande Univerſiteyt van Parijs/ alwaer een Advocaet Meeſter Anthonis Arnauld (als eyſcher van wegen de Univerſiteyt) de Jeſuijten verweerders/ anderwerf heftelick beſchuldicht heeft den xij. ende xiij. Julij/ M. D. XCiiij. als ſchuldich int Crimen læſæ Majeſtatis, mits dat ſy op Predickſtoelen ende inde biechten t'volck tot gunſte vanden Coninck van Spaengien/ teghen den Coninc ende Lantſvrede opgeruyt hadden/ noemende haren Coninck Oloſernes / Moab ende Nero / prijſende den moort vanden leſten Coninck Hendric de III. eñ datmen mochte ende behoorde een ander Coninc te verkieſen/ ooc dat ſy nu ontſagelick waren door haer groote macht eñ vermogen/ eñ waren ix. oſte x. duyſent ſterck/ ende hadden wel twee hondert ende xxviij. Conventen/als Spaenſche Garniſoenen / ende hadden meer dan twee Milioenen gouts/jaerlickſche incomſte/ſy waren Heeren geworden van Graeſſchappen ende groote Baenderyē in Spaengien ende Italien/ ende waren ghecomen tot Cardinaelſchappen/gereet om Pauſen te worden/ende ſo ſy noch xxx. Jaer alſo voort voeren/ſo ſouden ſy de machtichſte Compagnie van Chriſtenrijck worden/ ende ſouden geheel Legers connen opbrengen te Velde/daer toe ſy alreede contribueerden. Haer principale belofte ware in als/ haren Overſten Generael te ghehoorſamen / die altijt een Spaengiaert ware/gecooren vanden Coninc van Spaengien/eñ int ſweeren van haer belofte quamen ſy ſo verre/dat ſy dien als tegenwoordigen Chriſtum erkennē/ te gaen/ te ſtaen/ ende te doen al wat hy beveelt/ als oft Chriſtus gebode/ alwaert oock om een Coninck te dooden. Sy baden daghelicx byſonderlicken voor den Coninck van Spaengiē/ om die te verheffen tot Monarche der Weerelt/als die was den muer vā Gods Huys/ metten welcken ſy groote correſpondentie ende ſecreet verſtant hadden/diens knechten/ creatueren ende Spien ſy waren/ ende dienaers van ſijn intentien ende pretenſien. Voor den Coninck van Vranckrijck en hadden ſy geen byſondere gebeden/ſo dat daer uyt bleec haer conjuratie tegen harē Prince/waer op hy veel exempelen verhaelde/ onder andere dat eenen Comolet Jeſuijt/opentlick gepredickt hadde / op ſijn theme genomen uyt het derde Capittel vant Boeck der Rechteren/daer dat verhaelt wert hoe dat Ehud doodde den Coninck Aglon vande Moabiten/ waer over hy verhief t'feyt oſte moort vanden Monick Clement/die den leſten Coninc Hendric de III. vermoort hadde/dien hy onder d'Engelen ſtelde / ende riep ten leſten uyt/ Wy hebben oock eenen Ehud van doen / Wy hebben oock eenen Ehud van doen/t'zy dat hy Monick oft Soldaet zy/Jongen oft Schaepherder/ want ſy hadden maer eenen Ehud van noode / ende maer eenen ſulcken ſteec om tot haren vermetē te comen/etc.

De Jeſuijten anderwerf beſchuldicht by de Univerſiteyt van Parijs aen het Parlement/ 1594. den xij. ende xiij. Julij.

1594. Generalen der Jeſuijten ware ghemeynlic een Spaengiaert.

De Jeſuijten beticht van alom de Coninck van Spaengien toeghedaen te weſen.

De Jeſuijten vyanden haers Conincx in haer Predicatien haer beweſen.

Verhaelt mede hoe Doctor Parry aengheſet was van een Jeſuijt Benedicto Palanio/om de Coninginne van Enghelant te vermoorden/ die hem beradende by een geleert weerelts Prieſter Vates genoemt/creech antwoorde/dat ſulcke propoſitien vals waren/eñ ſoude de eeuwige verdoemeniſſe daer mede behalen/waer over hy Parry ontruſt zijnde/biechte hem tot Parijs aen Annibal Crodet Jeſuijt / die hem ſeyde dat den Prieſter Vates een Ketter was/ eñ dat hy geen Godſaliger feyt en conde doen/ende dat de Enghelen hem daerom ſouden inden Hemel voeren/etc. Hy ſeyde voorder / dat ſy oorſake waren vande doot van Sebaſtiaen Coninc van Portugael/ vande nederlage van Strozzi/ ende van t'verlies vant Eylant Terceras/van veel ſteden in Vrancrijck/ vande doodt vanden Hertoch van Anjou eñ van Brabant/vanden Pr. van Orangien/ende meer ander conſpiratien. Verwijt haer oock de tyrannye ende wreetheyt in Indien gebruyckt/in ſtede van Chriſtenen te maken / waren daer xx. Milioenen arme onnooſele menſchen met ſweert eñ vyer omgebracht/veel dwongen ſy tot haren arbeyt te doen ſonder eten te gheven / uyt welcken hongers noot/ſy waren gedwongen haer vyanden ende menſchen vleeſch te eten / dat waren de miraculen die ſy daer deden. Voorder in plaetſe dat ſy prijs weerdich ſouden weſen/om dat ſy de jonckheyt wel leerdē/waren ſy de jonckheyt van aerde vervreemdende / ſoo dat ſy nae haers Conincx doot wenſchen ende trachten / die inbeeldende de macht ende tyrannye van den Spaengiaert/onder t'deckſel van Religie/ ende ſo ſtalen ſy de herten vande getrouſte Franſoyſen kinderen/ met haer valſche perſuaſien in haer biechten ende leeringen / ende dat aen de rijckſte ende bequaemſte/waer van hy veel exempelē verhaelde.

De Jeſuijten beticht van vyanden te weſen vande Conninginne van Engelāt.

Dit zijn onder andere meer wel de principaelſte beſchuldinghen / maer wy wijſen den Leſer aen de ghedruckte Boecken. Hier teghen hebben de Jeſuijten een defentie in Drucke oock laten uytgaen / op den naem van die vant Collegie van Clermont tot Parijs / waer mede ſy haer

genoech

Der Jeſuiten entſchuldinghe op Mr. Arnaulds beſchuldinge

genoech manierlicken verantwoorden. Sy allegeeren dat het Concilie van Trenten goet ghevonden heeft dat ſy ſouden blijven/ volgende haer Pauſelijcke Bullen/ datſe den Coninck Hendrick den II. Anno 1550. Carel de IX. Anno 1563. ende Hendrick den III. Anno 1580. aenghenomen hadden/ deſghelijcx andere Steden. Voorts aenboden ſy alle voldoeninghe ende behoorlijcke erkenteniſſe te doen aenden teghenwoordighen alderchriſtelickſten Coninck Hendrick den IIII. pretenderende/ alſo hy alle andere ſijn vyanden by ſijn Edict ende verclaringe in gratie aengenomen hadde/ dat ſy van ſulcke liberale gunſte niet en behooren uytgeſloten te worden/ verhopende alle genade/ ooc ten aenſien vande Scholieren die goede leeringe ontfangen hadden/ principalick de armen/ die van machte niet waren om haer Regenten inde Collegien te betalen/ ooc om geen ſchandale de Catholijcke Religie aen te doen/ ende dat ſy niet argher ghetracteert behooren te worden/ dan andere vande Lique/ daermen mede verdroech/ ſy ſo veel niet miſdaen hebbende als dandere/ als die noyt gelt van vreemde Princen ontfanghen hadden/ noch tegen den ſtaet eenighe verbonteniſſen aengegaen/ noch Eedt gedaen/ noch Wapenen aengenomen/ noch met andere Religieuſen in Wapenen gheweeſt/ noch Boecken tegen den Coninck gheſchreven/ noch over geen raetſlach van bloetſtorten gheweeſt/ noch met affayren van ſtate ghemoyt en waren/ ende daerom behoorden ſy niet vande ghenade boven andere uytgheſloten te weſen/ ſoo daer eenighe byſondere waren/ die mocht men ſtraffen/ ende de onnooſele niet laten draghen de ſtraffe vande miſdoenders. Men ſoude inſien de dienſten die ſy de Stadt van Parijs ghedaen hadden/ Anno M.D.Lxxx. ende M.D.Lxxxi. in peſte tijdt/ tot trooſt vande ſtervende/ haer leven niet gheſpaert hebbende/ t'ſelve zijnde wel de grootſte liefde/ etc.

Ten leſten boden ſy aen om alle haer queſtien te eynden/ haer te ſubmitteren onder de Wetten ende ordinantien vande Vniverſiteyten/ ende ghehoorſamen den Rector/ biddende om ontfanghen ende inghelijft te worden.

Voorder van dander beſchuldinghen/ beſtaende in den Paus haren Generael/ ende den Coninc van Spaengien te veel toegedaen/ ende daer door ſeditieus/ ende moorders van Princen te weſen/ daer ſegghen ſy teghen/ dat ſy den Paus anders niet meer dan ander Catholijcken toegedaen zijn/ ende dat ſy hem niet en bekennen in qualiteyt als ſijn Vaſſalen in weereltſche ſaken/ dan volghende haer vierde beloſte/ aenden ſelden Paus waren ſy ghehouden te ghehoorſamen het ſenden ofte uytſendē om het Euangelie te predikē totten ongheloovigen eñ Ketters/ eñ die moeten van de kercke geſonden worden/ daer den Paus ymmers het hooft van ware/ alſoo beloven ſy te gaen alomme om goet te doen/ in Indien/ in Engelant/ onder de Ketters/ etc. Sy loochenden ooc den Coninc van Spaengien toegedaen te weſen/ maer waren goede Franſoyſen ghebooren ende van herten: haer Generalen waren oock altijt geen Spaengiaerden. Oock doen veel Steden/ principalic Parijs haddē in Spaengien geſchreven aenden Coninck/ om hem het Coninckrijck over te leveren/ ofte aen zijn dochter de Infante/ daer na om dat ſelfde Coninckrijc den Eertshertoch Erneſtus te gevē/ tot welcke/ hoewel een yegelick daer in verheuchde/ ſo en hadden ſy ſulcx noyt onderteeckent noch geconſenteert. Sy loochenden ooc/ dat ſy oyt weldaet grootelijcx vanden Coninck van Spaengien in Vranckrijc ontfangen hadden/ noch ooc eenich gelt duerende de leſte troublen/ hoewel ſy grootelijcx benoodicht waren/ ende datment haer wel aenbode/ maer ſy wilden in hem ſoo veel niet ghehouden weſen. Sy loochenden oock dat ſy tweehondert duyſent gulden jaerlijcx doen te verteeren hadden/ want ſy hadden gheen Lx. duyſent in xxiiij. ofte xxv. huyſen/ daer ſy te onderhouden hadden wel vijf ofte ſes hondert perſoonen. Nopende t'feyt van Doctor Parry in Enghelant/ ware haer ſuſpect/ ende dierghelijcke andere aenſlaghen op Coninghen ende Princen/ al waren ſy waer/ ſoo en behoorde men niet (om eenighe quaetdoenders het gheheel gheſelſchap/ onnooſel ende onverdient) daer over te ſtraffen. Int leſte verhalen ſy den grooten dienſt die ſy doen om de jonckheyt te leeren/ ende ontſchuldighen haer van rijcke Jonghers ende groote erven aen te houden/ ende dat ſy noch eerghierich noch ghelt-ghierich waren/ om dat haren reghel daer teghen was/ etc. Alſoo by het ghedruckt int breede te leſen is/ daer by ſy Requeſten vandē Cardinael van Borbon/ ende Hertoch van Nevers gedruct hebben/ tot haren faveure/ aen die van het Parlement ghelevert.

Terwijle deſe ſaken aldus in queſtie ſtonden/ ende op uytſprake tuſſchen de Vniverſiteyt van Parijs ende de Jeſuiten/ ſo gebeurde het voorſz. feyt als wy verhaelt hebben/ dat haren Scholier Jehan Chaſtel den xxvij. December ſtack nae de kele vanden Coninck/ ende daer wert oock tot dien tijt een Jeſuijt tot Parijs ghehanghen/ genoemt Pere Johan Guignart/ Profeſſeur in Theologie die betight was van tot Bourges ghepreeckt te hebben/ dat men niet alleene vermochte/ maer behoorde de Ketterſche ende verbande ofte gheexcumuniceerde Overheden/ omme te brenghen ende te dooden/ etc. ende daerover ſijn Camer beſocht/ vontmen onder ſijn Schriften/ waer mede hy deſe leere ende opinie beveſtichde. Deſe ſtuckē nu/ veroorſaeckte dat ſy uytgebannen werden/ ende alſoo is dat Arreſt ſints volbracht gheweeſt/ ende ſints daer nae Anno M.D.xcviij. den xviij. Auguſti/ is tſelfde Arreſt vernieut gheweeſt teghen den Heere van Tornon/ die in zijn Heerlijckheyt van Tornon/ ende Le Ponta Mouſon/ noch Jeſuiten ende Scholieren onderhiel/ waeromme hy verclaert wert vervallen te ſijn inde pene van dit Arreſt van den xxix. Decembris/ Anno M.D.xciiij. Teghen dat Arreſt iſſer int naeſte Jaer 1595. een apologie/ ofte verantwoordinghe uytghecomen in drucke/ onder den boven verhaelden Johan Caſtel Pariſien/ ende voor de verbannen Jeſuijten uyt Vranckrijck tegen het voorſchreven Arreſt ofte Sententie des Parlaments vandē xxix. Decembris 1594. alwaer den Antheur ſeer heftelijck ende onbeſchaemdelijck in ſchelt/ die vant Parlement/ ende tracht te bewijſen met veel argumenten geleerdelicken/ maer verkeerdelicken/ dat tſelfde Arreſt ofte Vonniſſe/ waer het alder Ketterlickſte/ t'Valſte ende onrechtveerdichſte dat oyt ghehoort was/ ende dat deſen Johan Chaſtel/ een ſeer ſchoone heerlijcke ende Heroyque Acte ofte daet ghedaen hadde/ al en ware het hem niet ghelucktt/ den Coninck Hendrick de IIII. en ware gheen Coninck/ al waſt dat hy pretendeerde/ als ghereconcilieert/ ende van den Paus gheabſolveert te weſen/ hy ware by ſucceſſie oock gheen rechte Coninck/ ende Princen Ketters ſijnde/ waren in den graet van Tyrannen/ etc. Twelck deſen Coninck beyde was/ Ketter ende Tyran/ daeromme behoorde men hem vander Weereldt te helpen/ by eenichderhande middelen

Jeſuiten gebannen uyt Vranckrijck

T'feyt van Jan Caſtel teghen den perſoon van den Coninck wort verantwoort.

daer toe hy alle man met alle heſticheyt vermaent/ als tot een meriterieuſe ofte Hemel-verdiende acte/ ende datmen behoort God te helpen wercken/ om de Ketterſche tyrannie te dempen/ welcken dienſt ende Officie hy meeſt recommandeert den Coninck van Spaengien/ tot deſe ende dierghelijcke ſijn redenen bewijſingen/ gebruyckt ofte miſbruyckt hy met alderhande Rechten/ Hiſtorien ende exempelen/ maer oock ſelve de heylighe Schrifteuere / ende oude Leeraers ſchriften.

Maer alſo de ghebannen Franſche Jeſuyten/ haren Coninck naemaels Anno M.D.XCix. een Requeſte hebben over ghegheven/ ſoo en ſtaen ſy deſe voorſchreven Apologie niet toe / ende ontſchuldighen hun daer over / alle welcke (ſo Apologie als Requeſte) alſo wy die in Druck gheſien hebben / ende ghenoech alomme zijn verſtroyt/ ſenden wy den curieuſen Leſer daer toe/ onſe memorien genoech doende/ het inhout aen te wijſen.

Ende alſoo hebben de Jeſuyten moeten uyt Vranckrijck vertrecken/ uytghenomen eenighe plaetſen/ ende zijn eenſ deels in Spaengien/ Italien/ Duytſlant ende Polen vertrocken / veel in Nederlant ghecomen/ ende in alle de goede Steden gheneſtelt/ alwaer ſy boven al de ſaken van den Coninck van Spaengien ſeer voorgeſtaen hebben/ ende opentlicker ge moeyt hebben met de Lant ende ſtaet ſaken/ ſo in haer Secrete Biechte / Predickſtoelen ende elders / ſelve haer vermoeyende met de Krijchſwacht en der Steden ronden/ doende onder t'deckſel van wandelingen/ rotomme de Veſten ende om de wachten/ alomme vrij ſonder achterdencken om der eeren wille paſſerende/ aldaer ſy haer vervoorderden (principalick in Nederlant) vermaninghen te doen/ tenderende tot voorderinghe vande oorloghe/ haer ſelven meer partijdigher betoonende ende draghende voor de Spaengiaerden teghen haer Vaderlant ende Lantſluyden/ dan andere Gheeſtelicke deden/ onder haer ende ander het vyer van oneenicheyt meer op blaſende / principalick nae de doot vanden Hertoch van Parma/ die de ſelfde wat in toom hieldt/ ſints hebben ſy oock queſtie ghehadt mette Univerſiteyt van Loven ende andere Steden.

Jeſuyten in Nederlant vyandē van den Vrede.

Sy hebben haer oock in Nederlant principalick ghetoont vyanden vanden Vrede / niet alleenlicken vanden Ghebuerlicken Vrede/ die hier in beſtaet / dat Landen ende lieden van eenen ſtate/ qualiteyt/ grade ofte ſoorte/ niet behooren haer Ghebuerens hert/ conſcientie ofte gheloove te dwinghen/ anders dan met goede vermaninghen ende goede wercken der liefde/ maer toonen haer oock vyanden van alle redelicke reconciliatie met Spaengien/ ten ware op de Indiſche maniere/ ende dat al (alſo haer tegen partye ſeyt) om dat ſy ſo rijck worden mette Oorloghe: want zijnde in Nederlant by het vreemt ende Spaens Krijchſvolck in grooten aenſien / ſo weten ſy die in haer Biechte te bepraten / dat ſy vande yverichſte onder haer/ vercreghen groote beloften ende deel van haer bueten/ ſo ſy victorie vochten op haer aenſlaghen/ oock dat ſy by Teſtamenten haer gaven ende legateerden de tachterheden van haer gagien/ ſo ſy quamen te ſterven/ die deſe Jeſuyten beter wiſten te ontfanghen vande Capiteynen ende Pagadors/ dan de eyghenaers ſelve/ waer mede ſy in alle de beſte Steden in Nederlant / coſtelicke Conventen ghebout ende beroſticht hebben/ als namentlick t'Antwerpen/ dat eenſ deels metten roof van Mechelen ghebout is: Indien ſy in ſo corten tijt aldus aengecomen zijn/ ſo vraghen haer teghenpartye / wat willen ſy worde als haer Jeſuytſche Cardinalen/ Pauſen ghewordenzijn!

Voorder door haer biechten/ conſervatien onder de menſchen/ correſpondentien die ſy alomme houden/ d'een metten anderen/ door haer Leerjonghers ofte Scholieren ende Biecht-kinders/ alles vernemende ende onderſoeckende/ weten ſy alle inſtructien te geven/ ende verſtaen alle de affayren van ſtate ende regieringhe/ ende worden in Princen Hoven Spaenſche Statiſten ghenoemt/ ende in veel Landen ende Steden verboden Scholen te houden / ende worden tot Spien by de Regeerders des Coninx in Nederlant ghebruyckt / alſoo onder andere bevonden wert by eenen Brief/ met meer andere in Vlaenderen afgheworpen/ ende in Zeelant ghebrocht ende ghedruckt / gheſchreven tot Brugghe den xxx. Maerte/ Anno M. D. XCv. van eenen opperſten Jeſuyt aldaer/ Zacheus Rebecius ghenaemt/ aen Vader Oliverius Manarreus/ opper Jeſuyt tot Bruſſel / ende dat in Cijffer (die niet ſeer conſtich voor cloecke Gheeſten was) ende deſen Brief was: in antwoorde van verſoecke/ om te weten ende op ghenoteert te hebben ſeven oft acht Maenden op voorbate voor den behoorlicken tijdt / de Mannen met namen ende toenamen / diemen tot Brugghe ſoude moghen int Gouvernement ſtellen / int verſtellen vande Wet: Het inhout vanden Brief was / als dat hy om die ghewichtheyt der ſake/ ſo langhe tijt hadde moeten nemen om wel te vernemen: daer ware tot Brugghe nauwelick volck te vinden / bequaem om in de regieringhe te ſtellen/ men vont te veel Politici, volck met twee aenſichten / die haer nae ghelegentheyt van ſaken wiſten te voeghen. De Catholijcken die daer waren / in reſpect van de ghene daer men van twijffelde/ waren ſeer weynich/ ende waren van cleynen aenſiene/ ſo datter qualick te vinden waren/ die in allen deele volcomen totte regieringhe dienen ſouden/ te weten/ die de Catholijcke Religie boven al voor ooghen hebben. Den Magiſtraet diende aenſien te hebben / om de quaetgheboelende te moghen vermeeſteren ende ſtraffen / voorwaer ſoo daer eenighe bequaem toe waren / ſoo warent die die hy noemde/ oft gheene nae ſijn oordeel/ etc. alſoo noemde hyer / ende recommandeerder ſes inden eerſten graet/ ende dan noch acht voor een tweede ſoorte/ ende dan noch twaelf wat ſlechter ſoorte / ende wat minder te vertrouwen. Voorder noemde hy noch acht lieden van groot aenſien/ daer van hy waerſchout datmen daer van wachten moeſte / welcke namen wy om beters wille na laten. Hy ſeyde voorder hy ſoude meer ghenaemt ende geſtelt hebben / ſo hy van d'ander breeder verſekertheyt gehadt hadde/ etc. Deſen Brief mette namen is in Druc/ ende daeromme hier nagelaten / waer uyt blijckt hoe ſy haer in alle ſaken van regieringhen bemoeyen.

Afgheworpen Brief vande opper Jeſuyt van Brugge/ noterende wat Catholijcken daer bequaem waren tot het Magiſtraet/ den xxx. Maert/ 1595.

Inhout des Jeſuijt Zacheus Rebecius Brief.

Placcaet der Staten vande Geunieerde Landen/ verbannende de Jeſuyten/ Anno 1596. den vierden April.

Deſe ende diergelijcke actien volcomelijc den Staten vande vereenichde Nederlanden bekent zijnde / hebbenſe Anno M.D.xcvj. van date den vierden April een Placcaet/ nopende de Paſpoorten uytghegheven/ waer mede ſy vertoonen hoe ſorghelicken het voor haren ſtaet ende wettelicke regieringhe zy/ ſoo ſy in toecomende tijden eenige tot ampten ofte Officien namen onder haer die gheſtudeert hadden inde Scholen der Jeſuiten / als verbonden ende verplicht zijnde int nemen van haer promotien/ tot voorſtant van ſaken / ſtreckende tot naedeel ende ſchade van haer regieringe. Waeromme ſy verboden alle die van de Jeſuytſche Secte/ ende die by de ſelve doen ter tijt ter ſchole laghen/ inde geunieerde Landen te moghen comen / op pene als vyandt gheſtraft te worden aenden lijve / ende voorts alle die inde ſelve Landen waren / binnen twee maenden te vertrecken ende te blijven/ gheduerende de teghenwoordighe oorloghe/ ten ware sy binnen de twee maenden/ haer ſelven aengaven aende Magiſtraten/ ende doen daer vooren Eedt van ghetrouwichept/ tot contentement der regeerders der ſelver/ ende daer beneffens Eedt van afſweeringhe des Conincx van Spaengien/ op pene als voorẽ. Sy verbieden inſghelijcks hen te begeven in eenighe Scholen der Jeſuiten/ binnen ofte buyten de Nederlanden/ op pene van te weſen ten eeuwighen daghe inhabijl om eenighe ampten ende officien binnen de Landen te bedienen/ ende alle maenden te verbueren hondert guldens/ ſo lange sy daer ligghen/ die aen hare goederen ſouden worden gheexecuteert/ ofte aende goederen vande Ouders ofte Voochden. Sy conſenteren daer van vry te weſen/ alle die teghenwoordich in die Scholen zijnde/ binnen dry maenden daer uyt ſullen vertrecken. Interdicerende mede alle ingheſeten/ haer ter Schole te begheven inde Univerſiteyten van Loven/ Doway/ Dolen/ ofte andere onder tgebiet vanden Coninc van Spaẽgien/ ſtaende op pene van jaerlijcx te verbueren duyſent guldens/ ghevende ſes maenden tijt die daer nu teghenwoordich ſtuderende waren/ om daer uyt te moghen vertrecken/ al op de pene als vooren/ ordonneerende dat geen Staten Officien ofte publijcke dienſten inde voorſz. Landen/ Leden ofte Steden van dien toeghelaten en ſullen werden/ de gene die na den tijt van ſes maenden nade publicatie van deſen hare promotie ghenomen ſullen hebben/ onder Eedt van voor te ſtaen de Roomſche dwalingen ende ſuperſtitien/ ende dat de gene die op ſulcke promotien alreede vercreghen/ ende inde voorſz. ſes maenden noch te vercrijghen/ in dienſte gheadmitteert zijn/ ofte gheadmitteert ſullen worden/ vanden voorſz. Eedt ſullen verſoecken ontſlaghen te zijn/ ende Eedt van ghetrouwichept aende Landen ende abjuratie des Conincx van Spaengien te doen/ authoriſerende daer toe de ordinari Rechters. Ordineren voorts allen den genen die onder den voorſchreven Eedt ghepromoveert zijn/ ofte namaels ghepromoveert ſullen worden/ ende haerlieden reſidentie inde voorſchreven vereenichde Nederlanden ghenomen ſullen hebben/ ofte naemaels ſullen begheeren te nemen/ binnen een maendt na de publicatie van deſen/ ofte nae dat sy hare reſidentie inde voorſchreven Landen hier naemaels ſullen nemen/ te compareren voor den Magiſtraet van haerluyder reſidentie/ ende van de ſelve te verſoecken/ vanden voorſchreven Eet ontſlagen te worden/ ende voorts Eedt van abjuratie ende getrouwichept te preſteren ofte doẽ als vooren/ op pene dat sy ghehouden ſullen zijn uyt den Lande te vertrecken/ tſelfde de eerſte maent niet doende/ te verbueren vijftich guldẽs/ de tweede maent hondert guldens/ de derde maent dadelick ghebannen te worden/ etc. alſoo breeder int ſelfde Placcaet te leſen is. Ghegeven in s'Gravenhaghe den vierden April/ Anno M. D. xcvj.

Clachte van ſeculare Catholijcke Prieſters in Enghelant over de Jeſuijten.

Alle deſe voorſchreven opſpraken/ betichtinghen/ Placcaten ende uytbanninghen der Jeſuijten/ die en procedeerden niet alleene van die/ die de Ghereformeerde Religie toeghedaen waren/ maer ſelve alſo verhaelt is/ vande hooghe Schole de Serbona van Parijs/ ende vande yverichſte Roomſche Catholijcken/ die ſelve haer bloet daer vooren gheſtoort hebben ende ghereet zijn te ſtorten: als onder andere worden sy in Enghelant beſchuldicht by de ſeculare Prieſteren Roomſche Catholijcken/ die aldaer ſecretelick alle het lant door/ die Religie Preken ende de Miſſe doen/ inplantende ende onderhoudende de Catholijckſche Religie/ daer over sy groote vervolginghe lijden. Deſe wereltſche ofte ſeculare Prieſteren (ſo sy haer noemen) beſchuldigen/ betoonen ende bewijſen in opene gedruckte ende gheleerde Boecken/ beyde in Latijn ende Enghels/ ende by verſcheyden ſchriften/ dat de Enghelſche Jeſuijten die haer reſidentie ende Seminaria hebben tot Roomen/ tot Validolid/ tot Doway/ ende elders in Spaengien ende in Nederlant/ ende van daer in Enghelant afgheſonden worden/ als dat sy alomme beletten ende verachteren/ jae vernietigen den loop ende de vruchten vande Catholijckſche Roomſche Religie ende dienſt Gods/ om dat sy niet te vreden waren de menſchen met Catholijcke leeringhen ende goede Catholijckſche wercken te bewegen ende te trecken/ maer wilden/ niet nae Apoſtoliſche/ maer nae Machiavelliſche regulen/ met verraderyen ende gheweldighe invaſien/ de Roomſche Religie daer weder invoeren ende indringhen/ ende dat door den Coninck van Spaengien eñ de Spaenſche regieringhen/ waeromme sy die noemen Spaenſche Statiſten, pretenderende de Bulle van den Paus Pius de V. (daerinne hy de Engelſche haer Coninginne niet alleene en excommuniceert/ maer ontſlaet van Eede/ ende beveelt de Onderſaten die voor verwatene ende verbannene te houden/ etc.) te executeren/ dat is haer Princeſſe ende Coninginne Elizabeth/ die nu ſo langhe jaren loffelicken heeft gheregeert/ niet alleene af te ſetten/ maer om t'leven te brenghen/ als dadelick betoonende te weſen de rechte aenſetters/ van alle de rebellyen deſe xlix. Jaren in Enghelant begaen/ die sy alle verhalen/ namelick de rebellye in open Wapenen vande Graven van Northumberlant ende Weſtmerlant/ aengheſet by Niclaes Morton ende Webbe/ Prieſteren/ de voorghenomen invaſien vanden Hertoch van Nortfolck ende Hertoch van Alva/ de invaſien des Paus in Yrlant/ beleyt by Sanders Jeſuijt/ ende naederhant de invaſie ghepretendeert by de groote Vlote/ Anno M. D. Lxxxviij. ende voorts alle de attentatien om de Schotſche Coninginne aen de Croonen te brenghen/ ende alle de verſcheyden aenſlaghen op den perſoon ende leven vande voorſchreven Coninginne: Somma betoonen dat sy de Inſtrumenten ende oorſaken zijn gheweeſt van alderhande booſheden/ met haer ſchrijven ende leeren/ den volcke ende jonge jeucht inplantende abſurde ende onchriſtelicke leeringhen/ ſo dat haer Collegien niet waren dan Machiavelliſche Scholen/ alleene ſtreckende om een Spaenſche Monarchie op te rechten/ hoochnoodich den Catholijcken geloove achtende/ dat de Monarchie van Europa/ hem opghedragen werde/ bouwende het gheloove van S. Pieter eñ ſijn ſucceſſeurs op de Monarchie van Spaengien/ allegerende daer van oude Prophetien/ waer door de Coninginne gheterght met ſo menichvuldighe attemptaten/ onder t'deckſel van Catholijcke Religie/ waer ghedwonghen gheweeſt met haer Parlementiſche Rijckſtaten tot verſekeringhe van haer leven/ ende van haren ſtaet ende Coninckrijck/ de rigoreuſe ende ſtrenghe Wetten te maken/ daer noyt te vooren de eerſte xj. Jaren haerder regieringhe/ eenich menſche in Engelant vanden lijve afgeſproken was/ om ſijn Conſcientie ofte om ſijn Religie/ maer wanneer deſe Engelſche Jeſuijten als Sanders in ſijn Boeck de Viſibili Monarchia ende andere/ alle rebellyen ſtijfden/ beclagnde dat de voorſchreven Pius de V. Bulle/ wat te ſpade ware ghecomen/ om over de Coninginne gheexecuteert te worden/ ende die af te ſetten van haer Croone/ dan om t'ſelfde tot bequaemeren tijdt te herbat-

Jeſuijten worden ghenoemt Sp[illegible]ſche Statiſte daer toe hy alle man met alle heſticheyt vermaent/ als tot een meriterieuſe ofte Hemel-verdiende acte/ ende datmen behoort God te helpen wercken/ om de Ketterſche tyrannie te dempen/ welcken dienſt ende Officie hy meeſt recommandeert den Coninck van Spaengien/ tot deſe ende dierghelijcke ſijn redenen bewijſingen/ gebruyckt ofte miſbruyckt hy met alderhande Rechten/ Hiſtorien ende exempelen/ maer oock ſelve de heylighe Schrifture/ ende oude Leeraers ſchriften.

Maer alſo de ghebannen Franſche Jeſuijten/ haren Coninck naemaels Anno M.D.XCix. een Requeſte hebben over ghegheven/ ſoo en ſtaen ſy deſe voorſchreven Apologie niet toe/ ende ontſchuldighen hun daer over/ alle welcke (ſo Apologie als Requeſte) alſo wy die in Druck gheſien hebben/ ende ghenoech alomme zijn verſtroyt/ ſenden wy den curieuſen Leſer daer toe/ onſe memorien genoech doende/ het inhout aen te wijſen.

Ende alſoo hebben de Jeſuijten moeten uyt Vranckrijck vertrecken/ uytghenomen eenighe plaetſen/ ende zijn eens deels in Spaengien/ Italien/ Duytſlant ende Polen vertrocken/ veel in Nederlant ghecomen/ ende in alle de goede Steden gheneſtelt/ alwaer ſy boven al de ſaken van den Coninck van Spaengien ſeer voorgeſtaen hebben/ ende opentlicker ge moeyt hebben met de Lant ende ſtaet ſaken/ ſo in haer Secrete Biechte/ Predickſtoelen ende elders/ ſelve haer vermoeyende met de Krijchſwacht en der Steden ronden/ doende onder t'deckſel van wandelingen/ rotomme de Veſten ende om de wachten/ alomme vrij ſonder achterdencken om der eeren wille paſſerende/ aldaer ſy haer vervoorderden (principalick in Nederlant) vermaninghen te doen/ tenderende tot voorderinghe vande oorloghe/ haer ſelven meer partijdigher betoonende ende draghende voor de Spaengiaerden teghen haer Vaderlant ende Lantſluyden/ dan andere Gheeſtelicke deden/ onder haer ende ander het vyer van oneenicheyt meer op blaſende/ principalick nae de doot vanden Hertoch van Parma/ die de ſelfde wat in toom hieldt/ ſints hebben ſy oock queſtie ghehadt mette Univerſiteyt van Loven ende andere Steden.

Jeſuijten in Nederlant vyandē van den Vrede.

Sy hebben haer oock in Nederlant principalick ghetoont vyanden vanden Vrede/ niet alleenlicken vanden Ghebuerlicken Vrede/ die hier in beſtaet/ dat Landen ende lieden van eenen ſtate/ qualiteyt/ grade ofte ſoorte/ niet behooren haer Ghebuerens hert/ conſcientie ofte gheloove te dwinghen/ anders dan met goede vermaninghen ende goede wercken der liefde/ maer toonen haer oock vyanden van alle redelicke reconciliatie met Spaengien/ ten ware op de Indiſche maniere/ ende dat al (alſo haer tegen partye ſeyt) om dat ſy ſo rijck worden mette Oorloghe: want zijnde in Nederlant by het vreemt ende Spaens Krijchſvolck in grooten aenſien/ ſo weten ſy die in haer Biechte te bepraten/ dat ſy vande ijverichſte onder haer/ vercreghen groote beloften ende deel van haer bueten/ ſo ſy victorie vochten op haer aenſlaghen/ oock dat ſy by Teſtamenten haer gaven ende legateerden de tachterheden van haer gagien/ ſo ſy quamen te ſterven/ die deſe Jeſuijten beter wiſten te ontfanghen vande Capiteynen ende Pagadors/ dan de eyghenaers ſelve/ waer mede ſy in alle de beſte Steden in Nederlant/ coſtelicke Conventen ghebout ende becoſticht hebben/ als namentlick t'Antwerpen/ dat eens deels metten roof van Mechelen ghebout is: Indien ſy in ſo corten tijt aldus aengecomen zijn/ ſo vraghen haer teghenpartye/ wat willen ſy worde als haer Jeſuijtſche Cardinalen/ Pauſen gheworden zijn?

Voorder door haer biechten/ conſervatien onder de menſchen/ correſpondentien die ſy alomme houden/ d'een metten anderen/ door haer Leerjonghers ofte Scholieren ende Biecht-kinders/ alles vernemende ende onderſoeckende/ weten ſy alle inſtructien te geven/ ende verſtaen alle de affayren van ſtate ende regieringhe/ ende worden in Princen Hoven Spaenſche Statiſten ghenoemt/ ende in veel Landen ende Steden verboden Scholen te houden/ ende worden tot Spien by de Regeerders des Coninckx in Nederlant ghebruyckt/ alſoo onder andere bevonden wert by eenen Brief/ met meer andere in Vlaenderen afghe worpen/ ende in Zeelant ghebrocht ende ghedruckt/ gheſchreven tot Brugghe den xxx. Maerte/ Anno M. D. XCv. van eenen opperſten Jeſuijt aldaer/ Zacheus Rebecius ghenaemt/ aen Vader Oliverius Manarreus/ opper Jeſuijt tot Bruſſel/ ende dat in Cijffer (die niet ſeer conſtich voor cloecke Gheeſten was) ende deſen Brief was: in antwoorde van verſoecke/ om te weten ende op ghenoteert te hebben ſeven oft acht Maenden op voorbate voor den behoorlicken tijdt/ de Mannen met namen ende toenamen/ diemen tot Brugghe ſoude moghen int Gouvernement ſtellen/ int verſtellen vande Wet: Het inhout vanden Brief was/ als dat hy om die ghewichtheyt der ſake/ ſo langhe tijt hadde moeten nemen om wel te vernemen: daer ware tot Brugghe nauwelick volck te vinden/ bequaem om in de regieringhe te ſtellen/ men vont te veel Politici, volck met twee aenſichten/ die haer nae ghelegentheyt van ſaken wiſten te boeghen. De Catholijcken die daer waren/ in reſpect van de ghene daer men van twijffelde/ waren ſeer weynich/ ende waren van cleynen aenſiene/ ſo datter qualick te vinden waren/ die in allen deele volcomen totte regieringhe dienen ſouden/ te weten/ die de Catholijcke Religie boven al voor ooghen hebben. Den Magiſtraet diende aenſien te hebben/ om de quaetghevoelende te moghen vermeeſteren ende ſtraffen/ voorwaer ſoo daer eenighe bequaem toe waren/ ſoo warent die die hy noemde/ oft gheene nae ſijn oordeel/ etc. alſoo noemde hyer/ ende recommandeerder ſes inden eerſten graet/ ende dan noch acht voor een tweede ſoorte/ ende dan noch twaelf wat ſlechter ſoorte/ ende wat minder te vertrouwen. Voorder noemde hy noch acht lieden van groot aenſien/ daer van hy waerſchout datmen daer van wachten moeſte/ welcke namen wy om beters wille na laten. Hy ſeyde voorder hy ſoude meer ghenaemt ende geſtelt hebben/ ſo hy van d'ander breeder verſekertheyt gehadt hadde/ etc. Deſen Brief mette namen is in Druc/ ende daeromme hier nagelaten/ waer uyt blijckt hoe ſy haer in alle ſaken van regieringhen bemoeyen.

Afgeworpen Brief vandē opper Jeſuijt van Brugge/ noterende wat Catholijcken daer bequaē waren tot het Magiſtraet/ den xxx. Maert/ 1595.

Inhout des Jeſuijt Zacheus Rebecius Brief.

Placcaet der State vande Geunieerde Landen/ verbannende de Jeſuijten/ Anno 1596. den vierden April.

Deſe ende diergelijcke actien volcomelijc den Staten vande vereenichde Nederlanden bekent zijnde/ hebbenſe Anno M.D.xcvj. van date den vierden April een Placcaet/ nopende de Paſpoorten uytghegheven/ waer mede ſy vertoonen hoe ſorghelicken het voor haren ſtaet ende wettelicke regieringhe zy/ ſoo ſy in toecomende tijden eenige tot ampten ofte Officien namen onder haer die gheſtudeert hadden inde Scholen der Jeſuiten/ als verbonden ende verplicht zijnde int nemen van haer promotien/ tot voorſtant van ſaken/ ſtreckende tot naedeel ende ſchade van haer regieringe. Waeromme ſy verboden alle die van de Jeſuijtſche Secte/ ende die by de ſelve doen ter tijt ter ſchole laghen/ inde geunieerde Landen te moghen comen/ op pene als vyandt gheſtraft te worden aenden lyve/ ende voorts alle die inde ſelve Landen waren/ binnen twee maenden te

vertrecken

1594.

vertrecken ende te blijven/ gheduerende de tegenwoordighe oorloghe/ ten ware ſy binnen de twee maenden/ haer ſelven aengaven aende Magiſtraten/ ende doen daer vooren Eedt van getrouwicheyt/ tot contentement der regeerders der ſelver/ ende daer beneffens Eedt van affſweeringhe des Coninx van Spaengien/ op pene als voor. Sy verbieden insghelijcks hen te begeven in eenighe Scholen der Jeſuiten/ binnen ofte buyten de Nederlanden/ op pene van te weſen ten eeuwighen daghe inhabijl om eenighe ampten ende officien binnen de Landen te bedienen/ ende alle maenden te verbueren hondert guldens/ ſo lange ſy daer ligghen/ die aen hare goederen ſouden worden gheexecuteert/ ofte aende goederen vande Ouders ofte Voochden. Sy conſenteren daer van vry te weſen/ alle die teghenwoordich in die Scholen zijnde/ binnen dry maenden daer uyt ſullen vertrecken. Interdicerende mede alle ingheſeten/ haer ter Schole te begheven inde Univerſiteyten van Loven/ Doway/ Dolen/ ofte andere onder tgebiet vanden Coninc van Spaẽgien/ ſtaende op pene van jaerlijcx te verbueren duyſent guldens/ ghevende ſes maenden tijt die daer nu teghenwoordich ſtuderende waren/ om daer uyt te moghen vertrecken/ al op de pene als vooren/ ordonneerende dat geen Staten Officien ofte publijcke dienſten inde voorſz. Landen/ Leden ofte Steden van dien toeghelaten en ſullen werden/ de gene die na den tijt van ſes maenden nade publicatie van deſen hare promotie ghenomen ſullen hebben/ onder Eedt van voor te ſtaen de Roomſche dwalingen ende ſuperſtitien/ ende dat de gene die op ſulcke promotien alreede vercreghen/ ende inde voorſz. ſes maenden noch te vercrijghen/ in dienſte gheadmitteert zijn/ ofte gheadmitteert ſullen worden/ vanden voorſz. Eedt ſullen verſoecken ontſlaghen te zijn/ ende Eedt van ghetrouwicheyt aende Landen ende abjuratie des Coninx van Spaengien te doen/ authoriſerende daer toe de ordinari Rechters. Ordineren voorts allen den genen die onder den voorſchreven Eedt ghepromoveert zijn/ ofte namaels ghepromoveert ſullen worden/ ende haerlieden reſidentie inde voorſchreven vereenichde Nederlanden ghenomen ſullen hebben/ ofte naemaels ſullen begheeren te nemen/ binnen een maendt na de publicatie van deſen/ ofte nae dat ſy hare reſidentie inde voorſchreven Landen hier naemaels ſullen nemen/ te compareren voor den Magiſtraet van haerluyder reſidentie/ ende van de ſelve te verſoecken/ vanden voorſchreven Eet ontſlagen te worden/ ende voorts Eedt van abjuratie ende getrouwicheyt te preſteren ofte doẽ als vooren/ op pene dat ſy ghehouden ſullen zijn uyt den Lande te vertrecken/ tſelfde de eerſte maent niet doende/ te verbueren vijftich guldẽs/ de tweede maent hondert guldens/ de derde maent dadelick ghebannen te worden/ etc. alſoo breeder int ſelfde Placcaet te leſen is. Ghegeven in s'Gravenhaghe den vierden April/ Anno M.D.xcvj.

Clachte van ſeculare Catholijcke Prieſters in Enghelant over de Jeſuijten.

Alle deſe voorſchreven opſpraken/ betichtinghen/ Placcaten ende uytbanninghen der Jeſuijten/ die en procedeerden niet alleene van die/ die de Ghereformeerde Religie toeghedaen waren/ maer ſelve alſo verhaelt is/ vande hooghe Schole de Serbona van Parijs/ ende vande yverichſte Roomſche Catholijcken/ die ſelve haer bloet daer vooren gheſtoort hebben ende ghereet zijn te ſtorten: als onder andere worden ſy in Enghelant beſchuldicht by de ſeculare Prieſteren Roomſche Catholijcken/ die aldaer ſecretelick alle het lant door/ die Religie Preken ende de Miſſe doen/ inplantende ende onderhoudende de Catholijckſche Religie/ daer over ſy groote vervolginghe lijden. Deſe weereltſche ofte ſeculare Prieſteren (ſo ſy haer noemen) beſchuldigen/ betoonen ende bewijſen in opene gedruckte ende gheleerde Boecken/ beyde in Latijn ende Enghels/ ende by verſcheyden ſchriften/ dat de Enghelſche Jeſuijten die haer reſidentie ende Seminaria hebben tot Roomen/ tot Validolid/ tot Doway/ ende elders in Spaengien ende in Nederlant/ ende van daer in Enghelant afgheſonden worden/ als dat ſy alomme beletten ende verachteren/ jae vernietigen den loop ende de vruchten vande Catholijckſche Roomſche Religie ende dienſt Gods/ om dat ſy niet te vreden waren de menſchen met Catholijcke leeringhen ende goede Catholijckſche wercken te bewegen ende te trecken/ maer wilden/ niet nae Apoſtoliſche/ maer nae Machiavelliſche regulen/ met verraderyen ende gheweldighe invaſien/ de Roomſche Religie daer weder invoeren ende indringhen/ ende dat door den Coninck van Spaengien ẽn de Spaenſche regieringhen/ waeromme ſy die noemen Spaenſche Statiſten, pretenderende de Bulle van den Paus Pius de V. (daerinne hy de Engelſche haer Coninginne niet alleene en excommuniceert/ maer ontſlaet van Eede/ ende beveelt de Onderſaten die voor verwatene ende verbannene te houden/ etc.) te executeren/ dat is haer Princeſſe ende Coninginne Elizabeth/ die nu ſo langhe jaren loffelicken heeft gheregeert/ niet alleene af te ſetten/ maer om t'leven te brenghen/ als dadelick betoonende te weſen de rechte aenſetters/ van alle de rebellyen deſe xlix. Jaren in Enghelant begaen/ die ſy alle verhalen/ namelick de rebellye in open Wapenen vande Graven van Northumberlant ende Weſtmerlant/ aengheſet by Niclaes Morton ende Webbe/ Prieſteren/ de voorghenomen invaſien vanden Hertoch van Nortfolck ende Hertoch van Alva/ de invaſien des Paus in Yrlant/ beleyt by Sanders Jeſuijt/ ende naederhant de invaſie ghepretendeert by de groote Vlote/ Anno M. D. Lxxxviij. ende voorts alle de attentatien om de Schotſche Coninginne aen de Croonen te brenghen/ ende alle de verſcheyden aenſlaghen op den perſoon ende leven vande voorſchreven Coninginne: Somma betoonen dat ſy de Inſtrumenten ende oorſaken zijn gheweeſt van alderhande booſheden/ met haer ſchrijven ende leeren/ den volcke ende jonge jeucht inplantende abſurde ende onchriſtelicke leeringhen/ ſo dat haer Collegien niet waren dan Machiavelliſche Scholen/ alleene ſtreckende om een Spaenſche Monarchie op te rechten/ hoochnoodich den Catholijcken geloove achtende/ dat de Monarchie van Europa/ hem opghedragen werde/ bouwende het gheloove van S. Pieter ẽn ſijn ſucceſſeurs op de Monarchie van Spaengien/ allegerende daer van oude Prophetien/ waer door de Coninginne ghetergt met ſo menichvuldighe attemptaten/ onder t'deckſel van Catholijcke Religie/ waer ghedwonghen gheweeſt met haer Parlementiſche Rijckſtaten tot verſekeringhe van haer leven/ ende van haren ſtaet ende Coninckrijck/ de rigoreuſe ende ſtrenghe Wetten te maken/ daer noyt te vooren de eerſte xj. Jaren haerder regieringhe/ eenich menſche in Engelant vanden lijve afgeſproken was/ om ſijn Conſcientie ofte om ſijn Religie/ maer wanneer deſe Engelſche Jeſuijten als Sanders in ſijn Boeck de Viſibili Monarchia ende andere/ alle rebellyen ſtijfden/ beclagnde dat de voorſchreven Pius de V. Bulle/ wat te ſpade ware ghecomen/ om over de Coninginne gheexecuteert te worden/ ende die af te ſetten van haer Croone/ dan om t'ſelfde tot bequameren tijdt te hervat-

Jeſuijten worden ghenoemt Sp. ſche Statiſte ten/ hadden Perſons ende Champion Ieſuijten/ van Paus Gregorius de XIII. vercreghen/ een plauſibler expoſitie vande Bulle voorſchreven/ als dat die wel altijt ſoude binden de Coninginne ende de Ketters/ maer niet de Catholijcken/ dan wanneer daer middel ware van publique executie te doene/ dat is/ alſo ſy by de Bulle ontſlaghen waren van alle onderdanicheyt/ ſouden ſy deſe nieuwe expoſitie moghen onderdanicheyt bewijſen ofte veynſen/ tot bequameren tijt/ het welcke haer ende den Rijcke veel ſorghelicker ware. Waeromme de Coninginne ghedwonghen is gheweeſt teghen alle ſulcke Ieſuijten ende andere/ te ghebruycken de oude Wetten des Rijcks teghen Lantverraders/ ende diſtinguerende tuſſchen Religie ende Verraderye/ heeft die gheexecuteert/ niet om dat ſy waren Roomſch Catholijck religieus/ maer ſeditieus ende Verraders/ ſorghelick voor den ſtate in Civile conſideratien. Want ſelve den Vader Perſons Ieſuijt/ hadde gheſchreven/ dat het ware door een verdoolde ſlechte Conſcientie/ ende ghebreck van couragie ofte manheyt/ datmen de Coninginne ſo langhe hadde laten leven/ etc. Den ſelven Vader Perſons beloeft oock den Adeldom/ ſo ſy cloeckelick de fortſen des Coninex van Spaengien wilden bijſtaen/ hy wilde den middelaer weſen/ dat ſy ſouden blijven houden haer Edelheyt/ haer namen ende gheſlachten. Den Enghelſchen Cardinael Allen/ hadde oock het vuyl verraet van Sire William Stanley int overleveren vande ſtadt Deventer/ hem betrout te bewaren/ met een ghedruckt Boeckxken ſeer onbeſchaemdelick goet ghemaeckt ende verantwoort. Oock hadde den voorſchreven Vader Perſons/ den Coninck van Spaengien ende ſijn Dochter de Infante Iſabella/ toegheſchreven de Tijtelen ende Recht vande Croone van Enghelant/ ende wilde dat ſijn Scholieren de Enghelſche Seminarij/ daer hy Rector over was/ ſo wel te Roomen als in Spaengien/ dien Tijtel ſouden beſweren.

Ieſuijten in Enghelant ghedoot/ niet om Religie maer om verraderijen alſo de Prieſters ſeggen.

Over deſe ende dierghelijcke veel meer andere proceduren der Ieſuijten/ hadden deſe ſeculare Prieſters/ haer meermael beclaecht/ als dat ſy't alle bedorven in Enghelant/ ende den ſchoonen apparenten Ooghſt vande Roomſche Catholijcke Religie te niete brochten/ hadden oock nae Roomen twee van hare Prieſters/ Pater Biſſchop ende Carnogh geſonden/ die welcke aldaer comende om haer ſaken te vertoonen/ werden/ by toedoen vande Ieſuijten/ ghevanghen geſtelt/ ende ten leſten met veel moeyten van ſchrijven ende ſoliciteren/ werden gheloſt/ maer gheconfineert ofte ghebannen int Hertochdom van Lorreynen te blijven/ ſonder te mogen in Vranckrijck/ Nederlant ofte Enghelant te keeren/ ten leſten is dat Schiſma ofte twiſt ſoo verre ghecomen tuſſchen deſe ſeculare Prieſters (ſoo ſy haer noemen) ende de Ieſuijten al Enghelſche/ dat eenen Blackwel Ieſuijt/ uyt cracht van eenighe gheyretendeerde authoriteyt/ door Vader Perſons van Roomen/ deſe Prieſteren tot Londen gheexcommuniceert heeft/ ende verclaert verwaten/ Anno 1600. Waer over deſe weereltlicke Prieſteren haer grootelicks beclaghen by alle Roomſche Catholijcken/ proteſterende dat ſy gheen deel en hebben in alle de booſe Ieſuijtſche verraderſche aenſlaghen/ zijnde volcomentlick gheperſuadeert/ dat elcken Catholijcken Prieſter/ zijnde van wat Ordere hy mochte weſen/ niet en behoort met ghewelt van wapenen/ te planten ofte te natten het Catholijcks gheloove/ maer wel in ſpiritu lenitatis & manſuetudinis, dat is/ met eenen ſoeten ende ſachtmoedighen gheeſt/ dat voor te ſtaen/ ſegghende de oude Godſalige Chriſtenen/ hoewel ſy dickmael ſterck ende machtich ghenoech waren/ en wederſtreden noyt met wapenen haer Heeren ende Keyſeren/ al waren ſy van contrarie Religie/ alſo deſe Ieſuijten doen ende leeren: Waeromme deſe Prieſters waerſchouden ende raden alle haer Enghelſche Catholijcken/ om Gods wille haer te wachten van alle nieuwicheden ende Ieſuijteryen/ zijnde niet anders onder ſchijn van Religie dan bedroch/ eergiericheyt/ ambitie ende diſſimulatie/ ende een recht Mommenaenſicht van alle diepe bedeckte Hypocriſie/ Dienaers vande Spaenſche Tyrannye/ ſy gheerne bekennende/ proteſterende ende betuyghende voor God/ dat wetende dat ſy wiſten/ ſy de Majeſteyt ende Coninginne van Enghelant niet connen onghelijck gheven/ in haer executie/ over de Ieſuijtſche verraders/ ende ſo ſy ſelve van hare Majeſteyts Rade gheweeſt hadden/ ſouden ſelve die ſtrenghe Wetten toeſtaen/ tegen ſulcke verraderſche aenſlaghen/ gheerne bekennende dat ſy noyt in Enghelant eenighen Prieſter ofte Catholijck hadden gheweten aengheſproken/ ofte ſtrenghelick met pijnighen aenghetaſt/ maer ſy en waren beticht ofte ſeer gheſuſpecteert van haer handen te hebben ofte ghemoeyt in eenighe verraderlicke aenſlaghen/ ende van ſoodanighe ghevanghen Prieſters/ als niet waren bevonden by examinatien/ haer mette verraderyen gemoeyt te hebben/ waren Anno M. D. Lxxxviij. totten ghetale van Lv. eenlick uyten Lande ghebannen/ ende ſints vele ende meeſt ghevanghen ghehouden in ſachter ghevanghenisse/ ſelve bekennende dat ſy veel beter ghetracteert werden/ dan deſe Ieſuijten van haer ſchrijven ende uytgheven. Waeromme ſy bidden ende vermanen alle Catholijckſche Enghelſche/ niet toe te laten hare Kinderen ofte vrienden uyt Enghelant te gaen/ tot de Ieſuijtſche Scholen ende Seminaria/ want God conde uyt ſteenen Abrahams kinderen verwecken/ ſegghende de Kercke met Gods hulpe conde uyt haer eygen Univerſiteyten ende Scholen/ Prieſters ghenoech voortbrenghen. Dus veel ſy gheſeyt vande Ieſuijten.

Enghelſche Prieſters proteſteren tegē de oproerige Ieſuijten/ radende haer Catholijcke van Ieſuijtſche nieuwicheden te wachten.

Den Coninck van Vranckrijck heeft achtende ſijn Rijck met ſoeticheyt te bevredigen/ ende met ſijn buyten-vyanden de oorloghe te voeren buyten ſijn Rijcke in haer eyghen Lant/ om alſo ſijn Lant te verſchoonen/ ende de oorloghe van hem te weeren ende diverteren/ heeft hy gheresolveert ſijn gheburen de Nederlantſche Provintien van Artoys/ Henegouwe ende Lutzenborch te waerſchouwen/ dat nademale de continuatie van ſijn rechtveerdighe Wapenen defenſive/ niet hadde connen verwinnen de onrechtveerdighe crijgele Wapenen ſijnder vyanden offencive/ dat hy nu ware gereſolveert ſijn vyanden/ onder haer zijnde/ te verbolghen/ ten ware dat ſy ſelve die van haer uytdreven.

Den Coninc van Vranckrijck reſolveert ſijn vyanden in Nederlant te beſpringhen.

Op deſe reſolutie iſſer tuſſchen den Coninck van Vranckrijck ende de Gheunieerde Landen een contrackt inghegaen/ om eenich van haer krijchſvolck by het ſijne te voeghen in Lutſenborch/ een Lant noch luttel ellende des Krijchs gheproeft hebbende/ ende daer mede veel paſſagien van Italien/ Duytſlant ende Lotringhen conden gheſtopt worden/ ende hy heeft daer toe vercoren den Hertoch van Bouillion/ Viconte de Turenne/ ende Maerſchalck van Vranckrijck/ een man vande gereformeerde Religie/ de Gheunieerde Landen aenghenaem/ dien ſy oock ſeer wel betrouden/ die oock ten houwelicke nam de tweede dochter des Princen van Orangien/ van Charlote de Bourbon gheboren. Deſe heeft den Coninck ſijnen Stadthouder Generael gemaect

Den Hertoch van Bouillon Generael Overſte der Franſoyſen op Nederlant/ vertrect bevel/ den 23 October.

over

1594.

over een goet deel Krijchſvolcks/om de ghemeyne Armeye te ghebieden / die hy wilde ghenoemt hebben den buytenlantſchen Legher/ alleenlijck gedeſtineert gebruyckt te worden buyten Vranckrijck / teghen de Subjecten des Conincks van Spaengien / daer over afvaerdichde hy ſijn Patente ofte open volcomen bevel-brieven onder ſijnen grooten Seghel / Ghegeven tot Parijs den xxij. October/Anno M.D. xciiij. belaſtende alle ſijn Onderdanen hem by te ſtaen / ſeer groote eñ volcomen macht ghevende/als oft ſijnen eyghen perſoon ware / ſelve te moghen hem inlaten in nieuwe eñ voorder contracten mette Geunieerde Landen/ ende met haer de oorloghe te voeren na goetduncken/etc.

De Gheunieerde Landē sendē Graef Philips van Naſſouwen in Lutſenborch met Krijchſvolc/ in October.

Hier op hebben de Geunieerde Landen in October geſondē Prince Mauritz met alle Krijchſghereetſchappe ende reſolutien op Aernhem/ die ſcheen als ofte hy eenen grooten aenſlach voorhanden hadde op Grol oft Berc/maer ten leſten heeft hy dat moeten naelaten/ eñ heeft afgeveerdicht ſijnen Neve Graef Philips van Naſſouwē met ſijnen Broeder Graef Lodewijck/met twee Regimenten/ſterck drie duyſent man te voete/ eñ vijf Cornetten Peerden / met alle behoorlicke ghereetſchappe nae Lutſenborch: Maer alſo ſy verſtonden datter vier duyſent Switſers den Spaengiaerden dienende in Lutſenborch waren afgecomen/ ende dat het gemutineert Italiaens Krijchſvolck tot Sichem (met ghelt ghepapt) mochte beweecht worden haer te voegen om deſe te wederſtaen/ ſo reſolveerden ſy dat den Ridder Franſoys Vere ende de Droſt van Zallandt dit volck t'ghelept doen ſoude/ met alle het Peerdevolck / ende eenich voetvolck / alleenlijck twee Cornetten Peerden in Brabant behoudende/tot dat ſy wel by Bouillion ſouden ghecomen weſen: De welcke eenighe daghreyſen na den anderen ſouden volgen/treckende vonden de paſſagie alomme beſet by Graef Herman vanden Berghe/ ende Carel van Manſveldt met Krijchſvolck en Lantvolck /waerom ſy haer moeſten byden anderen voeghen/ende den wegh hooger nemen na Trier/paſſerende de Moeſel tot Lijſer/ van daer op Zarbrug/ende quamen alſoo ontrent Metz: Manſveldt haer volghende / die diverſche reyſen haer ſochte voor te comen/maer ſoo ſy ten leſten haer cloeckelick het aenſicht aenboden/ſoo dorſte hy haer niet aenvallen/alſo quamen ſy by Bouillions Legher/by Pont a Chauſy den neghenden November / dies Vere ende den Droſt ſanderdaeghs met ſijn Peerde-volc weder keerde/treckende weder op Zarbrug/om dat Manſveldt ende Graef Herman vanden Berghe/ met den Heer van Werp / Gouverneur van Maeſtricht / ende ander verſterckt zijnde hem verwachten int wederkeeren. Alſoo trocken ſy nae Ments/daer by paſſerende dē Rhijn. Sy ſonden de Heeren van Dort ende Regemortes / om alomme paſſagie te verſoecken / als aen den Hertoghe van Zweybruggen / den Ceurvorſten van Ments/Triere/ ende den Palſgrave / ende den Graven van Naſſouwen/ daer ſy ſeer wel onthaelt werden. Ten leſten ſonden ſy oock aende Regeerders vant Vorſtendom Berge/ onder den Vorſt van Cleve/de welcke hem gheen paſſagie wilden vergonnen / maer alſoo Vere ende den Droſt gelijcke wel fortſelijck door wilden/ ſo lieten ſy hem ghenoech ten ondancke paſſeren/ ende ſoo quamen ſy tot Duytſch by Colen / alwaer Vere ende den Droſt/ ſont om eenighe voldoeninghe over de ſchade die den ſijnen aenghedaen was by des Biſſchops volck op de paſſagie:ende alſoo ſy niet dan woorden hoorden / ſpeurende partijdichept inden Biſſchop / branden ſy een Clooſter af by duytſch/ſonder anders te beſchaden / ende voorts byden Grave van Broeck wel ghetracteert zijnde/ gheraeckte hy alſoo ſonder perijckel in Gelderlant/alwaer hy met groot verlanghen verbeyt was / door dat de Landen ſonder Peerdevolck waren / ende eenen harden Vorſt ende vrieſen op ſtont / waer by den vyant over het Ys/ mochte inbreucken doen.

1594.

Italiaens Krijchſvolck mutineert in Brabandt tot Sichem.

Terwijle Groeninghen noch beleghert was/ ende datmen tot Bruſſel raetſlaechde hoe te ontſetten / ende datmen vaſt beſich was de Spaenſche ghemutineerde tot S. Pol te betalen wel ſes hondert duyſent guldens/ſo beſtont het Italiaenſch Krijchſvolck in Brabant oock te mutineren / dat wy ſullen voor eerſt wat particulierder verhalen. Eerſt begonnen ſes Vaendelen van Don Gaſton Spinola Regiment/ die maer drie hondert vijftich Mannen conden uytbrenghen/ ende laghen tot Aerſchot: waer dat onder waren / die ſes ende ſeven Jaren ten achteren waren/ deſe handelden met twee ander Vaendelen/ die tot Sichem laghen/ om met haer aen te houden/om dat ſy een ſtercker plaetſe in hadden/ alwaer terſtont meer toe vielen van alle Natien/ Voetvolck ende Peerdevolck / als Albanoyſen/ Franſoyſen / Walen ende ander Nederlanders/ oock ontrent tweehondert Yrlanders / die van Sir Thomas Stanleye Regiment waren. Deſe zijnde al oudt Krijchſvolck by de twee duyſent ſterc/ vercoorē haer eenen Overſten/die ſy haren Electo noemden/Stephano Capriano Milanoys/ ende voor Gouverneur Ieronimo Spadino, voor Sergāt Mayor Scaramuſſa, voor aſſiſtentē Biotti ende andere/voor Pagador Fracaſſa, tot Overſte vant Peerdevolck/ vercoren Georgio Malagna, den Corporael Baptiſta/ die wel twintich Jaer ghedient hadde/met veel meer andere Officieren/ verſtooten hebbende haer Capiteynen. Deſe verſochten terſtont aende Steden van Loven ende Dieſt/victalie eñ Amonitie / brantſchattende alomme het platte Lant van Brabāt/tot de Poorten van Antwerpen ende Bruſſel. Den Aertſhertoch ſont aen haer een liefgetal Italiaenſch Heere ende Grave Gionanjacomo Belgioioſo, die nae veel aenbiedingen/ vercreech van haer voor haer uyterſte reſolutie / xj. Articulen / waer van de voorneemſte waren deſe:

Verſoeck vande ghemutineerde.

Voor eerſt / dat ſy alle hun betalinghe ende tachterheyt wilden hebben.

Dat ſy een generael ofte alghemeyn perdoen wilden hebben.

Dat ſy Paſpoorten mochten hebben tot vijftich toe/ voor haer vercoren Officieren/ met vry ghelept te moghen uyt de Landen trecken.

Dat ſy een plaetſe van vertreck mochten hebben/voor de ghequetſte ende crancke inden dienſt vanden Coninck ghewoorden.

Dat de Teſtamenten ende Legaten / van die in dienſte verſtorven waren/ mochten aende Erven voldaen worden.

Dat hun de mutinatie tot geenen daghe ſoude verweten worden op lijfſtraffe / met dierghelijcke meer tot elve toe/die welcke alle den Aertſhertoghe Erneſto ſeer qualick met den Spaenſchen Raet bevielen/ waeromme andere Italianen ten beſten ſpraken/ende beweechden Camillo Caractiolo Prince van Anellino / om by haer te proeven wat vruchtbaerlicker uyt te rechten/ dan was al te vergeefs/ waeromme dē Spaenſchen Raet reſolveerde die met gewelt aen te ſpreken ende dwinghen / ende wilden den voorſchreven Prince den laſt daer van op legghen/ die dat weygherde teghen ſijn Landtſlieden te vechten/ daer wert ooc toe verſocht / den Heere La Motte die dat met meer andere niet goet en vont/waerten/ hadden Perſons ende Champion Jeſuÿten/ van Paus Gregorius de XIII. vercreghen/ een plauſibler expoſitie vande Bulle voorſchreven/ als dat die wel altijt ſoude binden de Coninginne ende de Ketters/ maer niet de Catholÿcken/ dan wanneer daer middel ware van publique executie te doene/ dat is/ alſo ſy by de Bulle ontſlaghen waren van alle onderdanicheyt/ ſouden by deſe nieuwe expoſitie moghen onderdanicheyt bewÿſen ofte veynſen/ tot bequameren tÿt/ het welcke haer ende den Rÿcke veel ſorghelicker ware. Waeromme de Coninginne ghedwonghen is gheweeſt teghen alle ſulcke Jeſuÿten ende andere/ te ghebruycken de oude Wetten des Rÿcks teghen Lantverraders/ ende diſtinguerende tuſſchen Religie ende Verraderye/ heeft die gheexecuteert/ niet om dat ſy waren Roomſch Catholÿck religieus/ maer ſeditieus ende Verraders/ ſorghelick voor den ſtate in Civile conſideratien. Want ſelve den Vader Perſons Jeſuÿt/ hadde gheſchreven/ dat het ware door een verdoolde ſlechte Conſcientie/ ende ghebreck van couragie ofte manheyt/ datmen de Coninginne ſo langhe hadde laten leven/ etc. Den ſelven Vader Perſons beloeft oock den Adeldom/ ſo ſy cloeckelick de forſen des Coninx van Spaengien wilden byſtaen/ hy wilde den middelaer weſen/ dat ſy ſouden blÿven houden haer Edelheyt/ haer namen ende gheſlachten. Den Enghelſchen Cardinael Allen/ hadde oock het vuyl verraet van Sire William Stanley int overleveren vande ſtadt Deventer/ hem betrout te bewaren/ met een ghedruckt Boeckxken ſeer onbeſchaemdelick goet ghemaeckt ende verantwoort. Oock hadde den voorſchreven Vader Perſons/ den Coninck van Spaengien ende ſÿn Dochter de Infante Iſabella/ toegheſchreven de Tÿtelen ende Recht vande Croone van Enghelant/ ende wilde dat ſÿn Scholieren de Enghelſche Seminarÿ/ daer hy Rector over was/ ſo wel te Roomen als in Spaengien/ dien Tÿtel ſouden beſweyren.

Jeſuÿten in Enghelant ghedoot/ niet om Religie maer om verraderÿen alſo de Prieſters ſeggen.

Over deſe ende dierghelÿcke veel meer andere proceduren der Jeſuÿten/ hadden deſe ſeculare Prieſters/ haer meermael beclaecht/ als dat ſy't alle bedorven in Enghelant/ ende den ſchoonen apparenten Oughſt vande Roomſche Catholÿcke Religie te niete brochten/ hadden oock nae Roomen twee van hare Prieſters/ Pater Biſſchop ende Carnogh geſonden/ die welcke aldaer comende om haer ſaken te vertoonen/ werden/ by toedoen vande Jeſuÿten/ ghevanghen geſtelt/ ende ten leſten met veel moeyten van ſchrÿven ende ſoliciteren/ werden gheloſt/ maer gheconfineert ofte ghebannen int Hertochdom van Lorreynen te blÿven/ ſonder te mogen in Vranckrÿck/ Nederlant ofte Enghelant te keeren/ ten leſten is dat Schiſma ofte twiſt ſoo verre ghecomen tuſſchen deſe ſeculare Prieſters (ſoo ſy haer noemen) ende de Jeſuÿten al Enghelſche/ dat eenen Blackwel Jeſuÿt/ uyt cracht van eenighe ghepretendeerde authoriteyt/ door Vader Perſons van Roomen/ deſe Prieſteren tot Londen gheexcommuniceert heeft/ ende verclaert verwaten/ Anno 1600. Waer over deſe weereltlicke Prieſteren haer grootelicks beclaghen by alle Roomſche Catholÿcken/ proteſterende dat ſy gheen deel en hebben in alle de booſe Jeſuÿtſche verraderſche aenſlaghen/ zÿnde volcomentlick gheperſuadeert/ dat elcken Catholÿcken Prieſter/ zÿnde van wat Ordere hy mochte weſen/ niet en behoort met ghewelt van wapenen/ te planten ofte te natten het Catholÿcks gheloove/ maer wel in ſpiritu lenitatis & manſuetudinis, dat is/ met eenen ſoeten ende ſachtmoedighen gheeſt/ dat voor te ſtaen/ ſegghende de oude Godſalige Chriſtenen/ hoewel ſy dickmael ſterck ende machtich ghenoech waren/ en wederſtreden noyt met wapenen haer Heeren ende Keyſeren/ al waren ſy van contrarie Religie/ alſo deſe Jeſuÿten doen ende leeren: Waeromme deſe Prieſters waerſchouden ende raden alle haer Enghelſche Catholÿcken/ om Gods wille haer te wachten van alle nieuwicheden ende Jeſuÿteryen/ zÿnde niet anders onder ſchÿn van Religie dan bedroch/ eergiericheyt/ ambitie ende diſſimulatie/ ende een recht Mommenaenſicht van alle diepe bedeckte Hypocriſie/ Dienaers vande Spaenſche Tyrannye/ ſy gheene bekennende/ proteſterende ende betuyghende voor God/ dat wetende dat ſy wiſten/ ſy de Majeſteyt ende Coninginne van Enghelant niet connen onghelÿck gheven/ in haer executie/ over de Jeſuÿtſche verraders/ ende ſo ſy ſelve van hare Majeſteyts Rade gheweeſt hadden/ ſouden ſelve die ſtrenghe Wetten toeſtaen/ tegen ſulcke verraderſche aenſlaghen/ gheerne bekennende dat ſy noyt in Enghelant eenighen Prieſter ofte Catholÿck hadden ghewetten aengheſproken/ ofte ſtrenghelick met pÿnighen aenghetaſt/ maer ſy en waren beticht ofte ſeer gheſuſpecteert van haer handen te hebben ofte ghemoeyt in eenighe verraderlicke aenſlaghen/ ende van ſoodanighe ghevanghen Prieſters/ als niet waren bevonden by examinatien/ haer mette verraderyen gemoeyt te hebben/ waren Anno M. D. Lxxxviij. totten ghetale van Lv. eenlick uyten Lande ghebannen/ ende ſints vele ende meeſt ghevanghen ghehouden in ſachter ghevangheniſſe/ ſelve bekennende dat ſy veel beter ghetracteert werden/ dan deſe Jeſuÿten van haer ſchrÿven ende uytgheven. Waeromme ſy bidden ende vermanen alle Catholÿckſche Enghelſche/ niet toe te laten hare Kinderen ofte vrienden uyt Enghelant te gaen/ tot de Jeſuÿtſche Scholen ende Seminaria/ want God conde uyt ſteenen Abrahams kinderen verwecken/ ſegghende de Kercke met Gods hulpe conde uyt haer eygen Univerſiteyten ende Scholen/ Prieſters ghenoech voortbrenghen. Dus veel ſy gheſeyt vande Jeſuÿten.

Enghelſche Prieſters proteſteren tegen de oproerige Jeſuÿten/ radende haer Catholÿcke van Jeſuÿtſche nieuwicheden te wachten.

Den Coninck van Vranckrÿck beſt achtende ſÿn Rÿck met ſoeticheyt te bevredigen/ ende met ſÿn buyten-vyanden de oorloghe te voeren buyten ſÿn Rÿcke in haer eyghen Lant/ om alſo ſÿn Lant te verſchoonen/ ende de oorloghe van hem te weeren ende diverteren/ heeft hy gheresolveert ſÿn ghebueren de Nederlantſche Provintien van Artoys/ Henegouwe ende Lutzenborch te waerſchouwen/ dat nademale de continuatie van ſÿn rechtveerdighe Wapenen defenſive/ niet hadde connen verwinnen de onrechtveerdighe crÿgele Wapenen ſÿnder vyanden offencive/ dat hy nu ware gereſolveert ſÿn vyanden/ onder haer zÿnde/ te vervolghen/ ten ware dat ſy ſelve die van haer uytdreven.

Den Coninc van Vranckrÿck reſolveert ſÿn vyanden in Nederlant te beſpringhen.

Op deſe reſolutie iſſer tuſſchen den Coninck van Vranckrÿck ende de Gheunieerde Landen een contrackt inghegaen/ om eenich van haer Krÿchſvolck by het ſÿne te voeghen in Lutſenborch/ een Lant noch luttel ellende des Krÿchs gheproeft hebbende/ ende daer mede veel paſſagien van Italien/ Duytſlant ende Lotringhen conden gheſtopt worden/ ende hy heeft daer toe vercoren den Hertoch van Bouillion/ Vicomte de Turenne/ ende Maerſchalck van Vranckrÿck/ een man vande gereformeerde Religie/ de Gheunieerde Landen aenghenaem/ dien ſy oock ſeer wel betrouden/ die oock ten houwelicke nam de tweede dochter des Princen van Orangien/ van Charlote de Bourbon gheboren. Deſe heeft den Coninck ſÿnen Stadthouder Generael gemaeckt over

Den Hertoch van Bouillon Generael Overſte der Franſoyſen op Nederlant/ becomt bevel/ den 23 October.

over een goet deel Krijchſvolcks/ om de ghemeyne Armeye te ghebieden / die hy wilde ghenoemt hebben den buytenlantſchen Legher/ alleenlijck gedeſtineert gebruyckt te worden buyten Vranckrijck / teghen de Subjecten des Conincks van Spaengien / daer over af vaerdichde hy ſijn Patente ofte open volcomen bevel-brieven onder ſijnen grooten Seghel / Ghegeven tot Parijs den xxiij. October/ Anno M.D. xciiij. belaſtende alle ſijn Onderdanen hem by te ſtaen / ſeer groote eñ volcomen macht ghevende/ als oft ſijnen eyghen perſoon ware / ſelve te moghen hem inlaten in nieuwe eñ voorder contracten mette Geunieerde Landen/ ende met haer de oorloghe te voeren na goetduncken/ etc.

De Geunieerde Landē ſendē Graef Philips van Naſſouwen in Lutſenborch met Krijchſvolc/ in October.

Hier op hebben de Geunieerde Landen in October geſondē Prince Mauritz met alle Krijchſghereetſchappe ende reſolutien op Aernhem/ die ſcheen als ofte hy eenen grooten aenſlach voorhanden hadde op Grol oft Berc/ maer ten leſten heeft hy dat moeten naelaten/ eñ heeft afgeveerdicht ſijnen Neve Graef Philips van Naſſouwē met ſijnen Broeder Graef Lodewijck/ met twee Regimenten/ ſterck drie duyſent man te voete/ eñ vijf Cornetten Peerden / met alle behoorlicke ghereetſchappe nae Lutſenborch: Maer alſo ſy verſtonden datter vier duyſent Switſers den Spaengiaerden dienende in Lutſenborch waren afgecomen/ ende dat het gemutineert Italiaens Krijchſvolck tot Sichem (met ghelt ghepapt) mochte beweecht worden haer te voegen om deſe te wederſtaen/ ſo reſolveerden ſy dat den Ridder Franſoys Vere ende de Droſt van Zallandt dit volck t'ghelept doen ſoude/ met alle het Peerdevolck/ ende eenich voetvolck / alleenlijck twee Cornetten Peerden in Brabant behoudende/ tot dat ſy wel by Bouillion ſouden ghecomen weſen: De welcke eenighe daghreyſen na den anderen ſouden volgen/ treckende vonden de paſſagie alomme beſet by Graef Herman vanden Berghe/ ende Carel van Manſveldt met Krijchſvolck en Lantvolck / waerom ſy haer moeſten byden anderen voeghen/ ende den wegh hooger nemen na Trier/ paſſerende de Moeſel tot Lijſer/ van daer op Zarbrug/ ende quamen alſoo ontrent Metz: Manſveldt haer volghende / die diverſche reyſen haer ſochte voor te comen/ maer ſoo ſy ten leſten haer cloeckelick het aenſicht aenboden/ ſoo dorſte hy haer niet aenvallen/ alſo quamen ſy by Bouillions Legher/ by Pont a Chauſy den neghenden November / dies Vere ende den Droſt ſanderdaeghs met ſijn Peerde-volc weder keerde/ treckende weder op Zarbrug/ om dat Manſveldt ende Graef Herman vanden Berghe/ met den Heer van Werp / Gouverneur van Maeſtricht / ende ander verſterckt zijnde hem verwachten int wederkeeren. Alſoo trocken ſy nae Ments/ daer by paſſerende dē Rhijn. Sy ſonden de Heeren van Dort ende Regemortes / om alomme paſſagie te verſoecken / als aen den Hertoghe van Zweybruggen / den Ceurvorſten van Ments/ Triere/ ende den Palſgrave / ende den Graven van Naſſouwen/ daer ſy ſeer wel onthaelt werden. Ten leſten ſonden ſy oock aende Regeerders vant Vorſtendom Berge/ onder den Vorſt van Cleve/ de welcke hem gheen paſſagie wilden vergonnen / maer alſoo Vere ende den Droſt gelijcke wel fortſelijck door wilden/ ſo lieten ſy hem ghenoech ten ondancke paſſeren/ ende ſoo quamen ſy tot Duytſch by Colen / alwaer Vere ende den Droſt/ ſont om eenighe voldoeninghe over de ſchade die den ſijnen aenghedaen was by des Biſſchops volck op de paſſagie: ende alſoo ſy niet dan woorden hoorden / ſpeurende partijdicheyt inden Biſſchop / branden ſy een Clooſter af by Duytſch/ ſonder anders te beſchaden / ende voorts byden Grave van Broeck wel ghetracteert zijnde/ gheraeckte hy alſoo ſonder perijckel in Gelderlant/ alwaer hy met groot verlanghen verbeyt was / door dat de Landen ſonder Peerdevolck waren / ende eenen harden Vorſt ende vrieſen op ſtont / waer by den vyant over het Ys/ mochte inbreucken doen.

Italiaens Krijchſvolck mutineert in Brabandt tot Sichem.

Terwijle Groeninghen noch beleghert was/ ende datmen tot Bruſſel raetſlaechde hoe te ontſetten / ende datmen vaſt beſich was de Spaenſche ghemutineerde tot S. Pol te betalen wel ſes hondert duyſent guldens/ ſo beſtont het Italiaenſch Krijchſvolck in Brabant oock te mutineren / dat wy ſullen voor eerſt wat particulierder verhalen. Eerſt begonnen ſes Vaendelen van Don Gaſton Spinola Regiment/ die maer drie hondert vijftich Mannen conden uytbrenghen/ ende laghen tot Aerſchot: waer dat onder waren / die ſes ende ſeven Jaren ten achteren waren/ deſe handelden met twee ander Vaendelen/ die tot Sichem laghen/ om met haer aen te houden/ om dat ſy een ſtercker plaetſe in hadden/ alwaer terſtont meer toe vielen van alle Natien/ Voetvolck ende Peerdevolck / als Albanoyſen/ Franſoyſen / Walen ende ander Nederlanders/ oock ontrent tweehondert Yrlanders / die van Sir Thomas Stanleye Regiment waren. Deſe zijnde al oudt Krijchſvolck by de twee duyſent ſterc/ vercoorē haer eenen Overſten/ die ſy haren Electo noemden/ Stephano Capriano Milanoys/ ende voor Gouverneur Ieronimo Spadino, voor Sergāt Mayor Scaramuſſa, voor aſſiſtentē Biotti ende andere/ voor Pagador Fracaſſa, tot Overſte vant Peerdevolck/ vercoren Georgio Malagna, den Corporael Baptiſta/ die wel twintich Jaer ghedient hadde/ met veel meer andere Officieren/ verſtooten hebbende haer Capiteynen. Deſe verſochten terſtont aende Steden van Loven ende Dieſt/ victalie eñ Amonitie / brantſchattende alomme het platte Lant van Brabāt/ tot de Poorten van Antwerpen ende Bruſſel. Den Aertſhertoch ſont aen haer een liefgetal Italiaenſch Heere ende Grave Gionanjacomo Belgioioſo, die nae veel aenbiedingen/ vercreech van haer voor haer uyterſte reſolutie / xj. Articulen / waer van de voorneemſte waren deſe:

Verſoeck vande ghemutineerde.

Voor eerſt / dat ſy alle hun betalinghe ende tachterheyt wilden hebben.

Dat ſy een generael ofte alghemeyn perdoen wilden hebben.

Dat ſy Paſpoorten mochten hebben tot vijftich toe/ voor haer vercoren Officieren/ met vry ghelept te moghen uyt de Landen trecken.

Dat ſy een plaetſe van vertreck mochten hebben/ voor de ghequetſte ende crancke inden dienſt vanden Coninck ghe worden.

Dat de Teſtamenten ende Legaten/ van die in dienſte verſtorven waren/ mochten aende Erven voldaen worden.

Dat hun de mutinatie tot geenen daghe ſoude verweten worden op lijfſtraffe / met dierghelijcke meer tot elve toe/ die welcke alle den Aertſhertoghe Erneſto ſeer qualick met den Spaenſchen Raet bevielen/ waeromme andere Italianen ten beſten ſpraken/ ende beweechden Camillo Caractiolo Prince van Anellino / om by haer te proeven wat vruchtbaerlicker uyt te rechten/ dan was al te vergeefs/ waeromme dē Spaenſchen Raet reſolveerde die met gewelt aen te ſpreken ende dwinghen / ende wilden den voorſchreven Prince den laſt daer van op legghen/ die dat weygherde teghen ſijn Landtſlieden te vechten/ daer wert ooc toe verſocht / den Heere La Motte die dat met meer andere niet goet en vont/ waeromme datter gheresolveert werdt Don Loys de Velaſco te ſenden met Spaenſch Voetvolck/ waer onder oock private Soldaten bevonden werden/ die ſulcken dienſt weygherden/ daeromme eenighe ſecretelick ghedoodt ende ander ghebannen werden.

Dit verbitterde de ghemutineerde ſeere/ te meer om dat ontrent dien tÿdt de Spaenſche ghemutineerde tot Pont ſur Chambre/ betaelt werden/ ende datter alle t'Landt door verboden werdt/ gheen victualie ofte contributien te ghenieten/ ſelve den Prince ofte Biſſchop van Luyc werdt beweecht gheen te gheven/ ende om ſÿn Lant te beſchermen/ ontrent acht hondert Krÿſvolck aen te nemen/ daer teghen deſe ghemuytineerde ſonden vier hondert Peerden ende drie hondert te voete/ onder Georgio Maragna eñ Giovan Baptiſta Roſſo/ met andere hun Capiteynen/ die de Luyckenaers inde vlucht dreven ende wel tſeventich doot ſloeghen/ ſo dat den Biſſchop beſt dochte met hun te composeren/ ende betaelde haer vÿfthien duyſent guldens.

Alſo nu Don Loys de Velaſco met ſÿn Spaẽgiaerden (waer by dat waren die ghemuytineerde van S. Pol/ die ſes hondert duyſent guldens ontfanghen hadden) zÿnde met eenighe Walen van Conte do Solre Regiment/ met andere wel vier duyſent ſterck aencomen/ ſoo hebben ſy de ghemuytineerde begonnen met Schanſſen ende Forten te beſluyten ende benauwen/ mede haer verwÿtende/ het ongheluck alleene uyt haet ende nÿdt hun toe te comẽ/ vanden Grave van Fuentes ende Divarra/ mits gheprefereert waren geweeſt eertÿts in haer betalinge/ Dat de Spaengiaerden niet lichtelick vergeven, noch de Italianen niet lichtelic en vergeten. Hieromme te meer teghen den anderen verbittert/ hebben den xij. Decembris/ M. D. XCiiij. de ghemuytineerde wel vier hondert ende meer Spaengiaerden verſlaghen/ waer onder den Couſÿn van Fuentes/ Piedro Portocarero/ met xlvij. Capiteynen ende Officieren/ met ſeer cleyn verlies/ maer de Spaengiaerden hebben de Italianen eenighe Schanſſen afghedronghen/ ende ghedwonghen Sichem te verlaten. Prince Mauritz die ſeer vreeſde dat ſy inden Winter mochten beyde eens worden/ ende door den grooten Vorſt tſamen eenen inval in Hollant ofte elders/ over de ghevroſen wateren doen/ heeft met behendighe middelen de Italianen weten te beweghen/ dat ſy haren dienſt den Coninck van Vranckrÿck aengheboden hebben/ hem te dienen ſoo langhe als den Coninck van Spaengien haer weygherde te gheven belooninghe van hare ſo groote moeyten ende bloetvergieten/ inden dienſt van God ende den ſÿnen onder den Hertoch van Parma ghedaen/ ſints wiens doot ſy claechden altÿts qualick ghetracteert geweeſt te hebben van ſConincx Dienaers: derhalven boden ſy den Coninck van Vranckrÿck aen/ dat hy wilde een voorſtander ende beſchermer weſen van haer troupe ofte gheſelſchappe/ die ſterck in ghetale waren een duyſent/ ſeven hondert ende dryentwintich perſoonen/ te weten/ duyſent eñ dryentwintich te voete/ ende ſeven hondert te Peerde/ al oude Soldaten. Dit is het effect dat ſy hebben aenden Coninck gheſchreven uyt Sichem. Maer alſoo den Coninck van Vranckrÿck die recommandeerde aen de Geunieerde Provintien/ ſo hebben ſy gheſonden aen Prince Mauritz inden Haghe/ als Ghedeputeerde ende voor Oſtagie van haer Unie/ ofte alteratie ende Raet vande Italiaenſche Natie (ſoo ſy haer ſelven noemden) den Capiteyn Joan Baptiſta Roſſa/ ende S^{r}. Mario Homodarme/ met Brieven van credentie/ ende met laſt te handelen met Prince Mauritz ofte ſÿnen Luytenant tot Breda/ om te hebben Paſpoort aſſiſtentie ende hulpe indien het noot ware/ oock ſecreet Beſtant: Deſe Credentie-brieven ende bevel waren ghedateert in Sichem den leſten Novembris/ ende ſy werden vanden Prince Mauritz met alle beleeſtheyt ende medelÿden gehoort ende ontfanghen.

Met deſe Ghecommitteerde ende andere/ hebben Prince Mauritz ende de Landen ſoo verre ghehandelt/ alſoo ſy Sichem moeſten verlaten/ datſe ſouden ſecreet Beſtant ofte Treves genieten/ waer over ſy verlatende met groote behendicheyt Sichem/ zÿn onder Breda/ ende tot Tilborch/ ende inde Langheſtrate ghewecken/ haer nootdruft ende victalie ghenietende/ daer ſy veel onderhandelinge metten Gouverneur van Breda Heraugier/ ghehadt hebben/ vrÿ d'een totten anderen uyt ende ingaende: Daer zÿn oock practÿcken door haer int werck geleyt/ tot aenſlagen op ander plaetſen daer Italianen ghebiedt hadden/ ſoo dat ſy in alle manieren haren dienſt den Spaẽnſche niet alleene onnut ghemaeckt/ maer ſelve gheheel ontrocken hebben/ ende ſo verre ghebrocht/ dat ſy haer d'een van d'ander moeſten wachten/ vreeſen ende ontſien als voor vyanden. Daer nae int eynde vanden Winter/ werdt hen weder by Erneſtus groote beloften van betalinghe ende contentement toegheſeyt.

De gemutineerde Italianen hebbẽ Treves met de Geunieerde Landen/ in Decembr. 1594.

Door de onderhandelinghe vanden voorſz. Grave Belgioioſo (den Aertſ hertoch Erneſtus vreeſende dat ſy mochten eenich tractaet met Prince Mauritz aengaen) dies accordeerden in Februario 1595/ met weten ende conſent van Prince Mauritz/ van wien ſy opentlic bekenden de behoudeniſſe van haer leven: Sy vercreghen de voorgaende verſochte conditien ende artÿckelen/ ende ſouden haer begheven ende onthouden tot Thienen/ dat ſy mochten ſtercken tot dat ſy ten vollen gherekent ende betaelt worden/ ende daerentuſſchen ſouden alle daghe van Bruſſel hun betaelt worden xxx. ſtuyvers voor elcken Peerden-ruyter/ ende xij. ſtuyvers voor elcken Voet-knecht/ ende xiij. croonen voor den Electo, ende x. croonen voor de Raden/ ende ſes croonen voor den Sergant major ſ daegs/ ſo dat het al teſamen ontrent vÿf hondert croonen ſ daeghs beliep/ ſy hadden oock den Franciſco de Padiglia voor Oſtagier/ die ſy wel bewaerden. Dit gheſchiede ontrent den tÿt dat den Aertſ hertoch Erneſtus quam te ſterven/ ende ſy bleven alſo wel xvij. maẽdẽ tot dat den Cardinael Albertus int Landt quam. Daerentuſſchen ſonden ſy vÿf Companien Peerden aen Fuentes tot het beleg van Camerÿck/ ende als Liere bycans inghenomen was/ quamen ſy om dat te helpen tot Mechelen toe. Haer ghecommitteerde die te Breda waren/ te weten Mario Homodarme ende Capiteyn Roſſo met twee andere/ die verlieten ſy leelicken/ die verclarende voor vyanden/ om dat Fuentes dat ghedaen hadde/ dan ſy werden van eenighe beclaecht/ die haer wat onderhout toeſonden. Ten leſten Anno 1596. als den Vorſt/ Cardinael nae het belegh van Hulſt trock in Julio/ werden ſy betaelt/ ende ontfinghen nae afrekeninghe ghemaeckt/ drie hondert ende dertich duyſent Croonen/ ende de dagelÿckſche contributien die ſy ontfanghen hadden/ beliep drie hondert ende tſeſtich duyſent croonen/ ſonder den brantſchat over de Landen ghenoten/ eer ſy tot Thienen quamen/ ende het ſterck maken van Thienen was ten laſte van den Lande daer ontrent ghedaen. Dus vele heeft ons goet ghedocht om exempels wille/ daer van te verhalen.

Reconciliatie vande gemutineerde Italianen in Julio/1595.

Met deſe mutinatie/ hebben de Gheunieerde

Landen

den van haer vreeſe ontſlaghen geweeſt/ van inval over de ghevroſen wateren/ zijnde den Vorſt deſen Winter ſoo groot / als niet grooter tſints M.D. Lxiiij. gheſien ware / nochtans dede in Vrieſlant Verdugos volck uyt Linghen ende Oldenzeel/ eenighe courſſen int Lant van Groeninghen/ maer ſy leden ſelve ſchade.

In deſe tijden maeckte Erneſtus ſijnen ſtaet tot Bruſſel / ende bevont dat hem noodich was totte oorloghe / drie hondert duyſent Ducaten ter Maent. Ende de Spaengiaerden ende ander Krijchſvolck die langhe hadden ghemutineert gheweeſt te vooren tot Pont ſur Chambre/ ende betalinghe ontfanghen hadden/ wel tot ſes hondert duyſent guldens toe/ boven alle ſchaden die ſy ghedaen hadden/ doe werden gebruyckt onder den Prince van Chimay ende andere / om te beletten de courſſen van die van Camerijck ende de Franſoyſen/ ende hielden Legher ontrent Hayze in Henegouwe ende ander plaetſen/ haer gelatende dat ſy Camerijck wilden belegghen ofte benauwen/ maer ander werck vindende/ ende daer langhe ligghende/ hebben ſy haer eyghen Landt van Henegouwe ende Artoys gheheel afghegheten / ende den Lantman verjaecht : De ſchade die ſy deden was ongeloovelick/ brandende ende afloopende Dorpen / Clooſteren ende Huyſen/ dat den Lantman met familie eñ Beeſten/ haer al moeſten inde Steden begeven/ waer door oock dierte int Cooren quam: daer over oock die van Hollant ende Zeelant de Licenten ſtopten / niet latende paſſeren voor dat het hen weder nae ghelegentheyt goet dochte. Het Garniſoen van Camerijck dat ſterck was/ liepen ooc in Henegouwe eñ Artoys/ verbranden veel Dorpen / ende ſelve de Voorbochten van Valencijn ende Atrecht.

Spaengiaerden eñ andere beleggē de Camerijck/ bederven t'platte lant.

Deſe Walſche Landen ende anderen onder Erneſtus ghebiet/ ſiende haer gedreycht van een Offenſive oorloge uyt Vranckrijc/ haer Krijchſvolck meeſt ghemutineerdt / d'een voor d'ander na/ ſo datmenſe nerghens volcomelicken te Velde conde ghebruycken / daer by hoorende dat de Weſtindiſche Vlote/ die rijcke ende groote ſchatten in brochten/ nu haer comſte uytgeſtelt ware totten naeſten Jare / door oorſake van ſieckten onder het Schipſvolck/ ende andere accidenten/ hebben generalick alderhande naedencken ghehadt / ende haer clachten aen Erneſto ghedaen. Waer door teghen Kerſmiſſe een vergaderinghe van Staten tot Bruſſel te weghe gebrocht wert: waer teghen den Coninck van Vranckrijck/ aen de Steden van Artoys ende Henegouwen/ ſijn Brieven geſonden heeft/ inhoudende als volcht.

Statē onder den Coninck vergaderen tot Bruſſel.

Coninck van Vranckrijck ſchrijven aen de Steden van Artoys eñ Henegouwe/ van date den xvij. Decembris/ 1594.

Dat alſoo het toeſtont eenen vromen Prince ende Chriſten/ het Chriſten bloet te ſparen / ende te weeren het verdrucken der onnooſelen / ſoo wilde hy / als ghebooren zijnde vant doorluchtichſte Huys der Weerelt/ wiens voorſaten Coninghen altijt boven andere nae deucht ende Godtſalicheyt getracht hadden/ der ſelver voetſtappen volghen : hy wiſte hoe Godt hem den Septer over de Franſoyſen by wettelicke ſucceſſie in handen hadde geſtelt / daer mede hy belaſt was te beſchermen de rechtveerdichſte querelle die opt Prince voorſtont / verbonden te wreken de grouwelicke moordt des wijlen Coninckx ſaligher ghedachteniſſe / ſijnen eerweerdighen Overſten Heere ende Broeder / ende te beſchutten ſijne Conincklicke Patrimonie/ teghen de ambitien ende rebellijen der ghenen die tſelfde wilden uſurperen. Ende hoewel hy van begin aen oorſake / corage ende machts ghenoech gehadt hadde om hem te wreken op de Landen ende Onderſaten vanden Coninck van Spaengien (principael Autheur ende voorvechter van deſe Oorloghe) nochtans hadde hy om redenen gheheel het Chriſtendom betreffende / gheresolveert liever met ſimpel teghenweer alles te lijden ende dulden/ op hope van des ſelvigen Conincks bittere vyantſchappe te overwinnen / door de rechtveerdicheyt ſijner ſake/ voor God/ by merckelicke voordeelen gheapprobeert. Ende hoewel ſijn principaelſte Rebellen hem nu trouwe ende dienſt hadden toegheſwooren / ſo en hadde hy nochtans niet nae ghelaten teghen hem aen te hitſen de reſte van ſijn Rebellen/ contrarie den Vrede ende Contracten tuſſchen haer Voorſaten beſloten/ maer ſochte hem Meeſter te maken van ſijn Steden / te rantſoeneren ſijn Onderſaten/ toeruſtende ende vergaderende nieu Krijchſvolck om in ſijn Coninckrijck te vallen/ alleenlick ter oorſaken vande Stadt Camerijck/ daeromme ſy hem ende de ſijne tracterende als open vyanden / het welcke hy ghemerckt hebbende/ ſo en hadde hy niet langher connen noch willen in ghebreke zijn vant beſchermen ſijnder Onderſaten/ maer ware gheresolveert met de ſelvighe mate teghenweer te doen. Maer hem zijnde te kennen ghegheven den goeden wille ſijnder Voorſaten Coninghen / van ouden tijden tot haerlieden / ende den ſelven by haer altijt dienſtlick erkent/ ende daer by gheconſidereert/ dat ſy waren minſt ſchuldich in deſe Oorloghe / nochtans te moeten draghen den eerſten meeſten ende ſwaerſten laſt des Krijchs / ſo hadde hy om harent wille alleen de vercondinghe des oorloghs tot nu toe uytgeſtelt/ om haer by deſen te verwittighen / dat ſoo ſylieden conden maken ende verwerven/ dat den Legher die nu vergadert ware op ſijn Frontieren/ uyt bevel vanden voorſchreven Coninc van Spaengien (vanden welcken ſy gheen minder overlaſt dan hy rechtveerdighe jalouſie en ontfinghen) aftrecke van ſijne Coninckrijcke / hem belovende ende verſekerende / dat dien niet voornemen ſal yet teghen hem/ ſijn Onderſaten/ Lant ende Stadt van Camerijck ende Chambreſis/ noch yet int faveur ofte hulpe van ſijn Rebellen / dat alſ dan hy niet ſoude voortvaren inde vercondinge van Oorloghe/ by ſo verre hy daer van de effecten ſaghe voor den eerſten daghe des nieuwen Jaers : Maer in ghebreke vant welcke / ware hy ghedwonghen om redenen voorſeyt / haer te vercondighen ende aen te doen de oorloge tegen den Coninck van Spaengien ende ſijne Subjecten / ende de Landen die met hem vereenicht blijven/ ende hem daer in aſſiſteren / ghelijck de Coninghen ſijn Voorſaten hadden ghedaen om de ſelvighe oorſaken / Proteſterende voor God ende ſijn Enghelen/ dat het ſoude weſen tot ſijn hertelicke leetweſen / om de ellende die hy voorſaghe / dat het Chriſtenrijck daer van ontfanghen ſoude/ om t'welcke voor te comen/ hadde hy gedaen als een Prince toe ſtont beminnende t'ſelf de / ende de eenicheyt met ſijn Ghebueren. Sy ſouden deſe vercondich-brieven ontfanghen by eenige van ſijn Trompetten/ den welcken/ ſo ſy die uytſtelden hem te beantwoorden by den ſelven ofte by andere/ binnē den voorſchreven tijdt/ ſal dien houden voor ontfanghen ende veracht. Ghegeven tot Ampens/ den xvij. Decembris/ M.D.XCiiij.

De Coninck van Vranckrijck begeert vrede met die van Artoys ende Henegouwe/ ſo ſy den Spaenſchen Legher van ſijn lant connen weeren/ den xvij. Decembris.

Deſe Brieven by de Steden ontfanghen zijnde/ onder andere die van Valencijn/ ſonden dien te Hove aen Erneſtus/ om te weten wat ſy antwoorden mochten. Haer werdt aengheſeyt ſy ſouden haer eyghen raet volghen/ ſonder achterdeel des Coninckx eere ende ſtaet : waer over ſy den Trompetter aenſeyden / hy ſoude ſijnen Waert betalen ende vertrecken / ſy en hadden noch d'een noch d'ander te antwoorden.

De Staten laten des Conincks van Vranckrijcx Brieven onbeantwoort.

Propoſitie van Aerdtſhertoch Erneſtus aen de Staten tot Bruſſel/ den eerſten January/ 1595.

Vertooch vanden Hertoch vā Aerſchot aende Statē van Artoys ende Henegouwe.

Hier over zijn de Staten van de Provintien (noch ſtaende onder ſConincx gebiedt) by Erneſtus tot Bruſſel verſchenē den eerſten January/ M.D.XCv. alleenlick de Geeſtelicke ende Edeldom/ de Steden niet. Alwaer den eerſten dach ſijne Hoocheyt een Remonſtrantie inde Spaenſche Tale dede/ in ſubſtantie aldus: Dat den Coninck aen ſijn Hoocheyt gheſchreven hadde ende belaſt/met alle bequame middelen/als ſijnen goeden Broeder eñ Couſijn/ die Landen te vereenighen Vrede/eñ te verloſſen van alle ellenden/ het welcke de eenlicke oorſake ware waeromme ſijne Hoocheyt uyt goeden ijver aldaer ghecomen ware/ verlatende ſijn ghemack/ om te volbrenghen de goede intentie van ſijne Majeſteyt/ die bleeck aenden Brief/ die gheheel ende al geſchreven was van des Conincx eyghen handt/ den welcken hem ſoo verheucht hadde/ dat hy niet min conde doen als te dachvaerden de Edelen/ Geeſtelicke ende Weereltlicke by hem te comen/ om haer mede te deelen van ſoo goeden nieus/ ende dat hy oock ghedacht hadde op de middelen om te comen tot ſulcken goeden vruchte/ dat welcke haer ſanderdaechs nae Nieuwe-jaers dach/ ſoude by den Raetſheere Richardot in Franſoys aengheſeyt worden/etc. Hier waren Preſent Stephano Divarra/ ende Don Diego de Varra: Den Grave van Fuentes en quam op die vergaderinghe niet/ om dat den Hertoch van Aerſchot gheproteſteert hadde/ dat hy hem de hoochſte plaetſe neffens den Aertſhertoch te ſitten/ niet gheven wilde/ om dat den Keyſer ende ſijne Majeſteyt hem die eere ghegunt hadden/ ende die en wilde hy hem niet laten nemen van eenen vremden/ waer over als Fuentes ende Graef Carel van Manſvelt (die des Hertochs partye daer in hielt) malcanderen ontmoeten/ ſaghen d'een den anderen aen ſonder eenichſins te groeten. Ende alſo daer den eerſten dach niet anders ghedaen en werdt/ den Aertſhertoch in ſprake van ander ſaken vallende/ ſo murmureerden veel ſeere/ principalick de Biſſchoppen ende Geeſtelicke: Maer Aerſchot ſeyde al lachende/dat waer op ſijn Hoochduyts ghehandelt/alwaer in ſolempnele vergaderinghe/ den eerſten dach paſſeerde in willecomme heeten/ende te onderhouden de Duytſche pracht/ ende anders quame daer niet van/ al ſoude het oock een Coninckrijck gelden/ alſoo moſten ſy patientie hebben. Ten naeſten daghe en wilde den Hertoch van Aerſchot niet nae laten van te vertellen den generalen noot vande Landen van Artoys ende Henegouwe/ byde overvallende Franſche oorloghe/ ende hoe nootſakelick het ware dat ſijn Hoocheyt een haeſtige medecijne tot haer quaet aenbrochte/ ende dat om verſcheyden reſpecten gheenen tijdt meer ofte langher verlooren diende: Sy hadden over langhe verſtaen den goeden wille van ſijne Majeſteyt/ende ſoude alle de weerelt kenbaer zijn/ſo ſy eens mochten voelen tſelfde metter daet/ de welcke ſcheen ſijne Hoocheyt ware gheneycht haer eens te toonen/ bycans te late/ als t'Landt ghereet was om te revolteren/ ſo ſy int minſte vanden dienſt af weken van dat te behouden middelmatighe devotie. Sy hadden over langhe geclaecht ende vertoont haren jammerlicken noot aen ſijne Majeſteyt/ die ghehouden ware by het natuerlicke recht haer te verhooren/ ende ſijn Onderſaten te bewaren: Soo haer roepen ende claghen vande Majeſteyt niet en conde ghehoort worden om de wijdtheyt des weeghs/ ende ſo ſijne Hoocheyt niet en conde order ſtellen tegen een nieu quaet dat haer dubbelfout meer dreychde dan de voorgaende/ſo waren ſy ghedwonghen ſelve order te ſtellen/ om niet te toonen dat ſy minder ſouden zijn dan eenen Aertworm/ die hem vertreden ſiende aen d'een zijde/ rechte hem op aen de ander zijde/ eñ ſochte hem te wreken tegen die hem perſte. Ende alſo ſy ſulcx ſouden hebben volbrocht/ ſy ſouden dan ſulcken reden van haer daet gheven aen ſijne Majeſteyt (haer onderworpende ten oordeel vant Chriſtendom/ ende die tot ghetuyghe nemende) ſoo dat haer niemant ſal connen beſchuldighen/ dan dat ſy maer ghedaen hadden t'ghene dat noot ende natuere haer leerde. Ende dat ſy voorghenomen hadden tſelfde metter daet te bewijſen/ ſoo van die vergaderinghe haer gheen hulpe te verwachten ſtonde/ etc. Als hy dit ſeer cierlick ende welſprekende uytgheſproken hadde/riepen alle de Gheeſtelicke luyde uyt/ Amen: ende dat ware hare voornemen/ ende dat het meer dan tijt was. Daer waren oock veel Edelen by/oock des Hertochs ſone Prince van Chimay/ de Heeren Graven van Arenberghe/ Boſſu/ de Solre/ Barlamont/ Ligne ende andere/die dat alle toeſtenden.

Der Staten handel tot Bruſſel vergadert zijnde/in Januario/1595.

Den Hertoch van Aerſchot beclaechde hem daer nae voorder van weghen der Landen/vanden overlaſt der vremder Soldaten/ namelick de Spaengiaerden/die nu meer/ende te veel gheſtijft waren byden Grave van Fuentes/ ende andere vremde/ die behoorden plaetſe te gheven den Landtſaten/ ende inlantſchen Raet ende Edeldom/ die de ſaken de Landen betreffende beſt verſtonden/oft die ſouden haer ſelven allenſkens ontrecken van ſConincx ende Landen dienſt/ trachtende haer particulier/ ende dierghelijcke redenen meer/ alle ſtreckende datter een bevredinghe mette geunieerde Landen voor al mochte ghebonden worden/ daermen lichtelick toe brenghen ſoude/ ſomen het uytheemſche krijchſvolck wech ſonde na den Turck/ daer mede benemende alle oorſaken van achterdencken den gheuneerden Provintien/ ende dan met haer tracteren als met ghebueren/ ende niet als met rebellen/etc.

De Staten vertoonen dē vrede nootlick / eerlick eñ doenlick.

Erneſtus ſiende dat de Staten hardt drongen op vrede/heeft haer voorghedraghen/hoe hy ſijn beſte ghedaen hadde om tot vereeninghe met dē gheunieerde Landen te comen/ die niet reconcilieren wilden/ ende om voorder daer in te treden/ en conde niet gheſchieden/ dan tot verkleeninghe van des Conincklicken Majeſteyts authoriteyt ende eere/waeromme hy haer advijſen verſocht op drie poincten/ als te weten/ ofte den noot ſoo groot ware/ dat den Coninck yet daeromme behoorde aen te gaen/ twelck ſijne Hoocheyt niet betamelick en ware: Ten anderen ofte het eerlick ware den vyant naerder te wille te weſen/dan alreede aengeboden was/ als de conditien van reconciliatie te ſtellen tot haer eyghen diſcretie. Ten derden/ofte andere vredehandelinghe oock doenlick/ofte practicapel ware. Waer op de Staten ten vollen ſchriftelick vertoonden/ dat den vrede meer dan redelick ende nootlick ware/oock eerlick ende doenlic/ ofte practicabel: Tot welcke ſijne Hoocheyt (ſoo het ſcheen) toeſtemde/ ende beloefde die advijſen nae Spaengien te ſenden/met ſulcken ernſtighe recommandatie/ dat hy ſcheen niet te twijffelen/ maer ſouden den Coninck beweghen: hy wilde die oock aenden Paus ende Keyſer ſenden/die alreede aen verſcheyden gheleerde (de Nederlantſche Lantſaken verſtaende) als onder andere aendē Rechtſgeleerden Weſenbeeck (die hem tot Wittenberch hout) haer advijſen daer op afghebracht hadde/ daer geheel Chriſtenrijck ſcheen toe te ſtemmen. Erneſtus daerentuſſchen biddende alle gewoonlick devoyr ende eenicheyt te onderhouden/ tot dat de antwoorde vanden Coninck quame op deſe vertooninghen. Niet tegenſtaende alle deſe goede woorden ende ghegheven hope/ werden Erneſtus Brieven by de gheunieerde Landen afghewoꝛpen/ gheſchreven aenden Coninck in September/ als datter niet in Nederlant te handelen was/ dan met ghewelt ende ſtrengheyt: Desghelijcks oock luyden de afghewoꝛpen brieven van den Don Guillaume de S. Clement/ uyt het Hof vanden Keyſer/ als datmen de Rebellen moeſte benauwen/ tot dat ſy-ſelve om pays riepen/ etc. Maer de reſolutie daer over heeft Erneſtus niet beleeft/ dan zijn goede toſegginghe ende ghegheven hope/ heeft de vergaderinge alle gheruſtheyt ende contentement ghegheven/ ſoo datter op ſijn doodt (die corts hem overviel) alle ſwaricheyt ende veranderinghe mede voorcomen ende belet werdt.

Alſo de Provintien als die van Artoys ende Henegouwe den Coninck van Vranckrijck geen bequame antwoorde op ſijn verſoeck en deden/ heeft hy open oorloghe ghepubliceert teghen den Coninck van Spaengien ende ſijn Landen/ by volghende Placcaet/ ghegheven tot Parijs/ den xvij. Januarij/ M.D.XCv.

Des Coninck van Vranckrijck Placcaet/ vercondighende de oorloge tegen den Coninck van Spaengien eñ ſijne onderdanen/ den xvij. Januarij/1595.

NIemanden binnen ſijnen Conincrijcke noch daer buyten ware onbekent/ dat den Coninck van Spaengien/ niet hebbende Vranckrijck by openbare oorloghe connen t'onderbrenghen/ beſchermt van God/ ende by haer Coninghen hoochloffelicker ghedachten (met aſſiſtentie van haer goede ghetrouwe Onderſaten voorgheſtaen) heeft inden ſelven Coninckrijcke verweckt/ ende ghevoedt ſcheuringhen ende tweedracht/ om dat t'onder te brenghen/ die t'ſelf de noch teghenwoordelick zijn quellende ende pramende/ want ſijnen haet ende begeerlickheyt ware ſo verre ghecomen/ dat hy daer over niet alleen en heeft verquiſt groote ſommen van penninghen/ ghebruyckt ende verloren ſijne principale heyrcrachten/ tot het abandonneren toe van ſijn eyghen Landen ende ſaken/ maer heeft hem oock vervoordert (onder pretext van Godvruchticheyt) opentlick te verſoecken ende te beproeven de trouherticheyt vande Franſoyſen tot haer natuerlicke Princen ende Overſte Heeren/ die van alle tijden wonderbaerlick onder alle Natien befaemt ende gheprezen zijn gheweeſt/ ongerechtelick ende openbaerlick nae trachtende die Edele Croone voor hem ofte de ſijne/ t'welck hy hadde begonſt te weghe te brenghen/ terſtont nae het overlijden van wijlen den Coninck Franſoys den tweeden/ ende hadde daer nae altijts ghecontinueert by diverſche middelen/ tryumpherende ende ſijn profijt doende mette onderjaricheyt van haer Coninghen/ t'welck hy inſonderheyt hadde laten blijcken op het eynde vande regieringhe van wijlen den Coninck Hendrick de derde/ ſaligher ghedachten/ inden Jare M.D.Lxxxv. als wanneer de Franſoyſen door de gratie Gods/ alle Godvruchticheyt/ Juſtitie ende goetheyt van ſijne Majeſteyt ghenietende waren eene volcomen ende generale ruſte/ de welcke de ſelve ſijne Majeſteyt daghelicx was beveſtighende ende verſekerende/ tot haerlieder verlichtinghe hadde hy onder valſche ende lichtveerdighe preterten/ het voorſchreven Coninckrijcke vervult met vyer ende bloet/ ende tot uyterlicke verwoeſtinghe brenghende de Catholijcke/ d'eene teghen d'ander in Wapenen/ ende dat teghen den alderreligieuſten Prince dier oyt gheregiert hadde/ waer door ghevolcht ware de claghelicke moort van ſijnen perſoon/ de welcke in der eeuwicheyt ſal bloeden inde herten van alle oprechte Franſoyſen/ met alle de ander moorden/ rooveryen/ verwoeſtinghen ende verdrukinghen/ die ſy daer nae hadden gheleden/ onder het welcke ſware pack/ Vranckrijck ende de Franſoyſen ſouden voor altoos verſmacht ende verſmoort gheblevven hebben/ ſonder de ſpeciale gratie van ſijne Goddelicke Majeſteyt/ die haer noyt en hadde verlaten/ de welcke haren Coninc ende Souveraynen Prince ende Heere de cracht ende macht ghegheven hadde/ dat hy cloeckmoedelick voorſtaende de gherechticheyt van haer ſake/ mitsgaders haer liberteyten/ goeden/ leven/ Huyſgheſinnen ende eere/ hadde te niet gebrocht de ongherechtighe aenſlaghen des voorſchreven Coninck ende ſijner gheconfedereerde/ tot ſijnder ſchande/ ende tot haerlieder confuſie/ inder voeghen dat Vranckrijck alſnu oorſake heeft te verhopen wedercomme te comen in haren eerſten voorſpoet/ ter eeren Gods/ ende onder de ghehoorſaemheyt ende bevelen van ſijne Coninclicke Majeſteyt/ Een yeghelick daer toe van nu voortaen ghebruyckende de ſelve trouherticheyt/ ende ſijne Majeſteyt daer toe imployerende de ſelf de middelen ende remedien/ die de Coninghen ſijne Voorſaten hebben te weghe ghebrocht/ om het Coninckrijck te beſchermen teghen haer oude vyanden/ het welcke ſijne Majeſteyt oock te doen bedacht is/ die de onderhoudinghe van onſe heylighe Religie/ ſijne reputatie/ ende de beſchuttinghe ſijner Onderſaten/ veel liever ende in meerder weerde heeft/ als ſijn eyghen lijf ende leven/ t'welck hy daer vooren te meer reyſen/ liberalicken ghewaecht hadde/ ende noch bereyt was te waghen. Ende dat ſijne bekeeringhe/ goetheyt ende patientie/ ſedert de vijf Jaren herwaerts/ noch het teghenwoordich perijckel/ daer de Chriſtenheyt mede ghedreycht wordt alleen geſproten zijnde (ſo een yeghelick Chriſten menſche bekent ware) uyt den twiſt ende tweedracht ende gherechtich achterdencken dat de ambitie deſſelfs Coninck van Spaengien/ daer inne verweckt heeft) niet en hebben alſnoch connen ſtillen ſijne quaetwillicheyt teghen ſijn Coninckrijcke/ den perſoon van ſijne Chriſtelicke Majeſteyt/ ſijne goede ende trouwe Onderſaten/ ende teghen die van Camerijck/ die ſijne Majeſteyt ghenomen hadde onder ſijn protectie/ teghens de welcke hy ende ſijne noch daghelijcx waren ghebruyckende allerley vyantſchappe/ continuerende die te beſpringhen met openbaer ghewelt aen allen zijden/ ſijne Steden te ontweldighen ende outhouden/ ſijne Onderſaten te apprehenderen ende ghevanckelick te voeren/ ten rantſoene te ſtellen/ ombrenghen ende vermoorden/ de ſelve met contributien ende opbrenghen van penninghen te belaſten/ ende alle andere Acten van gheſworen vyantſchap te bedrijven/ toe te ſtaen nae het eyghen leven van ſijne Majeſteyt by aſſaſinamenten/ moorden ende ander vilaynie ende grouwelicke middelen/ gelijck deſe daghen noch waer gheſien gheweeſt/ ende by nae gheſchiet was/ tot grooten ongheluc ke van Vranckrijck/ ten ware dat God (een recht bewaerder ende beſchudder der Coninghen) niet miraculeuſelick en hadde afghekeert den ſchrickelicken ſlach/ ghegheven vande hant van eenen Franſoys/ een afgrijſelicke ende onnatuerlicke ſake/ die ghedreven was van eenen ſeer wreeden ende oprechten gheſpaignoliſeerden gheeſt/ teghen den perſoon van ſijne Majeſteyt. De welcke daer op eenen yeghelicken dede weten dien het behoorde/ dat hy niet willende langher in ghebreke zijn van ſijne eere/ ende de beſcherminghe die hy ſijne Onderſaten ſchuldich ware/ ende dien van Camerijck voorſchreven/ ſo hy zijn ſoude/ indien hy langher ghedulidicheyt/ patientie

ende

Coninck van Vranckrijck beſchuldicht den Coninck van Spaengie van moordadicheyt.

Propoſitie van Aertſhertoch Erneſtus aen de Staten tot Bruſſel/ den eerſten January/ 1595.

Hier over zijn de Staten van de Provintien (noch ſtaende onder ſConincx gebiedt) by Erneſtus tot Bruſſel verſchenẽ den eerſten January/ M.D.XCv. alleenlick de Geeſtelicke ende Edeldom/ de Steden niet. Alwaer den eerſten dach ſijne Hoocheyt een Remonſtrantie inde Spaenſche Tale dede/ in ſubſtantie aldus: Dat den Coninck aen ſijn Hoocheyt gheſchreven hadde ende belaſt/ met alle bequame middelen/ als ſijnen goeden Broeder eñ Couſijn/ die Landen te vereenighen Vrede/ eñ te verloſſen van alle ellenden/ het welcke de eenlicke oorſake ware waeromme ſijne Hoocheyt uyt goeden ijver aldaer ghecomen ware/ verlatende ſijn ghemack/ om te volbrenghen de goede intentie van ſijne Majeſteyt/ die bleeck aenden Brief/ die gheheel ende al geſchreven was van des Conincx eyghen handt/ den welcken hem ſoo verheucht hadde/ dat hy niet min conde doen als te dachvaerden de Edelen/ Geeſtelicke ende Weereltlicke by hem te comen/ om haer mede te deelen van ſoo goeden nieus/ ende dat hy oock ghedacht hadde op de middelen om te comen tot ſulcken goeden vruchte/ dat welcke haer ſanderdaechs nas Nieuwe-jaers dach/ ſoude by den Raetſheere Richardot in Franſoys aengheſeyt worden/ etc. Hier waren Preſent Stephano Divarra/ ende Don Diego de Yarra: Den Grave van Fuentes en quam op die vergaderinghe niet/ om dat den Hertoch van Aerſchot gheproteſteert hadde/ dat hy hem de hoochſte plaetſe neffens den Aertſhertoch te ſitten/ niet gheven wilde/ om dat den Keyſer ende ſijne Majeſteyt hem die eere ghegunt hadden/ ende die en wilde hy hem niet laten nemen van eenen vremden/ waer over als Fuentes ende Graef Carel van Manſvelt (die des Hertochs partye daer in hielt) malcanderen ontmoeten/ ſaghen d'een den anderen aen ſonder eenichſins te groeten. Ende alſo daer den eerſten dach niet anders ghedaen en werdt/ den Aertſhertoch in ſprake van ander ſaken vallende/ ſo murmureerden veel ſeere/ principalick de Biſſchoppen ende Geeſtelicke: Maer Aerſchot ſeyde al lachende/ dat waer op ſijn Hoochduyts ghehandelt/ alwaer in ſolempnele vergaderinghe/ den eerſten dach paſſeerde in willecomme heeten/ ende te onderhouden de Duytſche pracht/ ende anders quame daer niet van/ al ſoude het oock een Coninckrijck gelden/ alſoo moſten ſy patientie hebben. Ten naeſten daghe en wilde den Hertoch van Aerſchot niet nae laten van te vertellen den generalen noot vande Landen van Artoys ende Henegouwe/ byde overvallende Franſche oorloghe/ ende hoe nootſakelick het ware dat ſijn Hoocheyt een haeſtige medecijne tot haer quaet aenbrochte/ ende dat om verſcheyden reſpecten gheenen tijdt meer ofte langher verlooren diende: Sy hadden over langhe verſtaen den goeden wille van ſijne Majeſteyt/ ende ſoude alle de weerelt kenbaer zijn/ ſo ſy eens mochten voelen tſelfde metter daet/ de welcke ſcheen ſijne Hoocheyt ware gheneycht haer eens te toonen/ bycans te late/ als t'Landt ghereet was om te revolteren/ ſo ſy int minſte vanden dienſt af weken van dat te behouden middelmatighe devotie. Sy hadden over langhe geclaecht ende vertoont haren jammerlicken noot aen ſijne Majeſteyt/ die ghehouden ware by het natuerlicke recht haer te verhooren/ ende ſijn Onderſaten te bewaren: Soo haer roepen ende claghen vande Majeſteyt niet en conde ghehoort worden om de wijdtheyt des weeghs/ ende ſo ſijne Hoocheyt niet en conde order ſtellen tegen een nieu quaet dat haer dubbelfout meer dreychde dan de voorgaende/ ſo waren ſy ghedwonghen ſelve order te ſtellen/ om niet te toonen dat ſy minder ſouden zijn dan eenen Aertworm/ die hem vertreden ſiende aen d'een zijde/ rechte hem op aen de ander zijde/ eñ ſochte hem te wreken tegen die hem perſte. Ende alſo ſy ſulcx ſouden hebben volbrocht/ ſy ſouden dan ſulcken reden van haer daet gheven aen ſijne Majeſteyt (haer onderworpende ten oordeel vant Chriſtendom/ ende die tot ghetuyghe nemende) ſoo dat haer niemant ſal connen beſchuldighen/ dan dat ſy maer ghedaen hadden t'ghene dat noot ende natuere haer leerde. Ende dat ſy voorghenomen hadden tſelfde metter daet te bewijſen/ ſoo van die vergaderinghe haer gheen hulpe te verwachten ſtonde/ etc. Als hy dit ſeer cierlick ende welſprekende uytgheſproken hadde/ riepen alle de Gheeſtelicke luyde uyt/ Amen: ende dat ware hare voornemen/ ende dat het meer dan tijt was. Daer waren oock veel Edelen by/ oock des Hertochs ſone Prince van Chimay/ de Heeren Graven van Arenberghe/ Boſſu/ de Solre/ Barlamont/ Ligne ende andere/ die dat alle toeſtemden.

Vertooch vanden Hertoch vā Aerſchot aende Statẽ van Artoys ende Henegouwe.

Der Staten handel tot Bruſſel vergadert zijnde/ in Januario/ 1595.

Den Hertoch van Aerſchot beclaechde hem daer nae voorder van weghen der Landen/ vanden overlaſt der vreemder Soldaten/ namelick de Spaengiaerden/ die nu meer/ ende te veel gheſtijft waren byden Grave van Fuentes/ ende andere vreemde/ die behoorden plaetſe te gheven den Landtſaten/ ende inlantſchen Raet ende Edeldom/ die de ſaken de Landen betreffende beſt verſtonden/ oft die ſouden haer ſelven allenſkens ontrecken van ſConincx ende Landen dienſt/ trachtende haer particulier/ ende dierghelijcke redenen meer/ alle ſtreckende datter een bevredinghe mette geunieerde Landen voor al mochte ghebonden worden/ daerment lichtelick toe brenghen ſoude/ ſomen het uytheemſche krijchſvolck wech ſonde na den Turck/ daer mede benemende alle oorſaken van achterdencken den gheuneerden Provintien/ ende dan met haer tracteren als met ghebueren/ ende niet als met rebellen/ etc.

De Staten vertoonen dē vrede nootlick/ eerlick eñ doenlick.

Erneſtus ſiende dat de Staten hardt drongen op vrede/ heeft haer voorghedraghen/ hoe hy ſijn beſte ghedaen hadde om tot vereeninghe met de gheunieerde Landen te comen/ die niet reconcilieren wilden/ ende om voorder daer in te treden/ en conde niet gheſchieden/ dan tot vercleeninghe van des Coninclicken Majeſteyts authoriteyt ende eere/ waeromme hy haer advijſen verſocht op drie poincten/ als te weten/ ofte den noot ſoo groot ware/ dat den Coninck yet daeromme behoorde aen te gaen/ twelck ſijne Hoocheyt niet betamelick en ware: Ten anderen ofte het eerlick ware den vyant naerder te wille te weſen/ dan alreede aengeboden was/ als de conditien van reconciliatie te ſtellen tot haer eyghen diſcretie. Ten derden/ ofte andere vredehandelinghe oock doenlick/ ofte practicapel ware. Waer op de Staten ten vollen ſchriftelick vertoonden/ dat den vrede meer dan redelick ende nootlick ware/ oock eerlick ende doenlic/ ofte practicabel: Tot welcke ſijne Hoocheyt (ſoo het ſcheen) toeſtemde/ ende beloefde die advijſen nae Spaengien te ſenden/ met ſulcken ernſtighe recommandatie/ dat hy ſcheen niet te twijffelen/ maer ſouden den Coninck beweghen: hy wilde die oock aenden Paus ende Keyſer ſenden/ die alreede aen verſcheyden gheleerde (de Nederlantſche Lantſaken verſtaende) als onder andere aendẽ Rechtſgeleerden Weſenbeeck (die hem tot Wittenberch hout) haer advijſen daer op afghebracht hadde/ daer geheel Chriſtenrijck ſcheen toe te ſtemmen. Erneſtus daerentuſſchen biddende alle gewoonlick devoyr ende eenicheyt te onderhouden/ tot

dat

1595.

dat de antwoorde vanden Coninck quame op deſe vertooninghen. Niet tegenſtaende alle deſe goede woorden ende ghegheven hope / werden Erneſtus Brieven by de gheunieerde Landen afghewoꝛpen / gheſchreven aenden Coninck in September/als datter niet in Nederlant te handelen was / dan met ghewelt ende ſtrengheyt: Deſghelijcks oock luyden de afghewoꝛpen brieven van den Don Guillaume de S. Clement/ uyt het Hof vanden Keyſer / als datmen de Rebellen moeſte benauwen/tot dat ſy ſelve om pays riepen/ etc. Maer de reſolutie daer over heeft Erneſtus niet beleeft/ dan zijn goede toeſegginghe ende ghegheven hope/ heeft de vergaderinge alle gheruſtheyt ende contentement ghegheven/ ſoo datter op ſijn doodt (die corts hem overviel) alle ſwaricheyt ende veranderinghe mede voorcomen ende belet werdt.

Alſo de Provintien als die van Artoys ende Henegouwe den Coninck van Vranckrijck geen bequame antwoorde op ſijn verſoeck en deden/ heeft hy open oorloghe ghepubliceert teghen den Coninck van Spaengien ende ſijn Landen / by volghende Placcaet/ ghegheven tot Parijs/ den xvij. Januarij/ M.D.XCV.

Des Coninx van Vranckrijck Placcaet/ vercondighende de oorloge tegen den Coninck van Spaengien eñ ſijne onderdanen/ den xvij. Januarij/1595.

NIemanden binnen ſijnen Coninckrijcke noch daer buyten ware onbekent / dat den Coninck van Spaengien / niet hebbende Vranckrijck by openbare oorloghe connen t'onderbrenghen/ beſchermt van God/ ende by haer Coninghen hoochloffelicker ghedachten(met aſſiſtentie van haer goede ghetrouwe Onderſaten voorgheſtaen) heeft inden ſelven Coninckrijcke verweckt/ ende ghevoedt ſcheuringhen ende tweedracht/ om dat t'onder te brenghen / die t'ſelf de noch teghenwoordelick zijn quellende ende pramende / want ſijnen haet ende begeerlickheyt ware ſo verre ghecomen / dat hy daer over niet alleen en heeft verquiſt groote ſommen van penninghen/ ghebruyckt ende verloren ſijne principale heyrcrachten/ tot het abandonneren toe van ſijn eyghen Landen ende ſaken / maer heeft hem oock verv oordert(onder pretext van Godvruchticheyt) opentlick te verſoecken ende te beproeven de trouherticheyt vande Franſoyſen tot haer natuerlicke Princen ende Overſte Heeren / die van alle tijden wonderbaerlick onder alle Natien befaemt ende ghepreſen zijn gheweeſt/ ongerechtelick ende openbaerlick nae trachtende die Edele Croone voor hem ofte de ſijne/ t'welck hy hadde begonſt te weghe te brenghen/terſtont nae het overlijden van wijlen den Coninck Franſoys den tweeden / ende hadde daer nae altijts ghecontinueert by diverſche middelen / tryumpherende ende ſijn profijt doende mette onderjaricheyt van haer Coninghen/t'welck hy inſonderheyt hadde laten blijcken op het eynde vande regieringhe van wijlen den Coninck Hendrick de derde / ſaligher ghedachten / inden Jare M.D.LXXXV. als wanneer de Franſoyſen door de gratie Gods / alle Godvruchticheyt / Juſtitie ende goetheyt van ſijne Majeſteyt ghenietende waren eene volcomen ende generale ruſte / de welcke de ſelve ſijne Majeſteyt daghelicx was beveſtighende ende verſekerende/ tot haerlieder verlichtinghe hadde hy onder valſche ende lichtveerdighe pretexten/ het voorſchreven Coninckrijcke vervult met vyer ende bloet/ ende tot uytterlicke verwoeſtinghe brenghende de Catholijcke/ d'eene teghen d'ander in Wapenen/ ende dat teghen den alderreligieuſten Prince dier opt ghe regiert hadde/ waer door ghevolcht ware de claghelicke moort van ſijnen perſoon/ de welcke in der eeuwicheyt ſal bloeden inde herten van alle oprechte Franſoyſen / met alle de ander moorden/ rooverpen / verwoeſtinghen ende verdruckinghen/ die ſy daer nae hadden gheleden/onder het welcke ſware pack / Vranckrijck ende de Franſoyſen ſouden voor altoos verſmacht ende verſmoort ghebleven hebben/ ſonder de ſpeciale gratie van ſijne Goddelicke Majeſteyt/ die haer noyt en hadde verlaten/de welcke haren Coninc ende Souveraynen Prince ende Heere de cracht ende macht ghegheven hadde/ dat hy cloeckmoedelick voorſtaende de gherechticheyt van haer ſake/ mitſgaders haer liberteyten/goeden/leven/ Huyſghesinnen ende eere/ hadde te niet ghebrocht de ongherechtighe aenſlaghen des voorſchreven Coninx ende ſijner gheconfedereerde/ tot ſijnder ſchande/ ende tot haerlieder confuſie / inder voeghen dat Vranckrijck alſnu oorſake heeft te verhopen wederomme te comen in haren eerſten voorſpoet/ ter eeren Gods / ende onder de ghehoorſaemheyt ende bevelen van ſijne Conincklicke Majeſteyt/ Een yeghelick daer toe van nu voortaen ghebruyckende de ſelve trouherticheyt/ ende ſijne Majeſteyt daer toe imployerende de ſelf de middelen ende remedien/ die de Coninghen ſijne Voorſaten hebben te weghe ghebrocht/ om het Coninckrijck te beſchermen teghen haer oude vyanden / het welcke ſijne Majeſteyt oock te doen bedacht is / die de onderhoudinghe van onſe heylighe Religie/ ſijne reputatie/ ende de beſchuttinghe ſijner Onderſaten/veel liever ende in meerder weerde heeft / als ſijn eyghen lijf ende leven/ t'welck hy daer vooren te meer reyſen / liberalicken ghewaecht hadde / ende noch bereyt was te waghen. Ende dat ſijne bekeeringhe goetheyt ende patientie / ſedert de vijf Jaren herwaerts/ noch het teghenwoordich perijckel/ daer de Chriſtenheyt mede ghedreycht wordt alleen geſproten zijnde (ſo een yeghelick Chriſten menſche bekent ware) uyt den twiſt ende tweedracht ende gherechtich achterdencken dat de ambitie deſſelfs Coninx van Spaengien / daer inne verweckt heeft) niet en hebben alſnoch connen ſtillen ſijne quaetwillicheyt teghen ſijn Coninckrijcke / den perſoon van ſijne Chriſtelicke Majeſteyt / ſijne goede ende trouwe Onderſaten / ende teghen die van Camerijck / die ſijne Majeſteyt ghenomen hadde onder ſijn protectie/ teghens de welcke hy ende ſijne noch daghelijcx waren ghebruyckende allerley vyantſchappe/ continuerende die te beſpringhen met openbaer ghewelt aen allen zijden/ſijne Steden te ontweldighen ende outhouden/ ſijne Onderſaten te apprehenderen ende ghevanckelick te voeren / ten rantſoene te ſtellen/ ombrenghen ende vermoorden/ de ſelve met contributien ende opbrenghen van penninghen te belaſten / ende alle andere Acten van gheſwooren vyantſchap te bedrijven/ toe te ſtaen nae het eyghen leven van ſijne Majeſteyt by aſſaſinamenten/ moorden ende ander vilaynie ende grouwelicke middelen/ gelijck deſe daghen noch waer gheſien gheweeſt/ ende by nae gheſchiet was / tot grooten ongheluckе van Vranckrijck / ten ware dat God (een recht bewaerder ende beſchudder der Coninghen) niet miraculeuſelick en hadde afghekeert den ſchrickelicken ſlach/ghegheven vande hant van eenen Franſoys / een afgrijſelicke ende onnatuerlicke ſake/ die ghedreven was van eenen ſeer wreeden ende oprechten gheſpaignoliſeerden gheeſt / teghen den perſoon van ſijne Majeſteyt. De welcke daer op eenen yeghelicken dede weten dien het behoorde/ dat hy niet willende langher in ghebreke zijn van ſijne eere / ende de beſcherminghe die hy ſijne Onderſaten ſchuldich ware / ende dien van Camerijck voorſchreven/ſo hy zijn ſoude/ indien hy langher gheduldicheyt / patientie

Coninck van Vranckrijck beſchuldicht den Coninck van Spaengie van moordadicheyt.

ende ſimulatie int vervolch ende continuatie van ſoodanighe voornemen ende attentatien waren ghebruyckende: Oock ſiende het cleyne werck dat die van Artoys ende Henegou hadden ghemaeckt (ten grooten leetweſen van ſijne Majeſteyt) vande vermaninghen die hy haer by expreſſe Brieven hadde willen doen/ dat ſy hem ſouden helpen afwenden den tempeeſte vande oorloghe/ die by de voorſchreven Spaengiaerden verweckt was/ niet min t'haerlieder verderffeniſſe/ als tot ſchade van ſijn Onderſaten. Waeromme hy ghearreſteert/ beſloten ende gereſolveert hadde/ van nu voortaen openbare oorloghe te voeren te Water ende te Lande/ teghen den voorſchreven Coninck van Spaengien/ ſijne Onderſaten/ Vaſſalen ende Landen/ om hem op de ſelve te wreken/ vande onghelijcken/ injurien ende miſdaden/ die hy ende de ſijne daer af waren ontfanghende/ effen ghelijck ghedaen hadden de Coninghen ſijne Voorſaten in ghelijcke occaſien/ met vaſt betrouwen dat God (dien het binnenſte ſijns herte/ ende de gherechticheyt ſijnder ſake bekent ware) hem ſal continueren ſijnen Godlicken bystant/ doen proſpereren ende zeghenen/ mette hulpe van ſijne goede Onderſaten/ ſijne gherechtighe Wapenen. Mits welcke ſijne Majeſteyt wel expreſſelick was belaſtende aen alle ſijne Onderſaten/ Vaſſalen ende Dienaers/ van nu voortaē de oorloge aen te doē/ te Lande ende te Water/ den voorſchreven Coninck van Spaengien/ ſijne Landen/ Onderſaten/ Vaſſalen ende aenhanghers/ als vyanden van ſijnen perſoon ende vanden Coninckrijcke: Ende om ſulcx te doen/ beval hy haer met ghewelt te treden inde voorſchreven Landen/ te beſpringhen ende overvallen de Steden ende plaetſen weſende onder ſijn ghehoorſaemheyt/ die ſelvighe te brenghen tot ſchattinghen ende contributien/ ſijne Onderſaten ende Dienaers ghevanckelick te nemen/ op rantſoen te ſtellen/ ende te tracteren ghelijck ſy doen ende doen ſullen den ſijnen: Waeromme hy haerlieden verboden hadde/ ende verbode mits dien/ hoedanighe ſpecien van communicatien/ onderhandelinghen/ commercien/ verſtanden ende ghemeynſchappen te te houden metten voorſchreven Coninck van Spaengien/ ſijne aenhangheren/ Dienaren ende Onderſaten: Op lijfſtraffe dede hy oock wederroepen/ ende wederriep van nu af/ hoedanighe ſoorten van toelatinghen/ Paſpoorten ende ſauvegarden ghegheven ende verleent by hem/ ſijne Luytenanten ofte Stadthouderen Generael ende andere/ deſe teghenwoordighe Ordonnantie contrarierende/ verclaert de ſelve van onwaerden/ ende verbiet die eenichſins te reſpecteren/ binnen vijfthien daghen nae de publicatie van deſe/ de welcke hy tot dien effecte beveelt ghedaen te werden met blaſen van Trompetten ende openbare uytroepinghe/ inde Provintien ende Frontieren vanden Coninckrijcke/ op datter niemant oorſake van ignorantie en pretendere/ maer dat een yeghelick dat onderhoude ende te wercke legghe/ op pene van onghehoorſaemheyt. Ghedaen tot Parijs/ den xvij. dach Januarij/ M. D. XCV. Onderteeckent/ Henry.
Ende lagher ſtont/ De Neufville.

Op dit Placcaet des Coninx van Vranckrijck/ iſſer tot Bruſſel ghedruckt ende uytghegheven inden naem vanden Coninck van Spaengien/ van date den ſevenſten Maert/ M. D. XCV. een ander Placcaet/ dienende tot antwoorde op't voorſchreven Frans Placcaet/ luydende aldus:

By den Coninck.

Verclaers des Coninx van Spaengien tegē des Coninx van Vranckrijck verclaers der oorloghe/ den vij. Maert/ 1595.

SO wanneer men ghenoodicht is te treden in oorloghe/ die ghemeenlick met haer brenght de ſchaden ende ellenden/ als eenen yeghelicken kenlick is: alſdan iſt een ſonderlinghe groote vertrooſtinghe voor eenen Prince/ dat hy daer toe teghens redene ghepoort ende ghedwonghen wort/ als weſende alſdan vrij van ſchult/ eñ ſijne conſcientie onbelaſt vande booſheden eñ ongelucken daer uyt ſpruytende. Het is alle de Werelt bekent/ dat wy (ſpreeckt den Coninck) altijt punctelicken met alle ghetrouwicheyt ende oprechticheyt/ hebben onderhouden den Vrede/ ghemaeckt inden Jare M. D. LIX. met wijlen den Coninck van Vranckrijck/ Hendrick den tweeden van dien name/ onſen Schoonvader (wiens ziele God ghenadich zy) ende men en can niet loochenen/ dat nae ſijn overlijden/ wy tot verſcheyden reyſen bygheſtaen ende gheholpen hebben onſe Schoonbroeders/ ſijne kinderen ende erven vande ſelve Croone/ in haerlieden ſoo grooten noot/ met merckelick ghetal van Krijchſvolck/ die met haer bloet ende leven de ſelve hebben helpen bewaren haer Coninckrijc/ ende daer inne onſe heylighe Catholijcke/ Apoſtolijcke ende Roomſche Religie. Ende hoewel ſedert/ weſende het Coninckrijck van Portugael op ons wettelicken overvallen/ ende de beroerten in onſe Nederlanden overcomen/ wy tot meermael met Franſoyſche Wapenen zijn beſprongen geweeſt/ gelijck noch eñ beſchadicht hedenſdaechs mach blijcken by het innemen ende onthouden vande ſtadt Camerijck/ ende dat wy daer door maer te veel redenen en haddē om onſe vrientſchappen te veranderen/ nochtans hebbē wy uyt goeder herten ſulcken ongelijc/ cleynicheyt en hinder laten over ons gaen/ ſonder daer van eenighe uytwendighe demonſtratie te doen/ ten eynde den goeden Vrede onderhouden ende ghecontinueert ſoude blijven/ ende de Chriſtenheyt niet beroert met nieuwe oorloghen: Ende namentlick leſtmael/ om voor te comen ende te beletten het ondergaen vander Religie/ alſdoen voorhanden weſende/ en hebben wy niet willen laten (te rugghe ſtellende onſe eyghen ſaken) te helpen ende by te ſtaen de Catholijcken van Vranckrijck/ die ons hebben des aengheſocht/ alle wercken ende Actien van ſulcke qualiteyt/ dat niet teghenſtaende de quade interpretatie die den Prince van Bearne daer van is doende/ de Croone van Vranckrijck niet en can loochenen/ oft ſy en heeft daer door voorgheſtaen/ gheholpen ende beſchermt gheweeſt in haren grooten ende naudwinghenden noot/ jae inde ſwaerſte ende ghewichtichſte occaſie ende gheleghentheyt die ſich opt voorghedraghen heeft.

Den Coninc van Vranckrijck wordt genoemt den Prince van Bearne.

Boven dien heeft de voorſchreven Prince van Bearne/ ſedert corte daghen herwaerts/ de oorloghe teghen ons verclaert/ ſonderende hem op ſeker pretexten/ daer op wy noyt en dachten: gelijck claerlick ghenoech betuygen alle onſe wercken/ ſonder dat wy willen/ ofte oock van noode zy daer teghen eenighe andere Juſtificatien voor te brenghen: Maer wel ter contrarie t'ghene de voorſchreven Prince van ſijn gheboorte af ghedaen heeft tot achterdeele vande Religie/ ende men noch dagelicx van hem ſiet/ gheven den Catholijcken van Vranckrijck ende andere ſtoffe ghenoech/ om vaſtelick te gelooven dat ſijn voornemen is te bederven ende gantſchelick te niet te doen de voorſchreven Religie/ in een Coninckrijck daer de ſelve altijt ſo ſeer ghefloreert heeft/ t'welck is een vande alderbeclaghelickſte ſaken die men ſoude connen bedencken/ niet alleene voor dien vant t'ſelf de Coninckrijck/ maer ooc voor de ghe-

ghele

heele Chriſtenheyt / ghelijck te vreeſen ware dat eer langhe ſoude comen gheſchieden / ten ware de hope dat God Almachtich door ſijne ongrondelicke goetheyt / ſijne barmhertichheyt over de Chriſtenen ſal toonen/ende afkeeren van Vranckrijck de ellende daer mede tſelf de Coninckrijck ghedreycht wordt / te niete doende het voornemen vande ghene die daer toe ſtrecken/waeromme wy/ende alle goede menſchen hem moeten bidden ſonder ophouden.

Den Coninc vā Spangiē en bekent dē Coninc Hendrick de vierde voor geen Coninc van Vranckrijck.

Weſende dan de ſake ſo verre ghecomen / dat het van noode is de Weerelt te deſabuſeren / ten eynde men niet en valle in eenige quade ende ongheſondeerde impreſſie ofte achterdencken / wy beweecht zijnde door onſen gewoonelicken ijver/ ſo hebben wy mits deſen de Franſoyſen wel willen berichten ende doen verſtaen/ dat uyt cracht vande verclaringhe/ghepubliceert by ordonnantie vanden voorſchreven Prince van Bearne/op de oorloghe tuſſchen ons ende hem / wy niet en vermoghen noch willen toelaten de generale inbrekinghe vanden Vrede / die wy ſo vele Jaren hebben onderhouden met de Croone van Vranckrijck/want alſoo hy niet en is verclaert by onſen alderheylichſten Vader den Paus/ voor Coninc vant ſelf de Coninckrijck / ende dat hy om deſe ende andere wichtighe ende treffelicke redenen oock niet en can wettich Coninck weſen / noch volghentlick wettelijcken breken den voorſchreven Vrede: Wy willen vaſtelick ghelooven / dat de Catholijcken van Vranckrijck/ſo wel de ghene die noch blijven int Verbont/als de ghene die daer afgheweken zijn / ende alle andere/ ſiende (ghelijck wy ſien) voor hare Poorten de Religie verlooren gaen/ niet en ſullen willen laten daer teghen te gebruycken de remedien/die hen eenichſins moghelick weſen ſullen/ volghende de groote ende ſonderlinghe Obligatie die ſy daer toe hebben.

Den Coninc vā Spangiē verclaert te blijvē vrient vande Liguers in Vranckrijck.

Ende van onſent weghen verclaren wy / dat onſe meyninghe ende wille is / te blijven vrient/ Bontghenoot ende gheconfedereert vande Catholijcken van Vranckrijck / alſnoch vereenicht weſende tot hanthoudinghe vande Religie / om die te helpen ende by te ſtaen/ met alle de middelen die God ons gheven ſal: Preſenterende tſelve oock te doen aen de ghene die haer hebben afgeſcheyden vant voorſchreven Verbont/ met allen anderen / t'zy Steden/ Ghemeynten ofte particulier perſoon/ die binnen twee Maenden nae de publicatie van deſen hen ſullen comen verclaren/ (ende by vaſte ende goede verſekeringhe genoechſaem ende weerdich om uyt crachte der ſelver ontſanghen ende aenveert te worden) hen doen kennen gheen vyanden te weſen vande Catholijcke ende Roomſche Religie/ noch van ons.

Bevelende wel expreſſelic aen allen onſen Vaſſalen ende Onderſaten / van wat conditie ende qualiteyt ſy zijn/ de ſelve niet te hinderen ofte beſchadighen in eenighe manieren / noch teghen hen yet vyantſchet wijſe voor te wenden : Maer ten opſiene vanden voorſchreven Prince van Bearne/ ende vande Franſoyſen die blijven ſullen ofte haer voeghen op d'ande zijde/Wy willen ende verſtaen / dat ſy ghehouden worden voor openbaer ende verclaerde vyanden / ende over ſulcx vyandelick ghetracteert/te Water ende te Lande/ſonder eenich onderſcheyt. Tot welcken eynde wy hebben gheordonneert/ ende ordonneren mits deſen / dat de uytroepinghe daer van gheſchiede in alle ghewoonlicke plaetſen/ op dat onſe oprechte ende eenvoudighe intentie alomme bekent mach zijn/ ende alle de Weerelt beſpeure ende ontdecke/ dat wy gheen beginſel ofte Autheur en zijn van deſe oorloghe/maer dat wy niet en ſoecken dan Gods eere / de hanthoudinghe vande Catholijcke/Apoſtolijcke ende Roomſche Religie/de ruſte der heyligher Kercken/ende vrede van alle goede menſchen. Ghegeven in onſer ſtadt van Bruſſel / onder onſen Contrezeghel/ den vij. Maert/ M. D. XCV. Onder ſtont/ By den Coninck in ſijnen Rade. Ende lagher ſtont/

Vereyken.

Erneſtus Brieven/noyende de Franſoyſen ende de oorloghe van date den xiij. Februarij.

Recht te vooren eer dit Verclaers was ghepubliceert / waren daer Brieven uytgheſonden uyt den name van Erneſtus/ aende Provintien/ van date den xiij. Februarij/ hoewel die nae ſijn doot eerſt gepubliceert werden/ waerſchouwende d'Onderſaten hen te wachten vande invaſien/ plonderinghen/ ſchaden ende overvallen die den Prince van Bearne / hem draghende voor Coninck van Vranckrijck/ alreede doen begonnen hadde/ authoriſerende de Onderſaten oock op te vallen/ crencken ende aentaſten/ elck in ſijn juriſdictie hare perſoonen/ goederen ende ſchuldē/etc. Daer by waren oock ander Brieven/ inhoudende Ordonnantie / hoemen ſoude handelen met de Franſoyſen/ die ſouden moghen weſen vande zijde vande Catholijcke/Apoſtolijcke/Roomſche Ligue ofte Verbont/ ende teghenpartye van den voorſchreven Prince van Bearne ende ſijne aenhanghers/ ofte oock anders die van overlanghe inde Nederlanden mochten ghewoont hebben/ ordonnerende die te examineren/ oft ſy te vertrouwen waren/ ende die daghelicx noch uyt Vranckrijck mochten ghevlucht comen/ begeerende te ghenieten de vrijheyt vande heylige Ligue ofte Verbont / ſouden oock moghen inde Landen reſideren/ mits haer vertoonende voor de Wethouders/ om onderſocht te worden/ende ſouden ghehouden weſen te toonen certificatis vande Princen/Heeren ofte Staten vande voorſchreven Ligue / van dat ſy de zijde ofte partye vanden voorſchreven Prince van Bearne niet en hielden.

Hier op iſſer van beyde zijden op de Frontieren alle vyantſchappe ghetoont/ de Franſoyſen in Artoys ende Henegouwe veel Dorpen/Heeren huyſen/ Clooſteren afloopende ende afbrandende/ oock de Voorſteden van Valenchijn ende meer andere/ ſy quamen tot voor Berghen in Henegouwe: Deſghelijcx deden oock de Spaenſche ende Walſche in Vranckrijck.

Bouillion eñ Philips van Naſſouwen exployten in Lutſeborch in Januario/1595.

In Lutſenborch hadden den Hertoch van Bouillion / ende Graef Philips van Naſſouwen/eenighe Steden ende plaetſen inghenomen/ als Ivoys, Montmedi, Virton, la Frette, ende andere : Oock was in Januario Graef Philips met vier Benden Peerden ontmoet / ende met embuſcade van Manſvelts Voetvolck beſet/ maer hy ontquamt ghequetſt / met verlies van ontrent tſeſtich Peerden/ ende twee Capiteynen ghevanghen/ mits dat den Hertoch van Bouillion/ door hooghe wateren by hem niet en conde comen/ maer nae twee daghen ontmoete Bouillion weder wel elf Cornetten ſijner vyandē Peerden/ die hy ſloech/ſo datter veel doot bleven ende veel ghevanghen werden/ waer onder den Luytenant van Manſvelt was. Sints miſten haer diverſche aenſlaghen / als op Diettenhove ofte Theonville: daer na werder luttel uytgherecht/ uyt oorſake dat Bouillions volck elders ghebruyckt werden: ende het derven van dit volck onder Graef Philips/ heeft de geunieerde Landen veel aenſlaghen doen naelaten.

Een deel van de Ruyterē die onder den Ridder Veer/die op het gheleyt van Graef Philips van Naſſouwen geweeſt waren/ ligghende by Soeſt in Weſtphalen ſonder goede wachte / zijn den vierden April van haer vyanden overvallen/

ende ſimulatie int vervolch ende continuatie van ſoodanighe voornemen ende attentatien waren ghebruyckende: Oock ſiende het cleyne werck dat die van Artoys ende Henegou hadden ghemaeckt (ten grooten leetweſen van ſijne Majeſteyt) vande vermaninghen die hy haer by expreſſe Brieven hadde willen doen / dat ſy hem ſouden helpen afwenden den tempeeſte vande oorloghe / die by de voorſchreven Spaengiaerden verweckt was / niet min t'haerlieder verderffeniſſe / als tot ſchade van ſijn Onderſaten. Waeromme hy ghearreſteert / beſloten ende gereſolveert hadde / van nu voortaen openbare oorloghe te voeren te Water ende te Lande / teghen den voorſchreven Coninck van Spaengien / ſijne Onderſaten / Vaſſalen ende Landen / om hem op de ſelve te wreken / vande ongelijcken / injurien ende miſdaden / die hy ende de ſijne daer af waren ontfanghende / effen ghelijck ghedaen hadden de Coninghen ſijne Voorſaten in ghelijcke occaſien / met vaſt betrouwen dat God (dien het binnenſte ſijns herte / ende de gherechticheyt ſijnder ſake bekent ware) hem ſal continueren ſijnen Godlicken byſtant / doen proſpereren ende zeghenen / mette hulpe van ſijne goede Onderſaten / ſijne gherechtighe Wapenen. Mits welcke ſijne Majeſteyt wel expreſſelick was belaſtende aen alle ſijne Onderſaten / Vaſſalen ende Dienaers / van nu voortaẽ de oorloge aen te doẽ / te Lande ende te Water / den voorſchreven Coninck van Spaengien / ſijne Landen / Onderſaten / Vaſſalen ende aenhanghers / als vyanden van ſijnen perſoon ende vanden Coninckrijcke: Ende om ſulcx te doen / beval hy haer met ghewelt te treden inde voorſchreven Landen / te beſpringhen ende overvallen de Steden ende plaetſen weſende onder ſijn ghehoorſaemheyt / die ſelvighe te brenghen tot ſchattinghen ende contributien / ſijne Onderſaten ende Dienaers ghevanckelick te nemen / op rantſoen te ſtellen / ende te tracteren ghelijck ſy doen ende doen ſullen den ſijnen: Waeromme hy haerlieden verboden hadde / ende verbode mits dien / hoedanighe ſpecien van communicatien / onderhandelinghen / commercien / verſtanden ende ghemeynſchappen te te houden metten voorſchreven Coninck van Spaengien / ſijne aenhangheren / Dienaren ende Onderſaten: Op lijfſtraffe dede hy oock wederroepen / ende wederriep van nu af / hoedanighe ſoorten van toelatinghen / Paſpoorten ende ſauvegarden ghegheven ende verleent by hem / ſijne Luytenanten ofte Stadthouderen Generael ende andere / deſe teghenwoordighe Ordonnantie contrarierende / verclaert de ſelve van onwaerden / ende verbiet die eenichſins te reſpecteren / binnen vijfthien daghen nae de publicatie van deſe / de welcke hy tot dien effecte beveelt ghedaen te werden met blaſen van Trompetten ende openbare uytroepinghe / inde Provintien ende Frontieren vanden Coninckrijcke / op datter niemant oorſake van ignorantie en pretendere / maer dat een yeghelick dat onderhoude ende te wercke legghe / op pene van ongehoorſaemheyt. Ghedaen tot Parijs / den xvij. dach Januarij / M. D. XCv. Onderteeckent / Henry.
Ende lagher ſtont / De Neufville.

Op dit Placcaet des Coninckx van Vranckrijck / iſſer tot Bruſſel ghedruckt ende uytghegeven inden naem vanden Coninck van Spaengien / van date den ſevenſten Maert / M. D. XCv. een ander Placcaet / dienende tot antwoorde op't voorſchreven Frans Placcaet / luydende aldus:

By den Coninck.

Verclaers des Coninck van Spaengien teghen des Coninck van Vranckrijck verclaers der oorloghe / den vij. Maert / 1595.

SO wanneer men ghenoodicht is te treden in oorloghe / die ghemeenlick met haer brenght de ſchaden ende ellenden / als eenen yeghelicken kenlick is: alſ dan iſt een ſonderlinghe groote vertrooſtinghe voor eenen Prince / dat hy daer toe teghens redene ghepoort ende ghedwonghen wort / als weſende alſ dan vrij van ſchult / ẽ ſijne conſcientie onbelaſt vande booſheden ẽ ongelucken daer uyt ſpruytende. Het is alle de Werelt bekent / dat wy (ſpreeckt den Coninck) altijt punctelicken met alle ghetrouwicheyt ende oprechticheyt / hebben onderhouden den Vrede / ghemaeckt inden Jare M. D. Lix. met wijlen den Coninck van Vranckrijck / Hendrick den tweeden van dien name / onſen Schoonvader (wiens ziele God ghenadich zy) ende men en can niet loochenen / dat nae ſijn overlijden / wy tot verſcheyden reyſen bygheſtaen ende gheholpen hebben onſe Schoonbroeders / ſijne kinderen ende erven vande ſelve Croone / in haerlieden ſoo grooten noot / met merckelick ghetal van krijchſvolck / die met haer bloet ende leven de ſelve hebben helpen bewaren haer Coninckrijc / ende daer inne onſe heylighe Catholijcke / Apoſtolijcke ende Roomſche Religie. Ende hoewel ſedert / weſende het Coninckrijck van Portugael op ons wettelicken overvallen / ende de beroerten in onſe Nederlanden overcomen / wy tot meermael met Franſoyſche Wapenen zijn beſprongen geweeſt / gelijck noch ẽ beſchadicht hedensdaechs mach blijcken by het innemen ende onthouden vande ſtadt Camerijck / ende dat wy daer door maer te veel redenen en haddẽ om onſe vrientſchappen te veranderen / nochtans hebbẽ wy uyt goeder herten ſulcken ongelijc / cleynheyt en hinder laten over ons gaen / ſonder daer van eenighe uytwendighe demonſtratie te doen / ten eynde den goeden Vrede onderhouden ende ghecontinueert ſoude blijven / ende de Chriſtenheyt niet beroert met nieuwe oorloghen: Ende namentlick leſtmael / om voor te comen ende te beletten het ondergaen vander Religie / alſdoen voorhanden weſende / en hebben wy niet willen laten (te rugghe ſtellende onſe eyghen ſaken) te helpen ende by te ſtaen de Catholijcken van Vranckrijck / die ons hebben des aenghesocht / alle wercken ende Actien van ſulcke qualiteyt / dat niet teghenſtaende de quade interpretatie die den Prince van Bearne daer van is doende / de Croone van Vranckrijck niet en can loochenen / oft ſy en heeft daer door voorgheſtaen / gheholpen ende beſchermt gheweeſt in haren grooten ende nauwdwinghenden noot / jae inde ſwaerſte ende ghewichtichſte occaſie ende gheleghentheyt die ſich opt voorghedraghen heeft.

Den Coninck van Vranckrijck wordt genoemt den Prince van Bearne.

Boven dien heeft de voorſchreven Prince van Bearne / ſedert corte daghen herwaerts / de oorloghe teghen ons verclaert / ſonderende hem op ſeker pretexten / daer op wy noyt en dachten: gelijck claerlick ghenoech betuygen alle onſe wercken / ſonder dat wy willen / ofte oock van noode zy daer teghen eenighe andere Juſtificatien voor te brenghen: Maer wel ter contrarie t'ghene de voorſchreven Prince van ſijn gheboorte af ghedaen heeft tot achterdeele vande Religie / ende men noch dagelicx van hem ſiet / gheven den Catholijcken van Vranckrijck ende andere ſtoffe ghenoech / om vaſtelick te gelooven dat ſijn voornemen is te bederven ende gantſchelick te niet te doen de voorſchreven Religie / in een Coninckrijck daer de ſelve altijt ſo ſeer gheflorеert heeft / t'welck is een vande alderbeclaghelickſte ſaken die men ſoude connen bedencken / niet alleene voor dien vant t'ſelf de Coninckrijck / maer oock voor de ge-

hele

heele Chriſtenheyt / ghelijck te vreeſen ware dat eer langhe ſoude comen gheſchieden / ten ware de hope dat God Almachtich door ſijne ongrondelicke goetheyt / ſijne barmherticheyt over de Chriſtenen ſal toonen/ende afkeeren van Vranckrijck de ellende daer mede tſelf de Coninckrijck ghedreycht wordt / te niete doende het voornemen vande ghene die daer toe ſtrecken/waeromme wy/ende alle goede menſchen hem moeten bidden ſonder ophouden.

Weſende dan de ſake ſo verre ghecomen / dat het van noode is de Weerelt te deſabuſeren / ten eynde men niet en valle in eenige quade ende ongheſondeerde impreſſie ofte achterdencken / wy beweecht zijnde door onſen gewoonelicken yver/ ſo hebben wy mits deſen de Franſoyſen wel willen berichten ende doen verſtaen/ dat uyt cracht vande verclaringhe/ghepubliceert by ordonnantie vanden voorſchreven Prince van Bearne/op de oorloghe tuſſchen ons ende hem / wy niet en vermoghen noch willen toelaten de generale inbrekinghe vanden Vrede / die wy ſo vele Jaren hebben onderhouden met de Croone van Vranckrijck/ want alſoo hy niet en is verclaert by onſen alderheylichſten Vader den Paus/ voor Coninc vant ſelf de Coninckrijck / ende dat hy om deſe ende andere wichtighe ende treffelicke redenen oock niet en can wettich Coninck weſen / noch volghentlick wettelicken breken den voorſchreven Vrede: Wy willen vaſtelick ghelooven / dat de Catholijcken van Vranckrijck/ſo wel de ghene die noch blijven int Verbont/als de ghene die daer afgheweken zijn / ende alle andere/ ſiende (ghelijck wy ſien) voor hare Poorten de Religie verlooren gaen/ niet en ſullen willen laten daer teghen te gebruycken de remedien/die hen eenichſins moghelick weſen ſullen/ volghende de grootte ende ſonderlinghe Obligatie die ſy daer toe hebben.

Den Coninc vã Spangiẽ en bekent dẽ Coninc Hendrick de vierde voor geen Coninc van Vranckrijck.

Ende van onſent weghen verclaren wy / dat onſe meyninghe ende wille is / te blijven vrient/ Bontghenoot ende gheconfedereert vande Catholijcken van Vranckrijck / alſnoch vereenicht weſende tot hanthoudinghe vande Religie / om die te helpen ende by te ſtaen/ met alle de middelen die God ons gheven ſal: Preſenterende tſelve oock te doen aen de ghene die haer hebben afgeſcheyden vant voorſchreven Verbont/ met allen anderen / t'zy Steden/ Ghemeynten ofte particulier perſoon/ die binnen twee Maenden nae de publicatie van deſen hen ſullen comen verclaren/ (ende by vaſte ende goede verſekeringhe genoechſaem ende weerdich om uyt crachte der ſelver ontſanghen ende aenveert te worden) hen doen kennen gheen vyanden te weſen vande Catholijcke ende Roomſche Religie/ noch van ons.

Den Coninc vã Spangiẽ verclaert te blijvẽ vrient vande Liguers in Vranckrijck.

Bevelende wel expreſſelic aen allen onſen Vaſſalen ende Onderſaten / van wat conditie ende qualiteyt ſy zijn/ de ſelve niet te hinderen ofte beſchadighen in eenighe manieren / noch teghen hen yet vyantſcher wijſe voor te wenden : Maer ten opſiene vanden voorſchreven Prince van Bearne/ ende vande Franſoyſen die blijven ſullen ofte haer voeghen op d'ande zijde/ Wy willen ende verſtaen / dat ſy ghehouden worden voor openbaer ende verclaerde vyanden / ende over ſulcx vyandelick ghetracteert/te Water ende te Lande/ſonder eenich onderſcheyt. Tot welcken eynde wy hebben gheordonneert/ ende ordonneren mits deſen / dat de uytroepinghe daer van gheſchiede in alle ghewoonlicke plaetſen/ op dat onſe oprechte ende eenvoudighe intentie alomme bekent mach zijn/ ende alle de Weerelt beſpeure ende ontdecke/ dat wy gheen begintſel ofte Autheur en zijn van deſe oorloghe/maer dat wy niet en ſoecken dan Gods eere / de hanthoudinghe vande Catholijcke/Apoſtolijcke ende Roomſche Religie/de ruſte der heyligher Kercken/ende vrede van alle goede menſchen. Ghegeven in onſer ſtadt van Bruſſel / onder onſen Contrezeghel/ den vij. Maert/ M. D. XCv. Onder ſtont/ By den Coninck in ſijnen Rade. Ende lagher ſtont/

Vereyken.

Ernestus Brieven/nopende de Franſoyſen ende de oorloghe van date den xiij. Februarij.

Recht te vooren eer dit Verclaers was ghepubliceert / waren daer Brieven uytgheſonden uyt den name van Erneſtus/ aende Provintien/ van date den xiij. Februarij/ hoewel die nae ſijn doot eerſt gepubliceert werden/ waerſchouwende d'Onderſaten hen te wachten vande invaſien/ plonderinghen/ ſchaden ende overvallen die den Prince van Bearne / hem draghende voor Coninck van Vranckrijck/ alreede doen begonnen hadde/ authoriſerende de Onderſaten oock op te vallen/ crencken ende aentaſten/ elck in ſijn juriſdictie hare perſoonen/ goederen ende ſchuldẽ/etc. Daer by waren oock ander Brieven/ inhoudende Ordonnantie / hoemen ſoude handelen met de Franſoyſen/ die ſouden moghen weſen vande zijde vande Catholijcke/Apoſtolijcke/Roomſche Ligue ofte Verbont/ ende teghenpartye van den voorſchreven Prince van Bearne ende ſijne aenhanghers/ ofte oock anders die van overlanghe inde Nederlanden mochten ghewoont hebben/ ordonnerende die te examineren/ oft ſy te vertrouwen waren/ ende die daghelicx noch uyt Vranckrijck mochten ghevlucht comen/ begeerende te ghenieten de vrijheyt vande heylige Ligue ofte Verbont / ſouden oock moghen inde Landen reſideren/ mits haer vertoonende voor de Wethouders/ om onderſocht te worden/ende ſouden ghehouden weſen te toonen certificatis vande Princen/Heeren ofte Staten vande voorſchreven Ligue / van dat ſy de zijde ofte partye vanden voorſchreven Prince van Bearne niet en hielden.

Hier op iſſer van beyde zijden op de Frontieren alle vyantſchappe ghetoont/ de Franſoyſen in Artoys ende Henegouwe veel Dorpen/Heeren huyſen/ Clooſteren afloopende ende afbrandende/ oock de Voorſteden van Valenchijn ende meer andere/ ſy quamen tot voor Berghen in Henegouwe: Deſghelijcx deden oock de Spaenſche ende Walſche in Vranckrijck.

Bouillion eñ Philips van Naſſouwen exployten in Lutſeborch in Januario/1595.

In Lutſenborch hadden den Hertoch van Bouillion / ende Graef Philips van Naſſouwen/eenighe Steden ende plaetſen inghenomen/ als Ivoys, Montmedi, Virton, la Frette, ende andere : Oock was in Januario Graef Philips met vier Benden Peerden ontmoet / ende met embuſcade van Manſvelts Voetvolck beſet/ maer hy ontquamt ghequetſt / met verlies van ontrent tſeſtich Peerden/ ende twee Capiteynen ghevanghen/ mits dat den Hertoch van Bouillion/ door hooghe wateren by hem niet en conde comen/ maer nae twee daghen ontmoete Bouillion weder wel elf Cornetten ſijner vyandẽ Peerden/ die hy ſloech/ſo datter veel doot bleven ende veel ghevanghen werden/ waer onder den Luytenant van Manſvelt was. Sints miſten haer diverſche aenſlaghen / als op Diettenhove ofte Theonville: daer na werder luttel uytgherecht/ uyt oorſake dat Bouillions volck elders ghebruyckt werden: ende het derven van dit volck onder Graef Philips/ heeft de geunieerde Landen veel aenſlaghen doen naelaten.

Een deel van de Ruyterẽ die onder den Ridder Veer/die op het gheleyt van Graef Philips van Naſſouwen geweeſt waren/ ligghende by Soeſt in Weſtphalen ſonder goede wachte / zijn den vierden April van haer vyanden overvallen/

ende verloren wel hondert ende ſeſſendertich Peerden/ ende waren de Compangien van Balen/ Sidney/ Vere/ Parker/ Ouſten ende Hohenlo.

De Franſoyſen vallẽ int Graefſchap van Bourgondiẽ ende nemen veel Steden in Meert.

Den Hertoch van Loraynen zijnde metten Coninck van Vranckrijck overcomen/ malcanderen weder ghevende wat ſy onderlingen afgenomen hadden/ heeft ſijn krijchſvolck in ſConincx dienſte beſtelt/ die welcke onder t'beleydt vanden Baroen van Aſſonville/ de Heere van Tremblecourt/ ende den S. George/ wel ſterck ontrent acht oft neghen duyſent te voet/ende ontrent derthien hondert Peerden/ zijn ghevallen int Graefſchap van Bourgongien/ toebehoorende den Coninck van Spangien/ende hebben ontrent Vaſtelavont Jonville belegert ende inghenomen/oock Luxoul/ Veſoul/ Baume/tuſſchen Beſanſon ende Montbeliaert/ den wegh nae Duytſlant/ met meer andere plaetſen ende Caſteelen/ veel Dorpen plonderende: Sy lieten de Stadt van Beſanſon oock op eyſſchen/ die haer neutrael hiel/ deſghelijcx oock Gray/ daer hem den Gouverneur de Grave van Chamniſtre onthiel/ die metten Grave van Morinel eñ t'Hof van Dola/ ten leſten begonden volck te vergaderen/ ontrent vier duyſent te voete ende vijf hondert Peerden by een brenghende met grooter moeyte/ zijnde een Lant dat in hondert jaren gheen krijch ghevoert hadde/ waeromme int eerſte aen verſcheyden plaetſen/ dat nieu Krijchſvolck ende Boeren in Wapenen ghevonden zijnde/veel gheſlaghen werden. Sy ſonden in Savoyen ende aende Spaengiaerden om aſſiſtentie/ daer ſy noch luttel hope van creghen: Ende alſoo ſy van oude tijden altijt onder de beſcherminghe van de Switſers gheſtaen hebben/ ſoo ſonden ſy oock aen haer/de welcke noch verſtoort antwoorden/ waeromme ſy aen ſulcke Bontghenooten hulpe verſochten/ die ſy over eenighe Jaren uyt Vranckrijck thuys keerende (afghedanckt zijnde met haer betalinghe) met geheel Vaendelen ellendelick ende jammerlicken hadden laten dootſlaen ende ombrenghen/welcker onnooſel bloet ſonder twijffel wraeck riep/ ende wiens doot noch daghelicx vande weduwen ende weeſen beclaecht werden. Twelck oock was ghebuert/ Anno M.D.Lxxxviij. in Januario/ in den aftocht der Switſers/ die in Vranckrijck de Navarriſche ghedient hadden/ ende werden by de Lottrinſche ende die van Guyſe wreedelick ghehandelt/ ende oock op ander tijden.

Hier door waren de Franſoyſen in vaſter hope om het Graefſchap van Bourgondien onder haer Croone te brenghen: Maer den Coneſtabel van Caſtilien/Gouverneur van Milanẽ/ quam daer met veel Spaenſch Krijchſvolcx/ende wan weder veel plaetſen/ daer teghen de Franſche haer wederſtelden/ waer van het ſucces den tijdt ſal leeren.

Hoey int Lant van Luyck/ by Heraugiers volck genomen dẽ viij. Februarij/ 1595.

Charles de Heraugier/ Gouverneur van Breda/ om de aenſlaghen in Lutſenborch ende t'Lant van Namen te vorderen/ is uyt Breda int leſte van Januario/met xij. Vaendelen voetvolcx ende xiiij. Cornetten Peerden na de Stadt Hoey getrocken/ghelegen int Lant van Luyck/ op de Maſe tuſſchen Luyck ende Namen/ een bequame ſtadt/ met een ſchoone brugghe over de Maſe/ ende Caſteel/ een woonſtede van den Princen ende Biſſchoppen van Luyck: Ende ſo dit Caſteel luttel Garniſoen in hadde/ zijnder beſtelt gheweeſt ontrent xxiiij. oft dertich mannen/ die in een arm ghehuert huyſken haer waren verberghende/ gelegen recht onder tCaſteel/ dat ſeer hooge op een Rotze ofte clippe leyt/ daer recht boven dit huyſken int hoochſte van het Caſteel een oude venſter ſtont: Van beneden uyt dit huyſken wiſten by nachte deſe dertich mannen eenich fatſoen van coorden ende leeren te maken/ waer mede ſy aen de venſter quamen/ die ſy opbraken/ ende creghen daer de dertich mannen binnen/ die by eenighe die de ghelegentheyt des Caſteels kenden beſtelt werden/daer ſy de principaelſte vant Caſteel/ als ſy ſmorghens vroech ter miſſe luydende/ meynden uyt haer logimenten ter Kercken te gaen/ by den halſe namen int doncker/die ſy dwonghen ende bonden/ ende in een gat deen voor dander naer wierpen/ ende alſoo ſy ten leſten nochtans ontdeckt werden door het roepen van een vrouwe/ ſoo overwelchdichden ſy het gheheel Caſteel ende de Poorte/ende eyſchten de Stadt op/die in wapenen comende/ende haer meynende te weeren/ ſaghen Heraugier met ſijn volck marceren/ waeromme ſy compoſitie maeckten/ ende lieten hem inne den viij. Februarij/met drie Vaendelen ende twee Cornetten Peerden.

Heraugier beſette de ſtadt ende t'Caſteel/ende begon die van alle nootdruft te verſiene/ende het naeſte vyants Landt rontomme op contributie te ſtellen/ zijnde een ſeer bequame plaetſe tot haer oorloghe offenſijf/ als paſſagie over Maſe ende opt Landt van Namen ende Brabant gheleghen/hechtende bycans Lutſenborch aen haer palẽ/daer ſy alreede met den Hertoch van Bouillion ende Graef Philips van Naſſouwen groote conqueſte meynden te doen.

Italiaenſche Rijcke goederen afgheſet by Heraugiers Peerdevolck in Februario.

Heraugiers Peerdevolck hebben ontrent Montmedi op deſen tijt ſeven Carren met coſtelicke Italiaenſche waren geladen naer Antwerpen gaende/ met alderhande goude ende zijde Lakenen ende zijde Couſſen aenghetaſt/ ghenomen ende ghebuet/ wel drie hondert duyſent guldens weert: Maer als een deel van haer (zijnde vande Garniſoenen van Breda ende Bergen in Brabandt) meynden thuys te rijden/ zijn ſy ontrent Tongeren ontmoet van eenighe Benden van Ordonnantien harer vyanden/beleyt byden Overſten Schets/Heer van Grobbendonck/die daer ontrent oock thien Vaendelen voetvolcx hadden/ waer van ſy gheaviſeert zijnde/ hebben ſy haer in drie hoopen verdeylt om te ontrennen/ maer den derden hoop werdt aenghetaſt/ ende midts dat ſy te veel met den buyt gheladen waren/werden ſy gheſlagen/ ſoo datter wel tſeſtich oft tſeventich ſoo doot als ghevanghen werden/ daer onder twee Luytenanten waren.

Dit innemen van Hoey (toecomende den Biſſchop van Luyck) die nu met de vereenichde Landen in neutraliteyt ſtont/ wert ontſchuldicht datmen maer begeerde de plaetſe te ontleenen voor een vertreck/ met proffijt vande inwoonders/ſonder miſdoen/ende als de oorloghe gheeyndicht ſoude zijn/ ſoo ſouden ſy het hem alles weder leveren/ſy leden ende dulden wel tſelfde van Berck ende Bonna/toebehoorende mede den Biſſchop die de Spaenſche behielden/etc.

Maer den Biſſchop ſont aen de Staten der Landen/ hem beclaghende vant ghewelt ende breken van neutraliteyt/ eyſchte ſijn Stadt wederomme/ ghebruyckte daer toe alle ſijn vrienden/aenbiedende goede voorſlagen: Maer midts dat hy als noch luttel ghehoor creech/ heeft hy hulpe aen den Eertſhertoch Erneſtus verſocht/ die derwaerts terſtont Krijchſvolck ſont/om het Lant van Namen ende Brabandt van haer courſſen te bevrijden/ met laſt om den Biſſchop te helpen/dwelcke niet tegenſtaende dat ſy hoorden van Erneſto doot/ hebben nochtans Hoey beleghert/ om dat ſy wel merckten dat het qua-

lick

1595.

Des Rhijns ende andere Wateren overloopen in Februario ende Maert.

lick conde ontſet worden / daer hem Heraugier ſelf mette Capiteynen Balliſort / ende de Vos met meer andere haer binnen lieten beſlupten/ niet teghenſtaende datter ſoo grooten overvloet vande opperwateren alomme over de Landen was/ qualick hope van ontſet ghelaten door den grooten ſneeu die gevallen/ende daer op ſubijtten regen ghecomen was/ ſo dat byrans alle Revieren/ ende namelick den Rhijn van boven Colen af over beyde ſijne zijden ſo overgheloopen was/ als by mans ghedencken niet gheſien en is / wel ſes voeten hooger dan opt te vooren gheſien/ſoo dat alle bygheleghen plaetſen ende Dorpen onder water / ja vele wechghevoert werden: Veel duyſenden van Beeſten/ende oock veel menſchen verdroncken. In Gelderlant ende Hollant was het gantſche Eylant van Bommel ende andere onder water / alle de Betuwe ende Bommelerweerdt / ende alle het Lant rontomme Wtrecht ende Amerſfoort totte poorten toe ende Voorſteden van Vianen / men acht wel dry duyſent menſchen verdroncken/twelck een groote ſtraffe Godts was over veel menſchen: Daer zijn oock veel Schanſſen ende Bolwercken verdroncken/ ende eensdeels wechgeſpoelt /ſoo dat het Krijchſvolck alomme werck hadde om de Landen voor inval te bewaren/ende de ſterckten te repareren/ tot grooten coſte der Landen.

Hier door Fuentes / la Motte / Barlamont ende andere Krijchſoverſten de becommeringhe der Staten volck merckende / door dat het water alle paſſagien ende ontſet gheſtopt hadde/ſoo hebben ſy Hoey over deen zijde der Maſe beleghert / ende des Biſſchops volck alomme over dander zijde vergadert / ende hebbent alſoo ontrent den xij. Meert overweldicht/ettelicke van tGarniſoen doot gheſlaghen ende ghevanghen/ de reſte vluchtede opt Caſteel/ dat ſy met twee ſtucken gheſchuts beſchoten / ende alle de Coolgravers des Lants van Luyck vergadert zijnde/hebben ſy begonſt te ondermijnen/waer door ten leſten dat Caſteel/aenden Heere van la Motte /is overgheghheven met compoſitie / uyt treckende met gheweer / Bagghe ende Baggagie ontrent den twintichſten Maert: Int uyttrecken wilden de Spaengiaerts die al vermoorden als ſtraetſchenders / maer la Motte dede hen door Grobbendonck goet ghelepde doen. Heraugier verloor daer door/ by eenighe/ veel credits / beſchuldicht zijnde van dat te lichtelickē overgegeven te hebben / dewijle tot ontrent Colen volck ghecomen was tot ſijnder ontſet/ ende de Breſſe noch niet ſtormbaer weſende/hebbende ooc twee ofte dry vertrecken binnen: maer ander oordeelden contrarie/ende dat hy wijſſelicken dede: ende alſoo is dien aenſlach voor de gheunieerde Landen miſluckt.

Hoey wert by de Spaẽſche weder genomen dē xx. Maert.

Eenighe van de Staten vonden haer tonvreden over Heraugier / die gheſchreven hadde dat het Caſteel ſterck ghenoech teghen tgewelt vant gheſchut was/ dat nochtans qualick verſtaen was/daer in ſy ſeer bedroghen waren/tot groote achterdeel vande Staten/die daer anderen raet in ſouden ghebruyckt hebben. Met deſe ſake ende t'belegh/is avontuerlick gheleeft ende ghehandelt / ende tuſſchen partijden groot miſverſtant ghevallen van Hoey.

De Spaenſche hebben het Caſteel beſet met drie Vaendelen Krijchſvolck / ende het Legher bleef daer ontrent noch ligghen/wachtende ghelt vanden Biſſchop / dat niet reede en was / ende ſcheen gelt hebbende/ dat ſy ſoudē Breda comen beleggen: maer die Stadt wert by Prince Mauritz wel verſien van alle nootdruft/ ende wel met dertich Vaendelen Krijchſ volck beſet.

Den Eertshertoch Erneſtus was inden Winter ſieckelick ghewoorden/ſwaermoedichept heeft de ſieckte vermeerdert/de oorſake was ſoomen achte/ dat ſijn houwelic mette Infante van Spangien/ende andere aenſlagen ongeluckelicken alomme afliepen/ ooc ſijns huys oorloge tegen den Turck/deſgelijcx oock de Nederlantſche Lantſaken/ hy ſach hem oock neffens ſijn vyanden/oock vanden Lantvolcke/jae vande Spaēgiaerden veracht / ende het ſcheen gheabuſeert/ ende dat hem ter herten ginck/ dat hy gheſuſpecteert was van Michiel Renichon ende Piere du Four aengheſet te hebben/om den Prince Maurits te dooden/dat teghen ſijn ghemoet ende aert was/nae het ſeggen van die ſijn naturel wel kenden/ende dat ſulcx wert ghehouden ende geacht/ een bedroch ende ſubornatie van Spaenſche dienaers/die yemanden hebben doen ſpelen ſijn perſonagie/om de arme ſlechte menſchen tot ſulcken daet te perſuaderen. Oock verdroot hem dat hy de Landen tot gheenen vrede en conde ghebrenghen/ ende dat hy eenighe Maenden geen Brieven vanden Coninck en hadde getreghen/onder wiens Raet hy veel wederſprekers hadde: Deſe dingē zijn cranchept vermeerderende/heeft hem de doot ghenoech ſubytelicken overvallen / met veel bloedens uyt den neuſe dat hem overviel/ ende hy is gheſtorven ſnachts tuſſchen den xx. ende xxj. Februarij.

Aertshertoch Erneſtus ſterft tot Bruſſel den xxj. Februarij/1595.

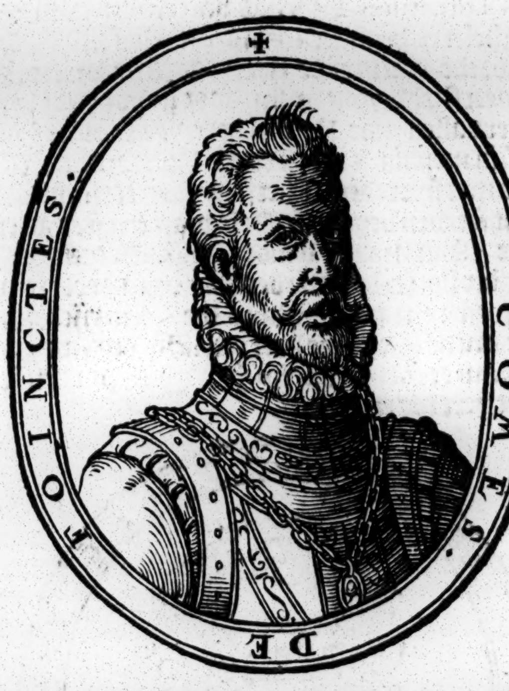
COMES. DE FOINCTES.

Voor ſijn ſterven begeerde hy dat den Grave van Fuentes ſoude Gouverneur ende Krijchſoverſte weſen/ regeerēde met advijſe des Raets/ tot dat andere ordere quame van den Coninck. Hy is tot Bruſſel geſtorven int tweeenveertichſte Jaer ſijns ouderdoms / een ſwaermoedich/ ſtatelick (als diemen ſeer ſelden ſach lachen) ende goethertich man/ een Vorſt / vredelick/ſachtſinnich ende beleeft/de Catholijcſche Roomſche Religie ſeer toeghedaen/ende tot den dienſt des Coninc van Spaengien ſeer gheneycht: Hy liet veel ſchulden/jae ſelve ſijn huyſgheſin/onbetaelt.

Erneſtus wert vijf Jaer daer nae eerſt begraven Anno 1600. uyt bevel van ſijnen Broeder Albertus/ tot Bruſſel inde Kercke van ſinte Gudula / int Graf van Hertoch Jan de tweede van Brabant / die langhe te vooren Anno 1312. gheſtorven ende daer nae begraven was. Terwijle den Eertſ hertoch Erneſtus noch cranck was/deden eenighe Heeren vanden Lande/ als den Hertoch van Arſchot ende andere/ ſchrijven aen Reynutio den nieuwen Hertoch van Parma/

ma om in Nederlant te comen/ op dat ſoo Erneſtus quame te ſterven/ het Lant niet ſonder Gouverneur ſoude weſen/ende dat op hope van beter gouvernement onder hem te vinden/ maer hy en is niet beweecht gheweeſt.

Aertſhertoch Ferdinandus van Ooſtenrijck gheſtorven/ den xxiij. Januarij.

Daer te vooren is oock geſtorven Ferdinandus van Ooſtenrijck / des Keyſers Oom / ende Keyſer Ferdinandus ſone/ die by een dochter van Welſers die hy troude/ den Marquis van Borgon/ ende den Cardinael van Ooſtenrijck naeliet/ een vrede lief hebbende Vorſt.

Erneſtus doot heeft gheen veranderinghe(als wel apparent was) int Nederlant ghemaeckt/ midts dat de groote hope ende verbeyden der goeder reſolutie des Coninckx / op de gheſonden advijſen over de bevredinghe/ alles in ſtilte ghehouden heeft / daer het wedernemen van Hoey ſeer toe vorderde / ende alle pacientie ende hope verquickte: Daer over is den Hertoch van Paſtrana corts tot Lutſenborch/ende ſo tot Bruſſel uyt Italien aenghecomen met ſijn Sone/ int begintſel van April/diemen ſeyde dat ſeer goede reſolutien mede brochten / maer het Gouvernement bleef by Fuentes ende Steven Dybarra/ welck Gouvernement by den Coninck aen Fuentes wert gheconfirmeert/tot dat Albertus van Ooſtenrijck/Erneſtus Broeder/ Cardinael eñ Viceroy in Portugael overcomen ſoude/die dē Conint ordonneerde voor Gouverneur te ſeyndē

Levinus Torentinus gheleerden Biſſchop vā Antwerpen/ ſterft in Mey 1595.

Tot Bruſſel is oock geſtorven in Mey. D. Levinus Torentinus, Biſſchop van Antwerpen/een ſeer gheleert/deghelick/wijs/vredelief hebbende/ ende vrede-trachtende Man / welcke vrede hy ſo veneerſtichde/dat hy ſijn doot gevoelende hem te overvallen nae Bruſſel gereyſt is / ende daer van ſijn meyninge inden Raet uytgeſproken hebbende met ſijn redenen/heeft hy hem terſtont daer na tot ſterven begeven. Deſe was een ſeer verre ſiende Man/ vyant vande Jeſuijtſche nieuwicheden/ die hy ſeyde datſe der Landen verderf ſouden weſen / ende nochtans die een rijckelijck Teſtament ghevende van ettelicke duyſent guldens/om te toonen dat hy hen gheen particulier quaet hert toe en droech.

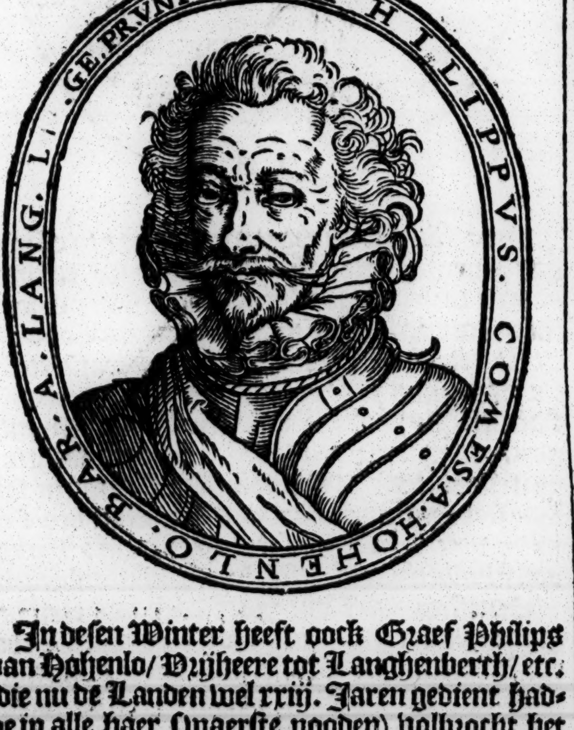
PHILIPPVS. COMES.A.HOHENLO.BAR.A.LANG.L.GE.PR.VNI.BEL.

Hohenlo trout de dochter van Orāgien eñ Bueren/ den vij. Febrvarij/ 1595.

In deſen Winter heeft oock Graef Philips van Hohenlo/ Vrijheere tot Langhenberch/ etc. (die nu de Landen wel xxiij. Jaren gedient hadde in alle haer ſwaerſte nooden) volbrocht het houwelick met de oudtſte Dochter van wijlen Willem Prince van Orangien / Maria van Orangien ende Naſſou/ gheboren vande Gravinne van Bueren/welck Houwelick langhe op handen hadde gheweeſt / maer mits datter queſtie was op des Houwelicks goederen / gheyntendeert by Houwelickſche voorwaerden van haer Moeder/de eenighe erve van Maximiliaen van Egmont/ Grave van Bueren/ iſt dus langhe ongheſliſt aengheloopen / want de Staten te vooren op de Requeſte van Prince Mauritz gheordineert hadden/ dat hy adminiſtreren ſoude de goederen in Brabant als elders/ghecomen van Vaders zijde / ende ſijn Suſter van haer Moeders zijde/doende rekeninge aende Staten. De bruyloſt is opt Slot te Bueren in Gelderlant / ſeer heerlick ende magnifijck ghehouden/ den vij. Februarij / alwaer grooten Adeldom uyt Duytſlant ende elders verſamelden / daer oock de beſte Steden vande vereenichde Provintien haer ghecommitteerde ſonden / tot vereeringe ende congratulatie/ de Generale Staten haer begiſtende met vijftich duyſent guldens.

Keurvorſt eñ Paltzgrave Frederick troude Loyſe van Naſſouwen/dochter vandē Prince van Orangien Anno 1593. den xij. Junij.

Bycans twee Jaer te vooren/ Anno M. D. XCiij. den xij. Junij/ troude oock den Paltzgrave Frederick de jonghe Keurvorſt / tot Dillenborch/ een ander des wijlen Princen van Orangien Dochter/ Loyſe van Naſſou/d'oudtſte vande Dochters / ghewonnen by Charlotte van Bourbon/ van des Coninckx van Vranckrijcks bloet / die welcke uyt Nederlant by Graef Jan van Naſſou haer Couzijn / ende de Gravinne van Swartſenberch haer Moeye/met meer andere Graven ende Heeren / oock by den Heere van S. Aldegonde / tot Dillenborch ſtatelick beleydet werdt / tot haren Oom Graef Jan van Naſſouwen/ ende van wegen de Geunieerde Landen (nae haer Vaders ſaligher verdienſte ende weerde van ſulcken Vorſt) heerlick vereert ende beſchoncken/ te weten/ die van Hollant vereerden haer met twintich duyſent guldens in ghelde / ende noch wel duyſent guldens tſjaers aen Renten/ die van Zeelant oock twintich duyſent guldens in ghelde: Deſe heeft hem tſints kinderen ghebaert.

Hertoch van Bouillion trout oock een ander Dochter des Princen van Orangien/ 1585.

In deſen Winter heeft tot Eſ dan den Hertoch Bouillion/ Viconte de Turenne/ oock ghetrout den ſeſten Februarij/ een ander des Princen van Orangien Dochter / Vrou Elizabeth van Naſſouwen/ mede by die van Bourbon gewonnen/ die de vereenichde Landen oock met vijftich duyſent guldens vereerden : Alſoo dat van acht Dochters des Princen/ noch vier op dit pas ongheylickt zijn/ met noch drie wettighe ſonen/ te weten/ Philips/ Prince van Orangien/ die noch in Spaengien bewaert wordt/Prince Mauritz/ ende Hendric Frederic/ſo dat het huys van Naſſouwen tot Dillenborch door twee Broederen/ Willem ende Jan ſeer vermenichtvuldicht is/ niet tegenſtaende de drie Broederen/Lodewijck/ Adolf ende Hendrick van Naſſouwen in deſe oorloghen verſlaghen / ſonder erve onghehout gheſtorven zijn: alſo dat dit Naſſouſche gheſlachte/ een ſeer groot/ende in Krijchſaken het vermaertſte van Chriſtenrijck teghenwoordich is / mits dat ſy haer bloet gheſtort hebben/ eerſt Rene van Naſſouwen ende Chalon/Prince van Orangien/ in Keyſers Caroli des V. dienſt voor S. Deſir/ daer nae Willem Prince met ſijne drie Broederen/ teghen ſo machtighen Coninck ende Vorſt:

Grootheyt eñ vermaertheyt des gheſlachts van Naſſouwen

Hierenboven hebbende op dit pas noch wel thien als Mannen in Actie meer vanden ſelven Huyſe/ ende noch veel jonghe aencomelinghen/ die noch daghelicx haer bloet waghen voor de Nederlantſche Vrijheden/ behalven noch der Suſter kinderen/ Mannen ende Swaghers/ ende haer kinderen.

Den xiiij. in Maert/ is oock tot Delft in Hollant ghetrout met heerlicke ende open liberale feeſte/ den Grave Georgh Everart/ Grave van

Solms/

Graef Evecart van Solms trout Sabina van Egmont/ 1595.

Solms/ ende Vrijheere van Muntſenberch/ die nu de Landen langhe ghedient hadde/ ende was Colonel in Zeelant/ ende Gouverneur tot Hulſt in Vlaenderen/ hy troude Sabina van Egmont/ het neghende kint van Lamorael Grave van Egmont/ ende Sabina Paltzgraven Dochter. Deſe feeſte was heerlick/ liberael/ ende mede verſelſchapt ende vereert van weghen de Geunieerde Landen/ als by die van Hollant met twee gouden Coppen/ ende een Carcant ende Watervat met een Becken/ waert twaelf duyſent ende acht hondert guldens/ die van Zeelant met andere dinghen/ waert ſes duyſent guldens/ voorts Wtrecht ende ander Provintien nae haer qualiteyt.

Daer is oock int leſte van Junio in Hollant aenghecomen Lamorael d'Egmont/ die nu ghenaemt wordt Grave van Egmont/ die met ſijn Broeder Carel/ tſamen vanden Coninck beyde Gräven genoẽt werden/ die niet tegenſtaende den dienſt die den Broeder Philips in Vranckrijck ghedaen hadde/ die in den ſlach van Gyvry verſlaghen was/ niet conden by den Coninck int beſit van haer Vaderlicke goederen comen/ waeromme deſen Lamorael qualick te vreden zijnde/ heeft hem in dienſte vanden Coninc van Vranckrijck begeven: ſijn broeder Carel troude de dochter vanden Heere van Aubigni.

Reformatie ende reductie op't gelt inde Geunieerde Landen te vergeefs, den xv. Septem.

Wy hebben vooren int twaelfde Boeck een Tafel gheſtelt/ begrijpende de verhooginghe der munte ofte ghelde inde Nederlanden in hondert Jaren tijts/ oock vertoont hoe Anno M. D. Lxxxv. ende M. D. Lxxxvj. ſommighe munten wat verhoocht werden/ om verghelijckinge doen te maken die noodich ware/ nu ſo waren weder alderhande munten ghereſen onder de vereenichde Landen/ door noot/ armoede ende menſchen gierichheyt/ als den Angelot ende gouden Reael/ vijf ofte ſes ſtuyvers hooger ghereſen/ de Croone twee ofte drie ſtuyvers/ andere na advenant: Om t'welcke weder te reduceren/ ofte op den ouden voet vant Jaer M. D. Lxxxvj. te brengen/ doen de voorgaende permiſſien onder beyde de Gouvernementen ghepubliceert werden/ ſo hebben de Geunierde Landen alderhande ghelt afgheſet den xv. September leſt: ende om der Onderſaten ſchaden verdraechlicker te maken/ hebben ſy de verleegginghe in drie tijden ofte reyſen verdeelt/ als eerſt een weynich leegher gheſtelt/ ende ſo ganckbaer te weſen totten x. Novembris ende dan van weerde weder vermindert/ cours te hebben tot den x. Januarij M. D. XCv. leſt/ ende doen voorts niet hoogher te moghen uytgheghevẽ worden/ dan nae permiſſie van Anno M. D. Lxxxvj. als den Anghelot tot vijf guldens ende anderhalve ſtuyver/ den gouden Reael tot vijf guldens twee ſtuyvers/ de Franſche ende Nederlantſche Croonen tot drie guldens eenen ſtuyver/ den Spaenſchen Piſtolet tot drie guldens/ den Philippus Daelder tot twee guldens elf ſtuyvers/ ende andere na advenant.

Als nu dit alomme inde Geunieerde Landen ghepubliceert was/ ende veel ghevolcht/ ſo hebben die van Middelborch in Zeelant/ om redenen by haer ghepretendeert ende gheallegeert/ deſe reductie niet willen naecomen/ waer door twiſt gherees/ ſo dat daer over Prince Mauritz vande Staten verſocht werde/ om haer te induceren totte reductie ende conformiteyt/ zijnde gereſolveert op weygheringhe/ die van Middelborch haer perſoonen ende goederen/ te arreſteren ende becommeren alomme inde andere Landen/ volghende de Artikelen vande Vnie/ waer door ſy tot verwillinghe gebrocht werden/ maer het en is noyt alomme volcomelick volbrocht ghewordden.

De Staten tot voorderinghe vande voorſchreven reformatie/ hadden in October leſt/ eenen notabelen Munter ghenoemt Crapevangher doen ſoecken/ die veel onbehoorlicke ſubtijlheyt ende behendighe valſcheyt/ opt ſtuck vande Munte wiſte voor te brenghen/ contrarierende daghelicx de goede meyninghe ende voornemen der Staten/ mits hy tot Cuylenborch uyt miſverſtant van Previlegien/ ghenoech werdt onderhouden: maer ſy hebben hem met behendicheyt ghevangen gecregen/ ende criminelicken aengeſproken/ maer ſo het ſchijnt/ is het al civilick afgheloopen.

Eynde vant ſeventhiende Boeck.

Nederlantſche Hiſtorie/

Het achthiende Boeck,

Sommarie/ Ofte cort verhael vant achthiende Boeck.

DEn grooten Turck die ſterft / Chriſtenrijck wapent hem teghen den Sone. Den Coninck van Polen wint eenen Sone. Gheſchiedeniſſen in Tranſſilvanien. Carel van Manſvelt treckt in Hongaryen. Beroerten in Cleve ende Emderlandt worden verhaelt. De vereenichde Landen ſenden Schepen Noortwaerts eenen wegh nae Chijna te ſoecken. De Duynkerckers Vrijbueten ſterck. Coninck van Vranckrijck ſoeckt eenichſins ſijn Onderſaten te bevredighen. Verdugo wordt van Ferte ghedreven ende ſterft. De Franſoyſen nemen Han inne. Fuentes neemt Chaſtelet/ ſlaet Villars/ ende wint Dourlens/ daer La Motte werdt gheſchoten. Een geſpreeck van Vrede wort by de Spaenſche opgeſchoven / Taxis met andere opinien worden daer over verhaelt. Prince Mauritz trect met t'Leger voor Grol/ daer hem Montdragon volcht. Graef Philips van Naſſouwen beſpringht Montdragons Legher / daer hy met Solms doodt blijft. Camerijc wort by Fuentes belegert eñ gewonnen/ mede het Caſteel. Heraugiere comt binnen Lier/ maer wordt daer weder uytgheſlagen/ veel krijchſoverſten ſterven. Den Vorſtelicken Cardinael Albertus van Ooſtenrijck/ comt voor Gouverneur nae Nederlant/ ende brenght mede den Prince van Orangien: in Italien paſſerende/ ſoeckt hy daer ſConincx dienſt te voorderen/ maer de ſtadt Marſilien die hy meynde Spaenſch te maken/ wert door den Capiteyn Libertas weder onder de Croone van Vranckrijck gebrocht. Den Vorſtelicken Cardinael is tot Lutſenborch ghecomen den xxix. Januarij / Anno M. D. XCvj. brenght mede Placcaten uyt Spaengien / op der Edelen Wapenen ende Tijtels. De Staten der vereenichde Nederlanden ſchrijven aenden Prince van Orangien/ hem congratulerende over ſijn verloſſinghe / waerſchouwende hem teghens krijchs ordere ſonder Paſpoort niet voor te nemen: Waer op hy haer uyt Lutſenborch weder antwoort. Den Cardinael comt tot Bruſſel den xj. Februarij / ende tracht La Fere (t'welck by de Franſoyſen beleghert is) ontſet te doen / maer hy treckt op Cales/ t'welck hy cloeckelicken wint / alſoo oock mede Ardres/ t'welck den Coninck van Vranckrijck / Prince Mauritz / ende de Enghelſche te ſpade ſochten te helpen. De Coninck van Vranckrijck vereenicht met hem den Hertoch van Mayenne/ ende verkrijght La Fere. Een Enghelſche Armade onder Draeck ende Haukens / ſeylen nae Indien op verſcheyden aenſlaghen/ ſonder gheluck/ daer ſy beyde ſterven. De Coninginne van Enghelant ſent onder den Grave van Eſſex ende den Admirael / weder een Vlote nae Spaengien / daer de vereenichde Nederlanden een Vlote mede ſenden/ onder den Admirael van Warmont/ die te ſamen de Spaenſche oorlochſche ende Indiſche Vlote vernielen / ende die Stadt van Cales in Andaluſia innemen ende verbranden / ende miſſen de Indiſche Vlote met het Silver te nemen. Ooſtende werdt gedreycht/ ende wordt met voorraet voorſien. Des Vorſtelicken Cardinaels verſoeck by den Keyſer teghen de Gheunieerde Landen/ Cleve ende Aken/ etc. wordt ontdeckt/ ende hy beleghert Hulſt/ dat met groot verlies van hem wordt ghedwonghen. Een Verbondt tuſſchen Vranckrijck ende Enghelant worter ghemaeckt/ deſghelijcks met Vranckrijck ende de vereenichde Landen. Den nieuwen Coninck van Denemercken wordt ghecroont. De Coninginne van Enghelant voordert ghelt van de vereenichde Landen/ de welcke dat beleefdelicken weygeren/ waer over ſy nae Enghelant Gheſanten ſenden. Byron beſpringht Artoys / daer Varrabon ghevanghen wordt/ ende Artoys ende Henegouwe wordt afgeloopen. Den Turck heeft victorie teghen de Chriſtenen. Des Coninck

van

1595. van Spaengiens aenſlagen/ ſchaden ende verlieſen worden verhaelt/ daeromme neemt hy ſijn Hofſche Negotianten ofte Financiers door een decreet/ alle verpandinghen ende aſſignatien af/ maer ten leſten nae een Jaer (mits dat ſy hem noch aen een partye van acht Milioenen ghelts hielpen) ſo is de Coninck met haer weder overcomen. Een Schot ghenaemt Wynies hadde een aenſlach op Campvere/ waer over hy onthalſt werdt. 1595.

Dit alles gheſchiedt in twee Jaren/ regerende den Grave van Fuentes den Vorſtelicken Cardinael Albertus/ Prince Mauritius ende Graef Willem van Naſſou/ Anno M. D. XCv. ende M. D. XCvj.

Den Turck Amurathes doot/ ende Machomet in zijn plaetſe/ den xviij. January/ 1595.

IN deſen Winter den xviij. Januarij is gheſtorven Amurathes den grooten Turck/ den xiij. van het Otthomans geſlachte/ xlviij. Jaren out zijnde/ een Prince die den argſten van zijn gheſlachte niet en was/ zijnde ſeer tot welluſten ghenegen: Sijn outſte ſone Machomet den derden/ nu out ontrent xxx. Jaren/ ſuccedeerde hem/ die allē ſijn Broeders wel tot xvij. toe/ ſoo men ſeyde (nae haer ghebruyck) dede voortbrenghen/ ende met vriendelick affſcheyt hen betoonde/ dat den noot des Otthomans Rijcx welſtandt/ ende den vrede vereyſte dat ſy moeſten ſterven/ ende haer Vaders begraveniſſe vereeren/ eñ dat ſoude haer int Paradijs vergolden worden: ende alſo werden ſy met groote ceremonien met peſen van boghen verworcht: oock eenige vande Moeders werden verdroncken/ die ghetracht ende gepractiſeert hadden haer ſonen te verſteken/ liet twee Vrouwen groot gaende/ dan die baerden beyde Dochters/ die met noch ander xxvij. Dochters te lijve bleven. Deſen toont hem alreede ſtrengh/ Martiael ende bloetgierich/ hoewel de welluſt ende de glorie des Rijcx/ hem ander werck ſchijnen te gheven/ dan groote invaſien voor te nemen/ waer tegen t'Rijck ende de Chriſtenheyt hen ſlappelicken Wapent. Int leſte van Mey/ in dit Jaer 1595. is den Coninck Sigiſmond van Polen/ eenen ſone van de Dochter des Aertſhertoch Carel van Ooſtenrijck/ ghenoemt Ladiſlaus.

Vayboden van Sevenberge/ Moldavien ende Wallachien vallen den Turck af.

Den Tranſilvaen ofte Prince van Sevenberghen/ Sigiſmondt Battor/ ſochte met Chriſtenrijcx hulpe het Turckſche jock af te werpen/ tot wien hem ooc voechden Aaron de Vayvoda/ ofte Wayda van Moldavia/ metten Wallachiſchen Wayda Michal/ ende andere/ die nu langhe onder den Turck hadden gheſeten/ die om dat ſy haer meermael bevonden van haer miſgonners beſchuldicht ende beclaeght aent Turckſche Hof/ ende door giften ende beloften van meerder tribuyt dickmael werden uyt haer heerſchappije verſtooten/ zijn deſe den Turck oock afghevallen/ ende hebben de Tartaren (die inden Winter van des Turcx dienſt nae huys waren treckende) gheſlaghen/ deſghelijcx veel Turcken tot diverſche ſtonden/ ende namen veel Steden inne/ die met Turcken beſet waren/ op ende over de Donaw gheleghen/ den voorſz. Sigiſmondt Battor Wayda van Sevenberghen/ ofte Tranſſilvanien broeders ſone van Stephanus Battor Coninck van Polen/ ſijnde een jonck Heere van ontrent xxij. jaren aengeſet by de voorſz. Vayvoda ofte Waydaes ſijn ghebueren/ ende gheſoliſiteert vant huys van Ooſtenrijc ende Keyſer/ ende mede vandē Paus/ heeft mede door het beneerſtighen van Pater Alphonſo Cariglia Jeſuijt/ geſocht af te vallen van de verbonteniſſen ſijnder voorſaten mettē Turc/ ende hem te verbinden metten Keyſer eñ Chriſtenen/ wat daer over ghepaſſeert is/ achten wy verhalens weert/ t'ghene wy uyt eenen brief nae Italien geſonden uyt Clauſenborch anders Coloſwar ghenoemt/ den xxviij. September/ Anno 1594. gheſchreven van een groote parſonagie/ ende gheloofſijck. Aldus den Vorſt Sigiſmondt Battor/ hebbende een vergaderinghe van ſijn Staten van Sevenberghen vergadert in Alba Julia/ ofte Weyſſenborgh den xj. Julij 1594. dede die opt Caſteel by hem comen/ alwaer Krijghſ volck ende ſijn guardia by hem hadde/ ſelve ghewapent met een Buyſthamer in ſijn handt/ ſeyde die aen met grammen ende toornighen moede/ hoe dat hy een Chriſten ware/ ende wilde niet meer des Turcks Tributaris weſen/ maer aenſpannen met het huys van Ooſtenrijc/ ende de Chriſtenen helpen ende byſtaen met lijf ende goet/ alſo hy alreede geſwooren hadde ende beloeft/ waeromme nu verſocht/ alle die ſulcx niet goet vonden ſouden hun redenē uyt ſpreken.

Sigiſmondt Battor Vayvoda van Tranſſilvanien voert oorloge teghen den Turck.

Waerover de Staten tſamen ſprekende/ ende ſiende ſijn gram ghelaet/ verſochten hun beraet tot ſanderdaeghs te moghen hebben.

Sanderdaeghs ſprack voor haer allen den Heere Jan Forro/ Edelman van authoriteyt/ als dat ſy bereyt waren alle haer goet ende bloet op te ſetten voor haren Prince ende Vaderlant. Maer baden ſijn hoochz te weſen voorſichtich/ in te willen afgaen het verbondt ſijnder voorſaten metten Turck/ dat welcke hun dus langhe ghehouden hadde in ruſte ende vrede/ ſy en ſaghen gheen redenen/ maer moghten wel affegghen en hun onthouden van in verbondt te treden met het huys van Ooſtenrijck/ ſelve zijnde noch van de Chriſtenen ofte vanden Turck hun aſſiſtentie verſoght. De Turck ware machtich ende de Chriſtenen waren weec/ om hem te helpen/ ſelve nu ſijnde ſonder ſchat ende ghelt/ waeromme ſy gheen wijſheyt achten ofte middel ſaghen/ tot ſijn voornemen te raden/ maer datmen behoorde den Turck ſijnen ghewoonlijcken tribuyt te gheven/ ende vrientſchappe te houden mette Ooſtenrijckſe/ onderhoudende neutraliteyt/ tot dat hy ſaghe de Ooſtenrijckſe ſaken beter ſtonden/ nopende dat hy ſeyde/ alreede mette Ooſtenrijckſe beſloten ende gheſwooren te hebben/ waren ſy bedroeft gheſchiet te weſen ſonder hun conſent/ teghen hun Previlegien ende eedt/ gedaen Anno 1588. Op den Lantdagh van Maggies/ waeromme ſeyden van noode te weſen/ een gheheele generale vergaderinghe van de Staten nae out hercomen/ om te beraetſlaghen wat dat hem te

Staten van Tranſilvanien willen neutraliteyt houden.

doene ſtondt/ biddende die antwoorde ten beſten te interpreteren/ acht nemende op den ellendigen ſtaet van ſijne onderſaten/ etc.

Hierover den Vorſt niet te vreden / beſcheyde die ſanderdaeghs weder te comen/ alwaer weder ſijn voornemen vorderde met dreyghementen/ ſy antwoorden hem twijfelachtich/ radende te doen wat voort ghemeyn beſte dienſtelick ware / met conſent vande Staten daer op beſloten een generale vergaderinghe tot Torda binnen viij. daghen/ maer daerentuſſchen den Tartar eenen inval doende op ſijn Frontieren/ ſondt derwaerts den Heere Balthaſar Battori ſijnen Coſijn/ met Crijghſvolck.

Hierentuſſchen twijfelende ſijn Staten ende Edeldom niet ſouden conſenteren ſijn onbedacht contrackt metten huyſe van Ooſtenrijck / ende beſchaemt dat hy ſijn beloſte haer ghedaen niet conde volbrenghen/ mede vreeſende hem eenigh leet hier over ende om ander diſcontentementen mochten aen ghedaen worden/ ontbiedt hy hem in Alba Julia ſijnen Coſijn / Heer Balthaſar Battori/ dien hy voorhielt inde preſentie van ſijnen Cancelier dē Heer Wolfgangh Conacioeio hoe dat hem hadde miſgrepen in ſijn lightveerdich voornemen/ vreeſende ſijn onderſaten teghen hem mochten opſtaen op den minſten inval die den Turck moghte op ſijn lant doen/ hebbende te veel betrout op ydele beloſten van ſommighe/ waeromme ware nu ghereſolveert te reyſen nae Italien verlatende ſijnen ſtaet/ nochtans behoudende den tijttel/ ende hem te laten t'Gouvernement hebbende alreede daerover het conſent van veel Edelen/ ende om eerlijck eenen ſtaet te houden buyten lande/ begeerde te mogen ghenieten ſijn Vaderlicke Erſgoet ende incomſten/ met een Jaerlicx pencioen van twaelf duyſent Daelders vant Landt. Haerlieden biddende op de verſamelinghe vande Staten dit ſijn onderſaten voor te dragen ende te doen goet vinden/ mede te ſoecken die gheſtoortheyt vanden Turck/ met giften ende met achterſtel vant Tribuyt betalende/ te vreden te ſtellen.

Sig. Batthor wilt ſijn lant verlaten trecken in Italien,

Deſe Heeren/ Belthaſar Battori / ende Cancelier ſeer verwondert / hebben hem vermaendt ſijn ſtuck wel te bedencken/ mede de eere vant huys van Battori / dat welcke daer door ſoude moghen verſteken worden / want alſoo by haer de Vorſten ofte Princen zijn electijf/ ofte gecooren worden/ en ſouden de Staten vant Lant van niemandt anders dan van haren Prince ſelve willen gheregeert worden/ ende op overvallende noot ende perijckel/ ſouden moghen eenich hooft opwerpen ofte verkieſen nae haren ſin die ſouden moghen den Turck aenghenaem ende trou weſen / ende alſoo ſoude Chriſtenrijck van Sevenberghſche hulpe geheel weſen gefruſtreert hy ſoude moghen dien van Ooſtenrijck wat uyt ſtellen totter tijt toe/ dat hy allenſkens het ghemeynts ende Edeldom tot ſijn voornemen mochte brenghen. Deſe met noch meer ander redenen en conden hem niet beweghen/ nochtans beloefde/ niet en ſoude uyten lande vertrecken / voorvolgende artikelen hem ſoude gheaccordeert weſen vande vergaderinge tot Colloſwar/ ende dat hy daer van wilde de reſolutie verwachten op ſijn vaderlijck ſterck Caſteel van Colwar / daer hy met ſijn beſte goet ende ſchat henen reet / belaſtende voor ſijn vertreck den Cancelier / ſijn voornemen den Staten ten beſten voordraghen/ te weten/ hoe dat hy ſiende het perijckel ſijnder Landen voor den Turck/ om ſijn onbedachte rebellie/ wetende geenen anderen middel om des Turcx gramſchappe te verſoeten/ ſijnde ſo machtighen vyant ende om tVaderlandt te verſchoonen/ dan ſijn ghereſolveert vertreck nae Italien/ daerover hunlieden ghevende volcomen macht te doene wat hun goet dochte ende proffijtelick te weſen tot Lants behoudeniſſe: ende om te moghen buyten lande als een Vorſt betaemt te leven/ verſoght hy hem te willen vergonnen ende onderſchrijven de navolghende beden.

Verſoeckt 6. Artikelen vā ſijn Lantſaten.

1 Als datmen den Turck bidden ſoude om vergiffeniſſe met behoorlicke excuyſen.

2 Dat des Lants ſaken ende Cancelerie ſouden alle afgheveerdicht worden/ noch op ſijnen naem ende onder ſijnen ſeghel.

3 Dat den doorluchtighen Heere Balthaſar Battori ſoude Gouverneur weſen / eñ dat hem ghehoorſaemheyt / als ſijnen eyghen perſoon/ mochte beweſen worden.

4 Dat alle ſijn patrimoniale goederen hem mochten gheſonden worden/ daer hy dat ſoude ghebieden.

5 Dat tot onderhout van ſijnen ſtaet ende ſijn Hofgheſin/ hem mochte jaerlicx toeghelept worden twaelf duyſent Daelders.

6 Dat ſijn Murſicienen ende andere Italianen die int lant van Sevenberghen waren/ hun ſouden moghen vredelicken vertrecken.

Dit verſoeck by de Lantſaten verſtaen/ vonden haer beſwaert / ſeer beclaghende dat ſijne Hoocheyt hadde aenghegaen / ſaken van ſoo grooten ghewichte/ alleene door de ſlechte ende ſimpele perſuaſie van eenen Spaenſchen Jeſuyt Alfonſo Cariglia, ſonder andere te hoorē/ met het uyterſte perijckel van ſijnen Staet/ ende als hy nu bevlijtighen ſoude ende excuſeren / dat hy't om beters wille ghedaen hadde / ſoo hadde hy nu ghereſolveert te vertrecken/ hun allen latende in ſulcken onruſte.

Als nu op dit voordraghen des Canceliers/ de Staten ſeyden ſy ſouden ten naeſten daghe hem ſchriftelicken antwoorden/ ſoo quam daer de tijdinghe/ dat den Vorſt met ſijn Treſorieren waren vertrocken nae Italien by Peſte / dan ſoude noch eenighe daghen vertoeven/ op een ſijn Caſteel/ op de Frontieren van ſijn Vaderlick goet/ Kouwar ghenoemt/ tot dat de Tartaren ſouden ghepaſſeert weſen/ ende de paſſagien bevrijt.

Deſe tijdinghe maeckte groote confuſie onder de Staten/ dies de Raetſheeren ſubijtelick beſchreven een generale vergaderinghe tot Colloſwar ofte Clauſenborgh. De vergaderde Lantſaten de ſaken verſtaen hebbende / ſonden nae den Vorſt tot Kouwar den doorluchtighen Heere Balthaſar Battori ende met hem den Heere Johan Jffin met andere ghedeputeerde der Ridderſchap ende Steden/ hun ſeer over hem beclaghende / ende hem wederomme te comen/ biddende met proteſtatie / ſoo ſijn hoogheyt niet wilde weder keeren int Gouvernemēt als vooren/ wilden ſy op hunne vrije voeten ofte wille zijn/ van eenen anderen Heere te moghen verkieſen/ met welcken nieuwen Vorſt hy dan ſoude moghen handelen door ſijnen Cancelier van ſijn verſochte artikelen.

Transilvaniſche Staten proteſteren van te mogē een ander Heere kieſen ſo de Vorſt hen verliete.

Hier over den Vorſt geſtoort/ wilde nochtans gheenſins conſenteren van weder te keeren/ bybrengende veel excuſen/ als dat ſijn wedercomſte hem ſoude periculeus weſen/ etc. Nopende het verkieſen van eenen anderen Vorſt/ ſeyde dat hy noyt ghedacht hadde ſulcken preteſt hem te vooren ſouden comen/ ende dat hy ſulcken reſolutie van ſijnen leven niet vergeten ſoude / noch ſijn onderdanen gheenſins quijtſchelden van haren eedt hem ghedaen/ etc. Maer den Heere Balthaſar door veel bidden ende vermaninghen/ van niet te willen tlandt van Sevenberghen verlaten/

ten/ ter eeren vanden huyſe Battori / op dat de Heerſchappye daer van tot haerder ſchande niet viele in handen van andere/ etc. vercreech ten leſten op eenighe toeſegginghen/ ſijn belofte van niet uytten Lande te trecken / ende alſo ontboot de ghecommitteerde Gheſanten voor hem/ belovende het Gouvernement niet te verlaten / ende ſo gaf hem hun afſchept / by hem behoudende den Heer Balthazar Battori/ metten welcken hy een verbondt maeckte met Sacramentale Eedt / dat ſy malcanderen nemmermeer afgaen ofte verlaten ſouden / om gheenderhande perijckelen ofte oploopen/ makende onderlinge ſchriftueren/ dat ſy niet meer ghedachtich ſouden weſen inder eeuwicheyt de queſtien ende miſverſtanden die tuſſchen hun gheweeſt ende ghepaſſeert waren.

Sigiſmond is gheſtoort op ſijn Staten.

Den Vorſt nu ghekeert in Coloſwar/ proponeerde wederom by de Staten/ dat hy gheenſins conde ofte wilde blijven inde regieringhe / ten ware hem toeghelaten werde / terſtont hem in oorloghen teghen den Turck te ſtellen: De Staten die refereerden dat anderwerf totten Raet van Staten ofte Senaet / deſen Raedt confirmeerde anderwerf haer eerſte opinie van haer Vryheyt / waer over den Vorſt ſeer gheſtoort/ liet hem ontvallen eenighe hooghe ghewichtighe woorden in ſijn Camere/ die aenden Raet over ghedraghen werden / waer over ſylieden verſtaende des Vorſt verſtoortheyt teghen haer/ vertrocken ſanderdaechs alle wegh op haer Caſteelen/hun weygerende weder inde Stadt te comen / ende niet teghenſtaende dat hy hun ſchreef particulierlick/ met Eede belovende / haer niet te miſdoene ofte moleſt te zijn/ ſo quamen ſy gelijckewel niet / dan ten leſten ſont aen elck eenen Edelman vant Hof / om in ſijnen name haer trouwe ende gheleyde toe te ſegghen / ende hun uytten hoofde te ſtellen hun voorgaende impreſſie/ biddende inde Stadt te comen / om eenighe andere reſolutie te nemen/ende ſo lieten hun gheſegghen.

Inde Stadt ghecomen / ſo verſochten alle de Staten aenden Vorſt / dat alle de Raetſheeren mede in haer vergaderinghe Generael comen ſouden/hopende op alles wel te reſolveren/welck werdt gheconſenteert. Al waer op de ſake int langhe werdt ghediſputeert / ten leſten is den Heere Balthazar Battori ſijn opinie afghebraecht: die ſeyde dat hy een groot ſeker perijckel voorhanden ſagh / voort gantſche Landt van Tranſſilvanien ofte Sevenberghen afvallende den Turck/ maer ſiende ſijn Hoocheyt alreede ſo verre daer in ware ghetreden / ende dat hy nu niet anders en conde doen / ſoo hoepten hy ende betroude in God/dat hy t'Vaderlant voor eenen ſo machtighen vyant beſchermen ſoude/ ende geholpen worden teghen alle hope / waeromme ware ſijn reſolutie televen ende te ſterven by ſijnen Prince ende Vorſt / ende al doen wat ſijne Hoocheyt ſoude believen hem te ghebieden/ haer alle vermanende t'ſelfde te doen.

Staten vereenighen met den Vorſt/ eñ publiceren d'oorloge tegen de Turc.

Hier toe ſtemden de Raetſheeren ende de gheheele vergaderinghe ende ſonden aen ſijn Hoochz die goede tijdinghe / ende deden terſtont publiceren d'oorloghe teghen den Turck / ende ſonden Brieven op de Frontieren/dat het Krijchſvolck den Turcken ſouden ſien te beſchadighen.

Niet teghenſtaende dit aldus ghepaſſeert ende gheconcludeert/ſo twijffelden den raet ende principale Edelen / dat den Vorſt noch mochte ghedachtich weſen de proteſtatie teghen hem ghedaen/ van hem af te ſetten / ſoo hy niet keerde in ſijn regieringhe / waeromme vercooren onder haerlieden twee vande Edelen/die hun alder ontſchult ſouden doen / verhalende int breede de redenen die hun daer toe hadden beweecht/biddende daer over vergiffeniſſe/ etc. Den Vorſt vertoonde hem terſtont ghewillich ende te vreden te weſen/ ſegghende hy en wilde ten eeuwighen daghen dat proteſt niet meer ghedencken/ ende alſo gaf hun haer afſchept met alle vriendelick contentement.

Als nu elck een hem begonde te ruſten totten Krijch / ſoo gheliet den Vorſt hem als te willen den xxviij. Auguſti zijnde Sondach/ſolemnelick ter Kercken ende ter Miſſen gaen / waeromme alle de Raetſheeren ende Edelen daer verſchenen/ om hem te verſelſchappen nae ghewoonte/ ende gecomen inde Voorcamer/ heeftſe den Vorſt alle ghegroet / ende ſprack ſijnen Couſijn Heer Balthazar Battori ſeer vriendelicken aen/ maer ondertuſſchen hadde hy wel ſecretelicken de Poorten vander Stadt Coloſwar doen ſluyten / ſijn Hellebardiers ende Krijchſvolck ter wachte op de mueren beſedt/ ende nae een teecken ghegeven vertrock den Vorſt uyt de Camer/ ende terſtont quamen een deel Travanten ende Hellebardiers inde Voorcamer / met drie Raetſheeren die hy vant ſtuck gheſeyt hadde / te weten den Heere Stephan Boczhay Capiteyn van Varadin/ Oom vanden Vorſt / den Heer Franſoys Gezchy ende den Heer Pangratius Sermiech / die welcke deden ghevanghen nemen deſe naegheſchreven Heeren/die ſy terſtont in een ſeker plaetſe int ſelfde Hof des Vorſtens / ſterck te bewaren beſtelden/ende mede ſont terſtont Krijchſvolck uyt om in te nemen haer Caſteelen/ ende te beſlaen alle haer goederen. Deſe ghevanghen Heeren ſiende hun ghevanghen/ verſochten aen den Vorſt om te weten d'oorſake haerder vangheniſſe/ ende ſo eenighe miſdaet hun conde te laſte gheleyt worden/dat het hem mochte ghelieven/ hun die by wegh van Juſtitie ende equiteyt te overtuyghen/ ende dan te ſtraffen nae verdienſte ende gelieven. Hier op antwoorde den Vorſt/ dat ſy goeden moet hebben ſouden / t'ghene dat hy ghedaen hadde / ware hy ghedwonghen gheweeſt te doen/ om hen te verwittighen van eenighe twijffelen die hy hadde/ende dat ſonder ordinaren wegh van Juſtitie / ſy gheenſins langher en ſouden ghemoleſteert worden.

Sigiſmont Battor neemt ſijnen Edeldom gevangen eñ doetſe dooden/ de xxviij. Auguſti.

Twee dagen hier nae/ den xxx. Auguſti ſmorghens/ twee uren voor den daghe/ ſonder ander proceduren / worden vijf vande ghevanghenen onthalſt / te weten den Heer Alexander Kendi/ Swagher vanden Heere Balthazar Battori ende vanden Cancelier/ den Heer Johan Iffin/ Patrigno ofte Peter vanden Heer Battori/ den Heer Gabriel Kendi / den Heer Johan Foro vooren ghenoemt/ metten Heer Georgio Zenthegiedi/ Procurator ofte Director van Vorſts ſaken. T'ghemeynte werdt hier door ſeer beroert/ beclagende dat die ſo moeſten ſterven/ ſonder te weten de redenen ende ſonder eenighe forme van rechte. Den Edeldom was oock verſlaghen ende verbaert/ dies alle die vrientſchappe hadden met deſe Heeren / ſochten eenichſins uyt de Stadt te geraken/ maer den Vorſt hadde daer inne voorſien / ende dede een Mandaet dat niemant ſoude uyt de Stadt vertrecken op de Galghe/ noch aen ſijn vrienden ſchrijven watter paſſeerde / op datter niet van ter ooren ſoude comen vanden Heer Stephan Battori/ die doen was op ſijn Caſteel Somlio / houdende ghedurich by hem ontrent 2600. Krijchſlieden/ tot bewaringhe van ſijn Huys/ op dat pas.

Den tweeden Septembris reſolveerde den Vorſt/ ſijnen Couſijn den Heer Balthazar Battori metten Cancelier / te ſenden opt Caſteel van

Vywar ſnachts met goede wachte. Op een ander Caſteel Giallu/ ſont hy mede den Heer Franceſco Kendi een treſſelick perſoon/ ende den Heer Johan Bornemiſſa een groot Krijchſoverſte/ die hy daer nae int ſelfde Caſteel den xv. Septembris dede verworghen. Hier nae vertrock den Vorſt ſelve van Coloſwar/ ende voerde met hem deſe ghevanghenen/ te weten den Heer Gerendi/ Johan Czoffey/ Albert Louay/ George Shalanchi ende Balthazar Shilwaſſi.

Den ix. Septembris hadde hy doen dootſmijten door ſijn Krijchſvolck/ den Heer Ladiſlaus Shalanczi/ die de handelinge vande Turckſche ſaken tracteerde/ een Man van grooter weerde ende ſijn Vaderlant ſeer toeghedaen/ ende dat geſchiede in ſijn eyghen Caſteel Barniſcha/ waer hy hem met ſijn Dochter dapper ter weyre ſtelde/ eenighe van het Krijchſ volck doot ſmijtende/ maer bleef mede met ſijn Dochter doot.

Heer Balthazar Battor wort met den Cancelier geworcht.

Ten leſten den xvij. Septembris drie uren voor den daghe/ dede hy worghen den doorluchtighen Heere Balthazar Battori ſijnen Couſijn ende den Heere Cancelier : den Heer George Vaſz Raetſheere/ mede ghevanghen mette andere ende verloſt zijnde/ ſtorf ſanderdaechs.

Den doorluchtighen Heer Stephan Battor/ terwijle hy wachtede om den inval vande Tartaren te weyren/ werdt van deſe dinghen geaviſeert/ door een van ſijn Broeders Dienaers/ ſalveerde hem ſelven in Hongeren op de Fortreſſe Eczet/ toecomende den doorluchtighen Heere Grave Stephan de Battor/ zijnde veel Krijchſvolck gheſonden om hem te vanghen ende tot Coloſwar te brenghen. Dus veel was het inhout des Briefs van den xxviij. Septembris uyt Coloſwar gheſchreven/ Anno M.D.XCiij. waer door men generalick medelijden hadde van den ellendighen ſtaet des Lants: als den Turck ſal weſen onderricht van die ſubijte veranderinghe/ ende vande doot van deſe Heeren/ om dat ſy conſtant inde Neutraliteyt te onderhouden waren ghebleven/ hebbende gheen oorſake van rebelleren ghegheven.

Sigiſmond Battor den Vayvoda van Sevenberge verbonteniſſe mettē Keyſer.

Maer hier over heeft Sigiſmond Verbont metten Keyſers ende t'Rijck ghemaeckt/ begrepen in ſeventhien Artijckelen/ onder andere/ dat hy ſoude trouwen met Maria Chriſtiana/ een Dochter des Hertoch Carel van Ooſtenryck/ ende Suſter vande Coninginne van Polen/ hy ſoude oock tijttel hebben ende erkent werden voor een Vorſt des Rijcks/ ende volghens gheaſſiſteert van volck ende ghelt/ ſo hy oock by ongheluckе ende gewelt des Turcks uyt ſijn Lant ſoude verdreven worden/ ſo ſoude hem in Duytſlant Landt ende by leven ghegheven worden/ om hem ende de ſijne Vorſtelicken te leven/ wat hy ghewan vanden Turck dat ſoude hy behouden/ maer ſo hy ſonder Sonen ſtorve/ ſoo ſoude ſijn Landt den Keyſer erven/ met meer dierghelijcke conditien. Dit Contract heeft niet langhe gheduert/ als wy nae ſullen verhalen. De Polen werden oock gheſoliciteert om hulpe/ maer ſy antwoorden/ ſo men ſonder haer den Krijch begonſt hadde/ ſoo ſoudemen die oock ſonder haer eynden: vande Moſcoviten was hope dat ſy byſtant van ghelde ſouden verwerven. Deſe heeft hem aldus langhe teghen den Turck wel ghebruyckt/ ende victorien behaelt.

Carel van Manſvelt treckt teghen den Turck/ daer hy ſterf den xiiij. Auguſti.

Graef Carel van Manſvelt/ ſone van Graef Pieter Ernſt/ die nu een oudt ervaren Krijchſman inde Nederlanden gheworden was/ ende den Inlandiſchen Krijch moede zijnde/ ende daer van een eynde wenſchende/ hebbende vyantſchappe ghevoert teghen den Hertoch van Parma/ ende nu teghen den Gouverneur den Grave van Fuentes/ is verſocht gheweeſt om hem te laten teghen den Turck ghebruycken/ waeromme hy nae den Keyſer trock/ van wien hy in April tot Praga Ridder werdt gheſlaghen/ oock een Vorſt des Rijcx/ ende een Stadthouder van den Aertſhertoch Matthias ghemaeckt/ die opperſte Veltheere teghen den Turck ghenaemt was.

Alwaer hy hem ſeer vromelick heeft laten gebruycken/ als opperſte Veltmaerſchalck teghen den Turck/ daer hy veel reformatien inden Krijchſhandel aldaer ghebrocht heeft: Ten leſten vant belegh van Strigonien t'gheheel bewint hebbende/ ende by hem tot opgheven ghebrockt zijnde/ is hy door ſieckte den xiiij. Auguſti gheſtorven/ Anno M.D.XCv.

Swartſenborch neemt volc aen tegē den Turck/ dat groot naedencken maeckt/ in Mey.

Den Coninck van Spaengien heeft een groote ſomme ghelts gheordonneert tot hulpe des Keyſers/ ende belaſt een hoop Krijchſ volck te voete ende te Peerde aen te nemen by den Heere van Swartſenborch ontrent Colen/ daer Manſvelt over ſoude ghebieden/ deſe hebben langhe vergadert/ ende in aenloop gheweeſt/ tot groote ſchade ende overlaſt vande Onderdanen des Vorſtendoms Gulick/ Cleve ende Berch/ ende d'andere Ghebuerlanden/ dat alderhande naedencken gaf oft ſy teghen haerlieden mochten gebruyckt werden/ ende meeſt waren ſy bevreeſt int eynde van Mey/ als ontrent Colen by den Rijn ſubijtelicken duyſent Peerden uyt de Nederlanden haer vonden op d'een zijde/ ende de Grave vanden Berge over d'ander zijde met vijf hondert/ ende eenighe Veltſtucken ende leederen/ ende op den Rijn verſcheyden Oorlochſchepen/ Wtleggers genoemt/ vergadert/ met veel Ponten om den Rijn te paſſeren/ uytghevende dat ſy verwachtende waren Graef Philips van Naſſouwen/ comende van Dillenborch/ ſoo veroorſaeckte t'ſelf de de ſteden van Colen/ Aken/ Duſſeldorp ende meer andere/ op haer hoede te weſen/ met groot achterdencken.

Philips van Naſſouwen uyt Vranckrijck gekeert.

Waeromme Graef Philips van Naſſouwen/ weynigher in Lutzenborch uytgericht heeft dan verhoept was/ mits het Franſche Krijchſ volck elders gebruyckt werdt: Hy heeft ſijn voetvolck lancx de Frontieren van Henegouwe met ſijnen Broeder Graef Lodewijck gheſonden (veel ſchade doende) nae den Zeecuſte/ ende zijn int beginſel van Junij tot Diepen gheſcheept nae Zeelant/ Graef Philips ſelve met het Peerdenvolc/ is over Dillenberch in Ghelderlandt oock wel aenghecomen/ ſeer verarmt ende qualick ghetracteert/ teghen den danck van den Coninck weghcomende/ dies de vereenichde Landen hem conſenteerden (om in de oorloghe te blijven) te moghen oplichten twee Regimenten Gaſcoens/ onder den Heere van Lanoue ende Rignac/ ende ſy ſoudenſe Maentlick betalen.

Beroerten ende jalouſie int Lant van Cleve/etc.

De beroerten ende ſaken in Cleve ende Gulick/ etc. hebben de ghebueren oock achterdencken ghegheven/ alwaer over t'Gouvernement veel twiſts was/ door de onbequaemheyt ende kranckſinnicheyt des Vorſts/ alſoo den ouden Raet mette Vorſtinne Jacoba van Baden/ ſochten int Gouvernement te blijven/ die gheſtijſt werden vanden Keyſer ende den Coninck van Spaengien/ daer des Lants Dochteren met de Vorſten haer Mannen/ eñ de Ridderſchap haer teghen ſtelden/ waer over zijnde in Januario een vergaderinghe tot Grevenbroeck beſchreven/ ſo zijn daer de Ridderſchap eñ de Vorſtinne oneens gheworden/ mits dat ſy den Vorſt haren Heere ſien ende ſpreken wilden/ ende de regieringhe inſien/ ende dan nae gheleghentheyt reſolveren/ daer heftelick teghen werdt gheſproken:

Waer op de Ridderſchap ſubÿtelicken opgheſtaen zÿn/ zÿnde beleyt by den Grave van Broec ende andere/ ende zÿn over Rÿn ghetrocken nae Duſſeldorp / daer den Vorſt ſÿn Hof hout / aldaer ſy de Stadt ende t'Slot hebben inghenomen ende beſet/ ende den kranckſinnighen Vorſt behoorlicke vryheyt ghegheven: ſommighe der Vorſtinnen Raet ende Dienaers hebben ſy ghevanghen tot Angermont ghevoert/ onder andere/ oock eenen Doctor ghenaemt Dreper / met eenen Cock/twee ofte drie Pagien ende Camer Joffrouwen: Sy hebben alle ſloten open ghedaen/ ende alles doorſien ende gheinventarieert. De Voorſtinne dat vreeſende/ is haer gevolcht/ maer ſy hebben haer oock in bewaringhe gheſtelt/ ende haer van quaet Gouvernement ende oneerbaerheyt beſchuldicht/ende daer over eenen Lantſ dach in Februario beſchreven/ den welcken gheenen voortganck ghehadt en heeft/ om datmen de Keyſerlicke Gheſanten verwachte/ ende andere der Vorſtinnen maechſchap. Eenighe vande Ridderſchap ſteunende op haer goet recht/ ſchenen haer te willen ſtÿven mette gheunieerde Landen om in haer vryheden te blÿven/ vreeſende overvallinghe vande Keyſerlicke oft Spaenſche macht/ onder t'deckſel van protectie/ door de practÿcken vande Vorſtinne ende hare Vrienden/ waer mede ooc de ſucceſſie den Dochteren (int afſterven des Vorſts ſonder kinderen) ſoude moghen benomen worden. Maer in Junio werdt alles weder uytgheſtelt op de vergaderinghe in Auguſtus.

Beroerten in Emderlant.

Jnt Graefſchap van Ooſtvrieſlant iſſer oock onruſte opgheſtaen/ tuſſchen de Stadt Emden/ een goede rÿcke Stadt / vol Schepen ende volck / ſeer aenghenomen van vermoghen door de vervolginghe der Religie in Nederlandt/ ende Grave Edzart nu de vierde van ſÿn huys ſÿnde. Deſe onruſte wert van velen toegheſchreven de Gravinne/ een Coninckx Dochter van Zweden/ende eenighe Raetſheeren/die overlanghe gevoedet hadden de vyantſchappen tuſſchen de twee ghebroeders/ Graven Edzart ende Johan/Anno 1591. den xxix. September geſtorven ware: Nae wiens doot de Stadt Emden gheclaeght heeft/ dat Graef Edzart / hadde willen haer Previlegien beſnÿden / grooter ende meerder Juriſdictie over haer hebben/ ende oock die ghewoonlÿcke religie aldaer veranderen / ghelÿck hy alreede andere exercitie/dan daer inne de Borgheren gheblooren waren/ op ſÿn huys / de nieuwe munte ghenaemt/ingevoert hadde: oock rekenſchap vant gelt vanden armen/ dat welcke inder Kercken / ende by de huyſen werde verſamelt (ende den Grave niet aen en ginck) begeerde/ met dierghelÿcke meer. Die vander Stadt allegeerden/daerenteghen redenen ende contracten ter contrarien. Deſe ſaecken langhe ende heftelÿck ghedreven ſÿnde/ hebben die van Emden een naedencken ghecreghen/ dat den Grave haer mochte overvallen/mette macht van Spangien/ daer hy ſcheen mede in verbonteniſſen te weſen.

Waeromme als nu int jaer 1595. de Grave ſcheen hem ghenoech Meeſter vande Sadt ghemaeckt te hebben/ mette ſluetelen alle avonden op het Slot te doen brenghen/ ende de Loze ofte Wachtwoort/ door eenen Doctor Zirck (van Limborgh ghenaemt) te laten gheven/ dat welcke altÿt te vooren by den woorthoudende Borghermeeſter plach te gheſchieden / hebbende nu eenich Garniſoen op het Slot ende op ſÿn ander huyſen/ende ſecretelÿck volck aennemende/ hadde oock mede alle vergaderinghen van volcke (t'ſy om dÿckagien ofte anderſins)verboden/ die noemende/verboden conventiculen/ jae ſelve de Kerckelÿcke Dienaers verſamelinghe ofte conſiſtorien.

Hierover hebbende de Borgherÿe ende ghemeente van Emden beginnen te vreeſen ende te murmureren / iſt hier toe ghebeurt / dat den Predicant Mentzo Altingh/ſo hy vanden Grave niet wel aen gheſien en werdt / de notabelſte vande Borgerÿe inde groote Kercke opt Choor vergadert/ bedroeffelicken heeft aen gheſproken ende beclaecht/als dat het ſcheen dat alle dinc int verderf liep/ende dat hoe langher hoe grooter perÿckel de Stadt naeckte / ende datmen onderſtondt ſulcx al op ſÿnen hals te legghen / al ofte hy daer d'oorſake van ware / hoe wel hy hem voor Godt ende de Weerelt daer van ontſchuldigh kende: beſluytende eyntlick by ſo verde het de Borgherſchap goet vonden / dat hy vertrecken ſoude / ende verhoepte gheruſtelÿcker ende vredelÿcker buyten perÿckel te leven/ dat hy dan gheerne ende willichlÿck vertrecken wilde/maer ſo ſy oock wilden dat hy blÿven ſoude/ wilde hy oock gheerne by haer / als een ghetrou Herder by ſÿn Schapen blÿven/leven ende ſterven/ etc. Waeroppe alle de vergaderde eendrachtelÿck antwoorden/dat ſy begeerden hy blÿven ſoude/ ſy wilden by hem ende voor haer gherechticheden lÿf ende goet opſetten.

Gerardus Bolardus vermaent aen die van Emden/ den 28. Maert.

Daer nae iſſer een ſtatelick Burgher / Gherardt Bolardus ghenaemt opgheſtaen/ende die begonde te verhalen de Actien van den Grave/ ende dat het om hare perſoonen goederen ende religie te doene ware/ende dat het tijdt ware toe te ſiene/ende de Wapenen in de handt te nemen/ ende ſoo de Borgheren met hem ſulcx te doene gheſint waren dat ſy t'ſelfde aldaer wilden verclaren/hy voor ſÿnen perſoon ware ghereet/ liever de doot te lÿden/als te gedoogen/dat de religie ende haere Previlegie/hercomen ende gherechticheden haer ſouden benomen worden/ etc.

Alſoo ditte vande Borgerÿe eendrachtelÿcken toegheſtemt werdt/heeft hy voorts gheſeyt noodich te weſen/dat de ſtadt in ſeker wÿcken verdeylt onder ſeker hoofden gheſtelt werde / om goede ordere te onderhouden/ etc. Ende alſoo dat oock gheapprobeert werde / ſÿn aldaer terſtont ſonder ſcheyden/ ſes Colonellen ghecoren/ als te weten Gerardt Bolardus/Hans Wilhelmus/Joachem Wÿnholts/Jan Amelinck/Pieter de Viſſcher / ende Hans de Bohault / ende voorder oock ſekere Hoplieden ende Lutenanten.

De Borgherye van Emden neemt wapens aen.

Dit gheſchiet ſÿnde/ende daer nae / daerover den name Godts aengheroepen voort ſcheyden/ om ſÿnen ſeghen int werck te verleenen/hebben de voorſz. Coronellen mette Hoplieden Luytenanten ende andere ghemeyne Borgherſchap/de Wapenen terſtondt aenghegrepen/ende hun van het Stadthuys / Marcktpoorten ende andere voorneemſte plaetſen Meeſter ghemaeckt/ ende de Stadts ſleutelen aen haer genomen/ende hebben de Borghemeeſteren ende Raden/als die des Gravens Creatueren ende dienaers waren/ als van hem alleene gheſtelt/ ende aen hem beleydighet/in hunnen huyſen doen bewaren / hebben oock het Grofgheſchut / dwelck op het groote Kerckhof nae de Emſe ghekeert ſtondt / omme doen wenden/ende na des Graven borgh ſtellen.

Dit alle den xxix. Maerte by den Grave tot Aurick verſtaen / ſondt den Notaris Hendrick Schroderen met ghetuyghen naer Emden/ verſoeckende audientie/ de welcke vercreghen dede afvraghen/waeromme ſy deſe nieuwicheden begaen hadden / voorder vraghende oft ſy den Keyſer/den Heylighen Rÿcke ende hem geen gehoorſaemheyt wilden bewÿſen/eñ afſtandt doen

1595. van haer voorſtel.

Waer op ſy antwoorden/ dat ſy ſulcx ghedaen hadden om menichfuldighe beſwaereniſſen in Religie/ende om veel verſcheydẽ valſche beſchuldinghen teghen haer/als ofte ſy die Stadt een ander Heere wilden gheven/haer loffelijcke Previlegien/die hun vanden Keyſer vergunt waren/ benemende/ ende dat ſijn ingheſtelt Magiſtraet de goetheyt van veel Borghers miſbruyckte/ ende aen hem ghetoghen hadde alle de geeſtelijcke goederen / die wel een derdendeel vant landt waren/etc. Daeromme verclaerden ſy de Wapenen aenghenomen te hebben tot beſchuttinghe ende verſekeringhe/ende niet om yemanden te offenderen/ voorder ſeyden ſy te erkennen den Keyſer/het Rijck ende ſijne ghenade als Lantſheere in alle Goddelijcke ende billijcke ſaecken onderdanicheyt ende ghehoorſaemheyt ſchuldich te ſijne/maer dat aenghevangen werck/ ende dat noch volghen wilde/conden ſy van noots halven niet naelaten/etc.

Op deſe haer antwoorde ſondt den Grave ſijnen Cancelier Coenraedt van Weſterhoudt/den ij. April aende Staten der vereenichde Nederlanden/die den viij. April inſ'Graven Haghe gehoort werdt/daer dat hy inden name ende van weghen den Grave verlaechde ende beſchuldichde de ſtadt Emden grootelijcx van rebellie/tegen den Keyſer/t'Rijcke/ende hem/ende dat ſeer particulierlijck/ende verſochten daer over aſſiſtentie van Chrijchſvolck tot ſijnen coſte/ om die van Emden weder tot ghehoorſaemheyt te moghen brenghen. Waerop de Ghenerale Staten antwoorden/dat ſy Raden datter mochte in voorſien worden/eer eenighen vorderen brandt daer inne gheſteken mochte worden/ ende dat ſelfde wilden ſy de ſtadt Emden oock raden/hun ſelven aenbiedende/ geerne te willen tuſſchen haer de ſaken middelen/ ende ſoecken die int vriendelijck te accommoderen.

Daerentuſſchen / alſoo die van Emden alle middelen van haer verſekertheyt ſochten/ſiende dat den Grave vaſt Krijchſvolck aennam / ſoo hebben ſy haer gheweldelijcken meeſter gemaeckt van ſ'Graven Slot binnen der Stadt/ eñ hebben de veſtinge teghen de Stadt af ghewoꝛpen. Oock gaven ſy een ghedruckt Placaet uyt van date den xxviij. April/waerſchouwende het buyten volck/ Edel ende onedel/ dat nae dẽ male den Grave vreemt crijchſvolck in Emderlant brochte/dat ſy t'ſelfde (om ghemeyn verderf te verhoeden) ſouden afſchaffen ende verjagen/ ende ſo ſy haer beſte daer toe niet en deden/ſo ſouden ſy ghedwonghen weſen haer geen victalie ende nootdruft meer uyt de Stadt te laten volghen/ ende oock haer Sluyſen ende Syllen te openen/ ende dat Landt rontomme de Stadt ondert Water te ſetten/etc. Over dit quam den Cancelier des Graven wederomme inden Haghe den xviij. Mey/claghende over dit voorſchreven/ende dat ſy eenẽ Wal achter ſijn Slot trocken ende maecten/verſoeckende der Landen interceſſie om den twiſt gheeyndicht te hebben.

Clachtẽ des Graven van Emden over de Stadt van Emden.

Hierentuſſchen ſo hadden oock geſonden ende afgheveerdicht de Stadt van Emden den achſten April Pieter de Viſſcher / Colonel vande Borgherije/aende Staten Generael vande vereenichde Nederlanden in ſ'Gravenhaghe / met brieven van Credentie/die verclaerde den xxiij. April alle t'ghene datter ghepaſſeert was/ naementlijck dat den Grave byden Keyſer haer hadde verclaecht door ſijnẽ Cancelier Coenraet van Weſterholt/ende de Borgerije beſchuldicht van ontrouwe ende opſette moetwillighe rebellije ende conſpiratie teghen haren Grave/ ende dat ſy ſochten dẽ Stadt Emden vanden H. Rijcke af te ſcheuren/ ende andere vreemde Heeren ghebiet onderdanich te maken/ daer ſy alreede mede int werck waren/devoterende de Staten Generael der vereenichde Nederlanden/etc. Op welcke beſchuldinghen den Grave hadde vercreghen een middelmatich proviſionael Decreet/ by den Keyſer uytghegheven/ waer by ware gheordonneert/ dat de ſtadt den Grave ende ſijn Officieren ſouden alle ſchuldighe ghehodrſaemheyt bewijſen / de wachte op haer ghewoonlicke plaetſe ſtellen/ende van alle ſuſpecte conventiculen hun onthouden/ ende dat den Grave al ſijne ende der ſijnen dreyghementen ſoude afſchaffen (als waren de dreyghementen vanden Coninck van Polen ende Sweden/ende endere Potentaten) ende t'Regiment inde queſtieuſe poincten ſoo matich voeren/dat de Onderſaten gheen oorſake hadden te claghen/etc. Dit Decreet hadden die van Emden gheſocht in alle poincten te volghen/ maer den Grave daer teghen hadde hare onverdraghelicke beſwareniſſen in Religions ende Prophane ſaken opghelept/ t'ſelf de decreet qualick ende op ſijn zijde uytghelept/in Druck alomme aengheplackt/ met meerder dreyghementen/ ende oock contrarie het Decreet / gheſocht der Stadts Zeghel met nieuwe ghevonden Paſpoorten ende Zeebrieven/ te niet te maken/voorder over haer Conſcientien te heerſſchen/ende ten platten Lande den volcke vande getrouwe Predicanten te berooven/ ende andere van contrarie Religie inde plaetſe te ſtellen / haer Conſiſtorien heymelicke Conventiculen te noemen/ alles enckele conſpiratie te interpreteren/ ende hadde oock den Predicanten door den voorſchreven Schroderum doen aenſegghen op hoogher ſtraffe/hun van Conſiſtoriale vergaderinghen te onthouden. Der Stadts ſleutelen vanden Borghermeeſter doen nemen / ende op de Borght laten brenghen / alwaer ſy van eenen Doctor Limborgh een onbekent Man/ bewaert worden/ die oock ſavonts het Woort vande wachte ofte Loſe gaf. Hadde oock meer Soldaten ende Amonitie op de Borght dan ghewoon ware / ende dierghelijcke meer: Waeromme ſy hadden moeten de Wapenen aen nemen tot haerder beſchuttinghe/ etc. ende baden om alle ghebuerlicke aſſiſtentie/ met raet ende daet/ als Ghereformeerde Religions verwanten. Hier op hebben dẽ Staten Generael haer gewillich als onderhandelaers aengheboden / ende aen beyde partyen drie Gheſanten gheſonden den xiiij. Mey/te weten Joncker Caſijn vander Hel / Reynier Cant ende Chriſtoffer Arentſma der Rechten Doctor/ om alle het verſchil int vriendelick af te handelen. Maer alſo den Grave (hoe wel hy de onderhandelinghe verſocht hadde) gheen volcomen antwoorde ſchreef / wertter ten leſten ghemerckt dat hy begonſt op de Reviere den Knock te ſtercken teghen over Delfziel: want den ix. Junij ſo creghen de Generale Staten brieven / dat de Grave/ vande Knock nae der Staten Schepen gheſchoten hadde / het welcke den Sone Graef Enno excuſeerde / dat het onwetens met abuys ware gheſchiet. Hier over de Borgheren vreeſende het ſluyten der Reviere (zijnde ſeer Schiprijck) ende wetende dat den Grave ſeer op haer verbittert was / hebben ſy verſocht beſchuttinghe ende ſcherm by de vereenichde Landen haer ghebueren ende Religions verwanten / die (hoe wel haer ghenoech daer aen gheleghen ware/ ſterckten te laten maken ſo naer haer palen/ van eenen gheſuſpecteerden Ghebuere) hebben de beſcherminghe ſoo gheheel abſolupt niet willen aennemen/ maer hebben toeghelaten dat Tacke

Clachten der Stadt Emden over haren Grave.

Hettinga/ Overſte Luytenant van Graef Willem van Naſſouwen/ Stadthouder van Vrieſlant/ ende Hero Hottinga/etc. met duyſent goede Vrieſſche Soldaten in vijf Vaendelen / binnen Emden trecken ſouden / den welcken die van Emden met volck den xix. Junij met Schepen ende Schuyten / blijdelick ſonder quaet achterdencken in haer Stadt ghebrocht ende aenghenomen hebben/ lijf ende goet toe betrout/ende op haer ſterckten ghelept: Het welcke gheſchiede met verwonderen van vele / ende cauſeerde ſoo een verſchrickinghe onder die op de Knock laghen/ dan ſy't zijn verloopen. Den Grave hem daer over door ſijnen Cancelier by dē Staten beclaghende / hebben de Staten Generael gheantwoort / dat ſy dat tot verſekeringhe vande Stadt ende voor den Grave ghedaen hadden/ alſo den tijt ſoude uytwijſen/ vermanende dat hy hem tot een goet verdrach wilde laten verſtaen/ haer als oprechte middelaers aenbiedende/ daer toe den Grave (als hem verre het beſte zijnde) hem heeft laten bedachtelick beweghen/ ende ſoo iſſer ten leſten een vrientlicke vergaderinghe tot Delfzijl te weghe ghebrocht / alwaer in Julio van weghen den Grave / ende van weghen der Stadt Emden Ghecommitteerde verſchenen/ ende van weghen de Staten Generael/ preſenterende Gelderlant Joncker Caſijn vander Hel/ ende van weghen Hollandt Reynier Cant/ Borghermeeſter van Amſterdam/ ende van weghen Vrieſlant Chriſtoffel Arentſma / der rechten Doctor: Deſe hebben tſamen den xv. Julij inde Fortreſſe van Delfzijl ſo gheintercedeert / dat ſy eyndelick beſloten hebben het inhout ofte Sommarie vande volghende Artijckelen.

De Staten Generael ſenden duyſent mannen tot Emden/ die ſy tot haer beſcherminge innamen/ dē xix. Junij

De Staten vande vereenichde Nederlandē maken vrede tuſſchen den Grave van Ooſtvrieſlāt ende de ſtadt Emden/ den xv. Julij.

Inhout van de articulen des Vdrachs vanden Grave ē Stadt Emden/ den xv. Julij.

Dat inde oude Stadt Emden ofte opt Falderen/ ende inde Voorſteden ofte elders openbaerlick gheen ander Religie gheleert noch gheexerceert ſoude worden / als doen teghenwoordich inde groote ende Gaſthuys Kercke ghepredickt werde / ſonder nochtans dat yemant ſoude in ſijn Conſcientie beſwaert ofte onderſocht worden/doch ſoude ſijn Ghenade den Grave Edzart ſijn Hofpredicatie vrij ghelaten worden / als hy op de Borcht ware Hof houdende.

De nominatie/ vocatie/ preſentatie ende Collatie der Predicanten ofte Kerckdienaren/ ſal by de Ghemeente ende haer Lederen ſtaen ende blijven/ maer de confirmatie by den Grave / de welcke ſullen ſonder contradictie beveſticht worden / deſghelijcx de Ouderlinghen ende Diakenen ſullen haer ampten bedienen / vrij ſonder verhinderinghe nae Kerckelicke ordonnantien.

Inſghelijcx ſullen Conſiſtoriale ende Claſſicale vergaderinghen onderhouden worden / volghende de Ordonnantien by de Kercke daer op ghemaeckt/ mits dat niemant totten wekelicken Cætum ſal ghedwonghen worden / ende inde voorſchreven vergaderinghe en ſullen niet dan Kerckelicke ſaken verhandelt worden. Den Borghermeeſter ende Raet ſal't vrij ſtaen een uyt haer Collegie/ ende een Lidtmaet der Kercken zijnde/ te committeren / om inde Conſiſtoriale vergaderinghen te verſchijnen.

Niemant ſal inde oude Stadt / ofte op het Falderen moghen Schole houden/ dan by conſent vanden Borghermeeſter ende Raet /haer regulerende nae des Stadts ordonnantien.

De goederen tot onderhout van Kinderen/ Predicanten / Scholen ende arme ghehoorich/ ſullen daer by blijven / ſo wel van de Groote als Gaſthuys Kercke / ende de Graſen Lants tot Hinta ligghende/ vande Provoſtye ghecomen by des Graven Vrouwen Moeder Ho. ghedach. de groote Kercke begiftighet/ ende daer van ghenomen / ſullen weder daer by werden ghevoecht ende by blijven / ende de Grave en ſal hem met de adminiſtratie der Kerckelicke goederen niet meer moeyen.

Dies ſal de Grave de Clooſter goederen (eertijts den Gaudenten toebehoorende) behouden.

De Stadt Emden ſal ſonder verhinderinghe blijven ten eeuwighen daghe / by alle hare Previlegien / Vryheden / Rechten/ oude ghebruycken/etc. gheene uytgeſondert/ ende namentlicken oock de Previlegien van Carolo Magno/ Sigiſmondo/ ende andere Keyſeren int ghemeyn den Vrieſen ghegheven/ ende inſonderheyt des Keyſers Maximiliaen den eerſten beyde Previlegia/ de een vande voorbyvaert uyt den Ems ſtroom/ ghedateert den x. November/ M.CCCC. xciiij. ende de andere vande Stadts Wapenen/ghedateert den x. Auguſti/ M. CCCC. XCv.

De Zeebrieven ſullen by Borghermeeſters ende Raet/ onder Stadts Zegel ghegeven worden/ doch ſal yeder vrij ſtaen van ſijn Genade de Grave/ die te nemen op atteſtatie vande Stadt/ dat ſy Borgheren zijn: niemant ſal Borgher moghen worden ofte vryheyt genieten/ dan by conſent van Borghermeeſter ende Raet.

De Rollen van alle Ampten ofte Gilden/ ſullen by Borghermeeſter ende Raedt onder ſtadts Zeghel worden ghegeven/ dieſe oock ſal vermoghen te veranderen / des ſullen de Gilden ſijn Ghenade om behoorlicken loon/ voor anderen/ ten dienſten ſtaen.

De Tollen/ Accijſen/ Impoſten/etc. met verhooginghe van dien / van wat weſen ofte naem ſy zijn / die door de Keyſerlicke Decreten / ende daer op volghende Executiones afſcheyden/ende den voorder Reces Anno M.D.XCiij. zijn beſloten afgheſtelt te worden / die ſullen oock by ſijn Ghenade afgheſtelt zijn ende blijven. Maer de oude rechtmatighe wel herbrochte Tollen ende Accijſen/ ſal ſijn Ghenade behouden / des ſullen des Raets Accijſen / Tollen ende Impoſten by de Stadt verblijven / ende tot haren beſten ontfanghen werden / ſonder dat ſijn Ghenade deſhalven ſich ſal bemoeyen.

De verkieſinghe van Borghermeeſters ende Raet/etc. aengaende/ ſullen de teghenwoordighe gheſtelt blijven / ende de teghenwoordighe drie Borghermeeſters ende de acht Raden ſullen totten eerſten Januarij toecomende/ende voorts ſo langhe tot dat ſy haer Ampts ontſlagen worden / haren Ampt ende Officie bedienen / ende ſullen alſdan een vande drie Borghermeeſters ende vier vande acht Raden/ by lotinghe afgaen/ ende ſullen wederom vier tot Borghermeeſters ende acht tot Raden by de voorſchreven uyt haer Collegie / als uyt t'gheheel Corpus by meerder ſtemmen gecoren worden/ die ſullen ſijn Genade ghepreſenteert worden/ daer uyt ſijn Ghenade twee uyt vier / ende vande acht vier tot Raden ſal ſtellen / die op den ſevenden Januario / opt Stadthuys binnen Emden / in handen van ſijn Ghenade Commiſen ſullen ſweeren ſijn Ghenade ende de Stadt trou ende hult te weſen / alles int conformiteyt vant formular/ etc. die aenblijven/ ſullen het naeſte Jaer afgaen/ ende alſo voorts.

Ende ſullen volgen deſe formulaer des Eedts.

Wy beloven ende ſweeeren den Welgheboren Heere/ Heere Edzart/ Grave ende Heere tot Ooſtvrieſlant/ onſen ghenadighen Heere ende de Stadt Emden/ yeder tijdt trou ende hult te weſen/ haer beſte te bevoorderen / ende het archſte nae onſe beſte vermoghen te wenden / ende in alle gherechtighe handelinghen ſoo ons voorcomen moghen ons ghetrouwe ende onpartijdelicken te draghen / ende eenen yederen den armen als den rijcken goet recht ende gherechticheyt te adminiſtreren/ oock deſe Artijckelen van dit verdrach te hanthaven ende beſchermen.

Alle Acten/ Sententien ende Contracten/ ſullen bundich blijven.

Des Raets Officianten ende Dienaren ſullen ghehouden/ ghenomen ende ghecontinuert worden/ etc.

Het Falderen ſal de oude Stadt Emden inghelijft zijn ende blijven / ende als een Corpus worden ghehouden/ van alle Hof dienſten ontſlaghen/ ſo dat ſijn Ghena. gheen Tollen/ Accijſen ofte breucken/ etc. behouden ſal / dan inde oude Stadt/ alleen ſijn Ghenade eygen gronden ende werven/ die ſal hy als andere behouden / ſoo dat Falderen in alle manieren als Emden zijn ſal.

Hier vooren ſullen Borghermeeſter ende Raet ſijn Ghenade voor deſe verlatinghe van Juriſdictie/ Tollen/ Accijſen / Hof dienſten / Breucken/etc. Jaerlicx een recognitie gheven/van duyſent ende ſevenhondert Rijcx daelders.

Alle civile ſaken ſullen ſtaen ter kenniſſe van Borghermeeſter ende Raet van Emden/ etc. in criminele ſaken ſullen ſy oock inde oude Stadt ende opt Falderen / macht hebben quaetdoenders te ſtraffen/ maer ſo ſy aen t'leven ſtrafbaer ſullen zijn/ ſo ſullen ſy op de Borcht worden ghelevert / om het proces by onderlinghe Ghecommitteerde uytghevoert te worden.

Om alle miſtrouwen te weeren/ ſo accordeert ſijn Genade/ dat ſijn Huys oft Hof binnen Emden/van buyten ſonder Poorte/brugghe oft uytganck / ende van binnen nae de Stadt ſonder Wal ofte Grachte / ofte eenighe ſterckte ſal weſen / dat oock des Stadts wal aen den Dijck achter het Huys ligghende/ſal worden gehecht/ verhoocht ende met borſtweeringhe verſterckt/ daer de Stadt wachte ſal ſtellen moghen / ende dat het Huys gheen Soldaten ſal moghen hebben/ dan ten dienſte den Burgheren aengenaem.

Sal ſijn Ghenade ofte naecomelinghen gheen vaſticheyt / Blockhuys ofte Schanſſe binnen ofte buyten Emden / ende voornemelick boven ofte beneden den Ems ſtroom maken ofte laten maken/ dat eenichſins der Stadts handelinghe/ neeringhe ofte navigatie mocht beletten.

Sijne Ghenade ſal alle ſijn Gheſchut wech voeren moghen/uytgheſondert de ſtucken die teghenwoordich op den grooten Dwenger ſtaen.

Het Krijchſvolck te Water ende te Lande aenghenomen van weder zijden / ſullen ſy ghehouden zijn binnen een Maent af te danckē/ende uyt het Graefſchap van Ooſtvrieſlant te doen vertrecken/ des eenighe de Stadt tot verlichtinghe haerder Borgherye ende bewaringhe der Stadt ende Falderen moghen behouden/ſonder onder vlieghende Vaendel / om Poorten ende veſten te bewaren.

Ghevanghene perſoonen ende goederen van weder zijden / ſullen ſonder rantſoen ontſlaghen zijn.

In conſideratie van alle het voorgaende/ ſullen Borghermeeſter/ Raedt ende Borgerſchap/ tot bewijs van danckbaerheyt / ghehouden zijn te betalen ſijn Genade tachtich duyſent guldens/ ghevende haer Brieven/ van welcke ſommen ſy Jaerlicx een Rente ſullen betalen acht ten hondert / mits loſſende oft aflegghende t'ſelfde met een vierdepart tſeffens/ drie ofte vier Maenden te vooren inſinuerende.

Oock ſal ſijn Ghenade behouden t'ghene de Stadt van hem mochte comen.

Sullen Borgermeeſteren ende Raet op ſtats coſten/ zijn Ghenade Borcht nae de Stadt met een Muere ende fraey Poorte beſluyten/ ende een Cloaca ofte Canal maken / ende int naeſte jaer op de Borcht een bequam huys aenvangen te bouwen/ofte ſo ſy niet begeerden te bouwen/ſo ſullen ſy/ſo wanneer ſijn Genade bouwet/tot die bouwinghe gheven twintich duyſent guldens.

Om alle naedencken te weeren/ ende de rechte vereeninghe te veſten/ ſal zijn Ghenade voor hem ende ſijn erven beloven / ende uyt cracht des Contracts beloeft hy alle ongenade ende onwille teghen de Borgherſchap af te ſtellen/te vergeten ende vergheven/etc.

Tot verſterckinghe deſes Contracts / beloeft zijn Ghenade / ende ſullen oock de naecomende Graven zijn verplicht by de huldinghe dit verdrach als een ſpeciael Previlegie der ſtadt Emden ghegheven/ te confirmeren/ ende by Gravelijcker eeren ende trouwen beloven t'ſelde te houden ende doen onderhouden. Deſghelijcx ſullen Borghemeeſter ende Raedt int aennemen haers Eedts beloven ende ſweeren.

Ende ſullen zijn Genade ende Borgermeeſter ende Raedt / den Heeren Staten Generael der vereenichde Provintien van Gelderlandt/ Hollandt/etc. Doen verſoecken/ dit verdrach mede te willen doen onderſchrijven/ende verſeghelen/ ende de handt daer aen te houden/dat den inhout van dien ten wederſijden naeghecomen worde.

Ten beſluyte ſouden de Artijckelen ſoo worden verſtaen/dat daer door de Keyſerlijcke Majeſteyt/den Heylighen Roomſchen Rijcke/ ofte zijn Ghenade de Grave ende Heere van Ooſtvrieſlandt aen hare Hoocheyt juriſdictie ende in alle andere gherechticheden niet en ſal worden gheprejudiceert/noch oock die van Emden / in die onghedecideerde Generalibus Granaminibus van den anderen Staten der Graefſchap van Ooſtvrieſlandt/ niet en ſullen gheſepareert worden / maer haer beholden / den ſelven met raet ende daet by te ſtaen.

In kenniſſe der waerheyt waren twee Inſtrumenten ghemaeckt/ de welcke zijn Ghenade met ſijn eyghen handt heeft onderſchreven/ ende met ſijnen Seghel beveſtighet/ghelijck oock Borghemeeſter ende Raet door de Stadts Secretarius de ſelve hebben doen onderſchrijven/ ende met des Stadts Seghel doen verſeghelen/ een yeder ter plaetſe ſijnder reſidentie / alles ſonder arch ofte liſt. Aldus ghedaen ende gheſloten inde Fortreſſe tot Delfziel/ den xv. Julij/ Anno M.D.XCv. ende was onderteeckent: C. vander Hel/Reynier Cant/Chriſtoffel Arentſima/Coenraet van Weſterholt/Erich Limborch/ Luppo Siecken Borghermeeſter / Dothias Wiarda/ Hector Fredericx/ Gerard Bolardus/Pieter de Viſſcher/Vbbo Remetz/ Dierick Alberts/ Pieter van Cauma/ Caſper Muller Secretarius.

Dit accoort aldus ghepaſſeert ſijnde/ hebben die van Emden terſtondt vande vijf Vaendelen Krijghſvolck de twee weder den Staten in Vrieſlandt thuys-gheſonden/ ende daer nae de anderen tot grooten lof vande ghetrouwe handelinghe der Nederlandtſche vereenichde Landen/die niet en ſochten dan haer eyghen verſekeringhe/ende haerder ghebueren ruſte / trouwe ende eere trachtende.

Trouwe handelinghe der Staten met die van Emden.

In deſe handelinghe iſſer int licht ghecomen een Contract / ghemaeckt tuſſchen den Hertoch Carel van Ghelder/ende de Stadt ende Landen van Emden / Anno M. D. xxxiiij. op den Vrijdach Poſt Letare, ende gheapprobeert op den Vrijdach Poſt Iudica, gheteyckent C. H. de Geldres, Iohan M de Roſſem, Bernard van Harford, Sicko van Dormum, Oincko Ripperda. Dit Contract

Contract tuſſchen den Hertoch van Geldre ende Landen van Emdē/1534 tract hiel inne/ dat in Emden ſulcke Religie ſal weſen/ als den Hertoch van Saxen ende Duytſche Vorſten/ inghewillicht is gheweeſt op den Rijcxdach van Auſburch/ ende dat die Stadt ende Landen van Emden/ den Hertoch van Gelder altoos ſullen aſſiſteren/ als hy oorloch doet ofte hem oorloch ghemaeckt wordt/ na haer vermoghen/ ende ſo hy begeert/ ſo ſullen ſy ghehouden zijn haer Steden ende Havenen ende Fortreſſen voor hem te openen/ ende ſijn volck in te nemen/ mits dat den Hertoch den Grave ende t'Lant van ghelijcken doet/ wanneer men haer ſal willen overvallen/ mits datſe den Hertoch daer van verwittighen/ ende haer recht ende onrecht aenden ſelven ſullen moeten verblijven/ ende dat ſy met billicheyt van des Graven partye niet en connen crijghen/ nae haer vermoghen alſdan verdedighen/ etc.

Nae dit accoort tuſſchen den Grave ende de Stadt/ heeft de Grave hem t'onvreden getoont/ ende in verdachte gheweeſt/ als wy hier nae ſullen moghen verhalen/ Anno M.D.XCviij.

De geunieerde Staten doen ſoecken int Noortooſten den cortſtē wegh nae Ooſt-Indien.

De Gheunieerde Landen weſende nu onder een vrye regieringhe/ ende ontſlaghen vande Pauſelicke ende Spaenſche Decreten/ uytſluytende ander Natien van des Weerelts beſeylinghe/ zijnde de Schiprijckſte Natie vander Weerelt/ vol van goet Schipvolck ende Zeevaerts bedreven lieden/ boven andere daer in gheleert ende conſtich/ alſo de wercken ende haer gheleerde Coſmographen wel betoonen/ hebben nu goet ghevonden de occaſien waer te nemen/ die haer hier te vooren van haer Overheeren Keyſer Carel den V. ende den Coninck Philips belet ende verhindert zijn gheweeſt/ ten aenſien vande Spaengiaerden ende Portugijſen/ om dat die de nieuwe Indien eerſt ghevonden/ ende de oude Ooſt-Indien eerſt beſeylt hebben/ waeromme ſy nu doort aengheven van vele beſeylde Stierlieden ende gheleerde Coſmographen/ hebben doen ſoecken ten eerſten eenen wegh lancx het Noortooſten/ om te ſeylen lancx Tartarien/ nae de Landen van Cathay/ China ende Ooſt-Indien/ ende alſo de Eylanden van Japan/ Philippinas ende Molucas/ etc. die nu door twee Navigatien van de Enghelſche/ eerſt by Sire Franſoys Draeck Ridder/ daer nae by Tomas Candiſch rontomme des weerelts cloot gheſeylt/ meer ende meer ontdeckt waren. Deſen wegh lancx het Noorden/ hebben de Enghelſche meermael gheſocht/ als Anno M. D. Liij. den Ridder Hughe Willoughby/ met Richard Chancelor: Willoughby die verſeylde in Groenlant daer hy vervroos/ ende met alle ſijn volc/ dat naemaels jaer ende dach daer nae/ noch ſtijf vervroſen ghevonden werdt/ met alle haer ghereetſchappe/ ſchrift ende Teſtamenten gheſchreven. Maer Chancelor gheraeckte in Moſcovien/ ende ontdeckte die vaert/ die de Enghelſche ende Nederlanders opt tſints Jaerlicx ghebruyckt hebben ende noch gebruycken. Sints Anno M.D. Lvj. heeft Steven Boroch/ ende daer nae Anno M. D. Lxxx. Artur Pet/ ende Charles Jackman Engelſche/ de Noortooſte paſſagie gheſocht voorby Vaygatz nae Tartarien/ ende ſints uyt Hollant Olivier Brunel/ ontdeckte de Reviere van Pechora. Maer alle deſe (hoewel dat het ſchijnt datſe niet verde vande wegh gheweeſt en zijn) hebben gheen paſſagie ghevonden/ int Noortweſten lancx de cuſten van America ende Terra nova ofte Nova Francia, hebben inſghelijcx de Enghelſche paſſagie gheſocht/ als Sir Marten Forbiſſcher driemael met veel Schepen/ tſints Jhon Davis heeft twee hondert mijlen voorder ontdeckt/ ende meynde te vinden dat America een Eylant ware/ ende ſoo van achteren vant Noorden nae't Zuyden te beſeylen/ ende over te ſchepen nae Chyna/ maer tot noch toe en hebben ſy niet volbracht.

Hieromme hebben de Staten der Gheunieerde Landen int leſte Jaer M.D.XCiiij. Schepen uytgheſonden/ als een uyt Amſterdam met een Jacht/ onder t'beleyt van Willem Barentſſen/ een uyt Zeelant van Campvere/ onder Cornelis Cornelisz. ende een uyt Enckhuyſen met Jan Huyghens van Linſchoten/ die eertijts in Indien ghewoont hadde/ met Iſebrant Tetrales. Deſe tſamen uytvarende/ hebben de Amſterdammers den cours hoogher ghenomen/ wel tot Lxxvij. Graden hooch Noortwaerts/ ende veel Ys ende Zeemonſteren in Auguſto ghevonden/ ende de Havenen namen ghegheven/ maer t'Schipvolck onwillich/ vreeſende niet door te moghen/ reſolveerden te keeren/ die anders hoopten veel te ontdecken. De andere twee ſchepen hebben Eylanden ghevonden/ ende hebben die namen ghegheven. Ten leſten hebben ſy ooc een Strate ofte doorganck ghevonden/ ende dat nochtans in eenen Miſt/ als oftſe van God daer henen gheſtiert waren/ daer ſy hem voor danckten. Deſe Strate vonden ſy bequaem ende diep/ ſeylbaer met groote ende cleyne Schepen. Deſe Strate (zijnde lanck vijf ofte ſes mijlen) doorſeylende/ quamen ſy in een grooter/ wijder ende warmer Zee/ daer ſy het Ys voor haer ſaghen ſmilten/ ende quamen ſo op de Cuſten van Tartarien/ ontrent de Reviere Obbe/ daer ſy Eylanden/ volck ende vruchtbaer Landt vonden: de Landen gavenſe namen/ oock de Strate noemden ſy de Naſſouſche ſtrate/ ende nae haer duncken mochten ſy door ghevaren hebben/ ſo ſy laſt/ bevel ende nootdruft ghehadt hadden/ alſo zijnde verblijt/ keerden ſy weder nae de Strate/ ende hebben daer alomme merckteeckenen opgeſtelt/ ende alſo weder de Amſterdammers ghevonden ende thuys ghekeert.

Int Noortooſten wordt de Naſſouſche Strate gevondē/ om nae Ooſt-Indien veel corter te ſeylen/ 1595.

Op haer rappoort hebben de Staten beſloten die vaert te voorderen/ ijverende om t'rechte Chriſten gheloove in die onbekende Landen (niet als de Spaengiaerden met ghewelt van Wapenen/ maer met Chriſtelicke middelen ende trouwe handelinghe) te planten ende te verbreyden/ ende haer Zeevaert Viſſcheryen ende Coophandel te vermeerderen/ zijnde dien wegh meer dan twee duyſent duytſche mijlen corter dan de vaert vande Portugijſen/ lancx Cabo de bonne Eſperance, ende veel ſekerder/ bevrijdt van Zeeroovers/ ende veel min perijckel van ſieckten/ mits dat ſy niet en behoeven te paſſeren de Linie Equinoctiael, alſo de Portugijſen int gaen ende comen viermael doen moeten. Alſoo hebben de Staten derwaerts gheordonneert ſeven Schepen/ waer van ſes ſouden doorvaren/ ende een weder comen rappoort doen: ſommighe daer van waren gheordonneert voor elcken Coopman daer in te laden eenigerhande goederen/ vrij ſonder vrachte te betalen/ gaende ende comende: eenighe ſouden daer ontrent verwinteren/ om te weten hoe langhe den Winter ende ghevries daer duert/ daer toe ghereetſchappe mede nemende om ſtoven/ op te ſtellen. De verſtandichſte Coſmographen vreeſen niet van den doorganck/ maer alleenlick dat het Promontorium Tabin mochte te veel Noortwaerts ſtrecken/ twelck vele achten onmoghelick te weſen/ mits dat ſeker Indianen (als Plinius ſchrijft Lvij. jaren voor Chriſtus gheboorte) waren by onweder ghedreven op de Cuſten van Germania/ ende waren gheſchoncken tot Quintus Metellus Celer, Stadthouder der Romeynen in Vranckrijck/ by den Coninck van

Volck uyt Ooſt Indien eertyts inde Duytſche Zee gecomē.

van Suevia / ende ſints noch (alſo Dominicus Niger beſchrijft) eenighe andere mede ten tijde van Keyſer Frederick Barbaroſſa / Anno M. C.Lx. ende daer nae noch eens alſo Othon inde Hiſtorie der Gothen vermaent / datter weder Indianen by tempeeſt / van Ooſt Indien ghedreven waren op onſe Duytſche Cuſten / alſoo datter te hopen is / daer dat volck levende ghepaſſeert is/ onverſiens ende onervaren / dat de onſe van als verſien / den wegh eens ſullen ontdecken/ ofte ſullen moghen beſeylen de Reviere Obbe ende Quian / die diep uyt Tartarien vallen / van waer ſy voorder allenſkens ſullen moghen onderſoecken: welcke reyſe ende wegh ſo ſy ghevonden werde/ ſoude het een veranderinghe van Coophandel alle de Weerelt door maken/ zijnde Landen overvloeyende van Sijde / Cattoen/ Wolle/ Loot/ Tin/ Coper/ Gout / Silver ende Gheſteenten: De principale voorderaers van deſe reyſen zijn gheweeſt / den Treſorier van Zeelant/ Heer Jacob Valck/met Chriſtoffel Roelſius / Pencionaris der Staten van Zeelant/ ende veel Cooplieden / als Balthazar Moucheron/ ende tot Amſterdam Jan Janſſen Caerle/ Dierick van Oſſe / ende meer anderen. Deſe zijn ghevaren met noch een deel Schepen nae de Moſco-vaert.

Maer deſe Schepen int Noortooſten varende / hebben int Jaer M.D. XCv. inde Naſſouſche Strate te veel Ys ghevonden. Oock door contrarie winden quamen ſy daer te ſpade/maer hebben aldaer by den volcke meerder particulariteyten verſtaen/ waeromme den naeſten Jare/ M.D.XCvj. weder eenige Schepen derwaerts zijn ghevaren/ alſo wy nae ſullen vertellen.

De Hollanders varen na Ooſt Indien/ lancx Cabo de bonne Eſperance

Daer zijn ooc int Voorjaer M.D. XCv. uyt Hollant ghevaren drie groote Schepen ende een Jacht / wonderlicken wel toegheruſt / dubbel Maſten/ Anckers ende Cabels/ende drie dubbel Seylen/ gheladen met eenighe Coopmanſchappe ende ghelt/ met goede ordonnantie beleyt/ende diſcipline te varen nae Ooſt Indien/ lancx Cabo de bonne Eſperance, om daer civilen ende eerlicken Coophandel te verſoecken/ ende niemant te beſchadighen/ nochtans ghewapent zijnde / om alle ghewelt te wederſtaen. Diverſche andere voyagien hebben de Gheunieerde Lantſaten ter Zee voorghenomen ende volbracht / als daghelicx in Braſilien ende op diverſche Havenen van West Indien/ ſo dat in deſen Somer een Schip uyt Zeelandt / in wat min dan vier Maenden/ ghevaren is int Eylant La Margarita in Weſt-Indien/ daer ontladen ende weder gheladen/ in behouden reyſe/ zijnde oock veel andere geluckelicken thuys ghecomen van Caſtel del Myna, op de Cuſten van Africa / bycans onder de Linie Equinoctiael, coſtelick gheladen / veel louter Gouts mede brenghende.

De Hollanders en Zeelanders varē in Weſt Indien / Braſilien ende Africken Cuſten.

Daer quamen in Engelant in Junio ſes ofte acht Schepen/ gheladen met Suycker / Braſilienhout / Peper ende andere Indiſche waren/ by ſommighe Enghelſche Vrijbuyters genaemt Lanceſter ende Fennaer / uyt Braſilien ghebrocht/ alwaer ſy met hulpe van eenighe Franſoyſen / des Conincx ſterckte ende Coophuys Fernambuck ghenaemt/ met ghewelt inghenomen hadden/ende xxxij. daghen ghehouden/haer ſchepen hebben ſy gheladen met Suyckeren ende reſterende Speceryen / van een groote Caracke oft Ooſt Indiſch Schip dat daer verdroncken was / ende met verlies van ontrent Lx. Mannen (die vande Portugaloyſers verſlaghen waren) zijn ſy daer van ghecomen.

De Enghelſche nemen Fernambuc in Braſilien en̄ beroovēt.

Duynkerckſche Vrijbuyters zijn ſterck ter Zee.

Die van Duynkercken hebben dit Jaer ſeer ſterck ter Zee ghevaren op vrijbuyt/ zijnde gheleghen op de Schiprijckſte Zee ter Weerelt/ende daer ontallicke menichte van Schepen paſſeren/ die al buyt zijn ſoo ſy die maer becomen connen. Den grooten rijckdom lockte daer veel Schipſvolck ende Ballinghen van alle canten / twelck de Oorlochſchepen van Zeelant ende Hollant niet altijdt en conden beletten: Sy voeren met Boots oft Schipkens van dertich tot tſeſtich vaten groot/die ſy dubbel manden. Alle Schepen die ſy namen/rantſonneerden ſy voor't rantſoen/ den Schipper ofte principael Coopman daer vooren mede nemende / t'beſte ende cleynſte goet roovende. Die van Hollant ende Zeelant hebbenſe dickmael op de jacht ghehadt / ende haer Schepen doen ſtranghen / ende ſoo haer volck ontloopende/ oock veel bueten ontjaecht: Capiteyn Legier Pieterſen van Cruyningen/ in Zeelant ghebooren / die doen Commandeerde de Vlote op de Vlaemiſche Cuſten / vont ontrent Cales den thienden January in dit Jaer / twee Duynkerckſche Vrijbuyters/ die terſtont (mits dat het hooch Water was) binnen de Haven van Cales liepen/ de welcke hy volchde met vollen ſeyle. De Duynkerckers verlieten haer Schepen/ ende liepen aen't Landt / vluchtende/ t'ſelve deden de Zeelanders om haer te ſlaen/ maer die vant Garniſoen van Cales quamen uyt/ende ſcheyden het ghevecht / ende behielden de Schepen/ dies de Capiteyn Legier weder ter Zee voer / verlatende den buet. Oock ontrent den vijf den Auguſti / hebben eenighe Oorlochſchepen van Zeelant / ontmoet ende langhe nae ghejaecht eenen ſtercken Duynkercker/genaemt Neelken/ eertijts van Vliſſinghen diverſche reyſen overgheloopen. Deſe was wel tſeventich ofte tachtich vaten groot / met twaelf ſtucken Gheſchuts/ waer van twee waren Metael/ende boven de hondert mannen Nederlanders ende Walen. Deſe hadde veel Schepen berooft/ende in corten daghen ſijn Schip vol roofs ghecreghen / daer toe tuſſchen twintich ende dertich ghevangenen Cooplieden ende Schippers hebbende/ die als Gyſelaers waren voor't rantſoen van haer Schepen ende goederen / dat ſy niet hadden connen uytnemen. Dit Schip dus nae ghejaecht zijnde / ſochte hem te ſalveren nae de Cuſten van Vlaenderen / maer zijnde ſeer doorſchoten ende leck / alſo hy nu niet inde Haven en conde/ ende by Blanckenberghe was ghecomen/ ende ſochte te ſtranden om t'leven te ſalveren/ onderſchepte den Zeelander hem den wint/ ende eenige Hollantſche Oorlochſchepen die clampten hem aen boort: Alſoo overwonnen zijnde (niet ſonder ſchade) verſocht hy quartier/ dat is/ t'leven gheſchoncken / ende te ontcomen met rantſoen / maer deſe Capiteynen ſeyden / ſy ſouden eerſt haer ghevanghenen over gheven/ ende dan wilden ſy voorder ſpreken / alſo ſy dat onwillich deden / begeerden ſy voorder dat den Capiteyn ende de principaelſte oock over comen ſouden/ waer op ſy murmureerden / ende wilden belofte van quartier hebben/ t'welck de Hollantſche niet toeſegghen wilden/ maer wel voor haer ſpreken aen de Heeren vande Admiraliteyt: Waer op den Capiteyn verſtoort werdt/ ſiende ſijn arm afgheſchoten / ende deſperaet van ſijn leven / wierp t'vyer int Buſcruyt/ twelck mits datter niet vele en was/ende oock nat zijnde door veel Waters int Schip ghecomen / eens deels brande/ maer niet gheheel / alſoo dat den Capiteyn ſelve met meer andere maer verſenght en waren/ende niet doot: Daer over begonde het Schip te ſincken door de lecken / ende t'volck ſpronck veel over boort/ende veel inde Hollantſche Schepen/ daer van d'een ſes metten Capiteyn berchde / ende

Een Duynkerckers Schip genomen / ende t'volck ghevanghen.

d'ander ontrent veertich/ alſo iſt Schip daer geſoncken ende eenſdeels verbrant/ dit volck wert in Hollant ghevoert / ende aldaer ghehanghen/ maer den Capiteyn ſterf by den wegh.

Veel Spaenſche Soldaten vanden Garniſoene tot Duynkercken/ onder den Gouverneur Don Alvaro de Aguillar / met eenighe Walen onder den Vice Admirael / den Heere van Wackene/ Cathem eñ Capelle/ voeren mede ter Zee/ ende onderhielen haer op de rijcke bueten/ nochtans was daer dickmael ghemutineert om haer ſouldye / dat ſy haer Bevelhebberen wech ſineten/maer de rijcke bueten verbeterden vele ſwaricheden. Veel aenſlaghen hebben de Geunieerde ende oock de Franſoyſen op die Stadt ghehadt/maer tot noch toe te vergeefs.

De Coninck in Vranckrijc ſtelt die vander Religie te vrede met een Edict vā Anno 1577. onderhouden de Vrede eñ twee Religiē

In Vranckrijck reconcilieerde den Coninck ſijn Onderdanen daghelicx tot hem: hy vergunde in Februario leſt/ die vander Ghereformeerde Religie een Edict / tot verſekeringhe van haren ſtaet ende weſen / namelick een Edict conform het Edict van vrede/ Anno M.D.Lxxvij. ghemaeckt / met eenighe veranderinghe / eenſdeels tot haer contentement ende verſekeringhe/ te meer om dat ſy ſaghen dat den Coninck in ſijn ghemoet gheresolveert was / te houden ſijn beloſten ende toeſegginghen/ ende dat hy gheen conſcientien en wilde dwinghen / maer was gheresolveert een proeve ende exempel te maken / oft niet moghelick en ſoude weſen een Rijcke met twee Religien in vrede te houden / ende alſoo een yeghelick contentement te gheven/ hoe wel tegen dat Edict veel Steden ende Onderdanen murmureerden / ſints heeft hy de Steden van Authun/ Beaulne/ Digion/ Chalon / ende andere in Bourgongien becomen/ daer den vijf den Junij by Sint Seyne / in Bourgongien den Coninck des Conſtabels van Caſtilien Peerdevolck ſeer avontuerlick ſloech ende verjaechde. Ten leſten hebben Tavannes ende mede den Hertoch van Mayenne / ghedwonghen gheweeſt den Spaengiaerden onder den Conſtabel van Caſtilien/ int Graefſchap van Borgongien te verlaten/ ende met hem te vereenighen ende reconcilieren. Du Mayenne hem tot den Coninck ſubmitterende/ op ſulcken voet / dat ſijn doen wel ghenomen/ ghepreſen ende vergolden wert/ daer mede gheheel de heylighe Ligue ofte Verbont/ den name ende cracht verloor / waeromme den Coninck nae't Graefſchap van Bourgongien trock/ eenighe plaetſe in nam/ ende eenighe belegherde/ toecomende den Coninck van Spaengien / die daer Verſoul ende andere plaetſen int Graefſchap van Borgongien hadde weder ghenomen/ dies den Conſtable van Caſtilien/ Don Joan Fernandes de Velaſco/ ten leſten nae Milanen vertrock : ende voorts ſoo toonde den Coninck hem vyant ende ſtrenghe/alleenlick teghen alle die vander Ligue / die eenighe Steden den Spaengiaerden over ghegheven hadden/ als Duc d'Aumale die Han ſochte over te leveren/ diens Proces tot Parijs ghemaeckt werdt/ende in ſchilderye ghedegradeert ende ghexecuteert/ ſijn huys gheraſeert / ſonder ten eeuwighen daghe te moghen herbout worden/ de Boomen afghehouden ten halven/ hy was ſelver ghevlucht tot Bruſſel.

In Bretangien bleef noch de oorloghe/ want den Hertoge van Mercure/ die de Dochter ende erve van Martignes ghetrout hadde / was aldaer ſeer rijck ende machtich/ mede gheſtijft ende ghevoet metten ghelde van Spaengien / ende hadde noch veel goede ſteden in handen tot ſijn aſſiſtentie/ende in Blauet hadde hy een hoop van drie ofte vier duyſent Spaengiaerden / die de plaetſe ſeer gheſterckt hebben/ liggende bequaem op de Zee. Deſe Hertoghe Mercuren Suſter/ Coninginne/ Weduwe des leſten Coninckx / arbeyde veel om hem te vereenighen / maer dit en conde doen noch niet gheſchieden.

De Spaengiaerden van Blauet/ hebben xiiij. oft xv. ſeylen ſo Schepen / Galleyen ende Fregatten nae Enghelant gheſonden/ die den derden Auguſti landen ontrent vier hondert Mannen/ op den poinct van Cornualia/ Enghelants eynde/ niet teghenſtaende Draeck met ſijn Vlote tot Pleymouth lach / die mits contrarie windt/ by haer niet conde comen / dat volck bleef eenen dach aen Landt / plonderden ende verbranden eenſdeels Penſant ende Mouſhol/ ende eenighe andere Dorpen ende Edelluyden huyſen/ dan alſo Sir Franſoys Goudolphijn/ een vroom Ridder ende daer Gouverneur / hen wederſtant begonde te doen/ zijn ſy weder vertrocken/ende het ſcheen dat ſy meer ſochten te moghen vernemen werwaerts Draec ende Haukins reyſe tendeerde / dan anders / ſy ſonden oock een Vlote Hollanders aen boort/maer die/ſo eenighe aen boort quamen / blieſen die met Buſpoeder inde locht/ ende ſo ontquamen ſy.

Alſo Graef Philips van Naſſouwen met de Hollanders/ upt Lutzenborch nae huys getrocken was / is Verdugo / die te vooren Gouverneur van Vrieſlant gheweeſt was / derwaerts by Fuentes gheſonden / met veel volcx / om de plaetſen weder te winnen / die by den Hertoch van Bouillion inghenomen waren/ alſo hy eenſdeels dede/ ende den xxiiij. Mey belegherde hy la Ferte/ op de Reviere Cher gheleghen/ hy begroef hem / ende plante t'gheſchut den xxvj. Mey ſes Canons / ende ſchoten Breſſe / die ſy met ſtorm ſochten te vermeeſteren / maer ſy werden afgheſlaghen: Verdugo makende ſijn begravinghe tot op den gracht der Stadt / heeft Bouillion by nacht duyſent te voet / ende twee hondert Peerden inde Stadt gheſonden/ die lancx een Brugge die over den gracht ghemaeckt was / weder upt der Stadt den xxx. Mey opt Leger van Verdugo ghevallen zijn / dootſlaende ontrent vier ofte vijf hondert Mannen inde Trencheen / de reſte inde vlucht drijvende/abandonnerende ſelve t'geſchut / maer ten leſten Verdugo met ſijn volle macht aencomende / dreefſe weder binnen met verlies van eenighe/maer weynighe: daer bleven van Verdugo volck wel neghen oft thien Capiteynen. Daer nae is hy vertrocken met alle ſijn volck op eenen hooghen Bergh by Mommedy/ ende van daer nae Virton / ende corts daer nae tot Lutzenborch gheſtorven/ den tweeden September / een vande cloeckſte ende ervarenſte Spaenſche Overſten des Coninckx inde Nederlanden.

Verdugo la Ferte in Lutzenborch beleggende/ wordt daer van ghedreven.

Den Overſten Verdugo ſterft.

De Grave van Fuentes heeft (volghende ſijnen laſt vanden Coninck) alle ſijn vermogen ende verſtant aenghewent / om de ſtadt van Camerijck te benauwen ende te crijghen/ende ſo te verſekeren la Fere/ Han/ ende andere plaetſen.

Han is een ſtedeken in Vermandois gheleghen / by den Coninck Philips Anno M.D.Lvij. nae den ſlach van S. Quintijn den Franſoyſen afghenomen / ende ſeer gheſterckt/ werdt tſelfde inden Pays M.D.XCix. den Franſoyſen weder ghegheven. Hier was nu voor de Ligué Gouverneur inne/ de Heere van Gomeron/ die is metten Grave van Fuentes in tractaet ghecomen/ dat hy hem ſoude de Stadt over gheven/ om Spaenſch Garniſoen daer in te leggen/ dies ſoude hy het Caſteel dat wel ſterck is / met ſijn Franſoyſen behouden/ noch ſoude hy hebben (behalven het Gouvernement vander Stadt)

Han by die vander Ligue de Spaengiaerdē over ghegeven.

een Pencioen van acht duyſent Croonen Jaerlicx / ende vijfentwintich duyſent Croonen eens in ghelde / waer over een deel ghelts hem werdt ghetelt/ volghende dit contract/heeft Fuentes in de Stadt ghelept ontrent ſes hondert Neapolitaynen / vanden Regimente van Ferrante Laſfredo/ Marqueſe de Trevico/ onder de Capiteynen Franceſco de Sangre / ghenoemt Cicque/ Marcello ende Balthazar Caracciolo ghebroederen/ Alexandro Brancatio/ ende Marcello del Guidice/ van den Cicque als Gouverneur/ met noch ontrent vier hondert Hoochduytſchen/ende twee ofte drie hondert Walen / ende hondert en twintich Spaengiaerden onder den Capiteyn Olmeda. Deſe daer in zijnde werden beſocht vanden Heere van Rhoſna/ alſo hy la Fere ghevictalieert hadde/ deſen Rhoſna vont middel behendelicken den Gouverneur Gomeron met ſchoon woorden te perſuaderen / met hem nae Bruſſel met ſijn twee Broeders te gaen/om hem te doen ſijn reſterende ghelt daer te betalen. Tot Bruſſel zijnde werdt hem aengheſeyt/dat het den Coninck van Spaengien niet gheleghen was/ Franſoys Garniſoen int Caſteel te lijden / dat ſoude moghen cauſeren t'verlies vande Stadt/ daeromme moeſte hy hem betoonen een goet ſubject/ende reſigneren t'Caſteel tot ſConincx dienſte / ende hy ſoude voor ſijn weldaet wel gherecompenſeert worden.

Onrecht van Fuentes den Gomeron ghedaen.

Hier teghen en hielp niet al wat Gomeron ter contrarien conde ſegghen / maer wert jammerlick met ſijn twee Broeders ghevanghen ghehouden / ende ghedwonghen uyt ſijnen naem Monſieur de Arloe/ ende van Fuentes weghen Antoni de Frias met ſijn Brieven te ſenden/met ordere ende bevel aen ſijnen Luytenant ende Swagher de Heer van Orviller (dien hy het Caſteel in handen ghelaten hadde) dat hy dat ſoude inde Spaengiaerden handen leveren.

Deſe tot Han ghecomen/en heeft Orviller niet willen de Brieven (als afghedronghen) obedieren/ ſegghende dat Gomeron hem belaſt hadde met expres bevel / t'Caſteel niemanden te leveren dan hem / niet teghenſtaende eenich ongheluck ofte vangheniſſe hem mochte overcomen/ noch hem ſelven de Poorten niet open te doen/ten ware hem vrij in alle volle liberteyt ſaghe/ jae al ſaghe hy hem dooden / daeromme wilde hy het Caſteel houden / volghende het Contract met Fuentes. Maer wilde Gomeron daer Spaenſch Garniſoen in hebben/ſoude maken met ſijn twee Broeders daer te comen ende de Poſſeſſie ſelve aenveerden/ende dan doen wat hem goet dochte.

Nae deſe reſolute antwoorde van Orviller / ſo ſprack den voorſchreven Frias aen de Vrouwe Moeder van Gomeron / ſtrenghelick aenſegghende/ dat hy expres bevel van Fuentes hadde/ dat ſo ſy niet en conde verwerven ofte te weghe brenghen/dat het Caſteel in handen van Capiteyn Olmeda Spaengiaert ghelevert werde/ haer te laten weten / dat haer drie Sonen hoofden haer in ſchotelen ſouden gheſonden worden/ die daeromme tot Bruſſel ghevanghen laghen.

Waer over de arme Vrouwe Moeder met een dochter een Nonne/ vraechden ofte dat den loon ware van den dienſt die haer Sonen eñ Maechſchap/den Coninc van Spaengien eñ die vander heylige Ligue gedaen hadden/die hun op goeder trouwen in Fuentes handen ghegheven hadden eñ t'Contract voldaen/met dierghelijcke beclach ende jammerlicke tranen meer / alle de omſtanders ende de bootſchappers ſelve bewegende.

Hier door Orviller op verſcheyden manieren bewieecht / heeft door middel van ſijne vrienden raet/ metten Heere van Humieres ghehandelt/ (ende die voorts metten Grave van Sint Pol ende den Hertoch van Bouillion) ſConincks zijde te verkieſen ende aen te nemen/ende haer door t'Caſteel inde Stadt te laten / op beloſte dat ſy alle de principale ghevanghenen die ſy inde ſtadt ſouden moghen crijghen / hem ſouden leveren/ om den Gouverneur Gomeron met ſijn twee Broeders / de Sonen vande Vrouwe van Gomeron / uyt de ghevanckeniſſe van Bruſſel te verloſſen. Hier over hebben Humieres ende ſint Pol haer volck vergadert / waer onder oock was Lamoral den Grave van Egmont/ met ſijn volck daer hy den Coninck mede diende/ende ontboden oock den Maerſchalck Bouillion met ſijn volck: want Fuentes hadde ſijnen Legher doen vergaderen / onder den Prince van Chimay ende andere / ſterck ontrent veerthien duyſent te voet/ ende acht hondert Peerden/met vier dobbel Canons/ ende was ontrent Chaſtelet ghecomen.

Han door het Caſteel inghenomen/ ende daer ſterck Garniſoen der Spaenſche vermelt/ den xx. Junij.

Dit dede de Franſoyſen haeſten/ ende beſtemden den xx. Junij lancks het Caſteel ende eenighe Ravelins / de Stadt te beſpringhen / eer Fuentes Legher voorder quame. Humieres dede de Stadt tweemael opeyſchen te vergeefs. Die vande ſtadt Han gheaviſeert zijnde/ ſterckten haer teghen het Caſteel / ende barricadeerden alle de weghen ende ſtraten vant Caſteel/ meeſt op vier plaetſen/haer Schutters inde huyſen binnen door gebroken beſtellende ſeer ſterck/ ſoo dat het ſorghelick was die te beſpringhen: Maer dies niet tegenſtaende/ ſo trocken Bouillion/ Humieres/ Bellin/ La Croix ende andere/ van binnen lancks het Caſteel / met haer beſte ghewapende volck ende Ruyters te voete / om het Buſſe gheſchiet te wederſtaen / ende ſint Pol bleef buyten/ om alle aſſiſtentie te weeren die comen mochte/ ende ſoo lancx de Poorten in te comen / aldus zijn Bouillion ende d'andere inghevallen/ ende hebben luttel int eerſte ghevoordert/ maer alſo ſy eenighe huyſen ghewonnen hadden/ hebben beyde ſy ende die vander Stadt / met grooten wint tot haren voordeele/ het vyer inde ſelf de gheſteken/ t'welck Bouillions volck confuſelick dede uytloopen / dat welcke oock aen d'ander zijde alomme een vreeſe maeckte / ende een vluchte dede nemen / het ſelf de Bouillion ende Humieres mette andere Overſten merckende/ wierpen haer perſoonen ſeer ſtoutelick daer teghen met eenighe vanden haren / waer mede der Franſoyſen vlucht gheſtilt wert/ ende tvolck weder eenen moet ghemaeckt / maer Humieres bleef daer doodt / gheſchoten met een Muſket uyt den Torren: daer nae keerde den windt/ende waeyde den brandt nae het Stadts volck / het welcke wel ghevolcht zijnde/geraeckten die vant Caſteel tot de Poorte van Noyon / die ſy open creghen voor ſint Pol met ſijn volck in te comen/ ende ſo overquamen ſy de reſte / nae dat ſy wel veerthien uren gheſtreden hadden: Eenighe hadden geerne voor haer lijf (noch by een zijnde) ghecomposeert/dat Bouillion toeliet/maer de gramſchap over Humieres doot benam alle ghehoor/ alſo werden daer wel ſes ofte ſeven hondert verſlaghen/ waer onder alle de Spaengiaerden waren/ de reſte werden ghevanghen / ende ſeer veel ghequetſt. Onder de ghevanghenen was Cicque di Sangre ghequetſt/ Marcello Caracciolo/ Alexandro Brancatio/ met eenighe andere/ met den Overſtē vande Hoochduytſche/die allen den Gouverneur Luytenant vant Caſteel ghegeven worden voor ſijn Swagher te loſſen. Van ſConincx weghen bleven boven Humieres / oock Monſeur La Croix/ met vijfthien ofte twintich Edelen/ ende ontrent hondert Soldaten/ boven

al

1595.

al wert Humieres doot / als een vroom/ cloeck/ ende ſConincx dienſte ſeer toeghedaen Man/ſeer beclaecht/ ende Bouillions vroomicheyt gheprezen / ende daer werdt een ſterck Garniſoen vernieut.

Terwijle dat dit gheſchiede/ ſont Fuentes uyt ſijnen Legher van voor Chaſtelet/ vier duyſent voetknechten / ende alle ſijn Peerden tot ontſet/ maer te ſpade comende / keerden ſy weder. De Vrouwe van Gomeron / ſchreef ſeer bedruckte ende vriendelicke Brieven voor de verloſſinghe van haer drie Sonen/ excuſerende al datter was gheſchiet/ſelve gaf Fuentes hope vant Caſteel te moghen veroveren/maer de Franſoyſen werden tſelf de ghewaer / ende deden haer uyt t'Caſteel gaen /, dan niet teghenſtaende alſo daer nu veel ghevanghenen int Caſteel waren / hebben deſe ghevanghenen ſo met practijcke als met gewelt/ haer weder Meeſter vant Caſteel ghemaeckt/ t'welck Bouillion ghewaer wordende/eer ſy wel noch conden ghewelt toonen/ heeftſe uytter ſtadt beſpronghen / ende tot compoſitie weder ghedwonghen/ ſo dat ſy alle vrij ſouden mogen uyttrecken. Alſo is den Swager Luytenant d'Orvelier ende de Vrouwe van Gomeron / berooft geweeſt van haer gevangenen ende onderpandē voor haer Sonen Gomeron tot Bruſſel gevanghen: Terwijle was hy daer ghebrocht by de Spaenſche op eenighe hope / dat ſy voor ſijn leven t'Caſteel leveren ſouden / ende voor tCaſteel te ſprake comende met ſijn vrienden / ende ghesommeert medelijden met ſijn leven te hebben / ende t'Caſteel te leveren/ wert hem gheantwoort dat in haer macht niet te weſen / waeromme ſy hem wat afghelept hebben/ende ſijn hooft afgheſlaghen / ende dat die vanden Caſteele ghetoont/ ſijn twee Broeders zijn naemaels los ghecomen/ door den Aertſhertoch Albertus.

Seltſame geſchiedeniſſe int Caſteel van Han/ dat Gomerō doot veroorſaeckte/ in Junio.

Fuentes heeft Chaſtelet met ſijn Canons dapper beſchoten/ daer was binnen Monſeur de Grange met ſes hondert mannen/die haer cloeckelick weerden / maer alſoo de plaetſe ſeer cleyn was/ waſſer lutter gront ofte middelen om haer te bevrijden oft beſchanſſen: t'gheſchut gheſchoten inde ſteenen mueren / quetſte veel volcx van binnen. Daer werden verſcheyden ſtormen op de gheſchoten Breſſe ghedaen/ende ſo gheweert/ dat de dooden de grachten vulden/ om de levende Spaengiaerden daer over te loopen. Ten leſten ſo iſt vyer in haer Buſcruyt gecomen/maer door hebben ſy met redelicke conditien t'Caſteel over ghegheven/ daer uyt treckende. Fuentes ſtelde daer binnen Lops Alvano di Vegliar/ voort hebben ſy t'Lant rontom Camerijck verwoeſt/ t'Cooren opt Velt bedorven ende afghehouwen/ groote Boomen met Peerden ghetrocken / hebbenſe ghesleypt over't ſtaende Cooren op de Velden / ende ſo vernielt: Maer die van Camerijck hebben daer nae groote courſſen ghedaen in Henegouwe/ ontrent Valenchijn/ met veel hondert Peerden ende Wagenen/ ende daer inden Oogſt rontom / mede t'Cooren inghehaelt / ende haer ſelven alſo verſien t'beſte dat ſy conden.

Chaſtelet wordt by Fuentes gewonnen/ in Junio.

Fuentes is met ſijnen Legher voorder gheruckt voor Dourlens / opt Revierken Anthy ghenoemt/ waer teghen terſtont de Provintiale forſen van Normandyen ende Piccardyen vergaderden onder den Admirael Villars / Gouverneur van Roan/ Conte ſint Pol/ ende Hertoghe van Bouillion ende Nevers / die oock vaſt by quamen. Aldaer is den Heer van la Motte Valentijn de Pardiu / Grave van Ekelberque gheſchoten/ alſo hy wilde de gheleghentheyt van Dourlens gaen beſpieden/ ſnachts inden Maenſchijn in ſijn vol harnaſch ſchentvrij / ende is ſoo nae ghecomen/ dat hem een cloot van ſijn Schilt ſchampende / in ſijn Helmet ofte Viſiere vlooch ontrent ſijn ooghe int Hooft / daer hy van ſterf/ ende wert Sint Omaer ghevoert/ een Man ervaren in Krijchſ handel/ ende in deſe Nederlantſche oorloghe/ altijdt vande Spaenſche ſeer ghebruyckt / hy was van een ſimpel Capiteyn tot Rijckdom ghecomen / heeft Heerlickheden ghecocht/ die in een Graefſchap by den Coninc verandert werden.

Dourlens beleghert/ ende la Motte geſchoten.

1595.

Hy was een Franſoys Edelman gheboren/ ſijn Vader ende hy/ noch jonck zijnde/ quamen haer overgheven int Legher voor Terrowane/ Anno M. D. Lij. Hy werdt ghepromoveert vanden Heere van Bignincourt ende werdt Capiteyn ghemaeckt / daer nae Sergant Major/ vant Regiment vanden Grave van Reulx/ ende voorder Luytenant vanden Heere van Creſſoniere/ Gouverneur van Grevelinghen/ende ſoo die voor Haerlem doodt bleef / werdt hy aldaer Gouverneur in ſijn plaetſe / tot hy ſtorf / ende gheraeckte tot groote Staten / onder Staten Generael als oock onder den Coninck / als Colonel Generael vande Artillerye / Mariſchal vant Leger ende ander Tijttelen/met beleyt van groote aenſlagē/daerinne veel geluckich was/ eñ vergaerde Rijckdom/hebbende maer een Dochter/die ſtorf als ſy nu Houbaer was/hy was een vande ſubtijlſte eñ cloeckſte Capiteynen van ſijnen tijde/ maer een Man hoovaerdich ende ſeer wreet/ ſijn wreetheyt betoonende (alſo hy is beſchuldicht) in Vlaenderen / als hy was Sergant Major / dat hy twee arme luyden om gereformeerde Religie omgebrocht hadde/ den eenen dede hy levendich verbranden met ſijn eyghen handen/met gheen ander vyer dan van ſtroo/den anderen dede hy met Peerden van een trecken/ ende ſo ſijn Krijchſ volck haer handen niet wilden beſmetten met Beuls officien ofte dienſten/ ofte niet wilden Hanghmans weſen / ſo dede hy ſelve de coorden aende armen ende beenen / ende dreef alſo ſelve de Peerden voort / den menſche verſcheurende: ende dat al ſonder te willen de patientie nemen/ van die by forme van Juſtitie te doen executeren. In la Motte plaetſe werdt by Fuentes ghebruyckt voor Generael vande Artillerie/ den Capiteyn Lamberto.

Qualiteyt ende conditie vanden Heer la Motte.

Daer waren met Fuentes int Legher veel Franſche Heeren/ die de Ligue gedient hadden/ als den Hertoch van Aumale/ vanden huyſe van Guyſe/de Heere van Rhoſne als opperſte Maerſchalck vant Legher. Van Nederlanders waren daer de Prince van Chimay/ den Marquis van Varrabon/ de Grave van Boſſu/ Carolus Columma/ Sanchio de Luna Mendoza/Italianen ende Spaengiaerden.

Alſo nu Dourlens beleghert was / dat noch niet ten beſten verſien was/ principalick van een goeden Gouverneur / de Heer van Gamache daer bevel hebbende/ daer niet binnen zijnde/ heeft den Admirael Villars / Gouverneur van Rouanen hem daer ontrent begeven/ waer over Fuentes hem met ſijn Gheſchut ontrent eenen Bergh een mijle van daer campeerde/ den xxiij. Julij/ alwaer Villars tegen ſcharmutſeerde/met vier ofte vijf hondert Peerden / eñ ſo veel Voetvolcx/ meynende eenich volck ende amonitie inde Stadt te brenghen / heeft tweemael de Spaenſche te rugghe ghedreven / ende ſonder d'ander volck te wachten / is hy ten leſten ghelockt onder t'Gheſchut van Fuentes/het welcke afgaende/ ende die voorſte van ſijn Peerden treffende/ heeft dander inde vlucht gedreven/ alſo het voetvolck vier ofte vijf hondert ſterck zijnde ontbloot/het welcke terſtont omringhelt/meeſt bleef verſla-

Den Admirael Villars van Fuentes geſlagē/ voor Dourlens/ den xxiij. Julij.

verſlaghen ofte ghevanghen / vande Peerden mochten daer vijfentwintich ofte dertich ten uyterſten blijven/ de reſte ontvluchten. Den Admirael Villers ſijn Peert gheſchoten zijnde/ heeft vallende ſijn been ghebroken/ ende niet connende op een ander Peert comen / werdt met noch een wonde ghevanghen: ende ſoo hy nu ghevanghen was / zijnde in een coſtelick Harnaſch wel ghewapent / riep Coutreras den Commiſſaris generael vant Peerdevolck / datmen hem dooden ſoude/men acht uyt ſchaemte/om dat hy onlancx (zijnde een Liguer) ſConincx partye aenghenomen hadde/ alſo werdt hy/ mits dat hy ſoo vaſt int Harnaſch gheſloten was/ ghenoech met coelen moede ghedoot/ ende ſneden mede hem eenen vingher af/ om eenen coſtelicken rinck daer van te trecken: ende met hem bleven noch verſlaghen de Heeren van Sainſeval/ ende van Harqueville/ wiens drie lichamen doodt tot Amyens ghebrocht werden / daer ten ſelven tijt Duc de Nevers inquam met ſijn volck te ſpade/den Grave van Belin werdt ghevanghen. Daer en bleef ſo veel volcx noch ſulcken Edeldom niet verſlagen/ als eenighe ghedruckte Boeckſkens in Nederlant inhielden/ want meeſtendeel van die daer in ghenoemt ſtaen / zijn ſints al levende gheſien/ welcke Boeckſkens Italiaenſche ende Spaenſche Hiſtoriſchrijvers in haer Hiſtorien ghelooft ende ghevolcht hebben.

Dourlens in genomen den xxxj. Julij.

Daer nae heeft Fuentes Dourlens ſterck beleghert/ ende tCaſteelken hooch gheleghen/ beſchoten/ ondermijnt ende opgheblaſen/ende ſo de Stadt mede overvallende / beyde met ghewelt inghenomen den xxxj. Julij/daer veel volcx doot bleef/want veel Edelen daer in waren/die tweemael den ſtorm af ſloeghen / ende oock vele ghevanghen/ twelck quam door gebreck van Gouverneur : ende twiſt tuſſchen die vander Stadt ende Caſteel zijnde / ende ſonder malcanderen te helpen/ werden ſy beyde overvallen. Fuentes heeft oock heymelick verſtant ghehadt binnen Amyens met een reſte Ligeurs/ maer dat wert ontdeckt / ende veel werden daer over ghehanghen.

Fuentes ſiende dat de Franſoyſen nu ſeer ſterck waren/ ende dat hy veel dinghen ghebreck hadde/heeft ſijn Legher verdeylt ende opghebroken / trachtende om Dourlens te ſtercken: de Franſoyſen verdeylden haer oock / Bouillion begaf hem in Montreuil/aldaer Fuentes Leger verwachtende/ Nevers in Amyens/ende andere in andere plaetſen.

Te vooren eer Fuentes uyt Bruſſel vertrock / hadde hy oock ghetracht hem beter van die ſtadt van Bruſſel te verſekeren/ onder pretext dat de Duytſche Garniſoenen daer binnen ligghende/ ghelt riepen / ende te onrecht muytineerden/ als oft hy die wilde ſtraffen/ heeft ghesocht daer twee duyſent Spaengiaerden in te brenghen/ t'welck de Borgherye ghewaer wordende / niet en heeft willen ghedooghen / maer hebben haer ghevoecht met de Hoochduytſchen/ uythoudende de Spaenſche / waer door de Spaenſche vertoornt zijnde/ ſochten in Mechelen ende Vilvoorden te comen / ende als ſy daer oock uytgheſloten werden / verbranden ſy daer ontrent twee Dorpen / ende hebben over de Lantluyden alderhande overlaſt/ al Brabandt door/ gepleecht/ ſo dat het arm Lantvolck meer ſchade van haer eyghen inwendich Krijchſ volck leden/ dan van haer vyanden.

Fuentes ſoect Spaengiaerden in Bruſſel te brenghen.

Dierte t'Antwerpen in Mey.

Daer uyt inde Steden alomme groote dierte van alle dinghen gherees/ alſo dat t'Antwerpen in Mey / het Cooren gholdt neghen gulden de Veertel / het Oſſenvlees t'beſte vijf ſtuyvers t'pont / vant Schapenvlees t'beſte ſeven ſtuyvers / het Calfsvlees acht ſtuyvers / het pont Boter acht ſtuyvers de beſte/ende andere eetwaren nae advenant: welcken overlaſt eñ dierte onverdraghelick zijnde/ dede het arm volck roepen totten hooghen Hemel toe/ dat het jammer ende ellendich om hooren was/ waer door de Staten Gheeſtelick ende Weerlick vande Provintien/ die noch onder den Coninck waren/ ende boven allen den Edeldom beweecht is ghewordеn Vredehandel te voorderen/ daer toe Fuentes geconſenteert heeft.

Den Edeldom onder den Coninck ſenden aen Mauritz om Vredehandelinghe/ den xiiij. April.

Ende hebben ten leſten ſo vele door over ende weder ſchrijven te weghe ghebrocht / datter in Zeelant geſonden worden van wegen den Edeldom (op vercreghen Paſpoort) den Rechtſgheleerden Doctor Lieſvelt/eertijts Cancelier/ende den Raetſheer Maes / die den xiiij. April tot Middelborch ſpraken metten Prince Mauritz/ verſelſchapt metten Treſorier Valck / Voſberghen / ende eenighe andere. Deſe vertoonden hoe den Edeldom ende Staten der Landen/ onder den Coninck/ſeer verblijt gheweeſt waren/te hooren de gheneghentheyt der Gheunieerder Landen totten Vrede/om eens uyt de ellendighe oorloghe te moghen comen / daeromme ſy verſochten datmen mochte comen tot tractatie/van weghen den Coninck ende Staten onder hem noch ſtaende ter eenre/ende de Geunieerde Staten ter andere zyde/ende wat daer meer aencleefde. Waer op Prince Mauritz reſolutelicken antwoorde / dat de Geunieerde Staten gheenſins van ſinne waren aen te gaen eenighe andere Vredehandelinghe/ dan mette Staten der Landen/ ende gheenſins metten Coninck/ mits ſy by contracten verbonden waren met ander Princen ter contrarien/ooc kenden ſy den Coninc ſo verſtoort ende verbittert op haer/ dat hy het gepretendeert ongheliјck hem aenghedaen/ nemmermeer vergheten / ende noch min vergheven ſoude/ maer ſochte die wrake te doen ter eerſter gheleghentheyt/ daer hem toe diende der Theologienen reſolutie / quod Hereticis non ſit ſervanda fides. Seyde voorder opt repliceren vande Geſanten/ dat te weſen de uyterſte reſolutie der Geunieerder Landen/ met groote deliberatie ghenomen/ jae dat ſo tſelf de anderwerf in deliberatie ſoude comen/ ſy ghewis waren datſe niet alleen ſouden afgheſlaghen / maer gheheel wederroepen worden/ want het alleenlick gheſchiet ware ten inſiene datmen geerne alle de Landen by een vereenicht houden ſoude/ eer ſy mochten gheſcheyden ofte afghetrocken worden by de Franſoyſen ofte andere. Daer werdt oock int particulier geſeyt dat voor den teghenwoordighen tijdt en conde het niet anders weſen / maer daer ware te verhopen / dat veranderende de oorſaken des miſtrouwens / de ſaken mochten beter ſuccederen metter tijdt/daer van dit ſoude maer een beginſel weſen/waer door men mochte voorder comen tot een nieu Contract mette oude Erfheeren/ t'zy door blijde incomſte oft anderſins / alſmen ſpeurde oprechte meyninghe ende ghemoet/ ende alle ghewelt gheweert / daeromme voor het ſlot ſeyde Prince Mauritz/ ſo de Heeren Staten onder den Coninck gheſeten/ wilden in Vredehandelinghe in goeder trouwen comen/ de Gheunieerde waren bereyt d'oorloghe in vrede ende vrientſchappe te veranderen / midts haer reſolutien ſchriftelick overſendende/ over vier Artijckelen / dieſe ſouden moeten reſolveren aen te gaen/ eermen ſoude beginnen te tracteren: De Artijckelen waren als hier nae volcht.

De Geunieerde begeeren in Vrede te treden mette Staten onder den Coninc/ maer niet metten Coninck.

Ten eerſten / dat ſy voor al uyt haer Landen ſouden moeten doen vertrecken alle vreemdelin-

ghen

1595.

Vier Articke-len van vrede voorgeslagē.

ghen ende Soldaten / ende haer ſtellen in alſulcke vrijheyt / dat ſy tracteren mochten ſonder den Coninck / ende datſe de Ghedeputeerde ende Staten vande Provintien die tracteren wilden / moeſten committeren / oock ſonder den Coninck / metten welcken de Staten Generael dan ſullen doen handelen / dewijle ſy niet liever ſouden ſien als deſe bloedighe langhe oorloghe / verandert met eenen vaſten Vrede / op goede lijdelicke conditien.

Het tweede / Datmen inde Religie niet en wilt veranderen / maer dat die ſal blijven ter diſpoſitie vande Staten van elcke Provintie / ſonder dat andere haer des ſullen hebben te bemoeyen.

Het derde / Dat de Provintien die mette vereenichde ſouden willen tracteren / neffens ander conditien mede ſouden moeten gheſint zijn te tracteren mette Coninghen van Vranckrijck ende van Enghelant / ende aen te nemen tot laſte van t'gheheele Corpus vande Staten Generael / alle de ſchulden daer inne de vereenichde Nederlanden gheraeckt zijn / om haer ſelven teghen de Spaengiaerden ende andere vreemde in haer vrijheyt te beſchermen.

Het vierde / Den peys ghemaeckt zijnde op die ende andere conditien / preſenterende de vereenichde Nederlanden alle haer macht aen te wenden / om die ander Provintien in hare vrijheyt te helpen beſchermen / teghen yeghelick dieſe ſouden willen moleſteren / vertorten ofte ſoecken te diſmenbreren.

Hier op hadden deſe Gheſanten gheen ander bevel / dan den handel te weghe te brenghen tuſſchen den Coninck ende ſijn Staten ter eenre / ende de Gheunieerde Landen ter ander zijden / ſo dat de diſpute bleef / oft den Coninck daer in ſoude begrepen weſen ofte niet / ende daer over zijn de Gheſanten weder gekeert in haeſten / ende rapport gedaen / ende t'ſelfde werdt nae Spaengien gheſonden / met de opinien vande ſelve Geſanten / Lieſvelt ende Maes / die daer over dit naevolghende diſcours maeckten.

Die gheerne Vrede hadden / allegeerden men behoorde in den handel te treden / ende de occaſie niet te laten paſſeren / mits den grooten noot / dieren tijt / armoede / ellende ende t'ghemeyn gecrijſch / zijnde gheenen middel voorhanden om de Gheunieerde met ghewelt te dwinghen / mits dat ſy de oorloghe van alle canten op den hals hadden.

Discoursen der Provintien onder de Spaensche regieringhe nopende vrede.

Want ſoo men de Vredehandelinghe nu afſloeghe / ſo ſouden de Gheunieerde Landen uyt dwinghenden noot / voorder verbinteniſſen met ander Gebuerlanden aengaen moeten / ende alſo vermeerderen ende beſwaren de Spaenſche de oorloghe / ſo dat daer door ſoude alle hope / ja den middel van immermeer weder in vereeninghe te comen / benomen worden / ende alle goet verhindert. De Geunieerde lieten haer duncken dat ſy ſterckte ende middel hadden om de oorloghe te continueren / beter dan haer wederpartye / om haer waterachtighe gheleghentheyt / hebbende de Zee open / daer haer vyanden noch Schepen / Schipſvolck / noch Havenen en hadden / om haer groote commoditeyten te benemen / mette welcke ſy alle het beſte volck uyt d'ander Provintien tot haer lockten / ende ſy waren daer teghen ſo verſekert / dat ſy haer Steden vrij ſonder Garniſoen betrouwen mochten / alleenlick maer Krijchſvolck op de Frontieren houdende.

Ende daeromme conde haer den Vrede niet toebrenghen dan ſchade ende groote verminderinghe van haren voorſpoet ende goet ghelůck / welck voordeel ſy nochtans bereyt waren te verlaten / om haer Ghebueren mede te deylen / om alle de Nederlantſche Provintien ende inwoonders weder te vereenighen in ruſte ende vrientſchappe.

1595.

Den Coninc als een Vorſt / ſoeckende ſ'Lants profijt / en hadde niet te vreeſen dat de Staten ende Edeldom / die hem ſoo onderdanich ende grootelicx verbonden ende wel geneycht waren / ſouden willen accorderen / dinghen die achterdeelich ofte prejudiciabel ſouden weſen ſijne Hoocheyt ende behoorlicke onderdanicheyt / vande welcke men niet en behoefde eens mentie te maken / maer in als volghen inſtructie / ende ſo men miſtroude de Staten van ſ'Conincx eere naeſtellich te weſen / dat ſoude groote afkeer mogen maken: alſo het den Landen profijtelick ware / behoorde den Coninck wel wat van ſijn prerogative te wijcken / de ſwaricheden in queſtie tuſſchen de Landen ſo groot niet zijnde / mits de Geunieerde aen haer niet en verſochten eenighe veranderinghe van Erfheere / ofte Gouvernement / ofte Religie / alſoo ſy oock niet en wilden daer over gheperſt weſen / maer het waer te dencken dat den Coninck eer voordeel ſoude ghenieten by niet mede int Contract begrepen te worden / jae en behoort tſelfde niet te begeeren / om te mogen altijt op ſijn gheheel ende vrij ſtaen / al waert oock dat de Gheunieerde dat ernſtelick verſochten: oock ſo waert aparent datter veel particuliere queſtien van Religien ſouden voorvallen / contrarie de Roomſche Catholijckſche / tot welcke den Coninck niet ſoude om der eeren wille immermeer conſenteren / principalicken in ſodanigen publijcken ende ſolemnelen contracte.

Vereenichde Staten en versochten geen veranderinge van Lantsheere ofte van Religie vande ander Staten.

Ende de Gheunieerde ſouden beter betrouwen de toeſegginghen ende verſekeringhe vande Staten / dan vanden Coninck: ſy lieden weygerden niet uyt valſcheyt / ofte ſoeckēde bedroch met den Coninck te handelen / dan alleene uyt miſtrouwen ende vreeſe van ſijn macht ende wille / mits dat ſy weten hem ſo verbittert te zijn om de cleynicheyt die hem is aenghedaen / dat hy ſoeckt te wreken / het welcke ſy niet vreeſen van weghen de Staten / ende daeromme die beter betrouwen / die ſy geerne maken ſouden middelaers in toecomende tijden.

Men ſoude met deſen Vrede altijdt ſ'Landts vyanden minderen / ende door de Gheunieerde ſoudemen hopen Vranckrijck ende Enghelandt mede tot vrienden te maken / als die ghenoech laten blijcken niet te ſoecken dan haer verſekertheyt / ende wech ſenden der Spaengiaerden ende vreemde haer vyanden / gheen groote andere oorſaken van oorloghe voorhanden zijnde.

Den Coninck ſoude altijdt mette Vredehandelinghe een profijt doen / alſoo hy altijdt in voorgaende handelinghe gheen ſchade gedaen hadde / oock ſoo behoorde den Vrede ende de ghemeyn welvaert / alderhande ſwaricheden ter weerelt te overwinnen / eenen Vrede daer gantſch Chriſtenheyt ſoo veel aen gheleghen is / die veel meer weert ware dan de Hoocheyt ende geimagineerde authoriteyt des Conincx.

Vrede ende het gemeyn welvaren behoorden alle swaricheden te overwinnen.

Nopende de gheſonden Artijckelen by de Geunieerde / om t'vertreck vande vreemde ende andere / dat ſoudemen moghen met Oſtagiers verſekeren / want Fuentes ſelve hadde laten hooren / dat hy liever hem ſelven wilde voor Oſtagie gheven / dan dat de beloften niet voldaen ſouden worden.

Redenen van die s'Conincx eere en recht wilden voorstaen.

Van de ander zijde / de Spaenſgheſinde ende die by de Oorloghe profijt vonden / ende daerom des Conincx voordeel wilden voorgheven / die ſeyden dat het devoyr / de eere / ende alle Rechten dwonghen de Gheunieerde haer te reconcilieren met haren wettelicken Erf heere / die nochtans ſo verſtoort ende veronghelijckt zijnde / ware ghenadelick ghereſolveert met haer te tracteren in goeder trouwe / ende tot vaſter verſekeringhe behoorden ſy ſelve aenden Coninck te verſoecken / als hoochnootelick / dat ſijn authoriteyt daer in quame ofte by quame / als partye contractante ende meeſt gheintereſſeert: want de Coninck uytſluytende / lieten ſy hem vrij d'oorloghe te volvoeren / oock en waren de Staten gheenſins gequalificeert noch gheauthoriſeert / ſonder toeſtant ende conſent vanden Coninck / oock en verdienden der gheunieerder rebellien ende wercken niet dat den Coninck haer de eere ende hem ſelven de cleynicheyt aendoen ſoude / ende haer en ſtont oock niet toe Wetten haren Overheeren te ſtellen / als te willen alleenlick tracteren met ſijn Staten / hem uytſluytende haren natuerlicken Heere / onder t'pretext van hem te vreeſen ende miſtrouwen / daer ſy de rechte oorſake van waren / hare ketteryen ende rebellien / by welcke onbehoorlicke voorſlaghen het waer goet te mercken / dat ſy gheenſins van meyninghe waren immermeer den Coninck haren wettelicken Overheere te erkennen uyt goeder herten. Daerom ſo ſy den Coninck niet mede inden Vredehandel begrepen / ſoude het een Acte weſen te ſeer prejudiciabel eñ naedeelich ſijn Majeſteyts Hoocheyt / ende de behoorlicke onderdanicheyt diemen hem ſchuldich is / ende dat ware gheheel ſijn recht ſtellen in handen van ſijn Onderdanen / ketterlicke rebellen / ende alle haer doen ende Acten te juſtifieren / met dierghelijcke redenen meer.

Hier op tot in Julio niet anders gherepliceert ofte ghevolcht zijnde op den voorſchreven voorſlach / ſoo hebben de Gheunieerde Staten door haer Gheſanten ende Agenten alomme ſo by den Keyſer / als in Vranckrijck door den Heer Calewaert / ende in Enghelandt door Noel de Caron Heere van Schoonewalle / ende elders alomme haer Vrienden ende Ghebueren doen verwittighen alle t'ghene datter ghepaſſeert ende ghenegotieert ofte ghehandelt was / ſoo voor den Keyſer / als mette Staten ende Edelen der Landen onder den Coninck / vertoonende dat ſy uyt goeder ghenegentheyt alleene eenen goeden vaſten Vrede ſochtē / ende dat het niet aen haer / maer aen de Landē ofte Staten hiel / die noch van Spaenſche verheert waren / die meer een ijdele hoocheyt ende authoriteyt des Conincx ſochten ende voorſtonden / dan der Landen Vrede / ende der Ghebueren welvaren.

Vredenhandel opgeſchoven ende gerefereert by de Spaẽſche totten Keyſer ende Rijcx-Vorſten / volgende Rijcx affſcheyt.

Ende aende Spaenſche zijde (om de Ghemeynte contentement te gheven / ofte wat gheruſter te ſtellen) heeftmen laten hooren dat den Vredenhandel niet afgheſlaghen / maer opgheſchort ware / ende ſeyden dat ſy gherefereert waren totten Keyſer ende des Rijcx Vorſten ende Stenden / omdat de naeſtgheleghen Stenden in den leſten Rijcx dach tot Rijnſborch / Anno M. D. XCiiij. belaſt was om toe te ſien dat de Onderdanen des Rijcx mochten beſchut ende bevrijdt worden van alle overlaſten / ghewelden ende ſchaden / tot welcken eynde oock ghelt ende contributien op te brenghen / beſloten was / ende den Grave Symon vander Lippe belaſt daer over informatie te nemen / ende dachvaerden der Weſtphaliſchen / Rijnſchen / etc. Rijcx Creytz ofte Circkel te beſtemmen / nae het welcke het ſcheen dat hem den Keyſer ende t'Rijcke dan ſouden reguleren int ſtraffen der ghenen die den Vrede wederſtonden ofte niet en wilden volghen / de welcke ſy hoepten te betoonen dat het de Spaenſche zijde niet en zy / maer dat de Gheunieerde Landen ſouden bevonden worden die te weſen / die de oorloghe veroorſaeckten / naedemael ſy hen alle ſodanige redelicke middelen van bevredinghe (als wy vooren verhaelt hebben) aengheboden hadden. Waer over den Coninck / oock den naeſtvolghenden Gouverneur den Vorſtelicken Cardinael / dickmael by den Keyſer naemaels ghevoordert hebben / als namelick in September int naeſte Jaer M. D. XCvj. door den Admirael van Arragon (als by gheintercipieerde Brieven bleeck) dat den Keyſer met het Rijck haer wilden declareren vyant teghen die in Nederlant de bevredinghe wederſtaen ſouden / publicerende ende executerende de ſtraffe nae des Rijcx conſtitutien over de ſelvighe. Maer den Keyſer heeft ſints dat meermael uytgeſtelt / mits dat des Rijcx Vorſten die daer toe ghedenomineert waren / hem noch gheen rapport ghedaen en hadden / die daer van qualick ſcheenen over een te comen / ſelve nae de opinie van Jan Baptiſta de Taxis / Raetſheere van State des Conincx tot Bruſſel / als blijckt by ſijnen gheintercipieerden Brief aen den Coninck / van date den leſten Mey / dit Jaer M. D. XCv. afgheworpen ende ghecreghen op de middel Zee / tuſſchen Spaengien ende Italien / waer in hy ſeyt te vreeſen / dat deſe Rijcx Vorſten als Duytſchen / ende niet als Spaengiaerden van Toledo / nemmermeer den Coninck toeſtemmen ſullen / dat ſijn ghewapende Spaengiaerden ſouden in Nederlant blijven.

Jan Bapt. de Taxis opinie op de bevredinge / uyt ſijn afghewo rpen Brieven.

In deſen Brief verwondert hem Jan Baptiſta de Taxis op de aenbiedinghe des Vrede by Fuentes / dat de Gheunieerde Staten aengheboden hadden niet te willen metten Coninck / maer wel mette Staten van Brabant / Vlaenderen / Henegouwe / etc. in handelinghe treden / op voorwaerden ende verſekeringhe / dat de Spaengiaerden ende andere vreemde Natien vertrecken ſouden / ende om den Coninck daer toe te beweghen / toeſeyden / datter oock ſoude moghen eenen generalen Vrede met Vranckrijck ende Enghelant ende alle de Nederlanden ghetroffen worden / ſonder te verhinderen ofte den Coninck voor te houden dat hy niet en ſoude moghen opt ſtuck van Religie inde Landen van ſijnder ghehoorſaemheyt regel ſtellen / nae ſijn believen ende goetduncken: Hier over ſeyde hy dat was ſijn opinie inden Raet gheweeſt / datmen ſulcke voorſlaghen niet en behoorde af te ſlaen / noch de cleynicheyt die den Coninck daer in gheſchiede / van niet te willen met de Staten handelen ſonder hem / niet te achten ware / als het met conditie ware dat de Gedeputeerde alleen van Fuentes ſouden vercooren worden / ende alleen van hem haer bevel ende inſtructie halen / ſonder te mogen een enckel tijttelken afgaen ofte daer buyten treden / ende voorts in voorvallende queſtien alleen van hem voorder bevel te moeten halen.

Dat vertrecken der Spaengiaerden / ware dit ſijn opinie / als datmen die reſolutie ſoude uytſtellen tot opt leſte / als alle de andere Artijckelen ſouden gheaccordeert weſen / ende dan mochtmen doen dat den tijdt uytwijſen ſoude. Daertentuſſchen ſouden ſy wel eenich profijt mette onderhandelinghe moghen doen: ende dierghelijcke redenen ſchrijft hy meer / ons refererende op deſen Brief van Taxis in Drucke uytghegaen / met gloſen / die den curieuſen Leſer ſoecken mach / in s'Graven Haghe ghedruckt.

Opinie van de bevredinghe van een geleert Man uyt eenen Brief aẽ een Spaenſch Raetſheere.

Voorder iſſer oock in deſen tijdt een Brief in veel lieden handen ghecomen / zijnde den Autheur daer van een gheleert Man / ſoo het ſchijnt / ende wort gheſeyt den gheleerden Juſtus Lipſius te weſen / de welcke van eenige Raetſheeren verſocht was om ſijn opinie te ſegghen / oft beter

oorloghe

1595.

oorloghe oft vrede diende. Deſe antwoorde is van date den derden Januarij/ M.D.XCv. ſegghende datter drie ſoorten van vyanden des Conincx waren/ te weten/ Franſoyſen/ Enghelſche ende Hollanders/ de twee uyt wendich/ de derde inwendich/eer rebellich dan recht vyant/de twee eerſte / ſoo die van Ooſtenrijck niet de Barbariſche Turcken ende ghemeynen vyandt te vreeſen hadde / ſoo ſoude den Coninck die lichtelick moghen dwinghen / de oorloghe voerende met goeder trouwe ende diſcipline / t'ghelt wel ghehandelt/ende de ampten wel beſteet ende ghegheven. Maer mits den Turck dreyghde/waer te conſideren oft het niet beter ware vrede te maken met de buyten vyanden/ ofte met eenige van haer/ſiende dat de Hollanders alreede den moet ghenoech verlooren gaven/ beyde de Franſoyſen ende Enghelſche te hulpe hebbende. Wat ſoude dan te verwachten weſen van haerlieden/ alſmen metten eenen vyant vrede maeckte/ te weten met de Enghelſche Coninginne/ die in handen hadde de twee aencomſten / als van Zeelant ende Hollant/ de twee Poorten vander Zee ende van den Lande: ende hy dochte dat ſy de vrede niet grootelicx ſoude wederlegghen / ſoo om dat ſy een Vrouwe is/ als om dat haer ſchatten uytgheput zijn/ cleynen middel hebbende / mede om dat de oorloghe ghevoert werdt teghens t'ghemeyn volcks danck/ die Traffique ende vryheyt ſochten: Dat ſy de oorloghe hardeert/dat waer meer uyt vreeſe dan uyt haet: de grootheyt ende macht des Conincx / de vroomheyt ende voorſpoet der Spaengiaerden ſints tſeſtich jaren herwaerts/ ware den ghebueren ende alle vreemde vreeſelick ende ontſienlick gheworden: Die groote macht breydelende / ende die vreeſe wech te nemen/ gheen teeckenen van ambitie toonende/ ſoude den rechten knoop vant werck breecken: wercken/ ende niet de woorden verheffen de Coninckrijcken.

Hopende de Coninginne van Engelãt tot Vrede te brengen door haren noot.

T'ſelfde ware oock vanden Franſoys te verhopen/ die onder de hant den vrede van hertenſochte/ mits dat ſijn Rijcke noch nieu/ſijnen ſtaet noch onſeker was / ende dat de partijſchappen ende miſtrouwen onder ſijnen grooten Edeldom/ hem al raden totten vrede / oock mede het verſcheurt inghewant van ſijn Finantien gheheel verteert / die mette kinne boven water ghehouden werdt by de vreemde / bedecktelick ende opentlick: maer oft den Coninc van Spaengien ſelve ſoude begeeren vrede met hem te maken/ ware hem onbekent / dan altoos diende Treves ofte Beſtant met hem ghemaeckt/ (behoudens alle hope ende rechtveerdige pretenſie) want wat vaſticheyt waer te verhopen/ daer van den Succeſſeur ende Succeſſie onſeker is: Daeromme latende den Franſoys aen een zijde/ die niet veel en ſal beginnen ſo hy niet ghetercht werde / mochtmen mette Enghelſche wel voortvaren.

Hopen oock dat dẽ Franſoys tot vrede oft beſtãt oock uyt noot ſoude te brẽgen weſen.

Nopende de Hollanders / die oorloghe ware de ſchadelickſte/ ſonder hope van beteringhe/ want ſy hadden goede ordonnantien/ ſekere Finantien / ende alle de bequaemſte Steden / goet Krijchſvolck/ſeer verſtout met verſche victorien/ maer haer goet Regiment ende eenicheyt ware qualick te breken/ ſo langhe de Oorloghe ende de vreeſe ende achterdencken duerde: Waeromme men moeſte eenen cleynen Pays oft opſchorſinghe van Wapenen verwerven / zijnde den Hollander meer gierich dan eergierich / oft ambitieus: ende altijdts in ſodanighe Oorloghe is eenighen cleynen Pays ofte Beſtant den Princen voorderlick / die Viſſchen met gouden Netten connen vanghen/ de hooge Majeſteyt der Princen altijt crachtich / om der menſchen herten te trecken/ alſſer eenighe ſchijnbare redenen by ghevoecht worden/ ende ſo ſoudemen allenſkens ſijn vyanden crachten ondermijnen / principalick in haer Gouvernement populare / twiſt ſaeyende onder die/ die nu door vreeſe ſoo vereenicht waren / ende afſtant van Oorloghe door Treves hebbende / ſoudemen alle middelen van alle onderhandelinghe becomen.

De ſtercke Hollanders waren te dwingẽ met eenen corten Vrede ofte met beſtant.

1595.

Ende tot exempelen comende/ allegeert hy een gheheel dierghelijcke/ te weten / d'oorloghe van Sixtus Pompeus in Sicilien/ teghen Octavianus Auguſtus Keyſer: Pompeus beſittende Sicilien ende Sardignien / dwonck daer mede gheheel Italien tot grooten honghers noot ende uyterlicke ellende / die welcke met eenen corten Pays werdt overwonnen / dien werdt gheaccordeert/ met conditie dat alle Ballinghen mochten weder keeren/ ende het Krijchſvolck afghedanckt ende wech ghevoert. Waer uyt het ghebeurde dat Pompeus principalen Capiteyn/ghenaemt Menas, werdt onderhant ghewonnen ende ghecorrumpeert. Ende ten eerſten gheſeyt / deſen onſienlicken helt Pompeus/ onlancx gheweeſt zijnde als eenen Neptunus / heerſchende over Landen ende Zee/ werdt ghedwonghen te ontvluchten met een cleyn Schipken/ ende ſijnen hals den ſweerde te preſenteren/ ende alſo eer min dan een Jaer was die groote oorloghe uyt. Dat ware wel een oudt exempel/ maer ſo men de ſelve middelen in deſe oorloghe ghebruyckte/ ſo ſoudtmen het een nieu exempel maken: Dien wegh dochte hem den beſten te weſen/ ſiende hoe d'oorloge alle vervallinghe ende corruptie inghebrocht hadde/ machtich om de ſterckſte Coninckrijcken t'onder te brenghen.

Allegatie vã den Krijch tuſſchen Keyſer Octavianus Auguſtus eñ Sixtus Pompeus.

Dan om het volck te beter in ruſte te houden/ heeft men in deſen tijdt laten hooren / dat den Vorſtelicken Cardinael Albertus van Ooſtenrijck afcomen ſoude om te Gouverneren/ in ſijn Broeder Erneſtus ſtede. Ende om hem de Landen aenghenamer te maken/ werden in Spaengien in alle Havenen/ veel Ooſterſche / Hollantſche ende Zeelantſche Schepen (die ghearreſteert waren ter oorſake om (als die toegheruſt ſouden zijn) de rijcke Indiſche Vlote in te halen ende teghen te varen) alomme vrij ghemaeckt ende ontſlaghen/ t'welck in Sivilien haer aengheſeyt werdt door den mont des Hertoch van Medina Sidonia / als dat den Coninck ſulcx verwillicht hadde/ ten verſoecke vanden Vorſtelicken Cardinael van Ooſtenrijck / ende mede dat alle Nederlantſche Schepen voort aen ſouden vrij moghen comen ende keeren / tot welcken eynde men elcken diet verſoecken ſoude / Paſpoort vrij ſoude verleenen/ ende dat op hope dat ſy metter tijdt die ghenadighe weldaet des Conincx ſouden bedencken/ ende hem weder erkennen voor haren wettighen ende natuerlicken Lantſheere.

Alle Ooſterſche eñ Nederlandtſche Schepen in Spaengien onſlagẽ door middel van Ooſtenrijck.

Ende om den Landen meerder te lieven / ſoo het uyterlicken ſcheen / hadde den Coninck oock den Heere Philips van Naſſouwen / die nu ghenoemt is Prince van Orangien ende Grave van Bueren / ende die dus langhe in Spaengien ghehouden is gheweeſt / vrij ende los gheſtelt/ meeſt ſoo men uytgaf / door het verbidden vanden jonghen Prince ende des voorſchreven Heere Cardinael/ om met hem in Nederlandt te trecken.

Den gevanghen Prince van Orangiẽ vrij gheſtelt/ om met den Cardinael in Nederlandt te comen.

De Galleyen die den Cardinael ende den Prince in Italien ſouden voeren / waren gheordonneert om in Spaengien weder te voeren de Dochter vanden Aertſhertoch Carel van Ooſtenrijck/ Catarina Renea/ om te trouwen met den Prince Philips van Spaengien / die nu

De Bruydt vanden Pr. van Spaengiẽ geſtorvẽ.

ontrent ſeventhien Jaren oudt was / maer deſe Bruyt is inden ſelven Somer gheſtorven.

De Gheunieerde Landen hebben haren Legher te Velde ghebrocht onder den Prince Mauritz/ int begintſel van Julius/met veel Schepen de Leck ende Rijn opvarende: ſy ghelieten haer al oft ſy op den Boſch wilden vallen. Om hem te weeren was by Fuentes gheordonneert den ouden Montdragon/ Caſteleyn vant Antwerps Caſteel / die vergadert hebbende een Duytſch ende twee Spaenſche Regimenten / met Walen ende Vriſche/ is opghetoghen nae Turnout/ zijnde ſeer beſcheydelick veradverteert van Prince Mauritz optrecken ende voornemen/die nochtans de Zeelantſche Garniſoenen ordonneerde om int Landt van Waeſt in Vlaenderen te vallen ende eenige Schanſſe aldaer in te nemen/ alſo ſy deden/ om hem te rugghe te houden/maer te vergheefs.

Pr. Mauritz Legher treckt voor Grol/den xiij Julij.

Prince Mauritz trock voor Grol/ zijnde ſterc ſtijf thien duyſent Mannen / daer hy den xiij. Julij ſijnen Leger voor ſloech/in hope van corts die Stadt te vermeeſteren / mits dat die onverſien was van Buſcruyt: Daer hadde bevel binnen den Grave van Stirom met elf Vaendelen. Den xv. Julij begonſt Mauritz twee ſtucken gheſchuts te planten/ſchietende drie volleen/ende ſommeerde de Stadt. Maer Montdragon/weſende een oudt Krijchſman/ ende ſterck zijnde ſes duyſent te voet ende twaelf hondert Peerden/ ende met hem zijnde de Graven vanden Berghe ghevoecht/ alſoo hem den aenſlach ende voornemen ontdeckt was / is ſeer dapper den Prince Mauritz ghevolcht/ ende om vande Hollantſche Oorlochſchepen bevrijt te weſen / paſſeerde hy boven Rijnſberck over Rijn by Orſoy/ ende troc nae de Revier Lippe op Dorſten in Weſtphalen/ daer een Brugghe lach/ die Prince Mauritz belaſt hadde den Ridtmeeſter Balen af te breken/ maer de Borghers vielen op hem uyt / ende belettent hem. Van daer quam Montdragon tot Rhees/ daer hy maer eenen nacht en toefde/ hoorende dat Prince Mauritz opghebroken ende ghecomen was tot Selwolden: Want Prince Mauritz ſiende dat Montdragon hem ſoo nae was/ hoewel hy gheen cleyn hope hadde van die Stadt corts te moghen dwinghen/nae ghemeyn opinie / hoewel alle de begravinghen aenbeſteet int werck waren/ ſo hadde hy ſijnen Legher den xxv. Julij opghebroken/ om van Montdragon aldaer niet beſet te weſen / want hy niet volcx ghenoech en hadde om de Stadt te beſluyten/ de aencomſte te beſetten / ende ſijnen vyant t'hooft te bieden / niet willende ſijnen Legher lichtveerdelicken avontueren / ende ſo verlieſen ſijn reputatie/ dan ſterck/ voorſichtelick ende op goet fondament alle ſijn aenſlaghen voor te nemen. De Grave van Hohenlo ende andere/ boden wel aen met een deel volcks Montdragon het paſſeren des Rijns te beletten / maer het was al te ſpade/ hy was haer te raſch ghevolcht / raſſer dan wel gheloovelick was / ende dat onverſiens.

Montdragō treckt op om Grol te ontſetten.

Pr. Mauritz op Mōtdragons comſte breeckt op van voor Grol/ den xx. Julij.

Aldus is Prince Mauritz den xxv. Julij opghetrocken/ op Locchem / ende heeft ſijn Gheſchut ende ghereetſchap na Zutphen gheſonden/ achterlatende ende ſelve verbrandende veel Lonten/ Schuppen/Delen/Sperren/ende wel thien duyſent ſtocken met yſeren/ om teghen het Peerdevolck te ghebruycken / met meer andere dinghen/ ende is nae ſijnen vyant toe ghetrocken/ ende heeft den xxviij. ontrent Selwolden by Olſt ſijnen Legher gheſlaghen/tuſſchen de oude Iſſel ende een Moraſch: alle de paſſagien tegen Montdragons aencomſte wel beſettende/ zijnde ghereſolveert hem nergens op der vereenichde Landē Bodem te laten neſtelen.

Montdragō vertreckt op Dinſlaken/ den xxx. July

Montdragon verſtaende dat Grol verloſt was/ ende dat ſijn vyants Legher nae Selwolden quam / ſo vertrock hy den xxx. July naer de Lippe / ende den leſten quam hy dicht voor by Weſel tot Biſligh/ daer hy bleef tot den vierden Auguſti / ende tooch doen weder over de Lippe nae Dinſlakenham / daer hy tot den leſten toe bleef/ alwaer hem Prince Mauritz ghevolcht heeft / ende hebben ghesocht malcanderen een voordeel af te ſien ende te verſoecken.

Pr. Mauritz maeckt aenſlach op Montdragons Leger/ onder Graef Philips/den eerſten Septembris.

Prince Mauritz heeft eenen aenſlach geraemt op Montdragons wachte / die verre buyten ſijnen Legher ſtont/ ende alle ſijn voeragie vande Peerden op te lichten / waerom hy den eerſten Septembris/ des avonts ontrent acht uren/ontrent vijf hondert eñ twintich Peerden heeft laten uytrijden/ onder t'beleyt van Graef Philips van Naſſouwen/ eñ ſy ſoudē verdeylt zijn in vier hoopen: Den eerſten ſoude ghebieden den Droſt van Zallant/den tweeden Burchart van Chinſki/ elck van hondert ende vijfentwintich Peerden/ den derden Godardt van Balen/ van hondert ende vijftich Peerden / by den welcken belaſt waren den voorſchreven Graef Philips met ſijn Broeders/ als Graef Ernſt ende Graef Lodewijck / met haren Neef Graef Ernſt van Solms/ hem te houden : den vierden hoop van hondert ende twintich Peerden / ſoude ghevoert worden by den Enghelſchen Ridtmeeſter Parker. De ordonnantie was ghemaeckt ende belaſt/ dat deſe hopen over de Lippe comende aen Cruydenborch/dat Graef Philips voor uyt ſoude doen rijden den Luytenant van Balen/ met veertich Peerden van alle de Compagnien/ om recht na Stochem te gaen/ ende alle de voeragie Peerdē van den vyant/ wech te drijven ende nemen ende dat hem volgen ſoude/ ende ſecunderen den Ritmeeſter Conteler met tſeſtich Peerden/eñ dan den Ritmeeſter Marcellis Bax met vijfentwintich Peerden/eerſt aen te grijpen de Ruyterwacht vanden vyandt / ende mede onderſet te worden by den Droſt van Zallant / ende ſoo voorts by de ander hoopen/ om de ſelf de wacht van des vyants Legher af te ſnijden/ ende naer de Lippe toe te drijven / daer Prince Mauritz ſmorghens mette reſte vande Ruyterye ende vijf duyſent voetknechten ende drie Veltſtuckē/ haer totte Lippe ſoude teghen comen/om haer te helpen/indien den vyant met meerder ghewelt haer wilde overvallen / tot welcken eynde hy eenighe Pleyten mede ſoude brenghen/ om een Brugghe over de Lippe te maken.

Dit was den aenſlach ende voornemen: maer Montdragon is den ſelven nacht daer van verwitticht / by eenighe Sentinellen die by hem over de Lippe ghehouden waren / ofte by eenighe Enghelſche dienende onder Capiteyn Smit/ die ſnachts over liepen / ende ſulcks naemaels in Enghelant onder de Galghe bekent hebben. Op deſe contſchap heeft Montdragon alle ſijn voeragiers inghehouden/ende alle ſijn Ruyteren doen uytvoeren veel voorder als ſy anders pleghen de wacht te houden / ende tot dicht aende Heyde belaſt haer te houden/ ende tot haer beter beſchuttinghe / dede hy noch duyſent mannen te voete uyt ſijn Legher met haer trecken/ alles met expreſſen laſt dat ſy Prince Mauritz Ruyteren voorby ſouden laten rijden / ende dan van achter die te volghen/ ende op haren Legher aen te drijven.

Maer deſe aenſlagē ende voornemen van beyde deſe Hoofden/ vielen uyt contrarie haer meyningen/ door dat eenighe vier ofte vijf Ruyteren

Pr. Mauritz aenſlach ende Montdragõs voornemen tegen den anderen beyde gemiſt

des vyants / by den Luytenant van Balen onverſiens op de Heyde waren gheſien/ die doe als hy ander Peerden die nae gheſonden waren/ ontdeckt werden / ende Montdragons volck groot naedencken gaf. Graef Philips niet willende ghelooven dat den vyant met alle ſijn Ruyteren daer was/ meynende verdoolt te zijn / reedt hy met ſijn Broeders ende Coſijn uyt ſijnen hoop vanden Ridtmeeſter Balen / om naer den wegh te vernemen/ (dat hem tot ſijn ongheluck ſtreckte) ende dede evenwel den Luytenant van Balen ſijnen laſt voldoen/ ende naer Storhem gaen/ eñ belaſte Conteler ende Bax den ſelfden te volghen (die vanden vyant niet en wiſten) ende hy alleene met vijfentſeventich Lanciers / vanden eerſten hoop des Droſt van Zallant / willende beter verſoecken/ reedt een enghe moerighe ſtrate inne met diſordre/ onwetens na den vyant toe/ ſonder de voorgaende te contramanderen / ofte ſijn naevolghers te verwachten/ ende den vyant vindende/ zijnde weynich ghevolcht / alleenlick ſijnen Broeder Graef Lodewijck gheſonden om Chinſki te doen haeſten / heeft op den vyant ghetreſt/ ende werdt terſtont omringht/ eñ hy ende den Grave van Solms ſwaerlick ghequetſt/ ende beyde ghevanghen ghecreghen: Sijnen Broeder Graef Ernſt waſt wel ontreden door den vyant/ maer werdt daer nae weder ghecreghen. De troupe van Chinſki / door den ſelven engen moerighen wegh innecomende ende volghende/ weert heel in diſordere ghebrocht/ door de voorſchreven Droſt oft d'eerſte troupe Ruyteren / die hen teghen quamen vluchten / waer door ſy hebben moeten weder uyt keeren : ende ſoo hervattende het incomen/ hebben ſy ſulcx mede met diſordere ghedaen/ doch den vyant ſo verſchrickt/ ſonderlinghe ſo Bax door een ander Strate incomende mede op hen treſte / dat ſy de twee ghevanghen ende ghequetſte Graven Philips ende Ernſt van Solms aen een Hegghe lieten ligghen / die verſochten ofte ſe op een Peert hadden connen climmen/ maer alſoo ſy te ſeer ghequetſt waren/ ende ſonder hulpe weſende / mochten ſy het ſpel aenſien.

Wonderlicken eñ avontuerlicken ſtrijt tusſchẽ de Spaẽſche ende Naſſouſche by der Lippe/ den ij. September.

Om dat den vyant te ſterck was / moeſten de Ruyteren van Chinſki ten leſten oock vluchten mette andere/ die doen mede in diſordre brochten de troupe van Balen / ſoo dat ſy niet wel treffen conden. Maer ſoo de leſte troupe Perker aenquam/ ſo zijn veel Ruyteren vande andere troupen met hem ingheredenn/ ende doen heeft hy gerenvenſeert ende overloopen twee ofte drie hoopen vanden vyant/ ende de ſelf de in ſulcken ſchric ghebrocht / dat meeſt alle ſijn Ruyteryen ende voetknechten de vlucht namen / behalven een Compagnie met Orangie Banderolle/ die totten leſten toe in ordere bleef ſtaen/ die nu ſiende Parkers Ruyteren oock in diſordere comen/ ende ſijn volck weder vergaderen / is hy mede op de verſtroyde Naſſouſche Ruyteren gevallen/ ende alſo hebben ſy die mede inde vlucht gheſlaghen ende t'velt behouden/ daer alſ doen vanden vyant ghevanghen ende naederhant dootgheſlagen werde/ Meeſter Robbert Vere/ Broeder vanden Ridder Franſoys Vere. Den hoop van Conteler en wiſt noyt van dit ghevecht dan opt leſte/ ende en quam daeromme aen den man niet / maer Balens Luytenant volghende ſijnen laſt / altoos voorts rijdende/ en vernam noyt niet/ tot dat hy was comende ontrent t'Legher vanden vyant/ aldaer hy veel gevangenen ontmoete/ ende daeromme vermoeyde hy dat Graef Philips Ruyteren gheſlaghen waren / ende ſiende gheen ander middel om te ontcomen / is hy recht door den vyant (die al verſtroyt oock aenquam) henen gereden / ende heeft noch verſcheyden ghevanghenen (ende onder dien den Luytenant den Paulus Bax) ontſet / ende is ten leſten alſoo ontcomen. Een deel afrijdende Naſſouſche Ruyteren/ deden de retraitte met ghemack/ pas a pas/ ſonder dat den vyant haer dorſte vervolghen/ daer by waren den Ritmeeſter Chinſki (die in ſijn hooft geſchoten was/ daer hy naemaels van ſtorf) Marcelis Bax/ Reſoire ende Contelier/ metten Luytenant van Balen/ ende Cornt Clout/ met meer andere/ Bax meeſt doende de retaicte. Een ander deel vande ſelve Ruyteren dede den aftreck met grooter confuſie/ ende werden vanden vyant totter Lippe toe vervolcht : Daer by waren Graef Lodewijck van Naſſouwen (die eenen ſorghelicken ſpronck moeſte doen met ſijn Peert inder Lippe / waer mede hy (als hy aen d'ander zijde was) niet op en conde/ ende ſijn harnaſch viel hem ſwaer) oock den Ridtmeeſter Balen/ den Droſt van Zallant/ ende meer andere. Den Capiteyn Bernard werdt vanden vyandt omringht ende ghevanghen. Maer over de Lippe was Prince Mauritz haer tot hulpe/ ſmorgens derwaerts ghecomen met vijfthien Vaendelen Knechten / oock met de reſte vande Ruyteryen ende drie Veltſtucken.

Aftrec vande Naſſouſche Ruyteryen.

Dit avontuerlick ghevecht duerde meer dan een ure/ uytvallende contrarie van beyder Overſten voornemen ende expectatie. De Naſſouſche verlooren daer hondert ende achtentwintich Peerden/ boven de Heeren Peerden / ende dryentachtich Ruyteren werden ghevanghen/ ende vierentwintich Ruyteren werden verſlaghen. Graef Philips was ſijn Peert onder hem gheſchoten/ ende hy ſeer ghequetſt inden buyck/ desghelijcks Graef Ernſt van Solms: Sy werden tot Rijnſberck ghevoert/ alwaer ſy vriendelicken ghetracteert werden / ende van haer Neven de Graven vanden Berghe beſocht / maer ligghende beyde in een Camer/ zijnde haer eygen Medecijn ende Chirurgijns haer toegheſonden/ ſo is nochtans Graef Philips ſnachts gheſtorven / ende den Graef van Solms drie daghen daer nae: Waer van de lichamen den ſeſten September tot Biſligh int Naſſouſche Legher gheſonden werden / ende naemaels tot Arnhem heerlick begraven. Deſe Graef Philips was een dapper cloeck ende wel bemint Heere/ van grooter hope / ende die van Solms een jonck deuchdelick ende gheeſtich Heere. Den Grave Ernſt van Naſſouwen werdt gherantſoneert voor thien duyſent gulden. Vande Spaenſche zijde zijnder oock veel ghebleven ende ghequetſt / als den Luytenant van Graef Harman / ende verſcheyden Italianen ende Spaengiaerden.

Graef Philips vã Naſſouwen ende Graef Ernſt van Solms ghevanghen van quetſueren geſtorvẽ/ Graef Ernſt van Naſſouwen ghevanghen/ werdt gherantſoent in September.

Prince Mauritz lach langhe ſtille met ſijnen Legher tot Biſligh aenden Rijn beneden Weſel/ alwaer hy een Brugghe over den Rijn maeckte/ van waer hy eenen aenſlach hadde opt Caſteel van Meurs/ eñ dat wert verſocht den xvj. September/ maer om dat de Mane claer ſcheen / en dorſten ſy de Palliſſaden niet wech ſaghen / ende aleer ſy aen den Walle ſouden hebben connen comen / overviel haer den dach / dat ſy moeſten aftrecken / hoe wel het die van binnen niet ghemerckt en hadden / dan nae haer vertreck.

Nae deſe feyten heeft hem Montdragon in ſijn Legher ſtil ghehouden/ vreeſende diergelijck treffen / dat wel aengheleyt was van beyde zijden/ ſoo het hadde willen lucken.

Daer nae den xij. Septembris trock Montdragon inder nacht ſtil op / ende ſloech ſijn Legher den xv. tot Angheroort beneden Keyſers

Weert/ ende beſchanſte hem wel / daer hy alderhande toevoer van Colen by den Rijn ende van elders conde becomen / hy beroofde daer alomme het Lant ſeer jammerlicken / daer over dat de Keyſerlicke ende Gulickſche Gheſanten hem moeſten verſoecken t'Landt te verſchoonen/ ende daer van te trecken: Maer hy antwoorde/ dat hy daer lach door ſijns Conincx expres bevel / maer ſoo ſy conden het Statiſche Krijchſvolck van daer doen vertrecken/ſo wilde hy oock opbreken : Hy hadde oock eenen aenſlach op Duſſeldorp.

Aldus continueerden deſe twee Leghers in haer Ghebueren Lant / tot den xij. Octobris/ dat Montdragon opbrack/ende over Rijn tooch door het Lant van Gulick nae Aken / ende ſoo nae Brabant. Daer nae zijn de Statiſche oock den xxvj. Octobris opghebroken / naejaghende de Twentiſche Garniſoenen te vergeefs / ende hebben eenige Caſteelkens ende roofneſten daer ontrent ghewonnen ende afghebroken.

Weert by der ſtatẽ volc genomen/ eñ Grave van den Bergh gevanghen/ den xiij. November.

Daer nae den xxiiij. Novembris/hebben ettelicke van Prince Mauritz volck / dat Stedeken Weert inghenomen / aen Brabant gheleghen/ waer binnen ſy Graef Hendrick vanden Berghe met een Bende Rupteren overvallen hebben: het Stedeken hebben ſy gheplondert / ende mette ghevanghenen ende buet zijn ſy nae Nimmegen getrocken/het Stedeken neutrael latende. Den voorſchreven Grave vanden Berghe wert binnen drie Maenden/ opt woordt van ſijnen broeder/ voor vijf duyſent guldens los ghelaten.

Den Coninck van Vranckrijck de oorloghe voerende in Bourgongien/ teghen de reſterende Ligeurs aldaer / hadde den Grave van Fuentes hem Dourlens afghenomen/ alſo wy geſeyt hebben / waeromme hy ſiende in Nederlant ſijn gheluck / heeft goet ghevonden dat te volghen: ende alſo die van Artoys ende Henegouwe met ſeer groote inſtantie verſochten bevrijt te weſen van die van Camerijck/ ſo heeft hy gheresolveert dat te belegghen / terwijle dat Mondragon der Geunieerde Landen Legher teghen ſtont/ ende om dat die van Henegouwe ende Artoys groote aſſiſtentie van ghelde / volck ende amonitie aenboden/ ſo heeft hy ontrent den achtſten Auguſti Camerijck beleghert/ lange te voren dat allenſkens benout hebbende / gheeſtimeert wel ſeventhien ofte achthien duyſent ſterck / ſoo te voete als te Peerde / ende wel tſeventich ſtucken gheſchuts/ met alderhande proviſie ſeer wel verſien: hy ſelve verſelſchapt zijnde metten Mariſchal de Rhoſne Franſoys/eñ ſijn Spaengiaerden/campeerde hem aende zijde vant Caſteel / de Prince van Chimay aen d'ander zijde met andere Regimenten/ die haer alle wel ſeker beſchanſt hebben eens Mans lenghde hooch. Duchtende voor een langhen Legher/ maeckte hy Batterye met ſijn gheſchut in een bequame plaetſe/ afſchietende alle beſchuttinghe/ oock de Meulens op de Veſten/ niet naelatende dat tot een belegh mochte dienlick weſen.

Camerijc by Fuentes belegert/ den viij. Auguſti

Inde ſtadt van Camerijck was nu veerthien Jaer Gouverneur gheweeſt den Heer Johan de Monlupck/ Heer van Baligni / ende Maerſchalck/ een Sone vanden Biſſchop van Valenceen/ die gheſuccedeert was den Heere van Jucy vanden huyſe van Gabre. Deſen Baligni/ nae de doot vanden Hertoch van Anjou / die Camerijck ſijn conqueſte noemde / erkende hy de Coninginne Moeder / volghende Anjous Teſtament/ maer inden twiſt van die van Guyſe ende Ligue/ metten Coninck Hendrick den derden/ hiel hy hem voor de Ligue: doch ſiende dat den Coninc Hendric de vierde nu ſtercker was/ heeft hy hem door middel van ſijn Huyſvrouwe/ (een cloeck ende rijck wijf) weder metten Coninck vereenicht / ende ſterckte hem ſelven daerentuſſchen tyrannelicken ghenoech / met laſten ende impoſten den Borgheren op te legghen / ſoo dat hy van haer generalicken ghehaet werdt : Ende alſo nu de Stadt van belegh ghedreycht was/ heeft hy die oock moeten met Garniſoen van Switſers ende andere belaſten. Als nu Fuentes Legher daer voren quam / heeft hy alle teghenweer beweſen/ende heeft oock ſterck ſecours van volck ghecreghen vanden Hertoch van Nevers/die hem ſont Charles de Gonſago ſijn Sone Hertoch van Reteloys / metten Heere van Vicques/een ervaren Krijchſman. Deſe hebben haer cloeckelick gheweert / in hope vanden Coninck ontſet te worden / die van Bourgongien afquam.

Baligni' Gouverneur van Camérijcx landeſtughe.

Alſſer nu upt ouden haet ende Spaenſche factie / inde Stadt twiſt gheſproten was met de Franſoyſen/ende de Borghers de Switſers aen haer zijde creghen/ ſo iſt ghebeurt dat daerentuſſchen Fuentes / ettelicke voordeelen door Barlotte ende andere die vande Stadt afgewonnen/ ende den tweeden Octobris ſeer ſtercke batteryen beſtelt hadden/ waer door de Borghers (die ſulcken oorſake ſochten) te hoope gheloopen zijn met 200. Switſers (die ſy aen haer zijde met beloften ghelockt hadden) ende wilden haer Stadt over gheven/ daer teghen en hielpen gheen vermaninghen/ preken ofte bidden der Heeren/ waer over ſy ettelicke Ghedeputeerde uptſonden ſeer confuſelick/ ſonder eenighe conditien haer overgevende inde goede diſcretie van Fuentes/die daer van ſeer verwondert zijnde / die ghewillich aennam: alſo deden ſy hem haer Poorte open.

De Borgherye van Camerijck twiſtich mette Garniſoene/ openen aen Fuentes de Poorten/ den 9. October.

Daerentuſſchen trocken de Franſoyſen ende andere die van haer gheſintheyt waren/ oock confuſelick opt Caſteel / ende ſonden oock twee Capiteynen upt/om te hooren watter paſſeerde/ ende te begeeren beſtant voor drie daghen / om daerentuſſchen haer over te gheven ſonder bloetſtortinghe / ſoo daer gheen hope van ontſet voorhanden en ware / haren Conincx Legher daer ontrent zijnde: Twelck Fuentes haer weygherde/ overmits hy hen verſekerde datter gheen apparentie van ontſet voor haer/ voorhanden en was. Waer op ſy antwoorden/ dat ſy in te veel goeden plaetſe waren om ſo haeſt over te geven/ maer ſy wilden liever ſterven/ alſo ſy ooc voor de defentie vander Stadt gedaen ſouden hebben/ ſo die niet verradẽ hadde geweeſt vande Borgers.

Fuentes met ſijn volc inde Stadt zijnde/heeft hem terſtont teghen het Caſteel beſchanſt / ende ſijn approchen ghedaen. Die int Caſteel waren/ ſiende dat ſy veel onnut volck ende Peerden binnen hadden/ende ghebreck van veel dinghen/den vyant door de huyſen ſeer nae haer Wallen zijnde/ ende datter noch gheen ontſet voorhanden en was/ in ſo corten tijdt alſt haer van noode ware/ ſo hebben ſy den ſevenden Octobris haer overgevinghe beſloten/ beſtaende in thien Artikelen/ Als dat ſy binnen twee daghen upt het Caſteel ſouden vertrecken / ende dat het Caſteel Clery by Perone gheleghen / daer Spaenſch Garniſoen in lach / ſoude afghebroken ende gheſlicht worden / alle de Heeren ende Krijchſvolck met vlieghende Vaendelen in wapenen / met Waghenen ende Baggagie te moghen vertrecken/ oock met haer goederen die ſy noch inde Stadt hadden ligghende/ deſghelijcks de Borghers die int Caſteel waren / ten leſten oock / dat het den Maerſchalc Baligni al datter ghepaſſeert was/ nemmermeer ſoude verweten worden/ofte rekeninghe van gheeyſcht worden. Alſo zijn upt het Caſteel

t'Caſteel van Camerijck geeft hem over aen Fuentes/ den ix. October.

1595.

Caſteel den ix. Octobris ghetrocken/ den jongen Hertoch van Keteloys/ den Heere van Vicques ende Baligni/ daer te vooren zijnde gheſtorven ſijn Huyſvrouwe/ uyt hoochertigheyt een manlicke cloecke Vrouwe/ die een Capiteyns Ampt conde bedienen/ met andere/ die waren ontrent vier hondert Peerden ende acht hondert te voete/ met meer dan hondert Waghenen nae Clery/ dies vier Vaendelen Spaenſche ende vier Vaendelen Walen int Caſteel trocken. De Switſers die inde Stadt teghen de Franſoyſen ghevallen waren/ werden alomme in Vranckrijck comende gheſlaghen/ ende ettelicke Borghers ghevanghen / die daer de oorſake van waren / werden mette voeten opwaerts ghehanghen.

Den ix. Octobris is daer Fuentes inghetrocken/ verſelſchapt zijnde metten Hertoch van Aumale/ den Prince van Chimay / Marquis van Varrabon / de Mariſchal van Rhoſne / Carel Grave van Egmont/ metten Grave van Arenberch / Ligni ende Boſſu/ ende de Heere van Auxi/ ende meer andere. Hy ſtelde den Biſſchop in ſijn beſit/ zijnde een Broeder van Barlamont/ hem gheen ander authoriteyt latende dan over ſijn Gheeſtelijckheyt / daer de Biſſchoppen pleghen abſolute Vorſten over te weſen. Hy maecte oock Don Auguſtijn Meſſia Gouverneur opt Caſteel. Alſo verdeylde Fuentes ſijn Leger in haer Garniſoenen/ latende ſterck Garniſoen inde Stadt / ende Spaengiaerden int Caſteel: ſy vonden daer veel groot ende ſchoon gheſchut.

De Borgherye ſonder eenich beſpreck ofte Voorwaerde haer over ghegheven hebbende/ hebben een Requeſte aen Fuentes over ghegheven/ dat ſy mochten voortaen onder des Conincx gehoorſaemheyt ende beſcherminge ſtaen/ ghelijck ſy hier voortijts onder haer Biſſchoppen gheſtaen hadden/ ghenietende de ſelvighe Previlegien/ die ſy van outs altijts geniet hadden/ etc. Maer Fuentes antwoorde / hy ſoude ſijn beſte doen om haer verſoeck den Coninck voor te dragen: ende doen begonden ſy te merckē haer faute die ſy begaen hadden / van ſonder conditie haer over gegeven te hebben/ twelck oock de Staten ende Landen van Artoys ende Henegouwe qualic beviel/ om dat Fuentes alle vreemde Spaengiaerden ende andere int Gouvernement ende Garniſoen ſtelde/ qualick betaelt / daer over ſy dickmael oploopich werden/ waer door de ſtadt Camerick ſeer verginck / ende ontbloot werdt van alle neeringhe: want de Cooplieden ende makers vant Camerijcx ſijn doeck / vertrocken al nae S. Quintijn / Perone ende Valenchijn/ welcke neeringhe andere neeringhen oock dede in die Stadt verminderen. De huyſen die te nae den Caſteele ghebout waren/ werden in grooten ghetale tot grooter ſchade der Borgheren / gheraſeert ende afghebroken.

De Borgers van Camerijck beclagē haer overgegeven te hebben ſonder conditie.

De Coninck van Vranckrijck nam dit verlies ſeer ter herten/ zijnde noch in Bourgongien beſich / alwaer hy alles bevreedichde / ende dat Graefſchap weder in neutraliteyt ſtelde/ ten opſiene vande Switſers / oock verdraghende met die van Beſanſon/ waer over den Coninck van Spaengien pretendeert de Previlegien van het Vicariaet des Rijcks / t'welck is het Borgraefſchap van Beſanſon / toecomende den Prince van Orangien/dat hy pretendeerde by Princens rebellie aen hem vervallen / waer by de Juriſdictie over die Keyſerlicke Stadt pretendeerde/ ende heeft ſints ſeer vele by den Keyſer daeromme gheſoliciteert/door den Admirante van Aragon ende andere Gheſanten. De Coninck van Vranckrijck accordeerde oock volcomelick met den Hertoch van Lottringhen.

1595.

Coninck van Vranckrijck beclaecht hē over tverlies van Camerijck aen ſijn Bontgenooten.

Deſe ſaken hebben hem verhindert Dourlens ende Camerijck te beſchermen/ dies hy hem ſeer beclaechde daer over aen ſijn gheallieerde/ namelick de Coninginne van Enghelant ende de Gheunieerde Landen/ ſegghende dat hy hem op haer verlaten hadde / dat ſy op de beſcherminghe van Piccardien d'ooghe ſouden ſlaen / want anders ſoude hy d'oorloghe met Spaengien niet aenghenomen hebben / ofte hy ſoude nae eenen aengheboden Vrede ofte beſtant geluyſtert hebben: Dit ende dierghelijcke by den Coninck aen de Coninginne/ door een expres Edelman gheſonden ende heftelick verclaert / gaf alderhande achterdencken van vervreemdinghe / twelck alſoo aenliep tot het verlies van Cales/ als wy naemaels ſullen verhalen / ende gaf oorſake van een nauwer ende ſolemnele verbonteniſſe.

De Gheunieerde Landen werden op dit pas oock vanden Coninck Jacob van Schotlandt verſocht/om raet ende hulpe teghen ſijn rebellen/ maer ſy hebben ontſchult ghevonden: Want de Coninginne van Enghelant door haren Geſante Heer Thoman Bodley/ doen verſoecken hadde aen henluyden/een ſomme ghelts op haer verſchoten ſchult/ oock hulpe van Schepen/ overmits ſy van een inval ofte invaſie wederomme ter Zee ghedreycht was uyt Spaengien/ behalven dien/ ſo hadden de Landen Vranckrijck geaſſiſteert mette betalinghe van een Regiment Gaſconiers onder den Heere van Lanoue/ in ſConincx dienſte/dat haer wel coſte boven cooren ende ander amonitie / vierenveertich duyſent guldens ter Maent. Op het verlies van Dourlens werdt gheſuſpecteert / dat Fuentes Cales ſoude beleggen/ waer over des Conincx verſoeck twee Regimenten oude Soldaten uyt Zeelant derwaerts gheſonden werden / eerſt vijf Vaendelen den xxij. Septembris/ ende noch vijfthien Vaendelen den eerſtē Octobris/ onder den Heere Juſtinus van Naſſouwe / Admirael van Zeelandt/d'een zijnde het Regiment Schotten onder Colonel Murrey/ het ander t'Colonelſchap van Dort/ Zeelanders / waer van twee Vaendelen binnen Cales gheleyt werden. Hier nae ſo heeft den Coninck Soyſons ende andere Steden der Liguers inghenomen / oock in October Laſere begonſt te belegghen / alwaer ſterck Garniſoen van Spaengiaerden ende Italianen binnen lach de Coninck ſoeckende alle ſijne binnenlandtſche Steden te vermeeſteren/om die inwendighe oorloghe te eynden/ ende dan de uytwendighe te beſorghen.

De geunieerde Landen ſenden den Coninck van Vranckrijck te hulpe twee Regimenten Zeelanders onder Juſtinus van Naſſou.

In Brabant heeft Heraugier den Gouverneur van Breda / met ontrent ſevenhondert te voete ende hondert en twintich Peerden/ vergadert ſo uyt de Garniſoenen van Breda als uyt Berghen op Zoom / Willemſtadt ende Hulſt/ eenen aenſlach gehadt op de ſtadt Liere in Brabant / drie cleyne mijlen van Antwerpen gheleghen / den xiiij. Octobris ſmorghens vroech/ twelck haer int begin ſeer wel gheluckte / want aende Mechelſche poorte/ zijn eenighe Soldaten over een Ravelijn / met twee leeren opgheclommen/ſonder vande Schiltwacht ontdeckt te weſen/ door de duyſterheyt / daer ſy die verraſten ende doorſtaken / waer op meer ghevolcht zijn/ ende de Poorte overweldicht ende open ghecreghen / ende alſoo binnen gheraeckt met eenighe Peerden/ daerentuſſchen Don Alonſo de Luna/ Gouverneur van Liere / met ſijn Spaengiaerden ende Walen / is in Wapen ghecomen / die meynende te keeren / maer mette menichte overvallen zijnde/deyſde ofte weeck hy na de Marct/ hopende die metten Stadthuyſe in te moghen houden. Op de Marckt was het grootſte ghe-

Heraugier den Gouverneur van Breda/ aenſlach op Liere hem ghemiſt met verlies/ den 14. October.

vecht/ maer door dien dat veel Soldaten vielen aent pilgeren/ ende den Gouverneur Luna tijt gaven hem daer te ſtercken/ den welcken ſy ten leſten met ghewelt nochtans te rugghe dreven/ daer veel volcx bleef/ als den Capiteyn Botzelaer/ de Luytenanten van Dorp/van Gijſelaer/ Gremu/ ende Aert van Bueren/ oock veel vant Stadts volck/ die overweldicht zijnde/ deyſden allenſkens nae een ander Poorte/ gheheeten de Liſperpoorte/ alomme volck uytſendende/ nae Mechelen twee mijlen van daer/ ende nae Antwerpen/om aſſiſtentie/ houdende de Poorte ſoo langhe inne met ſchermutſeren. Die van Antwerpen ſonden terſtont derwaerts Gaſpar de Mondragon/ Stadthouder vanden ouden Mondragon/ met eenige Spaenſche Soldaten/ met Joos Robbius Droſſaert/ met haer voechden hen een groote menichte goetwillige Borgeren/ onder t'beleyt van Joncker Anthonis van Berchē/ met Jaquis Daſſa eñ Gielis de Mera/ Schepenen/ met vele Capiteynen: Deſe zijn ontrent een ure nae middach te Liere aengecomen/ alwaer ſy oock vonden eenighe Borgheren van Mechelen/ onder t'beleyt van Joncker Nicolaes ende Jan vander Laen/ Heer van Schrieck: Deſe aencomende in groote menichte/ wel vier duyſent ſterck/ hebben Heraugiers volck verſchrickt/ door dat het al (Capiteynen ende Officieren) aent pilgeren viel/in voeghen dat hy noyt ſo veel volcx conde by een crijgen om die Liſperpoorte te winnen/ daer toe ſy gheen gherief en vonden om grof gheſchut daer teghen te ſtellen/ oock conden ſy metter haeſt aen gheen Buſcruyt comen/ alles by comende door dat de Soldaten al aen het pilgeren waren/ ende beſich metten buet wech nae huys te loopen/ waeromme Heraugier de Poorten ſloot/ ende de ſleutelen wech dede nemen/ om uyt noot de deucht uyt te perſen: maer ten leſten dat Antwerpſch volck indringhende met menichte lancx de Poorte/ hebben Heraugiers volck doen deyſen nae de Poorte van Mechelen/ die welcke gheſloten vindende/ ende de ſleutels niet voorhanden zijnde/ maeckte groote confuſie/ ſoo dat ſy vaſt op malcanderen nae de Poorte dronghen/ ende daer was gheen vluchten dan vande Veſten te ſpringhen/ zijnde alleenlick het wincket open vande Lovenſche Poorte/alſo dat al dat daer niet door conde gheraken/ ofte vande Veſten ſpringhen/ bleef verſlaghen ofte ghevanghen/ daer bleven ontrent hondert Peerden/ maer Heraugier ontquam het met andere Capiteynen/meeſt de Ruyteren te voete/ veel Officieren bleven verſlagen/ al te ſamen wel tot ontrent drie hondert toe/ de ſchade was te grooter om dat het al meeſt oudt krijchſvolc was: maer daer en blevē ſo veel Capiteynen noch volc niet/alſo het gedruckt Boecxken tot Antwerpen uytghegeven/mede brenght.

Hier teghen hebben die van Zeelant ontrent Biervliet in Vlaenderen een Schanſſe inghecregen/ waer mede ſy verder in Vlaenderen conden loopen ende brantſchatten.

De Ruyteren van Nimmeghen meynende Tijſlinck int Lant van Valckenborch te ſlaen/ ſloeghen den xxv. Decembris ſmorghens vroech inde voorſtadt van Ruermonde/ de Vane Ruyteren van Colo Mario/ ende creghen vijfendertich Peerden/ ende om haer te vertrecken/ paſſeerden ſy den xxvj. Decembris de Maſe by Maſeyck/ ende ontmoeten den xxvij. onverſiens het Convoy van ſHertoghenboſſche/ metten Gouverneur Monſieur de la Cochel/ſy ſloeghen het Voetvolck/ creghen den Capiteyn ghevanghen/ ende dreven de Ruyteren op een Huyſken/ daer hem den Gouverneur ſalveerde met eenige andere/ende vercreghen ontrent tſeſtich Ruyterpeerden met de Baggagie.

Dit jaer zijn veel hooghe befaemde Krijchſhoofden van Nederlant gheſtorven.

Dit Jaer is naemachtich gheweeſt/ door de doot van veel groote befaemde Oorlochſmannen/ als het ſterven vanden Heer la Motte voor Dourlens gheſchoten/ den Grave Carel van Manſvelt in Hongeryen gheſtorven/ den Gouverneur van Vrieſlant Verdugo tot Lutzenborch/ den tweeden September/ niet ſonder ſuſpitie van fenijn/ een ervaren Capiteyn/den Hertoch van Aerſchot ontrent Venetien/ mede den Gouverneur Chriſtoffer de Mondragon/ Caſteleyn van Antwerpen/ in wiens plaetſe werde gheſtelt Don Auguſtijn Meſſia/ oock den Hertoch van Paſtrana/ die den Cardinael te ontmoeten ghereyſt was. Van de Gheunieerde Landen ſtorven verſlaghen Graef Philips van Naſſouwen/ Graef Ernſt van Solms/den Ritmeeſter Chinſki/ ende meer andere.

Daer is oock in Vranckrijck gheſtorven/ den Hertoch van Nevers vanden Huyſe Gonſaga/ ende den Maerſchalck d'Aumont/mede den Hertoch van Nemoers/Don Antonio Coninck van Portugael/ waer door de Coninck van Spaengien ſijn regieringhe in Portugael ſeer beveſtichde/ achterlatende twee Sonen/ Don Emanuel ende Don Chriſtophoris van Portugael.

Oock mede ſterf in deſen Winter den Aertſbiſſchop van Camerijck/ Loys de Barlamont/ deſe hadde den Heere van Jaſy vanden Huyſe van Grane/ te vooren Gouverneur van Camerijck/ daer begraven/ uyt ſijn graf inde kercke doen opgraven/ ende op ongewijden gront doen begraven: in wiens plaetſe gheſtelt wert Johan Saraſin/ den Abt van S. Vedaſt.

Dit Jaer zijn wel twee hondert groote Schepen uyt de Gheunieerde Landen/ met Cooren ende ander Coopmanſchappe/ nae Italien ghevaren/ alſoo oock de voorighe Jaren ghedaen hadden/ daer ſy willecome zijn gheweeſt/ende op die vaert ſeer bedreven zijn ghewordden.

Den Vorſtelicken Cardinael Albertus van Ooſtenrijc afgheſonden voor Gouverneur in Nederlāt/ mettē Prince van Orangien/ Anno 1595.

Vooren hebben wy verhaelt/ hoe den Coninc van Spaengien gheresolveert hadde nae het afſterven vanden Aertſhertoch Erneſtus/ in ſijn plaetſe voor Gouverneur in Nederlant te ſenden/ den jonghſten Broeder des Keyſers ende vanden voorſchreven Erneſtus/ ghenaemt Albertus/ nu Vorſtelicken Cardinael/ zijnde gheboren Anno M. D. Lix. in November/ den welcken men hoepte (niet teghenſtaende dat hy xxvj. Jaer in Spaengien geweeſt was)dat hy in Nederlandt aenghenamer ſoude weſen dan den Grave van Fuentes/ een Spaengiaert/ die nu by proviſie een wijle gheregeert hadde: te meer om dat den ſelven Cardinael int Hof van Spaēgien/ ende in ſijn Gouvernement vant Rijcke van Portugael/ hem alomme vriendelick ende beleeſt ghetoont hadde. Ende om hem ſelven meer aenghenamer int Nederlant te maken/ ſoo heeft hy door ſijn verſoeck den Coninck beweecht/om te conſenteren dat Philips van Naſſouwē Prince van Orangien/ mede ſoude in alle vrijheyt met hem trecken/ de welcke nu over de xxviij. Jaren in Spaengien/ als een vrij ghevanghen gheweeſt was.

Den Cardinael eñ Prince van Orangien comen tot Genua in Italien aen/ den vij. October/1595.

Volghende dat beſluyt/ is deſen Vorſtelicken Cardinael Albertus metten voorſchreven Prince/ uyt het Hof van Spaengien gheſcheyden den xxviij. September/ M. D. XCv. ende voorts met xxvj. Galeyen/ onder de beleydinghe van den Prince Doria/ tot Genua in Italien den vij. October wel aenghecomen:die ſelvighe Galeyen brochten mede wel twee Millioenen Ducaten in ghelde/ meeſt Genevoyſer Cooplieden ende andere Contractanten ofte Hoofſche Handelaers

1596.

delarts toecomende.

Deſen Vorſtelicken Cardinael gheinformeert zijnde vanden ſtaet van Italien eñ van Vranckrijck / heeft voor eenen tijdt ſijn voorder reyſe ghestaeckt / tot dat hy op ſijn Brieven breeder antwoorde uyt Spaengien vanden Coninc vercreech / daerentuſſchen practiſeerde hy voor den Coninck van Spaengien / eenighen dienſt tegen den Coninck van Vranckrijck te doen / die nu nieuwelick metten Stoel van Roomen ghereconcilieert oſte vereenicht was / ende vanden Paus Clement den VIII. van alle banninghen gheabſolveert / onder ſekere beloſten die by ſijn Ambaſſadeurs ghedaen waren / van de ſelve te volbrenghen / ſoo die doenlick waren / ende den ſtaet ſijns Rijcks ſodanighe vermochte toe te laten. Welcke verſoeninghe de Dienaers vanden Coninck van Spaengien arbeyden mette comſte vanden Vorſtelicken Cardinael / in eeniger maniere alſnoch te verhinderen. Ontrent den xx. October is van weghen den Cardinael / den Prince van Orangien na Roomen by den Paus gheſonden: Den welcken te Roomen den xxv. October aenghecomen ende des Paus voeten ghecuſt heeft / die hem daer over groote eere betoonde ende heerlick tracteerde / ende beſchonck met heerlicke gheſchencken / desghelijcx deden de ander Italiaenſche Vorſten oſte Potentaten mede / ter eeren van ſijn hooch-beroemde Gheſlachte.

Actien des Vorſt. Cardinaels in Italien.

Ende alſoo ontrent deſen tijdt in Provencen twiſt was om het Gouvernement / tuſſchen den Hertoch van Guyſe ende den Hertoch van Espernon / ſoo ſochte den Vorſtelicken Cardinael / den Hertoch van Espernon teghen den Hertoch van Guyſe te ſtijven / maer ſy maeckten een accoort te ſamen.

De oude Zeeſtadt van Marſilien / zijnde een treffelicke ſtercke Stadt / gheleghen in Provencen aende Middelantſche Zee / ende ſeer bequaem voor Spaengien om de Zeevaert / was de Franſche heylighe Ligue ghenoech afghevallen / ende hiel haer als neutrael oſte onpartijdich / mits welcke ſo heeft den Vorſtelicken Cardinael door de Spaenſche Agenten aldaer / gheſocht die te beweghen om de Spaenſche zijde te houden / maer den Hertoch van Guyſe arbeyde voor ſijnen Koninck ter contrarien / twelck hy ten leſten volbrocht heeft na het vertrec vanden Vorſtelicken Cardinael / als wy int corte ſullen verhalen.

Den Vorſt. Cardinael practiſeert om Marſilië Spaenſch te maken.

Daer hadde langhe in Marſilien ghere geert Lops Daix Viguier vander Stadt / met Charles Caſault Conſul ſijn medegheſelle / die de ſtadt onder de Ligue hieldē met eenige andere geſpagnioliſeerde: Deſe by de Spaenſche gelockt eñ beweecht zijnde om die Stadt onder Spaengien te brenghen / hebben voor eerſt goet ghevonden die Stadt in neutraliteyt voor eenen tijt te houden / uyt vreeſe van dreyghementen die haer den grooten Turck dede / ende oock eenighe Italiaenſche Potentaten / ſo ſy haer niet met haren Koninck en reconcilieerden / waer toe de Italiaenſche Potentaten te meer waren gheneycht / uyt dien ſy in haer Navigatien veel de Stroomen ende Havenen vande Middelantſche Zee (daer die voorſchreven Stadt ſeer bequaem toe is) moeten gebruycken. Deſe Conſuls zijn onder t'decksel van deſe neutraliteyt / in groote authoriteyt ghecomen / ende hebben allenſkens veel Borghers die Konincx gheſint waren / verjaecht / ende om verſcheyden oorſaken ghebannen: waer door haer factie de ſterckſte gheworden zijnde / ſonden ſy in Spaengien om ontfanghen te worden onder haer protectie / ende oock om ghelt voor haren ghedaen dienſt / byſonder alſo ſy haer ſaghen gedreycht van haren Koninck / door den Hertoch van Guyſe / de welcke ghewonnen hadde het Eylant van Martigue ende Fortreſſe de Bock / ontrent Marſilien gelegen / ende van waer hy die van Marſilien bekrijchde te Water. Eñ alſo ſy haer voortaē wilden houden eñ regieren als een vrye Stadt / in forme van een Republicque / ſoo hebben ſy mede geſonden nae Genua om hulpe / van waer haer toegheſonden werdt den Sone vanden Prince Andrea Doria / ghenaemt Carlo Doria / met eenige Galeyen ende krijchſ volc / die daer mede in Marſilië quam: Maer alſo hy hem noch niet wel volcomelick en dorſte betrouwen / ſoo ſochte hy hem allenſkens beter Meeſter te maken / met uytbannen van ſulcke / als hem dochte te veel Konincx gheſint te weſen / de ſelve vele beſchuldighende dat ſy verſtant ende correſpondentie hadden met haren Coninck / ende met den grooten Hertoch van Florencen / ende andere Italiaenſche Potentaten / die niet en begeerden dat Marſilien ſoude vallen in handen van den Spaengiaert. Maer daer is ſoo vele by de factie oſte aenhanck des Conincx te weghe ghebrocht / datter een Capiteyn der Stadt / ghenaemt Piere Libertas / die met ſijn twee Broeders in goet aenſien by de Conſuls waren / met andere / voorghenomen hebben haer Vaderlant te verloſſen / niet teghenſtaende de preſentie van Carlo Doria. Deſe ghebroeders de Liberta / waren gheſproten uyt het Eylant Corſica / ende hadden dien bynaem vercreghen / door dat hun Voorſaten eertijts hadden de ſtadt Calui in vrijheyt gheſtelt. Deſe hebben den Hertoch van Guyſe met ſijn krijchſ volck / beſtemt voor de Stadt te comen / ſmorgens den xvij. Februarij / om eenen alarm te maken / waer over deſen Capiteyn Libertas met ſijn Broeders ende Geſellen zijn uytgheſpronghen / ende hebben den Conſul ghehaelt om de Poorte open te doen / ende te beſien watter mochte buyten te doen weſen. Ende als den Viguier Lops Daix daer ghecomen was metten Conſul Caſault ende haer guarde / is Daix uytghetrocken met twintich Muſquettiers / om te beſien wat buyten mochte ſchuylen / daer op heeft den Broeder Bartolome Libertas / het wincket nae hem toegheſloten / terſtont heeft Pierre Libertas den Conſul Caſault (nu tuſſchen de twee Poortē zijnde) doorſtekē metten Corporael vande guarde / ende vier oſte vijf andere meer / ende als hy de Poorte wel beſet hadde ende Meeſter was / ſo ginck den voorſchreven Libertas nae de Stadt te rugghe / roepende dat de Spaengiaerden ende haer factie / den Conſul Caſault ende d'andere vermoort hadden / eñ als daer over eenen oploop ende beroerte opgeſtaen is / ſo verliep Carlo Doria / ende vluchte met ſijn volck nae ſijn Galeyen / met wel 1200. Spaengiaerden / achterlatende alle hun gheweyr. Terwijle ſo liet Libertas het volck des Konincx onder den Hertoch van Guyſe binnen / die incomende riepen Vive le Roy, den anderen Lops Daix Viguier / met den Sone van Caſault ende andere / vluchten opt Caſteel Noſtre Dame de la Garde, eñ ander Forten / die ten leſten oock gedwongen werden: alſo werdt die Stadt voor den Koninck van Vranckrijck verovert / ſonder plonderinge. Sanderdaechs eñ inde navolgende dagen / keerden daer wederomme / by de twee duyſent Borgheren / ſo uytghebannen als uytgheweken / als oock den Hertoch van Guyſe. Ende deſen Capiteyn Pierre Libertas wert hoochlick van de Italiaenſche Vorſten beſchoncken ende van den Koninck vereert / ende werdt ſelve Conſul ende Gouverneur vande Stadt ghemaeckt: Aldus en hadde des Vorſtelicken Cardinaels an-

1596.

Marſilien wort by Capiteyn Libertas gebrocht weder onder Vranckrijcx heerſchappie den xvij. Februarij 1596.

Carlo Doria Prince Doria Sone gecomen in Marſilien / vlucht weder daer uyt / den xvij. Februarij.

Marſilien inghenomen ſonder plonderinghe / den xvij. Februarij.

ſlach op Marſilien gheen gheluck.

Staet van Savoyen als den Vorſt. Cardinael daer paſſeerde

Terwijle den Vorſtelic. Cardinael in Italien noch was/ ſochte hy oock den Hertoch van Savoyen eenich contentement te gheven/ die ſeer vreeſde d'oorloghe van Vranckrijck onder den Heere Dediguieres ende andere/ metten welcken hy noch in beſtant ofte Treves was ſtaende/ maer hy ſochte ſeer te moghen behouden het ghenomen Marquiſaet van Saluces/ t'welck hy den voorgaenden Koninck van Vranckrijck afgenomen hadde/ daer vooren aenbiedende groote ſommen van penninghen ende Barcelonette/ met meer andere plaetſen/ ende ſoude hem onder de beſcherminghe vande Croone van Vranckrijck begheven/ verlatende de Spaenſche partye/ principalick ſo den Koninck dat Marquiſaet wilde beſteden op eenighe van des Hertochs van Savoyen Sonen: maer van deſe propoſitien is niet ghevolcht/ dan dat int volghende Jaer den voorſchreven Dediguieres Mariſchal/ den ſelven Hertoch grooten afbreuck ghedaen heeft/ waer door dat den Hertoch in groot achterdencken met Spaengien ende andere ghecomen is.

Den Vorſt. Cardinael comt tot Lutzenborch/ den xxix. Januarij/ 1596.

Den Vorſtelicken Cardinael ſijn ſaken in Italien beſchickt hebbende/ is hy den xxvij. Novembris uyt Turin in Piemont gheſcheyden/ ende door Savoyen ghetrocken/ ende werdt beleyt by den Baſtaert Amadeus van Savoyen/ ende den Grave van Martinengo/ van weghen den voorſchreven Hertoghe/ met veel Peerdevolck/ tot dat hy int Graefſchap van Bourgongien tot Beſanſon aenghecomen is/ ende alſo in Loraynen/ alwaer uyt Nederlant gecomen was om hem te begroeten/ den Grave Philips van Crey Graef van Solre/ ende andere: van daer is hy aenghecomen tot Lutzenborch den xxix. Januarij/ tot waer toe hem waren teghenghecomen/ ende hen daer lieten vinden diverſche Heeren/ als oock mede den Hertoch van Paſtrana/ ende den Hertoch van Feria/ met meer andere Spaenſche ende Nederlantſche Edeldom/ desghelijcx den Keurvorſt van Colen/ die hem den achtſten Februarij tot Rhimay int Landt van Namen was comen begroeten/ ende paſſeerde aldaer ſterck ontrent ſes duyſent te voete/ ende duyſent Peerden/ met veel Baggagien: hem trocken noch te ghemoete acht Nederlantſche oude Regimenten Krijchſvolcx/ ſterck ontrent vier duyſent mannen/ met een Regiment Hoochduytſchen/ ende wel duyſent Peerden/ tot Marche in Famine toe/ die ghenoechſaem ghemuytineert/ daer ontrent bleven ligghen om haer betalinghe. Aldus quam hy int Landt/ wel ſterck verſelſchapt zijnde/ uyt vreeſe vant Krijchſvolck der Gheunieerde Landen/ die daer rontomme al ſweefden: Onder t'volck dat hy mede brocht/ waren ontrent drie duyſent nieuwe Spaengiaerden ende Italianen/ daer Peſte onder quam ende veel ſtorven/ onder xxiij. Vaendelen/ met weynich ghelts. De Franſoyſen loerden mede op hem ende ſijn volck/ ende hadden eenen aenſlach op Landrecht op den Derthienavant/ maer die van binnen achterdencken ghecregen hebbende/ namen wel te paſſe binnen acht Compagnien Neapolitanen.

Den Vorſt. Cardinael blijde ende triumphante incomſte tot Bruſſel/ den xj. Februarij

Van Lutzenborch is den Vorſtelicken Cardinael op Namur ghecomen/ daer hem den Grave van Fuentes teghen quam/ ende van daer is hy den xj. Februarij tot Bruſſel ſeer triumphantelick ingereden/ daer hem veel heerlicke Arcus triumphales ofte ſtellagien ter eeren tſijnen willecome opgherecht werden/ met verſcheyden Schilderyen/ inſchriptien/ vertooghen ende perſonagien/ al ſtreckende te bewijſen hoe nootlick den Vrede ware: De Grave van Fuentes reet neffens hem/ om hem van alles te informeren/ voor hem reet den Hertoch van Aumale/ vanden Huyſe van Guyſe ende Ballinck uyt Vranckrijck/ ende neffens hem ter ſlincker zijde den Prince van Orangien.

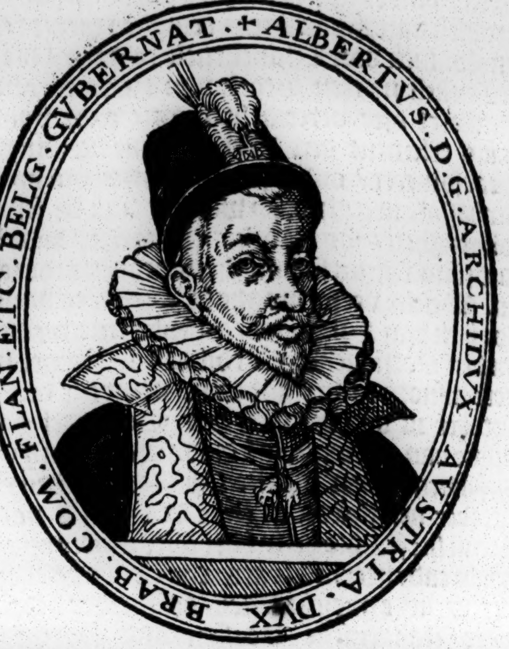
+ ALBERTVS. D.G. ARCHIDVX AVSTRIA. DVX BRAB. COM. FLAN. ETC. BELG. GVBERNAT.

Deſen Vorſtel. Cardinael/ heeft terſtont van den Grave van Fuentes alle het Gouvernement over ghenomen/ ende begonſt te regieren/ als beter verſtaende des Konincx ſin ende meyninghe/ dan ſijn Broeder Erneſtus ende d'ander Voorſaten gedaen hadden. Daer nae in Maert is den Grave van Fuentes vertrocken/ met Stephano Dibarra.

Ordonnantie op Wapenen ende Tijtelen van eeren in Nederlant ghepubliceert.

Den Vorſtelicken Cardinael brocht mede in Nederlandt/ twee Placcaten ofte Edicten des Konincx/ om inde Nederlanden ghepubliceert te worden ende onderhouden/ ghedateert by den Koninck in Spaengien tot S. Laurent/ den xxiij. Septembris/ M. D. XCv. By het een Edict werden verboden ende wech ghenomen/ alle uſurpatien van Wapenen/ Tymbren ende Zeghelen/ van Graven/ Baroenen/ Ridderen ende Edelen/ van ſulcke als daer gheen goet beſcheet ende bewijs daer van te toonen hebben/ wech nemende alle abuyſen alomme daer over inghebroken.

Het ander Edict was oock vanden Koninck/ den ſelven date M. D. XCv. Inhoudende Ordonnantie ofte Pragmaticque/ om te weten wat Tijttelen men alle Staten gheven moet/ hooghe ofte leege/ Gheeſtelicke ofte Weereltlicke/ Gouverneuren/ Graven/ Baroenen/ Ridderen/ etc. ende dat conform de Pragmaticque by den Koninck te vooren ghepubliceert/ Anno M. D. Lxxxvj. in Spaengien. Deſe Placcaten waren t'Antwerpen ghedruckt/ inde Druckerye van Criſtoffer Plantijn/ Anno M. D. XCvj.

De Staten vande vereenichde Provintien/ verſtaen hebbende de overcomſte van Philips Guiliame/ Prince van Orangien ende Grave van Bueren/ metten Vorſt. Cardinael in Nederlant/ hebben hem met haer Brieven willen begroeten den xxij. Decembris/ M. D. XCv. inhoudende als volcht.

De Staten Generael ſchrijven aen den Prince van Orangien congratuleerende ſijn verloſſinge/ den xxij. Decembris/ 1596.

HEere/ het heeft ons alle die van herwaerts over/ een ſeer aenghename tijdinghe gheweeſt/ te verſtaen de verloſſinghe van uwe Excellentie/ uyt ſo langhe ende onverdiende ghevangheniſſe/ ende dat om de goede ghedachteniſſen die wy altijdt houden ſullen/ over de weldaden ende loffelicke dienſten die deſen ſtaet heeft ontfanghen

1596. ſanghen vanden Heere Prince van Orangien/ uwen Vader van hoogher memorie/ oock mede om de moort die gheſchiet is aen ſijnen perſoon/ alle het welcke ons eeuwelick doet te meer welgonnen ende lief hebben/ alle de ghene die de eere hebben van hem eenichſins toe te hooren/ ende ſelve ten aenſien van uwe Excelentie/ die ſoo erbarmelick verſleten heeft inde voorſchreven vangheniſſe/ niet alleene ſijn Jonckheyt/ maer ſelve den beſten tijt ſijns levens/ het welcke niet te verdraghen ware ſonder groote beweechlickheyt ende medelijden over de voorſchreven moort/ geſchiet uyt de ſelvighe ongheregheltheyt ende ongherechticheyt als uwe ghevangheniſſe. Ende niet teghenſtaende uwe Excelentie daer inne beweſen heeft groote ſtantafticheyt ende grootmoedicheyt/ nae de ghelegentheyt des tijts ende eyſch van ſaken/ ſo en hebben wy ten dien aenſiene niet willen naelaten te congratuleren deſe uwe verloſſinghe. Maer mijn Heere/ alſoo wy behoorlick verwitticht zijn/ dat den vyant hem vermeet groote ſaken uyt te rechtē/ met de voorſchreven weldaet van uwer Excelentie verloſſinghe/ tot naedeele van deſen State/ ende om dat het ons ſoude leetweſen dat ſulcx ſoude veroorſaken eenighe veranderinghe vande byſondere affectie die wy u draghen (hoewel wy hebben dat vaſt betrouwen/ dat uwe Excelentie niet ſoude willen dienen voor een Inſtrument totte Spaēgiaerden/ om te helpen ondergraven ende af breken het fondament van onſe vrijheyt/ opghebout met ſoo grooten arbeyt/ neerſticheyt ende wijſheyt vanden voorſchreven Heere Prince van Orangien uwen Vader/ ende om de voorderinghe vant welcke/ hy ſoo deerlicken vermoort is gheweeſt/ ende by ſulcken middel verdonckeren de aldereerweerdichſte memorie/ die hem daer over eeuwichlick moet toegheſchreven worden. Hieromme wy oock met eenen weghe wel hebben willen bidden/ ofte het gheviel dat uwe Excelentie begheerte creech van herwaerts over te comen/ dat het hem mochte ghelieven te verbeyden ende te ſchorſſen ſijn reyſe/ tot een beter gheleghentheyt ende anderen tijdt/ bequamer ende aenghenamer/ waer van wy ſullen moghen verwittighen uwe Excelentie/ ende hem toeſchicken behoorlicke verſekeringhe tot dien eynde/ volghende de ordre die wy gheſtelt hebben lancx alle onſe Frontieren/ niet vermoghende eenige Perſonagie in deſe onſe vereenichde Nederlanden in te comen/ ſonder de voorſchreven onſe Paſpoort. Ende ons verſekerende dat uwe Excelentie ſal dit advertiſſement hem laten welghevallen/ ſullen wy deſen eynden/ God den Schepper biddende te verleenen/ u mijn Heere/ in gheſontheyt een langhe ende gheluckſalich leven. Wt s'Gravenhaghe/ den xxij. Decembris/ M. D. XCv. Onderteeckent van uwe Excelentie wel gonſtighe vrienden/ de Staten Generael der vereenichde Landen in Nederlant/ ter ordonnantie der ſelvigher Staten: Onderteeckent/

C. Aertſſens.

Deſen Brief den Prince van Orangien noch in ſijn reyſe ghelevert zijnde/ heeft daer nae als hy tot Lutzenboch ghecomen was/ den eerſten Februarij daer op gheantwoort in der manieren als volcht.

Antwoorde van de Prince van Orangien aen de Staten/ van date den eerſten Februarij.

Myn Heeren/ ick bedancke ulieden ſeer hooghelick van het contentement twelck ghylieden hebt over mijn vrijheyt/ ende voor de goede ghedachteniſſe die ghylieden by uwe Brieven my bewijſt. Ende hoewel tot noch toe my niet en heeft toeghelaten gheweeſt ulieden te verwittighen de goede gheneghentheyt die ick altoos tot uwaerts ghehadt hebbe (die oyt wel verdient heeft alle vrientſchappe ende goetwillicheyt/ die ghylieden met ulieder Brieven my te kennen gheeft) ſoo iſt dat ick nu verhope met deſe goede oorſake van mijnder verloſſinghe/ die ulieden dadelick te bewijſen/ ſodanighe ende ſoo wel tot ulieden ghenoeghe/ profijte ende ghevoeghelickheyt/ dat ghy gheen oorſaken hebben ſult van ulieden te beclaghen/ ofte daer over t'onvreden te weſen. Ende als het daer toe ghecomen ſal weſen/ ulieden te moghen bewijſen de groote begeerte van ulieden te dienen (als die anders niet en ſoeckt in deſe Weerelt/ dan te ſien ſijn bedroeft Vaderlant erſtelt in ſijnen ouden voorſpoet) ſoo ſal ick niet voornemen/ ten ware met ulieden goeden wille ende groot contentement/ ende ick verhope in God dat nemmermeer van u mijn Heeren ſal ghewey ghert worden eenen dienſt/ die nerghens anders toe en ſtreckt dan tot een goede uytcomſte van ſoo veel ellenden ende miſerien/ ende tot een begintſel van ruſte ende generael profijt van alle deſe Landen/ t'welck God wil laten ghedyen ende toelaten tot ſijnen meeſten dienſte/ ende tot u. 1596.

Mijn Heeren gheven het volcomen van alle uwe goede begeerten/ my bevelende ſeer goetgunſtelicken in uwe goede gratien/ uyt Lutzenborch den eerſten Februarij/ M. D. XCvj. onderſchreven/ uwen welgunſtighen vrient Philippus Gulliamme de Naſſou Het opſchrift was/ Aen mijn Heeren/ mijn Heeren de Staten Generael der vereenichde Nederlanden.

De Curateurs vanden ſterf huyſe ſijns Vaders/ ſonden den leſten December nae Bruſſel teghen ſijn comſte aen deſen Prince van ſijne goederen/ thien duyſent guldens in ghelde/ om te ſien wat cours hy nemen ſoude.

In October daer aen/ werter ten verſoecke vanden Prince/ door tuſſchenſprekers van vrienden/ te weghe ghebrocht een tſamencomſte ofte tſamenſpreken int Landt van Cleve/ tuſſchen hem ende ſijn eenighe Suſter van ſijns Moeders weghen/ nu de Gravinne van Hohenlo/ alwaer ſy malcanderen ghegroet ende beſocht hebben/ confererende over haer Huyſſelicke ſaken: haer werdt toeghelaten hem te ſenden Tapitſeryen ende andere Huyſraet/ bewijſende den anderen alle beleeftheyt: De Staten Generael ſonden daer mede den Raetſ heere Heſſels/ om hem te gratuleren/ ende te verhalen de regieringhe van de goederen van Breda/ op avontuere oft yemant eenighe onbehoorlicke clachte mochte daer over ghedaen hebben.

La Fere by de Liguers ende Spaengiaerden ghehouden/ wert by den Coninck van Vranckrijck belegert/ ende eerſt na ſevē maenden belegeringhe over gegeven/ dē 22. Mey.

Alſoo de Stadt La Fere/ gheleghen ontrent Vermandoys/ nu een tijdt lanck by die vande Ligue in handen der Spaengiaerden gheſtelt was/ ende by den Grave van Fuentes van alle nootdruft wel voorſien/ ende oock een toevlucht was ghewordden van alle de verjaechde Liguers van daer ontrent/ daer dat binnen t'ghebiet hadde den Seneſchal van Montlunar/ ende Alvaro Oſorio/ ſoo heeft den Coninck van Vranckrijck ghereſolveert nae het verlies van Camerijck/ de voorſchreven ſtadt te beleggen ē beſluyten/ om dat het ſo diep in ſijn Lant gelegē was: Alſo heeft hy daer ſijn Krijchſ volc voor geſonden in October/ ende vier Bolwercken daer voor gemaeckt/ ende de aencomſte rontomme beſet/ ende voorts liepen ſy uyt ende deden veel courſſen/ ende ſtraefden tot in Henegouwe ende de omligghende Frontieren/ t'welck Fuentes dickmael ſochte te beletten ende de Stadt ontſet te doen/ maer te vergeefs. Den Vorſt. Cardinael nu int Gouvernement ghetreden zijnde/ heeft neerſtelick ghetracht die van La Fere te helpen/ om dat ſy nu ghebreck van Cooren/ Lonten ende anders hadden/ende heeft geordonneert Nicolaes Baſta een oudt Ritmeeſter/ ſoude met thien Cornetten Peerden/ van ontrent Chaſtelet ſien wat toevoers te doen. Deſe heeft elck Ruyter een ſacxken met tſeſtich pont meel ende een bundel Lonten/ op ſijn lijf ghegheven te draghen/ ende zijn ſo ghereden by nachte ſo nae de Stadt als ſy conden/alwaer ſy by een gheboomte/ deſe provande hebben neder gheworpen/ ende zijn alſoo weder met cleyne ſchade te rugghe ghereden. Die van der Stadt daer van ghewaerſchout zijnde/ hebben dat meeſtendeel inghehaelt/ hoe wel niet ſonder verlies. Hier over heeft den Coninck ghesocht die Stadt meer te benauwen/ brenghende meer volck daer vooren/ ende ſoeckende met Dijcken te maken/ alle de wateren daer ontrent op te houden/ om alle het water inde Stadt te doen overloopen/ ſo dat die Stadt nu al diep int water ſtont op de leeghe plaetſen/ maer alſoo de Dijcken doorbraken/ iſt te vergheefs gheweeſt/ ende eenſ deels by die van binnen voorcomen: Alſo heeft den Koninc moeten den tijt verwachten/ tot dat hy die uytghehonghert hadde/ het welcke heeft aengheloopen tot den xxij. in Mey/ XCvj. hebbende het belegh geduert ſeven maenden/ ende noch vercreghen ſy eerlicke conditien/ ende waren oorſake dat den Koninck Cales ende Ardres verloor/welcke by den Vorſtelicken Cardinael ghewonnen werden/ als wy ſullen verhalen. Den Koninck ſtelde in La Fere tot Gouverneur/ den Heere van Balingni/ die Gouverneur tot Camerijck gheweeſt was.

Den Voorſt. Cardinael tracht la Fere te ontſettē/oft Cales te winnen.

Den Voorſt. Cardinael heeft ghetracht voor ſijn eerſte proefſtuck ſijns Regiments/ wat groots voor te nemen/t'zy La Fere te ontſetten/ ofte eenighe ander Stadt ofte plaetſe te beſpringhen/ daer mede den Koninck mochte ghenoodicht weſen af te trecken/ ende ſoo La Fere van nootdruft te verſien/ ofte hy ſoude ſijnen aenſlach volbrenghen/ alſoo het hem gheluckt is met Cales te belegghen. Tot welcken eynde heeft den Voorſtelicken Cardinael ſijn volck ontrent vijfthien duyſent te voete ende drie duyſent te Peerde/ ontrent Valenchijn doen vergaderen/ daer hy oock ſelve in perſoon toegetrocken is ontrent den eerſten April/met groot ghevolch. Tot Valenchijn zijnde/ heeft hy den Hertoch van Aerſchot/ den Heere van Auxi ende Nicola Baſta/ met een goeden hoop Peerdevolck ende voetvolcx nae Camerijck gheſchickt/ zijnde den rechten wegh op La Fere/ als oft hy derwaerts aen wilde/ maer een ander wegh ſont hy uyt Ambroſio Landriano/ met de lichte Peerden/als oft hy daer ontrent yet berennen ofte belegghen wilde/ om de Franſoyſen alomme in twijffelinghe te houden/ maer voorder ſont hy den Mariſchal de Rhoſne/ een Ballingh uyt Vranckrijck ende ervaren Krijchſman/ met opper bevel nae ſint Omer/ met een hoop volcx nae Cales te trecken/ daer den voorſchreven Landriano belaſt was hem oock by te voeghen. Den Vorſtelicken Cardinael ſelve/ is met ſijn reſterende volck ghetrocken op Aveſnes le Conte/ alwaer hy tijdinghe becomen heeft/ dat Rhoſne ende Landriano Cales berent ende beſet hadden/ ende is alſo derwaerts in alle haeſt toeghetrocken/ belaſtende Auguſtijn Mexia Gouverneur van Camerijck/ met acht grove ſtucken gheſchuts hem daer te volghen.

Cales vandē Voorſt. Cardinaels wegen belegert/ den 8. April.

De Heere van Rhoſne/ Veltmaerſchalck vant Legher/ is ghecomen den achtſten April voor Nieuleybrugghe/ t'welck is de paſſagie ende ſterckte int aencomen van Cales/ twelck hy lichtelicken innam. Sanderdaechs/ alſoo hy door een overgeloopen Borger/genaemt Jean Petit/ (dien de gelegentheyt der ſtadt ende ſterckte/ door familiariteyt die hy eertijts by den afgheſtorven Gouverneur Gordan ghehadt hadde) van als wel onderricht was/ heeft hy voorghenomen de Haven lancx de Zeeduynen voort eerſte te becommeren ende te vermeeſteren/ op datter geen hulpe oft nootdruft meer incomen ſoude: Want by dien middel hadden over xxviij. Jaren/ de Franſoyſen die Stadt vanden Enghelſchen genomen/ beſchietende ende innemende een Fort ofte ſterckte/ van ghemetſten ghebacken ſteen op de Haven ligghende/ waer mede ſy doen beletten dat de Enghelſche daer niet in ſenden en conden. Deſe ſterckte Rijſbanck geheeten/ hebben de Franſoyſen ſints laten ligghen vervallen/ alſo ſy doen eenſ deels afgheſchoten was/ ſonder repareren/ meynende dat ſy die Stadt t'allen tijden ſouden connen by de Lantzijde ontſet doen/ twelck de Enghelſche ter Zee moeſten doen.

Gouvernement eñ ſtaet van Cales.

In Cales hadde menighe Jaren gheregeert den voornoemden Gordan/ een oudt ervaren cloeck ende ſtrengh Krijchſman/ die daer toe gevoordert werdt/ om dat hy int innemen der Stadt ſijn been verlooren/ ende hem cloeckelick ghedraghen hadde: Deſe Gordan onlancx gheſtorvē zijnde/ hadde dat Gouvernement vercregen ende gelaten aen eenen ſijnen Neve/ de Heere de Vidoſan/ die hy nae liet veel ghelts/ maer luttel ervarentheyt. Deſe Vidoſan mochte ontrent ſes hondert Mannen hebben voor ſijn Garniſoen/boven de Borgherye eñ Boeren met de Pachtenaers. Hierenboven hadden de Staten der vereenichde Landen inden Voorwinter/ den Coninck twee Regimenten Krijchſvolck tot hulpe toegheſonden: ende ſoo doen grootelicx een belegh voor Cales ghevreeſt was/ ſoo werden daer ingheſonden twee Vaendelen Zeelantſche Soldaten/ onder de Capiteynen le Gros ende Dominicle/ meer wilden ſy niet in laten. Met deſe ende andere Capiteynen/ heeft den Gouverneur Vidoſan eenighe thien ofte veerthien daghen voor het belegh (op ſekere waerſchouwinghe die hy ontfanghen hadde/ dat ſy wel mochten beleghert worden) beraetſlaecht/alwaer verſcheyden ghevoelen voor vielen/ den voorſchreven Nederlantſchen Capiteyn le Gros ſeyde/ men behoorde het Fort van Rijſbanck op te maken ende te ſtercken/ ende mede de Cape ofte Voorſtadt ende de Haven te bewaren/ by de welcke ſy altijdt/ t'zy uyt Vranckrijck/Engelant ofte Nederlant mochten geholpen worden/ ende de ſelfde verſterckinghe ware licht voor vijf ofte ſes hondert Croonen te becoſtighen/ in ſulcke forme ſoo hy met ſijn Vaendel dat wilde teghen alle des Weerelts ghewelt houden/ voor ſeven ofte acht dagen/eñ daerentuſſchen mochten ſy by de Zeelanders hulpe eñ nootdruft becomen. Vidoſan ſeyde daer tegen/ daer en ware geen ghelt/ hy was ſelve onbetaelt ende in ſchult: nochtans worden by de Spaenſche bevonden in ſijn Huys twee Koffers met ghelde/ die verſuymt waren met ſijn Huyſvrouwe uyt te ſenden. Aldus wert het ſtercken van Rijſbanck datmael verſuymt/ het welcke werdt by den Maerſchalck Rhoſne waer ghenomen/ ende heeft terſtont lancks de Duynen/ daer ſeven ſtucken gheſchuts vooren ghebracht/ ende dat dapper beſchoten/ende door Don Loys de Velaſco doen beſpringhen: nochtans heeft haer Krijchſvolck (eenighe uyt elcke Compagnie) dat daer binnen lach/nae t'ſtormen eenighe uren teghen ghehouden/ hoe wel daer luttel plaetſe was om haer te berghen voor het Gheſchut/ ende de ſteenen die om haer ooren ſpronghen/ſo dat ſy ten leſten dat hebben moeten verlaten/

Het Fort vã Rijſbanck verſuymt te ſtercken.

Rijſbanck beſchoten eñ ghewonnen by de Spaengiaerden.

verlaten / met verlies van ontrent dertich ofte meer mannen. Als Rhoſne dat alſo ingenomen hadde / heeft hy dat wat gheſterckt / ende geſchut daer op ghebracht / ende de Haven daer mede bevrijt / de Grave van Bye met andere den laſt daer van bevelende. Hier beneffens is het meeſte verſuym geweeſt / dat den Gouverneur de voorſtadt aende Haven ofte Cape verliet (die de twee Nederlantſche Vaendelen preſenteerden te houden ten minſten veerthien dagen / onder t'behelp van een hoogher opghemetſte Cape) de welcke dede den Gouverneur teghen haren wille inde Stadt comen / benemende haer ſelven daer mede t'middel van gheſecoureert te worden / daer hy nochtans in Zeelandt om gheſchreven hadde. Hier te voren hadden die vander Stadt alle haer Schepen die inde Haven haer vonden / uytgheſonden met veel Vrouwen ende Kinderen ende Baggagie / onder andere des Gouverneurs Huyſvrouwe / die in Zeelant aenquamē / twelck de belegghers doen noch niet conden beletten / hoe wel ſy een Schip met Wijnen noch gheladen / inde Haven ligghende / door t'gheſchut deden ſincken.

De Schepen van oorloghen der vereenichde Landen / die haer inde Zee daer ontrent by avontuere vonden / quamen voor de Stadt met elcken hooghen Water / maer de Spaenſche met het geſchut uyt het voorſchreven Fort van Rijſbanck ende van Lande / dwonghen die voorder af te blijven.

Hierentuſſchen was den Vorſtelicken Cardinael met alle ſijn volck oock daer vooren ghecomen / verſelſchapt metten Prince van Orangien / den Hertoch van Aumale / Marquis van Varrabon / de Graven van Boſſu / Sore / Buſquoy / Frezin / Ballanzon / Mendozza / Auguſtijn Meria / Barlotte / ende andere Heeren ende Bevelhebberen / ende hy logeerde met ſijn Hofgheſin tot ſint Pieters.

Daer was een Ravelijn aende Ooſtzijde van de Haven by de Franſoyſen ghebout / het welcke de voorſchreven Rhoſne dapper beſchoten heeft / daer by die vander Stadt teghen werdt geſchoten / te weten teghen haer gheplant gheſchut / om dat te breken / maer den xv. April is dat Ravelijn met ſtormen inghenomen / met groot verlies van volcke: Daer werden uyt der Stadt met eenen ſcheut / drie Edele Spaengiaerden getreft / ende de hoofden afgeſchoten / ſo dat de herſſenen ende t'bloet vlooch om ende op het lijf vanden Prince van Orangien / die daer by ſtont.

Den xvij. April daer nae / als de Caepe ofte Voorſtadt verlaten was / hebben ſy tot drie plaetſen Breſſe op de Stadt gheſchoten / waer door den Gouverneur apointeerde ende accordeerde voor de Stadt / hem op't Caſteel verlatende ende ſijn toevlucht nemende: hy verſochte Treves ofte Beſtant van acht daghen / twelck hem eerſt gheweyghert werdt: Daer nae heeft hy de Stadt over ghegheven / met conditie van een beſtant voor ſes daghen voor de Stadt ende het Caſteel / daer over werdt de arme Borgerye / ſo wel van haer eyghen als Spaenſche Soldaten berooft / hoe wel protectie toegheſeyt. Dit geſchiede al inder haeſt ende buyten weten vande Nederlantſche Soldaten / jae men liet de Spaenſche inde Stadt comen / terwijle ſy noch aende Breſſe ſtonden / ende daer nae ſoo gheboot men haer eerſt opt Caſteel te vertrecken.

Cales de Stadt wort overgegeven de xvij. April

Hierentuſſchen als dit belegh in Vranckrijck verſtaen was / heeft den Grave van S. Pol / Gouverneur inde omligghende plaetſen / derwaerts veel Krychſ volck gheſonden / maer by de Lantzijde was het te nauwe beſloten / te water gheraeckten daer eenighe weynighe Schuyten binnen: ende den Grave van S. Pol ſelve / meynde lancx het water binnen te gheraken met meer volcx / eer de Voorſtadt ende Caepe verlaten werdt / maer hy heeft het eenen avont verſuymt / ende ſanderdaechs heeft hy het niet dorven waghen.

Het ſchijnt dat den Gouverneur Vidoſan geen meer volck inde Stadt begeerde / dan hy wel machtich was / om ſelve Meeſter te blyven / waerom hy eerſt maer twee Vaendelen vande Nederlantſche Soldaten wilde innemen.

Den Coninc en heeft nochtans op deſe tijdinge ſijnen Legher voor La Fere niet willen opbreken / maer liet den ſelven aldaer onder Montmorenci / Conſtabel van Vranckrijck / ende hy ſelve is met etlick volck afghetrocken / verſelſchapt zijnde met veel Adels / oock ſelve met den Hertoch van Mayenne / die nu verſoent by den Coninck ghecomen was: Met deſe is den Coninck de Reviere de Somme afghevaren / ende ſo met tempeeſte lancx de Zee ghecomen tot Bolonien / van waer hy ſont ontrent twee hondert ende vijftich Mannen / onder den Capiteyn Campagnolle / Gouverneur in Bolonien / die binnen t'Caſteel (duerende het Beſtant) door den gracht den xxij. April gheraeckte (de Stadt niet nauwe omringht zijnde) met meeſtendeel van den volcke / tuſſchen Rijſbanck ende de Duynen / daer Marquis de Treviro met ſijn Italianen de wacht hadden / die daer over ſeer beſchuldicht was / waer mede ſy hoepten dat ſy noch voor een tijt lanck ſouden wederſtant connen doen.

Des Coninck van Vranckrijck gereetſchappe om Cales te ontſetten.

In Enghelant dit belegh vernomen zijnde / heeft de Coninginne ettelicke duyſent Mannen in alle haeſt opghemaeckt / ende nae Dover gheſonden / alwaer den Grave van Eſſex af voer nae de Zee / tot voor Cales om te beſichtighen / maer hoorende ende ſiende de Spaenſchē Vaendelen op de mueren vlieghen / is hy weder ghekeert / ende heeft het Krijchſ volck wederomme afghedanckt / daer nae verſtaende datter een Beſtant van ſes daghen was / ſoo en heeft hy dat volck niet tijts ghenoech weder connen vergaderen. Maer daer werdt te dier tijt gheſeyt / datter conditien te voren op het ontſetten voorgheſlaghen gheweeſt waren / tuſſchen de Franſoyſen ende de Enghelſchen / waer door tuſſchen henlieden eenighe jalouſien waren ontſtaen / die de tijdelicke ontſettinghen verhinderden.

Enghelſche gereetſchappe om Cales te helpen.

In Zeelant is op de eerſte tijdinghe / Prince Mauritz verſelſchapt mettē Grave van Solms ende Naſſouwen / in alle haeſt den xvij. April / met vijfthien Vaendelen oudt Krijchſ volc / ende veel amonitie / met ontrent vijftich Schepen derwaerts ghevaren / ende voor Cales ghecomen zijnde / hoorde ende merckte hy dat de Stadt ghewonnen was / maer vanden Beſtant van ſes daghen metten Caſteele / en conde hy niet vernemen / hoe wel hy met de ſijne tot voor Bolonien voer. Van daer cruyſte hy de Zee nae Enghelant / ende quam op Paeſdach den xxj. April voor Doveren / alwaer hy verſtont vant voorſchreven oplichten ende af dancken vant Krijchſ volck / meynende de Stadt gheheel over was: waeromme hy reſolveerde weder te keeren / ende te beſorghen Ooſtende ende ander plaetſen van alle nootdruft / om des Cardinaels victorieuſen Legher te moghen wederſtaen: Aldus conde de ſtadt Cales / doort verlaten vande Voorſtadt ende Caepe / ende verlies vant Fort van Rijſbanck / die de Haven dwanck / noch uyt Vranckrijck noch uyt Enghelant ofte uyt Zeelant gheholpen worden.

Nederlantſche hulpe om der Prince Mauritz om Cales te ontſetten / afgevaren den xvij. April.

Den Gouverneur Vidoſan / hebbende nu

wat hulpe by Campagnolie ontfanghen/ verhopende voorder ontſet/ heeft uyt lichtveerdicheyt (ſonder het Beſtant op te ſegghen/ eer dat uyt was) eenighe Sentinellen ofte Wachten der Spaenſche doen ſchieten: Waeromme den Vorſtelicken Cardinael den xxiij. April alle ſijn Gheſchut inde Stadt/ teghen het Caſteel gheplant heeft/ dat viercant was met vier Bolwercken/ daer hy dat naeſte der Stadt beſchoot/ ende wel acht ofte neghen hondert ſcheuten daer op den xxiiij. doen ſchieten/ waer mede ſy groote Breſſen maeckten/ alſoo de mueren onſterck ende van quader ſtoffe waren. Die vanden Caſteele hadden Mijnen onder ende ontrent de Breſſe ghemaeckt/ daer ſy haer ſeer op verlieten/ maer die deden int leſte haer meer ſchade dan goet. Ten ſelven daghe werdt het beſtormt/ ende den eerſten aenval was wel afgheſlaghen/ meeſt by de twee Nederlantſche Vaendelen/ daer den meeſten deel van Don Ambroſie de Caſtilia Vaendel doodt bleef: Maer alſoo de Franſoyſen die de Nederlantſche ſouden comen ververſchen ende ſecunderen/ in de Breſſe ghecomen waren/ ende de Spaengiaerden ſaghen yverichlick uyt den drooghen gracht weder ten ſtorm opcomen/ hebben ſy terſtont de vlucht ghenomen. Ettelicke Spaenſche Capiteynen vielen yverichlick aen/ op hope van het Gouvernement daer over te verdienen/ ende alſo incomende/ vermoorden ſy al dat voor quam/ ter wederwrake van haer gheſchoten Sentinelle/ oock den Gouverneur Vidoſan/ naer dat hy ghevanghen was/ werdt verſlaghen/ met veel ander Hoofden/ deſghelijcx der Nederlantſche Capiteynen een le Gros voorghenoemt/ Capiteyn Dominicle werdt ghevanghen/ oock Campagnolle/ ende gherantſoent/ oock ettelicke Nederlantſche Soldaten/ veel quamen daer van/ over de Wallen vallende. Het ghetal der verſlaghene Boeren/ Borghers ende Soldaten was groot/ ſoo oock den buet was/ want die Stadt redelic (voor een Frontierſtadt) rijck was. Den Vorſtelicken Cardinael die van eenen Toren den ſtorm gheſien hadde/ is daer nae inde Stadt ghecomen/ toonende groote mildicheyt tot de arme Vrouwen ende Kinderen die hem nae liepen. Rijckelicke ghecleedde Jofvrouwen moeſten doen haer broot daer bedelen. De Borghers die den Coninck van Spaengien ſweeren wilden/ mochten in haer Huys ende goet datter ghelaten was/ blijven ſitten. In het Huys van Guyſe dat eertijdts by den Enghelſchen voor den ſtapel vande Wolle gebout was/ werden de Jeſuijten gheſtelt.

Het Caſteel van Cales ſtormende in genomẽ/den xxiiij. April.

Daer werden van des Cardinaels volck wel gherekent hondert dooden/ ende wel ſo veel ghequetſte/ onder ander dooden deſe treffelicke Capiteynen/ als Conte Fregano Seſſo/ ende Conte Guidbaldo Paciotto/ Sone vanden Ingenieur ofte Boumeeſter Paciotto/ die het Caſteel van Antwerpen ghebout heeft/ deſen Sone werden cloecker ende meer verſtandiger dan den Vader gheacht/ noch bleven daer Giovan Gonzales den quartiermeeſter vant Legher/ met noch twee Spaenſche ende eenighe Walſche Capiteynen/ oock den Luytenant van Atrecht/ met meer andere: Daer werden ghevonden drieenveertich ſtucken metalen gheſchut/ meeſt ſeer groot/ veel nette Enghelſche wapenen noch daer op.

VirtVte aVſtrIaCa LVget proſtrata CaLetIs,
LaVs ſVperIs, regI LaVrea, paLMa DVCI.

Voor Gouverneur werdt daer ghecommitteert/ den Gouverneur van Sluys/ Joan de Rynas ghenaemt/ een Spaenſch Capiteyn/ t'Antwerpen opghebrocht/ ende van cleynen ſtate in deſe oorloghe opgheclommen. Daer werdt gheordonneert de Stadt op de Vlaemſche manieren te regeeren/ ende de Vlaemſche Tale te ſpreken/ ende in Vlaemſch te pleyten/ ende alſoo die als een Vlaemſche Stadt/ tot meerder verſekeringhe aen Vlaenderen te hechten. Ende van de Stadt ende Lant van Cales (het Graefſchap van Oye ghenoemt) een vijfde Lidt van Vlaenderen te maken. Daer is ſints een Bolwerck aen de Ooſtzijde vande Haven ghemaeckt/ oock de Rijſbanck gheſterckt/ ende voorts ten coſte vant omligghende Landt ende Steden aen beſtedet/ rontomme nieuwe mueren te trecken/ wel tot ſeven duyſent roeden/ de ſteenen met grooten coſten uyt Henegouwe brenghende/ eenſdeels lancx de binnenwateren/ ende eenſ deels by Lande. Sy hebben oock groote gheweldighe Sluyſen aenbeſteet/ om het Lant rontomme int water te ſtellen. Somma ſy hebben voorghenomen ofte ghepretendeert een groote Zeeſtadt ofte Schiprijcke Stadt daer van te maken/ maer de Havene ende gheleghentheyt liet dat niet toe/ mits dat daer gheen Schepen dan met hooghen water connen invaren/ streckende tot minder nut den Franſoyſen ofte den Nederlanders (om dat ſy dierghelijcke Havenen meer hebben) dan ſy den Enghelſchen dede/ doen ſy de Stadt beſaten/ want de Enghelſchen daer mede de heerſchappye van die enghe Zee ghenoech behielden.

Cales wort een Vlaemſche Stadt/ eñ aen Vlaenderẽ gehecht ende ſeer ghe ſterckt.

Deſe heerlicke victorie ende conqueſte heeft den Vorſtelicken Cardinael voor d'eerſte vercreghen/ winnende het Graeſſchap van Oye/ ende de vermaerde Stadt van Cales/ die nu xxxviij. Jaer int Franſoys ghewelt gheweeſt was/ ende by henlieden alſdoen den Enghelſchen afghenomen werden. Deſe victorie maeckte hem lieſghetal by den Volcke/ die nu hoepten beter gheregeert te worden. Hy ſont een deel van ſijn Volck voorts/ om alle de Sterckten rontomme in te nemen/ als Hammes ende Guines/ ſijn Krijchſvolck dede groote courſſen int Lant van Bolonoys/ roovende daer veel Beeſten.

Den Coninck van Vranckrijck te Bolonien zijnde/ heeft verſtaen het verlies van Cales/ waeromme hy beſtelde goet Garniſoen in Bolonien/ onder den Heer van Viques/ deſghelijcx ſont hy in Monſtruel de Grave van Sint Pol/ ende in Abeville den Hertoch van Montpencier/ ende in Ardres den Grave van Bellin/ met thien oft twaelf Vaendelen Krijchſvolcks/ verſelſchapt met den jongen Heere van Montluc/ ende dit alſo beſtelt zijnde/ is den Coninck te rugghe ghetrocken nae ſijn belegh van La Fere/ twelck hem corts overghegeven werdt/ alſo wy vooren verhaelt hebben.

Den Vorſtelicken Cardinael/ om ſijn victorie te vervolghen/ heeft het beſte deel van ſijnen Leger onder La Coquelle ende La Barlotte (dappere Hooftlieden) op Ardres gheſonden/ zijnde een goede ſtercke Stede/ met ſeer diepe grachten: Deſe hebbent ghenoech van verre beſchoten/ ende by eenighe middelen het water afgeleyt ende benomen. Veel uytvallen zijnder gheſchiet/ waer in dat La Barlotte ghequetſt werdt/ oock wert den jonghen Heer van Montluc aldaer gheſchoten/ met meer andere/ waer over hebbende ghebreck van victalie ende water/ zijnde alomme daer ontrent gheen Coorn om ghelt te becomen/ door den dieren tijdt hebben ſy die ſterckte den drieentwintichſten Mey oock over ghegheven met eerlicke compoſitie/ doch tot haerder groote ſchande/ mits dat daer wel derthien hondert Mannen uyt trocken/ ende het werdt in Vranckrijck den Grave van Bellin Gouverneur/ tot oneere naegheſeyt/ te meer om dat den noot des Cardinaels Legher overviel/ ende met ghebreck

Ardres van weghen den Vorſt. Cardinael ingenomen / den xxiij. Mey.

van Coorn/ broot/ ende anders / ende oock met ſieckten ghequelt was.

Den Coninck van Vranckrijck ſchrijft over ſijn verlies aen de Coninginne vā Engelant in April.

Den Coninck van Vranckrijck / om dat hy te vooren door ſijn Gheſanten hem ſeer hadde beclaecht over het verlies van Camerijck / byghecomē ſo hy ſeyde/ om dat hy t'ſijn Bontgenooten toe betroude/ dat ſijn volck van haer ſoude bygheſtaen worden in Piccardyen/ terwijle dat hy de oorloghe in Bourgongien voerde / ende alſoo ſcheen benoodicht te zijn/te moeten nae eenen Vrede luyſteren/ſo heeft de Coninginne van Enghelant haren Ambaſſadeur Sire Herry Vmpton Ridder/hem toegheſonden voor La Fere int belegh (daer hy ſtorf) om haer te ontſchuldighen van te moghen meerder hulpe doen / ten ware dat ſy t'ſamen int beſpreck quamen / van meerder ende naerder verbinteniſſen. Waeromme den Coninck noch in April voor antwoorde aen de Coninginne van Enghelant ſchreef / hoe dat hy bynaeſt alle hope van aſſiſtentie van haer te verwachten verlooren hadde/ waeromme hy vindende ſijn Rijck ende macht noch te onſterck/ om den vyant alleene te wederſtaen/ ſo ware hy eenſdeels gheneycht gheweeſt tot ſulcken reſolutie/ daer hem den noot toe dronge/ welcken noot was ghefondeert opt inſien vant toecomende/ op de armoede van ſijn Onderdanen/ende ongeſtadicheyt ſijnder affairen/ ende onſekerheyt van hare Coninckliche aſſiſtentie: maer ſoo hy nu door haren Ambaſſadeur Vmpton verſtont vande begeerde conferentie/ ſo hoepte hy dat ſijn ſaken mochten noch gheholpen worden / ende hadde daeromme hervat ſijn eerſte gheneghentheyt van te willen eeren haren Raedt / ende om onverſcheydelick te hechten ſijn gheluck met het hare: dan de hope werde hem wederomme wechghenomen/ overmits hy nu verſtont dat ſy tot verſterckinghe van een Armade die ſy ter Zee toeruſte/ wilde wech trecken haer Enghelſch Krijchſvolck/ dat in dienſte was vande Nederlantſche vereenichde Landen / ende die alſoo te ghebruycken in plaetſen verre van hem gheleghen/ ſo dat in ſtede van gheholpen te weſen/als hy by de conferentie verhoept hadde/ hy hem nu ſach gheſruſtreert vanden byſtant der ſelvigher Nederlantſche Staten / die gheſwackt zijnde by het wech nemen des voorſchreven Krijchſvolcx/ ſouden ghedwonghen weſen weder te ontbieden het Krijchſvolck dat ſy alreede hem toegheſonden hadden/ ende haer alſo te moeten houden op de defentie ofte op het af weeren alleenlick/ ende alſo ſoude terwijle den vyant alle ſijn cracht ende ghewelt gebruycken op ſijn Rijck ende Landen: Maer alſo hy wederomme door haren Gheſant Meeſter Edmont gheinformeert was / datter noch alle Broederlicke aſſiſtentie te verhopen ſtont/ſo hadde hy afgheveerdicht den Heere van Sanci ende Raet van State / om by haer te comen/ naerder haer meyninghe te verſtaen / eer hy alle hope wilde afleggen/ende om te voldoen de gunſte die hy haer ſchuldich is / ende om hem te ontſchuldighen voor God ende de Weerelt/ over alle het quaet dat mochte ghevallen by haer ſeparatie ofte afſcheydinghe/ ſoo die ſoude moeten gheſchieden. Daerentuſſchen badt hy haer te ſchorſſen haer reſolutie vant toereeden ende afſenden haerder Armade / ende ſy ſoude bevinden dat haer affairen hem ſoo ſeer ter herten ginghen als ſijn eyghen / ende dat hy gheen blamatie en verdiende in t'ghene hy dede tot ſijn Rijcks welvaren.

Den Coninck van Vranckrijck ſent Geſant in Engelant / daer ſy een Verbont beſluyten in Mey.

Deſen Brief was int beginſel van April gheſonden metten voorſchreven Heere van Sanci/ ende daer over vallende het belegh van Cales/ werdt den Hertoch ende Mariſchal van Bullion met meer anderen naegheſonden / die een Tractaet ofte Verbont tot Londen in Mey beſloten hebben/waer op hem twintich duyſent Croonen ghetelt werden / welcke Tractaet (beſtaende in verſcheyden Articulen) in September van alle zijden beveſticht werdt / als wy nae ſullen verclaren.

Den Coninck van Vranckrijck bevredicht met hē den Hertoch van Mayenne Hooft vā de Ligue/ in Januarij.

Den Coninck van Vranckrijck ſiende den voortganck vande Spaenſche op ſijn Rijcke/ende het verlies van Dourlens/Camerijck/ ende andere meer/ hadde ſoo veel moghelick was / hem bevredicht met ſijn overighe Onderdanen vande Ligue / namelick met het Hooft vande ſelvighe Ligue / den Hertoch van Mayenne / Guyſens Broeder / waer over in Mey een Edict des Coninckx in Druck uytginck / van t'ghene dat in Januario te vooren gheſloten was / daer inne den Coninck verhaelde/ dat alſoo tot volcomen voorderinghe van Vrede ende ruſte in Vranckrijck / ſijn vereeninghe mette Catholijckſche Roomſche Religie ende den Paus/d'oorſake waren gheweeſt/ ſoo was die oock de oorſake vande beweginghe des Hertochs van Mayenne/ mits dat den Coninck nu beter ghevoelen hadde van des voorſchreven Hertochs Actien ende doen/als gheloovende dat die gheſproten waren uyt ijver van Religie / oock achtnemende op de gheneghentheyt die hy altijdt betoont hadde / om het Frans Rijcke in ſijn gheheel te houden / waer van hy noyt en hadde willen lijden eenighe afſcheuringhe/ ten tijde van ſijnen voorſpoet/ daer toe hy noch middelen ghenoech in handen hadde als hy te ſwack was / maer hadde liever vercooren hem te werpen in ſijns Coninckx armen/ ende te bewijſen ghehoorſaemheyt ende plicht/ daer God / natuere ende de Wetten hem toe dronghen/ dan noch langher de oorloghe te verlenghen. Waeromme hy hem conſenteerde in xxxj. Artijckelen/ al wat tot volcomen vereeninghe noodich was / waer onder was begrepen/ dat hy hem in bewaerniſſe liet drie Steden/ Chalons/ Seurre ende Soyſons/ voor ſes Jaer/ ſoo dat daer gheen ander Religie (gheduerende dien tijdt) ſoude moghen gheexerceert worden/ dan de Roomſche Catholijcke. Sy hielen oock in vergetinghe/vergevinghe ende quijtſcheldinghe van alle daden/ acten/ ſchulden/etc. mede vande doot ofte moort des leſten Coninckx Hendrick den derden/ overmits hy hem daer van met Eede purgeerde ofte ſuyverde. Voorder dat met hem alle ſijnen aenhanck ſouden moghen het inhout van dat Edict van Vrede ghenieten/ ſo ſy binnen ſes weken quamen den behoorlicken Eedt doen/ ſelve door tuſſchenſpreken vanden Hertoch van Mayenne/ mede begrijpende den Hertoch van Mercure/ ende andere ſijne adherenten/etc.

Inhout van de bevredinghe met den Hertoch van Mayenne.

Latende hier mede de oorloghe te Lande voor een tijdt ſtille ſtaen / ſullen wy verhalen wat ter Zee is ghepaſſeert.

Enghelant wetende dat haer verſekerheyt/ ruſte ende Vrede in ſterckte der Zee gheleghen was/ hebben nu een tijt lanck Jaerlicx een Vlote oorlochſchepen ter Zee uytgheſonden / om ergens in Indien te neſtelen / ende haren vyant elders werck te gheven/ alſo eenſdeels hier vooren beſchreven is. Nu ſoo hadden int voorleden Jaer M.D.XCV. twee Ridders / Sire Johan Haukens / ende Sire Franſoys Draeck / den hooghen befaemden Zeeridder / een Vlote (daer de Koninginne mede in reedde) van xxvij. oorlochſchepen vergadert / waer onder dat waren ſes van de Coninginne Schepen / van als wel verſien / ende deſe zijn uytghevaren van Plemmouth den achtſten Septembris/ Anno M. D. XCV. Haren aenſlach was om in te nemen den

Enghelandt ſent Armade nae Indien/ Anno 1595. den viij. September, wegh in Weſt Indien / tuſſchen Nombre de Dios ende Panama, een enghde Landts die ontrent dertich mijlen over is/ ſcheydende Peru van Nova Spania ofte Terra Mexicana, by den welcken wegh / ſo ſy die conden ſtercken ende inhouden/ ſo ſouden ſy die twee rijcke Landen vanden anderen ſcheyden / ende beyde deſe ende de andere Zee Mare del Zur ghenoemt/ niet alleen beſeylen/ maer lichtelick oock verheeren moghen: Maer alſo deſe uytreedinge ſeer langhe gheduert hadde / hadden de Spaengiaerden achterdencken ghecreghen/ ende hebben daer over haer alomme ſeer gheſterckt. By deſen aenſlach voechde hem noch eenen anderen/ alſo ſy afvaren ſouden / zijnde gheadviſeert dat een groot Gallioen Sint Philippe ghenoemt / wel drie Millioenen weerde in Silver op hebbende / uyt Indien comende/ was ghedwonghen door een leck / in een Eylant Porto Ricco in te loopen/ welcke Schip ofte Silver ſy hoopten in deſe reyſe opt Eylant te moghen crijghen / al eermen uyt Spaengien daer conde ordere op ſtellen. Aldus afvarende den achtſten September / zijn ſy in October in groot Canarien ghecomen/ alwaer ſy trachten aen Landt de Stadt ende Forten in te nemen/ maer door oneenicheyt die tuſſchen haer daer over was/ hebben ſy niet uytgherecht. Ende by allen ongheluccke werdt aldaer eenen Grimeſton met ſes ofte ſeven andere Enghelſche meer (die aen Landt waren gaen wandelen) ghevanghen/ waer uyt de Spaengiaerden verſtonden ofte vernamen beyde haer aenſlaghen / waer over ſy alomme Schepen ende advijſen uytſonden op alle de Eylanden / om die te waerſchouwen.

Draeck ende Haukens aenſlach opt Silver in Porto Ricco te vergheefs.

Daer nae gheheurdet ſo deſe Enghelſche Vlote nae de Eylanden ontrent Porto Ricco toe voeren/ datter vijf groote Spaenſche Schepen Fregatten ghenoemt / groot ontrent twee hondert vaten/ ter oorloghe toegheruſt/ uyt Spaengien ghevaren zijn den xxv. September / welcke een van Draecx cleen Vlieboots ontmoeten/ t'ſelve ghenomen hebbē/ waer door den Admirael vande voorſchreven vijf Schepen Don Piedro Tello / den gheheelen aenſlach van Draeck op Porto Ricco om het Silver te vinden/ verſtaen heeft: Waeromme alſoo hy om dat Silver te halen uytgheſonden was / hy hem tot Porto Ricco begheven heeft met ſijn Schepen/ ende de Haven geſtopt/ ende hem met ſijn Krijchſvolck inde ſtercken gheſtelt/ daer het Silver inghelept was/ om dat wel te bewaren.

Haukens geſtorven voor Porto Ricco

Haukens ende Draeck haer ruſtende op de naeſte Eylanden op den aenſlach/ creghen achterdencken dat ſy ontdeckt waren/ het welcke ſchijnt den voorſchreven Haukens ſieck zijnde ter herten ſloech/ ſoo dat hy gheſtorven is eer ſy tot Porto Ricco aenquamen. Draeck niet te min / beſprongh in Porto Ricco de voorſchreven Spaenſche Schepen / ende brochtſe in brande / maer de vier werden weder ghebluſt/ het vijfde verbrande / ſoo dat daer gheen profijt voor hem te doen was/ waeromme hy van daer voer nae ſijnen anderen aenſlach/ ende ſeylde nae S. Martha / lancks de Cuſten van Cartagena, ende alſo nae Nombre de Dios, van waer hy ſont den Ridder Baſkerfielde met ſeven oft acht hondert Mannen nae Panama, welcken wegh is de enghde des Lants bovē verhaelt/ die hy meynde in te nemen/ te ſtercken/ ende alſo te domineren ē heerſchen over beyde die Zeen:

Draeck aenſlach op den wegh tuſſchē Nombre de Dios ende Panama te vergeefs.

Maer de Spaengiaerden (als wy vooren geſeyt hebben) gewaerſchout zijnde/ hadden haer op den wegh op twee ofte drie plaetſen gheſterct ende beſchanſt/ daer den wegh enghſte door't gheberghte uyt ghehouden was: Ende alſo ſy hier ghecomen waren ontrent den Chriſtmiſſe ofte midwinter/ den wegh beylende diep vol waters ende reghenachtich zijnde/ ſoo werden de Enghelſche ſelve vande Spaengiaerden dapper beſpronghen / dies ſy ghedwonghen werden met verlies van ontrent vijftich Mannen / ſoo doode als ghequetſte/ te rugghe te keeren: Waer over Draeck oock ten leſten treurich ende ſieck is ghewordden/ ende geresolveert heeft nae Huys te trecken / hebbende nu redelicken buyt becomen/ uyt veel Steden by hem ingenomen / daer het volck uyt vluchte/ ende daeromme hy die plonderde/ andere rantſoenerende/ veel als Nombre de Dios verbrandende/ maer hy is crancker gheworden / ſoo dat hy tot Porta Bello den achtſten Februarij/ Anno M.D.XCvj. gheſtorven is:

Draeck gheſtorven tot Porto bello/ den viij. Februarij/ 1596

hy heeft ſijn Teſtament ghemaeckt / ende ſijn volck wel beſcheydelick gheadviſeert van ſijn wetenheyt / als dat ſy ſouden beſpronghen worden vande Spaenſche Armaden / die nae hem toe op de voorſchreven advijſen uytgheſonden waren / zijnde wel tſeſtich Schepen in drie Vloten/ die haer op ſeker plaetſen te verwachten ſtonden / ende daeromme belaſte hy haer op haer hoede te weſen/ ende wel ſorghe te draghen/ op dat ſy de Royale Schepen vande Coninginne wel thuys brochten.

Draecx Vlote in Enghelant ghekeert ontrent Paeſchen/ 1596.

Aldus weder keerende onder den Ridder Baſkerfielde/ die nu Admirael vande Vlote was / hebben ſy (alſoo ſy van Draeck ghewaerſchout waren) twintich van deſe Spaenſche groote Schepen ontmoet / by de Eylanden van Cuba ende Pynos / daer teghen ſy haer cloeckelick ghewеert hebben ende gheſlaghen / ende hebben alſoo de Spaenſche inde vlucht ghedreven / ende zijn voorts met alle haer Vlote (behalven de Schepen die ſy uyt ghebreck van volck/ ofte om dat ſy leck ende ghebreckelick waren / ſelve gheſoncken hadden) wel thuys gecomen ontrent Paeſſchen/ Anno M.D.XCvj. met rijcken buet.

Aldus is den vermaerden Franſoys Draeck Ridder gheſtorven/ die des Weerelts cloot rontomme gheſeylt hadde / ende veel andere groote Zeevaerden ghedaen/ een die de Spaengiaerden te rechte ſchrickelick was / want hy noch veel aenſlaghen op Spaengien ende Indien voor hadde / deſghelijcks eynde daer oock Sire Jan Haukens ſijn leven/ een oudt ende ter Zee ſeer ervaren Ridder: Men ſeyde dat twee ghebieders ofte Admiralen van ghelijcke authoriteyt op een Vlote/ verſcheyden opinien ende verſuymeniſſen bygebrocht hebben.

De Coninginne van Enghelant ruſt een ander Armade onder Eſſex ende den Admirael/ 1596.

In dit Jaer M.D.XCvj. heeft de Coninginne van Enghelandt anderwerf een ſtercker Armade ter Zee toegheruſt / waer van waren ſeſthien ofte ſeventhien van haer ſchoone Royale ofte Coninckliche Schepen / waer onder de twaelf ofte veerthien op hadden tuſſchen twee hondert tot vier hondert Mannen / alleenlick Schipſvolck: Hier by waren noch wel veertich Enghelſche Oorlochſchepen / met vijftich ander/ die Krijchſvolck ende proviſie ſouden voeren. Over deſe Vlote ofte Armade was Overſte Admirael / den Baenderheere mi Lord Charles Haward/ groot Admirael van Enghelant/ den Viceadmirael was den Lord Thomas Haward Sone des Hertochs van Nortfolck/ den achter Admirael was Sire Walter Rawleygh/ Ridder ende Capiteyn van der Coninginne Guardia.

Hier toe hadden de Staten vande vereenichde Nederlanden / op het verſoeck vande Coninginne/ gheſonden achthien groote Schepen van oorloghen/ op hebbende elck tuſſchen de hondert ende hondert ende dertich Mannen / ende noch ſes andere ſchepen om victalie ende amonitie te voeren / oock wel opgheruſt/ elck op hebbende boven de veertich Mannen: Hier over was Admirael vande Landen weghen gheſtelt Jonckheer Jan van Duvenvoorde/ Heer van Warmont/ Admirael van Hollant/ den Viceadmirael was Jan Gerbrantſoon van Enckhuyſen/ ende achter Admirael was Cornelis Lenſen van Vliſſinghen/ maer by Contracte waren ſy verbonden/ te ſtaen ten ghebiede vanden Enghelſchen. Hier mede voeren veel goetwillighe Edellieden ende andere/ als Graef Lodewijck van Naſſouwen/ Sone van Graef Jan/ Melchior Lebben/ Pieter Regenortes/ niet meer andere.

De Gheunieerde Landen ſenden onder den Heere van Warmont/ xxiij. oorlochſchepen ten dienſte van Engelant.

Tot deſe toeruſtinghe ter Zee/ was op deſe Vlote gheſcheept een goet ghetal Krijchſvolck/ tot een Legher te Lande te ghebruycken/ met alle ſijn toebehooren/ daer voor Overſte over gheſtelt was/ den cloeckmoedighen Heere den Heer Robbert Deureulx Grave van Eſſex/ D'ewe/etc. Raetſheere ende Ridder vander Ordere van Sint Joris oſte Gartiere/ deſen Legher beſtont van verſcheyden Regimenten/ daer Colonellen over waren/ den Grave van Eſſex ende den Admirael ſelve/den Grave van Suſſex/ Sire Edward Couway/ Sire Conias Clifford/ Sire Chriſtoffer Blont/ Sire Tomas Garard/ Sire Jan Winckfielde/ ende andere: dit Krijchſvolck was ſterck ontrent ſes duyſent Mannen/ waer onder waren ontrent xxij. hondert oude Enghelſche Soldaten uyt Nederlant ghebrocht/ by de Ridder Sire Franſoys Vere uyt elck Vaendel ghetrocken/ daer waren oock eenige Nederlanders onder den Capiteyn Meetkercke/ ende noch wel acht oſte thienhondert Edele ende andere vrijwillighe/waer onder was oock Don Chriſtoffer de Portugael/ Sone van Don Antonio ghecroonde Coninck van Portugael: over deſe vrijwillighe was gheſtelt den vooren ghenoemt Graef Conther Lodewijck van Naſſouwen/ Veltmaerſchalck vant Legher was den voorſchreven Sire Franſoys Vere/ vanden Huyſe des Graven van Oxford/ Sire Jorghe Carowe was Overſte vant Gheſchut/ ende Sire Conias Clifford was Sergant Mayor. Den Admirael hadde in Zee t'Schepe ende over het Schipſvolck het Overſte ghebiet metten Grave van Eſſex ghelijckelick. Ut den name van deſe twee Overſten/ Eſſex ende den Admirael Haward/ werter een Verclaers in Druck uytghegheven. Als dat die Armade afgheveerdicht was om der Coninginne van Enghelants Coninckrijcken te beſchermen teghen het ghewelt vanden Coninck van Spaengien/ die hem teghen haer wapende/ als hy Anno M.D.Lxxxviij. ende tot meer tijden ghedaen hadde: Ende alſoo haer Coninginne met alle Coninghen ende Vorſten van Chriſtenrijck vrientſchappe hadde/ uytghenomen met den Coninck van Spaengien/ die hem vyant vertoont hadde over veel Jaren van haer ende van haer volck/ daerom vercondichden ſylieden/ dat ſy ſtrengh bevel hadden van weghen hare Majeſteyt/ niemant te beſchadighen in haer voyagie/ dan des Coninckx van Spaengien natuerlicke Onderſaten/ ende ſodanighe andere die hem aſſiſteerden met Volck/ Schepen/ Geſchut/ victalie/ ende dierghelijcke. Waeromme ſy alle Natien waerſchouden op Spaengien varende/ haer van daer te maken/ ende hen by haer te voeghen/ oſte nae huys te varen/ om niet als vyanden ghehandelt te worden.

Deſcriptie vant Engels Krijchſvolck op de Vlote.

Deſe Vlote met alle dit volck is van Plemmouth uyt Enghelant afghevaren den xiij. Junij/ ſterck zijnde ontrent hondert ende veertich ſeylen/ cleyn ende groot/ daer de Coninginne mede ſont by Sir Jan Couway/ een forme van Ghebeden/ die ſy ſelve ghecomponeert hadde/ om inde Vlote te ghebruycken. In Zee op de Cuſten van Spaengien ghecomen zijnde/ verſtonden ſy uyt een Priſch Schipken/ datter inde Baye van Cales in Andoloſia/ (daer ſy nae toe wilden) laghen wel ſevenenvijftich groote Schepen/ ende twintich Galeyen. Als te weten vier groote Galioenen/ vant ghetal vande twaelf Apoſtelen/ alſoo ghenoemt/ elck ontrent veertich ende vijftich ſtucken Metalen Gheſchuts op hebbende/ ende voerden elck wel ſes oſte ſeven hondert Mannen. Noch twee groote Galeaſſen van Andoloſia/ vijf groote Biſcayers/ vier Levantiſcos/ groote Italiaenſche Schepen/ die meeſt met Gheſchut ende Amonitien gheladen waren/ om te ſeylen nae Liſbona in Portugael/ alwaer men een ander Vlote toereede van dertich ſchepen/ om nae Bretangien ende Cales in Vlaenderen te varen/ diemen ſeyde dat alreede het ghelt daer toe in hadden: noch waren daer drie Fregatten/ groot ontrent twee hondert vaten/ die van Porto Ricco ghecomen waren met het Silver. Boven deſe Oorlochſchepen ende Galeyen laghen daer noch een Vlote van vijfendertich oſte ſeſendertich Schepen/ ſeer rijckelick gheladen om nae Weſt-Indien te ſeylen/ de ſchepen groot d'een door d'ander/ tuſſchen de twee hondert tot ſeven hondert vaten elck/ ende waren volladen ende reede om tſeyle te gaen/ ende hadden ingheladen wel ſeſthien duyſent Booten oſte Pijpen Spaenſche Wijnen/ twee duyſent Pijpen Olye/ ende over de vijf duyſent quintalen oſte centner Was/ voorts alderhande coſtelicke Waren/ als Lijnwaet/ Sijde goude Lakenen ende Paſſementen/ Quickſilver ende alderhande Cramerye: Somma alſoo wy ſelve verſtaen hebben van de Officieren des Coninckx/ die daer laſt ende bewint over ghehadt hebben/ dat ſy rijck ende weert gheeſtimeert werdt tuſſchen de elf ende twaelf Millioenen Ducaten/ elcken Ducaet tot drie guldens/ſouden driemael meer Millioenen guldens bedraghen. Dit en was aldaer niet te verwonderen/ overmits dat deſe Vlote was het retour/ vergheldinghe oſte betalinghe van twee rijcke Vloten met ghelde/ die te vooren uyt dat Indien ghecomen waren.

Beſchrijvinghe vande Spaenſche ſchepen/ ligghende inde Baye van Cales/ en haren rijckdom/ in Junio.

Ladinge van de Indiſche Vlote voor Cales ligghende.

De Enghelſche Armade hebbende de tijdinghe hier van ghehoort/ zijn nae de Ree van Cales ghevaren/ ende quamen int gheſichte van Cales/ des Sondachs den xxx. Junij ſmorghens ten Ancker/ by Ponta van S. Sebaſtiaen/ van waer ſy ſaghen de Spaenſche ſchepen ende Galeyen ligghen/ voor Cales onder de twee Forten.

De Enghelſche Armade aencomſte tot Cales/ den xxx. Junij.

Den Viceadmirael Lord Tomas Haward ende den Viceadmirael Sir Walter Rawleygh/ ontboden zijnde vanden generalen Krijchſraet/ werdt aen Rawleygh belaſt met een deel ſchepen voor uyt te varen/ om eenighe twaelf groote ſchepen te beſpringhen/ die ſy ghehoort hadden reede te weſen om t'ſeyl te gaen/ uyt de reede van Sint Lucar/ daer comende vont die noch op den Cuſt ende ſoo nae Landt/ dat hy daer niet by conde comen/ mede verhindert door eenen ſubijten dicken miſt/ waer door ſy de vlucht namen/ dat ſy aen grondt quamen/ dan volchden die ſoo nae/ dat Rawleygh met ſijn ſchepen ſelve in groot perijckel van ſtranghen quam.

Van daer voer Rawleygh nae de groote Vlote/ die daerentuſſchen ghecomen was ende gheanckert Sondach ſmorghens den xxx. Junij/

buyten de Baye van Cales ofte Gades/ recht over Caliette/ daer yeghelick meynde/ namelick de Nederlantſche Schepen/ datmen terſtont daer rechts invaren ſoude/ ſiende alle de Spaenſche Schepen ende Galeyen ligghen voor de Stadt onder de twee Forten/ maer tſelfde werdt vanden Enghelſchen Admirael belet/ mits hy ende het Zeevolck van opinie waren/ dat het invaren te ſorghelick was/ als oock ſConincx Armade te beſpringhen/ voor al oft al eer ſy de Stadt ſouden ghewonnen hebben/ want ſy tſeffens ſouden te ſtrijden hebben teghen de Galioenen ende Galeyen/ ende onder het Gheſchut vande Stadt ende Forten.

Enghelſche Armade verſuimt te nemen de ſchepen geladen nae Indien.

Hier over quam den Viceadmirael Rawleygh inde Vlote/ aen boort vanden Generael Grave van Eſſex/ die vaſt beſigh was om ſijn Krijchſvolck te landen aende weſtzijde van Cales/ daer dat door den ſtercken weſten wint/ de Zee ſoo rouwe ginck/ dat de Booten ſoncken met het volck by de Schepen/ dies Rawleygh hem aenſeyde t'perijckel vant volck te landen/ daer dat tuſſchen de Schepen ende t'Landt vier Galeyen laghen/ om het Landen der Booten ende volck te beletten/ ende beclaechde dat ſy niet metten eerſten inde Haven waren ghevaren/ daer de Spaenſche Schepen ende Galeyen laghen en braveerden tijdt ende moet ghewinnende/ dat welcke mede den Generael Eſſex beclaechde/ dies dat Rawleygh tot ſijn begheerte op hem nam aent boort vanden Admirael te varen/ ende hem tot het invaren te perſuaderen/ alſo hy dede met veel redenen/ dies riep hem toe/ mits den grooten wint Entramos, Entramos, waer over Eſſex was ſo verblijt/ dat hy van blijtſchappen ſijnen hoet over boort wierp/ dies elck Schip terſtont ſijn Anckers op trocken ende voeren nae de Haven/ maer het werdt avont ende by den onderganck vander Sonnen Sondaechs/ ſo dat het te ſpade viel om de Spaenſche te beſpringen/ die noch wel anderhalf mijle binnen de Reviere waren rijdende/ ende het vechten metten donckeren in een enghe plaetſe/ was ſorghelick/ ende ſo quamen ten Anckere/ daer ſy terſtont begroet werden van het Gheſchut vant Fort ende Landt.

D'Engelſche vergaderden te rade hoe ſmorghens de Spaenſche te beſpringhen/ alwaer elck vande Overſte ofte Generael wilden de voortocht hebben/ dan daer wert ghereſolveert datmen de grootſte vande Coninginnen Schepen niet en ſoude avontueren/ ſonder grooten noot/ dies ſy goet vondē dat Rawleygh met acht cleynder Schepen vande Coninginne/ ende ſes Hollantſche ende twaelf vande Engelſche Coopvaerders Schepen/ den voortocht hebben ſouden/ daer teghen hem de Viceadmirael Lord Thomas Haward oppoſeerde/ als hem toecomende/ maer daer over werdt ghereſolveert dat ſy beyde ſouden voor varen.

De Enghelſche beſpringen de Spaenſche Vlote.

Hier over ſo haeſt het dachlicht verſcheen/ en wilde Rawleygh gheen tijdt verſlijten van ſijn Anckers op te winden/ maer lietſe ſlippen/ ende ſo creech voordeel tot ſeylen/ de Spaenſche Galeyen ſchoten alle haer gheſchut op hem los/ dan hy ſchoot niet eenen ſchoot weder/ latende dat ſijn naevolghers doen/ alſo voer recht op de Galioenen/ die laghen recht inde diepte vande Reviere/ te weten de Galioenen S. Philip, S. Matheus, S. Andries, S. Thomas, ende twee andere ſeer groote Schepen/ die tſamen ſeſſe/ beſloeghen neffens den anderen de geheele breede vande Reviere/ achter deſe laghen noch ſes andere groote Galioenen/ tuſſchen beyde om haer gheſchut te moghen ghebruycken/ ende achter deſe laghen weder ander Schepen/ achter tuſſchen ende neffens deſe Schepen laghen de Galeyen naerder t'Lant daert water ondieper was/ hebbende het Fort vant Puntal opt Landt/ dat de Reviers flanqueerde/ de cleynſte ſchepen vande Enghelſche ſtelden hun teghen de Galeyen/ ende alſo beginnende te ſchieten d'een teghen d'ander/ daerentuſſchen dat mede aenquam den Viceadmirael Lord Thomas Haward/ by Rawleygh/ met vijf Coninginne Schepen/ ende ſoo het ghetijde ofte vloet nu verloopen was/ laghen ſy ſo nae de Galioenen als ſy conden ende de diepten toelaten wilden/ ende ſo bleef het gheſchiet ende ghevecht alle de Ebbe duerende/ ſo veel Schepen tſeffens als het Canael toelaten wilde/ ſo continuerende van ſmorghens ten ſes uren totte noens/ in welcken tijdt ghebeurde een ongheluck van een ſchip den Dolphin van Rotterdam/ daer Willem Hendrickſz. Capiteyn op was met ſijn twee Sonen/ die van ſijn eyghen vyer int Buſcruyt is opghevloghen.

Teghen dat nu den Vloet ſoude opcomen/ ſonden deſe twee Admiraels om ſes groote Hulcken/ elck met vier hondert Muſquettiers/ om de Spaenſche Galioenen te gaen aborderen/ vreeſende den brant in Coninginnen Schepen mochte comen: Daer werden uyt de Vlote ſes Lubeeckſche ende Danſickſche Schepen derwaerts gheſonden/ maer die quamen onclaer ofte verwerret inde Reviere mette andere ſchepen/ ter avontuere al willens/ ende ſoo quamen ſy niet by der handt/ waer over den Generael Eſſex ſelve opſeylde ontrent noene/ dat mede den Admirael generael dede/ ende ſoo zijn ſchip de Arck Rawleygh te diepe ginck/ verſcheepte hy int ſchip van den Ridder Robbert Dudley/ Baſtaert van Leyceſter gheſeyt/ terwijle alle de Overſte int ſchip van Eſſex gecomen/ reſolveerden met alle Man de Galioenen te aborderen/ belaſtende den Lord Haward ende Rawleygh te beginnen/ ſy wilden volghen. Maer alſoo gheringhe als deſe haer topſeylen optrocken/ waer by de Spaenſche haer voornemen merckten/ ſoo liepen ſy met volle ſeylen nae de ſanden/ bancken ofte ſtranden/ nae Porto Real toe/ haer Schepen ſtranghende/ ende liepen metten volcke inde Booten aen Landt/ ende die in gheen Booten conden gheraken/ die avontuerden het ſwemmen/ waer van veel verdroncken/ ende door de menichte d'een den anderen om brochten. De Galioenen S. Mattheus ende S. Andries werden behouden vande ſanden/ door groote nerſticheyt/ ende werden wegh ghebrocht/ elck wel duyſent vaten ofte vijf hondert laſten groot/ die wel vier duyſent Ducaten ghecoſt hadden/ de twee groote Levantiſche Schepen werden oock gheſtranght ende verbrant/ om datmenſe niet afbrenghen conde/ dan een deel Biſcuyt ende broot werter uyt ghelost. Als Rawleygh meynde de ſelve te aborderen het groot Galioen S. Philip, ſo ſtack eenen Negro het vyer int Buſcruyt/ hem ſelven ſalverende met ſwemmen/ welck ſulcken ſlach gaf/ dat de Meerſe ende topmaſt op vlooch als een pijl uyt eenen boghe/ een Pinaſſe die daer by lach brande mede/ dan het volck berghde hun met Booten/ meer ander Schepen daer ontrent meynden vanden grooten ſlach al doot te weſen: inſghelijcks werter een ander Galioen S. Thomas, alſoo opgheblaſen/ ſonder de Enghelſche ſchade te doen: De Galeyen vluchten nae de Brugghe vant Eylandt del Swazzo ghenoemt/ de Indiſche Coopvaerders gheladen Vlote/

Spaenſche Vlote vluchten en ſtranghen.

1596.

Vlote/ die lach twee mijlen hoogher inde Rebiere by Medina.

Deſe Armade aldus gebroken/ verbrant ende verſtropt/ ſoo begonſt den Generael Eſſex ſijn Krijchſvolck te landen/ ende de ſtadt van Cales te beſpringhen: de Hollanders ende Zeelanders namen met ghewelt ſtormende het Fort vant Puntal inne/ alwaer ſy terſtont het Vaendel vanden Heere van Warmont op weyſelden ende planten/ dat die van Cales eenen ſchrick maeckte ende d'ander een herte/ dies het volck ontrent dat Fort lande/ ende ſtelden hun in ordonnantie: Eſſex leyde de Avantgarde/ den Admirael de Bataillie/ den Ridder Jan Winckfield den verlooren hoop ofte enfans perdus.

Eſſex lant ſijn Krijchſvolck ende de Hollanders nement Fort van Puntal.

Op de tijdinghe vande aencomſte der Engelſche/ ſo was alle den Edeldom van daer ontrent nae Cales comende/ die ſy noemen les Cavallieros di Xerez, die meeſtendeel beter verſien waren van ſchoone Peerden/ dan gheoeffende Ruyters daer op/ deſe preſenteerden hun terſtont ſterck van Peerden/ ende wel ſes hondert te voete buyten Cales op ſcharmutſele/ hier teghen ſtelde hem den Grave Lodewick van Naſſou/ die van Eſſex vereert was met het beleyt vande vrijwillighe Edelen ende andere Avonturiers/ by hem zijnde Melchior Leben/ Edelman van Prince Mauritz van Naſſouwen/ Pieter Regemartes ende andere/ daer den Generael Overſten Eſſex ende Sir Franſoys Vere by waren/ makende ontrent vier hondert Corceletten ende Spieſſen/ ende een deel Muſkettiers ſtaende achter den Santbergh/ ende brochten terſtont mette doot van eenighe/ de voorſchreven Cavallieros inde vlucht/ een deel daer van verlieten hun Peerden vluchtende nae de Stadt/ die van vreeſe terſtont gheſloten werde/ een ander partye vluchte op een Bolwerck dat buyten lach/ maer ſiende Graef Lodewijck dat beſtont beclimmen/ namen ſy voorder de vlucht over de Wallen inde Stadt/ daer die niet gheheel opghemaeckt waren/ alſo haren vyant den wegh wijſende/ die terſtont by alle man dapper ghevolcht werden/ ende lieten hun mede van ſancr hun ſpieſſen neder vallen inde ſtadt/ loopende nae de Poorte/ openden die met ghewelt voor haren Overſten/ daer dat het Vaendel vanden Grave van Suſſex eerſt in gheraeckte/ die hem ſelfs cloeckelick droech/ alſo mede den Ridder Arthur Sevadge/ Bagnal/ Capiteyn Evans eñ andere/ daer werdt geſchoten Capiteyn Nicolaes Meetkerck ſone van Adolf/ eenighe daghen daer nae daer van ſtervende/ dan werdt noch voor ſijn doodt vanden Generael Eſſex Ridder gheſlaghen/ een cloeck vroom Man/ van grooten bedrijve.

Cales ofte Cades by Eſſex gewonnen/ den ij. Julij.

Aldus inde Stadt gheraeckt zijnde/ liepen twee Vaendelen Soldaten die daer in Garniſoen laghen/ met een deel Inwoonders opt Caſteel/ andere liepen boven op haer Huyſen/ die daer boven plat zijn ende als Caſteelen/ groote weyre van boven met ſteenen doende/ maer als die Marcktplaetſe ende Stadthuys inghenomen was/ ſoo ſochte elck ootmoet ſonder bloetſtorten. Den Ridder Jan Winckfield/ die eertijts Gouverneur ende Overſte gheweeſt was tot Geertruydenberghe/ als dat aenden Hertoch van Parma vercocht werde/ dies om ſijnen quaden dienſt gheproſchribeert/ deſe was hier op een Peert gheclommen/ mits hy wat gequetſt was/ en op de Marckt onghewapent met ſijn ſweert braverende/ werdt aldaer in ſijn hooft gheſchoten/ niet willende ghehoor gheven de waerſchouwinge/ die hem den Veltmaerſchalck Vere dede/ van hem te wapenen ofte vertrecken.

1596.

Door ende met het innemen vande ſtadt/ de Generaels daer mede ſeer beſich/ ſo werden verſuymt de Vlote van Mexico ofte Indien te volghen ende te nemen: want de Ridders Eduard Couway/ Chriſtoffer Blont ende Thomas Garrard/ boden aen met hun krijchſvolc/ met cleyne Schepen die te beſpringhen ende nemen/ welcke eere Rawleygh niet wilde den Schipſvolcke afghenomen hebben/ hoe wel Eſſex ende den Admirael ſeer voorderde/ maer terwijle men diſputeerde verliep den tijdt/ meynende mede die Vlote ſeker ghenoech hadden als in een valle/ maer werden bedroghen.

De Indiſche Vlote verſuymt te nemen.

Hier over/ de Stadt inghenomen zijnde/ ſoo ſadt Rawleygh te Peerde/ op een Jenette dat hem den Admirael ſchonck/ die dat van een Soldaet hadde/ ende twintich Angelotten daer vooren ghegheven/ hier mede inde Stadt rijdende/ om dat hy int Schips gevecht in een been ſwaerlick ghequetſt was. Alſt nu avont werdt ſo baden hem beyde de Generalen hem weder t Schepe te begheven inde Vlote/ vreeſende de Galeyen ſnachts eenighen liſt mochten int werck legghen/ om de Schepen te verbranden metter Ebbe vant water/ hem beloovende ſijn aenpaert buets ende een goet quartier inde Stadt.

Hier op verſochte hy dat hem mochte mede opghelept worden/ de Vlote van Indien te nemen/ eyſſchende gheen ander Schepen dan een van ſijn eyghen ende twaelf Coopvaerders van Londen ſchepen/ maer de Generalen baden hem hun tijdt te gheven tot ſanderdaechs/ om daer op te dencken/ dies ſmorghens Rawleygh ſijnen Swagher den Ridder Troghmarton/ met Herry Leonard ende Jan Gilbert Ridderen/ ſont om beſcheet/ maer de Generalen ontboden hem/ dat hy inde Stadt by haer comen ſoude om te reſolveren. Daerentuſſchen hadden de Gecommitteerde vant Contractions Huys/ ende den Providador Piedro de Herrera/ den Corrigador ende ander Coninx Officieren vander ſtadt/ aengheboden twee Millioenen Ducaten/ ofte ſes hondert duyſent pondē ſteerlinx/ voort rantſoen vande Vlote. Hier teghen oppoſeerde hem Rawleygh/ ſegghende dat ſy eerſt behoorden de Vlote te vermeeſteren ofte nemen/ ende dan te rantſoeneren nae goetduncken/ want ſo men doen twee Millioenen aenboden/ ghenomen zijnde ſouden wel vier gheven: maer daer werdt wel gheantwoort/ dat het Schipſvolck die Vlote nemende al berooven ſoude/ met meer dierghelijcke ſwaricheden. Maer in dien middelen tijt hadden de Spaengiaerden nacht ende dach/ alle het beſte vande Schepen ende het coſtelickſte daer uyt genomen ende wech ghevoert/ mits datter bevel was t'vyer daer in te ſteken vanden Hertoch van Medina Sidonia/ ende van S. Lucar ſConinx Stadthouder in die Contreye/ het welcke gheſchiede ten derden daghe/ al eer daer beſcheet vant rantſoeneren conde ghecomen/ t'volck daer op hun al ſalverende/ ſoo dat de Contracteurs over het rantſoen op wegh zijnde/ ſaghen de ſchepen al in vyere branden/ eer ſy daer conden gheraken/ een harde ende ſtrenghe reſolutie/ daer door den Hertoch in groote opſprake quam by de verlieſers/ maer hy wiſte ſijnen Coninx ſin ende ſijnen laſt.

Twee Millioenen worden voor het rantſoen van de Vlote gheboden/ maer te ſpade.

De Spaengiaerden verbranden ſelve haer coſtelicke ende rijcke Vlote.

Daer verbranden twee en dertich groote ſchepen op Indien ghelade/ daer waren noch vijf meer afcomende van S. Lucar/ die wederomme keerden/ waer van de drie quamen aen gron-

1596. de ende bleven. Dit was wel de grootſte ende rijckſte Vlote/ die opt ofte in langhe Jaren op Indien meynde te varen/ de ſchade viel meeſt op den Coopman/ behalven eenighe Conincks goederen/ als Quickſilveren/ Amonitien van oorloghen/ ſijn Tollen ofte Alcavallen/ met ontrent derthien Oorlochſchepen des Conincks/ die hy verloor met alle het Gheſchut/ eenich Geſchut ende goederen ſalveerden het Enghelſch ende Duytſch Schipſvolck noch daer uyt/ dat uyt de kielen ende bodemen vande Schepen uytgravende.

De Grave van Eſſex hadde gheordonneert/ dat de Colonellen Sire Conias Clifford/ Sire Chriſtoffer Blont/ ende Sire Thomas Garrard met haer Regimenten/ ſouden optrecken nae het Ooſteynde vant Eylant/ daer een Brugghe (ghenaemt Ponte del Suazzo) het Eylant van Cales aent vaſte Lant hechtet/ op dat ſy die Brugghe ſouden af breken/ ende de paſſagie bewaren/ om datter gheen volck vant vaſte Lant meer/ hen ſoude comen beſpringhen/ die aldaer ſeer ſterck begonden te vergaren/ maer ſiende dat deſe Enghelſche derwaerts quamen/ begaven ſy haer op de vlucht/ principalick nae dat ſy ſagen dat de Stadt ghewonnen was. Deſe Enghelſche Regimenten/ ſiende datter over d'ander zijde gheen volck en was/ ende dat de Stadt van Cales inghenomen was/ quamen oock te rugghe nae de Stadt/ eer ſy bevel daer van hadden/ ſonder de Brugghe te beſetten/ oock ſonder een ſterckte by de Brugghe (die de Hollanders Herodus Huys noemen) te winnen. Door faute van deſe Brugghe te beſetten/ gheraeckten de Galeyen daer lancx wech inde Zee. Het Nederlants Schipvolck noch eer ſy vertrocken/ ginghen Herodus Huys beſpringhen/ ende mits dat de Spaengiaerden vluchten/ plonderden ſy dat/ ende voerden daer ſommighe ſtucken Gheſchuts van.

De Borgerie van Cales rantſoent haer leven voor hondert ende xx. duyſent Ducaten.

De twee Vaendelen Spaenſch Krijchſvolck die met een deel Borgherye opt Caſteel van Cales ghevlucht waren/ op hope van te moghen ontſet worden uyt Andoloſien vant vaſte Lant/ lancx de voorſchreven Brugghe del Suazzo, verwitticht zijnde dat de Enghelſche die Brugghe ende paſſagie in hadden/ t'welck noch onwaerachtich was/ ſonden noch ſnachts den Corregidor ende andere vande Magiſtraet/ aen Sir Eduard Couway die haer beſprongh/ om haer over te gheven/ ende accordeerden voor haer alder rantſoen te betalen/ hondert ende twintich duyſent Ducaten/ boven dat alle haer goet verbeurt was/ daer vooren ſouden ſy gheven veertich Oſtagiers/ vande beſte onder haerlieden/ die ſy daer nae mede in Enghelant voerden: De ghewekene opt Caſteel ende die vander Stadt/ waren wel negen duyſent perſoonen/ Mans ende Vrouwen. De Vrouwen meeſtendeel die van aenſien waren/ werden int eerſte beleefdelick getracteert/ ende toeghelaten ten eerſten te vertrecken mette kinderen/ oock alle de Cloosterlieden ende Nonnen/ ſonder groote plonderinghe. De Stadt werdt gheheel gheplondert/ ende den buet was groot/ want de Stadt rijck ende vol was/ ende alles werdt tſchepe ghevoert. Men ſchatte dat den Coninck op datmael wel verloren hadde twaelf hondert ſtucken Gheſchuts/ ende voorts uyt ſijn Wapenhuys binnen Cales/ wel Wapenen voor vijf ofte ſes duyſent Mannen.

Cales werdt gheplondert.

Wt de forme vant plonderen ende Regiment/ ende cleyn ordere op het bewaren ende gade ſlaen gheſtelt op de victalie ende amonitie/ werden de Spaengiaerts ghewaer dat de Enghelſchen niet en dochten de ſtadt te houden/ t'welck terſtont de groote vreeſe verminderde vande byligghende Landen/ namelick vande groote ſtadt van Civilien/ daer lutter ordere ende teghenweer was/ ſoo eenen wel gheregeerden Veltlegher die hadde comen beſpringhen/ ende deſghelijcx de ander ſteden ende plaetſen/ als Sint Lucas/ Sint Mari Poort/ Porto Real/ etc. ſo dat ſy terſtont ſaghen dat den roof van deſe ſtadt Cales/ den Enghelſche diende als een groote brocke om haren hongher te bluſſchen. Want als ſy nu aldaer thien oft twaelf daghen gheweeſt waren/ ende elck ſijnen buet tſchepe ghebrocht hadde/ luyſterde bycans een yeghelick na het ghebodt van nae huys te keeren. 1596.

Verſcheyden opinien der Engelſchen over het houden oft verlaten van Cales.

Waer door alſmen begonſte te raetſlagen ofte men de Stadt houden ſoude met het Eylant/ ende datter gheſeyt werdt dat den Grave van Eſſex gheresolveert hadde aldaer te blijven met den Maerſchalck Vere/ ende den principalen Adel/ met drie duyſent Mannen/ ende dat het Eylant wel houdelick ware/ t'welck ſoude weſen als eenen grooten Doorne/ niet alleene in ſo grooten Monarchen voet/ maer ſelve in ſijn zijde/ ende dat het ſoude oorſaeck weſen om te diverteren ofte brenghen alle de oorloghe van Europa in dien ſo verden hoeck/ daer inne de Engelſchen haer ſouden connen behelpen hebben van nootdruft uyt Levanten/ ende Italien/ ende Barbarien/ ende als het daer mede ten quaetſten ſoude comen/ ſoo ſouden ſy lichtelicken tot een eerlicke ende profijtelicke compoſitie moghen comen/ jae een plaetſe daer ſy lichtelick de ſtadt van Cales in Vlaerderen mede ſouden moghen verovert ofte vermanghelt hebben/ etc. Maer hier over zijn ſy onder den anderen in verſcheyden opinien ghevallen/ want die Zee Capiteynen ende Raet vanden Admirael ende Admiraliteyt/ waren daer teghen/ mits dat ſy betoonden ghebreck van victalie/ om daer aen Lant te legghen/ ende dat ſy ſouden voortaen die moeten uyt Enghelant ofte uyt Nederlant hebben/ twelc verre van daer ware/ ofte uyt Barbarien/ daer den Coninck hondert mijlen diep int Landt woonde: Waer by den Admirael allegeerde/ datmen de eere ende reputatie van ſijnen Prince/ niet lichtelick en behoorde te avontueren ofte engagieren/ oft het gheviele ſy dat niet in ſes Maenden victalieren conden. Sire Franſoys Vere ſeyde vele daer tegen/ toeſeggende het de Coninginne eenen aenghenamen dienſt ſoude weſen/ ende uyt Hollant ſouden ten eerſten ghevictalieert worden: de plaetſe waer ſterck ende lichtelick ſtercker te maken/ ende wel ghelegen/ ende om hulpe uyt Barbarien/ ſoudemen Don Chriſtoffer van Portugael mogen ghebruycken/ etc. dan al te vergeefs. Ende voorts alſmen overſlaen ſoude wat victalie daer inde Stadt ende inde Vlote mochte weſen/ om het Garniſoen ende Stadt te victalieren/ tot datter meer mochte ghebrocht worden/ bevontmen dat de victalie veel verborghen/ wechghemaeckt ende verſtroyt was/ elck Schip vreeſende ſijn eyghen ghebreck/ ende inde Stadt was ſeer qualick metten voorraet ende proviſie ghehandelt/ om dat int eerſte plonderen daer gheen ordere op gheſtelt was/ want waer het Krijchſvolck quamen vernielden ſy het al/ kelderen vol Wijnen ſloeghen ſy de bodemen inne/ ende deſghelijcx handelden ſy met ander victalie: Hieromme riep bycans een yeghelick men moeſte nae huys keeren. Hier teghen ſoo heeft den Heer van Warmont (Hollantſchen Admirael) overſlach van ſijn victalie ghe-

ghe-

Den Nederlantſchẽ Admirael biedt aen/ voor een Maent victalie aẽ Lant te legghen/ ende met ſijn Schepen te blijven.

ghemaeckt / ende aengheboden ſoo veel victalie aen Landt te brenghen/ als het Garniſoen ſoude voor een Maent van noode hebben voor twee duyſent Mannen/ ende ſelve daer te blijven. Deſen niet teghenſtaende/ ſoo en vont Eſſex niet een Coninginne Schip ghewillich daer te blijven/ noch oock gheen victalie voor twee Maenden/ waeromme Eſſex ghedwonghen was Cales/ teghen ſijnen danck/ te verlaten/ alſo hy hem ſelven daer over in Enghelant comende/ heeft ontſchuldicht. Voor ſijn vertreck heeft hy uyt ſijn vermoghende authoriteyt/ meer dan vijftich Edelmans Ridders geſlagen/ waer onder ooc waren Heer Jan van Duvenvoorde/ Heer van Warmont/ Admirael der Nederlanders/ Graef Lodewijc Gunter van Naſſou/ Pieter Regemortes/ Melchior Leben/ oock den Capiteyn Meetkercke die gequetſt lach/ de reſte waren Engelſchen.

Cales verlaten ende verbrant den xv Julij.

Alſoo ſy nu ontrent derthien daghen Cales (twelck eertijts Gades ghenoemt is) inghehadt hadden/ ſoo zijn ſy tſamen den xv. Julij weder van daer gheſeylt / Eſſex belaſtende (volghende ſijn inſtructie) de Stadt te verbranden/ principalick alles wat mochte eenichſins dienen tot Schipſruſtinghe/ als Maſten/ Sparren/ deelenbert/ Pijpſtaven dier veel was/ Cabels/ ende alles wat ſy niet conden mede nemen. Alſoo zijn ſy wech gheſeylt mette twee groote Galioenen des Conincks/ ende met eenighe ghevanghenen/ ende veertich Oſtagiers voort rantſoen van alle de Borgherye/ van hondert ende twintich duyſent Ducaten/ als wy te vooren verhaelt hebben.

Te vooren hebben wy gheſeyt dat de Galeyen ghevlucht waren nae het Puntal de Brugghe Ponte del Suazzo, alwaer de Enghelſche meynden dat ſy niet door en mochten/ alſo ſy haer ghelieten/ verloſſende alle de Enghelſche die ſy als Slaven op de Galeyen haddẽ/ maer ſy zijn nochtans behendelicken door dat Gat ende onder die Brugghe/ die boven opbrekende door geraeckt/ achter uyt inde Zee / van waer ſy de Vlote beſpronghen hebben van vooren/ ſo dat ſy (alſoo nu de Vlote vertroc) eenen Hollantſchen Vlieboot/ met Peerden ende Baggagie gheladen (achter zijnde) ghenomen hebben.

Int wechvaren/ alſo haer inſtructie inhiel alle de Zeehavenen te beſoecken / ende te vernielen alle Schepen ende Scheepſghereetſchappe / ſoo zijn ſy inde Haven van Faroo ghevaren / ende hebben daer een deel volcx (meeſt de Nederlanders) aen Lant gheſtelt / voor de welcke alſo het Lantvolck ghevlucht was / ſo namen ſy al wat ſy conden/ ende voeren alſo wech.

Alſoo ſy nu comende waren by het Cabo Sint Vincent, ende twee groote fauten begaen hadden/ te weten/ eerſt dat ſy niet by tijts de Spaenſche Schepen beſprongen hadden eer ſy verbrant werden / ten tweeden dat ſy de ſtadt Cales verlieten / ſoo verſocht Eſſex aen ſijn Admiralen/ dat ſy de derde faute niet wilden begaen / maer ſouden varen nae de Vlaemſche Eylanden van Azores/ om te ontmoeten de Ooſt ende Weſt Indiſche Vloten / zijnde nu den tijdt van haer aencomſte / ende daer was het ſekerſte haer te verwachten/ om dat gheen advijſen ofte waerſchouwinghe voorder dan aldaer / uyt Spaengien gheſonden waren : ende datmen haer aldaer niet verwachten en ſoude/ etc. Maer dit en werdt oock niet goet ghevonden / mits windt teghen. Maer daer nae voorder comende by Liſbona/ ſo proponeerde Eſſex wederomme / datmen met een deel vande beſte Schepen nae de Eylanden varen ſoude / aenbiedende het Landt-Krijchſvolck met ſulcke Schepen/ als die ghebreck van victalie ofte lecken hadden / mette ſiecken nae huys toe te ſenden. Maer den Admirael ende Sire Walter Rawleygh/ wederſeyden dat mondelic ende ſchriftelick/ ende alſmen voorder ginck onderſoecken wat Schepen bequaem ende ghewillich ſouden bevonden worden / ſoo en bevontmen maer het Schip daer den Grave van Eſſex / ende het Schip daer mi Lord Thomas Haward in voeren / dat ſulcx wilde aennemen/ met Verens ſchip / behalvẽ de Nederlanders/ die haer met haer geheel Vlote daer toe aenbodẽ/ het welcke Eſſex noch ſoude aengenomen hebben/ ſo den Admirael deſe twee voorſchreven Schepen hadde willen conſenteren/ met acht oft thien Enghelſche Vrijbuyters daer by/ maer hy vont niet gheraden de Coninginne Schepen ſoo lichtelick te avontueren / ſegghende gheen Schepen waren om Swinters inde Zee uyt te blijven. Aldus deſe opinien van allen ſchriftelick ververgaert zijnde / t'welck Eſſex tot ſijnder ontſchult in Enghelandt heeft voortghebracht/ werdt dien derden aenſlach oock verſuymt: Want ſoo ſy nae de Eylanden ghevaren hadden / ofte wat vertoeft hadden / ſoo ſouden ſy de coſtelicke Indiſche Vlote ontmoet hebben/ want ſy in twaelf ofte veerthien daghen daer nae inquamen.

De Enghelſche Armade verſuymt op de Indiſche Vlote te legghen/ daer toe de Nederlanders haren dienſt aenboden.

Varende voorby Portegael / daer ſy belaſt waren met Liſbona niet te moeyen / maer wel bevel hadden in alle andere Havenen in te ſien/ eñ alle Schepen ende Schipſghereetſchappe te vernielen/ ſoo voeren ſy tot de Goruna ende Ferol/ daer ſy lutter Schepen ofte ghereetſchappe vonden. Daer nae hielen ſy haren leſten Raet/ oft ſy de Havenen van Sint Ander ende Sint Sebaſtiaens ſouden verſoecken mette byligghende/ daermen ſeyde dat noch eenighe Spaenſche oorlochſchepen lagen/ maer den Admirael ende Zee Capiteynen/ deden platte weygeringhe/ claghenſte over gebreck van victalie/ voorwendende het perijckel vande Schepen der Coninginne van op die Cuſten verſant te worden / weygherende eenighen dierghelijcken dienſt den voorſchreven Eſſex te doen/ die gheerne oock de ſtadt van Coruna beſprongen hadde/ maer riepen ende liepen elck omt ſeerſte nae Huys/ nemende op haer den voorſchreven Grave van Eſſex te ontſchuldigen over die verſuymde aenſlaghen: ende alſo voeren ſy alle nae Enghelandt / latende Eſſex met ſijn Schip ende de twee ghenomen Spaenſche Galioenen achter door tempeeſte/ mette Nederlantſche Vlote/ die hem totten leſten by bleven. Als ſy nu alſo in Enghelant ghekeert waren ontrent thalven Auguſti/ alwaer ſy rapport van haer voyagie gedaen hebben/ ende beſchuldicht zijnde over de voorſchreven verſuymeniſſen/ ſo hebben ſy elck haer verontſchuldicht op de redenen die eenſdeels verclaert zijn/ ende hebben by de ervarentheyt bevonden / dat twee ghelijcke macht hebbende/ veel verhinderinghen inden dienſt ende aenſlaghen veroorſaken.

De Enghelſche Armade keert in Auguſto.

Den Nederlantſchen Admirael is met ſijn ſchepen nae Huys ghevaren / mede voerende de Enghelſche Soldaten/ die uyt elck Vaendel ontleent waren: ſy brochten eenigen buet mede/ ende ontrent tſeſtich ſtucken gheſchuts / daer teghen hadden ſy verlooren een Vlieboot den Dolphijn van Rotterdam/ alſo wy gheſeyt hebben/ met ſijn gheſchut. Deſe reyſe ofte aſſiſtentie van ſchepen der vereenichde Landen/ wert geſchat wel over vijf hondert duyſent guldens gecoſt te hebben.

De Coninginne van Enghelandt in teecken van danckbaerheyt / heeft den xiiij. Auguſti M. D. XCvj. aen den Nederlandtſchen Admirael gheſchreven eenen Brief / ghenoech in forme als volcht.

Brief vande Coninginne van Enghelant/ aenden Admirael/ Heer van Warmont/ danckende ſijn dienſten/ den xiij. Auguſti.

MYn Heere van Duvenvoorde / het rapport dat ons ghedaen hebben de Generalen van onſe Armade (gheluckelicken wedercomen van de Cuſten van Spaengien) vande dienſten der verwinders van een ſoodanighen vermaerden victorie / gheeſt ende ſchrijft een goet deel daer van toe de cloeckheyt / induſtrie ende ghewillicheyt van u/ende andere onſe vrienden/ Nederlanders onder u gebiet/ beweſen inden loop van deſe aenſlaghen / het welcke vervult hebbende ons herte met uytnemende vreucht ende contentement/ met eenen luſt u mede te deylen wat ghevoelens daer van: nu preſentelicken op een ſubijt gheenen anderen middel hem preſenterende dan het ſchrijven/ (uytdruckende eenſ deels de beeldeniſſe onſen ghemoets) hebben wy ons daer mede willen behelpen / verwachtende eenighen anderen van meerderen efferte/ ende om ons te ontlaſten van dit voornemen/ weten niet waer beginnen/om dat de grootheyt van elck deel overwint de verdienſte vant andere: Want ghewillicheyt eñ veerdicheyt / daer mede mijn Heeren de Staten zijn in deſe actien ghetreden / heeft ons ghetuycht/ dat de goetwillicheyt die wy altijdt ghedraghen hebben de vereenichde Landen/ ende de weldaden haer beweſen / niet qualick beſteet en waren. De cloeckheyt/ behendicheyt/ ende goeden reghel die ghylieden in deſen tocht ende aenſlaghen beweſen hebt / ghetuyghen ons dat ghy ende de gheheele Natie / wel weert zijt alle gunſte ende beſchuttinghe van Princen/ teghen die u ſouden willen tyranniſeren. Maer de eerlickheyt ende trouhertichept van u mijn Heere den Admirael/ die ghy hebt beweſen aen onſen Couſijn/ den Grave van Eſſex/ int wederkeeren/als hy hem by onweder verſteken vont vande Vlote/ by nachte verlaten van alle byſtant/ ende dat ghy hem by bleeſt ende gheleydet tot inde Haven van Plemmouth / betoont u voorſichticheyt ende trouwe/ voorcomende met u patientie ende arbeyt alle ongheluck / twelck overcomende een vande Overſte der Vlote / ſoude beſmet hebben de victorie: Ende voorder den yver ende affectie die ghy ons toedraecht / waeromme ſy vermeerderen ende verdubbelen de verbinteniſſen die wy u ſchuldich zijn / welcke erkenteniſſen zijn ſoo groot in ons herte / dat wy ons eenſ deels daer van hebben moeten ontlaſten by het ſchrijven van deſen Brief / welcken Brief wy u bidden te willen deelachtich maken allen het gheſelſchap van onſen vrienden/ onder uwen ghebiede/ haer daerenboven vertoonende dat ſy haer moghen voor verſekert houden / dat ghelijck wy te vooren hebben goede ghetuygheniſſen ghegheven van onſe goetwillicheyt tot haren Vaderlande/ ſo zijn wy nu meer aengheſpoort door deſe haer cloeckheyt ende verdienſte / te verſtrecken onſe goetheyt ende affectie in alle deelen/ als betaemt een Princeſſe die erkent de deucht ende danckbaerheyt van een Natie / ſo weerdich als deſe is/ ende daerentuſſchen ſullen wy blijven uwe wel goetgunſtighe. Gheteeckent/

Elizabeth Coninginne.

Nae dat den Vorſtelicken Cardinael Cales eñ Ardres den Franſoyſen afgenomen hadde/ ende te dencken hadde hoe hy ſijn victorie in Vlaenderen ſoude vervolghen/ ſo hadde Prince Mauritz (die van voor Cales uyt der Zee ghecomen was) de Vlaemſche plaetſen wel verſorcht / namelick Ooſtende/ alwaer op ſijn adwijs/ de Staten der vereenichde Landen in gheſonden hadden xv. Vaendelen voetvolcx / in ſtede van ſes hondert Enghelſche / die daer waren uyt ghetrocken/ ende op de voorſchreven Enghelſche Armade gheſtelt: Sy ſonden oock alle nootelicke voorraet die tot allen aenvallen ofte afweeringe dienlick was/ als heele ende halve Cortouwen/ Buſcruyt/ clooten/ Muſketten/ Roeren/ vyerwercken / ſtocken voor t'grof Gheſchut / ſchuppen/ kordewaghens/ pijcken/ mandekens /wagenen/ karren/ balcken/ hoy/ ſtroo/ mutſaert/ Wijn/ Bier/Boter/Kaeſe/Speck/Vis/ Cooren/ Rijs/ Olye ende Azijn / ende veel ander nootlicke dinghen/ſo veel ende overvloedich/ dat het wonder was te hooren/ datmen ſo vele in een ſtadt ſoude van doen hebben: Sy ſonden oock dertich Buſſchieters / met eenen Overſten Conſtabel Joos Nolbe / een Vaendel gravers met Capiteyn La Crops/ met den Luytenant Generael vant Geſchut / mette Edelluyden daer van ende Ingenieurs: Sy ordonneerden oock thien ofte twaelf hondert Soldaten dagelicx te wercken tot ſterckinghe der ſtadt/ alſoo dat die Stadt ſeer ſterck ghemaeckt wert. Den victorieuſen Vorſtelicken Cardinael / de dierte ende honghers noot hem dringhende van de Franſche Frontieren/ is nae Vlaenderen ghecomen / alwaer hem die van Vlaenderẽ/namelic die van Brugge ende t'Yppe ſeer verſocht hebben haer te willen verloſſen vande oorloghe van die van Ooſtende/ ende dat te beleggen/ aenbiedende groot ghelt/ als twaelf hondert duyſent gildens in drie Maenden/waer toe hy hem vertoonde eenſ deels gheneycht te weſen / daer over hy oock eenighe penninghen in handen vercreech: alſoo vertoonde hy hem met ſijnen Leger ſeer ſterck/den xviij. ende xix. Junij naer Ooſtende toe/ ende quam ſnachts met ettelicke hondert Mannen om dat te beſichtighen/ ende ſo vertrock hy wech nae Brabant/ tot dat hy voor Hulſt quam.

Overvloedighen voorraet eñ Ammunitie by de geunieerde geſondē in Ooſtende in Mey.

Den Vorſte. Cardinael vertoont hem met ſijnen Legher voor Ooſtende/ den xviij. eñ xix. Junij.

Terwijle den Vorſtelicken Cardinael ſijn volc meeſt bruyckte op de Franſche Frontieren/ deden de Garniſoenen der Gheunieerder Landen veel courſſen op haer byligghende vyanden / inhalende de contributien/ ende de onwillige ſtraffende/ als namelick in April is uytghereden met een goet deel Ruyteren / de Heere van Barchon/ die Maerſchalck vant Legher gheweeſt was: hy nam ſijnen tocht op Walſchbrabant/ende reet voor by Halen ende Loven/ ende voor by Parck tot Flerus / t'welck hy verbrande / het volck vluchteden op den Tooren die oock brande/ van waer een Vrouwe uytſpronck/t'welck den Heere Barchon ſoo beweechde / dat het hem noch in ſijn dootbedde daer nae op ſijn herte lach. Hy en dorſte Perwes niet aentaſten/ mits datter volck tot Conroyt lach. Aldus veel Lants afloopende / ende groote ſchade doende / hebbende xxij. Dorpen verbrant/ is hy weder ghekeert ſonder merckelicken buyt/ dan wel eenighe ghevanghenen/ ende creghen mede eenen Don Emanuel de Carillo Spaenſch Ritmeeſter. Deſgelijcx werden courſſen ghedaen in het Stift van Colen/om de tachterheyt vande Gravinne van Meurs. Die van Nimmeghen liepen oock tot int Landt van Lutzenborch/ den xxiij. Mey/ ſterck zijnde onder Jaſper Bernart xxv. Ruyteren ende Lx. voetknechten/met ontrent hondert Peerden van Breda / onder t'beleyt vanden Ritmeeſters Edmont ende Ryhoven / quamen den xxviij. Mey tſavonts voor Eſternach / daerſe met twee Petarts twee Poorten op ſloegen / eñ de derde vermeeſterden/ ende ſo binnen geraeckten/ nemende den Abt ende Monicken/ die xvj. M. Rijcxdaelders rantſoen betaelden/eñ quamen (hoewel met veel wederſtants) weder in haer Garniſoenen: ſy namen ooc eenen uytlegger/ dat is een ſchip van Oorloghen/op de Reviere dienende/ dat tuſſchen Grave ende Venlo op de Maſe aende gront was ghecomen/ beſpronghen dat/ namen t'volck ende Ghe-

Courſſen eñ uytloopen vande vereenichde Landen Garniſoenen in verſcheyden Landen.

De Heere van Barchō ſterft in Walſchbrabāt/ in Appl.

Geſchut daer uyt/ende verbrandent Schip.

Die van Breda ſloeghen twee Compagnien Peerden van Gelder / treckende met een Convoy op Maeſtricht / ende brochten mede xxxiiij. ghevanghenen / goeden buyt / vÿfenveertich Peerden/ ende lieten ligghen ſeventhien dooden/ met dierghelÿcke courſſen meer.

Op de Frontieren van Vranckrÿck werden oock ettelicke Benden Peerden des Vorſtelicken Cardinaels gheſlagen/ by den Gouverneur van La Fere/ Baligni ende Montmartin/ als de Benden van Havre ende Aerſchot/ waer van t'verlies gheſchat werdt wel hondert ende vÿftich dooden/ ende tſeſtich ghevanghen/ alſoo dat ſÿn Peerdevolck deſen Somer veel gheſlaghen werden/ want Grobbendoncks fraey Bende in Brabant oock ſchade leet.

Inde Landen van Cleve / Gulick ende Berghen, door de ſieckte ende cranckſinnicheyt van den Vorſt/heeft den Vorſtelicken Cardinael ghetracht groote partÿſchappen ende factien aen te rechten/ mits datter gheſeyt ende gevreeſt wert/ dat de Vorſten die de Dochteren van Cleve als mede erven ghetrout hadden/ namelick die van Pruyſſen / Brandenborch/ Tweybrugghe/ etc. hadden een Verbont ghemaeckt / om met ghewelt in te nemen de Vorſtendommen voorſchreven/ ende die onder den anderen te deylen. Onder dit deckſel hebben ettelicke/ als den Maerſchalck Schenckeren ende andere / die den Cardinael toeghedaen waren/ oorſake ghenomen haer te verſekeren van eenighe ſtercke Steden/ vreeſende dat ſy ſouden moghen verbinteniſſen maken mette Gheunieerde Landen/die daer nu ontſienlick ghewoorden waren: ſy namen oock eenighe Heerſchappen (die contrarie factie toeghedaen waren) ghevanghen/ ende maeckten veel aenſlaghen/ om Garniſoen in die Steden te brenghen/ want de Steden gheen Garniſoenen gewillichlick wilden innemen / ſegghende ſy ſouden haer Steden wel bewaren connen. Den Vorſtelicken Cardinael dede oock verſoeck uyt den name van den Coninck van Spaengien / door den Admirael van Arragon aen den Keyſer / als dat hy wilde ghebieden dat de Vorſten die recht by haer Houwelicken met Dochters pretendeerden aen de ſucceſſie/dat ſy haer niet roeren ſouden oft yet voornemen in die Landen / t'ghene dat toeſtont ſÿne Keyſerlicke ende des Conincx van Spaengien Majeſteyts ampt als beſchermers / ende dat ſy wech ontbieden ſouden haer Ghecommitteerde die tot Duſſeldorp waren / als Autheurs van veel onderhandelinghen/ op dat haer Majeſteyten niet ghedwonghen werden ander middelen voor de hant te nemen/ daeromme verſochte hy dat den Keyſer daer eenen Gouverneur ende Raet wilde in ſtellen. Des Keyſers antwoorde was / alſo by de afghewoorpen Brieven ontdeckt werdt/ dat hy daer eenighe ofte meer Catholÿcke perſonagien ſoude ſenden / om voor te comen grooter quaet / daerentuſſchen verſoeckende dat den Catholÿcken Coninck ofte ſÿn Dienaers goede ſorghe ende acht daer op nemen ſouden/ ende dat ſy ſulcken aſſiſtentie als den noot ſoude vereyſſchen/ mochten veerdich hebben/het welcke nochtans met ſodanigen behendicheyt moeſte int werck gheleyt worden/dat Vorſten pretenderende Erfrecht aen die Provintien/ in geen achterdencken en quamē/ zÿnde de Keyſerlicke Majeſteyt nootlick des Rÿcx Vorſten in vrientſchappe te behouden / daerentuſſchen wilde hy die Vorſten ontbieden ende bevelen/ haer aldaer niet te bemoeyen ofte eenighe beroerten aen te rechtē/ ſiende dat het hem ende niet haer toeſtont daer over te ordonneren / ſoo dat hy hoepte dat ſy ſtil ſouden weſen/etc.

Partyſchappen ende factien in Cleve/etc. door de cranckſinnicheyt van den Vorſt.

Den Vorſt. Cardinaels onderhandelinge met den Keyſer/ nopende de Landen van Cleve/etc. ontdeckt.

Hier by werdt ghemerckt dat den Spaengiaert (als oft hy niet ghenoech te doen en hadde met Vranckrÿck/ Enghelant ende de Geunieerde Landen) noch ſochte yet voor te nemen op de Landen van Cleve/Gulick/etc. als oock met de Keyſerlicke Rÿckſtadt Beſanſon ende Aken/ waer over hy dede by den voorſchreven Admirael van Arragon verſoecken aenden Keyſer/dat de uytgheſproken vonniſſen teghen haer/ mochten ter executie gheſtelt worden / ende dat hem den laſt daer van mochte ghegheven worden/ ende dat ſy onweerdich waren van eenich langer verdrach/ ende ſo den Keyſer daer inne niet corts en voorſaghe ofte reſolveerde / ſo ſoude den Vorſtelicken Cardinael daer op moeten trachten/ by ſulcke middelen als hy ſoude dienlick achten/het welcke inde volghende Jaren gheſchiet is / als wy noch ſullen verhalen.

Des Vorſt. Cardinaels verſoec tegen de Stadt Aken.

Op het naeſte jaer is den Vorſt van Cleve/etc. wat beter ghewoorden / door de Conſte van een Enghelſman/ ghenaemt Jehan Loukye/ alſoo dat hy nu ſÿnen perſoon conde preſenterē/ ſo dat ſÿnen Raedt het Gouvernement behiel/ende den Vorſtelicken Cardinael daer noch niet voornam.

De Hertoginne zÿnde een Marckgravinne van Baden / ende noch niet ontſlaghen over de beſchuldinghe op haren perſoon gheleyt / is den derden Septembris int volghende Jaer / ſmorghens doodt in haer bedde ghevonden/ ſavonts wel te paſſe te bedde gaende / dat menichderley achterdencken veroorſaeckte.

Hertoginne van Cleve ſterft.

Den Vorſtelicken Cardinael (hoewel Ooſtende aen te taſten hem te wel voorſien was) heeft nochtans ghetracht oock ſÿn gheluck te verſoecken teghen de vereenichde Landen/ die hy wiſte weynich krÿchſvolck te hebben / als die twee ofte meer Regimenten in den dienſt des Conincx van Vranckrÿck hadden/ende de fleur van alle haer Enghelſche op de Armade nae Spaengien: Waeromme hy (om die van Brabant ende Vlaenderen wat contentement te gheven) heeft gheresolveert het belegh van Hulſt/ een cleyn ſtedeken van cleynder importantie/ int Landt van Waes is Vlaenderen / gheleghen in een waterachtighe plaetſe/ daer die van Zeelant met ſchepen wel by conden comen.

Den Vorſtelicken Cardinael heeft teghen deſen aenſlach van Hulſt/ de Gemuytineerde Italianen die tot Thienen laghen betaelt / met ontrent ſeven hondert duyſent Croonen in ghelde/ behalven alle de ſchade de Landen ende Ghebueren aenghedaen / hebbende ontrent de twee Jaren ſonder dienſt te doene gheweeſt.

Aldus ſÿn volck in Brabandt ghevoert hebbende/ als oft hy Berghen ofte Breda wilde belegghen / daer Prince Mauritz op teghenweer paſte/ heeft hy ſubÿtelick ſÿn volck by ende door Antwerpen over de Schelde gheſcheept / ende voor Hulſt gheſonden den vierden Julÿ / met eenen grooten hoop Schuyten ende Brugghen/ onder t'beleyt vanden Mariſchal van Rhoſne/ ende ander Colonellen.

Den Vorſt. Cardinael beleghert Hulſt in Vlaenderen/ den 4: Julÿ.

Prince Mauritz met die van Zeelant/doen de beſchuttinghe van der Stadt meeſt aenginck/ ſonden daer terſtondt binnen den Grave van Solms als haren opper Coronel van Zeelandt met volck ende nootdruft/ want ſy hadden twee vrÿe toeganghen met ſchepen nae de Stadt/ namelick by de Schanſſe van Naſſou/ op de vaert nae Apele/ende by de vaert van de Schelde/daer hadden ſy de Moerſchanſe/ende noch die groote Rape anders Spitenborch ghenoemt/ met noch de cleyn Rape anders de boeren Schanſſe ghenoemt.

La Barlotte comt over nae Hulſt in Julio.

Van weghen den Vorſt. Cardinael als beleggher heeft den Colonel Claude Barlotte/ ghenoemt/ Heere van Topagna/ eerſt over ghevaren met weynighe ſchuyten/ beſchickt by den bewinthebber vant lant van Waeſt/ de Heere La Biche van de Spaenſche Schanſſe de blomme/ over de Moervaert tuſſchen de twee voornoemde Schanſſē de Moerſchanſe ende de groote Kape/ ende dat by nachte ſeer behendelijck/ eñ landen by de cleyne Kape Schanſſe/ die welcke ſy onverſiens innamen/ ontrent den x. Julij: zijnde daer maer xxx. Soldaten binnen met eenich geſchut/ de welcke haer ſeer voordelijc was want corts daer wel twee duyſent mannen landen/ niet teghenſtaende het ſchieten van de byligghende Schanſſen/ aldaer in goeden ghetale ghecomen/ hebben daer oock terſtondt eenen cruyſdijck gheſterckt/ mede eenen Boomgaert ende een Boeren huys inden Hulſter polder/ daer ſy in dit beginſel ſeer grooten honghers noot ende alderhande ghebreck leden/ maer la Barlotte om den pas vrijder te maken/ dede op een hoochde een halfmane maken teghen over de voornoemde Schanſſen/ het Hoochduyts Crijghſvolck wert daer toe van La Biche verwillight voor een croone den man/ die daer toe int eerſte met groot perijckel ſwommen/ met deſe halve mane conden ſy de ſchepen op de vaert/ ende ooc de Schanſſen beſchieten/ uyt welcke Schanſſen die van Hulſt pooghden/ om de cleyn Kape weder in te nemen midts hun ſoo veel daer aen geleghen was/ dan al te vergeefs/ alle nacht de Spaenſche meer volck over crijghende. Prince Mauritz was nu tot Berghen ghecomen ende van daer ſelve binnen Hulſt/ daer hy alle ordere geſtelt heeft/ daer mede binnen latende den Grave Erneſt van Naſſou/ hy vertrock int lant van Tergoes/ om by der hant te ſijne ende daghelicx alle nootdruſt te verſorghen.

Die van binnen Hulſt deden eenen gheweldighen uytval/ daer den Grave van Solms in ſijn been gequeſt werdt/ daer veele van weder ſijden doot bleven wel twee ofte 300. mannen/ maer meeſt vande Spaenſche zijde/ als Colonel Tijſlinck ende andere Bevelhebberen.

Daer nae is den Heere van Roſne als Maerſchalck vant Leygher/ met noch meer dan ſes duyſent mannen over ghecomen/ met hem de Colonellen/ Coquelle/ don Lops de Velaſco/ don Antonio de Cuninga/ Marquis de Trevico/ don Alonzo de Mendoza/ de Grave van bye van Zultz van Solre/ van Boſſu ende meer andere/ deſe quamen vo[illegible]p haer Schanſſen/ Auſtria ende Blomme/ by nachte over ſo bedecktelijcken als conde/ lijdende groote ſchade vant gheſchut der Schanſſen/ ende van uytvallen/ eer haer conden beſchanſſen/ waer over wel xij. Bevelhebberen doot bleven/ ende creghen daer mede oock over Peerden ende Gheſchut mette amonitie/ onder den Grave van Varax Generael vande artillerie. Den Vorſtelijcken Cardinael is ſelve daer nae by t'Legher ghecomen/ ghelogeert ſijnde in de Blomme Schanſſe.

Den Mariſchal de Rhoſne/ een ervaren Krijſman/ die het meeſte bewint hadde onder dē Cardinael/ ſochte middelen om de Moerſchanſſe te vermeeſteren/ die op de paſſagie lach/ ende hem alle toevoer ende af voer belettede/ by de welcke hy de ander Schanſſe/ ghenaemt de groote Kape afſnede ofte afſlote van de Stadt/ ende die winnende/ ghenaeckte hy de Stadt mede. Hier over ſijnen Krijchſraet vergaderende/ als den Grave van Varax Generael vant gheſchut/ den Marquis van Trevico/ don Lops de Velaſco/ don Antonio de Cuninga/ de Colonellen La Coquelle ende Barlotte/ met eenighe andere Ridderen ende Krijchſoverſten/ heeft hy het ſtuc ſeer ſwaer ghevonden/ om de ſterckten van de plaetſen/ ſoo van gheleghentheyt als anderſins: Maer contrarerende veel opinien/ heeft Rhoſne gheresolveert het contreſcharp ofte trenchee/ ende den Dijck op eenen nacht te beſpringhen/ ende de Moerſchanſſe ten naeſten daghe den xviij. Julij: Deſe contreſcharpe lach voor de Schanſſe ende voor den Dijck die de Schanſſe aende Stadt hechte/ ende was wel vijf hondert paſſen ghefortifieert totte Stadt toe/ lancx waer inde Schanſſe alle nootdruſt ghevoert werden. Deſe contreſcharpe ofte trenchee/ hoe wel die wel voorſien was van volck ende ſterck/ heeft Rhoſne eerſt doē tot meer reyſē beſpringen/ totte reſte oot alle gereetſchappe makende. Hy dede ſavōts ten negen uren een Trompette blaſē wel een half ure lanck/ daer nae dede hy met t'grof Gheſchut daer op dapper ſchieten: Nae het gheſchut volchde Barlotte met vier ofte vijf hondert mannen/ met veel muſquettiers die nae dat ſy afgheſchoten hadden/ gheraeckten lancx de ingangen ende contreſcharpe ofte begravinghen/ ende ſloeghen ettelijcke doot/ de reſte dreven ſy inde vlucht/ d'eene nae de Stadt/ ende dander nae de Moerſchanſe/ ende terſtondt werdt elck Soldaet een pionier/ om hem ſelven daer inne te ſtercken. Dit ghedaen ſijnde teghen dat het ſoude beginnen dach te worden/ begonde de Trompette weder te ſpelen ende daer nae het Grof gheſchut op den gheſchanſten Dijc lancx henen/ die eenen wijden gracht vooren hadde/ ende veel ſorten/ elck veertich treden van den anderen. Deſen Dijck wert op drie plaetſen aenghevallen/ elck met drie ofte vier hondert mannen: den middelſten hoop vonde het meeſte wederſtandt/ daer don Alonſo Rivera beſprongh/ maer werdt ten leſten vande Spaenſche gheforſeert ende overwonnen/ daer datter (nae t'ſchrijven der Spaengiaerden) wel twee hondert van der Stadt doot bleven/ ende vanden harē maer ontrent vijfentwintich/ waer onder was een Spaenſch Capiteyn Palano/ ende eenighe Italianen van namen/ oock een Franſoys Sieur du Liſſet/ Luytenant van Rhoſne/ die ſeer beclaecht werdt/ ende hadden boven de tſeſtich ghequetſt: ſy wonnen daer drie Vaendelen/ een ſtuck gheſchuts ende ettelijcke Tenten/ daer bleven mede doot Capiteyn Kael/ ende Damman/ ende Berghem/ al uyt groote diſordere gheſchiet den xviij. Julij.

Krijchſraet in den Vorſtelijcken Cardinaels Legher.

Marſchalc Rhoſne beſpringt de contreſcarpe den Dijck ende de Moerſchanſe/ den xviij. Julij.

Deſen Dijck ghewonnen ſijnde/ ſmorgens ten vijf uren/ hadde Varax reede geplant elf ſtucken gheſchuts/ ſchietende op twee Bolwercken vande groote Moerſchanſſe/ eñ ſchooten ontrent ſes hondert ſcheuten dien dach. Deſe Schanſſe was wel verſien met alle nootdruſt/ maer het volck was ſeer verſlaghen van dit voorſchreven ſoo haeſtighen onbedachten verlies/ waer mede ſy van de Stadt waren afgheſneden/ hoe wel den Grave van Solms van uytter Stadt op den wech was om haer te helpen. Daer waren binnen de Moerſchanſe eenighe Vaendelen die begonden te mutineren/ die moedeloos gemaeckt werden door de inghevluchte uyt de contreſcharpe alſoo ghemeenlick ghebuert in ſulcken invluchten/ oordeelende dat de Breſſe ſuffiſant tot het ſtormen was waeromme ſy teghen den avondt ten ſelven daghe een trommel uytſonden om te parlamenteren/ teghen den wille vande Capiteynen/ als Frederick van Dorp Rolle/ Bernevelt/ ende aldermeeſt vanden Gouverneur Bievry/ die daer niet toe te brenghen en was/ ende tegen de opinie van de Spaenſſche/ die meynden voor dien nacht haer werck te ſchorſſen/ ende in der nacht noch vier ſtuckē geſchuts te planten op de ghewonnen contreſcharpe: Aldus gecomen ſijnde int parlementeren (die van binnen grooten eyſch doende) vertoonde Rhoſne mette Colonellen Coquelle ende Barlotte / om die noch verveerder te maken / hoe dat hy ghereet ſtondt haer te beſpringhen / haer toonende vijf ofte ſes brugghen op viertonnen ghemaeckt / om nae de Breſſe te gaen / met het volck reede om op te climmē ende noch eenen wech ghegraven nae de Breſſe.

Moerſchans is overgegheven aen den Vorſtelijcke Cardinael den xix. Juli.

Hier door meer verſchrickt zijnde / creghen ſy nochtans eerlicke compoſitie van uyt te trecken achterlatende gheſchut ende munitie / ende trocken alſoo daer uyt met vlieghende Vaendelen / in ghetale nae het ſchrijven van de Spaenſche ontrent acht hondert Soldaten / waer van ontrent t'ſeſtich ghequetſte waren / waeromme het gheheel Legher der Spaengiaerden ſpottede dat ſy't ſoo lichtelijcken hadden overghegeven / meeſt teghen den danck ende wille vande Capiteynen / buyten de meyninghe van Prince Mauritz / Hohenlo ende ander Krijchſoverſten / die vaſt raet ſloeghen om den vyant weder van den Dijck ende uyt de contreſcharpe te drijven. Dit ſubijt ende cloeck exploeyt ſtreckte den Mariſchael de Rhoſne tot grooter eere / hoewel hy die niet langhe in ſijn leven ghenoten heeft / als corts daer nae ſelve gheſchoten zijnde.

Door middel vande Moerſchanſſe / hebben de Spaenſche eenen vrijen toeganc na de Stadt ende haren Legher ghehadt / met haer victalie ende gheſchut. Ende alſoo ſy veel gravers uyt het lant van Luyck int Leger becomen hadden / hebben ſy neghenentwintich ofte dertich ſtucken gheſchuts gheplant / ende daer mede die Stadt beſchoten aen alle canten / principalijck aende Bagine poorte ende het Ravelin ende elders / oock groevē ende myneerden ſy aen weder ſijden teghen malcanderen.

Gelegenth. ende ſtaet van de ſtadt Hulſt.

Het ſtedeken was redelijck ſterck van ghelegentheyt / ende oock gheſterckt met Ravelijns / ende met toegangen / aen deen ſijde met de Moerſchanſſe (die nu verlooren was) ende aen dander ſijde metten Schanſſen Naſſouwen gheheeten / die wel verſien was / ende vrijen toeganck gaf totte Stadt totten leſten toe / door welcken toeganck Prince Mauritz ſelve inde Stadt quam / ende ordere in alles ſtelde / latende aldaer binnen als gheſeyt hebben met volle ghebiet den Heere Georgie Everardt / Grave van Solms / Vryheere van Muntſenberch / Heere van Beyerlant / etc. Met behoorlicke Garniſoen tot ontrent dertich Vaendelen toe. Daer was mede Graef Ernſt van Naſſouwen / Graef Jans ſone / mette Coronel Piron / Stadts Gouverneur / Dorp / ende meer andere van namen.

Hulſt verſcheyden reyſen beſtormt by diverſche natien.

Dapper Breſſen ofte openinghen zijnder gheſchoten / daer veel ſtormen op ghedaen zijn / met groote ſtoutheyt ende vierichеyt / als wel ſeven op het Ravelijn vande Bagine Poorte / ſtormende met verſcheyden Natien / als met Spaengiaerden / Italianen / Walen / Duytſchen / oock met Entratenidos / ſoo ſy die noemen / dat zijn Edelen ofte andere ghegageerde extraordinare / oock met de Ruyterye / ende altemet liepen ſy ſeffens aen: die vooren opclommen waren meeſt volwapent teghen een Muſquet ſcheut / waer van die van binnen een oudt Italiaenſch Capiteyn boven op de Breſſe vinghen / die bevrijt ende beladen was met ſijn Harnaſch / den welcken ſy levendich creghen: Daer werden oock veelderhande Mijnen ghemaeckt / die dickmael veel menſchen om brochten / daer oock teghen gemijneert werdt / ſoo datter niet onverſocht en bleve van d'een ofte d'ander zijde. Int Ravelijn bleef Don Lops de Mauriques: in die ſtormen bleven van die van binnen twee Schotſche Capiteynen / als Capiteyn Eggher / ende Capiteyn Balfour / oock een Vries Capiteyn Wighbolt Barels / met meer ander van namen / den Colonel Jean Piron ende Capiteyn Rave / werden ghequetſt / Capiteynen van grooten bedrijve / verſtandich ende moedich / met meer andere. Als deſe plaetſen / Ravelijn ende ſtrijckweeren plat gheſchoten waren / hebbenſe binnen nieuwe Wallen ende halve manen opgherecht / die ſy den willighen Soldaten aen beſteedden te wercken by de roede / voor rijcken loon / alſoo dat twaelf Soldaten op eenen dach / een roede opmaeckten / ende hadden daer vooren ſeſſendertich guldens: Daer werdt gherekent datter binnen wel drie hondert roeden Wals ghemaeckt wert / duerende t'belegh. Die van binnen ghebruyckten oock veel vyerwercken / oock vyerclooten uyt te ſchieten uyt houten gheſchut / die met ijſeren banden beſlaghen waren / daer ſy veel quaets mede deden.

Verſcheyden uytvallē uyt Hulſt gedaē als den xxj. Julij.

Die van binnen deden oock eenighe uytvallen / als namelick eenen den xxj. Julij / daer wel gheſchat werden by de drie hondert van die van buyten doodt ghebleven te hebben / brenghende drie Vaendelen gewonnen mede binnen: Oock den xij. eñ xiij. Auguſti / iſt Peerdevolc van Bergen daer ſecretelic int Lant van Hulſt gebracht / die onverſiens op de Beleggers aenvallende / aen de Spaenſche zijde groote ſchade deden.

Den Aertſhertoch Cardinael / dede niet alleene ſijn beſte om de oude vaert te becommeren / maer oock de nieuwe / comende van Abſdael / begonſte daer een Fort teghen de Schanſſe van Naſſou / maer te verre af zijnde / conde gheen groote ſchade doen met ſijn ſchieten / dan beſchadichde ſeer de ſtadt / maer die van Hulſt den xij. Auguſti beſpronghen wel ſterck dat ſelf de Fort / ende namen dat inne / ſloeghender wel hondert doot binnen / vernaghelden het Gheſchut / ende keerden met cleyn ſchadē / hoewel een Capiteyn daer doot bleef / met eenighe andere.

In ſomma / daer is voor deſe Stadt veel ſtormens / vechtens ende uytvallen gheſchiet / inde welcke daer in corten tijdt ſeer veel volcx / Edeldoms / Capiteynen ende Bevelhebberen zijn ghebleven gheweeſt / ende onder dien den Overſten Maerſchalck Rhoſne / die int beginſel van Auguſto t'hooft afgheſchoten werde / deſe was een vande Ligue in Vranckrijck gheweeſt / Luytenant vanden Hertoch van Mayenne / ende met hem wel meer dan hondert Capiteynen ofte volc van name / ſoo dat de gheméyne Soldaten daer niet meer aen en wilden / ſy en ſaghen haer Capiteynen ende Bevelhebberen voor haer gaen / alſo dat den Vorſtelicken Cardinael gheen ghelt / volck / cloeckheyt ofte manheyt daer aen gheſpaert en heeft / dagelicx meer volcx toeſendende.

Den Mariſchalck de Rhoſne voor Hulſt geſchoten / ende veel andere van beyde zijden.

Desghelijcx die van binnen verlooren veel volcx / maer buyten al veelmael meer / want die ghequetſte van binnen veel gheneſen werden / om dat ſy daghelicx met Schepen daer uyt ghevoert werden / door eñ by de vaert neffens de Schanſſe van Naſſou / ende brochten verſch volck inde plaetſe / met alle nootdruſt van Amonitie / ghelt / Wijn / Bier ende Broot.

Maer ten leſten alſoo de Stadt cleyne ſijnde / ende onverſiē van zijdeweyren ende flanqueren / ende datter gheen bequame plaetſe ofte ſtoffe voorhanden en was om nieuwe te maken. Ende alſoo oock Prince Mauritz (ligghende int Lant van Tergoes tot Gruninghen) geen volck hadde om een gheweldich ontſet te doen / ende mede ſomen merckte dat den Vorſtelijcken Cardinael ghereſolveert was alles te waghen eer dan af te wijcken / als weſende ſijnen eerſten aenſlach teghen de vereenichde Landen/ ſo iſſer inde Stadt ſubijtelicken een naedencken ghegroept/ vreeſende datſe lancx het ſout Eylant/ haer mochten comen die open vaert af ſnijden. Alſo ten leſten als ſy ſaghen dat alle haer vertrecken ende toewijcken afgheſchoten waren / de reſte ondergraven zijnde/ ende gheen ſchuylſelen ofte retraicten vindende/ ende den vyant oock aen Duyvelſgat aen de Walle ghelogeert zijnde / daer inne ſy beſtonden te mijneren/ ter plaetſe daer de nieuwe halve Mane eyndede / ende ſulcx gheen achterweer en was/ t'water oock uyt de grachten gelaten/ ende alſoo perijckel ſaghen van een groot deel goet Krijchſvolck te moghen verlieſen / zijn de Hoplieden in Hulſt ſubijtelicken ghenoech tot beraetſlaginghe onder den anderen ghecomen / waer van de eerſte aendrijvers waren/ Popke Roorda ende Jan de Wit/ Capiteynen/ die de andere ſoo holpen intimideren/ datſe beſloten aen den Grave te verſoecken/ dat ſy tot een Parlementeringe mochten comen / daer teghen hem dapper ſtelde Capiteyn Matthijs Helt/ die wilde datmen eerſt alles avontueren ſoude / ende met ſes hondert Mannen over de Wallen vallen/ ende den vyant uyt ſijn logement ſlaen / naedemael de uytvallen wel gheluckt hadden / ende de meeſte faute was die in dat belegh begaen was / dat ſy niet meer uytghevallen waren/ etc. daer toe dat oock Capiteyn Langhvelt / Steenhuyſen ende andere ſtemden: Daerenboven Sergeant Major Prince die ſeyde mede men behoorde eerſt eenen ſtorm te verwachten/ eñ het advijs daer over van Prince Mauritz te verſtaen/ ende teghen de Breſſen van Duyvelſgat te baricaderen ofte Borſtweeringhe op te worpen/ dat ſelf de ſuſtineerden oock andere: Daer teghen die andere ſeyden / allegerende dat ſy neghen ſtormen wederſtaen hadden / met ſo veel ondermijneren des vyants / drie hondert roeden Wals weder opghevvorpen / ende men moeſte t'volck ſparen / ende daer mede werden d'andere overſtemt. Dies gaven ſy haer reſolutie ſchriftelick over aenden Grave van Solms/ met haer handen onderteeckent / die mitſdien oock confuſelick ſijn conſent gaf/ ende zijn alſo in ſprake metten Vorſtelicken Cardinael ghecomen/ ende hebben een overgevinghe beſloten den xviij. Auguſti/ ten tijde alſmen in ſijnen Krijchſraet begonde te twijffelen over het vercrijghen vande Stadt / die ſy qualick den coſt weerdich achten/ een cleyn verachte plaetſe / daer ſoo veel bloets om gheſtort was van weder zijden/ berekenende datter wel drie duyſent vande Spaenſche zijde voor ghebleven waren / ende wel acht hondert ghequetſte ende weyrloos ghemaeckt/ dier noch veel ſtorven / den Aertſhertoch Cardinael byans alleene hartneckich perſiſterende. Van de verweerders waren wel ſeven ofte acht hondert doot gebleven/ende veel ghequetſte ende weyrloos ghemaeckt / die meeſt al uytghevoert waren inde Zeeuſche ſteden.

Flauhertichept van die van Hulſt/ eñ de redene daer van.

Die van Hulſt beginnen te parlamenterẽ/ den 17. Auguſti.

T'getal der dooden ende gequetſte tot Hulſt/ in Auguſto.

Alſoo ſonden die van binnen uyt Oſtagiers/ den Grave Ernſt van Naſſou / metten Colonel Egmont / daer teghen inde Stadt trocken den Marquis de Trevico ende den Grave van Solre / ende hebben onderlinghen metten anderen overcomen/ den xviij. Auguſti voorſchreven/ die van binnen te vooren uytgheſonden hebbende alle Overloopers / ende ſulcke perſoonen als ſy dochten gheen quartier becomen ſouden hebben.

Het Contract vande overghevinghe was in ſubſtantie aldus: Alſoo de Hoocheyt van den Vorſtelicken Cardinael/ gheneycht was te faboriſeren alle die inden Krijchſhandel ofte Krijchſdaden haren ſchuldighen plicht voldeden/ gonde ende beloefde hy dat den Gouverneur van Hulſt den Grave van Solms / etc. ende alle andere mochten vertrecken waer ſy wilden / by Lande ofte by Water/met vlieghende Vaendelen/ſlaende Trommelen/ brandende Lonten/met clooten inden mont/met alle haer Wapenen ende Bagagien/ Peerden/ Waghenen/ Wapentuych/ ſchepen en Chaloepen / met alle dat haer toecomt/ mits verlatende die ſtadt voor den Coninck/met het Fort van Naſſou/ ſo haeſt haer ſchepen haer connen wech voeren / daerentuſſchen latende logeren op de Breſſe / t'volck vanden Marquis van Trevico/ houdende daerentuſſchen den perſoon vanden voorſchreven Marquis/ met Philips van Croy/ Grave van Solre / voor Gyſelaers in haer handen. De Borghers mochten oock vertrecken ofte blijven/ ende wech treckende in neutrael plaetſen/mochten ſy haer goederen behouden/ oock behouden haer Previlegien/ etc. Aldus iſt Garniſoen daer uyt ghetrocken / ende Monſieur La Biche is daer voor Gouverneur ingheſtelt/ den xviij. Auguſti. Daer trocken uyt eenenveertich Vaendelen/ ſterc drie duyſent ende vijfentſeventich Mannen: daer werdt ghelaten inde ſtadt meer dan twintich duyſent pont Buſcruyt/ neghen halve Canons / een Slanghe/ vier Veltſtucken / twee Mortieren / ende veerthien yſeren ſtucken. Die vant Fort van Naſſou ſalveerden hun Gheſchut.

Inhout des Contracts vande overgevinge van Hulſt/ den 18. Auguſti.

Dit overgheven ſo ſubijtelick / heeft by vele opſprake ghemaeckt teghen den Grave ende Garniſoene/ als hun qualick ghequeten hebbende/ om dat ſy niet dan manheyt gebreck hadden/ daer de Landen wel vier hondert duyſent guldens tot die defenſie aen ghelt/ munitie ende victalie/ ingheſonden hadden/ ende aldermeeſt hebben de Staten van Zeelandt ſeer t'onvreden gheweeſt metten voorſchreven Grave van Solms/ ende naemaels afghedanckt / ſonder ander redenen te ſegghen/ dan dat ſy ſijnen dienſt niet meer van doen en hadden: maer hy heeft ſoo veel redenen t'ſijnder ontſchult by ghebrocht/ dat de Staten Generael dadelick daer ten leſten anders van gheoordeelt hebben: Door dit verlies van volcke/ende af weſen des Krijchſvolcx ſo in Vranckrijck als op de Enghelſche Armade / hebben de vereenichde Landen dit Jaer gheen Legher te Velde connen brenghen.

Wy hebben vooren verhaelt als datter in Mey/ een Verbont by den Hertoch van Bouillion ende ander Gheſanten/van weghen den Coninck van Vranckrijck in Engelant met de Coninginne beſloten was / waer over deſe Ambaſſaten weder om aggreatie keerden/dies weder in Auguſto den voorſchr. Heere Henri de la Tour Hertoch van Bouillion / Borchgrave van Turenne/ Maerſchalck van Vranckrijck / d'eerſte Edelman van ſConincx Camer/ etc. ſtatelick verſelſchapt met Heeren ende Edelen (waer onder waren twee jonghe Graven van Emden) tot Londen ghekeert is / alwaer hy den achtſten September tot Grienewiche de Coninginne den Eedt afnam/ſeer ſolemnelicken op het voorſchreven Verbont: ende om den Coninck van Vranckrijck den ſelven ſolemnelen Eedt af te nemen/ trock uyt Enghelant nae Vranckrijck den Grave van Schraeſberri/ den xx. September/ oock ſeer heerlick verſelſchapt.

De Artijckelen des Verbonts beſtonden hier inne: Dat deſe twee Princen confirmeerden onderlinghe haer oude Contracten/ ende maeckten nu een nieuwe Verbondt / om de offenſive ende defenſive oorloghe te voeren teghen den Coninck van Spaengien/ ſijn Coninckrijcken ende Domi-

Inhout des Verbonts tuſſchẽ Vranckrijck eñ Engelant beſloten den viij. Septembr.

1596.

Dominien.

Voꝛts beſpꝛaken ſy dat tot dat Verbont ſouden ghenoot ende verſocht woꝛden ende moghen incomen alle Coninghen/ Voꝛſten ende Staten/ die haer begeerden te verhoeden vande tyrannye des Conincx van Spaengien.

Soo haeſt moghelick ware ſoude een Legher opgerecht woꝛden tot gemeenen coſte der Bontghenooten/ om den Spaengiaert te beſpꝛinghen.

De Bontgenooten vermogen geen Vꝛede met Spaengiē te maken dan met onderlinge bewillinghe.

Dat den Coninck noch Coninginne niet vermoghen ſullen Vꝛede te maken metten Coninck van Spaengien noch ſijn Stadthouders/ ſonder conſent d'een vanden anderen/ ende dat conſent te moeten blijcken by Bꝛieven gheteeckent by des Conincx oſte Coninginnen eyghen handen/ deſghelijcx oock gheen Beſtant oſte ſchoꝛſſinghe van Wapenen generalick te moghen maken ſonder conſent d'een van d'ander/ ende nae het eyndighen vant Beſtant in Bꝛetagnien/ ſal den Coninck gheen nieu maken/ ſonder de Coninginne ende haer Landen daer onder te begꝛijpen.

Overmits Vꝛanckrijck van Spaengien beſpꝛonghen woꝛdt/ ſoude de Coninginne den Coninck toeſenden vier duyſent Engelſche tot haerder betalinghe/ ſtaende tot confirmatie van dit Verbont/ die hem dienen ſullen in Noꝛmandien ende Piccardien.

Deſe vier duyſent Enghelſche/ ſullen den Coninck alleenlick dienen ſes Maenden int Jaer/ ende ſo het langher van noode ware/ ſal het ſtaen int conſent der Coninginne/ nae de gheleghentheyt vanden ſtaet van Enghelant.

Deſe aſſiſtentie ſoude de Coninginne vermeerderen moghen/ ſoo de ſeditie in Yꝛlant gheſliſt werde/ ende dat ſy haer Landen in vꝛede mocht beſitten.

De Coninginne ſal de ſoudye betalen Maendelick op monſteringhe/ die welcke den Coninck nae ſes Maenden weder ſal betalen/ daer over den Coninck ſoude vier Oſtagiers in Enghelant ſenden/ weert in reſpect van Edeldom ende eere/ als behooꝛlicke verpande.

Soo den Coninck meer voetvolcx van doene hadde/ ſal de Coninginne (ſoo haren ſtaet dat lijden can) den Coninck toelaten dꝛie oſte vier duyſent meer op te lichten/ op ſijn eyghen coſt ende verſchiet.

So de Coninginne benoodicht ware in haer Lant/ ſoo ſal den Coninck haer dierghelijcke aſſiſtentie doen/ maer ſullen niet dieper int Landt ghebꝛuyckt woꝛden/ dan vijftich Enghelſche mijlen.

Deſe Franſche Soldaten in Enghelant/ alſo oock de Enghelſche in Vꝛanckrijck/ ſullen beleyt woꝛden by de Franſoyſen in Vꝛanckrijck/ ende de Franſoyſen in Enghelant by de Enghelſche/ ende gheſtraft woꝛden ten overſtane van haer eyghen Capiteynen.

Sullen d'een den anderen aſſiſteren met Buſcruyt ende Amonitie/ elck vooꝛ ſijn ghelt/ nae diſcretie ende eyſch vanden noot.

Sullen d'een des anderens Cooplieden in haer beſcherminghe nemen/ als eyghen.

Den Coninck ſal toeſien dat de Enghelſche in Vꝛanckrijck om haer Religie niet gheſtraft ſullen woꝛden aen lijf ende goet/ by wegen van Inquiſitie oſte anderſins/ by wat authoꝛiteyt het oock mochte weſen.

Dit Verbont onderlinghe beveſticht zijnde/ is uyt Enghelant den Hertoch van Bouillion vertrocken nae Hollant den xvij. Septembꝛis/ alwaer hy oock mette vereenichde Landen een Verbont beſloten heeft.

Met hem gheauthoꝛiſeert zijnde de Heere van Buſenval/ des Conincx Ambaſſadeur oꝛdinaris daer reſiderende: oock mede van weghen de Coninginne van Enghelant/ wettelick gheauthoꝛiſeert daer over ſtaende/ den Heere George Gilpin/ Raetſheere inden Raet van State/ vooꝛ de vooꝛſchꝛeven Coninginne.

1596.

Deſe hebbē dan den 31. dach Octobꝛis/ beſloten metten Staten Generael vande vereenichde Pꝛovintien der Nederlanden/ te weten die van Ghelderlant ende Zutphen/ Hollant met Weſtvꝛieſlant/ Zeelant/ Wtrecht/ Vꝛieſlant/ Overijſſel/ Gꝛoeninghen ende Ommelanden/ met alle de Leden/ Steden ende Inwoonders der ſelvigher/ oock mede de Edelen/ Steden ende ſterckten des Lants van Bꝛabant ende Vlaenderen/ die teghenwooꝛdelick waren vereenicht mette vooꝛſchꝛeven Staten Generael/ ende oock met het Lant van Dꝛenthe: Deſe nae alle rijpe overweginghe/ ende neerſtich onderſoeck metten Hooghen ende Dooꝛluchtighen Heere Maurice/ ghebooꝛen Pꝛince van Oꝛangien/ Grave van Naſſou/ Marquis vander Vere ende Vliſſinghen/ Gouverneur ende Capiteyn Generael van Gelderlant met Zutphen/ Hollant met Weſtvꝛieſlant/ Zeelant/ Wtrecht/ Overijſſel/ de ſteden ende Foꝛtreſſen van Bꝛabant/ Vlaenderen/ Admirael Generael/ etc. ende metten Raet van State hebben ghecontracteert ende geaccoꝛdeert boven de Artijckelen van een generael Contract/ deſe volghende Artijckelen in ſomma.

Verbont tuſſchen den Coninck van Vꝛanckrijck ē de vereenichde Landē/ van date den xiij. October/1596.

Inden eerſten ware beſloten ende gheaccoꝛdeert/ dat de Coninghen van Schotlant ende Denemercken/ de Pꝛincen/ Keurvoꝛſten ende andere Voꝛſten des Rijcx/ mede alle ander Coninghen/ Pꝛincen/ Heeren/ Potentaten/ Staten ende republijcken/ die gheintereſſeert zijn by de invallen/ aenſlaghen/ ende ambitieus vooꝛnemen des Conincx van Spaengien/ ſouden verſocht woꝛden ſo haeſt als het moghelick ware/ in deſe verbonteniſſe te treden/ etc.

Ende dat ten naeſten Jare M.D.XCvij. een generale vergaderinghe vande Ghedeputeerde ghehouden ſal woꝛden/ ter plaetſen ende daghe daer den vooꝛſchꝛeven Coninck van Vꝛanckrijc ende Coninginne van Enghelant/ dat beſcheyden ſullen/ om te raetſlaghen hoe het beſt ſoude zijn te beſpꝛinghen den Coninck van Spaengien ende ſijne Landen/ met ghemeynen coſte ende machte/ ende al dat dien aengaet.

Werdt oock beſloten ende beloeft van weder zijden/ dat eer het eynde van Maerte naeſtcomende/ den Coninck ſijnen Legher ſoude hebben op de Frontieren van Picardyen ende Artoys/ deſghelijcx de Staten Generael een Legher van ſeven oſte acht duyſent te voete/ ende vijfthien hondert Peerden/ met behooꝛlicken gereetſchappe/ ende ten behooꝛlicken tijde ende plaetſe/ om tſamen te beſpꝛinghen den Spaengiaert/ nae gheleghentheyt der ſaken.

De vereenichde Landen betalen den Coninck van Vꝛanckrijck vier hondert ende vijftich duyſent guldens/ tot onderhout van vier duyſent Mannen.

De Staten vande vereenichde Nederlanden/ ten inſien vande gꝛoote gheduerighe coſten die den Coninck ghedoochde/ ende moeſte ghedooghen tot wederſtant te doen den ghemeynen vyant/ ſints hy hadde d'Ooꝛloghe verclaert teghen Spaengien/ hebben beloeft ende vergunt op te bꝛenghen tot onderſtant vanden vooꝛſchꝛeven Coninck/ om d'Ooꝛloghe eendꝛachtelick te bꝛenghen op die Nederlantſche Pꝛovintien/ noch int beſit vanden Coninck van Spaengien/ ende pꝛincipalick tot verſtreckinge van des Conincx Legher teghen den naeſten Jare M.D.XCvij. tot onderhout van vier duyſent voetknechten/ te weten tot onderhout van noch twee duyſent/ boven de twee Regimenten die alreede onder de Heeren van Lanoue ende Rignack/ onderhouden waren by den Heeren Staten/ tot de ſomme van vier hondert ende vijftich duyſent guldens Maendelick/ gheduerende t'Jaer M.D.XCvij. by haer Ghecommitteerde betaelt te worden Maendelick/ tſelfde volck te ſtaen ten ghebiede van ſConincx Officiers ende Veltoverſte.

Beloofde niettemin den voorſchreven Hertoch van Bouillion inden name vanden Coninck/ ſo binnen dat Jaer M. D. XCvij. den ghemeynen vyant ſijn principael ghewelt ghebruyckte te Velde teghen de Gheunieerde Landen/ om daer in te vallen/ ofte te belegghen eenighe Stadt ofte plaetſe/ dat den Coninck die voorſchreven vier duyſent Mannen/ opt verſoeck vande Staten haer ſoude wederſenden ten dienſte.

Daer was meer beloeft inden naem van ſijne Majeſteyt/ dat van ſijnent weghen vercrijcht ſoude worden de Provintien van Artoys ende Henegouwe/ ende d'andere onder t'ghebiedt van Spaengien zijnde/ ende daerenboven/ indien hy des verſocht zy/ ende ſo den noot ſijnder affairen dat conden verdraghen/ den Staten ſoude toeſenden duyſent Peerden ende vier duyſent te voete/ onder het beleyt van een Heer van qualiteyt/ op dat die ſelvighe moghen worden ghebruyckt teghen de Spaenſche/ onder t'bevel van haren Overſten ofte Veltmaerſchalck/ ende ſullen die by den Coninck betaelt worden drie ofte vier Maenden/ ſo lange ſy den Staten dienen ſullen.

Articulen van onderlinghen entercours opt Zeevaren eñ Coophandel

Tot onderhout ende bewaringhe van alle vrientſchappen tuſſchen den Coninck ende de Staten der vereenichde Landen/ ende verſekeringhe van onderlinghe hanteringhe/ neeringhe ende coophandelinghe tuſſchen den Coopman/ was gheaccordeert/ dat alle de oude Contracten ende Previlegien ghemaeckt ende ghegheven ſo int generael als int particulier/ die by andere contracten oft expreſſe Ordonnantien niet waren wederroepen/ ſouden onderlinghen onderhouden worden.

Den Alderchriſtelickſten Coninck ende ſijn ſucceſſeurs/ ſullen continueren den vereenichde Landen/ Steden ende Inwoonders/ ſo int generael als particulier/ ſijn goede gratie/ gunſte/ hulpe ende recommandatie/ teghen alle t'ghewelt ende leet dat haer mochte aenghedaen worden/ op dat de vereenichde Landen ende Inwoonders der ſelvigher/ vrij mochten varen/ handelen ende trafficqueren in alle Coninckrijcken ende Landen/ met ghelijcke vrijheden ende Previlegien/ als de Onderſaten van ſijne Majeſteyt doen.

Beſpreken ſConincks gunſte totten Huyſe van Naſſaou.

Ende overmits den wijlen Heere Prince van Orangien hoogher ghedachteniſſe/ gheleyt heeft d'eerſte fondament vanden wederſtant teghen de eergierighe hoochmoet der Spaengiaerden/ int beſchermen vande Vrijheden/ Rechten ende Previlegien der Nederlanden/ die ſelvighe ghemaintineert nae ſijn vermoghen met groote moeyte/ ſwaricheyt ende pijne/ met verlies van goet ende bloet/ tot ſijn doot toe/ waeromme den ghemeynen vyant aengheſlaghen hadde/ ende noch hem onthiel veel ſchoone erffeniſſen ende heerlickheden die hem toequamen/ waer door ſijn Weduwe ende kinderen waren ghebleven in tachterheyt. Ende overmits de ſelvige conſideratien de Staten van Brabant ende Vlaenderen/ om den voorſchreven Prince eensdeels te ontlaſten/ hadden inghetreden eenighe contracten ende voorwaerden/ ſoo ſullen ſijne Majeſteyt ende Naecomers altijt zijn ende blijven goetgunſtich totten Huyſe deſſelfs Prince/ ſijne Weduwe/ Kinderen ende Erfghenamen/ ende ſullen die byſtaen int wedercrijghen van haer goederen/ vergheldinge van haer verlieſen/ ende te hanthaven alle Actien ende gherechticheden dien toecomende.

Vryen entercours ofte onderlinge handelinghe in Vranckrijck geaccordeert

De Onderdanen vanden Coninck ſullen vrijlick verkeeren/ coopen ende vercoopen/ vermanghelen ende wechvoeren alle ſoorten van waren ende Coopmanſchappen/ binnen ende buyten de vereenichde Nederlanden/ Steden ende plaetſen der ſelvigher/ alſo oock van ghelijcke de Onderdanen vande vereenichde Landen/ ſullen moghen vrijelick handelen/ vercoopen/ coopen/ vermanghelen ende vervoeren binnen ende buyten van alle de voorſchreven Provintien van Vrancrijck/ alle ſoorten van waren ende Coopmanſchappen/ ſonder dat d'een of d'ander ſullen ghehouden weſen te betalen van haer waren ende Coopmanſchappē eenige andere ofte meer Tollen oft Impoſten/ dan de naturele Inwoonders van de ſelfde Landen/ ſteden ende plaetſen doen/ daer de traffijcke ende handelinghe ſal gheſchieden. Noch en ſal niet worden ghepractiqueert teghen de ſubjecten der vereenichde voorſchreven Landen/ in eenighe Steden ofte Landen van Vranckrijck/ het recht d'Aubeyne, maer t'ſelfde ſal gheheelicke ceſſeren/ ende ſal hier naer gheen plaetſe meer hebben/ deſgelijcx en ſal tſelfde recht d'Aubeyne niet ghebruyckt worden inde vereenichde Landen/ teghen de ſubjecten vanden Coninck.

Nota, Trecht van d'Aubeyne is/ dat alle vreemdelinghen ſtervende in Vranckrijck/ alle haer goederen gheconfiſqueert worden tot behoef vanden Coninck.

Ordere ghe-ſtelt op Zeevaren.

Tot bevrijdinghe der Zee van alle Zeerooveryen ende beſchadinge by de Schepen die ſouden moghen zijn ofte comen in Zee/ uyt commiſſie ofte bevel vanden Coninck van Spaengien ofte van ſijnent weghen/ ſoo ſullen de Schepen van oorloghen/ ſoo wel des Conincx als die vande vereenichde Landen/ de Spaenſche haer ghemeyn vyanden Schepen moghen vervolghen/ behouwelick dat de prijſen ſullen toecomen ſulcke/ als die eerſt ſullen gheabordeert hebben.

Ende op dat oock de vereenichde Nederlanden ſouden moghen continueren ende verſekeren op alle plaetſen haer Navigatie/ Trafficque ende hanteringhe/ ende haer bevrijden van alle Zeerooveryen/ ſo ſal haer toeghelaten zijn/ ende ſy ſullen vermoghen te tracteren/ handelen ende accorderen tot dien eynde op alle plaetſen/ Provintien ende Landen/ ende principalick mette Coninckrijcken int Weſten/ quartieren ende ſteden der ſelvigher/ nae haer goetduncken.

Alle brieven van repreſalie geſchorſt.

Alle Brieven van repreſalien/ Marcque ende arreſten/ ende andere dierghelijcke hier te vooren gheoctroyeert/ ſullen gheen plaets grijpen by d'een ofte d'ander zijde/ maer blijven van onweerde ende ſonder effect/ ende voortaen en ſullen gheen ſodanighe meer ghegheven worden/ maer Juſticie ofte goet recht ſal een yeghelick gheadminiſtreert worden. Wel verſtaende/ dat de particuliere ſubjecten der vereenichde Landen niet en ſullen eenichſins moghen becommert/ ghequelt ofte aengheſproken worden/ t'zy in haer perſoonen ofte goederen/ ter cauſe vande ſchulden vande voorſchreven vereenichde Landen/ hercomen van ſake vander oorloghe.

Onderlinghe vryheyt inde Zeevaerten.

De Franſche Schepen die uytvaren ſullen om Cooren ende ander Coopmanſchappen te laden/ Ooſtwaerts ofte elders inde Noortſche Landen/ ſullen moghen haren cours houden/ ſo int gaen als int comen/ ſonder ghehouden te weſen aen te legghen inde Landen der voorſchreven Staten/ noch by haer ghedwonghen te worden te ontladen/ vercoopen ofte vermanghelen haer Coopmanſchappen: ende ſoo die ſelvighe Schepen gedwongen werden by tempeeſte ofte anderſins/ in te comen de reedē ofte Havenen der voorſchr. vereenichde Landen/ ſo en ſullen die oock niet moghen ghearreſteert ofte gedwongen worden te ontladen/ verwegen ofte vermangelen

haer

1596. haer Coopmanſchappen: Ghelijckerwijs oock ſal onderhouden worden voor de Schepen der voorſchreven Landen/ voor by gaende ofte comende ende paſſerende Ooſt ende Weſtwaert de cuſten vant Coninckrijck van Vranckrijck/ comende in eenighe Havenen des ſelfs.

Alle welcke voorſchreven Voorwaerden/ Beſluyten ende Articulen hier verhaelt/ ende elck een van dien/ zijn ghetracteert/geaccordeert ende beveſticht tuſſchen partyen voorſchreven/ in sGraven Haghe in Hollant/den xxxj. ende leſten dach van October/ M.D.XCvj. met belofte des Hertochs van Bouillion/ dat den Coninck tſelf de binnen ſes Maenden ofte eer/ ſal by ſijn Brieven ratifieren in behoorlicker forme. In teecken van alle t'welcke/ werdt dit Contract van partyen gheteeckent ende ghezeghelt/ ende van weghen der vereenichde Landen metten grooten Zeghel der Landen bezeghelt/ Anno M.D.XCvj. den xxxj. Octobris.

Promotien inde Univerſiteyt van Leyden worden van weerden in Vranckrijck ghehouden.

Dit Verbont aldus ghemaeckt zijnde/ is den Hertoch van Bouillion met alle goet ende beleeft tractement vertrocken/ ende wel gheconvoyeert: Ende aen hem werdt verſocht van weghen de Univerſiteyt van Leyden/ dat de Doctoren die daer ghemaeckt werden/ oock in Vranckrijck mochten beſtaen ende haer tijtelen van weerden weſen/ van het welcke naemaels den Coninck het volle conſent in Hollant overſont/ behalven dat die daer haren tijtelen ghenomen hebben/ in Vranckrijck inde Scholen ofte Univerſiteyten gheen Voorleſers ampt ſouden moghen bedienen.

Coninck Chriſtianus den vierden van Denemercke gecroont/ den xxix. Auguſti.

Den jonghen Coninck Chriſtianus den IIII. nu manlick/ is tot Coppenhaven ghecroont gheweeſt den xxix. Auguſti/ nae de crooninghe om queſtie te ſchouwen int ſitten ofte gaen op de crooninghe/ hebben de vereenichde Landen een ſolemnele Ambaſſactſchap gheſonden/ ende waren de Heeren van Nivelt/ Silla/ Muyſwijck/ Malſon van weghen Hollant: de Heere vanden Wercke van weghen Zeelant/ van Vrieſlant de Heer Swertſenberch/ met Doctor Wyer. Deſe vertrocken den xv. Septembris: ſy vereerden den Coninck met een nieu fraey Coninckliick Schip/ groot ontrent veertich laſten/ conſtich ghebout/met nieu metalen Gheſchut gewapent/ bequaem om des Conincx perſoon te voeren/ met alle vercierſelen: In ſtede van een Camer met tapitſerye daer in te behanghen (die niet reede conde weſen) cochten ſy ſes Appelgrauwe Merrye Peerden/ weert weſende twee duyſent guldens. Sy hebben vernieut ende gheconfirmeert alle de alliantien ende oude contracten/ als die Previlegie die den Amſterdammers vergunt was/maer die van Enchuyſen ende Schiedam niet/ mits ſijn Vader die noyt gheapprobeert hadde/ maer daer ſoude moghen op ghelet worden. Deſe Gheſanten zijn weder ghekeert den dryentwintichſten November/ ende werden vereert met gulde ketenen.

Sy wort by de vereenichde Landen beſchoncken met een heerlick Schip/ ende de verbontniſſe worden vernieut.

De Coninginne van Enghelandt verſoeckt een ſomme gelts vande Staten op rekeninghe van haer ſecours 1595.

In Enghelandt werdt oock by de Heeren Staten een eerlicke Ambaſſade gheſonden in September: De oorſake daer van was/ om dat de Coninginne van Enghelant over twee Jaren door haren Ambaſſadeur Meeſter Thomas Bodley/hadde by de Staten Generael doen verſoecken den vierden Februarij/ M.D.XCv. een afrekeninghe van t'ghene dat haer ſoude mogen toecomen/ voor de hulpe die ſy den Landen dus langhe ghedaen hadde/ ofte een ſomme ghereet ghelts van thien hondert duyſent guldens op rekeninghe/ ſiende dat ſy nu hadden veel Steden ghewonnen/ ende de Provintie van Groeninghen.

1596.

Antwoorde der Staten op Coninginne verſoeck/den xix. April. 1595.

Welck verſoeck de Staten Generael haer ſchriftelick met alle beleeftheyt affeyden den xix. April/ haer ontſchuldighende/ om dat het haren ſtaet doen noch niet en vermochte/ die doe quader ſtont dan de ſelve Anno M.D. Lxxxv. dede/ doen ſy het Contract met hare Majeſteyt aenginghen/ dat ſy nu wel in dobbel meer ſchulden ghecomen waren/ want ſy hadden ſints verlooren Mechelen/ Sluys/ Grave/ Venlo/ Gelder/ Wachtendonck/met meer andere ſterckten/ waer mede ſy meer contribuerende landen verlooren dan ghewonnen hadden: Antwerpen alleen hadde meer ghecontribueert totter oorloghe/dan alle t'ghene dat ſy ſints geconqueſteert hadden/ doen can in drie Jaren. Sy brochten oock voort den dieren tijt/ arreſten van haer ſchepen in Spaengien/ veel ſchaden die ſy ter Zee gheleden hadden door onweder ende door de Duynkerckers/ende door hooghe vloeden oock ſchade van Dijcken. Sy hadden oock grooten coſt gedaen int toereeden van veel Oorlochſchepen/ Anno M.D. Lxxxviij. om in te houden (alſo ſy by Gods hulpe inghehouden hadden) die machtighe Armade van Spaengien/ die in Vlaenderen reede was om in Enghelant over te ſchepen. Int Jaer daer nae hadden ſy groote coſten tot onderhout van veel Oorlochſchepen/ die haer by de Coninginne Schepen voechden/ totten aenſlach op Portugael: Ende hadden ſo vervolcht inde volghende Jaren/ om den vyant te beſchadighen in Britangien/ daer dat veel aen gheleghen ware/ ſoo wel voor de reputatie van hare Majeſteyt/ als vande ghemeyne ſake/ ende dochten alſo te continueren: Maer ſo ſy nu ſouden moeten verclaren aende particuliere Provintien/ Steden ende Ghemeynten/ deſe hare Majeſteyts propoſitie/ ſoo ſoude die alderhande quaet wercken/ ende achterdencken gheven/ ende alle goede reſolutien doen te rugghe trecken: dat welcke ſeer periculeus ſoude weſen/ want ſoo den Spaengiaert by eenighen middel nu Meeſter vande Nederlanden werde/ hy ſoude nu daer vinden Krijchſvolck/ ghelt/ Schepen ende Havenen/ middelen om het meeſtendeel vande weerelt in te ſlocken/ want hy ſoude uyt alle de Nederlanden/ Jaerlicx thien Millioenen trecken/ met die middelen die de Staten vande vereenichde Landen nu trocken/ zijnde maer een derdendeel vande Nederlanden/ ende ſy trocken wel over vijf Millioenen. Voorder dat het oock noot ware te dencken van Cales weder te belegghen eer dat het gheſterckt werde/ ende datmen de oorloghe behoorde in Vlaenderen te brenghen. Dit was der Staten Generael ſchriftelicke antwoorde/ het welcke ſy hare Majeſteyt verſochten rijpelick te overlegghen.

Hier over ſoo toonde haer de Coninginne by haer Brieven van date den xxvij. Julij/ ſeer t'onvreden/ het welcke haren Ambaſſadeur Bodley/ die weder over ghecomen was/ heſtelick den xxiiij. Auguſti verclaerde/ perſiſterende datmen haer nu moeſte byſtaen ende haer ghelieven in haer verſoeck/ alſo ſy oock in tijt van noode haer niet wilde verlaten.

Staten contenteren de Coninginne [illegible] Schepen tot haren dienſt te ſenden.

Waer over de Staten Generael ſeer ontruſt ende becommert zijnde/ hebben haer anderwerf den xxviij. October vriendelick gheſchreven ende ghebeden om wat verdrachs/ tot dat ſy voordere metten Raet van State/ die eenſdeels doen int Legher was/ daer over mochten beraetſlaghen. Daer mede toonde haer de Coninginne by haer Brieven van date den xiiij. November/ wat beter te vreden/ om den eyſch wat uyt te ſtellen/ overmits dat ſy een ander verſoeck op handen hadde/ van dertich Schepen ter Oorloghen/ ghe-

ghe

ghevictalieert voor vijf Maenden/ met twintich laſt Buſcrupt/ ende gheldt voor de gagie.

Dit verſoeck hebben de Staten Generael de Coninginne gheconſenteert den xv. Maert / op de volghende maniere / als neghen groote Oorlochſchepen) groot tuſſchen drie ende vierhondert vaten: Item noch ander neghen ſchepen / groot tuſſchen twee hondert ende hondert ende tachtich vaten / met noch ſes ander ſchepen wel toegheruſt / van hondert ende vijftich vaten / om eenighe provande te voeren.

Terwijle deſe ſaken van weghen de Coninginne vervolcht werden / ſoo hebben de Staten Generael gecommitteert eenighe uyt de Raden/ om metten Heere Ambaſſadeur Bodley te handelen / ofte de Coninginne eenich contentement opt voorſchreven verſoeck conde ghedaen worden/ de welcke voor ſloeghen van haer twee hondert duyſent guldens Jaerlicx te betalen/ ſo langhe als de oorloghe duerde/ ende een goede groote ſomme nae het eynde vande Oorloghe / maer alſo dien voorſlach te cleyne ſcheen/ ſo beſloten ſy nochtans datſe hare Gheſanten in Enghelandt ſouden ſenden.

Daerentuſſchen ſoo hadde noch den Ridder Franſoys Vere/ den xv. Maert verſocht totten vooren verhaelden aenſlach ter Zee op Spaengien / die Landen te ontleenen tweeentwintich hondert Mannen van haer Enghelſche Soldaten/ twelck mede gheconſenteert zijnde/ is de Coninginne eenichſins gheruſt geweeſt/ totte comſte vande Gheſanten.

De Staten ſenden een ſtatelicke Legatie in Enghelandt/ in October.

Hier nae in September in dit Jaer M. D. XCvj. hebben de Heeren Staten de Gheſanten naer Enghelant afghevaerdicht / te weten / de Heeren Elbartus Leoninus / Cancelier van Gelderlant / Sebaſtiaen van Looſen / Raet in den hooghen Raet van Hollant / Jacob Valck/ Treſorier van Zeelant / ende Abel Franckena/ Raet van State van Vrieſlant inde vergaderinghe der Heeren Staten Generael / die welcke eens afghevaren ende by tempeeſt weder inghedreven waren/ maer ſy zijn anderwerf tſeyle ghegaen / aen Lant latende den voorſchreven Cancelier Leoninus/ overmits ſijn lijfs ſwackheyt ende ouderdom. Ende in Enghelant aenghecomen zijnde / ſoo hebben ſy by de Coninginne den vijf den October audientie ghehadt/ende hebben hare Majeſteyt opt alderhoochſte bedanckt van alle voorleden groote goetwillige hulpe ende aſſiſtentie/ die ſy den Landen in haren grooten noot ghedaen hadde. Ende voorts vertoonden ſy hoe de Landen nu weder overlaſt ende overvallen werden vanden Vorſtelicken Cardinael Albertus/ ſo dat het nu onmoghelick ware dien te wederſtaen / ſonder hare Majeſteyts hulpe / inder voeghen/dat ſy nu nae ſoo veel gheledene ellende/ ende groote ſtantaſticheyt ende trouheyt die ſy hadden ghetoont / waren in perijckel van verwonnen ende ghedwongen te worden/ het welcke ſo het ghebeurde / ſoo ſoude den vyant vinden grooten toewas van Volck/ van Havenen/ Wapenen ende Munitien/ met groote middelen van Finantien paſſerende veel Millioenen guldens Jaerlicx/die hy by der hant hebben ſoude/ſonder die met perijckel voorder over Zee te gaen ſoecken/ ende alſo te overvallen alle andere Potentaten van Europa/ ende boven dien oock continueren ſijn oude aenſlaghen op hare Majeſteyt/ waeromme ſy baden in tijdts ſulcx te voorſien/ ende dat hare Majeſteyt ſoude willen haer ſecours van volcke tot vol ghetal / volghens de Contracten Anno M. D. Lxxxv. ghemaeckt/ henluyden toeſenden: Waer mede hare Majeſteyt ſoude haer weldaet verdobbeleren tot haren grooten lof. Daer nae verſochten ſy oock dat ſommighe Hollanders die ghevanghen waren inden leſten tocht in Spaengien/verloſt ofte vermanghelt ſouden worden tegens eenige Spaenſche ghevanghenen / deſghelijcx datmen contentement ſoude gheven eenighe Cooplieden / van ſeker ſacxkens met Spaenſch ghelt inde ſelvighe reyſe henlieden afghenomen.

Der Staten Gheſanten verſoeck aen de Coninginne van Engelant tſecours volgende het Contract/ den v. October.

De Coninginne van Enghelant antwoorde aende Geſanten der Staten/ den v. October.

Hier op heeft de Coninginne de voorſchreven twee eerſte poincten redelicken beantwoort/ende daer nae heeftſe beleefdelicken de Staten Generael bedanckt voor ſoo ghereeden byſtant / die ſy haer ghedaen hadden met ſoo veel Schepen ende volck van Oorloghe / in ſo goede ordere: Noch meer bedanckte ſy die oock vant goet tractement dat ſy hadden ghedaen den Heere Grave van Lincolne haren Ambaſſadeur / reyſende nae Duytſlant op den Kintdoop vanden Lantgrave van Heſſen/ ende van datmen hem alomme ghedefroyeert hadde. Daer nae comende op de propoſitie vande Staten/ ſeyde ſy/dat ſy in ſtede van een beleefde ende reele recompenſe / ontfinck een nieu verſoeck: Maer hen ſtont te bedencken/hoe ſy inden uyterſten noot / bynaeſt onderbrocht zijnde/ van haer bygheſtaen waren / met goeden ghereeden verſchoten ghelde/ dat nu elf Jaer gheduert hadde / deſhalven ware het nu wel redene/ dat ſy bedochten op eenighe voldoeninghe/ ghemerckt haren ſtaet mits het veroveren van ſo ſchoone vercreghen Steden ende Forten/ſulcx nu wel mochte lijden / ende dat haer meyninghe noyt gheweeſt en ware/ dat de Staten haer verbonden ſouden houden altijt in infinitum, dat is eeuwichlick. Sy hadde grooten laſt int aſſiſteren vande Coningen van Vranckrijck/ van Schotlant/ ende vande oorloghe in Yrlandt/ nochtans en hadde ſy gheen Indien van Peru / noch den Philoſophalen ſteen / dan alleenlick ſy was bemint van haer goede Subjecten/die ſy gheenſins wilde overlaſten / maer onderhouden in die goede lief de. Sy wiſte wel dat de Nederlanden nu wel vermochten haer wat te erkennen / naedemael ſy den Coninck van Vranckrijck ſulcken grooten byſtant deden: in voorvallende noot en wilde ſy de Landen niet verlaten / maer in het Contract daer ſy van waren ſprekende/ende wilde ſy niet meer ghehouden weſen/ maer verſtont dat gheheel te niete te weſen / om datter gheſeyt was/ datmen verhoopte dat het maer anderhalf ofte twee Jaren dueren ſoude. Ten beſluyte ſeyde ſy / dat ſy ſouden verclaren oft ſy gheenen anderen laſt en hadden / want men moeſte haer ander voldoeninghe gheven / dan eenen gratias ago, &c. Haer werdt gheantwoort / dat ſy het Krijchſvolck nae Vranckrijck geſonden hadden/ voor de alghemeyne oorloghe/ om die ſelf de wijl van haer te voeren. Het welcke ſy voor welghedaen bekende: ende voorder handelinghe remitteerde ſy aen haren Rade / die daer meeſt preſent was / te weten den grooten Zeghel bewaerder ofte Cancelier/ den grooten Treſorier/ den Grave van Eſſex/ den grooten Admirael / den grooten Camerlinck / de Baenderheeren van Buckhorſt ende Northe / de Ridderen Forteſcue ende Knolles/ ende den Secretaris Cicil.

Handelinghe der Staten Gheſanten metten Raed vande Coninginne/ over tſecours ende ſchult.

Met deſe ende d'andere hebben deſe Gheſanten meermael ghehandelt / ende vertoont den noot der Landen / ende ſoo den vyant tot ſijnen vermete quame/ ende hem Meeſter maeckte van ſoo veel ſchoone Havenen/ Revieren/ middelen van ghelde ende contributien/ende boven al van de Zee Belgique / wat van Enghelant ende de Ghebuerlanden te verwachten ſtont/ ende daeromme verſochten ſy der Raetſheeren tuſſchenſpreken/ op dat de Coninginne wilde het toegheſeyde ſecours volghende t'Contract haer vol toe ſenden.

Daer teghen werdt vanden grooten Treſorier verhaelt den grooten laſt vande Coninginne in Yrlant/ in Vranckrijck ende elders/ die ſy niet langher draghen en conde: dat oock by den Contracte hare Majeſteyt niet voorder noch langer ghehouden en was dant haer believen ſoude/ ende dat het oock teghen recht ende redenen ware/ haer altijdt by het Contract ghebonden te willen houden/ ende hoewel het haerlieden niet gheleghen en ware Vrede met Spaengien te maken/ ſo ſtrede dat nochtans teghen het welvaren van haer Landen/ ende derhalven en conde ſy altijdt niet verbonden/ghehouden worden/ tot welcken eynde hy texten uyt de Rechten voortbrochte/ ende alſo ſeyde hy ware het verſoeck om voorder aſſiſtentie te hebben beantwoort. Hier teghen ſeyden de Ghecommitteerde Gheſanten/ dat de woorden van den Contracte/ van ghelieven/ waren uyt beleeftheyt alſo gheſtelt/ende dat des niet teghenſtaende de ſelve obligatoyr ende bondich ware/ daer toe oock ſekere allegatien van Rechten voortghebrocht werden/ ende ſoo hare Majeſteyt niet en wilde haer verbonden houden/ſoo ſouden ſy oock ongheboundenheyt allegeren moghen.

Daer werdt oock dickmael vermaen gedaen van een ſchult vanden Ridder Horatio Palavicino ende Spinola/ Genevoyſen/ die ontrent de drie hondert duyſent guldens ware/ die ſy den Staten ghedaen hadden/ daer de Coninginne voor ghesproken hadde/ ende ghedwonghen ware gheweeſt eenſdeels de ſelve te betalen/ metten intereſte/ in welcke Obligatie die van Hollandt ende Zeelant mede verbonden waren.

Waer op de Gheſanten antwoorden/ dat wel haerlieden namen inde Obligatien gheſtelt waren/maer teghen haren wille ende met ongheljjcke/overmits die van Hollant ende Zeelant voor de Pacificatie van Ghendt ende daer nae/ hadden hare laſten alleene ghedraghen/ ſoo dat die van Brabant/ Vlaenderen/ Artoys ende Henegouwe/ waren alleene in die ſchult ghehouden/ ende daeromme eyſchtemen haerlieden die vrienden waren/ die ſchult qualicken/ maer dat haer vyanden de ſelve ſchuldich waren.

Daer werdt noch by de voorſchreven Raetſheeren verhaelt/ dat de Coninginne vaſt bleef houdende tot haren laſt/ de Garniſoenen van Vliſſinghen ende den Briele/ welcken laſt ten tijde vanden Contracte meer beliep tot een ende twintich duyſent pont Sterlincx/ voor elf hondert ende vijftich Mannen/ daer die plaetſen nu door des vyants practijcken/ niet conden ghehouden worden niet minder dan met neghenentwintich hondert ende vijftich coppen/ waer van de gagien beliepen ſeſſenveertich duyſent ponden Sterlincx Jaerlicx.

De Engelſche Garniſoenen van Vliſſinghen ende Briele groote/ deue vaſt.

Hier op ſeyden de Gheſanten/ dat ſy ſelve bevel hadden/ daer over haer te beclaghen vande groote laſten vande Servicen/ die meer ter Maent beliepen/ dan de betalinghe vande ingheleyde Garniſoenen pleghen te bedraghen/ ende daeromme en behoorde men niet gedurich ſulcke groote Garniſoenen daer in te houden/ dan als den noot ſulcks vereyſchte. Aen welcke Steden/ hoe wel de Coninginne daer veel aen gheleghen ware/ ſoo ginghen die den Staten meer aen/ als rakende lijf ende leven van hare Ghemeente.

Hier nae zijn ſy ghecomen op de aenbiedinghe die de Staten Generael te vooren eenſdeels den Ambaſſadeur Bodley ghedaen hadden/ onder proteſtatie/ alſoo de afrekeninghe veel ſwaricheden ſouden moghen inbrenghen/ dat die ſelve preſentatie gheſchiede ſonder achterdeel vant Contract/ alleenlick om int vriendelick alles te handelen/ende dat over ſulcks voortaen de Landen Jaerlicx ſouden betalen tot Londen/ op den dach vande gheboorte der Coninginne/ met groote ſolemniteyt ende eerbiedinghe/ ſo langhe de oorloghe duerde/ twee hondert duyſent guldens/ ende de oorloghe gheeyndet/ ende de Landen zijnde in vreden gheſtelt/ dan ſouden ſy betalen in plaetſe vande twee hondert duyſent guldens Jaerlicx/ vier Jaren lanck gheduerende/ thien hondert duyſent guldens/ ſo ſy leef de/ daer over ſoude de Coninginne den Staten weder geven alle Obligatien/ Liquidatien/Actien ende Intereſten/ die ſy mochte hebben op de Gheunieerde Landen.

Aenbiedinge der Staten voor alle de ſchult vant ſecours.

Dit heeft de Enghelſche Raetſheeren veel te luttel ghedocht/ ſelve den Heere Treſorier/ ſegghende dat ſijn Coninginne in elf Jaren/ wel elfmael hondert duyſent ponden Sterlincx verſchoten hadde/ ende meer.

Waer op de Gheſanten ſeyden/ dat ſo den tijt gheleghen ware om tot een oprechte afrekeninghe te comen/ ſo conden ſy doen blijcken deductis deducendis, datter veel aende ghepretendeerde ſomme ontbreken ſoude/ om dat het gheſonden ſecours noyt vol en was gheweeſt/ waer door de Landen gheleden hadden int belegghen van Steden/ Forten ende te Velde/ groote ſchade/ mits dat de ſelve ghenootſaeckt waren gheweeſt in die plaetſe van het ontbrekende volck/ ander volck te voete ende te Peerde op te lichten/ daer by ghevoecht werdt/ dat daer door ter Zee veel goede dienſten ende aenſlagen verſuymt waren/ waer van de ſchaden die ter Zee geleden waren/ paſſeerden wel drie Millioenen guldens.

Voorder ſeyden ſy/ dat het vrij gheen cleyne ſake ware/ dat de Staten de Coninginne ſouden ontſlaen van ſulcken ſolemnelen Contract ende royalen Secours haer beloeft/ terwijle de oorloghe ſoo hardt gheduerde/ ende den dach van betalinghe noch niet ghecomen ware/ ende dat het te vele was/ teenemale te benemen het beloefde Secours/ met verminderinghe van hare middelen/door die voorſeyde exceſſive betalinghe inden uyterſten noot: Inſonderheyt alſoo de Landen t'ſelve ſouden moeten trecken van t'ghene daer ſy haer mede nootelicken verweerden/ doende den vyant te minder oorlogen aen/ ende dat de Landen in dit loopende Jaer niet meer conden doen/ aenghesien de coſten die ſy tot Cales/ Ooſtende/ Hulſt/ende elders hadden ghedraghen.

Zijnde van deſe ſaken langhe tuſſchen partijen ghediſputeert/ werdt de aenbiedinghe niet ghenoech gheacht/ ende die byghevoechde conditien afgheſlaghen/ ende verſtaende dat deſe Gheſanten gheen ander ofte voorder bevel en hadden/ ſo reſolveerde de Coninginne met haren Rade/ die ſake noch te laten ſtaen op ſijn beloop ende op voorder bedencken/ verſoeckende de Geſanten van haer handelinghe goet rapport te doen. Hier toe beweechden meeſt verſcheyden tijdinghen/ van groote toeruſtinghe diemen in Spaengien maeckte ter Zee/ om eenighen grooten inval in Enghelant/ Vranckrijck/ Yrlandt ofte Nederlant te doen (waer van wy hier nae oock noch ſullen verhalen) waer op doen ter tijt wel diende ghelet.

Alſo hebben deſe Gheſanten der Staten Generael den xi. Novembris haer afſcheyt vriendelick vande Coninginne ghenomen/ die nochtans haer heſtelick beclaechde/ maer het afſcheyt werdt beleefdelicken met vele goede beloften gheeynt/ ende alſoo zijn de Gheſanten weder ghekeert/

keert den tweeden Decembris.

Marquis van Varrabon wert van Byron gheſlagẽ ẽ gevanghen/ den v. September.

Den Coninck van Vranckrijck heeft int beginſel van September / den Mariſchal Byron in Artoys gheſonden / tot beſchuttinghe van Piccardien / met eenen tamelicken hoop ſoo te voete als te Peerde / ende eenich gheſchut: hier mede is Byron ghetrocken nae S. Pol/ eenighe plaetſen als Imbercourt ende Feriene beroovende / ende brantſchattende het Clooſter Cericamp ende andere: Daer entuſſchen is den Marquis van Varrabon Gouverneur van Artoys/ met ontrent acht hondert Peerden ende eenen hoop Voetvolck uyt Heſdin ghetrocken/ om Byrons loopen te beletten/ vanden welcken hy ontmoet is / ende is van hem den vijfden September gheſlaghen gheworden / ende ſelve ghevanghen / met een Italiaenſche Heere Montecuroli / ende meer andere. Nae deſe victorie is Byron nae S. Pol ghetrocken/daer vooren vier ſtucken Gheſchuts plantende / waer over het Garniſoen ſnachts van daer vloot. De Inwoonders gaven dat op den ſevendẽ September ſnachts over/met conditie dat de veſtinghen ſouden afghebroken worden. Van daer trock Byron op Prenay / daer het volck oock vluchte/ maer eenighe haer inde Kercke begevende/ wert het Gheſchut daer voor ghebrocht / ende ghedwonghen haer over te leveren.

Alſoo een deel verſtropt Krijchſvolck ende Lantvolck waren ghetrocken op het Caſteel van Divioen / ſo werdt dat oock tot compoſitie ghedwonghen: maer ſylieden daer naer hope van ontſet crijghende / door de comſte van vijf ofte ſes Franſche Soldatẽ/ende haer ſchamende van de compoſitie/ hebben den Capiteyn in eenen Tooren gheſloten/ welcken Tooren Byron dede te gronde ſchieten/ waer over ſy overvallen worden/ ende meeſtendeel al vermoort/ eenighe ghehanghen/ ende weynighe gherantſoneert. By Bethune werden ontrent hondert Franſoyſen omcinghelt/ van ontrent drie hondert Walſche Peerden/ t'welck Byron vernemende/ reedt derwaerts met hondert ende vijftich Peerden/ dies de Beſetters de vlucht namen nae Bethunen.

Den Hertoch van Arſchot tegen Byron den xij. September.

Den Vorſtelicken Cardinael nae die ghevangheniſſe van Varrabon/ hadde in alle haeſt afgeſonden den Hertoch van Arſchot in Artoys / die den thienden September in Atrecht comende/ vergaderde aldaer het krijchſvolck dat van Hulſt ghecomen was. Waeromme Byron den twelfden September optrock met ſijnen buet nae Vranckrijck: Maer als hy nu ontrent drie mijlen ghemarcheert hadde / ontmoete hem den Hertoch van Arſchot metten Hertoch van Aumale uyt Vranckrijck / ſeer ſterck van Peerdevolck / dies ſy nu op drie duyſent paſſen by den anderen zijnde / ſoo ſont Arſchot eenighe lichte Peerden uyt om te ſcharmutſeren ende Byron op te houden: maer hy vercoren hebbende een plaetſe tot ſijnen voordeele/ ſont uyt de Bende vanden Coninck/om te ſcharmutſelen: maer hoe wel hy tweemael dapper beſpronghen werdt/ ſo onthiel hy hem evenwel op ſijn voordeel / waer over Arſchot trock in een Boſch / dies beyde de partyen alle de nacht in wapenen bleven. Smorghens trock Arſchot af/ om Byron den wegh af te nemen ende te beſetten / maer Byron trock eenen anderen wegh af nae Auxi/ daer paſſerende de Reviere/ ende quamen alſo in Vranckrijck/ daer hem terſtont meer volck by quam / onder den Grave van S. Pol/de Heeren van S. Luck/ van Charzeron/ vanden Viconte de Chamoys/ den Marquis van Fortuna/ ende meer andere/ met goet krijchſvolck.

Exploicten in Artoys/ tuſſchen Arſchot ende Byron in September.

Met dit volc trock Byron weder nae Artoys op Atrecht / hem den vijfentwintichſten September legghende tot Buſquoy / waer ontrent hem oock vertoonde Arſchots Nederlantſche Spaenſche Peerden. Hier over werdt Byron ghebootſchapt/ datter op een Dorp in een Kercke tuſſchen Atrecht ende Bapalme/ drie hondert Franſoyſen beſet waren vande Spaenſche lichte Ruyterye / waeromme Byron met alle ſijn macht derwaerts trock. Maer de Beleggers dat vernemende/ trocken daer van/ ende werden vande lichte Peerden achterhaelt / ende by de Overſten Fornier ende Charzeron werdenſe ſcharmutſerende opghehouden/ totte aencomſte van Byrons gheweldighen hoop/ ende doen gheheel vluchtende/ weken ſy op de Benden van Ordonnantien vanden Graven van Reulx ende van Solre/ dieſe bedecktelicken verwachten in een Vallaye / mette welcke ſy haer weder ter weere ſtelden/ maer de lichte Peerden vande Franſoyſen/ haer verlatende op den ghewelidighen hoop die Byron ſelve aenbrochte / ſetten weder op de Spaenſche/ende drevenſe wederom inde vlucht/ haer volghende wel een mijle / tot int gheſichte van haren Legher / alwaer ſy wat ſtille hielden om haer Peerden aeſſem te gheven/ ende ſoo begonden ſy te rugghe te rijden. Waer op weder verſche Peerden uyt Arſchots Legher op haer werden uytgheſonden / maer ghedreycht zijnde van Byrons hoopen/dorſten ſy niet voortcomen. In deſe ſchermutſels werdt dapper ghetreft/ daer hadden hen vertoont de Compagnie van Contarin Comis Generael/ van Corradin/van Don Diego Dacugna / van Don Gabriel Rodriges/ die ſelve daer doot bleef / de Compagnie vanden Baron d'Auxi / mette Benden van Ordonnantien vande Graven Reulx ende Solre/ met dertich Peerden van Arſchots Bende/ die al ſchade leden: daer werden wel thien hondert ghevanghen ghenomen / ende ontrent drie hondert Peerden/ t'volck haer inde Boſſchen ſalverende.

Sanderdaechs ſont Byron den Heere van S. Luck met vijf hondert Peerden ende twee hondert te voete/ om Arſchots volck in een Embuſcade te locken: maer Aerſchot alſo hy wel begraven lach onder de Voorſtat van Atrecht/ wilde ſijn voordeel niet verlaten ẽ veel avontueren/ waer door de Franſoyſen te vrijlicker het platte Lant van Artoys afliepen / t'ſelve brandende ende brantſchatten ſeer deerlick/ ende vertrocken in October met grooten buet weder wech nae Vranckrijck.

Franſoyſen inval in Henegouwe/ in October.

Corts daer nae weder comende/ zijn ſy in Henegouwe ghevallen/ ende tot in Walſchbrabant ghecomen / ende ettelicke duyſent Beeſten ende veel ghevangenen wech ghevoert/ſo dat de Walſche Provintien door de Franſche Oorloghe/nu de meeſte ellende onderworpen waren.

De Spaenſche Garniſoenen deden in Vlaenderen alomme grooten overlaſt/ alles ten platten Lande beroovende: ende ſoo Don Alonzo de Mendoſa ſochte oock binnen Yperen te comen/ hebben hem de Borghers de Poorten gheſloten/ ende ſo uytghehouden in December.

Die van Ooſtende in Vlaenderen deden oock courſſen/ ende haelden veel Beeſten/ ende vermeerderden haer brantſchattinghen.

Die van Zeelant onder den Colonel Pyron/ Gouverneur van Axele / hadden eenen aenſlach op Hulſt/ die niet en gheluckte.

Alſo in Zeelant gheſtorven was Meeſter Pieter de Rijcke / een ſeer vroom voorſichtich ende gheleert Man / die daer langhe hadde gheresideert/ uyt Vlaenderen gheboren/ende gheprеſenteert hadde inde Staten den perſoon vanden Prince Mauritz als Marckgrave vander Vere ende Vliſſinghen / ſoo heeft Prince Mauritz in ſijn plaetſe gheordineert de Heere Jaques van Maldere / om voor den Edeldom van Zeelandt ſijnen perſoon te preſenteren / in December.

Den Coninck van Vranckrijck waren int beginſel van November (conform de verbonteniſſe met Enghelant ghemaeckt) toeghecomen ontrent twee duyſent Enghelſchen / onder den Ridder Baſkerfielde / die hy leyde in Garniſoene ontrent Cales / vreeſende oft de Spaenſche Armade diemē uytreede / aldaer mochte aencomen / hoe wel men by afgeworpen Brieven / naemaels verſtont dat de ſelve op Yrlandt was ghedeſtineert.

Des Coninckx van Vranckrijck verclaring aen ſijn Staten vergadert tot Rouaen / den iiij. November.

Ende int beginſel van November waren de Staten van Vranckrijck tot Rouaen beſchreven / alwaer ſy luyden den vierden November vergadert zijnde / (ontrent hondert ende dertich perſoonen) den Coninck mondelinghe heeft verclaert onder andere woorden / dat hy ſochte twee glorieuſe tijtelen te verwerven / te weten genoemt te worden verloſſer ende reſteuratoor van Vranckrijck / ende daeromme hadde hy haer beſchreven ende ontboden: Hy verhaelde mede / hoe dat hy Vranckrijck ghevonden hadde niet alleene bedorven / maer wel bycans gheheel verlooren / t'welck nu eensdeels verloſt ware by de gratie Gods / door ghebeden ende goeden raet van ſulcke die gheen ſweert voeren / ende door het ſweert vande Princen ende Edelen / ende door haer ende ſijn moeyte ende arbeyt / waeromme het nu moeſte verloſt blijven ende van onderganck behouden worden. Hy hadde haer niet gheroepen / om te doen goet vinden ſijnen wille ofte goetduncken / maer om haren raet te hebben / ende om dien te ghelooven ende te volghen / ende eyndelick om hem in haer voochdye te ſtellen / t'ghene dat nochtans Coninghen qualicken greyt ofte aenſtaet / veelmin den Grijſen baerden ende victorieuſe verwinders / maer de crachtighe lief de ende begeerte die hy hadde om de twee voorſeyde tijtels te moghen voeghen by den Conincklicken tijtel / dwonghen hem haer wijſheden te onderworpen: wat meer te ſegghen ware / dat ſoude ſijnen Cancelier doen.

Cancelier van Vranckrijck vertoocht aende Statē tot Rouaen / den iiij. November.

Sijnen Cancelier den Heere van Cheverni / verclaerde int langhe de tachterheyt ende ſtaet vande Kroone / de groote coſten des Koninckx / die veel grooter waren dan in ouden tijden: Verhalende dat den Koninck Sinte Loys ontrent den Jare Chriſti / M. CC. ende Lxx. (van welcken Sinte Loys deſen Koninck van Vader tot ſone ghesproten ware) alſoo hy drie Jaren in eyghen perſoone d'oorloghe in Turckyen teghen de ongheloovighe ghevoert hadde / maer verteerde vijfthien hondert duyſent ponden ternoys / van twintich ſtuyvers t'ſtuck / twelc Vranckrijck ſo benaude / datmen moeſte coperen ghelt ſlaen: Sijnen naecomer Philippe de Valoys / verloor den ſlach tot Creci / Anno M. CCC. xlvj. daer xxx. duyſent Mannen door den Koninc van Engelant Eduaert den III. verſlagen werden / waer onder waren vijfthien hondert Edelen / ende vijfthien Princen: Sijnen ſone Johan verloor desghelijcx Anno M.CCC.Lvj. den ſlach van Poitiers / daer hy ſelve in perſoone met ſijnen jonckſten Sone Philips de Stoute / Hertoch van Borgondien / ghevangen werdt / betalende groot rantſoen: maer ſijnen Sone Charles / hadde met de hulpe van des Rijcks Staten / alle die ſwaricheden ſo overwonnen / verovert ende ſo gheregheert / dat hy in Vranckrijck weder inbrochte den ploech ende Neeringe / het welcke haer nu oock mede toeſtont te doen / daer hy haer nu alle toe vermaende met vele woorden: Beriſpte oock den Koninck (diens lief de ende ander deuchden hy hooghelick prees) om dat hy hem voor haer ſoo vernedert hadde / met dat woordt tutelle, dat was in haer voochdye te ſtellen / ende voorts werden daer veel ſaken afghehandelt tot Rijcks beſte.

Labeur ende Commercie bringht welvaert in alle Landen.

Die vander Ghereformeerde Religie hebben daer oock haer clachten ghedaen / maer haer verſoeck en werdt noch niet volcomen.

Een Spaenſche Vlote van Oorloch ſchepen lijdt groote ſchipbreuck op Cabo Finis terre in October.

Alſoo in dit Jaer M. D. XCvj. den Koninck van Spaengien groote ſchade gheleden hadde van Schepen ende Schipsghereetſchappe / by den Enghelſchen tot Cales alſoo wy verhaelt hebben / ſoo heeft hy terſtont op het aencomen van ſijn Vlote uyt Indien / weder een Armade te weghe ghebrocht / meeſt van Ooſterſche ende Nederlandtſche Hulcken / die met Coopmanſchappe in Spaengien ghecomen waren / die hy daer ghewoon is aen te houden ende te dwingen om hem te dienen: Tot een groot ghetal van deſe / heeft hy toeghevoecht vier groote Gallioenen ende ſes Levantiſcos / dat zijn groote Italiaenſche Schepen. Deſe vergadert zijnde tot Liſbona / zijn van daer uytgheſeylt den xxiiij. Octobris / daer over bevel hadde den Adelantado / ofte voorneemſte Overſte ter Zee van Spaengien / Don Martin de Padillo: ſy waren in ghetale ontrent tachtentich ſterck / ende volmant / ſoo van Krijchſvolck als Schipſvolck / ende waren varende nae Galiſſien / nae de Haven van Ferol / alwaer ſy meer Schepen van daer ontrent vergaderen ſouden / ſoo om haer Landt van Spaengien te beſchermen / als om Enghelant oft Yrlant te invaderen ofte beſpringhen / ende om in te ſtellen een gheduerighe vaert met cleynder Vloten tuſſchen Spaengien ende Cales in Vlaenderen / ende oock Bretangien in Vranckrijck. Deſe Vlote Schepen aldus varende / ende comende by Cabo Finis terre, alſoo ſy't noemen / zijn by onweder ende miſnemen van haer Zeemercken / ghevallen op het voorſchreven uytſtekende Cabo Finis terre, alwaer ſy groote Schipbreuck gheleden hebben: ende daer werdt by de gheloofweerdichſte gerapporteert / wel ontrent veertich Schepen ſo groot als cleyne ghebleven te weſen met veel volcx. Den voorſchreven Overſten ofte Adelantado ontquam / ende gheraeckte binnen Ferol / door middel van eenighe Hollantſche Piloten. Den principalen aenſlach was op Yrlant ofte Cornual in Enghelant / maer werdt met dit verlies voor dien tijdt ghebroken: Sy hadden wel ſeven ofte acht duyſent Krijchſvolck op / veel Peerden ende waghenen / met ghereetſchappe om ſterckten te maken.

Turckſchen crijch en verlies van Agria / daer de Chriſtenen den ſlach verlieſen / den xxvj. Octobris / 1596.

In deſen tijdt heeft den Keyſer Rudolphus teghen den jonghen Turckſchen Keyſer Machomet / gheen gheluck ghehadt / want alſo de ſtadt Agria gheleghen in Hongarien / op de paſſagie van Sevenburghen / vanden Turck beleghert was in September / zijn de Chriſtenen gedwonghen gheweeſt de ſtadt te verlaten / ende haer op het Caſteel te begheven / alwaer ſy oock beſchoten / beſtormt / ende het Krijchſvolck ten af val opgheruyt werden / ſoo datter tuſſchen de twee ende drie hondert tſeſſens overliepen / die alle de Chriſtelicke Religie verlochenden / ende in Turcx dienſt haer begaven / ſo dat ſy hebben moeten met den Turck overcomen / ende t'Caſteel overgheven den xiij. Octobris / den Gouverneur Johan Pauli / de Grave van Thoren met ander Overſte ghevanghen blijvende / ende dat by ghebreck van tijtlick ontſet / want den Coninck Maximiliaen van Ooſtenrijck Keyſers Broeder / met alle ſijn volck / was verhindert (door reghenachtich weder) van te moghen met ſijn Gheſchut op trecken/ waer door hy eerſt ontrent den xx. October hem verſamelen conde metten Vorſt van Sevenburghen ende ander Honghers Krijchſvolck / ſoo dat ſy haer ontrent Agria eerſt onder Turcks ooghen preſenteerden den xxj. Octobris/ ſterck zijnde ontrent dertich duyſent Peerden/ ende wel ſo veel voetvolcx / tſamen geſchat ontrent de tſeſtich duyſent/ de welcke vijf ofte ſes daghen met ſcharmutſelen haer ſeer cloeckelick betoondē/tot den xxvj. October dat ſy weder den Turck groot volck afſloeghen / ende inde vlucht haer gheſchut afnamen / ende braken door totte Tenten vanden voorſchreven grooten Turckſchen Keyſer/ ende vielen aent pilgeren ende rooven/het welcke merckende een Turckſche Baſſa Cicaſa/een verloochent Italiaen/is met verſſche hoopen Krijchſvolck op haer ghevallen / ende heeftſe gheheel inde vlucht gheſlaghen / die de Turcken ſelve bevreeſt zijnde/ niet ſeer verre nae en jaechden / ſo dat den Coninck Maximiliaen/ den Sevenburgher ofte Tranſilvaen/ Teuffenbach/Palfius ende ander Overſten/tijdt hadden om haer te ſalveren. Daer bleven wel ettelicke duyſenden doot/ maer meer Turcken dan Chriſtenen/ onder ander twee jonghe Hertoghen van Holſt/ Poppel/ ende veel andere van Adel / ende ghebiet hebbende. Van daer trock den Turck Amurathes weder nae Conſtantinopolen / hem beghevende meeſt tot welluſt / het welcke Chriſtenheyt ſeer wel te paſſe quam. Tot dit ongheluck des Keyſers voechde hem noch/dat ſijn Hof tot Praga ten ſelven daghe verbrande / ende dat ſijn Landtvolck ende Boeren opſtonden door den grooten overlaſt des Krijchſvolcx/ ende boven dien beſwaert met dwanck van Conſcientie ende Religie / diemen gheen vrijheyt wilde vergonnen / waeromme veel de Turckſche ſlavernye preſen/ als maer over t'lichaem zijnde.

Verhael van de ſchaden, eñ verlieſen van den Coninck van Spaengien.

Vande groote ſchade die den Coninck van Spaengien gheleden heeft (door het verlies ſijnder Schepen tot Gadis ofte Calis/ende oock nu in October by Cabo finis Terre.) hebben wy verhaelt / ende dat d'Oorloghe in Nederlant / als oock d'Oorloghe die hy teghen Vranckrijck te voeren hadde / ſijn ſchatten gheheel gheconſumeert hadde / ende alomme ſeer veel ſchuldich zijnde / ſoo en heeft hy nochtans niet afghelaten meer materie van groote coſten aen te nemen/ als te incorporeren de Coninckrijcken van Engelandt ende Yrlandt / op de Hertochdommen van Gulick ende Cleve oock een ooghe hebbende daer toe hy ſijn Fortſen ende volck reede hadde/ alſo hy den Keyſer by den Admirante de Arragon hadde doen aenſegghen.

De ſake was als wy vooren verhaelt hebben ende nu voorder ontdeckt werdt / om dat den Hertoch Jan van Cleve/ Gulick/ Bergh/ etc. nu was kranck van ſinnen/ende onghehout ſonder kinderen / ende buyten hope van crijghen/ ende dat de Suſters / de eene ghetrout metten Hertoch van Pruyſſen/ waer van drie Dochters waren ghetrout metten Huyſe van Brandenborch ende Auſborch / de twee ander Suſters aen twee Broeders/ Paltzgraven van Tweybrugghen/ beyde manbaer Sonen hebbende/ de vierde Suſter Sibilla noch onghetrout/ welcke voorſchreven Suſters Mans waren gheſuſpecteert te pretenderen de ſucceſſie/ zijnde vande gereformeerde Religie / waer teghen den Keyſer was gheſeyt te pretenderen / dat ſy hem toequamen by gebreke van Manlicke wettelicke oyrie/ als ſouvereyne Leenheere / zijnde manlicke Rijcks Leenen/ dies den Vorſtelicken Cardinael verhopende dat ſijnen Broeder de Keyſer/ ſijn Recht hem lichtelick ſoude overgheven/ verſochte/dat noch duerende het leven vanden Hertoge/ daer mochte ingheſtelt worden eenen Catholijcken Gouverneur nae ſijnen ſin / om die Landen allenſkens vaſt te hechten aen de Nederlanden/ die hy dochte hem/ den Cardinael/ ſouden mette Infante van Spaengien / ten houwelicke ghegheven worden / bequaem zijnde om de vereenichde Landen ende ander weecke Ghebuerlanden te conqueſteren / alſoo wel naemaels is ghetracht gheweeſt/ als wy ſullen verhalen.

Spaenſche trachten de Landen van Cleve etc. te hechten aen de Nederlanden met Aken/ Emden/etc.

Deſghelijcx trachte de Coninck nae de Rijckſtadt Aken/Emden ende andere/onder verſcheyden pretenſien. Hy verſocht oock aenden Keyſer te moghen oplichten ſes ofte ſeven Regimenten Duytſche knechten / daermen die nochtans teghen den Turck ſo grootelicx van doen hadde: Ende hoewel de ſchade vande thien ofte twaelf Milioenen weerde in Coopmanſchappe die tot Calis verbrant was/ voor den meeſtendeel particuliere Cooplieden aenginck / ſo verloor nochtans den Coninck ſijn Tollen daer van/ ofte Alcavallen alſo ſy die noemen/ ſoo op het uytvaren als incomē in Indien/ die wel vijfentwintich ten honderden bedraghen/ ſo in Spaengien als Indien/ welcke Tollen/ Alcavallen eñ thiende penningen dē rechte Renten oft Domeynen zijn van ſijn Milioenē die uyt Indien comen/ procederendē vande Coopmanſchappen die daer over ende weder gevoert werden/ eñ niet ſo vele uyt de Mijnen van Gout ende Silver / waer van hy maer een cleyn portie ofte aendeel heeft. Deſe Tollen heeft hy van deſe Vlote moeten miſſen/ ſoo vant incomen in Indien / als vant wedercomen ende retour daer van in Spaengien.

Hoe de Coninck van Spaengien met ghelt op Interest nemen ende uyt-geteert werdt.

Door deſe ende dierghelijcke ſchaden ende overvallende coſten/den Coninck ghedwonghen zijnde/ groote ſommen van ghelde van Cooplieden op te nemen/ ſoo in Nederlant/ Duytſlant/ Italien ende Vranckrijck/ daer hy die van doen hadde / ſoo hebben deſe Cooplieden/ Contoyren ende Banquiers (diemen de Hoofſche Negocianten noemde) hem meermael gherieft/ ende groote partyen in allen Landen door haer correſpondentie op haer credit vercreghen/ ende hem uytghereyckt tot hooghen prijſe van Wiſſelen ende grooten intereſte/ ſo ſy die voor hem conden becomen / om die groote perijckelen die ſy moeſten draghen / waer van ſy tot verſekeringhe ghemeynlick vanden Coninck verpant hadden ſijn Tollen / Alcavallen / thiende penninghen ende Domeynen/in Spaengien Iuros ghenoemt/ende dat ſoo langhe tot dat ſulcken ghelt ontfanghen was / ofte tot dat de eerſte / tweede ende derde Vloten uyt Indien ghecomen waren/ het welcke al onſeker was/ ſo om de ghevaerlijckheyt der Zee / als der vyanden : Ende alſoo de Hofſche Negocianten die groote ſommen van Milioenen niet van haer eyghen gheldt ofte vermoghen conden opbrenghen/ moeſten ſy die by vele ende verſcheyden Cooplieden in Italien/Duytſlant ende Nederlant vergaderen/ tzy op haer eyghen gheloove/ ofte op borghe ende pant/ ende dat al om ghewin/ ende tot grooten intereſte/ ende als eenighe particuliere haer gheldt van doen hadden/ moeſten die gherieven om haer credit te behouden / ende haer behelpen met Wiſſelen van d'een Lant opt ander / ende van d'een Marckt tot de andere/ nae yeghelijcx gheleghentheyt / ende dat tot hooghen prijſe / die de treckers moeten gheven/ om dat de ghevers (gheduerende dien tijdt) de avontueren van Banquerotten dragen/ ende die prijſen zijn na datter goede ofte quade tijdinghen comen van Vloten aencomſten ofte achter blijven/ ende nae datter veel gheldts is ofte veel

behoef

behoeſt op de plaetſen daer zy dat trecken oſte behoeven. Ende nae dien de Hooſſche Negocianten/ deſe ſchaden van Wiſſelen ende intereſten draghen moeten/ ſoo willen ſy daer oock profÿt van hebben/ ende voor haer perÿckel/ avontuere/ oncoſte moyte ende arbeydt betaelt zÿn/ want ſy aende particuliere verbonden ſtaen voor des Coninckx ghetrouheydt/ als dat hy ſulcke Wiſſelbrieven/ verpandinghen/ verbinteniſſen ende beloften houden ſal/ die hy alreede te vooren in den jaren M.D.Lxxv. ende M.D.Lxxvij. by een reſolutie oſte Decreet ghebroken hadde/ alſo wy vooren verhaelt hebben. By welcke gebreck van des Coninckx betalinghe/ doen ten tÿde de gheintereſſeerde Crediteuren vele niet boven de helſt/ jae eenighe niet boven een derdedeel van haren ghelde ontfanghen hadden: Ende diergelÿcke hadden ſy nu weder te vreeſen/ boven dien oock het aſſterven van den Coninc/ die nu cranckelÿck/ gichtich/ ende ſeer out ware/ veranderinghe van Princen/ ghelÿck alle betrouwers ende Crediteuren altÿdt ſorghelick zÿn: Daerenboven quam deſe voorſchreven Hooſſche Negocianten toe/ te rekenen de groote avontueren ter Zee/ der Indiſche Vlote/ ende andere die ſy ſelve by wÿlen moeſten doen verſekeren/ op de avontueren op het Landt/ Printen/ Arriſten/ ende dierghelÿcke gevaren meer/ die de wackere ende voorſichtighe Coopluyden moeten weten te rekenen/ ſo dat deſe oncoſten/ perÿckelen/ ende verſeeckeringhen van dien/ tot groote intereſte oſte ſchade beliepen/ alle tot laſte vanden Coninck/ voorwien ſy dickmael ſubytelÿcken moeſten haer ende haer vrienden credit ende geloove verſtrecken/ om van particuliere perſoonen penninghen te lichten/ als den Coninck den noot dronghe/ waer in oock door quade beleydinghe veel ontrouwe dienſten den Coninck ghedaen/ ende veel oncoſten dobbel betaeldt werden/ ende alſo werden des Coninckx groote ſchatten als van een Cancker van hen ſelven opghegheten/ ſpruytende uyt quade ghemaeckte rekeninghe/ niet wel overlegghende oſte weghende haer coſten ende laſten/ teghen haer vermoghen/ ende teghen haer ſchatten ende incomſten.

Laſten ende ghevaren der Hooſſche handelaers/ den Coninck ghelt verſtreckende.

Coninck van Spaengien die reſolveert ſyn ſchulden niet te betalen.

Deſe ſchaden ende groote intereſten den Coninck op deſe tijdt overvallende/ zÿn gheloove van meer ghelts te lichten by de voorſz. Hooſſche Negocianten ſeer gheſwackt zÿnde/ ende meer gheldts van doen hebbende/ tot ſchips gherectſchappe/ ende om des Vorſtelicken Cardinaels conqueſten van Cales ende Hulſt te behouden/ met noch een ſtrenghe oorloghe op ſÿnen hals hebbende/ zÿn ſchatkiſten leech/ de betalinghe van etlÿcke des Vorſtelÿcken Cardinaels ghetrocken Wiſſelghelt van drie ende een half Millioenen in Spaengien nu verballende: Deſe dinghen ſegghen wy t'ſamen/ heeft den Coninck doen reſolveren van ſÿn gheloove/ beloften/ contracten ende toeſegginghen te breken ende ſchorſſen aen alle zÿn Crediteuren/ principalick den Hooſſche Negocianten/ ende over ſulcx mede weygherende des Vorſtelÿcken Cardinaels ghetrocken Wiſſelbrieven te accepteren oſte te betalen: ende dat om hem te behelpen met ſÿn daghelÿckſche incomſten/ ende die verpandinghen daer van weder in ſÿn handen gheweldelÿck te herſtellen/ ende heeft tot dien eynde den xxix. Novembris in dit jaer dit volghende Decreet oſte reſolutie in drucke uytghegheven/ in ſubſtantie alſoo hier nae volcht.

Placcaet van Coninckx van Spaengien Decreet nopende de Hooſſche Cooplieden eñ ſyn Crediteuren niet te betalen/ den xxix. November.

ALs dat wy gheſien ende ghevonden hebbende/ niet teghenſtaende onſe groote incomſten/ profÿten ende Domeynen/ ſoo wel binnen ende buyten onſe Landen/ mede de groote beleeſdelÿcke hulpe die ons by des Paus Heylicheyt ghegont is/ ſoo wel ten inſien van onſe oorloghe teghen Enghelandt/ als tot ophoudinghe vande Catholÿckſche Religie: Daer by oock de ghewillighe ſchattinghe onſer Onderdanen/ teeckenen van haer trouwe/ als oock de groote quantiteyt van Goudt/ ende Silver die onſe Indien gaven/ mede de groote profÿtelÿcke vermeerderinghe van onſe domeynen ende ſchatten/ door het goet beleydt van trouwe dienaers die daer in ghebruyckt zÿn. Soo vinden wy nochtans onſen ſtaet/ ſchat/ ende overvloet van rÿckdom gheheel wech ende verteert/ ende onſe Coninckljcke patrimonien grootelÿcx vermindert/ door de groote coſten die wy daghelicx moeten doen/ draghen ende aenwenden/ tot beſcherminghe van het Chriſtendom ende onſe eyghen Landen/ t'welck procedeerde uyt de groote verlieſen ende intereſten die wy betaelt ende ghedoocht hebben/ ende noch daghelicx moeten draghen door het oplichten van groote ſommen van penninghen/ door de Wiſſelen ende andere Contracten ghemaeckt by onſe Facteurs ende Dienaers/ in onſen name ende tot onſen behoeve met Cooplieden/ ſonder die te connen ſchouwen oſte derven/ als daer toe ghedwonghen by hoochdringhende occaſien/ ſoo dat alle onſe Domeynen/ Renten ende incomen/ beyde ordinaire ende extraordinare zÿn verpandt/ verſet/ ende verteert/ inder voeghen datter niet en is over ghebleven/ waer mede wy ons in onſen grooten noot mochten behelpen/ overmits dat de Cooplieden/ Negocianten/ ende handelaers/ lieden die ons tot noch toe hebben de behoeſten tot onſen Coninckljcken ſtaet/ door Wiſſelen (loopende tuſſchen d'een Lant eñ d'ander/ als een behoorlick/ gerÿflick ende nootſakelick gebruyck) bygheſtaen hebben/ nu haer onſchuldighen/ ende de handt voor ons toeſluyten/ ſwaricheden makende van met ons te handelen/ niet teghenſtaende ſy hebben ende houden in haer beſit alle onſe incomſten ende Domeynen/ waer uyt ſpruyten deſe ſoo vreemde ende groote ſwaricheden/ de welcke ſoo die niet in tÿdts voorſien oſt voorcomen werden ſouden in groot ghevaer ende perÿckel brengen t'gene ons van onſen Heere Godt ſo hooghelick gherecommandeert oſte bevolen is/ als zÿn de behoudeniſſe vande Catholÿckſche Kercke/ den goeden ſtandt ende voorſpoet van onſe lieve ende beminde Onderdanen ende Vaſſalen/ die leven onder onſe beſchuttinghe/ met het ſtraffen ende dempen van den Vyanden/ ongheloovighe ende Ketterſche der ſelver onſer Onderdanen/ welcke zÿn alle behoorlicke ſchuldighe plichten/ ons ſo nae gaende/ als ſy coſtelÿck ende nootelÿck zÿn. Deſghelÿcx ende niet min is hoochnoodelÿck het herſtellen ende voorcomen vande groote ſchaden eñ intereſten mettte ſwaricheden daer uyt ſpruytende/ nae ons vermoghen/ ende niet meer te lÿden ſulcken onbehoorlicken exactien als nu in ghebruyck zÿn by alle ſoorten van volcke in onſe Rÿcken/ ſelve by het Lantvolc ende Boeren/ die verlatē haer Lantbouwinge ende haer gewoonlÿcke hantwercken ende neeringen/ ende worden Cooplieden ende Woeckenaers/ becommende groote profÿten voor haer ſelven/ tot uyterlÿcke achterdeel des dienſt Godes ende den onſen/ met groot ongherief van onſen Rÿcken ende Domeynen/ waer uyt ſpruyten ſaecken van gheen cleyn gevolch eñ conſideratie: want door die middelen hebbē ſy veel Gouts eñ Silver/ t'welc uyt Indien gebrocht is) ſints verdeylt ende verſpreyt inde Landen eñ Coninckrÿcken vande rebellen/

Den Coninck beſchuldicht de Cooplieden oſte Negocianten van onbehoorlicken woecker.

ende vyanden der Chriſtenheyt ende van ons/ waer by de ſelvighe becomen hebben veel grooter middelen ende ſterckte/ ende volghens dien zijn wy benoodicht ons te verſtercken ende te vallen in meerder coſte. Int aenſien vant welcke wy hebben voorgenomen den alderbequaemſten reghel/ende den diſcreetſten middel die ons moghelijck was te vinden tot voorraet ende voldoeninghe van onſen Coninckliicke Amt/ſchuldighen plicht ende obligatien/als waer aen was hanghende (ghelijck als wy hier te vooren gheſeyt hebben) de beſchuttinghe van het Chriſtendom/onſe Coninckliicke ſtaten ende Heerlijcheden/ mette ruſte ende vrede vande Subjecten ende Vaſſalen der ſelvigher.

Ende alſoo hebbende ſorchvuldighe toeſicht op dit ſoo ghewichtighen ſtuck/ſoo en iſſer gheenen bequamer ende beteren middel ofte oprechtigher handelinghe ghevonden/ dan te repareren ende ontlaſten onſe Coninckliicke Threſooren ende Domeynen/af ende van alle becommeringhen/onwettelijcke exactien/die ſy hebben gheleden by de onbehoorlijcke Wiſſelen ende intereſten/by ons toeghelaten ende gheleden ten tijde van onſe Contracten/ om daer mede te weeren veel grooter perijckelen/ als mochten weſen het derven des nootſakelijcken voorraets van onſer oorloghen/ende wes daer aen cleeft: Waer toe wy ons voorſien hebben met alle ſulcken nootdringhende middelen (gheene andere oock voorhanden hebbende/ uyt oorſake vande ghegheven occaſie) noch eenighe ander middelen vindelijck: ten eynde dat de voorſchreven intereſten mochten ophouden ende afghedaen worden by alle goede ende moghelijcke middelen ende weghen/ op dat in corte tijden ſulcke perſoonen als met ons hebben ghehandelt/ mochten betaelt ende te vreden gheſtelt worden/ voor ende van t'ghene dat bevonden ſal worden wettelijcken ende rechtelicken haer toe te comen/ uyt crachte van haer voorſchreven Obligatien ende Contracten.

Het effect vã Conincx Decreet/nopende de Hoofſche Cooplieden/ den xx. November.

Wy hebben gheordonneert ende ghedecreteert/ ende by deſen ordonneren ende decreteren wy/ ons te behelpen met alle de voorſeyde aſſignatien ende bewijſinghen die wy hebben ghegheven ende ghepaſſeert/ alſoo wel binnen onſe Rijcken als daer buyten/ aen alle Cooplieden ofte Negocianten/ van weghen eenighe Penninghen/ Finantien ofte Contracten die haer overghemaeckt ofte ghepaſſeert mochten weſen binnen deſe Rijcken ofte daer buyten/ door onſen bevele/ op wat maniere het mochte gheweeſt hebben/ ſints de ordonnantien ende ghenerale Decreten die by ons uytghegheven ende gheordonneert zijn den eerſten Septembris Anno M.D.Lxxv. eñ den v. Decembris 1577. totten dach ende date van deſe tegenwoordige. Eñ datter preſentelijcken met de ſelvige ſullen rekeningen gemaeckt ende ghesloten worden van alle ſulcke ſommen ende penningen als haer ſouden mogen toecomen/ oft men haer ſal ſchuldich weſen/ op den voet ende volghende de ordere die wy daer oppe ſullen ramen ende verclaren/ volghende welcke/ ſullen ſy voldaen ende betaelt worden van al dat wy haer ſullen ſchuldich weſen/ ofte dat ſy met goet bewijs connen eyſſchen/oft behoorlick pretenderen.

Den Coninc van Spaengien ſchorſt ende neemt aen hem alle verpande eñ geaſſigneerde goederen eñ incomen.

Ter oorſaecken vant welcke wy hebben gheſchorſt/ende houden gheſchorſt myts deſe tegenwoordighe Ordonnantie/ alle aſſighnatien ofte verpandinghen by ons ghegheven ofte overgheſet aen eenighe vanden voorſchreven Cooplieden ende Negocianten/ op eenighe van onſe Domeynen/alſoo wel binnen onſe Rijcken/ als daer buyten op onſe inwillichde ſchattinghen/ beden/incomſten/ende ander deelen van onſe goederen ende penningen/procederende vande voorſchreven Finantien/Wiſſelen ende Contracten/ ten eynde ſy die niet langher en ghenieten noch ontfangen/maer ter contrarien dat die Penninghen die daer van ghecomen zijn/ ende noch ſullen moghen comen/ ſullen ontfanghen werden ende comen in onſe Coninckliicke Coffers/ om uytghetelt ende beſteet te worden aen onſe nootſakelijcke ende expreſſe affayren by ons voor te nemen ende volbracht te worden.

Ende by deſen verclaren wy/ dat van deſen daghe voortaen de voorſchreven Contracten/ intereſten/ende andere middelen die wy tot dien eynde ende inſien hebben verleent/ ghelevert/ ende gheconſenteert/ aen haer ſullen ophouden ende gheſchorſt zijn/ Bevelende tot dien eynde datter Brieven preſentelijcken ſullen afgheveerdicht worden/ inhoudende nootelijcke behoorlijcke eñ autentijcke gebodẽ/aen onſe dienaers eñ beleyders van onſe Coninckliicke Finantien eñ Threſoren/om tot goede beleydinghe ende ghewiſſe behandinghe vande voorſchreven aſſignatie oft verpandinghen te comen. Hebbende toegheſtaen ende goet ghevonden/ toeſtaen ende vinden goet by deſen/alle t'ghene dat ter cauſen ende inſien van deſen beſloten ende gheordonneert is gheweeſt/by de Preſidenten van onſen Coninckliicken Raet/ende van alle onſe Threſoriers/als dat alle t'ghene wat ſy deſen aengaende hebben/is als gedaen by onſen ſpecialen wille ende ghebodt. Ghegeven tot Pardo den xxix. Novembris/Anno M.D.xcvj. Onderteeckent by den Coninck. Yo el Rey,&c.

Aldus heeft den Coninck anderwerf met voorgaende Decreet ſijn gheloften ghebroken ende gheſchorſt mette Cooplieden ofte Hoofſche Negocianten/ ende heeft met dit Decreet alle verpandinghen/ tranſpoorten/ aſſignatien van Renten/Domeynen/ Beden/ Tollen/ thiende penninghen/ die tot verſekeringhe ende in betalinghe ghegheven waren/ weder tot hem ghenomen: Deſe alle beloopende groote ſommen van Milioenen Ducaten/ toecommende eensdeels Italianen van Genua ende andere plaetſen/ooc vele Spaengiaerden/ ende voorts Contooren ende gheſelſchappen van Hoochduytſche ende Nederlantſche Cooplieden/de welcke nae langhe ſolicitatien om betalinghe oft verſekeringhe niet anders vercreghen dan Brieven van reſpijte/ dat ſy in rechte van haer Crediteuren ofte ſchuldenaers niet en mochten aengheſproken worden welcke Brieven haer van tijde tot tijde verlengt zijn ghewordden meer dan een Jaer lanck. Terwijle den Coninck alle ſijn Renten/ Tollen ende incomſten vrij ontfanghende/behelpt hem ſelven daer mede/ hebbende alle gheloove ofte credijt verloren van eenich ghelt meer te moghen lichten: Maer hy moeſte eerſt in Spaengien uyt betalen eer hy eenighe penninghen in Nederlant conde crijghen/ofte moeſte die te Water ofte te Lande overſenden/ waer door den Vorſtelijcken Cardinael met groot ghebreck van ghelde gheweeſt is een Jaer lanck. Maer ten leſten int eynde vant Jaer M.D.xcvij. heeft den Coninck begonſt deſe Hofſche Negocianten ghehoor te gheven/die haer rechtveerdighe ſaken ſtelden in de Gheeſtelijcke Rechters/ ende inde conſientie vanden Coninck/ principalijck als ſy hem aenbodẽ een nieu partye van acht Millioenen meer totte oude ſomme te doen/ſo ſy maer goede verſekeringe mochten becomen eñ alſo den Coninck

resol-

1596.

Den Coninc accoordeert mette Hoofſche Negocianten / uits hem betalen de xviij. maēden lanck/ vier hondert duyſent Ducaten in Nederlant ende in Spaengiē.

reſolveerde int naeſte jaer den Vorſtelicken Cardinael/ ſijn Dochter de Infante ten Houwelicke te gheven mette Nederlanden/ de welcke hy ſochte te verſekeren dat hy die niet verlaten wilde/ maer ghelijcke wel aſſiſteren/ heeft een Contract mette voorſchreven Hofſche Negocianten inghegaen/ als dat ſy voor haer oude ſchulden weder de verſekeringhe hebben ſouden/ ende noch weder ſouden in Nederlant hem ofte den Vorſtelicken Cardinael tellen/ van Januarius af/ Anno M. D. XCviij. alle Maent achthien Maenden gheduerende/ twee hondert ende vijftich duyſent Ducaten/ van dryenvijftich ſtuyvers t'ſtuck/ ende noch hondert ende vijftich duyſent Ducaten alle Maent/ in Spaengien ofte elders/ oock achthien Maenden langhe gheduerende/ waer over ſy buyten de verſekeringe vande oude ſchult nieuwe bewijſen creghen op de eerſte/ tweede ende derde Vloten/ uyt Indien met ghelde comende/ ende op noch ander Coninckx incomen in Spaengien: met welck Cantract den Coninck opentlick verclaert ende bekent/ dat de voorſchreven Cooplieden ende Negocianten/ met hem wel ende eerlick ghehandelt hebben/ alle ſchult hem ſelven toeſchrijvende ende op hem nemende/ ende ſijnen grooten hoogen noot alles toeſchrijvende/ als wy hier nae ſullen verhalen.

Door gebreck van ghelde (als wy vooren verhaelt hebben) heeft den Vorſtelicken Cardinael in Nederlant/ niet veel meer inden Winter/ van dit Jaer M.D.XCvj. connen uytrechten/ maer hadde ghepractiſeert eenen ſecreten aenſlach/ om de Stadt van Campvere in Walcheren te crijghen/ door middel van eenen Schotſen Capiteyn ende Edelman/ James Wimes ghenoemt/ den oudtſten ſone vanden Baron van Loggey/ de welcke preſumerende dat den Capiteyn Rolle eenighen aftreck ende miſcontentement hadde mette Staten van Zeelant/ over ſijn handelinge in Hulſt/ heeft hem allenſkens ſijnen aenſlach ontdeckt/ om de Stadt van Campvere int begintſel van December over te leveren aen den Cardinael/ die met Booten ende Schepen van Sluys/ Duynkercken ofte Cales/ ende andere plaetſen/ etlicke duyſent Soldaten ſoude mogen int Eylant ſenden. Maer alſoo deſen Rolle ghetrouwe was ende ſchalck/ heeft met advijſe van de Staten/ ende metten Borghermeeſter Reygherſbergh/ die hem daer over acte gaven/ het ſtuck ſoo verre belept/ tot dat het op de executie quam/ welcke executie alſo die beſloten was/ de Staten niet gheraden vonden/ immers niet om eenich volck int Eylant te laten comen/ alwaert oock dat ſy die conden lichtelick vermeeſteren Waeromme ſy deſen James Wimes deden vanghen/ ende ſijn proces maken/ ende overwonnen zijnde/ is hy den achtſten Januarij onthalſt: ende ſtervende beclaechde hy hem/ ende ſeyde dat hy te Bruſſel ghevanghen gheleghen hebbende/ aldaer van eenen Schotſen Jeſuijt Hamelton ende twee Spaenſche/ tot dit feyt aen te vanghen beweecht was/ ende ghenoech met Eede gedwonghen/ om ſulcke belofte te doen/ ende ſoo eynden dit Boeck.

1596.

Den Schotſchen Capiteyn James Wimes wert tot Campvere onthalſt/ om dat hy geſocht hadde die ſtadt in des Cardinaels handen te lever in Decemb.

Eynde des achthienden Boecx.

Het neghenthiende Boeck,

Sommarie/ ofte cort verhael vant neghenthiende Boeck.

PRince Mauritz voor de vereenichde Nederlanden/ overvalt ende ſlaet den Legher vanden Vorſtelicken Cardinael/ vergadert vanden Grave van Varax/ die daer doot blijft by Tournhout. Den groot-Vorſt van Moſcovien ſterft. In Maerte neemt Hernantello de ſtadt Amiens behendelicken inne/ die den Coninck van Vranckrijck beleghert/ ende poocht Atrecht te verraſſchen/ maer te vergheefs. Den Vorſtelicken Cardinael treckt met een Legher om Amiens te ontſetten/ maer niet doenlick bevonden/ wordt die Stadt ten leſten den Coninck overghegheven. Aenſlaghen op Venlo ende Steenwijck miſluckt. Den ouden twiſt tuſſchen Groeninghen ende Ommelanden/ wordt gheſliſt. Een Poolſch Ambaſſadeur comt inde vereenichde Landen/ ende mede ſijn handelinghe in Enghelant wort verhaelt. Een Dienſtmaecht om de ghereformeerde Religie/ wordt tot Bruſſel levendich ghedolven. De Enghelſche ende Nederlantſche Vloten onder den Grave van Eſſex/ nae veel tempeeſten/ miſſen de Indiſche ghelt Vlote by de Azoras. Den Spaenſchē Adelantado met ſijn ſtercke Hermade comende nae Enghelant/ verlieſt veel Schepen ende keert te rugghe. De Hollanders hebben de derdemale de vaert nae China by het Noorden weder te vergeefs gheſocht. Capteyn Ketels Oorlochſchip vechtende met eenen Duynkercker vergaet gheſtranght voor Cales. Gheſanten uyt Denemercken gheſonden in Enghelant ende in Nederlant/ wordt haer handelinghe ende antwoorde verhaelt: alſoo mede de ſtaet van Yrlant/ daer dat Norrits ende Borowes ende ander ſterven. Den Coninck van Vranckrijck ſoeckt meerder aſſiſtentie van ſijn Bontghenooten/ ofte ſoude moeten nae Vrede luyſteren. Aenſlach van Haruckman met andere/ om Tertolen den vyant te leveren/ wort ontdeckt ende geſtraft. Prince Mauritz treckt te Velde wint Alpen/ Berc/ Meurs/ Grol/ Brefoort/ Enſchede/ Ootmarſen/ Oldenzeel ende Lingen/ al met belegeringē. Der Spaengiaerden aenſlagen miſlucken op Berghen op Zoom ende Geertruydenbergh. De Infante Hertoginne van Savoyen ſterft. De Dochters van Orangien Houwelicken. Den Coninck van Spaengien reſolveert ſijn Dochter den Vorſtelicken Cardinael ten Houwelick te geven mette Nederlanden/ t'welck de Landen met conditien aennemen. Der Hanſe ſteden handelinghe in Engelant/ wordt beſchreven. Den Keyſer by den Vorſtelicken Cardinael beweecht/ op dat ſy haer Previlegien weder mochten ghenieten/ Bant (nae Rijcks afſcheyden) der Enghelſchen handel uyt het Rijck: deſghelijcx gheſchiet de Hanſiſche in Enghelandt. Wt de vereenichde Landen wordt verboden Cooren/ Wapenen ende amunitie te voeren/ alſo mede worden daer Ordonnantien op de Wapenen gheraemt. De Keurvorſten Brandenburgh ende Paltzgrave met andere ſterven: alſo ooc den Hertogh van Ferrara/ dat den Paus beerft. Aenſlach op Woude wordt door bloothеyt verſuymt/ als mede op Vlaenderen door contrarien wint. Den Coninck van Spaengien gaet een nieu Contract aen met ſijn Cooplieden/ om een groote ſomme ghelts alle ſijn Domeynen ende vermoghen verpandende. Vier duyſent Spaenſche Soldaten uyt Spaengien/ arriveren tot Cales. De Hollantſche Schepen comen thuys uyt Ooſt Indien/ dies meer derwaerts gheſonden worden/ oock op Weſt Indien/ ende andere om des Weerelts cloot rontom te ſeylen/ eenighe om Inſola del Principe te vermeeſteren. Hondert ende vijftich Schepen met Cooren zijn uyt Ooſtlant in Hollant gecomen. De Grave van Comberlant berooft Porto Ricco ende ſijn ſterckte. Den grooten Turc verleent den Nederlanden vrij handelinghe alle ſijn Dominien over. Groote toeruſtinghe ter Zee/ tot Cales ende Duynkercken/ daer teghen de vereenichde Landen hun voorſien. Twee rijcke Schepen van Cales nae Spaengien varende/ worden vande Hollanders ghenomen. Raab in Hongarien wordt den Turck weder afghenomen. De mutinatien tot Gelre worden gheſliſt: deſghelijcks de murmuratien teghen de Gheeſtelicke tot Wtrecht over ſchattinghen. Coninck van Schotlant vrijdt de ſucceſſie van Enghelant. Bretagnien wordt bevredicht. Verraderyen tot Leyden van Pieter Panne/ ende andere in Enghelant/ worden gheſtraft. Veel raetſlagen over Pays ende Oorloghe van alle zijden/ tuſſchen Spaengien/ Enghelant ende Nederlant te vergeefs: Dan ten leſten wort den Pays tuſſchen Spaengien/ Savoyen ende Vranckrijck gheſloten/ dies Cales/ Blauet ende ander plaetſen/ den Coninck van Vranckrijck weder gegeven worden. Op Emden wordt des Graven aenſlach ontdeckt.

Dit alles is gheſchiet in ſeſthien ofte achthien Maenden tijdts regerende den Vorſtelicken Cardinael/ Prince Mauritz/ met Graef Willem van Naſſouwen/ Anno M. D. XCvij.

1597.

DE voorſpoedighe aenſlaghen des Vorſtelijckē Cardinaels hebben wy in het voorgaende Boec verhaelt/ſullen nu verhalen wat macht hy int uytgaende vanden Jaere 1596. hadde/ om ſijn gheluck voorder te verſoecken/ſijn Krijchſvolck beſtondt in xxv. Compagnien Peerdevolck Lanciers/ende veel Archibuſiers te Peerde/t'ſamen boven de veertigh Compagnien/ behalven de Benden van Ordonnantien/ diemen plagh op drie duyſent Peerden te ſchatten. Hadde noch voetvolc van alle natien/van Spaenſche ende Italiaenſche/hadde de Regimenten vanden Marquis de Travico/ van Don Auguſtin de Mexia/Don Lois de Velaſco/Don Antonio de Zuniga/ Don Alonzo de Mendoza ende van Don Gaſton Spinola/ van Duytſchen Monſieurs de Barbanſon/van Graef Herman/ ende van Graef Frederick van den Bergh/des Grave van Sulſt/Grave van Barlaymondt/ Grave van Biglia/des Heeren van Billy van Borgonions/ des Heeren van Warax Regiment/ voor Walen hadde dat vanden Heere van Hachicourt van Freſin/ Grave de Buſquoy/ des Heeren van Granſoen/ van Priſche het Regiment van Boſtock/daer was noch beſtelt nieuwe oplightinghe/ van Italianen onder Alonzo Davalos/Duytſche onder den Marquis van Baden/ende Slegel/ende Lorayneyſē onder den Baron van Freſnes/ende eenighe Luyckenaers met Peerden onder den Hartogh van Sayen/ ſomma hadde gheweldige toeruſtinghe.

Den Vorſtelijcken Cardinaels Legher vergadert onder den Grave van Varax by Tuernhout/ in December.

Om hier mede vroegh opt Jaer 1597. ſijn gheluck te verſoecken/hadde vergadert vier Regimenten voetvolcx ontrent Tuernhout ende verwachte noch drie andere meer/ met alle het Peerdevolck uyt Gelderlandt/ hebbende eenen aenſlach op ter Tolen/met intelligentie/wachtende nae bequaemheyt die den Vorſt ſoude moghen gheven/ want die van Brabandt den Vorſtelijcken Cardinael aenboden/ ſoo hy Breda ofte Bergen op Zoom beleyde/ſy willē daer toe contribueren 200. duyſent guldens ter Maent/te beginnen te betalen/ ſo haeſt t'Canon gheplant ſoude zijn/ende ſoo haeſt eenighe van die twee Steden ſouden ghenomen weſen/ wilden hem voor ſchenck 400. duyſent guldens gheven.

De Regimenten die by Tuernhout in Brabandt ghetrencheert laghen/waren deſe: Het Regiment van den Marquis van Trevico/ Napolitanen/die van xv. Vaendelen waren ghecomen op vijve/waer onder ſy drie hondert Spieſſen hadden/al oude uytgheleſen Soldaten/het Regiment van den Grave van Sulſt/ van derthien Vaendelen/verſterckt zijnde met het volck van een ander Duytſch Regiment/ende hadden acht hondert Spieſſen/ oock Bourlotten Regiment/ van twaelf Vaendelen/eñ dat van La Coquelle Gouverneur van Heſdin/dat nu was behoorende totten Heere van Hachicourt van neghen Vaendelen/ welcke twee Regimenten waren Walen/ende onlancx ſeer verſterckt in ſtede van die voor Hulſt waren ghebleven. Daer waren noch vijf Compagnien Ruyteren/ als de Compangie van Nicolo Baſto Albanoyſen/ die het bevel over de Peerden hadde/van Don Johan de Cordua/Don Johan de Gouſman/ eñ Don Alonſo de Mont Dragon Spaengiaerden/ met Grobbendoncx Nederlantſche cloecke Ruyteren. Hier over commandeerde als Generael de Grave van Varax/ Heere van Ballanſon/ de Broeder vanden Marquis van Varrabon/ ende Generael van de Artillerye/ een cloeck Heere van grooter ervarentheyt/ende die wel dertich Jaer ghedient hadde in veel Krijchſ-ampten. Dit volck hadde grooten overlaſt daer ontrent in Brabandt gedaen/met de Dorpen te brantſchatten by ghebreck van gelt/ſy waren eens tot voor Antwerpen/ beroovende alle de Meulens van haer Cooren ende Meel/ende de Hoven vant gewas: Dies den Vorſtelijcken Cardinael ſchreef aen de ſtadt van Antwerpen om dertich duyſent Kroonen te leenen/ende dat Krijchſvolck te vreden te ſtellen: maer ſy vercreghen maer dertich duyſent guldens/ waer van elck Soldaet eenen gulden creech/ende voorts ander nootdruft ende Amonitie/ ende ſoo vertrocken ſy weder nae Tuernhout.

1597.

Prince Mauritz bedenckende het quaet dat den inval ſijnder vyanden in eenige plaetſen ſouden mogē doen/met behulp vanden vorſt/ alſmen alomme over het Ys can comen/ heeft gheresolveert door het gheduerich vermanen van Barx ende Heraugier/Gouverneurs van Berghen ende Breda/deſe vergaderingen te beſpringhen/hoe wel het in den Winter was/ het weder ongheſtadich/ende ſijn Krijchſvolck wel dertich mijlen van den anderen verſcheyden ligghende/ qualick by een te brenghen waren.

Den Prince Mauritz beſchrijft ſijn Krijchſvolck teghen des Cardinaels Legher/ den xxij. Januarius.

Alſoo heeft Prince Mauritz ontrent ſes duyſent Krijchſvolck ſoo te voete als te Peerde beſchreven hem te ontmoeten den xxij. Januarij/ tot Dordrecht ende Geertruydenberghe/ hy ſelve vertrock den xxj. voorſchreven uyt den Hage/ ende was ſanderdaeghs tot Geertruydenberge/ daer die van Zeelandt te ſpade aenquamen: ende ſoo aldaer aengecomen waren in meer dan hondert ende vijftich ſchepen ghenoech op eenen tijt alle het beſchreven volck/ſoo en conden ſy midts quade weghen ontrent die Stadt/ ende dat ſy mede namen twee half Cartouwen/ ende twee Veltſtucken geſchuts/dien dach ende nacht niet verre trecken. Metten Prince Mauritz waren ghecomen den Grave van Solms/ den Heere Franſoys Vere. Daer was oock aenghecomen den Heere Robbert Sidney/ Gouverneur der ſtadt van Vliſſinghen/met drie hondert uytghecoren Enghelſche Soldaten van ſijnen Garniſoene/oock den Luytenant vanden Briele/ met twee hondert Enghelſche.

De Grave van Hohenlo/Vryheere van Langhenberch/ Luytenant Generael der Heeren Staten/ende des Prince Mauritz/ die op ſijnen wech was op de Frontieren van Nederlandt/ om na Duytſlandt te verreyſen/ daer ligghende naer bequaem weder wachtende/heeft ghehoort vā dit ſubijt exploit/waeromme hy in aller haeſt onverwacht te rugghe is ghecomen/ ende hem hier by heeft laten vinden.

Met alle deſe hoopen is Prince Mauritz den xxiij. Januarij opghetrocken/ende op de Heyde comende/hebbē hem ontmoet xvj. Compagnien Peerdē/eñ het Regiment van Heraugieres Gouvneur van Breda/ende aldaer heeft hy het volck in ordre ghestelt/zijn voetvolck ghedeylt in acht bataillions: inde avātgarde ſtelde hy drie Vaendelen/een Vaendel Enghelſche van den Ridder Vere aende rechter zijde/eñ aen de ſlincker zijde een Vaendel Schottē van den Colonel Moray/ de Heere vander noot zijn Vaendel was int middel: de rechte handt was gheſecondeert by eenen tweeden hoop Enghelſche/de ſlincker zijde met eenen tweeden hoop Schotten. De Enghelſche werden beleyt by Jr Floris van Cloetingē/ van Brederode/ende de Schotten by Heraugiere. De troupe van reſerve oft toevlucht/ weſende Zeelanders/was beleydt van den Capiteyn de La Corde/by haer zijnde de voorſchreven vier ſtucken grof Gheſchuts/ met het Boodtſvolck ende Buſſchieters/ met de Amonitie Waghens daer toe dienende.

De Ruyterije hadde de voortocht/ die alle groote Piſtolen ofte Cinckroers ende gheen Lancien en voerdē/ verdeylt in ſes trouppen/ de twee eerſte (elck beſtaende van vyer Cornetten) waren een ſtuck weechs vanden anderen verſcheyden/ doch beſijden deen den anderen: De rechte ſijde werden aen ghevoert by den Grave van Hohenlo ende de Grave van Solms. Nae haer volchden twee andere deelen/ elck van drie Cornetten. Ten leſten werden ſy noch beſloten met twee Cornetten in twee hoopen by Prince Mauritz ſelve. In deſe ordere marcheerden ſy tot middernacht/ ende ruſten haer tot Ravels/ een ure gaens van Tuernhout/ alwaer ſy aengecomen zijnde/ het voetvolck verbeyden.

De Grave van Varax vertrect van Tuernhout na Herentals den xxiiij. January.

Prince Mauritz ſondt in haeſte om een brugghe te winnen/ niet verre van daer/ daer ſy moeſten paſſeren/ een ure voor den daghe. Den xxiiij. Januarij vertrocken ſy van Ravels / meynende ſmorghen den vyandt te vinden: Die welcke van verſcheyden plaetſen gheaviſeert ſijnde datmen nae hem toe marcheerde / was ſmorghens voor den daghe met alle ſijn hoopen op ghetrocken (alle ſijn baggagie inder nacht voorgheſonden hebbende nae Herentals / met groote ſtilheydt/ ſonder Trommelſlach/ laetende hier ende daer weynighe beſettinghe / om te becommeren ende hinderen die hem ſoude willen naevolghen/ ende ſoo trocken ſy in goeder ordonnantie ontrent hondert treden vanden anderen/ het Duyts Regiment onder de Grave van Sults was het voorſte/ dat van Hachicourt het tweede /van Barlotte het derde/ ende de Napolitanen de vierde haddē den hindertocht: ſy trocken negen ende elf dicke in fronte: Aen haer rechter ſijde reden haer Ruyteren / verdeylt in drie hoopen/ ende vander ſlincker ſijde waren ſy bedeckt van een Boſchachtich gheboomte/ ende een waterken van Tuernhout afloopende. Veel meynden dat de Grave van Varax beter ghedaen ſoude hebben/ hadde hy hem in zijn ſtercke tot Thuernhout behouden/ daer hy ſijn vyanden beter ſoude connen wederſtaen hebben/ maer hy dochte in tijts ghenoech over de Tielſche Heyde tot Herentals te comen / zijnde maer drie ofte vier mijlen van daer/ ende hadde oock meer andere redenen.

Als nu Prince Mauritz tot Tuernhout ghecomen was/ ende ſijnen vyandt vertrocken ſach/ ende hoorde dat den wech quaet was/ bequaem zijnde om laghen te legghen ofte Embuſcade te maken/ ſoo bevondt hy den meeſten hoop van des krijchſraets opinie te weſen / datmen den vyandt niet voorder ſoude volghen: Maer den Ridder Vere/ Marcelis Bacx ende andere / die de gheleghentheyt wat meer beſichticht hadden/ waren van Opinie dat men den vyandt volghen moeſte/ Bax roepende dat het ſchande ware dat men die alſoo ſoude laten loopen. Waer over Prince Mauritz beſloot dat men eenich voetvolck die vooren gecomen waren/ weſende Muſkettiers van ſijn Guarde onder het beleyt van den Capiteyn vander Aa/ met eenige andere uyt verſcheyden Vaendelen t'ſamen ontrent twee hondert ſterck zijnde/ voor uyt ſoude ſenden/ om de Embuſcade ofte hinderlaghen te ontdecken ende op te ſlaen. Met deſe reet Marcelis Bacx voor uyt met vijf ofte ſes Peerden / om alles te beſichtighen/ ende te ontdecken des vyants hinderlage eñ beſettinghe/ die welcke een van Bacx Peerdē doot ter aerden ſchoten/ maer nae cleyne tegenweere werden ſy opgeſlagen inde vlucht: die andere volghende / vindende Bacx Peert doot/ twelck ſy kenden/ maeckte haer meerder achterdencken/ maer Bacx reedt voorts tot op de Heyde / dien Vere oock ghevolcht was / daer nae Sidney ende Regemortes / ſoo dat ſy nu wel twaelf Peerden ſterck waren/ ende Bacx creech noch thien van ſijn eyghen Vane by hem.

Varax wort ontdect ende achterhaelt.

Vere ende Sidney den vyant ſiende / hebben deſe twee hondert Muſquettiers op de ſcharmutſel aenden vyant ghevoert / om dien te becommeren ende op te houden / tot dat ſy van Prince Mauritz troupen mochten achterhaelt worden/ alſo ſy deden wel drie uren lanck / met dit weynich voetvolck ende Peerden / op alle voordeelen die ſy conden.

Prince Mauritz op de Tielſche Heyde met ſijn Peerdevolck ghecomen zijnde/ ſiende dat hy ſijnen vyant niet en conde met ſijn voetvolc achterhalen / reſolveerde die met ſijn Peerdevolck aen te taſten/ eer ſy vander Heyden inden engen wegh nae Herentaels gheraeckten / waeromme hy den voorſchreven Vere/ Sidney/ Bax/ du Boys ende Donc/ belaſte met valſche Allarmen haer op te houden/ ſoo vele moghelick ware/ tot dat ſy op bequame plaetſen om te treffen ſouden comen: daer op wert oock vant aengrijpen gheresolveert ende ordere ghegheven.

Slach tuſſchen Prince Mauritz eñ den Grave van Varax tot Tuernhout / den xxiiij. January 1597.

Terwijle hadden de twee Graven van Hohenlo ende Solms (die met acht Cornetten Peerden buyten een water om ghereden waren) de voorſte ſlachordene (weſende het Regiment Hoochduytſchen vanden Grave van Sults) achterhaelt/ maer alſo ſy noch in een waterachtighe dellinghe waren / reden ſy aen/ tot dat ſy op een bequame plaetſe quamen/ ende doen (volghens de order van Prince Mauritz) vielen ſy tſeffens op haer vyanden aen / mette Cornetten van Breda/ alwaer de Spaenſche Ruyterye (die maer een cleyn proeve van teghenweer deden) terſtont afreden voorby haer avantguarde/ als oft ſy eenich voordeel hadden willen innemen. Aldus het Hoochduytſch voetvolck ontbloot zijnde van haer Peerdenvolck/ werdt van ter zijden aenghetaſt/ ſo dat deſe Graven daer dweers door ſloeghen.

Deſghelijcx hadden oock van te vooren ghedaen de vier Vanen Ruyteren van Berghen op den Zoom / te weten van beyde de Baren/ du Boys ende Donck/ die ter wijlen de Heeren Vere ende Sidney noch achter waren / van ter zijden op de Napolitanen druckten/ eerſt haer vleughelen te rugghe drijvende: Deſe waren wel d'eerſte aenghetaſt van Barſens / ende ſchoten eens al tſeffens af/ ende te haeſtich/ dies treften ſy weynighe/ ende doen warender niet dan de Spieſſen te vreeſen / daer deſe Ruyterye terſtont op in dronghen/ eer die wel ghevelt waren / ende ſoo quam die ſlachordene in confuſie / ende werden terſtont inde gront gheſlaghen.

De middelſte twee oude Regimenten Walen van La Bourlotte ende La Hachicourt/ werden over malcanderen ghedronghen/ ende deſghelijcx oock beſpronghen/ van vier Cornetten die Prince Mauritz hadde doen ſtille houden in reſerve/ ofte tot onderſtennſel in noot van andere/ die eenige noot mochte toecomē/ de welcke oot op den vyant vielen door een miſverſtant / om dat den Ritmeeſter Parker/ het bevel van Prince Mauritz qualick verſtaen ofte ghehoort hadde (door dat ſijn Helmet toegheſloten was) van maer met een Cornette alleene op den vyant te vallen/ ende hy reet met alle vier Cornetten. Daer wert den Grave van Varax al int begin gheſchoten ende verſlaghen / met veel andere / ende de vlucht werdt generael / maer ſy conden qualick ontcomen

Den Grave van Varax verſlagē/ den xxiiij. January.

men/ mits dat ſy van achter het aencomende voetvolck vreeſden: want ter zijden waren ſy beſet van gheboomte/ ende een cleyn Revierken/ ende voor haer was den enghen wegh nae Heerentals/ daer alle de baggagie nu in was / ende ghenoech gheſtopt/ alſo werden daer veel verſlaghen ende ghevanghen.

Alarmen al hem vande Spaenſche Ruyterye.

Terwijle nu des vyants ghevluchte Ruyterye qualick wech conde/ ſo ſloeghen eenighe cloecke onder haer weder met een trompette allarm/ ende quamen ontrent veertich aengherent op die ſy ongheſchickſte ſaghen aent plonderen / al oft ſy een nieuwe charge haddē willen doen/ ende al overloopen/ daer door een deel vande onervarenſte ende blootſte vluchten / tot by haer volghende voetvolck / haer ghelatende al ofte ſy die quamen halen ende doen haeſten. Prince Mauritz ſach omme nae ſijn Cornetten van reſerve ofte toevlucht te vergheefs / dies belaſte alle de ghevanghenen van ſijn Peert te wijcken / de welcke vaſt baden om ghenade/ roepende datter bloets ghenoech gheſtort was om de victorie te eynden / hier door werden veel ghevanghenen doorſteken/ ende men werdt doen ghewaer t'gebreck ende de faute vande Cornetten / die tot de reſerve gheordonneert waren / door het voorſchreven miſverſtaen van Parker / ofte miſnemen van ſijn volck : Maer alſoo een yeghelick toeliep nae Prince Mauritz/ namelick Marcelis Bacx ende Edmont / werdt den aencomende vyant bevreeſt ende wederſtaen / de welcke terſtont weder den vlucht nam.

Victorie van Pr. Mauritz te Tuernhout/ met het ghetal der verſlaghen.

Dit gheſchiede ontrent een ure voor den middach/ den xxiiij. Januarij/ ende in ſo corten tijt/ dat de Ruyterye de victorie ghecreghen hadden/ eer het voetvolck conde aencomen.

Daer werden genomen achtendertich Vaendelen/ ende de Cornette van Don Alonzo de Mondragon: De baggagie werdt eenſdeels ghepilgeert/ ende de dooden ghenaeckt. Daer bleven doot over de twee duyſent Mannen: De Boeren rapporteerden dat ſy meer dan twee duyſent/ twee hondert ende vijftich begraven hadden/ hoe wel ander veel meer ſegghen: Daer bleef den Overſten Luytenant van Bourlotte/ ende meeſt alle de Capiteynen ende Officieren/ met ſeer weynighe vande Overwinders/ boven acht niet: waer onder den Ritmeeſter Donck tſedert van een quetſure gheſtorven is/ ende Cabilliau uyt Vlaenderen.

Dit was een heerlicke victorie begaen met acht hondert Peerden ofte luttel meer / daer nochtans groote avontuere in was gheleghen/ ſo den vyant cloeck ende voorſichtich hadde gheweeſt.

Septimio de Fabij Romani/ onder de dooden geneſen ende ontcomen.

Daer gebeurde een ſake verhalens weert/ van een Romeyns Edelman genoemt Septimio de Fabij/ gehouden geſproten te weſen uyt het oudt Edel gheſlachte van Roomen de Fabij/ deſe eenighe authoriteyt onder de Italianen hebbende/ heeft totter doot ghewont onder de dooden gheleghen/ ende alſomen hem die cleederen uytſchudde/ ſo vontmen noch leven daerinne/ ende ſoo hy een Edel aenſien ende weſen hadde / hoewel ſeer miſmaeckt van ſijn eyghen ende der andere verſlaghene bloet/ ſoo is hy door medelijden opghenomen/ ende met een Peert half doot/ wech ghevoert / ende werdt noch van ſijn wonden gheneſen/ ende ſo betalende rantſoen/ is daer van ghecomen.

Daer waren wel vier ofte by de vijf hondert ghevanghenen / waer onder een jonghe Grave van Manſvelt was / oock mede Jeronimo Dentice Raet van Varax / den Luytenant Coronel vanden Marquis de Trevico / ende den Sergant Mayor / die naemaels ontliep/ ende werdt Anno 1602. van eenen Overſten Roſworni doorſteken in Hongarien. Vande ghevanghen ſtorven meer dan hondert vande quetſueren : ende ſoo nam Prince Mauritz ſijnen aftreck nae Tuernhout/ de vluchtighe latende nae Heerentals loopen / daer gheen drie hondert Man quamen/ behalven die te vooren mette baggagie gheſonden waren. Het doode lichaem vanden Overſtē den Grave van Varax / werdt ſijnen Dienaers toeghelaten by den Prince Mauritz/ nae Liere te voeren/ ende ſo nae Mechelen / daer hy ſijn Huyſvrouwe ende veel kinderen hadde/ mede ſendende eenen Brief aenden Vorſtelicken Cardinael / hem aenbiedende verloſſinghe over de ghevanghenen / ſo hy quartier wilde houden. Maer alſo den Vorſtelicken Cardinael niet haeſt hem antwoorde/ ſo heeft Prince Mauritz ghedreycht die op te hanghen ofte te verdrincken / ſoo hy die niet wilde rantſoneren binnen twintich daghen/ waer door den Vorſtelicken Cardinael / dwongh de Dorpen in Brabant/ daer toe te contribueren.

Daer is ghebleken dat de Spieſſen niet wel gheplacieert / maer in tocht ordere (in plaetſe van ſlachordere) ghebruyckt / niet wel houden moghen teghen de furie van groote Piſtoletten ofte Cinckroers/ diemen noemt Carabins / die de Ruyterye van Prince Mauritz voerden in deſe tocht/ in ſtede van Lancien/ oock werdt bevonden dat het ſo ſwaer niet en is den vyant int Velt te ontmoeten / met goede ordere / want ſoo daer gebreck mochte zijn van goede ordere (daer veel aen hanght) t'ſelfde ghebrack den Spaengiaerden meeſt/ twelck deſe oude Regimenten in deſen ſlach beweſen hebben / niet wetende hoe ſy haer wel ſluyten ende ghesloten ſouden houden.

Alſo de Boeren vande Tielſche Heyde alle de Wapenen die ſy ghevonden hadden nae den aenſlach/ op het Velt vergadert hadden / ende inde kerck ghebrocht/ ſo werden ſy by die van Dieſt belaſt/ die tot haer te brenghen / de welcke ſoo ſy die op ſes Waghenen gheladen hadden / hebben die van Breda (zijnde daer van verwitticht) de ſelve doen halen / ende met ghewelt binnen Breda doen brenghen/ den xxij. Februarij / tot een meerder teecken haerder victorie / als een tropheum.

De Graven van Hohenlo ende van Solms mette Heeren Ridderen Vere/ diens Peert onder hem gheſchoten werdt / ende Sidney/ wert groote eere toegheſchreven van haer voorſichticheyt ende vroomheyt / deſghelijcx de ander Ritmeeſters ende Overſten van manlickheyt ende cloeckheyt/ namelicx Bacx ende Edmont.

Het Legher is ſavonts tot ruſte te Tuernhout ghecomen/ daer het gheſchut gelaten was: Sanderdaechs beſchoten ſy het Caſteel/ ende nae eenighe acht oft thien ſchoten/ hebben die vanden Garniſoen daer Capiteyn over was vander Delft/ dat overghegheven by appoinctemente/ behoudende lijf ende goet / twelck wel beſet ghelaten is / ende elck een is weder nae ſijn Garniſoen getrocken. Prince Mauritz is over Geertruydenberghe ghereyſt/ ende den vij. dach van ſijn vertreck weder inden Haghe ghecomen/ daer mede brenghende xxxviij. Vaendelen / die hy aldaer dede ophanghen op de groote Sale / met een Cornette der Ruyterye / ende een Vaenderolle vande Soetelaers / ende dede God alom openbaerlick dancken van ſijn victorie.

Grootvorſt van Moſcovien ſterft/ ende Boris Pheodorewich ſuccedeert.

Int beginſel van dit Jaer M.D.XCvij. ontrent den vij. Januarij/ is geſtorven den Grootvorſt van Ruſſa ofte Moſcovien/ etc. ghenaemt Pheodor Jvanowich/ noch jonck zijnde / ende

ZZ v

hem is aldaer gheſuccedeert / by toedoen vande Weduwe de Grootvorſtinne Irenia Phobderina ende vercoren vanden Patriarcha/ gheeſtelijckheyt ende Edeldom met ghemeyn conſent / de Heere Boris Pheodorvvich voor Grootvorſt/ hy die ſelve langhe te vooren wel verthien Jaren/ inde ſwackheyt vanden voorgaenden Vorſt de Landen wel gheregeert hadde als een Man ervaren ende wijs / ſijnde die voorſeyde Irenia Grootvorſtinne ſijn eyghen Suſter/die maer een Doghter Anno 1592. ghebaert hadde.

Grootvorſt van Moſcovien ſterft eñ Boris Pheodorwich ſuccedeert.

Wy hebben goet ghedacht/den curieuſen Leſer hier by te verhalen een ghebruyck vande Ruſſen/bewijſende haer Religie ende ſuperſtitie/ in haer ſterven/ te weten de forme van Brieven die ſy haer dooden inde begravinghe mede geven ende int graf inde handt ſteken / principalijcken die Rijcke/ende die wat te gheven hebben/op dat S.Pieter als Poortier vant Rijcke Godts/hun den Hemel open doe ende inlate/ van welcke Brieven ons een Copye behãdicht is/die uyt die Ruſſiſche tale ghetrouwelijck int Latijn waren overgheſet by den bevele van de Coninginne van Polen/ Catharina van Ooſtenrijck/ Huyſvrouwe van Sigiſmondus/ende luyt aldus.

De Forme van Paſpoorten die men in Moſcovien de dooden mede int graft geeft

Macharias by de gratie Godts/ Aertſbiſſchop van Crioſen Halitren/ ende van geheel Ruſſien. Aen onſen Heere ende vrient S.Pieter/Poortier vanden Almoghenden Godt.

Wy laeten u weten/dat alſoo op deſen tijt ſijn doot gheſtorven is/eenen Dienaer Godts Phedor Solodoninzki Prince/ſoo bevelen wy u/ dat ghy hem ſonder eenige verhinderinge ofte uytſtel/ ſtracx inlaet int Rijck Godes. Want wy hem gheabſolveert hebben van alle ſijne ſonden/ ende hem ghegheven de Benedictie. Daeromme en ſuldy dat niet naelaten/want tot dien eynde hebben wy hem deſe Brieven van abſolutie ghegheven. Ghedaen in ons principael Clooſter tot Crioſa/heden den xxx. Julij/Anno 1541.

Deſen Winter is ghepaſſeert in Nederlandt niet ſonder veel aenſlaghen over weder zijden/ op ſteden/ plaetſen ende ſterckten/ maer veel zijn te vergeefs gheweeſt. De Spaenſche hebben te vergeefs eenen aenſlach op Schencken Schanſſe ghehadt / ende de Franſoyſen op Camerijck: Maer den Gouverneur van Dorlens/ Hernantello de Portocarrera/heeft eenen cloecken aenſlach voorghenomen op de Stadt van Amiens/ de Hooftſtadt van Picardien / eñ wel volbrocht inder manieren als volcht.

Hernantello Portocarrera/ neemt behendelijcken de ſtadt Amiens in/ den xj. Maert

Deſen Hernantello Portocarrera een cloeck Spaengiaert/ ligghende met ſterck Garniſoen in Dorlans niet verde van Amiens/ heeft ghepractiſeert met veel Franſoyſche Ligeurs die uyt Vranckrijck by hem gheweken waren / onder andere van eenen du Molin/hoe hy die machtighe ende ſtercke ſtadt van Amiens/Hooftſtadt van Picardien/op de Reviere de Somme ghelegen/mochte behendelicken incrijghen/ de welcke rijck ende machtich zijnde / alle de ſijne rijck ende befaemt maken ſoude/het welcke hem den xj. Maerte gheluckt is/door de verwaentheyt der Borghers/ die verheven waren in haer ghemoet/betrouwende te veel op haer eyghen volck ende ſterckte/ als die langhe ghewoon hadden gheweeſt die Stadt ſonder Garniſoenen te bewaren/ende waren nu gants ſorgeloos/ onachtſaem ende vermetel gheworden / want den Coninck hadde eenighe daghen te vooren aen de Stadt verſocht/ende hen gewaerſchout dat ſijn vyanden ſeer ſterck inde byligghende Garniſoenen op ſijn Frontieren waren/ dat ſy ſouden willen innemen eenich Garniſoen/ ofte ten minſten eenige Switſers laten logeren in haer voorſtadt/want hy dochte aldaer ſijnen legher te verſamelen / om op den Somer te velde te trecken/ daer toe hy veel gheſchut wel tot vijftich ſtucken met noodighe ammunitie inde ſtadt geſonden hadde/met veel coren ende victalie/maer de Borgherije die altijt gheweeſt was oploopich/ bloetdorſtich/vermetel / ende vele de Ligue toeghedaen/ heeft dat heftelick gheweyghert / wat ernſt den Coninck oock mochte aenwenden / daer teghen ſy voorwendẽ haer Previlegien/ende dat de ſtadt ſterck ware ende vol volcx/ende dat het innemen van Garniſoenen de goede Borghers ſoude naedencken gheven / al of ſy nu niet te betrouwen waren/die nochtans inder daet gheen ſorchvuldighe trouwe en betoonden.

Dit alles by den voorſchreven Hernantello vernomen zijnde/ſoo heeft hy ontrent xvij. ofte xviij. Soldaten als Boeren vercleet den xj. Maerte ſmorghens vroech nae de Stadt geſonden verſcheydelicken ende verdeylt/de principale hier van warẽ Capiteyn Jan baptiſta/Dognano metten Sergiant ſijn Broeder/Capiteyn La Croix/Sergant Alleman / Franſiſco de Arco/ Antonio Caino/met andere meeſt Walen / Hernantello ſelve met xiiij. ofte xv. honder mannen te voet ende te Peerde/verberch hem ſtille achter een vervallen Kercke/van het welcke de wachte vande ſtadt inde Poorte wat verſtaen hebbende/ heeft deſe Soldaetſche Boerẽ/als van verſcheyden quartieren comende/daer van ondervraecht/ die al ſpraken uyt eenen mondt / daer mede ſy ſulcken achterdencken wiſten uytten hoofde te ſteken. Deſe Soldaetſche Boeren hadden oock eenen waghen by haer/met langhe Balcken om de Chauſſijne ofte Schof op te houdẽ/om datter twee waren/ende daer wat ſtroys oppe / noch warender eenighe die noten om te vercoopen op den hals droeghen/ die inde Poorte jockende/ eenen ſack met noten lieten vallen / daerſe over den anderen beſtonden te rapen/balgen ende kijven. Die vander wacht raepten vaſt de noten op terwijle dat den Hoywagen inde Poorte quam/ waer op ſy terſtondt de wachters vande Poorte fortſeerdẽ: Dies Hernantello met ſijn volc op een teecken quam toegeloopẽ/die ooc gevolcht wert van een Italiaen/Jeronimo Caraffa/Marquis de Montanegro met Peerdevolck. Aldus inde Stadt ghecomen zijnde/vonden ſy luttel wederſtandts/midts datter veel volck inde Kercken waren/ende andere onwillich: De Grave van S.Pol/Gouverneur van Piccardien/ſiende onder de Borgers onwillicheyt/ ende geenen middel om eenighe ordere totten wederſtandt te ſtellen/ſochte ende vondt middel daer uyt te gheraken/ſoo oock eenighe weynighe vande Gereformeerde Religie/ ende veel andere deden. Dies werdt de ſtadt een tijt lanck gheplondert / daerinne ghebruyckende alderhande ghewoonlicke wreetheyt/maer vreeſende van terſtont belegert te worden/hebben ſy de voorſteden terſtondt afghebrant / ende de omligghende Dorpen: De Borgherije hebbenſe de Wapenen afghenomen/ behalven eenighe die ſy betrouden/ ende hebben haer op de Merckt ende andere plaetſen geſterct ende beſet teghen oploop der Borgherije. Van buyten uyt alle de Walſche Landen quamen haer veel krijchſvolck ende andere om buyt toegheloopen/ſoo dat ſy daer terſtondt wel vier ofte vijf duyſent ſterck waren/ſy vonden alderhande victalie ende voorraet genoech/ daer waren veel Priſche binnen gheraeckt / onder den Colonel Boſtock/die goeden dienſt deden.

Nae twee daghen werden ſy vanden voorſz. Grave van S. Pol met des Coninx Peerdevolck alomme berent ende beſprongen/ waer

ontrent

Den Coninc van Vrancrijck tracht te vergheefs Atrecht te verraſſchen/ den xxvj. Maert.

1597. ontrent terſtondt allenſkens eenen Legher vergaderde onder den Veltmaerſchalck Byron. Den Coninck van Vranckrijck is ſelve in Perſoon daer voor ghecomen/ende legherde hem tot Beauchaine/ van waer hy dē xxvj. Maerte met etlick van ſijn Krijghſvolck/ende met den Hertoch van Eſpernon/ende dē voorſchreven Maerſchalck Biron ende andere verſelſchapt zijnde/ uyttrot om de ſtadt van Atrecht deſgelijcx te verraſſē ende overvallē/daer hy by nachte een poorte open brack met een Petart ofte Mortier volbuſcruyts:maer alſoo dierghelijcke inſtrument aende tweede poorte niet wel wilde werckē daer den Meeſter over doot bleef/ conden ſy daer niet binnen comen:Aen dander ſijden meynden ſy de Stadt met leeren te beclimmen / die te cort waren/waer door grooten allarm inde Stadt zijnde/is de Borgerie in wapenen gecomen/ met behulp vanden Grave van Buſquoy/ ſone vanden Heere van Vaulx/ van den gheſlachte Longeval/die eertijts Gouverneur tot Atrecht was geweeſt/ende d'eerſte Grave van Buſquoy ghemaeckt in deſe Oorloghe: Deſen Heere ſijnde daer binnen met eenige weynighe Walſche ende Spaenſche Soldaten/heeft de vlughtende Borghers moet ghegheven/ende tot teghenweer gebraght/dat ſy hebben haer Vyanden ghekeert ſo dat den Coninck met verlies van wel vijftich mannen ende veel ghequetſte heeft moeten afwijcken.

Den Vorſtelijcken Cardinael ruſt hem ſterck om Amiens te ontſetten/ in September.

Van doen af is voorts t'belegh voor Amiens van des Conincx volck ghecontinueert / ende hebben haer allenſkens ſeer ſterck allomme beſchanſt ende begraven/ ſoo wel teghen die van binnen/als teghen die van buyten/ ſo datter niemandt meer binnen conde:ſy brochten daer oock wel xlv.ſtucken geſchuts voor/ende hebben oock een behendigh tractaet ofte verraet van binnen te weghe gebrocht/maer te vergeefs. In Junio/ ende ſints iſt Legher daer voor ſeer verſterckt/ ende alle den Edeldom daer ontrent op ontboden. Den xvij. Julij deden die van binnen eenen ſtercken uytval/ende verſloeghen in des Conincx LegerOverſte Monſiuer de Fleſſan ende Foucqueroles:maer ſy werden inghedreven met verlies van Mendoſſa ende ander notabele Spaengiaerden. Int beginſel van September werter een Ravelijn van der Stadt beſchoten/ ende ſy ſijn tot onder de Veſten ghecomen. Den derden September werdt den Overſten / den voorſz. Hernantello Portocarrera / met een Muſket doot gheſchoten/die ſy eerlick begroeven / ende den Italiaenſchen Marquis van Montanegro werdt overſte ghebieder in zijn plaetſe. Van des Conincx volck/wert daer den vijfden September den Heere van S. Luc inden gracht gheſchoten/een Heer van grooten bedrijve. Daer wert niet naeghelaten met graven/myneren ende gheſchut/ wat tot een ſtercke Stadt te dwinghen eenichſins mochte bedacht worden/ principalick int leſte/als den Coninck anderwerf ſelfs in perſoon daer voorghecomen was. Die van binnen hebben de Reviere de Somme binnen opgeſtopt ende alſo alomme te rugghe doen overlopen op het lant/op datter ghemaeckelicker met ſchuyten ontſet mochte in ghebrocht worden/ dat niet wel byde Spaenſche van buyten waergenomen wert/Want den xxix. Auguſti is Bourlotte gecomen met acht C.peerden/ verſelſchapt metten Grave van Buſquoy/Don Johan de Braccamonte/Couſijn van Fuentes/met Don Gaſton Spinola/Don Ambroſio Landriano / Teſſeda Maſtro del Campo/Niclaes Baſta / Conradin met meer ander/om volck binnē te helpen/ maer ſy werden by den Coninck ſelve/oock by Byron/ Montigni ende meer ander ontmoet aende paſſagie van Aucre/alwaer ſoo ghetroffen werdt/ datter wel hondert ende dertich doot bleven/ hondert ende twintich ghevanghen / ende wel twee hondert ende twintich Peerden afghenomen werden/met drie Cornetten / ende de reſte ſonder yet uyt te rechten inde vlucht gheſlagen. 1597.

Den Vorſtelijcken Cardinael heeft hierentuſſchen ſijn crijchſvolck te voet ende te peerde ſeer ſterck vergadert/dat hy dus langhe hadde moeten uytſtellen by ghebreke van ghelde/als een regiment van 3000. onder Groghel/int lant van Lutſenborgh opghelicht/ oock een regiment onder den Hertoch van Sayen/ het welcke hy in Auguſto becomen hebbende/ heeft hy de oude Garniſoenen ghelicht/ende in Brabandt meeſt/ ende voorts in ander plaetſen/heeft hy drie duyſent Italianen onder t'Belept van Alonſo Davalos/die nu deſen Somer nieuwelick uyt Italien aenghecomen waren inde ſelfde Garniſoenen ghelept:Hy heeft oock alle de Leenheeren op ontboden/ ende Benden van Ordonnantien te Peerde opgheruſt/ tſamen ſterck weſende wel vijfthien duyſent te voete/ ſeer goet volck/ ende dry duyſent Peerden:Hier waren by ghevoecht achtien ſtucken grof gheſchuts/ ende groote menichte van Wagenen/ diemen aen malcanderen conde met ketenen vaſt maken/ ende is alſoo ontrent den twintichſten Auguſti te velde ghetrocken/verſelſchapt zijnde met den ouden Grave Pieter Erneſt van Manſvelt/mettē Admirante van Arragon/Generael vant Peerdevolck/ den Hertoch van Aumale Franſoys / den Hertoch van Aerſchot/ de Prince Philips Willem van Orangien/Don Lois de Velaſco/ ende meer andere Nederlantſche Graven ende Overſten.

Den Vorſtelijcken Cardinael verſoeckt om Amiens te ontſetten/ den xv. September.

Daer nae ſoo vertoonde hem den Vorſtelijcken Cardinael met ſijnen legher den vijfthienden September op de hoochde van Longprez/ daer hem den Coninck van Vrancrijck teghen vertoonde/ ontrent een vierēdeel mijl weechs buyten ſijnen beſchanſten Wagenborch oft Legher/ daer beyde de Legers langhe ſtonden in ſlachordere/alwaer beyde de Legers met grof gheſchut langhe dapperlick teghen malcanderen in ſchoten. Maer teghen den avondt ſoo vertrock den Vorſtelijcken Cardinael met ſijnen Legher nae een Dorp S. Saveur/een mijle van daer gheleghen/alwaer hy ſubijtelicken een Brugghe/by den Grave van Buſquoy/leyde over de Somme/meynende van die ſijde ontſet in Amiens te worpen:maer daer ghepaſſeert zijnde/werdt hy ghedwongen van de Colonellen/ de Heeren van Montigni/van Lanoue / van Vycques / ende Deſcluſeaulx/weder te rugghe te trecken na haren grooten hoop. Sanderdaechs voor den daghe trock den Vorſtelijcken Cardinael op met ſijnen gantſchen Legher in ſlachordere int gheſichte vanden Coninck/elcken hoop met ſijn gheſchut/in ſeer goede ordonnantie/ ende trock nae Vignacourt/daer ſy ten leſten het vyer in ſtaken/ alſoo oock inde byligghende Dorpen. Den Coninck met een deel ſijns Leghers volchde hem wel een mijle/bybrenghende grof gheſchut ende Veltſtucken/daer mede dickmael onder de hoopen ſchietende.

In deſen aftreck des Cardinaels Legher/ wert by hem het Caſteel van Hunbercourt/ toecomende den huyſe van Brimeu ende Meghem/ beleghert ende inghecreghen/ ende by den Cardinael met buſcruyt opgheblaſen ē gedeſtrueert.

De Stadt Amiens tracteert van overgeven/ de xix. September.

Als het nu onmoghelick was voor den Vorſtelijcken Cardinaels Legher door des Conincx Legher te breken/om de menichfuldighe begravinghen/ ſterckte / conſtighe ende gheweldighe beſchan-

1596.

beſchanſinghen/ oock dewijle den Coninck met noch eenen Legher onder de ooghen was liggende om hem te weeren/ ſo hebben die van Amiens den moet verloren ghegheven/ als ſy den Cardinael ſaghen afghetrocken/ ende wetende dat den Coninck gheneycht was om goede conditien voort overgheven te vergunnen/ alſoo hy wel ghenoech ghewoone was/ zijnde noch in vreeſe dat ſijn vyanden Legher mochte erghens op ſijn Frontier-ſteden vallen/ ſo hebben ſy verſocht te parlementeren den xix. September ende ſijn gheaccordeert dat ſy de Stadt binnen ſes daghen den Coninck overgheven ſouden/ ſoo daeren tuſſchen gheen ontſet van twee duyſent mannen ſterck van buyten binnen ghebrocht en werden. Nae de ſes daghen ſouden alle die wilden daer moghen uyttrecken met alle haer goet ende in Wapenen/ met vlieghende Vaendelen/ ſlaende Trommel/ ende hebben goet Convoy. Sy vermochten oock haren dooden Gouverneur Hernandello met ander Capiteynen lichamen wech te voeren. Den Borgeren ſoude alles oock werden vergheven ſonder verwijt/ vermogende met hare goederen wech te trecken/ ofte blijven/ mits nieuwen eedt doende.

De Stadt Amiens tracteert van overgeven/ den xix. September.

Amiens aen ſijne Coninc overgeven/ den xxiiij. September.

Aldus den xxiiij. Septembris gheen aſſiſtentie binnen Amiens ghecomen ſijnde/ is de Stadt den Coninck overghelevert/ ende daer ſijn uytghetrocken ontrent achthien hondert mannen te voete/ ſes hondert Paerden/ hondert ende t'ſeſtich Waghenen met wel neghen hondert Vrouwen/ treckende nae Dorlens.

Dat belegh heeft in alle manieren gheweldich ende groot gheweeſt/ daer gheen inventien/ ſubtijlheden/ inſtrumenten/ mijnen/ naeghelaten zijn gheweeſt van wederſijden/ ſo dat het een ſeer verre befaemt belegh gheweeſt is/ ſelve mede door eenen grooten brant die inde Tenten vanden Coninck quam/ dat niet ghebluſt conde worden. Voorts om dat de Stadt altijt ſeer moetwillich/ oploopich ende partijdich haer gedraghen hadde/ gaf den Coninck laſt ende ordere daer een Caſteel te bouwen.

Op het vertreck van des Cardinaels Leger/ trock den Coninck van Vranckrijck hem nae/ om op Dorlans wat voor te nemen met achthien ſtucken gheſchuts/ maer ſo hy aldaer vont groot Garniſoen ende veel proviſie inghedaen/ ſoo trock hy voorder nae Atrecht/ daer den Vorſtelijcken Cardinael ingheweken was/ ende ſchoot eenighe twintich ofte dertich ſcheuten grof gheſchut op de Stadt/ om het Garniſoen tot eenige ſcharmutſelen uyt te locken: maer den Vorſtelijcken Cardinael hielt ſijn volc al binnen/ t'welck den Coninck dede te rugghe keeren/ makende een groote vreeſe in Artoys/ afloopende het Landt aldaer ſeer jammerlick: Hy ſtelde den Heere van Vicques voor Gouverneur in Amiens. De Vorſtelijcke Cardinael door den Admirante van Arragon creegh in ſijnen aftocht het ſtercke Slot van Monthulin/ twelck hem met ghewelt ende door ſeker onderhandelinghe overghegeven wert/ ende is gheleghen tuſſchen Cales ende Bolonien/ daer te vooren den Grave van Buſquoy/ met een ſchalade dat meynende in te nemen) door zijn kaeck gheſchoten werdt/ ende ſeer veel volck verloren hadde/ Hy leyde ooc zijn volck in Winterlegher/ ende ſelve is hy in Artoys ſieckelick ghebleven.

Steenwijck te vergeefs by de Graven vanden Berghe beclommen/ den xxvj. Mey.

De Spaenſche Garniſoenen van Overijſel ende daer ontrent vergadert/ ſterc ſijnde ontrent acht hondert/ werden beleyt by Richard vanden Sande/ Herman van Ens/ ende Malagamba/ mettē Luytenant vandē Grave van Stierum/ ende hebben den xxvj. Maert eenen harden aenval ghedaen op de Stadt van Steenwijck/ ſmorghens voor den daghe/ ende die Paliſade wat ghebroken ſijnde/ zijn ſy daer door ghecroopen ende hebben de Wallen beclommen/ ende een groot deel van haer volck zijn aende ſijde vant moras op de borſtweeringhe gheraeckt/ aende Noort ſijde der Stadt/ oock aende Zuytſijde eenen grooten alarm aenrechtende. Maer die van binnen hebben terſtont rontomme de Stadt wel beſet/ ende die opgheclommen waren werden van de Schiltwachte ontdeckt ende afgeſlagen: alſoo afgeſmeten ſijnde/ vontmen maer ſes dooden/ nochtans bleven twee Luytenanten doot/ waer onder was den Luytenant van den Grave van Stierum: het ſchijnt datſe wel ſeventhien Waghens met dooden ende ghequetſte afvoerden/ ſy hadden noch vier Cornetten Paerden tot Ommen niet verde van daer ghebrocht.

1597.

Die van Zeelant/ onder t'beleyt van haren Admirael Juſtinus van Naſſou/ zijn in April op eenen aenſlach t'ſchepe ter Zee uytghevaren/ met ontrent thien ofte twaelf hondert mannen/ het ſcheen dat den aenſlach op Grevelinghen was/ beleyt door een Schots Capiteyn/ maer daer en wert niet uytgherecht.

Den Hertoch van Boulion dede ontrent deſe tijden groote courſſen/ eñ nam ontrent Marienborch een Dorp Reninghen op de Maſe gheleghen/ dat hy ſterckte om te vorderen ſijn courſſen ende wech na Nederlant toe/ nemende eenige cleyne ſteden.

Veel aenſlaghen van wederſijden werden voorghenomen ſonder volbrenghen/ maer hondert Peerden van Breda uytghereden zijnde/ werden by ſ'Hertoghenboſch gheſlaghen/ de Capiteynen ende Officieren ghevanghen: deſgelijcx de Peerden van Nimmeghen uytghereden zijnde/ werden byden Grave vanden Berge inde vlucht gheſlaghen/ maer uyt vreeſe van achterhoede en dorſde hy die niet volghen.

Aenſlach de Prince Mauritz miſluckt op Venlo/ in Mey.

Den Prince Mauritz heeft in Mey eenē welbeleyden aenſlach op de Stadt Venlo (ghelegen op de Maſe) voorghehadt/ die hem nochtans miſluckte: Deſe was beleyt door twee ofte drie cloecke mannen/ die door behendelick aengeven van den Vorſtelijcken Cardinael eenen dienſt te doen/ uyt ende inganck in Venlo hadden/ alwaer ſy eenen ſleutel hadden doen naemaken/ waer mede ſy conden boven op de Poorte comen om te beletten dat het ſchof ofte nederſchietende balcken niet nederghelaten conden worden/ als de Poorte beneden ſoude ghewonnen weſen.

Dit aldus beſteken zijnde/ waſſer een Schip voor Venlo gecomen met ontrent tſeſtich mannen/ beleyt by Capiteyn Mathys de helt/ een cloeck ende vroom Krijſchſman/ die eertijdts het fort van Sevenberghen ſoo cloeckelicken tegen den Grave Carel van Manſvelt gheweert hadde/ ende die mede met het Torfſchip Breda hadde helpen innemē. Deſe Capiteyn met een ſchips Capiteyn van Dordrecht/ Schalck ghenoemt/ ſmorghens vroech voor Venlo gecomen zijnde/ werden ghewenckt by die binnen op de Poorte het nedervallen vant Schof verſekert hadde/ de Wacht doorſteken zijnde als de Poorte geopent was/ zijn ſy met haer volck toegheloopen om de Poorte in te nemen ende te overweldighen/ het welcke ſy begonden te doen: Maer alſoo ſy ſmorghens eenich gheſchut inde Stadt gehoort hadden/ wert de Poorte niet voor ſes uren ſmorgens open ghedaen/ ſo datter te meer volck ontrent de Poorte was/ die ſiende de Poorte overweldighen/ maeckten eenighe tegenweer ende allarm/ waer teghen de beſpringhers haer Roeren ende Muſketten meynden te ghebruycken/ maer ſy

en

1597. en conden door vochticheyt dat haer buſcruyt mochte ghecreghen hebben/ gheen vier vatten: Twelck de Borghers ghemerckt hebbende/ deden hen te ſtouter aenvallen/ eer de Enghelſche die in een ander ſchip wat verder van daer lagē/ conden toeloopen/ die haer ſolderinghe vant ſchips deckſel ingheuallen was door ongheluck/ ſo dat ſy door een gat moeſten cruypen: ende terwijle oock de Bootſgeſellen mette wapenen ende inſtrumenten uyt het ſchip te halen beſich warē/ hebben die vande Stadt de binnenpoorte toegecregen/ ende terſtont ſterck in Wapenen comende/ hebben ſy die aenvanghers vande poorte gedreven/ waer van ſeven ofte acht doot bleven/ meeſt door dat ſy niet gewapent en waren/ ende daer onder den voorſchreven Schips Capiteyn Schalck ende den Capiteyn Mathijs de Heldt/ die op de Cape int afwijcken gheſchoten werden/ beyde vrome Mannen/ boven maten ſeer beclaecht: eenige bleven ghevanghen/ waer van een Officier van Schalck werdt ghehanghen. Den principalen aenrechter die het ſchof op de Poorte verſekert hadde/ ſiende de Poorte gheſloten/ liep den anderen trap af/ ende ontquam/ ſeer behendelicken dwers door de Stadt een ander Poorte uyt/ ſoo hy ons ſelve vertrocken heeft. Prince Mauritz die met de ander Soldaten Peerdevolck ende Edelen niet verre van daer en laghen/ moeſten met leedtweſen aftrecken.

Capiteyn Mathijs de Helt ende Schalck worden verſlagē in ſ. Rep.

Wtſprake van Ghecommitteerde Raden over de queſtien tuſſchen Groeningen ende Ommelanden.

Alſoo ſeker groote queſtien uytſtaende waren tuſſchen den Jonckeren/ Hovelinghen/ Bygeerfde/ ende Gedeputeerde vande Kerſpelen van de Ommelanden/ tuſſchen de Eems ende Lauwers ter eenre/ ende Borghemeeſteren ende Raet der Stadt Groeninghen ter ander zijden/ hebben de E. Ghecommitteerde Raden (gheſtelt byde Heeren Staten Generael over de deciſie van de ſelve queſtien) den xxxj. Januarij/ Anno M.D.xcvij. in s'Graven-Haghe uytſprake ghedaen/ inde preſentie van de Heeren Staten Generael/ met open deuren/ ten byweſen vande Gedeligeerde Rechters/ ende gheprononcieert de ſententie tuſſchen die van Groeningen eñ Ommelanden houdende datſe te niete deden de uytſprake vanden xvij. Februarij. 95. dat de Stadt eñ Ommelandē te ſamen eene heerlijckheyt ende provincie maecken/ ende overſcheyden ſullen gheregeert worden by de t'ſamentlijcke Staten van Stadt ende Landen/ dat alle gherechticheyden ende opcomſten die den Prince als Heere heeft ghehadt/ ende oock alle penninghen ende contributien/ ghemeene middelen/ Jmpoſten ende andere ghemeene conſenten/ geemployeert ſullen worden met ghemeenen advijſe/ dat alle de Clooſter goederen/ in de Stadt/ Ommelanden/ Olde Amt ende Goerecht ghelegen/ met ghemeen advijs at pios uſus verſtreckt ſullen worden/ dat totte adminiſtratie vande voorſchreven penninghen ende goederen/ ende om de ghemeene reſolutien te effectueren/ de t'ſamentlijcke Staten uytte Stadt ende Ommelanden ſullen committeren perſoonen in ghelijcken ghetale/ met ſulcke laſt ende Jnſtructie als ſy Staets ghewijs ſullen goetvinden/ ende ſo langhe ſal t'Colegie vande Ghecommiteerde Raden mette Jnſtructie by de voorſchreven uytſprake gheſtelt/ ghecontinueert worden/ dat alle Ampten eñ Officien die by den Prince als Heere plaghen ghegeven te worden/ voorts aen bedient ſullen wordē op de Collatie ende commiſſie vande t'ſamentlijcke Staten/ dat de Camer van Juſtitie/ ende den Luytenant eñ ander Officieren der ſelver Camer (uytgheſeyt de vier Hooftmans by die van Groeninghen alleen te ſtellen) ghecoren ende ghecommitteert ſullen worden/ by de t'ſamentlijcke Staten/ om uyt den name vande hooghe Overicheyt/ ende Heerlickheyt van Stadt en Landen recht te doen/ naer Landen Gherechte ende oude ghewoonte/ in ſaken die t'ſedert den Jaere 1521. totten Jaere 60. gewoon zijn by de Camere buyten de Werve berecht te worden/ verboden dattet eene lit ofte yemandt der ſelver int particulier/ in t'ghene voorſchrevē is/ ofte andere ſaecken Stadt ende Landen int ghemeen raeckende/ niet en ſal doen noch ghebieden/ noch den naem der Staten buyten de ghemeen vergaderinghe/ vande t'ſamentlijcke Staten ghebruycken/ dat d'Jngheſetenen vande Ommelanden met een yegelijc ende van alderhande goederen vry moghen handelen nae haer gheliefte/ uytgheſeyt datſe gheen Waren/ inde Ommelanden vallende ofte zijnde/ als/ Boter/ Kees/ Peerden/ Oſſen/ Cooren/ ende diergelijcke Coopmanſchappen ſullen mogen verhandelen ofte uytvoeren/ ſonder eerſt binnen Groeninghen ter ſtapel te brenghen/ maer ſullen malcanderen tot huyſes Nootdruft/ ende tot beſlagh hares ghebruycks moghen verhandelen alle goederen ende Waeren/ ſonder die te ſtapel te brenghen/ ende indien partijen niet en connen verdraghen/ in wat forme de Stapel behoort ghebruyckt te worden/ ſullen hare differenten ſommierlicken deduceren/ om by de Staten Generael daer op gediſponeert te worden/ d'Jngeſetenen vande Ommelanden ſullen moghen brouwen tot huyſes Nootdruft/ maer niet om te vercoopen/ ende datmen met de Tap-mate inde Ommelandē niet van Groeninger bier en ſal moghen uytſlijtten/ op t'poſſeſſoir/ maintineerden die van Groeningen inde poſſeſſie vel quaſi vant voorſchreven/ voorzeghelen/ voorſitten/ ende voorſtemmen/ ende datſe neffens die vande Ommelanden ſullen hebben eenparige ſtemme/ in alle t'ghene Staets-gewijſe ghandelt ſal worden/ ende de Stemmen ſtekende/ ſullen met behoorlicke wijſe verdraghen worden/ ende ſo niet doenlick en ware/ ſullen by proviſie/ tot dat een betere voet van uytcomſte Staetsghewijſe geordonneert ſal zijn/ by den Stadthouder gedirimeert worden met adjunctie van ſekere perſoonen van beyde zijden/ neffens hem te committeren/ dat de vergaderinghe der Staten met ghemeene aenſtemminge/ ofte by verſchrijvinghe vanden Stadthouder/ ofte van de genen die daer tot Staetsghewijſe ſullen weſen ghelaſt/ gheleyt ſullen worden tot alſulcken plaetſe/ als t'ſelve ſullen goet vinden/ dat alle beletſelen ende nieuwicheden ten weder zijden/ ter contrarie ghepleecht ſouden weſen/ met interdictie van meer te doen/ eñ nopende t'ſubſidie by de Ommelandē/ tot vervallinghe van hare oude ſchulden verſocht/ ende andere nootelicke voorvallende oncoſten/ datſe daer af voor de Staten Generael verclaringhe ſouden doen/ om partije daer op ghehoort/ daer inne ghediſponeert te worden naer behooren/ alles onvermindert de Unien/ verbonden/ eñ tractaten tuſſchen de vereenichde Nederlanden opgerecht/ ende ſonder vercortinge vande authoriteyt der Staten Generael ende den Stadthouder/ uyt krachte van tractate van dē xxij. Julij/ 1594. ofte anderſins compenderende/ ontſegghen ten weder zijden den voorderen eyſch/ met compenſatie van coſten.

Twiſt gheſliſt tuſſchen die van Hollandt ende Zeelandt/ over ontfanc van Licent.

Alſoo desghelijcx wert oock ontrent deſe tijdt een miſverſtant tuſſchen Hollandt ende Zeelandt gheſliſt/ nopende den ontfanck vande Licenten/ dat langhe geduert hadde/ de queſtie was dat die van Hollandt ende Weſtvrieſlant claechden/ dat nae Ordinari cours van Rechten/ haer Previlegien ende de onderlinghe Unie vanden Lande/ ſy lieden betaelt hebbende alle de rechten ende on-

ghelden

onghelden toecomende de Gheneraliteyt ende den Lande van Zeelant / heurlieden nochtans niet toeghelaten werde te paſſeren by Zeelandt/ ſonder aldaer noch eens te betalen/ofte werden daer aenghehouden ende vertort in haer reyſen tot groote ſchaden ende dat contrarie de reſolutie van de Staten generael / mede hadden die van Zeelant gheweygheert te compareren voor de ghenerale Staten/om daer over t'ſamen te conſulteren ende reſolveren.

Die van Zeelandt hielden hun aen een proviſionael accoort/waer inne was gheresolveert/dat deen helft vande Licenten ſouden in Hollandt betaelt worden/daer ſy t'goet laden ſouden/ ende dander helft in Zeelandt/dat die van Hollandt niet meer en onderhielden / ende claeghden dat hun in Hollandt ende Weſtvriſlandt Licenten werden gheeyſcht van de Waren ende goederen varende nae Zeelandt.

Hierteghen ſeyden weder die van Hollant/etc. dat het proviſionael contrackt gheexpireert was mede ſchadelijck voor de Gheneraliteyt bevonden/ende voorder hadden die van Hollandt haer daerover gheſubmitteert totte uytſprake vande Generaliteyt/ ten leſten de Admiraliteyten hun interpoſerende/zijn tot een accoort ghecomen.

Poolſchen Geſanten vertooch/den xij. Julij.

Inde Maent van Julio/ is in Hollandt in ſ'Gravenhaghe aenghecomen een gheſante/ ghenaemt Paulus Dyialijn/Hovelinck / afgheſonden vanden Coninck Sigiſmondus den III. Coninck van Polen/die hem mede ſchrijft Grootvorſt van Littouwen / der Ruyſſen/ Pruyſſen Maſſouwen/Samayten ende Lijflandt Hertoghe/ ende oock der Sweden ende Wenden Coninck/etc. Deſen Ambaſſadeur brocht Brieven van Credentie mede by den Coninck onderteeckent van date den xix. Mey/Anno M.D. xcvij. Waer over hy den xx. Julij by de Prince Mauritz begroet ende te gaſte verſocht werdt. Hy vercreech audientie den xxj. Julij by de Staten Generael/die om hem ſonden/ende by Prince Mauritz ingebrocht werde. Alwaer hy int byzijn van ſijn dienaers int Lantijn luyde uytſprac in deſen effecte / dat ſijn Meeſter den Coninck van meeſt alle de Potentaten van Chriſtenrijck ware verſocht/ ende mede ten inſien van den teghenwoordighen ſtandt van Chriſtenrijck (by den Turck ſo bevochten) beweecht was/ om aen deſen Staten te intercederen/ten eynde ſy haer metten Coninck van Spaengien haren natuerlicken Heere vereenichden/voeghende daer by/dat den Coninc van Spaengien de machtichſte Potentaet van Chriſtenrijck was/die oock de meeſte macht ſoude hebben om hem teghen den Turck te ſtellen/ ten ware hem deſe Nederlantſche oorloghe wederhielden/datmen daeromme achtinghe wilde nemen op de groote macht vant huys van Ooſtenrijc/ende van den Coninck van Spaengien/ waer door gheſchapen waren dat deſe Landen nae alle apparentie ſouden moeten ondergaen/ ende dan de uyterſte verwoeſtinghe moeten lijden. Voorder vermanende dat ſy wilden letten/ dat het den Coninghen eyghentlijcken toequam over haer Onderdanen te ghebieden / ende den Onderdanen haer te gehoorſamen/ dat den Coninck van Spaengien ſeer goedertieren ende ſachtmoedich was/ende bereydt om alles te vergheven/ende daeromme ſouden ſy haer metten eerſten metten ſelven vereenighen ende verghelijcken/ende onder ſijn ghehoorſaemheyt weder ſtellen/midts haer alle voorighe miſdaet verghevende/daer aen de Chriſtenheyt eenen grooten dienſt in deſe ſware oorloghe teghen den Turck ende ſijnen Meeſter den Coninck een welgevallen ſoude gheſchieden / ende deſe Landen van ſware oorloghe ende aenſtaende perijckelen bevrijdt worden.

Deſe Oratie werdt met groote vrijheyt ende ſtoutheyt luy uytgheſproken / ghelijck als een Monic op den ſtoel preeckt/ Als hy des Coninck van Spaengien goetheyt/ſachtmoedicheyt ende goedertierenthz. prees/ dede hy dat mette grootſte eerbiedinghe die hy conde / ende dat inde preſentie van Prince Mauritz/wiens Vader (ſoo ſy alle haer ymmers lieten duncken) hy ſoo leelick vermoort/ende hem oock noch nae het leven gheſtaen hadde. Hier over werdt hy vande Staten bedanckt / van ſijn [illegible] ende aenghediende goeden wille van ſijnen Meeſter/ende men ſoude daer op letten: Belaſtende den Heer vanden Wercke ſijn antwoorde oock int Latijn te formeren.

Hier nae leyde hem Prince Mauritz uyt de Staten Camer door de groote Sale van ſ'Gravenhaghe / hem toonende de afghenomen Vaendelen inden ſlach van Thuernhout/om te betoonen dat den Coninck van Spaengien ſoo machtich niet en was/oftemen conde wel een voordeel van hem crijghen/ ende alſoo ghinck hy by den Grave van Hohenlo te gaſte.

Hierentuſſchen hadde hy hem familiaerlick beclaecht/dat veel van hem een afkeer ghenomen hadden/ſints dat hy ſijn propoſitie ghedaen hadde / ende dat ſy behoorden te weghen de macht van ſijnen meeſter den Coninck/ende wat quaet ende goet hy vermochte haer te doen met het ſluyten vande vruchtbaerheyt van Polen/vande menichte van Coren dat aldaer wies / ende alle jaren in deſe Landen ghebracht werde / twelck hy meynde den Coninck vermocht te verbieden/ daer op hem geſeyt worde/ dat tegen het Cooren uyt Polen comende/ alle jaren oock een grooten deel ghelts van hier nae Polen ginck / ende dat deen qualick het ander derven conde.

Den xxij. ſavonts/zijn van weghen de Staten Generael gheſonden gheweeſt de Heeren van Noortwijck/van Niebelt/vander Wercke/ met meer andere/ende hebben hem by monde vanden Heer van der Wercke int Latijn verhaelt de antwoorde ende reſolutie van de Heeren Staten/ die hem ooc ſchriftelick by den Griffier Aertſens herleſen ende over ghegheven wert/ inhoudende dat ſy gheerne verſtonden dat den Coninck van Polen ende Sweden/etc. haer alle geluc wenſchte / tſelfde ſy daer teghen opt hoochſte hem oock deden: Dat ſy met droeffeniſſe verſtonden de macht ende perijckelen van den Turck: dat ſy metten Coninck van ghevoelen waren / ſoo de Chriſtenen alle onderlinge twiſten afleyden ende haer t'ſamen voechden/dat het quaet ende perijckel lichtelick van Chriſtenrijck ſoude geweert worden. Voorts beclaechden ſy dat hy ſoo qualick ende verkeerdelick van deſe Landen quaetgunders onderrichtet was / al ofte der Landen nootelicke oorloge de ware oorſake ware/ waeromme den Coninck van Spaengien niet alle ſijn Threſooren ende vermoghen en wende tegen de Turcken. Sy verhaelden oock cortelijck/dat de Nederlanden aen hare Hertoghen ende Graven/ (gheen Coninghen) met ſeker contracten onderlinghe verbonden zijn gheweeſt. Derhalven dat de Coninck van Spaengien met ſijn tyrannye alle Wetten overtreden hebbende/ over de hondert duyſent menſchen ſonder wettelicke oorſake hadde doen ombrenghen/haer Vorſtelicke geſanten teghen alle Volckeren Rechten ghedoodet/ ende ongehoorde ſchattinghen buyten verwillinghe der Staten inghevoert. Waeromme de Landen ten leſten de Wapenē aengenomen hebben/ende haer in vrijdom gheſtelt onder de rechtmatighe regeeringhe vanden Hoochgheboren Heere den Prince van Orangien. Sy hadden oock uyt ingheborene liefde tot haren Landtſheere alle afbiddinghe verſocht/alderhande middelen van vrede voorghenomen / ende ſelve den Keyſer/Coninghen van Vranckrijck ende van Enghelandt/ooc de duytſche Vorſten benoept/ ſonder yet by den Coninck te connen verwerven. Maer ſiende dat den Coninck van Spaengien onder t'deckſel van vrede/ oneenicheyt onder de Provincien ende Steden aenrechte / waren ſy ten leſten ghecomen tot datte/(dat alle vrij volckeren vrij ende gheoorloft ware/ principalicken den vryen Nederduytſche Natien) dat ſy verclaert hebben / dat den Landtſ-heere van ſijn rechten vervallen ware/ ende dat opentlick nae de Rechten ende Privilegien beweſen ende by Placcate afgherondicht. Daer nae hadden veel Provincien den Hertoch van Alenſon voor Heere aenghenomen/ende voor ende na hem onder de regeeringhe des Hoochgheboren Prince van Orangien/de oorloghe teghen de Spaengiaerden vervolcht / den welcken ſy ſchelmſghelijck hadden vermoort / waer door de Landen (in groote beroerten ende ellenden vervallen)ſijn weder door des almachtigen Gods hulpe(op welc alleene de Staten ruſten) onder t'beleydt ſijns doorl.ſoons des Pr. Mauritz beſchuttet/opghewaſſen/ende in haer palen uytgheſettet.

Den Coninc van Spaengien ſochte meer heerſchappye in Chriſtenrijc/ dan oorloghe teghen den Turck.

Wat belangde den Coninck van Spaengien ſijnen wille ende herte/twelck men uyt de daden beſt conde ſpeuren/waer openbaer / dat hy niet min inden ſinne hadde als de oorloghe teghen de Turck te voeren / maer ſochte te heerſchen over alle des Chriſtenheyts Vorſten / onder t'eckſel van de Roomſche Religie te hanthaven: want wat ware oyt anders de oorſake gheweeſt van zijn oorloge teghen de Coninginne van Enghelandt? Wat hadde hem beweecht hem te ſteken inde Franſoyſche oorloghe/ende nae het Coninckrijck van Vranckrijck te ſtaen? ende ſijn pooghen om t'Hertochdom van Gulick ende Cleve af te trecken/ oſte af te wenden van ſijne Erfheeren ende Succeſſeurs het welcke hy onlancx by den Keyſer ghehandelt hadde door den Admirael van Arragon/ behalvē de liſtige lagen die hy, die van Aken ende Weſel gheleyt heeft/ ende veel andere Rijcx Staten ende ſteden/ dan om dat hy ſoude een Heere zijn over alle in Chriſtenheyt.

Om waer toe te comen den Coninck van Spaengien alleenlijck poochde / ende dat met voorgevinghe van Vredehandelinghe / om deſe Landen met onderdruckinghe van Vaderlicke Wetten ende Previlegien/te brengen onder ſijne macht/ende aldaer den ſtoel ſijns oorlochs te ſtellen teghen de Vorſten van alle Coninckrijcken/ alwaer hy macht te Water ende te Lande/ ende oock ghelt ſoude ghereet vinden.

Het welcke de doorluchtighe Majeſteyt van Enghelandt/ende daer nae oock den Coninck van Vranckrijck aenmerckende/ hadde t'ſamen een Verbondt ghemaeckt/ende daer inne de Gheunieerde Landen oock aenghenomen.

Waer by den Heere Ambaſſadeur lichtelick ſoude verſtaen connen/hoe ongheleghen het den Heeren Staten ware in deſe gheleghentheyt ende ſtandt der ſaken/van ſijn verſoeck voorder vermaen te doen/midts ſy met ſoo veel exempelen gheleert waren dat haren vyandt nerghens nae en trachte/dan onder den ſoeten naem van Vredehandelinghe/ de oorlochſche hinderlaghen te decken/ende onvoorſienighe in het bedroch te trecken: Het welcke ſy hoepten dat ſijne doorluchtige Majeſteyt van Polen ſoude overdencken / ende dat hy de maechſchappe die hy metten Coninck van Spaengien heeft/ſoo hooghe niet achten ſal/ oſte ſal liever opwaken ende vlijt aenwenden/ tot voordeel ende welvaren van gantſch Chriſtenheyt. Alſo gheen dinck den Staten meer ter herten ginck dan alle Coninghen ende de gantſche Weerelt ghenoech te doene van hare handelinghen / ſoo hadden ſy op ſijn Brieven ſoo veel willen antwoorden / om den goeden willē ende herte des Conincx van Polen teghen deſe Landen te behouden/ in welcken yver ſy wilden volherden / twijffelen oock niet oſte ſijn Majeſteyt ſoude de onderlinghe traffique ende handel (de welcke ſo langhe aller volckeren ghemeyn is gheweeſt) onverbrekelick onderhouden.

Voorder recommandeerden ſy ſijne doorluchtighe Majeſteyt ſeer ootmoedelick het welvaren ende ſtaet deſer Landen/ ende ſouden wederomme alle vlijt aenwenden/ dat ſy niet alleene ſijn Majeſteyts goeden wille verdienen / maer oock tot haerwaerts vermeerderen ſullen. Sy verſochten oock aenden welgheboren Heer Ambaſſadeur / deſe ſake ſijnen doorluchtichſten Majeſteyts ernſtelick te verhalen / ende deſe Provintien met ſijn jonſte te willen voorderen.

Affſcheyt van den Poolſchen Geſante/ den xxiiij. Julij.

Met deſe antwoorde maeckten ſy een beleeft affſcheyt/ ende de voorſchreven Heeren bleven aldaer by hem te gaſte. En de alſo hy ſanderdaechs ſoude vertrecken / ginck hem den Prince Mauritz oock den Adieu ſegghen / ende nae de noene de Graven van Hohenlo ende van Solms/ hem wenſchende alle gheluckighe reyſe: Ende vallende in propooſte vande tyrannye vanden Coninck van Spaengien / die hy ghenoech wilde verſchoonen/ ſo ſeyden deſe Heeren/ dat de doot van beyde haer Schoonvaders / die door hem om hals ghebrocht waren / die tyrannye ghenoech beweſen. Alſo nae eerlick affſcheyt/ is hy by den Doctoor Wyer met Coetſen uyten Haghe/ ende voorts met Schepen van oorloche nae Zeelant beleyt / ende zijn alomme alle verteerde coſten hem afgheſproken ende voor hem betaelt/ende ſo in Enghelant ghevoert.

Poolſche Geſante bootſchappe in Enghelandt den vierden Auguſti.

In Enghelant ghecomen zijnde / heeft hy aldaer den vierden Auguſti by de Coninginne audientie ghehadt / ende nae de groeteniſſe heeft hy met rouwe woorden verhaelt / dat de Onderſaten van ſijnen Meeſter den Coninck van Polen/ niet alleene vande Coninginne en waren bejeghent met eenighe nieuwe benefitien / maer ter contrarie gheprivcert van weldaden ende Vrijheden/ die hare Voorſaten haer vergunt hadden ende gheconfirmeert/ende alſo waren ſy van alle Coophandel uyt haer Rijcke uytgheſloten. Ende dat oock hare Majeſteyt ſeker Edicten hadde laten uytgaen/ daer ſy teghen alle volckeren Rechten / alle Coopmanſchappe ende Navigatie op Spaengien hadde verboden / ende onder dat deckſel hadde ſy verſcheyden Onderſaten van Polen hare Schepen doen nemen / ende de goederen verbeurt ghehouden/daer van hy verſocht reparatie ende reſtitutie/ ende dat de Weſterſche Schipvaert mochte dien van Polen vrij blijven/ oſte dat ſijnen Meeſter den Coninck ſulcke middelen ſoude moeten voornemen / daer mede de ſelve tot ghebuerlicke reſtitutie ende vryheyt mochte comen.

Beriſpelicke Latijnſche antwoorde der Coninginne van Enghelant/ den vierden Auguſti.

Deſe Oratie voor de Coninginne by deſen Gheſante luyde int Latijn uytgheſproken zijnde/ heeft de Coninginne / alſo ſy een cloecke welſprekende Princeſſe is/ hem terſtont int Latijn wat verſtoordelick hier op gheantwoort ende aengheſproken/ ende ſeyde: Och hoe ben ick bedroghen / ick verwachte een goede bootſchap/ ende ghy brenght my een clachte: By u Brieven verſtont ick dat ghy een Ambaſſadeur waert/ maer ick vinde eenen Herault/ ick en hebbe in al mijn leven noyt ſulcken Oratie ghehoort/ ick verwondere my boven wonderen van ſo opene ende ongehoorde vermeteltheyt/ noch ick en gheloove niet ſoo uwen Coninck ſelfs hier ware/ dat hy ſulcke woorden uytgheſproken ſoude hebben: maer ſo hy u ſulcx ter avontuer belaſt heeft/ daer aen ick ſeer twijffele/ het ware wel ſijne jonckheyt toe te ſchrijven/ als die ſoo van ghebloets weghen/ als om dat hy een gecooren ende een jonck Coninck is/ ſo wel niet en verſtaet hoe ſulcke ſaken te handelen zijn tuſſchen Princen/ noch hoe ſijn voorſaten met ons ghehandelt hebben/ ofte ſijn Naecomers ter avontueren doen ſullen. Wat u aengaet: (ſeyde ſy voorder) het ſchijnt dat ghy veel Boecken overleſen hebt/ maer en hebt Princen Boecken niet aengeroert/ als niet wetende wat dat Princen ende Vorſten toecomt: Want nae dat ghy vande natuerlicke ende Volckeren Rechten ſoo veel ſpreeckt/ weet dat dit der natueren ende Volckeren Recht is/ dat ſoo wanneer oorloghe tuſſchen Princen opgheſtaen is/ ſoo iſt gheoorloft den eenen den anderen Prince alle Krijchſhulpe/ van waer ſy oock mochte hercomen/ af te worpen/ ende by alle middelen toe te ſien dat ſy tot ſijnder ſchade niet ghebruyckt en werde: dat ware het rechte Recht der natueren ende Volckeren.

Ende alſoo hy oock de alliantie des Coninx met het huys van Ooſtenrijck hooch verheven hadde/ ſeyde ſy hem/ dat hy moeſte weten datter gheen en ontbraken van dat Huys/ die ſijnen Coninck van Polen nae het Rijcke geſtaen hadden. Nopende ſijn ander ſaken/ daer ſoude op ghelet worden/ ende hy ſoude by eenighe van haer Raetſheeren ſijn beſchept verwachten.

Den Poolſchen Geſante handelinghe met der Coninginne Raetſheeren

Daer nae alſo hem vier Raetſheeren van der Coninginne weghen gheordonneert waren tot voorder handelinghe/ te weten den grooten Treſorier Burghley/ den Admirael Haward/ Heer Jan Fortreſcue/ ende den Secretaris Cicil/ ſoo heeft hy hem over ſijn rou ſpreken verontſchuldicht/ ende daer van betoont laſt ende commiſſie te hebben/ by ſijnen Koninck inde vergaderinghe vant Poolſche Rijcke gheteeckent ende ghezeghelt: hy gaf haer oock ſijn Oratie ſchriftelick over.

Daer op hebben hem oock de voorſchreven Raetſheeren uyt haer Coninginne naem aengeſeyt/ als dat ſy verblijt was van ſijn comſte/ als van haren Broeder den Coninck/ dien ſy onlancx door haer interceſſie/ eerſt Beſtant/ daer nae Pays vanden grooten Turck hadde gheprocureert/ die hy noch met goede conditie ghenierte/ daer van ſy noch den danc verwachtende was/ om dat ſy daer noch niet van vernomen hadde: Sy hadde hem oock met patientie wel gehoort/ maer ſulcx van hem niet verwacht/ eñ hadde hem int corte Coninclick gheantwoort: Sy ware t'onrecht beſchuldicht/ wiens actien (nu van veertich Jarens regieringhe) haer ghenoech juſtifieerden. Sy hadden ſijn Oratie in ſchrifte begheert/ ende ſaghen geerne dat hy niet gheſeyt en hadde buyten ſijnen laſt/ daeromme was hy niet te beriſpen/ al en waſt niet verwacht.

Hanſiſche queſtie met den Enghelſchen beantwoordinge.

Op ſijn clachten gaven ſy antwoorde/ dat den Koninck qualick bericht was/ ende dat ſijn Onderſaten in Enghelant van alle Commertien ofte Coophandelinghe niet uytgheſloten en waren/ men moeſte oock weten oft ſulcke Enderdanen oock Hanſiſche ofte van Pruyſſen waren. Datter over vijftich Jaren in Koninck Eduart de VI. tijden/ queſtie was ghereſen vande validiteyt der Hanſiſche Previlegien in Enghelandt/ om datſe door infractien voor nul ghehouden werden/ ende dat ſy noyt en conden betoonen dat haer daer inne onghelijck ghedaen was.

Maer daer nae waer haer meer dan eenighe Coopliedеn van Chriſtenrijck gheconſenteert/ als dat ſy inden Coophandel ende de Tollen van dien/ nae de meyninghe der ouder Previlegien/ als de eyghen Onderdanen van Enghelant ſouden ghetracteert worden/ ende die dat niet hebben willen aennemen/ conden niet ſegghen uytgheſloten te weſen/ ten ware men haer teghen alle Rechten meer behoorde te beneficieren als de eyghen Onderdanen/ dat het teghen het Officie van een Koninc ware/ dat hy eens anders Rijck beter beſorghen ſoude dan het ſijne/ oock van een Herder/ die ander Beeſten beter weyden ſoude dan de ſijne/ ofte van een Voeſter/ die haer kinderen ſoude vergeten om andere te voeden/ ſijn Onderdanen arm maken/ om die vande Hanſiſche rijck ende handelaers te maken/ twelck de Coninginne/ ſonder teghen de Goddelicke ende weereltlicke Rechten te miſdoen/ niet mochte doen: Daeromme moghen ſy niet ſegghen uytgheſloten te weſen/ daer ſy ſo vrij als de Enghelſche ſelfs moghen handelen/ ende vrijer als de Franſoyſen/ Schotten/ Vlaminghen/ Hollanders ende ander Natien/ ſelfs van Duytſlant.

Lof der Coninginne van Engelant.

Voorts twijffelden ſy dat de Staten van Polen opt deſe ſaken hebben overweghen/ maer opt lichtſte op de clachten ghelet/ dat ſy ſo lichtelick ende abſurdelick ſouden ongehoorder ſake diſponeren/ teghen de Majeſteyt van ſo een Coninginne/ die in deſen tijdt gheen grooter en hadde in goetdadicheyt/ van gheen gheluckigher in langheyt van regeeren/ ende gheen meerder in Coninclicke deuchden/ twelck ware te onlijdelicker te ghebeuren teghen ſoo een Koninginne/ van een Koninck die ſo veel in haer was gehouden/ die hem den Turckſchen Vrede verworven hadde/ ende ooc den Moſcoviters met Sweden. Sy merckten oock wel dat deſe Legatie in favore vanden Koninck van Spaengien/ ware gheſmeedt by eenighe Jeſuyten/ die daer veel waren moeyende met Princelicke ſaken/ ende die met opſpraken by de weerelt te beſchimpen/ daer over ſy ſtraffe verdienden.

Der Engelſche verbodt van te voeren Cooren/munitie/etc. op Spaengien ware conform rechte.

De Navigatie hadde ſy nootelick op Spaengien moeten verbieden/ met Cooren/ Schepen/ Wapenen/etc. volghende de gheſchreven Rechten: ende dat inde Previlegien der Hanſen van Koninck Eduard den eerſten vergont/ ware begrepen hare goederen boven ende beneden Engelant te moghen voeren/ ſoo ſy wilden/ uytghenomen totte notoire vyanden van ſijn Rijcke/ welcke clauſule by d'andere Coninghen gherespecteert wordt. Sy verhaelden daer by verſcheyden exempelen/ als vanden Koninck van Sweden ſijnen Vader/ ende den Koninck Sigiſmond van Polen ſijn Moeders Vader/ die veel Enghelſche Coopliedеn alle hare waren hadde doen benemen/ om dat ſy die in Moſcovien tegen haer Verbont wilden brenghen/ als by de commiſſie van Anno M. D. Lxvj. ende M. D. Lxix. bleke/ oock by de Beclachbrieven der voorſchreven Coninghen/ die ſy te toonen hadden. Daeromme vraechden ſy den Gheſante/ oft hy yet wiſte daer teghen te ſegghen? Daer op hy antwoorde/ daer toe niet belaſt te zijn/ maer ſijn bootſchappe haer voor te draghen/ ende antwoorde te nemen. Waer op hem werdt gheſeyt/ dat de Coninginne ſulcken verbodt ghedaen hadde naer de Wet der natueren/ om haer te beſchermen naer de civile Rechten/ naer de exempelen der Coningen van Sweden ende Polen/ ende naer de Previlegien

ſelve

1597. ſelve den Hanſiſchen vergunt / op eenighe particuliere claechten wilden ſy hem cort recht doen hebben : ende ſoo vertrock die Gheſante met die antwoorde.

De Enghelſche ſoo wel als de Gheunieerde Landen / verſtonden dat alle de Legatien / ſo wel vanden Keyſer / het Rijcke / Polen ende Denemercken / alle waren te weghe ghebrocht door het aenſetten der Spaengiaerden / om de Enghelſche mits haer Vrijbueterye ter Zee / ende de Geunieerde Nederlanders om haer onghehoorſaemheyt / alle de weerelt vyant ende odieus te maken / oock haer aentreckende t'ſtuck vande Hanſiſche afghenomen Previlegien die ſy in Enghelant pretenderen / alſo wy hier nae daer van breeder ſullen verhalen.

Anna van den Hove een dienſtmaecht tot Bruſſel levendich gedolven om de Gereformeerde Religie.

In deſen Somer iſſer tot Bruſſel een Dienſtmaecht ofte Meyſſen / noch onghetrout zijnde / ghenaemt Anneken vanden Hove / levendich gedolven / om de profeſſie vande Ghereformeerde Religie / diemen inde Gheunieerde Landen ghebruyckte. Deſe Anna was Dienſtmaecht van twee Gheſuſters / Dochters van N. Rampart van Antwerpen / die om de Ghereformeerde Religie tot Bruſſel langhe ghevanghen gheweeſt hadden / ende door eenighe voldoeninghe by raet van vrienden / zijn ſy daer van gheraeckt : maer deſe Anna haer Dienſtmaecht / niet connende van haer ghevoelen affſtaen / is ten leſten by de Jeſuijten nae veel ondervraghens / voor Ketterſe gheoordeelt / ende volghens de oude bloedighe Placcaten / door authoriteyt van hoogher Overheyt verweſen levendich gedolven te weſen / niet teghenſtaende ſy ſeer onfarmhertelicken badt op haer knien / ſoo wel voor de Jeſuijten als Magiſtraten / datmen haer Conſcientie niet en wilde dwinghen / maer eer eenighe minder ſtraffe dan de doodt oplegghen / Vraghende wat ſy ſoude doen? wat ſoude ſy anders ghelooven dan God in ſijn woordt belaſt hadde / oock t'ghene dat begrepen was inde twaelf Articulen des gheloofs / daer ſy noch van Paus / Miſſe / Vagevier / noch Heylighen aenbidden / noch anderen Aflaet van zonde / dan door ſijn bloetvergieten vonde. Sy hadde hem innich ghebeden / alſoo Chriſtus haer gheleert hadde / om ſijnen Heylighen Gheeſts verlichtinghe / ſo ſy dwaelde / maer werde in die haer eenvoudighe wetenheyt meer gheſterckt / dat ſy die niet en conde afgaen teghen haer ghemoet / maer eer dat ſy die ſoude op haer ander menichfuldighe zonden hoopen / die ſwaer ghenoech waren / ſo wilde ſy liever de doot ſterven. Maer het en mocht al niet helpen / dan by bevel vanden Rade van Brabant / ſoo men ſeyde (die men acht dat niet beſtaen hebben in deſe tijden / ſonder hooger ende expres bevel / hoe wel datter gheen Copie vande ſententie by gheenen middel te becomen is geweeſt) ſo werdt ſy opentlick gheexecuteert ende levendich ghedolven ofte begraven. De Jeſuijten wenden alle middelen aen om haer van haer Religie te brenghen. Meer andere waren in Vlaenderen ende elders om die profeſſie oock ghevanghen gheweeſt / ende eenighe omghebrocht / maer anders bedeckt.

De Geunieerde Landen ende veel ander Politicquen / hebben haer ſeer verwondert / dat den Vorſtelicken Cardinael dat heeft laten gheſchieden / ten tijde als hy ſochte ofte te ſoecken hadde de gunſte vanden volcke / ende den Geunieerden Landen alomme dede aenbieden alle ghevoeghelicke conditien / ende vrijheyt van Conſcientie / om die tot eenen Vrede te beweghen / ende nu metter daet betoonde / dat alle de Ghereformeerde ter doot veroordeelt waren / met dit ſeyt / maer dat de executie daer van aen haerlieden ofte ſijn macht ontbrack: Waer mede hy die Gheunieerde Landen in haer voornemen verhert heeft / van met den Spaengiaerden ende oock met hem / gheenen vaſten Vrede te moghen aengaen ofte toe betrouwen. Maer andere meynen dat hem meer ghelde met die executie / de goede gratie van den Coninck ende Spaengiaerden te verwerven / als weſende ſulcx voorderlick tot ſijn verpagien met de Infante.

1597.

Engelſche ende Nederlantſche Armade vaert teghen Spaengien / onder de Grave van Eſſex / dē xx. Julij / 1597.

Deſen Somer hadde de Coninginne van Enghelant / een Vlote ſchepen ofte Armade ter Zee toegheruſt op verſcheyden aenſlagen / eerſt om te vernielen de ſtercke Armade des Coninckx / die in Galiſſien tot Ferol vergadert was / onder Don Martin de Padiſſa / den Adelantado van Caſtilien: ten anderen om de Vloten van beyde de Indien te nemen : ende ten derden het Eylant van Tercera in te nemen / t'principaelſte vande Azores ofte Vlaemſche Eylanden. Hier over hadde de Coninginne den cloecken Heere Grave van Eſſex den laſt ghegeven / als Generael Overſte te water ende te Lande / ſijnen Luytenant te Lande was den Lord ofte Baenderheere van Montyoye / met eenighe duyſenden Engelſche Krijchſvolck / waer onder een oudt regiment was van die lange in de vereenichde Landen gedient hadden / ende op haer Majeſteyts verſoeck nu daer ontleent werden / over alle t'welck als Veltmaerſchalck ſoude commanderen / den Ridder Vere.

Beſchrijvinghe vande Armade.

Deſe Armade beſtont in xvj. groote gheweldighe Schepen der Coninginne / met noch een deel Enghelſche Schepen ende Vrijbueters / ende een deel aenghehouden Hollantſche ende Ooſterſche Vliebooten / om Krijchſvolck te voeren. Over de Vlote commandeerde neffens den Generael Grave van Eſſex / my Lord Tomas Haward / een Sone vanden Hertoch van Nortfolck / die ſints Baenderheere ghemaeckt is van Waldon / als Viceadmirael / eñ den Ridder Walter Rawleygh als achter Admirael.

De Coninginne hadde oock verſocht aen de vereenichde Landen / by haer Brieven van date den vijf den Februarij / hulpe tot haren aenſlach / die haer hebben toegheſonden thien ſchoone ſchepen van Oorloghen wel gheruſt / den Admirael ſeer veel Metalen ſtucken Gheſchuts op hebbende. Daer waren noch by vijfthien dobbel welgheruſte Vliebooten / voor vijf ofte ſes Maenden ghevictalieert / daer hadde vande Landen weghen het ghebiet over / Jonckheer Jan van Duvenvoorde / Heere van Warmont als Admirael van Hollant / Cornelis Lenſen als Viceadmirael / ende Jacob Michielſen als achter Admirael: Met haer was oock als Ghecommitteerde den Ridder Pieter Regemortes. Deſe zijn uyt Nederlant t'ſeyle ghegaen den vijf den Julij / ende hebben haer ſanderdaechs voor Doveren by de Enghelſche Vlote ghevonden / van daer is de gheheele Vlote tot Plenmouth gheraeckt / die noch Mijners eñ Krijchſvolck by den wegh innamen.

Den xx. Julij is den voorſchreven Generael Eſſex mette gantſche Vlote t'ſeyle ghegaen van Plenmouth met goeden windt / ſanderdaechs hadden ſy grooten ſtorm / ende den derden dach noch meerder ſtorm ende contrarien wint / nochtans poochden ſy in Zee ende by een te blijven / maer ſy verlooren uyt het gheſichte den achter Admirael Rawleygh met de twee Spaenſche Gallioenen / die ſy int voorgaende Jaer tot Cales ghenomen hadden. Daer nae verſtroyde van den Generael de gheheele Vlote / ſoo dat den Generael Eſſex hem alleene vont / alleenlick verſelſchapt mettē Nederlantſchen Admirael Warmont / Cornelis Lenſen ende Jacob Michielſen / met een Enghels Barckſken. De welcke nochtans

tans poochden de Zee te houden/ ende de reſte te verſamelen / ende de cuſten van Spaengien in gheſichte te crijghen/ zijnde tuſſchen vijfenveertich ende ſeſenveertich graden / maer het principaelſte Schip vanden Generael Eſſex/genaemt de eere van der Zee , was ſeer vande Zee beſchadicht / dat ſijnen voormaſt ende grooten maſt beyde gheſcheurt waren/ ſijn ſtengen over boort gheſlaghen/ ſommighe balcken los gheworden/ ende diverſche lecken ghecreghen / dat ſy daghelicx over de tſeſtich vaten Waters uyt pompen moeſten / alſoo dat het Schip qualick langher vlotten conde/ ende gheen bequame Schepen by hem hadde/ om te veranderen / ende ſijn Schip nae Enghelant te ſenden. Waeromme hy heeft moeten den xxviij. Julij nae Huys keeren/ door het groot proteſteren ende roepen van ſijn volck. Alſo is hy den xxix. Julij tot Falmouth inghecomen / vergheſelſchapt zijnde mette voorſchreven Nederlantſche Schepen : maer verſtaende dat de Ridders Vere ende Rawleygh / met acht Coninginne Schepen / tot Plemmouth waren met meer cleynder inghecomen/ ſo voeren ſy ooc derwaerts: daer dat daer nae den Viceadmirael Hauwart / met Lij. Schepen van alderhande Duytſche ende Enghelſche/oock inghecomen is/ als hy tot op de cuſten van Spaengien gheweeſt was/ het onweder noch gheduerende.

De Armade is door tempeeſt weder ſchadeloos inghecomen/ den xxviij. Julij.

Nae deſe verlooren reyſe / heeft den Generael Eſſex alle het nieu aenghenomen Krijchſ volck/ metten meeſtendeel vande Vliebooten dieſe voerden afghedanckt / overmits datter alreede veel ſieckte onder haer was / ende heeft hem anderwerf gheruſt ende ghevictalieert / alleenlick ontrent een duyſent oude Enghelſche Soldaten by hem houdende / die uyt de vereenichde Landen ghecomen waren: Waer door hy nu onbequaem ende te onſterck was/ om des vyants Legher te Lande tot Ferol te ſlaen/ende haer Forten ende Caſteelen in te nemen / het welcke den eerſten aenſlach was om de Spaenſche Armade te vermeeſteren / ende zijnde op ander aenſlaghen bedacht / meynden eenighe brandende Schepen in de Haven van Ferol te ſenden/om de Spaenſche Schepen meeſtendeel in brande te brenghen/ die brandende Schepen te ſeconderen mette twee groote Spaenſche ghenomen Gallioenen / ende eenighe andere Coopmans Schepen ende groote Vliebooten / daerentuſſchen der Coninginne eyghen Schepen te laten inden mont vande Havene / om alſo het weghcomen vande voorſchreven Schepen te bevrijden/waer mede men maer de twee ghewonnen Gallioenen avontueren ſoude: want de Majeſteyt expres bevel ghegheven hadde / datmen daer gheen ander Schepen mochte avontueren / mede dat den Generael Eſſex ſelve / hem niet en mochte in eenighe van die voorſchreven twee Schepen in perſoon begheven.

De Armade is anderwerf uytgevaren.

Deſe reſolutie ghenomen ende mede verclaert zijnde aenden Hollantſchen Admirael / is deſe Vlote anderwerf tſeyle ghegaen den xxvij. Auguſti / ende comende op de cuſten van Spaengien / ſo heeft het Spaenſch Gallioen S. Mattheus ſijnen voormaſt verlooren/ende het ander Gallioen S. Andries was oock verſteken/ ende als ſy int gheſichte vande Groyn ofte Coronna warē/ ſo verloor den achter Admirael Rawleych ſijn Roer. Hier toe ſloech noch een ongeluck/dat den Generael Eſſex Schip (dat nu een ander was) weder ſo grooten leck creech/datmen t'water beſijden het pompen met eemers moeſte uytgieten/ ſy ſochtent te ſtoppen mette Oſſe huyden ende Cleederen met barders daer op/ daer mannen op ſtonden om neder te houden / die vande cracht des indringhende waters/ om verde gheſlaghen werden : Ten leſten t'Schip op de zijde legghende/ hebben ſy het leck gheſtopt met grooten arbeyt. Daerentuſſchen d'ander Schepen verſtroyt zijnde/ quamen ſy weder by den anderen by Cabo Finis terre, alwaer raet ghehouden werdt/ ende vindende t'ghebreck vande Gallioenen/ die de brantſchepen inde Havene van Ferol invoeren ſouden/ oock den wint contrarie / ende datter tijdinghe was dat tot Liſbona inghecomen waren/ drie Ooſtindiſche groote rijcke ſchepen / ende dat den Adelantado uyt Ferol was ghevaren nae de Terceras/ om de Weſtindiſche Ghelt-vlote in te halen. So hebben ſy hier over ghereſolveert nae Terceras te varen / ende den Adelantado te volgen/ daer ſy arriveerdē den 17. September: maer ſy en vonden geen Vlote noch Adelantado/ende zijn alſo voorts gevaren nae de uyterſte Vlaemſche Eylanden Flores eñ Coruo; alwaer ſy haer hebben ververſcht met victalie ende verſch water. Den leſten September voeren ſy nae Fayal, dat ſy afliepen ende plonderden. Sy vernamen ooc by een genomen ſchipken/dat het in twijffel ware ofte de Ghelt-vlote dat Jaer oock comen ſoude/ ende ſo ſy quame/ ſo ſoude ſy meer hoogher Zuyden comen / mits dat ſy van deſe Enghelſche Vlote verwitticht waren.

Enghelſche Vlote varen na de Azores

Hieromme/ ſondt den Generael alle de cleyne ſchepen uyt de Vlote/ om de Zee te overſoecken/ deylende ſijn Vlote in drie deelen/ oock om dat hy gehoort hadde datter een groot Schip een Ooſt-Indiſche Caracke/ontrent Gratioſa geſien was/ ſoo belaſte hy den eenen hoop om te varen lancx de Noortzijde van Tercera / d'ander lancx de Zuytzijde / ende malcanderen te ontmoeten ontrent de Rade ofte Ree van Brazil/ ende den derden part ſoude Weſtwaert aen varen/ daermen ſeyde dat t'Schip gheſien was : maer door een Enghelſche Barcke van Lin verſtaen hebbende dat het een Schip vande Vlote was / dat ſy een Caracke meynden te weſen / wederriep den Generael ſijnen eerſten laſt ende bevel/ende meynden nae S. Michiel te trecken / het welcke noch qualick verſtaen werde : Ende met deſe veranderinghe van courſſe ſo zijnder vier vande Coninginne Schepen wel by een gheweeſt/ maer op eenen verkeerden cours/ want het een Schip (den Reghenboghe ghenaemt) meynende dat het onder ſijn Vlote was / is midden onder een Weſtindiſche aencomende Ghelt-vlote ghevallen / ende bekent zijnde is het te rugge ghevaren/ende met ſchieten ende licht by nachte in ſijn meerſſen voerende / heeft het gheen andere Schepen by hem connen ghecrijghen / dan ſijn drie Schepen/ die welcke nu ſo verde beneden wint vande Spaenſche Vlote waren ghecomen/ dat middelertijt de Spaenſche alle tot Tercera onder de Stadt Angra ende het Caſteel van Brazil/ aenghevaren zijn / daer ſy alle den nacht lanck haer Treſoor ende ſilver loſten. Deſe vier Schepen (om den grooten wint) en conden niet teghen deſe Schepen uytrechten. Den Generael Eſſex daer van gheadverteert zijnde / quam daer eerſt twee daghen daer nae / want hy was meeſt int Weſterſche deel van S. Michiel , van waer hy terſtont keerde / maer terwijle hy nae het Eylant van S. Michiel was ſeylende/ontmoete hy drie Indiſche Schepen/waer van Eſſex ſelve het grootſte nam/toecomende den Gouverneur vande Havana, de twee andere waren Fregatten: alſoo ghecomen zijnde by Terceras/was hy door teghenwint by de drie dagen beſich/ eer ſy totten poinct van Brazil conden gheraken / alwaer by de verſtandichſte ende by den Generael ſelve ghevisiteert worde/ oft het moghelick ware yet voor te

nemen

men om die Schepen ofte ſchatten te becomen/ maer het wert generalick geoordeelt ondoenlick te zÿn/ oock ſaghen ſy dat de Gallioenen al ontladen waren/ ende dat ſy niet conden uytrechten van de leghe Schepen verbranden/ al hadde den wint ghekeert.

Deſe Vlote is alſo ſeer gheluckelick ende by groote avontuere/ den vij. Octobris uyt Weſt-Indien aenghecomen tot Angra/ vÿfentwintich Schepen in ghetale/ als ten ſelven tÿde den Generael Eſſex over d'ander zÿde vant Eylant/nae S. Michiel ghevaren was. Op deſe Vlote was ghecomen Don Antonio Oſorio, Gouverneur van Cuſco, op hebbende vÿfthien hondert mannen/als bleeck by ſÿn Brieven die hy aenden Coninck den ſelf den ſevenden Octobris ſchreef/ die in handen ghecregen werden/ waer in hy ſchrÿft van ſeven Millioenen ghebrocht te hebben/waer van de twee waren voor den Coninck/ ende dat ſy dien ſchat al loſten ofte aen Lant namen/ ende om datter ſoo grooten tempeeſt ware/ en vreeſde hy den Enghelſchen niet/ oock en conden ſy niet Landen/ ende ſo ſy ſouden Landen/ ſoo en conden ſy doch met geen gheſchut Landen/ ende alſoo ware daer niet te vreeſen dan verlies van tÿt/ eer den Coninck dat ghelt ſoude becomen.

De Indiſche Vlote met vij. milioene in Tercera aengecomē/ miſſende den Engelſchen/ den vij. October,

Den Generael Eſſex met ſÿn Officieren ſiende dit groot ongheluck ende miſſen van deſe rÿcke Vlote/ reſolveerden anderwerf nae het Eylandt van Sinte Michiel te varen/daer verſch water in te nemen / (om dat veel Schepen ghebreck van Bier hadden)ende om het Eylant te ſaccageren/ alſoo voeren ſy derwaerts / ende quamen tot Pantalga ſoo ten Ancker/ den xij. Octobris/ alwaer ſy niet Landen en conden / maer varende voorder/ſo Landen ſy in een ander Baeye meeſt haer Krÿchſ volck/ende waterden ende verſagen haer van alle nootdruſt: het ſtedeken Villa França ende het Caſteel wert vanden Spaengiaerden verlaten: Maer overmits de ree daer de Schepen laghen ſo ſorghelick was/ ende vreeſden van haer Anckers gheſpoelt te weſen / ſoo werden ſy ghedwonghen met grooter ſorghe/ ghevaer ende moeyte/ haer den xv. October weder alle t'ſchepe te begheven / int gheſichte vanden vyant/ die hem quam vertoonen.

Eſſex Landt int Eylandt van S. Michiel/den xij October.,

Terwÿle het Krÿchſvolck aen Landt was/ iſſer van een Oorlochſchip van Vliſſinghen/Capiteyn Hans de Wale/gheſien gheweeſt een ſchip van Braſilien/ uytter Zee comende/ daer hy nae toe liep ende t'ſelve nam / daer uyt nemende de Spaengiaerden/ende mande het ſchip met ſÿnen volcke/ loopende voorts nae een groot ſchip ofte Caracke/ rÿckelick gheladen uyt Ooſtindien comende/ dit was omtrent het Eſquadron vanden Rireadmirael/ daer den Ridder Walter Rawleygh over commandeerde / die deſe Schepen mede gheſien hebbende / heeft alle ſÿn Schepen haer Enghelſche vlagghen doen afnemen / ende Spaenſche opgheſet/ om dat Gallioen ofte Caracque in te locken van Lande/dat welcke allenſkens aen quam / meynende dat het de Spaenſche Vlote was / als terwÿle Capiteyn de Wale den Briſiliaen nam / onbedachtelicken/ ofte dat hy dat advÿs niet en hadde/ ſo heeft de Caracke ghemerckt dat het ſÿn vyanden waren / ende heeft hem omghekeert/ ende ſoo aen t'Landt teghen de Clippen aengheſeylt ende geſtranght/ om t'volck te ſalveren/ dat noch veel verdronck/ ende hebben t'vyer int Schip gheſteken ende verbrant met alle de coſtelicke ſpecerye. Den Rireadmirael Rawleygh hier over op den Capiteyn de Wale ſeer gheſtoort zÿnde / hebben ſÿn volck/ de Zeelanders het volck van Walen/van den ghenomen prÿs uytghedreven / ende hun dien ontweldicht / als uyt Admiraelſche authoriteyt. Ende als hy daer over aenden Generael Eſſex ſÿn clachte ghedaen hadde / werter beloeſt order te ſtellen/ daer ſints nae veel clagens niet anders van gecomen en is/ het welcke grooten haet ende nÿt tuſſchen de Natien ghemaeckt heeft.

Capiteyn Hans de Wale neemt een Braſiliaens Schip/ dat hē Rawleygh weder ontweldicht.

Aldus deſe voyagie in allen deele ſo ongheluckich uytvallende/ ſoo heeft den Generael Eſſex/ zÿnde nu diep inden Winter / alle ander aenſlaghen moeten verlaten / ende is nae Huys ghekeert / ende den vÿfden Novembris is hy tot Pleymouth aenghecomen / ſeer ongheſchicktelick. In ſÿn rapport dat hy dede / onderteeckent van d'ander hoofden deſer Armade / ſeyde ten beſluyte/ dat die haer pÿnlicke daghen / haer ſuere ghevaerlicke nachten/ quade lÿftocht/ende menighe ghevaerlickheden / niet verdienden by de uytcomſte afghemeten te worden / principalicken by die / die wel warm t'huys hadden gheſeten/dien ſelve de ſterckte ende couragie tot ſulcx ontbrack/ de welcke hy vreeſde dat de meeſte opſprake maken ſouden.

Eſſex met de Armade zÿn weder ghekeert/ den x. November.

Alſo deſe Enghelſche Vlote in Enghelant inghecomen was / volchden haer eenen roep als dat den Adelantado met de Spaenſche Vlote voorhanden was: Waerom den Generael Eſſex verſochte den Admirael van Warmont noch drie ofte vier daghen te vertoeven / om te weten wat hier van ware. Daer nae werdt hy verſocht twee van ſÿnen cleynſten Schepen te ſenden met drie vande Coninginnen/ om te beſichtighen de Zee/ende te weten wat van deſe Spaenſche Vlote ware/ diemen hoorde van eenen noordelicken Winde ende tempeeſte verſtroyt te zÿn. Hier over voer den Admirael Warmont uyt met ſeven Schepen / ſonder dat hem yemant anders volchde/maer in Zee bejeghende hem eenen gheweldighen ſtorm uyt den Zuydtweſten/ met groot perÿckel van haer Schepen te verlieſen/ ſoo dat ſy niet en conden vernemen/ noch niet wederkeeren op de Ree van Pleymouth / haer ſeylen in ſtucken ſcheurende/ſoo dat ſy voor wint nae Zeelant voeren.

Wat deſen Adelantado / Don Martin de Padilla / Grave de Sinte Gadea/ etc. terwÿle ghedaen heeft / ſullen wy mede verhalen: Hy was met ſÿn Vlote / alſoo den Enghelſchen wel gheaviſeert was/ uyt Ferol uytghevaren/ maer niet nae de Terceras/ maer nae Liſbona / alwaer hy hem voechde met Marcus Arambura ende ſÿn Schepen/ om tſamen recht nae Enghelandt te varen/ ende daer te Havenen/ want daer mede meynden ſy de Enghelſche Armade te trecken ofte diverteren vande Indiſche Vloten / ende te doen haer aenſlaghen veranderen. Deſe zÿn uytghevaren / weder te Ferol ghecomen zÿnde den xviij. October/ hebbent recht op Falmouth ghemunt / ſoo eenighe ghevanghen ſeyden/ om het uyterſte van Cornuallia te beſitten / ende alſoo d'oorloghe te voeren: ſy waren ſterck hondert ende tachtich ſeylen / waer onder twintich Gallioenen waren / ſy hadden acht duyſent Soldaten op / behalven haer Schipſvolck / weynich verſien van victalie ende amunitie. Int uytvaren bleef het meeſte Gallioen/ een nieu Schip van ſÿn eerſte reyſe/ alſoo ghebleken is aen verſcheyden afgheworpen Brieven. Ende wanneer ſy op tſeſtich mÿlen by het Canael van Enghelant waren / verhief hem eenen ſtercken Noordelicken ſtorm / ſoo dat daer door verginghen noch twee vande meeſte Gallioenen/ van het eene wert het volck gheberght/maer van d'ander niet: Daer bleef veel gheſchuts op / ende een ſomme van vÿftich duyſent Ducaten in gel-

Den Spaenſchen Adelantado meynt met hondert eñ tachtich Schepen in Engelant te vallen/ den 18. October uytgevaren.

de: Noch verginghen daer vijf ofte ſes minder Schepen/ dies ſy moeſten te rugghe keeren/ hoe wel eenighe tot int Enghelſche Canal waren. Een van deſe Spaenſche Schepen verſtack in Suytwallia in Enghelant tot Abertowi/ van daer het met contrarie wint verdreven werdt/ ende quam inde Haven van Dartmouth by gebreck van victalie. Aldus zijn de reſte weder tot Ferol ingecomen met grootet ſchade/ van waer den Adelantado te Hove ontboden werdt/ ende Don Diego Brocero werdt in ſijn plaetſe gheſtelt/ die den volcke aenghenamer was. Aldus hebben de Spaenſche groot ongheluck in haren aenſlach/ ſo wel als d'Enghelſche dat ſy de rijcke ghelt Vlote miſten.

Als deſe Vlote nu oock weder thuys ghecomen was/ ende verſtaen hadden van het Silver dat in Terceras was ghelandt/ ruſten ſy weder xij. Gallioenen op/ om derwaerts te varen/ ende dat Treſoor te halen/ het welcke ſy daer nae noch inden Winter in Sivilien brochten.

De reſte van deſe Spaenſche Vloten ruſten haer wederomme toe/ om vier duyſent Spaengiaerden tot Cales in Picardyen te brenghen/ onder Don Santio de Leyva/ die inden naeſten Februario daer aenquamen/ met eenich verlies.

De derde reyſe der Hollanders nae China langs het Noorden om/ verſocht Anno 1597.

Naedemael wy vande Oorlochſchepen ende van diverſche Vloten ghehandelt hebben/ ſoo ſullen wy nu wat vande Zeevaert ſpreken. Wy hebben vooren gheſeyt van twee voyagien die uyt de vereenichde Landen ghedaen zijn geweeſt om van by het Noorden omme eenen corteren wegh nae China te ſoecken/ maer dat ſy telcke reyſe met groot ijs ende ander toevallen zijn verhindert gheweeſt. In het Jaer M. D. XCvj. zijn den xviij. Mey twee ſchepen uyt Hollant ghevaren/ op het eene was Jacob Heemſkercke Hendricksz. Commis/ ende Willem Barentſoon opper Stierman/ op het ander was als Schipper Jan Corneliſz. Rijp/ als Schipper ende Commis. Deſe Schepen ſeylden ſo verre noortwaerder uyt/ dat ſy den xix. Junij op tachtich graden ende xj. minuten waren/ daer ſy een nieu Landt vonden/ ſy voeren nae het Landt ende eenighe mijlen binnen in een inwijck/ twelck ſy achten Groenlant te weſen/ ligghende op LXXX. graden/ ſy vonden hier loover ende gras/ ende gras-etende dieren/ als Reeden ende ander dieren/ ende veel min coude ende ijs dan op lxxvj. graden. Van daer ſeylden ſy weder te rugghe/ nae een Eylant dat ſy te vooren Beerenlant ghenoemt hadden/ om de menichte vande witte Beeren aldaer ghevonden: ontrent dit Eylandt ſcheyden deſe twee Schepen vanden anderen/ Jan Corneliſz. voer weder nae de lxxx. graden/ daer meynende doorganck te vinden totte Ooſtzijde vant Landt op tachtich graden/ dan dat Schip rechtede niet veel anders uyt/ ende quam thuys.

Het ander Schip met Willem Barentſz. ende Heemſkerck/ ſeylden nae Nova Zembla, daer ſy Noortwaert om voeren lancx de cuſten/ tot een Eylandt dat ſy Orange noemden/ ontrent de lxxvij. graden gheleghen: van daer keerden ſy na het Zuyden om den hoeck/ daer ſy ſoo veel ijs vonden/ dat ſy het Landt niet voorder hebben connen ontdecken/ alwaer ſy int leſte van Auguſti met het Schip nae Lande voeren/ daer het in broos ende met ijs beſet werdt/ dat het van daer niet en mochte/ ſoo dat ſy daer reſolveerden een Huys te bouwen/ van den houte dat ſy daer vonden gedreven op den Zeecant/ daer ſy haer goet/ ſtoffe/ ware ende victalie uyt het ſchip in brachten/ ende bleven daer den gheheelen Winter over/ daer ſy mette coude ende ſneeuwe ghequelt werden/ ſo dat noyt desghelijcx ghehoort is. De wanden van het Huys binnen daer deſe xiij. ofte xiiij. Mannen in woonden/ waren duymen dick bevroosen van des aſems vochticheyt/ niet teghenſtaende dat ſy nacht ende dach daer groot vier maeckten. Sy hadden oock veel vande groote witte Beeren te lijdē/ die haer ettelicke Mannen verſlonden/ oock witte Voſſen/ die ſy vingen ende aten. Inden Winter ſaghen ſy daer gheenen dach ofte Sonne/ voor den xxiiij. Januarij M. D. XCvj. dat ſy maer ſagen een ſtuck daer van/ maer den xxvij. Januarij ſaghen ſy de Sonne gheheel ront uyt. Den xxij. Junij voeren deſe lieden weder van daer/ met twee ſchuyten ofte groote Booten/ die ſy opgemaeckt hadden/ ende lieten haer Schip aldaer noch vaſt int ijs ſteken/ int Huys lieten ſy een gheſchrifte/ in een muſquette poedermate ghedaen/ de welcke ſy inde ſchouwe vant Huys hinghen/ waer ſy in ſchreven/ hoe dat ſy daer ghecomen waren om te ſeylen van Nova Zembla nae China/ ende hoe ſy uyt noot met twee Booten weder thuyſwaerts voeren.

In Nova Zembla iſt ſwinters al tijt nacht ſonder Sonne/ tot den xxiiij. Januarij.

Alſo zijn ſy met groote pijne/ armoede ende coude/ Anno M. D. xcvij. den tweeden October ghecomen binnen Cola in Laplant/ daer ſy vonden haer ander Schip van Jan Corneliſz./ dat alreede een reyſe in Hollant ghedaen hadde/ ende zijn met hem van daer inde Maſe in Hollant/ den xxix. Octobris aenghecomen/ maer Willem Barentſz. was int thuyſcomen gheſtorven/ alle ſchriftelick beſcheet ende Caerten van ſijn voyagie naelatende/ het welcke al de Leſer ſal mogen leſen in die ſelvighe Navigatie/ ghedruckt tot Amſterdam by Cornelis Claeſz. waer by wel te ſpeuren is/ datmen niet al uyter hope is van by het Noorden eenen wegh te vinden na de China.

Placcaet nopende de vaert voor bij Laplant nae Moſcovien/ niet ſonder Paſpoort vā Denemercken te mogen doen.

In dit Jaer M. D. xcvij. den viij. Maerte/ heeft den Vorſteliken Cardinael een Placcaet t'Antwerpen gheſonden/ aen Heer Hendrick Everarts Schouthet van Antwerpen/ ende Marckgrave des Landts van Ryen/ hem belaſtende den Cooplieden af te condighen/ oock tot dien eynde in Druck uyt te geven/ als een waerſchouwen/ dat den Koninck van Denemercken hem van date den xxviij. November leſt geſchreven hadde/ hoe dat ten tijde van ſijnen Vader/ den grooten Vorſt van Moſcovien hem hadde Laplant afghenomen/ onderworpen ſijn Koninckrijck van Norweghen/ ghebruyckende de Havenen ende plaetſen als ſijn eyghen/ toelatende alle vreemde aldaer mette ſijne te handelen. Waeromme den Koninck nu om ſijn recht aldaer weder te crijghen/ hadde doen beſluyten de Revieren ende Havenen van ſijn Laplant/ om te beletten ſoo veel moghelick ware/ dat daer niemant ſoude incomen ofte handelen/ ten ware eerſt vercreghen hadden ſijn paſpoort/ want ſoo hadde hy voorghenomen hem over dat ongelijck te wreken/ ende behoorlicke ordere daer op te ſtellen: waeromme hy hem den Aertſhertoch Cardinael verſocht hadde om ſchade te verhoeden/ voor de Nederlantſche Provintien ende ſteden/ ſulcx te waerſchouwen met Placcate/ dat niemant ſoude vervorderen te varen ofte traffiqueren nae Laplant ſonder ſijn Paſpoort/ ſoo ſy hun eyghen ſchade wilden voorhoeden/ aenbiedende allen Nederlanders die daer begeeren te varen (verſoeckende ſijn Paſpoort) dat die hun ſal vriendelick vergunt worden. Hieromme hadde hy wel willen de Onderſaten van ſijne Majeſteyt dat vercondighen/ om hun van alle ſchaden te verhoeden/ paſſerende voorby de Rijcken vanden voorſz. Koninck van Denemercken.

Aldus gheordonneert inden name vanden Coninck/ ende ghegeven in Bruſſel den viij. Maert 1597. Onderteeckent Albertus Cardinael/ ende onder Verreycken.

D'oorſake van dit Placcaet was / dat alſoo d'Enghelſche over vijftich Jaren hadden begoſt te varen nae Moſcovien/ van buyten om Laplant/ ende alſo omvarende Zuydtwaerts/ comen tot een plaetſe Sint Niclaes ghenoemt / t'welck de Hollanders ghevolcht hebben/ tot achterdeele van de vaert ende Coophandel die van binnen door/ voor by Denemercken ende Sweden plach nae Ryga ende Revel ghebruyckt te worden/ die nu bycans gheheel uyt ghebruyck groeyde: Soo wilde nu den Coninck van Denemercken / die vaert van buyten om Laplandt becommeren ende beletten/ ofte ſouden van hem Paſpoort nemen/ alſoo de Nederlanders meeſt doen/ alle die van buyten nae Moſcovien varen / daer dat de Enghelſche hun ſelven eenſdeels te cloeck toe achten/ meynende des Conincx van Denemercken Paſpoort niet van doene te hebben.

Capiteyn Keteler van Zierickzee voor Cales gebleven int bevolgẽ van een Duynkercker/ den xxv. Julij.

Een Vrijbuyter van Duynkercken in Zee zijnde / is by een Hollants Schip van oorloghe ontdeckt den xxv. Julij / dies hem op de cuſten van Vlaenderen een Schip van oorloghen van Zierickzee/ Capiteyn Keteler geheeten/ hem vervolchde tot voor Cales/ alwaer hy te heftelic den Duynkercker bevechtende/ is by ongeluck ende onvoorſichticheyt aen gront ghecomen/ ende het water hem ontvallende / is hy ghebleven drooghe ſittende / alwaer Keteler hem weerende ſoo hy beſt conde / is ten leſten / ſoo het Garniſoen vande Stadt Cales uytquam ten leegen water/ gheſchoten gheworden / ende het meeſte van ſijn volck mede / eenighe ontquamen metten Hollander: Als het leegh water was/ ende t'Schip drooghe ſadt/ hebben ſy dat inghenomen / ende ten hooghen water wegh ghevoert.

De Heer van Merwe/ meynende een Embuſcade op die vanden Boſſche te maken den vijfden Mey / werdt van Grobbendonck ende ſijn Ruyterye vanden Boſſche met eenich voetvolck gheſlaghen / hy ſelve ghevanghen / twaelf ofte meer doot/ drientwintich ghevanghenen / ende wel by de tachtich Peerden ghenomen.

Alſo meermael den Staten Generael der vereenichde Landen/ verwitticht was van een treffelicke notable ende groote Legatie/ die van weghen t'Rijcke ende Roomſcher Keyſerlicke Majeſteyt/ volghende t'leſte Rijcks afſcheyt / ſouden gheſonden worden/ ende ſpluyden ſoo t'ſcheen/ beduchtende dat de ſelve met haer groote aenſienlicke authoriteyt/ henlieden eenen on vaſten Vrede ſouden willen over den hals dringhen / uyt goeden/ maer onverſochten/ iver/ ende niet te min mede conſidererende dat ſy ſulcken ſtatelicke ſolemnele Ambaſſade / qualick ſouden connen afkeeren / ſonder opſprake van de ghemeente ende van hare Ghebueren te behalen / ſoo hebben de Heeren Staten geſocht/ om die voorſchreven beſendinghe met Brieven ende goede beleeftheyt af te weeren. Doch niet teghenſtaende haer geſonden Brieven/ iſſer een Gheſante vanden Keyſer/ ghenaemt Heer Carel Nutzel/ van Sonder-Puhel/ Camerraet des Keyſers / in s'Graven-Haghe aenghecomen den vierden Auguſti / die by de Generale Staten ſijn bootſchappe ſoo mondelick als ſchriftelick vertoonde den negenſten Auguſti / in ſubſtantie alſo hier nae volcht:

Heer Carel Nutzel Keyſers Geſante inden Haghe gecomẽ/ den iiij. Auguſti.

Dat hy daer geſonden was/ ſo van wegen der Keyſerlicke Majeſteyt / als van weghen des Rijcks Stenden / haer te groeten / ende te vertoonen datter gheordent was een welghegunde groote treffelicke Legaetſchappe aende vereenichde Landen/ als ſy by de Brieven ſouden ſien die hy overleverde/ te weten twee/ den eenen van den Keyſer van date den xxiiij. April / den anderen van Wolfgangh Biſſchop ende Keurvorſt van Mentz / Frederick Willem Adminiſtrator in Saxen/ Wolf Diederic Biſſchop van Saltzborch / Philips Lodewijck Paltzgrave Neuborch/ ende de Borghermeeſters van Colen ende Norenberch/ van date den xvj. Novembris M. D. XCvj.

Inhout van des Keyſers Brief van date dẽ xxiiij April aende vereenichde Landen.

Den Brief vanden Keyſer hiel in / dat hy uyt de Brieven der Staten wijdtloopich verſtaen hadde/ waeromme ſy ſijn ende der Vorſten ende Stenden Gheſanten gheen tijt/ plaetſe noch gheleyde tot haer Legatie en hadden willen vergonnen. Dat hy tſelfde den Vorſten hadde ghecommuniceert/ om dat die reſolutie vant ſenden van de Legatie / by alle het Rijck was ghenomen/ ende vonden daeromme vreemt datmen die alle audientie weygherde / als uyt de Brieven der Vorſten naerder te ſpeuren ware / dat hy den Staten altijt gheneychden wille hadde ghetoont/ ende gheen oorſake ghegheven om miſtrouwen op hem te hebben. Daeromme hy oock niet en wiſte waer mede men ſoude willen excuſeren/ dat men nu ſijne ende des Rijcks Legatien/ gheſonden in conformiteyt vande reſolutien tot Regenſborch ende Spiers ghenomen / gheen toeganck ofte audientie wilde gunnen / welcke van gheen afgheſeyde vyanden plach te gheſchieden / ende hem van gheen Princen ende Potentaten was wedervaren/ ende daeromme te min den Staten ſulcx toevertrout hadde/ om dat hy ende t'Rijck haer Gheſanten altoos gheerne hadde ghehoor ghegeven/ ende de Staten mette Duytſche Natien verwanten ende de ſelve toeghedaen te weſen / dickmael hadden verclaert. Daeromme vermaende hy haer alſnoch/ om de redenen inden Brief vanden Vorſten verbat/ ende van ſijnent weghen/ dat ſy niet minder/ als ſijn Broeder den Cardinael alreede bewillicht hadde / oock met den eerſten tijdt ende plaetſe deſigneren ende ſeker gheleyde gheven ſouden / om die Gheſanten vrij af ende aen te moghen comen ende ghehoort worden daer op hy metten Gheſante verwachte ſchriftelicke reſolutie.

Inhout van der Vorſten ende Stendẽ Brief van date den xvj. Novembris 1596.

Den Brief vande Vorſten hielt in / Dat ſy ontfanghen hadden den Brief vande Staten/ van date den xxiiij. April / tot antwoorde van haren Brief van date den xij. Januarij / ende vreemt vonden / dat op haer verſoeck niet en worde gheantwoort / te weten / datſe metten Keyſer gheſloten weſende een aenſienlicke Legatie te ſenden/ daer toe verſocht hadden tijdt ende plaetſe / tot aenhooringhe van haren laſt / ende ſekerheyt om te moghen comen ende gaen / daer af ſy inde reſolutie der Staten anders gheen verclaringhe en vinden / dan dat ſy niet ghemeynt zijn / om verſcheyden redenen daer inne verhaelt/ eenighe handelinghe om pays aen te gaen met den Coninck van Spaengien / ſijnen Gouverneur ofte yemant anders. Datſe daer op voor deſe tijdt in gheen debat en willen comen/ noch te onderſoecken wat daer teghen inden wege mach weſen / maer datmen den Keyſer ende haer behoorde te vertrouwen/ indien het tot een Tractaet van pays quame (daer toe den Coninc ende Gouverneur van Nederlandt haer verclaren gheneycht te weſen) dat ſy dan / van alle t'ghene in redelickheyt ſoude ghehandelt worden/ op ſoo goede verſekertheden ſouden letten/ datmen haer daer over eer ſoude hebben te bedancken dan te beſwaren: Dan om dat die ſaken in die termen noch niet en zijn / ende den Keyſer ende ſylieden aen te gheven hadden/ ſaken daer aen het Rijcks ten hoochſten aen gheleghen is / ende der Staten ende alder partyen welvaert mede ghemeynt wordt / ſoo en conden ſy niet verſien, datmen de audientie/ nominatie van tijdt ende plaetſe/ende de ſchriftelicke ende levendighe gheleyde langher ſoude verweygheren / ende daer by ghedencken/ hoe goetwillich ſy altoos op Rijcks ende andere daghen verhoor hadden ghecreghen ende antwoorde ontfanghen / ende wat naedencken het by den Keyſer ende Rijcke maken ſoude/dat haer langher teghen aller Volckeren Recht / ende de loffelicke hercomen van alle Chriſtelicke Potentaten ende Volckeren / de audientie gheweygert worde / ende of den Keyſer ende t'Rijcke (die dat tot eenen ſchimp ende vercleyninghe ſouden moeten nemen) niet oorſaeck en ſouden hebben/ om op ſulcken middelen ende weghen te ghedencken / daer mede ſy in deſen langhen krijch/ teghen alle Lantſchaden ende verderffelicke excurſien haer ſouden moghen bevrijden / daer ter contrarie den Gouverneur in Nederlant tot verhoor ende gheleyde/ hem verclaert heeft bereytwillich / dat ſy daeromme alſnoch verſoecken verclaringhe / oftmen de audientie ghemeynt is te vergonnen / met nominatie van tijdt ende plaetſe/ ende verſochte verſekertheyt / ende haer dat beſchicken / als weſende ten beſten ſelfs van den Staten.

Aenſprake ofte handel des Keyſerlicke Geſanten aen de Staten den ix. Auguſti.

By deſe Brieven/ leyde den Gheſante voorts een extract uyt ſijn inſtructie/ om te verexcuſeren den ouden Date vanden Brief der Vorſten/ dewijle dat de ſelve al tot Franckfort by den Raden vanden Vorſten alſo was geconcipieert/ende daer nae aen alle de Vorſten moeſte gheſonden worden. Hier by leyde de Gheſante oock een gheſchrift over int Latijn/inhoudende dat hy by den Keyſer ende Vorſten/ aende Staten Generael afgheſonden weſende/ laſt hadde vanden Keyſer/ haer aen te bieden alle ghenade vander Vorſten goede genegentheden/ende vande Stenden ghewillighen dienſt / ende daer by over te leveren de voorſchreven Brieven / met begheerte dat ſy die ſelve wilden ontfanghen met een goet ſincere ende oprecht herte / als de ſelve haer gheſonden waren vanden Keyſer ende Vorſten. Dat men uyt de Brieven ſoude verſtaen om wat ſaken den Keyſer ende Rijcke voorghenomen hadden/die ſtatelicke Legatie te ſenden/wiens meyninge daer toe niet en ſtreckte/ datmen den Staten tegen haren wille eenige pays metten machtighen Coninck van Spaengien over den hals ſochten te dringhen/ die ſy nochtans meynden te connen middelen/ oprechte ende billicke / ende den Staten aenghename/conditien/indienmenſe wilde aennemen: maer om te reſtaureren ofte herſtellen die oude alliantien ende vrientſchappen die deſe Nederlanden van over langhe tijden metten Rijcke hebben gehadt/ende nu in vele gebroken waren. Eñ want hy achte dat den Staten daer aen ſo veel alſt Rijcke was gheleghen/en ſach hy niet waeromme de Staten van deſe Legatie tot noch toe ſulcken afkeer hadden gehadt/ ofte voorder behoorden te hebben. Dat hy veel meer niet en ſeyde. om niet te ſchijnen te twijffelen/ aende Staten ghebuerlick reſpect ende genegentheden totten Keyſer ende t'Rijck/maer datſe de ſake wel wilden overlegghen/ ende ſulcken reſolutie daer op nemen/die den Keyſer ende t'Rijcke mach aenghenaem weſen / met ghebiedeniſſe van hem ſelven aende Staten.

De Staten Generael namen alle de voorſchreven Brieven ende ſchriften over / ende verclaerden daer op te willen letten / ende metten eerſten die te beantwoorden.

Vele verwonderden haer over der Vorſten ſchrijven/inſonderheyt datmen de billickheyt der conditien van Pays ende de verſekeringhe van dien/ aenden Keyſer ende haer behoorde te laten ſtaen / al ofte ſy beter verſtonden wat haerlieden noodich ende daer toe dienſtelic ſoude weſen / als ſy (de Nederlanders) ſelve / ende datſe daer by noch een dreyghement knochten/waer door ſy in opinie verſterckt werden/ dat het al der Spaengiaerden haer vyanden bedrijf was/ dies hebben de Staten op haer antwoorde wel bedocht/ende hebben den Gheſante den xviij. Auguſti behandicht twee gheſloten Brieven voor ſijn antwoorde/ den eenen aenden Keyſer / ende den anderen aende Vorſten ende Stenden. Des Keyſers brief hielt in/als hier nae volght:

Staten Generael antwoorde aen den Keyſer/ den xviij. Auguſti.

Dat ſy als noch ghedwonghen waren te blijven by de Brieven/die ſy over langhe hadden geſchreven/ende ondertuſſchen hooch achten de ſorghe die hy ende t'Rijcke over deſe Landen droech/ ende dat hy hare Brieven metten Vorſten hadde gheconfereert / dat het haer droeflick ware/ dat vreemt gevonden werdt/ datmen de Gheſante te hooren hadde gheweygert/ datſe haer wel erinneren dat hare Geſanten/ by hem eñ t'Rijcke altijt goede audientie hebben vercreghen/ ende dat het ſoo verre van daer is/ dat ſy ſijne ende des Rijcx Legatie ſouden verſmaden / datſe ſelfs veel Jaren op de hulpe ende byſtant der ſelver hebben ghebout/ maer hebben altoos verclaert / als ſy noch doen mits deſen/ dat ſy de Legatie totten Vredehandel metten Coninck van Spaengien/ voor deſe Landen onnoodich / ondienlick ende bedenckelick vinden / om dat ſy over langhe om wettighe redenen vande gehoorſaemheyt vanden ſelven Coninck gheſcheyden weſende/ſtrickelick zijn verallieert / eerſt over langhe Jaren mette Coninginne van Enghelant/ende nu nieuwelick inghelaten int Verbont tuſſchen de ſelfde ende den Coninck van Vranckrijck/ tegen de Coninc van Spaengien ghemaeckt/ ſo dat haer niet is gheoorloft ghelijcke handelinghe aen te nemen/ te meer om datmen altijdts bevonden heeft dat den vyant onder ſulcke handelinghen ſijn practijcken gerechtet heeft/om Steden eñ Landen in tweedracht te brenghen/ ende vande Unie af te ſcheyden / ende bidden hem te willen ghelooven/ datſe van hem ende t'Rijck geen miſvertrouwen en hebben/ maer de ſelve alle reverentie begeeren te draghen/ ende dat hy deſe ende haer voorgaende ſchrijvens niet anders en wilde duyden / als dat ſy met haer ronde openinghe van haer meyninghe / ſijne ende des Rijcx reputatie willen bewaren/ om dat haer van herten leet ſoude weſen dat ſy ſo ſtatelicken Legatie met ander antwoorde ſouden moeten bejeghenen/ als de ſelve mogelick verwachten ſouden / ſonder datſe anders de ſelve tot deſe Landen toeganck ofte hier audientie ſouden willen weygeren/ om dat ſy wel weten hoeſe de ſelve met behoorlick reſpect behooren te ontfanghen/ verſekeringhe doen ende hooren/ ende de ſelve ende andere Heeren Geſanten altijt goet ghenoeghen ghegheven hebben ende geven ſullen/ ende refereren haer voorts totte Brieven aende Vorſten gheſchreven / de welcke inhielden alſo hier nae volcht:

De Staten Generael beantwoordinghe aende Vorſten eñ Stenden des Rijcx den 18. Auguſti.

Datſe bedroeft waren te verſtaen datmen haer voorgaende ſchrijven hielt als niet ghenoech beantwoordende de Brieven van den Heeren Vorſten/ daerſe hadden verclaert ende noch verclaren / om redenen daer in vermelt / in gheen Tractaet van Payſe mettẽ Spaengiaert te connen treden. Eñ om dat de oorlogen altijt ſwaerder werden / ende de begeerlickheyt vanden Spaengiaert om over de gheheele weerelt te heerſchen meer ontdeckt / hebben tſedert het

voorgaende

1597.

voorgaende ſchrijvens met den Coninck van Vranckrijck ende Coninginne van Enghelandt (des oock ghevoelende) daer tegen een nieu Verbont ghemaeckt / ende deſe Landen daer inne mede ontfanghen. Dat de handelinghe vanden Admirael van Arragon ontdeckt / dat den Coninck van Spaengien ooc vande ſaken des Keyſers ende t'Rijck ſoeckt Meeſter te weſen / ofte tſelfde mette Wapenen te vercrijghen / als uyt des ſelfs propoſitie wel te ſien is / daer hy ſpreeckt vande Rijcx Steden Beſanzon ende Aken / de Landen van Gulick ende Cleve / den ghepretendeerden Vredehandel / ende t'lichten van Krijchſvolck: ende naerder by de Brieven van Don Giſlain de Sinte Clement / daer hy ſchrijft / deſen Vredenhandel alleen te dienen om de Ghemeente alhier oproerich / ende t'Rijck teghen deſe Landen op te maken: want oft wel gheen van beyden met ſulcke ijdelheyt is op te maken / ſietmen nochtans evenwel de meyninghe daer uyt. Ende al mach den Coninck van Spaengien ende ſijnen Gouverneur verclaert hebben totten Vrede gheſint te zijn / ende den Keyſer ende Vorſten des ten beſten meynen / ende ſy aen hare voorſorghe ende gheneghentheden niet en twijfelen / ſoo zijn nochtans de ſaken der Landen in ſulcken ſtant / dat daer op niet en mach ghelet worden / om dat ſy wettelicken vande heerſchappye vanden Coninck van Spaengien zijn afgheſneden / ende eerſt overlanghe met Enghelandt verbonteniſſen ghemaeckt / ende nu nieuwelick ſolemnele confederatie met Vranckrijck ende Enghelant hebben aenghegaen / boven het reſpect datſe noch andere Coninghen Potentaten ende Heeren ſchuldich zijn / ende dat uyt ghelijcke verclaringhen des Coninx ende Gubernatores te vooren niet anders en is ghevolcht / dan dat de Walſche ende andere Provintien zijn ghedemembreert / ende daer uyt deſe oorloghe ghecauſeert / als vruchten vande Vredehandelinghen van Loeven / Colen ende andere. Ende dat de meyninghe van den Coninck daer aen blijckt / datmen inde ander Provintien d'Inquiſitie ſoo in treyn ſtelt / dat onlancx binnen Bruſſel een jonghe Dienſtmaecht om de Chriſten Religie wille / levende inde aerde ghedolven is. Dat hy de Auſborghſche ende Ghereformeerde Religie / beyde voor Ketterye houdt / ende die Religie verwanten inde oorloghe alleen gebruyckt om Ketters met Ketters te ſtraffen / ſoo hy ſeyt. Datſe niet en conden bedencken wat ſaken men henlieden ſoude hebben voor te draghen / daer aen t'Rijcke ende deſe Landen ten hoochſten mach weſen gheleghen. Aengaende die excurſien op Rijcxbodem ghedaen / daer teghen ghenoech vertoont is / dat de vyanten daer van de oorſake zijn / die deſe Landen dwinghen te oorloghen voor haer leven / Vaderlicke Wetten / Vrouwen / Kinderen ende goederen / ende datmen van deſe Landen meer niet en behoorde te eyſſchen als van de andere / die noch ſo goeden diſcipline niet en houden / ende dat teghen de excurſien altoos alle moghelicke ordere gheſtelt is gheweeſt / ſelfs met verhooghen vande Soldye / daer over oock niet en ſoude connen gheclaecht worden / indien men gheprocureert hadde / dat den vyant (volghende ſijn ſolemnele beloften) de plaetſen op Rijckſbodem in hebbende / hadde ghereſtitueert om de welcke te forceren / ſy t'Legher daer nu vooren tot grooten coſten ende periculen hadden moeten ſenden / ende verwachten goede uytcomſte. Dat deſe Landen Gheſanten int Rijcke dickwils goede audientie was ghegheven / maer datſe wel ghewenſcht hadden dat op de voortghebrochte clachten (aleer deſe ſaken dus verre waren verloopen) ware gheantwoort / ende ſoo dadelick gheremedieert gheweeſt / dat de grieven hadden comen te ceſſeren: Dat ſy teghen den Keyſer ofte Rijck niet en dochten te doen / dat teghen recht / redene ende aller Volckeren Wetten ſoude weſen / maer nae haer vermoghen in ootmoedighe reverentie haer daer teghen weten te draghen. Dat het notoir is / ende conform aller Volckeren Wetten ende loflicke ghebruycken / altoos gheoorloft is / te allegeren wettighe redenen / waeromme men de comſten van eenighe hoedanighe Gheſanten niet noodich en acht / ende dat ſelve niemants by eenighe Princen ofte Potentaten qualick is afghenomen / maer altijts ten beſten ghedupdt. Dat ſy te vooren daer af zijn verwitticht / om gheen noodelooſe coſten ende moeyten te doen / daerom den Keyſer ende Vorſten ſulcx tot gheen vercleyninghe en behooren te nemen / dewijle de meyninghe der Staten niet daer toe en ſtreckte / maer om neffens der Nederlanden welvaert ende verſekertheyt / alle moghelicke voldoeninghe te gheven. Dat de Vorſten daeromme op anders gheen middelen en hebben te dencken / dan om den vyant te helpen verjaghen vanden Rijckſbodem / ende ſijn excurſien ende rooveryen te beletten. Datſe haer voorgaende Brieven niet en hebben verſtaen om de toecomſte te weygheren / maer om tijdelick te waerſchouwen / wat antwoorde de Gheſanten ſouden hebben te verwachten / op dat de eere van den Keyſer / t'Rijck eñ Vorſten mochten bewaert blijven / als ſy naerder aen den Keyſer hadden geſchreven / eñ baden datmen deſe ende haer voorgaende ſchrijvens niet anders en wilde duyden.

1597.

Met deſen Brief aende Vorſten / ſonden ſy het dobbelt vanden Brief aenden Keyſer. Item van de propoſitie des Admiraels van Arragon / ende vande Brieven van Don Giſlain de S. Clement / ende aenden Keyſer ſonden ſy t'dobbelt van den Brief aende Vorſten gheſchreven.

Den Geſante wert van ſijn moeyte bedanckt / ende van alle verteerde coſten afgheſproken / ende ghebeden alles ten beſten te willen helpen interpreteren. Ende op ſijn propoſitie vande vernieuwinghe der alliantien en werdt niet geantwoort / om dat ſijne Brieven beſloten waren gheweeſt ende daer van niet en hielden / noch de credentie op hem ſulcx niet mede brochten.

Keyſerlicke Gheſante by de Staten afgheveerdicht / den 25 Auguſti.

Den Gheſante Nutzel heeft heftich verſocht Copye van ſijn gheſloten Brieven te hebben / het welcke de Staten achten te weſen om dat hy die ſoude moghen den Cardinael communiceren / t'welck hem ten leſten nae bedencken vergont is / ende is alſo den xxv. Auguſti op Antwerpen ghetoghen / om aldaer (alſoomen vermoeyde) oock rapport te doen.

Den Coninck Chriſtiaen den IIII. Coninck van Denemercken / Noorweghen / etc. alſoo hy int voorighe Jaer ghecroent was gheweeſt / ende van veel Vorſten ende Heeren begroet / daer oock de Gheſanten vande vereenichde Nederlanden met gheſchencken waren gheweeſt / alſo wy verhaelt hebben / ſoo heeft den Coninck dit Jaer in September een treffelicke Legaetſchap afghesonden in Enghelant ende in Nederlant / te weten Heer Arnoult Witfeldt / Cancelier / ende Chriſtiaen Barnkaw / beyde Raden des Rijcx van Denemercken / de welcke zijn met ettelicke ſchepen van oorloghen / met veel van Adel verſelſchapt / eerſt in Enghelant aenghecomen: alwaer ſy by de Coninginne nae alle gheluckwenſchen ende aenbiedenden dienſt / verſochten confirmatie vande oude vrientſchappen / ende dat hy geerne ſoude volghen de voetſtappen van ſijnen Vader / inde groote begeerte van eenen vrede te maken

Den Coninck van Denemercken ſent Ambaſſade in Engelant.

ken/ daer hy toe rade om de onſekerheyt vande oorloghe/ ende wilde gheerne middelaer weſen/ ſoo dat de Religie mochte behouden weſen. Hy verſocht oock voor ſijn Onderſaten neutralen handel ter Zee/ ofte ten minſten by Edicte vertoont wat goederen den Coopman ſoude mogen voeren: munitie van oorloghen ende Gheſchut wilde hy ſijn Onderdanen verbieden/ maer begheerde ſijn Onderdanen van Noorweghen toeghelaten te worden/ plancken/delen/ſparren/etc. daer ſy by leven moeſten. Hy claechde oock over eenighe beroovinghe ofte becommeringhe over ſijn Viſſcheryen/daer toe verſoeckende Commiſſariſſen/om voorder daer van te handelen. Ende ſy hadden oock laſt over te leveren de ornamenten vande hooghe ordere van Enghelant/vande Jartiere ofte Couſebant/ die den overleden Coninck ontfanghen hadde.

Den derden Octobris hebben ſy haer afſcheyt beleefdelick ghecreghen/ maer en conden niet verwerven conſent om ettelick ghetal van laſten Coorne/ Weſtwaert in Spaengien te voeren/ ende beſloten dat ſijne Onderdanen gheen Touwen/ Cabels/ Caneſas tot ſeylen/ Buſcruyt/ Salpeter/ Gheſchut/ Maſten/ Sprieten/Peck/ Teer/ Terwe ende Rogghe/noch het Meel daer van/ gheenſins daer en ſouden moghen voeren. Nopende den Vrede-handel/ alſo de Coninginne merckte dat verſoeck te ſpruyten by toedoen van den Keyſer ende Coninck van Spaengien/ die daer liſticheyt in ſochte/ antwoorde ſy/ Dat ſy gheen dinck meer en ſochte dan Vrede/ ende dat ten inſien van haer Sexe ende natuere/ haren ouderdom/ haer profeſſie/ ende haer natuerlicke gheneghentheyt tot Vrede/ ſoo dien mochte weſen eerlick/ vaſt ende beſtendich/ waer over ſy den Coninck hooghelic van ſijne goetherticheyt was bedanckende.

Den Coninc van Denemercken Ambaſſade aen de vereenichde Landen aenſprake/ den xix. Octobris.

Wt Enghelant ſijn deſe Gheſanten in s'Gravenhaghe ghecomen den xv. Octobris/ alwaer ſy eerlick ontfanghen ende gheherbercht werden/ ende hebben audientie den xix. October by de Heeren Staten Generael ghehadt/daer ſy ſchriftelick ende mondelick vertoonden/ dat de Coninckliicke Majeſteyt van Denemercken/Noorweghen/etc. haer bevolen hadde/ nae alle ghebuerlicke begroetinghe/ gheluckwenſchen ende eerbieden/ den welgheboorenen/ gheſtrenghen/ Edelen/ Erentveſten/ Eerbaren ende Hoochgheleerden/ die tſamentlicke Staten der vereenichde Nederlantſche Provintien/ te vermelden de oude ghebuerlicke vrientſchappen van oude tijden/ inſonderheyt die vertrouwelicke vrientſchappe die den wijlen Coninck Frederick den tweeden/ metten wijlen Prince van Orangien ghehadt heeft/ deſghelijcx metten Staten ende Ingheſetenen der ſelvigher Landen/ hebbende tſelfde oock metter daet verclaert/ daeromme dat ſijne Majeſteyt hem des krijchſweſen der Nederlantſche Provintien/ hem ten hoochſten liet aen gheleghen zijn/ ende daer over alle vlijt aenwende om die in Vrede ende eenicheyt te brenghen/ dies den teghenwoordighen Coninck te meer hem heeft willen bevlijtighen/ in alle Chriſtelicke deuchden ſijn Vaders voetſtappen te volgen/ niet alleen om de ghebuerlicke vrientſchappe met de Gheunieerde Nederlantſche Provintien te continueren ende onderhouden/ maer oock int afwenden des beſwaerlicken krijchs/ welcke goede gheneghentheyt hy niet hadde willen naelaten by haer (ſijne Gheſanten) de Staten opt vriendelickſte voor te draghen/ ofte het hen gheleghen mochte weſen/ oock ſonder verdencken/ dat ſijne Majeſteyt neffens ander Chriſtelicke Potentaten ende Heeren hem onderwonde/ dat d'oorloghe met een redelicke onderhandelinghe nederghelept ende den ghelief den Vrede weder ghebrocht mochte worden. Deſe ſijn begeerte quam uyt ſonderlinghe Coninckliicke affectie ende wel ghemeynde gheneghentheyt/ zijnde gheenſins ghemeynt te raden ofte bevoorderen/ twelck ofte tot onderdruckinghe der bekende ware Religion (daer inne ſijne Majeſteyt ſo wel gheboren als opghetrocken is/ by de welcke oock de ſelve door Godes gherade/ bis tot ſijnen leſten ſalighen eynde ghedenckt te volherden) ofte oock den Gheunieerden Provintien tot ſchade ofte naedeel conde gheraken/ maer dat ſulcke middelen mochten ghetroffen worden/daer door men deſhalven niet alleene bewaert zy/ dan hen in alle weghe tot welvaert ende proſperiteyt strecken mochte/ waer over ſy verſochten vriendelicke reſolutie ende verclaringhe/ mitſgaders de conditien ende Articulen. Dit ſelfde hadden ſy de doorluchtighe Coninginne van Enghelandt oock voorghedraghen ende aenghebođen. Noch verſochten ſy/ dat den ghenen die neutrael zijn/ ende met deſe oorloghe niet te doen hebben/in alle weghen die vrye commercie ende Schipvaert ter Zee/ toeghelaten mochte werden/ by ſo verre ſy haer onthouden den vyant eenighe krijchs amonitie toe te voeren/ alſoo den Nederlanders in ſijn Coninckrijcken/ paſſagien ende ſtroomen daghelicx wedervaert/ als de ſelve des oock niet en twijffelt. Voorder recommandeerden ſy eenighe particuliere ſaken van Onderdanen.

Staten der Geunieerde Landen antwoort aende Geſante van Denemercken/ den xxiij. October.

Op deſe Ambaſſade ende propoſitie/ hebben de Staten Generael den xxiij. Octobris gheantwoort/ Als dat ſy op alles ghelet ende rijpelick beraetſlaecht hadden/ ende met groote blijtſchap verſtaen/ dat den hoochghedachten Coninckliicke Majeſteyt/in ſo goeden memorie ende ghedachteniſſe heeft/ de naebuerlicke vrientſchappe ende verbinteniſſen/ die van allen ouden tijden tuſſchen de Croone van Denemercken/ Noorweghen/etc. ende de Nederlantſche Provintien ghewееſt zijn/ende int byſonder die groote vertrouwde vrientſchappe/ die tuſſchen den hooghen/etc. wijlen Coninck Frederick ende den wijlen Prince van Orangien gheſtaen hadde/ waer over ende vande continuatie ſy ſijn Coninckliicke Majeſteyt/ met aller eerbiedinge ende ootmoet ten hoochſten bedancken.

Sy bedancken den Coninc van ſijne dienſt tot den Vrede/ en bewijſen datſe van die van Spaengien niet gemeynt en worde.

Sy hadden oock in goede ghedachteniſſe/ die günſtighe Coninckliicke gheneghentheyt vanden voormelden Coninck Frederick den II. mitſgaders den ijver die hy hadde om deſe Landen tot eenen Vrede te brengen: ende zijn oock wel verſekert/ dat den teghenwoordighen Coninck ſijnen ghelief den Heere Vader gheſuccedeert is/ niet alleene in ſijn Coninckrijcken ende Chriſtelicke deuchden/ maer oock in alle goede wel herbrachte vrientſchappe met deſe Landen te onderhouden/ neffens het afweer van deſe beſwaerlicke Krijchſ-Weſen/daer over de Heeren Staten hem aen ſijne Majeſteyt altijdt te meer verbonden houden/ ende bekennen dat ſijne Coninckliicke gheneghentheyt ende affectie daer toe is ſtreckende/ tot haren grooten trooſt/ ende verhopen dat ſijne Majeſteyt uyt naevolghende redenen/ volcomelick ghelooven ſal/ dat de Staten noyt meer en hebben begheert/ dan het beſwaerlicke oorloghe in eenen goeden verſekerden Vrede te ſien verandert/ daer ſy altijt na getracht hadden/ daer ter contrarie van weghen die van Spaengien/ onder den name van handelinghe/ niet anders is gheſocht dan met practijcke ende ghewelt deſe Landen t'onder te brenghen.

Tſelfde is ghebleken inde eerſte handelinghe van Vrede/ begoſt inden Jare M. D. Lxxiij.

tuſſchen

1597.

Champigni en Aldegonde vredehandelinge/ Anno 1574.

tuſſchen den Heere van Champigni/ van wegen den Coninck van Spaengien ende ſijnen Gouverneur den Commandador van Caſtilien/ende den Heere van S. Aldegonde / van weghen den hoochghemelden Prince van Orangien ende Staten van Hollandt ende Zeelant/ alſo die ſelve onvruchtbaer afghegaen is / door dien men niet en wilde ſpreken van eenighe conditien / die ſtreckende waren tot ordere in ſaken vande Euangeliſche Religie / ende den welſtant der Landen/weſende eenlick de Spaenſche meyninghe/ gheduerende de voorſchreven handelinghe/ oneenicheyt ende ſcheuringhe inde Landen van Hollant ende Zeelant te maken / de goede ſtadt Leyden te incorporeren/ ende alſo hem int midden vanden Lande van Hollandt te logeeren/ twelck mits de goede devoyren ende ghetrouwicheyt/ſoo vande Heere Prince van Orangien ende den Staten / als vande beleghinghe binnen Leyden/door de crachtige hant Gods/wonderlick verhindert werde.

Vredehandelinghe tot Breda/ Anno 1575.

Van ghelijcken is ghebleken inde ſolemnele handelinghe tot Breda/Anno M.D.Lxxv. aenghegaen / by interceſſie vanden Alderdoorluchtichſten Keyſer Maximiliaen/ die tot dien eynde afgheveerdicht hadde / den Heere Grave van Swartſenborch/ want om redenen voorſchreven/ ende om datmen van weghen den Coninck van Spaengien niet een Iota inde Religions ſake wilde accorderen / noch toelaten vergaderinghe van de Staten van alle Provintien/ en is daer uyt niet goets ghevolcht/ maer de Spaenſche hebben haer (gheduerende de voorſchreven handelinghe) alſoo met practycke ende ghewelt ten oorloghe gheprepareert / dat ſy in weynich Maenden daer nae / die Landen van Hollandt ende Zeelant ſo grooten af breuck deden / als ſy anderſins in etlicke Jaren niet ſouden ghedaen hebben.

Pacificatie van Ghent Anno 1576.

Corts daer nae is t'ghene den Coninck van Spaengien ſocht te beletten / door de barmherticheyt Gods gheſchiet / te weten/ dat den Provintien / weſende onder het jock der Spaengiaerden/ hen hebben daer van verloſt / ende by den anderen vergadert zijnde / eyndtlick metten hoochgemelden Heer Prince van Orangien/ende den Heeren Staten van Hollant eñ Zeelant met hare gheaſſocieerde/ inde Stadt van Ghent gheaccordeert ende ghevredicht hebben / by welcke Pacificatie/ eenighe lijdelicke ordere op de Chriſtelicke Religie ende vergaderinghe van Staten Generael/ was gheſtelt.

Don Johãs bevredinghe.

Maer alſo nae de doot vanden grooten Commendador/ghevallen voor date vande voorſchreven Pacificatie / int Landt van Lutzenborch was ghecomen Don Johan van Ooſtenrijck/ ſo is op diverſche plaetſen ghehandelt gheweeſt/ om hem aen te nemen als Gouverneur / ende eyndtlick daer inne gheaccordeert by de andere Provintien/ uytghenomen die van Hollant ende Zeelant ende hare gheaſſocieerde / die haer daer teghens hebben gheoppoſeert: Onder ander redenen / uyt dien den Coninck van Spaengien niet en hadde de Pacificatie van Ghent ende vergaderinghe van Staten Generael willen accorderen / dan op conditie dat die ſelve niet en was derogerende ofte prejudicerende de Roomſche Pauſelicke Religie / ende dat de Steden vande voorſchreven ende ander Provintien ſouden gheloven t'onderhouden de voorſchreven Roomſche Religie.

Don Johan begint weder t'oorloghe.

Ende ghemerckt Don Johan van Ooſtenrijck als Gouverneur aenghenomen zijnde/ niet alleenlick en ſocht te verdrucken de voorſchreven ander Provintien/ maer oock haer te dwinghen d'oorloghe weder aen te nemen teghen de voorſchreven van Hollant / Zeelandt ende hare gheaſſocieerde / ende ſy tſelfde niet en wilden lijden noch daer toe verſtaen/ ſo heeft hy hem weder in Wapen gheſtelt / de Spaengiaerden die uyt crachte vant voorſchreven accoort vertrocken waren / weder ontboden / ghepractiſeert mette Duytſche ende Walſche Garniſoenen/ende ghearbeyt om het Caſteel van Antwerpen ende meer andere te occuperen/ ende metter daet ingenomen het Caſteel van Namen ende andere.

1596.

Waer naer de Heeren Staten van Hollandt ende Zeelant wederom verſocht zijnde om hare Ghedeputeerde te ſenden inde vergaderinghe van d'ander Provintien/ hebben haer tſamen ghevoecht / ende ſeer langhen tijdt metten voorſchreven Don Johan ghetracteert om tot Vrede te comen / maer ſoo men tot gheen redelicke conditien conde gheraken / zijn partyen in open oorloghen ghetreden / ende zijn ten beyde zijden te velde ghecomen.

Baron van Selles onder handelinghe van Vrede.

Daerentuſſchen/heeft den Coninc van Spaengien gheſonden aen de Generale Staten vergaderinghe/ weſende tot Bruſſel/ den Baron van Selles/ die int openbaer was preſenterende onderhandelinghe van Vrede/ maer int ſecreet arbeydende om de principale Heeren te corrumperen/ ende byſonder eenighe Hoofden vanden Legher/ ligghende ontrent Genbloers / twelck hy eenſdeels heeft gheeffectueert / waer door oock den Legher vande Staten / door Don Johan van Ooſtenrijck/ in diſordere ghebracht ende ter neder gheſlaghen is / ontrent dien tijdt als de Staten Generael (om te meer te betoonen den yver die ſy hadden om metten Coninck van Spaengien in Vrede te comen) als Gouverneur aengenomen hadden den doorluchtichſten Vorſt ende Heere Aertſhertoghe Matthias van Ooſtenrijck.

Tot Mechelen van Vrede gehandelt.

Nae de voorſchreven nederlaghe / den hoochbedachten Aertſhertoghe / Prince van Orangien/ende ander principale Heeren/ ende de Staten Generael/hebben ghearbeyt om by alle middelen eenen nieuwen Legher te velde te brengen/ dat middeler tijt is van nieus voorghenomen de handelinghe van Vrede. Ende alſoo den voorſchreven Baron van Selles hadde verſocht een byeencomſte tot Mechelen/ ſo hadden de Heeren Staten derwaerts gheſonden den Grave van Boſſou/ ende eenighe andere Heeren: maer daer en is niet anders uytgherecht/dan dat den voorſchreven Selles onder t'pretext vande Pacificatie/ heeft ghecorrumpeert den Heere van Bours Gouverneur tot Mechelen / daer uyt alſdoen het verlies vande ſelfde Stadt is ghevolcht.

Tot Loven is van Vrede gehandelt in by zijn van des Keyſers/ Coninck van Vranckrijcx ende van Engelants Geſanten.

Daer nae is oock een ſeer groote ſolemnele communicatie ende onderhandelinghe van Vrede ghehouden binnen der Stadt van Loven/ter preſentie vande Ambaſſadeurs vanden Keyſer ende Coninck van Vranckrijck ende Coninginne van Enghelant: maer by ghebreke van het minſte redres te willen lijden in ſake van Euangeliſche Religie/ en is niet meer gheeffectueert dan te vooren.

Vredehandelinghe tot Colen te vergeefs.

Ghelijck oock niet en heeft connen ghedaen worden inde groote ende ſeer ſolemnele handelinghe van Pays tot Colen. Daer af de Keyſerlicke Majeſteyt interceſſeur is gheweeſt door ſijne Gheſanten / Keurvorſten ende ander Princen vanden Roomſchen Rijcke / mits dien alſdoen oock gheene ghenoechſame verclaringhe en werde ghedaen / noodich voor de Ghereformeerde Religie / noch oock tot verſekeringhe vanden ſtaet vanden Lande / conform de oude Wetten ende gherechticheden der ſelver: ende gheduren-

1597.

de ſelve handelinghe / is by den Spaengiaerden dẽ af vallinghe vande Walſche Provintien ende eenighe principale Heeren/ oock vande ſtadt van ſHertoghenboſch ende andere Steden / ſoo met practijcke als met ghewelt te weghe ghebrocht.

Hier over hebbẽ de landen eenen anderen Heere aengenomẽ.

Sulcx dat ten leſten / bemerckende de Heeren Staten dat ſy met gheen interceſſien ofte andere middelen/ en conden ghecomen tot eenen goeden ende verſekerden Vrede/ zijn bedwongen geweeſt eyntlickẽ te reſolveren eenen anderen Prince aen te nemen / gelijck het meerendeel vande Provintien dien volghende/ voor Heer ende Prince aenghenomen hebben den doorluchtighen Prince Franſoys Hertoghe van Anjou/ Alencon/ etc. eenighen Broeder vanden Coninck van Vranckrijck/ naer dat ſy met volcomen deliberatie hadden verclaert/ ende by openbaren Placcate vercondicht / dat den Coninck van Spaengien vervallen was vande heerſchapppe die hy over deſe Landen plach te hebben.

Nederlandẽ by den Coninc gedineert om een ſtoel vande oorloghe te weſen.

Ende hoewel de redenen waeromme ſulcx geſchiet is ende nootelick moeſte gheſchieden / ſoo notoor ende kennelick zijn/ dat onnoodich is alhier daer van verhael te maken / ſoo dient nochtans int corte ghelet / dat het principael fondament van alle de oorloghen ende ongheluckken vande Nederlanden is geweeſt/ dat den Coninck van Spaengien de oude Vrijheden / Policien/ manieren van regieringhe/ ende ander gherechticheden vande ſelve/ heeft willen onderdrucken/ ende in deſe Landen den ſtoel van raetſlaghen ende oorloghe ſtellen/ tot oppreſſie van alle Naebueren/ Coninckrijcken ende Landen/ byſonder ende voort eerſte die de Roomſche Religie afghegaen waren.

Verhael vant geene den Coninck teghen der Landen Previlegien voortgeſtelt heeft.

Twelck de voorneemſte Princen ende Heeren / nutſgaders de Heeren Staten vande Provintien/ niet en hebben willen lijden / waer door den Coninck van Spaengien den tijt ende occaſie waer nemende / met ghewapender hant den Hertoghe van Alva in deſe Landen gheſonden heeft/ omme t'voorſchreven ſijn deſeing te wercke te ſtellen.

Door den welcken hy heeft doen apprehenderen de Graven van Egmont ende Hoorne / met menichte van Heeren / Edelen/ ghemeyn Borgheren ende Onderſaten van deſe Landen/ hebbende deſe voorſchreven Graven ende andere Heeren / Edelen ende ghemeyne Onderſaten/ publijckelick doen onthalſen/ ende een ſeer groote menichte van Ingheſetenen uyt de Landen ghebannen ende verjaecht / tot onuytſprekelick verdriet van alle goede Ingheſetenen.

Ende den Heere Marquis van Berghen op Zoom ende Montigni / daer te vooren nae Spaengien geſonden/ ſelfs by laſte vande Gouvernante / om de ſwaricheden die de Landen over t'hooft hinghen te vertoonen ende remedie te verſoecken/ heeft den Coninck van Spaengien teghen het devoyr van eenen goeden Prince/ teghen ſijnen Eedt / de Landen int generael ende int particulier ghedaen / ende teghen aller Volcken Rechten doen ombrenghen / ende hare goederen confiſqueren.

Heeft oock inde principaelſte ſteden der Nederlanden/ Caſteelen opgherecht/ nieuwe forme van juſtitie inneghevoert/ opgheſtelt eenen Generalen Raet/genoemt van troubles ofte Bloetraet / voor de welcke ghetoghen zijn de Ingheſetenen van alle Provintien / teghen de Wetten ende Previlegien vande ſelve: Ende onder t'decſel van een generael pardoen/ heeft hy univerſelicken alle de gherechticheden ende Previlegien vande Landen te niete ghedaen ende gheconfiſqueert/ om voorder alles nae ſijnen wille te regeeren.

1597.

Daerentuſſchen en heeft hy niet vergetẽ ſijnen principalen voorſlach tegens de nabuer-rijcken/ ſoeckende occaſie van twiſten ende differenten/ om de ſelve met Wapenen te overvallen/ twelck verhindert werdt / door dien God almachtich verweckte den hoochbemelden Heere Prince van Orangien/ dien hy macht ende middelen heeft ghegheven om met twee ghewelдige Heyrcrachten in deſe Landen te comen / ende hem in ſijne wettighe Gouvernementen van Hollandt ende Zeelant te veſten.

Ongheloofelicke moordadicheyt der Spaengiaerden in Nederlant.

Ten is oock den Coninck van Spaengien niet ghenoech gheweeſt / dat in de Nederlanden over de hondert duyſent menſchen zijn omghebracht om ſaken van Religie / ende dat door ſijn bevel den Hertoghe van Alva door Beuls handen doen ombrenghen hadde / over de twintich duyſent menſchen / van alderhande qualiteyt/ dat hy gheheel Steden heeft doen ruwineren/ plonderen / ende alle t'volck ofte t'meerendeel van dien doen ombrenghen / daer af de Steden van Mechelen/ Zutphen/ Naerden / Oudewater ende meer andere / ghetuyghenisſe moghen gheven: maer hy heeft daerenboven noch by openbaren Edicte / moordadelick doen ombrenghen / den voorſchreven doorluchtighen Prince van Orangien/ die hem als Vader vanden Vaderlande hadde ghedraghen / daer door de Heeren Staten te meer zijn gheconfirmeert ende veroorſaeckt in haer rechtveerdich voornemen te volherden.

Waer uyt dan ghenoech blijckt / dat deſe vereenichde Provintien met gheene redenen en can gheverght worden / om hem wederomme te begheven in ſubjectie ende onder de heerſchapppe vanden Coninck van Spaengien / ofte om met hem in eenich Tractaet ofte handelinghe van Vrede te comen.

Te min naer dien ſy altijdt metter daet hebben gheſpeurt/ dat alle opghewórpen handelinghe van Vrede / hoe ſincerlick de ſelve door mediateurs ofte tuſſchenſprekers ghemeent zijn gheweeſt/ altijts by den Spaengiaert gebruyckt zijn tot liſtighe practijcken ende aenſlaghen/ om daer mede de Provintien / Steden ende Ingheſetenen van de ſelve in ſcheuringhe ende diffentien te brenghen / ende de ſelve overvallen/ ghelijck ſucceſſivelick in alle handelinghe is ghebleken/ ende verhaelt.

Invaſien der Spaenſche in Vranckrijck ende Engelant.

Dat mede inde particuliere handelinghe met de Steden van Ghent ende Brugge (inde welcke de Miniſters des Coninck van Spaengien int beginſel ſchoone voorſlaghen/ ſelfs int ſtuck vande Religie deden / maer alſmen int handelen ghecomen was / niet toe en lieten vande ſaken ende Religie eens gheſproken te werden) die bedrieghelicke handelinghen der vyanden hebbent te notoor ghemaeckt. Ende dat de vyantlicke proceduren vande Spaengiaerts/daer naer veel Jaren teghen de Croone ende ſtaet van Vranckrijck meeſt tot verdruckinghe vande Ghereformeerde Religie aenghewent/ de continuatie van haer tyrannich voornemen ghenoech hebben geopenbaert/ als oock voor al ende principalick is gheſpeurt inden Jare M.D. Lxxxviij. teghens de Coninckliche Majeſteyt ende Croone van Enghelandt / de welcke bedrieghelick by den Spaengiaerts in onderhandelinghe van Vrede ghebrocht zijnde/ gheduerende de ſelve handelinghe / mette groote ende gheweldighe Spaenſche Armade beſocht is gheweeſt.

Oock en connen de Heeren Staten tot handelinghe vanden Vrede met den Koninck van

Spaengien niet verſtaen/ mits ſy lieden nae het moordadich ombrenghen des hoochbedachten Heer Prince van Orangien/ voor t'hooft van haer regieringe ghecooren hebbende/ den hoochghebooren Vorſt ende Heere Mauritz ſijner Excelentie Zoon/ de welcke by God den Heere almachtich met ſo groote deuchden/ dapperheyt ende Heroycque gaven verſien is/ dat hy niet alleene de vereenichde Nederlanden beſchermt/ maer oock in meerder verſekertheyt ghebracht heeft/ met de doorluchtichſte ende grootmachtichſte Coninginne van Enghelant/ die als een ſeer wijſe Chriſtelicke ende voorſichtighe Princeſſe/ de groote macht ende ambitie der Spaengiaerden ende hare proceduren/ met groote redenen voor de gheheele Chriſtenheyt bedenckelick vindende/ den ſtaet ende ſaken deſer Landen altijts heeft ghefavoriſeert/ een alliantie ende verbont hebben ghemaeckt/ inhoudende beloften van metten vyant gheenen Vrede te maken.

Pr. Mauritz in ſijn vaders plaetſe geſtelt/ ſijnen hof.

Ende dat daer naer continuerende den Coninck van Spaengien alle Coninghen ende Potentaten het oorloghe aen te doen/ onder t'decksel vanden Paus ende Roomſche Religie te willen alomme planten/ voorderen ende beſchermen/ maer waerachtelicken om over de gheheele Chriſtenheyt te heerſchen/ bewijſende t'ſelve dadelick teghen den Coninck van Vranckrijck ende Navarra/ ſo heeft de hooghe ghedachte Conincklicke Majeſteyt van Vranckrijc ende Navarra/ een ſolemnele ende vaſte alliantie mette hooch ghedachte Coninginne van Enghelant aenghegaen/ daerinne de gheunieerde Provintien oock zijn aenghenomen/ met verbintenisse van ſonder ghemeene conſente/ gheenen Pays ofte Vrede metten Spaengiaerden te maken.

Coninck van Spaengien Paus voorvechter.

Verhopende de Heeren Staten/ dat ſijne Conincklicke Majeſteyt tot Denemercken/ Noorweghen/ etc. mede ſal believen te overwegen/ het ambitieus ende tyrannich voornemen des Conincx van Spaengien/ ende ſijnen Spaenſchen Raets teghen alle Coninghen ende Potentaten/ ende namentlicken den ghenen die het Pauſdom hebben verlaten/ ende over ſulcx de geheele Chriſtenheyt ende ghemeene Chriſtelicke ſake ten beſten/ haer tot de voorſchreven alliantie oock ſal laten beweghen.

Vaſtelick vertrouwende dat ſijne Conincklicke Majeſteyt nae ſijnen hoochwijſen Conincklicken verſtande wel oordeelen ſal/ niet alleenlick hoe ongheleghen deſe Landen ſoude weſen hen/ wederomme onder de Subjectie vande Spaengiaerden/ tot onderganck vande Chriſtelicke Religie ende des Lants ruine/ te begheven/ maer oock hoe ondienſtich voor alle de Nabueren Coninghen ende Potentaten ſoude weſen/ dat de Nederlantſche Provintien weder ghebracht ſouden worden/ onder de macht vanden Coninck van Spaengien. Ende daer beneffens/ dat inde macht vanden ſelven Coninck/ ſoude gheſtelt worden het Krijchſvolck/ Bootſvolck/ Schepen ende middelen van ghelde/ die de Landen door den noot vander oorloghe/ tot hare defenſie hebben moeten ghebruycken/ ende die over alle de Nederlanden ghepractiſeert ende tot ſijnder diſpoſitie ghebracht zijnde/ hem macht ſoude gheven tot een gheſtadighe onderhout/ van meer als hondert duyſent Mannen van oorloge/ daer mede hy tot naedeel van alle Nabueren/ Chriſtelicke Coninghen/ Princen ende Republijcken/ mits gheleghentheyt deſer Landen/ meer ghewelts ſoude connen doen/ als met het incomen van alle ſijne Coninckrijcken/ Indien ende Landen.

De vereeninghe der Nederlanden met Spaengien ſouden onderhouden hondert duyſent Mannen ter overvallinge vande gebueren.

Want dat den Coninck van Spaengien altijdts is gheweeſt/ ende alſnoch is/ vervolgher vande Chriſtelicke Religie/ bewijſt het gheheel Gouvernement van Spaengien ende Portugal ende den grooten Raedt vande Inquiſitie/ hem oock draghende als Voorvechter vande authoriteyt des Paus/ die hem attribueert/ ende metter daet uſurpeert/ te moghen transfereren ofte overdraghen de Coninckrijcken vanden eenen Coninck ende Potentaet op den anderen.

Verhalen haer noodige verbonteniſſe ghemaeckt.

Boven deſen bidden de Heeren Staten/ ſijne Conincklicke Majeſteyt demoedelicken/ dat ſijne ghenadichſte ghelieſte zy te ghelooven/ dat den aenvanck ende beginſel vande handelinghe van Vrede metten Coninck van Spaengien/ voor deſe Landen van groote ſwaricheyt ende bedencken is/ alſo die niet ſoo ghevoechlick afghesneden ſoude connen worden: want t'ghene by alle Coningen/ Princen ende Republijcken plaetſe heeft/ dat de handelinghe van Pays vercouwen/ de affectien totte oorloghe/ ende beletten/ ofte ten minſten verachteren de middelen daer toe noodich. T'ſelfde heeft noch meer plaetſe in den ſtaet van deſe Landen/ weſende ghecomposeert van diverſche Provintien ende Steden. Ende vele ſouden meenen dat de redenen die de Heeren Staten ghemoveert hadden/ in communicatie ende handelinghe van Vrede te comen/ op ſo goeden fondament van ghewenſchte conditien ghebouwet te weſen/ datmen niet en ſoude connen failgeren den Pays te treffen/ t'welck van vele inconvenienten ſoude mede brenghen.

Vredehandelinge vercoelt de ernſt ende vlijt tot de oorloge.

Want te meenen dat de vereenichde Nederlanden met den Coninck van Spaengien Vrede ſouden moghen maken/ ſonder uytroedinge van de Chriſtelicke Ghereformeerde Religie inde ſelve Landen/ ende ſonder de Landen te brenghen onder een abſolupt ghebiet vanden Coninck van Spaengien/ is den Heeren Gheſanten by veel redenen mondelinghe verclaert/ naer menſchen verſtant/ ende buyten alle apparentie te weſen.

De Heeren Staten verſoecken mede ſijne Conincklicke Majeſteyt te ghelooven/ dat ſy wel voor ooghen hebben de groote ſwaricheden by deſe Landen gheleden/ door de teghenwoordighe oorloghe/ oock t'bloetvergieten daer inne gheſchiet. Dat ſy ſeer wel overlegghen de commoditeyten vanden Vrede/ ende onſekerheyt vande uytcomſte vande oorloghe: Maer naedemael boven het intereſt vande heele Chriſtenheyt ende Nabueren/ Coninckrijcken ende Republijcken/ het handelen ende omgaen van Vrede metten Spaengiaerden/ voor den ſtaet der Nederlanden/ ende den goeden Ingheſetenen der ſelver ſo ſchadelick ende beſwaerlick ſouden weſen/ dat der ſelver onderganck daer uyt ſoude volghen/ ſo en mach haren ſtaet niet lijden daer inne te treden/ maer moeten een ander gheluckighe uytcomſte van God den Heere almachtich (daer op ſy voor al/ haer vertrouwen geſondeert hebben) ende met een goede vereeninghe vande andere Nederlantſche Provintien/ ofte anderſins verwachten. Bidden daeromme de Staten demoedichlick hoochſten ghedachſte Conincklicke Majeſteyt/ dat ſijne Conincklicke ghenadichſte ghelieſte zy/ t'ſelve ten beſten te verſtaen/ ende de ſelve Landen ende den goeden Ingheſetenen der ſelver niet te min ſijn Conincklicke ghenadichſte gunſte ende affectie te continueren.

De Nederlantſche ſtaet can niet lijden vereeninghe met Spaengien/ als zijnde den onderganck van haer en haer gebueren.

Nota, De Staten ſien gheenen Pays moghelick/ dan op God te vertrouwen/ en met vereeninghe van d'ander Provintien.

Op t'ghene voorder den voorſchreven Heeren Gheſanten/ by hooch ghedachte Coninclicke Majeſteyt belaſt zijn/ by den Heeren Staten te voorderen/ ten eynde de neutrale/ ende die met deſe teghenwoordighe oorloghe niet te doen en hebben/ in alle weghen die vrije commercie/ Schipvaert ende ſeylinghe der Zee toeghelaeen moghen

De Staten trachten met Denemercke te bevorderen Coophandel en Schipvaert.

moghen werden/ by ſoo verre ſy hen onthouden den vyant eenighe Krijchs amunitie toe te voeren/ maer voornamelick/ zijnde ſijne Conincklicke Majeſteyts eyghen Onderſaten/ ten aenſien vande verdragene naebuerlicke vrientſchappe ende correſpondentie/ verclaren de Heeren Staten dat ſy ſeer gheerne bekennen/ ende tallen tijden bekent hebben/ dat ſy ten hoochſten aen ſijne Conincklicke Majeſteyt tot Denemercken/ Noorweghen/ etc. verbonden zijn/ ten aenſien vande erf verdraghene naebuerſchap ende correſpondentie/ mitſgaders de groote verſekertheyt/ ghenade ende weldaden/ de welcke de vereenichde Nederlantſche Provintien Onderſaten alomme in ſijne Majeſteyts Coninckrijcken zijn ghenietende/ waer door ſyluyden oock vanden aenbeginne deſer oorloghe af/ tot deſen daghe toe hebben ghearbeyt om mette naebueren/ neutrale Coninghen/ Princen ende Republijcken ende haren Onderſaten/ maer voornementlicken met de Conincklicke Majeſteyt van Denemercken ende Noorweghen/ etc. in alles ende mede int ſtuck vande Navigatie ende Commercie goede correſpondentie/ naebuerlicke eenicheyt ende vrientſchappe te houden/ ende dat ſyluyden over ſulcx noch den Ingheſetenen van ſijn Conincklicke Majeſteyts Rijcken/ Vorſtendommen ende Landen/ noch oock vande andere neutrale Landen de Navigatie ende Commercie ende handelinghe op de Rijcken van Spaengien/ Portugael ende ander Weſtwaerts gheleghen/ onder t'ghebiet des Coninx van Spaengien ſtaende/ ende andere neutrale Rijcken ende Landen ſoo vrij ende onbehindert hebben ghelaten/ als de Ingeſetenen van deſe Landen ſelfs/ waerinne de Heeren Staten ſoo veel in hen is/ verhopen te continueren.

Wat belanght de pretenſien van particuliere/ hebben ſy oock goet redelick beſcheyt ghegeven/ ende voorder beſluyten met alle ootmoedelicke affectie ende aenbiedinghen. Deſghelijcks bidden ſy den Gheſanten goet rappoort te doen/ met der Landen recommandatien/ Ghedaen inde vergaderinghe der Heeren Staten/ den xxiiij. October/ M. D. XCvij.

Met deſe antwoorde zijn de voorſchreven Deniſche Gheſanten vertrocken nae het Leger van Prince Mauritz/ alle verteerde coſten afgeſproken zijnde/ ende elc met een groote gouden keten vereert.

Staet van Yrlant.

Alſoo men in Enghelant ſeer vreeſde over Yrlant/ hoewel de Rebellen aldaer ſeer t'onderbracht waren/ door dien dat eenen Mack Guyer een vande principaelſte Rebellen met andere verſlaghen/ ende haer Hoofden by den Viceroy Sir Willem Ruſſel ghebrocht waren/ die te vooren Gouverneur van Vliſſinghen gheweeſt was/ ende dat de Yriſche nu luttel hulpe uyt Spaengien te verwachten hadden/ ſoo heeft de Coninginne Elizabeth van Enghelant aldaer getracht een groote reformatie te weghe te brenghen/ om datter ſoo groote clachten/ daghelicx over haer Enghelſche by de Yriſchen overghebrocht werden/ ſelve onder de Overſte der Enghelſchen grooten twiſt zijnde/ welcken twiſt ſy wiſte dat de Grave van Tyron (een cloeck Heere die langhe int Hof van Engelant verkeert hadde) meeſt veroorſaeckte tot ſijn Rebellye/ dien goede hope van reconciliatie ghegheven was/ daer hem den teghenſpoet der Spaenſcher Armade oock toe mochte beweghen/ waeromme ſy diverſche Overſte tot haren verantwoorde in Engelant ontboden heeft/ als den Overſten ende Ridder Byngham/ die daer langhe gheregeert hadde/ met andere. Den voorſchreven Ruſſel quam oock t'Huys/ ende ſy heeft aldaer gheſonden om te regeeren/ den Baenderheere Borowes/ die Gouverneur inden Briele was/ ende uyt Yriſche geſlachte gheſproten. Terwijle Gouverneerde aldaer in dat deel van Yrlant Monſter ghenoemt/ den Ridder ende Overſte Johan Norritſch/ de welcke vyantſchap hadde met den voorſchreven Borowes/ ende alſoo Borowes daer ghecomen was/ ende t'Gouvernement van Norritſch overghenomen hadde/ meynde Norritſch weder in Enghelant te keeren/ maer alſo hy weder gheboden werdt om int Gouvernement noch wat te aſſiſteren/ is aldaer ſeer t'onvreden ende malcontent zijnde/ int leſte van Auguſti gheſtorven/ een cloeck/ dapper/ vroom ende ervaren Krijchſman/ als hy in Nederlant wel betoont heeft/ alwaer hy ſeer liefghetal ende groot gheacht was. Nae hem in October/ is daer oock van eenen bloetganck gheſtorven den voorſchreven Lord Borowes/ ſijn Gouvernement vanden Briele werdt langhe te vooren ende ſeer wel tot noch toe bedient vanden Ridder Sir Edwart Conway. So datmen in Yrlant ſtillheyt verhoepte.

Den Overſten Sire Johan Norris in Yrlant geſtorven/ in Auguſti.

De Coninginne van Enghelant om veel reformatien in haer rijcke te voorderen/ ende om proviſie van ghelde by beden te hebben/ tot beſcherminghe van haer Rijcken/ heeft ontrent deſen tijdt haer Parlementſche oft Rijcks Staten beſchreven/ die den xxiiij. Octobris nae den ouden ſtijl/ vergadert zijnde tot Weſtmunſter/ is aldaer nae het ghebruyck/ de Coninginne ſeer ſolemnelick ende met grooter pompe verciert/ uyt haer Palays ghereden/ alwaer ſo veel volcx om haer te ſien vergadert was/ datter wel tuſſchen de twaelf ende twintich doot ofte ghequetſt ghedronghen werden: ende ghelijck ſy ſeer bemint is van haer Onderdanen/ ſo is ſy oock met groote acclamatien ende gheluckbiedinghen begroet gheweeſt/ daerentegen ſy weder alle danckbaerheyt met woorden ende groote eerbiedinghe betoonde. In dit Parlament hebben hare Rijcx Staten een heerlicke bede ende ſchattinghe voor ettelicke Jaren inghewillicht/ ende veel oorboorlicke Statuyten gheraemt ende beſloten.

Tot Ooſtende in Vlaenderen was Gouverneur den Ridder Eduart Norritſch/ den Broeder van Johan Norritſch/ die nu in Yrlant gheſtorven was/ de welcke aldaer veel cloecke aenſlaghen aenrechtende/ heeft in September int afſlaen van een Convoy/ betrapt ende achterhaelt den Spaenſchen Gouverneur van Duynkercken/ Don Alvaro de Aguilliar/ die daer langhe ghegouverneert hadde. Deſen heeft hy op hope van groot Rantſoen in Enghelant ghevoert/ dan zijnde een out Man/ heeft luttel willen gheven.

Gouverneur van Duynkercken by Eduart Norritſch gevangen/ in September.

Den Coninck van Spaengien ende den Vorſtelicken Cardinael/ hebben ſeer ghetracht om eenigherhande Pays met Vranckrijck aen te gaen/ op wat middel het oock weſen mochte/ wel inſiende dat ſy ten naeſten Somer eenen gheweldighen Legher/ ofte verſcheyden Leghers te verwachten hadden/ principalicken inde Walſche Landen van Artoys ende Henegouwe/ die t'ſelfde ſo ſeer vreeſden/ dat ſy verclaerden/ ſoo men gheen Vrede ofte Beſtant met Vranckrijck maeckte/ dat ſy ghedwonghen ſouden zijn neutraliteyt ofte beſcherminghe van Vranckrijck aen te nemen/ die haer ghenoech aengheboden worde. Met Enghelant waren ſy ſo ſeer niet becommert/ om de hope dieſe hadden van dat te moghen met een Armade overvallen/ ofte aldaer eenighen inval doen/ waer door ſy alſdan meenden te becomen de overleveringhe vande Steden van Ooſtende/ Vliſſinghen ende Briele/ tot

De Walſche Provintien verclaren ſoo ſy gheenen vrede vercreghen/ ſouden moeten aengeboden neutraliteyt oft beſchut van Vranckrijck aenveerden.

1597.

dwanck van die van Hollant ende Zeelant. Ende om den voorſchreven handel te voorderen / ſoo heeftmen uyt Spaengien laten verluyden / dat den Coninck ghereſolveert was de Infante / ghenaemt Iſabella Clara Eugenia / de outſte dochter des Coninckx / ghebooren vande Dochter van Vranckrijck / ten Houwelicke te gheven aenden Vorſtelicken Cardinael Albertus haren Neve / ende met haer alle de Nederlanden / ende het Graefſchap van Bourgondien.

Infante van Spaengien metten Cardinael voorgeſlaghen te trouwen / eñ de Nederlanden tot de Bruytgaven te geven.

Den Nederlanden ſoudemen ſien metter minne den Vrede te overdringhen / ofte met ghewelt tot ſConincks coſte / dat welcke ſcheen een ander bedencken onder de Ghebuerlanden maken ſoude / als die daer mede van Spaengien ſouden gheſcheyden weſen / ende wechnemende het ontſach vande groote macht van Spaengien / ſoude groote verſekerheyt gheven van gheduerighen Vrede. Dit hadde wel een ſchoon aenſien / maer naerder bedenckende de onſekerheyt vant volbrenghen / op ſo gheringhe conditien alſmen uytgaf / gaf naedencken dat daer wat anders moeſte onder ſchuylen / want men gheenen ſekeren gront ſoude connen weten van het recht Contract tuſſchen Vader ende Kint. Eñ deſe Infanta / zijnde de naeſte Erfgename van haren Broeder / geacht eenen weecken Prince / ſy ſelve pretenderende actien eñ titulen op de Croonen van Engelant / etc. ende in Vranckrijck (als vande oudtſte Dochter gheſproten) op alle de Provintien die eertijts op Vrouwen gheſuccedeert hebben / als Britanien / Aquitanien / ende andere: dit al wel ghemerckt / heeft de verre ſiende beweecht te dencken / dat het al een dinck als vooren was / ſoude weſen / al werdt het bedeckt ende eenen anderen naem ghegheven.

Naedencken der Nederlanden ende andere.

Hier over werdt onderhant den Coninck van Vranckrijck ſeer tot Vrede aenghelockt / met groote preſentatien: dies hy beweecht / de Coninginne van Enghelant hadde doen aenſegghen / door ſijnen Geſante den Heere van Maiſſe / dat ten ware hem de Coninginne meerder aſſiſtentie dede / ende reſolveerde op eenen gheweldighen Legher hem ter hant te ſtellen / teghen den toecomende Jare / ten coſte vande Bontghenooten / verclaerde hy uyt hoochdringhenden noot / dat ſijn Coninckrijck niet langher conde d'oorloghe draghen / daeromme moeſte op eenen goeden Vrede dencken / ofte op beter oorloghe / niet teghenſtaende de groote aſſiſtentie die hem de vereenichde Nederlanden gaven / Maentlick met veerthien ofte meer Schepen van oorloghen / om Nantes in Britanien te gaen belegghen / etc. Maer de Coninginne ontſiende de groote coſten / ende haer eygen laſten van Yrlant / Armade ofte Schepen ter Zee / ende Nederlants gheduerich ſecours / mede merckende dat den Coninck grootelijcks ſijn voordeel daer in ſochte / heeft eensdeels ſConincks verſoeck gheweygert / ten ware ſy meerderen noot ſaghe. Waer over naemaels de Coninc ſeer wel wiſte ſijn ontſchult te maken / als hy int naeſte Jaer ſijnen Pays met Spaengien beſloot / als wy nae ſullen verhalen.

Tot deſen eynde ſont mede den Coninck van Vranckrijck ſijnen Gheſante den Heere van Buzenval nae Hollant / met Brieven van date den xvij. Octobris / verhalende mede het wedernemen van ſijn ſtadt van Amiens ende andere exploitten / congratulerende mede haer victorien van Rijnberck / Meurs / etc. ende mede te willen letten op t'ghene den voorſchreven Buzenval van ſijnent wegen met hun ſoude conſulterē / etc. die welcke den tweeden Novembris / den Staten voorhiel voorſlaghen op't voeren vande oorloghe / ende mede hoe den Coninck aenghebooden waren heerlicke conditien van Vrede / waer toe gheen ghehoor wilde gheven / voor van hunlieden verſtonde die middelen / hoe d'oorloge t'naeſte Jaer te voeren / etc.

1597.

Waer op de Staten vande vereenichde Provintien den Coninck ſchreven den xij. Novembris / om hem van alle ſulcke handelinghe van Vrede af te keeren / verhalende haer victorien / als dat ſy byans haren vyant uyt alle de quartieren van over den Rhijn ghedreven hadden / belegherende Linghen / ende ſouden dan grooten middel hebben t'naeſte Jaer den krijch dapper aen te vanghen op een ander oort / met de macht van haer drievuldighe Verbont / hopende een goet eynde. Dat welcke den vyant ghewaer wordende / ſochte t'ſelfde met eenen ſlechten Vrede te verhinderen / ende dan alle ſijn macht tegen haer te ghebruycken / ende die overvallen / dan Vranckrijck ende andere Landen te verheeren: waer toe hy middels ghenoech inde Nederlanden vinden ſoude (al en quame hem daer toe niet eenen penninck ghelts uyt Spaengien ofte uyt Indien) om te onderhouden hondert duyſent Mannen ter oorloghen / ſo maer alle de xvij. Nederlanden en contribueerden / naevenant ſoo vele als ghewillichlick die vereenichde Nederlande opbrochten Jaerlicx / biddende gheenſins te willen ghehoor gheven tot eenigen Pays ofte Beſtant / ende ſy wilden op de propoſitie vanden Heer van Buzenval reſolveren / metten advijſe vande Coninginne van Enghelant haer Bontghenoote / om hem alle hulpe ende contentement te gheven / etc.

Maer den Coninck deſe negociatie niet tegenſtaende / heeft van ontrent deſen tijt af / ſijn Gheſanten tot S. Quintijn ghehadt / over Vredehandelinghe mette Spaenſche Ghedeputeerde / door de onderhandelinge van des Paus Legaet Cardinael Medices van Florence / met Pater Bonaventura Calatagirone / Patriarch van Conſtantinopolen ende Generael vande Minnebroeders ordere / die t'naeſte Jaer voortganck heeft ghehadt / als ſullen hier nae verhalen.

Hierentuſſchen ſoo zijn de krijchſaken / ende heymelicke aenſlaghen over weder zijden niet naeghelaten gheweeſt.

Van weghen den Vorſtelicken Cardinael / is ontrent deſe tijt door behendighe practijcque beweecht gheweeſt eenen Pieter Harinckman / ghebooren van Zierickzee (die hem ſochte te wreken / om dat hy over twee Jaren om ghepleechde valſcheden uyt Hollant ende Zeelant ghebannen was) om yet groots aen te rechten. Deſe heeft met eenen Dirck van Sipeſteyn / woonende in den Haghe / ende weſende Commis over de ſchepen van Amonitie ende victalie int Legher / ghehandelt / om met middelen van ſijn Schepen / eenen aenſlach op het Landt van Tertolen te maken / tot welcken eynde deſen Harinckman ghehandelt hadde metten Pagador Porris / den Secretaris Vaſſeur Heere van Morienſaert / ende hadde van den Vorſtelicken Cardinael paſpoort vercreghen voor Sipeſteyn / om te moghen comen opt Huys van Wouwe / ende met den Gouverneur aldaer van dit ſtuck naerder te handelen / met toeſegginghe om aldaer mede te ontfanghen die ſomme van ſes ofte ſeven hondert guldens / tot voorderinghe vanden voorſchreven aenſlach / ende om de ſelve int werck te ſetten / ſoo ſoude Sipeſteyn ſeker ghetal van Schepen doen voeren ontrent die Dorpen van Santvliet / Oſſendrecht ofte Woenſdrecht / alwaer de ſelve ſouden innemen vier ofte vijf duyſent Soldaten / om de ſelve te tranſporteren op het lant van Tertolen. Voor deſen dienſt ſoude

Aenſlach op Tertolen ontdeckt / eñ Harinckman eñ Sipeſteyn daer over gedoot / den x. October.

Harinckman ghegheven worden/ het Rentmeeſterſchap van Brooſt ende Beweſterſchelt in Zeelant. Sy hadden mede gheraemt eenen aenſlach op den Haghe/ met Schepen van Duynkercken int werck te ſtellen/ ende aldaer een goeden buet te halen. Hier over zijn deſe twee/ Harinckman ende Sipeſteyn ghevanghen / ende van deſe ſtucken by henluyden bekent zijnde/ ſoo zijn ſy inden Haghe den thienden October daer over onthalſt.

Groote ſommen eñ middelen tot de oorloge gheconſenteert by de vereenichde Provintien.

Daer werdt inde vereenichde Landen ontrent deſen tijdt by den Raet van Staten/ ontworpen / ghecalculeert ende begeert tot onderhout vanden ſtaet des Oorlochs/ boven de twee hondert duyſent guldens ter Maent ordinarie/ extraordinaris op te brenghen de ſomme van neghenhondert duyſent guldens eens / om tachterheden te betalen.

Noch meer drie hondert duyſent guldens eens extraordinaris / tot onderhout van xxj. Compagnien nieu voetvolcx/ als xiij. Vaendelen Engelſche/ſes Vaendelen Duytſche/eñ twee Vaendelen Schotten / die noch niet verdeylt waren onder de Provintien.

Meer/ eyſchten twee hondert duyſent guldens eens / voor coſten vant Legheren ende dienſten.

Noch meer een ſomme van vier hondert duyſent guldens/ voor ſes duyſent waertgelders genoemt/ dat ſijn Borgerlicke Soldaten/ die voor half ſouldye inde Steden dienen / ende anders worden ghebruyckt in tijden van noode.

Ende noch meer een ſomme van twee hondert duyſent guldens / voor nootelicke fortificatien op de Frontieren alomme. Soo dat deſe extraordinariſe ſommen ende penninghen / beliepen twintich hondert duyſent ofte twee Milioenen guldens.

Der Staten Generael reſolutie tot Veltlegher.

Deſe middelen geconſenteert/hebben de Staten Generael ende Raet van Staten / met den Prince Mauritz/ in deſen Somer (hoe wel ſpade) ghereſolveert eenen Legher te Velde te brenghen / daer toe alle nootwendighe ghereetſchappe bereyt / ende de Peerderuyteren doen wapenen op een ander maniere/ ſonder Lancien/ ende gheordonneert te voeren de Carabins ofte lichte Peerden/ een Roer drie voeten lanck: den anderen Piſtoletten / met een Roer van twee voeten lenghde / ende voorts ghewapent totten knien toe/elck ſtuck ofte deel van Wapenen datter ontbreken ſoude / op ſekere verbeurten gheſtelt/ de Peerden moeſten weſen vijfthien groote Mans palmen hooghe / ende dat ſy al moeſten Caſacken dragen. Den Raet van State maeckten ſtaet / dat den Legher drie hondert duyſent guldens ter Maent behoeven ſoude: De Landen hadden in dienſte ontrent twee hondert Vaendelen Krijchſvolck / ende eenentwintich Vanen Ruyteren/ dan alſo het voetvolck veel in Steden ende ſterckten Garniſoen houdende waren/ heeft Prince Mauritz alleenlick beſchreven/ ontrent achtentſeſtich Vaendelen / ende alle ſijn Peerdevolck / met laſt van haer te laten vinden den vijf den Auguſti op den Rijn / voor s'Gravenweert / hebbende beſloten inden Raet van State / datmen de Stadt van Berck aengrijpen ſoude / om den Rijnſtroom te moghen bevrijden.

Pr. Mauritz treckt te Velde/ den eerſten Auguſti.

Dien volghende/ is Prince Mauritz met alle de Edeluyden ende ghevolch/den eerſten Auguſti uyt s'Gravenhaghe op Wtrecht ghereyſt / om aldaer de vergaderinghe van Waghens/ die tot deſen tocht noodich waren / te voorderen/ ende is alſoo den vierden Auguſti tot Arnhem ghecomen / alwaer mede ghecomen is Graef Willem van Naſſouwen / Stadthouder in Vrieſlandt/ Groeninghen ende Ommelanden/met ſijn volck twelck tot Elten was. Deſghelijcx zijn mede aldaer aenghecomen den Grave van Hohenlo/ Grave van Solms / Grave Ernſt ende Grave Lodewijck van Naſſouwen / metten jonghen Grave Frederick Hendrick van Naſſouwen/die nu ſijn eerſte proeve inder oorloge wilde nemen: van Arnhem zijn de Heeren geruckt nae s'Gravenweert/ alwaer by een waren ghecomen derthien Vaendelen Enghelſche voetknechten / twaelf Vaendelen Schotten/ vijfthien Vaendelen Vrieſen / neghen Vaendelen vanden Grave van Solms / acht Vaendelen van Jonckheer Floris van Brederode / ende ſes van Duvenvoorde/ende ontrent twintich ofte eenentwintich Vanen Ruyteren wel ghemonteert. Daer waren oock ghearriveert groote menichte van Schepen / brenghende over de veertich ſtucken Gheſchuts/ met alle oorlochs gereetſchappe dat tot eenen volmaeckten Legher noodich was.

Den ſeſten Auguſti dede den voornoemden Prince het voetvolck met een deel vande Ruyterye/ met Schepen over de Reviere vanden Rijn ende Wale ſetten / ende dien avont tot Cleverham/ niet verre van Calcar blijven/ ſlaende des anderen daechs een Scheepſ-brugghe over de Wale / om de Waghens (die by Arnhem meeſt met Ponten over den Rijn waren gheſet) met alle de reſte vant Legher daer over te doen paſſeren / ſoo dat ten ſelven daghe Prince Mauritz noch quam in het Clooſter van Marienboom/ latende drie Vaendelen van het Weſtvrieſche Regiment (datmen ghemeynlick het Noorthollantſche noemt) by de Schepen/ die ten ſelven daghe oock in ſeer grooten ghetale de Reviere op/ tſeyl ghegaen zijn.

Den viij. Auguſti is Prince Mauritz met het Legher ende eenighe Veltſtucken geſchuts/ ghepaſſeert voorby de ſtadt ende Caſteel van Alpen/ bewaert zijnde by den Broeder vanden Capiteyn Bentingh/ met eenighe Soldaten / t'welck Prince Mauritz dede op eyſſchen / overmits het was ligghende op den pas/ den vyant ſeer conde dienen/ ende ſijnen Legher grootelicx beſchaden/ het welck hem terſtont opghegheven werdt/ ſoo dat hy het Huys met vijftich Soldaten/van Capiteyn Schaef dede beſetten/ daer uyt treckende de voorſchreven Benthingh / met xxxvj. Soldaten/ met hare Wapenen ende Baggagie/ ende is het Legher den ſelf den avont noch eens deels voor Berck ghecomen.

De ſtadt Rijnſberck was door natuere van de plaetſe ende aenghemaeckte wercken/ niet weynich hart om aen te grijpen/ binnen eenen dach ofte twee te vooren noch verſterckt zijnde van ontrent vijf hondert Man / ſoo uyt Alpen/ Grave/ als andere plaetſen daer ontrent/ beleyt zijnde door den Capiteyn Benthingh ende eenighe andere. Prince Mauritz de Stadt ende gheleghentheyt daer rontomme/ beſichticht hebbende/ heeft voor eerſt goet ghevonden twee principale Leghers te ſlaen / het een boven de Stadt/ voor de Rijnpoorte ende Caſſelpoorte/aende zijde van den Rijn/ alwaer hy op den thienden Auguſti/ dede logeeren vijfthien Vaendelen van het Vrieſche Regiment / onder het beleyt van Graef Willem van Naſſouwen/ met derthien Vaendelen Enghelſche / onder het beleyt vanden Heer Oratio Veer/ Broeder vanden Overſten Franſoys Veer/ende het Regiment van Weſtvrieſlant beleyt by Jonckheer Aert van Duvenvoorde/ Luytenant Colonel van Prince Frederick Hendrick van Naſſouwen/met de Guarde van Prince Mauritz / ende noch vijf Benden Ruyteren/

Rijnſberck mette Legers omcinghelt/ den x. Auguſti.

een weynich uptwaert nae Bodberghen. De Grave van Hohenlo/ Overſte van het ander quartier/ met den Grave van Solms/ zijn ghelogheert gheweeſt op den Bergh van ſint Anna/ voor die Santenpoorte / met acht Vaendelen van het Regiment vanden Grave van Solms/ twaelf Vaendelen Schotten/ onder het belept vanden Colonel Morray/ de guardia des Graven van Hohenlo / ende noch twaelf Benden Rupteren/ waer beneſſens was de Heere van Cloetingh met acht Vaendelen van ſijn Regiment: Een weynich beneden den Berghe/ ende tuſſchen beyde de quartieren was gheleghen Prince Mauritz.

Int eerſte aencomen voor de Stadt is Graef Lodewijck van Naſſouwen ghequetſt gheworden in ſijn been / ende cortelinghe daer naer gheneſen.

Den elfſten Auguſti is men beſich gheweeſt de Leghers met Schanſſen te begraven/ ſoo dat ſy daer nae met loopſchanſſen aen malcanderen zijn ghebrocht/ de welcke met drie Schanſen teghen het aencomen vanden vyandt voorſien zijn gheweeſt / waer mede de Stadt vanden eenen cant vanden Rijn/totten anderen cant beringelt was.

Den elfſten des nachts heeftmen begonnen loopſchanſſen nae de Stadt te maken / upt het Legher van Prince Mauritz/ende ſanderdaechs upt het Leger vanden Grave van Hohenlo ende t'quartier vanden Heer van Cloetingh. Hy heeft oock een Brugghe doen maken van ſijn Legher op het Eylandeken inden Rijn/ ende voorts van daer over den Rijn / teghen die ander zijde / om alle toevoeringhe ende voeragie van daer te moghen halen.

Daer nae drie ſtucken Gheſchuts gheſtelt zijnde / heeftmen ſeer gheſchoten op den grooten Tooren (daer ſeer upt gheſchoten werdt op die Loopgraven ende in beyde de Leghers) ende oock op den Toltoorn ende Rijnpoorte / om die Loopgraven beter te moghen maken/ deſghelijcks met twee ander ſtucken/ op het Bolwerck voor de Caſſelpoorte / met de welcke men den xv. ende xvj. Auguſti ſo dapper heeft gheſpeelt/ dat die vander Stadt den ſelfden daghe / den grooten Tooren hebben moeten verlaten / nae dat ſy veel quaets daer upt ghedaen hadden/ ende op den xv. door de Tente van Prince Mauritz/ daer hy lach ende ſliep/ hadden gheſchoten/ welcke Coghel hem vermakende upt der Aerde/ voorts vlooch door de Tente/ ende t'hoofden eynde vanden bedde van den Heere van Sonſfelt/ſonder dat hy/ die op de bedſtede lach/ nochtans ghequetſt werde. Den xvj. des nachts werdender ontrent xxiiij. ſtucken gheſchuts op verſcheyden plaetſen gheplantet/ om die Stadt alomme te beſchieten / dan overmits de Loopgraven ſo nae niet ghecomen waren alſmen wel hadde ghehoept/ heeft Prince Mauritz het gheſchut om met ghewelt te ſchieten/ noch doen ophouden / ende een Gaelderye beſteet te maken aen de weſtzijde van het Bolwerc voor de Caſſelpoorte/ voor de ſomme van twaelf hondert guldens / welcke binnen vier daghen ghemaeckt moeſte weſen.

Werc beſchote met xxxv. ſtucken/ den xx. Auguſti.

Den xix. Auguſti / alſoo die Loopgraven begonden te naecken aen de eene zijde vande halve Mane/ buyten het Bolwerck vanden Toltoorn voor de Rijnpoorte/ ende het Water upt het Revierken de Niepe / welcke met een Sluyſken voor de halve Mane opghehouden was/ afghelaten zijnde/ mitſgaders de Gaelderye veerthien vanden int begin vanden grachte / die niet ſeer wijde noch diep en was/ ghebracht zijnde/ heeft Prince Mauritz rijpe beraetſlaginghe ghehouden met de Hoofden van het Legher / ende beſloten die ſtormſchietinghe te beginnen/ hopende daerentuſſchen in het Bolwerck te moghen comen: Dit ſchieten heeftmen begonſt ontrent ten thien uren/ met xxxv. ſtucken geſchuts/namentlick met xxix. groote ſtucken ende ſes Veltſtucken/ waer van thien ſtonden voor de Rijnpoorte/ elf voor het Bolwerck vande Caſſelpoorte/ vijf op het Eylandeken vanden Rijn teghen den Toltoorn / ende noch vier daer beneden voor het plat vande Stadt/ ende die andere op ander plaetſen. Nae driemael affſchieten heeft Prince Mauritz (ghelijck hy ſulcx ghewoon is) die ſtadt doen op eyſſchen/ het welcke die van binnen ghehoort hebbende / hebben nae dat ſy met malcanderen gheſproken hadden/antwoordende/eyndelick daer op ghebleven / dat ſy noch drie daghen uptſtel begeerden.

Nae een ure ofte daer ontrent datmen hadde beginnen te parlementeren / begon het ſchieten wederomme aen te gaen / het welck met groot ghewelt duerde tot vijf uren nae den Noene/makende in alles ontrent twintich hondert ſchoten/ binnen welcken tijdt het volck van Graef Willem / onder faveur van het Gheſchut / die half Mane inghenomen heeft/ ende Prince Mauritz om tijdt te winnen/ (niet teghenſtaende vele van meyninghe waren men behoorde die vander Stadt te verwachten) heeft wederomme haer doen opeyſſchen / de welcke (nu moghelick verbaeſt zijnde) door dien het volck van alle canten aenquam / ende hem in ſlachordeninghe ſtelde/ vier Gheſanten upt hebben gheſonden/ namentlick den Capiteyn Benthingh/ den ouden Capiteyn Dulken/ Admirael Paſman/ Overſte van het Bootſvolck/ende den Quartier-meeſter van het Regiment van Graef Herman vanden Berghe / voor de welcke in Gijſelinghe binnen ginghen de Capiteyn Schaef / Inghenhaven ende Waddel. Nae langhe diſpute ende ernſtich bidden/ heeft haer Prince Mauritz vergont/ met de Vaendelen / Wapenen ende Baggagie upt te trecken / achterlatende het Artijckel van in drie Maenden niet te dienen op deſe zijde vande Maſe: belovende de Borghers by hare Prebilegien te laten/ ſo dat ſy den xxj. Auguſti/ weſende jupſt een Jaer nae dat Hulſt over ginck / tot vergeldinghe/ zijn upt de Stadt vertrocken/ onder den Gouverneur Hopman Snatere met vijf Vaendelen/ſterck zijnde in als ontrent neghen hondert Man/ den welcken Prince Mauritz tuſſchen de tſeventich ende tachtich Waghenen heeft gheleent / voor de welcke den Capiteyn Bentingh den Sone/ in Gijſelinghe is ghebleven: Sy zijn ten ſelfden daghe voor de Stadt Gelder ghecomen/ alwaer ſy uptgheſloten werden / ende bleven daer ligghen / duerende noch haer gheleyde: maer den xxij. Auguſti/ alſo ſy niet wel van binnen gheſpijſt en werden / ofte die vander Stadt haer de ſpijſe te diere wilden vercoopen / zijn ſy daer over met de wachte vande Poorte in queſtie ghecomen / ende hebben haer die over den hals ghedronghen / ende zijn alſo binnen ghecomen / alwaer ſy hebben begonſt te mutineren/ ende riepen/ ghelt/ ghelt/ hoe wel Graef Hendrick vanden Berghe daer binnen was. Het Garniſoen dat te vooren inde Stadt was/ is met haer aengheſpannen / dies dreven ſy Graef Hendrick ende alle Bevelhebberen ter ſtadt upt. De Heere van Gileyn Wttenham ende Grammaye/boden haer aen twee Maendē ſolts/maer ſy en wilden niet te vreden weſen/ende hielden de twee Wttenham ende Grammaye ghevanghen. Daer nae quam Graef Herman om haer te bevredighen/ maer het was te vergeefs / ende hy moeſt

Berck overgegeven den xxj. Auguſti.

Mutinatie tot Gelder/ den xxij. Auguſti.

moeſt nae Arſen by ſijn volck dat hy daer vergaderde/ die ontrent drie duyſent ſterck waren.

Aldus is de ſtadt van Rijnſberck aen Prince Mauritz overghegheven / nae thien daghen belegh / ende datmen daer ontrent twee duyſent acht hondert ende tſeventich ſchoten op gheſchoten hadde: Daer wert binnen ghevonden menichte van groot gheſchut / namentlick over de vierenveertich Metalen ſtucken/ onder de welcke waren ſeven ſtucken van Batterye / oock een groote menichte van ſlechte Lakenen daer in gheſonden / om de Garniſoenen in betalinghe te gheven / die weerdich gheacht werden over de hondert tſeventich duyſent guldens/ deſgheliicks vijf gheſoncken Oorlochſchepen/ ende twee vermaerde Ponten ofte Vlotſchepen / daermen tot Ceulen ſo langhe aen getimmert hadde/ ende veel meynde mede uyt te rechten / ende voorts van allen voorraet ghenoech.

Prince Mauritz heeft terſtont die meeſt afgheſchoten wercken doen vermaken/ die Loopgraven laten ſlechten/ende den Capiteyn Schaef (die groote neerſticheyt ende cloeckheyt in dit belegh ghetoont hadde) belaſt daer binnen te commanderen/ met ſes Vaendelen knechten/van alle ſpijſe ende amonitie wel voorſien.

Die van Colen verſoecke ontruyminge vande ſtadt Rijnberck.

So haeſt deſe Stadt gewonnen was/ ſo hebben de Gheſanten van Ceulen / uyt crachte van Brieven van Credentie / ontruyminghe vande Stadt verſocht/ als haer toecomende/ dieſe van de Spaenſche te vooren oock nae beloſte (met Eede beveſticht) noyt hadden connen ghecrijghen/ maer om datſe met ſo grooten coſte vande Gheunieerde Landen waren ghewonnen/ ende dat Prince Mauritz noch de Ghecommitteerde van de Raden/ daer toe niet en waren gheauthoriſeert/ werdt dat haer gheweygert/ende werden afgheweſen aen de Staten Generael.

Sanderdaechs nae dat Berck overghegeven was den xxj. Auguſti / was Graef Herman tot Gelder ghecomen / met ontrent twee duyſent te voete/ ende ſeven oft acht Vanen Ruyteren / het voetvolck was beleyt onder Don Alonzo de Luna/ Gouverneur van Liere / ende de Peerden onder Franciſco de Padiglia/ in meyninghe zijnde om noch volck in Berck te brenghen/maer als hy verſtaen heeft het overgheven / ſoo is hy weder vertrocken tot Arſen by de Maſe / daer nae trock hy over de Maſe / denckende op den tocht van Tuernhout / ſendende binnen Meurs ontrent vier hondert Man / behalven de twee hondert die twee daghen te vooren daer van Maeſtricht in gheſonden waren: ende om dat voorſchreven Garniſoen beter te verſekeren/ gheboot hy den Capiteyn Aernout Boecop/ Luytenant vanden Gouverneur / dat hy Camillo Schanſſe verlaten ſoude/ ende met ſijn volck binnen Meurs comen/ dat welcke de voorſchreven Boecop des nachts nae den xxiiij. Auguſti/ met ſulcker haeſt ghedaen heeft/ dat hy drie ſtucken gheſchuts inde voorſchreven Schanſſe heeft ghelaten/namentlick een Canon/een half Canon ende een Veltſtuck.

Camillo Schanſſe oft Mutiliana verlaten.

Deſe Schanſſe was genaemt na eenen Capiteyn Camillo Sachino / dieſe ghemaeckt hadde/ een vermaert Godloos menſche/ hy ſelve hietſe Mutiliana, alſo men gheſchreven vont in een Capelleken in Latijn: Mutiliana me fecit, Mutilianam ſupra Renum fundavi, ubi moriar neſcio. Ego Camillus Sachinus, hanc inexpugnabilem arcem, cum virtute animi & propria pecunia fundavi, Anno ſalutis 1587. militans ſub Alexandro Farneſio, in ſervicio Regis Catholici. In quo loco Atila Gotthorum Rex fundamenta urbis Aſciburgi deſtruxit, olim fundati ab Vliſſe, & a Pub. Ennio Conſule Romano reſtaurati. Deſen Camillus een Italiaen / was oock langhe tijdt Gouverneur van Meurs gheweeſt/ maer daer uyt ghetoghen / is daer nae gheſtorven op de Frontieren van Vranckrijck/ende deſe Camillo Schanſſe werdt by Prince Mauritz belaſt af te breken ofte te ſlechten/ dien arbeyt aen beſtedende voor drie hondert guldens.

Prince Mauritz verſtaen hebbende dat Graef Herman over de Maſe met ſijn volck was vertrocken / is den xxvj. Auguſti die Stadt van Meurs gaen beſichtighen/ vergheſelſchapt zijnde met elf Cornetten Peerden/ ende ontrent thien hondert Man te voete/ wederom keerende door Camillo Schanſſe / heeft ghereſolveert de ſtadt van Meurs aen te taſten. Tot welcken eynde/ alſoo het Peerdevolck t'welck den Grave van Hohenlo met ſijn Huyſvrouwe de Gravinne van Bueren nae Duytſlandt hadde ghe convoyeert/ nu weder ghecomen was/heeft hy/ nae dat hy de Schepen hadde belaſt nae Camillo Schanſſe op te varen / den xxviij. Auguſti met het gantſche Legher ghemarceert nae Meurs/ t'Legher noch beſtaende van tſeſtich Vaendelen knechten/ ende xxj. Cornetten Peerden/ de welcke hy noch ten ſelven daghe in twee Leghers heeft daer vooren gheſlagen/ het eene ende grootſte voor de Kerckpoorte ende Heenpoorte/ alwaer hy hem ſelven logeerde met xlix. Vaendelen voetknechten/ ende alle de Ruyterye/het ander voor die Poorte vande nieuwe ſtadt/ alwaer den Heer van Cloetingē met ſes Vaendelen van ſijn Regiment / ende vijf van het Regiment van Weſtvrieſlant/ onder het beleyt vanden Overſten Duvenvoorde ghelogeert waren. In het aencomen iſſer eenighe ſcharmutſelen ghevallen voor die Kercke die buyten de Poorte is/ welcke den vyandt inhiel tot op den avont / dat twee Schotſche Vaendelen quamen / om de Vrieſen die de wachte aldaer hadden te verlichten. Des anderen daeghs heeftmen ſich begraven / ende des avonts die Loopgraven beginnen te maken met xv. Vaendelen knechten / namentlick vijf van het Vrieſche Regiment / vier van het Enghelſche/ vier van het Schotſche/ ende twee van den Grave van Solms / de Vrieſen voor de Steenpoorte/ de Schotten met die van Solms voor de Kerckpoorte / de Enghelſche tuſſchen beyde de Poorten/ ende op deſen avont werdt den Schotſchen Capiteyn Waddel doot gheſchoten/ inde Loopgraven. Prince Mauritz hadde twaelf ſtucken gheſchuts doen brenghen/ de welcke hy des nachts den xxxj. heeft doen planten/ ende met eenighe des anderen daeghs doen ſchieten. Op den naevolghenden nacht is men ghecomen met die Loopgraven / uyt het quartier vande Vrieſen / tot op den cant vanden gracht / de welcke nauwe ende ondiepe was: maer overmits datmen op andere plaetſen door den reghen ende quaet weder / ſoo nae niet was ghecomen / heeftmen op den tweeden Septembris noch niet gheſchoten/ghelijck Prince Mauritz hadde ghemeynt/ met voornemen om daerentuſſchen te gaen logeeren op de grachte / ende onder faveur vant ſchieten/met behulp van eenighe Bieſbrugghen/ over de grachten inde walle vande Stadt te comen. Dan eer t'ſelve noch gheſchiede/ heeft den Gouverneur van Meurs/ Andreas de Miranda een Spaengiaert / boven hope van een yeghelicken / hebbende ghebreck van poeder/een Tamborijn een weynich nae den middach / aen Prince Mauritz gheſonden / begeerende twee Gijſelaers voor de ghene die hy uyt ſenden ſoude / om Stadt ende Caſteel over te gheven. Prince Mauritz heeft den Heere van

Meurs beleghert den xxviij. Auguſti.

Meurs beſchoten den eerſten September.

Giſtelles/ Overſte Luytenandt vande Grave van Solms (alſoo ſijn ſchoonmoeder binnen de Stadt was) metten Capiteyn Inghenhaven daer in gheſonden/ eñ is met die vande Stadt/ welc warē de Capiteyn Muchet ende Capiteyn Boecop/ Luytenant vanden Gouverneur/ nae lange diſpute op den tijt van drie dagen/ welcke ſy begeerdē om ſecours te verwachten eñ inſenden inde Stadt/ is het overgeven van Stadt eñ Caſteel eyntlijck beſloten. Des anderen daeghs den derden September / nae dat des Gouverneurs Huyſvrouwe (om de welcke Pr. Mauritz inde Vlecke van Lint in het Landt van Colen een Trompetter met eenighe Waghens hadde gheſchickt) was ghecomen/ volgende t'contract zijn ſy uytghetrocken ontrent acht C. ende xxx. mannen ſterck/ onder de welcke waren eenighe Spaengiaerden / ende oock een Vaendragher van het Caſteel van Antwerpen) met Vaendelen/ Wapen ende Baggagie/ ende een cleyn Metalen ſtuck geſchuts vandē Grave van Meurs/ hebbende van Prince Mauritz ontrent xl. Waghens/ voor de welcke de Capiteyn Boecop in Oſtagie bleef. Prince Mauritz heeft aldaer belaſt te commanderen den voorſz. Heere van Giſtelles met twee Vaendelen knechten / het eene ſijn eyghen/ het ander van Capiteyn Gyſelaer. Op het Caſteel zijn ſes ſtucken gheſchuts ghevonden/ vier van Baterije / als een Canon van extraordinari ghewichte/ een half Canon / twee dryelinghen/ ende twee Veltſtucken: int Wapenhuys vont men oock vier groote Cabels van tachtich hondert ſwaer / elck/ die tot Colen geſlagen waren/ om op die groote Ponten te gebruycken.

De Stadt vā Meurs eñ te Caſteel voor overgegeven den derden September.

Aldus heeft Prince Mauritz binnen den tijt van een maent drie ſteden met drie Caſteelen/ namentlijc Alpen/ Berck/ Meurs/ ende de Camille Schans/ met alle de Schepen eñ beſettingen op den Rijn van ſijnen vyant verovert/ waerinne hy heeft becomen over de Lij. Metalē ſtucken gheſchuts/ onder de welcke zijn elf van Batterije/ ende dander van verſcheyden grootte/ als gheſeyt is.

Nae dat Prince Mauritz tot Meurs eenighe daghen beſteet hadde om grachten ende Wallen te vermaken ende verbeteren/ ende de loopgraven om de Stadt te doen ſlechten/ ſo is hy metten gantſchen Legher opghetrocken den viij. September/ noch ſterck zijnde wel ſes duyſent mannen/ ende xv hondert Peerden/ behalven de Schipluyden die ſy Maetroſen noemen/ arbeyders ontrent t'gheſchut/ ende een groot gevolch vanden Legher / ende nae dat hy in haeſte een Schipbrugghe ontrent hondert roeden lanck over den Rijn hadde gheſlaghen / is t'Legher ten ſelven daghe de voorſchreven Reviere gepaſſeert/ ende dien avont tuſſchen de Lippe ende den Rijn ghelogeert: Den anderen dagh voortreckende over de Lippe / ende is voorby Weſel met ſijnen Legher ghecomen tot Bruynen int Lant van Munſter. Van daer vertrock hy den x. September met het Leger voorby Boecholt/ ende quam dien avont logeeren tot Aelten by Brefoort/ welcke hy dede beſichtigen: Dan verſtaen hebbende dat den Grave Jan van Limborch ende Stierum met xij. Vaendelen knechten/ ende drie Benden Ruyteren binnen Grol waren/ is Prince Mauritz des anderen daeghs derwaerts ghetrocken: ende op den xj. September op den avont voor Grol gecomē ſlaende ſijnen Legher int viercant aende Weſt zijde vande voorſz. Stede/ de welcke met vijf Bolwercken ende goede ſtrijckweeren/ midtſgaders met ſoo veel volcx beſet zijnde/ als gheſeyt is / ſcheen veſen/ wat hart om aen te taſten te weſen / doch heeft Prince Mauritz binnen corte daghen ſoo veel neerſticheyt aenghewent/ dat hy die Stadt met ſes principale Schanſſen ende eenighe ander wachten ende loopgraven/ alſoo heeft beſinghelt datter niemandt uyt ofte in mochte / ende ſiende dat die Stadt niet anders dan met louter ghewelt te nemen was/ heeft hy ſeven Galderijen (dat zijn bedeckte weghen door de grachten tot aen de wallen doen maken/ om in twee Bolwerckē eñ de Wallē daer ontrent te mogen comē ſtellende daer toe twee principale / ende noch twee minder Baterijen / om die Borſtweeren ende Wallen ſoo te beſchieten datter niet een menſch op ſoude connen dueren / ende die wercken beter ſouden moghen voortgaen.

Pr. Mauritz maeckt een Brugge ende paſſeert den Rhijn de achtſten September.

Eñ alſo Pr. Mauritz in het aencomē voor die Stadt Grol verſtaen hadde dat ſijnen vyant geen Krijchſ volck binnen het ſtedeken van Goor gelaten hadde/ heeft hy dat ſelfde doen innemen/ eñ met een Vaendel Soldaten beſetten: eñ ontrent de ſelve tijt/ zijn noch acht Vaendelen knechtē by hem int Legher ghecomen.

Daerentuſſchē zijnder ſommige ſchermutſelē doch van cleynder weerde gevallen/ eñ men heeft ghearbeyt ontrent de Beltemer poorte om het water dat aldaer mz eenige ſchutſelen by die vānder Stadt tot verdiepinge van haer Grachten gehoudē worde/ af te leydē/ het welcke eyntlijc dē xxv. September ſnachts te wege is gebrocht/ eñ alſo dē Vierwercmeeſter vā Pr. Mauritz Leger poochde met ſijn geſchut eenich vier inde Stadt te worpen/ heeft hy ſo vele te weghe ghebrocht/ dat hy tot driemael dē brant inde Stadt voorſz. geſchotē/ eñ namentlijc op den xxiiij. des nachts eenen grootē brant die vreeſelijc was om ſien/ eñ ten ware de neerſtichz van de Burgeren/ ſoude een groot deel vande Stadt afgebrant hebbē/ om dat de Soldaten aende Wallen liepen eñ de huyſen lieten branden/ ſonder daer naer te ſien/ daer deur wel xl. huyſen verbrandē/ gelijc op den xxv. September nae den middach niet veel minder.

Die vander Stadt / alhoewel ſy een halve Mane binnen het Levelder Bolwerck hadden ghemaeckt / eñ noch een ander aent Gaſthuys Bolwerck begonſt/ ſiende dat het water uyt den Gracht werde geleyt/ dē brant haer ſeer benaude ende wel ſevē Galderijē meeſt aende Wallen gebracht waren/ hebben nae dat ſy eens ofte twee mael geſommeert waren/ hare Gecommitteerde op dē xxvij. September aen Pr. Mauritz geſonden/ de welcke na lange onderhandelinge ſtaende op de Peerden eñ Vaendelē/ haer de ſelfde eyntlijck noch heeft geſchoncken/ eñ gearcordeert dz ſy met alle haer goet eñ Wapenen uyt de Stadt ſouden mogen treckē/ midts dz ſy in drie Maenden op deſe ſijde vande Maſe tegen de Geunieerde Landen niet en ſouden mogen dienen/ eñ alle de Boecken/ Pampieren eñ Regiſteren vanden Lande leveren in handē vande Heerē van Gelderlant/ eñ Graefſchap Zutphen/ des men haer Wagenē eñ Convoy ſoude gevē tot den Rijn toe latende alle andere Gheeſtelijcke perſoonen vry te moghen blijven ofte vertrecken.

Grol gheeft haer over de xxviij. September.

Den xxviij. September des morghens nae dat de Garden van Prince Mauritz / van Graef Willem van Naſſou/ ende Grave van Hohenlo met ontrent tnegentich wagens/ om de Baggagie binnen de Stadt waren ghetrocken zijn die van binnen (behalven de crancke ende gequetſte die met wagens wechgevoert) in goede ordere ontrent dē middage uyt de Stadt getrockē Dē Ritmeeſter Bodberge met ſijn Vane ontrent lxxx. Peerdē hadde de voortocht/ daer na volchdē de C. ende xx. wagens/ diemen haer vergunt

Uyttocht vã het notabel Garniſoen uyt Grol/ xij. Vaendelen eñ drie Vendẽ Peerdẽ/ den xxviij. September.

hadde/ met eenen ongheloovelicken tros van Vrouwen/ Jonghers ende Baggagie/ verſelſchapt met hondert ſchutten/ daer nae Sanchio de Leiva met ſijn volck/ met Liij. Peerden/ naer hem xij. Vaendelen voetknechten/ als de Vaendelen vanden Graef van Stierum/ van Graef Hendrick vanden Bergh/ Evert van Ens van Cortenbagh/ van Malagamba/ Franciſco de Robles/ Rykin vanden Sande/ Forneau/ Decken/ Worms ende Sickinga/ te ſamen xij. Sy trocken aldus/ eerſt XCiij. Muſkettiers ende Archibuſiers/ daer nae twee hondert xiij. Pijcken/ daer nae de xij. Vaendelen ende tachtich Officiers/ daer nae twee hondert Pijcken ende tachtich Roers ende Muſketten/ mette Officieren/ ſterck ſeven hondert ende vijftich Man te voete/ ende twee hondert xxxv. te Peerde: inde achterhoede was de Vane Ruyters van Capiteyn Paulo Emilio Martinengo/ ſterck zijnde vijftich Lancen/ ende xliiij. Carabins. Deſe werden gheconvoyeert tot buyten den Legher/ met vier Vanen Ruyteren/ ende toghen naer den Rijn beneden Emmerick. Men ſeyde datter ontrent hondert Mannen in het belegh mochtẽ ghebleṽ zijn. Men vont inde ſtadt niet meer als een half Canon gheſchuts/ ende drie Slanghen met eenighe Coghels/ ende ſeer weynich Buſcruyt.

Prince Mauritz hebbende aldus door groote neerſticheyt ende Godes hulpe/ binnen xviij. daghen deſe ſtercke ende wel beſette ſtadt overwonnen/ om voortaen goede ordere te ſtellen/ heeft deſelfde met ſes Vaendelen knechten beſet/ hy heeft de Heere van Dort/ by proviſie/ het Gouvernement bevolen/ doende de grachten ende Wallen vermaken/ die Schanſſen/ Gaelderyen eñ Loopgraven af breken ende ſlechten/ ende liet alſo oock ſijn volck eenichſins ruſten ende ververſchen.

Brefoort int Moraſch gheleghen/ belegert eñ aenghetaſt/ den viij. October

Die vã Brefoort zijnde overvallen/ vluchten op t'Caſteel/ daer ſy haer opgaven op genade/ den xij. Octobr.

Die vã Brefoort worden gerãtſoneert

Den eerſten Octobris is den Legher opghetrocken/ ende voor het ſtedeken ende ſterck Caſteel van Brefoort ghecomen/ alwaer Prince Mauritz des anderen daeghs/ verſtaen hebbende (door eenen die uyt de ſtadt viel) dat het Vaendel vanden Heer van Aenholt/ onder het beleyt vanden Luytenant Broeckhuyſen/ ſcheen met de Borghers te willen houden/ ende in queſtie te zijn met het Vaendel van Capiteyn Gardot/ ſoo heeft hy den tweeden October een Trompetter gheſonden om de plaetſe op te eyſſchen: maer daer werdt by een Sergant Major/ buyten comende gheantwoort/ dat ſy die plaetſen voor God ende den Coninck wilden houden/ daer leven ende ſterven/ etc. Waer op Prince Mauritz ordere heeft gheſtelt om die met ghewelt aen te grijpen/ ende tot dien eynde op drie plaetſen/ als voor beyde de Poorten/ ende ten weſtzijde Loopgraven/ ende oock drie beddinghen voor het gheſchut doen maken: het welcke met ſulcken neerſticheyt inde moraſſchen te weghe is ghebrocht/ dat het ongheloofelick ſoude moghen ſchijnen: want niet teghenſtaende gheſtadighen reghen/ onghebruyckelicke weghen/ menichvuldighe moraſſchen rontom het ſtedeken/ ſo dat het ſchijnt onmoghelick te zijn om aen te comen/ heeft nochtans Prince Mauritz ſo grooten devoir gedaen/ met Rijſboſſchen ende tacken/ daer mede ſy de weghen maeckten/ om daer over t'gheſchut ende Bieſbrugghen mette Curckbruggen aen te moghen brenghen/ dat hy het gheſchut gheſtelt ende gheplant heeft/ ſo dat alles op den viij. October ghereet zijnde/ om de ſtadt met ghewelt aen te taſten/ hy den ix. ontrent ten acht uren drie voleen heeft doen ſchieten/ ende daer nae die van binnen appointement meermael doen aenbieden/ maer alſo ſy dat ſimpelick ende ſchimpelick xxiiij. uren ſochten uyt te ſtellen/ heeftmen op de voorſchreven Poorten een ſeker rondeel aende weſtzijde vander ſtadt/ met xx. ſtucken/ in ſulcken furie van ontrent ten negen uren voor noene tot drie uren nae noene gheſchoten/ dat die van binnen verbaert werdende/ eerſt den Trommel deden ſlaen/ nae hare Hoeden op ſtaken/ ende eyndtlick de Vrouwen op de Wallen deden comen/ om tot ghehoor te comen. Maer de Belegghers inde loopggraven zijnde/ hebben twee halve Manen buyten beyde de Poorten inghenomen/ ende meynden de Schotten de Meeſterpoorte mede te forceren/ waer door die van binnen confuſelick naer t'Caſteel liepen/ ende de Breſſche aen t'rondeel verlieten/ de welcke de Gravers vande approchen/ ende t'volck die by de Bies ende Curckbrugghen waren/ eerſt in namen/ ſonder dat alſnoch vanden ghenen die ghereet ſtonden om te ſtormen/ niet eenen uyt ſijn ghelit was ghetreden/ dan een Soldaet opclimmende ende niemant ſiende/ heeft die ander met ſijnen Hoet ghewenckt/ ſoo dat ſy alle opliepen/ dies hebben alſo haer moeten inde ghenade van Prince Mauritz gheven/ dieſe dede terſtont in ghevanghenisse gaen: den welcken hy/ al hoe wel ſy wel waerdich ſchenen ghehanghen te weſen/ het leven heeft gheſchoncken/ ende haer rantſoen op drie duyſent ende neghen hondert guldens (behalven de Hooft-officieren) laten maken/ ende op den xij. October ontrent twee hondert Mannen ſterck/ met beloſte van in drie Maenden niet te dienen op deſe zijde de Maſe/ laten vertrecken: ende vande hondert ende xxiij. Soldaten van Broeckhuyſen/ werdt twee duyſent ende drie hondert guldens voor rantſoen bedonghen/ behalven Broeckhuyſen/ die voor ſijn Dochter vijfthienhondert guldens betaelde/ ſonder ſijnen Vaendragher Boetſelaer. Vande Officieren ende Soldaten van Capiteyn Gardot/ zijnde Lxxvij. Man/ werdt ſeſthien hondert guldens te rantſoen bedonghen/ ſonder Gardot ſelve ende ſijn Officieren. Den Borgheren door tuſſchen-ſprekẽ vanden Heer van Tempel/ wert in conſideratie vanden brant die daer gheviel/ haer rantſoen gheſchoncken/ dies ſchoncken ſy aen Prince Mauritz drie voederen Wijns/ maer het Stedeken is (men weet niet ſeker by wat middelen) gheheel afghebrant/ behalven vijf ofte ſes Huyſen ende eenighe Hutten.

Enſchede geeft hem over den xviij. Octobr.

Als Prince Mauritz aldus binnen neghen daghen deſe bynaeſt onwinlicke plaetſe (want die ſelve veel ſtercker dan Berck/ Meurs ofte Grol gheacht werdt) hadde door onophoudelicken arbeyt met Godes hulpe ghewonnen/ ende aldaer goede ordere gheſtelt op de reparatie der Wallen/ op ghemeyne coſten der Landen/ ſoo heeft hy wederomme ſijn Krijchſvolck wat ruſte ende ververſſchen moeten toelaten/ overmits den ſwaren onghebruyckelicken wegh/ den welcken hy reſolveerde te doen nae Enſchede/ Oldenzeel ende Ootmarſen/ den welcken qualick in vier daghen conde ghedaen worden: maer door neerſticheyt/ is den Legher den xviij. October voor Enſchede ghecomen/ eenen Aerden walle ende twee grachten hebbende/ een binnen ende een buyten/ alwaer de Capiteynen Vaſquez ende Grootvelt (de Stadt opgheeyſcht zijnde) twee perſoonen aen Prince Mauritz hebben gheſonden/ om het gheſchut te beſichtighen/ ende daer nae met hem te handelen/ waer op Prince Mauritz met haer heeft gheaccordeert/ met Wapenen ende Baggagie over de Maſe te mogen trecken/ mits dat ſy in drie naeſtcomende Maenden/ den Coninc van Spaengien op deſe zijde der voorſz. Reviere niet en ſullen dienen/ dies ſullen ſy in alle verſekerthz tot de voorſz. Reviere geconvoyeert worden. Voorts zijn ſy dien volghende den xix. October vroech (ontrent hondert ende x. Man ſterck zijnde) uytghetrocken / want daer te voren ontrent vijftich Mannen/ die om buet uyt hadden gheweeſt vant voorſchreven Garniſoen/ van Prince Mauritz Ruyters waren verſlagen ende ghevanghen ghewoorden / op den ix. Octobris. Des anderen daechs is Prince Mauritz met het Legher voor Oldenzeel ghecomen/ ende heeft terſtont twee Regimenten/ namentlick dat vanden Grave van Solms / ende van Graef Hendrick ſijn Broeder / met eenighe Ruyters ende vier ſtucken geſchuts/ nae Ootmarſen gheſonden/het welcke ſy terſtont hebben opgeeyſcht: maer den Capiteyn Otto vanden Sande / met noch drie Corporaelſchappen ofte dertich Mannen van die van Oldenzeel daer binnen zijnde/ hebben dat ghewepghert op te gheven/waeromme op den xxj. October t'gheſchut gheplant is/ ende drie voleen gheſchoten zijnde/ hebben ſy die voorſchreven Stede volgende het appointement van Enſchede/ opghegheven / ende zijn terſtont daer uyt ghetrocken / weſende ontrent hondert ende xxx. Man ſterck. Inde Stadt werden ghevonden twee Metalen Falconetten / met twee ijſeren ſtucken/ ontrent acht hondert pont cruyt/ ende twee hondert pont Lonten / met hondert ende twaelf clooten/ eñ weynige ander proviſie.

Oldenzeel belegert.

Ootmarſen/ opghegeven beſchoten zijnde/ den xxj. October

Nae dat Prince Mauritz voor Oldenzeel was ghecomen/ dede hy die Stadt ſommeren : maer alſo daer ſes Vaendelen binnen laghen/ namentlick den Overſten Byllye / den Droſt Egmont/ den Gouverneur Boymer/Herman van Ens/ Borchgrave/ ende Eylkema/ hebben ſy gheantwoordet / dat ſy die Stadt alſoo over te gheven niet ſouden connen verantwoorden. Waeromme hy terſtont Loopgraven ende Batteryen heeft doen maken/ende met eenighe ſtucken gheſchuts laten ſchieten/ terwijle de beddinge voor de Batterye werden ghemaeckt/ de welcke bynaeſt ghereet zijnde/ende alſo de Borghers bevreeſt waren voor meerder ſchade in haer Stede ſoo zijn den xxij. October des avonts / eenighe uyt de Stadt ghecomen/ namentlick den Capiteyn Borchgrave / ende Vaendrich van Egmont / met twee Borghermeeſters vande Stadt / de welcke nae eenighe onderhandelinghe / ontrent elf uren in den avont / met Prince Mauritz/zijn veraccordeert / op het apointement van die van Enſchede: Daer werdt mede beſproken dat alle andere Gheeſtelicke ende Waerlicke perſoonen/ vrij ſullen ſtaen/te blijven ofte uyt de Stadt te trecken. Het Garniſoen is des anderen daechs ſmorgens uyt de Stadt ghetrocken/ende hebben haer ontſchuldicht op de onwillicheyt ende vreeſe vande Borghers/ ende de weynichte vant volck/ want ſy en waren maer vier hondert Man ſterck.

Oldenzeel beſchoten/ geeſt [illegible] over den xxij. October.

Prince Mauritz deſe oude Capiteynen ende Soldaten mede overwonnen hebbende/is op den ſelven xxiij. October met Me Vrouwe de Princeſſe van Orangien Weduwe / die om eenighe nootlicke ſaken by hem int Legher was ghecomen/ ende met Grave Willem van Naſſouwen binnen Oldenzeel ghetrocken / alwaer men drie Metalen ſtucken gheſchuts/ met een goet ghetal ijſeren / ende ontrent ſeven duyſent ponden pulvers heeft ghevonden / ende heeft het Vaendel vanden Droſt van Sallant ende van Jaques Meurs / binnen de Stadt in Garniſoen doen trecken/ ende den voorſchreven Meurs het ghebiet aldaer bevolen / ende dat het Vaendel van Pottere ſoude trecken binnen Enſchede / waer mede Prince Mauritz binnen vijf daghen/drie Steden met Garniſoen beſet / ende dat gheheele Lantſchap van Twente inghenomen ende ghewonnen heeft. Den xxiiij. October/ heeft Prince Mauritz de Reviere Vinkele doen beſichtighen/ ende een paſſagie daer over doen vermaken/ſendende den Droſt van Sallant met thien Vanen Ruyteren / ende ſes Vaendelen voetknechten Vrieſen / om den wegh nae Linghen alomme te maken / ende voorts te berennen ende bereyden.

Enſchede geeft hem over den xxiij. October.

Linghen berent.

Ten ſelven daghe zijn drie vande jonghe Graven van Benthem metten Grave van Weda/ by Prince Mauritz binnen Oldenzeel ghecomen/ oock mede de Gheſanten vande regieringhe van Munſter. Prince Mauritz heeft oock den Capiteyn Elwout den Bout / met Brieven aende naeſtgheſeten Droſten uytgheſonden / om met ſchuyten/balcken/plancken ende ander materialen/ een Brugghe over den Eems te helpen maken. Ende heeft met advijs vande Ghedeputeerde vande Heeren Staten Generael / die van den Rade van State/ ende vant Landtſchap Overijſſel / reſolutie ghenomen om die ſteden van Enſchede ende Ootmaerſſen/ van hare Veſten te ontblooten / het welcke oock cortelinghe daer nae is ghedaen ghewoorden.

Ootmarſſen eñ Enſchede van Veſtinge ontbloot.

Op den xxvj. October/ is Prince Mauritz met het Legher van Oldenzeel opghetrocken/ ende met de voortocht tot Noorthoorn ghecomen / maer hy ſelve is op't Huys tot Benthem ghetrocken/ mette Princeſſe van Orangien / die met Brabantina van Orangien was/ghecomen haer afſcheyt te nemen / ende andere principale van Adel/ tot een groot deel toe / alwaer ſy alle ſeer heerlick ende vriendelick zijn ontfanghen ende ghefeſtoyeert gheweeſt/ vanden Grave van Benthem ende de Weduwe Paltzgravinne/ die haer daer onthiel / van waer ſanderdaechs de Princeſſe te rugghe keerde/ende Prince Mauritz ſelve heeft hem ontrent Eemſbueren ghevonden by het Legher/ dat welcke den xxviij. October paſſeerde over de Eems/ ende quam voor de Stadt ende Caſteel van Linghen.

Lingen is een Frontierplaetſe/ ende de uyterſte van Nederlandt / een heerlickheyt beſtaende vande Stadt/ Caſteel/ ende vier Dorpen / die welcke den Keyſer Carolus de V. by confiſcatie afnam Anno M. D. xlvj. met het Graefſchap van Teckelenborgh ende Heerlickheyt van Reyden/ vanden Grave Coenraedt van Teckelenborgh/mits hy zijnde van het Smalcaldiſch verbont/teghen hem oorloghe ghevoert hadde/ende voor Rebel was gheſententieert: dies den Keyſer dat hadde ghegheven aen Maximiliaen van Egmont/ Grave van Bueren / voor ſijnen goeden dienſt. Daer nae ſoo verſoende den voorſchreven Grave metten Keyſer / ende dat met conditie/ dat Lingen ſoude blijven aenden voorſchreven Grave van Bueren/ maer ſo daer naer een Graef Nicolaes van Teckelenborgh/ Oom van Conraedt/daer over quereelde/als Gelders Leen/ is het weder in Keyſers handen gecomen/ die daer naemaels van diſponeerde.

Deſe Stadt was ſeer wel verſien/ ſo wel van ſtercke Bolwercken/Veſten/etc. als beſettinghe/ want behalven dat het Caſteel vier ſtercke Aerden rondeelen heeft/ ſo was die Stadt beſet met dobbel Veſten ende Grachten/ vier Bolwercken ende drie Ravelijnen / met een Garniſoen van ontrent ſes hondert Soldaten/ beſtaende in drie Vaendelen voetknechten/ende een Vane Ruyteren/ onder het beleyt van Grave Frederick van den Berghe / den Droſt Indevelt / Leaukema den Luytenant van Verdugo / met alle andere nootelickheden tot een belegeringhe dienende. Den voorſchreven Graef Frederick/ hadde ten ſelven daghe eenige Huyſen doen af branden/ om de inlegeringhe te beletten. Des anderen daechs

Beſchrijvinghe vande ſterckte van Lingen/ ende belegert den xxviij. October.

zijn die vande Stadt uytghevallen/ ende hebben eenen Molen voor die Stadt verbrant/ houdende eenighe ſchermutſeringhe teghen de Schotten/ tot dat ſy wederomme inde Stadt zijn ghedreven. Des nachts alſo het volck hier ende daer begonnen te approcheren/ hebben die vander Stadt ende Caſteel/ alle den nacht eñ een partye vanden dach gheſchoten/ ſo dapper/ al ofte ſy geheel int vyer hadden gheſtaen. Den xxx. October zijn noch ſes Vaendelen Vrieſen int Legher ghecomen/ ende die van binnen zijn inden avont ontrent acht uren/ met hondert ende vijftich mannen/ inde Vrieſſche wachte ghevallen/ alwaer den Capiteyn Pieter van Leeuwarden met ſijn Sergant/ ende noch twee ofte drie Soldaten/ is verſlaghen ghewordden/ waer mede die van binnen oock eenige vanden haren verloren hebben/ ende zijn weder ghekeert nae de Stadt. Den xxxj. October ende den eerſten November/ zijnder eenighe ſtucken gheſchuts gheplant/ende met die ſelfde op de deſentien ofte weeren begonnen te ſchieten/ om alſo de aprochen beter te moghen voorderen: Des nachts daer nae/ zijn ſes ſtucken in een Batterye gheplant/ ende de Soldaten zijn ten ſelven dage tot aen de gracht vant Ravelijn voor de Molenpoorte ghecomen. Op den ij. November zijn de Schepen met gheſchut ende amonitie/ontrent xix. in getale/den xxxj. tot Emden ghecomen/voor by den Oort/niet tegenſtaende dat die vant Caſteel dat wilden beletten/ het welcke den Grave van Emden toecomt. Den iij. ende iiij. November/ zijn die approchen ende Loopgraven van alle canten ſeer ghevoordert / ſoo dat de Soldaten int Ravelijn voor de Molenpoorte ſo verre zijn ghecomen / dat ſy een Mijne van die van binnen hebben gevonden/uyt de welcke alſo ſy eenich Buſcruyt met hare Hoeden meynden te dragen/hebben die van binnen ſo ſeer met peckcranſen ofte Kerpen brandende gheworpen/ dat het cruyt ontſteken is/ende eenighe Soldaten ende Mijners zijn gheblevén/den vijfden November. Ten ſelven daghe / als die van binnen noch een Mijne in het Ravelijn voor de Leuckepoorte/ hadden doen ſpringhen / hebben die van buyten het ſelfde Ravelijn inghenomen ende terſtont beſettet.

Geſanten van Denemercken waren int Legher voor Linghen/den vijfden November.

Ten ſelven daghe den vijfden November zijn oock de Gheſanten van Denemercken / namentlicken den Heere Cancelier Witfelt/ ende de Heere Barnekou (hier vooren vermelt) uyt den Haghe met een ſtatelick gevolch ende heerlick Convoy over Swol int Legher ghecomen/ende hebben meeſt alle de Loopgraven niet ſonder groote verwonderinge beſichticht/ende die neerſtichept ende wetenſchap int ſtuck van oorloghe ſeer verwondert ende ghepreſen / zijnde des anderen daechs met een eerlic Convoy nae Dulmanhorſt vertrocken. Ten ſelven daghe heeftmen de wercken dapper ghevoordert/ ende op den ſeſten November drie Galderyen beſteedet / d'een voor 1600. d'ander voor 150 . de derde voor 1400. guldens/ te liberaelder/ om dat die van Hollant thien duyſent guldens tot betalinghe van wercken/int Leger geſonden hadden/ſo datmen verre begonſt te comen inde Ravelijnen voor die Molenpoort ende Leuckepoort/ om die waterdammen af te ſnijden. Op den vij. ende viij. November / hebben de Beleggers de Ravelijnen voor die Poorten beginnen in te crijghen/ende het water hier ende daer af te leyden. Den ix. eñ x. November/ is het geſchut ende noch veel amonitie/ welcke over de Watten geſonden was/ door den teghenwint niet hadde connen comen / eyntlick int Legher gecomen/ eñ dies heeft Prince Mauritz alle dien ende den xj. dach noch een Batterye van xxiiij. ſtucken ghereet doen maken/ om het Caſteel met geſchut aen te taſten/ op het welcke nae dat hy op den xij. van ontrent acht uren op die weeren hadde doen ſchieten / ende onder beſcherminge van het gheſchut aen twee Rondeelen begonnen te ondergraven/ ſoo heeft hy de plaetſe doen ſommeren eñ opeyſſchen/ waer op die van binnen een ure haer beraet begeerende/mits datmen daerentuſſchen van ſchieten eñ graven ſoude ophouden/ heeft Pr. Mauritz haer gheenen tyt willen conſenteren / waer op ſy van binnen hebben twee Gijſelaers verſocht/ om twee van den haren aen Pr. Mauritz te ſenden/welcke zijn geweeſt den Luytenant van Verdugo/ ende den Droſt van Coevoorden Evert van Ens / ende zijn alſo ontrent den donckeren avont veraccoordeert/des anderen daeghs met Peerden eñ Wapenen/ Cornette eñ Vaendels/ mitſgaders haer Baggagie/ over Rijn ende Maſe te trecken / op de ſelfde conditien als die van Oldenzeel / mits leverende alle de Boecken ende Pampieren/aengaende de Domeynen vanden Lande/in handen van Pr. Mauritz / ende datmen haer vijftich Wagens ſoude gunnen voor de eerſte dachreyſe: welverſtaende dat alle Officieren ende Borgers/ ſes weken binnen de ſtadt ſullen mogen blijven/ om haer ſake te verrichten / eñ alſ dan tot haren belieſte met Paſpoort moghen vertrecken. Dit accoort is gemaect int bywesen vanden Hertoch van Lunenborch/ de Grave vander Lippe / de Grave van Swartzenborch/ eñ den Grave van Benthem/ de welcke eenighe dagen te vooren int Leger gecomen waren om Pr. Mauritz te groeten. Des avonts is de Grave van Solms/ met Grave Ernſt ende Graef Lodewijc van Naſſouwen/ by Graef Frederick eñ ſijnen Broeder Graef Adolf vanden Bergh/op het Caſteel gaen eten/ende des nachts in het Leger (welc noch aen alle canten ſijn wachten hadde beſet) comē ſlapen.

Linghen met Graef Frederic vanden Berge geeft hem over de xij. November.

Den xiij. November is Graef Frederick op ſijn verſoeck noch toegelaten dien dach te mogen blijven/ mits dat ſijn volck van het Caſteel trocken / ende Capiteyn Marten Cobbe dien het commandement aldaer wert ghegheven/ met ſijn Vaendel op het Caſteel/ende Teylingen met ſijn Vaendel inde Stadt quame. Daer werden ghevonden geſchut/ een heel Canon/ twee halve Canons/ een Slanghe/ drie halve Slanghen / een Falconet ende twee Mortieren/met veel Haken/ ende noch wel twaelf duyſent pont Buſcruyts.

Den xiiij. November is het Garniſoen uyt getrocken/ſterc zijnde ontrent vijf hondert weerbaer mannen te voete/eñ een Vane Ruyters van ontrent vijftich Peerden/geconvoyeert met vier Vanen Ruyteren/ende gelegert den eerſten avont tot Salſbergen int Lant van Munſter.

Ten ſelf den dage begon oock het volc van Pr. Mauritz te vertrecken / de Peerden door het Lant van Munſter nae Berck/eñ het voetvolck recht op Swol/ om voorder geſcheept te worden nae Hollant. Den xv. November vertrock Pr. Mauritz met Graef Willem van Naſſouwen/ eñ de reſte vant Leger/ ende quamen dien avont tot Vlſen/ daer ſy ſanderdaeghs van malcanderen ſcheyden / om elck ſijn volck inde Winterlegers te brenghen.

Het [illegible] volck wordt in Winterleghers ghebrocht/1597.

Van deſen tocht wort Pr. Mauritz om ſijn onophoudelicke neerſtichept/ voorſichtichept/ eñ wetenſchap in krijchſ handel/ grooten lof toegeſchrevē/als die in ontrent den tijt van drie maenden/ſo heerlicke vermaerde victorie heeft verkregen/als eenich Prince mochte doen/ ſo om dat in deſen tochte/ behalven de Geſanten van veel ſteden eñ Stiften/als Colen/ Munſter/ Oſnabrugge/mitſgaders de Geſanten vanden Coninc van Dene-

1597.

Denemercken/noch twee Hertogen/negen Graven/eñ veel ander Heeren eñ Edelen in eygender perſoone/by hem/om te groeten eñ congratuleren zijn gecomen/ eñ als getuygen ſijn victorien ende cloeckheyt geſien ende bygeſtaen hebben: welcke victorien werden vertelt/dat hy binnen ſo corten tijt ontrent twee duyſent man over den Rijn inde Steden van Berc/ Alpen ende Meurs/mitſgaders eñ daer na noch xxvj. Vaendelē voetvolcx/ ende vier Cornetten Peerden/op d'ander ſijde des Rijns overwonnen heeft / ende die al te ſamen oude Krijchſliedē/ter ſommen van ontrent vijfduyſent mannen/beleyt zijnde by twee Graven/verſcheyden oude Colonellen/Ritmeeſteren/ Capiteynen ende andere Officieren / ende beſettet in vaſte te bemuerde ende bewalde Steden ende Caſteelen : waer mede hy op deſe heyrtocht / niet alleen negen vaſte Steden met vijf Caſteelen met Garniſoenen beſettet/ maer mede drie Graefſchappen ende drie heerlijckheden/ paſſerende ſeven Revieren/ vier met Bruggen ende drie ſonder Brugghen/ heeft verovert/ende daer toe bevrijdet de paſſagie vanden Rhijn/ de Landen van Zutphen/ Overyſſel/ Twente/Drente/Vrieſlant ende Ommelanden/ zijnde in alles by naeſt de vierde part vande Nederlantſche xvij. Provintien/ſoomē die telt/eñ dit alles ten tijde dat den Vorſtelijckē Cardinael wel lx. duyſent man in gagie hadde/eñ ſelve te Velde was/ comende van Amiens met eenen geweldigen Leger in November voor Ooſtende/ dat hy niet dorſte aentaſten/waer mede hy ter avontuere ſoude deſe tochten verhindert hebben. Dit was t'gene datmen doen ter tijt daer van ſeyde.

Verclaers van Prince Mauritz groote victorien.

Den Vorſt. Cardinael hadde ghelijckewel eenen aenſlach op Berghen op Zoom / hebbende tot dien eynde uyt Vlaenderen lancx Biervliet ſecretelijck eeninghe drie duyſent man in Brabandt ghebrocht / ende neghen ofte thien Cornetten Peerden vergadert / waer mede hy meynde den twaelfden Novembris ſmorghens ten vier uren de Stadt te verraſſchen lancx het qualick opghemaeckt Bolwerck aende Boſchpoorte: Maer den Gouverneur Bacx door ſijn ſpien/van wat vergaderinghe van volck ghehoort hebbende / heeft ſnachts een wachte ofte Corps de Garde van ontrent xl. mannen buytē geſtelt/om daer ronde te doē/die des nachts eerſt drie/daer nae twee mannen ontrent den gracht beſpiet hebben/vraghende wat ſy waren/ waer op ſy antwoorden Borlotte/ meynende dat ſy van haer volc warē/waeromme op haer geſchotē wert/waer door allarm inde Stadt gereſē is. Alſoo trocken ſy af/maer ſanderdaeghs den xiij. November quamen ſy haer vertoonen voor de ſtadt/maer ſy en dorſten niet aengrijppen.

Vor. Cardinael aenſlach op Berghen te vergeefs/ den xij. November.

Ten ſelfden tijde hadde den Vorſt. Cardinael diergelijckē aenſlach op de ſtadt van Geertruydenberghe/met acht hondert te voete/ ende vier Cornetten Peerden inde Langeſtrate vergadert hebbende / die met Schepen daer by comende/meynden een Poorte te forceeren/maer eenē bedeckten waghen met Leederen gheladen / by eenen Boer beſpiet/ende die van binnē gewaerſchout zijnde/wel op haer hoede weſende/ſo hebben ſy niet dorven aenvallen.

Der Geunieerde Landen Staten Generael/ om God den Heere voor haer victorien eñ vermeerderen van haer Frontieren te loven ende dancken/hebbē eenen vaſtendach ende Biddach ghecommandeert door alle haer gebiet/den vijfden Novembris/eñ mede om verſcheyden raetſlagē haerer vyanden tegen haer te verſtooren/ oock om dat den Coninck van Vranckrijck alreede Geſanten hadde na ſint Quintijn geſondē/ om te hooren den voorſlach van vrede die hem de Spaenſche doen wilden/alſoo den Heere Buzenval ſijnen Geſante door Brieven vanden xvij. Octobris den Staten Generael vertoonde.

1597.

Alſoo het Legher van voor Linghen meeſt gheſcheyden was/ende datmen de ammunitie in Schepen ende Ponten geladen hadde om wech te brenghen/ſoo is het vier in ettelijcke Ponten/ alſoo de ander Schepen nederwaerts ghedreven waren/ghecomen den xvij. Novembris door een Vrouwe(ſo men acht)met een kint/vyer by haer hebbende/ die aldaer met twee Bootſgeſellē bleven: Deſe twee Ponten waren geladen met ontrent twee hondert tonnen Buſcruyts/gheſchat weert te ſijne vijfthiē duyſent gulden: daer warē twee Ponten met Coghels ofte clooten/ maer die werdē meeſt uytē gront vant water gehaelt.

By Linghen is brant int Buſcruyt gecomen den xvij. November.

Deſen Winter is niet ghepaſſeert ſonder aenſlaghen te verſoecken/die niet en gheluckten: den Mariſchal Byron hadde eenen aenſlach op Aveſnes in Henegouwe. Dē Vor. Cardinael hadde weder eenen aenſlach op Amiens / maer die werdt ontdect eer hy rijp was. Daer worden ter Zee van ſijn Brieven afgheworpen / van date den xvij. Decembris/ aenden Coninck aviſerende hoe dat hy Carle Iſenac over Cales ghesonden hadde/die in Biſcayen by den wege ſtorf/hoe dat hy ſeer ſwack van volck was/eñ hoe dat hy Alphonſo d'Avalos tot Milanen hadde een Regiment doen lichten / ende alle de ander Regimenten verſtercken / want hy moeſte twee Leghers maken / daeromme verſochte hy in alle manieren dat hem meer Spaengiaerden mochten geſonden worden/eñ dat hem de Franſoyſen al te ſterck van Cavallerije ofte Peerdenvolck waren. Daer waren noch Brievē by van ſijnen Secretaris Joſeph Hartlieb, geſchreven aenden Grave van Franquenborch/ Keyſerlijcke Ambaſſadeur in Spaengien/ die veel diſcoureerden over de middelen van gelde die daer ontbraken.

Des Vorſt. Cardinaels Brieven afgheworpen.

In deſen Winter in November/is oock gheſtorven de Hertoginne van Savoyen/ Infante van Spaengien van kinde/hebbende nagelaten vier Sonen ende eenighe Dochteren/den outſtē Sone was gheboren Anno 1586. ghedoopt den xij. May 1587. ghenoemt Philips Emanuel. Den tweeden Sone is gheboren 1587. den viij. May/eer den Broeder ghedoopt was/genoemt Hector Amadeus / die oock erven zijn int huys van Spaengien/ nae de doot vanden Prince Philips/ende de Infante Iſabella Clara Eugenia/die nu den Vorſt. Cardinael Albertus ten houwelijck toegheſchickt wordt.

De Hertoginne van Savoyen/ en Infante van Spaengien/ van kinde geſtorven in November.

Ontrent deſen tijdt ontfinck den Hertoch van Savoyen een groote nederlaghe vande Franſoyſen/want de Heere van Deſdiguieres(behout ſone)ſloech by ſint Andre den Gouverneur van Suſa/Colonel Ferrero geheeten/ die wel ſterck was vijfthien hondert te voete / ende twee hondert ende tachtich Peerden/ die den Grave van Seraval voerde/waer van wel acht hondert op de plaetſe doot bleven/ende ontrent drie hondert ghevanghen metten voorſz. Grave van Seraval/ende Ferrero met ſijn Broeder bleef doot/ de Vaendelen ende Cornetten werden genomen/ ende daer na nam hem Deſdiguiers de ſterckte van Baro/ende hebben van weder ſijden ſchade ende verwinninghe ghehadt/ twelck den Hertoch ſeer nae vrede dede trachten.

Gheduerende den tijdt dat Prince Mauritz in ſijn exployten met het Legher was/ ſoo heeft ſijn Suſter Emilia/die mede gheboren is van ſijn Moeder/de Dochter vā den Keurvorſt Hertoch Mauritz van Saxen(die haer by hem indē Haghe onthiel)haer ſelven ten houwelic beſteet

Houwelijcken der kinderen des hooghl. Prince vã Orangien.

met Don Emanuel van Poortugael / een ſone vanden gherroonden Coninck Don Antonio/ die nu overleden was. Deſen Don Emanuel meeſt in Vranckrijck ende Enghelandt opghebrocht zijnde/was nu gecomen met ſijnen Broeder Don Chriſtophoro van Poortugael in Hollandt/alwaer hem de Heeren Staten Generael eenighe protectie ende vorderinghe toegheſeydt hadden. Als nu Prince Mauritz int Leger was iſſer liefde tuſſchen haer ende hem ghevallen/ waeromme ſy int Legher ſelve ghereyſt is/om haer Broeders Prince Mauritz conſent tot houwelijck te verwerven/het welcke by hem afgheſeydt werdt tot voorder beraetſlaginghe/ ende dat hy ſoude beweſen hebben wie ſijn moeder ware/dies ſy vreeſende weygheringhe/ende nu tot behoorlijcken ouderdom gecomen zijnde/ out ontrent dertich Jaren/ſoo heeft ſy hem teghen alle haer vrienden danck ende weten/ſecretelijck ghetrout voor ghetuyghen/het welcke als de Staten Generael ende de vrienden ſochten (te ſpade) noch te verhinderen/ is ſy doot ſieck gheworden/ende alſoo Prince Mauritz uyt het Legher in den Haghe quam/ heeftmenſe beyde/ ſonder dat hy ſijn Suſter heeft willen ſien ofte ſpreken/uyt den Lande gheſonden/ hen daer nae onthoudende te Weſel: alſo werdẽ Prince Mauritz victorien getempert met huyſelijck verdriet.

Over een jaer te vooren hadde de Gravinne van Zwartſenborch/ Suſter vanden overleden Prince hoogher memorien / mette Raden vanden huyſe/het houwelijck ghevordert ende volvoert vande derde Dochter des voorſchreven Prince/Catharina Belgica/ by Charlotte van Borbon ghewonnen/ die nu by haer ſeker jaren opgebrocht was/met den Grave van Hannou/ een jonck rijck Grave in Franckenlandt/dis tot Leyden gheſtudeert hadde.

Den Admirael Juſtinus van Naſſouwen/ Sone Naturel des voorſchreven Prince / heeft deſen Winter oock getrout de Dochter van den Heere van Merode ende Peterſem/ etc. die de Weduwe was vanden Ridder ende Engelſchen Colonel Margan / eertijdts Gouverneur van Berghen op Zoom.

In deſen Winter heeft de Princeſſe van Orangien Weduwe in Hollant haer gereetſchappe ghemaeckt/om de vijfde Dochter des voorſchreven Prince vanden ſelven bedde van Borbon/Charlotte Brabantina genoemt/in Vranckrijck te voeren/ ten Houwelijcke gheaccordeert zijnde mettẽ Heere Glaude Heere de la Tremoke/Hertoch vã Thovars/Prince vã Talamond/ Grave van Giſnes/etc. een rijck machtich Heere in Poictou/wiens ſtuſter is de Moeder van den jonghen Prince van Conde/ d'eerſte Prince van den bloede van Vranckrijc/met haer trock oock een ander dochter Flandrina / die daer in een Clooſter bleef woonende. De voorſchreven Princeſſe vercreech vande Heeren Staten ende vanden huyſe van Naſſou / dat haer Sone Prince Frederick Henderick / met haer ſoude gaen/ met oorlof van een Jaer uyt te blijven/ dat ſwaerlijck gheconſenteert werde / om dat men dickmael verſtaen hadde/ dat den Prince hoogher ghedachteniſſe/dat noyt gheconſenteert ſoude hebben/uyt verſcheyden oorſaken. De Princeſſe Weduwe werdt tot haer reyſe vande Staten Generael vereert / ende Joffrouwe Brabantina met twintich duyſent guldens voor een Bruytgabe: Den jonghen Grave Hendrick Hofmeeſter/den Heere van Dommarvijle wert vereert met een ketene van achthien hondert guldens/ende ſijn tſamen vertrocken na Vranckrijck/zijnde verſelſchapt met Graef Ernſt van Naſſouwen uyt Hollandt den vijfthienden Januarij. M.D.xcviij. ende hebben het voorſchreven Houwelijc volbrocht / Barende d'eerſte Jaer eenen zone.

Alſoo de vereenichde Nederlanden nu ſchenen door haer victorien haer Frontieren verſekert te hebben/ende bevrijt metten Rijn ende Maſe/ ſoo hebben die van Brabandt/Vlaenderen ende Walſche Provintien bevreeſt gheweeſt / dat ſy nu ſouden moghen van alle ſijden beſpronghen ende meer beſloten worden / waeromme ſy ſeer heftich om vrede metten Coninck van Vranckrijck te maken aenghehouden hebben/ ſo by den Cardinael als byden Coninck van Spaengien ſelve/die ſiende dat dit voorleden jaer hem niet ſeer gheluckich gheweeſt en was / ende dat de Walſche Landen boven andere hem ſchenen te dreyghen met een neutraliteyt / die ſy van Vranckrijck wiſten te becomen/waer toe de ander Provintien oock ſouden moghen vallen/ twelck ſoude ſtrecken tot verminderinghe van ſijn authoriteyt/ende tot een liberteyt te accorderen mette vereenichde Landen ſijn rebellen nae haer eyghen goetduncken. Soo heeft hy door allederhande middelen gheſocht den vrede met Vranckrijck int werck te legghen/ ende om dat hy wiſte dat de Coninghen van Vranckrijck ende Enghelandt ende ander ghebueren ſijn macht vreeſden/principalijck ſoo hy de Gheunieerde Landen conde t'onderbringhen/heeft hy om die opinie den Vorſten ende Landen uyt den hoofde te ſteken/uytghegheven / dat hy nu out ende vervallen zijnde/om allẽ vrede in ſijnen huyſe te bevorderen / gheresolveert ware ſijn Dochter de Infante Iſabella Clara Eugenia ten houwelijcke te beſteden aen den Eertſhertoch Albertus Cardinael / ende daer mede alle de Nederlanden met het Graeſſchap van Borgondien voor haer houwelicks goet te gheven/ ende dat met aggreatie ofte conſent van den Prince Don Philips van Spaengien ſijnen Sone. Tot welcken eynde hy in Nederlant ſont ſijne brieven van date den thiendẽ Septembris/ om deſe ſijne reſolutie inde Nederlanden te publiceren/ſoeckende te betoonen dat hy de Landen behertichde / ende niet wilde verlooren laten gaen/naedemael hy die gave ten houwelicke ſijn goede ende welbeminde Dochter daer hy voor te ſorghen hadde/als hem ſoo nae beſtaende/etc.

Den Coninck van Spaengien verclaert ſijn reſolutie vã d'Infante te Houwelijcken mette Voorſt. Cardinael/ den x. September.

Deſe reſolutie des Coninckx werdt tot Bruſſel den derden Decembris by den Raetſheer Richardot den Rade van State ende vander Financie aengheſeydt/ende nae den noene den rade van Brabandt/ende voorts daer van oock dander Provintien verwittiecht. Hier over hebben den Raet van Staten den elfden December/ ende die van Brabandt den derthienden/ met d'ander Provintien/ ſoo aen den Coninck gheſchreven / als aenden Vorſtelijcken Cardinael verthoont als volcht.

Antwoorde ſchriftelijck des Raets van State aenden Coninck opt Houwelijck vande Infante/ den xj. December.

Als dat ſy verſtaen hadden ſijne Majeſteyts reſolutie/van ſijn oudtſte Dochter de Infante ten houwelijcke te gheven aenden Ertſhertoch Albertus/ende voor Houwelijcx goet de Nederlanden met het Graeſſchap van Borgondien/ met conſent van den Heere Prince ſijnen Sone: Het welcke haer voort eerſte ſeer vreemt dochte/ om dat ſy nu ſoo langhe Jaren gheleeſt hadden onder de behoorlijcke ende rechtveerdighe regeeringhe van eenen ſoo goeden Coninck/ indachtich van ſoo veelderhande gunſticheden dis de Landen van ſijn Coninclijcke handen ontfangen haddẽ eñ van ſijn Voorſaten/ haer Gouverneurẽ eñ Heeren/waer door ſy qualijck mogelijc dochtẽ haer te mogẽ van ſijn onderdanichtrecken/ ſonder een ghedurich wroeghen/ ſoo de veranderinghe anders viele dan haer te kennen ghegheven ware / de welcke ſy bekenden eenen grooten trooſt te weſen / want haer te gheven voor Princeſſe ſijn alderliefſte Dochter / van wiens goetheyt ende deuchden ſy ſo vele gehoort hadden/ ende noch daer by te voeghen/ voor haren Man/ een vande deuchdelickſte Princen der weerelt/ wiens weerde / wijſheyt ende ſonderlinghe goetheyt/ mette hertighe liefde die hy tot deſen Lande draecht / boven dien dat hy is gheſproten uyt den bloede ende Huyſe/ welcke ſy ende hare Voorſaten altijt in ſo groote achtinghe gehouden hebben/ ſo en conden ſy haer niet genoech trooſten ende verheughen/ ende den goeden God dancken van dat ſoo goeden reſolutie int herte van ſijne Majeſteyt gheinſpireert ware / by de welcke ſy niet en pretenderen te veranderen van Heere / overmits den nieuwen Prince was het bloet/ het vleeſch/ het herte ende ware beelt van ſijne Majeſteyt/ boven de hope die ſy hadden/ dat ſulcx ſoude ghedyen tot voorderinghe van Godes eere/ contentement van ſijne Majeſteyt/ ende ten beſten van ſijn Onderdanen / ende van haer ſijn ootmoedighe Dienaers/ alſo ſijne Majeſteyt oock in ſijn Brieven vermaende. Ende alſo haer conformerende tot ſijnen wille/ ende ghehoorſamen ſijn gheboden/ verclaren ſy ende proteſteren by dien/ dat ſy metten ſelven ijver/ ſo ſy ghedient hebben ſijne Majeſteyt / ſy oock dienen ſouden de doorluchtighe Infante ſijn Dochter / ende mijn Heere den Aertſhertoch haren toecomenden Manne / wanneer het ſijne Majeſteyt ſoude ghebieden / haer bewijſende de onderdanicheyt ende trouwe daer in ſy ghehouden waren / ende ſouden beſorgen in als haer goet/ ende voorderen haer ſaken. Een principael poinct wilden ſy ſijne Majeſteyt voorhouden/ hoewel ſy van elders eñ van hen ſelven ghenoech gheinformeert waren/ dat welcke was den jammerlicken ende ellendighen ſtaet van deſe Provintien / die welcke door deſe langhe wreede ende ongheluckige oorlogen/ ſo wel inlandich als uytlandich/ waren gecomen tot alle uyterſten noot/ ſo datmen niet moet dencken dat eenighe cracht daer uyt te trecken ware/ noch dat ſy by haer ſelven conden beſtaen ofte onderhoudē weſen/ ten ware ſijne Majeſteyt (duerende deſe ellende) en hadde ende name daer over de ſelve ſorge/ als hy tot noch toe gedaen hadde/ ende met ghelijcke liberaliteyt bylegghe de ſelvighe middelen als te vooren / anderſins in ſtede van behelp ende gunſticheyt aen ſijn liefſte Dochter ende ſijnen goeden Neve/ ſouden ſy ghebrocht worden onder de armſte eñ ellendichſte Vorſten van Chriſtenheyt / het welcke ſy ſeer ootmoedelicken baden ſijne Majeſteyt niet te ghedooghen/ op dat ſy niet verlooren en gingē d'een metten anderen / gelijck onghetwijffelick het ſoude gebeuren/ ſoo ſijne Majeſteyt niet en continueerde ſijn liberale ende goetgunſtige hant/ tot dat de Landen mochten ghecomen weſen in beteren ſtate. Sijn miltheyt ware beweſen uyt ijver vande Religie in vreemde Coninckrijcken/ ende voor ſulcke als hem daer vooren gheen deucht en gunden: Hier ware den ſelven God/ de ſelve Religie/ ſijne Majeſteyt den ſelven Coninc/ metten ſelven ijver ende deucht: Hier handelde men niet van vreemde noch van onbekende / maer vant quaet ofte goet/ vanden onderganck ofte behoudeniſſe/ van de beſte ende onderdanichſte Dochter die opt ware/ van eenen Neve/ die door ſijn verdienſten ende loffelicke daden/ ware ghehouden ende gerekent onder t'ghetal der kinderen/ ende der goede ende ghetrouwe Onderdanen/ die ſijne eyghen waren by wettelicke afcomſte/ die ſijne Majeſteyt altijt bemint ende ghehouden hadde als ſijn kinderen/ het welcke haer dede ghelooven dat hy die niet en ſal verlaten: Ende dat hy de ſelve ghenegentheyt ende goeden wille int herte printen ſal / van den Heere Prince ſijnen Sone. Waer over ſy anderwerf ſeer ootmoedelicken baden/ ende ſo het haer gheoorloft mochte weſen/ beſwoeten ſy hem/ met alle heftighen ernſt moghelick / als die aen hem voor eeuwelick / ende aenden voorſchreven Heer Prince wilden blijven / de alderootmoedichſte ende alderonderdanichſte Dienaers/ ende die ſelvighe altijdt dragen de ſelvige eere/ aenſien ende reverentie als voormaels. T'ghene datter reſteerde voor haer te begeeren / ware (overmits alle uytſtel haer ware tot groot achterhael) dat het hem mochte gelieven te haeſten ende voorderen dat Houwelick/ ende haerlieden te ſenden ten eerſten moghelick / die/ die God ende ſijne Majeſteyt haer voor Princeſſe hadde toegheſchickt/ op dat by ende in haer / ſy mochten ſien haren goeden Coninck / ende dien eeren / vreeſen ende dienen/ als ſijn ghetrouwe Dienaers ende Onderdanen. Ende alſo cuſſende de voeten eñ handen van ſijne Majeſteyt / Gode den Schepper biddende hem te verleenen gheſontheyt / langh ende gheluckich leven/ met ſulcken vreucht / die hy verhoept ende verwacht van deſe ſijn heylighe ende wijſe reſolutie. Wt Bruſſel den xj. December M. D. XCvij.

De Staten verſoecken continuatie van middelē om d'oorloghe te voeren tegen de geruineerde Landen.

Vertooch vā die van Brabant aenden Vorſt. Cardinael opt Houwelick.

Op deſe ofte diergheljjcke maniere hebben de Provintien t'ſelfde oock goet gevonden. Die van Brabant vertoondē aenden Vorſtel. Cardinael/ boven haer blijtſchap over de gheproponeerde middel van tot Vrede te comen / haren grooten noot/ biddende den Vrede met Vranckrijck ende Enghelant te voorderen/ de Soldaten te betalen ende in diſciplijne te houden : eñ haer dochte beſt (ſiende dat de ellende generalick alle de Landen betrefte) een vergaderinge van Staten Generael te beſchrijven / om met communicatie van die van Hollant ende Zeelant/ haer Coninx reſolutie aen te ſegghen / ende met ſijnen oorlove eenen wegh te bereyden tot eenen Payſe/ ende ſo ſy opgheblaſen (door haer gheluck ende victorien) onredelicke conditien voor ſloeghen / principalick tot achterdeel vande heylighe Catholijckſche Religie/ ſo dochte haer gheraden tot haerder verſekeringhe aen te ſoecken/ uyt den naem van ſijn Hoocheyt/ aen de omligghende Ghebueren van haerder Religie/ als de Keurvorſten van Mens/ Ceulen ende Triere/ die van Luyc/ de Hertogen van Lotringen eñ Gulick/ met andere/ om met haer een Verbont te maken/ uyt cracht van welc Verbont/ men ſoude met geſaemder macht mogen die Rebellen tot eenige redelickheyt brengen: Zijnde te verhopen dat de omligghende Provintien ende Landen / niet verworpen ſouden deſe confederatie/ ten aenſien/ dat het achterdencken vande grootheyt des Coninx gheweert ſal zijn/ ende dat het perijckel ende intereſt der Religie/ haer oock aengaet. Dit vertooch baden ſy ſijne Hoocheyt ten beſten af te nemen/ alſo gedaen van haer/ die ſeer gheneycht waren tot ſijnen dienſte/ om ſijne Hoocheyt in alles te helpen ende by te ſtaen/ om de Lantſchappen te herſtellen in haren ouden fleur ende gheluck / ende hem te bewijſen allen ootmoedighen dienſt.

Verſoecken vergaderinge van Staten eñ Vrede/ ofte een Catholijck verbont te maken met haer ghebueren.

Op deſe ende diergheljjcke forme hebben de Provintien alle den Coninck gheſchreven/ ſijn reſolutien gheconſenteert/ ende voornemen goet gevonden/ op de conditien eñ hope dat ſy tot Vrede mochten gheraken/ als niet twijffelende dat deſe nieuwe Princeſſe eens int beſit vanden Lande zijnde/ het Spaenſch rigeur ofte ſtrengheyt/ niet meer ghebruycken ſoude / daer mede oock het ontſach ende vreeſe van des Coninckx groote macht/ den vereenichden Landen ſoude benomen weſen/ende hopen dat deſe nieuwe Princen ſouden ſoecken de Landen in vrede te beſitten met matighe regeeringhe. De gheburlanden hoepten ſy oock dat te vreden ſouden zijn/ principalijck Vranckrijck ende Enghelandt/ als ſy de Nederlanden ſaghen van Spaengien afgheſneden/ ende eenen particulieren Heere hebben/ overmidts ſy altijdt vreeſden de groote macht van Spaengien/ende aldermeeſt/als die met abſolute authoriteyt mette Nederlandtſche macht vereenicht ware.

Bewegingē die de reſolutien van des Infante houwelijc voortgebrocht hebben.

Met deſe ende dierghelijcke hope hebben die Provincien noch haer ellende verdraghen / ende daer mede zijn oock generalijck de Franſoyſen beweecht gheweeſt/haren Coninck ſeer hert tot eenen vrede te bringen/dat welcke oock veel door haer Inlandtſche oorloghe/ gheleden hebbende/ wel ruſte ende verquickinghe van doen hadde/ onder den anderen nu meeſt vereenicht zijnde/ daer by hem voechde de groote voordeelighe conditien/ diemen haer ter inſtantie vande Walſche Provintien / door de derde handt dede aenbieden/ ſo dat het ten leſten tot eenen vrede is gecomen/alſo wy hier nae ſullen mogen verclaren.

Deſen voorſlach van dit Houwelijck/ten eerſten aenſien/ heeft oock meer Vorſten welbevallen/als in Duytſlandt ende Italien/ principalijc den Hertoch van Savoyen / die daer door oock tot voorderlijcken vrede hoepte te comen. In Enghelant heeft t'ſelfde oock alderhande beweginghe ghecauſeert/alſoo mede de Staten Generael der vereenichde Provincien/die hun lieten duncken dat het een afghedwonghen reſolutie was/ van cleynder effecte/overlegghende/dat de lande voorby gaende den ghebooren Prince ende Broeder / aennemende de Suſter / nemmermeer ſouden de maght hebben hun ſelven ſo wel te defenderen/ als den ſone ende Prince ſelve / waer omme als dien allen Spaniſchen handel ſuſpeckt was/goet gevonden hebben notable legaetſchappen in Vranckrijck ende in Englandt te ſenden als wy hier nae ſullen verhalen.

Den Coninc van Spaengië verſoeckt den Keyſer de Hanſeſche voor te ſtaen tegen de Enghelſche.

Alſo onder de ſes Articulen die Don Franciſco de Mendoza / Admirante van Arragon/ Anno M. D. xcvj. in commiſſie hadde/by den Keyſer te vervolghen/van weghen den Coninck van Spaengien ende den Eertshertoch Cardinael/d'een was/ dat de Duytſche Hanſe ſteden eenich faveur ofte hulpe mochte gheſchieden/om te caſtijden de ſtoutheyt ende inſolentie vande Enghelſche Zeeroovers. Soo dede t'ſelfde den Gheunieerde Landen achten ende dencken/ dat het meer ſproot uyt Spaenſche vyandtſchap over haer bontghenooten de Engelſche/ dan uyt eenighe goede gunſte die ſy den Hanſe ſteden toedroeghen/ nademael de Enghelſche haer ſtuck van ter Zee te beletten allen toevoer aen haer vyanden/ſelve ſcheen bijden Keyſer ende Spaengiaerden niet ſoo onbillich gheacht werde/als by alle volckeren Rechte toegelaten/waerom ſy wel merckte dat het eer om de oude queſtien tuſſchen de Engelſche ende de Hanſe ſteden ware/nopende haer Previlegien in Enghelandt / diemen nu wilde Zeerooveryen noemen. Ende overmidts van deſe queſtie tuſſchen de Engelſche ende Hanſe ſteden/vaſt veel vermaen ghemaeckt wordt in de Nederlanden / dien ſy oock ten deele aengaet/ ſoo ſullen wy int corte verhalen t'ghene dat daer van tuſſchen den Keyſer/ t'Rijcke ende Enghelandt/op deſe tijdt ghepaſſeert is / als mede den Nederlandtſchen Coophandel betreffende.

Alſoo van oude tijden eenige vrije oude Rijckſteden verbonteniſſen t'ſamen ghehadt hebben/ ſo hebben eenige particuliere Rijck ſteden aende Zee gheleghen ofte op Schiprijcke Revieren/ mede een verbont tſamen ghehadt om Zeevaert ende om Coophandel te drijven/ende deſe werden doen ghenaemt Aen-zee ſteden/ daer den naem van Anſeſche ofte Hanſeſche/om cortheyt/van comt/waer onder niet de minſte zijn gheweeſt de Overyſelſche Steden / Campen / Deventer/ Swol ende andere. Vanden welcken naem van Hanſeſche comt den naem van Vryhanſen/ ende daer van int corte Vranſen/ (alſoo veel gheleerde met veel redenen dat houden ſtaende) van welcke Vryhanſē ofte Vranſen den naem van Franſoyſen comt/die ghesproten zijn van dat volck/als de Salandtſche ofte Salicque wetten van Vranckrijck ghetuyghen/ende oock veel teeckenen / namen ende Overyſelſche Hiſtorien dat mede brenghen.

Hiſtorie van de Hanſe ſteden.

De Hanſeſche Vrijſteden/ die wy veel Oosterlinghen noemen/zijn verdeylt in Wendiſche/Pomeriſche/Preuſiſche/Lijflandiſche/ Saxenſche/ Weſtphaliſche/Cleefſche/Marckſche/Gelderſche Overijſſelſche en Vrieſſche ſtedē/met noch andere die onder haer in controverſie ofte queſtie ſtaen.

Namen ende verdeylinghe vande Hanſe ſteden.

De Wendiſche Hanſe ſteden ſijn ſeſſe/namelijc Lubeeck/Hamburgh/Roſtot/Wiſmar/Straelſunt/ende Lunenborgh.

De Pomeriſſche ſijn achte/ als Stettin/Ankelin/Gelnou/Grypſwelt/Colbergh/Stargort/ Stolp ende Rugewold.

De Pruyſche ſijn ſes/Colmar/Thorn/Elbinghen/Dantzic/Conincxbergh en Braunſbergh.

De Lijflantſe ſijn drie/Riga/Dorpt ende Revel.

Saxenſche ofte Anethepdiſche ſijn derthiene/ als Magdenborgh/Bruynſwijc/Goſlan/ Embeeck/Gottinghen/Hildeſheym/ Hannover/Ulſen/Burtehude/ Staden / Bremen/ Hamelen ende Minden.

Weſtphaliſche ſijn thiene/als Munſter/Oſnabrugh/Dortmont/Sonſt/Hertforth/ Padelboren/Lemgou/Beleſelt/Stippe ende Koſſeldt.

Cleefſche ende Marckſche zijn ſeven/ Ceulen/ Weſel/Duyſborgh/Emmeric/Warborgh/ Unna ende Hamme.

Gelderſche ſijn ſeven/als Nimmeghen/ Zutphē/Roermonde/Arnhem/Venlo/Elbergh ende Harderwijck.

Overijſelſche ſijn drie/ als Deventer/ Swol/ ende Campen.

Vrieſche zijn drie/als Groeningen/Staveren/ ende Bolſchwerdt.

Noch wel veerthiene meer ſtaende onder hun in contraverſie/zijn Stendel/Soltwedel/Berlin/ Brandenborgh/ Franckfort aen den Oder/ Breſlou/Krackou/Hall/Aſterleben / Quendelborgh/Halderſtadt/Helmſtadt/Kijl/Northeym/ ende noch andere / als Dynant int landt van Luyck/door den handel van Stael ende Yſer. Alle deſe Steden die ſijn verbat/ begrepen / ofte reſorteren onder vier Hoofſteden ofte quartieren/als namentlijck Lubeeck die het hooft van allen preſenteert/Brunſwijck/ Dantzijck ende Ceulen.

Vier Hooft ſteden der Hanſiſche.

Deſe Hanſe ſteden berekenen haer wel tweeentſeventich ſteden ſterck te weſen / ende hebben van ouden tijden/ altijt den Coophandel ende Zeevaert ghedreven vande Oosterſche waren/ in alle deſe ende Oosterſche Landē/als met Cooren/Stockviſch / Was / Henp / ſtael/Maſten/ Sperren/ Deelen/Peck ende Terre. Hier mede hebben ſy vele Landen dienſt ende vrientſchappe ghedaen/ende van die Previlegien vercreghen/ ende in onſe tijden/hebben ſy in teecken daer van/noch tot vier plaetſen ende verre Landen haer Contoren oſte Huyſen ghehadt met goede Previlegien begaeſt/als Nonogrod in Ruſſien oſte Moſcovien/dat hun eerſte ende outſte Contor is / voorts in Enghelant tot Londen / in Nederlandt tot Brugghe/daer ſy noch in ſtaten zijn/hoewel ſy van daer naemaels t'Antwerpen ghecomen zijn/daer ſy tweemael verandert zijn/ ende daer men haer een nieu treffelijck huys ghetimmert heeft/wel ende bequaem ghelegen / dat noch het Ooſters huys ghenaemt is; Haer vierde plaetſe is tot Berghen in Noorweghen. Op deſe plaetſe waſt gheoorloft/alle die onder de Hanſeſche ſteden gheboren waren/te gaen woonen/ reſideren/handelen/ ghebruycken / ende ghenieten de Previleghien vande plaetſen/op ſekeren welgheordineerden voet / volghende de ordonnantie byden gemeenen Rade van alle de Steden geraemt/welcke ordonnantie alle goede tuchticheyt begrepen om Jonckheyt op te brenghen/ ende in diſciplijne te houden/daer de Steden haer jonge Gheſellen henen ſonden / om Coophandel manieren ende wetenſchappen te leeren/ende de werelt te kennen: ghehouwelijckt zijnde/mochten ſy daer niet ſelve reſideren/maer haer dienaers oſte Facteurs hebben Elck van deſe Contoren oſte Huyſen hadden haer hooft/oſte Ouderman met aſſitentie/die ſy Coopmans Raet noemden/ met Secretaris/Treſorier/ Teuckenmeeſter/ ende nootlijcke Officieren/ die Correſpondentie mette Stadt Lubeec hielden/ende Coopmans recht onder haer uytſpraken ende exerceerden/ van waer appel viel in haer Steden.

Vier Contoren der Hanſiſche in Europa/in Nederlant/ in Engelant in Noorweghen ende in Moſcovien.

Tot Londen in Engelandt hebben ſy eertijts wel een van haer principaelſte Contor oſte Huys ghehadt/het Staelhof ghenoemt/ midts datſe eertijdts veel Staels daer brochten te vercoopen/dat nu niemandt daer in brenghen mach van die de Coninginne dat vergunt heeft. Sy hadden daer haer Previlegien van veerthien Coninghen haer beveſticht/die meeſt beſtonden/dat ſy vermochten op ſeer oude Tollen van een ende een quart ten honderden/ haer waren ende Comenſchappen uyt ende in te brenghen/ ſonder eenighe andere royale oſte perſonele ſchattingen oſte laſten onderworpen te weſen/gelijck andere Cooplieden zijn: maer wel in tijde van noode de Stadt van Londen te helpen bewarẽ een Poorte/de Biſchops Poort beweſen te repareren ende beſchermen in tijde van belech. Sy vermochten te coopen ende vercoopen aen oſte van vrij oſte onvrije der Stadt/ het welcke ingheboren Enghelſche niet en vermoghen/ ten zy dat ſy thien/ acht oſte ten minſten ſeven Jaer om dien vrijdom ghedient hebben / maer ſy moſten alle binnen een huys woonen/dat groot is met twee oſt drie ſtraten/aent water gheleghen. Sy vermochten rechten ende vonniſſen onder den anderen in Civile ſaken/ende daer van te appelleren in haer Steden.

Hanſeſteden Previlegien in Engelant.

Alſoo nu van oude tijden in Enghelandt de Wolle was principaelſte Comenſchappe die dat Rijcke gaf/ende dat oock den Tol daer van de beſte incomſte was die de Coningen hadden/als die over ettelijcke hondert Jaren vijfentſeſtich duyſent oſte t'ſeventich duyſent ponden Sterlincx Jaerlijcx beliepen / dat is wel tuſſchen de ſes oſte ſeven hondert duyſent gulden / dat doen veel was/ ſoo en handelden de Hanſeſche daer niet mede/overmidts die Wolle in Nederlandt ghebrocht/daer ghecaert/gheſponnen ende in Lakenen gheweven werdt / daer deſe Hanſeſche die cochten ende opwaerts voerden. Ende ſints is dien handel verandert / datmen in Engelant ſelve nu de Lakenen alderhande maeckt/ de Nederlanders door inundatien oſte hooghe vloeden ende oorloghen verdreven zijnde/hebben daer het Lakenmaken ende Woſſetten opghebrocht/alſo ſy nu in deſe tijdt by de Spaengiaerden door Inquiſitien ende oorloghe zijn verdreven/daer alderhande Sayen/Bayen ende meer ander hantwercken ghebrocht hebben. In deſen Lakenhandel hebben de Hanſeſche vanden eerſten af als anders ſeer ghehandelt/ ende die veel op Nederlandt ghevoert/ om daer bereyt ende gheverft te worden/om datſe in Enghelant daer gheen goede handelinghe van en hadden / ende hebbenſe ſoo op Duytſlandt verſonden. Dit deden ſy op de cleyne Tollen/ volghende haer Previlegien/veel min dan ander Natien deden / den Tol daer van int eerſte ſeer cleyn zijnde opgheſteldt/om het Laken maken aldaer te vorderen. Als nu den Wolhandel in Lakenhandel veranderde/ende dat op cleyne Tollen/tot grooten achterdeele ende verminderinghe vande Coninclijcke Tollen/waer door de Enghelſche Wollehandelaers/Stapuliers ghenoemt/oock vergingen/ ende een nieuw gheſelſchap inde Lakenen handelende opſtondt/ die Aventueriers ghenoemt worden / die ſy de olde ende de nieuwe Hanſen oſte diſtingaeten/ſo heeftmen ontrent Anno M.D.L. ende de volgende Jaren onder Coninck Eduart den ſeſten in Enghelandt ghemerckt dat de Haſeſche Previlegien inden wech waren/ om de Tollen op de Lakenen ende Carſayen te verhooghen/ende die te vergheliicken mette Tollen vande Wolle/ ten ware men de Hanſeſche wilde grootelijcx previlegieren boven de Enghelſche Aventueriers/ het welcke ware den gheheelen Laken handel te worpen oſte ſtellen in handen vande Hanſeſche/ waer mede de Coninck ende raet haer Onderdanen de Aventueriers ſouden onghelijck doen.

Wollehandel van Enghelandt in Lakẽhandel verandert.

Hier door iſt ghebeurt / datmen de Hanſeſche Previlegien heeft ghevisiteert ende ingeſien/ende ſcherper opghelet/ende bevonden fauten op veel poincten/waer over ſy die terſtont in queſtie gebrocht hebben: Onder veel ander poincten ende beſchuldinghe/was dat eenen Adriaen Kenſeler van Danſwijck / hadde voor Cooplieden van Auſborch/die niet Hanſeſche waren/eenighe goederen op de cleyne Tollen inghebrocht. Hier over (hoewel de Hanſeſche ghenoech ende veel daer teghen te ſegghen hadden) ende over diergelijcke Actien meer/met diverſche ander conſtructien/ op veel poincten der Previlegien/ anders dan de Hanſeſche verſtonden/namelijck om dat ſy den handel dreven uyt ende inne op ander landẽ ende ſteden dan haer eyghene/ende daer d'Engelſche haer Merckten hielden / dat ſy in ouden tijden/ doen de Previlegien ghegunt oſte gheconfirmeert / ende doen de Tollen cleyn waren/ niet ghewoon waren te doene/ dies pretendeerden de Enghelſche de Pervilegie verbeurt te zijn/dies Coninck Eduardt den VI. ontrent den Jare 1552. die eensdeels heeft gereſumeert oſte opgheſchorſt/principalijck op het uytvoeren van Lakenen. Hier teghen hebben wel de Hanſeſche door haer gheſonden Geſanten meermael ende door haren Syndicus Doctoor Zuderman van Cuelen/haer geopposeert ende geproteſteert.

Queſtie in Enghelandt gereſen over der Hanſeſſchen Previlegien ende die gheſchorſt.

Nae de doot van Coninck Eduart is ſijn Suſter Maria hem gheſuccedeert/ende troude metten Prince Philips van Spaengien / die t'ſamen als Coninck ende Coninginne van Enghelant/hebben Anno M.D.Lvij. haer Voorſaten voornemen volbrocht/ de Tollen op de Lakenen verhoocht/eensdeels die reduceerende ende vergheliickende mette Tollen op de Wolle/ te weten/ſy ſtelden voor elck Laken van vierentwintich gerden legde/dat maer veerthien pen-

Tollẽ in Engelant verhoocht ten tijde van Coninck Philips van Spaingien ende Coninginne Maria.

ninghen plach te betalen ende ander langer Lakenen ende Carſayen navenant/ op eenen Engelſchen Nobel / dat is ſes ſchellinghen ende acht penninghen/ ofte een derdẽ part van een pont Sterlincx/ voor den Enghelſchen: ende voor den vremden/ als Nederlanders/ Duytſchen / Italienen / ende andere/ noch dubbel ſo vele/ te weten/ twee Nobels/ dat is xiij. ſchellinghen/ ende vier penninghen Sterlincx/ elck vande ſelfde Lakenen/ neffens ander meer onghelden diemen den vremden afneemt/ daer de Enghelſche vrij van zijn.

Previlegien den Hanſeſteden in Enghelant aengeboden die niemens weert zijn.

Sints om de queſtie mette Hanſeſche te vergelijcken ende accorderen/ zijnder diverſche handelinghe gheweeſt/ voorgeſlagen gedaen/ middelen ghebruyckt ende gheproeft om tot accoort te comen: wert ten leſten haer aenghebodẽ haer Previlegien te ghenieten/ behoudens dat ſy inde Tollen vande Lakenen ſoudẽ betalen als de Engelſche Coopliedẽ Aventuriers/ een Nobel vant Lakẽ/ die voerende op haer ſteden eñ niet in Nederlant/ daer de Engelſche haer marcktẽ houdẽ/ beſprekende noch een poinct in queſtie / dat de Enghelſche die ſelvighe ofte dierghelijcke Previlegien ſouden mede genieten in haer vrij Hanſeſche ſteden/ dat nochtans een heerlijck Previlegie is/ meer dan den Nederlanders/ die haer naeſte outſte ende nootlijckſte vrienden zijn/ vergunt wordt/ die ſulcx nochtans van oude tijden/ jae ſo langhe als de Aenzeeſteden pretenderen/ hebbende tot bewijs daer van/ verſcheyden reciproque Tractaten ende Entercourſen te toonen.

Dierghelijcke voordeelen meer/ werden hun meermael aenghheboden/ ſo ſy wilden precatione & ſupplicatione dat is/ met bidden te wercke gaen / alſoo hun wederpartije de Enghelſche Cooplieden Aventuriers daer van ſchrijven/ pretenderende onghehouden/ vremde meer Previlegien te vergunnen / dan hun eyghen volck/ dan dit en wilden de Aenz:ſteden niet aennemen noch toeſtaen/ allegeerende dz ſylieden haer Previlegien in Engelant diere met dienſten/ jae met goet ende bloet vercreghen hadden / ende dat de Enghelſche dierghelijcke van haer ſteden niet te eyſchen hadden.

Dus vele herft ons goet ghedocht van de queſtie tuſſchen de Enghelſche ende Hanſeſche ofte Ooſterlingen te verhalen/ op datmen te beter verſtaen ſoude de antwoorde der Coninginne van Enghelant aenden Geſanten van Polen ghegheven/ als voren verhaelt is / oock om beter te verſtaen de volgende Acten van den Keyſer.

Hanſeſteden beclaghen haer aenden Keyſer ende Rijck over de Engelſche Coopluden.

De Hanſeſche zijn hier over meermael clachtich gheworden aenden Keyſer/ principalijck als de Engelſche Lakenen uyt Nederlandt ghebannen warẽ/ om queſtien over de entrecourſen ofte Tractatẽ over Coophandel Anno M.D.Lxiij ende dat ſy haer marckten tot Emden hielden. Sy beſchuldichden de Engelſche Aventueriers/ dat ſy haer Previlegien afghenomen hadden/ om dien handel alleen te hebben/ ende door haer monopolien/ int Rijcke dierte van Lakenen te maken/ niemant in dien handel toelatende/ ſelve gheen ander Enghelſche dan die ten minſten ſeven Jaer onder haer ghedient hadde/ ende dan tot haer ſeker ordonnantien/ ghehoorſaemheden ende Eeden verbonden waren/ ſtreckende/ ſoo ſy ſeyden/ om in Enghelandt de Lakenen van de makers goeden coop te coopen/ ende in Duydtſlant diere te vercoopen/ met onder den anderen te ordonneren ofte ghebieden /te coopen/ afſchepen / vercoopen op gheleghen tijden / daghen/ plaetſen/ prijs van incoop eñ uytcoop ſtellende/ ende alſoo monopolien aenrechtende. Over deſe beſchuldinghen ſchreef den Keyſer aen den Grave van Emden/ om die Enghelſchen/ als monopoliers den Rijcke ſchadelick van daer te bannen/ waer over de Grave die ſeer ontſchuldichde ende ſtelde den Keyſer/ voor die tijdt/ te vreden/ ende ſints is dat daer by gebleven/ de Hanſeſche continuerende in haer clachten/ terwijle de Enghelſche voor een tijdt van thien Jaren haer tot Hamborch houdende / op hope van eenich accoort/ daer nae hebben haer reſidentie tot Staden ghehouden/ tot dat int voorgaende Jaer in Auguſto diverſche ſchaden by den Enghelſchen ter Zee zijn aengedaen den genen die op Spaengien ſchepen met Coren/ ammunitie ende ſcheeps ghereetſchappe hadden gevoert/ die by den Enghelſchen aenghehaelt ende voor goeden buyt ghehouden waren gheweeſt/ t'welck den Hanſeſche meer gehoors cauſeerde/ inſonderheyt mits dat den Admirant d'Arragon/ van weghen den Coninck van Spaengien ende den Vor. Cardinael Albertus Anno M.D.xcvj. haer ſtuck ſeer ſoliciteerde/ om den Enghelſchen daer over van Zeerooverije te ſtraffen/ alſoo wy verhaelt hebben/ dat by de afgeworpen brieven was int licht ghecomen.

Hier toe vorderde oock dat in Mey ende Junio Anno M.D.xcvij. waren gheſonden nae Denemercken/ ende aende Hanſeſteden/ namelic tot Lubeeck van weghen den Coninck van Spaengien ende Vorſtelijcken Cardinael/ den Heere Florentz Grave van Barlaymont ende Lalain/ Vrijheere vã Hierges/ Ridder des gulden Vlieſe/ met Doctoor George van Weſtendorff/ ende Johan Niekercken / beyde Raden/ deſe hebben tot Lubeeck ſchriftelick vertoont de oude vrientſchappen tuſſchen de Hanſeſteden ende den Huyſe van Borgongien/ ende wat vorderinghe haer gedaen ware by den Keyſer/ door Don Giſlain de S. Clement/ des Conincx Ambaſſadeur aldaer/ nopende haer previlegie in Engelant: ſy beclaechden grootelicx dat de Hanſeſche ſoo ſterck hanteerden met des Conincx Nederlantſche rebellen/ waer door ſy/ ende de Coninginne van Enghelant gheſtijft worden teghen den Coninck/ waerom ſy verſochten alle handelinghe voor eenen tijdt mette rebellen af te ſchaffen ende te Schorſſen/ op dat die beter tot ſ'Conincx onderdanicheyt mochten ghebrocht worden: Maer ſo ſy ſulcx ontſaghen te doen van weghen het verbant tuſſchen Vranckrijck/ Enghelant ende Hollant gemaeckt/ dat ſy ten minſten mede wilden handelen mette Conincklijcke Majeſteyts ghetrouwe onderdanen/ op de Havenen van Cales/ Grevelingen/ Duynkercken/ Nieupoort/ Sluys ende Antwerpen/ ende toevoer doen even ſoo wel als Hollanderen/ ofte anders ſoude haer handelinghe niet voor neutral/ maer voor parciael te recht gheacht worden: Toeſegghende voorder/ dat ſy inde voorſz: Havenen haer goederen loſſen/ vercoopen ende coopen mochten / ſonder eenighe beſwaerniſſen van Tollẽ/ Impoſten/ Licentẽ ofte ander laſtẽ/ ende ſouden van alle ſchaden by den Voſtelijcken Cardinael afgheſproken worden ende verſekert. Voorder beclaechden ſy haer over het onghelijck/ dat de Coninginne van Enghelandt haer aendede/ haer beroovende van ſoo veroude Previlegien/ tot wedercrijghen van de welcken ſy allen dienſt aenboden/ ende haer in des Conincx ſchut ende ſcherm te nemen/ ende de ſelvighe met ſchepen/ munitie/ gelt ende Crijchſlieden tot allen tijdt te verſien/ nae vereyſchende noot: biedende mede aen/ alle vrije handelinghe op Spaengien ende Portugael/ mits by alderhande middelen haer afſchepende, van zijn onghe-

hoorſaem

1597.

hoorſame onderſaten/nae haer eygen goetduncken. Dat den Vorſtelijcken Cardinael van den Coninc belaſt ware een treffelicke Legaetſchappe aenden Keyſer te ſenden / om te vorderen het decreet teghen de Engelſche monopoliſche handelinghen tot reſtitutie der Hanſeſche Previlegien/op dat ſijne ongehoorſame Onderſaten/ de Coninginne van Enghelant/ den Coninck van Navarra / als verſtoorders der Chriſtenheyt/ ende opweckers der bloetdorſtigen erfvyanden der Turckẽ/eens mochten met de voorſchreven Coninginne ſchimp brieven ende haer roovers gheſinde/ghebroken/ende nae verdienſte geloont worden. Ende hoewel de Hanſeſche ſedert de Nederlantſche beroerten weynich gunſte ofte voordeel ware betoont / ſoo verſochten ſy nochtans/dat ſy neffens de bewillichde Legatie des Conincx van Denemercken aende bovenghenoemde Coninginne van Enghelandt ende Coninck van Navarra/ ooc aende rebelliſche Staten ſullen willen helpen bevorderen/ ende de ſelvighe tot recht ende billicheyt dringhen/ twelck de Coninck ende den Vorſtelijcken Cardinael t'allen tijden aende Hanſeſche ſouden erkennen. Dit is tot Lubeec gepaſteert/ den eerſten Junij M.D.xcvij. In deſe voyagie hadden deſe Ambaſſadeurs den Coninck van Denemercken ooc beweecht om in Enghelandt ende Nederlandt te ſenden/ſoo dat oock gheſchiede/waer van wy hier voren verhaelt hebben.

Hier over den Keyſer oock ſeer beweecht zijnde/heeft hy een Mandaet in druck uytgegheven tot Praga/van date den eerſten Auguſti M.D. xcvij. waerinne de vorder proceduren vande Hanſeſche in verbat ſtaet/ſulcx als hier naer int corte wort vertoont.

Mandaet des Keyſers bannende de Enghelſchen Coophandel in Duytſlant den eerſten Auguſti 1597.

RUdolphus de II. Keyſer van Roomen/ etc. verhaelt hoe dat de Duytſche Hanſeſche Steden overlanghe clachtich ghevallen waren/ als dat ſy meer dan over drie hondert Jaren int Coninckrijck van Enghelandt vercreghen hadden/vrijheden/ exemtien ende gherechticheden/ ſoo uyt der Coninghen weldadicheyt / als met groote ſommen ghelts/haer ende des heylighen Rijcke ten beſten/tot vorderinge van Coophandel verworven/ ende tot nu toe met groote onkoſten onderhouden/die haer van xiiij. Coninghen in Enghelandt gheconfirmeert is / ende oock beveſticht by de Gheeſtelicke ende weereltlicke Staten des Rijcx van Enghelandt/Anno M.D.lxxiij. ende becrachtiget als een eeuwich ende onwederroepelick Contract / ende over ſulcx beſeten van over veel hondert jaeren op haer comptoyren tot Londen/ der Duytſchen Guildehalle ghenoemt/ alwaer ſy Laeckenen ghecocht ende goeden coop in Duytſlandt ghebrocht hadden/ende ſoo haren Coophandel ghedreven tot beyder Natien profijt. Hier teghen hadden haer eenighe eygen baetſoeckende Cooplieden/Marchans Aventuriers ghenoemt/ opghevvorpen/ſoo dat de teghenwoordighe Coninginne Elizabeth/haer voorſchreven Previlegien niet heeft willen gheſtaden / maer die afgheſeyt om dat de Hanſeſche niet en wilden de voorſz. Aventuriers reſidentie vergonnen tot Hamborch/dat niet doenelick ofte verantwoordelick en ware/het welcke al ſtreckte om dat de Aventuriers alleene den Laken-handel door gantſch Duytſlant mochten hebben/ de Hanſeſche uytſluytende contrarie alle Rijcks Rechten/ordonnantien ende ghebruycken/gheheel monopeliſch zijnde/waer door de Lakenen deen helft dierder waren gheworden/als doen de Hanſiſche haer Previlegien ghenietten. Voorder ſoo claechden ſy oock over het qualick bereyden der Lakenen/ oock over het plonderen ende rooven ter Zee der Enghelſcher Vrybueters/ waer teghen niet ghevordert hadde des Keyſers verſcheyden vriendelicke Brieven aende voorſchreven Coninginne.

1597.

Op alle deſe clachten ware Anno M.D. Lxxxij. op den Rijckſdach tot Auſborch gheraemt datmen de Enghelſche Aventuriers gheſelſchap/als ghebruyckende onrechte ende ſchadelijcke monopolie/ſoude uyt alle het Rijck verbieden/met opene Mandaten tot wedercrijginghe der Hanſeſche Previlegien/die uytbannende met alle haer goeden ende coopmanſchappen te water eñ te lande/ op ſware ſtraffe eñ Vlies van Rijcx Regalia ende van Confiſcatien. Maer dat werdt doen op hope van vergelijckinge eñ goede ghebuerſchappe noch uytgheſtelt/ende door Geſanten werdt de Coninginne daer van verwitticht/ende Keyſerlicke interceſſie/ende Commiſſariſen tot ghehoor der ſaken werden aenghebóden/ende de Hanſeſche ghebeden in Enghelandt eenighe verghelijckinghe te weghe te brenghen: Maer daer over werdt niet dan een verachtinghe van ons voornemen vernomen/de Enghelſche Aventuriers met haren monopoliſchẽ handel voortvarende/oock met haer Placcaten ende Vrijbuyters/meer ſchade ende ghewelt ter Zee aendoende.

Reſolutie op den Rijcxdach tot Auſborch Anno 1582.

Sints Anno M.D. xciiij. leſt/op den Rijckſdach tot Regenſborch/hadden de Hanſeſche anderwerf ſeer heſtich verſocht te moghen in haer diere verworvene Previlegien ende erfverdrach herſtelt worden/ende de Zee bevredicht. Waer over eyntlick beſloten wert/dat den Keyſer noch eens vriendelick aende Coninginne ſchrijven ſoude/op datmen de gheraemde Rijcx Mandata niet ghedwonghen mochten werden int werck te ſtellen/het welcke ghedaen ware den vijfden Juli. M.D.xcv. met alle vriendelicke beleeftheyt/maer ſy vercreghen antwoorde / waer by ſy merckten datſe gheenen danck behaelden voor het langhe uytſtel/maer dat de Enghelſche werden gheſterckt in haer ongherechtighe opinie/ denckende datſe groot gelijck hadden/met quaet naedencken over ons ende den Rijcke. Ende daeromme ſiende dat het uytſtel vande Publicatie/ende de executie des Mandaets meer de voorſchreven Aventuriers ſtijfde ende dede voortvaren/ende dat het ſtondt inde handt ende macht van de Coninginne van Enghelandt/ haer de Previlegien te vergunnen/ ende dat ſy pretendeerde niemanden buyten haer Landt ſchuldich te weſen/te reſpecteren ofte eenighe rekeninghe te gheven / waeromme ſy onwillich was om in tractatie elders dan in Enghelandt te comen/daer ſy ſelve rechter ware / etc. Het welcke ſtreckende tot vercleyninghe van Keyſerlicke ende des Rijcx authoriteyt/ſoo en conde hy van Keyſerlicke ampts ende gemeyn welvaerts weghen niet naelaten dan de eyghenbatighe onbehoorlicke monopolien/ſtrijdende teghen de gemeyne beſchreven Rechten ende Rijcx afſcheyden/te verbannen ende uytſegghen met de voorſchreven Cooplieden Aventuriers gheſelſchap/ ende alle haer monopoliſche hoochſchadelicke handelinghen/ goederen ende voordeelen / uyt het gantſch Rijck/ende dat uyt Keyſerlijcke ende Rijcx macht/op pene van Rijcx achte.

Rijcxdach reſolutie tot Regenſborch Anno 1594.

Willende ende bevelende/dat vanden dach der Publicatie ende drie Maenden/ alle Enghelſche Lakenhandelaers ende Cooplieden/ die den geſelſchappe der Marchants Aventuriers zijn toeghedaen/als oock hare Factoren/ uyt alle Rijcx ghebiet/namelick Steden ruymen ſullen/ ende afſtaen van alderhande handelinghe te water ende te lande/opentlick ofte ſecretelick. Verbiedende voorts alle Vorſten/ Stenden ende Onderdanen des Rijcx/by verlies van alle hare Regalien/Leenen/etc. ſoo wie daer teghen doet/ ofte de voorſchreven Enghelſche Aventuriers/ Factoors ofte dienaers/ eenighe dierghelijcke Paſpoort ofte gunſticheyt bewijſt/te water ofte te lande: Ende ſoo yemandt teghen dit Keyſerlicke ghebodt/den Enghelſchen voorſchreven vorderde ofte toeliet te handelen/ſal elcke Overheyt ghehouden ſijn/ſulcke lieden aen te grijpen/ ende de goederen te confiſqueren/ dat oock alle gheleyt ofte ghegheven Paſpoort/niet helpen ſullen/ende ſoo de Overheyt daer in verſuymich bevonden werde/ belaſtmen des Rijcx Fiſcael teghen de wederſpannighe te procederen/ ende die ſulcx den Fiſcael aenbrengen/ ſullen het vierdepart der verbeurder goederen hebben. Actum tot Praga/den eerſten Auguſti M.D.xcvij.

Coninginne van Enghelant verbant de Hanſeſche uyt Enghelandt den xiij. Januarij Anno 1598.

Hier door hebben de Enghelſche Cooplieden haer moeten van Staden vertrecken/ niet teghenſtaende de Coninginne een Edelman M. Johan Wrothe aenden Keyſer/ ende Meeſter Steven Leſieur aen etlicke Vorſten nae Duytſlandt ſondt/ om dat Mandaet gherevoceert ofte gheſuſpendeert te hebben. Terwijle heeft de Coninginne den xiij. Januarij/in haer Stadt Londen/oock haer Patente uytghegheven/haer daer in beclagende over de voorſchreven Hanſeſche onwarachtighe clachten/ ende datmen haer antwoorde teghen de ſelvighe niet hadde willen hooren/vorder ghebiedt ſy alle de Hanſeſche Cooplieden alle haer Rijcke door/ ende principalick die noch waren reſiderende op het Staelhof in Londen/niet meer te trafiqueren/ende ten Lande uyt te trecken ten ſelven daghe als haer ſubjecten beſtemt was uyt het Keyſerrijcke te trecken/ als den achtentwintichſten van die maent Januarij. Voorder bevelende den Magiſtraet der ſtadt Londen/ met haer nemende de Officieren van Tolhuys/ den voorſchreven xxviij. dach Januarij te nemen de poſſeſſie ende beſidt vande ſelvighe huyſinghen ofte Staelhof/ tot voorder ordere/ ofte dat ſy verſtaen/hoe den Keyſer hem ſal houden. Oock verclaerde ſy t'ſelfde niet te ſtrecken tot de Onderſaten van Polen/ ten ware ſy pretendeerden te weſen Hanſeſche/ ofte hadden mede gheſtemt/ inde ſchandelicke beſchuldinghe der Enghelſche. Ghegheven tot Weſtmunſter den xiij. Januarij M.D.xcvij. ſtilo Anglie/ int veertichſte Jaer haers Connickrijcks. Sints hebben de Hanſeſteden een vergaderinghe van haer Bontgenooten tot Lubeeck beſchreven/ alwaer maer weyninghe compareerden/ midts dat ſy niet alles recht eenich zijn onder den anderen.

Alſoo daer noch hope was dat het miſverſtandt mochte verdraghen worden/ ſoo lietmen tot Londen de Hanſeſche noch in de beſittinghe van haer huyſinghen/ den handel henluyden alleen verboden zijnde:maer alſo ſy uyt Duytſlant gheen ghevoeghelicke antwoorde en vercregen/ ſoo heeft nu den xiiij. Auguſti den Mayer ofte opper Magiſtraet van Londen/van haer voorſchreven huyſinghen het Staelhof/ inder Coninginnen naem poſſeſſie ghenomen/ niet tegenſtaende den Olderman ofte Conſul der Hanſeſche ghenaemt Hendrick Langeman daer tegen proteſteerde/om dat daer meer dan drie hondert Camerē met ſchouwen mochtē weſen/met alderhande huyſraet geſtoffeert/ diverſche particuliere toecomende.

Enghelſche Cooplieden verlaten Stadē eñ worde in Nederlāt verſocht.

De Enghelſche Cooplieden Aventueriers hebbende nu moeten haer reſidentie van Staden verlaten/niet al buyten hope zijnde van verdrach metten Rijcke/hebben haer laten verluyden te willen erghens in eenighe goede Stadt der vereenichde Landen nederſlaen/ het welcke aldaer verſtaen zijnde/ hebben veel ſteden haer Ghedeputeerde in Enghelandt gheſonden/ elck haer ſtadt recommanderende/met verclaringhe vande ghelegentheyt der ſelviger/ elcks de ſelve hare Previlegien aenbiedende/ ſoeckende elcke Stadt neeringhe te maken/ende in ſijn Stadt te brenghen/zijnde die Compagnie der Enghelſche Cooplieden Aventuriers/ de vermoghenſte in handelinghe//ende ſterckſte in ghetale van gheheel Europa/ wel 3500. alle Collegianten als een gheſelſchap handelende/ meeſt al van Londen/diens handel rijck ende groot is/ Jaerlicx veel millioenen bedraghende/hebbende den Lakenhandel met Carſayen/Bayen/ ghenoech alleen in handen/door het retour ofte wederkeerende betalinghe/veel Duytſche ende Italiaenſche handelinghen tot hen treckende/ haer niet met Wiſſelen ofte fijnantien gheneerende meer dan nootlick haren handel vereyſt. Aldus aenghesocht/ hebben ſy deſen Somer in de Gheunieerde Landen gheſonden haer Ghedeputeerde/ als te weten haren Gouverneur ende Hofmeeſter Richart Goddart Olderman ofte Magiſtraet van Londen/ ende Meeſter Benet ooc Olderman met Meeſter Thomans Smit/ eñ Meeſter Willem Rumney by haer gevoecht als haren Pentionaris/ Doctoor N. Fletcher Rechtſgheleerde/ deſe hebben door Zeelandt/ Hollandt/Vrieſlant/ghereyſt/de beſte ſteden verſocht/om te beſien welcke haer mochte de bequaemſte weſen/om aldaer haer reſidentie te nemē/als Dordrecht/Delft/Amſterdam/ Rotterdam/Campen/Groeninghen/ Maer alſo tuſſchen Vranckrijck ende Spaengien vrede wert ghemaeckt/ende vele hope hadden dat Enghelandt volghen mochte/hebben ſy haer gewoonlicke reſidentie/die ſy altijt in Nederlandt ghehat hebben/blijven behouden binnen de ſtadt van Middelburch/ghereſolveert zijnde aldaer te continueren voor eenighen tijt/ hoewel de wateren aldaer nae haer ſegghen niet wel en dienen/ om haer laeckenen nat te maken/ want ſy nae haer mate nat ſijnde ende ghecrompen/ vercoopen deſghelijcx oock om te verwen ende bereyden niet ſoo dienſtelijck/ dat nochtans de experientie bewijſt goet ghenoech te weſen.

Enghelſche Cooplieden Gedeputeerde in Nederlant in Julij.

Salvecondupt den Enghelſche Cooplieden inde Vereenichde Landen vergunt met beveſtinghe van haer Previlegiē/ den iiij. Julij.

Deſe hebben oock by de Generale Staten in ſ'Graven Hage vercreghen ende beſloten een accoort/ſalvecondupt ofte gheleyde van date den xiiij. Julij. M.D.xcviij. waer mede haer beveſticht worde haer Previlegien van den jare 1587. oock een Ordonnantie ende Placcaet vernieut/ des Graven van Leyceſter Anno M.D.lxxxvj. den xij. Auguſti alles op vaſt betrouwen/dat dingheſetene vande vereenichde Landen oock ſouden ghenieten/ het effect des inhoudens vande Previlegien/concordaten/entrecourſſen ende ander voordeelen/ die in voortijden haer mede in Enghelandt vergunt zijn: Soo de Landen gheraden vonden/tſy door miſverſtandt/oorloghe/ ofte om ander oorſaken/deſe Brieven van Salvecondupt op te ſegghen/ ſo ſullen ſy dat mogen doen/prefigerende tijt van een vierendeel Jaers/ half Jaer ofte langher/om te mogen vertrecken. Sy confirmeerden oock de Previlegien van Hertoch Philips/ ende modereerden de boeten vande verſweghen ofte verſuymde goederen in drie ofte vier dobbel. Over de betalinghe vande Convoyen tot bevrijdinge vande Zee ende voor de Duynkerckers/ſoude gelet worden/ doch ſy ſouden genieten het incomende Convoy voor haer Lakenen ende Carſayen. Sy vermochten oock Lakenen ende Carſayen op certificatie van haer court/weder uyt nae Enghelandt te voeren ſonder laſten/ ende dat binnen een jaer/ alles in conformiteyt vant ghene dat deſen aengaende den Cooplieden van Nederlandt in Enghelant toeghelaten is: Meer ander poincten/ nopende brieven van Ceſſien/ van Rechten ende criminele actien worden aldaer aengeroert ende ordre opgheſtelt. Ende volgende dit beſluyt ende reſolutie/ zijn ſy in September met een groote Vlote met Lakenen tot Middelborch aenghecomen/ende haer aencomſte verwitticht met gedruckte Placcaten op de Poorten van allen Steden.

Enghelſche Cooplieden blyven ende comen tot Middelburch.

Placcaten in de vereenichde Landen van Ammunitie ende Inlandſche Granen nae Spaengien te voeren.

Den xxiij. Januarij. werden inde vereenichde Landen ghepubliceert een Placcaet/ gheraemt ende ghedateert den iiij. Julij te voren/als dat niemant en ſal moghen hem vervorderen uyt Nederlandt te voeren/naer de ſteden ofte Havenen van Spaengien/ Portugael ende andere Landen Weſtwaert gheleghen/ onder t'gebiet van Spaengien ſtaende/noch op plaetſen in Vranckrijck gheleghen/die het met Spaengien houdē als Loraynen/ Savoyen ofte Liguers: Salpeter/Buſpoeder/Geſchut/Clootē/Lonten Muſketten/ Roers/ Rondaſſen/ Corſeletten/ Lancien/Spieſſen/Hellebaerden/Slachſweerden/Clockſpijſe/Coper/Seylen/ Cabels/Touwen/Anckeren/Maſten/dick zijnde ſeſthien palmen/noch Tarwe/Rogghe/Garſte/ etc. noch eenighe Granen die inde vereenichde Nederlanden ghewaſſen zijn/op verbeurte vande ſelvighe goederen/ende alle andere den ſelven eyghenaer toecommende int ſelfde Schip/ende oock vande Schepen/ende dat de Eygenaers vande goederen/ende de Schippers daerenboven gevangen ſullen worden/tot dat ſe betaelt ſullen hebbben de peynen/daerinne ſy nae goet duncken des Rechters ſullen ghecondemneert worden/ niet minder voor dē eygenaer als vier hondert guldens/ ende voor den Schipper niet minder dan twee hondert guldens.

Noch een Placcaet werter af gheroepen/van date den xxij. Juli voorleden/ inhoudende dat niemandt eenigen toevoer mochte doen op Cales Grevelinghen/Duynkercken/ Nieupoorte/ Sluys ofte andere buyten Duyns van Vlaenderen gheleghen/ ofte eenighe Binnelandtſche ghewaſſen granen/erghens uyt te voeren/ op ſeer hooghe peenen.

Ordonnantie op het gheweer der Staten Crijchſvolc den ij. Januarij.

De Staten Gheneraal der ſelvigher vereenichde Provintien/raemdē den tweedē Januarij een Ordonnantie op de Wapenen van haer Crijchſvolc/om voorts aen onder den Crijchſvolcke/zijnde in haren dienſte onderhouden te worden als dat haer Picquiers moeſten hebbē Stormhoet/ Gorghelin/ het voorſte ende het achterſte vande Ruſtinghen/Rappier ende Pieckē ofte Spieſſien/op peyne voor dē Stormhoet thien ſtuyvers/t'Rappier ē Pycke twintich ſtuyvers/ voor de Ruſtingh t'voorſte ende achterſte in monſter niet te paſſeren. Voorts dat het vierdepart vande Pijckiers/die de hoochſte payen trecken/ noch ſouden moeten hebben hen Armſtucken ende Tachetten voeren/ op peyne van thien ſtuyvers. De Muſkettiers moeſten hebben een Stormhoet een Muſket gheboort op acht looden int pont/ē ſpelende met thiene/ een Rappier ē Forquet/op peyne van Stormhoet ē Forquet/thien ſtuyvers/ een Rappier xx. ſtuyvers Muſket twee gulden. De Schuttē moeſtē dragē een Stormhoet/ ende een Roer geboort op xv. looden int pont/ē ſpelende op xvij. loodē ē een Rappier/al op voorgaende peynen/ welcke peynen op elcke monſteringe ten proffyte van den Lande ſoude ghecort worden.

Reformatie voorgeſlaghen om de Vaendelen voldaē te hebben.

Inde voorſchreven Landen/ werde ten ſelven tijde mede voorghenomen een redres/ om de Vaendelen Voetvolcx compleet ende vol te houden/te weten datmen die van hondert ende vijftich coppen/ſoude reduceren op hondert ende twintich hoofden ofte coppen/ ende dat op volghende ghewoonlicke gagie ofte Soldie/berekenende tot elck Vaendel/ derthien Officiers/ die ſouden hebben driehondert eenendertich gulden ter maent/veertich Pijckiers ſouden hebben teghen twaelf gulden ter maent/mette Edelluyden vijfhondert gulden/ noch dertich Muſkettiers tot xij. gulden/ drie hondert ende ſeſtich guldens/vierendertich Schutten tot acht ende negen guldens ter maent/ twee hondert lxxxix. gulden/drie Jongers xxiiij. guldens alle tſamen makende hondert ē twintich coppen/ē ſouden bedragen vijfthien hondert ē vier guldens ter Maent. Deſe reductie (hoewel die maer voorgeſlaghen wert) is terſtondt by ſommighe int werck gheſtelt/al eer die te deghe gheresolveert was/waer uyt terſtondt gheſproten zijn contrarie effecten/ uyt dien dat uyt de Vaendelen werden afghedanckt/alle de beſte Soldaten die de grootſte gagie ſtreken/door de gierichheyt van vele Capiteynē: Welcke Soldaten uyten dienſte zijnde/vele byde vyandt liepen/ende meer ſoudē gheloopen hebben/ hadde daer wel ghelt gheweeſt. Hierover heeft Prince Mauritz namaels gheclaecht/ende veel moeyte aenghewent met den Rade van Staten/om die voorſchreven inconvenienten voor te comen/ ende niet te min die Vaendelen compleet te houden.

Afſterven vā de Ceurvorſt van Brandenborch ende Hertoch Richart Paltſgrave in Januarij.

In deſen Winter den xviij. Januarij ſterf den Marckgrave van Brandenborch Ceurvorſt/ ſeer out zijnde/zijn Sone den Marcgrave Joachem Adminiſtrator van Maydenborch/ſuccedeerde in zijn plaetſe/ deſgelijcx ſterf oock den xxj. Januarij/den Heere Richart van Zimmeren Paltſgrave/oock den Ceurvorſt van Triere.

In oorlochſche feyten werdt deſen Winter luttel uytghericht. Den xxvij. Januarius was den Ritmeeſter Edmont met ſes Vanen Ruyteren van Berck met tweehondert voetknechten nae Limborch ghetrocken/ om ſes Vaendelen knechten aldaer te ſlaen/ maer ontdeckt zijnde/ trocken ſy in ſHertogen raet/ dies ſy wederkeerden met moeyte door den ſneeu. Den xxij. Februarij/hadden deſe ſelvighe Ruyteren int Lant van Gulick een Convoy van Suyckeren gheſlaghen/ende aftreckende/ werden ſy by Buerſe overvallen/den buyt haer afgenomen/ ende xvj. vanden heuren bleven ghevanghen. Maer den xxvj. Februarij convoyeerden hondert ende thien Peerden vant Garniſoen van Breda/den Commis Gelmen/nae het Lant van Luyck/ int wederkeeren/werden ſy inde Kempen in een Dorp overvallen/verlorē achtentwintich Peerden/ende ſeſthien mannen bleven ghevanghen.

Aenſlach opt Caſteel van Woude by der Staten volck te vergeefs den vj Februarij.

Daer is ten voorſchreven tijde mede eenen ſlach op de ſterckte van Woude by Berghen op Zoom ghepractiſeert gheweeſt/by een Commiſſaris van Steenberghen/die ghewonnen hadde den wille vande ſchiltwachte binnen de ſterckte/ te weten/ de voorſchreven ſchiltwachte ſoude ſnachts op den vj. Februarij/ ſtaende op de wachte/ op ſeker ure ende oort/ die van buyten door den gracht comende/ laten opclimmen int Caſteel. Deſen Commiſſaris heeft dit den Gouverneur van Berghen Bacx aengeſeyt/die hem met bequaem volck ende den Ritmeeſter Stakenbroeck met een ſchuyte op eenen waghen lieten ter beſtemdē tijde reede vinden/maer Bacx hadde den Commis ghelaſt hem de Guyde te gheven/ende t'gheheel beleyt op hem te laten aencomen/om dat ſulckē exployt zijn werc niet was / ſoo hadde den Commis nochtans willen mede gaen/ende ſelve de directie gheven. Als nu daer ter gheſetter uren alles ſnachts aenghecomen was / ſoo heeft den voorſchreven Commis een ſchrick ghecreghen / vreeſende dat door tlicht van den ſneeu alles ontdeckt mochte weſen/waerom hy uyt vreeſe vertrock/ ſo als nu de Schiltwachte riep ter beſtemder uren om aen te comen/ſoo en condemen deſen Commis noch eenighe van zijn Guyden vinden/hoe neerſtich men oock ſochte/ende terwijle hadden Bax ende Stakenbroeck die ſchuyte int water gheſtooten om den gracht te paſſeren / maer ſoo ſy niet en wiſten waer ſeker aen te varen / verliep de ure vande Schiltwacht/ waerom hy alſſer een ander Schiltwacht opghebracht werde/ heeft alarm ghemaeckt om zijn lijf te ſalveren/ende afgheſchoten/daer door ſy moeſten aftrecken ende den aenſlach ontdeckt werde. Den Gouverneur van Woude hadde wel achterdencken datter verſtandt binnen moeſte zijn / maer dorſte de Schiltwachte niet aenſpreken om dat hy gheſchoten hadde/tot dat hy om eenen ſijnen ghevanghen Neve tot Steenberghen ſchreef om te rantſoeneren/ waer op deſen Commis noch een ander faute dede met antwoorden/dat hy den Neve ſoude ſenden / ſoo wanneer hy de Schiltwachte die doen ſtont ſoude ſenden/ anders ſoo mochte hy ſijnen Neve niet hebben/alſo den ſelven ſijnen vrient meldende/dies dē Gouverneur dede die Schiltwachte aentaſten/ eñ naerder de ſaecke onderſoecken.

In deſen Winter was een vergaderinge ofte Deputation dagh tot Reghenſborch beſchreven/ alwaer dat niet byſonders ghehandelt werdt/ hoewel den Keyſer daer geerne conſent hadde ghecreghen/ van penninghen tot de Turcſche oorloghe/daer en verſchenen maer Gedeputeerde/ſonder laſt van yet in te willighen als te voren/voorts liep den tijdt door ende af/in clachten ende diſputen van proteſterende Vorſten/ tegen Inquiſitie ende dwanck van conſcientie/ende en conden gheen verſekertheyt op haer oude clachten ofte Gravamina, vercrijghen. Oock ſoo en hadden de Ghedeputeerde ſelfs niet connen verdraghen / op een hooft te verkieſen teghen den Turck inde oorloghe te ghebruycken: Van weghen de Ceurvorſten wert voorgheſlaghen/ den Prince Mauritz van Naſſouwen/ van weghen de Vorſten/den Vorſt van Anhalt/van weghen de Geeſtelickheydt / Graef Herman vanden Berghe/van wegen de Graven/den Grave van Hohenlo/van weghen Baroenen / den Grave van Solms / ſoo dat zijt moeſten laten aen de verkieſinghe van den Keyſer/die gheen van dien was aparent te nemen.

Rijcx vergaderinghe tot Regensborch

Overſte tegē den Turck voorgeſlagen

In Italien was deſen Winter gheſtorven den Hartoch van Ferrara ſonder kinderen / die hadden gheerne zijn Broeders naturel ſone dat Hertochdom (langhe by zijn gheſlachte d'Eſte beſetten zijnde / naeghelaten: Maer alſoo den Roomſchen Stoel ofte Pauſen van Roome de ſelfde heerlickheydt ofte Hertochdom van Ferrara aen dat gheſlachte ghegheven hadden/ ten leene alleenlijck te beſitten/ ſo lange ſy wettelicke manlicke oir hebben ſouden/ ſoo wilden ſy daer toe niet verſtaen. Den leſten Hertoch hadde gheen aenbiedinghe van eenighe milioenen gelts tuſſchen ſpreken van Potentaten/ noch aenbiedinghen van dienſt teghen den Turck naeghelaten/om voor ſijnen Neve Cæſare d'Eſte de huldinghe vanden Paus te becomen. Daerover gheſtorven zijnde/heeft deſen Neve Cæſar d'Eſte gheſocht dat Hertochdom te houden/ende groote aenbiedinghe aen den Paus ghedaen/die niet wilde hooren / maer begheerde dat weder aen den Stoel van Roomen te hechten / ſoo dat ten leſten de queſtie tot een open oorloghe uytghevallen is/over beyde zijdē vriendē ende Krijchſvolck vergaderende. Wt Enghelandt heeft den Grave van Eſſex een Edelman Sire Antoni Chorly Aventurier derwaerts geſondē/om den voorſz. Cæſare d'Eſte allē dienſt aen te biedē/met beleyders van Chrijchſoverſte / Efficieren ofte Capiteyné/verſtaende dz den Paus hem wilde depoſſederen vande Landen die hem by ſijne Voorſaté gelaten waren/en ſo ſy vyanden waren van Tyrannie / wilden ſy hem gheerne alle behulp toeſchicken: Deſen ſelven Edelman hadde oock laſt dierghelijcke Brieven vande vereenichde Landen te procureren/waer over hy creech den xxiij. Januarij Brieven vanden ſelfden inhoudt van den Prince Mauritz: Maer in Februario creech men tijdinge/ dat deſen Cæſar d'Eſte met ten Paus overcomen was/behoudende de Hertochdommen van Modena ende Regio, met eenighe ander plaetſen/met groote ſchatten van ghelde / ende een pencioen/ en de ſijnen outſten Soon Cardinael ghemaeckt te worden / waer over den Paus namaels na Ferrara trock met grooten ſtate daer een Caſteel bouwende.

Hertoch van Ferrare in Italien geſtorven/ dien den Paus ſuccedeert.

Prince Mauritz hadde in Maerte eenen aenſlach op Vlaenderen voorhanden / om ſijnen vyandt werck te geven in die Provintie daer hy tmeeſte ghelde van trock. Daer toe hadde hy met aller ſtilheydt ſijn volck den achſten Maert beſchreven tot Willemſtadt / met alderhande ghereetſchappe ende nootdruft/maer daer zijnde iſſer ſulcken tormente opgheſtaen wel acht daghen duerende/als niet veel gheſien is / ſoo dat eenighe Schepen verginghen / andere qualijck haer berghen conden/ in voeghen dat den aenſlach daer door moeſte achter blijven.

Prince Mauritz aenſlach op Vlaenderen voornem- weeſt verhindert/in Maerte.

In Hollandt is in dit Jaer den tweeden Februarij opt ſtranghe tuſſchen Catwijck ende Schevelinghen ontrent een ghehuchte Berghey gheheeten/een Walviſch aenghecomen/ die hem aen grondt vindende / het water afgheloopen zijnde/groot ghetier ende miſbaer maeckte / alwaer hy vande Viſſchers met Cabels omſlagen allenſkens naerder t'Landt ghebrocht werdt/ daer hy nae eenighe daghen gheſtorven is / inwendich gheberſten zijnde/door zijn groot ghewichte op het hert ſant/want het bloet eñ ſmout hem piſſelinghen afliep uyt het Bachuys: hy wert nae ſijnen aert vande Viſſchers ghenoemt een Potwalviſch/der ghelijcke ſoorte men meer ende oock grooter gheweten heeft/ die aen deſe Landen aenghecomen zijn: Hy was lanck tweeenvijftich roey voeten/ſijn ooghen ſtonden vijfthien voeten van ſijnen muyl/vier voeten achter d'ooghen hadde hy een vlimme/den muyl hadde onder eenen beck/uytſtekende lanck ſeven voeten maer gheheel ſmal/ende hier in ſtonden tweeenveertich tanden wit als yvoor/ elck uytſtekende ghelijck een groot Hinnen Ey/ ende dien langen beck ſloot in het gehemelt boven/in ſoo veel putten die hert waren / deſen Viſch was manlick/ want hy hadde ſijn manlijck lidt uytſtekende/ ende doot zijnde ſes voeten lanck: Sijnen ſteert was hooghe ofte breet derthien voeten/ ſijn dickte(midts hy int ſant lach)conde men niet meten/ was voorwaer een groote Beeſte.

Een Walviſch in Hollandt ghe-ſtrant den ij. Februarij.

Hy werdt van wegen de Graeflijckheyt van Hollant vercocht voor hondert ende ſeſentwintich gulden/ dat goeden coop was gherekent voor den ghenen die daer Traen Olie van maecten: Den beck wert gheſchoncken/ den Grave

Jan

1597.

Jan van Naſſouwen/ende tot Dillenborch ghevoert.

De Schanſe in Vlaenderen Patientie by de Franſoyſen den Spaengiaerden vercocht den iiij. Februarij/1598

In Vlaenderen teghen over Zeelandt niet wijt vā Biervliet/lach een Schanſſe/de Patientie ghenoemt/ de welcke die van de Spaenſche zijnde ontrent den vierden Februarij in creghen/ door eenighe Franſoyſen die daer op lagen/ende die voor ghelt over leverden/waer door oorſake ghegeven wert/op het Franſoys Krijchſ volck naerder te letten.

Trattaet tuſſchen Coninck van Spaengien ende de Hooſſche Cooplieden ontſchuldigende de Negocianten den iij. Februarij.

Wy hebben vooren verhaelt de groote tachterheyt vanden Coninck van Spaengien/waer door benoodicht gheweeſt is by een decreet in drucke uytghegheven/ alle aſſignatien ofte bewijſen van betalinghen die hy zijn crediteuren te vooren overgheſtelt hadde/te wederroepen. Int beghintſel van dit Jaer/iſſer in drucke int Spaenſch uytghegheven / het accoort ofte contrackt dat den Coninck tot Madril in Spaengien den xiiij. Februarij M.D.xcviij. met ettelicke Ghedeputeerde/vercooren by alle de Hooſſche Negocianten / ende van haer allen volle machte hebbende ghemaeckt heeft / te weten/ met Hector Pocamilo / Ambroſio Spinola/ Franciſco de Malvenda / ende Joan Jacomo de Grimaldi / in welck contrackt den Coninck als nu beter gheinformeert zijnde/juſtifieert ofte ontſchuldicht alle zijn Hooſſche Negocianten/ niet teghenſtaende ſy in ſijn voorgaende decreet ſeer beſchuldicht waren/ om dat ſy haer wilden ende conden by alle rechten ontſchuldighen/ende houden ſtaende dat hy (namelick den Coninck) niet en vermochte met geenē rechte haer te ontnemen t'ghene haer eens overghegheven was in betalinghe ten ware ſy eerſt ghehoort waren in hare defenſie/ende dattet bleke dat ſy onwettelijcken ghehandelt hadden/daer ſy hem beweſen hadden alles ghedaen te hebben by ſijnen bevele/ twelck hy nu bevondt waer te weſen/ende ſoude by rechte niet anders proberen connen: Waeromme hy haer gheheel ontſchuldighen moeſte/ ende alles hem ſelven wijten / daer den grooten noot ende ghebreck van ghelde hem toeghedrongen hadde/verſoeckende deſe Negocianten tgelt op hooghe Wiſſelen te nemen voor hem/welcke Wiſſelen liepen van deen Landt op het andere/ ende van deen Marckt tot de andere / ende dat uyt ſijnen bevele/ waeromme hy nu anderwerf met haer overcomen was.

Hooſſche Negocianten leveren den Coninck vier hondert duyſent Ducaten alle maendē voor achthien maenden lanck/tot verſekeringe vande oude ſchulden.

Als dat ſy/te weten/de voorſchreven vier ghecommitteerde inden name van alle de ander Negocianten/ (om de oude aſſignatien ende verpandinghen / by het voorſchreven decreet haer afghenomen / haer op ſeker middelen ſouden weder ghegheven worden / beſtaende in twee ſoorten van Iuros dat zijn Domeynen ende renten) ſouden tot de oude ſchulden noch toe legghen een nieuwe ſomme van ſeven millioenen ende twee hondert duyſent Ducaten tot drienvijftich ſtuyvers/nae valuatie van Wiſſel elcken Ducaet gherekent ende dat te betalen/te weten/ totten behoeve vande oorloghe in Nederlandt/ aenden Eertſhertoch Cardinael / ofte ſijnen bevelhebberen alle Maenden twee hondert ende vijftich duyſent Ducaten ten prijſe voorſchreven ende dat achthien Maenden gheduerende/ ende de een den anderen volghende/beginnende/deerſte betalinghe den leſten Januarij / van dit loopende Jaer M.D.xcviij. tſamen beloopende dat ſy in Nederlandt ſouden betalen vier ende een half Milioen Ducaten. Ende noch inde Rijcken van Spaengien ofte in ander Rijcken nae ſ'Conincx belieften / meer een ſomme van hondert ende vijftich duyſendt Ducaten alle Maendē ooc xviij. Maendē gheduerende/tſamen vier hondert duyſent Ducaten ter Maent/die ten eynde vande achthien maendē beloopen ſullen/ ſeven milioenen ende twee hondert duyſent Ducaten van drienvijftich ſtuyvers tſtuck.

1597.

Rembourſement ofte bewijs van betalinghe den Cooplieden beweſen.

Tot weder betalinghe van deſe ſeven milioenen ende twee hondert duyſent Ducaten / metten intereſte teghen thien ten honderdē tſjaerts/ ſouden deſe ghecommiteerde Negotianten bewijs hebben/te ontfanghen vanden ghelde des Conincx/ghecomen uyt Indien/int Eylant van Tercera (daer doen tijdinghe van was) twee milioenen ghereet in Realen van Silver/ ofte in Goudt. Noch werden beweſen t'ontfanghen in Spaengien vande Servitios ordinaris ende extraordinaris/vande Jaren M.D.xciiij. verſchenen/ totten Jare ſeſthien hondert verſchijnende / een milioen ende een hondert duyſent Ducaten:noch op de Servitios van t'Coninckrijc van Granado/een hondert duyſent Ducaten: noch op vercoopingen van Officien/ conſumptien / compoſitien ende andere extraordinari dinghen die vervallen ſouden dit Jaer M.D. xcviij.ende int volgende Jaer M.D.xcix. ende op t'ghene ſy ſouden moghen verkieſen ofte bedencken daer ghelt mocht van comen/ een milioen Ducatē. Noch werden beweſen op de Vlote uyt Indien/verwacht in dat Jaer M.D. xcviij.twee Milioenen in Realen ofte gout/ende noch op de Vlote die t'volghende Jaer 1599. ſoude moghen comen ſes hondert duyſent Ducaten. Ende meer op de Criſado ende Eſcuſaden die den Coninck ſouden toecomen inden Jaren M.D.xcix.ende ſeſthien hondert/de ſomme van een milioen ende twee hondert duyſent Ducaten/t'ſamen beloopen deſe bewijſinghen op acht Milioenen Ducaten / op de rekeninghe van de maentlijcke betalende ſomme van ſeven Milioenen / ende twee hondert duyſent Ducaten/ende den intereſt ofte toewas die daer op vallen ſoude. Ende op datter gheen ghebreck ſoude weſen aende maentlijcke betalinghe vande vier hondert duyſent Ducaten ter Maent / werdt deſe Ghecommiteerde Paſpoorten vergundt / om haer ghelt uyt de Coninckrijcken van Spaengien te voeren/oock datter ſes Galleyen vanden Admirael Andrea Doria tot haren dienſte ſouden weſen.

De Hooſſche Negocianten ende ander handelaers onder haer crijghen Privilegie.

Voorder en mochten de voorſchreven Ghecommiteerde nach haer Meſters onder haer ſchuylende van gheen haer Crediteuren aengeſproken worden ofte ghemaent by rechte ofte anderſins/om haer niet te benemen het volbrenghen der voorſchreven betalinghe den Coninck beloeft/ maer moeſten alle die andere Negocianten/ſchuylende onder de voorſchreven Ghecommiteerde/tot het opbrenghen van deſe penninghen/elck nae rata vande ſomme ofte aenpaert bylegghen / ende ſoo ſouden de voorſchreven aſſignatien op de Juros ofte Domeynen allenſkens met een derdendeel ſeffens haer in handen ghegheven worden/ ende nae die rata ſoude elck ſijn Crediteuren oock betalen. Den Coninck ordonneerde oock twee Conſuls/ ende eenen gheleerden byſitter/om alle queſtien ende verſchillen tuſſchen deſe Ghecommitteerde ende haer medeghenooten ende Crediteuren/nopende deſe ſaken te sliſſen/ende daer over te vonniſſen/ ſonder appel dan tot Conincx Tribunal. Dierghelijcke conditiē zijnder meer/alſo die in Spaenſch ghedruckt uytghegheven zijn tot Madril den veerthienden Februarij/Anno M.D.xcviij. onderteeckent by den Prince Philips/inden name vanden Coninck/om dat die doen cranck was/ welck Contrackt den Coninck ſelfs ſint heeft beveſticht/ende wordt vaſt volbrocht.

Aldus metten voorgaenden Contrackte den Coninck van Spaengien beſorcht ende verſien zijnde met ghelt / ſoo wel in Nederlandt als in Spaengien / om voorder te toonen aen den Vorſtelijcken Cardinael / dat hy hem met ſijn Dochter ende Nederlanden niet verlaten wilde/ heeft hy hem op ſijn verſoeck een deel Spaenſch krijchſvolck toegheſonden/ ſiende dat de invaſien van Enghelandt ofte Yrlandt hem niet ghelucken wilden / ofte nu hem niet te paſſe quamen.

Waeromme hy den Admirael Pretendona die een van zijn Admiralen gheweeſt was op de groote Spaenſche Vloté/ Anno M. D. Lxxxviij. belaſt heeft den Generael Don Sanctio de Leyva met vier duyſent Spaengiaerden in Nederlandt nae Calis in Vlaenderen te voeren. Dit krijchſvolck was ghetrocken upt alle de Compangien die in Biſcayen laghen/ende na Enghelandt ofte Yrlandt meynden te gaen/ verdeylt onder vier Colonellen/Gabriel Andrada/ Don Joan de Velaſco / Don Pedro de Morogeon/ende een ander/ ende werden gheſcheept in achtendertich Schepen / groot ende cleen zijnde van tuſſchen tſeſtich ende hondert ende dertich laſten / meeſt Ooſterſche ende ghearreſteerde Nederlantſche. Eenighe Biſcayſche ende zijn afghevaren in t'leſte vande maent van Februario / ende zijn in thien ofte twaelf daghen der voorſchreven maent/tot Cales wel aenghecomen/daer voor d'eerſte de cleynſte ſchepen invoeren / rechts als de Hollantſche ende Zeelandtſche ſchepen by onweder vande wachte aldaer afgheſeylt waren / die ten ſelven voorſz. daghe daer weder voor quamen/ ende noch eenighe ſaghen invaren inde Haven/ waer van ſy noch het grootſte namen: Vier upt vreeſe ſtranghden/expreſſen laſt van te ſtranghen hebbende/om het volck te ſalveren / ſoo ſy beſprongen werden vande Nederlantſche oorlochſchepen: t'ghene datter ghenomen werdt / was een groot Hamborgher Schip/ groot hondert ende dertich laſten/ghewapent met thien Gotelingen gheſchuts ende acht ſteenſtucken / die niet wel waters ende ghetijde ghenoech hebbende / ende niet gheerne ſtranghende / daer oock perijckel voor het krijchſvolck in gheleghen was/is alſo ghecomen in ſijn vyanden handen / ende werdt tot Vliſſinghen ghebrocht: hy hadde op hondert ende vijftich Spaenſche Soldaten / onder den Capiteyn Alonzo Sanchez de Villa de Real/ met noch twee Pyloten/de welcke gexamineert zijnde/ haer reyſe verhaelden. Deſe Schepen hadden eenſ deels Paſpoort (door tuſſchenſpreken vanden Ambaſſadeur vanden Keyſer ende van Denemercken/als dat ſy vry ſouden mogen nae huys varen/dit krijchſvolck aen Landt geſet hebbende: de ander reſterende zijn meeſt daer gebleven ende vergaen/ hoewel haer voornemen was veerthien van deſe ſchepen ter oorloghe op te ruſten / ende de oorloghe ter Zee te beginnen/etc.

Den Coninc van Spaengien ſent vier duyſent Spaengiaerden aenden Cardinael in Nederlant/ den xxiij. Februario.

Den Overſten van dit krijchſvolck Don Sanctio de Lieva/quam den derden Maert tot Bruſſel/ zijn volck werdt in Vlaenderen ghelogeert/ ſo dat de Landen vaſt vol Spaengiaerden werden beſet/diemen doen berekende datſe wel thien duyſent in getale alle de Landen deur maken ſouden: waer by de verreſienſte Nederlanders wel mercktẽ dat den Vorſtelicken Cardinael geen anderen wech inde regieringe dochte voor te nemen/ dan ſijn voorſaten ghedaen hadden/om dat hy ſelve/al over lange/ om dit volck gheſchreven hadde/toonende te miſtrouwen het binnelantſche krijchſvolck/ofte die te verachten ende hem met vreemde te ſtercken. Deſe ghevanghen Spaengiaerden tot Vliſſinghen/vertelden oock hoe datter xij. Gallioenen nae de Terceras waren afghevaren/om het ghelt upt Indien die mette Vlote daer ghelandt was (alſoo wy verhaelt hebben) te gaen halen/ ende dat ſy noch inde Corona ghelaten hadden ontrent Lxx. Schepen/waer van ontrent veertich waren ter oorloghe toegheruſt/ende van krijchſvolck lieten ſy daer noch ontrent twee duyſent/ ſoo Spaenſche als Italiaenſche Soldaten.

Den Voorſ. Cardinael upt miſtrouwe der Lantſaten hadde om Spaengiaerts gheſchreven.

De Geunieerde Nederlandẽ ſiende dat haren handel ende Zeevaert op Spaengien dagelijcx ſorgelijcker werde/ om dat ſy daer te verwachtẽ hadden arreſten van haer Schepen/confiſcatien van haer goederen/vangeniſſẽ van haer Schippers eñ coopliedẽ/onder pretext dz ſy upt Nederlant quamẽ/ ofte dat ſy moeſtẽ vã die Inquiſitie aldaer van haer geloove gexamineert worden/ ofte dz ſy den Coninc moeſten dienẽ/meeſt ſonder ofte voor cleynen loon/ende dat dickmael teghen haer Vaderlandt ende ghemoet/ ſoo werter getracht oock upt haer oorloghe een nut ofte profijt te rapen / de occaſie waernemende dat ſy nu het Spaenſch jock waren (ſoo ſy dat noemden) waer deur ſy te vooren niet mochten de weerelt beſeylen/noch op beyde de Ooſt ofte Weſt Indien varen/ noch op de Cuſten van Afriken/ noch Guinea/Braſilien/ noch op de Eylanden. Deſe conſideratien hebben eenighe beweecht (hopende van Spaengien afgeſneden te blijven) om een geſelſchap op te rechten/ ende Coophandel op Ooſt Indien oock te verſoecken. Aldus zijnder int jaer M.D.xciiij. tot Amſterdam in Hollandt neghen Cooplieden te ſamen gheſpannen/namelijck Hendrick Hudde/ Reynier Pau/ Pieter Dirrickſz. Haſſelare/Jan Janſz. Carel/ Jan Poppe / Hendrick Buyck / Dirck van Oſſe/Syvert Pieterſz. Aert van Grootenhuys/ deſe Cooplieden zijn de eerſte gheweeſt / ende hebben vier nieuwe Schepen doen maken / te weten twee/groot zijnde twee hondert ende dertich laſten / het eene was ghenoemt Mauritius, ter eeren van Prince Mauritz haren Stadthouder/dander Hollandia, een van hondert ende dertich laſten/ ghenoemt Amſterdam, met een Pynaſſe ghenaemt het Duyfken, groot vijfentwintich laſten ofte vijftich vaten. Deſe Schepen zijnde ghevordert by de Staten van Hollandt/ende gheaſſiſteert van Metalen gheſchut/ ende wel toegheruſt/hebben ſy na Ooſt-Indien ghedeſtineert/om aldaer een vaert te beginnen/ ende eenen vaſten handel mette Indianen te maken van Specerien/inſonderheyt ter plaetſe daer de Poortugeſen gheen ghebiet en hadden/ om alſo de overlaſten der Spaengiaerden te ontvlieden/ ende niet meer benoodicht te zijn t'ſelve met ſoo grooten perijckel in Poortugael te halen/alwaer de Caſtilianen vaſt veel Poortugeſen onder deckſel van Religie by d'Inquiſitie ſelve verjaechden / die vele in Hollandt tot Amſterdam quamen / ende met haer familie daer neder ſloeghen.

Neghen Hollantſche Cooplieden ſenden vier ſchepen nae Ooſt Indien 1595.

Deſe vier nieuwe Schepen zijn ghewapent gheweeſt met xxiij. Metalen ſtucken Gheſchuts/ noch met xliij. yſeren Gotelinghen/ ende xxxvj. ſteenſtucken/ende voorts verſien met alle nootdruft tot een langhe reyſe/ op hebbende ontrent twee hondert ende vijftich mannen. Aldus uptghereet / zijn ſy t'ſeyle ghegaen upt Texel den tweeden April/Anno M.D.xcv ende ſeylden na Cabo de Bone Eſperance, ſy ontmoeten een Portugaelſche Caracke/ die den Aertſbiſſchop van Goa voerde nae Indien/ die ſy ghenoech machtich waren/maer volghende haren laſt / en miſveden die niet/ dan voeren aen Boort/ ẽ toonden malcanderẽ vrientſchappe. Het voorſz. Cabo creghen ſy den tweeden Augusti daer nae int geſicht/ daer het volck veel ſieck werdt ende ſtorven dies onthielden ſy haer (hebbende het Cabo voorſchreven om gheſeylt) ontrent het Eylandt Madagaſcar ofte van Sint Laurens genaemt/ aldaer ſy twiſtich werden (een quaet die ſoodanighe langhe voyagien onderworpen zijn / ende ſeer ſorghelijck is/ ende hebben haer aldaer int Eylandt van Sinte Maria langhe onthouden/ ende weder haer reyſe vorderende/ zijn ſy Anno M.D.xcvj. den elfſten Juni onder het Eylandt van Sumatra ghecomen/ende alſoo hebben ſy die Landen daer alomme verſocht/ oock zijn ſy gecomen int Eylant Iava Mayor inde Coopſtadt van Bantam, daer ſy Cooplieden vonden uyt Turckyen/China/ende uyt ander Landen/daer hebben ſy haren Coophandel van Peper ende Speceryen begonnen/alwaer ſy door het benijden van Poortugeſen in ſuſpitie by den Gouverneur vant Landt zijn ghebrocht / die ten leſten vande Portugeſen omghecocht zijnde / den Hollanders vyant is gheworden. Daer nae werden ſy vyrans overvallen vande Indianen / onder't deckſel van vrientſchappe / daer etlicke vande Hollantſche Ghecommitteerde ende den principael Schipper doorſteken werden. Alſoo dat ſy niet conden volcomelicken haren Coophandel drijven ofte voldoen. Waer over ſy/ ſiende datſe ſeer gheſwackt waren van volck / een van haer Schepen ledichden ende verbranden / te weten/ Amſterdam ghenoemt / om d'ander beter te Mannen / den xj. Januario / int Jaer M.D.XCvij. ende reſolveerden nae Huys te varen/ende quamen aen het Eylant Baly, ligghende by Ooſten vant groot Eylant Iava , alwaer ſy vanden Coninck wel ghetracteert werden / ſoo dat daer twee Hollanders met haren vryen wille aen Lant bleven. Van daer wel voorſien zijnde van Rijs/ Water ende ſulcken nootdruft als ſy becomen conden/ zijn ſy den xxj. Maert Anno M.D.XCvij. t'ſeyle nae huyſwaert ghegaen/ ende paſſeerden den vij. Mey weder Cabo de bone Eſperance. Den xxv. Mey voorſz. voeren ſy voorby het Eylant van Sint Helena, daer ſy veel Portugaelſche Caracken vonden / dies ſy haer niet en dorſten aldaer ververſchen/ maer voeren door/ niemanden ontmoedende / ſoo dat ſy den elfſten Augusti/ tot Texel in Hollant inquamen/ zijnde in min dan vijf Maenden / van Iava ofte Baly thuys gecomen/als ſy twee Jaer ẽ vier Maenden uyt gheweeſt waren/vande twee hondert ẽ vijftich Mannen/ maer ontrent t'negentich perſoonen thuys brenghende/ſo datter ontrent hondert ende Lx. achterbleven waren. Sy brochten oock mede twee Jongers van Madagaſcar, twee ander van Sumatra, met eenighe andere / oock eenen van China: de Jongers leerden de Nederlantſche tale wel/ ende hebben de gheleghentheyt van haer Lant/breeder te kennen gegeven. Deſe voyagie hebben wy int corte verhaelt / wijſende den curieuſen Leſer aen een Hiſtorie die daer van gheſchreven is/ ende ghedruckt tot Amſterdam/ by Cornelis Claeſz.

Hollanders die handelen in Indien ẽ Java/1596.

De Hollantſche ſchepen keeren weder in Hollandt/ Anno 1597. den elfſten Augusti.

Dit voorſchreven gheſelſchappe van Amſterdam / hoe wel ſy de profijtelickſte reyſe niet ghedaen hadden / ſo hebben ſy nochtans anderwerf gereſolveert weder in dit Jaer 1598. derwaerts te ſenden/ ende in plaetſe van eenen afgheſtorven van haer geſelſchap/ hebben eenen Geraert Bicker/zijnde een vroom treffelick Coopman/weder aenghenomen. Ende overmits daer noch een ander Compagnie derwaerts oock Schepen uytſenden wilden/om malcanderen niet te verhinderen/ hebben haer t'ſamen ghevoecht: deſe nieuwe waren Vincent van Bronchorſt/ Symon Janſſen Fortuyn/ Govert Dirckſen/ Cornelis van Campen/ Jacob Thomaſſen / Elbert Symonſen Jonckgen/ ende Jan Harmanſz.

Haer Schepen waren ghenaemt Mauritius, dat daer gheweeſt was/ den Schipper Govert Janſſen/ het ander was gheheeten Amſterdam, groot drie hondert laſten/ den Schipper Cornelis Janſſen Fortuyn / het derde Hollandia, die daer geweeſt was/den Schipper Simon Mau/ het vierde Schip Gelderlant, groot twee hondert laſt/ den Schipper Jan Bruyn/ het vijfde Zeelandt, groot hondert ende tachtich laſten / den Schipper Claes Janſz. Melckman/tſeſte VVtrecht , groot hondert ende dertich laſten / den Schipper Jan Martſen / met twee Pynaſſen/ Vrieſlandt ende Over-Yſſel, gheheeten. Den Admirael over deſe acht Schepen was Jacob van Neck / den Viceadmirael Wybrant Warwijck/ ende voorts ſeven Gecommitteerde Raden/waer onder was Heemſkerc/die inde leſte Noortooſte voyagie gheweeſt was/ al ervaren cloecke Mannen / van volcke ende nootdruft wel voorſien/ ende zijn uytgevaren uyt Texel den eerſten Mey/ weder nae Iava toe/ deſe Compagnie ofte gheſelſchap / heeft daer naer noch doen maken vier Schepen/om ten naeſten Jare weder derwaerts te ſenden/ ende alſo de vaert te continueren.

Vijf ſchepen uyt Zeelant na Ooſt Indien geſonde in April.

In Zeelant heeft Balthaſar van Moucherõ/ een vermaert ende verre ſoeckende Coopman/ oock twee Schepen nae de ſelfde Ooſt Indien ghesonden/ den Leeu ende Leeuwinne/ daer een verſocht Piloot Jan Davis Enghelſman mede voer / voor opper Commis Cornelis Houtman/ die op de Amſterdamſche Schepen leſtmael Commis/ ende principaelſte gheweeſt was: Deſghelijcx uytreyden meer/ noch Adriaen Hendrickſen ten Haef N. Langebercke ende haer conſoorten/ drie Schepen/ de Mane, Son, ende N waer van het eene ende principaelſte genaemt de Mane, onder Enghelant comende/ by ghebreck van qualick gheballaſt te zijn/ de Poorten vant gheſchut open zijnde/ ende t'ſelfde niet vaſt weſende / omghevallen ende ghebleven is met veel volck/ ende de andere twee zijn vroech in April uyt gevaren.

Vijf ſchepen van Rotterdam geſonden nae China ende Indien / des Weerelts clootom/ den xxvj. Junij.

Voorder tot Rotterdam/heeft ooc een treffelic geſelſchap / vier groote Schepen ẽ een Pynaſſe uytgherect/ den Admirael was groot twee hondert vijftich laſten/ genaemt Hope, daer den Admirael vande geheel Vlote op was Jaques Mahu/ een ervaren ende gheſchickt Coopman/ende voor principael Pilote was Dirck Gerritſen van Enckhuyſen/ die te vooren langhe Jaren in die Ooſt Indiſche Landen gewoont hadde. Den onder Admirael was de Liefde ghenoemt/ groot hondert ende veertich laſten / daer Simon de Cordes / als Viceadmirael op was / het derde Schip was t'Geloove, groot hondert ẽ tſeſtich laſten/daer Capiteyn op was Geraert van Bueninghen/ die inde leſte reyſe mede gheweeſt was/ het vierde ſchip was de Trouvve, groot hondert ende twintich laſten/daer Capiteyn op was Jorien van Boccholt van Dordrecht/ t'vijfde was de Jacht ofte Pinaſſe/ de Blijde bootſchap, groot xx. laſten / daer Capiteyn op was Sebalt de Weert. Deſe van alles wel verſien weſende/ zijn den xxvj. Junij uyt den Briele t'ſeyl ghegaen/ waer op dat mochten weſen ontrent vijf hondert Mannen/ ende daer onder veel Krijchſvolck int gheweer ofte Wapen gheoeffent. Deſe namen haer reyſe op Braſilien/ om ſo door de ſtrate van Magellan te varen / volghende de Cuſten van Chili ende Peru / nae de Philippinas/ ende ſoo nae China ofte Japan te varen/ ende ſoo haren handel ghedaen hebbende lancx Cabo de bonne Eſperance, des Weerelts Cloot omſeylende/ weder thuys te keeren. Ende ter aventuere te beſoecken eenighe Eylanden Las Califormias ghenoemt/ twee ofte drie hondert mijlen van het vaſte Landt van Nova Spania, gheleghen inde Mare del-Zur, waer van ontrent deſe tijt ſchrijven was ghecomen vande Stadt de Los Angelos, achthien Mijlen van Mexico gheleghen/ van date den achſten October/ Anno M. D. xcvij. daer volck was gheſonden om dat te conqueſteren/ die met verlies van twintich mannen te rugghe ghedreven waren/ nae dat ſy eerſt ghevonden hadden dat de ſelve Landen rijck van gout ende ſilver Mijnen waren / ende oock van ſeer ſchoone groote orientale Peerlen/ die op anderhalf vadem ghevanghen worden in groote quantiteyt/ paſſerende in ſchoonte ende grootte/ de Peerlen vanden Eylant Margareta/ dies den Viceroy van Mexico een Borgher van daer henen ſont om die te conqueſteren met twee hondert mannen/ ſy rapporteren dat ſy't vant vaſte Landt in acht daghen conden beſeylen.

Las Californias ontdeckt inde Mare del Zur.

Daer ſijn noch uytgheſonden by den voorſz. Balthaſar de Moucheron/ onder de authoriteyt vanden Prince Mauritz vijf Schepen met ontrent twee hondert ſchipvolck eñ hondert vijftich Soldaten onder t'bevel vanden Overſten Juliaen Cleerhaghen/ Admirael was Gerard Stribos/ om in te nemen het Eylant gheheeten Iſole del principe, voorby Guynea gheleghen in Africa/ by de Linie Æquinoctiael, ontrent L. Mijlen vant vaſte Landt op anderhalf graden/ eñ t'Eylant van ſint Thomas/ het welcke rijck van ſuycker ghewas ofte Rieten ſoude weſen/ tot dien eynde veel Suyckerbackers mede nemende/ ende ander ambachtslieden/ meynende mette Inwoonders (weſende Portugeſen) metter minnen te overcomen/ welck Eylandt ſoude moghen dienen voor een goede herberghe van alle Nederlantſche Schepen dien wech varende/ ende om met meerder ſekerheyt te handelen dan eenen Hulſcher ende Garzia ghedaen hadden/ die meynden t'Caſteel del Myna in te nemen/ maer waren vande Mooren ende andere bedroghen/ daer Hulſcher doot bleef ende Garzia weder quam: ſoo wert dit Krijchſvolck mede gheſonden/ ende namen mede kalck/ ſteen/ ende yſer om te bouwen.

Balthaſar Moucheron voyagie op Iſola del Principe niet ghelucki.

Deſe Voyagie en gheluckte niet wel / want waren vijf Maenden by den wegh / ende aent Eylandt comende / door middel van Cornelis van Moucheron creghen beherdelijcken die principaelſte vant Eylant in een vā haer Schepen/ waeronder den Gouverneur/ ende hunnen geeſtelijcken Pater Vicarius, dien ſy aenſeyden/ hoe dat ſy belaſt waren vande Prince Mauritz ende ſijnen Luytenant Balthaſar van Moucheron/ hun Meeſter vant Eylandt te maken met goede ordere/ die hun ghelieten te vrede te weſen/ ende ſwoeren ghetrouheyt/ maer corts daer nae door het aenſetten vande voorſz. Vicarius, vielen ſy de Nederlanders opt lijf / dan werden weder ghedwonghen ende ghereconcilieert/ ſoo dat ſy vijf ofte ſes weken vredelijcken leefden / daerentuſſchen vergat Cleerhaghen ende dandere/ haer ſterckten op te maken/ alſo belaſt was/ dat welcke vande Eylanders ghemerckt/ conſpireerden wederomme/ door het aenſetten vanden voorſz. Vicarius, waeroppe hem ghevanghen namen/ maer ſijn aenhanghers creghen Franſoys Le Fort Neve van Moucheron/ eñ Steven Quaremo Reghter / die ſy beyde doot ſmeten/ waeromme ſy den Pater Vicarius als Crimineel ophinghen/ dat welcke cauſeerde die vant Eylandt te ſendē om hulpe/ aen het Eylant van S. Thome/ daer van den Gouverneur Don Antonio de Meneſes / haer toe ſont den Gouverneur vant Caſteel del Myna / met vijf hondert Soldaten/ die hun mette Inwoonders dagelicx beſtreden/ daer over dat Cleerhaghen met ſijn volck twiſtich zijnde ende miſmoedich/ ſtorf/ daer nae mede den Admirael Gerard Stribos/ dien inde regieringhe volchde deſe viere/ Cornelis de Moucheron/ George Spilberge/ Adriaen Los ende Steven Janſſen/ die oock ten leſten den moet verlooren ghevende / ende ſiende haer volck door ſiecken ende anderſins ſeer ghemindert/ reſolveerden t'Lant ende t'Fort Paveſſon te verlaten / ende alſo alles verbrandende/ trocken met haer Schepen daer van nae Zeelant/ deſperende van eenich ſecours / dat haer nochtans veerthien daghen nae haer vertreck/ by Balthaſar de Moucheron gheſonden werde / hoe wel te ſpade aenquam/ beyde van volck ende alderhande nootdruft/ alſo en hebben/ Conqueſten te willen maken niet wel ghelucke/ al waſt op haer vyanden.

Voorder zijnder noch van Rotterdam meer Schepen nae Ooſt Indien uytghevaren / ende veel andere nae Weſt Indien / op verſcheyden Havenen/ ſo datmen rekent dat uyt de vereenichde Landen / dit Jaer van M. D. XCvij. wel tachtich groote Schepen uytghevaren zijn / ſoo nae Iava ende ander plaetſen van Ooſt Indien/ ende nae Weſt Indien/ Braſilien, Caſtel del Mina, ende ſo lancx alle de Cuſten van Guinea ende ander Eylanden.

De Grave vā Comberlant comt voor Liſbona/ eñ neemt Porto Ricco.

Wt Enghelandt ſeylden deſen Somer oock uyt/ den Grave van Comberlant met ettelicke Schepen/ cleyn ende groot/ ende voer nae de Haven van Liſbona / alwaer hy eenen grooten ſchrick cauſeerde/ ſo dat de groote Caracken nae Ooſt Indien gheladen/ niet en dorſten uytvaren: Van daer voer hy nae de Canarien/ ende ſo nae Weſt Indien / alwaer hy eenighe Schepen ghenomen heeft/ ende het Eylant van Porto Ricco, beſpronghen / ende de Fortreſſe overweldicht ende inghenomen: ende om dat hem veel volcx afgheſtorven was / ſo conde hy dat niet houden/ alſo alles beroovende/ brocht hy alle het Geſchut daer van/ met goeden buet van Gember/ Suycker ende andere goeden. Hy keerde in Engelant in October. Alſoo dat over alle zijden ghetracht wort by verſcheyden Navigatien op beyde de Indien Spaengiaerden te crencken/ beginnende op plaetſen daer de Spaengiaerden noch niet volkomen Meeſter en zijn/ rekenende alle deſe voyagien/ als goede vruchten by de oorloghe vercreghen.

Tabacco is in Europa bekent worden.

Door deſe verſcheyden voyagien van diverſche Natien/ iſſer uyt Weſt Indien van Braſilien ende Cuſten van Peru/ ghebrocht een gedroocht cruyt/ datmen by ons Nicotiana noemt/ ende in Indien Tabacco, ghedroocht inden roock/ dat is nu in Europa eerſt bekent gheworden binnen deſe 20. ofte 25. Jaren/ ende comt in menichderhande fatſoen/ opghewonden ende gherolt / dit ghebruycken ſy/ wat ghedroocht tot poeder/ met een ſilveren ofte ſteenen ghebacken Pijpken/ daer toe eyghentlick ghemaeckt ofte ghebacken / van eenen vingher lanck / ende voor in een backſken een half Haſelnote groot / dat ſy met het poeder vullen / ende ſteken daer het vyer inne met een cole ofte keerſe / ende aen d'ander eynde ſuyghen door het hol Pijpken/ den roock daer van int lijf ende mont/ ende dien vol vanden roock hebbende blaſen dien weder ten Neuſgaten uyt/ ende dat ſo langhe hergaende/ tot dat het al uytghebrant is/ ende doen dat ſo dickmael het hun goet dunckt/ ende dat heeten ſy malcanderen toedrincken/ een

Pijpe

1598. Pijpe Tabacco/ ende hebben allomme daer toe/ principalick in Enghelant/ Huyſen ende lieden die daer by leven/ alleen van Tabacco Herberge houdende/ veel ghebruycken dat alle uren van den daghe/ nae den eten ende voor den eten/ ſmorghens vroech ende ſavonts ſpade/ ende deſe menſchen verleckeren ſoo daer aen/ ghelijck de Dronckaerts aen Wijn ende Bier doen/ ē connen hun dat niet ontwennen/ zijnde van naturen verwarmende ende verdwelmende de herſenen/ is int eerſt goeden coop gheweeſt ende vercocht voor eenen gulden t'pont/ dat nu tot ſesthien ende twaelf guldens ē meer/ nae de deucht ē ſoorte brocht wort/ eenige zijnder ſo lecker op/ dat ſy voor eenighe wel ſes/ acht ofte xij. guldens voor een once gheven/ nae den ſmaeck die ſy daer in vinden. De Medecijnen van onſer eeuwe/ en weten noch de eyghentheyt ofte cracht van dit ghedrocht cruyt niet/ als onlancx eerſt bekent/ meeſtendeel achtent quaet/ mits dat het niet can gheloochent worden/ dat alle ghebrande dampen cauſeren roock/ ende allen roock maeckt ſoet/ ende dat ſoet int hooft ende herſenen/ can niet goets voortbrenghen/ den Coninck van groot Bretangien heeft daer een Impoſte op geſtelt/ by de vier guldens opt pont.

Coophandel ē Traffique der Nederlanders op Turckyen.

Tot voorderinghe vande Coophandel Navigatie/ hebben eenighe Cooplieden ghepractiſeert oock te moghen traffiqueren in Afriken, Ægypten, Syrien ende Griecken, als tot Conſtantinopolen. Alexandrien, Tripoli, Patraſſa, ende voorts door alle de Dominien vanden grooten Turck/ waer toe ſy hebben verſocht aenden Coninck van Vranckrijck/ om door ſijnen Ambaſſadeur int Hof vanden Turck gherecommandeert te worden/ het welcke den Enghelſchen Ambaſſadeur aldaer gheerne ſoude ghedaen hebben/ hadden de Enghelſche Cooplieden over de Nederlanders niet jalours gheweeſt/ die in ſulcken ghevalle oock ſouden hebben moeten helpen draghen de groote oncoſten ende Turckſche pracht/ die ſulcke Ambaſſadeurs Agenten/ Bayli ofte Conſuls aldaer daghelicx moeten ghedooghen/ het welcke oock de rechte oorſaecke was/ waeromme deſe voorſchreven Nederlantſche Cooplieden op haren eyghen naem/ ſulcken Octroy niet vervolcht en hebben/ hoewel ſylieden nochtans aldaer hooghelick beſaemt zijn/ ſo om haer manlicke cloeckke daden/ als om dat ſy de oorloghe (in ſo cleyne Landen zijnde) ſo langhe Jaren connen houden ſtaende/ tegen ſo machtigen ende grooten Potentaet/ als is de Coninck van Spaengien. Hier over iſſer dit Jaer vercregē geweeſt dit Octroy/ daer van wy het principael inhout hier by ghevoecht hebben/ zijnde vanden grooten Heere aldaer.

Octroy vanden grooten Turc/ om in ſijne Landen te mogen varen/ ende vrij handelen/ int jaer Machomets/ 1006. ende int jaer Chriſti 1598. in April.

Metten heyligen Zeghel vanden hoogen ſtaet ende machtige wooninge van de hooge ende ware Goddelicke auditorie ende Raet/ met hulpe vanden hoogen Godt/ zy dit ons gebodt: Alſo de Ambaſſadeur vanden Ghebieder ofte Coninck over Vranckrijck/ die reſideert aen onſe hooghe Poorte ofte Paleys/ by ſupplicatie geſonden aen onſe Keyſerlicke audientie/ heeft verclaert hoe dat by de Regiſters/ Acten/ ende hooge Previlegien/ ſo wel oude als nieuwe/ geconſenteert aende gebieders ofte Keyſers over Vranckrijc/ blijckt dat alle Natien/ vyanden van onſe Poorte/ mogen comen onder de Baniere ende name vanden ſelven gebieder ofte Coninck van Vranckrijc/ in alle ſteden ende plaetſen van onſen Rijcke/ om Coophandel te drijven/ ende overmits de Cooplieden vanden ſtaet van Vlaenderen ofte Nederlant/ hebben laten verſtaen den wille die ſy hebben/ om te comen met hare Schepen geladē met Coopmanſchappen/ tot de Steden ende Havenen van onſen/ om te traffiqueren/ ſoo wel inde vermaerde ſtadt van Conſtantinopolen, Scio, Alexandria, Alepo, als inde andere Havenen ende plaetſen van onſen Rijcke/ comende als geſeyt is/ onder de Baniere ofte naem vanden gebieder oft Coninck van Vranckrijck/ om te mogen comen ende keeren/ ende op open vrye gheleyde blijven ruſten/ verhandelende hare Coopmanſchappen/ ſonder eenich letſel: ſo heeft den voorſz. Ambaſſadeur verſocht particuliere Acte ende Previlegie/ conform de ſelve die de Franſoyſen hebben/ om verſekert te moghen weſen/ ē ſonder vreeſe van eenigherhande becommeringhe: waer van ons zijnde verclaers ghedaen/ hebben geconſenteert dit ons heylich ē hooge teecken ofte Zegel ende ghebodt/ dat van nu voortaen aende Cooplieden van Vlaenderen/ comende by Zee ofte by Lande met hare Coopmanſchappen/ om te handelen in de voorſz. Havenen ende plaetſen van onſen Rijcke/ alleenlick trachtende haer traffique onder de Baniere ende name vanden Gebieder ofte Keyſer van Vranckrijck/ ende onder de beſchuttinge van haer Conſuls op de voyagien/ wegen/ plaetſen ende Herbergen/ ſo wel ſylieden Cooplieden/ als hare goederen ende haer Schepen/ dat onſe Viſiers/ Goubernateurs van onſe Rijcken/ Rechters/ de ontfangers der Tribuytē/ onſe Zee Capiteynen/ noch ſy/ noch haer volck/ ende andere die onder onſe ghehoorſaemheyt ſtaen/ haerlieden niet indringen ende moeyen ſullen in eenigerhande manieren: ende alſoo de Franſoyſche Cooplieden gaen/ comen/ ende traffiqueren/ ſoo ſullen oock vermoghen de voorſz. Vlaminghen gaen/ comen/ ende onder het vrij gheleyde traffiqueren/ onder de ſelvige Baniere ende naem van den voorſz. Regeerder ofte Coninck van Vranckrijck/ ſonder dat haer ſal worden ghegeven eenige hinderinghe ofte quellinge/ noch binnen de plaetſen ofte ſtraten daer ſy ſullen eygentlick woonen/ alſo begrepen is inde Previlegie/ die wy vergont hebben aende Franſoyſen/ ende alſo gheven wy hier van de wete ende t'ghebodt/ datmen gehoorſame ende geloobe gheve aen onſen Marck ende hooghen Zegel/ als boven vermaent ſtaet/ ende dat ſulcx alſo ghevolcht zy. Gheſchreven in onſe Keyſerlicke Stadt van Conſtantinopolis/ int eynde vande Mane Ramazan/ int jaer Machomets M. vj. Dat is in April/ int Jaer ons Heeren Chriſti/ Anno M.D.XCviij.

De Artijckelen vant Octroy ofte Contract/ dat de Franſoyſen hebben vanden Turc/ is van date M.D.Lxix. in October/ ende zijn begrepen in xviij. Artijckelen/ genſech conform der Venetianen Previlegien/ inhoudende alle vrijheyt/ ſonder eenighen tribuyt ende moleſtatien/ alſo die tot Parijs in Druck uytgegeven zijn/ Anno M.D.Lxx. by Jean de Bordeaux.

Duynkerſche ende Cales Oorlochſcheps nemē veel ſchepen.

De oorlochſchepen van Duynkercken ende Cales/ hebben op dit pas vele rijcke Schepen genomen/ ſo uyt Spaengien als van elders/ gaende ofte comende/ alſoo die paſſagie ſeer voor alle Schepen nootlick ende ghemeyn is/ ende mits dat ſy nu hebben Schepen uyt Spaengien tot Cales becomen/ werden ſy dien van Hollant ende Zeelandt ontſienelick/ principalick den Harinckbuyſſen/ die ghedronghen werden veel Paſpoorten vande Admiraliteyten van Cales/ Duynkercken/ te becoſtighen ende te halen/ waer door inde vereenichde Landen groote opſprake gherees/ teghen de Capiteynen vande Schepen van oorloghen/ als dat ſy de vyanden vreeſden ende ontſaghen/ om dat ſy deſpererende van eenighe ghenade/ gheresolveert vochten/ liever t'vyer in haer eyghen cruyt ende Schepen ſtekende/ dan 1598.

haer te laten nemen/ mits datter gheen quartier ofte ghenade voor haer ware: Dies in Hollant den derden Maert de Staten beſchreven werden/ over de veylinghe der Zee/ om datter oock gheadverteert worde/ dat tot Cales xiiij. vande Spaenſche Schepen toeghereet werden/ ende dat ſy noch andere tſamen vijftich/ wilden toeruſten. Daer werdt voorgheſlaghen van middelen te vinden/om noch meer Schepen toe te ruſten/ ende oftmen niet ghewillichlick over alle de Schepen deſer Landen/ſoude doen contribueren ſo goeden ſomme van penninghen/ datmen de Vlaemſche Havenen onbequaem tot Schepen maken ſoude/ ofte dierghelijcke/ ende dat/ eer de ſchaden meerder groeyden: maer daer van en werdt noch niet gheresolveert/ voor dat haer meerderen noot noch ſoude moghen dwinghen/ doch daer werdt wel doen ter tijdt eenighe goede goede ordere gheſtelt op de Schepen van oorloghe/ ſo op't wachten vande Havenen van Cales ende Duynkercken/ als op het cruyſen vande Zee ende Convoyen te doen/ende daer werdt belaſt Joncker Pieter vander Does/ Generael vande Artillerye/op de Vlote ter Zee te gaen/ eñ daer te gebieden voor drie Maenden gheduerichlick/ ende hem ſoude dan ſuccederen voor gelijcke drie maenden/den Heere Admirael Duvenvoorde/ Heer van Warmont/eñ ſo vervolgens ander Admiralen/ ende datter altijdt gheduerichlicken tuſſchen de xxx. ende xl. Schepen in Zee/ voor de voorſz. Havenen ſoude gehouden worden.

In deſe tijdt quamen in Hollant wel hondert ende vijftich Schepen aen uyt Ooſten/met Cooren geladen/twelck nochtans geenen grooten afſlach maeckte/om dat het diere ingherocht was/ ende veel uytghevoert wert/om alle Coophandel ende neeringhe/ ende vrijheyt te voorderen.

Spaenſche Coopvaerders uyt Cales varende/ by de Hollãders ghenomen/ den xx. Maert.

In Maerte is Prince Mauritz als groot Admirael/ gheadverteert geweeſt/ datter tot Cales twee Schepen in ladinge waren/ van alderhande Coopmanſchappen nae de Coninckrijcken van Spaengien/die haer by nachte/als daer een groote Vlote Schepen uyt Zeelant nae Spaengien uytloopen ſoude/dochten onder te voeghen/ ende alſoo onbekent door varen: hier op werdt wacht ghelept by twee Rotterdamſche oorlochſchepen/by de welcke noch quamen twee Amſterdamſche: Deſe hebben den xx. Maert/ deſe ſchepen met eenen Ooſten wint uytgheſeylt zijnde/ſo waer genomen/dat ſyſe beyde ghenomen hebben/ſonder groot tegenweer/ om dat haer Gheſchut niet al veerdich ofte reede was: d'een werdt tot Rotterdam/ eñ d'ander tot Amſterdam gevoert/ coſtelick gheladen/ ende vol paſſagiers/ daer onder veel perſonagien van namen waren/ als Capiteynen eñ Spaenſche Officiers/die afgedanckt ende haer volck onder ander Vaendelen verdeylt waren/ als alle de Spaengiaerden onder xlviij. Vaendelen/ behalven die nieus aengecomen waren/ waeromme deſe langhe haren tijt waergenomen hadden/ ende haer uyt den dienſte getrocken/ om beter avontuere te ſoecken/ daer onder waren de Capiteynen Don Leandro Noris/ Don Jeronimo de Meſſis/ Don Diego de La Caval/Don Johan Deſpinoſa/met ſes Alferos/ ende andere van namen/ veel Soldaten/ ende drie Enghelſche Jeſuijten/ van Doway ghecomen: De goederen werdẽ met uytroep vercocht/ ende van goeder weerde/ oock veel Juwelen/ waer onder een conſtich eñ fraey Lampet/ ende ende een conſtelick Rappier was/ den hecht van goude/ by die van Artoys ende Henegouwe gheſonden nae Spaengien/aenden Heere Grave van Fuentes/ op den Appel vanden welcken de drie ſteden/ als Dourleans/ Chapelle ende Camerijck/ ghegraveert waren/ die by den voorſz. Fuentes gewonnen waren/met een fraey Peert/ het welcke aenden Admirael Generael den Prince Mauritz gheſchoncken wert. Daer werden veel Brieven aen boort ende by de paſſagiers gevonden/ ende veel over boort geworpen. Wt veel Brieven vande Edelen/ verſtontmen groote clachten over de armoede vant Krijchſvolck/ eñ t'ghebreck van gelde by den Vorſtel. Cardinael/ ende quade betalinghe/ ende ſoo het Houwelick vande Infante voort ginck/ende dat de Coninck de coſten niet en betaelde/ als hy vooren ghedaen hadde/ ſoo ſouden de Landen revolteren/ waeromme haer veel wenſchten in Spaengien te weſen. Ende nopende de overdrachte der Nederlanden aende Infante ende Cardinael/ ſchreven ſy al twijffelachtich/ ſoo dat ſy ſelve niet en wiſten wat daer van te ſegghen ware/ dat niet willende prijſen ofte laken/ ende dierghelijcke.

De vermaerde ſtercke ſtadt Raab in Hongarye den Turck afgenomen/ den xxix. Maert.

Een fraeye gheluckige ende wel beleyden aenſlach/ iſſer ontrent deſen tijt in Hongaryen toegegaen tegen de ſtercke ſtadt eñ veſtinge van Raab/ anders Iavarin genoemt/ die in deſe oorloge met belegh/ by den Turck ghewonnen was/ gelegen by de Donauwe/ op een Water de Raab gheheeten. Deſe plaetſe heeft den Heer Adolf/ Vryheer van Swartzenborch (een principael Overſte onder den Keyſer/ ende inde Nederlanden oock wel bekent) voorgenomen den xxix. Maert in te crijgen/met Petarden/dat Cameren ofte Mortieren zijn vol Buſcruyts/ vaſt aende Poorten gheſchroeft diemen open breken wilt. Alſoo is den voorſz. Swartzenborch met etlicke Franſoyſen ende Walen/ met Hellebaerden gewapent/onder t'beleyt vanden Heer van Vanbecourt ende Caviacq/die voor aen tradt/alſo ſy ettelicke Wachthonden met eenighe ſpijſe hebben weten te vergeven/ dat ſy met baſſen haer aencomſte niet ghemeldet en hebben. Als ſy aldus aende Poorte getreden waren/ hebben ſy etlicke voorſchreven Petarden aende Poorte ghehecht/ ende die wel haer werck doende/ zijn ſy langhs de Poorte ingebroken/ eerſt metten voorſz. Vanbecourt ende hondert Franſoyſen ende Walen met Hellebaerden/ daer op volchden noch thien Vaendelen Franſoyſen eñ Walen/ metten Heer van Overbroeck: haer volchden noch vijf hondert Heyducken/onder Orſti Pottar/naer hem den Heere van Swartzenborch ſelve/ met Walen ende Franſoyſen/die terſtont gevolcht werden met ſes hondert Peerden/ Franſoyſen ende Walen/ onder Monſeur de Heyn/Straſolde/eñ Don Michael Lopes/ Joan Paulo/ met noch een deel Huſſaren/onder den Heere Palfy. Deſe alle incomende hebben groote teghenweer der Turcken gevonden/ den Baſſa Overſte/met een zijden cleet op ſijn naeckt lijf/ weerde hem lange/ maer hy wert van Vanbecourt verſlaghen/ ende alſoo op alle plaetſen/in hoecken/op Bolwercken/uyt kelders ofte vauten/ al doende wat cloecke Mannen behooren te doen/ſomma ſy vochten meer dan vier uren lanck: een deel trocken op het Slot/diemen met gheſchut moeſte beſchieten/ dat ſy tot overgeven ghedwongen werden. De Vrouwen hebben haer oock dapper gheweert/ hoe wel weynighe daer binnen waren. Daer zijn ontrent ſeſthienhondert Mannen binnẽ geweeſt/ waer van wel derthienhondert doot bleven/ ende ontrent drie hondert hier ende daer in kelders ende op't Slot geſalveert. De verwinders hebben dat ſonder haerder ſchade niet verovert/ wel drie hõdert vijftich doot blijvẽde/meeſt door't vyer dat eenige Turcken int Buſcruyt ſtaken. Den Baſſa ſijn hooft wert over een Bolwerck uyt uytgeſteken. Het Frans eñ Walſch Krijchſvolc hebben haer

1598.

in goeder ordere ſeer wel ghedraghen. Sy vonden daer binnen wel ſeven hondert ſchoone Sadelpeerden/ ſeven kelderẽ ofte vauten vol meels/ honich/ rijs/ vleeſch/ ende alderhanden nootdruſt/ oock vonden ſy in eenen Tooren int Pallays/ een goede ſomme van ghelde/ gheſchat op drie hondert duyſent Ducaten: van alderhande grof Geſchut/ ontrent de hondert ſtucken/ waer onder xxiiij. Cortouwen waren/ Buſcruyt/ Clooten/ Lonten/ etc. grooten voorraet. Den principalen aenvangher Vanbecourt/ werdt vanden Keyſer Ridder gheſlaghen ende vereert/ desghelijcx de Heeren Palſy ende Sorbetam. Door dit verlies moeſten de Turcken ander plaetſen daer ontrent gheleghen/ als Totis, Palotta, Veſprinium, verlaten.

Muytinatie tot Gelder gheſliſt/ in April.

Jnt beginne van April/ werdt de muytinatie tot Gelder gheſtilt met betalinghe/ ende werden afghedanckt. Graef Herman vanden Berghe quam met vier Vaendelen inde Stadt Gelder/ omſlaende dat alle ghemuytineerde ſouden uyter Sadt vertrecken op Lijfſtraffe / dies veel haer begaven onder ander Vaendelen: ſy trocken nae Venlo/ ende ſo nae Limborch/ daer nieuwe lichtinghe gheſchiede: een deel daer van namen den wegh nae Ceulen/ om uyt den Lande te comen: deſe werden gheſlaghen vande Garniſoenen van Berck / ende veel ghevanghen / ende van haer ontfanghen ghelt berooft.

In deſe Maent werden eenighe der Staten Ruyterye gheſlaghen / int wedercomen van een Convoy dat ſy int Lant van Triere afgheworpen hadden / het waren de Compagnien van Ouſta/ ſmelſingh/ Batenborch / Bernard ende eenighe van Nimmegen/ Ouſta verloor xv. ofte xvj. Peerden.

Wyrtberchſche Hertoch tracht handel op Nederlant by den Necker/ in April.

Den xiiij. April is in s'Gravenhaghe aenghecomen/ een Geſante vanden Hertoch van Wyrtenbergh ende Teckh/ Grave van Molpelgart/ die nae alle Vorſtelicke aenbiedinghe ende groeteniſſe/ verſochte dat de vereenichde Staten ende Landen/ wilden verſtaen tot een vrije onbecommerde ende onverhinderde handelinghe met ſijn Onderdanen/ die van ſinne waren uyt de Reviere de Necker/ alderhande handelinghe te drijven lancx den Rijn/ mede verſoeckende datmen haer wilde gherieven met eenen perſoon/ op waterwercken hem verſtaende/ om den Necker tot Navigatie beter ende bequamer te maken: Waer op de Heeren Staten Generael/ hem alle goede dienſtelickheyt ende gheneghentheyt betoonden/ het verſoeck toeſegghende/ als dat ſijn Onderdanen ſo vrij ſouden moghen handelen/ als eenigerhande Cooplieden vander Duytſcher Natie/ met den ſelven Geſante ſendende eenen Johan Bradley/ op alderhande waterwercken hem wel verſtaende/ die derwaerts vertrock in Mey.

Opſpraké ende murmuratie teghen de Geeſtelicke tot Wtrecht/ in April.

Tot Wtrecht rees in deſe Maent van April ſwaericheyt over eenighe penninghen te vinden/ die niet vele en waren / met de lichtinghe vande welcke de Magiſtraet dochte de Borgeren te beſwaren/ maer dorſten dat de Borgerye niet wel voorlegghen/ voor dat ſy eerſt t'conſent der Borgherſche Capiteynen daer over hadden/ de welcke opt Raethuys ontboden zijnde/ terſtont weygeringhe deden/ ſegghende datmen de Borghers daer mede niet en behoorde te belaſten/ ende de Geeſtelicke Collegien in alderhande overdaet te laten leven / datter wel hondert ende tſeventich Canonicken inde Stadt waren/ behalven alle de Jofvrouwen ende ander Cloeſters rijck ende weeldich / datmen die behoorde behoorlicke alimentatie te geven als in ander Landen/ ende het overſchot te bruycken totte gemeyne ſaken. Hier over geſchiede terſtont veel opſpraken/ murmuratien ende dreygementen onder de Borgerye/ die veel ſtercker op de wacht ginghen/ malcanderen opruyende om ſulcx niet te lijden/ maer liever/ ſo langhe daer Geeſtelicke goederen waren/ die aen te ſpreken ende aen te taſten/ waerom de Magiſtraet inden Haghe ſonden aende Staten Generael eñ Prince Mauritz / die ſchreven ten beſten ſy conden/ maer de Borgers bleven daer by/ dat t'gene datter te cort quame aende verſochte ſomma van penninghen/ ſouden de Geeſtelicke moeten gheven/ ofte ſy wildenſe ter Stadt uyt jaghen / waeromme den Magiſtraet andere middelen moeſte ſoecken.

1598.

Coninck van Schotlant tracht nae de erfgenaemſchap van Enghelant.

Men verſtont oock uyt Schotlandt / dat het Hof ende Hovelinghen aldaer ſchenen nu meer te hanghen aen Spaengien / opentlick blijtſchap toonende alſt den Spaenſchen wel ginck: oock mede dat den Coninck aldaer opentlick begeerde bekent te maken ſijn recht aende Kroone van Engelant/ nae der Koninginne doot/ eñ daer toe ſeyde men dat hy voorgenomen hadde te ſenden aen alle Princen ende Heeren/ eñ ſonderlinge aen de Koninginne ſelfs/ met preſẽtatie/ ſo ſy daer toe wilde verſtaẽ/ dat hy ooc alle haer vyanden voor ſijn vyanden / eñ haer vrienden voor ſijn vrienden/ ſoude nemen ende houden/ eñ ſo niet/ dat hy dan ſijn beclach daer teghen alomme ſoude moghen doen/ ſo dat hy niet en docht ſijn recht (alſt vallen ſoude) lichtelick te verſuymen ofte laten voorby gaen/ maer daer toe alle moghelicke hulpe ſoude imployeren. Deſe tijdinghen gaven in Engelant eñ in Nederlant geen cleyn bedencken/ dat uyt dien hoec wel eenigẽ onruſt mochte rijſen.

Bretangien wordt met Vranckrijck weder vereenicht.

Ontrent deſe tijdt verſtont men mede hoe den Hertoch van Mercure die een groot deel van Bretangien noch beſadt/ ende de Spaengiaerden in Blauet hadde ghebrocht/ ende die de leſte was vande Ligue in Vranckrijck/ nae dat hy langhe ghetracteert hadde / ten leſten door middel van goede vrienden/ metten Koninck was veraccordeert / ſiende dat den Pays tuſſchen Vranckrijck ende Spaengien op weghe was. Het verdrach geſchiede mits een Houwelick vanden Baſtaert ſone des Konincx (by La Marquiſe Gabrielle ſijn Byſit ghewonnen) genaemt Cæſar Monſeur, met de Dochter van den voorſz. Hertoch van Mercure/ den welcken den Hertoch ſoude overgeven als ſijn behoudt Sone/ ſijn Gouvernement van Bretangien/ ende in ſijn plaetſe aen Cæſars Luytenant/ den Hertoch van Montbaſon. Den Coninck ſoude Mercure gheven twee C. M. croonen/ die hy weder met ſijn Dochter ten Houwelick ſoude geven aen Cæſar voorſz./ ende noch in gereeden gelde hondert M. croonen/ ende wel ſoo veel in Juwelen/ met noch ander Renten/ dies ſo gaf den Coninck aen ſijn Sone het Hertochdom van Vendoſme/ eñ ſoude voortaen Hertoch van Vendoſme geintituleert worden/ ende Gouverneur van Bretangien/ ende ſoo leverde Mercure Bretangien weder over in handen vanden Hertoch van Montbaſon/ voor den Coninck / als Luytenant vandẽ Gouverneur Cæſar Monſeur Hertoch van Vendoſme. De ſtadt van Nantes werdt oock overghegheven aenden Heere van Varennes/ als Gouverneur/ eñ alſoo werden de Staten van Bretangien beſchreven/ om te letten hoemen Blauet ſoude vande Spaengiaerdẽ veroverẽ/ reſolverende dat ſelfde van verre te bebolwercken/ het welcke door den volgenden gemaecten Spaenſchen vrede overghegeven werdt.

Den xxvij. Mey werdt tot Leyden op eenige ſuſpitie gevanghen/ eenen Pieter Panne nae ſijn eyghen confeſſie aldaer / ghebooren van Ypre in Vlaenderen/ die een Cuyper/ Coopman/ ende Makelaer was gheweeſt / ende nu tot armoede

Pieter Panne uyt noot van Jeſuijts beweecht/ om Prince Mauritz om te brengē/ in Mey.

ghecomen/ ende ſijnen noot claghende by eenighe Jeſuijtſche gheſinde/ werdt hy beweecht om yet notabels voor te nemen/ om uyt ſijn ſchulden eñ verdriet te geraken/ ende is door den raet van eenen Melchior vanden Walle (een der Jeſuijter Dienaer) ende ſijn eyghen Huyſvrouwe/ vermaent den Prince Mauritz omte brenghen: ende om hem alle vreeſe af te nemen/ is hy tot Doway ghecomen/ alwaer hem vande Jeſuijten aldaer volcomen inſtructie eñ perſuaſie is int hooft gesteken/ zijnde een ſlecht menſche/ met vermaninghe wat een Goddelick ende verdienſtelic werck ſulcx ſoude zijn/ hoe grooten ſacrificie dat het ware/ ſulck een die ſo veel duyſent zielen verleyde/ jae ſulck een ziel vermoorder/ om hals te brenghen/ ende dat hy den Hemel daer mede verdienen ſoude/ ende ſo hy int volbrenghen doot bleef/ dat hy hem verſekert ſoude houden van monde ten Hemel te varen/ met meer diergheliicke bewegende redenen. Dit wert by deſen Panne bekent/ oock dat hy uyt deſperatie dat voorghenomen hadde/ mits deſe Jeſuijten den Provintiael Prefect ende Rector toeſeyden/ te ghenieten twee C. ponden Vlaems/ te betalen L. ponden Jaerlicx/ door handen vanden Treſorier van Ypre/ eñ dat uyt de gagie vande C. ponden groote/ die de ſtadt van Doway de Jeſuijten jaerlicx gaven/ voor dat ſy de kinderen eñ jeucht in haerl eder Seminarium, de Latijnſche ſprake leeren. Noch ſeyden ſy hem een Bodenampt toe/ van de ſtadt Ypre. Ten iij. ſouden ſy ſijnen Sone Hanſken Panne/ voorſien van een Canonisie tot Doornick. Op welck toeſeggen deſen Pieter Panne dit feyt aenghenomen hadde/ daer over hem gebiecht/ miſſe ghehoort/ abſolutie ontfangen/ ende daer op het Sacrament. Dit ende meer heeft deſen ghevanghen bekent/ mede dat hy in Zeelant ghecomen zijnde/ leetweſen van ſijn voornemen creech/ met een wroeghende Conſcientie/ die hem dede in woorden hier ende daer uytberſten/ datmen achterdencken op hem creech/ eñ ten leſten tot Leyden ghevangen wert. By het voorſchreven ende breeder belijdinghe (als te leſen is by de Coppe vant vonniſſe) is den ghevangen ghebleven ende gheperſiſteert/ al mede buyten pijne ende banden van ijſer telcken met verclaringhe dat tſelf de gheel ende al waerachtich was. Hier over hebben die van Leyden den ſelven ghevanghen (als een ſake van grooten vervolghe/ daer aen cleef de de doot van ſulcken Prince/ eñ op dat andere haer alſo niet ſouden laten verleyden vande Jeſuijten/ daer over mede gehoort het advijs vande Raden ende Staten van Hollant eñ Weſtvrieſlant/ ende vande hooghe ende Provinciale Raden) ghecondemneert om onthalſt te worden ende ghequartiert/ het welcke alſo den xxij. Junij geexecuteert is ghewordē/ ende gheſtorven met ſeer groot berou/ de Heeren op ſijn knien bedanckende van haer ghenadich vonniſſe.

Pieter Panne gheexecuteert/ dē xxij. Julij.

Daer was oock tot Ooſtende in Vlaenderen/ een Suyckerbacker van Weenen geboortich/ die oock met diergheliicke dingen beticht/ ende daer over aldaer ghevanghen was.

De Jeſuijten van Doway hebben een berantwoordinge in druck nae Hollant geſonden/ in de welcke ſy aenweſen als ouwaerachtich zijnde ſekere particulariteyten/ inde gedruckte ſententie van Pieter Panne geroert/ poogende over ſulcx die bekentenisſe valſch te maken/ ſeggende dat hy niet wijs ware geweeſt/ eñ datmen daerõ behoorde beter eñ voorder informatie ghenomen te hebben/ t'welck die van Leyden achten ongehouden te weſen/ als wetende ſoo wel als andere/ wat recht ware/ niet ſchuldich alle teghenſprekers te antwoorden.

In Enghelant is oock ontrent deſen tijt ondeckt gheweeſt eenen aenſlach teghen het leven vande Coninginne Elizabeth aldaer/ by Engelſche Jeſuijten in Spaengien/ de voornaemſte daer van was Pater Richart Wallepoole/ Vicarius vanden vermaerden Pater Parſons Jeſuijt: deſen Wallepoole heeft aldaer eenen Enghelſman ghevonden/ genaemt Eduard Squyre die daer als ghevanghen uyt Indien ghebrocht was/ uyt de voyagie van Draeck/ deſen ghevanghen Squyre/ raet ende hulpe ſoeckende by de Enghelſche Jeſuijten ſijn Lantsluyden/ heeft van hun aengeſprokẽ geweeſt/ om God eñ ſijnen Vaderlande/ eenen profijtelicken dienſt te doen/ daer den Hemel mede te verdienen ware/ als den Grave van Eſſex/ eer hy mette Vlote ſoude uytvaren/ voor te comen eñ te dooden/ dat lichtelicken te doene ware/ met een poederken dat ſy hem conden gheven/ t'welck doende in een Blaſe vol gaten geſteken/ eñ dat dan op den Sadel ofte ſtoel met Hantſchoen te ſtrijcken/ ſoude (t'ſtof roerende) de doot cauſeren. Als Squyre hier na om ſijn verloſſinghe begonde te luyſteren/ hielden ſy hem voorder voorē eñ perſuadeerdē hem/ t'ſelfde aen de Coninginne te verſoecken/ als ſy ergens ſoude uyt rijden/ den appel van haren Sadel alſoo met dat poeder te beſtrijcken.

Eduard Squyre meynt de Coninginne van Enghelandt met een vergift poeder te dooden.

Dit feyt nam Squyre aen te volbrenghen/ t'ſelfde ſweyrende by het heylich Sacrament op de verdoemeniſſe ſijnder Zielen/ ende daerover wert hy voor eenē Canoninc van Sivilien in Enghelant ghevangen/ verloſt/ om alle ſuſpitie ofte quaet achterdencken te weyren/ ende alſo met ghelt ende Benedictien verſien naer Engelandt gheſonden/ met het vergiftich Poederken in een dobbel blaſe. In Enghelandt ghecomen/ hebbende kenniſſe onder der Coninginne Stalknechten/ heeft middel ende bequaemheyt ghevonden/ tegen dat Anno M.D.xcvij. den voorſz. Grave van Eſſex ſoude uytvaren met ſijn Armade/ om ſijn feyt ende voornemen te volbrenghen/ voorēn nemende om uytten perijckel te weſen/ met Eſſex in ſijn Armade mede te varen/ ende alſo recht voor ſijn vertreck beſtreeck ende ſtroyde ſijn vergiffich Poeder op den Conginnen Sadel/ ende op den Appel daer ſy ghewoonlijck haer handt op leyt/ dan het ghebuerde dat die Coninginne datmael niet uyt en reedt/ maer hy hoepte het ſoude noch moghen de naeſte reyſe wercken/ ende hier over ſo vertrock hy metten Grave inde Vlote/ daer hy oock middel vont tusſchen de Eylanden van Fayal ende S. Michiel/ des voorſchreven Grave van Eſſex Stoel int Schip/ met dit vergiftich Poeder te beſtrijcken/ maer oock te vergeefs/ alſo het mette Coginne ghevoer/ daer niet van volghende.

Als nu deſe aenſlaghen niet en wrochten/ ſoo hebben de Enghelſche Jeſuijten in Spaengien/ ſekerlick ghemeynt dat ſy van deſen Squyre bedroghen waren/ dies hebben eenen behendighen Bode als Spie/ naer Enghelant geſonden/ om hun over Squyre te wreken/ deſe quam als uyt Spaengien ghevlucht/ om de Coninginne van deſen Squyre te waerſchouwen/ om met die beſchuldinghe hem ſelven gheloove ofte credit te ghewinnen/ maer door cloecke/ neerſtighe ende ſcherpe examinatien ende confrontatien/ is de waerheyt by bekenteniſſen/ alſo wy voorēn verhaelt hebben/ vol gebonden/ ende al recht bekent zijnde/ is deſen Eduard Squyre daer over tot Londen/ Anno M. D. XCvij. als een verrader gheexecuteert.

In Vranckrijck was oock ontrent deſen tijt/ diergheliicken aenſlach teghen den Coninck aldaer/ te weten een Capuchijn/ die een ſeer leelicke

Een Capuchÿn trachte den Coninck van Vranckrÿck te moorden/ om absolutie van sonden te verwerven.

sonde begaen hadde in Loraynen / coſt geen absolutie van eenen Jeſuÿt verwerven / die hy de sonde ghebiecht hadde / ten ware hy vermoorde den Coninck van Vranckrÿck / desen trock uyt Loraynen nae Vranckrÿck / om ſÿn beloſte te volbrenghen/ dan het ſelſde is den Hertoch van Loreynen ter ooren ghecomen/ die terſtont door Poſten den Coninc verwitticht heeft/ ſo datmen door neerſtich onderſoeck den Man ghevonden heeft/ die daer over Anno M.D.XCix. gheexecuteert is gheweeſt.

Over deſe Moordadighe attentatien/ verwonderden hun/ veel wÿſe Politicque mannen ende diſcoureerden daer over in Princen hoven/ dat Politicque Princen in Chriſtenrÿc/ niet tſamen en ſpannen/om ſulcken ſoorte van menſchen nauwer te dempen ofte uyt te roeyen / die met alderhande middelen een traffÿcque ende neeringhe maken / over Princen leven met ghelde ende Hemelſche beloften dat bedinghen / ghebruyckende den deckmantel van Religie eñ miſbruyckende de Bieghte/ ſeyden meer men ſaghe/ dat by de rechte Zeerovers ofte Straetſchenders waren den Princen ghesaemdelÿcken bevolen te ſtraffen / als Publici hoſtes Societatis humanæ, te weten als vyanden vande menſchelÿcke vredelÿcke byeen wooninghe/ die by velen nae niet ſo ſeer en verturbeerden de menſchelicke ſocieteyt/ende ſy en gheloofden niet/dat de Templiers hier voormaels (die in weynighe weken alle de Weerelt over / om ghebroght worden/ oyt waren ſo ſchadelÿcke miſdoenders / in ſoo hoogẽ graet/eñ het ware wonder dat den Paus dat hesdeegh niet en weyrde uyt de Kercke/ ten inſiene dat de Catholÿckſche Roomſche Religie daer mede betight ende gheſchandaliſeert wort/ dat ſy haer hier geſeyt tot een waerſchouwinge.

Coninck van Vranckrÿck hem Vrede met Spaengien aengeboden/ begeert advÿs van ſÿn Bontgenooten.

Wy hebben vooren wat gheſeyt vanden grooten noot ende gelegentheyt der Franſoyſen/ ende vanden grooten ernſt die de Walſche Provintien hadden tot Vrede ofte Beſtant. De Coninc van Vranckrÿck en conde niet wel reſolveren op ſulcken Vredemaken / als vreeſende weder Inlantſchen krÿch by den Wtlantſchen Vrede / om de verſcheydene humeuren ofte ghemoeden van ſÿn Onderſaten/ die noch verdeylt waren in Catholÿcke / Gereformeerde ende in Ligeurs / ende wiſte niet wien hy beſt mochte vertrouwen/ niet geern wÿckende vande verbonteniſſen van Enghelant ende der vereenichde Nederlanden. Dies hadde hy gheſonden inden Winter de Heere van Maiſſe aende Coninginne / om te hooren hoe ſy daer toe mochte gheſint weſen/ ende wat ſecours ſy ſoude totte ghemeyne oorloge/ den uytcomenden tÿt willen doen: Waer op ſy haer hadde ontſchuldicht by de redenen voor verhaelt / waerſchouwende niet te min den Coninck op ſÿn ſaken wel te letten/ ende dat ſy wilde haer voorder daer op bedencken / ende haer Gheſanten hem toe ſchicken. Deſe antwoorde verſtont den Coninck tot ſÿnen voordeel / als oft de Coninginne niet heel den Pays ſoude tegẽ weſen. Hy hadde meermalen oock aende Geunieerde Landen geſchreven / ende doen aenſeggen door ſÿn Ambaſſade den Heere van Buzenval/hoe alle ſÿn Rÿck om Pays riep/ door grooten noot/ ellende ende armoede/gebreck van Juſtitie/ende diergelÿcke/ ende daer op ſouden ſy met hem moeten reſolveren/ ofte op een ſtrenge/ ſtercke ende corte oorloge.

Admirael Naſſou eñ Lants van Hollant Advocaet Olde barnevelt Gedeputeert nae Vranckrÿck.

Waer over de Staten Generael goet gevonden hebben/ hare Gheſanten aenden Coninck te ſchicken / hebbende daer toe gheordonneert den Heere Admirael Juſtinus van Naſſouwen/ende Joncker Johan van Oldenbarnevelt/ Heere van den Tempel/ Advocaet vanden State / ende bewaerder vanden Zeghel van Hollant/ den welcken ſy nochtans om ſÿn ampts eñ ervarentheyts wille/ qualick derven conden / maer om de ghewichticheyt vander ſake/ eñ om dat hy beſt van den ſtaet der Landen gheinformeert ware/ was hem die Ambaſſade mede opghelevt.

Coninck van Vranckrÿcks Geſante Rozel comt in Hollant om ſchepen ende gelt/ den xxiij Januarÿ.

Hierentuſſchen hadde den Coninck nae Hollant gheſonden den Heere Rozel/ die arriveerde den xxiij. Januarÿ met ſConincx Brieven/ van date den xiiij. der ſelver Maent/ inhoudende hoe den Coninck verwachte de voorſz. Gedeputeerde/ om opt voorſz. ſtuck te moghen reſolveren: Voorder ſeyde hy hoe den Coninc voorgenomen hadde / ſelve nae de oorloghe in Bretangien te gaen / hebbende alle goede ordere op de Walſchẽ Frontieren gheſtelt/ biddende hem te willen aſſiſteren met ſes Cromſteven ſchepen / ende acht Vlieboots/ geruſt ter oorlogen voor vier maenden/ om de Reviere van Nantes te ſluyten met hulpe van ſÿne ſchepen/tegen den leſten Februarÿ/ende noch de twee Regimenten voetknechten/ die ſy hem het leſte Jaer gheconſenteert hadden/ noch dit loopende Jaer van M.D.XCviij. te onderhouden met betalinge: Verſochte wÿders dat de Gedeputeerde mochten afgheveerdicht worden / mits den tÿt van te reſolveren op de oorloghe/ verre was verloopen/ behalven dat hy ſeer ghedronghen worde te verſtaen tot Pays met Spaengien / vant welcke hy niet en wilde reſolveren ſonder de Coninginne van Engelant ende haer advÿs/ ende hadde maer geſonden ſÿn Gedeputeerde tot ſint Quintÿn/by den Legaet van den Paus om te hooren / daerentuſſchen wilde hy ſelve Nantes ende Bretangien gaen beoorloghen. Hier op wert den Ambaſſadeur Rozel geantwoort/ dat de Gedeputeerde om nae Vranckrÿck te reyſen / nae den wint waren wachtende/ ende dat inde betalinge voor de voorſz. Regimenten krÿchſvolck noch in ſÿn begeerte van xiiij. oorlochſchepen/ geen gebreck ſoude zÿn.

Coninginne vertooch door Gilpÿn aende State den xxv. Januarÿ.

Den xxv. Januarÿ compareerde inde vergaderinghe der Staten Generael den Raetſheere Gilpÿn/ van weghen de Coninginne/ toonende Brieven van Credentie/ ende verhaelde der Coninginne handelinghe metten Ambaſſadeur van den Coninck van Vranckrÿck/ over den Pays/ waer by hare Majeſteyt verſtont dat hy genootſaeckt was in handelinge te treden/ om ſÿn Onderſaten contentement te gheven/ begeerende advÿs op wat voeghen hy mochte handelen van payſe ofte van oorloge/ tot conſervatie van haer allen / met proteſtatie dat hy niet inde oorloghe conde harderen met die cleyne middelen/daer hy tot noch toe mede was geaſſiſteert. Daerom hadde hare Majeſteyt hem rondelick gheantwoort/ om hem ſtantaftich te houden/ wat ſy vermochte/ daerom wilde ſy de Heeren Staten vermaent hebben / dat ſy hare Ghedeputeerde die ſy nae Vranckrÿck waren ſendende om hem van payſe af te wenden/ wilden naerder authoriſeren / om mette gene die ſy ſoude ſenden/onderlinghe communicatie te houden/ om te mogen tſamen reſolveren/ſo ten payſe als ter oorloge/ſulcx bevonden ſoude wordẽ oorbaerlicxt te weſen/daer toe haer volle commiſſie ghevende in Ampliſſima forma.

Met deſe propoſitie en conden de Generale Staten niet geraden vinden haer commiſſie ende laſt die ſy hare Gedeputeerde alreede ghegeven hadden/ te veranderen / door naedencken die ſy cregen/ datmen haer mochte in eenen Vrede alſo verſtricken/ofte hare Gedeputeerdẽ eenen pays over den hals dringhen / inſonderheyt alſo eenighe Franſoyſen ende andere haer hadden laten verluyden/ dat als den Coninck ende Conninginne malcanderen verſtondẽ/dat de vereenichde

Landen dan wel ſouden moeten totten Pays verſtaen. Daerom ſy ſeyden niet te connen nu veranderen dien laſt/ſonder vorder conſent daer over vande Provintien te hebben.

Den Admirael van Hollant/ Heer van Warmont/ mettẽ Heere van de Wercke/ eñ Hottinga Ghedeputeerde nae Enghelandt

De voorgenoemde Gecommitteerde warẽ al veerdich/wachtende op haer reyſe nae den wint/ deſghelijcx oock waren geordonneert aende Coninginne van Enghelandt te gaen/ den Heere Johan vã Duvenvoorde/Heere van Warmont ende Woude/ Admirael ende Houtveſter van Hollandt/met Johan vanden Wercke/ Raet/ ende Pencionaris van Middelborch/ eñ Joncker Jan van Hottinga Schiltknape/ beyde Ghecommitteerde inde Staten Generael met eerlijcken ſtate verſelſchapt. Terwijle hadde ooc de Coninginne van Enghelant haer Ghedeputeerde ofte Ambaſſadeurs reede om na Vranckrijck te gaen/verwachtende nae de Nederlandtſche Gheſanten/om t'ſamen te handelen.

Spaenſche eñ Franſe Gedeputeerde over vrede handel vergaderen tot Vervin in Maert.

Maer alſoo dit langhe aenliep/was de dachvaert tuſſchen Vranckrijck ende Spaengien metten V. Cardinael / gheleyt tot Vervin in Tyraſſe/alwaer verſchenen by den Legaet van den Paus/van weghen den Vorſtelijcken Cardinael den viij. Februarij/Heer Johan Richardot/Ridder/Preſident vanden Rade van State/ ende ſecreten Rade/Johan Babtiſta de Taxis/ Ridder/ Conmandador/ met Loys Verreyckẽ/ oock Ridder ende Audiencier. Van weghen den Coninck van Vranckrijck waren gheſonden Pomponius de Bellieure/ Ridder / Heere van Grigon/mettẽ Heer Nicolaes Brulart/Ridder/ Heere van Sylleri/beyde Raetſheeren des Conincx. Daer was oock by den Generael over alle de Generaels van de Minnebroeders/ Boaventura Calatagiron.

Deſe hebben tot in Meert ghediſputeert over des eens des anders volmachtẽ ofte procuratiẽ. Dẽ ix. Maert wordẽ des Conincx Procuratien ghetoont/onderteeckent Yo el Re, ende bygheteeckent Martijn Idiaques, van date den dertichſten Januarij/ bevanghende des Vorſtelijcken Cardinaels procuratie/vanden tweedẽ Auguſti Anno 1597. ende hielt inne/hoe dat hy van des Paus weghen aenghemaent was / om in eenen Pays met Vranckrijck te willen tredẽ/ op hope dat tſelfde ſoude gedijen tot dienſte Godes ende van ſijne Catholijcke kercke / ende ghemeyne ruſte van Chriſtenheyt. De Franſoyſẽ vertoonden niet te willen handelen ſonder gheallegeerde te begrijpen. Daer toe ſo toonden de Spaenſche Ghedeputeerde alleene volle macht vanden V. Cardinael te hebben / die crachtich ghenoech was/ende datter gheen apparentie ware dat ſijn Gheconfedereerde ſouden willen handelen/ dan ſoo het noot ware/ conden ſy volle macht uyt Spaengien dies aengaende crijghen.

Gedeputeerde na Vranckrijck ende Enghelant vertrecken/ uyt Hollant den xviij. Maert.

Alſo deſe advijſen den xvj. Maerte in Hollant quamen/werdt den Wint Ooſt/dies vertrocken de voorſchreven Ghedeputeerde/ den Admirael Juſtinus van Naſſou/metten Heer van Oudenbarnevelt/ verſelſchapt zijnde met den Ambaſſadeur van Vranckrijck Buzenval/ ende ſcheyden den xviij. Maert uyt de Maſe vanden Brielle nae Vranckrijck: Deſghelijcx naer Engelant/ den Admirael van Duvenvoorde/met de Raetſheeren vanden Wercke ende Hottinga / tſamen met vijf Schepen van oorloghe/ende veel Coopvaerders: ende tuſſchen Cales ende Doveren comende/ vonden ſy noch ſes Schepen van oorloghe/ ende maeckten tot Cales eenen alarm/die ſeer nae de Schepen ſchoten. De Franſche Geſanten quamen den xx. Maert tot Diepe/alwaer ſy vanden Gouverneur wel zijn ontfanghen.

Dander Gheſanten arriveerden mede met goeden voorſpoet in Enghelant/ die ghelaſt waren van weghen de Landen / hare Majeſteyt te preſenteren haren ootmoedighen dienſt/ verclarende dat de Heeren Staten ongeerne verſtaen hadden / dat den Coninck van Vranckrijck in handelinghe van Vrede mette Dienaers van haren vyant ghetreden ware/doch verblijt dat ſy hoorden dat den Coninck (mits dat hy van haer mochte gheaſſiſteert worden) liever de oorloghe ſoude herveren / ende daeromme hadden de Heeren Staten goet gevonden aen beyden te ſenden/ om alſulcke handelinghe te beletten/ende middelen te ramen/ om d'oorloghe te continueren: Dat ſy wel bekenden dat de Coninginne groote coſten hadde ghedaen / int ruſten van Armaden ter Zee/ ende Vranckrijck ende haerlieden te aſſiſteren: dat de ſelve Armaden hadden den vyant doen ghelt verteeren/ ende belet ſijn ghewelt herwaerts te ghebruycken / ende ſijn Vloten werck ghegheven / die ſints waren verſtropt: Dat ſy reden hadden de Coninginne te bedancken / om voordeel dat Vranckrijck ende ſylieden daer by hadden ghenoten. Dan ghemerckt de ghemeyne verbonteniſſe ſo goeden voorſpoet hadde gehadt/ ende meer ſtont te verhopen/baden ſy dat de Coninginne alle middelen wilde aenwenden om den Coninc van Vranckrijck van Vredehandelinge af te houden/ eñ verſtaen tot volherden inde oorloge/ eñ ſulcx hare Ambaſſadeurs in Vranckrijc belaſten/mette Gedeputeerde vanden Coninc eñ der Staten te ramen/den voet om d'oorloge voor deſen loopenden jare te onderhouden/tot beſchuttinge van Vranckrijc/Engelant/Yrlant/ eñ Nederlant. Daertoe de Staten onaengeſiẽ de groote coſten die het voorleden jaer gedaen waren/haer tot contentement van beyde Coningẽ ſullen vercrachten/ende haer Ghedeputeerden nae Vranckrijck ghelaſt hebben daer op te reſolveren/ ende vertrouwen dat daer mede de vredehandelinghe ſal comen te ceſſeren/als weſende teghen de verbonteniſſen/ende de verſekerheden van beyde de Coninckrijcken ende Nederlanden/ ende van gantſch Chriſtenheyt/ om datmen gheen eynde van oorloghen heeft te verwachten/ dewijle de Coninck van Spaengien om tot Monarchie te comen/onder t'deckſel van de Roomſche Religie/ meynt te vermoghen alle Landen te invaderen ofte overvallen. Ende dat het voorwerpen van Vrede alleen op bedroch gheſchiet/ ſonderlinghe om dat Richardot daer toe ghebruyckt wordt/ te weten om inde Landen met oorloge beſwaert ende totten pays gheneycht / met ſulcke handelinghe groote verachteringe inde reſolutien ende preparatien ter oorloghe te maken/terwijle den vyandt hem ter oorloghe is ruſtende/ ofte voor eenighen tijdt vrede te maken om ſijn ſaken te redreſſeren / ende dan met beter commoditeyt d'oorlooghen weder te beginnen / daer toe de Spaengiaert nemmermeer de occaſien ſullen ghebreken. Dat de Coninginne daerom wil letten / wat haer tot noch toe vanden Paus ende den Coninck van Spaengien is wedervaren/ ende dat de redenen/ daerom ſy tot noch toe aengevochten is/ noch by den Coninck van Spaengien (ghebonden aende macht vande Inquiſitie) noch by den Paus / teghen t'fondament van ſijnen ſtaet/ t'zy by hem ofte by ſijn Succeſſeurs/ connen vergeten nochte vergheven worden.

Vertooch der Staten Gedeputeerde aen de Coninginne van Enghelant.

Item dat den vyant niet en meynt d'oologhe te verlaten / maer alleene haer Verbont te breken/ ende dan d'een te overvallen/ende als hy meynen ſal meer voordeels te hebben / den anderen oock aen te grijpen/als de naturere ende alle exempelen uytwijſen. Ende om dat de Nederlanden geenen Pays en moghen maken/ ſo ſullenſe de oorloghe

(indienſe

1598.

indienſe verlaten worden) alleen moeten voeren ende dragen/ende de avontuere loopen van t'onderbrocht te worden. Ende op dat deckſel in Wapenen blijvende / ſal ghereet weſen om met alle occaſien te doen invaderen de Rijcken van Enghelandt ende Vranckrijck: ende can hy het Nederlandt overwinnen/daer Sedem Belli moghen maken/ſal meer machts ende middels hebben d'andere te bevechten. Dat men den Spaengiaert over beyde de Indien niet en behoort te laten dommineren / ende alſoo alle Potentaten met de macht van dien ſuſpeckt worden/daer af men de vruchten eerſt bemercken ſoude naer den vrede/als hyſe beyde vrijelijc ſoude mogen doen bevaren ofte beſeylen/des hy noyt en heeft connen doen tſedert hy de macht van Portugael by Spaengien vervoecht: Immers dat den ſelven Coninck in Spaengien te Water/onder t'deckſel van verſekerheyt vande Indiſche Navigatie ende Turckſche oorloghe / ende in Nederlant te Lande/ onder t'deckſel vande oorloghe aldaer/ ende t'gheheele Huys van Ooſtenrijck / onder t'deckſel vande oorloghe teghen den Turck/ ſullen ghewapent blijven/is notoir. Ende daerom ſullen ſy / de Coninginne ende den Coninck van Vranckrijck oock altoos inde coſten moeten vallen van haer te wapenen ende te ruſten / ſonder daer mede eenich voordeel te connen doen/ Ende mitſdien behoorden alle de Princen van Chriſtenrijck / veel eer met openbare oorloghen de ſelve ſuſpecte macht ſoecken te verhinderen/ dan met de Wapenen(met goede redenen in handen ghenomen) af te legghen/ ende haer voordeel te quiteren/ ſonderlinghe de Coninginne/ teghen de welcke het heel Huys van Ooſtenrijck ſulcken haet heeft/ datſe haer Natie in gheen plaetſe van Duytſlant wilt toelaten : Te meer om dat God den Coninghen heeft gheſtelt/ om oock met Wapenen alle toecomende ſwaericheyt voor te comen/ ende gheeft de victorie/ tzy aen cleyn ofte groot/ die't hem belieft / ende ſoo de continuatie der oorloghen noodich is / volghende d'alliantie om teghen ſulcken vyant ghewapent te weſen/ ſo ſal voor allen oock noodich weſen/ dat Nederlant ghewapent ende vanden Huyſe van Ooſtenrijck afgheſcheyden blijve. Dat in gheen conſideratie behoort te comen/ dat de Coninghen om de Nederlanden wille/ in gheen oorloghe ſouden behooren te blijven / ofte met quaden exempel haer teghen haren Prince te favoriſeren. Om dat alle Princen wel weten te bedencken datter immers redenen zijn waeromme de Lantſchappen moghen ſcheyden vande ghehoorſaemheyt van haren gheweſen Prince / byſonder Landen die niet ſubject en zijn eenighe Coninghen/ maer ghefondeert op hare Vrijheyt / Rechten / ende gherechticheden / als de Nederlanden van alle oude tijden zijn gheweeſt : die mitſdien ſy over vele Jaren met ſeer groote redenen/ den Coninck van Spaengien verclaert hebben vervallen te weſen van ſijn Overichz. ende daer naer haer altoos vrij ghedraghen/ ende in dier qualiteyt ghetracteert met diverſche Princen / ende over vele Jaren / ende oock nu onlanghs in de aliantie mede met de Coninginne ghemaeckt/daeromme men nu niet en behoorde in queſtie te brenghen/ oft t'ſelve wettelick ghedaen is/ naedemael noch in memorie is / datſe daer toe niet en zijn ghecomen / dan naer't ombrenghen van veel duyſenden/ t'wech-jagen van ontallicke menſchen ende neeringhen/ ende het dooden van haer principale Heeren / in Spaengien aen den Coninck in Legatie gheſonden/ende tot Bruſſel/ ende datſe met geener Princen interceſſie tot vrede hebben comen comen / ende oft wel den Spaengiaert daer nae hadde doen vermoorden den Prince van Orangien/Verloſſer vande Landẽ/ ſo hadde Godt nochtans de Coninginne beweecht deſe Landen te aſſiſteren/ ende onder t'beleydt vanden Prince Mauritz/de ſelve in beteren ſtaet doen brengen/ende met veel victorien laten vermeeren. Datmen van de Provintiẽ niet en heeft te dencken/datſe van den Spaengiaert zijn gheſcheyden/om haer van Princen Gouvernement te exempteren/ terwijle hare handelinghen van vrede/ende anders metten Hertoch van Anjou/ Coninghen van Vranckrijck ende Enghelant/ ende delatie van hoge Overicheyt/aenden Prince van Orangien ter contrarie bewijſen. Ende ſy verſtaen wel datmen ſijn Vrijheyt ſoo wel can ghebruycken onder een Prince die met Juſtitie regeert/als anders. Dat de oorloghen noodich zijn / ſelfs tot conſervatie vande Rijcken van Vranckrijck ende Enghelandt / alſoo wel als Nederlandt/op dat Vranckrijck niet en valle in een inlantſche oorloghe / daer toe de fondamenten byde Ligue zijn gheleyt meer als te vooren/ ende den Coninck van Spaengien ende Paus niet en ſullen af laten die vande Religie onder eenich pretext te bekrijghen. Ende Enghelandt can niet verſekert weſen/om dat de Coninginne is vande Ghereformeerde Religie/ ende dat den Coninck van Spaengien ghebonden is aende Inquiſitie/eñ den Paus ende ſijn Succeſſuers aent Fondament van haren ſtaet/die oock ghewoon zijn veel minder ſaken te retracteren. Dat de Coninginne mede niet en moet meenen dat men alle oorloghen voert om tot vrede te comen ende dat haer gelegentheyt anders is als vande Nederlanden/want den Coninck van Spaengien altoos blijvende gewapent onder de voorſz pretexten/ende dat hy ſijne Garniſoenen moet veranderen/ ſal ſy ende den Franſoys mede altoos ghewapent ende op haer hoede moeten weſen:Ende ſoudẽ daerom met meerder verſekertheyt d'oorloghe continueren / dan de Nederlanden abandonnerende laten overvallen / ofte tot vrede bedwinghen(ſonderlinge om dat de Voorſaten van hare Majeſteyt altoos ſeer hebben gearbeyt/ om haer vande Nederlantſche Provintien met alliantien te verſekeren / ende ſoude ſoo moghen de uytcomſte die de oorloghe ſoude moghen gheven/ verwachten / met apparentie ſoo Vranckrijck/ Enghelant ende Nederlant noch eenen corten tijt tſamen wilden blijven / datſe de Spaengiaerden uyt de Nederlanden ſullen verdrijven/ ofte tot datter in Spaengien ende Italien veranderinghe by den eenen ofte anderen middel ghebeure/ ofte dierghelijcke. Datmen de Nederlanden behoort te prijſen/ datſe ſoo langhe in oorloge gheweeſt hebbende/alſnoch daerinne willen continueren / ende datmen behoort te erkennen / dat Godt de ſelve vande Spaenſche macht heeft verloſt/ om veel haer Ghebueren te beſchermen/ ende de voorſchreven macht te matigen/ ende te bidden datſe ſo mogen blijven/ſonderlinghe ſo ſy nu de Wapenen zijn ghewent/etc. Voorder waren ſy belaſt haer noch te behelpen mette inſtructien den Gheſanten van Vranckrijck op die materijen mede ghegheven/ende met te ſelve correſpondentie te houden. Nopende tverſoeck der Coninginne/om te verbieden het tranſporteren ofte uytvoeren van uytheemſche Granen nae Spaengien ofte elders / ſouden ſy vertoonen dat ſulcx niet conde gheſchieden ſonder de neeringhe te verdrijven nae ander plaetſen: met meer ander redenen hare Majeſteyt te vooren gheſchreven.

Spaengien met ſijn vaerten op Indien te Water/ende met ſijn oorlogen te Lãde/ met het Huys vã Ooſtenrijck/ is allen Princen ſuſpect.

1598.

Vrijheyt can wel gebruyckt wordẽ onder een abſolut Prince die met Juſtitie regneert.

De inſtructie vande Gheſanten op Vranckrijck was mede vanden xiij. Januarij/ende was

Summarie vande Gheſanten in Vranckrijck uyt Hollant ghesonden.

ghedeylt in twee ſtucken/ d'eene om den Coninck den Pays te ontraden/ ende d'ander/ om mette Gedeputeerde vanden Coninck ende vande Coninginne van Enghelant te reſolveren den voet om dit loopende Jaer de oorloghe te voeren. De eerſte inhoudende dat de Staten verſtaen hebben de aenſoeckinghe die den vyant den Coninck dede om tot vrede te comen/ ende de voorderlicke conditien die hy hem preſenteerde/ ende dat hy die niet hadde willen aennemen/ indien de Staten het verbont met hem wilden hanthaven/ ende inde oorloghe met ſulcke middelen harderen/ dat men den vyant de incommoditeyten ofte ellende van dien conde doen ghevoelen/ tot int binnenſte van ſijn Lant/ als hy Vranckrijck ghedaen hadde/ ende daerom den Coninck by Brieven van den xiij. Novembris hadden verwitticht: dat ſy wel wiſten dat den vyant niet connende wederſtaen de cracht van haer Verbont/ tſelfde terſtont ſoude trachten te doen breken/ dat daerom den Coninck ſoude willen bedencken t'groot achterdeel dat hem ende t'gantſch Chriſtenheyt in ſulcken handel ware ghelegghen/ hopende om gheen conditien in Vrede ofte Beſtant te treden/ tot naedeel van haer Verbont/ van hem ende de gantſche Chriſtenheyt. Ende onaengheſien hare groote laſten dien Jare ghedraghen/ datſe verhoepten den Coninck in het toecomende Jaer noch ſoo te ſecunderen ende byſtaen in Brabant ende Vlaenderen/ dat hy de effecten daer van ſoude voelen/ ende hem ghenoeghen/ ende mogen ſien hoe weert de Staten den Eedt is/ dieſe int Verbont hebben ghedaen: Gaven hem oock te kennen dat den vyant den Vrede niet voor en ſlaet om die te houden/ maer om tijdt te winnen/ ſijn ſaken te herſtellen/ ende dan met meerder macht d'eene partye voor/ ende d'ander naer te bekrijghen. Daerom baden ſy hem het Verbont ende d'oorloghe teghen Spaengien te continueren/ dat t'ſelfde hem eerlick ende door de gantſche Chriſtenheyt roemlick ſoude weſen/ ende dat hy daer mede ſijnen ſtaet van binnen ende van buyten ſoude verſekeren/ die hy anders ſal ſtellen in ghevaer. Ende om hem daer toe te beweghen/ preſenteerden ſy hem de continuatie van xlv. duyſent guldens ter Maent tot ſijn ſecours/ ende boven dien/ tegen den toecomenden tijt alle haer macht te Velde te brenghen/ om metten Coninck Conjunctim ofte Diviſim d'oorloghe te voeren/ nae dat ſulcx onderlinghe goet ghevonden ſal worden/ tot meeſten afbreuck vanden vyant. Het tweede deel haerder inſtructie was (indien plaetſe ende tijt gheleyt werde) om onderlinghe te aviſeren op den voet vander oorloghe/ met alle t'ghene datter aenhinck/ welcke inſtructie was te corter met minder verhael/ om dat de ſelvighe ghelaten waren vele ter diſcretie ende kenniſſe vanden Heeren Gheſanten/ als ten vollen gheinſtrueert zijnde.

Deſe Gheſanten zijn van Diepen op Rouaen ghereyſt/ alwaer ſy beſcheyden werden den Coninck tot Nantes te volghen/ de Engelſche Gheſanten/ den Heere ende Ridder Sire Robbert Cicil/ met den Ridder Sire Johan Wilkes/ waren te vooren in Vranckrijck aenghecomen/ alwaer den voorſcheven Ridder Wilkes ſterf.

De Nederlantſche Geſantē hebben audientie by den Coninck tot Nantes/ den ſeſten April.

Als ſy tot Nantes den vijf den April aenghecomen waren/ hebben ſy den vj. by den Coninck audientie vercreghen/ ende hem aldaer vertoont de apparente ſchade die hy by den Pays hadde te verwachten/ ende daerenteghen het profijt/ ſoo hy inde oorloghe bleve/ om dat den Coninck van Spaengien heel benaut was/ ende ſijn Nederlantſche Provintien meeſt tot alteratie ofte veranderinghe gheneycht waren/ daer by aenbiedende alle hulpe ende byſtant van weghen de Geunieerde Landen/ conform haerlieder inſtructie. Den Coninck ſcheen dat hy hare inbeeldinghe ende waerſchouwinghe wel ghenoech verſtaen ende ghevat hadde/ ende toonde ſijn gheleghentheyt wel te ſtrecken om de oorloghe te harderen/ dan veel ander ſaken dronghen hem om tot den Vrede ghehoor te gheven: ſeyde oock dat hy niet en gheloofde dat den Spaengiaert hem Blauet ende Cales overleveren ſoude/ ende indien niet/ ſoude hy inde oorloghe voortvaren: dat hy met groote moeyte totte Croone ghecomen was/ ende dat hy die Croone noch hem ſelven niet ſtabilieren conde ſonder Pays/ maer dat hy hoepte dat de ſelve ſoude ſtrecken tot confuſie vanden vyant: alſo datmen doen conde ſpeuren dat den Pays ſoude voortgaen. Daer nae hadden ſy noch tweemael audientie by den Raet/ als den xix. April opt Caſteel tot Nantes/ mette Enghelſche Ambaſſaten/ daer ſaten den Cancelier/ de Hertoghen van Eſpernon ende Bouillion/ de Heeren van Schombergh/ Sanci/ Villeroy/ Pleſſis/ Meiſſe/ ende mede Buzenval/ alwaer de Enghelſche verclaerden aenden Coninck ghesonden te weſen/ om met ſijne Majeſteyt ende de Nederlantſche Ambaſſadeurs te aviſeren op het maken van een goeden generalen Vrede/ maer nae dien ſy hadden verſtaen dat de ſelvighe tot het maken van eenen Vrede niet ghelaſt en waren/ ende by vele redenen betoont hadden/ dat ſulcx niet en was gheraden/ noch voor Vranckrijck noch Enghelant/ ende minder voor de vereenichde Nederlanden/ begeerden ende vonden goet/ dat de ſelve redenen aldaer mochten ghehoort ende gheexamineert worden.

Nederlantſche Geſant handelinghe by ſConincx Raden/ den xix. April.

Waer op de Nederlantſche Ambaſſaten vertoonden met bequame woorden ende redenen/ dat het continueren vande oorloghe/ het verdrijven der Spaengiaerden ende gheſpaenjoliſeerde uyt de Nederlanden/ ende het onderhouden van haer onderlinghe Verbont/ eerlick/ profijtelick/ ſeker/ ende wel doenlick ware/ byſonder inde teghenwoordighe gheleghentheyt. Ter contrarie/ dat het tracteren noch eerlick noch ſeker was. Waer op den Enghelſchen Ambaſſadeur verclaerde/ de ſelve redenen wel gheexamineert te hebben/ ende dat hy daer niet en wiſte toe te voeghen/ maer verſtont dat de ſelve behoorden wel gheweghen te worden/ begeerende dat den Coninck ſijnen Vredenhandel wilde ophouden/ ten minſten tot dat hy hare Majeſteyt van Enghelant rapport mochte ghedaen hebben/ ende dat hy de ſelve daer op ſoude weſen ghereſolveert: ende om wech te nemen tghene men hem nae ſeyde/ als dat hy van ſijn Princeſſe noch tot het maken van Vrede/ noch tot het doen van ſecours ter oorloghe en was ghelaſt/ verclaerde hy/ dat ſoo den Coninck eenighen particulieren voorſlach ter oorloghe wilde openen/ dat hare Majeſteyt hem daer toe ſoude aſſiſteren/ nae dat den voorſchreven voorſlach ſoude vereyſſchen/ alſoo datmen over haer niet en ſoude te claghen hebben.

De Coninginne van Enghelandt biet hulpe al ter oorloghe totten Coninck van Vranckrijck.

Hier op heeft den Heere Cancelier de antwoorde ghedaen in generale termen/ met vele woorden ende onſeker beſluyt/ voldoeninghe ſoeckende te doen/ doch dat hy den Coninck alles ſoude rapporteren/ om ſijn eyndelicke reſolutie te verſtaen. Hier over vercreghen de Enghelſche Ambaſſadeuren haer afſcheyt/ ende vertrocken den xxiij. April/ ende met haer trock een Franſoys Gheſante/ om de Coninginne van Enghelant te preſenteren/ ſoo ſy mede wilde treden int accoort met Spaengien/ datmen den handel een Maent ſoude moghen op houden.

1598. De Nederlantſche Geſanten ſiende dat de Franſoyſen gheheel tot Pays gheneghen waren/ ſochten oock haer affſcheyt / om toe te ſien watter voorts van werden ſoude / want den Coninck hadde haerlieden ghetoont een Dubbelt van een inſtructie des Conincks van Spaengien / by de Coninginne van Enghelant geintercipieert ofte afgheworpen / houdende op den Vorſtelicken Cardinael/ als dat indien den Franſoys daer op ſoude ſtaen / datmen de Enghelſche mede moeſte inden Pays begrijpen/ datmen dan van weghen den Paus moeſte verſoecken vrij exercitie van Pauſelicke Religie in Enghelant / daer toe den Paus ende Coninck/ by de Catholijcken vant Lant/ſeer aengeſocht werden: ende datmen voor al/ daer op ſoude ſtaen / datſe aen hem ſouden overleveren de Steden van Vliſſingen ende den Briel / ende indien ſy ghelt daer vooren ſouden willen bedinghen ofte beſpreken / datmen hem dan eerſt vande quantiteyt oft ſomme ſoude verwittighen ende ſijnen voorderen laſt daer over verbeyden. Ende nopende de Nederlantſche Rebellen / en ſoudemen de ſelve daer inne niet moghen begrijpen/ dan mits dat aengenomen worde alomme de Catholijcke Religie/ende de Hoocheyt ofte Souverayniteyt vanden Coninck/ ende herſtelt ofte ghereintegreert de oude Officieren/noch levende: ſo nochtans/ dat deghene die int Lant ſouden blijven / capabel vande officien ſouden weſen/indien ſy Catholijck ende niet Heretijck en waren: anders ſoude men een generale vergetinghe ende vergevinghe van alles accorderen. Dat den Coninck van Vranckrijck in beyden niet min als voorſchreven is/ en behoorde te doen/ indien hy betoonen wilde te weſen die hy ſcheen. Wt oorſaken van deſen/ ſo reſolveerden de Nederlantſche Ambaſſadeurs / de Heeren van Naſſou ende Oudenbarnevelt / op haer wederkeeren naer Huys/ in Enghelant aen te varen/ aldaer ſy tot Doveren de ander Nederlantſche Legatie aende Coninginne van Enghelant gheſonden/ beſcheyden teghen den xv. Mey haer te vinden / ende twee ofte drie daghen nae haer aldaer te toeven/ het welcke ſy deden / ende beyden daer totten xviij. Mey/ ende de andere uyt Vranckrijck niet vernemende / ginghen ſy t'Schepe nae Hollant / ende quamen den xxiij. Meye inden Haghe.

Afgheworpen Brieven des Coninx van Spaengien/ nopende vrede met Enghelant ende Nederlant.

Deſe waren als wy vooren verhaelt hebben/ de Heeren Admirael van Warmont/ mette Heeren vanden Wercke ende Hottinga. De welcke rapporteerden hoe de Coninginne haer met grooter eere ende careſſe hadde ontfanghen/ende haer propoſitien met goede aenmerck ghehoort/ maer in haer antwoorde hadde ſy ſeer gheclaecht over deſe Landen/ in twee poincten/ het eene dat ſy nu ſoo langhe de Landen hadde gheaſſiſteert/ ſonder te connen comen tot eenich rembourſement ofte voldoeninghe / jae ſelfs niet tot rekeninghe. Het ander poinct was / dat ſy om deſe Landen inde oorloghe teghen den Spaengiaert ware ghecomen / ſoo dat haer Onderdanen op Spaengien niet mochten handelen/ ende dat de Nederlanden haer noch noyt dadelick hadden willen voor vyant teghen Spaengien toonen/ met het verbieden ende ſchorten van Cooren op Spaengien te voeren: voorts dat ſy nu van middelen van ghelde uytgheput was/ ende dat haer vaſt veel alteratien in Yrlant gemaeckt worden/ ende in Schotlant oock een groote oprockinghe op handen was/datſe daeromme tot verſekeringhe van haren ſtaet / niet en ſoude connen naelaten te luyſteren nae de conditien / die haer van weghen den Coninck van Spaengien om tot Pays te comen/ gheprefenteert werden/doch dat ſy daer inne niet en hadde willen treden / ſonder eerſt met haer te handelen/ ende te verſtaen oftſe niet gelaſt en waren daer op mede te helpen raetſlaghen/ ſonderlinge ſo ſy ſeer noode alleene ende ſonder de Nederlanden ſoude handelen / maer liever tſamender hant mette ſelvighe: Dat was ſommierlick de antwoorde dieſe vande Coninginne ende haren Raet hadden becomen: maer uyt de particuliere diſcourſen verſtonden ſy/ dat de Enghelſche tot continuatie van der oorloghe wel te bewegen ſouden zijn/ ſoomen hier te Lande de traffycque op Spaengien gantſch wilde op ſchorten/ ende haer eenich rembourſement doen/ mitſgaders haer vande groote coſten ontſlaen.

Rapport vã de handelinge der Nederlantſche Geuneerde Ambaſſateurs in Engelant/ in April ende Mey.

Terwijle dat deſe Gheſanten uyt Enghelant quamen/ſo arriveerden de Franſche/te weten/de Heeren van Naſſou eñ van Oldenbarnevelt / tot Doveren in Engelant den xxij. Mey/ende reden van daer met xx. Paerden nae Londen / de reſte van haren treyn nae Hollant ſendende/alwaer ſy tweemael by de Coninginne audientie hadden/ die haer maeckte als aende voorgaende de ſelvighe clachten/ ende te moeten mette vereenichde Landen in rekeninge comen/ ende betalinge vervolgen/ofte te treden in Vredehandelinge/ dat ſy gheerne tſamenderhandt doen ſoude / in conformiteyt vant Contract: met welcke antwoorde/ zijn ſy met goeden wint den tweeden Junij inde Maſe oock aenghecomen.

1598. Nae het vertreck der Enghelſche ende Nederlantſche Ambaſſadeuren uyt Vranckrijck / ſoo heeft den Coninck aldaer den Pays met Spaengien ende den Vorſtelicken Cardinael beſloten/ ſonder eenichſins vande Coninginne van Engelant antwoorde te verwachten/ den tweeden Mey. De conditien werden langhe ſecreet ghehouden: doch naemaels publicatie daer van ghedaen weſende / ſoo heeftmen bevonden die eerſte Artijckelen van dien/te weſen conform de Artijckelen tuſſchen den ſelven Coninck van Spaengien/ende Hendrick den II Coninck van Vranckrijck / ghesloten Anno M. D. Lix. int Caſteel van Cambreſis / die wy hier vooren in ons eerſte Boeck verhaelt hebben/ die welcke volcomelick gheconfirmeert werden. Voorder wert beſloten / alſoo den Catholijcken Coninck overdraecht by Teſtamente ofte gifte/ reſignatie ofte anderſins / aende Hoochgheboorene Vrouwe Iſabella ſijn oudtſte Dochter / alle ſijn Provintien vande Nederlanden/ met de Graefſchappen van Bourgongien ende Charoloys/dat de voorſchreven Graefſchappen verſtaen worden begrepen te zijn/ in dit teghenwoordighe Tractact/ ſulcx als ſy waren Anno M. D. Lix. Ende voorder is overcomen/ dat den Alderchriſtelickſten Coninck ſal reſtitueren den Catholijcken Coninck/het Graefſchappe van Charoloys met ſijn toebehoorten/ om te beſitten onder de Souverayniteyt vande Coningen van Vranckrijck/ deſghelijcx ander plaetſen den Catholijcken Coninck van Spaengien toebehoorende / binnen den tijt van twee Maenden. Deſghelijcken ſal den Catholijcken Coninck reſtitueren alle plaetſen by hem beſeten/ſints den voorſchreven Pays van Cambreſis/ te weten/Cales/Ardres/Mouthullin/ Dourlens/ la Chapelle/ le Chaſtelet in Picardien/ Blauet in Bretagnien / ende alle andere plaetſen / ende dat vaſtelick binnen twee Maenden nae date/in ſtate alſo ſy nu zijn/ſonder yet af te breken ofte te beſchadighen/ ſonder vergeldinghe van eenighe Fortificatien. Nopende Blauet / daer mach den Catholijcken Coninck af breken alle Fortificatien door hem gemaeckt/ ende dat dan overleveren binnen drie Maenden/

ende

Pays tuſſchen de Coninghen van Spaengien eñ Vranckrijc beſlotẽ eñ verbonden/ dẽ ij. Mey.

Inhout van de Artijckelẽ vandẽ payſe tuſſchen Spaengien ende Vranckrijck/ den ij. Mey.

ende mach van alle de plaetſen wechvoeren alle Gheſchut/ Buſclooten/ Vivres ende Amonitie/ daer toe leenende Schepen. Tot verſekeringhe van het beſluyt / ſoude van weghen den Catholijcken Coninck van Spaengien/ ghelevert worden vier Oſtagiers/ nae der Franſoyſen eyghen verkieſinghe: alle ghevanghenen vrij / van wat ſtate die moghen zijn. Daer bleef ghereſerveert aenden Catholijcken Coninck van Spaengien/ ende aende voorſz. oudtſte Dochter ende hare Succeſſeurs/ alle het recht/ actie/ pretenſie/ die ſy verſtaen haerlieden toe te hooren/ vant voorſchreven Coninckrijcke van Vranckrijck/ Landen/ Heerlickheden ofte anderſins/ om wat ſaken het zijn mochten/ van de welcke hy/ noch de ſijne niet en hebben te renonceren / om daer af eenich vervolch te doene/ by weghen van vrientſchappe ofte Juſtitie / maer wel met wapenen. Daer werdt oock beſloten dat den Hertoch van Savoyen oock ſoude in deſen Vrede vervat worden/ mits leverende den Coninck van Vranckrijck het Caſteel van Berre / met het Gheſchut ende Amonitie: mede ſtellende alle de voordere differenten/ als vant Marquiſaet van Saluces/ etc. in handen vanden Paus Clement de VIII. om daer van te diſponeren binnen een Jaer nae datum van deſen. Door breeder particulariteyten van deſe Artijckelen/ willen wy den begeerighen Leſer ſenden aende Artijckelen / die van deſen Vrede alomme ghedruckt zijn / als ſy noodich achten de Weerelt weten ſoude moghen. In deſen Vrede werden begrepen ende benaemt/ generalick alle Princen / met eenighe particuliere: Boven dien/ alle die met conſente vande Coninghen moghen werden ghecooren ofte ghenoemt/ binnen ſes Maenden/ ſo ſy gheven haer Brieven van verclaringhen daer toe dienlick. Dit Tractaet ſal binnen drie Maenden geratifieert ende beſwooren worden by den Coninck van Vranckrijck/ den Vorſtelicken Cardinael Albertus/ Hertoch van Savoyen / ende den Coninck van Spaengien/ ſweerende t'ſelfde te onderhouden op het Cruys / Heylighe Euangelium / Canon vander Miſſe/ ende haerlieder eere / in preſentie van die ſy daer toe onderlinghe ſullen committeren.

Deſen Vrede is aldus volcomen/ ende alomme inde Provintien onder den Coninck van Spaengien met groote vreuchde ende feeſte ghepubliceert den eerſten Julij/ zijnde in Vranckrijck voor Oſtagiers ghetrocken / den Hertoch van Arſchot/ den Grave van Arenberch/ den Admirante van Arragon / met Don Lops de Velaſco/ met ſeer grooten ſtate. Om den Vorſtelicken Cardinael den Eedt oock af te nemen/ was den Hertoch van Byron / mette Heeren Bellievre ende Silleri / met ſeer grooten ſtate nae Bruſſel geſonden/ ende werden ſeer feeſtelicken onthaelt. Ende zijn den xij. Auguſti nae Vranckrijck ghekeert/ hebbende beſocht de principaelſte Steden van des Cardinaels Landen / daer ſy alomme ſeer heerlick onthaelt ende ghetracteert werden/ ende beſchoncken: Den Vorſtelicken Cardinael beſchonck Byron met twee Spaenſche Peerden/ met twee louter gouden Lampetten ende Beckens daer toe / noch een Rapier van duyſent Croonen eñ meer weert / hebbende de Scheede/ Geveſte ende de reſte al van gout / niet anders dan de Lemmet uytgheſteken: noch eenen Sadel ende een Peerdenroepken al met Diamanten beſet. De Prince van Orangien beſchonck hem oock met een ſeer ſchoon Spaenſch Peert. De Heer van Bellievre ende Silleri / hadden elck twee gouden Ketenen/ die gheſchat werden op vijfentwintich hondert Croonen beyde/ noch elck een Kamer ofte hanghſel van Tapiſerye/ van vijfthien hondert croonen: noch werden veel gouden Ketenen onder d'ander principale Edelen uytghedeelt.

Daer nae werden deſe plaetſen overgelevert/ als namelick den ix. Julij werdt Cales ghelevert aenden Heere Grave van S. Pol/ metten Heere van Viques / die daer als Gouverneur gheſtelt werdt / daer inne comende met ontrent twee duyſent Mannen/ de Amutie van oorloghe ende Gheſchut al wechghevoert zijnde nae het Contract: de Spaenſche Schepen bleven noch inde Havene ligghen / niet dorvende uytvaren / ter oorſake vande Hollandtſche ende Zeelandtſche Oorlochſchepen. Die van Ardres ende Dourlens waren om haer betalinghe ghemuytineert/ maer alſoo die ten leſten te vreden gheſtelt werden/ werden beyde ooc in Auguſto met La Chapelle/ Chaſtelet/etc. overghegeven/ ende Blauet langhe daer naer.

Cales ende ander ſteden overgegeven aenden Coninck van Vranckrijck volghens t'Contract.

Int voorgaende Boeck hebben wy verhaelt het verſchil tuſſchen den Heere Grave ende ſtade van Emden/ ende hoe dat met een Tractaet tot Delfzijl in Vrede t'ſelve vereenicht was. Sints iſſer dit Jaer weder nieuwe beroeringhe opgheſtaen / door middel ofte toeſtoken van eenen Fonck / die daer by den Vorſtelicken Cardinael gheſonden was / die welcke eertijts in Hollant/ om dierghelijcke oorſaken ghevanghen was geweeſt/ alwaer hy onghepijnicht af quam / ende hem naer Emden tranſporteerde.

Die oorſake van deſe tweede beroerte beſtont daer uyt / dat de Stadt veel ten achteren was/ uyt oorſake vande voorighe queſtie / ende haer ſolicitatien tot Praga / by den Keyſer ghedaen/ oock om den Grave te betalen ſijn Jaerlickſche Pencioen nae Tractaet/ ſoo dat ſy niet en wiſten hoe ſy haer langher ſouden onderhouden teghen des Gravens practijcken/ ten waer de Borgherye ſchattinghe inwillichde / daer toe ſy eenighe inpoſitien gheraemt hadden / ende den Borgheren voorghehouden om daer inne te conſenteren.

Aenslach op Emden by den Grave voorgenomē ontdeckt, in May.

De Grave trachtende weder in voorighe authoriteyt te comen/ ſochte door behendige perſoonen die inwillinghe te wederſtaen / om die van Emden arm te maken ofte twiſtich: Hy hadde daer toe eenen Kiſtenmaker beweecht / die hy ſchriftelicke commiſſie hadde ghegheven / om oproer te ſtichten/ ende aenhanck te crijghen/ om hem een Poorte open te crijghen/ ende ſijn volck daer binnen te brenghen / daer toe hy onder verſcheyden pretexten / veel Krijchſvolck hadde aenghenomen: ende om dat lichter te paſſe te brengen/ hebben twee jonghe Sonen inde ſtadt/ haer op de Borght ghehouden. Deſen Kiſtenmaker met ſijn commiſſie/ adreſſeerde hem meeſt aen die vande Flaccianer Religie onder de Martiniſten waren/ ende bracht menich ſo verre datſe daer inne conſenteerden: Maer onder andere/ addreſſeerde hy hem aen eenen die van die Religie was gheweeſt/ maer was afgheweken/ ende nu totte Ghereformeerde ghecomen. Deſe gaf dit den Magiſtract te kennen/ die ontboden den Kiſtenmaker / ende ſtreden hem t'ſelfde aen. Naer eenich ontkennen/ bekende hy ten leſten de commiſſie te hebben/ maer mits dat ſy in bewaringhe was vande jonghe Heeren op de Borght/ preſenteerde hy de ſelfde te gaen halen/ ende haer over te leveren. Sy lieten hem gaen/ maer haer bedenckende/ ſonden ſy hem nae/ ende lieten hem in ſijn Huys aentaſten / daerſe mede in handen creghen de voorſchreven commiſſie. Snachts worde hy wederomme nae't Raethuys ghebracht/ ende daer nae ettelicke malen gheexamineert / ende eyndtlick ghepijnicht / ende doen noemde hy als principael beleyder vant ſtuck/ eenen Jan Groenen / Swagher zijnde van Fonck voorſchreven / ende eenighe andere / die hy aengheſproken hadde / die meeſt alle ghevanghen werden / ende haer pampieren ghenomen. Ende doen werden eenighe vande Magiſtraet ghecommitteert / om aen de jonghe Heeren te gaen op de Borght/ ende haer te vertoonen/ dat het van haren Vader ende oock van haer (indien ſy daer kenniſſe van hadden) leelick gedaen was/ teghen ſo ſolemnelen Contract / t'welck by hem aenghegaen was / ende by den Keyſer ſelfs gheaggreeert. Maer ſy excuſeerden haer daer op/ ſegghende vant ſelfde int minſte niet te weten: ende hoewel ſy verſocht waren noch inde ſtadt te blijven / ſoo zijn ſy evenwel den ix. Mey uyt de Stadt wech ghegaen ende vertoghen / niet langher dervende verwachten den oproer vanden Volcke. Onder de pampieren van Jan Groenen / werden verſcheyden Coppen van Brieven ende inſtructien ghevonden / die aenden Grave gheſchreven waren / ende oock eenighe Brieven van Fonck / meeſt daer op luydende / dat den Grave wel ſach / dat hy vanden Keyſer ende t'gantſche Rijck verlaten was/ende dat hy daeromme noodtlick anderen ſcherm ſoude moeten ſoecken/datter gheenen beteren noch machtigher en ware voor hem/ als den Coninc van Spaengien/ ende die het liever doen ſoude / dat hy hem moeſt vermeeſteren vande Stadt / ende van alleen voor eenen tijdt toelaten / dat den Coninck een Krijchſoverſte in ſijn Landt hielt / ende met den ſtroom hem te water behielpe ende diende/ waer mede hy wederomme ſoude connen comen tot ſijn voorighe authoriteyt. Item / noch veel pampieren / inhoudende van deſen aenſlach op de Stadt / hoemenſe beleyden ende doen ſoude/ daer uyt die van Emden wel ſaghen / dat voor haer eenen leelicken Pot te vyere was: Waeromme ſy om haer te verſekeren/ alle moghelicke onderſoeck deden/ om alle de medeplichters in handen te becomen / daer eenighe ter Stadt uyt liepen vluchtende. Hier door moeſten ſy wederomme laſt gheven aen Capiteyn Cnoop / om drie hondert mannen in Souldye aen te nemen / hoewel de Stadt maer te vele belaſt ware: Ende ſy ſchreven oock aenden Heere Grave Willem van Naſſouwe / ende andere / ende verſochten aſſiſtentie / ſoo het noot ſoude weſen / ende datmen daer toe ter beſt gheleghen plaetſen eenich volck by de hant mochte houden: T'welck Graef Willem hen niet alleene toeſeyde/ maer beſtelde mede dat de naeſte gheleghen Capiteynen / eenighe Soldaten met volle gheweer afdanckten / die terſtont in dienſte van die van Emden traden. Eyndtlick dat rumoer gheſtaen hebbende tot int eynde van Mey / worde daer naer veel gheſliſt/ mits dat den Kiſtenmaker ende Jan Groenen voorſchreven / ter doodt onthalſt werden / ende d'ander ghevanghenen meeſt ghebannen ende op groote amenden gheſtelt. Vele inde vereenichde Landen / waren verblijdt dat ſulcx ontdeckt was.

Emden by den Grave gedaecht tot Spiers/ den xiij. Junij.

Daer nae heeft den Grave hem hooghelick over die Stadt Emden by den Keyſer beclaecht/ als dat ſy het Tractaet ghebroken hadden. Dies den Keyſer Rudolphus uyt het Camer-gherichte Spiers/ citeerde ofte daechde de Stadt Emden van date den xiij. Junij/ dit Jaer M. D. xcviij. te compareren den xvj. Auguſti / welcke citatie gheinſinueert was by eenen Camerbode den xiij. Julij / te antwoorden op de clachten des Gravens/ over verſcheyden poincten/ als onder andere/ dat ſy door eenighe Statiſche krijchſvolck uytvallen ghedaen hadden op des Gravens Heerlickheden ende Ampteren van Marienhove, Viſquart/ Proſthumb/ ende voort veel ghevanghen ghenomen / ende ghepijnicht / Joan Groenen ende Joan Kempts nae pijnighen onthalſt/ dat ſy de Graven Johan ende Chriſtoffel/ die met ſijn inſtructie ghecomen waren / hebben verachtelick ghehandelt / oock dat ſy eenen Notarium miſhandelt hadden den negenden Mey / ende voorts hadden ſy mede de jonghe Gheſellen nieuwen Eedt voor ghehouden/ daer de Graven niet in begrepen en waren. Sullen deſen Boeck hier ſluyten/ ende de Infanta van Spaengiens regieringhe beginnen.

Eynde van't neghenthiende Boeck.

Het twintichſte Boeck,

Sommarie/ ofte cort verhael vant twintichſte Boec.

DEn Coninck van Spaengien/ draecht by Acte de Nederlanden met Borgondien over/ aen ſijn Dochter Iſabella/ trouwende den Cardinael Aertſ hertoghe / met conditien / t'welck oock den Prince van Spaengien by Acte toeſtaet / daer over Iſabella volle macht ſent aenden Cardinael Aertſhertoch/ om in haren naem aengenomen te worden. Tegen het tranſport worden alle ſwaricheden ende Inconvenienten verhaelt. De Coninginne van Engelant verſoeckt aende vereenichde Landen raet/ om pays te maken/ ende rembourſement van haer verſchoten ghelt: Daer over de Landen reſolveren / gheenen onſekeren Vrede aen te gaen/ ende deputeren Ambaſſade / om de Coninginne van Enghelandt te vreden te ſtellen. Den Keurvorſt van Colen op ſijn verſoeck der ſtadt Berck vande geunieerde Landen/ becomt antwoorde/ dat op goede verſekeringhe van des Rijnſtrooms vrijheyt die hem ſoude ghewooden. Meurs ende Alpen worden neutrael. Verſcheydeu courſſen ende krijchſoeffeninghen / werden voorghenomen. Den Vorſt van Cleve wordt in ſijn Landen ghehult. Die van Geneva verſoecken hulpe in Hollandt / ende werden verclaert by den Coninck van Vranckrijck begrepen te zijn inden Pays. Die van Aken worden in Rijcx Ban gheſtelt / daer de oorſaken van verhaelt worden / Magiſtraet ende Religie afſchaffende/ ende executeren repreſalien teghen der vereenichde Landen verwanten/ dies ſy met dierghelijcke ghedreycht worden. De Garniſoenen van Liere ende Caſteel van Antwerpen mutineren. De Statiſche Gheſanten met Tractaet uyt Enghelant/ hebben de Coninginne te vreden gheſtelt. Enghelſche werden in Yrlandt gheſlaghen. Den Cardinael leyt ſijn Gheeſtelick ghewaet af / ende doet hem voor toecomende Heere in Nederlant / op ſekere conditien aennemen / vertreckt nae Spaengien/ ſtelde voor Gouverneur in ſijn plaetſe / Andreas Cardinael van Ooſtenrijck. Nae ſijn vertreck/ valt Admirante d'Aragon met grooten Leger int Lant van Cleve/ Gulick/ etc. neemt Orſoy ende ander plaetſen: Den Grave van Valkenſteyn ende Broeck werdt ghevanghen ende nae vermoort. Weſel ende omligghende Steden in Weſtphalen / die werden ghebrantſchat/ geſeyt ten dienſte Gods ende des Conincks. De Prince Mauritz die begeeft hem oock te Velde in teghenweyr/ ſchrijft aende vergaderinghen des Rijcks Creytſen / die weder aen hem ſchrijven. Den Admirante beleghert Rijnberck/ ende werdt hem overgheghgeven/ door brant int Buſcruyt ghecomen/ neemt oock Rees ende Emmerick / beleghert ende crijcht Deuthecum ende Schulenborgh. Prince Mauritz ſterckt ende verwacht hem voor Dueſborgh. De Weſtphaliſche Creytſen tot Dortmont vergadert / ſchrijven ende claghen aenden Keyſer / Keurvorſten ende Gebueren. Den overlaſt der Spaengiaerden wordt verhaelt. Sy worden eenſdeels wederſtaen by Prince Mauritz/ die hun Emmerick afneemt / ende des Vorſt van Cleve Krijchſvolck daer weder inſtelt. Den Admirante neemt ſijn Winterlegher allomme op Rijcks bodem. De doot des Conincks van Spaengien/ den xiij. September/ 1598. wordt verhaelt / met verſcheyden opinien over ſijn leven ende regieringhe/ mede de inſtructie aen ſijnen Sone ghelaten. Den Jonghen Coninck neemt in Spaengien het Nederlandts Schipſvolck ghevanghen. Den ſtaet van Europa van dit Iaer M. D. XCviij. wordt verhaelt/ als van Vranckrijck/ Italien/ Hongarien/ Turckyen ende Polen/ eude hoe den Coninck Sigiſmond/ willende ſijn Coninckrijck Sweden overweldighen / werdt van ſijnen Oom Hertoch Carel ghedwonghen in Tractaet te comen / dies uyt ſijn Rijcke nae Polen vlucht.

Den

1598. Den ſtaet ende regieringhe vande Nederlanden onder den Coninck/ wordt verhaelt / alſoo oock de Politien ende regieringhe vande vereenichde Landen. 1598.

Dit alles is gheſchiet in min dan een Jaer tijts/ regeerende den Aertſhertoch Cardinael Albertus/ over de Spaenſche / ende Prince Mauritz ende Graef Willem van Naſſouwen/ over de vereenichde Landen/ M. D. XCviij.

Tranſpoort des Coninck van Spaengien/ vande Nederlande aende Infante ſyn Dochter. den vj. Mey.

WY hebben vooren verhaelt de reſolutie die den Coninck van Spaengien vercondicht hadde / van ſijn Dochter de Infante Iſabella haer te willen gheven de Nederlanden/ met het Graeſſchap van Borgongien/ ten Houwelicke aenden Vorſtelicken Cardinael Albertus / hoe wel dat ſelſde vele vreemt dochte / dat de oudtſte Dochter ſoude beſteet worden aen den voorſchreven Vorſtelicken Cardinael / die voorſien was met Gheeſtelicke ſtaten/ ende met het rijck Aertſbiſdom van Toledo / voor by gaende de oudtſte Broeders / als den Keyſer / Aertſhertoghen Matthias ende Maximilianus / die voor den jonghſten gheerſt waren ofte te erven hadden / de Coninckrijcken van Hongaryen ende Bemen / ende de Ooſtenrijckſche Landen: Waer over vele diſcourſſen inde Weerelt ghemaeckt werden / ende veel naedencken gaf. Deſe reſolutie is nu ſchriftelick volbrocht gheweeſt/ op eenen Woenſdach / den vj. Mey inde Stadt van Madril/ op welcken tijt is aldaer voor den ouden / ſwacken ende kranckken Coninc Philippus den II. verſchenen den Prince Philips/ ſijn eenich Sone / ontrent twintich Jaren oudt zijnde / de Infante Iſabella Clara Eugenia / ontrent tweeendertich Jaren oudt/ met haerlieden Don Gomes d'Auila/ Marquis de Vellada, Gouverneur ende groot Hofmeeſter van den Prince voorſchreven / Don Chriſtoffer de Moro / Grave van Chaſtel / Rodrigo den grooten Commandador van Alcantara / Don Johan Idiacques / grooten Commandador van Leon / alle drie Raden van State / ende Meſſire Nicolaus d'Amant/ Ridder/ Raet/ Preſident ende Cancelier van Brabant/ metten Secretaris der Nederlantſche ſaken La Loo / ſonder andere. De ſchriften waren in Franſoys/ ende werden doen voor haer gheleſen/ onderteeckent/ ghezeghelt ende ghepaſſeert/ welck Tranſpoort ofte overdracht wy hier by ſtellen.

Philippus/ etc. Aen alle tegenwoordighe ende toecomende / die deſe Brieven ſullen ſien ofte hooren leſen/ Saluyt.

Coppye vant het Tranſpoort des Coninckx.

ALſo wy hebben bevonden behoorlick te weſen/ ſo wel om de welvaert der Chriſtenheyt int generael / als int particulier van onſen Nederlanden / niet langher upt te ſtellen t'Houwelick van onſe ſeer lieve ende wel beminde goede oudtſte Dochter / de Infante Iſabella Clara Eugenia: Ende hier toe te meer beweecht zijnde/ upt oorſake der bewaringhe van onſen Huyſe / oock int aenſien van wat anders goets / als oock om de byſondere gheneghentheyt die wy draghen tot onſen ſeer lieben ende wel beminden Broeder/ Rechtſweer ende Neve/ den Aertſhertoghe Albert / van onſent weghen Gouverneur ende Capiteyn Generael van onſe voorſchreven Nederlanden/ ende van Bourgongien / d'ooghe gheworpen hebbende op ſijnen perſoone / hem verkieſende tot eenen toecomenden Man / van onſe voorſchreven oudtſte Dochter/ alles ſo wel by conſent ende dancke van onſen Heyligen Vader den Paus / den welcken de begeerde diſpenſatie daer van heeft gheaccordeert: Als oock de communicatien daer van ghehadt ende ghehouden/ met den ſeer Hooghen/ ſeer Excelenten ende grootmoghenden Prince / onſen ſeer lieben ende ſeer beminden goeden Broeder/ Rechtſweer ende Neve/ Rudolphus den II van dien Name/ Keyſer van Roomen: Met eenen oock aen onſe ſeer lieve ende wel beminde goede Suſter / de Keyſerinne ſijne Moeder. D'welck gheconſidereert/ ende op dat onſe voorſchreven Dochter mocht voorſien worden van middelen / alſt reden is/ voor hare groote gratien ende verdienſten: Selve om van onſer zijden bewijs te doen van de ſonderlinghe liefden die wy altoos ghedraghen hebben/ ende noch draghen tot onſe voorſchreven Nederlanden/ ende van Bourgongien/ hebbende reſolutie ghenomen tot voorderinghe van den voorſchreven Houwelicke/ te doen aen onſe voorſchreven Dochter/ een gifte oft donnatie der ſelver onſe Nederlanden / met alles wat daer toe behoort / inder manieren als hier onder gheſeyt ende gheſpecificeert wordt / ende dat alles door den middel ende interventie / wille ende conſente van onſen ſeer lieven ende wel beminden ende goeden Sone/ den Prince Philippus/ onſen eenighen Sone ende eenighen Erfghenaem / volghens d'advertentie die door ons ende den ſelvighen Prince onſen Sone / ghedaen is gheweeſt aen de Overheeren/ Ridders van onſer Ordene/ Raden ende Staten van onſe voorſchreven Nederlanden / haer houdende onder ghehoorſaemheyt / met oock aen die van onſen Lande ende Graeſſchappe van Bourgongien: De welcke verclaert en betuycht hebben door henlieder antwoorde/ de vreuchde ende t'vernoegen datſe ontfanghen hebben/ van alſulcke onſe goedertierene reſolutie / die ſy bekennen ende belijden dienſtich te weſen ter welvaert ende ruſte van onſe voorſchreven Nederlanden / ende dat het den rechten wegh is / om te gheraken tot eenen goeden ende vaſten Vrede ofte Pays / ende hen te verloſſen van een alſulcken verdrietighen oorloghe/ met de welcke ſy vertravailieert hebben gheweeſt ſo langhen tijt van Jaren / welcke ſtilte ende ruſte wy voor henlieden altijt begeert hebben: Ende conſidererende t'ghene eenen yeghelicken kennelicken is/ dat t'meeſte gheluck twelck over een Landt comen mach/ is/ hem vindende gheregeert ende ghegouverneert met den gheſichte ende metter teghenwoordicheyt van ſijnen Prince ende natuerlicken Heere: God zy ghetuyghe der moeyten ende ſorghen die wy dickwils hebben ghehadt/ om dat wy't aldaer perſoonlicken niet en hebben moghen uptrechten/ als wy het inder waerheyt

groote.

grootelicx begeert hebben/ indien ons andere ſaken van grooter importantien/ onſen Coninckrijcke van Spaengien aengaende/ niet en hadden verobligeert daer vaſt te blijven/ ende de reſidentie te continueren/ ſonder ons van daer te begheven/ ghelijck als wy nu noch teghenwoordich over ſulcx verbonden zijn. Ende hoewel het reyſen beter ſchijnt te paſſen de bejaricheyt van onſen Sone den Prince/ dan onſen ouderdom: Nochtans den goeden wille Gods gheweeſt zijnde/ ons te gheven ſo vele andere Coninckrijcken ende Landen/ om welcke goede regeeringhe der ſelver/ nemmermeer en ſullen ghebreken ſaken van ſeer grooter importantie/ om welcker wille oock gheeyſcht wordt ſijne teghenwoordicheyt alhier: Daeromme bevonden behoorlick deſe reſolutie te nemen/ om onſe voorſchreven Nederlanden niet te laten in de ſelve inconvenienten als voor henen/ met redene hier by ghevoecht/ die daer is/ in mededeylinghe te doen aen onſe voorſchreven Dochter de Infante/ nae hare verdienſten ende hoocheyt harer Gheboorten/ ende oock overgheven int particulier/ nae dien naeſt onſen voorſchreven Sone den Prince (dien God beware in langhe Jaren/ ende hem voorſpoet gheve t'ſijnen dienſte) onſe voorſchreven oudtſte Dochter de eerſte ende de naeſte is/ ende dat door middel van den wille onſes voorſchreven ſoons/ ſy van nu aen daer inne mach toeghelaten worden/ hebben wy vercooren een ſulcken middel/ op hope dat door den ſelven/ onſe voorſchreven Nederlanden ſullen mogen keeren tot haren ouden fleur/ ruſte ende voorſpoet/ die ſy voortijdts gehadt hebben. Doen te weten/ dat begeerende tegenwoordelick in effect te brengen in ſijn voorſchreven behoorte/ t'ghene des wy ſoo rijpelick ghereſolveert zijn/ ende verſtaen hebbende het willich conſent/ dat onſen voorſchreven Sone den Prince daer toe ſoo liberalicken ghegheven ende verleent heeft van ſijnder zijden/ ſelve noch wetende de ſubmiſſie met de welcke onſe voorſchreven Landen zijn gheconformeert/ tot deſer onſer goeder intentien/ hebben wy ghereſolveert te cederen ende te tranſporteren/ aen de voorſchreven Dochter de Infante/ tot voorderinghe van den voorſchreven Houwelicke/ alle onſe voorſchreven Nederlanden/ ende van Bourgongien/ op de forme ende maniere/ ende nae de beſprekinghen ende conditien/ hier beneden uytghedruckt ende ghementioneert.

1. De eerſte conditie is/ ende niet anders/ Dat de voorſchreven Infante onſe Dochter/ haer ten Houwelicke ſal begeven met den Aertſhertoghe Albertus/ uyt crachte der diſpenſatien/ die welcke onſen voorſchreven Heylighen Vader den Paus/ tot dien voorſchreven eynde verleent heeft/ ende datſe giftelick ofte voor een gifte aenneme/ de voorſchreven Nederlanden eñ t'Graefſchap van Bourgongien. Ende indien t'voorſchreven Houwelick belet worde door eenighe oorſake die't ſoude moghen weſen/ ſo ſal de voorſchreven donnatie ofte gifte ende conceſſie/ nul/ ende niet gheeffectueert worden: ghelijck wy in ſulcken voorſchreven cas/ het van nu aen wederroepen/ ende tot niet maken.

2. Item/ op conditie/ ende niet anders/ Dat de Kinderen ende Naecomelinghen van den ſelven voorſchreven Houwelicke/ Mannelick ofte Vrouwelick/ Wettelick ende in rechten Houwelicken ſtaet ghebooren/ ende niet onwettelick/ hoewel het ware by ſubſequenten Houwelicke/ den oudtſten precederende den Naegheboorenen/ ende t'Mannelicke het Vrouwelicke: Inden ſelven graet ſullenſe Erfghenamen zijn van Handt te Handt/ van alle de voorſchreven Provintien gheſamentlick/ ſonder die te moghen verdeylen noch eclipſeren: verclarende dat den oudtſten Sone ofte de oudtſte Dochter/ overleden int leven van haren Vader/ ſal worden gheprefereert tot den Oomen/ ende aen eenighe andere van de Linie Collaterale.

3. Item/ op conditie/ ende niet anders/ Dat indien (t'welck God niet en wille) gheenen Sone oft gheene Dochter van deſen Houwelicke en quame/ ofte datſe overleden waren in den tijde vant overgheleden van d'eene der voorſchreven den Aertſhertoghe Albertus/ ende onſe Dochter de Infante/ die nu tſamen te Houwelicken hebben/ ſal de teghenwoordighe donnantie ende conceſſie/ van nu aen nul weſen/ ende van gheender weerden. In welcke cas/ ſoo onſe voorſchreven Dochter de Infante/ Weduwe bleve/ ſal de portie Legitime vander Vaderlicker zijden/ ende de gifte vander Moederlicker zijden/ ſulcx haer toequam/ volghen: Boven deſen dat te meer ſullen wy ofte onſen voorſeyden Sone den Prince/ doen in ſulcken cas t'hen waert/ om der lieden wille die wy t'hen waert draghen. Ende of de voorſchreven Aertſhertoghe Albert/ onſen goeden Rechtſweer/ overleefde de voorſchreven Infante/ ſal hy hebben te blijven Gouverneur vande voorſchreven Nederlanden/ voor ende inden name vander Eygenaer/ aen welcke de ſelve Landen alſdan ſullen ghedevolveert zijn.

4. Item/ op conditie/ ende niet anders/ Dat als wanneer alle de deſcendenten ſaelgeerden/ Mannelick ende Vrouwelick/ uyt den voorſchreven Houwelick geprocreeert gheweeſt zijnde/ alſoo datter niemant over en bleve van alle die tot deſe goederen beroepen zijn: In ſulcken cas/ ſullen de ſelve weder te keeren hebben/ al te ſamen tot den Coninck van Spaengien/ den welcken dan van ons ghedeſcendeert ſal weſen: Ende volghens deſe donnatie ende conceſſie in ſulcken ghevalle/ daer van maken wy hem van nu aen begifticht/ ende is ſijne donnatie.

5. Item/ op conditie/ ende niet anders/ Dat onſe voorſchreven Dochter de Infante/ noch niemant anders vande gheroepene tot der voorſchreven ſucceſſien/ en ſal moghen om eenigherhande redenen verdeylen de voorſchreven Landen/ noch gheven ofte veranderen/ ſonder onſen conſente/ ende des ghenen die onſe Erfghenamen ende Succeſſeurs ſullen zijn in deſe Rijcken.

6. Item/ op conditie/ ende niet anders/ Dat de ſelve/ die Princeſſe ofte Vrouwe ſal zijn van de voorſchreven Nederlanden/ haer ſal moeten ten Houwelicke begheven met den Coninck van Spaengien/ oft met den Prince ſijner Sone/ die alſdan int leven weſen ſal/ daer inne altoos precederende de behoorlicke diſpenſatien/ in t'ghene noodich ſal zijn: Ende oft ſy alſdan den wille oft t'vermogen niet en hadden/ t'voorſchreven Houwelick te doen voor henlieden/ en ſal in ſulcken ghevalle de voorſchreven Vrouwe geenen Man moghen nemen/ noch haer eyghenen in eenighe gifte/ in eenighen deele der voorſchreven Landen/ ten zy by onſen advijſe ende conſente/ ende van onſe Erfghenamen ende Succeſſeurs inde voorſchreven Coninckrijcken van Spaengien/ de welcke van ons ſullen voortghecomen zijn: Ende by ghevalle van contraventie al t'gheene daer ghegheven gheweeſt ſal hebben ende gheoctroyeert/ ſal wederom tot henlieden keeren/ als oft deſe donnatie/ conceſſie ende Tranſport noyt ghedaen en ware gheweeſt.

7. Item/ op conditie/ ende niet anders/ Dat alle ende elcken Prince oft Heere der voorſchreven Nederlanden/ ſullen ghehouden weſen te Houwelicken hare Sonen ende Dochteren/ by

onſen

1598. onſen advijſe ende conſente/ende des ghenes van onſen Erfghenamen ende Naecomers / Coninghen van Spaengien.

8. Item/ op conditie/ende niet anders/ Dat onſe voorſz. Dochter de Infante ende haren Manne/noch eenige van hare Succeſſeuren/ aen de welcke de voorſchreven Landen ſullen ghedevolueert zijn/ ende ſullen in gheenderley maniere houden handelinghe / traffijcque ofte contractie inde Orientaelſche ende Occidentaelſche Indiē/ noch en ſullen derwaert ſenden eenigherhande ſoorte van Schepen/ onder wat tijttel/ verhael oft pretext het ten voorſchreven deele ſoude mogen weſen/ op penē dat de voorſchreven Landen ſullen ghedevolueert zijn/ indien ghevalle van de voorſchreven contraventie. Ende in dien eenighe der voorſz. Nederlanden Onderſaten haer begaven nae de voorſchreven Indien/tegens t'voorſz. Verbot/ datſe de Heeren der voorſz. Landen alſdan ſullen hebben te caſtyen met penen/ confiſcatien der goederen/ ende met andere noch ſwaerdere/ jae ſelve metter doot.

9. Item/ op conditie/ ende niet anders/ Dat ſo den voorſchreven Aertſhertoch Albert/ onſen goeden Rechtſweer / overleefde onſe voorſchreven Dochter de Infante/ naelatende Sone oft Dochter/ ſal hy hebben t'Gouvernement van ſulcken Sone ofte Dochter / Erfghenaem ofte Erfghename / ende de handelinghe van alle de goederen/ alſt weſen ſoude oft onſe voorſchreven Dochter de Infante noch int leven ware. Ende ſal boven deſen/onſen Rechtſweer den Aertſhertoghe in deſen ghevalle ghebruycker zijn (ſijn leven langh gheduerende) van alle de voorſz. Nederlanden/ eñ Vſufructier der ſelver: Overmits hy eerlicken onderhoude alle de voorſz. Kinderen nae ende volgens hare qualiteyt: Ende de outſte/ t'zy Sone ofte Dochter/ ſal hy gheven het Lant ende Hertochdom van Lutzenburch/ eñ t'Graefſchap van Chime/ datter toe behoort/ om dat te hebben ende te ghebruycken gheduerende t'leven des Vaders / nae welckers doot ſulck Kint het al hebben ſal/als univerſelen Erfghenaem. Weſende alhier expreſſelickē verclaert/ dat deſe oorſake van Vſufructie/alleenlicken verſtaen zy tot faveur van onſen voorſz. goeden Rechtſweer/ den Aertſhertoghe Albert/ ende datſe niet en ſal moghen ghetrocken worden tot andere conſequentie/ op dat gheene van ſijne Succeſſeurs eenich exempel daer van en allegerē/ noch eenigerhande recht te hebbē in ander diergelijcke ſaken.

10. Item/ op conditie/ende niet anders/Om deſe te weſen de principale ende de meeſte verbinteniſſe boven alle andere / dat alle de Kinderen ende deſcendenten van de voorſz. Houwelicken/ volghende de heylicheyt ende Religie die nu inde ſelve lichtet/ ſullen moeten leven ende ſterven in onſe Heylighe Catholijcke Wet/ ghelijck alſo de Heylige Roomſche Kercke leert eñ onderhoudet: Ende aleermen Poſſeſſie ſal nemen vande voorſchreven Nederlanden / ſullen den Eedt doen in dier formen/als hier naeſt deſen Artijckele wort bevonden ghecoucheert. Ende indien (t'welck God niet en wille) dat eenighe der voorſz. deſcendenten afweken van onſen Heyligen Gheloove/ ende vervielen in eenighe Hereſie/ nae dienſe onſen Heyligen Vader den Paus voor ſulcke verclaert ſal hebben / ſal ghepriveert worden van d'Adminiſtratie / Poſſeſſie ende eyghendom der voorſchreven Provintien/ ende dat de Onderſaten ende Vaſſalen der ſelver hem niet meer en ſullen obedieren : Maer datſe toelaten ende ontfanghen ſullen den aldernaeſtvolgenden Catholijcken van dier afcomſt/ den welcken in cas van ſulcken ghefourvoyeerden van den geloove/hem behoorde te ſuccederen : Eñ ſal een alſulcken Heretique gereputeert weſen/ als oft hy Reelicken ware overleden door den natuerlicken doot. 1598.

Eedt die de Coninck van Spaengien de Houder alne Heeren des Nederlants oplept.

EGo juro ad Sancta Dei Euangelia, quod ſemper ad extremum vitæ meæ ſpiritum, Sacro ſanctam Fidem Catholicam, quam tenet, docet & predicat Sancta Catholica & Apoſtolica Romana Eccleſia (omnium Eccleſiarum Mater & Magiſtra) conſtanter profitebor, & fideliter firmiterque credam, & veraciter tenebo: Atq; eam à meis ſubditis teneri, doceri & predicari (quantum in me erit) curabo: Sic me Deus adjuvet & hæc Sancta Dei Euangelia.

Dat in Duyts is/

Ick ſweere by dat Heylige Euangelie Gods/ dat ick altijdt tot den upterſten adem mijns levens/ dat Heylige Catholijcke gheloove/t'welck houdet/leeret/eñ prediket de Heylige Catholijcke ende Apoſtolicke Roomſche Kercke (aller Kercken Moeder ende Meeſterſſe), ſtantvaſtelick belijden/trouwelic ende vaſt gelooven/ ende waerachtelick onderhouden ſal: Ende dat ick ſal beſorghen (ſo veel my moghelick ſal zijn) dat het ſelve van mijne Onderdanen onderhouden/ gheleeret ende gheprediket worde: So helpe my God ende ſijn Heylighe Euangelie.

11. Item/ op conditie/ende niet anders / dat om de meeſte verſekeringhe ende vaſticheyt van vrede/de liefde ende correſpondentie dier behoort te weſen tuſſchen de Coningen ende ſijne Conincrijcken / onſe Deſcendenten ende Succeſſeuren/ ende de Princen eñ Heeren van derwaerts over/ oock onſe Deſcendenten eñ Succeſſeuren/ eenen yegelicken vande ghene die welcke metter tijt in de Poſſeſſie ende Heerſchappye der voorſz. Nederlanden ſullen comen/ende van Bourgongien/ ſal hebben te advoveren / t'approberen / ende te ratifieren de ſuperabundantie t'ghene in dit Artijckel begrepen ſtaet.

12. Ende om dies wille dat onſe intentie ende wille is/ dat de voorſz. conditien ſouden hebben ende gheraken tot een gheheel ende volcomen effect/ onder ende door middele der ſelver / Geven, Cederen, Verlaten, Transfereren, Renunceren, ende Accorderen vvy, in gifte/in leene/achter ofte naeleen/ ende door eenighen beteren weghe/ maniere ende forme als men met rechte ſoude moghen doen/ ende van weerden behoort te weſen/ ſonder dat de onnutte forme ſoude moghen toebrenghen eenich achterdeel/ de ghene die nut ofte noodich is/ ende voorderlick der voorſchreven Infante / Iſabella Clara Eugenia, onſe ſeer lieve ende wel beminde goede oudtſte Dochter / Alle onſe Nederlanden, eñ elcke Provintie der ſelver, met eenen het Landt ende Graefſchap van Bourgondien. Daer mede begrepen dat van Charlois, ende de Hertochdommē, Princelickheden, Marcquiſaten ende Stercten, de welcke daer zijn in onſe Nederlanden ende Bourgondien/ met oock alle de Regale Leenen/ Homagien/Rechten van Patronagie/ Renten ende Incomens/ Domainen/ Aiden/ Confiſcatien ende breucken/met alle ende eenigherley gherechticheden ende Actien/ die wy moghen pretenderen ter oorſaken der ſelver Nederlanden ende Bourgondien/met oock alle Preeminentien/Prerogativen/Previlegien/ Exemtien/ Garden/ Advoverien/ Juriſdictien/Hoocheden / Reſſorten / ende eenigherhande andere Superioriteyten/ ghelijck ende in der ſelver maniere als die ſelve zijn/ ende uyt wat oorſaken oft waer door ſy onſe mogen weſen oft toebehooren/ t'zy van Patrimonie oft anderſins/ tot wat Tijtel/hoe het zy oft ſoude mogē weſen/ om gheheelicken t'gebruyck oft beſittinge daer van te hebben/ even-ghelijck wy de ſelve ghehadt ende beſeten

hebben/ ſonder eenighe exceptie: tot laſte nochtans/ datmen onghevioleert ſal houden ende obſerveren/ alle ende een yeghelicke boven gheſpecificeerde Conditien inde Pragmaticque ghemaeckt/ door d'onſterffelicke memorie den Keyſer mijnen Heere ende Vader / die inde glorie is/ in de Maent van November / inden Jare M. D. xlix. daer inne de eenicheyt der voorſchreven Nederlanden / ſonder te conſenteren noch te accorderen eenighe diviſie ofte ſeparatie inde ſelfde/ om wat oorſaken noch in eenigherley manieren dat het zy.

13. Ende is onſe intentie/ gelijck als wy verklaren ende expreſſelicken ordonneren/ door deſe teghenwoordighe / dat door middel deſer onſer Donnatie/ Conceſſie ende Tranſport / dat onſe voorſchreven Dochter de Infante / ende haren gheſeyden toecomenden Man / den Aertſhertoghe Albert/ ſullen ghehouden/ verobligeert ende belaſt zijn/ te betalen / te voldoene alle ende eenigherhande ſchulden ende Obligatien / Contracten/ by ons/ oft in onſen name/ oft van wijlen ſijne Keyſerlicke Majeſteyt / op onſe Patrimonie ende Domaine der voorſchreven Nederlanden ende Graefſchap van Bourgongien/ ende dat ſy inſghelijcx ſullen ghehouden zijn ende verobligeert/ te lijden / draghen ende onderhouden alle ende eenigherley Renten/ penſioenen tot lijftocht/ ende alle andere/ wat giften / recompenſen ende belooninghen / welcke de ſelve ſijne Keyſerlicke Majeſteyt/ ende wy ofte onſe Predeceſſeurs hebben ghegheven/ gheaſſigneert/ geaccordeert ende ghedaen/ aen welckerhande perſoonen dat het zy. Ende alſo doen, Schepen ende Denomineren vvy, door deſe teghenwoordige/ onſe voorſeyde Dochter de Infante/ voor Princeſſe ende Vrouvve der voorſz. Nederlanden, ende van den Graefſchappe van Bourgongien, met eenen van Charlois.

Octroyeren inſgelijcx onſe voorſchrevē Dochter/ dat boven de particuliere Tijtelen van elcke der voorſchreven Provintien der Nederlanden/ ende voorſchreven Graefſchappen van Bourgongien / ſy haer mach ſchrijven ofte intituleren eñ denomineren / Hertoginne van Bourgongien. Niet tegenſtaende dat wy oock voor ons hebben behouden / ende voor onſen Sone de voorſeyde Prince/ (ſo vele ons ſal ghelieven) den ſelven Tijtel van Hertoghe van Bourgongien/ met alle de gherechticheden ons deſhalven competerende: Daer by ghevoecht de qualiteyt der Hoocheyt ende Souverayniteyt onſer Ordenen van den gulden Vlieſe / te hebben macht ende faculteyt daer van te moghen diſponeren in toecomenden tijden / als wy ten beſten ſullen behoorlick vinden. So conſenteren/ accorderen wy/ ende laten toe onſe voorſchreven Dochter de Infante/ ende gheven haer abſolutie ende onwederroepelicke macht / om door hare privee authoriteyt/ ſonder andere verſoeckinghen om conſent/ door haer ofte hare gheſondene aen haren gheſeyden toecomenden Man/ te nemen ende te aenveerden de gheheele ende volcomene Poſſeſſie van alle de voorſz. Nederlanden / Graefſchap van Bourgongien ende van Charlois/ ende ten effecte van dien te doen vergaderen de Generale Staten der ſelver Landen/ ofte de particuliere Staten van elcke Provintie/ oft een ander maniere gebruycken / de welcke ſy ſal bevinden redelick ende beſt dienſtich tot deſe onſe Donnatie/ Conceſſie ende Tranſport. Ende te doen notifieren / als oock te doen den nootwendighen Eedt aen de Onderſaten ende Staten der voorſz. Landen/ ende vereyſſchen Inveſtiture van de ſtucken ende Seignieurien daert van doen ſal weſen. Ende ooc van henlieden ontfangen den ſchuldigen ende behoorlicken Eede/ haerlieden verbinden in alles/ waer inne ſy volgens den voorgaenden Eeden/ zijn oft ſullen reciproquelick ghehouden oft verbonden weſen. Ende ter tijt toe dat onſe voorſz. Dochter ſal ghenomen ofte doen nemen hebben in haren Name / de Reele Poſſeſſie der voorſz. Nederlanden ende Graefſchap van Bourgongien ende Charlois/ inde forme ende maniere ghereſereert door deſe geſeyde patenten. Stellen ende Conſtitueren ons voor Poſſeſſeur der ſelver / inden name ende van wegen onſe voorſchreven Dochter.

Tot ghetuyghenis daer van/ Ordonneren ende willen/ dat haer over ghelevert ſullen worden de ſelve onſe patent Brieven/ Conſenterende eñ accorderende aen onſe Dochter de Infante/ te weerhouden / toelaten ende inſtitueren inde voorſchreven Nederlanden ende Bourgongien/ Gouverneurs/ Rechters/ Juſticieren ende Officieren / t'zy tot bewaerniſſe ende beſcherminghe der ſelver / als tot adminiſtratie der Juſtitien/ Politien/ ontfanginge van Domainen ende anderſins: Ende daerenboven doen al t'ghene een rechte Princeſſe ende natuerlicke Vrouwe van de eygendommen der ſelver Landen na gewoonlick recht ende anderſins mach ende behoort te doen/ ende gelijck als wy't gedaen hebben/ ende ſouden hebben connen doen: Obſerverende niet te min altoos de voorſz. Conditien hier boven geinſereert: Ende ten deſen effecten hebben ghequiteert/ afgheſondert ende ontlaſt/ quiteren/ abſolveren ende ontlaſten door deſe voorſz. alle Biſſchoppen/ Abten/ Prelaten ende andere Lieden der Kercken/ Hertoghen/ Princen/ Marquiſen/ Graven/ Baroenen/ Gouverneurs / Hoofden ende Capiteynen der Landen ofte ſteden/ Hoofden/ Preſidenten ende Lieden van onſen Raden/ Canceliers eñ de ghene van onſe Financien ende der Rekeninghen / ende andere Juſticieren ende Officieren/ Capiteynen/ Lieden van oorloghe/ ende Soldaten der ſterckten ende Caſtelen/ ende hare Stedehouderen/ Ridders / Eſcuiren ende Vaſſalen/ met de Wedthouderen / Borgheren/ woonders/ eñ Inwoonders der goeder Steden/ Bourghen / Vrijheden ende Dorpen / ende alle ende yeghelicke Onderſaten van onſe voorſchreven Nederlanden eñ Graefſchappe van Bourgongien ende van Charlois / ende een yeghelick van henlieden reſpectivelicken vande Eeden ende ghetrouwicheden/ Gheloove ende Homagie/ beloſte ende verbinteniſſe / die ſy aen ons ghedaen ende beweſen hebben / als haren Wettelicken Souveraynen Prince: Willende/ Ordonnerende ende bevelende wel expreſſelick aende ſelvighe/ datſe ſullen hebben te ſweeren ende t'ontfanghen de voorſz. Infante onſe Dochter/ voor hare rechte Princeſſe ende Vrouwe/ ende haer te doen ende te gheven de behoorlicke Eeden der ghetrouwicheyt/ gheloove ende homagie / beloſte ende verbinteniſſe/ in der ghewoonlicker manieren / nae der natueren der Landen/ plaetſen/ Leenen ende Seignieurien. Ende voorder / datſe haer ende haren voorſchreven toecomenden Manne bewijſen alle eere/ reverentien/ affectien/ ghehoorſaemheyt / ghetrouwicheyt ende dienſt / als goede ende trouwe Onderſaten behooren ende gehouden zijn te doene aen hare rechte Princen ende natuerlicke Heeren/ alſo ſy tot den daghe van heden aen ons ghedaen hebben/ ende met voldoeninghe van alle ende yeghelijcke deffauten ende naelatinghen/ ſo wel gherechtelick als daetlick/ de welcke tuſſchen deſe onſe Donnatie / Conceſſie ende Tranſport mochten incomen. Ende door onſe eyghene beweginge ſekere wetenſchap/ ende volcomene abſolutie Conincklicke macht/ welcke wy in deſen willen ghebruycken / ende

oock

1598. oock ghebruycken: Hebben ghederogeert/ ende derogueren aen alle ende eenigherleye Wetten/ Conſtitutien ende Coſtuymen/ die hier teghens ſouden moghen zijn ende contrarieren: Want ſulcx is onſen eyghenen wille ende begheeren.

Ende op dat van alles wat boven gheſeyt is opentlick worde een ſake die vaſt/ altoos ende eeuwelick blijve: Hebben wy deſe onſe teghenwoordighe gheteeckent met onſe Name/ ende onſen grooten Zeghel daer aen doen hanghen: Willende ende ordonnerende/ dat het ſal worden gheregiſtreert/ om van weerden ghehouden te worden in alle ende yeghelicke ſecrete Raden ende Cameren van Rekeninghe daer het behooren ſal.

Ghegheven in onſe Stadt van Madril/ int Coninckrijck van Caſtilien/ den ſeſten dach der Maent van Mey/ int Jaer der Gratien M.D. XCviij. Ende van onſer Regeeringhe van Napels ende van Jeruſalem den vijſenveertichſten/ van Caſtilien/ Arragon/ Cecilien ende van de andere/ den vierenveertichſten/ ende van Portugael den neghenthienden.

Alſo gheparapheert/ N. D. V.
Onderſchreven/ Philippus.
Ende meer onder/ By den Coninck.
Ende onderteeckent/
A. de la Loo.

Nae dat deſe overdracht by den Coninck aldus ghepaſſeert was/ ſoo heeft den Prince Philips/ de approbatie ende aggreatie daer toe oock ſchriftelick ende met Eede beveſticht/ in forme als hier nae volcht.

Philips/ by der gratien Gods/ Prince/ eenich Sone ende Erfgenaem der Coninckrijcken/ Landen ende Heerſchappyen vanden Coninck Philips/ den tweeden dies naems/ mijnen Heer ende Vader.

Aen allen teghenwoordighe ende toecomende/ Saluyt. Als hebbende mijnen voorſeyden Heere ende Vader reſolutie ghenomen te Houwelicken mijn Vrouwe de Infante Iſabel Clara Eugenia/ onſe ſeer lieve ende wel beminde goede Suſter/ metten Aertſhertoge Albert/ onſen goeden Oom ende Neve/ ende dat volghens dien/ heeft ſijne Catholijcke Majeſteyt oock ghedetermineert in onſe communicatie/ ende met onſen conſente hier toe beweecht/ door ſeer groote redenen ende reſpecten der gemeyner welvaert/ ſelve om der ruſten wille der Chriſtenheyt int generael/ ende den Vrede ende ſtillicheyt der Nederlanden int particulier. Ende op dat onſe voorſeyde goede Suſter voorſien zy nae hare qualiteyten ende groote verdienſten/ te doen een begiftinghe aen onſe voorſeyde Suſter vande voorſchreven Nederlanden ende den Graefſchappe van Bourgongien/ inder forme ende maniere daer van weſende/ ende blijckende by de opene Brieven de welcke mijnen Heere ende Vader daer van heeft doen depeſcheren/ geteeckent met ſijnder hant/ ende ghezeghelt met ſijnen grooten Zeghel/ van welcker d'Inhout hier volcht van woorde te woorde.

Philips/ etc. Doen te weten/ dat wy nae dien wy hebben particulierlicken verſtaen/ t'ghene t'welck boven gheſeyt is/ ende een yeghelick poinct der dinghen gementioneert/ conſidererende de ghemeyne welvaert die daer uyt ontſtaen ſal onder de Chriſtenheyt/ ſelve uyt oorſake der beſondere liefde die wy ſchuldich zijn ende draghen tot onſe goede Suſter de Infante/ door hare groote verdienſten oft weerdicheden/ loonen/ approberen/ aggrageren ẽ houden wy het voor goet door deſe teghenwoordige: Niet tegenſtaende eenich prejuditie/ t'welck ons ofte onſe Succeſſeurs daer van nu teghenwoordich oft hier naemaels mochte toecomen/ ende om der ſelver redenen wille/ wy conſenteren ende zijn te vreden/ door deſe teghenwoordige/ dat die voorſeyde Nederlanden ende Graefſchap van Bourgongien ende Charloys ſullen ghecedeert/ ghetranſporteert ende ghegheven zijn aen onſe goede Suſter de Infante/ inder manieren alſo het mijnen voorſeyden Heere ende Vader gedaen heeft/ ende ſoo het ten beſten mach houden/ ende ter meeſter ſekerheyt/ corroboratie ende beveſtinghe van t'ghene daer van ſijne Majeſteyt diſpoſeert ende ordonneert/ ten faveure ende tot voordele van onſe goede Suſter: Soo diſpoſeren ende ordonneren wy daer toe (ſo het noodich zy) door deſe teghenwoordighe/ oock in faveur der ſelver inde ſelve forme ende maniere/ in alles ende over al uyt onſen vryen ende eyghene wille/ ſonder dat eenichſins daer tuſſchen ghecomen zy eenighe aendringinghe/ dwangh/ bedroch/ valſcheyt/ noch eenich reſpect/ noch Vaderlicke reverentie/ noch eenighe vreeſe/ noch door dwalinge ofte ten rechten/ weſende onſe intentie ende wille/ dat de ſelve Landen ſullen zijn ende toebehooren onſe goede Suſter de Infante/ Iſabel Clara Eugenia/ ende hare Succeſſeurs/ in formiteyt der voorſeyder diſpoſitie vanden Coninck mijnen Heere ende Vader. Ende op dattet al geraeckte ende hebbe ſijn gheheel effect/ ende voor alle tijde te ſtercker ende vaſter blijve/ hebben gherenoncieert/ ende renoncieren door deſe teghenwoordighe/ in faveur van onſe voorſeyde goede Suſter/ voor ons ende onſe Succeſſeurs/ alle beneficien t'welck ons oft henlieden reſpectivelick het recht mach ofte mochte geven/ om te gaen ofte comen int contrarie van deſes/ noch dattet ware door recht vande reſtitutien in Integrum/ int welcke wy oock gerenonceert hebben/ ende renoncieren door deſe gheſeyde teghenwoordige: Want onſen beſlotenen ende ghedetermineerden wille is/ dat gheenderhande dingen cracht ofte macht en ſullen hebben teghens deſe donnatie/ conceſſie ende deſe tranſpoort/ de welcke ghedaen wordt vande voorſeyde Nederlanden/ inder formen ende manieren voorſchreven. 1598.

So hebben wy ghedaen ende ghegeven onſen Eedt de Heylighe Evangelien/ die wy met onſen handen gheraeckt hebben/ om te houden/ obſerveren/ mainteneren ende accomplieren/ ende ſullen doen houden/ obſerveren/ mainteneren ende accomplieren alles wat punctuelicken gheſeyt is/ ſonder daer aen voor te brenghen eenigherhande excuſe noch exceptie/ noch toe te laten datſe yemanden van onſent weghen ſal voortbrenghen/ het welck wy affirmeren ende beloven met Princelicke woorden/ ende dat wy ſullen gheven hulpe ende aſſiſtentie vereyſcht door 't gheheel effect ende firniſſement van alle t'ghene gheſeyt is/ om ſulcx te weſen (ghelijck wy boven gheſeyt hebben) onſen ernſtighen ende voorghenomen wille: Tot ghetuyghenisſe daer van/ hebben wy doen depeſcheren deſe teghenwoordighe opene Brieven/ de welcke wy met onſe handt gheteeckent hebben/ ende doen teghen teeckenen door t'Secretarie infraſchript vanden Staten des Coninckx mijnen Heere ende Vader/ inde voorſeyde ſaken der voorſchreven Nederlanden ende van Bourgongien/ ende doen zeghelen met den grooten Zeghel der Wapenen van ſijne voorſeyde Majeſteyt/ uythanghende met een goude ſnoer ofte lint: Haer preſent vindende als ghetuyghen daer toe geroepen/ Don Gomes de Avila Marquis de Velado/ onſen Gouverneur ende grooten Hoofmeeſter/ Don L. H. T. A. P. de Mora, Grave van Caſtel/ Rodrigo Grand Commandeur d'Alcantara/ Edelman der Cameren van ſijne Majeſteyt/ eñ onſen Sommelier des lijfs/ Don Jehan d'Idiaques grooten Commandeur van Leon/ alle drie vanden Rade der Staten/ ende Meſſire Nicolaes d'Amant Ridder/ oock Raetſheer der Staten/ ende garde des Zeghels der ſelver Majeſteyt inde voorſchreven ſaken der voorſchreven Nederlanden/ ende van Bourgongien/ende Cancelier van ſijnen Lande/ ende Hertochdom van Brabandt. Ghegheven inde Stadt van Madril int Coninckrijck van Caſtilien/ den ſeſten dach der Maent van Mey/ int Jaer der gratien M. D. XCviij. gheparapheert/ N E. R. T. Geteeckent Philippus. Ende meer onder/ By ordonnantie van mijnen Heere den Prince, onderteeckent A. de la Loo, ende waren de voorſchreven Brieven ghezeghelt metten grooten Zegel der Wapenen van ſijne Majeſteyt in rooden Waſſe/ upthangende met goude Lint.

Ceremonien nae de overdrachte der Landen.

Deſe Inſtrumenten alſo voor de voorſz. ghetuygen gepaſſeert zijnde/ ſo ſtont den Prince op/ ende cuſſende de handen van ſijnen Vader den Coninck/ danckte hem voor de goede gunſte die hy ſijne Suſter bewreſen hadde/ ende doen ginck hy nae ſijn Suſter/ om haer daer over alle gheluck te bieden ende te congratuleren. Doen ſtont oock de Infante op/ende cuſſende de handen van haren Vader/bedancte ſy hem oock voor de gunſtighe weldadicheyt/ ende daer nae bedanckte ſy oock haren Broeder den Prince. Savonts werter groote feeſte gehouden int Hof/ende meerder ſoude men ghedaen hebben/ ſo den Coninck niet ſoo cranck gheweeſt ware/ nochtans bytans ſonder cortſen/maer ſeer weeck zijnde. Twee dagen daer nae den viij. Mey/ quam de Keyſerinne te Hove/ des Coninex Suſter/ende den Vorſtelicken Cardinael Albertus Moeder/ metten Ambaſſadeur vanden Keyſer/ metten voorſz. Marquis de Vallada/ Don Chriſtophoro de Moro/ Don Joan Idiacques/ met Don Martin voor Secretaris/ ende daer werdt het Houwelick beveſticht/ ende de Infante Iſabella verbont haer ſelven doen by Eede/ dat ſy trouwen ſoude met den Aertſhertoch Albert van Ooſtenrijck na ſijn begeeren/eñ de Keyſerinne Maria verobligeerde haer/dat den Aertſhertoge haer Sone haer oock trouwen ſoude/ upt crachte van ſijn volle macht ofte procuratie die hy haer ghegheven hadde/ten overſtaen vande boven genoemde als getuygen. Doen tradt de Infante voorts om de handen te cuſſen aen haer Moeye eñ Schoonmoeder/maer ſy en wildet niet ghedooghen/ noch haer de hant geven maer omhelſde haer: eñ nae lange beleefde courtoyſien eñ vriendelicke propooſtē tuſſchen haer beyden/ſo vertrock de Keyſerinne/ende met haer de Schoondochter ende Nichte: int ſcheyden wilde de Infante anderwerf de handen cuſſen van haer Schoonmoeder/ neygende haer mette een knie op de aerde/ dan de Majeſteyt en wilde haer de hant niet gheven/ maer begeerde dat ſy opſtaen ſoude/ ende ſo de Infante dat noch weygerde/ ſo cuſte de Majeſteyt haer aende wanghe/ ende alſo ſcheyden ſy/ daer op volchden veel congratulatien ende gheluckbiedinghen.

Hier nae ſoo ſont de Infante Iſabella Clara Eugenia/ een procuratie aen haren toecomenden Bruydegom/ inde qualiteyt als Princeſſe vande Nederlanden/ſchrijvende als volcht.

ISabel Clara Eugenia/ By der gratien Gods/ Infante van alle de Coninckrijcken van Spaengien/Hertoginne van Bourgongien/van Lothrijck/ van Brabant/ van Limborch/ Luzenborch/ Gravinne van Vlaenderen/ van Artoys van Bourgongien/ Paltzgravinne van Henegou/ van Hollant/van Zeelant/ van Namen/ ende van Zutphen/Marquiſe vant heylich Rijc/ Vrouwe van Vrieſlant/ van Salines ende Mechelen/ der Graefſchappe Stadt eñ Lande van Wtrecht/van Overijſſel ende Groeninghen.

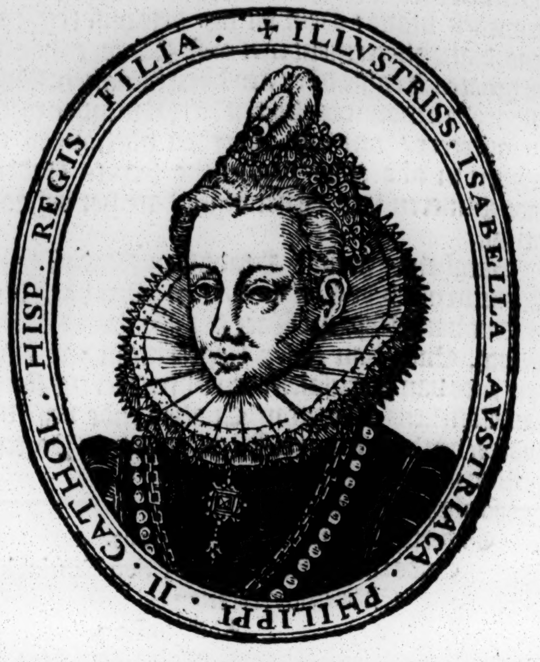
+ ILLVSTRISS. ISABELLA AVSTRIACA. PHILIPPI. II. CATHOL. HISP. REGIS. FILIA.

Procuratie van de Infante aen Albertus/ om de Nederlanden te ontfangen/ den vj. Mey.

Aen alle teghenwoordighe ende toecomende die deſe Letteren ſullen ſien ofte hooren leſen/ Saluyt.

Hoe dat ſo wel om de welvaert der Chriſtenheyt int Generael/als het particulier der Nederlanden/ende om andere goede conſideratien/ghelieft heeft den Coninck mijnen Heere ende Vader/ tot voorderinghe onſes toecomenden Houwelicks/ by diſpenſatie van onſen H. Vader den Paus/ met onſen ſeer lieben ende welbeminden Neve den Aertſhertoghe Albert/ ende met conſenteringhe/ aggreatie ende toeſien vanden ſeer hooghſten ende ſeer machtighen Prince/onſen ſeer lieven ende welbeminden goeden Broeder/ Ons te doen begiftinghe/ conceſſie/ ende tranſpoort van alle de Nederlanden/ ende van Bourgongien/ door de opene Brieven daer van ghedeſpeſcheert/ ende reſpectivelick gheteeckent/van hare eyghene handen/ den vj. deſer teghenwoordigher Maent van Mey/ met andere onſe opene Brieven/ aengaende d'acceptatie der ſelver donnatie/ ende tranſpoort: Op dat de voorſchreven Nederlanden ende van Bourgongien/ van ons ſouden ghehouden ende beſeten worden/ oock van onſe Hoyrs ende naecomelinghen/ inder formen/ manieren/ ende volghens de conditien particulierlick begrepen ende gheexpreſſeert door de voorſz. opene Brieven/ ende dat door de ſelve ſijne Majeſteyt ons heeft gheconſenteert/ gheaccordeert ende belovet/ende gheeft abſolute ende onwederroepelicke macht van weghen onſe eyghene authoriteyt/ ſonder andere requiſitie ofte conſent te nemen/ ende aentaſten by oft door ſendinghe van procuratie/ aen onſen voorſchreven toecomenden Man den Aertſhertoghe Albert: Het gheheele ende volcomene beſit van alle de Nederlanden ende Graefſchap van Bourgongien ende Charlois/ende int voorſchreven effect te doen al t'gene int particulier de ſelve opene Brieven mede bringhen.

Doen te weten/dat wy om der redenen boven verhaelt/ ende om punctuelicken te volghen den goeden wille ende ordonnantie van ſijne Mt. ſelve op dat gevoordert worde alles wat in regard des voorſeyt is behoort/ voor onſe reyſe nae de ſelve Nederlanden: Hebben upt onſe ſekere wetenheyt/ volcomene ende abſolute macht/ gheauthoriſeert ende ghegheven volle macht ende commiſſie onwederroepelick/ met alle faculteyt/ ſo wel generael als particulier aen onſen toecomenden Man/ den Aertſhertoghe Albert/ om in onſen name ende van onſent wegen te doen door hem ſelven/ ofte door andere/ die hy ſubſtitueren ſal/ oft bevinden behoorlick uyt crachte van deſe ſelve Brieven/ tot een ofte meer reyſen/ alle ende int byſondere de dinghen/ ſoo vele in onſen naem ende van onſent weghen/ als van weghen alle de Provintien der Nederlanden/ ende van den Graeffchappe van Bourgongien ende Charlois int generael/ ende door de Staten van elcken Provintie int particulier/ vereyſcht ſal worden/ ende noodich zijn aldaer te doene: Om reſpectivelick te nemen/ aen te taſten/ te hebben/ ende te houden in onſen name/ de gheheele reele ende volcomen poſſeſſie van alle de voorſchreven Landen/ ende van elcke Provintien der ſelver/ met alles datter toebehoort/ om de ſelve gheheelicken ende vredelicken te ghebruycken ſonder eenighe teghenſpreckinghe/ opſtaecke noch behinderinge/ tot dien eynde doende tſamen roepen ende vergaderen de Staten der ſelver Landen/ t'zy int generael oft int particulier/ ende doen in onſen name de nootwendighe Eeden: Als oock t'ontfanghen vande voorſeyde Staten ende andere de gewoonlicke Eeden. Ende daerenboven te doen door onſen voorſeyden toecomenden Man/ den Aertſhertoghe Albert/ t'ghene t'welck wy ſelve tot dien eynde ſouden moghen doen in eyghener perſoone/ ſo wy daer teghenwoordich waren: Al waert dat daer eenighe ſake ware/ de welcke ſpecialder Mandament vereyſchte/ alſſer inde voorſeyde Brieven begrepen ende gheexpreſſeert wordt. Soo laten wy toe by Princelicke woorden ende by onſer eeren/ in aenghenaemheyt te hebben vaſte ende ſeker/ ende t'obſerveren ende doen obſerveren/ ende inviolabel te volbrenghen/ ende in goeder trouwen altijdt/ alle tghene by onſen voorſeyden Aerſ hertoge Albert onſen toecomenden Man/ ende door de welcke hy committeren ende ſubſtitueren ſal/ uyt crachte der voorſeyde Brieven ghedaen zijn ſal/ ghebeſoigneert ende ghepaſſeert int regard der voorſeyder reele/ gheheele ende volcomene poſſeſſie der ſelver Nederlanden ende Bourgongien/ nae de forme ende maniere/ inde voorſeyde opene Brieven ghementioneert/ vande voorſeyde Donnatien/ Ceſſien ende Tranſpoort: Tot de welcke wy ons refereren/ ſonder ymmermeer daer teghens te doene/ noch te lijden datter teghen ghedaen ſal worden/ directelick noch indirectelicken/ in welckerley maniere dattet zy/ want ſulcks is onſe ghelieven. Tot ghetuygheniſſe daer van/ hebben wy deſe teghenwoordige geteeckent met onſer hant/ ende doen teghen teeckenen door t'Secretaire infraſcript van den Staten des Conincks mijnen Heere ende Vader/ inde voorſchreven ſaken der voorſchreven Nederlanden ende van Bourgongien/ ende zeghelen metten grooten Zeghel der Wapenen van ſijne voorſchreven Majeſteyt/ uythanghende met een gouden Lint.

Ghegheven inde Stadt van Madril/ int Coninckrijcke van Caſtilien/ den dertichſten dach van Mey/ int Jaer der gratien M. D. XCviij. Aldus gheparapheert/ N D. I. T. ende was onderſchreven/ Vrouvve ISABEL, Ende op de Vouwe/ By Ordonnantie van mijn Vrouvve de Infante, ende gheteeckent A. de la Loo. Ende de voorſeyde Brieven zijn ghezeghelt metten grooten Zeghel des Conincks/ in rooden Waſſe/ uythanghende met gouden Lint.

Deſe Procuratie was mede verſelſchapt met Brieven vanden Coninck ende vanden Prince aende Nederlanden/ met toeſegghen dat ſy niet en ſouden vande middelen die ter oorloghe noodich waren verlaten worden/ ſo gheenen goeden Pays ghetroffen en worde.

Nederlant heeft meer commoditeyten tot grootheyt van een Prince noodich/ dan al Spaengien.

Nae deſe overdrachte/ iſſer eenen Brief int licht ghecomen/ oock gedruckt van date den xxv. Februarij/ M. D. CXix. gheſchreven aen eenen Prelaet van Brabant/ die verſocht hadde den xvj. November te vooren/ een gheleert Mans van qualiteyten opinie/ op deſe overdrachte: die ſchrijft/ dat nae de advijſen die hy uyt Italien/ Vranckrijck/ Duytſlant ende Enghelant hadde/ dat waer den Coninck ſeyt/ niet teghenſtaende van ſijnen grooten ouderdom/ begeerende ſijnen Sone eenen paepſelicken ſtaet nae te laten/ niet en hadde in deſe ſaken ter goeder trouwen gheprocedeert/ want het buyten alle apparentie ware/ dat hy ende den Spaenſchen Raet/ tot eenighen tijden ſouden goet vinden/ te laten in goeder trouwen de Nederlanden ſcheyden van Spaengien/ als meer commoditeyten hebbende/ tot de grootheyt van Prince ghereq uieert/ dan alle de rijcken van Spaengien/ ende dat daeromme dien handel ſoude ſtrecken/ om daer door te weghe te brenghen/ t'ghene datmen mette Wapenen ofte ander middelen qualick can doen. Noch ſo ware hem van eenen grooten gheſchreven/ tot beveſtinghe van de opinie/ wel ende ſekerlick te weten/ dat by de Hoochſtghedachte Princeſſe ende den Aertſhertoghe Brieven van Reverſe ſouden ghegheven/ ende oock tot verſekeringhe van beloften daer by ghedaen/ toegheſtaen zijn/ dat vier vande principaelſte plaetſen der Nederlanden/ altijts met Spaengiaerden beſet ſouden blijven: Voorder gaet hy gloſeren van Artijckel tot Artijckel/ als opt eerſte ſeyde hy/ dat de ſinguliere liefde die den Coninck ſeyt tot de Nederlanden te draghen/ niet en bleke aende violente middelen/ ghebruyckt aldaer teghen de Previlegien/ ende dat deſe gifte ſtrede teghen de Previlegien/ mits dat Spaengien die Landen niet en can wech geven/ ſonder vrye vergaderinghe van Generale Staten. Mede datmen geenen Vrede ſochte/ terwijle men alſo doen was oorloghende ende handelende inde Ghebuerlanden van Cleve/ etc. Oock de muyteryen inde Landen ende opt Caſteel van Antwerpen/ argueerden datmen de Nederlanden wilde een Sedem Belli maken/ om haer groote goede commoditeyten/ Havenen/ Schepen/ Zeevolc ende alderhanden overvloet/ den welcken overlaſt by den Admirante van Aragon wordt ontſchuldicht/ dat den dienſt Godes ende des Conincks ſulcx vereyſchte/ daer mede alle Tyrannyen ende Eedtbreken beantwoort werden: Conincks cleyn liefde bleeck oock/ dat hy hem in veertich Jaren tijdts niet verweyrdicht heeft die ſelve Landen eens in perſoone te beſoecken/ maer ſont haer eenen Hertoch van Alva met vreemt Krijchſvolck/ daer ſijn Vader Keyſer Carel/ om alleene binnen Ghent ordere te ſtellen/ niet ſonder ghevaer van ſijnen perſoon/ die reyſe door Vranckrijck aen nam. Nopende de ſubmiſſie diemen ſeyde de Staten ghedaen hadden/ ſuchtende onder het Spaenſch jock/ ſiende haer Steden beſet/ haer Landen overvallen/ waer van cleynder weerde/ want ſy moeſten noodelick t'minſte quaet kieſen/ daeromme ware te vreeſen dat de Naecomers daer toe niet en ſullen willen verſtaen/ in liberteyt zijnde/ noch de afghedwonghen conditien willen houden/ noch oock lijden dat de Nederlanden Spaengien ofte den Spaenſchen Raedt onderworpen ſouden weſen/ noch haer Princen mede/ die etlicke hondert Jaren ſo groot gheweeſt wa-

Teghen alle Volckeren Rechten de Nederlantſche Heere te ſtellen inde Tutele van Spaengien/ mede de vaert op de Indien.

Opſprake tegen de Artijckelen van de overdrachte.

ren/ alſoo de volghende Artijckelen voorder mede brenghen / die willen dat de Landen op een Vrouwe verſterbende/ altijdt aende Coninghen van Spaengien ſullen vervallen / ſelve en vermoghen noch de Nederlantſche Princen Sonen noch Dochteren/ ſonder advijs ende conſent van Spaengien niet te trouwen / twelck ware die in Tutele van Spaengien/ende hun eeuwige Wetten ſtellen/ teghen alle Volckeren Rechten. Het was oock een groote vermetelheyt/ende mede teghen alle Volckeren Rechten/ datmen de Nederlanden/ diens welvaert den Coninc ſo ſeer ſchijnt te ſoecken / ſoude verbieden de Navigatie ende Trafficque op Ooſt ende Weſt Indien/ die noch meeſtendeel den Coninck noch niet en erkennen/ van waer quame Spaengien dat Recht teghen de Nederlanden! dies hy dochte datter noch menich duyſent / nu ſuchtende onder den Spaengiaert / liever voor der Landen vrijheden ſullen willen ſterven / dan ſulcke oneerlicke ende onbehoorlicke conditien aen te gaen. Van het negende Artijckel docht hy/dat de Staten van hunnen Rechte niet ſullen willen verſtooten weſen / van het Gouvernement der Landen / duerende de minoriteyt hunder Princē. Het thiende Artijckel tendeerde om de Landen in een eeuwighe Civile oorloghe te houden / op pene vanden Prince te vervallen vande Poſſeſſie / daer uyt de Hollanders/ etc. de Spaenſche Inquiſitie ſouden verſtaen / ende datmen Conſcientie ſoude willen dwinghen/ t'gheloove nochtans een gave Gods zijnde. Het derthiende Artijckel begrijpt/ datmen de Nederlanden ſoude houden als een Leen ofte achterleen van Spaengien/daer die Princen altijt van gheweeſt hebben menich hondert Jaren/ abſolut ende Souverain/ waeromme dochte de Nederlanders/ onder gheen Vaſſellagie der Coninghen van Spaengien en ſouden willen ſtaen : daer mede dat de Hollanders/etc. haer doen ſeer mede ſouden juſtifieren/ principalicken ten overlijden vanden Coninck / waer door ſy van alle verbinteniſſen ontſlaghen zijn / etc.

Waeromme beſloot dat deſe gheconditioneerde ende ghereſtringeerde gifte/ niet en conde den middel weſen / om deſe Nederlanden in Vrede ende proſperiteyt te brenghen / maer achte ghevoechlicker datmen met occaſie vande doodt des Conincks van Spaengien / gheſamentlicken de Wapenen aen name teghen de Spaengiaerden/ ende die met alle de vreemde/ uyt hare ende haer Ghebuerlanden te drijven/ ende alſo die gheſtelt in haer Rechten / Vrijheden ende Previlegien/ van de Staten generalicken te vergaderen/ ende daer te adviſeren ende reſolveren op eenen gheduerighen ende ſekeren Vrede/ tot dien tijdt toe/ latende elcke Provintie in ſulcken ordre int ſtuck van Religie/ als anderſins in haer gheheel / het welcke niet alleene ſoude weſen tot dienſte der Nederlanden / maer oock voor de doorluchtichſte Infante ende ſijne doorluchticheyt ſelve / die haer anders ſtellen in eeuwighe Slavernye / by deſe ghereſtringeerde donnatie onder Spaengien / ende dat ſoude veel lieden ende Natien ſeer aenghenaem weſen. Dit was het Sommaire van den voorſchreven ghedruckten Brief.

Coninginne van Enghelants propoſitie aen de Geunieerde/ door dē Ridder Vere/ de xxix. Junij.

Als nu den Pays tuſſchen Spaengien ende Vranckrijck vaſt volbracht worde / ende datter noch tijdt beſtemt was om andere in te moghen comen/ ſo heeftmen in Engelant veel van Pays gheſproken/ veel diſcourſſen daer op ghemaeckt/ waer over de Coninginne van Enghelant den noot haer dringhende / ende ſiende den Coninck van Vranckrijck van het Verbont afghevallen/ ende dat de vereenichde Nederlanden gheenderhande ghenegentheyt noch en toonden/ om haer onder Spaengien weder te begheven/ als die noch alle de overſettinghe der Nederlanden aen de Infante/ ſuſpect ware / heeft den Heere ende Ridder Franſoys Vere/ nae de Gheunieerde Landen af gheſonden/ die welcke in Hollant by de Staten Generael den neghenentwintichſten Junij / van weghen de voorſchreven Coninginne/ gheproponeert heeft als volcht.

Als dat ſy ghelet hadde op den Pays die nu getracteert ware/ ende de importantie van dien/ ende gheſonden hadde haren Secretaris in Vranckrijck/met laſt om te ondertaſten welcken den ſekerſten wegh voor de Landen ware / in Pays te treden ofte in oorloghe te blijven/ maer hadde nochtans gheweyghert/hoe wel daer volle macht uyt Spaengien ghecomen ware / ende dat daer toe den Coninck van Vranckrijck haer ſcheen te nooden/ ende oorſake van uytſtel hadde ghenomen / den Pays te beſluyten ſonder hare ghealliieerde/ tot haer groot naedeel / te meer ſoo men haer daer over ſal verwijten / dat ſy alleene de oorſake vande continuatie der oorloghe in Europa zy / dewijle den vyant ſchijnt ghediſponeert te weſen tot Vrede / het eenich eynde daer nae alle Chriſtelicke oorloghen moeten trachten. Dat de Coninginne daeromme ront uyt tot der Staten Ghedeputeerde hadde geſprocken/ maer bevant dat ſy gheenen laſt en hadden / om van Pays met Spaengien te handelen/ oock niet om ander middelen tot continuatie van d'oorloghe voor te ſlaen / hoewel ſy meynde vande ſelve te verſtaen ſulcken middelen totter oorloghe / daer mede ſy haer verſekeren mochte / indien ſy om der Staten wille / de handelinghe van Vrede moeſte afſlaen : daeromme ſy verclaert hadde/ dat ſy niet wel en conde nemen die ſlechte maniere/ diemen daer inne aen haer ghebruyckte/ daer ſy benoodicht was te reſolveren/ oft ſy tracteren ſoude ofte niet / daer toe den wegh haer noch open ſtont ende bereyt ware. Dat de Coninginne haer dickmael beclaecht hadde over de ſware laſten dieſe om deſe Landē hadde moeten gedoogen/ om de ſelve te conſerveren uyt den perijckel daer inne de ſelvige waren/ als Antwerpen was beleghert/ ende men haer om ſecours aenſochte/ en haer niet alleene en preſenteerde de Souverayniteyt (die ſy gherefuſeert heeft) maer oock beloofde te remborſeren van alle tghene dat ſy voor de beſchuttinge vande Landen verſchieten ſoude. Datſe daeromme inde Staten Conſcientie ſtelde / ofte opt ghemeynt hadden dat de Coninginne daer inne ſoude connen ofte willen volherden/ alſo ſy ghedaen heeft: daer uyt dan volchde/ indien de Staten haer voor dit langh ſecours ſouden meynen te contenteren / met debatteren ende inſiſteren op eenighe woorden vant Contract / om een uytvlucht te vinden van niet te gheven t'ghene behoorde nae het gheſont verſtant van dien : Dat de Coninginne met reden mochte berou hebben van t'ghene ghepaſſeert ware / ende allen Monarchen ten exempele dienen / van haer niet te menghen metten ghenen die alleen op haer eyghen goet ende bate ſien/ſonder te dencken hoe den ſtaet was daer inne haer vrienden haer vonden / teghen den ſtaet daerſe nu in waren. Ende dewijle gheen ander wegh en ware / dan ofte naer Vrede metten vyandt te luyſteren/ ofte d'oorloghe te volghen / met ſeker apparentie van goet ſucces / ſoo en conde ſy nerghens beter haer addreſſeren dan aende Staten ſelfs / ghemerckt dat de differenten tuſſchen de Coninginne ende Spaengiaert lichtelick gheeyndicht ſoude connen worden / ten ware ſy om der Staten wille ſulcx achterweghe liet / alſoo den Spaengiaert van haer niet en beſadt / ende

hy

ſy gheen reden hadde om te beroemen van voordeel op haer in de offenſive ofte deffenſive verkreghen te hebben. Ende nopende t'vervolch van der oorloghe / aengheſien de principale oorſaken vande Staten herquame / daer door de Coninginne haer macht uytgheput hadde / ſoo moeſtſe vande Staten mede alleen verwachten de middelen om haer ſelven te deffenderen/ ſonderlinghe om dat de Staten mits der Coninginne ſecours haer ſtaet gheredreſſeert/ wel gheſtelt ende in ordre ghebracht hadden / die gantſch ſonder ordere was. Ende dat de Staten aen andere groote aſſiſtentien van volck ende ghelt / ende dierghelijcke hadden connen doen. Ende mede moeſten ſy bekennen/ dat metter oorloghe de Coninginne op haer laedde ende ſeer vermeerderde den haet van verſcheyden Monarchen (daer met ſy in Vrede ware) het welcke ware ghebleken inde proceduren vanden Keyſer ende andere / datſe daeromme nu aende Staten gheſonden hadde/ om te weten oft ſy ſal afſlaen de voorſchreven handelinghe van Pays/ ofte laten tſelfde tot haren keure/ om dat haer intentie niet en ware den Staten te perſuaderen / tot anders dan dat beſt is/ om haren ſtaet te conſerveren / ende datmen levende redenen ende ſeker effecten ſoude moeten voortbrenghen / om haer te diverteren van den Pays / ende toonen waer mede ſy ſtercker ſoude worden/ om d'oorloghe voor de Staten te maintineren: Ende datmen tſelfde haer moeſte laten weten in haeſte/ door gequalificeerde perſoonen/ die volcomelick tot ſulcx ghelaſt ſouden zijn.

Ende tot meerder openinghe / werdt by den voorſchreven Overſten Vere ende den Heere Gilpin/ den Staten aengheſept / dat de Coninginne verſochte/ ſoo daer gheenen Vrede en ghebviele/ dat ſy mochte ontſlaghen weſen van voorder coſten ende laſten / ſoo wel van Cautionaire als amplaire Krijchſvolck.

Dat ſy tot haren teghenwoordighen noot/ mochte hebben van haer in ghelde/ hondert dupſent ponden ſteerlincx/ op rekeninghe.

Voorts ſo de Coninginne goet dochte d'oorloghe te voeren op de Nederlantſche Provintien/ om diverſie des Krijchs te maken / dat ſylieden alle haer macht haer ſouden byvoeghen.

Soo ſy oock gheinvadeert ofte beſpronghen werde / vraechde wat aſſiſtentie ſy haer doen ſouden?

Soo ſy oock een Vlote in Spaengien ſont/ wat hulpe ſy ſouden doen?

Soo Spaengien een Vlote teghen haer ſont/ verſocht ſy een aſſiſtentie van vijftich Schepen van oorloghen / groot boven de ſeſtich laſten tſtuck/ onder t'ghebiet van haren Admirael.

Mede dat ſy haer eenighe hulpe tot haer oorloghe in Yrlant ſouden willen doen ende ſenden.

Waer over de Staten aldaer reſolveerden nootlick een Ambaſſade in Enghelant te ſenden/ als wy ſullen verhalen.

Hollant reſolveert over Pays oft oorloghe in Julio.

Den Pays tuſſchen Spaengien ende Vranckrijck ghemaeckt zijnde / ende deſe propoſitie van weghen de Coninginne van Engelant verſtaen/ ſo hebben de Staten Generael vande vereenichde Landen / ende inſonderheyt die van Hollant/ die op dit ſtuck den xxvj. Julij vergadert waren/ ghereſolveert liever inde oorloghe te blijven/ dan eenen onſekeren Pays aen te gaen.

Hier en dient niet vergheten/ t'welck onlancx voor t'beſluyt vande voorſchreven Vredehandelinghe was ghepaſſeert / te weten'/ dat Daniel vander Meulen van Antwerpen/ woonende tot Leyden / een wijs / gheleert ende verſtandich Coopman/ behendelicken van ſijnen Swagher met een Paſpoort t'Antwerpen ontboden was gheweeſt/ onder t'deckſel dat hy in doots nooden lach : Als hy daer was / werdt hy tot Bruſſel ontboden by de Raetſheeren Richardot/ d'Aſſonville/ den Abt van Marolles/ den Marquis van Haurech/ d'een vooren d'ander nae/ die hem af vraechden ofter gheenen middel ware van Vrede tuſſchen de Landen te maken. Als hy antwoorde daer van gheenen laſt te hebben/ noch oock daer van te connen ſpreken/ ſoo werdt hem gheſept / op dat hy't vrij mochte nae ſeggen/ dat den Coninck van Spaengien ende den Vorſtelicken Cardinael/ in alle manieren nu wilden Vrede maken/ by wat middelen het oock mochte weſen / ende daer toe ſodanighen verſekeringhe doen / datmen wel ſoude behooren te vreden weſen: men ſonde de vereenichde Landen toelaten hare Religie ende regeringhe/ende vant minſte tot int meeſte haer alle contentement doen. Sy ſeyden voorder / hoe dat den Coninck den perſoon van ſijne Excelentie Prince Mauritz/ nu ſeer beſint ende in groote achtinghe hadde/ ende en ſonden nu niet meer onderworpen zijn den Raet ofte advijſen van Spaengien / maer haer eyghen voordeel trachten : Dat hy niet alleene den Prince Mauritz en wilde in ſijn Gouvernement laten daer hy nu in was / maer hem voorderen ende vergeldinghe bewijſen : Jae dat hy hem gheerne ſaghe als Generael Overſte teghen den Turck / in ſulcken achtinghe ware ſijn deucht ende Manheyt by haer allen: Datmen mede alle de Regeerders der vereenichde Landen ſoude in haer Ampten ende bedieninghe laten/ ende belofte doen / ſelve haer kinderen naer haer doot daer inne te ſtellen / indien ſy tot ſulcx bequaem waren/ mits datſe alleene tot Payſe verſtonden / ende den Vorſtelicken Cardinael Albertus voor Heere aennamen : Deſe ende dierghelijcke dinghen meer werdt hem aengheſept/ ende noch ghebrocht by den Vorſtelicken Cardinael ſelve / die hem oock mondelinghe dierghelijcke int Latijn verhaelde / biddende daer van goet rapport te doen.

Aenbiedinge vanden Vor. Cardinael tot vrede/ eñ de inſtructie des Coninckx afgeworpen/ malcanderen contrarierende.

Dit alles by de Staten ghehoort zijnde / oordeelden ſy dat tſelfde alleenlick ghedaen was/ om inde Landen onder haer een beroerte te maken onder de Gheineente/ als oftmen ſonder oorſaken inde oorloghe bleve / terwijle men goeden verſekerden Pays conde becomen/naer haer segghen. Men gheloofde wel dat ſy Prince Mauritz gheerne van hier in Hongarien ſaghen/ hem ende de Landen alle conditien vergonnen/ als ſy maer dat poinct mochten winnen/ datmen haer weder voor Heere aen name / wel meynende dat ſy daer nae lichtelicken Meeſter ſouden worden/ eerſt vande Regeerders (die haer ſouden ſoecken by den Heere ten eerſten aenghenaem te maken) ende daer naer vande regeringhe ſelve der gantſcher Landen/ hoewel andere oock meynden dat het alſo maer uytghegeven ware/ om de Staten in handelinghe van Payſe te brenghen ende te locken / ghelijck ſy die van Vlaenderen ende Ghent eenighe Jaren te vooren ghelept hadden/ ende dat ſy dat ſo wilden verſtropen / om te verſoecken/ ende daer naer niet meer te conſenteren/ alſt haer wel gheballen ſoude / ende dat ſulcke woordẽ nergens anders toe en dienden: Inſonderhz. alsmẽ hier tegẽs ginc confererẽ de inſtructien uyt Vranckrijck ende Enghelant gebrocht/ ende by de Enghelſche afghesworpen / waer van wy hier vooren mentie ghemaeckt hebben/ ende daer inne den Coninc van Spaengien/ den Vorſtelicken Cardinael ter contrarie inſtrueerde datmen inden Franſchen Payſhandel ſijn Rebellen niet ſoude moghen begrijpen/ dan met conditie dat alomme aenghenomen werde de Cathotholijckſche Roomſche Religie / ende de Souverayniteyt ende Hoocheyt vanden Coninck/ ende weder ingheſtelt de oude verdreven Officiers/ maer mede / dat die int Landt ſouden blijven/ wel capabel ofte bequaem ſouden moghen weſen/ ſo ſy Catholijck ende niet Heretijck waren/ voorder ſouden ſy moghen alle generale verghevinghe ende vergetinghe toeſegghen: ende dat den Coninck van Vranckrijck niet anders en behoorde te voorderen/ indien hy wilde betoonen te weſen die hy ſcheen / te weten/ ſoo Catholijck. Deſe inſtructie de welcke gheconfereert zijnde by t'ghene men door den voorſchreven vander Meulen hadde laten weten/ met meer andere advertiſſementen/ ſo ſaghen ſy claerlick / dat ſy uyt ſulcken Pays niet te verwachten hadden dan veranderinghe van Religie / de regeringhe inde handen vande gheſpagnioliſeerde ende verdrevene gheſtelt / dieſe veel harder ende wraeckgierigher achten dan de Spaengiaerden ſelfs / ende dat daeromme niemant die de Landen ghedient hadden/ ſouden moghen blijven ſitten/ wetende dat op ſulcke conditien ende gheen andere/ de Landen ſouden de Infante overghegeven worden/ de ſelve in toom houdende mette middelen van Spaengien te ſenden ofte achter te houden.

Manlicke reſolutie der Staten tot continueren der oorloghe in Julio.

Daeromme tſamentlicken beſloten werde/ niet te handelen van Payſe ofte Beſtant / maer de oorloghe totten uyterſten toe herderen / ende te verwachten ſulcke uytcomſte / als God haer ſoude willen verleenen / liever als het Landt te verlaten / ende de vyanden van dien totte regeringhe toe te laten/ maer te voorderen alles wat daer toe mochte dienlick weſen. Ende ſiende daer toe te moeten comen om de Coninginne van Enghelant in alle manieren te contenteren/ ſo zijn ſy met den anderen in Julio gheresolveert / om een ſolemnele Legatie in Enghelant te ſenden/ ende de Coninginne te beweghen/ om neffens henluyden inde oorloghe te continueren: daer mede den Heere ende Ridder Franſoys Vere/ vertrock.

Hierentuſſchen hadde de Coninginne van Enghelant meer door haer Dienaers de Staten laten weten/ watter tuſſchen haer ende den Coninck van Vranckrijck ware ghepaſſeert. Als dat haer by hem aenghedient was van weghen den Aertſhertoch / nu als Hertoch van Bourgondien/ etc. ende aengheboden/ te moghen van Pays handelen / binnen den termijn van ſes Maenden/ die nu byrans geexpireert was/ ende daer op en ware den Coninck noch gheen antwoorde ghegheven/ ende den Aertſhertoch Cardinael was op ſijn vertreck op Spaengien / ſoo datter nu niemant ſoude gelaten zijn/ om mede te tracteren/ dies verſocht hadde prolongatien van den tijdt.

Coninginne die adviſeert wat ſy met de Aertſhertoge gehandelt hadde.

Den Aertſhertoch hadde daer op geantwoort/ dat hy hem verwonderde over de Coninginne/ dat ſy/ die hy noyt en hadde gheoffendeert/ wilde aſſiſteren ſijn rebellighe Subjecten/ de Coninginne hadde den Coninck van Vranckrijck gheboden van harent weghen den Vorſtelicken Cardinael te antwoorden/ dat de verbonteniſſen met de Nederlantſche Staten / gheen nieu dinck en was / maer van ouden tijden hercomen / ende mede ſoo en hadden die Staten hem noch niet voor haren Overheere erkent : ende als voor haer / ſy beminde den Vorſtelicken Cardinael als een Broeder vanden Keyſer / ende Aertſhertoch van Ooſtenrijck/ maer als Luytenant ofte Stadthouder van den Coninck van Spaengien/ hiel ſy hem als voor haren vyant. Het verdroot haer van ſijnent weghen/ dat hy inde Nederlanden niet en ware gheſtelt in een abſoluter maniere / dan te moeten ſtil zijn onder ghebodt ende ſupport/ ofte onderworpen de Fortuyne/ alſoo gheenſins de oude Hertoghen van Bourgondien gheweeſt waren / mette welcke haer Coninckrijcken ende ſtaet altijdt vereenicht gheweeſt hadden.

Solemnele Ambaſſade der Landen nae Enghelant geſonde de xviij. Julij.

Tot de Legatie van Enghelant/ werden ghecommitteert Heere Johan van Duyvenvoorde/ Heere van Warmont / Woude/ etc. Admirael ende Houdtveſter van Hollant/ Joncker Johan van Oldenbarnevelt/ Heere van Tempel/ Raet ende Advocaet van State/ ende bewaerder van den Zeghel van Hollant/ Johan vanden Wercke / Raedt ende Pencionaris van Middelborch/ ende Joncker Johan van Hottinga/ Raedt ende Ghedeputeerde inde Staten Generael/ ende den Raetsheere Andries Heſſels / eerſte Raedt van Brabant gheordonneert inde Geunieerde Landen/ die oock eenighen laſt ghegheven werde van weghen Prince Mauritz. Deſe zijn met volle inſtructien den xviij. Julij uyt den Haghe vertrocken/ ende den xix. ſavonts in Enghelant aenghecomen tot Marigat / ende den xx. tot Londen/ ende hadden den xxiij. by de Coninginne audientie/ vande welcke ſy een ſeer generale antwoorde creghen/ de principale ſaken refererende aen haren Rade / in welcken Rade op datmael ontbraken twee principale Hoofden/ als den Heere Grave van Eſſex/ door ſijn vyanden in eenighe diſgratien by de Coninginne gheſtelt/ ende den grooten Treſorier/ die doodtlick cranck was / ende den veerthienden Auguſti gheſtorven is/ als hy int ſevenent ſeventichſte Jaer ſijns ouderdoms was/ ende de Coninginne voor principael Raedt ende Treſorier/ nu int veertichſte Jaer ghedient hadde / behalven noch te vooren haren Broeder den Coninck Eduard den VI. een Man van groote ervarentheyt ende wetenſchap / by den welcken de ſaken nu in queſtie meeſt tot noch toe ghehandelt gheweeſt waren/ ende diemen achte dat van weghen ſijn Ampt/ ſeer op remborſement dronghe vande vereenichde Landen/ ofte op Pays te maken / ende de coſten te ſparen/ ſo datmen wel ſach/ om de Coninginne van Paysmaken te keeren/ datmen haer moeſte ontheffen van haer groote coſten die ſy in de Nederlanden ſupporteerde / ende haer noch eenich contentement doen/ voor haer uytgheleyt ende verſchoten ghelt / dat ſy in haer oorloghen in Yrlandt wel van doene hadde/ anders en waren daer gheen groote oorſaken voor Enghelant om Vrede te maken/ want den Coophandel van alle Spaenſche waren/ als Olye / Wijnen ende Fruyten/ halen ſy uyt Spaengien/ ſo wel onder neutrale namen als andere doen/ ende in plaetſe van met haer Schepen in Spaengien op Coopvaerdye te varen/ dat ſy nu miſſen/ ſouden ſy onder gheenderhande pretext moghen meer op Vrijbuet varen/ noch op geen van Coninx Indien / noch ander plaetſen. Boven dien moet hem den Spaengiaert om ſijn Indiſche vaerden altijt ter Zee armeren/ ende blijft in Nederlandt oock te Lande ghewapent / waeromme de Enghelſche altijt moeten in coſten vallen om te Water ende te Lande ghewapent te weſen: Aldus waſſer goede hope dat de Coninginne van Enghelant ſoude inde oorloghe blijven : Haer Onderſaten noch groote conqueſten/ ſoo op Spaengien als op Weſt Indien ende ander plaetſen voorhanden hebbende. Dit waren haer diſcourſen.

De Heere Burghley Treſorier en [illegible] in Engelant ſterft.

Keurvorſts van Ceulen Geſante/ die Bere vande Staten verſoecken/ den 17. Februarij.

Ontrent deſen tijdt/ werdt by de vereenichde Landen gheresolveert op het ſtuck van de ſtadt Berck/ ter inſtantien vanden Keurvorſt van Ceulen/ die in Februario aen henlieden ten dien eynde gheſonden hadde den Heere Grave Jan van Naſſouwen den Ionghen / metten Heere van Soppenbroeck / die hadden audientie den xvij. Februarÿ / nae dat ſy hare Credentie ghetoont hadden/ ende verklaerden van weghen den Keurvorſt/ dat het Huys van Beyeré ſÿn Broeders ende Neven / altÿdt vrientſchappe den Nederlanden hadden beweſen / dat hy hadde ſÿn beſte ghedaen totte reſtitutie van de Gravinne van Meurs/etc. daeromme verſochte hy de reſtitutie van Berck / als om dat de Gheunieerde d'eerſte oorſake waren/ waeromme die Spaenſche die namen / dat hy groote coſten ghedaen hadde/ over al by den Coninck ende ſÿn Gouverneurs in Nederlant/ om de reſtitutie: ende hadde het conſent daer van tot driemael in Spaengien vercreghen / ende was t'elcke reyſe by den eenen ofte anderen middel verhindert: ten leſten hadde hy nu eyndtlick bevel uyt Spaengien op den Vorſtelicken Cardinael/ die al bereyt meynde de overghevinghe te doen / als hy by den Legher der Landen was voorcomen: De Stadt ware haer meer ſchadelick dan profÿtelick/ daer mede ſy haren vyant (Meeſter vanden Velde weſende) niet en conden verhinderen den pas over den Rÿn/ alſo daer bequamer plaetſe dan Berck ware / ende mits hy met groote coſten hadde Hoye moeten wedercrÿghen / ſo verſocht hy deſe reſtitutie ſonder vergeldinghe / ende hy ſoude hem verbinden/dat haer vyant daer geenen pas meer over nemen en ſoude.

Staten Generael antwoorde aen de Keurvorſt Gheſanten/ nopende Berck / den xxviij. Februario.

Hier op hebben de Staten Generael den leſten Februarÿ antwoorde ghegeven/ den Keurvorſt bedanckende vande goede Nabuerſchap / gaven mede te bedencken dat Anno M. D. XC. der Duytſche Creytſen Gheſanten beloeſt hadden/ ſoo de Heeren Staten ontruyminghe deden van de plaetſen op Rÿcxbodem gheleghen/dat ſy verſekerden dat de Spaenſche van ghelÿcke doen ſouden/ ende ſo des niet geſchiede/ dat ſy bedacht waren de claghende partye daer toe te helpen/ mette middelen die des Rÿcx conſtitutien toe lieten / waer over ſy hadden doen reſtitueren alle plaetſen: daer nae hadde haren vyant met Berck haer de oorloghe aenghedaen / ſy haddent met grooten coſte beleghert / ende de dobbel Tollen afgheſtelt/ om den Rÿn van alle de rooveryen te bevrÿden/ ende ſoo t'ſelfde met ghemeyn conſent ghewonnen was / ſoo moeſten de Landen over ſÿn verſoeck beſchreven worden/ t'welck voor die tÿdt haer antwoorde was.

Daer nae den xvij. Iulÿ naerder op dit ſtuck ghelet zÿnde/ ende vele bevindende die voorſchreven plaetſe meer ſchadelick dan profÿtelick te weſen/ van groote coſten/ indiemen tſelve ſoude willen fortifieren/ ſeer verre gheleghen/ende niet wel teghen een belegh houdelick : den Prince Mauritz insghelÿcx tot die ontruyminghe ſtemmende/ ſoomen dat niet wilde ſterck maken / ſoo werdt naemaels gheresolveert de Stadt ten behoeve vanden Keurvorſt te reſtitueren op ſeker conditien. Over ſulcks ſo verclaerden de Staten Generael aen den voorſchreven Gheſante/hoe ſy ander plaetſen hadden ghereſtitueert / onder beloſten dat den vyant van ghelÿcken doen ſoude/ die daer nae nochtans ſulcx niet en hadde willen doen/ noch Berck gheenſins ſelve willen overleveren/ om t'voordeel dat hy daer door hadde tot den pas over den Rÿn/ daeromme de Staten de ſelve Stadt tot grooten exceſſive coſten/ hadden moeten beleghēren ende winnen : ende oft wel de Staten uyt de ſelve plaetſe ſeer groot voordeel tot hare defenſie toghen / tot belettinghe vanden pas des vyants over den Rÿn / ſoo hadden ſy nochtans daer inne willen toonen / datſe niet en ſochten op ander Heeren Landen ende Iuriſdictien yet voor te nemen / ende daeromme preſenteerden ende verclaerden ſy te vreden te weſen de Stadt aenden Keurvorſt te reſtitueren/mits dat den Keurvorſt uytbrochte beloſte vanden vyant dat hy op deſelfde plaetſe ofte andere int Stift van Colen/ ofte op des Rÿcx bodem gheleghen/ gheen aenſlaghen ofte belegeringhen en ſoude maken/ ofte ymmermeer in nemen / nochte tot belet vande Navigatie des Rÿns / ofte om die met Tollen ofte Licenten te beſwaren / eenighe Forten maken / ende dat daer vooren als Borghe ſouden blÿven ſulcken Vorſten ende Landen als de Staten dan noemen ſouden / die metten Keurvorſt haer ſouden verbinden te repareren alle de ſchaden die eenighe Schippers/ Cooplieden oft anderen / op den Rÿnſtroom ſouden aenghedaen worden: ende dat den Keurvorſt nae ſÿn eyghen diſcretie ſoude erſtadinghe doen van de coſten die tot het belegh / veroveren ende repareren vander Stadt ghedaen ware/ op goet vertrouwen dat hy de Gravinne van Meurs ende de Princeſſe van Chimay ſoude doen inſtellen ofte reintegreren in hare goederen. Met deſe antwoorde is Graef Iohan van Naſſouwen gekeert nae den Keurvorſt den xxv. Iulÿ.

Berck den Keurvorſten aengeboden op beloſte vã bevrÿdinghe des Rÿnſtrooms/ in Iulio.

Hier uyt ſcheen dat de Staten ſorchvuldigher waren de Navigatie lancx den Rÿn vrÿ te maken / als te beletten haren vyant met cleyne ofte met groote macht/ de paſſagie over den Rÿn tuſſchen Colen ende s'Gravenweert over des Rÿcx bodem/daerom ooc vele meynden dat het Graefſchap van Zutphen terſtont na deſe overleveringhe/ wederomme onder contributie ſoude moeten comen.

Daer nae ſo ſchreef den Keurvorſt aen Graef Willem van Naſſou/ dat den Vorſtelicken Cardinael gantſch niet en hadde willen doen dat hy der reſtitutie was verſocht/ daeromme verſocht hy datmen Berck wilde ſimpelick weder geven/ onder ſÿne beloſte dat hy dat wel ſoude bewaren/ dat haren vyant daer op gheen aenſlaghen maken ſoude. Hier op en is niet ghevolcht/ dies ſy naemaels haer lieten duncken / dat den Keurvorſt voorſach / het onweder ende tempeeſt dat die Landen ende Rÿnſtroom nakende was/ende terwÿle werdt Berc vande Statiſche verſuymt te ſtercken/ de Peſte daer ſeer regnerende/hoewel dat int leſte (als het te ſpade was) belaſt werde.

De Weduwe vanden onthalſden Grave van Hoorne / die ſints ghewordden was Gravinne van Meurs/ heeft ontrent deſe tÿdt vercreghen vanden Vorſtelicken Cardinael / om het Caſteel ende de ſtadt van Meurs te moghen neutrael beſitten ende houden / ende heeft daer over oock ghelÿcke verclaringhe vercreghen vande Staten Generael der vereenichde Provintien / ende ſoo werdt haer alles vrÿ over ghelevert. Te vooren in Maerte/ haddē de Spaenſche noch eenen aenſlach op Meurs ghehadt met Schuyten / die alreede int Meer waren ghebrocht. De Palſgravinne vercreech oock / ſoo vanden Vorſtelicken Cardinael als vande Staten/ dat haer ſtadt Alpen neutrael ende vrÿ mochte zÿn.

Meurs eñ Alpen worden neutrael gheſtelt.

Men verſtont ende ſach in Brabant veel verſamelinghe van Krÿchſvolck/ende voorraet van gheſchut ende Legherghereetſchappe maken: Waer over de Gheunieerde Landen verſochten aenden Grave van Hohenlo (die nu weder tot Bueren met ſÿn Gravinne uyt Duytſlant ghecomen was) te willen ontrent Bommel met vierentwintich Vaendelen knechten die hem toegheſchickt werden/ ende vier Vanen Ruyteren/ toe te ſien ende te bewaren allen inbreuck der Spaenſche/ om dat den Vorſtelicken Cardinael alomme meer Krÿchſvolck/ ſo uyt Vranckrÿck als elders/ dede oplichten.

Krijchſhandels exployten.

Den xiij. Julij hadden de Spaenſche voor Nimmeghen een Embuſcade ofte laghe gheleyt van vijfhondert Peerden/ uytſendende eenighe Peerden om die vander Stadt uyt te locken: Maer den Gouverneur ſont ontrent tſeſtich Soldaten te voet/ onder den Luytenant ende Vaendragher uyt/ op den wegh van Gennep/ met laſt om t'Moras te houden/ ende ſiende dat het Moras drooge was/ trocken ſy nae't Boſch/ haer daer int Moras teghen de Peerden niet wel betrouwende. Maer de Spaenſche braken met vijſtich Peerden op haer uyt/ ende ſo ſy haer in ordere ſtelden ende weere wilden bieden/ braken ſy al uyt op haer los/ omcingheldenſe/ ende ſloeghender neghenthien opt Veldt doodt/ eenighe als doodt ghequetſt/ bleven ligghen/ ontrent xxiiij. ontliepent int Moras/ ende den Luytenant ende Vaendrich mette reſte/ werden ghevanghen: ende door datter van dit Voetvolck gheen ſeker beſcheet inde Stadt en quam/ en wilde den Gouverneur de Ruyteren niet laten uytrijden noch haſarderen.

Daer nae den xviij. Julij/ meynden de Ruyteren van Nimmeghen ende Berck/ de Ruyteren van Graef Hendrick vanden Berghe tot Ruermonde ligghende/ oock uyt te locken: maer Graef Hendrick was ghewaerſchout/ dies paſſeerden maer eenighe ſcharmutſelen/ daer Graef Hendrick aent been ghequetſt werdt. Deſe Ruyteren van Nimmegen hebben nochtans den leſtē Julij over Maſe een Convoy van ontrent tſeſtich Mannen aen getroffē/ ende een deel daer van doodt gheſlaghen/ een jongher Graef van Manſvelt/ Broeder van die tot Tuernhout ghevanghen was/ ende een Spaenſch Capiteyn namen ſy ghevanghen/ ende brochtenſe tot Nimmeghen/ ende dat was haer revenge vande voorſchreven Embuſcade. Corts hier nae ſo miſte den Grave van Hohenlo mette Nimmegenſche Ruyteren/ door ghebreck van goede contſchap/ die van ſ'Hertoghenboſch te ſlaen/ die ſeer ſterck van Borgerye uytghetrocken waren om haer Bleyckerye te ſalveren ende in te halen/

Vorſt van Cleve ghehult/ eñ van Houwelick met Lottringen geſprokē

Den Vorſt van Cleve nu redelick te paſſe zijnde/ werdt deſen Somer meeſt alomme in ſijn Landt ghehult als Lantſheere/ Prince Mauritz ſont hem door ſijnen Hofmeeſter den Heer van Sonſfelt/ twee ſchoone Peerden tot vereeringhe/ ende men ſeyde doen vele van ſijn Houwelick met de Dochter van Lottringhen/ ende den tweeden Sone van Lottringen ſoude trouwen met Jofvrou Sybilla/ des Vorſts Suſter/ maer daer teghen werdt onderhant ghewrocht om tſelve te beletten.

Vereenichde Landen liberaelheyt betoont/ ende anderwerf verſocht.

De Republicque van Geneva/ wel vermaert/ hadde nu de tweede reyſe afgheſonden met nieuwe laſt/ een van haer Raetſheeren ende Edelman/ Heer Jacob Anjorrant/ Heere van Soulſy/ aende Heeren Staten vande vereenichde Nederlanden/ die welcke den xij. Junij audientie hebbende/ verclaerde ghelaſt te weſen/ haer voor te dragen de armoede der Stadt/ ende de ſterckten die den Hertoghe van Savoyen/ gheſtijft vanden Paus ende Coninck van Spaengien/ daer ontrent maeckte/ ende hoe nootelick die Republijcke diende gheconſerveert/ principalick haer Schole/ die t'onder ginck by ghebreck van middelen: waer door de Borgherye verliep/ principalick vreeſende arreſten in Switſerlant/ voor penninghen die de Stadt in haren noot allomme ontleent hadde/ ende apparent waren in handen van haren vyant te vallen/ waerom ſy verſochten dat de Staten haer wilden uyt liberaelheyt quijt ſchelden/ ende ſchencken aen haer Schole de xxiiij. duyſent guldens/ die haer te vooren gheleent waren/ ende te reſtitueren de Obligatien/ ghelijck die van Gelderlant/ Ommelanden ende Utrecht/ een aenpaert haer gheſchoncken hadden/ om met ſodanighe liberaeliteyt/ ander Republijcken te beweghen om t'ſelfde te doen/ ofte door ſchaemte afſtant te doen van manen ende arreſteren/ op dat de Borgherye niet en verliepe: Verſoeckende noch in gifte eenighe hulpe/ om eenighe proviſie van victalie ende amunitie voor de Stadt te coopen/ het welcke by de Staten in deliberatie werdt gheſtelt/ ende hebben hem goede antwoorde ghegheven/ ende alle goedt contentement/ daer van de effecten volchden. Ende daer nae quamen Brieven uyt Vranckrijck/ dat die van Geneva hadden doen verſoecken aenden Coninck/ om mede inden Pays begrepen te weſen/ ende dat den Coninck verclaert hadde haer begrepen te hebben onder het woordt vande Switſers ende haer Bontgenooten/ ende daeromme gheſchreven hadde aenden Hertoch van Savoyen/ die van Geneva in vrede te laten/ ofte dat hy hen anders ſoude moeten aennemen/ twelck die Republijcque van Geneva groote verlichtinghe was.

Verhael van de verbanninghe ende geſchiedeniſſen van Akē.

Wy hebben vooren meermael mentie ghemaeckt/ dan deſen Somer heeft de Keyſer den Magiſtraet vande oude vrye Rijckſtadt Aken/ gheraſſeert ende inden Ban ghedaen/ mede caſſerende alles wat hy hun ende hare Voorſaten/ ſints het Jaer M. D. Lxxxj. Religie betreffende/ verandert/ toeghelaten oft gheſtatueert is gheweeſt/ ſtellende hare lijven ende goederen/ int ghewelt van ſekere Roomſche Catholijcke Burghers/ welcke executie deſes Bannes (als oock de verloopende oordeelen ende ſententien ten ſelven effecte ſtreckende) ſy op den naem van Catholijcke Burghermeeſters Raet/ ende Burgerſchap van Aken gheſoliciteert/ ende met hulpe van des Paus Legaet ende des Admirants van Arragon/ by den Keyſer zijnde/ door ghedronghen ende te weghe ghebrocht hebben/ ende door ſulcken middel zijn nu in ſtede der voorſchreven afgheſetten int regiment gheſet. By den ſelven Ban reſerveert hem de Keyſer voorder noch arbitrale ſtraffe/ ende allen anderen gheintereſſeerden hare aenſprake teghens de verbannene/ door hare ghepretendeerde actien ende intereſſen. Onder de gheintereſſeerde zijn ſpecialicken ghenoemt/ den Hertoch van Guilick ende het Huys van Bourgongien/ welcke inde voorleden jaren/ ſonderlick M. D. Lxxxj. ende Lxxxiiij. gheaſſiſteert vanden Biſſchop van Luyck/ als Dioceſianus ofte Wybiſſchop over de Gheeſtelickheyt binnen der ſelver Stadt/ onder pretenſie van intereſſe int toelaten eeniger andere/ als de Roomſche Catholijcke Religie/ hart aen ghehouden hebben/ dat de vreemde van weghen haer Conſcientie al daer ghevlucht/ ſouden uytgheſeyt worden/ ende gheene andere als Catholijcke Burghers den Raedt beſitten/ ofte eenighe Magiſtraets Officien bedienen moghen: den Raedt daerenteghen altijdt ſuſtinerende dat Aken een vrije Rijckſtadt/ jae een vande oudtſte was/ over welcke gheene vande voorſchreven Princen en hadde te ghebieden: ende dat ſy/ alſowel als andere Rijcks ſteden ende Vorſtendommen/ hadden te ghenieten den alghemeenen Religions vrede/ by de ghemeene Stenden des Rijcks opghericht/ heeft den Burgheren ende vreemde Inwoonderen/ die met wettelicke atteſtatie harer vroomicheyt daer ghecomen waren/ toegelaten het exercitie der Auſburghſcher confeſſie/ ende niemant daer van profeſſie doende uyt den Raet noch Officien gheſtoten/ die anderſins ghequalificeert

1598. ſiceert/ ende wettelick daer toe gepreſenteert is gheweeſt. Hierom heeft de Keyſer door ſijnen Hofraet Anno M. D. XCiij. den Raet ghecondemneert ende gheraſſeert als boven / ende daer nae met mandaten executorial ende monitorial op pene des Bannes bevolen/ het exercitie voorſchreven/ ende alle andere nieuwicheden in Religie ſaken gheſchiet/ af te ſchaffen / ende vant regiment af te ſtaen. Maer den Raedt ende Burgerye meynende / ſo in cracht harer oude Previlegien / als des alghemeenen Religions vredes/ daer toe onghehouden te zijn: hebben vande ſententie gheappelleert tot den Keyſer ſelve / als qualick gheinformeert / om beter te informeren/ ende teghen de onwaerachtighe beſchuldinghen haerder teghenpartye ghehoort te worden. So heeft oock de Ghemeynte ſelfs intervenierende als principalick hier in gheintereſſeert / de Keyſerlicke Majeſteyt om verhoort te worden ghebeden / als oock de proteſterende Keurvorſten/ Vorſten ende Steden/ voor hun/ ſoo door diverſche Brieven gheſchreven / als oock met hare Gheſanten tot dien eynde eygentlick verordent/ by de Keyſerlicke Majeſteyt gheintercedeert/ſoo datment gantſch ontwijffelick daer voor houdt/ dat de executie des voorſchreven oordeels / vele min des Bans/ niet en ſoude ghevolcht hebben/ ten hadde ghedaen de onaflatighe importuniteyt van des Paus Legaet / ende Spaenſche Ambaſſadeurs / inſonderheyt des Admirants van Arragon/ Anno M. D. XCvij. in ſ Keyſers Hof ghecomen zijnde.

Ende alſoo t'Hof van Gulick etlicke Jaren herwaerts / ſonderlick ſedert de uytſprake des voorſchreven oordeels / ende noch meer nae de declaratie des Bans / op de Burgherye van Aken/ ende hare goederen int ghemeyn/niet alleen binnen ſijne Lantpalen/ maer oock dickwils op Aker bodem ſelfs / alle vyandelicke ghewelt-dadicheyt/door Gerart Ellerborn/mede partijdich Schepen van Aken / met ſijne Dienaers / als oock andere daer toe ghehuerde Soldaten/ ende eyndelick mede door des Vorſten gheſwoorene Schutters heeft gheoeffent/ ſo met rooven/ vanghen ende dooden / als oock met opene Edicten alle ſijne Onderſaten tot ſulcx verweckt / ende d'Officiers allenthalven doen arreſteren alle erfgoederen / eenighen Burgheren van Aken (uytghenomen die ſijne partye wilden houden) toebehoorende/de vruchten ende pachten van dien/ ſo wel als alle andere gereede goederen ende Coopmanſchappen dieſe achterhalen conden/ghelicht/ ende de Pachters bedwonghen niemant anders dan aen des Vorſten Commiſen te betalen / oft volghen te laten/ alſoo't by diverſche Edicten tot dien eynde ghepubliceert/ ghebleken heeft / al waſt oock dat hem by expreſſe mandaten vant Keyſerlick Camergherícht van Spiers / by die van Aken gheimpetreert/ is gheboden gheweeſt/ conforme des Rijcks Lantvrede van alle ſulcke ghewelt daden af te ſtaen / ende ſijne ghepretendeerde actien by weghe van ordinariſſen rechte te vervolghen. So is te weten/ dat de leſt overleden Wilhelmus Hertoch van Gulick / teghen die van Aken proceſſen ghevoert heeft int Camergherícht te Spiers/ geduerende den meeſten tijdt ſijner regieringhe / pretenderende diverſche puncten van Juriſdictie binnen de ſelve Stadt/ maer niet gheobtineert / dan dat die van Aken met hem een vriendelick appointement ghemaeckt hebben/ontrent den Jare M.D.Lxxvj. meynende des Vorſten vrientſchap door ſulcken middel te ghewinnen/ die hun oorboirlicker zijn ſoude als een ghewonnen Proces/ teghen eenen Ghebuer die hun te machtich ware / doch de Vorſt ontrent der ſelver tijdt / vervallende in ſwackheyt van verſtande / ende het verdrach by ſijne Commiſen ghepaſſeert niet onderteeckent hebbende/ ſoo hebben ſijne Raden/ gheduerende hares Heeren ſimpelheyt / practijcken gheſocht/ ſijne ghepretendeerde authoriteyt met fortſelicke middelen / ende niet meer door proceſſen te ghewinnen. 1598. Ende bevindende dat de voornoemde queſtie van Religie (dieſe ooc in haers Heeren ghebiede vervolchden) daer toe wel diende/ſo iſt ghebeurt dat ſy den Mayor van Aken (inde wandelingh ghenoemt de ſwarte Schrijver) een gheboren Akener/ die van jonghs op by den Raedt ter ſtudien gheavanceert / ende van Clerck tot des Raedts Secretaris Ampt ghecomen was/ t'welck hy etlicke Jaren bedient hadde / ende daer door alle deſſelven ſecreten vernomen / ende de documenten meeſt in ſijne bewaerniſſe ghehadt hebbende/ tot Meyer vanden Vorſt (wien de preſentatie ſulcker Officie toecomt) ghepromoveert hebben / ende by den Raedt aenghenomen is/ den ſelven bedicht geweeſt/ de oude querelen van Juriſ dictie van tijde te tijde laten vernieuwen/ende met toeſtant eenigher Schepenen (welcker eenlicke Officie ad vitam duert/ ende door ſulcke continuatie vele vermoghen heeft) is den Burgherlicken vrede ende eenicheyt onder deckmantel der Catholicke Religie voor te ſtaen/ alſoo gheturbeert/ dat het Anno M. D. Lxxxj. tot een opentlicke ende dangereuſe ſeditie ghecomen is (welcke doch door Gods beſchickinghe ſonder andere ghevreeſde effecten gheſtilt werde) van welcker tijdt aen deſen Meyer ende ſijne complicen/ ten hoochſten niet boven acht oft neghen int ghetale / t'onvreden zijnde / hun ſelven vanden Raedt ende andere plaetſen harer Officien afgheſondert hebben/ ende zijn ten leſten nae ſ Keyſers Hof gheloopen/daer ſy niet afghelaten hebben / tot datſe de voorſchreven veranderinge/ niet alleen tot verdruckinghe der Ghereformeerde Religie/ maer oock tot merckelicke verſtooringhe der ouder Politie / ende conſequentelick blijckende verderf der ghemeener welvaert/ van ſulcke een oude vernaemde Stadt / haer eyghen Vaderlant/ te weghe ghebrocht hebben.

Deſe Ban des Keyſers/ ghedateert den leſten Junij Anno M. D. XCviij. in ſ Keyſers Hofraet tot Praga/ is by eenen Officier/ Eerenhaut ofte Herault/behendelicken tot Aken ſonder achterdencken afgheleſen gheweeſt/den xxviij. Julij M. D. XCviij. duydelicken van Keyſers wegen/ denuncierende ende afcondighende die doen dadelicke regerende Borgermeeſteren ende Raden/ tſaemt ende byſonder/ als open verbanders/ſtellende die uytten vrede in onvrede/ ende oorloffen hun lijf ende goet/ den gherechten Clageren ende hun metconſoorten/etc.

Die van Aken waren hier inne ſeer ontſet ende verſlagen/ om datſe van vele Vorſten ende Steden vant Rijcke / ander hope gherreghen hadden / dat den Keyſer totte verclaringhe vande Acte niet en ſoude comen/ ende om dat hare ſtadt ſo ſeer ſwack was / dat de ſelfde teghen gheen ghewelt en was te beſchermen/ te meer oock om dat aende een zijde vande Stadt de lichtinghe van krijchſvolck des Vorſtelicken Cardinaels laghen/ ende aen d'ander zijde vanden Keyſer tot den Hongariſchen krijch: Waerom de Magiſtraet den xviij. Julij naer eenich beraet / goet vonden haer Ampt te ſtellen in handen vande Gaffels ofte Ambachten (daer preſenterende t'Corpus vande Stadt) om te reſolveren wat tot des Stadts ende Inwoonderen meeſten beſten ſoude weſen. Deſe Gaffels hebben terſtont afgheſchaft de Predicatien van dien vande

Magiſtraet van Akẽ treden van hare ampt/den xviij. Julij.

Ghereformeerde ende Luterſche Religie / die daer ſeer ſterck waren/ende den xix. Julij aldaer haer leſte Predicatien deden: ende hebben daer nae haer gantſche ſake gheſtelt in handen vanden Keurvorſt ende Biſſchop van Colen / om die te middelen / ende Ghedeputeerden aenden ſelven gheſonden om ſulcx aen te nemen / ſoo dat den Keurvorſt ten leſten aennam voor haer te intercederen / ende ſchreef aen de Lantſchappen van Gulick ende Limborch / die alreede ſeer nae by Aken een Schanſſe oprechten/ ende die van Gulick begonden volck te vergaderen / om die van Aken opt lijf te loopen / ende haer Beeſten ende goederen goeden prijs ende buet te maken: ſy hadden alreede by de duyſent Mannen beſchreven / luttel bevroedende wat haer Ghebueren ende Lantſaten ſelve nakende ware. Op het ſchrijven vanden Keurvorſt/ zijn die van Gulick ende Limborch van vyantſchappe wat afgheſtaen: maer corts zijn de wederpartyen met drie ofte vier hondert Krijchſvolck van die van Gulick ende Cleve inde Stadt ghecomen/ ende hebben de Magiſtraet verandert/ de uytghewekene daer in gheſtelt/ de ander in haer Huyſen bevolen te blijven / tot dat voorder reſolutie teghen haer ghenomen ſoude worden / dies etlicke vande principaelſte/ uyt vreeſe van ſtrengher procedure/ alſo ſy van ettelicke Gheeſtelicke ghedreycht werden / ſecretelick haer hebben verſteken ende ghevlucht. Sy hebben niet alleene de Magiſtraet vermaeckt van enckel Catholijcken/ maer oock alle de Officien der Stadt verandert/ ende Catholijcken ingheſtelt.

Veranderinghe van de Magiſtraet tot Aken.

Ritmeeſter Ellerborn executeert repreſalien in Aken op de Nederlanders/ voor de Generale Staten der Nederlandẽ ſchulden.

Onder de uytgewekene ende die nu in Ampte geſtelt was eenen Gerard Ellerborn/ die eertyts de Staten Generael der Nederlanden voor Ritmeeſter gedient hadde/ eñ ten achteren zijnde aen de Staten Generael van alle de Nederlanden/ hadde hy vercreghen Brieven van repreſalien jegens den Ingeſetenẽ van dien: dan alſo hy de ſelve tot noch toe binnẽ Aken niet en haddẽ connen executeren/ ſo heeft hy deſe occaſie/ende hem ſiende in authoriteyt/ daer mede aengheſproken onder andere ghewichtighe Nederlantſche Cooplieden Lois Malepart ende Jan Vivien/ beyde treffelicke ende aenſienlicke perſoonen/ welckers goederen hy heeft aengheſlaghen/ ende haer perſoonen ghevanghen gheſtelt / ende hoewel Jan Vivien midler tijdt aldaer vande Peſte quam te ſterven/ ſoo heeft hy nochtans alle uyterlicke ſtrenghheyt ghebruyckt / den Huyſraet/ jae ſijn bedde uyten Huyſe ghehaelt / om de ſchult der Nederlanden van veel duyſenden te voldoen. Daer over hebben de Heeren Staten der vereenichde Nederlanden / tot tweemael gheſchreven aen die van Aken / haer ten leſten dreyghende/ t'welck de ander Provintien oock apparent waren te doen. Waer op die van Aken met Ellerborn de ſaken hebben ghemiddelt/in voeghen dat de voorſchreven ghevanghenen ontſlaghen/ende henlieden alle goederen weder gereſtitueert zijn/ alleenlick tſamen verdraghende over eenighe coſten die ghedaen waren.

t'Garniſoen van Liere muytineert.

In Julio tuſſchen den neghenentwintichſten ende dertichſten / is het Garniſoen van Liere in Brabant / ghemuytineert / t'welck Spaengiaerden waren / ende hebben haer Officieren ende Capiteynen van haer ghedreven: deſghelijcken verſtontmen van de Regimenten van La Bourlotte ende Aſſchicourt / met vier Vanen Ruyteren in Lutzenborch/maer die werden lichtelicker bevredicht.

t'Garniſoen opt Caſteel t'Antwerpen muytineert/ ende ſchieten inde Stadt/ den viij. Auguſti.

Den achtſten Auguſti begonden de Spaengiaerden vant Garniſoen in het Caſteel van Antwerpen te muytineren / ende jaechden van haer uyt den Caſteleyn Auguſtijn Mexia / ende begonden ſnachts inde Stadt te ſchieten/ſelve in het Stadthuys: Daer over de Borgherye in Wapenen quamen/ ende ſonden nae het Caſteel. Sy verſtonden haer muyterye/ende dat ſy tweeentwintich Maenden van haer Souldye ten achteren waren / dies vercoren ſy eenen Electo om voor haer te ſpreken/ metten welcken gehandelt is/ ſoo verre gheſproken / dat de Stadt beloefde haer beſte te doen om haer tot betalinghe te helpen / ende haer middeler tijdt te gheven onderhoudt in ghelde ende victualie / elcken daghe voor elcken Voetknecht / twaelf ſtuyvers ende eenen halven/ ende elcken Peerde-ruyter vijfentwintich ſtuyvers / zijnde ſterck tſamen ontrent ſes hondert Mannen: Alſoo is de ſake voor een tijdt ſonder ſchieten ſtil ghebleven / ſonder dat de Stadt te Hove afrekeninghe ende ghelt tot haer betalinghe heeft connen vercrijghen. Daer nae hebben ſy dickmael wederomme in de Stadt geſchoten/t'elcke reyſe als ſy yet van doene hadden/ als om ghelt / ettelicke hondert Philips Daelders in ſpecie / een Coetſe met fraey Peerden/ Silverwerck/ ende een vergult Rappier / Bedden / ende fraeye Bedſteden met zijden Gordijnen/ ende dierghelijcke voor haren Electo: oock om Speten/ Pannen/ ende ander ghereetſchappe/ als ſy Bancketten wilden houden/ ende ſulcx meer. Die van Liere quamen met haer contracteren / om d'een den anderen te helpen / ende totte betalinghe by te ſtaen: Haer was alreede ſeven Maenden betalinghe beloeſt/ maer dat en werdt niet aenghenomen/ om dat ſy niet alleene alle oude t'achterden eyſchten / over dienſt die ſy in Nederlant den Coninck gedaen hadden/maer oock in Italien ende elders/t'welck die van Antwerpen een vreeſe ende ſchrick aenjaechde/ ghedenckende t'ghene haer overcomen ware/ Anno M.D.Lxxvj. als die gemuytineerde van Liere ende Aelſt tſamen ſpanden / ende haer Stadt innamen/ branden/ moorden ende plonderden/ het welck veel lieden dede vluchten met haer gheldt ende beſte goederen/ zijnde in groote benautheyt/ ende alle de uren vanden daghe onſeker van haer goet ende leven/ in voeghen dat de Spaengiaerden in ſulcke vermetelheyt quamen / dat ſy het dochten groote beleeftheyt te weſen / als ſy niet met ſchieten die vander Stadt ontboden by haer te comen/ om te vraghen wat de Heeren Soldaten van noode hadden/als haer Lackayen/maer ſchreven Brieven aende Heeren/ A los della Caſa della Villa, dat is/ aen die vanden Stadtſhuyſe/ ſonder anderen Tijtel. Sy dorſten wel voorſlaen ende eyſſchen van de Stadt / proviſie van veertich duyſent Veertelen Coorns/ ende dierghelijcke onbehoorlickheden meer: Haer worden hondert ende vijftich duyſent guldens eens ghepreſenteert in deſe Maent van November / maer men conde met haer niet overcomen / door ghebreck van ghelde / t'welck by den Vorſtelicken Cardinael gheallegeert werdt/hoewel nochtans de twee hondert ende vijftich duyſent Croonen alle Maenden vande Hoofſche Negocianten betaelt worden / ſoo dat die van Antwerpen hier door begonden te vreeſen / dat ſy ſouden moeten haer rekeninghe maken (om gheruſter te weſen) van de ſelvige Garniſoen niet alleene haer t'achterheyt te betalen/ maer ſelve voortaen haer gagien tot haren laſte te nemen / ſoo ſy maer verſekert conden worden / van alle Civile ofte Borgherlicke traictement. Daer worden die van Antwerpen toegheſeyt datmen de Spaengiaerden uyt nemen ſoude / ende Walen daer in legghen/ maer de Spaenſche en waren noch alſoo niet gheſint / hoe wel ſy niet boven drie hondert

Moetwil der Spaengiaerden opt Caſteel t'Antwerpen.

te voete/ ende twee Cornetten Peerden ſterck en waren. In deſe dienſtbaerheyt vonden haer de Borghers van Antwerpen / die nochtans de Wapenen inde hant hebben/ ende wel gheoeffent zijn/ ende dat henlieden noch macht noch middel en zijn ontbrekende.

Aenſlach van het Garniſoe van Bergen op de Borgherye van Antwerpen/ den xxiiij. Auguſti.

Die van Berghen op Zoom zijn den xxiiij. Auguſti uytghetrocken met vier Vanen Ruyteren/ ende ontrent drie hondert Mannen te voete/ onder het beleyt vande Capiteynen Cotwis/ Auguſtijn/ ende andere/ in meeninghe zijnde van voor Antwerpen een deel Borghers te lichten/ die met menichte alle daghe nae Borgerhout ginghen ſpaceren/ ende haddent aldus toeghelept: Dat hondert vande beſte Peerden achter omme ſouden rijden / ende alſoo van boven voor by de Stadt comen / ende vanghen ende voor wech jaghen alle de Borghers die ſy ſouden vinden/ ende ſo den pas nemen naer Dambrugghe toe/ daert water diep is/ ende niet om paſſeren/ als ofte ſy uyt miſverſtant ende uyt vreeſe dien wegh namen/ op dat de Borghers dat ſiende/ ende meynende datſe daer in eenen ſack ſouden weſen / de ſelve met alle macht ſouden naerjaghen ende vervolghen : ende de Ridtmeeſters ende Capiteynen mette reſte vande Ruyterye ende Voetknechten ſouden by Dambrugghe een Brugghe over t'water ſlaen / ende tot bewaringhe van dien hondert ende vijftich Mannen te voete laten / ende de reſte ſouden dan op de uytvallende Borgeren aenvallen/ ende daer af vanghen ende verſlaen wat ſy ſouden connen. T'beſteck was goet/ende de paſſagie om achter omme te comen/twee nachten te vooren wel beſien ende goet ghevonden: Maer mits dat het des nachts te vooren ſeer hadde ghereghent / was t'water ſo ſeer ghewaſſen / dat vande hondert Peerden gheen twintich en hadden connen doorcomen/ maer moeſten te rugghe blijven / hebbende wel vijf ofte ſes Peerden int water laten ſitten. De ghene die doorghecomen waren/ namen drie ofte vier ghevanghen / daer den allarm op aenginck inde Stadt/doch mits datter weynighe ghevanghen waren / en vielen de Borghers niet ſterck uyt / op de welcke nochtans die van Berghen chargeerden ende aenvielen / nemende ontrent veertich daer van ghevanghen / ende ſloeghen eenighe doot / haer drijvende ende vervolghende tot aende grachten vande Stadt van Antwerpen: onder de ghevanghenen waren eenighe Cooplieden kinderen / die machtich waren goet rantſoen te geven/ maer die van Bergen en wildenſe particulierlick op gheen rantſoen ſtellen/ maer int generael daer af hebben vijftich duyſent guldens / om oorſake dat die vande Stadt van Antwerpen over eenige tijt/eenige vande Ruyteren van Berghen om ghelt hadden gecocht/ende daer nae doen dooden ende ombrenghen.

Oproer ende twiſt binnen de ſtadt Grave.

Daer gheviel een groot oproer in Auguſto binnen de Stadt Grave/ tuſſchen het Spaenſch ende Hoochduyts Garniſoen / maer die Borghers vielen ende hielpen de Duytſchen / dies eenighe Spaengiaerden doodt bleven: dan dit werdt gheſliſt teghen de opinie van velen.

Handelinghe der Staetſche Gedeputeerde in Engelandt den vj. Auguſti.

Vande Gheſanten ende Ghedeputeerde der vereenichde Provintien die nae Enghelant gheſonden waren / hebben wy hier vooren verhaelt. Deſe zijn wederom in Auguſto den xxx. in Hollant ghekeert/ met een volcomen accoort/ t'welck ſy mette Coninginne aldaer beſloten hadden. Als dat het Contract vant Jaer M. D. Lxxxv. in ſijn cracht ende gheheel ſoude blijven / behalven de Artijckelen vant Gouvernement ende Politie vanden Lande / ende Gouverneurſchap Generael. Dat de Coninginne noch ſal houden eenen Raetſheere inden Raet van State: Dat de Coninginne niet ghehouden ſal weſen de vereenichde Landen te ſecoureren/ anders als ter gheliefte / maer ſal voortaen ontlaſt blijven van alle ſecours t'welck by't Contract vant Jaer M. D. Lxxxv. beloeft was : Dat de Staten ſullen moghen onder Enghelſche Capiteynen aennemen alle Ruyteren ende knechten die op de ordre van de Landen ſullen willen dienen/ende tot dien eynde oock naer gheleghentheyt volck in Enghelant ſullen moghen doen lichten. Soo den Spaengiaert eenighe entrepriſe op Enghelant voorname/ende de Coninginne een Vlote ter Zee toereede om hem te wederſtaen / ofte dat ſy ſelve eenighen aenſlach op Spaengien ofte Indien aenname / ſoo ſullen de Staten daer dertich ofte veertich Schepen by voeghen. Ende ſoo den Spaengiaert eenighen inval in Enghelant dede/ ſo ſullen de Staten haer byſtaen met vijf duyſent Man te voete ende vijf hondert Peerden / ofte ghelt daer vooren : ende ſy ſullen oock de Coninginne moeten aſſiſteren inde oorloghe dieſe offenſive ſal voornemen teghen Spaengien oft Nederlant. Nopende de verſchoten penninghen der Coninginne/ uyt ſake vant voorſchrevē ſecours/ t'welck ſy hen tot nu toe ghedaen hadde/ daer van werdt ghetranſigeert ende verdraghen voor een ſomme van acht hondert duyſent pondē ſterlincx/dat is ontrent acht Millioenen gulden/ofte tachtentichmael hondert duyſent guldens / daer van ſouden ſy betalen den ſeſten November / in dit Jaer M. D. XCviij. vijfthien duyſent ponden ſterlincx / ende den ſeſten Februarij naeſtcomende noch vijfthien duyſent ponden ſterlincx/ ende dan voorts alle Jaren dertich duyſent ponden ſterlincx / tot dat de vier hondert duyſent ponden ten vollen betaelt ſouden zijn : De betalinghe vande andere vier hondert duyſent ponden ſterlincx / ende de reſtitutie vande Steden/ ſoude gheſchieden als de Coninginne in Tractaet van Payſe ſoude willen comen met de Spaengiaerden/ ende dan ſoudemen de reſterende ſomme vande eerſte vier hondert duyſent ponden betalen met twintich duyſent ponden jaerlicx. Soo langhe de Coninginne inde oorloghe blijft/ ſullen de Staten betalen de Soldaten binnen de cautionariſe ofte verpande ſteden van Vliſſinghen ende den Briele / ten ghetale van duyſent een hondert ende vijftich Mannen/ beginnende van den xxvj. Auguſti af/ ſonder meer/ ende die boven t'voorſeyde ghetal zijn / die ſullen tot laſte vande Coninginne blijven. Daer over ſoo quiteert de voorſchreven Coninginne alderhande actien ende pretenſien/ hoedanich die oock ſouden moghen weſen op de vereenichde Nederlanden/ in goeder forme/ alleene uytgheſteken de Actie van Spinola ofte van Meſſire Horatio Palavicino, welcke Actie in haer geheel blijft: Maer op de onvereenichde Nederlantſche Provintien onder Spaengien ſtaende / behout de voorſchreven Coninginne haer Actien. Voorder quiteren oock de Staten vande vereenichde Nederlanden alle actien ende pretenſien op Enghelant/ hoedanich die mochten weſen tot den ſeſten Auguſti/ zijnde ten daghe als dit beſloten werdt: welck accoort by de Coninginne ende by de Nederlantſche Staten in September geaggreeert ende volcomen toegheſtaen is gheweeſt.

Coninginne van Enghelant reſolveert d'oorloghe te continueren.

De Coninginne van Enghelandt met dit Tractact haer ontſlaghen ende ontheven vindende van groote coſten/ ende ter contrarie jaerlicx goede ſomme gelts ontfanghende/ heeft lichtelick ghereſolveert inde oorloghe te blijven / inſonderheyt ſoo vele meenen dat de oorloghe op Spaengien den Enghelſchen meer profijts doet/ dan van den Spaengiaert op haer verovert/ terwijle ſy ghelijckewel altijt ende inſonderheyt/ ſoo langhe de Nederlantſche oorloghe ſoude comen te dueren/ ghewapent ende op haer hoede ſouden moeten weſen/ teghens den Spaengiaert ghewapent zijnde ter Zee ende te Lande/ ende haer Rebellen in Yrlandt onder de hant ſtijvende: Alwaer nu in Auguſtus de Coninginne van Engelant een groote nederlage onder haer krijchſvolck gheleden heeft/ welcke nederlaghe gheſeyt worde by gheromen te weſen/ door dien dat den Grave van Teron mette rebelle Yriſſchen een ſterckte beleghert hadde/ die den Lord Borowes voor ſijn doodt/ aldaer op Terons lant ghebout hadde/ op een plaetſe van het ſwart water ofte Lacus ofte Zee/ Eagh ghenoemt/ by de Stadt Armagh.

Nederlaghe der Enghelſche in Yrlāt van Teron/ den xiiij. Auguſti.

Deſe ſterckte zijnde ſo van gheleghentheyt/ dat daer door het gantſche Landt daer ontrent werde ghedwonghen/ was in perijckel van te verlieſen: dies den Ridder Sire Henri Bagnal/ Overſte der Enghelſche aldaer/ met alle het krijchſvolck dat hy daer conde vergaderen/ derwaerts trock om t'ſelve te ontſetten. Als hy aldaer quam/ vont hy de Yriſſche op haer voordeel wel beſchanſt/ een ſake welcke te vooren in Yrlandt niet gheſien en was/ als die ſulcx rekenen een poinct van blooheyt/ maer hebben t'ſelfde in onſe Nederlantſche oorloghen wel gheleert. De Enghelſche dien niet teghenſtaende/ daer op met alle ghewelt invallende/ werden gheſlaghen den xiiij. Auguſti nae hare ſtijl/ dat is den xxiiij. nae den nieuwen ſtijl/ daer bleven metten voorſchreven Overſte Sire Henri Bagnal/ wel veerthien ofte vijfthien Capiteynen/ met andere Edele van name/ ende wel vijfthien hondert ofte daer ontrent Enghelſche Soldaten/ de reſte ontquamen inde Stadt van Armagh/ ende eenighe vluchten int Fort dat beleghert was/ t'welck ſy corts over moeſten leveren/ ende ſoo ſalveerden ſy het leven vande wreetheyt der Yren/ die qualick ghelooven dat een menſch doodt is/ eer ſy het hooft af ſien. Deſen Overſten Bagnal was den ghenen daer den eerſten twiſt met Teron uyt ghereſen was/ zijnde gheſwaghers. Een ander ghenaemt Sire Samuel Bagnal/ die het Enghelſch krijchſvolc leyde dat uyt Vranckrijck ghecomen was/ was op den wegh nae Yrlandt/ ende quam daer met twee duyſent Soldaten/ waer mede haerder vyanden victorie gheſtuttet werdt.

Butzanval keert weder Ambaſſadeur in Hollant.

Den Heere van Butzanval was weder van den Coninck van Vranckrijcx weghen als Ambaſſadeur in Hollant ghecomen/ om by de Staten der vereenichde Nederlanden te reſideren/ die veel excuſen maeckte van weghen den Coninck/ waeromme hy den Pays hadde moeten aengaen/ toeſegghende dat den Coninck haer regeringhe gheen vyant ſoude weſen/ maer ſo vele in hem ware (behouden den Pays) haer ſake te favoriſeren/ ende de alliantie te continueren/ met belofte van henlieden te rembourſeren t'ghene by de Landen tot ſijn Majeſteyts dienſte verſchoten was.

Coninc van Vranckrijck trout ſijn Suſter aen den Sone vā Lottringen.

Ontrent deſen tijdt ſo heeft den Coninck van Vranckrijck ſijn eenighe Suſter te Houwelicke gheaccordeert den Marquis du Pont/ oudtſte Sons vanden Hertoch van Lottringhen/ haer bewijſende een dote van hondert duyſent Francken Jaerlicx/ op de Graefſchappen van Foys ende Alebret/ met een goede ſomme ghereet gelt/ ende dat ſy vryelick ſoude behouden de exercitie van de Gereformeerde Religie/ alomme waer ſy ſal zijn: ſy ſoude oock haer reſidentie meeſt houden tot Barleduck/ op de Frontieren van Lorreynen.

Coninck van Vranckrijck tot vorderinge van vrede in ſijn Lant/ geeft die vander Gereformeerde Religie contentement.

Den Coninck ſoeckende by alle middelen ſijn Rijcke met een generalen vrede te verſekeren/ is oock overcomen met die van de Gereformeerde Religie/ haer in handen ghevende vaſte Steden tot hare ſecuriteyt/ betalende Jaerlicx groote ſommen ghelts/ tot onderhout van haer Predicanten ende Scholen/ haer vergonnende ende authoriſerende twee Steden/ als Univerſiteyten ofte hooghe Scholen/ te weten Montpelliers ende Montalban. Henlieden werde mede toegeſtaen dat inde Parlementen ghecommitteert ſoude worden ſeker ghetal van Raetſheeren/ zijnde vande Ghereformeerde Religie/ met dierghelijcke verſekertheden meer/ om alle oorſaken van twiſten wech te nemen. Hier hebben de Sorbouna van Parijs/ ende oock des Paus Legaten ſeer teghen gheſtreden/ maer den Coninck ſeyt dat hy vrede hebben wil/ als Moeder ende Voeſter van eenicheyt ende liefde/ ende hy wilde ende moeſte ſijn Rijck veſten/ ende met vrede dat ſtercken/ ſegghende ende antwoordende den Paus/ datmen hem niet en behoorde op te legghen in deſen tijdt/ dat Coninck Caerle den IX. in ſijnen tijt niet conde te weghe brenghen/ aldus haer tot verſekertheyt ende hem ſelven tot gheruſtheyt brenghende/ ſochte hy ſijn Rijcke met vreden te beſitten.

Den Aertſhertoch Albert wort tot Bruſſel by Procuratie aenghenomen van weghen ſijn Bruyt/ den xxij. Auguſti.

Naer dat in Junio tot Bruſſel de tijdinghe ghecomen was/ vande overdrachte die den Coninck van Spaengien met conſent vanden Prince ſijnen Sone ghedaen hadde/ vande Nederlanden aende Infante Iſabella ſijn Dochter/ trouwende metten Vorſtelicken Cardinael Albertus: So worde de Coppe vande Procuratie/ by de Infante/ den Cardinael Alberto gheſonden/ terſtont aldaer ghedivulgeert ende aen eenen yeghelicken bekent ghemaeckt/ ende worden boven dien alle de Provintien die noch onder Spaengien waren ſtaende/ beſchreven/ met laſte om haer Ghedeputeerde tot Bruſſel te ſenden met vollen macht den vijfthienden Auguſti/ ten welcken daghe ſy elck apart tot Bruſſel vergadert waren. Den ſeſthienden Auguſti quamen deſe Ghedeputeerde gelijckelijck op het Stadthuys/ om haer Volmachten te communiceren. Daer dat hen lieten vinden den Marquis van Havre/ de Grave van Arenbergh/ den Preſident Richardot/ ende meer andere (ſdaechs te vooren den Hertoch van Arſchot by haer gheweeſt hebbende) alwaer langhe ende ernſtighe conferentie ghehouden werdt/ met groote verſcheydenheyt van opinien/ eenighe van meyninghe datmen volghens de Ceſſie/ Tranſport ende Procuratie vande Infante/ niet en behoorde aen te nemen ende Hulden ſijn Hoocheyt/ andere ter contrarie/ dat wel/ maer met reſtrictie ende by wegh van Interim ofte proviſie/ tot dat de Infante ſelve ſoude uyt Spaengien ghecomen weſen/ daer op dat noch ſanderdaechs veel Provintien ſwaricheyt maeckten/ vande Ceſſie ende Tranſport ſelve/ als ghepaſſeert te vele tot voordeel van Spaengien/ met verſcheyden reſtrictien/ deſe queſtien niet teghenſtaende/ ſo iſt nochtans gheſchiet/ dat daer nae den tweeentwintichſten Auguſti/ den Cardinael Aertſhertoch Albertus/ ſeer ſolemnelicken op ſijn Procuratie ontfanghen ende aenghenomen is gheweeſt/ by de voorſchreven Provintien/ die hem oock Eedt ghedaen hebben onder ſeker conditien/ waer over deſe volghende Artijckelen naemaels in Druck uytghegheven zijn.

Artijckelen vant vertrouw vande Staten des Provintien aen ſijn Alteſe gedaen.

1. Het eerſte Artijckel ſpreeckt van de aggreatie/ vande overdracht ende gifte vande Nederlanden/ ende vant Houwelick.

2. Het tweede/ vande Provintien te ontfanghen/

1598. ghen/ende den Eedt te doen.

3. Dat ſijn Alteſe binnen drie Maenden ſal doen blijcken de verbullinghe van het Houwelick.

4. Dat ſijne Majeſteyt Acte ſal gheven/ dat het twaelfde Artijckel begrepen in deſe overdracht niet ſchadelick en ſal zijn voor deſe Nederlanden.

5. Datmen ſal wech nemen alle contributien/ logeringe van Soldaten/ ende ander laſten/ende dat van nu voortaen ſijn Alteſe hem behelpen ſal met de Domeynen ende Beden/ ofte Aides.

6. Dat de vreemdelinghen van nu voortaen ſullen blijven ten laſte ende betalinghe van ſijne Majeſteyt/ende datſe ſullen gheimployeert worden int Velt op de Frontieren van den vyant.

7. Dat alle andere Soldaten oock mede de Hoochduytſchen/ vande Landen ſullen onderhouden ende betaelt worden/ ſoo vele moghelicken ſal zijn/ ende de reſte ſal ſijne Majeſteyt betalen.

8. Dat alle Officien ende regeringhen van de Provintien/Steden ende Fortreſſen/ten langſten binnen een Jaer wederomme ſullen gheſtelt worden in handen van den naturelen Heere van den Lande.

9. Alle de extraordinariſe Raden ſullen gheſtelt worden op haren ouden voet. Dat oock den Raet van Mechelen/ghelijck oock dien van Brabant ende den Raet van State/ ſullen herſtelt worden met volck van deſe Landen.

10. Dat alle de Provintien/ Landen ende Steden ſullen onderhouden worden in hare oude Previlegien.

11. Dat ſijn Alteſe hem ſal verbinden wederomme te comen in deſe Nederlanden binnen de Maent Meye naeſtcomende.

12. Dat ſijn Alteſe in ſijn plaetſe (gheduerende ſijn abſentie) ſtellen ſal een Gouverneur van ſijnen bloede/ die ghehouden ſal zijn te ſweeren alles dat ſijne Majeſteyt gheſwooren heeft.

13. Dat het ſal gheoorloft zijn de Generale Staten door interventie van ſijn Alteſe/ haer te voeghen in communicatie met die van Hollandt ende Zeelant/ om Pays te maken.

14. Ende ghemerckt dat de Landen voorſien zijn van naturele Heeren/ ſoo ſalmender drie deputeren om met ſijn Alteſe nae Spaengien te gaen/ om ſijne Majeſteyt te bedancken.

15. Dat ſijn Alteſe ghehouden ſal zijn te onderhouden alles boven verhaelt/ ende dat hy in ſijn wedercomſte mette Infante/in alle Provintien den ghewoonlicken Eedt ſal doen.

16. Dat alle Gouverneurs/Capiteynen ende volck van oorloghe/ niet nieus en ſullen attenteren/ gheduerende de abſentie van ſijn Alteſe.

17. Dat ſijn Alteſe nae de wedercomſte/ ghehouden ſal zijn te vergaderen de Generale Staten/ ende gheſamentlicken te beſoigneren om de ſake van Nederlandt in goeden ſtant te brenghen.

Den Vorſtelicken Cardinael leyt ſijn Geeſtelick ghewaet af/ en wort voor Overheere aengenomen

Doch aleer den Vorſtelicken Cardinael als Heere vande Landen ontfanghen werde/ſo hadde hy ſijn Cardinaels Hoet ende Habijt afgheleyt/ ende opgheoffert aen onſe lieve Vrouwe tot Halle boven Bruſſel/ deſghelijcx hadde hy oock gheresigneert het Aertſbiſdom van Toledo aen eenen Garcia de Loyaſa/ behoudende (ſoo men ſeyde) daer uyt een Jaerlicx Pencioen van vijftich duyſent Ducaten. Voorder begonde hy ordere te ſtellen op het Gouvernement vande Provintien/ terwijle hy ſoude reyſen nae Spaengien om de Infante te trouwen ende halen.

1598.

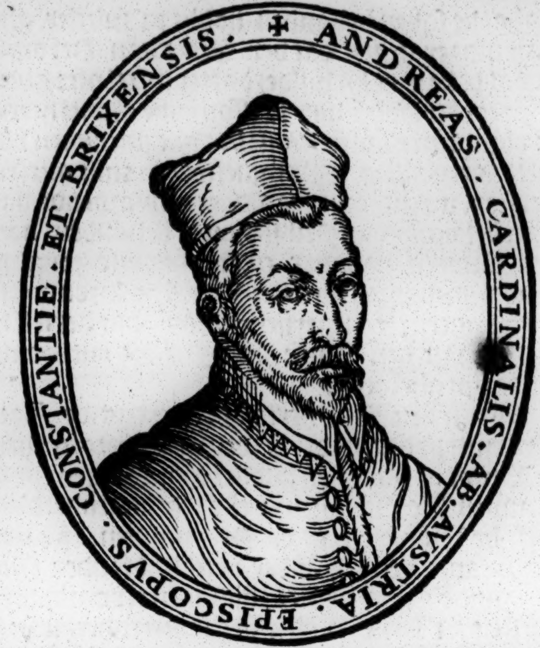
✠ ANDREAS. CARDINALIS. AB. AVSTRIA. EPISCOPVS. CONSTANTIE. ET. BRIXENSIS.

Hy noemde voor Gouverneur Generael neffens den Raedt van State/ den Cardinael Andreas van Ooſtenrijc/ſijnen Couzijn/ Sone van den Aertſhertoch Ferdinand/die ghewonnen is by de Welſerinne van Auſborch / die welcke corts in September tot Bruſſel aen quam.

Cardinael Andreas vā Ooſtenrijck wordt Gouverneur tot Bruſſel.

Edeldom van Nederlant treet na Spaengien.

Alſo hy oock alomme op de Frontieren van Duytſlant ende Vranckrijck/ groote lichtinghe van Krijchſvolck alle den Somer ghemaeckt hadde/ ſoo gaf hy daer den laſt van aen Don Franciſco de Mendoza/ Admirante van Arragon/ende den Grave Frederick vanden Berghe als Velt-Maerſchalck/met andere Overſte Officieren: Voorder werden oock Nederlantſche Heeren ghedeputeert/ als den Prince van Orangien/de Graven van Barlemont/ende de Grave van Soze/ē de Grave Carel van Egmont/om van weghen de Landen den Coninck ende Prince te dancken/ de nieuwe Princeſſe te begroeten/ ende dierghelijcke voldoeninghe te doen. Deſe waren verſelſchapt met veel Edelen ende Joffvrouwen met grooten ſtate/ als de Huyſvrouwe van Barlemont / de oude Gravinne van Buſquoy/de oude Hertoginne van Arſchot/ de Gravinne van Manſvelt/ Dochter vanden onthalſden Grave van Egmont/ ende Dowagiere van de Graven van Hennin ende van Hoochſtrate/ met meer andere veel jonghe Heeren ende Graven/ als de Grave van Ligni/ de Heere van Barbanſon/ de Grave van Fontenan/ Sone van Havregh. Eenighe van deſe trocken door Vranckrijck nae Spaengien / andere reyſden met den Aertſhertoch. Den Prince van Orangien werde een ſomme van dertich duyſent guldens/ van ſijn Suſter de Gravinne van Hohenlo/ gheſonden tot ſijn reyſe/procederende van ſijn Landen van Bueren/ ſinte Martens Dijck/ Leerdam ende Yſelſteyn/ ende andere: alſo oock dede ſijnen Broeder den Prince Mauritz/ van weghen den Lande van Breda/ waer over hy hem vereerde met eenen ſchoonen Spaenſchen Hengſt/ ende hy reyſende door Duytſlandt/ beſochte inden weghe ſijnen Swagher den Paltzgrave Keurvorſt/ met ſijn Suſter de Keurvorſtinne. Vele verwonderden hen dat deſen Prince noch luſt hadde in Spaengien te trecken/ maer ghewoonte verandert natuere. Derwaerts gaende/ trachte hy t'beſit van ſijn Prinſchap ende Landt van Orangien/ daer hem den Coninck van Vranckrijck metten Pays in bevorderde/ hoewel den Heere van ſint Aldegonde/die van Prince Mauritz daer gheſonden was gheweeſt/eer den Pays beſloten werde / om de oorloghe/

Prince van Orangien treckt nae Spaengien.

Swaerichz nopende het Prinſchap van Orangien.

loghe/ de ſaken bevonden hadde in ſulcker gheſtalt aldaer (mits dat den Heere van Deſdigieres al dede wat hy wilde) datter luttel ofte gheen reſpect den Huyſe van Naſſou ende Lantſheeren ghedraghen en werde/ om dat alle haer doen van alle canten aldaer teghengheſtreven ende ghetraverſeert werdt/ eenighe aldaer opworpende datmen behoorde dat Prinſſchap te behouden/ voor des Princen hoogher ghedachteniſſe jonghſte Soon/ ghebooren van een Franſche Vrouwe: ſo datter gheen cleyn perijckel was/ dat het ſelfde Prinſchap den Huyſe van Naſſou ontvreemt ſoude zijn gheweeſt.

Aertſhertoch Albert vertreckt na Praga en Greyts om mette Spaenſche Bruyt nae Spaengien te varen.

Als nu den Aertſhertoch Albertus de Souverayniteyt der Nederlanden met ſijn toecomende Bruyt ontfanghen hadde/ ende tot dien eynde nieuwen Zeghel ghemaeckt/ draghende d'een helſt de Wapene van de Nederlanden ofte van de Infante/ ende d'ander helſt wit ſonder Wapen zijnde/ ende voorts alle ſaken ter oorloghen gheſtelt/ t'Krijchſvolck in grooten ghetale vaſt nae de Maſe ſendende totten tocht nae den Rijn/ is hy van Bruſſel vertrocken ontrent half September/ met den Prince van Orangien ende ander Heeren/ uytghevende dat hy vertrock nae Praga in Bohemer Landt/ by ſijnen Broeder den Keyſer/ ende dat hy van daer ſoude trecken nae Greyts/ om daer te halen de Bruyt Margareta, een Dochter vanden Aertſhertoch Carel/ Broeder van den Keyſer Maximiliaen/ die hem (ſijn Suſters Dochter Maria/ ghebooren Hertoginne van Beyeren) deſe Dochter (neffens andere) baerde/ als Eytzinger ſchrijft/ Anno M. D. Lxxxiij. den xxv. Decembris/ welckers Suſter ſekere tijdt te vooren ghetrout heeft den Coninck van Polen/ ende de andere den Vorſt van Sevenberghen/ die met den Coninck van Spaengien Swagers ſouden zijn. Deſe Bruyt ſoude den Aertſhertoch Albert in Spaengien voeren/ ende daer oock ſijn Bruyt de Infante trouwen.

Aertſhertoch Albert ſchrijft aende Staten van Hollāt/ Zeelant ende geaſſocieerde/ den xxviij. Auguſti.

Voor ſijn vertreck heeft den Aertſhertoch Albert een Brief gheſonden onder couverte vande Hertoginne van Arſchot/ van date den xxviij. Auguſti/ aende Staten van Hollant ende Zeelant ende haer gheaſſocieerde/ inhoudende dat hy ginck trouwen mette Infante/ ende met haer ſoude hebben de Nederlanden/ tot een dote/ daer toe alreede ſo verre gheprocedeert was/ dat een groot deel der ſelver Landen hem alreede voor Heere erkent ende aenghenomen hadden: dat hy niet anders ſochte dan alle de Nederlanden te bevredighen/ ende terwijle men nu claerlicken ſach dat den Coninck van Spaengien gheresolveert was deſe Landen van Spaengien af te ſcheyden/ om alſo wech te nemen alle de redenen van diffidentie ofte miſtrouwen/ ende de oorloghe daer door te doen ceſſeren/ ſo verſocht hy aen de Staten/ datſe t'ſelfde wilden in conſideratie legghen/ ende ghedencken dat d'oorloghen eens moeten tot Pays comen/ ende daeromme haer met die van Brabant ende Vlaenderen conformeren/ ende tot generalen Pays verſtaen/ ende tot aenneminge van hem als haren Lantſheere/ daer toe hy de Staten Generael hadde gheauthoriſeert/ ende dat ſy hem wilden antwoorde ſchrijven. Daer waren oock Brieven by vanden Prince van Orangien/ aen ſijnen Broeder Prince Mauritz/ desghelijcx vanden Hertoch van Arſchot/ den Marquis van Havre/ met diens hant gheſchreven waren/ de Graven van Arenbergh ende Solre/ al tſamen onderteeckent: inhoudende mede/ terwijle den Coninck van Spaengien nu de Nederlanden van Spaengien hadde afgheſcheyden/ ende dat derhalven gheen vreeſe meer ware van Spaengien/ dat hy daeromme de hant wilde aenhouden/ ten eynde dat den Pays mochte ghetroffen worden/ dat ſy wel wiſten dat hy veel daerinne vermochte/ ende dat hy wilde in ghedachteniſſe houden de recommandatie van ſijn Huys/ welcke hy nemmermeer beteren dienſt en conde doen/ de andere Provintien hadden den Aertſhertoghe alreede al aenghenomen: met meer dierghelijcke redenen/ begeerende preſente antwoorde. Op alle deſe Brieven en werde noch vande Heeren Staten Generael/ noch van Prince Mauritz gheantwoort/ maer werden opgheſloten.

Prince van Orangien en ander Heeren ſchrijven aen Prince Mauritz.

Admirante de Caſtilia/ ſeer ſterck trecke nae de Rijn.

Int leſte van Auguſti/ alſoo de Spaenſche Overſten hier ende daer met heer Krijchſvolck op trocken nae de Maſe/ dies Prince Mauritz oock daer teghen eenighe ghereetſchappe verſorchde/ ſo werdt door een Schips Capiteyn uyt Hollant/ ghenaemt Jan de Raet/ een Wtlegger ofte Oorlochſchip voor Venlo ligghende/ beſpronghen/ ghenomen ende verbrant/ daer uyt ſes ghevanghen ghecreghen werden/ de reſte ſpronghen over boort.

Oorſake die de Spaenſche beweecht hebben inval in Ghebuerlanden te doen/ Anno 1598. in Septemb.

Als nu den Vorſtelicken Cardinael op ſijn vertrecken was/ ſo heeft den Spaenſchen Raet tot Bruſſel met hem/ nae het bevel uyt Spaengien/ gheresolveert eenen tocht int Landt van Cleve/ Gulick ende Weſtphalen te doen/ om die Landen onder t'deckmantel van Overſiender/ Beſchermer en Momboir/ te vermeeſteren/ die gheacht werden verlooren te gaen by ghebreck van Regement/ door de ſimpelheyt des Vorſts/ ende dat nu ten tijde van Interregnum, om datter een generale hope was/ van datter op de aencomſte vande Infante nieu Princeſſe/ de ſaken ſouden moghen tot een generale bevredinge uytvallen/ waer mede de goede oorſaken die ſy nu hadden/ verlieſen ſouden/ van die Ghebuerlanden te verheeren/ om dat ſy nu de vereenichde Nederlanden/ nerghens beter dan van uyt die Ghebuerlanden conden aenvallen ende beſpringhen: uytghevende dat Prince Mauritz dat ſelfde ſocht te doen/ ten profijte vande Dochteren van Cleve/etc. getrout met proteſtante Vorſten in Duytſlant/ ende mede in die Landen zijnde/ conden ſy onder pretext van Winterlegher/ haer daer ende in Weſtphalen Logeren/ dat welcke de Landen van Brabant/ Vlaenderen/etc. ghewillich tot contributien maken ſoude/ om van den Winterlegher ontſlagen te weſen. Dit was altijt het voornemen vanden Coninck gheweeſt (die ontrent deſen tijdt quam te ſterven/ om alſ een conqueſte van die Ghebuerlanden te maken/ nae de opinie van ſijn vyanden/ ende andere die ſijn voornemen wel meynden te weten/ onder t'deckſel van Monboirſchap ende Religie/ ende om de rebellighe Provintien te beter van dier zijden te dwinghen/ den Keyſer twee Jaer te vooren/ door den Admirante daer toe verwillicht hebbende/ die van doen af belaſte ſijn fortſen daer toe reede te houden/ totter tijdt toe als het wel te paſſe comen ſoude/ alſo by de afgheworpen Brieven bleeck/ daer wy vooren mentie van ghemaeckt hebben/ ende alomme aende Vorſten gheſonden waren gheweeſt/ ende dat onder t'pretext dat die Vorſtendommen niet en ſouden vallen in handen vanden Vorſten van Brandenborch ende Zweybruggen/ die des Vorſten Suſters ghetrout hadden/ ende Erfghenamen pretendeerden te weſen/ vande welcke naedencken was/ ſy mochten tot ſulcken eynde in verbonteniſſen treden mette Gheunieerde Landen/ mits ſy oock toeghedaen waren de Ghereformeerde Religie.

Van deſe ende dierghelijcke aenſlaghen hadden de vereenichde Landen den Raedt van Cleve/etc. meermael verwitticht / oock toegheſonden meer andere afgheworpen Brieven/tuſſchen den Maerſchalck Schenckeren/ende andere des Vorſtens Raden geſchreven/ de welcke het Slot van Guylick voor de Spaenſche ſcheen in te houden : om welcke raetſlaghen voor te comen/ ſy al over eenighe Jaren aengheboden hadden in eenighe verbonteniſſen te treden / tot bevrijdinghe vanden Rijnſtroom/ om den ghepretendeerden inval van alſdoen voor te comen/maer wert doen door veel gheſpanioliſeerde Raden/ niet gheacht ofte ghelooft.

Alſo is het Krijchſheyr van den Aertſhertoch Albert/ onder het beleyt van Don Franciſco de Mendoza / Admirante d'Arragon / Marquis de Guadaleſca/ Commandeur van Calatrava/ als Generael / met Graef Frederick vanden Berghe als Velt-Maerſchalck / hebben int beginſel van September / begonſt ontrent Ruermonde de Maſe te paſſeren / treckende naer den Rijn/ in meyninghe zijnde om dien mede te paſſeren/ daer van den voortocht werdt ghegheven den Colonel La Bourlotte met ſijn Regiment/ die met twee hondert Mannen tuſſchen Ceulen ende Bonna / tot Kerckeraet dwongh te comen alle de Ponten ende Aecken die ſy becomen conden / ende daer mede paſſeerden ontrent achthondert Mannen van ſijn Regiment / met twee Veltſtucken/ de reſte blijvende over de Ceulſche zijde des Rijns: Met dit volck ende Gheſchut/ verdreef hy alle de Hollantſche ende Gelderſche Wtleggers ofte Oorlochſchepen van voor Ceulen wech / mede ſlepende alle de voorſchreven Ponten/daer mede beneden Ceulen/paſſeerde de reſte van ſijn Regiment over Rijn/ eñ noch meer Geſchuts. Derwaerts oock terſtont tooch met alle ſijn macht den voorſchreven Admirante eñ Graef Frederick/ſeer ſterck van voetvolck ende Peerden: daer werden ghetelt Lxij. Vaendelen Spaengiaerden/ xix. Vaendelen Italianen/ onder Don Alphonſo d'Avalos / Broeder naturel vanden leſten Marquis del Guaſto ende Peſcara/ met twee Vaendelen Vriſſche: daer waren noch vier Walſche Regimentē/als van la Bourlotte twaelf Vaendelen / vanden Grave van Buſquoy thien Vaendelen/van Monſieur d'Aſſicourt / een Sone vanden Grave van Hoochſtraten elf Vaendelen / eñ van Stanley Engelſman x. Vaendelen / ende andere Walſche Regimenten meer/ daerenboven noch vier Duytſche Regimenten/als van den Grave Frederick van den Berghe x. Vaendelen / vanden Graef van Bye / van Slegel ende van Barlaymont xij. Vaendelen/ de welcke men achte ſterck te weſen drie duyſent Hoofden / ende generalicken den gantſchen hoop werde geſchat in hondert lxviij. Vaendelen van alle Natien/ over de xxv. duyſent Mannen te voet / ende wel xxv. hondert Peerden:de Ruyterye beſtont in xxviij. Vanen/als ſes Vanen Albanoyſen Lanciers/ende ſeven Vanen Spaenſche Lanciers / ende twee Vanen Nederlantſche Lanciers / als die van Graef Adolf vanden Berghe/ ende van den jonghen Chalon/ noch vijf Compagnien Cuiraſſiers / als onder Graef Hendrick vanden Berghe/ Boedberghe/ Chalon den oudtſten / Capiteyn Symon / ende onder Capiteyn Daniel / noch warender acht Compagnien Archibuſiers te Peerde / Spaengiaerden ende Italianen. Over Rijn in Brabant mochten ſy noch laten thien ofte twaelf Vanen Ruyteren/ behalven de Benden van Ordonnantien. Deſe Vanen waren vele gheſterckt op de Frontieren van de Franſoyſen/ die inden Pays van Vranckrijck afgedanckt waren. De Vaendelen vant Voetvolck waren oock ſterck/ want een Rolle autentijcke van de monſteringhe iſſer afgheworpen/ ende gheſien/ gepaſſeert den xiij. ende xv. Auguſti / als dat de Lxij. Vaendelen Spaengiaerden/ xix. Vaendelen Italianen ende twee Vriſſche / ende x. Vaendelen vanden Grave van Buſquoy/tſamen XCiij. Vaendelen/uytbrochten thien duyſent ſes hondert eñ Lxxviij. Coppen / ende de Duytſche zijn ghemeenlick grooter.

Met deſe hoopen is den Admirante aenden Rijn tot Orſoy gecomen/ begeerende inghelaten te worden om den Rijn te paſſeren. Den Cleefſchen Maerſchalck Horſt met den Lantſchrijver hebben daer willen teghen ſegghen ende proteſteren/ allegerende neutraliteyt. Waer over den Admirante een Bijle nam / lichtveerdelick houwende inde Hamaye vande Poorte/ende beſtonde met de Leeren vande Brabandtſche Waghens/ die Stadt te beclimmen / waer door de Borghers vervaert zijnde / lieten ſy ſijn volck binnen/op beloſte van alleenlick aldaer den Rijn te paſſeren.

Admirante neemt Orſoy in Cleve in.

Orſoy is een cleyn Stedeken op den Rijn/boven Berck / ſeer wel gheleghen / ende bequaem om te ſtercken / t'welck te vooren by de Vorſt gheraemt ende beſloten is om ſterck te maken/ op de forme van het Caſteel van Antwerpen/ den gront vande Bolwercken alreede gheleyt zijnde / maer het is om den grooten coſt onvolmaeckt ghebleven.

Als den Admirante hier ghecomen was / beſtont hy dat te ſtercken in haeſt / met grooten vlijt/ ende dede daer noch den Rijn paſſeren t'Regiment van Buſquoy/ ende drie Spaenſche Regimenten / met twaelf Vanen Ruyteren / ende maeckte oock een Schanſſe tot Walſum/teghen over Orſoy/ veel Boomen totte Fortificatie afhouwende / het Huys ofte Caſteel van Orſoy (daer eenighe Soldaten / die aldaer Hanevederen ghenoemt zijn) op laghen / dede hy oock opeyſſchen / ende den Admirante vertoonde hem dien van den Caſteele/ met drie Capuchini Geelicke aen d'een zijde hebbende / ende aen d'ander zijde eenen Beul / ſelve met een deel ſtroppen in de hant/ af vraghende oft ſy t'Huys opgheven/ ofte alle hanghen wilden/ ende alſoo door vreeſe verſchrickt zijnde / werdt hem dat overghegheven / daer hy logeerde / ende ſont voorts alle de Steden ende plaetſen rontomme af te loopen op te eyſſchen ende te brantſchatten.

Admirante ſterct Orſoy in Septemb.

Als dit gheſchiede tuſſchen den eerſten ende viij. September/ſo dochten de vereenichde Landen oock op wederſtant. Prince Mauritz hadde een deel van ſijn Krijchſvolc beſchreven/ hy vertrock ſelve uyt s'Gravenhage den iiij. September/ende hadde die beſcheyden ontrent Arnhem/ te weten alle de Ruyteren / met xiij. Vaendelen Enghelſche van Vere Regiment/met vier Vaendelen uyt Ooſtende/ ende drie hondert Man uyt Vliſſinghen / ende twee hondert uyten Briele/ met twaelf Vaendelen Schotten / eñ xx. Vaendelen Vrieſen ende Ommelanders/ alleen hadde hy uyt Hollant beſchreven xv. Vaendelen/latende de reſte noch in Garniſoen. Hy heeft alle Amonitie / Gheſchut / Scheepbrugghen ende alderhande gereetſchappe/ in merichte van Schepen den Rijn op gheſonden / die door contrarie wint langhe waren int opcomen.

Pr. Mauritz trect met eenich volck te Velde den iiij. September.

Prince Mauritz quam den viij. September inde Schanſſe van ſGravenweert / alwaer hy verſtont vant nemen van Orſoy / ende t'loopen van Graef Frederick verre int Lant/ ende verſtont oock uyt de ghevanghenen/ als dat int Legher vanden Admirante/was een vande Sonen vanden Grave van Emden/ ſoliciterende dat den Legher op Emden mochte trecken/ t'welck men ſeyde dat hem toegheſeyt ware: Waerom dat Prince Mauritz ende Grave Willem van Naſſouwen deden ſchrijven aende Stadt van Emden/ vermanende op haer hoede te weſen/ oock preſenterende Garniſoen in haer Stadt te ſenden/ ende dat ſy haer ſouden bedencken ende verclaren oft het niet beſt ware eenighe plaetſen ontrent haer te ſtercken/ aleer den vyant de ſelve becomen mochte.

Pr. Mauritz eñ Graef Willem van Naſſouwen waerſchouwen die van Emden.

Prince Maurits beducht weſende voor Zutphen/ heeft daer meer Garniſoen binnen geſonden/ ende over ſulcx oock hem verſterckt met meer Krijchſvolck uyt Zeelant/ eñ den ix. September ſont hy den Grave van Solms met vij. Vanen Ruyters/ om drie Vaendelen Voetvolcx binnen Brefoort te voeren tot het oude Garniſoen/ ende noch binnen Grol boven de vijf Vaendelen die daer binnen waren/ noch vijf andere/ deſghelijcx verſterckte hy mede het Garniſoen van Linghen ende Oldenzeel: Den xj. September trock hy ſelve nae Doeſborch ende Deutecum met eenighe Ruyters/ om die plaetſen mede nae de gheleghentheyt te voorſien.

Pr. Mauritz beſet ſijn Frontieren.

Op deſe reyſe ontmoete Prince Mauritz onverſiens ſijn Moeye de Gravinne vanden Berghe/ de Moeder vande Graven Herman/ Frederick ende Hendrick vanden Berghe/ de welcke gheſoliciteert hadde ende vercreghen by de Staten Generael der vereenichde Landen/ datmen haer Huys te Vlſt niet voorder ſoude demanteleren/ ende dat haer Stadt van ſHeerenbergh neutrael ſoude gelaten worden/ vertoonende een Acte van den Aertſhertoge Cardinael/dat hy op die plaetſe niet en ſoude voornemen/ noch de Landen daer uyt eenighe vyantſchappe doen lijden/ende dat ſy hare Kinderen ende Sonen ſoude doen beloven/ van ghelijcken daer uyt gheen vyantſchap te doen ofte laten gheſchieden/ opt verbeuren van alle hare hooghe ende leege Heerlickheden ende goederen: Daer toe ſy wel over eenighen tijdt Acte van den Vorſtel. Cardinael vercreghen hadde/ maer moeſte vernieut weſen/ t'welck noch niet gheſchiet en was. Waeromme ſy nu quam niet alle haer Dochteren de Gravinnen/ ende beloefde ſHeerenberge terſtont te doen demanteleren ofte af breken/ ende binnen acht dagen Acte van alle hare Sonen te leveren mitſgaders oock een nieuwe Acte vanden Aertſhertoch Albert/ ſo haeſt het moghelick ſoude weſen: Daer over deſe Gravinne haer ſterck maeckte. Waer op haer geconſenteert worde dat ſHeerenberghe ſoude neutrael ghehouden worden/ ende dat het Vaendel van Poelgeeſt daer uyt ſoude trecken: Alſo vercreech deſe Gravinne t'gene dat ſy langhe gheſoliciteert ende verſocht hadde. De ſelve neutraliteyt werde ooc vergunt de ſtadt van Aenholt/daer oock het Garniſoen uytgetrocken wert: Bronckhorſt werdt mede neutrael gelaten.

Gravinne vandẽ Berge/ vercrijcht neutraliteyt.

Ontrent den xiiij. September/ delibereerde Prince Mauritz op wat plaetſe hy ſijnen Leger verſekerſt mochte ſlaen/ om ten beſten te ſecoureren de plaetſen die ſijnen vyant ſoude moghen aentaſten/ ende vont gheraetſaem t'ſelve te doen tot oudt Sevenaer/ eensdeels op het vaſte Lant ende eensdeels op den Weert ofte Eylant voor de Kercke ligghende/ waerom hy aldaer een Brugge dede ſlaen op vier Schepen/tot op dẽ Weert/ ende uyt den Weert weder op de Betuwe: int middel van deſen Gelderſchen Weert/maecte hy een brugghe lanck ontrent hondert roeden/ op xliij. Schepen eñ Aecken/om de Ruyterye uyt de Betuwe te paſſeren/alwaer hy brochte thien heel Canons/ vijf halve/ ende thien Veltſtucken/met ontrent hondert duyſent pont Buſcruyt/ ende alderhande Ammunitie: daer quam oock by den Grave van Hohenlo/ met eenich meer Krijchſvolck uyt Ooſtende ende Nimmeghen: ende om dat tot Nimmegen de Peſte geweeſt was/ ſcheyde hy die Vaendelen vanden anderen/ ende nam aen twee experte Peſtmeeſters tot hondert ende vijftich guldens ter Maent elcx/ inſtellende alle goede ordonnantie tegen die ſieckte/ voorts dede hy wonderbaerlick ſijnen Legher verſtercken/ teghen allen aenval.

Pr. Mauritz reſolveert ſijn Leger te ſlaen op den Gelderſchen Weert.

Den xvj. Septembris/ als Prince Mauritz verwitticht was van een groot Convoy dat uyt Gelder den Admirante toecomen ſoude/van victalie/ammunitie ende geſchut/ geleyt met vijfthien hondert Mannen/ende twee Vanen Ruyters/ſo trock hy uyt ſijnen Legher met alle ſijne Peerden/vergheſelſchapt met den Grave van Hohenlo/ Naſſou ende Solms/den laſt over den Leger latende den Heer Sideniſky/ ende paſſeerde de Wale met Ponten by Bymmen/ende meynende tſelfde Convoy tuſſchen weghe aen te taſten/ hadde hy den voorſz. Sideniſky belaſt hem ſanderdaechs xv. C. voetknechten over de Wale tot verſterckinghe toe te ſenden: maer hoe wel den aenſlach beleyt was/ ſo en werde ghelijckwel by hem niet uytgherecht/ de Spaenſche geadviſeert zijnde eñ over ſulcx haer ongeluck voorcomende.

Pr. Mauritz aenſlach op een Convoy/ te vergeefs/ dẽ xvj September.

Prince Mauritz werden afgheworpen Brieven behandicht/ uyt des Admirante Leger gheſchrevẽ/ by den Capiteyn Henri de Chalon/ ſone van Palimedes de Chalon/ die Baſtaert Sone was van Prince Rene de Chalon ende Naſſou/ Prince van Orangien. Deſe Capiteyn Chalon/ zijnde geboorẽ vande Dochter van Graef Pieter Ernſt van Manſvelt/ ſchreef aen ſijnen Grootvader de gheleghentheyt van den Legher/ van den x. September/ hoe dat den Admirante Orſoy inghenomen hadde/ met meyninghe daer te blijven/ ende dat te ſtercken over beyde zijden des Rijns/om ſekeren pas des Rijns te hebben/ eer hy yet voorder wilde voornemen/ d'welck hy meynde op Vrieſlant ſoude weſen/ waer toe den tijt vaſt ſeer verliep/ ende ſpade opt Jaer werde: Dat ſy tot voor Berck gheweeſt waren om de Oorlochſchepen te doen neder drijven/ ende de Stadt te beſichtighen/ maer luttel uytghericht: datter den ix. September een groote alteratie eñ oproer int Leger geweeſt was/tuſſchẽ de Spaengiaerden eñ Walen/ ſeer periculeus/ en hadde de authoriteyt vanden Admirante dien twiſt niet geſliſt: anders byſonders en was t'Leger niet uytrechtende/ dan het Landt van Cleve rontomme als vyandẽ t'Lant afloopende ende beroovende.

Brieven afgeworpẽ uyt Spaenſch Leger geſchrevẽ den x. September.

Hier nae ſo zijn eenighe overgeloopen Schippers van Bommel ende Thiel/ met een Cagheſchuyte den xx. September aen boort vande oude Galeye/ daer Simon Janſz. van Edam Capiteyn op was/ die tegen over Rees op de wachte lach/ ſmorghens vroech comen af drijven voor op de Pinne vande Galeye/ als oft ſy by onghevall door den ſtroom daer op waren ghedreven/ ende alſo t'volck vande Galeye (xxviij. Mannen ſterck zijnde) in haer morghen-ghebedt was/ luttel op haer hoede/ ſo hebben ſy terſtont de Luycken vande Cagheſchuyte opgheſtoten ende inde Galeye gheſchoten/ veel ghequetſt ende dootgeſmeten/ ende d'ander ſoo verbaeſt/ dat den Capiteyn met thien Mannen gheſpronghen zijn inde Jachte/ ende ſo ontroept/ waer door de Spaenſche Meeſter vande Galeye werden/ daer laghen drie yſeren Gotelingen op/ die ſy afnamen mette reſte/ eñ verbranden de Galeye die nu oudt was.

Een Hollantſche Galeye voor Rees/ by een Cagheſchuyte ghenomẽ/ den xx September.

Prince Mauritz heeft noch ontrent deſen tijt/ goet ghevonden meer Garniſoen in Zutphen te ſenden / ende iiij. grooten ijſere Gotelinghen als half Canons/ met Koghels/ ende negen duyſent pont Buſcruyts nae Breſoort/ ende dierghelijcke twee met vier duyſent pont Cruyts in Grol/ desghelijcx oock Cooren / Lonten/ Bylen/ Corbewaghens ende alderhande Amunitie / belaſtende den Grave van Hohenlo met xiiij. Wanen Ruyters dat ghelepde te doen / als den Grave oock dede met groote cloeckheyt.

Rapport vã een Overlooper van het Spaenſch Legher/ den xxij. September.

Den xxij. September/ brocht een Vriſch overlooper ofte Spie/ in Prince Mauritz Leger tijdinghe / als dat den Admirante nu ſtercker van volcke in ſijn Leger was/ te weten/ vierentwintich duyſent te voete / ende drie duyſent te Peerde / hoe wel vele meynden dat hy niet en conde ſoo ſterck weſen: die van Vlaenderen / de Walſche Landen ende oock Brabandt / waren haer bedanckende dat ſy van alle haer Krijchſvolck ten platten Lande meeſt ontlaſt waren / doch den Leger vanden Admirante wõrde gehoudẽ indet waerheyt ſterck te weſen van Peerden / gheen drie duyſent/ in xxviij. Vanen/ ende dat t'Voetvolck mede geen xxiiij. duyſent en conden weſen. Men verſtont voorder/ als dat ſy daer inde neutrale Landen meynden te verwinteren / om die Vlaminghen ende Brabanders te ſparen / alſoo den Aertſhertoch Albert haer toegheſeyt hadde: Dat ſy op die van Weſel ende andere / van weghen de Ghereformeerde Religie / ſeer verſtoort waren: Dat alles int Legher redelicken coop was/ maer daer was gheen ghelt. Van Ceulen hadden ſy veel toevoer / ſoo datmen elcken Soldaet een pont broots daeghs upt deylde: Dat ſy alomme grooten moetwil bedreven/ende dat het volck rontom Orſop verliep/ende dat die Berchſche ende ander Boeren hier ende daer/ veel vant volck doot ſloeghen: Dat de Hoofden int Legher oneenich waren/ mits dat Graef Fredrick ende de Nederlantſche Krijchſoverſte/ wilden raden nae Overijſſel ende de Twente te trecken: maer den Admirante mette Spaenſche wilden den Rijn lancx aftrecken / daer over dat ſy ſelve ende andere/ te Poſte tot Bruſſel reden: Datter eenen Lantſdach by den Vorſt van Cleve uytgheſchreven ende beſtelt was/ den xxv. September: Dat de Borgherye van Orſop jammerlick verſocht hadden aen haren Heere ende Vorſt van Cleve/ te willen vanden Admirante verwerven/ te moghen met Wijf ende Kinderen wech trecken vrij ende in vrede / achterlatende Huys ende Hof / overmits dat ſy ghedwonghen werden vande Spaengiaerden/ tot wercken ende ſlavernyen.

Landt dach tot Cleef beſchreven eñ ghehoudẽ den xxv. September.

Op den Lantſdach van Cleef die teghen den xxv. Septembris beſchreven was/ beſloten de Ridderſchappe ende Steden / datmen alle moghelicke middelen ſoude voorwenden/ ende daer op aenhouden/ dat Orſop mochte weder ghegheven worden/ (niet denckende anders dan dat den Admirante maer eenen pas over den Rijn en ſochte) ende ſo ſulcks ſoude worden gheweygert/ ſoo ſoudemen upt noot/ dat by weghe van feyte verſoecken: Datmen daer over dan den Grave vander Lippe/ als Krijchſoverſte vanden Weſtphaliſchen Nedercreyts / ſoude bevelen gheen volck meer nae Hongaryen te laten gaen / maer aen te nemen tot beſcherminghe der Landen/ ſo veel volcks als ſy ſouden becomen connen / ende daer toe te beſteden ofte aen te legghen alle de penninghen die gheconſenteert waren tot den Turckſchen ſtuer / ofte Turckſche oorloghe: Ende dat hy voorts metten eerſten de vijf Nedercreytſen ſoude te ſamen doen comen tot Dortmont / om te raetſlaghen volghende hare beloften op de middelen daer mede ſy die van Cleef ſouden willen aſſiſteren. Boven dien ſoude den Vorſt van Cleef ſchrijven aenden Keyſer / Vorſten/ ende aen alle de Steden des Rijcx/ ende ſonderlinghe aen de vier Rijnſche Keurvorſten/ ende de Vorſten van Bruynſwijck ende Heſſen/ hem beclaghende over t'groot onghelijck ende ghewelt datmen hem dede / ende tot remedie van dien verſoeckende haer aſſiſtentie. Sy deputeerden mede eenighe totte aenſtaende verſekeringhe vande vijf Creytſen/ met laſt aen te houden datſe promte hulpe ende remedie teghen haer verderf ſouden willen verſchaffen/ ende oock aen die van Ceulen beweghen / datſe aenden Spaengiaert gheen toevoer van victalie meer en deden / ende datmen metten eerſten Duſſeldorp met Krijchſvolck mochte beſetten/ ende dierghelijcke meer.

Deſe beroeringhe werdt by velen luttel gheacht/ dat het gheen vrucht en ſoude baren / hoe wel eenighe meynden dat het ſoude moghen eenich bedencken maken / dat den Admirante niet dorven ſoude vanden Rijn trecken/ vreeſende dat de Cleeſſche Lantſchappen ſouden moghen met de Statiſche aenſpannen/ ende dat de vijf Nedercreytſen mochten de vijf Overcreytſen beſchrijven/ ende alſo gantſch Duytſlant in roere ende bedencken brenghen.

Vorſt van Cleef ende Jouchvrouwe Sybilla ſchrijven aen Mauritz.

Den Vorſt van Cleef ende ſijn Suſter Jofvrou Sybilla (die haer op den Lantſdach tot Cleef Manlick ghetoont hadde/ om die Ridderſchap te animeren ofte cloeckmoedich te maken/ dickwils met tranen inde ooghen) ſchreven aen Prince Mauritz/ ende bedancken hem ten hoochſten vande goede ordere die hy hielt / om haer Lant ten minſten te beſchadighen/ ende verſochten dat hyſe doch voorder wilde verſchoonen/ ſo veel als moghelick ware/ ende door't ongheluck dat haer by den vyant over ghecomen ware/ gheenen haet maer eer medelyden met haer te ſcheppen/ etc.

Mauritz eñ Staten ſchrijven aende vergaderinge tot Dortmont aenbiedende de ſtadt Rijnberck weder te gheven.

Int leſte van September / waren weder de Neder-Weſtvaliſche Creytſen tot Dortmont vergadert / de welcke den Prince Mauritz toegheſchreven heeft / van upt ſijnen Veltlegher op den Gelderſchen Weyrt/ den leſten Septembris M. D. XCviij. alſoo oock neffens hem deden de Heeren Raden van State. Hoe dat ſy verſtaen hadden van hun vergaderinge aldaer tot Dortmont / om te raetſlaghen hoe ſy mochten onbeſchadicht ende onbeſwaert blijven / ende hoe ſy hun Steden inghenomen van beyde de Krijchſvoerende partyen / weder mochten hen ingheruymt crijghen/ etc. Waer over ſy dochten goet hun aen te dienen / hoe dat de Staten Generael der vereenichde Landen/ op des Keurvorſt van Ceulen verſoeck / om de ſtadt Rijnberck hem ingheruymt te hebben/ ghereſolveert hadden/ niet alleene hem die weder te gheven/ maer oock goede borghe te ſtellen ende verſekeringhe te doen/ dat voortaen van haer Krijchſvolck / gheen ſteden ſullen op Rijcks bodem inghenomen / noch niemant daer op beſchadicht worden: In ghevalle dat de Vorſten ende Heeren eenſaemtelicken Lidtmaten van den Neder-Weſtphaliſchen Creyts / wilden borghe blijven / dat de wederpartye vande vereenichde Landen / de Steden ende Sterckten ſullen inſgelijcks ooc ruymen eñ verlaten/ die ſy op Rijcx bodem hebben inghenomen/ ende voorder beloven wilden/ gheen andere meer ſullen in nemen / ofte gheen Stercken daer op bouwen. Ende nae dien ſy de Stadt Rijnberck den Heer Keurvorſt niet en hadden afghenomen/ maer met ghewelt upt hun vyanden handen/ ſoo waren ſy ghenoech gherechtet die te behouden / dies waren met meerder redene hun wederpartye ghehouden te reſtitueren die Steden/ niet van hunlieden/ maer den Rijcke/ tegen beloſte af ghenomen/ want ſo ſulcx ſoude de teghenpartye ghedoocht ende toeghelaten worden/ ſo en ſouden de vereenichde Landen niet connen verſtaen/ maer dat het ſelf de hun ſo wel als hun vyanden/ behoorde toeghelaten te worden.

Hier over heeft deſe vergaderinghe beſloten meer Creytſen te beſchrijven/ ende goet ghevonden den Grave vander Lippe aen den Admirante te ſenden/ om reſtitutie van Orſoy te vorderen.

Pr. Mauritz monſteringhe.

Prince Mauritz ſiende dat den Admirante noch ſtil bleef ligghen/ Orſoy ſterckende/ ende Prince Mauritz ſijn Garniſoenen alomme redelicken beſet hebbende/ heeft den xxv. September een generale monſteringhe van ſijn volck ghedaen/ op een vlacke Heye achter t'huys te Gronſteyn/ ende brochtſe alle in ſlachorder: De vierentwintich Vanen Ruyteren/ werden ſeſthienhondert ende vijfentneghentich Peerden bevonden/ behalven eenighe Peerden die abſent ende uytghereden waren. Het voetvolck was ghebrocht in viercante ſlachorden/ de Pijckeniers int middel: Hy bevont de twee Regimenten Schotten (in twaelf Vaendelen) ſterck elf hondert ende tſeventich Mannen/ de Enghelſche achthien Vaendelen in drie Regimenten/ hadden achthienhondert ende ſeſendertich Mannen/ ſeſthien Vaendelen Vrieſen/ waren ſterck neghenthienhondert ende tweeenveertich Mannen/ de drie Vaendelen vande Garden vande Veltoverſten/ als Prince Mauritz/ Graef Willem van Naſſou/ ende des Graven van Hohenlo/ waren vier hondert ende vijfenvijftich Mannen/ t'Regiment van Graef Ernſt van Naſſou/ ſes Vaendelen/ waren vijf hondert ende tweeentſeſtich Mannen/ die t'ſamen vijf duyſent neghen hondert ende vijfenvijftich Mannen uyt brochten/ ſonder die/ die ghelaten waren tot bewaringhe van quartieren/ mette welcke hy niet gheraden vont ſijnen vyant te beſpringhen/ maer te ſien ſijn voornemen ende te beſchermen ſijn quartier.

Den Admirante tot Orſoy liggende om meer gheriefs in ſijn Legher te bringhen/ dede een lichte Brugghe over den Rijn ſlaen van Schuyten/ die ſy een Caneſaſſe Brugghe hieten/ deſe Brugghe is ontrent den xxiiij. September/ met ſtorm ende wint wech ghedreven/ waer door ghebreckt int Legher quam/ het Lant rontomme wel vijf mijlen verwoeſt ligghende/ ende door ghebreck van ghelde ende victualie/ verliepen vaſt vele van ſijn volck/ ende op eenen tijdt wel vijf hondert Spaengiaerden/ nemende den pas nae de Moeſel/ daer den Admirante Peerdevolck achter ſont/ om die met ghewelt weder te halen/ maer ſy ſtelden haer daer teghen te weere/ ſo dat ſy haer moeſten laten gaen.

Admirante laet ſijn Krijchſvolck alomme loopen eñ ſtraven.

Hier nae nam den Admirante Alpen in/ t'welc nochtans neutraliteyt was vergunt/ ende oock ander plaetſen: hy ſont oock ontrent vier hondert Peerden nae Swol toe/ om dat Landt alomme af te loopen/ veel Beeſten nemende: ende oock rontomme Bocholt alomme veel Munſterſche Soldaten/ dieſe Haneveren noemen/ ende hen ter weere ſtelden/ doot ſlaende/ die alſoo met veel buets weder int Legher keerden.

Daer nae heeft hy het meeſtendeel van ſijn Krijchſvolck/ met groot Gheſchut op d'ander zijnde des Rijns ghebrocht/ daer hy het Dorp Walſem/ nu een ſtercke Schanſſe ghemaeckt hadde/ ende wel beſet liet/ ende trock alſoo int Hertochdom vanden Berghe/ ende is gecomen den vj. October voor het Slot van Broucke/ woonplaetſe vanden Heere Vlrick van Daun/ Grave van Valkenſteyn ende Heere van Overſteyn ende Broucke.

De Grave van Valckenſteyn eñ van Broucke wert aengetaſt.

Op deſen Grave hadden de Spaengiaerden van oudts her/ eenen grooten haet/ eenſdeels om dat hy de Ghereformeerde Religie toeghedaen was/ oock om dat hy altijts een beſchermer ende voorſtander van ſijn Vorſten eñ Heere ende van ſijn Vaderlant/ hem vertoont hadde/ op alle vergaderinghen ende Lantſ daghen/ hem tegen ſtellende de Spaenſgeſinde Raden ende Spaenſche Pencionariſſen/ ende daeromme een ſeer aenſienlick Man/ in die Landen gheacht was. Waeromme hem vanden Vorſt ende Regeringhe/ toegheſonden werden eenighe Soldaten/ tot ſijnder ende des Lants beſcherminghe/ ende afweyringhe van allen moetwillighen overlaſt/ welck Krijchſvolck hy belaſte ende oock den Lande daer ontrent/ met Trommelſlach/ hun te onthouden van alle onbehoorlickheyt/ maer hun te draghen met alle ghevoegelicke neutraliteyt/ eenlicx afweyringhe bruyckende/ ſelve verſocht Brieven van ſauvegarde van den Admirante/ tot behoudeniſſe van ſijne goederen ende Onderdanen/ op welcke Brieven den Admirante antwoorde uyt Orſoy/ den xxj. ende xxij. September: waer inne hy ſchijnt die niet af te ſlaen/ maer ghenoech toeſeggende/ ſo hy hem Spaens van herten ende van Religie vertoonde/ etc. ende ſcheen met ſijn ſchrijven oorſake te ſoecken/ om te comen tot t'ghene voorghenomen was.

Aldus gheſint ende verbittert op deſen Grave zijnde/ is den Spaenſchen Capiteyn Ferdinando Lopes/ van Antwerpen gheboren/ Gouverneur van Carpen/ den vij. October voor't Huys van Brouck ghecomen/ zijnde een Leen vant Hertochdom vanden Berghe/ ende eerſt verſoeckende eenighe van ſijn Krijchſvolck gheſtraft ofte ghelevert/ heeft dat opgheeyſcht/ hebbende den Grave tſavonts te vooren/ ſijn Huyſvrouwe ende Kinderen wech gheſonden/ ende hebben ten ſelven daghe dat met vier ſtucken Gheſchuts beſchoten/ boven de vijftich ſcheuten. Sanderdaechs den viij. iſſer gheparlementeert ende gheaccordeert t'Slot op te gheven/ met beſcheydelicke conditien eñ hant gheloften/ dat ſijnen perſoone met des Vorſten ende ſijn eyghen Krijchſvolck/ ſouden met gheleyde vertrecken op verſekerde plaetſe/ ofte perſoonlick ſelve daer blijven/ ſonder dat hun aen lijf ofte leven/ have ofte goet/ eenich leet ſoude gheſchieden. Dan alſoo het voorſchreven Krijchſvolck daer ſouden uyt trecken/ ende comende op eenen voorhof/ werden vande Peerderuyteren hunder ontrent veertich/ ghedwonghen niet alleene hun Wapenen neder te legghen/ maer oock gheheel naeckt hun te ontcleeden/ ende werden alſo doorſchoten ende doorſteken/ eenighe ontcomende/ met noch ſes daer den Grave ſeer voor badt/ zijnde Dienaers ende Muſkettiers vanden Vorſt/ die haer verſtaken hier ende daer: Den Grave willende ten beſten ſpreken/ trocken ſy oock de cleederen vant lijf/ den Hoet vant Hooft/ t'geweer vander zijden/ ende meynden hem daer oock te vermoorden/ ſoo hem een Spaenſch Capiteyn niet wech gheleyt en hadde/ die hem weder ſont ghevanghen op ſijn Huys/ het welcke ſy gheheel gheplondert hebben.

Depoſitie over de doot vanden Grave vã Broucke.

Daer nae/ niet teghenſtaende alle redelicke ende wettelicke verantwoordinge des Graven/ ſelve aenden Admirante ſchrijvende/ ende nae vele quellinghen om mede ter Miſſen te gaen/ ſoo iſſer ten leſten int licht comen hoe hy vermoort is ghewoorden/ op ſijn eyghen Slot bewaert zijnde/ alſo ghedepoſeert heeft eenen ſijnen Dienaer die daer by was/ ghenaemt Goehart Henſgen tot Duſſeldorp den xiiij. October; hoe dat Sondaechs

1598. daeghs te vooren den xj. October/ de Grave ſnoenens ter maeltÿt hem hadde op ſÿn Huys beſet met een Capiteyn (een ſÿn Man van aenſien) beneffens des Graven Richter ende Rentmeeſter/ ende nae de maeltÿt is den Grave op de plaetſe gaen wandelen / waer by hen voechden twee Soldaten vant Garniſoen/ met blauwe Caſacken/ vraghende oft hem luſte buyten te ſpaceren? Daer op hy antwoorde jae / dies een van haer boven by den Capiteyn ghegaen was / doch ſtracx weder ghecomen/ ende zÿn ſoo tſamen ter Poorten uyt ghegaen / deſen voorſchreven Dienaer depoſant hem volghende / ende zÿn ſo door den Cruythof ghegaen/ daer deſe Soldaten hem weygherden yet inde hant te hebben dat hy van ſÿnen Dienaer eyſchte / doch nam een ſtocxken uyt den Cruythof op / ende ginghen ſoo tſamen ſpaceren nae de Watermeulen ende Viſſlach/ daer Viſch ghevanghen lach / den Grave wenckende den eenen Soldaet dien op te nemen / die doch ſtil bleef ſtaen / terwÿle den anderen hem eenen ſtercken ſlach ſloech onverſiens int ſlaep van ſÿnen Hoofde/ met een Vederſpiet / ſoo dat hy ter aerden viel / roepende o Jeſu / daer over den Soldaet ſÿn zÿdtgheweer uyt trock / ende hem eenen ſteeck ghegheven heeft/ daer over den Grave noch eens gheroepen heeft/ o Jeſu/ doch commerlick / dat hy't qualick verſtaen conde/ want terwÿle hadde den anderen Soldaet een ſlegelcop voor de Meulen vander aerden opghenomen/ ende nae hem Depoſant gheſlaghen/ die hem vande hoochde af in de Ruer ende Meulengracht ontſpronghe / ſo dat den ſlach hem aende ſchouder wat raeckte / ende doen trock hy ſÿn zÿdtgheweer ende ſtack nae hem / maer conde hem niet reycken/ ende ſo gheraeckte deſen Dienaer langhs de Ruer op/ achter een ſtaket weder te Lande / daer den Soldaet hem niet volghen conde/ ende iſt alſo ontloopen. Daer waren noch twee Soldaten inden Cruythof ghebleven / die den Holthouwer ende Viſſcher vanden Graef/ noch deden eenighe doode lichamen begraven/ die int innemen vant Slot verſlaghen waren / ende waren ghewenckt vande andere daer te blÿven. Dit is t'gene dat oock Georgh Beckman Rentmeeſter zu Brouck/ ende andere meer hebben int licht ghebrocht van des Graven doodt / ſÿn lichaem hebben ſy in een Huys verbrant.

Over het innemen ende plonderen des Caſteels vanden Grave van Brock/ heeft den Admirante d'Arragon/ die hem ſchreef ende tituleerde Don Franciſco de Mendoza/ Marquis van Guadaleſco ende van Jamaica / Admirante d'Arragon/ Commandador van Valle de Pennas/ vande ordere van Calatronia/ Hofmeeſter des Conincx van Spaengien/ ende Preſident des Krÿchſraets / ende Opperhofmeeſter van den Aertſhertoch Albert/ etc. Opperſte Veltheer ende Capiteyn vande lichte Peerden/ etc. gheſchreven aende Raden van Gulick ende Cleef/ uyt Orſoy vanden achtſten Octobris / twee daghen nae het innemen van het Slot / ende voor den moort des Graefs / als voor ſÿnder antwoordinghe/ deſen volgenden Brief int Latÿn/ het inhoudt (als totte Hiſtorie dienlick) hebben wy goet ghedocht hier by te voeghen.

Brief vande Admirante/ aenden Raet van Gulick/ etc. geſonden tot ontſchult over de doot vanden Grave van Brouck.

Edele/ ſtrenghe ende hoochweerdighe Heeren ende vrienden / voorleden daghen hebben wy twee uwe Brieven beantwoort/ die ons brochte den Edelen Henderick van Berloe/ daer mede ghy ons verwitticht haddet/ datter verſocht waren egheen oorſaken van claghen / ofte tot quaet te verwecken en ſoude ghegheven worden/ ſÿnen Heyrlegher uyt de plaetſen ontrent den Rÿn ofte der ander Landen des doorluchtighen Vorſts van Gulick toehoorich/ ende oock dat ghylieden door uwe wÿſheyt ende ervarentheyt/ uyt goetgunſtighe begeerte tot het alghemeyne goet ende Conincklicke Majeſteyts dienſt/ wel condet conſidereren/ dat den Coninck van Spaengien niet met wille ofte begeerte / maer uyt noode van ghemeen perÿckel ende welvaren/ deſe oorloghe voerde/ ende aldaer ſÿnen Legher ghebrocht hadde/ ende alſoo dat by uytſtellinghe van betalinghe / ende door ghebreck van lÿftocht / den Soldaet van noots weghen moeſte gaen loopen ofte moeſcoppen / ende alſoo ſÿnen coſt ſoecken/ ende den oorſpronck van ſodanighen overlaſt/ en moeſte men den Coninck noch de Overſten ſÿns Leghers niet wÿten/ maer den ghenen die daer d'oorſaken van waren/ ende dat en behoorde men terſtont niet met Wapenen / moorden ende doodtſlaen ſoecken te wreken/ maer men moeſte al wat veel verdraghen/ op hope van een goet eynde der menichvuldighe quaden ende ellenden. Dat welcke ons niet alleene ſoude aengenaem weſen/ maer dat den Coninck/ den doorluchtighen Aertſhertoch/ ende hy/ t'ſelfde ſoude erkennen ende verſchulden / alſo den onderlinghen noot dat vereyſchte / ende het ware te wenſchen dat alle andere dien ſulcken dienſt ende verbinteniſſen toeſtont/ ofte ſelve/ ofte door haer volck gebruyckten gelÿcke wÿſheyt/ goethertichheyt/ ghemeyne raetſlagen/ om met ons met alle modeſtie ende diſcretie/ haer ende haers volcx actien te beleyden. Ende alſoo wy onſen ſin ende meyninghe tot onderlinghen ghemeynen dienſt/ opentlick ende privatelick verclaert hadden/ ende ſelve van beginſel af den Heere Graef van Brouck/ aengheboden hebben onſen goeden wille met woorden/ Boden ende Brieven/ ſoo ware ten leſten van hem / nae menichvuldighe groote clachten over den overlaſt van ſÿn volck / ons toeghecomen eenen Brief in Duyts geſchreven/ den welcken/ ſoo wy niet wel den ſin en verſtonden / ende ons het inhout was beduydt / dat al wat bitterheyt ende verwreemdinge van vrientſchappe / dienſt ende van eerbiedinghe inhielt/ ſo hebben wy hem wederomme vrientlick gheantwoort in Latÿn/ t'welck alle Natien gemeyn is/ ende van een yeder verſtaen can worden/ dat hy het inhout van ſÿnen Brief / ende ſÿnen ſin ende meyninghe verclaren ſoude/ op dat wy hem mochten antwoorden / en̄ onſen ſin en̄ den ſÿnen tot onderlinghen ghemeynen dienſt aenwenden: Het welcke alſo wy meynden dat hy t'ſelfde doen ſoude/ ende dewÿle wy ſÿn verclaringhe eenighe daghen verwachtende waren/ ſo zÿnder daerentuſſchen daghelicx tot onſen ooren ghecomen groote clachten / crÿten / carmen over dootſlaghen / moorden ende alderhande Barbariſche wreetheden / teghen ons Krÿchſvolck / Soetelaers ende andere perſoonen / t'welck by des Graven Hanevederen ofte Krÿchſvolck begaen was/ tot onſen grooten medelÿden ende leetweſen / dies nochtans hebben wy / verwachtende ſÿn antwoorde/ alles veracht / ende hebben niet ſtrenges teghen hem ofte de ſÿne willen uytſpreken ofte toelaten/ tot dat ten leſten door het algemeyn geroep en̄ toelopen des gantſchen Legers/ van Overſte/ Capiteynen/ Krÿchſlieden van alle Natien/ over ſodanighe ongehoorde wreetheden van moorden ende dootſlaen / teghen de onnooſele perſoonen onſes Heyrleghers / al by deſe moorders des voorſchreven Gravens volck begaen/ wy van ampts weghen beſloten hebben/ den Grave ons derde ſchrÿven te ſenden/ inhoudende/ hoe dat ons leet ware ſÿn vyantlicke actien / verwonderende dat hy ons niet en antwoorde / verclarende dat het den Conincklicken

Legher onlÿdelick ende ſchande ware / die ſelve te dulden ende ongheſtraſt te verdraghen / daeromme wy verſochten / dat hy alle ſulcke Hanevederen, moorders ſtraffen eñ af dancken ſoude/ oſte de Rechteren tot ſtraffen overleveren / ende dat hy hem vorts tot alle vriendelicke ghedienſticheyt voeghen ſoude. Deſe Brieven bevalen wy eenen Spaenſchen Colonel/hem byvoeghende (mits ſuſpitie van ſÿn contumatie ende herteneckicheyt) Krÿchſvolck ende gheſchut / doch met laſt / by des Graven Slot comende / hem nae het inhout des Briefs te ſommeren/ vriendelick tot ſprake te comen / ende tot alle eerbiedinghe ende manierlickheyt. Op het welcke ſoo hy uytſtel oſte weygeringhe dede/ ende vyantſchappe toonde oſte verwachte/ ſo ſoude den Overſten met ghewelt hem aen taſten nae krÿchs ghebruyck/ doch altÿt met ſulcken conditie/ ſo wanneer tot eenighen ſtonde den voorſchreven Grave beter hem bedachte / ende dat tſelfde metter daet beweſe / ſo ſoude ſÿnen perſoon / ſÿn Huyſvrouwe ende Kinderen/ ſÿn Huyſgheſin / in alle haer eeren ende goet behouden worden. Maer alſo nu den Spaenſchen Krÿchſoverſte met alle beleeftheyt hem ſochte tot ſprake te brenghen/ ende te voldoen t'ghene de Brieven inhielden/ ende den Grave onnoodelick uytſtel verſochte/ ſo waren ſy van beyde zÿden tot de ſtrenghe ende bitter Wapenen ghecomen/daer naer ware ghevolcht/ t'ghene in ſulcke tempeeſten ende toeloop van vergramde ende verbitterde Soldaten/over ſo veel onghelÿcks/ ghemeynlick pleecht te ghebeuren / oock menichmael teghen het bevel der Hooftlieden ende Overſten / nademale dien ſÿnen Legher beſtont van alle ſoorten van volcke/ waer van den meeſten hoop / jae gheheelen Legher/ waren ghetercht ende verbittert / door de Barbare wreetheden/ moorden/ dootſlaghen ende ſchaden gheleden/ de welcke ſConincx volck haer lieten duncken / dat het al gheſchiede door raet van de byligghende Landen/ daer ſy mede eens waren. Ende daer ware noch een derde ſoorte van menſchen int Legher / die nae rechte ende redene / de acten ende uytcomſten wÿſſelicken ende bedachtelicken toe ſchreven / de eyghen cauſen oſte oorſaken van dien / ende dies meer den Grave beſchuldighen / om dat hy hem veel Jaren vertoont heeft als een voorſtander ende voorganger van alle beſmettelicke quaetſaeyers/ met veranderinghe van Religie / niet alleene de Landen vanden doorluchtighen Vorſt in roeren ſtellende / ende ſelve twiſt inde Landen op de ghemeene Lantſdaghen verockt ende ghevoet/ maer mede vant beginſel deſes verdrietelicken krÿchs / heeft met alle de vyanden der ghemeyn welvaerts ruſte/ der Religie/der Rÿcks gheburelickheyt / gheraetſlaecht / gheconſpireert ende ghehanthaeſt:Ende ſy achten de Autheurs ende menſchen van ſulcken quaden opſet / in een ghemeyn welvaert veel ſchadelicker te weſen / dan die van ſulcke beweecht/ onbedachtelick de Wapenen inde hant nemen / ende hen onwettelicken de wreede ſtraffinghen onderworpen: Alſoo dat den ghemeynen roep ende wenſch daer in eens zÿn / dat den Grave niet alleene nae Krÿchſrecht / maer oock nae de Goddelicke ende menſchelicke Rechten / hem loon nae ſÿn verdienſte gheworden zy / ende by dat exempel achten ſy/ dat veel andere haer ſullen beter bedencken/ende t'volck tot devoyr ende ghehoorſaemheyt daer door beweecht worden. Wy nochtans nae onſe goede natuerlicke ſachtmoedicheyt/ hebben medelÿden over ſÿn ende des arms volcks ongheluck/ dat ſy gheenen goeden raet in tÿts hebben willen volghen / ende daeromme hebben wy u dat met groot medelÿden willen int breede verhalen/ niet dat wy het feyt verantwoorden willen / oſte dat wy int minſte willen oſte meynen vermindert te hebben de authoriteyt van den doorluchtighen Vorſt van Gulick/ oſte de uwe/ die wy veel liever met alle eerweerde ſoecken te vermeerderen : maer op dat wy uwe wÿſheden ſouden vercloecken / verſoecken wy / datſe met ghelÿcke bedroeftheyt/ de wrake van Godes gramſchappe / ende de dulheyt der menſchen/ wilde beweenen ende verbidden/ ende met ſorchvuldicheyt ende ſtantaſticheyt / al t'ghene nut ende nootelick zy tot ruſte ende welſtant vande ghemeyne welvaert ende Religie/ wildet beneerſtighen / nae eyſch van onderlinghen noot ende wenſche / mede alles int beſte wildet interpreteren ende publiceren / int welcke wy Gode bidden uwe E. te ſtercken / ende langhe in welſtant te bewaren / uyt Orſoy den viij. October / M. D. XCviij.

Als Ieſuijten.

Deſen Brief en heeft alomme gheen contentement over de doodt vanden Grave vander Broucke ende Valckenſteyn ghegheven/ principalick alſmen hoorde/ dat den Keyſer ſchreef aen den Admirante datmen Juſtitie over de Moorders ſoude doẽ/ dies dat veel particuliere geſocht hebben die doot te wreken / om dat hy een ſeer bemint Heere was in ſÿn Lant/ ende veel onnoſele hebbent moeten becoopen/ onder ander eenighe die het wel verdient hadden. Want alſoo eenighe Hollantſche Soldaten/onverſiens overvielen een ſterck Slot ghenoemt Aſſel / toecomende een Hoochduyts Commandador/ op het welcke werdt ghevanghen een Spaenſch Capiteyn / gheſeyt den Broeder van Don Lops de Velaſco opper Artillerye Meeſter vant Legher/ deſen hebben ſy dat Hooft afghehouwen/ tſelfde op een Tafel ghelept/ende rontomme dat Hooft gheſchreven / dit is d'eerſte wrake over den Grave van Broucke / ende dat/ om dat ſy achten ende hielden deſen Capiteyn voor een vande mede Moorders / want ſy by hem vonden des Graven Hont oſte Dogghe / ende meer ander dinghen/ daer gheplondert.

Alſo de vereenichde Landen verſtaen hadden dat den Keurvorſt van Ceulen (nopende het overleveren van Berck) gheen ander antwoorde en ſont / dan datmen hem die Stadt wilde overleveren tot ſÿnder diſcretie / ſoo hadden ſy wel ghewilt dat ſy die hadden laten ſtercken/ laſt ghevende t'ſelfde te doen ſoo het noch doenlick ware. Waer over Prince Mauritz goet dochte eenighe Vaendelen Krÿchſvolck op den Weert oſte Eylant inden Rÿn te legghen / om dat in te nemen/ ende haer daer te retrencheren: maer alſoo die daer meynden te varen den Rÿn op / ſoo en heeft den wint niet willen dienen/ dies hy ten leſten ſont drie Vaendelen / dat van Poelgeeſt/ Spaen ende Fobilleau / over landt nae Weſel/ om van daer metten minſten perÿckel/ den Rÿn voorts op te comen tot voor Bert op den Weert oſte Eylant / ende haer daer te begraven / haer belaſtende / om dat de Peſte ſoo ſeer regneerde in Berck/ daer niet binnen te gaen tot voorderen noot. Terwÿle dit aldus volbrocht werdt/ ſoo hadde den Admirante de Stadt Berck doen ſommeren met Brieven aenden Gouverneur Schaef/ die hem gheantwoort hadde / dat hy ſtont in handelinghe / nopende het overgheven metten Keurvorſt van Ceulen / waer over hy antwoorde verwachte / dies hy hem nu gheen ander antwoorde en conde gheven/ hem bedanckende van ſÿn civil ende beleeft ſchrÿven. Middelertÿt de drie Vaendelen opt Eylandt ghecomen zÿnde / vonden daer een weeck logÿs ende

Berck verſuymt te ſtercken door onderhandelinghe vande reſtitutie.

retren-

Berck beſocht met Peſte/daer den Gouverneur Schaef van ſterft dē xxix. September.

retrenchement/ende datmen door de leechte vant Rijnwater daer lichtelick mochte op comen/ ſoo dat ſy in groot perijckel daer lagen: t'Garniſoen in Berck was meeſt vande Peſte gheſtorven/ in voeghen dat ſy boven vier hondert Mannen niet ſterck waren/ daer toe ſo was den Gouverneur Schaef oock cranck aende Peſte gheworden/ daer hy van ſterf den xxix. September.

Admirante die ſommeert Berck.

Ten ſelven daghe ſont den Admirante andermael Brieven/ inhoudende hoe hy uyt ſijn ſchrijven/ ſijn goede affectie bemerckte/ verſoeckende te willen de overleveringhe der Stadt aen hem voorderen/ ſonderlinghe nu hy ſieckelick ware/ ende al conde hy het by ſijnen leven niet doen/ terwijle hy nu cranck ware/ dat hy ordre wilde ſtellen dat het even by ſijn Huyſ vrouwe mochte gheſchieden/ ende hy Admirante ſoude ſien dat ſy daer vooren rijckelick gherecompenſeert ſoude werden: hy ſchreef oock aende Gouverneurs Huyſ vrouwe ſelve tot dien effecte. Deſen Brief ſont den Gouverneur Schaef noch voor ſijn doodt aen Prince Mauritz/die daer mede loech/ om dat den Admirante meynde den Gouverneur Schaef ende ſijn Wijf al gewonnen te hebben/ ende Prince Mauritz die hadde t'Gouvernement op Schaefs affterven aen den Capiteyn Heddingh ghegheven.

Den neghenden October/ dede den Admirante Berck berennen/ ende quam met eenighe Peerden op den Weert ofte Eylandt/ daer die uyt der Stadt dapper nae ſchoten/ maer nochtans beſpronghen ſy die daer op laghen dapperlick/ zijnde noch ſlechtelick begraven/ ende wonnen den elfden October een ſtuck van een oude begravinghe/ ende begonden die ſelve te verhooghen/ſy ſtelden oock twee ſtucken Gheſchuts/ met welcke ſy over het Water na de beſchanſſinghe ſchoten/ daer alle de ijſeren Coghels door vloghen/ het welcke den Gouverneur vande Stadt bemerckende/ heeft belaſt uyt elcke Compagnie een Sergant met ſeven ofte acht ghereſolveerde Mannen op de Weert te blijven/ ende mette reſte vanden volcke op de Stadt te wijcken/ ende als die onder den Wal ſouden zijn/ dat dan de voorſchreven Serganten ſouden volghen/ ende de Hutten in brant ſteken. Ende om haer onder den Wal te beſchermen/ was het Gheſchut gheſtelt/ ende den Wal lancx henen beſet ende gebordeert met Muſquettiers. Volghende welcke/ zijn ſy des naenoens over een cleyn Aecke ofte Schuyte door de diepte ofte Creecke (ſoo leeghe was het Water) overghecomen ende nae de Stadt ghetrocken/ ende hebben alſo ſonder ſchade te lijden/ den Weert ofte Eylandt verlaten/ de Hutten verbrant met naeghelaten poppen ofte vyerwercken/ ende alſoo zijn eerſt ſanderdaechs de Spaenſche gheheel Meeſter van den Weert gheworden.

Den Weert voor Berck verlaten.

Burick wert by den Admirante ingenomen/den xj. October.

Terwijle hier mede den Admirante beſich was/ ende voorts wilde varen/ ſoo heeft hy den ſelven elf den October/ een partye volcx nae Burick gheſonden/ op den Rijn beneden Berck gheleghen/ om van onder niet beſpronghen te worden: hy dede dat ſommeren/ die antwoorden dat ſy neutrael waren/ ende ſo behoorden ghelaten te worden/ dies hy op den avont een Poorte dede in brandt ſteken/ waer over de Borghers verſchrickt werden/ ende hebben hem gheconſenteert in te laten/ behoudens lijf ende goet: ende alſoo inghecomen zijnde/ heeft hy veel volck daer binnen gheleyt/ tot grooten overlaſt vande Borgherye.

Berc by den Admirante belegert ende beſchoten.

Waer nae als op den xij. Octobris/ heeft hy ſijn begravinghe voor Berck ghevoordert/ ende begonſte drie Batteryen op te worpē van twaelf ſtucken Geſchuts/op de poincten vanden Weert ofte Eylandt/ om op de defencien vande Stadt te ſchieten/ hy dede oock twee Batteryen opwerpen voor de Caſſelpoort/ van twee halve ende twee heele Canons/ die hy op de Poorte ende Bolwerck van dien ghebruyckte/ ende ſtelde een ſtuck aende Santpoorte: ende den xiij. October waſt miſtich weder/waer mede hy met ſijn approchen vaſt naerderde/ ende was by de Rijnpoorte ghenaerdert tot by een Sluyſken/ liggende buyten de halfmane aldaer: aende Caſſelpoorte waren ſy ghecomen tot op vier ofte vijf roeden naer aenden gracht/ ende aende Santerpoorte noch niet ſo nae. Aldus reede zijnde oock met ſijn Gheſchut/ ſo heeft Don Alfonſo d'Avalos uyt ſijnen eygen naem/ de Stadt aende Santerpoorte by eenen Trommelſlagher doen opeyſſchen. Inde Stadt waren ondertuſſchen die vande Magiſtraet by den Gouverneur/ beraetſlaghende om aenden Admirante te mogen verſoecken Paſpoort/ voor eenen Bode naer den Keurvorſt van Ceulen te ſenden/ om te ſien oft hy die Stadt neutrael mochte crijghen/ waer op ende op de ſommatie vanden Trommelſlagher/ alle de Capiteynen by den anderen gecomen zijn/ ende beſloten aldaer met malcanderen de Stadt totten leſten toe te houden/ ende datmen de Magiſtraet haer verſoeck ſoude ontſegghen/ om alle ſuſpitien van vreeſe wech te nemen: ende oft ſy wel een voorſchrift haddē van Prince Mauritz/ daer nae ſy ſouden antwoorden als den Admirante haer ſoude ſommeren/ nochtans om dat ſy nu door een particulier Colonel gheſommeert waren/ ſo vonden ſy goet den Trommelſlagher te ſegghen/ datſe de Stadt voor God/ Prince Mauritz ende de Staten/ totten leſten Man toe wilden houden/ ende dat hy Trommelſlagher in dier voeghen niet weder comen ſoude/ ofte ſy ſouden op hem ſchieten: Den Gouverneur dede mede het ſlaen vande Clocke op houden.

Buſcruyt tot Berck in brant ghecomē/den xiij. October.

Naer deſe antwoorde dede den Admirante ſeer met alle ſijn ſtucken ſchieten/ waer door nae den neghen uren/ quam den brandt inden Tooren vant Caſteel daer het Buſcruyt in lach/ die met alle het Poeder inde lucht vlooch/ ſo datter gheen ander Poeder meer inde Stadt bleef/ dan dat de Soldaten in haer Fleſſen/ofte de Canonniers by het Gheſchut hadden. Deſen Poedertooren ſtont aen het Caſteel by den muer nae de Rijnpoorte/ ende was vaſt ende wel gheſloten/ ende en hebben die vander Stadt niet anders connen vernemen/ dan dat den brandt ghecomen was van een ijſer ofte Coghel inden ſelven Tooren gheſchoten/ ende ſo heet opt cruyt ghevallen/ ende dat door een toeghemetſt gat maer eenen enckelen ſteen dickte: inden Tooren waren boven de hondert ende vijftich tonnen Cruyts/ het welcke met ſulcken cracht opvlooch/dat de ſtadt ſcheen te vergaen/ ende ſloech niet alleene om verde veel Huyſen vander Stadt/ maer oock een groot deel van des Stadts muer nae de Rijnpoorte toe/ ende de Houtenpoorte daer buyten inden Walle ſtaende/ daer men nae de halve Mane ginck/ werde met ſulcken ghewelt daer uyt gheruckt/ dat vele vande Soldaten inde halve Mane ligghende/ doot gheſlaghen werden ende weerloos gemaeckt/ ende t'gat daer de ſelve Houtenpoorte geſtaen hadde/ een groote breſſe/ t'welck die van buyten aent Sluyſken merckende/ſochtē de hamaye van die Poorte te breken/eñ ſo na de halve Mane te comē/maer werden belet door het verſch volck datmen terſtont na de halve Mane ſont. Met deſen ſlach is ooc den Gouverneur Lucas Heddingh/comende vande Rijnpoorte/van een huys dat op hem viel ter doot ge-

Den Gouverneur tot Berck door het Buſcruyt verſlaghen/ den xiij. October.

quetſt / daer van hy terſtont daer naer gheſtorven is.

Berck wort overgegeven aen den Admirante den xv. October.

De Stadt haer vindende in ſulcken ſtate/ dat de Breſſe niet lichtelick conde gherepareert ofte opgemaeckt werden/ ende datter gantſch gheen cruyt meer inde Stadt was/ zijn alle de Capiteynen by malcanderen ghecomen / ende hebben goet ghevonden terſtont appoinctement te verſoecken/om dat alle uytſtel haer periculeus dochte/ ende onmoghelick de ſtormen af te weeren ſonder cruyt/ende hebben daerom een Trommel aen de Santerpoorte doen ſlaen/ende verſochten Gyſelaers inde Stadt te moghen crijghen / om eenighe Ghedeputeerde aenden Admirante te moghen uytſenden / daer op Don Alfonzo Davalos twee Italiaenſche Capiteynen ingheſonden heeft / ende zijn uytghegaen den Capiteyn Loon ende Fovilleau / die veel moeyte hadden/ eer ſy eenich lijdelick appoinctement conden vercrijghen/om dat den Admirante haer wilde met eenen ſtock inde handt alleenlick doen uyttrecken: de Spaengiaerden waren ſoo ſeer teghent apoinctement / dat ſy vant ſchieten niet en wilden ophouden aende Caſſelpoort / voor dat het accoort ghemaeckt was / ende ſeyden opentlick datſe wel wiſten dat alle het cruyt vande Stadt ghevloghen was: Eyndelick werdt haer nochtans vergunt te moghen uytgaen met opgewonden Vaendelen/ ſtille Trommel/ doove Lonten/ Wapenen ende Baggagie/ ſo wel Soldaten als alle andere die ſouden willen uytgaen/ ende datſe gheconvoyeert ende met veertich Waghenen geaſſiſteert ſouden worden tot by Santen/ mits belovende in vier Maenden teghen den Coninck van Spaengien ende den Aertſhertoghe Albertus niet te dienen / maer haer in Hollandt te houden.

Dit apoinctement roemden hen Graef Frederick ende Don Alfonzo d'Avalos ghemiddelt te hebben / ende extendeerden tſelfde by uytlegginghe/datſe in die vier Maenden niet en ſouden moghen dienen in eenighe Frontieren/ ofte haer in Steden laten beſluyten: Welck apoinctement werdt by die vande Stadt aenghenomen / ende beloeft des anderen daeghs uyt te trecken: alſo trocken ſy uyt den xv. Octobris. Graef Frederick beloefde twee Schepen voor de ſiecke ende ghequetſte af te ſenden : ſy ontfinghen groote vrientſchappe van Don Alfonzo d'Avalos / in vergeldinghe vande beleeftheyt hem te vooren beweſen inden Haghe van Prince Mauritz/ alſo hy voor Nimmeghen met de Italiaenſche Ruyterye gheſlaghen ende ghevanghen was gheweeſt/ waeromme hy deſe Soldaten convoyeerde in verſekertheyt. Daer quamen uyt ſeven hondert ende derthien Mannen / die op Nieulants Weert ofte Eylandt ghelogeert werden/ om de beſmettinghe der Peſte/ daer over Prince Mauritz dede ſchrijven aen Graef Frederick/ dat hy wilde over t'ſelfde verlof vanden Admirante crijghen/ mits datmenſe nerghens inlaten wilde.

De peſte ende brant des Buſpoeders deden Berck verlieſen.

Prince Mauritz hoepte dat dit belegh van Berck/ den Admirante langer werck ſoude ghegheven hebben / op dat hy daerentuſſchen meer Krijchſ volck by den anderen mochte ghecrijghen / om den Admirante te becommeren ende ander werck te gheven/alſo oock de Staten Generael gheſchreven hadden/ dien het leet was dat ſy die Stadt niet gheſterckt hadden/ t'welck verſuymt werdt door de hope die by den Keurvorſt ghegheven was : maer de peſtilentie / de leechte vant Rijnwater / t'verlies van twee Gouverneurs / ende principalick den brant vant Buſcruyt/ heeft alles verhaeſt: Prince Mauritz vindende oock hem noch te ſwack om den vyant te keeren/ diemen ſeyde doe ſterck te weſen tuſſchen twintich ende vierentwintich duyſent te voete/ ende drie duyſent Peerden / met noch veerthien hondert int Landt van Ravenſteyn ligghende/ waeromme hy alleenlick op ſijne defenſive ofte teghenweer dochte te paſſen/ ende om ſGravenweert ende ſijnen Legher te ſtercken / ende ſoo lancx de Revieren ende Wateren ſijne plaetſen ende Landen te verſorghen/ ende daerentuſſchen nieuwe lichtinghen van volck ende ghelde te weghe te brenghen / meynende dat den vyant hem ſelven ſoude inden Winter conſumeren ende verteeren/ door ghebreck van ghelde/ nootdruft/ ende met ſulcks teghenheden als groote Leghers ghemeynlick inden Winter overvallen : Nochtans beclaechde hy naemaels / dat hy qualick ghedient was gheweeſt van Spien / die hem gheen ſekerheyt en rapoorteerden / noch van des vyants ghetal ende machte / noch van ſijn diſorder ende ghebreck.

Gheſanten vande Vorſt van Cleve in Mauritz Leger den xiiij. October.

Daer werden gheſonden int Leger aen Prince Mauritz den veerthienden Octobris/ Ghedeputeerde van weghen den Vorſt van Cleve/ vertoonende hoe dat den Admirante vaſt alle daghe plaetſen ende Steden op ſijn Lant innam / ende dat die vanden Weſtphaliſchen Creyts/ gheconſenteert hadden te lichten drie duyſent Man te voete/ om inde Steden alomme tot teghenweer te legghen / ende ſo te verwachten wat den Keyſer teghen dat onghelijck ſoude willen doen ofte voornemen / ghemerckt ſy ende de Rijnſche Keurvorſten daer toe aen hem gheſchreven hadden/ ende doen aenſegghen/ ſoo ſulcx niet en gheſchiede / hebbende nu ſijnen Broeder den Aertſhertoch Albertus by hem / datſe bedacht waren ſelve middelen by de hant te nemen: Voorder proteſteerden deſe Geſanten voor Prince Mauritz / Raden vanden State ende Krijchſraden/ dat alle t'ghene den vyant haer aen dede/ niet en gheſchiede by conniventie ofte oochluyckinghe vant Lantſchap/maer by louter ghewelt ende in wederwil van den Vorſt ende vande Landtſchap.

Opinien in de vereenichde Landen over des Admirante aenſlaghen.

Deſe niet teghenſtaende / ſoo hadde men inde vereenichde Landen opinie/ dat van ſulcken ſenden aenden Keyſer niet comen ſoude.

Admirante verſoeck aen die van Weſel.

Den Admirante ſchreef hier nae aen die van Bocrholt/ dat hy binnen haer ſtede begeerde vijf hondert Peerden te legghen / om haer te ververſchen/ende aen die van Borcken om drie hondert te legghen / paſſeerde meeſtendeel van ſijn Volck ende Gheſchut over den Rijn/ tot Berck ende Orſoy / ende ſont aen die van Weſel / verſoeckende dat hy in haer Stadt moechte legghen twee duyſent Man te voete / ende thien hondert Peerden/ ofte datſe opbrengen ſouden twee hondert duyſent Croonen / ende broot voor een Maent voor ſijnen Legher / ende Oſtagiers leveren tot Burick / dat Prince Mauritz ontrent Weſel ende de Lippe gheen aenſlaghen ſoude doen/met dierghelijcke meer onbetamelicke verſoecken. Waer over die vande Stadt ſeer becommert waren / om dat het haer niet doenlick was/ ende ſaghen dat hy haer opt lijf wilde/ daer over ſy haer Borgherye inde groote Kercke vergaderden/ die beſloten te vreden te weſen datmen den vyant met lijdelicke middelen ſoude ſoecken te paeyen / maer wilden liever ſterven dan haer Religie te verlaten / ofte den vyant in haer ſtadt ontfanghen/ dies t'ſelfde den Admirante aengheſeyt werde / preſenterende eenighe beleefde vereeringhe: waer over ſy ten leſten tot accoort ghecomen zijn/ den xxj. Octobris/ als dat ſy voor haer Stadt alleen hondert vijftich duyſent

1598.

Weſel verdraecht met den Admirante voor hondert eñ vijftich duyſent guldens/etc. den xxij. October.

ſent guldens gheven ſouden / ende duyſent malders Rogghe/ ſy ſochten daer mede vrij te bedinghen Rees / Griet ende Emmerick / maer den Admirante en wilde daer toe niet verſtaen/ ſy beloefden oock een Brugghe over de Lippe te maken/ t'welck den xxiij. October gheſchiede: die vande Magiſtraet van Weſel vonden dit ghelt uyt haer Treſorye vander Stadt/ ſonder contributie vande Borgherye/ ende ſochten noch de leveringhe vant Cooren met ghelde af te coopen/ t'welck den Admirate niet wilde doen / maer merckte wel datter noch ghelt was. Die van Santen accordeerden oock voor achthien duyſent guldens / ende verſchepden ander plaetſen meer.

Admirante gelt becomē hebbende/ treckt over Rijn/ den xxiij. October.

Met dit ghelt/ ende met noch een deel van Bruſſel gheſonden/ dede den Admirante den Rijn paſſeren de reſte van ſijn Spaengiaerden/ die langhe ghelt gheroepen hadden/ deſghelijcx ſijn Peerdevolck/alleenlic latende Orſoy/Berck/ Meurs/ Burick/ Alpen beſet/ ende paſſeerde de Lippe by Weſel/langhe ghediſputeert hebbende oft ſy nae Overijſſel ofte den Rijn af trecken ſouden/ maer ſy trocken op den wegh van Bocholt / ende ſonden alomme aen de Munſterſche Steden om ghelt. Waeromme de Staten der vereenichde Nederlanden / ſchreven aende regeringhe van Munſter / dat ſy haer wachten ſouden ſulcke penninghen te betalen oft gheven/ofte ſy ſouden haer mede moeten dwinghen tot ghelijcke ſommen haer op te brenghen / dat ſy tot noch toe naeghelaten hadden/ want ſy en conden de ſulcke niet langher neutrael achten / die hare vyanden met ghelt aſſiſteerden.

Den Admirante logeerde ſijnen Legher ontrent Biſſelick tot Dinſford/ Meeren/ Haſſen/ ende daer ontrent / Graef Frederick logeerde te Bruyn/ Dingen/ende daer ontrent/ ende brantſchattede ontrent Boccholt veel Jonckeren Huyſen / die ſy vele leelicken plonderden. Sy maeckten een Embuſcade voor Brevoort/ maer die van binnen quamen niet uyt / keerden alſoo weder tot Bruyne / roovende alles wat tot Winterſwijck ende Aelten noch ghebleven was. Den Admirante ſchreef oock aen die van Emmerick/ dat ſy een Brugghe over het water van Hetter maken ſouden / ter plaetſen daer ſy die voor Prince Mauritz/ Anno M.D. XCv. ghemaeckt hadden.

Admirante neemt Rees/ den xxx. October.

Den xxx. October ſont den Admirante eenich volck met drie ſtucken gheſchuts nae Rees / begeerende datmen hem die Stadt overleveren ſoude voor eenen tijdt / om volck in te legghen/ maer om dat hem dat gheweyghert werde/dede hy noch vier ſtucken gheſchuts meer daer vooren brenghen/ ende verſchrickte de Stadt alſoo/ dat ſy hem inlaten moeſten / ſonder een ure tijts te moghen vercrijghen / om haer Borgerye by een te vergaderen / ende hoewel ſy bedonghen maer twee Vanen Ruyteren ende twee Vaendelen Voetknechten in te nemen/ ſoo en werdt hen t'ſelve niet ghehouden / maer den Admirante leyde daer acht Vaendelen binnen/ ten laſte van de Borghers / nam oock de ſtercke Huyſen ofte Caſteelen daer rontomme al in.

De troupen van Graef Frederick die geerne voorts ghetrocken hadden / moeſten weder by den Admirante keeren/om dat den Spaenſchen Colonel Don Lops de Velaſco / niet en hadde willen marcheren / ſegghende dat het ondienſt voor den Coninck van Spaengien was / het volck voorder int Landt te brenghen/ daer haer den lijfcoſt ſoude moeten ghebreken / waer over Velaſco in groote onghenade quam.

1598.

Pr. Mauritz ſterckt hem tot teghenweer.

Prince Mauritz met ſijnen Legher noch by oudt Sevenaer ligghende / ende gheaviſeert zijnde vande verſcheydenheyt der opinien onder den vyant / d'een willende lancx den Rijn afcomen / ende d'ander voorder op int Landt trecken/ elck ſijn redenen hebbende/ ſo wilde hy hem verſekert maken vant principaelſte/ ende wende alle vlijt aen om ſijnen Legher te ſtercken/ vreeſende oft ſy mochten ſubijtelick nederwaerts na Sevenaer het Dorp toecomen / ende daer ligghende/ hem met ſijnen Legher van alle de Steden vant Graefſchap Zutphen af ſnijden/ waer mede hy verre ſoude ghebrocht worden buyten ſijn meyninghe/die was nae Doeſborch te gaen/ als ſijnen vyant nae dat Graefſchap ſoude willen trecken / daeromme hy reſolveerde de Kercke van oudt Sevenaer rontomme af te doen ſteken/ om te ſtercken/ ende daer mede te bevrijden de paſſagie nae Doeſborch/ ende dede maken by de Kercke van oudt Sevenaer / drie Bateryen om grof Gheſchut te planten / ende buyten de trencheen halve Maenkens / twelck gheſchiede met groote neerſticheyt / ende ſterckte de opinie van Graef Frederick/als datter ontrent Prince Mauritz Legher / niet dan ſchade te halen was.

Pr. Mauritz ſterct de Kercke van oudt Sevenaer.

Pr. Mauritz monſtert anderwerf ſijn volc/ den xxiij. October.

Daer quam oock tijdinghe van Heuſden aen Prince Mauritz int Legher / dat in Brabandt by Helmont de Spaenſche vergadert waren/ontrent twee duyſent ſterck/ſo te voete als te Peerde / ende hadden oock veel Schuyten by haer/ dies die van Heuſden verſochten meer Garniſoens / mits dat het ghenoech bleeck datſe daer ontrent erghens eenen aenſlach voorhanden hadden. Waeromme Prince Mauritz/hebbende nu alomme de Garniſoenen gheſterckt/ oock int Overijſſelſche quartier / als Oldenzeel ende Linghen / reſolveerde hy wederomme een generale monſteringe van ſijn volc te doen/zijnde den Heeren Staten Generael van noode te weten wat Enghelſche uyt Vliſſingen/Briele eñ Ooſtende waren ghecomen / mitſgaders vande Enghelſche Ruyters / die volghende het accoort twelck mette Coninginne van Enghelant ghemaeckt was/ nu waren tot laſte ende op de betalinghe vande Staten ghecomen: Waeromme hy den xxiij. Octobris / een generale monſteringhe maecte op den Gelderſchen Weert ofte Eylant/ ende bevont hem noch ſterc van Peerden ſeventhien hondert ende ſevenentſeſtich / boven eenige andere diemen wiſte dat noch abſent waren/ende vant Voetvolck vierentſeſtich hondert ende neghenentſeventich Mannen / ſonder Jonghers/ crancken ende abſenten/ met deſe wilde hy ſijnen vyant verwachten ende weeren. Ende alſo het water vanden Rijn nu in eenighe daghen ghewaſſen was/ wel ſeven ofte acht voeten hooghe/ ſo dede Prince Mauritz den leſten Octobris een Schip van oorloge van beneden Rees afcomen/ om den Dijck van Hetter boven Emmerick door te ſteken/ t'welcke ſy ſnachts deden/ ſo wel/ dat het Water voor den dach ſeer inliep/ende om die Gravers te bewaren / was den Grave van Hohenlo daer met hondert ende twaelf Ruyteren/dien op den avont meer Ruyteren ende voetvolck volchden: maer ſanderdaeghs nae de noene quamen de Spaenſche aldaer/ die van des Graven van Hohenlo Muſquettiers / dapper ghegroet werden / maer alſoo ſy daer ten leſten grof Gheſchut op den Dijck creghen / moeſten die Muſquettiers vertrecken / ende het Oorlochſchip moeſte oock wijcken / ende alſoo vielen de Spaenſche met alle macht van volcke aen / om dat gat weder te ſtoppen / ende maecktent dien nacht weder toe / ende alſoo beletten ſy dat die gheheele Hetter niet in en liep ende onbruyckelick werde. Noch hadde Prince Mauritz een

Pr. Mauritz ſteect de Dijc vande Hetter door/ den xxx. October.

ander Orlochſchip belaſt/ metten wint die doen goet was / naer Biſſelick op te varen / ende te trachten aldaer den Dijck oock door te ſteken/ maer den wint keerde/ ende alſoo werdt dat verhindert.

Prince Mauritz vernomen hebbende dat des Admirante Legher nae Emmerick af quam/ dede hy tot ſijnder verſekeringhe/ de Stadt ende het Huys van Sevenaer/ dat daer by gheleghen was/ ende die Cleefs waren/ op eyſſchen / doch en wilde den Droſſaert het Huys ofte Caſteel niet op geven/ voor dat den Heere vanden Tempel / die daer den vierden Novembris was gheſonden/ met twee ſtucken Gheſchuts dat hadde doen beſchieten/ ende ſoo gaven ſy't over. Deſghelijck ſommeerde hy oock het Tolhuys / dat oock weygeringhe dede/ waeromme het met ſes ſtucken beſchoten werdt/ ende gavent oock over/ behoudelick dat den Droſſaert opt Huys mocht twee Cameren vrij houden/ ende den Tol ſijns Heeren vrijlick ontfanghen.

Admirante crijcht Emmerick/ den ij. November.

Den Admirante hadde den tweeden November aen de Stadt van Emmerick doen verſoecken om paſſagie te gheven voor ſijn Gheſchut/ ende onder dien maeckte hy hem Meeſter vande Stadt/ ende lieter veel volcx binnen: Van daer trock hy met ſijnen Legher nae Eltenbergh/ latende Emmerick ende Rees wel beſet/ ende dede tot Emmerick brenghen meeſt al den voorraet van ſijnen Legher. Hy dede oock Yſelborch in nemen/ daer veel Borghers leelick omghebrocht werden.

Die van Cleef verhopen by tuſſchenſpreken van die van Lottringhen verlichtinge.

Men verſtont ontrent deſen tijdt/ dat de Gheſanten vanden Vorſt van Cleef ſoo veel by den Hertoch van Lottringhen ghedaen hadden/ dat hy aen den Admirante ende aenden Regent Cardinael tot Bruſſel hadde gheſchreven / verſoeckende dat ſy wilden het Lant van Cleef ende andere als neutrael houden/ ende verlaten/ als mede begrepen inden Franſchen Pays/ ende dat hy aenghenomen hadde den Coninck van Vranckrijck te beweghen / dat hy tot dien eynde nae Bruſſel ſoude ſenden / waer uyt metter tijdt het Landt aldaer verloſſinghe verhoepte / maer te vergeefs.

Admirante treckt voor Deutecum/ ende Prince Mauritz na Doeſborch.

Den vijf den Novembris dede den Admirante drie Regimenten van ſijnen Legher nae Deutecum trecken / om dat Stedeken aen te taſten/ dit volck miſte den Grave van Hohenlo aen te grijpen ende te beſpringhen / qualicken verwitticht zijnde van haren wegh / ende meynde dat den gheheelen Legher daer ware / het welcke eerſt daer ſanderdaeghs quam/ latende Emmerick ende Rees beſet elck met vier ofte vijf ſtercke Duytſche Vaendelen. Prince Mauritz ſiende den Admirante voor Deutecum/ reſolveerde met ſijnen Legher nae Doeſborch te trecken/ daer toe dede hy terſtont alle het Geſchut t'ſchepe doen/ ordonnerende den Grave van Hohenlo ontrent het Tolhuys te blijven / op dat den vyant inde Betuwe niet en ſoude comen/ met het Regiment van Graef Ernſt/ ende het half Regiment der Schotten/ ende neghen Vanen Ruyteren / met eenich grof Gheſchut / om de ſelf de Betuwe vant Tolhuys af tot Huyſſen te bewaren/ ende ſelve trock hy alſoo mette reſte vanden Legher ende Gheſchut nae Doeſborch/ om dat te bewaren ende daer mede de Veluwe / hy dede daer oock de Brugghe vanden Gelderſchen Weert voerſn/ ende den ſelf den Weert ofte Eylandt liet hy aldaer ſeer ſterck maken ende retrencheren.

Admirante beſpringt Deutecum ſonder ſommeren/ den vj. November.

Deutecum beſchoten met xviij. ſtucken den vij. November.

Den Admirante zijnde den ſeſten November met alle ſijn macht voor Deutecum ghecomen/ heeft terſtont noch den ſelven nacht aldaer voor de Doeſborchſche poorte vier ſtucken Geſchuts doen planten / ſonder de Stadt op te eyſſchen/ om die alſo te overvallen inder haeſt / ende daer mede alle de cleyne Steden eenen ſchrick aen te jaghen/ ende ſchoot daer op den vij. November van ſmorghens tot naer de noene/ zijnde de ſtadt daer ſwackſte ende ſonder Tochtbrugge/ zijnde alomme een weecke Stadt/ daer oock maer vier Vaendelen Soldaten voor Garniſoen in lagen/ als de Vaendelen van Gyſſelaer / Storm / la Grappe/ ende Achthoven/ ende om die gheenen tijdt te gheven om teghenweer te maken/ plante hy den naeſten nacht noch xiiij. ſtucken Gheſchuts/ op beyde de zijden vande ſelf de Doeſborſche Poorte/ dies ſanderdaeghs den viij. November/ die van Deutecum ſiende dat haer Poorte bycans afgeſchoten was/ ende dat haren vyant noch meer Gheſchuts gheplant hadde / hebben begonſt cleynmoedich te worden/ ſo wel Soldaten als Borgheren / ſonderlinghe om dat de Stadt ſeer ſwack aen die zijde was/ ende tegens ſodanighen Veltlegher onverſien / ende mits datmen haer noyt en hadde doen ſommeren/ vreeſden dat den vyant haer met ghewelt mochte overvallen / ende alle den hals af ſnijden / om met haer exempel ander Steden te verſchricken/ derhalven ſoo zijn de Capiteynen ende Magiſtraet by een vergadert / ende hebben goet ghevonden een Trommel te doen ſlaen / ende appoinctement te verſoecken / t'welck volbracht zijnde/ zijn totten Admirante uytgegaen de Capiteynen Gyſſelaer ende la Grappe / met twee Borghermeeſteren/ verſoeckende de Capiteynen te moghen uyttrecken alſoo ſy inghecomen waren/ ende de Borghers oock te moghen vertrecken/ ofte een half Jaer blijven/ ende haer goederen te moghen vercoopen/ ende voorts de ander Borgheren te houden by haer Previlegien ende goederen. Daer toe den Admirante metten eerſten gantſch niet en wilde verſtaen / ende hiete haer ettelicke malen weder wech gaen/ ten ware ſy haer alle wilden overgheven in ſijn diſcretie: Doch nae langhe woorden/ ende dat de Capiteynen uyt de Stadt comende / vertoonden dat ſy noch tſeſtich tonnen Cruyts hadden/ ende datſe daer mede liever de Breſſe wilden doen ſpringhen/ ende de Stadt aen brande te ſteken / ende alle het Cooren datter in Stadt was te verderven/ op dat haren vyant daer anders gheen profijt mochte van trecken/ liever als haer in diſcretie over te gheven: Soo is henlieden ten leſten ſo vele vergunt/ voor ſoo vele als den Soldaten aenginck/ om uyt te trecken met Wapenen ende Baggagie / maer te moeten overleveren hare Vaendelen / ende beloven in ſes Maenden buyten Hollant ende Zeelant niet te dienen: Ende nopende de Borghers / die en wilde den Admirante gheen appoinctement by gheſchrifte gheven/ maer beloef deſe op ſijn woort/ dat hy haer in goederen nochte leven niet en ſoude beſchadighen: daer mede de Borghermeeſters ende Capiteynen ten leſten te vreden waren/ ſiende datſe niet meer crijghen conden/ ende zijn noch ten ſelven daghe overghegaen/ ende de vier Vaendelen uyt ghetoghen: ende alſo werdt Deutecum verlooren/ dat ſeer onſterck was / doch vol goede Borgherye / die langhe op de Staten zijde gheweeſt waren/ daer den vyant voorraet van Cooren ende Poeder in vont. Dat deſe Stadt ſo ras overginck/ gaf aende Heeren Staten quaet achterdencken / meynende dat de goede Borgherye vande Soldaten ghedwonghen ofte verlaten waren/ ende deden daer informatie over nemen/ die welcke ghedaen zijnde / waren ſy wel te vreden: ende eenighe die met Paſquillen de Capi-

Deutecum appoincteert metten Admirante den viij. November.

teynen daer over beſchimpt hadden/ behaelden groote ſchande.

Den Admirante beſchiet ende crijcht Schuylenborch den xj. November.

Den Admirante deſe Stadt hebbende/ ſont terſtont nae het Huys Schuylenborch/ om dat te ſommeren/ een cleyn Huys/ maer wel ghelegen in Moraſch/ t'welck maer eenen toeganck en hadde/ daer Capiteyn Dorth/ des Heeren van Dorth Sone/ met ſijn volck op lach. Den Admirante dede hem aenſegghen/ indien hy het Gheſchut verwachte/ hy wilde hem mette ſijne al op hanghen/ doch ſoo den Capiteyn dat alſoo nochtans niet en wilde over gheven/ dede hy den ſelven nacht dat berennen/ beſluyten ende t'Gheſchut daer voor brenghen/ tot thien ſtucken/ ende begonde den neghenſten Novembris nae middaghe te ſchieten/ gheduerichlicken totten avont toe/ ende noch meeſt alle den nacht/ ende den naeſten daghe alles reede maken dat tot ſtormen dienlick was/ te weten/ menichte van Schuyten die hy met Waghens daer dede brenghen/ om daer mede van alle canten over t'Moraſch ende Water aenden ſtorm te moghen comen. Als den Capiteyn Dorth dit ſach den elfdẽ November/ datmen van alle zijden op hem wilde aencomen/ ende dat hy niet volcx ghenoech en hadde om op alle plaetſen den aenval af te weeren/ ſo heeft hy begonnen te parlementeren/ ende eyndtlick de plaetſe overghegheven/ verlatende Vaendelen ende Wapenen/ uytgaende met eenen ſtock.

Pr. Mauritz verwacht den Admirante voor Doeſborch.

Prince Mauritz nu denckende dat den Admirante op hem ſoude comen/ heeft alle vlijt aenghewent om ſijnen Legher onder Doeſborch te ſtercken/ Bateryen te maken/ om t'Gheſchut tot bewaringhe te planten: Hy ſterckte oock de Stadt Doeſborch/ ende ontboot noch eenighe meer Vaendelen uyt Hollant ende Zeelant/ ende vercreech oock een deel gelts uyt Vrieſlant ende Ommelanden. Hy belaſte oock de Scheeps Capiteynen met haer Oorlochſchepen den Rijn op te ſeylen/ ende alle toevoer van Rees ende Emmerick te beletten/ maer den wint en wilde noch niet dienen. Aldus verwachte hy den elfden/ twaelfden ende derthienden Novembris/ des Admirante Legher/ zijnde wel verſien: maer den Admirante zijnde alomme beſet vande Garniſoenen/ hadde van alles ghebreck/ dorſte niet voorder avontueren. Prince Mauritz vreeſende voor Lochem/ mits de Generale Staten daer ſeer ſorchvuldelick voor gheſchreven hadden/ ſont daer noch een Vaendel knechten/ ende goede Buſſchieters/ op hope dat den Admirante erghens mocht gheſtuyckt worden.

Voorder ter inſtantie van Prince Mauritz trachtemen in s'Gravenhaghe om het Magaſin ofte Verſorch-huys tot Arnhem/ t'welck nu met verſcheyden plaetſen te verſorghen/ gantſch ledich van allen voorraet was gheworden/ wederomme van alle Amonitie/ Cooren ende anders te verſien/ oock Zutphen ende s'Gravenweert voor een Jaer te verſorghen: ende voor al was men beſich om proviſie van ghelde te maken/ ende dat de Vaendelen weder mochten ghebrocht worden tot het behoorlick volle ghetal.

T'ſamencomſte des Weſtphaliſchen Creyts tot Dortmont/ in Novẽber.

Ontrent deſen tijt iſſer weder inde Rijckſtadt Dortmont/ een vergaderinghe gheweeſt vande Ghedeputeerde der Vorſten ende Heeren/ behoorende onder den nederen Weſtphaliſchen Creytz/ daer van dat Overſte is den Grave vander Lippe/ alwaer alle de clachten der byligghende Landen ghebrocht zijn gheweeſt/ waer over ten leſten is beſloten ende gheresolveert ontrent den den xiij. Novembris/ Brieven aenden Keyſer te ſchrijven/ ende aende vier Rijnſche Keurvorſten/ op dat ſy voorder ſchreven/ ſo aenden Keyſer als Admirante/ ende tot Bruſſel aenden Cardinael Andream van Ooſtenrijck/ Biſſchop van Conſtants/ ende Gouverneur van Nederlant. Inſghelijcx aende Heeren Staten vande vereenichde Nederlanden/ op dat ſy over beyde zijden de inne hebbende Steden ende plaetſen van haer Krijchſvolck ontledighen ſouden. Waer over deſe vergaderinghe weder in Januario ſouden tot Ceulen by den anderen comen.

Inhout vant ſchrijven aen Keyſer/Keurvorſten/etc. vande neder Creyts over den Spaenſchen inval ontrent den xiij. November.

Het Inhout van deſe Brieven was/ Dat ſoo haeſt den Vorſtelicken Cardinael Albertus uyt Nederlant vertrocken was/ Don Franciſco de Mendoza/ Admirante van Arragon/ Hertoghe van Veraguas/ Marquis van Guadaleſta/ etc. ware met dertich duyſent Mannen te voete ende te Peerde/ ghevallen int Hertochdom van Cleef/ ende hadde die Stadt van Orſoy overvallen/ het Slot oock inghenomen/ ende het Gulickſche Garniſoen dat daer in gheweeſt was/ wech doen gaen: voorder t'meeſtendeel ſijns volcx over Rijn ghepaſſeert zijnde/ hadde hy het Dorp Walſum teghen over Orſoy gheſterckt ende beſchanſt:

Graef van Valkenſteyn ende Brouck vermoort.

Daer nae was hy int Vorſtendom Berch/ voor des welgheboren Heeren Vlrigh vand'Hann/ Grave zu Valkenſteyn/ Brouck/ etc. ſijn Reſidentshuys ende woonplaetſe ghetrocken/ ende hadde het Slot van Broeck/ een Vorſtelick Bergiſch Leen/ beleghert/ beſchoten: ende onaengeſien dat de voorſchreven Grave onder gheloſte ende conditie aller vrijheyt aen lijf/ have ende goederen/ voor hem ende die daer op laghen/ (Gulickſche ende ſijn eyghen Soldaten) dat hadde opgheghevẽ/ ſoo hadden ſy de ſelvighe Soldaten eensdeels berooft/ doorſteken/ eensdeels gherantſonneert/ ende den Grave/ wiens verlaten Weduwe aldaer haer clachte ghedaen hadde/ naedemael hy hem niet anders als neutrael/ ende als een Berchſche Lantſvurſtelick Overheyt ghedraghen hadde/ ende van den Heere Admirante ſelve Saubegarde begheert (ende ſulcken ongeluck niet en verwachte) hebben ſy den voorſchreven Grave ettelicke daghen ghevanckelick ghehouden/ ende daer nae heymelicken op ongehoorde wijſe jammerlicken omghebracht: Ende dat Huys gheplondert ende gantſch berooft/ ende daer nae de Cleefſche Steden/ als Burich/ Dinſlaken/ Holt ende Rees/ met alle uyterlicke ghewelt inghenomen. De Frontierſchanſſen inghebroken/ de beſettinghen ofte Garniſoenen om't leven ghebrocht ende verdreven/ die Stadt Neder Weſel ſo beanghſt/ dat ſy heeft moeten hondert duyſent Daelders ghereet ghelt tellen/ ende duyſent malder herde vruchten gheven.

Steden ende plaetſen ghenomen.

Ghesweghen dat ſy verwitticht waren noch binnen twee daghen/ van eenighe Steden des Stift Munſter/ die ghedwonghen waren ſConincx Garniſoen in te nemen/ oock dat de Stift Eſſen ende Werden afgheloopen werden/ de Heerlickheden ende t'huys Kranckenberch/ toebehoorende den Grave van Schaumburch/ ende Wennelichoffer/ toebehoorende den Grave van Benthem/ mede het Vorſtelick ende Adelick Slot/ Loe/ Wunnendael/ Drieſſort/ Reſou/ Jmplen/ Dorninck/ Luchauſſen/ al int Vurſtendom Cleef gheleghen/ onghеacht ſijne Vorſtelicke Ghenade daer ſelf ware Huys houdende/ hadden die ſelvighe inghenomen ende gheplondert/ de Cloosteren ende Kercken berooft/ ende die inden alder ellendichſten ſtaet gebrocht/ ende oock dat ghemeyn Lantvolck/ met ſulcken grooten machtigen hoopen ongheregelt Krijchſvolck/ nu over de acht weken gheduerende/ ſoo benaut/ aenghevochten ende overvallen hebben/ dat het onmoghelick ware te beſchrijven/ ende voor Gods gherechtighen ooghen nemmermeer te verantwoorden ſal zijn.

In deſe gheleghentheyt heeft het vereenichde Nederlantſche Krijchſvolck ſich oock gheroert/ ende eenſdeels haer int Vorſtendom Cleef/ ende op des Heylich Rijcx gront ende bodem ghelegert/ daer een tijdt lanck gheleghen / ende daer naer de Stede Sevenaer / oock dat Slot ende Tolſtadt Lobith / int Vorſtendom Cleef / met het Gheſchut inghenomen / ende uyt het Stift Munſter veel Gheeſtelicke ende Weereltlicke perſoonen ghevanckelick tot Grol ghevoert/ ſoo dat van beyde zijden den krijch op den Rijcxbodem ghevoert worde. Den Gouverneur van Limborch Don Gaſton Spinola/ onder t'pretext van des Achts executie teghen de Rijckſtadt Aken / heeft op deſen tijdt twee Heeren Huyſen/ namelick Franckeberch ende Heyden/ inghenomen/ ende daer uyt groot ghewelt ende ſchade op alle Man ghedaen. Oock mede ſoo hebben de Spaenſche Garniſoenen de Dorpen van het Overquartier van Gelderlant/elck duyſent ende twaelf hondert Daelders afgebrantſchattet/etc.

Staten Generael der vereenichde Provintien verbiedē toevoer aen haer vyanden in November.

Prince Mauritz verſtaende datter van Ooſten grooten toevoer naer Colen ende Munſter gheſchiede/ van Cooren ende Amunitie/ende van daer blijckelicken nae den Spaenſchen Legher/ ſo verſochte hy aen de Heeren Staten Generael/ dat ſy wilden met haer authoriteyt daer in verſien. Waer over de Staten ſchreven aende Ooſterſche Steden/ als Emden/ Bremen/ Staden/ Hamborch/ Oldenborch/ Munſter eñ de Lantſchappen daer ontrent/ dat ſy haren vyant gheen toevoer ſouden hebben te doen / ofte ſoo ſy daer over gherreghen werden/ ſo ſouden die goederen weſen van goeden prijſe: ende dieſhalven hebben ſy by open Placcaet alle haer Garniſoenen daer van verwitticht.

Pr. Mauritz ſterckt Zutphen eñ Doeſborch.

Reſtitueert de ſtadt Sevenaer in November.

Terwijle den Admirante vaſt ſtil lach / ende dat ſy advijs over haer reſolutien verwachten/ ſoo maeckte Prince Mauritz een reyſe op Zutphen den xv. November / zijnde nu ſijn Sterckten tot Doeſborch in goede defenſien / om die Fortificatie te beſichtighen / vreeſende ofte den vyant daer op mochte d'ooghe hebben / alſoo tooch hy daer / ende die ſelvighe in goede ordre vindende/is hy ten ſelven daghe weder ghekeert/ ordonnerende nochtans / om in toecomende tijden de Veluwe te bevrijden / datter beyde tot Zutphen als tot Doeſborch / aen elcke Stadt noch twee Bolwercken ſouden ghemaeckt worden/ die hy aen beſtede. Siende oock dat de ſtadt van Sevenaer gheen vreeſe van den vyant en hadde / heeft hy die aende Cleefſche Officieren doen reſtitueren met het Slot / daer ſy weder Cleefſche Knechten ofte Hanevederen op leyden.

Admirantes Legher vertreckt nae Weſtphalen den xvj. November.

Den Admirante met ſijnen Legher langhe reſolverende ontrent Deutecum/ ſach wel dat hy veel verſuymt hadde/ghevende Prince Mauritz ſoo vele tijts om hem te ſtercken voor Doeſborch / ende Graef Frederick mette Nederlantſche Hoofden die raden al voorts te trecken/ vreeſende ſoo den Admirante nederwaerts den Rijn volchde/ dat hy te ſtercken wederſtant aen Prince Mauritz vinden ſoude/ ende ſouden oock willen uyt onervarentheyt haer eyghen Hooft volghen / om dat het Spaenſch Krijchſvolck ſo ſterck was / die vreeſden dat ſy ſouden hebben (voorts treckende) ghebreck van nootdruft ende victalie. Ten leſten den xvj. November/is t'Legher opghetrocken nae Zelem / ende ſoo nae't Lant van Cleef ende Munſter / om daer te verwinteren/ latende in Deutecum vijf Vaendelen van alle Natien/als Spaengiaerden/Duytſchen ende Walen/met de Vanen Ruyteren van Mendo een Spaengiaert / daer nu Gillis over commandeerde: voor Gouverneur bleef daer Inigo d'Otajola.

Prince Mauritz ſiende ſijnen vyant vertrecken / die hy met groot verlanghen teghen ſijn ſterckte verwacht hadde / is hy den xviij. November uytghereden nae Deutecum/ om ſijn legeringhe te ſien/die hy ſlecht vont/ende verlaechde hem van quade onderrichtinge die hem was ghedaen/ hy vont veel dooden ende crancken hier ende daer / daer over liet hy den Gouverneur van Deutecum aenſegghen / dat hy die crancke wilde doen inhalen : maer den anderen bedanckte hem vant erbarmen ende beleeftheyt die hy den crancken betoont hadde / doch dewijle hem bevolen was de bewaerniſſe van Deutecum/ ende niet vande crancken / ſo en conde hy die niet inne doen halen.

Des Admirants Leger trock voorts/ Graef Frederick vanden Berghe beſchoot Bocholt/ dat hem daer nae op gaf / deſghelijcx Borken/ daer ſy ſeer qualick leefden mette Borgheryen.

Overlaſten/ moorden eñ Vrouwen vercrachten by den Admirantes volck ghepleecht.

Daer wert doen gerapporteert ende in Druck uytghegheven / den grooten moetwil die ſy alomme bedreven/ als tot Bocholt/ daer dat den Borghermeeſter toegheloopen was/ alſmen ſijn Dochter wilde vercrachten/die ſy terſtont doorſtaken/ ende des niet te min vercrachten ſchendelick die ellendighe Dochter / by haer Vaders doodt lichaem. Den Richter van Duelman hebben ſeven Spaengiaerden in een ſtoel ghebonden/ende voor ſijn ooghen ſijn Huyſvrouwe vercracht/ alle d'een voor d'ander naer / deſghelijcx hebben alomme veel Edele Jofvrouwen/ Nonnen ende andere die ſchoon waren/ vercracht/ eñ vele allomme in verſcheyden plaetſen/ Vrouwen die ſulcx van haer wilden weyren / doorſteken/ veel ſwangere Vrouwen metten kinde vermoort/ het Jofvrouwen Clooſter van Schonhorſt gheplondert hebbende/ hebben ſy die Edele Jofvrouwen naeckt ontcleet / ſeer qualick ghehandelt/ende die ſchoon waren gheſchent/Vrouwen Lazarus ofte Leproos zijnde / hebbenſe niet ontſien te miſbruyckē/ ende diergelijcke veel ſchandelicke daden meer werden voor waerheyt verhaelt / die wy ons ſchamen hier te ſchrijven/ als Heliogabalus noyt arger ofte leelicker en bedreef. Tot Aſſelt nae plonderinghe/ worpen het Mannenvolck uyt een Tooren int Water/Boeren die gheen ghelt gheven wilden/hebbende half gheworcht/ ende etlicke tot Reeck levendich ghebraden.

Admirants neemt veel Steden int Stift Munſter eñ Weſtphalen.

Bourlotte tracht weder binnen Emmerick te comē/ den xxiij November.

Voorts toghen ſy op nae Schermbeeck/ ende meer ander plaetſen/ als Dortmōt/Eſſen/Dorſten/Coeſvelt/ Rekelijckhouſen/ende veel Jonckeren Huyſen / ſy waren oock tweemael voor Ooſtendorp / maer moeſten af trecken : Sy dreychden met brant het Stift oft Landt van Oſenbrugghe ofte Oſnabrugghe / eyſſchende hondert duyſent Daelderen / maer het werdt gheweyghert/ende die namen Krijchſvolck aen. De Spaengiaerden wilden vele weder nae Rijn met ſeer grooten roof: maer Bourlotte werdt derwaerts gheſonden/ die op den xxiij. Novembris / wilde met meer volck binnen Emmerick weſen / daer drie Duytſche Vaendelen van den Grave van Bye in laghen / die ghenoech ghedwonghen zijnde by de Borgherye / den Bourlotte uyt hielden / dies hy Bourlotte met groote dreyghementen van de Stadt weder moeſte af trecken.

Om dit weygheren te ontſchuldighen by den Admirante/ werden Gheſanten van Emmerick by hem gheſonden/ onder ander den Deken/ een goet Catholijck ende Voorſtander der Jeſuijten aldaer/

1598.

aldaer/ de welcke hem vertoonde wat contracten ende beloften de Stadt Emmerick/ by hem/ ghedaen waren/ van die Stadt vrij ende neutrael te houden/ die al ghebroken waren/ ende ſo den Admirante antwoorde / dat de gheleghentheyt des tijdts/ den dienſt Godes ende des Conincx ſulcx nu vereyſchte / ende daer mede moeſten gheduldich zijn / antwoorde den Deken / dat ſulcx een groote ſchande voor God ende de Weerelt ware/ ende voor den Catholijcken Spaenſchen Naem/ dat alle beloften/ toeſegginghen/ contracten/ moghen ghebroken ende verantwoort worden/ met den dienſt Gods / des Conincks ende met gheleghentheyt der ſaken/ dat ſelve de Turcken niet deden / ende ſo doende/ en waer gheen wonder dat de vereenichde Nederlanden niet en willen haer op eenighen Vrede betrouwen / ende Rebellen bleven/ naedemael men haer (die Ghebueren ende vrienden waren) alſo handelde: Daer over den Admirante verſtoort ende beſchaemt bleef/ ende liet niet ſonder perijckel deſe Gheſanten vertrecken.

Beſcheydelijcke ende cloecke antwoorde van den Deken van Emmerick aen den Admirante.

Den Admirante ſiende ſijnen Legher aldus verdeylt/ ende vol behoefte ende ghebreck/ ſochte goeden Winterlegher. So heeft Prince Mauritz oock den xxv. November begonſt ſijnen Legher voor Doeſborch op te breken die oock door hooghe opperwateren werdt ghedwonghen te veranderen: Dies hy den xxvj. November / neghen Vaendelen Vrieſen met Graef Willem van Naſſou/ ſont nae Vrieſlant/ die daer op eenen beſchreven Lantſdach moeſte weſen.

Pr. Mauritz begint oock ſijnen Legher van Doeſborch te verdeylen/ den xxv. November.

Ende om dat hy verſtaen hadde dat die van Deutecum alle daghe uyttrocken met drie hondert Man om Rijſboſſen te halen/ daer mede ſy de wallen vande Stadt verſterckten / hadde hy den xxvj. ſmorghens uytgheſonden Graef Lodewijck van Naſſou/ met vier hondert Peerden van verſcheyden Compaignien / ende vijf hondert te voete/ vroech voor den daghe/ om ontrent de Stadt in Embuſcade te weſen / ende de ſelve drie hondert Mannen uyt de Stadt comende te overvallen. Deſe in de Embuſcade liggende/ vernamen ten leſten dat het volck uyt de Stadt niet en treck / om dat de Vane Ruyteren van Gillis nae Vlſt was ghereden/ daer over Graef Lodewijck dat Voetvolck weder te rugge ſont/ ende hy beſloot met ſijn Peerden de voorſchreven Vane nae te jaghen / die hy niet en conde achterhalen / voor datſe op den Voorhof van Vlſt waren/ ende daer de Valbrugghe tot haerder beſchuttinghe opghetrocken hadden. Graef Lodewijck dat ſiende/ dede verſcheyden Ruyteren aſſitten / ende te voete nae de Valbrugghe gaen / om die te doen neder vallen / die welcke naer eenighe wederſtant de ſelve neder creghen/ daer op die ander Ruyteren inreden / ende ſloeghen op den Voorhof de voorſchreven Vane/ ten aenſien van Graef Hendrick van den Berghe ende den Capiteyn Gillis / die op Vlſt waren/ ende en dorſten haer niet weeren: ſy namen tweeentſeſtich Peerden / meeſt magere afghereden Peerden/ ende neghenendertich ghevanghenen/ daer onder den Luytenant vande Vane was/ zijnde de Cornette met andere ter zijden door de Moraſſchen gheſalveert: noch creghen ſy daer by een groote Ruytervane / nieuwe ghemaeckt/ mette couleuren van Borch in ruyten / eenighe bleven verſlaghen. Den Luytenant ſprack voor het rantſoen van meeſt al de ghevanghenen/ die men daeromme liet gaen. Graef Lodewijck met Stakenbroeck ginghen daer naer op Vlſt om de Jonckvrouwen te groeten / de Suſters vanden Grave vanden Berghe/ die hem het opkomen niet weygheren dorſten / om dat ſy haer neutrael hielden / daer queſtie gherees oft den Capiteyn Gillis niet behoorde ſijn ghevanghen te weſen. Dit is d'eerſte exploict daer over Graef Lodewijck hier te Lande ghecommandeert heeft / t'welck hem wel gheluckt is / den welcken Prince Mauritz ſoeckt te vorderen.

Graef Lodewijck van Naſſou ſlaet een Vane Spaenſche Ruyterẽ tot Vlſt dẽ xxvj. November.

1598.

Sanderdaechs/ alſo veel van des Admirante Ruyteren verliepen/ heeft den Ritmeeſter Coutelaer een partye daer van gheſlaghen/ ende vijfendertich goede Peerden ghecreghen van Graef Hendrick vanden Bergh ende van Bodberghen/ ende ſanderdaechs creghen noch eenighe ander Ruyteren van Prince Mauritz / noch thien Peerden van den voorſchreven Graef Hendrick vanden Berghe/ by Schutdorp in des Graven van Benthems Lant.

Alſo de Staten vijftich laſten Coorens verſocht hadden / om in Grol ende Brevoort te doen / gaf Prince Mauritz ordre dat die den tweeden December daer ſouden ghevoert worden / ſiende ſijnen vyant gheſcheyden ende verdeylt/ hy liet de Waghens tot Doeſborch laden/ ende belaſte Graef Lodewijck dat gheleyde te doen/ met ſeventhien Vanen Ruyteren/ eerſt nae Brevoort / ende dan nae Grol. Deſe ſmorgens vroech vertrocken zijnde/ dede hy ten twee uren nae noen/ den Ritmeeſter du Bois met drie Vanen/ ende den Colonel vander Noot met ſes hondert te voete/ marcheren nae Zelem / ende daer blijven tot dat het Convoy wederom quam/ om haer de retraicte te verſekeren/ dan het voetvolck moeſte totte middel door't Water gaen/ dat ghewaſſen was door het doorſteken vande Dijcken. Dit Convoy gheraeckte noch dien avont op haer gheordineerde plaetſe / hondert ende acht Waghenen / elck met vijf ſacken / makende ontrent eenendertich laſten / de reſte tot vijftich laſten / werdt daer nae by anderen wegh gheſonden.

Pr. Mauritz ſent coren binnen Brevoort ende Grol / den eerſten December.

Ontrent deſen tijdt hadde Prince Mauritz ſes Schepen van oorloghen / den Rijn op doen varen voorby Emmerick/ daer ſy nae de Stadt ſchoten / om ontrent Griet te gaen ligghen/ het welcke de Spaenſchs Oorlochſchepen ſiende/ maeckten ſeyl / ende voeren op / naer Rees toe vluchtende/ daer eenighe Schepen ende Soetelaers met victalie ghenomen werden: Den Grave van Hohenlo / die hier ontrent ghebiet ende volck hadde / creech eenighe tijdinghe uyt Emmerick/ dat de Borghers den vyant wel ſouden willen uyt jaghen/ indien Prince Mauritz volck inde Hetter ſoo conden Schanſſen / dat ſy den vyant mochten ſchutten ofte uythouden: waeromme hy heeft den leſten November / den pas alle dien dach alomme doen gheſloten houden/ ende is op den avont met een deel volcks den Rijn opghevaren / om te comen op den Dijck tuſſchen Emmerick ende Doornick / om dien beter te moghen door ſteken ende te Schanſſen/ maer het Rijnwater was ſo hooghe/ dat hy niet Schanſſen conde/ dan den Dijck wat meer door ſteken / nochtans verbolchde den Grave ſijn voornemen/ daer hy wel dochte toe te comen/ ſo hy conde den Dijck boven Rees door ſteken/ om alſo t'gantſche Landt te doen overloopen / dies eenich Schipſvolck oft Mattrooſen / metten Schipper van het Keucken-ſchip van Prince Mauritz/ dit aengenomen hebben: Deſe hebben verſtant ghemaeckt met eenighe goede weghkenders ende Leytſmans/ ende zijn den iiij. December te Lande opghegaen nae Calcar / ende van daer naer Santen / ende beneden Santen ghecreghen hebbende een Schuyte ende ſchuppen / zijn ſy ſavonts over Rijn ghevaren / ende ghecomen aenden Dijck tuſſchen Rees ende Biſſelick/

Schipvolck ſteken den Dijck des Rijns door tuſſchẽ twee Wachtẽ der Spaenſche/. den vierden December.

ſelick / daer dien eertijts door ghebroken hadde gheweeſt/ ende alleen beſet was met een Vingerlinck/ om den Dijck weder tot bequamer tijdt te maken. Deſe hebben aldaer tuſſchen twee Corps de garde/ ofte Wachten des vyants/ die daer laghen om het doorſteken te beletten/ deſen Vingerlinck ofte cleynen Dijck door gheſteken/ ſonder dat ſy des ghewaer ghewordẽ zijn / om dat het ſeer waeyde: terſtont liep het Water ſeer ſterck inne/ ende t'gat werde ſeer groot / in dier voeghen dat het Spaenſch krijchſvolck / ligghende tot Meeten ende tot Heſſen / haer qualic voor dien nacht in de Kercke condẽ ſalveren/ eñ tot Biſſelic op de ſolders vãde Huyſẽ/tot datſe des anderen daeghs met Schuyten afghehaelt werden. Dat voorſchreven Schipſvolck ofte Maetrooſen dit ghedaen hebbende / voeren weder over Rijn/ ende quamen lancx de Cleefſchẽ zijde weder by den haren.

Emmerick belegert by den Grave van Hohenlo den vij. December.

Hier over ſoo quam den Grave van Hohenlo by Prince Mauritz/ die tſamen reſolveerden dat Hohenlo met het volck endẽ acht ſtucken Gheſchuts ſoude naer Emmerick trecken / ende die ſien te fortſeren / alſoo dat hy den ſevenſten December ſnachts aent vaſte Lant van Emmerick quam/ beginnende ſijn approchen te maken terwijle dat Prince Mauritz ſijn Peerderuyteren uyt ſont/ om te vernemen oft den vyant die van Emmerick niet ſoude moghen ontſetten van over Deutecum ende Eltenberch / maer die brochten tijdinghe dat het onmoghelick was die van Emmerick ſecours te doen. Waer over Prince Mauritz den viij. December/ uyt Arnhem mette Ruyterye ende eenighe Enghelſche nae Emmerick trock/ het welcke beſchoten wert met twee volleen Gheſchuts / waer over ſy in compoſitie traden / ende accordeerden / dat het Duytſch Garniſoen daer uyt trecken ſoude over Rijn met twee ſtuckkens Gheſchut / dat ſy daer inghebrocht hadden / ende de Stadt ſoude haer conform goede neutraliteyt houden/ ende haers Vorſten van Cleef krijchſvolck innemen/ den vyant gheen onderſtant doen/etc. Alſoo trock dat krijchſvolck alſoo ghedwonghen noch den ix. December / daer uyt over Rijn / ende die Stadt werdt by dẽ Prince Mauritz eñ den Geunierden Heyrleger/ verloſt van hare vyanden/ int gheſichte bycans van den Admirante/ die te Rees met drie duyſent Mannen was / ende La Bourlotte tot Doornick/ ende andere daer ontrent. De vereenichde Nederlanden willende met deſen dienſt inder daet bewijſen/ dat ſy niet dan alle goede Ghebuerſchap ſochten/ ende dat ſy die plaetſen des Vorſtendoms Cleef/ nergens dan om haer eyghen ende Ghebueren beſchuttinghe aenghetaſt hadden / mits dat ſy die nu weder over gaven/ alſo ſy oock Sevenaer ghedaen hadden/ende nu van het Tolhuys oock reſolveerden/trachtende den Rijn in alle manieren te bevrijden / als een Reviere des Rijcx / betoonende wie de rechte vyanden vanden H. Roomſchen Rijcke waren.

Het Spaenſche Garniſoen binnen Emmerick wort ghedwõghen uyt te trecken/ ende de Stadt haer vrijheyt ſelve te weerẽ/ den x. December

Daer werdt ontrent den vijf den December ghevanghen den Hofmeeſter van Graef Frederick vanden Berghe/ met eenighe Spaengiaerden / die tot Arnhem verclaerden / dat Graef Frederick met ſijn Regiment / ende het Regiment Spaengiaerden van Chapena / Barlaymont ende Buſquoy/ met eenighe Ruyteren van ſijn Broeders ende andere / met vier halve Canons / Garniſoen ſouden houden te Coeſvelt/ Ranſdorp/ Suytloe/ Stadtloe/ Vreden/ Ahaus/ Horſtmaer/ Dulmen ende Rhenen by Linghen/ ende dat hy op wegh was om die plaetſen die hy noch niet in en hadde/ in te nemen: Dat het Regiment Spaengiaerden van Colonna / lach tot Borcholt ende daer ontrent: Dat Don Lois de Velaſco mette reſte vande Ruyterye/ waren ghetoghen mette Regimenten van Don Lois de Villar/ vanden Grave van Bye/ van Sleghel/ ende van Stanley/ naer Borken/ Schermbeer/ Dorſten / ende t'Lant vander Mare / by haer hebbende vier heel Canons / ende dat de reſte vant volck int Lant van Cleef ſoude ligghen/ te Rees/ Biſſelick/ ende daer ontrent / ende datter drie Vaendelen Spaengiaerden uyt elck Regiment weder over Rijn ginghen / om twee daer van int Caſteel van Antwerpen te legghen/ende een tot Liere.

Admirante ende Spaenſchen Legher makẽ haren Winterleger in Cleef ende Weſtphalen

Den Spaenſchen Heyrlegher bleef aldus inde voorſchreven Landen van Cleef ende andere omligghende plaetſen verwinteren/om te wachten eenen vorſt / ende ſo eenen inval in Hollandt ende Vrieſlant te doen. Den Admirante heeft allomme in ſijn Winterleghers een krijchs ordonnantie/ om goede diſcipline te houden/ doen publiceeren/ die ſeer goet ende loflick waren/ dan die Landen claechden qualicken onderhouden te worden/ waren ghegheven tot Rees den xj. Decbris/ M. D. XCviij.

Die van Brabant ende Vlaenderen hebben voor een goede ſomme ghelts / van den Aertſhertoch Albert afghecocht / dat t'voorſchreven Legher voor Maert/ in Brabant ofte Vlaenderen niet ghebracht ſoude worden.

Proteſtantſche Duytſche Vorſten verga gaderen in December.

Hierentuſſchen worde vaſt verwacht/wat reſolutie ghenomen ſoude worden op de voorverhaelde Brieven / die aenden Keyſer ende Keurvorſten vanden Weſtphaliſchen Creytz gheſchreven waren / mits dat ſy wederom in Januario tot Colen ſouden vergaderen: dat oock de Proteſtantſche Duytſche Vorſten deſen Kerſmiſſe by den anderen weſen ſouden. Vele bygheleghen Vorſten/ als Paltz/ Heſſen/ Bruynſwijck/ Naſſouwers/ ende ander Proteſtantſche Heeren/ vonden haer ten hoochſten by de voorſz. Spaenſche proceduren beſwaert/ ende hoewel ſulcx niet en ware op haer eygen Lant/ſo ware het aen haer vrienden ende verwanten / zijnde ſeer ontſtelt over den moort vanden Grave van Valkenſteyn ende Broeck / wel ſiende wat haer te vreeſen ſtont / waer over vele haer Huyſen ende Sloten verlaten hebben.

Die van Oſnabrugghe worde oock grooten brantſchat afghevordert / maer ſy hebben dat gheweygheert/ ende haer te weere gheſtelt/haren Heere ende Biſſchop zijnde vanden Huyſe van Bruynſwijck.

Pr. Mauritz verdeylt ſijnen Leger in Decemb

Over deſe tijdinghen ſo heeft Prince Mauritz oock ſijn Legher ghebroken / ende heeft de Enghelſche (die wel de ſterckſte int Leger gheweeſt waren) verdeylt inde Steden van Zutphen/ Arnhem/ Wijck/ Wagheninghen/ Renen/ Culenburch/ Vianen / ende andere Steden daer ontrent: de Ruyteren in Zutphen/ Overijſſel/ende de Veluwe: ende ſo alles in goeder ordre/elck op ſijn wachte gebracht hebbende/ is Prince Mauritz ſelve inden Haghe ghecomen den xviij. December / daer vergaderinghe vande Staten was / om op meerder middelen ende lichtinghe van volck te reſolveren: Sy hadden alreede begonnen eenighe Switſers ende Franſoyſen/ die uyt Vranckrijck ghecomen waren / aen te nemen/ latende den Switſers hare eyghen Commandeurs verkieſen.

Bevel van Biddagh e Vaſtedagh t houden doo alle de vere nichde Lan den den xvj. Decemb

De Staten Generael hadden teghen den xvj. December een Biddagh ende Vaſtendagh wel xiiij. ofte xx. daghen te vooren gheordineert/ende bevolen alle de vereenichde Landen door / om Gode te dancken / dat ſulcken Heyrlegher haerder vyanden ſo wel afgeweert was/ ende voorts te bidden om den ſelven te wederſtaen/ eñ ſo te comen tot vrede eñ vrijheyt van ziele ende lichaem.

Daer was in November in Hollant aengecomen/ den Ridder Sire Franſoys Vere uyt Enghelant / die by de Coninginne Gouverneur in den Briel ghemaeckt was / verſoeckende dien volghende daer als Gouverneur ingheſtelt te worden / daer toe de Generale Staten eenighe ghecommitteert hebben om hem den behoorlicken Eedt af te nemen / ende in ſijn voorſchreven Gouvernement hem in te ſtellen.

Gheſanten van Hamburch comen inden Hage.

In December heeft de Magiſtraet der Hanſeſtadt Hamburch/ afgheſchickt hare Gheſanten Eberhart Eſich Raedtſheer / ende den Licentiaet Sebaſtiaen van Berghen/ Secretaris/ om by den Staten der vereenichde Landen/ vergadert inden Haghe / te bevorderen de onderhoudinghe der ware neutraliteyt / ende conſervatie der Stadts oude Previlegien / met alle goede naebuerſchap tuſſchen die van Hamburch ende die voorſchreven Landen/ t'welck henlieden vergunt is.

Gheduerende deſen Spaenſchen tocht des Admirante/ in het Landt van Cleef ende Weſtphalen/ ſo is gheſtorven tot Culenborch in Hollandt/ den Grave Florentz van Pallant/ Grave van Culenborch/ den ix. September / zijnde een vande vier principaelſte Heeren/ die voor de gheconfedereerde Edelluyden preſenteerde de Requeſte aende Regente de Hertoginne van Parma/ teghen de Inquiſitie ende nieuwe Biſſchoppen / Anno M. D. Lxvj. ende hadde hem ſints met de oorloghe ende regieringe luttel ghemoeyt/ heeft altijts inde Ghereformeerde Religie gheleeft / ende is by de ſelve gheſtorven doen hy ontrent tſeventich Jaren oudt was/ achterlatende eenen Sone ende een Dochter / ende wert den xviij. November tot Culenborch begraven.

Ontrent den ſelven tijdt is in Nederlant ſekere tijdinghe ghecomen vande doot vanden Coninck van Spaengien/ diens Jaer van ſijn gheboorte/ weſende het Jaer M.D.xxvij. was vermaert door dien dat den Prince Philibert van Orangien/ Roomen innam/ daer Bourbon doot bleef/ eñ met ſijn Duytſchen ende Spaengiaerden den Paus ghevangen creech: ſijn doot Jaer wordt nu oock fameus ghemaeckt / door de invaſie vant Lant van Cleve ende Weſtphalen.

Dootlicke ſieckte van den Coninck van Spaengien.

Van ſijn doot hebben wy verſcheyden ſchrijven uyt Spaengien gheſien / van Madril ende ander plaetſen. Inhoudende in effecte / dat alſo hy in de twee laetſte Jaren / altijdt vol Cortſen ende Flerecijn (ſoo dat hy niet conde ſtaen) was gheweeſt/ ſo is hy ſints ſiecker gheworden/ ende heeft t'Flerecijn in beyde ſijn handen ghecregen: ende nae S. Janſmiſſe crancker wordende / beval hy datmen hem ſoude vervoeren nae ſijn ſchoone Huys Eſcuriael/ het welcke hoewel ſijn Medecijn Doctor Mercado ſeer ontriet/ om ſijn ſieckte / ſoo werdt hy nochtans aldaer by ſekere Mans perſoonen / in ſes daghen ghedraghen/ zijnde ſeven mijlen: daer zijnde/ begonde de pijne vant Flerecijn ende Cortſen te vermeerderen/ waer over hy gevoelen creech vande doodt/ ende begonde te dencken op ſijn ziele / Biechte hem/ ende nam het Sacrament / ende gheboot dat Don Garcia de Lopaſa ſoude ſolemnelick van ſ'Paus Legaet gheconſacreert worden Aertſbiſſchop van Toledo / aen hem gheresigneert van den Aertſhertogh Albert/ behoudens ſo men ſeyde vijftich duyſent Ducaten Jaerlicx hem daer uyt te betalen. Hier over creech den Coninck een apoſtema in ſijn rechte Been/ daer nae noch vier op ſijn borſt/ waer over ſijn ghewoonlicke Medecijns verbaeſt zijnde/ ontboden tot haer eenen Doctoor Olias van Madril/ de welcke tſamen metten advijſe vanden Licenciaet Vergapa / rijpende plaeſteren op de apoſtemen gheleyt hebben/ ende ten leſten die geopent/ daer veel etters ende materie uyt liep/ ende groote menichte van Luyſen uyt groeyden/ ſoo datmen hem daer van niet reynigen en conde/ eñ was daer by ſo ſwack datmen hem by vier Mannen in een ſlaeplaken op heffen moeſte/ om ſijn Bedde te vermaken eñ reynighen. Daer werdt gheſeyt dat die Luyſen groeyden vanden etter eñ vuylicheyt / want ſijn lichaem was gheheel over ſo ellendich ende miſmaeckt/ als noyt Job ofte diergelijcke gheweeſt waren/ hy hadde wel drienvijftich dagen gheduerichlic altijt op ſijnen rugge gelegen/ eñ ſo ſy van daer ſchrijven/ ſo was ſijn ghedult ofte patientie ſoo groot / dat het een groot teecken van ſijn ſalicheyt gheacht werde.

Ellendicheit van des Coninx ſieckte.

Hy dede by hem brenghen veel Reliquien/ als den arm van S. Vincent de Ferret/ de knie van S. Sebaſtiaen/ ende oock mede wat van S. Albanus / deſe Reliquien cuſte hy alle met groote devotie ende reverentien / ende ſtreeckſe aen ſijn zeeren ende Beenen / ende dede die voor hem in ſijn Camer op eenen Outaer ſetten. Hy verheuchde hem ſeere / als men ſeyde dat de Heylighen voor hem ſouden intercederen / om dat hy hun Reliquien ſo eerde/ ende dat ten tijde/ als de Ketters die verachten ende met voeten ſtieten. Hy hadde veel ſijn ooghen op een Crucifix dat voor hem ſtont / ende hadde gheduerichlicken dit Ghebedt in ſijnen mont / dat ſijn lijden ende pijn hem mochte ſtrecken tot vergheveniſſe ſijnder zonden. Seyde oock tot Pater Piedro de Yepis / hy en hadde noyt yemanden onghelijck ghedaen/ ofte onrechtveerdicheyt beweſen / ten ware onwetens / ofte dat hy bedroghen ware gheweeſt: ſomma hy was ſo pacientich ende willich om te voldoene alle de penitentien / die men hem mochte oplegghen ofte voorbrenghen/ dat ſijnen voorſchreven Biechtvader / heeft in Druck uytghegheven / dat ſijn ſterven was te dienen tot een exempel voor alle ſtervende menſchen om dat te volghen.

Acten vande Coninc voor ſijn doot.

Hier over de Cortſen hem meer overvallende/ int beginſel van September / ontboot hy by hem den Prince ende de Infante ſijn Dochter/ daer by waren den Aertſ biſſchop van Toledo ende andere/ ende ſeyde totten Prince / wijſende op ſijn lichaem / Siet Prince / wat is vande grootheyt deſer Weerelt? ſiet dit ellendich lichaem/ alle menſchē hulpe waer nu verlooren/ ſy moeſten voor ſijn begraveniſſe ſorghen/ ende liet ſijn dootkiſte van coper daer brenghen/ ende een doots hooft op een Buffet ofte Treſoor ſetten/ met een ſijn gouden Croone daer op / hy belaſte eenen Jean Ruys de Velaſco/ Camerlinck / te halen een cleyn Cofferken/ waer uyt hy dede nemen eenen coſtelicken Steen ofte Juweel/ die hy ſijn Dochter gaf / in preſentie van den Prince/ ſegghende/ dat ſelf de Juweel comt van u Moeder/ houdt dat tot een memorie / een Diamant gheſchat tachtich duyſent Croonen: Hy dede daer noch uyt langhen een gheſchrifte / dat hy den Prince gaf / ſegghende / daer ware een inſtructie hoe hy ſijn Coninckrijcken ſoude regieren: Daer nae dede hy uytlanghen een diſcipline ofte geeſſel / daer aende eyndekens ſcheen bloet aen te hanghen / ende dede die ophouden / ſegghende/ dat waer bloet van ſijn bloet/ nochtans waſt ſijn bloet niet / maer het bloet van ſijnen Vader die nu indē Hemel ware/ die ſijn lichaem met ſulcx caſtijde / ende hadde die geeſſel daeromme voortgebracht ende haer willen toonen.

De Coninck belaſte de maniere van ſijn begraveniſſe.

Daer nae dede hy den voorſchreven Jean Ruys de Velaſco / een ordonnantie van ſijn begraveniſſe luyde leſen/ als dat hy nu over de veertich Jaren gheregeert hadde / ende beveelde ſijn ziele inde handen Gods / daer mede te doen t'ghene hem ghelieven ſoude / ende ſijn lichaem als de ziele daer uyt gheſcheyden ware/ wilde hy ghebalſemt hebben / ende dan Conincklick ghecleet / ghelept inde Coperen kiſte die daer ſtont/ ende als den tijdt vande ghewoonlicke beclaginghe/ Vigilien ende Ghetijden ofte Officien/ ſouden ghedaen weſen / wilde hy begraven weſen op deſe maniere: Vooren ſoude gaen dē Guidon van den Aertſ biſſchop / mette Monicken ende Clergie / nae hen den Adelantado metten Conincklicken Standaert ſleppende/ den Hertoch van Nagera ſoude de Croone dragen/ den Marquis van Aguilliar den Scepter / het lichaem acht gheintituleerde Heeren/ de Pagien al brandende flambeaux draghende: Nae de groote Heeren ſoude volghen den Aertſ biſſchop/ ende naeſt hem den Erfghename/ al in rouwe op de Franſoyſche wijſe / ende ſo inde Kercke de Miſſe ghedaen zijnde / ſal int graf gheſtelt worden in ſijn leſte Huys. De Infante ſijn Dochter / ſoude met haer Moeye ſijn Suſter/ gaen int Clooſter van Sinte Clara/ ende daer opgheſloten blijven/ de ghewoonlicke Vigilien ende Ghetijden doen leſen / eñ ſulcx meer als hy haer eertijts bevolen hadde: Den nieuwen Coninck Philips den III. ſoude hem vertrecken in S. Jeronimus Clooſter tot Madril/ om daer oock de Vigilien/ Ghetijden ende Zielmiſſen te doen doen / die oock al veel waren: Dat was d'inhout van ſijn Ordonnantie. Hy hadde wel veerthien daghen lanck gheduerichlick in ſijn Camer gehouden de Sanghers van de Kercke/ ſonder van hem uyt te laten gaen/ ſinghende de Letanien / zijnde ghebeden ende aenroepinghen der Heylighen / nae de ordonnantie vande Roomſche Catholijckſche Kercke/ om voor hem te bidden: hy belaſte oock datmen ſijn doot niet verborghen en ſoude houden/ maer vercondighen/ op datmen terſtont alomme voor hem bade.

Recommerde ſcrupuleuſe religieuſheyt vanden Coninc van Spaengien.

Hy recommandeerde inde preſentie van ſPaus Nuntius aen ſijne Kinderen/ den ſtoel van Roomen/ den Paus / de Catholijckſche Roomſche Religie / ende verſochte de abſolutie mette benedictie vanden voorſchreven Nuntius/ als Stadhouder Generael in ſijn Coninckrijcken/ ende recommandeerde de Infante aenden Prince ſeer/ hem oock bevelende den Lantſ vrede / ſijn Landen te verſien van goede Gouverneurs / beloonende de goede/ ende ſtraffende de quade. Voorder beval hy oock uyt de ghevangheniſſe te ontſlaen den Marquis van Mondeiar/ op conditie dat hy int Hof niet en ſoude comen/ oock datmen de Huyſ vrouwe van Anthonio Perez / die eertijts ſijnen Secretaris gheweeſt was (waer van wy hier vooren verhaelt hebben) nu in Vranckrijck zijnde/ ſoude uyt ghevangheniſſe laten/ ſoo dat ſy in een Clooſter gae: haer Dochters ſoudemen oock laten erven haers Moeders goederen: men ſoude oock ghevanghenen die ter doot verweſen waren / nae dat de Wetten verdraghen mochten/ verloſſen.

Nae deſe gheſchiedeniſſen nam hy oorlof aen ſijn Kinderen: ende den Prince uyt de Camer gaende / vraechde aen Don Chriſtophoro de Moro/ ofte hy niet den principalen Sleutel hadde (die ſy den Meeſter-Sleutel noemden) hy antwoorde jae/ den Prince ſeyde/ gheeft hem my/ hy antwoorde weder / het ware den Sleutel van trouwe/ ende hy en conde dien niet geven ſonder expres bevel van ſijne Majeſteyt/ hy ſeyde Baſta, dat is/ t'is goet/ ende ſo ginck hy door: daer nae ſeyde Moro t'ſelfde den Coninck aen / die hem antwoorde qualick ghedaen te hebben: Daeromme daer nae als den Prince by den Coninck quam/ gaf Mora den Meeſter-Sleutel aenden Prince/ met groote eerbiedinghe/ die hem nam/ ende gaf dien aenden Marquis de Denia te bewaren.

Hier nae den Coninck vaſt ſwacker wordende/ nam hy het Heylich Olyſel vanden Aertſ biſſchop/ ende dede een Crucefix langhen daer ſijn Vader mede gheſtorven ware/ ende ſeyde dat hy oock daer mede wilde ſterven/ ende twee daghen voor ſijn doot / gaven ſijn Doctoren hem eenen dranck van Hiachint-ſteenen ghemaeckt/ waer op hy ſeyde / ſijn Moeder de Keyſerinne hadde een Jaer voor haer doot tſelfde ghedroncken/ ende ſeyde/ hy en ſoude noch dien dagh/ noch des anderdaeghs niet ſterven/ want hem hadde een Religieus voorſeyt de ure van ſijn doodt: ende ſo den Prince ende de Infante by hem waren/ recommandeerde hy ſijnen grooten Dienaer Don Chriſtophoro de Moro aenden Prince/ met ſijn andere Dienaers / eñ ſo verloor hy ſijn ſprake: Ende twee daghen ſo ligghende/ ſtorf hy Sondaeghs ſmorghens vroech / den xiij. dagh September/ ſoo immers uytghegheven werdt. Sanderdaeghs ſo werter over de begravinghe van't ingewant/ ſolemnele Miſſe ghedaen/ daer den Prince als Coninck hem vertoonde / den xvj. September vertrock hy nae Madril met ſijn Suſter / die haer begaf in ſint Claren oft Barvoetſe Clooſter/ met haer Moeye de Keyſerinne/ des Aertſ hertoch Albertus Moeder/ ende hy in ſint Jeronimus Clooſter / om de Officien van Vigilien ende Getijden te leſen/ ende te doen doen over de ziele.

Den Coninck van Spaengien ſterft de xiij. September/ Anno 1598.

Over deſe doodt des Conincks Philips den II. zijnde verſcheyden Wtvaerden in verſcheyden Landen ende Steden / onder andere tot Doornick in Vlaenderen al waer oock een Oratie Funebris ofte Grafpredikinghe ghedaen wert/ by Meeſter Jehan Boncher / Doctor inde Godtheyt vande Univerſiteyt van Parijs/ die welcke by laſte vanden Secreten Raedt van Bruyſſele/ in Druck is uytghegheven/ gheſchiet Anno M. D. XCviij. den xxvj. Octobris / daer veel ſijn actien van ſijn ſieckte ende ſterven verhaelt werden/ onder andere verhaelt de vreucht eñ vruchte die alle de Roomſche Catholijcken hebben / dat ſy nu den Hemel van nieus vervult ſaghen / met eenen gunſtighen Advocaet / die welcke nu zijnde veel Rijcker/ veel charitatiffelicker/ ende veelmachtigher dan oyt / ons helpen ſal veel volcomelicker met ſijn ghebeden/ dan hy oyt dede met ſijne Rijckdommen ende Treſoren / van waer men verhoepte corts te ſien ende ghevoelen de effecten van ſijn verdienſten: met ſulcke dinghen meer/ als daer te leſen is.

Oratie Funebris over ſijn doodt.

Sijn ghedaente.

Hy heeft gheleeft Lxxj. Jaer ende ontrent vier Maenden/ redelick gheſont/ als noyt gheen ſonderlinghe ſieckte ghehadt / dan daer hy van ſtorf / van het Flerecijn: Hy was van goeder ghedaente ende maeckſel / eer middelbaer dan cort van perſoone/ wel ghemaeckt van alle leden/ wit van coleure/ ende van hayre/ ende van Baert gheel / gheen Spaenſch maer een Nederlantſch aenſien hebbende/ hooch ende breet van voorhoofde/ minnelick van weſen/ de lippen wat hooghe/ alſo alle ſijn gheſlacht hadde / ende wat gapende/ van complexie ſwaermoedich / ſtille ende ſtatich van manieren/ van vernuftheyt oft verſtande en was hy by ſijnen Vader ofte Vooroudders niet te ghelijcken/ dan was neerſtich/ arbeydich / gheerne beſoignerende / t'zy ſchrijven

ofte

Sijn natuer oft aert.

ofte anderſins doende/ dickmael diep inde nacht: hy was gheneycht tot melancolie/ afgunſtich/ nydich/ ſeer diep gheveynſt/ ſtraf ende ſtrenghe/ niet licht vergetende/ contrarie ſijn weſen ende aenſien/ hy was eer liberael dan gierich/ manierich ende gheſtadich ghenoech/ maer hoochmoedich/ ambitieus/ veel aenſlaende/ meer dan hy wel conde uytvoeren: in ſijn regieringhe generde hem int eerſte meeſt nae de inſtructien vanden Keyſer ſijnen Vader hem ghelaten/ ende by ſijn Vaders Raetſheeren/ ſijn principale familiaren waren Don Rygomes de Silva Prince de Eboli/ Don Johan Idiaques/. ende den voorſchreven Don Chriſtophoro de Moro/ met andere/ van ſijnen humeure zijnde.

Sijn oorloghen.

Sijn verlieſen ende conqueſten.

Oorloghen heeft hy meeſt alle ſijnen tijdt ghevoert/ maer ſelve niet/ dan was int winnen van ſint Quintijn/ ende den naeſten Jare M. D. Lviij. leyde hy ſijnen grooten Leger teghen den Coninck Heyndrick van Vranckrijck in Piccardyen ende Artoys/ daer den Vrede uyt volchde: alle andere oorloghen heeft hy door ſijn Veltoverſten van verſcheyden Natien ghevoert/ ende menighe ſchoone victorien ghehadt/ oock altemet ſchade/ het Coninckrijck van Thunes/ de Heerlickheyt van Siene in Italien hem by den Vader ghelaten/ heeft hy ende de principale Nederlanden verlooren/ ende Portugael ghewonnen/ mette conqueſten van Indien die groot zijn. Hy is een uytermaten grootmachtich ende vermoghende Heere geweeſt/ alle ſijn Voorſaten paſſerende in machte/ van middelen/ van ghelde/ van volcke/ van dappere vermaerde Krijchſoverſte ende Capiteynen/ eñ wijdtſtreckende Heerſchappye/ als in beyde de Indien domineerende met ſo groote ſchatten/ nochtans ſo luttel notabels uytrechtende/ hebbende in ſijnen tijdē niet ontmoet/ ghevonden noch tegen ghehadt eenen ſtrijtbaren Sultan Soliman/ noch grooten Coninck Franſoys van Vranckrijck/ noch eenen Hendrick de VIII. van Enghelant/ met andere dappere Vorſten/ noch cloecke Pauſen/ als ſijnen Vader den Keyſer Carel in ſijnen tijde ontmoete/ maer heeft ghevonden verwijſde Turcken/ Kinderen in Vranckrijck/ uytgheſeyt den Coninck Hendrick den IIII. dien hy oock meeſt vreeſde/ ende onder haer ſelven verdeylt/ een Vrouwe in Enghelant/ ende Pauſen meeſt van ſijn maeckſel/ ende die tot ſijnen ghebode ſtonden/ den Paus Sixtus Quintus doodt/ wordt hem te laſte gheleyt.

Des Coninc van Spaengiens eerſte Houwelic in Portugael/ Anno 1544.

Hy heeft vier Huyſvrouwen gehadt/ ten eerſten Anno M. D. xliiij. troude hy Mariam/ de Dochter van Coninck Johan van Portugael/ die baerde Anno M. D. xlv. int xviij. Jaer ſijns ouderdoms/ eenen Prince Carel/ ſy ſtervende int Kinderbedde/ qualick bewaert zijnde/ alſoo wy verhaelt hebben. Den Sone Prince Carel is gheſtorven als hy xxvij. Jaer oudt was/ in ghevangheniſſe ſijns Vaders: op wiens graf een Epitaphium ghevonden werdt/ Aqui jaze, quien para dezir verdad, morio ſin enfermidad. Dat is/ hier leyt die/ begeerende de waerheyt te ſegghen/ ſterf ſonder ſieck zijn.

Tweede Houwelic in Enghelant/ Anno 1554.

Hy troude Anno M. D. Liiij. ſijn tweede Huyſvrouwe Maria/ de Coninginne van Enghelant/ ſijn Grootmoeders Suſters Dochter/ die ſonder Kinderen nae vijf Jaren ſterf.

Derde Houwelick in Vranckrijck Anno 1560.

Daer nae troude hy Anno M. D. Lx. Iſabella de outſte Dochter vanden Coninck Hendrick van Vranckrijck/ daer by heeft hy ghewonnen de Infante Iſabella Eugenia Clara/ ghebooren Anno M. D. Lxvj. den xxij. Auguſti/ op ſinte Clara dagh/ dien hy de Nederlanden tot Erfgoet ende ten Houwelick ghegheven heeft: noch een ander Dochter Catharina/ die hylickte aen den Hertoghe van Savoyen/ die veel kinderen ghebaert ende naeghelaten heeft/ ende is geſtorven voor haren Vader.

Vierde Houwelick met des Keyſers Dochter/ Anno 1570.

Sijn vierde Huyſvrouwe was Anna van Ooſtenrijck/ Keyſer Maximiliaens Dochter/ ende den Aertshertoch Albertus Suſter/ ende ſijn eyghen Suſters Dochter/ die hy troude by des Paus diſpenſatie/ Anno M. D. Lxx. ende hem baerde drie Sonen ende een Dochter/ die alle vroech gheſtorven zijn/ behalven den teghenwoordighen Prince Philips den derden/ die nu Coninck van Spaengien is/ ende ghebooren is den viij. Junij/ M. D. Lxxviij. Van ſijn onechte Kinderen die hy ghehadt heeft by ſijn Bywijven/ is noch gheen groote wetenſchappe.

Sijn Religieuſheyt.

Hy was ſeer Religieus ende ſuperſtitieus/ driemael ſdaeghs viel hy op ſijn knien/ ſmorghens/ ſnoenens ende ſavonts/ ſprekende Pater noſter ende Ave Maria, hy ſeyde daghelicx ſijn ghetijden/ al oft hy Prieſter ofte Monick gheweeſt ware: Hy heeft de Jeſuyten niet veel ghevoordert/ die hem nochtans boven alle Princen ter Weerelt aldermeeſt aenhinghen ende verhieven/ hem wijſmakende/ dat de leſte Monarchie inde Weerelt/ de Spaenſche weſen ſoude/ ſonder welcke nae haer opinie/ en conde de Roomſche Catholijckſche niet blijven ſtaende. Hy verſtont nochtans Religie alſoo ende niet verder/ dan dat ſy moeſte wijcken ofte plaetſe gheven/ ende ſtrecken tot voorderinghe van heerſchappye ende regieringhe/ nae den generalen politicquen reghel van Princen ende Vorſten/ die vele haer ſelven laten inbeelden/ dat hun ſulcx alles gheoorloft zy/ als het maer verleet is te ſtrecken tot een goet eynde/ ſlachtende de Spaengiaerden die aldereerſt de Weſt Indien conqueſteerden/ ende daer Millioenen van menſchen vermoordden/ om machtich te zijn weynighe te dwingen tot Chriſtenen te worden/ die leerende ſlechts haren Ave Maria in Latijn/ ende de gheſchicktſte den Pater noſter, daer mede ſy de groote moorden ende dootſlaghen/ niet alleene mede meynden verſoent te hebben/ maer ſelve den Hemel te verdienen/ ſtrijdende recht teghen de opinie van ſinte Bernard/ die ſchrijft fides ſuadenda & non imperanda, Dat is/ t'gheloove moet gheplant worden/ met vermaninghen ofte perſuaſien/ ende niet by ſtrengh ghebodt ofte ghewelt. Het ghebruyck der voorſchreven Spaengiaerden/ ſcheen den Admirante d'Arragon dit Jaer te volghen in ſijnen tocht inde Landen vanden Vorſt van Cleve/ met ſijne Acten aldaer inder daet betoonende/ dat breken van Eeden/ Previlegien ende beloften/ t'volck neutrael verjaghen ende vermoorden/ cleyn ſoude zijn/ als het tot ſulcke goede meyninghe gheſchiet/ om die te verheeren/ ende die Landen alſdan te ſuyveren van Ketteryen ende Ketters/ ende ſo Gode de zielen te ghewinnen/ ende haer ſelven de heerſchappye.

Spaengiaerden ſuperſtitieuſheyt in Weſt Indiē.

Coninck Philips is van ſijn Onderdanen niet ſeer bemint gheweeſt/ ende daeromme niet ſeer beclaecht/ maer ſeer ontſien ende ghevreeſt/ men dorſte in Spaengien wel Paſquillen uytgheven teghen hem/ als onder andere/ Si il Rei non muore il Reyno muore, Dat is/ ſo den Coninck niet corts quame te ſterven/ het Coninckrijck moeſte ſterven.

Wyſe diſcourſen in Princen Hoven van des Coninckx regieringhe.

Aldus is gheſtorven den grootmachtichſten Philips den tweeden Coninck van Spaengien/ van wiens doodt in Princen Hoven/ ende in neutrale plaetſen ghediſcoureert werdt/ als dat hy altijt ghetracht hadde na ſijn Voorſaten inſtructien/ hem een abſoluter Heere over de Nederlanden te maken/ ende daer ſijn Sedem Belli, ofte ſtoel des Krijchs te planten/ als bequaemſt/ om de Monarchie van Europa ofte Chriſtenrijck te beginnen/ om haer goede ghelegentheden van der Zee/ daer ſo vele groote Revieren/ invallen/ daer ſy Meeſter van zijn/hebbende ſo vele Schepen ende Schipſvolck/ middelen om ander Potentaten vanden anderen te ſcheyden ende houden/ meeſtendeel van haer Gheburrlanden zijnde weeck/ hebbende lancx Mylanen op d'ander zijde van Vranckrijck/ ghenoech eenen wegh tot in Italien/etc. Om daer toe te comen/ moeſte men de Nederlanden haer groote ghepretendeerde Vryheden ende Previlegien benemen/ daer toe hy beter middel hadde/ dan oyt eenighe van ſijn Voorſaten/ te weten/ ghebruycken Religie tot deckmantel: Daer toe ſeer voorderlick was/ den dwanck over Conſcientien/ die ſpecieus ofte fraey was/ ende grooten ſchrick maeckte/ ende alſo gaf oorſake om t'volck hem te miſgrijpen teghen hun Overheyt/ volghende t'ſegghen vande Coninginne Elizabeth van Caſtilien/ die ghewoon was te ſegghen teghen haren Man den Coninck Ferdinandus van Arragon/ dat ſy wenſchte de Arragonnoyſen hem mochten Rebelleren/ op datmen die dan met Wapenen ghedwonghen/ ſoude moghen met goeden rechte ende recht veerdicheyt/ benemen hun groote Previlegien/ daer mede ſy altijdt ſo moeyelick waren hare Coninghen.

Voorder waſſer ghesocht om de groote Heeren ende Edelen twiſtich te maken/ ende in diffidentie d'een van d'ander te ſtellen/ alſoo te paſſe wel ghebrocht was/ metten vodden Cardinael Granvelle/ deſghelijcks oock tuſſchen de Geeſtelijckheyt/ als de Prelaten teghen de nieuwe Biſſchoppen/ ende het invoeren vande Inquiſitie ende dierghelijcke/ gaf de oorſake vant Verbont der Edelen ende preſenteren vande Requeſte/ende daer nae om datter gheen reſolutie upt Spaengien quam/ vant open Prediken ende Beeltſtormen/ daer over den Coninck verreegh middel om ſententie te gheven/ van lijf ende goet ende Previlegien alle verbeurt te hebben/ d'eene om de miſdaet ſelve begaen te hebben/ de andere om die niet belet te hebben/ perdonnerende eenlicken die hem dienſtich mochten weſen/ ende ſoo van ſijnen Eedt by den Paus ontſlaghen; den Hertoch van Alva te ſenden om te executeren/ goederen te confiſqueren/ ſijn Krijchſvolck als Legionariſſen te exerceren tot voorderen dienſt/ ende dan den thienden Penninck te extorqueren tot Krijchs nootdruft. Hy getrooſte hem ſelven oock lichtelick metten inval der Geuſen/ Anno M: D. Lxxij. om meer materie te hebben tot Roof ende Confiſcatie inde rijcke Nederlanden/ die hy alle overwonnen rekenende/niet achtende dat de Nederlanders ofte Belgien/ waren de Natie die de Romeynen de meeſte wederſtant deden/ ende noch noyt gheheel overwonnen/ die ghenoemt werden Socii & Amici populi Romani. Hy vreeſde boven al de Franſoyſen/ daeromme dat den Hertoch van Alva boven alle/ Anno M.D.Lxxij. Berghen in Henegouwe belegerde/ te weghe brenghende de moort van Parijs/ met ander beroerten/ daer nae tot het maken vande Heylighe Ligue/ ende ſo dochte Anno M. D. Lxxxviij. te beginnen met ſijn Armade ſijn Monarchie mette conqueſte van Engelant/ ende voorts met het verſoeck vanden Admirante van Arragon by den Keyſer Anno M. D. XCvj. alle de poincten van ſijn verſoeck daer toe tenderende/ om ten eerſten den tocht ende aenſlach inde Landen van Cleve/ etc. te doene. Maer deſe dinghen alle/ en hadde hy voor ſijn doodt niet wel connen te weghe brenghen/ maer hy contenteerde hem ſelven noch voor ſijn doodt/ twee groote dinghen gheeffectuert te hebben/ te weten/ gebroken te hebben de alliantie ofte Verbont tuſſchen Vranckrijck/ Enghelant ende Nederlant: het ander was/ dat hy de Provintien noch in ſijn beſit/ als Brabant/Vlaenderen ende de Walſche Landen/ noch hadde ghebrocht onder den Eedt vanden Aertſhertoghe ende Infante/ dat hem een groot ſeyt dochte/ dat ſoude maken een veranderinghe/ daer over hebbende ſijnen Raedt volcomelick gheinformeert vanden voet/ diemen inde regieringhe ende conqueſten te houden hebben ſoude: Dit waren hun diſcourſen.

Beclach der Catholijcke dat de Coninck door quade regieringe de Catholijcke Roomsche Religie in Nederlant verdreven hadde.

Daer waren noch ander die hun ſeer hooghelick over den Coninck ende ſijnen Spaenſchen Raedt beclaechden/ ende dat waren de alderbeſte Roomſche Catholijcken/ die ſeyden dat met de ghepretendeerde conqueſten ende ſtrenghe proceduren in Nederlant/ de Roomſche Catholijcke Religie vaſt alomme upt Nederlandt verbannen werde/ want nae de eerſte beroerten ende diſorderen/ was alle goede ordere ende regiment van de Regente Hertoginne van Parma/ voor de comſte vanden Hertoch van Alva weder herſtelt/ den meeſtendeel vande Beeltſtormers gheſtraft de reſte ghevanghen ende verjaecht/ de Catholijcken alomme weder in haer Kercken gheſtelt/die beter herbouwt ende verciert waren dan te vooren. Maer den Spaenſchen Raedt die beweſen van doen af ghenoech/ dat ſy wat anders dan Catholijcke Religie trachten ende ſochten/ ghebruyckende alleene den deckmantel vande Roomſche Catholijcke Religie/ om gierichheyt/ wrake/ moetwil ende conqueſten te voorderen/welcke zonde/wrake voor God riep/ ende daeromme dede proſpereren de aenſlaghen vande vyanden/ tot verdempinghe vande Catholijckſche Religie/ die men wilde met Spaenſche Tyrannye op bouwen/ door baſſende Honden op Predickſtoelen te brenghen/ om van hun Tyrannye eenen Godſdienſt te maken/ daer de oprechte Catholijcken grootelicx in ghearghert waren/ ende hun daer over by hooghe ende leeghe/ ſelve by den ſtoel van Roomen opentlick ende privatelick beclaecht hebben/ als oock de beſte ende Catholijckſte Raetſheeren den Coninck gheinformeert ende ghewaerſchout hadden/ namelick den Hertoch van Arſchot/ Viglius Hoperius Schetz/ de Abten van Maroles ende Sint Geertrupde ende andere/ dien Lants aert/ trouwe ende oude inborſtighe Religie beter bekent was/ dan den Spaengiaerden die meeſt nieuwe Chriſtenen waren. Maer tot noch toe al te vergeefs/ welck de wijſte ende verreſienſte Roomſche Catholijcken dede ſpreken/ concluderen ende hun beclaghen/ dat de ambitie ende de ghepretendeerde Monarchie/ diemen in Nederlant wilde aenvanghen/ ware de ruyne ende ondergang vande Roomſche Catholijcke Religie aldaer/ diemen alreede verdreven ſach in ſo veel ſchoone florerende Provintien/ met apparentie/ ſoo men noch ſodanighen voet ende Spaenſche regieringhe continueerde/ dat de ander Provintien ſelve die noch verlieſen ofte verdreven ſien ſouden/ want die Geunieerde Provintien ende vande Gherreformeerde Religie/ waren gheſtijft in haer voornemen/ ende wilden nae gheenen Vrede hooren/ ſegghende dat den Coninck ende de Spaengiaerden moeſte van Gode t'verſtant benomen weſen (zijnde de meeſte ſtraffe die God den menſchen op leyde) om datmen ſach continueren den ſelf den ouden voet ende regieringhe/ confirmerende hun opinie met het ſegghen van den Keyſer Maximiliaen/ hoogher ghedachteniſſe/ des Aertſhertoch Alberts Vader/ dat het

Tyrannen

1598. Tyrannen waren/ die wilden Religie ofte Conſcientie dwingen/ende met ſulcken gewelt tvolck inden Hemel wilden dringhen / die verlooren dickmael t'ghene ſy op der Aerden beſaten : ende dit was het generael beclach vande beſte ende verreſiende Roomſche Catholijcken / over den gheſtorven Coninck.

Daer is nae ſConincks doot/ int licht comen ofte ontdeckt een Secreet ofte Inſtructie / voor den jonghen Coninck ſijnen Sone/ vervattende hoe hy hem beſt regieren ſoude nae ſijn Vaders doodt/ door eenen Dienaer vanden Heere Chriſtoffer de Moro/Schatbewaerder des Coninex/ ghenoemt Rodrigo D. A. waer van wy hier ſtellen de Copye uyt den Spaenſchen overgheſet.

Sone ick hebbe veelmaels becommert gheweeſt om u eenen gheruſten ſtaet achter te laten/ maer noch den tijdt van mijn langhe leven/ noch de gheleghentheyt der Vorſten die my toegedaen zijn/ en hebben my daer in connen helpen/ick belijde dat ick over de ontallicke Millioenen Ducaten verquiſt hebbe/ daer ick niet voor ghenooten en hebbe (in min dan dryendertich Jaren) dan hertſeer en verdriet / t'is waer ick hebbe Portugael verovert / maer ſoo licht als my Vranckrijck ontſlibbert is / ſoudet hier mede oock moghen varen / och oft ick den Raedt van mijn Heer Vader (ſaligher memorie) ghevolcht hadde/ oft dat ghy ten minſten noch wildet mijnen raedt naer comen / ick ſoude mijn lijden te gheruſter verdraghen ende te ghewilligher ſtervende/ u in dit Aertſche leven laten.

Dit is dan dat ick u tot een eeuwich Teſtament achterlate (boven ſo veel heerlicke Coninckrijcken) om als in eenen Spieghel te ſien/ hoe ghy u nae mijn doodt in de regieringhe draghen ſult. Altijt waernemende de veranderinghe van andere Rijcken / om daer mede u profijt te doen nae gheleghentheyt / ende niet te min de ooghe houden op den ghenen die inden Raedt naeſt by u zijn.

Ghy hebt twee middelen daer ghy u Spaenſche Rijcken meucht door onderhouden. Het een is de regieringe/het ander de Indiſche vaert. So veel de regieringhe aengaet / oft ghy moet den Edeldom/ oft de Gheeſtelicke tot u trecken. Verlaet ghy u op de Gheeſtelicke / houdt de ander in breydel/alſo ick ghedaen hebbe. Maer ſo ghy u meynt met den Adel te verſtercken / ſoo vercrimt der Gheeſtelicker incomen/ ſo veel als nu immers moghelick is. Wilt ghyſe beyde te vriende houden / ſy ſullen u uytſuypen ende ghy ſult daer benevens u Rijcken in onruſt ſtellen/ nemmermeer tot reſolutie comende/ de balanche ſal als nu van de een / als nu van de ander overwoghen worden. Mijnen raedt is dat ghy de Nederlantſche Provintien te vriende houdt / by ſo verre als ghy u met den Edeldom wilt behelpen / overmits dat ſy vrienden met den Franſoys / Enghelſman / ende eenighe Duytſche Vorſten zijn.

Noch Italien / noch Polen / noch Sweden/ noch Denemarcken/ noch Schotlant en connen u niet te bate comen. Den Coninck van Schotlant/is arm. Denemarcken crijcht ſijn incomen van d'uytlantſche Natien. Sweden is altoos ghedeelt ende daer beneffens ongheleghen. De Polen zijn altoos Meeſters over haer Coninghen. Italien al iſt Rijck / is veel te wijdt van deſe gheleghen / ende daerenboven zijn al hun Princen van verſcheyden humeuren.

Maer ter contrarien de Nederlanden zijn Volck/ Schiprijck / gheduerich inden arbeyt/ neerſtich int onderſoecken / cloeckmoedich int aenvanghen / ende goetwillich int verdraghen.

T'is waer / ick hebbe Iſabella Clara Eugenia uwe Suſter/ de ſelve ghegheven : maer wat iſt/ daer zijn wel hondert uytvluchten int ontwerp begrepen/ daer ghy u mede behelpen cont. 1598.

De principaelſte zijn / dat ghy Voocht weeſt van al hare Kinderen/ende datſe niet en moghen veranderen int ſtuck van de Catholijcke Religie/ want deſe twee poincten wech ghenomen / ſoo zijt ghy voorſeker de ſelve Nederlanden abſolutelicken quyte/ ende andere Coninghen ſullen ſoo raſch inde weere weſen / om die door eenighen middel aen haer te verbinden/ dat ghy daer over wel ſoudt mogen in een eeuwich verderf comen.

Soo ghy u daerenteghen meynt te behelpen met den Gheeſtelicken ſtaet / ſoo ſult ghy u veel vyanden verwecken/ ick hebt gheproeft. Maer houdt alleen uwe correſpondentien met den Pauſen/gheeft haer veel/zijtſe haeſt goetwillich/ onderhoudt de Cardinalen die de meeſte by hem zijn/ maeckt u Heere in haer Conclavium/houdt de Duytſche Biſſchoppen te vriende / maer en betrout niet meer door ſ'Keyſers handt haer Penſioenen te verſtrecken/ doch maeckt dat ghy ſelve van haer bekent werdt / ſy ſullen u voorwaer te ghewilligher dienen / ende u giften met meerder vreucht aennemen. Die van minder qualiteyt zijn en laet u niet ghenaken / om daer door den Adel ende de Ghemeynte een goede ooghe te gheven : want inder waerheyt als ickt ſegghen moet/ haer Hooveerdye is groot/ ſy zijn machtich in Rijckdommen / wat ſy begeeren moet ghedaen weſen / ſy ſullen u laſtich vallen/ ende int eynde uwen Scepter beheerſchappen: Daerom behelpt u met de ghene die van den Adel zijn uyt grooten Huyſe / ende dringhtſe altemet in groote Gheeſtelicke incomen/het onnut gheſpuys en is u ſoo dienſtich niet / oft ten ſal u duyſentmael duyſent nijden doen verwecken/ daer door ghy alle u incomen ſult conſumeren/ en ghelooft dan niemant van den haren / oft hy en zy van qualiteyt/ verlaet de Enghelſche Verſpieders/ ontſlaet u van de Franſche onghelden/ ende laet u vrij dienen van een deel Nederlantſche Heeren / op dat ghy haer altijdt aen u beſt vertroude vercoopen meucht.

So veel de Indiſche vaert aengaet / Ooſterſche ende Weſterſche / daer in beſtaet de macht van de Coninckrijcken van Spaengien / ende oock met eenen den dwanck van den Italianen.

Vranckrijck ende Engelant en connen in deſe palen niet begrepen worden / om daer uyt gheſtooten te zijn / haer macht is te groot / haer Schipvolck te veel / de Zee al te ruym / haer Coopliedeu te machtich/haer Soldaten te gheltgierich/ ende haer Onderdanen te ghetrouwe.

De Nederlanden heb ick voor u daer uyt gheſproken / maer ick vreeſe dat den tijdt ende de menſchen veranderlick zijn / daerom moet ghy twee dinghen doen. Verandert inde Weſt Indien dickwils u Gouverneurs: die ghy van daer treckt/ ſteltſe inde regieringhe vanden Raet van Indien alhier/ ſo en ſult ghy mijns bedunckens nemmermeer connen bedrogen werden/ oft elck van beyden ſal u t'profijt openbaren ende de meerder eere ſoecken. Siet ghy, dat den Enghelſman hem ſtelt om u de ſelve profijten te benemen (ghelijck hy machtich van Zeevolck ende Schepen is/ den Franſoys en achte ick in deſen deele niet) ſterckt u ſtracx met de Nederlanders (al waert dat ſy oock eenſdeels Ketters waren ende blijven wilden) mits conditie dat ſy ſullen moghen hare goederen/ in Spaengien ende Italien liberlick vercoopen / mits betalende de Conincklicke incomen ende andere gerechticheden/ ende alſdan Paſpoort verwerven / om op de ſelve Ooſterſche ofte Weſterſche Indien te varen / mits ſtellende Borghe alhier ende Eedt doende / dat ſy van daer comende / weder in Spaengien ſullen loſſen / op verbeurte ſo ſy anders bevonden waren / aen den lijve gheſtraft te werden: ick ſoude meynen dat ſy u dit niet en ſullen weygheren te onderhouden/ ende door deſen middel ſullen de Indiſche ende Spaenſche Rijckdommen / met de Nederlantſche Traffijcke in een ghebonden blijven/ Enghelant ende Vranckrijck ſullen moeten op haren Buydel teeren.

Mijn Soon ick ſoude u wel veel meer voor ooghen ſtellen/ int veroveren van andere Coninckrijcken/maer alle de advertiſſementen daer af/ oock de diſcourſſen die my daer op ghelevert zijn ende by my verbetert/ die ſult ghy vinden in mijn Cabinet/ laet u Chriſtoffel de Moro ſtracx de ſleutel gheven/ op dat deſe vertroutheden niemant in handen comen. Ick hebbe op den ſevenſten Septembris van deſe Memorikens/die ſeer doornaept met ſchrijven waren/ int vyer doen werpen/ ick ſorghe datter wel wat mocht verduyſtert weſen/ neycht u oore om ſulcx te vernemen.

Ick heb heden noch hier by ghevoecht/ ſoo ghy't met Antonio Perez cont maken/ ſiet dat ghy hem in Italien treckt/of ten minſten dat hy u belove dienſt in ander Coninckrijcken te doen/ maer en laet hem nemmermeer in Spaengien noch in Nederlandt comen. Aengaende u Houwelick/ de ſtucken beruſten onder den Secretarius La Loo/ dan ghy ſult daerenboven dit bezeghelt Billietken dickwils over leſen/ hier en is niemant over gheweeſt dan mijn eyghen handt.

Hebt altijt acht op de Raedtghevers die rontom u ſtaen. Het onſchiffren moet ghy u ſelfs onderwinden. En vertoornt u Secretariſſen niet/ levert haer altijt werck/ t'zy van cleen ofte grooter importantie/ beproeftſe liever door u vyanden dan door u vrienden/ al moeſt ghy u Secreet eenighen van den uwen voordraghen/ behoudt het uyterſte altijt in uwe borſt.

Wat van dit Secreet ofte Inſtructie te verſtaen is/ gheven wy den verſtandighen Leſer/ Landts ende Staten ſaken verſtaende/ te bedencken.

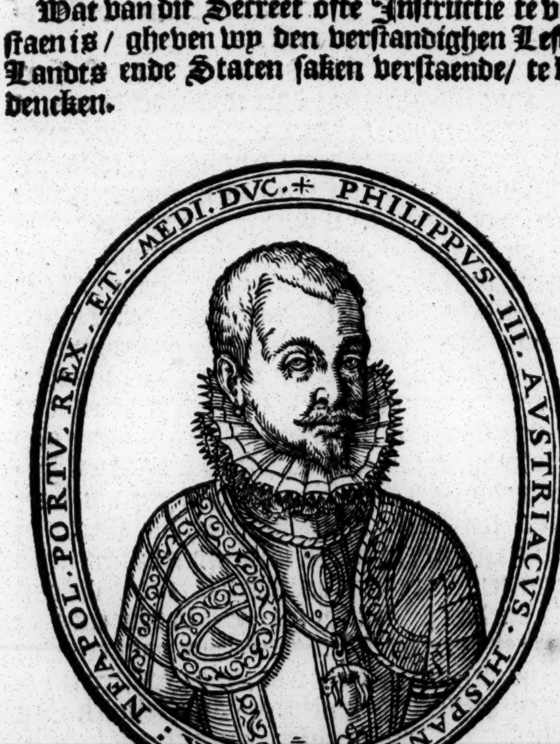
✠ PHILIPPVS. III. AVSTRIACVS. HISPANIAR. INDIAR: NEAPOL. PORTV. REX. ET. MEDI. DVC.

Men hoorde corts nae ſConincks doodt/ dat den nieuwen Coninck/ nu Philips den derden ghenoemt/ ende twintich Jaer oudt zijnde/ hadde nieuwe Raetſheeren ghemaeckt/ zijnde meeſt vande groote Meeſters van Spaengien/als den Hertoch van Infantaſgo/den Hertoch van Medina Sidonia/ den Marquis van Denia/ dien hy alle Secreten ende principale Pampieren betrout/ ghelijck ſijn Vader Don Chriſtoffero de Moro/ ende Don Johan Idiaques ghedaen hadde/ oock meer was den Grave van Fuentes/ die in Nederlandt wel bekent was/ metten Adelantado van Sivilien/ groot by hem/ door welcken Raedt in November in Spaengien gearreſteert werden/ alle Schepen vande Duytſche Natie/ ghepretendeert Nederlanders te weſen/ ende worden ſeer ſtrenghelick ghehandelt/ de Schippers ende Schipſ volck werden op de Galleyen gheſtelt/ ende geſchooren als Slaven/ tot roeyen ghedwongen/de Nederlantſche Cooplieden werden oock vele ghevanghen/ ende criminelicken aengheſproken: So datter met ende by tormenten uytgheſocht werde/ wie datter mochte onder weſen/ die inden tocht van Cadix ofte in Indien gheweeſt waren/ t'zy Coopman ofte Schippers/ die ſy alle mette Galleyen ende ghevangheniſſen ſtraften/ maer ſeer vele ontliepent behendelicken ende met ghewelt/ veel eerlicke deghelicke Schippers/ hebben daer moeten op de Galleyen roeyen meer dan drie Jaren/ tot dat ſy los quamen door ende voor de ghevangene Spaengiaerden/ die inden ſlach van Nieupoort/Anno 1600. metten Admirante van Caſtilien ghevanghen werden/ tot grooter eeren der Heeren Staten Generael/ die ſulcke Vaderlicke ſorghe/ achtinge ende medelijden met haer volck ende Onderdanen hadden.

In Spaengien vanden nieuwen Coninc alle Nederlandtſche Schepen gearreſteert en t'volck op de Galleyen geſtelt.

Wt Spaengien werdt ghebootſchapt/ dat daer was groote toereedinghe van een groote Vlote ofte Armade ter Zee/ t'zy tot invaſie ergens te doen / ofte haer Indiſche Vlote te convoyeren ende in te halen/ dewijle de Vlote van het Silver van deſen Jare M. D. XCviij. in Cuba ofte Havana ghebleven is/ daer de Hoofſche Negotianten na wachten/ die daer van twee Milioenen hebben ſoudẽ/ achtervolgende t'Contract t'welck te vooren in Januario gheſloten was/waer van hier vooren verhaelt is. Die van Portugael verhoopten eenighe verlichtinghe by den nieuwen Coninck te verwerven/ ende met andere Coninckrijcken in Vrede te comen.

De Coninginne ofte Bruyt vanden Jonghen nieuwen Coninck/ was nu in Spaengien verwacht/ hoe wel het ſcheen datſe door den Winter ſoude moeten in Italien blijven/ die den Aertſhertoch Albert verſelſchapt/ met des Bruyts Moeder/ weſende een Dochter vanden Hertoch van Beyeren/ die ghehouwelickt was met die Dochter vanden Keyſer Ferdinandus/ de welcke troude haren Oom Aertſhertoch Carel/ Ferdinandus jonghſten Sone/ ende haer Moeders Broeder/ by diſpenſatie vanden Paus/ by wien hy veel Sonen ende Dochteren vercregen heeft/ als de Coninginne van Polen/ ende den Vorſt van Sevenbergens Huyſ vrouwe/ ende deſe toecomende Coninginne van Spaengien/de welcke nu in November tot Ferrara by den Paus ghecomen was/ alwaer ſy feeſtelicken/coſtelick ende Coninckilick ontfanghen werde/ metten Aertſhertoch Albertus/ die daer oock mette Nederlantſche Heeren wel was aenghecomen/ om deſe Coninginne te gheleyden/ ende ſelve de Infante in Spaengien te trouwen/ ende die in Nederlant te brenghen.

Aertſhertoch Carel van Ooſtenrijcx dochter treckt nae Spaengien/ om metten Coninck te trouwen.

Wy hebben goet gedocht/ op ende nae de doot vanden Coninck van Spaengien/ hier int corte te overloopen ende ſtellen den ſtant ende ſtaet van Europa/haerder Coninghen ende Potentaten/ ende mede hoe de Nederlanden verdeylt waren/

ren/ d'een partye noch onder Spaengien / ende d'andere onder die/ die men noemde de vereenichde Provintien / ende hoe ſy op dat pas elck byſonder ghereregeert werden/ ende ſo het twintichſte Boeck eynden.

Den Coninc ſoect de Gereformeerde te verſekeren.

Den Coninc van Vranckrÿcks antwoort aen de Paus ende Sorbonna.

In Vranckrÿck hebben wy verhaelt/ hoe den Coninck alle ſÿn Rÿcke ende Landen weder int gheheel onder de Croone ghebracht hadde / behalven het Marquiſaet van Saluces / daer den Paus Clement de VIII. overleyde de pretenſien van weder zÿden / te weten/ des Conincks ende des Hertochs van Savoyen / aen hem gheſtelt zÿnde/ om die by ſententie te decideren/ volghende t'Contract van Payſe met Spaengien ghemaeckt. Den Coninc moede van oorlogen zÿnde / ende ſoeckende Vrede aen allen zÿden / hebbende nu den Vrede met Spaengien ghetroffen/ ende alle de Ligeurs in Vranckrÿck tot ſÿne gehoorſaemheyt ghebrocht/ ſochte die vande Ghereformeerde Religie mede te contenteren ende in Vrede te houden ende te verſekeren/ wiens ſieckte ende medecÿne niemant beter dan hy ſelve kende/ als die daer van/ ſelve het Hooft gheweeſt was/ ende wiſte hoe die te handelen waren/ daerom hy haer ſteden/ Scholen/ plaetſen/ ſelve ſeſſie inde Parlementen/ ende ghelt tot onderhout van hare Predicanten conſenteerde. Ende alſoo den Paus / de Gheeſtelicke ende de Sorbonna van Parÿs/ hier teghen ſtreden / ende groote breede Remonſtrantien over gaven/ ſo heeft den Coninc ten leſtē/ alle die/ een pertinente antwoorde mondelinghe ghegeven/ als dat hy bekende t'ghene ſy hem ſeyden/ waer te weſen: maer alſoo ſy veel tegen de nieuwicheden in te brengen geſeyt hadden/ ſeyde hy/ hy en ware gheen Autheur vande nieuwicheden / die ſwaericheden/ waren in Vranckrÿck gheweeſt eer hy daer gecomen was: geduerende de oorloge/ was hy geloopen int vyer daer het meeſt ontſteken was/ om te bluſſchen/ ick ſal oock nu doen dat behoort in tÿde van Payſe: Hy wiſte dat Religie ende Juſtitie waren de fondamenten ende columnen van ſÿnen ſtate / diemen opbouwt met Godvruchticheyt ende rechtveerdicheyt/ ende als die daer niet en ware/ ſoo wilde hy die daer allenſkens inſtellen/ als hy ander dinghen doet/ hy ſoudet met Gods hulpe alſoo maken/ dat de Kercke daer ſo wel ſoude weſen / als ſy over hondert Jaren was geweeſt/ ſoo wel tot ontlaſtinghe van ſÿn Conſcientie / als om haer contentement te gheven / maer Parÿs en ware niet op eenen dach gemaeckt/ maeckt dat by uwe goede exempelen het volc ſo wel mach vermaent weſen/ als ſy te vooren daer door zÿn afghekeert gheworden: ghy hebt my van mÿn devoyr vermaent / ick vermane ulieden oock van het uwe/ laet ons dan alle wel doen ghylieden ende ic mede gaet den eenen wegh/ eñ ic ſal den anderen gaen/ ende iſt dat wy den anderen ontmoeten/ t'ſal haeſt ghedaen zÿn: Mÿn Voorſaten hadden ghegeven woorden van grooten ſchÿn/ maer ic met mÿnen grauwen rock ſal ulieden geven effecten/ ick ben grÿs van buyten / maer al vergult van binnen. Het voorder inhouden van hare Remonſtrantie/ ſouden ſÿnen Raet beantwoorden/ hy wilde alles verſorgen met ſulcken goetwillicheyt alſt mogelick ſoude weſen/ ende diergelÿcke redenen meer.

Onder verſcheyden Placcaten/ ſtreckende tot den Vrede in Religions ſaken/ waren deſe woorden / Men moeſte toeſien dat God gevreeſt ende aenghebeden werde van alle ſÿn Onderdanen/ ende ſoo het hem noch niet ghelieft en heeſt/ dat t'ſelf de gheſchiede al op een maniere/ dat het ten minſten gheſchiede al met een intentie ende voornemen/ ende dat met ſodanighen ordere ende reghel/ dat daeromme onder haer gheen trouble noch beroerte en zy ofte ontſtae. Hier mede was den Coninck noch beſich/ ende trachtede om alſo in ſÿn Rÿcke wederomme den Ploech/ neeringhe ende traffÿcke te doen floreren. Den Coninck was ooc noch becommert om ſÿn Suſters Houwelick metten Sone van Lottringen ghevoegelick te voltrecken/ de Catholÿcken in Lotringen ſwaericheyt makende / toe te laten haer toecomende Princeſſe/ de Predicatie van de Gereformeerde Religie in haer Steden/ ſonder des Paus conſent.

Staet van Italien.

In Italien was dit Jaer M.D.XCviij. den Paus Clement den VIII. den Stoel van Roomen beſittende/ ende beneffens dien in volcomen poſſeſſie ende ghebruyck van ſÿn Hertochdom van Ferrara. Die van de Coninckrÿcken van Napels ende Cecilien / ende die van Milanen/ verwachteden van haren nieuwen Lantſheere groote verlichtinghen ende verbeteringe in haer regieringhe.

De Venetianen ende den grooten Hertoch van Florentien/ ſochten alomme Vrede te houden/ feeſterende midler tÿt de Bruyt van Spaengien metten Aertſhertoch Albert.

Staet vande Keyſer in Hongaryen eñ Turckyen

Hiſtorie int corte van den Vaivoda vã Tranſilvanien.

Den Keyſer Rudolphus voorderde noch den Turckſchen Krÿch/ hebbende onlancx Peſt ghenomen/ over de Reviere ligghende / ende trachtende Buda te benauwen met luttel hope. Daer was twiſt gereſen in Tranſilvanien ofte Sevenbergen/ met Sigiſmondus Battori/ Prince ofte Vayvoda van Tranſilvanien/ een jonck/ woeſt/ onbedacht / maer cloeck ende ſtrÿtbaer Prince/ den welcken was ten Wÿve gegeven een Dochter vanden Aertſhertoch Carel van Ooſtenrÿc/ Suſter vande Coninginne van Polen/ ende Suſter vande Bruyt van Spaengien/ ende met hem was ghecontracteert (mits hy den Turck afgevallen was / onder wien hy Tributaris was gheweeſt) dat ſoo hem den Turck overviele/ dat men hem in ſulcken gevalle een Heerlickheyt die ſÿnen perſoone weerdich ſoude zÿn/ ende nae ſÿn qualiteyt/ erghens in Duytſlant gheven ſoude/ ten leſten uyt Turcx vreeſe / worde hy ſoo verre vande Jeſuÿten geperſuadeert/ dat hy ſÿn Lant den Keyſer reſigneren ſoude/ gelÿck hy naemaels dede/ hebbende ſÿn Heerſchappyen overgegeven den Aertſhertoghe Maximiliaen van Ooſtenrÿck/ ende is in Sleſie ghetrocken/ daermen hem eenighe Heerlicheden gheruymt heeft/ maer alſo hem dochte dat de ſelve niet by velen gelÿckweerdich waren ſÿn Vorſtendom van Tranſilvanien ofte Sevenberghen/ ſo is hy ſecretelick daer van ghetrocken / ende weder onbekent in ſÿn Landt van Sevenberghen ghecomen / tot Clauſenbergh / daer hy ſÿn Huyſ vrouwe ghebonden ende tot hem ghenomen heeſt / ende heeft ſÿn Onderdanen meeſtendeel verwillicht hem weder aen te nemen / om dat vele vreeſden dat het Huys van Ooſtenrÿck int ſtuck van Religie ſoude willen heerſchen/ ſo wel over de conſcientie als over de lichamen / ende derhalven oock vele hem raedden liever de Turckſche beſchuttinghe weder aen te nemen ende te onderworpen/ indien hem den Keyſer ſÿn Landt niet en wilde weder gheven.

t'Huys van Ooſtenrÿck ſoectmen by Albertus eñ de Nederlanden op te bouwen.

Den Aertſhertoch Albert hadde tot Praga den Keyſer ſÿnen Broeder begroet/ ende was ſo voorts getrocken nae de Bruyt van Spaengien/ om die mede te gheleyden. Vele lieten hen voorſtaen / datmen trachte by deſe Aertſhertoch Albert / het Huys van Ooſtenrÿck in ſtate te houden / niet ſonder naedencken vande ouder Broeders/ vele van des Rÿcx Vorſten ende Stenden/ hoe wel andere ſchenen ſeer wel te mogen lÿden/ dat t'ſelve Huys groot ende machtich worde/

om beter te moghen den Turck wederſtaen/ ſonder haer hulpe. Derhalven oock vele gheerne ſien ende dulden ſouden dat Nederlandt/ Cleef ende Gulick/ende de ander Ghebueren daer onder mochten vallen/ liever dan dat de Proteſtanten ofte haer toeghedane Vorſten dat ſouden erven ofte verheeren. Over deſe ende dierghelijcke ſaken hadden de Proteſtanten een tſamencomſte tot Aughſborch/ in December verſchreven.

Den Coninck van Polen Sigiſmundus/ was met verlof t'welck hy (nae veel ende langhe aenhoudens) vande Staten van Polen vercreghen hadde/ ghetrocken nae Sweden / om aldaer ſijn authoriteyt wat meer te ſtabileren. Want nae dat Sigiſmundus daer was ghecroont geweeſt ende weder nae Polen vertrocken / heeft hy van aldaer ende abſent / dat Swedens Coninckrijck willen regieren als preſent / ende mede behendelicken door cloecke Jeſuijten / de Catholijckſche Roomſche Religie daer weder in te voeren / dan ſulcx hebben die Sweden Rijcxſtaten alſoo niet willen lijden / maer hebben te Sudercoopen Anno M. D. XCV. op haer alghemeyne vergaderinghe van Staten/ onder ander dinghen beſloten ende gheconfirmeert/ dat ſConincx Oom Hertoch Carel ſoude regieren als Stadthouder/ ende datter gheen andere oeffeninghe van Religie bezijden de Confeſſie van Aughſborgh / van Guſtavus ſConincx Grootvader / ſoude inghebrocht worden : dat ſy den Coninck ſouden alle behoorlicke ghehoorſaemheyt toedraghen / volghens de Articulen in ſijn Coronatie beſwooren/ voorder datter gheen clachten ofte Proceſſen uyt Sweden in Polen ghedraghen/ noch aldaer aenghenomen ſouden worden / ende die hun in Sweden beſwaert vonden in Proceſſen over ghegeven vonniſſen ende uytſpraken/ en ſouden niet vermoghen uyt Sweden tot Polen appelleren / maer verwachten ſConincks comſte in Sweden/ende hun daer beclaghen: Alle Ordonnantien den Coninck uyt Polen gheſonden/ en ſouden in Sweden niet gheexecuteert moghen worden / voor dat die eerſt by de Staten ſouden gheexamineert ende bevonden worden / dat die met Rijcks Rechten / Ordonnantien ende Konincks eere/over een quamen ende accordeerden. Somma/al waer haren Koninck/Koninck van Polen ghecooren/ en wilden ſy daeromme gheen veranderinghe toelaten/ noch dat de regeringhe metten Koninck ſoude uyt den Rijcke ofte Lande trecken/ etc. Hier over ſonden die van Polen Legaten in Sweden/ die beantwoort worden niet nae Konincks ſinne / dies hy vercreech van de Staten van Polen / verlof ende hulpe om in Sweden te trecken/ende ſijne authoriteyt aldaer weder te becomen / mits conditie ten naeſten Jare weder in Polen te moeten weſen.

Coninck Sigiſmundus van Polen/ vaert vyantlicker wijſe na Sweden.

Aldus is den Koninck derwaerts ghevaren/ inde Maent van Auguſtus/ van Danſwijck af/ met veel Krijchſvolc ende ontrent tſeſtich Schepen/ waer onder eenighe ghedwongen Hollantſche ende Enghelſche Schepen/ waer mede is in Sweden wel aenghecomen/ daer hy heeft ontrent drie duyſent Krijchſvolck ghelandt / ende werdt tot Colmar vanden Gouverneur op het Slot wel ontfanghen/ als ſijn Heere/ volghens den Eedt hem als Koninck ghedaen/ ende ſijnen Oom Hertoch Carel/ als Stadthouder in ſijnen Name / den Koninck ontfingh de plaetſe ende het Slot/ ende beſette dat met Polen/ ende nam den Caſteleyn ghevanghen / ende veel Sweden vielen hem toe als haren Koninck/ hy trock van daer na het Caſteel van Steborgh/ daer ſijn Suſter Anna woonde/ twintich mijlen van daer.

Daerentuſſchen Hertoch Carel gecomen zijnde uyt Finlandt / hoorende den Koninck vyandelicke wijſe gecomen was/ om den Staet ende Religie te veranderen/ende om hem te vanghen/ heeft hem ſterck opghemaeckt / ende nae Steborgh ghetrocken / daer een groote ſcharmutſel als een ſlach ghebeurde / daer Hertoch Carel victorieus was/waeromme hy beſtont de plaetſe te beſpringhen/ veel tuſſchenſpreken ende parlamenteren gheſchiede daer / wel veerthien daghen lanck / tuſſchen den Neve Koninck / ende den Oom / maer al te vergeefs / want den Koninck gheen conditien / hem van Hertoch Carel voorgheſchreven wilde lijden / ſelve en conde Hertoch Carel den Koninck noyt mondelinghe ter ſprake comen / dat hy nochtans ernſtelick verſochte / den Koninck hem in die plaetſe niet wel betrouwende/ trock op met ſijn Suſter met alle ſijn beſte goet/ dieper int Landt/ nae Denemarcken / latende tot Steborgh ſterck Garniſoen/ van Polen/Sweden ende Duytſchen/dies Hertoch Carel terſtont het Slot van Steborgh beſchoot/ ende met ſtorm in nam/ daer inne wel drie hondert Mannen verſlagen ende verdroncken werden/ ende werdt gheplondert / dan des Konincx ſchut/goederen/ wapenen ende meubelen/ ofte ſijn Suſter toecomende / werdt niet beſchadicht/ maer wel bewaert.

Hertoch Carel van Sweden victorie teghen den Coninc/ bidt om Vrede.

Daer nae volchde Hertoch Carel den Koninck nae/ altijt met eerbiede beſchermende wijſe/ hem meermael te kennen ghevende / dat ſijn meyninghe niet en was geenſins hem de Croone te benemen/ ghelijck ſijn vyanden dat uyt gaven/ maer hy creech altijdt onbillicke antwoorde. Hier nae als den Koninck den eerſten September uyt de ſtadt Surcupen ghetrocken was / nae een Slot Lincopen ghenaemt / vijf mijlen van daer / ende Hertoch Carel hem op twee mijlen ghenaeckt was / ſoo ſchreef hy hem eenen Brief/ inhoudende dat hoewel hy twee victorien teghen hem te Lande hadde becomen / ſoo en conde hy nochtans niet beweecht werden/van ſijn behoorlicke onderdanicheyt te wijcken / noch niet te meer mette ſchoone victorie te Water / die ſijn Oorlochſchepen hem uyt Finlandt ghebrocht hadden / ſdaeghs te vooren teghen Konincks Armada ghecreghen/ ſo dat hem niet een Schip over ghebleven ware / maer waren alle ghenomen / dat welcke hem goet ghedocht hadde den Koninck te laten weten / als dat hem alle Zeevaert nu benomen ware/ etc. Hier op ſont den Koninck een Edelman aen Hertoch Carel/ ſegghende hy wilde Vrede maken/ dan de voorgheſlaghen conditien waren ſodanich/als datſe Hertoch Carel niet conde aen nemen.

Armade des Conincx van Polen gheſlaghen.

Sanderdaechs alſoo den Koninck wel ghelegert was/ by het Slot Lincopen/ by een cleyn Reviere/daer een Brugghe over was met Meulenhuyſen/ ende daer by ſes Heuvelkens/ die een groote pleyne commandeerden / ſoo gheliet hem den Koninck als ofte hy ſlaen wilde / maer ſanderdaeghs ſmorghens den vijfden September voor den daghe / ſont den Koninck aen den Hertoch Carel / hem aenſegghende dat hy vertrock nae ſijn Caſteel VVaſten , naerder Denemarcken/alwaer hy bereyt ſoude zijn wat vruchtbaerlicks te beſluyten / ende ſoo gheliet hem den Koninck als wilde op trecken/ dan was alleene om ſijnen vyant onachtſaem te maken ende te bedrieghen / maer den Hertoch Carel achterdencken hebbende/ ofte den Koninck hem opt lijf mochte vallen / heeft ſijn volck in ſlachordene gheſtelt/ ende den Koninck bejeghent op de voorſchreven pleyne/noch niet wetende ofte den Koninck ſlaen ofte vertrecken wilde / maer den Koninck ghelockt door t'voordeel vands plaetſe/ wilt treffen/

1598.

dan hy en hadde hem niet langhe bloot ghegheven/ oſte hy en werde terſtont in min dan een ure te rugghe ghedreven/ verlieſende de Heuvelen/ de Huyſen/ de Meulens ende de Brugghe/ den ſlach ende ſijn gheſchut/ maer overmits dat de weghen engh ende becommerlick waren/ en conde Hertoch Carel ſijn victorie niet verre vervolghen/ hoe wel het ſtedeken daer hy niet gheſloten was/ maer alleene condẽ malcanderen met grof ende cleyn gheſchut begroeten.

Daer na reſolveer de Hertoch Carel ſijn volck over t'Water te paſſeren/ ende den Koninck uyt het ſtedeken te ſlaen/ hier over den Koninck ſijn eyghen weeckheyt kennende/ ſont Trompetters ende Edelluyden om van Vrede te handelen/ waer op den Hertoch Carel ghehoor gaf/ op conditie datmen hem voor al in handen als ghevanghenen ſoude leveren vijf Heeren/ te weten Erick Sparre/ den Cancelier van Sweden/ Griaſto Bauer Maerſchalck/ Steyn Baver Rijcx Admirael/ Tarbelgh Rijckſraet/ Jorgien Poſch Raetſheer/ die welcke hem terſtont in handen gheſonden werden/ dieſe in goede bewaringhe beſtelde/ zijnde die ſelve/ diemen d'oorſaken toeſchreef van alle het miſverſtant.

Vrede tuſſchen den Coninck ende Hertoch Carel ghetreft/ den xxviij. September.

Daer nae den xxviij. September/ zijnde Hertoch Carel ghelegHert op de plaetſe daer ſy gheſlaghen hadden/ werdt daer nae eenen Vrede ende reconciliatie ghetreft/ beyde den Koninck ende ſijnen Oom tſamen ſprekende/ alwaer den Hertoch als een vertueux Prince/ in alle maticheyt hem ſelven overwan ende beſnede/ tot ſijnder grooter eeren/ ſo datmen in hem gheen ambitie oſte begeerte tot de Croone conde ſpeuren: ſijnen Legher was ſterck ontrent drie duyſent Peerden ende vier duyſent te voete/ al Swedeners/ ende des Konincks Legher was niet veel min/ met alle de vreemde/ maer den Hertoch Carel hadde niet de helſt van ſijn Voetvolck by hem/ noch oock niet alle ſijn Peerden/ daer werden ghetelt ontrent acht hondert ende tſeſtich dooden/ ſonder die verdroncken/ ende ſonder veel Polen die int Boſch verſlaghen waren/ den Hertoch Carel verloor boven vijfentwintich Mannen niet/ ende ontrent tſeſtich ghequetſte/ creech vier ſtucken gheſchuts.

Articulẽ van het verdrach in Sweden.

Den Vrede ghemaeckt vervatte in Articulen/ als dat Hertoch Carel als lieve Oom/ den Koninck ſoude bewijſen alle onderdanicheyt/ heylichlick ende weerdelick/ verſekerende hem ende ſijn Erven/ alle eere/ trouwe ende Broederlicke liefde/ volghens Eedt ende verplichtinghe.

Daer teghen den Koninck beloefde ende verſekerde/ dat hy tot gheenen tijde ſoude ſoecken eenighe dinghen te wreken/ die gheduerende den twiſt bejeghent ende ghebeurt waren/ ende met gheenen haet oſte onghenade den Hertoghe oſte ſijne Medehelpers ſoude vervolghen/ noch oock tot eenighe tijden/ oſte oock over de Dienaers oſte Autheurs der ghepaſſeerde Actien/ eenighe ſtraffe doen: in ſomma gheen ghewelt oſte bedroch doen oſte voornemen/ noch toelaten/ binnen oſte buyten den Koninckrijcke/ dat den Doorluchtighen Hertoghe/ ſijne Kinderen/ Dienaers/ oſte Hulpers/ oſte Onderdanen/ van wat conditie ſy ooc mochten weſen/ mochte tot eenighe ſchade aen lijf oſte goederen ſtrecken/ bevelende mede ſijne Onderſaten te handhaven de maniere vande regieringhe/ nae het formulier vanden Eedt ende Koninclijcke beloſte in ſijn Huldinghe ghedaen/ voorder alle gheſchillen ſouden uytgheſtelt worden/ tot eenen vryen Rijcxdagh binnen vier Maenden te houden/ ſouden oock alle queſtien refereren tot Arbiters van Coninghen oſte Keurvorſten Gheſanten/ om neder ghelept te worden/ maer tuſſchen hun beyden ſoude gheen diſputatie meer weſen/ maer hun verſchillen ſouden door de deucht der vergetentheyt gheeyndt/ doodt/ ende voor eeuwichlick te niete blijven.

1598.

Wat in toecomſtighe Rijcxdaghen beſloten ſoude werden/ ſoude beſtendich blijven.

Alle ghevanghenen van weder zijden/ ſouden ghehouden weſen inden ſelf den Rijcxdagh te Rechte ende ten oordeele te ſtaen.

Dat vreemt Krijchſvolck van wederzijden/ ſoude uyt den Rijcke gheſonden worden/ behoudelick Coninex Hof-dienaers/ afdanckende oock het krijchſvolck.

Alle Officieren ende Gouverneurs/ by den Hertoch geſtelt/ ſullen blijven tot de toecomende Rijcxdagh.

De vijf overgheleverde Raetſheeren den Hertoch Carel over ghelevert/ ſullen in ſijn macht blijven tot haer ſaken ghedecideert ſoude weſen.

Dit Verbont ende Contract ſoude in alle Provintien ghepubliceert worden/ ende daer by oock ontſchuldighen den Hertoch van allen achterclap ende calomnien/ die hem mochten teghen ghewórpen zijn/ met ernſtelick bevelen van de Wapenen neder te legghen/ ende den Vrede te onderhonden.

Alle deſe Articulen ten effecte ghebrocht/ ende den Coninck gecomen in ſijn Coninclicke Hofſtadt Stockholm/ daer hy eerſt daeghs ſoude reyſen/ ſoo ſoude de Hertoch den Coninck verſekeren ende in handen ſtellen ende leveren/ de Caſteelen/ Veſtinghen/ Schepen/ Geſchut/ ẽ wat meer hem van wegen Swedenſchen Rijcke toequame/ ende hem den Hertoch toe betrout was gheweeſt/ met beloſte des Conincks/ dat hy dis ſelvighe gheenſins teghen den Hertoch tot verderf des Vaderlants ſoude ghebruycken.

Deſe Articulen werden van wederzijden met beloften/ onderteeckende Brieven ende Zegelen/ becraftighet/ met beſproken conditien/ ſoo het ghebeurde dat de een partye oſte d'andere van dat verdrach afweken/ ſouden de Staten des Rijcks in dien ghevalle recht ende macht hebben/ die violerende partye teghenſtant te doene/ Actum op den Caſteele van Lincopen/ den xxviij September/ 1598.

Coninck van Sweden vlucht uyt ſijn Coninckrijck/ teghen ſijn Cõtract.

Niet teghenſtaende dit verdrach/ ende allen dien volghende den Coninck overghelevert/ als ſterckten/ ſchepen/ etc. ende den Coninck een tijt aldaer alſo blijvende/ ende verwacht werde tot Stockholm te comen/ ſoo is hy in ſecreter wijſe met ſijn Suſter uyt den Lande/ ende uyt ſijn Coninckrijck ghetrocken/ waer over den Hertoch Carel/ hem terſtont weder Meeſter van alle de plaetſen ghemaeckt heeft/ ende het Slot van Colmar/ dat den Coninck wel beſorcht ende verſien gelaten hadde/ in handen van Ladiſlaus Bekes een Honghers Overſte/ ende Johan Sparre/ met andere Swediſchen Adel/ heeft hy beleghert/ ende ſiende des Rijcks vergaderinghe metten Coninck tot Stockholm/ geenen voortganck en was te hebben/ heeft Hertoch Carel des Rijcks Staten beſchreven tot Jenecopen/ in Februarij M. D. XCIX. waer vergadert/ ſy han onderlingh verbonden tot des Rijcks ende hun eyghen beſcherminghe/ belovende gheenen anderen Gouverneur aen te nemen int afweſen des Conincks/ van den Hertoch Carel/ etc. Ordonnerende mede een Legatie aen haren Coninck Sigiſmundus te ſenden/ om hem anderwerf alle ghehoorſaemheyt ende trouwe aen te bieden/ ſoo hy als een ghenadich vredelick ende goet Vader/ wilde in ſijn Rijcke comen/ maer niet in vyandtlicker wijſe

Staten van Sweden verſoecken haer Conincks comſte ofte ſijnen Sone.

met eenen vreemden Heyrlegher als voorleden Jare ghedaen hadde/ maer wel met drie hondert ofte vijf hondert Mannen / om te regieren nae de Coninckliche Wetten / dan ſo hy met vreemt Krijchſvolck wilde comen/ſo wilden ſy hem met alle ghewelt wederſtaen / dies verſochten ſijns perſoons vriendelicke comſte/ ende ſo hy verhindert ware door ſijn Poolſche Rijcks gheſcheften/ dat hy wilde ſijnen Jonghen Sone Vladiſlaum/ hun voor een Koninck ſenden / ofte ſijnen Broeder Johan/ de welcke ſy alle behoorlicke Koninckliche ghehoorſaemheyt toe ſeyden.

Hertoch Carel dwinght het Slot van Colmar/den xij. Mey/ 1599.

Terwijle deſe Ambaſſade nae Polen was/ hadde den Hertoch Carel / het belegh van Colmar alle den Winter ghehardeert / ende nae ſes Maenden belegh/ het Garniſoen uyt honghers noot ghedwonghen tot opgheven / op ghenade ofte onghenade/ den xij. Mey M. D. XCix. ontrent twee hondert ende vijftich Polen ende Hongheren / ende wel ſoo veel Hoochduytſchen dede hy al ghevanghen in een Kercke vertrecken/ ende van achtenveertich Swedeners / dede hy den meeſtendeel ophanghen / de andere ſont hy elck nae Huys / den Heere Johan Sparre / die ſijnen Eedt ghenomen hadde te vooren tot Lincopen / teghen hem niet te dienen/ met Chriſtopher ende Laurents Andrieſz. mede den Overſten des Gheſchuts/dede hy onthalſen/den Hongherſchen Gouverneur Vladiſlaus Bekes/ liet hy vrij / voor eevighe andere Swediſche ghevanghenen.

Hier nae heeft den Hertoch Carel het gantſch Rijck ende ſijn Frontieren wel beſet / te Water ende te Lande/ met ſeven ſchepen van Oorloghe op de wachte / de reſte heeft hy teghen de Lubekers gheſonden/ hun veel ſchade aendoende/ om dat ſy den Koninck Sigiſmund teghen Sweden ghedient hadden / daer over de Borgherye van Lubeck/ teghen hun Magiſtraten ſeer gheſtoort waren / om dat ſy ſulcks toeghelaten / ende die ſtadt in Oorloghe ghebrocht hadden teghen Sweden / ſonder conſent der Leden van haer Stede.

Voorder heeft den Hertoch / de Staten van Sweden tot Stocholm in Julio beſchreven/ daer alle ſijn voorgaende Acten gheapprobeert werden / oock werdt daer verſocht voor alle vrijheyt / beſchuttinghe ende aſſiſtentie teghen den Coninck/ Paus aenhanck/ende alle ſijn ende des Rijcks vyanden : mede dat hy die Finlanders ende andere noch den Swediſchen Rijcke rebel/ in faveur vanden Koninck/ ſoude op Rijcx coſten dwinghen.

Rijckſtaten van Sweden verclaren haren Coninck Sigiſmond vervallē van de Croon/ aenbiedende den Sone aē te nemen.

Ten leſten/ om dat den Koninck Sigiſmund/ op des Rijckſtaten Brieven eñ Legaetſchap niet gheantwoort en hadde / hebben de Staten met een publick Decreet/ hunnen Koninck afgeſtelt/ ende verclaert als vervallen / hem alle trouwe ende ghehoorſaemheyt opſegghende/ maer ſo hy ſijnen Sone Vladiſlaum/ binnen drie Maenden int Rijcke van Sweden ſende / op dat hy inde Religie ende Wetten van Sweden mochte opghebrocht worden/om t'Rijck nae ſijn Wetten te regieren/ ſo wilden ſy hem ontfanghen.

Alle Ballinghen ende vluchtighe Swedeners deden ſy indagen op ſekere termijnen/ op de verbeurte haerder goederen ende eeuwighe verbanninghe.

De Lubekers / om dat ſy de goederen ende ſchepen van Sweden hadden ghearreſteert / teghen het verdrach van Stettin / hebben ſy van alle Previlegien int Rijcke gheſchorſt / ſo langhe tot dat daer over wettelick ſoude verdraghen worden.

Hertoch Carel dwinght de Finlanders onder de Croone vā Sweden.

Hier nae heeft Hertoch Carel de Finlanders/ die Sigiſmunds partye ghehouden hadden/ende van hem gheſterckt ende gheſtijft/ ghedwongen/ ende de Croone van Sweden onderworpen/ ende alles bevredicht / tot Riga ende Revel toe/ oock verdreven ende verjaecht acht ſchepen van Oorloghen des Konincks Sigiſmond/ gheſonden tot Elſborch een Haven van Sweden/ ende alſo alles bevredicht : Ende heeft daer nae van alle ſijn doen/ aen alle Koninghen ende Princen/ Potentaten ende Staten bericht ghedaen / ſelve mede aende Nederlantſche Staten ende der vereenichde Provintien/mette ſelvighe in Tractaet ende vriendtſchappe tredende / alſoo oock met andere.

Verbont tuſſchen Spaengien eñ Polen/om meeſter vande Zee te worden.

Ende daer nae werdt ontdeckt het gheheel voornemen des Konincks van Polen / ende ſijn Verbont met Spaengien/om Sweden te dwinghen/ende dan gheſamentlicken met haer Schepen/ eerſt de Ooſtzee/ ende dan de Hollanders te helpen dwinghen / ende hun Meeſters vande Zee te maken/ mette Spaenſche hulpe ende hun Ghebueren / als die van Lubeck / die daer toe wel waren gheneghen / maer de andere Hanſeſteden niet / deſghelijcks de Grave van Emden met ſijne Sonen/ maer die ſtadt ende Lant van Emden niet.

Het ſchijnt dat die van Sweden nu aen den Sone meynen te vergelden / het onghelijck dat hen by Koninck Johan / deſe Sigiſmondus Vader / aen ſijnen oudtſten Broeder den Koninck Ericus ghedaen was / dien hy aſſettede/ pretenderende dat hy ſoude kranckſinnich zijn/ hem legghende ghevanghen/ daer hy ſterf/ ende ſijnen principalen Cancelier ende Dienaer Jorien Pierſen/ doende levendich ſeer Barbarelick aen eenen pael ſpeten ende dooden/voor de plaetſe ſijnder ghevanckeniſſe / ende ſulcx dat hy al t'ſelve aenſien moeſte.

Jonge Graven van Emden ruſten Oorlochſche pen tegen de Stadt Emden.

In deſen tocht vanden Koninck van Polen nae Sweden/ waren mede twee Jonge Graven van Emden/ ſijn Vaders Suſters Sonen / die ſiende den Koninck ſonder toeval / ghenoech beſloten ende van ſijn Oom overwonnen/zijn daer van ghecomen / ende hebben vijf Emdiſche ſchepen ghenomen / daer mede ſy tot Eckelfort in Holſten aenghecomen zijn / waer van ſy de twee ſchepen ter Oorloghe toegheruſt hebben / ende daer op gheſtelt twee verbannen uyt Emden (om de leſte beroerte) als Capiteynen / die ſelve ghevende ghenoech beſcheet ende beſtellinghe/ teghen alle ſchepen ende goederen van die van Emden / als haers Vaders rebellen. Den Koninck van Polen voorſchreven / hadde t'ſijnder aencomſte in Sweden / ſtraffe ende ſtrenghe Brieven gheſchreven aen die ſtadt van Emden/ ghebiedende haren Grave te ghehoorſamen/ende ſoo ſy ter contrarie deden / dreychde hy die met alle vyantſchappe/alle ſijne Landen door. Dierghelijcke Brieven ſchreef hy oock aen de Staten Generael der vereenichde Nederlanden/ ſeer prachtelick / van dien van Emden gheenen byſtant te doen teghens haren Grave. Alle t'welck by velen inde Nederlanden ſeer ſuſpect was/ die vreeſden (niet ſonder groote merckteeckeren) dat den Koninck van Spaengien oft den Aertſhertoch Albertus / deſe ſake van Emden ſtijfden/ om door hulpe vanden Grave ſelfs/ſoo wel de Stadt als de Reviere vande Ems te vermeeſteren / tot naedeel van de voorſchreven gheunieerde Landen.

Staet in Denemarcken.

In Denemarcken regneerde den Jonghen Koninck Criſtianus/ hem veſtende in ſijn Rijcke ende in de herten van ſijn Onderdanen/ aenſiende wat ſijn Ghebueren alomme aenrechten.

In Schotlandt regneerde den cloecken ende ghe-

1598.

gheſchickten Coninck Jacob de VI. over een ſtrengh ende ſterck vrij volck/ met veel moeyte ende met alle behendighe manieren/ ſoeckende de adoptie ofte goede gunſte ende vermoghen van de Coninginne van Enghelant/ om by haer leven verclaert te moghen worden Succeſſeur vande Croone aldaer.

Staet van Schotlant.

Staet van Enghelandt ten eynde deſer Memorien in December.

In Enghelant regeerde de cloecke Coninginne Elizabeth/ nu de oudtſte levende Prince van Chriſtenrijck/ als ghetreden zijnde int xlj. Jaer haerder regieringhe/ bemint van haer Onderdanen/ voerende noch den Krijch teghen Spaengien/ gheallieert mette vereenichde Nederlanden/ om haren Staet te verſekeren tegens de Spaenſche Dominatie/ denckende met haer welgheoeffent Krijchſvolck/ eenighe nieuwe invaſie te doen in Spaengien/ Indien ofte Eylanden/ ſtaende onder der Spaengiaerden ghebiet/ als mede let op haer defenſive teghen alle Spaenſche invaſien/ niet teghenſtaende de rebellie in Yrlandt.

Staet vande ongeunieerde Provintiē

Onder de ongheunieerde Nederlantſche Provintien/ begonden de Walſche Landen haer ſchaden wat te verhalen/ met den Pays met Vranckrijck. Die van Vlaenderen waren nu oock wat verloſt vande groote Spaenſche Garniſoenen/ hoe wel ſy noch eenighe hadden/ ende moeſten de excurſien van die van Ooſtende/ Axele ende ander plaetſen der vereenichde Landen lijden/ ende haer ſauvegarde met groote contributien ghenieten.

Die van Brabant betalende groote contributien/ waren nu oock wat verlicht vande voorſchreven Spaenſche Garniſoenen/ maer niet al verloſt/ die weder verwachtende vanden Rijn ende Maſe/ vullende daghelicx haer Gaſthuyſen mette crancke.

Die van Antwerpen waren gheaccordeert/ met het ghemuytineerde Garniſoen van het Caſteel/ maer nochtans ten beydē zijden niet gecontenteert noch verſekert/ terwijlen werden dien vant Caſteel wekelic betaelt duyſent ſes hondert ende tweeentneghentich Philips Daelders van vijftich ſtuyvers t'ſtuck/ tot hun onderhout.

Verhael vande neghē Provintien noch Anno 1598. onder den Coninck van Spaengien.

Ten tijde vande doodt des Conincks van Spaengien/ Philips de II. waren vande ſeventhien Nederlantſche Provintien/ noch neghen onder Conincks onderdanichept/ te weteñ Brabant/ Limborgh/ Lutzenborgh/ Vlaenderen/ Artoys/ Henegouwe/ Namur ende Mechelen/ met het Marckgraefſchap des Heylich Rijcks: maer een deel van Brabant/ als de ſteden van Berghen op Zoom/ Breda/ Heuſden/ Tteenberghen/ Willemſtadt/ etc. beſaten die van de vereenichde Landen/ alſo oock een cleynder deel in Vlaenderen/ te weten/ Ooſtende Axele met ander Schanſſen: maer daerenteghen beſat den Coninck noch een quartier van Gelderlant/ als Reurmunde/ Gelre/ Stralen/ etc.

Daer zijn noch twee Landen/ als die ſteden van Liſle/ Doway ende Orchies/ ende Tornay ende Torneſis/ die haer als Provintien noemen ende voor ſulcke haer contributien/ ſchattinghen ofte beden op brenghen/ hebbende byſondere Gouverneurs/ dan nae de oude bedeylinghe/ ſo reſorteren ſy onder Vlaenderen/ ende worden onder de ſeventhien Provintien niet ghetelt.

De achte Provintien ghenoemt de vereenichde Landen.

De Provintien die men de vereenichde noemt ende die den Coninck niet meer wilden erkennen/ waren op dit pas achte/ te weten/ Gelderlant/ Hollant met Weſtvrieſlant/ Zeelant/ Zutphen/ Utrecht/ Vrieſlant/ Overijſſel ende Groeninghen mette Omlanden/ tſamen achte/ mette Steden ende Forten in Brabant/ Vlaenderen met haer gheallieert.

1598.

Gouverneurs over de ix. Provintien onder de Coninck/ Anno 1598.

De neghen Provintien noch onder den Coninck/ werden ghegouverneert ten vertrecke vanden Aertſhertoch Albert/ van Andreas van Ooſtenrijck/ Cardinael ende Biſſchop van Conſtance/ een Sone vanden Aertſhertoch Ferdinand/ ende daerenboven onder hem hadde noch elcke Provintie hunnen byſonderen Gouverneur/ behalven Brabandt ende t'Marckgraefſchap/ die ſtaen onder den Gouverneur Generael/ nae oudt gebruyck. Over Limborgh was Gouverneur Don Gaſton Spinola/ Heere van Vembry/ een gebooren Ceciliaen/ van Italiaenſche afcomſte. In Lutzenborgh was Heer Pieter Ernſt/ Grave van Manſvelt/ Prince des Rijcks ende Riddere vant gulden Vlies. Vlaenderen en hadde op dit pas gheenen particulieren Gouverneur/ dan een Spaengiaert Joan de Rynas/ was ſuperintendent vant krijchſvolck in Vlaenderen. In Artoys Gouverneerde Florent Grave van Barlaymont/ Riddere vanden gulden Vlies/ die ghetrout hadde de Dochter ende Erve vant Graefſchap van Lalain. Van Henegouwe was Gouverneur/ Charles de Croy/ Hertoch van Croy ende Arſchot/ Prince van Chimay/ Grave van Megem/ etc. Riddere vant gulden Vlies. Van Namur was Gouverneur Caerle Grave van Egmont/ Prince van Gavre/ etc. oock Riddere vanden gulden Vlieſe. Tot Mechelen Gouverneerde den Grave ende Baron van Baſſigni/ Sone vanden Heere van Boxtel/ vanden Huyſe van Horne. Van Liſle/ Doway ende Orchies/ was Gouverneur de Heere van Robles/ Baron van Billy. Tot Doornick ende Torneſis was Gouverneur/ Charles Philippe de Croy/ Grave van Solre/ Baron van Molembais/ oock Marquis van Renti van weghen ſijn Huyſvrouwe/ oock Riddere vanden Vlieſe.

De Nederlantſche Provintien zijn elck Souverain.

Alle de Nederlandtſche Provintien (ghelijck elck Hertochdom/ Graefſchap ofte Heerlickheyt/ Souverain is/ zijnde noch Keyſer noch Koninck/ noch d'een den anderen niet onderworpen in geenderhande manieren) heeft elck ſijn eyghen Munte/ elck ſijnen Provincialen Raedt ende regieringhe/ als in Brabandt/ den Raedt van Brabant daer den Cancelier van Brabandt t'Hooft van is/ den Heere d'Amant Riddere/ nu dat Ampt bedienende: alſoo hebben oock de andere Provintien haer Raden ende Preſidenten. Tot Mechelen reſideerde noch den hooghen ofte Soverainen Raedt/ daer het uyterſte Appel valt van meeſt alle de Provintien/ ingheſtelt by Hertoch Carel van Bourgongien/ Anno 1473.

Verſcheyden Raden in Nederlant.

Alle deſe Provintien gheſaemtelicken/ werden alſnu noch gheregeert op den ouden voet des Huys van Bourgongien/ van verſcheyden Raden/ als van Raden van State/ van Secreten ofte Privaten Raedt eñ Raet van Financie/ met de Raden vande Rekencamer/ alſoo ghenoech te leſen is/ by Lodewijck Guicciardin ende andere.

De Raetſheeren van State.

Voor Raetſheeren van State/ neffens den Cardinael Andreas van Ooſtenrijck/ nae het vertreck vanden Aertſhertoch Albert/ waren ghenoemt den Hertoch van Arſchot/ den Prince van Orangien/ hoe wel hy met den Aertſhertoch was vertrocken/ den Grave Pieter Ernſt van Manſvelt/ den Grave ende Vorſt Carel van Arenborgh/ den Marquis van Havre/ den Grave van Solre/ den Admirante van Arragon/ Joan Babtiſta de Taris/ Chriſtoffer d'Aſſonville/ Ridder ende Heer van Horoteville/ ende Johan de Cruſel ghenoemt Ricchardot/ Riddere ende Heere van Barly/ met Loys Vereycken/ Riddere Audencier ende eerſte Secretaris van State / met noch Franſoys le Vaſſeur Heere van Morienſart/ ende Andries de la Loo Secretariſſen/ ende noch andere aſſiſtenten ende Secretariſſen van Spaengien / Duytſlandt/ Bourgondien/etc.

Raetſheeren vanden Secreten Rade.

Inden Secreten ofte Priveen Raedt / waren als Preſident den voorſchreven Heer Johan Richardot/de Heer d'Aſſonville/beyde Raden mede van Staté/de Heere van Salinas/de Heere van Gruſſele/ den Audiencier Vereycken / met drie Secretariſſen van State ende ander Clercken.

Raetſheeren vande Financien.

Inden Raet vande Finantien waren als Overſte/ den Marquis van Havre/ den Preſident Richardot/ den Audiencier Vereyckẽ voorſchreven / de Heer Drinckward / Heere van Dormale / Treſorier Generael vande Finantien/ Commiſſariſſen waren de Heer van Chaſſey/ de Heere van Hinghem / beyde Ridderen / de Heer van Merode / de Heer Sterck / de Heer d'Ayala/ ende Croonendael principael Greffier/ met noch Wouters ende Bouwt Greffiers.

Spaenſchen Raedt over het Spaenſch ghelt.

Gheduerende deſe Inlandiſche Oorloghe/ daer toe hem Spaenſch ghelt van noode was/ ſo was daer noch eenen Spaenſchen Raedt van Finantien/ el Conſeigio de las Hazundas ghenoemt / om te handelen ende diſponeren t'ghelt datter uyt Spaengien moeſte comen/ t'welck op deſen tijdt gheſeyt was te weſen / twee hondert duyſent Ducaten ter Maent/ ende vijftich duyſent ter Maent tot extraordinare coſten.

Deſe Raden waren Don Baltazar de Zuniga/Ambaſſadeur van Spaengien / den Admirante van Arragon / Don Lois de Velaſco/ Don Jeronimo Zapata/Don Domingo Orbio/ metten Secretaris Manciſcido/ deſen Raet hadde groot aenſien/ ende wel de meeſte authoriteyt over al.

Den Krijchſraet.

D'oorloge werde gevoert meeſt door Spaenſchen Raedt / hoewel den Raedt van State daer altijdt mede onder gherekent zijn / waer van op dit pas Veltoverſte was den voorſchreven Admirante van Arragon / Generael vant Gheſchut / Don Lops de Velaſco / d'ander Raden van Oorloghen waren/ Don Gaſton Spinola/ Don Sancio Martines de Levia/Gouverneur van Camerijck/ Don Auguſtijn Mexia/Caſteleyn van Antwerpen/ Don Auguſtijn de Herrera/ Caſteleyn van Ghent/ Johã de Rijvas/Superintendent des Krijchs in Vlaenderen / Don Franceſco de Aguilar / Gouverneur eertijdts van Duynkercken / Don Joan de Manciſcido Secretaris/ ende Don Rodrigo de Laſſo. Boven deſe waren oock dickmael gheroepen de Colonellen / als den Grave Frederick vanden Berghe / La Bourlotte Heer van Topagna/ Don Jeronimo Gualteres de Zapata/ als viador Generael.

Krijchſvolck int Legher/ xiiij. Regimenten.

Voor Krijchſvolck waren op dit pas int Legher in dienſte vanden Koninck / in Nederlant/ behalven ghewoonlicke Garniſoenen / ontrent veerthien Regimenten Voetvolcks/ als vijf Regimenten Hoochduytſchen / drie Regimenten Spaengiaerden / een Regiment Neapolitanen/ een Regiment Enghelſche ende Yrlandiſche/ een Regiment Bourgonions / ende drie Regimenten Walen / ende ontrent achtentwintich Cornetten Peerderuyteren/ behalven de Benden van Ordonnantien.

Alle de principaelſte Steden / Caſteelen ende ſterckten / hadden haren Gouverneur elck byſonder/ meeſtendeel Ingheboorene/ dan wel de principaelſte ſteden ende plaetſen / als namelick Antwerpen/Ghent/Camerijck/Duynkercken/ Nieupoort / Sluys / Denremonde / Grave/ Dieſt/Liere/ Limborch/ het Zas van Ghent/ ende andere/ hadden al Spaenſche Gouverneurs / ende andere meer hadden oock Spaengiaerden/ maer in Nederlandt ghebooren.

Vanden Edeldom der Landen/ werden mede een deel ghebruyckt in dienſte des Conincks/ als de Broeders vande Graven vanden Berghe in principale Ampten/ den Marquis van Varrabon Bourgonion/de Graven van Solre ende van Buſquoy/ ende van Freſin/ den Heere van Aſſincourt/ vanden Huyſe van Lalain / de Heere van Croiſilles / de Heere van Barbanſon / de Heer van Weſemal. De Grave Carle van Egmont/ de Heere Grave van Baſſigni/ waren veel ghebruyckt in Ambaſſaden.

Admiraliteyt.

Daer was mede als Admirael Generael den Grave van Arenbergh / ende den Heere van Wackene / Catthem ende Cappelle / was als ViceAdmirael / ende deſe hadden hare Raden/ waer onder Martin de la Faillie Coopman van Antwerpen/ vande Admiraliteyt / haer Stadthouders/ Rechters ende Officieren.

Reſiderende Ambaſſadeuren.

Daer waren in Nederlandt int Hof tot Bruſſel / ordinaerlick reſiderende verſcheyden Ambaſſadeuren/ van verſcheyden Potentaten ghebueren/ als van wegen den Paus als Nuntius/ Octavius den Biſſchop van Tricarien/ van weghen den Coninck van Vranckrijck / Monſeur de la Boudrye/ ende ſoo van ander Vorſten ende Heeren.

Staet vande vereenichde Landen/ in December/ 1598.

De vereenichde Nederlanden laten wy teghenwoordelicken in December/ noch in tegenweer van des voorſchreven Admirante van Arragon groote Heyrcracht/ verdeylt inde Steden ende ten platten Lande van Cleef/ Weſtphalen/ ende des Stifts Munſter.

Cort verhael vande Politie der vereenichde Nederlanden.

Ende over de ſelfde vereenichde Provintien/ werden de ſaken de ghemeene defenſie ende verſekeringhe der ſelver / mitſgaders de conſenten ende middelen van contributien ter Oorloghe/ ſo te Water als te Lande / met den aencleven van dien/ ende het onderhout vande Unien ende verbinteniſſen tuſſchen hun ghemaeckt / de correſpondentien ende onderlinghe aſſiſtentien met de naeghebuere Coninghen/ Princen ende Republijcken/ ende voorts alle ſaken den ghemeenen welſtandt der voorſchreven Landen int generael betreffende / beleyt / gheresolveert ende ghedecreteert by den Heeren Staten Generael vanden voorſchreven vereenichde Provintien/ wiens vergaderinghe beſtaet in ſulcke Ghecommitteerden / als elcke Provintie ſoo uyt hare Heeren/ Ridderſchap / Edelen ende uyt de Regierders vande Landen ende Steden / ter ſelver vergaderinghe goet vinden/ van tijdt tot tijdt te Committeren: de welcke adviſeren ende opineren niet capitatim maer provincialiter, van weghen ende by repreſentatie van hare reſpective Provintien / ende hare Commiſſie ſtreckt niet alleen / om op de poincten daer op van tijdt tot tijdt / nae de gheleghentheyt ende occurrentien aen de Provintien ſchrijvinghe wordt ghedaen/ maer oock om op alle voorvallende ſaken t'adviſeren ende te reſolveren / ſulcx ſy tot ſ'Landts dienſte/ welvaren ende verſekeringhe bevinden te ſtrecken.

t'Gebiedt ende Souvereyniteyt vande Staten Generael der vereenichde Nederlanden.

De Namen vanden Heeren Ghecommitteerden/ uyt de reſpective Provintien ter vergaderinghe vande Heeren Staten Generael comparerende (zijnde de beſte ende ghequalificeerſte vanden Lande) om datſe ſoo onſeker zijn / nu de eene ende dan andere / en ſtellen wy niet / oock overmits de reſpective Provintien ſoo veel perſoonen ter ſelver vergaderinghe moghen committeren/ als hun luyden goet dunckt / maer ſy ſtemmen provincialiter op deſe ordre. Gelderlant

1598.

Ordre vande Provintien inde ſtemminghe ende anderſins.

landt ende t'Graeſſchap Zutphen / Hollandt ende Weſtvrieſlant/ Zeelant/ Wtrecht/ Vrieſlandt/ Overijſſel/ Groeninghen ende de Ommelanden/ ende alle weecken wordt het Preſidentſchap van Provintie tot Provintie verandert. De Preſident doet de propoſitie/ Colligeert de opinien/ ende Concludeert by de meeſte ſtemmen/ in ſaken daer overſtemminghe plaetſe heeft. Sy hebben eenen ordinaris Greffier M. Cornelis Aertſen/ met ander Officieren.

Pr. Mauritz Generael vant Legher.

De directie vande ſaken ende exploicten van Oorloghe te Lande/ worden beleyt by den Generael vanden Legher / ende Gouverneur van de meeſte Provintien/ te weten / Alſnu by den Doorluchtighen Hoochghebooren Prince Mauritz van Naſſouvven , ghebooren Prince van Orangien, Grave van Naſſau, Catzenelleboghen, Dietz, Meurs, Vyanden, &c. Marquis vander Veer ende van Vliſſinghen, Heere van S. Vijt, Doeſborgh, der Stadt Grave, ende vanden Lande van Cuyck, Munſter, Polanen, &c. Gouverneur ende Capiteyn Generael van Gelderlandt, Hollant, Zeelant, VVeſtvrieſlant, Zutphen, VVtrecht ende Overijſſel, mitſgaders vande Steden ende Sterckten in Brabant ende Vlaenderen, onder de Vnie vveſende, ende Admirael Generael der Nederlantſche Zee. In wiens perſoon ghevonden werden alle bequaemheyt tot ſulcken Ampt noodich / als opghebrocht inde Oorloghe ende affayren van ſtate/ by eenen cloecken Vader/ ſelve ſeer neerſtich / ſorchvuldich ende onverdrietich in arbeyt/ bedachtich/ ſtudieus inde Mathematijcken/ ende in alles dat tot den krijch hoort/ ſcherp ende haeſt van begrijp / ende van ſijn krijchſvolck ontſien ende bemint.

Ende over Hollant met Weſtvrieſlandt/ Zeelandt / Bommel / Bommelre ende Thielre/ Waerden (die met de gheheele Provintie van Gelderlandt/ Wtrecht/ Overijſſel/ die Steden ende Forten van Brabandt ende Vlaenderen/ onder Prince Mauritz Gouvernement ſtaen) was Luytenant Generael den VVelgheboorean Grave Philips , Grave van Hohenlo , vrij Heere tot Langenberch, &c. Wiens vroomicheyt/ cloeckheyt ende ervarentheyt / eenſdeels in deſe Memorien bekent zijn.

De Grave van Hohenlo Luytenant Generael van Prince Mauritz.

Over de Provintie van Vrieſlandt/ de ſtadt van Groeninghen/ Ommelanden ende over de Drenthe/ was Stadthouder den vvelgheboorean Grave VVilhelm Lodevvijck Grave van Naſſau, &c. Wiens loflicke ende Heroique qualiteyten/ mede uyt deſe Memorien blijcken.

Graef Wilhelm van Naſſau Gouverneur van Vrieſlandt/ ē Ommelanden.

Ende waren oock in dienſte der Heeren Staten voorſchreven / den Hoochgheboorean Prince Hendrick Frederick , Grave van Naſſau , Sone vanden voorleden Hoochghedachten VVilhelm Prince van Orangien , &c. den vvelgheboorean Grave George Everart, Grave van Solms. Grave Ernſt ende Lodevvijck, Graven van Naſſau. Heer Floris Broeder tot Brederode, Heer van Cloetinghen, &c. Heer Franſoys Veer , Ridder ende Generael vande Enghelſche Soldaten. Heer Maximiliaen van Hoorn, Heere van Lookres, &c. Ioncker Alexander Murrhay , Colonel vande Schotſche Soldaten. Ioncker Arnolt van Groenevelt , Heere van Neufville ende Arondeaulx. Ioncker Pieter Heer van Giſtelles. Ioncker Olivier vanden Tempel , Heere van Courbeeck, hooft van Iuſtitie. Ioncker Pieter vander Does, Heer ter Does , Generael der Artillerie. Ioncker Iaques, Heer van Gryſe , Generael vande Vivres. Ioncker Pieter Sidneliſ ky, Sergeant Mayor generael vant Legher, ende verſcheydene andere Heeren ende Edeluyden/ ſo uyt de voorſchreven vereenichde Landen/ als van verſcheyden andere Natien/ dienende als Colonellen/ Gouverneurs in Steden ende Sterckten/ Overſte Luytenanten/ ende in andere hooghe Ampten.

Verſcheyden Graven ende Heeren in dienſte der Heeren Statẽ Generael.

1598.

Sijne Excelentie ghebruyckt neffens den ghenen die te Velde ende elders hem bygevoecht werden / ſoo uyt de vergaderinghen der Heeren Staten Generael/ als uyt de Raden van State/ tot beleydinghe der exploicten van Oorloghe/ de voorſchreven Graven ende Heeren/ ofte eenighe der ſelver / naer dat de importantien vande ſaken vereyſcht.

Raedt van State der vereenichde Nederlande.

Den Raedt van State der vereenichde Nederlanden / werdt by den Heeren Staten Generael op de nominatie vande reſpective Provintien ghecommitteert / die hare Commiſſien ende Inſtructien ontfanghen vanden voorſchreven Heeren Staten Generael / ende werden by Eede verbonden den ſelven ghehou ende ghetrou te weſen/ ende hen te reguleren nae de voorſchreven Inſtructien/ oock reſerveren de Staten Generael hen ſelfs te moghen doen / al t'ghene ſyluyden den Raedt by Inſtructie belaſten / als ſy bevinden der Landen dienſt ſulcx te vereyſſchen: van ghelijcken de ghegheven Inſtructien te veranderen / verminderen/ vermeerderen ende te interpreteren. Ende ghemerckt den voorſchreven Raedt beſtaet in ſeker ghetal van perſoonen/ ſoo hebbe ick goet ghevonden hier te ſtellen de namen der ghener die daer inne dienden / als ick deſe mijne Memorien vanden Iare M. D. XCviij. eyndichde/ boven de voorſz. Stadthouders Prince Mauritz ende Grave Wilhelm van Naſſau / te weten van weghen de Coninckl icke Majeſteyt van Enghelant / volghens den Tractate/ den Heere George Gilpijn. VVt Gelderlandt ende Zutphen , Ionckeren Iohan van Ghent , Heere van Oyen ende Dieden, &c. ende Ioncker Henrick van Brienen, Heer van Zinderin, &c. VVt Hollandt met VVeſtvrieſlandt, Ioncker Iohan Heere van Matheneſſe ende Riviere, &c. Meeſters Franck Duyck de Iode, ende Doctor Pancraes Caſtricum Rechts gheleerde. VVt Zeelandt den vvelgheboorean Heere, Heer Maximiliaen van Cruninghen, Heer tot Cruninghen, Heenvliet, Haſſerſvvoude, &c. ende Ferdinand Alleman. VVt Vtrecht Aelbrecht Foeck. VVt Vrieſlandt Ioncker Vithus van Kamminga, ende Meeſter Rembert Sirxma , Doctor inde Rechten. VVt Overijſſel Ioncker Ernſt van Itterſum ten Nyenhuys. VVt Groeninghen ende de Ommelanden , Roelof Battingh. Ende was ten ſelven tijde Treſorier Generael van de vereenichde Provintien/ George de Bye, Heere van Albrantſvveert, ende Philips Doublet Ontfanger Generael. Ende dienden mede op de Commiſſie vande Heeren Statẽ Generael inden voorſchreven Raedt van State/ als Secretariſen / Meeſter Chriſtiaen Huyghens , ende Gijſbrecht van Zuylen , ende hadden tot Advocaet Fiſqual, M. Anthonis Duyck.

Namen des Raedts van State/ Anno 1598.

Beleydinge van d'oorloghe ter Zee.

Tot de beleydinghe vande Oorloghe te Water / hebben de Heeren Staten Generael ghecommitteert/ den Hoochgheboren Heere Prince Mauritz/ als Admirael Generael / ende de Raden vande Admiraliteyt / gheformeert uyt perſoonen van alle de Provintien/ in Zeevaert ofte ſaken van Admiraliteyt ervaren / die daer inne volghen de lijſten ende Inſtructien by de Staten Generael daer op ghenomen/ die in verſcheyden Provintien ende quartieren reſideren. Der welcken Collegien op dit Iaer M. D. XCviij. vijve waren/ als tot Middelburgh / tot Rotterdam/ tot Amſterdam/ tot Hoorn ofte Enckhuyſen/ ende tot Harlinghen ofte Dockum / by gheheurten. Ende ghebruyckt Prince Mauritz als ſijne Luytenanten Generael int ſtuck van de Admiraliteyt over Hollandt ende Weſtvrieſlandt/ Joncker Johan van Duyvenvoorde/ Heere van Warmont ende Woude: ende over Zeelandt/ Joncker Juſtinus van Naſſau/ ſijnen natuerlicken Broeder. Deſe ghebruycken ende hebben haer Viceadmiraels/ als in Hollandt ende Vrieſlandt/ Johan Gerbrantſen. In Zeelandt Joos de Moor/ etc. Maer in dit ſtuck werde altemet ordinaris gebruyckt/ Joncker Pieter vander Does/ Heere ter Does/ etc.

Staet ende exercitie van Religie.

De publique exercitie vande Religie inde voorſchreven vereenichde Landen/ werdt alomme op eenen eenparighen voet/ ſoo inde Steden als Dorpen ghehouden/ nae de Reformatie in de ſelfde Landen over veel Jaren aenghenomen/ op de confeſſie ende belijdeniſſe des gheloofs in Druck uytghegheven/ ſonder openbaer exercitie vande Roomſche ofte ander Religie toe te laten/ ſoo nochtans/ dat niemant ghedwonghen werdt die Religie aen te nemen/ maer van ander gheſintheyt zijnde/ hanthaefden ende mainteneerden ſy evenwel onder de beſcherminghe vande regieringhe vande Landen/ ſonder inde Conſcientie ofte op haer gheloove ofte actien/ onderſocht te worden/ ofte meer als andere gheſinden beſwaert te werden/ ſelve de Gheeſtelicke ofte Religieuſe perſoonen/ die te vooren gheweeſt ende inde Landen ghebleven waren/ wordt toeghelaten uyt de Gheeſtelicke goederen redelicke alimentatie ofte onderhout/ nae de gheleghentheyt ofte qualiteyt vande perſoonen/ ſoo wel die by de Roomſche Religie blijven/ als die hen tot de Ghereformeerde begheven/ haer leven lanck: Maer om de periculen in deſe Oorlochs ſtant te verhoeden/ is daer eenlick by Placcate verboden/ ſecrete vergaderinghen ofte cõventiculen te maken/ nochtans ſonder eenich rigoreus onderſoeck/ ofte dat eenighe (anders gheſinde) in Religie ghedwonghen worde/ eenighe publique Acte van die vande Ghereformeerde Religie te ghebruycken.

Elcke Provintie behout haer Souverainiteyt.

Noopende de ſaken vande Hoocheyt eñ Souverainiteyt elcke Provintie int generael rakende/ hebben die ſelve Provintien elcx die aen haer behouden/ ſoo in ſaken van Politie als Juſtitie/ met alle haer Previlegien/ Rechten/ Vrijheden ende ghewoonten/ ende hebben daer toe hun ordinariſſe Officiers nae ouder ghewoonte/ alleen veranderende/ dat die ghene die op den naem vanden Heere plachten te dienen/ nu op den naem vande Staten dienen.

Inde landen van Gelderlant/ Zutphen ende Overijſſel/ worden de Staten gheformeert by de Edelen ofte Jonckeren ſuo jure, ende de Ghedeputeerde der Steden. In Hollandt ende Weſtvrieſlandt/ by de Ridderſchappen/ Edelen ende Steden. In Zeelant by de Edelen ende Steden. In Vrieſlandt by Ooſtergoe/ Weſtergoe/ ſeven Wolden/ ende de Steden. Ende in Groeningen ende Ommelanden by de Stadt/ Hovelinghen ende Ghedeputeerde vant platte landt.

Om de forme van elcker Provintie regieringhe bycans te verſtaen/ ſullen wy wat naerder verhalen de regieringhe van een vande principaelſte ende machtichſte Provintien/ van deſe vereenichde/ als Hollant/ om daer by de regieringe vande andere af te meten. Daer uyt men wel ſal connen bemercken/ dat der vereenichde Landen regieringhe/ niet Populaer is/ alſoo vele/ oock hun vyanden dat willen uytgheven.

Vereenichde Landẽ regieringhe genſins populaer.

Staet eñ regieringe particulier van Hollandt eñ Weſtvrieſlant.

De regieringhe van Hollant ende Weſtvrieſlandt/ beſtaet by de Ridderſchap/ Edelen ende Steden/ alſoo wy hier vooren oock int veerthiende Boec hebben verhaelt. De Ridderſchappen/ ende Edelen/ die met de Steden/ de Staten vanden ſelven repreſenteerden/ ende op alle vergaderinghen tegenwoordelick beſchreven wierden/ waren deſe naevolghende Heeren ende Edelen. De vvelghebooren Heere, Heere VValraven, Heer tot Brederode, Vrijheer tot Vyanen, Burchgraef tot VVtrecht, Heer ter Ameyde, &c. Ioncker Rutger van Boetſelaer, Heer tot Aſperé, Mervvede ende Langeraeck. Ioncker Iohan Heere tot Schaghen, Berſingherhorn, Colhorn ende Goudriaen. Ioncker Aernt van VVaſſenaer, Heer van Duyvenvoorde. Ioncker Cornelis, Heer van Aſſendelft, Bevervvijck, ende Heemſkerck. Ioncker Iacob, Heere tot VVijngaerden ende Ruychbrouck, &c. Ioncker Iohan, Heer van Mateneſſe, Opmeer ende Riviere, &c. Ioncker Gerart, Heer van Poelgeeſt ende Hoochmade, &c. Ioncker Iohan van Duyvenvoorde, Heere van VVarmont, van Alckemade ende VVoude. Ioncker Iacob van Egmont, Heere van Kenenburch, Maeſlant, &c. Ioncker Iohan vander Does, Heere van Noortvvijck ende Catvvijck. Ioncker Iohan van Aſſendelft, Heere van Beſoyen, ende Ioncker VVillem van Zuylen, van Nivelt, Heere van Aertſberghe.

Staten van Hollandt/ Weſtvrieſlant.

Convocatie der Heeren ende Edelen in Hollandt ter vergaderinghe.

Convocatie der Steden ter vergaderinghe.

De Steden die ghemeenlick beſchreven werden zijn deſe. Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amſterdam, Goude, Rotterdam, Gorchum, Schiedam, Schoonhoven, ende Briele, ende uyt den Noortquartier ende VVeſtvrieſlandt, Alckmaer, Hoorn, Enckhuyſen, Edam, Munickendam, Medenblick ende Purmereynde. Haren ordinaris Secretaris is Coenraedt de Rechtere.

Ampt van dẽ Advocaet vant gemeene landt van Hollant ende Weſtvrieſlant.

De convocatie vande Ridderſchap/ Edelen ende Steden van Hollandt ende Weſtvrieſlandt/ werdt beleyt by den Advocaet der ſelver Landen/ die oock inde vergaderinge alle propoſitien doet/ de opinien collegiert/ ende nae de meeſte ſtemmen de concluſie maeckt/ ende de Staten gheſcheyden zijnde/ met de Ghecommitteerde Raden in Hollant/ beſoigneert in Staten Generael: welcken ſtaet teghenwoordelick/ Anno M. D. XCviij. met groote lof ende ghetrouwicheyt bedient werde (ende was bedient gheweeſt t'ſedert den Jare M. D. Lxxxvj.) by Ioncker Iohan van Oldenbarnevelt, Heere vanden Tempel, ende Groenevelt. Die mede was bewaerder vanden Zeghel vanden Lande/ alle deſe hebben oock voor Secretaris ordinaris/ Coenraedt de Rechtere voorſchreven/ ende voorts ander Officieren. Ende vergaderen de voorſchreven Heeren Staten ordinarie in den Haghe/ ofte in andere Steden plaetſen der voorſchreven Landen/ vijf ofte ſes mael int Jaer/ ende voorts ſo dickwils/ als den noot ende gelegentheyt vereyſcht.

Vergaderinge ordinarie inden Hage.

In welcke vergaderinghen ghelet ende gheresolveert wordt/ op alle t'ghene tot welſtant/ ende verſekeringhe der Landen int generael ende particulier dienſtich is: Op de middelen van Contributien/ tot uytvoeringhe vande Oorloghe te Water ende te Lande/ ende andere laſten/ die by den voorſchreven Landen ghedraghen moeten worden. Insghelijcx op alle t'ghene tot conſervatie/ redres ende reformatie inde ſaken/ den welſtant der Landen/ den Staet/ Kerck/ Finantie ende Politie der ſelver int generael betreffende/ noodich is.

Gecommitteerde Radẽ vande Staten van Hollant eñ Weſtvrieſlant.

Ende committeren de voorſchreven Staten/ tot executie vande ghenomen reſolutien/ mitſgaders tot directie van alle occurrerende ſaken/ den welſtant der voorſchreven Landen int generael roerende/ eenighe uyt den Edelen ende Regierders vander Steden/ als Raden die hen by Commiſſie ende Eeden verbonden worden. Gelijck ſy oock andere hare Ghecommitteerden/

uyt den Edelen ende Steden ſtellen/ tot voorderinghe/ hooringhe ende ſluytinghe van des ghemeene Lants rekeninghen: oock tot andere particuliere ſaken/ met ghelimiteerde laſt ende inſtructie. Ende zijn de ſelve reſpective Raden ende Ghecommitteerde/ ſchuldich ende ghehouden hare Actien te verantwoorden/ voor den voorſchreven Heeren Staten van Hollant ende Weſtvrieſlandt/ ghelijck den Raedt van State ghehouden is te doen/ de hare/ voor den Heeren Staten Generael.

Iudicature vande voorſz ghecommitteerde Radē

De voorſchreven Ghecommitteerden uyt den Edelen ende Steden als Raden/ werden boven de voorſchreven poincten ghelaſt ende gheauthoriſeert/ met de kenniſſe ende judicature by arreſt/ over alle ſaken rakende de middelen ende contributien/ by den voorſchreven Heeren Staten/ tot ſ'Landts dienſte inghewillicht ende gheconſenteert: Ende by preventie over de exceſſen van den volcke van Oorloge/ tot laſte der voorſchreven Landen ſtaende/ inſgelijcx teghens alle oproeren/ verraderyen/ ende andere delicten/ die teghens den welſtant der voorſchreven Landen gheperpetreert werden.

Regieringhe vande ſteden in Hollandt ende Weſtvrieſlant.

De regieringhe vande Steden der voorſchreven Landen/ wordt nae hare particuliere Rechten ende Previlegien beleyt. In elcke Stadt is een Officier ghenaemt Schout ofte Bailliu, die by den Heeren Staten wordt ghecommitteert: ende zijn inde meeſte Steden vierentwintich/ dertich/ veertich/ vijftich/ ofte meer vande notabelſte ende vermoghenſte/ ſoo vande oude gheſlachten/ als andere vande eerlickſte/ vreedelickſte ende bequaemſte perſoonen/ die men noemt Vroetſchappen/ ende repreſenteren het gheheele lichaem vande Steden/ dienende haer leven lanck/ ofte ſoo langhe ſy Burghers ofte Poorters blijven/ by de welcke alle ghewichtighe ſaken/ ſoo wel rakende den ſtaet vande Landen/ als den Steden/ worden gheconſulteert ende ghedelibereert. Deſe Vroetſchappen ofte Raden der Steden/ verkieſen ofte nomineren Iaerlicx perſoonen daer uyt/ twee/ drie ofte vier/ tot Burghermeeſters der ſelver Steden/ ende ſeven ofte meer tot Schepenen. Der Burghermeeſters Ampt ſtreckt principalick tot der Steden regieringhe ende onderhout van goede Politie ende eenicheyt onder den Burghers ende Inwoonders: Ende vanden Schepenen tot adminiſtratie vande Iuſtitie/ ſo int Civil als Crimineel. Dies en wordt over den Burghers ofte Poorters in Criminele ſaken niet gheweſen/ dan ten overſtaen vanden Burghermeeſters. Ende worden by de voorſchreven Vroetſchappen mede ghecommitteert/ een ofte meer Treſoriers/ Fabrickmeeſters ende Weeſmeeſters: daer van die eerſte adminiſtratie hebben vander Steden incomſten ende goederen: de tweede hebben de opſicht op de Fabrique vande publique wercken: ende de derde op de Weeſ kinderen goederen. De voorſchreven Burghermeeſters ende Schepenen committeren Kerckmeeſters ende beſorghers vande Arme Huyſen/ ende vele andere Dienaers/ ende den dienſt van alle de ſelve is ordinarie maer voor een Iaer.

Adminiſtratie van Iuſtitie binnen de Steden.

Regieringhe ten platten lande in Hollant.

De quartieren ende Dorpen vanden platten lande/ worden mede gheregiert naer hare particuliere Rechten ende hantveſten/ ende hebben hare Regenten/ ſo generale als particuliere: te weten/ in materie van Dijckagie ende t'ghene daer aen cleeft/ Dijckgraven ende Hoogheheemraden: ende in Criminele ende andere ghewichtighe ſaken/ Bailliuwen ende Welbooren Mannen: hebben voorts Burghermeeſters ende Ambachts bewaerders/ die letten op de Politique ordre ende adminiſtratie vande Ambachten/ goederen ende incomen: Adminiſtreren in Civile ſaken/ Iuſtitie by Schout ende Schepenen ofte andere goede perſoonen: Ende zijn ſeer veel Dorpen/ die hare Particuliere Heeren hebben/ met authoriteyt van te exerceren hooghe/ middele ende laghe Iuriſdictie: maer ſtaen niet te min onder de ſouverayniteyt der voorſchreven Landen/ ſoo wel in reſorte/ als in alle andere poincten van regalien.

Adminiſtratie van Iuſtitie ten platte lande.

Iudicature van die vanden Gerechte vande Steden ende Dorpen in Criminele ſaken.

In Criminele ſaken wordt by de gherechten vande Steden/ quartieren ende Dorpen/ hooghe Iuriſdictie exercerende/ by arreſt gheweſen/ ſo wanneer extraordinarie op de confeſſie van den ghevanghens wordt recht ghedaen/ ſulcx dat hare vonniſſen ſonder eenighe provocatie werden gheexecuteert.

Raedt Provinciael van Iuſtitie over Hollant/ Zeelandt ende Vrieſlant.

Maer van ordinaris Proceſſen/ ſoo int Civil als Crimineel/ wordt gheprovoceert aenden Hove Provinciael vande voorſchreven Landen/ beſtaende van een Preſident/ ende ordinarie van neghen ofte thien Raden: welck Hof oock kenniſſe ende judicature ghebruyckt/ over vele andere ſaken/ over Hollandt met Weſtvrieſlandt/ ende Zeelandt/ volghens hare Inſtructie. Ende werden de Mandamenten ende Dachvaerdinghe gheexpedieert op den naem van Prince Mauritz als Gouverneur/ mitſgaders vanden Preſident ende Raden vanden voorſchreven Hove: ende nietteMin de bevelen ghedaen van weghen die hooghe Overicheyt ende Gravelickheyt van Hollant/ Zeelant ende Vrieſlandt/ in welckers naem die vanden voorſchreven Hove/ oock hare ſententie wijſen/ doen pronunceren ende executeren.

Eñ was den ſtaet van Preſident/ van den ſelven Hove/ teghenwoordelick in December M. D. XCviij. vacant/ door't overlijden van wijlen Ioncker Geraert van VVijngaerden, Heere van Benthuyſen ende Soetermeer: Ende dienden in den ſelven Hove als Raden/ deſe naevolghende perſoonen/ zijnde alle Rechtſgeleerden: te weten/ Meeſters, Niclaes van Valckeſteyn, Leenardt Caſembroot, Frederick Verhorſt, Franſoys de Coninck, Nicolaes Cromholt, Adriaen vander Meer, Adriaen Iunius, Pieter van Couvvenburch, ende Hendrick Roſa, met Meeſter Symon van Veen, als Raedt ende Advocaet Fiſcael, van de voorſchreven Landen/ ende Iohan de Rechtere was haren Greffier/ ende hadden totten depeſchen vande proviſien van Iuſtitie/ noch ſes Secretariſſen.

Hooghen Raedt van Iuſtitie in Hollãt/ over de voorſchreven Landen.

Boven t'voorſchreven Hof Provinciael/ is in de voorſchreven Landen opgherecht/ Anno M. D. Lxxxij. in plaetſe vanden hooghen Raedt van Mechelen/ een opperſten Raedt van Iuſtitie/ ghenoemt den Hooghen Raedt: by den welcken in alle ſaken tot hare kenniſſe gheſtelt/ ende by appellatie ende reformatie/ vande ſententien vanden voorſchreven Hove Provinciael ende andere Rechters/ aen haer luyden devolverende/ by arreſt gheweſen werdt/ ſulcx dat hare ſententien ſonder voorder provocatie effect ſorteren: maer mach vande ſelve alleen worden verſocht reviſie/ ende gheproponeert ERREUR: in welcken ghevalle de Heeren Staten van de voorſchreven Landen/ committeren neffens den voorſchreven Raedt/ eenighe perſoonen die het ghetermineerde Proces ex iiſdem Actis revideren/ ende by hare ſententie verclaren/ oft de ſententie ERREUR heeft ofte niet: nae welcke verclaringhe een yeder hem moet reguleren/ ſonder dat verder beclach plaetſe heeft/ ofte toeghelaten werdt. Deſen Raedt is mede ghecomponeert/ by nominatie uyt de Provintien van Hollant/

lant/ Zeelant ende Weſtvrieſlandt. Ende was den ſtaedt vanden Preſident in deſen Rade/ int eynde vanden Jare XCviij. mede vacant/ door't overlijden van wijlen Meeſter Diederick van Egmont vander Nyenburch. Ende dienden in den ſelven Rade als Raden/ deſe naevolghende perſoonen/ ſoo Edelen als andere/ weſende tſamen Rechtſgheleerden/ Meeſter Iohan van Banchem, ſtaende in nominatie van Preſident/ Cornelis vander Nieuſtadt, Ambachtſ-Heer van Sevenhoven, Ioncker Iohan vander Does, Heere tot Noortvvijck ende Regiſtermeeſter van Hollant ende VVeſtvrieſlandt, Franſoys Vrancken, Ioncker Amelis vander Bouckhorſt, Leonardt de Voocht, Rombout Hogerbeets, Peter de Hinojoſſa, Frederick Hermanſſen ende Ioncker Reynoult van Brederode, Heere tot Veenhuyſen: ende hebben eenen Greffier/ M. Iacob Ies, ende ander behoorlicke Officieren.

Vreemde in de geunieerde Landen hebben meer voordeels dan de ingeſetene.

Sulcx dat de ſaken ſo wel rakende den Staet ende Finantien der ſelver/ als de Politie ende Juſtitie der Steden ende platte Landen/ mitſgaders alle ſaken int generael in de voorſchreven Landen paſſerende/ niet teghenſtaende d'Oorloghe/ ende de groote laſten van dien/ met ſoo goeden ordre/ gheregheltheyt ende rechtvaerdicheyt beleyt werden/ als of de ſelve Landen waren in volcomene Vrede. Waer door oock alle vreemde Natien/ de Landen voornoemt/ by traffijcque ofte anderſins frequenterende/ bekennen dat ſy in alle de ſelfde ſo goede ordre ende adminiſtratie van Juſtitie vinden/ alſmen in eenich Coninckrijcke ofte wel ghepoliceert Landt/ ſoude moghen vinden. Ende is ſonderlingh te noteren/ dat alle uytheemſche Natien/ int ſtuck van de Traffiquen/ handelinghen/ negotiatien ende Navigatien/ wel eerder meer ghefavoriſeert/ ghevoordert ende min belaſt werden/ dan de Jngheſetenen vande Landen ſelfs. Taeromme oock de ſelfde Landen te meer by alle vreemde Natien beſocht/ ghefrequenteert ende bewoont werden.

Camer van de rekeninge in Hollant.

Tot adminiſtratie vande Domeynen van Hollandt ende Weſtvrieſlandt/ committeren de Heeren Staten ghenoechſaem op de oude ordre by den ouden Graven van Hollant ghebruyckt/ eenighe Raden Meeſters ende Auditeurs van de rekeninghen/ mitſgaders Rentmeeſters ende Officiers daer toe noodich. Ende dienden inde Camer vande rekeninghe ten tyde voorſchreven/ deſe naevolghende perſoonen: te weten/ Philips Doublet als eerſte/ mede Ontfangher Generael der vereenichde Nederlanden/ Iohan vander Kammen, George de Bye, Geraerdt van Valckeſteyn, Iohan Pauli, ende Feinto Rickſen, zijnde gheaſſiſteert met twee Auditeurs/ Cornelis vander Goes, ende Bernardt van Crompvliedt, ende eenen Clerck van Santen ghenaemt.

Reſidentie gehouden in den Haegh.

Ende hoewel de Vlecke vanden Haghe een open plaetſe is/ niet meer als ontrent twee duyſent paſſen ligghende vande Noortzee/ ſoo houden nochtans in de ſelfde ordinarie hare vergaderinghen/ de Heeren Staten Generael, vande vereenichde Provintien/ Hoochghedachten ſijne Excelentie Prins Mauritz, de Raden van Staten, de Staten van Hollant ende hare ghecommitteerde Raden, de Preſidenten vande Hooghe ende Provintiale Raden, mitſgaders de Luyden vande Rekeninghe.

Raedt van Brabant in den Haghe.

Ende boven dien is aldaer mede opgherecht eenen Raedt van Brabant, over de quartieren/ Steden ende Dorpen/ mitſgaders den ingheſetenen der ſelver van den voorſchreven Lande van Brabant/ onder den Heeren Staten Generael vande vereenichde Provintien weſende. By welcken Raedt inde voorſchreven ſaken van Brabant ghebeſoigneert werdt/ by Commiſſie/ laſt ende inſtructie vanden Heeren Staten Generael/ ſulcx als die van den Cancellarie Rade ende Leenhove van Brabant/ van ouden tyden ghewoon zijn te doen/ op dat alſoo een yghelick by ſijn Recht ende Previlegien/ ordentelick mach werden gheregeert ende ghedient. Ende inden ſelven Rade dienden ten tyde voorſchreven/ deſe naevolghende perſoonen ende Rechtſgheleerden/ M. Andries Heſſels, Nicolaes Bruynincx, Iaſper Kintſchot, Lovijs Meganck, Iacob Mannemaker, ende VVillem Martini met Baudevvijn van Berlicum, Raedt ende Greiffier van den ſelven Rade.

Univerſiteyt binnen der ſtadt Leyden.

De ſtadt van Leyden haer ſeer vroomelick ende wel ghedraghen hebbende/ in twee belegeringhen/ by de Spaengiaerts voor de ſelfde Stadt ghebracht/ ende hare conſtantie met een onuytſprekelicke reſolutie ende ghetrouwicheyt/ van den Prince van Orangien/ de Edelen ende andere Steden der voorſchreven Landen/ tot hare bevrijdinghe ende ontſettinghe vander vyanden belegeringhe/ gheſecundeert zijnde/ met doorſteken der Dijcken/ inonderen der Landen/ ende aenvaerdinghe van alle moghelicke devoyren/ ende de ſelfde miraculeuſelicken van God den Heere ghezeghent/ ende tot een ghelucкighe uytcomſte ghebracht weſende/ ghelijck hier vooren verhaelt is/ was by den Heere Prince van Orangien ende den voorſchreven Heeren Staten gerecompenſeert/ met de erectie van een Univerſiteyt inde ſelve Stadt: welcke Univerſiteyt op dit pas in grooten fleur was/ hebbende opſichte van dien als Curateurs/ by Commiſſie der Heeren Staten van Hollandt ende Weſtvrieſlandt/ Ioncker Iohan vander Does, Heer tot Noortvvijck, Meeſter Iohan van Banchem, beyde Raden inden hooghen Raedt voorſchreven/ Meeſter Iohan de Groot, ende de Burghermeeſters der ſelver Stede aldaer. Ende was vereert met de preſentie vanden ſeer Edelen/ Hoochgheleerden ende wijdt beroemden Heere/ Ioſephus Scaliger, ende van Ioncker Philips van Marnix, Heer van S. Aldegonde, ende Carolus Cluſius, eerlicken ghegageert by den Heeren Staten voorſchreven. Ende met de naevolgende Hoochgheleerde ordinariſe Profeſſeurs/ als in Theologie, Doctor Franciſcus Iunius, die mede Profeſſeur was vande Hebreuſche ſprake/ Doctoren Lucas Trelcatius, ende Franciſcus Gomarus. Jnde faculteyt vande Rechten/ Doctoren, Cornelis de Groot, Everardt van Bronchorſt, ende Tuyning. Jnder Medicijnen/ Doctoren, Iohan van Hoorn, Gerardt Bontius, ende Peter Pauw. Jnde Philoſophie, Antonius Tuytins, ende Rodolphus Snellius. Jn Hiſtorien/ Grieckſche ende Latijnſche ſpraken/ Doctor Paulus Merula, Bonaventura Vulcanius (die mede Secretaris was der ſelver Univerſiteyt) eñ Ælius Everardus Vorſtius. Ende waren inde ſelfde Univerſiteyt/ niet alleen veel Edele ende andere goede luyden kinderen/ vande vereenichde ende andere Nederlantſche Provintien/ maer oock van andere Natien/ als Hoochduytſchen/ Franſoyſen/ Enghelſche/ Schotten/ Denemarckſche/ Poolſche/ ende van verſcheyden andere Coninckrijcken ende Landen/ die inde ſelve Univerſiteyt ſoo goeden voortganck in alle faculteyt/ onder ſeer goede ordre ende politie zijn doende/ alſmen opt in eenighe Univerſiteyten van Europa heeft weten te doen. Ende werden de gheypromoveerde inde ſelfde Univerſiteyt/ niet alleen inde vereenichde Nederlanden/ maer oock inde Coninck-

Profeſſeurs inde Univerſiteyt van Leyden.

rijcken

1598. rijcken van Vranckrijck/ Enghelandt/ Schotlant ende elders / tot alle digniteyten gheadmitteert / ende daer inne ghereſpecteert naer behooren. Oock hebben de Heeren Staten voorſchreven / aldaer ghefondeert ende ghedoteert een Collegium Theologiæ, daer inne tot coſten der ſelver Landen ghehouden werden/ een Regent/ Subregent/ Oeconomus/ ende tuſſchen de dertich ende veertich Studenten/ die tot dienſte der Landen ende Kercken / aldaer werden gheinſtitueert ende bequaem ghemaeckt : van welcken Collegie Regent op deſen tijdt was/ den wel gheleerden Iohannes Cochlinius, ende Petrus Bertius Subregent.

Collegium Theologiæ tot Leyden.

Den vijfthienden Decembris is tot Leyden gheſtorven/ den gheleerden erbaren Ioncker Philips van Marnix, Heer van S. Aldegonde, van alle gheleerde ſeer beclaecht/ werdt daer begraven den tweeentwintichſten Decembris. Den ſeſthienden Decembris is oock tot Arnhem gheſtorven / Doctor Elbertus Leoninus, Cancelier van Gelderlandt/ een gheleert Man/ die ſedert den aenvanghe der Inlandtſche troublen / in meeſt alle de Lantſaken van importantie/ is gebruyckt gheweeſt.

Alſo wy het Gouvernement Generael der Provintien vereenicht/ verhaelt hebben / ende mede int particulier dat van Hollant/ om daer by dat Gouvernement van d'andere af te meten / ſoo ſenden wy den curieuſen Leſer / begeerende van de andere gheunieerde Provintien/ t'ſelf de oock te weten / aen de Hiſtorie van Ioan Franſoys le Petit/ in Franſoys/ ghedruckt tot Dordrecht/ Anno 1601.

Diſcite Iuſtitiam moniti; & non temnere Divos.

Eynde des twintichſten Boecks.

Het eenentwintichſte Boeck,

Sommaire, Ofte cort verhael vant eenentwintichſte Boeck.

DE Vereenichde Nederlanden verwillighen conſenten van ſchattinghen voor het Jaer 1599. Het ſchip-volck van Nederlandt werdt in Spaengien qualijck ghehandelt/daer toe den Gouverneur Andreas van Ooſten-rijck/ Cardinael publiceert een Placcaet uyt de naeme vande Infanta: daer de Vereenichde Landen teghen publiceeren/ende een Vlote uytſenden nae de Spaenſche Eylanden/vorderende alomme de Zee-vaert. Vermeerderen ende reformeeren haer Crijghſ-volck met haer Wapenen/ doen Ruytery-tocht in Limborch ende Lutzenborch. Aenſlaghen op Breda ende Nimmeghen miſlucken. Een Predicant wordt tot Deventer in de kercke vermoort. Beroerten tot Embden/mette doot vanden Grave. Houwelijcken in Lotringen ende Cleve. De Coninck van Vranckrijck brenght in het Edict van Religions vrede/ met verhael van't inhout der articulen. Contrarie van Vranckrijck verbiet het huijs van Ooſtenrijck de ghereformeerde Religie/ by hun Vaders toeghelaten/ ende is oorſaecke van beroerten. Den Eertſ-Hertogh Albert reyſt na Spaengien met Conincks Bruyt/ wordt allen gheſeeſtoyeert; Byden wegh wordt Philips Prince van Orangien ghehult in zijn Prinſchap. Den Eertſ-Hertogh ende Coninckljjcke Bruydt comen in Spaengien/ daer zy beyde ghetrout worden den 18 April/ van waer Albertus mette Infanta keeren nae Nederlandt/ den 5 Septembris aencomende tot Bruyſſel. Den Admirant metten Spaenſchen Leger/ ſtraft ende dwinght de Landen van Weſtphalen/ende herſtelt de Roomſche Religie tot Weſel: Hier teghen beraetſlaghen tot Cobelents des Rijcks Creyſen ende Vorſten/ende reſolveeren den Admirant wederſtant te doen/ dies van alle canten hun te velde begevẽ. Den Admirant comt in Bommeler-weert/voor Bommel, daer hem Prince Mauritz afdrijft. 'Tſucces vande Nederlandſche Vloote onder Joncker Pieter vander Doeſt in Canarien wordt verhaelt/mette ſchade in S. Thomas Eylandt ende Braſilien/dat zy deden met verlies van veel volcks ſonder profijt. Spaengiens wapeninghe ter Zee doet Enghelandt vreeſen. Frederick Spinola brenght ſes Galeyen tot Sluys/die meermael ſtryden. De Hiſtorie van Antonio Perez met den ſtaet van Arragon wordt vertelt. Den Cardinael Andreas ende den Admirant wijcken van Bommel/ ende bouwen S. Andries Royale ſchanſe op Bommelerweert/ daer dat d'een den anderen beſpringht. Diſcours van't Crijghſ-volck des Rijcks-vorſten ende Stenden under den Grave vander Lippe/teghen den Admirant/ende Crijghſ-partyen in Nederlandt belegheren Rees/ daer zy door oneenigheyt diſordelijck verloopen/ nochtans den Admirant vertreckt van Rijcks-bodem. Mauritz die nam Emmerick in: Op den Winter vergaderden de vereenighde Staten tot Gorchum. De Crijghſ-heeren trecken in Winter-legher. Voorſlaghen van peys/by Keyſerlijcke Gheſanten/worden ſchriftelijck beantwoort. Den Eertſ-Hertogh Albert ſchrijft oock van vrede aende Coninginne van Enghelandt/die hem antwoort. Carel Prince in Sweden ſoeckt vrientſchappe in Nederlandt/ teghen den Coningh Sigiſmond.

☞ Dit alles is gheſchiet binnen het Jaer 1599. gouverneerende den Eertſ-
Hertogh Albertus/ende de Cardinael Andreas van Ooſtenrijck aen
d'een zyde/ ende Mauritz ende Willem van Naſſou-
wen over d'ander zyde.

IN het leſte Boeck hebben wy verhaelt den ſtaet der Nederlanden nae de doodt vandē Coning Philips/ eñ hoe die tweevoudich gheregeert worden: mede de ſtandt der Ghebuer-landen: ende oock hoe den Admirant van Arragon/ Generael Velt-overſte van des Conings Leger int Nederlandt/ den Eertſ hertogh Albert vā Ooſtērijck na Spaengien getrockē zijnde/ zynen Velt-leger in Cleve/ Weſtphalen ende daer ontrent gheleydt hadde/ daer over een generale miſcontentement weſende/ zijnder inden Winter veel vergaderingen eñ raetſlagē geweeſt/ die wy hier nae ſullen verhalen. Eerſt dē voorraet vande Vereenighde Landen voorleggende/ die welcke hebbē elck in haer Provintie groote conſenten ghedragen van gelt te vinden tot meer lightinge van voetvolck ende peerdenvolc/ ende tot de generaliteyt contribuerende elcke Provintie nae een vorighe oude ende ordinariſſche quota ofte rate.

Capitale impoſitie in Hollant eñ Zeelant ingewillicht/ van eē half ten hōdert.

Die van Hollandt en Zeelandt om haer aendeel te vinden/ hebben inghewillight een Capitale impoſitie van eē half van't hondert/ dat is/ van hondert gulden eenen halven gulden vā een yeghelijcx rijckdom/ gheleghen in heerlicheden/ thienden/landt/zant/huyſen/gelt/goet ofte have/ een yeghelijck geſchat te worden by zijn ghebueren/ ten overſtaen van Ghedeputeerden vande Staten: ſoo nochtans dat alle die niet boven de drie duyſent gulden rijck ſouden bevonden worden/niet ſouden gheven/ eñ daer van verſchoont zijn: dan alleene die daer boven ſouden rijck bevonden worden/ ſouden betalen als voren/ een half ten hondert: ſo dat die van vier tot vijf duyſent gulden rijck waren/ſouden betalen twintich gulden: van vijf tot ſes duyſent vijf en twintich gulden: van ſes tot ſeven duyſent dertich guldē: van ſeven tot negen duyſent veertich guldē/eñ ſo voortaen: ſoo dat hondert duyſent gulden rijck zijnde/ſoudē betalē vijf hondert gulden/ ende die duyſent gulden wilde gevē/en ſoumen niet ſchatten/ noch nae zyne rijckdom vraghen: ende dit gelt ſoudemē maer betalē als eene leeninge/ d'een helft Anno 1599. ende d'ander helft 1600. t'welck alſo geconſenteert werde in Febr. 99. Maer om dat die van Hollandt noch even wel niet en conden vervallen heure quota/werde in Junio daer aen ingewillicht/ dat de wederhelft by anticipatie betaelt ſoude werden: ende dat den genen die de ſelve ſouden willen verdubbelē met tweemael ſo veel/daer voor ontfangē ſoudē renten den penning twaelf: daer over de luyden bewyſende ende ghevende goede Brieven/ ſo dat die capitale leeninge ten leſten gheen groote beſwaerniſſe conde weſen/maer eer profytelijck/ om dat die oock ten naeſten Jare dan niet hernomen ende gheitereert en werde.

Den veertichſten pēninck/ van vercoopinge gheconſenteert van onroerlijcke goedren.

Deſgelijcx ende meer hebben die van Hollant/ Zeelant ende Weſtvrieſlant in Februario 99. inghewillight te gheven den veertichſten penning/ vande vercoopinghe ofte vermanghelinghe van alle onroerlijcke goederen nae den eerſten Januarij 1599. vercocht ofte vermanghelt: Inſghelijcx van alle loſſende Lijf-renten/ die van nieus ſouden wordē geconſtitueert: Mitſgaders van alle onroerende goederen/ die yemant van ter zyde ab inteſtato, by depoſitie Teſtamentaire begaet/ ofte gifte uyt ſake des doots ſouden aencomē/etc. als byden Placcate ende Ordonnantie daer van gedruckt/blijckt.

Deſe ende dierghelijcke ſchattinghen hebben een ſtatelijcke ſomme ghelts uytghebrocht/ om dat die Landen rijck ende vol volcks waren/ ſo datter oock luttel clachten vielen/ door de moderatie daer in ghebruyckt. Deſer ghelijcke middelen hebben oock de andere Provintien onder hun beſtent ende ghevonden/ tot opbrenginghe van haer aendeel ofte quota.

Nederlantſe ſchepē eñ ſchip-volck in Spaengien gevangen eñ ghecōfiſqueert.

Wt Spaengien zijn inden Winter tydinghen ghecomen als datmen daer ſcherpe informatie ofte onderſoeck ghemaeckt heeft onder alle de Duytſche Schepen al-daer in alle de havenen ghevonden/ haer ondervraecht van waer ſy waren/ (hoe wel ſy Zeebrieven hadden/ ende dat de Schippers ofte Reeders van Neutrale plaetſen waren/ als van Embden/ Bremen ofte Hamburch) ſoo hebben ſyſe ghelijcke-wel ſeer ſcherpelijck onderſocht/oft ſy gheen Nederlantſche Medereeders hadden/ende van waer haer Cooplieden waren/ oock waer ſy elck gheboren waren: ende hebben daer door ſtoffe gevonden om veel ſchepen te arreſteren/ aen te ſlaen ende te confiſqueren in alle havenen van Spaengien/ende dat in grooten ghetale: jae hebben al de Schippers ende t'Scheeps-volck gevangen genomen/ ende veel op de Galeyen gheſtelt: waer van een groot deel door het medelyden van't ghemeyne volck/ die ſulcken ſtrengicheyt miſhaechde/los gecomē ende ontloopen zijn: maer hare ſchepen eñ goederen achterlatende.

In Portugael heeftmē de Nederlanders wat ſachter ghehandelt/ midts dat 't Gouvernement vande Caſtilianen aldaer noch eenſdeels hun Privilegien niet en dorſtē breken/ waer door de Nederlanders vā daer meeſt t'huys geraect zijn. Maer in Spaengien eñ Andoloſien/ etc. ſo daer op eenigen Nederlantſchen Coopman oft ſchipman ſuſpitie was/van mede gheweeſt te hebben inde voyagie van Indien/ ofte in't nemen van Gades ofte Cales Malis/die hebbenſe met tormenten ofte pynigen onderſocht/ ende ſo bevonden worde datſe yet ſchuldich waren/heeftmenſe als ſlaven op de Galeyen gheworpen.

Placcaet van weges de Infante/ alle Licten ende traffijcque op Spaengien verbiedēde.

Tot confirmatie ende ontſchuldinghe van deſen handel/ heeft tot Bruyſel den Cardinael Andreas van Ooſtenrijck Gouverneur/ indē name vande Infante vā Spaengien by Placcate oock gepubliceert van date 9 Februarij 1599. verclarende wat den voorleden Coninck van Spaengien ghedaen hadde om de Inlandiſſche oorloge te ſliſſen/ ſo met ſtrēgicheyt/ als met miltheyt eñ perdoenē: ooc met toelatinge van vrye Zeevaert/ Negociatie ofte Coophandelinge op Spaengien/ op dat die niet den Nederlanden ſoude ontoghen worden by andere Natien. Daer waer oock eertijts tot Breda/ tot Ceulen/ ende door de Keyſerlijcke Gheſanten t'allen tyden Vrede aengheboden/ diemen niet en hadden willen gehoor gheven: jae ſelve den Coning van Vranckrijck/ die hun begeerde in zynen Vrede te vervatten ofte comprehenderen/ hebben ſy niet gheacht. Voorder hadde oock den Coning hun voor Gouverneurs gheſonden/ om dat ſy over de Spaenſche claechden/ de Eertſ hertoghe Erneſtus ende Albertus/ der welcker aller ghenoechſame ende vriendelijcke aenbiedingen ſy oock wederleyden. Ten leſtē hadde dē Coning uyt gunſtige goetdadicheyt beſlotē deſe Nederlanden eenē eygē Prince apart te gevē/hare Hoocheyt zijn Dochter de Landen opdragende/ trouwende metten Eertſhertogh Albert/die van harent wegē de Staten tot Bruyſel vergadert/ hadde verwillicht ende toeghelaten om beleefdelijcken te ſchryven aen de wederſpannige tot reconciliatie/ waer van de Boden ſonder reſolutie weder gecomen waren. Het welcke alle was ſpruytende uyt ſtercke opſette booſheyt ende ondanckbaerheyt tegē God/ hunnen Prince ende Vaderlant/ ſonder aēmerck ende medelyden te hebben/ dat oock het Roomſche Rijck met hun oorlogen belaſt eñ beſwaert

moeſte

1599. moeſte worden/ Chriſtenrijck overvallen vandē Turck/ende Nederlant ellendelijck bedorven: gevende het onnooſel gemeyn volck te verſtaen/dat ſy niet verlieſen/ maer dat ſy Zeevaert/ Viſſcheryen ende Coophandel ghebruycken/ genoech in vrede ſittende/rijcker ende machtiger mette oorloghe wordende/ etc. Het welcke hun meeſtēdeel gebeurde om dat ſy vrylijcken op de onderdanige Nederlanden mochten handelen by Paſpoorten ende Liſcenten: oock by toelatinghe van Viſſcheryen ende dierghelijcke beleeftheden/ die niet anders wrochten dan d'oorloghe te voeden.

Waeromme den Coningh haeren Broeder in Spaengien verbodē hadde alle handelinge ende traffiquen/ tot dat ſy weder tot gehoorſaemheyt quamen. Waeromme ſy oock met rypen rade ende advijs vandē Gouverneur Cardinael Andreas harē Neve/mitſgaders oock vande Raden van Statē/ Secrete ende vande Finantien/verbieden ende interdiceren alle communicatie/traffiquen ende coophandel mette voornoemde van Hollandt/ Zeelandt ende hunne adherenten/'tſy haer onderſaten ofte andere/totter tijt toe dat ſy met zyne Majeſteyt/ofte met haer / hare ſouvereyne Vrouwe en̄ natuerlijcke Princeſſe ſullen ghereconcilieert ofte vereenicht weſen.

Verbiedende daeromme een yegelijck aen hun eenich ghelt / coopmanſchappen/etc. te moghen tranſporteren ter Zee / door de ſoete Wateren/ oft te Lande/directelijck ofte indirectelijck/noch oock uyt ofte van die Landen/ afghewecken van hare ghehoorſaemheyt / over te brengen eenighe Waren/Coopmanſchappen/ ofte andere dingen aldaer ghegroeyt/ofte comende/ ofte paſſerende door de ſelve Landen / op pene ende verbeurte vande voorſz. Waren ende Coopmanſchappen/ ende van extraordinaerlijcken gheſtraft te worden: wederroepende alle Permiſſien/Gratien en̄ Licenten verleent ofte gheaccordeert. Ende om die ſelve redenen caſſeren wy alle Savegarden/ vergunt om te moghen Viſſchen ende Navigeren. Nopende de Paſpoorten vanden gaenden ende comenden man/ worden oock wederroepē/ toelatende een Maent om een yeder weder te keeren: ſonder nochtans dat ſy haer onderſaten wilden ſluyten uyt gratie ende genade/ noch benemen den wech van reconciliatie/maer aenbieden de ſelve preſentatien/ die hun voormaels gedaen zijn gheweeſt/ ende die noch redelijcken gevonden mochten worden. Ghegheven Thantwerpen onder den Contre-Seghel / den 19 Februarij 1599.

Placcaet vande Vereenichde landen/verbiedēde alle vaert ende handel op Spaengien en̄ Spaens ghebiet.

Dit was het inhout vant Placcaet/ waer tegen ten leſten oock alle vaert op Spaengien by de Vereenichde Landen verbodē wert/by Placcate van date 2 April 1599. ghegeven in s'Gravenhaghe / waer by voorſien werde ende verboden alle Navigatie ende handelinghe op eenighe Landen / toecomende den Coning van Spaengien/ofte zynen ghebiede onderdanich/ voorſiende ende ordre nemende teghen alle frauden / etc. Mitſgaders op het uytgheven ende ontfangen van eenige Savegarde ofte Saveconduyten vā hunnen vyandt / om vry te moghen varen ofte Viſſchen/ op lijfſtraffe ende confiſcatie van goederen/ ende midts beloven goede ordre te nemen tot bevrydinge vande Zeevaert ende Viſſcherye: verbieden mede alle Schiplieden ende Stuerlieden die vanden vyandt mochten ghenomen ofte ghevanghen worden / gheen rantſoen te betalen boven de ordre by hun daer over geſtelt: Ordonnerende dat alle exorbitante rantſoenen en̄ ſchaden verhaelt ſouden werden aende Officiers gerechten ende onderſaten vande Dorpen vā Brabant/Vlaenderen ende andere/onder des vyandts ghebiedt ſittende/ boven't gene ſy aende gemeene ſake warē voor contributyen betalende: daer toe laſt ende bevel gevende aen gecommitteerde Raden/als by de ghedruckte Coppe te leſen is. 1599.

Placcaet in Vrieſlant verbiedende alle brandtſchatten te gheven.

Deſghelijcx voorder deden de Staten Generael der vereenichde Landen in Vrieſlandt een Placcaet publiceren teghen de Savegarden van hun vyanden/die met Brieven ende dreygementen poochden die van Vrieſlant ende ommelanden/Drenthe/etc. te doen comen onder hun contributien/ onder aenbiedinghe van hun beſcherminge en̄ Savegarde: Waeromme verbodē alle correſpondentie met Brieven ofte anderſins/ſelve gebiedende alle Soldaten van hunnē vyandt/ die hun ſouden vervorderen in hun quartieren te comen/by clockſlach / hoorn ofte vier-teecken te vervolgen ende om te brenghen/ ofte ten minſten ghevangen te nemen: Mede verclarende met ſodanige vyanden alle quartier ghebroken ende afgheſeyt/ſonder ooghluyckinghe / op pene van gheſtraft te worden/als ſulcke vyantlijcke Soldaten ſelve: Ordinerende vergeldinge een yeghelijck die ſulcken vyantlijcken Soldaet ſoude ombrengen/dooden ofte vangē/vijftich gulden: ende die yemant aenbrengen ſoude van dat Placcaet niet onderhouden te hebben / maer contributien ghegheven/den vyandt geherberght/ ofte correſpondentie gehouden/vijf en twintich gulden/als by ghedruckte Placcate blijckt. Ghedateert in s'Gravenhaghe 20 Meert 1599.

De Vereenichde Landen hebben oock ordre genomen om het Vrybuyten vande Spaenſche Duynkerckers/als oock andere/te beletten: Ordonnerende dat met de Schepen van oorloghe altijt in Zee ſoude weſen eenen Admirael in perſoone / ofte een ander perſoon van aenſien / met ander lieden voor Raden ende toeſienders / om de Viſſcherye te beſchermen / ende geley oft convoy te doen / ende dit ghedaen zijnde / de Zee te cruycen/ ende ſo hun vyandē in toom te houden.

Oorloochs-vloote/gereſolveert nae de Spaenſche Eylanden en̄ Indien te ſenden.

Alſo nu met het verbodt vande Navigatie op Spaengien /de Zee ofte coopvaert meeſt viel in de handen vande Franſoyſen/ Schotten/ Embdenaers / Ooſterſche ende Denemerckers / dat welcke hun ſchip-volck/dat op Spaengiē plach te varen/mochte wech locken/ſo hebben de Staten Generael ghereſolveert om die in't werck te houden/ ende een Vlote ofte Armade ter Zee op te ruſten/van ontrent 70 Schepen van oorloge/ ende daer mede Spaengien te gaen beſoecken/de Indiſche Vloten/gaende ofte comēde/te beſpringen ende aē te taſten/ende voorts alle de Spaenſche Eylanden/met vollen laſten ende bevel.

Hier over wert ghenoemt opperſte Admirael ende Generael ter Zee ende te Lande/ Joncker Pieter vander Does/Heer van Rinſaterwoude/ ende Generael vande Artellerie: den onder Admirael ter Zee Jan Gerbrantſen/ende tot Vice-Admirael Cornelis Leynſen van Vliſſinghen. Om te Lande te gebruyckē ſoudemē hebben negen compagnien Voetvolcx/ elck van 200 hoofdē/onder dē Capiteyn Gerardt Storm/als Lutenant vanden overſten Verdoes te Lande: De Capiteynen warē/ Verdoes/Storm/Calewert/ vāder Duſſen/ Meetkercke/ Loe/Reynier/Jan van Egmont ende Beynum.

Deſe Vlote ſoude wel verſien worden van alle nootdruft en̄ behoorten: de helft vande Schepen ſouden met een dubbel huyt becleet worden/ om tot in Indien toe te mogen varē/met alderhande Officierē ende Commiſſariſſen/ hun verſtaende over Buyten en̄ Coopmanſchappen/om die ten meeſtē proffyte vande gemeyne welvaert te beneficieren.

Tot deſen eynde deden oock bouwen 4 groote nieuwe oorlogh Schepen/ſo tot Amſterdam/ Rotterdam ende elders / het eene groot ontrent 10 hondert vaten ofte 500 laſtē / ende de andere wat minder.

Groote oorloogh ſchepen gebout in Hollant.

De Generale Staten hebbē aldaer alle Zeevaert ſeer ghevordert/als de Voyagien op Ooſt eñ Weſt Indien/alle faveur eñ gunſte aēbiedende die derwaerts avontueren wilden:Deſgelijcx mede de beſeylinge van alle de Cuſten van Afriken ende der Mooren Landen/tot Cabo de bon Eſperance toe / ende hebben met de Coninghen der Mooren alliantie eñ vrientſchappe gemaect: niet teghenſtaende datter quade tydingen ghecomen waren van Capiteyn Cleerhagens ongheluck/die van weghen Balthaſar de Moucheron het Eylandt del Principe hadde inghenomen op de ſelve Cuſte:welcke Eylandt/ als hy dat ſterckende was met caſtelen ofte ſchanſen/ meynende daer Suyckerhuyſen op te rechten by't Nederlantſche Colonie,van Vrouwen ende Kinderen: ſoo hebben Cleerhagen ende andere haer inſtructien van Moucheron qualijck gevolcht / eñ met de inwoonders dickwils getwiſt/waer door dat Franſoys le Fort/ Neve van Moucheron/ verſlaghen wert. Ten leſten hebben de inwoonders hulpe vande Portugeſen uyt het Eylandt van S.Thome ende van Caltel de Mina ontfanghen/ daer over dat Capiteyn Cleerhaghen ſtorf / met den Admirael Gerart Stribos / ende de reſterende zijn gemindert van volck/ende door dagelijcx beſpringen oock moedeloos gheworden/ſoo dat ten leſtē Cornelis de Moucheron/Neve van Balthaſar/met Joris Spilberch/Adriaen Loo ende Steven Janſz. die de principaelſte waren/ gereſolveert hebben het Eylandt te verlaten/eer dat ſy daer uytgedrevē mochtē wordē/ eñ hebbē over ſulcx hun ſterckten / die noch niet volmaect waren/weder afgebrokē/eñ alle haer goet eñ have geſcheept/ zijn ſo weder van daer gecomen/eñ nae Zeelandt gevaren/ als 14 dagen daer nae te ſpade hun onderſtandt gheſonden worde vanden voorſchreven Balthaſar van Moucheron / als ick voor verhaelt hebbe int 19 Boeck.

Zee-vaerdē op beyde de Indien/ eñ Cuſten van Afriken gevordert.

Verhael vā het verlies van Jſola del Principe met Capiteyn Cleerhagen ende andere.

Dit ongheluck niet tegenſtaende/ ſo heeftmen op dit pas ſeer ſterck beginnen te varē nae Braſilien / ende op alle de Zeecuſten van Weſt Indien/met alle die Eylanden: Oock zijnder onder andere drie Schepen uyt Hollant toegeruſt/ om te ontdecken een goude Myne ontrent Guiana, ende hebbē voorts alle die Eylanden aldaer beſeylt / ende vonden Eylanden onbewoont/die ſy de Soute Eylanden noemdē/ daer ſy op de clippen ſeer veel goet Sout vonden/ dat vant opgeſmeten Water uyter Zee / aldaer door de hitte vander Sonne gecongeleert ofte gebackē wort/ dat welcke ſeer fijn/wit ende ſterck is/ beter dan eenich ander/ſeer dienſtelijck om in Hollant ende Zeelant geraffineert Sout van te maken/eñ dat en coſt aldaer niet dan het halē/ laden eñ brengē/ daer dat wel 80 ofte 90 vande grootſte Schepē jaerlijcx hun neeringe in ſoecken ende vindē/ende de reyſe is ſo groot niet/want men heeft gheweten datſe eenige ghedaen hebben in elf weecken/ andere een weynich meer / nae dat de Winden haer diendē/het welcke Spaengien eñ Portugael apparent is groot achterdeel by te brengē / ende dat door het verbodt haer in Spaēgien gedaen/ daer ſy dat Sout pleghen te halen:waer door de Spaengiaerden in haer meyninge hun bedrogen vonden/ mits denckende dat d'een Navigatie de andere ſoude verſwackē/namelijck die op Ooſtlandt/maer dat heeft hen anders bevondē:want int beginſel van April in dit Jaer zijnder t'Amſterdam ſeſſens aengecomen een Vlote wel van 640 meeſt groote Schepen vā Ooſten/alle meeſt met Coorn gheladen: de andere met Hout/Maſten/Sperren/Deelen/Peck/ Terre/ Vlas ende Was/etc. die te ſamen wel 15000 Laſten goets mede brochten/ ende die hadden d'een door d'ander wel 40 gulden ter vracht voort Laſt/ ſo dat ſy nae die rekeninghe voor loon verdienden wel 600000 gulden : ſoo dat te rechte de Zeevaert/ de Viſſcherye ende den Coophandel de Myne van Nederlandt wel mach gheacht worden.

De vaert nae de ſoute Eylanden wordt ghebruyckt.

640 ſchepen van Ooſten zijn in April geladen tot Amſterdam aengecomen.

De Compagnie van Amſterdam/die in May 1598 acht Schepen nae Ooſt Indien geſonden haddē/hebbē nu Anno 1599 dē eerſtē May weder drie Schepen uyt Texel derwaerts gheſonden/ als t'Schip de Sonne, met Schipper Cornelis Janſz Schouten:de Mane Schipper Cornelis Heynſen: met de Morghenlterre Schipper Cornelis Janſz.Melck-nap/ ende over deſe drie was Admirael Steven vander Haghen.

Voorder hebbē deſen Winter de Staten Generael vande vereenichde Landen / niet alleene op de oorloge defenſive/ alſoſe het voorledē Jaer gedaē hadde / maer ooc op de oorloge Offenſive haer gereſolveert / ſiende harē vyant ſo ſterc int Winterleger op haer frontieren / hebben niet alleene verſterckt/ maer oock nieuwe Vendelen eñ Regimenten aengenomen/ ende meer Cornetten van Nederlandts Peerdevolck.

De Vereenichde Staten vermeerderen haer Ruyterye ende Voetvolck.

Ten eerſten gavenſe den Grave Erneſt van Naſſouw' laſt vā een Regiment Duytſchen van thien Vendelen aen te nemen / elcke Vendel van 200 hoofden / die hun verſamelden ende loopplaetſe ontrent Embden hadden. Noch belaſten den Heere van La Noue in Vranckrijck 2000. Mannen in Hollant te brenghen/van die aldaer den Coning ſo lange ghedient hadden op haeren coſt / daer mede ſy hoopten den Coning gewilliger te makē/tot rēbourſement vande penningen hem in zijn oorloghe aen dit volck betaelt/ principalijcken als dat ghelt aen zijn Natie betaelt/ beſteet oft aengheleyt worde. Noch namenſe aen duyſent Switſers / die in Vranckrijck ghedient hadden. Hun Ruyterye vermeerderden ſy met noch neghen Vanen meer aen te nemen/ende alle Curaſſiers / te weten / een Vane onder den Prince Mauritz / daer Joncker Walraven van Gent/ Sone vanden Heere van Oyen/Luytenant van ſoude weſen/ twee Vanen onder den ouden ende jongen/beyde Graven van Solms / oock onder den Heer vanden Tempel / onder Balen / Jan Bax/La Sale/Cloet eñ Hamelton den Schotſman. De Schotſche Vendelen vant Voetvolck deden ſy oock vol maken / elck Vendel van 150. coppen / ende noch een Vendel van 200 hoofden voor den Collonel.

Van Engelſchen hadmen geerne ſupplement ofte verſterckinghe ghehadt / maer dorſten dat aen de Coninginne niet verſoecken / om dat ſy tot haer oorloghe in Yrlant overgheſchreven hadde/ om twee duyſent oude Enghelſche overgeſonden te hebben/daer ſy twee duyſent nieuwe Enghelſchen voor ſoude ſenden / het welcke niet conde gheweygert worden: ende alſoo daer doen in't Landt waren 27 Vendelen Enghelſchen/ ſo ſonden ſy 6 Vendelen gheheel over / ende voorts de reſte elcke Capiteyn het ſlechtſte volck dat ſy hadden/het welcke qualijck genomen wert/ende daer voren quamē over ontrent 2000 verſe Engelſchen/onder den Ridder Knoles/op hope van Colonel te weſen/ maer de ander Capiteynen en wilden hem niet wijcken / ende ſtelden hē te vreden met een Vendel / ende evenwel togen de Officiers vande Engelſchen daer nae over/om hun compagnien elcx tot op 200 coppen te ſtercken.

Ordonnantie op de Wapeninghen.

Voorder arreſteerden ende beſloten een Placcaet op't ſtuck vande monſteringhe/ tot voorco-

minghe

1599.

minghe van alle frauden/ in't volle houden vāde Compagnien / met alle ordonnantien tot Crijſvolck noodigh/van date 4 Februarij 1599.

Als onder de Ruyteryen/ dat niemāt moghte dienen/dan met zijn eyghen Peert/ dat niet minder moghte zijn / als hooghe vijfthien grootē mans palmen/volghende een gheſettē mate.

Ghemeyn Ruyteren Wapeninghe.

De Curaſſiers moeſten voeren een Salade ofte Caſquet/ Gorgerin met 'tvoorſte ende achterſte vande ruſtinghe/ beyde de ſchouder wapenen met twee braſſettē/een gautelet om dē toom te houden/ een cort Roer ofte Piſtolet/ de Loop lanck zijnde twee voeten/een ſweert tot houwen ende ſteken / al volghende patroon ende gheſette mate/ ende elck van deſe ſtucken ontbreeckende/ waren zy geſtelt op verbeurtē van niet op monſteringhe gepaſſeert te worden/ofte op geltſtraffe/hun van hun gagien afghecort te worden.

Wapeninghe van geappointeerde Curaſſiers.

Eenighe van deſe Curaſſiers in elcke Bende waren gheappointeert bagagie Peerden te moeten hebbē/eñ moeſten noch boven de voorſz. wapenſtucken noch gewapent weſen vandē middel ofte riem tot aende knien/ met beyde de taſſetten ende beyde die knieſtucken ofte gailliardeaux/ eñ oock verſien van Culotes/ende noch van een ander ofte tweede cort Roer als d'eerſte patroon/ ende deſghelijck het Caſquet/voorſte borſt-ſtuck ende achterſte ſchutbryp van een cort Roer / deſe moeſten hebben een bagagie Peert/ende een jonghen/hem naevoerende het derde cort Roer vant voorſz. patroon.

Wapeninghe van Archibuſiers te peerde.

De Ruyteren Harquibuſiers ghenoemt moeſten ghewapent weſen met Caſquet/ Gorgerin/ achterſte ende voorſte ruſtinghe/een ſweert/ende Roer ofte Carabin ghenoemt / den Loop lanck drie langhe Mans voeten/met Peert als vooren verhaelt.

Sy en ghebruyckten in deſe tyden geen Lancien meer alſmen plagh / om datmen daer gheen gewelt mede doen can/ dan met rennen ofte loopen / maer in ſtede ghebruyckten al Piſtolen oft langhe Roers/moeſten oock draghen Caſſacken ofte Wapenrocken als Lanciers pleghen.

Wapeninghe van't Voetvolck/ Spieſſen.

Het Voetvolck dat Spieſſien droegh/moeſten hebben een ſtormhoet/ een Gorgerin/ met voorſte ende achterſte ruſtinghe/een ſweert ofte rappier/de ſpieſſie moeſt lanck weſen achthien houtvoeten/eñ dit al op gheſette verbeurten: Het een vierdedeel van die ſpieſſien droegē/moeſten noch ghewapent zijn met gardebraſſen tot aenden elleboghe toe/ende beneden met breede taſſetten.

Muſquettiers ende Archibuſiers.

De Muſkettiers moeſten hebben een ſtormhoet/een rappier/een Muſquet gebоort op thien coghels in't pont/ende een Forquet.

De Archibuſiers moeſten draghen een ſtormhoet/een rappier/ een goede Archibuſe ofte Calibre ghebоort op twintich coghels int pont/ hoewel ſchietende een loopende Coghel van vierentwintich in't pont/ende elck eē van deſen hadden gagien ende ſoldie naevenant: Ende dus vele goetghedocht te verhalen / om de Naecomers te laten weten wat Wapenen men in Nederlandt/ in deſe oorloghe / ende op deſen tijdt ghebruyckt heeft.

Ruyters tocht in't landt van Limborch ende Lutzenborch.

In't eynde van Januario 1599. hebben etlijcke elf Vanen Ruyteren der vereenichde Landen/ met eenich Voetvolck/onder't belept vandē Ritmeeſter Edmondt Schotſman ende anderē/ eenen tocht gedaen ofte landtſtreuffe int Landt van Limborch ende Lutzenborch/om dat ſy hare contributien niet behoorlijcken inne en brochten/alwaer ſy groote ſchade ghedaen hebben/als aen die van Kelmiſberch ende andere: namen veel Peerden ende goedē Buyt/oock veel Jonckeren ende Edelen ghevangen / die voor de contributien moeſten verantwoorden. Deden oock wraecke over ſeven ofte meer Ruyteren/ die den Marſchalck Schenckern by Gulich/ als ſtraetſchenders hadde doen ophangen/die ſy deden afnemen ende eerlijck begraven. Int wederkeeren namenſe den Heere van Grobbendonck eenighe Peerdē af: ſy verſtoorden eñ verſloegen een vergaderinghe / daermede men eenen aenſlach op Breda voorhanden hadde.

1599.

Aenſlagh van Grobbendonck ende Mexia op Breda/ ghemiſt den 17 Febru.

Deſen aēſlach op Breda hadde noch namaels voortganck den 17 Februarij/door een Soldaet La Roche genoemt/die vandē Gouverneur van s'Hertogenboſch/den Heer van Grobbendonck/ ende Don Auguſtijn Mexia/ Caſteleyn vā Antwerpen/ beweecht was om des Conings volck binnen Breda te brengē/midts beloſte van 2000 Croonen / ende andere vereeringhen: maer hy heeft ſulcx den Prince Mauritz ontdect/ die met den Borgemeeſter Heer Govert Montens ende den Gouverneur dē Heer van Herogniere/heeft toegelept om de aenvangers in een atrappe ofte valle te brengen: waer inne deſen La Roche zijn perſonagie ſeer wel gheſpeelt heeft. Den 17 Februarij hebbē de voorſz. Heeren/ Grobbendonck ende Mexia / wel 4000 te voet ende elf Vanen Ruyters ſnachts voor de ſtadt gebrocht/alwaer hun oock behendelijcken ende ingenieuſelijcken de Poortē geopent wert/ ende alles was ſeer vā beyde zyden van buyten ende binnen voorſichtelijck toegelept: maer door groot gevaer dat in ſulcke ſtucken is/ eñ dat de Burgers eñ Soldaten opt Caſteel ten hinderlage gelept/veel droncken warē/hebben den Gouverneur eñ Montens achterdencken gecregen/ ende een val-brugge op doen trecken/ende door ſulcks/ſelfs deſen attrap verhindert/eñ alleen laſt gegeven op den vyandt te ſchieten als hy aencomen ſoude/ t'welcke gheſchiede / doch met diſordre / om redenen voorſz. Niet te min de Spaenſche / door dē vreeſe voorſichtelijcken aentredende/ als ſy hun bedroghen ſaghen/zijndē ſoo nae by de ſtadt/ hebben willen met gewelt fortſelijck die ſtadt overvallen/maer oock te vergeefs/door de ophalinghe vande valbrug voorſz. dan den ſtouten aenval van die van buyten/wederhiel die van binnen op haer vyanden uyt te vallen / t'welck de oorſake was dat ſy haer ſo grooten ſchade niet aendedē/ als wel apparent was/hoewel men achtede datter wel een hondert doot bleven/ alſo vertrocken de aenvangers ſonder meerder ſchade.

Aenſlach op Nimmegen by Lunſden ontdeckt/ eñ hy onthalſt.

Daer was oock een aenſlach op Nimmeghen gepractiſeert by een Schots Graef/ genaemt de Grave van Bodwel / die uyt Schotlant gebannen was / ende hem tot Bruyſſel onthiel/ die in April eenen Edelman Willem Libbeth eñ Robbert Lunſden genoemt/ beweechde met beloftē van 30000 Croonen voor eēn drinckpenning/ ſo hy de ſtadt Nimmegen conde brenghen in handen vande Spaenſche/want daer was wel middel / overmidts dat daer 4 Vendelen Schotten binnen lagen / daer by was eenē Meſter Thon/ diē ſy wel kenden ende veel vertrouden / om dat hy te voren in Schotlandt vande factie ofte aenhanck des ſelven Grave van Bodwel gheweeſt was/ die ſy meynden dat de handt daer wel mede ſoude aenhouden: Maer alſoo dit beſteck aldus int werck ghelept was/ ſo is het ſtuck ſelve by den voorſz. Meſter Thon ontdect: waer over den voorſz. Sibbeth ende Lunſden gevangen/ ende den voorſz. Lunſdēn/als hem meeſt mettē ſake bemoept hebbende/verweſen / ende den eerden Meert inden Hāge onthalſt/zijn voornemen ſeer beclaghende.

Tot Deventer gheſchiede een vreemt ſtuck van eenen Hendrick Achtervelt/die inde ſtadt by

Tot Devēter wert dē Predicant Schorickmannus inde Kercke vermoort/ uyt haet vā Religie/ den 22 Januarij

een Prieſter woonde: deſe/alſoo hy inde Kercke was/daer den Predicant Franciſcus Schorickman gedient/hadde ghepreeckt/ ſoo hy vanden Predickſtoel was gecomen/ende achter't Choor ging wandelen tuſſchen twee ander Mannen dē 22 Januarij/ is deſen Hendrick Achtervelt hem gevolcht/ende heeft hem vā achter een mes/over beyde zyden ſnydende/ inden neck gheſteken/dat het ter keelen voor uyt quam/ de tonge geraeckt hebbende: waer van den Predicant ter aerden viel ende ſterf corts naer nae. Den miſdoender liep terſtondt ter kercken ende ter ſtadt uyt/dan wert door der ſtadts Dienaers te Peerde ghevolcht ende ghevangen/ ende ghepynicht zijnde/ heeft hy opentlijck bekendt dat feyt vrywillich gedaen te hebben uyt haet zijnder Leere/ eñ uyt yver der Catholijckiſche Roomſche Religie/ ende dat met opſetten wille/ daer toe hy het mes op twee zyden ſnydende hadde doen maken/om dat verdienſtelijck ofte meritoir werck te volbrenghen: ende hy wert daer over als een Moorder ter doodt verweſen/ende ghedoot.

Het Veyr van Antwerpen geplondert dē 18 Janua.

In deſen Winter den 18 Januarij maeckten die van't Garniſoen van Lillo ende Lieſkens hoeck ſchanſen op de Schelde/ eenen aenſlach op de ſchanſe van't Veyr in Vlaenderen/ tegen over Antwerpē/ eñ quamē vā achter door't verdronckē lant onverſiēs inde ſchanſe/ daer ſy eenige/die wederſtant boden/ dootſloegen/ ende pilgeerden wat daer was: vonden oock veel buyt ende juweelen ghevlucht uyt het Caſteel van Antwerpen/ door de muyterie van't Garniſoen aldaer: onder andere vonden daer een caſſe met Peerlen: oock namen ſy veel gevangenē mede/ die ſy rantſoneerden/ ende zijn alſoo met goeden buyt vertrocken.

Beroerten ende factien tot Embdē.

Wy ſullen hier weder vanden ſtaet onſer ghebuer-landen verhalen/eñ wat daer deſen Winter gepaſſeert is/ de Nederlanden mede betreffende. In Embderlande was noch twiſt ende warringe tuſſchen den Grave eñ de ſtadt Embden/door het aenſetten vande Spaenſche/ eñ den Coningh van Polen: ſoo dat het verdrach van Delfziele genoech gebroken wert/een factie onder de Burgherie van Embden opſtaende/tot voordeel van des Graven pretenſie: Deſe factie beſtondt van Cooplieden/Schip-reders ende Scheeps-volck op Spaēgien handelende/ die nu hoopten door't uytbannen eñ ſcherp toeſicht in Spaēgien op de Neerlanders (die daer bedecktelijck onder ander namen ſterck ghehandelt hadden) dien gheheelen handel ende vaert aen hun Burgerie te brengen/ waer van de Nederlanders verſtooten zijnde/ ſouden mede apparentelijck die vaert ende handel Ooſtwaerts verlieſen/ende ſo bycans alleene in handen van die van Embden vallen. Deſe factie ſtout ende ſterck door het aenhitſen ende aengheven vanden Grave ende Spaens gheſinde/ worden den ghemeynen man ſeer aenghenaem: ſo hadden die vande Regeeringe van noode daer inne te verſien/ende Crijſvolck aē te nemen/ om alle vyantelijcke aenſlaghen voor te comen/daer toe hun gelt ontbrack/ hebbende noch onghereet de middelen om veel te vergaderen / zijnde ſeer belaſt met betalingen aenden Grave te doen/nae het verdrach van Delfziel: Waeromme die vereenichde Landen middelen ghevonden hebben de ſtadt te helpen/ ende te leenen 20000 Daelders/ tot remborſement de ſtadt ende Burgherie hun verbindēde: waer mede ſy Crijſvolck aen namen onder eenige Hoplieden. Hun wert voorgehoudē diverſche exempelen der Spaengiaerden intocht int Lant van Cleef/ Weſtphalen/ der ſtadt Weſel/ende andere overvallingen/ waeromme haer diende op haer hoede te weſen. Deſen niet tegenſtaende / ſoo ſochte de contrarie factie noch al de overhant te hebben / ſoo dat in April over eenen dootſlach ghenoech een beroerte opſtondt/ waer door de Magiſtraet ende 40 Mannen opt ſtadthuys zijnde/daer lange worden vaſt ghehouden/ tot datmen reſolveerde Gheſanten aenden Grave te ſenden/om in geſpreck te treden/het welcke die vander ſtadt vreeſende/ verſochtē eenich volc vande vereenichde Landen tot haerder beſchuttinghe by de handt te hebben/ tot welcken eynde den Hopman/ Johan vandē Corput/met eenich Crijſ volck derwaerts gheſonden was: ende ſoo hy by de ſtadt was / ende des Graven Gheſanten naer Embden comende / met de Embdiſche ontmoette / zijn ſy van Corput aengheſproken/ ende met hem wech gevoert/ſegghende: onbillich te weſen dat de ſtadt Embden metten Grave over den twiſt ſouden handelen / ſonder dat de vereenichde Landen (hun ſoo vele aengheleghen zijnde) ſouden (volghende t'verdrach van Delfziel) mede daer inne aengheſien worden: Met welck feyt de voorſlagen van die factie voor dat mael gheheel ghebroken worde.

Graef Edzart van Embden/ gheſtorven dē eerſten Meert.

Hier over ſoo was den ouden Grave Edzart den eerſten Meert gheſtorven / naelatende vijf Sonen by de Dochter van Sweden / als Graef Enno/Guſtavus/Johan/Chriſtoffer eñ Carel/ vande welcke den outſten Sone Enno / die tot nu toe den Heer van Eſens was genoemt / door houwelijck met de Erfgenaem van Eſens/heeft het Gouvernement van't Landt aengenomen: Chriſtoffer heeft hem in dienſt ghegeven vanden Eertzhertogh Albert in Nederlant/die hem Colonel maeckte over een Regiment knechten/ die hy in dit Jaer in Brabandt ende elders ghelicht heeft.

Twiſt tot Embden met Graef Enno geaccordeert.

Graef Enno int gouvernement zijnde/ heeft met toedoen ende tuſſchen ſpreken van Johan Frederick/ Biſſchop van Bremen/ ſone vanden Hertoch Adolf van Holſt/ ende mette Hertoginne Weduwe van Holſt/ daer deſen Graef Enno voor zijn tweede houwelijck nu oock de Dochter van ghetrout hadde/heeft met die ſtadt Embden eñ Adherenten/ eñ met de vereenichde Nederlanden een bevredinghe ghemaeckt/genoech op den ouden voet des Contracts van Delfzie / over vier Jaren ghemaeckt/ende by Keyſerlijcke Authoriteyt gheconfirmeert. Deſen vrede is daer nae den 6 Octobris van dit Jaer 1599. met gemeyn conſent ghepubliceert/eñ den Graef Enno ghehult.

Catharina van Borbon eñ Navarra ſuſter vanden Coninck van Vranckrijck/ getrout met den Prince van Lotringhen.

Deſen Winter in Februario 1599. heeft den Coning van Vranckrijck/ Henricus 4. zijn eenighe Suſter/ Catharina van Borbon ende Navarra/ghetrout met Henrijck van Lotringhen/ Marquis du Pont / outſte ſone vanden Hertoghe/ geboren van een Dochter van Vranckrijck. Sy houdende de Ghereformeerde Religie/ wert ghetrout ofte t'ſamen ghegheven Catholijckſche wyſe by den Eertſbiſſchop van Rowaen: Soo haeſt die Ceremonien gedaen waren/ginck den Marquis de Miſſe vanden Eertſbiſſchop hooren/ende de Bruyt ginck ter Kercken uyt/nae de vergaderinge van die vander Ghereformeerde Religie/ al waer ſy opentlijck proteſteerden/ dat ſy in haer houwelick geenſins en meynde te verlaten de profeſſie vande Ghereformeerde Religie/ maer wilde alſo ſy daer in opghebrocht was/ op leven eñ ſterven. Daer nae/alſo ſy noyt weygerde goede inſtructie te hoorē/zijnder diverſche diſputen voor haer tuſſchen Jeſuiten ende andere Catholijcken met haer Predicanten ghehouden/ als tuſſchen den Jeſuijt Comelet ende harē Predicant/die niet en conden accorderen/ naedemael den Predicant beſprack geē vorder probatie van haer argumenten te mogen halen ende allegerẽ van uyt de Bybelſche Schriften/ maer den Jeſuijt wilde daer by hebben/ te mogen proberen by de oude Vaders ende Kerckelycke Schriften.

Hertoghe van Cleve trout Antonette dochter van Lotringhen.

In deſen tijt iſſer oock een Houwelijck tuſſchen den Hertogh van Gulick ende Cleve beſloten/met een Dochter van Lottringhen Antonette/in hope van kinderen te ghewinnen/de welcke dit Jaer in Mey tot Ceulen met grooten ſtaet aenghecomen is / ende van daer verſelſchapt met haren Broeder ende eenen Grave van Salm / is nae Duſſeldorp vertrocken: alwaer den Vorſt van Gulick/ Cleve/ etc. met 300 Peerden is inghereden den 19 Junij/ ende den 20 ghetrout.

Alſoo in dit voor-jaer van wegen de Vereenichde Landen in Vranckrijck Crijſ volck aengenomen wert by den Heere van La Noue/ſoo ſondt derwaerts den Cardinael Andreas van Ooſtenrijck/Gouverneur/ dẽ Grave van Baſſigni/Sone vandẽ Heere van Bocxtel/om ſulcx te beletten/ ende hem te beclaghen over ſulcken aſſiſtentie die den Coning toeliete de rebellighe Nederlanders/ teghen contract van Vrede/etc. Den Coning gaf daer op corte antwoorde/ als dat hy hoorde / dat die derwaerts trocken/waren Hugenoten / die ginghen ter aſſiſtentie van haer Broederẽ/ nademael d'oorloge/die hy hadde moeten voerẽ tegẽ de Ligue (inde welcke ſy hem ghetrouwelijcken hadden gedient) hadden hem ſo ontbloot van middelẽ/ dat hy haer niet hadde connen recompenſeren ofte loonen harẽ dienſt/op dat ſy mochtẽ woonẽ in vrede in hare huyſen: maer alſo daer en tegẽ dẽ Vorſtelijckẽ Cardinael van doẽ hadde diergelijcke getal van Liguers uyt zynen Rijcke / ſy warẽ hẽ tot zynen dienſte wel vergunt. Soomen t'ſelfde tegen den beſloten Vrede wilde ſeggen te ſtryden/ ſoo en ſoude hy d'eerſte niet bevonden worden tegen het contract van Vrede gedaen te hebbẽ/ maer wel den Coning van Spaengien/ die voedede ende onderhiele dẽ Hertoch van Savoyen/ op dat hy hem niet weder gave het Marquiſat van Salucen/ daer toe hy ſulcken tittel hadde/ als alle de werelt wel wiſte/ende hadde daer en boven inde Landen vanden Hertoge vã Cleve zynen gheallieerden eenen Legher van 30000. Mannen ghevoert ende gheleghert.

Coningh van Vranckrijck ontſchuldicht hẽ dat zijn Volck in Nederlant dienden.

Daer wert oock geſproken van eenige ghebannenen uyt Vranckryck / als den Hertogh van Aumale ende andere/die s'Conincks Steden den Spaengiaerden hadden overgelevert/ ende verſocht dat zy ſouden moghen t'huyskeeren / eñ hun goederen beſitten : maer zy creghen antwoorde dat het ſelfde ſoude geſchieden ſoo wanneer den Coningh van Spaengien zynen Secretaris Antonio Perez ende andere/reſtitueerde in haer gheheel.

Coningh van Vranckrijck vordert Edict/tot verſekeringhe vande Ghereformeerden in Vranckrijck.

Den Coningh van Vranckrijck heeft ſeer ghetracht om zijn Rijcke in Vrede te beſitten/ hebbende zijn jonckheyt in d'oorloge verſleten/ eñ tot nu toe eẽ Martiael levẽ geleyt/ daer van hy nu ſo moede was/dat hy alle dingẽ ter Werelt aen d'een zyde ſtelde ende cleyn achtede/om tot volcomen Vrede in zijn Rijcke te geraken/ alle vreeſe ende perijckelen zijns levens / allen haet eñ wraeckgierigheydt over zyne vyanden vergetende / ende reconcilieerde tot hem alle zijn vyanden die de Wapenen teghen hem ghevoert hadden.

Eñ om oock niet ondanckbaer te weſen den gheenen/ diens ſaecke ende protectie hy te vooren voor-gheſtaen hadde/ eñ die hem oock met haer bloet ende goet beſchut ende by-gheſtaen hadden/jae ſelve tot de Croone ghebrocht/ende ghetrouwelycken totten leſten gedient/ſo heeft hy oock gheſocht die vander Ghereformeerde Religie eenighe ruſte ende Vrede te geven/ met rypen rade/ſelve volgende de opinie van zynen voorſate den Coningh Hendrick den derden/eñ van alle Vredelijcke wyſe Raetſ-heeren/Princen ende Potentaten van alle eeuwẽ/ende heeft met een Edict / Placcaet / ofte forme van leven geconcipieert/waer-mede hy dachte dat die vander Ghereformeerde Religie haer behoorden te vreden te houden/eñ dat oock die Roomſche Catholijcke verdraghelijck ware. Als hy dat nu ſeyde nae langhe deliberatie ende uytſtellinghe in't werck te ſtellen/ende veel tegenſpreeckens van weder-zyden langhe ghehoort ende gedebatteert hadde/ heeft hy ten leſten met allen ernſt daer-mede willen voort-varen/ende het Edict ghepubliceert hebben : Hier teghen hebben de Gheeſtelijcke / de Jeſuijt-gheſinde/ de Parlementen/ ende andere / heur met gelijcken ernſt teghen-gheſtelt om t'ſelfde te verhinderen / ende om datmen den ernſt van weder-zyden mochte merckẽ ende ſpeuren/ ſullen hier in ſtellen s'Coninghs redenen ende bede/die hy den Ghedeputeerden vanden Parlemente heeft voor-ghehouden den 7 Januarij 1599. eñ dan noch na meerder teghen-ſpraecke des ſelviges/ s'Coninghs eygen woorden den 16 Februarij daer nae/ alſo die in Vranckrijck in drucke zijn uyt-ghecomen / waerop ten leſten het Edict is ghepubliceert geworden. De woorden des Coninghs zynen Parlemente voor-ghehouden den 7 Januarij/ waren deſe:

Coninghs aenſpraecke aen zijn Parlement den 7 Januarij.

Al eer ick ſpreecke vander ſaecke daerom ick u lieden hebbe ontbodẽ/ ſo wil ick u lieden verhalen een hiſtorie / die ick den Marſchalck van Chaſtre terſtont vertelt hebbe.

Corts nae de Moort van Parijs (d'welc geſchiede op S. Bartholomeus dach) ſo wy onſer vieren op een Tafel waeren ſpelende met dobbelſteenen/wierden gewaer eenige droppelen bloets/ende ſiẽde dat de ſelve tot tweemael uytgewiſt zijnde/haer voor de derde reyſe weder openbaerden/ick ſeyde dat ick niet langher en wilde ſpelẽ/ende dat t'ſelve yet quaets was beduydende/ voor de gene die bloet haddẽ vergoten. Die Hertoge van Guiſe was een vande compagnie. Dit alſoo verhaelt zijnde/vervolchde de Majeſteyt zijn propooſt aldus: Ghy lieden ſiet my hier nu in mijn Camer/ daer ick u lieden come toe ſpreken / niet in Coninclijcke cleederen/ oft met Rappier ende Cap / ghelijck mijn voorſaten / noch oock als een Prince die daer comt om te verhooren eenighe vreemde Ambaſſadeurs/maer gecleet als een Huys-vader/ om gemeynſaem te ſpreken met zyne kinderen.

Het gene ick u lieden te ſeggen hebbe/is: dat ick begeere dat ghy lieden ſult bewillighen in het Edict oft Placcaet / t'welck ick die vande Religie toeghelaten hebbe. Het ghene ick daer van gedaen hebbe/ is geſchiet om des ghemeynen vredes wille. Ick hebſe ghemaect buyten/ ick wilſe oock maken binnen mynen Rijcke. Ghy lieden behoordet my te ghehoorſamen/ al waert maer ten reſpecte van myne qualite/ eñ de plicht daer mede alle mijn Onderdanẽ/ende voornementlijck ghy lieden vanden Parlemente/my verbonden zijt. Den eenen hebbe ick weder in zijn huys ghebrocht/daer hy uyt gebannẽ was/den anderen in zijn geloove/t'welck hy verloren had. Voorwaer ſoo men myne Voorſaten ghehoorſaemheyt ſchuldich is gheweeſt/ men is die my ſchuldich/ende dat des te meer/

om dat ick het Coninckrijck wederom in zijn ſtant geſtelt hebbe/hebbende Godt mynen perſoon vercoren om te ſtellē in het Rycke/'twelck mijn eyghen erf is / ende oock mette Wapenen vercreghen hebbe: ſonder my/die vanden Parlemente en ſoudē in hunne ſtaet niet ſitten. Jck wil my niet roemen: maer nochtans dorve wel ſegghen/dat ick gheen ander exemple en hebbe om nae te volgē/als van my ſelven. Jck weet wel datter eenighe comploiten ghemaeckt zijn int Parlement / ende datmen oproerighe Predicanten heeft verweckt / maer ick ſal teghens ſodanighen volck wel ordre ſtellen/ende ſal my op u lieden niet verlaten. Dit is de ſelve voet diemen nam / doemen ſich binnen Parijs beſchanſte teghens den overleden Coningh / ende ſoo voorts quam tot het vermoorden van zynen perſoon. Jck ſal my voor ſulcx wel wachten. Jck ſal de wortel uyt-roeyen van alle Liguen/eñ van alle oproerighe Predicatien/ende alle die hun daer met bemoeyen / ſal ick wel vercleenen. Jck ben geclommen op des ſtadts Mueren / ick ſal oock wel over de Schanſſen ſpringhen/die ſoo hooge niet en zijn. En ſpreeckt my niet vande Catholijcke Religie: Jck beminſe meer als ghy-lieden doet. Jck ben Catholijcker als ghy-lieden zijt. Jck ben de outſte Soon vande Heylige Kercke. Niemant van u lieden en iſt/of macht weſen: Ghy zijt verabuſeert / dat ghy meynt wel te ſtaen met den Paus. Jck ſtaender veel beter mede als ghy-lieden. Soo ick wilde/ ſoude u lieden alle voor Ketters moghen doen verclaren/ om dat ghy-lieden my niet en zyt ghehoorſaem. Jck hebbe meerder kuntſchap ende verſtant binnen Roomen als ghy doet. Hoe ghy't maeckt/ ick weet al wat ghy doet/ende oock wat ghy ſegt: want ick heb een cleyn Duyvelken die't my openbaert. Voorwaer/de geene die hun dus tegens mijn Edict ſtellen/ ſoecken de oorloghe. Wel aen/ick ben te vreden / ick ſal morghen de oorloghe verclaren teghens die vande Religie: maer ick en ſalſe niet aen-vanghen / oft ghy-lieden ſult alle met u lieden langhe tabbaerts oock daer henen comen / ende ſult vergelijcken de Proceſſie vande Capucins/ die de ruſtingen op hunne cappen waren dragende/ 'twelck ſeer eerdigh om ſien was. Jndien ghy-lieden in het Edict niet en bewillicht/ ſult my oorſaecke gheven te comen int Parlement. Voorwaer ghy-lieden ſult grootelijcx uwe ondanckbaerheyt laten blijcken/ſoo ghy my ſulcx doet doen. Jck neme tot ghetuyghen die van mynen Rade/die't ſelve Edict goet ghevonden hebben/ eñ nootſaeckelijck tot de wel-ſtant mijns Rijcks. Mijn Heer de Coneſtable / mijn Heer de Canchelier/mijn Heeren van Bellievre / van Sancre/van Silleri/ende Ville-roy. Jck hebt ghedaen met haer-lieder advijs / ende oock vande Princen vanden Bloede / ende des Rijcks ghenooten. Daer en is niet een van haer-lieden oft hy derf hem roemen te weſen een voorſtander vande Catholijcke Religie/ ende nochtans mogen zy niet ontkennen of zy hebben my het ſelve advijs ghegheven. Jck ben alleen de Bewaerder vande Religie. Jck ſal dat gherucht/ 'twelck men is ſtroeyende / wel haeſt doen ceſſeren. Men beclaecht ſich daer over binnē Parijs/als dat ick Switſers ende ander volc van oorloghe ſoude hebben laten op nemen. So ick ſulcks dede / men moeſtet ten beſten beduyden/ ende ſoude oock weſen om een goede oorſaecke/ regard nemende op mijn voorgaenden handel/ ende lettende opt gheene ick ghedaen hebbe om Amiens weder te crijghen / alwaer de penninghen ghegheven om't Edict te verwerven zijn gheimployeert; Daer-inne ghy-lieden niet en ſout hebben bewillicht/ſo ick daerom niet ſelfs int Parlement waer ghecomen. De noot heeft my bedwonghen dit Edict te maken/ ende uyt ghelijcke noot hebbe ick wel eer een Soldaet moeten weſen/ men heefter my van beriſpt/ maer ick hebt onghemerckt laten henen gaen. Ende als nu ben ick een Coningh/ ende ſpreke als een Coningh / ende wil daer voor gheobedieert weſen. Tis wel waer dat de Officieren vander Juſtitie zijn onſe rechter arm: maer ſoo de kancker den rechten arm gheinfecteert heeft/de ſlincker moetſe wel af-ſnyden/ ende ſo wanneer myn Regimenten my niet meer dienen/ick danckſe af. Wat ſult ghy doch gewonnen hebben/dat ghy niet en conſenteert in't Edict? Want even-wel ſal ickt doen onderhouden. De Predicanten mogen roepen ſo zy willen/ ghelijck daer heeft gedaen de Broeder van den Heere van Silleri / den welcken ick in deſe compagnie wil toe ſpreken. Daer op tot hem roepende den voorſz. Heere van Silleri/ſeyde: Jck hadde u laten weten datmen my had comen claghen over uwen Broeder / ende had u daerom bevolen dat ghy hem ſout vermanen/ op dat hy hem wijſſelijck hielde. Jck en conde metten eerſten niet ghelooven datter yet aen was/want gheene men ſeyde dat hy ghepredict hadde tegens het Edict/om dat het niet beweſen en worde / nochtans ſoo was het waer: Eyntlijck is hy ontloopen ende gaen preecken tot S. Andries / alwaer mijn Procureur Generael hem ſelfs heeft hooren ſeditieuſelick preken teghens het Edict/ ende dat heeftmen niet openbaer ghemaeckt / ſoo wel behoorde. Men wil hem ontſchuldigen/als dat hy't ſoude hebben gedaen uyt een yver/ ende ſonder opſet van eenighe oproer: maer hoe dattet zy tis qualick ghedaen/ ende alſulcken onverdachtighen yver verdient ſtraffe.

Deſe clachte voleyndt weſende / keerde zyne Majeſteyt hem weder tot die van den Parlemente/ſegghende: Daer en is niemandt van u lieden die my niet voor goet en acht als hy mijns van doen heeft/ende voorwaer ghy hebt my ten minſten eens s'Jaers van doen / ende nochtans tegens my/die ſo goet ben/bethoont ghy u lieden quaet ende rebel. Jndien die ander Parlementen/ omme hun teghens mynen wille gheſtelt hebben/ oorſake zijn gheweeſt dat die vande Religie nieuwe ſaken verſocht hebben/ ick en wil niet ghedoghen dat ghy-lieden deur u lieder weygheringhe oorſake ſult weſen van andere nieuwicheden.

Jnden Jare 94 ende 95 / ſo ick u lieder toeſonde een verclaringhe op het Edict vanden jare 77 / belanghende 'tbedienen vande Officien/ had ick belooft die vande Religie niet te voorſien met eenighe ſtaet ofte officie in't Hof van't Parlement. Daer nae heeft des tijts veranderinghe ander gheleghentheydt met ghebrocht. Ende nochtans heb ick goet vertrouwen dat de gheene die ick in eenighe officien ſtelle/de ſelve behoorlijck ſullen bedienen. En ſpreeckt my niet vande Catholijcke Religie: dat ick maer ſlechts deſe groote Catholijcken ende Gheeſtelijcke/ die dus luyde roepen/ begifte/ den eenen met 2000 Croonen aen Beneficien / ende den anderen met 4000 Croonen jaerlijcſche renten/ zy en ſullen niet een woort meer kicken. Ghelijcke oordeel ende giſſinghe maeck ick van alle andere/die hun ſouden willen ſtellen tegens het Edict. Daer zijn ſommighe booſe die ſchynen het quaet te haten: maer het is uyt vreeſe van ſtraffe/

ſtraffe / in plaetſe dat de goede t'quaet hatẽ om des deuchts wille. Ick hebbe wel eer twee Latÿnſche veerſkens gheleert.

Oderunt peccare mali formidine pænæ,
Oderunt peccare boni virtutis amore.

Het is meer als twintich Iaer gheleden dat ickſe geleſen hebbe / ende noyt verhaelt als nu / God gheve dat ick mach bekennen wie van u lieden het quaet haet om des deuchts wille / op dat ick mocht ſtraffen de gene die het haten uyt vreeſe vande ſtraffe / ende als dã ſullẽ my noch moeten bedancken vande ſtraffe / ghelÿck een kint doet zynen Vader. Ick en had voor my niet ghenomen u lieden hier te ontbieden / als giſter heel ſpade. Ghedenct dat het Edict / daer van ick hier ſpreke / is het gene vanden overleden Coning / ende is oock het myne / want het met my ghemaeckt wert / ende nu ick het beveſtighe / en vinde niet goet datmen eenſins meene ende anderſins uytgheve / ende hoe wel ſommighe andere ſulcx moghen ghedaen hebben / en wil het daerõ niet nae-doen. Het leſte woort dat ghy van my ſult hebben / is / dat ghy u liedẽ wilt voorſtellen / ende volgen het exempel vanden Hertoge van Mayne. Men heeft hem willen op-rocken om yet te verrichten teghens mynen wille / maer hy heeft gheantwoort / dat hy te ſeer tot mywaerts verbonden was / ende aen myne onderſaten / onder alle welcke hy altÿt de beſonderſte wil weſen die bereydt is zÿn leven te waghen om mynen dienſt / om dat ick het Rÿck weder in zynen ſtandt gebrocht hebbe / in ſpÿt vande ghene die t'ſelve hebben ghepoocht te deſtrueren / hoe wel hy voormaels ſelfs zÿn beſte heeft gedaen om't ſelve in trouble te ſtellen. Heeft hy (die t'hooft is gheweeſt vande Ligue) alſoo geſproken / hoe veel te meer ghylieden / dien ick weder in haer goederẽ ende ſtaten gheſtelt hebbe / mÿn behoorende te ghehoorſamen. Doet om mÿn biddens wille t'gene ghy ſout willen doen om mÿn dreyghementen. Ghy en hebter geen van my te verwachtẽ, doet ſlechts dat ick u lieden bevele / oft veel eer bidde / want ghy ſullet doen niet alleen om mynen't wille / maer om de ghemeene ruſte.

Hier over die vanden Parlemente des Conings ernſt ſiende / hebbẽ naerder op het Edict ghelet / ende vertooch aenden Coning ghedaen: Waer op den Coning den 16 Februarÿ aldus mondeling gheantwoort heeft.

Coninc van Vranckrÿcx aenſprake aẽ zÿn Parlement / den 16 Febru.

Ick hebbe ontfangen de Supplicatien ende Remonſtrantien van mynen Hove van Parlemente / ſo wel mondelinghe / als by gheſchrifte / die my aenghedient zÿn door mÿn Heere den Preſident Seguier. Ick ſal altÿt goetwillichlÿck ende in dancke ontfangẽ de Remonſtrantien die ghy aen mÿn doen ſult / als vande gene die tot mynẽ dienſte geneycht zÿn / oft geneycht behooren te weſen. Uwe leſte vertooninghe hebbe ick mynen Rade laten ſien / ende hebbe doen herſtellen mÿn Edict / oft veel liever het Edict vanden overleden Coning in veel Articulen / ſoo wel op't gene ghy my vertoont hebt / als op't advÿs van mynen Rade. Ick wil gelooven dat ſommige onder u lieden inſicht hebbẽ genomẽ op de Religie: maer de Catholÿcke Religie can niet onderhoudẽ wordẽ dã door vrede / ende de vrede vanden ſtate deſes Coningrÿcx / is de vrede vande Kercke. Hebt ghy vrede lief / ſo hebt ghy my oock lief. Dat moet ghy bewyſen / het gene ghy niet ghedaen hebt / twyfelende van my. Want ghy doet / dat oock vrẽde myne vyanden niet hebben willen doẽ: en iſt niet wat ſchoõs? Alle Princen vande Chriſtenheyt houden my voor den outſten ſone vande Kercke / voor den alder Chriſtelÿckſten Coning: den Paus hout my voor Catholÿcke / ende ghy die mÿn Parlement zÿt / wilt my doen geraken in miſtrouwen by myne Onderſaten / ende wilt datſe twyfelen van mÿn gheloove. Ick ben Catholÿck / Catholÿcken Coningh / Roomſch Catholÿck / niet Catholÿck Ieſuitiſch. Ick kenne de Catholÿckſche Ieſuiten. Ick en ben niet van't gevoelen ende ſinne van ſodanighen volcke / oft haers gelÿckẽ die moordenaers van Coninghen maken: ende en betrout ghy niet de woorden die ghy van my hebt ghehadt? Den Paus ende den Coning van Spaengien hebbẽ mynen woorde geloove gegevẽ / ende ghy wilt daer op geen betrouwen hebben. Myne meyninge ende voornemen is te behouden den ſtate deſes Coninckrÿcx / die ick vercregen hebbe: dit can ick anders niet doen dan door vrede. Ick weet wel dat mÿn Coninckrÿck niet can in behoudeniſſe blyven / dan door de onderhoudinge vande Catholÿcke Religie: maer noch Religie / noch ſtaet can behouden weſen / dan door myne perſoone. Ende daer en tuſſchen nochtans zÿnder Gheeſten dwaeſlÿck verleyt door ſuperſtitien van arme Gheeſtelÿcke perſoonen in ontallÿcke ſaken / die men ſeyt te weſen / ende nochtans niet en zÿn: ſoo verre oock / datter een by my gecomen is / vragende oft men twee Kercken te Parÿs maken ſoude / d'eene van Catholÿcken / d'andere van Hugenoten. Daer advÿs en neme ick niet qualÿck / ende indien men my eenige geve dat goet is / ſo ghelove ickt; Maer men moet maken op te houden de valſche gheruchtẽ ende ſprake: men moet geen onderſcheyt meer makẽ van Catholÿcken ende Hugenoten / maer ſy moeten alle goede Franſoyſen weſen / ende moeten oock de Catholÿcken bekeeren de Hugenoten door exempel van goet levẽ. Maer men moet geen oorſake geven tot de quade geruchtẽ / die door't geheel Coningrÿck verſtroyt worden / waer van ghy de ſchult hebt. Want by gebreke dat ghy niet terſtont hebt bewillicht in het Edict / ſeghtmen in verſcheyden plaetſen dat het ſy het Edict van Ianuarÿ / ende dat het ſy een coleur van Godſalicheydt der Ieſuiten / die uyt-gemaeckt hebben den moordenaer / die door raet vande Ieſuiters van Lotheringhen onlancx ghecomen is om my om te brenghen. Ghy ſult de oorſake zÿn van myne doodt / indien ghy my niet gehoorſaem en zÿt. Want deſe Catholÿcke Ieſuiters ſullen maken gelooven / dat in mÿn Edict ſtaen ſulcke dingen / die daer niet in en zÿn. Ick wete wel dat de Catholÿckẽ het meeſte ghetal maken in deſen ſtate / maer ſy zÿn niet / eñ connen niet zÿn / dan alleen door my. Ick hebbe een voornemen van langhen tyde / ende begeere 'tſelve te volgen / 'twelcke is de Kercke te reformeren. Dat can ick niet doẽ / ſonder vrede. Het is niet mogelÿck de Hugenoten te bekeeren met gewelt. Ick ben Coning als Herder / die niet en wil ſtorten het bloet van myne Schapen / maer die ſelve te vergaderen door ſoetheyt ende goedertierentheyt eens Conings / ende niet door cracht eens Tyrans. Ick wil maken dat de Gheeſtelycke van goet leven zÿn: tot welcken eynde ick oock ſommighe Beneficien hebbe verleent aen ettelÿcke myne dienaers / op datſe hare kinderen opbrenghen mogen / eñ bequaem maken tot bedieningen vande Kercke. Ghy verhindert mÿn voornemẽ door de beroerte / die ghy onderhoudet in't Coningrÿck met uwe ſtÿffſinnicheyt.

Ick hadde alleen den ſpronck / om beroerte te maken onder die vande Religie / doen ick my weder begaf te Tours met den overleden Coning /

ning/ niemant wiſte meer wat wech te nemen om hen te beroeren. Door uwe weygheringhe hebt ghy de Hugenoten oorſake ghegeven om oorlof te begeeren van haer te mogen vergaderen. Indien ghy de Hugenoten gelt gaeft/ ſoudet ghy niet ſo veel voor hen doen/ als ghy ghedaen hebt? Als men Edicten was makende teghen die vande Religie / doen ick by hen was/ ſprong ick op van blyſchap/ ſeggende: God ſy gepreſen/ want corteling ſullen wy vier duyſent ſterck zijn/ ende corteling ſes duyſent: het welcke ten eynde oock alſo geſchiede. Want de gene daer van geen hope was geweeſt/ werden ghedwongen om haer te vereenigen met ons. Het is ontrent vijf en twintich jaren geledẽ/ dat ick Overſte ben gheweeſt van die vande Religie. Jck wete wie dat oorloghe ende wie dat vrede ſochte. Jck kenne de gene die oorloochden voor de Catholycke Religie: wete oock wie 'tſelfde deden om haer eygen eergiericheyt/ wie dat uyt partyſchap / wie dat alleen maer begeerden te plonderen ende te rooven/ onder die vande Religie. Daer zijn geweeſt van alle ſoorten. Even ſoo wel oock onder de Catholijcken. Jck hebbe groote moeyte gehadt om te maken de Hughenoten ghehoorſaem te zijn/ daer over den overleden Coning veel te lyden heeft gehadt in zynẽ ſtaet. Jck hebbe altijt vrede begeert. Jck ben altijt goet Patriot gheweeſt / waer van mijn Heere de Bellieure goet ghetuyge is. Als ick peys begeerde/ ende met my mijn Heere de La Noue ende andere/ Blacon ende zijns ghelijcke die oorloghe ſochten / noemden ons de ſtomme honden. Jck moet u wat vertellen van twee perſonen van Religie/ die by my te Rouan quamen/ hare namen wil ick ſwygen in deſe vergaderinge: Een van deſe twee maecte voor my eẽ groot verhael op't ſtuck vande Religie/ ende oock op't gene hy ſeyde alles verlaten te hebbẽ om zyne conſcientie vry te houden/ ende dat hy liever wilde de Werelt verlaten/ dan zyne ziele quetſen. Nae dat hy al geſeyt hadde dat hy wilde/ begonne ick te ſeggen: Myne Heeren gelooft daer niet van. Waer over hy hem tot my weder keerende/ ſeyde: Heer Coning/ waerom? Jc antwoorde hem: dat hy de gene was daer van ick dachte te ſpreken/ ende datmen niet moeſte gelooven 'tgene hy ſeyde/ om dat ſo dickmaels als eenige Edicten uytgegaen waren tegen die vande Religie/ hy ter Miſſen gegaen hadde/ eñ wanneer niet met eene genoech was/ ſo pleech hy twee te hooren. Belangende den anderẽ/ die my dierghelijcke verhael wilde maken vande Religie ende vande conſcientie / ick ſeyde hem: Ghy weet wel dat ghy zijt een roover/ eẽ dief/ jae een verrader; al zijt ghy van mynen Rade/ ick ſal u wech jaghen.

Zyne Majeſteyt deſe woorden ſprekende/ leyde de hant op dẽ arm vãde Canchelier. Ghy en kent het quaet van mijn Coningrijck niet meer dã het goet/ ſo wel altijt niet als ick. Jck kenne alle ſiecten die daer zijn / ende mach ſonder beroemen ſeggen/ dat ickſe beter kenne dan alle Coningen die voor my geweeſt zijn. Jck weet oock de remedien daer toe dienende: want de plaetſen daer ick gheweeſt ben/ hebbenſe my geleert. Het welcke ick niet ſo wel hadde connẽ weten/ ſonder de ervarentheyt die ick daer van gehadt hebbe. Jck hebbe begeert twee houwelijcken te maken/ d'eene van myne Suſter/ dat hebbe ick gemaeckt/ d'ander van Vranckrijck met de peys. Dit leſte heeft niet connen weſen/ dan alleen door peys: ende geen vaſte peys ſalder zijn / alvoren dat in mijn Edict bewillicht ſy. De weygeringe die ghedaen is by myne andere Parlementen/ om te bewilligen de Declaratie van't Jaer 1594. is oorſake gheweeſt dat de Hugenoten meer geeyſcht hebben te Chaſtelleraut/ danſe opt te voren ghedaen hadden. De voornaemſte van henlieden die daer warẽ/ ende die't welvaren ſochten begeerden op my datter Raetſheeren ſouden zijn int Parlement: maer de meeſte ſtemmen vande op-roerige eñ muytmakers droegen't wech/ gelijck geſchiet in uwe vergaderinge/ als door't meeſte ghetal de beſte opinie overſtemt wort. Myne Officieren vande Juſtitie zijn mijn rechten arm: nochtans ſal ick oock wel behouden den ſtaet des Rijcx/ weſende maer ſlincx. Het is waer/ ick ſal moeyte hebben/ maer niet te min/ ick ſal hem beter bewaren dan ghy uwen ſtaet. Ende indien ic een Sone hebbe/ ick ben verſekert dat hy Coningh zijn ſal: maer onder u lieden / die daer zijn Preſidenten / Raetſheeren ende Officieren in mijn Parlement / zijn niet verſekert dat haer kinderen nae haer 'tſelve zijn ſullen. Als ick de verclaringe dede in't regard vande Officieren in't Jaer 94 hadde ick u lieden belooft / dat ic geen Raetſheeren noch andere Officieren ſoude ſtellen in mijn Parlement / dan alleen Catholijcken. De weygeringe van te bewillighen in deſe verclaringhe te Bourdeaux ende elders/ heeft veroorſaeckt te begeeren datter Raetſheeren vande Religie ſouden zijn in Parlementen. Het welcke ick hen toeghelaten hebbe om de nootwendicheyt van myne ſake. Jck dachte door middel van verdruckinge/ dat ic het quaet ſoude mogen remedieren/ 'twelck in mijn Coningrijck quam door ongebonden ende ongebreydelt getal van Officieren. Den noot die de Wet van de tijdt is/ maeckt dat ick nu dit/ ende dan wat anders ſegghe.

Jck wil niet meer perſonen ſetten int Parlement/ dan in ſulcken getal als begrepen is in mijn Edict/ overmits myne ſaken tot ſulcx my aenwyſen. Jck wil oock geen generale Luytenanten / noch yemant van mijn generale Procureurs ſtellen over de ſteden / in welcke weynighe Catholijcken zijn. 'Tghene ick u ſegghe gheſchiet daerom / dat het welvaren van myne ſakẽ ſulcx vereyſcht. Jck wil Catholijcke Officiers ſtellen inde ſteden die de Hugenoten hebben: Ende voor een exempel: Jck hebbe begonnen te Niſmes/ alwaer ick gheſtelt hebbe een Viguier/ weſende Catholijck / niet teghenſtaende dat die vande ghepretendeerde Ghereformeerde Religie vijfthien hondert Croonen meer aenboden dan de Catholijcke: Waer van M. H. den Coneſtable goede getuyge is. Seght den genen die zijn van mijn Parlement/ eñ niet tot mijn Parlemẽt in't generael/ maer elck een in zijn oore/ 'tgene ic u nu ſegge van mijn voornemen / nopende 'tghetal vande Raetſheeren. Jck hebbe lief mijn Parlement van Parijs boven alle andere: Want het is niet met ghelt verdorven/ maer in het meeſtendeel vande andere wort de Juſtitie vercocht / ende die twee hondert Croonen geeft/ wint het vanden genen die min gheeft. Jck wete het wel. T'andere tyden hebbe ick gheholpen om de beurſen te ſtofferen: Want 'tſelve diende tot myne particuliere aenſlagẽ. Nu dewijl ick ſo goet gevoelen van u hebbe/ bewillicht in mijn Edict. Jck hebbe u te verwittigen dat uwe uytſtellinghen oorſake hebben gegeven tot vreemde beroertẽ/ want men heeft dervẽ proceſſen maken tegen't Edict te Tours/ te Mans/ ende anderſins/ om de Rechters in te blaſen het Edict te rugghe te houden. Dat is niet gheſchiet dan alleen door quade tſamẽſpanninge. Belet dat ſulcke dingẽ niet meer gebeuren. Ick hebt myne dienaers geſept / ten eynde ſy daer in hen ghedragen nae behooren ende harẽ laſte/het ſtaet niet te lyden datmen my in haet ſoect te brengen/om dat ick geaccordeert hebbe die vande Religie/want het is wel mijn Edict/maer inder daet ſelve iſt anders niet dan het Edict vanden overleden Coning/dat ghy gheſien hebt/ ende daer inne ghy viermael hebt verwillicht / maeckter nu een eynde af nae mynen wille.

Hier nae/namentlijcken den 25 Februarij is het Edict des Religions vredes/voor die vande Ghereformeerde Religie gepubliceert / ende ſullen de voornaemſte artijckelen wat int corte verhalen; D'eerſte was/te vergheten van wederzyden/ende te vergheven al datter gheſchiet was ſindert de Jaren 1585 / ſonder die d'een den anderen te moghen verwyten.

Inhoudt van de Artijckelen des Religions vrede. Edict in Vranckrijck/ den 25 Februarij/ 1599.

Dat de Catholijckſche Roomſche Religie alomme weder ſal ingevoert worden ſonder belet. Dat de Gheeſtelijcke ſullen moghen ontfangen haer thienden/ vruchten ende in-comen van haer Beneficien / oock alle hun Kercken/ eenighe huyſen ofte ghebouſels ghemaeckt op ghewijdde plaetſen/ſullen moghen de Gheeſtelijcke weder-roopen/ ofte bedwingen de beſitters te vercoopen de gronden/achter-volghende behoorlijcke taxatien.

Die vander Ghereformeerde Religie ſullen alomme vry moghen woonen ende leven/ ſonder onderſocht te worden/ ghequelt/ghemoeyt/ ofte gedwongen tot yet tegen haer conſcientie.

Sullen oock de oeffeninghe van haer Religie vry hebben/ alle Heeren/ Edelen/ ende andere/ hebbende hooge Juſtitie/ ende vollen Leen beſittende/ende dat opentlijcken voor eenen yegelijcken. Andere Edelen gheen hooghe Leen beſittende/ ſullen mogẽ de exercitie alleen hebben voor hun huyſgheſin/ofte tottet getal van dertich meer.

Voorder ſullen hun oeffeninghe van Religie ghenieten alle de ſteden ende plaetſen door het gheheel Coninckrijck/daer het gebruyckt was inde Jaren 1596 ende 1597/ eñ daer die mochten gheſtelt ofte weder op-gericht worden uyt crachte van het Edict van Vrede van Anno 1577 / etc.

In't Hof vanden Coningh/ofte binnen Parijs/noch in vijf mylen rontomme/ is deſe oeffeninghe vande Religie verboden/ ſo nochtans dat een yder behoudt de vryheydt zijnder Conſcientie.

Inde toe-ghelatene ſteden ſullenſe bouwen moghen plaetſen tot hare oeffeninghe van Religie noodich.

Alle haer Predicanten eñ Leſers ſullen hun wachten van te ghebruycken eenighe ſeditieuſe woorden ende forme van ſpreecken.

Sullen oock de ghewoonlijcke Vier-dagen onderhouden met geſloten winckels / dan moghen binnens huys wercken / ſonder groot gebaer.

Boecken aengaende de Ghereformeerde Religie/en ſullen niet mogen ghedruckt noch vercocht worden/dan ter plaetſen daer die Religie toe-ghelaten is/ verbiedende alle ſchimp-boecken ofte ſchimp-ſchriften.

Inde hooghe Scholen ende Univerſiteyten/ ſal een yghelijck moeten ontfanghen worden/ ſonder onderſchept van Religie.

Deſghelijcks die ſiecke ende arme menſchen ſullen toe-ghelaten worden inde Gaſt-huyſen/ ſieck-huyſen/ende openbare aelmoeſſen.

Die Ghereformeerde ſullen ghehouden zijn te onder-houden de Wetten der Catholijcken/ in't ſtuck van houwelijcken / inde graden van Bloet-vrienden ende Swagherſchappen.

Zy ſullen oock betalen de rechten ende incomen vande laſten eñ officien daer zy mede ſullen verſien zijn / ſonder dwanck van Ceremonien contrarie haer Religie; Eñ tot Eede gheroepen weſende/ſullen niet ghehouden zijn dan de handt op te ſteecken/ te ſweeren ende geloven aen Godt / dat zy de waerheydt ſegghen ſullen.

De thienden den Roomſchen Catholijcken ſchuldich / ſullen zy ghehouden zijn te betalen/ ofte af te coopen.

Die vande Gereformeerde Religie worden verclaert capable ofte bequaem / om te houden eñ te bedienen alle Staten/ Ampten/ Officien/ ende openbare laſten/ hoedanigh die oock zijn/ Coninckljcke/Heerlijcke/ofte van ſteden/ ende ſonder onderſchept ontfanghen te worden inde Hoven van Parlementen / ende in alle Raden/ raet-ſlaghen/ vergaderingen ende bedieningen van ghemeyne publique ſaecken.

Plaetſen van begravinghen ſullen alomme haer toe-geordineert worden/ende hun Kerckhoven die zy te vooren ghehadt hebben / ſullen weder-ghegheven worden.

Ten aenſiene dat de Juſtitie eenparich gheadminiſtreert worde ſonder achter-dencken/ haet ofte gunſte / wordt gheordonneert dat in't Hof van't Parlement van Parijs / ſal op-gherecht worden een Camer / beſtaende van eenen Preſident eñ ſeſthien Raetſheeren van't voorſz. Parlement; Ende in ander Parlementen ſullẽ ontfanghen worden Rechters/profeſſie doende vande Gereformeerde Religie/op dat die recht doen moghen op alle ſaecken / tuſſchen die van d'een ende van d'ander Religie / ende diergelijcke Caſtres; Sullen oock inde Hoven van de Parlementẽ van Grenoble ende Bordeaux op-gherecht worden / met behoorlijcke ordonnantien daer toe behoorich.

Alle Arreſten/ Sententien/ Proceſſen/ Vercoopinghen/Decreten/ende Executien/teghen die vande Ghereformeerde Religie/ ſoo wel levende als doode / ſindert de doodt vanden Coningh Hendrick den tweeden/ter oorſaecke van Religie ofte oproeren / ſullen te niete zijn ghedaen / met alle de teeckenen ende marcken ter memorien ofte tot ſchande op-gherecht / ende de ghecondemneerde/ofte hun ervers/ ſullen in hun verbeurde goederen herſtelt worden : Die d'oorloge ghevoert hebben/ ofte om de Religie abſent gheweeſt / geduerende de beroerten om de Religie ghecondemneert/worden alteſamen weder in haer gheheel gheſtelt/etc.

Alle ballinghen om de Religie/ofte oock uyt den Rijcke gheboren / worden weder als goede Franſoyſen ende onderſaten aenghenomen.

Alle privilegien/ rechten ende vryheden/ die de onderdanen gehadt hebbẽ voor't Jaer 1585 ende te vooren/worden weder-ghegheven.

Alle ghevanghenen ende gebannen om't feyt vande Religie/oock die op Galayen gheſet waren/werden gheloſt.

Die vander Ghereformeerde Religie en ſullen in alle ghemeyne laſten ende ſchattinghen/ niet ſwaerder dan andere belaſt worden.

Van Conincks/ofte ghemeynen nemen ofte uyt-geven van gelde inde beroerten geſchiet/ ſullen ontlaſt blyven / ſoo mede van allen oorlooghſchen handel/af-breecken van Sterckten/ Kercken/verbonteniſſen met vreemde/ende die vreemde binnen't Rijck te brenghen/deſghelijcken van alle rekeningen ende handelingen / ten ware datter valſcheyt ghebruyckt ware.

Sullen die vander Ghereformeerde Religie oock af-ſtaen van alle verbonteniſſen buyten ende binnen den Rijcke.

Ende ſullen gheen Crijſ-volck ſonder des Coninghs wille ofte ghebodt aen-nemen.

Alle beroovinghen / ofte buyten ghenomen/ ter Zee ofte by Lande/ inde oorloghe geſchiet/ ende byde Admiraliteyten voor goet toe-ghewesen/ ſullen blyven by die/ dieſe beſittẽ: Maer die tegen recht ende diſcipline des Crijghs/ uyt eyghen haet ende authoriteyt / ghenomen ofte af-ghedrongen zijn / ſullen byden rechte weder moghen gheeyſcht worden.

De af-geworpen Mueren van Steden/ ſullen moghen met conſent des Coninghs weder op ghebout worden.

In ſomma/ die Gereformeerde worden herſtelt in hare goederen/ name/ fame/ ende in alle acten; ende alle voorgaẽde Placcaten/ Sententien/ Arreſten teghens haer/ worden vernietighet.

Deſe ende diergheliјcke zijn de artijckelen veel/ ende wel particulierlijck te leſen inde ghedruckte Coppyen / in 92 artijckelen/ daer wy den Leſer toe wyſen: De welcke/ al om vaſtelijck te onderhouden/ moeſten ſweeren alle Overſte / Stadt-houders / Gouverneurs/ Baillious/ Preſidenten/ ende alle andere publique Ampten bedienende.

Ghegheven tot Nantes in April 1598. In't Parlement van Parijs uyt-gheroepen/ den 25 Februarij/ 1599.

Boven dit Placcaet waren daer noch particuliere Artijckelen/ ghetrocken uyt de generale die den Coningh aen die vande Religie heeft toe-ghelaten/ tot 57 toe / die den Coningh niet en heeft gewilt inde voorſz. generale begrepen te weſen/ noch in dit Edict voorſz. Niet te min by den Coningh toe-geſtemt ende ghewilt/ ſullen gantſchelijck volbracht eñ ghehouden worden/ ende tot dien eynde gheregiſtreert in zyne Parlementen ende elders / daer het ſoude vereyſcht worden/ eñ dat daer over alle proviſien/ verclaringhen ende noodighe brieven ſouden worden uyt-ghereyckt. Ghegheven tot Nantes den 2 Mey/ 1598. Ende die Artijckelẽ zyn oock in drucke uyt-ghegaen Anno 1604.

Edict van Religions-vrede wordt in Vranckrijck in executie gheſtelt.

Aldus is dit Placcaet door des Coninghs eyghen yver tot Vrede door-ghedronghen ende gheeffectueert/ op hoope dat den Vrede / eenen yver ende begheerte tot Goddelijcke devotie/ de Moeder vande deucht/ voort-brenghen ſoude: Daer d'oorloghe/ twiſt ende haet/ de Moeder van alle Godtlooſheydt is/ naedemael dat nu de ervarentheydt ghenoech beweſen hadde/ dat de conſcientien by dwanck niet conden beweeght worden/ waer dat den Coningh (boven alle andere menſchen) de beſte experientie van hadde.

Alſoo nu beyde partyen/ noch Catholijcken/ noch Ghereformeerde / niet volcomentlijcken met dit Edict te vreden waren/ ſo begonſten zy nochtans allenſkẽs na de publicatie van dien/ hun redelijcken te bedancken: want de Catholijcken ſagen in alle ſteden ende plaetſen weder de Miſſe inghevoert / daer zy nu langhe jaren uyt-gheſloten gheweeſt was/ eñ dat zy nu haer renten mochten volcomelijck ghenieten.

De Ghereformeerde hadden oock middelen hun te vreden te houdẽ/ mits dat beyde de partyen hun nu te oeffenen hadden/ in wel te preecken/ wel te doen/ ende wel te leven/ om alſo met Deucht ende Liefde malcanderen te winnen/ ende in deuchden ſtrydende / ſoude ende moeſte Goddelijcke devotie floreren: ende dit exempel van Vranckrijck was apparent / eenen reghel te gheven/ eñ de voet te ſtellen alle Europa ende Chriſten-rijck deure.

Maer dit exempel en hebbẽ die vanden Huyſe van Ooſtenrijck niet connen beweghen/ om inde Landen hun te onderworpen de Religie/ eñ de Conſcientien onghedwonghen te laten / nae den ſin ende exempel van hunne Voor-ouders/ namelijck den loflijcken Keyſer Maximiliaen/ dan hebben nu inde Ooſtenrijcſche onderworpen Provintien/ alle de vooren toegelaten exercitie willen verbieden / waer over in deſe leſte jaren ontſpronghen groote oproeren ende ſeditien onder hun Landtſaten ende Boeren / naemelijck inde Landẽ van Steyrmarck/ Carhinthia/ etc. frontieren teghen den Turck/ om dat zy boven hun groote overlaſten van de ongediſciplineerde Cryghſ-heyrtochten / noch ghequelt ende ghedwongen werden in hun Godsdienſten/ teghen hun Conſcientie eñ ghemoet.

Inde Ooſtenrijcſche landtſchappen veroeren om de Religie.

Want alſoo den jonghſten Broeder vanden voorſz. Keyſer Maximiliaen/ ſaligher gedachteniſſe/ Eertſhertogh Carel van Ooſtenrijck/ ghetrout hadde een Dochter/ geboren vanden Hertogh van Beyeren zijn ſuſter/ eñ byde ſelve gewonnen veel kinderen/ naemelijck den Vorſt Ferdinandus / met veel Dochters/ als de Coninginnen van Polen / de Vaynodinne van Tranſylvanien ofte Sevenbergen/ ende nu de toecomende Coninginne van Spaengien: Soo heeft den voorſz. jonghen Eertſhertogh Ferdinandus/ den 24 Octobris in't voorleden jaer 1598 / Mandamenten ende Placcaten uyt-geſonden inde landen van Steyrmarck ende byligghende/ tot ſchorſinghe vande predicatie der Ghereformeerde Religie/ eñ verjaginghe vande Predicanten/ by verbeurte van lijf eñ leven/ ende te moeten inde Roomſche Catholijckſche Kercken ter Miſſen gaen/ ende daer de Sacramenten te ghebruycken/ ende gheen Luterſche ofte oock Gereformeerde Schryvers boecken te moghen hebben/ al op groote ſtraffe: ofte die dat niet doen wilden mochten uyten lande vertrecken/ daer latende het thiende van zijn goet.

Statẽ vant Landtſchap Steyrmarck/ verſoecken om hun Predicanten te behouden.

Hier teghens hebben nu den 2 Januarij tot Gratz/ de Edelen ende Welgheborene Staten des Landtſchaps Steyrmarck ende gebueren/ ſchriftelijck ende by Requeſte verſocht hunnen genadighſten Landtſheere/ verthoonende dat ſulcken Placcaet ofte Decreet waer ſtrydende teghen hunne Adelijcke eeren ende vryheden/ dat zynen Vorſtelijcken Doorluchtighen Vader hun ende hunne Voor-ouderen ghegheven ende verleenet hadde / om dat zy lijf ende leven ſo Ridderlijcken gewaecht hadden op de Windiſche ende Croatiſche frontieren/ tegen de algemeyne vyanden de Turcken: ende dat ſulcke Mandamenten oock waren ſtrydende tegen de verſcheyden accordatien eñ verdraghen van Anno 1529/ Anno 1559 ende Anno 1564 ghemaeckt. Waeromme verſochten / perſoonlijcken van zyne Vorſtelijcke Doorluchtigheydt daer over ghehoort te worden/ ende ſo hun onderdanighe begheerte gheen gehoor ſoude vinden: maer datmen daerentuſſchen hun ſoude willen van haer Predicanten berooven / lieten zy hem in alle onderdanigheydt weten / dat zy ſouden ghedwonghen weſen / (hoewel teghen hunnen wille) tot beſchuttinghe van hun Adelijcke eeren eñ vryheden/ andere middelen voor te nemen / die Predicanten weder in te ſtellen/ ofte door goede ofte door andere wegen: nochtans daer beneffens verclarende ende aenbiedende/ lijf eñ goet op te ſtellen tegen den Turck/ tot defentie van't Windiſche lant eñ Croatien/

ende alles doen wat ſy voor God / ende als een eer-liefhebbende Ridderſchap te doen ſchuldich waren. Maer ter contrarien / ſo hun bede ende verſoeck ſoude worden gheweygert/ ſo waren ſy gheresolveert het Euangelium/ haer ende haere kinderen/hun van Gode gegeven/ende hun Privilegien ende Vryheden van veel Vorſten vandē huyſe van Ooſtenrijck geconfirmeert/ tot op dē leſten droppel bloets te beſchermen/eñ na uyterſte vermogen helpen behoudē/biddende om dach ende plaetſe te hebben / om haere motyven ende redenen perſoonlijck voort te brenghen/etc.

Hier over zijn aldaer te Lande al-omme veel beroerten ghevolcht/ principalijcken oock onder de Mynen ende Berch-werckers / die daer vele zijn / ende ten leſten eenſ deels / maer niet volcomelijck geſliſt: Want ſoo in't volgende Jaer veel treffelijcke lieden in haer huyſen beſprongē/ ende haer goedt gheplondert is gheworden/ uyt haer vande Gereformeerde Religie/ende hun Schriften ende Boecken opentlijck voor haer ooghen verbrant / ende langen tijt gevangen ghehouden tot Gratz ende elders.

Reyſe vanden Eertſhertogh Albert om zijn Bruyt in Spaengien te halen.

Wy hebben in't voorgaende Boeck verhaelt/ hoe dat dē Eertzhertogh Albertus van Ooſtenrijck vertrock door Duytſlant nae Spaengien/ om zijn Bruyt/de outſte Dochter des Conings te halen / de Infanta Iſabella Clara Euginia/ geboren Anno 1566. op Sinte Clara dach / ende met eenen te gheleyden de Princeſſe / Vrouwe Margarita vā Ooſtenrijck/zijn Nichte/ Dochter vandē Eertzhertogh Carel van Ooſtenrijc/ Sone vā Keyſer Ferdinandus (die byde Dochter van Beyeren veel kinderen naghelaten heeft/ onder andere deſe Margarita) met haer Moeder /'als toecomende Bruyt van des Coninghs Sone/den Prince van Spaengien/die gheboren was den 25 Decembris 1584. zijnde geen 14 jaren out.

Den Eertzhertogh nam zijn reyſe aen van Bruyſſel den 14 Septembris 1598. als hem geboodtſchapt werde/ eer hy uyt Nederlant raecte/ de doot des Conings/die geſtorven was daechs te voren van zijn vertreck uyt Bruyſſel. Met hē reyſden den Hertogh van Aumale / den Prince van Orangien / de Grave Carel van Egmont/ Berlaymont van Ligin / van Solre/ van Fontenoy/Sone vanden Marquis van Havre / den Baron vā Soubernon/met de Gravinnen/Weduwe van Manſfelt / Hoochſtraten ende Buſquoy/ met meer andere Edelmans ende Edelvrouwen/zijnde wel ſterck 2000 Mannen / ende duyſent Peerden ende Muylen. Met dit gheſelſchap is hy door Lutzenborch ende 't Lant van Trier ghetrocken: dan comende int Landt des Ceurvorſt/Palſgrave vā Heydelberch/etc. werden hem ende de zyne vry alle de coſten afgeſproken/ende vanden Ceurvorſts wegen betaelt ende gedefroyeert. Deſgelijcke liberaliteyt geſchiede hem oock ende alle zynen treyn in't Landt vanden Hertogh van Wirtenberch / ende dat tot op de frontieren vanden Hertogh van Beyeren/die 'tſelfde oock dede/ tot dat ſy int Landt van Tyrol quamen/alwaer yederman moeſte zijn eygen gelt verteeren tot Trenten toe / daer ſy ontmoeten de Eertzhertoginne Dowagiere van Beyeren/met haer Dochter Margarita/de Bruyt eñ toecomende Coninginne van Spaengien / met treyn vā 500 ſterc/ alwaer ooc de Princen ende haer Camerlingen/ maer niet den geheelē treyn/ gedefroyeert werden: van Trenten/volgende de reyſe/quamen op't Venetiaens ghebiedt/daer de Coninginne / van weghen de heerſchappye van Venetien / by twee Ambaſſadeurs ontfanghen wert met groote magnificētie/ooc wel 10 ofte 12 dagen al coſtvry afgheſproken/ den treyn nu wel zijnde 3500 Menſchen / ende wel 2000 Peerden ende Muylen/ende dat ten uyterſtē tot keucken-dienaers ende ſtal-jongers toe.

Toecomende Coninginne vā Spaengien voecht haer met haer Moeder byden Eertſhertoch Albert.

Van daer quamen tot Oſtegia / een ſtedeken des Hertoghs van Mantua/ Vincentius Gonzaga/gheleghen op de Rivier Padas ofte Po/alwaer ſy alle de Riviere paſſeerden in coſtelijcke vercierde groote barquen als paleyſen/daer inne ſy ghebanquetteert ende vereert werden met allerhande Muſijcken. Aldus vier daghen beyde deſe Hofgeſinnē gedefroyeert zijnde op Mantua landt/zijn ſy op Ferrarens landt gecomen: zijnde dat Hertoghdom van Ferrara nu vervallen aen den Stoel van Romen / ofte op den Paus. Den Hertogh Ceſare d'Eſte/ om zijn onwettige geboorte/met verdrach daer van wijckende/ende hem te vreden houdēdē met de Hertoghdommen van Modena ende Regio.

Reyſe ende feeſte vande Coninginne ende den Eertſhertoch in Italien.

Tot Ferrara was den Paus Clemens den achtſten ghecomen / om deſe twee Houwelijcken opentlijck te ſolemniſeren / die trouwende door Ambaſſadeurs. Hier waren deſe Princen ende haer Hofgeſinnen heerlijck ontfangē/beſchonckē eñ ghefeſtoyeert met onſprekelijcke coſtelijcheyt. Sy zijn van daer weder over Mantua ghetrocken nae Milanen toe. Van deſen Hertogh van Mantua zijn deſe Princen ſeer fray / gentilder ende ſeltſamer ontfangen dan in eenighe andere plaetſen/ met triumphale bogen ende ander vertogingen: onder andere/ een Comedie Paſtorale/ dat alle andere vrolijckheden te boven ginge/als wel alleene gecoſt hebbende 25000 Croonen/boven noch wel 50000 Croonen dat het defroyement van deſe twee Hofgheſinnen coſtede/ zijnde gerekent wel 5000 Menſchen ende 4000 Peerden/ die daer voor negen dagen coſt-vry werden gehouden. Deſen Hertogh hem meer heerlijcker ende liberaelder bewyſende dan eenighe andere/ daer mede des Hertoghs Dochterken by de toecomende Coninginne ten Doope ghehouden wert.

Ferrara.

Mantua.

Van daer trocken deſe Princen op Cremona ende ander Steden / tot op Milanen / alwaerſe arriveerden den 30 November/daer wonderlijcke groote magnificentien ende coſtē (als tot haer Lants-vrouwe) gedaen ende vertoont werden/ als met Arcus Triumphale / eenighe van ſteen ter eeuwigher memorien: Daer bleven ſy twee Maenden/ende trocken op Pavien/ ende ſoo tot Genua/ al-omme met ſeer groote feeſte ende coſtelijckheyt onthaelt / dat wy wel een weynich hebben willen aenroeren/om de groote magnificentie hun al-omme beweſen/alſoo den curieuſen Leſer in verſcheydē ander Boecken mach leſen.

Milanen.

Pavia ende Genua.

De Princeſſe/Bruyt/met haer Moeder/ ende den Eertzhertogh met hun gheſelſchap/ met deſe groote feeſten hun al-omme aenghedaen/hebben den bequamen tijdt van te paſſeren nae Spaengien verloren/ende alſo den Winter tot Milanen ende Genua overghebracht tot in Meerte/dat ſy in de Galeyen geſcheept zijn/ ende eens inde Zee geweeſt zijnde/keerden weder tot Savona.

Terwylen dat deſe Perſonagien na goede paſſagie verwachten/ ſo wert de Stadt van Final/ op de Genuaſche Zee ghelegen/ zijnde een Marquiſat van wegen den Coning van Spaengien/ gecocht vanden Heere Oriolo voor vier hondert duyſent Ducaten: een Stadt ſeer bequaem gelegen om te mogen/ van Spaengien comende/tot Milanen reyſen/ al op des Conings eygen landt ende gront/ dat welcke ſeer was tot diſcontentement vande Italiaenſche Potentaten.

Final ghecocht vandē Coningh van Spaengien.

Daer troude oock ontrent deſen tijt/den Hertogh van Vrbino met een baſtaert Dochter van

Don Johan van Ooſtenrijck/die Gouverneur van Nederlandt geſtorven was. Deſe Dochter was tot Napels in een Clooſter opgevoet.

De Hertoch van Urbino trout de dochter van Don Johan van Ooſtenrijck.

De toecomende Coninginne mettẽ Eertzhertogh tot Genua zijnde / verwachten den bequamen tijt om te varen / ende in hun geſelſchap den Heer Philips van Naſſouw'/Prince van Orangien/etc. So is aldaer by hem te Poſte gecomen Monſieur de Blacon / den Gouverneur van't Prinſchap van Orangien/ die dat nu lange/ gheduerende de Franſoyſche beroerten / beſetẽ hadde/ghenoech teghen den danck vanden huyſe van Naſſouw'/ die in't afweſen vanden voorſz. Prince in Spaengien/van weghen des Vaders ſterfhuyſe/dẽ Prince Willem ſaliger/ dat pretendeerden te behooren te regeren ende gouverneren navolgende den Teſtamente. Deſen Blacon hoorende dat des Princen rechten Erfgename daer ſo nae by was/is by hem gecomen/ende hem dat Prinſchap/Staet/Stadt/Steden ende Caſtelen aengepreſenteert/clagẽde dat hy geẽ reſolutie uyt Nederlandt en ontfinge. Aldus is metten Prince overcomen dat hy Gouverneur ſoude blyven/de Catholijcke eñ de Ghereformeerde Religie beyde in vrede te onderhouden/ende daer over is den Prince wel verſelſchapt derwaerts ghetrocken/ om aldaer ghehult te worden als wettich Heere.

Den Prince van Orangien beſoect byden wege zijn Prinſchap / ende wort in Orangien gehult / den 11 Meert.

Aldus is hy den 11 Meerte/1599. nae Orangien ghereden/ daer hem den Heere van Blacon twee mylen buyten der ſtadt tegen ghecomen is met veel Edelen/ ſterck ontrẽt hondert Peerden: by de ſtadt ontfingen hem een ſlach-ordene voetvolcx in wapen/ſterck ontrent duyſent mannen: ontrent de poorte vander ſtadt is hem te gemoete gecomen den Biſſchop van Orangien met zijn Gheeſtelijckheyt in Pontifical gewaet/ al-waer den Prince is vanden Peerde ghetreden/ ende in eenen Stoel geſeten/doende de behoorlijcke Ceremonien van huldingen/ eñ eẽ Pavillion ofte Hemel wert hem daer gepreſenteert/ gedragen van vier vãde Magiſtraten der ſtadt: de Magiſtraet heeft hem de Sleutelen gepreſenteert / die hy den Heere van Blacon over-gaf: de poorte was verciert met wapenen/ congratulerende inſcriptien: de ſtraten met Tapyten behangen : de venſteren vol Edeldoms ghevult/ die daer van alle canten ghecomen waren/als van Avignon/daer ſy hem hadden drie dagen doen vertoeven/ om hun ghereetſchappe te maken. Het geſchut grof eñ cleyn afgeſchoten/ ende inde Kercke te Deum geſongẽ/ ende alſo hunnen wettigen Over-heere ende abſolut Prince hebbenſe als goede Onderſaten alle moghelijcke eere beweſen.

Daer nae heeft-men oock eenen dach beſteedt om te viſiteren ende te overſien de andere plaetſen van zijn Prinſſchap / als de ſteden van Contheſon/Jonquiers/Gigondas ende ander plaetſen/daer ſy hem oock heerlijck in-haelden.

Het Caſteel van Orangien dede den Gouverneur Blacon ruymen van alle 't Garniſoen dat daer binnen lach/met oock alle zyne dienaers/eñ leverde alſoo met de ſleutelen het beſit daer van aen zijn Princelijcke Excellentie/ met groote gehoorſaemheyt: welcke ſleutelen aenveert hebbende/gafſe hem weder/ende bevelende met getrouheyt wel te bewaren ende te regeeren : zijnde dit Prinſſchap een abſolute ſouvereyne heerlijcheyt/ niemanden onderworpen/als gehouden vã God ende het Sweert/ſoomen dat noemt/met een tittel/Prince byder Gratien Gods/etc.

Als den Prince hier nu vier dagen mede beſich geweeſt was/oock den Coning van Vranckrijck vã deſe zijn inhuldinge verwitticht/ als zijn naeſte ende noottelijckſten gebuer/ ſoo heeft hy oock doen publiceren eenen generalen peys / vergevenisse ende vergheteniſſe van alles datter mochte inde oorlogen gepaſſeert zijn/alles tot groot contentement vande onderdanen: hoe wel het ſcheen dat den Coning van Vranckrijck/ende die van't ſterfhuys zijns Vaders/met het huys van Naſſouw'/wel anders daer inne ghehandelt wenſchten/om dat den perſoon vandẽ Prince noch niet van als volcomelijck geinformeert was.

Aldus zijn affſcheyt nemende van zijn onderdanen ende vaſſalen/zijnde liberalijckẽ beſchoncken met een notable ſomme gelts tot zijn voyagie/ is hy den 15 Meerte te Poſte na Marſilien gereden / by de Coninginne ende Eertzhertogh/ die daer en tuſſchen daer gecomen waren/die hy opt ſints heeft verſelſchapt.

Tot Marſilien heeft de Coninckliјcke Bruyt vande Stadthouders des Conings van Vranckrijck/ alle behoorlijcke eere ende traitement ontfanghen/met groote eerbiedinghen/haer aenbiedẽde de Sleutelen vande fortereſſen: maer ſy zijn alle den 20 Meerte van daer geſcheyden/ eñ zijn langs den lande varende/ dẽ 27 Meerte tot Vyvaros aengecomen/ende aldaer gelandt/ alwaer vandẽ Marquis van Denia / des Conings opperſte Stal-meeſter/ ende die zynẽ Gouverneur geweeſt was/ende meeſt familiaer/was geboren upten huyſe Borgia/ ontfanghen ende ghewillecomt. Den Eertzhertogh reet te Poſte na Valencen / daer den Coningh ende de Infanta zijn Bruyt was/ende die gegroet hebbende/reet voorder tot Madril / om de Keyſerinne zijn Moeder te beſoecken.

Albertus met de Coninckl.cke Bruyt arriveren in Spaengien den xxvij Meert.

Daer nae den eerſten Sondach na Paeſſchen/ zijnde den 18 April / is den Coning Philips den derden van Spaengien / tot Valencen getrout met Vrouwe Margarita van Ooſtenrijck: deſgelijcx den Eertzhertogh Albertus van Ooſtenrijck mette Infanta Iſabella Clara Eugenia/ des Coninghs Suſter / Hertoginne van Brabant/etc. ende dat al met ſeer coſtelijcke pompe/ pracht ende magnificentie/nae dẽ ſtaet eñ macht van ſoo machtighen Princen.

In't leſte van Mey ſo trock den Coning met zyne Coninginne nae Madril / ende de Infante met haren Man Albertus nae Barcelona/ ende is aldaer den 8 Junij t'ſchepe ghegaen/ ende den 18 tot Villa Franca aengecomen mette Hertoginne Dowagiere van Beyeren/de Moeder vãde Coninginne/die na huys tot Gratz in Steyrmarck trock.

Den Eertzhertoch mette Infante zijn langs Milanen over de Alpes geberghte/ langs Baſel tot Bezanſon in Borgondien gecomẽ / ende alſo tot Lutzenborgh/ende van daer den 5 Septembris tot Bruyſſel wel aenghecomen/met groote triumphen vanden Staten / Landen ende Steden wel ontfangen/ alſmen hier na ſullen mogen verhalen/inde regeringe tredende.

Den Eertſhertoch met de Infanta zijn den 5 September tot Bruyſel aengecomẽ.

Den Hertogh Vincentio Gonzaga vã Mantua / die wy geſeyt hebben dat in zijn Landt de Coninglijcke Bruyt ende den Eertzhertogh Albertus ſoo heerlijck hadde geſeſtoyeert/was uyt Vranckrijck / daer hy zijn Neven ende Maechſchap hadde beſocht/te weten/de Hertoghen van Nevers ende van Longeville/tot Bruyſſel oock gecomen/om de Landen te beſien/ alſo hy eẽ ſeer cloeck verſocht ende ervaren Vorſt is/ al-omme de Steden geſien: hy hadde oock geerne Hollant ende den Prince Mauritz van Naſſouwen beſocht: (diẽs vrientſchap hy door dẽ Colonel Don Alfonſo Davalos/ die doen ghequetſt lach/verſoecken dede / als die hem van Prince Mauritz groote lof aengeſeyt hadde/ende die van hem gevanghen zijnde/ ſeer beleefdelijcken ghetracteert was geweeſt) dan alſoo ſe malcanderen perſoonlijck

De Hertoch van Mantua beſoeckt de Nederlanden.

1599. lijck te beſoecken hebben moeten naelaten / door dat d'oorloge/de jalouſien/de plaetſen eñ tijt dat niet toelieten / hebbenſe malcanderen met boden beſocht/ ende beſchoncken met Peerden/ Wapenen ende dierghelijcke/etc.

De oude Gravin van Arenbergh ſterft.

De oude Gravinne van Arenberch/Weduwe vanden Grave die inden ſlach tot Heyligherlee van Graef Lodewijck van Naſſouw verſlagen wert / is in't beginſel van dit Jaer tot Sevenbergen geſtorven/een cloecke verſtandige Vrouwe/die haer aldaer / als in een plaetſe Neutrael/ was onthoudende. Dies den 24 Februarij in Hollandt beſloten wert / datmen haer goederen (die ſyer veel ende ſchoone in Hollant liggē hadde/nu verſtorven op haer twee Sonen/die inden dienſt van't Conings volck warē/nu hare vyanden) weder ſouden geſlagen worden in confiſcatie ende alſoo houden.

Int beginſel vā dit Jaer is den jongſten Sone vandē Prince Willem van Orangien ſaliger/ Graef Hendrick Frederick/ uyt Vranckrijck weder in Zeelandt aengecomen/ met contentement vande vereenichde Landen/ hoe wel de Moeder hem geerne langher in Vranckrijck ghehouden hadde.

Admirant van Arragons handel in zynen Legher/inde Landē Cleve/etc.

Wy ſullen nu weder de oorloghſche geſchiedeniſſen verhalen / van daer af / daer wy in't leſte Boeck beyde de Legers/in het Winter-leger gebrocht hadden / te weten / den Spaenſchen in't Lant van Cleve eñ Munſter/alwaer hy noch indē Winter eñ in't leſte vā Decēber/Calcar/Goch eñ mede Gennep heeft ingenomen/eñ doortogen Weſtphalen / zijn inde Stiften van Munſter/ Oſenbrugge/Eſſen ende Werden ingevallē: hebben oock die van Paderborn geſchreven ende gedreycht met groot quaet / ſooſe de Luyterſche Predicanten niet afſchaften eñ wechdeden. Deſgelijcken hebben oock die van Weſel vandē Admirante eenen ſtrenghen Brief ontfanghen uyt Rees den 18 December/vermanende dat ſy acht behooren te hebben/wat het voornemen des Conings/ des Eertzhertoghs/ende zijn Heyrlegers ware/ om haer te vermanen haer Voor-ouders voetſtappen te volghen / haer bekeerende tot de Moeder de H. Roomſche Kercke / nae den yver ende exempel haers Vorſten / die hy beweſe de Keyſerlijcke Majeſteyt/ uyt cracht des verbonteniſſe metten Coningh Catholijck van Spaengien/tot gemeyn welvaren/ behoudeniſſe eñ Catholijcke Religie/ ende dat ten aenſien van zynen Leger tot dien eynde opgebrocht/teghen alle rebellen van God eñ haren Prince: biddende haer te bekeeren totte Roomſche Catholijcke Religie/ ſoo ſouden ſy alle gunſte des Conings genieten/ (ende terwylen hy zijn volck in't Winter-legher voerde/om 'tſelfde elders mede te weghe te brengen/hoopten hy/dat ſy daer en tuſſchen haer beloofde gelt opbrengen ſouden/ ende de Catholijcke Religie herſtellē/ tot ſuyveringe vande oploopige vuylicheyt der Calviniſten Secte/ die mede door het gantſche Rijcke verbannen is) ende ſult grootelijcx by God/by dē Paus/by den Coning van Spaengien/eñ by uwe toecomende Catholijcke Princeſſe danc behalen: Eyndelinge belaſte wel ſtrengelick de Catholijcke Religie te herſtellen / de Gheeſtelijcke haer goederen reſtitueren/ uytjagende de Calviniſten met haer Conſiſtorien ende Predicanten / eñ Catholijcke in haer plaetſe ſtellende/ ende tot alle verſekeringe met Ede te beveſtighen. Tot welcken eynde hy haer ſondt/ D. Pieter vandē Boſſche/beyder Rechten Doctor/van wegē des Conings/ende Auditeur zijns Leghers/om hem breeder te vertoonen/eñ alles te vorderen: dien ſy gheloove ſullen geven/op dat hy niet gedwongē ſy ſtrenger middelen met des Conings Leger byder handt te nemen/etc.

1599.

De ſtadt Weſel wort gedwongen Religie te veranderen.

Die van Weſel/ door deſe dreygementen vanden Admirante/ hebben hunne Ghereformeerde Religie heel verandert / ende door cleynmoedicheyt van eenige vande Magiſtraten/hebben mede hun Predicanten ende Scholen afgheſet / om dat daer onverſiens binnen quam den Biſſchop van Oſſero/Paus Nuntio van Ceulen/dē welcken ſy conſenteerden alle de Kercken te wyden/ ende de Miſſe daer in te ſtellen/ preſent de Raetſheeren van Cleve/metten Commiſſaris vanden Keyſer: het welcke gheſchiede met groote verſlaghentheyt vanden volcke/ende verwonderen der jonckheyt/die de Jeſuiten ende den Paſtoor van Emmerick wel hoordē prekē/maer inde Miſſen werden weynige gevonden: de Predicanten vande Ghereformeerden bleven der noch ſecretelick binnen.

Diergelijcke dreygementen heeftmen ghedaen den Grave van Oldenborgh/den Grave vander Lippe / den Grave van Benthem / ende andere meer/principalicken die de Ghereformeerde Religie voorſtonden/ſondenſe brant-ſchat Brieven/ ende hebben voorts alomme onmenſchelijck gewelt ende wreetheyt aengherecht / alſoo hun den noot drong/ door gebreck van betalinge. Alſo nu de Kreytſen eñ de omliggende Vorſten daer over waren raetſlagende/ſoo hebben de Spaengiaerden haren ſpot daer mede ghehouden/ ende daer van beſchimpelijcke Comedien gheſpeelt: haer Gheſanten aen den Admirante comende clagen/ hebbenſe achter rugghe met Eſels ooren beſchimpt/ naeroepende/ Lutherano/Lutherano: jae ſelve den Colonel La Berlotta / alſmen hem vriendelijck vermaende van ſoeter te handelen/ ende dat de Kreytſen ende Vorſten lange armen hadden om ſulcx te vergelden / ſo wees hy mette vinger een bleytende Koe/antwoordende ſchimpelijck/ dat ſy de Kreytſen ende Rijcx Vorſten ſo luttel ontſagen/als ſy die Koe deden/etc. dan vele van die ſchimpers zijn in die oorloge noch wel van haeren hoochmoet vernedert gheweeſt / als deſe memorien ſullen aenwyſen.

Vergaderingen van Kreytſen eñ Vorſten.

Over deſen vyantlijcken in-val der Spaengiaerden zijnder van verſcheydē Rijcx Creytſen/ deſgelijcx van Rijcx Vorſten/vele (dan langſaem) vergaderingē gehoudē geweeſt/daer alle de grote clachten ghecomen zijn: alwaerſe goet vonden den Keyſer te ſchryven / oock aen den Eertzhertogh Albertus / den Admirante / 't Hooft van't Leger/ende aenden Gouverneur Cardinael Andreas/maer al te vergheefs. Ten leſten heeft den Keyſer nae veel ſchryvens in't particulier / een Mandaet uytgegeven tegen Don Franciſco de Mendoca / Admirael vanden Coningrijcke van Arragon/Marckgrave vā Guadaleſt/ eñ Commandeur vande Ridderlijcke ordere van Calatrana/etc. Veltheere van't Borgoenſch Crijſvolck des Eertzhertoghs Albert/ etc. Van date 30 Decembris 1598/ tot Padribod.

Nota. ☞

Keyſers Mandaet aen de Vereenichde Landen.

Dierghelijcke Brieven heeft den Keyſer oock geſchreven / ende een Mandaet ghesonden aende Staten vande vereenichde Landen / beclagende dat ſy haer Crijſ-volck onderhielen in het Cleefſche gebiedt / ende het in-nemen vande Cleefſche Stadt Sevenaer/het Slot/Tol-huys/ende in't Stift van Munſter de Stadt Vreda overweldicht / ende veel Gheeſtelijcke ende Wereltlijcke perſonen ghevangen/ende nae Grol geſleypt: belaſtende op de pene vanden Ban/ deſe plaetſen te ruymen/eñ de gevangenē te verloſſen/etc. Oock gegevē tot Padribod den 30 Decembris/ 1599.

De 4 vier Rijnſche Cheur-vorſten/vā Mentz/ Ceulen/ Trier ende den Palſgrave/hebben mede Brieven aende Staten der vereenichde Provincien geſchreven/ende aen Prince Mauritius/hun ſeer beclaghende over 'tghewelt van hun Crijſvolck / die belaſtende van des Rijcx bodem af te wendē: Waer-op de Staten heftelijck antwoorden/van opt tot dien eynde alle goet devoir ghedaen te hebben/ende noch bereet te doen/ ſo hare vyandt hun niet daer toe en porde ende dwonghe/etc.

Vergaderinghen vande nederighe Creytſen eñ Rijcks Vorſten.

Deſe Brieven ende ſchryvē niet helpende/hebben niet alleene des Rijcx Kreytſen/ maer ooc de byligghende Vorſten/als die van Brunſwijck/ Brandenborch/Auſpach/Landtgrave van Heſſen/met Simon Graef vāder Lippe/ als Weſtphaliſſchen Circkel ofte Kreytz-overſte Luytenant / veel vergaderinghen ghehouden / als tot Franckfort/ Erphod / Ceulen/ Magdenborgh/ ende ten leſten tot Cobelentz/ ende beraetſlaecht hoe datmen ſulcke in-vallen beſt nae des Rijcks conſtitutien ende affcheyden ſouden moghen afweeren.

Spaenſche Geſantens onſchulding over den tocht ende Winter-legheringhen op Rijcksbodem.

Alwaer men oock ghevonden hebben tot verſcheyden reyſen de Gheſanten vanden Coningh van Spaengien/van weghen den Eertzhertogh Albert/ende van weghen den Gouverneur Cardinael Andreas/te wetē/D. Godefroy vā Moeſienbrouck/ D. Niclaes van Langenbergh/ ende D. Meuſſenbroot was hē dicmael bygevoecht/ die welcke tot verſcheyden tyden ende plaetſen in Januario ende Februario hebben vertoont veel ontſchuldingen/leggende d'oorſaken van dit ongeval/ op des Rijcx Staten in't generael ende particulier/ om dat ſy inde Nederlantſche oorlogen den Catholijcken Coning ſo luttel behulp eñ vorderinge gedaen hadden/daer het Rijck vandē Coning meerder weldadē hadde ontfangē/ ſommierlijck ſegghende.

Den Tocht waer upt grooten noot/ende niet om de Landen te verheeren/aengenomen/ maer tot des Rijcks beſten / ende bewaringhe vande Roomſche Catholijcke Religie / daer veel Rijcxverwanten ter contrarien de Nederlantſche Rebellen in hun Ketterien ſterckten / die daer door noyt hadden willen tot eenige verſoeninge comē/ wat middelen ende interceſſien men oock hadde ghebruyckt. Metten Tocht ware het wedergeven van Rijnberck ende Schenckens ſchanſe getracht: daeromme den Ceurvorſt van Ceulen/ al iſt dat hy inde Stiften van Ceulē ende Minſter wat ſchade lydet / hem niet en behoefde te belgē/ naedemael hy den Coning moeſte danck weten/ dat hy noch in zijn geheel ware/ eñ de gene was die hy gheweeſt hadde: hy mocht oock bedencken het ſtuck van Cruxſes/Nuys/Berck/Bonna eñ andere groote dienſtē vanden Coning ontfangē/ ſo vorderlijck tot 'tgemeyn welvaren/de Catholijcſche Religie/dē ſtaet vāde Gheeſtelicke Vorſtē eñ vandē Weſtphaliſſchen Kreyts: aenmerckende de groote deucht die ander Landen daer upt toecomende was / ende de Landen beſchuttende van het plonderen der rebellen ende vyanden.

Onſchult over Grave van Broeckens moort.

Den Grave vandē Broecke was om zijn nydich herte omghecomen / zijn aengeboren wreetheyt ghedurichlijcken toonende/upt haet vande Catholijcke Religie tegen des Conings volc/als ſy om voeragie liepen/die alomme wreedelijcken dootſlaende: waer door des Coninghs volck tot wrake ontſteken zijnde/tegen ſulck een die gheen waerſchouwinge vanden Heer Admiraut wilde hooren/was hy tegen zynen danck omgebrocht/ t'welck hy dochte by middel van Juſtitie te wreken.

Vorſt van Gulick eñ Cleve beſchuldicht.

Deſgelijcx de Vorſt van Cleve ende Gulick/ hadden oock ſoo grooten noot niet van claghen/ den Heer Admirante ſochte een yeghelijck rechtveerdich contentement te gheven: want ſoo haeſt Rijnberck verovert was / ende 'tgelt van Weſel becomen/was hy den Rijn afgetrockē/ beſettende Rees ende Emmerick/ om Schencken ſchanſe te winnen / maer die te ſterck ende niet aencomelijck vindende / waer hy voortghetoghen nae Deuthecom / den vyandt Schulenborgh afnemende/daer over was den Winter gecomen / eñ 'tgelt totte betalinghe ontbrack hem / dies reſolveerde 't Legher te Winteren inde Landen des Rijcx/ om 'tſelfde Rijck ſoo wel teghen des Rijcx als des Conings vyanden te beſchermē/die daer over oock wel mochten wat onghemacx lyden/ namelijck den Vorſt: want hy byde verbonden van Venlo eñ andere meer/ghehoudē was tot onderlinge beſcherminge/byſtant ende bewaringhe vande Catholijcke Religie/ dat welcke t'allen tyden ware geneglogeert ofte naeghelaten/ niet tegenſtaende geduerige vermaningen hem aengheſeyt ende gedaen van alle de Nederlantſche Gouverneurs/ als dat hy in tijts ſoude verſien tegen de Schole vande Secten in zijn ſtadt vā Weſel/ ende dat hy daer niet ontfangen ſoude/ ofte laten neſtelen alderhande Ketters: met proteſten/dat hy daermede oorſake ſoude geven van 'tſelfde te wreken / ende evenwel heeft hy de Ketters ende Rebellen alle gunſte beweſen/oock van alle nootdruft in wapenen verſocht / onder deckſel van Neutraliteyt / ende ſelve in des Vorſtens Hoff werden Calviniſſche Predicanten gedoocht.

De Borgers van zijn ſteden lieten voor haer oogen/jae upt hare ſteden vangē ende wech voeren des Conings Crijſ-volck/als Schenck ende Bitborch upt de ſtadt van Xanthen.

Den Vorſt hadde belooft Schenckens ſchanſe te raſeren / op welcke toeſegginge de ſtadt van Orſoy wedergegeven/ende de ſchanſe tegen over Rees geraſeert wert / van welck quaet de Cleefſche d'oorſake waren.

Keyſer ende Rijcks Vorſten beſchuldicht.

Alſo hadde oock den Keyſer ende andere Rijcx Vorſten hun devoir niet gedaen/ volgende generale ende particuliere verbonteniſſen ende tractaten / tuſſchen den Rijcke ende het Huys van Borgondien: want zijnde meermael vermaent vande Gouvernante van Parma/den Hertoghe van Alva/ende vande andere volgende Gouverneurs/dat ſy(volgende verbonteniſſen vā vrientſchappen) niet en ſouden de ballinghen ende ghebannen Ketters in haer heerlijckheden ontfanghen: ſoo hadden ſy/niet teghenſtaende/de Heyrtochten vanden Prince van Orangien/van Hertogh Caſimirus ende meer andere/ laten vergaderen/monſteren ende paſſeren / ende alſo teghen de ordinantien des Rijcx/de Rebellen allē onderſtant ende voetſel ghegeven: ende daeromme behoordemen in't Rijck een cleyn onghemack niet aen te ſien/ ten reſpecte/ vande groote weldaden des Coninghs (ſoo nootlijck voor de ghemeyne welvaert eñ Catholijcke Religie) van des Majeſteyts name ende weerdicheyt van't Rijck / ende den ſtaet vande Gheeſtelijcke Vorſten/ende van alle de Landtſchappen vanden Weſtphaliſſchen Kreytz.

Dit is in effect het ſommarie vande bewijſredenen der ontſchuldinge/ gedaen van wegen des Coninghs Crijſ-heyrs Overſten/waer van veel ſchriften in drucke breeder te leſen zijn/met groote prolipiteyt/ waer mede ſy (die hun wel toegedaen was) goet contentement gaven: ſoo dat de reſolutien/ die van vele ghevordert werden / ſeer werden geretardeert.

Raetſlagen der Creytſe over d'oorloghe met s'Keyſers Commiſſariſſen.

Hier over hebben mede des Keyſers Commiſſariſſen vā meyninge geweeſt ende verſocht/datmen geſien hebbēde zijn Keyſerlijcke Majeſteyts groote ſorchvuldicheyt over dit ſtuck/ int publiceren van zijn Mandaten/ ende ſchryven vā zijn brieven al over; Daer op dẽ Eertſ hertogh Albertus / ende den Cardinael Andreas belooft hadden / datmen 't Cryghſ heyr vanden Rijcxbodem ſouden afleyden / ende liberalijcken de ſchaden vergelden: ſeggende dat den Admirant dien tocht dede ſonder hun particulier voorweten / waeromme men moeſte wat ghedult hebben / eñ wachten op voldoeninghe ende uytganck vande beloften.

Opinie van de Rijnſche Cheur-vorſtelijcke Gheſanten.

Met deſe opinie ſtemden oock ghenoech de Rijnſche Cheur-vorſtelijcke Gheſanten / te weten als datter teghen de partyen / die d'een den anderen becrygende waren / niet offenſive diende voor-ghenomen / maer datmen behoorde het eynde vande toeſegginghen te verwachten: Eñ volghens het beſluyt vande vijf Creytſen / oock op de forme vande executie / ſoo ware het noot daer over eenẽ Rijcks-dagh ofte Deputations dagh te beſchryven / om wijſſelijck ende diſcretelijcken te raet-ſlaghen / concidereren ende weghen de macht van beyde de oorloghende partyen / hebbende out Crijghſ-volck die over de dertich jaren inden Crijghſ-handel gheoeffent waren: Den Coningh van Spaengien hadde d'oorloghe nu langhe teghen zijn Nederlanders ende oock daerenboven teghen andere / jae Coninghen ghevoert / ende al hadde hy by wylen ſchade gheleden / ſo hadde hy ghelijcke wel wederomme hem verſterckt ende d'oorloghe hervat. Soomen wilde des Rijcks afſcheyt executeren ofte in't werck ſtellen / waer niet alleene te weghen / dat zy ghelijcke macht dienden te hebbẽ / maer oock toeſien de partyen niet voorder te terghen ofte tot wraecke te bewegen / tot perijckel vanden gantſchen Crijgh op Rijcksbodem te trecken / waeromme gheordonneert ware datmen gebruycken ſoude den Raet van d'ander Creytſen / ende mede niet te doene ſonder conſent vandẽ Keyſer / als opper-hooft des Rijcks / die welcke als noch alle violente ende ſorgelijcke middelẽ ontriede / om dat den Eertſ-hertogh Albert verſocht / als datmen hem (als een Vorſt uyt en Duytſchen bloede gheſproten) wilde gheloove gheven / aenbiedende alle ſchade ghedaen te repareren ende te voldoen.

Welckens loffelijcke beloften zy niet en behoorden lichtelijck te miſtrouwen / noch zijn Hoogheydt gheen oorſaecke te gheven / van zijn woordt niet te houden / ſomen niet wilde choonen te benyden ofte te miſgonnen dat de Nederlanden hem toe-ghevallen waren. Waeromme beſloten ('tſtuck ſoo ghewichtich zijnde) dat zy behoorden 'tgantſche Rijcks ghevoelen daer over te hebben / op dat het den vijf Creytſen hier naemaels niet verwetẽ en werde / dat zy tgantſche Rijck in onlydelijcke ſchade ende ongheval door haer lichtveerdigheydt gebrocht hadden: Daer-en-tuſſchen behoorden zy niet af te laten vande neghen-maendiſche contributie van het gantſche Rijck te vergaderen / niet om daer mede te offenderen / maer te defenderen / ofte alle overlaſt af te weeren.

Opinie van de Rijcks Creytſen.

Deſe opinie der Rijnſche Cheur-vorſtelijcke Gheſanten / niet teghenſtaende die veele goet vonden ende toeſtemden / ſoo hebben ghelijcke wel de ander Gheſanten / Franconiſche / Overrijnſche / Weſtphaelſche ende Nederſaxenſche Creytſen vermaent ende gheſeyt / dat des Rijcx conſtitutien op den ghemeynen Vrede (vanden overvallen leden) byſtant te doen openbaer waren / ende datter gheen queſtien waren ofte men 'tſelfde mochte doen / maer hoe men 'tſelfde in't werck mochte ſtellẽ / waer nu te reſolveren: Zy hadden des Keyſers ende Cheurvorſten opinie ghehoort / ſoo ware des Eertſ hertoghs Albert zijn Crijghſ heyrs gewelt in't Rijck van overlange bekent / ende daerenboven hadde den Admirant dickwils belooft / ſelve met ſeghelen eñ brieven / dat hy wilde zijn Crijghſ heyr van den Rijcksbodem voeren; daerentuſſchen vaert hy ghelijckewel voort / eñ vaſt werden des Cheurvorſten ende Vorſten ſteden / caſteelen ende onderſaten hart ghedronghen / ende met gheſchut haer poorten te openen ghedwongen / de brantſchattinghen vermeerdert / ende de openbaere Vredebreeckers (diemen ſeydt onwetens des Eertſ hertochs ende Cardinaels ſulcken moordadigheydt aenrichten) en worden niet alleene ongheſtraft ghelaten / maer werden in grooter eeren ghehouden ende begaeft / jae vereert met hooghe Crijghſdienſtige Officien ende Ampten: Mede van wederghevinghe vande plaetſen / noch van voldoeninge der ſchaden en wert gheenſins ernſtelijck van hun eenighe aenbiedinghe ghedaen: Alſoo en waerder gheen gheloove hun ydel belofte te geven / maer men ſoude de beſwaerde Leden ende Stenden (nu xxxij jaren by deſe oorloghe ghequelt / ende nu inde ſeven maenden onlydelijcken overvallen) byſtaen / ende den lieven Vaderlande / ende der ouder Duytſcher Natie eere voorſtaen / malcanderen helpende / ende alſo weeren de ſchande die de Keyſerlijcke Majeſteyt ende den gantſchen Rijcke daer over ſoude toegheſchreven worden by alle Ghebueren eñ Natien / ſo zy hun Mandaten ende Decreten niet en executeerden / ofte en becrachtighden.

Decreet ofte reſolutie totte oorloghe.

Waer door by de meeſte beſtemminghen gedecreteert werdt ende beſloten / uyt crachte van Rijcks Conſtitutien / datmen den Weſtphaliſchen Creytz ende andere overlaſte Rijcks verwanten ſoude byſtant doen / ende beyde de oorlogende partyen belaſten / vandẽ Rijcks bodem te trecken / eñ dwinghen tot reparatie der ſchaden / eñ verſeeckeringhe te doen dat ſulcks niet meer en ſoude gheſchieden / oock ſonder voorts den loop van Coopmanſchappen ende handelinghe te verhinderen / etc.

Graef Symon vander Lippe Veldt Overſte ghecooren.

Voor Generael Velt-overſte vercoorẽ zy de Grave Symon vander Lippe / des Weſtphaliſſchen Creytz-Overſte / nochtans met teghenſpreken vãde Nederſaxenſche / ende des Paltzgrave Cheur-vorſtelijcke Gheſanten / met dien van Auſborgh: maer die ander Creytſen (om dat het den Decreet des Rijcks conſtitutie ghelijckformigh was) hebben dien Cheur alſo beſtemt ofte overſtemt / ende met deſen generalen Overſten waren de andere Creytſen Overſte te beraetſlagẽ / hoe / waer ende wanneer de ſaken te handt-haven waren / met meer ander ſaken. Voorts mede datmẽ de Keyſerlijcke Majeſteyt ſouden verſoecken / zyne Mandaten te vorderen tot dat zy gehoorſaemt werden / ende voortvarende met des Rijcks Ban teghens de onghehoorſame / etc.

Daer werdt oock gheproponeert / ſoo beyde de oorloghende partyen des Rijcks Mandaten ghehoorſaemden / ende van Rijcks-bodem afweecken / datmen alſdan op ghemeyne coſten ſoude garniſoenen ſtellẽ / om alle voordere dierghelijcke invallen te weeren.

Pr. Mauritz trect in Bommel.

Nae dit beſluyt werde den Gheſanten van den Cardinael Andreas / Eertſ hertogh ende Gouverneur / van wegen de vijf Creytſen aengheſeyt / ende gheantwoort / dat zijt veel anders verſtonden van des Crijghſ-heyrs handelinge / dan zy wel verhaelt hadden: maer ſoſe hun belofte ende toeſegginge wilden metter daet volbrenghen / af-leydende 't Crijghſ-heyr van des Rijcks bodem / recompenſerende de ſchaden / eñ ghehoorſaemden de Keyſerlijcke Mandaten/ſo en ſoude niet voor-ghenomen worden/ dat des Cardinaels Hoogheyt ſoude tot achterdeel/ofte ſchadelijck weſen/ẽ 'tſelfde werdt hun mede ſchriftelijck ghegheven.

Met dierghelijcke brieven werden mede der Staten Generale Geſanten vande Vereenichde Landen / vermaent af-ſtant te doene vande plaetſen des Rijcks/ by haer inghehouden ofte beſeten.

Den Admirant begint Winter-legers te lichten/ om dat den Prince Mauritz te Velde wilde.

Terwyle dat dit Decreet tot Cobelentz den 21 Meert beſloten werdt/ende dat den Prince Mauritz zijn Cryghſ-volck begonde te Velde te trecken/ſoo hebben de Spaenſche beghoſt te verlaten hunne Winter-leghers in't Stift/ Munſter / ende uyt het Berghſche ende Cleefſche quartier / nochtans om dat zy den Rijnſtroom in hun ghewelt mochten houden / ende vry toeganck in Gelderlandt hebben/ſo hebben zy vijf ſteden in Cleve willen hebben ende behouden/te weten: Rees/ Calcar/ Goch/ Gennep ende Emmerick/die welcke om te ghewinnen/ Schenckens ſchanſe hem van noode was/ dies hy de ſtadt Emmerick dede op eyſſchen in 'teynde van Februarij / beloovende vergheveniſſe van alle voorgaende ſaecken / oock mede dreyghende ſoſe hem niet openden/ alle gewelt ende verderf.

In Hollant beraetſlaechden zy ofſe Emmerick beſchermen ſouden / ende hunnen vyandt voorcomen: maer terwyle zijn de Spaenſche daer ſterck voor-ghecomen/ ẽ hebben de Hollandtſche Oorlogh-ſchepen mettet Gheſchut van't landt af doen dryven/ ende daer na 'tgheſchut met Ponten voor de ſtadt geſonden/ ende eenighe 20 ofte 24 ſcheuten daer op geſchoten. De Borgherye daer over verſchrickt / hebben gheen ghehoor willen gheven aen hunnen Capiteyn vander ſtadt/Overſte van 200 Cleefſche ſchutten/ van weghen den Hertogh zynen Heere/die welcke hun rade datſe ſouden ghetrooſt zijn/ende hy ſoude om hulpe ſenden aen die van Schenckens ſchanſe/die hun aen-geboden waren gheweeſt: maer den meeſten-deel der Borghers beweecht byde Jeſuiten ende Spaenſchgheſinde/hebbent willen overgheven/ende uytgheſonden hun Borghemeeſters/ die den leſten Februarij mette Spaenſche verdroeghen / ontrent duyſent man ſo te voete als te peerde innenten/tot verwonderinge van velen/mits dat zy hun te vooren ſoo animeus ende cloeck ghethoont hadden voor haer vryheydt / ende nu ſo lichtelijck lieten geſegghen; waer uyt die gheunieerde Landen merckten datter conniventie ende ſecreet verſtãt was onder die vande Cleefſche regeringhe mette Spaenſche.

Den Admirant neemt Emmerick weder in/ den leſten Februarij.

Den Admirant leyde in Emmerick garniſoen van Walen/ Italianen ende Spaengiaerden/ondert beleyt vandẽ Grave van Buſquoy/ die ſone was vanden Heere van Vaulx/vanden huyſe Longeval/ die vanden Coningh onlancx Grave ghemaeckt was: deſe was een cloeck jonck Heere/die principalijc Atrecht beſchermt hadde teghen den Coningh van Vranckrijck. Den Capiteyn mette Cleefſche ſchuttẽ werden in ſchuyten geſtelt om te vertrecken/ dies quamen tot Gravenweert haren dienſt aenbieden/ ẽ werden byde Staten der Vereenichde Landen in dienſte aenghenomen.

Hier over vont Prins Mauritz geraden de ſtadt van Sevenaer weder in te nemen/latẽde den Gelderſchen Weert beſet/ byden Heer Sideluiſ ky met acht vendelen/ende eenighe ſtercke huyſen daer ontrent: waeromme ſondt uyt Graef Lodewijck van Naſſouwen met eenige Ruyterye ende Muſquettiers nae Emmerick/ om zijn voornemen te volbrenghen ſonder hinder van't Garniſoen van Emmerick/ende beſtelde voor den dage een cleyn Embuſcade voor de ſtadt/ van eenighe peerden onder Couteler/ ende ſondt uyt eenighe om de beeſten (die uyter ſtadt ter weyden ghedreven werden) te nemen: 'tGarniſoen vander ſtadt dat ſiende/ meynende datter alleenlijck eenighe weynighe Koeye-dieven waren/ ende wilden die beeſten beſchutten/ waer uyt groote alarm ende ſcharmutſel gereſe: ende die blyvende dueren/ſo is den Gouverneur Grave van Buſquoy/ ſelve met een hoop volcks te voete ende te peerde toe-ghelooopen/ dan Graef Lodewijck hadde daer by een grooter Embuſcade van ontrent 100 peerdẽ beſtelt/ daer hy ſelve by was / die ten bequamen tyde opſtondẽ/ ende de andere inde vlucht brochten/ daer werdt oock terſtont den Capiteyn Donato ghevanghen / dien de Grave van Buſquoy met ghewelt wiloe ontſetten/dan verwerreden daer over ſo diepe/ dat hy vanden Ridtmeeſter Edmontz ende andere/deur't water worde gedreven ende ghevanghen/metten Donato ende Grave Paciotto/diens Vader het Caſteel van Antwerpen ghebout hadde: Den Grave Buſquoy werdt (ghevanghen zijnde) als een beeſt voortsgheſtout ende ghedwonghen / in groot perijckel zyns levens weder met zijn peert over 'twater te ſwemmen/ ſeer ghequetſt zijnde / hy bleef ettelijcke maenden ghevanghen/ wel ghetracteert/ ẽ ten leſten is afgecomen met twintichduyſent gulden rantſoen: daer werdẽ meer andere Alferos ende van name ghevangen/als den ſone van Heer Palimedes de Chalon/ Baſtaert van Rene Prince van Orangien/ deſe ſone was gheboren van een Dochter van Graef Pieter Ernſt van Manſfelt / dien verweten wert/ hy zijnde van't huys van Naſſou/mochte hem wel onthouden van teghen dat huys de Wapenen te voeren.

Grave van Buſquoy wordt ghevanghen.

Jalouſien over de regeringhen.

De Staten generael der Vereenichde Landen/ inſiende het ſtout doẽ ende bedrijf vanden Admirant met zynen voortganck/ende dat des Keyſers Mandaten hem niet en beweeghden/ noch gereſpecteert en werden / 'twelck gaf hun ende meer ander lieden achter-dencken/dat het al met des Keyſers oogh-luyckinghe gheſchiede/jae al ofte het zijn ſtuck geweeſt ware/voorwendende verſcheyden oorſaken/ te weten/ om dat den Keyſer daer ſoo lancxſaem in verſagh/ ende dat zijn Gheſant/Heer Carel Nutzel (hem houdende in't Hof van Cleve) niet tegenſtaende harde vermaninghen ende ſtrenghe brieven by hem gheſchreven aenden Admirant / nochtans de veranderinghe vande Religie tot Weſel heftelijck ſeer vorderde.

Ende daer werdt mede uyt-ghegheven / dat den Marquis vã Borgow/ ſone vandẽ Ertſ-Hertogh Ferdinandus/ ende Broeder vanden Cardinael Andreas van Ooſtenrijck/Gouverneur in Nederlandt/ſoude af-comen ende trouwen mette Jonck-vrouwe Sibella / ende aennemen de regeringe vande Landen van Cleve/ Gulick/Berge ende Marcke/ende ſoo veel authoriteyts meer/als hem het Spaenſch gewelt conde toe-brengen / tot naedeele vande Vorſten die de ander dochters ghetrout hadden: maer het houwelijck ontrent deſen tijdt beſloten tuſſchen den Vorſt van Cleve/etc. ſelve met de vrouwe Antonetta/dochter van Lottringhen/ ſcheen dat ſulcks wel mochte beletten.

Daer werdt oock gheſeyt dat den Coningh van Spaengien ſoude den Keyſer radẽ om vrede metten Turck te maecken/om zijn macht te

ghebruyc-

1599. ghebruycken tot de Nederlanden te dwinghen/ daer Sedem belli, ofte den ſtoel der oorlogen eñ conqueſten te ſtellen/ ende mede de proteſterende Duytſche Vorſten haer vermetelheyt te breken ende dempen: waer over ſoudẽ brieven afgeworpen weſen vanden Keyſer/ aendẽ Lantgrave van Heſſen/daer-mede den Keyſer 'tſelfde loochende/ hem vermanende tot ſtilte/ende hem niet te moeyen noch te roeren.

Tot deſe maren te ſtercken/ hielp mede datmen hoorde dat in Italien meer Cryghſ-volck aen-ghenomen wert/om in Nederlandt te ſenden/eñ datter contracten ofte partyen van gelt op te brengen geſloten waren/ als dat de Hoofſche Cooplieden ofte Negocianten ſouden van weghen den Coningh opbrenghen ende betalen aende Eertſ hertoghen Albert ende Iſabella/ tweehondert ende vijftich duyſent Ducaten alle maenden/ende dat om dat zy heur rembourſement verſeeckert ſagen mette aencomſte van twee vlooten uyt Indien (als die van't Iaer 1597 ende 1598) in Spaengien/ diemen uytgaf datſe wel 14 millioenen weert waren.

Admirants onderhandelinge by de Duytſche Vorſtẽ geopenbaert.

Deſe voorgaẽde maren hielpen mede de ſuſpitien vermeerderen/ dat in Meerte van het Garniſoen van Grol/ by Weſel afghewoꝛpen werdt ende ghevanghen eenen Willem Rodowitz/Capiteyn ende Lieutenant generael/Colonel der Duytſchen/ uyt-gheſonden vanden Admirant/ende men bevont zijn inſtructie van date den eerſten Meerte/ende laſt in te houden/ alles tot excuſe vande overlaſten ende extorſien zijns volcks/dat hy ſont den Heer Ieronimus Carapha/Marquis de Mõta Negro/met Pieter vanden Boſſche/Auditeur des leghers/om alles inde Winter-leghers te verbeteren; ende eerſt te gaen aendẽ Grave vander Lippe/ende ſoo voorts aende ander Vorſten/ ende in alles te volgen de voorder inſtructie die den voorſz. Grave vander Lippe hem gheven ſoude/ oock mede ſoude vernemẽ wat raden ofte Raetſ heeren byde verſcheyden Vorſten den Coningh vã Spaengien toe-ghedaen waren/ ende aen die te procureren vanden Grave vander Lippe zijn brieven van recommandatien: Oock te vernemen 'tfondamẽt vande confederatie der Duytſcher Vorſten ende Creytſen/ ende of die offenſive ofte defenſive ſoudẽ weſen/hoe ſterck/ ende op wat conditien die aengenomen waren/ ende terſtont alles te aviſeren/ ende ſouden metten voorſz. Grave vander Lippe hem beradẽ/wat ordere daer beſt in te houden ware/ ende aen welcken Vorſt eerſt trecken ſoudẽ/ende wat aldaer te ſeggen ende te doene ware/ ende voorts hoe te handelẽ was met hare familiare Raden/ onderſoeckende wie daer van te betrouwẽ ware/ende wie niet/etc.

Willem Rodowitz commiſſie aẽde Duytſche Vorſten.

De Vorſten die hy by zijn commiſſie aen te ſpreecken hadde/waren den Biſſchop van Paderborn/ Theodorus vanden huyſe van Foirſtenberch/ byden welcken zy alles wat zy conden vernemen/ſouden hem vriendelijc van weghen des Coninghs van Spaengien/ ende des Eertſhertoghs Albert/ allen dienſt aenbieden/ men ſouden hem danckbaer weſen/ eñ zijn lant van ſchade verhoeden. Van daer ſoude hy gaen naden Biſſchop van Minden/ zijnde een Grave van Schouwẽberch Catholijck/alles goets hem toeſegghende/met behoorlijcke voldoeningen: Vorder nae den Biſſchop van Oſſnabrugghe/een Broeder van Bruynſ wijck/ geen Catholijck/alles goets hem toeſegghende/ mette verplichtinge ende vrientſchappe des huys vã Bruynſ wijck/ aen't huys van Ooſtenrijck eñ Borgondien/ hem voorlegghende.

1599. By de Heeren/Graven van Schouwenberg ende Holſteyn comende/ ſoude hem regeren/na dat den voorſz. Heer/Grave vander Lippe/ hẽ ſoude belaſten/ ende hem zijn inſtructie recommanderen/ ende nae des H. Grave goetdunckẽ ſoude hun aenſegghen allen dienſt ende belofte van groote liberaliteyt/ ende dat hy hiel voor ſonderlinge gherecommandeert zynen baſtaert Sone in zynen (des Admirantens) dienſte/ zijnde een Vaendrager die hem wel droech/ etc.

Den Hertogh van Bruynſ wijck ſoude hy groeten ende dienſt aenbieden/ alſoo hem den Heer Grave vander Lippe ſal bevelen: aenſeggende nae zijn generale inſtructie/datter gheen oorſaken waren/ om Crijſ-volck aen te nemen: verhael doende vande oude vrientſchappe ende verbonteniſſen des huys van Bruynſ wijck.

'Tſelfde ſoudemen doen by den Langrave van Heſſen/ ende hem ſoecken te perſuaderen/ van alle miſtrouwen uyten hoofde te ſtellen/ eñ een goet betrouwen op dẽ Coning van Spaengen te hebben/toeſeggende datmen geen andere Vorſten Landen meer ſoude aentaſten/ maer nae den vyandt trecken/ etc. ende men ſal hem bidden/hem te huys ſtille te houden/ ende by de andere Vorſten alle goede officien te doen/ende hem ſoude danckbaerheyt beweſen worden.

Dierghelijcke officien ſoude deſen Gheſante oock doen aen ander Vorſten/ als by den Hertogh van Lunenborgh/ dẽ Grave van Oldenborgh/etc. Met deſen Gheſante des Admirãts/ hadde zynen Raet oft Raetſ heere Butho Aptha/ eenen zynen Hofmeeſter/ mede gheſonden/ met inſtructie (die daer ghevonden was) zynen Meeſter Butho Aptha (alſo die veel by dẽ Heer Admirant vermochte) in't particulier zynen dienſt by de Vorſten aen te bieden/ om elckens Landen in't byſonder te verſchoonen/ ende de vrienden te bevryden: mits eenige beleefde vergeldinge/ ende eenige vereeringhe van Ooſterſche Hammen ende dierghelijcke/ om de Capiteynen daer mede te vriende te houden/ dat ſy die mochten tot Ceulen bewegen op ſeker beſtemde plaetſen/etc.

Dit was het ſommaire van deſen laſt ende inſtructie/ over de welcke in Hollant verſcheyden opinien vielen: eenige meyndẽ dat daermede gheſocht worde den Veldt-overſten vander Lippe zijn eere/credit ende authoriteyt te benemen/ ende andere waren van ander opinien/ eñ ſoo werden nae een yegelijcx geſintheyt gheinterpreteert.

De Staten der vereenichde Landẽ eñ Prince Mauritz/ die de ſorge des Crijſ handels opgeleyt was/hadden (op het innemen des Admirants van de ſtadt Emmerick) de ſtadt Sevenaer ingenomen: dan ſiende den Admirant weder zijn volck in Garniſoen leggen/ door dat ſy die te vroech te Velde gebrocht hadden/ daer ſy noch alderhande gebreck van nootdruft tot eenen Leger vonden/ ende principalijck gelt ontbrekende: ſo hebben ſy daer en tuſſchen beſt gedocht alle plaetſen voor inval te ſtercken/ ende namelijck op Gravenweert/daer Schenckens ſchanſe op ſtaet/ heeftmen met alle macht een ſtuck wals/ 'twelck den vorighen Winter door hooghe Wateren afgheſpoelt was/ weder doen opmaken. Voor Doeſborch dedemẽ weder repareren alle de Fortificatien van't voorleden Iaer: deſgelijcken alle de wercken van out Sevenaer. Den Prince Mauritz trock ſelve nae Nimmeghen om dat mede te verſien/ makende ſtaet met zijn wercken tot Doeſ borgh/ te out Sevenaer/aen Gravenweert/ dat ſy mede rõtomme deden affſchanſen en retrancheren/ ende

Prince Mauritz teghenweer eñ beſchanſinghen/om den Admirãt te ſchutten inden Meert.

tot Nimmegen/ om den vyandt te mogen ſtutten ende ſchutten: aenbeſtedende ſo veel werckē in de Maent van Meert/ van trencheen ende gravinghen/ dat ſy daer inne beſteden veertich duyſent gulden: in welcke wercken den Prince Mauritz hem vertoonde een groot Meeſter te weſen (als zynde een hooftſtuck inde oorloghe) boven alle andere Veltoverſten/ in hope deſe veſtingen by tijts ſouden volmaeckt weſen/ tot dat de nieuwe lichtingē van Crijſ volck mochten by de handt weſen.

Ondertuſſchen ſoo begonſten de Duytſche Vorſten ende de Kreytſen vaſt veel Crijſ volck op te lichten/ volgende haer reſolutie tot Cobelents genomen/ eñ ontboden by haer den Grave van Hohenloo/ ende behielen by haer den Grave Eberard vā Solms/ die in Duytſlant te voren ghetrocken was: waer uyt de Spaenſche regeringe ſeer veel bedenckens cregen/ ſoo dat den Cardinael Andreas van Ooſtenrijck/ Gouverneur/ ſelfs vā Bruyſſel na Maeſtricht/ ende van daer na Ruermonde ende Venlo ghereyſt is: ende nae onderlinghe communicatie metten Admirante ende d'ander Crijſ-overſtē/ hebben te ſamen ordre gheſtelt op de betalinghe van haer volck/ ende die te lichten uyt de Landen van Munſter/ Berge/ der Marcke eñ Reckelijckhuyſen/ ende te doen comen ontrent den Rhijn/ ende daer te monſteren/ ende die dan in't velt te houden/ tegen welcken tijt dē Cardinael ſelfs nae Rees ſoude comen/ den dach beſtemmende den 12 April/ om uyt de voorſz. Landen beginnen te vertrecken.

Pr. Mauritz treckt te velde den 12 April.

Hier van wert Prince Mauritz verwitticht by afgeworpen Brieven/ dies heeft hy ooc zijn Crijſ-volck beſcheyden inde Betuwe by een te comen/ ende is ſelfs daer naer toe-ghetrocken den 12 April/ logerende in't Dorp van Aert/ quartierende ofte verdeylēde zijn volc te Bemmel/ Gent/ Angeren/ Dorenborgh/ Art Hewin ende Tolhuys/ behalvē thien compagnien/ die hy aenden Gelderſchen Weert in ſchepē hielt/ by gebreck van ſtroo om hutten te maken: hadde oock te voren een brugge doen ſlaen over de oude Wale by't Tolhuys/ eñ ſloech nu noch een over dē Rhijn aēde Gelderſche Weert/ eñ noch eene over dē arm des Rhijns te out Sevenaer/ om zynen Leger by een te mogen brengē. Tot Doeſborgh hielt hy ooc thien Vendelen knechten eñ eenige Ruyteren/ totte bewaringe vanden Weert ende de Stadt.

Admirant vergadert zijn volck te velde verlatende meeſt zijn garniſoenen.

Middeler tijt was den Cardinael Andreas over Ruermonde na Venlo/ ende den 14 April tot Rees aenghecomen/ daer zijn volck ſterck vergaderde/ ende den 16 April gemonſtert werde. Den 17 dede hy eenighe troupen over den Rhijn trecken naer de Cleefſche zyde/ ende den 19 noch meer/ ende quam ten ſelven daghe tot Emmerick metten Admirante/ Graef Frederick vandē Berge eñ andere Overſten meer eñ hy leyde zynē Leger eensdeels tot Griethuyſen ende rontomme Cleef in Cleverham: hy dede oock zijn ſchipbrugge vā Rees nae Emmerick afdryven ende daer makē/ daer Graef Frederick met zijn Regiment terſtont overtroc/ ende dreef de Hollantſche oorlogh-ſchepē bovē Gravenweert/ liggende al nederwaert/ ende quam noch mette Regimenten van Don Carlos Columna/ Gaſpar Sapena/ Don Alfonſo d'Avalos/ La Bourlotte ende Stanleys ofte Baſtock/ legeren dichte achter den dijck beſyden Schencken ſchanſe van Gravenweert: Doch van deſe Regimenten waren afgheſonden ontrent drie duyſent Mannen onder Sapena nae Gennep op de Maſe/ onder't deckſel van te doē een Convoy ofte ghéleyde van gheſchut. Den Cardinael troc daer nae ſelfs tot Griethuyſen/ eñ in zynē Leger ontrent 'thuys te Haelt. Den 28 ſo volghde den geheelen Leger onder Graef Frederick/ al aēde Haeltſche zyde van Schencken ſchanſe/ hun ghelatende oft ſy die met alle macht wilden beſpringē/ hoe wel Prince Mauritz hem 'tſelfde niet conde laten voorſtaen/ om de blijckelijcke ſwaricheden/ nochtans ſo en liet hy niet af/ den geheelen Weert ofte Eylant van Gravenweert wonderlijcken te door-graven/ fortifieren/ ende met baterypen wel te verſien/ op dat daer voren niet te vreeſen ſoude weſen: maer dat hy zijn volck elders ſoude mogen gebruycken/ alſoo het oock ghebeurde. Want den Admirant ſont ſnachts dē eerſten Mey de Colonnellen Sapena/ La Bourlotte ende andere/ metten meeſten-deel vande Regimenten van Don Alfonſo d'Avalos/ Don Carlos Columna ende Stanleys de Maſe af/ nae de Voorne toe/ afdryvende met 'tgheſchut de Hollantſche uyt-leggers ofte oorlogh-ſchepen.

La Bourlot treckt nae Bommel den 1 Mey.

Beſchryvinghe vande Voorne eñ ſchanſe.

Voorne is oock een eylandeken/ legghende recht op de plaetſe daer de Maſe/ ende eenē arm vanden Rhyn de Wale heet ende/ by den anderē comen/ onder ende boven/ al eer-men comt aen het eylandt Bommelerweert gheheeten. Dit cleyn eylandt Voorne leydt voor het groot eylandt/ beyde ghemaeckt vande Maſe eñ Wale: op dit cleyn eylandt hadden over eenigen tijt de Vereenichde Landen een ſchanſe doen maken/ genoemt de Naſſouſche ſchanſe/ daer mede men nu beſich was om te vergrooten ende te verſtercken/ de welcke La Bourlotte onverſiens dochte te verraſſchen ende over-vallen: maer alſo hy daer meer volcx geſondē vonde/ dan hy meynde/ heeft hy die ſchanſe niet dervē aengrypen: want alſo Prince Mauritz uyt-geſonden hadde den Ritmeeſter Du Boys/ Ryhove ende andere/ met een deel Peerden/ ontmoeten ſy dē eerſten Mey by Cranenburgh vijf Cornetten van des Admirants Peerden/ die ſy beſprongē ende ſloegen/ nemende ghevanghen den Grave Paulo Emilio Martinengo met ontrent 80. Peerden/ by de welcke ſy contſchap ende brievē vonden/ ende den Prince Mauritz brochten/ van des Admirants voornemen. Waer op hy terſtont den tweeden/ derden/ ende vierdē Mey nae de Voorne ſont 28 Vendelen knechtē/ met 6 Vanen Ruyteren.

Den Admirant uyt den Legher ontrent te Griethuyſen heeft met grooter haeſt beſorcht/ dat veel ſchuytē ende gereetſchappe op wagēs/ van s'Hertogenboſch/ ſouden nae Keſſel geſonden worden/ om op de Voorne ofte Bommelerweert te vallen/ eer daer meer volcx van P. Mauritz gheſonden werde: waer-mede La Bourlotte/ den 4 Mey nae den noene tuſſchen Keſſel ende Maren over in Bommelerweert ghecomen is/ 'tſy om de ſtadt Bommel aen te taſten/ ofte om over de Wale in Thielerweert te geraken tot inde Betuwe/ ende alſo beyde de dijckē eñ rivieren te behouden: eñ hier op ſo is dē gantſchē Leger allenſkens oock opgebrokē van Haelt/ ende nae Bommelerweert getrocken: den Cardinael Andreas is ſelve tot s'Hertogenboſch den 11 Mey ghecomen/ veel plaetſen verlatende/ als Emmerick den 7 Mey.

La Bourlot comt over in Bommelerweert de 4 Mey.

Den Prince Mauritz van Bourelettens inval verſtaen hebbende/ is den 5 Mey ſnachts/ ſtracks met drie Vendelen knechten ende ſeven Cornetten Ruyteren nae de ſtadt Bommel getrocken/ om ordere te ſtellen/ ende de ſtadt ende plaetſen te ſtercken/ latende noch het principael Legher legghen tot Aert/ van daer ontbiedende neghen ſtucken gheſchuts/ ende alderhande munitie van oorloghe met laſt den Leger hem te volghen/ ſoo den Admirant zijn Legher optrock/ alſoo corts ghebeurde.

Deſcriptie van Bommel.

De ſtadt Bommel leyt in't Eylandt Bommelerweert aende Noordtzyde/ eñ aende Wale/ een middelbare ſtadt vā groote ende ſchoonheyt / maer uyter natueren tamelijcken ſterck; Somers om de waterichheydt des Landts niet wel ondergravelijck / ende Swinters door de grondt-wateren ende gheweldigh overloopen vande Rivieren noch minder. Deſe ſtadt was in deſe Inlandiſche oorloghe ſeer gheſterckt/ ende nu waren zy daer weder aen ſterckende/ als oock op de Voorn / om die ſchanſe grooter te maken. Bourelotte verſuymde metten eerſten voor de ſtadt te trecken/ want de Borgers waren in't eerſte ſeer verſchrickt / om dat haer ſtadt (mits het ſtercken) noch open lagh/ ende veel die vluchten: maer ſoo den Prince Mauritz daer quā in perſoone/ die terſtont die ſtercte met Ravelins/ verſiende des ſtadts Cinghel ofte Contre-ſcharpe met borſtweeringen/ ende buyten de Boſch-poorte een ſtuck Landts met Trencheen omgravende/ deſghelijcks aen beyde de eynden lancks de Riviere/ om meer gront ende cant vande Riviere te beſitten / om daer Crijghſ-volck in te leggen; deſe Trencheen eñ Borſt-weeringen dede hy met veel ſchans-corven beſetten in grooter menighten/ dichte bydē anderen/ ende als hy meer volck by hem gecreghen hadde / ſoo logeerde hy zijn Peerde-volck lancks de Wale van Loevenſteyn af tot Thiel toe; het Vrieſche regiment legherde tot Opynen; de Schotten op de Voorne/ met het regiment van Joncker Jan van Egmont; onder Graef Ernest van Naſſow/ d'Engheliſche tot Haeſten; de Franſoyſen onder den Heere van La Noue binnen Bommel ende te Nerynen/ met noch in Bommel acht Vendelen van Pieter vanden Dorp/ ende acht vanden Heere van der Noot / met noch vier Vendelen Switſers.

Terwyle den Prince Mauritz alſoo doende was mette beſchanſinghen/ ſoo is des Admirants Legher ghebleven in Brabant / ende te Bommelerweert rōtſomme Creveceur/ twelcke den Prince Mauritz dede vermoeden/ of hy 'tooghe wel hebben mochte op Heuſden/ zijnde een ſtercke wel-ghelegen ſtadt/ twee mylen van Bommel/ ende is daerom den 11 Meye/ Prince Mauritz ſelve derwaerts ghetrocken met thien Vendelen knechten/ ende dede rontomme den Hemertſchē weert met Trencheen beſchāſen. Ende den Admirant is met alle zijn macht even vaſt ghebleven voor de ſchanſe van Creveceur/ die welcke leyt op dē punt daer het water (de Dieſe van s'Hertogenboſch comende) loopt inde Maſe/ die gemaeckt was binnen deſe oorloghe/ daer lagh oppe Capiteyn Sprongh met zijn Vendel/ den welcken toe-gheſonden waren uyt Heuſden tſeſtich Schutten: dit beſchietende den 11 Meye met drie ſtucken/ werdt hem na den noene over-ghegheven / met conditie daer ghewapent te mogen uyt-trecken nae Hemert. By Creveceur dede den Admirant een brugghe maken/ ende aende Heelſche zyde een half-mane/ tot bewaringhe der ſelvigher.

Creveceur wordt den Admirant over-ghegeven den 11 Mey.

Daer naer heeft zynen Legher alomme geſwermt eñ gheloopen in't Eylandt/ pooghende van ontrēt Roſſum (over de Wale) indē Thielſchen weert te comen/ dan ten leſten is den 15 voor de ſtadt Bommel ghebleven/ die als beleghende/ maeckende zijn Legher plaetſe aen een zyde alleē/ tot Oenſel op den Oenſen dijck/ daer hy beſt bewaert lach van't geſchut uyter ſtadt/ hy was wel ſterck twaelf duyſent man/ eñ drie ofte vier Cornetten peerden / want de reſte bleven in Brabant. Hier over ſoo werdt Prince Mauritz ontrent Bommel oock ſterck van volck/ meeſt al out gheoeffent Crijghſ-volck.

De ſtadt vā Bommel belegert eñ beſprongen.

Ontrent den 17 Mey / den Admirant ſelve in't Legher ghecomen zijnde/ heeft des nachts eenen gheweldigen aenval doen doen op de uyterſte beſchanſinghen/ die noch niet volmaeckt waren/ maer zy werden cloeckelicken met verlies afghedreven / daer latende eenen Capiteyn La Motte ghevanghen/ eñ Don Alfonzo d'Avalos wert daer ſeer ghequetſt: ende ſindert is 't Legher ſtil ghehouden geweeſt voor de ſtadt/ alleenlijck daghelijcks veel ſchietende nae de huyſen ende kercken/ dat by ghevalle aen veel menſchen ſchade dede.

Prince Mauritz ſiende den Admirant niet anders voornemen/ heeft zynen Leger ſelve geſocht te beſpringen/ ende een deel te overvallen/ treckende uyt de ſtadt den 19 Mey / ſelve mede in perſoone/ met goede macht nae zijn Vyants ſchanſen aende Ooſtzyde: maer om dat de ghenen die de laſt hadden niet flucks aen en vielen als gheordonneert was/ ende den Vyandt hem niet en verthoonde buyten zijn begravinghen/ en is daer van oock niet gecomen / hoe wel den opyief groot was geweeſt/ ende weynigh Ruyteren die verſochten malcanderē op den Dijck/ dan het Landt niet voor Ruyterie dienende ofte bequaem zijnde/ ondertuſſchē wert van beyde zyden ſeer met gheſchut gheſchoten/ twelcke ſchade dede/ eñ daermede werdt op ſtadts wallen wandelende gheraeckt den Schotſen Colonel Murray / om dat hy onvoorſichtelijck niet ghenoech en buckte als de ſchoote aenquam/ ſo dat de cruyn van zijn hooft geraeckte/ ende gebroocken werdt/ een fray cloeck man/ ende die veel eere met zynen dienſt behaelt hadde.

Des daeghs te vooren dē 18 Mey/ was den Grave Lodewyck van Naſſouwen met acht Cornetten Ruyteren over-gevaren na dē Brabantſchen cant/ om zijn Vyants wachten op te lichten/ maer rechte niet veel uyt.

Tot behulp ende directie vandē voorſz. uytval vanden 19 Mey/ was binnē Bommel ontboden het Schip-volck dat op de Armade ofte Vloote nae Spaengien varen ſouden/ dan omt faelgeren van dien/ werden ongebruyckt weder nae haer ſchepen gheſonden.

Den 21 Mey dede Prince Mauritz (ſmorghens voor den dage) zijn Vyants loopſchanſen beſpringhen ende innemen/ daer datter van beyde zyden wel 100 doot-bleven ofte meer/ dan deſen aenſlagh geluckte oock niet wel/ door dat 'tgheſette ſignael niet ghedaen en werde/ eñ den Vyandt van zijn trencheen te rugghe geweken was / ende daer naer met ordre op de uyt-vallende aen quamen dringē/ behalven dat de uytvallende in een miſverſtant quamen / ten opſien van eenighe ſchoten byde Franſoyſen ghedaen/ die d'Engelſchen meynden naer heur gedaen te weſen: dan den Schotſchen Capiteyn Brock brocht een Spaenſch bevel-hebber mede ghevanghen: d'Enghelſchen een Capiteyn Aldeuo/ ende andere: daer bleef vā Prince Mauritz zyde den Capiteyn Coplant / item den Capiteyn Gael/ ſeer beclaecht met twee Lieutenāten ende een Vendrich vande Engelſchen/ ende andere: De dooden lieten de Spaengiaerden langhe onbegraven naeckt liggen/ aenwyſende datſe vande haren niet en waren.

Alſoo daer nae den Admirant zijn begravinghen ende bateryen teghens de ſtadt daghelijcx vermeerderde/ heeft Prince Mauritz oock de zyne van alle canten vermeerdert / ſelve ter zyden van over de Wale in zijn Legher ſchietende/ alſoo wy ſelve ettelijcke daghen tot dien tijdt binnen Bommel zijnde/gheſien hebben.

Fatſoen eñ lengde van de twee brugghen voor Bommel.

De ſtadt Bommel was met twee brugghen aenden Thielſchen Weert ghehecht: de eene voor't Voet-volck ende Peerden/ aende opperzyde vande ſtadt / van 14 ſeer langhe Pleyten/ dweers over de Riviere / d'een achter d'ander vaſt ghemaeckt: de ander brugghe was voor Waghenen ende alderhande Volck/gheleyt op thien groote ende 28 cleynder ſchepen/ ende een groote ponte al gheanckert lancx den ſtroom/ met maſtē vaſt aen een gehecht/daer over Deelen berderen gheleyt/ ende zy was wel vijf treden breedt/ſoo dat twee Waghenen malcanderen ontmoetende / conden neffens den anderen paſſeeren / ende deſe bruggen waren lanck tuſſchen de vierhondert veertich ofte vijftich treden.

Outrent den 24 Mey heeft den Admirant ontrent 600 te voete / ende 13 vanen Ruyteren ſecretelijcken af-gheſonden nae Brabant/ om eenighe proviſie van gelt te bejegenen ende in't Legher te convoyeren: het welcke Pr. Mauritz vernomen hebbēde/ is oock derwaerts getrocken den 26 ſnachts/met twee duyſent man te voete/ende met 28 vanen Ruyteren/in grooter haeſte / meynende hem met voordeel aen te grypen/ende leyde hem daer toe in Embuſcade voor de ſtadt Eyndhoven/ den 26 ſnachts / ſoo dien dagh 't Convoy daer inne ghecomen was: maer om dattet heel laet op den dagh daer uyt toogh / hadde Prince Mauritz te vooren zijn Embuſcade op ghebroken: ende naer verſtaende dattet Convoy quam/keerde wederom om't ſelve ſchade aen te doen: 'twelcke ghemerckt weſende by't Convoy dat noch niet verde vande ſtadt zijnde/keerden te rugghe / van daer zy ghecomen waren/ende alſo was de reyſe te vergeefs: waeromme daer nae den Admirant dat Convoy in zijn Legher heeft ghecreghen / met meerder macht ende behendigheydt.

Coſten des Pr. Mauritz Leghers gereetſchap tot Bommel.

De Vereenichde Landen beweſen grooten vlijt in deſen teghenweer/ſelve den meeſtendeel vanden Raet van Staten / oock mede een deel vande Staten Generael/ begaven hun perſoonen inde ſtadt van Bommel niet ſonder perijckel/want de clooten niet alleene over het huys / maer oock daer-inne quamen daer zy vergadert ſaten/in het huys van wylen Marten van Roſſem / Heer van Poderoyen. De Landen thoonden de ſaecken ſeer te behertighen/ want zy verſorchden het Legher van alle nootdruft volcomelijck/ende onder-hielden dien geheelen Somer in dienſte ontrent 280 ſchepen / alſoo oock waghens/waer van het ghetal was 379/ treck-peerden tot het gheſchut ende amunitie hadden daer 356/ Brugh-meeſters ende Officieren over ſulcken arbeyt (die dagh-loon hadden) waren 203: In ſomma daer wert gherekent dat deſe extraordinariſſche coſtē van ſchepen/waghens/treck-peerden/ amunitie/eñ gereetſchappe der artillerie/mette toebehoorende Officieren/de Landen dien Somer gecoſt hebben (boven de ſoldyen des Crijghſ-volck) over de twaelf hondert duyſent gulden. Nu overmits luttel van importantie (tuſſchen den Admirant eñ Prince Mauritz) deſen Somer ghebeurde in't Eylandt van Bommel / ſullen die daer laten / ende verhalen wat elders ghepaſſeert is.

De Spaenſche regeringhe onder den Eertſ-hertogh / verboden in Meerte alle Licenten eñ Paſpoorten van goederen uyt ende in te brenghen: De Vereenichde Landen deden 'tſelfde/ ſtoppende alle paſſagien ende rivieren/ſoo datter gheen ſchepen den Rhijn / Maſe ofte Wale en paſſeerden/ hun Galeyen ende Barquen op ende af varende / alle creken eñ gaten beſettende/de Licenten op Cales eñ Embden mede verbiedende/ ende begoſtē brieven van marque op Spaengien ende Portugael te geven / aen gheintereſſeerde ende andere.

Wy hebben voorē verhaelt vande verboden Navigatie ende Negociatie van weder-zyden op Spaengien: dies de Vereenichde Landen gereſolveert haddē een groote heerlijcke Vloote ofte Armade ter Zee uyt te ſenden/mits datſe hoorden dat zy haer ſterck in Spaengien armeerden: Ende om Spaengien te offendeeren/ ofte haer Eylanden/ende oock om hun Schipvolck in't werck te houden/ ende dat onder den Admirael Joncker Pieter vander Does voornoemt/ die welcke den 21 Mey zijn afſcheyt tot Bommel nam vanden Prince Mauritz: Als Generael in Zeelandt gecomen zijnde/zijn den 28 Mey 'tſeyl gegaen ontrent drieentſeventich ſchepen/den wint Noordelijck/verdeylt in drie hoopen ende Admiraelſchappen: d'een Admiraelſchap voerde dē Generael Joncker Pieter vander Does/ geſcheept in't ſchip de Orangieboom daer Willem Dierickſz Cloyer als Capiteyn op was/ende voerde een vlagge van couleur orangie/ hebbende onder hem ſchepen ſoo wel van Hollandt als Zeelandt / alle ghelijcke vlaggen voerende: Het tweede ſquadroen was onder dē Vice-admirael Jan Gerbrantſz. voerende alle witte vlagghen: dat derde ſquadroen ofte vloote was onder den rire ofte achter-Admirael Cornelis Geleynſz. van Vliſſingē/ voerende alle een blaeuwe vlagghe: beneffens dat deſe Schepen wel gemant waren van Schipvolck/hadden zy noch 10 vendelen landt ſoldaten. Daer was een groot nieu ſchip (tot Admirael van deſe Vloote) tot Amſterdam gemaect/ dat deſe Vloote volchde/ ſeer ſchoon ende gheweldigh/ ghenoemt den Hollandtſchen Tuyn/ ende vōr de Vloote inde Corone met zijn jacht.

Nederlantſche Vloote uyt Zeelant tegē Spaengien te ſeyl gegaen den 28 Mey/ onder Joncker Pieter vander Does.

Deſe Vlote is den 11 Junij voor de Corunna in Biſcayen ghecomen / dan daer vindende de Caſteelen wel met volck/de haven wel met ſchepē eñ galioenē beſet/als vā hun comſte gewaerſchout / zijn ſy van daer vertrocken / nae datter van't Caſteel ontrent 200 ſcheutē grof geſchuts geſchoten wert ſonder ſchade: haren cours houdende na de Canariſche eylanden/daer ſy den 26 Junij quamē/ende in groot Canarien met fortſe Landen: want alſo ſy lange tegen de Caſteelen gheſchoten hadden/ ſoo was het volck in booten getreden om te Landen / dat de Spaengiaerden oock met drie ſtucken gheſchuts hun wilden beletten/ende met veel muſquettiers: dan nae veel ſchietens is den Admirael vander Does ſelve de eerſte aen landt gheſprongen / tot den middel toe in't Water/met meer andere / maer met groote moeyte geraecktenſe alle aen landt/ daer ontrent 30 ofte 36 Spaengiaerden doot blevē: dē Gouverneur van't eylant te Peerde ſittēde/wert zijn been afgeſchoten: vande Hollanders bleven 4 ſoldaten doot ende wel 15 gequetſt: daer bleef doot den Generaels Vaendragher/ ende zijn alſo met 24 Vendelen/ ſoo Crijſ volck als Schip-volck/ op-getrocken. Het Caſteel vande haven dit ſiende/gaf hem over/daer ontrēt 80/ ſo ſoldaten als ander volck/op waren/ met negen metalen ſtucken ende ſes yſere gotelinghen.

Het Eylant van groot Canarien genomen eñ gheplondert.

S'anderendaechs zijnſe dicht onder de Stadt van Canarien/gheheeten Allagona/gecomen/ dan de Stadt met het Caſteel werdt ghedwongen/

met bateryen daer tegen te maken: ſy vonden aldaer vijf metalen ſtucken/ verloſten 33 gevangenen/ plonderden de Stadt / maer het volck was al met wijf/ kint/ beeſten/ ende t'lichtſte goet op't gheberghte gevlucht: namen noch een Caſteelkẽ/ leggende een half myle vande ſtadt/ met 3 ſtuckẽ geſchuts: maer alſo etlijck Hollants Crijſ-volck ende Schip-volck te hooghe in't gheberghte waren getrocken/ werden ſy geſlagẽ/ daer Capiteyn Jacob Dirckſz. met zynen Hooch-bootſman doot-bleven met veel ſcharmutſerens. Over het rantſoneren vande ſtadt quamen ſy in beſpreeck met eenighe Overſten van't gheberghte/ om die vanden brande te bewarẽ/ dan niet connende accorderen: ſoo haeſt ſy alle den buyt van Wynen/ Suyckeren ende Gheſchut 'tſchepe ghevoert hadden/ ende dat ſy inde groote Kercke van Canarien een Sermoon hadden laten predicken/ by den Predicant van Yſelmonde/ Henricus Leſlerus/ Gode danckende/ zijn ſy alle den 4 Julij te ſchepe weder gegaen/ de Stadt/ Kercken/ Clooſters/ met het Inquiſitie huys in brandt ſtekende / doende de vier Caſtelen met buſcruyt ſpringhen ofte vernielen/ rantſonerende wel eenige die op't Caſteel van de haven waren ghevanghen.

Het Eylant Gomera gheplondert.

Van daer zijn ſy t'ſeyl gegaen den 8 Julij/ eñ zijn den 13 gecomen voor een ander eylandt van Canarien/ ghenoemt Gomera/ daer ſy oock aen landt traden/ dan het vluchten daer oock al op't gheberchte / haer ſwaerſte goederen inde aerde gedolven hebbende/ als hun geſchut/ clockẽ/ ende ander dingen: maer door de gevangenen ontdect ende gemelt zijnde/ ontgroeven dat: daer werden veel ſcheeps-volck ende andere vande inwoonders al-omme verraſt ende verſlagen/ te weten/ ontrent 58 ofte 60 in als / die hun in holen ende ſpeloncken verborghen hielen : ende ten leſten de Stadt ende de Kercken in brande geſteken hebbende/ zijn weder van daer vertrocken.

Den Generael vander Does heeft alhier zijn Vlote in twee deelen geſpleten/ ende de helft zijnde 35 ſchepen/ heeft hy onder het beleyt ende Admiraelſchap van Jan Gerbrantſen belaſt weder nae Nederlant te ſeylen den 21 Julij/ ende hy ſelve met 36 ſchepen / die alle met dubbele huyden voorſien waren tot een vorder reyſe / is hy gheſeylt Zuyt Zuytweſt henen. De 35 ſchepen zijn in September alle wel te huys gecomẽ/ elck in't zyne/ met cleyne winſte.

Int uyt-ſeylen uyt Zeelandt is verſteken een ſchip van Amſterdam/ onder den Capiteyn Gerard Janſz. Kater/ die welcke ontmoetende eenige cleyne Engelſche Vrybuyters/ heeft contract met hun aengegaen / om het eylandt van Sinte Maria te overvallen / alſo ſy den 2 Julij deden/ ende rantſoneerden 'tſelfde eylandt: den buyt gedeylt hebbende / quam Capiteyn Kater t'huys tot Amſterdam/ alwaer hy aengheſproken wert vande Admiraliteyt/ van niet rechtelijck gehandelt te hebben.

Den Generael vander Does neẽt eñ plondert het Eylandt van S. Thome.

Den Generael vãder Does met zijn 36 ſchepen is geſeylt nae de cuſten van Afriken eñ Guinea/ langs de eylandẽ van Cabo Verde/ ende ſoo tot S. Thome/ eẽ eylandt onder de Linie Equinoctiael gheleghen/ alwaer ſy oock met ghewelt ghelandt zijn / maer het volck van daer is oock met haer beſte goederen gevlucht in't gheberghte/ die ſy oock ſochten veel ranſoens af te dringhen: namen oock de Caſteelen in met approchen ende begravinghen te maken/ die deſe Nederlandtſche oorlogen geleert hebben. Daer nae zijn die van't gheberghte wel ſeven duyſent ſterck afghecomen/ om de Hollanders te ſlaen ende te overvallen/ maer den Generael vander Does/ heeftſe geweldelijcken te rugge gedreven/ naelatende veel dooden. Ten leſten ſoo is het eylandt ende de ſtadt Pavoaſan mette ſtercktẽ geheel geplondert/ ende den buyt in ſchepẽ gebrocht/ zijnde byde hondert metalen ſtucken geſchuts/ 9000 kiſten met Sint Thomas bruyn Suycker / ontrent 14 hondert Olyphants tanden/ veel Kalintz Lijnwaet/ Catoen ende andere Waren uyt Indiſche ſchepen/ die daer gebleven waren/ oock mede goede ſommen van gelde.

Maer alſo ſy nu lange op Zee ende in deſe exploiten beſich hadden geweeſt/ ende dat die locht onſe lieden ongeſont ende ſeer peſtilentiael was/ eñ dat daer by het volck hun qualick in die heete locht conden gouverneren/ met eten/ drincken eñ hun te wachten vande vruchten des Lants/ ſoo is daer een ſieckte ofte cortſe Calentura/ anders La Madorra daer geheetẽ/ onder haer gecomẽ/ die daer gemeynlick het volc van Europa / daer comende/ overvalt: eenige ſmolt het vet van haer lichaem als gheſmolten botter in haren buyck liggende/ dat ſy bevonden by eenige open gheſneden.

Sterfte inde Vloote vanden Generael vander Does met veel andere.

Van deſe ſiecte is aldaer/ ende meeſt op de Zee inde ſchepen in't wederkeeren ſeer veel volcx geſtorven/ onder andere mede den Generael Joncker Pieter vander Does / daer deſe Vlote/ oock de Vereenichde Landen/ veel aen verloren/ zijnde een cloeck / vroom ende ſeer ſterck Man/ ſeer ervaren in Crijghs-handel / ende oock in Schipvaerts ſaecken: zijn volck hebben hem in't eylant in een huys begraven/ wel diep inden gront/ ende daer nae dat huys met meer andere verbrandt/ om datmen zijn lichaem niet wel ſoude connen vinden om op te graven. Daer is oock geſtorvẽ zynen Neve Georgius vander Does/ een Sone vanden gheleerden Heere Joncker Jan vander Does/ Heere van Noortwijck/ mede een ſeer geleert ende ervaren jongh-man: voorts oock veel Capiteynen/ ſo vant Crijſ-volck/ als Zee-volck tot vijfthien toe/ ende wel ontrent de twaelf hondert/ ſo Crijſ volck als ſchip-volck.

Den Admirael Cornelis Leynſen brenght de Vloote thuys.

Na deſe ſterfte heeft Capiteyn Cornelis Leynſen het opperſte gebiedt oft Generaelſchap over de Vlote aengenomen/ ende 'tgoet al t'ſchepe gedaẽ hebbẽde/ mette gevangẽ Gouverneur/ Don Franciſco de Meneſes / is na huys t'ſeyle ghegaẽ/ ſendende noch 7 vã zyne beſte ſchepen met een Jacht/ wel gemant eñ verſien van alle nootdruft/ onder de Capiteynen/ Hartman/ Broer eñ meer andere / om op de Cuſten van Braſilien te varen/ nae d'inſtructie haer mede ghegheven.

Den Admirael Cornelis Leynſen mede ſieck zijnde/ is mette reſte vande Schepen in Februario 1600 t'huys gecomen/ metten buyt ende veel gevangenen/ ſeer onſterck van volck/ eñ die noch ſeer ſieck ende ſwack/ ſo datter uyt ſwackheydt eenighe Schepen in Vranckrijck / ander in Engelandt/ oock een in Yrlant verſtaken: onder andere een ſeer ſwack by ghebreck van een goeden Piloot/ voer tot Sluys inne/ by miſtich weder/ alwaer ſy voor goeden prijs aengeſlagen werdẽ/ in-hebbende eenich ghelt/ ende vier ofte vijf hondert kiſten Suyckers.

De voorſeyde ſeven Schepen onder Hartman voeren nae Braſilien/ alwaer ſy oock goedẽ buyt van Suyckeren cregen / ende hunnen vyant ſeer groote ſchaden aendeden : comende ten naeſten Jare 1600 mette buyt t'huys.

Van deſe Vlote was groote hope van yet notabels uyt te rechten / dan ſy miſten: eerſt de Spaenſche Vlote van Cales na Weſt Indien varende/ daer nae ſuccedeerden veel dingẽ niet nae den voorſlach/ ende werden voorder vande ſieckten overvallen / om dat ſy door contrarie Winden ſo lange op die heete Cuſten moeſten liggen.

liggen:ſy hebben meerder ſchadē haerder vyanden Landen aengedaen/dan ſelven profijt:dan ſy hebben den Coning vā Spaengien op groote oncoſten gejaecht/ reputatie gewonnen ende achterdencken ghemaeckt/ als dat Spaengien ſulcke ſtooten meer te verwachten heeſt/eñ dat niet ſonder perijckel van een-mael hun ghelt-vlote te verlieſen.

Spaenſche Armade lijt ſchade by tempeeſt.

Om deſe Nederlantſche Vlote ofte Armade af te weeren / was in Spangien wel eenige tegenweer gemaeckt/van ettelijcke ghewapende Gallioenen eñ Galeyen/ maer ten leſten ſcheyden hun eenige / varende nae de Eylanden van Terceras/ om hun Vlotē vā beyde de Indien/ ſoo gaende als comende/te geleyden/waer van een groot deel vande grootſte Schepen (wel de principaelſte) ontmoeten in Zee een groot onweder/ſoo datter veel verloren gingen/ende de reſte al maſteloos met groote ſchade na Spaēgien keerden.

Armade in Spaengien tot invalle van Enghelandt toegereedt.

Dit armerē in Spaengien ter Zee / heeft in de Vereenichde Landen geen cleyn achterdēcken ghemaeckt/ maer noch meerder vreeſe in Engelant/ van eenen generalen in-val op haer Landt/als ſy in't Jaer 1588. hadden ſien aencomen:welcke invaſie gheſeyt werde beleydt te weſen vanden Adelantado/een ſtrengh ervaren Man:waer tegen in Engelant met ſeer grooten coſte alle het Landt deur ghemonſtert wert/te voet ende te peerde/oock ter Zee ſeer machtige preparatie: ſelve uyt Hollandt verſoeckende 40 eñ daer nae 60 ſchepen van oorloge / door Sr. Franſoys Vere/ende 2000 Engelſche ſoldatē: dat die Vereenichde Landen wel conſenteerdē/ maer hebbende beter advijs uyt Spaengien dā de Coninginne/iſſer ten leſten niet van gecomē/ de oorſaken ooc ſecreet gehouden: dan evenwel ſoo heeft eenen Italiaen Don Frederico Spinola/van afcomſte een Genevoys/ ſeer rijck vā ghelde/ten dienſte vanden Coning/uyt Spaengien ghebrocht ſes groote Galleyen wel ghewapent ende verſiē/om in Vlaenderen de Zeecuſt te bewaren/ daer-toe oock tot Duynkercken eenige cleynder Galeyen werden ghetimmert. Spinola zijnde mettē Coning oft Eertzhertoge overcomē/dat hy deſe Galeyen op zijn eygen coſtē ſoude becoſtigen/ dies ſouden alle de Schepen / die hy van hun vyandē ſoude nemē/ hē als goede buyt eñ prinſe toegeweſen wordē.

Frederick Spinola brenght tot Sluys ſes Galeyen/ dē 11 Septemb.

Op dit accoort zijn deſe Spinolas ſes Galeyen over ondieptē lengs de Cuſten vā Vrancrijck gevaren/ende werden ontrent Conquet in Britagnien geſiē/in't leſte van Auguſtus/daer op dat beſtelt waren/ſo wel Engelſche als Nederlantſche Oorlogh-ſchepen : dan alſo de Engelſchen eē wyle tijts op de Cuſten van Vrancrijck gelegen hadden te vergeefs/ ende nu overgecomen warē/zijn deſe ſes Galeyen onverſiēs met eenen ſchoonen voor-windt comen ſeylen door de Hoofden tuſſchē Cales ende Doveren/ ende gheen Schepen ſiende/voeren noortwaert op/om te ſchouwen de Nederlantſche Oorlochſchepen/liggēde op de Cuſten van Vlaenderen/ onder't beleyt vandē Admirael Heer Juſtinus van Naſſouw'/die meynden dat de Engelſchen den pas tuſſchen de Hoofden ſouden bewaren. Aldus haer cours houdende als van Noorden niet verwacht/werden niet geſien ofte erkendt/ dan ſeer late/ van 10 Schepen van oorloge/ die ſeer daer teghen ſchoten/maer ghenoech te vergeefs: want ſy voor-wint met vollen gheтyde/ den 11 Septembris teghen den avont inde haven van Sluys gheſeylt zijn/ mits inde vaert/ waren met voordeel tuſſchen de zanden / ende gheraeckten alle in de haven/in't gheſichte van Vliſſingen/hoewel niet al ſonder ſchade/ want eenen den maſt afgheſchoten wert/ ende een ander ſtrande in't in-comen / daer ſy alle het ghereetſchap ende volck moeſten af-nemen / ende naemaels alſo ghelicht/wech cregen/maer onbequaem tot varen/ tot dat de ſelve met groote coſten weder toe-gheruſt was.

Ghevechte tuſſchen de Galeyen eñ een Schip den 16 Oct.

Deſe Galeyen hebben naemaels de Zeelanders veel coſten ende moeyten aengedaē: want ſy ghedurichlijcken voor het gat van Sluys Schepen van oorloghe moeſten houden/om de Galeyen inne te houden/de welcke/ als het ſtil weder was/uyt-quamē/ende eenige Schepen beſpronghen/als die d'een den anderen door de calmte niet conden helpen ofte by-comen : Als onder andere den 16 Octobris / quamen deſe Galeyen uyt / ende beſpronghen het Oorlogh-ſchip van Capiteyn Legier / een cloeck Man/ op ende af varende/ ende ſchietende / ſonder dat hy hē door calmte luttel ofte niet conde roerē/ gelijck een Vogel ſonder vleugelen/dies ſy hem aen boort quamen/meynēde hem zijn roer achter uyt te lichten/eñ met harpioenen ſoeckende het Schip vaſt te maken ende wech te ſleppen: maer alſo ſy t'elcke reyſe met veel muſquettiers uyt het Schip begroetet werden/moeſtē ſy ten leſten af-wijcken: aldus het Schip meermaels vant grof Gheſchut der Galeyen doorſchoten zijnde/ iſt ſeer leck geworden ende beſchadicht/ dē Capiteyn Legier gequetſt/ met noch 20 andere van zijn volc ende 12 doodē/ ende is noch in behouder handt tot Vliſſinghen met grooter eeren gecomen.

De Zeelanders ſonden terſtont weder derwaerts een ander Schip dat in Enghelant gemaeckt was / ende dat meer Gheſchuts achter uyt hadde ligghen / daer op den 19 October deſe Galeyen weder uyt-quamen/ eñ groot ghewelt op deden inde calmte / met op ende afroepen/ende ſchieten:maer alſo de andere Schepen met wat Wints begonden naerder te comen/ſo keerden ſy ende roeyden terſtont wech/ ende als het wat waeyde/ roeydē ſy teghen den Wint op/ofte begaven haer tuſſchen de zandē/ daer de Schepen hun niet condē volgē/eñ daer wert naemaels gerapporteert dat deſe Galeyen groot verlies van ſlaven ende volc in deſe twee gevechten geleden haddē/ende over de hondert dooden.

De Admiraliteyten der Vereenichde Landen reſolveerden oock eenige groote Galeyen te laten bouwen / mits die van Duynkercken door deſe Galeyen groot voordeel verhoopten te vinden/voor het uyt ende in-varen van haer haven/ onder de beſchuttinge van deſe Galeyē/ waer op hun verſtouten ſes Duynkerckſche Schepen den 21 Octobris uyt te varen / maer daer nae werden de twee weder in gejaecht/andere twee werden genootſaect te ſtrandē/'tvolc meeſt ontcomende/eenige verdronckē/ eñ thien ofte elf werden daer van gevangen eñ tot Vliſſingen gebrocht: de leſte twee Schepen geraecten t'Zeewaerts inne/ alwaerſe gevolcht werden/ſo datter een van wert gecregen ende ghenomen / waer van dat 29 mannen tot Rotterdam gehangen werden/geen quartier ofte verdrach tuſſchen 't Crijſ-volck ter Zee zijnde.

Een Duyn kercks oo logh Sch ghenomen ende 'tvolc ghehangen

Den Gouverneur van Duynkercken/Don Jan de Aguillar / zijnde langhe Sire Eduard Norris/ Gouverneur van Ooſtende/ gevangē geweeſt/ende lange in Engelant bewaert/heeft ten leſten zijn rantſoen gemaeckt / ende betaelt thien duyſent croonen: Ende ontrēt deſe tijt is oock deſen Sire Eduard Norris nae Engelant verreyſt(hebbēde nu lāge Ooſtende gegouverneert)

neert) mits zyn Broeders aldaer warē geſtorven/ waer onder wel den voornaemſten was Sire Joan Norris diens goede dienſten alle/ den Nederlanden ghedaen/ in deſē memorien te leſen zyn.

Regeringhe des Conincx in Spaengië ende authoriteyt des Marquis van Deuia.

In Spaengien veſte hem vaſt den jonghen Coning Philips den derden in zyn Rycke ende Regimente/ met zyn Vaders ende eenige nieuwe Raets-heeren: onder andere volghendē ſeer den raet ende advys van zynen Hofmeeſter den Marquis van Deuia/ vanden gheſlachte Borgia/ die hy nu Hertoghe van Lerma maeckte/ ende zyn Sone Marquis/ ende verhief alle dat gheſlachte: vereerde hem oock met de ordre des gulden Vlies/ ooc meer van die orden makende: de Hertoghen van Medina/ Sidonia ende Medinaceli/ de ſouvereyniteyt van die ordre/ hoewel die toecōmt dē huyſe van Borgondien/ Brabant ende de Nederlandē/ ſoo hadde evenwel den Coning inde overdrachte die aen hem behouden.

Deſen nieuwē Coning met zyn nieuwe Coninginne heeft dit Jaer zyn Coningrycke gheweeſt beſoecken; onder andere dat Coningryck van Arragon/ al-waer groote beroerten gheweeſt waren in voorleden Jaren/ namelyck Anno 1577 begoſt/ ende nu noch qualyc bevredicht/ waer van wy het ſommier cortelyck ſullen verhalen.

Antonio Perez beſchuldicht over de doot van Eſcovedo.

Den voorleden Coning/ Philips den tweeden/ alſo wy in voor-gaende Boecken verhaelt hebben/ ende naemaels breeder in't licht is gebracht/ hadde door zynē Secretarius Antonio Perez/ op den welcken hy hem principalick betroude/ doen ſecretelyck om-brengen ende dooden Joan d'Eſcovedo/ dē Secretaris vā Don Jan vā Ooſtenryck/ Gouverneur inde Nederlanden/ om dat hy zynen Heere ende Meeſter vervoert hadde/ ende voede in eenige ſorgelycke aenſlagen/ tegen ende contrarie den laſt eñ wille des Conings/ ende grootelycks tot des Conings achterdeel/ alſo dat genomen wert/ ende wert alſo behendelyck ende ſecretelyck/ by middel vanden voorſz. Antonio Perez/ by eenighe gehuerde ſoldaten/ in Spaengien doot-gheſlaghen/ op dat Don Jan van Ooſtenryck gheen nae-dencken daer van ſoude hebben. Na eenige Jaren is deſe moort/ 'tſy door de ſoldaten ofte anders eenichſins ontdect/ dat den Secretaris Antonio Perez dat ſoude doen doē hebbē; daer over heeft dē Sone van Eſcovedo mette bloetvrienden den Secretario Perez by-dē Coning beſchuldicht/ dat welcke den Coning wel ſochte behendelycken te dempen/ maer de importuniteyt vande partye was ſoo groot/ dat het proces heftelyck vervolcht wert/ met alle ſtrenge proceduren/ ſo dat den Coning noch Perez nae ettelycke Jaren uyt-vluchten/ niet wiſten hoe tot goeder uyt-comſte te comen/ overmits men niet mochte (om s'Conings eere niet te beſmetten) de waerheyt uyt-ſeggen. Ten leſten Perez met ghevangeniſſen ende pyn-bancken langhe vervolcht/ werter getracht om den Coning te ontſchuldighen by den Biecht-vader des Conings/ ende Perez te ontheffen ofte te benemen zyne ſchriften ende bewyſinghen/ die hyer ſeer veel ende blyckelycke van s'Coninghs eyghen hant geſchreven hadde: Antonio Perez om niet tot die extremiteyt te comē/ is ten leſten in Caſtilien uyt de gevangeniſſe in zyns Huys-vrouwen cleederen uyt-gecomē/ ende vluchte in Arragonien/ alwaer hy een in-gheboren was/ in meyninghe mette Privilegien vanden Lande aldaer hem ſo wel te beſchermen/ dat hy zyn leven mochte bewaren/ ende zynen Coningh alle ſchande af te weeren. Den Coning hadde hem lange ſeer gunſtich in dit proces geweeſt/ maer ſint zyn afsghedrongen belydinge/ ſochte hy by alle middelen dat Perez mochte als een overtuycht leughenaer bevonden ende gheſcholden worden. Als nu Antonio Perez vervolgers eñ vyanden ſagē dat ſy in Arragon by Rechte/ om de groote Privilegien/ teghen hem niet conden haer aentichtingen goet maken/ leyden ſy hem op/ dat hy met toverye uyt dē gevangeniſſe gebroken was/ ende inden ſin hadde ghehadt in Nederlandt by de Ketters te vluchten/ waer over ſy hem beclaechdē by het officie vande H. Inquiſitie/ welcke officieren hem meynden alſo in haer gewelt te cryghen/ ende hem alſoo in Caſtilien te vervoeren/ maer als ſulcks by het gantſch Coningryck ende de ghemeynte aldaer vernomen ende gemerckt wert/ hebben ſy verſocht ende gewilt/ dat zyn eerſte vonniſſe over zyn gevanghenisſe/ aldaer eerſt ſoude ghewesen worden/ volgende 't recht der gevangeniſſen die ſy Manifeſtatie noemen/ ende alſo wert hy met een gemeyn appel weder geeyſcht/ ende dat niet ſonder oploop ende dreygementen.

Antonio Perez wert tot Saragoſſa verloſt uyt handen van de H. Inquiſitie.

Dit ghemerckt by zyn teghen-partyen/ met die vande heylighe Inquiſitie hebben gheresolveert/ met ghewelt ende ghewapender handt hem wech te cryghen/ op den 24 Septembris 1590 tot Saragoſſa: daer toe dē Vice-roy/ met alle de voornaemſte Heeren/ Edelen ende Officieren vanden Coning/ ende met ontrent twintich hondert ghewapent Cryghſ-volck/ oock mede de Ruyterie daer over vergadert/ eñ hebben de Merckt beſet/ ende de ſtratē ende wegen met Carren ende Wagenen gebarricadeert ofte toegheſtopt/ totte gevanckeniſſe vande manifeſtatie toe: wel ſterck alſo ghewapent zyn zy ghegaen op't Raethuys/ aldaer een ſententie teghen Perez gheprononcieert werdt/ eñ tot executie vande welcke/ zyn den Viceroy/ Heerē eñ Officiers mette Inquiſiteurs ghegaen nae de ghevanckeniſſe daer Perez lagh/ dien zy voortbrochten met eenen Jan Franceſco Majorini Genevois/ diemen ſeyde dat Perez gheholpen hadde uyt dē ghevanckeniſſe te breecken. Terwyle men nu beſich was deſe met een Coetſe (eñ met boeyen aen handen ende voeten) wech nae de Inquiſitie te voeren/ ſo quam aldaer een oploop vande gemeynte ende 'tlandtvolck/ beleyt van eenen Gil del Meſa/ die tſamen met eenige 200 jonghe gheſellen op deſe beſettinge eñ Cryſvolck vielen/ dieſe (hoe wel zy op hun voordeel ſtonden) inde vlucht brochten eñ verſtropden/ ſteeckende het vier in't huys daer den Viceroy in vluchte/ dies hy ende de zyne moeſten oock verloopen/ ende daer bleven ontrent 50 doot/ eñ wel 150 gequetſt: zy verbranden de Coetſe met de vier Muylen daer zy de ghevangenen meynden mede wech te voeren/ ende alſoo verloſten den Antonio Perez uyt de ghevanckeniſſe met zynen medegheſelle/ met groot gheroep eñ congratalatie vanden Volcke: maer des avonts ſo reedt hy opentlyck uyt de ſtadt/ dan eenige daghen daer nae quam ſecretelyck weder binnen/ hem nerghens beter bevrydt vindende dan inde ſtadt.

Don Alonzo di Vargas/ comt om Arragō te ſtraffen.

Den Koningh reſolveerde dit feyt rigoreuſelyck te ſtraffen: want alſoo Don Alonzo di Vargas/ die in Nederlandt voor den pays ofte eeuwigh Edict vā Don Joan van Ooſtēryck/ was Generael van't Peerdevolck gheweeſt/ hadde vandē Koningh bevel om eē hoop Kryſvolck te voete ende te peerde aen te nemen/ uytghevende dat hy daer mede na Vrancryck ſoude trecken/ om de Ligue aldaer te helpen/ ende alſoo nae Nederlandt: ſoo is hy met dat Volck in't Koninckrijck van Arragon gevallen/waer teghen terſtont dat gantſch Koninckrijck hem heeft teghen gheſtelt met ghelijcker hant / volghende hun Privilegien met ſeer groote ſolemniteyten/ſommerende hun hooghe Juſtitie/genoemt El Iuſticia d'Arragon, daer doen diē hooghen ampt bediende eenen Don Joan Dela Nuza/als een Officier/gheſworen Recht ende Juſtitie tuſſchen den Coning ende de onderſaten van Arragon te doen / met zijn Officieren ende Ampts-lieden/volgende hun Privilegien.

Privilegien van Arragō ende hoe ſy daer aē zijn gecomen.

Deſe Privilegiē van Arragon zijn genoech gelijckformich de Privilegien van Brabant eñ andere/die ſy hun ſelven in voorleden tyden gewonnen ende verovert hebben. Want over ſeven hondert Jaren/als Don Rodrigo Coning van Spaengien zynen onderſate / den Grave Juliaen / zijn Dochter La Cuba ſchoffierde/ ſoo brochte deſen Grave Juliaen / om zijn leet over dē Coning te wrekē/de Moren eñ Saracinē in Spaengiē/die alle dat geheel lant overweldichde/ ooc mede Arragō: ſo hebbē het volc van Arragon / dat veel gevlucht was/hun ſelven verloſt / ofte hun ſelven ghewonnen uyt de handen vande voorſz. Moriſquen ende Saracinen: ende als ſy nu hun eygē Heeren eñ Meeſters waren geworden/ heeft het hun ten leſten goet gedocht voor haer beter ruſte ofte goeder regeringe/een Hooft te verkieſen/ende berieden hun doen metten Paus/ die doen een ſeer wijs ende politijck Man was/ die hiel haer vooren/ 'tghene dat Samuel den kinderen van Iſrael voorhiel: dan ſoo ſy eenich Hooft vercoren/dat ſy ten minſten/om die altijdt waſſende begeerlijcke natuere van macht ende mogentheyt/eñ de genegenthedē der Princen te temperen ende te matighen / ſy ſouden eenen uyten haren verkieſen/ om altijt ghelijck eenen middelaer ofte derde perſoon te weſen tuſſchen den Coning eñ heurlieden/als een Over-richter boven dē Coning/over alle gheſchillen/ die tuſſchen den Coning ende haer(het Coningrijck) mochtē voorvallen / nae het exempel van de Ephoros / die welcke Licingus inſtelde/ende die Theopompus/Coning van Sparten/toe-liet.

Deſen raet hebben die van Arragon ghevolcht/verkieſende eenen Coningh/ maeckende hun ſelven Rechten / nae de welcke ſy begeerdē geregeert te worden: ende alſo onder andere ordonnantien richten ſy op het ampt van eenen Over-richter boven den Coning/ tot eenen behouder ende beſchermer van hare Rechten/ die ſy noemden El Iuſtitia d'Arragon, dat is ſo vele/ als Recht-ampt van Arragon. Deſen hoochweerdigen Amptman ſit op hun Rechts-dagē/ daer den Coningh moet verſchynen/ boven den Coning / om yegelijck recht te doen nae hunne Rechten/ende voor dat alle de proceſſen gheſentencieert ofte geweſen zijn / en can den Coning zijn domeynē ofte toecomende gerechticheden aldaer niet ontfanghen.

Wat de Juſtitie van Arragon is.

Ende de maniere op de welcke de Coningh de Privilegien beſweert/is/ ende gheſchiet met deſe ceremonien ende erkenteniſſe van deſe Overheyt/diē het ampt van Juſtitie van rechts wegen toecomt/te weten/ die tot het ampt van Iuſtitia d'Arragon is vercoren/ ende preſenteert het gheheel landt: dies ſit in eenen ſtoel met gedeckten hoofde/ende by hem comt den Coning metten blooten hoofde voor hem liggen op zijn knien/ende alſoo ontfanght die Iuſtitia van Arragon vandē Coning den Eedt op een cruycefix eñ op de H. Euangelien/te houden alle hare Rechten ende Privilegien / alſoo die tot Saragoſſa ghedruckt te leſen zijn/daer wy de Leſers toe ſenden. Daer nae ſo ſweeren die van Arragon haren Coning/noch in onſe dagen/alle ghehoorſaemheyt op de oude maniere/te wetē: wy Arragonnoyſen / die ſoo goet zijn als ghy / wy maken u onſen Coning ende Heere/ met ſulckē beſcheyde / dat ghy ons bewaren ſult in onſe rechten ende vryheden/ende ſo niet/ ſo is onſen Eedt oock niet/te weten: ſo ghy ons niet en bewaert in onſe rechten / zijn wy niet tot u ghehouden.

Huldinghe vande Coningen van Arragon.

Boven dit hadden ſy noch een Recht behouden/dat de Princen ende Heeren van Arragon vermochten alliantien ende confederatien maken teghen haren Coning/in cas van oppreſſie ofte infractie van haer gerechticheden/ eñ daer over vercoren eerſt haer Koninghen/ende naemaels namenſe aē ſucceſſivelic haer Koningē.

Volghende deſe verhaelde manieren eñ Privilegien/om die te beſchermen/ als deſe voorſz. Don Alonſo de Vargas in Arragō met Crijſvolc gevallē was/ſo heeft het volck eñ de Staten van Arragon(als wy voren geſeyt hebben) heur in wapenen tegen hem opgemaeckt/ aenroepēde haer Iuſtitia ofte Recht-ampt-houder om recht ende defentie/die welcke met behoorlijcke ende ghewoonlijcke ceremonien ſententie uytſprack / ende boden uytſant aenden voorſz. Don Alonzo/ hem aendienende dat hy in't Koningrijck van Arragon met gewapender hant niet en behoorde te comen/op lijf ſtraffe/etc. eñ op zijn onwettelijcke antwoorde vercoren ſy terſtont voor Velt-overſten teghen hem / Don Mertin de la Nuza / Broeder van dien die het ampt van Iuſtitia bediende/die Crijſ-volck vergaderde. Maer des niet teghenſtaende / ſoo is Don Alonzo de Vargas / niet alleene in Arragon gevallen/maer ſelve gewapent inde hooftſtadt van Saragoſſa gecomē/ vindende ſwacken wederſtandt / waeromme hy alle de hoofden/die niet gevlucht waren/ ghevangen nam/ jae edel ende onedel van alle ſtaten: onder andere den Hertogh van Villar Moſa/den Grave van Aranda / Don Joan de Lima/ende meer andere/Gheeſtelijck eñ Wereltlijck/ die veel in Caſtilien wech-ghevoert werden: onder andere oock El Iuſtitia, ofte Ampt-houder/ ghenoemt Don Joan de la Nuza / die terſtoudt onthalſt werdt / met veel meer andere van alle ſtaten/ ende vorder werden alle hun Privilegien ende Rechten verclaert verbeurt / ende hun afghenomen.

Don Alfonzo comt in Arragon e doet groot ſtraffe.

Maer alſoo Antonio Perez verſtondt vande comſte van Don Alonzo di Vargas in Saragoſſa/ſoo trock hy daer ſecretelijcken uyt/ende weeck in Navarra tot Paw / hem met eenighe andere beghevende onder de beſchuttinghe van Madamma Catharina/de Suſter vanden Coning van Vranckrijck ende van Navarra: dan alſoo hy daer noch ſecretelijck vervolcht ende in perijckel was/ ſo trock hy naer Engelandt/ daer hy hem eenen tijt-lang onthielt / ende van daer keerde hy wederomme in Vranckrijck/ daer hy hem noch onderhout byde beleeftheyt vanden Koning: ende alſo dē Koning Philips den tweeden van Spaengien ſtorf / ſoo belaſte hy in zijn doot-bedde/men ſoude de huyſ-vrouwe ende kinderen van deſen Antonio Perez/ doen noch ghevangen zijnde/vry ende los laten in een Clooſter gaen:ende beval oock zynē Sone/ſoo hy met Perez conde overcomen / dat hy hem tot zynen dienſte in Italien ſoude trecken/ ofte ten minſten hem belovende dienſt in andere Koningrijcken te doen:maer dat hy hē geenſins in Spaengien ofte in Nederlandt ſoude laten

Antonio Perez vliet in Vrāckrijc

1599. ten comen. Ende in't Jaer 1599/ alſo den Koning van Spaengien verſochte by den Koning van Vranckrijck dat den Hertogh van Aumale weder mochte herſtelt worden in zijn goederen/eere ende ſtaten/ ſo antwoorde den Koning van Vranckrijck/ dat 'tſelfde ſoude geſchiedē/ ſo hy dē Secretaris Antonio Perez ooc ſo herſtelde. Ende alſo nu in dit Jaer dē Coning beſocht/ ende zijn blyde incomſte dede in Arragon/ alſoo wy gheſeyt hebben/ ſoo heeft hy op ſeker forme ende beſchept haer Privilegien eenſdeels weder ghegeven. Dus vele heeft ons goet ghedocht daer van te melden.

Hoe dat beyde de Leghers vandē Admirant ende Prince Mauritz ontrent Bommel lagen/ hebben wy vooren verhaelt/ ſullen nu voorts vertellen wat tuſſchen beyden deſen Somer gepaſſeert is: Ontrent den leſten Mey poochden de Spaengiaerden ontrent het Dorp Drueten twee mylen boven Tiel over de Wale te paſſeren: dan alſoo den Prince Mauritz derwaerts ſchickte 16 Vendelen knechten/ ende vijf Compagnien peerden/ moeſten ſy te rugge trecken. Als nu metter tijdt door des Prince Mauritz neerſticheyt de ſtadt Bommel alſoo gheſterckt was/ datter eenen Leger conde buyten de ſtadt begraven logeren/ ende datter alomme aen alle canten veel geſchut gheplant was/ ſo heeft den Admirant goet gedocht het belech eenſdeels te verlaten/ dan eer hy daer toe wel comen conde/ ſoo heeft den Prince Mauritz alle zijn geſchut nae den Spaenſchen Legher toe-geſtelt/ ſo wel uyt alle de Bolwerckē/ Catten ende Bateryen/ als uyt den Tielſchen Weert/ over d'ander zyde vande Wale/ ende den 3 Junij belaſte hy vā alle zyden tſeffens op hunnen Legher te ſchieten/ ontrent een ure lanck/ ſoo dat zy terſtont door het gheweldigh ſchieten ghedwonghen zijn geweeſt af te trecken/ ſtekende het vier in de hutten/ ende alſoo vertreckende uyt hunnen Leger van de ſtadt Bommel: daer-op zijn die vander ſtadt in hunnen Legher ghevallen/ veel bagagie/ wapenen/ doode ende ghequetſte vindende/ met veel jonge kinderen ende vrouwen/ diemen hun nae ſondt: de dooden dedemen begraven/ de ghequetſte inde ſtadt brenghen ende heelen/ ende zy deden des Vyants beſchanſingen ſlechten.

Den Admirants Leger treckt op van voor Bommel den 3. Junij.

Daer was grooten twiſt in't Spaenſch Legher ghecomen/ ſo om gelt datter ontbrack/ als om't onghemack eñ anderſins/ dies de Spaengiaerden ſeer gheſtoort waren op den Colonel La Bourelotte/ zijnde wel een vande cloeckſte ende verſtandichſte Crijghſ-overſte onder hun allen: dan hy was van cleynen ſtate (door zijn cloeckheydt) tot hooghen ſtate op-ghecomen: Deſe hadde meeſt den aēſlagh aldaer op Bommel te doene ghedreven/ als den apparentſten van alle d'andere die voor-geleyt werden/ daer dat Sapena (den Maeſtro di Campo) met ander Spaengiaerden ſeer tegē waren. La Bourelottens redenen waren/ dat het beſt ende eerlijckſte ware dat zy hun Leger op Vyants bodem hielden/ daer de hoope was paſſagie over de Betuwe tot ſeer groot voordeel te gewinnen: ende mede alſoo Prince Mauritz nu zynen Legher ſeer verſterct hadde/ apparent ſelve ergēs eenen inval te doene/ (den Spaenſchen Legher gheſwackt zynde) dienden ſulcks te beletten/ ende op de defenſive te paſſen.

Twiſt in't Spaenſch Legher tuſſchen Berlotte ende de Spaengiaerden.

Den Spaenſchen Legher ghedreven vande ſtadt Bommel/ vertrock ende legerde hem ontrent Roſſum op't uyterſte vant Eylandt/ ende heeft zijn brugghe voor Creveceur doen af nemen/ ende doen hoogher legghen/ tuſſchen de Dorpen Alem ende Maren: waeromme den Prince Mauritz zijn volck uyt Bommel naerder hunnen Vyandt doen legheren heeft/ ende bateryen doen maecken/ ende het Eylandeken Voorn daer by/ met ſware ende ſtercke Trencheen doen rontomme ſterck maecken/ om dat hy ſagh dat den Admirant groot ghetal van Vleyten/ Ponten ende ander ghereetſchappe hadde/ om over de Wale inden Tielſchē Weert te gheraken: dan daer teghen was te grooten wederſtant/ dies reſolveerden ende begrepē een gheweldighe ſchanſe boven Roſſum te maken/ die zy beghonnen den 5 Junij/ boven de Lorre gracht ofte Creke/ daer het lant eē enghte heeft/ welcke ſchanſe met zijn Bolwercken conde bereycken/ ende ſulcx met gheſchut beſchieten ende onvry maken: de vaert ſoo wel vande Wale als vande Maſe/ ende de Betuwe in gheduerighe alarme houdende.

Deſe Schanſe was groot van begrijp/ met vijf bolwercken omringet: de twee op de Wale: twee op de Maſe: eñ 'tvijfde naer Harwerden toe: de Contra-ſcharpe buyten was ſeer groot ende dick begonnen als eenen Dijck/ om te wederſtaen 'topwater eñ den overvloet van de rivieren op ſeecker tyden: ende deſe Schanſe was meeſt beneerſticht vanden Cardinael Andreas van Ooſtenrijck: die welcke in't Legher ghecomen was om den twiſt te ſliſſen tuſſchen de Overſten: ende ſoo hy in't Legher gecomen was met zynē Broeder den Marquis vā Borgow/ ende eenē Hertogh Mauritz van Saxen/ ſoo werden de vijf Bolwercken ghenoemt Auſtria/ Borgow/ Saſſen/ Arragon ende Velaſco/ die Overſte van't gheſchut was: maer het geheel Fort was gheheeten S. Andries/ nae des Cardinaels name/ dat welcke ooc bediet Manlijcke vromicheyt/ ende ooc nae den Sant S. Andries/ in wiens name den Cardinael daer ſtichte een cleyn Kercxken/ dat hy wijdde. Voorder werden daer binnen (boven nootelicke huyſen) oock Brouweryen ghebout/ Water-meulens/ ende anders wat dat tot een volmaecte Forteresse mochte dienſtelijck weſen/ om wel alle gewelt af te weeren: ende twee ſoo groote ſtroomen met haer gheſchut te commanderen/ geleggen op een onbedijckt landt/ daer alle de Winterſche hooge overvloedē/ wel een mans lengte hooghe overvloden/ daer teghens zy de Contreſcharpe rontomme als dyckē ſterck moeſten maecken. Daer ghebeurde als den Cardinael met zynen Broeder/ Marquis van Borgow/ ende Hertogh van Saxen voorſz. ſouden alle drie neffens den anderen uyt dit Royal Fort nu in defentie uyt-ryden/ dat (alſoo daer gheduerich ſchieten uyt Prince Mauritz Legher nae het Fort was/ om de werckē te becommeren) daer vloogh eenen cloot recht voor haer Peerden hoofden/ eñ noch eenen recht achter haer Peerden ſteerten/ tot haerder groot gheluck. Dierghelijcken gheluck geniete oock den Pr. Mauritz/ als hy in zijn Coetſe was rydende/ eenen cloot uyt het Fort comende/ viel voor zijn voeten in't ſlijck neder/ daer-mede hy alleenlijc ſeer leelijck beſprenckelt werdt.

Beſchryvinghe vande ſchanſe van S. Andries by den Cardinael ghebout met haer forme.

Deſe ſchanſe te maken conde Prince Mauritz zynen Vyant niet beletten/ om datſe begrepen was op een plaetſe/ die gheenen toeghanck hadde dan eenen van Bommel/ lancx een ſtuck dijcks/ daer voor ende op zy alle hun Leger logeerden/ ofte men moeſte over de rivierē paſſeren/ ende die als een Eylandt beſpringen: ende om ghemackelijcken te mogen wercken/ deden de Spaenſche terſtont veel Blindē ende Trencheen maecken/ om niet gheſien ofte ghemerckt

Des Admirants aenſlagh op Worcum te vergheefs.

te weſen: Tot welck ghebou hy zijn Leger den gheheelen Somer/ende een ſtuck vanden Winter heeft moeten gebruycken/niet anders voornemende/dan eenen aenſlagh ghemaeckt den 20 Julij/op de ſtadt Woudrechem/in't corte Worcum ghenoemt/ by Loevenſteyn/ daer niet dan huyſlieden eñ weertgelders in waren/ die quade wacht hielden: dan den aenſlach miſte hun/ om dat eenen Borgher metter haeſt de valbrug op tooch/ eñ zy daer door in't exploict een verſchricken creghen/ ende niet dorſten aen-treden ofte aen-dringhen/ ſulcx als de ſake vereyſchte.

Pr. Mauritz ſchanſt hem teghen over de Voorn in Brabant.

Schanſe tot Harwerden by de Spaenſe beſtormt ende afgheſlaghen.

Vaer-en-tegẽ heeft Prince Mauritz op den Spaenſchen Legher (uyt Bommel) diverſche aentaſtinghen ghedaen/ om hun werck te becommeren/ende mede tegen over de Voorn eylandekẽ in Brabant/ heeft hy den Litſen Ham aengheveert/ende daer een half mane geſlagen/ om dat aldaer tot Lit/ ende de ander Dorpen lancks de Maſe op/tot de ſtadt Grave/alle den Maeſtante vanden Admirant met veel volcks beſet was: naemelijck Don Ambroſio di Landriano/Generael vande lichte Peerdẽ/ metten Cavallier Melzi Ferdinando di Genara/ende Commiſſaris Contreras met Voetvolck ende Peerdevolck daer geleghert zijnde: dies Prince Mauritz dede den Litſen Ham meer beſchanſen/om een brugge die hy uyt het Eylant Voorn (over de Maſe tot in Brabant) dede legghen/te bevryden. Onder anderen heeft den 4 Julij den Prince Mauritz met goede macht behendelijcken vande Voorn over-gheſcheept/ op't landt van Harwerden/daer den Admirant zijn groote Schanſe maeckte/in veerthien uren tijdts/heeft een halve mane gheſlagen ende gemaect/ twee mãs lenghte hooch/ met eẽ gracht twaelf voeten breedt/ende ſes voeten diepe/ſeer lanck ende groot/ ende die met paliſſaden ofte ſtaken rontomme beſet/ dat zy eensdeels weerbaer was/ met grooter cloeckheyt ende ſtoutheyt die ſtaken rontomme ſeer dicht inſlaende/ om allen toe-ganck te weeren ofte grootelijcks te becommeren: 't welcke de Spaẽſche ſeer ſpade ghewaer werden: dan teghen den avont te ſes uren werdt daer ghesonden Jaſpar Sapena met drie duyſent Spaengiaerden ende Italianen/ om Prince Mauritz volck van daer te verdryven: maer ſoo zy in haer ſterckte weken/ ende daer ſtandt hielden/ſoo hebben zy die ghemeynt af te loopẽ/verſelſchapt met een deel Religieuſen/ die met Cruycen ende Vanen onder heur liepen/ om't volck moet te maken: maer van uyt de ſchepen/eñ die ſchanſen van Voorn/ Varick eñ omligghende plaetſen/ſchoten dapper nae haer toe met alderhande gheſchut: ten leſten zijn zy op deſe halve mane ofte reduitte ghevallen/ſeer onbevreeſt de ſtaecken uyt-treckẽde met groote moeyte ende perijckel/ dies eenighe quamen binnen de Grachten vande beſchanſinghen/ daer handt tot handt vechtende/ malcanderen oock met ſpieſſien aen-taſtende: Onder andere bleef daer doot een Monick/ die zynen arm vol paliſaden hadde/ by hem uyt-ghetrocken: ende men ſagh dat om een groot Meeſters doode lichaem wech te cryghen/ datter wel ſes oft ſeven mannen over doot bleven. In ſomma zy werden weder byden Heere van La Noue/ Horatio Veer eñ Egmont/ (nu Colonel vãde Schotten) die de halve mane defendeerden/daer af geſlagen/ daer latende 91 dooden/behalven die zy daer van wech ſleyptẽ nae hun Fort/dat maer ontrent een muſquet ſcheut van daer was/ſoo datter wel ten minſten over de 300 doot bleven/ behalven de gequetſte: onder de dooden werdẽ drie ofte vier Capiteynen ghereeckent; oock den Grave Paciotti/den ſone vanden Ingenieur Paciotti/ die het Caſteel Tantwerpen maeckte/ die ſeer beclaecht wert/ om veel gratien die hy hadde/ ſoo dat hy veel cloecker dan zijn Vader gheacht worde: vandẽ verweerders bleven aldaer acht doodt/ende 22 ghequetſte.

De Spaenſche overmits zy die ſtouticheydt niet conden ghelooven/datmen van over de Riviere ſoo nae by haer ſouden ſulcken retrenchement maecken/ deden een groote faute dat zy niet eer quamen/dat zy ſonder peerden quamẽ/ eñ oock ſonder gheſchut: want daer-mede ſouden zy de ſterckte dien dagh/ ende oock den naevolgenden dagh/ apparentelijcken hebben connen forſeren: Maer ſ'anderdaechs den 5 Julij/ dede Prince Mauritz beſchanſen meeſt alle het Dorp van Harwerden: waer tegen de Spaenſche niet anders deden/ dan een Trenchee opworpẽ vande Maſe totte Wale/ om hun wercklieden te bevryden: ende Prince Mauritz leyde noch een brugge vande Voorn tot Harwerdẽ.

Ten ſelven daghe den 5 Julij/ meynden La Bourelotte den Ritmeeſter Marcelis Bax met een deel Ruyters voor Bommel op de wachte te betrappen/ met een Embuſcade van een deel Ruyteren vanden Ritmeeſter Daniel: maer Bax ſulcks vermoedende/ trock te rugge/ ende nam eenen anderen wegh/over den welcken hy ſtoutelijck nae de Spaenſche toe-reedt/ende die op de vlucht ſloech/ nemende den Baron van Roſne ghevangen/ met meer andere Ruyteren/ ende ſlaende den Ritmeeſter Daniel doot.

Den 8 Julij dede Prince Mauritz den Litſen Ham (in Brabant teghen over Harwerden) beſchanſen/ om een brugghe vande Voorn tot in Brabant te bevryden: oock verbreydende de beſchanſinghen van Harwerden/ om met zijn gheſchut de brugghe vanden Admirant te beſchieten ende af te ſnyden: waeromme hy die wederomme den 9 Julij/ dede by Creveceur legghen.

Den 12 Julij troc Graef Hendrick van Naſſouw' met Briaute ende andere Franſoyſen na 'tvelt voor Harwerden/ al-waer op een onvoorſichtige ſchermutſinge ter doot ghequetſt worde den Baron vã Monglas/een Sone vandẽ Hofmeeſter van Vranckrijck/ de welcke corts daer nae vãde quetſuere ſterf/ weſende eẽ jong Heer.

Pr. Mauritz treckt ſterck over in Brabant.

Den 15 Julij troc Pr. Mauritz ſelfs uyt den Litſen Ham over in Brabant/met 5 ofte 6000 man/ſoo te voete als te peerde/ nae het quartier vã Ambroſio Landriano/daer mede hy meynde de Spaenſche/liggende te Lit/ Keſſel eñ Maren verſpreyt/op te lichten/ zijnde alleen van vooren beſchanſt/ende dachten van achter om te treckẽ/ ende haer te beſpringen/daer geen trencheen waren: maer de Franſoyſen/ die de voortocht hadden/waren te hittich/ willende een te corte overwinninghe hebben/ hebben den aenſlach te niete gemaeckt: want de Spaenſche hun terſtont buyten hun trencheen begaven/ſchermutſerende/ die ten leſten wel werden te rugge geſlagen/ nemende eenen Capiteyn/ Don Jeronimo Auguſtin/ gevangen: namen oock eenige trencheen/ eñ wilden oock de andere overloopen/ maer vondẽ die te hooghe ende te gheweldich/ daer ſy nochtans ſtoutelijck op aen vielen aende Keſſelſe zyde: dan alſo de Spaenſche meer hulpe verwachtẽde waren/werden ſy afgheſlagen/ met verlies van ontrent 60/ ſoo dooden als ghequetſten/die ſy daer van brochten/waer onder was eenẽ Luytenant/ ende den Heer van Briaute wert daer mede gequetſt.

Alſoo nu de Spaenſchen van Sint Andries

ghenoech

ghendech in defentie was/ſo reſolveerde den Admirant (ſiende die dagelijckſche aenvallen die den Prince Mauritz op zijn volck / die in Brabandt logeerden/ dede) die plaetſen ſtercker te beſetten/ ende zynen Legher uyt het eylant van Bommelerweert te leyden/dat vol muyterien eñ op-roeren was/ onder de ſoldaten om de quade betalingen/ ende onder de Overſten tuſſchē de Walſche ende Spaenſche Colonellen: alſoo wert den Leger gevoert tot Alem in Brabant den 22 Julij/ latende de ſchanſen ende werckē beſet met ſtercke wachten/ ende wel 3000 mannen / om die voort op te maken/vande 3 Regimenten/ van Barlaimont/ Sachicourt ende Graef Chriſtoffer van Embden/ met noch Spaengiaerdē ende Italianen/ende 13 ſtucken geſchuts.

Hollantſche Uytleggers ofte oorloch ſchepē overvallen.

In Julio den vierden/ op den grooten aēval/ ſchoten die Spaenſche by Herwerden een vande Hollantſche uytleggers inden gront/ met eē half kortou/ daer het volck hem van ſalveerde/behalven 6 ofte 7/ſo doot als gequetſt.

Alſoo oock den 26 Julij / ontrent Amelroyen eenen anderen uytleggher overvallen wert/ ende 'tvolck meeſt doot gheſmeten.

Den derden Auguſti ſo trocken Graef Lodewijck van Naſſouwen/ metten Overſten / Heer Franſoys Vere/met een deel ruyteren eñ knechten vande Bommelſche zyde/ tot aende brugghe vande Spaengiaerden/om die ghelegentheyt te beſichtigen ende te verſoecken / maer vonden die brugghe ſeer ſterck beſchanſt.

Ruyterſche tochten van Graef Lodewijck van Naſſouwē.

Den 8 Auguſti trock Graef Lodewijck weder uyt met 17 Vanen ruyteren / om een deel peerden van zynen vyandt uyt Brabant te halē/ ende daer toe ſloech hy een brugge over't Water de Dieſe/tuſſchen Creveceur ende s'Hertoghenboſch/meynende oock te ontmoeten 300 peerden onder den laſt van Don Joan de Braccamonte/ die den Marquis van Bergou uyt 't Spaenſch Leger nae Bruyſſel gheconvoyeert hadde/ maer hy miſte die/ ende ghecregen hebbende 250 peerden/voerden die mede.

Dierghelijcken tocht dede Graef Lodewijck noch eens den 30 Auguſti met 10 Vanen Ruyteren/paſſerende de Maſe/tuſſchen Batenborgh ende Ravenſteyn/ treckende naer Gennep/maer vonden daer den wegh ſeer quaet/ende een lange ſtrate voorby Grave/werden ſy achterhaelt van Ambroſio Landriano/die mette Vanen vā Contreras ende Melzi vergadert hebbende wel bovē de twintich Vanen/ hem aenviel inde lange ſtrate voorſz. ende daer uyt zijnde/ ſteldē hem wel ter weere/ dryvende eenighe cornetten op de vlucht: dan alſo ſy niet ſien conden hoe ſterc Landriano was/ ſo trock hy te rugghe/ doende een retraicte van daer tot Gennep toe/die meeſt beleyt eñ gedirigeert wert by Marcelis Bacx ende Lievin Seis/ Luytenant van Jan Bacx: ende ſonder merckelijcke ſchade geeffectueert/ haer ſalverende aldaer weder over de Maſe / naer datſe inde Langeſtrate verloren hadden meer dan hondert peerden/die meeſt ghevanghen werden : dan ſy brochten noch wel mede ontrent 200 voeragie peerden/met 25 ghevangenen.

Deutechum eñ Schulenborch by Willem vā Naſſouwe verovert/dē 27 Auguſti.

Alſo des Admirants Leger nu meeſt in Brabant lach/ſo hadde Prince Mauritz zynen Couſijn Graef Willem vā Naſſouwen/Gouverneur in Vrieſlant/ uytgeſonden met 10 Vanen ruyteren ende 24 Vendelen voetknechten / met bevel noch 26 Vendelen / uyt verſcheyden plaetſen te lichten/ſamen 50 Vendelen/met geſchut ende gereetſchappe om die ſtadt van Deutechem den vyandt weder af te nemen: de welcke daer voren trock dē 24 Auguſti: den 25 begonne hy zijn begravinghen te maken: den 26 plante hyer 2 ſtucken geſchuts/ ende daer na noch een/ende begonne te ſchietē: dies die van binnē op de eerſte ſommatie verſochten te perlementeren/eñ accordeerden daer uyt te trecken / 'twelck ſy deden op den 27 Auguſti met 4 Vendelen / daer dat Gouverneur in was/ Don Inigo de Otaola / die oock 'tgebiet hadde van't Caſteel van Schuylenborg/ daerom hy de comſte vanden Hoochduytſchen Leger/daermen van ſprack / ende tot dit zijn belegh het garniſoen daer uyt ende by hem ontboden hadde / uyt vreeſe dat ſy gheen goet apointement ende convoy anderſins ſouden vercreghen hebben.

Alſoo deſe twee plaetſen gheruymt/ waren de Vereenichde Landen weder alomme tottē Rijn toe bevrijt. In Deutechem wert garniſoen gheleyt / ende daer werden 52 tonnen buſcruyt inne gevonden/ende het Crijſ-volck quam weder in't Leger byden Prince Mauritz den 29 Auguſti.

Des Rijcks Vorſten eñ Steden Leger vergaert ſeer onordentlijck.

De Weſtphaliſſche voldoen niet haer belofte.

Rijcx Leger ontleenen geſchut van Pr. Mauritz.

Voren hebben wy verhaelt hoe dat de Duytſche Vorſtē ende de Rijcx Kreytſen hun opmaecten / onder den vercoren Veltoverſte de Grave vander Lippe / volgende de reſolutie der vergaderinge tot Cobelents genomen / ende elck ſoude zijn Crijſ-volck in Mayo ende Junio vergaderen/om te wreken (ſo het ſcheen) den overlaſt hun aengedaen / ende 't Rijcks gherechticheden te beſchermen: maer alſo ſy alle Rijcx verwanten/ om de coſten int gemeyn te helpen dragen/ mede met haer inne lieten/ſo wel Gheeſtelijcke/Spaenſchgeſinde als andere/werden de wel-meynende ſeer bedrogen: want nae de generale reſolutie/gaven ſy in't eerſte de principale ampten ende officien/ nae de meeſte ſtemmen/ die ſeer verſcheyden uytvielen/ſo dat ſy niet accorderen en conden/ eñ dat de onwillige nauwe een point vande beloften en volbrachten/maer traverſeerdē ofte wederſtreefden vanden eerſten af het gantſche beleydt: In't lichten van't Crijſ-volck lieten ſy de haeſtichſte vry al voorgaen met 'tvolck te lichten / ende ſoo trockenſe de ſaken in ſulcken verlengen/ dat vele (te ſeer beſwaert mette vroege oplichtinge) haer volck weder afdancken moeſten: de andere dedē ten leſten haer volck marcheren ofte op-trecken nae den Rijn / daer van eenighe uyt animoſiteyt deur Orſoy trocken/ daer volck in latende / ende togē op den Weert ofte eylant voor Berck/ daer ſy de ſchanſe in-namen : daer over terſtont den Vorſt ende Raet van Gulick/etc. claechden/dat hun landt bedorven ende afgheteert worde. De Gheeſtelijcke ende andere vanden Weſtphaliſſchen Nederlantſchen Kreytz hadden belooft op te brengen drie duyſent mannen te voet ende thiē hondert peerden/ ende 12 ſtucken grof geſchuts/ mette ammunitie daer toe behoorende : maer uyt vreeſe ende mits dreyghementen vande Spaenſchen/ en volbrochten ſy haer beloften niet / ende maeckten dat het andere Crijſ-volck een Maent lang op den Rijn lagen/ſonder yet te doen/wachtende op deſe middelen ende nootdruft : dies begonſtenen onder haer te diſputeren/of ſy by faute van ſulcken gebreck/'tſelfde geſchut ende ammunitie ſouden vande Staten vande Vereenichde Provintien verſoecken: ende ſiende gene andere middelen/beſlotē ſulcx te doen. Nae veel queſtien ende diſputerens verſochten ende vercreghen ſy van Prince Mauritz 12 ſtucken geſchuts / ende alle behoorlijckheyt daer toe: ende voorder overlegghende dat ſy Gennep (een Cleefſche ſtadt op de Maſe liggende) niet wel machtigh ſouden weſen te vermeeſteren / ſonder meerder hulpe/ verſochten aen den Prince Mauritz daer toe aſſiſtentie/ten vollen reſolverende alle plaetſen byde Spaenſchen inghehouden/van voor af aen te taſten/ eñ vande Maſe des Rijcks frontiere te maken: Maer oock dat ſelfde vande Spaenſch-gheſinde onder hun/ den Admirante verwitticht/ heeft hy den Heere Ferdinando Madruccio/ by der Duytſchen Overſte gheſonden/ om te weten wat dat haer moveerde/ naedemael hy/ nae zijn belofte/ vaſt doende was om alle zijn Crijſ-volck uyt Weſtphalen te lichten/ ende andere plaetſen: Maer hem wert geantwoort byden Grave vander Lippe/ men ſoude ſien wat hy doen ſoude/ eñ dan ſoudemen den Heer Cardinael Gouverneur antwoorde ſendē. Dies de Prince Mauritz mette tweederdendeel van zijn voet-volck / ende alle zijn peerden-volck/ meynde hem ſelvē by haer te voegen/ zijnde den dach ende ordre van't optrecken beſteint den 17 Auguſti/ daer toe eē brugge/ om voor Nimmegen te ſlaen/ reede was: Maer den Admirant ongheraden vindende het Duytſche Leger met des Princen Leger te laten vereenigen / heeft geſocht dat in alle manieren voor te comen ende te weeren/ ende heeft ſeer behendelijcken de ſtadt ende het caſteel van Gennep den 15 Auguſti ſavonts van zijn Crijſ-volck doen verlaten/ alſoo oock Orſop ende andere plaetſen: daer mede hy dien ghemeynen aenſlach ende byeenvoeginghe wijſlijck heeft belet ende ghebroken.

By't Duytſche Legher tracht Prince Mauritz hem te voegen/ dat den Admirant belet.

Daer nae zijn evenwel de Duytſchen alleene te peerde ende te voete over den Rijn getrocken/ ende hebben Gennep met het huys ofte caſteel ingenomen ende beſet: zijn oock den 21 Auguſti over de Maſe getogen/ ende hebben in Brabant inde Peel/ het Dorp/ Kerck/ ende het Clooſter vā Sint Ouderopde gheplondert: weſende de eerſte ende meeſte acte van hoſtiliteyt ofte vyantlijcke daet/ die ſy beweſen hebben tegē de Spaenſchen/ op den Spaenſchen bodem.

Duytſchen namē Gennep/ eñ tonē hun vyandt teghen de Spaenſche.

De Grave vander Lippe hebbende nu eenen ſchoonen hoop Crijſ-volcx by den anderen / ſo te voete als te peerde/ geſchat ontrēt twintich duyſent ſterck: oock mede geſchut/ ammunitie/ ponten/ bruggen ende ſchepen vande Vereenichde Landen/ reſolveerde de ſtadt van Rees aen te taſten/ ende quamen daer voren den 29 Auguſti/ om dat Spaenſch garniſoen daer uyt te dryven: Daer was binnen Don Ramieres de Guſman als Gouverneur / met drie Vendelen Spaengiaerden/ twee Borgoenſche ende een Wals Vendel/ met drie Vendelen Hoochduytſchen/ ooc ontrent 50 peerden vanden Ritmeeſter Botbergh: daer nae ſo werdē daer noch by geſonden den 9 September den Capiteyn Andrea Ortirio met 200 Spaengiaerden vā Lois del Villiar/ ende noch 300 Walen van Conte de Buſquoy.

Rees by de Duytſchen belegert.

Aldus ſterck van buyten ende binnen zijnde/ hebben de Duytſche Overſten malcanderē qualijck begonnen te verſtaen/ mits datter te vooren tweedracht tuſſchē de Commiſſariſſen der Vorſten van Bruynſwijck ende van Heſſen was gereſen in't verkieſen vandē Veltoverſten ofte Generael/ de welcke nu weder uytbrac/ ſo datter geē goede ordre in hunne ſaken conde geſtelt worden: mede in haer raetſlagingen inghelaten hebbende veel Spaenſchgeſinde ende Gheeſtelijckheyt/ die veel den Spaenſchen waren toegedaen/ ende alle goede reſolutien traverſeerden ende wederſtreefden/ oock den Spaenſchen openbaerden/ die hun daer nae wiſten te reguleren.

Als ſy nu voor Rees waren/ ſo vont hem den Generael Overſten / de Grave Symon vander Lippe/ met cleyne authoriteyt/ ende niet behoorlijck gereſpecteert. Int Leger zijnde den Grave van Hohenloo/ die bewint over de Bruynſwijcſche hadde/ ende de Grave van Solms deſgelijcx over de Heſſenſche: deſe als ervarene eñ verſtandige Crijſ-overſten / van grooter aenſien zijnde/ waren mede gehouden te volgen den laſt eñ opinie elck van haer voorſz. Vorſten / van verſcheyden gevoelen. Wt deſe diverſiteyt van geſintheyt/ groeyde eē ſodanige verachtinge des Generaels Overſte/ de Grave vander Lippe / dat ſelfs de minſte hem niet en ontſagen/ elck byeans doende wat hem goet dochte.

Daer by geviel dat des Vorſtē vā Auſborghs volck qualijck betaelt worden/ ende nu 2 Maenden ſoltz ten achteren waren / ende de Heſſenſche wel drie Maenden/ waer van de twee Maenden ſoltz wel voor een Maent getelt laghen tot Ceulen/ ende alleene by de Hoofden/ daer van ghenegligeert/ (uyt afgunſte) om te gaen lichten ende te halen.

Ten derden ſoo was den Grave van Hohenloo altoos van adviſe geweeſt / met het Crijghſ-volck den Rhijn te paſſeren/ eñ de ſchanſe teghen over de ſtadt Rees eerſt aen te taſtē/ daer dat den Grave van Solms met andere ſoo en tegen waren/ dat 'tſelfde belet werde/ daer-inne volghende de generale inclinatie vande Duytſchen/ die niet gheerne over Rhijn quamen: hier over quamen de Overſte van't Legher d'een teghen d'ander in twiſt ende in groote jalouſiē/ ende bynaeſt in een openbare op-ſegghen.

'Tghemeyn Crijghſ-volck nu merckende dat haren Velt-overſten gheen ontſagh ofte authoriteyt hadde/ ende dat die/ die het ſtuck ten beſten behoorden te beleyden/ opentlijck ghenoech tegen den anderen ſtreden: oock mede dat zy qualijck betaelt werden / zijnde maer voor drie maenden aen-ghenomen/ die den elfden Septembris expireerden: begoſten zy onluſtigh te worden ende te murmureren/ dat welcke den ſeſten Septembris ſich begoſte te openbaren: deſghelijcks den achtſten noch meer / ende den thienſten tot een openbare onghewilligheydt uytborſte: waer-omme de Overſte in Rade beſloten / datmen Doctoor Wyer aenden Prince Mauritz ſoude ſenden/ om te verſoecken dat Graef Willem van Naſſouw' daer mochte werden geſonden/ met vier ofte vijf duyſent mannen de goetwillighe te helpen / ende alle voordere diſordere te verhoeden.

Generale onwillicheit int Legher.

Terwyle men hier mede beſich ware/ ſo is dē 11 Septembris den Capiteyn Ortirio/ met 600 mannen uyt de ſtadt Rees gevallen/ in drie hoopen verdeylt / die gheſtijft werden vanden Ritmeeſter Botberger met 30 peerden: deſe vielen in't quartier vanden Grave vander Lippe/ daer die Heſſenſche laghen/ daer zy in-braken eñ 'tgeſchut vermeeſterden/ dat ſelfde vernaghelende/ eñ een cleyn ſtuck met haer inde ſtadt voerden/ ende ſouden wel meer wech-ghevoert hebben/ hadden zy haer Ponten byder handt gehadt: zy verſloeghender eñ quetſender over de 200/ veel ghevangenen/ eenen Capiteyn ende een Vaendrager namen zy mede: ende ſoo hun het gheheele Legher op't lijf quam/ zijn zy met behulp vande 30 peerden bevrijt daer van gecomē. Des anderēdaechs is den ſelfden Capiteyn weder uyt-ghevallen in't quartier van Hohenloo / maer vondt aldaer ſoo goede wachte/ ende in-gheſlagen ſtaken met yſere pinnen op de aen-comſten / dat zy moeſten te rugghe keeren.

Wtval der Spaēgiaerdē uyt Rees 11 Septem.

Alſoo door deſe uyt-vallen de opſprake/ jalouſien ende ſchrick meerder in't Legher worden/ eñ de onwilligheyt des Crijghſ volcx nu geheel generael ende openbaer was/ datmen daer gheenen raet meer toe en wiſte/ hebben zy den Ritmeeſter Smeltſingh in alder neerſticheydt nae den Prince Mauritz gheſonden / op dat den perſoon van Graef Willem van Naſſow aldaer metter haeſt mochte comen / om de jalouſien wech te nemen/ ende hun ſaecken te helpen beraden: doch de ge-

Het Duytſe Leger breect op van voor Rees/ den 12 Septem.

1599.

nerale onwilligheden ende oproeren groeyden ſo dapper/datmē ten ſelfdē dage/dē 12 Septēbris/ dat Smeltſingh vertrocken ware/moeſten reſolveren het vertrecken van't Legher / het welcke den 13 Septemb. van voor Rees vertrock/ met ſulcken ſchrick ende haeſticheydt / dat zy nauwe tijdt gaven om het gheſchut af te voeren/eñ verlieten veel van haer amunitie/zijnde de garniſoenen vander ſtadt haer op de hielen/eñ zy trocken op Emmerick.

Het Duytſe Leger verloopt/om dat te beletten Gr. Willem te ſpade comt.

Graef Willem van Naſſouw' (op de comſte vanden Ritmeeſter Smeltſingh) trock nae dat Legher toe/ (van't optrecken niet wetende) ende dat tot Emmerick ontmoetende/verſtont alle de clachtē over de voorſz. jalouſien/ende het deſpect ofte cleynachtinghe des Graven vander Lippe generael Overſte : ende alſmen nu beraetſlaghen ſoude hoemen daer-inne mochte remedieren ende alles repareren / verſtonden zy hoe dat eenighe Bruynſ wijckſche Ruyteren/ diemen noch gheen maent ſoltz ſchuldich was/ghemutineert eñ ghedebandeert/den 14 Septemb. verloopen waren: Als de Heeren ende Overſte teghen dierghelijcke af vallen trachten te voorſien/ richten zy niet anders uyt/ dan dat oock de Heſſenſche mettē meeſtendeel vande Bruynſ wijckſche/ghemuytineert den 17 Septemb. mede daer van reden : dies de reſte van't Leger weeck op out Sevenaer:maer daer nae liepenſe mede deure/ſegghende voor onſchult/dat zy gheenſins van Rijcx bodem wilden gaen / noch datſe die Staten vande Vereenichde Landen niet dienen wilden/ende daermede brack meeſt alle hunnen tocht/ verlatende het gheſchut tot Aernhem : deſe verſtropinge meeſt bycomende by de Weſtphaliſche ende de Gheeſtelickheyt/ door het dreygen ende ontſach vande Spaenſche factie ofte aenhanck/ die niet hadden (als vooren gheſeyt hebben) opghebrocht het ghelt/ noch het volck/noch het gheſchut/ alſo zy belooft hadden/ ende de andere hun daer op verlaten hadden.

Daer nae quam dē Grave van Solms inden Haghe/ende den Grave van Hohenloo tot Gorkum den 24 September/om te verſoecken betalinge voor't Garniſoen van Emmerick eñ Gennep/op dat die ſteden niet verlatē mochten werden/tot voordeel vande Spaenſche/ ende naedeel vande Vereenichde Landen: welck ghelt hy vercreegh / ende hy toogh noch den ſelvighen daghe weder (met eenigh goet beſcheyt) nae de Duytſchen.

Vergaderinghe der Duytſche gecommitteerde tot Erfort in October.

De Ghedeputeerde der Vorſtēn ende Kreytſen vergaderden in't leſte van Octob. tot Erfort/ daer dat niet byſonders anders beſloten werdt/ als een generale af danckinghe ofte caſſatie van alle heur Crijghſ volck/ door het ſolliciteren van den Keyſer/ die zynē Broeder den Eertſ hertogh Maximiliaen gheſonden hadde aen verſcheyden Duytſche Vorſten / die op Keyſerlijcke toeſegginghen beweeght worden te ghelooven dat de Spaenſche voortaen ſouden na laten des Rijcks Stenden meer te moleſteren.

Daer werdt tot Erfort beſloten hoemen deſe voorſz. ghemuytineerde des Leghers / alommē naetrachten ende ſtraffen ſoude/ alſoo naemaels elck Vorſt in zijn landt hier eñ daer veel ghedaen hebben. De Duytſchen hadden noch eenigh garniſoen in Emmerick/ Gennep ende Orſoy/ daer dat Capiteyn Lantſ bergh in gheleghen hadde/ ende nu uyt trock.

Den Admirant neemt de Duytſen Gennep af.

Gennep behielden zy tot den derden November/ doen was het Leger vandē Admirant daer vooren ghecomen/ende nam die ſtadt inne/plante zijn gheſchut teghen het Huys ofte Caſteel/dat van over de Maſe beſchietende : maer alſoo hy daer ontrent dertich ſcheuten op geſchoten hadde/ſoo werdt hem dat ſlot by compoſitie van de Duytſchen over ghegheven den vierden Novembris.

1599.

De Duytſchen hadden Emmerick noch inne/ daer Overſte in was de Heere van Rheydt / het welcke (alſo hy by die van Rees ende de Spaengiaerden ontrent Gennep noch zijnde) gedreycht werdt met belech/ſo heeft den Heere van Rheydt aen Prince Mauritz gheſchreven om aſſiſtentie: alle d'ander Duytſchen nu alle verloopen zijnde/ waeromme Prince Mauritz derwaerts ſont de Colonellen Edmont ende Dubenvorde / met 15 Vendelen te voete/ende vijf vanen Ruyterē/metten Heere Sidleniſ ky / die den 16 Novembris voor de ſtadt quamen : maer als zy daer meynden binnen te comen/ ſo was daer een factie van Borghers/als van eenighe Soldaten/ contrarie van des Gouverneurs voor-nemen/op geſtaen/ die daer-omme niet dorſten wagē dat volck daer binnen te brenghen/die alſo in groot perijckel tot deſpererens toe/ wel langhe op-ghehouden werden : ten leſten quam den Colonel Edmont aende Rijnpoort/ dies de Borgers ſeer in roere waren : dan daer en tuſſchen eenighe goetwillighe Duytſchen binnen/eñ Edmont van buyten/hebben die poorte op gheloopen met balcken eñ maſten/ende gheraeckten alſo daer binnen/ met verlies van weynighe/ende toogh terſtont deure/eñ voorder na de Steenpoorte/die zy mede op ſloeghen/ latende alſo Ruyteren ende Knechten binnen : ende daer binnē ordere ſtellende/zijn de Colonellen ende Heere Sidleniſ ky met Ruyteren eñ Knechten daer weder uyt getrockē/ latende daer inne 10 Vendelen van hunnen volcke/ onder den Heere van Rheydt / tot des ſtadts bewaringhe/ om daermede te benemē alle voornemen des Admirantes / die ſcheen voorghenomen te hebben/ om met zynen Leger lancks den Rhijn af te comen / lancks Berck ende Rees in't Graefſchap van Zutphen.

Pr. Mauritz crijcht zijn volck binnen Emmerick den 16 Novem.

Alſoo bleef Emmerick noch onder't ghebiedt vanden Heer van Rheydt(ten laſte vande Vereenichde Provincien) dan zijn Duytſchen die mede daer binnen laghen/ hoewel men haer alle goede betalinghe toe-ſeyde/om in dienſt te houden/ ſoo waren zy onder den anderen ſoo vol jalouſien/eñ van ſoo verſcheyden gheſint-heden/ datmenſe aldaer in gheenen dienſt conde behouden / om dat den Hertogh van Bruynſ wijck (van wiēs volc deſe waren) die plat af contremandeerde/ ende t'huys ontbode/ ſchynende al ofte hy die ſelvighe wilde ghebruycken teghen die ſtadt van Bruynſ wijck/mette welcke hy in groot verſchil ſtondt: alſoo trocken daer uyt den 18 January / Anno 1600. Vele hieldent daer vooren/ dat door de jalouſien vande groote Vorſten ende Provincien/ de beſte reſolutien belet/verhindert ende omgheſtooten waren gheweeſt.

Hoogduytſch crijgſ-volck vertrect oock uyt Emmerick.

Alſo verdween /als eenē roock/de groote gereetſchappe des Rijcx ende Rijcx Vorſten/dat eē Jaer geduert hadde/ verlorē hebbēde veel reputatie/ mits het ontdecken ende blootgeven harer weeckheyt door oneenicheyt: welcke gebreken de verre-ſienſte oordeelden /de Spaenſche namaels ſouden mogen waernemen ende gebruycken/ als ſy de Nederlanden volcomender verheert ſouden hebben/om eenige conqueſte op des Rijcx bodem te hervatten: Want men ſach dat den Admirant luttel met gewelt ſochte uyt te rechtē/maer meer door Spaenſche ende Borgondiſche ſchalckheyt/ meer gelts alomme dā bloets verteerēde. Want alſo den Admirant ſach dat Pr. Mauritz Emmeric nu weder in hadde/verloor hy dē moet vā eenich voordeel dat Jaer in't landt van Cleve tē mogē doē:waeromme hy niet alleen afgelatē heeft

Eynde van al dē Hoog-duytſchen tocht.

Spaẽgiaerden verlaten Rees den 18 December/ ooc Gennep.

van eenighe ſteden meer aldaer te verſoecken tot zynen Winter-leger/maer heeft ooc gereſolveert Rees te verlaten/dat hem nu maer conde dienen als een onnutte frontiere/daer uyt hy geẽ excurſien ofte groot quaet conde doen / noch oock niet wel behouden/ dan met groot ghevaer van daer uytgheſlaghen te worden/ ofte ſoude moeten tot grooten coſte ſterck garniſoen daer binnen houden/met groote opſprake : waeromme hy heeft doen ſlechten de ſchanſe over den Rhijn / voor de ſtadt: ende ſo troc zijn volck daer uyt dẽ 18 Decembris nae Rijnberck/niet ſonder hope vã daer weder lichtelijcken te mogen binnẽ comẽ/ſo den Prince Mauritz Emmerick weder verliet : om 'tſelfde te verſoecken/alreede Gheſanten van des Rijcx wegen beweecht ende geordineert waren. Deſgelijcx verliet hy oock Gennep.

De Vereenichde Landen boden de Duytſche Vorſten ende Stenden aen/de ſteden op den Rijn voor haer te veroveren/den Rijnſtroom ende het Rijcke vanden Spaenſchen inval te bevryden/ mits eenige hoopen voetvolcx ende peerdevolcx haer daer over betalende. Hier over en conden ſy niet reſolverẽ / maer vele Vorſten ende Stenden waren wel van advyſe / in diẽſte te behoudẽ ofte aen te nemen vier duyſent te voete ende thiẽ hondert peerden/ tot beſettinge des Rijcx frontieren voor dien Winter:dan 'tſelfde wert ooc van contrarie factie verhindert / mits de Spaenſche alomme dien Winter / door haer Gheſanten den Grave Carel van Egmont/ metten Raetſheere Heeſt/hun by verſcheydẽ Vorſten eñ Stendẽ des Rijcks vertoonden:alle de ſteden ende plaetſen te willen inruymen:excuſerende alles datter mochte geſchiet weſen: belovende de ſchaden te voldoẽ ende eenſdeels op te rechten : voorder hun bedanckende alles dienſts/etc.

De tachterheden der vereenichde Landen / al 2400 duyſent gulden dat iaer verteert/ behalven 't Cryſvolck.

De Staten vande Vereenichde Nederlanden vonden haer in dit Jaer/hoe wel maer defenſive oorloge gevoert/ in groote becommeringhe ende t'achterheyt van gelde / mede toeghecomen door de toeredinge vande groote Armade ter Zee/die gecoſt hadde over de twaelf hõdert duyſent gulden/daer noch weynich van wedergekeert was/ ettelijcke ſchepen doẽ noch uyt zijnde: mede quamenſe ten achteren dat ſy te Lande ſo veel Crijſvolcx hadden opgelicht/die ſy maer een weynich tydts dochten te onderhouden / ende nu moeſten gecontinueert worden/ waer over ſy den 29 Octobris in't Legher monſterden / ende doen noch ſterck vonden thien duyſent ende ſes hondert geſonde mannen / ſonder 't Peerde-volck. Boven deſe oplichtinghe van volck / hadden ſy alomme veel gegraven ende gedolven / oock in dienſte gecontinueert groote menichte van ſchepen/ſchuyten/wagenen/treckpeerden/treyn van artellerie/ ende andere extraordinariſſche coſten: bedragende mede boven de betalinghe van't Crijſ-volck/ over de twaelf hondert duyſent guldẽ dat Jaer.

Vergaderinge van Staten generael tot Gorchũ.

Waeromme ſy een vergaderinghe beſchreven hebben tot Gorchum/daer de Staten Generael/ Raet van Staten/ Prince Mauritz/ met Graef Willem van Naſſow/by een quamen/ om te beramen hoe datmen de coſten van het Leger ſoude mogen ofte connen minderen/ſiende de fauten eñ diſorderen onder de Spaenſche hunnẽ vyant/ door ghebreck van goede overleggingen ende rekeninghe te maken/dat hun mochte dienen voor eenen ſpiegel.

Sy hadden oock in Zeelant te ſorghen teghen het uytcomen vande Galeyen van Spinola:Op het ſtuck van de Hoochduytſchen was oock te aviſeren ende te bedenckẽ/met diergelijcke meer.

Reſolutien der vergaderinghe tot Gorchum.

Dies ſy tot Gorchum beraemden een generale reductie van alle hun Crijſ-volck te maken/eñ niet meer in dienſte te houden/als den ſtaet vant Landt ſoude connen lyden: datmẽ wagens/ſchepen ende andere treyn/ ſo vele moghelijck waer/ ſouden afdancken : het graven ende fortificeren ſo ſchaers doẽ als lydelijck ſoude weſen:niet te min datmen een nieuwe vaert deur dẽ Bremerweert ſoude trecken ende graven/ tegen over de ſchanſe van Sint Andries / om alſoo de riviere van de Wale onverhindert vande ſchanſe te moghen op ende afvaren.

Voorder datmen op de tachterheyt ofte verloop vande Admiraliteyt te Water / de beſte ordre in elcke Provincie ſoude beramen / ende datmen 'tgat van Sluys gheſloten mochte houden met ſchepen van oorloghe / met laſt expreſſelijck niet te wijcken / maer tegen de Galeyen te vechten/ſo lange mogelijck ſoude weſen:ende datmen trachten ſoude te Nieuwer Haven in Vlaenderẽ een Fort te leggẽ/maer dat Fort bleef te rugge/by faute van ghelt/niet teghenſtaende 'tvolck ende 'tgeſchut doen daer toe by de handt waren.

Ten derden beſloten ſy eenen tocht te doẽ door haer vyants Landen/ofte die ergens aen te vallen:trachtende daertoe eenige vande Hoochduytſchen/daer ontrẽt Sevenaer noch liggende/voor eenen cleynen tijdt in dienſte aen te nemen / dat welcke ſy niet en conden te wege brenghen/mits dat 'tſelfde Crijſ-volck (als wy voor geſeyt hebben)niet dienen en wilden aen der Staten zyde: waeromme ſy reſolveerden op de reductie ende afrekeninge van't Crijſ-volck/ ende 'tverminderen vande coſten.

In deſe vergaderinghe tot Gorchum werden oock voorſlagen gemaect om gelt te vindẽ tegen het toecomende Jaer.

De Staten Generael maken een nieuwe vaert door den Bremer Weert.

Ende namẽ voor de hant/ ſiende dat de ſchanſe by Bommelerweert/ Sint Andries genaemt/ nu in ſulcken ſtaet was / datter geen apparentie en ware/de ſelve dit Jaer den Spaenſchẽ weder af te nemen / ſonderlinge terwylẽ den Admirant noch daer ontrẽt lach/ ſo namen ſy voor de hant de nieuwe vaert door den Bremerweert te doorgraven / dat zy volbrochten / hoe wel het quaet weder ende andere beletſelen hun ſeer verhinderden/ende noch ſo volbrochten zy aende Betuweſche zyde / op den voorſz. Bremerſche ende Roſſemſche Weert/al vanden beginne van September begoſt /ſeven Redouten ofte cleyne viercante Schanſkens/van 10 ofte 11 roeden in't viercante/diemen ſoo verhooghde om dat het Winterwater daer over niet ſoude loopen/ende om daer door te beletten/dat den Vyant van zijn Schanſe niet overquame inde Betuwe/ om hem aldaer te ſtercken.

Graef Buſquoy ende Martinengo worden met rantſoen geloſt.

In Hollandt werde uyt zijn ghevanckeniſſe ghelaten den Grave van Buſquoy / die voor Emmerick ghevanghen gheweeſt was : mits betalende twintichduyſent gulden den 21 Novembris: eñ Paulo Emilio Martinengo voor een duyſent guldẽ/op't quartier ofte accoort op nieus ghemaeckt voor de Ritmeeſteren.

Pr. Mauritz breeckt zynen Leger in Novem.

De Prince Mauritz begonſte zynen Legher te breken ontrent den 20 Novembris : dan anderwerf reſolveerde daer mede noch eenẽ aenſlagh te maken op de Schanſe van Creveceur/ ofte op de ſtadt van s'Hertogen-boſſche : maer alſoo hy den 26 Novembris met een deel volcx op de beene was/ ende met 60 Wagens met alderhande ghereetſchappe. Meenende nu zynen aenſlagh in't werck te ſtellen/ſoo op-ſtont daer een ſeer quaet onweder van windt/ſneeu eñ reghen/dat niet moghelick was erghens te marcheren ofte te trecken : Waeromme hy den 28 eñ 29 November zynen Legher geheel brack/ latende de Voorne/'tquartier te Heſel/ende alle die Redouten ofte Schanſen wel beſet.

Pr. Mauritz Ruyterye etc. ſtraft Brabant om Brant-ſchat.

Daer was by de Staten Generael ten ſelvē tyde gheordonneert/ ende ordere ghegeven van een ſtreuffe ofte executie in Brabant te doene/ over de Dorpen ende Boeren/ die niet contribueren en wilden. Daer toe van Prince Mauritz gheordonneert waren 12 vanen Ruyteren/ ende twee duyſent man te voete: dan eer zy wel reede waren/ eñ haren laſt ontfanghen hadden/ quam het voorſeyde quaet weder over dē hals/ ſoo dat zy over het water/ de Demere/ niet en conden comen/ ende noch min tot Loven gaen daer zy toe gheordonneert waren/ in voeghen dat zy anders niet en deden dan eenighe boeren den 29 Novembris te Baller ſlaen/ die hun te weere ſtelden eñ haer wildē keeren/ zy branden oock eenige huyſen. Den Ritmeeſter Du Bois ofte van Houte/ willende dieper in't landt trecken/ werdt ghequetſt/ ende zÿn Cornet doot-geſlaghen: even wel maeckte deſen tocht ſoo veel ſchricks/ dat de meeſte Boeren hunne Contributien ofte Brandt-ſchat ginghen betalen.

Den jonghen Graef Johan van Naſſouw'/ Sone vanden ouden Grave Johan tot Dildēborgh/ Broeder vanden Prince van Orangien/ tot Delft doorſchoten/ quam den 6 Decembris in Hollandt inden Haghe: hadde audientie inde vergaderinghe der Staten generael/ over de achter-ſtellen van zynē Vader/ 'twelck het pretext ofte ſchÿn vā zÿn comſte was/ hoe wel vele meynden dat hy eenighen ſecreten laſt hadde van eenighe Duytſche Vorſten/ om yet te hervatten/ dan alles werdt ſecreet gehouden/ ende daer en is niet van gecomen/ hoe wel den Grave van Hohenloo veel over ende weder reede.

Den Admirant beſet S. Andries ſchanſe.

Als Prince Mauritz nu zynen Legher te Winteren afghelept hadde/ ſo hielt den Admirant noch zÿn Leger/ dat nu vier maenden om het Fort van Roſſem in Bemmelerweert hadde ghelegen/ al ontrent den Maeſ-cant/ tot Litte Keſſel/ tot Os ende daer ontrent/ zÿn Volck inden Peel/ tot in't lant van Luyck plonderende. Den Admirant hadde gheweeſt den 17 October inde Schanſe van Roſſem ofte Sint Andries: brochte daer binnen vÿf Vendelen Walen van Achicourts Regimēt: vÿf vandē Grave van Bye: met noch vier Vendelen van het nieu Regiment van Tſerartz/ Marck-graef van Antwerpē: ende daer Gouverneur in ſtellende den Capiteyn Catrice.

Van daer was den Admirant getrocken op Gennep/ ende heeft hem daer onthoudē tot ontrent half December/ op hoope dat het ſoude moghen vrieſen/ om wat over het Ys in Hollandt te moghen voor-nemen: daer Pr. Mauritz hem dapper op verſien hadde/ datmen de Spaēſche/ alſt nu wel gevroſen was/ dede aenſegghen/ dat zy nu gheen bruggen hoefden om haer te comen beſoecken/ alſooſe haer wel vermeten hadden. Maer alſoo het nu den 29 Decembris begoſt te doyen/ ſcheyde den Admirant zynen Legher van een/ met groot meſcontentement van't Crÿghſ-volck/ om dat hy die met weynich gelts betaelde: eñ onder haer was eenē alghemeynen roep/ dat den Eertſhertoghe Albert niet anders en ſoude betalen hun achterſtellen/ dan vander tÿdt af zÿnder Huldinge/ eñ dat zy die reſte op den Coning van Spaengien ſouden moeten ſoecken. Het welcke het Crÿſvolck achten te weſen een te veel achterdeelighe afreeckeninghe ende executie: ende alſoo vielen alomme aen't muytineren.

Den Admirant ſchept zynen Leger onbetaelt.

De Duytſchen van Slegels Regiment/ legghende in Herentals/ met een Compagnie Albanoiſche Peerdē/ onder Nicolo Baſti/ namen met ſcalade ofte gewelt inne het ſtedeken Peer/ daer dat hunder vele doodt bleven: vermoorden de Borgers/ ende plonderden het ſtedeken: Tot haer was gheſonden om met woorden te paeyen den Grave Jan-Jacomo Belgioioſa/ maer zy en wilden hem niet hooren ſpreecken/ noch oock in-laten.

De Soldaten van Graef Hendrick van den Berghe/ roofden wel 300 Oſſen voor de poorten van Ceulen/ van die daer ter Marckt quamen/ eensdeels die rantſoenerēde/ eñ meer diergelÿcke gheſchiede elders: die beſchadichde claechden tot Bruyſſel/ maer cregen gheen antwoorde/ dan wel beſcheydt dat zy haer bootſchappe ende clachte ghedaen hadden.

Des Admirants volck muteneren.

Ontrent den leſten Decembris hebben de Spaenſche wel 1200 ſterck/ van alle Natien te voete ende te peerde/ Weert inde Kempen ingenomen/ eñ gevallen in't ſtedeken van Hamont/ generalÿck muytenerende: ende vercooren eenen Eletto Italiaen/ Johan Alonzo Maiolichino/ ende van haer Peerdevolck Gio van Martines: Daer werdt by haer geſonden om te ſtillen/ den Colonel Gaſpar Sapena/ maer zy en wilden hem niet hoorē/ hem wech-jagende met een deel muſquettaden.

Den Admirant verdeelt zÿn Legher gheheel wÿdt.

Den Admirant dit alomme ſiende/ eñ vreeſende meerder oproer: heeft de reſte van zÿn Legher geheel wÿt van malcanderen geſcheyden: ſiende dattet hem ongheleghen ende ongeraden was in't landt van Cleve ende Gulick eenich garniſoen te houden: Waeromme ſondt eenighe Regimenten ende Ruyteren in't landt van Lutzenborgh ende Namen: eenighe in de landen van Limborgh/ Valckenborgh/ om die vā Henegouwe ende Artois naerder te weſen/ (die ſwaricheyt ſchenen te maken in't aen-nemen ende hulden vande Infante metten Eertſhertoghe Albert.) Oock eenigh volck wert tot Ruermonde ende Berck gheſonden: de reſte behielt hy in Brabant/ als tot Eyndhoven/ Helmont/ Thienen/ Liere ende Creveceur (welcke Schanſe nu begoſt was ſeer te vergrooten.) In het landt van Luyck ſteden beclimmende ende plonderende/ ende daer al-omme grooten over-laſt ghebruyckende.

Met deſe wyde verdeylinghe ende ghemackelÿcke logeringe van zynen Leger/ ontquam ende ontginck den Admirāt een groot deel van de reſterende apparente mutinatien: dan daermede benam hem ſelven mede den middel/ om 'tvolck op eē goede occaſie weder by een te connen brengen/ om yet uyt te rechten/ het welcke daer naer wel bleke: want indē grooten vorſt van Januario ende Februario/ dat alle ſtroomen wel drie weken geſloten waren/ en maeckte hy noyt ghereetſchappe van yet op Hollandt voor te nemen/ hoe-wel in voorleden jaren daer toe de occaſie altÿdt geſocht hadden/ ende noyt ſoo ſchoon als nu ghehadt hadden.

Die van Weſtphalen claghen van den over-laſt van des Staten Crÿſ-volck.

In't beginſel van't nieuwe Jaer 1600/ hadde byde Staten generael in s'Graven-haghe/ een Gheſant uyt Weſtphalē audientie/ ſeer claghende vanden grooten over-laſt die het Statiſch Crÿghſ-volck in haer Landt ghebruyckt hadden: willende weten/ oft ſulcks met haren wille ende bevel gheſchiet ware: Hem wert geantwoort/ dat 'tſelfde hun van herten leet ware/ eñ ſouden daer in verſien: dan voorder ſeyden hem aen dat zy hun ſeer verwonderdē/ dat de Weſtphalinghen ſoo luttel weder-ſtant hun vyanden gedaen hadden/ hebbende hun ſo hooghelÿck beclaecht aenden Keyſer/ ende veroorſaeckt de Kreytſen in Wapenen te comen/ ende als haer Met-verwanten in't Velt waren/ ſoo ware van haerder zyde alles ghebreck geweeſt/ ende hadden hun niet alleene op-geſtaen/ maer hadden ſelve den Vyandt geholpen ende voorgheſtaen: dat welck ter avonture hun Crijghſ-volck nu totten onbehoorlijcken over-laſt beweechde/ die nemende voor haer vyanden / als die oorſaecke waren van haer eyghen/ende hun ghebuerens quaet/ door haer groote genegentheydt totten Spaengiaert. Diergheiijcke antwoorde gaven ſe noch tot andere meer/ die van daer quamen claghen : ſchryvende niet-te-min eñ bevelende wel ſcherpelick haer Crijſ-volck/ hun wijſſelijcken te draghen / ende de Neutrale te reſpecteren.

Wy hebbē voorē verhaelt hoe dat den Eertſ-hertogh mette Infante uyt Spaengien lancx Italien tot Bruyſſel aen-gecomen waren den 5 Septembris; Eer dat wy nu haer regeringe inde Nederlanden vertellen/ſullen verhalē wat zy ghedaen hebben om eenen generalen pays te vercryghen ende te maecken / alſoo de Landen verſocht hadden/ eer zy tot haer aen-neminghe wilden verſtaen / al om haer huldinghe te vorderen.

Hier toe hebbenſe den Keyſer beweecht/ (als wien de grootheydt ende wel-ſtant des Huys van Ooſtenrijck ſeer nae trefte) om aende Vereenichde Nederlanden een treffelijcke Legaetſchap te ſenden : voor-ghevende te ſtrecken/tot vermydinghe van alderhande deſes tijts onſekerheden ende inconvenienten / den gantſchen Rijcke hooch ende vele aen gheleghen zijnde.

Keyſerlijcke Geſanten ſchryvē aen de Staten om Paſpoort tot Vrede-handelinghe.

Tot deſe Legatie waren geordonneert/ Salentijn Grave eñ Heer tot Iſenborgh/Herman Grave tot Manderſcheyt / ende Carel Nutzel van Sonderphuils Ridder / als Keyſerlijcke Commiſſariſſen. Deſe hebben uyt Grenſauwe met eenen Trompetter aende Staten generael vande Vereenichde Landen geſchreven om een Paſ-poort / ende vry gheleyde om haren laſt te vol-voeren: Waer-op de Generale Staten deſen volghenden brief voor antwoorde geſonden hebben/die oock ghedruckt is gheworden/ende als totte Hiſtorie dienlijck / ſullen dien hier ſtellen.

Antwoorde der Staten.

Hooch ende welgeboren Graven/ etc. Ons is V.L. ende junſten Brief / ghedateert den leſten Octobris/ tot Grenſauwe / by den Trommeter brenger deſer welgelevert/daer uyt wy verſtaen/ dat de ſelve ſampt ende beſonders gedeputeerde Commiſſarien by dē Keyſerlijcke Majeſteyt aldergenadichſt bevolen is/by ons om ſaken/ daer aen hoochſt-gedachte Keyſerlijcke Majeſteyt eñ conſequentelijck den gantſchen Roomſchen Rijcke hooch eñ veel gelegen is/ſich in perſone te vervoegen ende al-voren om behoorlijcke pas / toeganck/ende geleyde / tot vermydinge van alderhande deſer tijts onſekerheden ende inconvenienten aen te houden/ dat daer-omme V.L. eñ G. begeeren beneffens vryen ſekeren gheleydt ende Pas-brief/ghewiſſe tijdt en plaetſe/ om de voorſchreven Commiſſie op't ſpoedichde te expedieren ende af-leggen. Waer-op wy V.L. ende G. om't reſpect 'twelc wy onderdanichſt zyne Keyſerlijcke Majeſteyt ende den gantſchen Roomſchen Rijcke dragen/onvermeldet niet connen laten/dat wy ons aen hoochſt hooch ende wel-gedachte Keyſ. Majeſt. Cheur ende Vorſten/ ende andere ſtenden des Rijcx ten hoochſten verbonden houdende / deur de ſelve verbinteniſſe eenſamentlijck vele andere goede conſideratiē bewoegen / zijn V. L. ende G. te openen dat ons van goeder hant geadviſeert is/V.L. ende G. Commiſſien aen ons te beſtaen in twee pointen: Als eerſt omme te vorderen een handelinge ofte tractation tuſſchen den Deurluchtichſten Hertoghe Albert met d'Infante van Spaengien ende ons: ten tweeden / op de reſtitutie vande plaetſen behoorich onder den H. Rijcke / ende af-doeninghe van ſchaden op des Rijcx bodem.

Wat nu het eerſte point aen-gaet / weten V. L. ende G. ſich te erinneren 'tgene by ons in-den Jare 1591 aen-den hoochſt-gedachten Keyſerl. Majeſt. in't langhe daer op by onſe demoedighe brieven is verthoont/ oock 'tgene by ons in den vervolghenden Jaer 1592 aen-den Vry-heere van Rheyt ter gebuerlijcker antwoort op de gedane propoſitie is gegeven/ wat vervolghens in den Jare 94 op-te Brieven van-den hoochloffelijcke memorie den Eertz-hertoge Ernſt by ons geantwoort / ende iteratijvelick inden Jare van 95 ende 96 geremonſtreert aen-de hoochſt-ghedachte Keyſerl. Majeſt. den Cheur-Vorſten van Mentz/etc. Eertz-biſſchop van Salſburgh/Admineſtrator vā Saxen/ Palſ-Grave Philips/ Ludwich vander Nyenburgh/ſampt den Stenden van Ceulen ende Neurenburgh/ oock aen dē Gheſanten vande Coninghlijcke Majeſteyt van Polen ende Denemarcken/ eñ leſtelijck aē V.L. Carel Nutzhel van Sonderphuils op deſe pointen is verclaert/ van alle 'twelck Copye neffens deſen gaet/ daer uyt hoochſt/hooch ende wel-gedachten Keyſerl. Majeſt. Cheur ende Vorſten/eñ andere Stenden des gantſchen Rijcx lichtelijck hebben connen oordelen met wat apparentie het voorſz. point al-hier ſoude connē gevordert worden/oock niet tegenſtaende voor-gebracht ſoude moghen worden/ dat de ſaken der Nederlanden/ tſedert verandert ſoude zijn/door de gepretēdeerde Donatie van de ſelve Landen aen de Infante ghedaen/ midtſgaders het over-lijden des ouden Conings vā Spaengien/ ende 'tgevolchde Houwelijck tuſſchen den Eertz-Hertoge Albert ende d'Infante: alſo daer-tegens dient/ dat de Vereenichde Nederlanden nu veel meerder hooch-wichtiger ende onwederſprekelijcker redenen hebben omme beſwaert te zijn tot eenighe handelinghe metten Spaengiaerts / den Eertz-hertoge ende d'Infante (als vanden Spaengiaerts dependerende) te verſtaen alſt opt te voren/ ghelijck eensdeels uyten Placcate daer-op by ons in Aprili leſt-leden uyt-gegevē/ (mede neffens deſen gaende) is te verſtaen / ſoo daer-inne cortelijcken aengetogen zijn eenige principale poinctē/waer deur den jegenwoordigē Coning van Spaengien onder den Eertz-hertoghe hem teghens deſe Landen ende den goeden in-gheſetenen der ſelver/tegens des Rijcks litmaten ende Stenden onghelijck tyranniger ende wreeder/noyēde hare rechten ende vryheden/ zijn dragende/als den overleden Coningh heeft ghedaen/ dat onder't ghebiet van den Eertz-hertoge/ ter oorſake vande Chriſtelijcke Religie ſeer tyrannichlijck is gehandelt: dat oock den ſtaet niet alleen vande Vereenichde Landen/maer oock vande Naeghebueren / ende namentlijck van vele Stenden des H. Rijcx ſoo onbehoorlijcken ende onweerdelijcken is getracteert / dat met verwonderinge verſtaē wort van des Rijcx lidtmaten ende Stenden noch eenighe te weten/die niet tot reparatie vā het ongehoorde gewelt ende ongelijck/ alle middelen eñ begeeren te gebruycken: te meer na dien de Velt-overden vanden Coningh ende Eertz-hertoghe vermaent zijnde tot onderhout vande gedane beloften/ſo openbaerlijck ſelfs aen des Rijcx litmaten heeft verclaret/ dat hy de gedane beloſten van dē Eertz-hertoge niet en conde genoech doen/ overmits Godes ende des Coninghs dienſt anders vereyſchen: te kennen gevende/dat hy des Rijcks Stenden ende onderſaten onder ſulcken pretert/

oock

1599. oock boven gegeven beloften alle ſoorten van geweldt ende tyrannie wilde aen-doen in't moorden/roven/branden/ ende andere execrabele actē: oock in't veranderen van Wetten/ Politien/ jae Religie: ende in plaetſe dat de Eertz-hertoge behoorde reſſentiment te thoonen van alſulcke proceduren/hy niet alleen ſulcks niet en doet / maer des Rijcx Steden inhoudt: ende boven dien hem noch vanteert van een groote victorie over des Rijcx volck van oorloge te hebben/ gelijck 'tſelve met goede autentijcke beſcheyden can beweſen worden.

Eenſamentlijck dat hy niet en meent de geoccupeerde ſteden te verlaten/maer de ſelve tot zijn wel gevallen te behoudē: behalvē dat noyt claerder en is geblekē als jegenwoordich der Spaengiaerts ende hare adherenten meeninge te weſen in Perpetuum de wel-ſtant/rechten ende Privilegien der Nederlanden te inquieteren / ende daer over onrechtveerdichlijck tot ruine der ſelver/eñ onuytſprekelijcke intereſſe van alle Naeghebueren/Coningen/Princen ende Republijcken/maer voor al vande Stenden des Rijcx te heerſchen/ oock de Eertz-hertoge met d'Infante ende hare nacomelingē houdē in eeuwige ſubjectie/omme de Nederlandē ende de goede in-geſetenen der ſelver in't ſtuck vande Chriſtelijcke Religie ende andere hooft pointen/den wel-ſtant van dien betreffende/ niet te moghen yet accorderen: hier-toe en is niet noodich V. L. ende G. openinge te doen/ noch vande brieven van renverſe/ daer by geaccordeert is dat altijts vier ofte meer vande principaelſte ſteden ofte ſtercktē der Nederlanden met Spaengiaerts ſullen beſet blyven/ nochte de ſecrete vermaninge des over-leden Coninghs van Spaengien aen den jeghenwoordigen gedaen : aenwyſende/ by wat middelen hy altijt occaſie ſal connen nemen/omme over de Nederlanden te heerſchen/maer is genoech den text vande voorſz. ghepretendeerde gifte / daer by den Eertz-hertogh/ d'Infante ende haere nae-comelinghen voor altijdt hen hebben verplicht ende by Eede verbonden/ ſo wel de vryheden / rechten ende gerechtichedē der Landen/als het ſtuck vāde Religie inde ſelve/nae der Spaengiaerts wil ende appetijt te doen / beleyden de perpetuelle ſubſtitutie inde ſucceſſie der Nederlanden / de voochden vande Spaengiaerts over den kinderen / de macht van dat de Coningen van Spaengien hen aende ſelve ofte hare kinderen ſullen mogen Houwelijcken / of de ſelve nae haren wille in Houwelijck geven/ de Nederlanden voor eē Spaenſch leen ofte achter-leen te houden/den Nederlanders te beletten hare vrye navigatie ende negotiatie / ende alle ende elck point van dien op de verbeurte vande Nederlandē/brengen dit claerlick mede/als oock dat ſy hen ende hare naecomelingen aen het onderhouden eñ doen onderhouden vande Roomſche Religie/ op ghelijcke penen verbonden hebben/ghelijck alle 'tſelve de clare text vande voor-ſchreven donatie (ooc neffens deſen gaēde) mede brēgt/ ſulcks dat noyt minder apparentie en conde weſen / noch voor de Keyſ. Majeſt. noch voor den Rijcke/noch voor deſe Landen/ met hanthoudinge vā hare reſpective vry ende gerechticheden/ ende Religie tot handelinge te connē verſtaen/als jegenwoordich mettē voorſchreven Eertz-hertoge/te min dat boven dien alle proceduren des jegenwoordigen Conings vā Spaengien/ende des Eertz-hertoghe niet alleen en verbeteren de voor-gaende vanden overleden Coning/maer veel eer verargeren/ de voor-verhaelde wreede ende tyrannique proceduren inde Nederlanden ende den H. Rijcke / geven daer van tē principale genoechſame getuygeniſſen/ende is kennelijck/dat/geduerēde de preparatie nu binnē 'tſiaers vande handelinge tuſſchē de Coninglijcke Majeſt. vā Engelant/by dē Spaēgiaerts eñ dē Eertzhertoge op dē oudē voet is gehādelt / namētlijckē/ dat de ſelve ſoude ſtreckē tot eē atrappe omme onder't decſel van vrede-handelinge meerder gewelts te gebruycken : 'tſelve heeft geleert de geweldige Armada in Spaengiē binnē ſiaers/ die uyt alle quartieren van Spaengien ende Italien ghebracht was in Ferol / omme op Enghelandt eenen in-val te doen/gelijck oock datelijck in Auguſtus leſt-leden ſoude zijn gheſchiet/in-dien God de Heere Almachtich deur zyne genade niet hadde belieft de voorſchrevē Armee te diverteren in't vervolghen vande Schepen van oorloghe deſer Landen / op te Rijcken van Spaengien gheſonden/ behalven dat de hooch-moet van den Eertz-hertoge eñ d'Infante ſo groot is / dat niet tegen-ſtaende ſy wel weten gheen recht totte voorſz. Vereenichde Nederlanden te connen pretenderen/ uyte voorſz. nulle donatie / ofte eenigē andere titulen / ſy de ſelve by placcate ende publicque fameuſe Libellen houden voor rebellen/onbedachte/onweerdige eñ onrechtveerdige acten/ die tot genen tydē en ſullen connen verdedicht worden. 1599.

Wat nu 'tvoorſz. tweede point raeckt/ verhopen wy hoochſt / hooch ende wel-ghemelte Keyſerl. Majeſt. den Cheur ende Vorſten/eñ andere Stenden des Rijcx niet alleene by preſentatie / maer oock datelijck onſe op-rechte goede meyninghe beweſen te hebben/ ſulcx dat ons ſeer vreēt voor-comen ſoude/dat in plaetſe vande gemeene vyanden in hare hooch moet neder te ſetten ende tot redene te brengen/ wy daerōme vorder ſouden worden gemoleſteert.

Wt deſe ende meer andere redenen can lichtelijck geoordeelt worden tot conſervatie van de hooch-loflijcke reputatie vande hooch-ghedachte Keyſerl. Majeſt. ende den gantſchen Rijcke niet dienſtelijck te weſen dat V. L. en G. om de voorſz. pointen al-hier comen/gelijck wy geenſins 'tſelve goet vindēde / ooc daer toe gheen depeſchen en ſenden/maer vertrouwen vaſtelijckē dat hoochſt/hooch ende wel-gemelte Keyſerl. Majeſt. den Cheur eñ Vorſten/ eñ andere Rijcx Stenden deſen geſien hebbende/ onſe tegēwoordige devoiren genadichſt genadich ende gunſtich ſullen verſtaen.

Namentlijckē dat wy V. L. G. vāde moeyte ende beſwaerniſſe der voor-genomen reyſe by deſen begeeren te ontledigen/ gelijck wy de K. M. alder onderdadichſt zijn verſoeckende/ eñ V. L. en G. biddende omme daer aen oock de goede handt te houden/daer aen de K. Majeſt. ende den gantſchen Rijcke dienſt / ende ons vrientſchap geſchiedē ſal / die wy tegens V. L. ende G. ſampt eñ beſunders altyts te erkennē ſullen bereyt weſen. Hier mede / etc. uyt s'Gravenhaghe den 2 December/Anno 1599.

V. L. ende junſtē goetwillige ende goetgunſtighe Vrunden / De Staten Generael.

Deſen Brief by de Keyſerlijcke Gheſanten ontfanghen zijnde / hebben ſy dien den 28 Decembris 1599 beantwoort/dit nae-volghende.

Antwoorde der Geſanten aende Staten.

Hooghe ende Wel-geborene/Gheſtrenghe/ Edele/oock Erntfeſte lieve Vrunden.

Ghenadighe / oock gunſtighe Heeren / wat V. L. ende ghy luyden oock Vorſtelijcke Ghenade ende gunſtelijck / oock aen ons zamentlijck de dato s'Gravenhage den 2 Decembris leſt-leden/

1599. leſt-leden/ by onſen af-gheveerdichden Trompetter aen ons tot antwoort ghelangen laten/ dat is / dat ons beneffens de by-ghevoechde ſtucken behoorlick over-gelevert: ende hebben 'tſelve leſende / den inhoudẽ genoechſaem verſtaen: oft wy nu wel daer uyt ſo veel bemerckẽ/ dat V. L. ende ghy luyden oock Vorſtelijcke ghenaden ende gunſten / als of ſy al-reede Ex Relatione aliorum van onſe Legation ende toecomſtigen prohibition ten vollen geinformeert waren/ ſich ſelfs perſuaderen / wy oock wel bekennen moeten/ dat/ ſoo veel den eenen point/ namentlijck de in-ruyminge ende reſtitutie vã de plaetſe des Heyligen Rijcx eñ toe-gevoechden ſchaden belangt / wy ſulckes vermoghens der Keyſerlijcke Pœnael Mandaten by den eenẽ ende den anderen deel met allen gebuerlijcken ernſt te ſolliciteren ſonderlinge ghelaſtet zijn/ ſo is het doch met den anderen point de meeninghe gantſch niet/ dat wy / namentlijck van wegen Tractation des Vredes / ons voor onſe perſonẽ / ofte uyt bevel hooch-gedachten Keyſerlijcke Majeſteyt met V. L. ende u liedẽ ooc Vorſtelijcke Ghenaden eñ gunſten/ tot eenige handelinghẽ in-laten ſullẽn: maer weten niet anders dan dat ſulck werck den tot Reghensborgh / Anno 94 / daer toe deputirten Cheur-Vorſten / Vorſten ende Stenden des Rijcks tot ghebuerlijcker tijdt te verrichten bevolen blyve.

Wat anderſins de over gheſonden ſtucken aen-gaet/ weten wy ons ghelegentheydt des verloops/ ende miſtrouwens tuſſchen der Coninglijcke Majeſteyt van Spaengien ende de Nederlanden / tot der gheheele Chriſtenheydt groote ſchaden ende nae-deel leyder te erinneren.

Ende oft wy wel/ dies aen-gaende / vander Roomſcher Keyſerlijcke Majeſteyt/ onſen aller Ghenadichſten Heeren / ons metten eenẽ ofte anderen crygenden deel / tot eenige diſputatie in te laten/ egeen laſt en hebben / ſoo ſullen doch V. L. ende ghy luyden oock Vorſtelicke Ghenaden ende gunſtẽ vergewiſſet/ ende verſekert zijn/ dat de Keyſerl. Majeſt. ſampt allen Cheur-vorſten ende Stenden des Rijcks/ aen beyder zijts/ maer voornamelick op der Spaenſcher zyde begangheue/ ende by V. L. Vorſtelijcke Ghenaden ende gunſten gealligeerden onbehoorlijckheden/ dat alder-hoochſte ongevallen alle tijt gedragen/ oock ſulckes door gebuerlijcke middelen eñ wegen te remedieren/ ende dat Rijck/ mitſgaders dẽ ſelven/ by den eenen ofte anderen krygenden deel geoppreſſeerden gelederen ende onderdanen voor ongebuerlijcken gewalt/ ende onval te bevryden/ deſe ons op-geleyde commiſſion van hoochſt gedachter haerer Majeſteyt op't onderdanichſte verſoecken/ raet eñ goet vinden des Rijcx Cheur-Vorſten ende Stenden voornamentlijck aengheſien werden/ gelijck V. L. Vorſtelijcke Genaden ende gunſten tot onſer aencomſte wijtloopich/ eñ met meerder omſtandicheden werdẽ vernemen.

Dewyle ons dã vermogẽs onſer des-aengaẽde/ hebbende inſtruction. In alle wegen gebeurẽ wil dat jenighe/ ſoo ons van hoochſt-ghedachten Keyſerl. Majeſt. alder-genadichſt op-gedragen/ ende het welcke / ſoo wy uyt V. L. Vorſtelijcke Ghenaden ende gunſten ſchryvens vermercken/ den ſelven noch ter tijt niet bewuſt zijn can / onderdanichſte te verrichten / ende by den Heeren Staten Generael naer behooren voor te dragen.

Soo ſtellen wy in egeenen twyfel V. L. ende ghy luyden / oock Vorſtelijcke Ghenaden ende gunſtẽ/ werden alle 'tſelve naer behooren behertſighen / ons als Keyſerlijcke Gheſanten die begeerte geleyt/ ende paſſe-brief tot verkleyneringe der Keyſerl. Majeſt. authoriteyt ende reputation tegens behooren/ ende aller volckẽ Rechten/ niet alleen veruers niet verweygeren/ ende ons ongehoort onſer werninge/ ſo vã der Keyſerl. Majeſt. ende den Rijcke / den Gheunieerden Provintien ten beſten gemeynt werden / ſoo ſchimpelijck afwyſen/ maer veel meer/ vruntlijck/ genadich ende gunſtelijcke verdacht zijn/ daer mede die ſaecken vervordert werden/ eñ tot gebuerlijcke audientie ende af-legginginge onſer aenbevolener commiſſion, die wy vermoghens onſer inſtruction, ende hebben den bevel wyders noch langer niet en dilayeren Wetten metten eerſten geraken moghe. 1599.

Alle 'twelcke wy den hier mede vruntlijcke eñ dienſtelick met verhalden ſullen V. L. Vorſtelicke Ghenaden ende gunſten / beneffens dien in ſchuts des Almachtigen ende ons tot der ſelver vruntſchap bevelen. Datum den 28 Decembris/ Anno 99.

Onder ſtont V. L. Vorſtelijcke Genade ende gunſten vrunt eñ dienſtwillige Salentijn/ Graef vnd Her zu Yſenburch. Herman Graef zu Mandersheyt. Carel Nutſ. v. S. Mipria.

Tweede antwoort der Staten.

Deſe antwoorde der Keyſerlijcke Gheſanten hebben de Staten Generael weder geantwoort/ den 31 Januarij 1600 / als volcht.

Hooghe ende welgheborene Graven/ oock Edele Gheſtrenge Heeren/ inſondere goede Vrunden.

Wy hebben V. L. ende gunſten Brief ghedateert dẽ 28 ende 29 Decembris/ reſponſive opten onſen vanden tweeden der ſelver Maent/ vanden brengher deſer wel ontfangen/ ende naer dat onſe verſamelinghe (die jeghens de verganghen Kerſdaghen van eenighe Ghedeputeerden was gheſwackt) weder-omme in behoorlijcken ghetale byden anderen ghebracht is geweeſt/ hebben wy den ſelven V. L. ende gunſtẽ brief mette redenen daer-inne vervatet/ wel ende rypelick gheexamineert / ende naer vol-comen deliberatie daer-op ghehouden/ eendrachtelijck goet-ghevonden ende gereſolveert/ V. L. ende gunſten als noch te verſekeren/ dat ten aen-ſien van het reſpect/ 'twelck by ons/ Zyne Keyſerl. Majeſt. den Cheur ende Vorſten / ende andere des Rijcks Stenden van gantſcher herten toe-ghedraghen wordt/ wy V. L. eñ gunſten conteratiue begheerte niet en connen goet vinden / wetende hoe vele de ghemeene Chriſtenheyt/ Zyne Keyſerl. Majeſt. eenſamentlijck den Cheur ende Vorſten/ ende andere Stenden des Rijcks daer aen gelegen is/ dat hooghſtghedachte zyne Keyſerl. Majeſt. ende des Rijcx Stenden hoogh-loflijcke reputation naer onſen uyterſten vermogen by ons mede mach gehanthavent worden / V. L. ende gunſten hebben uyt onſe voor-gaende genoechſaem connen verſtaen/ wat reden wy nu meer hebben als opt te vooren omme ons metten Conigh van Spaengien/ ofte den Eertſ-hertoghe Albert ende d'Infante in eenighe onder-handelinge directelijcke ofte indirectelijcke inne te laten/ ende dat 'tſelve niet alleen voor dẽ wel-ſtant der Vereenichder Nederlandẽ/ ende den goeden in-gheſetenen / voor de Naebuerighe Euangeliſche Coningen/ Princen ende Republicquen/ nochte de Landẽ/ Steden/ ende goede inne-gheſetenen der Nederlanden/ althans onder de Spaẽſche tyrannie ſuchtende: Maer ſelfs niet voorde Keyſerl. Majeſt. den Cheur eñ Vorſten/ nochte andere Stenden des Rijcks geraden is. Nu moghen wy V. L. ende gunſten verſeeckeren/ dat boven de ſelve wichtighe/ ende onderweder-ſpreeckelijcke redenen vele andere daghelijcks aenden dagh comen/ die ons in't ſelve ghevoelen beveſtighen.

Wat nu aen-gaet 'tpoinct vande reſtitutie die van ons begheert ſoude moghen werden/van eenige Steden ofte plaetſen/ die wy tot onſen ende des Heylighen Rijcks dienſte / tot af-weeringhe vande Spaenſche ghewelden ende tyrannien met allen van deſe Landē : maer oock van des Rijcx Onder-ſaten ende Stenden/tot onſer nootlijcker defentie met garniſoenen beſeten hebben/ende tot onſen coſten onder-houden / V. L. ende gunſten zijn by onſe voor-gaende brieven/ende de redenen daer-inne vervatet/ ghenoechſaem geinformeert van onſe oprechte goede meyninge/ tot des Heylighen Rijcks ende deſer Landen dienſten : oock en connen wy uwe E. ende gunſten niet onthouden dat ter oorſaecke van dien/ ende 'tghene daer aen cleeft : Jeghenwoordich alhier zijn Gheſanten af-geſonden op den naem vanden Vorſt van Cleve/Gulick/Berck/etc. eñ vande andere Naebuerighe Stenden/die hare begeerte ons hebben gheopent/ den welcken wy ſoo goetlijck / vrientlijck ende redelijck verhoopen te bejeghenen / dat wy vaſtelijc vertrouwē/dat by de Keyſ. Majeſt. den Cheur ende Vorſten/ende andere des Rijcks Stenden / van ons ſal werden genomē goet contentement / weſende onſe uyterlijcke meyninghe dat wy een voet landts buyten de Vereenichde Nederlanden niet en begheeren te houden/nochte te ghedoogen een ſtuyver ſchade den nae-gebuere Landen / ofte inne-gheſetenen aen-ghedaen te werden/ende oock daer vooren goede verſeeckeringe te doen : oock de ſtadt Emmerick ende het Tol-huys te ontruymen/ ſoo haeſt als de vyanden van hare zyde van ghelijcke doen: Inſgelijcx zijn wy te vreden belofte ende verſeeckeringhe te doen/ hier mede op des Rijcks bodem gheen ſteden ofte plaetſen inne te nemē/ Schanſen te maken/ofte tochten over des Rijcx bodem te doen : behoudelijck dat de Vyanden van gelijcke belofte eñ verſeeckeringhe doen : 'twelck wy verſtaen volbracht te connen worden met goede Brieven van verbande/by ons ende den Vyanden te verleenen/ende verclaringhe vande naeſt-gheſetenen Cheur ende Vorſten/ dat den genen van partyen die daer teghens doen / voor vyanden de Rijcks ghehouden/ ende alle infractie byden Cheur ende Vorſten af-gheweert ſullen werden. Wy hebben over ettelijcke jaren ghelijcke aenbiedinghe ghedaen/oock aen zyne Cheur/Voocht van Ceulen/ ende ſoo de ſelve aen-ghenomen ware gheweeſt/ en ſoude den Heylighen Rijcke alſulcken ſchimp/ ſmaet ende onheyl vande Vyanden niet over-gecomen zijn/alſmen (leyder God) ſulcks inde naeſte vijfthien maenden gheſien ende gevoelt heeft/ dat de gheheele Werelt verwondert is/ hoe zyne Keyſerl. Majeſt. de Cheur ende Vorſtē/ende andere Stenden des Rijcx/ die ſullen connen vergeven ofte vergeten : wy hebben wel ende rypelijck overdacht/ dat de Vyanden ſich ſullen beroemen dat zy de Keyſerl. Majeſt. ende den Cheur ende Vorſten te gevalle de ſtadt Rees nu hebben verlaten : maer wy en twyfelen niet oft V. L. ende gunſten ſullen ſoo wel als wy verſtaen tot wat meyninghe ende intentie ſulcks is ghedaen. Namentlijc/niet omme in't alder-minſte de Keyſer. Majeſt. ofte den Cheur ende Vorſten te ghelieven: Maer eenſdeels/omme hare Tyrannelijcke proceduren daer-mede te verſoeten / de Cheur-Vorſten/Princen ende Huyſen die ſulcke Tyrannie te doen repareren gereſolveert zijn/ daer-mede ende deur hare vordere bedrieghelijcke handelinghen ende practicquen / van reſolutie te doen veranderen / ofte de executie van dien op te doen houden: ende anderdeels omme deſe Landen/die den Heylighen Rijcke/zyne Keyſerl. Majeſt. den Cheur ende Vorſten / ende andere Stenden des Rijcks altijts dienſt te doen bereyt zijn gheweeſt/ by den gheenen die niet wel van alles bericht en zijn/in ongunſte te brenghen/ houdende daer-entuſſchen inden Cheur-Vorſtendom Ceulen/ met alleen de ſtadt Rijn-berck / plaghende ende knaghende den inne-gheſetenen van Ceulen ende andere aengrenſende Rijcks Onder-ſaten tot inden beene toe : Maer oock inden Stift Ludick daghelijcks geheele Steden ende Dorpen inne-nemende/plunderende ende aldaer alle uyterſte hoſtiliteyt pleghende : weſende boven dien ſoo vermetelijck dat zy hen derven vanteren tot aller uren ende ſtonden inden Heylighen Rijcke ſulcke ſteden te willen ende connen inne-nemen/als hun wel gevallet : Wy bidden V. L. ende gunſten aldaer inder vyanden Hoven / heur deſſeing ende voor-nemen hier op te willen onderſoecken/ende wy ſullen zijn verſeeckert dat V. L. ende gunſten 'tſelve alſo ſullen bevinden : Als oock in plaetſen den Admirante van Arragon tot loutere offentie/ meer als vyantlicker wyſe/ſo veele Stedē/Dorpen ende Huyſen opten Heyligen Rijcke met gewelt inne-ghenomen/berooft/ gheplondert/veele inne-gheſetenen vermoort: ende geſchoffiert hebbende den Grave vanden Broucke/ ſoo ſchandelijck doen omme-brenghen ; veele Vorſten ende Grave Landen/oock eenighe Rijcks ſteden ghebrant-ſchat ; ende tot veranderinge van Wetten ende Politien / ende Religien gheweldichlijck gedwonghen/ tot behoorlijcke ſtraffe ſoude behooren ghelevert te werden / de ſelve in recompenſe van alſulcken ſchandelijcke handelinghe/ Ridder vanden gulden Vlieſe gemaeckt/ende met andere honorable ende profitable ſtaten verſien is : ende alſoo in zijn quaet voor-nemen gheanimeert/dat hy niet alleen des Rijcks Leger eerſt (omme tijt te winnen) met bedrieghelijcke handelingen heeft ghecilludeert ſchimpelijck beſpot / eñ naermaels gheweldichlijck aen-ghetaſt/ maer oock hem in alles gheprepareert eñ gereſolveert omme 'tſelve gantſchelijck te runieren/ gelijck wy daer van onder ons goet ende onwederſprekelijc beſcheyt hebben/ende ſo V. L. ende gunſten het interieur vanden Spaenſchen Raedt vanden Hove vanden Eertſ-hertoge willen ſonderen/ſullen aldaer niet anders bevindē dan dat zy ſeer ſchimpelijck jae geckelijck ende ſpottelijck / niet alleen vande Euangeliſche Cheur ende Vorſten : maer ſelfs vande Keyſerl. Majeſt. Cheur ende Vorſtē/ende andere Stenden des Roomſchen Rijcks/ vande Roomſche Religie ſpreecken / handelen ende oordeelen/ende dat hare ghemoet ſoo ſeere als opt te vooren ſtreckt tot bloet-vergieten van des Religions verwanten / ende heerſchinghe over alle Staten ende Volckeren: ſulcx dat in plaetſe van ſich te laten beweghen/tot vergheten van ſoodanighen ſchimp ende ſchade/den Heylighen Rijcke byden Vyanden aen-ghedaen : Alle Cheur ende Vorſten/ ende andere Stendē des Rijcks ſouden behooren ghelijckelijck te reſolveren / omme den Vyanden tot redenen/ ende tot ſulckē poincten te brenghen / dat ghelijcken onheyl van hem niet voorder en ſoude ſtaen te bevreeſen. Wy verſoecken V. L. ende gunſten vriendelijck ende ernſtelijck daer aen de goede handt te houden/ende onſe proceduren te houden als den Heyligen Rijcke dienſtelijck : Oock dat wy van herten begheeren zyne Keyſerl. Majeſt. den Cheur ende Vorſten/ende anderen Stenden des Rijcks in alles te thoonen in wat weerde/ reſpect eñ aen-ſien wy de ſelve houden/ ghelijck wy oock V. L. ende gunſten altijdts in alles naer onſe vermoghen te believen ſullen bereyt weſen.

Hier-mede Hoogh ende Wel-gheboren Graven: oock Edele/Gheſtrenghe Heeren/inſonders goede Vrunden/ V.L. ende gunſtẽ in ſchuts ende ſcherm des Almachtighen/ tot allen goeden ende ghewenſten wel-ſtant bevelende. Datum s'Graven-haghe/ den 31 Januarij 1600.

Onder ſtont/ V.L. ende gunſten/ goetwillige ende gunſtighe Vrunden/ De Staten Generael vande Vereenichde Nederlanden.

Ter ordonnantie vande ſelve gheteeckent/

C. Aerſſens.

Handel der Keyſerlijcke Gheſanten tot Bruyſſel

Verwachtende deſe antwoorde / zijn de Keyſerlijcke Gheſanten nae Bruyſſel getrocken/ om oock aen de Eertz-hertogen haer bootſchappe te doen/ al waer ſy den eerſten Februarij hadden open audientie by de Eertz-hertogen/ preſent den Admirante/ den Prince van Orangien ende veel andere: Heer Carel Nutzel voerde het woort: het effect was dat ſy de Eertz-hertogen van haren Broeder des Keyſers wegen / over hun geluckige reyſe ende aencomſte in hunne Nederlanden begroeteden/ vertoonende wat grooter begeerte den Keyſer hadde/ die Nederlanden te bevredigẽ/ die van ampts wegen toeſtont de beſcherminghe des Rijcx verwanten van allẽ gewelt ende overlaſt/ ende ſoo paſſeerde voorts van-de reſtitutie/ die de Eertz-hertoghen toe-ſtont te doẽ aen-den Ceur-vorſt van Ceulen/ van-de ſtadt Rijnberg/ de op-rechtinge der ſchaden gheleden by die van Weſtphalen/ de Landen vã Cleve ende Marcke in't voor-leden Jaer/ etc.

Antwoorde der Eertz-hertoghen aende Keyſerlijcke Geſanten.

Den Eertz-hertoghe antwoorde generalijcken / dat hy den Keyſer bedanckte van zijn groote goetwillicheyt/ eñ wilde zijn antwoorde haer ooc in ſchrifte geven/ op dat het te beter mochte blijcken zijn op-recht herte totten H. Rijcke/ daer hy geen onnut litmaet vã ware/ ende hoe ſeer hy ſochte den Vrede ende alle goet van die Landen/ die nu zyne geworden waren/ ende aen hem en ſoude het niet ontbreken/ vã in te gaen eenighe eerlijcke conditien van Vrede/ op dat hy geen oorſake ſy/ alſo zijn voor-nemen nemmermeer ſal weſen/ dat zijn gebueren eenige ſchade ofte over-laſt toe-quame van zijn Crijſvolck/ dan de contrarie effecten daer van waren toe te ſchryven / de quade natuere ende vruchten vanden Crijgh/ ende niet de ordre ofte gewillige toe-latinghe van die 't ghebiedt daer-over hadden/ etc.

Hier-nae hebbende etlijcke dagẽ vandẽ Hertoge eñ Infante feeſtelijck onthaelt ende beſchoncken gheweeſt/ zijn nae den Keyſer ghekeert/ van waer ſy corts weder quamen/ als wy nae ſullen verhalen.

Vredelijcke brieven tuſſchen den Eertz-hertogh Albert ende de Conninginne van Engelandt.

De Eertz-hertoge hadde mede op zijn comſte in Nederlandt eenen Brief met zijn eygen handt geſchreven aende Conninginne van Enghelandt/ aen-ſeggende haer-lieden comſte in Nederlandt/ ende de groote begeerte die ſy hadden/ om Vrede met hun gebuerẽ te hebbẽ/ ende met hare Majeſteyt te vernieuwen de oude vrientſchappen ende tractaten/ die het Huys van Borgondien hadde met haere Majeſteyt: tot diergheliicke ſy-lieden oock hadden volle macht ende beſcheydt vanden Coning van Spaengien/ etc.

Waer-op de Conninginne Elizabeth van Enghelant antwoorde den 30 Octobris/ hoe dat ſy altijt geerne geſocht hadde Peys ende Vrede/ die welcke Chriſtenrijck mochten goet doen/ daer ſy nu oock geerne nae hooren wilde / naedemael ſy ſeyden die authoriteyt daer over vandẽ Coning van Spaengien te hebben: maer dat ſy van eerẽ wegẽ gehoudẽ was/ aen mijn Heeren de Staten Generael vande Vereenichde Provincien/ daer van niet te doen/ ſonder hun dat te voren aen te ſeggen/ eñ daer van hun reſolutie te weten/ ofte ſy mede daer-inne wilden begrepen weſen: daeromme ſy derwaerts wilden expreſſelijck metten eerſten ſenden/ ofte ſy-lieden met haer ofte ſy alleene wilden handelen / waer van t'zijnder tijdt verwitticht worden. Voorder ſoo congratuleerde ſy/ zyne ende de Door-luchtighe Infante zijn Huys-vrouwe haer comſte inde Nederlanden/ ende dat te liever/ om dat ſy van haren bloede eenen Oom gehadt hadde/ die haer groote eere beweſen hadde / daeromme haer oock wenſchte alles goets/ etc.

Naer ſulcken ſchryven ende diergelijcke meer/ over ende weder ſendende twee gebroederen/ Jeronimus ende Jaſper Coepemans / ſoo is-men tot een handelinge van Vrede gecomen/ dan hoe die onvruchtbaer gevallen is/ ſullen wy hier nae verhalen.

Spaenſch Secretaris ghevangen om ontdect te hebben s'Conincks voornemen om Monarchie te planten.

Terwylen de Eertz-hertoghen geerne de Nederlanden tot een eendrachtige gehoorſaemheyt tot haer ſochten te brengen/ wert van veel plaetſen geſchreven/ dat eenen Secretaris vandẽ Hertogh van Lerma/ in Spaengien gevangen was/ om een diſcours dat hy gemaeckt hadde/ hoe den leſten Coning vã Spaengien gepretendeert hadde een Monarchie in Nederlandt te bouwen/ eñ daer Sedem belli te ſtellen ende te maken/ om dat de gheleghentheydt daer-toe beter ende bequamer was dan Spaengien / om zijn groote Rivieren uyt ghebueren Landen/ ende de gheriefſelijckheydt van-de Oceaenſche Zee / mette menichvuldighe Schepen ende Schip-luyden / etc. maer of wel ſulcks te openbaren / van velen ſeer qualijck ghenomen was/ ſo wert nochtans deſen Secretaris in Februario naeſt weder uyt-ghelaten.

Inden voor-winter was den Hertogh van Arſchot in Zeelant ghecomen tot Cruyninghen/ daer hem zijn Huys-vrouwe/ de Gravinne van Meghem/ uyt s'Graven-haghe ghecomen/ ontmoete / daer ſy eenige dagen t'ſamen by-den anderen waren/ op hope van voordere reconciliatie tuſſchen haer / ghenoech als gheſcheyden/ om diverſiteyt van Religie onder hun : maer nae ghemeyn opinie was het meer om propoſitien te maken/ ende vorderen Vrede-handelinge: maer over-mits die Staten dat ſorghelijck onder hun Ghemeynte achten/ ſoo en compareerde al-daer niemant vande Staten weghen: alſo is den Hertoghe den 19 November weder vertrocken naer Brabant/ ende zijn Huys-vrouwe de Gravinne weder nae s'Graven-haghe.

Gheſanten van Prince Carel van Sweden in Hollandt gheſonden.

In't leſte Boeck hebben wy verhaelt dẽ ſtant des Coningrijcx van Sweden/ dat daer regeerde Hertogh Carel Prince van Sweden/ Hertogh van Sudermanlant/ Nericke eñ Wermerlant/ Sone van Coning Guſtavus/ Broeder vã Johan/ eñ Oom vanden teghenwoordigen Coning Sigiſmond van Polen ende Sweden / die door quaden raet in Sweden hadde willen in-voeren veranderinge vã zijn Vaderlijcke eñ toe-geſworen Religie/ eñ van Gouvernemente : dies deſen Prince Carel dit Jaer 1599 inden Somer gheſonden heeft/ aende Staten Generael der Vereenichde Provincien twee Ambaſſadeurs/ Heeren Jacob Hylde ende Johan Nilſen / die oock in Engelant geweeſt warẽ/ om mette Vereenichde Landen in eenighe onderlinghe verbonteniſſe te comen/ tot onder-houdt van goede alliantie ende traffique : welcke Ambaſſade wel beantwoort wert/ maer noch als doen niet vol-comelijck beſluytende die vrientſchappe tottẽ Coop-handel ende Zee-vaert ſeer nootelijck.

Zijnde in dit Jaer in haeren Rijcks-dach in Februario te Jenicopen beſloten / van den Coningh Sigiſmond niet meer te erkennen / maer hielen hem voor vervallen ende af-gheſet : dan ſoo hy Vladiſlaum zynen Sone / toen ontrent

1599. vijf Jaeren out / binnen ſes Maenden in Sweden ſondt/ om nae haer Wetten ende Religie het Rijcke te regeeren / ſouden ſy hem aen-nemen/ ofte zynen Broeder / Jan van Finlandt / het welcke gheen van beyden en gheſchiede. Voorder belaſten den Hertogh Carel/ alle dat totte Croone van Sweden toe-quam/ te veroveren op des Coning-rijcx coſten.

Eynde des eenentwintichſte Boecks.

Het tweentwintichſte Boeck.

Sommaire, Ofte cort verhael vant tweentwintichſte Boeck.

DEn Eertſ-hertogh Albert ende Iſabella Infante in Nederlant aengheçomen zijnde / worden voor Landtſ-heeren aen-ghenomen eñ gehult: doen haer blyde in-comſten 'Thantwerpen ende elders. Graef Lodewijck van Naſſouw' neemt Wachten-donck. Een Franſoys Edelman Briaute genaemt/ die camp-vecht te peerde met zijn 22 Franſoyſen/ teghen 22 Brabanders/ daer Briaute ghevangen ende vermoort wert. Eertſhertogen Crijghſ-volck mutineren. Verſcheyden Schip-vaerden in Ooſt-Indien eñ elders/ byde Hollanders ghevordert. Door ghebreck dat de Conſenten inde Vereenichde Landen niet wel betaelt worden / naemelijck tot Groeninghen / hebben zy de Borgherye ontwapent ende daer een Caſteel ghebout. De Eertſ-hertogen vergaren dē Staten tot Bruyſſel/ verſoecken de ſchattinghen. Den Vrede-handel tuſſchen Spaengien ende Engelandt tot Bolonien/ breeckt af om de precedentie. De Royale ſchanſe S. Andries ghemutineert: wordt van Pr. Mauritz benadert/ beleghert ende ghedwonghen. De Gravinne van Meurs ſterft/ ende gheeft haer landt wech by Teſtament. Den Marquis van Baden is tot Bruyſſel gheſtorven. Keyſerlijcke Gheſanten handelen in s'Graven-haghe / over Schenckens ſchanſe ende andere clachten/ die beantwoort worden/ eñ Emmerick den Vorſt van Cleve gereſtitueert. Tot Bruyſſel worden middelen verthoont om tot pays te comen. Prince Mauritz trect met heyr-cracht in Vlaenderen: den Eertſhertogh volcht hem ende ſlaet Graef Ernſt van Naſſouw': maer wort van Prince Mauritz by Nieu-poort met Velt-ſlagh gheſlaghen / daer den Admirant met meer andere ghevanghen werden/ ende veele verſlaghen. Den Eertſ-hertogh vergaert eenen nieuwen Legher / beſet Nieu-poorten ende ander ſchanſen/ ſtuttende Pr. Mauritz Victorie/ die uyt Vlaenderē vertrect/ ende aenſlaghen in Brabant te vergheefs verſoeckt. Tot Berghen vergaderen Ghedeputeerde van weder-zyden om Vrede/ maer te vergheefs: dies de Staten tot Bruyſſel reſolveren den Eertſ-hertoghen by te ſtaen/ conſenterende groote beden op redelijcke conditien/ die qualijck gehouden werden. De Duynkerckers varen ſterck ter Zee/ om de Vereenichde Landē de Viſſcheryen te beletten. Die Viſſchers veele inde Zee ghenomen / verſincken/ van byde Hollandtſche ende Zeelandtſche Oorlogh-ſchepen vervolcht/ verloopen eenighe na Spaengien. De Dordrechtſche ſwerte Galeye neemt het Admiraels-ſchip met andere voor Antwerpē. De Coningh van Vranckrijck van zijn Huyſ-vrouwe gheſcheyden/ trout de Dochter vanden Hertogh van Florencen: Ende dwinght den Hertogh van Savoyen/ met hem te accorderen over het Marquiſat van Salucen/ hem ghevende het Graefſchap van Breſſen. Fuentes armerende tot Milanen/ gheeft geheel Italien groot achter-dencken. Duc de Mercure treckt nae den Crijgh in Hongarien met Franſoyſen/ die gemutineert Pappa den Turck ſochten te leveren/ dies beleghert ende ghedwonghen grouwelijck gheſtraft worden. Caniſſa werdt vanden Turck ghedwonghen. Des Coninghs van Schotlandts wonderlijcke perijckel van vermoort te werden.

☞ Dit alles is gheſchiet binnen den tijdt van het Jaer 1600. onder't gouvernement vande Eertſ-Hertoghen aen d'een zyde/ ende Pr. Mauritz met Gr. Willem van Naſſouwen over d'ander zyde.

IN het voor-gaende Boeck hebben wy vertelt de weder-comſte vanden Eertz-hertogh Albert van Ooſtenrijck / met zijn Huyſ-vrouwe Iſabella Clara Eugenia / hoe dat zy den vijfden Septembris tot Bruyſſel waren aen-ghecomen: ſullen nu verhalen hoe zy haer regeringhe hebben aenveert in de Nederlanden/die haer ghehult hebben.

Onderdom eñ geboorte vandē Eertz hertogh Albert ende de Infanta.

Den Eertz-hertogh Albertus was nu out 39 jaren/als geborē Anno 1560/dē 3 Novemb. De Infanta Iſabella was out 33 jaren/geboren in Spaengiē/Anno 1566/op S. Clara dagh. Tot Bruyſel gecomen weſende/hebbē de Staten van haer Dominien eñ Landtſchappen ontboden: die by laſte van haer generaliteyt hun quamen begroeten ende congratuleren: zy raet-ſlaechden t'ſamen op haer Huldinghen/ende hun blyde incomſten te doene inde principale Steden/nae het out ghebruyck: daer toe formeerden ofte ordonneerden hun huyſ-gheſinnen op hooghen voet eñ ſtaet / volghende de oude ordonnantien van den huyſe van Borgondien ende Spaengien: daermede veel met Officien ende Amptē vereerende/ zijnde tot hunder inſtantie ende eere het gulden Vlies (daer van de ſouverainiteyt de Coningh van Spaengien aen hem behouden hadde) ghegheven/ aenden Prince van Orangien/ den Hertogh van Arſchot/den Marquis van Havre/den Grave van Arenbergh/ die mede gemaeckt was Admirael/de Grave Florentz van Barlaimont/ de Grave Carel van Egmont/Philips de Croy/ Grave van Solre/ oock den Admirant van Arragon/ zynē Velt-overſte/voor recompenſie van zijn dienſten : ende ſoo meer andere gheſocht tot haer met Officien te verbinden/alſo int 20 boeck eensdeels verhaelt hebben/ vande Gouverneurs ende Raetſ-heeren.

Heeren van den gulden Vlies in Nederland.

Hof-gheſin der Eertz-hertogen in Nederland.

Haer Hof eñ ſtaet werdt pompeuſelijcken opgeſtelt/als eenen ſtal van 70 ofte 80 groote peerden/80 Coetſ-peerden/150 Muylen/den Grave van Solre was opperſte Stal-meeſter: hadden wel 16 ofte 18 Pagien/Graven ende Heerē kinderen/met Hellebardiers/eñ Arſiers/ende ander Officieren/ſoo dat den oncoſt van het Hofgheſin daghelijcks gheſchat wert te beloopen boven de twee-duyſent gulden alle dage/ſonder de gagien. Haer Capiteyn vande Guardia te Peerde was Don Rodrigo de Laſſo: zy ſondē al-omme haer Ambaſſadeurs om goede gebuerſchappe te verſoecken eñ aen te bieden/ als in Vranckrijck den Prince van Orangien/etc. ende elders.

Swaricheden by de landē voor-gewent/opt hulden van de Eertz-toghen.

Aen de Ghecommitteerde der Provincien die hun Eertſ-hertogen quamen willecoom heeten/ hebben zy verſocht haer huldinghe te vorderen/ ende blyde in-comſten te doen / daer dat ſwaricheden op vielen: want de Landen verſochtē met verſcheyden Requeſten/generalijcken het volbrēghen van ſeecker artijckelen/ende den Vrede/by den Eertſ-hertogh haer toe-geſeyt voor zijn vertreck nae Spaengien/ ende ſoo volghens wilden zy totte huldinge comen: ſtaende meeſt daer-op dat de vreemde garniſoenē mochten uyt de ſtercten genomen worden/ende dat alle importerende plaetſen mochten worden beſet met Inlandiſch Crijghſ-volck: ſeyden oock opentlijck aen/dat ſy voor-ſeecker ghenoech verſtaen hadden/ hoe zy in Spaengien belooſt haddē/ de Spaenſche garniſoenen in ettelijcke Steden ende Caſteelen te houden/tot hunder verſeeckeringhe/eñ een ſchattinghe te verſoecken totten onder-hout der ſelvigher/van vier millioenen guldens/dat welcke alderhande nae-dencken maeckte/den Vrede mette Vereenichde Nederlanden gheheel verhinderende/met dierghelijcke ſwaricheden meer / ſoo dat zy tot geen huldinghe als-noch conden verſtaen/ ten ware de drie nae-volgende pointen meer dan nootſaeckelijcke/ volbrocht waren/te weten: dat nae-volgende hun Privilegien alle vreemde garniſoenen eñ ſoldaten uyte Landen geweert werden: alle Ampten by Landt-ſaten bedient: ende den Vrede mette Vereenichde Nederlanden/ by interventie vande Staten der Provincien ghemaeckt.

Machiavelliſche opini op de huldinghe van de Eertz-hertoghen.

Maer deſe ſwaricheden niet teghenſtaende/ſo werter in Spaengien daer over gheſonden/ ende behendelijcken met velen / onder-handt ghehandelt / ende machiavelſche perſuaſien ghebruyckt/ als dat zy ſiende de ſterckten ende ſteden beſet/de Landen vol vreemt Crijghſ-volck/daer geen teghen-ſtryden en was/ zijnde vermeeſtert / waer oock het beſte/ onder het Iock het minſte quaet te verkieſen / ende dat uyt vreeſe ende dwanck: Waeromme die Huldinge ende Eedt vāde Landen weghen/in gheen Rechten conden valideren/ maer als af-ghedronghen / dies ſouden tot allen tyden die ſelve moghen breecken / ende met dierghelijcke redenen meer.

Men ſeyde dat de Infante allegeerde gheenen Eedt ſchuldich te weſen/als haer Voor-ſatē/om dat het Landt by gifte haer ghegheven was van haren Vader/ dat welcke ſeer qualick ghenomen werdt.

De Eertſ-hertoghen dat ſelfde oock wel verſtaende ende wetende/ dochte hun verre het beſte ende min ſchadelick/ die alſo op diē voet nochtās aē te nemen/die Privilegien te beſweerē/ om alſo in't beſit te comen/daer vā als-dā lichtelijc conden eenen uyt-lech maecken. Met deſe meyninge van weder-zyden/ niet ſonder ſecrete toe-ſegginghen/iſmen op de Huldinghe over-comen/ op de ghewoonlijcke manieren.

Huldinghe der Eertz-hertogen in Brabant.

Tot Leuven zijn zy den 24 Novembris ſeer heerlick ende triumphantelick aldaer in-gehaelt ende ghehult: alwaer verſcheenen de Ghedeputeerde van die cleyne ſteden / eñ vande vier groote Hooft-ſteden/te weten: s'Hertoghen-Boſch/ Antwerpen/Bruyſſel ende Leuven / maeckende een derde lit van Brabant: van wegen het tweede deel de Baender-heeren van Baſſigni/Grimbergen ende Weeſmale / de Grave van Arenbergh/den Marck-grave van Bergē op Zoom/ den Prince van Orangiē/den Hertogh van Croy ende Aerſchot: van wegen 'tderde lit ofte Gheeſtelijcken ſtaet/de Prelaten van S. Geertrude/ Everbode/ Diligem / Tongerlo / Heylichſtem/ Grimbergen/Villers ende van Vlierbeque/mette Biſ-

1599. te Biſſchoppen van s'Hertogen-boſch/Antwerpen/ende Eertſ-biſſchop van Mechelẽ: deſe zijn verſcheenen voor de Infante ende Eertſ-hertoge/ die verſelſchapt waren metten Ambaſſadeur van Spaengien/den Hertogh van Aumale/ghebannen uyt Vranckrijck / den Marquis van Haurech/ den Grave van Manſſelt / den Admirant van Arragon / den Preſident Ricchardot/ dẽ Raetſ-heere Daſſonville/Dammant dẽ Canchelier van Brabant/mettẽ Audientier/die welcke de blyde in-comſte van Brabant/ ende Privilegien / gheteeckent ende gheſeghelt byde Eertſ-hertoghen/aldaer beyde in Latijn ende Duytſch voor-gheleſen heeft / die welcke de Infanta eerſt op haer knien liggende/ heeft beſworen op't heylich Euangelium: daer nae mede den Eertſ-hertogh. Hier-op ſo hebben de drie Staten vooren ghenoemt/ van weghen heure Principaucien: de Staten ende Landen van Brabant ende Over-maſe/alle behoorlicke onderdanichept beſworen: deſghelijcks zijn oock die Privilegien der Stadt van Leuven beſworen.

Van Leuven zijn zy weder nae Bruyſſel ghekeert dẽ 28 Novembris/ met groote ſolemniteyten/ daer noch de Arcus triumphale, ofte Eerpoorten (van als zy eerſt in-ghehaelt werden) over-eynde ſtonden/ ende werden daer oock ghehult: de ſtadt haer ſchenckende ofte vereerende met een Treſoor van Silver-werck/geeſtimeert op twintich duyſẽnt gulden.

De Eertſ-hertoghen doen binnẽ Antwerpẽ haer blyde in-comſten.

Van daer zijn de Eertz-hertogen gecomẽ den vijfden Decembris tot Antwerpens Caſteel/ eñ van het Caſteel hebben haer blyde in-comſte inde ſtadt van Antwerpen den 8 Decembris/ ende werden daer ſeer triumphantelijck/heerlick ende coſtelijck in-ghehaelt: voor eerſt reden voren 56 Dekens vande 28 Ambachten der Stadt: daer na 26 Wijck-meeſters/al gecleet in purpel Syde ende Fluweel: daer-nae de oude Wet/ofte de Heeren/ die te vorẽ Magiſtraetſchap ende Officien bedient hadden/ende ter Liefde vã ons Vaderlandt / ſullen die hier verhalen / ende waeren deſe:

Heer Jacob van Berchem Ridder.
Heer Nicolaes van Mechelen Ridder.
Heer Jacob Santa Cruz Ridder.
Meeſter Johan de Pape.
Heer Arnolt Schoyt.
Meeſter Johan Bacx.
Meeſter Machiel Cnobbaert.
Meeſter Gillis Gerardi.
Heer Jacob Daſſa.
Heer Adriaen de Martzelaer.
Meeſter Andries van Brenſegem.
Heer Niclaes de Mepere.
Meeſter Balthaſar de Robiano.
Heer Daniel van Ranſt.
Heer Melchior de Villegas.
Heer Meynart vanden Cruyce.
Heer Johan Happart.

Naer deſen volchden vier Officieren / de corte Roeden genoemt/ende oock de lange Roeden/ eñ de vier Stadts Secretariſſen die waeren Meeſter Hendrick de Moy/ beyder Rechten Doctor/ Meeſter Joris Kreſſel beyder Rechten Doctor/ Meeſter Dengs vanden Neeſen Licenciaet/ende Meeſter Johan Boghe / dien volchden de vier Griffiers/Meeſter Adriaen van Dijck/Meeſter Jacob Jacobens/Meeſter Johan Baptiſta vã den Kieboom/ende Meeſter Johan Brant/ Licenciaten/wien volchdẽ beyde der Stadts Pencionariſſen/ die oock Stadts Raden zijn / Meeſter Hendrick Schot / ende Meeſter Jocſt de Weert/beyder Rechten Licenciaten: deſe volchden noch andere Officierẽ/als des Stadts Treſorier / Heer Hendrick van Etten: Daer-nae ſoo reden de Burghemeeſters ende Schepenen vander Stadt/ende waren deſe: 1599.

Magiſtraten vã Antwerpen/ Anno 1599.

Heer Blaſius de Beyac / Ridder ende Heere van Weſt acker Burgemeeſter/maer doen cranc ende abſent.

Heer Hendrick van Halmale / Ridder ende Burgemeeſter/oock Schepen ofte Raet.

Heer Eduart vander Dilſt Ridder/ Heer van Leuergem.

Heer Antonis van Berhem Ridder.
Heer Lodewijck vande Werve Ridder.
Heer Jan van Breght.
Meeſter Paulus van Liere.
Heer Lancelot Tſerarts.
Meeſter Lucas Deſpomeraulx.
Heer Robbert Tuccher.
Heer Jaſpar de Benelaſco.
Heer Nicolas Roecox.
Meeſter Franſoys de Schot.
Heer Jan de Viſſchere.
Heer Gielis de Meere.
Heer Jan van Stembor.
Heer Niclaes de Wyſe.
Heer Marcus Antonis Perez.
Heer Nicolas van Herde.

Deſe volghde Heer Hendrick van Varigh/ Schout ende Marck-grave des Landts van Ryen: met Heer Jan Dammant/ Ampt-man der Stadt/beyde Ridderen.

Ceremonie vant Ridderſlaen.

Van deſe werden byden Eertſ-hertogh daer nae Ridder gheſlagen Heer Robbert Tuccher/ Heer Nicolas Roekox/ Heer Jan van Breght/ ende Heer Jacob Daſſa/ met deſe ceremonien/ zy knieldẽ d'een voor en d'ander naer/ voor den Eertſ-hertoghe/eñ den Grave van Solre daer by-ſtaende/ dat ſweert reyckende / ſloegh haer drie lichte ſlaghen op haer rechter ſchouderen/ met zijn eyghen hant/dies zy den appel ofte het cruys vant ſweert cuſſende/ſprac den Hertoch: Ick make u Riddere inden name Goods ende S. Joris/om trouwelijck voor te ſtaen 't Gheloove/ de Kercke/ Juſtitie/ de Weduwen ende Weeſen.

Daer-nae den 10 Decembris / zijn de Eertz-hertoghen (nae een Miſſe by-den Biſſchop van Antwerpen inde Kercke gedaen) nae het Stadthuys ghegaen/al-waer op een vercierde ſtellagie ſy ghehult ende geſworen zijn/ met behoorlijcke Ceremonien: ende om dat al-omme de forme meeſt allelcens was/ ſullen deſen Eedt van Antwerpen hier verhalen/ende was:

Forme vanden Eedt by de Eertſ-hertoghen gedaen aen die van Antwerpen.

Wy Albertus ende Iſabella Clara Eugenia/ Infanta van Spaengien/by-der Gratie Gods Eertz-hertogen van Ooſtenrijck/Hertogen van Borgondien/Lottringen/Brabant/Limborgh/ Lutzenborgh ende Gelre / Graven van Habſborgh/ Vlaenderen/ Artoys/ Tirol/ Bourgondien-palatin/vã Henegouwe/Hollant/ Zeelant/ Namur/Zutphen/ Marck-graven des Heylich Rijcx /Heeren van Vrieſlandt/ Salins eñ Mechelen/vande Steden ende Landen vã Wtrecht/ Over-yſel ende Groeningen/verclaren/te weten/ ick Eertzhertogh/als Man ende wettich Monboir oft Voocht vande voorſz. Infanta/ende ick Infanta/als Prince ende eygenaer vande voorghenoemde Landen/om te vol-brenghen ende te vol-doen 'tghene dat den 21 Auguſti int Jaer 1598 by ons/ende van onſen 't wegen belooft eñ beſworen was geweeſt/alle ende elck by-ſonder: de Staten van deſe Nederlanden(doẽ tot Bruyſſel vergadert / op de groote Sale van haer Paleys)ſweerẽ/dat wy het recht vande H. Kercke/ ende 'trecht van't Marck-graefſchap des Heylighen Roomſchen Rijcx / univerſaliter alle haere

Statuten/Privilegien/Charteren/Vryheden/eñ alle hun gherechticheden/her-comen/gewoontē/ oude ende nieuwe / als oock de Privilegien van onſe blyde in-comſte/ die van ons eñ onſe Voorſaten de Staten van Brabant gegeven ende verleent zijn/niets uyt-genomē/ ende die vol-comelijcken te onder-houden/ eñ doen onder-houden/ ende dat wy tegen die niet doen ſullen / noch toelaten dat ghedaen worde / in deel ofte gheheel/in geenderleye manieren / ende dat wy alle het gene doen ſullen/dat goede rechtveerdige Heeren ende Marck-graven des Heyligen Rijcks/ zijn goede onderdanen van't ſelfde Marck-graefſchap gehouden ende ſchuldich zijn te doen : ende ſoo wat daer ter contrarien waere in-gebroken ofte vernieut/ſullen wy beteren/ ende in zijn geheel ſtellē: ſoo moet ons God helpen ende alle zijn Heylighen.

Daer-op heeft de Magiſtraet in naeme ende plaetſe vande ſtadt (het woort in Duytſche voerende den Audencier) met op-gerechte vingeren den Eedt ghedaen/die aldus luyde:

Wy Burghemeeſteren/Schepenen/ Raedt eñ gemeyn inwoonderē der ſtadt van Antwerpen/ yeghelijck ende elck by-ſonder/ſweeren u lieden/ Doorluchtighe Vorſten / Albert ende Iſabella Clara Eugenia / Infante van Spaengien/ by der Gratien Gods / Eertz-hertoghen van Ooſtenrijck/ Hertogen van Borgondien/ Lottringen/Brabant/Limborch/ etc. Graven vā Halſborch/ Vlaenderen/ Artoys / etc. onſe Overſte Heeren ende Wettelicke Princen/die hier tegenwoordich zijt/dat wy lieden u lieden ſullen weſen goet ende getrouwe/ ende alles te doen wat goede ende ghetrouwe vaſſalen eñ onderſaten hunnen Wettelicken Heeren ſchuldich zijn te doen:ſo moet ons God helpen ende alle zijn Heylighen.

Ghetuygen vanden onderlinghen Eedt.

Vorder wert nae gewoonte/ van deſen ſolemnelicken onderlinghen Eedt een open publicque inſtrument gemaeckt/ter begeerte vande Magiſtraet byde Princen ondertekent/ met by-ſchrift vande namen der getuygen van Actie:Aldus gedaen in onſe ſtadt van Antwerpen den 12 dach Decembris 1599/ter preſentie vandē Doorluchtichſten ende eerweerdichſten Vader in Gode/dē Biſſchop Tricaricenſis Nuntius Apoſtolique/ Heer Balthaſar de Cuniga/ Ambaſſadeur vanden Coningh van Spaengien/den Hertogh Aumale/den Vorſt ende Grave van Manſfelt / etc. den Hertogh van Arſchot / etc. den Prince van Orangien/den Marquis van Haurech/dē Grave van Arenbergh/ den Grave vanden Berghe/ Marquis vā Bergen op Zoom/ Heer Jan Richardot Ridder / Heere van Berlij Preſident/ Heer Chriſtoffer van Aſſonville/ Heer van Alteville Ridder / Heer Niclaes Damnant Ridder/ ende Cancelier van Brabandt / met meer ander perſonagien eñ officieren met omſtaenders/was ondertekēt I.Albert ende A.Iſabel: Onderſchreven by laſte van haere Hoogheden/ende gheteyckent / Verreycken.

Dit gheſchiede al-omme met groote triumphe/als den 28 Januarij tot Gent/al-waer den leſten Januarij die van Brugghe ende Ypre/ met andere door gedeputeerde haer huldingen ende eeden gedaen hebben : den 3 Februarij geſchiede t'ſelfde tot Cortrijck/dē 6 tot Doornick/ den 9 tot Doway/ende ſoo voorts al-omme in d'andere ſteden : alſoo ſeer frap beſchreven/in drucke uytgegevē heeft D. Joannes Bochius/ Secretaris der Stadt van Antwerpen aldaer/ inde Druckerie van Plantijn gedruckt/met figueren/Anno 1602.

Wachtendonc in Gelderlandt by Pr. Mauritz volck in ghenomen/ 23 Januarij

Terwijle de Eertz-hertogen al-omme ghehult werden/ ſo heeft Prince Mauritz gepractiſeert eenen aen-ſlach op Wachtendonck / een ſterck ſtedeken in't over-quartier Gelder ghelegen/op de Riviere Niers/dat de Vereenichde Landen over 12 Jaren by Graef Carel van Manſfelt af-genomē was/nae twee Maenden belegh. Hy heeft den 22 Januarij doen vergaderen in't Clooſter tot Bebber by Cleef 8 Vanen rupteren/ende ontrēt acht hondert mannē te voete/onder Graef Lodewijck ende den Colonel Edmondt / die vanden voor-noene begonden te marcheren met eenige wagens derwaerts/ende quamen inder nacht ter Nyekercke by Wachtendonck/ daer ſy een weynich ruſten/ende dan voorts nae de ſtadt togen/eē deel over't ijs/eens deels door de grachten / eñ quamen over den wal inde ſtadt/daer dat bovē 80 ſoldaten inde Stadt eñ 't Caſteel niet en warē/ want het peerden-volck dat daer in garniſoen lach/was om buyt nae Ceulen gaen moes-coppen/ende plonderdē dat Slot Wanderſluyten/ al-waer ſy van een deel ſoldaten vande garniſoenen van Bonna ende van Bruyler geſlagen werden. Als Mauritz volck nu inde ſtadt gheraecte/ was terſtondt den al-arm groot/ maer en vonden geen volck om behoorlijcke reſiſtentie te doen/ in voegen dat ſy lichtelijck Meeſter vande ſtadt werden. Daer nae namen ſy eē deel muſquettiers die ſy op eenen wal vande Stadt ſtelden/eñ geſtadelick dedē ſchietē naer het Caſteel/eñ alle die ſy in tegē-weer ſagē/die welcke den Heere van Gileyn / Gouverneur eñ Pantheere al-daer in zijn keele queтſten / ende noch eenen Coneſtabel eñ andere doot-ſchoten. Den Heere van Geleyn hadde maer ontrent 30 ſoldaten by hem / ende ſont terſtout aen den Grave vanden Berghe nae Ruermonde om hulpe/ die wel terſtont alle by-ligghende garniſoenen dede derwaerts trecken/ maer te ſpade : want Graef Lodewijck vā Naſſou was al-daer met zijn peerden ende ander volck by-ghecomen: daer en tuſſchen dat ettelijcke rupteren vande peerden af-geſetē/ onder andere den Capiteyn/ Luytenãt vande compagnie vā Pr. Mauritz/ geraeckte over de grachten op den wal vanden Caſteele/die oock ten leſtē de Domon vermeeſterden op belofte van't leven te ſalveren / die daer binnen waeren / al-waer dat een Dienſtmaecht vanden Gouverneur met een manlijck herte / met een forcke een leere om-wierp/daer vijf mannen op-ſtonden. Alſoo creghen ſy de Stadt ende het Caſteel inne den 23 Januarij/ welcke Stadt zijnde gelegen in't over-quartier van Gelre/ront-omme inde ſtedē die de Spaēſchen noch hebbē in Gelderlant/in eē Moraſſe/ ende is hun van grooter importantien / om te verachteren ende om te ſtooten de raet-ſlaghen vanden Admirant:daer ontrent laghen etlijcke Vendelen Spaenſch voet-volck / die in groot perijckel waren van ontdeckt te weſen ende geſlagen te worden/ want noch tot Gelder / noch in andere plaetſen wilde niemant die in-nemē/ mits de diſordre onder haer / om de generale muyterie al-omme.

Deſen aen-ſlach geluckelijck vol-bracht by Graef Lodewijc eñ Colonel Edmont Schotsman / was ſeer profytelijck voor hun-lieden/ want de Boeren van daer ontrent alle hun beſte goederen daer binnen gebrocht hadden:ende daer naer hebbende al-daer alle goede ordere geſtelt/zijn mette rupterie dē 24 Januarij weder vertrockē/latende daer voor Gouverneur den Heer Loijs vander Cathulle/Heer van Ryhove/met alle het voet-volck/ eñ mits de ſtadt van lonten/ ſchoppen / ſpaden / ende van meer ander gereetſchappe onverſien was/ ſoo tooch den voorſz. Colonel Edmont weder derwaerts met goet convoy den 5 February/ daer binnen voerende alle nootdruft.

Aenſlaghen van Graef Lodewijck eñ La Bourelotte/ beyde gebrokē/ d'een van d'ander.

Wederomme den 14 Februarij dede Prince Mauritz ander-werf onder't beleyt van Graef Lodewijck vergaderen tot 17 Vanen ruyterē/ ende wel twee duyſent te voete/ om een voorder convoy nae Wachtendonck te doen/ ofte onder dat deckſel eenige aenſlagen op eenighe ſteden: doch ſo hy aen't marcherē was/ ſo werter vernomen/ dat den Colonel Claudio de La Bourelotte in Brabandt mede marcheerde met zijn regiment/ ende 'tregiment van Aſchicourt/ op eenich ſeecker exploit ofte convoy te doen: den Heere Sidleniſky ligghende tot Bommel/ om de ooge ende opſicht op alles te hebben/ contremandeerde daer-omme den Grave Lodewijck met alle zijn volck te comen nae den Tielterweert ofte daer ontrent/ om daer-mede La Bourelottens aenſlach te breken of te verhinderen/ alſoo het ghebeurde.

La Bourelotte meynde tot zynen aen-ſlach mede te gebruycken een deel vande gemutineerde van Hamont/ maer de ſelvige crygende achterdencken/ en wilden niet op-trecken/ ſonder aen-ſien dat ſy te voren daer-toe hope gegeven hadden: hy meynde oock mede te nemen eē deel van't garniſoen vande ſchanſe van Sint Andries/ mogelyck om 'tſelfde te veranderen/ ende dedenſe daer-op den 15 Februarij monſteren: dan dit garniſoen in lange geen ghelt ghehadt hebbende/ ende hoorende dat by de monſterin noch geen gelt en was/ begonden ten ſelvighen daghe te muytineren/ ende hoe wel ſy in't eerſte wel gheſtilt worden met ſchoone woorden/ ſoo begonnen ſy noch den ſelvigen avont meer als te vorē op-loopich te weſen/ ſchietende met geſchut over de ſchanſe/ namen ghevanghen alle hun gebieders ende Capiteynen/ ende plonderden des Gouverneurs ende andere logimentē: den 16 ſonden ſy alle heur gevangen Officiers/ met veel vrouwen ende kinderen naer s'Hertogenboſch/ 'twelcke die vā Creveceur hoorende/ ende bemerckende dat voor heur mede geen andere betalinge en was/ volchdē den 17 daer aen ende begonden mede te muytineren. Hier door La Bourelotte ſiende zynen aenſlach eñ voornemen gheheel ghebroken/ keerde weder nae de Maſe.

De ſchanſe van S. Andries ende Crevecuer muytinerē.

Hier en tuſſchen was het rumoer ſo groot in Hollant geworden/ van La Bourelotte tocht/ dat Pr. Mauritz ſelve nae Gorchum tooch/ eñ dede derwaerts veel Crijſ-volcx marcherē/ vreſende eenighen in-val/ om dat het ijs al-omme ſeer hart lach/ jae ſo ſeer vaſt/ datmē uyt Dordrecht vier Velt-ſtucken gheſchuts op haer afſuyſten ofte wielē over het ijs eñ riviere tooch nae Papendrecht: maer hoorēde het wech-trecken van La Bourelotte voorſz. en tooch Prince Mauritz oock niet vorder.

Hier-omme belaſte het voorſz. convoy van Graef Lodewijck voorts nae Wachtendonck op te trecken/ alſooſe deden den 29 Februarij/ met 17 Vanen Ruyteren eñ 6 Vendelen knechten (die te Wachtendonck ſouden in garniſoen blyven) met 100 Wagens/ gheladen met alderhande amunitie ende nootſakelijckheden: ende alſo die ſavonts gecomen waren ontrent Gebber/ marcheerden den 25 tot Nyekerck toe/ ende den 26 Februarij ſonden alle de Wagens in-de ſtadt/ ende keerden inden nae-noene wederomme/ ende quamen te Marienboon/ ende ſoo weder-omme elck in hun garniſoenen/ hebbende Wachtendonck nu wel verſien: zijnde eē plaetſe eñ ſtadt van waer ſy bequame verde courſen condē doen rontom Ceulen ende Aken/ tuſſchē den Rijn ende de Maſe.

Wachtendonck wort volcomelijc ghevictualieert ende verſien/ den 26 Febru.

Terwylen in Nederlant beyde de Legers in Winter-leger laghen/ iſt ghebeurt dat een deel van Grobbendoncx compagnie peerden ergēs ontmoet hebben eenighen troupe van de bende peerden van eenē Franſoyſchen Edelman/ dienende Prince Mauritz/ genoemt de Heere van Breaute uyt Normandien/ een jong/ cloeck eñ hoochmoedich Crijſ-man: het ghebeurde dat de Franſoyſen geſlagen werden/ ende zynen Luytenant Capiteyn Jaques gevangen/ die aen zynen Ritmeeſter ſchreef om zijn rantſoē: Briaute hem antwoordende/ ſchelde hem ſeer/ dat hy hem ſoo hadde laten ſlaen ende vanghen/ zijnde ſeer nae van gelijck getal gheweeſt/ ende dat de Officiers van Briaute haer niet en behooren te laten vangen/ al waren de vyanden 40 tegē 20/ eñ dat zijnder 20 hem niet ontſiē en ſoudē 40 vā Grobbendoncx compagnie aen te taſten ende te ſlaen/ ende diergelijcke vermetelijcke woordē meer. Deſen brief comende vanden Capiteyn aen zynen gevangen Luytenant/ (alſo alle brieven/ comende aende gevangenen/ eerſt gheleſen worden) ſo heeft dat den Luytenant vā Grobbendonck ſeer geſpetē/ van deſen Briaute alſoo getrotſt te weſen/ ende hem gheſchreven/ dat hy hem die ſchande niet en behoefde voor te houden van met 20 tegen 40 te willē vechten/ maer hy wilde hem met 20 vande zynen ergens ontmoeten/ ende betoonen zijn manheyt. Ten leſtē door veel ſchryven over ende weder/ cregē verlof van hare Overſten/ zijn veraccordeert op de wapenen/ op den tijt/ ende op de plaetſe: de wapenen waren gewoonlijcke Ruyters wapenen/ twee langhe piſtolen/ een corte-laſſe/ ende goet harnaſch. Briaute die verſocht dat Grobbendonck ſelve zijn volck ſoude voeren/ hy wilde met hem te doen hebben: maer Grobbendonck ontſchuldichde hem/ dat hy Gouverneur van s'Hertogenboſch was/ ende diē laſt en liet hem dat niet toe/ ende ſoo de queſtie metten Luytenant was begonnen/ ſoo ſoude hy die eynden. Briaute hier over niet vertſaecht zijnde/ heeft het compact aen-genomen/ dat gheen ghelijcke parture was/ zijnde dē Luytenant Gerart Abrahams/ alias Leckerbeetgen gheheeten/ met zynen Broeder Antonis Abrahams/ geen edel-luyden/ ende meeſtēdeel vande reſte oude ervaren ſoldaten/ oock vertwyfelde over-loopers/ diemen de Coop-lieden noemde/ midts ſy vercocht hadden de Stadt van Geertruydenberg aen-den Hertogh van Parma/ pretenderende tachterheyt van hun gagien/ diemen hun aengheboden hadde/ ende wat ſy meer conden verſoecken: dan door giericheydt vercochten ſy die voor 15 Maenden gagie/ de 10 Maenden ſeyden ſy ten achterē te weſen/ ende de 5 voor hunnen coop/ eñ ſy werdē daer over alle geproſcribeert eñ gelt op haer lijf geſtelt/ eñ waer ſy ghecregē werdē/ werdē gehāgē: daer vā deſen Lutenant eē vāde principaelſte was geweeſt: met deſe geſellē heeft Briaute licht veerdelickē gehādelt/ de parture ſeer ongelijc/ hy zijnde eē groot Edel-man: nochtans Pr. Mauritz ende zyne vrienden conden hem daer niet van brengē/ hoe wel ſy hem voorhielen die parture na zijn qualiteyt niet en was/ etc. dan zijn jonge hitticheyt wilde daer-mede voort-gaen/ ſelve conſenterēde de plaetſe te ſeer vorderlick zijn tegenpartye/ te na de ſtadt vā s'Hertogenboſch op de vuchtſe Heyde/ al-waer nae beſpreck van vryelijcken van weder-zyden daer te moghen comen/ zijn beyde de partyē daer gecomē den 5 Februarij/ zijnde elck 22 in getale/ behalvē de trompettē.

Combat oft gevecht tuſſchē 22 Brabanders onder Gerard Abrahams/ teghen 22 Franſoyſen onder La Breaute/ dē 5 Febru. 1600.

Zijnde op de plaetſe/zijn ſy aen't treffen van malcanderen gecomen/al-waer Briaute tẽ eerſten zynen vyant Leckerbeetgen zijn piſtole geſtelt heeft tuſſchen het caſquet eñ ring-crage/eñ hem ſo doot ter aerden geſchoten/het peert van Briaute is oock geſchoten ende doot ter aerdẽ gevallen:den Broeder vanden Luytenant Antonis Abrahams bleef ooc doot/ende meer andere/ende wel 26 peerden inden eerſten aenval/ van weder-ſyden/een teecken van een ſeer vreeſelijcke batalie. Briaute was van eenige vande zyne weder op een ander peert geraect/ eñ daer wert weder van beyde ſyden ſeer gevochten:ten leſten wort anderwerf Briaute zijn peert gheſchoten/dan omringt vande zyne/ geraect weder op een derde peert/ al-waer hy noch lange mette zynen ghevochten heeft/ ende alſt ſcheen datter meer vã de Franſoyſen dã van de Brabanders doot-gebleven waren/ overmits eenighe Franſoyſen terſtont naer den eerſten aenval ſchandelijck waren gaen loopen/ ende vande anderen veele te voete waren/ ſoo iſſer eenen jonghen/(een wegh-loopende Peert gevangen hebbende/daer den Ruyter van was verſlagen) daer op gheſprongen/ ende loopt nae de Stadt van s'Hertoghen-boſch/roepende victorie/ het welcke ſoo aenghenaem te hooren was/ dat zy terſtont twee groote ſtucken geſchuts af-ſchoten vã blyſchap/ waer over de reſte vã Briaute zijn Volck verſchrickt waren/meynende dat daer eenighe embuſcade ofte verraderye voor handen was/eenighe weder leelijcken gevlucht zijn/ ſulcks dat Briaute hem ſiende ghenoech verlaten/ende ſeer ghequetſt/heeft hem gevanghen ghegheven/ aenbiedende groot rantſoen voor zijn lijf/dat hy te vooren belooft hadde/eñ ſoo den Lieutenant hadde ghevanghen geworden/ſoude veel min ghegheven hebben: dit contract loochenen die van d'ander zyde dat nochtans ſchijnt ten deele waer te weſen/om dat den Lieutenant Abrahams/ alias Leckerbeetken dat anders ſoo lichtelicken niet aen-ghegaen en ſoude hebben/om dat hy gheproſcribeert was/ eñ gelt op zijn lijf geſtelt/ ten ware zijn lijf hem in ongeluck van gevanckeniſſe toe-geſeyt hadde gheweeſt mette zyne/ die oock meeſt van die ghebannene waren/ dan dit wordt in een ghedruckt boecxken (by die vanden Boſſche uytghegheven) gheloochent/ ſegghende datſe hadden gheſworen niemanden te ſparen: dit zy ſoo het wil/ om de vuyle moort te bedecken/ ſoo iſt ghebeurt/ dat zy door het op-ruyden van eenighe die uyter ſtadt quamen/ verſtoort over de doot vanden Lieutenant Leckerbeetken/ hem met coelen bloede/ als zy hem ontwapent hadden/wel drie quartier van een ure ghevanghen geweeſt zijnde/is hy met meer dan 30 wonden/ by de Cornette Jan van Mil eñ anderen/ vermoort gheweeſt/te weten van die/die van't gevecht niet en waren gheweeſt/ ende ſoo hebben die verwinders zijn doot lichaem met eenẽ van Briaute zijn Neven/ neffens hem op ghelijcke wyſe vermoort/ in s'Hertogen-boſch gebrocht/ zijnde vanden haren metten Lieutenant Gerardt Abrahams ende zijn Broeder vijf doodtghebleven/ende ſoo veele wel gequetſt/ende nae het ſegghen vande voorſz boecxkens/ 14 van haer vyanden: maer die Franſoyſen ſegghen datter maer negen vanden haren doot bleven/ ende eenighe ſeer ghequetſt: Aldus ſchijnt dat dit gedruckt boecxken in Franſoys eñ Duyts alleenlijck uyt-ghegheven zy om die vilaine moort te verſchoonen. Dit ſeyt/om dat zy de lichamen op't verſoeck vande vriendẽ tot Dordrecht ſondẽ/is ſeer miſ-ſproken geweeſt/want ſy aldaer dat lichaem met alle zijn wondẽ (men ſeyde tot 36 toe) af doen ſchilderen hebben/ende dat alſoo aen zijn vrienden geſonden/ om te begraven nae zynen ſtate: waer over een Franſch Edel-man Hockincourt ghenaemt/ in Meerte in Hollandt ghecomen is/om die doodt te wreken/beroepẽde Grobbẽdonck tot Camp-vecht (dien zy de moort toe-ſchreven) die dat van zijn Ampts-wegen ontſeyde: Hoe-wel de lichtveerdicheydt ende vermetelheydt van Briaute by alle wyſe te miſpryſen was/dat hy die aldaer eẽ vreemdelinck was/ hem ſtelde teghen een hoop uyt-gheleſen/infame/geproſcribeerde ende verbannen oude boeven/ die in haer eyghen lande veel voordeel hadden/waer over een yeder oordeelde nae gheſintheydt.

Briaute wordt vermoort/ ghevanghen zijnde.

Van mutinatien onder des Eertſ-hertoghs Crijghſ-volck hebben wy vooren wat gheſeyt/ de welcke de Eertſ-hertogh door het advijs vã den Admirant heeft goet ghedocht te caſtyden/ als een nootelijcke ende beſte medecyne teghen ſulcke ſieckten: dies drie ſtucken geſchuts van Maeſtricht dede brenghen/ met twee duyſent Borgondiens/ nieuwe op-gelicht byden Marquis van Varabon/met noch ander twee duyſent Duytſchen ende Walen/die minſte ten achteren waren/ende met deſe wilden ſy treckẽ om de ghemutineerden te ſlaen eñ te dwingen ſonder gelt/ maer zy vonden weynige tot ſulcx gewilligh: eenighe Hoofden hun verhalende het inconvenient dat van met onwillige tegen deſperate te verwachten ſtonde/ ende watter ghebeurt was tuſſchen de ghemutineerde Italianen eñ Spaengiaerdẽ tot Sichem Anno 1595/ ende mits dat ſulcken rigeur teghen rechtveerdighen ende noot-dringhenden eyſch een yegelijcken teghen 'thert ſtack/ eñ leyde hem vooren het perijckel van eenen generalen oproer ende mutineren: Waer-omme reſolveerdẽ met veranderẽ van garniſoenen/ende exploiten die La Tourelotte aen-ghenomen hadde te doene/alle vordere mutinatien voor te comen ende te beletten: maer dies niet teghen-ſtaende ſoo mutineerden het Crijghſ-volck noch meer: naemelijck de garniſoenen van't Fort van Creveceur/ ende die van S. Andries/als gheſeyt is: Dies de Eertſ-hertogen ſiende geenen anderen middel/ accordeerden de ghemutineerde van Hamont/dat zy trecken ſouden nae Dieſt/ eñ daer blyven tot dat zy betaelt ſouden zijn van alle tachterheden/ daer op werdẽ zy derwaerts gevoert byden Maeſtro del Cãpo Teſſeda/ſterck ontrent 2000 te voete/ ende duyſent te Peerde/ daermen hun daghelijcks ſouden gheven veerthien ſtuyvers elckẽ voet-man/ eñ 28 ſtuyvers elcken Peerde-ruyter/ tot datmen met hun afghereeckent eñ betaelt ſoude hebben: maer des niet-te-min/ ofte dat de betalinghe ſpade bywylen voort-quam/ofte anderſins/ ſo liepen zy met 800 peerden ende duyſent te voete nae de Walſche Landen/tot Berghen in Henegouwe ende tot Doornick toe/ ende deden het platte landt noch tachterheden van contributien opbrenghen/die noch onbetaelt waren van dat zy in Hamont waren/ ende daer-en-tegen en hielpen geen verthooningen die den Heer Giouan Jacomo Belioioſa/ daer gheſonden/ hun conden doen.

Eertſ-hertoch en derf zijn ghemutineerde niet caſtyden.

Die ghemutineerde wort Dieſt ingegeven/ ende daghelijcx onderhoudt.

Die van't Caſteel van Carpen/ maer 22 ſoldaten ende eenighe peerden in hebbende/ mutineerden oock/ ſoo dat zy 200 peerden Spaengiaerden by haer in-lieten/ derwaerts dat den Gouverneur Fernando Lopes geſonden werde/ die oock niet bevredicht conden worden tot in Auguſto.

Die van't Caſteel van Carpẽ mutineren.

Alſo een deel van't Spaenſch Leger ontrent s'Hertoghen-boſch lagh/ tuſſchen Grave ende Venlo/ bevontmen dat het ſorghelyck ware ſoo nae te legheren byde ghemutineerde/ want bevonden dagelycx veel Crÿſ-volck te voete ende te peerde/ meeſt Italianen ende Walen/ haer toe-liepen. Deſe/ als ſy hun redelycken ſterck bevonden/ ontrent 300 peerden/ ende 500 te voete/ begavẽ haer tot Hamont/ daer de Spaẽſche vele nae Dieſt getrocken waren/ ende naer de gemuytineerders gewoonte/ vercoren haren Eletto ofte Overſten/ Brunoro Gabrielli di Augubio, ende van't peerden-volck Pietrantonio Geneveſi de Aleſſandria, ende alſoo alle Officiers Italianen/ als die tot dat ambacht bequaemſt waren.

Weder nieu muytinatiẽ int Spaens leger.

Hier over Loÿs de Velaſco/ vreeſende meerder verloop van zÿn volck/ trock over de Maſe tot Arſen/ ende marſeerde nae Berck: ontrẽt Venloo legerde hy hẽ/ inde Dorpen van Nyerkerck ende Oudekerck/ ende den ſelven nacht ſoo verliepen wel ontrent 300 peerden/ met eenich voet-volck/ ende vervoechdẽ hun byde ander gemuytineerde/ ſoo dat de Eertz-hertogen oorlogh-ſaecken ſeer perplex ſtonden.

Inde voor-gaende Boecken hebbẽ wy verhaelt hoe datter acht/ meeſt groote ſchepẽ/ ende vier ofte vÿf uyt Zeelant nae Ooſt-Indien/ by Cabo de bon Eſperanza/ uytgevaren waren: de acht ſeylden uyt Texſel den eerſten Mey/ Anno 1598: den 20 Julÿ daer na waren aen Cabo de bon Eſperanza: daer nae cregenſe tempeeſt/ dat ſy d'een den anderen verloren/ ſo dat de 3 ſchepẽ daer van arriveerden tot Bantam in Java dẽ 26 Nov. in de ſevende Maent dat ſy uytgeſeylt warẽ: de andere 5 ſchepẽ quamen daer eerſt den 1en Janu. 1599/ ſy vondẽ daer quantiteyt van Peper/ dat ſy vier ſchepen daer mede vol-ladẽ/ ende de andere vier ſchepen ſonden ſy na de eylanden van Molluccas om ladinge te ſoecken.

Acht Hollantſe ſchepen varen ende keeren ſeer cort in Ooſt Indiẽ

De vier geladen ſchepen/ onder't gebiedt vã Jacob van Necke/ keerden weder in Texſel dẽ 19 Julÿ/ 1599/ hebbende maer uyt-geweeſt 14 maenden ende 19 dagen/ goet profÿt brengende/ ende hadden by den weghe geweeſt in't eylant van Sint Helena/ ende hun daer ververſt.

Als de 3 vande 8 ſchepen eerſt tot Bantam quamen/ waren ſy ghekent van d'ander reyſe/ ende meynden dat ſy daer ontrent hadden liggẽ Zee-rooven/ waeromme ſy met haer niet wilden handelen/ maer alſo ſy eenẽ Man/ uyt China geboren/ Abdol geheeten/ ſagen/ die ſy d'eerſte reyſe met haer in Hollant ghevoert hadden/ nu met haer gekeert was/ eñ hun zÿn reyſe verhaelde/ ſo waren ſy willecome/ ende by den Coning ofte Regent vriendelick ontfangen. Deſen Abdol (in Indien onder haer een ſlave geweeſt hebbende) verhaelde/ al wat hy in Hollant geſien hadde/ dies ſy boven al verwondert waren te hooren/ dat het Water s'Winters toe-vrieſt/ namentlÿck de binnen-landtſche Zee ende de ſoete Wateren/ ende dat daer over ſleden/ wagens/ peerden ende menſchen op gaen connen: ſeyde hun/ hoe dat Hollant een vry Lant was/ ende dat elck man daer zÿn eygen Meeſter ende Heere was/ ende dat daer geen eygen knechten ofte ſlaven waren: voorts verhaelde hy vande fraye huyſen/ menichte van ſchepẽ/ groote kercken/ ende dat ſy dertich Jaer oorloge ghevoert hadden met den grooten Coning van Spaengien/ ende dat ſy noch rÿck ghebleven waren/ met diergelÿcke particulariteyten meer/ die ſy/ mits het hun te wonderbaer ſcheen/ niet al wilden ghelooven: deſe reyſe is perticulierlÿck in drucke uyt-ghegaen.

Vande andere 4 ſchepen voeren de twee tot Banda/ ende quamen oock corts t'huys gheladen met Noten-muſcaten/ Macis ofte Folie: de leſte twee liepen in't eylant van Ternate eñ laden daer Garoffoli Naghelen/ ende quamen weder tot Bantam/ ende al-omme volck ende goederen latende/ zÿn oock coſtelyck geladen te huys gecomen/ waer van de particulariteyt in gedruckte boecxkens te leſen is.

De Compagnie uyt Zeelandt hadden Anno 1598 uytgeſonden 3 ſchepen/ de Mane/ de Sonne/ ende de langhe Bercke/ daer van de Mane bleef in't uyt-varen/ qualick geballaſt/ om-vallende voor Doveren: de twee andere/ de Sonne ende de lange Berck voeren tot Bantam/ daer ſy Peper laden/ ende quamen niet gheheel volladen t'huys.

Zeelantſche ſchepen nae Ooſt Indie

Meer hadde Balthaſar de Moucheron/ een cloec Coop-man/ Cornelis Muenicx/ etc. Anno 1598 uyt-geſonden uyt Zeelant twee ſchepen/ den Leeuw' eñ Leeuwinne: deſe trafiqueerden in't eylandt van Sumatra/ inde ſtadt eñ mettẽ Coningh van Achin/ daer ſy (mits eenen dienſt doende tegen den Coning van Yor in oorloghe) hadden begoſt voor haren loon Peper te laden/ maer dẽ opper Commÿs/ Cornelis Houtman/ hem niet voorſichtich genoech dragende/ heeft hem in ſuſpitie ende haet by den Coningh ghebrocht/ door inſtigatie van eenige Portugeſen/ ende is ten leſten over-vallen gheweeſt vanden Secretaris des Coninghs/ die hem/ terwylen een deel van zÿn volck aen landt was/ met veel volcx/ vrientlÿcker wyſe/ is comen beſoecken/ in't ſchip den Leeuw'/ ende zÿn daer met goeder chiere wel getracteert geweeſt/ gebruyckẽde eenige cruyden die 'tvolc inden dranc droncken maeckte/ ende alſo hebben ten leſten de Indianen den Overſten Houtman in zÿn Camer vermoort/ met meer andere: den Schipper eñ andere ontſprongen beneden in't ſchip/ daer ſy met den Enghelſchen fameuſen Piloot/ Jhon Davis/ hun te weere ſtelden/ ſo verre datſe (hoe wel dat de Indianen boven meeſter van't ſchip waren) ten leſten daer uyt ende van ghedreven werden/ door dat den Schipper een ſtuck gheſchuts af-ſchoot/ waer-mede het ander ſchip/ de Leeuwinne/ haer oock ter weere ſtelde ende te hulpe quamen/ waeromme de Indianen het verliepen ende over-boort ſprongen/ met groot verlies van haer volck.

Balthaſar Moucherõ ſchepen avontuere in Sumatra.

Dit de Indianen qualÿck gheluckt zÿnde/ ſont den Coning vanden Lande aen den onder Commÿs/ Le Fort geheeten/ die met meer andere aen't landt was/ aen-biedende/ hoe datter in miſ-verſtandt veel van zÿn volck vermoort waren/ dan ſo ſy hem een wilden van hun ſchepen in vergeldinge gheven/ ofte voor rantſoen/ ſoo wilde hy haer hun volck/ noch by hem aen lant zÿnde/ weder ſenden/ ende Peper voor haer ladinge: maer deſen onder Commÿs Le Fort/ aende ſchepen gecomẽ zÿnde mette bootſchappe/ rade ſelve de conditie niet aen te nemẽ/ ende hun niet vorder te vertrouwen/ ſegghende: dat hy gheloofde/ dat hun volck meeſt al vermoort waeren/ waer-omme ſy wech-ſeylden nae veel onderhandelinghen/ met een deel Pepers ende met haer gelt weder-omme: ende ſoo langhs de cuſten quamenſe by het eylandt van Ceylam/ al-waer Rÿs tot haer victalie creghen eñ Water/ ende quamen alſo dit Jaer te huys in Julio/ hebbende wel het twee-derdendeel van hun volck verloren. Deſen Moucheron/ Symon Jaſperſz. Perduyn/ eñ Pieter van Herke hebben het naeſte Jaer/ den 5 Mey/ onder het bewint van Joris van Spilbergh/ weder 3 ſchepen/

pen derwaerts geſonden/die Anno 1604 den 24 Meerte ſeer rijck t'huys-quamen / als wy hier nae ſullen verhalen.

De eerſte compagnie van Amſterdam/eer hare 8 voor-gaende ſchepen t'huys ghecomen waren/hadden uyt-geſonden Anno 1599/ onder den Admirael ofte Commijs/Steven vander Hagē/ den vierden Mey drie Schepen / de Sonne / de Mane ende Morgen-ſterre:maer ſoo ſy in Julio daer nae de vier van haer 8 ſchepen wel met Peper geladen t'huys ghecregen hadden/ hebben ſy die ſelvige terſtont weder uyt-gereet/de drie daer van voor de derde reyſe/als Mauritius/Hollandia/Vrieſlant ende Over-yſel/daer Overſte Admirael op was Jacob Willemſz.ende onder Admirael Cornelis van Heems-kerck / ende deſe voeren uyt den 21 Decembris inden Winter/ Anno 1599.

Een nieuwe compagnie Brabanders ſenden ſchepen nae Ooſt Indië.

Ander Coop-lieden/meeſt van Brabant ende Antwerpen / ſiende dat die oude compagnie nu haer ſchepen de derde reyſe uyt-ſonden / hebben oock een nieuwe compagnie op-gerecht/ eñ vier ſchepen toe-geruſt/dieſe noemden/ Nederlandt/ Vereenichde Landen/Naſſouw'/ende 't Hof vā Hollandt / daer ſy Admirael op ſtelden Pieter Both van Amerſfoort/die mede den 21 December leſt mette vier andere/ vande oude compagnie/uyt-voeren/ ende zijn wel geladē t'huys gecomen/ontrent 2 Jaren uyt-geweeſt zijnde.

Deſe ſelve nieuwe compagnie heeft weder dit Jaer 1600 twee ſchoone ſchepen/ontrēt van 300 laſten/ofte 600 vaten/ofte 1200 boten uyt-gereet/genoemt den ſwerten ende wittē Arent/ die uyt-voeren den 2 Junij dit Jaer 1600 / met 6 ſchepen vande oude compagnie/ende zijn oock wel vol geladen t'huys gecomen / ontrent twee Jaren daer nae.

Hier mede voeren uyt 6 ſchepen vande oude compagnie/ die ſy groot ende ſchoone ſelve doen bouwen hadden/genoemt Amſterdam/als Admirael/ Dordrecht als Vice-admirael/ Goude/ Delf/Leyden ende Haerlem/elc groot byde 500 laſten/ofte 1000 vatē/met 30/ ſo metale als yſere ſtucken geſchuts/ daer overſte Admirael van was Jacob van Necke: ſy hadden elck op 180/ 160 ende 140 mannen/ voeren uyt den 2 Junij/ 1600 / ende zijn daer naer in verſcheyden tyden wel rijckelijck t'huys-ghecomen / eenighe by de drie Jaren uyt gheweeſt/ hebbende tot Patane ghe-laden/op't vaſte Landt van Malacca.

De Vereenichde Nederlanden hebben oock mede getracht tot vorderinghe van haer Zeevaert/een vaert op de Weſt-Indiē uyt te vinden/ende hebben veel ſchepē (ende dat groote) gheſonden na de Weſt Indiſche onbewoonde Eylanden/om Sout te halen/(ghebacken door de hitte der Sonne van Zee-water dat op de Clippen gheſmeten wordt) dit Sout is ſeer crachtich ende ſubſtantiael / niet coſtende dan het halē/dat is de vrachte/ende vande Clippen t'ſchepe brenghen/ende dat wordt in Hollandt ende Zeelandt gheraffineert tot goet profijt. Deſe vaert die quā hun wel te paſſe/om dat de vaert op de Cuſten van Afriken ofte Guinea/ door de menichte van ſchepen/die van alle Lāden daer voeren/ nu voort aen geen ſo goeden profyte en gaf als in't eerſte dede: Waeromme zy hebben getracht met deſe vaert op de Soute Eylandē allenſkens een handelinge in Weſt-Indien te brenghen / ſonder te ſoecken eenighe conqueſte daer te maken / maer liever eenighe Indianen beſchermen / om alſoo daer mede in traffijcque te comē/ het welcke apparent is/dat het metter tijdt een handelinghe wil uyt-brenghen / door dat de Nederlanders alle dinghen een half deel beter coop connen gheven / dan de Spaengiaerden doen / door de groote Spaenſche laſten ende tollen: Soo dattet Spaengien beter hadde geweeſt/dē Nederlanders de vaert van Spaengien niet te verbieden ; maer met oogh-luyckinge hun die toe te laten als vooren/ dan die uyt noot te dwingen ander vaerden te ſoecken/daer ten leſten niet veele toe en ſal helpen/eenighen voor-ſlagh (op-geworpen by eenighe) hun toe te laten op Indien te varen eñ handelen/met conditie dat zy derwaerts gaende ende comende ſouden moeten aen-leggen in Spaengien/ ende daer de groote tollen al-omme betalende / den Coningh alſoo zynen rijckdom toe-brengēde/ daer de Nederlanders niet toe gheſint zijn.

Beraetſlagingen onder de Vereenichde Landen/om middelen totter oorloghe.

Wy hebben vooren verhaelt watter in Nederlandt in Crijghs ſaecken tot inden Winter was ghepaſſeert / ſullen nu ſeggen watter gheraetſlaecht is totten Crijgh voor den toe-comenden Somer van weder-zyden. De Vereenichde Landen hebben in den Winter doende gheweeſt om vande Provincien conſenten van gelt totten Crijgh te hebbē / daer-inne dat veel ſwaricheden vielen/ eenſdeels om dat de Admiraliteyten al-omme ſeer verachtert warē/ende alle daghe meer verachterden / om dat het incomen heurer middelen ſeer was ghecrenckt/ mits het verbodt vande Licentē/ daer de partyen d'een den anderen mede meyndē te crencken. De weder-comſte vande Vlote van Weſten en conde daer-inne niet remedieren/ als meer hebbende gheroſt/dan profijt ghedaen:de neeringhen waren al-omme ſeer ſlap / ende de vreeſe vande Galeyen tot Sluys en maeckte gheen cleyn ſorghe ende achterdencken in Hollandt ende Zeelandt/ ſoo veele datmen ſprack vanden Graven-hage te beſchanſen / eñ daer Crijghſvolck te voet ende te peerde te legghen.

Die van Groeninghen ende omme-landen maeckten oock moeyte/ want die nu eenige jaren goede ſommen van haer conſenten waren ſchuldigh gebleven/ wel drie jaren/ende ſtelden gheen ordre van hun tachterheden te betalen/ die wel waeren vierhondert duyſent gulden: daer-omme de Staten van d'andere Provincien generalijcken moeſten teghen haer voornemen / eenighe ſtrengheyt ofte executie (een bedroefde ſaecke van quaden exempele eñ conſequentie in ſodanighen ſtaet ende Civile oorloghe.) Zy committeerden daer toe den Heere vanden Tempel met acht Vendelen knechten/ eñ twee vanen Ruyterē: Mette welcke Tempel/met eenige Vrieſche vendelen meer/ quam in Groeninghen den 16 Meerte / half met onwille vande Borgherye / die hy des anderendaechs de Borgher-wacht verbode/ende heeft aldaer ſeer veele ende ſoo verde gehandelt/dat zy ten uyterſten werden geexecuteert met rouwe procedurē/niet tegenſtaende dat den Gouverneur Graef Willem van Naſſouwen veel daer vooren dede/ ende alle ſoeticheyt gebruycte/ zijnde maer eenighe particulieren oorſaeck van alles/ ſoo dat om de wrake daer over voor te nemen/ten leſten aldaer een Caſteel ghebout is/allegerende het perijckel daer die ſtadt ende ſtaet van Groeninghen in ſtonde / door haer groote wekelijcke Marckt-dagen/ op de welcke ſoo grooten buyten-volck vergaderde / dat den Vyant daer onder conde lichtelijcken verſcheyden aen-ſlaghen aen-richten/ende te paſſe brengen tegen die ſtadt: Waer door men moeſte geduerichlijckē 20 ofte 25 Vendelen knechten daer in garniſoen houden/ſulcks datmē reſolveerden / niet ſonder groote verbitteriſſen

ende

Tot Groeninghen wordt een Caſteel gebout.

ende op-ſpraecken van velen/ goede ende quade/ daer een Caſteel te bouwẽ/ dat welcke wert nae langhe tracteringhen ende veel tegen-ſprecken/ aen-gevangen eñ volmaeckt aen't Noort-ooſt-eynde vander ſtadt/ noch den volghenden Somer: 'twelcke vande executeurs voor-gheſlaghen ende verſeeckert weſende/ maer te ſullen coſten ontrent tſeventich duyſent gulden/ daer op't ſelvighe te lichtelijcker gheconſenteert werdt: maer de experientie heeft ghelеert/ dat het ghecoſt heeft over de 400 duyſent gulden/ meer dan wel de tachterheyt was/ ſo dat de executeurs luttel dancks daer over al-omme begaen hebben: daer werdt Joncker Caſpar van Euſum Gouverneur op gemaeckt/ met ſes ofte 800 mannen.

Die van Zeelandt claechden op de generale vergaderingẽ niet machtich te weſen/ tot voorder onder-hout des Crijghs te water eñ te lande/ daer zy mede belaſt warẽ / waer-omme preſenteerden aen die van Hollant allẽ hunne middelen van ſchattinghen eñ impoſitien/ verſoeckende daer-mede te ontſtaen/ ofte te hebben aſſiſtentie van gelt ende volck / mette nootdruft tot hare defenſie noodich/ d'oorloge aen hunnen cant zijnde.

Die van Hollandt ende Utrecht ſcheenen de cloeckſte te weſen/ te vreden zijnde te conſenteren ende alles op te brenghen/ gelijck ten voorleden jare ghedaen hadden/ ende datmen de beſcherminghe der Landen / ende den Crijgh met machte ende vlijt aen-vanghen ſoude.

Reſolutie der Staten vande Vereenichde Landen/ op de middelen totter Oorloghe.

Die van Gelderlant ende Overyſſel rapporten beſtonden oock in clachten te maken / maer generalicken ſo vonden zy goet datmen behoorde den tijt waer te nemen/ ter wyle hunnẽ vyant muytineerde: oock vonden generalijcken alle hooch-noodigh/ dat tegẽ de Galeyen eñ ter Zee wat meer ghedaen werde: alſo beraemden alle generalijcken treffelicke conſenten eñ middelen totten Crijgh/ voor den toe-comenden jare / eñ eenighe dappere offenſive oorloghe voor te nemen.

Alſoo den jonghen Prince Graef Hendrick Frederick van Naſſouwen/ den jonghſten ſone van wylen Prince Willem van Orangien / met zijn Moeder in Vranckrijck geweeſt was/ ende over een tijt nu weder ghecomen was/ ſoo hebben die Geunieerde Landẽ hem geſocht vroech inde regeringe ende affairen van State te oeffenen/ tot meerderẽ dienſt vande Landen/ daer van hy een geboren eñ gegoeyde Lantſate was: daeromme hebben ſy hem ghemaeckt Raet/ ofte Raets-heere van State/ om daer te mogẽ hooren ende ſien/ watter inde regeeringe om-ginge/ zijnde in't ſeventhiende Jaer zijns ouderdoms/ daer van hy d'eerſte ſeſſie ofte ſittinge nam den 17 Meert/ 1600.

Pr. Hendric van Naſſou wordt ghemaect Raet van State onder de Vereenichde Provincien.

Den Eertz-hertogh Albert mette Infanta/ in al-omme meeſt ghehult/ ende als Princen der Landen ontfangen zijnde/ vondẽ mede hun tot deſer tijt in groote perplexiteyt by gebreck van gelde/ waer door dat Spaenſch/ Italiaenſch eñ ander Crijſ-volck al-omme gemutineert warẽ/ als wy voren verhaelt hebben / die al-omme de Landen door-trocken/ het Landt-volck brantſchattende/ apparent van grooter op-roer op te ſtaen/ ſoo niet by-tijts daer-inne verſien werde: waer-omme de Staten Generael vande Provincien (ſtaende onder hun gehoorſaemheyt) hebben oock beſchreven ende op-geroepen/ al-waer ſy mondelijck ende ſchriftelijck/ den 28 April tot Bruyſſel opentlijck vertoocht hebben / door den Preſident Richardot eñ Daſſonville/ als hier na volcht.

Propoſitie van wegen de Eertz-hertoghen aende vergaderinghe der Staten generael tot Bruyſſel den 28 April.

Mijn Heeren/ kennelijc iſt een yeder/ met wat een verlangen dat ghy lieden nae deſe vergaderinghe verlanght hebben/ door eenen byſonderen yver/ die ghy lieden den ſaken des Landts zijt dragende/ die u. l. ſchynen verde verloopen te weſen/ gedreven eñ beweeght zijnde. 't Selve verlanghen hebben haere Alder-doorluchtigſte Hoogheden ghehadt/ ſo haeſt zy in deſe Landen eerſt zijn ghecomen gheweeſt / dwelck zy oock over langhe te wercke gheſtelt ſouden hebben/ ſo die Voyagien ende Ceremonien in het af-nemen des Eeds/ haer-luydẽ ſulcks niet en hadde verhindert. Ghemerckt het van noode was alſoo te beginnen/ ſoo om den gemeenen volcke contentement te doen/ als om te voldoene 'tgene inde leſtẽ vergaderinghe / voor het vertreck van mijn Heere den Eertſ-hertoge uwen Prince/ nae Spaengien/ u.l. belooft is gheweeſt.

Maer weſende tot hier toe ghecomen/ eñ dat daer niemandt onder u. l. en is die hem ſelven niet in en beelde d'oorſake/ om welcke u. l. hier geroepen zijt. Benevens dat u.l. alreede 'tſelve meught verſtaen hebbẽ/ een yder in zyne byſondere Provintie / ſal het niet van noode weſen/ u. l. in't langhe te verthoonen 'tghene onder u.l. ghehandelt moet worden/ dienende tot wederoprichtinghe der ſaken des Landts. Gemerct uwe Princen meer verlangen te verſtaen 'tgene u.l. ſullen willen voor-wenden aen hare Hoogheden/ als weſende ſoo wel onder-richt vanden ſtandt/ als wel van meyninghe u.l. gheen nieuwe prepoſitie hier te doen/ dan die/ welcke u. l. alreede meught verſtaen hebben. Deſghelijcks ſoude het hare Hoogheden genoegh duncken te weſen/ dat u.l. weten ende voor ſeecker houden moghen / haer lieden hier te weſen om met u.l. geſaemdelijck te leven ende te ſtervẽ/ ende alles te doen/ dwelck d'offitie van goede ende ſachtmoedighe Princen is verheyſchende/ mits verhopende dat u.l. wederom alle devoir vã goede ende ghetrouwe onder-ſaten/ ſult aen-wenden.

So ghy lieden nochtans meerder verclaringhe van haren wille ende gheneghentheden t'uwaerts zijt begerende: ſal weſen dit dwelck zy op u. l. begeren / als typelijck te willen letten op den teghenwoordighen ſtandt des Landts/ den welcken zy ſien (tot haerder groote droefheydt) al anders dan zy lieden wel wenſchten. Soo miſhaeght oock hare Hoogheden grootelijcks u. l. met ſo veel ſwarigheden overdruckt te ſien. Nochtans en hebbẽ zy nu niet voor-genomẽ u.l. de ſelvige/ noch beter noch te erger af te malen/ dan zy en zijn/ noch oock u. l. wanhopich te maken/ ofte door een ydele hoope te onthouden. Wel bekennen zy/ datter vele eñ groote ſwarigheden zijn/ ende datmen moet om die te overwinnen ſweten eñ arbeyden/ ſoo en hebben wy oock geen betere middelẽ/ om ons hier van te ontlaſten/ eñ de ſaecken op eenen goeden voet te brengen/ eñ zijn tot dien eynde maer te machtigh/ om ons uyt de ſwarigheden te rucken/ die welcke ſchynen ons nu te om-ringhen/ ſoo wy onſe cracht ende macht willen thoonen/ mettet ghene wy zijn ende vermogen/ wel-verſtaende met Godes hulpe / die ons nimmermeer ontbreecken ſal/ ſoo wy hem van gantſcher herten om die bidden.

So is dan den byſonderſten eynde eñ waerom van deſe vergaderinge/ overmits de groote clachten aen allen zyden/ eñ de groote diſordren die ghemeenlijcken uyt ſoo langhduerighe ende bloedige Oorloge zijn ſpruytende/ hare Hoogheden begeren/ dat een yder van u. l. in't byſonder/ ende alle in't generale hen implopere om te Raden op wat maniers dat het ſoude moghen weſen/

weſen / ende voor te klaghen 'tghene daer ſoudẽ moghen dienſtigh zijn / tot weder-oprichtinge der ſaken/ende vaſtmakinge van eenen goeden ordre/tot proſpyte ende nuttigheyt des Landts. Ick ſegge in wat manierẽ dat het ſoude mogẽ weſen/want ſullen haer verblyden te hebben eñ gebruycken van uwen goeden ende wyſen raet/ gheen ander voornemen noch wille hebbende/ dan om alles wel te Gouverneren / ghelyck de daden in toecomſtighe tyden ſelfs ghetuygenis ſullen gheven.

Doch om te comen tot eenige ſake van meerder ghewichte / 'tgene daer toe wy ons moeten reſolveren/is/ofte tot Peys ofte tot Oorloghe. Den Peys ſoude ons beſt dienẽ/ende is ſonder twyfel/'tghene u.l. meeſt zijt begherende/ maer uwe Princen noch allermeeſt/als van natueren daer toe gheneycht weſende/ ende mits dien zy begeren u.l. in ruſte ende vrede te regieren. Soo dan u.l. eenigen middel wetẽ om daer toe te comen/ſult hare Hoogheden den ſelven voorwenden/ende ſullen u.l. vlytelijck aen hooren om de ſelve te verſtaen/ jae met openen armen altijdt ſtaen/ om de Af-ghedwaelde minnelijck t'ontfanghen/eñ de ſelvighe aen het lichame wederom te voeghen/van't welcke zy tot heuren ende onſer groote ſchade eñ onghelucke/door het ſtoken ende in-gheven van eenighe/ lichtveerdighlijck af-geweken/ende dwelck d'erghſte van allen is/ſoo half ſtarighlijcken verherdet/dat gene noch redenen/noch preſentatien / noch middelen van ghenen crachte tot noch toe gheweeſt en hebben/ om hen luyden daer toe te bewegen.

Verhael vã de goede cauſe / middelen ende macht die de Eertſ-Hertoghen hadden totter Oorloge.

Soo dit dan ghenen beteren voort ende uytgangh en heeft/als het voorgaende/ ſal het van noode weſen de Wapenen aen te nemen/eñ ons tot de Oorloghe te bereyden/om welcke te voerẽ/wy een Million voor-raets ende voor-baets hebben / meer dan onſe vyanden : Want boven dat Godt ghemeenlijcken den ghenen die een goede cauſe hebben (om welcke zy de Wapenen voeren) is helpende/ mits dat wy ooc van ons ſelven/ſonder eenigh vergelijcken / ſtercker zijn als zy. Nochtans willen wy niet ontkennẽ dat wy ons ſteunſel hebben op die groote ende gheweldighe Monarchie van Spaengien/alwaer de ſchatten ende onuytſpreeckelijcke rijckdommen van Peru ende Indien ons geopent zijn/ ghemerckt deſen jongen Coningh/ſo vele goede ghenegentheden/tegen de Doorluchtighſte Infante/ zyne eenighe Suſter / uwe Souvereyne Princeſſe/is bewyſende/eñ de ſelvighe liberaelheyt die den voor-leden Coningh zynẽ Vader/ is ghebruyckende.

Wel is waer dat alles van daer niet comen en can / ſoo is het oock van noode dat wy ons ſelven helpen/ om een-mael uyt onſe ellenden te gheraken / ende om dier oorſake wille zijn u.l. hier beroepen/om geſaemder-handt te raetſlaghen de middelen om d'Oorloge te voeren/ den tijt verwachtende dat ons Godt eenen goeden Peys verleenen ſal.

250 duyſent Croonẽ gaf den Coning maentlijck totte Oorloghe.

'tGhene Maentlijck van Spaengien comt/ zijn 250 duyſent Croonen / 'tghene daer noch meer reſteert/moet in dit Lant gevonden werden/waer-inne u.l. adviſeren ſullen/'twelck u.l. bequaemſt ſal duncken/om de middelen eñ penningẽ van Spaengien/als oock van deſe Landen/uyt te deylen ende t'employeren / om beter Krijghſ-ordre te mogen houden/ de clachten eñ diſordren doen op-houden / ende het Landt te verquicken ende contentement te gheven.

Boven dien moeten u.l. acht nemen eñ voorſien op de gheringhſte betalingen van uwe gewoonlijcke Garniſoenen/uwe Frontier-plaetſen te laten repareren ende vaſt maecken/ die ſo grooten noot hebben/ als zijnde in eenen quaden ſtandt.

Beneven dit/weten u.l. oock dat een yegelick moet leven van't zyne / ende dat 'tſelve ſoo wel verſtaen moet werden vande Princen/ als van de particuliere perſoonen. d'Erve ende Patrimonie van onſe Princen zijn hare Domeynen/ van welcke in vorighe tyden de Hertoghen van Bourgondien leefden/ onſe Princẽ ende Voorſaten/ die hemlieden dat behielden voor haere leeftocht ende onderhoudt van haeren huyſen. Maer naederhandt dat wy aen Spaengiẽ vereenicht zijn gheweeſt/ hebben onſe Princen ſoo machtich gheweeſt/met ſo veel andere Staten ende Croonen verſien/dat zy geen acht en hebben genomen om hare teeſtocht van deſe Landen te nemen/maer hebben ter contrarien hare Domeynen ende incomen belaſt ende te pande geſtelt ſeer liberalijckẽ tot den noot deſer Oorloghe/beſchuttinghe ende eyghene bewaringhe deſes Landts/in dier voeghen dat het qualijck ſuffiſant ghenoech is om de renten te betalen. Hier op myne Heeren moeten u.l. oogenmerck nemen/ als weſende van Natueren wegen verbonden/ u. l. te ontlaſten van die ſchulden / die om uwent wille ghemaeckt zijn. Op dat onſe Princen hebben waer op te moghen leven/ſonder hare onderſaten moeyelijck te vallen : beneffens datmen is verhopende dat deſe ontlaſtinghe in weynigh jaren te weghe gebracht ſal connen worden/ het zy door ſodanige middelen als u.l. ſelfs ſullen vinden/het zy door ſodanige als hare Hoogheden u.l. ſullen te kennen geven. Daer en tuſſchen verſoecken zy op u.l. haer lieden te willen uyt-reycken om daer op te leven/ onderwylen dat de Domeynen ontlaſt ſullen werden.

Verſoecken ontlaſtinge van Dome nẽ voor ha lijf-tocht.

Soo dit/'twelck boven verhaelt is/te weghe can ghebracht werden / ſal middel genoech zijn om den vyandt te dempen/ ons Crijghſ-volck in goede diſcipline te houden / alle diſordre te ſchuwen/ende te doen ceſſeren de daghelijckſche clachtẽ die ſeer groot ende menighvuldigh zijn/ tot grooten leet-weſen ende bedroeftheydt van hare Hooghedẽ/ ende van alle lieden met eeren. So dan myne Heeren ſullen u.l. eendrachtelijcken hier op advijs nemen/ ende met ſulcke eene eendrachtigheyt eñ over-een-ſtemminghe hier in procederen als het immermeer doenlijck ſal weſen/ als of u. l. alle te ſamen kinderen waert uyt eenen Moeders buyck voort-gecomen. Eñ daer in u.l. alle niet en ſult connen accorderen/ hare Hoogheden ſullen haer advijs u. l. vriendelijck laten aen-dienẽ/ende die middelen voorſtellen die daer ſchynen lichtelijcken te wercke te connen ghebracht werden/ om alſoo geſaemdelijcken eñ met ghemeynder hant/deſen Staet ende Lichaem/dwelck ſoo florerende eñ machtich als wy wel gheſien hebben / plachte te weſen/te maintineren ende te handthaven.

Deſe propoſitie gehoort / ende datter daghegelijcx boven de ghemutineerde van Dieſt / Hamont ende Bilſen / de andere garniſoenen oock murmureerdẽ/ ende dat de voorſz. gemutineerde niet alleene Henegouwe ende 'tplatte Landt van Brabandt brant-ſchattende / maer oock in Artoys 'tſelfde meynden te doen/ alſo ſy oock in het Landt van Luyck ende Limborgh gedaen hadden/dat-men met clock-ſlage eñ ander Crijſvolck hun moeſte breydelen ende wat in toom houden:ſo wert oock deſe vergaderinge voor-gehouden/dat de Staten voor dẽ aenſtaendẽ noot/ om de gemutineerde alomme eẽ weynich te vreden te ſtellen/wilden vinden 50000 croonen / het welcke gheconſenteert werde/ met conditie/ dat het hun ſoude worden af-geſlagē aen 'tgene ſy de Eertz-hertogen ſouden conſenterē mogen voor het eerſte ghelt.

Voorder in onder-handelinge tredende/hebben de Staten Generael verſocht verclaringhe op verſcheyden poincten / als op den ſtaet van't Crijſ-volck noodich/ ende wat natie men wilde gebruycken/ ende wat de ſoudyen ſoudē toe-comen/wat voorder noodich was tot onder-hout vande Admiraliteyt / tot 'tgheſchut / ammunitie/ victualie / etc. ende wat het al beloopen ſoude: maer dat al op conditie/dat voor al de ghemutineerde van Dieſt / Hamont ende Bilſen mochten gheſtilt ende betaelt weſen.

Eyſch van de Eertſ-hertoghen.

Hier-op hebben de Eertz-hertogen doē antwoorden den 23 Mey/ dat 'tſelfde qualijck volcomelijck doenlijck ware/maer wilden wel verclaren/ dat ſy verſochten ſo veel penninghen als noodich ſouden weſen/ om te velde te houdē gegageert ende betaelt/t'ghetal van thien duyſent mannen te voete/in-geboren onder-ſaten vande Patrimoniale Landen / boven de ordinariſſe garniſoenen.

Noch boven dien het onderhout vande Bende van ordonnantiē/ met noch vijf compagnien lichte peerden.

Voor 'tonderhout vande Admiraliteyt achten ſy van noode te hebben dertich duyſent gulden ter Maent.

Tot fortificatie vande frontier-ſtedē drie hondert duyſent gulden Jaerlijcx.

Tot ontſlaginge vande domeynen/een proviſioneel onderſtant van twee hondert en vijftich duyſent gulden Jaerlijcx/ tot onder-houdt van hunnen huyſe ofte hove.

Roerende de reſte totte betalinge vande oude ſchulden/ende de gemutineerde/hoopten ſy vande liberaliteyt des Conings te vercryghen/mits mede nemende tot hunnen laſte de betalinghe van't vreemt Crijſ-volck/uyt de penningen van Spaengien/ſonder laſt vande Staten/te weten/ uyt de 250 duyſent ducaten ter Maent.

De Staten verſoecken verſekerheit over de 250 duyſent croonen ter maent/ende dē ſtaet van de oorloghe te weten.

Daer-nae verſochten de Staten te weten/ wat verſekertheydt daer ware vande twee hondert en vijftich duyſent croonen uyt Sgaengien toe te comen/hoe ende waer die aen-geleyt worden/op dat het Crijſ-volck mochte onderhoudē worden in diſcipline / ſonder laſtich te vallen het Ghemeynte/ ſo om ſervitie ghelt ende voeragie/ als anderſins: want by gebreck van ſulcken reglemente ſouden de Landen uyt-geput wordē/ ende hun onmogelijck zijn hunne Princen eenigen onderſtant te doen: waeromme ſy gheraden vonden/een af-rekeninghe metten Crijſ-volcke te maken/ ende den ſtaet daer van den Coningh in Spaengien voor te draghen / op dat van zijn mildige handt/ de tachterheden afgeleyt mochtē werden: verſochten oock ſpecificatie/ om te weten wat garniſoenen ſouden ſtaen ten laſte vande Landen: oock mede/oft met het vol-brengen vander bede/ſy niet ontſlagen ſouden weſen van wagenen/pioniers/etc.met alles dat dependeert totter oorloghen/ als door-tochten van't Crijſvolck / ende dat die leven mochten ten platten Lande op haer eyghen borſe ende gagien/etc.

Op deſe ende diergelijcke poincten antwoorden hunne Hoogheden den 12 Junij / ende verſekerden ſeer ſterck de twee hondert en vijftich duyſent croonen ter Maent / ende voorts verclaerden particulierlijcken haeren ſin ende meyningen in 13 Articulen/te lange hier te verhalē.

Daer op dat die Staten Generael wederomme repliceerden den 27 Junij van artijckel/ tot artijckel : namelijck onder andere/ dat nae de verſekertheydt vande 250 duyſent croonen ter Maent uyt Spaengien comende / die alſoo mochten in't werck gheleyt ende ghehandelt worden/ op dat de Staten mochten gevoelen de daet ende het effect van dien / biddende te ſenden tot dien eynde eenen perſoon van trouwe aenden Coning/om te verſoecken ende te bidden te willē die negotiatie ofte betalinge vande twee hondert en vijftich duyſent croonen/ continuerē boven het loopende Jaer van 1600 / noch voor het ander Jaer van 1601/ tot den eerſtē Januarij 1602 : met oock te haeſten de extraordinariſche proviſie/tot betalinge vande oude achterſtallen vanden Crijſ-volcke/de Staten tot dien ſyne aenbiedende/elck aen-den Coningh(by hare permiſſie)te ſchryven: ende verſochten ootmoedelijcken/dat daer en tuſſchē tot hunder meerder verſekeringe ende ruſte/ elcke Maent mochten doen blijcken/ dat ſulcx alle vol-comē ende vol-bracht ware/dat ſy tot hunnen laſte hadde genomen/eñ ſo voorts antwoordenſe op de andere Articulen.

Waer-op weder-omme hunne Hoogheden de Eertz-hertoghen Appoſtelleerden op elcke Artijckel den 29 Junij. Tot Gent in Vlaenderen ghecomen zijnde/daer den Prince Mauritz met zynen Leger gecomen was/ etc. doch wy ſullen vorder daer van wat ſwyghen/tot nae den ſlach die aldaer gheſchiede/ende oorſake van veranderinghe gaf / ende verhalen wat vanden Enghelſchen Vrede-handel.

Vrede-handelinge tuſſchen Engelandt ende Spaengien verſocht.

Wy hebben in het leſte Boeck verhaelt wat congratulatie Brieven datter paſſeerden tuſſchen de Coninginne van Engelant eñ de Eertzhertoghen: daer nae het over-ſenden van Jeronimus eñ Jaſpar Coeymās/ende weder vander Coninginnen wegen Meeſter Edmoutz/ Secretaris vanden hoogen Raet/na Bruyſel:ſo is ten leſten in Meerte 1600 nae Enghelant gheſonden dē Audencier Loijs Verreycken Ridder/die preparcerde den wech tot Vredehandelinge/ eñ verſochte een verbont ende Ligue offenſive ende defenſive/dat de Coninginne niet doen conde / om haer ouder verbonteniſſen mette Vereenichde Nederlanden. Daer tegen wert bydē Coninginne voor-geſlagē vernieuwinge van Entercourſen/dat ſy van haer geleent ghelt mochte betaelt worden/ daer de Landen van Brabant / Vlaenderen/Artoys eñ Henegouwe/ etc. voor verbonden waren / dat haer ſchepen vry mochten nae Indien varen/oock in Spaengien te mogē handelen ſonder moleſt van Inquiſitien / met diergelijcke meer: maer boven al ſoo beſprack ſy drie poincten/dat ſy geen Ligue offenſive noch defenſive wilde maken : ten tweeden/ dat ſy geen ſtedē wilden over-leveren:ten derden/dat ſy niet wilde verlaten de Traffique op Hollandt ende Zeelandt. Maer op deſe propoſitiē werter van weder-zyden beſloten / datter gecommitteerde ſouden gheſonden worden tot Bolonien in Vranckrijck met volle machte/ſoo wel van weghen den Coning van Spaengiē/als van wegē de Eertzhertogen/ het welcke geſchiede in Meye:ende de gecommiteerde warē/Dō Balthaſar de Zuninga/als Ambaſſadeur vandēConing vā Spaengien/reſiderende in Nederlant : bydē Eertz-hertogen Don Hernando de Cariglia/ Johan Richardot Preſident / met den voorſz Audencier/ Loijs Verreycken: van weghen de Coninginne van Engelandt/ waren Sire Henri Nevel/harē Ambaſſadeur in Vranckrijck/Sire Jhon Herbert Raet ende Secretaris vande Coninginne/ Meeſter Robbert Beale/met Meeſter Thomas Edmoutz / Secretaris inde Franſche Tale.

Deſe vergaderdē inde ſtadt vā Boloniē/den 20 Mey/alwaer d'eē dē anderē haer aēcōſte(in Bo-

1600.

Vrede-handelinge tuſſchen Spaẽgien eñ Engelant afgebroken tot Bolonien om Precedentie.

lonnops gheboodtſchapt hebben/ maer en conden byden anderen niet vergaderen/om het voor-ſitten / ofte dat ſy precedentia noemden / dan wel met bootſchappen d'een den anderen aen-gediet/ dat elck wilde/ter eeren van hun Meeſters / niet wijcken van hun weerdicheydt: Spaengien pretenderende dat 'ſelfde hem toe-quam by ordere van't Concilium vā Trenten/ overmits de verrijckinghe van Spaengien met veel Coningrijcken/ende mede de Indien : dat welcke Vranckrijck hem noch niet wilde wijcken ofte geven/ofte zijn oude eere verlieſen : de Coningen van Enghelandt / hoe-wel Vranckrijck van oude tyden het voor-ſitten geerne wijcket/ ſo pretenderen ſy nochtans naeſt Vranckrijck boven alle andere Coningen te gaen/ende alſo te ſitten op gemeyne Rijcx-dagen/Lant-dagen/ ofte ſolemniele vergaderingē; allegerende dat ſy vande alder-outſte eñ eerſte Chriſten Coningen geſprotē zijn/ als van Lucius den eerſtē Chriſten Coning/ regnerende 143 Jaer na Chriſtus geboorte:dat Engelāt oock het outſte Coning-rijck was / mede abſolut/als Monarchiale authoriteyt hebbende / oock over haer Gheeſtelijcke van outs her mede gheſalfde Coningen zijn/ſo wel als Vranckrijck: met diergelijcke weerdicheden meer/ hun van outs toecomēde/by alle oude generale Concilien/ als Nicenen/etc. oock by meer andere toe-gheſtemt/die Engelant altijt die weerdicheyt van't voor-ſitten/naeſt Vranckrijck/ gegeven hebben/ alſo wy te voren int 13 Boeck verhaelt hebben.

Als nu beyde de partyen / Spaenſche eñ Enghelſche Ambaſſadeuren/ d'een den anderen/ het voor-ſitten niet gheven wilden/noch mede gheen equaliteyt conſenteren / midts dat haer redenen waren/by al-dien ſy hun maer egual ofte gelijck met Enghelandt ſtelden/ ſo ſoude Spaengien de precedentie ofte opper-handt genoech gevē aen Vranckrijck/den welcken Enghelandt dit voor-ſitten gaf: ende alſo daer over met bootſchappen ende ſchriften groote diſpute gehouden werde/eñ niet over-comē conde/hoe-wel hun Princen daer van meermael verwitticht waeren/ſo zijn ſy nae drie Maenden diſputerens/ met conſent eñ bevel hunder Meeſters/ den 13 Auguſti/ elck vriendelijck vertrockē/om by hun Coningen ofte Overheeren/op de verſcheyden voor-ſlagen ende middelen/daer over te accorderen. Dan op het leſte ontboden de Enghelſchen aende Spaenſche/ dat ſy beyde de voorſz. plaetſen veranderen ſouden/ ende trecken tot Bergen op Zoom/ende dat alſo de Hollanders daer-mede ſouden in-treden/ende daer ſoude den Coningh van Spaengien precedentie hebben / om dat hy pretendeerde intereſt in ſulckē plaetſe te hebben : ofte anders te kieſen Sint Wynocxberge/Sint Omer ofte Borborg/ ende daer ſouden ſy de precedentie aende Coninginne geven/alleene haer/ ſonder de Hollanders/ maer het en wert niet aengenomen:ende alſoo is dien Vrede-handel niet voort-ghegaen/ ende als noch gheſtaeckt ghebleven.

Accoort tuſſchen Spaẽgien eñ Engelant over de Preceden.&c.

Dan ſint in October daer nae / hebben deſe Princen een beſluyt ofte reces ghemaeckt onder den anderen/ſoo wanneer d'Engelſche Commiſſariſſen ſouden comen in't ghebiedt vanden Coning van Spaengien / ſo ſouden ſy het voor-ſittē hebben/als uyt corteſie ofte beleeftheyt/dan altijt met behoorlijcke proteſtatie : ende ſo wanneer de Spaenſche Commiſſariſſen ſouden in Engelant comen/ſoude mede uyt de ſelve corteſie het voor-ſitten al-daer dan hebben/ met gelijcke proteſtatie:maer ſint en hebben die Princen van ſulcken dach-vaert noch niet gereſolveert.

Wy hebben te vooren verhaelt / hoe dat des Eertz-hertoghs volck ſeer veel ghemuytineert hadden/ onder andere die van Sint Andries / de nieuwe ſchanſe/ ende hebben mede begonnen den 15 Februarij op de Monſteringhe/ diemen aenbode eenen daelder in gelde/eē Maent in Laken/ eñ twee pont broot s'daechs : maer ſy en wilden niet te vredē weſen dā met betaling vā 30 maēdē/eñ op-loopich/ſnetē eenē Capiteyn ter bruggen af/eñ een Sergiant bleef doot: ſy dwongē de Capiteynen als gevangenen in hare huyſen: ten leſten ſonden ſy die nae s'Hertogenboſch om te ſoliciteren. Het garniſoen was van Walen ende Duytſchen: ſy ſpeelden wie den Eletto ofte vercoren voorſtander ſoude weſen/ ende 'tgeviel op de Walen dien te kieſen : welck ſpel by die van Creveceur den 17 ghevolcht was.

Pr. Mauritz belegert eñ neemt in de Schanſe van Creveceur/den 24 Meert.

Waer-omme de Statē der Vereenichde Landen goet ghedocht hebben die occaſie waer te nemen / ende den Pr. Mauritz heeft den 19 ende 20 Meerte voor Dordrecht beſchreven 80 Vendelen voet-volcx/ende is daer mede de Maſe opgevaren nae de ſchanſe van Creveceur: de mare al-omme loopende dat hy nae Vlaenderen trecken ſoude / maer quam dien avont tot Hemert/ ende den 21 Meert voor Creveceur voorſz. Eñ hoe-wel den tijdt van't Jaer boven maten cout ende nat was / inveſteerde ofte beleyde hy die ſchanſe/makende begravingē eñ gereetſchap om 'tgeſchut te planten. Den ſelven dage/ hebbēde achter-dencken/hadden die van Sint Andries ſchanſe daer twee Vendelen in geſonden/ zijnde ontrent 130 mannen t'ſamen:maer dies niet teghen-ſtaende/ſoo en vonden die van Creveceur niet gheraden nochte moghelijck die plaetſe te houden/hoe-wel boven deſe nieuwe in-gecomene noch twee Vendelen volcks binnen hadden: maer alſoo ſy ghemuytineert hadden/ vreeſden datſe veracht ſouden weſen ende verlaten/ ende alſo nemmermeer tot haer betalinge te mogen comen/dies ſy den 24 Meert haer over-gaven/ met compoſitie/ dat/die uyt S. Andries ſchanſe gecomen waeren/weder mochten derwaerts trecken/ende vande andere twee Vendelen bleven ontrent hondert mannen in Pr. Mauritz dienſte/deſperende van eenige betalinge te mogen crijghen/zijnde van't Regiment van Graef Criſtoffer van Embden/ende ontrent veertich daer van deden hun voeren nae Cales / om te verloopen : de reſte verſochten by haer Overſte genade ende perdoen/ ofte wilden oock verloopen.

Secours voor die ſchanſe van Creveceur gheſlaghen.

Ten ſelven dage den 24 Meerte/trocken uyt Helmont ende Eyndhoven ontrent 500 Borgoenſche Soldaten van Varrabons Regiment nae s'Hertogen-boſſche/om binnen Creveceur te gheraecken : maer om dat het nu over-gegeven was / ende Prince Mauritz Peerde-volck daer ontrent was/ begeerden zy binnen s'Hertoghen-boſſche te comen / 'twelcke die van der Stadt (jalours van haer vryheyt) weygerden/ dies werden van't Peerde-volck van Berghen gheſlagen/den Sergiant Major met twee ofte drie Capiteynen werden ghevangen/met ander Officieren ende veel Soldaten/eñ wel 250 verſlaghen / de reſte vande ghevanghenen werden gheranſoeneert ende los ghelaten op het woort vande Capiteynen / die daer vooren ſpraecken. Ende vijf daghen daer naer werden twee Vanen ruyterē/ de eene zijnde de Vane van Grobbendonck/van dat Garniſoen van Bergen geſlaghen/ doende een Convoy naer Antwerpen.

Deſe ſchanſe van Creveceur hadde den Admirante doen vergrooten met drie maſſive bolwercken / ende nu by-naeſt alle vol-maeckt/ in voegen dat het een ſeer ſtercke ſchanſe ſoude geweeſt hebben:dies Prince Mauritz al-daer den

25 Meert

1600.

25 Meert bleef liggē/om die fortificatie te vorderen/ende alle ordre daer op te ſtellen.

Den 26 Meerte trock Pr. Mauritz op naer Alem/ op de ſelve plaetſe daer den Admirante in't voor-leden Jaer met zynen Leger gelegen hadde/om hem te beginnen te beringhelen ofte inveſteren/ende van Brabandt af te ſnyden die groote ſchanſe van Sint Andries/ die noch gemuytineert ende onbetaelt lach. Hy hadde te voren doen deur-ſteken de dijcken boven groot Lit/om te doen over-loopen het platte Landt van Brabant/naer Oſſe/ Geffen/ Nieulant eñ den Boſch toe. Ende nu mettē Leger tot Alem comende/ſont den Colonel Giſtelles noch met 12 Vendelen knechten tot Littoyen/ ende liet daer mede den dijck door-ſteken/om het Landt al-omme noch beter onder Water te ſtellen/eñ dede daer retrencheren om 'tgat te bewaren eñ open te houden:hy liet tot Maren op den Brabantſchen cant/tegen over de ſchanſe van Sint Andries 12 ſtucken gheſchuts planten/ mette welcke hy daghelijcx dede hier ende daer op de ſchanſe ſchieten. Tot Keſſel liet hy de vervallen ſchanſe/by de Spaenſchen te vorē gemaect/ weder op-maken. Hy beſchanſte noch daer rōtomme de Kercke van Maren/'thooghe Landt van Alem/ noch tot Sint Annen-berch ende de Kercke van Empel/om dat ('tlant/ als vooren geſeyt is/onder't Water ligghende) den vyandt geen middel en ſoude hebbē/ om tot eenich ontſet van deſe ſchanſe van Sint Andries te becomen/dan langs den dijck / 'tſy dan door s'Hertoghenboſch langs Empel/ ofte van de Grave langs Littoyen/ Lit/Keſſel ende Maren/ daer hy op alle zydē ſoude moetē forceren de voorſz. trencheen ende ſchanſen.

Schanſe vā S. Andries van Prince Mauritz belegert/ de 26. Meert.

Al de Dorpē ront-omme S. Andries gheſterckt.

Aldus was Sint Andries ront-omme beſloten/ende ſy leyt met het hooge Water vande Rivieren ront-omme in't Water / d'welck ſy moet ſtuyten ofte uyt-houden met haer contreſcherpe ofte voor-dijck: Ende in het beginſel vā April was het Water ſoo hooge ghewaſſchen/ datmen uyt ofte inne die ſchanſe niet comen en conde/dan met ſchuyten. De beleggers laghen ende logeerden in haer ſchanſen/reduyten ende op den dijck / oock veel inde ſchepen / dier veel waren. Het Water ſo hooge zijnde/ verhinderde de beſchanſinghen ende begravingen ſeer in't eerſte/ dan het begoſte ten leſten weder te vallen. Men ſchoot vaſt van alle cantē op de ſchanſe/ principalijck van Maren ſo vlack/ dat ſy alle de huyſen hebben moeten ontdecken/ veel worden inden grondt gheſchoten/ ende ſchoten oock vele om hun de Meulen te benemen vande brouweryen ende de backeryen/om die alſoo ten leſten tot armoede ende ghebreck te brenghen.

Die vande ſchanſe weerden hun dapper met geſchut/ende ſchoten veel / tot luttel ſchade der uyt-leggers/om datſe verre af-laghen/ ende ſy ſchoten Yſers van 40 ende 45 ponden ſwaer. Prince Mauritzs heeftſe tot diverſche malen doen ſommeren/ maer hebben geē gehoor willen geven/hoe-wel ſy ſagen alle het platte lant/ van waer ſy moeſten ontſet werden / vol Waters als een vlacke Zee. Sy hadden binnen gebreck van diverſche noottelijckheden/als gelt/ cleederen ende ander dingen/ maer alder-meeſt brant ende hout/om te backē ende te brouwen: want alſo de ſtraten met Wilge-boomen beleyt ende gemaeckt waren/ofte geplaveyt / ſo moeſten ſy die op-nemen ende tot brant gebruyckē: haddē oock Medicynen/ Aptekerien eñ Droggen van noode voor ſiecke ende gequetſte : Coren hadden ſy ghenoech / maer Bier ghebreck/ mits quade gereetſchappe tot het brouwen : ſy waren boven de twee duyſent mannē daer binnen/gemuytineert ſonder gebieders ende Capiteynen/dan haren Eletto ende noottelijcke Officieren.

Die van s'Hertoghenboſch droegen groote ſorge voor haer/deden al watſe conden/met beloften van ſecours/met vieren ende tekenen/ geſchut / ende eenighe boden/daer by veel beloofden/maer gheen wercken en volchden.

Die van ſ'Hertogenboſcheñ andere trachtē S. Andries te ontſetten.

Den 10 April heeftmen eens ghetracht over 'tverdroncken ofte over-gheloopen landt/ eenige pleyten ofte platte bodem ſchuyten by nachte binnen te ſenden / ende quamen ſoo verre als tot achter Maren / alwaer ontdeckt werden/ zijn te rugghe ghedreven: daer waren eenighe Bevels-lieden inne met eenighe nootdruft/gelt ende groote beloften ende toe-ſegginghen.

Daer-en-boven ſo begoſt het Crijghſ-volck vanden Eertſ-hertogh een vergaderinge te maken ontrent Dieſt/ eñ van daer zijn tot Os ſeer ſterck ghecomen/onder't beleyt van Don Lois de Velaſco/ om een ontſet te weghe te brengen: maer door dat zy de Dorpen op den Dijck (genoemt hier te vooren) vonden al gheſterckt/ eñ het Landt al onder water / en vonden zy genen middel om deur te moghen comen.

Voorder dede Prince Mauritz (om die beleghe rde inde Schanſe meerder deſperatie aen te jaghen) het Caſteel van Batenborgh / daer 25 mannen op laghen/ met geſchut in-nemen: dat welcke leyt tuſſchē Lit ende de Grave/in Maſenwael/van daer hun eenich ontſet hadde connen comen.

Als nu in't leſte van April de wateren vande Wale ende Maſe begonden te vallen / ſoo heeft Prince Mauritz die Schanſe met zijn gheſchut van alle canten genadert/ in ſoo vele dat zy van alle canten ſchenen beſprongen te worden: ende ten leſtē werdē geapprocheert tot op de grachten vāde Contre-ſcharpe/ als het water nu geheel ghevallen was: Daer was oock een brugge gheleyt van Alem totten Roſſemſchen dijck/ lanck 360 paſſen : In ſomma zijnde ten leſtē ſo ghenadert/ datmen aen haer Contre-ſcharpen ſoude connen comen/ende dat alle ontſet onmoghelyck was/hebben ten leſten in Meye geroepen aende gravers om te parlementeren / veel Walen waren wel by haren Paſtoor gepersuadeert/ totten leſten doch uyt te houden / op toeſegghen vanden Hemel te verdienen/ ende dierghelijcke : maer alſo hunder vele (oock mede de Duytſchen) op den toe-gheſeyden Hemel het lijf niet wagen en wilden/ ſo hebbenſe twee van den haren uyt-gheſonden : daer teghen Prince Mauritz ſondt Joncker Aa / Capiteyn vā zijn Guardia / met Joncker Johan van Vchtenbroeck/Colonel van't Sticht vā Wtrechts Regiment : deſe hebben over-draghen/ dat zy t'ſamen ſouden hebben/voor ofte in plaetſe van alle hare betalinghe van veel maenden/ die zy ten achteren waren/de ſomme van hondert vijfentwintich duyſent gulden : dat welcke te gheven die vande Vereenichde Landen profytelijcker dochte / dan noch langer tijt daer vooren te ligghen ende 't Legher continueren / ofte 't Volck met ſtormen te aventureren.

S. Andries Schanſe wordt ghenadert tot op de Cōtreſcharpe/ eñ deſpereert van ontſet.

Nae langhe onder-handelinghe/ hoe wel die vander Schanſe meerder tachterheyt pretendeerden dan de 125 duyſent gulden : Zijn geaccordeert dat die ſomme nochtās onder hun ſoude ghediſtribueert worden /naer advenant van hunne gagien ende van't gene elck van hun ten achteren was/ ofte op ſoodanighen voet als zy onder den anderen ſouden accorderen.

I. S. Andries Schanſe composeert met Prince Mauritz/ den 6 Mey.

2. De ſiecke ende ghequetſte ſouden ghevoert worden inde naeſte Steden om geneſen te worden / mede hun aen-deel vande voorſz. ſomme ghenietende.

3. Aende Weduwen der af-gheſtorvenen ſoude oock gratuiteyt ende erkenteniſſe gheſchieden vande voorſz. ſomme / nae advijs vande Officieren.

4. Alle over-loopers miſdaet ſoude vergheven/ ende zy ghequalificeert weſen / hun deel mede te ghenieten.

5. Alle die nae haer aen-deel ontfanghen wilden nae huys vertrecken/ ſouden Paſ-poort hebbē: maer die de Eertſ-hertoghe weder-omme begheerde te gaen dienen/ ſouden geen geniet van de voorſz. penninghen hebben.

6. Alle die andere/ die de Statē der Vereenichde Landen willen dienen / ſullen ghetracteert worden als de beſte vanden Lande/etc.

7. Alle die gecomen waren uyt Creveceur/ſouden mede voldaen ende betaelt worden ghelyck d'andere/vande voorſz. ſomme.

8. Datmen henlieden 'tghepaſſeerde niet en ſal verwyten.

9. Die Soldaten ſoudē met conſent van Prince Mauritz moghen verkieſen acht Waiſche Capiteynen vandē Regimente van Achicourt: ende van't Volck vanden Marck-grave drie Hoochduytſche.

10. Dat alle de Commiſſariſſen ſoo vander oorloge als vande proviande/Provooſten/ Brouwers/ Backers/ Meulders eñ andere/ die hun begheeren te vertrecken/vry geleyde ende Paſpoort ſoude worden verleent/met Convoy.

11. Den Prieſter met alle de Ornamenten der Kercken/met cleederen ende bagagien / ſal deſgelijcks met Paſ-poort ende Convoy vertrecken moghen.

12. Dat alle Sergianten gereformeert eñ Corporalen die eenich voordeel ofte avantage hebben ghenooten / ſullen van ghelijcke in dienſte worden ghetracteert van Prince Mauritz.

13. Alſoo de Soldaten uyt het Fort treckende/ inder Landen dienſt willen blyven / ſullen den Eedt van ghetrouwicheyt doen/ghelijck ander Soldaten in dienſt zijnde: ende monſter gepaſſeert zijnde/ſal hun een maent gagie op de hant betaelt worden.

Alle deſe conditien zijn aldus den ſeſten Mey beſloten gheweeſt/ ende den 8 ende 9 Mey volbracht gheweeſt: daer werdt binnen gevonden gheſchut/te weten/vier groote Cartouwen/ eñ vier halve/drie Slanghen/ ende ſoo voorts tot 18 ſtucken toe: ontrent 70 ofte 80 tonnen Buſcruyt/ 4000 yſere Cogels ofte Cloten/tuſſchen 60 ofte 70 laſten Corens/ met ander proviſie ende gheweer.

Het garniſoen eñ crijſvolc van S. Andries blyft meeſt in dienſte van P. Mauritz.

Ontſchult vant garniſoen van S. Andries ſchanſe.

Van dit Crijghſ-volck iſſer een goet Regiment gemaeckt van 11 Vendelen/ meeſt al oude Soldaten/kieſende hun eyghen Capiteynen/zy waren ſeer naeckt ende qualijck ghecleet/ maer alſoo zy terſtont verdeylt werden inde omligghende goede Steden/ hebben zy hun terſtondt wel vermaeckt ende gecleet/meeſt al in Buffelleer: ende over haer wert voor eerſt Colonel geſtelt Hendrick Frederick / Grave van Naſſouwen/den jonghſten Sone van Willem Pr. van Orangien/ende de Heere van Marquette wert zynen Luytenant geſtelt/ende werden genoēt/ de nieuwe Geuſen: met expreſſe ordere dat niemant hun yet mochte verwyten / want ſy namen't daer voren/ dat-mē haer niet getracteert hadde als vrome ſoldatē toecomt/ mits datmē hun hadde latē liggē in een nieuwe ſchāſe voor den vyandt/met veelderhande nootdruftige gebreken/van gelt/cleederen/etc. daer over ſy gemutineert waren / als andere meer/ uyt noot/ ende daer-by hadden hun devoir ende ſchuldigen plicht vol-daen/ by de ſes weken lang ontſet ende nootdruft verwacht/daer-toe ſy genen middel conden verhopen / nae de gheſtalteniſſe van haer belegh/eñ voor haren trouwen dienſt hadden ſy niet te verwachten/ dan 'tverlies eñ verbeurte van hare gagien ende achterſtallen/ zijnde ſonder gelt ende middelē om hun te cleeden/om dat het verlies vande plaetſe haer mutinatie ſoude geweten ofte toe-geſchreven worden: daer-omme reſolveerden ſy by-de Vereenichde Landen dienſt aen te nemen.

Comparatie onbehoorlijck tuſſchē die van S. Andries eñ Geertruydēberchſe garniſoenen.

Ende dat geheel contrarie (nae hun ſegghen) van die van Geertruyden-berghe / die de ſtadt ende burgherie vercochten aen hun vyanden/ voor thien Maennen gepretendeerde tachterheydt/ende noch voor vijf Maenden ſoltz/ende dat ſonder noot ofte gebreck vā gelde ofte cleederen/ mits ſy ſcheypen ende 'tplatte lant brantſchatten/zijnde noch belegert noch benauwt van den vyandt: maer ſelve hun Heeren ende Meeſters dien ſy geſworen waren/hebben hun met het Leger geſocht nae haren Eedt in eere ende trouwe te behouden / aen-gheboden haer achterſtel te betalen / perdoen ende paſpoort te geven/jae ſelve al wat ſy meer in billicheyt ſoudē mogen eyſchen: maer al te vergeefs/ende hebbē uyt haet ende nijt (van haren vyant opgeruyt) ende uyt giericheydt die ſtadt vercocht / waeromme ſy Cooplieden genaemt werden/ eñ met name ende toe-name verbannen ende gheproſcribeert werden/ende gelt op haer lijf gheſtelt/ tot onſchult van hun Overheydt/ende werden al-omme metten ſtrop geexecuteert/andere ten exempele.

Aldus is de groote ſtercke ſchanſe van Sint Andries/die veel ghecoſt hadde/ ende daer toe eenen grooten Leger ſo lange te velde gehoudē was gheweeſt: een ſchanſe die groote hope gaf van s'Winters over het ijs Hollant te conqueſteren/ſo ſlechtelijck verlorē/ door datmē meerder aen-ſlaghen ende coſten wilde aen-nemen/ dan de middelen van gelde wilden verſtrecken/ ende alſoo met qualijck hun rekeninghe te maken/hebben de Spaenſchen een ſtercke ſchanſe ende goede plaetſe voor haren vyandt gebout. De Eertz-hertogen niet anders reſterende van twee-jarige conqueſtē dan de ſtadt Berck/daer die Vereenichde Landen Emmerick regē hadden genomen/hun nutter dā de Eertz-hertogh Berck / ende beyde gheen van hun beyden toecomende.

Walborgh/ Gravinne van Nieuwenare ende Meurs geſtorven in Mey.

Ontrent deſen tijt/ in Meye/ is geſtorven de Edele Welgeborene Vrouwe Walborgh/Gravinne van Nieuwenare/Horn/ Meurs/etc. die eerſt getrout was geweeſt mettē Grave Philips van Montmorentzi/Grave van Horn/etc. bydē Hertoch van Alba onthooft: daer na hadde ſy getrout dē Grave Adolf vā Nieuwenare/ Alphen/etc. beyde haer Houwelijcken ghepaſſeert ſonder kinderē/eñ heeft by haer Teſtamēt na-gelaten/het Graefſchap vā Meurs/aen Pr. Mauritz van Naſſouw': het Graefſchap van Horn met die ſtadt Weert / met alle haer meublen aenden Graef Eberard van Solms / die ghetrout was met vrouwe Sabina van Egmondt: den Grave van Bentem gaf ſy de heerlijckheyt van Bedborgh met zijn toe-behoortē/ ende de Staten Generael vande Vereenighde Landen/maeckte eñ ſtelde ſy voor Executeurs van haren Teſtamente / die veel voor haer gedaen hadden/om haer gherechticheden voor te ſtaen. Maer ſoo haeſt haer doodt vernomen is ghe-

Beſet in Teſtamente het Graefſchap van Meurs aen Pr. Mauritz/eñ Horn aende Graef van Solms.

1600.

is geweeſt vanden Hertoch van Gulick eñ van Cleve/ſo heeft hy terſtōt op het ſlot vã Meurs ettelijcke honderdē Crijſ-volc geſondē/ het ſlot eñ de ſtadt Meurs als eē Cleefs Leen in-genomē eñ ſterc beſet: eñ alſo corts daer na van Pr. Mauritz wegē daer gecomē was den Ritmeeſter Cloet met etlijck Crijſ-volck/is hy vanden Cleefſchen af-gheweſen: dan 'tnaeſte Iaer/als Berck by Pr. Mauritz weder gewonnen was/ wert 'tſelfde aendē voorſz. Ritmeeſter Cloet overgegevē/die daer Gouverneur in bleef. Daer werde wel een ſtatelijcke ſomme ghelts voor't Graefſchap aen Prince Mauritz gheboden/ maer hy wilde het Graefſchap behouden.

Tot Bruyſel onthiel hem in't Hof vande Eertz-hertogē den Marquis van Baden/ Sone vanden Marck-grave Johan Chriſtoffer/ ende vande Vrouwe Cecilia / een Dochter des Coninghs van Sweden Guſtavus / die Anno 1565 ſwanger zijnde/quam de Coninginne vã Enghelandt beſoecken/ende baerde daer eenen Sone / die de Coninginne Eliſabeth den naem gaf Eduardus Fortunatus/ om dat ſy ſwanger met hem uyt Sweden gecomen was. Deſen Eduardus ſeer jongh zynen Vader verlieſende/heeft hem ſelven qualijck geregeert/ met zijn Broeder van quaden leven/ende hebben alle haer Landen verloren. Deſe een Heere nu zijnde bycans ſonder landt/heeft hem in dienſte vanden Eertz-hertoch ghehouden / om ruyteren ende knechten aen te nemen/ende in Nederlandt ghetrout een ſchoone Edel Dochter van den Heer van Eycke / Hofmeeſter eertijts gheweeſt vanden Prince van Orangien/ eē Vrouwe niet nae zynen ſtate / daer hy kinderē by gewonnen heeft. Deſen Marck-grave zijnde tot Bruyſel op de Bruyloft van zynē Secretaris/ den 18 Junij in zijn eyghen Logement / verſelſchapt neffens andere / metten Paltz-grave/ Heer Carel van Berenfelt/ den Grave van Oberſteyn/etc. zijnde daer vrolijck / ende danſende/ſtruyckelde twee ofte drie-mael / nochtans niet ſeer gedroncken:ten leſten heeft den Paltzgrave hem in zijn Bed-camer gebracht/ende ſo goeden nacht ghewenſcht: hy wilde eenen wendel-trap neder-gaē/ende alſo hem zijn dienaers wilden helpen/wilde hy geen hulpe aen-nemē/ ende ſo ſtryvende viel bottelijck de trappen af/ ende brack niet alleene den hals / maer oock zynen arm eñ een been/ eñ en ſprack noyt woort: zijn Broeder is oock onnoſelijck om-gecomen.

Marquis van Baden tot Bruyſel gheſtorven/ 18 Junij.

Wy hebben vooren in't 21 Boeck verhaelt watter ſchriftelick gehandelt was mette Gheſanten vanden Keyſer ende Rijcke / de Graven van Yſenburch/van Manderſchept ende Carel Nutzel/ſoo wel byde Vereenichde Provintien/ die haer comſte by haer onnoodich achten/ op ſulcken voet van Vreden-handel te ſprekē/ ooc tot der Keyſerlijcke Majeſteyts eñ Rijcx reputatie nae-deelinghen : daer nae waeren ſy byde Eertz-hertogen geweeſt / daer ſy oock een antwoorde(meer beſtaende in goede woorden dan wercken) vercregen.

Keyſerlijcke Gheſanten handelen in den Haghe in Junio.

Daer nae zijn anderwerf in Mayo 1600 in s'Gravenhage ghecomen den Grave Herman van Manderſcheydt ende Heer Carel Nutzel/ Keyſerlijcke Gheſanten te voren genoemt / die hebben inde vergaderinge der Staten ghepropoſeert/ haer bootſchappe ende verſoeck te beſtaen/ om weder te ſtellen de ſteden ende plaetſen/die ſy van't Rijcke in-hielden / met reparatie der ſchaden op den Rijcx-bodem ghedaen/ ende dat den Keyſer verwondert was/dat(luydende hare brieven van den 31 Januarij) daer geſeyt was over te leveren ſulcke plaetſen / die ſy vanden Rijcke beſaten : daer de Spaenſchen nu Rees/Emmerick/ Lobith eñ andere plaetſen verlaten hadden/ſy nu weder eenige plaetſen in-genomen hadden ende Emmerick noch behielden/ende daer by den Spaenſchen oorſake van ſorgelijck achter-denckē gavē/zijnde een openbare verachtinge vanden Keyſer ende het Rijcke. Ende nopende de ſchanſe van s'Graven-weert/gheheeten Schenckens ſchanſe/ die de Staten ſegghen te ſtaen op den Gelderſchen gront:ende alſo de ſake ongeweſen ſtont ſub lite pendente, ſo ware het ghevoechlijck die plaetſe de Hertoghen van Cleve daer en tuſſchen te behandigen/ofte ten minſten dat ſy by forme van ſequeſtratie in Neutrale handen mochte geſtelt worden/ die het Rijcke daer toe mochtē ordonneren.

1600.

Verſochten mede reparatie vande rantſoneringen / gewelden ende berooven op Rijcx verwanten gedaen/mede verſekeringhe dat ſulcks niet meer gheſchieden ſoude.

Clachte van Aken.

Vorder dat ſy expres ende wel ernſtich bevel hadden te clagen vandē over-laſt by haer Crijſvolck bedreven op het Akenſche ghebiedt / die brantſchattende tot onder de poorte. Deſghelijcx in Weſtphalen/ ende in't Gulickſche/ende Stift van Ceulen: claechden mede over een ſententie teghen die van Gelekercke gheweſen.

Mede dat den Heeren Fockers van Auſborch Rijcx verwanten / hun Renten in Vrieſlandt onthouden werden / met diergelijcke beſchuldingen meer. Waer-omme ſy verſochten dat die ſaken mochten by eenige Commiſſariſſen geconſidereert worden/om alles te verſtaē/ over-leggen/ende in ordere te brenghen/ eñ dat daer toe een ſchorſinge van wapenen mochten geaccordeert worden/hopende by Keyſers ende Rijcx interceſſie de wederpartie daer-toe ſoude mogen gebrocht worden/etc.

Antwoorde der Gheunieerde Staten aende Keyſerlijcke Gheſanten.

Hier op hebben der Vereenichde Nederlanden Staten gheantwoort den 7 Junij / dat ſy den Keyſer ende Rijcx-vorſten ſeer bedanckten vande ſorchvuldicheydt over de Nederlanden: dat van haren't wegen altijt getracht was alle eere ende contentement te gheven aen het Rijck ende Vorſten nae haer vermogen / met reſtitutiē ende ſatiſfactien/ volghende het decreet van Regenſberch/etc. Het ware hun verdrietelijck te hooren/dat den Keyſer valſchelijck ſoude geinformeert weſen/dat ſy eenighe nieuwe plaetſen ſouden ingenomen hebben/ſints de Spaenſche ſouden weder-ghegeven hebben de ſteden die ſy hielden/ als nopende Emmerick : baden te conſidereren/dat die ſtadt noyt en was by-de Spaenſche weder-gegeven/maer ſo de Spaenſche die inhielden met ghewelt/tegen den danck van't Rijck/ ſo hadde haren Velt-overſten Pr. Mauritz / Anno 1598/ die vande Spaenſche genomen/ende weder geſtelt in handen vanden Vorſt van Cleve/haren Heere/ met conditie vã daer gheen Spaenſch garniſoen meer te laten in-comen: ende ſints Anno 1599/ſo de Spaenſche Gennep ende Rees hadden in-ghenomen/ ende de ſtadt weder attenteerde/haddē de Burgerye aen haer begeert/ eenich van haer volck daer binnen te leggen tot haerder beſchuttinge/ die daer oock ſints ghebleven waren.

Aen-gaende 't Caſteel van Lobitz / dat was noyt by de Spaenſche beſeten: maer in't voorgaende Jaer/ alſo het Spaenſch Legher daer by heenen trock/ſo waren ſy genootſaeckt daer garniſoen in te leggen / tot haerder verſekeringe : alſo ſy mede deden inde Steden/ Huyſen eñ Sevenaer/welck garniſoen/ſo haeſt de Spaenſche vertrocken waren nae Bommeler-weert/

hadden ſy dat weder uyt-ghelicht / 'twelcke ſy oock reede waeren te doen tot Emmerick/ſo de Spaenſche beloofden dat niet weder in te nemen: ende wanneer de Spaenſche Rijn-berck verlaten ſullen/met andere plaetſen die ſy noch houden / ende dat by den Vorſt van Cleve alle goede gonſte beweſen worde/ den Pr. Mauritz ende den Grave van Solms / om vredelijck te moghen beſitten de goederen vande Gravinne van Nieuwenare ende Meurs / haer lieden by Teſtamente gemaeckt. Ende dat ware ſindert Anno 1597 de derde reyſe/dat ſy reſtitutie ghedaen hadden aenden Rijcke vande plaetſen den Spaengiaerden af-genomen/waeromme men hoopten/dat ſy nu de vierde reyſe hun niet dringen ſouden reſtitutie te doẽ/ voor dat de Spaẽſche deſghelijcx deden.

Van Schẽckens ſchanſe tittel.

Noopende Schenckens ſchanſe in Gravenweert gaven te conſidereren/dat int Jaer 1586 de Spaenſche ſelve hebbende voor-ghenomen daer ontrent een Fort te bouwen om voet te hebben in Gelderlandt eñ Cleve/waren zy hun lieden voor-genomen/ ende hadden tot hunder beſchermen dat ſelfde Fort ghebout/ſonder dat Cleve daer over claeghde / als zijnde Gelders/ eenlijck ſchynende te willen pretenderen eenigen tytel van Civile Juriſdictie/ zijnde blijckelijck de Gelderſche ſouvereyniteyt daer-in niet ghepretudicieert werdt / waer over nae dat het Fort was op-gebout Anno 1590/ bethoonden de Vereenichde Staten voor den Keyſer 'trecht dat zy hadden/ waer teghen doen niet gheſeydt werdt/waer door voorts-voeren om die plaetſe te ſtercken/dies zy hoopen (ſiende datſe ghebout was op eenen ledighen grondt / ad legitimam defenſionem) zy ſullen moghen de poſſeſſie daer van behouden / zijnde een plaetſe daer hun vyanden ſo na ſtonden/ſiende oock dat den Vorſt van Cleve daer over doen niet en claeghde/ghelooven zy/ dat hy niet anders en inſiſteert op de reſtitutie/dan door het aenſetten eñ practique vande Spaenſche: Ende aen-gaende het verſoeck van die ſtercte te willen ſtellen in neutrale handen gheſequeſtreert / ende haer-lieden te houden belaſt tot onderhoudt deſſelves / dat ware alleenlijck om den Spaengiaerden te gelieven.

Noopende vande voldoeninghe der ſchaden gheſchiet / ſoo achten zy dat de Spaenſche zyde die behooren te voldoen/ die moet-willens (om haer eyghen Landt te verſchoonen) op Rijcks-bodem ghetrocken waren/om van daer in Hollandt in te breecken / alwaer zy-lieden benootſaeckt waren hun te opposeren / ende ſoo daer door eenighe excurſien int Rijck ghebeurt zijn/ dat ware teghen hunnen wille ende tegen haer placcaten : ſoo zy de Spaenſche niet en hadden laten comen op Rijcks-bodem/ ſo ſoude ſulcks noyt gheſchiet zijn.

Beloven ordre te ſtellen voor de ſtat Aken.

Als voor die van Aken belooven de Staten ſoo goeden ordre te ſtellen/dat zy gheen oorſake van clagen hebben ſullen/ſoo zy mede hun hielden in termen van neutraliteyt/hun draghende teghen d'eene partye niet meer gonſtigher dan tegen d'andere. 'Tſelfde ſeyden zy oock toe/die van Ceulen/Gulick ende andere/proteſterende hun allen overlaſt leet te weſen.

Aengaende de Renten vande Heerẽ Fockers in Vrieſlandt / ſo het blijckt dat zy daer in gherecht zijn/ ſullen zy allen vlijt aen-wenden hun goede Juſtitie ſal gheadminiſtreert worden.

Noopende de voor-genomen Ambaſſade beſloten tot Reynſborgh/ ſtreckẽde tot vrede maken/ het ware blijckelijck/ dat beyde by den afgheſtorvenen ende deſen teghenwoordigen Coningh van Spaengien/ noyt anders hadde geſocht gheweeſt/ dan de Nederlanders te onderworpen de Spaenſche ſlavernye / dat welcke principalijcken ghemeynt werdt met de donatie/ofte gifte der Landen aende Infante/ waer by/ zy de Eertſ-hertoghen ende Nae-comelinghen zijn verplicht by Eede/haer regeringhe te richten nae den wille/ ordere ende goetduncken vanden Coningh van Spaengien/contrarie de Privilegien ende loffelijcke gewoonten der Nederlandẽ/ oock mede zijnde de Monboirſchappen ende houwelijcken vande Princen der Nederlanden / ghereſerveert tot het goet-duncken van Spaengien/der Landen vry-heden vernieticht/ende gemaeckt Feudætaire in perpetuum, vande Croone van Spaengien. De vryheyt der Zee-vaert beſneden/eñ weder-boden/nae goetduncken van Spaengien: zijnde mede gheſworen voor eeuwelijck te onderhouden de Roomſche Religie/ende gheen andere : Ende deſe conditien ſo ſterck te moeten onder-houden/ dat zy om de minſte overtredinghe het gantſche lant verbueren

Swaricheden eñ achterdencken inde donatie der Landen aende Eertz-hertoghen.

Daer-en-bovẽ ſo diende die donatie der Nederlandẽ hun voor eẽ juſtificatie vā datter niet goets mede ghemeynt werde/alſt blijckt by het beginſel hunder regeringe. Want den Coningh van Spaengiẽ voort eerſte hadde gevioleert Fidem publicam, met gevangen te ſtellen ſoo veel Schippers eñ Zee-volck vande Nederlanden/ die zynen Vader toe-liet in Spaengien te comen voor zijn eyghen nut ende goet.

Den Eertſ-hertogh hadde mede ſindert zijn aen-comſte ghebroken zijn Paſ-poort ende ſauve-conduit / bevelende die arme Viſſchers ter Zee te rooven ende te vanghen / noch gheduerende den tijt van hunne Paſ-poort.

Ende hadde byden Admirant van Arragon zijn ghebuerlanden eñ vrienden vyantlick aengheraſt/haer ſteden met ghewelt beſeten/de inwoonders tracterende met alle barbaerheyt/ proclamerende andere die met hem niet te doen hebben/rebellen/ etc. Het welcke / by hun wel overleyt/ ſoo hadden zy behoorlijcke redenen te oordeelẽ/dat het niet en conde voor haerlieden/ noch eerlijck / noch profytelijcken weſen / den Eertſ-hertoch te erkennẽ/ofte met hem te handelen ofte met Spaengien : Waer-omme ootmoedelijcken de Keyſerl. Majeſt. ende des Rijcx Vorſten verſochten/doch alles met medelyden te willen over-legghen/etc.

Nae deſen ſoo perſiſteerden deſe Keyſerlijcke Gheſanten/ dat zy wilden admitteren de geordonneerde ambaſſade op den Rijcks dagh gheresolveert/die andere redenẽ te allegeren mochten hebben / ende dat zy alle pointen doch wel wilden over-legghen. Daer de Staten weder den 12 Junij op repliceerdẽ/ dat zy op de pointen van reſtitutie ende reparatie hun rypelijck bedocht hadden/ende bevondẽ nae het uyt-wyſen des loops/diemen ghehouden hadde ſindert vanden Jare 1594 af/dat de reſolutie tot Renſborgh ghenomen/niet nut ofte profytelicken en ware den Rijcke noch de Nederlanden. Zy baden datmen byde Spaenſchen wilden aen-houden/dat de ſchade de ſtadt eñ 'tlant van Meurs aen-ghedaen/mochte gherepareert worden/ eñ zy ſouden allen vlijt aen-wenden den Rijcke te ghelieven / ende order ſtellen van alle excurſien te verhinderen.

Alſo daer mede verſocht was de ſtadt Wachtendonck neutrael te ſtellen / om de excurſien voor te comen/dat dochte hun onredelijck/zijnde haer conqueſte op hunnen vyandt in Gelderlandt.

Daer nae hebben deſe Keyſerlijcke Gheſanten byde generale Staten der Vereenichde Lãden ſoo verde ghehandelt/ ende in't minlijck geaccordeert/ dat zy die ſtadt van Emmerick anderwerf den Vorſt van Gulick ende Cleve weder-ghegheven hebben/ eñ dat met voor-waerden ende toe-ſegginghen/ datter ſo vele te wege ſoude worden ghebrocht/ van weghen Keyſerl. Majeſt. eñ des Rijcks/ dat de Eertſ-hertoghen desghelijcx oock ſouden reſtitueren de ſtadt van Rhijn-berck aenden Cheur-vorſt van Ceulen/ om alſo het Rijck te bevryden/ ende van wederzyden in vreden te laten/ dadelijck bethoonende dat zy niet dan goede vrientſchappe met het Rijck en ſochten/ niet van't Rijcke (ghepretendeert) behoudende dan T'gravenweert/ daer ſy Schenckēs ſchanſe op hadden gebout/ welcken Weert ofte Landt/ zijnde in queſtie wien het toe-comt/ zy pretendeerden te houden/ tot datter over gheſentencieert ſoude worden. Alſo wert Emmerick den Vorſt zynen Heere weder over-gelevert in Junio/ tot contentement van den Vorſt ende de Gheſanten/ die van daer vertrocken nae Antwerpen ende Bruyſſel/ om de reſtitutie van Rijn-berck oock te verwerven: maer alſoo de Eertſ-hertoghen nae de Oorloge in Vlaenderen waren ghetrocken/ zijn deſe Geſanten nae Gent ghevolcht/ alwaer zy den 14 July byde Eertſ-hertogen (neffens ander Geſanten meer) verſochten dat Rijn-berck oock mochte den Cheur-vorſt ghelevert worden/ gelijck de Vereenichde Provincien hun alreede voor-ghedaen hadden/ op hare toe-ſeggen/ dan hebben ſulcks als-doen oock van hun niet vercreghen/ maer die ſaecke is gherefereert tot op een beſpreck dat door de Gheſanten te wege gebracht was/ tuſſchen Ghedeputeerde van weghen Gheunieerde Staten/ ende Ghedeputeerde der Staten des Eertſ-hertogen ghehoorſame Landen/ als Brabant/ Vlaenderē/ etc. daer over zy Paſ-poort uyt Hollandt verwachtende waeren/ waer over de vergaderde Staten tot Bruyſſel ſeer mede doende waren/ alſo werden die Keyſerlijcke Gheſanten verlof tot vertrecken ghegheven.

Emmerick by de Statē den Vorſt van Cleve gherestitueert.

Door Keyſerlijcke Geſanten woort mentie van Peys ghemaeckt.

Vande Staten tot Bruyſſel vergadert/ werden de Eertſ-hertogen verthoont middelen om tot eenigh verdragh te comen.

Middelen tot Bruyſſel byde Statē den Hertoch voor gehoudē/ noopende dē Peys te maken.

Voort eerſte verthoonden/ dat zy bemerckten dat die van Hollandt ende Zeelandt weygerden hare Hoogheden ghehoorſaem te zijn/ gelijck het in verſcheyden brieven ende uyt-ſpraecken was blijckende: overmits (niet teghenſtaende de teghenwoordigheyt van haer Hoogheden/ ende de Privilegien der Landen van haer-lieden beſworen) zy ſagen dat de Spaengiaerden ende vreemde Natien vergont/ ghegeven ende bedient te weſen/ 'tgouvernemēt van alle de byſonderſte Steden eñ Caſteelē des Lants: als de Caſteelen van Antwerpen/ Gent/ etc. de Steden Grave/ Liere/ 't Fort van Vlaenderē/ de ſtadt van Duermonde/ 't Sas van Gent/ de ſtadt ende 't Caſteel van Sluys/ Nieupoort/ Duynkercken/ de ſtadt ende 't Caſteel van Camerijck/ ende dierghelijcke.

Dit poinct verthoonden de Staten dat lichtelijck te voor-comē ware/ by aldien men het vreēt Crijghſ-volck uyt de voorſz. Stedē ende Caſteelen lichte/ niet twyfelende of men ſoude door eenighe andere middel den ſtandt ende authoriteyt van hare Hoogheden wel connen vaſt maken eñ verſekeren/ ghemerckt de ghetrouwicheydt ende ſtantvaſticheydt alreede menichmael ghenoech beweſen by vele Steden/ die gheweeſt hebben eñ zijn houdende garniſoen/ als daer zijn Atrecht/ S. Omaers/ Bethuynen/ Rijſſel/ Valencijn/ Doway/ Bergen in Henegouwen/ Aelſt/ Doornick/ Namen/ Maeſtricht/ Bruyſſel/ Mechelen/ Leuven/ Venloo/ s'Hertoghen-boſch/ etc. Daeromme ſo het hare Hoogheden gheraden dochte/ dienden die ſelvighe Steden eñ Caſteelen te weſen verſien met Inlandiſche garniſoenen/ na dat de Spaengiaerden die ſelvighe verlaten ende geruymt ſouden hebben.

Voor het tweede poinct allegeerden de Staten/ dat den Vrede belet ware door datmen ſage de voor-ghenoemde vreemdelingen tot noch toe gheſtelt (ende onder-houden mede) inde byſonderſte gouvernementen/ reghel-recht teghen de Privilegien/ als inde ſtadt Limborgh/ Weert/ het Landt van Cambreſis/ Brugghe/ Antwerpē/ Gent/ Dixmuyde/ Liere/ Nieupoort/ Duynkercken/ etc. Welcke artijckels ſwaricheydt zy ſeyden conde lichtelijcken gheweert weſen/ ghemerckt het Landt ghenoech verſien waere van inlandiſche Heeren/ die welcke men mochte vertrouwen 'tgouvernement van de voor-genoemde Steden ende Caſteelen/ weſende met Eede aen hare Hoogheden verbonden/ ſoo ſterck als de Spaenſche Gouverneuren aenden Coning van Spaengien warē: het welcke anders wel mochte een oorſake werden/ waer door hare Hoogheden ten leſten hun wel mochtē vindē ontbloot ende berooft vande voor-ghenoemde Caſteelen ende Steden/ als die hun ſullen moghen houden ten dienſte des Coninghs van Spaengien/ tot ruine ende onder-ganck des Lants. Om welcke redene willē/ die van Hollandt ende Zeelandt voor-ſeecker hielden/ dat die Steden ende Caſteelen voornoemt noch waren onder 't ghewelt ende ghebiedt des Coninghs van Spaengien/ ende niet van hare Hoogheden.

Ten derden ontſchuldichdē hun die van Hollandt ende Zeelandt/ op de liberteyt des Religions/ welcke hare Hoogheden geſworen hadden (door ceſſie) nimmermeer te conſenterē: Waer-op zy ſeyden men ſoude dat poinct latē de Theologanten diſputeren/ ende in het goet-duncken des Princen ſtellen.

Het vierde poinct allegeerden de Hollanders/ etc. dat deſe andere Nederlanden/ uyt cracht van de voor-ghenoemde Ceſſie/ ſchynen voor Leen ofte achter-leen van Spaengien ghehouden te zijn. Waer-op zy ſeyden/ dat ghelijck het hare Hoogheden belieft hadde ten verſcheyden ſtonden aenden Staten van Brabant te verthoonē/ dat zy in gheender manieren en verſtaen/ dat de Nederlãden ghehouden ſouden werden voor Leen van Spaengien: daer-omme ſal haer-lieden ghelieven den Coningh van Spaengien te bidden/ dat hy wilde verleenen eenighe brieven van certificatie/ als dat zyne meyninghe niet en zy ſoodanigh: niet teghenſtaende datter wel eenighen ſchijn zy/ ghemerckt de ſelve Ceſſie wat mentionneert.

Voor het vijfde vindenſe ſwaricheyt/ dat die van Nederlandt niet toe-gelaten ſoude zijn haer Navigatie op Indien te continueren. Het welcke zy ſeyden voorwaer te ſtryden tegē natuere/ te willen verbieden die van Nederlant de vaert op Indien/ op ſoodanighen voet als het hunlieden ſal goet duncken: Ghemerckt zy behooren vry te weſen/ om aldaer te ſoecken hare avontuere ſoo wel als de Spaengiaerts daghelijcx doen.

Voort leſte ende ſeſte poinct verthoonden zy/ het miſtrouwen van die van Hollandt eñ Zeelandt/ mits den Peys die zy ſouden mogen ſluyten met hare Hoogheden/ niet en ſoude worden van poinct tot poinct onder-houden/ ende wat verſekeringhe men hun ſoude moghen gheven. Om dat wantrouwen te voor-comen achten ſy/

datmen behoorde aen die van Hollandt eñ Zeelandt vry gheley te geven/ om inde vergaderinghe vande Generale Staten ontfangen te worden/ende aldaer te handelen vanden Peys/ ofte van ſtil-ſtant van Wapenen/ daer zy hun beter op betrouwẽ/ met authoriſatie vã hare Hoogheden/altijdt behoudens ten aenſiene vande gehoorſame Provincien / niet en ſouden worden verandert/ in't ſtuck vãde Catholijcke Religie/ noch yet betreffende de authoriteyt van haere Hoogheden : maer wel vermoghen te handelen van onderlinghe reſtitutien van goederen ende Privilegien/ ende dat de concluſie vanden Peys gheſchiede met uyt-druckelijcke conditie. Dat in-ghevalle alle 'tgene dwelck met die van Hollandt ende Zeelandt ſal worden beſloten / hemlieden van poinct tot poinct niet en werde onverbreeckelijck ghehouden: ſouden de voor-ghenoemde generale Staten/ henlieden verbinden/ alles te doen onderhouden / ende tot dien eynde/ die van Hollandt/etc. te helpen/ oock by ghebreke van dien/ſouden de generale Staten gheheelijcken van haren Eede (die zy hare Hoogheden ghedaen hebben) los ende ontſlaghen zijn : Ende om dat te onder-honden / ſouden die voor-ghenoemde generale Staten hem-lieden met Eede aen die Vereenichde Provincien verplichten.

Hier-mede en treften deſe Statẽ noch het wit niet/daer de Vereenichde Staten nae trachtende waren/ ſoo het ſcheen / want zy ſeyden dat zy nimmermeer weder-omme wilden onder der Spaenſcher regeringhe comen : want ſo hunne pylen eens uyten pijl-coker ghebroken werden/ niet weder lichtelijck ſterck by een ſouden gheraken connen. Dus vele iſſer tot Bruyſſel van den Vrede onder de Staten gehandelt/wat daer van voorts ghevolcht is gheweeſt / ſullen wy hier nae verhalẽ/als wy den in-val van Vlaenderen vertelt ſullen hebben/die welcke veel veranderinghe by-brochte.

De Vereenichde Nederlanden hebbende inden leſten Winter beſloten een dappere Oorloge offenſive te voeren/ ende haer weder-partye te beſoecken / overmits het Spaenſch Crijghſ-volck meeſtendeel ghemutineert was/door't groot gebreck van gelde/ dat meeſt uyt Spaengien moeſte comen/ende al-omme byden weghe vermindert/af ende op ghegheten werdt/ ofte onvolcomen ter handt vande Eertz-hertoghen quam/ ſoo hebben zy / hoe veel het belegh ende veroveren vande Schanſen van S. Andries ende Creveceur hun ſeer coſtelijck ende ſwaer ghevallen hadde/ geraetſlaecht wat tocht zy beſt mochten aen-veerden/oft zy hun victorie den Maeſ-cant op wilden volghen/ ofte elders : Maer door de groote inſtantie van die van Zeelandt/die geerne haer vyanden verder van haer gheweert ſaghen/ is den tocht op Vlaenderen ghereſolveert/ op hoope ofſe hadden connẽ de Oceaenſche Zee ende Zee-cuſten van Spaenſche Vry-buyters ſuyveren / ſooſe hun conden die Zee-ſteden afnemen : Waer-mede niet alleene de Admiraliteyten groote oncoſten van Convoyen ſouden ſparen / maer ſouden de Provincien ſelve/daer door lichtelijcker tot hoogher conſenten van ſchattinghen brenghen.

Vereenichde Landen reſolveren een tocht op Vlaenderẽ.

Waer-omme alles tot ſulcken tocht noodich/ by de Vereenichde Landen verſocht / heeft den laſt daer van mette ghewoonlijcke Raden van State den Pr. Mauritz ontfanghen/ die hebben nieuwe lichtingen van Crijſ-volck gemaeckt/ eñ het out Crijſ-volck daer-toe noodich / doen beſchryven/met veel Edelen/Heeren ende Graven/ ende met 800 ſchepen ende meer/van alderhande ſoorte ghereet zijnde/heeft in Hollant gheſcheept 128 Vendelen voet-volcx /ende 25 Vanen ruyteren/30 ſtucken grof gheſchuts/ende 7 velt-ſtucken/met alderhande ammunitie tot velt-leger noodich: ordonnerende alderhande noodige Ampten ende Officien/ende al-omme goede ordre latende/ de Landen noch wel verſien/ als in Vrieſlant dẽ Grave Willem van Naſſouw' Stadt-houder/ ende in Brabant den Grave van Hohenloo/ elck met tamelijcke hoopen van Crijſ-volck/ te voete ende te peerde / ende de plaetſen met garniſoenen beſet. De Staten Generael/nae hun gebruyck/ deden door alle haer Provincien eenen algemeynen vaſt-dach ende bid-dach publiceren / om te verbidden Godes ſeghen.

Aldus alles veerdich zijnde / is Pr. Mauritz den 17 Junij uyten Haghe geſcheydẽ/ende hy is in Zeelandt gecomen den 19 Juny/daer hem dẽ Wint gheenſins heeft willen dienen / om mette Vloote in Zee te ſlaen / nae de Zee-cuſten van Vlaenderen. Aldus met deſe ſeer groote Vloote/ als ontallijck (niet veel ergens ſo vele by een geſien / diemen noch veel meerder ſchatte dan zy was) lach hy in Zeelant voor Rammekens: dies hy aen Landt voer om te reſolveren mette gedeputeerde vande Staten Generael/daer ſy t'ſamẽ beſtemden/ ſiende dat den Wint gheenſins conde dienen/ende dat het volck ende peerdẽ hoy/ ſtroo ende ſoet-water / etc. van noode hadden/datmẽ het naeſte landt van Vlaenderen ſoude aen-varen/ende ſo voorts ten Lande in-trecken: welcke noottelijcke reſolutie tot groote verachteringhe ſtreckte van haeren aen-ſlach/die ſcheen te weſen om Nieu-poort te beleggẽ/daer ſy bycans mochten voren beſchanſt geweeſt hebbẽ/ eer dẽ Eertz-hertoch daer de wete qualijck van conde hebbẽ.

Pr. Mauritz by faute van windt ſeylt na Philippinen/ treckende door Vlaenderen nae Ooſtende.

Waer-omme de geheele Vlote / ontrent thien hondert ſeylen ſterck / den mont vande Riviere/ de Schelde/op-ghevaren is/nae het Sas/de haven van Gent/ende Landen den 21 eñ 22 Junij te Philipinen/daer een ſchanſe lach/beſet ontrent met 40 mannen Spaenſch Crijſ-volck/ die/ nae dat heur Sergiant geſchoten was / met eenighe andere / met heur zyd-gheweer den 21 daer uyt toghen / ende den 22 werde in min als vijf uren tijts de reſte vanden geheelen Leger aen Landt gheſtelt/met alle nootdruft/ende de ſchepen werden metten aen-comenden hooge Water / weder nae huys gheſonden.

Het volck wert al-daer geacht ſterck ontrent twaelf duyſent mannen te voete / ende ontrent twee duyſent peerden/den welcken aen-gheſeydt ende belaſt wert / elck hẽ te verſorgen van nootdruft ende lijf-tocht voor 6 ofte 7 dagẽ/ ende onder-wegen Water te drincken/in-dien ſy niet beter vonden. Den Sergiant Major van't gheheele Leger/Heer Pieter Sedlintz/ſtelde alle ordre op de Guiden/ om na Ooſtende te trecken/uyt-ſendende met het peerde-volck gedruckte billetten/ alle goet tractement den landt-volcke toe-ſeggẽde/ſoo ſy proviſie van waghenen / victualie ende nootdruft aen-brochten: ende ter contrarie doende/hadden brant te verwachten.

Sy zijn op-ghetrocken met 6 halve Canons nae Eecklo/ ende ſoo nae Male by Brugghe alle forten ende ſchanſen in haren wech in-nemende. Sy paſſeerden den 26 Junij voor-by/eñ bycans rontomme de ſtadt Brugghe/die dapper nae het Leger uyt-ſchoten/ doch met cleyne ſchade/ende quamen te Jabbecke. Den 27 Junij quam't Leger van Jabbecke tot Oudenborch/ ende ſoo nae Ooſtende/ daer-mẽ verſtont dat de Spaenſchen verlaten hadden de ſchanſen van Bredene ende Oudenborch/ die Prince Mauritz dede beſetten / latende te Oudenborch (als een paſſagie daer vele aen gelegen ware/ ende den principalen pas om in Vlaenderen te vallen) wel verſien/ſoo hy meynde/met 6 Vendelen voet-volcx/dan niet boven 500 man ſterck / onder den Colonel Jan Pyron / met twee Vanen peerden / weſende ontrent 150 peerden/ende den Luytenant Colonel Bruges tot Bredene met 5 Vendelen knechten/ ende een Vaen ruyteren.

Pr. Mauritz comt tot Ooſtende/neemt Albertus ſchanſe.

Tot Ooſtende ghecomen zijnde / gaf Prince Mauritz laſt aenden Grave van Solms aen te taſten een ſchanſe/geheeten Albertus/ gheleghen aende Weſt-zyde van Ooſtende inde Duynen/ een cleyn half myle vande ſtadt / daer een Capiteyn Michiel Neron op lach/de welcke na dattet 80 ſcheuten ontfangen hadde/ haer overgaf/ontrent 140 man daer af-treckende onder 2 Vendelen: daer werden in gevondē twee cleyne Metale ende 3 yſere ſtucken geſchuts. Deſe ſchanſe Albertus gewonnen zijnde / en dochte Mauritz niet gheraden om d'ander ſchanſen/ als Iſabella/etc. te winnen/eenigen tijt te verſlyten/als gelegen in moraſſen/ ende qualijck by te comē:dies hy den leſten Junij op-trock nae Nieupoort/ latende neffens Oudenborch/Plaſſendael/Bredene / Snaeſ kercke ende andere plaetſen / verſien met eenich Crijſ-volck.

Pr. Mauritz treet na Nieupoort/ende campeert aldaer den 1 Julij.

Nieupoort is een fraey/ ſterck ende goet ſtedeken/ wel gelegen/eē cleyn half myle vander Zee/ daer Prince Mauritz derwaerts marcheerde/ om hem al-daer op de haven te ſtercken ende te beſchanſen/ende zijn ſchepen daer te bergen. In zynen wech vont hy veel redouten ofte ſchanſen verloopen/het lant al-daer vol ſchanſen gemaect zijnde/tegen de excurſien vande garniſoenen van Ooſtende : ende by Nieupoort lach het fort van Nieuwendam met een ſluys / op een Waterken dat van Brugge tot Nieupoort loopt/noch ſterc beſet/ende 't Water ſo breet/dat hy dat daer ontrent niet over bruggen en conde/ waer-omme 't Leger gedwongen was/weder te rugghe nae Leffinge te trecken/al-daer hy een brugge ghemaeckt vont/ende voorts een paſſagie eñ wech wat gebroken/beterde ende vermaecte hy met hout ende eerden ſoden/ ende ſo Legerde hy by Sinte Mariekercke/naer-by Albertus ſchanſe/van waer ſy den eerſten Julij / des Saterdaechs/ voor Nieu-poort quamen / daer ſy innamen het fort aen-de vuyr-toren/ met 3 cleyne ſtucken geſchuts: ende door vreeſe verlieten die van Nieuwendam oock haer Schanſe/uyttreckende met 300 man / die Pr. Mauritz terſtont dede beſetten/ waer mede zynen Legher langs die wech bevrijt was.

Eenige van't peerden-volck deden courſen in't landt tot by Gent / daer ſy de Geel-rocks peerden van Brugge ſloegen/ende de compagnie vande Caſſelrie van Oudenborgh/ende namen ghevanghen Joncker Jan Serclaes/ die eertijts pagie gheweeſt hadde vanden Prince van Orangien/ ende namen oock veel hoornbeeſten.

Tot Nieu-poort inde haven quamē ten naeſten ghetyde ontrent 100 ſchepen met victualie ende alderhande ammunitie : de twee-derdedeel van't Leger werden gecampeert aende Weſt-zyde vande haven nae Duyn-kercken/ ende de reſte aende Ooſt-zyde/ende dien dach was beſteet om den Leger te leggen ende af te ſteken.

Ghevecht tuſſchen de galeyen eñ het oorloch-ſchip van Capiteyn Bancker.

Terwylen het Legher van Mauritz door Vlaenderen treckt / ſo waren veertich ofte vijftich heuden ende platte ſchepen geladen met bagagie ende victualie den 25 Junij uyt Zeelant nae Ooſtende geſeylt:deſe hadden voor convoy een oorlogh-ſchip / daer eenen Adriaen Bancker Capiteyn op was: deſe ſo verde als Blanckenberch ghecomen zijnde/werden becalmt/dat den Wint ſo ſtille was/dat hy nerghens waeyde. Dit de Galeyen tot Sluys merckende/ zijn met vier Galeyen uyt-geroeyt op deſe Vloote/ ende namen daer 18 ofte 20 van / waer uyt het volck meeſt met ſchuyten ontvlucht was : in-de ſommige ſtaken ſy het vuyr/ende eenige namen ſy met hun. Het voorſz. oorloch-ſchip weerde hē ſoo veel als het conde/maer om die calmte was het als een Vogel/ die ſonder vleugelē niet vliegen en can. De Galeyen quamen hem wel dichte aen/maer boordeerden niet/meynēde dat met haer geſchut te doen ſincken/ofte tot overgeven te dwingen/ende wert meermaels dweers deur geſchoten/ende daer van wert het ſo leck/ dattet apparent was vā te ſincken:daer wel toe te paſſe quamen etlijcke mannen eñ vrouwen/die vande verlaten ende genomen ſchepē daer in-gevlucht waren/ende groote weere deden met tobbens/ tonnen/jae hoeden het Water uyt te gieten/ende 'tſchip alſo boven't Water te houden:niet tegēſtaende/als de Galeyen hem naecten/ ſchoot het ſchip ſoo vreeſelijck / dat ſy t'elcke reyſe wijcken moeſten. Ten leſten als ſy nu in't ſchip 23 dooden hadden / waer onder den Capiteyn Bancker ſelve was/ met meer gequetſtē/ ende weynige geſonde ofte onghequetſte : ende dat ſy hun ſeer deſperatelijck toe-riepen/ veel liever 'tvuyr in't buſcruyt te ſteken/dan haer over te geven/ ende alſoo al even rijck te ſterven:waer deur de Galeyen oock den moet verloren gaven / ende verlieten dat/hebbende groote ſchade (ende veel dooden)onder hun volck geleden/ vertreckende nae Sluys met goeden buyt/ende alſo geraecten het ſchip noch weder binnen Vliſſinghen.

Ghevecht tuſſchen de Admirael Duvenvoorde ende de galeyen.

Des anderen daechs/den 26 Junij/is Joncker Johan van Duyvenvoorde/Admirael van Hollandt/met ſes ſchepen van oorloge / ende ſes crom-ſtevens ofte ſmack-ſeylen ter oorloge wel toe-geruſt uyt Zeelant na Vlaenderē gevaren/ om convoy te doen ontrent 150 ſchepen/geladen met het geſchut eñ ammunitie van oorloge voor't Leger. Deſe Vlote voor Sluys gecomen zijnde/ wert den Wint ſeer ſtil ende calm / waer-op de vier Galeyen oock uyt-quamē: maer alſo corts den Wint weder wat begoſte te waeyen / quamen de oorlogh-ſchepen hun ſo naer/ dat ſy niet alleene getreft werdē van't groot geſchut/maer oock vande menichte van muſquetten/ ſo dat ſy moeſten met groot ghewelt teghen ende inden Wint op-roeyen/ ende alſoo ontvulchten : een vande Galeyen was ſo door-ſchoten/dat ſy lange haer op een zyde hellende moeſten houdē/om het gat te ſtoppen.

Het ghebeurde dat een Turck/ gheboren van Conſtantinopelen / zijnde een ſlave op een Galeye/een cloeck ervaren man/die wy ſelve geſien ende geſproken hebben/ dat hem (tot zynen ghelucke)zijn ketten/daer zijn been mede vaſt was/ af-geſchoten wert/ende hy onghequetſt: dies hy hem los ſiēde/ ſprong met noch een ſtuck kettēs aen zijn been/inde Zee/ſwemmende na de Zeeuſche ſchepen/in groot perijckel/ want ſy na hem ſchoten : maer in't ſwemmen toonende zijn ketten/wert hy byde ſchepen in-genomen/ dien hy het voor-nemen vande Galeyen ende hun verlies vertelde. Hy wert daer nae by Pr. Mauritz gecleet ende vereert/ende tot diēſt verſocht:dan alſo hy tot Conſtantinopelen een man van goede middelē geweeſt was/verſocht zijn paſpoort: ten waere men hem wilde ghebruycken om een Galeye te regeren/alſo hy eertijts by de zyne gedaen hadde/om Spaenſche ſlaven te ghebieden: welck ghebruyck de Nederlanders niet wilden beginnen/ ende hy is met paſpoort over Engelandt nae Barbarien gevaren/ende ſo over lant nae Conſtantinopelen/ daer hy de Princen/ Coningen/ ende den grooten Turck/ zynen Heere/ alle der Chriſtenen oorloge wilde vertellen.

Den Eertſ-hertogh ruſten hem tegen Prince Mauritz/ bewegende de ghemutineerde.

Den in-tocht in Vlaenderen van Pr. Mauritz/ zijnde verſtaen byden Eertzhertoch/ die eer dochte tot Rijnberck ofte op den Maeſcant beſprongen te worden/ daer hun 'tgheluck ſcheene te locken: hadde nu al-reede eenighe Vendelen in Gelderlant vergadert/ om de courſen vande garniſoenen van Wachtendonck te weeren: deſe dedenſe terſtont onder Don Loijs de Velaſco nae Vlaenderen over-comen: ſonden al-omme aende gemutineerde ſoldaten ende andere/ den Grave van Solre/ Don Auguſtino de Herrera/ Caſteleyn van Gent/ ende Don Alfonſo d'Avalos/ om te bewegen tot gewillichept/ ofte deſen noottelijcken dienſt noch te doen/ accorderende met de Walen/ ſy ſouden negen Maenden ſoltz hebben/ de Italianen/ de Spaengiaerden eñ de Duytſchen ſouden ten vollen betaelt worden/ maer ſouden't op termynen gheven/ ofte betalen in negen Maenden tijts. Hier toe te brenghen werden geenderhande perſuaſien/ toe-ſeggingẽ/ verbandingen eñ beloften geſpaert/ als datmen deſe occaſie niet en behoorde te negligeren/ maer gade te ſlaen/ den vyandt nu hebbende in't bloote velt/ op gelijcke voordeel ende plaetſe/ daer ſy dien altijt ghewenſcht hadden eens te moghen ontmoeten. Dat ſy nu vandẽ Eertz-hertogh ſelve ſouden aen-gevoert wordẽ/ die zijn leven met haer wilde waghen/ ende zijn perſoon ende eere verpanden.

Hier-mede zijn de principaelſte gemutineerde van Dieſt ſoo verre ghebrocht/ dat ſy hun veerdichſte troupen ſonden/ niet onder hun behoorlijcke Capiteynen ende Officieren/ maer onder hun vercoren Hooft ofte Eletto/ ende onder een nieuwe groote baniere/ latende beſettinge in haer ghegunde ſteden/ met haeren tros ende bagagie: ſomma/ die gemutineerden warẽ ſterck ofte ontrẽt over de twee duyſent/ ſo te voete als te peerde/ ende marcheerden met alle vlijt nae Vlaenderen/ op de beſcheyden plaetſe/ ontrent Gent/ tot Langer-brugge/ daer oock La Bourelotte ende andere onder hun Colonellen/ ende veel uyte garniſoenen al-omme vergaderden. Die gemutineerden van Hamont en conden noch door den Marquis de Montenegro/ noch by den Heere van Achicourt tot genen dienſt ghebrocht worden/ dan nae den ſlach.

Eertſ-hertoghen die monſteren haer Volck by Gent/ dẽ 29 Juny.

Aldus marcheerdenſe alle nae Gent/ onder de principaelſte ghebieders/ als Don Jeronimo de Monroy/ Loijs del Villiar/ Gaſpar Sapena/ Don Alfonſo d'Avalos/ Don Rodrigo Lazzo/ Capiteyn vā des Eertz-hertoghs Garde/ Don Joan de Braccamonte/ de Grave vā Buſquoy/ La Bourelotte/ Beſtock/ ende meer andere/ ſoo officiers/ vrywillige aventuriers/ Entretenidos/ Hovelingen/ met oock vrywillige Burgers vanden ſteden daer ontrent. Deſe haer troupen warẽ alle tot Langerbrugge dẽ 28 Junij by Gent/ gerekent 144 Vendels voet-volcx onder 7 Regimenten/ met noch verſcheyden compagnien uyt de Regimenten vanden Grave vanden Berghe/ vanden Marquis van Varrabon/ den Grave van Barlaymont/ de Heer van Barbanſon/ ende den Heere van Achicourt: daer waren oock 19 Vanen ruyteren/ ſo lanciers/ Cuiraſſiers als archibuſiers te peerde/ met ſes hondert ruyteren vande gemutineerden van Dieſt. Deſe alle warẽ ſterck gerekẽt ontrent veerthien hondert peerdẽ ende elf duyſent te voete/ al out eñ ervaren Crijſvolck: deſe monſterden den 29 Junij/ ende den Eertz-hertogh ende de Infanta hebbẽ hun daer onder vertrout/ ront-omme ende door de ſlachordene rydende/ heeft de Infante den meeſten hoop by een gheroepen/ ende aen-ſprekende vermaent/ vromelijck te willen ſtryden teghen haer rebellen/ ontrouwe onderdanen/ ende ondanckbare Ketters/ onder de baniere vande Roomſche Kercke/ ende ter gedachteniſſe hares Vaders dẽ Coning van Spaengien ſaliger/ eñ Vlaenderen te willen beſchermen/ den Hertoge bewaeren/ het ſoude van Gode ende van haer luyden vergoldẽ worden/ etc.

Eertſ-hertoginne vermaent haer Crijſ-volck te vechten teghen haer rebellen.

Daer waren oock by als generael vande Cavallerye Don Franceſco de Mendoca/ Admirant d'Arragon meermael ghenoẽt/ Don Loys de Velaſco generael vāde Artillerie/ Graef Frederick vanden Berge Mareſchal de Camp/ den Grave del Fere genoemt Seneſchal de Montlimar/ ende andere. De principale Heerẽ vanden Lande waren tot Bruyſſel belaſt te blyven inde vergaderinge vande Staten/ om de bede ofte ſchattinghe te vorderen.

Deſen Legher met zijn gheſchut ende behoeften is na Brugge ghetrocken den leſten Junij/ alſo oock den Eertſ-hertogh/ die verſtaende op den wegh wat Prince Mauritz uyt-ghericht hadde/ trock ſtracks op Oudenborgh/ daer dat de paſſagie is van Brugge/ ende leyt op het waterken Yperlee genoemt/ daer dat den Colonel Pyron met ſes vendelen ende twee vanen Ruyteren binnẽ lagh/ dat welcke hy dede ſommeren: Den Colonel Pyron hadde dien dagh een hondert mannen om een Convoy van Ooſtende te doen/ uyt-gheſonden/ eñ noch 150 man met 120 Ruyteren om een buyt voor Brugghe te halen/ niet denckẽde dat den Eertſ-hertogh met zynen Legher haer ſoo nae by was/ ende daerom veel neerſtigher waeren om een deel Coeyen voor Brugge te halen/ dan hun commiſſie te volbrenghen/ eñ op heur defenſie wel te letten/ daer deur dat Pyron hem onſterck binnẽ Oldenborgh bevindende/ ende van zijn uyt-geſonden volck niet hoorende/ overmits die den Vyandt ghemiſt hadden/ heeft compoſitie verſocht te maecken/ hoe-wel hy wel wiſte hoe vele die plaetſe importeerde/ hy tracteerde met Dō Auguſtin de Herrera/ Caſteleyn van Gent/ lanckſaem daer nae met Don Loys de Velaſco/ den Heer de Rynas/ met den Secretaris Morienſart/ accordeerde voor hem ende voor het Fort van Snaeſ kercke/ daer dat in laghen den Capiteyn Buſſigny/ ende Hans van Eyndhoven/ elck met haer Vendel/ als dat zy daer uyt ſouden treckẽ met Wapenen ende bagagie/ ſonder ghevierde lonten: ende die van Snaeſ kercke haer Vendelẽ achter-latende/ ſonder de brugghe af te breecken/ uyt-ſluytende de Soldaten van S. Andries ende Creveceur: dit accoort was den eerſten Julij 1600/ onderteeckent Albertus/ ende onder byden Secretaris Vaſſeur: Aldus trock Pyron na Ooſtende/ niet ſonder perijckel van ghemaſſacreert te worden/ ten waere dat Don Loys de Velaſco hun beſchermt hadde: maer dien van Snaeſ kercke en werdt het Contract niet ghehouden: maer de ghemutineerde namenſe eerſt hun Wapenen af/ ende daer nae door-ſtakenſe/ mette voorſz. Capiteynen: Den Eertſ-hertogh daer van hoorende/ ſondt derwaerts Graef Frederick vanden Berghe haer te verſchoonen/ maer al te vergheefs. Den Capiteyn Bruges ligghende te Bredene/ heeft uyt vreeſe van dit in-nemen zijn Fort oock verlaten/ ende is naer Ooſtende ghetogen/ al-eer hy den Vyandt ſagh.

Eertſ-hertogh treck voort op Oudenborch.

Neemt Ol
denborch e
Snaeſ kerc
ke/daer teg
zijn Cõtrac
handelt.

Hier van heeft ten eerſten Pyron die van Ooſtende ende Prince Mauritz verwittight/ door den Capiteyn Wagheman/ daer van hem de tydings quam den eerſten Julij naer middernacht: als hy als hy nu beſich was gheweeſt om hem te campeeren voor Nieupoort: hier van ſeer ontſet ende verwondert zijnde/ om dat hy niet en dochte dat den Eertſ-hertogh ſoo haeſt conde op de beene weſen/ ende oock dat Oudenborch met dat volck daer in-ghelaten/ wel eenighe daghen ſoude teghen ghehouden hebben/ tot dat hy daer by ghecomen hadde: ſoo heeft hy ſeer ſtille inder nacht/ van't volck dat op de Ooſt-zyde van-de Haven van Nieu-poort noch lagh/ onder Graef Ernſt/ naer Ooſtende/ ende om dē pas van Leffinghen by Albertus ſchanſe in te nemen/ ende te bewaren/ gheſonden het Schotſch Regiment onder den Colonel Edmontz/ ende het Zeeuſch Regiment onder den Heere Charles vander Noot/ met vier Benden peerden ende twee halve Canons/ ende ſoudē mede tot hem voeghen het gheſalveert volck van Pyron ende Bruges/ met laſte/ de Spaenſche den voorſz. pas te ſtoppen. De vier Compagnien peerden waren/ de Compagnie vandē Heere van Ryſoir/ commanderende mede over de drie ander Compagniē/ als waren des Heeren van Merwede/ des Heeren vanden Tempel/ met zynen Lieutenant Beringen/ ende die Compagnie van Statenbroeck.

Gr. Ernſt van Prince Mauritz gheſonden om den pas te bewaren/ wert gheſlaghen den 2 Julij.

Den Colonel Heer Charles vāder Noot commandeerden over ſeven Compagnien voet-volck van zijn Zeeuſch Regiment/ als waren: zijn eygen Vendel/ dat vande Capiteynen Jongenhaef/ van Turqueau/ van Prince/ van Walravē/ van La Grappe eñ van Rolle. De Schotſche Vendelen waren/ den Colonel ende Ridder Edmont/ dat vendel van Brogh/ van Stewart/ van Caddel/ van Barclay/ van Andries Murray/ van Kilpatrick/ van Hinderſon/ van Michiel/ van Niſbeth/ van Kar/ ende van Strachen/ t'ſamen twaelf Vendelen.

Dit volck onder Graef Erneſt geſondē was/ by Prince Mauritz belaſt den pas ende brugghe tot Leffinghe in te nemen/ eñ af te breecken/ ende ſoo langhe den Hertogh daer te ſtoppen/ tot dat hy zijn volck weder over de Haven van Nieupoort ſoude hebben ghebrocht/ ende hem te hulpe ſoude comen: want verſtondt by het onderteeckent Contract vanden Hertoghe/ den Pyron ghegheven/ dat den Hertogh daer ſelve in perſoone was/ met alle zyne macht/ dat zy te vooren qualijck hadden connen ghelooven.

Als Graef Erneſt daer ghecomen was/ vont hy de paſſagie byde Spaenſchen al in-genomen: waer-omme hy hem meynde met zijn volck vaſt by een gheſloten te onthouden/ tot dat hy meerder byſtant mochte vercrygen/ dat wel doenlijck was: maer door verbaertheyt de Ruyterē verloopende/ dat brochtſe in diſordre: dies de Spaēſche hun overvallende/ ſloeghenſe/ dat zy op de vlucht quamen/ ende veel verſlagen bleven/ haer twee ſtucken gheſchuts met hun vendelen werden ghenomen: daer bleven wel doot ontrent 600 Schotten/ met ſeven Capiteynen/ te weten: Stuart/ Barclay/ Kilpatric/ Andries Murray/ Michiel/ Niſbeth ende Strachen/ waer vā Barclay ende Murray/ nae dat zy langhe waren ghevanghen gheweeſt/ werden door-ſteecken: van't Regiment vander Noot bleven daer verſlaghen ontrent 180 man/ daer warē mede onder de Capiteynen Turqueau/ Walrave ende La Grappe: van't volck van Colonel Pyron eñ Bruges/ mede uyt Ooſtende ghecomen/ bleven doot 100 mannen/ metten Capiteyn Giſtelles/ als mede den Heer Graef Erneſt/ ende andere. De reſte van dit volck ontliepent by diverſche weghen/ waer over de Spaengiaerden/ lichtelijcken deſe victorie vercregen hebbende/ vermeten/ eñ ſwoeren malcanderen/ de victorie te vervolghen/ ende niet levende te laten/ dan den Prince Mauritz eñ zynen Broeder/ den eenen om zijn Vroomheyt/ den anderen om zijn Jonckheyt/ hebbende hem nu af-geſneden van Ooſtende/ zy hadden te vooren gemeent den pas vā Nieuwendam te nemē/ maer vindende den wech van Leffingen open eñ onbeſet/ waren dien in-ghetoghen/ ende nu tot deſe victorie ghecomen: maer terwyle zy delibereerden hoe ende in wat manierē voorts te trecken/ ſoo creegh Prince Mauritz tijt ende reſpijt om zijn volck van over de Havē van Nieupoort te brenghen/ ende daer mede beſich zijnde/ werdt niet overvallen.

Getal van de dooden vande Capiteynen van Gr. Ernſt.

Den Prince Mauritz was alle den morghen beſich metten leghen water/ om zijn Volck ende Legher weder over de Haven van Nieupoort te brenghen/ daer by blyvende/ tot dat metten waſſende water/ hy beſorcht hadde alle zijn ſchepen haer wech upte Haven te maecken/ want ſouden anders by die van Nieupoort (ten leghen water) verbrant hebben moghen worden: oock om den zynen alle middelen tot vlooheydt eñ van vluchten te benemen/ ſoo ſondt hy alle de ſchepen naer Ooſtende toe/ ende hadde oock gheerne zynen Broeder Graef Hendrick Frederick (met eenige andere) mette Schepen wech gheſonden/ maer Graef Hendrick (hoe-wel) noch jonck/ eñ maer 16 jaren out/ en was daer niet toe te brenghen/ maer wilde het met hem waghen: Alſo ſtelde hy hem (over de Haven zijnde) op de Zee ſtrande in goede ordonnantie/ met zijn bagagie ende ſes ſtucken gheſchuts. Inden voor-noene vroech verſtont hy van Graef Ernſts neder-laghe/ het welcke hy diſſimuleerde/ ende de Boden te water wech ſondt/ bevelende op heuren hals niemandt daer van yet te ſeggen: ende ontrent 10 uren verſtondt hy dat den Eertſ-hertogh met 6 ſtucken geſchuts (neffens de twee den zynen afgenomen) hem nu victorieux op't lijf quam/ vol moets: maer dat hy wat verhindert was gheweeſt/ mette diſputen ofte hy 't Fort van Albertus eerſt aen-taſten ſoude ofte niet. De nederlaghe vande zynen/ hielt Prince Mauritz voor zijn Volck ende Capiteynen ſecreet: daer vielen oock diſputen onder de Overſten/ ofte niet beſt ware hem daer te ſtercken eñ te begraven: maer hy antwoorde/ datmen moeſte ſlaen ende wegh maecken metten ſweerde/ men moeſter victorie vechten ofte die Zee op-drincken.

Pr. Mauritz brenght zijn volck over het water ten ſtryde teghen Albertus dē 2 Julij.

Aldus gereſolveert/ Prince Mauritz met vaſten voet voort-treckende op het ſtrande/ dat doen (zijnde leegh-water) ſeer breedt was/ creegh op naer noene de Sonne ende den Windt achter hem/ de Zee-duynen aende rechter/ ende de Zee aende ſlincker handt/ zijn ſes ſtucken gheſchuts voor hem/ op horden geplant/ teghen het ſincken in't ſant: ende ſullen hier zijn ſlagh-ordonnantie verhalen.

Graef Lodewijck van Naſſouwen/ Broeder van Graef Ernſt/ hadde den laſt vande Avant-garde te peerde/ hy zijnde Lieutenant Generael van het Peerde-volck/ hadde by hem zijn eygen Vane/ de Vane van Prince Mauritz: De Cuiraſſiers ghecommandeert by Joncker Walraven van Gent/ ſone vanden Heere van Oyen: de Vane van Graef Hendrick Frederick/ Broeder van Prince Mauritz/ gevoert vanden Capiteyn Bernard/ al in een troupe. De tweede troupe gecommandeert van Mercelis Bax/ zijn Vane/ de Vane van Paul Bax/ onder den Lieutenant Hans Sixen/ ende de Vane van La Sale: achter deſe waren de Vanen Carabins van Couteler/ Pierre Panier ende Baertenberch.

Slach-ordre van't Peerde-volck in Vlaenderen inde Avant-garde.

By deſe voor Avāt-garde te voet/ ſtonde het Vendel vande Garde van Prince Mauritz/ onder den

Slach-ordene van het Voet-volck inde Avant-garde.

der den Capiteyn vander Aa/ mette Compagnie vanden Grave van Hohenloo / onder den Lieutenant Strijthorſt: voorts het Regiment Enghelſche van 13 Vendelen/onder den Generael ende Ridder Franſoys Vere / zijn eyghen Vendel/die vande Capiteynẽ Japley Sergiant major/Denis/Daniel Vere/Honiwood/Haumunt/Ogle/ Tyrel/ Farfax/ den Ridder Caliſtenes broocke/ Foſter/ Garnet ende Holcreſt

Meer het Regiment vanden Ridder Horatio Veer/zijn eyghen Compagnie / dat Vendel van Sutten/vanden Ridder Thomas Knolles ghecommandeert/ van Pietfielt / dat van Pirton/van Cicil/van Morgan/van Meetkercke/ van Schot/ van Daviſour/ van Caius-Hartwirſon ende van Durbey/ſamen 11 Vendelen.

By haer ſtonden de Vrieſen / ghecommandeert by den Overſten Lieutenant Taco Hettinga/zijn Vendel/'t Vendel vandẽ Baron van Sidleniſky door zynen Lieutenant / dat van Gaſpar van Euſſum door zynen Lieutenant/ van Michiel Haghe / van Frederick Groeveſteyn / van Hans van Oſchem / van Hans de Vryes/Hãs Zageman/Quirijn de Blauw/van Etſart Grobeſteyn/van Hans Rijſ/vã Egbert Hovingh / van Holſteyn / van Aſſuerus / van Gerrit Schap de jonghe/ van Aruſima eñ van Ripperda/t'ſamen 17 Vendelen. Deſe 41 Vendelen maeckten de Avant-garde te voet / ende over alle commandeerde den voorſz. Heere Generael Franſoys Vere.

Bataille.

De Grave George Everard van Solms leyde de Bataille/ ende beſtondt in zijn eyghen Compagnie peerden/de Vane van Grave Frederick van Solms/ de Vane van Jan Bax/eñ de Vane van Jooſt Wyerich Clout: ende in een ander troupe/de Vane vã Godert van Balen/ vande Vane van Franſoys Veer/ghevoert by zijn Lieutenant/met de Vane vã Sire Eduard Cicil/ t'ſamen 7 Cornetten.

'Tvoet-volck in't middel tuſſchẽ de peerden/ was het Regiment van Graef Hendrick Frederick van Naſſouw'/ gecommandeert by Daniel de Hartain/ Heere van Marquette / zynen Lieutenant/zijn Vẽdel/ dat van Jan de Bow/ Antoine de Sancy/ Franſoys Marly / Franſoys Mareſchal/Philippe de la Low/ dat van Jan Nemmery/ dat van Jonas Durant ende van Gabriel Nouvelle/t'ſamen 9 Vendelen.

Meer het Regiment Switſers/4 Vendelen/ als dat van Hans Kriegh van Ballichon/ van Hans Sas van Onderwallen / van Hans Mayer van Zurich / ende dat van Guilliam du Puis.

Heeren ende Edelen die by Prince Mauritz inde ſlach waren.

Meer twee Bataillons Franſoyſen/gecommandeert deur den Heere van Dommerville/ als Lieutenant vanden Colonel / de Heere van La Noue zijn eyghen Vendel / dat Vendel van Rocques deur zynẽ Lieutenant/ dat van Duſſault commanderẽde het tweede bataillon/ dat van La Simendiere/van Mareſchot/van Hamelet/van Bruſſe/ van Corimeres (hy geſchoten zijnde voor Albertus ſchanſe)door de Lieutenant / dat van du Fort / van Formentieres/ van Verneuil ende van Pont Aubert/ t'ſamen 12 Vendelen. Daer dat Prince Mauritz ſelve eerſt onder reede om over al order te gheven/ verſelſchapt met zynen voorſz. Jongen Broeder Graef Hendrick Frederick van Naſſouw': mede eenighe Heeren / als Johan Adolfo Hertoghe van Holſteyn / Johan Erneſt Vorſt tot Anhalt / drie Graven van Solms / als Graef Frederick/Graef Albrecht Ot/ eñ Graef Hendrick Willem van Solms/dẽ Grave van Coligny/Heer van Chaſtillion/ſoons ſone vanden fameuſen Admirael van Vranckrijck: Milord ofte Baron van Gray/de Heere Vivry/de Heere Juſtijn van Naſſouw/ ende meer andere ſoo Engelſche/ Franſche/ als Hoochduytſche Heeren van Adel / die ſonder eenigh bevel Prince Mauritz verſelſchapten. De bataille zijnde ſterck 25 Vendelen voet-volck/ende ſeven Cornetten Peerden.

Arriere-garde.

De achter-hoede ofte arriere-garde werdt geleyt vanden Heer Olivier vanden Timpel/ Heere van Corbeque / ende beſtondt van drie Vanen Ruyteren/daer Wernard vanden Houte/ alias Du Bois over commandeerde/dat waren/zijn Vane/de Vane van Hamelthon/eñ George Couteler/ welckẽ Couteler inden ſlach mede voor-ghetoghen werde.

'Tvoet-volck waren oock drie bataillions/ 't Regiment van Graef Ernſt van Naſſouw'/ als zijn eygen Vendel onder zynen Lieutenãt/ 't Vendel van Huſeman Lieutenant Colonel/ dat van Maſſau/van Embieſen/ van Cotwis/ van Balthaſar/ van Euſſum/ van Pithan/ de oude Compagnie van Graef Ernſt deur een Lieutenant/dat Vendel van Crimnits/vã Andries Breeder/van Lucas Renſer/van George Weckerle/ t'ſamen derthien Vendelen.

'Tregiment vanden Colonel den Heere van Giſtelles/zijn eyghen Vendel / dat van Grave George Eberardt vã Solms deur zynẽ Lieutenant/ dat van Aeneas/ van Trebough / van La Mouillerye/dat van Langevelt/ vã Ruyſſe/dat van Floris van Wijngaerden.

Meer het Regiment van Colonel Huchtenbroeck/ zijn eygen Compagnie ofte Vendel/beleyt van Marlijn/het Vendel vandẽ Heere van den Timpel/ghevoert by Belin zynen Lieutenant / dat van Marlin ſelve / van Dierick de Jonge/van Jan van Loon/ van Ryſenborgh/ ende dat van Caluart. Deſe 26 vendelen maecten de Arriere-garde/mette 3 Cornettẽ peerdẽ.

Vendelen in beſettinghe.

Noch warender in beſettinghe verſcheyden Compagnien uyt diverſche Regimenten / als de Ruyteren van Du Bois/ van Wagheman/ ende van vander Vel: 'tvoet-volck de Compagnie Colonel van Pyron/ van Bevry/ van Giſtelle / Dominicque / Jan vander Horſt / van Maximiliaen Regniers/ van Allart/ van Gilſon/van Hans Bemart Switſer / dat van den Heere van Keſſel / dat van Buſſigny / ende dat van Eyndoven/ als voren verhaelt hebben/die alles inden ſlach niet en waren / maer tot Ooſtende / ghelijck mede inden ſlach niemandt en was vande 19 Vendelen te voet/ ende 4 vanen Ruyteren / met Graef Ernſt wech gheſonden/ die t'ſamen het Legher van een gerecht derdepart verſwackten.

Cavalleria eñ Ritmee ſters van den Eer hertogh.

Aldus verhaelt hebbende het Crijſ-volc van Pr. Mauritz ende zijn ordonnantie / ſullen wy eens deels mede vertellen het Crijſ-volck van zyne hoocheyt den Eertz-hertoch Albertus/die daer hadde 19 Vanen ruyteren / als des Eertz-hertoghs compagnie/ onder 't beleyt van Don Rodrigo de Laſſo/ alle lanciers / met noch een onder den ſelvẽ van archibuſiers: de Vane lanciers vanden Admirante/de lanciers van Don Jan de Braccamonte/vã Don Jan de Silua/ van Don Philippo d'Arillano/van Don Fernando de Guevara/van Don Guillelmo Verdugo/van Conte Giacomo Belgioioſo/vanden Ridder Vicomte / van Carlo di Sangre / alle lanciers : Van den Grave van Salms/vã Ryfferſcheyt / van Foreſt / Schotſche curaſſiers: Van Anthoni Godart/ van Symon de la Tere/al curaſſiers : Van Michiel de Telles/ van Jan Cepate/van Nicolaes de Vlyer/ ende van

Franſoys le Roy/ſamen 19 cornetten / met ſes hondert gemutineerde peerden van Dieſt.

Bevel-hebberen over het voetvolc vandẽ Eertz hertogh.

Het Voet-volck waeren drie Spaenſche Regimenten/onder Don Jeronimo de Monroy/ Caſpar Sapena/ Lops del Villiar: twee Regimenten Italianen onder Don Alfonſo d'Avalos:de Regimentẽ vandẽ Grave van Buſquoy/ van La Bourelotte/vã Beſtock: met verſcheyden compagnien uyt de Regimenten van Graef Frederick van-den Berghe van-den Marquis van Varrabon/vanden Grave van Barlaimont/vanden Heere van Barbanſon/vandẽ Heere van Achicourt/als vorẽ verhaelt is/ſonder dat wy naerder zijn ordre ſullen vertellen/ om dat 'tſelve ons ſoo volcomentlyck niet condich en is gemaeckt geweeſt.

Met dit Crijſ-volck was dẽ Eertz-Hertogh in deliberatie / ofte hy Albertus ſchanſe ſoude beleggen/ofte den vyant den pas tuſſchen Ooſtende ende Nieupoort benemen/ende te belettẽ van hem te moghen behelpen mette haven van Nieupoort / ende van daer weder wech te ſchepen/naer dat hy de troupen van Graef Ernſt verſlagen hadde : maer ghedelibereert weſende zijn Victorie te vervolghen : ende daer op aentreckende/ vernam corts dat Pr. Mauritz zijn volck van Nieupoort hem teghen brochte/ zijn ſchepen wech-ſonde/ eñ deſperatelick tegẽ hem ſtryden wilde.

Inde eerſte deliberatie gediſcoureert wierdẽde/ warẽ dẽ Admirant/dẽ Maeſtro de Campo Sapena/ Monſieur de la Biche/ Gouverneur van Hulſt ende andere/ van opinie Albertus ſchanſe eerſt aen te taſten : want ſooſe hun vorder begaven/ſouden mogen in-geſlotẽ worden tuſſchen Pr. Mauritz ende Ooſtende/ daer eenige gevangenen gheaffirmeert hadden/ dat den Grave van Hohenloo verwacht was/etc. Dan daer tegen ſeyden andere / men moeſte de verſlaghentheydt waer-nemen / die onder hun vyanden moeſte zijn/vande verſche neder-lage/ ende mede de couragie van't Crijſ-volck generalyck/ende namentlijck vande gemutineerde/ diens dienſt ende willicheydt hen ware te ghebruycken/dewyle ſy daer-om riepen: vreeſende dat den vyandt hun ontwijcken ſoude/ende dat het ſchande waere te rugghe te wijcken : ende datmen ſeyde dat den vyant ſtercker ware dan ſy wel meynden/ſeyde hy/ ware alreede ſoo veel gemindert/roepende : quanto mas Moros, tanto mas ganances, dat is/te meer Moren/te grooter de victorie:hun vyanden gelijckende byde Moren ofte Maranen: ſo datter ten leſten het ſlaen gereſolveert wert. Alſo marcheerdẽ op't ſtrande de gemutineerde van verſcheyden natiẽ/ onder hunnen Eletto:(hebbende hun Capiteynen verjaecht) ſy hadden mette Regimentẽ vã Don Jeronimo de Monroy eñ Beſtock/ die avantgarde/met behoorlijck ende meeſt alle het peerde-volck in verſcheyden troupen : een weynich nae die/ ſoo volchden de battallie mette Regimentẽ van Lops del Villar/ Don Alfonſo d'Avalos/ende La Bourelotte/meeſt Spaẽgiaerden ende Italianen: daer-nae die arriergarde mette Regimenten van Sapena / Buſquoy eñ andere.

Beraedinghen byden Eertz-hertoghe.

Slach-ordere des Eertz hertoghs.

De reſte vande Cavallerie waren meeſt aen de ſlincker hant van't voet-volck; by hun noch hebbende de compagnien uyt verſcheyden Regimenten/als vanden Grave vanden Berghe/ van Varrabon/Barlaimont/Barbanſon ende Achicourt.

Deſe hoopen over beyde zyden waeren ghenoech even ſterck van ghetale/ doch de Spaenſche eer ſtercker/ mits het volc datter des morgens geſlagen was/ende oock de beſettinge alomme die daer af was.

De avantgarde van deſen hoop ghecomen zijnde in't geſichte van hun vyanden/belaſte dẽ Eertz-hertogh Pedro Galero / Commiſſaris Generael (zijnde tot Bruyſſel ſieck ghebleven Ambroſio Landriano) dat hy met het peerdenvolck vande avantgarde ſoude beſichtighen de aen-comſte vanden vyant/'twelck hy dede/met ontrent 600 peerden : den welcken ontmoete Graef Lodewijck van Naſſou / met een hoop peerden/ te ſamen ſchermutſerende: (hebbende Prince Mauritz zijn geſchut by zijn ſchip-volc bequamelijck geplant op bedinghen van horden / teghen het ſincken in't zandt) ende om de Spaenſchen naerder het gheſchut te brenghen/ weeck Graef Lodewijc te rugge/die de Spaenſchen dapper volchden/tot by het gheſchut/dat op haer afſchoot/daer deur ſy inde vlucht quamen/ende weken tot inde duynen/zijnde van eẽ deel muſquettiers beſchut.

Den eerſten ſtrydt ende ontmoeten vande partyen.

Dat Spaenſch peerden-volck uyten weghe zijnde/conden ſy over de vlackheyt van't ſtrande ſien/dat den Eertz-hertogh ſo haeſt hun niet cõnde op't lijf weſen / zijnde alleenlijck de ghemutineerden die voor quamen / ende d'andere mettet gheſchut aen-comende/ (om dat de Zee wieſch / ende apparent was dat-men daer niet conde vechten) werden ſy by den Admirante van Arragon op nae-de duynen geſonden.

Deſcriptie vande Zee dupnen.

De duynen zijn zant-bergen/die/ als de Zee af-gheloopen is/ende 'tzant vande Sonne wat gedroocht zijnde/wort by dẽ Wint op-gewaeyt tot vele hoopen zants / die van diverſche Winden dan hier dan daer op ende af-waeyẽ/ principalijck daer het landt leeghe is/ ende dat ſelve af-etende/ ende binnen dat leege goede landt bedeckende wel 12 ofte 15 hondert treden breet: daer dat by ervarene neerſticheyt tegen geſtreden wort/namelijck in Hollant/ daer datmen eẽ cruyt/ Hellem geheten/plant/ende is gelijck bieſen / ende wortelt int zant/ende dat hout het zant/dat het ſoo ſeer niet en verwaeyt over het by-ligghende landt.

Al-dus de Zee-vloet aen-comende / ende het ſtrandt engende/werde by zijn Excellentie/den Generael Vere ende andere goet gevonden het voet-volck op de duynẽ voorſz. te brengẽ/eñ de peerden aen d'ander zyde na de beemden. Prince Mauritz marcherende ooſtwaerts/hebbende de Zee aen de ſlincker hant / ende het Water de Yperle/dat tot ende door Nieu-poort loopt/ aen-de rechter hant:ende ſoo den Wint Weſtelijcken was/hadde hy dien van achter/eñ mede deſgelijcx/ ſo het nae-middach geworden was/ eer ſy aen't ſtryden geraeckten/ ſo hadde hy oock de Sonne van achter / dat een groot voordeel was voor het gheſichte / weerende het ſtuyven van't zant ende den roock van't geſchut. Den Prince Mauritz hadde oock op het waſſende Water (van ſmorgens af) belaſt/met de ſchepen van oorloghe het landt te naerderen / om haer gheſchut tegẽ zynen vyandt te gebruycken/ ſo veel als doenlijck waer: het welcke in't ſtryden oock gheſchiede / principalijck in't op-trecken vande duynen / uyt het ſchip vanden Vice-admirael Jooſt de Moor / met Capiteyn Cornelis Leynſen / Adriaen Crijnſen Cuyper/ Marinus Dominicus Veer/ ende een ander ſchip/ daer de Spaenſchen van ſtrant oock na ſchooten (al eermen aen den ſlach quam/ ende ter wylen het Leger ſtil ſtont) ende ſchooten hem door de ſeylen : ende ſo het getyde ende de Wint ghedient hadde/ſouden meer ſchade in't Leger gedaen hebben/ ende ſo daer meer ſchepen by der

Oorlogh-ſchepẽ ſchieten uyter Zee na de Spaenſche op het Landt.

hant geweeſt hadden: want te voren indē morgenſtont hadde een Hollandts Capiteyn Jooſt de Block/ by Albertus ſchanſe / 't Legher oock ſchade met ſchieten aen-ghedaen.

Pr. Mauritz alſoo hy van voor Nieu-poort trock/ hadde belaſt alle zijn ſchepen/ victualiers ende andere te vertrecken / het welcke niet wel van alle-gader gheſchieden conde/ want eer der twintich ofte dertich conden wech gheraken/ warenſe aenden gront gecomen/ dan daer was tot hunder bewaringe gelaten eenige Vendelen voet-volcx van Giſtelles ende Huchtenbroeck/ die belaſt waren/ als de ſchepen ſoudē vertrocken weſen/ dat ſy de brugghe ſouden af-breken ende 't Legher volgen/ alſoo ſy deden.

Aldus benomen zijnde alle middelen van te vluchten/ beſloten vande Zee aen d'een zyde/ eñ van d'ander zyde de Yperle ofte het Water vā Nieupoort/ achter de haven van Nieupoort/ eñ van voren den vyandt voor oogen/ met een victorieus ghemoet aen-comende.

Pr. Mauritz vermaninghe aen zijn Crijghſ-volck,

Hier op heeft Pr. Mauritz occaſie ghenomen de zyne te vermanen / haer niet alleene te moeten weeren/ maer oock eenen wech te makē om daer door te comen/ nemēde God/ de goede cauſe/ ende haer vroom gemoet te hulpe/ het welcke al-omme door de ſlachordeningen vercondicht werde: ende God ghebeden hebbende / heeft hy belaſt ſtracx nae den vyant toe te marcheren/ eñ 2 ſtucken geſchuts plantēde op eenen bequamē duyn ofte zant-heuvel / die wel te paſſe quamē.

Plaetſe van den ſlagh.

De plaetſe daer dit gheſchiede was tuſſchen de Prochien van't Weſt-eynde ende Willekens Kercke/ een cleyne myle van Nieu-poort / ende ontrent twee mylen van Ooſtende.

Vermaninge des Eertz hertoghs aē zijn Crijghſ-volck.

Den Eertz-hertogh zijnde gereſolveert den ſlach te wagen/ ende verſelſchapt zijnde vā veel groote Heerē ende Meeſters na zijn qualiteyt/ hoe wel van weynighe Edelen des Lants/ die op dat pas meeſt tot Bruyſſel inde generale vergaderinghe der Staten waren/ om ghelt te vinden: hy heeft hem ſeer cloeckelijck vertoont/ ende zijn volck vermaent de Catholijcke Religie ende haer Wettighe Princen voor te ſtaen/ met diergelijcke redenen daer toe dienende.

Beginſel van den ſlagh.

Aldus malcanderen eē wyle beſichticht hebbende / ſoo is tuſſchen drie ende vier uren nae noene den ſtrijdt begonnen: als elck zijn voordeel ſochte op de duynen/ eñ eerſt de avantgarde van Pr. Mauritz/ beleydt vanden Generael Vere/ met zijn Engelſchen/ diēs muſquettiers ende archibuſiers begonden te ſcharmutſeren/ verſelſchapt met de Vrieſen: ende de twee compagnien van Prince Mauritz ende des Graven van Hohenloo/ teghen de Spaenſche muſquettiers van Don Hieronimo de Monroy.

Peerde-volcx treffen.

Pr. Mauritz ſiende dat met ſchermutſeren den ſtrijt begoſt was/ ſont uyt Graef Lodewijc van Naſſou / met ſes cornetten peerden/ te weten/ zijn eyghen compagnie/ die van Pr. Mauritz eñ zijn Broeder Graef Hendricx compagnien/ beyde de Baxē ende la Sale/ die ontmoet werden van't Spaenſch Peerde-volck / die ſy eens deels inde vlucht dreven ende verſloeghen.

Avant-garde ontmoeten.

Dē Generael Veer hadde terwylē de Spaēſche muſkettiers doen wijcken / die terſtondt onſet werden by het ſquadron ſpieſſien van Monroy ende anderen/ eñ oock by 't Spaenſch peerde-volck van ter zyden/ waer door hy mede (meeſt door de ongelegentheyt vande duynē) ſeer gheperſt werde / ende hy werdt ſelve inde hitte vandē ſlach ſeer gequetſt/ ende mits twee ſcheuten in zijn been hebbende/ is uyt den ſlach gevoert: nochtans hielt zijn volck het ſo langhe tegen/ tot dat zijn Broeder den Ridder Horatio Vere met zijn Regiment eñ de Vrieſen/ hun te hulpe quamen: maer de Spaenſche drongen in voet tegen voet/ ende lijf teghen lijf/ ſoo dat ſy ſcheenen al-te-met de overhant te hebben/ om dat Pr. Mauritz volck te rug deyſde/ maer ſy her-vatten al-te-met het ſtuck/ ende deden dan heur vyandt weder deyſen: midlertijt dede Pr. Mauritz op-de cavallerye vanden vyant mede chargeren noch drie cornetten peerden/ te wetē/ die van Couteler/ Pieter Pannier ende Batenborgh: terwylen Graef Lodewijck zyne ſes Vanen / die ghebroken waren / weder in ordre ſoude brenghen / dede mede chargeren de compagnien van Graef Frederick van Solms: in welc gevecht de compagnie peerden van Graef Hendrick van Naſſou/ onder 't beleydt van Capiteyn Bernard/ groote ſchade lede: want deſen Bernard wert verſlagen/ ende zijn cornette gevoert van Joncker Aſſuerus Jugen Nieuw'landt/ wert genomen/ mits zijn peert geſchoten zijnde/ hy inden gront ſoo gheſtort wert/ dat hy zijn arm uyt den lede viel / ende ſo ghevanghen uyt den ſlagh wech-ghevoert wert: daer bleef oock doot den Ritmeeſter Couteler.

De bataille ontmoeten.

Daer-nae ſoo commandeerde Pr. Mauritz dat Graef Eberard van Solms mette batalie aen-val doen/ eñ de avantgarde ſecoureren ſoude/ mette twee Regimenten Franſoyſen/ onder Dommerville eñ Du Sow / op het ſquadron ſpieſſien der Regimenten van Loys de Villar/ van Don Alonzo d'Avalos ende andere: maer deſe Regimenten (weſende van des vyants batalie/ ende heel ſterck) hielen 't tegen/ ſterck ende lange ſtrydende/ niet tegen-ſtaende alle het ontſet van verſch volck dat den Graef van Solms toe-geſonden werde.

Daer werde oock aen-ghevoert het Walſch Regiment vā Graef Hēdrick Frederick/ bydē Heere van Marquette / dat de nieuwe Geuſen ghenoemt was / als mede de Switſers onder Hans Kriegh: deſe ontmoetten de Walſche Regimenten van Conte de Buſquoy eñ La Bourelotte/ zijnde mede vande batalie/ de welcke ſy groote ſchade aen-deden.

De arriergarde ontmoeten.

Prince Mauritz ſiēde de Spaenſche arriergarde nae hem nu mede tot-ſettende / om heur batalie te ſeconderē/ dede oor marcherē zijn arriergarde/ den Regimente van Gr. Ernſt / van Giſtelles/ eñ van Huchtenbroeck/ die den Heere vā Tempel/ eñ den Graef Eberard van Solms ſecondeerden / die deden hun vyandt wat wijcken/ maer werden terſtont daer naer te rugghe gedreven/ ende alſoo by-naeſt generalijck aen't wijcken ghebracht.

Aldus werter gevochten wel drie uren lang met voordeel dan van d'een ende van d'ander zyde. Den Ridder Horatio Vere / om de zyne wat te ontſetten / hebbende vande Enghelſche geel-rocken een nieuwe troupe van vijf ofte ſes hondert gemaect/ trock behendelicken tuſſchen de zant-bergen deure/ om zijn vyanden van ter zyden aen te vallen: Graef Lodewijck trock daer naer mede ſoo diep onder zijn vyandē/ dat hy omringt was/ ende by-cans gevangen met thien ofte twaelf vande zyne/ ſoo hem den Ritmeeſter Cloet ende andere niet gekent en haddē met zijn Orangie plumagie/ ende met cracht ontſet.

De Walſche Regimentē van Buſquoy/ Beſtock ende La Bourelotte/ met andere Spaenſche ende Italiaenſche (nu al onder den anderē vermengt) dreven de Engelſchen ende Vrieſen/ nu ende dan te rugge/ wel eenige hondert ſchreden/ tot aen het gheſchut op't ſtrande / dat den Cononel Sapena meynde te vermeeſteren.

1600.

Waer over Pr. Mauritz ten leſten/ende uyt hooch-dringhende noot derwaerts gheſonden heeft de drie Vanen Ruyteren van reſerve/ vanden Ritmeeſter Balen/van Vere/ende van Cicil/om het gheſchut op de ſtrandt te ſecoureren/d'welck Balen ſeer bravelijck dede/eñ dreef de Spaenſchen daer weder van/ daer ſeer ghequetſt zijnde/ ghevangen nemende den Colonel Zapena:d'andere twee Vanen chargeerden inde duynen op des vyandts voet-volck/eñ werden daer mede gheſtut/ ende heur apparente eñ gemeende victorie in twyfel gebracht.

Dõ Rodrigo Laſſo dē grootē Camerling des Eertſ-hertogs ſeer gequetſt zijnde/vandē peerde geſmetē/eñ lāge onder de peerdē voetē overloopē/ is miraculeuſelijc vāde zyne geſalveert.

Ghevaer eñ perplexiteyt inde ſtryders.

Aldus ſtont(nu wel drie uren geſtreden hebbende) de victorie ſeer twyfelachtich/ beyde de partyen vermoeyt ende t'eynden adem zijnde/ ſo dat de cloeckmoedige hun wel hondert mylē van daer wenſchende waren/ ende geerne ghevlucht hadden/ ſoo eere eñ devoir hun niet wederhoudē hadde: want daer en was geen man ſo ſtout/ſterck ende cloeckmoedich/ diens hayr niet te berghe en ſtont van vreeſe/ het herte ſoo perplex ende bedwelmt / al oft ſy den uyterſten dach des Heeren voor oogen geſien haddē:ſiende al-omme de wonden/het bloet ende de doodt van ſo vele voor haer ooghen:oock mede God/ als nu tegenwoordich/ om te vonniſſen ende te oordeelen de ſaken vān zynē Goddelijcken wille/dat ſy aen alle zyden ſcheenen te verwachten: te meer / door dat ſy (zijnde van weder-zyden meeſtendeel al oude ervarene ſoldaten) beweſen ende gedaen hadden/wat manheyt/ verſtant eñ wetenſchap conde by-brengen: daer beneffens dat hare lichamen(mits ſy dien dach ſeer luttel ofte niet vele gegeten ofte gedroncken hadden/ door arbeyt ende vermoeytheyt) ſoo wel geheel nedergeſlagen waren/als hare zielen ende ghemoeden/genoech van beyde de partyen.

Groote māheyt ende voorſichtigheyt van Pr. Mauritz.

Pr. Mauritz in deſen twyfelachtigen ſtandt des ſtryts/bewees boven alle andere groote reſolutie/voorſichticheyt ende manheyt/ al-omme geſtadich zijn ſelfs preſenterende/betoonende zijn voorſichtich beleyt / ſo in't rallierē vande wijckende ende vluchtende / als van nieus die troupen moet te geven/ tot nieuwen aenval ofte ontſet vande zyne: daer het noot dede/ al-omme roepende ſy moeſten vechten ofte de Zee in-drincken: ſy ſouden hem by-ſtaen/ hy wilde perſoonlijck met zynen jonghen Broeder Hendrick Frederick hun voor-gaen:hun caſket op 'thooft/'troer inde handt/ bereydt om daer met haer te leven ofte te ſterven. Alſo deden ooc den Edeldom die by hem warē/ als dē Hertogh vā Holſtē/dē Vorſt vā Anhalt/dē Grave vā Chaſtillion/dē Baron Grey/eñ meer andere avonturiers/ die gheen bevel ofte charge hadden.

Cloeckheyt vandē Eertz hertoghe Albert.

Over d'ander zyde vertoonde hē meermaels den Eertz-hertoge ſelve voor zijn troupen ofte ſlach-ordre/op ende af-rydēde/ de zyne vermanende ende aen-voerende; onder andere met de ghemutineerde ſelve vechtende/ ende wert met een hellebarde in zijn aenſicht ghequetſt / rydende om bekent te weſen ſonder helmet ; den Admirant dede oock in't begin groot devoir/ om zijn volck wel aen te voeren/ende zijn peerde-volck aen te ſettē/die heur daer nae niet ten beſtē gequetē hebbē: eñ onder diē wert hy vādē peerde gereden/over-loopē/ bekēt eñ gevangē/ eñ zijn ruyterē liepen ſchandelijckē uyten ſlach.

Leſten aenval op de Spaenſche.

In't leſte/ alſt nu avont was geworden / eñ over ſeven uren / ſo ſach Prince Mauritz noch een ſquadron van 5 ofte 600 Spaenſche ſpieſſien vande arriergarde rede ſtaen / om noch eenen aen-val te doen:waeromme hy eenige gherallieerde ruyteren daer op ſondt / die de ſelve deden wijcken : ende daer op deden de Engelſchen/ Vrieſen/ Franſoyſen ende andere Regimenten noch eenen aenval / daer mede ſy den vyant al-omme deden wijcken / daer over Pr. Mauritz heur dede ſeconderen / mette reſte vā alle 'tpeerden-volck dat hy by-der handt conde crijghen/de welcke door de duynen den vyandt van ter zyden onverſiens beſprongen/ eñ deden alſo in alles genoech eenē nieuwē aenval: welcken vont ofte maniere den Grave vā Egmont te vorē in't Jaer 1558 indē ſlagh van Grevelinge/tegē dē Marſchalck de Termes/ op gelijcke plaetſe wel geluckte/ eñ victorie gegevē hadde.

Dit alſoo gheordineert zijnde, ende terwylen dat al-omme den nieuwē aenval in't werck geſtelt werde met peerde-volck ende voet-volck/ ſo hadde Balen by-naeſt inde uyterſte deſperatie ghecomen/ ende op't poinct dat den vyandt 'tgeſchut op de ſtrand ging winnē/ heeft aldaer charge gedaē met de compagnie van Cicil inde duynen/ende van Vere achter de duynen / ende Balen hadde daer-mede 't voorſz. gheſchut op't ſtrande ontſet/ende met een cloecke reſolutie dē vyant ghebroken/ſoo oock ghedaen hadden die van Vere ende Cicils ruyteren / ende eenighe troupen van den vyandt beginnen te ſcheuren: waer-over het ſchip-volck ofte matroſen ende canonniers/met ander volck/ſiende dat ſy haer gheſchut weder vry hadden / dapper begonnen te roepen op heur maniere van doen / val aen/ val-aen : waer uyt door dit roepen/in't geheele Leger op den leſten generalen aenval een gheſchrey liep (nochtans ſonder groote oorſaecke) van victorie/victorie: met welcken gheroep eñ geſchrey alle het voet-volck terſtont met meerder reſolutie begonde te vechtē ende aen te loopen/ mette reſterēde ruyterē/ meeſt in diſordre: ſoo dat alle die hun te voren uyt vreeſe ofte vermoeytheyt te rugge gehouden hadden / begonden met groote hoopen aen te vallen / alle roepende victorie/daer-mede ſy eerſt de leſte groote troupen van heuren vyant deden ſtaen/ ende eyndelijck wijcken:inder voegen/'tgene dat in't eerſte geſchrey noch geen rechte victorie was/ is ten leſten victorie geworden:want daer over dat Pr. Mauritz voet-volck van voren/ eñ de ruyteren van achteren ende ter zyden aen-vallende/creech 'tvolck vanden Eertz-hertoge den rechten ſchrick/ende vondē hun ſtracx in groote diſordre / ſoo dat ſy niet meer verſamelen en conden/ſonderlinghe om dat heure ruyteren al te voren gevlucht ende wech-geloopen waren/ maer moeſten de victorie over-gheven / ende werden al-omme gheſlagen ende ghevanghen: vervolcht tot in de donckere nacht / die daer noch veel ſalveerden/ende over ſulcx tijt cregen om heur te verbergen/ ende daer van te comen.

Eertz-hertoghs volck neemt de vlucht.

Alſoo het oock ghebeurde metten Eertſ-Hertogh Albertus van Ooſtenrijck/eñ metten Hertogh van Aumale / die ghequetſt was met een ſpieſſie/ende met Gaſton Spinola/eñ La Bourelotte/ die ontrent hun eenige troupen gemaect hebbende / daer van reden naer de brugghe van Leffinghen toe/die zy beſet vonden met eenighe Ruyteren uyt Ooſtende/ende ſouden daerom het water hebben moeten kieſen / dan ſiende dat de Ruyteren van Ooſtende verbaert werden/ende de brug verlieten / zijn zy daer over ghecomen naer Oudenburch / daer Lops de Velaſco met een deel vendelen van Barlaimont/ende vanden Grave vanden Berghe Regimenten waren/ eñ den Eertſ hertoge aldaer een verſch Peert gecregen hebben/ is hy daer-mede dien nacht noch binnen Brugghe ghecomen / ende des anderen daechs terſtont naer Gent vertoghen/ zijn ongheluck cloeckelijck by hem draghende.

Den Eertſ-hertoch ontcomt van gevanghen te worden/ maer wordt ghequetſt.

Hy was ſeer nae by ghevanghen geweeſt/ van eenen duytſchen Sergiant creegh hy eenen ſlach van eenen Hellebarde/ hem quetſende in't ſlagh vanden hooſde: een ander hem niet kennende/ mits hy ſat in een ſwert harnas met eenẽ ſlechten ſluyer/ oock verandert van peerde/ nam zijn peert metten breydel/ ende riep / rende toy Bougre, maer daer was een lanck duytſch Jonckman/ die den ſelven met een ſpieſſie door-ſtack/ eñ voorts was daer by een vlaemſch Edel-man/ Capiteyn Cabbelliau gheheeten / die nu al-daer was als een aventurier/ af-gheſet zijnde van zijn vendel/ om dat hy eenẽ Capiteyn Templeur onlancks doot-geſteecken hadde: deſen Capiteyn was te peerde/ ende met zijn Vier-roer eñ Cortelaſſe dede al wijcken wat dat ontrẽt den Eertſ-hertoghe dorſte comen/ ende ſloegher veel doodt tot 5 ofte 6 toe/ ende werdt ten leſten daer oock doot-gheſlaghen/ want den Eertſ-hertogh (om zijn vroomheydt) dede al-omme naermaels nae hem vernemen/ om hem te vereeren/ ghelijck hy den voorſz. Jonckman dede. Door deſe beſchermers ſoo geraeckte den Eertſ hertogh van daer (als gheſeyt hebben) uyt die ſoule.

Admirant d'Arragon wordt ghevangen met andere.

Den Admirant die hem cloeckelijck gedragen hadde/ werdt ontmoet vande Compagnie peerden des Ritmeeſter Pieter Pannier / over-loopen/ vanden peerde gerent/ ende onder de voeten ghewor pen als voor gheſeyt is/ ſonder opt gheholpen te comen werden om weder te peerde te comen/ ende ſoo onder de voeten liggende werde bekent aen zijn Harnaſch eñ Velt-teycken/ van eenen Spaengiaert ghenaemt Pedro de Villalobos/ die wel eer zynen huys dienaer was gheweeſt/ maer om dat meer anderẽ om hem ſtonden/ drieghende hem te door-ſchieten / en dorſte hy hem niet kuntbaer maken. Den Admirant kende ſelve een Juan Mendo die mede om hem ſtondt/ ende badt dien dat men hem ſoude 'tleven ſalveren/ daer toe ten leſten Mendo/ Villalobos ende twee Nederlanders heur beſte deden/ ende brachten hem met ſeer groot perijckel upte preſſe vande ſlach/ ſelfs in danger genoech van haer eyghen leven: ghevraecht waer van hy Mendo (nu de Staten dienende) kende/ ſeyde/ als ſoldaet hem ghedient te hebben onder Don Diego de Acuna/ dien hy tot teecken van zijn ghevangheniſſe gaf zijn hancſel eñ ſcheede van zijn ſweert/ ende Villalobos gaf hy zynen ſluyer ofte Velt-teycken: eñ ſoo dit niet verde en gheſchiede vande plaetſe daer hem Prince Mauritz perſoonlijc vont/ ſoo brochten zy den ſelven alſo by hem gevanghen: Prince Mauritz ſprack hem vriendelijck aen/ vraghende oft hy niet en ware gequetſt ende eenige andere ſeeckere woorden/ ende beval zynen Secretaris dẽ Heer Milander/ Heer van Poderoyen/ eñ een van zijn Edel-luyden Joncker Quaet/ hem wel te bewaren eñ op een peert ſetten/ dies Juan Mendo af tradt ende gaf hem 'tzyne/ eñ brochten hem alſo wech/ naer de ſtrande toe / by de carroye ende bagagie/ daer hy terſtont om eten badt/ 'twelcke hem gegeven werde/ ende ging daer naer op de Coetſ-wagen van Milander/ tot dat hy naer dẽ ſlach int quartier van Prince Mauritz quam. Deſen zijn gevangeniſſe gheſchiede al wel een ure te vooren eer Prince Mauritz noch de victorie hadde becomẽ.

Daer werden op't leſte mede ghevanghen vele van des Eertſ-hertoghs Hof-geſin/ ende van zijn Garde/ oock den Seneſchal de Montlimar diemen noemde Graef vã La Fere/ die gequetſt ſ'anderdaeghs ſtorf: noch Lops del Villar ende meer anderen / tot een ſeer groot ghetal toe/ die ten deelen inde vlucht/ ende ten deelen voor heen ghevanghen waren/ ſulcks dat onder de gevanghen ghevonden werden boven den Admirante/ den voorſz. Villar ende Sapena beyde Spaenſche Colonellen / daer af Sapena van zijn quetſueren daer naer ſtorf: noch twee Spaẽſche Ritmeeſters/ te weten / de Grave van Salms ende Joan Ceſar.

Spaenſche Capiteynen ghevangen.

Vande Spaenſche Capiteynẽ werden gevangen gevonden alle deſe/ Don Diego Idiarquez/ Don Lops de Monroy/ Davila/ Don Franceſco de Raracaval/ Simon Antheunis Portugees/ Hernando Mota / Don Gaſpar de Morechon/ Lops Peraſa/ Franceſco Ruys d'Aguira/ Mathias d'Oſtano/ Diego Calvo de Villalobos/ Joan Navarro/ ende Capiteyn Lignan/ alle 12 Spaenſche Capiteynẽ/ met noch andere die geen Compagnien daer en hadden / als Don Pedro de Monta-negro/ ende Franciſco de Guevarra/ ende andere treffelijcke perſoonen/ Don Baptiſta de Villanova / Don Alonzo Riquel / Don Gonzalo Hernandes Deſpinoſa / Don Philippo de Taſſis/ Don Piedro Velaſco/ Don Piedro de Leuſina/ Don Antoinio de Mendozza/ Don Franceſco de Torres/ Don Diego de Zuniga/ Don Joan Rouer/ met veel Nederlandtſche Capiteynen ende bevel-hebberen/ als Lanoy/ gheſeyt La Motterie/ Herry Flud/ Capiteyn Lantijn / Marten Maynarts / Eduart Gyraldijn/ Guilliam Carre/ Herry Jarves/ Pieter Fiers/ Robbert Deyer/ alias Glins/ Jan du Hayon/ ende George Wter-wijck.

Italiaenſche Capiteynen ghevangen.

Vande Italiaenſche Capiteynen warender ghevanghen ſes/ als Veſpaſiano/ eñ Decio Magio/ Veſpaſiano Stanga/ Jan Baptiſta Ganbaloita/ Flaminio Villa Verde/ ende Jeronimo Roo/ met Curtio Grevellis ghereformeert/ Angelo de Marines / ende Camillo Magio adjoudanten/ met noch wel 77 Vaendragers ende andere Officieren.

Van des Eertſ-hertoghs Hof-gheſin waeren ghevangen/ den Grave Carle Reſin/ Don Diego de Guſinan/ Artus de Croy / ende Mortier zijn Pagien / Doctor Andrea Medecijn / Eſtevan de los Rapas zijn Buſon / Don Piedro de Monte Mayor ende Jan Verdugo/ Edelen van zijn Hoogheyt/ veel van zijn Hellevardiers/ eenighe Religieuſen/ ende Jacob van Schoonhoven met Jaques de Pouſelle Officieren van't gheſchut: In ſomma/ de ghevanghenen van name/ mette Officiers ende andere gheméene ſoldaten/ waren wel over de 520.

De Edele Pagien/ dienaers eñ Hellebardiers heeft Prince Mauritz den Eertſ-hertogh terſtondt al vry t'huys-geſonden/ de gequetſte heeft hy doen gheneſen/ eñ in Hollandt ende Zeelandt in ghevangheniſſe ghehouden.

Edelen verſlaghen.

Die voornaemſte die van des Eertſ-hertochs zyde daer doot bleven/ waren den voorſz. Seneſchal van Montlimar/ die ghevanghen ſtorf/ alſo oock den Colonel Sapena/ dẽ Colonel Beſtock/ den Baron van Plimorel/ ſone vanden Commis vande Financien Chaſſe/ de Heere van Ottigny/ ſone vanden Preſident Ricchardot / ſone vanden Marquis Palavicino van Como/ den Broeder vande Marquis Bentivoglio/ ende een zijn Neve/ Bougio/ Ridder van Malta/ den Grave Latino Prata / Septimio di Faby/ die inden ſlach van Tuernout onder de dooden oock eens ghevonden was / ende meer andere Italiaenſchen Edeldom / onlancks uyt Italien ghecomen om den Crijgh te ſien ende te leeren.

Vande Spaengiaerden blevẽ daer verſlagen/

Don

Spaenſche Capiteynen ende andere verſlaghen.

Don Diego di Torres / Don Jaſpar de Lopaza/Don Gonzalo Spinola/Don Garria / ende Don Rodrigo de Toledo/Don Lopes Capata/ Don Alonzo di Carcano/Don Loys Facardo/ Giouan Paulo Gabbo/Sergiant major vande Italianen/Gabriel Bataglia/Cornelio Mariani/Giouan Baptiſta Carizea/ Ceſare Calcano/ ende Balthaſar Suico / Criſtoval Verduges/ Matheo de Otovil / Joannetin de Caſanova/ den Contador Alnis/de la Fontaine/Hop-man Bernart Hoochduytſch : In ſomma daer warē bevonden boven Colonellen ende Ritmeeſters/ 29 Spaenſche Capiteynen / ende vier Italiaenſche: ende van 19 Italiaenſche Vaendraghers/ bleven daer 16 doot/eñ de drie andere ghequetſt: in ſomma in deſen ſlach bleven aen Capiteynen/ Lieutenanten/Vaendraghers/ende andere Officieren in ſtate noch weſende/ofte ghereformeert/ over de 250 perſoonē/ende noch wel 2200 Ruyteren/Soldaten ende anderen.

Den Colonel vande Italianen Don Alfonzo d'Avalos ſeer ghequetſt zijnde ontquam / door hulpe van zynen dienaer ofte lackey die hem een peert brochte/ ende daer-op hielp / hy onder de voeten met drie wonden liggende/ alſo oock mede den Hertogh van Aumale/ Don Rodrigo de Lazzo alle ghequetſt / met andere meer van authoriteyte/ als Conte de Buſquoy / La Bourelotte/ etc.

Pr. Mauritz verloor dien dagh drie Ritmeeſters / eñ elf Capiteynē.

Die Vereenichde Landen ende Prince Mauritz ſtondt die victorie oock diere/ door de nederlaghe van Graef Erneſt / inden morghen-ſtondt ontfanghen/ſoo dat zy doen ende inden nae-noene/verlooren drie Ritmeeſters/met namen Couteler/ Hamelthon ende Bemart/ eñ elf Capiteynen / als vijf Enghelſche / met namen Yorpley/ Honiwood/Tyrel/Pyrton ende Durberry: vande Vrieſen bleven de Capiteynen Holſteyn ende Aſſuerus: vande Franſoyſen Mariſchot eñ La Synnendiere : vande Hoochduytſchen Capiteyn Stael : vande Walen Jan de Bow.

Ende nae de beſte reeckeninghe diemen maecken conde / werden de dooden van hunder zyde gheſchat op ontrent 1000 man/ ende ontrent de 700 gequetſte/ diemen meeſt wech-voeren moeſte : maer verlooren gheen mannen van grooter name/dan die wy verhaelt hebbē. Die ſmorgens ghebleven waren/waren ontrent 900/waer onder 14 Capiteynen waren/alſo wy verhaelt hebben: So dat der Vereenichde Landen haer verlies gerekent werdt ontrent twee duyſent mannen: ende vanden Eertſ-hertoghs zyde/werden op't Velt ende die inde vlucht daer doot laghen/ getelt over de 2500/ behalven die inde moraſſchē mochten verſmoort weſen/ende die vande wonden ſtorven : daer werden oock ſ'anderdaechs eenighe ghevangenen by de Schotten eñ andere met couden bloede door-ſteken/ ter wraecke van de Zeelanders ende Schotten vermoort teghen de ghelofte eñ Contract vanden Eertſ-hertoge/ ſmorgens inde Forten van Snaeſkercke/dwelc deſe victorieuſe doen eerſt verſtonden : eenighe werden oock aen't ſtrande van't Schip-volck doodt-gheſmeten/die vande Zee wech-gedreven worden : In ſomma datter wel tuſſchen de vijf ende ſes duyſent dien dagh doot-bleven/ dat wel het nauſte ende rechtſte getal is/niet tegenſtaende wat elck daer van mach ſegghen eñ ſchryven/ ghemeynlijck ſoo worden de getalen grooter gemaeckt / ende is een groote faute inde Hiſtoryſchryvers.

Tghetal der doodē over beyde zyden ghereckent ontrent ſes duyſent mā.

Het gheſchut eñ 105 Vendelen genomen.

Daer wert genomen alle des Eertſ-hertoghs gheſchut dat daer was / eñ mede weder-ghecreghen de twee ſtucken des morghens verlooren/ met alle de verlooren Vendelen : Meer werden tot Prince Mauritz ghebrocht / alle des Eertz-hertoghs af-ghenomen Vendelen/tot 105 in getale/ mette groote Vane vande ghemutineerde/ ende eenige vier Cornetten vande Ruyterye/ die dat Prince Mauritz inden Haghe ſondt : Daer werdt tamelijcken buyt ghevonden/ hoe-wel de meeſte bagagie/over de brugghe van Leffinghe noch zijnde/meeſt geſalveert werde. Des Eertſ-hertoghs peert ſeer ſchoon ende wit/daer hy zijn blyde incomſte inde ſteden mede ghedaen hadde/ werdt daer genomen/met meer andere. By het Crijghſ-volck vontmen weynich gelts/dan wel eenighe / ſoo van ſilvere als oock goude maſſijf/ ghevesten van Rappieren / Poingiaerden/ ende Coutelaſſen.

Nae den gewonnen ſlagh ende volcomen Victorie / is Prince Mauritz van zijn Peert gheſteghen/Gode danckende/eñ onder ander uyt-berſtende/ deſe woorden met weenende oogē ſprac : O Heere wat zijn wy arme ſondighe menſchen dat ghy ons heden tot dijns naems eere eñ glorie/ſodanighen gheluck mede-deylt/ u zy de glorie ende danck inder eeuwicheydt.

Ende indien den duyſteren nacht hem niet en ware over-vallen gheweeſt/ ſo dat hy zijn troupen niet wel en conde weder by een ghecryghen/ hy ſoude die anders oock belaſt ghehadt hebben door het gheheel Legher een generale danckſegginghe te doen/dan ſulcks werdt naemaels van weghen de Staten Generael/alle de Vereenich Landen / belaſt te doene/ daer toe eenen geſetten dagh beſtemmende.

Diſcourſen over Prince Mauritz tafel in preſentie vanden Admirant / over den ſlagh.

Pr. Mauritz bleef dien nacht op't veldt daer den ſlagh geſchiet was / gelogeert in een Tente/ daer hy zijn avontmael dede / te gaſt hebbende den Admirante: al-waer hun afgevraecht worde/wat hun dochte vā ſulcke biſoignes ofte jonge ſoldaetſche leer-jonghers / alſo-men hun die afgeſchildert hadden/ ende niet anders doē conden dan ſteden ende neſten winnē/ſonder te derven hun bloot te velde gheven / oftſe oock noch Crijſlieden ſouden mogen worden ? ende diergelijcke meer/ moeſte hy ende d'andere ghevangenen hier ende daer genoech hooren: dan hy wiſte hem wel ſtatelijck ende wijſſelijcken te verantwoorden: onder verſcheydē diſcourſen die over tafel vielen vanden ſlagh/den Admirant claechde over hun peerde-volck / dat die hun devoir niet wel gedaen hadden/want ſo ſy niet gheweken en hadden/ hun voet-volck was apparent/ dat ſy het gheſchut ſouden vermeeſtert hebben/ daer-mede ſy de victorie te verhopen haddē: hy beclaechde oock (gelijck ſy den aen-val al tſeffens gedaen hadden) dat ſy geen achterhoede ofte reſerve en hadden behouden/om hier ende daer de ſquadren ofte ſlach-ordene / (die in't wijcken eñ inde vlucht ghedreven waren) te ontſetten/ende weder tot nieuwen aen-val by een te vergaderen/alſo dat Pr. Mauritz gedaen hadde/ menagerende zijn voet-volck ende peerde-volck/ende niet al tſeffens avonturēde zijn macht: hy prees oock dat Pr. Mauritz zijn geſchut ſeer wel ende bequamelijck gheſtelt hadde / 'twelck hun veel quaets ghedaen hadde: maer boven al prees hy hem hooghelijck/dat hy zynen vyant ſo cloeckelijck onder de oogen ware ghecomen / ende met het wech-ſenden van alle de ſchepen / zijn Crijſvolck inden noot gebracht hadde/van te moeten vechten elck voor zijn eygen leven/ ende dat hy/ met meer andere Overſtē/ niet meer voordeels hebbēde dan elck gemeyn ſoldaet: waer uyt elck een af-ghemeten hadde / dat ſy groot voordeel moeſten hebben/ende alſo wel gemoet ten ſtryde ginck.

Daer wert vande Hiſtory-leſers ghemerckt

Albert van Ooſtenrijcx victorie over Keyſer Adolf van Naſſou/ geleden 300 Jaren en 2.

ende verhaelt/dat het ten ſelven dage/zijnde den 2 Julij/doen 302 Jaren geledẽ was/te weten/ Anno 1298/ dat een voorſate van deſen Eertz-hertogh Albert (oock Albert van Ooſtenrijck doen genoemt/ende naemaels Keyſer) verſlagen hadde met zijn eygen handen eenen voorſate vã deſen Pr. Mauritz van Naſſouwen/ die doen Keyſer vã Roomen was/genoemt Keyſer Adolf van Naſſouwen/op dien dach 302 Jaren gheleden:daer mede nu ſcheen dat het huys van Naſſouwen haer leedt teghen de Ooſtenrijckers nu ghewroken hadden.

Staet ende ſorchvuldichept van die binnen Ooſtende/ gheduerende dẽ ſlach.

Wy ſullen nu verhalen den ſtandt/ ſtaet ende ſorchvuldichept daer hen die ghedeputeerde der Heeren Staten generael/die binnẽ de ſtadt Ooſtende warẽ/in vonden: deſe warẽ Joncker Jacob van Egmont/Heer van Kennenborgh/ etc. Joncker Jan van Olden-bernevelt/ Heer van Tempel/etc. Advocaet van Hollandt/etc. Jacob Huygens vander Duſſen Burghemeeſter van Delft/Meeſter Nicaſius Sille/Docter in beyde der Rechten/ eñ Pencionaris van Amſterdam/ Gerard Coore Burghemeeſter van Alcmaer/ Jacob Boelenſz. Burghemeeſter van Amſterdam ende Raet van Staten/Meeſter Jan van Santen/Pencionaris van Middelborgh/ Ferdinant Alleman/Heer Nicolaes Janſz. Hubert/ Burghemeeſter van Zierickzee/ Joncker Gerard van Reneſſe/ Heere vander Aa/ Meeſter Abel Franckena Doctor in beyde der Rechten/ Egbert Alberda Burghemeeſter van Groeningen/metten Greffier Cornelius Aertſen.

Deſe zijnde gecommitteert den tocht te volghen/ reſideerden binnen Ooſtende/ al-waer ſy eerſt geſien ende ontfangen hadden haer vluchtighe uyt de verſcheyden forten ghejaecht: den Eertz-hertogh paſſerende met zijn gewelt: daer en boven de nederlage ende het ſlaen van Graef Ernſt van Naſſou mette zyne:die reſte/ gewont ende vol ſchricks/ in die ſtadt vluchtende: het welcke een generale vreeſe ende groote ſorchvuldichepdt onder haer allen/ als mede onder het Crijſ-volck veroorſaeckte/ ſo dat ſy niet wiſten wat voor te nemẽ/ dan haer ſtadt te bewarẽ/ eñ haer met ghebeden te becommeren/ voor den wel-ſtant van hunnen Leger/ onder Pr. Mauritz:eñ ſy richten dien dach niet veel anders uyt/ dan dat ſy hun in predicatien ende gebeden gheduerichlijck begaven/ metten Predicant Meeſter Jan upten Bogaerde/overmits den ſchrick ſo groot inde ſtadt was/ dat ſy met geen beuckẽ nochte authoriteyt 't volck conden bewegen om uyt de ſtadt te trecken/ende den vyant alleẽ van achteren ende van verre te volgen/ daer veel toe hulp/om dat de geheele ſtrande/daer ſy hadden moeten heenen trecken/vol dooden van Schotten ende andere Regimenten lagen/ tot dat-men ten leſten op den avont begonſt te mercken uyt het ſchieten ende eenighe vluchtighe van verre/ datter mocht victorie weſen/ ende 't Crijſ-volck begon op dien tijt met ſulcken menichte uyt der ſtadt te loopen/ dat ſy ten leſten ghedwonghen werden de poorten te laeten ſluyten/ op dat de ſtadt niet heel leedich van volck en werde: doch ſy lieten eenige ruyteren uyt-trecken/ om te ſien of den vyant den wech af-gheſneden conde werden:maer eer ſy rechte kenniſſe vande volle victorie cregen/ was het al-reede ſeer laet gheworden/ ende te ſpade om wat behoudens te doen/ overmits de principale alle ontcomen waren.

Oorſaecke waeromme de victorie niet beter vervolcht werde.

Vele beſchuldigen Pr. Mauritz dat hy gheen meerder neerſtichept oſte vlijt en gebruycte in't nae-jaghen vanden vluchtighen vyandt/ die hy geheel hadde mogen verſtroyen ende gevangen crygen/ſegghende: dat hy wel victorie conde bevechten/maer de victorie niet wel ghebruycken: dan andere ſeggen daer tegen/ dat het gemackelicker is daer van te diſcoureren/dan beter daer inne te doen: want zijn volck vermoeyt zijnde/ van ſmorgens tot ſavonts te trecken eñ te ſtryden/ſonder veel oft niet gegeten oſte gedroncken te hebben/ daer den hoop oock wel van duyſent gemindert was/ende becommert wel met ſeven hondert ghequetſte/ oock weynich min ghevangenen vanden vyandt/ ende met ſulcken duyſteren nacht over-vallen/dat-men geen hant voor zijn oogen en conde ſien: hadden oock gheen luſt nochte macht veel langer nae te jagen/principalijcken in een maraſcagieus landt/ vol ſchanſen/ die-men niet en wiſte of den vyandt de ſelve beſet mocht hebben/ende daer-men/ mits de duyſterheyt/ de weghen ende wateren niet en conde onderſcheyden/ hoe-wel vele de vluchtende ſoo lange nae-gejaecht hadden/ datſe niet weder by de troupen en conden comen/ maer hier eñ daer inde duynen den heelen nacht moeſtẽ blyven legghen.

Den aenſlach vande Statẽ was om Duynkercken ende Nieupoort te veroveren/ dat hun was miſſende/ eerſt door den contrarien Wint/ ende ten anderen dat den Eertz-hertogh hen ſoo haeſtich op den hals was gecomen/ daer de hope was geweeſt dat de genutineerde ſo haeſt niet beweecht ſouden gheweeſt hebben:ſo moeſte nu nae den ſlagh andere raet ghehouden/ ende naerder op't voor-nemen van't Leger gedelibereert werden.

Pr. Mauritz treckt weder voor Nieupoort/ den 6 Julij.

Dies Pr. Mauritz des anderen daechs naer den ſlagh den 3 Julij op-trock nae Ooſtende/ daer alle zijn ſchepen ende gereetſchappe ontrent was/om zijn volck wat te verquicken/ eñ mette gedeputeerde der Staten te beraetſlaghen: daer over de reſolutie viel/dat-mẽ weder voor Nieupoort ſoude trecken/ om dẽ aenſlagh op Duynkercken te vol-voeren: maer daer geviel een ſoo grooten tempeeſt van wint ende regen (die veel daghen duerde) dat ſy eerſt den ſeſten Julij derwaerts trockẽ/ eñ daer gecomen zijnde/ſy (door het tempeeſt ende quaet weder op den Zee-rant) luttel met ſchanſingen conden uyt-rechten.

Den Eertzhertoch toont cloecke tegen-weere.

Daer warender vele van opinie dat-men niet verſuymen moeſte de ſchanſen van Oldenborch weder in te nemen/ beter te beſetten ende te bewaren/terwijl-men daer langhs in Vlaenderen conde comen/ende anders niet: ende daer door conden ſy Vlaenderen in contributie brengen eñ houden/ende Ooſtende lichtelijc ontſetten:maer terwyle men daer-over beraetſlaechde/ ſoo namen die van Vlaenderen terſtondt eenen moet/ tot hun landts beſcherming:ende den Eertz-hertoge van Brugge tot Gent ghecomen zijnde by de Infanta/ was terſtondt inde teghen-weere doende by Brugge/ ramaſſeerden wat van-den ſlagh ontcomen was/ eñ makende nieuwe vergaderinge tot Damme by Brugge/ van alle de om-liggende plaetſen ende garniſoenen/ eñ houdende daer-en-tuſſchen Oldenborgh wel beſet/ ende doende alle zijn ander ſchanſen ende forten ververſchen/als Colombien/Clara eñ Iſabella/ daer de vier Leden van Vlaenderen onghelooflijck devoir ende neerſtichept toe betoonden.

Nieupoort wert by La Bourelotte wel verſien.

Binnen Nieu-poort was Gouverneur den Grave Jan Jacomo Belgioioſo met weynich volcx/dan eenige uyt den ſlagh waren daer binnen gevlucht: maer alſo Pr. Mauritz daer weder voren was gecomen/ ſoo conde hy door het quaet tempeeſtich weder luttel met beſchanſingen vorderen: ende terwylen ſoo zijn daer/door de neerſtichept vanden Colonel La Bourelotte/ van Dicxmuyden eerſt 500 mannẽ in-gebrocht/

ende daer nae noch andere tot twee duyſent toe/ daer La Bourelotte mede in-trock / eñ die doen met de ruyteren vandẽ Gouverneur Belgioioſo diverſche uyt-vallen dede/om 't Leger van buyten in alarme te maken. Hier door heeft Prince Mauritz beſt ghedocht zijn gheſchut/dat hy begonnen hadde te planten/weder wech te nemen: ende dagelijcx vernemende van veel Crijſ-volcx datter uyt Walſch-landt op de beene was/ende nae dẽ Eertz-hertogh toe-quam/ende die ſtadt weſende verſien/als vooren/af-ſtandt van't belegh te doen / ende brack over ſulcx zijn Leger/ eñ trock weder op nae Ooſtende den 18 Julij.

Ontrent Ooſtende gecomen zijnde/ beſtondt Pr. Mauritz het fort Iſabella te belegeren:daer binnen commandeerde den Lieutenant Cononel vanden Heere van Freſin/daer by hem oock begaf den Gouverneur Catrice / ende daer nae oock La Bourelotte: nu wel zijnde daer binnen ende inde ander by-liggende forten 2000 mannen/ſo dat ſy al-daer oock geen goet ſucces van te verhoopen hadden : dies niet anders meer daer oock uyt-gerecht wert/ om dat den Eertz-hertogh daer nu weder van alle canten eenen goeden Leger vergadert hadde/tot behulp van deſe plaetſen / die doch niet om by te comen ofte acceſſibel waren.

Den Colonel Claude de La Bourelotte wort gheſchoten uyt Iſabella Schanſe.

Dẽ Colonel Claude de Là Bourelotte/ Heer vã Topagna/ die hem dapper ende onverſaechdelijck liet ghebruycken/ werdt in deſe exploiten ende belegh van deſe Schanſe Iſabellà/met een muſquet in't hooft gheſchoten/dat hy doodt ter aerden viel: Hy was van een cloeck ende onverſaecht Crijghſ-man/ nu een ervarẽ ende dapper Crijghſ-overſte gheworden ende Colonel / ende was een Lorrainnois van gebooꝛte / ende van ambachte een Barbier ofte Chirurgijn / door Crijghſ-dieuſte tot hoocheydt gecomen / gevordert byden Grave Carel van Manſfelt/dien hy eertijdts eenen dienſt gedaen hadde/die niet eerlijck was/ ende was nu gheacht een vande beſte ende cloeckſte Overſten die den Eertſ-hertogh mochte hebben / die om zijn doodt ſeer droeve was: dan de Spaengiaerden ende Italianen waren daer niet droeve omme / om dat zy zijn broomheydt ende vryheydt in't ſpreecken hem benyden.

Pr. Mauritz vertreckt met zijn Legher uyt Vlaenderẽ.

Prince Mauritz zijnde weder met het Leger ontrent Ooſtende gecomen/ende ſiende die Forten ſoo ghemant ende verſien/heeft het Fort Albertus/op de Duynen ligghende/ af-ghebroken ende gheraſeert/ ende heeft allenſkens zijn peerden ende volck gheſcheept nae Zeelandt/ eñ vertrocken ontrent den leſtẽ Julio/daer de Staten Generael op geen groote exploiten meer conden reſolveren / mits het te ſpade op het Jaer viel/ ſonden van daer den Colonel Edmontz naer Schotlandt/om volck aen te nemen / ende zijn Regiment weder te maecken. De meeſte oorſake van't vertreck was/om des Hertoghs volck daer uyt te locken / ende dan eenen aenſlach op Cadſant voor te nemẽ/daer alles toe rede was/ dan gheluckte niet.

Aenſlaghen van Graef Lodewijck te vergheefs in Brabant.

Het Peerde-volck hebbende ghebreck van verſch water/was weder in Brabant geſonden/ mette welcke Graef Lodewijc van Naſſouwen trock nae Weert / op hoope de ghemutineerde Spaenſche uyt te locken ende te ſlaen den 28 eñ 29 Auguſti: Maer alſo hunder een deel uyt waren op een Convoy/ en dorſten de andere (weeck zijnde) niet uyt-comen/alſoo was dien aenſlach te vergheefs: Den welcken Graef Lodewijck weder den 29 October daer nae meynde te herbatten/uyt-ſendende 100 Ruyteren uyt Breda/ door-by Weert/om over de Maſe te gaen/hoopende dat de ghemutineerde die over de Maſe volghen ſouden/die hy met 10 hondert peerden uyt Nimmeghen meynde te betrappen/ dan zy en quamen weder niet uyt.

Weder-omme hadde hy eenen aenſlach op de Stadt Venlo/met 2000 te voete ende 700 peerden : maer mits dat door grooten regen de weghen ſo bedorven waren/datmen nergens door conde/bleef den aenſlach onverſocht. Alſoo paſſeerde dat Jaer den Crijghſ-handel van dier zyden.

Den Eertſ-hertoghe hadde nu vergadert tot grooten coſte veel ende veelderhande Crijghſ-volck/dat welcke nae't vertreck van Pr. Mauritz/hy meeſt over-voerde in Brabandt / onder Don Lops de Velaſco/ ende logeerde dat meeſt tuſſchen Duffel ende Mechelen/ ghenoech te ſamen by een/uyt vreeſe vã Prince Mauritz peerde-volck/daer-mede zy dat Landt ront-omme groote ſchade aen-deden. De gemutineerde van Hamont hielẽ noch de Stadt ende 't Caſteel van Weert tot hunder verſeeckeringhe / hun ingegeven met 14 ſtuyvers s'daechs elck Soldaet/eñ deden nochtans al-omme groote ſchaden. Den Eertſ-hertogh reformeerde oock zijn out Crijſ-volck / ſoo te peerde als te voete/ principalijck Spaengiaerden ende Italianen / ende maeckte ofte reduceerde veel Vendelen in een.

Daer ſtorf in deſen tijdt tot Bruyſſel een befaemt Overſte/Don Ambroſio Landriano/ die Lieutenant Generael van't Peerde-volck was gheweeſt: in wiens plaetſe den Eertſ-hertogh ſtelde Nicolo Baſty Albanois/ die vanden Hertogh van Albas tyden daer ghedient hadde.

Wy hebben vooren verhaelt / hoe dat de Keyſerlijcke Gheſanten/ Graef Herman van Manderſcheyt/eñ Heer Carel Nutzel/etc. by de Staten der Vereenichde Provincien vercregen hadden de weder-leveringhe vande Stadt Emmerick aenden Vorſt van Cleve / etc. op ſekere toeſegginghen van te verwerven dat de Eertz-hertoghen Rijn-berck den Cheur-vorſt van Ceulen oock ſoude reſtitueren/eñ voorder eenighen middel voor-nemen / om tot eenen generalen Vrede te comen. Maer alſo deſe Gheſanten maer aenquamen tot Bruyſſel/ als den Eertſ-hertogh op den tocht naer Vlaenderen was / ſoo conden zy haer voor-nemen ende laſt niet uyt-rechten / als nae den tocht ſoude geeynt weſen/ende alſo wert deſe handelinghe uyt-gheſtelt / ende gherefereert tot een t'ſamen-comſte van Gedeputeerden over Vrede-handel : waer over de Eertſ-hertoghen ſeyden/ dat zy daghelijcks verwachtende waren de Paſ-poort vande Vereenichde Provincien/ voor de Ghedeputeerde vande Staten van hun ghehoorſame Provincien / Brabandt/ Vlaenderen/etc. die al-reede van doen af / Tantwerpen de Paſ-poort waren verwachtende.

Vergaderinge tot Bergẽ op Zoom om Vrede van weder-zyden.

Als daer nu ontrent deſen tijdt in Julio een Paſ-poort vande Vereenichde Provincien ghecomen was / ſoo zijn de Ghecommitteerde van weghen de Staten van Brabandt / Limborch/ Lutzenborch/Gelderlant/Vlaenderen/ Artois/ Henegouwe/Valenciennes/Namur/Rijſſel/Doway/Orchies/ Doornick/Doorneſis ende Mechelen/tot Bruyſſel vergadert / van Antwerpen nae Berghen op Zoom ghetrocken/ende waren deſe / den Heere Gerard de Hornes/ Grave van Baſſigny/ſone vanden Heere van Boxtel / vanden huyſe van Horne/Gouverneur tot Mechelẽ/ Joncker Philips van Bentingh / Heere van Bight ende Paſſenhovẽ/Seneſchal van Montfort ende Colonel/ende Meeſter Hendrick Godt/ Pencionaris van Yperen/ met andere : deſe zijn den 19 Julij tot Berghen aen-gecomen/alwaer zy vanden Gouverneur ende Ritmeeſter Bacx een vierdeel mijls zijn ontmoet buyten de ſtadt/ ende in-ghehaelt geweeſt/ daer oock waren acht ofte thien Ghecommitteerde der Vereenichde Provincien/ waer onder den Heer van Oldenbernevelt Advocat van Hollandt mede was/ die al-te-ſamen van Bacx ghebancquetteert werden.

Brieven der Staten tot Bruyſſel/ ende het inhout.

Des anderen daechs te ſamen vergadert zijnde/ wert ghelesen het ſchryven vande Staten tot Bruyſſel aẽde Staten vande Vereenichde Landen/ in-houdende ende aen-ſegghende/ hoe dat ſy begeerden mette Vereenichde Staten in Vrede-handelinge te treden: verhalende hoe goet eñ hoe noodich den Vrede ware / ende wat ellende ende quaet den Crijgh mede-brochte : biddende eenmael het maſquer ofte mom-aenſicht des miſtrouwens af te legghen/ om met op-rechte welghemeynde herten de Vrede-ſaken in handen te nemen/ etc.

Antwoorde van Bernevelt/ op de brieven der Staten tot Bruyſſel.

Daer over ſtondẽ de Gedeputeerde der Vereenichde Landen op/ ende vertrocken haer te ſamen aen d'eene zyde vande camer ofte ſale/ ende nae raet-ſlagen zijn weder neder-gheſeten/ ende den Heer Bernevelt heeft het woort gedaen: hoe dat ſy verbreucht waren/ te verſtaẽ/ dat de Heeren Staten Generael tot Bruyſſel vergadert/ ſo wel totten Vrede ende eenicheyt der Landen geneycht waren: als tot hun ſendende/ in-geborene Lantſaten ende Liefhebbers des Vaderlants/ eenige hun bloet-verwanten zijnde / ende goederen inde Landen beſittende/ die niet anders dan der Landen wel-vaert conden wenſchen/ waer-omme ſy die grootelijcx bedanckten vander goeder genegentheyt: nemende Gode/ de Werelt eñ haer Conſcientien tot getuygen/ dat ſy mede niet anders en ſochten dan eenen Chriſtelijcken / oprechtigen ende beſtendigẽ Vrede : maer uyt veel ongehoorde wreethedẽ eñ tyrannye der Spaengiaerden ende hunne aen-hanghers / hadden ſy groote oorſaken van miſtrouwen/ waer van hy ettelijcke exempelen verhaelde: onder andere/ hoe dat den Eertz-hertoghe een ongehoude dienſtmaecht om haer gheloove levendich ghedolven hadde/ etc. waer van de gedachteniſſen noch heel verſch waren : verhaelde mede des Admirants tyrannye/ ſoo wel teghen hun als hun ghebueren Landen gepleecht/ die't nochtãs meer met hem/ dan met haer gehouden hadden/ ende diergelijcke meer: ſoo dat ſy niet anders en conden gelooven/ dan dat alle ſulcke daden ende tyrannye byde Eertz-hertogen ende hunne Raden / beſloten ende bedreven werden: die welcke ſy-lieden oock tegen haer ter gelegener tijt dochten in't werck te ſtellen.

Waer-omme ſy geenſins en waren gheſint in eenighe Vrede-handel metten Spaengiaerden/ Spaenſch-geſinde ofte Adherenten te treden: ten ware dat de Heeren Staten Generael/ met hun de wapenen wilden aen-nemen/ om de vreemden uyten Lande te dryven/ ende als dan ſoo ſoudemen wel middelen vinden de Provincien te vereenighen/ ende die weder-omme in haren ouden ſtaet te brenghen/ etc.

Die Bruyſſelſche Staten conden s'Conings volck niet wechſenden ſoo langhe de andere ghewapent bleven.

Hier op worde gheantwoort/ dat ſulcx wel te geloovẽ ware/ dat met het vertreckẽ der vreemden/ eñ dat de caſtelen ende ſterckten met Lantſaten beſet waeren/ alle miſtrouwen ſoude wech-genomen weſen/ ende ſoo op den ouden voet ghebrocht worden: maer ſy/ als verſtandige/ hadden te bemercken / dat ſo langhe als de Vereenichde Landen die wapenen niet af-leyden/ maer die in handen hielden/ ſoo en waere het de Staten tot Bruyſſel niet gelegen de hulpe ende byſtandt des Conings van Spaengien te verwerpẽ/ om haer te beſchermen ende te weeren teghen die hun beoorlooghden.

Beclach over't Tranſpoort der Nederlanden.

Hier op worde van beyde zyden weder af-getreden om te beraetſlagen/ ende weder neder-geſetẽ zijnde/ heeft dẽ voorſz. Bernevelt verclaert/ dat byde overdracht ofte tranſport vanden Coning van Spaengien aende Infanta gedaen/ die achten ſy voor valſch/ nul ende vã geender weerden te weſen: ende daer ware uytdruckelijck beſproken ende geſloten / dat/ ſoo verde den Eertz-hertogh ſonder kinderen af-ſtorve/ ſoude de Infanta weder nae Spaengien vertrecken: ende ſo de Infante ſtorve / ſoo ſoude den Eertz-hertogh maer als een Gouverneur inde Landen blyvẽ/ ende de Landen weder onder Spaengien comẽ: oock waere meer beſloten/ ſoo ſy te ſamen erven ghewonnen/ dat die nerghens mochten/ dan met Spaengien houwelijcken aen-gaen.

Vorder ware daer oock uyt-druckelijck ende ſcherpelijck by het tranſport beſproken ende verboden/ dat de Nederlandtſche onderſaten de Zee-vaert op Indien niet en ſouden mogen gebruycken/ ende dat op de verbeurte der Nederlanden. So dat deſe Landen in Spaengien niet anders gheacht worden dan als een Koe ofte Peert / de welcke tot voldoeninge eens verdrachs/ met een pene ofte verbeurte conde verſtrict wordẽ. Daer uyt beſluytende dat ſy nu meer dan oyt onder de Spaenſche dienſtbaerheyt verplicht waren: wãt in conſideratie / dat den Prins ende de Infanta hun ſoo hooch aen Spaengien verbonden haddẽ/ ende de Staten Generael weder-omme hun Lants-heeren trou ende goet te weſen/ ſworen/ ſo moeſte het voorſz. jock nootwendich volgen.

Twyfelinghen aende commiſſien

Ten ſelven propooſte ſprack Bernevelt / nooperende de pointen vande communicatien eñ brieven van credentie/ inſtructie ende mondelicke gedane propoſitie/ eñ gaf te verſtaen/ dat die Heeren hunne principale alles wel ghemerckt ende over-leyt hadden/ dat de gheheele handelinge eñ bewilginge des Coninghs/ aen zijn Dochter de Infanta/ alles ſtreckte tot nae-deel vande Nederlantſche Provincien/ door dat de Eertz-hertoghen ſoo hart/ ende deſghelijcx de Staten met hem/ aen Spaengien verbonden ende verknoopt waren : dat ſy-lieden niet en meynden te connen met Spaengiẽ/ noch mette Eertz-hertogẽ/ noch metten Staten (als zijn gheeyde onderdanen/ die daer over oock gheen volcomen macht hadden) tracteren. Sy ſtonden oock in groot bedencken dat hare commiſſie ende vol-macht ſo wijt niet en ſterckte / dat ſy/ 'tgene ſy metten anderen ſouden mogen beſluyten / ſouden connen toe-ſtaen/ vol-doen ofte effectueren: waer-omme ſy volcomene verſekeringhe verſochten te hebben/ eer ſy in eenige vordere communicatie wilden treden.

Aenbieding van Vrede/ ſo men conde de Eertz-hertogen eñ Spaẽgiaerden quijt worden.

Eyndelijcken gaven die vande Vereenichde Provincien wel ſo veel te kennen/ dat ſo men de Eertz-hertogen met de Spaengiaerden condẽ quijt worden / van haren't weghen ſouden hun verſekert houden/ dat ſy alles ende een yegelijck by zynen ſtandt ende in zynen weſen wilden laten blyven / ende ſoo op-richten een forme van Regeringe ofte Republique/ daer-inne een yegelijck zijn gheloove / 'tſy Catholijck ofte Ghereformeert/ ſoude moghen vry leven.

De Bruyſelſche Staten willent met haren Prins te houden.

Daer-op werdt vande Bruyſelſche Ghedeputeerde claerlijck gheantwoort : dat ſy eenen Prins hadden/ ſonder wien ſy niet en begeerden te doen: maer ſy verhoopten dat alle ſaken/ door goet tuſſchen ſpreken/ ſo wel beleyt ſouden worden/ dat zyne Hoogheyt hem alſo mette Staten ſchicken ende voeghen ſoude/ dat van alle zyden een yeghelijck daer aen een ghenoeghen ſoude hebben.

Nopende de begeerde verſekeringhe/ men en conde den wagen niet voor-de peerden ſpannē/ maer verſochtē voor al eñ eerſtelijc in communicatie te treden/de welcke/wanneer die aengevanghen ſal weſen / ſouden de Ghedeputeerde vande Generale Staten/daer van te handelen/ mogen belaſt worden/ ende alſoo totten hooftſtucke comende/hun alſo verſekerē/ dat ſy daer een ghenoegen in ſouden hebben.

Alſoo bleven eyndelijck die Bruyſelſche ghedeputeerde daer by / dat ſy by haeren Lantsheeren ſtaen ende blyven wilden/ende ſonder de ſelvighe niet voor-nemen: alſo dat het volbrengen ofte effectueren vande Eertz-hertogen / eñ niet vande Staten moeſte comen. Dies hebben de Ghedeputeerde vande Vereenichde Provincien voor-ghewent/ hoe dat ſy met etlijcke Republiquen ende Vorſten verbonden waren/ eñ die toe-geſept hadden/dat ſy mette Spaenſche/ noch mette Eertz-hertoghen ghenen Vrede in Nederlandt aen-gaen ſouden:daer over ſy oock verſcheyden Placcaten hadden uyt-ghegeven/ ende dē voorſz. Vorſten ende Republiquen/ als oock hunne principale Heeren / begeerden ſy te verwittigen van haer-liedē commiſſie/inſtructie ende mondelinge ghedane propoſitie : welck rapport ſy ſoo Broederlijck doen wilden/ datmen ſpeuren ſoude / dat ſy niet dan Vrede ende eenicheydt ſochten/alſoo ſy oock begeerden dat van hunder zyde mochte geſchiedē/ ende baden dat ſy wildē byde Staten Generael tot Bruyſel aen-houden / dat ſy den Eertz-hertogh ende die Spaengiaerden uyt de Caſteelen eñ Stercten der Nederlanden wilden weeren / ende in haer plaetſe die mette Lantſaten beſetten/alſo metter daet bewyſende/ dat hy zynen onderdanen betroude/etc.

Afſcheyt vande vergaderinghe tot Bergen.

Alſo eynde die t'ſamenſpreeckinghe/ ende die Ghedeputeerde van-de Vereenichde Provincien/gaven die andere beſloten Brieven mede/ van date 22 Julij : in-houdende in effect voorgaende handelinge/hun recommanderende den Vrede : waer-mede die voorſz. Ghedeputeerde van Bergen weder nae Bruyſel ghekeert zijn/ ende hun rapport ghedaen hebben.

De vergaderde Staten tot Bruyſel ſiende/ by het voor-gaende rapport / den Vrede noch verre te ſoecken te weſen / principalijck om de victorie over d'ander zyde/ende dat daer en tuſſchen haer Landen moeſten beſchermt weſen/ hebben ghereſolveert / hunne Princen een goet conſent van penninghen te draghen:volghende haer pryſelijcke voor-ouders/ die noyt hun Over-heeren verlaten haddē in haren noot/maer die altijt liberalijcken by-geſtaen:conſenterende ende ſtellende int werck terſtont/het ſchou-gelt ofte ſchoorſteen-ghelt/alle haer Landen deure/ te betalen voor elcken ſchoorſteen ofte heertplaetſe/daer-men vuyr maeckte/ofte die roock uyt-geeft/eenen gulden ofte twintich ſtuyvers: ende ſy beraetſlaechden vorder op de middelen/ om te vinden de betalinghe van thien duyſent mannē te voet/eñ drie duyſent peerdē/etc. die ſy bevonden datſe ſouden comen te coſtē drie hondert ende twintich duyſent gulden ter Maent: waer-omme ſy den 4 Julij / als ſy de tydinghe cregen dat den ſlagh verloren was/over-gaven hun vierde geſchrift aen des Hertoghen Ghecommiteerde/ende zijn over veel poincten eens ghewo rden.

Ghehoorſame Staten tot Bruyſel reſolveren hun Princē by te ſtaen/ met ſchou-gelt eñ ander ſchattinghe.

Als dat de gemutineerde ſoldaten ſouden betaelt worden / ende alle het Crijſ-volck onder Crijghs-diſcipline ghehouden.

Conditien beſprokē eñ voorgewēt.

Dat die Spaenſche Tribunalen / gheheeten de la hazienda, als de la viſita, dat zijn Treſoriers ende Overſienders vanden Spaenſchen gelde/ vande 250 duyſent ducaten des Coninghs ter Maent geordonneert/ mochten werden ghereformeert : als dat ſy niet meer hun ſouden onderwinden ofte kenniſſe nemen over de ingeborene Lantſaten ten ware die uyt eenigen voorgaenden handel / rekeninghe ſchuldich waren.

Dat de Staten aen-namen ofte accepteerdē de aengeboden ontlaſtinghe vande Admiraliteyten / vande garniſoenen/eñ vande fortificatien/volgende de lijſte.

Namen mede op haer 250 Legher-wagens te vinden/thien duyſent voet-knechten/ende de Benden van ordonnantien voor een Jaer: met conditie dat ſy ſouden ontlaſt weſen vande vijf compagnien lichte peerden/ ende dat ghesloten om rapport te doen hunne principalen.

Deſe Schriſturen werdē meeſtendeel overgelevert/oock de ſaken beleyt byden Heer Grave van Solre/dieſe verhandelt in Landts Talen/want ſy moeſten in Spaenſch/ende uyt den Spaenſchen weder in Lants Tale over-geſet worden: ende over het voor-gaende ſchrift Appoſtilleerdē de Hertogen tot Brugge den ſeſten Julij/by welcke Appoſtille ſy ghenoech accorderen over de principaelſte Artijckelen.

Op den ſelven dach verſcheen oock inde vergaderinghe der Staten/ mijn Heere den Marquis van Haurech / vertoonende ende verſoeckende van weghen de Eertz-hertoghen/hunne Princen/ te willen reſolveren op de ontlaſtinge vande domeynen / ende van't traitement ofte onderhout vande Eertz-hertogen.

Conſent der Staten over het traitement der Eertz-hertoghen.

Op de ontlaſtinge vande domeynen/ begeerden de Staten als noch daer van ontſlaghen te weſen ende geexcuſeert/tot dat de Landen eenē peys becomen hadden. Op't onderhout vande Eertz-hertogen conſenteerden ſy-lieden/ in het verſoeck van 250 duyſent gulden Jaerlijcx/ten laſte van geheel Nederlant / ende dat op conditie/hunne Hoogheden ſouden hun huyſgeſin reformeren ende beſnyden van onnodighe dienaren/ende 'tſelfde ſtellen op den voet/ als t'andere tyden gedaen hadden de Hertogen van Borgondien.

Daer nae begonden de Staten onder hunlieden te ramen hoe-men dat gelt op-brenghen ſoude : de Prelaten ende Edelen van Brabandt wenden voren / dat-men ſoude in-ſtellen al Nederlandt over een belaſtinghe op de conſumptien/mitſgaders op de ſlete vā alle andere Waren ende Coopmanſchappen / ende communiceren met die van Vlaenderen:nae welcke communicatie conſenteerden ende reſolveerdē voor twee Staten/ende op het wel-behagen vanden derden/ 'tgelt te vindē op de conſumptien vande Granen/Wynen/Bieren ende Vleyſch/eerſt lichtende.

Voor-ſlagh van ſchattingen byde 2 Staten van Brabant op de conſumptie.

Op de Tarwe nae advenāt ende by proportie van een ſeſter mate van Bruyſſel/ in ghelde vier ſtuyvers.

Op de Rogge ofte Maſteluyn mate als boven/drie ſtuyvers.

Op elcke ame Wijns/ſoo Rijnſchen/ Franſchen als Spaenſchen acht ſtuyvers.

Op een aeme ofte tonne Biers / weert van twee tot vier gulden/ſes ſtuyvers.

Ende op de tonne Biers vā vier tot ſes gulden/twaelf ſtuyvers.

Op de hooge/ende alle vreemde Bieren/dobbel/vier en twintich ſtuyvers.

Op elcke Oſſe ofte Vee van drie Jaeren opwaerts/dertich ſtuyvers.

Op elcke Koe ofte Veers / twintich ſtuyvers.

Op elcken Hamel ofte Calf vijf ſtuyvers.

Op elck Schaep ofte Ram vier ſtuyvers.

Op elck Lam / Geyte ofte Braedt-vercken/ twee ſtuyvers.

Op elck Vercken acht ſtuyvers.

Boven dien conſenteerden noch voor één jaer op elcke Melck-koeye/ ſo wel Winters als Somers ter maent eenen ſtuyver.

Elcke Koeye ofte Oſſe ter Weydē gaende om vet te maecken twee ſtuyvers.

Dan alſo de Gedeputeerde vande ander Provincien/hier inne ſcheenen ſwaricheydt te maecken/ende liever verſtaen ſouden tot een generale repartitie/ende een yeghelijck vande Provincien te bewyſen zyne quota ofte aen-deel / onder behoorlijcke moderatie / nochtans naervenant de teghenwoordige geſtalteniſſen/eñ middelen vande ſelvighe Provincien: ſo ſouden nochtans den voorſz. Heeren/Prelaten eñ Edelen oock te vreden zijn te betalen de twee derdendeelen van een vierendeel van't gheheel/behoudelijcken altijt de reſtauratie vande in-ghebroocken poincten van hunne Privilegien/eñ de Tollen ghelicht op den ouden voet.

Die van Antwerpen opposeren haer van de ſchattinghe te vinden op de Conſumptien.

Die van Antwerpen hebbē hun tachterheden ende ſwaricheden teghen dē Conſumptien verclaert: als dat zy eenſdeels by Octroyen haer ſchulden betaeldē uyt de Accyſen ende Impoſten op de Conſumptien/ende die warē eenſ deels al-reede verbonden aende Coop-lieden/die daer-op hondert en vijftich duyſent guldens uyt-geleyt hadden/ten behoeve vanden Eertſ-hertoge voor zijn vertreck nae Spaengien: ende noch hadden hunne middelen verſtreckt totte betalinghe vande ghemutineerde van't Caſteel/met diergelijcke ſwaricheden meer / verſoeckende 'tſelfde geconſidereert te werden.

Op de communicatie tot Berghen op Zoom ghehouden/werden den 9 Auguſti weder-omme verhael ghedaen/om te weten hoe-men de af-geweecken Provincien (ſoo zy die noemden) weder mochten vereenighen/ſoo dat die ſaecke ſtont op dat de Ghedeputeerde van d'ander zyde belooft hadden/ trou rapport te doene aen hunne Committenten / dies en condemen noch ter tijdt niet ſekerlijck oordeelen / wat daer van te verwachten ware : behalvens dat de voorſz. communicatien/ eñ de voordeelen die zy meynden onlancx ghehadt te hebben / meer achter-dencken gaven dan hoope: waer-omme haer Princen dienden daer-en-tuſſchen gheaſſiſteert te weſen / ſonder dat-men daer-omme ſoude moghen het voorſz. tractaet van Peys vergheten / dat ſoo in een ſubijt niet conde geſchieden/eñ daer-omme moeſtmen op d'Oorloghe ſorghen.

Calculatie der Staten/ van't ghene ſy te becoſtigen hadden/eñ was 320 duyſent gulden ter maent.

Hier over hebben de Staten Generael aldaer vergadert / den eyſch vande Eertſ-hertogen geſtelt op een lijſte/ende calculatie gemaeckt vande coſten die daer over ſouden comen te beloopen/ bevindende dat de ordinary garniſoenen/ gelijck die betaelt waren gheweeſt tot nu toe/uyt de beden die de Provincien reſpective daer toe van tyde tot tyde hebben gheconſenteert/ beliepen 'tgeheel landt over voor 8450 mannen/ hun onderhoudt 81 duyſent ende 120 gulden ter Maent.

De thien-duyſent mannen te voets bedeylt in vijf Regimenten/alle in-gheborene vanden Lande ſouden behoeven 128 duyſent ende 700 gulden ter maent.

De vijfthien Benden vā ordonnantien die ſes maendē ſouden dienen op volle/ende d'andere ſes maenden op halve gagien / ſouden d'een door d'ander gereeckent ter maent coſten 60 duyſent ende 750 gulden.

Daer by ghevoecht ontrent 21 duyſent guldens ofte daer ontrent/voor den huyſe van hunne Hoogheden.

Ende 16 duyſent 667 gulden/voor de 250 Legher-waghens / ſoo beliep dat al-te-ſamen 308 duyſent 237 gulden ter maent.

Daer-by ghevoecht de oncoſten van collectatien ende monſteringen/ ontrent 12 duyſent gulden/ſoude t'ſamen beloopen 320 duyſent gulden ter maent.

Repartitie vande oude negen-jarighe bede ten tyde van Carolus 5. eñ Philips.

Om dit gelt/320 duyſent gulden ter maent te vinden / waren de Provincien van verſcheyden gevoelen: want inde repartitie quota ofte gelijcke verdeylinghe te maken onder de Provincien/ volghende den ouden voet/vande Novenale bede inde leſte oorloghe van Vranckrijck in Keyſers Caerle tyden ghebruyckt/ vonden Brabant ende Vlaenderen ſwaricheyt/ want die van Brabant betaelden vandē geheele geconſenteerde ſomma/ als in de 300 duyſent gulden ter maendt/ de vijf achthiende deelen ter maent : Vlaenderen de ſes achtſte deelen: Artois ende Henegouwe elck een ſeſte deel van Vlaenderē: Valencijn een ſeſte deel van Henegouwe: Ryſſel/Doway ende Orchies een achtſte deel van Vlaenderē: Hollant de helft van Vlaenderen: Zeelandt een vierdendeel van Hollandt: Wtrecht ende het Sticht een thiende van Hollant: Namur een ſeſthiende van Vlaenderen: Doornick een neghentichſte van Vlaenderen: Torneſis een vijfenveertichſte deel van Vlaenderen: Mechelen drie ten honderden van Brabandt: ende doen en contribueerden die van Gelderlant/Lutzenborch/noch Limborgh niet: ende alſoo inde Novenale ofte Negen-jarige bede regard ende opſicht was ghenomen/op de Provincien naeſt den Vyandt gheleghen / als doen waren Artoys/ Henegouwe/ Ryſſel eñ Namur/ ende over ſulcks op cleyne quoten ofte aen-paerten waren gheſtelt/eñ den laſt gedrongen werde op Brabant/Vlaenderen ende d'andere/als doen voorſpoedigh: ſoo waere nu oock dat reſpect te draghen/dat de weeldighe Provincien/ nu Brabant ende Vlaenderen verſchoondē: waer over ten leſten de Eertſ-hertoghen een redelijcke repartitie gemaeckt hebben/ als wy na ſullen verhalen.

Verſoeck vande Statē van Brabant eñ van Antwerpen aēde Eertz-hertogen.

Die van Brabant verſochtē oock dat de twee Compagnien lichte peerdē/vandē Grave Adolf vanden Berghe / ende vanden Heer van Grobbendonck/als gheheel noodigh tot beſcherminge van Brabant/ende merckelijck hun frontiere de Stadt van s'Hertogen-boſch/ dat die mochten begrepen zijn inde lijſte vande garniſoenē/ſtaende ten laſte van deſe bede: Mede dat de Winterleghers mochten verdeylt worden: dat hunne Hoogheden gedient wilden zijn met dat/ achtervolgende de blyde in-comſte/ het gouvernement van Limborgh eñ Over-maſe te ſtellen in handen van in-gheborene vanden ſelven Lande van Brabant: deſghelijcks de Steden/Caſteelen eñ Forten in Brabandt. Oock mede dat de Stadt van Antwerpen (recht contrarie het tractaet/ van't op-bouwen vanden Caſteele ghemaeckt) niet meer ten laſte mochte gheleyt worden/de leveringhe van hout ende brandt / noodich totten ſelfden Caſteele/noch yet dat het voorſz. Caſteel ſoude mogē pretenderen/ het ware ſervitien ofte anderſins/dwelck behoort te weſen ten laſte van hare Hoogheden/als ander ſervitien.

Dat de Brabanders mochten in de regeringe ende ſtercken gheſtelt worden.

Zy beclaechden hun oock/dat de Stadt Antwerpen (ſedert de Troublen) ware benomen ofte gefruſtreert gewordē van verſcheyden Clooſteren van haren quartiere / als naemelijck dat van Affligem/ dat welcke men hadde ghetranſporteert ofte gehecht aende Stadt van Mechelen/onder het Aertſ-biſdom/tot grooten achterdeele vaſt verkieſende haer principale Ornamenten/ende dat het ſelfde niet meer en contribueerde inde laſten vande Landen/alſt pleech te doen: waer-omme verſochten dat den eerweerdighen Heere den Eertſ-biſſchop wilde gelieven het ſelfde Clooſter te redreſſeren / ende in zynen ſtate te ſtellen/ conforme de goede Juſtitie vande oude Hertoghen van Brabant/eñ diergheliјcke clachten waren daer meer.

Dat Brabant maer 60000 guldē ter maēt mochte gevē.

Men claechden oock dat tſeventich duyſent gulden ter Maent voor Brabandts aenpart te veel was/mits haer tachterheydt/ende dat het ſchou-gelt/ voor eenen gulden vande ſchouwe/ maer hondert ende vyftich duyſent guldē uyt-ghebracht en hadde: daer-omme baden ſy met tſeſtich duyſent gulden Maentlijck te ontſtaen/ ende haer voorſz. tachterheyt van 150 duyſent gulden aen-den Eertz-hertoghe voor zijn vertreck na Spaengien verſchoten: mede het verſchiet vanden gelde aen de ghemutineerde vanden Caſteele betaelt/ verſochten dat het mochte gheconſidereert worden.

Clachten eñ verſoeck vā de Staten generael in 26 Artijckelē.

Diergelijcke clachten hebben de Staten generalijcken oock gedaen/ den 14 Octobris/aen hare Hoogheden/ verſoeckende 26 Artyckelen/ vervattende veel ordonnantien opt Crijſ-volc/ ende dat mochten op-houden alderhande contributien/'tſy van ſervitien/ voeragien/ fortificatie-gelt/wagen-gelt pionier-gelt/paſſagien/ uyt-teeringen/etc ende voorts alle laſten opgeſet ende in-ghebroken / ſonder conſent vande Staten/de Landen eenlijck belaſt blyvēde met deſe bede: beſpraken boven al bevrijdt te weſen vande gemutineerde/ principalyck van die van Dieſt ende Weert.

Dat de penninghen by de Provintien ontfangen/daer eerſt haer eygen laſten mede mochten betaelt worden.

Ende dat alle de penningē in elcke Provincie ontfangen mochten worden by de Rentmeeſters eñ Ghecommitteerde vande Staten/ vandeſelve Provincie/ende dat daer van/ met preferentie ofte voor al ſouden betaelt worden/ de garniſoenen vande ſteden/caſteelen ende plaetſen van elcke Provincie / hier-inne contribuerende/ſtaende ten laſte vā deſe bede/ eñ merckelijck die op de frontieren dadelijcken dienſt deden tot beſcherminghe der Landen.

Ende dat het overſchot van-de penninghen mochte gebracht worden in een gemeynē borſe/ tot betalinge vande nieuwe Regimenten/ Benden van ordonnantien / ende andere: weſende ten laſte van deſe bede/van Maent tot Maent. Oock mede totte betalinge vande 250 Legher-wagens/ende tot onderſtant vanden huyſe van hunne Hoogheden/ende dat al met kenniſſe vāde ghecommitteerde der Staten: deſghelijcx de monſteringe te gheſchieden ten langhſten van drie Maenden tot drie Maenden.

Dat vande middelen deſer gheconſenteerde bede/ niemant vry ofte exempt en ſoude weſen/ Gheeſtelijck noch Weerlijck/ Ridders vanden gulden Vlieſe/ Raden / ofte andere gheprivilegieerde perſoonen ende officieren / wie ſy oock mochten zijn behalven de perſoonen van haere Hoogheden/ ende die van binnen haeren huyſe: diergheliјcke waren de reſte vande 26 Artijckelen.

Antwoorde der Eertz-hertogen op de 26 Artickelen.

Op deſe 26 Artijckelē hebben de Eertz-hergen door den Grave van Solre antwoorde gegeven van date leſten Octobris beclagende dat ſy ſoo langhe in't reſolveren waren/daer-mede veel goede aenſlagen tegen den vyandt verhindert werdē: ende dat hun verſochte Artijckelē veel onnoodich eñ mede niet practicabel warē: des niet te min hadden hun wel willen op elck Artijckel antwoorde geven/voor de leſte reyſe/ ende ſonder Republique om rapport aen hun Meeſters te doen/ende met eenen de handt aen te houden / dat tegen't leſte vande toe-comende Maent November/de penningen mochten reede weſen. Vorder waren de antwoorden eenige nae begeeren/andere breeder uytgeleyt/ ende op't thiende Artijckel/ als dat het ghelt van-de bede / ſoude verſtreckt worden tot betalinghen vandē Inlandiſſchen Crijſ-volcke:hoe wel het alſo toegeſeyt ware/ vreeſden ſy dat van ſulckē ſeparatie ofte afſonderinge ſoude moghen miſverſtant groeyen / ſo de betalingen niet ſouden eenvuldich weſen: daer-omme moeſten ſy verſoecken/ dat de Heeren Staten dat ſtuck haers Hoogheden wilden toe-betrouwen/ dat ſy daer mede niet ſouden betalē/dan tot voordeele vande Landen ende van d'oorloge:verclarende het Crijſ-volck van ingeborene/ groot te achtē om hare vroomheyt/ende waren in meyninge vier Walſche Regimenten te onderhouden/ ende die Maentlijck te betalen als andere / van d'een eñ d'ander gelt/alſoo oock de Benden van ordonnantien.

Eertzhertoghen begeeren dat de handelinge van den ghelde hun betrout ſy.

Oock namen ſy aen dat niemant van deſer bede ſoude vry weſen ofte geprivilegieert/alleēlijck voor deſe reyſe/ſonder 'tſelfde te trecken in conſequentie: dan ſy lieten hun voorſtaen/ dat de Staten niet en pretendeerden daer inne te begrypē de vier biddēde Ordenē/ noch die van de compagnie van Jeſus eñ de Capucynen/ die alle te ſamen meer van doen hadden gheholpen dan belaſt te worden.

Diergelijcke Apoſtille hadden oock in't particuliere die van Brabant/ genoech favorabel/ alles onderteeckent Albert ende Isabella, beneſſens Verreycken.

De Provintien nemen elck wat tot haren laſte.

Deſe bede ende ſchattinge aldus gheconſenteert ende gepaſſeert zijnde/ hebben terſtont op deſe bede de Provincien tot hunnen laſte genomen/eñ betaelt by anticipatie ofte voor de hant eerſt die van Brabant/ de op-ruſtinge ende bebetalinge van drie Benden van ordonnantien/ ende twee duyſent voet-knechten: Limborgh een Bende ende vijf hondert voet-knechtē: deſgelijcx Gelderlant ende Lutzenborgh elck ſoo vele: Rijſſel/ Doway eñ Orchies twee Benden ende duyſent voet-knechten: Artoys ende Henegouwe elck 3 Bendē eñ duyſent voet-knechten:ende naer advenant de andere cleyne Provincien: behalven Vlaenderen die conſenteerdē de tachtentich duyſent gulden ter Maent.

Repartitie vāde Eertz-hertoghē onder de Provincien/ om op te brengē de 300000 gulden ter Maent.

Om te voor-comen voorder queſtien eñ debaten die onder de Provincien mochten vallen in't op-brengen vande ſomme van drie hondert duyſent gulden ter Maent/ by deſe bede geconſenteert: uyt oorſake dat eenige Provinciē haer deel ofte quota wilden vinden op de conſumptien/andere op andere middelen/ ſoo hebben de Eertz-hertogen een lyſte ende expartitie onder haer contribuerende Provincien gemaect/conſideratie ghenomen hebbende op den voet vande bede novenale ofte neghen-jarige/inde maſſe van drie hondert duyſent gulden/ ende oock op de macht / vermogen ende welſtandt van elcke Provincie nae loopende tijdt/als namelijck op deſe bede van drie hondert duyſent gulden ter Maent.

Brabant op te brenghen tſeventich duyſent gulden.

Limborgh ſes duyſent gulden.

Lutzenborgh thien duyſent gulden.

Gelderlandt thien duyſent gulden.

Vlaenderen vijf-en-twegentich duyſent gulden.

Artoys dertich duyſent gulden.

Henegouwe dertich duyſent gulden.

Rijſſel

Rÿſſel thien duyſent gulden/ Dowap vÿf duyſent gulden/ Orchies thien duyſent guldē/ maeckt vÿf-entwintich duyſent gulden.
Valencÿn vÿf duyſent gulden.
Namur ſeven duyſent gulden.
Doornick vÿf-en-dertich hondert gulden.
Toornesis vÿf duyſent gulden.
Mechelen vÿf-en-dertich hondert gulden.

Makende te ſamen deſe derthien contribuerende Provincien na deſe repartitie des Eertz-hertoghen/ drie hondert duyſent gulden ter Maent/eerſt maer geconſenteert voor eē Jaer/ hebbende wel acht Maenden beſich geweeſt in het reſolveren.

Dit conſent ofte deſe bede en wert namaels niet wel ghevolcht/ want het niet dan voor een Jaer inghewillicht was / dan 'tis blyven duerende:ende daer de Staten goet gevonden hadden twee Legers te hebben/d'een van vreemde/ ende d'ander van ingeborene/ om d'een den anderen in breydel ende ordre te houden/ſoo heeft den Spaenſchen Raet ſulcx niet goet gevondē/ miſtrouwende de ingeborene/als dat ſy mochten eenmael uyt onverduldicheyt mette Vereenichde Provincien raetſlagen ende accorderen/ ende de vreemde geheel uytdryvē. Den Eertz-hertogh die heeft oock ſoo vele ghehandelt/ dat het gelt meeſt over al op de conſumptien ſoude ghevonden worden / bequaemſt om te houden ſtaende: ende den ontfanger daer van/zÿnde dē Heer ofte Grave vā Baſſigni/ daer toe gecommitteert voor een tÿt lanck: Soo heeft dē Hertogh hē daer over beclaecht/ datmē zÿn Hoogheyt ſo cleynen geloove gaf/allegerende dat het ſelfde grootelÿcks tot zÿn ende des Lants verachteringhe ſtreckte / heeft den ontfanck ſelve oock vercregen in handen van zÿn gecommitteerde.

Staten tot Bruyſſel in haer meyninghe bedroghen.

Alſoo worden de Provincien de handelinge vanden gelde quÿt/ende de contributie van een Jaer bleef duerende / ende hadden bycans niet eenen man van ingeborene meer te velde/maer waren ſubject totte vreemde ſoldaten eñ haer muyterien.

Daer is ontrent deſen tÿdt in den Winter in Nederlandt geſonden Don Euriques de Goeſman/ met eenige trooſt-brieven over den verloren ſlagh/ ſo aende Eertzhertogen/als aende vergaderde Staten tot Bruyſſel / handelende op de voorſz. bede/met opſchrift/ a nos Eſtados, dat is/ aen onſe Staten: het welcke onder de Staten ende volcke groote opſprake maeckte/ als niet wetende wien ſy toebehoorden/ dē Coning van Spaengien noch pretenderende ghebiedt over haer/ende dat de opinie vande Vereenichde Landen / vande miltheydt des tranſports moeſte recht weſen / ende datmen daeromme wel bedacht moeſte weſen/ etc. in't conſenteren van ſchattinghen: de Landen te arm zÿnde/gedreycht vande Franſoyſen/bevochten by de Vereenichde Landen: boven dien neringloos/door't ſtoppen ofte ſchorſen van alle Licenten/op't in-comen ende uyt-gaē van alderhande Waren/ſo dat de Landen in een ellendighen ſtaet waren: maer deſen Goeſman brocht eenige middelen van gelt mede/eñ de inſcriptie vande Brieven aende Staten / werdt by den Heere Richardot Preſident gheexcuſeert / als zÿnde een miſverſtandt ende faulte van-den Schryver.

Trooſtbrieven en ghelt uyt Spaengien ghecomen aen de Eertz-hertoghen.

Den voorſz. Don Euriques de Goeſman/ hadde oock laſt hem in Nederlant te beclaghen over de Cooplieden van Antwerpen/als dat ſy mede met haer gelt onder de Hollanders negotieerden ofte handelden op Indien / ende oock op Spaengien/onder den naem van Franſoyſen/Ooſterlingen ende diergelÿcke/ by middelen ende bedecte crom-wegen: welcken handel ende trafficque / de Spaengiaerden in alle manieren ſochten dien vande Vereenichde Landen te verbieden/ achtende dat door diergelÿcke neeringhe ſy middel vonden/ waer-mede ſy d'oorloge conden houden: waer-omme ſy oock alle Licenten van goederen te latē paſſeren uyt de Vereenichde Landē/comēde ofte gaende/ſtricktelÿc verbodē hebben/met de ſtadt Rÿnberck des Rÿns paſſagie ſtoppēde/ende in Spaengien alderhande Nederlandtſche Cooplieden ende Schippers / door den Adelantado ofte Admirael/ ghevanghen nemende/ groote Inquiſitie ofte onderſoeck doende/ſoo met viſiteren van haere Reken-boecken/ als met wreede torturen vā haeren Coophandel vernemende/ ende met die op de Galeyen te ſtellen/ende eenige metter doot ſtraffende: haer examinatien waren/wat gelt ofte realen ſy teghen't verbodt uyt Spaengien ghevoert hadden/ ende oft hunne goederen niet uyt de Vereenichde Landen ofte Enghelandt quamen / ofte daer te huys hoorden/etc. Ende tot dien eynde verſocht deſen Goeſman / dat tot Antwerpen eenigher Coop-lieden Contoiren / Reken-boecken ende Schriften mochten geviſiteert worden/om diergelÿcke frauden te vinden: meynende daer-mede hun vyanden alle Coop-handel ende Neeringhe te benemen / dan 'tſelfde en was t'Antwerpen noch in Nederlant niet wel practicabel: dies ten leſten den voorſz. Adelantado in Spaengien als hy alle groote tyrannye over den gemeynen Nederlantſchen Coopman ende Schipper langhe voor-gheſtelt hadde/heeftſe daer nae een compoſitie/voor 'tghene gepaſſeert was/afgedrongen/ van eenighe 60000 ofte meer ducaten/in Meert 1601.

Antwerpſe Cooplieden gheſuſpecteert mette Hollanders op Indien te handelen.

Licenten gheſtopt.

Cooplieden in Spaengien vervolcht.

Tot voorder beneminge vā alderhande Neeringen de Vereenichde Landen/ ſoo zÿnder uyt Duynkercken uyt-ghevaren in Auguſto/onder den Vice-admirael/den Heer van Wackene/etc. 12 ofte 14 ſchoone ſchepen ter oorloge op Vrybuyt toe-gheruſt/ om der Hollanders ende Zeelanders Viſſcheryen te beletten / ofte te verbieden / met expreſſen laſt ende bevel vande Admiraliteyt aldaer/te ſincken ofte te verbranden alle de Haring-buyſſen ende Viſſchers / die haer ter weere ſouden willen ſtellen / om dat het niet en was toe-gelaten eenich quartier ofte rantſoenghelt te geven.

Duynkerckſche oorloch ſchepen ter Zee/ onder den Admirael van Wackene.

Alſo voeren de Duynkerckſche ſchepen na de Noortſche Zee/onder de Viſſchers/ al-waer ſy 2 ofte 3 Hollandtſche Oorloogh-ſchepen voor Convoyers vonden/die de Viſſchers voor-ſtonden/die ſy beſprongen: waer van eenen Capiteyn Evert door lang ghevecht verbrandt wert/ende den ſelven Capiteyn ſeer gequetſt zÿnde / is inde Zee geſprongen/daer hy van zynen vyandt weder uyt-getrocken ende ghevangen wert/ende is tot Duynkercken ghevoert / daer hy van zÿn quetſure ſtorf. De twee andere Convoyers ontquament/ ſeer beſchadicht zÿnde.

Deſe Duynkerckſche Schepen namen veel Viſſchers/eenige verbranden ſy/andere ſonckenſe/ende de arme Viſſchers nagelden ſy onder inde ſchepen/boorden gaten inde ſchepen/ende lietenſe allenſkens ſincken: oock waren daer twee ſchippers die niet onder in't ſchip en wildē gaē/ om alſo verſmoort te wordē/biddende om doorſteken ofte over-boort gheworpen te worden: dies namen ſy deſe / ende naghelden die dwers cruys-wyſe d'een over den anderen/ met naghelen door handen ende voeten / ende lietenſe alſoo ſincken: het welcke eenighe van deſe ſelve quaetdoenders

Wreetheyt der Duynkerckſche oorloch-ſchepen onder de Hollantſche Viſſchers.

doenders / corts daer naer onder de Galghe in Zeelandt bekent hebben/ende getuychdē Goods rechtveerdicheyt.

Op de tydinge vant uytvarē des Admiraels van Wackene / met ſulcken wreeden ende ſtrengen commiſſie uyt Duynkercken/hebbē de Vereenichde Landen eenige Oorloogh-ſchepen nae die toe-gheſonden / die de ſelve eenſdeels achterhaelden ende bevochten/ eñ haddenſe genoech beſet: maer of ſy niet wel toe-ſaghen/ofte dat het vuyr in eenige van haer ſchepen gecomē was/ ſy zijn't ontcomen/want drie raecten binnē Duynkercken/ende de andere/ metten Admirael (hoewel ſy vervolcht werden) ontſeylden't door de Hoofden / voor-by Cales ende Doveren : maer Capiteyn de Wael van Vliſſingen / achterhaelden een daer van/ daer Jacob Colart Capiteyn op was/dien hy de maſten af-ſchoot / ende naer veel ghevechts over-meeſterde / ende de levende worden alle gevangen nae Vliſſingen ghevoert/ daerder 38 van ghehangen wierden in't beginſel van September/ ende dat overmits datter tuſſchen het ſchip-volck dat ter oorloge vaert/ geen quartier ghehouden wordt/dat is/datter gheen rantſoen/wiſſeling ofte gelt wort gegeven : oock om dat dit ſchip-volck vā Duynkercken meeſt al Ballinghen uyt de Vereenichde Landen zijn. Daer-omme die Spaenſche ſulcken wreetheyt pretenderen/om 'tſelve teghen de Viſſchers oock te gebruycken/die hun ter weere ſtellē/dat nochtans een ander aenſien heeft.

Duynkerkers vervolcht loopen nae Spaengien.

Dē Admirael vā Wackene/zijnde vervolcht/ voer nochtans deur met 5 ofte 6 oorloogh-ſchepen in Biſcayen / hem ſalverende tot Bilbow/ van waer hy beſochte ende beroofde de Cuſten van Vranckrijck/ daer hy oock eenige Hollantſche ende Zeelantſche ſchepen nam ende beroofde: maer ten leſten/ alſoo hy daer op-ghehouden wert/om met een Spaenſche Vloote in Nederlandt te comen / is zijn ſchip-volck daer meeſt vergaen/geſtorven/ende veel moeſten dien Winter daer broot gaē bedelen. Den Heer van Wackene/van Cathen ende van Capelle / zijnde van baſtardyen ghebooren uyten huyſe van Borgondien/is al-daer oock ten leſten van ongeneuchte geſtorven/als-men ſlechte Spaengiaerden voor hem in dienſte prefereerde.

De Jeſuiten (als in eene heylighe Oorloghe) werden beticht mede te reeden in ſchepen onder deſe Duynkerckers Vryt uyt-vaerders/ eenige zijnde des Eertſ-hertochs / andere particuliere toe-comende/elck genietende mede de profyten/ die groot zijn: als een (hoe wel ſlechte) Haven/ nochtans in een ſeer ſchip-rijcke Zee gheleghen/ die nimmermeer leech is van eenigerhande ſchepen/ goede ende rijcke/ die voor hun op dat pas meeſt al goeden prijs ende buyt waeren / zijnde van haer vrienden weynich beſeylt.

De Galeyen van Frederick Spinola en quamen niet veel meer uyt / door oorſaecke dat zy roeyende Slaven van doen haddē/die haer veel vande Zeelandtſche Oorlogh-ſchepen doot waren gheſchoten/oock vele door de coude Winter af-gheſtorven/ ende de Nederlandtſche ghevanghenen en conden zy ſoo gheringhe niet wel tot roeyen oeffenen: ſonden oock uyt tot in Hongarien / om al-daer ghevanghen Turcken te coopen: maer wiſten gheenen middel hoe die arme menſchen in Nederlandt te brenghen.

Dies de vier Leden van Vlaenderē op wech waren om de Galeyen ende Slaven van Spinola te coopen/ende wilden noch meer Galeyen bouwen/ ende dat op hoope vanden Eertſ-hertogh te beweghen om Ooſtende te belegheren/ om alſoo Vlaenderen te bevryden van alle contributien ende gheduerighe oncoſten van het onder-houdt van ſoo vele garniſoenen/ in ſoo vele Schanſen op alle de paſſagien/daer-toe aen-biedende den Eertſ-hertogh een liberale ſomme gelts.

Die van Hollandt hadden tot Dordrecht een groote Galeye doen bouwen / om de Galeyen van Sluys te wederſtaen: deſe was ontrent 46 ofte 48 treden lanck / ende quam in Zeelandt in September/daer dat wel 15 metalen ſtuckē op laghen/met veel ſteen-ſtucken/vol roeyers ende Crijſ-volck/de roeyers ſittende ſcheut-vry voor muſquet-ſcheuten/ende was genoemt de ſwerte Galeye/ van Dordrecht : ende voer ten eerſten nae die van Sluys / dien zy een ſchip (dat zy genomen hadden) ontweldichden/daer was Capiteyn op Jacob Michielſen.

Die van Hollandt maken Galeyen.

Daer na den 29 November zijn de Admiralen van Zeelandt eñ Capiteyn Legier/ met deſe Galeye wel ghemant/mede met eenige Sloepen ofte Jachten/ roeyende op-ghevaren nae Antwerpen/eñ metten donckeren voor-by de ſchanſe van Ordam/ die meynden dat zy victualieerders van Hulſt warē: nu ontrent midder-nacht voor Antwerpen ghecomen zijnde / hebben daer ghevonden het Admiraelſchip van Antwerpen/ zijnde een ſchoone groote Heude ofte Smackſeyl/'twelck zy Cromſteven noemden / ſoo fray/ groot ende gheweldigh / dat de Zeelanders niet een deſghelijcks en hadden van dier ſoorte / gheeſtimeert groot 180 vaten ofte meer/ gewapent met 16 ofte 17 metalen ſtucken/behalven de yſere ende ſteen-ſtucken / 'tgheſchut ligghende drie hooge/d'een boven d'ander. Den Capiteyn Admirael Maes / was by ghevalle daer doen niet op: dit Schip liggende tegen over de Nieuſtadt aenden Vlaemſchen hoeck/ſo is deſe Galeye met de yſere pinne voor op den ſnuyt/het Schip ſoo hert op't lijf geroeyt/ dat de pinne ſoo diep ende vaſt in't Schip vloogh / dat die daer niet conde uyt ofte van comen / ſo dat zy met groot perijckel den ſnuyt moeſten af-ſagen : terwyle hebben het Crijghſ-volck het Schip vermeeſtert / van het volck bleven daer eenighe doot / andere vallende over boort ende ſalveerdē hun ſwemmende: het Schip hadde door de Galeye geſchoten/ eenighe doodt ende vele ghequetſt. Dit Schip ghenomen zijnde / hebbenſe de twee jonghers die zy ſalveerden/ ghedwonghen hun de ſeylen ende ander gereetſchappe om te varen te wyſen inder nacht/ende zy zijn daer ſoo mede (het getyde dienende) weder de Reviere af-ghecomen. Hebben noch twee nieuwe Merckt-ſchepen (op Bruyſſel eñ Mechelen varende) mede ghenomen/op hebbende elck 4 metalen ſtucken met ander gheſchut / met noch andere vijf Heude ſchepen / die zy by gevalle inder nacht conden gereet vinden/ ende quamen alſoo met acht Schepen weder de Reviere af nae Lillo/ ghewonnen hebbende boven de vijftich ſtucken gheſchuts / den buyt wel ſoo veel weerdt zijnde/als de Galeye uyt-gereet coſte. Met dit ſchieten ende vechten werdt binnen de Stadt Antwerpen een grooten alarm/ eñ te meer / dat zy op de Caeyen met Trompetten ſtaecken ende ſpeelden het gemeyn Liedeken/ Wilhelmus van Naſſouwen / etc. ſeer wel bekent/ daer-mede vervattende den lof des af-geſtorven Prince van Orangien.

De Galeye van Dordrecht neemt voor Antwerpen het Admiraelſchip/ met 7 ander ſchepen den 29. November.

Waer-omme daer naer Tantwerpen quam den Heer Admirael / de Grave van Arenbergh/ om den Admirael Maes eñ andere van onachtſaemheyt te ſtraffen/eñ om dierghelijcken trots voor te comen/heeft al-daer een Schanſe op den Werf doen maecken / om oock by nachte haer ſchepen te moghen beſchermen.

Als wy nu het byſonderlijckſte wat dit Jaer Anno 1600 in Nederlandt gheſchiet is/verhaelt hebben / ſullen mede wat ſegghen vanden ſtandt van Vranckrijck/ende andere Landen. Engelandt is dit Jaer ſtille geweeſt / hoe-wel de oorloghe in Yrlandt noch duerde/eñ gevoert werde by den Grave van Eſſex/als Vice-roy al-daer. De Coninginne van Engelandt is dit Jaer beſocht gheweeſt in Auguſto / met een treſſelijcke Legaetſchappe vandẽ Coningh van Barbarien Muley Hamet, Coningh van Maroques/Feſſa eñ ander Coninghrijcken/die haer vrientſchappe verſochten / ende met haer Landen te hanteren.

De Coninginne van Engelandt wordt beſocht by Ambaſſatẽ uyt Noorden ende Zuyden.

Deſgelijcks ontfing oock een Legaetſchappe van het Noordt-quartier vande Werelt / te weten/van Boris Feodoritz, Groot-vorſt van Ruſſien ende Moſcovien/ die haren wel-ſtandt congratuleerde eñ oude vrientſchappe confirmeerde : ſo dat het vreemt was om aen te ſien/in een ſtadt Londen te ſien Volck dat bycans gheheel ſtack in zijn Bont/eñ met voeperinghe ofte Pelſen geheel bedeckt/ als vande coude : ende ander Volck bycans naeckt in Lijnwaet eñ Syde gecleet/d'een uyt Zuyden/d'ander uyt Noorden gecomen. Den Ambaſſadeur van Maroques ſchonck de Coninginne negen Nederlanders/die voor Slaven in zijn Landt hadden vercocht geweeſt/die hy eerlijcken ghecleet hadde.

In Vranckryck werdt den Religions-vrede redelijcken wel onderhouden / 'tvolck beginnende metten Vrede ende proſperiteyt de voorgaende vyandtſchappen te vergheten. De Jeſuiten blyvende al-daer gheweert als te vooren. Den Coningh Hendrick de vierde/vindende hem ſonder Wettighe kinderen / zijnde van zijn Huys-vrouwe Catharina de Valoys af-gheſcheyden/ doen hy noch Coningh vã Navarra maer was/ ende dat met wille van haer Moeder/ende vanden Coningh Hendrick den derden haren Broeder : heeft gheſocht hem anderwerf ten Houwelijcke te begheven: ende zijnde dit Jaer tuſſchen de voorſz. zijn Huys-vrouwe ende hem (by den Paus Clemens de achtſte) een Echt-ſcheydinge voort-ghebrocht / die by-den Coningh/oock by haer/ ende oock by de Hughenoten goet-gevonden was / ſoo heeft den Coningh haer een jaerlijcſche pencioen ofte rente beweſen/van ontrent tſeventich-duyſent Croonen/ſoomen ſeyde/ met Coninckliicken tittel ende eeren / een Dochter van Vrancrijck wel betamende : Ende heeft een Houwelijck beſlotẽ mette Nichte vanden grooten Hertogh van Florentien / Maria de Medicis/Dochter van Franciſcus voorgaenden Hertoch/ende van Johanna van Ooſtenrijck / die Dochter was vanden Keyſer Ferdinand / daer den Hertogh van Mantua de Suſter van hadde / met veel kinderen. Deſe Bruyt zijnde een ſchoone Vrouwe/ wert ſeer coſtelijck uyt-geſtelt byden Hertogh van Toſcana ende Florentien/ Ferdinand haren Oom/ſoo met gelt/ juweelen/ ende af-ſlach van ſchult/als anderſins/ dat gheſchat werde wel vijfthien-hondert-mael-duyſent Ducaten weert te weſen/ende zy werdt gheheel Coninclijck met veel ſchoone Galeyen tot Marſilien ghevoert/in November / byden Baſtaert van Florentien / ende den Heer Virginio Orſino/Duca de Braſſiano/ende van daer voorder tot Lions ghebracht.

Thouwelijc des Coninx van Vrancrijc Hẽdrick de vierde/ met Maria de Medicis.

Dit Houwelijck was een tijt lanck geſchorſt/ door een oorloghe die den Coningh genootſaeckt was aen te nemen/ tegen den Hertogh van Savoyen/ om zijn Marquiſaet van Saluſſen / dat wy in ons 15 Boeck verhaelt hebben / dat den Hertogh de Croone van Vranckrijck af-ghenomen hadde / welcke queſtie in't tractaet van den Peys met Spaengien/leſtmael was gheſtelt/ter uyt-ſpraecke vanden Paus/ binnen den tijt van een Jaer / welck termijn meer-mael verlenght werdt : den Paus ſoeckende ontſlagen te weſen/ reſpecterende beyde de partyen. Ten leſten / den Hertogh vreeſende / reſolveerde perſoonlijck in Vranckrijck te trecken/ende is den 4 December Anno 1599 te Lions aen-ghecomen / met 1200 mannen/om mondelinghe ſelve metten Coningh te handelen : hy wert heerlijck vanden Coningh ontfanghen/tot Parijs ghebrocht ende Coninglijck ghetracteert : veel giften ende gheſchencken mede-brengẽde: aenbiedende groote hulpe/dienſten ende voorderinghe / ſoo den Coningh wilde aſpireren tot het Keyſer-ryck/ofte dierghelijcke: Maer den Coningh niet dan Vrede ende zijn Marquiſaet ſoeckende / zijn zy ten leſten overcomen/dat den Coningh het Marquiſaet weder hebben ſoude/ofte het Graefſchap van Breſſia/ met eenighe toe-behoorten : maer den Hertogh verſocht ceur voor 6 Maenden/om daer-en-tuſſchen te verclaren / welcke hy gheven ſoude/ het welcke den Coninck hem conſenteerde / om niet te ſchynen uyt dwanck in Vranckrijck ſulcx beſloten te hebben.

De Hertoch vã Savoye handelt in Vranckrijck/ overt Marquiſaet van Saluſſen.

Hier over is den Hertogh weder naer zijn Landt ghetrocken/met aller eerbiedinghe/veel geſproken over de Houwelijcken van haer kinderen: maer in Savoyen gekeert zijnde/heeft hy ten beſtemden tijt geen reſolutie geſonden/ maer uyt-ſtel van d'een Maent tot d'ander verſocht ende genomen. Ten leſten heeft den Coning den 11 Auguſti een Placcaet uyt-ghegeven / verclarende/ hoe dat den Hertogh van Savoyen het Marquiſat van Salucen / zynen voorſate / Coning Hendrick den derden / ondanckbaerlijcken af-genomen hadde/ende hem nu gedwongen teghen zijn naturel weder de wapenen aen te nemen : want volghende 'tcontract tot Vervins Anno 1598 beſloten/eñ volgende des Hertoghs contract leſt-mael beſloten/ ſoude hem contentement gheſchieden binnen den leſten Juny/dat noch niet gheſchiet en was : dies verclaerde hy/ den Hertogh geen oorloge te willẽ aendoen/dan om zijn Marquiſat van Saluces/ende te willen houden het contract van Vervins met alle de gene/die 'tſelfde contract met hem wildẽ onderhouden. Voorder verclarende/ ſulcke/des Hertoghs onderſaten / niet te willen handelen als vyandt / die de wapenen teghen hem niet ſullen aen-nemen : principalijck op hem nemende de protectie van alle ſulcke Gheeſtelijcke / die met ſouden dienen tot onderſtandt ende hulpe des Hertogs : verbiedende niet te vangen ofte te beſchadigen des Hertoghs onderſatẽ in Savoyen/ Breſſe / Bourgey ende Veronne/met alle andere/die binnen 14 daghen nae de in-comſte van zynen Legher/ ſouden verclaren hun te willen houden onder zijn ghehoorſaemheyt. Voorder verboodt hy alle brandt ende Kerck-roovinghe/etc.

De Coninc van Vranckrijck verclaert d'oorloge teghen Savoyen.

Hier over heeft des Coninghs Legher/onder den Heer Dediguieres ende Mariſchal de Byron vergadert/ de Hooft-ſtadt Chambery/oock Bourg in Breſſe ende Montmegliano in-genomen/gheranſoneert / ende de Caſtelen daer van belegert/ende ten leſten die Caſtelen in-genomen met compoſitie / oock het fort Sint Catharina/ twee mylen van Geneva gelegẽ/een ſtercte met vijf Bol-wercken / die welcke de ſtadt Geneva ſeer quelde ende in ontſach hielt : dan de ſelfde ſterckte heeft des Conings volck doen ſpringen/ ende dat die van Geneva (ſo-men vermoet) ten ghevalle af-ghebroken ende gheraſeert / dat den

Hertoch ſeer ghequelt heeft.

Den Hertogh heeft hem in't beginne hier tegen op gemaeckt/om Piedmont ende Saluces wel te beſetten over al 'tgeberchte/ met hulpe vā den Grave van Fuentes/ (in Nederlant wel bekent/ die tot zynen gelucke met etlijck Spaenſch Crijſ-volck ende gelt uyt Spaengien in Italien gecomen was/ om den Conſtabel van Caſtilien te ſuccederē in't Gouvernement van Milanen: maer hy en heeft Savoyen endē ander Landen niet connen ſecoureren/daer af de Caſtelen naer langhe belegeringen/ tēn leſten verloren gingen/ eñ hy de ſelve gheheel quijt worde: daer en tuſſchen/ niet tuſſchen ſpreken vanden Paus) heeft hy doen handelen van peys/ ende ſoo is-men ten leſten tot een verdrach ghecomen / in Januario 1601/waer by beſloten wert/ dat den Coningh ſoude quiterē het Marquiſaet van Saluces aen den Hertogh/dies ſoude hy behouden het in-genomen Graeſſchap van Breſſen/een Graeſſchap wel 50 Italiaenſche mylen lanck ende 12 breet/ alles ſtreckende totte Riviere Rhodanus toe/eñ met een brugge daer over:ende den Coning ſoude weder-geven/al 'tgene den Hertogh was afgenomē in Savoyen / mette ſtercte van Montmegliano/ eñ andere plaetſen/mits eenighe reimborſementen van ghelde aenden Coning te doen voor zyne coſten. Daer-tegen ſo ſoude den Hertogh de paſſagie over de voorſz. brugge mogen gebruycken/om Spaenſch Crijſ-volck na Borgondien in Nederlandt te ſenden:maer mits dat de conditien van dien pas/ niet wel en warē beſproken/hoe-men die ſoude mogen houden ende ſtercken/ ſo is de confirmatie van't accoort lange uytgeſtelt geweeſt/ tot dat den Hertoge daer over vercreghen hadde het conſent vanden Coning van Spaengien.

Forme van het verdrach final tuſſchen den Coning eñ Savoyen.

Fuentes voor dē Coningh van Spaengien hem in Italien wapenende / ſtelt geheel Italie in roere.

Terwylen dat deſe aggreatie uyt Spaengien verwacht was/ ſo ruſte hem den Grave Fuentes/ als Gouverneur van Milanen/ tot eenen grooten Crijgh eñ Tocht/aen-nemēde Hooghduytſchen/Switſers/Italianen/ende veel volcx uyt het Coningh-rijck van Napels/het welcke/ om dat het lange duerde / ende dat de ratificatie van Spaengien niet en quam/ doch tē leſten comende/ die ruſtinge niet op en hiel/ iſſer in geheel Italien een groot achter-dencken ghereſen/ dat den Coning van Spaengien eenigen Potentaet van Italien / ofte Republique meynde te overvallen/te meer om datter op Marſilien / Geneven ende andere plaetſen aenſlagē ontdect werden/ende daer over eenige geexecuteert/als oock tot Metz in Loreynen/ daer dat dē Hofmeeſter vanden Grave Pieter Ernſt van Manſſelt gevangen/ende in Vranckrijck geſonden wert. De Venetianen ontdeckten eenen aen-ſlach metten Gouverneur van Milanen (by-cans volcomen) om hem over te leveren het Caſteel van Breſſa/ waer over eenen Clariſſimo Iſeppo Donati/ een Raetſ-heere vande Priegadi/die lange correſpondentien met Fuentes gehouden hadde/daeromme tot Venegien gheexecuteert wert. Over deſe dinghen ontſtont in Italien ſulcken achterdencken/dat elck Vorſt Crijſ-volck vergaderde/ ende hem wapende te Water ende te Lande/als de Venetianen / den grooten Hertogh van Florencen / ende ſelve den Paus : dan ofte het eene ſweert het ander inde ſchede hielt / ofte dat de ſecrete aen-ſlagen niet en gheluckten/ is ten leſten die Crijſ-ruſtinge geſcheyden / mits Fuentes eñ den Paus/een deel van hun volck ſonden aenden Eertz-hertogh Ferdinand/ tegen den Turck in Stiria / ende een deel onder Andrea Doria ende den Hertogh van Parma / om ter Zee op eenen aen-ſlagh van Argile in Barbarien te varen: de reſte werde nae Nederlandt gheſchickt.

Crijgh in Hongarien/ ende Sevenberghen.

Nopende den Crijgh in Hongarien / nae het geluckich veroveren van Raab / hebben de Keyſerſche Crijghs-ſaken teghen den Turck/ Anno 1599 / ende dit Jaer redelijcken wel gheproſpereert: dan in Tranſilvanien ofte Sevenberghen liepen de ſaken vreemt af:want alſo Sigiſmondus Battori een contract over de manghelinge van zijn Landt metten Keyſer hadde aengegaē/ ende dat hy't hem weder hadde laten berouwē/ ende alſoo gekeert was in Sevenberger Lant/ is weder in een nieuwe handelinge metten Keyſer getreden:dan corts daer nae hem die ooc niet wel ghevallende/ heeft het Landt ende zijn actie over-ghegeven zynen Neve den Cardinael Andrea Battori/die in't Landt van Sevenbergen/ den 29 Meert Anno 1599/vande Lantſaten gehult ende aen-ghenomen werdt/ſteunende op de hulpe van Polen / ende Neutraliteyt van-den Turck te verwerven: hy ſochte mede vriētſchap ende protectie byden Keyſer / door den Georgio Baſti/Velt-overſte in Over-hongeren/ eē cloec Albaneſer / die in Nederlandt menich Jaer een Ritmeeſter geweeſt was / ende aldaer als in een hooghe groote ſchole nu van Crijgh ende Oorloge/ groote ervarentheyt in Crijghs-ſaken geleert hadde/ is hy in Hongeren eñ byden Keyſer in grooten aenſien ghecomen.

Den Keyſer ſeer t'onvreden metten Battors ongheſtadicheyt/verweckte ende ſont teghen den Cardinael Battori Michael den Vayvoda van Walachien/die met veel volcx in Tranſilvanien valt/ende den leſten Octobris 1599/ over-wint hy den Cardinael met eenen gheweldigen ſlagh/ inden welcken den Cardinael inde vlucht doodt bleef/ ende zijn hooft wert op een lancie om-gedragen ende al-omme verſonden/ daer hem den Paus om ſtoorde: ende het gantſche Landt van Tranſilvanien ofte Sevenbergen / wert by-den voorſz. Vayvoda van Walacchien in-genomen/ inden naem vanden Keyſer: maer alſoo den Walaccher verſochte dat hy het Landt als Stadthoudet mocht regeerende blyven/ſo is hy in miſtrouwen ende nae-dencken by-den Keyſer gecomen. Dies heeft den Sigiſmondus Battori weder-omme ghetracht ende middelen bedocht hoe hy weder in zijn Landt mochte gheraken/ met hulpe vande Polacchen ende vanden Vayvoda Jeremias van Moldavia/ende met vrientſchap vanden Turck/ die alle-gader niet geerne en ſagen den Keyſer met Hongaryen/ Sevenbergen/ ende Walacchien geſterckt ende vereenicht: dan den Walaccher heeft daer over den Battori ende Moldaver meermaels gheſlaghen/als oock in't Jaer 1601: ende hy is ſelve daer over by den Keyſer te Praga getrocken / etlijcke ſtercten den voorſz. Georgio Baſta in handen ſtellende / tot behoeve vanden Keyſer.

Ducq de Mercure crijcht tegen den Turck.

Teghen den Turck is dit Jaer ghedurighen Crijgh gevoert met winninge ende verlies: den Keyſer heeft daer in gebruyct den dienſt vanden Hertogh de Mercure / vanden huyſe van Vaudemont ende Loreynen / de welcke / naedemael hy metten Coning van Vranckrijck in Britangien ghereconcilieert was / hem met een deel Crijſ-volcx (van alderhande ſoorten vergadert) begheven heeft in dienſte van-den Keyſer/ inde oorloghe teghen den Turck. Dit zijn gheraept Crijſ-volck / zijnde het overblijſſel vanden volcke die in Vranckrijck de Ligue al-daer gedient hadden/ ende werden in Hongaryen meeſt ofte al Walloenen ghenoemt / hoe-wel het meeſtendeel Franſoyſen eñ Loreynoyſen waren. Deſen eenen hoop gheleydt zijnde in garniſoen ende veſtinge van Pappa / een ſtercte die voor 2 Jaren

Franſoys garniſoen in Pappa mutineert/ eñ vercoopẽ de Burgers aende Turcken.

den Eertz-hertogh Maximiliaen ſtormenderhandt met bloetſtortinghe ghewonnen hadde/ niet verde van Raab gheleghen/ hebben inde Maent van April in dit Jaer gemutineert/ eñ haer ghebieders meeſt van haer verjaecht/ om dat ſy ettelijcke Maenden van haer ſoudye ten achteren waren: eñ hoe wel men hun redelijcke conditien aenbode/ eñ ettelijcke 3 ofte 4 Maenden ſoltz: dies niet tegen-ſtaende/ hebben mette Turcken gehandelt van conditien/ om die fortreſſe over te leveren/ als dat hun achterheydt vol-op hun ſoude betaelt worden/ ende dat hun vry gheleyde ende paſſagie ſoude gegeven worden/ dat ſy byder Zee vry ſouden moghen naer Vranckrijck ghevoert worden: dies namen ſy haeren Hongherſchen Gouverneur Michiel Maroti ende zijn Officieren gevangen: deſghelijcx de Borgers van't ſtedeken/ ſoo Hongaren als Duytſchen/ met Wijf ende Kint/ brochten alle haer goederen op eẽ plaetſe/ ende boden dat den Turcken aen metten Overſten Maroti te vercoopen voor hondert duyſent daelders. In dit Tractaet mette Turcken ſtaende/ is den Heer van Swartzenborgh met ettelijck volck daer voren ghecomen/ ende haer aen-gheboden corts haer betalinge te geven/ ende gebeden dat ſy ſulcken ongheboorden ſchelmſchen daet doch niet en ſouden beſtaẽ: dan ſy en hebben daer nae niet willen hooren/ hoewel ſy oneens daer over onder malcanderen waren. De Turcken het ghelt niet al by-der handt hebbende/ deden hun wel eenich gelt ende victualie den 27 Junij met 300 wagenen/ maer ſy dorſten d'een den anderen niet betrouwen: met de wagenen voerden die Turcken wel 600 Chriſtenen zielẽ/ ſo man/ wijf ende kint/ van daer wech/ ende lieten eenige Turckſche Oſtagiers al-daer/ tot dat ſy de reſte van't gelt ſouden brenghen/ ende dan wilden ſy de plaetſe over-leveren.

Den Heer van Swartzenborgh wort by die van Pappa gheſchoten/ dẽ 28 Julij.

Daer nae is den Heer van Swartzenborgh daer voor met eenen Legher ghecomen daer ſy groote uyt-vallen op gedaen hebben/ ende oock groote ſchade: onder andere eenen uyt-val den 28 Julij ghedaen/ is daer den voorſz. Heer van Swartzenborgh met een muſquet-ſchoot in't hooft getreft/ dat hy daer doot bleef: een cloeck Overſte/ die zynẽ Crijſ-handel mede in Nederlandt gheleert hadde. Sy hadden 7 Franſche Capiteynen uyt-gedrevẽ met Monſieur de Huny/ ende die werden tot Raab gevangen ghenomen/ over miſ handelinghe beſchuldicht/ ende alſoo oorſake van deſe ſorghelijcke muyterie.

De gemutineerde van Pappa zijn beleghert.

Als ſy nu alle dit quaet begaen hadden/ ende belegert bleven/ ſo en hebben de Turcken haer niet connen ontſettẽ/ waer door ſy in den uyterſten noot van alle nooddruft ende ghebreck van victualie ghecomen zijn/ zout ende broodt hun ontbrekende/ maer beeſten hadden ſy noch eenige. De 126 ghevangen Chriſtenen/ noch by hun behouden hebbende/ daer de Turckſche Oſtagiers voor baden (die door haer eenighe beter uyt-comſte hoopten) en hadden ſy in vijf weecken geen broot/ dan alleẽ honden ende peerden-vleyſch ghegheven.

Ten leſten als ſy nu ſagen dat ſy geen ontſet noch ghenade te verwachten hadden/ ende den hongers noot nu ten uyterſten was gecomen/ hebben ſy met haeren Overſten Della Mota gheresolveert geweldelijck daer uyt te trecken/ ende deur te vechten. Alſoo zijn ſy den 8 Auguſti s'nachts langs een moraſch ende af-gelaten water door-ghetrocken/ de diepe weghen met plancken/ horden ende anderſins wat geholpẽ: maer die van t Legher haeren uyt-tocht ghemerckt hebbende/ haddenſe al-omme beſet/ ſoo nauwe ſy conden. Den Overſten van haer/ Della Mota/ ſiende hem beſet/ begeerde metten Heer Colonitz te ſpreken: als den Heer nu wat nae hem toe-quam/ meynde hy zijn roer op hẽ af te ſchieten/ maer eenen Moor zijn dienaer/ weerde den ſchoot/ door-ſchietende den Della Mota. Als nu elck ſochte te ontvluchten/ werden ſy dapper nae-gheſet/ vanden Grave Philips van Solms/ eñ vandẽ Grave vā Thurn/ met twee hondert Huſſaren/ ende de rupteren van Collonitz/ ende werden meeſt al gevangẽ/ die ſy eens deels handen ende voeten hebben af-gehouwen/ de oogen uyt-gheſteken/ ende alſoo laten liggen: andere hebbẽ ſy levendich by haer middelt/ handen ende voeten ghebonden/ aen boomen ghehanghen. Die Nadaſtiſche Huſſaren hebben oock ontrent twee hondert van deſe aen-getroffen/ hoewel ſy haer ſterck weerdẽ/ werden even-wel gevangen: ſy waren ontrent vijf hondert ſterck/ dan zijn meeſt om-gebrocht: ſy wierden inde quartieren vande ſoldaten/ om te dooden/ uyt-ghedeylt/ elcke natie belaſt die te dooden op ſulcken manier alſt haer goet-dochte: de Duytſchen werden de bermhertichſte gevonden/ dieſe meeſt door-ſtaken/ ofte corte doot aen-deden: maer die Hongeren/ diens lantſluyden ſy de Turcken vercocht hadden/ ende de Franſoyſen/ die ſy in't belegh alle ſchamperheyt verweten hadden/ die hebben alder-grouwelijckſte met hun gehandelt: deſe twee natien hebbender een deel door't lijf met eenen ſtaeck geſpeet/ ende ſoo op-gerecht laten leven/ andere levendich gerabraeckt/ andere aen haecken gehaeckt ende laten hangen/ de manlijckheyt af-geſneden/ ende die dan levende op raders liggẽde/ te eten ghegheven/ ſommighe verſengt ende half ghebrant riemen uyt den lyve gheſneden/ ende dan die wonden met azijn/ zout/ peper eñ brandende peck beſprenght/ andere mette voeten op-waerts ghehanghen ende laten ſterven/ ſommige hebbenſe levendich begraven tot den hals toe/ ende dan met groote yſere clooten om gelt nae de hoofden gheſchoten ende gebolt: eenen Franſoys hebben ſy in een beeſten-huyt genaeyt/ alleenlijck het hooft uyt-kijckende/ ende hem alſoo drie uren levendich met ſtroo ghebraden tot dat hy doot was/ ende van dat ghebraedt/ dien/ die op de raders ſaten/ te eten ghegheven. Een vrouwe/ die haer vermeten hadde het Buſ-cruyt inde ſtadt aen te ſteken/ ende de ſtadt te verbranden/ hebbenſe (op haer bekenteniſſe) met ſolpher ende peck brandende bedruppt/ ende daer na eenen ſtaeck door haer lijf geſlagen/ die tot inder nacht alſo leefde. Den Gouverneur Maroti hadden ſy ghebonden eñ met haer ghenomen/ dan in't vechten is hy los gheraeckt/ hoe-wel hy corts daer nae vanden Tartaren beſprongen/ berooft/ ghequetſt ende daer voor doodt gelatẽ wert. Wat datter noch inder ſtadt van Franſoyſen ghevonden wiert/ wert door-ſteken. De 126 Chriſtenen/ die vande vier Turckſche Oſtagiers verbeden waren/ zijn levendich in eenen donckeren kelder gevonden.

Grouwelijcke ende onmenſchelijcke ſtraffe over de ghemutineerde Franſoyſen tot Pappa/ den 9 Aug.

Aldus is dat garniſoen vā Pappa ſeer wreedelijck ghecaſtijt gheweeſt/ als nergens diergelijcke ghehoort en is/ daermen Godes rechtveerdich oordeel in mercken mach: ende om te over-legghen/ ſo wel de miſ daet als de ſtraffe/ daer-om hebben wy dit hier tot een verſchrickelijck exempel verhaelt/ ende alſoo werdt die ſtadt Pappa weder voor de Chriſtenen verſekert.

Caniſſa vā de Turcken beleghert.

Abrahim Baſcha/ een Velt-overſte vanden Turck/ heeft dit Jaer 1600 oock Caniſſa in

Styria met alle gewelt beleghert/ zijnde een wel ghelegen ſterckte/doch niet groot/ ende niet wel verſien van Cryſ-volck/want ſy en hadden daer geen 600 mannen binnen:mede ſo ſloech daer een ongheluck toe/dat het Buſcrupt in brant quam ende ſchade dede. Ende ſoo den Eertz-hertogh Mathias al-daer ontrent ſes daghen gheleghen hadde/ende haer niet hadde connen ontſetten/ſoo is dat Cryſ-volck van binnen op-roerich ghe-worden/namelyck de Hongerſche/ ende wilde de ſterckte over-gheven/ dreyghende den Gouverneur George Paradyſer/ twelck oock de Duytſche knechten ten leſten toe-ſtemden / hoe-wel ſy corts te voren hunnen Eedt alle vernieut haddē/ ten uyterſten toe te houden. Alſo wert het ſtercke Slot Caniſſa over ghegheven den 22 Octobris/hebbende goede condicien / ende werden in behouder handt met lyf ende goet wel beleydet: maer daer nae is den Gouverneur George Paradyſer ghevanghen gheſtelt/ ende lange iſſer teghen hem geprocedeert/ ende tē leſten is hy met eenighe van zyne Bevelhebberen ter doodt ghebrocht/hoe-wel veel al-omme in Duytſch-landt hem ontſchuldich hielden/ alſo hy oock den doot daer op gheſtorven is/ende beriep zijn Rechters voor den Richter-ſtoel Chriſti : maer men ſeyde dat hy om Religie in haet was / ende zijn doodt moeſte eenighe grooter Meeſters ontſchuldighen.

Den Turck deſe plaetſe becomen hebbende/ wel gheleghen om zijn frontieren te bewaeren/ heeft al-daer rontomme doen publiceren/dat hy het Lant-volck vryheyt conſenteerde voor drie Jaren/ſonder aen gheloove/ lyf/ leven ende goederen eenich leet ofte quellinghe aen-ghedaen te worden/ ende dat met ſchut eñ ſcherm des grooten Heere/etc.

Vrede-handelinge met den Turck begonſt te handelen.

Machomet Baſcha Overſte des Turcks in Hongarien/hebbende eenighe kenniſſe eñ vrientſchap (door ghevanghenen) metten Hertogh van Mercure gemaeckt/ heeft hem eenen Brief gheſchreven van date 10 February / in't Jaer van hun Machomets tellinghe 1009/ verſoeckende te willen met hem een middelaer weſen van eenen Vrede / tuſſchen zynen grooten Keyſer ende den Roomſchen Keyſer te weghe te brengen/om te vermyden het menſchelyck bloet-ſtorten/met veel redelijcke ende diſcrete perſuaſien:waer uyt naemaels wel een onderhandelinghe/maer geen beſluyt ghevolcht is.

Den Keyſer Rudolf vont hem op dit pas/ſoo inde Turckſche oorloghe/ als in Nederlandtſche ſaken/qualyck gediẽt van vele vā zijn dienaers/ principalijcken inden tocht vanden Admirant in 't Cleeſſche-landt ende Weſtphalen : dies hy eenighe van hem dreef / als Pencionariſſen van Spaengien/ ende die partie te veel toe-gedaen/ als daer doen ter tydt ghenoemt werden / den Heer Wolf Rumpf eñ Heer Paul Sixt Trantſon/ende andere.

Coninghs Jacob de 6. van Schotlant perijckel des doots/ hem toecomende vandē Grave van Gore zijn broeder den vyfden Auguſti.

Wy ſullen hier een vreemde geſchiedeniſſe van den Coningh (Jacob de ſeſte) van Schotlandt verhalen/te weten : daer was inden Somer van dit Jaer 1600/ een Schots Jonck Grave van Gore genoemt/ vanden geſlachte Rutvhen/ uyt een lāge reyſe t'huys-comēde/hebbende Duytſlandt ende Enghelandt wel beſocht/oock in Italien ende Vranckrijck langhe ghewoont : Deſe hadde veel Broeders eñ Suſters/ende dē Vader was inde onder-jarigheyt van deſen Coning in Schotlandt onthalſt geweeſt/ dan deſe kinderen waren in goede eſtimatie ende aenſien : ende deſen Grave nu nieu t'huys-ghecomen zijnde/vermeerderde haer reputatie. Deſe hadde eenen Broeder Alexander Rutvhen genaemt/ontrent 20 jaeren out / die uyt zijn Broeders huys tot Perth ſmorghens vroech reedt/den vijfden Auguſti/om den Coningh van Schotlandt(die den ſelven morghen van Fālcolandt ter jacht rydende was)te ſpreecken/byden Coningh ghecomen/ heeft hem ſecretelijcken aen-gheſeyt / hoe dat hy eenen man gevonden hadde/die ſavonts te vooren eenen grooten pot met ghemunt Gout in d'eerde gebonden hadde : den welcken man ende pot hy in zijn Broeders huys op-geſloten hadde/ om den Coningh dien te preſenteren / om de groote rariteyten die daer in mochten weſen: Waer-omme badt/te willen ſecretelijcken af-ryden nae Perth / ende dien ghenieten : dit bidden gheſchiede met ſo groote importuniteyt/dat den Coningh ſelve achter dencken creegh : niet-temin om den Edel-man te gelieven/ eñ de Jacht ghedaen zijnde/ mede uyt nieus-gierichheyt/heeft hem laten gheſegghen / ende is met cleyn gheſelſchap/metten Hertogh van Linox/eñ den Grave van Marre/met weynich andere/ſonder zynē Jacht-hooren af te doē/ofte zijn Sweert te gorden/nae Perth gereden/ ten huyſe vanden Grave van Gore/al-waer ſy den Grave vondē aende Tafel ſitten ten noen-male : ter-wyle men de noen-male voor den Coning reede maecte/ hadde den Coningh gheerne deſe pot metten goude beſien: maer Alexander ſeyde den Coningh moeſte eerſt eten : als nu den Coningh gegeten hadde/ende de ander Heeren oock nae den Coningh/ etende waren : heeft Alexander den Coningh ſecretelijcken alleene boven gheleyt (ſoo hy ſeyde) by den man die den pot ſoude hebben/ende ſloot alle de deuren achter hem vaſt toe / ende brocht hem in een cleyn Cabinet ofte Camerkē/alwaer zy vonden eenen ghewapenden man ſtaen / ghenoemt Andreas Hendrickſon/ ontfangher vanden Grave zynen Broeder : deſe den Coningh ſiende/werdt van vreeſe bevende/ ende met ſprekende/alſoo hem belaſt was : al-daer in-ghecomen/ende de deure geſloten/heeft Alexander zijn hooft niet alleene ghedeckt/ maer met een grammich gemoet dē mans (Hendrickſon) poingaert uyt-ghetrocken / ende den Coningh ghedreycht te door-ſteken/ ſoo hy riep ofte ghetier maeckte/ ofte het venſter opende : ſeyde voorts/ ofte hem niet en ghedachte de doot van haren Vader/ die hy nu aen hem wilde wreecken/etc.

Dē Coning comt in Gore zijn huys om eenen gevonden pot gouts te ſiene.

Dē Coning in een Cabinet wordt van Alexander/Gores broeder beſprongen/in doots perijckel.

Den Coningh verſlaghen(hem vindende ſonder eenigh gheweer / alleene met zynen Jacht-hooren) begoſte voor zijn levē ſchoon te ſpreken/ excuſerende hun Vaders doodt / als gheſchiet in zijn onder-jarigheydt eñ jonckheyt : ende hoe hy haer-lieden altyt in eeren gehouden hadde. Mede het leet dat zy hem aen-doen ſouden (zijnde haren Coningh) ſoude vande zyne (naemelijck van zyne kinderen) ghewroken worden : ten leſten toe-ſegghende ende ſweerende/al datter geſchiet ware/ſoude ſecreet ende verholen/vergheten ende vergheven blyven : daer-toe dat oock den ghewapenden Hendrickſon/zijnde een ſlecht eenvoudigh man / zijn beſte met bidden dede. Hier door ſcheen ten leſten Alexander beweecht te worden/ofte gheveynſde hem ſulcks / ſeggende/eñ zijn hoet af-nemēde met reverentie: ſweerende/ſo den Coning die in-jurie ofte verſmaetheyt hem aen-ghedaen/wilde vergheten eñ vergheven/ende niet uyt-brenghen watter gheſchiet ware/ ſo wilde hy hem zijn leven ſchencken ende behouden/ ende zynen Broeder alleene met hem te ſpreken al-daer brenghen. Den Coningh miſhaeghde de Broeders comſte/ dā Alexander ſeyde/hy en hoefde niet te vreeſen/ noch miſtrouwē zijn leven/ſo hy ſelve de ſaecke ſecreet hiel : want zynen Broeder gecomen weſende/ ſoude hem zynen ſin ſegghen / ende daer-mede ghinck uyt om zynen Broeder (alſo hy ſeyde) te halen: belaſtende den ghewapenden man / wel toe te ſien / den Coningh wel te bewarẽ tot zijn weder-comſte/ hem wreedelijck dreyghende/ſoo hy 'tſelfde niet en dede: de Coningh oock biddende die garde ofte bewaringe hem niet qualijcken af te nemen ofte te verſmadẽ/met dien ſloot het Cabinet toe. Den Coningh beſtondt den ghewapenden Herriſon te vragen/ ofte hy daer geſet was om hem te dooden/ende oft hy mette Broeders zijn doot gheſworen hadde/ende dierghelijcke meer: maer hy bevende/verſchrickt eñ verſtorven/antwoorde/ nemende Gode tot ghetuyghe/dat hy gheenſins vãde Broeders raet ofte daet en wiſte/ dan dat den Grave hem belaſt hadde / dat hy alles doen ſoude/wat hem zynen Broeder ſoude bevelen/ ende alſoo hadde hem Alexander belaſt dat Harnaſch aen te doen/ ende al-daer in dat Cabinet zijn weder-comſte wel te wachten/ ende alſo was hy corts te vooren daer-inne geſtelt: maer wiſte niet tot wat eynde/ eñ van dit feyt gantſch noyt ghehoort ofte geweten te hebben. Den Coningh/ om dat hy gheſworen hadde niet te roepen/noch oock het venſter te openen / belaſte hy hem het venſter te openen/ dat hy terſtont dede.

Dẽ Coning alleene met eenẽ gewapendẽ man opgeſloten.

Hier-en-tuſſchen dat den Coningh in deſe benautheyt ſtont/den Hertogh eñ den Grave mette andere s'Coninghs dienaers / hebbende haer maeltijt ghedaen/ende ſochten den Coningh/ die den Grave Gore ſeyde/ waer wech ghereden by de achter-poorte/ dan buyten byden Portier comende/ſeyde dat hy niet uyt-ghegaen ware: den Grave hier-omme op dẽ Portier geſtoort zijnde / ſeyde/ de Heeren ſouden wat vertoeven/ hy wilde na den Coningh vernemen: daer-en-tuſſchen mocht hy met zynen Broeder Alexander ſpreecken/als wel te dencken is: weder-comende ſeyde tot de Heeren/den Coningh ware al langhe by de achter-poorte uyt-gereden/ſoo ſy hem wilden volgẽ/moeſten hun haeſten/ hy ſelve wilde mede ryden. Daer-en-tuſſchen was Alexander weder boven gecomen/weynich ofte niet met zijn Broeder den Grave geſproocken hebbende/ eñ onbedochtelijck de deure niet ſluytende/ ſeyde totten Coningh deſperatelijcken/hy moeſte ſterven/ ende met groote geſtoortheyt thoonde hem zynen couſebant / daer-mede hy geſworen hadde den Coningh te binden. Hier-over den Coningh (die te vooren ſchoon gheſproocken hadde) gheſtoort/ ſeyde/ hy waer een vry Coningh gheboren/ ende alſoo wilde hy vry ſterven / ende gheen binden lyden: waer-op dat Alexander beſtondt zijn handen aenden Coning te ſlaen/den Coning hem weerende/ſoo wilde hy zijn ſweert trecken/ daer den Coningh zijn rechter hant op ſloech/eñ mette ſlincker hem by-den halſe vattende / om hem die toe te douwẽ: Alexander daer-en-tegen met zijn ſlincker handt ſtopte den Coningh den mont/om hem 'troepen te beletten / alſo worſtelende t'ſamen/deyſde den Coning al nae de venſter/ (die Herriſon hem gheopent hadde/die terwyle uyt vreeſe al ſtil ſtont) ende ſoo met zynen elle-boghe die open-gheſtoten / riep ſoo hy beſt conde/datmen hem vermoorde. Tot allen ghelucke waren doen rechts de Heerẽ daer ontrent/ ende hem hoorende/ ende zijn ſtemme kennende/ liep elck toe om by hem te comen/lancks den gemeynen trap: den Grave Gore ſelve vraghende watter ſchuylde: maer alſoo daer eenen ſecreten trap was / daer rechts de deure open-ghelaten was / het zy byden ghewapenden Herriſon (die wech-gheloopen was) ofte anderſins: eenighe dien trap vindẽde/ waer van d'eerſte was eenen Jan Ramſey / een jonck man / Dienaer vanden Coningh/iſſe op-gheloopen/ langhe beſich zijnde om zynen Valck (die hy op den arm hadde) af te worpen: terwyle hadde den Coning Alexander al worſtelende uyt het Cabinet gheſtooten/ ende ter neder geworpen/ hem meynende met zijn eyghen ſweert te ſlaen/eñ de trappen af te ſtooten/ rechts als deſen Ramſey op-quam/ende de deuren open-vondt/ open-ghelaten om Grave Gore op te comen/ofte oock by den Herriſon vluchtende open-ghelaten: deſen ſiende den Coningh hem op't lijf / ſoo gheeft hy den Alexander met eenen Poingiaert een ofte twee ſteecken in't lijf/ ende alſo ſtieten zy beyden hem de trappen af.

Alexander wil den Coning bindẽ.

Dẽ Coning met Alexander worſtelende / riep/ ende wordt verhoort.

Alexander werdt van Ramſey metten Coningh/ worſtelende door-ſtekẽ.

Den Ridder Thomas Areſkin hadde terwyle beſich geweeſt metten Grave Gore/ om hem by den hals te vatten: maer wert hem van zijn dienaers ontweldicht: terwyle de andere Heerẽ elders geloopen zijnde/vont hem ſelven bycans alleene: dan ſoo wanneer hy (van boven uyt de venſter) van Ramſey gheroepen werdt/alſo dat hy metten Medecijn des Coninghs / Doctoor Hughe Hereſius/ende eenẽ dienaer Wilſon/terſtont de trappen op-liepẽ/ende daer ontmoeten den gewonden Alexander/ die zy met veel wonden voorts door-ſtaecken/ maer hy ſeer roepende dat het zijn werck ofte doẽ niet en was/noch hem ſulcks te wyten/ende alſoo ſtorf. Deſe drie nu boven gecomen zijnde/vonden den Coningh met blyſchappe levende/met het ſweert van Alexander inde handt/ daer hy nu alle gewelt mede wilde af-weeren: dan deſe Heeren ende Dienaers hebben hem met fortſen in't Cabinet geſtooten ende geſloten/ hoorende meer geruchts: Want den Grave Gore perplex/ ende niet wetende wat voor-nemen/was terwyle met ſeven van zijn Dienaers geloopen nae deſen ſecreten trap/hy een Helmet op zijn hooft hebbẽde/ende in elcke handt een bloot Rappier. Boven gecomen zijnde / eer zy de deure hadden connen ſluyten/hebben de vier van s'Coninghs zyde / haer teghen de acht ter weere geſtelt/ al-waer om de enghde der Cameren/alle niet wel vechten conden / principalijck om dat den Grave met zijn twee Rappieren ſwierende ende ſchermẽde/ alle de ruymte den zynen benam: ten leſten een wyle ghevochten hebbende / den Grave ſweerende hy wilde zijn Broeders doot wreecken: de andere roepende hy hadde den Coningh willen dooden/ofte ghedoot: ſoo ſcheen den Grave/ dat hy gheerne wilde ſpreecken ende hooren/eñ ſoo wat achter-waerts deyſende/leunẽde tegẽ de Want/ ſoo gaf hem Ramſey eenen ſteeck van onder inden buyck / dat hy viel ende noyt en ſprack/ ofte God aen-riep: die andere zijn Dienaers veel ghequetſt zijnde/verliepent/haren Heere doodtſiende: van s'Conings zyde waren zy alle (drie) ghequetſt / behalven den knecht Wilſon / ende vol-werckten terſtondt dien trap toe.

Grave van Gore met zijnder ſeven Dienaers ter weere zijnde wordt doorſteken.

Terwyle dit gheſchiede/ waren den Hertoge van Linox ende de Grave van Marre met haer volck/de ghemeyne trappen op-gheloopen/om den Coning te helpen/ daer zy de ſtercke deuren ſeer vaſt al-omme vonden gheſloten/ende ſoo ſy nu wel een halve ure doende waeren gheweeſt/ met hamers ende andere inſtrumenten / om de deuren open te ſlaen / mits s'Coninghs Volck meynden dat het haer vyanden waren/eñ daeromme vaſt toe hielden ghebolwerckt/ſoo dat zy als altemet het gheroep ende ſlaen wat op-hiel/ nae malcanderen luyſterende / zy malcanderen aende ſtemmen hebben ghekent ende verſtaen/ ende ſelve gheopent : al waer zy malcanderen het ſtuck claghende / ſoo viel den Coningh ende zy alle-gader op haer knien / Gode danckende van zijn groote ghenade.

Dẽ Hertoge van Linox/ Marre eñ andere/ breken de deuren open/ eñ vinden den Coning geſalveert.

Terwylen was het ſtedeken geheel in al-arme gecomen / maer den Coning hem inde venſter vertoonende/ ende het volck aenſprekende/ heeft den al-arm gheſtiſt/de principaelſte vander ſtadt by hem ontbiedende/ende de ſake verhalende.

Voorder dede den Coningh het huys onderſoecken/eñ bevont dat onder het Cabinet/ daer den Coningh in ghebrocht was / eenen diepen kelder was/eñ ſeer doncker/ boven met plancken overdect / ende met bieſen overſtropt / als ofte ſy den Coning daer hadden willen in worpen. De dooden werden oock onderſocht/dan in des Graven ſack van zijn cleederen/ vonden ſy eenige ſchriften van Toveryen ſo het ſcheen/ met Latijnſche eñ Hebreeuſche namen beſchreven / ghelijck de Negromanten ghebruycken/ waer uyt ſcheen/ dat hy groot betrouwen daer op moeſt hebben:want zyn dienaers die met hẽ in Italien geweeſt hadden/getuyghden dat hy altijt dierghelijcke dinghen wilde by hem hebben ende in Italien veel Nigromantiſche conſten van eenen gheleerden Pape/ die eenen halven Tovenaer gheacht worde/gheleert hadde/ eñ conde veel conſtige dingẽ doẽ / oock pronoſtiqueren/ eñ meyndẽ nu wat vreemts daer mede uyt te rechten. Den Coning reedt dien avont noch nae Falcklandt/daer hẽ 't volck met hoopen gewapent tegen quam/ tot zyner hulpe/die verblijt waren dat ſy hem ſaghen Gode danckende/oock publiquelijck in alle kercken. Daer wert mede groote neerſtichheyt ghedaen/om eenighe conſpiratien uyt te vinden / ſelve die levẽ/des Graven dienaers/ die met hem in-quamen/ ghevangen zijnde/ ſcherp gheexamineert/ ende ter doot verweſen/hebben niet anders beleden / dan dat ſy uyt haeren Heere ende Meeſters bevel ghevochten hadden/ alſo ſy dachten dat het behoorde/ ende dat ſy noyt vanden Coning te dooden gehoort/ noch haer Heeren van hem hooren ſpreken hadden yet tot ſulcx ſtreckende/ jae ſelve den Andreas Hendrickſon/ die ſcheen om den Coning te vermoorden/dat daer vande Broeders gheſtelt was/ en wiſten mede van haer niet te ſegghen.

Diſcourſen over de gheſchiedeniſſe in Conings eñ Vorſten Hoven.

Dit feyt met verhaelde circonſtantien/wert al-omme in Druck/ in Latijn ende ander Talen/aldus uyt-ghegheven:ende dien niet tegenſtaende/werter al-omme in Princen Hoven/eñ elders/vreemt ende verſcheydelijcken van ghesproken ende gediſcoureert/vele qualijck gelovende / dat ſulcken cloecken ervarenen Grave/ ende ſo jongen man zynen Broeder Alexander/ ſoo grooten ſtuck ſo onbedachtelijcken / ſonder voorder conſpiratie ende preparatie ofte voorraet (om hun te ſalveren) ſouden aen-gevangen hebben/ſoo flechtelijck / ende te veel ſtoutelijck onder hun beyden alleen/ſonder in eenighe maniere ſuſpitie van haer ghegheven ofte betoont te hebben/ met dierghelijcke argumenten meer. Dies preſumeerden eenighe datter Toverye ofte yet anders onder ſchuylende was: maer alſoo daer over de Boecxkens in verſcheyden Talen ghedruckt/te vinden zijn/ ſullen wy den curieuſen/ zijn oordeel vry-laten/ totte Boecxkens ſenden.

Den vijfden dach Auguſti wort ter gedachteniſſe van des Conings behoudeniſſe/ voor een Feeſt-dach ghehouden / Gode daer af te loven ende te dancken in Schotlant ende Enghelant.

Eynde des tweentwintichſte Boecks.

Het drieentwintichſte Boeck,

Sommaire, Ofte cort verhael vant drieentwintichſte Boeck.

FRanſoys de Provincens aenſlagh op Geertruydenbergh werdt ontdeckt. Verſcheyden aen-ſlaghen ende courſen worden ghedaen in het Landt van Cleef/Gelre ende Luyck. Marquis de Burgow trout Sibilla van Cleef. Cloet neemt Crakow. Den ghevanghen Admirant wert verloſt met alle andere: teghen de ghevangenen onderdanen vande Vereenichde Landen. Hiſtorie/ leven ende doot vanden Grave van Eſſex in Enghelandt. De Vereenichde Landen ſenden meer ſchepen nae Ooſt-Indien. Olivier van Oirt comt t'huys/hebbende s'Werelts Cloot om-gheſeylt. Het quaet ſucces van Jaques Mahu/met zijn 5 ſchepen ghevaren door de Strate van Magellaen. Enghelandt ſendt 4 ſchepen nae Ooſt-Indien. Spaengiaerden ende Duynkerckers wapenen hun ter Zee. Galeyen van Sluys nemen Coop-vaerders van Dordrecht/mits haren Convoyer van zijn eygen Poeder verbrande. Acht-hondert ſchepen varen uyt Nederlant/Ooſtwaert; Ende wel vijfthien-hondert Buyſſen ter Haringh-vaert. Aenſlagh op Vliſſingen ontdeckt. Dach-vaerden by Ghedeputeerde tuſſchen Vranckrijck ende de Eerts-hertoghen worden ghehouden. Het Huys van Melun werdt herſtelt. Theodore Trivultio brenght Italiaenſch ende Spaenſch Crijghs-volck in Nederlandt: Met tydinge dat eenen Prieſter hadde eenen anderen vergheven in't Sacrament. Een Soldaet half Man eñ half Vrouwe/hebbende een Wijf/baert een Kindt. Mutinatien in-de Schanſen voor Ooſtende ende tot Antwerpen onder't Schip-volck. Graef Lodewijck van Naſſouwen trout de Gravinne Weduwe van Valckenſteyn ende Brouck. Pr. Mauritz beleghert ende wint Rijn-berck / eñ doet het ſtercken. Meurs werdt oock ghenomen ende gheſterckt/ende Prince Mauritz wordt al-daer ende tot Crakow voor Heere ghehult. De Eertſ-hertoghen doen Ooſtende belegheren/daer verhaelt wordt de gelegentheyt/ met het teghen-weer ende ernſt van weder-zyden. Prince Mauritz beleghert s'Hertoghen-boſch/dies door den grooten vorſt daer moeſte weder af trecken. Geboorten vande Infanta van Spaengien / Dolphin van Vranckrijck / ende des Paltſ-grave Cheur-vorſts Sone. Om twiſt inde Religie in Saxen/werdt Doctoor Crel onthooft. In Hongarien werdt Alba Regalis ghewonnen/ende weder verlooren. Het belegh van Caniſſa door de coude op-ghebroocken. De Vloote van Doria op Africa/heeft te vergheefs gevaren. Don Joan d'Aquila van uyt Spaengien invadeert Yrlandt / neemt Keuſel ende ander Havenen/ die hy vaſt ſterckte: dan wordt beleghert ende zijn ontſet gheſlaghen/ dies met compoſitie vertreckt. Ooſtende wort gedreyght van ſtormen doet den Gouverneur Vere van een gheveynſde compoſitie handelen: maer meer Volck binnen ghecreghen hebbende/ſpot metten Eertz-hertogh / die geſtoort zijnde/ſtormt op Ooſtende/ende wordt af-gheſlaghen: Waer van den ſtaet ende ſtant vertelt wordt/ende beyde de beleggers ende belegherde reſolutien om te herdueren. Vrouwen in Mans cleederen inde Nederlandtſche Oorloghe ghevonden. Een Dochter (Johanna Balam) leeft in't derde Jaer ſonder eten ofte drincken. Het Collegie van Tonon tot Roomen / maeckt een verbondt teghen de Ghereformeerde Religie / dat eenen Baronius ontdeckt/ maer werdt niet al ghelooft.

☞ Dit alles is gheſchiet binnen den tijdt van vijfthien maenden 1601. onder't gouvernement vande Eertſ-Hertoghen aen d'een zyde/ ende Pr. Mauritz met Gr. Willem van Naſſouwen over d'ander zyde.

Franſoys de Province zijn aenſlach op Geertruydenbergh ontdeckt/ in Januario 1601.

IN het leſte van't Jaer 1600 iſſer in Crijghs-ſaken in Nederlandt weynich van weder-zyden voor-genomen/mits dē Winter/maer wel ſecrete aenſlagen: onder andere iſſer ontdeckt eenen aen-ſlagh om de Stadt van Geertruyden-bergh in te nemē: daer was eenē Edel-man van Bruyſſel/ Franſoys de Province ghenoemt/ die verſocht door zynen Broeder Adolf/ van wegen den Heer van Grobbendonck/ Gouverneur vā s'Hertogen-boſch/ zynē dienſt niet te weygerē/om deſe ſtadt van Geertruyden-berghe te brengen onder de macht des Hertoghen van Brabandt: tot het welcke hy ten leſten beweecht is gheweeſt/ niet (ſoo hy ſeyde) om goet te vercryghen/ maer om Gode ende zynen Prince dienſt te doen/ eñ met dat voornemen was hy nae Bruyſſel getrockē/ al-waer hy van Vaſſeur/ Heere van Marienſant/ vorder inſtructie ende twee hondert Philips daelders ontfinck/ met vorder belofte van heerlijcke recompentie. Eer hy van Bruyſſel ſcheyde/ hadde hy hem ghebiecht ende het Sacrament ontfanghen vanden Overſten der Jeſuiten/ die hē conſenteerde/ dat hy mochte ſoecken ſonder ſonde ofte quetſinghe van conſcientie/ eenighe ſtadt tot haren wettighen Heere te brengen/ mits ſoo weynich bloets te ſtorten als mogelijc ware/etc. Hy liet daer-mede eē ſchriftelick verſoeck voor zynē Broeder/ om te mogē de beloofde recompentie ſoliciteren/ſo hy gevangen ofte daer over gedoot mochte worden.

. Met dit voor-nemen heeft deſen Franſoys Province hem in dienſte begevē tot Geertruyden-berghe/onder den Ritmeeſter vander Nel/ ende onder hem voor ruyter gereden/ om alſoo tot Geertruyden-berghe eenighe plaetſe te beſpieden/om Grobbendoncks volck in te laten/ al-waer hy eē plaetſe vont/om achter eē huys/ het Hert genoemt/ met thien Leeren te beclimmen/ende te voren ſoude hy met eenige andere uyt-ryden/ hebbende een looſe ghevanckeniſſe ghepracktiſeert/te weten/ dat hy ſoude ontrent twintich mannen/ met haren wille ghevangen in-brenghen van ontrent s'Hertogen-boſch/eñ die ſtellen in handen vanden ghewaeldigen Provooſt / ende die ſoude hy des nachts / als-men de ſtadt beclimmen ſoude / helpen los uyt-breken / ende met die de Wacht door-ſteken / ende de veſte ſoo lange claer ende veyl te houden/tot dat Grobbendoncks volck met Leeren ſouden moghen op-gheclommen weſen / ende alſoo de ſtadt vermeeſteren ende in-nemen.

Dit ontdeckt zijnde/is dē voorſz. Franſoys daer over gevangen/ eñ heeft dit aldus al ſelve bekent/ waer-omme hy vanden Crijghs-raet binnen Geertruyden-bergh den 5 Januarij 1601 ter doodt verweſen / ende daer over onthalſt ende gequartiert is. Eer hy ſtorf heeft hy groot leet-weſen over zijn miſdaet ghehadt/ eñ ſchreef eenen Brief aen zynen Broeder Adolf de Province / beclagende zijn groote ſonde/eñ dat hy door zijn ghevanckeniſſe vande H. Schriftuere

Franſoys de Province onthalſt/ verandert zijnde van Religie.

1601.

tuere onderrichtinge gecreghen hadde van zijn ſalicheydt: waer-omme hy zijn Broeder ende Vriendẽ badt/ neerſtelijckẽ te willẽ het nieuwe Teſtament leſen/ op dat ſy waere kenniſſe van hare ſonden mochten vercrygen/ met het ware ſalichmakende Gheloove.

Hy hadde eertijts een Teſtament gemaeckt/ met een Legatie dat het gebroken Sacramẽts huyſkẽ weder ſoude opgemaect worden: maer nu begeerde hy/ dat-men ſulcks niet en dede/ want Chriſtus woonde inden Hemel/ dan ſy ſouden dat ghelt de huys-armen gheven/ dat welcke God veel aengenamer ſoude weſen. Aldus werdt de ſtadt Geertruyden-berghe van dien aenſlagh bevrijdt.

't Caſteel vã Crapoel genomen ende geplondert.

Eenighe 80 Peerden der Vereenichde Landen met wat Voet-volcks/ hebben den 15 Januarij ſeer behendelijcken het Caſteel Crapoel/ by Limborgh ingenomen/ met een Petard ofte Mortier de Poorte open gheſchoten/ ende daer eenen tamelijcken buyt in gelde/ juweelen ende ſilver-werck gevonden/ dat daer veel gevlucht ofte in bewaringhe ghebrocht was: ſy vinghen daer den Droſſart Herman Schuyl/ Broeder vanden Rentmeeſter: ſy namen maer mede het gereetſte ende dat ſy wel conden dragẽ/ eñ trocken daer weder van: ſy werden terſtondt ghevolcht van vier ofte vijf hondert peerden/ tot in't Landt van Gulick/ alwaer hun ontſet ofte hulpe ontmoete.

Straffen vã die vã Rijnberck in Cleve/etc.

De Spaenſche garniſoenen van Rijnberck ende Gelre liepen eñ ſtreufden alle deſen Winter het Landt van Gulick ende Cleve/ namen oock etlijcke Wagenen/ den Hertogh van Cleve toecomende die ſy tot Rijnberck voerden eñ buyt maecten: dies den Vorſt tot Duyſſeldorp ooc ſchepẽ/ die van Berck toecomende/ aenhiel: eñ bovẽ dat ſulcx dagelijcx geſchiede/ ſo quelden de gemutineerde van Hamont (diemen de ſtadt ende 't Caſteel van Weert tot verſekeringe hadde in-ghegheven) die van Gulick ſeer/ ende verſochten onder eenighe pretexten/ die ſy voorwenden/ een brantſchat van 40 duyſent gulden: dies de garniſoenen vande contrarie partye Pr. Mauritz oock 40 duyſent gelijcke guldens eyſchtẽ/ ende dat om dat ſy ſulcx haer vyanden de Spaenſche gaven/ ende haer Neutraliteyt niet en hieldẽ/ ende over ſulcx werden die Landen van weder-zydẽ jammerlijck beſchadicht.

Daer over werden veel Lant-dagen gehouden/ om ſulcken over-laſt voor te comen/ dies veel particuliere ſteden eñ Heerſchappen volck aen-namen tot haer eygen beſchuttinge: ſy ſoliciteerden ende trachten by alle middelen/ hoe ſy den Rijnſtroom vry ende open mochten gecryghen/ ghewillich zijnde daer voren eenen redelijcken penning te geven. Sy vercregen by wylen met ghelt een paſpoort van die van Rijnberck voor eenighe Schepen/ om te mogen tot Ceulen vaeren met viſch/ haring/ botter/ keeſen/ etc.

De Lantſaten van Luyc beclagẽ haer over de beſcherminge van haeren Vorſt.

De Landtſaten vanden Lande van Luyck hebben oock in't beginſel van dit Jaer veelderhande clachten ghedaen/ ſo aen de Eertz-hertogen/ Rijcx-vorſten haer gebueren/ ende aen haren Biſſchop/ harẽ Over-heere/ over het brãtſchatten der ghemutineerde om-liggende garniſoenen/ ende dat ſoo ernſtich/ dat de Edelen/ Ridderſchap ende Steden haren Vorſt eñ Biſſchop deden aen-ſegghen/ ſoo hy hun niet beter ende anders conde beſchermen/ ſoo moeſten ſy anderen ſcherm verſoecken ende aen-nemẽ van haer ghebueren/ die hun ſulcx wel aenbiedende waren/ waer onder den Coning van Vranckrijck genoemt wert. Hier over is den Biſſchop ſelve tot Luyck ghecomen/ ende gheſocht alle contentement te geven: ende deſen Cheur-vorſt ende Biſſchop Ernſt van Beyeren/ heeft zynẽ Neef/ Hertogh Ferdinand van Beyeren/ voor Conduiteur des Stifts Ceulen ende Luyck doen aen-nemen/ als toe-comende Biſſchop.

1601.

Marc-grave van Borgou trouw Vrou Sibilla van Cleve.

Daer is oock een Houwelijck gheſloten tuſſchen den Marquis van Borgow (een Sone van Ferdinand Eertz-hertogh van Ooſtenrijck/ die een Broeder was vanden leſten Keyſer Maximiliaen van een Welſerinne geboren) ende Vrouwe Sibilla van Cleve/ de jonghſte Dochter vanden ſelfden huyſe van Cleve. Deſen Marck-grave was een Broeder van-den Cardinael Andreas van Ooſtenrijck/ onlangs voor den Eertz-hertogh in Nederlandt Gouverneur gheweeſt/ ende deſe is den 2 Meert tot Ceulen aen-gecomen/ ende ſoo voorts na Duſſeldorp/ al-waer het Houwelijck vol-brocht is gheweeſt den 4 Meert/ ende is ontrent den 20 Meert met zijn nieuwe getrouwde Vrouwe door Ceulen nae zyn Landt getrocken. Zijn voorſz. Broeder den Cardinael/ zijnde Biſſchop van Conſtance/ was te voren in November tot Romen gheſtorven/ beſittende veel Gheeſtelijcke goederen.

In Cleve/ beneffens den regeerendẽ Hertoghe/ zijn vier Dochteren/ waer van de outſte Maria/ getrout was met Albreght van Brandenborgh/ Hertogh van Pruyſſen: De tweede/ Eliſabeth Anna met Philips Lodewijc/ Paltzgraef aen den Rijn/ Hertogh van Beyeren tot Neurenborgh: De derde/ Magdalena met Johan Philips/ Lodewijcx Broeder/ Paltz-grave ende Hertogh van Zweybrugghe: Ende de leſte/ Sibilla/ aen deſen Charles van Ooſtenrijck/ Marck-grave van Borgow/ ende Sone vanden Eertzhertogh Ferdinand.

Op deſe Dochteren ofte haere Erven was het apparẽt dat deſe vier Vorſtendommen/ om dat den Vorſt ſelve ſonder kinderen is/ ſoude mogen verſterven/ ende om dat deſe drie outſte aen Proteſtante Vorſten getrout waren/ ende deſe jonghſte aen't Huys van Ooſtenrijck/ gaf alderhande nae-dencken.

Toleratie in Religie in Cleve.

Daer wert gereporteert/ nae veel Lant-dagen in deſe Vorſtendommen in deſen tijdt ghehouden/ dat tot Duſſeldorp in April/ door de beleydinghe der Vorſtinne/ een Dochter van Lottringen/ een redelijcke reformatie ende toleratie in Religie voor-ghenomen was/ om datter in ſaecken van Religie ghenen twiſt ontſpringhen ſouden/ ende datmen voort-aen niemanden/ om verſcheydenheyt van Religie/ tot Efficien ofte Lants Ampten bequaem/ en ſoude weder-leggen/ dat welcke veel ruſte eñ vrede al-daer veroorſaecte/ ende de lieden bevrydde van alle vervolginghe om Religie ſaken.

Het Huys ofte Caſteel van Cracouw/ mette Heerlijckheyt/ was ghegheven (als voren gheſeydt is) vande Gravinne van Meurs by Teſtamente aenden Prince Mauritz van Naſſouwen/ zijnde een heerlijckheyt onder Meurs gelegen/ maer was Anno 1586 vanden Hertogh van Parma ghelevert aen Salentijn/ Grave van Yſenborgh/ om eenighe pretenſien: Deſen Grave hadde ſint die tijdt altoos het beſit ghehouden/ ende nu ſoo lach daer een Capiteyn op/ ghenoemt den langhen Huyben/ met 15 ofte 16 mannen/ zijnde een ſtercke ſterckte/ in moraſch gheleghen.

Prince Mauritz verſtaen hebbende dat de buyten grachten inden Winter niet gebijt ofte van't ijs open-gehouden werden/ maer datmẽ daer over mochte gaen/ heeft den Ritmeeſter

Cloet/een cloeck ende ſtrengh Crijſ-man / bevel gheghęven/ eenen aen-ſlagh daer op te maken/ met 300 peerden uyt Nimmeghen / ende eenich voet-volck uyt Wachtendonck. Alſoo is Cloet den 8 Februarij met zijn ruyteren gecomen tot Nieukerck / ontrent Wachtendonck / daer den Gouverneur van Stralen / Dulcken genoemt/ van ghewaerſchout zijnde/hem volchde met ontrent 40 peerden ende 4 ofte 500 voet-knechten/ de welcke s'morgens voor den dageraet/Cloets volck ſoo dapper in't Dorp aen-taſten / datter wel 40 ruyteren over-vallen werden / eer d'ander door het getier ende gebas der honden / daer van conden ghewaerſchout weſen / ende uyt het Dorp gheraken: maer als ſy nu uyt het Dorp geraeckt waren/ſtelden ſy heur in ordre/ende bemerckende dat die van Stralen heur niet en volchden / maer datſe wech-trocken door eē diepe ſtrate/voorderlijck om hun voet-volc te verweeren teghen peerden: hebbende al-reede van Cloets ruyteren wel 30 ghevangen ghenomen/ meeſt vande compagnie van Pr. Mauritz / die welcke hun corts weder af-ghejaecht werden: want Cloet daer door beweecht ende verbittert/ heeft eenen anderen wech om-gereden/ ende onderſchepte hun den wech / als ſy uyt dien wech op een heyde waren gecomen/ ende heeft die van voren ende principalijck van achter aenghetaſt/ ende veel ruyteren ende voet-volck verſlagen: de reſte/latende vele dooden op't veldt / ſalveerden haer op een ſeker Hof-ſtede/ die hy terſtondt beſettede/ende dwongſe met apointement haer over te geven/ op't quartier ofte behoorlijck rantſoen: hy liet de gemeyn ſoldaten/ tot ontrent 370 toe/los gaen/ende hielt alleenlijck gevangen den Overſten Dulcken/Gouverneur van Stralen/ metten Capiteyn Golſteyn/ende ſevē Officiers/ om te verantwoorden het rantſoen voor hun allen. Cloet verloor ontrent 6 ofte 7 mannē/ maer hadde veel gequetſte mannen ende peerden.

Ritmeeſter Cloet ſlaet den Gouverneur van Stralen den 8 Februarij

Daer nae ſoo quam het beſtemt voet-volck van Wachtendonck by Cloet/eñ trock doē evenwel voort nae Crakouw / ende quam den 9 Februarij s'nachts daer voren / de ruyteren ſaten af/gingen over't ijs/ende quamen in't voor-hof/ daer-op die van binnen begonnen te ſchieten/ maer Cloet ſchoot ſoo ſterck op de Poorte / dat die van binnen daer niet blyven conden/ eñ doen dede hy zijn volck over de gracht gaen / ende de val-brugge neder-laten/ den Petard ofte Mortier aen de Poorte ſtellen/ ende dede die ſoo opſlaen: daer-op gaven die van binnen haer over mette plaetſe/recht op't aen-comen vandē dach/ ende Cloet liet zynen Lieutenant daer-op met 40 mannen eñ 20 ruyteren/ tot voorder laſt van Pr. Mauritz/ende hy vertrock weder-omme in zijn garniſoen.

Crakouw by Cloet door Pr. Mauritz ghenomen.

Het Spaenſch garniſoen inden Grave/mits quade betalinghe/ hadden een muyterye op-handen/maer ſy wert gheſtildt / ende een deel vande beginners werden metter coorde gheſtraft.

Deſghelijcx die van Venlo waren oock t'onvreden/om het op-houden van Licenten / waer deur alle lijftocht by haer verdierde: ende ſo den Hertoge eenighe ſchepen uyt gonſte paſpoorten hadde gheghęven / ſo hebben ſy die ſchepen/daer de Maſe is paſſerende/aengehoudē/ende in haer ſtadt tot hunnen gherief ontladen.

In't voorgaende Boeck hebbē wy vande gevangenen inden ſlagh by Nieupoort geſchreven/ daer by dient gelet te zijn/ hoe dat dē befaemden Admirant vā Arragon in Hollāt gevoert wert/ ende op't Caſteel van Woerden geſtelt: ende in't begynſel van't Jaer 1601 begon-men inden Haghe met hem te handelen / zijnde beleefdelijcken ghenoech getracteert nae zynen ſtate.

Men is met hem in handelinghe ghetreden/ſo wel voor zijn verloſſinge/ als voor alle de andere / mede begrypende de Gouverneurs van het Eylandt van Sint Thome / Don Ferdinando de Meneſes/ ende die van Canarien/ by-de Hollantſche ſchepen van oorloge vā daer gebrocht/ dat tegen alle deſe gevangenen oock ſouden los gelaten worden/alle de ghevanghenen der Vereenichde Provincien/ ſy waren Soldaten/Burghers/Schippers/Viſſchers/Bootſgeſellen/ingeſetene inwoonders / ofte die de Landen dienden/ die ſo wel in Spaengien ende des Conings Landen/als inde Nederlanden in ſteden/ ſterckten/ ſchepen/ galeyen ofte anderſins/onder't gebiedt vanden Coning van Spaengien/ gevangē weſende/ ter cauſe vande oorloghe/ende niet om particuliere delicten. Den Admirante werde geproponeert/dat/ ſoo hy alle deſe voor-ſchreven conde los ende vry maken/ ſonder rantſoen ofte coſten / ende dat hy daer en boven ſoude willen betalen vijftich duyſent gulden/ datmē hem met alle de andere ghevangenen/ die de Staten hadden/ſoude los laten/mids betalende haer coſten ende rantſoen/volgende de leſte ordonnantie opt quartier gemaeckt. Nopende deſen voorſlagh alſoo t'effectueren van dien/hing aende goede ghelieſte vanden Coning van Spaengien eñ Eertzhertoghe: ſoo heeft hy oock tydt begeert om dien aengaende/met heur te moghen doen communiceren: Maer nopende de vijftich duyſent gulden/ wilde den Admirant niet geven / ende nochtans alle de gevangenen los hebben/niet tegenſtaende de Staten den Colonel Lois de Villiar geerne daer uyt gheſteken hadden / over-mits hy ghevangen was vanden Ridder ende Overſte Sire Franſoys Vere/die van hem wilde hebben dertich duyſent gulden / ofte te verloſſen eenen Enghelſchen Edel-man/ over 12 Jaren in Indien ghevangen/ Sone vanden Ridder Jhon Hawkins/met meer andere conditien.

Handel met den Admirante van Aragon/om zijn verloſſinghe en mangelinge van gevanghenen over weder zyde.

Over deſe propoſitien van weder-zyden bleef de ſaeck een wyle hangende/ eerſt op de ſubſtantie van't tractaet / om daer toe te hebben conſent vandē Coning van Spaengien ende der Eertzhertoghen/ d'welck nae langh verbeyden quam: ende doen het accoort was geſloten/ den 16 Januarij 1601/hadde den Admirant geerne uytgegaen/indien hy Borge hadde connen ſtellen voor 600000 guldē/om 'tcontract te volbrengē/daer over dat eē Olivera eenige malē over eñ weder tooch: maer ten leſten wert wel gemerct dat den Admirant onder de handt ſochte eenige propoſitien van vrede ofte byſtant van wapenē te wege te brengē/ het welcke te vergeefs was/ſo dat het daer door lange aenliep/eer de gevangenē condē los gelatē worden/ſo datter terwylē in Spaengien vele inde ghevanckeniſſen ende op de Galeyen van ongemack ſtorven: waer deur ſy ten leſten zijn gevallen op een nieu contract/als dat den Admirant ſoude betalen / drie-en-twintich duyſent gulden / ende noch borghe ſtellen voor vijf-en-ſeventich duyſent/ om beneffens het out contract/ofte lijſte van gevangenen/ noch los te leveren alle die ſints den ſlagh van Nieupoort gevangen waren in Vlaenderen op de Galeyen/ 'tghetal van dertich/ ende uyt Spaengien ende Indien dertich: ende daer op is hy ten leſten/ den 29 Mey Anno 1602 uyt-ghegaen/ende vry met alle beleeftheydt tot Antwerpen ghevoert: een heerlijcke ende ſeer loffelijcke daet der Staten vande Vereenichde Provincien/die als Vaders des Vaderlandts/ haer gemeyne onderdanen metten gemeynen Buyt ofte Publijck goet uyt de ghevanckeniſſe verloſt hebben.

Gravinne van Valckeſteyn verſoeckt recht over haer mans moort by de Staten/ over den Admirant.

Terwyle dat deſen Admirant van Arragon/ den eerſten Winter in Hollandt gevangẽ lach/ ſo quam daer de Weduwe vanden Grave van Valckenſteyn ende Brouck/ clagende eñ recht verſoeckende om de moort van haren man den voorſz. Valckeſteyn / over twee ofte drie jaren doen vermoordẽ by deſen Admirant/ (hebbende doen 'tghebiet over het Spaenſch Legher) ende by Loys del Villar/ het welcke de Staten vande Vereenichde Landen vreemt dochte/ om dat alle het vermoghen/ deel ofte actie der ſelvigher perſoonen/ met hare gevanckeniſſe gevallen ware aende Landẽ/ als met haer goet ende bloet vercregen/ ende datmen haer niet en conde helpen/ ſonder hunnen ſtaet ſoo veel te crencken ende te vercorten: maer om datmen hoopte/ dat door haer vervolch den Admirant te eer tot het redelyck contract ſoude comen / werdt zy een tydt lanck op-ghehouden.

Gheſanten van Cleef examineren den Admirant.

Daer lieten hun oock vinden in Hollant vier Cleefſche Gheſanten / om den Admirant af te vraghen/ wat perſoonen uyt hare Landen (tot haer onſchult) hem in zynen tocht over dẽ Rijn hadden gefavoriſeert/ ende dierghelijcke onredelijcke queſtien meer: deſe cregen conſent van de Staten al-daer / den 27 Novembris hem te moghen ſpreken. Dan by hem ghecomen zijnde/ ſprack hy die hoogh-moedichlijck ende ſpitſich aen/ als oft hy noch over eenen geweldigen Leger in haer Landt heerſchende geweeſt ware/ ende dat noch dreyghende wyſe / haer noch opentlijck verwytende/ dat ſy ghedencken ſouden in wat ſtate harẽ Vorſt was geweeſt/ doen hy/ als met eenen ſtrop om den hals voor den Keyſer Carel quam op zijn knien lagh/ etc. Hy ſeyde zy ſouden haer Raetſ-heeren vragen/ wie die luyden waren/ die hem gonſtigh waren de-wyle heure Raden ſelfs hem hadden verſocht/ die van Weſel te caſtyden / daer een Caſteel te maecken / ende die Ghereformeerde Religie te verdryven/ om dat hunnen Vorſt in die Stadt gheen volcomen Heere conde weſen: hy affirmeerde haer dat die Cleefſche niet neutrael en waren/ noch conden weſen/ om de tractatẽ van Venlo/ ende andere. Item dat den Cheur-vorſt van Ceulen te vooren oock wel hadde geweten van zijn comſte in die Landen/ met diergelijcke propooſten meer: Alſoo dat deſe Gheſanten (waer van den eenẽ ſelve een Raetſ-heere was) ſeer beſchaemt werden/ ſo dat ſy niet wel en wiſten/ hoe ſe met eeren haer commiſſie ſoudẽ volvoeren/ oock niet hoe zy des mans gramſchap ſouden ſtillen. Hy wilde haer commiſſie ſien/ eñ merckẽde dat ſy vandẽ Vorſt van Cleve onderteeckent was/ ſeyde/ dat ſulckẽ ſotten commiſſie/ van ſoodanighen eenen Heere moeſte onderteeckent weſen: waer-omme de Cleefſche Geſanten met confuſie van hem vertoghen.

Ghelijcker-wyſe antwoorde hy de Gravinne van Valckenſteyn ende Brouck / alſoo zy in haer petitie geſtelt hadde/ om haer verſoeck te beter te vercryghen/ de goede ghenegentheyt eñ dienſten die dẽ Grave de Staten eertijts beweſen hadde/ ende dat hem dat verſoeck aengeſeyt was/ ſoo antwoorde hy terſtont cloeckelijck/ te weten/ dat haren Man alle die ſtraffen wel verdient hadde / naedemael hy parcialiteyt (ſoo zy ſelve in haer ſchrift ghetuyghde) ende geen goede neutraliteyt ghehouden hadde.

Aert/nature en weſen vanden Admirant van Arragon.

Hy bethoonde hem-ſelven in zijn ghevanckeniſſe uyter-maten groots eñ hoogh-hertich/ ende wat toornich van naetueren / ende ſoo het ſchijnt bitter. Hy was cleyn ende ſpichtich van perſoone/ ſeer bigot ende devoot in zijn Religie/ leſende alle dagen meer ende beter zijn getyden/ als eenighe vande ſtrickſte Monicken ofte Regulierẽ. Hy was vigilant/ arch ende ſcherp van verſtande ende begrijp/ wel gheoeffent ende afgheveerdicht (ofte reſolut) in materie van ſtate/ ſtellende by gheſchrifte ſo wel ende geſchicktelyck als den beſten Advocaet ſoude connen ghedoen. In zijn communicatien was hy affabel ofte gheſpraeckſaem / hebbende een geaffecteerde maniere van vriendelyckheydt in't ſpreken / carreſſeren ofte hanteren / als hy buyten toorne was. Dus veel heeft ons goet gedocht van deſen vermaerden ende befaemden Veldtheere te ſchryven / dan om zijn tochten (in-de Cleefſche/ Weſtphaliſche ende de om-ligghende Landen ghevoert) maer al te ſeer bekent.

Staet van Yrlandt.

Wy ſullen nu wat van Enghelandts geſchiedeniſſen verhalen / al-waer de Coninginne een Oorloghe in haer Coninckrijck van Yrlandt was voerende/ als wy in't 20 Boeck eenſ deels wat verhaelt hebben. Alſo dat Yrlandt/ om dat het een woeſt ende wilt Lant is/ het volck arm ende leech/ woeſt ende onghebonden/ ende daeromme genoech veracht: ſoo werdt dat gemeenlijck by Stadt-houders ofte Vice-roys gheregeert/ die welcke ghemeenlijck veel prachtigher ende inſolenter regerẽ dan wel de Princen ſelve ſouden doẽ/ als onder pretext vande woeſtheyt vanden volcke/ daer alderhande tyrannien aenrechtende/ het volck meer met dwang de Ghereformeerde Religie over-dringhende/ dan met goede leeringhe ende oprechten handel eñ wandel die in-plantende. Door dierghelijcke regeringhe iſſer in eenighe Provincien/ eerſt eenige rebellingh op-gheſtaen / die ten leſten door het toe-doen van Spaengien/ ende voetſel van aldaer ghecomen/ tot een openbare Oorloge uyt-gheborſten is / ende bycans over het gheheele Landt/ daer de Capiteynen/ Bewint-hebbers ende Overſten van waren / Yrſche Soldaten/ die in Nederlandt over beyde de zyden gedient hadden: de Hoofden warẽ/ den Grave van Teron/ een ervaren cloeck man / met meer anders Yrſche Edelen ende Heeren.

In deſe Oorloghe/ ende teghen deſe / heeft de Coninghinne die principaelſte van haer Crijſoverſte (die in Nederlandt ende elders ghedient hadden) moeten ghebruycken / als den Lord Borows/ de Ridderen Bingham/ Ruſſel/ Norriſche ende meer andere/ ende hebben dickmael haer Enghelſche ſoldaren uyt Nederlandt ontboden/ ende nieuwe ongeoeffende inde ſtede derwaerts moeten ſenden / ende in Auguſto Anno 1598 ontfingh een groote neder-laghe/ alſo wy verhaelt hebben: Waer-omme ten leſten derwaerts gheſonden heeft den Grave van Eſſex/ Heer Robbert de Vreulx/ een cloec vroom Heere van grootẽ aenſiene/ de Gravinne van Leyceſters Voor-ſone / waer van wy meer-mael mentie ghemaeckt hebben / die welcke in Crijſhandel wel geoeffent was/ hoe-wel noch jonck van jaren. Deſen Grave was in Engelant ſeer vandẽ volcke bemint/ ende ſeer populaer/ waer door hy veel vyanden hadde / die hem ſochten meer-mael inde onghenade by-de Coninginne te brenghen/ heur voor-houdende het perijckel van ſo eenen popularen Heere in handen te geven/ ſoo een gheweldighen Leger ende macht/ als doen om Yrlandt te dwinghen van noode ware/ principalijcken in haren af-gaenden ouderdom: andere van zijn vyanden waren blyde dat hy uyten weghe ende uyten Hove was/ om ſelve te beter daer te regementen. Dan dit alle/ niet teghenſtaende den grooten noot van Yrlandt vereyſſchende ſulcken perſonagie / werdt gereſolveert/ dat hy diẽ laſt aen-veerden ſoude:

Grave van Eſſex wort als Veldt-overſte in Yrlandt geſonden.

Alſoo werdt hy daer gheſonden Anno 1599/ met alle noodighe ende ſtercke crijghſ-ruſtinge ende vol-comen authoriſatie / mette welcke hy ghenoechſaem d'Oorloghe geweldelijck tot een eynde brochte / makende een beſtant conditionael / oock gheraemt artijckelen van Vrede/ metten rebellighen Grave van Teron/ metten welcken ſpraecke gehouden hadde/ende bevonde dat hy niet dan zijns levens verſeeckertheyt ſochte: Waer-omme eenige conditien ontworpen werden/ gherefereert tot het goet-duncken vande Coninginne ende haren Raet in Enghelandt/ hoopende alſoo d'Oorloghe te eyndigen ende te ſliſſen: Waer-over Eſſex te Poſte metter haeſt in Enghelandt over-quam/den 8 October 1599 / niet teghen-ſtaende hem daer belaſt was te vertoeven: maer hy achtende noodigh om zijn Princeſſe ſelve mondelinghe rapport te doen/vanden ſtaet aldaer/ ende om met haer te beraden/was wel ontfangen: maer zijn acten voor den Raet ghebracht zijnde / werden ſoo qualijck ghenomen eñ uyt-geleyt / dat hem belaſt werdt de gevanckeniſſe te houden/in den bewaerder vanden grooten Seghel ofte Vicecanceliers huys: af-gheſtelt ende gheſequeſteert van alle gouvernementen ende officien/ niet ſonder groote murmuratien vande Ghemeynte dat zijn ſtuck ſeer verargherde: ende in zijn plaetſe werdt nae Yrlandt geſonden den Lord ofte Baron van Montyry/ een cloeck eñ verſtandich Heere / met bevel het gemaeckt beſtant metten Grave van Teron in Yrlandt af te ſeggen/verworpende alle de gheproponeerde artijckelen / alſoo dat den Crijgh al-daer noch bleef in Yrlandt duerende: eenen Crijgh/ meer by eenigher wilder Dieren Jacht/dan by menſchelijcke Oorloge te gelijcken/ dat om de barbaerheyt vanden Volcke.

Eſſex comt uyt Yrlandt te Poſte over om mōdelijck rapport te doē.

Eſſex wort gevangen ende af-geſet van alle officien.

Deſen Eſſex wert in deſe civile ghevanckeniſſe doot ſieck/ſo datmen hē(door ſolicitatien) zijn huys voor een gevanckeniſſe gaf/ eerſt met eenighe opſienders / maer ten leſten in volle libertey / ſo nochtans dat hy niet en mochte ten Hove gaen met andere reſtrictien meer. Terwylen het Ghemeynte ſeer t'onvreden ende ongheruſt was / ſoo heeft-men / om die contentement te gheven/ in't op-breken vande Rechtsdaghen(die-men aldaer de Termen noemt)inde Sterre-camer / aende Juſticiers ende Officiers van't gheheel Coningrijck vertoont/de redenē die de Con. Majeſt. moveerdē/ dē Grave Eſſex als ghevanghen te houden/ beſtaende in weynighe poincten: als dat hy zijn authoriteyt ende laſt te buyten gegaen hadde / mits teghen haer Majeſteyts ſchriftelijck bevel / die't Legher wilde nae de Noortſche Provincien eerſt ghevoert hebben / voerden dien in't Zuyden: dat hy hadde metten vyandt Tir-oen ſecretelijck ſprake gehouden: dat hy vele Edelen/ van zyne nae-volghers/Ridders hadde gheſlaghen/daer hy wiſte dat de Coninginne 'tſelfde miſhaechde: oock waer hy uyt zijn Provincie in Enghelandt ghecomen/ tegen het expres bevel ende inhout vande Brieven aen hem geſonden/ende hadde groot gelt/ wel dertich hondert duyſent gulden / verteert / ende luttel uyt-gherecht/etc.

Beſchuldinghen des Grave van Eſſex.

Deſe beſchuldinghen cauſeerden meerder murmuratien onder zijn factie/ om datmē zijn antwoorde daer teghen niet en hoorde: waeromme ten leſten / als zijn ſaken wat beter verſtaen ende verſoet waren/ liet-men hem tot zynen verantwoorde comen / met open deuren voor den Raet/met andere/daer hy vertoonde: dat hy d'oorloghe inde Zuyder Provincien/ ende niet in't Noorden ghevoert hadde / waer geweeſt/om dat het hem metten Crijghs-raet alſoo beſt dochte/alſo hy vermochte te doen uyt zijn authoriteyt/hem als Velt-overſte ghegheven/ niet alleene onder der Coninginnen hantſchrift / maer onder hare ende des Rijcx grooten Zeghel / als behoorlijck: Hy hadde ſprake metten vyandt Tir-oen ſecreet ende alleen gehoudē/om dat hy dat anders niet doen en wilde 'tſelfde hem niet ongheraden dunckende: Als van vele Edelen Ridders gheſlaghen te hebben/ ſoo hy oock vermochte/ dochte hem ſo goet / om haer ghewillich tot des Majeſteyts dienſt te verplichtē/ zijnde veel Edelen(avonturiers)hem ghevolcht / ende om zynen wille tot des Majeſteyts dienſte veel gelts verteert hadden / dat hy niet met minder / dan met ſulcken eere ende weerdicheydt conde verghelden: Van dat hy contrarie 'tſchriftelijck bevel te poſte over-ghecomen ware / daer en ware des Majeſteyts dienſt niet mede vercort:den arbeyt ende de Zee te paſſeren ware zijn eygen ongemack/ want hy ſulcx hooch-noodich achtede / om de Majeſteyt mondelingen te verwittighen/'tgene dat 'tſchryven niet wel conde verdraghen: Van't groot gelt verteert/ hy ware daer-mede niet verrijckt/ maer liet de Treſoriers de reeckeninghe doen; hy mochte oock wel lyden/ dat een andere daer beterē dienſt dede/hy hadde het niet verſocht/ende dierghelijcke meer.

Antwoorde van Eſſex op zijn beſchuldingen.

Door deſe verantwoordinghe werden zijn ſaecken veel meer verſoet / ende vercreech de voorſz. vryheyt van zijn huys: maer even-wel vont hy hem verſteken van de Coninginne ter ſprake te comen. Hy hier over ſeer onverduldich zijnde(hebbende nu meer dan een Jaer ſoo ghehouden gheweeſt)heeft hem met zijn vrienden beclaecht ende beraden: onder andere heeft den Grave van Sonthamton (een cloeck verſtandich Heere) zijn ſaecken ſeer beherticht/ die welcke een particuliere vyantſchap droech den Baron van Grey/ in Yrlandt begonnen/ die ſy t ſamen met vechten meyndē te eyndigen/ ende waren malcanderē tot in Nederlant gevolcht/ ende hadden malcanderen meermaels beſprongen / d'welck dede Sonthamton den Eſſex ſeer aenhanghen:noch hingen hem veel aen/Catholique Recuſanten/ende andere Edelen/ die miſcontent inden ſtaet waren/ende veranderinghe ſochten.

Eſſex wederom vry/ maer niet te moghen te Hove comen.

Onder deſen Eſſex vrienden ende aen-hanghers vielen verſcheyden opiniē/ hoe hy mochte tot gehoor byde Coninginne comen Hy hadde eenen Secretaris / een ſeer gheleert Man/ maer ſeer heftich/die een ghewel dige Medicyne wilde gebruycken/ alligerende Lucanus ſententie: Arma tenenti omnia dat, qui juſta negat, ende noch mede: Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta, tenent, ende diergelijcke meer. Daer werden eenighe vergaderingen gehouden/daer wel gheproponeert wert/maer niet gereſolveert: Als van ten Hove te gaen/ de deurē ende in-gangen des Hofs te beſetten/ hem behelpende metten geweere vande Hellebardiers/eñ hem alſo van zijn principael vyanden te verſeeckeren/eñ dan met zijn vrienden de Mayeſteyt te voete te vallen / ende zijn clachten te doen/ etc. Andere disraden/hy ſoude van daer ryden/ in Wales ofte elders / ende van daer de wapenen teghen zijn vyanden thooren: andere/ hem te verſeeckeren vande Stadt Londen / oock ſoo't moghelijck waer van-den Toer ofte 't Caſteel / door eenen Ridder Davis/een Officier al-daer/ ende diergheliijcke meer. Maer op alle deſe voor-ſlagen ware gheen reſolutie genomen: dan zijn vyanden dit

Eſſex tracht de Coninginne te ſpreken/ by onwettigh middelen.

den dit vernomen hebbende/ creghen geen cleyn vreeſe ende achter-dencken / ende maeckten de Coninginne ſeer perplex/al oft-men haer breydelen wilde: dat welcke Eſſex oock al ten archſten over-ghebrocht werde/ van eenige dobbelhertighe gheeſten/om hem tot quader reſolutie ende confuſie te brenghen/ ſegghende / dat-men hem nae zijn leven ſtondt/ dwelck te gheloven beweechde Eſſex onder andere dingen / dat een van zijn dienaers Meeſter Daniel / zijn ſecrete brieven ſiniſterlijcken vande Gravinne (als hy noch ghevangen was) in zijn handen gecregen hadde/ende die haer voor 20 duyſent guldẽ weder vercocht/ onder pretext van een ſchult ende betalinghe/ al ofte des Eſſex leven daer aengehanghen hadde : maer hy en leverde die rechte brieven niet al/dan wel af-gheſchreven eñ gheconterfeyte copyen / ſoo conſtelijcken / dat den Grave Eſſex ſelve zijn handt nauwelijcks kennen conde : het welcke bevondẽ weſende/ Eſſex vreeſde dat-men met die ſelvighe ofte dierghelijcke gheconterfeyte brieven / hem ſochte te betrappen/ofte yet was practiſerende tot zijnder diſtructie / dwelck hem ſeer drongh tot yet heftichs voor te nemen / om ſulcks de Mayeſteyt te moghen teghenwoordigh claghen / alſoo hy dede namaels voor't Recht: ende deſen zijn dienaer/ Meeſter Daniel voorſz. is na Eſſex doot ghecondemneert geweeſt de 20 duyſent gulden weder te betalen/ ende noch geſtraft te worden in't lichaem/ boven andere amenden.

Eſſex te Hove ontbodẽ/ weygheꝛt upt vreeſe te comen.

Deſe raet-ſlaghen ende miſcontentement de Coninginne over-ghedragen/ heeft zy hem den 7 Februarij 1601 te Hove voor den Raet ontboden : maer hy vreeſende vaſt ghehouden te worden/ ontſchuldichde hem van dien dagh te comen / ende ſ'anderdaechs ſmorghens vroech ontboodt alle zijn beſte vrienden by hem/ om te reſolveren wat hem te doene ſtondt/ ende dit te Hove ghebootſchapt zijnde/werden terſtont na zijn huys gheſonden vier Raetſ-heeren/diemen achtede hem vriendt te weſen/om zijn ſwarigheyt te verſtaen/ ende met goede woorden hem te Hove te brengen : in zijn huys gecomen zijnde/ ſiende de vergaderinghe die hier ende daer dreyghende woorden ſpraecken/ begheerden die Heeren hem alleene te ſpreecken/alſo boven gegaen/ghehoort haer bootſchap/ſloot hy die op/ tot zijn weder-comſte/ ende dede de deuren met zijn dienaers ſterck bewaren : alſoo zijnde perplex ende confuys met zijn vrienden / niet wetende wat voornemen/ reſolveerden onbedachtelijcken / alle nae de Stadt Londen te gaene (zijn huys zijnde in de Faurborghs tuſſchen de Stadt ende 't Hof gheleghen) om daer eenighen raet/ hulpe ofte beſcherminge te vinden/ eer hy de Raetſ-heeren antwoorden ſoude.

Eſſex treckt met 200 Edelen in Londen.

Aldus trock Eſſex met ontrẽnt 200 perſoonen ofte meer/meeſt Edelen ende haer dienaers te voete met haer Rappieren ende Poingiaerden eenlijck nae Londen/ den meeſten-deel niet wetende tot wat eynde/op eenen Sondagh ten negen uren/als het volck inde Kercke was : eenighe die hem ſagen/ wiſten niet watter ware/ ende eer hy conde de Magiſtraet ofte Gemeynte zijn ſaeck te kennen gheven/ ofte ter ſpraecke comen (hoe-wel tuſſchen wegen al-omme haer lieten verluyden/ datmen na haer leven ſtonde/ ende dat-men den Graven in haer bedde hadde willen vermoorden) ſo en roerde hem niemant/ elck perplex : ende terſtont werden vanden Hove/des Rijcks Officieren hem nae gheſonden/ met Herauten/om den Grave mette zynen (in Coninginne name) als verraders te vercondighen / ſooſe niet terſtont alle ghehoorſaemheyt en toonden. Eſſex inde ſtadt comẽde/ verſuymde de ſtadt-poorten te beſetten / ende ginck ten huyſe van den Schrijf ofte Burch-grave van Londen/ Meeſter Thomas Smitz / maer eer die uyt de kercke ontboden conde worden/ was het volck / ende by-cans de gheheele ſtadt door yet voorſz. ghebodt in wapenen teghen hem.

Hier door den Grave perplex hem vindende/ mette zyne confuys ende radeloos / ſiende tot gheen ſprake / audientie ofte conferentie conde geraken/veel min inde ſtadt eenighe hulpe ofte raet, wilde weder nae zijn huys gaen / om de Raetſ-heeren/daer ghelaten/te ſpreken/die terwylen behendelijck vertrocken waren: maer aẽ de Stadt-poorte comende/ vondt die beſet ende de ketenen op-ghetrocken / ende willende met fortſe paſſeren/werdt twee-mael nae hem gheſchoten door zynen hoet / ende een van zijn pagien doot-geſchoten: zijn Moeders Man/ Sire Chriſtoffer Blont/wert dootlijc gequetſt met andere : waer-omme hy de vlucht nam nae de riviere/eñ ſo met ſchuytẽ geraecte hy met meeſtendeel vande zyne/ van achter in zyn huys/ eñ vont zyn huys met Cryſ-volck om-ringhelt/ ende 't geſchut daer voor geplant/ ende eenighe doot-gheſchoten : waer-omme hy nu radeloos inden nacht / moeſte hem met alle de zyne ghevanghen gheven in handen van-den Admirael van Enghelandt / op hope dat hy ſoude de Coninginne ter ſprake gebrocht worden: met hem werden wel hondert meer ghevanghen/gheenſins denckende ſo veel niet miſdaen te hebben/ als ſy naemaels wel ghewaer werden: want in de ſtadt Londen weſende/hadde hy de Riviere/ den Vloet/ende den Wint goet ende gereet/ende veel ſchepen rede ligghende/ die hem des anderẽ daechs uyt de Landen/ſonder vervolch ſouden connen ghevoert hebben.

Eſſex nagetraght vliedende upt Londẽ wort in zyn huys gevanghen/ den 18 Februarij 1601

Eſſex aldus ghevangen zijnde/ wert dẽ Edeldom op ontbodẽ/ ende zijn proces wert terſtont ghemaeckt : eenen Capiteyn Lee die zijn ſaecke wilde verantwoorden / ende trachte om de Coninginne te ſpreken/ wert als een verrader gheſuſpecteert ende ghehanghen.

Forme van procedueren in ſake van crime tegen Eſſex.

Den 29 Februarij / ofte 19 ouden ſtijl/werdt Eſſex mettẽ Grave vã Sonthamtõ voor rechte gebrocht (na des Lants maniere) tot Weſtmunſter/op een ſtellagie daer toe ghemaeckt/daer op onder eenen Coninglijcken troon ſat den Baron van Bockhorſt/groot Treſorier van Engelant/ preſenterende de Majeſteyt in die Actie/als partye/ met alle de Coninglijcke Officieren : daer dat opgeroepen werden/als Rechters ofte Peres, om haer goet-duncken te ſegghen/deſe volgende Graven/als van Oxford / van Schraeſberrye/ van Darbye/van Comberlandt / van Worcheſter/ van Suſſex/ van Hertford/ van Lincolne/ ende van Nothingam/die Admirael is/oock den Vicompte vã Bundon: de Baroenen/ vã Dela Ware/ van Morley / van Cobham/ van Stafford/van Gray / van Lumley / van Winſoore/ van Ritche/ van Darrye/ van Shaudoys/ van Hunſ don/van Sint Jhon de Bletzo/ vã Burgley/van Compton/ende van Haward de Waldom/ te ſamen neghen Graven / een Vicompte/ ende 15 Baroenen/te ſamen 25 als Peres, ſoo ſy die noemen.

De ghevangen Graven van Eſſex ende van Sonthamton/daer voor Rechte ghebrocht zijnde/vraechden ofte ſy niet eenighe van deſe Peres mochten weder-leggẽ/als haer vyanden/die nae haer leven gheſtaen hadden / ghelijck Cobham van Eſſex ende Gray van Sonthamton warẽ/ met andere? dã haer wert by de Lant-rechters ende Gheleerde gheantwoort/neen: want ſulcks ware teghen de Rechten ende ghebruyck/ midts daer oock veel onder waeren/ die hun Vrienden ende Swagers warē/ jae Vaders vande medeplichters.

Alſoo werden haer beſchuldinghen voor-gheleſen eñ vander Coninginnen Advocaten / Procureurs ende Officieren/ uyt-geleyt ende conſtelijck geexaggereert ofte beſwaert / daer de ghevangenen ſelve opentlijck op antwoorden moeſten / ſonder dilay ofte uyt-ſtel ofte hulpe van Advocaten/ alſo de Rechten al-daer zijn/ van alle die cryminelijcken aen-ghesproken zijn.

Beſchuldingen eñ verantwoordingē van twee Graven Eſſex eñ Sonthampton voor rechte.

Deſe 2 Graven hebbē haer cloeckelijckē verantwoort/ verſtaēde de beſchuldingē in dat Eſſex van dat hy noch in Yrlandt was/ ghepractiſeert hadde met zijn Crijſ-volck over in Engelant te comē/ eñ hē ſelve Coning te makē: dan ſy ſtondē meeſt daer-op / dat ſy haddē geraetſlaecht 't Hof in te nemē/ eñ warē feytelijck inde ſtadt Londen getrocken/ roepēde dat Engelant vercocht was aende Infanta van Spaengien/ eñ meyndē daer aen-hanck te vinden: ghevangen ghehouden de Raets-heeren: ſy hadden weder-ſtaen in Eſſex huys der Coninginnen forcen/ met diergheliјcke ſtucken meer/ op't quaetſte uytgeleyt/ die ſy elcke point verraderye maecten/ ofte crimen leſe Magiſtatis.

Waer tegē ſy met goeden beſcheede/ als beyde ſeer wel-ſprekende Mannen/ gheproteſteert voor Gode/ van oyt yet quaets teghen haere Majeſteyts perſoon ofte ſtaet gedacht ofte gemeynt te hebben / noch ſy en hadden oock noyt ghelooft ofte ghemeynt/ dat/ ſoeckende eenlijck hun ſelven te bewaren ofte te beſchermen tegen hun vyanden/ en ware verraderye tegen Prince ofte Landt/ oock en waren de raetſlaghen daer over ghehouden/ noyt gereſolveert noch geexecuteert/ hadden alleenlijck middelen gheſocht/ om acces by haer Majeſteyt te becomen / om voor haer voeten te vallen / ſonder 't belet van hare vyanden/ ende ſoo haer te onderworpen de genade van hare Majeſteyt/ verclarende mondelijck hun grieven / die ſy dachten anderſins haer niet op-rechtelijck voor-gedragen en werden / als naemaels etlijcke Gravinnen in haer doot-bedde/ ende andere/ hebben bekent: dies ſy dochten beſt te avonturerē haer Majeſteyts genade/ dan langer te lyden den ſorgelijcken ſtaet ende perijckel/ daer-mede ſy dagelijcx van haer vyanden mede ghedreycht waeren / zijnde zijn (Eſſex) handt ghecontrefeyt ende brieven in zynen naem geſchreven: waer-omme ſy noyt gedocht hadden/ datmen ſulcx crime leſe Majeſtatis ſoude maken. Sy weder-leyden veel getuygen/ beriſpten eenighe ondanckbare vleyaerts ende pluymſtrijckers.

Hun wert ghevraecht wie die waeren/ die ſy voor haer vyanden hielden? ſy ſeyden den Secretaris Sr. Robbert Cicil / dē Lord Cobham ende den Ridder Sr. Walter Raleygh: daer op dat den Baron Cobham opſtont eñ ſprac voor onſchult/ dat hy noyt quaet herte den Eſſex gedragē hadde/ dan alleenlijck ware hy t'onvredē over zynen ambitieuſen cours van zynen handel/ die niet dan perijckel dē ſtaet conde inbrengen/ etc. Sy beſchuldighden dē Secretaris dat hy den ſorgelijcken Pays met Spaengien vorderde: dat hy den Tittel vande Infanta van Spaengien totte croone van Engelant ſo goet achte als yemant anders by comparatie: maer om ſulcx voor te comen (ſeyde Eſſex) hy hadde oyt zijn leven bereyt gheweeſt om zijn lijf te ſacrifieren / als een goet ſubject van Enghelandt ſchuldich ware: waer over dē Secretaris hem verthoonde (op zijn knien biddende) dat het contrarie mochte blijcken / ende dat ſy wilden ſeggen/ waer ſy ſulcx gehoort hadden: ſy ſeyden/ vanden Raets-heere Knollis / die wert terſtont gehaelt/ die verclaerde/ dat ſy te ſamen ſprekende van eenen Boeck/ tracterende van eenē Dolman vande ſucceſſie van Enghelandt / dat den Secretaris ſoude geſeyt hebben/ dat dē Boeck van Dolman den Tittel vande Infanta ſoo goet maeckte als vande andere / dat welcke hy gheſeydt hadde ſchande te weſen/ ende ſoo wert het miſverſtandt bevonden/ ende wert genoech daer van ontſchuldicht.

Ten leſten als deſe procedure van s'morgēs ten 9 tot nae de noene des avonts ten 6 urē geduert hadde/ ende veel pointen vā weder-zyden weder-leyt werden/ daer de menichte van Advocaten tegen haer-lieden groot voordeel hadden/ allegerende ende interpreterende de Rechten/ dat het verraderye moeſte zijn / ſo wert het vonniſſe/ ofte ſy van verraderye ſchuldich waren ofte niet/ gedefereert ter uytſprake vanden voorſz. 25 Heeren / Peres ghenoemt / tot wiens oordeel ſy haer te voren geſubmitteert hadden/ nae de coſtuyme vanden Lande: alſoo werden de ghevanghenen wat af-gheleyt / terwylen de Heeren t'ſamen conſulteerden/ ende na ſommighe queſtien onder haer/ die hun de Rechters eñ Enghelſcher Rechten-geleerde beantwoorden/ vonden ſy die te ſamen ſchuldich: welcke uytſprake volgēde wert haer ſententie des doots/ als tegen verraders/ ſeer rigoreuſelijcken nae't gebruyck by den Heere Treſorier uytgeſprokē.

Gravē van Eſſex ende Sonthampton worden ter doodt verweſen.

Waer teghen deſe twee Graven anderwerf proteſteerden/ dat ſy noyt ghedocht en hadden in hare herten/ dat in haer doen eenich verraet conde ghelegen weſen/ hoe wel nae de Letteren der Rechten (ſoo-men ſeyt) mochte verraderye gheinterpreteert worden/ ſoo waren doch haer herten daer van vry voor Gode. De Grave van Sonthamton badt de Heeren in dien reſpecte te willen by haere Majeſteyt voor hem om ghenade middelen: maer anders niet/ dan ten ware hare conſcientie hun ghetuychde dat ſy in haer herte vry daer van waren. Dit ſeyde Sonthamthon/ als die maer mede-plichtich was/ om zijn vrients wille eñ om zijns levens verſekertheyt: Maer Eſſex ſeyde ſtoutelijck/ hy vaſte op de doodt niet / hy wilde als een Chriſten ſterven/ met een trou hert tot God ende zynen Prince/ niet teghen-ſtaende hoe hy mochte gheoffendeert hebben nae de conſtructie vande Rechten: hoe-wel hy en begeerde niet dat-men hare Majeſteyt rapporteren ſoude/ dat hy haer ghenade wilde verſmaden/ maer hy dochte/ hy ſoude die niet verſoecken. Hy ontſchuldichde eñ badt ſeer voor de andere / die om zynen't wille met hem in deſe ſwaricheyt ghevallen waren: Badt oock de Heeren om vergiffeniſſe/ die haer kinderen ende maechſchap daer onder hadden. Alſoo werden ſy weder na het Caſteel gevoert: dat is de ſomma van die actie ende vonniſſe over die Heeren.

Daer nae ſo was het volck in groote expectatie van ghenade nae de in-geborene Clementie van die Princeſſe: dan de Monarchiale regeeringe van hooghe Majeſteyt / en heeft niet mogen lyden ſulcken trots / gepretendeert van een Vaſſael/ tot verachtinghe van haere regeeringe in harē ouderdom/ al ofte ſy niet meer en wiſte hoe te regieren/ wie ende wat dienaers haer dienlijck warē/ het ware een te preſumptueuſen exempel/ dē Grave ongeſtraft te laten/ al hadden zijn verſcheyden dienſtē genade mogen verdient hebben/ ende/ naer andere meynden/ een eeuwige gevanckeniſſe waere ſuffiſan-

te ſtraffe

1601. te ſtraffe met verſekertheydt / zijnde recht met ghenade vermengt / ende ſoo hadde zynen perſoon mogen dienen hare Majeſteyt den Lants vyanden tot een ontſach / in ſtaet ende tijdt van oorloghe: maer jaelouſie / die meeſt in hooghe Princen regneert / heeft ſulcx niet toe-ghelaten / daer de groote populariteyt des Graven meeſt d'oorſake van ware: daer-toe hielp ſeer de vreeſe die zijn vyanden van hem hadden / ſoo de Coninginne gheviel aflyvich te worden / eñ dan al ſoude mogẽ nae zynen ſin regeerẽ / hoe wel men noch ſuſpecteerde des Graven ghenegentheyt / nopende de ſucceſſie / gheheel Schots te-weſen.

Daer wert van alle zyden gewrocht by zyne vrienden ende vyanden / voor ende teghen hem. De Raetſ-heeren / ende principalijck drie ofte vier Predicanten hebben hem wonderbaerlijck beweecht / alſo hy van naturẽ Religieus was / dat ſy in zijn ghemoet gewrocht hebben / midts vreeſe des eeuwigẽ doots / ſulckẽ afgeſtorventheyt des Werelts / dat hy der Majeſteyt eñ zijn vyanden actien geheel verſchoonde / ende juſtificeerde datmen daer-in zijn ongheſtadicheydt ende varieteyt ſpeurde. Als ſy nu by die middelen zijn hooch gemoet vernedert hadden / ende niet dan nae't eeuwich levẽ aſpireerde / eñ generalijck alle zijn actiẽ als wereltſche beclaechde / tot zijn weder-partyen volcomen Juſtificatie / ſoo iſſer (eer interceſſie van buyten-landiſſche Princen / Staten ende Heeren / ofte den tijt hem conde helpẽ) de ſententie eñ het bevel des doots op-den Vaſtelavont by-de Coninginne onderſchreven / niet ſonder groote becommeringe geſondẽ geweeſt: wãt ſavonts te bedde gaẽde / dede ſy eenẽ Edel-man van haer camer Mr. Carew expreſſelijcken waken / op avonture ofte ſy van ſinne veranderde / alſoo ſy dede voor-den dage / ende dede hem roepen / ende ſondt hem nae den Toer / aenden Heer Thomas Haward Caſteleyn / om de executie op te houden tot voorder beſcheydt: dan daer nae ſmorghens ontrent ten ſes uren ſondt ſy ander-werf een ander van haer camer / den Ridder Sire Eduard Darrie / met eẽ briefken / hy ſoude met de executie voort varen / niet tegenſtaende haer voorſz. bevel van op te houden. Deſen tweeden bode vont den Heer Caſteleyn hem noch cleedende / die dat voor d'eerſte boodtſchap den Grave noch niet aen-gheſeydt en hadde / ende den Ridder belaſte den bode daer te blyven / ende de executie aen te ſien ende te bootſchappen. Ontrent den acht uren daer nae / veranderde de Coninginne weder van ſinne / ende ſondt den Ridder Sr. Jhon Killegrew Camerling / met eenen Rinck / met bevel / anderwerf de executie op te houden / tot voorder beſcheyt: dan deſen bode quam te laet / ontmoetende op de Riviere by-den wegh den vorigen bode / den Ridder Darrie / die hem ſeyde / hy ware onthalſt / ende hadde het geſien: dus keerdenſe te ſamen nae't Hof tot Weſtmunſter: ſy ontfinck de tydinghe met droefheyt / eñ daer nae als ſy den bode des doodts Darrie ſach / wert ſy weenende / dies hy hem voor eenen tijdt abſenteerde van't Hof. Deſe ongheſtadicheydt van reſolutien beclaechde ſy naemaels dat procedeerden uyt onwetenheydt van particulariteyten die daer ghepaſſeert waeren / merckende dat ſy door zijn doot in een verachtinge quam by-den volcke / om dat oock al die by haer het hoochſte bewint hadden / ghehaet werden / dat ſy bevont in alle publicque actien ofte vergaderinghen / aende ghewoonlijcke groote acclamatien vanden volcke / die ſy nu ſach vermindert: zijnde eẽ Princeſſe die wonderlijcke groote genuchte ende glorie ſchepte in die acclamatien / ende wel wenſchen van haer onderſaten / daer in ſy ongheveynſtheyt ſpeurde / ſoeckende geacht te weſen / een Monarche bemint ende populaer / ende heeft oyt ſints ghetreurt.

1601.

Grave van Eſſex wort onthalſt / de 7 Meert / 1601.

Aldus is deſen cloecken Grave van Eſſex / in't beſte van zijn leven / op den Aſdach den ſevenden Meerte 1601 / ſmorghens vroech privatelijck inden Toer ofte Caſteel onthooft / in't byweſen van ontrent hondert ofte meer menſchen: waer onder veel Heeren / vrienden ende vyanden waren / geſchiede op een leech ſchavot van plancken gheleyt / op fuſtagien van't gheſchut / dat hy ſelve in Spaengien gheconqueſteert hadde / verſelſchapt met twee Doctoren ende zynen Capellaen / daer hy ghebruyckte met wonderlijcke reſolutie deſe woorden in effecte / beneffens eenighe generale biechte ende beclach over zyne ſonden: onder anderẽ beclaechde mede dat hy ſo velẽ met hem in lyden ghebrocht hadde / biddende de Majeſteyt hun dat te willen vergheven / ende dat God haer wilde langhe ende wel laten regeeren met zynen ſegen / tot welvaert vanden ſtaet: voorder badt hy alle de Werelt van hem te hebben ende te houden een goede ende charitable opinie / proteſterẽde dat hy noyt quade meyninghe ofte intentie hadde ghehadt teghen haere Majeſteyt / ofte oyt ghedacht eenighe violencie tot haren perſoone. Hy dancte God dat hy noyt geweeſt en was Atheiſt / niet geloovende Gods Woort ofte de H. Schriften / noch oock Papiſt / betrouwende op zijn eygẽ goede wercken / maer alleenlijck op de verdienſte ende barmhertichept Chriſti: biddende ſy wilden met hem bidden / alſoo hy ſeer luyde / ernſtich ende heftich dede / ſterrende nae den Hemel / beclaghende zijn menichvuldighe ſonden ende diergheliicke.

Leſte woorden van Eſſex op het Schavot.

Daer na zynen fluwelen Nacht-tabbaert afgeleyt hebbende / ende een ſwart ſatynen Wambays / ſtaende in een ſchar-laken onder-lijfken / ſoo vraechde hy wat hy doen moeſte / dat hem gheſeydt worde / waer over dat hy hem boechde plat op den grondt neder / ende leyde zijn hooft over een cleyn blocxken / dat hy noemde zynen Outaer / ſegghende: dat hy zyne armen ſoude uytſtrecken / als hy daer-toe rede ware / ende ſoo ſprack hy: O God in al-der ootmoedicheydt tot dynen ghebode ende ghehoorſaemheyt van dijn ordonnantien / ende nae dijn welbehaghen / ſo worpe ick my ſelven hier ter neder tot mijn verdiende ſtraffe / biddende mijn zielẽ t'ontfangen: ende ſoo uyt-ſtreckende zijn armen / werdt zijn Hooft met een Timmermans ofte Vleyſch-houwers Byle met drie ſlagen af-ghehouwen / maer den eerſten was doodtlijck / het vel noch wat houdende.

Dat was d'eynde vandẽ Robbert Devreulx / Grave van Eſſex / etc. van ſeer oude ende Edelen gheſlachte / achter-latende een Sone eñ twee Dochters / ende een baſtaert Sone. Hy was een Heere met veel deuchden begaeſt: maer Seneca ſeyt wel waer: Nullum eſſe magnum ingenium ſine mixtura dementiæ, dat is: groote verſtanden zijn ghemengt mede met veel ſotheden. Hy wert met veel tranen by hooge eñ lege beclaecht. Den Grave vã Sonthamton ſiec zijnde vã coortſen / werdt op-ghehouden / als tot der Coninginnen voorder beliefte / eñ nae haer doodt verloſt / ende in grooter eeren herſtelt.

Aen-hanck van Eſſex wordt ghe-ſtraft.

Daer waeren noch andere Heeren / Ridderen / Edelen / Capiteynen ende andere van deſen aenhanck gevangen / als den Grave van Rutlandt / den Grave van Bedfort / de Heeren van Cromwel / van Sandoys / vã Montaigle / met veel andere Ridderen / daer-der een deel oock van ter doodt verweſen waren / maer meeſten-deel door vrienden vercregen hun perdoen: de principaelſte Heeren wierden voor eenen tijt geconfineert/ ende op groote boeten ende amenden te betalen gheſteldt: alleene twee Ridders / te weten/ Sire Chriſtoffer Blont / die Eſſex Moeder/ Weduwe vanden Grave van Leyceſter/ getrout hadde/ eñ Sire Charles Dauers/ om de Edelheydt van haer af-comſte/ werden opentlijck onthalſt: noch des Graven Hofmeeſter/ Sire Gijl Merrick Ridder/ ende Mr. Henry Cuf zynen Secretaris / een vande gheleertſte onder de geleerden gherekent / werden ghehanghen ende ghequartiert/ om dat ſy haren Heere alle ſtrengheyt hadden gheſocht in te planten: ende alſoo is de beroerte doen in Enghelandt af-ghelopen/ maer ſeltſame effecten voort-ghebrocht.

Wy hebben voren verhaelt vande Hollandtſche ſchepen naer Ooſt-Indien ghevaren / daer van dat in't beginſel van deſen Jare veel t'huys gecomē warē/ wel rijckelijck geladen onder ander 'tſchip Mauritius/ Hollandia eñ de Jacht/ de welcke nu driemael in Ooſt-Indien die reyſe ghedaen hadden met groote winninghe: Waeromme nu in dit Jaer 1601 / den 28 Januarij/ nae Ooſt-Indien uyt-ghevaren zijn / uyt-ghereedt van een Zeelandtſche Compagnie/ 4 ſchepen/ den Admirael gheheeten Zeelandia / groot 550 vaten: Middelborgh groot 350 vaten: de lange Kercke/ die daer eens geweeſt was/ groot 250 vaten/ met de Sonne/ groot 120 vatē: daer was Overſte over Gerard de Roy / ende Laurens Bigghet: ſy hadden boven nootdruft van Victualie ende eenighe Coopmanſchappen wel 450 duyſent gulden in Spaenſche Realen in gelde: die vier ſchepen waren geeſtimeert 660 duyſent gulden weerdich / die ſeer goede reyſe ghedaen hebben / als wy hier nae ſullen verhalen.

Zeelandtſe ſchepen nae Ooſt-Indiē gevaren den 28 Januarij

Den 23 April zijn noch uyt Texel uyt Hollandt ghevaren in een Vloote 13 ſchepen/ waer van vier waren vande oude Compagnie onder Jacob van Heemſkercke/ ende vier vande nieuwe Compagnie/ onder Jan Grenier: noch vijf ſchepen vande oude Compagnie/ die apart waren/ onder Wolfart Hermanſz. Deſe 13 ſchepen waren genaemt Gelderlant/ Zeelant/ Utrecht/ Amſterdam/ Hoorn/ Enchuyſen/ Alcmaer/ den ſwerten Leeuw'/ den witten Leeuw'/ den groenen Leeuw'/ den rooden Leeuw'/ den Wachter/ het Duyfken/ etc. Waer van de meeſte helft 600 vaten/ ende eenige grooter waren/ ende deſe waren ghedeſtineert op verſcheyden plaetſen inde Ooſt-Indien te varen.

13 Schepen uyt Hollād naer Ooſt-Indien gevaren den 23 April.

Waer van de 8 van deſe ſchepen / uyt-ghevaren ende gecomen op de hoochde van 14 gradē/ ontmoeten den 19 Mey 13 Spaenſche Oorlochſchepen/ die haer beſpronghen/ ſo dat over beyde zyden eenighe doodt-bleven ende veel ghequetſt: Den Spaenſchē Vice-Admirael ſeer met groot gheſchut doorſchoten zijnde/ alſoo oock den rooden Leeuw'/ een Jacht zijnde / ſeer beſchadicht/ zijn ſy vanden anderen ghecomen / ende voorts ghevaren: maer deſe Jacht doorſchoten ende beſchadicht zijnde/ hebben haer goederen eñ volck eenſ deels geloſt/ ende hebben dat met 7 mannen weder te rugghe nae Hollandt gheſonden / daer ſy wel aen-quamen. Alle deſe ſchepen zijn naemaels al wel gheladen t'huys ghecomen.

Daer is dit Jaer in Auguſto t'huys gecomē in Hollant den Capiteyn Olivier van Oirt / die Anno 1598 met vier ſchepen uyt-voer naer de Strate van Magellan/ doēde de reyſe/ die Magellan/ Draeck ende Candiſch te voren ghedaen hadden / langhs het Cabo de bon Eſperance te huys comende / alſoo des Werelts Cloot in drie Jaren om-ſeylende; dan hy en heeft maer zijn grootſte ſchip te huys ghebrocht ende 45 geſonde mannen/ al in Syde ghecleet: de twee ſchepen heeft hy ſelve verbrandt/ door ſwackheydt van zijn volck: het vierde/ de Jacht/ groot hondert vaten/ wert hem ghenomen ſoo hy meynt/ maer 'tſchijnt dat het ſints noch te voor-ſchijn ghecomen is.

Capiteyn Olivier van Oirt t'huys comende/ in drie jaren s'Werelts Cloot omgeſeylt hebbende.

Deſen Capiteyn Olivier heeft veel wederſtoots ghehadt/ als twiſt onder zijn volck/ cleynen voorraet vā Coopmanſchappen/ ende mits dat hy de ſchepen van Jacomo Mahu volchde/ was hy al-omme ghewacht ende beſet: hy heeft wel 32 ſchepen verbrant/ ende met twee groote Galioenen/ van 10 ende 14 hondert vatē groot/ die van Mavilla quamen/ heeft hy ende zijn Jacht gheſlaghen/ dan zijn Jacht wert ghenomen ſoo hy meynt/ ende zijn ſchip was oock als in-genomē/ maer is weder Meeſter ghewoorden van zynen vyandt / die ſonck met 500 mannen/ verlieſende maer ſes mannen en twintich ghequetſte. Hy hadde ghenomen verſcheyden ſchepen/ die veel Gouts ende Silvers voor den Coning in hadden/ het welcke ſy (al eer ſe genomen wierden) over boort in Zee wierpen. In ſomma hy en brocht zijn Reeders gheen profijt t'huys/ maer hadde veel verſocht / ende zijn voyagie is in druck uyt-ghegaen.

Deſen Olivier ende oock andere hebben gherapporteert vande ſchepen van Pieter Verhagens Compagnie / uyt-ghereedt onder Jaques Mahu/ Simon de Cordes / Gerart van Benningē/ Sebald de Weert/ mettē ervaren Stuerman Dierick Gerritſz. China van Enchuyſen/ Anno 1598 van Rotterdam uyt-ghevaren/ daer van den Admirael Mahu onder de Linie ſtorf. Sebald de Weert / alſoo hy van d'andere door ende in de Stretzo van Maghellan verſteecken was/ wert met contrariē Wint weder de Strate in-ghedreven / ende hy is met veel tormenten ten leſten / als hy twee Jaeren ende een Maent uyt-gheweeſt hadde / met 36 mannen weder te huys ghecomen. De Pinnaſſe van deſe Vloote/ als ſy inde Zuyt-zee was/ in Peru negotierende metten Pilote Dierick Gerritſen/ werdt aldaer verraſt ende ghevanghen in't eylandt van Sint Diago/ met 25 ofte 30 mannen/ tot Lima ghevanghen gevoert/ van daer ſy meeſt zijn door Spaengiaerden gherantſoneert gheweeſt / ende den voorſz. Dierick Gerritſz. China is wel te huys ghecomen. Vande drie andere ſchepen is gheen groot beſcheyt ghehoort: Symon de Cordes was met een ander ſchip aen het eylandt Sancta Maria gheweeſt / van daer hy met 23 man nae Terra Firma ginck/ genoemt Laupe/ ende werden vande Indianen (die meynden dat ſy Spaengiaerden waren) doot-gheſlaghen. De twee andere dat waren den Admirael eñ 'tſchip van Jacob Quack/ hebbende niet bovē 60 man/ verſtakē na Japan/ daer dē Admirael in-quam tot Bouge/ noch ſterck zijnde 25 mannen/ waer van noch elf ſtorven/ reſterende 14/ hebben door ghebreck van volck 'tſchip tot Alonza geleyt op $36\frac{1}{2}$ graet/ het volck wert vry ghelaten om een ſchip te bouwen / ende te ſeylen waer't hun beliefden/ dan ſy en waren't niet machtich. Aldus wert in Januario daer van gerapporteert aen den voorſz. Capiteyn Olivier van een Portugees van Mavilla ghecomen/ woonende te Japan. Daer nae brochten de ſchepen uyt Indien tydinge/ dat den Overſten Jacob van Neck met zijn twee ſchepen / voor het Caſteel van Tidore inde Moluccas/ hadde ghevonden 2 Portugaelſche ſchepē/ met een van deſe ſchepen vā Mahu/ dat ſy genomen hadden/ het welcke deſen voorſz. van Neck hun geerne weder ſoude af-genomen hebben/

Rapport vande quade abontuere vā de vijf ſchepen van dē generae Jaques Mahu/ gevaren door de Strate van Magellan / An 1599.

hebben/dat hem miſluckte / want hem wel acht ofte neghen mannen af-gheſchoten werden. Dit iſt alle wat van die Vloote gherapporteert is/ ende dat is 'tmeeſte verlies dat de Hollanders noch ghehadt hebben / vindende die Strate van Magellan moeyelijck ende ſorghelijck / hoe-wel nu beter verſocht ende neerſtelijck beſchreven.

Enghelſe ſenden mede vier ſchepẽ na Ooſt-Indien.

In Enghelandt zijn oock dit Jaer vier ſchepen uyt-gereedt/ende na Ooſt-Indien gevaren in Meerte: den Admirael groot 700 vaten/ghenoemt Malice ſchurge, dat is / de gheeſſel van't quaet: het tweede van 350 vaten/ghenoemt den Hector: de andere/d'een de Aſſenſie, d'ander de Suſanna, van 300 ende 200 vaten: Daer waren Commandeurs over Mr. Lancaſter/Mr. Middelton/Mr. Brown/Mr. Havart/den principael Piloot was Jhon Davis/die op Moucherons ſchepen uyt Sumatra gecomen was. Deſe vier ſchepen zijn oock wel nae twee Jaeren t'huys ghecomen vol Pepers gheladen.

De Franſoyſen van Sint Malo hebben mede eenige ſchepen nae Ooſt-Indien gheſonden/ maer zijn ongheluckelijcken ghevaren ende ghebleven/het volck eens deels gheberght.

Wt Weſt-Indien quam tydinge ontrent deſen tijt/ datter vande Spaenſche Vloote wel 16 ofte 18 groote ſchepen ghebleven waren by tormente/wel tot twee milioenen ducaten ſchade/ ende daer op wel 1200 Spaengiaerden verdronckẽ: door welck verlies etlijcke groote bancken van Cooplieden hadden moeten bancquerotte maken.

Vervolginghe vande Neder-landers in Spaengien/ by den Adelantado.

Om de Nederlandtſche Zeevaert alle ſchade ende becommeringe aen te doen/hadde den Adelantado ofte Admirael vande Strate van Gibraltar/ de Nederlandtſche Factoors eñ andere Cooplieden ſeer ſtrengelijck vervolcht ende ghetracteert/pretenderende voor Nederlanders ghehandelt te hebbẽ/ende de Spaenſche Realen/ tot voorderinghe van haer Indiſſche reyſen/ uyt de Landen ghevoert/teghen de Ordonnantien: Hy nam oock een Enghels goet ſchip / Rebecca ghenoemt/comende uyt Italien ſeer rijckelijck gheladen. Daer werden oock Galeyen ende Crijſvolck in Spaengien reede gemaeckt/ om in Nederlandt te ſenden/ onder den Marquis Sancta Cruce. De Fame ginck datter een Vlote ſoude comen van 80 ſchepen ende 14 galeyen / met 8 duyſent Spaengiaerdẽ/ ende dat daer de Heere van Wackene / Admirael van Vlaenderen/ wel meynde het meeſte bewindt over te hebben/ zijnde daer ghecomen met eenighe Duynkerckſche ſchepen: dan men ſeyde/hy in Spaengien als een Nederlander zijnde/ miſtrout wert/ende ſoo ghenoech van drucke al-daer gheſtorven.

Der Hollanders eñ Zeelanders gheduerighe wachte op de zee-kuſte van Vlaenderen/ende Spaenſche Vlooten.

Om deſe preparatie te wederſtaen / zijn uyt Zeelandt den Admirael Heer Juſtinus van Naſſou/metten Vice-Admirael Jooſt de Moor met een ſchoone Vlote ſchepen / ſoo Hollanders als Zeelanders / uyt-ghevaren in Februario/ eñ waren wel verſien met extraordinaris Crijſvolck / muſquettiers uyt de garniſoenen. Dan vā deſe Spaenſche Vlote is niet veel vā voorts ghecomen/uyt vreeſe vande Nederlantſche/ ofte andere voorſlaghen.

De Duynkerckſche ſchepen voeren noch ſterck uyt ter Zee by nachte ende anderſins / ende creghen groote Buyten/dan werden ghelijcke-wel oock dickmael verraſt/ghevanghen ende ghehanghen/ gelijck ontrent Paeſſchen een Duynkercker/ ligghende voor Schevelinghe in Hollandt/ bedectelijcken roovende/ wert door laſt van Pr. Mauritz verraſt by twee uyt-ghemaeckte Viſſchers/tot Rotterdam ghebrocht/ende daer alle gehangen. Tot Enchuyſen was ooc een Duynkercker in-gebrocht met 26 mannen: ſy hadden ſeer deſperatelijcken ghevochten / dan werden nochtans over-vallen van een cleyn ſchip.

Exploict vande Galeyen van Sluys/nemende ſchepen van Dordrecht.

De Galeyen van Sluys zijn hunder vieren in Julio uyt-ghevaren / als de twee Zeeuſche Galeyen waeren ghevaren naer Ooſtende / om eenighe amunitie ſchepen te convoyeren. Deſe Galeyen ontmoetẽ ſchepen van Dordrecht met Coopmanſchap gheladen / varende nae Enghelandt met een Oorlogh-ſchip van Rotterdam/ die ſy beſpronghen hebben: daer-en-teghen den Oorloghs-man hem wel weerde / ende doorſchoot meer-mael de Galeyen/ende mẽ acht dat hy die wel hondert mannen af-gheſchoten heeft: ten leſten is 'tvuyr by ongheValle,/ men en weet niet hoe/ in't Rotterdams ſchip van oorloge gecomen ofte gheſchoten / ſo dat het buſcruyt 'tgeheel ſchip in't vuyr ſtelde / waer-mede eenighe Dortſche Schippers oock doot-bleven/ die tot hulpe hun daer-inne begeven hadden/ende doen werden alle de Dordrechtſe ſchepen ghenomen/ ende nae Sluys ghevoert.

De Vereenichde Landen verſochtẽ alle middelen om de Zee-havenen van Vlaenderen te bewaren/ende het uyt-varen te beletten: ſy deden daer een-mael eenighe ſchepen vol ſteenen / uyt Noorweghen ghehaelt/ inde haven van Duynkercken ſincken/om te ſtoppen/maer alle te vergheefs. De Admiralen vande Landen / als Juſtinus van Naſſouwen/Jan Gerbrantſz. ende Jooſt de Moor lagen daer by wylen/d'een voor ende d'ander naer/met 10/ 20 ende 30 Schepen van oorloghe/ om de Zee van haer vry eñ veyl te houden: ende deſe hadden eenen Raet van vijf mannen ghecoren / uyt de vijf Admiraliteyten/ met volle macht op alle occorrentien mette Capiteynen te reſolveren.

Menighte van Zee-varende ſchepẽ inde Vereenighde Landen uyt-varende.

Daer was in't beginſel van dit Jaer groote toe-redinghe van alderhande ſchepen ter Zee/ waer uyt de macht van die Landen ter Zee af-te-meten is / datter in 2 ofte 3 daghen tijts uyt die Landen uyt-voeren / tuſſchen de 8 ende 900 ſchepen na Ooſtland/ op alderhande neeringhe/ ende daer-en boven voerender noch wel ontrent de 1500 Buyſſen ter Harinck-vaert / het welcke alle goede ende groote ſchepen zijn / ende deſe zijn noch niet de principaelſte ſchepen / als de gene zijn die op Coopvaerdye vaeren nae de Indien/d'Eylanden van Afriken/Italien/Levanten/Spaengien/Vranckrijck/ Enghelandt ende ander Landen/ ende noch vint-men in Hollant ende Zeelant altijt de havenen vol ſchepen ende ſchip-volck.

Aenſlach op Vliſſinghen ontdeckt.

Daer was van weghen de Eertz-hertoghen in dit voor-jaer gepractiſeert eenen aen-ſlach op Vliſſinghen / onder't deckſel van een ſchanſe tot Nieuhaven in Vlaenderen te maken / ende Ooſtende te willen belegghen/hebbende eenighe met ghelde ghehuert/om het vuyr ofte den brant inde ſtadt van Vliſſingen te ſteken/ende dat ſy met veel volcx daer-op een aen-val ſouden doen: dan 'tſelfde wert ontdeckt/ende eenighe werden ghevanghen/waer van eenen/een ſtoelmaker/ hemſelven inde gevanckeniſſe verworchde/ende daer over ghequartiert wert: daer nae is den Stedehouder daer-omme oock den 19 Junij onthalſt gheworden.

Daghvaerden gehouden tuſſchẽ Vranckrijck eñ de Eertz hertoghen over verſcheyden ſaken.

In dit voor-jaer zijnder vergaderingen van Commiſſariſſen tuſſchen dẽ Coning van Vranckrijck ende den Eertz-hertoch gheweeſt/om ſaecken den Lant-vrede betreffende tot Vervins/ Mabenghe ende elders: nopende ſouvereyniteyten van etlijcke heerlijckheden/als van't Graefſchap van Sint Pol/ 't Graefſchap van Outreval / tuſſchen de Schelde ende Scharpe / daer

Bouchain de Hooft-ſtadt van is / tuſſchen Doway eñ Valenchiennes/die eertijts beleent hadden gheweeſt / daer het gelt nu voren gepreſenteert was. Daer was oock queſtie/nopende den Coop-handel op-de Frontieren vā ontrent Cales ende daer ontrent: de Franſoyſen verſoeckende dat alle Nederlanders / die hun onder Vranckrijck begheven hadden/ als Franſoyſen al-omme in Nederlandt ende Spaengien ſouden ghehouden worden.

Tot Mabenge over deſe queſtien haddē vergadert gheweeſt van Vranckrijcks weghen den Hertogh van Bouillion / den Grave van Sint Pol/ende van Dampmartin/ende andere: van weghen de Nederlanden waren dē Hertogh van Arſchot/de Graven van Arenbergh/van Ligni ende van Solre / met andere. Daer wert oock gehandelt over de patrimonie goederen vanden Prince Deſpinoy d'Anthonich/etc. vanden huyſe Melun/zijnde in Vranckrijck geſtorven/ daer hy getrout was/ ende kinderen gewonnen hadde. In deſer goederen beſittinge was gecomen de Suſter des leſten Prince/ die getrout was metten Grave van Ligni / die hem nu intituleerde van haren't weghen / mede Prince d'Eſpinoy/ Marquis de Robaix ende de Richebourgh Baron d'Anthonich / etc. pretenderende deſe goederen als gheconfiſqueert / in reſpect dat den leſten Prince haren Broeder/de contrarie partye vanden Coning ghehouden hadde/ haer by eenighe Rechten ofte Contracten toe te comen/ ende te meer dat nu deſen 9 Januarij 1601 ſy-lieden haer actie gheſtijft hielden / met een houwelijck van haerlieder Dochter Jolanda/ getrout met Charles Alexander de Croy / Grave van Fontenay/ Sone vanden Heer Marquis de Havre/ Vorſt des Rijcx / gheſproten van Moeders weghen van Lottringhen/ Dampmartin/ vander Marck ende Cleve: Deſe Jolanda/ gheſproten uyten huyſe van Melun/van Lalayn/ ende van Waſſenare. Deſe kinderen vanden Prince d'Eſpinoy werden in Vranckrijck ſeer ghevoordert ende voor-gheſproken/van Maximilian de Bethune / Heer van Rhoſny/geſproten van't huys van Vlaenderen ende van Melun/ Groot-meeſter vande Artillerye / Chef ofte Overſte vande Financien/Hertoch ende Marſchalck in Vranckrijck.

Het huys van Melun in Nederlāt weder gheſteit in haer goederen.

Om deſe queſtie byden Eertz-hertogh te eyndigen/was meeſtendeel de oorſake / waeromme naemaels Jannijn den eerſten Preſident van Parijs gheſonden was aenden Eertz-hertoghe in't belegh van Ooſtende/waer door die ſaecken ten leſten verdraghen werden.

In alle deſe dachvaerdē is luttel gereſolveert dat immers in't licht ghecomen is: maer de ſelvighe gaven groot achter-dencken / als ofte den Coningh van Vranckrijck mochte oorſake ſoecken om d'Oorloghe weder te beghinnen / overmits eenige Franſoyſen hier ende daer wel dorſten uyt-gheven / dat den Hertoch van Nivers het Hertoghdom van Brabant ſoude toe-comē/ als Erf-ghename van Eliſabeth de Valoys/die een Dochter was van Johan Grave van Nivers/Rethel ende Eſtampes/die zynen Oom dē leſten Jan Hertogh van Brabant (die de Vrouwe Jacoba van Henegouwe/Hollandt/etc.) ten Wyve hadde/ende nae zynen Oom Philips behoorde gheſuccedeert te hebben / het welcke zijn Couzijn/Hertogh Philips van Borgondien/genoemt de Goede(nae hun ſeggen) met gheweldt van die van Nevers uſurpeerde / door gonſte eñ wercken vanden Heere van Weſemale / die de Staten van Brabandt tot huldinghe beweechde van Hertogh Philips vā Borgondien voorſz.

Italiaens eñ Spaens Crijſ-volck comt in Nederlandt.

Voren hebben wy gheſeydt hoe dat Fuentes in Italien alle den Winter/met groot achterdencken van vele/ groot Crijſ-volck by een ghehouden hadde / die hy op den Voor-ſomer verdeylde/af-ſendende nae Nederlant onder Theodoro Trivultio Milanoys / ontrent 6000 Italianen ende 2000 Spaengiaerden onder Don Joan de Bracamonte/ die paſſagie over le pont de Geez vanden Coning van Vranckrijck vercregen/om met 500 ſeſſens te paſſeren/ ende deſe quamē in Julio in Nederlāt/met veel Italiaenſchen ende Spaenſchen Adel / avonturiers / die den Crijgh in Nederlandt quamen ſien eñ leeren.

Grouwelic ke moorda dicheyt van vergift met H. Sacrament.

Dit Crijſ-volck brochten ſeltſame tydingen/ als oock brieven uyt Italien / dat tot Venetien in Junio/een Prieſter van Sint Lenarts/ eenē anderen Prieſter zynen vyandt / Savina gheheeten/zijnde Prior van La Miſericordia/ hadde vergheven/'t vergift ghedaen hebbende inden Wijn die hy geconſacreert hadde / in het Bloedt Chriſti/daer hy ten leſten (niet teghenſtaende aller Medicynen hulpe) van ſtorf / onder Chriſtenen afgryſelijck.

Een ſoldaet vrouw ende man zijnde/ baert een kindt.

Noch een ander ſeltſaem dinck iſſer gheſchiet in Italien / als dat onder't Crijſ-volck dat den Paus hadde doē aen-nemē/ om nae Hongarien te ſendē/tot Piadena in Italien/onder andere eē was genoemt Daniel Burckhamer vā Puche: Deſe alſoo hy eenmael s'nachts met zijn ghetroude huys-vrouwe te bedde lagh/claechde dat hy ſeer groote pyne in zynen buyck creegh / ende torts daer naer baert hy een Dochter / de welcke byde Magiſtraten gheexamineert zijnde/ bevontmen dat hy half Man en half Wijf was/ Hermaphroditus ghenoemt: ende datmen hem/ doen hy eerſt gheboren was / een Mans name ghegheven hadde / ende jonck zijnde het Kleermakers ambacht geleert hadde/ ten leſten wert een Crijſ-man/ende hadde ſeven Jaren dē Keyſer in Hongarien ghedient: daer-nae in Nederlandt onder den Coning van Spaengien / ende al-daer in Nederlandt hadde hy maer eens met een Spaengiaert te doen ghehadt/ende uyt dien by-ſlaep was die vrucht ghegenereert / ende hy hadde 'tſelfde altijt verborghen ghehouden/oock teghen zijn huys-vrouwe noyt een woordt daer van ghemaeckt/ die aen hem niet manlijcks bevonden hadde/nochtans altijt ſecreet gehouden. Dit kint een meyſken zijnde/wert gedoopt ende Eliſabeth ghenoemt/ende werdt al-omme voor een groot wonder verbreyt.

Mutinatie onder Eertz hertoghs volck eñ de ſchanſen voor Ooſt de.

Met dit boven-geſchreven Crijſ-volck in Nederlandt was luttel gelts mede ghecomen aenden Eertz-hertogh voor ſo grooten noot/ ſo dat de oude garniſoenen niet conden betaelt worden/ dat meer andere maecte oock te mutineren/ als de Italianen ende Spaengiaerden van Heerentals/van Weert/ mede de Walen in Vlaenderē/ die inde ſchanſen voor Ooſtende laghen/ als namelijck die vande ſchanſe Iſabella / met Grootendorſt/daer ſy dē Heere Verlanen/Lieutenant Colonel vanden Heere van Freſijn/ doodt-ſmeten/ende diverſche Capiteynen gequetſt hebben: waer over die van Zeelant / eñ die van Ooſtende haer brieven ſchreven / goede conditien ende compoſitien aenbiedende: dan door het tuſſchen ſpreecken van-den Overſten Rynas / bleven ſy vol-ſtandich/ende verbranden de Brieven: dies ſont hy haer alle nootdruft/ namelijck buſcruyt/ ende brochtſe tot een accoort / alſoo dat ſy eenen gulden s'daechs ontfingen/ tot dat ſy ten vollen op betaelt ſoudē worden: maer alſo haer in dien ſtaet te blyven / ſoo nae den vyandt / ſorghelijck was/werden ſy verwillicht te gaē liggen in garniſoen tot Winocx-berghe: ende alſoo werdt die

ſchanſe

1601.

ſchanſe verſekert. Deſen handel gaf die van Ooſtende achterdencken / dat ſy wel mochten belegert worden/te meer om dat in April eenē ſtercken Noort-weſten Wint een Poorte van Ooſtende mette Zee hadde doen wech-dryven/ende dat om dat ſy een duyne ofte zant-bergh / die de fortificatie hinderlijck was/ haddē doen af-ſnyden: maer den Eertz-hertogh en hadde zynē Legher noch niet reede / ſoo dat die van Ooſtende corts alles terſtont repareerden.

Schipvolck voor Antwerpē mutineren ende worden betaelt.

Tot Antwerpen mutineerden oock het ſchipvolck op de Riviere om haer betalinge/ ende beſetten de Schelde boven ende beneden Antwerpen: waer-omme den Admirael/de Grave van Arenbergh / metten Marquis van Havrech haer daer lieten vinden / ende ſochten gelt onder de rijckſte Burghers der ſtadt op te lichten/die uyt vreeſe van erger dat moeſten op-brenghen/ ende werden bevredicht / ontrent de helft van haer betalinghe crygende.

Preparatie der Vereenichde Landen tot oorloghe offenſive.

De Staten vande Vereenichde Provincien/ hebben oock deſen Voor-ſomer groote preparatie van gelt ende volck ghemaeckt/in Engelant ende Vranckrijck/van waer ſy vercreghen gonſtighe betalinge ofte reborſement van haer verſchoten gelt in s'Conings noot: In Enghelant ſochtenſe oock eenighe verpandingē te doen om gelt: ſy lichten in haer Provincien het ſchou-gelt/ van elcke ſchouwe een gulden/ende een Impoſt op de ronde Maten/op't Ghemael/ende diergelijcke middelen meer. Sy waren daer en boven ſeer verachtert van gelde inde Admiraliteyt/die haer middelen apart ende verſcheyden houden/ diemen uyt de middelen vanden Lande moeſte te goede comen ende helpen / om dat d'Oorloghe ter Zee meer coſtede/ dan haer toe-gheordineerde middelen conden uyt-brenghen/ghecauſeert uyt het verbodt des Eertz-hertoghs Licenten/die hy gheſloten hiel: maer ſy raenden eenen middel eñ Impoſt op alle in-comende Waren/daer ſy dat ghebreck mede richtende / hoewel den Eertzhertoghe 'tſelfde by alle manieren ſochte te becommeren ende te verhinderen/houdende tot Hamborgh eenen Agent / Ferdinand Lopes/om paſpoorten te gheven / ende op alles toe-ſicht in Coop-handel te houden.

Aldus ruſten hun die Staten om offenſive Oorloghe te voeren/ ende haeren vyandt aen te taſten/ende terwyle ſy van alle geweſten trocken na haren Rendevous vergaderende/ ſo werden de Grave Adolf vanden Berghe/ ende den Ritmeeſter Bedberghs compagnien peerden ontmoet/alſo ſy op een aenſlagh uyt-ghereden waren/ van Pr. Mauritz Ruyteren / ende werden gheſlaghen/daer des Graven Lieutenant bleef.

Graef Lodewijck van Naſſouwe trout mette Weduwe vā dē Grave van Valckē ſteyn ende Brouck tot Arnhem.

Prince Mauritz nu ghereedt om te Velde te trecken / beſchreef zijn volck te vergaderen by Schenckens ſchanſe eñ tot Arnhem/den 10 Junij / een plaetſe die zynen vyandt twyfelachtich maeckte/oftet op Berck/ s'Hertogen-boſch ofte elders ſoude vallen. Ende om den aen-ſlagh beter te bedecken/ waſſer een Bruyloft beſtelt den ſevenden Junij tot Arnhem/ van Graef Lodewijck Gunther van Naſſouwen/ Sone vā Johan/met Anna Margareta/Gravinne vā Manderſcheyt / Weduwe vanden vermoorden Grave van Valckenſteyn ende Brouck.

Waeromme dē Pr. Mauritz dē 4 Junij derwaerts is vertrocken uyt s'Graven-haghe: den Grave van Solms s'daechs te vooren/ om het eerſte bancquet al-daer te gheven den 7 Junij van wegen de Bruyt/ende Pr. Mauritz gaf het tweede den 8: de Graef van Hohenlo het derde den 9: ende Graef Lodewijck ſelfs het vierde ende leſte bancquet den thienden Junij/ ende ſloten daer-mede de Feeſte: ende daer-en-tuſſchen werdt de ſtadt Rijn-berck berent van't peerdevolck / om die te belegeren ende te winnen/ende ſoo de paſſagie vanden Rijn te openen. Prince Mauritz hadde daer gheſonden 33 Vanen ruyteren/ende 102 Vendelen voet-volcx / ende was daer ſelve den 12 Junij: den 13 arriveerden daer alle de ſchepen mette proviſie.

1601.

Rijnberck by Prince Mauritz belegert den 10 Junij.

Ghelegentheyt vande beleghерde ſtadt Rijnberck.

Binnen de Stadt van Rijn-berck commandeerde van weghen den Eertſ-hertogh / Lops Bernardo d'Avila / by hem hebbende ontrent 50 Peerden ende 17 Vendelen / ſterck over de 2 duyſent mannen/als twee vendelē Spaēgiaerden/twee vendelen Walen/ ſevē vendelen Italianē/onder Joan Baptiſta Pecchio Sergiant Major/ende de reſte Hoochduytſchen/tamelick van nootdruft verſien/maer wel van Coren eñ redelijck van Wijn: eñ terwyle Prince Mauritz inde eerſte daghen beſigh was / om alle de aen-comſten van buyten / die daer ſouden pooghen in te comen/te beſchanſen/ ſoo hadden die van binnen een Courador / Loop-plaetſe ofte Contre-ſcharpe gemaeckt/ die hunnen Vyand naederhandt moeyelick viel te veroveren/ende het belegh lange verlenghde. Den 16 Junij begonſte Prince Mauritz zijn approchen te maken nae den Weert/ ofte Eylandt voor de ſtadt in den Rijn gheleghen/ om te winnen een cleyn Schanſken daer-op ligghende/daer teghen hy ſtelde den 17 Junij twee ſtucken Gheſchuts/eñ beſchoot het s'anderdaeghs / maer die vā binnen verliepent ende verlieten de Schanſe: Terwyle werden de buyten beſchanſingē gemaect/ ſoo datter den 20 Junij al-reede 14 Reduiten ofte Vertreck-ſchanſen weer-baer met Paliſaden volmaeckt waren/elck met twee yſere Gotelingen verſien. Prince Mauritz legerde hem bezyden de Stadt op S. Annenbergh: Graef Erneſt van Naſſou mettē Grave van Solms/ legherde boven de Stadt den Rijn af-comende: de Heer van Giſtelles met andere/ haddē haer quartier tuſſchen beyde.

Ettelijcke ſchepen van Oorloghen werden boven de Stadt gheſonden/daer zy 6 ofte meer ſchepen met victualie van Ceulen afcomende/ doen ſincken/ doen ſtranden / ende andere doen weder-keeren hebben.

Vt-vallen van die van Rijnberck.

Teghen de Stadt begoſte men te approcheren voor de Sant-poorte den 18 Junij / ende voor de Caſſel-poorte den 19 / doch met vaſte Corps de-garde ofte Wachte/om de uyt-vallē te mogen weder-ſtaen/ende van doen af begoſtmen allenſkens de Stadt te benaerderen/maer door de menighvuldighe uyt-vallen / van het ſterck garniſoen der Stadt/ginghen de buyten wercken lanckſaem voort. Aende Caſſel-poorte deden die van binnen drie groote uyt-vallen/ als den 20 / den 24 ende den 28 Junij / t'elcke reyſe als de Franſoyſen de wachte daer haddē: in den eerſten uyt-val werdt ghequetſt de Heer Grave van Chaſtillion/ſoons ſone vanden befaemden Chaſtillion / Admirael van Vranckrijck: in deſe drie uyt-vallen werdt lange ende dapper van beyde zyden gheſtreden / maer die van buyten behielen altijt haer Corps-de-garde. Den 21 Junij werden twee Boots-geſellen (met brieven uyt-gheſwommen zijnde) gevanghen/ ende ghehangen om dat zy over-loopers waren/waer by die van buyten dē ſtaet vander ſtadt vernamē: aende ſelve Caſſel-poorte deden die van binnen noch den 26 ende 30 Junij uytvallen.

Den Grave van Northumberland/vanden huyſe Perry in Engheland/die van oudts hercomt van eenen ſone van Brabandt/quam in't

Grave van Northumberlant cōt in't Legher voor Rijnberck.

Leger dẽ 29 Junij/met meer andere verſcheyden Heeren ende Edelen / om den crijgh te ſien ende te leeren ; deſgelijcks verſcheyden Hooghduytſe Vorſten ende Heeren.

Den 4/5 ende 6 Julij/ deden die van binnen tamelijcke ſtercke uyt-vallen/ten Noorden uyte Sant-poorte / maer werden gheſtut ende t'elcke reyſe weder in-ghedreven. De Stadt Rijnberck heeft ontrent haer veel Moraſſen / ende daer-omme moeſte de beſettinghe ront-omme groot ende ſterck weſen / om dat het garniſoen binnen ſterck was/moeſten teghen de ſtadt alle daghe op de wachte weſen 28 Vendelen knechten : ende ſoo daer de tydinghe quam dat den Eertſ-hertoghe Ooſtende ginck belegghen/ſoo brochten de menighvuldighe uyt-vallen ſwarigheydt mede/dat-men het Crijghſ-volck niet wel minderen conde: So ordineerden nochtans de Statẽ Generael/ dat generael Sieur Franſoys Vere/die in Hollandt gebleven was/daer ſoude binnen gaen/ met ſulcken volck als in Zeelandt tot dien eynde gelaten was/ om buyten Ooſtende in de Contre-ſcharpen te logeeren / ende daer-mede den Vyandt verde vande ſtadt te houden : dan alſoo den ſelven generael Vere weygerde daer binnen te gaen / ende dien laſt te aenveerden/ ten warẽ hy zijn 20 Vendelen Engheiſe uyt het Legher van voor Berck mede hadde / ſegghende / dat hy daer het beſte gebiedt ende meeſten dienſt condẽ van hebben: hier-op werden hem acht Vendelen geconſenteert ende gheſonden den 8 Julij : Dan niet te vreden zijnde/moeſten hem noch de reſte twaelf Vendelen den 14 Julij geſonden werden. Deſe verminderinghe van Crijghſ-volck ſcheen het beleghs voort-ganck in perijckel te ſtellen : Waer-omme moeſte Prince Mauritz andere in't Leger ontbieden; des niet te min zijn groote neerſtigheyt eñ ſtantaftige reſolutie broghte de approchen ende begravinghen den 11 Julij aenden Walle vanden Courador ofte Contreſcharpe/ten Zuyden aende Caſſel-poorte/welcken Wal hy terſtondt dede onder-graven ofte myneren/ende den 16 Julij ſpringen/daer veel volcks van binnen doot bleef/ ende hy wert alſo meeſter ende beſitter van een groot deel daer van : Eer deſe Myne aen-gheſteecken werdt/ hadde Prince Mauritz vier-ballen ofte clooten inde Stadt gheſchoten/ ende oock grof geſchut op de Contre-ſcharpe gheplant/verthoonende terſtondt veel Muſquettiers/al ofte hy die hadde willen beſtormen/ ende dat om meer volcks derwaerts te lockẽ/die al-reede begoſtẽ Griecx vier ende anders uyt te ſchieten/waer door een tonne Buſcruyt inde Trencheẽ in brant quam ende ſchade dede.

Pr. Mauritz doet een myne ſpringhen tot Berck.

Daer waren op de Contre-ſcharpe ontrent twee vendelen Duytſe ende een vendel Italianen ; den Sergiant Major van de Stadt achter-dencken gecregen van datter volghde/was recht binnen de ſtadt gegaen/ om den Gouverneur te waerſchouwen dat hy vreeſde die Myne/waer-op reſolveerden de Contre-ſcharpe te verlaten/ ende eenen uyt-val te doene/ ende ſoo een diſ-ordre inde Myne te brenghen/ eñ onnut te maecken : maer eer hy conde weder-keeren/ gaf de Myne den ſlagh ſoo ſeer gheweldelijck/ dat twee Italianen werden alſoo inde Locht gheſlaghen/ dat zy onder hun Vyanden vielen/ waer van den eenen ſeer gequetſt / ende den anderen geen groot leet hadde/ende rapoorteerden den ſtaet vander Stadt/haers levens perijckel ſoo ſe de waerheyt ſpaerden hun aen-gheſeydt: die ſeyden/ datter wel 200 by dien ſlagh moghten ghebleven weſen. Op den ſlagh ſtonden veerdigh ontrent 300 Franſe ſoldaten / die terſtondt de plaetſe in-namen ende beſetten / ende eensdeels de andere verbaeſt over-vielen ende inde vlught nae de ſtadt dreven : maer die vander ſtadt dreven haer Vyanden weder te rugghe/ dan ſoo haeſt niet : maer die van buyten hadden haer al beſet ende gheſterckt aenden eenen kant vã de ſelfde Contre-ſcharpe/ niet vermoghende die gheheel te vermeeſteren door een Eſperon ofte Courador/ dat die van binnen op voordeel tot defenſie van het Contre-ſcharp gemaeckt hadden/waer uyt zy dapper ſchoten/ſo datter wel 40 vande beleggers doodt bleven/ ende wel 70 gequetſte ten verſcheyden ſtonden: onder deſe dooden warẽ vier ofte vijf Capiteynen/metten jonghen Marquette / Lieutenant vande Compagnie van Prince Mauritz / een cloeck jong Edel-man/ſeer beclaeght/eñ werdt ſtatelijck tot Weſel begraven met crijghſe ceremonien/ verſelſchapt vande Graven Erneſt eñ Lodewijck van Naſſouwen / ende het gheheel Vendel van Prince Mauritz garde.

Den 18 Julij dede Prince Mauritz den anderen hoeck vanden ſelven Courador oock myneren / maer die van binnen verlieten dien den 26 Julij: Waer-omme dede terſtondt beſteden te maken een gaelderye/dat is : eenen gang onder de aerde/ende boven met aerde bedeckt/om aenden Wal te moghen comen / ende ſ'anderdaeghs noch twee gaelderyen meer / ende terwyle men daer aen arbeyde/warẽ die Gravers voor de Santerpoorte oock dichte aende Contre-ſcharpe gecomen tot verſcheyden plaetſen/ ende daer over begoſten daer dẽ 23 Julij te ſapperen ofte onder te graven : oock middeler-tijt waſſer een gaelderye over-gebroght aẽde Caſſel-poorte/ende men begoſt de Wal vãder ſtadt den 24 te myneren.

Rijn-berck gheſommeert.

Den 23 werdt die Stadt eerſt geſommeert/ maer zy ghaven voor antwoorde / dat zy noch maer twee daghen beleghert waren gheweeſt/ rekenende vandẽ dagh dat zy de Contre-ſcharpe verloozen hadden / ende haren Gouverneur ware een Soldaet / ende betrout zijn devoit te doen/ etc. dan ſnaghts vierden zy op haer Torens.

Daer-en-tuſſchen de ſappa ofte in-graven aende Santerpoorte namen ſulckẽ voortgang/ dat die van binnen (vreeſende de Mynen) de gheel Contre-ſcharpe ofte Courador (ſonder grooten noot als-doen) den 26 Julij verliepen uyt vreeſe / om dat dien dagh noch een kleyn Myne aende Caſſelpoorte inde Contreſcharpe gheſpronghen was/waer by zy van binnen gedwongen waren/een groot deel van dien weder te verlaten/ſoo dat zy vaſt ſeer benaut werden.

Rijn-berck wordt aen Pr. Mauritz over gegheven/ den 30 Julij.

Daer-op dat den Prince Mauritz oorſake nam de Stadt anderwerf te ſommeren/ofte op te eyſſchen den 28 Julij/ende doen ſoo begoſten zy ghehoor te geven ende van conditien te ſpreken/ende veel te eyſſen: eñ den 30 Julij ſavonts werdt het verdragh ghemaeckt.

Articulen van't verdragh van Rijn-berck

1. Als dat zy ſouden uyt-trecken met vlieghende Vendelen/ Wapenen ende Lonten brandende/met bagagien/waghenen/ peerden/etc. ſonder onderſoeck van eenighen delicten/ ſelve den perſoon van Jan Pieterſz. Thas.

2. Den Gouverneur mede te moghen nemen twee Veldt-ſtucken geſchuts/met twee tonnen Buſcruyt/ende vijftigh Clooten.

3. Souden gheaſſiſteert worden met 200 Waghens/voor haer ghequetſten tot Gelder/ende Paſpoort tot Maeſtricht toe.

4. Dat den Heere Evert vander Ens/Wijf eñ Kinderen / met zijn pampieren ende bagagie/

1601. oock vry ſal moghen vertrecken; desghelijcks oock den Raetſ-heer Weſtendorp/ Niclaes van Hove mette Ontfanghers vande Domeynen ende Contributien met haer pampieren eñ bagagien als vooren/ als oock Goſwijn van Manem Tollenaer met zijn Officieren.

5. Dat den Gouverneur betalē ſal die ſchulden aen't Magiſtraet ofte aende Borghers/ die hy gemaeckt heeft inde Stadt/ duerende 'tbelegh/ uyt de goederen toe-comende zyne Hoogheyt/ procederende van buyten/ ende gheconfiſqueerde coopmanſchappen/ die teghent Placcaet bevonden zijn/ op de Reviere Rijn.

6. Dat den Gouverneur ſal mogen ontbieden alle dien dat af-ghenomen zijn hun Schapen eñ Koepē/ voor het belegh/ op dat hy die mochte aſſignerē by ſchrifte/ by de crachte waer van/ zy ſouden moghen ſatisfactie verſoecken van hare Hoogheden/ als gheimployeert tot haren dienſte.

7. Dat de mont-coſten vande ghevanghenen/ ter cauſe vande contributien ſullen preſentelijcken moeten betaelt worden/ volgende het tractaet ghemaeckt metten Admirant van Arragon/ ende gheconfirmeert by hare Hoogheden.

8. Den Ontfangher Jan de Brun ſal moghen vertrecken met zijn pampierē/ behoudens dat hy Coppe gheve vādē Reſtanten vande Domeynen vanden Graefſchappe van Zutphen ende 't Land van Over-Yſſel.

9. Dat alle de Sadel-peerden/ als andere ghenomen Peerdē/ duerende 'tbelegh/ ſullen in-gecocht worden voor 20 gulden 'tſtuck.

10. Dat alle Soetelaers ende Coop-lieden 't Legher volghende/ mogen blyven haer goederen vercoopende/ nae believe ſal hun Paſ-poorte ghegheven worden.

11. Dat alle de Borghers/ die ſullen willen vertrecken/ ſullen tijt hebben van ſes maenden/ om haer huyſen ende goederen te vercoopen.

12. De Gheeſtelijcke perſoonen ſullen vryelijck vertrecken/ ende men ſal ſorghe eñ ordre nemen voor de Bagynen ende Religieuſen.

13. Alle ghevanghenen van weder-zyden/ ſullen vry zijn betalende haer coſten. Gheſchiet in't Legher voor Rijn-berck/ den 30 Julij 1601.

Wat beſettinghe dat uyt Rijn-berck track. Volgende deſe articulen zijn s'anderdaeghs uyt Rijn-berck ghetrocken 45 Rupteren/ ende 16 vendelen Voet-volcks/ ſterck ende gheſonde mannen 1247/ in crancke ende ghequetſte 370/ met 78 Schip-luyden/ met een grooten tros van Vrouwen ende Kinderen/ ende trocken nae Gelder.

Den Eertſ-hertogh hadde wel tot ontſet vā die Stadt geſonden de Graven vanden Bergh met ontrent 2000 peerden/ ende 5000 te voete/ daer dē Grave van Buſquoy ende Nicolo Baſta by waren/ ende verwachten noch een deel van't Crijghſ-volck uyt Italien gecomē: maer het Legher van Prince Mauritz/ was ſoo wel ront-omme met Schanſen ende Reduiten beſet/ (daer hy een by-ſonder Meeſter van is/ in deſe onſe eeuwe) dat-men niet en dorſte wagen daer by te comen. Mede haddē die van binnen ghebreck van eenighe nootelijcke dinghen/ als mede medicamenten ofte ghereetſchappe voor siecke ende ghequetſte.

Vereenichde Staten reſolveeren Rijn-berck te behouden eñ te stercken. De Staten ende Prince Mauritz hebbende deſe plaetſe becomen/ reſolveerden die wel te bewaren/ ſoo wel ten dienſte vande Vereenighde Landen/ als voor hun gebueren des Heyligen Rijcks verwanten/ dien aen de bevrydinge des Rijn-ſtrooms veel gheleghen is/ op datter weder geen vreemde Heyr-toghten over mochten comen/ een plaetſe wel weert met ghemeyne coſten des Rijcks bewaert te zyne: waer-omme beſloten die dapper te ſtercken/ ende hebben een geweldige Schanſe laten maken op den Weert ofte Eylant des Rijns/ voor de Stadt/ die aenbeſteedt wert voor een groote ſomme gelts: dat gouvernement al-daer werdt ghegheven den Colonel Giſtelles zynen Lieutenant.

1601. Het Ridderſchap ende Staten van't Landt van Over-yſſel/ ſiende hun landt nu beveſt met Rijn-berck/ ende den Rijn vry/ hebbē een Placcaet uyt-ghegheven den 28 Julij/ verbiedende alle contributien aen haren Vyandt te geven/ ordonnerende al-omme op alle Dorpē/ ende in alle Parochien/ ſtercke wachte te houden/ op groote ſtraffe/ als den Officieren op pene van 25 oude ſchilden/ den ghemeynen Huyſ-man op eenen ſchilt/ elcke mael ghebrekelick bevonden: mede op alle alarmen ende clock-ſlagh ghereet te weſen met haer gheweer/ verbiedende op den hals eenighe Vyandts ſoldaten te herberghen: Die een van s'Vyandts ſoldaten becomen conde binnen den Lande levende ofte doodt/ ſoude 25 gulden van't Landtſchap ontfanghen: ſoo eenigh Coop-man door het landt reyſende/ door onverſicht vanden Vyandt ghevangen ofte beſchadight werde/ ſullen die vanden lande ende plaetſe/ daer ſulcx geſchiet is/ moeten zijn rantſoen ende ſchade oprichten/ ende metten Vyant ſullenſe niet moghen eenigherhande correſpondentie houden/ met diergelijcke poincten meer/ tot s'Landts bedrydinghe.

Die van Over-yſſel verbieden contributie aen harē vyant.

Graef Herman vanden Bergh vreeſende het Legher van Prince Mauritz/ ende dat hy noch ergheris voor-vallen moghte/ heeft ghetraght om meer Volcks in Venlo te brenghen/ dan de Borghers wilden boven hun ordinary garniſoen gheen meer in-nemen/ eñ weerden alle zijn ſecrete aen-ſlaghen tot dien eynde.

Den Gouverneur van Maeſtricht/ de Heer van Werpe met andere/ waren oock doende om het ghemuytineert Peerde-volck van Weert te vreden te ſtellen/ maer wilden ſonder ghelt niet conſenteren. In Maeſtricht was weynigh garniſoen/ alſo oock in Grave/ daer dat ontrent duyſent mannen in laghen/ onder den Spaengiaert Antonio Gonſales/ ſoo dat deſe ſteden al op haer hoede waren.

Tot Meurs lagh een garniſoen van Hanevederen (alſoo ghenoemt) des Vorſt van Cleve: maer Prince Mauritz pretenderende dat Graefſchap hem toe te comen/ by gifte van de leſte Gravinne Walburgh: ſondt al-daer den 6 Auguſti den Ritmeeſter Cloet/ ende den Colonel Edmontz/ met 12 Vanen rupterē/ maer dat garniſoen en wilde niet wijcken: Waer-omme Prince Mauritz ſelve s'anderdaeghs daer voren ghecomen is/ met 25 Vanen rupteren/ ende 35 Vendelen knechten/ met 4 halve Canons/ dies die van binnen dat ſiende/ hebben dat over-ghegheven/ eñ Prince Mauritz heeft daer garniſoen in ghestelt/ ende daer naer ordre ghegheven om 't Caſteel te ſtercken/ ende in 5 Bolwercken te legghen/ 'twelcke ten leſten ghekoſt heeft over de 100 duyſent gulden/ ende den 12 Auguſti werdt hy daer als Landtſ-heere ghehult/ met behoorlijcke Ceremonien: Dede oock alſo tot Crakow/ daer beſtedende wel voor 28 duyſent gulden aen wercken/ daer aen over de duyſent man int werck ghehouden werden/ ſoo dat deſe twee plaetſen gantſch ſterck ghemaect werden/ ende niet dan by drooghe Somers/ perijckel ſcheenen te connen lyden.

Meurs by Pr. Mauritz in-ghenomen ende ghesterckt.

Den Eertſ-hertogh Albert heeft van die van Vlaenderen gheſoliciteert geweeſt/ als Grave van Vlaenderen/ Ooſtende te beleggen/ eñ dien doorne uyt den Vlaemſchen Leeuwen voet te trecken/ het welcke hy ten leſten gheresolveert heeft/als veel hem aen ghelegen/ maer meeſt om Prince Mauritz zijn belegh voor Rijn-berck te doen op-lichten/niet twyfelende ofte ſoude d'een ofte d'andere vercrygen. Ende om dat het een vermaert belegh is alle de Werelt over/ ſullen vande ghelegentheyt der plaetſe wat verhalen.

Beſchrijvinge van Ooſtende.

Ooſtende is over ettelijcke hondert jaren een open ſtadt geweeſt ſonder mueren/hebbende een redelijcke Haven/van Viſſchers meeſt bewoõt/ die-men toe-ſchrijft alder-eerſt gevonden te hebben den Haring te ſouten/te packen ende te tonnen/alſoomen nu noch ghebruyckt. In deſe Nederlandtſche oorloge Anno 1572 is zy eerſt met houten poorten ende Paliſaden gheſloten/teghen elcken in-loop/ Anno 1578 hebbē die van Vlaēderen de Stadt noch ſtercker ghemaeckt/ſo dat den Hertogh van Parma/als hy by-nae gheheel Vlaenderen vermeeſtert hadde / nochtans Ooſtende niet crygen conde Anno 1583/maer nae vijf daghen belegh / hoe-wel eenigh gheſchut geplant hadde / brack hy weder op / om dat zy te lande ende te water te wel verſien waren. Daer nae Anno 1585 hadde den Overſten La Motte langs den Zee-ſtrandt de oude ſtadt in-genomen/ maer werdt met ſchade weder uyt-gedreven: ende nae dat Gent ende Brugge van Parma ghedwonghen waren / hebben die van Zeelandt altijdt ſonderlinghe ſorge daer vooren gedraghen / ghelijck oock de Coninginne van Enghelandt/overmits dat het by haer volck meeſt beſet was/ende is langhe by de Ridderen Jhon Conway/eñ Eduard Norritz ghecommandeert gheweeſt. Daer nae Anno 1600/ om dat het bevonden werdt dat die Stadt voor d'Oorloge in Vlaenderen ſeer proſytelijck was / om groote brandt-ſchatten ofte contributien uyt een rijck landt te lichten / ende oock bequaem om in-val eñ voet in Vyanden landt te houden/is dat niet alleene met vernieuwinghe ende verhooginghe van binne-wercken ende buyten-wercken/maer oock met nieuwe grachtē ende contre-ſcharpen van buyten ſoo gheſterckt / dat de ſelve contreſcharpen ſo ſterck zijn/als veel andere wel ſtercke gheachte ſteden/nochtans ligghende onder de beſcherminghe vande hooghe wallen der ſtadt/ ſo dat Ooſtende wel moght geaght werden onder de ſterckſte ſteden van Europa.

Een miraculeuſe Haven tot Ooſtende/ van God by der zee gemaect de Guele ghenoemt.

Daer-enboven ſchijnt het dat Godt met deſe ſtadt / wat ſonderlings heeft willen uyt-rechten/ want binnen ettelijcken tijdt herwaerts/ heeft de Zee aldaer eenen nieuwen inbreuck ten Ooſten vande ſtadt gemaeckt/ de welcke zy de Guele noemen/ want alſoo zy de Duynen ofte Sant-berghen af-gheſneden ofte af-gherort hadden / om uyt de Stadt verre van haer af te ſien/is de Zee met ſpring-vloeden daer over ghecomen/ende ten legen water daer weder uyt vallende/heeft de Zee deſe Guele ofte Haven gheſchuert/dwelcke duerende het belegh noch ſeer verdiept is/ diē ſelven is over de 100 voeten breet/ eñ binnen s'Lands ten leeghſten water wel een ſpieſſie diepe/ende in Zee aenden dorpel niet meer als een half vadem. De Stadt heeft altijdt een Haven in't Weſten ghehadt/maer is by deſe Guele niet te ghelijckene/mits die droogh valt ten leeghen watere/ eñ ſulcks ſubject tot ſtoppinghe ende becommeringhen. Daer beneffens ſo hadden de Staten aende Ooſt-zyde (neffens de Guele) tot bevrydinge vande ſtadt/de Duynen ofte Sant-berghen laten ſleghten eñ effenen/daer over ſo bedeckt ende over-loopt alle getyden de Zee / die Duynen eñ het Landt/in ſulcker voeghen ſo wijdt eñ breet/ datter weynigh ofte gheenen middel en reſteert om die ſtadt te benemen ofte ontvryden / vande voorſz. Haveu/ofte de ſtadt te benaerderē/want met elck gemeyn ghetyde de Zee wel 1200 voetſtappen vloeyt verde vande ſtadt/ ende op eenen ſpringh-vloedt wel een Duytſe myle te Landewaerts inne/alles ront-omme over-waterende met veel ſloten / ſoo dat het alle door-toght ten leeghen water verhindert / ende apparent is/in toe-cōmende tyden/dat deſe Guele een vande beſte Havenen van Vlaenderen maken ſal / zijnde wel gheleghen/drie mylen van Nieu-poort/ende vier uren gaens van Brugghe/hebbende een revierken dat daer aen loopt de Yperlee genaēt: de Stadt is van bequame wijdde/de Wallē een ure gaens ront-omme / het plegh wel ontrent drie duyſent Borghers te hebben/maer nu geen drie hondert.

Wanneer den Eertſ-hertogh Albrecht Anno 1596 Cales in-ghenomen hadde/ verſochten die van Vlaenderen hem om Ooſtende te beleggen/ aen-biedende wel 300 duyſent gulden binnē drie maenden daer toe te contribuerē/ daer-op eenſdeels gheconſenteert/hy wel eenigh gelt ontfing/ maer verthoonde hem met zynen Leger eenlijck voor de ſtadt/eenige ſcheuten ſchietende/ dan hy vertrock daer weder af.

Waer-omme daer naer benoodight werden/ om de courſen ende brandt-ſchatten van't garniſoen datter binnen lagh te beletten/ wel 17 ofte 18 Schanſen te maken: maer by ervarentheyt ghewaer wordende/dat de garniſoenen van deſe Schanſen den Lande eñ Landtſ-luyden veel ſchadelijcker dickmael waren ende vielē/dan de voorighe contributien/ (het onder-houdt vande garniſoenen wel tnegentigh duyſent gulden ter maent coſtende) hebben eyntlijck ſo langhe byde Eertſ-hertoghen aen-ghehouden/dat hy gheresolveert heeft deſe Stadt te belegghen/ om die te veroveren/ofte ten minſtē daer-mede den Prince Mauritz van het belegh van Rijn-berck te trecken. Hy hadde groote hoopen van Rijſ-hout uyte Boſſchen doen houwen/mede al-omme de ghevanghenen ende miſdaders doen bewaren/ om op Galeyen te ſtellen / verwachtende meer Galeyen/ om eenen aenſlagh op Zeeland te maken/etc.

Ooſtende belegert den vijfden Junij 1601.

Alſo heeft den Hertogh de ſtadt Ooſtēde doen belegghen den 5 Junij/eñ daer gheſonden Graef Frederick vanden Berghe als opperſte Veldt-Maerſchalck / met vier Regimenten Cryghſvolck hem neder-ſlaende aende Ooſt-duynen vander Stadt / ende s'anderdaeghs heeft met vier ſtucken gheſchuts nae de ſtadt gheſchoten/ ende zijn comſte laten weten: ende ten ſelven nanoene is Don Auguſtiu de Mexia/Gouverneur van't Caſteel van Antwerpen / met vijf Regimenten/ ontrent acht duyſent mannen ſterck/eñ vier Benden peerdē/ aende Weſt-zyde der ſtadt ghecomen/om te logeren tuſſchen Iſabella ende Albertus Schanſe / maer die vander ſtadt ſchoten ſoo ſterck uyter ſtadt / dat hy hem te rugghe inde Duynen moeſte vertrecken/ met verlies/eñ van daer is allenſkens ghenaerdert met begravinghen/ende planten alſoo zijn gheſchut.

Binnen der ſtadt waren 21 vendelen Soldaten van diverſche Regimenten / ende een vendel Borghers/wel verſien van gheſchut/ ammunitie/ victualie ende alderhande nootdruft: daer commandeerde binnen den Heere Charles vander Noot Colonel.

De Staten Generael van-de Vereenighde Landen verſtaen hebbende het apparent belegh van Ooſtende / ordonneerdē derwaerts te gaen den Colonel Hughtenbroeck met thien vendelen knechten; ende verſochten den Generael Vere mede derwaerts te willē gaen mette 3000 mannen die uyt Enghelandt comen ſouden / de welcke ſwaricheyt maeckte derwaerts te gaen/ſonder zijn ende zijns Broeders Regimenten: waer op hem den 8 Julij geſonden werden 8 compagnien van dien/ende den 14 Julij uyt het Leger van voor Berck noch de reſterende 12 Vendelen/alles boven de 21 Vendelen daer nu al-rede weſende / daer onder noch 6 Engelſchen waren: Den Generael Veer quā daer binnē den 15 Julij s'nachts / ende s'anderdaechs werdt by-den Admirael/ den Heere van Warmont / noch alderhande amunitie inde Stadt gedaen / niet tegenſtaende het groot donderen van't gheſchut/ het welcke ſoo veel ende groot was / dat het in Enghelandt tot by Londen gehoort wert: wāt die van binnen contrabaterye maeckten / ende beſchooten 'tgheſchut dat haer beſchoot / ende dickmael dat braken ende uyt de wielen ſmeten: tot welcken eynde daer noch twee heel dobbel canons ende vier halve gheſonden werden.

Den Overſten Sire Franſoys Veer treckt in Ooſtēde/ met 26 Vendelen Enghelſe.

Den 25 Julij quamen daer twee vande Engelſche Coninginnen ſchepen/ die een hoop nieuwe Enghelſche Soldaten daer in brochten/ ende daer nae werden noch wel 2 ofte 3 duyſent Enghelſchen meer daer binnen gheſonden/ weſende de reſte vande 3 duyſent die-men verwachtende was.

Wt-val uyt Ooſtende byden Gouverneur den Heer vāder Noot.

Twee dagen voor den Generael Veers comſte/ hadden die van binnen eenen grooten uytval ghedaen op den vyandt in haer Trencheen/ daer-der veel vande beleggers doot-bleven/ nae dat-men ſeyde / wel 5 ofte 6 hondert / om dat ſy noch niet wel begraven waren/ende Don Auguſtijn Mexiá wert ghequetſt/Don Jeronimo de Monroy Maeſtro de Campo/van't oude Tertio/wert in zijn Tente doot-gheſchoten: die van de ſtadt verloren ontrent 30 mannen : daer bleven mede ſeer naer op den ſelven tijt/Don Diego d'Idiaques ende Don Joan de Braccamonte/Neve vanden Grave van Fuentes/Don Pedro de Loias/Sone vādē Marquis de Loias/ die de tydinge hadde ghebrocht vande geboorte van s'Conings Dochter/ ende meer andere.

Den Generael Vere binnen ghecomen zijnde met 'topperſte bevel/ſtelde al-omme ordre/ deylende de Nederlantſche compagnien in twee Regimenten/ onder den Gouverneur den Heere vander Noot ende den Colonel Ughtenbroeck/ die inde oude ſtadt commandeerde.

Die van Ooſtende logerē haer volck buytē de ſtadt in haer Schanſen eñ Contre-ſcharpē.

Den 17 ende 20 Julij dede Veer (hebbēde nu veel volcx) een ſtuck Lants vanden Polder in't Zuyden in-nemen ende wel beſchanſen: oock beſettende alle die Contreſcharpen ende deſe nieuwe ſchanſen op de Polders.

Den 22 Julij wert de Haven ſoo met geſchut beſet ende beſchoten/ datter gheen ſchepen meer conden ofte dorſten in-varen: maer den 25 Julij werter bevonden by-den Generael ende dē Ingenieur Mr. David van Orleans/ende van andere oude ervaren Schip-luyden/ dat de Guele ſoude mogen dienen/om ſchepen in te brenghen/ mits openende eenē Dijck ofte Wal van't Contreſcharpe/ende bergen die ſchepen inden gracht vande ſtadt gheheel bevrijt. Dan den Eertzhertogh dede tot Nieupoort eñ elders/ ſchepen met ſteenen ende anders laden/ende ſincken ontrent ofte inde Guele/ om die te ſtoppen / maer effectueerden daer mede niet met allen.

Voorts die van Ooſtende maecten veel blinden/om't volck van't gheſchut te bevryden: oock dedenſe de Catape ofte Pylen vā balcken in Zee met ſteenen vullen/ om de Zee ende haer baren vande ſtadt te weeren / ende het landen van-den volcke aen-comende tē helpen. Waer-mede deſe buyten wercken ofte Contreſcharpen ſoo ſterck ghemaeckt waren/ als andere ghemeyne ſtercke ſteden Wallen/met Ravelijns/half Manen ende Forten bewaert/ ſo dat-men met geen gheſchut de ſtadt ſoo nae comen conde/dat-men bequame Bateryen tot ſtormen maken conde / ende daer-en-boven hebben het af-varen ende toe-varen verſekert: waer by de Vereenichde Landē moet hebben vercregen de ſtadt te mogē deffenderen/ dagelijcx alderhande materialen ende oock wercluyden binnē ſendende / om noch ſtercker te maken/ghenen coſt ſparende.

Deſcriptie vandē Bol-werck den Santbergh.

De beleggers en conden nerghens naerder by-de ſtadt comen / dan in't Weſten langhs de Duynen/van waer ſy nae de ſtadt ghewelddelijck ſchooten / principalijcken op den Zant-hil ofte Zant-bergh/ofte af-gheſneden Duyne/ een gheweldich Bol-werck/van twee werckē/ d'een boven d'ander / ront-omme met veel reghels van Paliſaden/van onder tot bovē/al van rijs-hout gheweldich op-gemaeckt/met ander Bol-wercken ofte Caſamatten daer by: want het de gheheele Weſt-zyde ende weeckſte vander ſtadt/oock mede de Weſt-haven/moeſte beſchermē. Deſen Zant-hil is ſoo gheweldich ende veel beſchooten geweeſt/als eenen Yſeren-bergh gewordē / cloot op cloot geſchooten/datmenſe hoorde op den anderen clinckē/ ende eenige weder te rugge ſpronghen.

Daer by lach eenen Zee-dijck / om die Zee te weeren ende uyt te houden/ ſtreckende tot aende Duynen daer de beleggers op lagē. Deſen dijck wert bewaert met halve Manen ende Paliſaden/eñ dē Beir van dien werde bewaert met een ſterck Ravelijn / dat ſy Porc eſpic noemden/ofte yſere Vercken: het welcke den Eertzhertogh dochte te onder-mynen/ ende ſo de ſtadt te naerderen. Waer-omme den 15 Auguſti die vander ſtadt dien dijck hebben door-geſteken/ achter een van hun eygē voorſz. halve Mane/ eñ hun eynde wel bewapent met deele-berderē eñ rijs-hout/ teghen't ghewelt der Zee-baren: nochtans ſeer vreeſende dat het doorſteken veel meerder ſchade aende Bol-wercken ende hun andere wercken doen ſoude/dan't gedaen heeft: ſelve heeft het de beleggers veel ſchanſen doen verlaten / door't Zee-water. Alſoo was de ſtadt nu een Eylandt geworden/de Zee Occane daer ront-omme loopende/ ende alſoo van't vaſte Landt ende de beleggers wel 100 voeten wijt af-geſcheyden eñ gheſepareert/die al in groote hoope waeren/dat de Zee inden Winter de ſtadt meerder ſchade/ door dat door-ſteken des dijcx bybrengē ſoude.

Den Zee-dijc tot Ooſtende door-gheſteken den 15 Aug.

Hier over hebbē de Vereenichde Landen een betrouwen gecregen/dat God die ſtadt bewaren wilde/ende allen vlijt aen-ghewent/ om die wel van als te verſorghen ende te verſekeren: eñ hebben op het ernſtich ſchryven vanden Generael Veer/na het in-nemen van Rijnberck/ noch 23 Vendelen knechten metten Grave van Chaſtillion in-geſonden/ daer nochtans daer te vooren 59 Vendelen binnen lagē/ behalven die dagelijcx noch uyt Enghelandt derwaerts geſonden werden/die meer dan twee duyſent warē: maer daer wert binnen dagelijcx ſeer veel volcx gheſchoten/ als oyt in eenige ſtadt. De Landen ſonden daer binnen in September / binnen den tijdt van 14 daghen / onder het beleydt vanden Heere van Wermont/Admirael van Hollandt/die met zijn Oorloogh-ſchepen daer buyten in Zee op de wachte lach/wel 170 ſchepen geladen met alderhande Victualie/Wijn/Bier/Broot/Turf ende berninghe voor den toe-comenden Winter: met alderhande materialen / ende boven de 550 tonnen Buſcruyt / die voor het belegh daer binnen waren:

Grooten voor-raet van Volck eñ noodtruft binnen Ooſtende gheſonden.

waren:daer werdē met deſe 170 ſchepen in-gebrocht / noch van grof ende fijn Buſcruyt 373 duyſent ponden/ van Lonten 77 duyſent pont/ ende Loot ghegoten tot muſquet ende caliberſchooten 98 duyſent pont/met 15 duyſent Yſere cogels ofte clooten / met alderhande nootdruft: ſoo dat de Lijf-tocht daer ſoo planteyt was/dat den Franſchen Wijn daer ghelde 3 ende 4 ſtuyvers/ende den beſten 5 ſtuyvers de kanne:Delfs Bier 5 gulden de tonne.

Hier door is dit belegh van Ooſtende ſoo fameus gewordē/met den grooten ernſt ende coſt van weder-zyden/dat van alle quartieren de belegghers ende de belegerde beſocht zijn geweeſt.

Het volck uyt Zeelandt met Wijf ende Kinderē voerē derwaerts ſpelē uyt nieuſgiericheyt/ verſekert genoech/zijnde alle etē-ware ofte ſpyſe ſo goeden coop/ofte beter coop als in Hollant eñ Zeelant/ uyt oorſake dat alle Lijf-coſt daer vry was van alle exchyſen ofte Impoſten. Daer quamen binnen om de manieren ende fortificatien te beſien/ den Broeder vanden Coning van Denemercken/den Hertogh van Holſteyn/ met den Grave van Hohenloo/Graef Jan van Naſſou/den Grave van Northumberlant uyt Engelandt: den Grave van Sint Pol / Gouverneur van Piccardien/ was oock op wege/ maer wert vanden Wint in Zeelant verſteken. Selve den Coning/ Hendrick de vierde / van Vranckrijck/ quam in Auguſto tot Cales/om de gelegentheyt van dit belegh te verſtaē/van waer hy dē Eertz-hertogh ſondt te beſoecken:alſo oock den Eertz-hertogh ſondt aen den Coning den Grave van Solre.

Grave van Chaſtillion in Ooſtende gheſchoten/ Vghtenbroeck ende andere.

Den Grave van Chaſtillion / een ſeer fray/ lanck/fris ende vroom Heere/ Soons Sone van den grooten Admirael van Vranckrijck / was inde ſtadt in dienſte/ende Overſte vande Franſoyſen/ den welcken den 10 Septembris een ongeluck trefte/ſtaende op't opperſte vandē Zantbergh / door de ſchans-korven uyt-ſiende / verſelſchapt metten Gouverneur den Heere vander Noot/den Colonel Vghtenbroeck/Gouverneur vande ſchanſe Sint Andries ofte Roſſum/ metten Schotſen Lieutenant Colonel Brog / ende vele Edelen/ wert met eenen cogel ofte cloot geraect/de ſchelle ofte panne van zijn hooft af-gheſchoten/dat zijn herſenen ende beckeneel vlogen Vghtenbroeck/den Capiteyn Brog/ende andere om de ooren ende in't aengheſicht / dat eenige in perijckel waren van ſterven. Den voorſchreven Colonel Vghtenbroeck werdt mede corts daer na den leſten September geſchoten/eñ ſeer beclaecht: alſoo oock een Capiteyn vande Franſoyſen/ la Pomarende ghenoemt. Van alle de Capiteynen die daer binnen ende buyten doodtbleven/waeren onmoghelijck te ſchryven/mette verſcheydene accidenten/ die daer dagelijcx gheburden/met ſo luttel vreeſe ofte ſchroomen/ dat deſghelijcx niet vele nergens geſien is/dat de gewente alſoo de vreeſe beneemt : als onder ander een Soldaet broodt ghecocht hebbende/ toonde 'tbroot om hooghe/ een coghel neemt hem 'thalf broodt wech/de reſte hiel hy vaſte/ſeggende : dat het eenen rechtſchaffigen Soldaets cogel was/ die hem noch 'tgrootſte deel liet behouden.

Avontuerlijcke ſcheuten binnen Ooſtende.

Een Enghels Edelman onder twintich Jaren/ zijnde in eenen uyt-val/hem zynen rechten arm afgheſchoten/raepte den ſelven op/ eñ dede dien met hem dragen tottē Cirurgijn: vermaect zijnde / ſonder ſieck zijn ofte bedde ligghen/nam den arm in zijn ſlincker handt/ende droech die in zijn logement/ ſeggende: daer waer den arm die op de noene den anderen voor-ghedient hadde.

Een ander Soldaet zynen arm af-geſchoten/ flauw-zijnde/wert van twee andere geleyt/ende terſtondt comt eē ander coghel/ende neemt hem het been af/terſtont ſtervende / ſonder dat eenige van beyden/ die hem leyden / ghequetſt ofte gheroert waren.

Een Burger Cruydenier ſtaende voor zynen winckel/wert van eenen cloot doot-gheſchoten/ ende nae dat hy gekiſt was/ iſſet lichaem anderwerf uyt de doot-kiſte gheſchoten.

Een Jongman op een Peert ſittēde/ wert het Peert onder hem van achter tot vorē door-ſchoten/ende hy niet dan zijn broecke tuſſchen zijn beenen ghequetſt.

Een Capiteyn over't Boots-volck/ met eenē ſprekende/werdt den ſpreker zynen arm/ op des Capiteyns ſchouder liggende/af-geſchoten/ ſonder dat den Capiteyn yet gheraeckt werde/ dan vanden windt een weynich beſwijmde/dat hem de ooren wat bloeyden.

Het gebeurde oock drie ofte viermael/ dat des vyants ofte beleggers geſchoten coghel trefte in eē heel ofte half Canons mont/dat geladē ſtont/ ende metten ſcheut ontſtack het geladen Canon/ ſoo dat het weder die twee coghels uyt-ſchoot.

Veel andere avontuerlijcke/eenighe belacchelijcke ſtucken ghebuerden al-daer/ende veel rare ofte ſeltſame/in ſoo grooten menichte van ſchieten/ende daer-omme min te verwonderen: naedemael dat-men van al-daer affirmeert/ datter inde eerſte 10 weecken tyts van buyten in ende nae de ſtadt wel tſeſtich duyſent ſchooten grof gheſchut gheſchoten zijn/oock gloeyende coghels brandt nae de huyſen ſchietende / dan tot cleynen effecte/ de huyſen al leeghe af-genomen ende ghedeckt/doch gheen wonder:want de opinie vande Spaengiaerden was/ de ſtadt met ghewelt ende menichte van ſchieten / alles datter was in d'aſſchen ende over hoop te ſchietē/ende vande ſtadt een ſteen-hoop te maken: maer die vander ſtadt en ſchoten niet weyniger dan de beleggers/haer ſchanſen ende geſchut van zijn raders deſmonterende:alſoo dat wy achten tot genen tyden/noch by Turck / Heyden ofte Chriſten/ op een plaetſe van weder-zyden ſoo veel gheſchoten is: jae dat het gheſchut veel verſleten is/ende de Lontgaten ſoo gewijt werden met veel ſchietens/als elders niet gheſien en is.

Tgetal van 60 duyſent ſcheuten op Ooſtende ende wel ſo vele daer uyt geſchoten in 10 weken.

Daer werdt oock den 14 Auguſti / door een ſplinter boven op den Zantbergh / dē Generael Veer ghequetſt in zijn hooft/ die welcke/ om dat een hooft-wonde ſtilte van doen heeft / ende zijn hooft ſeer begoſt te ſwellen/ heeft hem nae Zeelandt voor eenen tijt moeten vertrecken.

Daer werden ooc cloecke uyt-vallen gedaen/ daer de belegghers groote ſchade meermaels leden:namelijck den 24 Auguſti dedē die van binnen twee uyt-vallē/ den eerſtē by de Engelſchen/ daer nae by de Duytſchen ende Engelſchen/daer datter van die van binnē ontrēt 9 ofte 10 dootbleven / ende ontrent 30 ghequetſten/ maer veel meer van buyten/die t'elcke reyſe de ſelve dapper te rugghe dreven/eñ ſo ſy dat niet het voet-volck al-te-met niet wel conden doen / dreven ſy die mette ruyterye binnen / daer dat by-wylen het grof gheſchut van-de ſtadt groote ſchade onder dede/ſo datter een ſeer bloedich ende langh-duerich belegh wert.

Geleghentheydt van't Legher voor Ooſtende.

De beleggers werden mede onder den anderen meermaels oneens/ om dat veel aenſlaghen niet wel en geluckten. Sy laghen geintrencheert op de Weſtſche duynen/ in ſeven ofte meer trencheen/d'een hooger dan d'ander/nae dat de duynen lagen / alle ſeer ſterck met rijs-hout eñ zant d'een aen d'ander ghehecht : van deſe duynen af was noch een trenche met reduyten hooghe beſet/

1601.

ſet/daer ſy geſchut op hadden liggen/die ſtreckte tot het Fort dat ſy op het vervallen Kerck-hof gemaect hadden/tuſſchen de ſchanſen van Grooten-dorſt ende Iſabella/ die op de Vaert/de Pyperlee geheeten/liggen:daer ooc 'tfort van Sint Clara leyt/ ende het gheheel Legher van't zuytquartier: van welck quartier eenen wech deur ghemaeckt was van rijs-hout / tot in't Legher dat int Ooſten lach. Graef Frederick van-den Berghe hadde in't zuyden een trenche gemaeckt/ teghen de trencheen der Enghelſchen inden Polder/al met gheſchut ende batteryen verſien.

Over al dit geweſte commandeerde Don Auguſtijn de Mexia/ontrent acht duyſent ſterck:eñ voorts in't Ooſten vander ſtadt/ naeſt de ſtadtbrugge lach mede een ſterck Leger onder Graef Frederick/die wel 2000 ſterck was. Sy hadden mede een Vendel van Enghelſche rebellen ende over-loopers/ dat uyter ſtadt vermeerderde/ by quaet-willighe over-loopers / onder Capiteyn Floudde/ oock 4 compagnien peerden: ſy waecten in't gheheel Legher s'nachts niet min dan 3000 ſterck : Capiteyn Catrice hadde wel het meeſte bewint met eenen Symon Anteunis inde trencheen: Mattheo Serrano was Lieutenant Generael vande Artillerie: Don Loijs d'Avila/Balthaſar Lopes ende Don Johan Pantoche/waren Sergiants Majors in't Leger:daer waren de Regimenten vande Graven vā Solre/Buſquoy / Freſin / Achicourt ende andere/ die niet wel en accordeerden mette Spaenſchen/ die het meeſte bewindt van als ende over al hadden. De mutinatie van eenige ſchanſen en waren noch niet gheheel gheſliſt / maer werden verſonden met Oſtagiers in Sint Wynocx-berge/ tot volle betalinghe/die ſpade tot haer quam/ ſo dat zy 'tplatte Lant noch brantſchatten.

Eertſ-hertogh Albertus eñ Infanta in't Leger voor Oſtende.

Den Eertz-hertogh Albertus vondt hem ſelven vele in't Leger/ logerēde in Albertus ſchanſe/daer het Legher ront-omme ſoo betimmert ende gheſterckt wert teghen den Winter als een ander ſtadt/ ende wert het Weſt-eynde genoēt. De Infanta Iſabella logeerde binnen Nieupoort/ende quam den 2 Auguſti ſelve in't Leger met 16 ofte 18 Coets-waghens/dat die van-der ſtadt haer ſien conden/ terwylen het geſchut van weder-zyden dapper ſchoot. Daer werde geſeyt dat ſy ſelve aen eenighe ſtucken 'tvuyr gaf / tot vereeringhe des Crijghs gheacht.

Sy bouden platte formen van hout ende rijs in't weſten op't ſtrande / die ſy met ſchans-korven beſetten/ende met cabels vaſt maeckten/om van daer die ſchepē inde oude haven varende/ te beſchieten ende uyt te houden: Sy trachten mede de diepte ofte door-gheſteken dijck te ſtoppē/ met rijs-hout ende met ſackē vol zants gevult/ daer-toeſe meeſt al Vlaenderen door ſochten alle ſacken de lieden te doen geven/ende noch daertoe alle het caneſas/dat daer ontrent te vinden was/op-cochten: maer deſe ſackē met zant ſoncken / ende werden al vande Zee wech-geſpoelt/ ende alſoo te vergheefs.

Daer wert na de opinie vā Capiteyn Catrice/die Lieutenant vā La Bourelotte geweeſt/ eñ nu in zijn plaetſe was/ eenē generalen aſſault gereſolveert te doen aen alle hoeckē vande ſtadt/ teghen de opinie van meeſt alle dē Crijghs-raet/ wel meynende de Weſterſche Walle vande oude ſtadt met het leech-water te over-vallen / ende hun als dan daer te ſtercken/maer die van binnē waren daer teghen wel verſien : ende ſoo in't beginſel ofte aen-gaen van-den ſtorm / den ſelven bewint-hebber Catrice in't hooft wert geſchoten/bleef den aen-ſlagh terſtont achter: maer hy wert dat-mael daer van gheneſen.

1601.

Dit is den ſtaet ende gheleghentheyt van het fameus belegh van Ooſtende voor d'eerſte vier ofte vijf Maenden van weder-zyden:het vorder verhael ſullen wy ſchorten/latende beyde de ſtrydende partyen in haeren ernſt/ende voorts verhalen wat elders daer en tuſſchen gheſchiet is.

Alſo de Staten vande Vereenichde Landen/ Rijnberck in't beginſel van Auguſto in-gecregē haddē/ſo werter beraetſlaecht oft-men niet wat anders ſoude mogen aen-grypen/ om den Hertogh van Ooſtende te trecken ofte diverteren/ den aenſlagh op Cadſant haer doē wel aenſtaende:maer alſoo dēn Generael Veer boven zijn 59 Vendelen eñ nieuwe Enghelſche/ noch om meer volcx geſchreven hadde/ ende hem noch 23 Vendelen Franſoyſen gheſonden waren onder Chaſtillion/alſo wy verhaelt hebben: ſoo vont Prince Mauritz zijn Legher ſwack van volck/ ende de Staten ſeydē oock/hun contoiren (oft borſen der Landē) te ſeer geydelt te weſen/door de groote ghedoochde coſten/ende daer mede werde veel tijts met diſputeren deur ghebracht / tot dat nu den Winter op de hant quam. Dan ten langhen leſten deſe ſwaricheden niet teghen-ſtaende/ op hope vanden Eertz-hertoghe van Ooſtende te mogen trecken/reſolveerdē noch voor den Winter/hoe wel het laet was / s'Hertoghen-boſch te belegghen/een van-de vier hooft-ſteden in Brabandt.

s'Hertogen-boſch van Pr. Mauritz belegert op Alder-heyligen dagh.

Aldus om noch wat te doen/hoe wel dē Winter was nakende/ is Prince Mauritz getrocken met 73 Vendelen knechten/ende 33 Vānen ruyteren (een cleyne macht tot ſoo grooten ſtuck) na Brabant: voor't eerſte meynēde te attrapperen de ghemutineerde ruyterie binnen Weert/maer die verſaghen hun by tijts op haer hoede/ ſo dat op haer niet conde uyt-gerecht worden:van daer weder comende brocht Pr. Mauritz het Legher voor s'Hertogen-boſch den eerſten Novembris/ in-nemende de avenuen ofte aen-comſten rontomme de ſtadt/die hem dienſtelijc waren: Graef Willem van Naſſouwen legherde hem voor-de Hintemer Poorte met 26 Vendelē voet-knechten/ende 14 Vendelen ruyteren : Pr. Mauritz mette reſte aen't Vughtſe eynde metten Grave van Solms/ ende begonden hun terſtont te begraven/ ende ront-omme met ſchanſen ofte reduyten te beſetten/welcke beſettingen van ſo wyden ſtadt groot warē ende ſpacieus/als wel acht uren gaens ront-omme /ende de wercken daer over ſo vele / dat het niet mogelijck was in corten tijt die te vol-maken/even wel werdē al daer door onverdroten neerſticheydt / wonderbare wercken volbroght: daer-inne Pr. Mauritz dat voordeel hadde / dat hy teghen de wachten der ſtadt weynich volcx te gebruycken behoefde/om dat de twee dijcken enge waeren/eñ datter weynich Crijſ-volck inder ſtadt was/wiens uytvallen hy hoefde te vreeſen : Want binnen de ſtadt maer ontrent twee vendelen knechten en waren/ ende de cornette peerden van Graef Adolf vanden Bergh/met ontrent 50 peerden vande compagnie vanden Ridder Antonis Schetz / Heere van Grobbendonc/die Gouverneur vande ſtadt was : Deſe heeft het Ghemeynte met ſchoone woorden ende toe-ſegghen beweecht tot goede teghen-weer te doen / beloovende datſe vanden Eertz-hertogh ende s'Landts weghen ſouden ontſet worden: dat de ghemeyne ſchade/ die door brant ofte ſchieten ſoude gevallen/ſoude van des Hertoghs weghen op-gherecht worden/ ende de arme ende ghequetſte verſorcht zijn / met dierghelijcke meer : ſō dat ſy reſolveerden hun cloeckelijck te verweeren/zijnde eē Burgerye van ouden tyden van Crijghſche manheydt vermaert/

Borgherye van s'Hertogenboſch ſtellen hun cloeck ter weere.

als plegende een frontiere te weſen teghen Gelderlandt inde oude Oorloghen.

Den Biſſchop ende de Gheeſtelijcke dier doen vele inde ſtadt waren/ ende hun veler die wapenen voerden / deden haer beſte met Predicatien het volck te verwecken/ende voorts met gaen in Proceſſien/bidden ende ſeghenen/ ende aerde te draghen aende wercken.

De Magiſtraet met Joncker Philips van Brecht Schouteyt/ hebben oock alle opſicht genomen/ ende ordonnantien geraemt op dē brāt/ brant-reepen te maken/lanteernen uyt te hangē/ ende diergelijcke : op-lichtende noch twee Vendelen Crijſ-volck onder haer Burgherye : De Schutterye vande ſtadt zijnde verdeylt onder 4 Gilden/ deden oock groot devoir : ſy maeckten een halve Mane aende Vughtſe poorte ende ander wercken/die hun wel te paſſe quamen / daer ſy Man/Wijf ende Kindt aen ſtelden.

Terwylen die van binnen ende buyten aldus in't werck waeren / ende dat die beleggers de ſtadt noch niet al-omme beſloten hadden/ſo zijnder vander ſtadt Grave s'nachts ontrent 260 Mannen den 6 Novembris binnen ghecomen/ over eenen leegen wech/alſo die noch niet al door het ſtoppen van-de Riviere over-watert was. Deſe geraeckten daer binnen/ ſonder dat die beleggers dat gewaer werden/ anders dan by eenighe die vanden hoop verdoolt waren. Anderwerf den 14 Novembris s'nachts/ ſoo zijn daer meer onder het beleyt van Bly-leven/Lieutenāt Colonel van Achicourt / met Michiel van-der Sterren/langs den ſelvigen wech/ bydē Rickendonck in-gheraeckt ontrent 900 Mannen: waer inne by eenighe grootelijcks verſuymt was/ die tijts ghenoech het advertiſſement hadden/ maer niet tijts ghenoech daer in en verſagen/ daer den Pr. Mauritz ſeer om verſtoort was : dan alſoo wel den meeſten hoop daer binnen geraeckte/ſoo wert nochtans de reſte gheſlaghen/ende ontrent 70 daer van ghevangen. Ende alſo daer nu ontrent 1600 Soldaten inde ſtadt mochten weſen/ ſoo moeſten die beleggers nauwer toe-ſiē/ende beter op haer ſtuck letten.

Batterye tegen s'Hertogenboſſe/ ende vierclooten gheſchoten.

Daer wert tegen de half Mane vande Vughter Poorte 10 ſtucken gheſchuts in batterye geſteldt/ende daer werden mede veel gloeyende cogels geſchoten om brant inde ſtadt te brenghen/ maer mits goede toe-ſicht/vā zant op de ſolders te leggen/ ende pannē ende ketels gereet te hebben / om de clooten daer mede te vatten ende te dempen/ſo deden de vuyr-clooten cleyn quaedt. By de Hintemer poorte wert een gaelderye gemaeckt / die apparent was de belegherde groot quaet by te brenghen : aldus hooptenſe corts de ſtadt te vermeeſteren: maer hoe-wel het begoſte den 12 Novembris te vrieſen/ noch bleef Prince Mauritz zijn approchen ende begravingen continuerēde met groote moeyte/door dat het aertrijck door den vorſt ſoo hart wert/ ſoo nochtans dat hy hoopte binnen 12 ofte 14 daghen op de Wallen vander ſtadt te logeren/zijnde de begravingen ſoo verde ghebrocht / dat ſy beyde aende Vughter ende aende Hintemer poorten vander ſtadt tot aende grachten waren gecomen: Maer de coude ende vorſt wert dagelijcx ſtrengher/ſoo dat de wateren/ ſtroomen/ ende rivieren begonden geheel hart toe te vrieſen/ende daer door alle landen ende water-achtige plaetſen open lagen: ſoo dat het Leger gheen Victualie meer by ſchepen conde becomen : ende alſo oock vernam datter eenen hoop volcks ontrent Dieſt vergadert was tot ontſet/ſoo hebben de Staten het belegh in deliberatie gheſtelt.

Die van Brabant ſoliciteren ontſet voo de Stadt s'Hertogenbos.

Want op het belegh van s'Hertogen-boſſche/ hadden die Staten van Brabant door dē Marquis vā Havrech/ eñ den Secretaris Praets/de Eertz-hertoghen doen vertoonen die ſwaricheden die by het verlieſen van ſulcken ſtadt den gemeynen Lande van Brabant ſoude toe-brengē: als namelijck het verlies vande ſteden/ Grave/ Venlo/Heerentals ende andere. Waeromme den Eertz-hertogh reſolveerde ſelven derwaerts te trecken/ende ſondt terſtont voren wech/van uyt het Leger voor Ooſtende/Graef Frederick van dē Berge/met Nicolo Baſta/eñ ooc Grave Johan Jacomo Belgioioſo/ om Crijſ-volc te vergaderen ontrēt Dieſt: al-waer dat hun byvoechden duyſent peerden vande ghemutineerde van Weert/met welcken hoop ſy dochten tot ontſettinghe van s'Hertogenboſch wat voor te nemē/ 'tſy met den Leger te beſpringhen/ofte met Breda te belegghen/ofte een inval in Hollant over't ijs te doen/daer toe het gheſchut ghereet ſtondt. Het Leger voor Ooſtende / niet teghen-ſtaende gheheel blyvende / om dat die van Artoys ende Henegouwe derwaerts een hoop volcx ſonden voor eenē tijt/die betalende 10 ſtuyvers s'daechs elcken man.

Staten met Pr. Mauritz reſolverē het belech voor s'Hertogenbos op te brekē.

De Vereenichde Staten/ Pr. Mauritz/metten Crijſ-raedt hier van volcomelijcken gheadverteert zijnde / hoe wel haren Leger ſo wel begraven was voor s'Hertogen-boſch/dat ſy alle gewelt daer meynden te connen wederſtaen ende weeren : maer niet wel beletten van over het ijs inde ſtadt te comen/ofte te trecken na Bommeler Weert / ende van daer erghens een in-val in Hollandt te doen / ſo waſſer bedachtelijck beſloten/den tijdt/het ſayſoen ende den grooten vorſt plaetſe te gheven: voor eerſt wech geſonden hebbende vele bagagien / ende alſoo het Legher den 27 October op te breecken/ met ſulcken grooten herten leet ende regret vā Pr. Mauritz/dat zijn reſolutie was/dat/ ſoo het weder diē nacht voor het op-breecken verſoet hadde / ofte beginnen te dooyen/hy ſoude ghebleven hebben.

Aldus was dat belegh ongeluckich voor Pr. Mauritz/door het volck datter by nachte in-geraeckte/ende daer nae door den fellen ontydelijcken vorſt ofte coude / die niet vele ofte ſeer ſelden in die Landen ſoo vroech aen-comt/geheel tegen de opinie van Pr. Mauritz. Daer-omme goedt vindende het af-trecken in tyde/ om datter geen minder eere te behalen is / voor een verſtandich Velt-overſte/een overvallende ongheluck mette minſte ſchade te ontgaen ofte af te weeren / als by groote Victorien: alſoo den tijt ſints gheleert heeft: want hy daer veel wijſſelijcker in dede dan den Eertzhertogh Ferdinandus van Ooſtenrijck/die zijn ſtadt Caniſſa op de Frontieren vā Turckyen ten ſelven tyde belegherde door deſen ſelven Winters vorſt/ met zynen Legher ſchandelijcken verliep/ſonder noot des vyandts/ achter-latende zijn gheſchut/zijn tenten ende ſieckē/ ende 500 mannen op eenen nacht doot-gevroſen zijnde.

Pr. Mauritz die breeckt op van voor s'Hertogenbos.

Aldus iſt Legher voor s'Hertogenboſch/ nae 26 daghen belegh opghebroken: zijn ſchepen alle te Hemert ende te Creveceur bevroſen zijnde/ heeft nochtans zijn gheſchut/ amunitie eñ nootdruft wech gevoert nae Heuſden/maer veel grove gereetſchappe/als ſperren/paliſſaden/ ſchoppen ende ſpaden/die by ghebreck van waghenen men niet al conde wech voeren/ werdt eens deels verbrant : zijn begravinghen ende waeckhuyſen liet hy ſtaen tot een verwonderen eñ vreeſe voor zijn vyanden/als voor eē teken ofte Tropheum van zijn wetenheyt/ neerſticheyt ende vermogē/ naelatende een deerlijcke verwoeſtinge van dat quartier van Brabandt/van Kercken/ Huyſen/

Gheboomten / daer de heyr-ſtraten ende wegen van beyde zyden mede beſet waeren / met goede ordre.

Nae het vertreck des Leghers/ iſſer al-omme onder s'Hertogens gebiet groote vreucht bedreven: den Biſſchop van s'Hertogen-boſch / heeft buyten ende binnen al-omme te Deum geſongē/ ende Proceſſien doen omgaen/ de wallen eñ huyſen gewijt/ daer des vyandts ſchade geſien wert. De ſtadt behielt ontrent 500 Man van Achicourts Regiment voor haer garniſoen/ de andere vertrocken: ende het volck dat tot het ontſet vergadert was/ wert eenſdeels binnen Heerentals geleyt: de andere trocken weder na Ooſtende: alſo oock dede den Eertzhertogh/ die doen tot Bruyſſel aen-gecomen was: het Peerde-volck/ de ghemuytineerde van Weert / trocken binnen Leeuwen.

Daer werden veerſkens in't Latijn van weder-zyden ghemaeckt/ d'eene

Non Ducis obſeſſæ ſernavit mænia ſilvæ
Alberti gladius, frigida ſed glacies.

Waer op de ander partye deſe nae-volgende veerſkens maeckten.

Tam Ducis obſeſſæ ſervauit mænia ſilvæ
Alberti gladius, frigida quam glacies.

Pr. Mauritz hadde noch geerne zynen Leger byden anderen ghehouden / om eenich ander exploit te doen: maer dē harden Winter en liet dat niet toe/ ende moeſte oock verſch volck nae Ooſtende ſenden.

Aenslagh op Sluys.

Die van Zeelant van in October hadden een aenſlagh op Sluys/ ende op de ſchanſe vā Yſendijck/ ofte om de Galeyen tot Sluys te verbranden/ maer daer en quam niet van.

Toght in Brabandt van Belgioioſo.

Den Grave Jan Jacomo Belgioioſo dede ontrent October eenen tocht met 10 hondert peerden ende 600 te voete in Brabandt tot Roſendael toe / daer hy verbrande eenighe ſchepen met Rijs-hout geladen / die-men nae Ooſtende meynde te ſenden/ ende dede voorts alomme de Landen groote ſchade.

Maeſtricht accordeert met haer garniſoen van gheen meer te willen innemē.

Tot Maeſtricht / als de Borgherye vernam dat-men al-daer eenighe vande ghemutineerde van Weert meynde in te brengen/ hebben den 17 Septembris een accoort aen-ghegaen met haer garniſoen ontrent acht Vendelen Italianen/ dat ſy niemandt meer in-laten ſouden/ ende daer over hebbenſe eenige die met haer forriers ingecomen waren/ doodt-gheſmeten ende verjaecht/ accorderende met haren Gouverneur de Heere van Werp/ dat ſy eendrachtelijckē met dat garniſoen die ſtadt wel ſouden houden/ onder de ghehoorſaemheyt vande Hertoghen: alſoo mede die van Venlo ende Ruermonde deden/ de Burgherye willende de ſterckſte blyven. Daer nae iſſer noch in Maeſtricht byde Spaengiaerden ghepractiſeert/ om behendelijcken in te comen / dan t'ſelfde zijnde ontdeckt/ zijn daer over eenige geſtraft.

Staets Ruyteren ſtraffē het Capittel van Ceulen.

De Ruyterye der Vereenichde Landen hadden den 24 September eenē loop gedaen/ ſterck 400 peerden/ met eenige te voete/ over den Rijn/ tegen over Ceulen tot Duyts/ al-daer wel twee ofte drie daghen brant-ſchattende/ ter cauſe van reſterende penningen/ die de wyle afgheſtorvene Gravinne vā Meurs noch pretenderende was van't Capittel van Ceulen/ ende ſo vertrockenſe op Rijnberck.

In deſen ſtaet vonden haer de Nederlanden van weder-zyden op den Winter 1601/ als het Crijghs-volck der Vereenichde Landen in garniſoen was gheleydt/ ende 't Legher van Albertus noch voor ende in't belegh van Ooſtende lach.

De Coninginne van Spaengien baert een Dochter dē 22 Septem.

In Spaengien heeft de jonghe Coninginne al-daer/ den Coning Philippus den derden een Dochter ghebaert den 22 Septembris/ 1601/ de jonghe Infanta van Spaengien: die wert gedoopt ende ghenoemt Anna Maria Mauritia/ op Sint Mauritius dach : daer toe waren uyt Nederlant nae Spaengien getrocken/ den Prince van Orangien / de Grave Hendrick van-den Berghe/ ende Heer Chriſtoffer/ een vāde Broeders des Graven van Embden/ om te congratuleren.

Dolphin in Vranckrijck geboren den 27 Septēber 1601.

Inde ſelve Maent heeft oock de Coninginne van Vranckrijck/ Maria de Medicis / den Coningh Hendrick de vierde al-daer tot Fontainebleau gebaert eenē Sone/ Dolphin van Vranckrijck/ den 27 Septembris.

Paltzgrave Ceur-vorſt is een Sone geboren den 18 Septēber 1601.

Tot Heydelbergh heeft inde ſelve Maent mede de Paltzgravinne/ een geboren Princeſſe van Orangien/ den Ceurvorſt ghebaert/ tuſſchen den 17 ende 18 Septembris / oock eenen Sone: tot Ghevaders ofte Mede-ghetuyghen des Doopſels/ werdē de Staten vande Vereenichde Landē verſocht/ door den Grave Otto van Solms: dies daer heenen ſonden tegen den 28 Octobris ſeer ſtatelijck den jonghen Heere / Hendrick van Naſſouwen/ jongſten Sone vanden Prince van Orangien / met M^{r}. Jan van Santen ende Alberda. Ende alſoo op de Doop-feeſte daer een Tournoy ofte Steec-ſpel was/ ſo wert al-daer den Paltzgrave/ Loijs Philips van Veldents/ met een ſpinter van een Lancie door't Helmet in zijn ooghe ghequetſt / waer van hy nae acht ofte 9 daghen ſtorf.

Paltzgrave Loys van Veldentz in een ſteecſpel doot gebleven.

Eert-bevinge in Duytſlandt.

Ten tyde van deſen Paltzgravens gheboorte iſſer een aertbevinghe gevoelt / van Francfoort af tot Straeſborgh toe.

In Saxen werden die Calviniſten verdreven.

In Duytſch-landt/ ende namelijck in't Ceurvorſtendom van Saxen/ onder die Proteſtantē/ ofte die vande Confeſſie van Auſborgh eñ vande Ghereformeerde Religie/ heeft lange die queſtie gheregneert van't Sacrament ofte Nachtmael Chriſti : d'een partye ghenoemt Martiniſten/ d'andere Swinglianē ofte Calviniſten. Deſen twiſt hadde dē leſtē Ceur-vorſt van Saxen/ Chriſtianus/ geerne tot eē eenicheyt/ ofte tē minſten tot vrede ghebrocht / malcanderen verdragende als een verſchil ofte queſtie (malcanderen metter minnen verſtaende) daer-mede de partyen beyde ghenoech treffen het eynde / daer toe het Sacrament van Chriſtus in-gheſtelt was. Deſen Cheurvorſt Chriſtianus geſtorven zijnde/ ende omnondighe Sonen achter-latende/ ſoo hadde Frederick Willem/ Hertogh van Saxen in Weymeren / als naeſte gequalificeerde Vorſt des Huys Saxen / de Adminiſtratie des onderjarighen Vorſts aen-genomen. Onder deſen ſoo hebben de Landtſchappen ende Saxenſchen Adel/ die de Martiniſten partye aen-hinghen/ hun beclaecht over de Swinglianen / ende de Raetsheeren vanden vorighen Cheurvorſt: onder andere/ over dē Overſten Cancelier/ Doctor Crepl/ die het meeſte bewint hadde/ ende van't grootſte aen-ſien by-den vorighen Cheurvorſt gheweeſt was: Waerom dē Adminiſtrator hem met meer andere ghevanghen gheſteldt heeft/ ende voorts alle andere Swinglianen ofte Calviniſten uyt de Ampten / Scholen ende Kercken ghedreven ende ghebannen / die hun begaven in Paltzgraven Ceur-vorſt / Heſſen ende ghebuer Vorſten Landen. Ten leſten als nu den 23 Septembris den jongen Ceur-vorſt Chriſtiaen den tweeden/ nae Rijcx ſtatuyten ten 18 Jaren tot het Gouvernement ghecomen is/ ende den Adminiſtrator hem zijn Adminiſtratie overgegeven hadde/ ſoo is den voorſz. Cancelier/ Doctor Crepl/ naer neghen-jarighe ghevanckeniſſe / vande ſelvighe zijn partye der Martiniſten aen-clachte / tot Dreſden voor recht gebrocht/ende van Keyſers wegen ter doodt veroordeelt/ſeer ſubytelicken eñ ſommierlijcken / ſonder dat hem eenigherhande Appellen mochten helpen/ beſchuldicht zijnde over zijn regeeringhe onder den vorighen Ceur-vorſt/als ghetracht te hebben de Landen / ende de ghebuer Landen in twiſt ende tweedracht te brenghen/ende dierghelijcke: waer over hy ſubytelijcken uyt bevel des jonghen Ceur-vorſt den 19 Octobris ouden ſtijl / is op eenen ſtoel/ mits hy nu ſeer out eñ gichtich ofte podagreus was/op een ſchavot gebracht/eñ daer onthooft: al-waer hy heftich claechde ende proteſteerde/ dat hem onrecht gheſchiede ende ghewelt: voorder beclaechde hy zyne menichvuldige menſchelijcke ſonden:ende nae zijn ghebedt tot Gode gedaen / ende hem ter doodt beghevende / ſprack: Nu mijn God Vader/ wil ick u dat leven overleveren/dat ghy my gheleent hebt / ende u Heere Jeſu Chriſte dat ghy met uwen Bloede verloſt hebt/ ende H. Gheeſt dat ghy gheheylicht hebt. Dies door de Predicanten / die by hem waeren/ dat ſeltſaem bevonden hebben/dat volck tot lacchen beweecht: Soo badt hy Gode/dat hun lacchen in gheen weenen mochte verandert worden. Over deſe Doctor Crepls ſaecken/verdienſten ende doot/zijn veel ſchriften ende boecxkens van weder-zyden in Drucke uyt-ghegaen/ daer wy den curieuſen Leſer toe ſenden.

Doctor Crepl Canceler van Saven tot Dreſden onthooft.

De Oorloghe noch teghen den Turck duerende/heeft den Keyſer byden Hertogh de Mercure Lorraynoys (te vooren Gouverneur van Britagnien) ende den Veldt-Maerſchalck Roſworm doen beleghern den 3 Septembris de Hooft-ſtadt van Hongarien/ Alba Regalis / in Duyts Stoelweyſſenborgh genaemt/ daer veel aen gheleghen was: een ſtadt/de meeſte ſterckte daer van in een moraſch gheleghen/ zijnde met twee voor-ſtedē. Deſen moraſch en hadde geen man by menſch ghedencken ghepaſſeert / nochtans avontuerde den Veldt-Maerſchalck Roſworm/den ſelven in eenen nacht in 9 uren tijdts ſelve in perſone te paſſerē met 10 hondert mannen/elck met eenen mutſaert/ meeſtendeel totten middel toe/ende daer het dieper was/wirpen ſy die mutſaerden inne. Deſe moraſſchen waeren wel een half myle breedt. Als hy ontrent een 100 man voor-den dagheraedt over hadde / terwylen de andere noch aen-quamen/ heeft hy die voor-ſtadt beſpronghen / daer die Turcken opden eerſten aenval uyt groot verwonderen verſchrickten/ ende de vlucht namen tot op't Slot: alſoo dat hy maer 5 ofte 6 mannen verloor/ ende 7 ofte 8 verdroncken inden Moraſch. Terwylen dit op de een voor-ſtadt geſchiede/dede den Hertogh vā Mercurio de ander voor-ſtadt beſpringhen/daer die Turcken(meynende dat het Slot beſtormt werde) ooc toe-vluchtē/ ende ſo cregen ſy beyde de voor-ſteden / uyt de welcke ſy de veſtinghe beſchoten hebben: ende twee breſſen ghemaeckt/die beſtormt/ende gheweldich in-ghenomen:de veſtinghen ende ſtercke huyſen hier ende daer inde ſtadt meeſt met Buſcruyt op-gheblaſen/gheheel gheplundert: ja ſelve de graven ende ſepultueren vande oude Coninghen van Hongarien daer begraven. De Turcken zijn terſtondt uyt de by-ligghende garniſoenen t'ſamen geruct/ ende hebben Stoelweyſſenborgh weder-omme beleghert:daer tegen de Chriſtenen (het Legher noch daer ontrent zijnde) hebben hun wel gheweert/ ende weder van daer gedreven: maer ten naeſten Jare hebben ſy dat her-vat: eerſt die buyten ſchanſe gheweldelijck af-nemende / daer nae die ſtadt geduerichlijck beſtormende/ is den Gouverneur/den Grave Iſolano gedwongen gheweeſt van beſtandt te ſpreken:maer daer-entuſſchen werden ſy vande ander zyde over't moraſch over-vallen ende alle doot-gheſmeten/ den Grave Iſolano gequetſt ende ghevanghen den 29 Auguſti/1602.

Alba Regalis Hooft-ſtadt van Hongarien den Turck af-genomen dē 20 September.

Alba Regalis weder byde Chriſtenen verlooren den 29 Auguſti 1602.

Den jonghen Eertzhertogh Ferdinand van Ooſtenrijck hadde in't vorighe Jaer een Frontier-ſtadt verloren/Caniſſa gheheeten/als voren verhaelt is/in Stiria gheleghen: waeromme hy (hoe-wel ſpade) die ſterckte nu weder in het beginſel van September belegert hadde/ mette aſſiſtentie des Huys van Ooſtenrijck / ende des Paus Clements den achtſten/die al-daer zynen Neve/dē Heere Johan Franciſco Aldobrandino met groote macht van Italianen ſondt: waeronder dē Hertogh van Mantua ende Don Johan de Medicis/ met veel Edeldōs verſelſchapt waren. Dit belegh was ſpade begoſt/om dat het Crijſ-volck ſpade uyt Italien aen-quam / door de Jalouſien die al-daer de Potentaten/als den Paus/de Venetianen eñ den Hertogh van Florencen/d'een teghen d'ander hadden/ om dat den Grave van Fuentes / Gouverneur van Milanen/zijn vergadert Crijſ-volck ſo lange op-hiel. Dit belegh ginck ſlappelijck voort/duerende tot in't leſte van November/al-waer dat de Italianen het meeſte bewindt wel hadden/die hun des Crijghs ſaken luttel verſtonden. Als het nu eenen vroeghen Winter was/ende ſeer cout / ende grooten vorſt van reghen ende ſneeu haer overviel: (weſende den ſelvigen vorſt/die doen Prince Mauritz van zijn belegh van s'Hertoghenboſch dede op-trecken:) ſo wert derwaerts van Stoelweyſſenborgh geſonden vā Eertzhertogh Mathias den Veldt-Maerſchalck Roſworm/ met eenen goeden hoop volcx. Deſe daer ghecomen zijnde den 14 October/ heeft gevonden dat den Legher qualijck begraven ende ghelogeert was / dede examineren inde preſentie van-den Eertz-hertogh Ferdinand / den Hertogh van Mantua ende Don Johan de Medicis/de Ingenieurs ende Officialen/ bevont luttel geavanceert in-de approchen naer de ſtadt / jae dat den vryen pas dien van Caniſſa noch niet benomen was/ende dat door onverſtant het belegh gants qualijck aen-ghelept was/alſoo hy met Crijghs verſtandighe redenen opentlijck bewees: oock vont hy datter alle ghereedtſchappe/ten Crijgh noodich/ontbrack: Waer-omme hy rade af te trecken/naedemael dat den vroeghen vorſt alrede wel tuſſchen de twee ende drie duyſent van coude doen vergaen ende vervrooſen hadde: ſoo dat de ſoldaten vele vervroſen doot op de ſchilt-wachten ghevonden werden: ja ſelve de frayſte/ beſte ende edelſte peerden/die wel tot 300 ghereckent werden.

Caniſſa Turcſe frontiere by Eertz-Ferdinandus beleghert.

Hier door werdt het op-breken ten leſten gheresolveert:den Velt-Maerſchalck de achterhoede te houden aen-genomen hebbende/waer over hy begonde het gheſchut/ met zijn eygen peerden vande baterye af te voeren: maer als-men aen't werck vallen ſoude/ſoo bevontmen geen gereetſchappe om de peerden in te ſpannen: alle coorden/ketenen ende nootdruft daer toe/niet voorhanden:waer-omme ſy het geſchut moeſten achter-laten/dat ſy vol op-vulden/ende d'een tegen d'ander ſtelden / ende ſoo met een deel Buſcruyt verbranden eñ deden berſten: een deel Buſcruyt voerden ſy noch mede: maer als het af-trecken vercondicht was / wilde een yeghelijck d'eerſte weſen/ende verliepen't met ſulcken confuſie/als niet vele geſiē en is. Deſen Roſworm/hebbende de retroguarde ofte achter-hoede/ legherde hem

Eertz-hertogh Ferdinand breeckt ſchandelijck van zijn belegh voor Caniſſa op/ in Novemb.

den naeſten nacht een myle van daer/alle ſiecken ende crancken vooꝛt-dꝛyvende / namelijck Jtalianen/die ſy noch in grooter menichten moeſten achter-laten/die-men niet vooꝛtbꝛengen conde: veel coſtelijcke tenten ende andere gereetſchappe heeft hy ſelve moeten verbꝛandẽ/met alder-hande bagagie: ſo datmẽ daer mochte ſien een wonderbare ſtraffe Gods over de menſchen/die tegẽ God ende zijn Elementen wilden ſtryden / gheheele Winters te Velde ligghen/ende 't menſchelijck bloedt/van Gode ſoo dier ghecocht/ſo deerlijck vernielen: dat onſe Vooꝛ-vaders nõyt alſo gedaen hebben / ofte het en heeft hun qualijcken geluct: alſo oock de obſtinaetheyt ofte hals-ſterricheyt den huyſe van Ooſtenrijc/ is te veel aenhanghende / als men mede ſach in't belegh van Ooſtende. Daer was in dit Legher gheſtoꝛven des Paus Overſte ende Neve / Jan Franciſco Aldobꝛandino/ met meer andere van name.

De gemeyne Land-ſaten vã Stiermerckt/ etc. hadden op hun dagh-vaerden groote aſſiſtentie harẽ Vooꝛſt aen-gebodẽ tot deſen crijgh/ mits ghewoonlijcke vꝛede ende vꝛyheyt in Religie / als hun van zynen Vader eñ Gꝛoot-vader Keyſer Ferdinand vergunt was/dan ſulcx (dooꝛ toe-doẽ vande Eertſ-hertoghs Moeder/ een dochter van Beyeren/ende de Jeſuitẽ) conde haer niet toe-ghelaten woꝛden/t en aen-ſiene vanden Paus ende Coningh van Spaengien/ dat veel pꝛoviſie verachterde / alſoo dat het ſchijnt dat zijns Ooms (Keyſer Maximiliaẽs) leſſe waer-ghemaeckt woꝛdt/ Quicumque conſcientijs mortaliũ imperaturus eſt, is Cœli arcem invadit, & plerumque poteſtatem terræ perdit, dat is: Die willen heerſchẽ over menſchẽ conſcientien/die beſtryden den Hemel/ eñ ghemeynlijck verlieſt zijn maght ende beſettinghe op der aerden.

Princẽ Doria eñ Parma / aenſlach op Argil te vergheefs.

De verſamelinge van't groot Crijghſ-volck deſen Somer in Jtalien/ hebben wy geſeyt een deel nae Nederlandt aenden Eertſ-hertogh Albertus/eñ het ander deel aenden vooꝛſz. Eertſ-hertogh Ferdinandus gheſonden te weſen/ den derden hoop is eenſdeels verdeylt op de Armade des Coninghs van Spaengien / onder den Pꝛince Doꝛia/die laſt hadde (ſo-men vooꝛ-gaf) de Kuſten van Afriken te beſpꝛingen/ ofte aenſlagh op de Stadt van Argil te maken. Over het Crijghſvolck hadde het ghebiedt den Hertogh van Parma/ mettẽ Heere Don Virginio Oꝛſini / Hertogh van Bꝛaciano met meer andere / ende waren ſterck ontrent 90 Galeyen/ met veel ſchepẽ/ van alle nootdꝛuft wel verſiẽ.

Deſe Armade heeft tempeeſten ontmoet/ eñ is ſchielijck tegen alle hoope van goet exploit/ te rugghe gekeert ſonder yet uyt te rechten/ oft de voet op s'Vyants landt te ſetten/tot bedencken van veelẽ/ende met groote op-ſpꝛake vanden Pꝛince Doꝛia eñ de andere beleyders/ daer over in Jtalien veel beſchuldingen eñ ontſchuldinghen ofte Apologien ghemaeckt werden.

Eenen anderen toght ter Zee/ ofte Armada/ heeft den Coningh van Spaengien ten ſelven tyde vooꝛ ghenomen/tot voꝛderinghe van zijn Nederlandtſche Ooꝛloghe/ende om Yꝛlandt te conqueſteren/ uyt crachte vande Bulle van excommunicatie/uyt-ghegheven by Paus Pius Quintus/eñ ſints by Gꝛegoꝛius 13 / ende Clemens 8 gheconfirmeert/teghen de Coninginne van Engheland/tot welcken eynde/hadde van over-langhe groote ghereetſchappe gemaeckt/ ter inſtantie pꝛincipalijck van verſcheydẽ Enghelſe ſeminary / Jeſuyten ende eenighe Pꝛiſe/ als den Gꝛave van Tir-oen met zynen aenhang/die nu in rebellie hem langhe onthouden hadde inde Nooꝛtſe Wilderniſſen des Landts van Yꝛlandt/woeſte ende waterachtighe plaetſen/ op toe-ſeggen van Spaengien: deſen Tir-Oen/genaemt Hugo O-Neal/hadde de Coninginne Gꝛave van Tir-Oen ghemaeckt. De Conqueſte van dit Coningrijck/ hebbende veel ſchoone Havenen/ pꝛincipalijcken tegen 't zuyden/ zijnde groot ende vꝛuchtbaer/heeft Spaẽgien goet ende licht ghedocht met hulpe vande rebellen/ zijnde geacht redelijcken bequaem om tot zijn vooꝛ-nemen van conqueſten in Enghelandt ende Nederlandt te gheraken/ met het gebꝛuycken ende beſitten van die Haven / nootelijck totte dominatie vande Oceaenſe Zee.

Coning vã Spaengien valt in Yꝛlandt met 6000 ſterck onder Don Joan de Laquila.

Hier toe iſſer in Spaengien een Armade toe-ghereet (die in Nederlandt gevꝛeeſt werdt) onder den ervaren Crijghſ-overſte Don Joan de Laquila/ die eertijdts Pagie geweeſt was van den Hertogh van Alva / ende Overſte vande Spaengiaerden / die Bꝛetagnien meynden te conqueſteren / ende Blawet al-daer gheſterckt hadden/ maer metten Vꝛede tuſſchen de Croonen van Vꝛanckrijck ende Spaengien/dat weder verlaten hadde. Deſen Don Joan de Laquila is in't leſte Auguſti dit jaer/ met ontrent vijf duyſent Spaengiaerden/ende eenige Jtalianen uyt Spaengien af-ghevaren / gheconvoyeert met veel Ooꝛloogh ſchepen van Don Joan de Gevara / van ammunitie ende gelt wel verſien/ veel vꝛouwen ende kinderẽ mede bꝛenghende/ om al-daer Coloniam ofte inwooninge te planten/ eñ is den 8 October ofte 28 September ouden ſtijl / in Yꝛlandt aen-ghecomen/ tot Kenſal / een ſtedeken met een goede Haven/ in't zuyden van't Eylandt gheleghen / eenighe van zijn ſchepen verſtaken vanden anderen/ eñ keerden weder-omme: aen't Landt ghecomen met zijn volck ontrent vier duyſent/ heeft ghenen toe-loop gevonden vanden volcke/als hem toe-gheſeyt was/dies ſterckte hem al-daer/ zijn ſchepen te rugghe ſendende om de reſte van zijn volck te halen: heeft Placcaten ende verclaringhen uyt-ghegheven/dat hy gecomen ware tot hulpe vande ghetyꝛanniſeerde Pꝛiſſen/ ende tot weder-inplantinghe vande Roomſe Catholijcke Religie/ etc. Maer hy en heeft daer niet vele mede uyt-gherecht/ zijnde dat zuydt-quartier van Yꝛlandt/alder-beſt de Coninginne toe-gedaen/ende eenighe rebellen al-daer/waren ghevanghen ofte anderſins verſekert.

Spaẽgiaerden nemen Kenſal in Yꝛlandt.

Den Viceroy van Yꝛlandt/ Montyoye/ belegheert de Spaenſe in Kenſal / in October.

Deſen in-val ofte aen-comſte der Spaengiaerden vernomen zijnde vanden Viceroy/ofte Stadt-houder der Coninginne in Yꝛlandt/ den Baron vã Montyoye/ vandẽ huyſe Blont/ heeft hem in October met zijn Crijghſ-volc na hem toe begheven / latende eenighe beſettingen om den Gꝛave van Tir-oen in zijn Wilderniſſen te houden/ ende heeft de Spaengiaerden allenſkens benaut/belegert ende beſloten: Daer nae iſſer noch eenen anderen hoop Spaengiaerden ontrent 2000 (de reſte vanden eerſten hoop) in December aen-ghecomen: maer alſoo zy de Haven van Kenſal beſet vonden mette Engelſe Ooꝛloogh-ſchepen/onder dẽ Vice-Admirael Sir Richart Leviſon / ſoo moeſten zy wijcken/ende voeren inde Haven gheheeten Caſtelhaven/daer zy byden vooꝛſz. Leviſon beſpꝛonghen werden / hebbende meeſtendeel van haer volck gelandt/ ende verlooꝛen vijf ofte ſes ſchepen/ende veel werden ghevangen/ hoe wel met het grof gheſchut (al-reede gelandt) de Coningins ſchepen eenighe ſchade aen-deden.

Op deſe tweede aen-comſte der Spaẽgiaerden / begoſten veel Yꝛen in die Pꝛovincie van Munſter hun te ontdecken / ende ontfinghen ſoudye vanden Spaengiaert. Den Grave van Ter-oen ſelve met zÿn ſone O-Donel / dat is/ een groot Heer / byde hulpe vanden over-vallenden ſubyten vorſt / die alle wateraghtighe paſſagien openden ende hert maeckten/geraecken zy met eenen hoop volcks uyt Noorden in't Zuyden in Munſter/eñ te velde/om de Spaenſe in Kenſal beleghert te ontſetten/by hun heur voeghende de Spaengiaerden die te vooren gelandt warē tot Caſtel-haven/die dat haer ſtercten met noch ander Havenen / die zy in-ghenomen hadden/ als Balty-moore ende Beer-haven.

Teroen wilt de Spaenſe in Kenſal ontſet doen.

Daer waren met Tir-Oen/ O-Donel / O-Ronck / O beduydende groot / met Redman/ Bourck / Mac Guyre/ dat is/ den Sone van Guyre/ Mac Mahone; Randal/ Mac Surley/ Oconor Slygoes Broeder/ Tyrel/ den Baron van Lixenho/met meer andere: deſe ſterck ontrent ſes duyſent te voete / ende 500 te peerde/ trocken tot ontſet van Kenſal/ zÿnde als Meeſters vanden velde/ (den Vice-roy Montpoy voor dē Winter ſeer van volck gemindert zÿnde) hebben hun verthoont tuſſchen den Legher dat voor Kenſal lagh/ ende de ſtadt Corck / van waer 't Legher zynen nootdruft ontfing. Don Joan de Laquila daghelÿcx mede groote uytvallen op't Legher doende.

Ten leſten op Kers-avont / zÿnde nae onſen nieuwen ſtÿl den derden Januarÿ/ beſtondē de Yren de beleggers te beſpringhen/ende meynden hun arrier-garde / mette beſte Yren ende Spaengiaerden/onder 'tbeleyt van Tyrel/inde ſtadt te cryghen / ofte worpenſe met veel amunitie ende nootdruft (ſmorgens voor den dage) by de ſtadt: maer dē Vice-roy Montpope hadde goede ordere ghenomen / hoe wel ſeer weeck van volck/ende hadde een plaetſe wel beſet/ boven het quartier vandē Grave vā Thomondt/ om zynen Vyandt den pas te ſtoppē: Het welcke als Tir-Oen inden dagheraet aen-comende ſagh / wilde weder te rugghe trecken over een broecke ofte waterachtighe plaetſe: maer dat gemerct vandē Ridder Sire Ricchard Winckfield/den Maerſchalck van Yrlandt / uyt haer Retraite ontboodt 'tſelfde den Vice-roy/die terſtont oock voor uyt reedt op een hooghde/ ende ſagh zÿn vyanden over een plat velt trecken/ in drie ſquadroenen / haer Peerde-volck voor arrier-garde ende op de vleughels/ ende de bagagie voor uyte / vethoonende de vreeſe in't lÿf te hebben/ het welcke hem terſtondt dede reſolveren hun te volghen/ ende zÿn gheluck te verſoecken : wel wetende dat zynen vyandt gheen ſoo vorderlÿcke plaetſe in dat ghewefte ſoude vinden/ als 'tvoordeel dat hy alreede verſien eñ ghepaſſeert hadde : Dies hy den Preſident van Monſter (Sire George Carew) beval met 300 peerden in het Legher te trecken/om dat te beſchermen teghen de uyt-vallen van Don Joan de Laquila/ hy ſelve met drie ofte vier hondert peerden/ende ontrent 1200 voetvolcks/volghde zynen vyandt/dien hy achter-haelde/mits ſy een waterken te paſſeren hadden/daer mede hy meynde hem ſelven te bevrydē : maer S^{r}. Herry Poers/den Maerſchalck eñ den Grave van Clam-Rickard/namen met hun S^{r}. Ricchard Greame/ende ander Cornettē peerden eñ voetvolck/om eenigh van s'vyants Peerde-volck/ die een ander paſſagie in-hielden te beſpringen/ dat zy wel deden/ die van ter zyden aen-vallende: waer over het Yriſe voet-volck aen-quamē al oft zy dien pas ende hun peerdē wilden beſchuttē: maer hoe wel zy groot ſamblant toonden/ende met ghevelde ſpieſſien aen-liepen/ bleven terſtont weder ſtaen. Montpoy den Vice-roy/ſont oock over 'twaterkē zÿn Cornet peerden onder dē Ridder S^{r}. William Gondolphin (een ſone van eenen Vader/ S^{r}. Frances Gondolphin/daer het Nederlandts ſchip-volck ſeer in gehouden is/ als Vice-Admirael op't uyterſte van Enghelandt / daer zy menighvuldighe aſſiſtentien van ontfangē hebben)met Carews Cornet/onder Capiteyn Miſ hew/ ende eenigh voet-volck onder Jan Barckley/ſergiant Major van't Legher / byde welcke hem voeghden den Maerſchalck / S^{r}. Herry Davers/met de Capiteynen Taff/Flemmingh ende andere/eñ beſprongē des Vyandts Peerde-volck/die den aen-val niet en wilden verwachten / maer namen de vlughte: het welcke zy ſiende / dochten beter (de ſlagh-ordene verbaeſt ſtaēde) te chargeren/dan de peerden te volghen/ die welcke zy terſtondt braken.

Teroen bindende den pas beſet/ wÿckt ende wort van dē Vice-roy ghevolght.

Teroen met de Spaengiaerden wort van dē Vice-roy in Yrlandt geſlaghen/den 4 Januarÿ 1602.

De arrier-garde der Yren onder 'tghebiedt van Tyrel/daer alle de Spaengiaerden by waren / ſtonden noch op een hooghde ter rechter handt ſtille: daer-en-tegen den Vice-roy Montpope zÿn arrier-garde ſtelde : maer ſoo Tyrel trock tuſſchen deſe arrier-garde ende het vechtende Peerde-volck/ſoo beſprongh Montpope die van ter zydē/ende dreeſſe tot een op-trecken van eenen heuvel/ ghenoech diſordelÿcken/ om te volghen eenighe van haer geſellen/ waer dat zy boven op den heuvel bleven ſtaen/ maer niet langhe / want de Yriſe verlieten terſtondt de Spaengiaerden/ ende namen de vlucht: waer over de Spaengiaerden meeſt vanden Ridder Gondolphin verſlaghen worden. De Yriſſe avant-garde met haer vleughelen / ſiende hier ende daer watter paſſeerde / de Wapenen van haer worpende/namen de generale vlught/ ſoo dat d'Engelſe met doodt-ſlaen genoegh te doene hadden/ die vervolghende ontrent een halve Duytſe myle.

Den Overſten vande Spaengiaerden/Don Alonſo de Ocampo werdt ghevangen met drie Capiteynen/ſes Alpheros ofte Vaen-dragers/ ende ontrent 40 ſoldatē Spaengiaerden. Tir-Oen eñ O-Donel mette Yriſſe Heeren/vluchten alle/die vande batalie werden meeſt verſlaghen: Daer waren dooden ghetelt op de plaetſe ontrent 1200/men vont wel wapenen voor 2 duyſent mannen/ vendelen waren daer neghen ghenomen/waer van de ſes waren Spaenſe:de ghevanghenen Yriſſe als rebellen werden in't Legher ghehanghen. D'Enghelſe en verlooren maer een man van name/de Cornette van S^{r}. Ricchard Greame. De Ridderē/Gondolphin/ Davers Creſtz ende andere weynigh gequetſt/ dan verlooren veel peerden. Den Grave van Clam-Rickard droegh hem ſeer manlÿck/ende werdt op't velt Ridder gheſlaghen. Den ſlagh aldus ghedaen zÿnde / ende 'tvolck vergadert/ dede den Vice-roy Montpope voor de Victorie Godt opentlÿck dancken.

Tgetal van de verſlagene.

Don Johan de Laquila binnen Kenſal verſtaen hebbende dat zÿn ontſetters geſlagen waren/deſpererende van eenich ander ontſet / dan datſe met een ſtercke ende machtighe Armade moeſten uyt Spaengien comen/om niet gheſlaghen te worden/die welcke hy twyfelde/oftet zynen Coningh mochte de coſt weert weſen te reſolveren ende te avontueren : ſondt nae vÿf ofte ſes daghen/den 12 Januarÿ / uyt Kenſal eenen Brief met zÿn trommel / begeerende met eenen bequamen Edel-man te ſpreken:daer wert binnen geſonden den Ridder Willem Gondolphin/ den welcken de Laquila ſeer cloeckelÿck aenſprack: ſoo dat wy de woorden/om dat ſy fray/

Don Joan de Laquila ſendt om compoſitie den 12 Januarÿ 1602.

Hiſtoriael ende exemplaer zijn/ wel hebben willen hier by-voeghen/ als volcht.

Oratie oft aenſprake van Don Joan de Laquila aende Ridder Gōdolphin nodende tot parlement te comen.

Hy hadde den Viceroy Montpoye/ wel zynen harden ende ſtrenghen/ maer nochtans zynen eerbaren vyandt ghevonden: daer-tegen de Yriſche/ niet alleene weke eñ Barbariſche/ maer (alſo hy vreeſde) valſche vrienden warē/ waer door hy in zijn gemoet ſeer wel genegen was tot de eene/ ende verleet vādē andere/ het welcke hem hadde beweecht tē openinge tot een compoſitie te makē/ die mochte ſtrekē tot verſekeringe eñ profijt vandē ſtaet van Engelant/ eñ ten minſtē achterdeele vande Croone van Spaengien/ midts leverende inde macht van-den Viceroy de Stadt vā Kenſal/ met alle de andere plaetſen in Yrlant byde Spaengiaerden gehouden/ ſo dat ſy mochten vertrecken met ſoo eerlijcke voorwaerdē eñ middelē/ als toe-ſtont ſulckē Crijſ-volc/ die door noot noch niet ghedwongen waren t'ontfangen conditiē/ maer ghewillich beweecht/ om behoorlijcke reſpecten/ hun ſelven te verloſſen ofte deſgageren/ eñ te verlaten een volck/ by wien zynen Coning ende Meeſter ſo opentlijc verabuſeert (ſo niet verraden) ware. Daer-omme ſoo het den Viceroy goet dochte voorder van dat poinct te handelen/ ſoo moeſte het hem gelieven/ hem wel ende recht te verſtaen/ ende hem toe-laten zijn propoſitien te maken/ ſoodanich/ als toe-ſtondt Crijſ-volck volcomelijck ghereſolveert/ liever hun levende te laten begraven/ ofte duyſent dooden te ſterven/ dan te conſenteren tot eenich Artijckel van accoorden/ dat in't minſte ſoude ſmaken van eenighe cleynherticheyt ofte oneerbaerheyt: hebbende noch ſo vaſten betrouwen op hare teghenwoordige ſtercte/ ende op het Coninglijck ontſet/ verwacht uyt Spaengien/ dat ſy niet en hadden te twyfelen/ maer moeſten goede rekeninghe gheven van hun ſelven/ ende van-den intereſte van dat Coningrijck. Dan den gerechten ſmaet ende haet ghecregen teghen de Yriſche Natie/ verboodt ende drong hunlieden/ van hun (voor haer) voorder in te ſteken ofte ingageren/ meer dan den noot hun mochte dringhen/ etc.

Den Ridder Gondolphin dit ghehoort hebbende/ ſonder anderē laſt dā rappoort van't gehoor te doen/ dede zijn boodtſchappe aenden Viceroy/ die hem met deſe antwoorde weder ſondt.

Antwoorde van-dē Enghelſen Vice-roy aen Laquila.

Hoe dat hy onlanghs hadde gheſlaghen hun ontſet/ ende hy verſtont ſoo wel zijn eyghen vermogen ende heur weeckheyt/ dat hy niet en hadde te twyfelen van corts hun te forceren ende te dwinghen/ die hy wiſte gepreſſeert van ſwaricheden/ die niet te wederſtaen waren/ hoe ſeer ſy die ſochten te bedecken: niet teghenſtaende/ hy kennēde zijn Coninginne Majeſteyts gracieuſe eñ genadige genegētheyt totte deucht/ ſoude mogē beſmet worden door eenige moetwillige hertneckicheyt/ ſtreckēde tot ſtortinge der Chriſtenen bloedt/ was te vreden te handthaven de aenbiedinghen van verdrach/ ſoo dat het mochte gheſchieden met ſoodanighe eerlijcke ende avantagieuſe Artijckelen voor hare Majeſteyt/ als het voordeel dat ſy nu over haer-lieden hadden/ met redene vereyſchten.

Daer nae tracterēde/ werdē ſy over de forme vande ſtadt over te geven genoech accoort/ ende hun vertreck: maer dē Viceroy Montpoy wilde hebben/ ſy ſouden daer latē hun gelt ofte treſor/ hun vandē Coning mede-gegevē/ mede alle hun artilerie ende ammunitie/ latende de Yriſche Vaſſalen vande Coninginne tot haer diſpoſitie/ etc.

Replijcke van Don Joan de Laquila aendē Vice-roy.

Tot deſe poincten heeft Don Johan geenſins willen conſenteren/ maer met heftich teghen ſegghen/ ſeyde: dat hy ende alle de zyne liever wilden alle uyterſte ellende aen-gaen/ dan bevonden te worden vervallen in ſoo groven verraderyē/ teghen de eere van zynen Coning/ ende teghen de reputatie van zijn profeſſie/ al-waert oock dat hy hem bevonde onmachtich van het belegh te connen wederſtaē/ hoe veel te meer nu/ wanneer hy niet alleene verhoopte te moghen herderen het belegh eenen tijdt-langh/ maer ſelve met pacientie ende ſtantaſticheyt alles te over-comen. Jae (ſeyde hy) hy nam 'tſelfde qualijck/ dat hy ſo mis-verſtaen ſoude worden/ waer door men hē ſulcke onredelijcke Artijckelen ſoude voor-houden/ die welcke/ ſoo den Viceroy hem noch eenmael wilde voor-houden/ ſoude van ſtonden aen ghebruycken het voordeel van zijn ſweert ende niet meer de benefitie van zijn vorige aenbiedinghe/ etc. daer by ſegghende: dat den Viceroy hem vry mocht laten voor-ſtaen/ een goet ende profitelijck voordeel ghedaen te hebben aen de Croone van Enghelant/ beter dan twee hondert duyſent ducaten weert/ als hy hen lieden ghedwonghen ſoude hebben/ zijn intereſt/ vaſt-hout ende voordeel te quiteren eenlijck in Baltimore/ ſonder de ſtadt Kenſal/ Caſtel-haven ende Bere-haven. Want (ſeyde hy) ghenomen dat deſe alle verloren warē/ ſo ware dat Pene-Inſula ofte half Eylant van Baltimore/ boven zijn ſtercke gheleghentheyt/ noch gheſterckt by hare handen ende induſtrie/ gheprovideert (alſoo het was) van victualie ende goet geſchut/ met ammunitie ſuffiſant/ om den Coning van Spaengien te gheven ende te behouden een ſekere eñ bequame havene/ voor zijn aen-comende Vloten ofte Armaden: zijnde machtich eenen Leger van 10 duyſent mannen te weder-ſtaen/ tot dat Spaengien dat quame ontſetten: zijnde aen zijn volck ſoo vele ghehouden/ ende hun ſoo vele aen gheleghen/ al waer't maer om der eeren wille: dat welcke een verre grooter ende machtiger invaſie ſoude aen-brenghen/ dan d'eerſte ware gheweeſt/ die aengevangen was op een quaedt fondament/ ter inſtantie van een verachte/ ſnoode ende Barbariſche Natie/ die welcke/ ontdeckende haer weeckheydt/ eñ ghebreck van machte/ hadden nu gewapent den Coning zynen Meeſter/ om voort-aen eenlijck te ſteunen op zijn eyghen macht: zijnde ghehouden om der eeren wille/ zijn volck te ontſetten/ ſo diepe gheingageert ofte verpandt/ om alſoo uyt te wiſſchen de memorie van zijn vorich ongheluck ofte teghen-ſpoet. Maer (ſeyde hy) voorder/ dat waer eenlijck maer gheſproken/ ſoo by ghevalle den Viceroy machtich ware te forceren ofte te overweldighen de ſtadt/ dat welcke hy hem wel verſekeren wilde/ niet en ware machtich te doen/ hebbende (op zijn waere eere) op dat pas binnen de Wallen vander Stadt boven de twee duyſent vechtende mannen/ geſont ende wel gemoet/ behalven die ſieck ende ghequetſt gheweeſt waren/ ende daghelijcx ghenaſen: den meeſtendeel oude Soldaten/ die niet lichtelijck en vielen/ dan door 'tſweert: ende zijn nieuwe Soldaten waren nu inde wapenen geoeffent/ ghewent totte locht ende climaet/ bequamer alle ongemack te lyden/ dan ſy waren in't eerſte: haer middelen waeren van eet-waren ſoo goet/ alſſe over 2 Maenden gheweeſt waren/ daer den Spaengiaert hem mede lyden conde/ ende noch ghenoech hadden voor drie Maenden meer: ſy logeerden in goede warme huyſen/ met behoorlijcke ammunitie: ende/ welc 'tbeſte vā al was/ waren wel verſekert dat hun ontſet daer corts weſen ſoude. Maer om rondt uyt te ſpreken: Wy ſoecken ons volck te ſparen/ ende ons macht te bewaren/ ten beſten wy connen/ om u lieden te beter te moghen ontmoeten op een breſſe ofte ſtorm. Eñ om cort te maken/ zynen Meeſter den Coning hadde hem gheſonden te aſſiſteren de Graven van Tir-Oen ende O-Donel/ betrouwēde hun belofte/ dat ſy hem met hun maght by ſouden comen / ende als hy langhe ghewaght hadde/ ende den Legher van den Viceroy weder-ſtaen/ warē ſy met alle hun maght aen-ghecomen op twee Engelſe mylen nae Kenſal/ verſterct met een goet getal Spaēgiaerden/ toe-ſeggende ons t'allen uren te ontſetten : maer wy ſaghen die ghebroken van een handt vol volcks/ ende verſtoven: O-Donel in Spaengien/ eñ Tir-Oen in't Noordt-Yrlandt vlughtende. Ende daer-omme hadde hy deſe handelinghe te weghe ghebroght / om den Coningh zynen Meeſter te ontlaſtē/ te deſengageren/ ofte uyt te treckē/ van te aſſiſteren een volc/ van hun ſelfs ſoo onmaghtigh/ dat den gheheelen laſt vande Oorloge ſoude moeten op zynen hals ligghen/ ende ſo ontrouwe/ dat het lichtelijcken ſoude moghen beweeght worden / hem ten eynde / voor alle goet-gunſtigheydt ſelve te verraden /etc.

Den Vice-roy in Yrlāt accordeert de Spaengiardē hun begheeren.

Naer deſe ende dierghelijcke woorden meer/ de Engelſe ſiende dat vaſt voor-nemen vanden Spaengiaert/ doghten beſt het appoinctement aen te nemen/ hun verſchil maer zijnde / dat zy het gheſchut/ amunitie ende gelt wilden mede-nemen/ het welcke gelt van't eerſte af was hondert duyſent Croonen/ ende nu vier maent ſoudye aen ſoo veel volcks daer van betaelt/ was nu tot een cleynder ſomme gheworden/ die toch in zijn Crijghſ-volcks handen ſoude vallen/ eñ daer-omme niet weert 't Legher inden Winter langher daer vooren te houden/ dat welcke van over de Zee uyt Enghelandt moeſte ghevictalieert wordē/ het landt ront-omme daer ontrēt al af-ghegheten zijnde : het Crijghſ-volck door Winters ongemack in dat Climat ſeer ſwack: ende boven al beweeghden den Viceroy/ dat zy te vreeſen haddē/ dat de Spaengiaerdē te ſterck moghten neſtelen in die andere drie Havenen/ van Caſtel-havē/ Balty-moore ende Beer-havē: dat welcke gelt/ bloet ende tijdt ſoude coſten eer zy daer uyt gedreven ſouden worden: waer-omme zy wijſſelijcken den Spaengiaert de Artijckelen toe-ſloeghen. Don Johan hem oock wel latende voor-ſtaen/ den Coning zynē Meeſter mede eenen goeden dienſt te doene/ met zijn Crijghſ-volck te bewaren ende voor te comen de groote koſten van een Armada/ ende hem te verplichtē ofte ingagerē voorder zijn eere/ voor een Landt ende Natie die het niet weert ware.

Articulen tuſſchen den Vice-roy van Yrlandt ende Don Joan de Laquila.

Aldus hebben over die Artijckelen gheaccordeert/ die beſworen ende onder-teeckent/ eñ van weder-zyden volbroght/ als dat alle de Spaengiaerden uyt alle de vier ſterckten/ van Kenſal/ Caſtel-haven/ Balty-moore ende Beer-haven ſouden vertrecken metten eerſten winde / met vlieghende vendelen/ bagge ende bagagie/ gheſchut ende amunitie/ voor haer huerende (voor hun gelt) ſchepen/ coopēde victualie ende nootdruft/ ende te vertrecken in een ofte twee reyſen ofte vlooten : daer-en-tuſſchē ſouden de Spaēgiaerden gheen Wapenen aen-nemen/ al quam daer oock haer ontſet uyt Spaengien / voor zy eerſt in Spaengien ſouden ghelandt weſen. Zy ſouden oock/ ſo zy op haer reyſe door wint verſtaken/ al-omme als vrienden ghetracteert weſen. Don Joan de Laquila ſoude Oſtagiers geven/ voor de goede weder-comſte vande Enghelſe ſchepen ende haer vrachten. Alſo geſchiet in Januario 1602.

Spaēgiaerden met Dō Joan de Laquila verlaten Yrlandt in Januar.

Daer nae zijn zy in verſcheyden reyſen vertrocken/ ende langhe waghtende nae den wint/ zijn vande Enghelſe beleefdelijcken ghetracteert gheweeſt/ ende zijn in Spaengien wel ghelandt gheweeſt / zijnde alles eerlijck volbraght / ende d'Enghelſe Schippers werden in Spaengien danckelijck betaelt : ende d'oorſake van deſen Spaenſen toght/ quaet ſucces werdt de ſchulde ghegheven/ datmen in Spaengien niet en conde reſolveren / om daer mede een gheweldighe Armade ofte vloote te ſenden.

Alſoo is die gheluckige Coninginne van Enghelandt ontſlaghen gheweeſt van eenen ſorgelijcken vyandt/ die in haer Eylanden ende Havenen ſochte te neſtelen/ daer haer Coningrijck ende mede de Nederlanden veel aen gheleghen was.

Staet van't belegh van Ooſtende/ int eynde van't Jaer 1601.

Wy ſullen weder wat van het lang-duerigh belegh van Ooſtende verhalen / een belegh dat alle beleghheringhen te boven gaet/ daermen inde Werelt weet van te ſprekē/ ofte in Hiſtorien te leſen/ daer ſoo grooten ghewelt/ ſoo van gheſchut als anderſins op ghedaen is/ ende ſo veel volcks gheduerighlijck om vernielt is : Wy en ſullen maer eenighe vande notabelſte gheſchiedeniſſen verhalen / renvoyerende den Leſer curieus aen gheheele boecken/ die daer van ſullen moghen beſchreven worden.

Te vooren hebben wy de gheleghentheyt vande ſtadt ende van't belegh beſchreven / dat ſoo langhe bleef duerende in een weſen/ geduerighlijcken d'een tegen d'ander ſchietende: het ſchieten was meeſt als de Schepen daer uyt ofte in wilden varen. De belegghers ſochten de Guele te ſtoppen/ by veelderhande manierē: by wylen ſoo dede de Zee op ſpring-tyden eñ Noordtweſte winden groote ſchade/ dat zy vreeſe hadden/ ofte de ſtadt gheheel vander Zee/ ofte eensdeels moghte wegh-gevoert worden/ dan wert t'elcke reyſe met Rijſ-hout/ Delenbert/ Balckē/ Maſten ende ſteenen weder herbout.

De Soldaten buyten ende binnē leden inden Winter groote armoede/ principalijck die vander ſtadt/ die buytē inde Contre-ſcharpen ende Schanſen moeſten de wachte houden / over de ander nacht/ zijnde de paſſagie daer ſo vuyle eñ ſlykerigh / waer door d'Enghelſe veel vertrocken/ vlughten/ ſieck werden ende ſtorven/ ende ſoo ſeer minderden/ dat het garniſoen twelck te vooren gheeſtimeert was 7 ofte 8 duyſent nu in December tuſſchen 2 ende 3 duyſent ghecomen was. Daer over dat den Generael Vere ſchreef met alle brieven om meer volck.

Eertz-hertoghs volck ſteeckt den brandt in dē voet van't Bol-werck.

Sindert iſt ghebeurt dat den Eertſ-hertogh ligghende in Albertus Schanſe / met de Winterſe langhe nachten wat heeft willen verſoecken/ ende zijn Crijghſ-volck zijn dē 21 Decembris ter middernacht op het leegh water door de Haven van't Weſtē met 400 man gecomen/ langs het ſtrang voor-by Santhil/ aende Ooſtzyde eenen alarm makende/ van waer ſy ontrēt Schottenbergh op de wallen quamen/ doodende een ſentinelle ofte ſchilt-wachte van Giſtelles Compagnie/ ende met grootē wint hebbenſe in brandt gheſteken/ een blinde ofte hoop van langh Rijſ-houdt/ ghepijlt tegen't ſlaen vander Zee/ tot beſcherminge vandē voet vande Bolwercken gemaeckt by Noorden/ ten eynde van de faulſe braye/ onder't poinct vandē Santhil/ waer van oock den voet/ die met Tuyn-werck tegen den ſlagh van't water beſet was/ drie daghen ende drie nachten gebrant heeft/ datment met geen zant ofte water heeft connen bluſſen/ door het geduerigh ſchieten. Den ſelven nacht werdt tuſſchen de Ramparen ende Paliſſaden verdoolt eñ ghevanghen ghenomen eenen Italiaenſen Soldaet.

Deſen Italiaen / zijnde den 22 Decembris ſecretelijcken gheexamineert vanden Generael Vere/

Generael Veer verſtaet van eenen generalen ſtorm.

Vere/heeft hy hem verclaert dat den Eertzhertogh inden ſin hadde eenen generalen aſſault op de Stadt / Contreſcharpen / Ravelijns / op de Zuydt ende Weſt-quarree ende halve Manen te doen/als te weten / dat den Grave van Buſquoy ſoude van-de Ooſt-zyde aen-vallen het Noort-ooſt Ravelijn vande oude Stadt/metten legen Water/dat ſeer wel s'nachts paſte. Van't Weſten ſouden verſoeck doen andere Overſten by-den Sant-hil/ende ten twee ſteden op de oude ſtadt/mede aen Port de Spijck/dat een cleyn Ravelijn is / inde Contreſcharpe daer-mede den Beir bewaert / ende de grachten vande Stadt vol Waters ghehouden worden/ ende daer vele aen-gheleghen was om diverſche oorſaken. De ander aen-loopen ſouden geſchieden op de buyten wercken / ligghende Zuyt ende Zuyt-weſt vander Stadt/geheeten het Zuyt-quarree/ den Polder ende Weſt-quarree/ op het welcke drie weercken te vooren de beleggherꝭ eenen ſtercken aen-val ghedaen hadden/ende waren met groot verlies daer van ghedreven.

Den Generael Vere dit in't particulier verſtaen hebbende/heeft den 23 Decembris/ 2 uren nae middach/geſondẽ vier Capiteynen om Porque ſpick te beſichtighen / ende dat-men hẽ rappoort ſoude doẽ/ ofte 'tſelfde wel te houden ware voor den aenval vanden vyandt: ende alſo deſe Capiteynen ter ſelvigher plaetſen ſtonden ende beſichtichden om op-recht rappoort te doen / is daer ghecomen/ ontrent 3 uren nae noene / den Capiteyn Loijs de Coutuere/ die van-den Generael laſt ende bevel hadde / aen-den vyandt te verſoecken ſprake / om tot een parlementeren te comen / ende te hebben ofte te gheven tot dien eynde eenighe Oſtagiers / ende dit al ſonder advijs ofte voor-weten van eenighe Capiteynen. Daer-toe heeft deſen Capiteyn den Eertz-hertogh ſeer ghewillich ghevonden.

Generael Veer ſoeckt uyt vreeſe van ſtorm met de Eertz hertogh te parlementeren ſonder voor-weten van zijn Capiteynẽ.

Van deſe ſubyte parlementeringe/werden byden Generael Vere deſe redenen aen eenige geallegeert / dat hy den ſtorm vreeſde/om dat hy ſwack van volck was / ende dat van diverſche Natien / ende dat hy niet en meynde daer-mede den generalen ſtorm wel te connen ontcomen/ ende alſoo hadde hy goet ghedocht zynen vyant te bedrieghen om tijdt te ghewinnen/ om zijn begonnen vier ſterckten ofte reduyten in-de oude ſtadt te vol-maken.

Hier over warẽ terſtont als Oſtagiers uyter Stadt gheſonden op vyants trouwe eñ woort/ Capiteyn Ogle/ Lieutenant Colonel/ ende Capiteyn Farfax/op datter eenige van des Eertz-hertoghs weghen mochten in geſonden worden/ om te tracteren. Dies den ſelven avont/ noch dẽ 23 Decembris/ ontrent 5 uren / door den Sergiant Major Carpentier/by laſte vanden Generael in-ghehaelt werden/langs de tonne ofte catape van Weſten/den Gouverneur van Sluys/ Mattheo Serrano/ Artilery-meeſter ende Raet vanden Eertz-hertogh/ met eenẽ Capiteyn Ottaigne/ Sergiant Major van eẽ Regiment/twee vernuftige ervaren Mannen/ ende dat met toeſegghen dat daer-en-tuſſchen ſoude een ſtil-ſtant zijn van wapenen van weder-zyden te Lande/ maer niet vorder. Deſe twee Spaenſche gecommitteerde werden gebrocht door de faulſe braye op den Sant-hil/ende alſoo geleyt naer de nieuwe ſtadt: Maer alſoo daer terſtont beroerte onder alle de Capiteynen ende Soldaten ſeer groot groeyde/meeſt om dat ſy nergens van en wiſtẽ/ ſoo werden ſy door laſt vanden ſelven Generael/ ſonder ghehoor ghegheven te hebben/ weder de ſelvighe paſſagie uyt-ghelepdt: doch het Water was daer en tuſſchen ſoo veel ghewaſſchen/ dat ſy aende Weſt-zyde niet conden paſſeren / maer zijn weder door de Stadt ghepaſſeert naer het Ooſten/ al-waer ſy met een ſchuyte over-gheſet werden in't quartier van-den Grave van Buſcop/op eenighe excuſe/op hant-taſtinge ofte beloſte/dat ſy hun Oſtagiers weder ſouden ſendẽ/ die dien nacht niet weder quamen.

Vere door beroerte vā de Capiteynen/ ſent de Spaenſche Gheſanten weder wech

Tuſſchen den 23 ende 24 Decembris/ ontrẽt een ure nae midder-nacht / heeft den Generael Veer/ter cauſe van't rumoer/onder't Crijſ-volc ghereſen/by hem ontboden alle de Franſoyſche/ Schotſche ende Nederlandtſche Capiteynen/eñ nae veel debaten op de ſwackheyt van't garniſoen/teghen't groot beſet vande oude ende nieuwe Stadt/mitſgaders alle Contreſcharpen/Ravelijns/eñ Weſt-eynde eñ Zuyt-quarree/ mette halve Mane over de Geule Zuydt-ooſt/proponeerde om te hebben hun advijs/by wat middel men die alle mochte met wachten beſetten tegen den aen-val van-den vyandt/ ende oft die Capiteynen niet gheraden vonden/ dat-men die buyten wercken ſoude raſeren ende quiteren: die alreede buyten weten van Capiteynen verlaeten waren: mitſgaders ooc de Faulſe braye ofte onder Santhil/al-waer een heele ende twee halve Cartouwen gheplant ſtonden / ende daer dien dach vijf tonnen Buſcruyts in-ghebrocht waren.

Conſultatie met de Capiteynen over den ſtaet vander ſtadt.

Sy adviſeerden t'ſamẽ datmen't Zuyt-quarree ſoude raſeren / d'welck die Stadt het minſte preiuditie was / ende dat volck op noottelijcker plaetſen gebruycken. Dat welcke nochtans niet en gheſchiede / door dat den 25 December daer aen-quamen vijf Zeeuſche compagnien/ dies blevenſe ghemeynteneert ende beſet. De Faulſe braye/die gheſeyt was verlaten te zijn / is nochtans by advijs van eenighe Nederlantſche Capiteynen / (mits achter-dencken) preſent Capiteyn Sincleare Schots-man / ſonder wete van den Generael Veer/ beſet geworden met 6 muſquettiers vãde ſelve compagnie/waer Capiteyn Sincleare over commandeerde/ met verſekeringhe van twee compagnien die op hem paſten/ ſo den vyandt aen-val ghedaen hadde / om hem te ſeconderen.

Den 24 Decembris heeft den Generael des morghens te negen uren / ander-mael in zijn logement ontboden alle de Franſche / Schotſche/ ende Nederlantſche Capiteynen/al-waer hy preſent den Colonel Loon in Franſche Tale heeft ghedaen zijn excuſe/tot wat intentie hy ware getreden in communicatie metten vyandt/ welcke redenen den Leſer ſal ſien in deſen volghenden Brief/daer over aende Staten gheſonden: daeromme ten ſelven daghe ende vergaderinge byde Capiteynen wert gereſolveert/ datmen tot verſekeringhe vande uyt-geſonden Oſtagiers ſouden ſien in te crygen eenige Oſtagiers ofte Commiſen vanden vyandt ofte beleggherꝭ/ſonder int minſte te treden/ ofte in ſprake te comen van eenich accoort. Waer toe ghecommitteert werden de Capiteynen / Johan de Rijcke / ende Charles Raſſart / beyde zijnde onder de Zeeuſche compagnien / met Capiteyn Sincleare/ Schots-man / die ſavonts te ſes uren zijn ghegaen aende tonne ofte catape by Weſten/alwaer ſy ontfanghen hebben eñ in-gecregen de voorſz. twee Oſtagiers ofte Commiſen / den Gouverneur van Sluys Serrano/ ende Capiteyn Ottaingne / Sergiant Major voorſz. die welcke verſochten vorderinghe vande ſake/tot welcken eynde ſy inde Stadt ghecomen waren. Waer op hun wert gheantwoort: dat/terwylẽ het nu ſpade was geworðẽ/ ende de Capiteynen verſcheyden op hun wachten / dat ſy de pacientie ſouden nemen

Generael Vere doet zijn excuſe waeromme hy met den vyant hadde begoſt te handelen.

Die vã Ooſtende ontfangen ghecommitteerde vanden Eertzhertoge Albertus.

nemen totten aen-ſtaenden daghe.

Den ſelven nacht aen-ghecomen zÿnde vÿf Zeelandtſche Vendelen/ende nu ſ'morgens/den 25 Decembris/Kerſ dach zÿnde/ſont dẽ Eertz-hertogh Albertus een Spaenſch Capiteyn met een Trompette/ende openen Brief aen zyne gecommitteerde/ om op't ſpoedichſte te vorderen de affairen daeromme ſy gheſonden waren: die by den Capiteyn de Rÿcke ghehaelt/ter vergaderinghe vande Capiteynen gebrocht/ende den Serrano ghelevert werden / die daer over ſeer inſtantelÿcken vorderden hunne belaſte ſaken. Daer werdt hun ghebeden ſy ſouden wachten totten elf uren / men ſoude hun contentement doen: welcke antwoorde hy terſtont ſchriftelÿcken ſont aenden Eertzhertogh. Ende terwylen ſoo quamen vaſt inde Stadt vÿf Compagnien Zeelantſche Soldaten/ s'nachts aengecomen/ ende waren Capiteyn Johan Potey/ de Compagnie van Joncker Juſtinus van Naſſouwen/de cõpagnie vanden Heere vander Noot/ den Capiteyn Johan Pyron de jonghe / mette Compagnie van Capiteyn Lactorde. Ende daer-omme ſoo gaf den Generael Veer op de noene deſe antwoorde aen den Serrano ende Capiteyn Ottaigne: dat het waer was/dat hy door ghebreck van weder ende wint / eñ ander accidenten over-vallen/was gheforceert om te dencken op middelen/om hem-ſelven ende zÿn volck te helpen/ ende mits eenich ghebreck/tot het verſtaen om een accoort te makẽ/ gedwongen waere gheweeſt: maer dat ſiende de Heeren Staten(zÿn Meeſters)zÿn verſoeck behertight hadden/den wint alſoo mede helpende/dat zÿn gebreck nu verſorght ware/ſoo en conde hy nu niet met eeren voorder procederen in tractatie met zÿn Hoogheydt den Eertzhertoghe: ende daerom en hadde hy hun nu niet meer te ſeggẽ/ ten ware eenen nieuwen noot/ hem by ongelucke mochte over-vallen/ eñ hem daer toe mochte veroorſaken: hopende zÿn Hoocheyt/als een vertueus Prince / hem dat niet qualÿck ſoude af-nemen/dat hy / als een man van Oorloghe/ nu niet anders en dede/dan hy behoudens zyne eere/vermochte te doen / ende ſulcx als ordinaris ende gebruyckelÿck cours is voor mannen van wapenen. Hier over zÿn deſe Spaenſche Gheſanten confuys vertrocken / hoe wel ſy te voren wat hadden begonnen te ruycken. D'een vertrock voor ende d'ander na: alſo oock d'Engelſche Oſtagiers quamen weder/ ende daermede is elck in zÿn gheheel ghebleven/als vooren.

Vÿf Zeelantſche vendelen comẽ binnen Ooſtende op Kerſ dach.

Generael Veer gheeft af ſcheit des Eertzhertoghs Gheſanten.

Tot beter verclaringhe van't voorſz. hebben wy goet ghedocht den Leſer hier te ſtellen de Coppe des Briefs vanden Generael Veer/den 25 December gheſonden byden Capiteyn Jan de Rÿcke/aende Generale eñ particuliere Staten der Provincien/ende aen Pr Mauritz.

Brief van Generael Veer/aende Heerẽ Staten over zÿn actien by Capiteyn de Rÿcke.

Mÿn Heeren/alſoo wy ons gebrocht vinden in eenen ſoo weecken ſtaet/dat het ons na menſchelÿcke wyſe onmoghelÿck is te beſetten alle onſe buyten wercken / mede den om-vanck der Stadt/ſonder 'tgeheel te ſtellen in een openbaer dangier van over-vallen te worden van-den vyandt/ſo hebben wy goet gevonden de voorſz. buyten wercken te verlaten: maer overmidts 'tſelfde ontwyfelÿcken ſoude veroorſaeckt hebben 'tverlies vande ſtadt principalick/ hebben mede/om 'tſelfde te voor-comẽ/ willen gebruycken een ſtratagemma/ ofte looſen vont / te weten/een parlementeringhe metten vyandt / om den ſelven te verleyden of te amuſeren/ende tÿt te ghewinnen / om daer en tuſſchen te moghen verbeyden het ghewacht Crÿſ-volck / ende ſecours van uwe E.E. heerlÿckheden/ende mede te mogen repareren/ ende in beter defencie ſtellen de aencomelicke plaetſen/als de oude ſtadt/ Porcque ſpick/ Contreſcharpen ende andere. Ende inder daedt zÿnde heden ſeer wel te paſſe ghearriveert ſekere vÿf Vendelen volcks van Zeelandt/hebben wy middel ghehadt om te geven een corte ende peremptoire vol-comen antwoorde/aen ſulcke / die hun hier hadden laten vinden van weghen den vyandt: te weten/ dat naedemale ons deſen morgen-ſtont toe-ghecomen was eenſ deels 'tghene ons ontbrack / wy lieden niet en vermochten met eeren nae ſchuldighe plicht voorder daer mede voort-gaen. Maer daer en tuſſchen ſal ick bidden uwe Ed. Mo. Heerlÿckheden te willen glooven/ dat dit ſelfde ſecours / dat maer is van vier hondert mannen/wel ſober is/ende dat wy ſeer qualÿcken daer mede alles ſullen connen verſekeren/ ghemerckt daer by dat ons Crÿſ-volck ſeer weeck is/mits den gheduerighen arbeyt vande wachten/die ſulcks is/dat vande 48 uren/ſy de 30 uren zÿn op de wachten; Waeromme het meer dan tÿdt is dat zy van hier ghetrocken werden / ende ons verſorghen in alle diligentie van ander merckelÿcke trouppẽ/ſo men tracht ende wilt deſe ſtadt bewaert hebben / alſoo wy tot noch toe ons niet hebben gheſpaert / maer ons gheexpoſeert tot allen hazard ende ſchuldigen plight / totte beſcherminghe der ſelvigher; achtende dat niemandt 'tſelfde op dier voeghen ſoude willen doen: Alſo uwe E. Mogentheden ſullen mogen van als breeder ende particulierder worden geinformeert byden Capiteyn Jan de Rÿcke/ die wy tot hun ſendẽ/om het begeerde ſecours te doen haeſten.

Hier over mÿn Heeren/ſal ick bidden dẽ Almachtighen te ſegenen het edele ende deuchdelÿcke voor-nemen van uwe Ed. Mogenthedẽ/ uyt Ooſtende den 25 Decembris 1601. Van uwe Ed. Mo. heerlÿckheden/den ootmoedigen ende ſeer onderdanighen/ ondertekent F. Veere.

Opinien eñ interpretatiẽ met achter-dencken over Generael Veers actien.

Over dit doen eñ ſchryven vanden Generael Vere uyt Ooſtende/ hebbẽ veelderhande interpretatien ghemaeckt geweeſt/veel achtende hy hadde wel moghen den Crÿghſ-raet eer tot zynen Rade nemẽ/ ende dat ſtratagemma anders aen-legghen/ met minder jalouſie ende achterdencken over hem ſelven/mits ſulcx gheſchiede ſonder weten van zÿn Heeren ende Meeſters/ in't minſte deel/ hoe wel het wel geluckt ware/ was ſorghelÿcken/ namelÿck/ den Vyant door onbehoorlÿcke plaetſen ten ſecreetſten in doen comende/ende diergelÿcke allegatien meer.

Den Eertſ-hertogh was ſeer gheſtoort over deſen ſoo ſpitighen treck ende handel/ mede op eenige vande zyne / die hem te veel betrouwens ende hoope gegeven hadden / meer dan hy ſelve hadde: want door deſe lichtveerdicheydt was al-reede de mare al-omme verbreyt/ dat die vã Ooſtende parlementeerden/ende dat werdt ſoo ſterck ghelooft/ dat ſelve de Hoven van Vranckrÿck/van Enghelandt/ ende de Staten in Hollandt ende Zeelant anders niet en wiſten/voor dat zy des Generael Veers voorſz. ſchryven (met het rapport vanden Capiteyn de Ryck) ontfanghen ende ghehoort hadden. De Borgeryen van Gent/ Brugghe/ Duynkercken ende Nieu-poort/ quamen met Wÿf ende Kinderen in't Legher/meynende dat die ſtadt over-gaen ſoude/ ende verthoondẽ haer met menichte/dat die vander ſtadt dat ſaghen/die hun alle bedroghen vonden.

Van de acte beweeghde de beleggers ſo veel/ dat zy uyt die paſſie ende affectie/meer dan uyt redene/

1601. redene/reſolveerden eenen generalen ſtorm ofte aſſaut te doen.

De Statē vande Vereenighde Nederlanden waren wel verwondert/ende hadden oock noyt ghemeynt dat het Enghels Crijghſ-volck ſoo gheſmolten hadde geweeſt/ door den Generael Veer/ende zyner Capiteynen cleyn toeſicht/ eñ lichtveerdigh paſpoort geven van hun Volck/ datmen die met groote trouppē vā 40/ 50/ 60/ jae meer tſeffens hadde gheſien in Enghelandt keeren/ghenoech wel-varende: dies datter nu meer proviſie werdt ghemaeckt/van Volck eñ alle noodtdruft daer te ſenden/ ſoo dat die van binnen beteren moet kreghen.

Eertſ-hertogh maect gereetſchap tot eenen generalen ſtorm.

Den Eertſ-hertogh voor Ooſtēde hem verdrietēde zijn ydel hoope/ is vāde zyne beweecht eenen generalen ſtorm te verſoecken/eer datter meerder garniſoen in quame: Waer-omme heeft al-omme veel van zijn gemutineerde ſoldaten/ende andere onwillighe/ met betalinghe ghecontenteert/ende groote gereetſchappe van leederen/ſchoppen/ſpaden/etc. ghemaeckt/hoopende den Santhil te onder-cruppen/hem daer te begraven/ ende ſoo die oude ſtadt te vermeeſteren. Ende daer over beſtemde den 7 Januarij 1602/ ten leegen water nae de noene ordonnerende/dat den Maeſtro de Campo/ ofte Colonel Gambaloitte ſoude de oude ſtadt aen-vallen: ende Conte Farneſte met dē Capiteyn Ottaigne den Santhil eñ Fauſe braye: den Gouverneur van Dixmuyden op't Porque-ſpick: een ander op de Weſt quarree/oock op de Zuyt quarree/ende op het Noordt Ravelijn: deſghelijcken den Grave van Buſquoy met 2 duyſent man aen het Ooſt-eynde/ ende alſoo aen alle kanten: hebbende noch den Grave Trivultio/ ende Alfonſo d'Avalos met andere troupen geappointeert reede te ſtaen/ om de andere voort te helpen/ ende aſſiſteren daerſe van doene waren: hebbende oock Peerde-volck om op alles wel toe te ſien/ etc. Den Eertſ-hertogh ſelve hē houdende achter de batterye vande Catapen: ende de Infanta in't Fort van Iſabella.

1062.

Eertſ-hertoghens ordonnantie tot ſtorm dē 7 Janua.

Dit alſoo gheordonneert/ ſoo iſſer een Italiaen gheweeſt/dien het lot ghevallen was/ofte gheordonneert was/ vande voorſte te moeten weſen/die vreeſende voor ongheluck/ſwom des nachts over de Haven met zijn Rappier inden mont/ende verclaerde den Generael Vere vanden ghereſolveerden ſtorm/ het welcke hy lichtelijcker gheloofde/ om datmen den voorighen dagh ende nacht ſeer geweldelijcken hadden geſchoten ſonder op-houden: Waer-omme bedacht op zijn tegen-weer/ beſettende alle plaetſen/verſettende veel grof gheſchut/ ſtelde ſeven groote mortier-ſtucken ofte ſteen-ſtucken op't in-comen vande Haven/ die vol gheladen waren met ſteenen eñ muſquet loden ofte coghels/ belaſtende zijn volck wel op haer ſtuck te paſſen/ende hun devoir te doen/eñ niet te haeſtigh met ſchieten te zijn/ maer toeſien dat wel te beſteden/ende dierghelijcke.

Generael Vere gheadviſeert/ ordonneert tegen-weer.

Nae den noene den 7 Januarij voorſz. alſt leegh water was/ ende dat het gheſchut ſeer vreeſelijcken van alle kanten gedondert hadde/ zijn de belegghers ghemarcheert nae de oude Havē/met grootē moet/veertigh man dick/die voorſte droegē ſchoppen/ ſpaden ende houweelen: den tweeden rang droeghen Leeren/ daer nae volghden rondaſſiers ofte ſchilt-draghers/ ende ghewapende ſcheut-vry/ende dan de muſquettiers/ende ſoo volghende de reſte/ alle met kloecken moede wel ghereſolveert marcherende/van alle geweſten ront-omme/elck beſpringhende de plaetſen daer zy toe beſtemt waren.

1602.

Generalen ſtorm op Ooſtende den 7 Januarij 1602.

Die nae de oude Haven quamen/ daer de ſeven ſteen-ſtucken gheplant waren/ alſo zy aen-vielen/werden die af-gheſchoten/ſoo vielen zy neder als appelen vande boomen in ſtorm: eñ alſoo zy letſel ende becommeringhe hadden in't paſſeren vande Haven/ daer zy totte knien toe diepe in moeſten gaē/ ſo drongē de achterſte de voorſte voorwaerts/eñ als zy nu op't dicſte by een inde Haven waren/ ſoo werden daer twee Sluyſen der ſtadt/ by ordere vanden Generael gheopent; de eene ſtoppende alle het opper ofte landt-water; ende d'ander houdende het water inde Stadts grachten (den ſtorm maer op de buytē Schanſen/ende niet veel op de ſtadt zijnde:) Deſe Sluyſen gheopent/ ende crachtelijck veel waters ghevende/ werden ſeer veel belegghers (alle die niet wel vaſt ſtonden) van-den ſtroom ter neder gheworpen ende wegh gedreven/ende meeſt verdroncken/ eñ de andere ſtonden in't water totten middel/ ſoo dat meeſtendeel haer Buſcruyt nat ende onnut ghemaeckt werdt/ ende moeſten bycans alleene met haer ander gheweer vechten. Het Peerde-volck dat belaſt was het Voet-volck te volgen op de hielen/ende gheenſins toe-laten te rugge te keeren ofte te vluchten: maer voorts te dryvē/vol-deden hunnen laſt wel/ maer niet al ſonder haer eyghen ſchade/ want den ſtroom haerder vele inde Zee dreef/ſoo datmen naemaels de gheſadelde ende gebreydelde peerden in Vlaenderen/ in Zeelandt ontrent Vliſſingen eñ elders doodt gheviſt heeft. De Walen op het Porqueſpick ſtormende/ werden oock dapper af-gheſlagen. Die op den Santhil te beſpringhen gheordonneert waren/meynden hun al-daer onder te begraven/om bevrijdt van't gheſchut der ſtadt te weſen/ tot dat zy de oude ſtadt vermeeſtert ſouden hebben/ ende hadden daer al-reede eenighe tonnen Buſcruyt ghebroght/ met verſcheyden gereetſchappe: vele haddē daer-toe hun knapſacken met victualie mede ghebroght om daer te logeeren/ ende den Santhil te onder-mynen/ zijnde aende Falſe-braye gecomē/maer werdē van alle zydē eñ kanten daer weder van gedreven. In't Ooſten heeft den Grave van Buſquoy mede zijn devoir wel ghedaen met 2000 mannē/ aen-vallende langs het Ooſt Ravelijn dat ſy beſtormden om over de Guele te comen/ dan vondt al-daer mede ſulcken wederſtandt/ dat zy te rugge ghedreven werden/ daer en tuſſchen was het water ſo ghewaſſen dat het haer totten hals toe quam/eñ alſoo veel volcks verlooren: In ſomma zy werden van alle quartieren weder-ſtaen/ behalven van eenighe buyten-werckē/ die eenſdeels verlaten waren/ende nochtans byde belegghers niet in-ghehouden/ maer mede verlaten: daer wert wel anderhalf ure geſtreden totten avont toe/ de donckerheyt hun dwinghende te retireren/ met ſeer groot verlies/ wel van 14 ofte 15 hondert mannen ſo ſommighe willen voor-gheven/ veel verdroncken/ men vondt al-daer noch veel ghequetſte/ veel noch hanghende aende Paliſſaden ofte ſtaken ende Catapen hun ſalverende vander Zee. Van die vander ſtadt en warender gheen veertigh doot ghebleven/ende eenige gequetſt. Onder de dooden vande belegghers werden ghenoemt den Colonel Ludovico Gambaliotta; Don Alvaro Strugar/Cavallier van Malta; den Sergiant Major Ottaingne/die te vooren Commiſſaris in Ooſtende geweeſt was. Monſieur de la Tour Lieutenāt vā Buſquoy/ Don Piedro de Velaſco/ Lops de la Villa Verde/ ende den Marquis de la Bella werden ſeer gequetſt/ met meer andere van namen/ die verſcheyde-

Storm op Ooſtende werdt af-gheſlaghen.

ſcheydelijcken ghenoemt ende qualijck geſchreven werden: want eenighe daghen naer den ſtorm / heeft den Eertſ hertogh een Tamborin inde ſtadt gheſonden/ om te vernemen nae eenighe ghevanghenen van grooter importantie/ die ghemiſt ende niet ghevonden werden / ende om byſtant om de dooden te begraven.

Nae den ſtorm / mits dat de ghevanghenen ſeyden datſe s'anderdaeghs ofte corts weder ſouden ſtormen: ſoo heeft den Generael Vere al-omme de weeckſte plaetſen verſterckt / ende wel beſet. Daer wert hem oock gerapporteert den 12 Januarij/dat de Stadt weder ſoude beſtormt worden met twee duyſendt ſcheut-vry gewapende mannen: maer ſchijnt/mits dat zy geenen vaſten voet onder den Santhil hadden connen becomen ende behouden / werdt 'tſelfde nae-ghelaten / oock mede om dat het Crijghſ-volck al-omme ſeer begoſte te mutinerē/ meeſt de oude Spaengiaerden ende Italianen / van weghen quade traitementen/ende datmenſe alſo op de vleeſch-banck broghte/ tegē alle Crijſ-orderē/ende hun deden als beeſtē mette Cavallerye in dryven ende houden / op Turckſe maniere: ende dat tegē den danck ende opinie van alle verſtandige Crijghſ-raden/alleen ſchynende tot trots ende ſpijt gedaen te zijn: Maer den Eertſ-hertogh dede terſtondt een deel van deſe beroerte-makers vanghen / waer van hy wel 40 ofte 50 dede worgen / daer onder datter drie waren van aenſiene onder't Crijſ-volck / d'een een out Soldaet die ſtervende riep/ datter noch vier-duyſent waren die hun doot noch wreken ſouden; daer werden noch wel 150 op de Galeyen te roeyen verweſen. De ghemutineerde vande Schanſe Iſabella/ tot Wynoxberge geſonden werdē mede noch niet op betaelt/daer-omme het landt ront-omme brant-ſchatten.

Muyterye int Legher van-den Eertſ-hertogh geſtilt eñ geſtraft.

Het is verhalens weert dat in deſen ſtorm/ onder de dooden der beleggers een jonge Spaēſe Vrouwe (ſoo't ſcheen) ghevonden is/gekleet als een man/ die ſcheen geſtreden te hebben als een Soldaet/ende hadde op haer naeckt lijf een gouden keten/met juweelen ende gelt.

Vrouwen hebben in Nederlandt den crijgh gedient als Amaſonen.

Ons is dierghelijcke aen-ghedient / van een Vrieſſe jonge Vrouwe-menſch/ ofte Amaſona/ lanck van perſoone / by name Margarita (de ſtadt ende het gheſlaghte hebben wy noch niet connen vernemen) die welcke in mans cleederē den Heeren Staten al-daer voor een Soldaet te Velde gedient heeft/ ſeven jaer lanck/ onwetens haer Ouderen/in aller eerbaerheydt/ eerſt wel een ſpies ghedragen/daer nae een muſquet gevoert/ met een witte veder op den hoet/ voor een cloeck ende onverſaeght Crijghſ-gheſel/ jae onder de Adel-borſten gerekent/ſelfs Groeninghen hadde helpen in-nemen / ten leſten bekent is ghevvorden van zijn Camerade/ als zy ongevaerlijcke een ſchoon hemde aen-dede/ hebbendē grooter borſten eñ rout op-ghewaſſen/meer dan andere wel ghelijfde jonghe mans: op zijn vrage heeft zy hem bekent dat zy een Vrouwe-menſch was/'twelck den Camerade (een Trōmel-ſlager zijnde) hoorende met verwonderinghe/is daer-op in eeren verlieft gheworden/ eñ heeftſe getrout/eñ ſouden beyde noch zijn woonende binnen Groeningen/ met eenen winckel van Vette waren/ in aller ſtilheydt eñ eerbaerheyt huys-houdende/ ende haer t'ſamen generen. Deſe Amaſone heeft een Liedt ghedicht/de jonghe Dochters tot Liefde des Crijghs (om 't Vader-landt te beſchermen) by haer exempel vermanende.

Corts hier naer iſſer meer Crijghſ-volck in Ooſtende gheſonden/ende byder Landen Staten van alles verſien / niet teghen-ſtaende het vreeſelijck gheduerigh ſchieten / het welcke ſoo groot was/ datmen binnen de ſtadt berekende/ vanden eerſten dagh des beleghs den 5 Julij tot Kerſ-miſſe toe/datter wel 161 duyſent ende vijf hondert ſcheuten op de ſtadt geſchoten zijn gheworden/ eñ bykans half ſo vele uyter ſtadt. De ſchade van't belegghers gheſchut ghedaen/ en was niet alleene gherepareert/maer de ſtadt was veel ſtercker ghemaeckt. Den Sant-hil was ſoo vol clooten gheſchoten / dat de werckluyden/die daer paliſaden ende balcken ſochten in te dryven met yſere pinnē/ daer bykans nergens inne conden/ontmoetende dickmael ſeven ofte acht clooten in een gat. Het onder-mynen der ſtadt was ſwaer gherekent/door datter ſoo veel buyten-wercken ende ſchanſen laghen/ dat zy niet approcheren connen/ op de ander plaetſen waren bewaert/ ende t'myneren verhindert werden vander Zee ende ghetyden / ſoo dat zy oock niet langhe wercken conden.

Inde eerſte 5 maenden en een half/ waren op Ooſtende gheſchoten 161 duyſent ende 500 ſcheuten.

Alſoo was oock het uyt-hongheren ghenoech onmoghelijck/ ſo lange zy vrienden buyten hadden: want niet teghen-ſtaende alle het ſchieten der belegghers van alle canten/ſo quamen daer dickmael in eenen dagh (meeſt ſ'nachts) wel 20/ 30/ jae 40 ſchepen/Heuden ende Smack-ſeylen binnē: ende noch voor over-vloet reede hebbende een ander Haven / daer zy t'allen tyden verhoopten te mogen inne-comen/ met minder perijckel: eñ ſoo alle de Havenen hun ſouden faelgeeren / ſo conden zy al-daer met lange Booten die zy Sloepen noemen / eenighe dinghen aende oude ſtadt brenghen.

Garniſoen van Ooſtende wordt verandert.

Nae den ſtorm hebben de Vereenighde Landen ghereſolveert / het garniſoen van Ooſtende te verloſſen ende te veranderē/ ende dat alle vier ofte ſes maendē: Daer-omme zijn daer allenſkens in-getrockē Joncker Frederick van Dorto als Gouverneur ende Colonel/ ende Willem Edmont Colonel vande Schotten/mette Colonellen Joncker Daniel de Hertain / Heere van Marquette/Barendreght/de Heer van Dorto/ dē Heere Dommerville ende met hun verſcheyden Crijghſ-volck. Deſe hebbē de plaetſen daermen de Corps-de-garde hielden/ ſeer geſterckt/ ſoo dat de belegghers met ſchieten inde ſtadt/ ſo veel quaets ofte ſchade niet doen en condē: waeromme voort-aen ſoo veel niet meer inde Stadt ſchoten. Deſe hebben allenſkens (gelijck zy hun Crijghſ-volck daer binnen brochtē) het out garniſoen daer uyt geſonden/om haer te ververſen/ ſelve den Generael Veer trock daer-mede uyt/ ende dede daer nae een reyſe in Enghelandt.

Dit uyt ende in-varen en gheſchiede niet al ſonder perijckel / hoe wel dickmael by dage ende by nachte ſonder ſchade/ als den 17 Meerte liepen daer vijf ſchepen inne by donckeren / de belegghers ſchooten nae haer 21 ſcheuten grof geſchut: die vander ſtadt daer tegen 15 ſcheuten/ ende quamender binnen ſonder ſchade: S'anderen-daeghs by ſchoonen daghe voeren daer inne 19 ſchepen wel rijckelijck gheladen/de beleggers ſchooten nae haer 122 mael: de ſtadt daer tegen nae haer gheſchut ende ſchans-korven 60 ſcheuten. Van deſe 19 ſchepen werdender 16 getreft ofte gheraeckt/ maer hadden kleyn ſchade / dan daer werden twee mannen doot-geſchoten/ende ſeven ghequetſt: In ſomma/by wylen met wat ſchade/ ende by wylen ſonder ſchade. Daer voeren binnen (binnen den tijdt van ſes weken) 136 ſchepen gheladen met volck/eñ alderhande nootdruſt/eñ amunitie. Een Schips Capiteyn Jan Adriaenſz. Cant/brochte daer binnen den 10 Februarius/ tſeſtich duyſent ponden Lonten / ende

31 tonnen

1602.

31 tonnen Buſcruyt: ſo dedē meer andere oock/ ſoo dat de Stadt voor langhen tijdt wel verſien werdt: Deſghelijcks oock mede van Rijſ-hout/ om de ſtadt te weeren tegen de Zee-baren ende hooghe vloeden/met dierghelijcke ſtoffe meer.

Het Crijghſ-volck wert gemeynlijck by nachte met Sloepen ofte groote Bootē/aen ofte van landt ghevoert / ſoo dat in Meerte alle het oudt garniſoen/ſo Enghelſe als andere/ daer uyt ghevoert was.

Eertſ-hertoghen met Spaengien reſolveren 't belech van Ooſtende te continueren.

Van weghen de Eertſ-hertoghen wert daer in't Legher meer Crijghſ-volck ontboden/ende volcomelijcken ghereſolveert / volghende de advyſen uyt Spaengien / het belegh te continueren totten eynde toe/ om datter hun ſo veele aen gheleghen ware / als den eenighen wegh om de Havenen van Zeelandt daer-mede te ſluyten / ende ſo mede de Viſſerye ende Coopvaerdye ter Zee te bederven / ende de aen-comſten ofte avenuen van Enghelandt te becommeren / daer toe menighte van Galeyen uyt Spaengien ende Italien ſouden ontboden werden/onder't beleyt van Frederick Spinola/ende beſloten Schip-volck tot Embden ende in Ooſtlandt dan te doen aennemen/ende daet mede de dominatie vāder Zee/ die van Hollandt eñ Zeelandt te benemen/waer by zy ſoo machtigh waren ende bleven /om ſoo groote Princen weder-ſtandt te doene : Daer ware mede de reputatie niet alleene vanden Coningh van Spaengien/maer oock vande Eertſhertoghen vele aen ghelegen/eñ daerom Spaengien ende hem ſeer ſchadelijck.

Verſcheyde nieuwe vonden om de Haven van Ooſtende te ſtoppen.

Waer-omme meerder voor-raedt van ghelde uyt Spaengien ende van't Landt verſocht ende vercreghen hebben/ende hebben van alle kanten der Werelt verſtandighe Mannen ende cloecke Ingenieurs / uyt-gheſocht ontboden/ ghehoort ende aen ghehouden/ ende te wercke geſtelt/geen gelt ſparende/ ſommighe 100 duyſent Croonen belooft. Deſe hebben menighvuldighe nieuwe inventien ofte vonden voort-ghebrocht / om de nieuwe Haven de Guele ghenoemt te ſtoppen/ ofte het Schip-varen te beletten / die nochtans buyten neffens de Stadt loopt: als met Platteformen ofte hooghe Catten / daer zy 'tgheſchut op ſettē/ende dapper ſchoten : mede met ſchepen vol ſteenen te doen ſincken inde Haven: oock ander korven gherolt ende ghevult met ſacken vol zants : hebben ſelve groote hooghe ghevluchten hout ofte rijſ-wercken/ als groote ſchans-korven gemaeckt/die zy ſaucyſen noemden/ ſommighe 50 voeten lang/ ende 18 voeten hooghe/met ſteenen ende zant ghevult ende t'ſamen ghebonden/die zy meynden met 50 Mannen voorts inde Guele te rollen/eñ dier veel by een ghebrocht/ daer op een Fort te bouwen/ ende doen die te groot ende te ſwaer bevonden werden/ maeckten zy die veel cleynder. Hebben oock veel houts ende groote balcken by een gebonden/ende daerop Bol-wercken beſtaen te maken/die ſy metten hooghen water drijftigh aende Guele meynden te brenghen / ende van dat Bol-werck de paſſerende ſchepen te beſchieten ende te doen ſincken/ ende dierghelijcke nieuwe vernuftige eñ vreemde inventien meer / als s'menſchen vernuftigh verſtant conde imagineren ofte uyt-vindē / ende ſo continueerden vaſt dagelijcx met wat nieus/ maer daer en werden van buyten ſoo haeſt ſulcke inventien niet voort-ghebroght/ ofte die vander ſtadt ſoghten ende vonden raet daer teghen/ 'tzy die ter neder te ſchieten/ofte het vier daer in te ſteken/ofte de werck-lieden te verhinderen/eñ als zy die wercken conden ſien ofte geraken met haer gheſchut/ weeckten die alſo met haer ſchieten/ dat die / ontrent het water ende de Zee comende/ met hooghe ſpring-vloeden / vande Zee wegh ghevoert werden / met alle haer zant-ſacken/ende hout-werck.

Door dit gheduerigh belegh eñ wercken diemen maeckte/werdt het Legher betimmert als een ſtadt / met gherieffelijcke huyſen ende logementen/als een Dorp ofte Stadt/ende den Legher in't Weſten/noemden zy Weſtende/alſo dat de beleggherſ ſeer wel ghelogeert waren.

De Vereenichde Staten reſolverē te herderen de beſchuttinghe van Ooſtende.

Die ſtadt metter lanckheyt van tijdt / verbeterde ende verſterckte hun ſeere / ſoo wel teghen 'tgeſchut/als oock de ſtuere Zee / ende tegen alle ſtormen : maer werden allenſkens venaerdert/ zy vermaeckten ende vernieuden de logementen vande ſoldaten/om alle peſtilentien ende beſmettelijcke ſiecten te weeren/principalijck in't tweede Jaer heurs beleghs / als daer veel peſte regneerde / die alſoo wel onder de beleggherſ was/ als onder de beleghe rde.

Die Vereenighde Landen niet tegen-ſtaende dit langh-duerich belegh hun ſeer ſwaer viel/ eñ uyter maten coſtelijck/ſo dat de nac-comers het qualijck ſouden konnen ghelooven/ den grooten ſchat die daer aen ghehanghen is gheweeſt / te weten / ontrent 100 duyſent gulden ter maent/ boven de ſoldye van't Crijghſ-volck ; ende hoe die cleyne ende weynige Provincien 'tſelfde hebben konnen op-brengen/ ſo hebben zy nochtans ghereſolveert die Stadt te behouden ende te beſchermen ſoo lange zy konden/al ſoude het noch veel jaren dueren.

Den Eertſ-hertogh om de reſolutie van't belech te continueren/ſochte alle mogelijcke middelen om gelt te beſorgen/ reyſende daer-omme na Bruyſſel inden Na-winter/van daer de Staten zijnder Landen beſchreven hebbēde/dan die van Brabandt en wilden gheen gelt gheven/voor dat den Hertogh zijn beloften vol-dede/ ende mede de ghemutineerde contenteerden. Artoys/Henegouwe eñ Lutzenborch weygherdent oock/ſegghende/datſe de Franſoyſen verwachtende waren : dan Vlaenderen contribueerde alleene : die van Brabandt verſochten oock ontſlagh van 26 duyſent gulden ter maent / die het platte Landt aen die van Hollandt moeſten contribueren over brandt-ſchat.

Don Rodrigo de Laſſo was wel met confirmatie van gheſloten partyen van groote ſommen ghelts uyt Spaengien ghecomen/maer die quamen ſpade ter handt : ſelve eenighe groote Wiſſel-brieven van gelt in Nederlandt op-ghenomen/om in Spaengien weder te ontfanghen/ maer quamen onbetaelt met proteſten wederomme/om daer met ſchaden ende intereſt weder betaelt te worden. Ende de ghemutineerde van Weert hadden noch hondert eñ tſeſtich duyſent Croonen te ontfangen / eñ ontboden den Eertſhertoghe/ſooſe niet binnen ſekere daghen betaelt werden / ſouden maecken van andere betaelt te zyne.

Conſpiratie ontdect van de gemutineerde van Weert/ Antwerpen eñ Hulſt.

Daer werdt in Meert ontdeckt een conſpiratie tuſſchen deſe gemutineerde van Weert/ eñ die van't Caſteel van Antwerpē/oock mede het garniſoen van Hulſt in Vlaenderen / ende meer andere : die dachten wel met 2 duyſent te voete/ ende duyſent te peerde/lancks het Caſteel/weder die Stadt van Antwerpen te ſaccageren : maer hunnen aen-ſlach werdt ontdeckt / ende den 14 Meerte werdē een deel van't garniſoen des Caſteels voorſz. s'nachts ghevanghen/ende eenige verworcht. In ſomma door ghebreck van betalinge was inde Provincien des Eertſ-hertoghs groote armoede/ellende ende vreeſe/ſoo vanden Vyandt/als van haer gemutineerde/ zijnde ſonder neeringhe / waer door der Landen inwoonders verſmolten ende verginghen/ datmen mertte aende huyſen ende erven in Brabandt ende Vlaenderen ter hueren ſtaende / die ſindert het belegh van Ooſtende wel een derde part/ ofte de helft van ghewoonlijcke huere af-gheſlaghen waren.

Admirael van Zeelant doet eẽ reyſe in Vlaenderen te vergheefs.

Den Admirael van Zeelandt / de Heere van Haultain/ dede den 24 Meerte een verſoeck op Sluys ofte daer ontrẽt/ met zijn Galeyen/ ende bydehondert Sloepen ofte groote Schuyten/ om de Spaenſe Galeyen te verraſſen / ende te branden daer zy lagen : maer zy waren gewaerſchout/ ende daer-omme dieper in-ghevaren: eñ alſoo keerde den Admirael wederom/ ſonder yet uyt te rechten.

Terwyle den Eertſ-hertogh noch in perſoone voor Ooſtende was/ ſoo werdt daer by hem tot Nieu-poort (vanden Coning van Vranckrijck) geſondẽ in Meerte van Parijs/ den Heere Jannijn/ eerſten Preſident / om de ſaecken (daer te vooren tot Vervins eñ Mabenghe van gehandelt was) tẽ eyndighen: al- waer oock verſochte de reſtitutie vande kinderen van Melun/ Princen d'Eſpinoy/ etc. Waer door ten leſten met die vanden huyſe Ligny/ beſitters vande goederen/ een verdrach ghemaeckt hebben.

Daer werdt die tijdt gheſeyt/ dat deſen Preſident doen claechde aenden Eertſ-hertoge (van weghen zijns Conings) over een Libel Fameus, ofte Schimp-boeck / noopende het houwelijck des Conings van Vranckrijck/ ende ander dinghen/ als Proteſtantſche Potentaten beſchuldigende/ van met haer Conſiſtorien geconſpireert te hebbẽ/ om Catholijcke Potentatẽ om te brenghen / die toe-gheſchreven waren ghemaeckt te zijn by eenen Johan Haren/ eertijdts een Wals Predicant gheweeſt/ daer na Catholijck geworden: eñ ander-werf weder Ghereformeert Predicant tot Brugghe gheworden / ende ten leſten weder Catholijcx/ als wy vooren in't 12 Boeck verhaelt hebben : Deſe zijnde in dienſte vande Hertoginne van Cleve/ is daer ghevangen gheworden/ eñ vervoert in Lorraynen/ beſchuldicht van leelijcke dinghen/ ende is daer inde ghevanghenisſe gheſtorven/ ofte om-ghebrocht.

Ontrent den 10 April ſoo laghen vijf ofte ſes Compagnien peerden van Prince Mauritz op de bane van s'Hertoghenboſch / wachtende den Heer van Grobbendonck/ Gouverneur vanden Boſſche/ met gelt comẽde van Antwerpen: maer van zijn Spien gheaviſeert/ nam eenen anderen wegh : ende ſo is in haer handen gevallen Graef Adolf vanden Berge/ met zijn Cornette peerden vanden Boſſche/ tuſſchen Lommel ende Poſtel/ ende daer werdt hy gheheel gheſlaghen/ ende gevanghen/ datter ſeer weynigh van quamen : hy ſelfs werdt ghevanghen tot Breda ghevoert/ eñ werdt nae de ordere van Crijghs-quartier/ ſoo zy't noemen/ met zijn rantſoen ontſlaghen.

Graef Adolf vãden Berghe gheſlaghen.

Den Gouverneur Grobbendonck verſocht Nederlandtſche Compagnien te hebben (om zijn ſtadt te bewaren) ende binnen te brenghen / ofte twee Forten te maecken/ buyten de Hinter ende Vuchter poorten/ ende die van Brabant waren verſocht de oncoſten vande ſtadt te bewaren/ eñ op haer te nemen / maer zy weygherdent haer/ dan conſenteerden 30 duyſent gulden totte betalinghe vande amunitie.

Staet ende houwelijckẽ vande Graven vanden Berghe.

Den outſten Broeder vande Graven vanden Berghe/ was Graef Herman Gouverneur van Gelderlandt / ende was nu onlancks ghetrout mette Dochter vanden Heere van Berſele.

Deſen voorſz. Heer vã Berſele hadde getrout de Dochter vanden Heere van Merode eñ Peterſem/ ghebooren vande Suſter vanden Marquis van Berghen op Zoom/ in Spaengien geſtorven: ende deſen Berſele was Marquis van zijn Huyſ vrouwe weghen/ ende gewonnen oock een Dochter / erfghename van't Marck-graefſchap / die Graef Herman vanden Berghe in't voorighe Jaer ghetrout heeft : Zijn Broeder Graef Frederick/ was Gouverneur van Vrieſlandt gheweeſt / ende nu Maerſchalck van des Eertſ-hertoghs Legher : Graef Heyndrick die was oock in des Eertſ-hertochs dienſte: daer waren noch twee Sonen / d'een verongheluckt ontrent Oſwalt / ende den anderen Graef Lodewijck bleef tot Steenwijck gheſchoten. Alſoo waren alle die Sonen vanden oudẽ Grave vanden Berghe/ ghebooren van een ſuſter des Princen/ Willem van Orangien ende Naſſouw'/ dienende den Coning ende des Eertſ-hertochs zyde in goeder eſtimatie. Een haer-lieden ſuſterẽ/ die profeſſie dede vande Gereformeerde Religie/ was in't leſte Jaer ghetrout metten Heere Floris van Pallant/ Grave van Culenborgh/ etc.

Alſoo ons dit Jaer wat vreemts is voor-gecomen/ van een Dochter die nu in't derde Jaer vaſtende was/ ende leefde ſonder eten ofte drincken/ hebben goet-ghedocht hier daer van het beſcheet te verhalen.

Een Dochter Johanna Balam was in het derde Jaer levende ſonder eten ofte drincken.

Inde Stadt van Confelans/ ligghende op de frontierẽ van Limoſin/ ende op de Reviere van Vienne/ is een Smidt Johan Balam gheheeten/ die by zijn Huyſ vrouwe Lucretia Chambella/ gewonnen heeft een Dochter Johanna Balam ghenoemt. Deſe is Anno 1599/ den 15 Februarij/ in't elfſte jaer haers ouderdoms / bevanghen gheweeſt met een gheduerighe Cortſe/ met veel over-ghevens ende ander accidenten onder-tuſſchen ghequelt : naer het af-gaen ofte minderen vande Cortſe/ bleef zy gheheel 24 dagen ſonder ſprekẽ/ daer nae de ſprake weder-comẽde/ doch ſonder verſtandt en heeftmen haer gantſch niet connen doen eten noch drincken/ noch oock niet lieffelijcks: nae ſes maenden heeft zy weder het ghebruyck van haer leden vercreghen / uyt-genomen een heupe/ die haer den gang moeyelijck maecte/ dan en heeft noch cracht noch appetijt om yet te ſwelghen/ waer door de Lieſſe eñ geheelen buyck gantſch verwelckt ende in-gevallen is/ daer door bewyſende dat oock de darmẽ gheheel toe-ghecrompen moeten zijn. Oock en ontgaet haer nederwaerts geenderhande vochticheyt ofte vuylicheyt/ noch eenich ſweet/ ſnot/ oorſmeer/ ofte eenich excrement / alleenlijck by tyden eenighe tranen/ haer borſt is noch breedt/ armen ende beenen redelijck gevleeſt/ ende gaet noch ter marckt/ veecht het huys/ ſpint mede/ ende diergelijcke wercken/ ende is oock wel ter talen. Zy was ontrent 14 jaren out/ ende nu in het derde Jaer aldus levende. Veel Edelẽ ende andere ſtatelijcke Lieden / hebben uyt curieuſheyt haer in hun huyſen genomẽ / om de waerheyt daer van ſekerlijcken te onder-ſoecken.

Dit beſchrijft eenẽ Frãciſcus Citeſius Doctor inde Academie van Poictiers/ in zijn boecxken te Montpelliers dit Jaer 1602 in't Latijn ghedruckt / die daer-in oock het ſelfde accident poocht/ met natuerlijcke redenen te beveſtigen/ by de ghelijckeniſſen van Ayuyn eñ ander diergelijcke bollen/ buyten de aerde ſrax uyt-ſchietende : oock byde Zyde-wormen/ Cameleons/ Paradijs-voghelen ſonder ſpyſe levende : oock midts datmen bevonden heeft dooder graven/ daer dat goude Lampẽ noch in brandende waren/ die daer acht-hondert jaren in ghebrandt hadden. Ende hy is de mogelijckheyt daer van mede bewyſende/ met het exempel vã eene diergelijcke/ Catharina vã Colbergen tot Spiers/

die ſeven jaren ſonder ſpÿſe ofte dranck geleeft hadde/brenghende daer by de getuygeniſſe van dē Doctor Hendricus Smetius/ Profeſſor tot Heydelbergh / onſen Eerw. bloedt-verwante. Hoe dat dit moghelÿck is/laten wy J. Barvetius ende Joubertus decideren / die daer over contrarie opinien van gheſchreven hebben.

Dit wonder ſeer wel van eenen Geleerde in weynige veerſen beſchreven zÿnde/hebben goet ghedocht die hier by te ſtellen.

Quam varia exercent hominum miracula mẽtes,
Quorum conſtitui non ratio ulla poteſt.
Ecce valens & adulta duos iam Virgo per annos
Vitam agitat, nulla freta vel uſa cibo.
Obſervata magiſtratu, & vicinia ab omni:
Quo fluit exiguo, iuncta Vigenna Goro:
Iam ieiuna famem tolerat, ſine fraude biennem,
Et iam præcluſis fancibus arcta gula eſt.
Mireris nullum ſuſpenſo a pectore ventrem:
Mireris nullas inde vel inde vices.
Et nihil excernit, ſtricta ut nihil excipit alvo,
Puraque ab utravis parte pudenda latent.
Illa tamen ſentit, loquitur, videt ambulat audit
Quod nos intentis vidimus ipſe oculis.
Aut magico fallax, in corpore ſpiritus errat:
Aut paſta exili lampade flamma ſubeſt:
Aut docet oſtento, natura potentior, iſto,
Maiorem humanis legibus eſſe Deum.

N. Rapinus P.

Een Collegie tot Thonon opgherecht tot bekeeringhe vande Ketteren.

In Savoyen/inde ſtadt van Thonon/ſeven mylen van Geneva/ daer is onlancks op-gherecht een Broederſchap ofte Collegie/van ſinte Maria van Compaſſie/ofte ſeven Weeden: gefondeert tot bekeeringe vande Ketteren/ by de Bulle van Paus Clemens den achtſten/ daer over ghegheven tot Roomen by S. Marcus/ Anno 1599/ den 9 Septembris.

Dit Collegie heeft opt getracht ende te weghe ghebrocht te Roomen / met de Congregatie, della propagation della Fede, middelen om haer inſtitutie te vol-comen/eñ hebben tot dien eynde van Roomē af-geſonden den Heere Brocardus Baronius van Parma/ Auditor vande voorſz: propagatione della Fede, (Bloedt-verwant vanden Geleerdē Cardinael Baronius) als hunnen Procurator ende Geſante/ met een commiſſie in behoorlÿcker forme/ gedateert tot Roomen in't huys van Thonon/den 2 Auguſti 1601/ ondertekent van acht ofte neghen vande principaelſte des ſelven Broederſchaps/ ghetuycht by Amedeus Milletus/Notarius van't Heyligh Apoſtolÿck Palays/ eñ geſeghelt met rooden Waſſe.

Het Collegie vā Thonon maeckt een Ligue teghen de Ghereformeerde Religie.

Zynen laſt was te verſchynen byden Coning van Spaengien Philips / om hem te preſenteren den Boeck vande inſtitutien des voorſz. Collegie/tot bekeeringhe der Ketteren ghefondeert/om van zyne Mayeſteyt te verſoecken/tē willen in zÿn beſcherminghe nemen het ſelfde Huys ofte Collegie van Thonon / tot ſulcken Heylighen werck gheeyghent/ ende van hem te ontfanghen/ſulcks/als hy't ſelfde Collegie ſoude willen vergonnen / als privilegien ende immuniteyten. Ende voorts den ſelven Boeck te doen onder-ſchryven by alle Princen / Hertogen/Marquiſen/ Graven/Baroenen eñ Gouverneurs/ſoo Gheeſtelÿck als Weerlÿck/ende mede alle vorderinghe vande ſelve/tot extirpatie van ketteryen te verwerven.

Dit aldus in't werck gheſtelt/ ſoo iſt gebeurt dat deſe Gheſante van dit Collegie Baronius/ aldus uyt-gheſonden / op zÿn reyſe ontmoet heeft/eenen zynen vriendt / die hem congratulerende ſeer prees / dat hy tot ſoo heerlÿcken ende heylighen werck uyt-gheſonden was : daer hy familiaerlÿck hadde op geantwoort/dat hy uytgheſonden was tot een bloedighe / wreede ende ſorghelÿcke actie/vreeſende Chriſten-rÿck gheen deucht daer van toe-comen ſoude. Deſe woorden ten quaetſten over-ghedraghen zÿnde/ende daer over beſchuldicht / heeft hy zynen dienſt eñ Legatie ontloopen/uyt vreeſe niet derrende weder keeren/ende daer nae uyt noot heeft hem begheven by-den Heere Deſdiguieres / om hem ende Coninghen / Vorſten ende Potentaten te waerſchouwen/ wat onder dat Collegie mochte ſchuylen: informerende dat het voor-nemen van dat Collegie ware/ tot verbreydinghe des Chriſten Gheloove/eñ uyt Chriſtelÿcken yver trachtende om de Ketters te bekeeren/ende daer-omme alle Princen/ Potentaten ende Republÿcken te brenghen in verbinteniſſe tot Artÿckelen obligatorye/als tot een Cruys-vaert/Vnie ofte Ligue tegen die vander Ghereformeerde Religie/ onder den naem van Ketters. Ende dat alle die van dit verbondt ſouden weſen / ſouden alle haer vermogen ende middelen moeten beſteden ende aen-leggen tot uyt-roedinge ende verdempinghe van Ketterien. Ende dat al-reede meeſt alle de Princen van Italien hadden dat ſelfde verbondt onder-teeckent: Oock die van Vranckrÿck ende de Hertogen van Savoyen ende Lorraynen.

In Duytſch-landt hadden onder-teeckent/ den Eertz-hertogh Ferdinand vā Ooſtenrÿck in Styria/den Hertogh van Beyeren/den Keyſer ſoude dat oock onder-ſchryven: waer van dē laſt hadde dat te beneerſtighen/ den Grave Sigiſmond de la Torre/ Ambaſſador des Keyſers tot Rome. Den Hertogh van Seſſa/ Ambaſſador des Conings van Spaengien doen ter tÿt/ hadde dat verbondt van weghen zynen Meeſter aen-genomē/ met alle zÿn Artÿckelen. Dit verbont ofte Ligue en wildē ſy niet noemē Cruysvaert ofte Cruciata, hoe-wel op de ſelvighe fondamenten gefondeert/om dat niet hatich te maken by die Gereformeerden/daer-men noch beter opinie van hadden/ dan van Turcken / Saracenen ende Machumetanen.

Drie middelen om de Ketters te bekeeren.

De perſoonen die ſy uyt-ſonden ende gebruyckten/ om de verborgentheyt van dit nieuwe verbondt te ontdecken / hadden ſeer ample inſtructien / om te vertoonen de middelen daer-mede men de Ketters/ ende die vande Ghereformeerde Religie ſoude verdempen ende t'onder brenghen alle de Werelt door/naemelÿck in Vranckrÿck: om al-daer bekeeringhe der Ketteren te voorderen/ende dat te ſuyveren/ ſoudē gebruyct worden drie middelen/d'eerſte zÿn Miſſioni, dat zÿn uytſendinghen / om die te bekeeren met predicatien/met goet leven/ reformatien ende dierghelÿcke deuchdelÿcke wercken. Den tweeden/ Wettighe aen-ſlaghen vande Magiſtraten/met behendighe ende politicque machinatien/ eñ pias fraudes, dat is/ſalich bedrogh. Den derden was/ met open wapen/ghewelt ende oorloghe. Hier toe ſoudemen gebruycken middelen by oneenicheyt / door de behendicheydt van Jeſuiten ende andere / om de Provincien d'een van d'ander te ſcheyden / ende deſgelÿcx onder drie voornemende perſonagien / die hun alder-meeſt te vreeſen ſtonden/te weten Bouillion/ la Tremoglie ende Deſdiguieres. Voorder ware nootelÿck liberaliteyt te bewyſen totte bekeerde / ende de onbekeerde(om die aen te locken)met te aſſigneren hun plaetſen in Spaengien/Italien ende elders/ daer ſy ſouden moghen comen woonen/ eñ haer vertrecken / ende ghenieten groote Privilegien ende Vry-heden van ſchattingen eñ tollen/ principalÿcken van't Sout/etc. Vereyſchende daer-toe huyſen/collegien ende plaetſen op de frontieren: om alſoo daer mede aen te locken de principaelſte onder hun/als de Miniſters/ende die van aen-ſien ende reputatie waeren/ die goet onderhout ghevende / alſoo-men tot Thonon gedaen hadde: die met dierghelijcke middelen al-rede dat gheheel ghewest van Lacco de Lemano bekeert hadden: om die alſoo dan als Saepers ofte Seminarij uyt te ſenden teghen de Ketters. Ende om de andere voorts met ghewelt te dwinghen moeſt-men ghelt vergaderen. Mede op dat den Eertz-hertogh Albertus mochte in Nederlandt gheholpen weſen met hondert duyſent croonen ter Maent/ by-den Coning van Spaengien op Milanen gheaſſigneert / ende al-daer in Nederlandt te ghebruycken de ſelfde middelen als in Vranckrijck.

Middelen van deſe Conſociatie tot Enghelandts bekeeringhe.

In Enghelant hadden ſy veel intelligentien/ al-waer ſy meer dan vijftich Jeſuiten hadden in Weerlijcke cleederen / om't volck te ſuborneren. Ende in Julio/Anno 1601/hadden deſe Conſociatie brieven van daer/dat ſy aenhanck hadden van meer dan van 25 duyſent mannē totte wapenen bequaem / die alle profeſſie deden vande Roomſche Catholijckſche Religie in haer huyſen ſecretelijck/ die ter eerſter occaſie ghereet waren haer leven daer vooren te waghen. Niet anders verwachtende dan eenighe veranderinghe byde doodt vande oude Coninginne/ ofte byde comſte van een ſtercke Armade uyt Spaengien. Dat te Romen in Junio leſt/1601/ eē Engels Edelman / ghenoemt Thomas More / die van-den vermaerden Thomas Mores gheſlachte was/ die daghelijcx metten Paus ende Cardinalen handelde tegen dat Rijcke/met meer andere/ arbeydende om den Coning van Spaengien tegen dat landt te verwecken ende te beweghen / ende dat de Vlote in't leſte Jaer uyt-ghereedt teghen Algier/ ware ghedeſtineert te paſſeren de Strate van Gibraltar / ende ſoo nae Enghelandt te varen.

Den Paus hadde al-reede ſo veel Predicanten ende principale Hoofden vande Ghereformeerde Religie gewonnen ende gheſuborneert/dat hy eenigherhande beroerten onder hun conde berocken tot voor-deel vande Catholijcke/ verhopende ten leſten by eē Concilium/door den mont ende ſententien vande Miniſters vande Ghereformeerde Religie / die ſelvighe Religie te doen condemneren: daer-mede alle Coninghen ende Princen geperſuadeert ſouden zijn te wederſtellen alomme de Catholijcke Religie: ſelve dat den Keyſer ende den Coning van Vranckrijck daer toe alreede gheaccordeert hadden. Ende in dit Jaer 1602 docht deſe Ligue ende Bontgenooten het Rijcke van Enghelandt ſoo veel wercks te gheven/met ſtercke Vloten ofte Armaden/dat het de Vereenichde Nederlanden niet en ſouden connen aſſiſteren: ende den Eertzhertogh Albertus ſoude met thien duyſent mannen verſterckt worden/teghen zijn rebellighe Staten.

Verſcheyde voor-ſlagen van deſe Ligue op verſcheyden Landen.

Den Hertogh van Savoyen/met hulpe vande Potentaten van Italien/ ſouden mette middelen (hem nae proportie gheaſſigneert) die van Geneva ende die van Berna beſpringen/ teghen de welcke hy pretendeerde tē reſpecte vant landt Vo ende Lozanna.

Den Hertogh van Lottringhen ſoude onder pretenſien zijns Soons/Cardinael/teghen die van Straeſborgh/om't Biſdom oorloghe aennemen / cauſerende eenighe leſte gheaccordeerde conditien niet volbrocht. Den Paus ſoude hem daer toe doen ende gheven/ hondert duyſent ducaten / ende dat meeſt om de Ghereformeerde daer van te keeren ende te houden/ ende te beletten dat ſy hun by-den anderen niet en ſoudē voeghen.

Die Griſons / die een Landt bewoonen op't gheberghte van Italien / hadden ſy over Jaer gedocht te incorpereren / hebbende daer van een ſeer duydelijcke deſcriptie vande aen-comſten eñ middelen daer toe: deſghelijcx hadden ſy Caerten ofte beſchryvinghen van Geneva/hoe die eñ dat te over-vallen / die ſy alle inden leſten Winter meynden in't werck te ſtellen/mette occaſien vāt Jubilee / dat op-gherecht was tot Thonon by Geneva/om onder't decſel van dien/'tvolck ſonder achter-dencken by een te brengen/ten behoeve vande voorſz. Bontghenoten.

Daer was oock een verhael by vanden ſtaet ende Religie in Duytſch-landt/ende hoe de Catholijckſe daer weder in te brengen waren/ noemende veel Vorſten des Rijcks/ daer ſy groote hope toe hadden/midts voedende den twiſt inde Religie onder de Duytſchen/mede met liberaelheyt onder haer te bewyſen.

In Styria/Carinthia ende Auſtria hadden ſy al-reede veel Edelen ghewonnen/ ende gedwongen de Gereformeerde Religie af te ſweeren ofte te verlaten/ als de Baroenen van Dōna/van Tayſel / van Cizindorf/ de Heeren van Perneſtain/van Prauſbergh ende Dandelau.

In't Palatinat hadden ſy al-reede beweecht Jaſper Schoppio vā Hamborgh/Joſeph Winden/Juſtum Calninum/ Johan Woveren ende andere/die daer blevē om beroerten aen te rechten/ende behendichlijck twiſt te ſaeyen/mits dat al-daer met open Oorloghe niet aen te taſten ware.

Dierghelijcke aen-ſlaghen meer heeft deſen Baronius uyt-ghebrocht / ende in Princen Hoven vertoont/tot waerſchouwinghe/ ſoo hy ſeyde. Die welcke/ om dat ons die behandicht waren/ ende gheleſen hebben / dochten goet in deſe memorien een weynich daer af te melden/latende een yegelijck Leſer daer over zijn opinie vry/ hoe-wel dē aenſlagh op Geneva/ noch dit Jaer 1602 ghebeurt/ daer by ghewaerſchout was/eñ mede in Enghelandt ſulcken macht ende voornemen naemaels ontdeckt is gheworden: ende den ſelven Baronius reyſde daer-omme door Hollandt in Enghelandt om te waerſchouwen/ ende hem was dach ende tijt geſtelt/ om van-de Coninginne Anno 1602 gehoort te werden: dan alſoo wy daer verſtaen hebben/wert belet byden Ambaſſador van Vranckrijck/ofte andere inſtrumenten / ende alſoo vertrock. 't Succes dat die Griſons naemaels gheſien hebben/ betoont dat deſe Baronius al veel dinghen wiſte/ dan wert in veel plaetſen miſtrout/ende niet ghehoort.

Eynde des drieentwintichſte Boecks.

Het vierentwintichſte Boeck.

Sommaire, Ofte cort verhael vant vierentwintichſte Boeck.

OM datmen in Spaengien Schepen ter Zee ruſtede / zijn in Nederlandt ende Enghelandt oock Schepen uyt-ghereedt. Den Generael vande Enghelſe Luyſſon brandt twee Galeyen/ ende neemt een Caracque voor Liſbona. Den Ooſt-Indiſſen vaert eñ handel wordt verhaelt/ ende wat de Portugeſen daer pretenderen eñ niet pretenderen connen. Van Sumatra/wat de Nederlanders daer over-comen is/door der Indianen ontrouwe. Twee Zeelandtſe Schepen daer aen-ghecomen/ende wel ghetracteert/voeren mede des Coninghs Ambaſſadeurs. In S. Helena nemen een rijcke Portugeſe Caracque/ die haer beſpronghen hadde. Juſtificatie tegen de op-ſprake van't nemen vande Caracque. Den ghedenck-penningh over het nemen vande ſelvighe gheſlaghen. Portugaelſe Coop-lieden pretenderen by haer Privilegie reſtitutie van veel goederen der Caracque : 'Tſommaire vande Privilegie wordt verhaelt / daer des Landts Staten interpretatie over gheven. De mede-ghebrochte Ambaſſaten des Coninghs van Achem/in Sumatra/hebben audientie by Prince Maurits/ in't Leger voor de Stadt Grave/ met goet traitement. De Compagnie vande Ooſt-Indiſſe handelers wordt voor thien jaren ghemaeckt / haer ordonnantien worden verhaelt. Enghelſe ſoecken weder paſſagie nae China in't Noordt-weſten. Groote toe-ruſtinghe vande Eertſ-hertoghen / ende hun weder-partye der Vereenighde Landen wordt verhaelt: Haren toght in Brabandt/ met haer uyt-ghegheven declaratien. Den Admirant hem ſterck houdende by Thienen/doet Prince Maurits te rugghe trecken/ende belegert Grave/daer hem den Admirant volght/ende hem niet konnende op-ſlaen / ſoo mutineert zijn Crijghſ-volck/ende alſoo treckt nae Venlo ende Maeſtricht : Waer-omme die Stadt Grave haer over-gheeft aen Pr. Maurits/ die daer van erf-Heere wordt ghehult. Het ghemutineert Spaens Crijghſ-volck neemt eñ ſterckt Hooghſtraten/ worden verbannen ofte gheproſcribeert vande Eertſ-hertoghen : De proſcriptie mette antwoorde wordt verhaelt : Doen veel quaets/ ende s'Paus Nuntius handelt met haer te verghecks. Frederick Spinola brenght ſes Galeyen nae Vlaenderen/ die beſtreden worden / overſeylt ende beſchadight by de Hollanders/etc. Graef Lodowijck doet toght in Lutzenborgh. In Vranckrijck wordt den Mareſchal de Byrons verraet ontdeckt/ hy wordt ghevanghen/zijn vrienden intercederen voor hem te vergheeks/ hy wordt van 112 Raetſ-heeren ter doodt verweſen/ ende op een Schavot onthalſt. Twiſt tuſſchen den Grave van Enno ende de Stadt Embden. De Vereenighde Landen ſenden Crijghſ-volck inde Stadt Embden/ tot hunder verſekeringe/ daer den Overſten Du Bois veel Stercksten ende Schanſen (by den Grave ghemaeckt) gheweldelijcken in-neemt / dat die Staten ſchriftelijck beantwoorden. Den Hertoghe van Savoyen (in tijdt van Vrede) beclimt by nachte de Stadt Geneva / daer zijn Volck gheweldelijcken uyt-gheſlaghen worden. Den Hertogh excuſeert hem by de Switſers/ende maeckt weder Vrede mette Stadt. Hertogh Karel van Sweden oorlooght in Lijflandt. Den Crijgh in Tranſylvanien wordt verhaelt/daer den Cardinael Andreas Battor doodt-blijft. Peſt in Hongarien wordt den Turck af-ghewonnen. Weſt-Indiſſe Vloote comt rijcke in Spaengien boven de negen millioenen. De Grave vanden Berge neemt het Caſteel van Wachtendonck voor de Eertſ-hertoghen / dan werden ghedwonghen het weder over te gheven. De ſieckte/ doodt ende den loop des levens van Elizabeth/

de Coninginne van Enghelandt/ wordt verhaelt: Oock mede de doodt van de Keyſerinne in Spaengien/ ende de Landt-gravinne van Heſſen.

Dit alles is meeſt gheſchiet binnen het Jaer 1602. onder de regeringhe vande Eertſ-Hertoghen van Ooſtenrijck over zijn ghehoorſame Landen/ ende onder Prince Mauritz over de Vereenighde Landen.

De Adelantado van Spaengien Don Martin de Padiglia/ Generael vande Oceaenſche Zee ghemaeckt.

IN dit voor-Jaer van 1602. waren in Enghelandt ende Nederlant tydingen dat de Adelantado in Spaengiẽ/ Don Martin de Padiglia/ was ghemaeckt Generael vande groote Zee Oceanus/ met ſonderlingen laſt/ alſoo eertijts te voren gheweeſt was/ den Marquis Santa Croce: het welcke de Vereenichde Landen nae-dencken gegeven heeft/ als oock mede de Coninginne van Engelandt/ die eenighe van haere goede ſchepen ter Zee geſonden heeft/ onder den Vice-Admirael Sr. Richart Luyſſon/ belaſt op de Cuſten van Spaengien te ligghen om voordeel te ſoecken. Deſe Luyſſon ontmoete een Vlote wel van 30 meeſt Oorlogh-ſchepen/ maer verſtroyt: waeromme hy/ nochtans maer vier ſchepen by hem hebbẽde/ dẽ Admirael vande Spaenſche abordeerde: maer de ander Spaenſche ſchepen aencomende/ becinghelden hem wel met hunder 12 ofte 15/ als in eẽ halve Mane: dies hy vreeſende vermeeſtert ende vermant te weſen/ weeck af/ latẽde vijf ofte acht van zijn volc in't Spaens ſchip binnen boort.

Vereenighde Landen ſonden den Heere van Opdam met ſchepen ten dienſte van die van Engelandt.

De Coninginne van Enghelant hadde verſocht aẽnde Vereenichde Landen eenige ſchepẽ ende ſchip-volck tot haerder Vlote aſſiſtentie/ volghende contracten: waeromme ſy eenighe 9 ofte 10 Oorlogh-ſchepen met ander uyt Nederlant ſonden/ onder den Heere van Opdam/ vanden huyſe Duyvenvoorde. Die dẽ 12 April t'ſeyle gingen/ mette Capiteynen Olivier van Oirt/ Jan Adriaenſz. Cant Vice-Admirael/ Gerbrant Janſz Sael van Hoorn/ Jan Houtman/ met Gerbrant Janſen van Enchuyſen/ met meer andere/ die inde Duynen by Doveren mede brochten ontrent 200 Hollandtſche boots-geſellen ofte ſchip-volck tot der Coninginnen dienſte.

Enghelſe ſtryden eñ nemen een Caracque uyt Ooſt-Indien.

Eer deſe Hollantſche ſchepen bijde Enghelſe ſchepen op-de Cuſten van Spaengien conden comen/ ſoo hadde des Coninginnen Vice-Admirael Luyſſon/ op de Spaenſche Cuſten ontmoet een Portugaelſche Caracque uyt Ooſt-Indien gecomen/ met Specerye geladen: zijnde een ſoorte vande grootſte ſchepen/ die-men nu inde Werelt maeckt/ van 10/ 12 ende 15 hondert vaten groot. Deſe Caracque was nu ghecomen op de Riviere van Liſbona/ ende ſach de Engelſche ſchepen rontomme haer ſweven; waeromme ſy haer heeft begheven onder het Caſteel van Setubal/ ſoo nae ſy conde; ende van Lande creech ſy aldaer drie ofte 400 mannen tot haerder defenſie: maer ſo de Engelſchen haer dapper met grof gheſchut aen-taſten/ ſoo zijnder noch uyt-ghecomen 8 Galeyen van Don Frederico Spinola (die daer lach om zijn reyſe nae Nederlant voorts te vorderen) nae d'Engelſche toe/ ende daer mede noch drie Galeyen vanden Marquis Sta Croce/ die beyde/ ſelve die in perſone uyt-voerden/ om deſe Caracque te beſchermen. Deſe elf Galeyen werden terſtont vande Enghelſchen alſoo aen-getaſt/ dat beyde de Admiralen daer van ſeer door-ſchoten werden/ eñ den Vice-Admirael vã Spinola/ met eẽ ander/ werden ghedwonghen hun over tẽ gheven/ die geplondert werden/ ende de Slaven meeſt verloſt: maer alſoo ſy meeſt trachtende waren om de Caracque te crygen/ ſoo ſtaken ſy den brant daer inne/ zijnde eenſ deels geladen met Olie eñ Buyſchuyt-broot. Noch twee andere Galeyen waren oock bereyt om haer over te geven/ dan te ſeer becommert/ ende doẽde zijnde mette Caracque/ verachten 'tſelfde/ ende ſo zijn de andere al te ſamen ghevlucht ende ontcomen. De Caracque hebben ſy ghesocht van haer Cabels verder van het Caſteel te doen dryven/ ende bereyden daer toe eẽ groote Hulcke van Lubeeck met 20 mannen/ ende brochtẽ die boven de Caracque om haer Cabels te ſnyden ende driftigh te maken/ om die als dan te dwingẽ met macht van't geſchut: maer terwylen deſe Hulcke daer by was comen anckeren/ ſo creech de Caracque eenẽ ſorgelijckẽ ſcheut/ dies vreeſende vã ſinckẽ/ eñ van haer Cabels gedreven te wordẽ/ ſonden uyt eenen boot/ begheerende te tracteren/ waer over Oſtagiers werden gheſonden/ eñ maecten een beſtant tot dat ſy veraccordeert waren/ dat zijt ſchip verlaten ſouden/ ende alle't volck ſoude aen landt geſtelt worden/ met alle dat ſy mede conden draghen. Ende alſoo cregen d'Engelſchen die groote Portugaelſche Caracque/ wel 700 Laſten groot/ meeſt geladen met Peper eñ andere Warẽ: ende hoe-wel de cleynſte coſtelijckſte goederen daer uyt warẽ/ ſo voerden ſy nochtans eenen coſtelijcken buyt in Enghelandt.

d'Enghelſe nemen ende brandẽ twee Galeyen/ d'eene van Spinola/ die de Caracque wilde beſchutten.

De genomẽ Caracque wort in Engelandt gevoert.

Die van Hollandt cregen in dit Jaer 1602/ mede 3 Ooſt-Indiſche ſchepen t'huys/ Hollandia/ Over-yſel ende Dordrecht ghenaemt/ met Naghelen/ Peper ende andere Specerien geladen. Daer quam ooc tydinge datter in Spaengien een rijcke Vlote uyt de Weſt-Indien aenghecomen was/ daer d'Engelſchen te vergeefs op ghewacht hadden.

Terwylen wy van't Zee-varen ſpreken/ ſullen voorder wat vande Ooſt-Indiſche handel ende vaert verhalen.

Verhael vã den handel der Portugeſen op Ooſt-Indien.

Caſtilien ende Portugael de vaert op beyde de Indien gevonden hebbende/ hebben langen tijt ghediſputeert over de Moluckſche Eylanden/ door dat elck pretendeerde/ die onder zijn Hemiſpherium te hebbẽ/ na de uytdeylinge des Werelts by Paus Alexander de ſeſte/ tuſſchen hun ghedaen: waer uyt gheſproten zijn andere nieuwe repartitien/ by-de welcke dat different vermeerdert is. Dan ſoo de Caſtilianen op de Molucken niet wel conden comen/ ſonder in't quartier van Portugael te ſeylẽ/ dat welcke by de ordonnantie des voorſz. Paus Alexander de 6 verbodẽ was/ om die twee Coningrijckẽ in onderlinghe vrede te behouden: heeft ten leſten eenen Portugees Magellanes/ met eenen onwille uyt Portugael vertrocken/ ontdeckt ten dienſte vanden Coning van Caſtilien/ de Strate van hẽ Magellane genoẽt/ alſo dat Caſtilien door zijn eygẽ quartier nu ſeylen conde tot inde Molucken: het welcke de Portugeſen met ghewapender handt hebben ghepoocht te weeren/ daer door lang-duerige Oorloghe gevoert hebben/

ben/ tot dat Carolus de vijfde mette Infanta van Portugael troude. Want alſoo de Caſtiliaenſche Coop-lieden aen-den Keyſer/ter tijdt hy tot Gent was/zijn Octroy verſochten voor drie Iaer/met preſentatie van 300 duyſent ducaten/heeft het hun fortſelijcken af-gheſlagen; waer uyt men preſumeerde / dat onder de conditien van Houwelijck/dat mede moeſte begrepen gheweeſt hebben / ofte anderſins by verdrach onder beyde de Princen ſecretelijckẽ veraccordeert/om dat-men anders geen wete daer van heeft. Want zeder tijdt hebben de Portugeſen Ooſt-Indien ende de Molucken gebruyct/ tot dat ſy onder Coning Philips heerſchappie ghecomen zijn:ende beſaten in deſe tyden 1602/ de Cuſten van Braſilien / die hun jaerlijcx wel 500 duyſent Ducaten uyt-brochten : in Peru ende in Afriken Sefala,Moſanbique eñ Sena: inden Golf van Perſien Ormus : ende voorts op de Cuſten van Indien ende Malabar alle deſe ſteden / als Diu , Damaon , Barain , Mannora, Chaulz, Goa, Onor, Bargilar, Maugalor, Cananor, Cranganor, Cochin, Conlaum, ende op de Narzinga S. Tome ofte Malliapar, Negapatan, Nauar, ende Columba int Eylandt van Zeylan, eñ Malacca op den point van't Landt / eertijts Aurea Cherconeſus , ende op de Molucken Mallucco ende Amboyna , ende het Eylandt van Maccao inde Latitude van 22 / ende Maniglia , met een vande Lucoues ofte Phillippines.

Landẽ ende plaetſen die de Portugeſen beſitten inde Indiẽ.

Bovẽ deſe plaetſen daer ſy eenige ſtercktẽ ofte colonien hebbẽ/zijn daer meer bekende Landen eñ gefrequenteerde Coningrijckẽ/als het groot Eylandt van Madagaſcar ofte S. Lorenzo , daer ſy gheen beſit hebben/op den Golf van Bengala, is Orixa, Bengala ende Aracan, de Coningrijcken van Pegu, van Inichalaon, van Syanie , van Camboya , van Canchinchinar , van't groot Rijck van China, het rijck eylant van Sumatra, van Iava Maior ende Minor, met Baly, met meer andere/dat vrij Heeren eñ Landen zijn/ daer en hebben de Portugeſen noch de Caſtilianen niet meer op te ſeggen/ dan eenighe andere Natien.

Ooſt-Indiſche Landen daer de Caſtilianen noch Portugeſen gheen ghebiedt en hebben.

Boven deſe pretentien der Portugaloiſen/eñ de pretentien vande Caſtilianen/ die gheheel America ende Peru onder den naem van Weſt-Indien hun ſelven toeſchrijven/ſoo zijnder mede d'Enghelſchen.

De Engelſchen die pretenderẽ recht van beſittinghe / om dat zijt ontdeckt hebben van-de Latitude van 58 graden Noortwaerts tot het Zuyden ende Zuyt-weſtẽ van Florida bycans duyſent mylen: noch inde Zuyt-Zee byden Ridder Draeck/te vooren van-de Spaengiaerden niet bekent / ontdeckt een Landt/ nova Albion ghenoemt:mede al dat Forbiſcher ende Davis in't Noort-weſten ghevonden hebben.

De Franſoyſen pretenderen recht aen nova Francia , by haer ontdeckt S. Laurens, drie hondert mylen/ende de Riviere Canada:noch de Riviere Genero in Braſilien.

Aldus was den ſtaet ende ſtandt van deſer Landen ende Indien / ten tyden als de Nederlandtſche beroerten gheauſeert hebben Anno 1595/dat door de geduerige arreſten in Spaengien verbodẽ werdẽ alle Navigatien eñ Negotiatien derwaerts:dies ſochtmen in Nederlant ander wegen ende middelen om haeren Coophandel eñ Navigatien te vorderen op Indien.

D'eerſte occaſie van deſen handel was cleyn ende verachtelijck / eenen Nederlander Pieter Hout-man ghenoemt/hadde langhe op de Portugaelſe ſchepen in Ooſt-Indien gehandelt/ alſo dat hy ghenoech verſtont wat profyten datter waren : Deſen Hout-man werde daer nae in Portugael ghevanghen gheſtelt/ende alſo hy tot zijnder ontſlakinghe een merckelijcke ſomme gelts van doene hadde/addreſſeerde hy hem aen eenighe reſiderende Coop-lieden tot Amſterdam/ dien (ſoo zy hem hielpen) beloovende in recompentie te openbaren al watter op de Ooſt-Indiſſe reyſen vallen mochte/ hun grootelijcks aen-prijſende de exceſſive profyten die daer te doene waren : ende alſoo is eerſt door't beleyt van die van Amſterdam/ende Coop-lieden van Antwerpen daer reſiderende/de ſaecke in't werck gheſtelt / ende verthoont de Heeren Staten Generael vande Vereenighde Provintien/verſoeckẽde Octroye/om die vaert te vorderen/die welcke de voorſz. Staten uyt ſouverayne authoriteyt / hun verleent hebben : beweeght by verſcheyden redenen/als/tot vorderinghe ende verbredinge van ware Chriſtelijcke Religie/ gefondeert op haren noot/nu ſtaende in Oorloge mette Coning-rijcken vã Spaẽgien/welcke oorloghe in Policie vereyſte/dat ſy haren Vyandt/de rijckdommen vande Ooſt eñ Weſt-Indien (als Monarche vande Werelt) niet behoorde toe te latẽ/ alleene te hebbẽ in zijn handen/ende die te venten nae goet-dunckẽ/als een Monopolier van Chriſtenrijck/ die beſwarende mette alderſwaerſte tollen na zijn beliefte : Nademale het blijckelijckẽ was de Oceaen Zee/als eenen hooghen eñ alghemeynen wech/ om d'een landt d'ander te beſoecken / ende met zijn onderlinghe gerieffelijckheden by te ſtaen/ van God gheſchapen ware/ alle menſchen ghemeyn/ nae de natuerlijcke eñ aller volckẽ rechten/ghelijck als de Locht.

Middelen/ oorſaken eñ ordonnantien van de eerſte Nederlandtſe Ooſt Indie vaerders.

Mede voor-ſchrijvende ende belaſtẽde nootelijcke ordonnantien / dienende alleene om met Borgerlijcke civiliteyt / handel ende coopmanſchappe te drijven/ende geen conqueſten te maken/niemanden te beſchadighen/te tergen/ ofte oorſake van queſtie te geven/ dan wel te mogen ſtaen op haer defenſie ofte teghen-weer/ eñ dat ſoo wie haren eerlijcken handel wilde beletten/ ſoude moghen toe-ſien wie de ſterckſte bleven/ ende dierghelijcke meer.

Tot vorderinghe vande uyt-reeders leenden de Landen hun nootelijck metalen geſchut/ op goede borge van weder te leveren / ofte te betalen de weerde van dien. Ende alſoo is het eerſte beleydt door die van Amſterdam in het werck gheſtelt.

Aldus is de eerſte vaert op Ooſt-Indiẽ aengegaen / waer van dat wy eenſ deels het ſucces voorẽ in't 17 / 19 ende 22 Boeck verhaelt hebben : mede hoe die ghegroept is : ſullen nu verhalen eenighe accidenten daer over gebeurt / eñ hoe die haer voort-ganck heeft ghenomen.

De eerſte vaert was op't Eylandt van Iava Major, inde Coopſtadt Bantam , ende ſints op't Eylandt van Sumatra, eertijts Taprobana by de Ouders genoemt : dit leyt recht over Malacca, begint tegen over den Golf van Bingala, op den 5 graedt aende Noordt-zyde/ende ſo ſtreckende Zuydt Zuydt-ooſt voor-by Malacca, vol-eyndende by het Eylandt van Iava Major, op 6 graden aẽde Zuydt-zyde: De Portugeſen hadden daer geen vaſticheyt / dan dreven haren handel op Pedir ende Achem. Het Eylandt heeft ſommighe Coninghen / doch den principaelſten is den Coningh van Achem, ghenoemt Soltan Alciden Raieza, Lillo Lahe Felalam, oorloghe voerende tegen den Coningh van Ioor, als hy oock teghen Malacca ghedaen hadde/maer onlancks vereenight door giften ende gheſchencken.

Beſchrijvinghe van het Eylant van Sumatra/ de ſtadt Achem ende haren Coningh.

Deſe ſtadt Achem leyt op 4 en een half graet op de Noordt-zyde vande Linie. De Coningen hebben te vooren machtigh gheweeſt/dan voor 20 jaren heeft deſen zynen Voor-ſate de Coning om-ghebrocht/ hem ſelven op-gheworpen/ ſeer tyranniſerende over zijn Onder-ſatẽ/ ende over de Perſen ende Arabers / nemende veel ſchepen van Macau ende Cambaya. De Perſianen eñ Gozeraten plechten te vooren groote vaert te hebben op deſe ſtadt/maer om zijn tyrannie derven daer niet meer comẽ/maer comen op Java ende Pryamay. De oude lieden aldaer ſegghen/ over menigh hondert jaren ſy daer van Perſien ende Arabien de vaert gehadt hebben: daer valt veel Pepers/ ende dien ſeer grof eñ ſchoon: mede vindtmen daer ſchoon Gout/ Beniowijn eñ Canfer: die van Bantam hebben aldaer op Achem groote vaert/wel van 20 ofte 25 Fuyſten jaerlijcks/ ende haer coopmanſchappe is grove Porcelano/dick Coper-draet ende Sout/dat zy vermanghelen voor Peper eñ Gout: haer ſprake is Malaeys/quaet volck ende bedriegheliick. De Syneſen pleghen daer oock jaerlijcks met 2 ofte 3 ſchepen te comen: maer alſoo onlancks 2 Syneſen gheladen / van haer overweldight zijn geweeſt/onder't deckſel van vrientſchappe/ende haer te helpen teghen eenige Galeyen van Malacca/ſoo en comen zy daer niet meer.

Coopmanſchappen in Ooſt-indië dienſtlijck.

De coopmanſchappẽ die daer eenighſins dienen/is Schaer-lakẽ in Greyn ende Cramozijn/ root Corael/geelen Amber tekens ront/ vergulde Spiegels/Criſtalyne glaſen/Fleſſen/ Norenburger ware/brillen/glaſen/pluymen/loot/yſer/ oock mede ſtorm-hoeden ende kannen.

Wy hebben vooren in't 22 Boeck verhaelt/ hoe dat twee ſchepen uyt Zeelandt/ den Leeu eñ Leeuwinne / by deſe ſtadt van Achem ſeer qualijcken getracteert waren geweeſt/als dat Anno 1599 den voornoemden Commis Pieter Houtman/ in tegẽwoordigheyt des Conings voorſz. door zynen Secretaris/verradelijck van achteren (op't Schip den Leeu) door-ſteken werdt: Dan dẽ Schipper hem ter weere ſtellende/met hulpe van't ander ſchip de Leeuwinne / de ſchepen bewaerde/ eñ maer half gheladen/na datter veel van weder-zyden doodt-ghebleven waren/ zijn ſonder betalinghe met onwille van daer nae huys ghevaren.

Ongheluck twee Hollantſe ſchepen tot Achem ervaren.

Niet langhe hier nae Anno 1600/ zijn in Sumatra aen-ghecomen twee Amſterdamſe ſchepen van een nieuwe Compagnie/daer dat Commis op was Paulus van Caerden/ niet wetende in't eerſte / ofte hem niet aen-treckende van't voorſz. miſverſtant/ hebbẽ in communicatie getreden metten voorſz. Coning van Achem/ende eenighe van haer coopmanſchappen aen landt ghebrocht/ preſenten gedaen/ende eyndelijck genegocieert/dat zy den 28 December 1600 / ſeker contract metten Coning beſloten hebben/dat hy hun ſoude leveren 1800 barren Pepers/te betalen nae de leveringhe / ende dan noch boven den geaccordeerden prijs betalen vijf ten honderden van't gelt ende goederen/ voor't in-comen ende uyt-varẽ/ende mede het ordinaris weegh-gelt: dat voorts niemandt ſoude moghen coopen ofte laden / voor dat deſe volle leveringhe ghedaen ware.

Coning vã Achem die ſoeckt de Hollanders te over-vallen.

Dan alſo daer ghecomen was een Portugees Ambaſſador/een Franciſcaen/ die den Coningh/ die noch ongereſolveert was/ofte hem de vrientſchappe ofte hãdel mette Portugeſen nutter ware dan mette Nederlanders / is vanden ſelven Gheſante gheperſuadeert gheweeſt/de Hollantſe ſchepen te vermeeſterẽ met haer ladinge/ daer toe verſoeckende de aſſiſtentie vande Portugeſe ſchepen van Malacca: dies om malkanderen te bedrieghen/ ſchonck den Coning den Hollantſen Admirael alle de ghevanghenen vande voorſz. Zeelandtſe ſchepen/ den Leeu ende Leeuwinne/ die doen daer aen landt ghebleven waren / ende al doodt gerekent werden. Den Admirael daer teghen gaf den Coningh ſeker partye van lakenen/Carſayen met een notable ſomme van Realen van achten. Den Coning ende Edelen cochten oock veelderhande ander coopmanſchappen op rekeninghe vande leveringhe. Maer alſo zy ſaghen dat eenige Arabiſſe ſchepen van Mecha/ die zy op de reede ghevonden hadden/dagelijcks hun ladinge (die zy gekocht hadden) in-namen/ ter avontuere meer daer vooren gevende/ſonder dat zy conden eenighe leveringhe gecrygen/ ſonden aenden Coningh haer te beclaghen / niet te min/ doende noch diverſe preſenten aenden Coning eñ andere/door de welcke zy dochten dat de ſaken conden ghebetert worden / aen-houdende tot voldoeninghe van't Contract/ ofte reſtitutie vande ontfangẽ goederen: Het welcke den Coningh weygherde/ten ware hem noch acht-duyſent Realen van achten ghereet ghetelt wierden: Den Admirael antwoorde dat hy by Contract ongehouden was/ende ſoude ſulcks niet konnen by zynen Prince ende Principalen verantwoorden: Maer om den Coningh alle achterdencken te benemen/van't geene ſy voor-ghenomen hadden te doene / ſondt hy noch eenighe coopmanſchappen den Coningh toe/ reſolverende eyndelijcken alle de ſchepen die op de reede laghen/aen te taſten / om alſo by forme van Repreſalien den Coningh te dwinghen tot vol-brenghen van het Contract/ende de leveringhe vande beloofde ghevanghenen vanden Leeu ende Leeuwinne/haer gheſchoncken: Maer den volgenden nacht/zijn alle die ghevangenen die aen't landt waren/ ontvloden/ſoo zy beſt konden / ende aen boort gecomen met een ſchuyte/ende ſommighe ſwemmende/ſoo datter maer eenen verdronck: ende zijn daer nae met ghemeyn advijs op de Arabiſche ſchepen ghevallen/die in-ghenomen/doch ſonder bloet-ſtorten ofte wreetheydt/ om dat het volck meeſt vloden/ende de reſte werden wel ghetracteert. Deſe ſchepen waren neghen/drie Roomſe/ drie Gengeraten/twee Lengalen/ met een Portugees ſchipken/ daer den Geſante Franciſcaen mede gecomẽ was. Des anderen daechs ſchreef den Admirael aendẽ Coning/bereet te zyne noch te vol-doen zynen coop als boven/ ofte anders/ den Coningh niet willende/ſoude ſien zijn t achterheyt op een ander maniere te crygen: Dan hier over gheboodt den Coning op haer te ſchieten/dies ontboden hem weder-omme/dat zy de voorſz. neghen ſchepen ſouden in brandt ſteken/ ende mits het ſchietẽ continueerde/ ſtaken zy het vier in het Spaens ſchipkẽ/ende s'anderdaechs in noch twee ander ſchepen/ waer door den Coningh dede het ſchieten op-houden. Den Admirael die preſenteerde noch reparatie vande verbrande ſchepen/ ende ontſlakinge vande andere/ ſoo den Coningh het Contract vol-dede/ende ſo niet/dat hy zijn leveringhe vinden ſoude aenden Peper van drie Arabiſche ſchepen/ die dẽ Peper vaſt laden / die den Coningh hun vercocht hadde: ſoo dit al te vergheefs was/ſo hebben zy den Peper ten leſten genomen by ordere/ ende by inventaris ende rekeninghe / die aenden Coningh gheſonden wert/aen-nemende den Peper op rekeninghe ende in recompentie van hun goederen ende gelt/dat den Coning van haer hadde/ ende zijn daer na aen een Eylandt Pulo ghegaen/ om met s'Coninghs Commiſſariſſen te effenen/indien het hem gheliefde eenighe te ſenden/d'welck niet en gheſchiede: Maer alſoo den aen-ghenomen Peper meer beliepe dan haer toe-quam/ſo

heeft

Hollanders nemẽ Indiſche ſchepen van de Reede/ om haer gelt eñ goet weder te hebben.

Hollanders nemen Peper met ghewelt.

1062.

heeft den Admirael in Bantam proviſie ghelaten/om 'tſelfde te betalen/eñ zijn alſoo nae huys ghekeert/eñ tot Vliſſinghen wel aen-ghecomen.

Hollantſe ſchepen in Zeelandt ghecomen/ worden van den Fiſcael aen-getaſt.

In Zeelandt gecomen ende haer actien kuntbaer geworden/zijn deſe ſchepen al-daer vanden Fiſcael des Landts aen-gheſproken/eñ beſchuldicht van ghewelt/ende vyandtſchap tegen neutrale vrienden ghebruyckt te hebben/ ende daer over werdt by forme van Arreſt hondert laſten Pepers van hun af-ghehouden/ welcken Peper de ghedaechde ontkenden in ſulcker voeghen over-ghenomen te hebben/ ende ofte ſchoon jae/ dat nochtãs ſulcke quantiteyt niet ſoude connen gheeyſt worden dan mits reſtitutien van vrachten/ riſicquen ende oncoſten. De Bewint-hebbers hebben oock verſocht dat zy op borghe de goederen mochten vervoeren ende beneficieren/ het welcke hun af-gheſlagen zijnde/ hebben verkregen brieven vanden Hove/ dat alſo het coopmanſchappen waren/ die bederven/ minderen/ ende by tijt in pryſe af-gheſlagen ſouden mogen worden/ tot grooter ſchade vande geintereſſeerde/ inſonderheyt om dat de Franckfortſe Miſſe aen-ſtaende was; datſe oock ſcheenẽ gefondeert te zyne op't Recht van Repreſalien/hun by commiſſie ende brieven vandẽ Prince Mauritz vergont: om de Coop-lieden niet te allieneren vande begonnen navigatie/ ſoo zijn zy ten leſten ontſlaghen/op borghe van vijftich duyſent gulden/ preſenterende den geintereſſeerdẽ voor alle competente Rechteren te rechte te ſtaen/etc.

Twee Zeelantſe ſchepen voor Achem aen-gecomen/eñ haer handelinghe.

Drie maendẽ nae dit different zijn in Sumatra den 23 Auguſti aen-gecomen twee ſchepen/ vande vier die den 18 Januarij 1601 uyt Zeelandt t'ſeyle waren gegaen/te weten/Zeelandia ende de Langhe Barcque/ onder de Commiſen Gerardt de Roy ende Lourens Bicker: Deſe van't voorſz. inconvenient der Hollanders onwetende zijnde/hebbẽ haer Commiſſen met brieven vanden Prince Mauritz/ende mette preſenten vande Principalen ofte Meeſters aen-den Coningh geſonden tot Achem: de preſenten waren duyſent Realen van achten/ eenige vergulde wapenen ende ſpieghelen/etc. Deſe aen't landt byden Coningh ghecomen/ verſtonden van het voorſz. inconvenient der Hollanders/ende ſiende hun in't ghewelt van een ſoo rouwen ende Barbariſſche Natie/ werden ſeer verbaeſt/ dies antwoorden ſeer beleefdelijcken nae eyſch des tijdts ende der ſaecken/als dat zy de voorſz. ſchepẽ wel kendẽ/ende de Meeſters van dien: maer dat die in dienſte van een ander Provincie waren/ ende onder ander Reeders ſtonden/ dat zy hun oock wel verſekerden/dat ſulcks geſchiet ware ſonder laſt van haren Prince ende Overheydt/veel min door commiſſie vande Meeſters/ende beloofden mede tot hunder weder-comſte hun beſte te doẽ om reparatie van't voorſz. miſ verſtant/ by die van Hollandt te vercrygen. Het welcke den Coningh haer dede (byden hoogen Godt) in forme van Eede belooven: ende om die ſake te vervolghen zijn mede over-ghecomen twee Factoors vande gheintereſſeerde Arabers/ den eenen weſende van Buda in Hongarien/ ende d'ander een verloochent Chriſten/ghebooren in Sicilien.

Deſe in Hollandt gearriveert zijnde/zijn mette Bewint-hebbers geaccordeert op 50 duyſent gulden/ende daer over ghepaſſeert Inſtrument publicq: daer ghereſen noch queſtien naer het ſluyten/waer dit gelt ſoude betaelt weſen/deſe Arabers voor-genomen hebbende nae Barbarien te varen/van daer nae Alexandrien/ ende alſoo t'huys; daer tegẽ oppoſeerden haer de Bewint-hebbers/om't perijckel vande Spaenſe Galeyẽ/ ende om den oncoſt/ waer door des gheintereſſeerdens gelt ſoude vermindert weſen/ tot haerder blame/ preſenterende de ſomme onghemindert ſonder coſt op de Reede voor Achem te leveren/daer zy den Peper over-genomen hadden/ ten leſten onder den anderen eens wordende/ is de ſake gheſliſt.

1602.

Sullen noch voorder verhalen van een ander incident op deſe voyagien over-ghecomen. Deſe twee Zeelandtſe ſchepen alſoo wy verhaelt hebben/in't vriendelijck metten Coning van Achem ghehandelt hebbende/ zijn met haer Commiſen ende den Overſten Lourens Bicker/ met haer volle ladinghe uyt Sumatra t'ſeyle gegaen den 14 Decembris 1601/mede brenghende eenighe Ambaſſadeurs vanden Coningh/ aenden Prince Mauritz ende de Heerẽ Staten/ ende zijn geluckelijcken gecomen op de Reede van't Eylant S. Helena/den 6 Meerte 1602/ al-waer by haer oock ghecomen is een ſchip van Amſterdam den ſwerten Arent/ ſeer gheſwackt eñ ontmant van volck/ dat zy qualijck machtich waren het ſchip te regeeren: daer-omme die van Zeelandt haer met alle ververſinghe gheholpen hebben/eñ mede verſien met 6 gheſonde mannen.

Twee Zeelantſe ſchepẽ ontmoeten by S. Helena een Caracque die haer beſpringht/die zy vermeeſterẽ den 16 Meert/ 1602.

Alſoo daer ligghende werden noch ghewaer een ſchip nae haer toe comende/dat zy meynden te weſen een ander Hollandts ſchip/ den witten Arent/dies tot hulpe nae haer toe voeren/ meynende oft zy oock ghebreck mochten hebben/dan nakende/ vonden dat het een Spaens Gallioen ofte Caracque was/ de welcke zy ſo na aen-voeren/ dat zy die aen-ſprakẽ ende vrede aenboden/ maer voor antwoort creghen 'tgheroep/ dat zy Ketters ende Dronckaerts waren/ende ſchoten met drie ſtucken twee mans doot/ ende quetſten eenen/ inde Lange Barque: waer door de Zeelanders hun op de Barcque in defentie ſtelden/ ende wel een ure ſchoten op de Caracque/ al-eer 'tſchip Zeelandia daer conde by comen: eñ daer naer t'ſamender handt hebben dat ſoo lange bevochten/dat het ghenootſaeckt werde/ ſoo naer onder het Eylandt van S. Helena te loopen/dat daer niemandt ſoude dorven tuſſchen beyde comen/ op dat hy alſoo zijn gheſchut ſoude mogen alles over de een zyde gebruycken: Des niet teghen-ſtaende/ ſoo is een vande ſchepen tuſſchen beyde ghekomen/ende alſoo op hem gheſchoten/ dat hy voor dẽ avont moeſte zijn touwẽ af-houwen/op hoope van t'ontvliedẽ/ d'welck genoech onmoghelijck was: de Zeelanders gheſtadich hem volghende/ ende zijn hooft-touwen eñ cordagie/ ofte ſtaende want af-ſchoten/om hem tot parlementeren te dwinghen/ daer toe den Patroon niet wilde verſtaen/ voor dat hy bevondt datſe over de 13 voeten waters in hadden/waer door zy een Vrede-vane uyt-ſtaken/ ende begoſten om ghenade ende leven te bidden. Het welcke hun is vanden Capiteyn van't ſchip Zeelandia toe-gheſeyt/ mits dat zy ſouden overleveren alle Peerlen ende Gheſteenten die in't Gallioen waren/ende dat zy het ſchip ſouden drie daghen boven water met pompẽ houdẽ/daer toe groote neerſtigheyt wert ghedaen van beyde zyden/ worpende veel coſtelijcke goederen over boort/ die inden wech waren/overmits het ſchip te diepe ende onbehoorlijck gheladen was.

Rijcdom eñ ladinge van het genomẽ Gallioen S. Jacob.

Ende alſoo is dit coſtelijck Gallioen/genoemt S. Jacob den 16 Meerte ghenomen/ dat welcke in't voorighe Jaer Admirael was/ met noch acht Caracquen na Ooſt-Indien van Liſbona gheſonden/eñ al-daer gheladen nae Portugael: de Paſſagiers affirmeerden dat zy in Goa ettelijcke milioenen rijck geacht warẽ/haren ballaſt was Peper/in-hebbende veel Peerlẽ/Diamanten/Lapis Beſar/ Amber gris/ onghewrochte

Syde / ende ghewrochte Syde-lakenen / Lijnwaetten van Catoene/ ende meer ander fraeyen ende coſtelijcken Huyſ-raet/zijnde het beſte ſchip ter oorloghe op-gheruſt: was ſoo coſtelijck gheladen / dat het alles wel uyt-ghebrocht heeft boven de vijfthien hondert duyſent guldẽ : dit ſchip groot ontrent vijf hondert ofte meer laſten/hadde op ontrent de 400 mannen / ende 17 metalen ſtucken gheſchuts : De Zeelanders daer tegen en hadden in beyde haer ſchepen niet boven 136 mannẽ/het welcke den Portugeſen Patroon oft Overſte ſo ſpeet ende quelde / dat hy aende Zeelanders begeerde/men ſoude hem door-ſchieten ende de reſte ghelofte houden : maer hem werdt gheantwoort/ dat-men de ghelofte een yegelijck moeſte houden.

Om de Portugeſen aen landt te ſetten/zijn zy met dat ſchip gheloopen onder't Eylandt Fernando le Rona/80 mylen van het vaſte lant van Braſil/ ende hebben al-daer van't af-ghebroken hout van't Gallioens verdeck / ghemaeckt een cleyn ſchipken/waer-mede dẽ Portugaelſen Admirael ofte Patroon is over-gevaren nae Braſil om ſchepen/daer latende zynen Sone byde reſte van't volck / wel verſien van victualie. De Portugeſen hebben in't ſcheyden de Zeelanders bedanckt van't goet traictement/ ende ghetrouwicheyt inde beloften/ende niet ontkent/in-dien ſy meeſter hadden gheworden/dat zy hun-lieden rouwer ſouden ghehandelt hebben.

Dit Gallioen alſo ghenomen/ is ten leſten in Zeelandt aen-gecomen den 20 Julij/ingebrocht by twee ſchepen van Oorlogen/ die uyt Zeelant om dat te ontmoeten ghevaren waren.

Juſtificatie eñ opſprake van't nemẽ van deſe Caracque.

In't viſiteren vande pampieren des ſchips is bevonden het bevel eñ laſt vanden Vice-roy tot Goa/ vãde Hollanders eñ Zeelanders te wachten onder S. Helenas Eylandt : Eñ opden Outaer/inde Capelle van S. Helena/is ghevonden eenen brief van't ſchip ofte Gallioen S. Valentijn/ dat ſy daer een maent op de Reede van S. Helena gheleghen hadden / om de Nederlanders te wachten : maer dat zy genootſaeckt waren te vertreckẽ/ uyt vreeſe van victualie/ ende gebreck van hongers noot: dat welcke deſe ſchepen niet weynich diẽde tot juſtificatie van deſen aẽſlach/ die veel op-ſprake onder-worpẽ was/ ende proceſſen gheinoveert heeft : want vele die verſtant van Zee-vaert ende Coop-handel willen hebbẽ/ meenden dat het ſtuck met meerder gheluck afgheloopen was / dan met wijſheydt begõnen/ dat Coop-vaerders met hun volle ladinghe/een ſoo grooten wel gewapent ende ghemant ſchip/ niet alleene aen-ghetaſt / maer oock eenighe daghen vervolcht/ ende ghenomen hebben / ſonder achte te hebben op de groote perijckelen die lichtelijck voor-vallen.

Andere diſputeerden ofte het wel gedaen ware/Coop-lieden ofte Coop-vaerders d'een den anderen te veronghelijcken ter Zee : daer tegen de andere voort-brochten 't Crijghs recht/ Vim vi repellere fas eſt, ſiende dat de Spaengiaerden haer-lieden erger tracteerden/ende dat dit ſchip als Admirael uyt Spaengien nae Indien uytgevaren was/om de Nederlandtſe Ooſt-Indivaerders al-omme vyandtlijcken te tracteeren/ eñ die vaert te benemen/ die dat nochtans geenſins en negocieerden op eenighe plaetſen / onder haer iuriſdictie gheleghen/ ten zy/ dat zy de gheheele Werelt in eyghendom hun ſelven toe ſchryven wilden/dat tegen alle natuere ware ſtrydende/ende teghen alle Rechten.

De Bewint-hebbers van deſe ſchepẽ in Zeelandt/tot veriſpinghe van ſulcken opinie/hebben eenen fraeyen eñ heerlijcken Triumph-penning doen munten/ter eeuwiger memorien/beyde van Gout ende Silver/ daer zy haer vrienden mede vereerdẽ/waer dat op de een zyde ſtont dit Gallioen af-gheconterfeyt/ by dat Eylandt van S. Helena/tuſſchen de twee Zeelandtſe ſchepen/alſo het ghenomen werdt/ende ront-omme ſtont geſchreven/ Poſſunt quæ poſſe videntur, 16 Meerte 1602/ dat is : al dat ſchijnt doenlijck is doenlijck / oft mach gheſchieden : maer wy laten dat andere uyt-legghen : Over d'ander zyde daer ſtondt het hooveerdich ſymbolum des Conings van Spaengien / in veel plaetſen van zijn Dominien op-gheſtelt/ te weten/ gheconterfeyt den Cloot des Werelts in Zee / met een Peert dat daer uyt ſpringt / met op-ſchrift boven't Peert/ non ſufficit Orbis, dat is: deſe Werelt is my niet ghenoech/ofte is my te kleyne : ende achter dit Peert ſtont eenẽ ſwemmenden Leeu/op de Zee/ (dat uyt-druckt de Wapen van Zeelandt) met geſchrifte/ quo ſaltas inſequor, dat is : waer ghy ſpringht ick volghe u/ ſoo veel aen-wyſende/ als daer dat Spaens Peert wilt loopen/al waert in een ander Werelt/dẽ Zeeuſen Leeu meynt hem te volghen/ alſo zy dadelijck met het nemen van dit Gallioen (die haer meynde te nemen) willen bewyſen/ende dat zy ooc met haer over de heerſchappye vande Oceaenſe Zee willen ſtryden.

Triumph-penning in Zeelant geſlagen over het nemen van't Gallioen.

Om haer volck daer toe te verwecken/werdt daer mede een leck-penning gheſlaghen/hebbende over d'een zyde de Wapen van Zeelant eenen ſwevenden Leeu op de Zee-baren met ſchrift/ Luctor & emergo, dat is : ick worſtele ende dryve bovẽ: over d'ander zyde/ een triumphãt ſchip met volle ſeylen/met ſchrift ront-omme / Imperator Maris terræ dominus, dat is : den gebieder ofte heerſcher op de Zee/ is des aertrijcks meeſter / daer zy mede willen bewyſen/ 'tghene daer zy in deſe Oorloge nae trachten/tot haer beſcherminghe.

Portugaelſe Natie pretenderen uyt crachte van Privilegien de Caracque geenen prijs te weſen.

Als deſe Caracque ofte Gallioen in Zeelandt den 20 July was aen-gecomen/ is vanden Fiſcael der Admiraliteyt aen-gheſproken/ ende ten leſten voor goedẽ buyt ofte prijs geweſen/ waer teghen hun opposeerden de Portugaelſe Cooplieden/ reſiderende binnen Amſterdamme eñ binnen Antwerpen/ hun fonderende op eenige vryheden ende ſauve-gardẽ/hun ende hunne ſuppoſten vergont/ byde Staten Generael van alle de Nederlanden/eerſt binnen Bruyſſel vergont Anno 1577/den 22 Octobris/ ende in Amſterdam gheconfirmeert Anno 1581/den 19 Junij. Ende daer nae als Antwerpen van Amſterdam gheſcheyden was/anderwerf Anno 1588/den 11 Februarij. In deſe ſauve-garden werden hunne Conſuls ofte Natie geconfirmeert hun oude privilegien/ die zy pretenderen byde 200 jaren ghenootẽ te hebbẽ : waer-inne haer met haer vrouwen ende kinderen / huyſgheſinnen / ſuppoſten/ meublen/coopmanſchappen/ etc. verleent wort/ inde Vereenighde Provincien vry ende onghemoleſteert te reſideren/ ende te handelen ghelijck de in-gheboorene van dien / ende die buyten de Vereenichde Landen woonen in neutrale plaetſen/ te moghen traffiqueren in alles ghelijck de voorſz. Portugeſen inwoonders/die nemende in haer protectie ende ſauve-garde / mede alle haer ſchepen/ſchip-volck/goederẽ/coopmanſchappẽ/ die zy uyt Portugael ofte andere Coningrijcken op de Gheunieerde Provincien ſouden moghen brengen/ vergonnen haer die te verhandelen/eñ weder uyt te voeren na haer believen / mits betalende ghewoonlijcke Rechten/ ende teghen den ſtaet vande Landen niet te attenteren / ofte correſpondentien metten Coning van Spaengien/ ofte ander vyanden des Landts te houden/ prolonge-

Sommaire vande Portugaelſe Natie Privilegiẽ/hun verleent An. 1577. Anno 1581. Anno 1588 Anno 1592. Anno 1600.

1602.

longerende mede deſe ſauve-garden/ ofte het gebeurde dat zy hun die op-ſeyden/ofte eenigh oorloghs accident den ſteden van haer reſidentien over-viel/ſullen hun deſe ſauve-garden 4 maenden gheprolongeert weſen.

Ende naer het in-nemen van Antwerpẽ/ende veranderinghe vanden Rijcke van Portugael/ in handen vanden Coningh van Spaengien gecomen/ſo hadde deſe Natie meer vercreghen Anno 1592/den 30 Julij in s'Graven-haghe/ ampliatie vande voorſz. vry-heden: mede voor die/ die binnen Antwerpẽ ende ander plaetſen onder hunnen Vyandt ſouden reſideren/ ſoo volcomelijcken/ als die in neutrale Landen woonende warẽ/ ſonder nochtans perſoonlijck over te moghen comen/dan met ſpeciale Paſ-poort. Ende eyndelijck hebben Anno 1600/ den 2 Octobris in s'Graven-hage vercreghen/ dat zy over Liſbona ofte Portugael op Braſilien ſouden mogen handelen/ ende haer goeden inde Vereenighde Landen brenghen.

Niet tegenſtaende de Portugeſen oppoſitie/ſo wort nochtans de Caracque voor prijs geweſen.

Wt crachte van deſe privilegien ende ſauvegarden/hebbẽ deſe voorſz. Portugeſen van Antwerpen ende Amſterdam hun geoppoſeert tegen den Fiſcael van't landt/ als Portugeſe vry goederen/ waer teghen den Fiſcael remonſtreerde/ dat alle deſe privilegien in't Caſus van't Gallioen hun niet en favoriſeerden/ nae langhe proceduren iſt eyndelijck bydé Admiraliteyt van Zeelandt voor vryen buyt ofte prijs verclaert ende gheweſen.

Daer naer om dat de Portugeſen hun niet meer vergrypen ſoudẽ/in't miſverſtaen van hare privilegien/ſoo hebben de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden/ een interpretatie ghemaeckt ende uyt-ghegheven/ghedateert in s'Graven-haghe den 12 Septembris 1603/ over deſe Octroyen/ om alle miſgrijp eñ miſverſtant wegh te nemen/ende verclaerden.

De Staten Generael verclarẽ hoe de ſauvegarden den Portugeſen verleent te verſtaẽ zijn.

Dat de verleende ſauve-garden gheweeſt zijn ende noch waren/ dat de traffiquerende Portugeſen inde Vereenichde Nederlanden woonende/ ende hare Vrouwen ende Kinderen/mitſgaders hare goederen/ ghenieten ſullen binnen de ſelve landen de protectie der Heeren Staten/ dat inſghelijcx de goederen die bydé voorſz. handelende Portugeſen inde Vereenichde Landen woonende/ uyt de ſelve Landen na ander Landen ſullen worden getranſporteert/ volgende haer Octroy ende Licent-brieven daer toe verleent/ofte noch te verleenen/ oock ſullen ghenieten de protectie der Heeren Staten vande Vereenighde Nederlanden/ te water ende te lande/ als andere ingeſetenen.

Maer willende de voorſz. Portugeſen van Braſil ende vã S. Thome/op Liſbona ofte op andere vyandtlijcke Havenen/ ofte vande ſelve vyandtlijcke Havenen op Braſil ende S. Thome/ ofte oock vande voorſz. ende andere vyandtlijcke havenen op neutrale/ ofte van de neutrale op de voorſz. ende andere vyandtlijcke havenen ende landen handel doen/ en ſullen hare perſoonen/ſchepen ende goederen/ op den ſelven handel bevonden/uyt crachte vande voorgaende ſauvegarden/ acten ofte appoinctementen/gheen protectie der Heeren Staten moghen pretenderen ofte ghenieten: maer vande ſchepen van Oorloghen der Landen ofte andere verovert zijnde/ ſullen ghehouden worden voor goede prinſe/niet teghen-ſtaende/dat uyt de woorden vande voorghenoemde ſauve-garden ofte acten/ander verſtandt ſoude moghen ghenomen worden/welcke woordẽ ofte verſtant wel expreſſelijcken by deſen ghederogeert worden.

1602.

De Bewint hebbers over't Gallioẽ / die accorders met het Schip-volck ende ander eyſchers.

Dit Gallioen in Zeelandt in-ghebrocht zijnde/hebben het ghemeyn ſchip-volck/hoe-wel gheel in Syde-laken gekleet werdẽ/hun ſeer t'onvreden ghethoont/ om dat-men hun kiſten viſiteerden/daer veel frayicheden/ tappten ende koſtelijcheydt in ghevondẽ werden/die hun niet toequamẽ/die zy ſeyden geviſt te hebben van't uytghewórpen goet: zy eyſten nae de Zee-rechten den ſeſten penning voor haer aen-paert te genieten: maer door tuſſchen-ſpreken vande Heeren Staten werden hun toe-ghelept hondert duyſent gulden.

Van d'ander aen-paertẽ/ als den vijfden penningh die't Landt ofte de Gravelijckheydt daer van pretendeerde/volgende de Zee-rechten/ hebben de Bewint-hebbers geaccordeert/ dat zy vã de eerſte penninghen (binnen vier maenden) aen die van't Landt betalen ſoudẽ drie-hondert duyſent gulden op rekeninge/nae den verkoop metten anderen voorder te rekenen. Ende alſoo zijn oock over ander gerechticheden ſchuldigh overcomen.

Op deſe Caracque werde mede genõmen den perſoon eñ de goederẽ vã eenẽ Florentijn/Franceſco Carletti/die welcke met zynẽ Vader etlijcke jaren langh beyde de Indien door-reyſt hadde/ende met geldt eñ faveur principalijcken van de Jeſuiten licentie verkregen hadde/om te moghen traffiqueren in Macao/ daer zijn Vader gheſtorven was/ ende hy was met zijn goet (geeſtimeert weert ontrent tnegentich duyſent gulden) gheſcheept in dit Gallioen/ maer by ſekere inditien werdt geſuſpecteert/ zijn goederen ſouden den Jeſuiten meeſt toe-comen: mede hoewel hy neutrael was/hadde uyt s'Vyants ſchip ghewelt helpen doen: ſoo werter by de Admiraliteyt geweſen/ dat-men zijn goederen mede vercoopẽ ſoude/by proviſie/ad jus habentis, ten profyte van dien 'tſelfde ſoude toe-geweſen worden: maer dẽ voorſz. Carletti die allegeerde zijn neutraliteyt/ ignorantie vande querelle/ende brocht voort brieven van recommandatien vandẽ Hertogh van Florencien/ ende de Coninginne van Vranckrijck/ſegghende: eenighe dinghen by expres bevel vande voorſz. Princen gecocht te hebben: hier door werden die goederen aen d'een zyde gheſtelt/ ten aenſiene/ dat den Hertogh van Florencien ſoude mogen in zijn Haven van Ligorno/de Nederlandtſche ſchepen by wegen van repreſalien moleſteren/ende alſo is daer over een langh Proces ghereſen.

Vande Caracque goederen worden 10000 gulden de armen ghegheven.

Hier nae iſmen in Zeelandt totte vercoopinghe van't goet gecomen/eñ hebben tot een voorſpoedigh begin den armen al-daer beghaeſt met een ſomma van thien-duyſent gulden.

Ambaſſadeuren van den Coning van Sumatra/ geſondẽ aen Prince Maurits.

Den Coningh van Sumatra ofte Achem/genoemt Soltan Alciden Raietza, Lillo Lahe Felalam, van Machometſe Religie/ hadde met de twee voorſz. Zeelandtſche ſchepen die dit Gallioen namẽ/ een treffelijcke Ambaſſade geſonden aenden Prince Maurits met preſenten/ om de gheleghentheden vande Nederlanden te beſichtighen/ende ofte het voor hem gheraden ware/ de Portugaelſe trafficque voor de Nederlandtſe te verlaten: want in die Landẽ/ zy het meeſt daer voor waerheyt houden/ datter geen witte menſchen zijn/ dan alleen de onderſaten vanden Coning van Spaengien ende Portugael/ eñ daeromme zy die onſe voor Zee-roovers gheacht hadden/ tot dat zy nu/ door het nemen van deſe Caraque/ende ander vyandtlijcke daden/vernamen de waerheyt. Deſe Ambaſſadeuren waren ghenoemt/den eenen Abdul Zamat, ende den anderen Seri Mahomat, met noch een Edel-man Meras San, met vier ofte vijf dienaers meer: zijnde in Middelborgh ghecomen/ſoo is den outſten

Abdul

Doot eñ Epitaphium van den eerſten Ambaſſaet des Coninghs van Sumatra.

Abdul Zamat al-daer den 9 Auguſti geſtorven/ ſeer out zijnde: ende s'anderen-daeghs wert hy daer ſeer eerlijck begraven/ zijn mede-gheſellen/ al in't ſwerte ghekleet/ op de Nederlandtſe wyſe achter de bare gaende/verſelſchapt vande Heeren Staten van Zeelandt/Officieren ende Magiſtratē: mede vande Bewint-hebbers eñ Reeders der Schepē ende de Caracque: het lichaem werdt op de Indiſe maniere in een kiſte ghelept op zijn rechte zyde/ende werdt nae haren ſin begraven tot Middelborgh op het out Kerck-hof/ in't graf ghelept Zuydt ende Noordt ſtreckende/ zijn Sweert lagh op't ſwert kleet op zijn kiſte/ ende daer werdt een Epitaphium in ghehouden ſteen (in't Latijn) op-gherecht/ ter memorien vande Bewint-hebbers.

Hic ſitus eſt
Abdul Zamat Princeps Legationis
à Rege Taprobanæ ſeu Sumatræ
Soltan Alciden Raietza, Lillo Lahe Felalam,
miſſæ
Ad Illuſtriſſ. Princip. Mauritium
cum duab. navib. Zeland. quæ in dedit. accepet.
Liburnicam Luſitanam
vixit an. LXXI, obijt Anno cIↃ IↃcII
Magiſtri Societatis Indicæ.
H. M. P. C.

De Ambaſſadeur van Sumatra reyſt by Pr. Mauritz in't Legher.

De andere Ambaſſadeurs/ Seri Mahomat die eertijdts Admirael gheweeſt was van Achem/ zijnde mits een ongheluckighen aenſlagh in onghenade van zynen Coningh ghecomen/ waeromme deſe reyſe te gewilliger aen-nam: is metten anderen Meras San den eerſten Septembris van Middelborgh verreyſt/na dē Prince Mauritz/by haer hebbende eenen Nederlander Leonardt Werner/ die zy Puſque Camis noemden/ die haer tale ſeer wel ſpreeckt voor Taelſman/eñ werden belept van twee Bewint-hebberen van de Caracque/ Heer Jacob Bommene ende Arnolt Verhoeven/ van't Collegie daer toe ghecorē/ende zijn over Dordrecht ende Bommel gecomen/ in't Legher ende Belegh vande Stadt Grave/daer Prince Mauritz doen lagh: waeromme Prince Mauritz zynen eyghenen Coetſwagen met andere ordonneerde/ met den Stalmeeſter/ende een Compagnie Ruyteren/hem te ontfangen uyt het quartier vā Graef Hendrick/ ende hem te brengen met gheen minder eerbiedinghe dan zynen eyghenen perſoon vereyſte/by hē: verwittight zijnde/met wat ſolemniteytē dē Coning van Achem zynen brief/ſittende op eenē Olyphant/ verſelſchapt met veel Adels/en vande Commiſen vande Schepen/ontfangē hadde.

Audientie eñ aen-ſpraecke vanden Ambaſſadeur by Pr. Mauritz.

Aldus is den 4 Septembris aen-ghecomen/ ghelogeert by de Tenten van Prince Mauritz/ in een huys metter haeſt tot diē eynde gemaect/ ende werdt byden Hof-meeſter de Heer van Audenfort getracteert nae behooren: naer den eten werdt hy in Prince Mauritz Tente ghebrocht/ die hem verwachte/ wel verſelſchapt van een Marquis van Brandenborgh/vanden Landtgraef Philips van Heſſen/ twee Graven van Solms/ende de Graven Ernſt ende Lodewijck van Naſſouwen/ met veel andere Heeren ende Crijghſ-overſten: den principalē Ambaſſadeur voor de eerſte Tente gecomen zijnde/tot ontrent 20 voeten na by/ dede reverentie met gevouwen handen/eerſt van beneden zijn kniē/dan die voor zijn hert houdende/ende ten leſten die boven zijn hooft houdende/ſo hooge hy reycken conde/ende een wyle ghetoeſt hebbende/ is ghepaſſeert door d'eerſte Tente mette ghewoonlijcke reverentie: den Prince Mauritz Adel aen beyde zydē ſtaende/ tot dat hy quam voor de Tente ofte Camer vanden Prince: waer dat hy d'eerſte eerbiedinge weder-omme dede: eyntlijck/ als hem zynen perſoone in't gheſichte quam/ taſtede hy al buckende naer zijn voeten/ het welcke den Prince weerde/hem op-nemende by zynen arm/begoſt daer nae zijn aen-ſprake te doen met ghedeckten hoofde/naer de Turcken maniere/ ſegghende: dat hy Godt danckte dat zy ſoo grooten perijckeleuſen Reyſe ſoo voor-ſpoedigh volbrocht hadden/ ende 'tgheluck hadde van zijn Excellentie te ſpreken/etc. Eyntlijck/ preſenterende uyt den name van zynen Coningh alle vrientſchappe ende dienſt/waer in hy conde/in't teken van't welcke hy leverde weder-omme de eyghen brieven die den Prince Mauritz aen zynen Coningh by die vier Zeelandtſe ſchepen geſonden hadde/ ende met zijns Conings Schappa ofte Zeghel gheteeckent/ om te bewyſen dat de brieven wel ontfanghen/ hem weert ende aengenaem gheweeſt waren: verſoeckende mede dat hem de Prince die ſelfde weder-omme oock met zynen Zeghel mercken wilde tot den ſelven eynde: Deſe propooſten werden vertaelt door den voorſz. Leonardt Werner van Lutzenborgh/ die de tale conde/ ende in Sumatra was op de Leeu ende Leeuwinne ghevanghen gheweeſt.

Voorts beneſſens de brieven voorſz. leverde hy noch twee Brieven van zynen Coningh in't Portugees gheſchreven/ ghewonden in Silvere laken/ die verdeylt gheweeſt waren op de twee ſchepen teghen alle ongheluck: Deſe brieven met grootte ceremonien/met zijn handē op zijn hooft legghende/leverde hy die aenden Prince/ dieſe in zijn handen behielt: Nae de brieven nam hy uyt de handen van zijn Dienaers/ ende preſenteerde eenen Kreys ofte Poignaert/ ontrent een halve elle lanck/met eenen ſerpentynen ofte ghevlamden Lemmer/ den Hecht ghegarniſſeert met een mixture vā Gout ende Coper (die daer te Lande grootelijcks gheeſtimeert wordt) ende Robijn Caleau/ de ſcheede vande ſelfde mixture als den Hecht: Hier naer langde hy eenen houten Bol/ pyramijtſche wyſe op d'een zyde open-gaende/ houdende ontrent drie potten nats/waer dat inne een gouden ſchotele was/daer-inne ſtondt eenen Cop van Gout ende Coper/ als voorſeydt/ vermenght met ontrent twee pont Camphôra de Borneo daer-inne/Bornea zijnde een Eylant daer ontrent/ het pont geeſtimeert ontrent 100 Ducaten daer te Lande/dan alſo hy ſterck van reucke is/ liet hy dien den Prince alleen maer ſien/ende leverde dien aen een vande Edelen van de Camer: ſeyde voorder/datter byde twee ſchepen die noch niet aen-gecomen waren/ noch comen ſoudē voor den Prince een Aſagan, 'twelck is een ſoorte van een Spieſie: ende begheerde eyndelijck dat zijn Excellentie die voorſz. giften in teken van vrientſchappe van zynen Coningh in dancke wilde nemen/etc.

Den Pr. Mauritz antwoordende/ ſeyde: te dancken haeren Coningh vande preſenten/ende Gode van haer voorſpoedighe reyſe ende aencomſte/ dan beclaechde over een over-vallen accident/hem toe-comende van een ſinckinge uytē hoofde/ dat hy hun niet cōde in perſoone verſelſchappen/ ende ſulcken traictement aen-doē als hy wel wenſchede/ maer hoopte dat het voor haer vertreck noch beter worden ſoude.

In't ſcheyden deyſde den Gheſante achterwaerts ontrent 8 ofte 10 paſſen/ daer den keer viel/ende ſloegh ter zyden af nae zijn Logemēt. Corts daer nae begeerde hy van zijn Pr. Excellentie om te mogen den Leger beſichtigē/ waer toe hem gheordonneert wert een Capiteyn met 20 muſquettiers/om hem te gheleyden.

Des anderen daechs den 5 Septembris ſonde Pr. Mauritz zynen Stal-meeſter met eenige Hovelingen te peerde/ om hem anderwerf door 't Legher te geleyden / waer-mede wel vier uren tijdts paſſeerden. Nae den noene quam Graef Lodewijck van Naſſouwen hem in zijn Logement begroeten.

Onthael vã de Ambaſſadeuren van Achem in't Legher voor de Stadt Grave/in Septemb.

Den 6 Septembris werde ghemaeckt een ſlach-ordene van 16 cornetten Ruyteren/ omme 'tzijnder eeren/ in't geſichte des Legers/ met piſtolen ende cort gheweer te ſcharmutſeren d'een tegen den anderen/ dat welcke ſeer heftich/al ofte het ernſt geweeſt ware/toe-ginck / malcanderen dat harnaſch ontnaghelende: waer inne de Indianen groot vermaeck namen. Dat welcke gepaſſeert zijnde/ werdẽ ſy vãde Graven Ernſt ende Lodewijck gheleydt om te beſichtighen de loop-ſchanſen voor de ſtadt Grave/mette gaelderyen ende batteryen/ende d'ander wercken tegen de belegerde ſtadt/dat dingen weert om ſien waren/ dies ſchoot dẽ principalen Ambaſſador/ ter memorie van ſulcken belegh/ twee cortouwẽ los op de ſtadt. Des middaechs aten ſy aen-de tafel vanden Prince (ſelve om zijn ſieckte abſent zijnde)mette voorſz. Heeren.

Des nae-middaechs beſochten ſy den Prince ende diſcoureerden op't ſtuck vande Oorloghe onſer Landen ende harer Landen/ende op't nemen vande Caracque ende diergelijcke propooſten meer: met eenen ſo reſolveerden ſy s'daechs daer-nae te vertrecken/d'welck hun gheconſenteert werde.

Den 7 Septembris oorlof genomen hebbende / reyſden ſy met een Convoy van 3 cornetten peerden op de Coetſe vanden Pr. Mauritz op Nimmeghen/ van daer op't huys te Bueren/te Culenborgh / op Wtrecht ende Amerſfoort/alwaerſe al-omme heerlijck getracteert wierden: Ten leſten quamenſe tot Amſterdam / daer de Peſtilentie nu wat geceſſeert was / zijnde in dat Jaer al-daer wel 700 ter weecken gheſtorven/ ende oock ſeer vele door al Hollandt. Deſe Indiſche Ambaſſadoren ſouden weder vertrecken ten naeſten Jare mette eerſte ſchepen.

Al de Ooſt-Indie-vaerders trachten haer al onder een compagnie te vereenighen.

Alſo nu beneffens de Nederlanders/ beyde de Franſoyſen ende oock de Engelſchen/ die Anno 1601 met 4 ſchepen nae Ooſt-Indien waeren ghevaren ende noch voeren/ mede datter uyt alle de Nederlandtſche havenen verſcheyden ſchepen derwaerts toe uytvoerẽ/ ſonder eenige correſpondentie d'een metten anderen te houden/ ende dickmael alle op een plaetſe waren gedeſtineert ende voeren / ende al-daer malcanderen voordeel af-namen ende ſchade aen-deden / ende daer-en-tuſſchen ander plaetſen niet trachten te verſoecken / ende veel diſcourſen daer van gehouden. So iſſer ten leſten dit Jaer 1602 onder de Ooſt-Indie handelers ghereſolveert op een vereeninge te maken van alle de handelaers/ eñ die te redigeren ofte brengen onder een ſocieteyt ofte compagnie/om nae ſoo grooten avonturen/ perijckelen/groote coſten in ſoo lange voyagien/ malcanderen niet te bederven / maer goede correſpondentien te houden / ende niet alſoo op een plaetſe te varen/ maer haer te verdeylen/ eñ ander plaetſen ende havenen uyt te ſoecken / beneffens nootelijck zijnde / malcanderen by te ſtaen/ ende te beſchermen teghen alle vyanden / eñ in't ghemeyne raet-ſlaghen wat nootelijck ware tot vorderinghe vande Navigatie / ende den rechtveerdigen Coophandel / al tot der Landen ghemeyne welvaert.

Hier over nae veel moeyten/ beraetſlagen/ eñ by-een-comſten/ zijn in s'Gravenhaghe den 20 Meert/t'ſamen geaccordeert ende verdragẽ/ende hebben oock het Octroy vande E. Mo. Heeren de Staten Generael vercreghen/ in-houdende ſommaerlijck : Dat in 21 Jaren gheen ander compagnie op Ooſt-Indien uyt de Nederlantſche Provincien en ſal moghen handelen / waer voren de compagnie 25 duyſent gulden dẽ Heeren Staten ſullen betalen/ die in-ghelept ſullen werden inde eerſte rekeninghe van 10 Jaren/ die in-gaen ſal Anno 1603 / in welcke 10 Jaren niemant meer inde compagnie ſullen mogen nemen/ dan die hen tuſſchen dit ende September ſullen verclaren / hoe veel ſy inde ſelve compagnie ſullen begeeren in te legghen/mede deylẽ ofte erven/ d'welck ſy betalen ſullen op vermaninge vande Bewinthebberen/ontrent een derde-part totte uytreedinghe van't Jaer 1603/ ende totte uytreedinghe van Anno 1604 een ander derde/ ende het leſte derde-part Anno 1605. De vierde uytreedinghe ſal uyt het retouren vande eerſte equippagie ghedaen worden / als die goederen vercocht zijn / ende van de uyt-gaende ſchepen drie Maenden nae dat ſy ſullen vertrocken weſen. Ende als de 10 Jaren om zijn/ſoo ſalder een generael ſlot van rekeninghe gemaeckt worden/ ſulcks dat alle de reſtanten die in Indien ſullen weſen/ende de dependentien van diẽ/ aende volghende compagnien ſullen comen / 'tſy by taxaſien ofte anderſins/ſoo-men dat beſt vinden ſal/ ende dan ſalder openinghe weſen dat-men daer ſal moghen in-comen/ oock uyt-gaen die wilt.

Inhout vã de Octroye dẽ Ooſt-Indievaerders ghegheven.

Die van Amſterdam ſullen de halve equippagie ofte uytreedinghe hebben; Middelborgh den vierde-deel ; Delf/ Rotterdam/Hoorn ende Enchuyſen elck een ſeſthiende-deel.

Daer de ſchepen uyt-varen/ daer ſullẽ ſy weder-omme in-comen.

De Specerypen ſullen op de voorſchreven ſes plaetſen / daer Cameren van Bewint-hebbers zijn / vercocht worden op Amſterdams ghewichte : ende als d'een ofte d'ander Camer uytvercocht ſullen hebben / ofte dat ſy niet gheprovideert en zijn vã Specerypen ofte ander Coopmanſchappen / ſoo ſullen ſy vande Camere die gheprovideert is/ontbieden ſoo veel als ſy ſullen connen vercoopen/ die hun de gheprovideerde Camere ſal moeten laten volghen/ ſo langhe tot dat het al vercocht is.

Daer is gheordonneert ſeker ghetal van Bewinthebbers/daer elcke Camere op ſal verſterven:als Amſterdam 20/Middelborgh 12:d'ander Cameren elck 7 / ende daer onder eenighen comende af te ſterven / ſoo ſullen die vande Camer/daer ſulcx gheſchiet is/drie nomineren uyt de participanten bequame perſoonen / ende die met goede ſommen participeren / ende de Borghemeeſteren ofte Staten ſullender een uyt kieſen.

Wt de 6 Cameren ſullen 17 perſoonen gecoren worden/te weten/ die Bewinthebbers van Amſterdam ſullender 8 kieſen uyt haer Camer/ Middelborch 4/Delf ende Rotterdam 2/Hoorn ende Enchuyſen 2 / ende den 17 perſoon ſal weſen van Middelborch/ofte vande Maſe ofte van Noort-hollandt per vices ofte ghebuerte:welcke perſoonen te ſamen ſullen comen als-menſe beſchryven ſal/ om mette meeſte ſtemmen te reſolveren/met hoe veel ſchepen dat-men vaeren ſal/ op wat plaetſen / ende voorts alle dingen totten handel betreffende/ mede als de ſchepen wedercomen/hoemen daer mede handelen ſal.

Wat by het Collegie van 17 ſal geordonneert worden/ſullen de andere particuliere Cameren moeten effectueren/ende in't werck ſtellen: ende de plaetſe daer-men dit Collegie beſchryven ſal/ ſal weſen ſes Jaeren nae malcanderen tot Amſterdam/eñ dan twee Jaeren tot Middelborgh:

van weder ſes Jaren tot Amſterdam/ ende dan twee Jaren tot Middelborgh/ ſulcx datter geen beſchryvinge in d'ander vier plaetſen/ als in Hollandt gheleghen/ en ſal vallen.

De Bewinthebbers in't contract ghenoemt/ Anno 1602 den 20 Meert/ warẽ deſe volgende.

Camer van Amſterdam 23.

Gerart Bicker.
Reynier Pauw'.
Pieter Dierickſz. Haſeler.
Jaques de Velaer.
Jan Janſz. Caerl.
Bernaert Berrewins.
Johan Poppen.
Hans Honger.
Hendrick Buyck.
Loijs del Beque.
Dierick van Os.
Franſoys van Hoube.
Elbert Lucas.
Iſaack le Mayre.
Syvert Pieterſz.
Gerrit Reynſt.
Marcus Voghelaer.
Johan Hermanſz.
Evert Dierickſz.
Hubrecht Wachtmans.
Lenaert Ray.
Albert Simonſz. Jonck-heyn.
Arent ten Grooten-huyſe.

Camer van Zeelandt 14.

Adriaen Hendrickſz ten Haeſ.
Jacob Boreel.
Johan Lambertſz. Coole.
Jacob Pieterſz. de Waert.
Cornelis Muenicx.
Adriaen Bomene.
Laurens Bacx.
Everard Becquer.
Arnold le Clerck.
Arnold Verhoeven.
Gerard van Schoonhove.
Niclaes Pieterſz.
Balthaſar van Vlierden.
Balthaſar de Moucheron.

Camer van Delft 12.

Jan Janſz. Lodenſteyn.
Arent Jacobſz. Lodenſteyn.
Dierick Bruniſſz. vander Duſſen.
Gerrit Dierickſz. Meer-man.
Cornelis Adriaenſz. Bogaert.
Michiel Janſz. Saſ bout.
Willem Jooſten d'Edel.
Dierick Gerritſz. Meer-man.
Johan Praet.
Jacob Sanderſz. Labbiaen.
Hendrick Ot.
Jaſper Moor-man.

Camer van Rotterdam 9.

Fop Pieterſz. vander Meyde.
Willem Janſz. Franck.
Gerart Huyghenſz.
Pieter Lenartſz. Baſe.
Johan vander Veken.
Willem Janſz. van Loon.
Jan Jacobſz. Mus.
Adriaen Spierinck.
Cornelis Matelief de Jonghe.

Camer van Hoorn 4.

Claes Jacobſz. Syms.
Cornelis Cornelisz. Veen.
Willem Pieterſz. Crap.
Pieter Janſz. Liorn.

Camer van Enchuyſen 11.

Lucas Gerritſz.
Willem Cornelisſen de Jonghe.
Jan Pieterſz. Schram.
Hendrick Grupter.
Jan Laurenſz. van Logſen.
Dierick Dierickſz. Pelſter.
Gyſbrecht van Berenſteyn.
Berthout Janſz. Steen-huyſen.
Jacob Jacobſz. Hinloopen.
Franſoys du Gardin.
Willem Braſſer.

De 14 ſchepen die dit Jaer naer Ooſt-Indien ſullen varen/ te weten/ 6 van Amſterdam/ 3 van Middelborgh/ 2 van Rotterdam/ een van Delf/ ende 2 van Enchuyſen/ die ſullen ooc vereenicht gaen/ ſulcx dat ſchade ende bate ghemeyn come: maer als die wederom comen/ ſo ſal't Capitael mette winſte de participanten ghegheven worden: waer van eenighe ghereedt waeren in Meerte te vertrecken/ de andere de naeſte Maent/ vermochten in twee Vlooten te varen.

Dit is het effect vande vereeninge der Ooſt-Indiſche handelaers/ die een Capitael beloofdẽ in te brengen van ſes ende tſeſtich hondert duyſent gulden.

Ter-wylen wy vande Schip-vaert ſpreken/ ſullen wy verhalen van eenen cloecken Schipmeeſter/ Capiteyn Weymouth genoemt in Enghelandt/ die nae langhe ſolicitatien aende Enghelſche Coop-lieden tot Londen vercreghen heeft/ dat ſy in Hollandt twee nieuwe Vlieboots ghecocht hebben/ d'een van 70/ d'ander van 60 vaten/ die ſy uyt-gheruſt hebben/ ende voor langhen tijdt ghevictalieert om te gaen ſoecken een paſſagie in't Noort-weſten/ om inde Coninckrijcken van China te gheraken.

Capiteyn Weymouth vaert uyt Enghelant om de noort ſe paſſagie nae China te ſoecken.

Deſen Capiteyn Weymouth is met deſe twee ſcheepkens/ op beyde hebbẽde ontrent 60 mannen/ uyt Enghelandt in Junio ghevaren 1602/ ende ſeylde met contrarie Windẽ Noortwaerts dat ſy quamẽ tot op 70 gradẽ/ vã waer ſy werden door de contrarie Winden ende ſeer ſtrenge coude ende miſt te rugge gedreven/ ende alſo teghen Wint ende Weder ſtrydende/ hebben den beſten ende meeſten tijt vanden Somer omghebrocht. Ten leſten quamen ſy ende voeren in/ in een in-dracht ofte inlegh/ ghenoemt Lomleys in-dracht/ inde beſte ghedruckte Caerten. Deſen inlegh haer opende in't Noorden van America in 61 graden/ ende voeren in/ houdende cours Weſtelijcken ende by Zuyden voor de ſpacie vã 150 mylen/ vindende de Zee te voorder/ ſy voeren te wyder open/ ſo dat ſy die binnen wel vonden 40 duytſche mylen ofte meer breet/ daer het alder-enghſte was. Als ſy ten leſten contrarie Winden ontmoeten/ zijnde op 59 graden/ reſolveerden ſy in Enghelandt te keeren/ ſo ghereedt by-cans al-daer te Winteren/ als daer ſy warẽ/ om metten voor-jaer daer weder heenen te varen/ ende den Somer voor de handt hebbende/ het eynde van dien Inham te ſoecken/ om dat te voren den Piloot Jan Davis die indracht noyt en hadde derven in-ſeylen/ van vreeſe daer bevroſen te worden.

Op deſe reyſe was mede een wel verſocht eñ gheleert Man Cartwright/ die dat ſelfde Jaer uyt Aſien ende Perſien ghecomen was/ ende ſy t'ſamen achten dat deſe Indracht ſy de Linie/ daer Chabotus van ſchrijft/ ende dat al-daer de paſſagie ſoude te vinden weſen/ zijnde tuſſchẽ de Latitude van 50 ende 62 graden: ende meynden mede/ al waer Fretum Davis ofte Davis paſſagie ſeker/ ſo en ſoude die niet te paſſeren zijn/ dan in eenighe warme ofte heete Somers/ ende ſoude mede niet wel doenlijck weſen met een Vlote. Aldus ghereſolveert naer Enghelandt te keeren om te om te Winteren/ arriveerden ſy den 15 Septembris tot Dortmouth/ hebbende de helft van haren tijdt verſleten wel 6 weecken langh in-de Noort-zee/ontrent de 70 graden te vergeefs: eñ nae de opinie van eenen Meeſter Ricchart Harclupt/die veel op ende van deſe paſſagie geſchreven heeft/ ſoo ſy ten eerſten nae zynen raedt deſe Indraght in-ghevaren hadden/ hy preſumeert ſy ſouden ſoo verde als Tartarien gevaren hebben/ende 'tſelfde Jaer moghen weder keeren: ſy verhoopten te vinden eenen In-ganck tot deſe paſſagie in 58 graden. Sy en ſagen noyt Menſchen ofte Beyren op alle deſe reyſe: haer volck brochten ſy al levendich weder/ dan wel ſieckelijck/uyt oorſaken van gheſtadelijcken te drincken heeten dranck/ daer ſy wel van verſien waren/mede van cleederen ende ſtoven.

Als deſen Capiteyn Weymouth in't naeſte voor-jaer/ weder meynde uyt te ſeylen/ zijn de Reeders onder haer/ende mede deſen Capiteyn/ in twiſt ghevallen ende oneens geworden/waer door de reyſe achter bleef/ ende de provãde wert vercocht. Den Capiteyn heeft ſints zynẽ dienſt de vereenichde Landen aen-ghebođen/ dat hun doen niet te paſſe quam.

Vereenichde Nederlanden die nemen al-omme Crijſ-volck aen.

Inden Winter ende 'tbeginſel van dit Jaer 1602 hadden de Staten ende Leden der Vereenichde Landen groote conſenten ghedragen tot eenen toght te doen in des Eertzhertogen Landen/waer-omme al-omme groote lichtinghen van volck doen/ende namentlijck in Engelandt van 3000 nieuwe Soldaten/ ende andere 3000 tot vacreute vande compagnien/ noch Franſe vacreuten onder den Colonel Bithune/vanden huyſe van Melun/eñ 2400 nieuwe Duytſe ruyteren/onder den Graef Frederick van Solms/ ende den Rijn Graef: om de welcke te procurerẽ/den Graef Everard van Solms derwaerts getrocken was/ die op de reyſe tot Arenſpergh in Weſtphalen dẽ 24 Februarij van ſiecte ſtorf; een cloeck Krijghs-Overſte/ die nu lange in-de Nederlanden met reputatie ghedient hadde; In s'Graven-Haghe ghetrout hebbende Sabina van Egmont/een Dochter vanden onthalſ den Grave Lamoral/hy ſtorf ſonder kinderen.

Graef Everard van Solms ſterft.

Den Keyſer Rudolphus hoorende dat de Nederlandtſche Vereenighde Staten in Duytſchlandt volck op-namen/heeft hem daer over aen de Vorſten ende Rijcx-ſtenden beclaeght/ dat ſy Krijghſ-volck lieten aen-nemen/ terwyle hy ſelve volck op-nam tegen den al-gemeynen vyant den Turck/etc. Des niet tegen-ſtaende ſoo creghen de andere haer volck: onder de welcke in't Landt van Ceulen ende daer ontrent den Ritmeeſter Quaet mede een compagnie ruyteren op-lichte/ niet tegen-ſtaende dat ſulcx verboden werde/tẽ ware ſy patente ende bevel daer over van-den Keyſer brochten.

Voorder waeren by haer belaſt alle Ritmeeſters ende Capiteynen haer compagnien complet ende vol te maken/ſoo dat daer toe uyt Enghelant/Schotlant/Duytſch-lant ende Vranckrijck vaſt in Hollant veel Krijghs-volcx vergaderde/om eenen tocht te doen.

Des Eertſ-hertoghs toeruſtinge tot teghen-weer.

Den Eertz-hertogh Albert merckende de toe-ruſtinghe van zijn vyanden/heeft hem mede tot tegen-weer geruſtet/ ende wel 3 regimenten Walen eñ Borgoingnons doẽ op-lichten: maer den Marquijs van Varnabon ontbrack gelt/eñ 'tvolck nieu aen-genomen onder de regimenten van Tolli ende den Grave van Embden/ verliepen meeſt. Den Heere van Werp Gouverneur van Maeſtricht was maer 500 ſterck/den Heere van S. Amour/behout ſone van Champigni hadde laſt van 5000 Switſers aen te nemen: de regimenten vã Achicourt/Barlaimont/ mette regimenten van Freſin/ Granſen/ Buſquoy ende la Catrice/ die ſochten haer te ſtercken/ende haer te ſtellen mette Boeten tegen Pr. Mauritz Leger: eñ daer warẽ mede 5 regimenten Italianen/als dat van Trivultio/ Don Alfonzo d'Avalos/ de Marquiſſen dela Bello ende Maleſpina/ ende het vijfde ghereformeert regiment van Gambelotta. Den Grave Jan Jac. Belgioioſo was Overſte vã veerthiẽ cornetten peerden/dan gheen 600 ſterck. Vande Benden van ordonnantien daer over wert Generael gemaect/Charles Alexander de Croy/Grave van Fontenay/ Sone van-den Marquis van Havre/daer dẽ Hertogh van Aerſchot toe geordonneert was/maer by hem geweygert. Daer waren oock uyt Italien ontboden/ ende comende onder den Marquis Spinola wel 8 duyſent Italianen ende Spaengiaerden/meeſt op zijn eyghen borſe op-ghebrocht. Den Eertz-hertogh ontboot oock etlijck volck uyt zynen Leger van voor Ooſtende/in dat belegh latende den Grave van Buſquoy. De ghemutineerde van Weert die-men wel 12 ofte 14 hondert peerdẽ eñ voetvolcx rekenden/heeft hy met ghelt dienſtwillich ghemaeckt: alſoo dat hy nu conde by een opbrengen 3 duyſent peerdẽ ende 13 duyſent voetvolcks onder den Admirante van Arragon(nu uyt zijn Hollantſe ghevangeniſſe gecomen) ende deſe marcheerden alle nae de Maſe/ ſonder de aen-comende Italianen/etc.

Daer wert ooc veel nieu geſchut uyt Mechelen ghetrocken/met alderhande ammunitie/ ende heeft hem ſoo wel verſien tot teghen-weer vanden grooten tocht die zijn vyanden bereyden.

De overſte Bevelhebberẽ des Eertzhertoghs waren Don Lois de Velaſco/ Don Auguſtijn de Mexia/ Jan de Rivas/ Auguſtijn Berera/ daer d'ander meeſt onder ſchuylden. De Duytſche ende Walſche Colonellen wilden de Spaenſchen al redigeren onder heur Maſtro de Campo/ ende benemen dat ſy gheen Capiteynen ſouden moghen maecken van haer regimenten/ dat ſy hun ſeer belchden.

De Vereenighde Nederlandẽ vorderdẽ haren Tocht geweldelijcken/ zijnde onder haer nochtans verſcheyden opinien: de Pr. Mauritz en toonde hem tot deſen Tocht niet ſeer ghenegen/ maer wel eenighe van-de Staten metten Heer Colonel Veer/ die daer over in Enghelandt getrocken was/ende brochte/met authoriteyt/mede het gevoelen vande Coninginne al-daer/ dat welcke de reſolutie voort-dreef/ mits de Coninginne haer liberaliteyt totten Tocht vewees/ ſo met middelẽ als volck. Den Coning vã Vranckrijck betoonde mede goede gheneghentheyt: ſoo dat Pr. Mauritz ende de reſte ten leſten mede ſtemden. Men gaf voor van groote exploiten te doen/ door het Landt te trecken tot in Vlaenderen/ende 't Legher voor Ooſtende op te lichten/hopende datter eenighe revolte inde Landen voor-vallen ſouden/daer ſy hun haddẽ moghen ſtercken/ om alſoo de Landen groote contributien af te dringen/den Oogſt voor-handen zijnde. Neutrale ſteden van Luyck ſouden mogen een deel provande fornieren: ende ſy ſouden moghen beletten de in-comſte ende by een comſte vande Italiaenſche fortſen/daer door eenighẽ voor-deelen mochtẽ voor-vallen tot eenen veltſlagh.

Niet tegen-ſtaende de macht vanden Vyant/ hebben de Vereenighde Landen willen ghelijcke-wel voort-varen/ ende voorts hun Legher van alles wel beſorght ende verſien/ teghen alle over-vallende inconvenienten/ naemelijck van victualien/daer zy meeſt voor vreeſden/ als van tonne-meel/meulens/guernen/ovens/eñ voorts ſchuppen/ſpaden/houweelen/bruggen/eñ groot ghetal van waghens / tot wel 3000 toe ſoomen ſeyde/elck meeſt met drie Peerden/ namen mede veelderhande handt-werckers / als Backers/ Brouwers/Smeden/Metſelaers/Timmer-lieden/Sadel-makers/meer dan ander groote Leghers ghewoon waren te doene/mede goet ghetal van Pioniers/met gereetſchappe van alderhande geſchut ende ammunitie/100 Buſſchieters/ 300 Bootſ-gheſellen / om't gheſchut te regeeren met ongehoorde behendigheyt/ 50 Mineurs ofte Bergh-werckers/ 300 Brug-legghers / 680 peerden om't gheſchut te trecken / alles elck met heur Officieren.

Macht eñ ordinantie van Prince Mauritz Leger in zyne toght na Brabant.

Alle deſen hoop ghemonſtert den 17 Junij op Graven-weert/hooch ende neder elteren waren ghetelt ende ruym bevonden 18 duyſendt voetvolcks/ ende vijf-duyſent peerden ten minſten/ waer onder meer dan 2000 Hoogh-duytſche Ruyteren waren/behalven alle Soetelaers ende ghevolch/waghenen ende waghen-peerden/hoewel 'tghetal vande andere Schryvers al-omme veel grooter ghemaeckt werdt.

Den 21 ende 22 Junij zijn alle deſe hoopen over de Maſe gecomen by Moock (alſo te voren den 19 Junij door alle de Vereenighde Landen eenē ſolemnelē Vaſt-dagh eñ Bid-dagh om goet ſucces geordonneert eñ gehoudē was) eñ zy hebben hun verdeylt in drie Legers/ elcken Legher van peerden/waghenen/ende nootdruft verſien: beſtaende elcken Legher van ontrent ſes Regimenten voet-volcx/ ende 18 Cornetten peerden/ ende hadden t'ſamen by heur 12 halve Canons/ ende drie Velt-ſtucken: Den eerſtē Leger werde ghelept by Graef Erneſt van Naſſouwen/ langhs den Maeſ-cant treckende / waer onder hem hielt Pr. Mauritz / den Enghelſen Baron Gray van Wilton met andere / eñ 'tvoorſz. gheſchut: Den tweeden hoop die werde belept van Graef Willem van Naſſouwē/met Graef Hendrick Frederick van Naſſouw'/Prince Mauritz broeder/ marcherende ter zyden vande troupen van Graef Erneſt: Den derden hoop werdt belept vanden Heer Colonel der Enghelſe / Sire Franſoys Vere/ ende marcheerde op de rechte handt van Graef Willem/ langs den Peel/elcken Leger met zijn avant-garde/ battalie ende arrier-garde/ ende waer deſe/ende hoe/logeren ſouden/ ende hoe wijt vanden anderen trecken/ was alle ſchriftelijck beſcheyden.

Als deſen Leger nu marcherē ſoude in Brabant/ hebben de Vereenighde Landen een verclaringhe in drucke uyt-ghegheven / luydende als volcht.

Brant-brief der Heeren Staten om de Contributie.

Alſoo van weghen die Staten Generael der Vereenighde Nederlanden door Gods ghenade/hulpe vande Potentaten eñ Princen / daermede zy in verbondt ende vrientſchappe zijn/ ende goede devotren voor-genomen is/in deſen jare ernſtelijck te vorderen den welſtant der gemeene Nederlanden / eenſamelijck de verloſſinghe der ſelviger vande Spaenſe ende haerder Adherentē tyrannie / ende mits dien recht ende redene vereyſt/dat oock alle Provincien / Steden/Dorpen/ghehuchten/ ende ingheſetene der Nederlanden / die mettet Spaenſe Jock veroverlaſt ende onderdruckt worden / daer toe de handt bieden: ſoo worden ernſtelijck voor de eerſte ende leſte mael verſocht ende vermaent/ de Regeerders van N. N. om binnē drie dagen nae de overleveringhe van deſen / te fornieren in handen vandē Commis vanden Ontfanger generael der Vereenichde Nederlanden/in onſe Leger weſende/de ſomme van N. N. op af-cortinge vande gedragē/ende noch te dragen conſenten voor de bevrydinge der Nederlanden/eñ ſullen de voorſz. Regeerders deſen geſien/inden voorſz. onſen Legher ſenden twee Gyſelaers/ voor de voorſz. betalinghē/met laſt omme met onſe Ghecommitteerde voorts te handelen/ ſo op een redelijcke contributie / als hare defentie voor overval van deſes zyden ſoldatē/voor den welcken deſen ſal ſtrecken ſauve-garde eñ Paſpoort / ofte ſal by ghebreke van deſen nae te comen (tot onſen leet-weſen) metter daet by Oorlochſe executie moeten gheprocedeert werden. Aldus ghedaen/ ghereſolveert eñ ghearreſteert ter vergaderinghe vande voornoemde Heeren Staten Generael in s'Gravenhage/den 7 Junij 1602 / Hero van Hottinga vidit; onderteeckent C. Aerſſens.

Voorder ſo gaven zy uyt eñ ſtroyden al-omme uyt in Druck dit volgende Placcaet/op dat de Landen ſouden moghen ſien haer te bedencken/luydende als volght.

Placcaet eñ Verclaers der Vereenichde Staten aen de ander Provintien.

Aende Hoogh ende Wel-geboren / eerweerdighe/Edele/Erntfeſte/Hoogh-geleerde/Wyſe voorſienighe/ſeer diſcrete Heeren/goede Vrunden ende Nae-ghebueren / de Prelaten / Princen/Graven/Heeren/Edelen ende Steden van Brabandt/ Vlaenderen/ Artois/ Henegouwe/ Valenchijn/Ryſſel/Douay/Orchies/ Namen/ Dornixe/ Dornick ende Mechelen/repreſenterende de Staten der Nederlanden onder de Spaenſche ofte Eertz-hertoghen regeeringhe/ ende aen-den ſelven Heeren / t'ſamen ende in't by-ſonder.

Wy en twyfelen niet / oft uwe Ex$^{tien.}$ E. W. eñ L. zijn noch wel in-dachtich de vriendelijcke vermaninghen tot verſcheyden reyſen by ons aen-den ſelven ghedaen / ſtreckende ten eynde uwe Ex$^{tien.}$ E. W. eñ L. eens rypelijck gelieven ſouden te letten op't voor-nemen der Spaengiaerden ende hare Adherenten/ vyanden vanden Wel-ſtant/Rechten/Vryheden/ Goederen ende Perſoonen der Nederlanden/ namentlijck op haer origineel ende ghewortelt ſchadelijck ende ſchandelijck voor-nemen / omme in't ghemeen de in-gheſetenen der Nederlanden / van allen ſtaten ende qualiteyten ten uyterſten te ruinerē. Ons en is niet onbekent (hoe-wel 'tſelve voor-nemen al-daer niet min als al-hier gelooft ende voor onwederſprekelijck gehouden wordt) dat nochtans eenige van uwe Ex$^{tien.}$ E. W. eñ L. eēſdeels door heure natuerlijcke goethertichheyt/eenſdeels by perſuatien tot ghevoelen ghebrocht zijn/dat door der Eertzhertogen bereyt/ende hare Hoogheden preſentie/de ſaecken ſouden moghen gherecht / ende in betere poincten gebrocht worden: maer aengeſien wy van het continueren des voor-nemens der Spaengiaerts eñ haere Adherenten / tot ruins eñ onder-ganck der Nederlanden/ eñ omme de ſelve voor altijts het Spaenſche jock te onderwerpen/ende over de goede in-geſetenen Conſcientien/ Lichamen/ Rechten ende Goederen naer haeren ghevallē te heerſchen/vol-comen kenniſſe hebbē/ende dat 'tſelve door den Eertzhertoghe niet en ſal connen gherecht worden/ ſo en hebben wy ons met ſulcken gevoelen niet connen conformeren/ maer om uwe Ex$^{tien.}$ E. W. ende L. eñ ons niet te precipiteren in eenen ſekeren/ gheſtadigen ende irreparablen onderganck/midlydelijck beter ghevonden / met een ſtandtvaſtich gemoedt te continueren inde loffelijcke reſolutie / oorſpronckelijck by-de voorneemſte perſonagien ende lidt-maten der ghemeene Nederlanden / van alle ſtaten ende conditien/

1602.

ditien/ghenomen ; ende ons vertrouwende op de ghenadighe hulpe van God den Heere Almachtich/op de faveurẽ/gunſten ende aſſiſtentie vande Coninghen/Princen ende Republycken/daer mede wy in vrientſchap ende alliantie zijn / eenſamentlijck opte rechtveerdicheydt van onſe ſaecke/ eene Godſalighe ghewenſchte uyt-comſte der ſelver (voornementlijck door uwer Ex^{tien}.E.W. eñ L.toe-doen/directie/eñ inwendich wys beleydt in heuren ſtaet) met gedult af te wachten/ende ten ſelven effecte gewillichlijck te dragen alle de ſwaricheden/ periculen/coſten ende moeyten/die het hant-houden van een ſoo Goddelijcke/loffelijcke/eerlijcke/ dienſtelijcke ende noodtlijcke reſolutie vereyſcht;ſonder dat oock het ſpottelick/bedriechlijck ende onweerdich tranſport der Nederlanden op hare Hoogheden ghedaen/ons heeft/oft immermeer ſal connen bewegen tot eenige veranderinghe:hebbende ten ſelven reſpecte naer't voorſeyde tranſport/ by onſe Brieven eñ mondelinge communicatie met uwe Ex^{tien}. E.W. eñ L.Ghecommitteerden gehouden/verſocht/ ende ſeer ernſtelicken vermaent/dat goede acht genomen ſoude worden opten ſtaet der Nederlanden van dier zyde/op't beleydt van alle ſaecken van State/ende Oorloghe/ ſoo binnen als buyten de Landen: Ende vertrouwen/in-dien 'tſelve niet ſuyvere oogen ende ongepaſſioneerde ghemoederen / in-gheſien ende wel bedacht worde/dat niemant ſoude connẽ op-rechtelijck oordeelen / of 'tvoorſeyde bedriechlijck tranſport was onwederſprekelijck ſtreckende / tot een ghewiſſen onder-ganck der ghemeene Nederlanden/ ende van allen ſtaten ende perſonen inde ſelve. Uwe Ex^{tien}.E.W.eñ L.ſien/hoorẽ/ verſtaen ende ghevoelen datelijck 'tgene aldaer paſſeert / ende connen lichtelijck af-meten wat voorder te paſſeren apparent is / ſulcx dat wy onnodich achten daer van wijtloopich te ſchryven. Alleenelijck willen wy uwe Ex^{tien}. E.W. ende L.alnoch ſeer vriendelick verſoecken/vermanen eñ bidden/ernſtelick te letten opte loffelicke reputatie die uwe Ex^{tien}.E.W.L.eñ onſe Voor-ouders / van over vele hondert Jaeren/ hebben verworven / ende tot onſen tyden toe/ ons tot een richt-ſnoer naer-ghelaeten/ van te weſen op-rechte voorſtanders eñ beſchermers der vrye ende gherechticheden der Nederlanden int ghemeen/ende der Lantſchappen/ Leden/ Steden ende in-gheſetenen van dien in't particulier;ende te over-dencken oft den inhouden van't voorſeyde nul eñ onweerdich tranſport/ ende de handelinghen daer nae ghevolcht/ ende daghelijcx gecontinueert/over een comen mette devoiren daer mede uwe Ex^{tien}.E.W.eñ L. hare loffelijcke huyſen/ ſtaten/poſteriteyten/ eñ ſonderlinghe den ghelieſden Vaderlandt verplicht zijn:Indien jae/(des wy egeenſins meynen) moeten wy God den Heere Almachtich biddẽ/uwe Ex^{tien}.E.W.ende L.te verlichten/ eñ met geſonder verſtant ende oordeel te begenadigen : maer indien uwe Ex^{tien}.E.W.eñ L. oordeelen het voorſeyde pretenſe nulle tranſport(al-daer uyt noodt / ende om een quader te vermyden/aen-ghegaen) oneerlijck / bedriechlijck/eñ den vromen Nederlanders een ſchantvlecke te zijn. Indien mede verſtaen wort/dat der Spaengiaerts ende hare Adherenten proceduren daer op ghevolcht / ende tot noch toe/ van quaet tot ergher/ ſoo in ſaecken van State als Oorloghe ghecontinueert (gelijck wy ons verſekeren dat het beſte deel van uwe Ex^{tien}.E.W.ende L.doen)ruinieus eñ onverdraechlick zijn/eñ conſequentelijck dat uwe Ex^{tien}.E.W. ende L.daer aen niet ghehouden en zijn/als die jeghens het gemeene beſte/ende der Nederlanden Rechten/Gherechtichedẽ ende Privilegien strydẽ. Indien mede uwe Ex^{tien}.E.W.ende L. over-dencken ende conſidereren/dat alle extremiteyten van ghewelt / interdictien van handelingen ende commercyen/meneen ende practijcquen/omme de Coninglijcke Majeſteyt van Enghelandt / ende de Vereenichde Landen te verſtricken / hoe langher hoe claerder aen-den dach comen;ende niet alleen tot het voornemen te vergheefs zijn / maer gheheel contrarie operatie doen : dat de verradelijcke aenſlaghen op ſteden ende ſterckten des Conings van Vranckrijck/groote oorſaken geven/om den eenen ofte anderen dach een haeſtighe revenge voor te nemẽ/dat de Boecxkens/fameuſe Libellen/ ende Reſcrepnen (daer-mede men den Coning van Vranckrijcke ende zyne ſaecken/ poocht onder de Ghemeynte hatelijck te makẽ;ende de Rechten van Succeſſien tot de Croonen van Vranckrijcke ende Enghelandt/in twyfel te brenghen) niet dan ydele voorſtellen zijn/ende alleenelijck tot irritatie van hare Majeſteyten ſtrecken; eñ dat te vergeefs ghetracht wort op-roer onder de Ghemeynte vande Vereenichde Landen te maken/ terwylen de ſelve / aen-merckende dat hare conditie(God lof)hondert mael beter ende verſekerder is / als van-de Ghemeynte aen-de Spaenſche oft haere Hoogheden zyde/ eñ dat ſy(geen redenen hebbende / omme eenich wantrouwen van hare wettelijcke Overicheden eñ hare actien te hebbẽ) haer in ruſte ende gehoorſaem dragen: Maer dat ter contrarien de Ghemeynte aende Spaenſche ofte Eertzhertoghen zyde(ſiende dat alle ſaecken dagelijcx verargeren/ dat de authoriteyt vande Staten / Prelaten/Princen/Heeren / Edelen ende Steden der Landen int generael ende particulier/meer als opt onder de voet/ende buyten alle reſpect ghebrocht is; ja dat alleenlick fondament gemaect wort opte uytheemſche/met verworpinge ende verachtinge vã alle vrome Lantſaten;niet alleẽ inde beſettinge vande principale ſteden eñ ſterctẽ/maer genoech generalick in alles/uytgeſondert dat-men alleenelijck pro forma,in eenige ſakẽ yet ſchijnt te willen doen/dat ſy (meeſters wordende)haeſt oock ſekerlijck ſouden nae-laten; dat de Landen ende in-gheſetenen niet alleen van neeringhe / welvaert / navigatie ende handelinghe / maer ſelfs de drie vierde-parten vande goede in-geſetenen vande middelen (tot haer onderhout noodich berooft) de principale ſteden tot duyf-huyſen ghemaeckt / de Dorpen ende platte Landen tot op den been van-den volcke van Oorloge op-ghegeten/ uytgeſchat/ ende het volck van Oorloghe ſoo qualijck betaelt wort/dat de mutinatie vande eene partye niet en can gheſtilt weſen / oft men is twee andere ghelijcke ende quader te verwachten; ende dat ten laetſten gheſchapen is/alles in eene ſorghelijcke deſperatie te vallen: Soo bidden wy uwe Ex^{tien}.E.W.eñ L.dat metter daet by-de hant ghenomen moghen worden die nootelijcke remedien / ende namentlijck zoo vele te ghelieven te effectueren/ dat hare Hoogheden willen verſtaen uyte Nederlanden te vertrecken/ om te vercrygen een geruſter ende verſekerder partage / als wanneer uwe Ex^{tien}. E.W.L. eñ ons niet ſeer beſwaerlijck en ſal weſen de Spaengiaerts eñ andere vreemdelingen hen te doẽ volgen/eñ van het beſte deel haerder Adherenten / goede vrome Nederlanders te maken; ende oft by eenighen hier teghen onvermogentheyt zoude worden voor-geſtelt / ende dat uwe

1602.

Ex$^{tien.}$ E. W. eñ L. deſen cours niet ſekerlijck en ſouden connẽ nemẽ noch gebruycken / ſullen de ſelve ghelieven ter contrarie te gelooven/ dat indien uwe Ex$^{tien.}$ E. W. eñ L. voor ſes Maenden ons met ſoo veel middelen ende penningen willen by-vallen als de helft vande oude ordinaris Quote van Brabandt/ Vlaenderen/ Arthois/ Henegouwe / Valenchijn/ Ryſſel / Dowap/ Orchies/ Namẽ / Dornixe/ Dornick ende Mechelen / jeghens 'tgheene wy door Godes ghenadighe toelatinge totte ſaecke vande Oorloghe dit Jaer gheresolveert zijn te doen / eñ de ſelve hen willẽ tẽ op-ſien van hare Hoogh-heden ſtil houden/ ofte ons by-vallen ('twelck wy ſtellẽ tot uwe Ex$^{tien.}$ E. W. eñ L. keur/ eñ goet ghelieven) dat de ſaecke ſoo verre met Godes hulpe gebrocht ſal worden/ dat uwe Ex$^{tien.}$ E. W. eñ L. ſelfs ſullen oordeelẽ/ het goet Succes ſeer apparent te ſullen weſen: Ende aengaende de verſekertheydt/ daer mede vele goethertighe hen becommeren / ende hen achterwaerts ende irreſolut houdẽ/ uwe Ex$^{tien.}$ E. W. eñ L. ſullen ſoo opte Regeeringhe als Religie/ ſulcke ordre ſtellen eñ houden/ als uwe Ex$^{tien.}$ E. W. eñ L. beſt ſullen vinden. Ende en hebben niet te bedencken/ maer mogen de ſelve ſeker ende geruſt zijn/ dat by ons daer teghen niet ghedaen ofte voor-genomen ſal worden: Uwe Ex$^{tien.}$ E. W. eñ L. oock verſekerende/ dat tot ſulckẽ loffelijcken/ eerlijcken/ dienſtigen ende noodigen ſaecke uwe Ex$^{tien.}$ E. W. L. eñ ons geen appuy vande nae-gebuere Coningen/ Princen ende Republijcquen en ſal gebreken; Waer over wy uwe Ex$^{tien.}$ E. W. ende L. noch-maels ſeer vrientlijck verſoecken / dat de ſelve alle paſſien / achter-dencken/ ende voorgaende miſ verſtanden/ in verghetinghe willen ſtellen/ ende deſen voet met de jegenwoordige occaſie aen-nemen ende amplecteren; als weſende den rechten ende eenighen wegh/ omme de Nederlanden in haeren ouden fleur/ Rechten/ welſtandt / ende in ruſte ende vrede te brenghen; ſonder te letten op-te nieuwe ghepretendeerde forcen/ die niet anders als meerder verderf ende miſerie ſullẽ veroorſaecken: Anderſins ende by ghebreke van dien/ voor-ſien wy dat de ſchaden/ ellenden ende miſerien/ gheſchapen zijn grooter in deſen te vallen / als opt te voren; daer van wy voor alle de Werelt willen ontſchuldich ghehouden weſen.

Hier mede bidden wy God den Heere Almachtich (Hoogh ende Wel-gheboren / Eerwaerdige/ Edele/ Ernſtfeſte/ Eerſame/ Hoogh-geleerde/ Wyſe/ Voorſienige/ ſeer diſcrete Heeren/ Vrunden ende Nae-gebueren) uwe Ex$^{tien.}$ E. W. ende L. te inſpireren 'tgheene tot der gemeen Nederlanden (ende der goede in-gheſetenen van dien) wel-varen is ſtreckende.

Wt s'Graven-hage den 7 Junij/ 1602. metter haeſt. Was gheparagrapheert:

Hero van Hottinga V^{t}.

Onder ſtont: Uwe Ex$^{tien.}$ Ed. W. ende L. goede Vrunden ende Nae-ghebueren; De Staten Generael der Vereenichde Nederlanden.

Ter Ordonnantie vande ſelve gheteeckent.

C. Aerſſen.

Tocht van Pr. Mauritz Leger in Brabant/ in Junio ende Julio.

Hier mede heeft Pr. Mauritz zynen Tocht aen-gevangen den 23 Junij van't Dorp Lynden/ ende ſavonts gelogeert tot Sambeeck/ eñ ſanderdaeghs den 24 Junij tot Blitterſwijck/ den 25 tot Baerle/ den 26 tot Bugghen/ den 27 tot Aldeneyck voor Maſayck/ al-waer de Leghers tot den tweeden Julij ruſteden/ weſende ghepaſſeert het Dorp Thoren / al-daer is een heerlijck Edelder Joffrouwen Stift/ in welck Clooſter die Overſten ſeer wel ghetracteert wierden: dat Landt wiert daer ontrent ſeer af-ghegeten/ uyt oorſaecken dat die vande Stadt geen proviſie hadden ghemaeckt / zijnde nochtans vier dagen te voren ghewaerſchout/ ende hoe wel alle de Ovens al-omme moeſten broot backen / noch en conde het niet helpen: alle't broot eñ 'tbier / dat inde ſtadt was/ wert vercocht: dan de om-ligghende ſteden van Stockhem ende ander ſteden des Lants van Luyck/ brochten ten leſten van als veel te coope tot redelijcken prijſe/ de Born-putten ende Wateren werden al uyt-gedroncken: daer quamen oock gedeputeerde des Stifts van Ludich/ verſoeckende datmen die vruchten des veldts ſoo veel moghelijck verſchoonen ſoude. Die van cleyn Brabant quamen hier ooc om over haer contributien te accorderen. Die van Maſayck ontſchuldichden hun mede wel vande quade proviſie ende ſlecht traitement. Dan Pr. Mauritz heeft hun niet alleene grootelijcx beriſpt/ dat ſy zijn waerſchouwen veracht haddẽ/ maer heeft hun oock voor-gehouden de ongonſte/ trots eñ wederwillicheyt/ die ſy zynen Heer Vader ſaliger Pr. vã Orangiẽ beweſen haddẽ Anno 1568/ als hy dẽ Hertogh van Alva voor Maeſtricht vervolghde/ haer poorten voor hem ſluytende/ ende alle victualie voor zijn ghelt weygherden.

Den tweeden Julij marcheerden 't Legher tot een groot Dorp Luet / die van Stochem volghde met alderhande victualie tot redelijcken prijſe/ namelijcken een goede tonne Biers voor vijf gulden.

Den 3 Julij quamenſe ſavonts voor-by Maeſtricht/ ende eẽ Clooſter genaemt Hught/ ende logeerden te Gellick/ daer de ruyterie een Lieutenant / met 12 ruyters des Eertz-hertoghs ende 2 Minnebroeders gevangẽ brachten/ ende verſtonden vande ſelve/ dat den Heer Admirante van Arragon / des Eertzhertoghs Legher by Thienen verſchantſte ende ſterck maeckte.

Tocht van Pr. Mauritz Legher.

Den 4 Julij marcheerdenſe tot Tongherbergh by Tongeren/ treckende door het geſaeyde Landt van Tarwe / Garſte/ ende Rogghe/ welcken Rogghe ſoo dick ende ſchoon ſtondt/ als niet veel gheſien is / jae ſoo hooghe dat een Ruyter te peerde hem daer in berghen conde/ door-gaens meer dan 27 palmen hooghe. Hier bleven ſy noch ſanderdaeghs ligghen/ mits die van Tongheren/ hoe-wel ſy alles ghenoech tot redelijcken prijſe beſorght hadden/ op voorraet ghebacken / ende ghebrouwen goet Bier/ voor vijf guldẽ de tonne/ ende 12 pont Broots voor ſeven ſtuyvers; nochtans wat veel retardements ende belet maeckten in't laten uytgaen ofte brengen: doch alſt nu uyte ſtadt ghecomen was/ werdt belaſt elck man/ die conde / hem te verſorghen voor drie daghen van victualie.

Den 6 Julij Legerden ſy op een Dorp ghenaemt groot Gelmen/ op d'een zyde van Sint Truyden.

Den Admirant weygert Pr. Mauritz dẽ veltſlagh by Thienen in Julio.

Den 7 Julij trock 't Leger oppe/ op d'ander zyde van Sint Truyden/ eenen quaden wegh ſeer moeylijcken tot Halmael / niet verde van Thienen/ daer Pr. Mauritz zijn Leger ſloegh/ om te ſien of hy den Admirante van Arragon tot eenen velt-ſlagh conde uyt-locken op de by-gheleghene velden / maer den Admirante hielt hem ſtille/ als noch gheen ghelegentheyt daertoe hebbende; ende daer ware noch een Beecke tuſſchen beyden/ dicht voor zijn Leger/ die Pr. Mauritz eerſt ſoude moeten paſſeren.

Den 8 Julij heeft Pr. Mauritz de Beecke te Halmael tot verſcheyden plaetſen met 5 goede ſtercke bruggen doen over-leggen / ende zijn

Legher

Leger in ſlagh-ordre doen brengen / om te ſien wat moet den Admirante tot een ſlagh ſoude hebben/ende is daer naer met 2000 man/ ende 40 vanen ruyteren over den Bergh ghetoghen naer Haecken-duyvel toe/daer den Heer Admirante lagh/doēde zijn ſchilt-wachten inne dryven tot zijn Legher toe/om hem alſoo tot ſlaen te terghen; maer den Admirante hielt hem ſtille/ende bracht alleen zijn ruyterie uyt zijn trencheen / de ſelve placerende op de ſlincker handt van dien/ſonder de ſelve te laten af-comē/ ſelfs niet om eens te ſchermutſeren. Prince Mauritz dat ſiende/keerde weder-om/ ſonder yet te connen doen/naer dat zijn volck meeſt den heelen dach in ſlagh-ordre gheſtaen hadde.

Den 9 Julij lach 't Legher ſtille; ende om dat-men vernam dat den vyandt te nacht ghestopt hadde alle de wegen op giſteren gemaect/ ende af-gheworpen de bruggen over de Beecken/ſach-men wel dat ſy niet gheſint en waren te ſlaen/ende even-wel en worde niet gheraden ghevonden dieper in't Landt te trecken / om 'tghevreeſ de ghebreck van vivres; maer ordre gheſtelt om op morghen weder-om te keeren. Des avonts creegh Pr. Mauritz een al-arm in zijn Legher /alleen om ghevecht van zijn eyghen volck/ ſonder datſe opt vyandt ſagen ofte vernamen: ſelfs niet om een ſchermutſinge ofte eenighen anderen af-breuck te doen/ſoo dat deſen toght eenen toght was ſonder vyandt te ſien/ofte te bevechten.

Waeromme dē 10 Julij Pr. Mauritz ſiende zynen vyandt ſoo ſterck beſchanſt/ oock ſeer ſterck van volck / by hem hebbende eenē hoop Italianen/onlangs by hem ghecomen ende nu wel 20 duyſent ſterck zijnde; oock by hem hebbende wel 18 ſtucken gheſchuts/heeft reſolutie moeten nemen wat hem beſt te doen waere: de ſwarigheden vandē door-toght werden voorghelept/de wegen quaet/ 'tghetal vande wagenen groot/oock de moeyte om de weghen voor ſoo grooten waghen-tuygh te maken ende bereyden. De Luyckſche ſteden vonden ſy traegh in't Broot-backen voor haer gelt; jae der menſchen ende peerden waeren ſoo vele / datmen geen voorraet tot alle behoeften vinden conde; mede ſoo en was des Corens Oogſt noch in 14 daghen daer niet reede; ende wat ſecrete aenſlaghen hun faelgeerden/ is noch niet int licht gecomen: ſy waren te ſpade aen-gecomen/om de by-een-comſte vande Italianen metten Admirante te beletten/ende die te ſlaen. Waer-omme ſy beſloten eenighe ſtadt van importantie te belegghen/eenige Antwerpen voor-ſlaende/ daer toe veelderhāde nootdruft noch ongereet was: Ten leſten reſolveerdēſe te keeren/ende de ſtadt Grave te beleggen/ als doen bequaemſte/ende daer des Admiranteus Leger te verwachten.

P. Mauritz keert in zynen tocht terugghe.

Hier over zijnſe den 10 Julij weder te rugge getrocken eñ gelegert by Haſſelt in een Dorp Alken / daer 't Legher oock den 11 bleef / door dien 'tvolck ſoo vermoeyt was van't marcheren/uyt oorſake van een extraordinaris bangh ende heet weder/ dat ettelijcke ruyteren in haer harnaſch verſticktē ende doodt van-de peerden vielen/ende dat het voet-volck van groote hitte ende bangicheyt by-den wege bleef ligghen: waer-omme Pr. Mauritz ende andere Overſten alle behendicheyt ghebruycken moeſten int marcherē/properlijck eñ langſaem/om 'tvolck te verſchoonen ende te verquicken/daer af vele ontrent de midder-nacht eerſt in't Logement quamen / die onder weghe waeren blyven legghen/ende ten leſten noch voorts quamen ende 't leven behielden; die anders s'nachts by-den weghe van-de nacht-coude ende ongerieſ gheſtorven ſouden moghen hebben/ ende even-wel blevender dien dach wel 40 menſchen doodt/ die van-de hitte verſmachten. Die ſelve hitte heeft-men dien tijdt noch elders al-omme ghevoelt inde om-liggende Landen. Daer verliepen doen oock veel Engelſchen over nae s'Hertogen Legher/die paſpoort nae Engelant van hem vercreghen.

Den 12 Julij trock het Legher op voor-by Haſſelt tot Soorhoven/ende werden by die van Haſſelt gherieſt met alderhande nootdruft van bier ende broot/ ſo datter uyt de Stadt poorten comende ghetelt werden 86 waghenen/elck met 160 ende 170 brooden gheladen / elck broot van ſes pont.

Den 13 Julij paſſeerden een Heye/met eenen grooten donder ende couden ſlagh-reghen / ende legerden tot Helchteren/den 14 tot S. Hubrecht Lille/den 15 legherden tot Heeze.

Den 16 Julij zijn ghecomen voor Helmont/ daer Prince Mauritz by een Trompetter 't Caſteel dede op-eyſſen/zy antwoorden/ dat zy noch geen geſchut gheſien hadden/waer over terſtont 6 ſtucken gheplant werden aende Weſt-zyde der Stadt/maer nae eens af-gheſchoten/ hebben zy 't Caſteel over-ghegeven/dies ſ'anderen-daechs ontrent 40 ofte 50 Crijghſ-lieden daer uyt trocken.

Den 17 Julij marcheerde 't Legher door de ſtadt Helmont/door den Peel/ ende logeerden in het Dorp Volckel ende Vden.

Pr. Mauritz belegert de ſtadt Grave den 18 Julij.

Den 18 Julij is Pr. Mauritz ghecomen met het Legher voor de ſtadt Grave/daer neder-geſlagen/ende den 19 haer quartieren gemaect: Pr. Mauritz ſloegh hem neder in't Ooſten vande ſtadt aenden Maeſ-cant / al-waer een Brugghe over de Maſe ghemaeckt werdt / 230 treden langh: Graef Willem van Naſſouwe lagh aende Zuydt-zyde der ſtadt/ ende d'Enghelſe onder den Generael Vere aende Weſt-zyde / al-waer noch een Brugge over de Maſe geſlaghen wert/ waer dat terſtondt aen-quamen veelderhande ſchepen uyt Hollandt met alderhande goet ende victualie.

Hier werdt terſtont allen vlijt aen-ghewent om't Legher al-omme wel te beſchanſen / ſeer breedt ende wijdt/ de gheleghentheyt dat vereyſſende/want des Eertſ-hertoghs Legher onder den Heer Admirant / van Thienen af hem was comen volghen: waer-omme ten eerſten dwongen die vander ſtadt haer half mane die zy hadden over de Maſe/te verlaten: eñ hebben voorts ſoodanighe ſtercke begravingen daer ront-omme ghemaeckt / als niet vele om eenighe ſtadt te vooren geſien was/ met eenen gracht anderhalf Spieſie diepe/eñ een borſt-weeringe met ſtrijckweeren op malkanderen flancquerēde/ met veel reduiten ofte kleyne ſchanſen beſet / een muſquet ſcheut d'een vanden anderen / dieder tuſſchen de 60 ende 70 in ghetale waren/als Caſteelen ende Torens/ ront-omme de ſtadt met grof gheſchut beſet / ende ſoo waren deſe drie Leghers elck beſchanſt ront-omme ſoo groot als de ſtadt ſelve/ eñ alſoo mette ſelvighe beſchanſinghen d'een aen d'ander ghehecht / zijnde een Duytſe myle ende meer d'omme-gravinghe van Ooſten/over het Zuyden totten Weſten toe/behalvē aen d'ander zyde vande Maſe/ daer oock ſulcken beſchanſinghe was vande een brugghe totte andere / dat oock by-naeſt een myle weeghs was.

Voorder werden daer uyt elcken byſonderen Legher/approchen ghegraven nae de ſtadt toe/ die beghonnen van buyten ſcheut der ſtadt Canons/die al crom ſlangh-wijs liepen/ ende naer-

Beſchryvinghe van Pr. Mauritz Legher.

der de ſtadt haer in vele grachten verdeylden/ ſo diepe/ dat de op-geworpen eerde/ een man daer in gaende/ bedeckte/ ſo dat die vander ſtadt hun niet ſien conden/ ende deſe grachten ofte trencheen ſoo wijdt meeſtendeel datter eenen wagen conde paſſeren: deſe weghen waren om de Beleggers te gheleyden op de plaetſen daer het geſchut gheplant ſtondt/ hier ende daer op hooger plaetſen/ mede ront-omme beſchanſt.

Deſe trencheen ofte weghen leyden oock tot inde gaelderyen/ dat zijn bedeckte weghen die ſy ſoo heeten/ om aende ſtadts-wallen ende grachten te comen/ ende zijn in-ganghen ofte gewelfde camers/ ſoo wijt/ dat eenen waghen daer kan in-ryden/ neffens ofte onder de aerde gemaeckt/ boven overdect met berders/ onderſet met houte balcken ofte maſten/ ende met aerde bedeckt/ daer-mede ſoeckende van onder deur de grachten aende ſtadts-wallen te naerderen/ altijt van binnen ende van ondere ende voor haer de aerde op-worpende/ door een kleyn ghelaten gat/ daer zy geſtadich de aerde deur ende over werpen/ tot datſe ſoo veel gevult hebben dat zy de gaelderye verlenghen/ ende 'tſelfde gat naerder brenghen konnen/ ende maken ſo ten leſten wegh door het gevulde tot aende wallen toe/ ende van daer upt beginnen zy dan te maken heure Mynē/ ondergravende ofte ſapperende der ſtadts-wallen ofte bol-wercken/ eñ comen ſo onder der verweerders voeten/ dickmael eer zy dat wel weten/ ende doen dan die plaetſe met buſcrupt op-ſpringhen/ ende inde locht vlieghen. Dit hebben wy ſelve met groot verwonderen voor de ſtadt Grave ghesien/ ende binnen die gaelderyen geweeſt den 3 Septembris/ die alſdoen wel 12 gebinten/ ſoo zy't noemen/ ghevordert was teghen een Ravelijn in't Ooſte: alſo zy oock van de ander quartieren genadert waren tot aende grachten/ daer waren mede Reduiten vande verſcheyden batteryen/ daer twee/ drie ofte meer ſtucken op ſtonden/ die gheduerichlijcken ſchoten in ende op de ſtadt/ ofte plaetſen daer eenigh tegen-weer van mochte gedaen worden/ ofte beletſels aende gravers mochte geſchiedē. Dit ſal dienen eens voor al voor beſchrijvinghe wat deſe approchen zijn/ ende wat deſe gaelderyen/ mynen ende ſapperen effectueren/ ende op deſe maniere wert deſe ſtadt aen-ghetaſt/ alder-eerſt den 22 Julij werde een batterye van 6 ſtucken gheſtelt tegen de ſchanſe ofte halve mane over de Maſe/ die de beleggers ſ'avonts in-creghen met verlies van ontrent 40 man. Wy ſullen nu wat vande ſtadt verhalen.

Beſchrijvinge der ſtadt Grave.

Grave is de Hooft-ſtadt van't Landt van Cuyck/ op de Maſe in Brabandt ghelegen/ eertijdts onder Gelren gheweeſt/ maer daer na onder Brabant ghecomen/ eñ werdt Maximiliaen van Egmont/ Grave van Buren verpant: de Prince Willem van Orangien/ die zijn eenighe dochter troude/ heeft die voorts ghekocht met alle de toe-behoorten/ ende heeft die alſoo eenen tijdt langh beſeten/ dan nae de Pacificatie van Gent/ vande Spaengiaerden wegen daer eenich Duyts garniſoen in liggende/ werden van Princen volck/ met behulp vande Borgerye daer upt gheſlaghen/ byde 40 daer doot blyvende: daer na werdt vanden Prince van Parma belegert Anno 1586/ als wy vooren in't 13 Boeck verhaelt hebben/ ende werdt hem ſlechtelijck over-ghegheven vandē Heere van Hemert/ ſints is die ſtadt (ſeer ſterck van gheleghentheyt) noch veel ſtercker ghemaeckt met Bol-wercken/ Ravelins eñ Contre-ſcharpen/ zijnde een vande ſterckſte in Nederlandt: daer was voor Gouverneur binnen Antonio Gonzales Spaengiaert/ maer ſoo daer Belech ghevreeſt was/ ſoo begaf hem mede daer binnen Don Inigo Dotaiola een ervaren Crijghſ-man/ met eenigh volck meeſt Italianen ende Spaengiaerden/ ende eenighe Vendelen Hooghduytſchen/ onder Paugus Gallays upt Tyrol/ Lieutenant vanden Colonel Tyſlingh/ ſamen wel ſterck 1500 mannē/ behalven de borgers/ die mits den overlaſt van't garniſoen boven drie ofte 400 niet ſterck en waren: de ſtadt was van als wel verſien/ van gheſchut/ ammunitie ende victualie.

Den 8 Auguſti vielen die vander ſtadt upt op Graef Willems trencheen/ 'tgevecht duerde een ure/ met verlies van 13 man/ ende vāde Beleggers wel 30 ſoo verſlaghen als ghequetſte.

Den Admirant comt tot ontſettinghe van Grave.

Den Admirāt van Arragon met Graef Frederick vanden Berghe/ ende ander Overſte des Eertſ-hertoghs Legher/ nu ſterck by een vergadert/ is nae het Landt van Cuyck ghecomen/ eñ daer eenighe daghen gheleghen: terwyle dat Pr. Mauritz nu zynen Leger ſeer al-omme geſterct hadde/ ſoo is hy den 10 Auguſti met ſchoonen daghe comen marcheren na het Leger eñ quartier van Prince Mauritz/ tot op een half ure na by/ al-waer neder-gheſlaghen is in't Dorp van groot Lijnde/ ende om te beter victualie te hebben/ heeft een brugghe over de Maſe gheſlaghen/ ende hem wel beſchanſt/ dit die vāder ſtadt ſiende/ triumpheerden van blyſchappe met ſchieten: tuſſchen den 12 ende 13 Auguſti ſchoten die van der ſtadt eenige ſignael ſchoten/ ende deden vierteycken/ daer op den Heer Admirante weder ſchoot ende ſignael dede: den 13 vroech dedē die vander ſtadt een ſtercken upt-val op't voorſz. Graef Willems quartier/ ende ten ſelven daghe ſo verthoonde hem den Admirante met zijn Legher naerder te voete ende te peerde: maer van alle kanten upt Pr. Mauritz Leger dapper beſchoten zijnde/ keerde weder na zijn Logement. Die van binnen vielen oock den 15 upt opt Enghels quartier wel 300 ſterck/ treften d'een den anderen ſoo naer/ dat zy met Spieſien malkanderen op't lijf ſtaken: daer bleven doodt van de Enghelſen/ Capiteyn Keys Hertoghſen/ een gebooren Deen/ maer Capiteyn onder d'Engelſe/ met 16 ofte 17 anderen/ ende wel 50 van die van binnen/ ſoo doodt als ghequetſt.

Die van Grave doen upt-vallen.

Den 17 Auguſti deden die vander ſtadt weder eenen upt-val wel 700 ſterck op't Enghels quartier/ het ghevecht duerde een goede wyle/ dan alſoo het gheſchut al-omme op haer geſtelt werde/ moeſten zy vertrecken/ daer bleven eenighen aen weder-zyden: Den Admirants Leger verthoonde hem mede in een ghedeelte van over't water/ maer en deden gheen ghewelt/ dan eenighe ſcharmutſelen vanden wachten van weder-zyden/ ende brochte op de andere zyde zijn gheſchut ſoo nae als hy conde/ ſoo dat hy ſchoot in't Legher van Pr. Mauritz ende andere/ dies datmen daer dicke beſchanſinghen moeſte tegen maken van dicke aerde wallen.

Andries de Roy Ingenieur wordt voor Grave gheſchoten.

Daer bleven hier ende daer vaſt cloecke mannen geſchoten/ als den kloecken Ingenieur Andries de Roy/ in eē wit Wambays over de trencheen ſiēde/ een man daer Pr. Mauritz veel van hiel/ om zijn induſtrie/ wetenſchap/ verſtant in beſchanſinghen ende belegh van ſteden/ hem toeſchryvende het winnē der ſteden: daer bleef mede een ander Ingenieur Jacob vanden Boſſche: den Capiteyn Meetkercke werdt ſeer ſorghelijcken door de ſchouderen geſchoten/ alſo oock Capiteyn Morgam.

Den Generael Vere gequetſt/ in zijn plaetſe gheſtelt Gr. Hendrick vā Naſſou.

Den 22 Auguſti werdt den Generael vande Enghelſe Sire Franſoys Vere inden hals ende kake gheſchoten/ daer werdt gheſuſpecteert dat eenighe van zijn eygen volck dat mochte gedaen hebben/ zijnde onder vele van zijn volck niet wel bemint/ eñ ſoo hy ongheneſelijck ghequetſt was/ ja doot gheſeyt was/ ſoo werdt in zijn Enghels quartier Overſte geſtelt in zijn plaetſe/ dē Grave Hendrick Frederick van Naſſou/ Pr. Mauritz broeder.

Den Admirant begoſte in zijn Leger gebreck van victualie te hebbē/ mits dat het in Brabant al-omme af-geteert was/ dat welcke mits quade betalinghe onwillicheydt onder zijn Crijghſ-volck maeckte/ dies op Pr. Mauritz Legher ſoo ſterck beſchauſt/ qualijck yet heeft connen voornemen/ waer-omme al-daer niet langher conde blyven liggē/ maer hadde dē 21 Auguſti ſnachts een aen-ſlagh gemaeckt om in Pr. Mauritz beſchanſinghen in te breken/ tuſſchen zijn eñ Graef Willems quartier/ maer terwyle datter leeren/ ſchuppen/ houweelen om door te breken byder handt ghebrocht waren/ is 'tſelfde ontdeckt/ ſoo dat Pr. Mauritz Leger geheel op de bene was/ ende hem wederſtant thoonde/ dies is daer van weder ghevlucht/ latende zijn leeren/ waghenen mette ghereetſchappe achter/ die daer ſmorgens ghevonden werden/ ende is metten gantſen Legher den 23 Auguſti op-ghebroken den ſelven morghen-ſtondt zijn bagagie voor-ſendende.

Admirātes aenſlagh op Pr. Mauritz Legher gedaen/ vertreckt dē 23 Auguſti ſonder t'ontſetten.

Den Heere van Grobbendonck Gouverneur van s'Hertogen-boſch/ verſochte den Admirante dat hy met het Legher ſoude comen tot Ravenſteyn/ daer hy beter victualie vinden ſoude/ ende ſoude daer-mede beletten eñ af-ſnyden den toe-voer vande victualie van Pr. Mauritz Legher/ die hem van beneden uyt Hollandt t'ſchepe toe-ghebrocht werdt/ maer dat uyt ander redenen wert niet gedaen/ ende trock op mettet Legher nae Venlo: dies Pr. Mauritz hem mette Ruyterye ghevolght was/ ſonder achter-halen/ want hy te verde voor was/ ende duchtende oft hy mochte nae Berck ofte Meurs trecken/ ſont Graef Ernſt van Naſſouwen met een deel volck derwaerts/ maer den Admirant ſochte in Venlo (daer onſterck garniſoen in was) te gheraken/ maer te vergeefs/ dies op-trock na Maeſtricht/ om dat het Legher uyt ghebreck gheheel begoſte te mutineren/ principalijcken de nieuwe Italianen/ die ſonder gelt hun ſelvē qualijck conden behelpen/ dies met menighten over-liepen in Prince Mauritz Legher.

Die vander ſtadt Grave warē miſtrooſtich van des Admirants vertreck/ dan gelijcke-wel hebben haer ten uyterſten ter weere gheſtelt/ vele vielen s'nachts uyter ſtadt ende gavē haer over/ eñ affirmeerden gheen ghebreck ofte noot inder ſtadt hadden/ eenlijck gebreck van volck/ ende 't miſtrouwen van ontſet/ benam hun veel 'therte/ alle de Over-loopers heeft Pr. Mauritz een Paſ-poort ghegheven/ eñ eenen gulden inde borſe/ ende alſoo vertrocken nae het landt van Cleve/ ofte nae Zeelandt/ om door Vranckrijck nae huys te paſſerē/ daer en tuſſchen werden de approchen op de ſtadt ſeer ghenaerdert/ d'Enghelſen onder't beleyt van Sutton Lieutenant Colonel van Horatio Vere Riddere/ beſprongh den 5 Septembris de half mane vander ſtadt/ wat buyten de Contre-ſcharpe vanden Beir liggende/ die zy in-namen/ daer ſy een batterye teghen de ſtadt op ſtelden/ ende beſchoten het gheſchut der ſtadt dat haer gravers beſchadichde/ eñ ſoo mede by-wylen door de huyſen. Den 7 Septembris deden de Belegghers een aen-loop op de halve mane/ legghende voor de Bergh-poorte/ die ſy forceerdē ende inne namen/ maer om datſe daer binnen niet bedeckt en waren/ moeſten zy de ſelve weder verlaten/ daer bleven doot den Capiteyn du Puis/ ende ghevangen den Capiteyn Viſe/ ende den Lieutenant van Seridos: aende zyde vande Engelſen/ naer den ſteenen Beir toe/ werde by die vande ſtadt uyt-gevallen/ daer den Lieutenant van Capiteyn Charles Morgan/ die weder-ſtandt meynde te doene/ eñ ghequetſt wordende/ wert van zijn volck verlaten ende vanden Vyandt wegh-gevoert/ maer werdt ten leſten gereconvieert by Capiteyn Richart/ die met zijn volck die vander ſtadt dede vertrecken/ ende dat was den leſten uyt-val.

Van Prince Mauritz quartier/ daer waren by die vander ſtadt alle hun buytē weeren verlaten/ ende die Belegghers quamen met 2 gaelderyen tot in't Contre-ſcharp/ ende dē 14 Septembris waren gecomen in't rampart van een vande ſtadts bol-wercken aende Maſe liggende/ met eenigh verlies/ het welcke die vander ſtadt aen de omligghende ſteden met vier ende licht ſ'nachts uyt den Toren brandende te kennen gaven/ maer geen ontſet voorhanden/ haer volck ſeer met het dagelijcks ſchieten vermindert ende gheſleten/ eñ nu ſiende apparentie dat de gaelderyen vande ander quartieren mede in vijf dagen ſouden aen haer ramparden weſen/ hebben nae een goet accoort ghetracht/ verſoeckende ſprake/ waer-omme den Heere Sidlenſky uyt-gheſonden werdt/ die de ſake ſoo verre bracht/ dat die van binnen Gedeputeerden uyt ſonden aen Pr. Mauritz/ ende Gyſelaers inne namen/ ende ſoo werde 't accoort den 18 ende 19 Septembris met haer op de over-leveringhe beſloten/ dat welcke Pr. Mauritz te gewilliger dede/ om dat de wateren vande Maſe ſeer begoſten te waſſen ende te hooghen/ ende apparent was/ dat hem 'tſelve veel moeyte eñ becommeringhen in zijn begravinghen/ approchen ende gaelderyen ſoude ghemaeckt hebben/ alſo wert daer nae twee maenden belegh beſloten.

Die ſtadt Grave ſoeckt te parlementeren.

Dat den Gouverneur eñ Crijghſ-volck uyt trecken ſouden met vlieghende Vendelen ende bagagie/ ende hebben daer toe 150 Waghenen tot Dieſt toe/ daer vooren latende Oſtagiers. De Over-loopers die ſouden mede ghenieten 'tſelfde accoort als andere/ als oock des Coninghs Officiers: de ghequetſte eñ ſiecke mette andere mochten na haren wel-ghevallen t'ſchepe nae Maeſtricht vertrecken: De Officieren vande vivres/ gheſchut ende amunitie/ ſouden 'tſelfde over-leveren moeten aende Commiſſariſſen van Pr. Mauritz/ ſonder verminderen ofte te bederven: den Gouverneur moeſte beloven/ by den Eertſ-hertoghe de handt daer aen te houden/ dat dē Borgheren ende Magiſtraet der ſtadt ſouden worden gherembourſeert vanden gelde den Gouverneur ende Soldaten gheleent/ eñ dat metten eerſten. Het garniſoen ſoude s'anderen-daechs vertreckē/ ofte ſouden 200 mannen laten in't Caſteel ende Bol-werck van dien comen/ ghedaen den 19 September.

Over-gedinghe eñ capitulatie vande ſtadt Grave den 19 Septemb.

Hier over zijn zy s'anderen-daechs uyt ghetoghen/ liever dan 200 man inne te nemen/ hoewel zy noch niet alle reede waren. De Borgherye verſochten mede aen Pr. Mauritz/ als haren Pant-heere haer in genade op te nemen/ eñ alles verghevende/ haer nemen in zijn ſauvegarde/ confirmerende alle hun privilegiē. Nopende de Religie/ mochten blyven elck ſoſe wilden/ ſonder onderſoeck ofte recherche/ maer inde executie ſouden getracteert worden als andere ingeſetene der Vereenighde Nederlanden: deſgelijcken ſoo ſouden haer oock moeten reguleren de Bagynen ende Cruys-broeders. De Borgers ſouden tijt hebben van ſes maenden/ om byden Eertſ-hertoghe te mogen vervolgen

Capitulatie vande Borgherye van de ſtadt Grave met Pr. Mauritz.

haer ſchulden/ofte noch langher tÿdt/ met kenniſſe vanden Gouverneur ofte Magiſtraet: Alle Gheeſtelÿcke ofte Weerlÿcke perſoonen ſouden tÿdt hebben van drie nae-volghende jaren/ elders te vertrecken ende weder-keeren/ eñ met hare goederen handelen na haer goet-duncken.

Op't verſoeck van bevrÿdt te weſen van-de generale middelen ende Hollandtſche Impoſten/ in conſideratie van haer armoede/ eñ mede op dat het garniſoen te beter mochte ghelogeert ende geaccommodeert weſen/ volghende de Hollantſche ordonnantiē in ledige plaetſen/ daer op ſoude gelet worden nae redelÿckheydt ende behooren. Ende dat de ſtadt ſoude bevrÿdt weſen voor twee Jaren vā alle perſonele ſchulden ende actien op't Corpus vande ſtadt ghepretendeert. In dat accoort ſouden mede begrepen zÿn die abſenten in ſtadts dienſten ofte anderſins uyt zÿnde. Verſochten oock dat de hoven uyter ſtadt grachten uyt-ghevult / daer van Octroy zÿnde vanden Hove / ofte ander veſtingen / nae haer ſtadts rechten ſouden moghen blyven aen hare proprietariſſen: waer-op wert gheſeyt/ gheexibeert zÿnde de Octroyen/ ſoude daer-op gelet worden/ende ghedaen naer behooren. Aldus ghedaen den 18 September in't Legher 1602.

Nae deſe contracten is het garniſoen daer den 20 September uyt-getrocken/ontrent 800 mannen ende 200 gequetſte/ de reſte van 1500. Onder de belegghers waren oock vele gheblêven / alleene wel 400 Enghelſchen / ende noch alomme vele inde Gaſthuyſen geſonden/onder haer regnerende een quaede ſiecte/ niet veel beter dan Peſte.

Pr. Mauritz wordt Erf-heere ghehult in Grave.

Pr. Mauritz is noch den 28 September aldaer ghehult als Erf-heere vanden Lande van Cuyck: ende daer vergaderden ſoo wel in't Leger als inde ſtadt de ghecommitteerde Staten Generael/ordere nemende van het Leger op te breken/ af-danckende ende betalende de Hoogduytſche Ruyterie / noch die toe-legghende een halve Maent ſoltz voor af-treck; ende namen mede een reſolutie hoe te handelen mette overloopers ende gemutineerde vanden Admirantes Legher/want die veel verliepen.

Daer wert binnen den Grave Gouverneur gheſtelt den Heer Pieter Sidluitzky / een man cloeck ende vroom/die Sergiant Major van't Legher was gheweeſt/ende de Landen langhe trouwelÿck in hooghe offitien ghedient hadde/ende Mabuſe werdt daer Sergiant Major gheſtelt.

Groote mutinatie in des Eertſ-hertoghs Legher/ onder den Admirante.

Wy hebben voren ghemelt vande beroerten eñ miſcontentemēt die daer was in des Eertz-hertoghs Legher / onder der Admirante van Arragon/by ghebreck van betalinghe / principalÿck onder de ouſte ſoldatē; de nieuwe Italianen ende Borgondiers verliepen vele: waeromme den voorſz. Admirante wÿſſelicken dede zynen Leger verder van zÿn vyandē te leggen/ zÿnde onder zÿn volck qualÿck bemint ende veracht /hem noemende el gran capitan del Roſario, om zÿn devotie: maer alſoo hy getrocken was nae Venlo / om te verſoecken oft hy daer meer garniſoen hadde connen in-leggen/ſoo is de mutinatie ghemeerdert. Ende alſoo hy hem ſtrenghelÿck ghenoech teghen hun droech/ſoo zÿnder 10 ofte 12 hondert vā zÿn volck uyt het Legher gheweken/ ende hebben een cleyn ſtedeken in't Landt van Luyck/Hamont genoemt/ in-ghenomen; dat welcke den Admirante terſtondt wilde beſpringhen met zÿn ghetrouſte volck te voet ende te peerde / maer ſy zÿn hem ontweken; ende een onder haer / zÿnde van-de verbannene van Geertruyden-bergh/Papauken ghenaemt/heeft den Pr. Mauritz aengheboden / zynen vyandt eenen hoop goede ruyteren ende voet-volck af te leyden/ ende ten dienſte vande Vereenighde Landen te brengen/ ſo hy zÿn remis ofte perdoen mochte verwerven. Deſe preſentatie wert wel overleyt/ ende mits wantrouwicheydt wel bedocht/maer niet gheconſenteert/noch oock niet af-geſeyt / dan haer wert alle faveur ende trouwe gonſte toe-gheſeyt/ſoſe haer wel eñ trouwelÿck regeerdē/etc. Hier over hebben deſe Ghemutineerde haer in Brabandt begheven tot Grobbendonck/ dagelÿcx vermeerderende / ende zÿn ten leſten tot Hooghſtraten gecomen / waer ſy goede ordonnantien onder hun gheſtelt hebben/ ende rontomme de Boeren tot contributien gedwongen.

Ghemutineerde nemen Grobbendonck/ ende ſtercke Hoochſtraten.

Den Eertzhertogh om deſe inconvenienten voor te comen/ was uyt Vlaenderen tot Antwerpen ghecomen in't leſte van Julio / latende de Infanta tot Ghent. T'antwerpen ontleende hy 'tghelt daer-mede hy den Legher onder den Admirante dede marcheren/ met een derde van een Maent ſoltz betalinghe / dat een cleyn ghelt was; hier door ſe verlieten veel Italiaenſchē ende ander gebieders/het Leger/als warē veel treffelÿcke / Theodore Trivultio / Alfonzo d'Avalos/ Fernande Cariglia/Martin Lopez/ende Emanuel Texera/ Maeſtro de Campo/ende andere uyten Crÿghs-raet gheweert/ dat welcke het Crÿghs-volck generalÿcken eenē af-treck maecte; ſo dat de 9000 Italianen tē leſten op 3000 geſchat warē/ de reſte waren verloopen ofte by de ghemutineerde gevoecht/ ende daer en quam uyt Spaengien luttel hulpe/ mits regeeringe van eenen jongen Coning/ ende Raetſheeren van verſcheydē opinien. Om deſe ſwaricheden wech te nemē/werter geſeyt; dat Don Johan de Medicis/baſtart van Florencen/ daer ſoude comen om te ſuccederen inde plaetſe des Admirants; dan daer is niet vā gevolght/uyt oorſake ſoo-men acht/hy dien ſwaren laſt in die confuſie niet aen-nemen wilde.

Ghebreck van gelde bydē Eertſhertogh.

Dat garniſoen van't Antwerps Caſteel begoſten mede met mutinatie te dreyghen / maer de ſtadt van Antwerpen ſpraken ofte verbonden haer voor haer-lieden betalinghe ofte ſoudye/ende ſoo waeren ſy te vreden gheſtelt.

Den Eertzhertogh trock nae Bruyſſel om ghelt/daer hy mede/ om de menichvuldige diſorderen niet willecom en was : daer was een vergaderinghe van Staten beſchreven / maer reſolveerden luttel goets tegen ſo groote diſorderen. Den Hertogh dede al-omme veel Boeren ende Landt-volck inde Walſche Landen op-lichten/niet alle tot eyghen defentie / maer mede tot zÿnder verſterckinge/ ende om de gemutineerde te ſlaen ofte te weder-ſtaen / hem onder zÿn Crÿghs-volck niet wel betrouwende/dan op eenighe die beſt ende wel betaelt waren: want het Hooghduytſch regiment van Barlaymont ſtondt oock om te mutineren/eñ ſochten om binnen Dermonde in Vlaenderen te comen. Den Eertzhertogh trock nae Toren ende ſoo in zÿn Leger/ daer hy den Admirante van zynen dienſt af-danckte / by ghebreck van ghelde; die daer nae in Spaengien trock / daer hy oock niet ſeer willecome was. Den Eertzhertogh vercreegh mede met liſtige behendicheyt eñ ſchoone woorden/meer Crÿghs-volck te voete ende te peerde binnen Venlo / daer dat garniſoen geen meeſter was/ende de ſtadt geen meerder garniſoen hadde willen in-nemen/ eñ ſoo verſekerde hy die ſtadt wel voor hem.

Venlo daer brenght den Eertſhertogh meer garniſoen inne.

Van daer trock hy op Liere / al-waer hy

1602.

ſochte met eenich Crijghs-volck ende de vergaderde Boeren/ met Borgherſche Soldaten van om-ligghende ſteden/ de ghemutineerde te ſlaen/ die haer tot Hooghſtraten ſeer gheſterckt hadden/ van waer ſy het plat landt rontomme rantſoneerden/ ſoo dat ſy haer dagelijcx al-omme ontſagghelijck maeckten/ ende s'Hertoghs macht luttel vreeſden.

Als nu dit Eſquadron vande ghemutineerde grooter werde/ ende den overlaſt niet lydelijck/ ende van quaden exemple/ ende geen gelt voorhanden/ ſoo heeft den Eertz-hertogh metten Spaenſchen Raet/ ghenoech teghen het advijs vande Staten ende Landen/ ende der ſelviger Raetſheeren/ gereſolveert de ghemutineerde te proſcriberen/ dat is te verbannen/ ofte uyt-roepen als verraders ende ſchelmen: het Placcaet daer van/ om dat het Hiſtoriael is/ ſtellen wy hier by/ ende luyt aldus.

Proſcriptie vande Ghemutineerde.

Alſoo wy onſen Legher hadden doen vergaderen/ om te ontſetten de ſtadt van Grave/ die de vyandt belegert heeft/ ende al-waer de Soldaten daer inne zijnde/ ſich vromelijck verweeren/ ende grooten prijs ende eere behalen. Ende gaende ſelfs in perſoone om dit in't werck te ſtellen/ zijn bericht gheworden/ dat ſommighe Soldaten van onſen voorſz. Legher/ die ſeer nae by des vyandts Legher was/ onder ſchijnſel van te willen muytineren/ om te becomen 'tghene ſy valſchelijck voorderen hun ſchuldich te zijn; hebben ſchelmſche wyſe verlaten hun Vendels ende Vanen/ ende nae vele aenſlagen op verſcheyden plaetſen/ hebben by ſchelmachtighe ende verradelijcke middelen inghenomen het Caſteel van Hooghſtraten; ghevende by vele ende crachtighe teeckenen te kennen dat ſy tracteren ende correſpondentie houden met onſe vyanden/ ende ſich met hun willen behelpen: 'twelck by alle redenen ende wetten verboden wort/ ende noyt by andere Soldaten ghepleget is gheweeſt. Maer ter contrarie/ de ghene die hier te vooren in mutinatie waeren/ als den vyandt eenighe van onſe ſteden belegert heeft/ of dat wy volck van doen hadden om eenighe Oorlooghs verrichtinghe/ zijn uyt de plaetſen ghecomen daer ſy waren/ ende ons gedient met grooten yver ende ghehoorſaemheyt: Ende alſoo de principaelſte op-roerighe van dit verraedt ende ſchelmachtighe daedt/ zijn perſonen die-men niet/ ofte ſeer weynich ſchuldich is; als weſende corts herwaerts-over aenghecomen/ ende andere die gheweeſt zijn inde alteratien van Dieſt/ Weert ende Karpen/ al-waer-men onlangs afgherekent ende betaelt heeft 'tghene men hun ſchuldich was: Jae 'tis volck die gewoonlijck zijn muterien op te ſtellen/ om deur dien middel te ghenieten het gelt vande contributien/ ſonder ons eenighen dienſt te doen; ende die d'andere bedroghen/ bedwonghen/ ende opgherockt hebben/ om deſen verradelijcken handel te helpen aenſtellē: waer door wy belet worden in het vol-brengē van het ontſet van hunne belegherde mede-gheſellen ende ſpits-broeders; ende voorts alle andere goede voort-ganghen die wy teghens onſe vyanden ſouden moghen doen. Ons over ſulcx verobligerende onſe wapenen teghen hun te keeren/ als tegen onſe eyghen ende inwendighe vyanden; jae ſchadelijcker dan die/ overmits des vyants macht daer door grootelijcx wordt vermeerdert; ende naedemael dit feyt is nieu/ vuyl/ leelijck/ van quaede conſequentie/ ende weerdich om exemplaerlijck gheſtraft te worden. Daerom ſoo iſt dat/ begheerende te verſien tot onderſtant vande ghemeene ſaecke/ ende wel-vaert van onſe vaſſalen ende onderdanen/ Ordineren ende bevelen aen alle Soldaten ende perſoonen van hunnen aenhang/ op't Caſteel van Hoochſtraten zijnde/ oft die al-daer/ oft in eenighe andere plaetſen/ onder't ſchijnſel vā gemutineerde/ ſich by hun ſullen voegen/ dat ſy binnen drie dagen naer de publicatien van deſen/ weder-keeren naer hunne Vanen oft Vendelen/ oft wel ſich preſenteren aen den Gouverneur van Liere oft van Herentals/ om hen naer hunne voorſeyde Vanen ofte Vendels te beſtellen/ al-waer ſy ſullen ruſtelick ende vredelijck ontfangen worden/ ghelijck of deſe alteratie niet gheſchiet en ware; hun-lieden beloovende in Princelijcke woorden ende trouwe/ dat nu noch in toe-comenden tyde/ ſy om deſe ſaecke niet gheſtraft/ noch onderſocht ſullen wordē/ al waer't ſchoon ſaecke dat ſy waren vande principaelſte muytmakers/ maer ſullen ghetracteert worden met goede gunſte ende affectie/ gelijck wy oock hun volcomen vernoeginghe willen doen gheven/ als aen perſonen dien wy alles goedts begeeren. Ende indien ſy ſulcx niet en doen/ de voorſeyde drie daghen over-ſtreken zijnde/ ſoo de ghene jeghenwoordelijck by hun weſende/ als andere die ſich met hun ſouden mogen voegen/ hebben wy van nu voor als dan verclaert/ ende verclaeren voor Rebelle verraders ende ſchelmen/ ghecommitteert hebbende Crimen Lege Majeſtatis in primo capite; ende over ſulcx verweſen totter doodt/ ende hunne goederen verbeurt; de welcke wy willen terſtont gheincorporeert ende toe-gheſchreven te worden aen onſe Domeynen. Ghevende oorlof aen allen ende eenen yeghelijcken/ van wat qualiteyt/ conditie/ ofte ſtaet ſy zijn/ de voorſeyde ghemutineerde vryelijck te moghen doodt-ſlaen/ ſonder eenichſins te miſ beuren/ wien van hun dattet oock ſy/ al-waer't onverſiens oft anderſins/ ſoo het hun lichtelijckſt ofte beſt moghelijck ſal weſen. Ende wien dattet ſy die ſulcke doodt-gheſlagen ſullen hebben/ ſal voor elck hooft vande voorſeyde gemutineerde ghegheven worden thien Croonen: ende voor de ghene die gheweeſt hebben ordinariſe Officiers/ hondert Croonen: ende voor die ſy noemen vanden Rade/ Sergiant Major/ Gouverneur vande Cavaillerie/ twee hondert Croonen/ ende voor dē Eletto 5 hondert Croonen. Ende ſoo verre de ghene die hun alſo dootſlaen oft om-brenghen ſullen/ van hun eyghen volck waren/ den ſelven vergheven wy hun miſdaet/ ende ſullen hun de voorſeyde ſommen doen uyt-reycken. Voorts ordineren ende bevelē wy aen allen Rechteren ende Juſticieren van onſe Legers/ Staten eñ Landen/ dat ſy by Inventaris doen op-teeckenen ende arreſteren alle de goederē/ roerende eñ onroerende/ die de voorſz. ghemutineerde ende elck van hun zijn hebbende/ mitſgaders de cleederen ende andere diergelijcke dinghen/ hun vrouwen ende kinderen toe-behoorende: Welcke goederen wy willen dat gheſtelt worden in handen vandē Depoſitaris van onſen Legher/ ende daer van een certificatie geſonden aenden Superintendent vande Juſtitie vanden voor-ſeyden Legher/ om alle de ſelve te doen incorporeren aen onſe Domeynen/ aen-de welcke wy die van nu af aen-wyſen. Ende bevelen allen ende een yeghelijcken die eenich gelt oft andere dinghen/ den voornoemden gemutineerde oft heuren vrouwen ende kinderen toebehoorende/ te pande/ in wiſſel/ depoſt/ oft in bewaerniſſe hebben/ in wat manieren dattet zijn mochte/ dat ſy de ſelve hen niet wederom en geven/ maer ons aen-brengen ende openbaren/ om die te confiſqueren ſoo voorſz. is/ op pene van te

verbeuren

1062. verbeuren alle de goederen vande gene die't ſullen verſwyghen / ende voorts arbitralijck gheſtraft te worden. Ende aengheſien de leelickheyt van't feyt ende quade conſequentie die daer uyt ſoude gheraken te ſpruyten voor andere Prinren/aen wien 'tſelve ſoude moghen ghebeuren in hun Leghers / indien ſoo quaden beginſel ende beſtaen niet geſtraft en worde. Wy bidden ende verſoecken den Keyſer eñ Coning van Spaengien onſe Heeren ende Broeders / ende alle andere Coninghen / Princen ende Potentaten / in wat plaetſen ende Landen de voorſeyde gemutineerde ſullen zijn/oft goederen hebben / te willen bevelen dat-men de ſelve aen-taſte/ende ons toe-ſchicke/mits overſendende de voorſchreven ghetuygeniſſe inder voeghen/ende ten eynde als boven verhaelt is / weſende willich tot heurlieder verſoeck 'tſelve oock te doen in onſe Landen ende Heerlijckheden tot allen tyden/ als ſy ſulcx op ons begeeren ſullen. Van ghelijcken verbieden wy de voornoemde kinderen ende vrouwen vande ghemutineerde te gaen ter plaetſen daer ſy zijn/ noch met hun handelen oft tracteren by geſchrifte/noch by monde/ geduerende de voorſchreven alteratie/op lijf ſtraffe: toe-latende aen een yeghelijck de ſelve te vanghen ende af-ſetten ſonder miſ beuren/indien ſy gaen/oft datter ſuſpitie is dat ſy ſouden willẽ gaen naer hun voorſeyden Vaders ende Mans: maer willen dat ſy binnen 3 daghen hun vertrecken uyt onſe Landen/ende daer niet weder in keeren ſonder onſen oorlof/op pene als boven. Oock bevelen wy dat niemant van binnen oft buyten ons Landt/onder pretext oft deckſel van Coopmans/ Soetelaers/ Vivandiers/ dienaers oft anderſins / den voor-noemden gemutineerden eenighen dienſt/ byſtandt oft toe-voeringhe doe van eet-waren/ ammunitie oft andere dingen/noch aen hun knechten/peerden/oft yet dat hun aengaet / al waer't voor hun gelt/op lijf-ſtraffe/ ende andere ghelt-boeten ter arbitragie van onſe Richters / naer den eyſch vande ſake/ ende qualiteyt vande perſoonen. Conſenterende oock datmenſe ſal moghen doodt-ſlaen ſonder te miſ doen / indien ſy bevonden worden in flagranti. Ende dat-men trecke uyt de Boecken ende Regiſters vande beſoldinghe vanden voorſz. Legher de namen/toenamen / teeckenen ende plaetſen / van waer de voorſz. ghealtereerde ende hun Vaders geboren zijn: ende ſoo verre daer meerder claricheyt van noode is/wy willen datmẽ derhalven informatie neme/ op dattet claerlijck mach blijcken wie dat veroordeelt is / ende dat de voorſz. ghealtereerde uytgheroepen worden in onſen Paleys/ ende ter plaetſen daer ſy geboren ende woonachtich zijn/ſoo binnen deſe Landen/als inde Landen vanden Keyſer / Coningh van Spaengien/ ende andere Princen onſe Vrienden / ende gheconſedereerde/voor ſchelmen/ verraders eñ onnuttighe perſoonen / ghecommitteert hebbende Crimen Lege Majeſtatis in primo caſu. Ende voorts meer/ datmen tegens hun/ hunne kinderen ende nae-comelinghen executere de boeten teghens alſulcke by alle Rechten gheſtelt : waer in wy van nu af hen verclaren verweſen ende vervallen te zijn. Ende aenden ghenen die oorſake ſal weſen om deſe muyterie te niete te doen/ ende ons over te leveren de gene die beſchuldicht zijn van diere / verghEven ende preſenteren wy te gheven eene eerlijcke recompenſe : ende van ghelijcken aen alle de ghene die daer toe helpen ſullen/ al waer't ſake dat ſy waeren vande ſelve ghemutineerde ende principaelſte Roer-vincken ofte Officiers van dien. Ende op dat dit ons jeghenwoordich Placcaet ende Ban onverbrekelijck onderhouden worde/ ende dat een yegelijck daer af kenniſſe mach hebben / ſoo de Generael vande lichte peerden/ Hooft vande Benden van Ordinantie/ Meeſter vãde Artillerie/ Colonels/ Maerſchalcken/ Gouverneurs / Overſte Capiteynen ende Bevelhebbers / Soldaten / ende alle andere Oorlooghs-luyden/ van wat ſtate/ conditie/qualiteyt oft natien ſy zijn/ als alle andere onſe vaſſalen ende onderdanen ; Wy willen dat 'tſelve gepubliceert worde als Ban publijck/ ende daer af copie autentijcke geſonden aenden Licenciaet/ Johan de Frias / Raedt van zyne Coninglijcke Majeſteyt / ende Superintendent vande Juſtitie vanden Leger herwaerts-over/ op dat hy 'tſelve oock doet achter-volghen/ ende in't gheheel ende in deel onderhouden/ende daer van een exemplaer gheve aenden Auditeur Generael / ende andere Officiers ende perſoonen die't behooren ſal: op dat alle Gherechts-bancken van Steden ende Dorpen hem mogen adverteren/van't ghene daer uyt volghen ſal/ende hy ons 'tſelfde conſultere / om daer inne te verſien/ ende bevelen 'tghene noodich weſen ſal tot executie ende op-rechte volbrenginge van't gene hier boven verhaelt is. Ende van gelijcken willen wy dat oock coppe autentijck ghegheven ſal worden aende Heeren/ Johan Richardot/ Ridder/ Hooft Preſident van onſen ſecreten Rade/ ende Raedt van onſen Rade van State/ op dat hy oock/ voor ſoo vele hem aen-gaet/ deſe onſe Ordinantie doe onderhouden ende achtervolghen: ende van onſen't weghen bevelen aen allẽ Rechteren ende Officieren van onſe Landen van herwaerts-overe 'tſelve oock alſo te doen. Des t'oirconden hebben wy deſe jegenwoordige doen depeſcheren/ende onſen zeghel daer aen doen hanghen. Ghegheven tot Dieſt den 15 dach van Septembri / in't Jaer ons Heeren duyſent/ſes hondert ende twee. Onder-ſchreven / Albert.

Ende wat leger : Ter Ordinantie van hunne Hoogheden. Ende onderteeckent.

I.de Mancicidor.

Dit Placcaet heeft de gemutineerde Soldaten ſeer verbittert / die nu al ſterck gheworden waren over de duyſent peerden/ ende twee ofte drie duyſent te voete/volck van alle natiẽ/van't outſte ende beſte Crijghs-volck : ſoo dat ſy niet nae-ghelaten hebben eenigherhande manieren van ghewelt/om de Landen gelt af te dringen/ de vrienden ofte vyanden ; ende tot excuſe ofte verantwoordinghe van haer lieden / iſſer in Drucke uyt-gecomen een Apologia van haerlieden ofte voor haer lieden ghemaeckt/ op den naem van het Eſquadron/ Eletto ende Raedt vande Crijghs-lieden tot Hoochſtraten / tegen den voorſz. Ban ofte proſcriptie / die wy oock hier om de conſequentie goet gedocht hebben den Leſer mede te deelen/ende luyt aldus.

Verantwoordinge vant Eſquadron der Ghemutineerde.

Indien ſchelden ende bannen betalen is / het Eſquadron, Eletto ende Raet van Hooghſtraten, moghen wel ſtracx quitantie veerdigh maken/ ende die aen hare Hoocheden overſeynden/ bekennende wel ende deuchdelijck ten vollen van alle achter-ſtellen vernoecht ende betaelt te weſen. Maer mits van ſulcker betalinge niet met allen inden buyck noch aent lijf en comt/ eñ dat onder-tuſſchen niet en ſouden laten te ſterven ende te bederven van hongher/coude ende ghebreck/even de ſelfde/die om hare Eertſ-hertogen te mainteneren in haren ſtaten / lijf / goet ende bloet ſoo langhe/ghelijck om Gods wille/ende ſonder loon/hebben moeten waghen / is meer als recht eñ reden dat het voorſeyde Eſquadron, Eletto ende Raet corte aen-wyſinghe doen vande on- 1602.

de onwarachticheyt/onredelickheyt/ af-gryſelickheyt ende ongehoorde wreetheyt / daer van den voornoemden Ban eñ Placcaet tot den krop toe vol is: Op dat alſoo de billickheyt van hare rechtveerdige ſake/voor alle de Werelt door de voorſchreven aenwyſinghe eñ rechtſinnighe openinghe blijckende / een yghelijck oordeelen moghe/ wat reden datter is / om de voorſchreven Eertſ-hertoghen dus te doen donderen ende blicxemen in colere ende gramſchap / daer van Vrouwen ende Jongers/ maer geen Mannen ende Soldaten ſich hebben te vreeſen.

De Cholere dan / doet hare Eertſ-hertoghen ſegghen/de Cholere ſeggen wy/ want de waerheyt ſulcken ghetuyghenisse niet geven kan/dat zy haren Legher hadden doen vergaderen,om te ontſetten de ſtadt vande Grave,die den Vyant beleghert hadde: Wat wil dit zijn? Was de ſtadt Grave te Thienen ende ontrent Leeuwen belegert? Is de ſtadt Grave niet wel meer als een maent daer nae eerſt beleghert/hoe conden hare Eertſ-hertoghen de ſtadt Grave te Thienen ontſetten / ſoo langhe te vooren eer zy opt beleghert was: Met even ſoo goeden grondt werter by-ghevoecht/ Ende gaende ſelfs in perſoone om dit in't werck te ſtellen. Want niemant van ons ende van't gheheele Legher en heeft opt deſen perſoone in't Leger vernomen/wanneer het zyne Excel. van Naſſouwen heeft belieft/ op onſen neſt (ſoomen ſeght) ons te comen beſtoken: hebbende by ſich even de ſelfde/die hare Hoocheden ſo rouwelijck by Nieupoort aen-getaſt hadden/de geheele Werelt het daer voor houdende/ dat hare Hoocheden dan te Gent/dan te Bruyſel vaſt ordre ſteldẽ/ op dat hare Perſoonen niet meer ſulcken ryſeco loopen ſouden/als wel doen ter tijt daer geſchiede. Wel is waer/dat ten langhen leſten als nu de Grave al over was / zyne Hoocheyt ſich in den Leger heeft gepreſenteert/ als wanneer de ſelfde daer ontrent niet meer en hadde te doen/dan zyne Wapenen op zyne eygene Vrienden ende getrouwe Onderſaten te wetten / aen-gheſien den Vyandt te hart / ende zyne Hoocheyts Wapenen te ſtomp in Vlaenderen geworden warẽ om ſulcke harde knoopen door te houwen/dit ſullen ons die van Remunde ende Venlo gheſtaen ende helpen betuyghen.

Met ghelijcke waerheyt werdt gheſecht / dat wy op den ſelfden tijt als wanneer zyne Hoocheydt vaſt beſich was om de Grave te ontſetten, onder't ſchijnſel van te mutineren onſe Vendels hebben verlaten , d'Arithmetijcke ende Conſte van wel tellen en wil niet gheene gheturbeerde ende beroerde herſſenen gheoeffent werden / ſien wy wel. De verſtoortheydt is oock een quade School-vrouwe vãde memorie/ doch als goede vrienden de vergheteliјckheyt van yemants memorie helpen ende ververſchen / behoorden met recht grooten danck te behalen. Wat ons bejegenẽ ſal voor deſe weldaet/ſtaet aen uwe Hoocheden. Even-wel moet verhaelt worden/'tgene daer van wy ende alle onſe vrienden ende vyanden goede memorie al-reede hebben/of ten minſten crygen ſullen/wanneer de wolcke van paſſie die haer verſtãt tot noch toe bedwelmt heeft/ door't licht der waerheyt ſal worden gheweert. 'Tis dan waer/ dat wy ſonder ghelt ende middel in d'uyterſte armoede ende deſolaetheyt ons hebben laten ghebruycken / ſoo lange den Admirant van Arragon ons commanderende (eñ niet de perſoone van zyne Hoocheyt) het Leger ontrent de Grave heeft ghehouden/ende en hebben niet eer begonnen den eenighen ende gebruyckelijcken wegh in te gaen/om betalinghe van hare Hoocheden te becomẽ dan alſt Leger nu al vertre vande Grave was vertrocken; den voorſchreven Heere Admirant gantſch van geen meyninghe zijnde yet meer op't Legher van zijn Excel. van Naſſouwen, eñ tot het ontſetten vande Grave t'attenteren: Ghelijck volcomelijck is gebleken wanneer den Heere Gouverneur Grobbendonck langhe te vergheefs gearbeyt hebbende/ met alle redenen van perſuatien/die eenich-ſints conden by ghebracht werden/ ten eynde het Legher van zyne Hoocheyt ſoude werden gebracht tot Ravenſteyn/omme de vyvers van des Prince Mauritz Legher te coupperen (den eenighen middel om den voorſz. Prince in zijn voornemẽ te verhinderen)met groot miſcontentemẽt is gekeert van daer hy gecomen was/ſonder yet uyt te rechten. Op die tijt/ eñ niet eer iſt dat wy onſe rechtveerdige ſake hebbẽ eerſt begoſt byde handt te nemen. Indient nu ſchelmen eñ verraders zijn die hare betalinge verſoecken oft verſocht hebben als wy nu doen; ſoo moghen hier uyt alle de Soldaten van hare Hoocheden nu wel weten/ waer vooren zy gehouden worden/te wetẽ/voor ſchelmen ende verraders, Oock de ſelfde die hare Hoocheden met grooten yver ende gehoorſaemheydt, comende uyt de plaetſen daer zy waren, in zyne oorlooghs verrichtinghe hebben ghedient. Alle de Soldaten (ſegghen wy) van hare Hoocheden: want hoe veel zijnder doch die hare betalinghe op eenen anderen voet dan deſen / hebben connen verwerven? Hare Hoocheden noemen ſelve Dieſt, Weert ende Karpen, daer even 'tſelfde (dat wy doen) is gepleecht geweeſt. Datmen ons niet ofte ſeer weynigh ſoude ſchuldich zijn: ende dat wy valſchelijc ſoudẽ vorderẽ 'tgene wy eyſſen, als onlancks herwaerts over-ghecomen , ende te Dieſt, Weert, ende Karpen al betaelt weſende, &c. Sulcks ſoude de rekeninghe connen uyt-wyſen: Want hoe-wel dertich hondert duyſent guldẽs niet of ſeer weynigh is, voor hare Hoocheden, by ons nochtans ſchynet een merckelijcke ſomme te weſen: Maer iſt niet of ſeer weynigh, gelijck hare Hoocheden ſeggen / ſouden ſoo veel te eer (onder correctie) vã hare Hoocheden behooren betaelt gheweeſt te zijn / als die van ſulcken ſommeken ſoo luttel wercks hadden te maken. Wat belangt ons tracteren ende correſpondẽtie houden, met de Vyanden van hare Hoocheden. Gheeft ons groot wonder dat hare Hoocheden daer by voeghen/dat ſulcks by alle redenen ende Wetten werdt verboden. Aenghesien zy in haren Ban ſelve bekennen ſulcks gedaen te zijn/om ons met hun te behelpen: Want als wy de Wapenen van hare Hoocheden ſagen ghekeert tegen ons, als eyghen ende inwendighe Vyanden ,&c. in plaetſe van ons in onſe rechtveerdige doleancen te hooren. Was het niet reden/dat wy (redelicke menſchen weſende) ſochten te doen 'tghene oock d'onredelijcke dierkens ons voor doen / die ſich met al haer cracht ſoecken te beſchermẽ/ende beſchermt te worden tegen haren verderver. Ons doen dan op reden beſtaende/ werdt niet verboden door alle Wetten: maer ruſt op die al-ghemeyne Wet/dat Noot gheen Wet en heeft, ja op de Wet der naturen/die allen Creatueren (gelijc met groote letteren) in't herte voor-gheſchreven is; Van ſich ſelven niet te verreuckeloosen. Een ſake is te beklaghen/dat die voor hare Hoocheden ſoo vele jaren haer leven gewaecht/ eñ haer bloet ſo ghewillichlijck gheſtort hebben/door die natuerlijcke aen-gheborene goetheyt vander ſelver vyanden 'toverighe van haer bloet eñ leven/ ghelijck te leene ontfangen moeten/ eñ van haer houden: Daer op d'ander zyde van hare Hoocheden alle middelen werden aen-ghewendt om ons van vrouwen/kinderen/goet/vrienden/vader-landt/ leeftocht/lijf ende leven te berooven/ ghelijck by deſen treſſelijcken Ban noch naerder ſal blijcken.

Weet zyne Hoocheyt niet wat David gedaen heeft/ als hy tot Achis den Coningh der Philiſteen zynen erf-vyandt/ voor Saul zynen Heere vluchten moeſte: 'Tſal zyne Hoocheyt believen hare Hoocheydt daer van een weynigh t'onderrichten/ ende beyde hare Hoocheden alſ dan believen ten beſten te houden / dat wy Crijghſ-lieden/ſulcken Crijghſ-man/als David/ nae-volgen. Dat nu ſulcks noyt by andere Soldaten gepleeght is geweeſt: nae't ſeggen van hare Hoocheden, weten alle onſe Mede-gheſellen eñ Spits-broederen wel anders. Wat hebben ghedaen die van Sichem/ als zy gheduerichlijck hare Gheſanten in s'Gravenhaghe hebben ghehadt / tot Breda uyt ende in gegaen zijn nae believen: Inde Langhe-ſtrate onder de vleughelen ghelegen hebben / daer onder men ons nu verwijt te ruſten/heele trouppē van zyne Excel. als vrienden getracteert/ ende midden door haer (onver-hindert) hebben laten paſſeeren. De exempelen die hare Hoocheden ons voorſtellen/ van de gheene die hier te vooren in mutinatie waren, ende uyt hare plaetſen ghecomen zijn, als hare Hoocheden volck van doene hadden,&c. zijn door voorboucheyt al te haeſt uyt de penne gevallē: Want nae dat wy ghecomen zijn / daer wy nu zijn / en hebbē hare Hoocheden noyt eenich verſoeck aen ons/als aen d'ander gedaen: Wat kan men dan klaghen van weygheringhe: Maer wat geldet/ of zy uyt hare plaetſen daer ſy waren,ſouden gecomen hebben: In-dien men ſoo eenen Heraut met duſ danighen Wapen-rock aen haer hadde gheſonden/ ghelijck nu deſen Ban aen ons comt. Ware mede te wenſchen om der eeren wille van hare Hoocheden, datſe dien grootē yver ende gehoorſaemheyt,daer zy nu ſoo luyde van ſpreken/ liever noch wat hadden laten ruſtē: want den ſelven haren yver is al te heftich ende groot gheweeſt voor hare Hoocheden, als ſy't Princelijck woort van zyne Hoocheyt niet achtende/'tſelfde ſoo ſchandelijck aen die van Snaeſkercke voor Ooſtende hebben gevioleert/ 'tgene ſoo menigen van onſe goede Spits-broeders 'tleven ten ſelven daghe heeft gekoſt: Maer trouwen/in-dien hare Hoocheden dat voor gehoorſaemheyt hebben gehouden/ alſoo't merckelijck ſchijnt/wanneerſe niet alleen den yver maer de gehoorſaemheyt van de ſelfde groote/ ende gehoorſame yveraers pryſen/ zijn zy tot belaſtinge van hare Hoocheden, van ſulckē miſ daet gerechtveerdicht. Datmen ons ſchelt voor volck die ghewoonlijck zijn muyterien op te ſtellen, moeten wy gelijck de reſte vā hare Hoocheden op goede rekeninge ontfanghen. 'Tis waer de wyſe van gelt t'ontfangen onder den dienſt van uwe Hoocheden, is nu vele jaren deſe gheweeſt: Maer wat is hier van oock den roep onder't volck? Segt niet al de werelt/dat hare Hoocheden deſe ghewoonte ghemaeckt hebben/op dat hare ſoldaten op die maniere (ſonder haren koſt) betaelt zijnde/de Keucken van het Hof te beter ſoude moghen roocken/ van't gelt 'twelck de ſoldaten behoorden te ghenieten? Want als hare Hoocheden volck van doen hebben, om eenige oorlochs-verrichtinge, zy comē uyt hare plaetſen daer zy zijn, ende dienen haer met grooten yver eñ gehoorſaemheyt. Hare Hoocheden abuſeren haer (onder correctie) zy en behoordē dit niet Mutineren maer Hyberneren te noemen. Want wat Hyberna oft Winter-leghers hebben 'tvolck van oorloghen van uwe Hoocheden anders dan deſe/ſo veel jaren ghehadt? Ten tyde als zyne Hoocheyt den Gheeſtelijcken ſtaet verliet/ende ſich tot de Werelt begaf/wy waren al t'ſamen verblijdt/ overleggende dat zyne Hoocheyt was geweeſt Cardinael/Eertſ-biſſchop ende opperſte Hooft vāde H. Spaenſe Inquiſitie/ende dat hy over ſulcks zyne ſoldaten gheenen ſtrengheren reghel ſtellen ſoude/dan hy in zyne Gheeſtelicke qualiteyt ſoo dickwils in den Bybel gheleſen hadde/ te weten: Weeſt te vreden met uwe ſoldie: Maer eylacen/ dat ſchijnt al vergheten/ eñ en kan geen menſche ghedroomen/waer doch zyne Hoocheyt den Canon ghevonden heeft/ daer van hy de practijcke wil beginnen eer de Wet ghepromulgeert is/namelijck/ dat wy te vreden ſouden moeten weſen ſonder ſoldie. Ons meyninghe is altijt geweeſt dat de Eccleſiaſtijcke Wetten de ſcherpſte warē/ als de conſcientien aengaende ende van Godt comende/maer nu vinden wy ons al te merckelick bedroghen. Hare Hoocheden weten mede wel/ waer het gelt vande Contributien ghetelt wordt: Ende 'tis lachelijck voor den Huyſluyden ſelve/ te ſegghen / dat wy het gelt vande Contributien ghenieten. 'Tis waer/wy ſpreken uwer Hoocheden Landen aen om te leven/want waer ſouden wy ons anders addreſſeren? Hare Hoocheden en gheven ons niet/ende ſoldaten en zijn gene Chameleons die by der lucht leven connen: eñ na alle Rechten heeft de Schult-heer zyne actie op de goeden van haren Debiteur eñ Schuldenaer. Maer onder-tuſſchen iſt verre van daer/ dat hare Hoocheden 'tminſte ſouden willē miſſen van hare ghewoonelijcke Contributien. Deſen Secretaris verdient wel een caſſatie (onder correctie van uwe Hoocheden) mits hy ſoo vele wel-ghemeſte ende taſtelijcke leugenen in een ſo cort gheſchrift / onder der ſelver name in't licht derf uytgheven: De feyten dan die ſo ghewoonlijck worden ghedaen, en zijn niet nieu: dat in goede reden ende op ghemeene Wetten der naeturen is gefondeert/en can noch vuyl noch leelick weſen: De Conſequentie en mach oock ſoo quaet niet ghehouden zijn/ aengeſien ſulcke goede dienſten met ſulcken yver ende ghehoorſaemheyt van onſe Spits-broeders gedaen, ende noch van ons noyt af-gheſlagen/by uwe Hoocheden ſelve ſoo grootelijcks gepreſen werden/ veel min is weerdigh om exemplaerlijck geſtraft te werdē, 'tgene dat ſo pryſelijck is. Maer mochten wy hare Hoocheden wat in d'oore luyſterē? Eñ waerom en ſouden wy't oock niet doen? Ons is van goeder hant gewaerſchout/dat hare Hoocheden ſich dus qualijck teghens ons / meer als andere houden/om het volck wat te papen/mits ſo veel jaren na-gaens d'een wonde op d'ander ghecomen is/ſonder een eenighe te geneſen. 'Twelck wy oock wel gelooven/aengeſien hare Hoocheden ons noch houden voor Mede-gheſellen ende Spits-broeders vande belegerde binnen dē Grave, die ſich ſo vroomlick geweert,ende grooten prijs ende eere behaelt hebben. Daerom makē wy te min ſwaricheyts in vele dingen/die daer na den DAEROM Soo iſt met menichten volgen/houdende de ſelfde maer pro forma gheſtelt: Als van weder te comē onder onſe Vendels, eñ dat binnen drie dagen, anders dat hare Hoochedē ons verclaren voor Rebellen, Verraders ende Schelmen, &c. Verweſen totter doot,ende onſe goederē geconfiſqueert,&c. Want ter doodt verwyſen die niet en begeeren ghedoot te worden/ende macht hebben ſich te verdedigen/ja ſelfs te beſchadigen die ſulcx beſtaen ſouden / ware een ſake niet wel over een comende metter uyt-nemēder wijſheyt die in hare Hoocheden is: De ſelfde weten oock wel dat wy haren oorlof gegeven aen allen ende eenen yegelijcken, van wat qualiteyt, conditie oft ſtaet zy zijn, om ons vryelijck te mogē dootſlaen, al waert onverſiens oft anderſins, met onſe wapenen wel ſullen weten ſo te beleyden/ dattet alleen by den Oorlof blyven ſal/ ſonder datter yemandt vele thien, 100 ende 500 Croonen winnen ſal, met onſe dierſte panden / 'twelck ons Hoofden zijn/ aen hare Hoocheden ofte hare Geſubſtitueerde te comen preſenteren. Wat mede onſe roerende eñ onroerende goederen belanght: Hare Hoocheden weten ſeer wel wat dat de roerende ende onroerende goederen van arme uyt-gemergelde ſoldaten zijn. Onſe roerende goederen en connen van niemant/ dan van ons geroert werden/ het welcke onſe Wapenen zijn/ eñ de ſelfde zijn mede onſe onroerende goederen, voor den geenen dieſe veel ſouden willen beſtaen te roeren / want wy derven wel verſekeren/ datſe oock hare Hoocheden ſelve te ſwaer/ t'onbewegelijck eñ t'onroerlijck vallen ſouden: Zijnder eenige andere roerlijcke goederen, ſullen de ſelfde lichtelijck aen yemanden (dieſe begeert) overſetten/ boven maten verblijdt weſende/ dat wy al-reede van een goet deel van't roerēde goet, dat wy in hare Hoocheden Legers geraept hadden/ verloſt zijn geworden/ nae dat wy hier te Hoochſtraten wat beter hebben begonnen met den Schapen te ſtaen. De Depoſitariſſen van hare Hoocheden Legers, ſullē oock wel ſonder Clerck ghedoen in't op-tekenen van't Gelt, Kleederen ende ander dinghen, Ons, onſen Vrouwen ende Kinderen toecomende: Eñ indien de Domeynen van hare Hoocheden geen ander middel en hebben / om dien al te grooten ſleyp van een groote menichte ledige buycken eñ Struyſe magen op te kroppen/ ſtaet grootelijcx te beduchten/ datſe eer langh eñ in corten dagen/ wel ſo weynigh Gelts ende Kleederen hebben ſullē/ als Wy, onſe Vrouwen ende Kinderen haddē/ op dien tijt wanneer wy ghenootſaeckt zijn gheweeſt tot Hoochſtraten by een te comē / om gelt ende kleederen voor ons/ onſe wyven ende kinderen te becomen/ want alſdoen waren wy recht een volcxken om op zijn Indiaens/ met de naecte billen (onder reverentie) te loopē/ daer toe het hier te Lāde vry al wat te cout is. Uwer Hoocheden Heerē ende Broeders de Keyſer ende Coningh van Spaengien, en ſullen noch haere/ noch haerer Hoocheden handen ſeer vet connen maken vā de vette ſoppen die te maken zijn op onſe kleederen ende goederen onder hun gebiedt ghelegen. Dat hare Hoocheden verbieden onſe Vrouwen ende Kinderen te comen daer wy zijn, op lijf-ſtraffe, daer in ſien wy hare merckelijcke gunſte tot ons/ als die niet geerne hebben ſouden dat ons 'thooft vele vande ſelfde ſoude gebroken werden: Van dit ſoude voorwaer een vreemt ſpectakel zijn/ dat onſe Vrouwen ende Kinderen alle hare kleeren ghenomen zijnde, ende harer Hoocheden Fiſco toe-geeygent weſende/ binnen drie dagen te Lande uyt ſouden moeten vertrecken. Hare Hoocheden mochten wel yemant van haer Hof-gheſin begiften / met de conduite van ſulcke naecte trouppen/ om een penninckxkē daer uyt te ſlaen vandē volcke/ dieſe de ſelfde/ als wat wonder wat nieus ſouden moghen verthoonen. Ter goeder trouwen meenen oock hare Hoocheden, datſe ons door't verbodt van toevoer van Vyvers ſullen uyt hongheren? Meenen zy oock dat het den Landtſaten ſal mogelijck zijn ſulcken bevel van hare Hoocheden te onderhoudē? daer het hare Hoocheden onmogelijck is de ſelfde tegē ons te beſchermen? Want indien hare Hoocheden dit haer gebodt met dootſlaē, vande geene die in flagranti bevonden worden, wilden mainteneren/ wy ſouden al te lichtelijck connen dootſlaen/ alle de geene die van wegen hare Hoocheden in flagranti bevondē ſouden werden, met onſe Vyvandiers ende Soetelaers doot te ſlaen. Dat hare Hoocheden willen deſen haren Ban geexecuteert hebben tegen onſe kinderen ende nacomelingen, en heeft zyne Hoocheyt uyt zynen Bybel niet gheleert/ als hy Eertſ-biſſchop weſende/ dien geleſen/ ende zyne ſchaepkens heeft uyt-gelept/ ofte ten minſten hadde behooren uyt te leggen: Want wy hebben wel eenige Gheeſtelijcke t'anderen tyde (alſt te paſſe quam) hoorē ſeggen/ dat Godt ſelve de miſdaet der Vaderen aen den Kinderen niet en wil ſtraffen/ ten zy datſe mede ſchuldigh daer in bevonden werden: Al hadden wy dan alle de ſchult van de werelt/ des neen: Wat Theologie heeft hare Hoocheden geleert/ tegens onnooſele op ſulcken voet te procederen? Iſt om de conſequentie? Wat ſtraffe ſullen hare Hoocheden voor haer ſelven ende hare nae-comelingen decreterē/ die d'eenige oorſake zijn van allen deſen? Hare Hoocheden nemen wegh (believet haer) de oorſake van t'onvredē te worden/ ende hare ſoldatē ſullen altijt wel te vreden zijn. Alle Coningen/ Princen ende Heeren ſullen ſich mogen aen het quaet regiment van hare Hoocheden ſpieghelen/ ende ſien hoe ſy varen/ die oorloghe voeren willen/ ende nochtans des krijghs Zenuen af ſnyden ende in ſtucken houwen/ met haren ſoldaten t'onthoudē/ 'tgene van alle tyden de Zenue vanden Krijgh genaemt is gheweeſt. Alle die t'allen tyden vermaert gheweeſt zijn in Krijgh-ſaken/ hebben anders met haer Krijghſvolck gheleeft/ Cyrus, Alexander, Scipio, Iulius Cæſar ende meer andere/ en hebben hare ſoldaten niet verarmt/ maer verrijckt; niet gheſcholden ende gebannen alſſer eenigen onwille rees/ maer met alle behoorlijcke beleeftheyt bejegent eñ gheeert/ hebben ſoet ende ſuer met haer volck willen lyden. Wat dede Alexander als hem in een dorre eñ waterlooſe plaetſe eenen Helm vol waters wert aen-gheboden? Heeft hy niet 'twater daer henen geſtort, ſiēde dat het maer voor hem ſoude hebben gedient, ende niet voor zijn Leger, om alſo te bethoonen metter daet, dat hy niet een enckel hayr beter bebben wilde dan zyne Soldaten?

Hare Hoocheden hebben wel thien, 100 ende 500 Croonen om onſe Hoofden te koopē/ maer en hebbē geen thien, 100 ende 500 myten gehadt om onſe lyven ende ſielen in haren ghetrouwen dienſt te onder-houden. Zy hebben wel middel gehadt om in pracht ende hoogen ſtaet/ ſelfs Carolus de vijfde hoogher memorien, te boven te gaen: Hare Heeren ende Broeders, den teghenwoordigen Keyſer ende Coningh van Spaengien, in alle manieren t'overtreffen in koſtelijckheyt/ maer en weten hare arme ſoldaten niet te wille/ dan ſchelden ende bannen, daer zy nochtans de eenige vaſticheyt zijn van haren Staet. Alexander de Groote, ſiende dat zyne Macedoniers, die hy rijck ende machtich hadde gemaeckt, op den Tocht weſende, in't midden van ſo veel ongeloovelijcke victorien, der ſelver loop brekē ende niet voorder in Indien ſich wilden begheven, om die voor haren Heere te verheeren: heeft haren onwille met vriendelijcheyt, ende heerlijcke remonſtrantien, ſtreckende tot ſcherpinge ende opweckinghe van alle eer-lief-hebbende Gheeſten, te vreden gheſtelt.

Hare Hoocheden meerderen deel van hare beſte ſoldaten ende Krijghſ-hoofden temerairlick/ tegen exempel van alle treffelijcke Helden/ deerlijck om den hals gebracht hebbende/ hare ſaken ſtaende in een ſoo jammerlijck verloop/ als huyden aen den dage is/ meenen met een Ooſtenrijcſche ſtuerheyt, ende een Spaenſe pracht, hare verarmde, verhongerde, naecte, beroeyde, gewonde, ghequetſte ſoldaten met ſchelden ende bannen te verbijſteren, eñ haren rechtveerdigen onvrede te dempen, met onverſiens ofte anderſins, ſoo't lichtſt gheſchieden kan, te doen moorden by een yegelijck, van wat ſtaet, qualiteyt ofte conditie hy zy. Als Iulius Cæſar ſiende eenen ſeeckeren tijdt d'onwille vande Decumani oft outſte ſoldaten/ met oproer begeerende ontſlaghen te werden/ eñ openlijck weygherende nae Afrijcken te gaen/ ſonder datter eenigh gheſchil van onder-houdt ofte betalinghe was/ ja daer haer rijcke beloften gedaen werden/ haer niet Milites, dat is Crijghſlieden/ niet Commilitones, dat is Cameraden eñ Met-gheſellen/ gelijck alle Imperatores gewoone waren/ maer Quirites, dat is goede oude Medeborgheren genoemt/ ende alſo haren onvrede geſtilt heeft / leert daer-mede ghenoechſaem / wat Heeren behoorẽ te doen als zy ſien dat haer arm Crijghſ-volck by haer faute ſoo miſerabel zijn: Bovẽ alle de frayicheden die in deſen heerlijcken Ban ſtaen/ wilt-mẽ ons oock wyten de verwoeſtinge van het lant Lutzenburch/ als die't ſelfde niet en hebben gheweert eñ verhindert. Eñ men heeft ons te vooren gheſcholden voor Schelmen, Verraders, men hout ons voor vyanden, de Wapenen van hare Hoocheden zijn tegen ons ghekeert, men vermaent/ men beveelt al de Werelt ons te moorden/ onverſiens oft anderſins: Ons Hoofden ſtaen te koopen voor thien Croonen 'tſtuck/ ſeer een derde-part meer als Iudas den verrader ontfingh. Hoe rijmt ende ſluyt dit al? 'Thadde beter geweeſt (onder correctie) dat hare Hoocheden hare Wapenen hadden ghekeert om Lutzenburgh te bevryden, eñ om te ſien offe daer meer hadden connen ghedoen in't verdedighen van ſulcken heerlijcken Provincie / dan zy ons tot noch toe hebben connen beleedighen. Daerom aen-gheſien de leelijckheydt van hare Hoocheden handelinge, ende quade conſequentie die daer uyt ſouden raken te ſpruyten voor andere Princen, die't ſelfde harẽ Crijghſlieden ſouden moghen beſtaen te doen.

Het Eſquadron, Eletto ende Raet mogen wel bidden alle Princen eñ Republijcken ſich te willen ſpieghelen aen deſen Handel, ende wel toe te ſien/ datſe hare goede ende getrouwe Soldaten/ die den eenighen middel zijn om hare ſtaten te houden ſtaende/ ſoo onbehoorlijck miſhandelende / niet 'tſelfde ongheluck en veroorſaken over haer/ 'twelck hare Hoocheden van herwaerts-over van daghe te dage meer ende meer oogenſchynelijck ſchijnt te willen over-vallen: Wel mach erghens eenen wyſen Man ſegghen: Wee den Lande daer de Heere een Kindt is.

Het groot perijckel ende levens noodt daer deſe gemutineerde haer in bevonden/ heeft haer gedrongen ſeltſaem ghewelt voort te ſtellẽ/ met brandt-brieven/ al-omme ſendende in't Landt van Luyck/ Cleve eñ Gulck/ in't Akenſe quartier/ die ſy op brantſchat ſtelden/ hoe wel ſy gebueren ende neutrale Landen waren / die dies hun grootelijcx aende Eertzhertogen beclaechden/ die haer antwoorde gaf / dat hy hun niet conde helpen/ hy ſoude t'zynder tijdt de boeven ſtraffen.

Waeromme ſy zijn benoodicht geweeſt peerde-volck ende voet-volck op te lichten tot haer eyghen defentie; maer ten leſten meeſtendeel van haer-lieden hebben beter gevonden eenen redelijcken brant-ſchat op te brenghen/ dan de groote oncoſten te ghedogen / alſoo dat die van Gulck af-coop deden met twaelf duyſent daelders / ende Aken voor acht duyſent. Sy ſonden haer Brieven aende vier hoecken wat gebrant ofte verſenght uyt/ beduydende brant: Sonden tot Antwerpen om gelt ende buſcruyt/ op pene van alle de meulens ende Borgers hoevẽ buyten af te branden; daer nae om hondert duyſent gulden/ op pene vanden Couwenſteynſen dijck door te ſteken/ de meulens af te branden / ende alle de Borgers die ſy betrappẽ ſouden/ te hanghen/ gevende tot dat op te brenghen maer vijf daghen tijts ende reſpijts: Sy haelden tot Auſtreweel by Antwerpen alle de hoorn-beeſten ende andere in groot ghetal/ die ſy rantſoneerden. In Brabandt verbranden ſy Waveren/ eñ veel ander plaetſen ende dorpen. Die van-de Kempen moeſten hun dagelijcx op-brengẽ 500 gulden/ ende noch twee duyſent ſadel-peerden voor haer t'allen tyden reede te houden/ daer ſy haer voet-volck op ſetten/ als ſy eenigen cours ofte loop wilden doen/ alſoo ſy veel deden/ ende liepen tot in't Walſch-landt / tot Gembloers ende Nivelle: Sy hadden verſtandt oft intelligentie in alle om-ligghende plaetſen / ſelve tot Bruyſel / Herentals ende Camerijck / daer ſy veel Soldaten ghewonnen hadden / daer van dat etlijcke daer over metten ſtrop gheexecuteert werden: Eenich van des Eertz-hertoghs Crijghs-volck ontmoetende/ perſuadeerden ſy die aen haer zyde te comen / ofte namen haer 'tgheweer af / ende de ruyteren de peerden/ dat ſy in November twee compagnien peerdẽ van Weert deden. Inden Winter verbranden ſy het ſchoon Dorp vã Hoegaerden/ ende de heerlijckheyt van Doormael/ toecomende dẽ Heere Drinckwaer/ Treſorier generael vande finantien des Eertzhertogẽ/ mede het Dorp Grimmich ende andere.

Tgewelt eñ over-laſt vant Eſquadron ofte ghemutineerde.

Hier teghen hebben de Eertzhertogen luttel hulpe ende middel gheweten/ met gewelt haer op't lijf te vallen / vonden ſy die te ſterck; want ſy nu openlijck vande Vereenighde Nederlanden vercregen hadden eẽ maniere van beſcherminghe/ als te mogen in noot trecken ofte hun berghen onder de wallen ende 't gheſchut van Breda ende Berghen op Zoom/ ende Sevenberghen; mede daer binnen te mogen voor haer ghelt coopen allen haren nootdruft.

Hier door is des Paus Nuntius Octavius Frangipani beweecht gheweeſt te intercederen/ die haer-lieden heeft doen aen-ſeggen ende vermanen van drie ſaecken / haer niet onder de vyanden te begheven / ende haer te laeten met eenighe redelijcke conditien contenteren / ende gheenſins haer te laten vervoeren tot aen-neminghe van Ketterſe Religie. Waer op ſy antwoorden; dat ſy haer totter doodt toe/ tot geen veranderinghe van Religie en ſouden laten beweghen; dat ſy mette vyanden ende Pr. Mauritz niet handelen ſouden / dan uyt ſeer hooghdringhenden noodt ende groote oorſaken: Op't derde ſeyden ſy; van gheenderhande reconciliatie te willen hooren/ voor den Ban eñ proſcriptie/ hun ſoo grouwelijck op-ghelept/ af-gedaen ware.

Paus Nuntius die handelt met het Eſquadron te vergeefs.

Nae dit ſo is den voorſz. Nuntius Apoſtolicus des Paus in October by haer tot Hooghſtraten gheweeſt / op Oſtagiers hem by haer betrouwende/ ende wert van hun ſeer beleefdelijck ende feeſtelick onthaelt ende ghetracteert/ principalijck vande Overſte Capiteyn Frederigo Neapoliteyn / ende Capiteyn Roderigo/ een Spaengiaert / met haeren Eletto/ die hem wel eloquentelijck aengeſproken hebben; maer de concluſie was/ dat het Eſquadron/ ſo ſy haer noemden/ niet en begeerden in communicatie te treden/ voor den Ban ofte proſcriptie wederroepen waere / ende eenighe vaſte plaetſe / 'tſy Thienen/ Dieſt ofte Vilvoorden in hadden/ eñ dan ſoo ſouden ſy hun nae redene voegen: maer by den Eertz-hertoghe was gheen ghehoor. Daer nae in December ende meermael daer na heeft den Nuntius by haer gheweeſt/ ende gheleyden hem met duyſent peerden tot voor de poorte des Stadts vã Antwerpen/ maer heeft niet uyt-gherecht/ hoe wel men ſeyde den Hertogh hun behendelijcken doen aenbieden hadde vergiffeniſſe van al/ ende daer en boven 3 hondert ende 50 duyſent crooné in een ſomme voor hun allen / om met haer niet te comen in een moeyelijcke afrekeninghe/ die-men in langhen tijdt niet en ſoude connen op-maken/ ende daer en tuſſchen tot dat hun dat ghelt ſoude betaelt worden/ ſoude haer een plaetſe in gegeven worden/ ende alle Maenden boven deſe voorſz. ſomme / 30 duyſent croonen tot haer onderhoudt; maer het en wert niet aenghenomen/ ſeggende dat die aenbiedinghe veel onbilliger ware/ dan de voorige gemutineerde / hun voor-ghegaen/ voorgeleyt ware. Eyndelinghe ſy bleven als ſy waren/ doende alle het quaet dat ſy conden/ om ghelt te hebben.

De Spaenſche Raden reſolveeren de van Eſquadron te ſtraffen.

Alſoo de Staten tot Bruyſel vergadert waren/ waren ſy van opinie datmenſe behoorde te betalen: maer den Crijghs-raedt met des Conings Raedt/ dela Hazienda ghenoemt / bleven van contrarie opinie / datmenſe behoorde te ſtraffen/ ende beter ware met dat ghelt nieuw' volck op te nemen / om die te caſtyden / andere ten exempele; ende reſolveerden twee nieuwe Regimenten voet-volcx aen te nemẽ/ d'een onder den Grave van Biglia / d'ander onder den Heere van Rotenau / Ridder van Malta; met oock peerden onder den Hertogh van Aumale ende den Heer van Rhoſne in Lorraynen: ende daer wert hope ghegheven van groot gelt uyt Spaengien t'ontfangen.

Aldus bleven die ghealtereerde / ghenoemt Eſquadron / tot Hooghſtraten / dat ſeer ſterckende/ ende van ghetale ende nombre groepende/ hoe wel vele hier ende daer vertrocken nae huys/ zijnde de Crijgh moede. De Vereenighde Nederlanden die hielen die vaſt aen in haer devotie/ met raet ende daet/ haer voor hun gelt alle nootdruft toelatende te coopen.

De Rit-meeſters van-den Houte alias du Boys ende Bacx/ waeren den 8 Octobris uytgereden mette peerden vande garniſoenen van Breda / Berghen ende Geertruyden-berghe/ wel 14 Cornetten ſterck / op haer avontueren/ oft op aenſlagh nae Henegouwe; terwylen dat oock die van't Eſquadron eenen toght waeren doende in Walſch-Brabant/ eñ dat den Eertz-hertogh van Venlo ende Thoren uyt zynẽ Legher keerende was. Als ſy nu ontrent 3 mylen nae Maeſtricht tot Bilſen gecomen waren/ ſo verſtonden ſy datter acht Benden peerden/ dien den Eertz-hertogh gheleydt ghedaen hadden/ daer ontrent ſonder achterdencken lagen/ ende waeren de Benden van Ordinantien / van-de Graven van Manſfelt/ vã Bueren/ van Buſquoy/ van Beaurie ende andere / met drie Cornetten Walen ende twee Cornetten Italianen. Deſe werden s'nachts in twee Dorpen beſet/ de wachten werden beſprongen ende eens deels gheſlagen/ de reſte vluchten/ andere werden in haer bedden veel ghevanghen: De Ritmeeſters ſelve warẽ daer niet by; vyf Cornetten werden ghevanghen ghenomen / een verbrande in een Kercke: ſy vonden daer goeden buyt/ ende wel vijfhondert Sadel-peerden ende twee hondert ghevangenen: de Cornetten werden in s'Graven-haghe gebrocht: Chalon een baſtaert van Rene de Chalon/ vanden huyſe van Naſſouw'/ iſt ontvlucht.

Acht cornetten des Eertz hertoghs peerden by den anderen betrapt ende ghenomen.

Wy hebben voren geſeyt/ hoe de Vereenichde Nederlanden eenighe ſchepen van Oorloge/ onder den Heere van Opdam/ gheſonden hadden de Coninginne van Enghelant ten dienſte: Van deſe ſchepen waeren op den Winter viere belaſt te wachtẽ op de comſte van 6 Galleyen/ die Don Frederigo Spinola uyt Spaengien brenghende was/ om by zyne andere te voegen die tot Sluys in Vlaenderen lagen. Deſe Galeyen waeren eerſt acht gheweeſt / daer van de twee by Setubal in Portugael vande Engelſchen verbrant waren/ alſoo wy verhaelt hebben. Deſe Galeyen daer dat Spinola op was/ warẽ/ d'eerſte de Admirale/ genoemt S. Lois/ den Capiteyn hiet Cardinalis/ met noch een Capiteyn Caſcalis d'Avila met een compagnie ſoldaten: de tweede was S. Joan / daer Vice-Admirael op was Vergas/ met twee Capiteynen ende compagniẽ Soldaten: De derde Galeye hiet Padilla/ den Capiteyn Haſſo/ met een Capiteyn van een Vendel Portugaelſe Soldaten: De vierde was la Lucera/ den Capiteyn was Calliado / daer Portugaelſche Capiteynen met haer Crijghſ-volck op warẽ: De vijfde hiet S. Philippe/ met Don Rodrigo de Narops/ Capiteyn met een Vendel knechten: De 6 Galeye was S. Jacento/ daer Lois de Camous op was met een compagnie: daer zijn te ſamen op gheweeſt negen Vendelen Crijghſvolcx/ te weten/ twee Vendelen Spaengiaerden/ ende ſeven Vendelen Portugeſen/ gheſchat op 900 hoofden; de Slaven ontrent 1500/ elcke Galeye hadde 3 Metalen ſtucken gheſchuts/ ſonder meer. Ende of wel de Nederlanden gheadverteert waeren vande aen-comſte van deſe Galeyen / ſoo was nochtans nootſakelijck de Heere van Opdam nae Hollandt om victualie ghevaren/ latende voor d'Overſte de Vice-Admirael Jan Andrieſz. Cant / met 'tſchip de Mane/ met Gerbrant Janſz. Sael vã Hoorn/ in't ſchip den Banſom groot 400 vaten / noch de Capiteynen Hendrick Hartman met 'tſchip de Leeuwinne van Rotterdam / Gerbrant Janſen in't ſchip de Hope van Enchuyſen: deſe waren gheordineert van wegen der Coninginne dienſt weſt-waert te varen/ maer noch daer ghehouden om deſe Galeyen te ſchutten / alſoo oock belaſt was het Coninginnen ſchip de Hope / onder Sr. Robbert Manſel Riddere / met zijn pinnerſe de Avantagie genoemt/ onder den Capiteyn Jones/ om t'ſamẽ op de comſte van deſe Galeyen te letten. Deſe beſloten dat den Vice-Admirael Cant/ ende dẽ Capiteyn Gerbrant Adriaenſz. Sael ſoudẽ liggen inde Duynen/ daer dat noch een ſchip vander Coninginnen lagh/ de Antwoorde ghenoemt / onder den Capiteyn Breadgate. Manſel lagh half-zee over tuſſchen Dover ende Cales/ met zijn pinnerſe/ ende daer ontrent oock de twee andere Hollantſche ſchepen.

Don Frederigo Spinola brengt 6. galeyen nae Vlaenderen den 3 Octo.

Aldus ligghende den 3 Octobris/ ſoo werdt Manſel voor den middage de Galeyen ſiende/ alſo de Galeyen oock deſe ſchepen ſagen/ maer mits eenen miſt ende nevel trachten ſy langhs den Enghelſchen cuſt door te ſeylen / ofte ten quaetſten comẽde/ ſiende dat de twee Hollantſche ſchepen haer ſeer naer waeren/ die te aborderen ende te nemen/ alſoo de ghevangenen bekenden/ luttel paſſende op 2 ofte 3 ſchepen van Oorloghe: dan het ſcheen ſy het Coninginnen ſchip ontſaghen / waeromme ſy te rugge roepden/ op hope s'nachts metten donckeren langs den eenen ofte den anderẽ cuſt deur tot Duynkercken ofte Nieu-poort te geraken. Het welc-

Ghevecht met Spinolas galeyen den 3 Octo.

ke Manſel ſiende/ſont zijn pinnerſe met Capiteyn Jones over nae Cales ende de Vlaemſche cuſten/om daer te adverterē aende Nederlantſche Vloten om op haer hoede te weſen / ende deſe Galeyen te beſetten/ ende hy ſelve dede zijn beſte om deſe in't gheſichte te houden/alſo oock deden de twee Hollantſche ſchepen/die mits het wenden naerder waeren/ tuſſchen hem ende de Galeyen/ende alſoo jaechden ſy die nae tot der Sonnen onderganck/al laverende inden Wint met corte wendinghen/ om haer in't gheſichte te houden. Terwylen ſchoten ſy meermaels eenich grof gheſchut los / om de 3 ander ſchepen inde Duynen te waerſchouwen onder ſeyl te comen/alſoo ſy deden. Alſoo nu de Sonne onder was/ſoo maeckten de Galeyen weder ſeyl/ ende voeren hart onder't Landt van Enghelandt/ſoo dat de voorſz. twee Hollantſche ſchepen nu achter haer waren : Ende den Ridder Manſel nu haren cours ghemerckt hebbende/ ende wel wetende dat ſy indē mont vande twee andere Hollantſche ende der Coninginnen ſchip vallen ſouden/die inde Duynen laghen/ ſo ſtelde hy zynen cours na den Franſen cuſt/om die te onderſcheppen/tegen dat ſy haren cours ſouden nae Vlaenderen ſtellen/ tot dat hy het gheſchut hoorde : ende doen ſtelde hy zynen cours nae de zanden/ Goepingen ghenoemt/ om haer daer te ontmoeten.

Het Coninginnen ſchip/mette 2 Hollantſche ſchepen van Cant ende Sael/ hebbende de Galeyen in't gheſicht becomen/ zijnder nae toe gevaren/ende hebben die dapper beſchoten : dan alſoo den Wint ſtilde / ſoo zijn de Galeyen de ſchepen ontroeyt/ maer alſoo den Wint weder op-ſtont/ ende daer nae Noortweſt waeyde/ſo zijn de Hollantſche hun nae gejaecht twee ofte drie uren lang met alle ſeylen.

De Galeyen hadden ſoo nae de clippen van Doveren gheweeſt / datter etlijcke Turckſche Slaven/middelen hebbende om haer boeyen af te vylen/in Zee ſprongen/ ende ſwommen aen Landt ende uyt haer dienſtbaerheyt.

Den Ridder Manſel met der Coninginnen ſchip/creegh ontrent Goepingen in't gheſichte een paſſerende Galeye voor zijn ſchip/de welcke hy ghenaerdert zijnde binnen een muſquet ſcheut / ſchoot wel 30 ſtucken geſchuts op haer los/ende ſaghen haren ſpriet ontſtucken / ende hoorden 'tvolck jammerlijck ſchreeuwen/ende ſcheen nae hem toe te comen / ende daer-omme dede hy haer toe-roepen dat hyſe in genade nemen wilde:maer terwyle hy hem bedochte/ſoo quamen de ander 5 Galeyen nae hem toe/ dies ſtelde hem tot teghenweer met dapper onder hen te ſchieten / daer-omme liet hyſe hem ontroepen / zijnde niet gheraden voor ſchepen van veel Galeyen gheabordeert te worden / die ſoo veel volcx op hadden.

Gerbrant Sael van Hoorn over-ſeylt eē Galeye den 3 October.

De vier Hollandtſche ſchepen die bleven al ſtil volgende/ende by Grevelingen/ontrent ten 10 uren inder nacht/ ſo heeft Gerbrant Janſz. Sael van Hoorn/ met zijn ſchip 4 hondert vaten groot/ontmoet een vande Galeyen/genoēt de Lucera/die hy met vollen ſeyle op't lijf gheſeylt heeft/achter den maſt op de backboortſche zyde vande Galeye/ ſo dat de Galey-ſlaven tot in't middel toe in't Water ſaten / roepende Miſericorde ende ghenade ſonder tegen-weer/daer dat Sael noch twee halve cartouwen / die 24 pont yſers elck ſchoten/daer onder ſchoot/daer mede veel doodt-geſchoten ende gequetſt werden : eenen Franſoys / Piloot vande Galeye/ ghenoemt Jan Enout / van Hable ghebooren/ liep ſtillekens over in't Hollants ſchip onghemerct/om zijn lijf te ſalveren. Door deſen ſtoot was de Galeye beſchadicht van ſeylē ende riemen/dat ſy haer ſelven niet meer conden behelpen/het achterſte ofte pouppe gheheel af-ghebroken / ende mede den colder van't roer ontſtucken/waer-omme den Capiteyn Sael daer ſochte van te geraken/vreeſende mette menichte van-den volcke over-vallen te worden/ ende ten leſten(zijn ſeyl gheſcheurt hebbende) is daer van gheraeckt.

Daer na is een ander ſchip/Capiteyn Hartman/anderwerf op deſe Galeye gecomen/meynende hy d'eerſte ware gheweeſt / ende heefter ontrent 40 perſonen ofte meer van geſalveert/ ende gheraeckte alſoo weder daer van / ſoo dat nochtans eenen van zynen volcke daer op bleef plonderende. Daer nae is Gerbrant Sael daer weder aen boort ghecomen / waer mede 5 van zijn volck over inde Galeye noch liepen / ende door het groot gecrijt ende roepen van't volck (om dat de Galeye wilde ſincken) heeft hy met zynen boot zijn volck weder uyt-gehaelt / ende mede den man van Hartman/niet wel connende ofte willende / om eyghen perijckels wille/ meer volcx ſalveren.

Dit was ontrent middernacht/ende bleven ontrent de Galeye ſoo langhe / dat ſy mochten ſien de maſten op't Water liggen/ ende daer na met groot gherrijt ſincken.

Vice-Admirael Cant over-ſeylt een Galeye.

Den Vice-Admirael Jan Adriaenſz. Cant/ die ontmoete mede de Galeye Padilla / die hy over-ſeylde / ende noch een ander beſchadigende.

Capiteyn Gerardt Evert ende Jacob Pieterſz Mol / ende andere ſchepen / op de wachte zijnde/zijn oock op't ſchieten by-gecomen/ ende deſe ſinckende ende d'andere aen boort ende opt lijf gheweeſt / elck hem ſelven den lof toeſchryvende : Maer om de vreeſe van ſelf overloopen te worden/hebben alleenlijck eenich volck gheberght/ t'ſamen ontrent 2 hondert by verſcheyden ſchepen / gheen volck meer dervende overnemen/dan ſy ſelve machtich waren te vermeeſteren.

Vier galeyē zijn noch aen landt ghecomen.

Voorts hebben deſe moedighe Galeyen in deſe reſcontre haer voorts ſonder teghen-weer gheſocht 'tleven te ſalveren/ ſoo naere het landt zijnde. De Admirael verſtack tot by het Landt van Schouwen / van een ſchip voor-by Weſtcappel ghejaecht/dat dochte door het onweder daer te gronde moeſte gaen/ende verliet dat alſoo : Van den Overſten Spinola / die daer op was/ende hem cloeckelijck dragēde/veel goets over-boort werpende/de Slaven vryheyt toeſegghende/ is ten leſten noch tot Duynkercken aen-ghecomen: een Galeye geraeckte noch tot Cales ſchadeloos/'tvolck daer van verloopende:twee andere meer ſeer doorſchoten/ſtranden op de cuſten van Vlaenderen / niet wel reparabel : vande twee vanden Admirael Cant ende Sael over-ſeylt/zijn gheen ſtucken van gevonden. Cant heeft zijn rapport in Hollandt daer van ghedaen: Gerbrant Sael van Enchuyſen met Hartman deden haer rapport in Zeelandt aenden Heer Jaques de Maeldere/ die examineerde dē Franſman Piloot ende andere/ ende ſondt die nā Hollant/daermen alreede de eerſte gecomen Capiteynen daer van de eere gegeven hadde. De Enghelſche Capiteynen hun oock belgende/ dat-men inde gedructe ſtraet-maers Boecxkens hun eere verſwegen hadde/pretenderende dat ſy die eerſt ontdeckt hadden ende ſchadeloos ghemaeckt / ende haer de ſelve inde armen ghejaecht / die anders apparent van te ontcomen waeren : waer-omme dat wy in dit

1602. te beſchryven particulierlijck, wat prolicx hebben gheweeſt.

Aldus zijn van Spinolas 8 Galeyen twee in Portugael verbrant / ende hier twee geſoncken ende vier gheſtrant/daer luttel profijt van ghecomen is; zijnde daer-inne Gods oordeelen te merckē/door dat deſe Galeyen die ſelfde waren / daer de Nederlantſche ſchip-luyden meeſt op gheſeten ende op geroept hadden ; waer onder weert is te verhalen / dat op't ſchip van Gerbrant Janſz. Sael van Hoorn/die d'eerſte Galeye/ la Lucera / over-ſeylde / wy ſelve zijn Stuerman/een degelijcken cloecken Schipper/ hebben hooren ſpreken/ hoe hy op deſe Galeye ende op andere drie Jaren geroept hadde/ met alle die ellende moghelijck ; zijnde daer op ghewoorpen ſo hy met zijn geladen ſchip in Spaengien was gecomen / daer hem 'tſchip ende goet geconfiſqueert wert/ende hy met zijn volck op verſcheyden Galeyen gheſteldt/ ende kael gheſchoren als andere Turckſche Slaven. Deſen Stuerman ſach nu hier Gods wrake over zijn ellende / ſiende de Galeye daer hy op gheſeten hadde / van hem overſeylt / ende den Capiteyn Cailliado/die hem ghetyranniſeert hadde/beyde zijn beenen af-gheſchoten / die daer nae in Hartmans ſchip ſtorf/ eñ ſach de Galeye voor zijn oogen ſinckē/wonder wercken Gods. Deſen Schipper nu Stuerman zijnde / een fraey/ lang ende ſterck man/en hadde niet connen om eenigh ghelt los worden / dan by het contract metten Admirante van Arragon ghemaeckt/ over 't verwiſſelen vande weder-ſyden ghevanghenen/ende alſoo daer van gheraeckt.

Den Frederico Spinola berghde noch het meeſtēdeel van zijn Gout ende Silver/datmen ſchattede wel twee hondert duyſent ducaten te weſen/ende hy dede dat T'antwerpen terſtont munten/op des Eertzhertoghen ſlagh.

Daer waeren ontrent deſen tijdt wel ſeven Vrybuyt-ſchepen uyt Duynkercken varende/ waer van den Admirael/vervolcht zijnde vande Zeelantſche Oorloogh-ſchepen/ wel anderhalven dach lang/heeft op den cuſt van Vlaenderen / by de Schantſe van Albertus / moeten ſtranden/zijn ſchip geborſten/ dan ſy berghden het gheſchut ende ghereetſchappe daer uyt.

Den Vice-Admirael van Duynkercken/ Adriaen Dirckſz. was nu wel tot Duynkercken binnen ghecomen/maer hadde inde Spaenſche Zee/vande Duytſche ende Enghelſche ſchepen groote reſcontre ofte wederſtandt ghevonden/ ſo dat hy meer dan de helft van zijn volck achter ghelaten hadde.

Haringh-buyſſen varen ghewapent ter Viſſcpe.

De Haring-buyſſen die voeren nu ter Zee al ghewapent met geſchut beneffens haer wachters/om hun ſoo langhe te mogen weeren / tot dat ſy gheholpen mochten worden van haer Oorloogh-ſchepen.

Graef Lodewijck van Naſſou doet eenen ſtercken Tocht in't Landt van Lutzēborch/ in Novemb.

In November hebben de Vereenighde Nederlanden eenen toght te doene voorghenomen in't Landt van Lutzenborgh / onder't beleydt van Graef Lodewijck Gunther van Naſſouw met 33 Vanen Ruyteren ende 1200 mannen te voete/ onder de Colonellen Edmoutz / Giſtelles/Dommerville ende Marquette/zijnde 200 Franſoyſen/200 Enghelſchen/ 200 Schotten/ 200 Hooghduytſchen ende 200 Inlanders / te ſamen 1000/ met 3 velt-ſtucken geſchuts ende 50 karren / als acht karren voor de amunitie/ vier voor den Generael Graef Lodewijck/elcke Colonel eene/ende de reſte voor de Ruyterie.

Deſe trocken den 3 November uyt Nimmeghen/ende quamen te Legheren tot Keppelen ende Bedburgh: den 4 Legherden ſy tot Nieuwekerck ende Oldekerck by Wachtendonck: den 5 tot Grevenraet in't Landt van Gulick: den 6 tot Jugghen/van waer eenighe troupen vertogen/om S. Vit in te nemen: den 7 Legerden ſy tot Reugen ofte Runghen: den 8 tot Zeverwijck: den 9 Novembr tot Blommendael/ daer ſy tydinghe cregen dat hun volck ghefailgeert haddē S. Vit in te nemē: den 10 quamen alle de troupen voor S. Vit/ende logeerden tot Meverdorp / ende begonnen noch dien avondt de Stadt te approcheren / den Colonel Marquette commanderende. Den 11 begonden die vander Stadt S. Vit te parlementeren/ eñ accordeerden dat de Soldaten van't garniſoen te voete ende te peerde ſouden uyt-trecken met wapenen ende bagagie/ende ſweeren int landt van Lutzenborgh in twee Maenden niet meer te dienen noch wapen draghen dat vol-broght werde / ende de Borgherye ſoude composeren voor een redelijck rantſoen.

1602. Den 12 zijn ſy voort-ghetoghen/ghelogeert tot Julligh : den 13 quamenſe voor Baſtoingne/ daer ſy een verſoeck te vergheefs op deden: den 14 bleven ſy noch daer/maer den Rit-meeſter Mercelis Bacx wert gheſonden na Marche in Famine eñ S. Hubert/ brandende alles daer ontrent : den 15 vertrocken ſy van Baſtoingne ende legerdē tot Houſnegen ofte Hardenghe : den 16 legherden ſy tot Petredorf by Decherp/ daer dat Dommerville dien nacht begonde te approcheren/ ende ſanderdaeghs ſo parlementeerden ende accordeerdē de Borgers voor een redelijck rantſoen. Van waer weder eenighe peerden vertrocken/ om te brantſchatten tot voor Lutzenborgh toe / beleydt by-den Ritmeeſter Cloet. Den 18/19 ende 20 Novembris bleven ſy noch tot Bitterdorf/Wolſct ofte Walſet/ ende vertrocken den 21 nae Doywiel: den 22 tot Audenach in Guligh : den 23 tot Geldorp/ende daer den 24 blyvende / daer weder by-den anderen quamen de troupen die in S. Vit ghelegehen hadden/ 50 peerden ende 200 voet-knechten. Den 25 ende 26 logeerdē ſy tot Korcum : den 27 tot Nedertzier ofte Nierchei-de: den 28 ende 29 tot Wanlor : den 30 Novembris ſcheypden de Brabantſche troupen af/ treckēde na den Grave/ende de andere quamen logeren tot Couborgh / ende dē 2 Decembris tot Nimmeghen. Alſoo hebbenſe in een Maent tijdts ſonder weder-ſtandt dat Landt af-gheloopen ende ghebrant-ſchat: mits dat dē Gouverneur/ Grave Pieter Ernſt van Manſfelt/ alderhande contributie verbode ; waer door veel huyſen ende dorpen af-ghebrant werden/ daer ſy dat volck niet t'huys vonden/om rantſoen te gheven / ende hoe-wel ſy daer tot meermael niet dan Water te drincken vonden. Den Eertzhertogh ſondt Crijghſ-volck derwaerts; maer by ghebreke van ghelde/ bleven ſy byden weghe op den Boer ligghen teeren/ eñ de Landen op-etende gelijck de vyanden deden: Graef Lodewijck brocht veel ghevangen Edelen ende Boeren mede ; ooc den Abt van S. Hubert/die gherantſoneert werden.

Lutzēborgh wordt iammerlijck af-ghelo open eñ gebrant-ſchat.

Ghemuytineerde hebben aēſlagh op Hoey.

Luttel andere exploiten zijnder deſen Winter aen-gherecht ; daer wert gheſeydt van een aen-ſlagh anderwerf op Hoey by die van't gemutineert Eſquadron/ daer over een Canonick gheexecuteert werde.

In Auguſto hadde van weghen de Eertzhertogh Monſieur la Biche/Gouverneur van Hulſt/gehadt eenen aenſlagh met 2000 man op de ſtadt Bergen op Zoom in Brabāt/die meynende te over-vallen / om datter luttel garniſoen in was; dan ſoo ſy s'nachts gecomen waren

ren tot op een half myle aende ſtadt / dede den Gouverneur van Berghen twee ſchoten ſchieten/ om die van ter Tholen te waerſchouwen van des vyants comſte waer deur ſy merckēde ontdeckt te weſen/ weder te rugghe togen/ ſonder yet aen te grypen.

Wy ſullen nu weder-omme wat verhalen van onſer gebueren geſchiedeniſſen der Franſoyſen / mits de ghemeynſchappe die ſy mette Nederlanden hebben/ ende dat een accident den Coning al-daer wederhiel eenighe van zijn reſolutien teghen Spaengien ende Nederlandt.

De Heere van Byron beſchuldicht van conſpiratie teghen den Coning vā Vranckrijck.

In Vranckrijck hadde dē Coning hē met alle vriendelicheyt/ ſoeticheyt eñ liberaelheyt vereenicht met alle zyne vyanden de Liguers/ namelijck metten Edeldom; het welcke veel andere/ die hem grooten dienſt gedaē hadden/ ſeer verdroot/ die na dien regel pretendeerdē meer verhevē te wordē: Onder deſe is geweeſt dē tweeden Sone vanden ouden Mariſchal de Byron/ den Heer Charles Gontault (zijnde den eerſten ende outſten t'Antwerpen verſlagen ghebleven inde Franſche furie) die den Coningh voor zijn groote dienſten nae des Vaders doot maeckte Maerſchalck van Vranckrijck / ende daer nae mede Hertogh van Byron/ Admirael ende Riddere van beyde de hoochſte Orderen/ ende gaf hem het gouvernement van't Hertochdom vā Borgondien/ eñ was bovē alle andere ſeer geacht om zyne dienſtē/ eñ hadde bovē alle andere de minſte oorſaecke van hem te beclaghen / als wel veel andere pretendeerden. Maer ſoo hy was een Man in Crijgh eñ Oorloghe op-ghevoet / gheheeten den blixem van Vranckrijck/ ende ſeer ambitieus ; ſoo en heeft hy hem niet connen in zynen ſtaet houden/ ofte zijn quade natuere matighen ofte dwinghen: maer ſiende veel Edelen die om voorſz. oorſaken t'onvreden waeren ende ongheruſt / al en hadde hy gheen oorſake/ ſoo heeft hy nochtans geſocht eenen aenhanck te maken/ ende metten Coningh van Spaengien / Hertogh van Savoyen/ ende metten Grave van Fuentes/ Gouverneur van Milanen/ ſecretelyck ghehandelt/ hoe den Rijcx-ſtandt in Vranckrijck in tweedracht te brenghen waer/ by dat Savoyen het Marquiſat van Salucen niet en ſoude hoeven aen Vranckrijck te reſtituerē/ eñ dat hy voor recompentie ſoude trouwē mette derde Dochter van Savoyen/ ende alſo Corſijn wordē vanden Keyſer eñ vanden Coning van Spaengien/ etc.

Middel hoe Byron beweecht wort.

Dese conſpiratie begon eerſt als Byron tot Bruyſſel was / Anno 1598 / de Eertz-hertogen den Eedt vande Peys te houdē af-nemende; daer hem een Protten/ ghebannen van Orleans/ ſeyde dat zijn dienſten ſoo groot waren/ dat ſy hem wel tot een ſouvereynder Fortune brenghen ſouden / ſoo hy aende Spaenſche zyde ware/ om dat ſy zijn groote martiale actien ſoo verwonderden ende verhieven/ etc. Waer op hy antwoorde/ ſegghende; hy ſoude hem namaels daer van ſpreken: den welcken namaels gehoor gevēde/ creech heymelick verſtant mettē Eertzhertogen/ eñ daer door mettē Hertoge vā Savoyen/ Conte de Fuentes/ eñ dē Ambaſſador van Spaengien; daer toe hy gebruyckte eenē Monſieur la Fin/ die hē beclaechde in groote ſchulden gecomen was inden dienſt van-den Coning/ eñ was doot-vyant vā Deſdiguieres: noch handelde hy met eenē Renaze/ eñ den Baron de Lux/ door deſe/ dat hem de Dochter van Savoyen ſoude gegeven worden met 500 duyſent Ducaten ten Houwelijck / met het tranſport vande ſouvereyniteyt van Borgondien/ onder homagie van Spaengien; mits den Coning met zijn kinderen om-brengende (ghelijck hy beſchuldicht werde) ſoude moghen een deel ſelve vande Croone incorporeren: Item/ dat hy aviſeerde door de voorſz. perſonē den Savoyer van een aen-ſlagh op s'Conings Leger te maken inde Savoyſche Oorloghe; ſelve dat hy int belegh van't fort S. Catharina by Geneva beſtemt ſoude hebbē van den Coning om dē hals te doen brenghen op een plaetſe / daer hy hem ſelve leyden ſoude/ met teeckenen / daer ſy hem by kennen ſouden/ etc.

Verhael vā Byrons cōſpiratie.

Ten leſten la Fin tot Milanen by Fuentes tracterende/ hadde hem Fuentes voorghehouden / dat nimmermeer den Staet van Spaengien hem op de Franſoyſen betrouwen ſoude/ ten ware ſy uyt-roepdē de race ofte wortel van de Princen vanden bloede/ beginnende aen-den Coning ende Dolphijn; daer aen dat hem deſen la Fin ſeer ſchandaliſeerde ende belchde: dies Fuentes over verſcheyden diſcourſen met la Fin ghehouden / creech groot achter-dencken van la Fin / ende ſchreef erghens men moeſte hem van cante helpē ende zijnder quijt maken: la Fin yet van ſulcx merckende/ vertrock hem behendelijck van haer-lieden. Hier van werdt den Coningh eens deels wat ontdeckt/ ende ten leſten het gheheel ſtuck van la Fin ſelve / daer over wert Byron vanden Coning te Hove ontboden/ dan ten eerſten excuſen makende/ ten leſten op't ſchryven van la Fin / die hem ſterck affirmeerde niet gheclapt te hebben/ dan de oude ſaecke vant Houwelijck mette Dochter van Savoyen/ dat hem den Coning vergeven hadde. Hy is ten leſten den 13 Julij ſmorghens vroech ten Hove tot Fonteyne-bleau gecomen/ daer hy nae ghewoonte van-den Coningh wel ontfanghen wert/ ende van vele ſaken aengheſproken ende beticht (mede door laſt vandē Coningh/ vanden Grave van Soiſſons/ by wien hy ten avontmale ginck/ by bevel vanden Conigh) wat verſtant hy met Spaengien eñ Savoyen hadde/ met vaſte beloſte ende Coninghlyck toe-ſegghen/ hem alles te willen vergeven ende niet meer te ghedencken/ ſo hy't hem vryelyck bekende: maer dat was alles te vergeefs. Sanderdaeghs weder by-den Coning ghecomē/ ende voorder ende ſcherper beticht/ ſwoer hy meer-mael al valſch te weſen/ ende verſocht ſelve recht vanden Coning/ om zijn beſchuldenaers te weten / ende die daer over gheſtraft te hebben. Savonts nae den avontmale / den 14 Junij / werdt hy vande Coninginne verſocht a la prieme te ſpelen/ dat hy dede met een ongheruſt gemoet. Den Coning wandelde vaſt over ende weder de Camere / die zijn ghemoedt wel merckte/ vraghende by wylen / wie daer won?

Ende alſt nu ſpade inden nacht was/ belaſte den Coning men ſouder ſlapen gaen : alſoo alle opgheſtaen zijnde/ ſprack den Coningh Byron weder aen/ biddende hem te verclaren de waerheyt. Hy antwoorde: dat hy niet anders wiſte te ſegghen. Wel ſeyde den Coning/ ick ſal't wel vanden Grave van Auvergne weten: den welcken Grave/ eenige teeckenen merckende/ hadde te voren Byron ſpelende inde oore geblaſen/ dat het niet goet en was voor hun-lieden daer te weſen. Ter Cameren uyt-gaende /ſeyde den Coning: Adieu Byron/ ghy weet wat ick u geſeydt hebbe.

Byron wert ghevangen dē 14 Junij.

Aldus ter Cameren uyt-gegaen/ is den Heere van Vitri hem ghevolcht/ aenveerdende den hecht van zijn rappier/ ſeyde: den Coning hadde hem gheboden reeckeninghe te doen van zynen perſoone/ daer-omme ſoude hy zijn wapen overleveren. Ghy raeſt ſeyde Byron: Ick en doen niet ſeyde Vitry/ den Coning heeft het my belaſt; doen badt hy om den Coningh te mogen ſpreken/ dan Vitry antwoorde den Coning ware vertrocken: Ha ſeyde den Mariſchal Byron/ mijn ſweert dat ſoo veel dienſten ghedaen heeft/ ende alſoo ontgorvende zijn ſweert/ wert in een Camer wegh-gheleyt/ alle den nacht klaghende/ vloeckende ende verwytende; eenighe van zijn volck wilden in't eerſt handt aen hun gheweer ſteken/ maer werden vaſt ghehouden.

Ter ſelver ſtonde wert op dē Heere van Pralin mede den Grave vā Auvergne/ baſtaert van den Coningh Charles van Vranckrijck/ als mede-plightigh ghearreſteert / die welcke en verſchrack niet / maer ſeyde ick laet u mijn Wapen af nemen / mette welcke ick niemant opt doode/ dan wilde beeſten/ ende ſliep dien naght gheruſt op zijn bedde.

Den ſelven nacht dat Byron gevangen wert/ ſoo ſtonden alle zijn peerden ghesadelt ende ghetoomt/ onder andere 3 peerden uyt Artoys van groote ſnelheyt/ alſoo dat/ ſoo hy dien nacht niet hadde ghevanghen gheworden/ ſoude ontvlucht hebben / dan den Coningh hadde op alles voorſien. S'anderen-daeghs dede Byron dē Coning aen-ſegghen/ dat hy ſoude toe-ſien dat den Baron van Lus in Borgondien niet wat vreemts aen-rechte: ende beyde deſe gevangenen werden na Parijs ghevoert/ al-waer Byron gheexamineert zijnde/ loochende veel wel in't eerſte/ maer in't leſte ontſchuldichde hem luttel / dan ſchreef den Coningh met eyghen handen eenen brief / ſo yemers uyt-ghegheven werdt / biddende te gedencken de groote dienſten den Coning gedaen/ ende hem het leven te ſchencken / hem voor-legghende zijn groote goetheydt ende ſachtmoedicheydt zijn alder-grootſte vyanden beweſen/ ende dat hy nu alleene betroude op zijn clemētie ende ghenade/ ende ſoo den Coningh hem die miſdaet wilde vergheven/ ſo wilde hy zijn leven den Coningh ende zynen Vader-lande op-offeren/ ende ſoo hem dat in't Vader landt niet toeghelaten werde / dat hy ten minſten in ballinghſchap in Hongarien mochte geſonden worden/ om te moghen den gantſchen Chriſtenrijcke eenighen notabelen dienſt doen/ hy ſoude bethoonē/ niet vanden ouden edelheyt ende vroomheyt der Franſoyſen ontaert te weſen ofte ghedegenereert. De Conſte van Oorloghen ende diſcipline die hy by langhe jaren vanden Coningh gheleert hadde/ ſoude hy metter daet bewyſen: So dat oock den Coningh niet goet dochte / verſochte dat hy mochte in zijn huys opgeſloten werden/ welcken dorpel ſoo hy over-trade/ en weygherde hy niet alleene/ geenderhande wreede doot/ maer onderwierpe hem ſelven tot eeuwigher verdoemeniſſe ende pynen der Hellen / beclaechde dat hy jammerlijck bedroghen ende opgeruyt was van ſodanighe/ die om hun profijt/ miſbruyckten ander lieden perijckel/ hy ſaghe nu s'werelts ydelheydt ende booſheyt/ ende zijn eyghen onverſtant ende lichtveerdicheyt/ waer door hy nu in ſoodanige benautheydt ware ghecomen / de welcke hy nu ſochte te beweenen/ etc.

Byrons ſchryven aenden Coning ootmoedelijck om genade.

Byrons bloetvrienden verſoecken ghenade.

Tot deſen ſelven effecte hebbē de bloet-vrienden van Byron/ in goeden ghetale den Coningh den 18 Junij te voete gevallen/ ende by hem belaſt zijnde op te ſtaen/ heeft den Heere de la Forche in haer allen name gheſeyt (dit volghende in effecte.) Sire/ wy hebben altijdt gheweten dat uwe Majeſteyt altijt wel af-genomen heeft zijn onderſaten ootmoedighe Requeſten / wy vallen uwe Majeſteyt te voete/ metten wenſch eñ herte van meer dan hondert-duyſent uwe getrouwe dienaers/ om te verbidden ghenade ende niet om Recht / voor deſen armen miſerabelen/ God wilt dat wy onſe ſondaers ſullen vergheven/ alſo wy willen hy ons vergeve / de menſchen hebben u deſe Croone niet ghegheven/ maer Godt: de Coningen en konnen niet beter haer mogentheyt bethoonen/ dan met ghenade. Sire/ wy en begeeren niet u eenigh perijckel t'onder-worpē/ dan bidden alleene uwe Majeſteyt hem 'tleven te gheven/ ende anderſins hem ſtellen waer ghy wilt; vervloeckt moet zijn die ambitie die hem daer toe ghebrocht heeft / eñ de lichtveerdicheyt/ die hem moeyelijck ende verdrietelijck tot alle de Werelt maeckt/ ghy hebt veel andere vergeven die u meer miſdaen hadden.

Sire / wilt ons doch alle niet beſmetten met infamie / noch ſtellen tot eeuwighe ſchande / die ons altijdt ſoude by-blyven: wy ſegghen noch eens/ dat onſe ootmoedighe ſupplicatie is / vergiffeniſſe te bidden ende geen juſticie: wy weten alle dat hy coulpable is van teghen uwen ſtaet voor-ghenomen te hebben; aenſiet doch de dienſten van zynen Vader ende de zyne/ op dat uwe ſachtmoedicheyt hem niet en ontbreke/ ſiēde dat hy maer den wille heeft ghehadt / van u te miſdoene: naedemale ghy altijdt ghereet hebt gheweeſt te vergheven/ die al-reede de faute gedaen hadden. Dat ware het verſoeck van zijn ootmoedighe ende trouwe dienaers / die hoopen uwe Majeſteyt verſelſchapt met zyne ghewoonlijcke ſachtmoedicheyt ons ſal accorderen.

Antwoorde des Conings aen Byrons vrienden.

Den Coningh heeft aldus daer-oppe geantwoort: Ick hebbe ontfanghen de Requeſte van mijn vrienden ende goede ſubjecten / in't goede niet doende als mijn Voor-ſatē/ die niet wilden ghedogen dat de vrienden ende bloet-verwanten ſouden ſpreken voor de miſdadighe / maer ſelve niet de Vaders/ Moeders noch Broeders/ wāt noyt en wilde dē Coning Franſoys dē tweeden dat de Huyſvrouwe vanden Prince van Conde mijn Oom/ hem ſoude om pardoen bidden: als vande ghenade die ghy-lieden begheert dat ick ſoude bewyſen aenden Heer van Byron/ en ſoude gheen clementie ofte bermherticheyt zijn / maer wreetheyt: waer dat het maer mijn particulier intereſt en trefte/ ick ſoude het hem vergheven/ ende vergheve het hem van goeder herten / dan het raeckt mynen Staet/ dien ick veel ſchuldigh ben/ ende mede myne Kinderē/ die ick inde Werelt gheſtelt hebbe: want zy ſouden my moghen verwyten/ ende mede alle mijn Coninghrijck/ ſo ick daer-inne in ghebreke ware ende faelgeerde: Ende daer-omme/ naedemale het roert mijn leven/ ende 'tleven van mijn kinderen/ ende de behoudeniſſe van mijn Rijcke ende Staet/ ſo ſal ick daer-mede laten gheworden den cours ofte loop vande Juſticie/ ende ghy-lieden ſult ſien wat ſententie daer over ſal gheſtreken worden/ oock ſal ick geerne daer toe brenghen wat ick kan voor zijn onſchult/ ende ick late u lieden oock toe voor hem te doene wat ghy cont/ tot dat hy vervallen zy in Crimen Lege Mageſtatis, want dan en vermach den Vader niet ſoliciterē voor zynen Sone / noch den Sone voor den Vader: het Wijf voor haren Man / noch den Broeder voor den Broeder: daer-omme en maeckt u lieden niet hatigh tot my/ om de groote liefde die ghy hem toe-draecht.

Noopende de ſchant-vlecke ofte note van infamie/ daer en is gheene dan voor hem. Eertijts den Conneſtable van S. Pol/ waer ick van ben afcomen/ ende den Hertogh van Nemours/ van wien ick gheerft hebbe/ die en hebben ons gheen ſchant-vlecke ofte infamie nae-gelaten: ende den Prince van Conde mynen Oom / dien s'anderdaeghs ſouden den hals af-gheſlaghen worden/

en hadde den Coningh Franſoys den tweeden niet geſtorven: eñ daer-omme ghy-lieden van't maeghſchap van den Heer Byron/en kont daer by gheen ſchande behalen / ſoo ghy-lieden continueert in uwe behoorlijcke ghetrouheyt/alſo ick my verſekere: Ende het is ſoo verde daer van/ dat ick ſoecken ſoude u liedẽ miſgonſte/ ofte eenighe ampt ofte ſtaet af te nemen: maer liever ſo het te paſſe quame/ſoude die van nieus vergonnen. Siet daer den Heere van S. Angelo/die hy van hem verſtooten hadde om dat hy een man van eeren was: Ick ſelve hebbe meer leetſchap van zijn fauten dan ghy-lieden mooght hebbẽ: maer voor-genomen te hebben tegen my zynen goet-doender/ dat moghte niet verdraghen worden. Doen antwoorde de Heere de la Forche/eñ ſeyde: Sire/ wy alle hoopen ten minſten dat hy ymmers niet en ſal voor-ghenomen hebben teghen uwen perſoone: den Coningh antwoorde/ doet alle wat ghy-lieden vermooght voor zijn onnooſelheyt/ende ick ſelve ſal mede 'tbeſte doen.

Byrons Oratie aende Rechters.

Aldus heeft den Coning gewilt dat het Recht zijn plaetſe hebben ſoude / ende dat met alle behoorlijcke ſolemniteyte. Alſo werdt den 27 Julij Byron voor Rechte ghebrocht / daer hy een Oratie dede/meer om de Rechterens hertẽ te beweghen/dan om eenighe zyne onſchult te doene/ verhalende zijn dienſtẽ voor de Croone gedaen/ zijn wonden lit-tekenen toonende/dier boven de 35 waren/voor't Vaderlandt ende Coning ſtrydende ontfangẽ/ ſo dat vele vande Rechters hun van tranen niet konden onthouden / die wel wiſten dat hy de waerheyt ſprack / beklaghende de ellendigheyt ende ongeſtadigheyt des menſchen/ daer voor haer ooghen ſiende ſulcken treffelijckẽ man/die zy op de ſelfde plaetſe meermael met groote acclamatien ontfanghen hadden/eñ totten Hemel verheven / nu daer ſagen als een miſdadighe om ghenade bidden/ met die victorieuſe handen / die zy meermael te vooren met danckbaerheydt hadden gheſocht te kuſſen: hy die den blixem van Vranckrijck ghenoemt werdt/ende een principale partie inde regeringe van Vranckrijck ghehadt hadde/ſaghen nu bidden voor zijn leven/etc. onder ander woordẽ thoonde hy groote gheſtoortheyt tegen den Heere La Fin/zynen beſchuldiger/ als hy mercte dat hy hem beclapt hadde/dien hy te vooren / als hy by hem geconfronteert werde/voor een eerlijck Edel-man erkende te weſen/ ende dat/ om dat hy doen noch gheloofde/dat hy van hem niet gheklapt hadde/ alſo hy hem geſchreven hadde/ maer als hy hem verweſen vont/op zijn beſchuldigen/thoonde hy ſoo grooten gheſtoortheyt/ dat hy badt ende belaſte zijn Bloet-vrienden hem ten uyterſten totter doodt vervolghen/ eñ overtuyghen hy ware een Sodomijt/valſche Munter/ Toovenaer ende dierghelijcke meer.

Voorder / werdt hy voor de Rechters overtuycht/ by zijn eyghen brieven/ zijn cyferen metten Hertogh van Savoyen gehouden/ende uyt zijn eyghen woorden onbedachtelijck ſprekende ende condemnerende hem ſelven: hy beriep hem op een pardoen dat hem den Coning tot Lions voor ghetuyghen hadde vergont/op zijn confeſſie dat hy van't houwelijck mette Dochter van Savoyen ghehandelt hadde/ dan deſe conſpiratie was alle ſints ghebeurt. Alſoo dat hy ten leſten ter doodt/ van honderdt ende twaelf Rechters/als Crimen Lege Mageſtatis gecommitteert te hebben/verweſen werdt.

Byrõ wert verweſen.

Den 31 Julij was daer tot Parijs op de Greve/publicque plaetſe/een ſchavot ghemaect/ maer by bevel des Conings uyt ghenade/ door zijn vrienden verſoeck / werdt bevolen hem in't Caſteel de Baſtillie te onthalſen op-de pleyne/ daer ontrent 200 menſchen mochten ingecomen weſen. Al-waer voor den noene den Cancelier/ ende andere Raetſheeren by hem gecomen zijn/ daer hem zijn ſententie voor-geleſen wert/die hy ſeer ongheduldich aen-ghehoort heeft/ dickmael interpellerende/roepẽde dat hy onſchuldich ware/ ende dan vraechde hy ofte daer gheen genade voor-handen ware/ſochte alle hulpe van vrienden waer dat hy conde/maer vondt hem verlaten. Hy wert daer ghedegradeert van alle Ridderlijcke Ampten ende Staten. Hy beclaechde zijn ongheluck/zijn ende ander-lieden lichtveerdicheyt: elck een die inde Camer quam/ meynde hy ſouden hem zijn perdoen brenghen: Hy wert nae de noene noch op ſommighe vragen geexamineert. Als hy daer nae mette Biecht-vaders wat gheſproken hadde/ wert hem aengeſeyt het nu tijdt waere om te ſterven: den Scherp-richter hadde hem wel willen de handẽ binden/ dan hy dreyghde hem den hals af te wringen/ſoo hy hem voor ofte nae zijn doodt genaeckte/ anders dan metten ſlagh hem te gheven. Voorts hem als een dul ontſinnich menſch in woorden ende wercken draghende/vloeckende ende ſweerende. Als hy nu ghebiecht was / ſondt hy eenen Notaris aenden Heer Cancelier/ om oorlof ofte hy mochte zijn Teſtament maken / d'welck geconſenteert werde: onder andere maecte een baſtart Soonken mette Moeder / die van hem groot ginck/een goede legatie: ſchrijft oock eenen brief aenden Coningh / biddende 'tſelfde mochte volbroght worden. Wt-comende gaf den rock/zijn hant-ſchoenen/ zijn gelt ende ringhen aende byſtaenders ende andere 'tzijnder ghedachteniſſe; mede eenen ſchoonen rinck badt eenen Edelman zijn jonghſte Suſters te gheven: Dickmael verhalende deſe woorden; moet ick dan ſterven? moet ick dan ſterven? O my ellendighe menſche: Wel aen ſoo het anders niet weſen mach / laet het ons lyden.

Byrons beklagh / verweſen zijnde ter doot.

Als hy nu na het ſchavot was comende/wert hy bleeck/ ende op de trappen dede hy zijn leſte gebedt tot God: hy bekende dat hy in waerheyt qualijck hadde ghedaen: maer ſoo hy alle den quaden raedt hadde willen volgen/ den Coning waer over 10 Jaren doodt gheweeſt. Daer nae wilde den Scherp-richter hẽ de oogen verblint hebben / dat hy niet lyden wilde; hy dede zijn wambays af dat hy eenen wilde verſchencken/ daer den Beul teghen was/daer hy hem ſeer om ſtoorde. Hy nam eenen neuſ doeck ende verblinde zijn eygen oogen/ ende viel alſo op zijn knien: maer ghevoelende dat den Beul hem wilde zijn lanck hayr (zynen neck bedeckende) af-ſnyden/ ſtont hy ſeer grammelijcken op/ zijn oogen ontdeckende/ſiende al-omme ſeer wreedelijcken nae 'tſweert/ſeyde; wat ontbreect my dat ick u niet/ ende de helft van deſe aenſiẽders om hals brenge? Het volc verſchrack hier over ſeer/ wenſchẽde hun van daer/ die wel met groote moeyte ingeraeckt waren. Daer nae badt hy een byſtaende Edelman hem 'thayr af te ſnyden / die welcke weenende/zijn ſchouderen trock: doen ſeyde hy; o arm bloode menſche/ hoe weygert ghy my deſen leſten dienſt? Ten leſten wont hy ſelve zijn hayr op eenen knoop/ ende den Lieutenant van zyne garde/ Baranton geheeten / hielp hem dat op-bindẽ/ende daer na neder geknielet/ſtont weder op/ ſeggende: O doodt/o wreede doodt/ dat ick van mijn ghemoet niet en can vercrygen/ die ghewillich aen te gaen: Ende hem keerende tot zynen Biecht-vader/ badt / dat ſy den Coningh wilden aen-ſegghen ende zyne vrienden / dat hy goet Catholijck Apoſtolijck eñ Roomſche Kercke toe-

De Hertoch van Byron wordt tot Parijs onthalſt den 31 Julij.

ke toeſtaender ſtorve:hun vermanende te wachten van quade raet-ghevers ende bedriegers. Eyndelinghe ſelve weder verbindende zyne oogen/ valt op zijn knië de derdẽ reyſe / roepende; mijn God/mijn God/weeſt mijnder ghenadich: Ende doen ſeyde hy totten Beul; ſlaet nu/haeſt u/ſlaet nu ; in welck woort was den hals af. Zijn Lichaem werdt ſlechtelijck tot S. Pauwels begraven / ende zijn goet ſchanck den Coningh meeſtendeel zyne vrienden.

Alſo eynde den vermaertſten ende ſtrijtbaerſten Man van Vranckrijck / meer nut voor de Oorloge dan in Vrede/ wiens cloeckheyt hẽ tot ſoo grooten ſtate / ende wiens hooghmoet ende eergiericheyt hem tot een leelijcken val eñ ſchande ghebrocht hadde den 31 Julij. Waer inne te ſien is de menſchelijcke brooſheydt ende wereltſche ambitie/als de menſchen vanGod verlaten worden. Hy hadde te voren by eenen Mathematicus la Broſſe / zijn nativiteyt laten ſien/om te weten zijn geluck ofte ongheluck/ende dat inden naem van een ander : la Broſſe creegh achterdencken dat hy ſelve den Man was/wildet hem niet ſegghen/ dies hy hem dwong dat hy ſeyde/ dat die nativiteyt aenweſe dat den perſoon wel mochte comen tot grooten ſtate door Oorlooghſche vroomheydt / ende wel tot een Coningh te worden/ten ware een teecken dat het verhinderde: dat teecken wilde hy doen immer weten: ten leſten door dwang ſeyde hem/ dat de nativiteyt uyt-wees/dat hy ſoo veel maecken ſoude/dat hy ten leſten ſoude onthalſt worden / waer over hy den la Broſſe wel ſloegh / ende ſloot hem in't huys op.

Byrons Godlooſheydt.

Hy was ſonder eenige Religie/ ſpottende met alderhande Godſdienſten. Den Baron vã Lux ſeyde hem eens/dat hy een Capucijn hadde hooren ſeggen aende Eertz-biſſchop van Lions/ ligghende in zijn uyterſte doodt-bedde/dat God gheen beteringhe ſiende inden menſche/dien verlaet/hem gevende eenen verkeerden ſin/ ende alſo verworpen uyt zijn genade/ gheeft hem ſwerelts gheluck/ dat alle dingen na zynen ſin gaen/ verſadicht van alle wereltſche wel-ſtandt/ etc. Waer op Byron antwoorde:dat hy met die conditie oock wel wenſchte verlatẽ te worden/ met dierghelijcke propooſten meer-mael ghebruyckende/ dat welcke zijn grouwelijcke exempelen.

Den Grave van Auvergne die mede gevangen was/werdt van zijn Suſter van Moeders weghen/ ende concubine ofte by-ſit vanden Coning/verbeden:vande ander ghevangenen werden eenighe ghedoodt.

Achterdencken ofte ſuſpitie op den Hertogh vã Bouillion in Vranckrijck.

Den Mariſchal ende Hertogh vã Bouillion/ was oock beticht van Byron gheweten te hebben/ende dat hy onruſte gheſocht ſoude hebben onder die vande Ghereformeerde Religie/ om hem ſelvẽ 'thooft van die vander Religie te maken: daer-over te Hove ontboden zijnde tot Parijs/ en wilde hy hem gheenſins zijnre vyanden voordeel onderworpen/die hyer veel hadde:maer aenbiedende te verſchynen tot Caſtres/zijnde de gheordineerde plaetſe / daer dien vande Ghereformeerde Religie behoorlijck recht ghedaen wort : maer den Coningh verſtondt/om dat hy Officier in Vranckrijck was/behoorde tot Parijs te Rechte te compareren / ende ſoo bleef hy in Duytſlandt by zyne vrienden / hopende den Coningh noch eens contentement te gheven. Verſcheyden Rijcx-Vorſten/ als den Paltſgrave ende Cheur-vorſt ſonden in Vranckrijck Gheſanten/als Graef Otto van Solms met andere/in't volghende Jaer : dan haer antwoorde was vanden Coning/dat hem vreemt gave/dat den Heer Paltſgrave ende andere hem ſouden bemoeyen met ſaecken rakende zyne Majeſteyt ende zyne Domeſticque.

Staet ende beroerten in Embder-landt.

Te voren in't 21 Boeck hebben wy verhaelt dat tot Embden den nieuwen Grave Enno den 6 Octobris Anno 1599 gehult was in alle goede bevredinge: Maer daer nae ſo heeft de voorſz. Grave Enno veel Edelen / als andere / die hem ende zijn Vader te vooren teghen gheweeſt waren / aen zijn zyde ghebrocht / als namelijck die twee Heeren van Kniphouſen ende den Joncker van Riſom / mede eenighe voorneemſte der ſtadt Embden/ als den Syndicum Dotia Wiarda/ ende de twee Borgemeeſters metten Secretaris: heeft oock zijn Dochter de Erfghename van Eſens/etc. zynen eygen Broeder Graef Jan ten Houwelijcke ghegheven/ by den Paus ghediſpenſeert / op beloſte van Catholijcke Religie ende Jeſuiten in te voeren : alſoo hy dadelijck tot Paderborn beweſen heeft/zijn Hof-dienaers al Roomſch Catholijck / zijnde de Religie die by zijn Voor-ouders te vooren ghebannen was. Hier door by vele lieden in opſprake ende achter-dencken ghecomen/al ofte hy van wegen den Coning van Spaengien ofte de Eertz-hertogen wat tot achterdeel van die vande Ghereformeerde Religie van dat Landtſchap/ofte der Vereenichde Nederlanden voor-nemen wilde/ eñ heeft zijn regeringe geheel abſolut ofte Monarchial aen-geſtelt/ ende onder het deckſel ende voor onderſtandt vanden Keyſer totte Turckſche Oorloghe/ heeft Schou-gelt ofte Schoorſteen-gelt/ Collecten-gelt ende diergelijcke meer andere laſten ende ſchattinghen gevordert/ ende de Landen behendelijcken willen over-dringen: Waer tegen die van Embden hun hebben gheweygert. Ende alſoo die van Noorden/ een byligghende ſtadt/dit Jaer 1602/zijn inhuldinghe daer gheweygheert hadden/ om dat die ſtadt zijn Vrouw'-moeder / een Dochter des Coninghs van Sweden/ voor haer Dowayrie toe-quam/ eñ dat ſy haren Sone ſulcx niet toe-ſtaen wilde/ eñ mede die ſchattingen ooc weder-ſeyden: ſo is den Graef Enno (veel Crijghs-volcks onder voorſz. pretenſien aen-ghenomen hebbende) daer met 3 Vendelen knechten eñ 2 ſtucken geſchuts heenen ghetrocken / daer Overſte over was/ Joncker Willem van Kniphouſen : die heeft de Burghers haer gheweer af-genomen/ ende onghewapent op de Marckt doen comen/ende alſoo met het Crijghs-volck omcingelt/ ende met gevelde wapenen op't lijf ghedrongen/ ende een Galghe daer doen op-rechten / ende by een ſententie af-gheleſen/ haer lijf ende goedt verbeurt te hebben/met alle privilegien : maer de ſcharpe lijf-ſtraffe werdt vergheven voor 33 duyſent Rijcx-daelders hem te gheven/ met vijf Jaeren Schoor-ſteen ofte Schou-gelt / ende dede alſoo die Burgers onder de Galge door-gaen/bewyſende die verdient te hebben. Ten leſten zijn zy ghedwonghen gheweeſt 15 duyſent daelders te gheven / ende hem in handen te leveren etlijcke perſoonen om zynen wille daer mede te doen: heeft daer ooc etlijcke particuliere Edelen wreedelijcken ghehandelt / ende hebben daer nae den 2 Junij eenen voet-val moeten doen/ende heeft noch etlijcke ghevanghenen wech-gevoert: heeft oock een deel vande principale Regeerders ende Borgers van Embden gheciteert ende ghebannen / uyt cracht van Keyſerlijcke Mandaten.

Graef Enno overvalt die van Noorden.

Over deſe moetwillicheyt des Graven / hebben die ſtadt Embden gheſonden aende Staten der Vereenichde Nederlanden inden Graven-Haghe den Borghe-meeſter Philippus Sicken ende Jan Amelinck / om haer beclach over den Grave te doen/ van contrarie het verdrach van

Delf-ziel/ haer te ſoecken gheweldt aen te doen/ ende oock dreyghde te handelen als hy die van Noorden gehandelt hadde/ eñ dat hy veel Crijſvolck onder't pretext van s'Keyſers dienſt tegen den Turck aen-nam/ meer dan zijn vermogen wel ware / eñ dat hy was practiſerende ten dienſte vanden Coningh van Spaengien/ op de ſtadt/ door het ſchip-volck hem toe-gedaen/ om neutrale Navigatie ende hādel op Spaengien te genieten / ende te moghen behouden. Deſe dingē inde Vereenichde Landen nae-dencken makende/ hebben die ſtadt aſſiſtentie vergunt/ ſo dat op Pincxterdach daer behendelijcken is binnen de Stadt gebrocht Capiteyn Cnoop / met vier Vendelen Vrieſſche knechten / mede hebbende die Riviere met ſchepen beſet / ende dat ſelfs ſoo recht te paſſe / dat Graef Enno maer een myle met zijn volck van daer was/ meynēde van zynen aen-hanck in-gelaten te worden. Daer zijn oock van weghen de Staten generael Ghecommitteerden geſonden/ om die ſaecken met vrientſchappe af te handelen / ſoo wel met de Keyſerlijcke af-gheſonden Commiſſariſſen / als mette Graefſche Ghecommiteerde / maer alle te vergheefs.

Hier over heeft den Grave dat Dorp Hinta ſterck ghemaeckt/ mede met zijn Crijghs-volck ingenomen/ ende beſet het groot Dorp Larrelt/ op den Eemſe-ſtroom ghelegen / mede Klinterborgh/ Ryſum ende Knock / om alſoo de Eems te ghebieden / ende heeft een ſtercke veſting ofte ſchanſe tot Loegerhorn ghemaeckt / bequame om die van Embden te dwinghen. Dit was een gheweldige Royale ſchanſe/ met vijf groote bolwercken/ 180 voeten breedt ende dicke/ ende den wal tuſſchen elck bol-werck lanck 500 voeten/ ende 80 voeten dicke/ met eenen gracht omleyt/ wijt 140 voeten/ die hy alle terſtondt met volck beſettet/ ende mede een ſchanſe op de Eylſtemerzijl ghemaeckt/ om al-daer alle ſchip-vaert oock uyt te houden.

Graef Enno van Embdē beſchanſt eñ beſet de ſtat Embden eñ haer Zee-vaert.

Die van Embden ſiende deſe beſchanſinghe des Graven/ om haer op te ſluytē ende te dwingen/ hebben alle den Somer neerſtich gheſoliciteert aen-de Staten der Vereenichde Landen om hulpe/ aenwyſende mede haer perijckel. De Staten beſich zijnde in het belegh vande Stadt Grave. Dan eyndelijck als nu de Stadt Grave verovert was op den Winter / hebben nae alle civile vermaninghen aen-den Grave eerſt ghedaen/ derwaerts geſonden dē Ritmeeſter Warner van Houte/ alias du Bois ghenoemt/ ghekoren uyt Brabandt / voor Generael / met 19 Vendelen knechten van verſcheydē natien/ ende eenighe compagnie peerden/ die al-daer in't leſte Octobris hebben de Eems ghepaſſeert/ niet teghenſtaende de grave Enno wel ſterck was van 4000 mannen: ende heeft voor eerſt het Dorp Hinta/ de ſchanſe/ met een vendel Crijghs-volck beſet/ zijnde met gheſchut aen-ghetaſt/ beſtormt ende in-ghenomen: van daer is hy nae Grietzijl ghetoghen / die ſonder groote wederſtandt met compoſitie hun over-ghegheven hebben / daer over die van Eylſtemerzijl ſchanſe zijn verloopen: Van daer is dat Legher te rugghe getrocken/ het welcke die van Ryſumb / Larrelt ende die van Klinterborgh vernomen hebbende / zijn mede verloopen / ſoo dat die van Knock mede werden ghedwonghen haer met haer gheſchut over te gheven.

Vereenighde Landen conſenteren aſſiſtentie dien van Embden.

Hier nae is den Generael Warner van-den Houte / alias du Boys / nae de Royalle ſchanſe van Loeghen ghetrocken / al-waer dat binnen lagen 700 ende meer knechten/ onder den Gouverneur Joncker Willem vā Knyphouſen/ hadden daer binnen 16 metalen ſtucken gheſchuts/ als Canons ende halve Canons/ halve ende heele half-ſlanghen / met noch 8 yſere gotelinghen/ ende wel verſien van alderhande amunitie / als daer den Grave meynde zijn Oorlogh-ſtoel te maken.

Den Generael maeckte zijn approchen tuſſchen twee dijcken / dat die van binnen wel ſouden belet hebben / ſooſe Crijghs-verſtandt ghehadt hadden / dan die fortreſſe en was in allen deelen niet vol op-ghemaeckt: oock waeren die van buyten niet boven de 1400 mannen ſterck. De Gouverneur Knyphouſen ſiende hem gheweldelijck met gheſchut overvallen/ heeft den 13 Novembris ouden ſtijl hem mette Sterckte op volghende Articulen over-ghegheven/ als uyt te trecken met vendelen/ wapenen/ bagge ende bagagie / achterlatende alle artillerye ende amunitie: dē Gouverneur ſoude tot Lieroort gebrocht worden / ende 't Crijghs-volck ſoude te ſchepe vertrecken; alle ghevangenen/ ſoo Burghers van Embden als andere/ daer aenghehouwen/ ſouden van weder-zyden los ghelaten worden/ ende voorder ſoude quartier als vooren behoorlijck ghehouden worden. Daer was mede gheaccordeert/ dat alle goederē die mochten bevonden worden dat by-den garniſoene van Loegen den Huyslieden vā Larrelt/ Twixlum ende andere Dorpen mochte af-ghenomen weſen/ dat ſy die ſouden moeten inde fortreſſe achter-latē/ om die den eyghenaers weder te reſtitueren: alſoo beſloten in't Legher voor Loegen den 13 Novembris/ 1602.

Warner vā Houte generael/ neemt voor de ſtat Embden dē Graef Enno zijn ſtercten af 23 Novē.

Deſe Victorie hadde den Generael du Boys voor die Stadt Embden/ binnen den tijt van 3 weecken/ ende keerde victorieus tot Embden/ ſonder de Victorie voorder te verbolgen/ daer ſy lichtelijck Aurick ſouden moghen in-ghenomen hebben/ met ander plaetſen: tot Embden eerlijck ontfanghen zijnde / ſoo trock hy ſanderdaechs weder te Velde/ om op de Dorpen inden Winter zijn volck te ververſchen / ende contributien totte betalinghe te veroveren. Alſoo wert den Grave van Embden uyt meeſt alle zyne ſterckten daer ontrent/ in ſeer corten tijt ghedreven.

Der Vereenichde Nederlandē Staten ſchreven aen-de Cheur-vorſten / ende andere Rijcx-vorſten ende Princen / de redenen die hun tot deſe executie dwangh / overmits dat hun vyanden 'tſelfde voor een groot ghewelt ende ongh[illegible]elijck ten quaetſten al-omme uytriepen ende verſtroyden / het welcke hun uyt het Hof van-de Eertz-hertoghen tot Bruyſſel ghebootſchapt was/ dat alle de Crijghs-ruſtinghe des Graven teghen de Stadt Embden/ nergens anders toe en ſtreckte/ dan om die Stadt in handen van-de Spaenſche te leveren / om eē vrye navigatie der Riviere de Eems/ eñ havene te ghenieten/ ende alſo ter Zee ende te Lande/ de Vereenichde Nederlanden / ende eenighe andere Rijcx litmaten met macht te over-vallen: Waeromme (alſo dat van over langhe ghetracht was) ſoo hadden ſy vanden beginſel allen vlijt aengewent den twiſt tuſſchen den Grave ende de Stadt te ſliſſen ofte te bluſſen / ende voor-geſlagen de conditien van Vrede tot Delfziel ghemaeckt / die over weder zyden aen-ghenomen waeren: maer daer naer vanden Grave in veel poincten niet alleene ghebroken/ maer hadde daer en boven tot naedeele van zyne ghebueren/ tot diverſche plaetſen op de Riviere de Eems ſterckten op-gherecht: uſurperende metter daedt ſulcken recht ende vermoghen / dat noyt zyne voor-ſaten toe-ghelaten was/ noch vermochten: daer beneffens waren ſeer groote redenen / waer-omme ſy den

Vereenighde Landen verantwoorden hun actien tegē dē Grave by Vorſtē ende Heeren.

voorſz. Grave / als oock de Broeders ſuſpect hadden: want onlanghs een zijnre Broederen was in Spaengien gheſonden/ende nu langhe in des Hertoghs dienſt d'Oorloghe volghde: Mede ſo achten ende pretendeerden de Spaenſche het Graefſchap van Ooſtvrieſlant hun toe te behoorē/ gelijc het volcomelijck bleeck by de Artikelen vandē peyſe van Vervin Anno 1598 gemaect. Sy-lieden hoorden dagelijcx ſelve/by die uyt het Hof van Bruyſſel quamen/voor gewiſheyt/ wat grootē aenſtoot de Vereenighde Landen uyt het Embdens quartier ſeer cort aenſtaende ware: Waeromme ſy vriendelijcken verſochten ende baden/dat-men 'tgene de Vereenighde Landen tot hun eyghen ende hun gebueren wel-ſtant ghedaen hadden/ hun te willen in't goede af-nemen/ende hun verſekerē dat ſy die van Embden in gheen ſaecken en ſouden willen voorſtaen / die eenichſins mochten des Rijcx gherechtigheden ende zyne Keyſerlijcke Majeſteyt naedeelich weſen: maer alleenlijck dat ſy die niet en willen in ſoo grooten perijckel verlaten/etc.

Graef Enno dit groot verlies ontfanghen hebbende/heeft hem uytē Lande geabſenteert/ om mede zijn clachten te doen over het onghelijck hem gheſchiedt; daer en tuſſchen de regeringe bevelende zynder Huys-vrouwe de Gravinne/een Dochter van Holſteyn/ mettē Jonckeren van Kniphuyſen ende Raet. Deſe hebben gheſocht met hulpe van vrienden den twiſt neder te leggē/ maer dat is ſonder effect geweeſt: dan den naeſten Somer is de Grave in Hollandt getrocken/ ende daer wert een concordat ghemaeckt/als wy hier nae ſullen verhalen.

Beroerten in Ludick.

In deſen Winter in December was in de Stadt Ludick een beroerte tuſſchen 'tGhemeynte ende de Magiſtraet: 'tGhemeynte aldaer groot zijnde/ende van ouden tydē tot vryheydt ende op-loopen gheneghen/ ſy namen de Marckt ende het Stadt-huys in haer gewelt/ ende een deel vande Magiſtraet ghevangen/om ſeker impoſten op de conſumptien/ ſonder conſent vanden breeden Raedt ofte Ambachten/ofte dat die werden gecontinueert/die maer voor eenen tijdt (doen-men Hoey ging beleggen) gheconſenteert waren/welcken tijdt ſy pretendeerden overſtreken te weſen; dan dit is al door de voorſichticheydt vanden Biſſchop gheſtilt/ die reeckeninghe dede doen de ontfanghers vande penninghen.

Wy ſullen hier verhalen dē aenſlagh op Geneva/om de ſelſaemheyt vande gheſchiedeniſſe/ de naecomers dienſtlijck te weten/nae Coppen authentijck.

Aenſlagh vandē Hertogh van Savoyen/ op de Stadt van Geneva.

De Stadt van Geneva/een oude Keyſerlicke Republique/ghelegen op de Lacke van Leman/tuſſchen Savoyen ende Switſerlandt/is als eenen ſleutel van Switſerlandt / daer de Hertoghen van Savoyen altijt ſeer na geſtaen hebben/pretenderende heerſchappye daer over; ende die begeerte is ſeer ghewaſſen / ſints dat die ſtadt Anno 1535 de Ghereformeerde Religie aen-genomen heeft/eñ daer van een voortſetſter gheweeſt is. Den Groot-vader van deſen Hertogh/Carel van Savoyen/hadde altijt nae deſe Stadt ghetracht het welcke hem veroorſaeckte groot ongeluck/ om dat hy ter contrarie verobligeert was. Dan zynen Sone Emanuel Philebert/zijnde een ſeer wijs Prince/ heeft de Stadt in vrede ghelaten: Maer den teghenwoordighen Hertogh zynen Sone/Charles Emanuel/heeft by alle moghelijcke middelen gheſocht deſe Stadt te over-heeren.

Daer was een Jubilee te houden tot Thonon / een ſtedeken 7 cleyne Franſe mylen van Geneva gelegen/ al-waer onder't deckſel vanden Aflaet / by Paus bulle in dit Jubilee verleent / vergaderde alle hun bequaem Crijghs-volck/om de Stadt Geneva te beclimmē: ende om dat die vander Stadt gheenderhande achter-dencken en ſouden hebben / ſoo ware (weynighe daghen voor den aen-ſlagh) gheweeſt een Raets-heere van-den Hertogh/ ghenoemt Rochette / een Preſident van Chamberye / in-de ſtadt Geneva / haer met ſchoone woorden alle verſekerde toe-ſeggingē van geduerigē Vrede doēde: eenē Vrede nu twee-mael beveſticht tot Vervins/Anno 1599/eñ tot Lions Anno 1601/ tuſſchen den Coning van Vranckrijck ende den Hertogh: Voorts meer/dē Heere van Albigni/ een verlochent Franſoys/ Lieutenant van des Hertoghs Crijghs-volck over't gheberchte/ hadde recht te voren by twee Brieven van zijn eyghen handt / aende Stadt gheſchreven / ſeer ernſtelijck vande groote affectie die dē Hertogh ende oock hy hadden/om den Vrede ſtrictelijck te onderhoudē/dat welcke die Stadt een meerder vertrouwen veroorſaeckte.

Aēboerders om Geneva te beclimmē 21 Decemb.

Deſen Albigni/een Sone vanden Heere van Gordes/eertijts Gouverneur vā Daulphine/ was wel een vande meeſte aen-ſetters van deſen aen-ſlagh / met Brunaulieu / Gouverneur vande Stadt Bonne / die hadde 'tleſte Heyligh Olyſel ghenomen / ende geſworen dat hy niet meer wilde levē ſo hem den aenſlagh failgeerde. Den Hertogh heeft deſe ende andere Overſten beſcheyden den 21 Decēb. te vergaderen te Tembloers/een myle van Geneva/met ontrēt 1200 mannen/de welcke hy ſelve aengeſproken heeft/den aen-ſlagh light makende/ende dat hy haer die Stadt ten beſten ofte tot buyt gaf / het manlijck volck doodt-ſlaende / de vrouwen remitterende tot hunder diſcretie/ende heeftſe alſo vermaent voorts te trecken als ſy ſouden de trommel hooren ſlaen.

Forme vā't beclimmen.

Deſe troupen zijn alſoo ghetrocken nae Geneva/daer den Hertogh die volghde / ende met hem eenen Schotſchen Jeſuijt/ Pater Alexander/die aen een zyde was om de biechte te hooren van die op-climmen ſouden/die den Hemel toe-ſeggende. Sy hadden drie Leeren al ſwert gheverwet/al van ſtucken gemaeckt/elck ſtuck vier ſtappen lanck/ om op Muylen te moghen ghedragen worden: Deſe met yſer aen een vaſt ghemaeckt/ conde men lanck maken ende cort/ ende boven aen't eynde haddenſe rollen met vilten ofte laken becleet/ om ſonder geluyt teghen de mueren te vallen ende op te rollen: hadden noch mede groote hamers ende vylē om de ketenen te breken / oock petarts met behoorten.

Aldus ghereet weſende/zijn den 12/ofte nae den Ghereformeerden ſtijl/ den 22 December/ op Sondach/ den donckerſten ende den langhſten nacht vanden Jare. De cloeckſte onder deſen hoop zijn deſe Leeren op-gheclommen ontrent 200 op den midder-nacht: den Heere van Albigni aen d'een zyde/ende den Pater Alexander aen d'ander zyde ſtaende / de op-climmers den moet makende.

Den Hertogh daer en tuſſchen ſont terſtont poſten naer het Spaenſch ende Napolitaens Crijghs-volck tot la Roche ende tot Flunecy/ om derwaerts toe mede te marcherē/niet twyfelende of die uytghecoren 200 volcx/ ghewapent nae behoorte/nu binnen zijnde/ de poorten ſouden open crijghen.

200 Savoyarts binnen Geneva geclommen 22 Decemb.

Deſe 200 ſtille binnen zijnde gheraeckt / ſoo waeren Attignac / Sonas ende andere haerder achte / twee ende twee door de ſtraten ghegaen/om te beſien oftet volck wel ſliepen/ alſo Sonas ſelve bekent heeft / ende 'trapport ghedaen aen d'andere die vaſt opclommẽ tuſſchen de cortine vande corratterie ende de poorte Taraſſe/tuſſchen twee torens/daer ſy hun een wyle ſtille hielden/eenſ deels ligghende op de aerde / tot dat het tijdt ſoude weſen : want Brunaulieu ende andere Bewint-hebbers/ waren in wille hun niet te roeren voor ſmorghens te vier uren/ om/teghen dat het licht ſoude worden/alle haer ſtucken reede te hebben/ ende dat haer Petardiers de poorten hadden moghen open-breken. Maer eẽ Soldaet vander Stadt de wachte hebbende / ofte ſentinelle op den toren vande Munte / hadde wat ghehoort / ruyſchende inden gracht/ontrent derdehalf ure na midder-nacht/ende waerſchoude dat den Corporael / die daer ſondt een Soldaet met eenen Lanteerne/ die welcke op de borſtweeringe gecomen zijnde / ſiende ghewapende nae hem comen/riep/qui vive, ende met eenen ſchoot hy na hun toe / dan ſy over-vielen hem/ende hy riep/ arme/arme;hy wert ghequetſt ende ter aerden gheſmeten: de andere ſentinelle op den toren/ ſchoot oock / ende waerſchoude daer-mede het Corps de garde.

Wordt ontdeckt ende allarm gheroepen.

Brunaulieu ende de zyne / ſiende datſe ontdeckt waren/ reſolveerden eenẽ aen-val op vier quartieren te doen/ aende poorte Neuve / aen't Corps de garde vande Munte/ende te beſetten de aen-comſten van't Stadt-huys ende vande poorte Taraſſe / om dat niet belet ſoude worden het wercken van-den petard aende poorte Neuve / die van buyten moeſte op-ghebroken worden/om het ander volck in te latẽ/dat noch buyten lach op't Pleyn-paleys: Waeromme ſy beſprongen het Corps de garde vande poorte Neufue/dat maer 13 man ſterc was: paſſerende ſoo quetſten ſy de ſchilt-wacht/daer op eenighe vande wachte af-gheſchoten hebbende/ liepen wegh / den allarm ghevende aen die op't Stadt-huys ende ander plaetſen / die de Savoyers naer-jaechden totte poorte la Traille/ by-den Arſenal/die terſtondt gheſloten werdt/ waer-omme ſy keerden nae porte Neuve/daer ſy meeſter van wierden / maer eenighe van-de wachte waeren boven gheloopen/ ende hadden het ſchof neder laten vallen. Den allarm daer en tuſſchen al-omme over de ſtadt zijnde / ontwaeckten de Burghers/die elck liepen nae haren rende vous ofte ronde / ende daer begonden ſy hun te baricaderen ofte te beſettẽ aende hoecken vande ſtraten/ daer een oudt Raets-heere/ Capiteyn van't quartier van porte Taraſſe/ (die cloeckelijck wat te verre gheloopen was) met eenighe andere doodt-bleef/maer elck liep toe/ende de clocken ſloeghen allarm:daer tegen de Savoyers tuſſchen de twee poorten op-de veſten (meynende wel meeſter te weſen) riepen; vive Eſpaigne, vive Savoye,ville gaigné,tue tue,a mort a mort, andere menghden hen onder de Burgherie/roepende arme/ arme : den vyandt ware aen porte Ryve / om alſoo te diverteren ofte te keeren den toe-loop aen die ander zyde.

Ghevecht binnen Geneva.

Daer-en-tuſſchen eyndtlijck een hoop Borgers comende vant Stadt-huys/reſolveerden die Porte Neuve weder te beſpringhen ende te winnen / waer van eenighe aende eerſte keten doot bleven / maer werden wel gheſecondeert/ dat den Petardier gheheeten Pyrot daer doot bleef / beſigh met zijn werck / ende dreven den vyandt nae de ander ketene/ende ſoo voorts na de wallen/daer zy op-gecomen waren. De Savoyerts waren aen d'ander zyde aende poorte vande Munte / om daer langhs inde Stadt te comen / daer dat zy mede te rugghe ghedreven werden: Zy begoſten oock eenige ſchoon huyſen/gheleghen byde mueren/daer zy aen-ghecomen waren/ wat in te nemẽ ende te plonderen/ brekende door Petars de poorte vande ſtallinghe/maer werden ghedoot eñ eenſdeels ghevanghen. Hier-en-tuſſchen het grof gheſchut van't Bol-werck del Oye ſchoot langs de veſte daer hun Leeren ſtonden/ dat welcke buyten werdt gehoort van't Regiment vanden Baron de la Valdeſire/al gecompoſeert van Franſe Overloopers/die wachtende warẽ int pleyn-paleys/ om mede inde Stadt te comen / imaginerende hoe zy de zyde Lakenẽ mette Spieſſien meten ſouden / meynden dat den Petard de poorte open-gheſlaghen hadde/ende riepen armé,armé, Ville gaignee , ende ſloeghen de trommele/loopende nae de Porte Neuve/die zy noch gheſloten vonden ; waer-omme keerden nae den graght daer de Leeren ſtonden / al-waer terſtondt het Canon met naghelen ende ſteenen ghevult / onder treſte.

Alſoo ſtont mede het Peerde-volck reede eñ bedroghen/die vaſt victorie met haer trompetten ſloeghen. De Borgherye nu alle in Wapenen op de beene zijnde by de Porte Neuve/hebben ten leſten eenen harden aen-val op haer vyanden ghedaen/ mede met archibuſen uyt de huyſen eñ venſteren ſchietende/van d een poorte tot d'andere toe / dies elck begoſte te ſoecken hem te ſalveren ; veel zijnder byde Leeren afgheraeckt / dan ſoo zy die ten leſten ghebroken vonden/ moeſten ſy van boven neder ſpringen/ daer dat Pater Alexander eñ den Ridder d'Andelot Borgoignon hun niet wel by vondẽ; daer bleven op de Veſten ofte Cortine vande Corraterye 54 dooden/ meeſt Capiteynen ende volck van commandement / ende 13 ghevanghenen/ eenighe daer van ghequetſt.

Opgeclommenen binnen Geneva worden uyt gheſlaghen 22 Decemb.

De Heere van Albigny verbaeſt van't ongeluck/ſiende de Courtaux de boutique van Geneve (ſoo hy de Borgherye noemde) hem zijn cloeckſte volck van de mueren neder-ſlaen / dede zynen aftreck met groote ſchade/gheſlaghen (alſoo was te ghelooven) vande wrekende hant Gods over de meyneedigheydt.

Dit aldus ghepaſſeert zijnde/ ſondaeghs na den noene ten twee uren/werden de 13 ghevanghenen by ordere vant Magiſtraet/nae geprononcieerde ſententie van den eerſtẽ Conſul ende Sindique/ ghehanghen / ende gheworght op't Bol-werck del Oye / als ſtraet-ſchenders / die teghen Recht aller Volcke/in't midden van eenen Vrede/ſoo ſolemnelijcken gheſworen/ ſulcken moordadigheydt beſtaen hadden.

13 Ghevanghenen tot Geneva opghehangen.

Deſe 13 ſtervende betoonden leet-weſen/ gevende goet ghehoor aende Predicanten/ eyſſende Godt eñ den Volcke vergiffeniſſe ; dat Magiſtraet hadde wel willen ghenadigher weſen/ mits onder deſe 13 veel van Adel waren/ maer de gherechtighe gramſchappe ende wille des volcks/die voor hun oogen ſaghen/ hoe nae het mes op haer keele was / 'tghewelt ende vrouwen ſchendinghe van haer Wyven ende Dochteren / vereyſchte deſe rechtveerdighe executie. Twee daghen daer nae werter gheordonneert dat de 67 hoofden ſouden op deGalghe gheſtelt worden.

De Borgherye vander Stadt verlooren in't ghevecht/ in't doncker twee uren duerende/ 16 mannen/ende tot haerder eeren/richten op een heerlijck monument tot eeuwigher ghedachteniſſe/ ende hadden oock mede wel ſoo vele ghequetſte/waer onder waren twee vanden Raet/ de principaelſte waren Monſieur Canard/out

80 jaren/ Monſieur Bandiere/ Capiteyn Bandel/ Pierre Cabriole/ Cambiago den jonghen/ dē Sergiant de Volus/ den ſone van Monſieur Martijn Galatin met andere.

Het verlies vanden Hertogh wert (mette 13 ghevanghenen) wel op 200 gerekent / daer onder mede die buyten door't Canon doot bleven/ ende af-ſpringhende hun ſelven den hals braecken/ waer onder ſeer kloecke Edelen / als den Heere van Attignac den ouden / ende Attignac den Cadet ofte jonghſten/ Brunaulieu/ Coruage/ Lieutenant van Albigny/ Sonas/ Chaffardon/ de Grusy/ La Tour/ Payem/ met andere/ dier namen van ſchaemte ſecreet ghehouden worden.

Memorabele geſchiedeniſſe van Sonas ende zijn huysvrouwe.

Onder deſe 13 die ghehangen werden/ wort gheſeyt een deerlijck ſtuck dat verhalens weert is/ datter van Albigny ſelve verſocht was / onder andere een wel bekēt Edelman Sonas genoemt/ om vanden aenſlagh te willen weſen/ hy weygherde dat dickmael / dan ten aenſien vanden Hertogh ende zijn eere / conſenteerde ten leſten ; ende ſo hy nu ghevangen/ moeſte de Leere vande Galge op-klimmen / vraeghde hy ofter gheen ghenade ware/ ende ſoomen geen medelyden met hem wilde hebben/ datmē het toch wilde hebben met een Jonckvrouwe met ſeven kinderen/ ende met noch eene dat zy onder haer herte droegh/ die hy wiſte dat nae hem niet langhe leven ſoude ; waer op den Heere La Faye Predicant antwoorde/ datter gheen ander medelyden voor-handen was/ dan ſodanighe/ als hy hadde ghehadt van ſo vele arme menſchen/ die hy rondt-om hem ſagh : Als hy daer op vraechde ofter geen ander doot voor hem ware/ antwoorde hem zijn mede-gheſelle/ den Heere van Attignac eñ ſeyde/ hy hadde het hem wel gheſeyt / datmen niet en behoorde Geneva aen te taſten/ ende diergheliijcke : ten leſten begheerde Sonas datmen twee Pater noſters eñ twee Ave Maria voor hem leſen ſoude ; waer-op de La Faye hem antwoorde / datmen God voor hem bidden ſoude/ alſoo Godt ſelve dat hadde gheordonneert. Nae deſe doodt dede de voorſz. Joffrouwe/ huyſ vrouwe vā Sonas/ verſoeck aende Heerē van Geneva/ om te hebben 'thooft van harē man/ om dat te ſien ende te kuſſen eer ſy ſtorve/ hebbende voor haer ghenomen niet te eten ofte te drincken / voor zy en ware by hem: Dat hooft wert haer gheweyghert / haer aenſegghende dat het hooft ware ter plaetſen/ daer het moghte tot eenen ſpieghel ende exempel dienen / elck een af te keeren van hun te begheven tot ſulcken aenſlaghen : des niet teghenſtaende bleef ſy volſtandigh in haer dwaes voornemen van niet te willen eten ofte drincken/ ende ſo is zy geſtorven met haer vruchte: Het welcke zijn grouwelijcke exempelen om voorſichtigheydt te leeren.

Tot danckſegginghe tot Godt hebben der Stadts Magiſtraten bevolen te houden/ thien daghen daer nae eenen algemeynen Vaſt-dagh ende Bid-dagh/ daer zy vanden grootſten totten minſten in drie Kercken Godt gelooft ende ghedanckt hebben/ voor haer miraculeuſe verloſſinghe.

Geneva neemt garniſoen vande Switſers

Die van Geneva namē aen tot hunder beter bewaringe een garniſoen van 6 ofte 700 Switſers : den Hertogh van Bouillion quam daer oock om haer te trooſten ende te beraden : Den Heere Deſdiguieres ſont Monſieur de Villars daer voor Gouverneur : Den Coningh van Vranckrijck ſelf ſondt haer trooſt-brieven uyt Parijs van den 8 Januarij / bethoonende dat hem ſulcken attentaet ter herten ginge/ toe-ſeghende aſſiſtentie / al waert in eyghen perſoone / ghebiedende zyne Stadt-houders daer ontrent/ die ſtadt by te ſtaen ende ſorghe daer vooren te draghen als haer eyghen.

Savoyare heeft ſchande behaelt over dē aenſlagh op Geneva.

Den Hertogh van Savoyen heeft hier over groote ſchande behaelt by veel Potentatē/ ende meeſt by zijn ghebueren de Switſers/ al-waer zijn Gheſanten beſchaemtheyt hebben moeten lyden; onder andere den Grave van Tournon/ reſiderende tot Friborgh/ dien werdt een bevel van den Hertogh van Savoyen (zynen Meeſter) gheſonden/ om hem te begheven na Bern/ om deſe daet te excuſeren ende te juſtifieren/ tot welcken eynde/ ſoude volghende zijn inſtructie/ allegeren drie redenen die den Hertogh rechtelijck tot dien aenſlagh beweecht hadde; ten eerſten dat die van Geneva weygerden te betalen ſekere rechten die hem van outs toe-quamen/ ende die niet connende gecrygen met haer granen ende goederen te arreſteren ofte te wederhouden/ hadde ghedocht het hem wel geoorloft ende behoorich te weſen / zijn recht te ſoecken by dien middel/ by welcken aenſlagh hy ſelve in perſoon hem hadde willen laten vinden / om te verhoeden alle ghewelt/ bloet-ſtorten ende diſorderen in ſulcke actien / ende mede zijn Crijſvolck te beletten yet voor te nemen tot achterdeele van die Heeren van Bern ende ander zijn gheallieerde/ als lichtelijck ghebeurt in ſulcke actien. De tweede redene was/ dat hy die van Geneva niet en hielt voor begrepē in't tractaet van peyſe/ niet zijnde gheallieert met alle de Cantons/ maer alleene van een partye. De derde oorſake was/ dat hy geadverteert was / dat de Heere van Dediſguieres hem wilde meeſter vande Stadt maken/ tot groot achterdeel van hem ende alle zijn ghebueren/ d'welck hy dochte voor te comen.

Deſe Grave van Tournon verſelſchapt met eenen Secretaris vanden Hertogh/ in't doen van zijn boodtſchappe / voor de Heeren van Bern/ merckende zijn redenen niet wel ghenomen werden/ ſonder dat nochtans eenige minſte ſchaemte in hem conde gheſpeurt worden/ ſoo verſochte hy een paſpoort ende geleyde om te vertrecken: hem wert gheantwoort / hy ware ſonder ghecomen / hy mochte oock ſonder vertrecken/ eñ ſo vertrock hy uyten Raet: buyten zijnde/ ſo merckte hy dat het gemeyn volck over de ſtraten hem nae-riepen ende dreychdē/ dies ſoo ſalveerden hy hem in een huys / van waer de Magiſtraet van Bern hem uyt haere ſtadt deden geleyden/ ende vertrock weder met cleyne eere nae Friborgh. Veel ghebueren ende andere wijt-gheleghen Landen hebben medelyden ghehadt mette ſtadt van Geneva/ principalijck die vande Ghereformeerde Religie/ namelijck het Coningrijck van Enghelandt ende andere; ende die vande Gereformeerde Nederlantſche eñ Franſoyſche Kercken tot Londen in Engelant / vergaderden onder haer een gewillige gave vā 6000 guldē tot onderhout van haer garniſoen/ dat ſy haer ſonden: de Coningh van Enghelant dede in alle de prochien in Engelant alle Sondaghe yeder-mans goede wille af-eyſchen voor gifte / voor een gheheel Jaer gheduerende.

Vrede tuſſchen den Hertogh vā Savoyen eñ die vā Geneva gemaect.

Ten leſten iſſer in't volghende Jaer 1603 in Julio eenen Vrede by een contract beſloten/ door het tuſſchen-ſpreken vande Switſerſche Cantons/ Glaris / Baſel / Sollenre/ Schafhuyſen ende Appenzel / begrepen in 24 Artickelen / onder andere beſloten dat den Hertogh van Savoyen daer gheen Crijghs-volck inne brenghen en mach/ noch gheen fortificatie maken

ken op vier mylen nae de ſtadt: maer haeren Vrede beſtaet meeſt in haer goede wachte.

Hertogh Carel van Sweden Oorlooght in Lÿflandt.

Vande ſaecken van Sweden hebben wy in't 20 ende 21 Boeck vermelt/ Hertogh Carel van Suder-mannen/ Oom vanden Coning vã Polen ende Sweden/ Stadt-houder in Sweden/ heeft goet gedocht op de actie ofte recht die de Croone vã Sweden pretendeert over Lÿflant/ 'tſelve voor Sweden te veroveren/ al-waer hy in't voorleden Jaer grooten Crÿgh ghevoert heeft/ veel ſteden ende ſterckten ghewonnen/ veltſlaghen gheſlaghen/ verloren ende gewonnen/ hebbende den grooten Cancelier van Polen Samopſcius ſeer ſterck teghen hem/ diens Legher hy by nacht over-raſcht heeft ende geſlagen/ ende door ghebreck van voeragie hebben die Polen inden Winter moeten vertrecken. Hertogh Carel/ ende met hem zÿnde de Graven Jan van Naſſouwen ende Reynert van Solms/ hebben Riga beleghert/ maer in Januario vertrocken ſy nae Sweden/ waer dat ſy bydẽ wege by-naeſt verdroncken waren.

Grooten honghers noot in Lÿflandt.

Door deſen Crygh iſſer ſoo grooten dierte ende hongers noot in Lÿflant gecomẽ/ om dat door de ſneeu het corẽ bedect ende onder-blevẽ was/ datter menich duyſent menſchen van hongher ſtorven: ſelve werde in veel plaetſen geſchreven van dit Jaer 1602/ dat de menſchen d'een den anderen doodt-geſlagen ende gegheten hebben.

Tranſilvaſche ofte Sevẽberghſche Crygh.

Nopende de Turckſche ende Hongariſche ſaecken met Sevenberghen/ ofte Tranſilvanien/ hebben wy te voren wat verhaelt/ als dat Sigiſmundus Battorus Vayvoda vã Tranſilvanien/ contrarie zÿn reſignatie van't Lant aenden Keyſer ghedaen/ weder in't Landt ghecomen was/ ende ſochte dat weder te winnen ende te beſitten; maer ſwaricheydt daer-inne vindende/ heeft alle zÿn actie ende recht overghegheven aenden Cardinael Andreas Battorus zynen Couſyn/ een cloeck verſtandich Heere/ die welcke voor Vayde ofte Heere int landt van Tranſilvanien ontfangen werde/ die welcke ſochte terſtondt des Keyſers vrientſchappe/ verſoeckende dat Anna van Ooſtenrÿck/ die nu wettelÿck van zynen Neve Sigiſmond gheſcheyden was/ hem mochte ten Houwelÿcke ghegheven worden/ ende ſoo een gheduerighe vrientſchappe met het huys van Ooſtenrÿck maken, verworpende des Turcks hulpe/ diens vrientſchappe hy conde verwerven met een tribuyt van thien duyſent croonen jaerlÿcx.

Cardinael Andreas Battorus Vayvoda van Tranſilvanien wort geſlaghen.

Den Keyſer en heeft dit niet wel ghevallen/ maer heeft teghen hem verweckt Michael den Vayvoda van Wallachien/ die tegen den Cardinael Battor te velde trock/ die nu ſterck van volck was gheworden/ met Turckſche ende Poolſche hulpe/ maer den Cardinael wert geſlaghen/ ende op de vlucht doodt-gheſmeten/ ende zÿn hooft af-ghehouwen/ ende op een lantie de Wallaghſche Vayvoda ghebrocht/ ende elders by Potentaten vervoert.

Aldus werdt den Keyſer weder Heer van Tranſilvanien/ daer hem doen Sigiſmundus Battorus wederomme teghen ſtelde/ eñ ſpande aen metten Wayda van Moldavien Jeremias/ hulpe ſoeckende aenden Turck/ dan ſy werden terſtondt vanden Vayvoda van Wallachien vervolcht/ ende vluchten t'ſamen op de Frontieren van Polen/ waer door der Wallacher gheheel Moldavien in-neemt/ om dat Jeremias daer gehaet was/ dies ſtelt daer zynen Sone tot Gouverneur/ in-den naem van-den Keyſer/ ende ſloech oock eenen ſlagh met victorie teghen Battorus.

Daer en tuſſchen ſo hadde dẽ grooten Cancelier van Polen Samoſcius/ om niet alleene den Battor Sigiſmond weder in te ſtellẽ/ maer oock om Moldavien weder onder de Croone van Polen te brenghen/ macht van volcke vergaert/ dies den Wallacher Wayda hem vreeſde/ eñ ſocht doen ſeer vlytelÿck de vrientſchappe vanden Keyſer/ toe-ſegghende alle ghetrouheydt/ ſoo hy maer in die Landen als Stadthouder in Keyſers name mocht gouverneren/ ende alſoo mochte geprefereert weſen voor alle andere; ten ware den Keyſer een van zÿn Broeders in perſoone daer wilde ſenden/ die wilde hy dan alle gehoorſaemheyt bewyſen; hier over ſoo trock hy ſelve nae Praga den Keyſer te beſoecken.

Verſcheyde beroerten in Tranſilvanien.

Terwylen waren die Staten van Tranſilvanien vergadert tot Clauſenborgh/ ende verkieſen weder-omme Sigiſmundum Battorum/ verſoeckende des Keyſers goeden wille ende conſent daer toe/ ende cregen vaſt eenighe ſteden inne: maer den Keyſer hadde in't voorgaende Jaer 1601 den Georgio Baſta alle zÿn macht doen vergaderen/ ende den Michael den Wallacher/ die hem was comẽ beſoecken/ veerdichde hy oock af/ om hem met alle zÿn volck metten Baſta te vervoegen tegen den Battor/ met laſt 't Landt geheel hem te onderworpen. Sigiſmõd Battor hadde nu weder eenẽ ſchoonen Legher volcks vergadert/ van alle ſoorten van volcke/ mede van Tartaren ende Turcken: Ende hebben den eerſten Auguſti 1601/ eenen velt-ſlagh ghedaen/ daer den Battor den ſlagh verloor/ met zÿn geſchut ende veel volcx.

Deſen Michael Wallacher/ hebbende met Baſta deſe victorie ghehadt/ ende mette antwoorde des Keyſers/ op eenich zÿn verſoeck/ niet wel te vreden zÿnde/ heeft ſecretelÿcken begoſt mette Polen/ Tartaren/ ende Turcken te handelen/ hoe hy hem-ſelven Over-heere in deſe Landen mochte maken; het welcke Baſta ghewaer wordende/ ſondt om hem den 18 Auguſti/ om met hem wat te handelen van groote ſaecken; dat welcke ſoo Michael weygherde te comen/ ſondt twee vendelen Walen ende twee vendelen Duytſchen om hẽ te vangen/ d'welck den Vayvoda Michael ſiende/ riep om hulpe/ ende trock zÿn ſweert/ daer over hem eẽ Wael met een ſpieſſie door-ſtack/ eñ een ander ſloegh hem dat hooft af/ ende plonderdẽ zynen Leger; Brieven vindende in zÿn tente/ daer Baſta zÿn feyt mede juſtifieerde ofte ontſchuldichde/ eñ nam zÿn Crÿghs-volck een deel in dienſte/ ende een deel af-danckende: ende alſo creegh Baſta meeſtendeel alle het landt van Tranſilvanien inne voor den Keyſer.

Sigiſmundus Battor overwonnẽ/ geeft hem over totten Keyſer/ eñ alſo werden die vã Tranſilvaniẽ onder dẽ Keyſer gebrocht.

Maer noch in dit Jaer 1602 zÿn ettelÿcke Overſten op-gheſtaen/ ende onder ander eenen Overſte Seckhel Moyſes/ die oock gheſlagen wert: Waer over ten leſten den Sigiſmundus Battor ſeer couragieus/ maer ongeſtadich/ nae veel ongheluckẽn hem begheven heeft in handen vanden Georgio Baſti/ des Keyſers Velt-overſte/ die langhe in Nederlandt gedient hadde/ met alle de zyne; den Keyſer hem ghevende heerlÿckheden ende 30 duyſent daelders Jaerlÿcx inde Sleſſie: Waer over dat Baſta dede vercondighen den Lant-ſaten alle Vrede/ ende die als vriendẽ ende vaſſalen voort-aen te tracteren ende te beſchermen: maer daer was ſulcken honghers noodt ende dierte/ midts dat de Lantſlieden al verſtropt ende vernielt waren/ dat-men bevonden heeft menſchen d'een den anderen te eten.

Maer alſoo den Keyſer/ als Coningh van Hongarien/ geerne ſochte die Landen onder

1602.

zijn Croone te brenghen; ſo hebben die van Polen/ende mede den Turck/ hen daer teghen gheſtelt/die Landen liever ſiende onder particuliere ende neutrale Heeren: waeromme ſy altijt d'een ofte d'ander op-worpen; als noch dit Jaer dede den Overſten Zechel Moyſes / die noch op dit Jaer ſtrydende was.

Alba Regalis wort weder byde Turcken genomen.

Wy hebben vooren verhaelt dat Alba Regalis ofte Stoelweyſſenbergh / by de Chriſtenen ghewonnen was/ende ſints en hebben die Turcken niet nae-ghelaten om dat weder te crygen/ ende hebben dat etlijcke maenden beleghert:maer ten leſten in Auguſto is de voor-ſtadt byde overgeloopen Franſoyſen ende Janitſeren in-ghenomen met ghewelt/daer dat veel Hayducken vermoordt werden: daer nae werdt die ſtadt ſeer hart aenghevallen/ die hun hoopten te defenderen op hope van ontſet / maer het meeſte Crijſvolck binnen hebben't willen over-gheven;ende ſoo is de Stadt weder verloren/ende den Gouverneur/den Grave Iſolano / werdt met meer andere ghevanghen wegh-ghevoert.

Chriſtenen nemen Peſt en ſtryden om Buda.

Den Overſten Heer / Herman Chriſtoffer Roſworm/ ghereedt zijnde om Alba Regalis te ſuccurreren/is nu ghetrocken na Buda/anders Ofen genoemt/die op de Riviere Donauwe ligghende/heeft over d'ander zyde van-de Riviere een Stadt/Peſt genoemt / de welcke ſteden met een brugghe d'een aen d'ander ghehecht zijn/om in noodt malcanderen by te ſtaen.

De Chriſtenen hebben met toe-ghemaeckte ſchepen de brugghe beſprongħen: ende terwylen die Turcken die defendeerden / was den Grave van Sults aen-de landt-zyde / ende viel inde voor-ſtadt van Buda/Waſſer-ſtadt gheheeten/ ende die in-ghenomen hebbende / verdreef de Turcken vande brugghe inde vlucht / ende ſoo brakenſe de brugge af:Daer en tuſſchen becomen ſy over d'ander zyde de Stadt van Peſt/ ende gheraeckten daer binnen/alles doot-ſlaende/maer den meeſten hoop verliepent op ſtercke plaetſen/eñ ſalveerden ſoo haer leven met compoſitie:dit gheſchiede ontrent November 1602. Daer na eyſchten ſy Buda oock op/dat wel beſchietende/maer ſtelden hun wel ter weere: daer nae quam eenen Turckſchen Legher om Buda te ontſetten/ende Peſt te belegeren/ maer te vergheefs: de Chriſtenen hebben Peſt meer-maels ghevictualieert/ ende Buda gheſocht beſloten te houden/hebben daer toe eenighe eylanden in-genomen/inde Donauwe Riviere gelegen/ſeer bequaem/ gheheeten Adon / Feltnar ende Zolna/ ende andere plaetſen.

Weſt Indiſche Vlote [illegible] comt derijck in Spaengien.

Deſen Winter/van't jaer 1602/is tot Bruyſſel tydinghe ghecomen dat de Vloote uyt Weſt-Indien in Spaengien aen-gecomen was/ ende voor des Conings rekeninghe ghebrocht twee milioenē/3 hondert ende 75 duyſent/8 hondert/ veertich ende ſes Realen vā achten:voorts voor particuliere Coop-lieden ſes milioenen / 6 hondert ende 70 duyſent ende 330 Realen van achten / met noch 2229 caſſen Contſenille ende Indigo / ende 42 caſſen Peerlen eñ Smaraghden.

Braſilien den Coning Jaerlijcks weert 500 duyſent Ducaten.

Men vernam mede dat het lant Braſilien langs den Zee-cuſt/beſeten vande Croone van Portugael/jaerlijcx den Coning weert was ende uytbrochte vijf hondert duyſent Ducaten.

Daer werdt deſen Winter inde Vereenighde Landen ghelet op de middelen van gelde/ voor de Oorloghe vanden toe-comenden Jare; alſoo oock den Eertzhertogh dede.

Veel Crijghſche inventien ende aen-ſlaghen op Steden/ zijn in Nederlant van weder-zyden gheprattiſeert/die tot gheenen effecte ghecomen zijn.

1602.

't Caſteel vā Wachtendonck wert by die van Venlo ingenomen/ 5 Meert.

Van den vijfden Meert / Anno 1603 / heeft Graef Hendrick vanden Berghe een aen-ſlagh ghemaeckt op't Caſteel van Wachten-donck in Gelderlandt/door eenen Viſſcher/ die ſtroo met een ſchuyte op het rivierken/de Niers gheheeten/ in't Caſteel voerde : ten eynden hy eenige 10 ofte 12 ſoldaten van Venlo onder het ſtroo gheborghen/binnen brochte : dat ſelve dede hy deſen 5 Meert / hebbende in zijn viſch-ſchuyte den Capiteyn Lambert Pas-man / met noch 14 mannen onder't ſtroo verborghen/quam by de brugge van't Caſteel/ende badt de ſchilt-wachte (een van zijn kenniſſe)hem de hant te gheven/om opt landt te ſpringen; 'twelcke de ſchilt-wacht doende/ trock hy hem gheweldichlijck in't Water eñ hem door-ſteeckende/ doen ſprongen die andere uyt het ſtroo/eñ namen de poorte inne/ eñ overweldichden de wachte met hulpe van die daer te voren in-ghecomen waren/ maeckten hun alſoo meeſter van't Caſteel / in-nemende noch eenen hoop van't garniſoen van Geldre / die daer ontrent daer op waren wachtende. Den Gouverneur Ryhove wert daer ghevanghen:ende ſo dit ſeer ſubtelicken toe-ging/en conden die vander Stadt daer-in niet helpē: maer hebben terſtont tegen't Caſteel haer in drie uren(met hulpe vant garniſoen / eensdeels uyt Ooſtende ghecomen zijnde)ghebolwerckt/ ende ghereetſchappe ghemaeckt om dat te beſchieten.

Wachtendoncks Caſteel wert by die vāde Stadt weder verovert.

Het gheheurde dat op dat pas de Ritmeeſters Cloet ende Quact daer ontrent met haer Ruyterie rydende warē/ ende van dat rumoer hoorende/begaven haer inde Stadt van Wachtendonck/ende deden daer ſoodanighe teghen-weer teghen't Caſteel/ tot dat ſy meer Crijghs-volcx by haer creghen / mette welcke ſy dat van buyten ende binnen belegerden:ende ſoo daer ghenen voor-raet van victualie in't Caſteel en was/ſoo hebben ſy na ſes dagen moeten compoſeren met die vander Stadt/ daer mette Wapenen uyt te trecken/ ende 20 waghens voor haer ghequetſten uyt te voeren/ ende de ghevanghenen werden van wederzyden verloſt:Ende den Ritmeeſter Quaet bleef daer Gouverneur in Ryhovēs plaetſe/tot dat hy daer weder in-quam.

Eliſabeth Coninginne van Engelandt wordt cranck.

In deſen Winter / vanden Jaere 1602/is de Coninginne Eliſabeth van Enghelandt / zijnde nu in't 70 Jaer haers levens/een Jaer climaterich/ſwaermoedich allenſkens in een trage ſiecte ghevallen/zijnde in haer Hof tot Weſt-munſter / ende de ſiecte door de coude locht vermeerderende / is ſy nae Kerſmiſſe van daer verhuyſt nae Richmondt / een Palleys van haer Grootvader ghebout/Hendrick den ſevenſten Coning/ op de Riviere van Thamus gheleghen/vijf Enghelſche mylen van Londen/om al-daer de goede locht ende ſtilte te ghenieten / de bequaemſte toe-vlucht van quellighen ouderdom : maer de ſieckte allenſkens toe-nemende / ende de vitale ofte levendighe vochticheden hun begevende/ is daghelijcks weecker ghewordden:alle hulpe van Medecynen verachtende / alſoo ſy opt ghedaen hadde/ ghenooten hebbende redelijcke gheſondtheyt.

Weet verdrietich eñ ialoers over haer ſucceſſie, Eſſex doodt/etc.

Sy is mettē ouderdom corſel/verdrietelijcken ende ſorghvuldigher geworden/ denckende ende eensdeels merckende / dat haer onderdanen de ooghen hadden op de op-gaende Sonne/te weten/op Jacob den Coningh van Schot-landt/ wiens recht totte Croone ſy (hoe wel door haer wyſe voorſichticheydt niet opentlijck/ nochtans van gherechticheyts weghen) altijdts gunſtigh was: waer uyt waren geſproten de proceduren teghen den Grave van Eſſex/ die haer ſeer verdroten / van zijn wel-meynen meerder beſcheyt ken op vier mylen nae de ſtadt: maer haeren Vrede beſtaet meeſt in haer goede wachte.

Hertogh Carel van Sweden Oorlooght in Lÿflandt.

Vande ſaecken van Sweden hebben wy in't 20 ende 21 Boeck vermelt/ Hertogh Carel van Suder-mannen/ Oom vanden Coning vā Polen ende Sweden/ Stadt-houder in Sweden/ heeft goet gedocht op de actie ofte recht die de Croone vā Sweden prætendeert over Lÿflant/ 'tſelve voor Sweden te veroveren/ al-waer hy in't voorleden Jaer grooten Crÿgh ghevoert heeft/ veel ſteden ende ſterckten ghewonnen/ veltſlaghen gheſlaghen/ verloren ende gewonnen/ hebbende den grooten Cancelier van Polen Samoyſcius ſeer ſterck teghen hem/ diens Legher hy by nacht over-raſcht heeft ende geſlagen/ ende door ghebreck van voeragie hebben die Polen inden Winter moeten vertrecken. Hertogh Carel/ ende met hem zynde de Graven Jan van Naſſouwen ende Reynert van Solms/ hebben Riga beleghert/ maer in Januario vertrocken ſy nae Sweden/ waer dat ſy bydē wege by-naeſt verdroncken waren. Door deſen Crygh iſſer ſoo grooten dierte ende hongers noot in Lÿflant gecomē/ om dat door de ſneeu het corē bedect ende onder-blevē was/ datter menich duyſent menſchen van hongher ſtorven: ſelve werde in veel plaetſen geſchreven van dit Jaer 1602/ dat de menſchen d'een den anderen doodt-geſlagen ende gegheten hebben.

Grooten honghers noot in Lÿflandt.

Tranſilvaenſche ofte Sevēberghſche Crÿgh.

Nopende de Turckſche ende Hongariſche ſaecken met Sevenberghen/ ofte Tranſilvanien/ hebben wy te voren wat verhaelt/ als dat Sigiſmundus Battorus Vayvoda vā Tranſilvanien/ contrarie zÿn reſignatie van't Lant aenden Keyſer ghedaen/ weder in't Landt ghecomen was/ ende ſochte dat weder te winnen ende te beſitten; maer ſwaricheydt daer-inne vindende/ heeft alle zÿn actie ende recht overgheghevē aenden Cardinael Andreas Battorus zynen Couſyn/ een cloeck verſtandich Heere/ die welcke voor Vayde ofte Heere int landt van Tranſilvanien ontfangen werde/ die welcke ſochte terſtondt des Keyſers vrientſchappe/ verſoeckende dat Anna van Ooſtenrÿck/ die nu wettelÿck van zynen Neve Sigiſmond gheſcheyden was/ hem mochte ten Houwelÿcke ghegheven worden/ ende ſoo een gheduerighe vrientſchappe met het huys van Ooſtenrÿck maken, verworpende des Turcks hulpe/ diens vrientſchappe hy conde verwerven met een tribuyt van thien duyſent croonen jaerlÿcx.

Cardinael Andreas Battorus Vayvoda van Tranſilvanien wort geſlaghen.

Den Keyſer en heeft dit niet wel ghevallen/ maer heeft teghen hem verweckt Michael den Vayvoda van Wallachien/ die tegen den Cardinael Battor te velde trock/ die nu ſterck van volck was ghewordē/ met Turckſche ende Poolſche hulpe/ maer den Cardinael wert geſlaghen/ ende op de vlucht doodt-gheſmeten/ ende zÿn hooft af-ghehouwen/ ende op een lantie de Wallaghſche Vayvoda ghebrocht/ ende elders by Potentaten vervoert.

Aldus werdt den Keyſer weder Heer van Tranſilvanien/ daer hem doen Sigiſmundus Battorus wederomme teghen ſtelde/ eñ ſpande aen metten Wayda van Moldavien Jeremias/ hulpe ſoeckende aenden Turck/ dan ſy werden terſtondt vanden Vayvoda van Wallachien vervolcht/ ende vluchten t'ſamen op de Frontieren van Polen/ waer door der Wallacher gheheel Moldavien in-neemt/ om dat Jeremias daer gehaet was/ dies ſtelt daer zynen Sone tot Gouverneur/ in-den naem van-den Keyſer/ ende ſloech oock eenen ſlagh met victorie teghen Battorus.

Daer en tuſſchen ſo hadde dē grooten Cancelier van Polen Samoſcius/ om niet alleene den Battor Sigiſmond weder in te ſtellē/ maer oock om Moldavien weder onder de Croone van Polen te brenghen/ macht van volcke vergaert/ dies den Wallacher Wayda hem vreeſde/ eñ ſocht doen ſeer vlytelÿck de vrientſchappe vanden Keyſer/ toe-ſegghende alle ghetrouheydt/ ſoo hy maer in die Landen als Stadthouder in Keyſers name mocht gouverneren/ ende alſoo mochte geprefereert weſen voor alle andere; ten ware den Keyſer een van zÿn Broeders in perſoone daer wilde ſenden/ die wilde hy dan alle gehoorſaemheyt bewyſen; hier over ſoo trock hy ſelve nae Praga den Keyſer te beſoecken.

Verſcheydē beroerten in Tranſilvanien.

Terwylen waren die Staten van Tranſilvanien vergadert tot Clauſenborgh/ ende verkieſen weder-omme Sigiſmundum Battorum/ verſoeckende des Keyſers goeden wille ende conſent daer toe/ ende cregen vaſt eenighe ſteden inne: maer den Keyſer hadde in't voorgaende Jaer 1601 den Georgio Baſta alle zÿn macht doen vergaderen/ ende den Michael den Wallacher/ die hem was comē beſoecken/ veerdichde hy oock af/ om hem met alle zÿn volck metten Baſta te vervoegen tegen den Battor/ met laſt 't Landt geheel hem te onderworpen. Sigiſmōd Battor hadde nu weder eenē ſchoonen Legher volcks vergadert/ van alle ſoorten van volcke/ mede van Tartaren ende Turcken: Ende hebben den eerſten Auguſti 1601/ eenen velt-ſlagh ghedaen/ daer den Battor den ſlagh verloor/ met zÿn geſchut ende veel volcx.

Deſen Michael Wallacher/ hebbende met Baſta deſe victorie ghehadt/ ende mette antwoorde des Keyſers/ op eenich zÿn verſoeck/ niet wel te vreden zÿnde/ heeft ſecretelÿcken begoſt mette Polen/ Tartaren/ ende Turcken te handelen/ hoe hy hem-ſelven Over-heere in deſe Landen mochte maken; het welcke Baſta ghewaer wordende/ ſondt om hem den 18 Auguſti/ om met hem wat te handelen van groote ſaecken; dat welcke ſoo Michael weygherde te comen/ ſondt twee vendelen Walen ende twee vendelen Duytſchen om hē te vangen/ d'welck den Vayvoda Michael ſiende/ riep om hulpe/ ende trock zÿn ſweert/ daer over hem eē Wael met een ſpieſſie door-ſtack/ eñ een ander ſloegh hem dat hooft af/ ende plonderdē zynen Leger; Brieven vindende in zÿn tente/ daer Baſta zÿn feyt mede iuſtifieerde ofte ontſchuldichde/ eñ nam zÿn Crÿghs-volck een deel in dienſte/ ende een deel af-danckende: ende alſo creegh Baſta meeſtendeel alle het landt van Tranſilvanien inne voor den Keyſer.

Sigiſmundus Battor overwonnē/ geeft hem over totten Keyſer/ eñ alſo werden die vā Tranſilvanië onder dē Keyſer gebrocht.

Maer noch in dit Jaer 1602 zÿn ettelÿcke Overſten op-gheſtaen/ ende onder ander eenen Overſte Seckhel Moyſes/ die oock gheſlagen wert: Waer over ten leſten den Sigiſmundus Battor ſeer couragieus/ maer ongeſtadich/ nae veel ongheluckken hem begheven heeft in handen vanden Georgio Baſti/ des Keyſers Velt-overſte/ die langhe in Nederlandt gedient hadde/ met alle de zyne; den Keyſer hem ghevende heerlÿckheden ende 30 duyſent daelders Jaerlÿcx inde Sleſſie: Waer over dat Baſta dede vercondighen den Lant-ſaten alle Vrede/ ende die als vriendē ende vaſſalen voort-aen te tracteren ende te beſchermen: maer daer was ſulcken honghers noodt ende dierte/ midts dat de Lantlieden al verſtropt ende vernielt waren/ dat-men bevonden heeft menſchen d'een den anderen te eten.

Maer alſoo den Keyſer/ als Coningh van Hongarien/ geerne ſochte die Landen onder

zÿn

1602.

zijn Croone te brenghen; ſo hebben die van Polen/ende mede den Turck/ hen daer teghen gheſtelt/die Landen liever ſiende onder particuliere ende neutrale Heeren: waeromme ſy altijt d'een ofte d'ander op-worpen; als noch dit Jaer dede den Overſten Zechel Moyſes / die noch op dit Jaer ſtrydende was.

Alba Regalis wort weder byde Turcken genomen.

Wy hebben vooren verhaelt dat Alba Regalis ofte Stoelweyſſenbergh / by de Chriſtenen ghewonnen was/ende ſints en hebben die Turcken niet nae-ghelaten om dat weder te crygen/ ende hebben dat etlijcke maenden beleghert:maer ten leſten in Auguſto is de voor-ſtadt byde overgeloopen Franſoyſen ende Janitſeren in-ghenomen met ghewelt/daer dat veel Hayducken vermoordt werden: daer nae werdt die ſtadt ſeer hart aenghevallen/ die hun hoopten te defenderen op hope van ontſet / maer het meeſte Crijſvolck binnen hebben't willen over-gheven;ende ſoo is de Stadt weder verloren/ende den Gouverneur/den Grave Iſolano / werdt met meer andere ghevanghen wegh-ghevoert.

Chriſtenen nemen Peſt eñ ſtrijden om Buda.

Den Overſten Heer / Herman Chriſtoffer Roſworm/ ghereedt zijnde om Alba Regalis te ſuccurreren/is nu ghetrocken na Buda/anders Ofen genoemt/die op de Riviere Donauwe ligghende/heeft over d'ander zyde van-de Riviere een Stadt/Peſt genoemt / de welcke ſteden met een brugghe d'een aen d'ander ghehecht zijn/om in noodt malcanderen by te ſtaen.

De Chriſtenen hebben met toe-ghemaeckte ſchepen de brugghe beſpronghen: ende terwylen die Turcken die defendeerden / was den Grave van Sults aen-de landt-zyde / ende viel inde voor-ſtadt van Buda/Waſſer-ſtadt gheheeten/ ende die in-ghenomen hebbende / verdreef de Turcken vande brugghe inde vlucht / ende ſoo brakenſe de brugge af:Daer en tuſſchen bekommen ſy over d'ander zyde de Stadt van Peſt/ ende gheraeckten daer binnen/alles doot-ſlaende/maer den meeſten hoop verliepent op ſtercke plaetſen /eñ ſalveerden ſoo haer leven met compoſitie:dit gheſchiede ontrent November 1602. Daer na eyſchten ſy Buda oock op/dat wel beſchietende/maer ſtelden hun wel ter weere: daer nae quam eenen Turckſchen Legher om Buda te ontſetten/ende Peſt te belegeren/ maer te vergheefs: de Chriſtenen hebben Peſt meer-maels ghevictualieert/ ende Buda gheſocht beſloten te houden/hebben daer toe eenighe eylanden in-genomen/inde Donauwe Riviere gelegen/ſeer bequaem/ gheheeten Adon / Feltnar ende Zolna/ ende andere plaetſen.

Weſt Indiſche Vlote [illegible] comt de rijck in Spaengien.

Deſen Winter/van't jaer 1602/is tot Bruyſſel tydinghe ghecomen dat de Vloote uyt Weſt-Indien in Spaengien aen-gecomen was/ ende voor des Conings rekeninghe ghebrocht twee milioenẽ/3 hondert ende 75 duyſent/8 hondert/ veertich ende ſes Realen vā achten:voorts voor particuliere Coop-lieden ſes milioenen / 6 hondert ende 70 duyſent ende 330 Realen van achten / met noch 2229 caſſen Contſenille ende Indigo / ende 42 caſſen Peerlen eñ Smaraghden. Men vernam mede dat het lant Braſilien langs den Zee-cuſt/beſeten vande Croone van Portugael/jaerlijcx den Coning weert was ende uytbrochte vijf hondert duyſent Ducaten.

Braſilien den Coning Jaerlijcks weert 500 duyſent ducaten.

Daer werdt deſen Winter inde Vereenighde Landen ghelet op de middelen van gelde/ voor de Oorloghe vanden toe-comenden Jare; alſoo oock den Eertzhertogh dede.

Veel Crijghſche inventien ende aen-ſlaghen op Steden/ zijn in Nederlant van weder-zyden ghepractiſeert/die tot gheenen effecte ghecomen zijn.

1602.

'T Caſteel vā Wachtendonck wert by die van Venlo inghenomen/ 5 Meert.

Van den vijfden Meert / Anno 1603 / heeft Graef Hendrick vanden Berghe een aen-ſlagh ghemaeckt op't Caſteel van Wachten-donck in Gelderlandt/door eenen Viſſcher/ die ſtroo met een ſchuyte op het rivierken/de Niers gheheeten/ in't Caſteel voerde : ten eynden hy eenige 10 ofte 12 ſoldaten van Venlo onder het ſtroo gheborghen/binnen brochte: dat ſelve dede hy deſen 5 Meert / hebbende in zijn viſch-ſchuyte den Capiteyn Lambert Pas-man / met noch 14 mannen onder't ſtroo verborghen/quam by de brugge van't Caſteel/ende badt de ſchilt-wachte (een van zijn kenniſſe)hem de hant te gheven/om opt landt te ſpringen; 'twelcke de ſchilt-wacht doende/ trock hy hem gheweldichlijck in't Water eñ hem door-ſteeckende/ doen ſprongen die andere uyt het ſtroo/eñ namen de poorte inne/ eñ overweldichden de wachte met hulpe van die daer te voren in-ghecomen waren/ maeckten hun alſoo meeſter van't Caſteel / in-nemende noch eenen hoop van't garniſoen van Geldre / die daer ontrent daer op waren wachtende. Den Gouverneur Ryhove wert daer ghevanghen:ende ſo dit ſeer ſubtelicken toe-ging/en conden die vander Stadt daer-in niet helpẽ: maer hebben terſtont tegen't Caſteel haer in drie uren(met hulpe vant garniſoen / eenſdeels uyt Ooſtende ghecomen zijnde)ghebolwerckt/ ende ghereetſchappe ghemaeckt om dat te beſchieten.

Het ghebeurde dat op dat pas de Ritmeeſters Cloet ende Quact daer ontrent met haer Ruyterie rydende warẽ/ ende van dat rumoer hoorende/begaven haer inde Stadt van Wachtendonck/ende deden daer ſoodanighe teghen-weer teghen't Caſteel/ tot dat ſy meer Crijghs-volcx by haer creghen / mette welcke ſy dat van buyten ende binnen belegerden:ende ſoo daer ghenen voor-raet van victualie in't Caſteel en was/ſoo hebben ſy na ſes dagen moeten compoſeren met die vander Stadt/ daer mette Wapenen uyt te trecken/ ende 20 waghens voor haer ghequetſten uyt te voeren/ ende de ghevanghenen werden van wederzyden verloſt:Ende den Ritmeeſter Quaet bleef daer Gouverneur in Ryhovẽs plaetſe/tot dat hy daer weder in-quam.

Wachtendoncks Caſteel wert by die vād Stadt weder verovert.

Eliſabeth Coninginne van Engelandt wordt cranck.

In deſen Winter / vanden Jaere 1602/is de Coninginne Eliſabeth van Enghelandt / zijnde nu in't 70 Jaer haers levens/een Jaer climaterich/ſwaermoedich allenſkens in een trage ſiecte ghevallen/zijnde in haer Hof tot Weſt-munſter / ende de ſiecte door de coude locht vermeerderende / is ſy nae Kerſmiſſe van daer verhuyſt nae Richmondt / een Palleys van haer Grootvader ghebout/Hendrick den ſevenſten Coning/ op de Riviere van Thamus gheleghen/vijf Enghelſche mylen van Londen/om al-daer de goede locht ende ſtilte te ghenieten / de bequaemſte toe-vlucht van quellighen ouderdom : maer de ſieckte allenſkens toe-nemende / ende de vitale ofte levendighe vochticheden hun begevende/ is daghelijcks weecker ghewordeu:alle hulpe van Medecynen verachtende / alſoo ſy opt ghedaen hadde/ ghenooten hebbende redelijcke gheſondtheyt.

Wert verdrietich eñ ialoers over haer ſucceſſie/ Eſſex doodt/etc.

Sy is mettẽ ouderdom corſel/verdrietelijcken ende ſorghvuldigher geworden/ denckende ende eenſdeels merckende / dat haer onderdanen de ooghen hadden op de op-gaende Sonne/te weten/op Jacob den Coningh van Schot-landt/ wiens recht totte Croone ſy (hoe wel door haer wyſe voorſichticheydt niet opentlijck/ nochtans van gherechticheyts weghen) altijdts gunſtigh was: waer uyt waren geſproten de proceduren teghen den Grave van Eſſex/ die haer ſeer verdroten / van zijn wel-meynen meerder beſcheyt nae zijn doodt vernemende; merckẽde daer uyt ghecomen was een vervreemdinghe van haere onderdanen tot haer / by de acclamatien ende gheluck-wenſchinge vanden volcke in publicque vergaderinghen.

Haer verdriet over't ſucces van Yrlant.

Haer heeft mede ter herten gegaen (alſo veel achten) hoe-welſe noyt daer van mentie maecte/ dat ſy d'Oorloghe in Irlandt niet en conde totten gewenſchten eynde brengen / ende dwinghen haren rebel/Hugo Oneal(die ſy tot eenen Grave van Tir-Oen verheven hadde) het ſy door de ſlappicheydt van haer Crijghs-volck/ ofte door de woeſtheydt der plaetſen verontſchuldicht ; hoe-wel vanden Baroen de Heere van Montioye ghedwongen wert haer ghenade te verſoecken/ die hy nu ghenoech vercreech op de ſelve conditien / die hy ſoo lange te voren vanden Grave van Eſſex verſocht hadde : nu leetſchap hebbende dat ſy hem doen gheen ghehoor gegeven hadde/door dien dat dien Crijgh ſints ſoo veel ghelts/ ſorghe/ goedt ende bloedt ghecoſt hadde.

Achterdenckẽ over haer gebuerẽ nae haer doodt.

Daer en boven verſtont ſy dat de ghebueren Coninghen ende Potentaten haer moeyden/ ende ſochten te beletten dat den Coningh van Schot-landt / wanneer hy haer ſoude ſuccederen/die twee Croonen ende Rijcken van Engelandt ende Schotlandt / niet aen een brenghen ſoude.

Over haer Catholijcke recuſanten.

Haer Roomſche Catholijcke onderſatẽ ende recuſanten/ trachten ſeer dat door de authoriteyt vanden Paus/ ende hulpe van ghebueren/ haer gheenen Coning ſuccederen ſoude/dan die goet Roomſch Catholijc ware/ofte die immers Catholijcke Religie vryheydt toe-laten ſoude.

Haer ſieckte ende geſontheyt.

Deſe dinghen alle by deſe voorſichtige Princerſſe in haeren verdrietelijcken ouderdom te veel overleydt ende gheconſidereert / hebben in haer ghewrocht een ſwackheydt des Gheeſts ende des Lichaems/ſo dat ſy ſeer mager wert/ zijnde nochtans gheen ſtrenghe toe-vallen van flercyen/ ſteen / colijcke / ofte dierghelijcke onderworpen/ meeſt gheleeft hebbende in goeder gheſontheyt.

Maticheyt in eten ende drincken.

Sy was ſeer ſober in eten ende drincken/als die voor eẽ gewoõte hadde haer noẽ-mael ofte avont-mael niet te doene/ voor dẽ honger haer dwongh. Des niet te min/is ſy ten leſten door den droogen couden ouderdom in ſtille melancoliſche ghedachten gevallen / dat ſy niet conde ſlapen / ende appetijdt verloor / ende en wilde nochtans gheen Medecyne ghebruycken / ſegghende niet ſieck te weſen ; niet willende haer begeven tot ſlapen ofte te bedde gaen / noch tot eenich vermaec:mede en wilde ſy haer niet met eenighe Lant-ſaken becommeren / dan ſy bleef ſtil ſittende/wat perijckel de Raets-heeren ende Medecynen haer voor-hielen.

Haer vervallentheyt ende ſieckte.

Geen Teſtament makẽde/ſorghen Rijcx Officieren over Lantsvrede.

Deſe ſwackheyt haer van Lichtmiſſe af byblyvende ende daghelijcks verergherende/ ſonder dat-men eenich bevel / ordre / ofte ghebodt van haer conde cryghen / noch eenich Teſtament/daer-men haer niet van dorſde vermanẽ; ja ſelve niet voor haer Hof-dienaers ofte vrouwen / ſoo hebben de Raets-heeren by haer in't Hof gheroepen des Rijcx Officieren/ den Major vande Stadt Londen/die het Lichaem vã die vermoghende Stadt preſenteert / den principalen Edeldom mette Gheeſtelijcke / al tot Richmont in't Palleys/ende haer geſterct met eenigh Peerden-volck / ende der Coninginnen garde/ teghen alle inconvenienten die mochten over-vallen/ ende hebben ſoo t'ſamen gheraetſlaecht/ſoo haerConinginne quame aflyvich te worden/ſonder Succeſſeur te noemen/wien ſy de Croone met recht / om den Vrede te behouden/mochten op-draghen; alle de ooge hebbende op den Coningh van Schotlandt/als naeſte Erve.

Luttel geordonneert van haer ſucceſſeur.

Deſe Coninginne dagelijcx meer af-nemende/ ende luttel ofte gheen antwoorde gevende/ principalijcken als-men haer van Lant-ſaken ſprack / ſoo en heeft ſy niet/ ofte luttel/ van haren Succeſſeur ghediſpoſeert / maer noch uytgheſtelt.

Haer geruſtheydt tot ſterven.

Als Doctor Witgift / Aertſ-biſſchop van Cantelbergh/manierlijck vã God/van s'menſchen ellende/ende van ſtervẽ vermaende/heeft ſy hem meer-mael wel geantwoort/ maer met luttel woorden/tot ſterven wel bereyt te zijn.

Haer doot/ ouderdom ende tijt vã regnatie.

Ende alſo is deſe groote Coninginne in ſtilheyt allenſkens af-gaende / ten leſten gheſtorven ſmorgens voor den dage den derden April/ ofte nae-den ouden Enghelſchen ſtijl / den 24 Meerte tot Richmont / met open deuren / dat alle die van't Hof waren/dat ſien mochten/in't 70 Jaer haers ouderdoms / gheleeft hebbende 69 jaren/6 maenden ende 17 daghen/ ende over de 44 jaren gheregeert.

Haer begraveniſſe.

Sy werdt ſeer ſolemnelijcken begraven met grooter pompe tot Weſtmunſter den 8 Mey/ ende wert ghelept inde Capelle ende Graf van haren Groot-vader/ Hendrick den ſevendẽ/eñ haer Groot-moeder/by harẽ Broeder Coning Edward den ſeſten:maer ſints nae drie Jaren/ is haer Lichaem daer weder uyt-ghenomen/ ende in een Capelle daer by gheleydt / by haer Suſter de Coninginne Maria/ daer voor haer een heerlijcke tombe van Marbar nu gemaect is/Anno 1606 / met deſe volghende inſcriptie.

Memoriæ ſacrum,

Religione ad primævam ſinceritatem reſtaurata, Pace fundata, Moneta ad juſtum Valorem reducta. Rebellione domeſtica vindicata, Gallia malis inteſtinis præcipiti ſublevata. Belgio ſuſtentato. Hiſpanica claſſe profligata, Hibernia pulſis Hiſpanis & rebellibus, ad deditionem redactis pacata. Redditibus utriuſque Academiæ lege annonaria plurimum adauctis, tota deniq; Anglia ditata, prudentiſſimeque Anno XLV adminiſtrata, Elizabetha Regina Vixtrix, triumphatrix. Piætatis ſtudioſiſſima, fæliciſſima, placida morte ſeptuagenaria ſoluta, mortales reliquias, dum Chriſto jubente reſurgant immortales, in hęc Eccleſia celeberrima ab ipſa conſervata & denuo fundata depoſuit.

Obijt XXIIII Martij, Anno Salutis M. DC. II. Regni XLV. Ætatis LXX.

Memoriæ æternæ.

Elizabethæ Angliæ, Franciæ & Hiberniæ Reginæ, Reg. Henrici VIII. Filiæ. Reg. Henr. VII. nepti. Reg. Edu. VI. pronepti. Patriæ parenti, religionis & bonarum artium altrici plurimarum linguarum perititia preclara, tum animi tum corporis dotibus Regiſque virtutibus ſupra ſexum principum.

Incomparabili.

Jacobus Magnæ Britanniæ, Franciæ & Hiberniæ, Rex virtutũ & Regnorũ hæres, bene merenti.

Pie poſuit.

Dit ſtondt ter zyden.

Regno conſortes & vrna, hic obdormimus.
Elizabetha & Maria ſorores, in ſpe reſurrectionis.

Dit is in Duytſche ſoo veel gheſeydt als:

Tot ghedachteniſſe gheſtelt,

Vande Coninginne Eliſabeth / verwinſter/ triumpheerſter/ de deuchdelijckſte gheneghen/ ende de gheluckſalichſte / om dat ſy de Religie tot de oude op-rechticheyt her-ſteldt heeft; den Vrede ghevest; 't Ghelt totte rechte weerde gebrocht ; haer binnen-landtſche Rebellien ghebroken; Vranckrijck vallende door inwendich quaet/op-gheheven; Nederlandt op-gehouden; de Spaenſche Vloote verſtropt: in Yrlandt de Spaengiaerden uyt-ghedreven/ haer Rebellen daer gheſtilt: De Scholen ende gheheel Engelandt verrijckt/ende ſeer wijſſelijcken 45 Jaer gheregeert hebbende/ende nu in't 70 Jaer out: heeft met een ſoete doodt haer ſterffelijckheydt af-gheleydt/ om met Chriſto tot onſterffelijckheyt te verryſen; ende is in deſe Kercke vā haer gheconſerveert ende herſtelt/begraven.

Sy ſtorf den 24 Meert / in't Jaer ons Heeren 1602/haerder regeringe 45/haer levens 70.

Ter eeuwigher memorie :

Van Eliſabeth/ Coninginne vā Enghelant/ Vranckrijck ende Yrlandt / Coning Hendrick den 8 Dochter/ Coning Hendrick den 7 Nichte/ Coningh Eduard den 6 ander Nichte ; een Moeder des Vaderlants; van Religie ende alle goede conſten eẽ Voeſter; in alderhande Spraken ervaren : ende voorts een Princeſſe in alle Lichamelycke ende Gheeſtelijcke gaven / ende Coninglijcke deuchden/boven den Vrouwelijcken aert begaeft/ ende by niemant te gelijcken.

Jacob/van groot Britannien/ Vranckrijck ende Yrlant / Coning van haer deuchden ende Coningrijcken/haer erfghenaem/heeft de welverdiende dit Graf ſeer erbarmlijck opgerecht.

Haer ghedaente ende weſen.

Sy was een ſchoone wel-ghemaeckte ende gheſtreckte Vrouwe van ſtatuere/eer onder de langhe/ dan middelbaere Vrouwen ghereckent te worden; was cloeck op haer Leden/ wel te peerde ende te voet ; ſy hadde een fray / rondt/ hoogh voor-hooft/geel blōt hayr/bruyne wackere ooghen ende witte tanden/ alſo wy die ſelve in haer jonghe daghen / eer ſy totte Croone quam/gheſien ende ghekendt hebben/ende daer nae mede als ſy out ende magher gheworden was: ſy hadde een clare heldere ſtemme int ſpreken: ſy hielt een Coninglijcke graviteyt/ Majeſteyt ende vriendelijckheydt in alle haer weſen/ ſpreken ende gaen : ſy was ſeer coſtelijck ende pompeus in cleederen/cleynodien/ juweelen eñ cieraet.

Haer ghenuchte ende tijtcortinge.

Sy hadde haer genuchte in alderhande Muſijcken/ſpel/in leſen/eñ in cloecke/ſchalcke/vernuftighe/ boerdelijcke ende belachelijcke redenen/ dat de Italianen Mottegiare noemen.

Haer exercitie.

Voor haer lichamelijcke exercitie hadde ſy het ryden/ wandelen ende danſen / daer ſy ſonderlinghe verſtandt van hadde.

Haer verſtant ende memorie.

Sy was verſtandich/ ſeer vernuft/ende van ſeer goeder memorie / ſoo dat ſy wonderlijcke goede kenniſſe droech van lieden die ſy lange te voren maer eens gheſien hadde/recht oordeelende van yeders verſtant.

Haer welſprekẽtheyt ende geleertheyt in alderhande Talen.

Sy was wel-ſprekende met een edele clinckende ſtemme: ſprack neffens haer eyghen tale/ goet Latijn/ende dat ſeer bequamelicken: Italiaenſch ſeer geerne/ Franſoys wel : verſtaende Griecx ende ooc Spaenſch: alle Ambaſſadoren in hun tale meeſt aen-ſprekende : was gheleert van veel leſens/ de gheleertheyt lief-hebbende/ ende die ſeer vorderẽde: de Univerſiteyten ende Scholen begavende ; daer onder de Doctoren Latijnſche Oratien doẽde/ende die voor-ſtaende waer ſy conde.

Sy en hadde gheen ghenuchte in Paleyſen te bouwen/ofte andere timmeragien/ dan wel in coſtelicke fraye Schepen/ende die ſeer Coninglijck.

Sy was geſparich/ nochtans magnifijck/ boude geen Paleyſen/ maer wel Schepen.

Sy was gheſparich ende vroet/alle onnotelijcken coſt hatende/nochtans ſeer magnifijck/ daer't hare ofte des Landts eere trefte : hadde altijt goede proviſie van wapenen/van gheſchut ende van amunitie.

Van haer weygerende houlijcken.

Noopende Houwelijcken/heeft ſy noyt aenghegaen; ſy was te groot van moede/om eenighe van haren onderdanen te trouwen: 't Houwelijck vanden Coningh van Spaengien wert haer aen-geboden/daer ſy van grouwelde: daer nae heeft den Coningh Ericus van Sweden haer langhe verſoeck ghedaen / zijnde een ſeer fray/jong ende cloeck Prince/die tot haer ſondt zynen Broeder Johan/den Hertogh van Finlandt/die naemaels ſelve in Sweden heeft gheſuccedeert.

Des Conings Ericx van Sweden.

Eertzhertogh Carel van Ooſtenrijck.

Daer naer is ſy ſeer verſocht gheweeſt vanden Keyſer Maximiliaen voor zynen jongſten Broeder/ Eertz-hertogh Carel van Ooſtenrijck/ door de vorderinghe ende middel vanden Hertogh vā Wirtenbergh/daer over dat tweemael vanden Keyſer voorſz. in Enghelant geſonden werdt zynen Ambaſſador Heer Adam Smeckovits/een ſeer goet Grave eñ bequaem Man / die-men Anno 1565 den 2 Junij/ Artikelen van een contract/voor beworp/ overgaf/ die waeren ten eerſten ; dat hy gheen Wetten/ Privilegien noch Religie/ſoude mogen in Enghelandt veranderen. 2. Dat het alles in Enghelandt ſoude by Inlanders gheregeert worden ende blyven. Het 3. Dat de Coninginne noch haer Kinderen buyten Enghelandt niet ſouden moghen ghevoert worden tegen haren danck. 4. Souden over Dowarie mede moeten accorderen. 5. Dat haer ſchepen/gheſchut/ juweelen/etc. na haer doodt niet ſouden mogen vervoert worden. 6. Dat haer Coningrijcken in gheen vreemde Oorloghen ſouden moghen ghetrocken worden / ſonder Coninckrijckens hooghen noodt. 7. ende 8. waeren/ om te handelen van vorderinge eñ alliantien in't Roomſche Rijcke te vercryghen / ofte by Spaengien ofte by Nederlandt / van Ordonnantien ende Staet des Huys-houdens des nieuwen toecomenden Conings/ etc.

Maer dit Houwelijck is oock achter-gebleven door den Grave van Leyceſter / behendelijcken gheexcuſeert / ofte dat de voorſz. conditien te hart ſcheenen / ofte dat de diverſiteyt van Religie dat belettede : Want den Eertz-hertogh Carel troude Anno 1571 zijn Nichte/ zijn Suſters Dochter / ende Hertoghs van Beyeren.

Hendrick Hertogh vā Anjou.

Sints werdt deſe Coninginne aen-gheſocht uyt Vrancrijck/voor des Conings Carels den 9 Broeder/ Hendrick Hertogh van Anjou/ naemaels Coningh van Polen ende Vranckrijck: maer de moort van Parijs Anno 1572 veranderde dat verſoeck.

Franſoys Hertogh vā Alenchon eñ Brabandt.

Ten leſten is ſy ſeer verſocht gheweeſt vanden jongſten Broeder van Vranckrijck/ Franſoys/ Hertogh van Alenchon / Anjou ende van Brabandt/etc. die aldaer ghehult werdt: maer 'tſelfde ſcheen meer om den ſelven te vorderen totte heerſchappyen vande Nederlanden / dan anderſins. Maer ſy is onghehout ghebleven/ om vele reſpecten / ende ontſiende eenigerhande ſubjectien ende oock jalouſien : Oock is van haer ſecreetſte vrienden ende bywoonders gheſeydt/dat ſy ſelve een onbequaemheydt in haer Lichaem/tot generatie/vreeſde.

Sy was op gebrocht inde Gereformeerde Religie.

Sy was de Ghereformeerde Religie gheheel toe-ghedaen : want by haer Moeders bevel eñ laſt haer op-ſtenders ghegheven / was ſy daer in op-gebrocht/ende dat mits den goeden wille die de Coning/haren Vader/ haer toe-droegh; alſoo wy in't eerſte Boeck van haer Moeder alles verhaelt hebben.

Alſoo ſy om haer Religie/ inde dagen haers Suſters/de Coninginne Maria / te Hove niet ſeer aen-ghenaem en was/ende daer naer voor mede-plichtich geſuſpecteert van Sr. Thomas Whyat / conſpiratie teghen des Coninginnen Houwelijck met Spaengien/ ſoo werdt ſy wel ſtricktelijck ghevanghen geſtelt inden Torren van Londen / in groot perijckel haers levens/ daer haer niemandt van en bevryde dan het Houwelijck vande Coninginne vā Schotlant/ metten Dolphijn van Vranckrijck; uyt vreeſe/ die het huys van Borgondien/ofte Keyſer Carolus 5 hadde/ dat by dat Houwelijck/ Maria ſtervende ſonder kinderē/ſoude mogen Vranckrijck/Enghelant / Schotlant ende Yrlant/onder een Croone comen. In welcken tijdt haerder ghevangheniſſe inden Toer/ ende namaels in't Landt gerelegeert ofte geconfineert / heeft ſy haer meeſt tot ſtuderen ende contemplatie begheven.

Haer verdriet ende gevangenis in haer Suſter Coninginne Marien dagen.

Totte Croone gecomen ſchorſte alle vervolghen om Religie.

Soo haeſt als ſy nu totte Croone ghecomen was/ſchorſte ſy terſtont de vervolginge haers Suſters Maria/die uyter-maten wreedt was geweeſt tegen de Ghereformeerden: want wy ſelve daer gheſien hebben/ 13 menſchen in een vuyr levendich verbranden/ ſonder worghen/ 11 mans met 2 vrouwen.

Heeft vernieut de Gereformeerde Religie.

Daer nae by het Parlement haers Rijcks verſocht/ nae openbare diſputatie/ heeft ſy weder-omme herſtelt de reformatie in Religie by haren Broeder Coning Edward den 6 ingheveort/ſonder eenich vervolch vande Roomſche Catholijcken: ſelve heeftſe haer veel laten dienen vande ſelvighe die deuchdelijck ende trouwe waren/ende heeft trouwelijck hunnen diēſt ghebruyckt in principale ſaecken: maer de veel heftighe Catholijcken ende Jeſuiten / die haer excommunicatie byden Paus Pius de vijfde/ geſoliciteert hadden / ende nae haer leven ſtonden/als meer-maels bevonden was/ende haer onderſaten tot rebelleren vervoerden / die perſecuteerde ſy met civile proceduren / als waren die haer om des Paus Ban/ voor gheen Princeſſe erkennen wilden / noch op haer ghebodt/ tot haer ofte des Vaderlants beſcherminghe/ gheen wapenen wilden voeren / ten waere het metten Paus ghereconcilieert ware; maer wel teghen haer / ende 'tſelfde achtende verdienſtelijck. Deſe alſo geſint zijnde/heeft ſy doen ombrenghen ofte executeren nae des Landts oude Rechten als verraders / eerſt ghehanghen ende dan gevierendeelt ; welcke executie ſy mochten voor-comen/ haer conformerende na s'Lants Rechten / ſchult bekennende. Voorts andere Roomſche Catholijckē die eens ter Maent inde Kercke ten dienſte / ofte ter predicatie quamen/waren in als vry/ maer die niet ter Kercken wilden comen / die werden op amenden te betalen gheſteldt / nae haer qualiteyt / die-men daer-omme Recuſanten noemden.

Haer gunſticheyt tot trouwe Roomſche Catholijckē

Haer ſtraffe over rebellige Catholijcken.

Haer clementie.

Sy en was van natueren niet tyrannich ofte wreedt/maer ſeer ghenadich; heeft niemant ter doodt gebrocht voor ſaken van State / dan uyt hooghen dringhenden noot ; als daer was den Hertogh van Norfolck (dien de ſelve miſdaedt eens vergheven was) ende de Coninginne van Schot-landt haer Competrice / die om haer verloſſinghe/ alſoo ſy vaſtelijck geparſuadeert was/nae haer leven ende Croone ſtondt/ met aſſiſtentie ende aen-ſettē van Spaengien/ ende de Heylighe Ligue van Vranckrijck : ende daer voren en was by alle wyſe ende gheleerde Raets-heeren / gheen andere verſekeringhe te vinden dan hare doodt;ende ſy was een uyter-maten jaloerſche Princeſſe over haren ſtaet.

Haer heftige gramſchap.

Sy was (vertoornt zijnde) ſeer haeſtich ende heftich in hooghe woorden/ mede gramſchap toonende met ſlaghen/alſo haer ſtaet Joffrouwen ende dienſt-camenieren wel ghevoelt hebben;maer als die gramſchappe over was/ende ſy-lieden eenige ootmoet toonende / was ſy die ſelviger veel meer gunſtiger ende liberaelder in weldaden dan te voren.

Haer ſtatelijcke regeeringhe.

Sy was een Princeſſe tot regeringe gheboren/altijt ſeer doende ende practiſerēde curieuſelijcken in haer affairen ende handel van State: ſy heeft eenen beroerlijcken tijdt ende eeuwe beleeft/ende heeft groote ſwaricheden moeten over-comen:totte Croone comende/vont ſy die in ſoberen ſtate ende vol ſchulden: het gelt ende de munte vande Landen heeft ſy van verſcheyden allopen in goedt ſilver ghebrocht / ende dat tot de oude op-rechte weerde.

Alle't ghelt in goet ſilver gebrocht

Vont haer in Oorloge met Vranckrijck.

Sy vont het Rijcke in een ſware Oorloghe met Vranckrijck: de Stadt Cales ende 't Graefſchap van Oyen (daer Engelant plach Vranckrijck ende Vlaenderen mede in ontſach te houden) verloren / met groote quantiteyt van gheſchut ende voorraet van amunitie.

Haer ſtoutheyt int veranderen vā Religie.

Sy herſtelde ſtoutelijck eñ manlijck de Ghereformeerde Religie / zijnde de Roomſche Catholijcke by dē mogenden Coning van Spaengien eñ haer Suſter daer nieuwelick weder ingevoert / daer mede ſy gewan de hertē vā haer yverichſte onderſaten/dien het Pauſelijck jock eñ wreedelijcke vervolginge ſeer tegen waren: veel Edelen beſittende Gheeſtelijcke goederen/ begeerden die te behouden.

Straffe haer rebellen.

Sy vercreegh daer over een Inlandtſche ſeditie ofte op-roer van twee Graven van Northumberlant ende Weſtmerlant/ die tegen haer om Religie in Wapenen op-ſtonden/met grooten aenhang/die ſy beyde over-quam.

Haer ſwaricheden met Vranckrijck eñ Spaengien.

Alſo ſy vont haer Rijcken inde Oorloge met Vranckrijck/diens outſten Sone/dē Dolphijn/ ghetrout was met de Coninginne Maria van Schotlant/die pretēdeerde rechte erfſter te weſen van haer Coningrijcken : de Tytelen ende Wapenen daer van op haer nemende/ ſo boodt den Coningh van Spaengien haer alle vrientſchappe aē/d'welck ſy wiſte uyt die vreeſe was/ dat die voorſz. Schotſe Coninginne ſoude mogen die drie Coningrijcken/ Engelant/ Schotlandt ende Yrlandt/ aen Vranckrijck brenghen: Waeromme ſy behendelijcken met hem moeſte handelen/ als dien ſy kende; inwendich verſtoort om het veranderen van Roomſche Religie/by hem herſtelt in Enghelandt : nochtans verſocht hy haer ten Houwelijck / dat ſy mede ſtoutelijck weygherde.

Den eyſch van haer Croone by de Schotſe Coninginne als 't Houwelijck met dē Coning vā Spaengien wederſtaen.

Alſinen Anno 1559 tot Chaſtein in Cambreſis in vergaderinghe was/om van een generalen Vrede tuſſchē Spaengien/Vranckrijck ende Enghelant te tracteren/ daer deſe Coninginne oock haer Ambaſſadoren gheſonden hadde/ſoo werde haer/ ende haer Ambaſſadoren van weghen Spaengien/byden Hertogh van Alva/ eñ d'andere/zijn Commiſſariſſen/alle middelen eñ parſuaſien ghebruyckt/om haer tot conſent tot het Houwelijck met hem te brenghen : die haer dreyghende aenſeyden/ dat die van Vranckrijck met hare Gheſanten niet handelen wilden inde qualiteyt als Coninginne/ ſelve eyſchende van haer beyde de Coningrijcken van Enghelandt ende Yrlandt voor de Schotſche Coninginne/ ende wilden anders van Vrede noch reſtitutie van Cales niet hooren ſpreken. Waeromme en wiſten ſy voor haer ghenen raedt/ dan te trouwen metten machtighen Coning van Spaengien haeren Swagher / anders onmoghelijck te connen beſtaen teghen eenen ſoo machtighen Prince als dē Franſoys was: Want ſy ſeyden/

hun wel bekendt te weſen / dat ſy gheen macht/ gheen ghelt/ ende weynighe Oorloghſche ghereetſchappe haddē/ ende in alle hare Landē niet een ſtercke plaetſe die het Canon conde verdraghen/ ende boven al gheen volck ter Oorloghe gheoeffent ofte ghediſciplineert.

Deſen al niet tegēſtaende/ heeft ſy met cloecke ſterckmoedicheyt deſe aenſtooten behendelicken wederſtaen/ wyſelijcken overweghende den noodt des Coninghs van Spaengien om haer vrient te weſen; daer ſy nochtans verwitticht was/gheraetſlaecht te weſen/om uyt Engelant gheſtolen te voeren de Vrouwe/ofte Lady Catharina Gray/ zijnde gheſproten vande jongſte Suſter van Coning Hendrick den achtſten/ om die te trouwen metten Prince van Spaengien/ ofte yemant anders/ om alſo Tytel totte Croone te hebben/ende de Franſoyſen ende Schotten te weeren.

Maect vrede met Vrãcrijck/naelatende Cales

Waeromme ſy haer beholpē heeft met vrienden te maken / ende hope van haer Houwelijck te gheven/haer gheen vryers ontbrekende/ ende betrouwende op de goetwillicheyt van haer onderſaten/die haer ſeer beminden/ende die ſy ſeer wel wiſte vriendelijck te behaghen: ſy heeft ghesocht den Coningh van Vranckrijck te vreden te ſtellen/ende met hem eenen Peys te maken / latende 't Graefſchap van Oyen ende de Stadt van Cales in zijn handen voor acht jaren/daermede ſy van veel ſwaricheden ende achter-dencken ontſlaghen worde.

Onderhout behendelijcken vrientſchap met Spaengien.

De Coning van Spaengiē Anno 1559 moeſte noch om de voor-ſchreven reſpecten haer vrient blyven; al-waer haer Ambaſſadoren (by hem reſiderende) meer-maels vande Hertoghen van Alva ende Feria/ van te Houwelijcken na des Conings ſin weder aengheſproken/ dat ſy al cloeckelijck weder-ſtondt: ſoo dat de Spaengiaerden verwonderden over haer ſtoutheydt ende hoochmoedicheyt.

Drijft Frãſche garniſoenen uyt Schotlandt tot haer lants ende religie verſekeringhe.

Daer nae ſoo heeft ſy haer weten te behelpen met de partyſchappen vande beroertē tuſſchen Vranckrijck ende Schotlandt / daer de Religie mede onder ghemenght was: ſy pretendeerde gehouden te weſen de Schotten te helpen uytdryven/de Franſche garniſoenen al-daer ingevoert/ onder 't pretext vande Schotten te dwinghen/ ende te doen houden de Roomſche Religie / dat welcke haer te recht ſuſpect was/om dat de Coninginne van Schotlant metten Dolphijn haren Man/ daer nae Coningh/noch waren voerende den Tytel ende Wapenen van Engelant; welcke garniſoenen ſy hielp uyt Schotlant dryven/tot verſekeringhe van haren ſtaet/ eñ vande Ghereformeerde Religie / ende tot herſtellinghe vande vryheyt haerder gebueren/de Schotten tot haren grooten lof.

Aſſiſteert dē Prince van Conde tegē Guiſe.

Ende volghende voorder den ſelven voet/ ſoo aſſiſteerde ſy mede in Vranckrijck den Prince van Conde/ met zijn gheaſſocieerde / teghen het huys van Guiſe/ die de eenighe aenſetters warē van haer Nichte/de Coninginne van Schotlant/daer ſy lieden het gheheel bewint over haddē/zijnde haer Suſter/ des Coninginnen Moeder eñ Regente in Schot-lant. Ende hier mede werden die Hughenooten/ ofte die vander Ghereformeerder Religie/in Vranckrijck geholpen; want ſy dronghe de Schotſe Coninginne ende Regente by tractaet / de Franſche garniſoenen uyt Schotlant te lichten/ende af-ſtandt te doen/ van meer den Tytel te voeren van Enghelant/ etc. alſoo wy vooren in deſe memorien verhaelt hebben.

Dwingt de Schotſe Coninginne af te leggen dē Tytel van Enghelant.

Alſoo daer nae Franſoys den tweeden / Coning van Vranckrijck/gheſtorven was/die ghetrout hadde Maria/de Coninginne vã Schotlant/eñ dat daer mede den Coning van Spaengien verloſt was van zijn vreeſe / over de 4 Coningrijcken onder een Hooft te brenghen ; Soo heeft hy begonnen ſtouter te ſpreken teghen deſe Enghelſche Coninginne / ſendende in Engelant den Heer Philips van Stavele / Heere van Glayon/Riddere vandē Gulden Vlieſe/om met dreyghementen ende proteſtatien haer te beweghen om af-ſtandt te doen van-de Ketterſche Schotten / ende andere te aſſiſteren ; ſoo datter groote vreeſe was al-omme van datter eē Oorloghe mochte opſtaen : maer deſe Coninginne heeft daer luttel op gheacht / om datſe al-reede haer ſaecken in Enghelandt ende elders al wel beleydt wiſte nae haren wenſch.

Veracht de dreygementen van Spaengien.

Daer naer verliep haer-ſelven de Schotſche Coninginne met haer ongheluckige Houwelijcken/ daer-mede haer-ſelven ende haer Landt in meerder beroerten ſtellende/wert ghedwonghen in Enghelandt te vluchten/daer ſy ellendelijcken ghebleven is / als een yeghelijcken wel bekendt.

Haer becommering mette Schotſe Coninginne ende des Paus ban.

Niet teghen-ſtaende/ heeft d'Enghelſche Coninginne/als een goede Moeder/den Sone/Coningh van Schotlandt / teghen alle aenſtooten ende vyantlijcke aenſlagē beſchut eñ beſchermt. Waer by ſy groote op-ſprake / veel vyanden/eñ groote becommeringen op haer geladen heeft; als des Paus Pius Quintus excommunicatie/ waer by haer Coningrijcken wegh ghegheven werden tot die ſe nemen conde/ alſoo van Paus weghen / een Enghels Edel-man / Stuckleye/ pooghde/Anno 1578.

Daer en tuſſchen waeren de beroerten in Nederlandt opgheſtaen/ende alſoo gegroeyt/dat ſy voor haer Landen ende Staet ſorghelijck werdē/die ſy in't eerſte met tuſſchen-ſpreecken/ mede ander Vorſten tot het ſelfde beweghende/geerne hadde gheſliſt: maer die aldaer door de Spaenſche obſtinatie meer ende meer dagelijcx toe-nemende/vreeſde ſy dat de Franſoyſen daer mochten eenen voet in ſetten/ ofte datter een in-wortelinghe van Spaenſche garniſoenen/op de Napelſche maniere/ mochte gheplant worden / tot nae-deele van alle ghebueren ende haer Rijcken; diens macht beſtont niet in ſtercke Steden ofte Fortreſſen/maer in goede Schepen; eñ ſo verre de Nederlanden ſouden verheert wordē vande Spaengiaerden ofte andere/ ende alſoo tot haer voeghen de macht van Schepen ende Schipvaert van Hollandt ende Zeelandt/ ſo behoefde ſy daer in te verſien.

Haer ſorghvuldicheydt over Nederlantſe ſakē.

Alſooſe gedaen heeft/trachtende by alle civile middelen parſuaſien/ door menichvuldige Gheſanten in Spaengien ende in Nederlant tot dien eynde gheſonden: heeft mede des Keyſers ende andere Potentaten interceſſie ghebruyckt / dan alles te vergheefs: ja ſelve is ſy daer door byden Hertoghe van Alva in groote verachtinge ghecomen.

Tracht voor de Nederlanden te intercederen.

Want alſoo Anno 1568 / den Hertogh van Alva/den Prince van Orangien/ende zijn heyrcrachten uyt Nederlandt ghedreven hadde/ende datter in Enghelandt een groote ſomme ghelts van Zee-roovers inghejaecht was/toecomende Italiaenſche Cooplieden / ghedeſtineert tot betalinge van zynen Heyr-legher/ende vande Coninginne aenghehouden werde: ſo dede den Hertoghe arreſteren ende aenſlaen/ſoo wel tot Antwerpen als in Spaengien / alle de Enghelſche Cooplieden ende perſoonen/ confiſquerende ſeer onbedachtelijcken haer goederen / eer de queſtie van het aenghehouden ghelt wel conde verſtaen ende ghedecideert worden. Dies de Coninginne in Enghelant/tot indemniteyt van haer Cooplieden

Haer lofflycken ende eerlijcken handel in't miſverſtãt van generale arreſten.

ſeer aen-ghenaem en was/ ende daer naer voor mede-plichtich geſuſpecteert van Sr. Thomas Whyat / conſpiratie teghen des Coninginnen Houwelijck met Spaengien/ ſoo werdt ſy wel ſtricktelijck ghevanghen geſtelt inden Torren van Londen / in groot perijckel haers levens/ daer haer niemandt van en bevryde dan het Houwelijck vande Coninginne vā Schotlant/ metten Dolphijn van Vranckrijck; uyt vreeſe/ die het huys van Borgondien/ ofte Keyſer Carolus 5 hadde/ dat by dat Houwelijck/ Maria ſtervende ſonder kinderē/ ſoude mogen Vranckrijck/ Enghelant / Schotlant ende Yrlant/ onder een Croone comen. In welcken tijdt haerder ghevangheniſſe inden Toer/ ende namaels in't Landt gerelegeert ofte geconfineert / heeft ſy haer meeſt tot ſtuderen ende contemplatie begheven.

Haer verdriet ende gevangenis in haer Suſter Coninginne Marien dagen.

Totte Croone gecomen ſchorſte alle vervolghen om Religie.

Soo haeſt als ſy nu totte Croone ghecomen was/ ſchorſte ſy terſtont de vervolginge haers Suſters Maria/ die uyter-maten wreedt was gheweeſt tegen de Ghereformeerden: want wy ſelve daer gheſien hebben/ 13 menſchen in een vuyr levendich verbranden/ ſonder worghen/ 11 mans met 2 vrouwen.

Heeft vernieut de Gereformeerde Religie.

Haer gunſticheyt tot trouwe Roomſche Catholijckē

Daer nae by het Parlement haers Rijcks verſocht/ nae openbare diſputatie/ heeft ſy weder-omme herſtelt de reformatie in Religie by haren Broeder Coning Edward den 6 inghevoert/ ſonder eenich vervolch vande Roomſche Catholijcken: ſelve heeftſe haer veel laten dienen vande ſelvighe die deuchdelijck ende trouwe waren/ ende heeft trouwelijck hunnen dienſt ghebruyckt in principale ſaecken: maer de veel heftighe Catholijcken ende Jeſuiten / die haer excommunicatie byden Paus Pius de vijfde/ geſoliciteert hadden / ende nae haer leven ſtonden/ als meer-maels bevonden was/ ende haer onderſaten tot rebelleren vervoerden / die perſecuteerde ſy met civile proceduren / als waren die haer om des Paus Ban/ voor gheen Princeſſe erkennen wilden / noch op haer ghebodt/ tot haer ofte des Vaderlants beſcherminghe/ gheen wapenen wilden voeren / ten waere het metten Paus ghereconcilieert ware; maer wel teghen haer / ende 'tſelfde achtende verdienſtelijck. Deſe alſo geſint zijnde/ heeft ſy doen ombrenghen ofte executeren nae des Landts oude Rechten als verraders / eerſt ghehanghen ende dan gevierendeelt; welcke executie ſy mochten voor-comen/ haer conformerende na s'Lants Rechten / ſchult bekennende. Voorts andere Roomſche Catholijckē die eens ter Maent inde Kercke ten dienſte / ofte ter predicatie quamen/ waren in als vry/ maer die niet ter Kercken wilden comen / die werden op amenden te betalen gheſteldt/ nae haer qualiteyt / die-men daer-omme Recuſanten noemden.

Haer ſtraffe over rebellige Catholijcken.

Haer clementie.

Sy en was van natueren niet tyrannich ofte wreedt/ maer ſeer ghenadich; heeft niemant ter doodt gebrocht voor ſaken van State / dan uyt hooghen dringhenden noot; als daer was den Hertogh van Norfolck (dien de ſelve miſdaedt eens vergheven was) ende de Coninginne van Schot-landt haer Competrice / die om haer verloſſinghe/ alſoo ſy vaſtelijck geparſuadeert was/ nae haer leven ende Croone ſtondt/ met aſſiſtentie ende aen-ſettē van Spaengien/ ende de Heylighe Ligue van Vrancrijck: ende daer voren en was by alle wyſe ende gheleerde Raetſ-heeren / gheen andere verſekeringhe te vinden dan hare doodt; ende ſy was een uyter-maten jaloerſche Princeſſe over haren ſtaet.

Haer heftige gramſchap.

Sy was (vertoornt zijnde) ſeer haeſtich ende heftich in hooghe woorden / mede gramſchap toonende met ſlaghen/ alſo haer ſtaet Joffrouwen ende dienſt-camenieren wel ghevoelt hebben; maer als die gramſchappe over was/ ende ſy-lieden eenige ootmoet toonende / was ſy die ſelviger veel meer gunſtiger ende liberaelder in weldaden dan te voren.

Haer ſtatelijcke regeringhe.

Sy was een Princeſſe tot regeringe gheboren/ altijt ſeer doende ende practiſerēde curieuſelijcken in haer affairen ende handel van State: ſy heeft eenen beroerlijcken tijdt ende eeuwe beleeft/ ende heeft groote ſwaricheden moeten over-comen: totte Croone comende/ vont ſy die in ſoberen ſtate ende vol ſchulden: het gelt ende de munte vande Landen heeft ſy van verſcheyden allopen in goedt ſilver ghebrocht / ende dat tot de oude op-rechte weerde.

Alle't ghelt in goet ſilver gebrocht.

Vont haer in Oorloge met Vrancrijck.

Sy vont het Rijcke in een ſware Oorloghe met Vrancrijck: de Stadt Cales ende 't Graefſchap van Oyen (daer Engelant plach Vrancrijck ende Vlaenderen mede in ontſach te houden) verloren / met groote quantiteyt van gheſchut ende voorraet van amunitie.

Haer ſtoutheyt int veranderen vā Religie.

Sy herſtelde ſtoutelijck eñ manlijck de Ghereformeerde Religie / zijnde de Roomſche Catholijcke by dē mogenden Coning van Spaengien eñ haer Suſter daer nieuwelick weder ingevoert / daer mede ſy gewan de hertē vā haer yverichſte onderſaten/ dien het Pauſelijck jock eñ wreedelijcke vervolginge ſeer tegen waren: veel Edelen beſittende Gheeſtelijcke goederen/ begeerden die te behouden.

Straffe haer rebellen.

Sy vercreegh daer over een Inlandtſche ſeditie ofte op-roer van twee Graven van Northumberlant ende Weſtmerlant/ die tegen haer om Religie in Wapenen op-ſtonden/ met grooten aenhang/ die ſy beyde over-quam.

Haer ſwaricheden met Vrancrijck eñ Spaengien.

Alſo ſy vont haer Rijcken inde Oorloge met Vrancrijck/ diens outſten Sone/ dē Dolphijn/ ghetrout was met de Coninginne Maria van Schotlant/ die pretēdeerde rechte erfſter te weſen van haer Coningrijcken: de Tytelen ende Wapenen daer van op haer nemende/ ſo boodt den Coningh van Spaengien haer alle vrientſchappe aē/ d'welck ſy wiſte uyt die vreeſe was/ dat die voorſz. Schotſe Coninginne ſoude mogen die drie Coningrijcken/ Engelant/ Schotlandt ende Yrlandt/ aen Vrancrijck brenghen: Waeromme ſy behendelijcken met hem moeſte handelen/ als dien ſy kende; inwendich verſtoort om het veranderen van Roomſche Religie/ by hem herſtelt in Enghelandt: nochtans verſocht hy haer ten Houwelijck / dat ſy mede ſtoutelijck weygherde.

Den eyſch van haer Croone by de Schotſe Coninginne als 't Houwelijck met de Coning vā Spaengien wederſtaen.

Alſmen Anno 1559 tot Chaſtein in Cambreſis in vergaderinghe was/ om van een generalen Vrede tuſſchē Spaengien/ Vrancrijck ende Enghelant te tracteren/ daer deſe Coninginne oock haer Ambaſſadoren gheſonden hadde/ ſoo werde haer/ ende haer Ambaſſadoren van weghen Spaengien/ byden Hertogh van Alba/ eñ d'andere/ zijn Commiſſariſſen/ alle middelen eñ parſuaſien ghebruyckt/ om haer tot conſent tot het Houwelijck met hem te brenghen: die haer dreyghende aenſeyden/ dat die van Vrancrijck met hare Gheſanten niet handelen wilden inde qualiteyt als Coninginne/ ſelve eyſchende van haer beyde de Coningrijcken van Enghelandt ende Yrlandt voor de Schotſche Coninginne/ ende wilden anders van Vrede noch reſtitutie van Cales niet hooren ſpreken. Waeromme en wiſten ſy voor haer ghenen raedt/ dan te trouwen metten machtighen Coning van Spaengien haeren Swagher / anders onmoghelijck te connen beſtaen teghen eenen ſoo machtighen Prince als dē Franſoys was: Want ſy ſeyden/

hun

1602.

1602.

hun wel bekendt te weſen / dat ſy gheen macht/ gheen ghelt/ ende weynighe Oorlooghſche ghereetſchappe haddē/ ende in alle hare Landē niet een ſtercke plaetſe die het Canon conde verdraghen/ ende boven al gheen volck ter Oorloghe gheoeffent ofte ghediſciplineert.

Deſen al niet tegēſtaende/ heeft ſy met cloecke ſterckmoedicheyt deſe aenſtooten behendelicken wederſtaen/ wyſelijcken overweghende den noodt des Coninghs van Spaengien om haer vrient te weſen; daer ſy nochtans verwitticht was/gheraetſlaecht te weſen/om uyt Engelant gheſtolen te voeren de Vrouwe/ofte Lady Catharina Gray/ zijnde gheſproten vande jongſte Suſter van Coning Hendrick den achtſten/ om die te trouwen metten Prince van Spaengien/ ofte yemant anders/ om alſo Tytel totte Croone te hebben/ende de Franſoyſen ende Schotten te weeren.

Maect vriende met Vrāc-rijck/naelatende Cales

Waeromme ſy haer beholpē heeft met vrienden te maken / ende hope van haer Houwelijck te gheven/haer gheen vryers ontbrekende/ ende betrouwende op de goetwillicheyt van haer onderſaten/die haer ſeer beminden/ende die ſy ſeer wel wiſte vriendelijck te behaghen: ſy heeft ghesocht den Coningh van Vrancrijck te vreden te ſtellen/ende met hem eenen Peys te maken / latende 't Graefſchap van Oyen ende de Stadt van Cales in zijn handen voor acht jaren/daermede ſy van veel ſwaricheden ende achter-dencken ontſlaghen worde.

Onderhout behendelijcken vrient-ſchap met Spaengien.

De Coning van Spaengiē Anno 1559 moeſte noch om de voor-ſchreven reſpecten haer vrient blyven; al-waer haer Ambaſſadoren (by hem reſiderende) meer-maels vande Hertoghen van Alva ende Feria/ van te Houwelijcken na des Conings ſin weder aengheſproken/ dat ſy al cloeckelijck weder-ſtondt: ſoo dat de Spaengiaerden verwonderden over haer ſtoutheydt ende hoochmoedicheyt.

Dryft Frāſche garniſoenen uyt Schotlandt tot haer lants ende religie verſekeringhe.

Daer nae ſoo heeft ſy haer weten te behelpen met de partyſchappen vande beroertē tuſſchen Vranckrijck ende Schotlandt / daer de Religie mede onder ghemenght was: ſy pretendeerde gehouden te weſen de Schotten te helpen uytdryven/de Franſche garniſoenen al-daer ingevoert/ onder't pretext vande Schotten te dwinghen/ ende te doen houden de Roomſche Religie / dat welcke haer te recht ſuſpect was/om dat de Coninginne van Schotlant metten Dolphijn haren Man/ daer nae Coningh/noch waren voerende den Tytel ende Wapenen van Engelant; welcke garniſoenen ſy hielp uyt Schotlant dryven/tot verſekeringhe van haren ſtaet/ eñ vande Ghereformeerde Religie / ende tot herſtellinghe vande vryheyt haerder gebueren/de Schotten tot haren grooten lof.

Aſſiſteert dē Prince van Conde tegē Guiſe.

Ende volghende voorder den ſelven voet/ ſoo aſſiſteerde ſy mede in Vranckrijck den Prince van Conde/ met zijn gheaſſocieerde / teghen het huys van Guiſe/ die de eenighe aenſetters warē van haer Nichte/de Coninginne van Schotlant/daer ſy lieden het geheel bewint over haddē/zijnde haer Suſter/ des Coninginnen Moeder eñ Regente in Schot-lant. Ende hier mede werden die Hughenooten/ ofte die vander Ghereformeerder Religie/in Vranckrijck gheholpen; want ſy dronghe de Schotſe Coninginne ende Regente by tractaet / de Franſche garniſoenen uyt Schotlant te lichten/ende af-ſtandt te doen/ van meer den Tytel te voeren van Enghelant/ etc. alſoo wy vooren in deſe memorien verhaelt hebben.

Dwingt de Schotſe Coninginne af te leggen dē Tytel van Enghelant.

Alſoo daer nae Franſoys den tweeden / Coning van Vranckrijck/gheſtorven was/die ghetrout hadde Maria/ de Coninginne vā Schotlant/eñ dat daer mede den Coning van Spaengien verloſt was van zijn vreeſe / over de 4 Coningrijcken onder een Hooft te brenghen ; Soo heeft hy begonnen ſtouter te ſpreken teghen deſe Enghelſche Coninginne / ſendende in Engelant den Heer Philips van Stavele / Heere van Glayon/Riddere vandē Gulden Vlieſe/om met dreyghementen ende proteſtatien haer te beweghen om af-ſtandt te doen van-de Ketterſche Schotten / ende andere te aſſiſteren ; ſoo datter groote vreeſe was al-omme van datter eē Oorloghe mochte opſtaen : maer deſe Coninginne heeft daer luttel op gheacht / om datſe al-reede haer ſaecken in Enghelandt ende elders al wel beleydt wiſte nae haren wenſch.

Veracht de dreygementen van Spaengien.

Daer naer verliep haer-ſelven de Schotſche Coninginne met haer ongheluckige Houwelijcken/ daer-mede haer-ſelven ende haer Landt in meerder beroerten ſtellende/wert ghedwonghen in Enghelandt te vluchten/daer ſy ellendelijcken ghebleven is / als een yghelijcken wel bekendt.

Haer becommering mette Schotſe Coninginne ende des Paus ban.

Niet teghen-ſtaende/ heeft d'Enghelſche Coninginne/als een goede Moeder/den Sone/Coningh van Schotlandt / teghen alle aenſtooten ende vyantlijcke aenſlagē beſchut eñ beſchermt. Waer by ſy groote op-ſprake / veel vyanden/eñ groote becommeringen op haer geladen heeft; als des Paus Pius Quintus excommunicatie/ waer by haer Coningrijcken wegh ghegheven werden tot diese nemen conde/ alſoo van Paus weghen / een Enghels Edel-man / Stuckleye/ pooghde/Anno 1578.

Haer ſorghvuldicheydt over Nederlantſe ſake.

Daer en tuſſchen waeren de beroerten in Nederlandt opgheſtaen/ende alſoo gegroeyt/dat ſy voor haer Landen ende Staet ſorghelijck werdē/die ſy in't eerſte met tuſſchen-ſpreecken/ mede ander Vorſten tot het ſelfde beweghende/geerne hadde gheſliſt: maer die aldaer door de Spaenſche obſtinatie meer ende meer dagelijcx toe-nemende/vreeſde ſy dat de Franſoyſen daer mochten eenen voet in ſetten/ ofte datter een in-wortelinghe van Spaenſche garniſoenen/op de Napelſche maniere/ mochte gheplant worden / tot nae-deele van alle ghebueren ende haer Rijcken; diens macht beſtont niet in ſtercke Steden ofte Fortreſſen/maer in goede Schepen; eñ ſo verre de Nederlanden ſouden verheert wordē vande Spaengiaerden ofte andere/ ende alſoo tot haer voeghen de macht van Schepen ende Schipvaert van Hollandt ende Zeelandt/ ſo behoefde ſy daer in te verſien.

Tracht door de Nederlanden te intercederē.

Alſooſe gedaen heeft/trachtende by alle civile middelen parſuaſien/ door menichvuldige Gheſanten in Spaengien ende in Nederlant tot dien eynde gheſonden : heeft mede des Keyſers ende andere Potentaten interceſſie ghebruyckt / dan alles te vergheefs: ja ſelve is ſy daer door byden Hertoghe van Alva in groote verachtinge ghecomen.

Haer loffelycken ende eerlijcken handel in't miſverſtāt van generale arreſten.

Want alſoo Anno 1568 / den Hertogh van Alva/den Prince van Orangien/ende zijn heyrcrachten uyt Nederlandt ghedreven hadde/ende datter in Enghelandt een groote ſomme ghelts van Zee-roovers inghejaecht was/toecomende Italiaenſche Cooplieden / ghedeſtineert tot betalinge van zynen Heyr-legher/ende vande Coninginne aenghehouden werde: ſo dede den Hertoghe arreſteren ende aenſlaen/ſoo wel tot Antwerpen als in Spaengien / alle de Enghelſche Cooplieden ende perſoonen/ confiſquerende ſeer onbedachtelijcken haer goederen / eer de queſtie van het aenghehouden ghelt wel conde verſtaen ende ghedecideert worden. Dies de Coninginne in Enghelant/tot indemniteyt van haer Cooplieden

lieden eñ haer goederen/mede alle de Nederlanders eñ Spaengiaerden met haer goederē aenſlaen eñ ten hoochſtē dede vercoopen/ten behoeve vā haer Cooplieden/tot vergeldinge van haer ſchaden, tot haren eeuwigen lof/ende tot groote ſchande vanden Coning ende des Hertoghs/die dat onrechtveerdelijcken d'Engelſche goederen aen hun behielen: want de Conninginne de Italianen voort ghelt contentement dede.

Vreeſt Oorloghe.

Maer by ſy wel merckte dat-men oorſaecke ſochte om Oorloghe met haer te beginnen: den Hertogh van Alva zijnde victorieus in Nederderlandt/waer-omme ſy al-omme op haer hoede was/ende behendelijck om-ſagh.

Handel nae de Pacificatie vā Gent.

Maer alſoo den Hertogh van Alva in Nederlandt hem ſeer becommert vondt/ om een geſtadighe ſchattinghe van thiende ende twintichſte penninghen in te voeren/ ſo gebeurde dat Anno 1572 Vliſſinghen ende den Briele / ende allenſkens Hollandt ende Zeelandt hem af-vielen; de Franſoyſen hen oock daer in moeyende/daer op dat volghde de Pacificatie van Gent/ volgende de welcke alle de Spaengiaerden ende vreemde garniſoenen de Nederlanden ſouden ruymen; dat den Gouverneur Don Johan van Ooſtenrijck maer eens deels gheveynſdelijcken en volbrochte/ende die ſelve weder in brochte.

Sy aſſiſteert de Nederlanden met gelt eñ goeden raedt.

De Nederlantſche Staten generael hier door ghedwonghen zijnde/hulpe aen haer ghebueren de Franſoyſen ende aen Engelant te verſoecken/ hebben gheſonden den Heere van Swevighem aen deſe Conninginne om ghelt te leenen: waer over ſy hun thien hondert duyſent gulden toeſeyde/ende eē goet deel daer van hun terſtont overgaf/al op conditie / dat ſy van Over-heere niet veranderen ſouden: namelijck / den Franſoys niet aen-nemen/noch haer Religie niet veranderen. Sondt daer en boven in Spaengien eenen Edel-man/ om den Coning haer trouwe meyninghe te vertoonen: maer dat mede ten erghſten af-ghenomen zijnde/ ontboodt ſy den Hertogh Cazimirus Paltſgrave / om mette Staten de Spaenſche uyt Nederlant te dryven/dat welcke uyt onderlinghe jalouſie niet wel en ſuccedeerde.

Waerſchout den Coning vā Spaengien te vergeefs.

Recommandeert ende voert in Nederlant den Hertoch vā Alenſon.

Den Eertzhertoch Mathias vā Ooſtenrijck oock geen gunſte byden Coning vindende/ noch hulpe van zynen Broeder dē Keyſer/noch van't Keyſer-rijcke/ om Nederlandt in zijn oude vryheydt te behouden;ſoo trachten ſy den eenighen Broeder van Vranckrijck / den Hertogh van Alenſon/ daer voor een Prince in te ſtellen: om den welcken de Provincien wel te recommanderen/ ſy op ſekere conditien hem haer Houwelijck toeſeyde/daer toe hem leenende eenige hondert duyſent croonen:maer als hy nu daer Hertogh van Brabant ende Over-heere was/ ende dat hy zijn gheluck ende haren wyſen raedt ofte inſtructie niet wel gade ſloech ofte volchde/heeft hy hem ſelven gheruyneert.

Sy weygert de ſouvereyniteyt der Nederlanden/haer aenbiedēde.

Waer door die Landen tot uyterſte verlatenheydt comende / de Prince van Orangien haer voorſtander vermoort/ ende dat ſy de ſouvereyniteyt den Coninck van Vranckrijck aenghe boden haddē/ ende aldaer by Spaenſche onderhandelinge ende Heylige Ligue af-gheſept werden:ſo hadden de Vereenighde Nederlanden met een ſolemnele Legatie/ Anno 1585/ deſe Conninginne mede de ſouvereyniteyt vande Landen aēgheboden ende op-ghedragen:die welcke ſy met een manierlijcke matichheydt/ tot haren grooten lof/niet hadde willen aen-nemen.

Gaet aen mette Nederlanden een contract van aſſiſtentie.

Maer heeft mette Provincien generael een contract van aſſiſtentie aengegaen/die te helpen met vijf duyſent mannen te voete / ende 10 hondert peerden op haer eyghen coſt / totten eynde des Crijghs/ende dat ghelt nae een Jaer Vrede hebbende te remborſeren: voor haer profytelijcker achtende met ſulcken oncoſt d'Oorloghe uyt haer Landt te houden / dan die in haer Landt te hebben ofte te verwachten: ende haer werden de Steden van Vliſſinghen ende den Briele tot onder-pande ghegeven. Dies ſy inde Vereenichde Nederlanden ſondt dē Grave van Leyceſter mette aſſiſtentie voorſz. die de Landen terſtont/ ter liefden van haer / Overſten Gouverneur maeckten: maer alſoo hy vreemt in ſulcken regeringe was/ ende niet wel en wiſte hoe met ſulck een vry volck te handelen / ende mede cleyne ervarentheyt hadde inde Oorlooghſche ſakē/zijnder terſtont factien gereſen/ ſtreckende tot Landē verderf: dies ſy hē wyſelijcken eñ voorſichtelijcken t'huys ontboot/reſignerende zynē ampt.

Handel des Gravē van Leyceſter in Nederlant.

Als daer en tuſſchen den Coning van Spaengien een groote Vlote ofte Armade Anno 1588 als onwinlijck uyt-ſondt naer Engelandt ende Nederlandt; ſoo hadde deſe Coninginne gedocht die aen-ſlagh onvruchtbaer te maken / met een tractaet van Vrede/ vanden Hertoge van Parma ſeer ernſtelijck verſocht: Dan alſoo den Coning van Vranckrijck haer rade/als oock deden de Verrenichde Landē/ dat daer op niet te vertrouwen waere/midts de ſchepen te groot/ ende de haven van Vranckrijck ende Nederlant daer toe te onbequaem warē/ende dat daeromme die Vlote/om Enghelant te invaderen/meeſt bereyt ende ghemeynt was/ ſoo armeerde ſy terſtondt ernſtelijcken / ende wederſtondt dapperlijck die groote machtighe Vlote/ ſoo dat het derdendeel daer van niet weder in Spaengien quam / dies nochtans en was ſy in gheenen ghebreecke inde Vrede-handel tot Borborgh / maer bewees de Spaenſche haren ontrouwen handel.

Wederſtaet eñ verdrijft de Spaenſe machtighe Armada.

De beroerte in Vrancrijc vande Ligue doet de Verenichde landen proſpereren.

Voorts als daer nae den Coningh Hendrick den derden van Vranckrijck/ hadde doen ſtraffen de Broeders van Guiſe/ daeromme de heylighe Ligue in Vranckrijck met Spaengien den Coning beoorlooghde/daer inne dē Coning van een Monick gheſteken ende vermoort wert: eñ dat-men al-daer teghen dien nieuwen Coningh van Navarra / eenen anderen op-worpen ende verkieſen wilde / die-men trouwen ſoude mette Infante van Spaengien: tot welcken eynde diverſche toghten by den Hertogh van Parma eñ andere in Vranckrijck ghedaen werden. Soo heeft deſe Coninginne oock grootē byſtant hem te Lande ende te Water ghedaen: waer door oock den Coning Hendrick den vierden d'Oorloghe teghen Spaengien verclaerde: by allet welcke de ſaecken vande Vereenighde Nederlanden onder Mauritz / geboren Prince van Orangien/Grave van Naſſou/etc. ſeer gheproſpereert hebben / ſo dat ſy de Spaenſche macht geheel uyt Vrieſlandt/ Hollant ende de byliggende Landen/over Rijn verdreven hebben/eñ brochten d'Oorloghe in Brabandt ende Vlaenderen.

Maeckt verbont met Vrancrijck ende Nederlandt/ende helpt Vranckrijck.

Als nu de Vereenichde Landen aldus haer eenighe Jaren door der Coninginnen byſtandt verbetert hadden/ſoo werter tuſſchen Vranckrijck/Enghelandt / ende de Vereenichde Landen een drievoudich verbondt beſloten / waer door ſy beyden / Enghelandt ende Nederlandt/ den Franſoys aſſiſtentie deden/ met volck/gelt/ amunitie ende ſchepen: welck verbondt Spaengien heeft gheſocht in alle manieren te breecken: Dan deſe Coninginne / die gheen voordeel van-den Vrede te verwachten hadde / heeft niet dan nae eenen generalen Vrede ghetracht: maer Vranckrijck/ die meer mette Vrede conde winnen/dan met veel Jaeren Oorloghe / is het

Behoudt haer verbōt met Nederlandt/den Franſoys maeckende.

verbondt af-ghegaen / ende metten Vrede vercreghen Cales/ Ardres/Chapelle/ Blavet ende ander plaetſen / tot zynen grooten voordeele/ ende ſchade zijnder vyanden de Liguers / blyvende nochtans de Vereenighde Landen ſeer toe-gheneghen.

Maect nieu contract mette Nederlanden.

Deſe Coninginne en ſagh gheen eere noch voordeel om alſoo te verlaten de Vereenighde Landen: maer ſochte wel/door haer Gheſante Meeſter Thomas Bodley / eenich remborſement van haer te crijghen tot haer Oorloge in Yrlant/ende om mede ontſlagen te weſen / van tot een oneyndelijcke aſſiſtentie ghehouden te weſen ; haer hebbende in het contract mette Landen miſgrepen/ met meynen dat d'Oorloghe ſoo langhe niet gheduert ſoude hebben:hier mede de Vereenighde Landen/om die loffelijcke Coninginne haer danckbaerheyt eenichſins te bewyſen / ſonden Anno 1598 haer Notable Gheſanten tot Londen/met haer ghecommitteerde vande ſchult overcomende / midts betalende jaerlijcx daer van een goede ſomme/ ende voorts ſoude het contract in crachte blyven: haer mede ontlaſtende ende ontheffende van-de gheduerighe aſſiſtentie ende verſchot ; ſelve op haer nemende de betalinghe van haer Enghelſche garniſoenen binnen Vliſſingen en̄ Briele/ dies ſoudenſe moghen Crijghs-volck lichten in Enghelandt voor haer ghelt.

Den Spaenſchen in-val in Yrlandt geſlagen en̄ de Spaengiaerdē daer uytgedrevē.

In Yrlandt was ghevallen in September 160 Don Joan de Laguila/met etlijcke duyſendē Spaengiaerden ende andere tot aſſiſtentie vande Yriſche/ haer rebellich / over quader regeringhe der Enghelſcher al-daer. De Coninginne dickwils beclaghende/ dat ſy qualijck geſtoffeert ende gedient was vā quade Stadthouders ende Officieren.

Deſen Aguila nam inne eenige ſtercke plaetſen op den Zee-cant/als Kenſal met andere/die hy ſtercte:maer wert ten leſten van der Conninginnen weghen van haren Viceroy/den Baender-heere vā Montioye belegert / die hem ende den Grave van Tir-Oen mette Spaengiaerden (t'zijnder hulpe ghecomen) met eenen memorabelen Veldt-ſlagh heeft verwonnen ende ghedwonghen / die Stadt Kenſal niet alleene/ maer alle de andere ſteden ende ſtercten te verlaten/ ende met zijn volck weder naer Spaengien te varen op Engelſche ſchepen: de Yriſche Rebellen ghenade verſoeckende / als breeder in onſe memorien te leſen is.

Haer gewillige ſubiecte ſeer geſchat/ maer nochtans rijck naegelaten.

Aldus heeft deſe loffelijcke Princeſſe tot inde 45 Jaeren regeringhe haer leven verſleten/ haer Landt cloeckelick voorſtaende/met dienſt van haer ghebuer-Landen/ tot haer eygen ruſte ende verſekertheyt ; haer Rijcken verrijckt/ en̄ die in groote proſperiteyt latēde;die nochtās haer meerder ſchattinghe gaven/ dan opt haer voorſaten Coninghen ontfangen hadden/die ſy wiſte profijtelijcken ende niet te vergheefs aen te legghen ende te ghebruycken; dies ſy eer ghe-ſparigh dan liberael ghehouden werdt / haer nochtans altijt ſtatich / magnifique ende Coninghlijck draghende by alle Vorſten der Werelt.

Alle de Potentaten der werelt verwonderen de haer wijſheyt/hebben by Ambaſſadorē haer beſocht.

Alle groote Princen vander Werelt hebben hun van haer wyſe regeringhe verwondert/ en̄ haer vriendtſchappe begeert ; als den grooten Turck/den Groot-vorſt van Moſcovien ofte Ruſſien/ de Coningen vā Perſien en̄ van Ooſt-Indien/ Feſſa ende Marocques/ de Roomſche Keyſers /de Coningen van Polen/ Denemarcken/ Sweden/ende alle andere Potentaten : by alle de welcke ſy de deure vā Coophandel ende Trafficque voor hare onderſatē geopent heeft. Vande welcke ſy by Ambaſſaten beſocht is gheweeſt/alſo wy ſelve in haer Hof geſien hebben/op eenen tijt Anno 1600 notable Ambaſſadoren van-den Groot-vorſt van Moſcovien/ uyt de alder-coutſte Landen; ende vanden Coning van Feſſa ende Marocques/ uyt de heetſte Landen/haer alle eere bewyſende. De leſte Ambaſſade die ſy audientie gaf / was vanden Hertogh ende Republicque van Venegien / die ſy in zyn Italiaenſche tale oock beantwoorde.

Raetſheerē en̄ principale dienaers van deſe Coninginne.

Den Raedt/ aſſiſtenten ende dienaers die deſe Conninginne ghehadt heeft in affeyren van State/zijn wel de voorneemſte gheweeſt; voor eerſt haren Secretaris Sir Willem Cicil / die haer wel veertich Jaer in alle ſware ſaken gedient heeft / dien ſy op-leyde het groot Treſorierſchap van Enghelant/een Man cloeck/ actijf / ervaren ende voorſichtich ; diemen meeſt toe-ſchrijft het beleyt vande Schotſe Oorloge/ daer-mede de Franſoyſen uyt Schotlant ghedreven/ ende ghedwonghen werden den Tytel van Enghelandt nae te laten;waer by de Religie ende beyde der Rijcken vryheydt verſekert werde;daeromme doē die Oorloge Cicils Oorloghe ghenoemt wert.

Deſen Cicil heeft zynen jongſten Sone/ Sir Robert Cicil Riddere/ van jonckheyt af opgebrocht in't verſtaen ende handelen de Lant-ſaken van Staten / die noch voor zijns Vaders doodt haren Secretaris gemaeckt werde/ende ſints zijn doodt van Anno 1598 af/ de ſelve ſaken van State onder de Conninginne beleydt heeft ſoo lange ſy leefde/en̄ noch hedenſdaechs onder den Coning Jacobus met groote reputatie beleydende is / die hem om zijn weerde en̄ verdienſten heeft gheppromoveert ende gecreert Baroen van Eſſinghden; daer nae Viſcompte van Cramborn / ende noch Grave van Saliſburrye/ende Riddere vā zijn Ordere de la Jartiere.

Principale nae-gelaten Raetſheerē en̄ Officiers.

Noch meer andere cloecke Raetſ-heerē heeft deſe Coninginne ghehadt: als den Grave van Suſſex/den Admirael en̄ Camerling Haward/ dē Grave van Leyceſter/den Zegel-bewaerder Sir Nicolas Bacon/ den Cancelier Sir Chriſtoffel Hatton/met verſcheyden Secretariſſen/ als Sire Franſoys Walſingham / ende meer andere Heeren/ daer wy in onſe commentarien mentie van maken / hier te langhe te verhalen. Haer eerſte Raetſheeren heeft ſy alle over-leeft: heeft noch nae-ghelaten den Heer Thomas Egerton / Baroen van Elleſmer Cancelier; noch Thomas Sackfield/ Grave van Dorſet Treſorier;Charles Haward/ Grave van Nottingham Admirael ; den Riddere Sire Johan Popham/opperſte Juſticier/ ende meer andere levende.

Boven haer Raetſ-heeren gebruycte ſy veel Edele en̄ geleerde Mannen/ als achter-raden/ die ſy ghewoon was queſtien te proponeren/ ende verſochte daer op een antwoorde in een diſcours ofte gheſchrifte.

Dus vele heeft ons goet gedocht te ſchryven van deſe loffelicke Conninginne/ om te wederleggen verſcheydē Hiſtory-ſchryvers; onder andere dē geleerdē Hiſtori-ſchryver des Conings vā Vrancrijc/Pierre Mathieu, die ſeer qualijckē vā d'Engelantſe ſakē is geinformeert geweeſt.

Doot vande Keyſerinne/ weduwe en̄ Moeder vandē Keyſer en̄ Eertzhertogh Albert.

Ontrent deſen tijdt/ in Meerte / is mede in Spaengien tot Madril geſtorven Maria van Ooſtenrijck/ Dochter vanden Keyſer Carolus de vijfde ; ende de Keyſerinne / Huys-vrouwe vanden Keyſer Maximiliaen de tweede ; ende de Moeder vanden teghenwoordigen Keyſer/ ende dē Eertzhertogh Albert van Ooſtenrijck.

Daer

1603. Daer is oock gheſtorven de Lant-gravinne van Heſſen/ een geboren Gravinne vã Solms/ den Lant-grave Mauritz ſelve zijnde in Vranckrijck ghereyſt/ daer hy byden Coning gemaeckt wert Pencionaris generael vande Croone / als te voren gheweeſt was den Adminiſtrator van Saxen. Den volghenden Somer heeft deſen Lant-grave weder ghetrout een Dochter van Graef Johan van Naſſouwen/ Sone van Grave Johan den ouden van Naſſouw tot Dillenborgh. Den jonghen Grave Johan / Vader van deſe Landt-gravinne/ ſelve den neghenden Septembris trouwende met een Dochter van Holſteyn. 1603.

Eynde des vierentwintichſte Boecks.

Het vijfentwintichſte Boeck,

Sommarie, Ofte cort verhael vant vijfentwintichſte Boeck.

IAcobus Coningh van Schotlandt wordt Coningh van Enghelandt afghecondicht/ende wordet ſonder eenighe voorwaerde aenghenomen. De Staten der Vereenighde Landen wenſchen den Coningh ſchriftelijck gheluck: Senden aen hem eene ſtatighe Legatie: Doen een ſchoone Oratie. De andere omligghende Heeren ſenden oock hare Gheſanten. De ghevluchtighe recommanderen haer ſelven aen den Coningh / ende vercryghen goede antwoorde. Daer worden Gheſanten tuſſchen Engelandt ende Denemercken gheſonden. In Nederlandt wordet ghewagh van Vrede ghemaeckt. Grobbendonck ſlaet vijf Cornetten van Mauritij peerden. De Galeyen van Spinola ende de Zeeuſche Oorloogh-ſchepen ſtryden teghen malkanderen. Spinola wordt verſlaghen / met verlies van Volcke van beyde zyden. Het ghemutineert Eſquadron neemt een Stedeken in. De Eertſ-hertogh neemt wederom volck aen. Ordonnantien van het Eſquadron tot Hoochſtraten: Sy cryghen hulpe van Mauritio in hare beleghheringhe. Mauritius treckt voor s'Hertoghen-boſch. Den Marquis de la Bella wordt verſlaghen. De Heere vanden Tempel wordt ghevanghen/ ende ſterft. De Leghers breken op voor s'Hertogen-boſch. Contract der Vereenighde Landen met het Eſquadron. Crooninghe des Coninghs van Enghelandt met zyne Coninginne. Peſtilentie tot Londen. Twiſt van Embden met den Grave wordt geſliſt. Handelinghe des Keyſers ende der Staten/dies aengaende. Rijcxdach tot Reghensborgh wordet ghehouden. Schryven des Keyſers aende Vereenighde Landen. Handelinghe aengaende de Religie in Engelandt. Conſpiratie der Papiſten in Enghelandt. Seven Conſpirateurs worden verweſen. Doodt des Coninghs Muley Hamet/ende uyt-deylinghe zijns Rijcx onder vijf Sonen. Oorloghe onder de Broederen van Barbarien. Afcomſte van de Coningen van Barbarien. Placcaet des Coninghs ende des Eertſ-Hertoge/ſtellende dertigh ten honderden op de Coopmanſchappen. Verclaringe des Eertſ-hertogen op het ſelve. Die van Vranckrijck oppoſeren tegen het Spaenſche Placcaet/ maecken een ſtrengh Placcaet daer teghen: ende zy accorderen. Den Eertſ-hertoghe eyſcht tot Colen den tol van Rijns-bergh. De Vereenighde Landen conſenteren middelen tot de Oorloghe : Senden Paulum van Caerle met ſchepen ter Zee. Derthien ſchepen worden geſonden van de Ooſt-Indiſche thien jarighe compagnie. Zy ſlaen een Portugaelſche Armade in Ooſt-Indien : ende keerende wederomme / nemen een coſtelijcke Caracque. De reyſe van Joris Spilbergh. Hy brenght eenen koſtelijcken Robijn in Zeelandt/weghende 400 caraet. De doodt vanden Sultan Mahomet. Den Tocht des Eſquadrons in Weſtphalen. Eenen Walviſch tot Antwerpen gheſtrandt. Inval Mauritij in Vlaenderen. Beleghheringhe ende in-nemen van Sluys. Het Eſquadron doet met Mauritio eenen tocht in Vlaenderen. Accordeert met dẽ Eertſ-hertoge. Vorder verhael van Ooſtende. Verhael vã verſcheydene Crijghſliſten. Comſte van Ambroſius Spinola om Ooſtende in te nemen. Ooſtende wort over-gegeven: De artijckelen des verdraghs worden verhaelt. Daer worden Triumph penningen gheſlaghen ter ghedachteniſſe van Ooſtende ende Sluys. De Eertſ-hertoghe beſoeckt Ooſtende. De blyde in-comſte des Coninghs van Enghelant. De Nederlandſche Coop-lieden rechten den Coning ter eeren eenen Arcum Triumphalum op. Eer-poorte met hare beduydeniſſe. Vreden handel tuſſchen Spaengien/ Nederlandt ende Enghelandt. Diſcours in't Parlement van Enghelandt op de Vrede van de Nederlanden / ende de Oorloghe van Spaengien. Beſluyt des Vredes tuſſchen den Coningh van Enghelandt met den Coningh van Spaengien ende den Eertſ-hertoghe. De Artijckelen worden beſwooren.

☞ Dit alles is gheſchiet in het Jaer 1603. ende oock wat in 1604. regerende de Eertſ-Hertoghen van Ooſtenrijck over heur ghehoorſame Landen / ende Prince Mauritz over de Vereenighde Nederlanden.

WY hebben verhaelt het afſterven vãde Coninginne Eliſabeth van Enghelandt ende Yrlandt / met het ſommarie van hare regeringhe 45 jaren langhe; ſullen nu voorts beſchryven hoe Jacob de ſeſte/ Coningh van Schotlandt/ al-daer aen zijn ſucceſſie ghecomen is gheweeſt. Wy hebben gheſeydt dat de Raetſ-heeren ſiende de Coninginne ſieckte deſperaet/ hebben te Hove vergadert den principaelſten Edeldom vanden lande die daer ontrent waren / met etlijcke Biſſchoppen / ende daer by den Major der Stadt Londen/ preſenterende dat gheheel Corpus van de ſtadt: Deſe hebben den ſelven voornoene/ 24 Meerte nae den ouden ſtijl / den 3 April nae den gereformeerden ſtijl (ſonder voorder advijs der Landt-ſaten ofte Parlement) tot Weſtmunſter ende inde ſtadt Londen de Borgerye belaſt/ elck met zijn Wapen in zijn deure te ſtaen/ ende alſoo af-ghecondicht ende gepubliceert / Jacob den ſeſten/ Coningh van Schotlandt / voor Coningh van Enghelandt/ Vranckrijck ende Yrlandt/ als Wettighe ſucceſſeur vande af-gheſtorvene Coninginne/ gheſproten vande outſte Dochter van Coningh Hendrick den ſevenſten/ ende zijn naeſte erf-ghenaem: de af-comſte van-den Sone Hendrick den achtſten uyt-gheſtorven zijnde.

Jacob des ſeſten Coningh van Schotlandt af-ghecondicht Coningh van Engelandt/ etc. den derden April 1603.

Hier over heeft het volck al-omme/ namelijck de Borgherye van Londen/ groote acclamatien ende wel-wenſchen gheroepen/ ende de vreuchde vieren ghemaeckt/ ende den Toer ofte 't Caſteel alle het geſchut af ſchietẽde/ met grooter vreuchden: daer datmen moght met verwonderẽ ſien/ de menſchelijcke ongeſtadicheyt/ ſiende op eenen dagh ſoo grooten droefheyt/ om de doot van een ſo wel beminde Coninginne/ ende de groote blyſchap over den nieuwen Coning. Van deſe proclamatie hadde den Coningh in Schotlandt de tydinge tot Edinborgh/ binnen den tijt van ontrent tſeſtich uren/ zijnde wel 300 Enghelſe mylen/ dies hy terſtont hem tot zijn reyſe naer Enghelandt bereyde.

Deſe ſucceſſie heeft groot verwonderen ghemaect/ by alle Potentaten van Europa/ die niet gheerne en ſaghen de grootheyt van Engelandt/ als die niet hadden connen bevroeden/ dat de veranderinge van Coning/ ſo vredelijcken ſoude af-gheloopen hebben/ over-legghende de diverſiteyten van opinien in Enghelandt/ ſo wel op de Policie als Religie: Mede dat den grooten Edeldom ende veel Raetſ-heeren die mede geſtemt ende ghedronghen hadden op de doot van deſen Coninghs Moeder/ 16 jaren te vooren/ hem nu te vreeſen hadden/ daer by/ dat hy een Wt-lander gheboren was/ daer d'Enghelſe Rechten ſeer teghen ſtreyden: andere meynden daer-omme zy ſouden de af-comſte vande outſte Dochter van Hendrick de ſevenſte voor-by paſſeren / ende opworpen de af-comſte vande jonghſte Dochter/ die in Enghelandt waren geboren: Veel meynden men ſoude daer ten minſten het Parlement ofte Landt-ſtaten by een geroepen hebben/ ende den Coningh met eenige conditien aengenomen hebben/ beſprekende vergeteniſſe van zijn Moeders doodt/ ende eenighe privilegien/ ende te beſnyden de authoriteyt vande Coninghen groote prerogativen/ ofte voordelen ſoo zy't noemen: eñ boven al/ dat de Roomſche Catholijcken ſouden ten minſten toleratie van haer Religie ofte Religions-vrede verkreghen hebben: waer door de ſulcke (die Enghelandts ruſte hun miſgonden) hoopten/ dat twiſt ende Civilen krijgh daer ſoude vallen/ die zy meynden met aſſiſtentie onderhandt te voeden: alle welcke opiniẽ hebben ſulcken Potentaten bedroghen: Maer de voorſichticheyt ende ghenade Gods/ hadde daer anders in verſien/ ende wilde die Coningrijcken noch in vrede bewaren/ ſo miraculeuſelijck ſonder eenich teghen-ſpreken/ dat daer van alle Politique hun niet ghenoech konnen verwonderen.

Verwonderinghe van s'Conings vredelijcke in-comſte.

Den Coningh Jacob nu Coningh van groot Britannien/ Vranckrijck eñ Yrlandt/ heeft dien goeden wille ende gonſte der Enghelſen geſocht met alle beleefde vriendelijckheydt ende liberaelheydt te bejeghenen / teghen elck een groot ende cleyn.

In Nederlandt waren over deſe veranderinghe van Prince in Enghelandt vele verblijdt eñ vele bedroeft / d'een daer by profijt hoopende/ d'ander achterdeel vreeſende.

Der Vereenighder Landen Staten waren over deſe Coninginne doot ſeer verſlagen/ vreeſende een Eclipſis ofte veranderinghe in haren ſtaet maecken moghte / te meer om dat ſy verwachtende waren Crijghſ-volck van daer/ alſo haer beyde in Enghelandt ende in Schotlandt toe-gheſeyt was/ om de oude Vendelen van beyder die Natien te vullen/ dat hun recht te vooren vergunt was: waer-omme de Staten generael voor d'eerſten eenen gheluck-wenſchenden brief aenden Coningh ſonden / van date den 8 April 1603/in Franſoys/het inhout was.

Brief der Staten der Vereenighde Nederlanden/ den nieuwẽ Coning geluck wenſchende

Sire / alſoo wy inder ſielen bedroeft waren/ met groote redenẽ/ over de tydinge van de doot der hoogher/groot-machtige/ſouverayne Princeſſe/de Coninginne van Engelandt/ van alder-hooghſter ende alder-loffelijckſter ghedachteniſſe/om de ſonderlijcke groote affectie ende goedtwilligheydt altijdt ghedraghen eñ verthoont aen onſen ſtaet/ ende om haer Coninglijcke aſſiſtentie/die wy gheduerichlijcke hebben ontfanghen van haer milde genade/ tot onſer onderhoudinghe ende conſervatie teghen den Coningh van Spaengien eñ zijn Adherenten/ ghemeyn vyanden van al het Chriſtendom / waer door haer hooghe ghedachteniſſe in ons/ ende in onſe naecomers voor eeuwichlijck ſal blyven geveſt ende gheeterniſeert.

Deſghelijcx zijn wy oock verheught gheweeſt van gantſcher herten/ te verſtaen dat uwe Majeſteyt met een gemeyn accoord ende ordere van den Staet des Coningrijcks van Enghelandt/ verklaert ende gheproclameert is geweeſt/ wettelijck volghende de Rechten / voor warachtich ende wettelijck Erf-ghename ende Succeſſeur/ ende Coning vande Coningrijcken van Engelandt/Vranckrijck ende Yrlant;te meer dat wy ons verſekert houden/dat uwe vereeninge mette Succeſſie ende Poſſeſſie der ſelviger Coningrijcken / ons niet alleene en ſal continueren zijn Coninglijcke ghenade ende ghewoonlijcke gonſticheyt: maer ſal oock beerven uyt zijn ghenade de ſelvige Coninglijcke affectien tot ons-waert ende tot onſen ſtaet/ die de voorſeyde Doorluchtighe Coninginne van hoogher ende loffelijcker memorien u nae-ghelaten heeft / om ons te continueren zijn aſſiſtentie ende liberale gonſte tot onſer behoudeniſſe / tot wel-vaert van gheheel Chriſtenheyt ende zynen dienſt/ tegen de voorſz. ghemeyn vyanden/ ghelijck wy dat langhe toebetrout ende verwacht hebben. Ende om inder daedt uwe Majeſteyt te bewyſen de goede reſolutie ende wille/die wy altijt gehadt hebben om de ſelvige te behagen ende te dienen; ſoo bidden wy den Almachtighen God voor onſen eerſten ſchuldighen plicht/ dat hy wil ghebenedyen uwe Majeſteyt in deſe Succeſſie tot zijnder glorie ende verbreydinghe van zijn H. Woort/ende te ſeghenen de regeringhe van uwe Majeſteyt/ met alle ghelucksalicheyt ende grootheyt/ in geſontheyt ende langhe leven ; niet alleene tot glorie ende welvaert van zijn Coningrijcken ende onderſaten/ende van onſen ſtaet:maer mede tot welvaert eñ ruſte van geheel Chriſten-rijck/ teghen de onverſadelijcke begheerlijckheydt der Spaengiaerden ende haere aenhanghers. Tot welckẽ eynde wy oock uwe Majeſteyt ſeer ootmoedelijcken bidden/naedemael het belieft heeft de voorſz. Doorluchtige Coninginne vã hoochloffelijcker memorien / in haer uyterſte ons toe te laten in Enghelandt op te nemen Crijghs-volck/tot vol ofte op-maken van d'Enghelſche Vendels die in onſen dienſt zijn: Alſoo wy inſgelijcks ghebeden hebben uwe Majeſteyt ons toe te laten 'tſelfde te doen in Schot-landt/ voor de Schotſe vendelen : Dat het nu uwe Majeſteyt believe ons het effect daer van te accorderen/op dat wy die nu teghenwoordelijck mochten lichten / ende tranſporteren uyt Enghelandt ende Schotlandt herwaerts over/ om ghebruyckt te worden tot onſen dienſte/alſoo den noot van onſe ſaecken die vereyſchen / ſelve voor conſervatie vande ſtadt vã Ooſtende : Op't welcke wy ons verlaten/Sire/cuſſen ootmoedelijckẽ de handen van uwe Majeſteyt / met ghebeden totten Almachtighen te beſchermen den Troon van uwe Majeſteyt in alle geluck ende ſalicheyt/ ende zynen Coninghlijcken perſoon in langhe Jaeren.

Wt s'Gravenhage den 8 April 1603. Onderſchreven van uwe Majeſteyts wel ootmoedighe Dienaers/de Staten Generael der Vereenichde Nederlanden. Onderteeckent C. Artſens.

De Vereenighde Landen ſenden een ſtatighe Legatie aen den Coning van Enghelandt.

Nae het ſenden van deſen Brief/hebben de ſelvighe Staten een ſtatelijcke Ambaſſade in Engelandt geſonden/ ende waren den Grave Hendrick Frederick van Naſſou/des wylen Prince van Orangien jongſte Sone/metten Heer Walrave van Brederode/ Vianen / etc. den Heere van Olde-barnevelt / Heer van Temple/ ende Advocaet van Hollandt / metten Heere Jacob Valck Treſorier van Zeelandt. Deſe verſelſchapt niet veel Edeldoms/als Jonckeren van Batenborgh/vanSchagen/van Trelough/van Hardeubroeck/van Borſele/ van Hazewijn ofte Brakele/vã Meteren/Rengers/Torſey/ Beaumont/Lambert/Digarde/ Carnons/ Plettenborgh / Bockhorſt / Blanckerot / Berckenroy/ Rooner/etc. Voor Pagien warẽ daer Famars/ Gent/Manſart/Otto Brant/Boſſu/ Wanroy ende Serooſkercke/met groot Hof-gheſin.

Deſe zijn tot Londen aen-ghecomen den 14 Mey/den Coningh ſelve maer 8 dagen te voren aen-gecomen zijnde: ſy hadden audientie den 27 May: Beneffens gheluck-wenſchen in zijn nieu Coningrijck / hebben den Coning den ſtaet van hun ſaken vertoont/ begeerende het ſupplement van Crijghs-volck voor hun ghelt / volghende 'tvoorſz. ſchryven : Ende met een mondelinghe Oratie/mede een ſchriftelick vertoogh ofte propoſitie / daer van wy hier om cortheyt wille alleen den ſin ſullen verhalen.

Oratie ofte aenſpraecke vande Ambaſſadeurs der Vereenighde Nederlanden aenden Coning van Engelandt.

Sy verhalen hoe ſy verobligeert waren aende ghedachteniſſe wyle Coninginne Elizabeth/ hoogh-ghedachter memorie / om haer Coninglijcke affectie/eere/gonſte ende hulpe / die ſy hun veel Jaren ghedaen hadde/ in haer recht veerdighe ende ſeer nootelicke Oorlogen/ tot haer onſterffelicke glorie/daer over ſy ſeer bedroeft waren/nochtans verblijt/ dat ſy (by Gods gratie) dien ſy altijt voor-den rechten Succeſſeur hadden ghehouden/ nu ſoo gheluckelijcken gheproclameert ſaghen/daer van ſy God danckten/als een groote benefitie voor gheheel Chriſtenrijck/ voor zijn ſubjecten / ende voor hun Vereenighde Nederlanden : daeromme haddenſe door alle hun ghebiet/ſteden ende plaetſen daer over Gode doen dancken/ende mede zijn Succeſſie ghecongratuleert met haer Brieven : ende om haer blyſchappe voorder te betoonen/ hadden ſy deſe Ambaſſade hem toegeſonden/ om hem ende zijn afcomſte/eeuwich gheluck te wenſchen;vaſt-hopende/alſoo hy geerft hadde die Coningrijcken/ dat hy inſghelijck mede gheerft hebbe/niet alleene de affectie/weldaet/eere ende hulpe/daer-mede de voorighe Princeſſe haer ſoo langhe Jaren mede vereert hadde ; maer dat zyne Majeſteyt (volghende zyne in-gheborene ende rare deuchden) die ſal vermeerderen/ om te croonen eñ tot perfectie te brenghen dat nootelijck werck/ van te doen vertrecken de Spaengiaerden ende adherenten uyt Nederlandt. Dat welck doende/ ſoude zyne Majeſteyt bewaren ende beſchermen een groote menichte ſchoon Kercken des warachtighen Chriſten Gheloofs / ende ſoude de Nederlanden verloſſen van onder-ganck / ende de onderdanen van eeuwighe ſlavernye van ziele eñ lijf/ dat welck voorwaer ſoude weſen een werck Gode aengenaem / profytelijck voor gheheel Chriſten-rijck / wel weerdich de deucht/

grootheyt ende cloeckmoedicheyt/ende een Tytel van zyne Majeſteyt;daer aen hangende eenſdeels de verſekertheyt vā zyne Majeſteyts perſoone/'tgoet ende proſperiteyt van zijn Coningrijcken ende ſubjecten.

Sy wiſten ende vreeſden datmen by alle wegen zyne Majeſteyt ſoude ſoecken te diverteren/ vande conqueſte van ſulcken nootſakelijcke/ſalighe ende onſterffelijcke glorie: maer gelijck zyne Majeſteyt ende de wyle Coninginne ſaliger gedachteniſſe de Coning van Vranckrijck / met andere Coningen ende Princen van Chriſtenrijck/ hadden gheoordeelt onſe ſaecken ende Oorlogen rechtveerdigh ende hoochnoodelijck/ by ſoo veel open ghetuygheniſſen/ ende dat het vaerblijckelijck waere/dat de Spaenſche oock vyandt van zyne Majeſteyt waren/ſoo vetrouden ſy dat zijn wijſheyt ende voorſichticheyt ſoude overwinnē alle contrarie beweginghen / ende dat ſy ſal vinden meer deuchts/ rechtveerdicheyt ende verſekertheyt totte conſervatie / by zijn goede eñ verſekerde vrienden ende ghebueren / zijn ootmoedighe dienaers/ dan in eenen gheveynſ den peyſe met zijn gheſworen vyanden onverſoenlijck.

Het is wel waer / dat eenen goeden verſeeckerden Vrede over Chriſten-rijck te wenſchen ſy:maer ſy geloofden vaſtelijck / dat zyne Majeſteyt ſelfs achtede dat ſulcks niet te verhopen ſtont/ voor dat de Spaengiaerden eñ haer aenhangers ſullen ghedreven weſen vande regeringe ende dominatie der Nederlanden/ zijnde voor ghewis genoech dat de Spaengiaerden pretenderen inde Nederlanden ſo abſolutelijck te heerſchen ende tyranniſeren; daer voedende hun eergiericheydt/om van daer te beſpringhen de omliggende Coningrijcken ende Landen / daer-toe gedreven uyt ambitie ende des Paus van Roomen Decreten/ byde welcke alle Coningen ende Vorſten/ende hun onderdanen (die niet van zijn Religie zijn) over-ghegheven zijn tot een proye ende elcken mans buyt/ende gehouden voor onverſoenlijcke vyanden/ daer-toe opgeruyt vande Jeſuiten ende ander Secten.

Maer de Spaengiaerden eens uyt de Nederlanden ghedreven/ofte een ſtercke reſolutie ghenomen tot dien eynde by zyne Majeſteyt / ende by alle Coninghen/ Vorſten ende Republicquen vande waere Chriſtelijcke Religie / ende mede van alle andere / die ſuſpecteren het ambitieus voor-nemen der Spaengiaerden/ dan ſullē uwe Majeſteyt verſoecken (alſoo de Heeren Staten nu deden in alle ootmoedicheydt eñ reverentie) tot een generale Ligue teghen de voorſchreven Spaengiaerden / die hun dan ſouden tot redene voeghen/ofte ſouden haeſt ſien dat by uwe Majeſteyt ende zijn bondt-ghenooten(hebbende ontwyfelijcken de heerſchappye vander Zee) haer af-genomen ſoude zijn hun Indien/ſo wel Ooſt als Weſt / byde in-comſte vande welcke ſy dus langhe Chriſten-rijck ghequelt hadden.

Daeromme zyne Majeſteyt ootmoedelijcken baden/ dat het zynē Coninckliicken wille mochte weſen / met ernſte aen te vanghen/ te croonen ende vol-brengen ſulcken heylighen ende nootelijcken werck ; minlijck op-ſicht nemende / met wat gheſtadicheyt mijn Heeren de Staten hadden by Gods hulpe/ende haer ghebuer-Coninghen ende Vorſten ſoo langhe Jaren/ſoo wel in teghen-ſpoet als voor-ſpoet/ over-comen de laſten der Oorlogen/ ende getoont den wegh hoe lichtelijck (met hulpe vanden Almachtigen God) te comen ware tot een ghewenſcht eynde.

Ende ghemerckt nu de gheleghentheyt vande Stadt van Ooſtende/daer ſoo vele aen gheleghen ware/ende daer de Coninginne hoogher ghedachteniſſe ſulcken ſorge voor droegh / principalijck ter wyle ſy nu twee Jaren belegert ware geweeſt/ ende tot grooten coſte gedefendeert/ die vereyſcht tegenwoordelick een haeſtich ende Coninglijck ontſet/ ſo baden ſy in allen ootmoet een prompte aſſiſtentie.

Eyndelijck vertoondenſe hoe dat wyle de Coninginne aen mijn Heeren de Staten begeert hadde eenige van hun grootſte Oorlogh-ſchepen toe te reeden/om hun te voegē by haer Vlote/ ende ghebruyckt te worden tegen de Spaengiaerden;ſoo hadden ſy tot dien eynde op-geruſt neghen Oorlogh-ſchepen ende twee Jachten/ gevictalieert voor 7 maenden/ die eenige dagen by dē Wint/ende ſints door de aflyvicheyt vande Coninginne/ achter-ghehouden waeren gheweeſt/ verwachtende de ordre ende ghebodt van zyne Majeſteyt/alſoo die noch deden inde Duynen/in zijn Coningrijck ghereet:baden daeromme zyne Majeſteyt te willen het exploit vande voorſz. wyle Coninginne doen executeren / etc. Alſoo baden ſy Gode zyne Majeſteyt te ſegenen in alle zijn Goddelijcke actien / etc. Ende was onderteeckent F.Hendrick de Naſſou, W.de Brederode, Ioan van Olden-bernevelt, Iacob Valck.

Hier over hebben ſy een gonſtighe in generale termen/ maer gheen abſolute ofte ghereſolveerde antwoorde vercregē / ontſchuldigende dat hy eerſt in zijn Rijck ghetreden ware/ oock 'tſelfde vermoghen niet wel kennende/moeſte hem eerſt wel veſtigen/ende van als wel zijn verwitticht; zijnde behoorlijck voor't eerſte / eer Vrede dan Oorloghe te ſoecken/ende met ſeer gonſtighe genegentheyt wilde hy continueren met hun alle vrientſchappen/ ghelijck zijn voor-ſate ghedaen hadde/ ende dierghelijcke goede woorden meer.

Waer over deſe Legaten moeſten hun af-ſcheyt nemen/ mits eē groote Peſtilentie in Enghelandt/ namelijck tot Londen op-ſtondt/ die den Coning/het Hof ende haer dede af-ſcheyt nemen/ende ſoo vertrockenſe den 10 Julij/ goede geſchencken van weder-zyden paſſerende. Daer ſtorf in die Legatie ſeer ſubytelijcken den Heere Jacob Valck/Treſorier van Zeelant/van Waterſucht/ uyt rechte melancolie ende onluſt ghecauſeert/een cloeck ervaren man/ die de Landen ſeer nuttelijck hadde in veel ampten ende legatien ghedient/ende was daer-om ſeer beclaecht.

Coning van Vranckrijck ſent de Heer van Rhoſni in Engelāt.

Daer was ten ſelven tyde aen den nieuwen Coning van Engelant mede een treffelijck Ambaſſador uyt Vranckrijck gheſonden / om hem gheluck te bieden / den Heer Maximiliaen van Bethune/ Marquis van Rhoſny / Grave van Moret/Raetſheere/ Generael vande Finantien van Vranckrijck/ etc. Deſe was ſeer ſtatelijck verſelſchapt vanden Grave van Chaſtillion/de Prince van Eſpinoy Nederlander/ dē Heer van S. Luc/ende meer andere in groot ghetal / ende werden ſeer heerlijck ende Coninglijck ontfanghen ende getracteert/ groote conferentien ende ghemeynſchap mette Gheſanten vande Vereenighde Landen hebbende/ die mede den 6 Julij vertrocken.

Den Eertz-hertoge van Ooſtenrijck ſent in Enghelant den Heer van Arenbergh/ etc.

De Eertz-hertoghen uyt Nederlandt hadden op-de doodt vande leſte Coninginne een Edelman in Schotlandt terſtont af-gheſonden/ den Heer Nicolas de Schoſſy/ om te vernemen des Conings gheſintheyt tot eenigen Vrede/die hem altijt hadde laten hooren/ niet anders dan goeden Vrede te ſoecken:waer-omme de Eertzhertoghen terſtondt van in April af al-omme op den Vlaemſchen Zee-cant / tot Duynkercken ende elders/ deden ghebieden datmen d'Enghelſche noch ter Zee noch te Lande gheenſins meer beſchadighen ſoude/maer alle vrientſchappe bewyſen/ ende alle Enghelſche ghevanghenen los te laten: mede nae Enghelandt ſendende een treffelijcke Ambaſſade/ te weten Charles/ Prince eñ Grave van Arenberghe/ Riddere vanden Gulden Vlieſe/ Raetſheere van State/ ende Admirael generael vande Eertzhertoghen/ ende was heerlijck verſelſchapt met zynen Sone/ den Heere van Sevenberghen/ de Grave van Boſſuyt/ de Heeren van Robles/ de Heere van Wackene/ de Heere van Swevigem; mede een Grave van Phirtburch/ ende Marten de la Fabia/ Baroen van Nevele/ ende Raet vande Admiraliteyt/ met meer andere treffelijcke Edelen ende Jonckeren met haer Dienaers: deſe arriveerden tot Londen den 16 Junij / ende hadden audientie den 20 Julij. Deſe Ambaſſade tendeerde beneffens congratulatien / den Coningh te beweghen tot Vrede/ ende te wederſtaen eenigher-hande reſolutien / op de vertooghen van weghen die Vereenighde Landen: ende midts de Peſtilentie in Londen / vertrocken metten Coningh Weſtwaerts / al-waer mede by hem quam een Ambaſſador vanden Coningh uyt Spaengien/ Johan Baptiſta de Taſſis/ generael Poſt-meeſter vanden Coning/ die in Enghelandt bleef reſiderende / continuelijcken den Pays ſoliciterende. Dies de Coning noch in Julio ſendende na Hollandt de Heer Rudolf Winwood/ om daer te reſiderē als Raetſheere van State/ daer de voorgaende Coninginne hem toe vercorē hadde: dede de Staten door hem af-vragen / hoe datter een Vredehandelinge hē vā wegē de Eertzhertogen gheproponeert was: waer toe hy niet wilde reſolveren/ voor hun 'tſelfde te adviſerē om te weten/ ofte ſy-lieden daer-mede in-treden wilden.

Coning van Spaengien ſent in Engelant Joan Baptiſta Taſſis om Vrede.

Den nieuwen Coning wert noch beſocht met treffelijcke Geſanten van alle Princen ende Potentaten/ als vanden Coningh van Denemarcken zynen Swagher / die hem ſont zynen Cancelier Chriſtianus Frieſe/ met Henricus Belou ende Doctor Caritius: den Coning van Engelandt ſondt oock aen hem den Grave van Rutlandt.

Gheſanten gheſonden tuſſchen Engelant ende Denemarcken.

Deſe onderlinghe legatien was/ beneffens de congratulatien om metter minnen af te handelen/ ſeecker queſtien ende onderlinghe doleantien van haer onderſaten / daer toe over-gheſonden waeren gheweeſt in't voor-leden Jaer/ in September deſe Engelſche Gheſanten/ den Baroen Evers / den Secretaris Sir Jhon Herbert/ Doctor Duun/ metten Heer Steven Leſieur/ als haeren Secretaris. Deſe hadden tot Breemen alle den voorleden Winter gheweeſt/ handelende mette Gheſanten vanden Coning van Denemarcken/ over clachten van weder-ſyden/ noopende Zee-rooveryen ende Tollen/ eñ van de vaert nae Moſcovien over de Oceaenſche Zee/ mede over de Viſſcheryen: maer op de doot vande Coninginne Eliſabeth haddē ſy alle queſtien op-gheſchorſt/ ende waren geſcheyden in't vriendelijck.

Daer tot Breemen waren de Engelſche ghecommitteerde mede verwachtende des Keyſers Gheſanten/ den Heere Minſguid/ ende den Grave van Oldenborgh / om te middelen het different tuſſchen Enghelandt ende de Anze-ſteden/ noopende haer ghepretendeerde Privilegien in Enghelandt: daer oock mede verwacht werden de Ghecommitteerde van Lubeeck/ Hamborch/ Danſick/ Ceulen ende Breemen/ hebbende goede hope van reſtitutie/ alſoo deſe ſteden ontrent deſen tijt weder hadden op-ghericht ende vercreghen hun Privilegien in Moſcovien tot Novogrod: maer de doodt der voorſz. Coninginne in Enghelandt heeft dit alle verhindert ende ander bedencken ghegheven.

De uytlandiſche natien/ Nederlandtſche ende Franſche/ om Ghereformeerde Religie / in Enghelandt woonende/ zijn den 23 Mey tot Grenewith voor den Coning verſcheenē/ om dē Coning te begroetē/ eñ alle behoorlijcke dancbaerheyt te erkennē/ voor haer ofte in alle de uytlandiſche Ghemeynten namen haer Predicanten; namelijck/ Meſſieurs Robbert Maſſon dict la Fontayne / Meſſieurs Aron Capelle/ Nataniel Marp van wegen de Franſcoyſen / ende Meſſieurs Aſſuerus Regemortes/ Simon Ruytingh ende Johannes Regnis van-de Londiſche Neder-duytſche / noch Meſſieurs Lamote van Sonthampton/ Chevalier vā Cantelbergh/ met de Laune van Norwicchen/ mitſgaders eenighe Ouderlingen vande voorſz. Ghemeynten. Deſe voor den Coningh ghebrocht in een gaelderye/ heeft Monſieur de la Fontayne voor hun den Coning aldus aen-gheſproken in Franſoyſche Tale.

Vtlantſche ghevluchte Ghereformeerden/ die recommandeeren haer ende groeten den Coning.

Sire/ onder andere van u ſubjecten / ſoo ſiet uwe Majeſteyt hier voor zijn voeten een cleyn ghetal van vreemdelinghen / die onder uwe beſcherminghe ghevlucht zijn / in plaetſe van-de welcke/ ſoo't u beliefde / ſouden connen verſchynen een groote menichte van perſonen eñ huyſgheſinnen / die haer houden in uwe Steden van Londen/ Cantelberch/ Norwicche/ Sonthampton/ Colcheſter / Sandwiche/ Maydſtove ende andere plaetſen. Dus Sire verſchynen wy hier met een herte vol vreuchts/ vermengt met wat droefheyts: van vreucht/ om dat nae veel troublen de machtige hant Gods u beſchermt heeft/ ende dat ons nu u Coninglijcke tegenwoordicheyt als eenen ſchoonē Sonne-ſchijn is verdryvende alle't gheene dat van verre ende van nae-by dit Coningh-rijck dreyghde te bedecken met doodelijcke donckerheden/ tot nae-deel van alle de Chriſtelijcke Kercken; die derhalvē God met blymoedicheyt bedancken over uwe voorſpoedighe inhuldinghe: alſoo dat Cains gheſlachte de tanden knerſet/ hoe ſchoonē gelaet het toont. Jck hebbe oock gheſproken van eenich ghevoelen van droefheydt/ om dat wy uwe Majeſteyt niet en connen aenſchouwen/ ſonder met eerbiedinghe te dencken aende Princeſſe die voor u geweeſt is: want al iſt dat wy weten (nae't ſeggen van-den Poet / Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, Regumque turres, dat is/ de bleecke doodt taſt aen ſoo wel der Coninghen Paleyſen/ als der armen hutten) dat ſy in haer ruſte ghegaen is nae-den wech van alle vleeſch: ſoo iſt nochtans dat haer goetheyt ende Chriſtelijcke Liefde / is als den ſleutel gheweeſt die de poorte van haer Rijcke open ghedaen heeft/ om te zyne een openbare herberghe voor den Sone Gods/ die in zijn leden vervolcht werdt/ als oft waer dat veel duyſent perſoonen verloſt waren van ſchip-breuck/ hun gunnende middel eñ vryheyt om Godt te dienen/ eñ ſich met hare arme huyſ-geſinnē door harē eerbarē arbeyt t'onderhouden: derhalven ſy een ghevoelen in haer herten hadden/ terwylen gheſchreven ſtaet / dat de rechtveerdighe altijt ſal bedocht worden. Eñ ſo verre iſt van daer Sire/ dat wy ſouden dencken dat het u ſoude miſhagen/ dat wy dus eerlijck met lof begraven/ de gheene die ons een ſoo goede Moeder geweeſt is/ dat wy ſelfs verhopē dat ſulcx uwe Majeſteyt ſal aengenaem weſen/ dewyle uwe Majeſteyt daer uyt mach beſluytē onſe danckbaerheyt tot haren perſoone / ende de hoope die wy hebben van ghelijcke gonſte ende beſchermen van u Coninglijcke goetheyt: Ende dit is mede d'ootmoedighe begeerte die wy aen uwe Majeſteyt teghenwoordelijcken doen/ namelijck dat het u believe naevolgende het exempel van Coning Eduard/ende vande voorleden Princeſſe uwe voorſaten ſaliger ghedachteniſſe; jae ſelfs ſoo verre het moghelijck is / de ſelfde overtreffende inden loop der Godſalicheyt ende weldadicheyt:niet alleen een ſchuts-heer te weſen vande Kercken van u Coningh-rijck / maer oock vande vreemde ende gevluchte/die al-reede zijn/ ofte hun begeven ſullen onder de ſchaduwe van uwe vleughelen/hun achterlatende ende beveſtighende; beneffens de vrye oeffeninghe van Godſalicheydt ende Kerckelijcke regeringhe/ de vryheyt ende Privilegien/ de welcke ſy tot noch toe ghenuttet hebben in't verhandelen van haer Coopmanſchappen ende hanteringhen. Wy nemen alleene uwe Coninghlijcke goetheydt ende weldadicheydt tot een fondament van deſe onſe demoedighe bede. Wy en moeten niet oordeelen/ ofte ons nederſlaen al-hier het Landt nut gheweeſt is:maer wy hebben meer ghenegentheydt hooghelijck te pryſen de weldaden die wy hier ontfanghen hebben. Tis ons toe-gelaten ſonder hoomoet ofte vermetenheydt te verclaren / dat ſoo't uwe Majeſteyt beliefde te vernemen van uwen Edeldom/Biſſchoppen/Coopliedeu ende andere uwe onderſaten/hoe wy ons aengheſtelt ende ghedragen hebben in't middel van veel accidenten/beroerten ende aenſlaghen / die al-hier ghereſen zijn;wy verhopen dat door Gods genade uwe Majeſteyt ſal onder-richt wordē datter niemant / vande ghene die Lit-maten onſer Ghemeynten gheweeſt zijn / alle dien tijdt/hem vervreemt heeft vande Liefde/eerbiedinge ende ghehoorſaemheyt/die den Prince eñ den Staet/ vande welcke ſy ontfangen zijn/toe-quam. Dit en verhalen wy/ Sire/ tot ghenen anderen eynde/dan om u des te meer doē verhopen/dat ons wel-doende / ghy op gheen ondanckbaere aerde ſult ſaeyen / maer ſullen ten minſten onſe renten betalen met onſe wenſchen ende gebeden/die wy al-reede voor uwe Majeſteyt doen.

Indien't u belieft te weten hoedanige die zijn/ wy en ſullen u niet in't lange verhalen de exempelen vande voor-leden eeuwen / om u Sire toe te wenſchen het gheloove van Abraham / de kuyſheyt ende voorſichticheydt van Joſeph/ de goedertierenheyt ende getrouheyt van Moſes/ de overwinninge van Joſua/David/Ceſar ofte Alexander/ de rijckdommen ende wijſheyt van Salomon / mitſgaders de Godſalicheydt van Ezechias ende Joſias: Neen Sire/wy en ſullen ſo wijt niet loopen/ maer ſullen alleenlijck wenſchen dat den Gheeſt Gods / die in u Ziele ghedruckt ende gheſchreven heeft/ ende u penne geleydet heeft/om in u cleyn boecxken uyt te drucken ſoo veel volmaectheden ende ſchoone deuchden van eenen grooten Coning ende Prince/dat dien ſelven gheve / dat ghy die wel meucht uytdrucken in alle uwe actien/ende inde regeringhe van uwen ſtaet / ende van-de Kercke die u God op een ſoo wonderbare wyſe bevolen heeft.

Indien wy dat van Gods goetheydt vercrygen/laet vry het ghebroetſel van Loyala / ende die factie van Roomen ſich verkieſen eenen Catholijcken Roomſchen Coning/ om hem over te gheven (waert moghelijck)die Monarchie vande oude ende nieuwe Werelt. Ghy Sire/metter daedt bewyſende/ ſulcx u boecxken belooft voor d'ooghen vande gantſche Werelt/ſoo ſullen alle de Kercken Chriſti/de ooghen ſlaen ende 'therte keeren tot uwe Majeſteyt / ende ſult ter Hellen dryven dien Appel van oneenicheyt / die hun ſoo langhe ghequelt heeft / ende ſult den middel weſen om dien bandt van vrientſchap ende eenicheyt onder hun te verſtercken: Eyndelijck den Sone kuſſende dien God over de Werelt geſtelt heeft; dien ghy eert/die ſal u eeren ende op alderley wyſe ſegenen. Dit zijn Sire/ende ſullen weſen onſe aenhoudende ende gheduerige ghebeden ende wenſchen voor uwē perſoon ende Coninglijcke voorſpoedicheyt.

Coning van Engelants antwoorde aende uytlandiſche Kercken dienaren.

De Coningh dit aldus met een vriendelijck ghelaet aengehoort hebbende / heeſter op geantwoort in Franſoyſche Tale/als volcht.

Meſſieurs/ghy hebt connen kennen aengaende mynen perſoon/ſoo uyt mynen voorgaenden wandel/ als uyt mijn ſchriften / hoedanich mijn ziele ende ghenegentheydt is: ick weet oock dat ghy niet en twyfelt/ofte ick en hebbe altijdt den vreemdelingen/ die om de Religie gevlucht zijn/ wel toe-ghedaen gheweeſt. Ick hebbe eertijdts ghearbeydt om die ſelve tot my te nooden; doch in eenen hoeck woonende/ende als oft ware int eyndeken vande Werelt/ſo en heeft het niet connen gheſchieden: maer nu/ dewyle het God belieft heeft my oock Coningh van dit Landt te maken/ ſonder opt ghearbeydt te hebben my in eens anders Rijck te dringhen/ ſoo wil ick u beſchudden/ ghelijck een goedt Prince toe-ſtaet te doen/alle de ghene die hun Vaderlandt om de Waerheyt verlaten hebben: ende wil u beſchermen ghelijck mijn Suſter de Coninginne ghedaen heeft/die u gheherbercht heeft / ende voor de welcke ghy altijdt ghebeden hebt. Ick weet oock dat ghy-lieden uwe plicht niet en zijt te buyten ghegaen/om u te moeyen ende in te dringhen in eenighe ſaken deſes Rijcx; ende dat ghy-lieden veel conſten ende hant-wercken hebt mede ghebracht / die het Landt verciert ende verrijckt hebben. Derhalven/ al iſt dat ghy-lieden mijn eyghen onderdanen niet en zijt/ ſoo begeere ick/dat ſoo yemant u verongelijckt ende moeyelijck valt/dat my daer over de clachte geſchiede/ ende ick ſal't wreken; over u ſorghe draghende/ als over mijn eyghen onderſaten/ende alſo gonſtich zijn als eenich Prince der Werelt:ende alſo ſcheyden ſy van hem met blyſchappe.

In Nederlandt wort mentie van vrede weder ghemaeckt.

Inde Nederlandtſche Crijghs-ſaken is luttel uyt-gherecht: De Grave vander Lippe was in April in s'Graven-haghe(alſoo-men ſeyde) om particuliere ſaecken: eenighe meynden van des Keyſers ofte van des Rijcks weghen yet te proponeren/om de Landen met het Rijck te accommoderen / daer en is niet voorder van vernomen.

Den Grave van Baſſigni / Sone van-den Heere van Bortel/ hadde tot tweemael geſchreven/ verſoeckende mettē Pencionaris van Antwerpen om paſpoort / van te moghen comen in Hollant/ van weghen de Staten van Brabant: hem wert gheantwoort; hy ſoude zijn verſoeck ende propoſitie ſtellen by gheſchrifte/ ende overſenden/ende men ſoude hem antwoorden: maer hy ſchreef weder inſiſterende te moghen comen/ om dat zynen laſt beter mondelinge te doen ware dan ſchriftelijck/maer te vergheefs.

5 Cornetten van Princs Mauritz Peerden geſlagē van Grobbendonck.

Ontrent den 7 April heeft den Heere van Grobbendonck/Gouverneur van s'Hertogenboſch/met zijn ende Graef Adolf van-den Berghe compagnien peerden ende eenich voetvolck inde Kempen ontrent Gemert ontmoet / ende behendelijcken met embuſcade gheſlaghen ende over-vallen vijf compagnien van Pr. Mauritz rupteren/daer van wel 60 ofte 70 doodt-bleven ende veel ghevanghen / ende ſy vercreghen wel 100 peerden/de reſte ontquam/ d'een na d'ander niet omme-ſiende / hoe-wel ſy veel ſtercker dan Grobbendoncx volck waren.

Onder de Crijghs-overſten des Eertz-hertoghs was gheen goede eenicheyt/ mits de Nederlanders hun qualijck conden verdragē mette Spaengiaerden / ende mede de Spaengiaerden met de Italianen: Don Loijs de Velaſco/ een ſtout Crijghs-man / werdt ghemaeckt van generael vande Artillerye / generael vande Cavallerye/ende in zijn ſtede den Grave van Buſquoy Overſte vande Artillerie: Onder den Velaſco en wilden veel andere niet ſtaen / als den Hertogh van Oſſuna / die 2 compagnien peerden hadde op-gherecht/ dancte die uyt hoverdie ofte ghebreck weder af: Don Alonzo d'Avalos verſocht oorlof om te vertrecken/alſo dede oock Don Auguſtijn Mexia Caſteleyn van Antwerpen. Daer waren by ordere vande Eertzhertoghen/byden Hertogh van Arſchot aengenomen in Artoys ende Henegouwe wel vier duyſent Walen / met toe-ſegghen / ſouden byde Staten van die Landen betaelt worden/ende ſo onder hun ſtaen: maer alſoo ſy by-cans op de beene waren / wilde den Eertz-hertoghe daer van de betalinghe ſelve doen / ende 'tghelt hebben/ d'welck dat Walſch Crijghs-volck dede ſmelten ende verloopen.

Don Frederico Spinola / Overſte van-de Galeyen tot Sluys / hadde oock twiſt met den Gouverneur van Sluys / om ſeker verſmaetheden hem ghepretendeert aengedaen te weſen. Hier door mede eens deels zynen dienſt moede/ om de cleyne eere behaelt / reſolveerde wat voor te nemen teghen de Zeelandtſche Schepen voor Sluys legghende. Ende is dit Jaer 1603/ den 26 Mey ſmorghens voor den dagheraedt / den Wint Ooſt zijnde/met 8 Galeyē uyt het Sluyſſche gat ofte havene comen roeyen/wat by Weſten tuſſchen de bancken / ghenaemt den Franſchen Pol ende het Landt / roeyende van daer by Ooſten het voorghenoemde gat. Daer lagen van weghen de Vereenighde Landen eenighe Schepen op de ordinarie wachte / te weten/ den Vice-Admirael van Zeelandt Jooſt de Moor/ ghebieder onder den Admirael den Heere van Haultain/ met zijn ſmack-ſeyl / ende Capiteyn Logier Pieterſz.geboren van Cruyningen/met zijn rade-ſeyl; daer lach noch de Hollantſe ſwerte Galeye/daer Capiteyn op was/Jacob Machielſz. mede de Zeeuſe Galeye / daer op 'tbevel hadde Cornelis Janſz.van Gorcum: daer was noch niet verde van daer beneden Winde een rade-ſeyl / daer dat Schipper op was Crijn Hendrickſz.van Zierickzee/ commanderēde mede als Capiteyn/ in abſentie van dien. Op den Vice-Admirael/Jooſt de Moors ſchip/ende op de Zeelandtſche Galeyen waeren op elck 18 Enghelſche muſquettiers van Vliſſinghen/ende op de andere twee rade-ſeylen ende Hollantſche Galeye en waren gheen muſquettiers/ dan hun toe-behoorende ſchip-varende volck. Spinola hadde op zijn 8 Galeyen ende d'andere Fregatten boven zijn varende ordinaris volck/ een ſeer groot ghetal van muſquettiers ghelicht uyt het Legher van Ooſtende/ſoo gheacht wert.

Don Frederick Spinola met 8 Galeyen beſpringt de Zeelantſe wachte voor Sluys/ den 26 Mey.

Den Vice Admirael van Zeelant Jooſt de Moor weerſtaet Spinola met 3 ſchepen eñ 2 galeyen.

Deſe Zeeuſche Schepen met hun twee Galeyen ſiende Spinola met zijn Galeyen uyt-comen/zijn onder ſeyle ghecomen/ende zijn teghen Wint Ooſtwaerts ghelaveert: Spinolas volck hebben den Ooſten Wint eñ de Sonne tot hunnen voordeele ghehadt/ende zijn dwers door de Zeelanders Noortwaerts henen gevaren/ ende alſoo over den Franſen Pol inde Wielinge ghecomen/ende daer hebbē hun beyde partyen verdeylt inde Wielinge/ſmorgens ten vijf uren/elcke partye van vieren: ende de Galeyen zijn alſo ſeer furieuſelijcken in goeder ordonnantien met gheroep op de Zeelandtſche Schepen gevallen/ abordeerende den Vice-Admirael Jooſt de Moor met twee Galeyen / daer Spinola met zijn Admirale d'een van was; vier andere Galeyen abordeerden Capiteyn Logier Pieterſz. ende de Hollantſche Galeye wert beſpronghen vande reſterende Galeyen. Als ſy aldus eē wyle met ſchieten gheſtreden hadden / hebben de twee vande vier Galeyen/ die aen Logiers boort laghen/de Zeelantſche Galeye oock aen-ghevallen: daer nae de andere twee mede Logiers Schip verlatende/hebben de Hollantſche Galeye mede aen-ghevallen: van-de leſte twee d'eene de Hollantſche Galeye verlatende/ is te hulpe ghecomen de twee die aenden Vice-Admirael Jooſt de Moors boort lagen; dit al toegaende met gewelt van ſchieten met alderhande gheſchut. Het ander rae-ſeyl van Crijn Hendrickſz. en conde niet by-de wercken comen/ by gebreck van Winde/dan met ſchieten van verre nae de Galeyen die aenden Vice-Admiraels boort laghen / ende aende Hollantſche Galeye/ daer-inne zijn devoir wel doende. Dit gevecht der Galeyen nu langhe gheduert hebbende teghen Schepen ſulcken/ghevecht onghewoone/ ende 8 Galeyen met 4 Fregatten teghen twee Schepen ende 2 Galeyen: Soo zijn des Spinolas Galeyen/vreeſende dat de Zeeuſche ontſet ſouden moghen cryghen / ende ſiende dat hy groote ſchade/ſoo in volck/ſlaven ende riemen/ gheleden hadde/ende dat hy geen Victorie conde vechten / hoe furieuſelyck ſy hun oock hadden aen-ghevallen / in groote diſordre properlijcken af-gheroept naer het Sluyſſche gat ofte havene: hebbende bevonden onder hun dooden haren Overſten Don Frederick Spinola/ meer-mael in't ſchieten ghetreft/zijnde vanden gheſlachte Spinola van Genua / van groote middelen ende bedryve / ende vyandt van Andrea Doria huys: Daer wert noch gerapporteert dat daer doodt ghebleven waeren ontrent 800 muſquettiers/cryghs-volck/ſchip-volck/ ende ſlaven/ende ſeer veel ghequetſten: dan het ſeker ghetal was niet wel te weten / om dattet ſedert ſeer bedeckt ghehouden is gheweeſt.

Don Frederick Spinolas doot/ met 800 meer.

Onder de Zeelanders zijnder in als 36 dooden gevonden/ ende ontrent 60 gequetſte/ haer Schepen eñ Galeyen zijnde beter bevrijt voor de muſquet-ſchoten. Onder de dooden van namen was den Capiteyn Jacob Machielſz. met zynen Lieutenant vande ſwerte Galeye: vande 36 Enghelſche muſquettiers op 2 ſchepen/ waren 8 doode ende 15 gequetſte: Onder de gequetſte was dē Vice-Admirael Jooſt de Moor met drie wonden ende die periculeus: deſghelijcx dē Capiteyn Logier Pieterſz. dan werden beyde naemaels van hun wonden gheneſen.

Dooden eñ ghequetſten vande Zeelanders.

Terwylen dit gevecht duerde / ende dat het gheſchut tot Vliſſinghen ghehoort wert/ ſo is den Heer Admirael van Zeelandt / Guilliam/ Heere van Haultain/ terſtont met het byſtaende volck ghevallen in vier Oorloogh-ſchepen ende een Fregatte/ende gevaren 'tbeſte ſy conden nae het Sluyſſche gat toe/maer de Spaenſche Galeyen waren vertrocken/eerſe daer conden aen-comen/ſoo dat ſy te ſamen alle verblijt Gode opentlijck danckten/ende hem alleene den lof toe-ſchreven/ſingende te gader den 34 Pſa. want het ſonder twyfel een cloeck ſtuck was/ met ſo cleyne ende weecke Schepen eñ macht/ te wederſtaen 8 Galeyen ende vier Fregatten/ ſoo toe-gheruſt met ſoo veel volcx ende cleynen Wint: daer over tot gedachteniſſe die van Zeelandt deden legge-penningen van Silver ende Coper ſlaen / op d'een zyde ſtonden 2 Schepen ende 2 Galeyen/ met ſchrift rontomme cedunt triremes navibus 1603, op de andere zyde de Spaenſche Galeyen ront-omme gheſchreven victæ perempto Spinola den 26 Mey; beyde beduydende/ de Galeyen wijcken voor de Schepen/ Spinola verwonnen eñ ghedoot: ſo dat de Galeyen niet meer ontſien worden van Schepen wel toe-gheruſt/ al iſſer calmte.

Handel van het gemutineert Eſquadron.

In het voor-gaende Boeck hebben wy verhaelt den ſtaet van het ghemutineert ende gheproſcribeert Crijghs-volc des Eertzhertoghs/ hoe die weder tot Hooghſtraten waren ghecomen in Januario/ hadden in haren leſten toght in-ghenomen Jndoigne/ daer de compaignien rupteren van Nicolas Baſti/ ende Grave Jacomo Belgioioſo in Garniſoen waren/ die ſy beleefdelijcken handelden/ mits eenighe gelijcke beleeftheyt te voren van hun ghenooten.

Sy hadden daer ghebrandt etlijcke Dorpen ende twee Edelmans Huyſen/ om het Landt van Namen onder hun contributie te brengen ende in het weder-keeren waren ſy in groot perijckel van gheſlaghen te worden vanden Grave Frederick vanden Berge/ die wel ſterck tot dien eynde binnen Thienen lach/ die-men ſeyde dat eenighe vande voorneemſte onder de ghemutineerde omghecocht hadde: maer dierghelijcken aenſlagh ontdect zijnde/ hebben ſy ſeven ofte acht vanden haeren ghevanghen/ eenighe zijnde Officiers hebben ſy ghepynicht/ waer van twee Overſten onder de peerden met hunnen dienaer/ werden mette voeten opwaerts gehangẽ/ ende den 9 Januarij noch acht meer/ die al vanden Eertzhertogh ghewonnen waren/ ſoo ſy pretendeerde/ zijnde maer onlangs onder hun gecomen: alſoo hielden ſy ſeer ſtreng recht ende ſeer goede diſcipline. Alſoo ſy van Namen keerden/ haddẽ ſy den Heer Ferdinando Lopez/ Gouverneur van Carpen/ ghevanghen.

Sy werden genoemt het Eſquadron/ ſy gouverneerden hun wel gelijck een nieuwe Republique: ſy hadden haer Overſte ende Raet/ vercoren onder hun een Hooft/ Eletto ghenoemt/ dien ſy eenen zeghel maeckten/ waer in ſtonden ghegraveert ſeven ſlanghen om een gewrongẽ/ de ſeven hoofden mette tonghen uyt-ſtekende/ met inſcriptie tutto in oro, e ſua Excellenza in noſtro favore: daer ſy by wildẽ ſeggen/ dat haer ſaken beſtonden gheheel in gout ofte gelt/ ende in faveur van zijn Excellentie den Pr. Mauritz: Haer Overſten ende Regeerders waeren Capiteyn Frederigo Italiaen/ ende Capiteyn Rodrigo Spaengiaert/ met eenighe Nederlanders/ waer onder een wel vande voorneemſte was Thomas Filler ende een Papouken/ die een verbannen van Geertruydenberghe was gheweeſt/ cloecke Overſten.

Ordonnantien van het Eſquadron ofte ghemutineerde tot Hoochſtraten.

Noopende hun Ordonnantien/ die ſy ſtricktelijck onderhielden/ alſoo vele ons raporteerden/ die onder haer tot Hoochſtraten verkeert hebben/ waren principael deſe/ dier wy de principaelſte om de ſelſaemheyt goet gedocht hebben hier te verhalen.

Dat die haer tot het Eſquadron quaemen voeghen/ en wilden ſy niet aen-nemen/ dan eenighe op goede raporten/ ende ghedooghende eenighe baſtonaden haer ghegeven te worden/ als om ſoo langhe vertoeft te hebben: deſe aennemende/ namen ſyſe den Eedt af op een cruyſken (daer toe gheordonneert) van alle haere Rechten ende Ordonnantien te onder-houden op naevolghende pene.

Die uyt zijn cleederen gaet wort drie-mael ghewipt.

Die inden allarm niet en compareert/ worden met grove cluppelen gheſlagen/ dat ſy Palis-ſlaen heeten.

Die op de wachte ſlaept/ worde gheſtroppecoort.

Die yet ſteelen/ cleyn ofte groot/ worden gearchebuſeert.

Die wat clapt uyt het Eſquadron/ waerom allarm was/ wert gheſtroppecoort.

Die wech meynt te loopen worde ghehanghen.

Die vloecken ofte ſweerẽ/ die moeten in een diepe mande hanghen onder de Galge 24 uren lang/ ſonder eten ofte drincken.

Die vechten ofte gheweer trecken/ moeten door de ſpieſſien danſen totter doodt toe.

Die met malcanderen yet ſecretelijcks wuſperen inde oore/ ende luyſterende gheſien worden/ werden met cluppels gheſlaghen.

Die achter 9 uren ſavonts licht hebben ofte drincken/ werden ghevangen ende gewipt/ ofte inde voorſz. mande gheſtelt.

Die uyt zijn cleederen by-de vrouwe comt/ ghewipt.

Die op zijn wachte niet en paſt/ wordt gheſtroppecoort.

Die met beſloten deuren ſlapen/ werden ghevanghen ende ghecapittuleert.

Die eenige Brieven cleyn ofte groot by hem op't Caſteel brengt/ ſonder te kennen te geven/ wordt gheſtroppecoort.

Die een-mael gheſchenck ontfanght in't ſecreet/ wort gecaſſeert van zijn Officie ende geſtraft.

Die mette Caerten ofte eenich ander Inſtrument ſpeelt/ moet 24 uren inde mande.

Wanneer daer eenighe Brieven comen vande Eertzhertoghen ofte yemant anders/ worde daer allarm ghemaeckt/ ende het Eſquadron vergadert/ ende alſoo werden ſy ontfangen by de ghene die de wacht hebben/ ende dan by den Major van't Eſquadron/ opentlijck ghebrocht aen den Eletto ende zynen Raet/ die terſtont boven op een Paleys vergaderden/ daer dat de Brieven voor hun allẽ by den Secretaris werde gheleſen; daer na wert het advijs ende goetduncken vanden Eletto ende Raedt het Eſquadron te kennen ghegheven/ ende by al-dien het ſelfde advijs het Eſquadron niet en behaecht/ riepen ſy alle te ſamen/ non, non, non, ende dan worde nae-den Eletto ſtracx veel ſchoten gheſchoten/ alſoo dat hy hem terſtont moet nederbocken/ achter een gheheel dick houten bert ofte plancke/ daer hy te vooren metten Raet was op leunende/ ofte anders ſoude hy in perijckel van zijn leven weſen: Daer na ſoo wert hy weder gheroepen by het Eſquadron/ Signor Eletto, Signor Eletto, dan recht hy hem ſelve weder op/ ende op nieus weder-omme wat gheresolveert hebbende met zynen Raedt/ ſo wort 'tſelfde by-den Secretaris den Eſquadron wederomme opentlijck voor-gheleſen/ dat welcke in ſulcker voeghen dick-mael ſoo gheſchiet/ tot dat het Eſquadron al te ſamen daerinne accorderen/ ende roepen ſi, ſi, ſi, ofte anders/ elck op zijn ſprake.

Daer en mochten gheen Vrouwen op't Caſteel van Hoochſtraten comen by haer mans/ dan wel door de Paliſſaden ofte Staketſels ſpreken/ ofte malcanderen yet wat behandigen van coſt/ cleederen/ ofte dierghelijcke/ ende dat op ſeker penen gheſtelt.

De Vrouwen moeſtẽ al te ſamen byde Ruyteren inde Vryheyt ofte Dorp blyvẽ/ dat rontomme begraven was/ ende verwachten tot dat haer Mans by haer quamen.

Daer en dorſte niemant onder haer ſeggen/ dat hy vreeſe hadde vande Eertzhertogen ofte hun machte/ ende dat hy wel wilde accorderen met hem/ om yet van hun achter-ſtal quijt te ſchelden/ ofte hy en worde gheſtroppecoort ofte ghehanghen.

Sy vermeerderen daghelijcx noch in getale/ want eenige hoopē vandē Heer Achicourts Regiment/ ende van Gelre/ Stralen ende Errkelens garniſoenen/ die hun ſelven niet en conden onderhouden/ vielen hun toe.

Het cleyn garniſoen van s'Hertogen-boſch begon oock te mutineren/ maer den Eertzhertoge reſolveerde die voor al te vreden te ſtellen ende te betalen/ zijnde maer 6 ofte 8 Maenden ten achter/ alſoo hy mede tot Mechelen dede.

De Eertz-hertoghen nemen veel Crijghs-volck op.

Den Eertzhertogh mettē Spaenſchen Raet hadden ghereſolveert die van't Eſquadron te caſtyden/ daer toe ſy deſen Somer veel volcks hadden doen aen-nemen/ als beneffens de Italianen ende Spaengiaerden/ die ſy uyt Italien verwachtē/ noch 3 Regimenten/ meeſt Duytſchen/ onder de Overſten Bentingh/ de Grave van Biglia ende den Heere van Rotonau; noch 15 hondert peerden curaſſiers in Loreynen eñ daer ontrent/ bydē Hertogh van Aumale/ ende den jongen Heere van Rhoſne Loreynois/ Sone vandē Maerſchalck Rhoſne/ die voor Hulſt bleef. Deſe peerden zijn in Junio buyten Bruyſſel/ in preſentie vande Eertzhertoginne Infanta ghemonſtert gheweeſt/ ende werden ontrent Leuven gelogeert/ daer ſy wel ſo grooten overlaſt op den Lant-man deden/ als die van't Eſquadron mochten doen.

Die van Artoys met die vā Rijſſel/ Doway ende Orchiers/ accordeerden 1500 mannen op te brenghen/ ende die van Henegouwe 800/ die ſy beloofden te betalen; ende den Sone vanden Preſident Ricchardot ſoude daer over Colonel zijn. Met deſe groote macht was doē het voornemen de ghemutineerde te ſtraffen/ ende van Berck ende Meurs weder te belegghen/ merckende die Vereenighde Landen haer ſcheenen op de defenſie ofte teghen-weer alleenlijck te ſtellen/ mits ſy miſten vant Crijghs-volck dat ſy meynden uyt Schotlandt ende Enghelandt te hebben.

La Biche victualieert het Caſteel Wouwe.

Deſe macht des Eertzhertogē onder Graef Frederick vanden Berghe/ begonden in Brabant in Julio te vergaderen/ daer dat de Heere la Biche/ metten Heere de Rhoſne het huys ofte caſteel van Wouwe met ſterck convoy victualieerden/ ende voorts de principaelſte vergaderinghe daer naer/ gheſchiede tot Ballart/ buyten Liere/ ende tot Beringhen ontrent Dieſt/ daer oock de wagens met gheſchut gemonſtert werden.

Die van't Eſquadron op deſe tydinghe begonden achterwaerts te dencken/ ende ſouden doen wel een goede conditie van reconciliatie aen-ghenomen hebben/ ſoo die met goede verſekertheyt hun aen-gheboden gheweeſt hadde. Hoe wel te voren in Januario den Heer Juſtinus van Naſſouwe/ Gouverneur van Breda/ aen haer geſonden hadde eenen Capiteyn Griffon met 30 Ruyteren nae Hooghſtraten/ om met haer te ryden nae Namen/ om mede den vyandt af-breuck te doen/ om alſoo te verſoecken ofte ſy op ander-malen ſterker ſouden mede moghen uyt-ryden/ om met ſulcke middelen die meer aen hun zyde te verbinden: maer ſy weygherden ende excuſeerden dat beleefdelijcken/ niet goet vindende haer van als doen noch mette Staten te vermengen ofte d'Oorloge te voeren.

Het Eſquadron wordt van Mauritz gewaerſchout van des Eertz-hertoghs preparatie.

Maer ſy-lieden nu vā Pr. Mauritz gewaerſchout zijnde vā des Eertz-hertoghs reſolutie/ als dat hy wel wiſte wat grooter doorne ſy-liedē in zynen voet warē/ waer tegen hy hen ſo verre verclaert hadde/ dat hy met hun in eeren niet conde handelen/ mede hun ſchult te groot zijnde om te betalē; ſo ware daer genē anderen wech dan haer te dempen ende te caſtydē/ andere ten exempel/ etc. Ende hier over ſoo preſenteerde hy hun zijn hulpe/ ſo ſy tydelijcken ſpraken/ ende dat op hem verſochten. Deſe preſentatie namen zy aen/ ende ſouden hem 14 dagen te voren waerſchouwen ende bidden/ eer het Caſteel van Hoochſtraten in eenich gevaer ſoude comen.

Daer mede paſſeerde dē tijt tot den 25 Julij dat Graef Frederick vandē Berghe met eenen Legher van 13 duyſent voet-volcx/ ende drie duyſent peerden/ ende 9 ſtucken gheſchuts uyt Turnout trock; waer-omme het Eſquadron reſolveerden tot Hoochſtraten te laeten 8 hondert mannen metten Eletto/ ende de reſte vande troupen nae Ooſter-hout te doen gaen/ om ſecours van Prince Mauritz te voorderen/ dat welcke geſchiede den 26 Julij/ rechts wanneer dat Graef Frederick metten gheheelen Leger voor Hoochſtraten quam legheren; ten deele inde vryheyt/ ende ten deele tuſſchen de vryheydt ende 't Caſteel/ beginnende hoſtiliteyt.

Het Eſquadron vercrijgen hulpe by Prince Mauritz.

Die van het Eſquadron (ſo ſy hun noemdē) ſonden terſtondt aen Pr. Mauritz om hulpe/ dat hun den 27 Julij eens deels toe-gheſeydt werdt/ ende daer-op quamen den 29 Julij de Ghedeputeerde van't Eſquadron in s'Graven-haghe/ ende worden op haer verſoeck den ſelven avont reſolutie gheſonden; daer op den eerſten Auguſti het Eſquadron hun antwoorde op ſont/ te weten:

Conditien dat accoort tuſſchen Pr. Mauritz eñ 't Eſquadron/ den eerſten Auguſti.

Dat ſy te vreden waeren Eedt te doen aen Pr. Mauritz/ ende te beloven met hem/ eñ voor hem tegen zynen vyant met allen yver te vechten/ ende ſoo den vyandt vluchte/ ſouden ſy den ſelven helpen vervolghen ende verſlaen: met conditie/ indien den vyandt gheſlaghen werde/ ende daer door een generale revolte geſchiede/ dat dan de Vereenighde Staten haer-lieden ſouden doen betalen uyt de Landen die nu onder de Eertzhertoghen waren.

Dat ſy niet gehouden wilden zijn in't quartier verdrach/ noopende de Crijghs-ghevanghenen/ ghemaeckt.

Voorts dat ſy tot gheen ander exploiten ofte belegheringhen ſouden worden ghebruyckt/ ſonder nieu contract.

Eyndelijck dat ſy niet en begeerden te gaen over de Zee/ etc.

Volghende deſen contracte/ quam 't Leger van Pr. Mauritz vaſt by een den 2/ 3 eñ 5 Auguſti ontrent Geertruydenberghe: ende Graef Frederick binnen den ſelven tyde begonſte zijn approchen voor Hoochſtraten/ plantende 't geſchut/ ende beſchadichde daer-mede ſoo veel hy conde dien van't Caſteel/ mits ſy geen geſchut binnen hadden.

Pr. Mauritz met Graef Willem van Naſſouwen/ waeren den 5 Auguſti mede binnen Geertruyden-bergh gecomē/ als daer ten ſelvē dage/ by eenich miſ verſtant/ een beroerte was op-geſtaen tuſſchen het Enghels eñ Franſoys Crijghs-volck vant regimēt vandē Heere van Bethune/ al-waer verſcheyden perſoonen doot bleven/ ende dē Heere van Bethune/ die onverdachtelijck hem ſelven onder die Engelſen ghewo rpen hadde/ ter doodt toe ghequetſt werde/ doch werde ten leſten by Pr. Mauritz ende andere

dere toe-loopende/geſliſt ende gheſcheyden.

Den 7 Auguſti is Prince Mauritz vroegh van Geertruyden-bergh met zynen Leger opghetoghen/ende comen logeren tot Gilſen/daer de reſte van zijn Ruyterie hem by-quam / ende vont daer de troupen vant Eſquadron ofte gemutineerde/die ſterck warē 15 hondert te voete ende 11 hondert te peerde/ alle ſeer frap ende uyt-gheleſen volck. Pr. Mauritz was ſterck 9500 te voete ende 3 duyſent te peerde/ te ſamē 11 duyſent te voete / ende meer dan 4 duyſent te peerde: hadde noch by hem 12 halve canons met zijn toe-behoorten.

Pr. Mauritz ontſet het Caſteel van Hoochſtraten: Eertzhertoghs Leger vertreckende onder Graef Frederick.

Den 8 Auguſti Legerde hem Pr. Mauritz op de Heyde aen een beecxken/tuſſchen Balen ende Hoochſtraten / op een half myle nae zijn vyants trencheen: daer tegen Graef Frederick uyt zynen Legher uyt-ſondt ontrent duyſent peerden om te ſchermutſeren/ die Pr. Mauritz dede bejegenen over het voorſz. beecxken mette ghemutineerde.

Sanderdaeghs den 9 Auguſti trock Prince Mauritz met zijn Leger over 'tvoorſz. beecxken;daer teghen hadde Graef Frederick eenen Wagenborgh gheſlagen ende geſchut geplant/ ſendende weder Ruyteren uyt / om Pr. Mauritz volck ſchermutſerende onder zijn gheſchut te brenghen/dan daer en wert niet anders uytgherecht.

Noch voor den midder-nacht begon Graef Frederick zijn bagagie wech te ſenden/ uyt vreeſe dat hem het nootelijck toe-voer van zynen Legher ſoude moghen benomen worden; ende daer-op dede hy volghen het geſchut ende wagenen / door de langhe ende holle ſtrate van Hoochſtraten/ende hy ſelve volchde met alle de troupen/ behoudende zijn wachte tegen Mauritz Legher/wel tot byde 6 uren ſanderdaechs ſmorghens den 10 Auguſti;die van't vertreck/ door het af-halen vander wachte/ eerſt de wete creghen; daer-op dede hy zynen Leger ghereet maken om te volghen.

Den Heer van Rhoſne wort voor Hoochſtraten verſlaghen.

De ghemutineerde in't Caſteel van Hoochſtraten vielen vroech uyt op de achterſte / daer ſy den jongen Heer van Rhoſne voorſz. doende de retraitte/doodt-ſloegen. Deſen jongen Heere wert by Pr. Mauritz/alſo hy volchde/dootligghende bekent/ ende voor een goet Crijghsman beclaecht/want hy hadde te voren in Hollandt ghevangen gheleghen ; dies dede hy hem eerlijck kiſten/teghen den danck vande ghemutineerde/ende met eē Trompette by zijn vrienden voeren/om ter eeren te begraven.

Eer Pr. Mauritz Legher conde in ordre comen/was des Eertzhertoghs Legher al verre vooren/meeſt de voorſz. holle ſtrate gepaſſeert; dies ſondt terſtondt diverſche Ruyteren naer/ die hunnen vyant op de Heyde vonden/ in goede ordonnantien marcherende na S. Lenarts toe: Dies Mauritz Ruyteren meeſt endeel mede de holle ſtrate gepaſſeert zijnde / hebben des Eertzhertoghs volck ſoo hart aengedrongen/ dat ſy ſtille moeſten ſtaen / ende hun het hooft bieden : maer alſoo den Prince Mauritz zyn voet-volck ſoo haeſt niet door de voorſz. holle ſtrate van Hoochſtraten conde brenghen/mits die ſeer langh ende vuyl was/ ende dat het dien dach uytnemende ſeer regende/ blicxemde ende donderde/ ſoo en vont hy niet geraden met zijn Cavallerie alleene des Eertzhertoghs Leger te chargerē/die in goede ſlagh-ordre ſtont/ende alle zijn Ruyterie aende handt hadde/ ende wel verſien met gheſchut / dat hem noch ontbrack.

Eertzhertoghs Leger treckt te rugghe ſo gheſchickteliicken/dat Pr. Mauritz dit niet dorſte aentaſtē.

Des Eertz-hertoghs Velt-overſten Graef Frederick/met Don Loijs de Velaſco/ merckende dattet Pr. Mauritz niet wilde avontueren/namen die occaſie waer / ende togen al ſoetelijck voort in ſlagh-ordre tot een ander holle ſtrate/gaende nae S. Lenarts / ende dat al eer het voet-volck van Mauritz conde op de Heyde comen / alſoo dat ſy den ſlagh wel gheresolveert ontquamen.

Die van't Eſquadron waren ende betoonden hun ſeer furieus / ende hadden geerne den ſlagh geavontuert:maer Pr. Mauritz en wilde in die quade conſtitutie van zijn ſaken/ zijn geluck op het onſeker niet haſarderē/om dat hem dochte dat het aen-ſien ende contenantie van des Eertzhertoghs Leger ſoodanich was/dat ſy met goede ordre ſouden ghevochten hebben. Ende alſoo dat Spaenſch Legher wegh gheraeckt zijnde/keerde Prince Mauritz weder te rugghe nae Hoochſtraten/ ende Legherde hem tot Minderhout / hebbende die van't Eſquadron van het belegh bevrijt. Ende nae dit ontſet ſoo reedt hy met ſes ofte ſeven vande zynen onder de gemutineerde ofte Eſquadrons hoop/ daer ſy alle hun ſeer over verwonderden / om dat hy hem-ſelven alſoo onder haer-lieden dorſte betrouwen;hy gaffe de handt/groete de aenſienſte/ende daer-mede ghewan hy haer herten tot hem-waerts ; ſy deden hem groote feeſte aen/ende brochten hem weder in zijn Legher.

Pr. Mauritz betrout hem onder de gemutineerde.

Pr. Mauritz nae dit ſucces was geſint met deſe occaſie voor s'Hertoghen-boſch te vallen/ om dat daer geen vreemt garniſoen noch Gouverneur binnen was:maer overmits hy gheen reſolutie ofte laſt der Staten generael daer toe hadde/ſo ſchreef hy terſtont dē 10 Aug. aen haer lieden daer over zijn voornemen: die hem den 11 Auguſti daer op antwoorden / 'tſelfde niet goet en vondē/om dat des Eertzhertoghs Leger noch daer by een was / ende dat het te vele coſten ſoude ; ende mede dat-men die van Zeelandt moeſte contentement gevē om in Vlaenderen te vallen/ daer-omme ſoude nae Bergen treckē:dan daer na/ op vorder ſchryven/ſtelden ſy 'tſelfde in zijn diſcretie / daer-mede dat acht daghen tyts verliep: ende des Eertz-hertoghs volck wonnen daer-mede tijdt/om op heur ſaken te letten / ende die al-omme te redreſſeren. Immers nae-de acht dagen begon Pr. Mauritz te marcheren nae s'Hertoghen-boſch/daer hy den 19 Auguſti voor quam: ende niet tegenſtaende hy wel dochte dat zynen vyandt in ſoo veel daghen weder moet ſoude gheſchept hebben/ende hem op de hielen volghen/ ſo vont hy 'tſelfde nochtans gheraden / om zynen vyandt voorts den gheheelen Somer in Brabandt te houden/ende alſoo den Winter te winnen/ende ſoo grooten macht/ende zijns vyants voor-nemen te beletten van over Rhijn te trecken / ofte yet aen te taſten / daer-mede de Vereenighde Landen totte defenſive ſouden ghenootſaeckt werden op hun eyghen Landt / tot ruine ende verderf van dien.

Pr. Mauritz die treckt voor s'Hertogenboſch.

Daeromme is hy tot Vucht gecomen / ende terſtondt dapper zijn Legher doen beſchanſen: dan ghelijck hy ghevreeſt hadde iſſet ghebeurt/ dat des Eertzhertoghs Legher hem was ghevolght/ ende legerde den 21 Auguſti tot Dougen/Geſter ende Schindel Dorpen/in-nemende terſtont Eickendonck ende Hintem / om die zyde vande Stadt open te houdē/ daer hy hem beſchanſte.

Eertzhertoghs Leger volght Pr. Mauritz.

Ende hoe wel claerlijck genoech te ſien was dat Pr. Mauritz voor deſe Stadt niet byſonders ſoude connen proſpteren / om dat ſy niet conde beſloten / veel min ghewonnen worden/ ende dat indien mē daer lange voor bleef/ ſoude

Redenen waeromme beyde de Leghers hun voor s'Hertogen-boſch hielden.

veroorſaken dat die van binnen ſouden moeten garniſoen in-nemen/ ende alle hunne plaetſen/ die ſy noch ront-omme hadden/ difficijl ende ſwaer te beſchermen maecken. Nochtans om den Somer te paſſeren/ eñ den ſtercken vyant/ die ontrent deſen tijdt noch vier duyſent Italianen in Nederlant creech/ in Brabant te houden/ ende vandẽ Rhijn af te keeren/ ende aldaer op de defentie niet ghedwongen te worden/ ſoo den Eertz-hertogh wat anders voor-name/ alſooſe wel gheresolveert hadden: Soo hebben de Vereenighde Landen voor haer ſakẽ dienſtlijck ghevonden/ liever ſonder hope van winſte daer te blyven ligghen op de offenſive / dan in Bommelerweert ofte ander plaetſen op de defenſive / ende over ſulcx liever den vyandt daer te houden/ dan op te breken op't onſeker; Waer over de Staten generael reſolveerden de by-legheringhe te continueren tot inden Winter/ alſoo ſy deden tot den 5 November toe.

Den Eertz-hertogh en conde zynen Leger van daer niet trecken ſonder merckelijck verlies vander Stadt; want hem meer-maels geweygert was garniſoen inde Stadt te leggen: die vander Stadt hem ſegghende/ hy ſoude haren vyandt daer van houden/ ſlaen/ ofte dwinghen te vertrecken/ ende ſy ſouden hare Stadt wel bewaren.

Hier over ſoo begroeven hun beyde de partyen wel vaſte met ſchanſen eñ redouten/ d'een nae de Stadt toe / d'ander nae zijn wederpartyen Legher. Graef Frederick maeckte een ſterckte/ de Sterre-ſchanſe genoemt/ van waer hy ſeer wel conde ſchietẽ int quartier vã Graef Erneſt van Naſſou; diens Artillerie (ligghende tot groot Pettelaer) daer dapper tegen ſchoot/ ende ſo hiel hem een yegelijck op zijn voordeel.

Marquis de la Bella een ſchanſe buyten de Stadt makende/ wert van Mauritz verſlaghen/ den eerſten September.

Daer en zijn voorder boven 2 ofte 3 acten/ verhalens weert/ niet gheſchiet; Als onder ander den eerſten Septembris / metten doncker ſoo trock uyt des Eertz-hertoghs Leger den Marquis della Bella/ Broeder vanden Prince d'Avellino/ met ontrent 3500 mannen/ gecoren uyt alle de Regimenten/ ſtille ſonder trommelſlagh ofte vendelen door de Stadt ende buyten omme/ buytẽ de S. Jans poorte/ ende namen inne al-daer een hoochde ofte plaetſe/ genoemt Treut (d'welck ſeer wel ghelegen was om af te ſnyden ende te beletten den gheheelen toe-voer van't Legher hunder vyanden/ dat hun quam van Hemert over Vliemen) daer hy hem terſtondt beſchanſte met menighte van faſſinen ofte mutſaerden mede ghebrocht/ ende met eerde; waer van Pr. Mauritz eerſt nae middernacht onder-richt wert/ die terſtont met haeſte alle zynen Legher in Wapen dede comen ende allarm maken/ ende met hem nemende ontrent 2 duyſent mannen te voete/ Enghelſche/ Franſche/ Schotten ende andere / ende meer te voete ende te peerde belaſt hem te volghen; is ghecomen by het retrenchemẽt/ dat bycans eẽ mans lengte hoogh ghebrocht was / ende is daer van drie zyden met alle gewelt opgevallen/ ontrent een ure voor-den dage: die vande ſchanſe zijnde Spaengiaerden/ Italianen ende Duytſchen/ deden alle teghen-weer om de plaetſe wel te bewaren: maer nae het ghevecht van ontrent een cleyne ure/ hebben die van binnen beginnen te beſwijcken / ende de vlucht te nemen nae de Stadt/ daer de poorten gheſloten waren/ ſo dat daer door doodt-bleven wel ontrent de 400/ eñ wel 200 ghevanghenen / waer onder ſelve de Marquis de la Bella/ die zijnde ſeer ghequetſt/ terſtont daer nae is geſtorven: daer bleef mede een vermaert Capiteyn Ruck / met meer andere Capiteynen ende Bevel-hebberen ; onder de ghevangheven was den Overſten Lieutenant van Hachicourts Regiment / genoemt Bly-leven / met noch 3 Capiteynen ende andere Officieren. Van Pr. Mauritz weghen bleven daer ontrent 40 doodt/ ende over de 100 ghequetſt: Den Enghelſchen Colonel S^{r}. Horatio Veere droech hem al-daer ſeer manlijck; de voorſz. ſchanſe dede Pr. Mauritz voorts opmaken/ in ofte onder de genade van't geſchut der Stadt/ ende gaf die dien van't Eſquadron te bewaren.

Den dooden Marquis de la Bella/ ſont Pr. Mauritz ſlechtelijck in't deckſel van een peert met een trompette nae-de Stadt/ dat die vander Stadt ſeer verachtelijck dochte ; dan de trompette hadde laſt dat te verantwoorden/ aen-ſegghende/ hoe dat hy haer te voren geſonden hadde ſeer eerlijck het Lichaem van-den jonghen Heere van Rhoſne/ ende dat ſy ſeer onweerdelijcken ende onbeleefdelijcken dat van zynen trompetter aenveert haddẽ/ dies ſouden ſy leeren beleeftheyt erkennen.

Voor Ooſtende het quartier gebrokẽ/ moeſten 12 ghevangens by loten opgehanghen worden.

Alſoo Graef Fredrick een trompetter ſont/ om volghende 'tquartier de gevangenen te loſſen/ heeft Pr. Mauritz hem gheantwoort; dat hy verwittight was/ hoe dat ſy in Vlaenderen voor Ooſtende ſeer moordadelijcken gehandelt hadden met eenighe van't volck / van Graef Ernſt van Naſſouwen Regiment / hebbende ſchip-breucke gheleden/ doende crancken/ ghewonden ende andere op-hanghen; daer-omme liet hy haer weten dat hyer eerſt een deel van deſe ghevanghenen ſoude laten op-hangen/ tot vergheldinghe van't voor-verhaelde/ ende dat ſy voorder ſouden ghedencken/ by al-dien ſy by henlieden eenen vanden zynen op-hinghen/ hy ſoude daer teghen twee doen op-hanghen.

Lex talionis

Sanderdaeghs/ zijnde den 16 Septembris/ is den geweldigen Provooſt van't Leger ghesonden by deſe 200 ghevanghenen / de Bevelhebberen uytgheſteken/ met ſoo veel briefkens alſſer ghevanghenen waren/ ende uyt die opgerolde moeſt elcke ghevangen een trecken; maer daer waren 12 briefkens daer galghen op ſtonden/ ende ſulcke als die trocken ofte ghevallen ſouden/ ſouden moeten hangen / om hun vyanden te doen quartier onderhouden: alſo werden ſanderdaeghs die 12 tot hunnen grooten ongheluck op-ghehanghen/ in't gheſichte van die vander Stadt: dan een vande 12 heeft ghenade vercreghen / verbeden zijnde door een jonghe Dochter/ overmits zijn jonckheyt ende andere redenen; deerlijcke vruchten des Crijghs.

Den 9 September alſo des Eertzhertoghs Legher meer-maels provande ende nootdruſt ghebreck hadden / hebben die vande ſtadt hun dat gheweygert/ ten ware ſy hun weder Coren daer teghen inde Stadt ſonden.

Daer en ghebuerde daghelijcx niet by-ſonders/ dan ſchieten d'een tegen d'ander met grof gheſchut/ waer door den 3 October gheſchoten werdẽ den Marquis Malaſpina/ eñ den Heere vanden Tempel/ als volght.

De Heere van Tempel met Marquis Malaſpina gevangẽ/ werden t'ſamen uyt s'Hertogen-boſch de beenen afgeſchoten.

Deſen Marquis Malaſpina was gevangen gheworden den 28 September / van die van't Eſquadron in't Landt van Cuyck / comende vanden Eertzhertoghe tot Venlo / om nae het Leger te ryden; aldus by die van't Eſquadron in't Legher voor s'Hertogen-boſch gebrocht/ ende den 3 Octobris hebbende metten Heere vanden Tempel ende Corbeque ten middaghe by Pr. Mauritz te gaſte gheweeſt/ ende wederkeerende nae Vliemen / het quartier daer die van't Eſquadron lagen/ ſo zijn beyde deſe twee Heeren / neffens den anderen rydende op den wegh nae Deuteren / de beenen af-gheſchoten van eenen cogel/vande Stadts-poorte comende/die trefte de vier beenē door beyde de buycken van hun peerden / welcke peerden beyde doodt bleven: Den Heere vanden Tempel/ Corbeque/etc. ſtorf noch ten ſelven daghe; den Marquis die behielt 'tleven / de voeten af zijnde/leerde op ſteltkens gaen.

Tempel ſterft eñ begraven: du Boys wert Preſident des Crijghs raet in zijn plaetſe.

Den Heer van-den Tempel werdt ſeer beclaecht van alle man / was een oudt ervaeren Crijghs-man ende cloeck Edelman/ende was Preſident vanden Crijghs-raet; hy hadde over de 30 Jaeren die Landen ghedient / werdt tot Heuſden den 20 Octobris begraven met groote pompe / het Lijck verſelſchapt van Prince Mauritz/den Grave Willem van Naſſou/den Vorſt van Anhalt ende 'tgantſche Hof. In zijn ſtede wert Preſident van-den Crijghs-raet gecooren den Ritmeeſter du Bois / ofte Warner van Houte uyt Brabant.

Den vierdē Octobris quam den Eertſ-hertogh ſelve in't Legher voor de Stadt/ende mede inde ſtadt van s'Hertogenboſch/ altijt practiſerende om garniſoen daer binnē te brengen. Den 6 Octobris ſiende dat tot Deuteren noch maer een kleyn retrenchement was / dochte in zijn ghemoet / dat ſelvighe Schanſken Prince Mauritz af te nemen / om daer mede af te ſnyden den toe-voer vā de victualie vā zijn vyants Legher.

Eertzhertogh ghecomen int Legher/ tracht een ſchanſken inne te nemē te vergheefs/ den 4 Octob.

Den 13 Octobris heeft zijn Hoocheydt ſavonts ſeer veel voet-volcks in de ſtadt doen comen/ende als het nu duyſter was/is daer mede ghetoghen buyten S. Jans poorte/daer hy op een hooghde inder haeſt een batterye dede maken/ende ſes ſtucken geſchuts al-daer planten/ ende in een water dat breedt ende moerachtigh was/ ligghende tuſſchen de poorte ende het retrenchement van Deuteren/ dede hy veel pleyten brenghen ende met Crijghſ-volck vullen/ om daer-mede over te varen/eñ 'tſelfde retrenchement dat niet ſterck was gemaeckt/ dan teghen muſquet-ſcheut/in te nemen.

Den 14 Octobris voor den dage dede hy eenen allarm maken by nieu Peerlaer/om Prince Maurits derwaerts te locken ; maer overmits die van Deuteren een vier-teecken deden/ is Pr. Maurits ſelve met eenige hoopen volcx derwaerts ghetrocken/ ende mettet op-comen vanden dage/ontdecte hy't/ eer hy daer quam/ des voorſz. Eertſ-hertoghs batterye / die terſtondt dapper eñ in furie op het retrenchement begoſte te ſchieten/daer dat alle de ſcheuten van vooren achter door vloghen/in voeghen dat de Wachte hun moeſten in de aerde begraven om vry te weſen: Prince Maurits ginck ligghen achter inde hoochten / dichte by het retrenchement/ende dede drie Velt-ſtucken halen/ eñ die teghen zynen vyant planten: maer eer die ghehaelt ende gereet waren/hadde den Eertz-hertogh al 176 ſcheuten ghedaen / ende 't Schanſken gants verplettert: Doch ſo Prince Maurits met zijn 3 ſtucken begoſt mede te ſchieten/ creegh des Eertz-hertoghs volck den ſchrick in't lijf/ende liepen al uyt de pleyten wegh/ met ſoo groote confuſie / dat zy 'tgeſchut ende alles watter was verlieten / d'welck Pr. Maurits wel ſoude bekomen hebben/indien 'tmoras dat niet belet hadde; dies daer naer des Eertſ-hertoghs volck haelden inder haeſt het gheſchut noch wegh; dan Pr. Mauritz volck ten leſten paſſerende de moraſſchen / haelden de coghels/ balcken/plancken/ horden ende ſchans-korven wegh / daer mede zy het Schanſken van Deuteren weder-omme repareerden / oock teghen 'tgrof geſchut/ende dat was de uyt-comſte van des Eertſ-hertoghs eyghen aen-ſlagh.

Alſoo nu deſe twee Legers d'een den anderen niet veel ſchaden en conden aen-doen/ ſoo heeft den Eertſ-hertogh onder't deckſel van aenſlagen te doen/inde ſtadt doen comen ontrent drie duyſent mannē/ ende daer binnen doen logeren teghen den danck vande Borgherye/die riepen dat het tegen zijn belofte ware/etc. dan vermeeſtert zijnde moeſten ſwichten/mits eenige daer over gheſtraft werden.

Beyde de Legers voor s'Hertogenboſch brekē op in Nov.

Den vijfden Novembris / als het nu Winter ghewordden was / ſtelde Pr. Maurits zyn Legher in ſlach-ordene / ende verliet alle zijn wercken voor de Stadt met goede orderē d'een nae d'andere/in voegen dat hy op den middach bycans een kleyn myle vande Stadt was ghetrocken/ende ginck legheren aen den Cuyckſen hoeck op't vlacke Velt / om te beſien ofte den Eertſ-hertogh hem ſoude derven volgen / daer hy bleef ligghen den gheheelen 6 Novembris; dan den ſelvē nacht begoſt des Eertſ-hertoghs Legher mede op te breken/eñ quam den 7 November tot Helmont/van daer trockē de Kempen inne/dien ſcheydende om te Winteren; desghelijcks den 7 voorſz. broght Pr. Maurits nae het huys te Hemert zynen Legher/daer hy op-brack/elck treckende nae zijn garniſoenen.

De Vereenichde Landen tracteerē met het Eſquadron/ die ghevende de ſtadt van Grave/ den eerſten November.

Duerende den tijdt dat deſe Leghers voor s'Hertoghenboſch laghen/ſoo zijnder vele ſware diſputen ghevallen tuſſchen de Staten der Vereenighde Landen/ende het Eſquadron/Eletto ende Raet: nae veel debaten hebben gheaccordeert het Eſquadron in te ruymen de ſtadt vanden Grave/eñ dat zy ſouden ſtellen in handen van Pr. Maurits/Hoochſtraten; hoe-wel 'tſelfde velen vreemt ende ſorghelijck dochte/dan achten het bequamer dan Rijn-berck/daer mede ſeer ghelievende de Rijnſche ende Weſtphaliſche Landen ende Gheeſtelijckheydt/ die hun ſeer vreeſden. Dit Contract werdt beſloten in't Velt-legher voor s'Hertoghenboſch tot Vught/den eerſten Novembris 1603.

De artijckelen beſtonden voor't eerſte / dat het Eſquadron ſoude inde ſtadt Grave treckē/ ende mogen inhouden een jaer/ſo dat der Landen Crijghſ-volck daer vry paſſagie hebben ſouden t'allen tyden/dagh ende nacht.

Articulen vant contract.

Die van't Eſquadron/den Eletto eñ Raedt/ ſouden den Staten eñ Pr. Maurits Eedt doē/ dat zy den Coningh van Spaengien ende de Eertſ-hertoghen ſullen bekryghen/ ſoo langhe zy niet gereconcilieert en ſullen zijn; ſouden mede over alle Rievierē ende paſſagien vryen pas hebben/ſooſe binnen't jaer niet en verdroeghen mette Eertſ-hertoghen / ende ſouden nae't eerſte jaer moghen handelen voor langher tijdt.

Soo Pr. Mauritz daer en tuſſchen eenighen aenſlagh voor-name/ ſy daer van verwittight zijnde/ſoudē met gelijck getal hem dienen/ ofte in zijn abſentie de Heerē Graven/ als Willem/ Hendrick/ Ernſt ende Lodewijck van Naſſouwen / ende dat op eyghen coſten met alle hun macht ; behalven eenige 800 vanden haren/die ſy ſouden laten in haer garniſoen: ſoo den tocht langer duerde/ſoudē de Staten hun onderhout beſorghen/ ende over de vrye buyten ſoudenſe accorderen: ſy ſouden hunnen Leger apart hebben/ende ſouden tot geen graven ofte ſtormen ghedwonghen worden / dan tot eyghen beweeren.

Soo de Stadt Grave belegert werde / ſouden die beſchermen / aenveerdende alle garniſoen dat by Pr. Mauritz nootlick bevondē ſoude werden.

Mette Eertzhertogen gheaccordeert zijnde/ ſouden ſy de Stadt weder reſtitueren alſoo ſy die ontfanghen hadden/ nae-latende alle amunitie/hutten/etc.

In 15 daghen nae-de reconciliatie metten Eertz-hertogh/ſouden ſy de Landen geē Oorloge aen-doen: ende inde Stadt Grave ſouden ſy niet handelen/ dan met weten vanden Gouverneur eñ Magiſtraet / die oock het Wachtwoort gheven ſouden.

Ende dat ſy mede mette Eertzhertogen niet en ſouden handelen/dan met weten vande ghedeputeerde van-de Staten/ op verbeurte van alle benefitien hun verleent.

Souden gheen contributien mogen eyſchen vande Vereenighde Landen / Steden eñ Dorpen hun behoorich: oock ghene van-de plaetſen die den huyſe van Naſſouwen toebehoorende zijn.

Soo de regeringhe der Staten oock goetdochte voor de Grave een ander in plaetſe te geven / ſouden ſy dat moeten conſenteren: ſouden mede 8 Gyſelaers gheven / van elcke natie twee/ nae Staten eñ Prince Mauritz goetduncken/ diemen ſal moghen veranderen/ende ſullen al-omme wel ghetracteert worden.

Sullen hun mede met de Stadt Grave niet bemoeyen/noch der Burgheren huyſen laſtich vallen/ende als andere geforriert worden; dan alleen voor 100 te voete ende 300 peerden: de andere ſullen hun inde herberghen ſtellen/ ende met hutten behelpen; haer onthoudende mede van des Stadts amunitie.

Sy ſouden hun mede niet moeyen mette Religie binnen de Stadt / maer haer eyghen ghebruycken.

Souden vry weſen vande laſten van impoſten/excyſen/etc. ſo wel inde Stadt als in't Legher.

Sy ſouden oock geen belet doen de Ontfanghers vande Staten middelen tot d'Oorloge/ maer die eer helpen ende by-ſtaen.

De Steden ende plaetſen onder't Roomſche Keyſerrijck gheleghen/ſullen ſy gheen ghewelt aen-doen; deſgelijcx op den Rhijn-ſtroom/noch den ghewoonlijcken Coophandel te Water ofte te Lande becommeren.

Soo het ghebuerde dat ſy vanden Coningh van Spaengien / noch vande Eertzhertoghen gheen betalinghe cryghende/ ſy met behulp der Vereenighde Landen/van ander Landen haer betalinghe vercreghen / wilden de Staten/ dat het een yeghelijck dan vry ſoude weſen/ te dienen waer't hun ſoude goet-duncken/ elcken een behoorlijcke paſpoort ende ghetuychheniſſe ghevende.

Soo haeſt ſy de Grave ſouden weder-leveren/beloofden de Staten het Slot van Hoochſtraten mede vry over te leveren/ ten waere dat het vande Spaenſche daer en tuſſchen met gewelt ofte anderſins hun afghenomen werde.

Der Staten Crijghs-volck met haer te ſamen om contributie ofte buyt uyt-treckende/ ſoo ſoude het een derde-part van-den buyt het Staten Crijghs-volck toe-comen/ende de contributie het Eſquadron blyven: ſoo ſy alleene ginghen/ſoude't haer alle blyven / ſo ghelijckelijck/ghelijck deelen.

Dit contract moeſte van weder-zyden beſworen worden / wel te onderhouden op lijfſtraffe. Den ſelven Eedt ſouden mede ghehouden zijn te doen/ alle die hun naemaels by haer ſouden voeghen.

Dien van't Eſquadron wordt de ſtadt Grave voor Hoochſtraten ingelevert.

Dit alſo beſworen den eerſten Novembris tot Vucht in't Legher/ſoo heeft den Pr. Mauritz Hoochſtraten van haer inghenomen/ ende die van't Eſquadron zijn ghelijckelijck na den Grave getrocken/ daer Pr. Mauritz dede maken een groot retrenchement ofte begravinge/ eñ daer binnen hutten bouwē/ dat veel duyſendē coſten; dan was op eē te lege plaetſe qualick ghebout/ſoo dat t'elcke reyſe van hooghe Wateren nat ſtonde/ dies de Boeren tuſſchen dē Maſe eñ Wale die Ruyteren meeſt moeſten logeren/want ſy waren wel ſterck 1500 peerden ende 2 duyſent te voete / ende conden noch 500 te voete altemets op eenen toght te peerde ſetten. Pr. Mauritz hielt inden Grave noch het Caſteelken beſet.

Den Eertz-hertoge hebbende hier ende daer eenighe vande ghemutineerde gevangen becomen/heeft die ghedreycht te hanghen/volgende zijn Placcaet ofte proſcriptie: Dan die van't Eſquadron hebben hem terſtondt laten weten/ ſoo hy beſtonde zijn volck op te hangen/ ſy ſouden hem volghen ende nae-doen / beginnende aende hooghſte/meynende den Marquis Malaſpina ende andere.

Verhaelt hebbende wat inde Nederlantſche Oorloghe dit Jaer paſſeerde/ ſullen wederomme van Enghelandt ende de gebuerlanden wat verhalen.

Jacob den Coning van Engelandt wordt met zijn Conninginne ghecroont.

In Engelant is den Coning Jacob met zijn Coninginne Anna vā Denemarcken tot Weſtmunſter by Londen ghecroont gheweeſt / niet groote oude Ceremonien / als in verſcheyden Boecken te leſen is / den 4 Auguſti / nae onſen ſtijl / ofte nae den ouden Enghelſchen ſtijl den 25 July op S. Jacobs dach: ghecroont zijnde/ is corts vertrocken uyt Londen met alle zijn Hof-gheſin/weſt-waerts nae Wincheſter ende Saleſ burry: deſghelijcx zijn mede de Gheſanten van Coninghen ende Vorſten verreyſt om de groote Peſtilentie regnerende deſen Somer inde Stadt Londen/die van Mey begon/ ende duerende tot in December / ſoo datter ſommighe weecken bevonden werden / datter 2800/ 3000 ende 3300 menſchen in een weecke daer begraven werden/daer nochtans het principale volck uyt gevlucht was: Immers daer ſtorven dien Somer boven 34 duyſent menſchen/ ende dat gheheel Jaer vanden eenen Kerſ dach totten anderen boven de 38 duyſent in Londen/ende de aengehechte voor-ſteden rekenende 34 duyſent van Peſte / ende maer 4 duyſent van ander ſieckten. Daer waren bevonden dat Jaer kinderen ghedoopt 4789/ want daer van ſeer nauwe rekeninghe ghehouden wordt/ende alle weecke aende Magiſtraet over-ghebrocht. Als gheen extraordinarie ſieckten regeren/ſterven daer in Londen ontrent de 4 duyſent menſchen gemeynlijck min dan daer geboren worden.

Peſtilentie tot Londen/ daer dat 34 duyſent menſchen van ſtorven.

Deſe Peſte was wel een derdedeel grooter dan een Peſte over 40 Jaer/Anno 1563 / ende een ander Peſte 10 Jaren te voren/Anno 1593/ de helft grooter: de Stadt Londen zijnde ſeer tot Peſte onderworpen/daer op hebbende ghene/ofte ſeer cleyne policie/ ende den ghemeynen man ſchouwen die beſmettinghe ſeer luttel.

Venetia en Londen ſeer nae even volck-rijck.

Van Venegien worde van dit Jaer 1603 gereporteert/dat al-daer geſtorven warē 5586 perſoonen/waer onder gheweeſt zijn 92 Turcken ende Joden. Waer by ſeer naer is af te meten dat Venetia ende Londen by-cans van eenen weſen/eñ ghelijck zijn van volcke/inwoonders ofte volck-rijckheyt.

Wy hebben int voorgaende Boeck verhaelt hoe dat den Grave Enno van Embden/ ofte Ooſt-vrieſlant / in queſtie ſtont met de Stadt

Embden/

1603. Embden; daer over is hy in dit Jaer 1603 in perſoone ghetrocken in Hollant/ by-de Staten der vereenichde Landen in Meerte; Al-waer over het verſchil tuſſchen hem ende de Stadt van weder-zyden is ghedebatteert/ ende ten leſten door tuſſchen-ſpreken vande Heeren Staten inden Graven-haghe/ van weder-ſyden beſloten/ ende deſe 15 Articulen opgerecht/ gedateert den 8 April/ 1603.

Het Verdrach- ſe verdragh tuſſchen dē Grave Enno vā Ooſtvrieſlāt/ etc. eñ de ſtadt Embden.

1. Inden eerſten ſullen alle Offentien verbale/ ende ſchriftelijcke injurien/ principalijck in die ſchriften/ die welcke duerende deſe troublen/ directelijck ofte indirecktelijck uyt-ghegheven zijn: Item/ alle miſ daden/ beſchuldichedē/ ende generalijck alle weghen van feyten ende datelijcke wercken ghedaen/ geſchiet eñ volbracht ter oorſaken van die teghenwoordige gheſchillen/ veranderingen/ beroerten/ Crijghs-weſen ende Oorloghe/ tot wat plaetſen/ ende in wat plaetſen/ ende in wat manieren dattet ſy/ ſo in't generael als particulier/ zijn ende blyven vergeten; die injurien hier-mede gerenonceert/ op-ghegheven/ ende alles gheacht als niet gheſchiet ofte toe-gecomen; ſulcx dat ter ſaken van dien/ nochte om eenighe gheſchiede beſchadicheden/ of gheepſchte/ op-gheheven/ op-gebeurde ende geexecuteerde contributien/ hueren/ hooftſchattinghen (daer van gheen obligatien zijn ghegeven) appendentien ende dependentien van dien gheen vermanen/ moleſtatie/ quellinge ofte onderſoeck nimmermeer tot eenige dagen nochte plaetſe/ jeghens yemant ghedaen ſal mogen wordē: ende ſullen over ſulcx mede ceſſeerē ende ghehouden worden als onvercreghen ende ongedaen die Mandaten/ ende executorialen vande Keyſerlijcke Majeſteyt jeghens die Stadt Embden/ den veertighen/ twintich mannen/ eñ andere van-de Borgheren ende Inwoonderen vercreghen/ metten ghevolghe ende aencleven van dien: behoudelijck dat Burghemeeſteren ende Raedt zyne Ghenade van-de civile actien daer-inne gheroert/ ende by dat verdrach niet geaccordeert/ behoorlijc ende rechtmatich contentement ſullen doen/ by vrientlijck verdragh/ binnen den tijt van 3 maenden naeſt-comende; ende ſoo alle ofte eenighe vande ſelve poincten binnen den ſelven tijdt niet verdraghen ſouden connen wordē/ ſal zyne Ghenade vry-ſtaen als dan/ dies aengaende/ het Mandaet vande Keyſerlijcke Majeſteyt van nieus te reaſſinneren/ *ſalvis exceptionibus & defentionibus* vā die van Embden.

2. Burghemeeſteren ende Raedt der Stadt Embden/ ſullen reſtitueren aen zyne Ghenade die huyſen plaetſen ende gheſchut/ gheduerende het Crijghs-weſen van zyne Ghenade vercreghen: mitſgaders de op-gebeurde hueren ende in-comſten van zyne Genade Domeynen ende goederen/ ende vande amunitions ende andere goederen/ ſo veel in weſen ende onder den Burghemeeſteren ende Raedt is. Van gelijcken ſal oock zyne Ghenade aen die van Embden reſtitueren 'tghene gheduerende den voorſz. tijdt aen gheſchut ende ontfanghen hueren/ ende incomſten van de Stadt Embdē/ eenſamentlijck den Burgeren ende Inwoonderen der ſelver/ van zyne Ghenade vercregen ende ontfangen/ ende vande amunitions ende andere goederē/ 'tghene vandē ſelven in weſen ende onder zyne Ghenade is.

3. Zyne Ghenade is te vreden dat de Stadt vā Embden niet en ſal weſen verobligeert uyte concordaten vādē Jare 99 in't collecte-werck daer inne gheroert/ nochte upten Lantſdaghſupt tot Aurich ghehouden/ inden Jare 1601/ in het upter-ſtede-ghelt/ ende inde ordre op-te adminiſtratien ende employ van des gemeene Landts van Ooſtvrieſlandts penningen: dies ſal van nieus in den naeſten Landtſdach van Ooſtvrieſlandt ghehandelt ende geſloten worden/ wat die van Embden in plaetſe vā het collecte-werck ende upter-ſtede-gelt ſullen hebben te contribueren/ ende de verſchryvinghe ende renverſen ſoo zyne Ghenade by tyden zyner regeringe opten naem vā Burgemeeſteren ende Raedt zijn ghegheven/ ſullen ceſſeren/ ende ghehouden werden als niet uyt-ghegheven; daer jeghens oock ceſſeren ſal alle 'tghene zyne Genade op ſulcke verſchryvingen ende renverſen die van Embden gheconſenteert ende toe-ghelaten heeft.

1603.

4. Die ghevanghens ende aen-ghehouden perſoonen ten weder-zyden ſullen los ende vry gelaten wordē/ ſonder eenich rantſoen te betalen: ende zyne Ghenade belooft te intercederen ende alle mogelijcke devoir te doē daer het behoort: dat de in-gheſetenen van Embden/ mitſgaders hare aen-gheſlagene ſchepen ende goederen/ die tot Duynkercken ende elders/ buyten-ſlandts aen-ghehouden ende ghevangen zijn/ vry uytgaē/ los gelaten eñ ontſlagen worden; ende dat in toe-comſtighe tyden alſulcke aenhoudinghe nae-blyven moghen/ ende niet meer en geſchieden.

5. Al het gene die van Embden in het verdrach van Delfſiel/ ende daer op ghevolchde Keyſerlijcke reſolutie is ghegheven/ belooft ende gheconſenteert/ ſal onderhouden worden/ uyt-ghenomen waer in by deſen tractate eenige veranderinghe ghedaen/ ofte anders geconditioneert wordt/ ende nae de ſelve ſullen die differentiale poincten daer-inne gheroert/ verſtaen worden.

6. De nominatie/ vocatie/ preſentatie/ collatie/ ende confirmatie der Predicanten ende Kercken-dienaren ſal geſchieden binnen der Stadt Embden/ naer uytwyſen het voorgemelte verdrach van Delfſiel/ met dien verſtaende ſoo die Heere Grave den tijdt van veerthien daghen differeerde de confirmatie te doen/ dat als dan die ghene die hem ſullen zijn voor-ghedraghen/ in haren dienſt ſullen mogen treden/ als oft ſy waren van zyne Ghenade geconfirmeert: ende die weder-aenſtellinge ouden *vetus*, ofte claſſicale vergaderinghe van Grietmer ende Embder Ampten/ ſal binnen Embden toe-ghelaten worden.

7. Zyne Ghenade accordeert ende is te vreden dat de veertigen tot Embden ſullen alle Jaers opten eerſten Januarij vier Burghemeeſteren ende acht Raden moghen verkieſen/ het ſy met continuatie ofte vernieuwinghe tot die bedieninghe des Magiſtraets der Stadt/ die ſy aenden Heere Grave ſullen preſenteren/ omme by zyne Ghenade/ ofte die gene ſoo in abſentie van zyne Genade laſt daer toe ſullen hebbē/ te worden opten ſevenden des ſelven Maents geconfirmeert/ ende ſullen gehouden zijn te doen den gewoonlijckē Eedt/ wel-verſtaende dat geduerēde het loopēde Jaer vā 1603: eñ voorts van Jare tot Jare die oude Magiſtraet ſal blyvē in bedieninge/ tot dat die confirmatie op dē ſevenden Januarij ſal weſen ghedaen/ ende daer zyne Ghenade de confirmatie niet en dede/ ſullen die ghekoſene perſoonen gehouden worden voor gheconfirmeert/ ende in haer bedieninghe treden op den ſelven Eedt; welcke Burgemeeſteren ende 8 Raden ſullen hebben vrye diſpoſitie van alle des Stadts Officien/ ende die ordre in wapenen ende wachten/ tot bewaringhe van die Stadt/ inge dat ſy tot verſekeringe van

1603. die Stadt/ruſt eñ eenicheyt der Burgeren ende inwoonderen ſullen bevinden noodich te weſen.

8. Zyne Ghenade accordeert ende is te vreden dat die van Embden die voor-ſteden ſullen in de Stadt onder een Juriſdictie mogen betrecken/ende fortificeren op ſulcke manieren als ſy luyden nut ende oorboor te weſen bevinden ſullen; met dien beſcheyde / dat ſy zyne Ghenade daer voor ſullen doen ende gheven een behoorlicke recompenſe/naer dat ſy als dan ſullẽ connen accorderen/ofte tot arbitragie vande arbiters ten beyden zyden/ofte by ghemeen conſent te verkieſen: ende dat ſoo langhe die van Embden de voorſz. fortificatie niet int werck ſtellen/ die Juriſ dictien over de voor-ſteden by zyne Ghenade immediate blyven ſal/ als voor deſe is gheweeſt: ende ſullen Burghemeeſters ende Raedt ſoo inde voorſz. voor-ſteden ingetrocken eñ gefortificeert zijnde/als inde geheele Stadt ſulcke nieuwe werckẽ tot Stadts oorbaer moghen maken/als ſy luyden voor de Stadt goet bevinden ſullen / mits betalende den geintereſſeerden van haere huyſen/ gronden ende plaetſen/die daer toe ghebruyckt ſullen moeten worden naer behooren.

9. Tot die coſten van welcke fortificatie/ ende tot vervallinghe van die andere laſten van de Stadt/ſullen Burghemeeſteren ende Raet moghen op-ſetten op die conſumptien binnen de Stadt opten Inwoonderen ende goederen inde Stadt gheleghen(niet eygentlijck toebehoorende zyne Ghenade ofte van outs gheprivilegeert weſende van vrydom in des Stadts laſten)alſulcke laſten ende middelẽ als die Leden vande Stadt ſullen willẽ accorderen; mits dat vande goederen die van buyten comende voor de Stadt ſullen paſſeren/ in't deur-vaeren niet en ſal worden yet af-ghenomen ; ghelijck oock niet en ſal moghen ont fanghen worden van die goederen die uyt-gevoert worden in't uyt-varen boven ouder ghewoonte:ende zyne Ghenade is te vreden dat de Stadt mette bewillinge vande Stenden op eene quote gheſteldt worde in die laſten van het Lantſchap van Ooſtvrieſlandt / daer van op-ten naeſten Landtſdach getracteert/ ende als dan ſo veel mogelijck van alle ſchulden ende andere laſten een pertinente ſtraet ende begrootinge ghemaeckt ſal worden.

10. Zyne Ghenade authoriſeert den Droſt tot Embden/ inder tijdt ſoo wanneer hem eenighe vry-buyters ofte vyanden op den ſtroom van die Eems ſouden pretenteren/ omme in abſentie van zyne Genade buyten Embden met den Burghemeeſteren ende Raet al-daer promptelijck te adviſeren ende reſolveren op't vervolghen vande ſelve / ende op de perſoon die-men van wegen den Heere Grave daer toe commiſſie ſal gheven:ende daer zyne Ghenade ofte den Droſt abſent mochten weſen / ende die ſaecken ghenen vertoogh lyden en conden / ſullen Burgemeeſteren ende Raden daer-inne ſonder prejuditie van zyne Ghenade mogen diſponeren/ doch ghehouden zijn / ſoo ſy eenighe vry-buyters ofte roovers ghevanghen crygen/ de ſelve te leveren in die bewaerniſſe van zyne Ghenade/omme daer-jeghens na de ghelegentheyt vande ſaecke behoorlijck te procederen.

11. Zyne Ghenade belooft tot allen tyden / ſoo wanneer Burghemeeſteren ende Raedt aen zyne Ghenade voor ſekere perſoonen / die ſy als dan ſullen benoemen / exprimerende de grootheyt van hare ſchepen/eñ waer heen hare voyagie ghedeſtineert is / Zee-brieven ſullen verſoeckẽ/de ſelve in ſo grootẽ aental/als ſy ſullen verſoeckẽ/hen promptelijck toe te ſenden/mits daer voren betalende de gewoonlijcke Rechten. 1603.

12. Die regeringhe van het Graefſchap ſal ſoo veel mogelijck beleyt worden met Lant-ſaten/ ende de ſelve bequaem weſende / voor anderen inden Raedt van zyne Ghenade gebruyct worden: Ende wanneer zyne Ghenade met bewillinge der Stenden eenich Oorloogh ſoude willen ofte moeten aen-vangen/ende eenich Crijſvolck in't Landt brenghen/ ofte eenige contributien uyt-ſchryven/ ſal ſulcx gheſchieden met conſent van wettelijcke Stenden van't Graefſchap; houdende zyne Ghenade op die huyſen alleenlijck nootwendich garniſoen.

13. De Landt-dagen ſullen op ghene vaſte huyſen gehouden worden:ende wanneer zyne Ghenade op verſoeck van die Landt-ſtenden/oft vande Ridderſchap / ofte eene vande drie Steden in ſaken het ghemeene Landts wel-varen betreffende/ ghenen Landtſ dachſoude willen uyt-ſchryven binnen een maent / ſoo ſullen de Landt-ſtenden opte beſchryvinghe vande verſoeckẽde Ridderſchap/ ofte Stadt/ ofte anders nae ouder ghewoonte mogen te ſamen comen/ op die ſaeckẽ ende noot van't Landt adviſeren/ ſluyten/ ende naer behooren procederen per libera vota in't af-weſen van zyne Ghenade ende zyne Ghecommitteerde.

14. Tot meerder verſekertheyt van het onderhouden van deſe Vrede-handelinghe / ende tot ruſt van zyne Ghenade/vande Stadt eñ Landen / is zyne Ghenade te vreden dat ſes ofte ſeven hondert mannen by Burgemeeſteren ende Raedt aen-ghenomen/eñ tot coſte vande Stadt ende Landen binnẽ de Stadt in dienſte onderhouden worden/ waer over by Burghemeeſteren ende Raedt een bequaem Commandeur tot noch toe inde Graefſchap van Ooſt-vrieſlandt ofte de Stadt Embden inder Oorloghe niet gedient hebbende/van tijt te tijt ſal beſtelt worden/die welcke ſal doen Eedt van ghetrouwicheyt aen zyne Genade/ die Stenden van Ooſtvrieſlandt ende de Stadt Embden/ ende omme hem alleene met het voorſz. volck tot bewaringhe van de Stadt teghens uytwendich aſſault ofte overval/ende teghens inwendich oproerte te laten ghebruycken / ende voorts omme goede ordre eñ wacht in die Stadt te houden ende doen houdẽ: ende binnen drie ofte vier weecken uyterlijck naer date van deſen ſullen ſoo wel zyne Ghenade als Burghemeeſteren ende Raet der Stadt Embden af-danckẽ/ ende uytet Graefſchap van Ooſtvrieſlant doen vertrecken alle het Crijghs-volck te water ende te Lande/te peert ende te voet / 'twelck tot nootwendich beſet van zyne Ghenade huyſen/ ende tot verſekeringhe vande Stadt Embden(ſulcx hier voren verhaelt is) niet en ſal in dienſte gehouden worden/ ende ſullen middeler-tijdt alle acten van hoſtiliteyt ten weder-zyden ceſſeren.

15. Eyndelijck ſoo neemt zyne Ghenade die ſake van-den Huys-mans ſtandt in recommandatie/belovende op der ſelver beclach favorabelick tot haren redelijcken contentement metten eerſten te verſien naer behooren.

Aldus ghedaen ende gheaccordeert tuſſchen zyne Ghenade/ voor ſo veel de ſelve zyne Ghenade aengaet: Eyndelijck ende voor ſoo veel de beſchadicheden van zyne Ghenade onderſaten van Ooſt-vrieſlandt: het veranderen vande reſolutie der Stenden/ende het onderhouden des volcx binnen Embden/ tot laſt vande Landen/ aengaet / opte aggreatie ende goedt bevinden vande Stenden eñ Leden van Ooſt-vrieſlant/ ende die Ghedeputeerde van die Stadt van Embden / op aggreatie ende goedt-bevinden

van

1603. van Burghemeeſteren/Raden/Veerthien/ ende Gemeente der ſelver Stadt. In des s'Gravenhaghe ten overſtaen ende op onderhandelinghe van mijn Heeren Staten generael der Vereenichde Nederlanden : Ende hier van zijn twee Brieven alleens luydende gemaeckt / de welcke gheteeckent/ onder zyne Ghenade handt / ende met zyne Ghenade ende der Stadt Embden ſeghelen beſegelt zijn: waer en boven oock de Heeren Staten generael vande Vereenichde Nederlanden/ als Interceſſeurs ende onderhandlers op't verſoecken van beyde partyen / haer Mo. E. ſeghel hier onder hebben doen hanghen / den 8 Aprilis 1603.

Terſtont nae het maken van dit verdrach is den Grave van Embden den 10 April vertrocken: ende de Heeren Staten generael der Vereenichde Landen ſonden den 18 April naer Embden hun ghecommitteerde / de Heeren Jan van Santen/Gerard van Keneſſe/Heer vander Aa/ ende Jacob Boulenſz. om die vander Stadt het tractaet te doen aen-nemen ende vol-brengen; daer van de Heeren Staten ghenoech van wegen der Stadt dochten verſekert te weſen/ hoewel die Embdenaers ende ander meynden men behoorde meer ghelet te hebben / om de Stadt als den Heer Grave te accommoderen.

Staten ſenden Geſanten om het vol-brengen vant Embdeſch verdrach.

Deſe Gheſanten hebben hun vermoghen gedaen om den Grave te bewegen tot accompliſſement van't contract/ende aggreatie daer van op den Lant-dagh; maer de Grave ſochte uytvlucht van't gheheel contract/ende vernietichde 'tſelve ten leſten geheelijck ſoo vele/ dat de Statiſſche Gheſanten/ naer veel moeyte/ ſonder yet uyt te rechtē/ ende *re infecta* zijn wedergekeert. De redenen voort-gebrocht/ beſtonden hier-inne; dat verghevinghe van alle vyantſchappen/ beroovinghen/delicten/contraventien teghen de Keyſerlicke Mandaten/den Keyſer alleene/ende niet de partyen te doen toe-ſtonde: Dat den Keyſer alle ſwaricheydt op zijn reſolutien ende receſſen/noopende de Embdiſche ſakē/ aen hem hadde ghereſerveert; dat de partyen daer-omme niet en vermochtē by behulp vande Staten der Vereenichde Landen daerinne alterarie ofte interpretatie te maken: Dat de voor-gaende concordaten ende Keyſerlijcke reſolutien by forme van ſententie waeren uyt-gheſproken/ende onder Eedt van te onderhouden by partyen aenghenomen; ſo dat ſy nu daer-teghen niet en vermochten te doē/ofte van nieus tranſigeren/ ende datter diverſche pointen inne vervattet ſtonden/als van te moghen fortificeren ofte ſtercken; eñ ander pointen/die alleene ſtonden totte hoocheyt vanden Keyſer/etc.

Keyſers debat teghen't verdrach tot Embden.

Maer het voorneemſte belet / ſoo-men ſints verſtaen ende gheoordeelt heeft/quam daer uyt/ dat den Keyſer qualijcken af-nam/dat den Grave Enno in Hollant was ghegaen/ ende vreemder Heeren ende Heerſchappen middelinghe in zijn ſaeckē verſocht hadde: waer-omme hy door zynē Commiſſaris Heer Carel Nutzel alle hun ghebeſoingneerde ofte werck dede om-werpen.

Hier-op is daer naer gevolcht dat dē voorſz. Nutzel ende Heer Maximiliaen de Cochy / van wegen den Keyſer /aende voorſz. Staten zijn geſonden: maer alſoo den voorſz. Nutzel moeſte in Ooſt-vrieſlandt blyven onder pretext van noch anderen laſt te wachten : ſoo is met zyne volmacht indē Gravenhage gecomen Heer Maximiliaen de Cochy voorſz. die welcke op den 15 Julij audientie by de Staten hebbende; verhaelde het verloop vande Embdiſche ſaken/ende hoe dat de ſelvighe waeren by-den Keyſer ter neder gheleydt / ende dat die van Embden wederomme hadden even-wel begonnen te rebelleren/ dat den Keyſer daer-omme eenighe Mandaten ende Executorialen hadde moeten uyt-gheven tegen haer; ende ſpecialijck by Brieven verſocht/ eñ den Staten verboden hadde/ dat ſy dien van Embdē niet en ſoudē helpē; eñ dat hy nu onverwacht verſtaen hadde/dat de Staten contrarie diē/dien van Embden met Crijghs-volck haddē geaſſiſteert/de ſtadt doen innemen op Pincxterdach/ende daer naer open Oorloge op't Lant doen voeren; 'thuys Grita ende de ſchanſe tot Logen doen in-nemen /met veel andere huyſen/ roovende ende brantſchattende alles/ende de inwoonderen op contributien ſtellende: verſochten daeromme reſtitutie van alles/ hoe oock 'tſelfde mochte ghenoemt weſen. Claechde mede over fameuſe libellen ofte ſchimp-brievē/ende begeerden dat ſy haer Apologien ſouden verbieden te vercoopen in haer Juriſdictien. Eñ daer naer metten ſelven Gheſante voorder communicatie in-den Haghe ghehouden / leverde hy over een debat tegen't leſte accoort/ in-houdende op elck Artijckele de redenen waer-omme dat accoort/ (voren verhaelt) niet behoorde beſtandich te blyven.

Verloogh aende Vereenichde Staten van des Keyſers Gheſanten/ de 15 Julij.

1603.

Deſen Gheſante creech zijn antwoorde vande Staten al-daer den 7 Auguſti ; beſtaende in een verhael vande overlaſten die hunnen vyant op den Heylighen Rijcke ghedaen hadde; vande ghepretendeerde Monarchie der Spaengiaerden/ die alles ſochten t'onder te brenghen / ende daer-omme inden Peys tot Vervins ghereſerveert hadden ſeecker pretenſien ende recht op't Landt van Embden: ende van dat ſy in't heymelijck ghetracht hadden die Sadt eñ dat Lant gheheel tot heur te trecken/eñ dat het den Marquis Ambroſio Spinola was toe gheeyghent om te conqueſteren/ eñ den Rijcke te ontvreemden: alſoo ſy ghedaen hadden de Landen van Ghelderlandt/Zutphen/ Wtrecht/ Vrieſlandt/ Over-yſel ende Groeningen/ daer-mede ſy deur ghegaen waren ſonder belet. Ende alſoo 'tſelfde ſtrecken ſoude tot eē groot naedeel vanden ſtaet deſer Landen/dat ſy daer-omme die van Embden niet hadden connen verlaten: waeromme ſy verſochten dat den Keyſer 'tſelfde int goede wilde interpreteren.

Antwoorde der Staten aen s'Keyſers Geſanten/7 Aug.

Ende noopende het ghemaeckt accoort/ verclaerden / dat den Heer Grave ongheroepen in Hollandt ware ghecomen/ ende de Staten hadde verſocht de ſaecken te middelen. Dat 'tſelfde oock gheſchiet ware volgende den Delfzielſchen verdrach/daer by beyde partyen de Staten verſocht hadden/om 'tſelfde verdrach te doē onderhouden ende nae-comen. Dat ſy niet ghedaen hadden/ noch ghedacht te doen / yet dat teghen de hoocheyt ofte reputatie vanden Keyſer ſoude ſtrecken. Ende 'tgene dat by hun tuſſchen-ſpreken daer was ghehandelt inde Keyſerlijcke reſolutien ende de voor-gaende tractaten (gheſondelijck ende wel verſtaen weſende) ware begrepen/ende nu maer wat claerder gheſeydt / ende hoopten dat ſulcx den Keyſer niet en ſoude qualijck connen nemen / etc. met ſeer beleefdelijcke woorden.

Deſe Staten deden met deſe antwoorde den Gheſante defroyen ofte coſt-vry af-ſpreken/ eñ vereeren met een goude ketene van 12 hondert gulden/ ende alſo bleven de ſaken van Embden ſtaen ongheeyndet om miſ vertrouwen.

Inden voor Somer van dit Jaer 1603 iſſer tot Regenſborgh in Duytſchlandt eenen Rijcxdach vergadert gheweeſt/daer dat van Keyſers weghen ghepreſideert heeft den Eertz-hertogh Mathias zynen Broeder : daer was meeſt ghe-

Rijcxdagh tot Rijnſborch/Anno 1603.

handelt noopende contributie tegen dē Turck/ die verſocht ware voor 16 duyſent te voete ende 5 duyſent te peerde/ Winter ende Somer onderhouden ende wel betaelt te worden: waer teghen veel ſwaricheden werden voor-gebrocht/ namelÿck vande Nederlantſche Creytſen ofte Circulen/ om de Nederlantſche Oorloghe/ daer ſy alle toe ſtemden/ datter middel behoorde gevonden te worden om die te bevredighen/ maer ſy en conden niet accorderen op de Artÿckelen/ die-men ſtrydende partyen met redelÿckheydt ſouden mogen voor-houden/ noch op het dreyghen van ſulcke voor Rÿcx vyanden te verclaren/ die haer redelÿcke Artÿckelen niet ſouden aen-nemen. Ten leſten reſolveerdenſe Gheſanten te ſendē om de ſtrydende partyen te perſuaderē/ ende dat met advyſe vande Vorſten Ceulen ende Cleve: men ſoude gelt vergaderen om fortſe ofte gewelt te moghen gebruycken tegen de wederſpannighe/ eñ ſouden voorts elck doen wat moghelÿcken ware.

Den Keyſer hadde Gheſanten byde Vorſten van Saxen ende Neuborgh / om t'ſamen den Coningh van Denemarcken te beweghen/ dat ſy ghelÿckelÿck mochten de Nederlanden eenen Vrede over-dringhen: tot welcken eynde den Keyſer vermaen-brieven ſondt aen-de Vereenichde Nederlanden van date 24 December 1603/ die eerſt gepreſenteert werden den leſten volghenden Januarÿ: Inhoudende de groote clachtē vande omliggēde Rÿcx Creytſen/ principalÿck des Vorſten van Cleve ende Gulck: niet alleene vanden overlaſt by het Nederlants Crÿghs-volck hun aen-ghedaen/ maer oock vāde gemutineerde/ die nu in haer Landen geherbercht eñ onderhouden werden: verhalende datſe veel ſchaden/ ghewelden ende extorſien bedreven/ eñ dat contrarie hunlieden meermaels gheproteſteerde beloofde toe-ſeggingen/ als dat des Rÿcx verwanten niet meer ſoo overvallen ſouden worden; maer dat hun Crÿghs-volck ſoude in ordre ende diſcipline ghehouden worden/ ende de quaet-doenders gheſtraft.

Inhont van des Keyſers ſchryven aē de Vereenichde Landen.

Waer-omme anderwerf (ſiende dat dit verſoeck beſtaet in equiteyt ende Juſtitie) hē goetdochte hun andermael te vermanē ende ſtrengghelÿck te belaſten datter remedie ende reſtitutie mocht gheſchieden vande ſchaden aen-ghedaen/ volgende haer Brieven ende mondelinge beloften: ende principalÿck datter middel ende ordre by hun ghenomen mochten worden over dat ghemutineerde Crÿghs-volck haer toegevallen/ die nu onder haer ſchuylden / ende hun plaetſe geaſſigneert hadden: want mette Cheurvorſten ende Rÿcx-ſtenden ware ghereſolveert by crachte van't leſte af-ſcheydt van Reghenſborgh/ metten eerſten daer inne te verſien/ ende de middelē in executie te ſtellen: daeromme betrouwende/ ſouden ſy (om't Rÿcke te ghelieven) ſorghe draghen / alle voordere diſorderen voor te comen/ doende wat equiteyt/ recht ende Juſtitie vereyſcht/ ende hem doen ſpecialen dienſt/ die met Keyſerlÿcke genade ſoude erkent worden. Datum den 24 December 1603.

Den Nieuwen Coningh van Schotlandt in Enghelandt ghecomen/ ende ghecroont zÿnde/ ſoeckende in alle vriendelÿckheyt zÿn onderſaten te bejegenen; vont al-daer de Gereformeerde Religie in-gheſteldt nae de reformatie van Coning Eduard den ſeſtē/ ende by de leſte Coninginne gheconfirmeert eñ by s'Lants Parlement; behoudende noch den Gheeſtelÿcken ſtaet der Biſſchoppen/ Decanen/ ende regeringhe der Gheeſtelÿcke nae Kerckelÿcke ordonnantien noch op den ouden voet/ wat varierende ende verſchillende inde ceremonien eñ van't ghebruyck der Ghereformeerde Kercken in Schotlandt/ Vranckrÿck/ Nederlandt/ Emden/ Geneven ende andere meer; der welcker reformatie veel nauwer beſneden is/ ende naerder der eerſter Chriſtelÿcke Kercken/ als ten tyden der Apoſtelen gebruyckt was. De voorleden Coninginne/ hoe-wel haer meermael om naerder reformatie verſocht was/ wilde vande ordonnantien/ eens wettelÿck in-gheſtelt / niet af-wÿcken; maer ſach wel by-wylen door den vinger: dan rigoreuſheyt al-te-met betoonende teghen de ſulcke / die ſy te ſeer yverich ende te heftich vont/ in't verwerpen van alle Pauſelÿcke ordonnantiē / hoe wel ſy haer verſekert hielt ſulcken yver niet uyt quaede meyninghe te comen/ maer uyt te veel ſcrupuleuſheyt.

Den ſtand van Religie/ hoe den Coning die v in Engelā

Deſe luyden / die den Naem van Puritains creghen/ ſiende dat den Coning uyt een Landt quam/ daer de vorder reformatie was/ hebben wel ghemeynt dierghelÿcke van hem in Enghelandt te verwerven: dies ſoo hebben ſy hem requeſte over-ghegheven/ inden name van wel een duyſent Miniſters ofte Predicanten / verſoeckende reformatie in diverſe poincten: waer van wel de voorneemſte waren/ datmen int bedienen vanden Doop geen cruys en ſoude maken; den kinde onmondich geen vragen te doen; dat confirmatie ofte vormſel onnoodich ſy; dat claer uyt-geſeyt mochte weſen/ dat het Doopſel van gheen Vrouwen behoort bedient te weſen; datmen tot dragen van Papen bonetten/ ende witte choor-cleederen niet mochten ghedwonghen worden; dat het onderſoeck van't Gheloove mochte voor-gaen het Sacrament van't Nachtmael / ende dat 'tſelfde niet ſoude bedient worden ſonder Predicatie/ ende diergelÿcke Artÿckelen meer: Voorder / reformatie onder de Predicanten/ ende wel regeringe vande Kerckelicke goederen; mede reformatie noopende Kerckelÿcke diſcipline; dat niemant van leecke perſoonen / als van Canceliers ende ander Officialen/ gheexcommuniceert en wierde/ voor niet betalende 10 oft 12 penninghen; ende dat niemant ſoude mogen geexcommuniceert worden ſonder wete van zynen Paſtoor / alſoo inde gedruckte Engelſche boecxken mette antwoorde te leſen is.

Requeſte v die in Engelandt verſochten vo der refor matie.

Op deſe requeſte en heeft den Coningh niet veel willen veranderen: Want ſoo hy in Schotlandt veel verſmaetheden ende verachtinghe zÿnder authoriteyt vande Gheeſtelÿcke Conſiſtorianten gheleden hadde; alſoo hy eens deels aenwyſt ende waerſchout zynē Sone/ in zynen Boeck Baſilicondorom, ende dat hy die niet wel en hadde connen breydelen; ſoo en hebben deſe ſupplianten in Enghelandt niet vele van hem vercreghen: maer hebbende den 22 Januarÿ 1604 in zÿn Hof gheroepen ontrent 20 vā zÿn Gheeſtelÿcke Biſſchoppen ende Prelaten/ met zynen principalen Raet / mede vier van wegen de ſupplianten / heeft daer ghediſcoureert ende ghediſputeert over de voorſz. ende ander Artikelen; ende ten leſten verclaert als zÿn gebodt/ uyt cracht van zÿn authoriteyt ende tittel van opper-hooft vāde Kercke te weſen onder God/ dat hy wilde het out ghebruyck (alſoo hy dat vonde) onderhouden hebben: ende dat ſulcke Predicanten / als die uyt ſcrupuleuſheydt dat niet en ſouden willen nae-comen/ ofte onderteekenen haeren Kercken-dienſt Boeck (die-men wat beter Drucken ſoude) ende niet volgen eenighe Regulen ofte Canones byde Gheeſtelÿcke ghemaeckt/ ſouden af-gheſet ende verſteken weſen van haer Gheeſtelÿcke onderhoudinghe

Reſolutie vanden Coning op de requeſte van die voorder reformatie ſochten/ ghenoemt Puritains.

ofte benefitien / ende niet meer moghen predicken/etc. Waer op van weder-zyden veel op geſchreven ende ghedruckt is. Ende dit heeft in Enghelandt een groot ſchiſma ofte werringhe gemaeckt; d'een op haer nemende den naem van Proteſtanten teghen den Paus; ſy gevende haer wederpartye deſe voorſz. ſupplicanten dē naem van Puritaynes/ dien ſy niet aen en nemen/ makende alſoo ſecte onder den anderen / ſchamperlijck d'een teghen den anderen ſchryvende / ende in Drucke uytgheven; daer deſe Puritains by Anabaptiſten/ ende by die van't huys der Liefde gheleken worden / die ſy voor Ketters ſelve houden / dat welcke vele yverichſte onderſaten ſeer vanden Coning vervreemde.

Roomſche Catholijcke in 2 partyen gedeylt/ geven requeſte om haer Religie te hebben/ ofte toleratie.

Voorts vont deſen Coning in Engelant veel Roomſche Catholijcken ſonder exercitie van Miſſe ofte eenighe Kercke/wiens voorſtanders waeren verdeylt in Jeſuiten ende Wereltſche Miſſe Prieſters / die d'een teghen d'ander veel Boecken ſchreven: de Prieſters alle obedientie ende modeſtie tot haeren Coningh meeſtendeel toe-ſtaende/ende hem voor-ſtaende in alle politicque ſaken: De andere de Ketterſe Overheydt niet ſchuldich te erkennen ſeer heſtich dryvende; teghen de welcke ſeer ſtrenge wetten byde Parlamenten van outs her al-daer ghemaect zijn/ als teghen rebellen / vyanden ende verraders/ ſoo ſy niet directelijck en antwoorden op ſekere queſtien/als is; wat ſy doen ſouden ſo den Paus ofte Roomſche Catholijcken den Coningh uyt zijn Rijck wilden ſtooten/ uyt crachte van Paus ban/ende dierghelijcke: maer eenighe Jaren herwaerts hebben deſe diſpenſatie van-den Paus vercregen/ om modeſtelijcker met equivocatien te moghen antwoorden.

Alſo de voorſtanders aldus verdeylt waren/ ſoo waren mede de ghemeyne Catholijcken / die den Coning oock requeſte hebben gepreſenteert/ van dit volghende inhouden in effect.

Inhout der requeſte der Roomſche Catholijcke.

Hoe dat ſy niet anders zijnde dan trouwe onderdanige ſubjecten tot zyne Majeſteyt / waren over-vallen gheweeſt met ſtrenghe vervolginghe vande verſtorven Coninginne; onder hun waren veel goede Edel-mannen/ die d'eene haer goederen verloren hadden/ballinghen ende ghevanghen gheweeſt/ende andere haer bloedt gheſtort voor het leven ende voorderinghe van zijn ſalighe Moeders tytel totte Croone van Engelandt / ende datter niemandt zyne Majeſteyts goeden/tytel ende recht voor-gheſtaen hadden/ dan de Catholijcken: ende ſoo ſy ſulcx als doen dorſten beſtaen met onwille van haeren Prince/ ten dienſte van uwe Majeſteyt / wat ſouden ſy nu niet doen ofte beſtaen met uwen goeden wille. Enghelandt beſtont meeſt van vier ſoorten van menſchen / te weten; in Proteſtanten / die ghedomineert hadden alle de leſte Coninginnen daghen; in Puritaynen/ die onder haer dapper in-gheropen waren; in Atheiſten ofte Politicque/die ghevoet werden by-den twiſt in Religie; ende de leſte in de Catholijcken / die teghen alle d'andere ſtreden ende teghen waeren; van allen gehaet/om dat het dwalen opt vyant was vande waerheyt. Ende om dat alle Religien ſo licht niet te dempen waren/ baden ſy datſe ſo veel faveurs mochten hebben als andere. In Vranckrijck was den Coningh al-omme verheven als een Vader des Vaderlants/ende herſtelder van den Vredē al-omme ghenoemt / om dat hy vry toe-liet die vande contrarie Religie. Engelandt waere al Chriſten-rijck over ghehaet / ende alle haer neeringhe vergaen/ door de groote vervolginghe vande Catholijcken; het welcke al ſoude herſtelt wordē/als der leſter Coninginne ſtrengheyt ſoude veranderē in een Coninglijcke ſachtmoedicheyt: ende dat de goedertierentheydt van een man ſoude verandert hebbē de grainſchappe van een qualijcke Ghereformeerde Vrouwe.

Sy en verſochtē niet anders/dan dat ſy vryelijck mochten profeſſie doen vande Catholycke Religie / ghelijck hun voorſaten gedaen hadden/ van Donaldus den eerſten af / tot zijn Majeſteyts incomparable Moeder/onlangs gemartiliſeert. Een Religie eerweerdich om haer outheyt; mageſtatich om haer wyde verbreytheyt; ſtantaftich om haer langhe gheduerentheyt; onberiſpelijck om haer Leere; bewegende tot alle deuchden ende God-vruchticheydt; af-radende van alle ſonden ende quaden. Een Religie by de alderoutſte Herders; in-gheſtelt by alle de oude Concilien; onderſteunt by alle oude Doctoren; onderhouden byde alder-eerſte Chriſten Keyſeren; beſchreven by-cans in alle Kerckelijcke Hiſtorien; beſeghelt metten bloede van miglioenen van Martelaers; verciert mette deuchdē van ſo vele Confeſſoren; verſchoont met de ſuyverheyt van duyſenden getal van Maechden/ſo conformable tot het natuerlijck verſtant ofte redene: eyndelijck ſo accordeertſe metten text van Gods Woort ende den Euangelie. Het vry ghebruyck van ſulcken Religie verſochten ſy: ſoo niet inde ghemeyne Kercken/ten minſten in private huyſen: ſoo niet met approbatie/ten minſten by toleratie ofte gedult/ſonder moleſtatie/ ende dierghelijcke allegatien meer.

Roomſche Catholijcke wort haer Religie afgeweſen.

Hier teghen werde vande Proteſtanten dapper teghen geſchreven/dat veel gedruct is/maer hier niet voeghelijck al te verhalen: maer den Coningh heeft haer niet verhoort/ ſelve Placcaten uyt-ghegheven tot verſterckinge van de oude ſtatuyten/hoe wel ſo rigoureuſelick de amenden van de Recuſantē niet afgevordert werden.

Conſpiratie in Engelant byde Catholijcke begoſt om alle malecontenten te bewegen.

Hier over de Roomſe Catholijcken ſeer t'onvreden / generalijck metten nieuwen Coningh/ hebben onder andere twee Prieſters / Doctoor Watſon ende Doctoor Clerck/ cloecke geleerde Mannen/ met eenighe Edele Catholijcken/ als Mr. Copley/Mr. Brockeſbye / ende den Ridder Griffin Markam/ wat willen voor-nemē voor haer Religie / ende hebben daer toe gheſocht te verwecken andere Edelen die mal-content waren/ofte af-treck vanden Coningh hadden/d'een qualijck gerecompenſeert / d'ander van zijn ſtaten af-gheſet / andere om ander oorſaecken/ als Mr. George Brooke/ broeder van-den Baroen van Cobham; die/ daer-toe mede gehoor te geven/ beweeghde zynen broeder den Baroen; deſen Baroen ſochte den Ridder Sir Walter Raleygh/een cloeck man van grootē bedryve/ te beweghen / die het niet voor ernſt en achte / maer nochtans niet en openbaerde: den Baron Grey die in Nederlandt ghedient hadde / ende proteſtant van Religie was/mits dat hy vyantſchap droegh teghen den Grave van Sonthampton/ ende nu ſagh door den Coningh (uyt de gevanckeniſſe weſende/ter doot verweſen eertijts metten Grave van Eſſex) in groot faveur te Hove/ tot zijnder verkleyninge: deſen Heere oock aengheſproken/ende niet ontdeckt hebbende/ is mede ſuſpect gheweeſt: deſe alle ghevanghen zijnde/ hebben verſcheydelijck betight gheweeſt / maer generalijck waren beſchuldight/vanden Coning ende zyne kinderen te willen om brenghen / ende ſouden ſoecken door den Grave van Arenbergh (doen al-daer) 5 oft 6 hondert duyſent Croonen te ontleenen vanden Coningh van Spaengien/ om Mal-contenten in Engelandt ende Schotlandt te begiften/ ende te bewilligen de Vrouwe Arbela/Coninghs Nichte/brievē te ſchryven

Beſchuldinge teghen de Conſpirateurs.

aenden Coningh van Spaengien/de Eertſ-hertoghen ende den Hertogh van Savoyen / haer aende Croone te helpẽ/ hun verſekerende vrientſchappe met Spaengien / eñ in te ſtellen vryheyt ofte toleratie van Roomſche Catholijcke Religie/eñ een Boeck uyt-gheven van des Conings onwettelijcke regeringhe : hier-inne beſtonden de beſchuldinghen/ dan en worden niet al overtoont ofte bekent ; d'een verantwoorde hem beter dan d'ander / onder ander Sir Walter Raleygh/die weder-leyde de ghetuyghen tegen hem met Goddelijcke ende menſchelijcke Rechten/ oock dat hy den Baroen Cobham ongheacht van ſulcks wel hadde hooren ſegghen/maer ſonder ernſt te meynen : In ſomma hunder ſeven werden ter doodt verweſen / dan de berockers werden eenlijck ghedoodt / te weten / de twee Doctoren werden ghehanghen den 29 November/ende ſtorven Roomſch Catholijcks/ bekenden haer ſchult/mede Cobhams broeder/George Brooke wert onthalſt/ om dat hy een Baender-heere Sone was / was een gheleert kloeck man/ maer ſeer nydigh.

7 Conſpirateurs in Engelant verweſen/drie ghedoot eñ vier in ghedurige gevangheniſſe ghesonden.

Daer naer werden mede den 19 December/ Griffin Marckam Ridder op't Schavot ghebrocht/ende ghereet om te onthalſen gheknielt/ weder af-ghelept / om noch op eenighe vraghen te antwoorden ; daer na den Baroen Gray/die oock reede zijnde/werdt ſo oock af-ghelept/ende ten derdẽ den Baender-heere van Cobham/ die oock tot ſterven ghereet zijnde/ werdt aen-gheſeyt/dat den Coning uyt genade haer doot noch ſchorſen wilde;ende doen werdẽ de voorſz. twee weder op't Schavot ghebrocht/ende voor-geleſen een brief van Coninghs eygen handt geſchreven/waer-inne belaſt werde/datſe weder nae de ghevanckeniſſe ſouden ghevoert worden / mits hy was gheresolveert (ſiende de principale aenrechters van't verraet al-reede waren tot voldoeninghe vande Juſticie gheexecuteert) te willen ſaechtmoedicheyt temperẽ met Juſticie/met meer redenẽ tot dien propooſte. De drie verweſene ſpronghen de tranen van blyſchappe uyt de oogen/Gode ende den Coningh danckende: den Baender-heere Gray/ zijnde noch een jong man van hoogen moede/ zijnde geſproten van cloecke ouders/Vader ende Groot-vader/ die inde oorloghen in Vlaenderen/tot Guiſnes by Calis/in Schotlandt ende in Yrlandt loflijck ghedient hadden : ſoo-men hem vermaende doen hy eerſt verweſen was/hy ſoude den Coningh om genade bidden/ ſeyde : non omnes, eadem decorant, dat is : alle dinghen en voeghen alle menſchen niet / ende dat de Grays van Wilton ghewoon waren haer bloet voor haer Coningen te ſtorten/ eñ niet om genade te biddẽ: Deſen nu begracht/ wenſchte te mogen tot een exempel ſtrecken/ die uyt paſſie van ambitie ſoude willen breecken de handen van ghetrouheyt/proteſterende te wenſchen dat hy mochte zijn leven ſacrificeren/om te verſchulden zijn faute begaen / ende om voor te komen 'tverlies van eenighen vingher des Coninghs/ die ſoo ghenadelijck met hem handelde/ ten tyde als hy dat alderminſt verwachte.

Hier nae werden zy alle drie ghevanghen nae den Toren ofte Caſteel van Londen ghevoert/ van den Ridder Griffin Marckam die was los ghelaten/ende ghebannen alſoo-men ſeyde/ende trock Anno 1605 den Eertſ-hertogh Albert in Vlaenderen ten dienſte. Den Ridder Walter Raleygh die was noyt op't Schavot gebracht/ maer mede in ghedurighe ghevanckeniſſe inden Toer ghevoert/daer haer de vrouwen eñ vrienden mochten comen beſoecken / ende ſo eynde die conſpiratie.

Doot vandẽ Coningh Muley Hamet van Maroques Fees/etc. eñ uytdeylẽ van zijn Rijcke onder vijf Sonen.

In dit Jaer den 24 Auguſti is in Africa ofte Barbaryen gheſtorven den Coningh Muley Hamet / Coningh van Maroques / Feſſa ende Sus/die welcke daer gheregeert hadde/ ſints de doodt van zynen broeder Muley Abdelmelegh/ die den Coningh Don Sebaſtiaen van Portugael ſloech / ende daer hy ſelve oock doodt bleef. Deſen Muley Hamet liet nae hem vijf Sonen: den eerſten Muley Scheck/den tweeden Muley Bufferos / een groot voorſtander van Machomets Wetten / deſe beyde van een Vrouwe ghebooren : den derden ſone was Muley Eſſedan: den vierden Muley Nazur/noch maer 22 jaren out; den vijfden ſone Muley Abdulla/out 16 jaren. Deſen ſtervenden Coningh Hamet heeft groote vrientſchappe met Enghelandt ghehouden/ende oock mette Vereenighde Nederlandẽ/ die alle lange in zijn Landen getraffiqueert hebben ; ende hadde zynen outſten ſone Scheck/om zijn quaet leven van over-langhe ghevangen gehouden/zijnde wel 50 jaren out/eenen ſone hebbende wel 20 jaren out/ende voor zijn doot onterfde hy hem/eñ ſtelde zynen tweeden ſone Muley Bufferos voor Coningh van Maroques/ met veel Provincien daer by van de Reviere Wodlahavid ofte Reviere van de Negros / ſoo verre als Tombatu ende Gago/onlangs byden Vader geconqueſteert vande Moorẽ oft Swerte : ende totten derden ſone Muley Eſſedan/een fray cloeck Man/ ghaf hy het ander deel vande voorſz. Reviere af/het Coninghrijck van Feſſa/ begrypende de Zee-ſtedẽ Allarache, Salla, Mamora/etc. ſeer groote dominien ſtreckende na Turkyen : den vierden ſone maer 22 jaren out/ was nae Sus gevlught : den vijfden Muley Abdulla 16 jaer out / bleef by zynen broeder Bufferos in Maroques.

Oorlôge onder de Broeders/ Coningen in Barbarien.

Na de doodt vanden Vader Hamet/heeft den derden ſone Muley Eſſedan gheſocht den outſten broeder die ghevangen lagh inde macht van den tweeden broeder/in zijn bewaringhe te hebben : maer die Officiers die hem bewaerdẽ/hebben hem ghevoert in Maroques/in handen van den tweeden broeder Muley Bufferos ; waeromme deſe twee broeders over deſen outſten twiſtich werden ende oorlooghden : maer Bufferos heeft zynen outſtẽ broeder Muley Scheck uyt de ghevanckeniſſe ontſlaghen/houdende zynen ſone als voor een Oſtagier / ende heeft dien gheſonden ter Oorloghe tegen den derden/Eſſedan Coningh van Feſſa / die hem heeft uyt zijn Coninghrijck van Feſſa verjaecht/eñ heeft hem ſelven daer Coningh ghemaeckt. Den vierden ende vijfden ſone oock noch jongh / ſonder aenhanck ofte macht zijnde.

Om dit ſelfde wel te verſtaen / hebben goetgedocht de af-comſte ofte genealogia van eenen Muley Machomet Scheck/die dat pretendeerde af-ghekomen te weſen van haren Propheet/ Machomets geſlachte/vande oude Scheriffen/ die welcke als eenen ſeer Heylighen ſuperſtitieuſen Sant/heeft behendelijcken over hondert jarẽ/dit deel van Africa/nu Barbaryen genoemt/ verheert ende in-genomen/de kleyn Schecks eñ Heeren vande Coninghrijcken van Maroques ende Feſſa alles vernielt / dan werdt ten leſten doot-gheſmeten/ ende liet achter vijf ſonen/daer deſe hedens daechs van zijn af-ghecomen.

Af-comſte vande Coninghen van Barbaryen.

- Muley Mahomet Scheck conqueſteerde meeſt gheheel Afriken/ nu Barbaryen/ ende hadde vijf ſonen.
  - Muley Abdula, den outſten ſone regneerde 18 jaren.
    - Muley Machomet, den ſwerten Coningh die Don Sebaſtiaẽ van Portugael weder wilde in zijn Rijck ſtellen / ende worden verſlaghen Anno 1578.
      - Muley Machomet des Swerten ſone/ die is in Spaengiẽ Chriſten ghedoopt ende genoemt Don Philippo d'Africa.
      - Muley Nazut in Africa verſlaghen.
  - Muley Abdelmelegh, deſe zijnde een kloeck wijs man/ ſette af den ſwerten Coning Machomet / eñ overwon hẽ ende den Coningh Don Sebaſtiaen van Portugael/ daer hy mede doodt bleef in ſieckte victorieus Anno 1578/ ſprack alderhande Chriſten talen.
    - Muley Iſmael, zijn ſone in Turckyen levende/ pretendeert de Croonen door hulpe vanden Turck.
  - Muley Abdulla, door-ſchoten in een Kercke.
  - Muley Ottoman, die werdt ghewordt.
  - Muley Hamet, deſe zijnde inden ſlagh met zynen Broeder Abdelmelegh, zijnde zijn Broeder doot / maeckte hem ſelven Coningh/ Anno 1578 nu gheſtorven/ liet deſe vijf ſonen.
    - Muley Scheck Machomet, byden Vader gevanghen/ende by zynen Broeder Bufferos verloſt/ende geſonden tegen zynen broeder Eſſedan Coningh van Feſſa.
      - Muley Abdula bei Scheck, ontrent 20 jaer out/ An. 1603/ Oſtagiet.
    - Muley Bufferos, Coning in Maroques/ ende beſit zijns Vaders ſchattẽ 1603
      - Muley Abdelmelegh, ontrent 20 jaren out/den outſten Sone/ 1603/ ſints gheſtorven.
    - Muley Eſſedan, Coning van Feſſa / verdreven van zynen Broeder/ ghevlucht nae Tromeſſan/1603.
      - Muley Machomet, gebooren van een Portugaelſche Vrouwe.
    - Muley Nazut, den vierden Sone was nae Sus ghevlucht.
    - Muley Abdula, was den vijfſten ſone/eñ was Anno 1603 by zynen Broeder Bufferos in Maroques.

Nae deſen Gheſlacht-regiſter ofte af-comſte van Muley Machomet / ſoude de naeſte weſen tot die Croonen/ den Sone vandẽ ſwerten Coning/die met Don Sebaſtiaen indẽ ſlagh bleef/ nu in Spaengien Muley Machomet genoemt onder de zyne: maer in Spaengien ghedoopt zijnde/is daer bekent by Don Philippo d'Africa/ende naeſt hem Iſmael Muley/Abdelmelech Sone/nu in Turckien hem onthoudende.

Voorder is te noteren dat in volghende Jaren/zijnde Muley Bufferos/Coning in Maroques/ zijn Sone Muley Abdelmelech geſtorvẽ: eñ hy uyt hope van meer kinderẽ/ is gereconcilieert met zijn jonger Broeder Muley Eſſedan/ ende t'ſamen ſtaen in Oorloge Anno 1606 tegen Muley Scheck/ dan zijn alle ſeer ongheſtadich.

Placcaet vã weghen den Coning van Spaengien ende Eertz-hertoghen/ ſtellende 30 per cento op Coopmanſchappen in Spaengien.

In Nederlandt hebben de Eertz-hertoghen een Placcaet ofte Ordonnantie in Drucke uytghegeven: mede vervattende een Placcaet vanden Coning Philips den derden/ Coningh van Spaengien/ etc. Waer-inne dat hy ſeydt toe te laten alle natien vrye Trafficque op Spaengien ende zijn ander Landen ende Eylanden/ uytgeſteken beyde de Ooſt ende Weſt-Indien / ende de Eylanden van Barlovent: onder de ſelve natien mede die vande Vereenichde Nederlanden/ 1. Hollandt ende Zeelandt / af-gheſcheyden vande 2. Eertz-hertoghen / mits betalende voor de goederen ende Coopmanſchappen/ uyt Spaengien voerende/dertich ten honderden/ boven de oude impoſitien ende ghewoonlijcke tollen: met conditie dat ſy niet ſouden betalen ofte betaelt hebben directelijck ofte indirectelijck / eenich dinck aende vyanden vande Croone van Spaengien/ ofte van de Eertz-hertoghen/ te weten/ aen die vande Vereenichde Provincien/ op de verbeurte vande ſelvige goederen/ in wiens handen die ſouden mogen bevonden worden/ ofte vercocht zijnde/die weerde daer voren.

3. De goederen die na-de Mediterraenſche Zee ofte Levanten zijn vaerende / ſouden vry weſen vande 30 per cento/mits cautie ſtellẽ datſe daer gheloſt zijn.

4. Iſer en Stael dat-men treckt uyt Biſcayen ende daer ontrent / ſal de 30 per cento niet betalen/noch op Vranckrijck gaende/dan met cautie.

5. Alle goederen ende waeren in Spaengien geladen / die ſullen met haer ſchepen varen in-de Landen vande Eertz-hertoghen/ende daer loſſen/ſonder betaelt te hebben eenighe conſideratie aende Vereenichde Landen/ſullen vry zijn vande 30 per cento.

6. Ende om dat bequamelijck te moghen doen/ ſullen mogen cautie ſtellen van goede certifica-

tie te brenghen binnen den tijdt van ſes Maenden.

7. Verbiet expreſſelijcken alle Nederlandtſe waren ende handt-wercken/ ende vant die uyt zijn Dominien/ die in't Placcaet ghenoemt worden: ten ware ſy ghemaeckt waren inde onderdanighe Provincien der Eertz-hertoghen/ ende daer van ſoude partyen beſcheyt geſegelt/ ſonder hunnen coſt ghegheven worden: ende alle andere goederen ſonder ſulcken beſcheyt ſouden verbeurt zijn.

8. Meer ſo verbode hy inde Coningrijcken van Spaengien te brenghen ſonder voorſz. beſcheyt/ ende zeghel vande Eertzhertogen/ meer andere Nederlantſche/ ende andere Landen Manufacturen/ als Neurenberghſe ende andere/ int ſelfde Placcaet ghenoemt: maer die alſoo gheſeghelt ſullen comen/ ſouden mede vry van-de 30 per cento weſen.

9. Alle ſchepen in Spaengien aen-gecomen weſende/ ſullen de Schip-meeſters daer van moeten terſtont toonen het beſcheyt van haer ladinghe ende cargaſen.

10. Ende om te onderſcheyden de goede ſubjecten vande onghehoorſame/ ſoo ſullen de onghehoorſame/ die willen comen handelen ſonder bedroch/ moeten paſpoort verſoecken aende Eertzhertoghen/ die hun ſonder haren coſt ſullen ghegeven worden.

11. Die voorſz. paſpoort ende toe-ſegginghe van dit Edict belooft den Coning te houden vaſt op zijn Coninghlijck woort: ende ſoo hy van ſinne veranderde/ vā dit Placcaet niet langer te houden/ maer te her-roepen/ ſo ſullen partyen nochtans een Jaer te voren ghewaerſchout weſen/ om van haer ſaken ende goederen te diſponeren nae hun goet-duncken.

12. Tot vol-brenginghe van't voorſz. Placcaet/ gebiedt ende ordonneert den Coning zijn onderſaten/ ende alle andere zyne vrienden/ 'tſelfde nae te comen/ belaſtende dat al-omme te publiceren/ etc. Ghegheven tot Validolit/ den 27 Februarij/ 1603.

Verclaers vande Eertz hertogen op 't Placcaet.

Volghende dit Coninghs vriendelijck Placcaet/ vercondichden voorts de Eertzhertoghen eenen yeghelijcken; mede hun af-gevallen Vereenichde Landen/ dat ſy ſullen moghen in-brengen alderhande waren vrylick/ ſonder te betalen 30 per cento: behoudens dat die ſelfde niet en ſullen betaelt hebben eenigen impoſt/ tol ofte recht aen hun vyanden/ op verbeurte vande ſelvighe waren: deſghelijcx vry uyt-voeren waer ſy willen alle waren ende Coopmanſchappen/ behalven die in't Placcaet geſpecificeert ſtaen/ op verbeurte der ſelvigher: daer toe t'allen tyden beloven te gheven behoorlijcke paſpoorten/ ſonder eenighen haren coſt: daer toe ſy authoriſeren den perſoon van Johan de Gauna/ etc.

Ende op dat 'tſelfde Placcaet zijn volcomen effect hebbe/ ende dat een yegelijck weten ſoude haer goet herte ende wel-gonſte/ gaven ſy oorlof en licentie aen alle Coop-luyden/ Schip-luyden/ haer Facteurs/ Officiers/ Ambachts-lieden en alle andere perſonen/ die hun ontrocken hebben van hare ghehoorſaemheyt/ dat die ſelvige moghen weder-keeren/ leven ende genieten hunne goederen/ zijnde onder de handen vanden Fiſcael ende in State/ alſoo die hun nu bevonden: ſonder die te moghen vercoopen ofte allieneren dan met hunnen conſente/ behoudens de coſtuymen ende Rechten der ſelvigher Landen. Ende die alſoo in-comen ſullen/ nemen ſy in ghenade/ met vol-comen vernietinghe van voorleden dinghen; dat welcke ſy verſtaen eenlijck ten aenſiene van die haer gheabſenteert hebben ter cauſe vande Oorloghen/ ſonder particuliere miſdaet/ ende die hun niet meer bemoeyen ofte perſevereren inde ſelfde.

Daer-omme belaſten al-omme 'tſelfde Placcaet te publiceren/ ende elck 'tſelfde in zijn Juriſdictien te onderhouden/ doende goet traittement alle die ſullen willen aen-nemen deſe hunne gratie/ die ontfanghende elck in zijn quartier/ ſteden ende officien reſpectivement: niet teghenſtaende dat ſy nu teghenwoordich waeren ofte hadden ghereſideert inde Provincien af-ghewecken van onſe onderdanicheyt/ ofte op andere plaetſen: behoudelijcken dat ſy leven/ ende haer houden conform de wetten ende ghewoonten/ ghelijck-men nu is houdende onder hunne onderdanicheydt. Ende dat met laſte hun voor-al eerſt te preſenteren voor die vande Magiſtraet vande Stadt ofte plaetſe/ daer ſy ſullen willen woonen/ ſonder voorder ghehouden te weſen te doen eenige andere devoir voren ofte naer. Ende dit belaſten ſy geeffectueert te worden/ ſonder te doen oft te lyden dat hun eenigerhande moeyte ofte rumoer aen-ghedaen worde voor eenighe ſaken te voren ghepaſſeert/ op ſtraffe van hun ongenade/ ende ſtrenghelijck ghecaſtijt te worden. Datum tot Bruyſel den 5 April/ 1603.

Deſe vergonde gratie ende genade der Eertzhertoghen/ hebben ſeer weynighe die aen-ghenomen; ſoo wel om het miſtrouwen in-gedroncken/ als anderſins.

Oppoſitie teghen het Spaenſch Placcaet in Vranckrijck.

Dit Placcaet heeft al-omme een groot bedencken gemaeckt; niet alleene byde Vereenighde Landen/ maer oock byde om-ligghende Coningrijcken ende Landen: onder andere den Coning van Vranckrijck vont by dat Placcaet allen Coophandel ofte Commertie vā zijn onderſaten verboden/ ten waere ſy 30 ten honderden betaelden. Waeromme in't eerſte om een equaliteyt ofte ghelijckheyt inden onderlingen handel te maken/ ghebood ende ſtelde op mede diergelijcke 30 ten honderde te betalen op alle goederen ende waeren/ gaende ofte comende uyt Spaengien ofte Nederlandt in Vranckrijck. Dan daer nae merckende dat zijn Placcaet het Spaenſche ofte Eertzhertoghs niet ter neder brochte/ maer bleef duerende/ ſo dede hy den 8 Februarij 1604 verbieden/ dat gheen van zijn ſubjecten/ ſo langhe de 30 ten hondert niet af-gheſet en waeren/ en ſouden eenighe waeren uyt Vranckrijck nae Spaengien ofte op Nederlant voeren/ noch uyt Spaengien ende uyt Nederlant in-brengen/ op pene van confiſcatie der ſelvigher goederen/ der ſchepen/ waghenen/ peerden dieſe in-brengen ofte uyt-voeren ſouden: den aenbrenger ghevende d'een derdepart. Wel op andere Landen ſouden ſy mogen traffiqueren op-den ouden voet; maer met borghe dat de goederen/ die op andere Landen ſouden ghevoert worden/ niet in Spaengien ofte Nederlandt ſouden mogen gheraken te comen/ etc. Dan hier nae als dit Placcaet qualijck ghehouden wert/ ſoo heeft den Coning daer lijfſtraffe op-gheſtelt.

Placcaet in Vranckrijck op lijfſtraffe niet te mogē op Spaengien ofte Nederlant handelen.

Deſe warringhe heeft gheduert ghenoech alle het Jaer 1603 ende 1604/ na dat den Peys tuſſchen Spaengien ende Enghelant al gemaeckt was/ tot dat met tuſſchen-ſpreken van andere Potentaten deſe twee Coningen 'tſelfde neffens andere queſtien vergheleken hebben/ ſoo dat de 30 ten hondert in Spaengien af-gheſtelt worden: ende ſelve in Spaengien wert een Placcaet gedaen den 11 December 1604/ weder-roepende het boven verhaelde Placcaet vande 30 per cento/ dat de Nederlanden licentieerde in Spaengien te comen/ dat nu weder verboden werde/ op verbeurte van lijf en goet; maer wel toe-latende/

Spaengien en Vranckrijck over 30 per cento vereenicht.

tende/ dat de goederẽ die in Spaengien waren/ ſouden worden opgetekent/ ende een Jaer tijts hebben om te vercoopen/ volghens 't Placcaet.

Hoe dat het Crijghs-volck in Nederlant van weder-ſyden in Winter-legher ghebrocht was/ hebben wy vooren verhaelt. De ghemutineerde houdende Grave/ liepen daghelijcx in Brabant ende elders/ ende benauden die van s'Hertogenboſch/ met verhinderen van toe-voer van nootdruft / ſoo wel van victualie als brandt in-den Winter.

Tot Leeuwen in Brabrandt begonde de oude mutinatie weder te vernieuwẽ/ maer en vercreegh ghenen toeloop/ midts het wert voorgecomen/ ende creghen eenige betalinge / ende veel werden af-ghedanckt.

Eertzhertogen die eyſchen tot Ceulen den Tol van Rijnſberck.

Tot Ceulen deden de Eertzhertogen alle de Schip-luyden aen-ſegghen/ verſoeckende datmen hun ſoude betalẽ de Tollen die ſy tot Rijnſberck pleghen te gheven: niet teghenſtaende de Stadt Rijnſberck bijde Vereenichde Landen in-ghenomen waere/ en wilden ſy haer Tollen niet verlieſen: mede daer by aenſegghende / alle die dat ghewillichlijcken ſouden doen/ ſouden alle vryheyt ende beſcherminghe ghenieten: maer die dat ſouden weygheren/ ſouden boven 't verlies van haere goederen noch aen't lijf moghen gheſtraft worden.

Propoſitie vandẽ Raet van Staten ender de Vereenighde Landen/ om conſenten eñ middelẽ tot des naeſten Jaers Oorloghe.

Den 11 Novembris 1603 heeft in s'Gravenhaghe den Raet van Staten gheproponeert den Staten generael/ beneſſens bedancken vande conſenten vanden voor-leden Jare/ te willen teghen toe-comende Jaer 1604 haer conſenten ende middelen ramen; vertoonden dat de coſten altoos de petitien excedeerden; dat Ooſtende maentlijck coſte hondert duyſent gulden / ende datter noch veel hondert duyſenden ſtonden te betalen / daer-men ſeer over claechde; hoe-wel ſy den vyandt gheſtadich dat Jaer hadden de wet gheſtelt / ende hem van zijn voor-nemen vande Oorloge opten Rijn te maken gediverteert. Dat het apparent was dat de Eertzhertoghen hun vermaten/ dat ſy inden toecomenden Jaere hun Legher over den Rijn wilden brengen/ om de binnen-landen te verſchoonen. Daeromme de Staten hun oock behoorden te vercloecken/ om de belegerde Stadt van Ooſtende te bewaeren / tot reputatie van haeren ſtaet/ ende ſulcke middelen aen te wenden daer mede ſy den vyandt dwonghen/ zijn volck binnens-landts tot zijn eyghen bederf te houden/ daer toe groote coſten van noode waren.

Ooſtende coſte 100 duyſent guldẽ ter maẽt.

Om dat Ooſtende meer dan hondert compagnien met gheſtadighe ververſinghe wegh nam/ ende dat de extraordinariſſche coſten van wercken ende ander behoeften maentlijck over de hondert duyſent guldẽ beliepen; daer by het onderhouden van ander frontieren/ ende de coſten van tochten ende Velt-leghers: ende om dat de conſenten expireerden metten naeſten leſten Decembris / dat daeromme den Staten believe voor den Jaere 1604 continueren de noodige oncoſten tot behoudeniſſe vande Landen te conſenteren.

Datſe over de Provintien van Gelderlant/ Hollant/ Zeelant/ Wtrecht/ Vrieſlant/ Overyſel ende Groeningher-lant wilden aennemen de betalinghe vanden ſtaet vander Oorloghen tot 481 duyſent gulden ter maent ſimpelyck/ ſonder af-wyſinghe van partyen/ ofte by-voeginghe van nieuwe laſten / ten waere men de conſenten daer na verhooghde/ mits houdende de compagnien.

Dat voorder 't Crijghs-volck ende tractementen buyten dien ſtaet coſte 74125 guldẽ ter maent: volghende den ſtaet deſen Somer daer van ghemaeckt/ dat de 14 compagnien Schotten des Barons van Barclough ter maent coſten ſullen 21 duyſent gulden; dat Ooſtende maentlijck coſt 100000 guldẽ: dat d'Intereſten van op-gelichte penningẽ mede moeten betaelt worden: dat daer-omme de Staten daer toe conſenteren wilden 200000 gulden ter maent/ dewyle op de hulpe van buyten comende geen ſekeren ſtaet en is te maken/ ende dit over Hollant/ Zeelant/ Wtrecht/ Vrieſlãt eñ Groeningẽ.

Noch over de ſelve Provincien totten Leger eens 6 hondert duyſent gulden op te brenghen van April tot September.

Noch totte fortificatien eens 3 hondert duyſent gulden.

Dat die van Gelderlant voor de drie quartieren/ ende die van Overyſel nae haer teghenwoordighe gheſtalteniſſe een redelijck quote teghen de andere vijf Provincien willen maecken/ etc.

Datſe wilden continueren de 4 ſtuyvers op de tonne Biers ten tappe te ſlyten: de 20 ſtuyvers op de conſumptie van't Sout/ tot vindinghe van't rembours van Enghelant / ende het cort van dien te ſuppleren.

Datſe willen doen continueren de middelen van Convoye ende Licenten / volghende den taux ghemaeckt ende noch te maken: ende om te voor-comen d'uyterſte verloop vande Admiraliteyt/ die niet ſtaende en can blyven/ mits de beſwaringhe van-de coſten ende laſten ter Zee/ ende verminderingen van in-comen/ deur 't ſluyten vande Licenten / tot hulpe van dien/ daer en boven te conſenteren eens 600 duyſent gulden.

Datſe verbangẽde de Drente ende Lingen/ daer over willen conſenteren maentlijck over Drente 8 duyſent/ ende over Linghen 33 hondert gulden.

Datſe wilden continueren alle de verdingen ende contributien over de quartieren eñ Landen onder den vyant liggende/ ende by verloop van dien eenighe equivalente middelen.

Datſe wilden continueren dẽ generalen impoſt van't Sout tot laſt vanden Panne-man/ ende vande Paſpoorten / beſorghende dat die penninghen voor-de generaliteyt comen.

Dat over alle de Provincien mogen inghewillicht werden de generale middelen / als die in Hollant ende Zeelant gaen/ als de beſte ende ghelijckſaemſte / by faute vande welcke/ de andere Provincien niet en connen heur quote halen.

Datſe willen procureren dat de Provincien hier op tijtlijck heure Landt-daghen houden/ ende voor Kerſmiſſe heur conſenten in-brenghen.

Deſe propoſitie is by-de Staten generael/ aende Provincien over-ghesonden den 15 November / met verclaringe dat de conſenten niet min en conden ghedraghen werden / ofte men moeſte eenighe laſten van Crijghs-volck afſnyden / ofte Ooſtende abandoneren: daer toe ſy niet en conden verſtaen / maer verclaerden/ dat de Staten generael ſelfs ſouden adviſeren wat laſten ſy begheerden af-gheſneden te hebben.

Vereenighde Landen wapenen haer teghen het Jaer 1604.

Deſe propoſitie hebben de Vereenichde Provincien ghenoech ghevolcht ende na-gecomen/ ende hebben nieu gereetſchappe ter Oorloge te Water ende te Lande gemaect/ hebben diverſe nieuwe vendelen voet-volcx doen aen-nemen/ mede eenighe Switſers: oock deden ſy alle de compagnien vol eñ complet maken; daer wert mede een Regiment nieuwe Schotten aen-genomen/ dat den Heere van Barclough daer brochte.

Senden Paulus vā Caerden ter Zee met ſchepen.

Sy hebben mede ter Zee een Vlote uytghesonden van 6 groote ſchepen/ daer op des Admiraels ſchip van Hollandt/ den Hollantſchen Tuyn/ Overſten over waeren Pauwels van Caerden/ Jan Adriaenſz. Cant ende andere/ ende waren vande Landen weghen ghevictalieert voor 18 maenden. Deſe voeren uyt in December nae de Cuſten van Braſilien: maer midts contrarie Wint/ laghen ſy langhe op de Cuſten van Engelant/daer ſy noch volck aennamen: hadden calck ende ſteen voor voor-raet inne/om hun ergheus te ſtercken/ mede meer andere ſchepen tot haren dienſte: dan nae twee Jaren quamenſe t'huys ſonder exploot/ maer wel goede buyten van Suyckeren ende anders mede brenghende.

Ooſt-Indiſche thien-Jarige compagnie/ ſenden voor de eerſte vopagie 13 ſchepen.

De nieuwe compagnie van Ooſt-Indien voor de eerſte voyagie der thien-jarighe rekeninghe/ hebbende over de 60 hondert duyſent guldē capitaels/ hebbē Anno 1603 in Decēber uyt-gheſonden deſe volgende 13 ſchepen/ meeſt nieuwe/ondert belept van Steven vander Haghen als Admirael/eñ Cornelis Sebaſtiaenſz. als Vice-Admirael.

De Vereenighde Provincien Admirael ſeven hondert vaten.

Amſterdam groot ſeven hondert vaten.

Ghelderlandt groot vijf hondert vaten.

Delf groot drie hondert vaten.

'Thof van Hollant groot twee hondert tſeſtich vaten.

'Tduyfken groot tſeſtich vaten.

Dordrecht Vice-Admirael groot negē hondert vaten.

Zeelandt groot vijf hondert vaten.

Hoorn groot ſeven hondert vaten.

Medenblick groot twee hondert en vijftich vaten.

Weſt-vrieſlandt groot ſeven hondert vaten.

Enchuyſen groot drie hondert vaten.

Der Gouwe.

Vande Schepen van Amſterdam.

Schipper Simon Hoon.
Schipper Arent Claeſz. Calck-huys.
Schipper Jan Janſz. Mol.
Schipper Willem Cornelisz. Schout.
Schipper Willem Lock.
Schipper Willem Janſz.

Van Middelborgh.

Schipper Hans Rymelandt.
Schipper Crijn Pieterſz.

Van Hoorn.

Schipper Jan Corneliſz. Abenhorn.
Schipper Dirck Claeſz. Mopliebes.

Van Enchuyſen.

Schipper Jacob Jacobſz. Clunt.
Schipper Claes Tijſſz. Cul.

Der-Gouwe.

Schipper Cornelis Heyſz. Proncken/ in Junio uyt-gheſeylt.

Twaelf van deſe ſchepen voeren uyt Nederlandt den 18 December/ ende een in Junio/te ſamen 13; dan ſy laghen op de Weſt-cuſt van Engelant wel twee maenden by Pauwels van Caerdens Vlote.

Vande voorighe Nederlantſche ſchepen die nae Ooſt-Indien waeren uyt-gheſeylt/ Anno 1601/den 23 April/ iſſer dit Jaer in Februario een Jacht weder t'huys gecomen/genoemt de Wachter; die brocht tydinghe van noch 5 andere ſchepen op den wech/ die oock corts in-quamen/ alle wel eñ coſtelijck geladen/met alderhande Specerie.

Verhaelde voorts/ hoe dat 5 ſchepen vande oude compagnie/onder den Admirael Wolfart Hermanſz. op Kers dach/in't ſelfde Jaer ſy uyt ghevaren waeren/1601/comende inde Strate van Sonda/ ghewaerſchout is gheweeſt van een cleyn Chinees ſchipken/ datter voor Bantam/ daer ſy toe-varende waeren/ een Portugaelſche Armada lagh vā 8 groote Galioenen/ met noch 22 ſoo groote als cleyne Galeyen/die maer twee daghen daer te voren daer ghecomen waren/onder den Admirael Don Andrea Fortado Mendoſa.

Hier op hadde Wolfart Hermanſz. met zijn 5 ſchepen beraetſlaecht wat ſy daer mede doen ſouden/wetende dat ſy daer laghen om hun allen Coophandel te beletten/ ende hun uyt die Landen te verdryven/ende ſooſe namaels verſtonden/om die ſtadt Bantam te vermeeſterē/ eñ op eē eylant daer ontrēt eē ſtercte te maken. Dies reſolveerden ſy die Armade te beſpringē met 5 zijn ſchepen/te weten het ſchip Ghelderlant groot 520 vaten/Zeelant groot 400 vatē/ Wtrecht 240 vaten/ den Wachter groot 120 vaten/met de cleyne Jacht groot 50 vaten.

De Hollantſche ſchepen ſlaen een Portugaelſe Armada in Ooſt Indien.

Met deſe vijf ſchepen heeft den Admirael de volghende Kerſ daghen de Portugaelſche ſchepen aengheballen ende dapper beſchoten/ overmits ſy daer toe veel bequamer waren. Dit duerde etlijcke daghen tot den 6 ende 7 January 1602/binnen dien tijt haer af-nemende twee Galeyen/ ende noch drie andere ſo beſchadicht ende onbequaem ghemaeckt/ dat de Portugaloiſen daer ſelve het vier in-gheſteken hebben/ ende die alſoo brandende/hebben ſyſe dryvende gheſtuert op de Nederlandtſche ſchepen/ maer werden af-ghewent ſonder ſchade te doen. Aldus de Portugaelſche Armade voor haer geen goede uyt-comſte ſiende/ ſo ſy daer langer bleven/om haer voor-nemen te executeren teghen die van Bantam/ zijn ſy t'ſeyl gegaen/ ende gevaren nae Amboyna/een Eylandt vande Moluccas/daer ſy aen't een eynde een Caſteel hadden/dat ſy verſterckt hebben;daer mede de Eylanders ſeer tyranniſerende/om dat ſy te voren mette Nederlanders ghetracteert hadden: ſy hebben haer die Naghel-boomen af-gehouwē ende veel uyt-geroept/tot cleynder eere vanden Generael Don Andrea Fortado/die hadde op deſe zijn Armade ontrent 600 naturele Portugeſen/ende veel Meſtiſen/ dat zijn Portugeſche kinderen van Indianen ghebooren;ende de reſte waren rechte Indianen/ op-ghenomen in Palimbona/ in Sumatra/ doot-vyanden van die van Bantam/ ende bleven alſoo tot Amboyna eenen tijt ligghen.

De Nederlantſche ſchepen bleven 9 daghen voor Bantam ligghen/ Gode danckende ſulcken Armade van daer ghedreven te hebben:tot Bantam waren ſy ſeer willecome ende hoogelijck ghefeeſteert/ als haer verloſſers vander Portugeſers aen-ſlagh.

Alſoo deſe ſchepen wilden varen om de reſtanten vande ouder reeckeninghe te halen in Banda ende Ternate/ verſtonden ſy dat de Portugeſen van Amboina nae Tydor waeren gaende/daer ſy mede een ſterckte hadden: dies hebben ſy haer vijf ſchepen verdeylt/ twee nae Banda ghevaren/ende drie nae Terenate/daer ſy hunnen Factoor/ Franck Verdoes/ wel te paſſe ghevonden hebben/ende in vrientſchappe metten Coning; dan door het qualijck ghewas vonden daer niet veel Naghelen/maer die daer waeren/ laden ſy in haer ſchepen; ende ſoo het ghewas toecomende ſeer ſchoon ſtondt/ ſonden

daer

1603. daer naemaels ander ſchepen / onder het ghebiedt van den Vice-Admirael Hans Bouwel; alſoo voerenſe weder nae Banda by-de andere ſchepen / daer vindende haeren Factoor Adriaen Veen mede gheſont/ ende vol-laden met Folie ende Noten. Deſe 3 ſchepē met Wolfart Hermanſz. met eenighe ſchepen van Heemſkercks Vlote/zijn wel t'huys ghecomen.

Deſe ſchepen verhaelden mede/ hoe dat Jacob van Neck met zijn twee ſchepen / Amſterdam ende Der-Gouwe / miſſende ladinghe in Terenate / hadde daer by voor het Eylant Tydore vinden ligghen twee Portugaelſche ſchepen/ ende een vande Meghellaenſche ſchepen/ die de Strate ghepaſſeert was/ vande Vloote vanden Overſten Jaques Mahuwe/het ſchip genoēt de Trouwe/ van haer genomen. Deſe ſchepē ſoude Jacob van Neck geerne verneſtelt hebben/ten verſoecke vanden Coning van Terenate / zijnde deſe twee Eylanden Terenate ende Tydor in ghedurige vyantſchappe; maer het en is hem niet geluckt; hebbē 8 ofte 9 mannen verloren; ſelve zijn rechte handt de vingheren afgeſchoten zijnde: waeromme ſy van daer ſeylden nae Patana/liggende achter Queda oft Malacca/ daer hy Peper in-nam.

Hollantſche ſchepen uyt Ooſt-Indie t'huys gecomen/ met rapoort van haer voorſpoet aldaer

Daer na quam mede tydinge vande ſchepen Mauritius groot 800 vaten/ende Rotterdam groot 220 vaten; mede vanden Admirael Jacob van Heemſkercke / die volghen ſoude met 2 ſchepen / ende een Portugaelſche Caracque/ groot 1400 vatē/ die ſy vechtēderhāt verovert hadden; zijnde al-daer d'een metten anderen in Oorloghe ghecomen/ te weten/ de Portugeſen ende Nederlanders.

Nemen een coſtelijcke Caracque bij Macau.

Deſe Caracque was gheladen tot Macau/ vaerende naer Malacca ende Goa met Syde/ Syde-lakenen/ Suyckeren/ Catoene Lijnwaten/ Muſcus ende andere dingen; haren ballaſt zijnde Loot ende Coper/gheeſtimeert alle haer ladinghe eenighe milioenen guldens.

Deſe Caracque ontladē ſy van alle haer coſtelijckſte goet/ ende brochten dat in hare ſchepen/ende herladen de Caracque voorts op met haer Peper. De ſelfde Caracque ofte Schip boven vertimmerende ende af-nemende / leger bouwende/om beter totte ſeylagie te dienen/eñ zijn daer mede nae de Nederlanden ghecomen/ ende ten leſten op de Cuſten van Enghelandt/ inde Duynen die veel ghelicht hebbende / hebben die in Hollandt in Texel in-ghebrocht.

Deſe ſchepen rapoorteerden/ hoe dat haer volck twee ſchepen nae China gheordonneert haddē/ ende waren te Patana ende te Cochinchina / daer ſy met vrientſchappe handelden mette Chineſen/ daer ſy metter minnē de twee ſchepē vol-laden. De Chineſen merckende dat ſy niet dan vriendelijcken ende vredelijckē handel ſochten/ende gheen conqueſten/alſo de Portugeſen over hun ghebueren deden; ende overmits ſy ſagen datter Oorloge tuſſchen de Portugeſen ende hun was/ſoo betrouden ſy de Nederlanders; daer ſy te voren meynden ende geloofden/ dat alle de witte menſchen ende lieden onder Portugael ſubject waeren : alſoo dat de Agenten van daer ſchreven/dat den handel van China voor hun open was / ende dat ſy van Bantam derwaerts ſonden twee ſchepen/ende ſy ſonden van daer oock drie groote ſchepen na de Moluccos ; alſoo dat die Ooſt-Indiſche vaert dat Jaer ſeer proſpereerde / ende brochten mede diverſche Gheſanten van verſcheyden Coninghen ende Heeren al-daer.

1602.

Reyſe ende ſucces van Joris Spilberghs voyagie in Ooſt Indie van 3 Jaer.

Wy hebben in't 22 Boeck verhaelt hoe dat Heer Simon Jaſperſz. Verduyn / Balthaſar de Moucheron ende Pieter van Hecque / met Joris van Spilbergh Anno 1601 den 5 Mey uyt-gheſonden ende uyt-ghereedt hadden drie ſchepen/ghenoemt Schaep / Ram ende Lam: Deſe ontmoeten drie Caravellen van Portugael/ by Cabo Verde / daer ſy teghen ſloeghen; beſochten het Eylant Coriſco, Cabo de Lopez Conſalvo, ende het Eylandt Annabra, alſoo S. Thome, de Cabo de bon Eſperanza, de Cuſten van Matal Cuffala, die Riviere Cnama, de Eylanden Prienneras ende Commores, al-waer ſy ververſchten: voorts voerenſe langs de Cuſten van Melinde de Baxios Padua, comende ontrent Cochin langs de Cuſten Malabar, voor de cabo Comorin, Punto de Galle, d'welck is den hoeck vant Eylant Zeylon totte playe vā Mattacallo: al-daer den Admirael Spilbergh ghecontracteert heeft metten Coningh van Mattacallo, die hem ſtuerde totten grooten Coning Fimala, int Eylandt van Zeylon in Candy, dien hy onderrichtede vande gheleghentheyt der Nederlanden/vande regeringe der Heeren Staten/onder 'tbeleyt van Pr. Mauritz/ die d'Oorlogē voerden tegen den Coning van Caſtilien ende Portugael/etc.

Deſe Coningh Fimala was eertijdts by de Portugeſen in haer Caſteel Colomba op-ghevoet/ende inde Chriſtelijcke Religie van haer ghedoopt/ ende Don Johan ghenoemt / maer hy viel hun af/ende ſloegh de Portugeſen/ hem ſelven Coning van Candia makende/trouwende de Dochter vanden voor-leden Coningh/ Donna Catharina ghenaemt / oock vande Portugeſen ghedoopt/ ende onder-trouw't met een Portugees/Luxo Soſa, Gouverneur van Malacco/die hy verſlaghen hadde.

Aen deſen Fimala leverde dē Overſten Spilbergh mede Brieven van Prince Mauritz in Arabiſche tale gheſchreven / dien hy hem met groote ſolemniteyt preſenteerde; mede een contrefeytſel van Prince Mauritz te peerde: mette ſchilderie vanden ſlagh van Nieu-poort / dat welcke dē Coning met groote eerbiedinge dede in zijn camer hanghen/ hē tracterende eñ bancqueterende op de Europeaenſche maniere/alſo hy onder de Portugeſen gheleert hadde: brocht hem mede by zijn Coninginne ende zijn kinderen: dies in conſideratie van deſe beleeftheydt/ deſen Spilbergh in zynē dienſt liet twee Muſicienen ofte Speel-lieden: waer van den eenen naemaels Secretaris van zynen Sone werdt: ende voorts informeerde hy hem van alle dinghen/dat welcke hun al ſeer wel beviel: want ſy al-daer niet verſtaen hadden ofte wiſten datter eenighe andere natie van wit volck was/als Portugeſen.

Wt Zeylon brochte hy den eerſten Caneel/ ende veel goede geſteenten: makende een onderlinghe vrientſchappe ende verbont metten Coning teghen de Portugeſen : tot verſekeringhe van welck verbondt / nam hy al-daer voor-de playe vā Mattacallo drie Portugeſche ſchepen/ die verbrandende/ ende 'tvolck ghevangen den Coning leverende/ om te toonē dat ſy warachtighe vyanden waren.

Van Zeylon voeren deſe ſchepen met Spilbergh nae Achim, daer ſy drie Engelſche ſchepē vonden / onder den Generael Lancaſter ende Middelton/metten welcken ſy aenſpanden om een Caracque te nemē/comende van S. Thome, willende varen nae Malacca, welcke Caracque ſy namen : 'tgoedt daer uyt gheloſt ende ghedeyldt hebbende / lieten zyſe voorts vaeren ende Spilbergh nae Iava Major voor de Stadt Bantam, daer ſy vonden neghen Nederlantſche ſchepen/

ſchepen/ daer Wybrant Warwijck Admirael over was: daer oock by quam den Admirael Heemſkerck/ mette genomen rijcke Caracque van Macau, boven verhaelt.

Spilbergh brenght in Zeelandt eenen koſtelijcke grooten Robijn/ weghende 400 Carat.

Van Bantam is Spilbergh met zijn ſchepen vertrocken Anno 1603 den 5 Septembris uyt de Strate Sondi/ ende is alſoo ghevaeren nae Zeelandt / al-waer hy arriveerden den 24 Meert Anno 1604/ met twee ſchepen/ gheladen met Peper / Cancel / Macis/ Noten/ Indigo/ ende andere Waren; ende veel edel gheſteenten ende juweelen/ met eenen grooten uyt-nemenden Robijn/ Capeſon ghenoemt/ weghende ontrent 4 hondert caraten/ den grootſten daer opt van ghehoort is.

Ontrent deſen tijt verſtontmen uyt Spaengien datter wel 500 Religieuſe Monicken van diverſe ſoorten ende orderen nae Peru eñ West-Indien ghevaren waren/ op de tydinge datter een nieu Eylandt ghevonden was / ghenoemt Atamaidis, groot in't ronde 3600 mylen/ zijnde Gout ende Silver-rijck/ dat welcke de Spaengiaerden corts hoopten te vermeeſteren / ende mette Religieuſen te bekeeren.

Doot vanden Sultan Machomet Turck / den 21 Decemb. ende zijn ſone Achmat comt in zijn plaetſe.

In't eynde van dit Jaer 1603 / den 21 Decembris/ is geſtorven den Sultan Machomet/ den grooten Turck van Conſtantinopolen van een catharre / zijnde een ſeer vet onvermoghen man gheworden / nae-latende zynen ſone Achmat/ noch jong van 14 ofte 15 jaren zijnde/ hebbende zynen outſten ſone uyt een jalouſie over een jaer te vooren laten worghen: daer werdt noch een ſone in't leven gehouden/ tot dat deſen Achmat mochte kinderen ghewinnen/ alſo hem 'tſelfde ten naeſten jare ghebeurde/ dat hem eenen ſone ghebaert werde / waer door den broeder nae twee jaren mede gheworcht werde/ nae het ghebruyck van het Ottomanſche gheſlachte: de regeringhe bleef by de Soltana/ moeder/ ende den Baſſa/ Cigala: deſen nieuwen jongen Soltan verthoont hem een frap/ cloeck/ jongh ende groot Vorſt.

Op deſe veranderinghe ende doodt van den Turck/ ontboot den Baſſa van Buda in Hongarien/ oorloghende tegen den Keyſer (ende nu over beyde zyden ghecommitteerde op Vrede-handel vergarende) aen dē Heere van Altheym eñ ander Commiſſariſſen van Keyſers wegen/ den leſten Januarij/ hoe dat zy nu een nieuwen Heere int Turckſche Rijck ghekregen hadden/ die hun brieven gheſchreven hadde / noopende den Vrede-handel/ als dat hy/ ſoo daer yet ware beſloten/ dat hy't wilde houden/ ſo niet/ wenſte hy dat dien pays hoe eer hoe liever moghte ghemaeckt worden/ waer-omme dochte goedt deſe goede genegentheyt aen des Keyſers Ghedeputeerde te ſchryven/ ofte ſy noch mede geſint waren/ hun inden Vrede-maecken te laten imployeren/ om eenen eeuwigen lof te verdienen/ van twee ſoo machtighe Keyſers te vereenigen ende bevredigen/ met meer beleefde aenbiedinghen; waer over verſochten antwoorde; men ſeyde daer ware voor-gheſlaghen/ dat den Keyſer ſoude Attuan ende Peſt den Turck leveren/ ende den Turck ſoude Caniſſa weder leveren/ maer daer en is dat-mael niet van gheaccordeert.

Het Eſquadron loopen in Weſtphalen/ ende nemen Herckelens ende Karpen.

Noch inden Winter in't beginſel van't Jaer 1604 / alſoo dattet Eſquadron / ofte ghemutineerde laghen inden Grave/ alſoo wy gheſeydt hebben/ ſoo hebben zy rontom haer grooten overlaſt ende courſen ghedaen ; zy hadden liever de ſtadt Rijn-berck gehadt/ om Weſtphalen te mogen af loopen/ daer zy nochtans eenen loop dedē/ eñ over de hondert duyſent Rijcks-daelders daer ghebrantſchat hebben ende wegh gevoert; de Overſte zijn met goude ketenen/ ende gouden koppen vereert; vanden Biſſchop van Padelborn verkregen zy 12 duyſent daelders/ dan alſoo zy nu wilden nae huys trecken / vonden zy het Landt-volck ende Boeren in wapenen / dier by ghevalle eenighe twee vande ghemutineerde doot-ſloeghen/ die vande achterſte waren/ dies alle te rugge keerden / ende ſloegen ontrent de 400 Boeren doodt / veel huyſen afbrandende.

Ontrent den 13 Februarij 1604/ zijn zy met een deel gheſchuts na Erkelens gheruckt/ daer dat den Grave Hendrick van dē Berge te vooren gheweeſt hadde / ende den Borgheren veel toe-geſeyt/ dan hebben het Eſquadron moeten in-laten/ die dat ghebrant-ſchat hebben.

Terwyle datſe daer beſich warē/ is den Ritmeeſter Cloet by haer ghekomen / ende is met haer nae Karpen ghetrocken/ den 21 Februarij dat op-eyſſchende / maer de Spaengiaerden van't Caſteel hun weder-ſtaende/ hebben over de hondert ſcheuten met grof gheſchut daer op geſchoten / waer-omme hun moeſten over-geven/ ende hebben Karpen beſet / waer-mede de ſtadt Grave ſeer verlicht werde van hun garniſoen; van daer trocken op't Ceulſche gebiet/ die van Ceulen dreyghende / ende ront-omme groote ſchade doende.

Een Walviſch t'Antwerpen.

Ontrent den 13 Decembris / heeft hem by Antwerpen inde Schelde eenen Walviſch verthoont/ die daer ront-omme lagh ſwevende tot den 17 Decembris/ dat hy van eenige ſoldaten gheſchoten werdt / ende aen landt ghetrocken/ werdt ghemeten 42 voeten langh/ ende twaelf voeten dicke.

Wat datter in't Jaer 1603 tot Ooſtende gepaſſeert is in't belegh / is in veel ghedruckte boecrkens te leſen / ſullen alleene de notabelſte gheſchiedeniſſen des leſten Jaers verhalen/ als daer den gheheelen laſt den Marquis Spinola van vercreegh ; hebbende vooren gheſeyt de reſolutie van de partyen / de Staten om te defenderen/ ende de Eertſ-hertogen om te hebben/ al ſouden zy daer 18 jaren voor ligghen/ eñ koſten wattet wilde; tot welcken eynde de Eertſhertoghen groote beloften ende Bede-vaerden deden/ tot onſe lieve Vrouwe tot Halle/ als mede tot een lieve Vrouwe onlancks in een Eyken-boom ghevonden ten ſcherpen Heuvel/ by Sichem in Brabandt / diemen veel miraculen toe-ſchreef ; tot deſe lieve Vrouwe hadde dit jaer oock beſoeck ghedaen de Eertſ-hertoginne in perſoone/ eenighe mylen bloots voets gaende/ ſomen ſeyde/ met grooter devotien/ haer gaven offerende/ ende haer ghebeden ſtortende/ om de victorie van Ooſtende/ ende om een Kint oft Erf-ghename te ghewinnen. Deſe miraculen van deſe lieve Vrouwe ten ſcherpen Heuvel/ eñ mede die van Halle/ zijn beyde beſchreven in het Latijn/ vanden gheleerden Mr. Juſtus Lipſius; maer daer zijn teghen-ſchriften in druck uyt-ghecomen/ die alle de miraculen weder legghen / de welcke hy Lipſius niet en verantwoorde.

In het voor-jaer van 1604/ hebben de Vereenighde Nederlanden (nae dat zy Endoven ende Helmont ghenomen hadden / maer niet behouden/ ende aen-ſlagh ghemiſt op Hulſt) wat gheresolveert in Vlaenderen voor te nemen/ tot ontſet van Ooſtende / hebben alle Capiteynen belaſt haer vendelē vol ende complet te maken/ gaven uyt nieuwe beſtellinghe tot 15 hondert Switſers/ ende noch 2000 ander voet-volck te lichten/ ende teghen den 20. April heeft Prince

Maurits

Pr. Maurits toeruſtinge op eenen tocht in Vlaenderen de 24 April.

Maurits zijn Crijghſ-volck beſchreven / haer voor Willem-ſtadt te vinden / met het ghetal van ſchepē daer toe beſtelt ; daer hem mede lieten vinden/ Graef Willem Lodewijck / Graef Ernſt Cazimier/ ende Graef Lodewijck Gunther / gebroederen van Naſſou ; mede de Graef Hendrick Frederick/generael van de Ruyterye.

Deſe trouppen gheſcheept/zijn ten beſtemden daghe van voor Willem-ſtadt gevaren na Zeelandt / al-waer den 24 April oock aenquam den Prince Maurits/ metten Vorſt van Anhalt/ eñ Graef Adolf van Naſſouwen / mette Ghecōmitteerde der Heeren Staten generael/ ende die vanden Raet van Staten/in competenten nomber/om den aen-ſlagh by te weſen ende te vorderen.

Maurits doet in-val in Vlaenderen/ende nemen Cadſant den 25 April.

Den 25 April ſmorghens is de gheheele Vlote van ontallijcke kleyn ſchepen uyt Zeelandt te ſeyle ghegaen nae Vlaenderen/in't Swerte-gat in-ghevaren/ende ghelandt in Cadſant/alwaer in twee daghen alle de Forten ende Sterckten in-ghenomen hebben ; Ende in-dien hy ten eerſten in-gheloopen hadde het Swint ofte Sluyſche gat/ ſoude ſonder twyfel 'tſelve ſonder eenighe groote moeyte hebben konnen inne-nemen ende veroveren/ende mogelijck met die haeſtichent alle de ſaken voor Ooſtende hebben konnen deſperaet makē/overmits die van Brugge t'zynen eerſten aencomen daer noch gheen volck en hadden / maer terwyle hy in't Swarte gat alle zijn Legher debarqueerde/ende de Schanſkens van Cadſant inne-nam/ benaerſtichden die van Brugghe dat Spinola van voor Ooſtende op't Swint ſont thien hondert man te voet/ eñ Trivultio van Water-vliet vijf hondert Ruyteren/ mette welcke zy de paſſagie over't Sluyſche gat beletteden ; niet teghen-ſtaende den 26 ende 27 moeyte daer toe ghedaen werden/eñ de Galeyen met Gheſchut uyter gat ghedreven naer Sluys toe;waerom Prince Maurits deſpererende van daer te moghen paſſeeren/ eñ in deliberatie vallende van't Cadſant alleen te doen verſeeckeren/ is hem by een Boer aen-ghegheven/datmen beooſten Sluys omme in Vlaenderen comen conde/waer toe dien Boer noch den 28 ſavonts eenighe gheleghentheyt wees om naer Ooſtburch te komen/ dan vonden den vyandt daer ontrent mede te peert ende te voet / 'twelcke den Prinse Maurits vaſtelijck dede glooven dat daer paſſagie weſen moeſte/ende ſont over ſulcks den 29 eenighe trouppen derwaerts/ die metten vyant ſchermutſeerden ende heur verdreven/ ende in't wegh ryden weſen den pas eñ plaetſe daer men heene ſoude mogen comen/overmits ſy daer heenen vluchteden ende ontquamen/ waer door hy den 30 vroech daer henen tooch/ende deurt water (dat daer guajabel was) paſſeerde/ inne-nemende een ſtuck van een Dijck by Coxie / daer een deel volcks van Sluys/die daer meynden te ſchanſen/verſlaghen/ende ontrent 30 gevangen werden/ waer door de andere den ſchrick kregen ende voorts wech liepen/ende die van't Schanſken van Coxie heur met appointemēt over-gaven / openende alſoo onverwacht den pas in Vlaenderen/ eñ hoope ghevende tot eenigh goet ſucces/hoe wel daer ontrent 'tland uyter maten ſeer ghebroocken was. Den eerſten May tooch Pr. Maurits met een goet deel van zijn Leger naer ſinte Catrinen ſchanſe/ ende hadde geſchut doen halen om d'ſelve te beſchieten / maer mits het diē dach ſpring-vloet was/ ende 'twater ſeer hooch vloeyde/en conde hy zijn geſchut niet ghekryghen/voor laet op den naer-noen/ ende bleef daerom den meeſtendeel van den dagh in ſlachorder ontrent die ſchanſe ſtaen.

Maurits crijcht S. Catharinen ſchanſe teghē zijn meyninghe.

Op deſe Catharina ſchanſe lagen neffens eenighe ſoldaten/ ghecommandeert byden Grave van Trivultio/ veel Borghers ende Boeren/ Cuerlingen genoēt/zijnde gewillige huerlingen/ in Gent ende daer ontrent op-gelicht: Ende alſo deſe geē quartier ofte contract vā ranſoen hadden/dede Pr. Maurits (om die vervaert te maken) al-omme ghebieden/hunder gheen ghevanghen te nemen/maer datmen die al-omme dootſmyten ſouden/ als geen quartier hebbende/dat welcke / hoe wel grooten ſchrick onder vele van hun maeckte/des niet teghen-ſtaende/hielen hun nochtans dien dagh vaſte/ſelve eenen Vaendrager liep met zijn vendel in haeſte over ende weder op de Wallen / 'tſelfde plantende inde breſſe/ tot groot incouragement vande zyne/ende moet verlieſen van Pr. Maurits / die ſeyde totte byſtaenders / dat een ſulcken man alleen ghenoech was om een plaetſe te behouden : Hier by quam oock dat den Graef van Trivultio / die met een goede trouppe peerden te Water-vliet gheleghen hadde / met zyne trouppen mede quam logeeren dicht onder de ſchanſe / doende daer een retrenchement op werpen/eñ twee velt-ſtucken daer-inne planten/ om op de ordren eñ trouppen van Prince Maurits te ſchieten/ende alſo goede myne te maken : maer Pr. Maurits ontrent vier uren naer-noen ghekreghen hebbende 9 ſtucken gheſchuts/dede d'ſelve in haeſte planten/ eñ daer mede noch ten 6 uren op de ſchanſe eñ de trouppen van Trivultio ſchietē/ meer om te thoonen dat hy mede geſchut hadde / dan op hope vande plaetſe te gecrygē/om dat hy ſach dat den vyant vaſt hielt ende myne maeckte van heur wel te defenderen ; ende over ſulcks deſpererende van yet goets te doen / ghaf laſt het ſchieten totten avont toe te continueren/ eñ dan 'tgheſchut weder af te halen ende in Cadſant te brengen/ doch dat eenige Regimentē even-wel daer dien nacht noch blyven ſouden/om te ſien wat heurē vyant ſoude doen ; dien volgende/werde op den avont 'tgheſchut daer af ghevoert / ende hy vertooch ſelve mede ; dan ſoo by ghevalle in't af-voeren/ een ſtuck gheſchuts in een moraſch ſonck / eñ dat de Schip-luyden die de handelinghe daer over hadden/ſeer ernſtich pooghden om dat te ſalveren/om de ſchande niet te hebben van haer gheſchut te verlieſen/groot ghetier daer over inden avont-ſtonde maectē/waren die van't Fort ſinte Catharine ſeer vervaert/meynende dat zy het geſchut verſetten wilden/daer noch by gebeurde dat de Cavallerye / gheenen bequameren wegh vindende in harē af-treck/dan onder het retrenchement vāde ſtercte/ dede die van binnen dencken datter meer volcks by Pr. Maurits ghecomen ware/ende datmē hun den wech vant Wijcken op Philips ſchanſe ſochte af te ſnyden / ende van nieus haer aen te vallē/waer over Trivultio ſelfs met zijn trouppen/ende deſe Cuerlingen ofte Huyslieden/zijnde groot ghetal/ noch meer de vreeſe in't lijf kregen/ ende namen de retraite nae het Fort ſint Philippe / ende van daer naer Yſendijck/ verlatēde de ſchanſe ſinte Catherine/ ende in't deur trecken op ſint Philippe alleen latende ontrent 60 ſoldaten/ d'welcke s'anderendaeghs ſiende de trouppen van Pr. Maurits nae haer aen-comen/ hun mede over-gaven den tweeden May : waer-inne men ſiet hoe God in Crijghſ-ſaken/met een kleyn oorſake / een groot werck uyt-recht. Van daer trock Pr. Maurits voorts nae Yſendijck / dat hy terſtondt beſloten heeft op den derden May / daer den vyandt op den vierden May meynde inne te werpen eenich volck/maer ſoo Pr. Maurits eenighe ruyterē ende knechten uyt ſondt om't ſelve te beletten/

Yſendijck beleghert.

hebben d'ſelve de vlucht ghenomen naer't Sas toe/waeromme de plaetſe te vaſter beſet werde.

Die van Sluys trachten Cadſant met ſloepen weder in te nemen.

Den 6 May ſnachts waren die van Sluys met Crijghſ-volck uyt het Leger van Ooſtende ghekomen/uyt-ghevallen wel 2000 ſterck/ met een deel Sloepen ende Galeyen/ om in Cadſant te vallen/ ende Pr. Maurits volck weder daer uyt te dryven/ende quamen alſoo ſtillekens over tot int Cadſant/daer ſy al wel inde 600 mannen ghelandet hadden / eer de Wacht op't Eylandt weſende/des ghewaer wiert / die terſtondt daer naer den allarme maeckten / ende twee vendelen Schotten daer op de wacht weſende/ vielē recht op hun aen/ brachten d'ſelve in confuſie/ende dedenſe de vlucht naer heure ſaloupen nemen/daer deur eenige mettet in-loopen van't volck overladen weſende ſoncken/eenighe over-gecomenen werden doot gheſlaghen/ende wel 40 gevangen/ ende acht ſaloupen heur ontjaecht / ende daermede werdt de reſtē verhindert van overcomen/ welcken aenſlagh/indien die gheluckt hadde/den Pr. Maurits op een ooghenblick van alle zyne ſchepen ende ammunitie ſoude ontſet/ ende zijn geheele voor-nemen vruchteloos ghemaeckt hebben.

Pr. Maurits heeft daer-en-tuſſchen Yſendijck gheſommeert/zijnde een wel ghelegen ende ſterck Fort / maer zy antwoorden het te willen houden/ ontſet verhoopende / dies dat dede beſchieten/ nochtans wel wiſte dat zy van als ghebreck haddē/ende aldermeeſt verſch water ende dranck. Den 9 May ſondt Pr. Maurits weder zynen eyghen Trompetter Hans / die welcke/nae dat hy tweemael gheblaſen hadde/werdt van binnen door zijn hooft doodt-gheſchoten/ waer over Prince Maurits verſtoort zijnde/alle uyterſte ghewelt voor-nam om dat te wreken/ ende dat exempel wegh te nemen ; dies die van binnen ſeer verſchrict baden om appointement/ daer niet van konde gheſproken worden / voor dat die van binnen een Italiaens ſoldaet/die geſchoten hadde/ over-leverden in handē van Pr. Maurits/die hem ghevanghen hielt : ende daer nae ſoo accordeerden die vande ſterckte / metten Gouverneur Gryſon uyt te trecken met hun geweer eñ ſtille trommelen/ ſonder vendels/ etc. nae het Sas / met ſchepen om haer bagagie te voeren/ op conditie/ in vier maenden in Vlaenderen teghen Pr. Maurits niet te moghen dienen ; alſoo zijn daer uyt getrocken den 10 May ontrent 600 mannen/meeſt Italianen: dē Gouverneur werdt daer naer in rechte beſchuldicht/ maer ten leſten met eeren vry geweſen; ende Capiteyn Rolle werdt daer binnen gheſtelt om te commanderen.

Een trompetter tegen crijghs recht gheſchoten/ wert by Pr. Mauritz tot ſtraffe gheeyſcht.

Yſendijck beleghert eñ ingenomen/ 10 Mey.

Naer de veroveringhe van Yſendijck/is gereſolveert datmen voorts trecken ſoude naer Aerdenborgh/het welcke volgende/is Pr. Maurits den 12 May te lande ende te water derwaerts ghetrocken; inde ſtadt laghen 6 vendelen Duytſen/ die d'ſelve ſeer lichtelijck hadden konnen beſchermen/ indien zy eenigen weer hadden willen doen/om dat de ſtadt goede grachtē hadde/ maer verſchrict weſende/ verliepen daer uyt ſonder eenighe weer te doen / dies ſulcks zijn Excellentie ſonder ſtoot ofte ſlagh inne nam/ zijnde een verwoeſte ſtadt/hoe-wel wel gheleghen om Sluys te benauwen: Vande ſchoon fray Kercke ſtont daer noch de muragie/ eenige Marmoren pylaren ende twee Torens. Deſe ſtadt dede hy terſtont beſettē deur Grave Erneſt met zijn volck/ om die te houden/ordonnerende voor elcke poorte een Ravelijn te maecken / ende dede 't Legher voorts trecken na een ander open woeſte ſtadt/ Middelborgh in Vlaenderen genoēt/ daer noch een Caſteel by leydt niet ghedeſtrueert / daer de Wachters uyt verliepen/om dat het teghen ghewelt niet houdelijck was: hy ſondt den 14 zijn peerde-volck op eenē Tocht nae Eeclo/om daer te ſlaen een Regiment knechten / treckende van Gent naer Brugge/maer quamen een weynich te laet/ om dat d'andere de Lieven ghepaſſeert/ ende wech ghetoghen waren.

Don Loys de Velaſcos volck geſlagē by Moerkercke/den 16 Mey.

Den 16 May ſont Pr. Mauritz zijn volck te voete ende te peerde van Aerdenborgh / nae de Soute ende Soete / zijnde twee wateren / d'een ſout/d'ander verſch/van Damme ende Brugge loopende byden anderen na Sluys/navigabele; Deſen vonden daer Don Loys de Velaſco beſchanſt/ontrent het Sluyſken vande wateringe van Moerkercke ende Lapſchuere/ (gheleghen ontrēt Stampers hoeck) op zijn voordeel wachtende/ ende weſende een enghe paſſagie teghen peerde-volck/waer-op het peerde-volck onwetens vielen onder de Ritmeeſters Gent eñ Bax/ die van Velaſco dapper ghetreft worden/ ſo datter terſtont een deel peerden gevelt werden ende ghevanghen/ende den Ritmeeſter Bax door zijn been geſchoten/dan ontſet van't voet-volck/bykomende ende ſulcks in't gros aen-dringhende/ hebben zy de Spaenſche gheſlaghen / datter boven de 500 verſlagen ende verdroncken zijn/ende noch wel 300 ghevanghen/daer onder waren elf Capiteynen in chef/ende meer anderen/ende onder dien oock een van het maechſchap van Spinola.

S'anderendaeghs den 17 May trock Prince Maurits nae de Soute/ die Spaenſche leggende met 13 ofte 14 vendelen tuſſchen de Soute eñ Soete/heur daer beſchanſende ; daer teghen Pr. Maurits geſchut dede planten/ende bohay maken of hy daer over wilde : maer eē ander plaetſe verſpiet hebbende benedē den vyant/dede den 18 voor dach/ by een leech water/ zijn trouppen te peert ende te voet daer door treckē/ ende deur weſende recht op zijn vyandt aen/ ende heeft eenighe Spaenſche begravinghen in-ghenomen/ waer door de Spaenſche verlatende haer voordeelen/ zijn verloopen naer Damme / vreeſende beſloten te worden; dies Pr. Maurits een ander brugghe over de Soete ofte Verſche heeft doen legghen/eñ zijn Ruyterie gheſonden op de Weſtzyde vande Haven van Sluys/daer de Spaenſche alle ſchanſen verlieten / behalven ſint Joris ofte Haſegats ſchanſe/liggende op't inne-comen van't Swint ofte de Havene / daer Capiteyn op was/een de Cordua de Brugghe/ die Prince Maurits terſtont dede omringhen/ dan gereetſchap van beſchieten ſiende/ ghaven zy die over/ daer uyt-treckende 130 mannen den 23 May: deſe ſchanſe was wel verſien met 9 ſtucken gheſchuts / ende 19 tonnen Buſcruyt / daer zy uyttreckende een lonte aen-gheleyt hadden/om dat kruyt aen te ſteken na haer vertreck ; dan 'tſelfde werdt ontdeckt / als zy te verde vertrocken warē/ anders ſoude 'tſelfde lichtelijck haer leven ghekoſt hebben. Den Capiteyn de Cordua was over dit lichtveerdigh over-gheven met Rechte aen-gheſproken/dan verkreegh ghenade. Daer werdt Capiteyn Joos de Bruxſauls in geſtelt om te commanderen; maer die Schanſe werdt onnoodigh bevonden nae het over-gaen van Sluys / ende daer-omme gheſlecht ende gheraſeert.

De Spaenſche verloopen haer ſterck voordeel tuſſchen de zoute ende verſe wateren.

Sluys beleghert.

Hier nae heeft Prince Maurits zynen Leger voor Sluys geſlagen/de Haven doen innemen/ ende 't Legher beſchanſen met trencheen ende brugghen/ de quartieren d'een aenden anderen trecken ende hechten : Inde Havene noch voor de Stadt en vonden zy gheen Schepen; dan een

Frans ſchip met Wynen / dat met ſchieten bedorven worde.

Die vander ſtadt Sluys kregẽ tot tweemael toe ettelijck voet-volck inne / eens ontrent 700/ andermael wel 800 mannen/ende kreghen eenige Wagenen met Meel binnen/eer dat het ront-omme conde beſchanſt wordẽ. Prince Maurits legherde hem aende Weſt-zyde vande Havene: de Heere van der Noot in het Zuyden: de verdroncken Beemden met Schepen ende Sloepen van Oorloghe beſettende/ om alle toe-ganghen te ſtoppen.

Den 21 May dede Pr. Maurits met Trommel door alle het Legher omſlaen / dat den naeſten Woenſdagh het gheheel Legher door eenen Vaſten ende Biddagh ſoude gehouden worden/ een ſeltſaem dinck in eenen Legher: verbiedende alle Soetelaers ofte Victalieerders eenigherhande victualie te verkoopen dien dagh/ op verbeurte van hare goederen/ ende uyt het Legher ghebannen te worden/op dat het gheheel Leger mochte te beter vaſten / ende voor goeden voorſpoet bidden.

Die van Sluys met de Slaven miſſen van meer victalien te cryghen.

Den 30 May trachtẽ die van Sluys anderwerf victualie eñ buſcruyt inde ſtadt te krygen/ dies by nacht uyte ſtadt in't verdroncken Land ſondẽ ontrent duyſent Forſaten ofte Galleyſche Slaven (die zy tot allen dienſt dwonghen/mits zy de Galeyen niet konden gebruycken) eñ met deſe een Convoy van 500 ſoldaten / om daer te wachten het Convoy dat van Damme comen ſoude ; want ten ſelven eynde was den Graef van Barlaimont met vier duyſent man te voet/ ende veel waghens met ſacken met meel gheladen/ghetoghen naer't verdroncken landt: Prince Maurits daer af de tydinge krygende/ tooch op met veel ruyteren/ende twee duyſent man te voet naer Stamperſhoeck / daer hy vont ontrent 400 man by Barlaymont daer ghelaten/ tot beſettinghe vanden pas; d'welck Pr. Maurits verſloech ende verjaechde/ende vande ſelve verſtaende dat Barlaymont al deur was/ heeft hem doen naer jagen ; maer hy de ſnoffe daer af kryghende/ is langhes eenen anderen wegh afghereden ende meeſt ontcomen/onder weghe latende eenighe waghens met meel gheladen / die by Pr. Maurits volck werden ghekregen : ende die vande ſtadt ſiende dat 't Convoy niet voorts en quam/keerden alles weder in de ſtadt/ uytgeſeyt een goet ghetal Slaven/ die heur verſtaken ende aen Pr. Maurits quamen over-gheven: in 't vervolgen van Barlaymont hadde Pr. Maurits mede dat ongeluck / dat zijn volck by nacht een verkeerden wegh inne-ſloeghen/ ende ſo des Graven volck vermiſtẽ/ende op den dagh keerden zy wederom nae't Legher/ met een goet getal ghevanghenen/wel ontrent 120 / ende daer onder een Duyts ende een Italiaens Capiteyn.

Convoye vã Damme eñ andere worden op de vlucht ghedreven.

Hier uyt verſtondt Pr. Maurits dat de ſtadt met veel volcks ende luttel mont-coſt verſien was : ende daeromme van doen voortaen heeft hy gheſocht de ſtadt ront-omme te beſluyten/eñ daer-omme eenen wonderlijcken wel gheordonneerden/wijdden ende wel beſetten Legher gheleyt/ te water ende te lande ; zijn ruyterie diepe in't landt om brant-ſchatten uyt-ſendende. Den Legher aldus vaſt gheleyt / vertrocken de ghecommitteerde Heeren der Staten generael / eñ Raedt van Staten nae s'Graven-haghe / den 30 May.

Pr. Mauritz reſolveert Sluys uyt te hongeren.

Dit belegh nochtans eenen tijt aen-loopende/heeft Pr. Maurits ondertuſſchen batteryen reede doen maken om te beſchieten / ende mede om die te beſtormen van over de Havene/ heeft een wonderlijcke brugghe in't midden overdect muſquet ſcheut-vry doen maken: dan alſoo hy de overloopers uyter ſtadt dagelijcks vernam vanden hongers noot die inde ſtadt over-viel/ heeft gheheel gheresolveert die uyt te hongheren / ende alſoo daer-mede den Marquis Spinola oorſake te geven om van Ooſtende te moghen vertrecken tot ſolaes vande zyne.

Den honghers noot groeyde ſoo ſeer binnen Sluys / dat zy de Slaven niet conden voeden/ maer ghedwonghen die toe te laten haren koſt te ſoecken rontomme op't verdroncken landt/ uyt-gravende ende pluckende een kruyt dat zy Soutenelle noemen / dat daer veel groeyt ; die welcke in't overgaen in menighe daghen gheen broot ghegheten hadden.

Deſen honghers noot groeyende / ende Ooſtende noch uyt-houdende, hebbẽ die vã Sluys haren noot beweſen met vier-tekenen by nachte : daer over den Eertſ hertogh den Generael Spinola voor Ooſtende belaſte Sluys te ontſetten / zijnde nu in't leſte van Julij ; daer toe meer Cryghſ-volck van alle kanten vergaderende ; nu merckende hun faute begaen/als dat zy beter ghedaen ſouden hebben / eerſt ghewelt teghen vyants Legher aen-comſte te thoonen/ dan ſoo hert op Ooſtende te dringen : Dies den Overſten Spinola / metten Conte Tribultio/ op-trock met eenen bequamen ende competenten Legher/latende noch het Legher voor Ooſtende wel beſet ende verſien van als/nochtans trock oppe ghenoech teghen zijn ghemoet/met kleyne hoope van zynen aen-ſlagh te vol-brenghen/blijckende by zijn af-gheworpen brieven/ dat hy dat uyt bevel ende noot moeſte avontueren ; ende alſoo is ghekomen legheren by Labſchuere/op de cromte van eenẽ dijck/ met meyninghe van s'vyants Legher te doen delogeren met zijn gheſchut / daer dat contra-batterie teghen ghemaeckt werdt/ ſoo dat op eenen nacht veel volcks doot bleef met grof ende cleyn gheſchut / waer by Spinola ſocht middel om erghens te moghen in breken / alſoo hy wel dede den 6 Auguſti met ontrent drie duyſent man eñ een deel peerde-volck/ op't quartier van Graef Willem vã Naſſou/ 'twelcke zy ſnachts meynden te over-vallen/om dat daer de Belegghers minſt op hunne hoede waren / by hem hebbende verſcheyden ende nootelijcke gereetſchappe/ maer was te vergheefs/want werdt gheſtuyt/ ende heeft moetẽ met eenigh verlies af-trecken ende zijn gereetſchappe verlaten/hebbende eenlijck eenighe Wagen-peerden weydende wechghenomen.

Spinola trect uyt om Sluys te ontſetten.

Spinola tot ontſet van Sluys neemt S. Cataryn eñ Philips ſchanſen/ maer wert met groot verlies te rugge geſlagen/17 Aug.

Alſo Spinola op dat gheweſte niet en hadde konnen uyt-rechten ; is den 16 Auguſti ſubtylijcken vertrocken voor by Aerdenborgh/nae de ſchanſen ſinte Catharina ende ſint Philippe/ eñ die lichtelijck (zijnde weynigh beſet) met ghewelt in-ghekreghen/hoe-wel veel over weder-zyden doot bleven ; heeft van daer hem begheven op eenen dijck/ in't quartier van Capiteyn Imbyſe/ aldaer makende eenen looſen alarm / daer en tuſſchen dat hy met zijn ander volck moghte de Reviere van Ooſtborgh paſſeren / meynende by het Ooſtburghſche veer door te breken ; maer Pr. Mauritz hadde daer en tuſſchen in Cadſant een goet ghetal volcks ghehouden / onder't beleyt van Graef Willem van Naſſou/die in haeſte voorts togen om den vyant aen d'een ofte d'ander paſſe te ſtuyten; eñ dede mede derwaerts gaen dẽ Heere vã Swinten met veel amunitie vã oorloge/ die hy vreeſde dat hem die eerſt ontbreken ſoude/eñ is ſelve aenden pas van't Cadſant gebleven/ tot dat de trouppen vande Vrieſen/Enghelſen/Franſoyſen vanden Heere van Dorth ende anderē aenquamen/ daermede hy doen voorts tooch naer den vyandt toe.

Spinola met zijn volck hem ſeer ſpoepende/ hadde Prince Maurits volck uyt de half mane aen't water tuſſchen Cadſant ende Ooſtburgh doen wijcken / tot op den dyck byde twee Redouten/daer hy eerſt byde Wacht dapper gheкeert werde/eñ naer by Graef Willem die daer aen-ghecomen was/ maer op't lage water dede hy't meeſte effort om over te komen / ſoo dat Graef Willem hem nauwlijcks keeren conde/tot dat den Colonel Dorth hem te hulpe quam/ die hem dapper weerde met een ſlagh-ſweert/ ende den vyandt een goede wyle holp ſtuyten/ tot dat hy ten twee plaetſen ghequetſt werde. Des niet tegenſtaende/Spinola niet ontſiende wat volck dat het hem coſtede / was apparent van in Cadſant te breken ; ſo Prince Maurits daer niet ſelve te hulpe gecomen ware/ met vele compagnien van't Vrieſche Regiment/ onder't beleyt van zynen overſten Lieutenant Julius van Eiſſinge / daer mede quam den Heere van Termes /ende eenige veertigh Franſe Edelen/ met vele andere compagnien vande Enghelſe/ ende Franſoyſen onder Chaſtillon / dieſe doen dapper wederſtonden/ſoo dat Spinolas volck moeſten terugghe wijcken/achterlatende over de twee hondert dooden / daer onder veel van aenſiene: onder andere de Grave van Feltry; den Marquis van Renti ; den ſone vande huyſvrouwe vanden Grave van Solre/vandē huyſe Lalain / ſone vanden vernaemden Heer van Montigny/ende Marquis van Renti/nieuwelijck uyt Italien ghekomen : meer Don Alonzo Borgias/den jongē Maintenon Franſoys/ noch een Colonel/ met veel andere ſo doode als ghequetſte / die zy met vele waghens daer van voerden. Dit gheſchiede den 17 Auguſti/daer dat de ghemutineerde van't Eſquadron/nu gereconcilieert metten Eertſ-hertoghe/ alſoo wy verhalen ſullen / recht te voren by ghekomen waren/ende mede ſchade leden / vermeerderende 'tghetal der dooden.

Marquis van Renti met andere voor Sluys dootgebleven.

Den 18 Auguſti die van-de Stadt Sluys vernomen hebbende de neder-laghe van haer ontſet/begonnen naer een goet appointement te trachten/uyt-ſendende om te verſoecken aſſtant van wapenen / tot dat ſy des Eertz-hertoghs raet ſouden hebben; ſulcx af-gheſlagen weſende/ verſochten galeyen/ gheſchut ende ſlaven te moghen uyt-voeren; dan ſy creghen reſolute antwoorde/datſe ſouden den eerſten daghe met wapenen ende bagagie uyt-gaen;den tweeden dage eenlijck met het zyd-gheweer; ten derden daghe ſoudenſe moeten ſtaen tot zijn Genade: dan mede vertreckende / wert hun een vaetken Spaenſchen Wijn voor haer ſiecken uyt beleeftheydt mede gegeven/ ende accordeerden ſanderdaeghs op volghende conditien.

Sluys geeft haer over aē Pr. Mauritz/20 Aug.

Artijckelen vant verdrach van Sluys.

1. Alle Gheeſtelijcke perſoonen te vertrecken met haer Kerckelijcke ghereetſchappen / haer goederen ende huyſ-raet.

2. Dat den Gouverneur Serrano/Capiteynen ende Officieren/ende volck van Oorloghe/ mede de Capiteynen vāde Galeyen ende 't Schip-volck ſouden vertrecken tot de Stadt Damme met haer bagagie/ wapenē ende vendelen/ſlaende trommelen ende brandende Lonten/ ende op Oſtagiers ſouden ſy ſchepen ende ſchuyten hebben.

3. Dat den Gouverneur ende den Heer Aurelio Spinola ſouden ſtellen in handen van Ghecommitteerde alle de Galeyen / Barcken ende Fregatten/Gheſchut/ Buſcruyt ende alle ammunitien/ſonder eenich bedroch/etc.

4. Dat de Slaven gheen uyt-geſondert ſouden gheſtelt worden in vryheyt/ ende ſullen dan moghen gaen waer ſy willen.

5. Dat alle ghevangenen van weder-zyden ſonder rantſoen ſouden los gaen; mede dat dē Gouverneur ende Aurelio Spinola ſouden beſorgen dat den Capiteyn Say/ghevanghen met eenich ſchip-volck by die van s'Hertoghen-boſch/ende Capiteyn Jan de Raet mette zyne/ ghevangen op't Caſteel van Wouwe;als mede drie Schippers van Breda/ghevanghen binnen Gent/ſullen alle te ſamen vry ende ontſlaghen zijn/midts betalende een maent gagie : daer voor hy Spinola ſoude zynen perſoon verbinden / weder in ghevangheniſſe hem te moeten begheven.

6. Dat niemant ſoude worden gemoleſteert om ſchulden die de Burghers ſouden moghen ten achteren zijn aenden Gouverneur ende andere/ op belofte vanden voorſz. Gouverneur / dat ſy ſouden ten vollē betaelt wordē binnen Brugge.

7. Dat alle Officieren ende Veadores oock ſouden moghen vertrecken met haer pampieren/ ſonder eenighe Stadts Regiſteren.

8. Dat van gelijcken ſouden doen de Commiſſariſſen vande vivres/Admiraliteyten/etc.

9. Dat den Gouverneur noch dien avont 't Caſteel ſoude overleveren / om 200 mannen daer te logeren van weghen zijn Excellentie Prince Mauritz.

10. Dat op morghen 't Garniſoen ſoude uyt de Stadt vertrecken.

Aldus ghedaen in't Legher voor Sluys/ den 19 Auguſti Anno 1604.

Den 20 Auguſti zijn de Spaenſche daer uytghetrocken / tuſſchen de drie ende vier duyſent mannen wel ghewapent / ende 14 hondert Slaven/meeſt Turcken / de reſte andere/ die al vry gheſtelt werden: eenighe bleven by de Spaengiaerden / andere begaven haer in dienſte veel naer Vranckrijck ende Enghelant:dan uyt Enghelandt voeren ſy weder in Hollandt/ ende den meeſtendeel werden in een ſchip nae Barbarien geſonden:vele van hun-lieden hadden in Sluys in menige daghen gheen broot ghegheten/ maer hun ſelven ghevoet met oude ſchoenen / leerſen/ parkement geſoden/ende mettet voorſz. Santenelle-cruyt ende diergelijcke: Honden/ Katten/ Ratten waeren al langhe op-ghegheten. Deſen honghers noot ende 'tverlies van Sluys wert ſeer gheweten den Gouverneur Serrano.

Daer werden inde Stadt gevonden ontrent de 70 ſtucken grof gheſchuts/metale ende yſere/ behalven inde ander forten; met 10 ofte 11 Galeyen met alle haer gereetſchappe/dat geen cleyne victorie was/hoe wel de ſelve Galeyen meeſt gheſoncken laghen onder't Water.

In Sluys gevondē 70 ſtucken geſchuts/ 10 galeyen / eñ 1400 ſlaven verloſt / den 20 Auguſti.

De generale Staten ende Pr. Mauritz ſtellen voor Gouverneur over haer cōqueſte in Vlaenderen den Grave Frederick Hendrick van Naſſouwen/ den jongſten Sone vanden over-leden Prince van Orangien/ende voor zynen Lieutenant den Heere vander Noot/ die zijn reſidentie tot Sluys nam.

Daer wert terſtondt ordre ghenomen by-de Staten op de fortificatie van haer nieuwe conqueſte/ſoo vande Stadt Sluys / als op de omliggende plaetſen / eenige ſlechtende ende andere op-makende:reſolverende te verſtercken ende te maken 9 ſchanſen / ligghende ontrent de Corie/ Cathalme / Ooſtborch ende 'thuys te Weelde/ ende voor Sluys over de haven een half-mane van drie bol-wercken/ ende daer voren noch een water ofte canael laten voor-loopen/uyter Zee comende.

Sluys/ Yſēdijck eñ andere plaetſen geſterct.

Voorder

1604.

Voorder Yſendijck hebben ſy noch vijf grooter bol-wercken doen aen-maken/ ende noch eenen hooghen polder doen in-ſchanſen/om daer van een onwinlijcke plaetſe te maken ſoo groot als een Stadt/ofte als een ander Ooſtende.

Grave Lodewijck van Naſſouwen gheſtorven.

Tot Sluys is cranck ghewoꝛden ende gheſtoꝛven Graef Lodewijck Gunther van Naſſouw'/die ghetrout hadde de Weduwe van-den Grave vā Valckenſteyn ende Broecke; hy was den Sone van Jan den ouden / ende Broeder van Willem ende Erneſt van Naſſouwen/noch een cloeck eñ dapper jong Heere / ſeer beclaecht/ die hem ſeer hadde laeten ghebruycken in veel dienſten:dē Pr. Mauritz ende meer andere werden daer cranck.

Alſo de Vereenichde Landen Sluys nu hadden / ende daer mede middel ende ſtoffe hadden om d'Oorloghe in Vlaenderen te brengen/ ende uyt haer Landen te weeren / ſoo dochten ſy dat het verlies van Ooſtende hun ſo veel niet ſchaden ſoude als te voren:maer eer wy van dat belegh ſpreken/ſullen verhalen hoe dat het Eſquadron vande ghemutineerde mette Eertzhertoghen tot een reconciliatie gheraeckten.

Tocht van die vant Eſquadron met ſ. Mauritz volck in Brabāt/ om te diverterē d'oorloge in Vlaenderē.

Het is gebeurt/ dat wanneer de Vereenichde Nederlanden voornamen den verhaelden tocht in Vlaenderen / dat ſy over-comen waeren met die vant Eſquadron/ die onlangs waren ghecomen uyt Weſtphalen / daer ſy ſeer ſtrenghelijck gheleeft hadden/alſoo wy verhaelt hebben/ende dat ſeer contrarierende hun contract ghemaeckt mette Vereenichde Landen : daer over de ghebuer-landen eenē Lantſ-dach tot Eſſen te vergeefs hielden : ſoo hebben ſy de ſelvige beweecht met haer lieden eenē tocht ofte in-val te maken in Brabandt ende Henegouwen met 900 peerden ende 6 hondert ſchutten te voete/op peerden met leeren ruſſens gheruſt / ende 15 vanen van Pr. Mauritz ruyteren / met drie halve canons/ onder't beleydt vanden Droſſert van Zalandt. Deſe waeren gheordonneert by het Landt van Luyck in Brabant te trecken/langhs de Caſſie henen/ om alſo des Eertzhertoghs volck te wederhouden ende te beletten/ſoo ſterck in Vlaenderen niet te trecken : die van't Eſquadron belovende alle de Dorpen van Brabant te brantſchatten / daer van d'een helft ſoude weſen voor hun lieden / ende d'ander helft voor de Staten/ tot vervallinghe van d'Oorlooghs coſten.

Eertzhertogen aenbieden betalinge aent Eſquadron.

Alſoo nu volghende deſe reſolutie de ruyteren der Staten dē 19 April in het Lant van Keſſel aende Maſe ghecomen waren / eñ den 21 April de gemutineerdē uyt de Stadt Grave met het geſchut trocken/ namen ſy den wech door't lant van Cuyck / ende quamen ſoo by den Droſſert van Zalant/ende toghen voorts in verſcheyden troupen naer Maſerijck / Stochem/Tongeren eñ Thienen. Doch al eer ſy uyten Grave waren ghetoghen/ was hun ſecretelijcken van weghen de Eertzhertoghen aen-geboden goede beloften ende conditien van betalinghe van drie quaerten van hunne achterſtellen inde Nederlanden verdient/ ende dat ſy het reſterende vierendeel ſouden quiteren tegen het ruyten ende rooven by haer ghepleecht op de ghebueren ende ander Landen / ende dat promptelijck te betalen nae de af-rekeninghe ſoude ghemaeckt weſen; ende dat ſy daer teghen ſouden reſtitueren de Caſtelen van Hoochſtraten ende Karpen/met het geſchut van Erckelens / tot hun verſekertheydt behoudende Karpen ende Hoochſtraten: Daer op ſy gheantwoordt hadden / te begeeren voor haer dienſten volle betalinge/ende tot hun verſekeringhe de ſtadt van Maeſtricht/ van Venlo ofte van Roermonde/ende tot Oſtagiers tot het vol-brenghen den Grave van Fontenay/ Eſtevan de Ivarra/ met Don Alfonſo d'Avalos/ende dat ſy dan ſouden reſtitueren Hoochſtraten ende Karpen/met het geſchut van Erckelens.

Dus verde te comen (boven de ghebreeſ de diverſie uyt Vlaenderen) moveerde de Eertzhertogen dat tot Gembloers wel 800 Spaengiaerden mede op een mutinatie ſtonden /gereſolveert hun te voeghen by die vanden Grave.

Tocht vant Eſquadron met ſ. Mauritz ruyterē in Brabant.

Deſe dinghen alſo in onderhandelinge zijnde/ trocken die van't Eſquadron gelijcke-wel voort met het peerde-volck vande Staten/om daer-mede te beter haer betalinghe af te dringhen. Sy quamen t'ſamen ſnachts dē 28 April voor de Stadt van Thienen/alwaer der Statē Overſte geerne geſiē hadde dat ſy die Stadt op een ſwacke plaetſe ſouden aen-taſten;maer ſy alles volgende hun eygenen ſin/ deden eenen Petart aende poorte vande voor-ſtadt ſtellen/ ſloeghen die op/ende plonderden de voor-ſtadt: maer daer en tuſſchen waeren die van binnen ſoo wel in't tegen-weer gecomen (mits Graef Frederick inde Stadt ghecomen zijnde/ alle goede ordere daer teghen ſtelde)ſoo dat ſy op de Stadt niet doen en conden ; maer moeſten wel met verlies van 30 perſonen ende veel gequetſten af-wijcken;ſy ſchoten wel eenighe ſcheuten met grof gheſchut op de Stadt te vergheefs/ daer oock een ſtuck berſtede.

Aldus af-ghetogen/ruckten ſavonts na Hanuyt/ daer ſy dē 29 April voor dē dach in-quamen/ende eenige dagen hun bleven ruſten/ende wilden de Dorpen gheen brandt-ſchat af-gheeyſcht hebbē/al hoe wel ſy ter contrarie belooft hadden ; maer wel haer verachterde contributien / om de offentie niet grooter te maecken/ wachtende op't accoort dat gheſloten mochte worden. In ſoo vele dat de 15 vanen ruyteren vande Staten niet anders condē doen/ ten ware ſy mette ſelfde ghemutineerde over-hoop in diſcoort hadden ghetreden/ daer toe ſy niet gelaſt en waren. Terwylen ſy tot Hanuyt waren quam binnen de Grave/den 30 April/met paſpoort Graef Herman vanden Berge / die daer naerder openinghe dede van accoort ende betalinghe/ om hunnen vorderen in-val voor te comen; dan hy vertrock ten ſelven daghe wederomme. Van het welcke de uyt-ghetoghen daer naer gheaviſeert zijnde / ſochten van doen af haer ſaken alſoo te beleyden / dat ſy geen meerder offentien wilden doen ; maer ſochten uytvluchten om tijdt te ghewinnen / om hun contract te doen voorts gaen: Want vander Staten Overſten/den Ritmeeſter du Boys/ eñ den Droſſert van Zalant aenghedronghen weſende om voorts te trecken nae Henegouwe/ ende wat by-ſonders uyt te rechten : ſeyden/'tſelfde hun onmoghelijck was met het gheſchut / dat langſaem conde voort-comen/ende diergelijcke onſchuldē meer; hoe-welſe noch niet en dorſten ontdecken hun voornemen/ dat ſy geen offenſive Oorloge en wilden doen; maer ſloegen voor dat-men van Hanuyt vertrecken ſoude naer Hoeye op de Maſe/eñ onder't pretext van daer te willen de Maſe paſſeren / 'tgheſchut daer in te brenghen ende te laten /ende dan voorts te trecken; hopende alſo 't volck te brengen op den Luyckſen bodem/ ende voor eenige dagen van Brabant af te wenden;om alſo wat te verlichten den over-grootē ſchrick die heuren in-tocht in Brabant hadde ghemaeckt/dat welcke hun onderhandelinge mette Eertzhertogen mochte hinderen.

Het ſucces vande tocht vant Eſquadron eñ der Staten peerdevolck 1604.

Der Staten Overſten niet anders connende/hebben daer toe moeten verwillighen:maer daer nae merckten ſy wel / dat ſy ſelve die van Hoeye waerſchouwinge deden/van haer poorten niet te openen; om ſoo altijdt pretext ende oorſake van uytſtellinge ende ontſchult te hebben: want den 5 Mey voor Hoeye cōmende/ weygherden die vande Stadt de poorten te openen/daer-mede dat 'tſelfde voor-nemen ghebroken was: waeromme ſy weder omme van daer vertrocken nae de Caſſie/ ende met cleyne dach-reyſen naerderden ſy het Lant van Henegouwen; doende onder-wegen niet anders dan uyt-ſchryven de verachterde contributien van hun Eſquadron/ſonder meer: ſo dat der Staten ruyteren nauwelijcx den coſt condē crygen; ende by wylen wat ter zyden af debanderende om wat te ſoecken / deden ſy die ſelve doodtſlaen/ende quamen alſoo den 10 Mey int landt van Henegouwe/tuſſchē Binche ende Bergen/ ende daer begonden dat Eſquadron plat uyt weygheringhe te doen/ van voorts ofte dieper in te trecken: Waer van dē Overſten du Bois met Brieven door eenen Boer den Pr. Mauritz in Vlaenderen advertentie dede. Voorder vercreghen van't Eſquadron ſo vele / dat ſy eenighe daghen daer bleven ſtil ligghen/ dat alle de om-ligghende plaetſen in grooten ſchrick brochte/al-omme groot quaet doende; alſo dat des Eertzhertoghs ruyterie ende ander Crijſvolck uyt Brabant niet dorſten na Vlaenderen trecken/ vreeſende oftſe hun volghen mochten/ ofte yet anders voor-nemen; dat welcke Prince Mauritz ſakē wat vorderde: ende terwylen deden de ghemutineerde niet anders / dan hun achter-ſtellen van contributie neerſtelijck invorderen/ſonder yet anders te doē ofte gehenghen by Staten volck ghedaen te worden / die dat ſeer ſuſpect was.

Het Eſquadron ofte gemutineerde overcomē mette Eertz-hertogen in Mey.

Terwylen ſy aldus in deſen tocht waeren/ ende ſtil laghen by Binche / hadde Graef Herman/den Biſſchop van Roermunde/ eñ Guerrera den Caſteleyn van Ghent / mette Bevelhebberen ende Raet van't Eſquadron tot Grave accoort ghetroffen/ op conditie van vergheven ende vergeten van alles te voren geſchiet; dat ſy ten vollen ſouden betaelt worden van haer verachterde gagien/ofte groot ramack: behoudelijck dat alle de gene die in't Nederlant gedient hadden / haer cleyn ramack ofte ſervitie mette voeragie ſouden quiteren: dat ſy tot verſekeringe hebbē ſoudē de ſtadt Roermunde/ eñ voor Oſtagiers dē Grave vā Fontenay/ſone van Havre/Don Auguſtijn Guerrera/ Caſteleyn vanGent/met Don Alfonſo d'Avalos: dat ſy ſouden reſtitueren Hoochſtraten ende Karpen/met het gheſchut van Arckelens: ende terwylen men haer afrekeninge ſoude maken/ ſoude den Eertzhertogh het voet-volck geven tot onderhout 12 ſtuyv. eñ de ruyterē 24 ſtuyv. ſdaeghs / die hy t'elcken 8 dagen van te voren ſoude doen betalen/ ofte by faute van dien ſouden 'tſelfde mogen executeren ofte afhalen aen de ordinariſſe contributiē: ende dan haer poorten moghen opſetten/om te ontfanghen alle de gene die hun by haer lieden ſouden willen voeghen. Dat ſy ghehouden ſouden weſen dienſt te doen/ ſoo haeſt Roermonde hun ſoude ghelevert weſen/etc.

Conditien van't contract.

Deſe conditien dedeGraef Herman terſtont by de Eertzhertoghen confirmeren / met alle behoorlijcke verſekertheydt / ende daer werdt onder gheſtelt / om Roermonde hun in te ruymen.

Deſe verſoeninghe met alle toebehoorten by de Eertzhertoghen onderteeckent zijnde ende gheſeghelt / ſoo worden die van't Eſquadron/ die doen noch boven Binche ſtille laghen by-de Staten ruyteren / den 18 Mey ſavonts daer van verwitticht/dies ſy den 19 te rugge togen: ende den 22 Mey weſende by Tongeren/ſcheyden ſy van malcanderen; de 15 Vanen Staten ruyteren den wech op nae Brabant ende Breda nemēde/eñ de gemutineerde trockē na dē Grave/halende onder weghen Don Alfonſo d'Avalos haren Oſtagier van Thienen:alſoo eynden dien tocht/ die meer ſchricks dan ſchade haer tegen-partie toe-ghevoecht hadde/ daer de apparentie groot was / ſoo den Eertz-hertogh met haer-lieden op dat pas niet en hadde gheaccordeert: want hy daer mede groote ſchade voorquam/die meeſt op het Landt van Luyck ghevallen was/het Eſquadron ſoeckēde des Eertzhertoghs Landen te verſchoonen/ ende eenlijck ſoeckende haer verachterde contributien in te trecken; dies de Staten Ruyteren ſeer op hun verbittert waren/hoe wel ſy 'tſelfde niet cōnden wreken.

Het Eſquadron ende Staten ruyteren ſcheyden den 22 Mey.

Den 26 Mey ſonden de Staten ende Prince Mauritz/de Heeren van Grayſe ende van Herdenbroeck na den Grave met laſt/om toe te ſien dat die van't Eſquadron gheen uyt-vlucht ſouden ſoecken van deGrave weder te leveren/ende dat Hoochſtraten ende Karpen hun ſoude weder-ghegheven worden. Het Eſquadron ſonden deſghelijcx aen Pr. Mauritz hem te bedancken van alle beleeftheyt beweſen/ ende noch Ghedeputeerde aende Vereenichde Landen Staten in s'Graven-hage/ die den eerſten Junij ſolemnelijck haeren laſt vol-brochten; belovende in alle op-rechticheydt haer contract te vol-brenghen: ende alſo ſcheydende/namē met haer den Marquis de Malaſpina/eñ Fernando Lopes Gouveur van Karpen/ haer ghevangenen daer ghelaten: ende voorts dien volgende werde het Caſteel van Karpen den 6 Junij aen des Eertzhertoghs volck gereſtitueert/ ende den 7 Junij Hoochſtraten:Het Eſquadron ghemutineerden verlieten den 9 Junij de Stadt Grave. Alſoo werdē van weder-zyden alle beloften volbrocht/ daer aen veel te vooren hadden ghetwyfelt / om dat ſulcken ſeltſame vergaderinghe ende hoop niet te betrouwen ſcheen te weſen; dan verſtandighe voorſichticheyt over-quamt al / ende Pr. Mauritz wan daer ſo vele by/dat hy zynen Legher voor Sluys hadde beveſticht ende verſeeckert/eer den Eertzhertogh zijn macht uyt Brabandt conde trecken: mede den Eertzhertogh dede wyſelijcken wel te tyde reconcilieerende/eer meer hoopen(oock op't mutinerē)hem af-geweken hadden; waer-mede een ſtercker derde partye ofte factie inde Nederlanden ſoudē gemaect hebben; die welcke alreede uyt noodt tot ſonderlinghe ordre ende regulen ghebrocht waren/ alle Vorſten die Oorloghe willen voeren ſeer achterdeelich;ende deſe waren ſorghelijcken om dat ſy partye mette vyandt namen onder ſchoonen ſchijn / ende ſoo / dat ſy haer ghetal daghelijcks meerderden.

Het Eſquadron verlaet Grave/ trecken in Roermonde/ voldoende hun contract in Junio.

Ghemutineerde dienē weder den Eertzhertogen tot ontſet vā Sluys

Deſe ghemutineerde volgende hun contract/ hebben den Eertz-hertogh noch dienſt comen doen in Vlaenderen 2000 ſterck/tot ontſet van Sluys/daer ſy hun wel de voorneēſte betoondē/ eñ mede veel van haer werden verſlagen. Maer vele van haer eenſdeels gelt hebbende ontfangē/ verliepent; d'een nae huys / d'ander uyt vreeſe van ſtraffe; eenige Pr. Mauritz ten dienſte: onder andere twee / wel vande principaelſte onder haer/weken uyt Roermonde de andere af / ende zijnde peerde-volck/quamen nae den Grave / te weten Thomas Viller / ende eenen Papouken genoemt/

genoemt/met eenen goeden aenhanck/ende van daer quamen ſy den 17 Auguſti voor Sluys in Mauritz Legher; die hun naemaels ſeer manlyck hebben laten ghebruycken; dat Papouken zÿnde een verbannen gheweeſt om't vercoopen van Geertruydenberch/waer over hy wel gonſtichlÿck/om zÿn Crÿghſche ervarentheyt/ met Prince Mauritz ghereconcilieert was.

Tſucces vā Ooſtende.

Van Ooſtende hebben wy inde voor-gaende Boecken gheſeydt van't eerſte ende in't tweede Jaer van't belegh; de particularityten daer van(by-cans wat daghelÿcx gheſchiet is) by diverſe gheſchreven/ daer wy den curieuſen Leſer toe wyſen. De obſtinatie van weder zyden heeft het belegh doen her-dueren: het profÿt dat daer van elcke partye ſtont te verwachten/ was niet te weghen teghen de groote oncoſten: want die Vereenichde Landen dat beſchermen wel meer dan vier milioenen guldens gecoſt heeft; daer ſy nochtans/ om datter ſoo veel ſchanſen rontomme ghemaeckt waren/ gheen merckelÿck voordeel mede conden doen / dan alleē hunnen vyant werck te gheven/ behalven het groot bloet-vergieten van weder-zyden.

Van weghen de Eertzhertoghen was de obſtinaetheydt oock wel ſoo groot/ ende de coſten niet minder/ hoe wel ſy groote ſchattinghe daer mede in't beleggē van't Graefſchap van Vlaenderen cregen; want dat betaelde ofte op-brochte voor het belegh / tot betalinghe vande garniſoenen/90 duyſent gulden ter maent: maer boven dien zÿn noch betaelt gheweeſt extraordinarie/ gheduerende het belegh/15 hondert duyſent gulden / boven veerthien-mael duyſent gulden ter maent in't eerſte / die welcke daer nae quamen op 22 duyſent gulden ter maent. Boven deſen bewÿſt den uyt-ganck dat ſy daer by verlooren hebben de Steden van Rhÿnberck/Grave/ het Lant vā Cadſant/Yſendÿck/Ardenborch/ ende ten leſten Sluys mette Galeyen / ende alle(om daer mede te pretenderen) de dominatie vander Zee te becomen / ende die hun vyanden te benemen / daer van ſy nochtans de experientie ter contrarien te vooren van hadden/doen ſy Cales beſaten/tot de dominatie ofte ghebiedt der Zee veel nutter.

T'belegh vā Ooſtende is gheweeſt een Schole voor Crÿſlieden.

Dit belegh is gheweeſt als een Academia ofte hooghe Schole van alderhande Crÿghsvolck/als van Gouverneurs/Officieren/Capiteynen / Buſſchieters / Piloten / Schip-volck/ Ingenieurs / Medecynen / Chirurgynen / ende dierghelÿcke:ſoo dat elck van deſen/die maer etlÿcke maenden in deſe Schole ghelegghen hadde/ ſoo in't offenderen als defenderen/ een Meeſter van zÿn ambacht mocht werdē/ende die mochten weten te ſpreken ende doen wat om te beleggen/ende om te bewaren nootelÿck mochte weſen/ daer-men hier voor-tyden niet van wiſte te ſpreken:een conſtrÿck Ingenieur/die lange met zÿn verſtant in zÿn Boecken geſtudeert hadde/ moeſte bekennen dat hy maer een leer-kindt in experientie was: Medecynen ende Chirurgynen hebben hier meer geleert in een weke/dan elders in een Jaer; ende naemelÿck zÿn daer binnen Ooſtende ſeer fameus ghewórden eenen Moorbeck uyten Hage / ende Alexander Courtmans van Antwerpen. De Piloten ende Schiplieden hebben daer gheleert hoe haer ſchepen ſtuerende 'tgheſchut te vlien: De Canonniers ofte Buſſchieters leerden daer hoe hun gheſchut te planten tegen varende ſchepen/ ende hoe contrebatteryen te maken/ ofte haer vyanden gheſchut in ſtucken te ſchieten/ofte te diſmonteren / ofte uyt haer raders te worpen/ dat welcke over weder-zyden veel volcx vernielde.

Wat datter berekent was van binnen en van buyten geſchoten te weſen/ en doot-bleven van weder-zyden de eerſte 20 maenden.

Daer wert bereeckent datter inde eerſte 20 maenden op de Stadt gheſchoten werden over de twee hondert ende vÿftich duyſent ſchoten/ elck met yſers die tuſſchen de 30 ende 50 ponden ſwaer woegen: want terwylen de Infanta Eertz-hertoginne tot Nieu-poort lagh / als ſy niet en hoorde ſchieten/was ſy t'onvredē; daerom ſy gheboot gheduerichlÿck te continueren met ſchieten.

Die vander Stadt en bleven de beleggers niet ſchuldich/maer ſchoten oock binnen d'eerſte 20 maenden/ ſoo men daer bereeckende/wel hondert duyſent ſchoten.

Men rekende mede datter d'eerſte 20 maenden vande beleggers oock doodt ghebleven waeren achthien duyſent menſchen/ ſoo van't gheſchut/ als van groote coude/ de eerſte twee Winters gheleden/ ende van uyt-vallen/ſiecken ende armoeden/ende daer nae en iſt niet gebetert. Binnen der Stadt waren oock bereeckent 6 ofte 7 duyſent / hoe wel het niet wel te weten was; want ſy haer ſiecken ende gequetſten veel uyt-ſonden: alſoo oock de beleggers deden inde by-ligghende Steden ende Gaſthuyſen.

Niet teghenſtaende alle het ſchieten/ ſterven van Peſte ende armoede binnen de Stadt/ ſoo werden de beleghérde nochtans van het volck uyt Hollandt ende Zeelandt ordinaerlÿck verſocht van haer vrienden/ met Wÿf ende kinderen/al ofte het ter kermiſſe ofte feeſte gheweeſt ware: eenighe Capiteynen brochten daer haer Wÿf ende kinderen: ſelve uyt Vrancrÿck ende Enghelandt quamen den Crÿghs-lief hebbenden Edeldom / Heeren ende groote Meeſters daer binnen / om de defentien te ſien: oock veel Vorſten uyt Duytſlandt; ende ſelve den Broeder vanden Coning van Denemarcken. Deſgelÿcx inden beleggers Legher/ om de offentien te ſien/niet teghenſtaende alle perÿckelen.

Elcken 5 dach Julÿ / drie Jaeren lanck/bedreven de belegherde binnen de Stadt groote feeſte met op ketels te ſlaen / alle het gheſchut af te ſchieten/in ſtede van clocken te luyden/die ſy niet en hadden: ende dien dach hadden ſy een ſolemnele Predicatie/om God te danckē/ ende te bidden om haer verloſſinghe.

Diverſe uyt-vallen ende ſtormen zÿnder geweeſt; veel vyrighe clooten gheſchooten / die brandt maeckten in't Legher/ende in haer ghemaeckte platte-formen van rÿs-hout/ etc. De beleggers brochten diverſche groote vlotten van hout aen-de Ooſt-zyde van-de Stadt/ om die daer te veſten / ende 'tgheſchut op te brenghen.

Conſtighe vonden van Pompeio/ om de havene ofte Geule te ſtoppē.

Onder ander hadden ſy eenen Ingenieur Pompeio Romano ende andere / om de Geule te ſtoppen/datter niemandt deur-varen ſoude/ dat ſy op haer wilden nemen te vol-brenghen/ ende daer toe maeckten ſy vlotten van langh rÿs-boſſen/die ſy Worſtē ofte Saucyſen noemden / ende waeren ghevlochten van rÿs-hout/ binnen met ſteenen ghevult: eerſt maecktenſe groote/daer nae cleynder / die ſy voor hun rolden/om die vaſt in te ſinckē/ ende daer op platte formen te maken/ ofte de Geule te ſtoppen/ ſoo't moghelÿck ware: maer als ſy de Saucyſen ofte ghevulde Schans-korven meynden vaſt te legghen / ſoo begonden de belegherde vande katten van binnen die te beſchieten/ende die met ſchieten gheſchuddet weſende / werden door de baeren vande Zee vlot en los/ende dreven wegh.

Voorder/ alſoo die vande ſtadt/tot bevrydinghe van haer in-komende en uyt-varende ſchepen / over de Geule een half mane hadden ghe-

Storm brugge voor Ooſtende te vergheefs ghemaeckt.

maeckt/die de Schepen bevrijdde inde grachten vande ſtadt/ ſoo hadde deſen Pompeo Romano een ſtorm-brugghe gheinventeert/om deſe halve mane te beklimmen / die als eenen waghen op vier groote metale wielen/die breedt ende ſterck waren/ſoude aen-ghevoert worden : deſe brugge voude in het middel op eenen grooten maſt van 150 voeten hooghe ; lancks welcken maſt hooghe ende leeghe op-getrocken werdt : deſe brugge was van dicke cabels ofte koorden op kleyn maſten gheſpannen ende ghevluchten; het voorſte deel werdt langs den maſt recht op-gewonden / om als een val-brugghe over den gracht vande veſtinge neder te laten vallẽ totten ſtorm: deſe brugghe conde af ende aen ghetrocken worden met 40 peerden ; 'tbeſchut vande brugghe/ door de cabels ſcheut-vry zijnde vant Muſquet; hier mede meynden zy de voorſz. halve mane op de Geule te beſtormen/ eñ zy noemden de brugghe den Luy-waghen. Als nu de beleghherde deſe brugghe ſaghen aen-komen/ſoo ſchoten zy ten eerſten een vande metalen wielen in ſtucken / eñ eer dat konde hermaeckt worden/ſoo rechten zy maſten oppe op de contre-ſcharpe van haer halve mane/ ſo dat als zy de brugghe ſouden nedervallen laten/ d'ſelve op de maſten ruſten ſouden/ ende op-ghehouden werden / d'welcke de belegghers ſiende/lieten die inventie onghebruyckt.

Daer werden mede uyter ſtadt veel vierighe cloten gheſchoten/ die brandt maeckten in't Legher/in hun ghemaeckte platte-formen van ghevlochten Rijſ-hout/ in brandt brochten/ daer de Zee dan de reſte van wegh voerde.

Ambroſius Spinola Veltoverſte uyt Spaengien geſonden tot belegh van Ooſtende.

In Junio 1603/is Don Rodrigo Laſſo uyt Spaengien ghekomen/ende broght tydinge/dat den Marquis Ambroſio Spinola/ broeder van Jeronimus Spinola / op de Galeyen voor Sluys doot geblevẽ / zijnde van Genua geſproten/ meeſt in't Hof van Spaengien opgebrocht/ rijck ende machtich van gelde/ende daer by eergierich/cloeck ende neerſtich/hadde een contract metten Coningh van Spaengien aen-ghegaen nae de doodt van zynen Broeder / van met zijn compagnie Hoofſche negociantẽ/eẽ groote ſomme van gelde tot s'Conings dienſte op te brenghen / op ſekere verſekeringhen ende conditien/ van het opperſte bevel ende gebiedt van het geheel belegh van Ooſtende op hem te nemẽ/ ende alleene te hebben ; mede met volcomen authoriteyt vande Eertſ-hertogen/ende dat niet ſonder op-ſprake ende benyden van d'ander Overſten van't Legher/van alle Natien.

Deſen Marquis Spinola met deſe commiſſie in Nederlandt ghekomen/ heeft den laſt aen-genomen/ ende heeft terſtondt veel dingen ghereformeert/veel Officieren af-gheſtelt/ende ander in-gheſtelt; de nootelijcke proviſien van ghelde beſorght; te wercke ſtellende veel Ingenieurs eñ Crijghſ-verſtandighe/om de ſtadt te vermeeſteren/die nu meeſt alle haer buyten-wercken ende defenſien quijt ware / ende ſoo viel aen het mineren / graven ende ſtormen : de Zee ende hooghe wateren met Noordt-weſten windt / namelijck den eerſten Meerte / dede mede veel quaets / de Mynen/de begravinghen/de contre-ſcharpen al af-etende ende vellende.

Verſcheydẽ Gouverneurs in Ooſtende gheſchoten.

De beleghherde inde ſtadt / hoe wel zy daghelijcks meer volcks in-creghen met alle nootelijcheyt/ ſo hadden zy nochtans door het geduerich ſchieten groot ongeluck inde ſes leſte maenden/ van verſcheyden haer Gouverneurs te verlieſen/ mits dat nae den Colonel Huchtenbrouck/ den Heere van Giſtelles die daer Gouverneur was/in Meerte geſchoten werde/ een man ſeer beclaeght/kloeck ende vroom : nae hem volghde den Colonel Johan van Lhoen / die corts oock gheſchoten werdt:daer naer eenighe Capiteynen met opper bevel : doen den Colonel Jacob van Beerendrecht: wien volghde dẽ Colonel Wtenhove / die daer mede ghequetſt uyt trock : dien volchde ten leſten/naer dat de plaetſe een geruymen tijt ſonder Gouverneur was gheweeſt/den Heere van Marquette/die de leſte Gouverneur werdt / ende den 10 Junij daer binnen quam. Daer werdt oock binnen gheſchoten den Ingenieur Mr. David d'Orleans / die moeſte ghequetſt daer uyt treckẽ : dan daer was noch Mr. Raeff Dexter Engels-man/ een ſtout man ende langh ſoldaet gheweeſt. Deſe veranderingen van Bevel-hebberen/cauſeerde mede inde ſtadt/ dat vele voor-ſlaghen gheen effecten en namen: hare goede ordonnantien werdẽ dickmael ſlechtelijck onder-houden/ vande welcke/ voor exempel wy weerdigh achten eenige te verhalen/als om monopolien te verhoeden onder de Soetelaers ofte Vivandiers/was gheordonneert/ dat geen goederen ofte victualie mochten vercocht worden/ voor datſe eerſt vierẽtwintich urẽ op de behoorlijcke merckt-plaetſen hadden gheleghen : Daer was mede verboden alderhande teerlingh-ſpel ofte caert-ſpel/op pene van ghevangheniſſe voor acht daghen/te water ende ten broode : dat geen Officieren mochten droncken op de wachte komen/op verbeurte van hun wapenen ende afgeſet te weſen : ende overmits datter van wederzyden veel overliepen byden vyandt/ hadden die vande ſtadt gheſtelt tot een vereeringhe vijftigh Croonen/ die ſulcken overlooper konde levende ofte doodt leveren. De belegghers/om dat dagelijcks oock veel vanden hunnen naer de Stadt ginghen loopen / ſtelden Peerde-ruyteren op de wachte/maer veel mede te vergheefs.

Goede ordonnantien binnen Ooſtende.

Den Generael Marquis Spinola/heeft indẽ maenden van April/ May ende Junij/grooten vlijt aen-ghewent om de ſtadt te vermeeſteren/ ende Sluys te moghen helpen / ſparende gheen gelt noch volck : onder andere bleef daer geſchoten den Overſten Bewint-hebber Catriſſe/daer hy van ſtorf/ een ervaren Crijghſ-man van grootẽ bedryve/met meer andere Overſten/Colonellen ende Capiteynen : zy kregen mede het Porcq d'Eſpic inne/eñ naerderdẽ dagelijcx door mynen ende ſtormen. Den 2 Junij liet Spinola een Myne op-blaſen by het bol-werck vanden Polder/dat veel van zijn eyghen volck levende begroef/daer op dede eenen ſtorm doen daer dat etlijcke honderdẽ doot-bleven/ ende van die van de ſtadt wel veertich oft vijftich. Den 16 Junij deden die van binnen eenen ſtercken uyt-val op de Mineerders ofte Gravers/dien zy verſtoorden. Meer dierghelijcke mynen/ſtormen eñ uytvallen gheſchieden dien Somer / waer mede ten leſten quamen tot inde veſten ende grachtẽ:ſtopten de oude Havene met rijſ-hout : ende in Auguſtus ondermijnden den Santhil/ende benaerderden mede d'ander Bol-werckẽ/onder faveur van zijn platte-formen die hy ghemaeckt hadde/ ende daer van hy dapper ſchoot.

Verſcheydẽ aenvallen/ Mynen eñ afbreucken op Ooſtende.

Ten leſten reſolveerden in September den Santhil/ 'tprincipael Bol-werck te beſtormen/ ende de Spaengiaerden ende Italianen onwilligh tot het ſtormen bevindende / om het groot perijckel zy meermael beproeft haddẽ/reſolveerden de Hoochduytſe te ghebruycken/ groote belooninghen toe-ſegghende : ende hoe-wel daer Mynen van weder-zyden ghemaeckt waren/ſo wilde hy nochtans den Santhil hebben/dies dede daer op ſtormen een deel Duytſen vande Regimenten Biglia ende Barlaymont/ ende ſoo de voorſte al op-gheworpen waren vande Mynen

Santhil wordt ghewonnen.

van die vander ſtadt/ ende dat zy daer over waren achterwaerts gheweken/ dreef hy ghelijckewel andere aen/ſeggende: datter gheen Mynen meer waren/maer al op-gheblaſen; die doen weder ſtormende gheen Mynen ofte reſiſtentie en vonden/ eñ namen alſoo den Santhil inne/dies hy die Duytſen ſeer heerlijck beloonde ende vereerde; ende dierghelijcke gebruyckte hy mede op ander plaetſen/ ſo dat de beleghereerde gheen beter weere voortaen vonden/ dan met uyt-vallen te doene/daer-mede zy de beleggers dickmael uyt de ghewonnen plaetſen weder uyt-dreven.

Verſcheyde nieuwe retrenchementen binnen Ooſtende/ ende een plaetſe tot uyterſte toevlucht/ dat zy nieuw Troya noemden.

Teghen dit verlies hadden de belegerde van langher handt hun op voorſien/door haer cloecke Crijgh-conſtighe meeſters ofte Ingenieurs/ (onder ander Raeff Dexter Enghels-man/ die de Landen langhe ghedient hadde/ met andere) nu achter de verlooren Bol-wercken/ Santhil/ Helmont/etc. maecten zy eenen nieuwen Santhil/ende nieu Helmont: daer nae ſneden noch de ſtadt ten halvē af/al met flanckerende bolwercken dweers de ſtadt over/ende achter datte/ſneden meer als een vierēdeel vande ſtadt af/ aende Geule ende nieuwe Haven/ al met flancquerende bolwercken/als voor de leſte retraite/ dat zy nova Troya, ofte nieu Troyen begoſten te noemen/hoopende daer-mede noch een wyle uyt te houden/tot dat den tijt wat anders voort-brenghen moghte.

Haer wercken nieu eñ weeck vindende doen zy uyt-vallen.

Maer alſo deſe nieuwe wercken als verſch eñ nieuwe/eñ gheen vaſte aerde waren/en hebben zy het gewelt van't gheſchut niet ſo wel konnen weder-ſtaen; want die beleggers nu alle haer gheſchut op des ſtadts oude wallen ghebroght hadden/ ende beſchoten die nieuwe: die belegerde deden diverſe uyt-vallen/ de beleggers uyt haer gewonnen bolwercken uyt-ſmytende/ende hun gheſchut vernaghelden; de nieuwe Mynen van dien beſpiedende/ maer moeſten weder met ſchade keeren. Hier toe ſoo ghebiel datter den 22 Aug. eenen grootē Zee-vloet door Noortweſten windt veel ſchaden beyde de partyen aendede; maer die den belegherden ſorgelijcker was.

Swaricheden eñ ſtaet vã Ooſtende/ den Generale Staten over-geſonden.

Waeromme die belegerde ſiende nu dē Santhil verlooren/ ende dat de beleggers nu mineerden nae de oude ſtadt/ ontrent de oude kercke/ by het welcke zy te vreeſen haddē/dat by de hooghe getyden ofte vloeden met Noortweſte winden weder-omme/ de Zee moghte grooter inbreucke maecken/ om dat die oude ſtadt de beſte beſchuttinghe vander ſtadt teghen de Zee was: ſoo hebben zy de Heeren Staten Generael ende Prince Mauritz daer van verwitticht/dien dat tot Sluys nu vergadert waren in September/ conſulterende ofte zy noch langher 'tbelegh van Ooſtende ſouden wederſtaen tot ſo grooten coſten/met perijckel van ten leſten ghedwonghen te worden/etc. Conſidererende dat zy nu mette conqueſte van Sluys ende de ander Sterckten/ eenen vaſten voet int Graefſchap van Vlaenderen hadden/ om daer-mede d'oorloge te houden in haer vyanden Landt/ ende hun Vereenighde Landen daer van te bevryden/ dat welcke tot noch toe d'oorſaken waren geweeſt/dat zy Ooſtende ſoo langhe gheweert hadden; daer-mede zy toch even-wel niet mede konden uyt-rechten tot af-breuck van haren vyandt/om de menighvuldighe Schanſen ende Sterckten daer dat die ſtadt mede omſet was/ zijnde een plaetſe daer de Eertſ-Hertoghen ſouden luttel mede komen uyt-rechten/ ende mede wel lichtelijck wedercrijgelijck ware/ ſo zy Meeſters vande Zee conden blyven.

De Vereenichde Staten belaſten die van Ooſtende een goede compoſitie te maken.

Deſe ende diergelijcke redenen meer overleyt/ hebben de Staten den Gouverneur van Ooſtēde/den Heere van Marquette/ laſt ende oorlof ghegheven/ zijn appointement te maken mette beleggers/ ende op het vorderlijckſte te accorderen eñ over te gheven/ſiende dat zy des Eertſ-hertoghs macht (voor Sluys) dien Winter met te vreeſen hadden.

Waer-omme dat dē Gouverneur Marquette met zynē Crijghs-raet/vreeſende de Zee met eenen ſtorm-windt zijn compoſitie mochte op den Winter verergheren/ heeft beghoſt alle zijn ſchepen te laden met gheſchut/ amunitie ende overſchot van victualie; mede perſoonen die de compoſitie mochten beſwaren/als Predicanten/ Ingenieurs/Over-loopers ende Buſſchieters/ doen vertrecken/ende daer nae twee Capiteynen uyt-gheſonden/te weten/Achthoven eñ Gelder/ om metten Marquis Spinola te handelen van weghen het over-gheven/waer teghen twee van de Beleggers voor Oſtagiers inder ſtadt quamen.

Artijckelen van't over-gheven van Ooſtende/ den 22 Septemb. 1604.

Ende is alſoo den 20 Septembris 1604/ op deſe volghende poincten ende artijckelen gheaccordeert tuſſchen den Heere Marquis Ambroſio Spinola uyter name van heure Hoocheden ter eender/ ende den Heere Gouverneur/ Colonellen ende Capiteynē vande ſelve verſocht over het over-leveren vander ſtede van Ooſtende ter ander zyden.

1. Eerſt/dat de Kerckelijcke perſoonē ſullen moghen uyt-trecken/t'ſamen met haer goederen eñ meublē in alle vryheyt/ſonder eenigh hinder ofte empeſchement.

2. Item/dat den Gouverneur/ Colonellen/Capiteynen/ ende alle andere Officieren ende Soldaten/ende alle het volck van Oorloge/van wat qualiteyt ofte conditie dat zy zijn/ſo binnen Ooſtende/ als buyten inde Fortē/ als oock mede de Capiteynen vande ſchepen van Oorloghe/ met haer Officieren/Schipperen eñ ſoldaten/ ſullen mogen vry eñ onverhindert vertrecken/ ſonder eenighſins hun-lieden om eenigherley oorſaken/ het ware om aende zyde van haer Hoochedē gedient te hebben/ ofte anderſins te moghen arreſteren ofte op te houden/met alle de ſchepen gheladen ofte ongeladen nae Vliſſinghen/ met haer wapenen/vliegende vendelē/ ſlaende trommels/ brandende lonten/ coghels inde mont/ met alle haer bagagien/ende ſo de ſelve niet ghenoech met ſchepen mochten verſien zijn/ omme de voorſeyde bagagien ofte eenighe krancken te tranſporteren/ haer tijdt ſal ghejont worden de ſelve te mogen laten comen/als den windt ende de commoditeyt het ſelve ſal toe-laten/welcke oock weder vry ende vranck ſullen moghen keeren.

3. Item dat de ghemelde Gouverneur/ Colonellen/ Capiteynen ende Soldaten als vooren/ ſal vry toe-ghelaten worden met haer te nemen inde voorſeyde Schepen vier ſtucken artillerye ſonder meer/ ende ſonder eenich poeder/ de welcke Schepen oock ſullen vertrecken als voren; wel-verſtaende datſe in gheene ſchepen/ ofte anderſins ſullen moghen mede voeren meer als de voorſeyde vier ſtucken artillerye/ ſonder eenigh poeder: tot welcken eynde/ eñ tot meerder verſekertheydt van zyne Hoocheydt/ ſal den Capiteyn Wijngaert/Lieutenant vande artillerye/moghen daer of eenighe reveue doen/ſonder nochtans te mogē ontladen eenige vande voorſeyde ſchepen/diemen ſal vinden in de voorſz. haven; tot welcke conductie oock vry ende onverhindert ſullen moghen uyt-trecken den Generael van't geſchut/ mitſgaders de Edel-luyden/ Conducteurs/ Canonniers/ Timmer-lieden/ Mineurs/Peerden/ eñ alle 'tghene daer ontrent toe-behoort.

Item

4. Item dat alle Officieren ende Commiſen/ de welcke handelinghe ghehadt hebben van eenige rekeninghen ende betalingen van Crijghſlieden ende andere entremiſſen/ ſullen moghen vry uyt trecken met hare meublen/goederen/ wapenen ende peerden/haren laſte aengaende.

5. Dat het ſelve oock ſullen moghen doen alle Commiſſariſſen vande vyvers/ende andere Bewint-hebbers vande Heeren Staten.

6. Item dat beyde de ghevangenen Capiteynen Lantſ-croon ende Giſtelle/ende voorts alle andere Officieren ende Soldaten ghevangen zijnde/ſullen vry ende vranck los ghelaten worden: ſoo oock ſullen alle ghevanghenen Capiteynen/ Officiers ende Soldaten van zyne Hoocheydt/ binnen deſer ſtadt ghevanghen gheweeſt zijnde/ ſonder rantſoen vry ende vranck los ghelaten worden; wel-verſtaende dat de ghevanghenen tot beyder zyden ghehouden ſullen weſen haerlieder koſten te betalen.

7. Item dat alle de Borgheren/ Soetelaers eñ andere / ſoo wel in dienſt als gheen dienſt zijnde/ in ghelijcken ſullen vry ende vranck mogen vertrecken met haer wapenen/meublen/ſchepen/eñ al haer bagagie.

8. Dat den voorſeyden Gouverneur / Colonellen ende Capiteynen/ſullen over leveren van deſen dage/in handē vande gene die de ſelve Marquis ordonneren ſal/ alle de oude ſtadt / mitſgaders de kleyne platte forme / weſende ten eynde vande ſelve ſtadt/genaemt Moyſes tafele/mitſgaders vier Oſtagiers / jeghens de welcke den voorſeyden Gouverneur/Colonellen ende Capiteynen houden ſullen de Oſtagiers die zy alreets hebben.

9. Ende ſullen ghehouden zijn alle de voorſeyde/ Gouverneur/Colonellen/ Capiteynē ende Soldaten/ende andere Officiers als vooren/ henlieden te vertrecken over-morghen / weſende den 22 deſer maent/ mits dien dat hun onmogelijck is deur incommoditeyt vāder vloet ende anderſins/eer te moghen vertrecken/ ten ware datter eenighe ſiecken ofte ghequetſte waren/ die ſullen moghen volghen met de bagagie als vooren.

10. Ende indien dat den windt hun onbequame ware voor de voorſeyde Gouverneur/Colonellen/Capiteynen ende Soldaten/ met alle andere omme te vertrecken ten ſelven daghe/ ſullen gehouden weſen te vertrecken te lande / daer-toe hun-lieden ſullen ghegheven weſen om haer-lieder commoditeyt/de wagens die zy-lieden daer toe ſullen van noode hebben.

11. Ende tot verſekeren van haer perſoonen ende ſchepen/ſoo deur het quaet weder noch moeſten ettelijcke daghen blyven/ ende dat deſe artijckelen in't gheheel ende onghevioleert ſullen gehouden ende achter-volcht wordē/ ſullen van wegen hare Hoocheden hun-lieden Oſtagiers gegeven worden / de welcke in't vertreck vande ſchepen ſullen ſekerlijck weder-gheſonden worden naer Ooſtende; ſo oock de Oſtagiers die van wegen den Gouverneur eñ Colonellen aen haer Hoocheden ghegeven zijn/ſullen blyven tot verſekertheyt vande voorſeyde waghens/tot heur-lieder weder-comſte; ende daer naer ſekerlijck wederomme gheſonden worden naer Sluys. Actum als boven.

Aldus is dit notabel ende vermaert belegh van Ooſtende gheeyndighet/alſt over de drie jaren ende 80 dagen beleghert ende beſtreden hadde gheweeſt gheduerichlijck/alſmen diergelijcke in geen Hiſtorien kan leſen; de particulariteyten zijn in boecken apart te leſen.

Het accoort ghemaeckt / hebben de oude ſtadt de belegghers ingheruymt/ ende zijn de belegerde getrockē in haer retrenchement/ nova Troya, tot den 22 Septembris/eñ zijn uyt-ghetrocken volghende het accoort te lande/met ponten ende booten over de Geule varende; zijn den Gouverneur Marquette/ Colonellen ende Capiteynen met andere/van den Marquis Spinola eñ ander des Eertzhertoghs Overſtē tot een heerlijck banquet ghenoodet / terwyle den gheheelen hoop in ſlagh-ordene haer op't vertrecken bereyt heeft / zy trocken langhs den Zee-kant / de Franſoyſen hebbēde den voor-tocht/ de Nederlanders in't midden/ d'Enghelſche eñ Schotten den hinder-tocht/ eñ waren ſterck ſamen boven de drie duyſent/wel gheruſt ende gheſont volck/ behalven die met ſchepen vertrocken waren/ voerden mede vier ſtucken gheſchuts na Blanckenborgh toe/ende zijn ſanderdaechs ſmorghens in't Legher ghekomen/daer hun den Pr. Mauritz met alle de Graven ende Heeren vriendelick ontfanghen hebben/ ende met handt-taſtinge eñ ontdeckten hoofde willekoom gheheeten / door hun ſlagh-ordene ghereden/ hun alle vriendelijck bedanckt voor den trouwen dienſt den Landen ghedaen; ende ſo / hun tot ruſte-quartier beweſen; ende voorts de Capiteynen/Officieren ende kloecke Soldaten ghevordert tot officien ende ander belooninghen. Alle de Borgherye is mede vertrocken/ende tot Sluys meeſt comen metter wooninghe: Den Balliou van Ooſtende werdt Balliou van Sluys gemaeckt; ende in Ooſtende is gheen volck ghebleven/ dan ſeer weynighe oude lieden.

Daer zijn hier ende daer diverſe annotatien in't licht gekomē/ van het getal der doodē in dit belegh doot-gebleven/namelijck datter by eenen dooden voor Sluys van Spinolas volck blevē/ een nota ofte memorie van alle Colonellen/ Capiteynen / Officieren ende Soldaten daer doodt gebleven / die zy t'ſamen 72124 menſchen berekenen/dat een groot eñ onghelooflijck getal is/ ende daer / als te dencken is / de krancken ende ghequetſten ront-omme inde Gaſthuyſen inne gherekent moeten zijn: eenighe hebben mede geſchreven 'tghetal vande belegherde binnen/ oock ſeer exceſſijf groot te weſen; dan wy achten 'tgetal onmoghelijck te ſtellen; want die belegherde terſtont ſieck ofte ghequetſt zijnde/ werden uytghevoert/ende moeſte 'tghetal van buyten grooter weſen / want daer altoos meer belegghers dan belegherde waren / ende dat zy binnen meer gemacks ende overvloets hadden/ dan die buyten lagen drie volle Winters/ op ſo couden ende vochtigh oort/ende daer-omme iſt wel te gelooven/ datter veel gheſtorven zijn van alle ſoorten van volcke /veel Heeren eñ Edelen die uyt verre Landen / dat fameus belegh wilden comen als vry-willige beſien/eñ tot ſtormen eñ aen-loopen uyt eergiericheyt hun begaven/ van alle natien.

De Stadt Ooſtende is daer nae ſeer beſocht gheweeſt/ ende bevonden als eenen ſteen-hoop ende zant-berghen/ zijnde ſeer om-gheworpen inde leſte begravingen / ſeer weynighe huyſen/ maer wel hutten ghevonden/ende luttel huyſraets / veel amunitie / eenighe 11 ſtucken ghebroken onbequaem gheſchut/ met eenige mortieren ende dierghelijcke: met een ontallijcken quantiteyt van ſcharpen.

De Eertzhertogen beyde/ quamen daer om de plaetſe te ſien / verwonderende daer over: ſiende doen metter daedt dat ſy ſoo veel ghelt/ tijt ende volck verquiſt hadden / om alleen een onnutten zant-hoop te winnen: maer ſy vindēde de Stadt onbequaem tot menſchen wooninghe / order ghevende om die Stadt wat te verbeteren.

De Eertſhertoghen beſoecken Ooſtende ghenietende victorie.

1604.

Van daer trocken de Eertz-hertoghen in pelgrimagie nae onſe lieve Vrouwe by Duynkercken / dien ſy de Victorie veel toe-ſchreven: Hebben mede ordre ghegheven van die plaetſe met huyſen ende Kercken te herbouwen / ende de Stadt te ſtercken / namelijck tegen de Zee-baren: hebben daer / om in-woonders te becomen/ met groote vry-heden ende privilegien de ghebueren daer ront-omme aen-ghelockt: dan daer is d'eerſte Jaer weynich volck metter woon-ſtede ghecomen: oock geen ſchepen/ noch ſchip-vaert ofte viſſcherie.

Triumph penninghen geſlagen/ ter ghedachteniſſe van Sluys ende Ooſtende/ 1604.

Inde Vereenighde Nederlanden werdē ter eeuwigher memorien van het langh-duerich belegh van Ooſtende eñ winninge van Sluys/ ghedenck-penninghen gheſlaghen van Silver ende Coper/ als namelijck eenen daer dat in eenen Laurier-crans ſtondt gheſchreven / Capta Sluſa cum portu & triremes 19 Aug. ende rontomme / miraculum meum Iehova Anno 1604. dat is ſo vele/ als het winnen van Sluys mette Haven ende Galeyen/ was een mirakel van God: Over d'ander zyde ſtonden de wapenen der Steden van Zeelandt/ ende van't Landt metten ſwemmenden Leeuw'/ eñ ront-omme/ Luctor & emergo, dat is / ick pooghe ende ſwemme boven.

Noch eenen legh-penning/ op-hebbende het belegh van Sluys met inſcriptie traxit, duxit, dedit Anno 1604. op d'ander zyde was de Wapene van Zeelandt/ ende rontomme Beatus populus cujus adiutor Deus, dat is / ſalich is dat volck dien God byſtaet/ dat treckt hy/ leyt hy/ ende gheeft hy.

Noch eenen anderen penning daer de Stadt van Ooſtende op gheconterfeyt ſtaet / op d'ander zyde de Steden Rijnberck/ Grave/ Sluys ende Ardenborgh / ende de ſterckten Yſendijck ende Cadſant/ met op-ſchrift ront-omme/ plus triennio obſeſſa, hoſti rudera, patriæ quatuor ex me urbes dedi 1604. dat is ſoo vele te ſegghen/ dat Ooſtende meer dan 3 Jaren beleghert/ gaf haer vyanden ſteen-hoopen / ende haer Vaderlandt vier ſteden/ 1604.

Noch hebben de Staten van Wtrecht eenen grooten triumph-penning doen ſlaē van Gout ende Silver / daer op de eene zyde ſeer conſtich gheconterfeyt ſtondt het belegh van Ooſtende/ ende op d'ander zyde het belegh van Sluys/ met alle de ſchanſen eñ havenen/ eñ over beyde zyden rontomme was geſchreven Iehova prius dederat, plusquā perdidimus 1604/ dat is / God hadde eerſt ghegheven/ meer dan wy verloren.

Noch deden de Staten generael eenen ſchoonen grooten triumph-penning ſlaen van Gout ende Silver/ daer ſy die mede vereerdē die ſulcx verdient hadden/ daer op ſeer conſtich gheconterfeyt ſtont het belegh vā Sluys met de ſtercken ende ſtedē Yſendijck ende Ardenborgh / met havenen ende ſchepen; ende over d'ander zyde deſe inſcriptie/ Dei omnip. gratia ord. fœd. Prov. Belg. illuſtri. Pr. Maurici Aurang. ductu, poſt ſtrenuā xxxviij. menſ. Oſtendæ defens. Fugatis cæſis & repulſis Hiſp. cop. Cadſand, Yſendijc, Ardemb. Sluſam & xij. Triremes Hiſp. pro ruderibus Oſtendæ capiunt muniuntquæ 1604. dat is; de Vereenighde Nederlandtſche Staten/ hebbende met de Almachtighe gratie Godes/ door het beleydt vanden Doorluchtighen Pr. Mauritz van Orangien nae 38 maendē cloecken wederſtandts in Ooſtende/ verjaecht/ verſlagen ende verdreven de Spaenſche heyr-cracht / nemen ende ſterckē Cadſant/ Yſendijck/ Ardenborgh/ Sluys/ met 12 Galeyen/ voor de ſteen-hoopen van Ooſtende Anno 1604. Vierghelijcke werden noch eenighe andere ter ghedachteniſſe geſlaghen nae Romeynſche maniere.

1604.

Verhaelt hebbende de gheſchiedeniſſen van Sluys ende Ooſtende/ ſullen wat van Enghelandt ſeggen ende haren vrede met Spaengien. Wy hebben vertelt hoe dat den Coning Jacob van Schotlant in Enghelandt gecroont was met zijn Coninginne Anno 1603 op S. Jacobs dach tot Weſtmunſter / ten tyde vande groote Peſtilentie aldaer/ ende dat daer-omme zijn blyde in-comſte inde Stadt Londen tot dit Jaer den 15 Meerte nae den ouden ſtijl / uytgheſtelt was/ de welcke te vereeren/ de machtighe Stadt Londen vijf Arcus Triumphale/ ofte Eeren-poorten op-rechten: alſo oock mede deden de Italiaenſche Coop-lieden ofte natie/ hoe wel ſeer cleyn in ghetale / die ſeer heerlijck ende treffelijck was.

Coning van Engelants blyde incomſte in Londen den 25 Meert.

Nederlantſe Coopliedē rechten hem ter eeren een Arcus triumphael.

De Nederlanders/ Coop-lieden/ daer handelende/ zijnde meeſt uyt Brabant/ Vlaenderen ende Walſche Landen/ daer veel om de Oorloghe gheweken / hebben mede om den Coning/ Coninginne / den Prince ende de Stadt Londen te vereerē/ een heerlijcke Eeren-poorte opgerecht by de plaetſe ofte Borſe daer te Coopliedē vergaderē. Deſe Arcus triumphael was hooge 87 voeten van 12 duymen / breet 37 voeten/ hebbende 3 poorten ofte door-gangen met columnen Pilaſters/ Pedeſtalen/ Capiteelen/ Fryſen/ Corniſſen/ etc. met Gout alomme verciert op de Corintiſche forme/ met ſtatuē/ beelden/ ſchilderien/ vanen/ banieren/ obeliſſen ende alder-hande vercierſelen verciert/ met behoorlicke uytleghſels ende inſcriptien; haren Architect was Coenraet Janſz. van s'Hertoghenboſch; Schilders hadden ſy van Antwerpen/ Meeſter Daniel de Vos / Paulus van Overbeque/ Adriaen vā Sond van Breda/ Marten Droeſhout/ met haer volck/ ende eenighe Enghelſchen.

De beduydeniſſe vande Eeren-poorte.

Het voorſte preſenteerde des Coninghs perſoon / met alle de deuchden die eenen Coningh toe te wenſchen zijn; ende boven de drie poorten inde groote Fryſe / ſtondt met groote Goude Letteren / Iacobo Angl. Scot. Franc. Hibern. Regi opt. Max. Princ. Belgæ ded. dat is/ Jacobo den Coning van Engelant/ Schotlant/ Vranckrijck/ Yrlant/ den beſten ende machtigen Prince/ hebben de Nederlanders dat toe-geeygent. Boven de groote poorte was een vercierde camer/ daer ſaten op 17 Nederlandtſche Maechden/ repreſenterende de 17 Nederlantſche Provincien/ in drie rancken d'een boven d'ander: de opperſte Maechden repreſenteerden de 4 Hertoghdommen/ te weten/ Brabant/ Limborgh/ Lutzenborgh ende Gelderlant/ elck voor haer hebbēde der Landen wapenē: benedē deſe ſaten de 7 Graefſchappen/ als Vlaenderen/ Artoys/ Henegouwen/ Hollant/ Zeelant/ Zutphen ende Namur: eñ noch onder die ſes Dominien ofte Heerlijckheden/ als Vrieſlandt/ Marck-graefſchap des Heylich Rijcks/ Mechelen/ Wtrecht/ Over-yſel ende Groeningen / alle ghecleet inde coleuren van haer Wapenen. Alſoo de Coning eñ Coninginne voor de Eeren-poorte quamē/ ende ſagen op deſe 17 Maechden/ die de Nederlantſche Provincien preſenteerden/ ſoo neychdē ſy hun alle met groote eerbiedinge/ ende dat terwylen den Coning beneden ſtille ſtont voor de poorte/ daer dat in een Balie ſtondē de principaelſte Nederlandtſche Coop-lieden/ ende by haer een jong-man/ een Poeet/ in witte Syde/ die van haren't weghen den Coning in eenighe 30 Latijnſche verſkens de meyninghe vande Eeren-poorte verclaerde.

Rechts boven de poorte onder de voetē vande voorſz. Maechden ſtondt een Tafel ofte Tafereel/ waer in ſtont gheſchreven in gulde Letteren dit in Latijn volghende.

Inſcriptie.

Orbis reſtitutori pacis fund· Relig. propugn. D.Iac. P. F. Regi P.P. D. Anna Regiæ Coning. ſor.Fil.nept.& D.Henrico I.F.Princ.iuvent.

In publ. urbis & orbis lætitia ſeculique fælicitate, 17 Belgij Prov. mercatores, benigne Regia hac in urbe excepti & S. M. veſtræ ob antiq; ſociale fœdus, & D. Eliz. beneficent. devoti fauſta omnia & felicia ad imperij æternitat. precantur.

Het inhout daer van is: Den herſtelder des Werelts/den gront-legger van Vrede/beſchermer der Religie / den deuchtſamen gheluckighen Coning Jacobo / den Vader des Vaderlandts ter eeren.

Mede Anna de Coninglijcke Huyſ vrouwe/ Suſter-dochter ende Nichte : Ende de Heere Hendrick / Sone van Jacob / den Prince der jonckheydt in deſe al-ghemeyne Werelts ende Stadts blyſchap ende onſer eeuwe gheluckſalicheydt/wenſchen de Cooplieden der 17 Landen/vriendelijcken in deſe Coninglijcke Stadt ontfangen ende onthaelt/aen zyne hooge Majeſteyt / ſoo om der Landen oude onderlinghe verbinteniſſen/ als om der hoogher ghedachteniſſen van Coninginne Elizabeths weldadicheyt hertelijck toe-ghenegen/ alle goet/geluckſalicheyt ende gheduerighe regeringhe.

Het achterſte vande Eeren-poorte.

Het achterſte deel van deſe Arcus / zijnde de Architecture als vooren/ was toegheeyghent/ om te verthoonen hoe de ſocieteyt ofte onderlinge vrientſchappe onder de menſchen onderhouden wordt/namelijck met onderlinghe beſoeck/met eerlicke Hantwercken/Navigatien/ Coophandel eñ Neeringe van d'een Lant met het ander: was mede verciert met Statuen/ Beelden gheſneden ende gheſchildert/ met Tafereelen ende Inſcriptien/om den voorſz. ſin te bewyſen.

Boven de poorte was een groot Tafereel/ daer in gheſchildert was/als in een Caerte/de gheleghentheydt van Enghelandt ende Nederlandt/mette gerieffelijcke Zee-cuſten ende Zee/ vol coop-varende eñ viſch-vangende ſchepen; Britannia by den mont vande Riviere Thameſis ſittende/ ende Belgia in Vlaenderen / d'een den anderen als de handt biedende. Hier neffens boven de cleyne poorten waren mede 2 groote Tafereelen/d'eene bewyſende de manieren van den Coophandel in Engelandt/ende het ander in Nederlant/de perſonagien ſo groot alſt levē: onder deſe waren twee cleynder conſtige Tafereelen/uytdruckende alderhande Acker-werck ende Neeringhe/ als ſaeyen/maeyen/dorſchen/ Vlas winnen/ſpinnen ende weven/ coopē ende vercoopen: ende alle de Beelden ende Statuen waeren dat ſelfde uyt-wyſende: ende onder de Lijſte inde Friſe was in gouden Letteren geſchreven dit volghende.

Pio invicto Regi Iacobo:

Quod fel. ejus auſpicijs univerſum imperium Brit. pacat. mare tutum,portus aperti:

Quod celeb.hoc imperium prudenti induſtria, ſuos quovis terrarum negotiatores emittit:

Exteros humaniter admittat, foris Famam, domi divitias augeat;

Quod mutuis commercijs artificum nautarumque ſolertia creſcat, deſidia exulet,& mutua amicitia conſervetur.

Dat te ſegghen is: Den deuchdelijcken ende onwinlijcken Coninck ſy dit ter eeren: Om dat door zijn gheluckighe regeringhe / het gheheel Britanniſche Rijcke bevredicht is / de Zee bevrijdt ende de Havenen gheopent zijn: Om dat deſe vermaerde Coop-ſtadt met wyſe wel-bedochte cloeckheyt haer Cooplieden alle de Werelt over uyt-ſent; de vreemde ſeer beleefdelijcken ontfangt / ende buytens Lants Eere ende Fame/ende te huys haren Rijckdom vermeerdert: Om dat onder langhe hanteringhen / de cloeckheydt des Ambachts-mans ende des Schip-mans toe-neemt; de ledicheyt gebannen wort/ende de onderlinge vrientſchappe onderhouden.

Aldus ghelijck de voorſte zyde van de Arcus Triumphael betoonde de gaven die de Providentia Gods/die boven op ſtont/ op zyne Majeſteyt beſteedt hadde; ſoo betoonde de achterſte zyde met Prudentia ende d'ander Statuen ende Figueren / het nut ende profijt dat den gemeynen man daer van ontfangt.

Deſe Arcu triumphae ofte Eere poort der Nederlanders coſte boven 10 duyſent gulden.

Deſe Eeren-poorte was groot ende treffelijck/van Oly-verwe beſchildert / vergult ende verciert/ſonder eenighen coſt gheſpaert / gecoſt hebbende boven de 10 duyſent gulden. Alſo den Coningh daer door was rydende onder eenen Hemel van Goude-laken/ met de Coninginne volgende op eenen coſtelijcken Triumph-wagen/ende voor haer lieden den Prince / met alle de groote Heeren ende Vrouwen vanden Lande / elck op het coſtelijckſte / werden ſy uyt de Gaelderyen vande Eeren-poorte gegroet met twaelf trompetten/ ende veel Duytſche trommels ende fluyten. Ende hier mede betoonden de Nederlanders haer danckbaerheyt den Coningh ende Stadt Londen ter eeren. Naerder beſchryvinghe met conterfeytſels is tot Middelborgh ghedruckt by Richard Schilders.

Vredenhan del tuſſchen Spaengien/ Nederland ende Eng landt.

Wy hebben voren verhaelt dat de Eertzhertoghen / ſoo haeſt den Coningh Jacob aende Croone van Enghelandt ghecomen was/hope cregen van payſe; dies aen hem ſonden terſtont in Schotlandt een Edelman Nicolas Schoti/ hebbende te voren toe-ſegginghe ghedaen van alle voorderinghe / tot zijn erfniſſe der Croone van Enghelandt ghecomen zijnde/ dat welcke den Coning van Spaengien beleefdelijck aenghenomen hadde: dies ſoo haeſt hy in Enghelandt ghecomen was/ſonden de Eertzhertogen aen hem den Vorſtelijcken Grave van Arenbergh met veel Heeren eñ Edelen verſelſchapt om hem te congratuleren. De Coningh van Spaengien ſondt mede Don Joan de Taxis/ Grave van Villa Mediana. Met deſe is ſoo verde ghehandelt dat ſy totten Vreden-handel quamen/ ende dat de Commiſſariſſen daer toe den 19 Mey in dit jaer 1604 in Engelant aenghecomen zijn/ terwylen dat Sluys ende Ooſtende noch beleghert waeren / te weten / den voorſz. Vorſtelijcken Grave Carel van Arenbergh Admirael / ende Jan Richardot Preſident / Loÿs Vereycken Audencier Ridderen; mede noch van wegē den Coning van Spaengien Alexander Rowido / Doctor ende Raetſheer des Coninghs tot Milanen; ende hadden noch in haer gheſelſchap als aſſiſtent / Heer Martijn de la Falia/Baron van Nevele.

Van weghen den Coningh van Spaengien hadde alleene de vol-comen macht Don Joan Fernandus de Velaſco / Conſtabel van Caſtilien ende Leon/ Hertoghe de Frias / Grave de Hara/etc. Raetſheere vā State eñ van d'Oorloghe: dan deſe uyt cracht van zijn Procuratie / hadde gheſubſtitueert den voor-noemden Taxis/ Grave van Villa Mediana / ende den Doctor Ruwido; den Conſtabel cranck zijnde/ is in Vlaenderen ghebleven / tot S. Wynoxberghen.

Deſen Taxis ende Ruwido van Coninghs wegen/ met Arenbergh/ Riechardot ende Verreycken van de Eertz hertoghen weghen/ hebben in Engelandt begoſt vanden Vrede te handelen den 30 Mey 1604 / mette Ghecommitteerde van Enghelant/ te weten Tomas Grave van Dorſet/ Baroen van Buckhorſt/ hooch Treſorier van Enghelandt/ Charles Grave van Nottingam / Baron Haward van Effingam/ groot Admirael van Engelant; Charles Grave vã Denſchire; Barõ Montiope Stadthouder in Yrlandt; Hendrick Grave van Northamton; Heer Haward van Marnehil / Gardiaen ende Admirael vande vijf Havenen in Kent; Robbert Borgrave Cramburi/ ende Heer Ciril van Eſenden principael Secretaris/ etc. alle vijf Raetſheeren. Deſe begonden te handelen ſonder queſtie van precedentie ofte voorſitten: mits gheaccordeert was dat d'Engelſchen in haer lant die uyt beleeftheyt dẽ Spaenſchen gaven.

Ghedeputeerde van weder zyde.

Eer deſe vergaderinghe conde te wege ghebracht worden / werden in Enghelandt ende elders veel diſcourſen gemaect / om den Vrede te verhinderẽ; ende den Coning wert vertoont hoe dat Spaengien ware vyant van Engelant (ſoo wel om daer over te heerſchen) als bleke by de invaſie Anno 1588 / als om Religie / die hy ſal bedecktelijcken beſtryden byde Navigatie ende Coophandel door d'Engelſche Seminarij in zijn Landen zijnde; alle Roomſche Catholijcke Enghelſchen tot hem lockende / daer mede verraderye ſtichtende/ mits nu was benydende de vereeninghe vande drie Coningrijcken.

Diſcourſen in Engelant vertoont / ontradende pays met Spaengien.

Dat hy ſoude zijn Spaenſche ſchip-vaert vorderen/ moghende byden Vrede d'Engelſche havenen ghebruycken / om de Nederlanden te dwinghen.

Nederlant benaut zijnde/ ſullen hun moeten Vranckrijck onderworpen / tot nae-deel van Enghelant/ ofte hun vereenighen met Spaengien.

Nederlant eens met Spaengien vereenicht/ ſullen t'ſamen de dominatie vande Oceaenſche Zee becomen; ende alſo Spaengien aſpireerde om te moghen zynen ſtoel vande Oorloghe in Nederlandt ſetten/ ſoude over zijn weecke ghebueren met zijn ghelt/ macht van ſchepen ende veel gheoeffent Cryghs-volck cortelijck Meeſter worden: Want de verlaten Nederlanders/ ende vereenicht met Spaengien/ ſouden lichtelyck ſoo wel ghetroetelt worden / om mette Spaengiaerden Enghelandt te invaderen/ die van verſcheyden plaetſen binnen eenen corten tijdt van weynighe uren onverſiens / ſouden connen eenen Legher Crijghs-volcx in Engelandt worpen/ ende ſoo vorderen invaſie/ ende benemen alderhande Navigatie ende Coophandel: Want men byde oude Hiſtorien bevont dat de conqueſten vande Deenen / Saxen ende Nortmannen lichtelick waren volbrocht/ door dat ſy becomen haddẽ de heerſchappyẽ vander Zee.

Den Pays met Spaengien ſoude Engelant tot groote koſten dringhen / ofte ſouden groote perijckelen onderworpen zijn.

'Tprofijt dat Engelandt te verhoopen hadde vande navigatie ende coophandel/ waer van cleynder weerde / ten aenſien vande groote koſten ende laſten; naedemale men bevondt dat Enghelandt mette Spaenſe oorloghe rijck gewordẽ ware/ als bleke by de groote beden ende ſchattinghen ſo ghewilligh op-ghebrocht / met ſoo kleyne quetſinge van't ghemeyn welvaert/ ende by haer koſtelijcke bouſelen/ grootẽ overvloet in alle huyſen/ in huyſ-raet ende kleederen.

Schadẽ/ onminne ende beroerten ſouden te verwachtẽ weſen, terwyle de Nederlanders ter Zee haren vyandt ſochten te beſchadigen / ſouden eenighe Enghelſe (haer dienende ofte haer gonſtich) eenichoerhande kleynigheyt oft ſchade mogen aen-doen/ waer over klachten/ wraken ende verbitteringen ſouden vallen mogen/ die alle reconciliatie met Spaengien mochte lichtelijck cauſeren: Waer-omme nu te overlegghen ware/ ofte Enghelandt niet beter diende/ ſtaende onder een Ariſtocratique regeringe/ dan onder een abſolute Monarchiale ende Spaenſche; waer-mede verſcheyden oorſaecken van vyantſchappen uyt-ſtaende haddẽ/ als om het benyden vande vereeninge vande drie Coningrijcken in een/ ende om de Religie / altijdt aſpirerende totte conqueſte als blijckt.

Eñ ſoo Vranckrijck ſoude mercken dat Enghelandt met Spaengien ſoude gheſtijft worden/ waer wel te dencken/ zy ſouden onruſte in Schotlandt ende elders opſtoken/ als dien mede de Unie vande drie Britanniſche Coninghrijcken miſhaeghde.

Alle Potentaten ende Volcken achten onbehoorlijck dat beyde de Ooſt ende Weſt-Indien ſouden den Spaengiaert als eyghen blyven/ eñ voor haer op-gheſloten/ ende dat hy die alleene ghenieten ſoude om zijn ghebueren te verdrucken ende te over-vallen / om gheheel Chriſtenrijck over met de Indiſe waren zijn monopolien te dryven / ende daer-mede vorderende zijn heerſchappye vande Zee / om hem ſelven Monarcha van Chriſten-rijck te maecken / mette ſchatten die hy byden Vrede ſoude vergaderen.

De vaert op de Indien behoorde vry te weſen.

De Enghelſche Coop-lieden verthoonden eenſ deels mede 't voorgaende/ als dat ſy vry behoordẽ inde Spaenſe Provincien ofte Landen te traffiqueren/ ſoo wel als de Spaenſche in de Britanniſche Coninghrijcken ſouden moghen als vrienden toe-ghelaten weſen: maer ſo hun dat niet mochte toe-gelaten wordẽ/ inde plaetſen daer zy haer woonſteden ofte Colonien hebben in Ooſt-Indien / dat zy ten minſten varen mochten vredelijck/ ende traffiqueren voor-by de Cabo de bon Eſperanza, daer de Portugeſen gheen ſegghen ofte ghebiedt hadden / als in't groot Eylant van Madagaſcar, in Bengala Aracan, de Coningh-rijcken van Pegu, Inichalaon, Syane, Cambona, Cochinchina, China, Sumatra, Iava Mayor ende Baaly.

Wat Landen in Ooſt Indien zijn/ daer de Portugeſen niet en handelen.

'Tghene dat de Portugeſen in dat Indien pretendeerden / om dat zy die vaert eerſt gheopent hebben / zijn de Cuſten van Africa Sofala Moſanbique ende Sena, in de Golf van Perſien Ormus, ende op de Cuſtẽ van Indien ende Malabar, de ſteden Diu, Pamaon, Baraim, Mannora, Chaule, Goa, Quor, Bargillar, Mangalor, Cananor, Cranganor, Cochin, Colaum, eñ op de Narſinga, S. Thoine, Malleagar, Megapatan, Manar ende Columba, in't Eylandt van Zeylan, ende Malacca op den poinct van't landt eertijts gheheeten Aurea Cherconeſus, ende op de Moluckẽ, Malucco ende Amboyna, ende het Eylandeken van Macao, inde latitude van 22 graden / ende Manilha, met een van de Lucones ofte Philippinas: op deſe plaetſen/ ſo men haer om de voorſz. ongheſondeerde pretenſien niet en wilde toe-laten te traffiqueren ofte navigeren / behoorden ten minſten op de ander plaetſen (als vrienden) te moghen varen; dit verſochten zy / dat ymmers mochte vercreghen worden.

Landen in Indiẽ/ daer de Portugeſen handelen ofte reſidentie hebben.

Voorder dat hun de Spaenſe voortaen niet af namen de plaetſen/ die ſy ſelve ende de Fran-

Engelſche Coopliedẽs verſoeck om de vaert op de Indien.

ſopſen ontdect hadden inde Weſt-Indiẽ/ noch hun eenigh belet doen/ zijnde conform alle naetuerlijcke Rechten / de menſchen de Zee te ghebruycken ende ghemeyn te zijn/ alſoo de Locht ghemeyn is. Deſe Coop-lieden ſegghen de dat de vrye navigatie wel een oorloge met Spaengien weert ware; baden mede datter geen vervreemdinghe ofte vyandtſchappe tuſſchen Engelandt ende de Vereenighde Nederlanden upten Vrede-handel mochte ſpruyten.

Propoſitie eñ diſcours int Parlement van Engelandt/ op dẽ Vrede mette Nederlanden ende Oorloghe met Spaengien.

Inde vergaderinge van't Parlemẽt in Enghelandt / werdt mede op deſen Vrede-handel met Spaengien gheſproken/al waer onder andere een Ridder verthoonde / dat alle buytenlandtſche affairẽ van Staten beſtonde in Vrede ofte Oorloghe; den Vrede ofte vrientſchappe ware tweederhande/te weten/ vry-willighe ofte nootelijcke: De vry-willighe ware wanneer-men correſpondentie ofte vrientſchappe hiel met eenen Coning/ Prince ofte ſtadt verde gheleghen/diemen met alle onderlinghe vriendelijckheyt bejeghende/ in alle civile voldoeninghe/ als dien te erkennen ende van hem erkent te weſen/anderſins d'een den anderen geẽ groot nut zijnde: Als waren Enghelandt ende de Republique van Venegien: den Hertoch van Savoyen eñ ander Potentaten: ſelve de Coninghrijcken van Spaengien / Portugael ende dierghelijcke/ der welcker vrientſchappe/ al werde zy by-wylen met eenige doncker Wolcken (om eenighe reſpecten) bedeckt / daer ware Enghelandt luttel aen gheleghen. Dan nootelijcke vrientſchappe/ware altijdt ſeer te reſpecteren/ ende aen gheleghen.

De nootelijcke vrientſchappe waer tweederhande/ten aenſiẽ van traffique ofte commertie/ ende om verſeeckerden wel-ſtandt vande commertie is / als den handel op Ruſſia / Pruſſia/ Roomſche Rijcks verwantẽ /Turckyen / Barbaryen ende dierghelijcke: maer den Vrede om welſtants verſekeringhe / ware wel van noch meerder conſequentie/eñ daer-omme om geenderhande ſaecken en diende verſuymt ofte naegelaten/ principalijck met ſulcke Landen/daer beyde den goeden handel ofte commertie met verſekeringhe concurreren: dies aen geen Landen/Coning-rijcken ofte Republiquen/ Engelandt meer aen ghelegen ware / als aen de nootelijcke vrientſchappe van haer ghebuerlanden Hollandt/Zeelandt ende Vrieſlandt/etc.

Fœdus Batavicum.

Vele ontwyfelijcke redenẽ preſenteerden hun tot confirmatie van't voorſz. als ten eerſtẽ waren de oude verbinteniſſen/niet Fœdus Burgundicum, ſed Batavicum, dat is: niet het Borgondiſch verbont/maer het Hollandts/ veel ouder/ ghemaeckt tuſſchen Enghelandt ende die Landen/mette welcke zy tractaten van commertie ende van houwelijcken ghehadt hebben/ eer het huys van Borgondiẽ uſurpeerde/ over de hooghe ende edele Vrouwe Jacoba/ Erf-ghename van die Landen/eertijts Wijf vanden Hertoch Omfre van Gloceſter/ Oom vanden Coningh Hendrick den ſeſten.

Nederlanders aert.

De redenen die Enghelandt beweeght hadden tot ſulckẽ alliantien/ waren/om dat zy dat volck kenden ſonder ambitie / van een vrome/ ſtrenghe ende reſolute naeturẽ/ om haer leet te wreken daer zy gheoffendeert waren: ende ten aenſien van gebuerſchappe/ warẽ zy hun meer noodigher/dan eenich ander Coningh ofte Potẽtaet; want met haer vyantſchappe en ſouden zy nemmermeer hun eyghen Enghelſe Zee-cuſten / noch hun Coopvaerders ſchepen konnen bevrijdt hebben van courſen ende beroovingen; ten ware zy gheduerighlijcken wilden becoſtighen ende onder-houden een Armade ter Zee.

Nutticheyt der onderlinge vrientſchappe tuſſchen Engelant ende Nederlant.

Ten anderen deur haer vyandtſchappe ſouden zy verlieſen de traffique op de ſelvige Landen /daer dat hun ſonderlinghe aen gheleghen ware/ om der Nederlanden goede gheiegentheden/met haer gerieffelycke Revieren/ bequaem om Enghelſe commoditeyten te venten ; mede door die Landen elders te vervoeren.

Ten derden / Enghelandt met Nederlandt vereenicht/ ſouden zy moghen becomen de dominatie opde Zee; wãt met haer aſſiſtẽtie/ſouden zy altijt connen de Wet ſtellẽ de Ooſterſche ende Weſterſche / hoe verde zy ſouden moghen handelen.

Ten vierden waer daer acht te hebben op de eenicheyt met haer in Religie/ende onderlinghe aſſiſtentie in alle nooden ; op het leſte verbondt beſworen by de ſalighe Coninginne Eliſabeth/ t'allen tyden van hoogher memorien/ ende dat offenſive ende defenſive/ ende op haer opẽ aenneminghe in haer protectie/ waer by Engelant als inghelijft werdt in haer cauſe. Het verlaten waer van/ nae ſoo menighvuldighe gheſegende ſucceſſen/met haer hulpe ende aſſiſtẽtie/ en conden deſe dingen hun niet dan beſchuldigen van ondanckbaerheyt/eñ beſmetten hun voorgaende actien met ongherechticheydt.

Ten leſten ware het teghen alle regulen van wijſheydt ende policyen/ die Landen ende hun ſelven te abandonneren/ ten appetyte van ſulcken eenen anderen Monarcha/ die metter tijdt ſoude moghen der ſelviger Landts macht gebruycken teghen haer-lieden/het ware Vranckryck ofte Spaengien/onder het Jock van eenighe vande welcke / zy nootſakelijcken hun ſouden moeten begheven/ſo Enghelandt hun verliete/ ende daer-en-tuſſchen ſouden zy hun gheheel berooft vinden / van eene ſoo notabelijcke ſomme gelts haer verſchoten / noch onbetaelt zijnde.

Int preſerveren vande Nederlanden by weghe van cautie/ en deden zy Spaengien ofte yemant anders gheen onghelyck / want te ghebruycken wat byde hant is/tot zijn eyghen uyterlijcken noot ende beſcherminghe/is geen onghelijck; de beſcherminghe niet voorder ſtreckende dan die Landen te preſerveren / in haer oude privilegien/inde welcke ſelve Enghelandt is van ouder hercomen gheintereſſeert/ principalijck in te voorſien ende te beſorghen / dat de heerſchappye der Zee hun niet upten hande en liepe.

Swariched inde Spaenſche vrientſchap.

De vrientſchappen met Spaengien waren te eſtimeren onder de arbitrale ofte vry-willighe vrientſchappen ; waer by luttel profijt te doene ware; wãt al-daer te varen ende te traffiqueren/ daer-men altijt in perijckel ſoude weſen van ghearreſteert te worden (hun ſchepen daer vindende in goeden getale) den Coopman by de Inquiſitie om Religie altijdt ghequelt te weſen/en ſouden geen wyſen raden. Noopende hun vrientſchappe / men wiſte wel dat hunnen Coning Don Piedro el Crudel, door zijn meyneedicheyt ende ontrouwe/hun verlooren hadde het geheel Hertoghdom van Aquitanien: dierghelijcken treck hadde hun oock gheſpeelt den Coningh Don Fernando/ als hy den Enghelſen Leger verliet ende abandonneerde/ter wyle hy beſigh was te uſurperen het Coningh-rijck van Navarra. Vande alliantie van den leſten Coningh Philips den tweeden/hadden zy hunder niet ſeer te belooven/ten ware over het verlies van Cales/ met ſulcken redenẽ meer te langhe hier te verhalen.

Sulcke af-raden van payſe werden op dat

Redenē den Coning van Engelandt bewegende tot Vrede.

pays meer voorts-gebracht; maer den Coning van Enghelandt / eenſdeels door voor-gaende toe-ſegginghen verplicht/ van te willen Vrede hebben/ was ſeer gheneghen totten payſe / ende dat met alle de Werelt: hy zijnde nieuwelijck aen een nieu Rijck ghecomen/ dochte den Vrede hem meer dan nootlijck / hebbende gheen particuliere noch generale oorſake van Oorloghe: Den Onder-ſaten al-omme vry traffique ofte commertie te verwerven / waren de Coningen ſchuldigh te beſorghen: ende hy konde Vrede maken / ſonder der Vereenighde Landen achterdeel/ hem neutrael houdende: Men ſage dat den Coningh van Vranckrijck 'tſelfde ghedaen hadde/ tot zynen grooten voordeele. De Nederlanden waren by zijn Voor-ſate aſſiſtentie tot ſulcken ſtaet nu ghecomen / dat zy hun-ſelven konden verweeren. Deſe ende dierghelijcke redenen meer/ hebben den Coning gheheel totten Vrede beweeght.

De Spaenſe waren in alle manieren gheneghen den Vrede niet alleene te ſoecken/ maer met alle ſolicitatien ende importuniteytẽ te vercrygen/ hoe diere dien oock mocht weſen; niet dat zy dien van weghen Spaengien ſeer ſochten/ dien byden ſelven luttel aen gelegen ware; maer alleene ten aenſiene vande Nederlanden / hoopende dat ſulckẽ pays inde Vereenighde Landen/ eenen generalen af-treck vande Oorloghe/ (ſiende hun van Enghelandt verlaten) ende eenighe beroerte onder't Ghemeynte wercken ſoude/ ende in des Eertſ-hertogen onderdanige Provincien eenen nieuwen moet makẽ/ om dat Enghelandt eenen generalen Vrede ſoude middelen/ mits dat die Provincien ende ſteden ſeer importunelijcke vergaderinghe van Generale Staten om Vrede te maken verſochten/ dat zy qualijck konden weygheren.

Onderlinge gecommitteerde totte vredehandel vergaderen tot Londen in May.

Beyde de partyen aldus gheneghen/ ſo hebben de Ghecommitteerde Commiſſariſſen beginnen te vergaderen; te min ſwarighedẽ vindende/ dat zy malkanderẽ niet te reſtituerẽ ofte weder te gevẽ haddẽ. De Spaenſe Gecommitteerde proponeerden te handelen van verbonteniſſen ofte Ligue offenſive ofte defenſive/ ofte van ſimpelen pays: d'Enghelſe weygherden te ſpreken van Ligue offenſive; want zy ſouden moghen ghedwongen weſen tegen haer vrienden ende gheallieerde te ſtryden / ende teghen haer conſcientie teghen die Ghereformeerde. Daer-op de Spaenſche hun te vreden hielden met een verbondt defenſive / dat welcke d'Enghelſche mede niet aen en ſtondt / alleene eenen ſimpelen Vrede ſoeckende te maken / met neutraliteyt/ al-omme een vrye onder-handelinghe van coopmanſchappe ofte commertie te weghe te brenghen. De Spaenſe verſochten mede aen den Coningh / te willen de Eertſ-hertoghen eenen Vrede middelẽ mette Vereenighde Nederlanden / op redelijcke ende ghelijcke conditien/ over weder-zyden wel gheballanceert / hun indachtigh maeckende/ dat de wyle Coninginne voor haer doodt gheproteſteert hadde / dat zy wilde haer protectie eñ aſſiſtentie vande Vereenighde Landen af-trecken / ſoo zy gheen redelijcke conditien wilden aen-nemen. D'Enghelſche antwoorden / dat 'tſelfde haren laſt niet en roerde/ ſy moghten wel handelen ſonder vande Vereenighde Staten te ſpreken / eenlijck handelende van Vrede tuſſchen de Coningrijcken. De Spaenſche ſeyden dat den Vrede niet wel ſeker noch vaſt konde weſen/ als d'een met des anders vyanden handelen ſouden: d'Enghelſe ſeyden / aen den handel ofte commertie mette Vereenighde Landen ware hun ſoo vele aen gelegen/ dat zy dien niet verlaten conden/ waer over ſeer veel diſputen vielen/ ende moeſten dat alſoo laten varen/ alſoo mede de actien van ſchult by Enghelandt gepretendeert vande generale Landen; deſgelijcks wert uyt-gheſtelt de queſtien noopende entercours ofte commertie tuſſchen Enghelandt ende Nederlandt/ over de Coopliedẽ onderlinge privilegien/ ende dat tot datter eenen generalen Vrede ſoude getreft worden over alle de Nederlantſche Provincien.

Hooghmoedighe antwoorde der Spaenſche/ nopende de vry vaert op de Indien.

D'Enghelſche verſochten / naedemale zy de Spaenſche vry ſtelden te handelen in hun drie Koningrijcken/ eñ over alle de Oceaenſche Zee/ dat zy mede hun vry handelinge behoorden toe te laten in alle haer Dominien. De Spaenſche antwoorden/ ſoo zy hun conſenteerden een Zee ende drie Koningh-rycken / ſoo gaven zy haer twee Zeen ende twaelf Koninghrycken om te navigeren ende traffiqueren: Want in deſen Vrede-handel waer maer vā de oude/ ende niet vande nieuwe Werelt te ſpreken/ die hun alleene toe-quam: want 'tſelfde den Koningh van Spaengien beſprokẽ hadde in't tranſport van de Nederlanden; daer-omme ſo moeſten ſy dat laten beruſten inden State/ alſt was voor deſe leſte Oorloghen op-gheſtaen.

Inhout van de Artikelen des Vredes tuſſchen Spaengien eñ de Eertz-hertoghen metten Coningh van Enghelandt beſloten / de 28 Auguſti.

Hier naer zijn de Gecommitteerde van weder-zyden/ nae verſcheyden verſamelingen van May af totten 28 Auguſti ten leſtẽ over-comen over ſeker artijckelẽ/ waer van wy het inhout ſullen verhalen/ refererende den curieuſen Leſer tot verſcheyden ghedruckte copyen / eerſt.

1. Datter was beſloten eenen vaſten oprechten ende gheduerighen pays/ tuſſchen den Koning van Spaengien ende de Eertſ-hertoghen van Ooſtenrijck/ ende Hertogen van Borgondien/ ter eenre zyde; ende den Koningh van Enghelandt ter ander zyden; mede voor hun Erf-genamen ende Koninghrycken.

2. Dat alle vyantſchappe ſoude op-houden/ alle offenſien ende ſchaden vergheven ende vergeten voor eeuwelijck / behoudens eenige ſchaden die d'een den anderen aen-ghedaen moghte weſen/ ſints den 24 April 1603/ die ſouden moeten gherepareert weſen.

3. Partyen beyde ſullen niet doen ofte ghedooghen te doen tot achterdeel van d'anderen.

4. Partyen ſullen totte vyanden ende rebellen vanden anderen gheen hulpe doen.

5. Sullen af-ſtaen van alle verbonteniſſen ende confederatien achterdeeligh totten anderen.

6. De partyen ſullen beneerſtighen hun onderſaten/ ſullen af-ſtant doen van alle forcen d'een teghen den anderen/ in-roepende alle ghegeven commiſſien.

7. Noopende de ſteden van Vliſſinghen/ Brielle/ Rammekens / etc. daer nu Enghels garniſoen in lagh; naedemale den Koningh van Enghelandt verclaerde / dat hy volghende de contracten van zijn Voor-ſate Koninginne Elizabeth/ ſterck verbonden ware/ die plaetſen geen andere/ dan die de ſelvighe verpant hadden/ te reſtitueren/ dat welcke hy trouwelijck gheſint was te onder-houden; maer beloofde / dat hy wilde mette voorſz. Staten der Vereenighde Landen ſoecken aen te gaen een nieu contract/ haer tijdt ſtellende / van behoorlijcke Vrede mette Eertſ-hertoghen aen te gaene; in't welcke ſoo zy weygherigh werden/ pretendeerde hy vande voorſz. verbinteniſſen ontſlaghen te weſen: op dat hy dan moghte/ noopende de voorſz. ſteden doen wat eerlijck eñ billich ware/ als een vriendelijck Koningh betaemt.

8. Datſe de garniſoenen van Vliſſinghen ende Briele/ etc. niet ſullen moghen dienen ofte hel-

pen/met victualie/ poeder/ ſchepen/ etc. de Hollanders ofte vyanden van Spaengiē ofte Eertſ-hertoghen; alſoo oock van hunnent wegen niet ſal teghen die garniſoenen geattenteert worden.

9. Datter ſal weſen tuſſchen partyen eñ onderdanen goeden pays te water ende te lande / ende in alle haer Koninghrijcken/Eylanden/Steden/ eñ Havenen/vryen coophandel/volgende het gebruyck / ghewoonheyt ende onder-houdt vande oude verbinteniſſen ende tractaten voor de Oorloghe; in voeghen als zy voor de Oorloge ghehadt hadden/gaende ende keerende.

10. Was mede verdraghen d'een partye des anderens Havenen te moghen ghebruycken / niet alleene de Coopvaerders: maer oock met Oorlogh-ſchepen op-gheruſt/ſoo ſy niet waren boven ſes ofte acht Oorloogh-ſchepen / ende niet langher vertoeven dan noot is/om niet de coopvaerders ende handel te verhinderē: Meer dan het voorſz. ghetal ſouden niet moghen havenen/ dan met voorder oorlof eñ conſent van de Princen/ ende dat ſonder vyandtlijcke acten inde ſelfde havenen voor te nemen; met opſight dat onder't deckſel van coop-handel/geen toe-voer van victualie ende amunitie des anderen vyants geſchiede/op ſtraffe.

11. Dat de Onder-ſaten van d'een ofte d'ander Prince/ niet qualijcker ſullen gehandelt werden/ als de naturelen van den Lande.

12. Dat den Koningh van Engelandt ſal verbieden den zynen by Placcate / dat zy gheen goederen van ander Natien ſullen moghen voeren te water ofte te lande/in Spaengiē ofte des Eertſ-hertoghs ghebiet/ ghecomen van ofte toebehoorende den Hollanders ofte Zeelanders / noch oock eenighe perſoonen der ſelver: ende om alle bedroch voor te comen/ſullen alle de Enghelſche waren ende goederen vande Officieren vande plactſen gheſeghelt worden / ende ter contrarie/ verbeurt die niet gheſeghelt ſullen zijn.

13. Item mede geaccordeert dat alle Engelſche/ Schotſe ende Vriſche warē/ſullen in Spaengien vry weſen vanden Impoſt onlancks op-geſtelt van dertich ten honderde/betalēde de oude Impoſten te vooren op-gheſtelt.

14. Deſghelijcken ware gheaccordeert / dat voor de goederen die d'Enghelſche Onder-ſaten in Spaengien coopen ſullen / die uyt-voerende in haer eyghen ofte ghehuerde ſchepen / ſoo dat zy gheen Hollandtſche ofte Zeelandtſche zijn/ſullen betalen gheen dertich ten honderde/maer alleene de oude tollen / met conditie dat zy die eenlijck voeren ſullen inde Landen des Coninghs van Enghelandt/ofte in des Eertſ-hertoghs Nederlanden; ende om 'tbedrogh te verhoeden / ſullen d'EnghelſcheCoop-lieden in Spaengien hun by obligatien verbinden/die goederen nerghens elders te voeren/nochte in Hollandt ofte Zeelant/ ende ſooſe die elders voerden/ ſullen ghehouden zijn te betalen de dertigh ten honderde.

15. Den Koningh van Enghelandt ſal expreſſelijck verbieden dat geen goederen in Spaengien ofte Koninghs Landen ghekocht/nergens dan in Enghelandt ofte inde Nederlanden / ſtaende onder s'Hertoghen ghebiedt/op verbeurte vande ſelvighe / die ghevoert ſullen worden / den aen-brenger daer van d'een helft te hebbē; d'ander helft den Koningh van Enghelandt / af-getrocken de dertich per cento / toe-comende den Koningh van Spaengien.

16. Dat geen Magiſtraten van ſteden ofte plaetſen/ die certifieren ſullen van't ontladen der ſchepen/ſullen gheen fraude ghebruycken/op pene.

17. Doch mede met verclaringhe / dat wanneer Spaengien ende de Eertſ-hertoghen ſullen veraccordeert zijn / metten Koningh van Vranckrijck op't Placcaet vande dertich ten honderde/ dan ſullen d'Enghelſche moghen de Spaenſche goederen daer voeren/ofte daer/mette welcke de vrye commerce weder ſal toe-ghelaten worden.

18. Als vooren gheſeyt is/ſal den coop-handel eñ navigatie van weder zyden op de oude tollē vry zijn van gaen ende comen/ſoo d'Enghelſche niet en ghebruycken Hollandtſche ofte Vereenighde Landen ſchepen/ofte niet en brenghen der ſelvigher Landen goederen / ofte die al-daer licenten betaelt hebben/ en ſullen zy inde Eertſ-hertogen Landen niet voeren/noch bedrieghelijcken haer namen leenen ofte coloreren/op de verbeurte.

19. Dit voorſz. ware niet alleen te verſtaen van Coopvaerdye ſchepen / maer mede vande Oorlogh-ſchepen/die als voore gheſeydt zijn te mogen mettet voorſz. ghetal inde Havenen comen/ haer als vrienden draghende/ ſoo langhe eñ niet langher dan noot is/om de Coopvaerdye niet te becommeren / noch met meerder ghetal komen dan met conſent vanden Prince.

20. Alſoo de Princen malcanderen belooft hebben hun vyanden niet te aſſiſterē; 'ſelfde ſouden oock de onder-ſaten niet doen onder't decſel vā coophandel/op groote ſtraffe.

21. Ende op dat de onder-danen vanden Koning van Enghelandt eñ der Eertſ-hertoghen mochten meerder vruchte vanden Vrede ghenieten/ ſullen de Princen ſamen ſoecken te trachten / dat alle havenen ende paſſagien ſullen open ende vry weſen te comen ende te keeren.

22. Noopende de oude contracten van entercourſen ende coophandel tuſſchen den Koningh van Enghelandts Landen/ eñ des Eertſ-hertoghen Landen ofte huys van Borgondien/ ſoo die opghehouden zijn/ende ter avontuere ſeer ghebroken/ſo iſſer by proviſie gheaccordeert/dat ſy ſullen in haer cracht blyven/ende ghebruyckt worden alſooſe waren voor de beroerten ende Oorloghe: dan ſoo van weder zyden ofte van d'een zyde clachten waren/dat den entercours niet gehouden werde/eñ datmen de onderdanen meerder laſten dan te vooren op-leyde/ſo ſalmen van weder-zyden Ghedeputeerde committeren/die by een comende/ tot haer nemende (ſoo noot zy) Coop-lieden die ſaken verſtaende / ſullen 'tſelfde vriendelijck af-handelē/ende in goeder trouwen beteren ende weder- ſtellē/watſe ſullen bevinden dat by lanckheyt van tyde in ghebroken/verandert ofte by quade ghewoonten miſ bruyckt is.

23. Ende op dat den coop-handel niet onvruchtbaer ſoude ghemaeckt worden/ſoo d'Enghelſche in Spaengien ende inde Eertſ-hertoghs Landen zijnde / ſouden gemoleſteert wordē om haer Conſcientie ofte Gheloove / ſoo ſullen den Koningh van Spaengien ende den Eertſ-hertogh beſorgen/ dat zy in haren coophandel niet ſullen ghequelt worden / ſoo verde zy gheen ſchandael anderen en gheven.

24. Soo het gheviel dat eenighe verboden goederen van weder-zyden uyt-ghevoert werden / ſo ſullen eenlijck den Miſ doenders goederen ende perſoonen gheſtraft ende verbeurt worden.

25. Item ſullen de goederen van eenighe die ſterven in d'ander Princen Landen/ bewaert worden voor de Erf-ghenamen/behoudelijck altijdt het recht vanden derden perſoon.

26. Dat alle privilegien ende vryheden vergondt den Coop-lieden van weder-zyden/ byde Princen in haer Landen comende/nu door de Oorloghe ghedempt/ ſullen weder-ſtelt worden / ende haer vol effect hebben.

27. Soo eenich miſ verſtandt gheviel tuſſchen de Princen van weder-zydē/ waer door den inter-

1604.

cours vanden coop-handel moghte verhindert worden/ſullen de Onder-ſaten van weder-zyden vermaent worden / van binnen ſes maenden/ haer goederen te tranſporteren / ende vrylijck te vertrecken ſonder becommerniſſe.

28. Geen vande voorſz. Princen ſullen niet mogen arreſteren ofte aenhouden in zijn havenen ofte ſtranden eenighe ſchepen vanden anderen Prince/om hem te dienen ter Oorloge ofte anderſins/ſonder conſente ofte oorlof vanden anderen Prince daer ſy t'huys hooren.

29. Item ſoo't gheviel / duerende deſen Vrede/ datter yet gheſchiede contrarie de meyninghe ende cracht daer van / te Lande ofte te Water/ by de voorſz. Princen hun erfghenamen / vaſſalen/ſubjecten ofte gheallieerde / in deſen Vrede begrepen/ofte hun ſubjecten yet attenderende/ ſal niet te min deſen Vrede vaſt ende bundich blyven/ende die attenteerders ſullen alleene daer over gheſtraft worden/ ende gheen andere.

30. Dat de ghevanghenen van weder-zyden / al waeren ſy oock op de Galeyen verweſen / vry gheſtelt worden ende t'huys geſonden/betalende de coſten van die op de Galeyen niet geſeten hebben/ende 'tranſoen ſo geaccordeert hadden.

31. Het was mede gheconcludeert dat alle civile actien ende proceſſen die begonnen waren voor de Oorloghe/ſullen nu mogen voorts gevolcht worden/ ſonder dat d'Oorloghe yet achterdeelich gheweeſt ſy / behoudens ſulcke als alreede gheconfiſqueert zijn.

32. So eenighe actien ofte aenſprake inde Landen van weder-zyden voor-ghenomen worde/ van eenighe die niet ſubject ſy / ter cauſen van eenighe pryſen ofte beroovinghen/ſullen de ſelvighe weder gheſonden worden tot den Rechter van dien Prince / teghen wiens onderſate het proces is aenghevanghen.

33. Item/ſoo de Hollanders/ofte andere vande Vereenighde Staten wilden eenighe conditien van peyſe mette Eertſ hertoghen aen-gaen/ by middel vanden Coning van Enghelant/ſullen de Eertzhertogen ende zijn Succeſſeurs geerne aen-hooren wat datter ſal gheproponeert worden/ende wenſchē dat door interceſſie vanden Coningh ſy wilden behoorlijcke conditien aen-nemen/ ende ſy ſouden dadelijck bevinden dat de authoriteyt vanden Coning van Engelant veel by haer vermochte.

De 34 ende 35 Artijckelen hielen in de namen van de Princen / Heeren/ Steden/ etc. die in't tractaet mede zijn begrepen.

Het 36 Artijckel was/dat den Coningh van Spaengien ende Eertz-hertoghen / ende mede den Coning van Enghelant den Peys beſweeren/onderhouden ende publiceren ſouden.

Ende alle deſe Artijckelen werden vande gecommitteerde van weder-zyden beveſticht den 28 Auguſti.

Dus verde de Ghedeputeerden van weder-zyden tot Londen ghetracteert hebbende/ ſo is daer en tuſſchen den 20 van Auguſtus in Enghelandt aen-ghecomen Don Joan Fernandus de Velaſco / Hertoghe van Frias / Conte de Saro / groot Conſtabel van Caſtilien ende Leon/Preſident vandē Raet van Italien/ende heeft de voorgaende Artijckelen geconfirmeert (als die alle volle macht vanden Coningh van Spaengien daer toe hadde) ende daer over geconſenteert in faveur vande Engelſche Cooplieden/dat ſy ſouden mogen voeren Hoochduytſche Waren in Spaengien/bevrijdt vande dertich ten hondert/ ſoo verre de ſelvige Duytſche goederen nerghens en hebben betaelt aen-de Hollanders eenighe contributien / ende dat de ſelvighe in Engelſche ende in geen ander ſchepen uyt Enghelandt/ Schotlant ende Yrlandt in Spaengien ghebrocht worden/ ende dat het ſelfde blijcke by Regiſter/ Zeghel ende Marck vande Magiſtraet der plaetſen in Enghelant/ Schotlant ofte Yrlant / ende daer Tol betaelt hebbende / ende dat op ſtraffe; anders ſouden alle Hoochduytſche Waren confiſcabel zijn.

1604.

Artijckelen noopende Religie in Spaengien.

Voorder noopēde de Religie / ſo accordeerde hy/ſoo by gevalle dat d'Engelſchen Schotten/ ofte Yriſſche/s'Conings onderſaten/ yet tegen Spaengien miſ daen hadden/ geſchiet voor het maken van dit contract; ſullen voor ſulcks niet onderſocht noch aengheſproken worden/ noch voor ſulcks dat buyten Spaengien gheſchiet/ oock gheen reeckeninghe van gheven.

Deſghelijcx ſo ſy in Spaengien niet wilden inde Kercke comen/ niemandt ſal hun daer toe dwinghen; maer ſo ſy daer wilden in-gaen/ ſullen moeten volghen de voldoeninghe ende eerbiedinghe totten H. Sacramente dat daer is; ende ſoo ſy op de ſtraten het H. Sacrament ſien comen / ſullen moeten behoorlijcke reverentie doen met gheboghen knien/ ofte ſullen moeten in een ander ſtrate in-gaen / om-keeren ofte in eenigh huys gaen.

Item/ ſo eenighe van deſe perſoonen waren ſchip-meeſters ofte ſchip-maets / ofte bewint-hebbers op ſchepen / die haer niet eyghentlijck toe-behoorden / ende quamen te offenderen tegen eenighe van deſe ordonnantien / dat het H. offitie van Inquiſitie procedeerden tegen ſoodanighe/ſullen eenlijck vermoghen aen te ſpreken de goederen van-de delinquenten / ende onghemoleſteert te laten de ſchepen ende goederen die niet toe-comen de voorſz. delinquenten:ende 'tſelfde ſal mede verſtaē worden van-de dienaers/tractanten ende facteurs.

Deſe Artijckelen conſenteerde ende beſloot den Conſtabel / conform het in-houden eender propoſitie eertijts voorghehouden den Coning Philips den tweeden/ by dē Ambaſſadeur van Enghelant/Sire Henry Cobham.

Vrede tuſſchē Spaengiē/ de Eertz hertogen eñ Enghelant beſworen eñ afgeroepen.

Deſe voorſz. Artijckelen ende deſe pointen heeft den Conſtabel uyt volle laſt mede beveſticht dē 2 Septembris in Londen Anno 1604; die welcke zijnde aldus onder-teeckent van-de Ghedeputeerden van weder-zyden: ende den gheſeyden Conſtabel / Don Joan de Valaſco: wert met trompetten den Vrede uytgeroepen/ ende beſworen byden Coning van Enghelant/ Schotlandt / etc. den 29 Auguſti nieuwe ſtijl/ Anno 1604/in Londen.

Ambaſſadeurs van wederzyden gheſonden.

In Nederlandt wert byde Eertz-hertoghen deſen Vrede oock met groote triumphe afgheroepen/op hope van eenen generalen Vrede/eñ hebben gheordonneert eenen Ambaſſadeur reſiderende in Engelant/te houden in't Hof vanden Coningh; daer toe dat ghenoemt werde de Heer Conradus / Schots Baroen van Heboben ende Iugene.

By den Coning van Enghelandt wert ghenoemt den Ridder Thomas Edmout/ om byde Eertzhertoghen te reſideren voor Ambaſſadeur / ende in Spaengien den Ridder Charles Cornualles/ die daer heenen trock metten Admirael van Engelant in't naeſte Jaer/ om den Coning van Spaengien te ſien den Vrede beveſtighen: Als mede in Nederlandt toogh den Grave van Hertfort / als wy ſullen verhalen in't naeſte Boeck.

Inde Vereenighde Landē hadde dē Coning nu eē tijt lang voor zynē Agent gehoudē dē Hr. Radolf Winwoode/een wel gequalificeert perſoon/reſiderende in s'Gravenhaghe / preſenterende den Coningh inden Raedt van Staten al-daer / volghende de leſte beſloten Artijckelen.

De Vereenichde Nederlanden geven haer Agenten de tittel van Ambaſſadeurs.

Hier over hebben mede de Staten generael vande Vereenichde Nederlanden haren Agent in Engelant/den Ridder Noël de Caron/Heere van Schoonewalle / by haer in Hollandt ontboden / om hun te verwittighen den ſtaet van Enghelandt nae de Vrede met Spaengien ghemaeckt / ende hoe-men die Peys in practijcke begonde te ſtellen ende te ghebruycken; dien de Coning mede gaf zijn Brieven/den ſelven Heere loffelijck recommanderende/ met eenige inſtructien/inhoudende mede hoe-mē te handelen hadde over't achter-ſtel der Landen met die Croone; daer over de Coning verſocht hadde dat hem Gheſanten mochten toe-geſonden worden om effen te ſtellen (alſooſe nae-maels daer over verdroeghen.)

De Staten van als volcomelick bericht/hebben ſy dē voorſz. Heere van Schoonewalle weder nae Enghelant geſonden/ ende hem den tittel als haeren Ambaſſadeur ghegheven / om te worden voor ſulcx al-omme aen-geſien/dat vele in Enghelandt ende elders vreemt dochte: dies den Spaenſchen Ambaſſadeur terſtont aen-den Coning van Enghelandt zijn clachte dede/proteſterende zynen Meeſter groote cleynicheydt/ contrarie die vrientſchap gheſchiede: verſoeckende dat hem alle acceſſe te Hove in die qualiteyt mochte gheweygert worden / als geſonden van ſoodanighe/die verraderlijcken haren Heere af-ghegaen waeren / met dierghelijcke veel bittere woorden meer. De Coning antwoorde/dat hy van ſulcx noch niet geinformeert was; ende als hy oock alſoo gheinformeert ware / ſoude hem dan antwoorden met redene ende in eerē. Daer na de Coning merckende dat ſulcx nu te wederſeggen/ſoude mogen ſtrecken tot verminderinge van goede correſpondentie die hy mette Staten hadde; dede door zijn Raetſheeren den Ambaſſadeur van Spaengien aen-ſeggen/hoe dat zyne Majeſteyt vande Staten reſolutiē niet en hadde geweetē; maer dochte goet hē te latē wetē dat hy by zijn tractaet van Peyſe beſproken hadde/alle neutraliteyt mette vereenichde Landen/ſeggende; ghelijck hy gheen Autheur en was van haer af-ſonderinghe van Spaengien/ſoo en wilde hy mede niet breken de verbonteniſſen daer hy zijn Coningrijcken in vont: oock en betaemdet hem niet te cenſureren de fauten der Staten/ ſo daer eenige waren / noch die niet te verantwoorden: ende ſoo beweſen hem voorder / dat zyne Majeſteyt gheenſins gehouden was by zijn tractaet audientie te weygheren eenighe van hare Dienaers / in wat qualiteyt ofte manieren ſy hun noemen wilden / maer liet dat tot hun wel-bevallen: de Coning ſoude hem tot hemwaert dragen ende houden als hy plach: dan ſo de Coning daer in volchde het exempel van ander Princen/ die hun ſoo wijs hielden als hy waere / om niet te doen dat niet betaemde de onderlinghe vrientſchappe/en ware geen wonder/die alreede haer dienaers hadden ontfangen by name van Ambaſſadeurs/ende de hare tot hun gheſonden in ghelijcke qualiteyt; ende alſoo hielt hem den Spaenſchen Ambaſſadeur gheruſt.

Eynde des viſentwintichſte Boecks.

Het ſeſentwintichſte Boeck,

Sommarie, Ofte cort verhael vant ſeſentwintichſte Boeck.

DE Coningh van Vranckrijck ſchickt zijn Rijck ende zijn ſucceſſie. Herſtelt de Jeſuyten op ſekere conditien: De Pyramide teecken van haer banninghe/werdt af-ghebroken. De Turck Machomet ſterft/ zijn ſone Achmat beleghert Strigonium te vergeefs. Keyſers Crijghſ-volck in Hongarien mutineert ende tyranniſeert/geeft oorſake van rebellien: Dies Stephanus Botſchap wordt Vorſt in Tranſilvanien. Graef Enno van Embden twiſt noch mette Stadt: zijn Broeder trout zijn Dochter/eñ wort Grave van Rutberghen/ende Roomſch Catholijck. Over-valt die van Paderborn/van weghen des Biſſchops/ doodende den Borghemeeſter. d'Oorloghe tuſſchen de twee Biſſchoppen van Straeſborgh/ wordt gheſliſt. De Grave Pieter Ernſt van Manſfelt ſterft/ zijn leven wordt verhaelt. De Koningh van Enghelandt neemt tytel van groot Britannien: verſoect d'Engheleſche ſchepen voor-by Vliſſinghen de Schelde op nae Antwerpen te varen. Placcaet in Spaengien/ verbiedende den Hollanders ende Zeelanders daer te varen/al wilden zy betalen dertigh per cento. Vergaderinghe van Staten Generael by de Eertſ-hertoghen af-gheſlaghen. Ghelt-vloote uyt Weſt-Indien in Spaengien aen-ghecomen. Voor-gheſlaghen laſten ende ſtaet vande Oorloghe inde Vereenighde Landen/ende ghereetſchappe totte Krijgh van weder-zyden. In Hongarien rebellie/ mits dwangh van Conſcientie/

1604. ſcientie/ breken van privilegien/ ende regeringhe van vreemde. Tot Vrede in Nederlandt worden driederhande voor-ſlaghen verhaelt. 'Tverſoeck des Keyſers ende Rijcks Gheſanten om Pays / wordt byde Vereenighde Landen ſchriftelijck beantwoort. Der Portugeſen Caracque Sinta Catharina in Indien genomen/ wordt verhaelt: By Heemſkerck in Hollandt gebrocht/ daer van het beſte goet in een ander Schip geladen / miraculeuſelijck in Hollandt gheraeckte. Wt Ooſt-Indien komen noch twee ſchepen in Zeelandt/ die te Zeylon hadden ghehandelt / daer dat Sebolt de Weert vanden Koningh door-ſteken werdt. In Spaengien wordt een Placcaet ghepubliceert verbiedende alle traffique op de Cuſten van Portugael. Spaengien/ Engelandt ende Nederlandt/ ſenden onderlinghe uyt reſiderende Ambaſſadeurs. De Grave van Nothingam/ Admirael van Enghelandt/ vaert nae Spaengien/ om daer den Vrede te ſien beveſtigen/ daer hy ſiet doopen den 29 May/ den Prince van Spaengien/ ghenoemt Philippus Dominicus Victor. Deſgheliicks wordt nae Bruyſſel geſonden de Grave van Hertfort/ om de Eertſ-hertoghen te ſien den Vrede beſweeren met grooten ſtate/ den Edeldom daer preſent wordt verhaelt. Staet ende ſtandt der Rijck-ſtadt Aken wordt beſchreven. Prince Maurits miſt zynen aen-ſlagh op Antwerpen/ dan neemt Woude. Paus Clement d'achtſte ſterft/ nae hem Leo den elfſten/ ende Paulus den vijfden ſuccedeert. De Vereenighde Nederlanden wapenen hun ter Zee/ ſlaen Piedro Sarmiento Crijghſ-volck voor Doveren. Paulus van Caerden keert in Hollandt met eenighen buyt. In Vranckrijck wordt verraedt op Marſilien ontdeckt / door Spaenſche practijcken : daer over een diſcours tuſſchen de Coningh ende den Spaenſchen Ambaſſadeur verhaelt worden. Catharina de Valoys comt in Vranckrijck te Hove. Hiſtorie ende ſucces van drie Groot-Vorſten in Moſcovien wordt verhaelt. 1604.

☞ Dit alles is gheſchiet in de Jaren 1604. ende 1605. onder de regeringhe van de Eertſ-Hertogen ende den Velt-Overſten Spinola inde ghehoorſame Landen/ ende Pr. Mauritz onder de Staten der Vereenighde Landen.

IN den voor-gaenden Boeck hebben wy het innemen van Sluys by Pr. Maurits/ ende het eynde des langen beleghs van Ooſtende by de Eertſ-hertoghen vertelt; ende den Vrede tuſſchen Spaengien/ de Eertſ-hertoghen ende Enghelandt ghemaeckt: ſullen nu vande ghebueren gheſchiedeniſſen verhalen/ dit Jaer gheſchiet/ om de Hiſtorien beter te verſtaen.

De Coning van Vranckrijck ſtelt order in zijn Domeyne.

In Vranckrijck heeft den Coningh Hendrick den vierden/ den ſtaet van zijn Rijcx in-comſten ghemaeckt/ ende rekeningen ende ordonnantien daer over overſien; door de cloecke behendicheyt vanden Heer Maximiliaen de Bethune / Marquis de Rhoſny/etc. zynen Treſorier/ ende wert bevonden een ſeer rijck ende machtigh Coningh te weſen/ zijn Voor-ſaten paſſerende: Dede daer van volle inſtructie gheven zijn Coninginne/ om wel gheinformeert/ te moghen na zijn doodt zynen Sone den Dolphin voorſtaen/ die gebooren was Anno 1601 / den 27 Septembris te Fontainebleau; ende op dat zy met advijs van het Parlement van Parijs ſoude moghen het Coningh-rijck regeren tot des Dolphijns behoorlijcken ouderdom; aende welcke eñ aen alle de Raetſ-heeren haer gherecommandeert heeft/ belaſtende haer van alle ſaken te inſtrueren / ende inden Raet te gaen nae haer believen: Zy hadde den Coningh mede een Dochter ghebaert / den 22 Novembris 1602.

Authoriſeert de Coninginne tot regeringhe naer zijn doodt.

Daer groeyden in Vranckrijck veel jalouſien ende twiſten / tuſſchen de Coninginne ende de Marquiſe van Verneuil/ Coninghs By-ſlape/ zijnde de Dochter vanden Heere van Entrages/ ende Suſter van s'Moeders zyde van den Baſtaert van Vranckrijck/ Sone van Carel de neghenſte/ ghenoemt Conte d'Auvergne.

Stelt alle queſtien.

Deſe Marquiſe heeft den Coningh eenen Sone ghebaert/ ende ſcheen dien te willen voor-ſtellen den Dolphijn / pretenderende eenighe conditionale beloften vanden Coningh/ haer te trouwen ſoo zy eenen Sone baerde. Hier over ſoo wert haren Vader Monſieur d'Entrages/ ende zy/ met haren Broeder voorſz. in de ghevanckeniſſe gheſtelt; maer werden naemaels wederom los ghelaten/ ende in ghenaden ontfanghen.

Den Coningh ſiende ende vreeſende dat ſulcke ſaken zyne Kinderen eñ Rijcke mochten oorſake van tweedracht gheven nae zijn doot; heeft gheſocht alle occaſien te weeren ende voor te komen; ende onder andere heeft goet-ghedacht/ de Jeſuyten in Vranckrijck weder te latẽ in comen/ die langhe by alle middelen ſulcks gheſoliciteert hadden; hoe-wel 'tſelfde ſeer teghen den ſin was van't Parlement van Parijs/ ende andere gheleerde Politijcken; daer over veel gedruckte remonſtrantien aenden Coning in druck uyt-quamen. 'Tſchijnt de Coningh by haer hoope ghegheven was / dat zy ſouden verwerven by den Paus / eenighe vercoopinghe van gheeſtelijcke goederen tot s'Conings behoef/ andere meynen niet dan eenlijck de vreeſe van tweedracht onder zyne kinderen/ merckende de authoriteyt vande factie der Jeſuytẽ bydẽ volcke; de welcke bleeck

Herſtelt de Jeſuyten in Vranckrijck.

by een accident dat tot Parijs ghebeurde Anno 1603/dẽ 13 Novembris/dat den Pater Cotton Jesuwijt/die soliciteerde haer weder-comste/ savonts rydende na huys in een Coetse/van eenen Laquay dien de Coetse wat te nae gereden hadde/scheldende den Coetsier / d'welcke van achter door de Coetse zijn rappier stack uyt spyte door 'tleer / ende gheraeckte den hals vanden Pater Cotton tot aen't been/seer sorghelijck hem quetsende / ende desen Laquay daer van loopende/ ghebeurde daer groote beroerte alle de Stadt over/elck een meynende dat die van de Religie/ ende vyanden vande Jesuyten dat moesten ghedaen hebben : Den Coningh liet hem voor-staen dat die vande Sorbona ofte haer Scholierẽ het selve gedaen hadden : maer de meeste apparentie was/ dat de Hoofse Lakayen d'oorsake daer van waren/als dier rechts te vooren eenigẽ wel dapper hadden ghegeesselt gheweest/ om dat zy desen Pater Cotton schimpelijck nae-gheroepen hadden. Den Coningh ende 'tgheheel Hof hier over seer ontstelt/ deden hem met groote sorghvuldigheydt ghenesen/ ende was in acht daghen weder wel/ ende deden met grootẽ ernst den misdader soecken/die noyt ghevonden werdt / hoewel groot gelt daer op ghestelt was.

Den Jesuijt Pater Cotton wordt tot Parijs ghequetst.

Dit accident ende ander saken hebben dẽ Coningh beweeght / door intercessie mede van den Paus/de Coninginne/ende groote Meesters in Vranckrijck / dat zy mochten weder-keeren in Vranckrijck/ in verscheyden plaetsen : selve gaf haer een van zijn eyghen huysen/tot La Flesche in Anjou.

Dese weder-comste werdt hun vergunt ontrent September Anno 1603/maer werdt eerst ghepubliceert in't beginsel van dit Jaer 1604/ ende dat op dese volghende conditien ende limitatien.

Artijckelen waer op de Jesuyten herstelt zijn in Vranckrijck.

1. Dat zy gheen Collegien oprechten mochten dan op de genoemde plaetsen/sonder expres oorlof des Conings/op straffe van te vervallẽ van alle teghenwoordighe gratie.

2. Dat sy alle moeten zijn naturele gheboren Fransoysen.

3. Dat sy altijt eenen bequamen geboren Fransoys van onder haer sullen in't Hof by-den Coning hebben om te predicken / ende gheauthoriseert om redenen ende reeckeningen van hun saken te gheven.

4. Dat sy alle / aen-genomen ofte aen-genomen te worden/sullen dẽ Coning Eedt doen/van niet te doen ofte voor te nemen teghen zynen dienst/ ofte ghemeynen vrede ende wel-vaert; die't selfde weygheren/niet toe-gelaten te worden/maer ghebannen te blyven ende zijn.

5. Dat voort-aen alle die vande societeyt/so wel die maer vande simpele soorte/ belofte ende professie zijn/als andere/niet en sullen soeckẽ te vercryghen in zijn Coningrijck eenighe onroerlicke erf-goederen/'tsy die coopende ofte by gifte/ofte andersins sonder zijn consent : noch mede en sullen die vande societeyt aen-nemen/ noch ontfanghen eenighe erffelijcke successie/ 'tzy directe ofte collaterale / niet meer dan andere Religieusen: Maer so sy met verlof uyten Clooster scheyden vande societeyt / sullen dan weder moghen in haer erf-goederen comen / als sy te voren mochten.

6. Die vande societeyt en sullen niet mogen nemen ofte ontfanghen eenighe onroerlijcke goederen/van die/ die voort-aen inde collegien souden moghen comen / maer sullen blyven hunnen erven/ofte dien die sy sullen vergunt hebben ofte ghedisposeert eer sy daer in treden.

7. Sullen mede alle die van-de societeyt onderworpen zijn/in als ẽn over al de wetten vant Coningrijck/ Justiciabel onder zijn Officieren in alle saken/ghelijck als andere geestelijcke ende religieuse/ subject zijn.

8. En sullen mede die van't voorsz. Gheselschap ofte societeyt niet moghen yet voor-nemen ofte doen/'tzy in't gheestelijck ofte weerlijck/tot naedeel vande Bisschoppen/ Capittelen/ Prochien ende Universiteyten van't Coninghrijck / noch van ander religieusen ; maer hun conformeren nae de ghemeene Rechten.

9. Sullen mede niet moghen predicken/administreren de Heylighe Sacramenten / noch selve niet de Biechte aen andere persoonen/ dan aen hare societeyt/ten ware door toelatinge der Bisschoppen/Dioresen/ofte der Parlementen/daer sy by dit Edict in-gevoert worden/te weten/tot Tholouse/Bordeaux ende Dijon/ sonder dat de selvighe toelatinge begrype het Parlement van Parijs/maer alleẽ de Stadt van Lion ende La Flessche/al-waer hun is toe-ghelaten te resideren ende exerceren hunne Gods-diensten/ ghelijck in ander plaetsen/ die hun geaccordeert zijn.

10. Ende op dat die van-de societeyt/nu wederstelt/mochten hebben middelen tot hun onderhoudt ende leven in hun collegien ende residentien/so vergunde hun den Coning ende laet hun toe/ te moghen ghenieten haere renten ende fondatien/tegenwoordighe ende voorledene; ende in ghevalle die waren aenghetast geweest/dat volcomen hantlichtinghe hun sal ghedaen werden.

Met dese conditien ende restrictien heeft den Coning ghedocht sy ghenoech souden ghebreydelt wesen / niet veel boven andere te connen voor-nemen.

Aldus zijn de Jesuiten wederomme met conditien in Vranckrijck her-stelt/ met op-spraecke van vele. Wederomme ingheromen zijnde/hebben niet nae-ghelaten van byden Coningh ernstelijcken te soliciteren/dat de Pyramide mochte af-ghebroken worden/ een fray Marberen ghebouw'/seer magnifijck/met een Cruys daer op/ voor't Paleys / daer het huys van Johan Chastel ghestaen hadde/die den Coning nae de keele gesteken hadde/ ẽn daer costelijck ghebout was ter gedachtenisse vande versoeninghe der stadt Parijs/ wiens Borgher hy was geweest; op de vier zyden met gulde Letteren geschreven staende het feyt ende de sententie/mette executie ghevolght/over den selven Johan Chastel;mede de uytbanninghe vande Jesuiten / wiens scholier ende discipel desen Chastel gheweest was / ende gheleert wel te moghen gheexcommuniceerde Princen dooden/etc. alsoo wy inde voor-gaende Boecken gheschreven hebben.

Pyramide ter memorie der Jesuyts banninghe wordt afgebroken.

Ten lesten hebben sy den Coningh daer toe ghebrocht / dat Anno 1605 dese Pyramide soude af-ghebroken worden/als die nu 10 Jaer ghestaen hadde / als een teecken van schande ende infamie van een gheheele societeyt / daer maer weynighe in mochten schuldich wesen. Dit gheschiede niet sonder groote opsprake van die vanden Parlemente ende andere Politicque / daer veel Boecxkens voor ende teghen gheschreven werden/als onder andere dese veersKens.

Sire, ſi Cotton veult oſter a l'advenir
Le crime de Chaſtel, du tort le ſouvenir,
Raſant la Pyramide,& l'Arreſt qui la touche,
Qu'il vous remette dõc, voſtre dent en la bouche.

Dat is;

O Coningh en Cotton wilt datmen heel vergheet
Chastels verradery! mits datmen nu te gronde
Die Pyramide treckt/en 'tvonnis over-treet;
Dat hy u dan herstell' den tant in uwen monde.

Spꝛake van Ignatium de Loyola generael vā de Jeſuyten te Canoniſeren.

Men heeft al-omme in Princen Hoven mede op dit pas weder veel gheſproken van haeren op-ſtelder Ignatius de Loyala te Canoniſeren; eñ haddẽ nu hope dat den Coning van Vranckrijck dat ſoude voorderen / als een acte ſeer verdienſtelijck / weert de af-comſte des Conings ſint Lowijs; daer deſen Coning meer oorſake toe hadde/ om dat hy geborẽ Navarroys ware.

Den Turck Machomet den derden gheſtorven/ ende zijn ſone Achmat in zijn plaetſe.

Tot Conſtantinopelen was geſtorven inden Winter 1603 den Turck Machomet den derden/ſo het ſcheen vander Peſte/eẽ groot Vorſt/ maer ſeer over-gheven tot zijn welluſt / daer by hy een Lichaem ſo vet ende dick creegh als een tonne/waer door onder de zyne zijn authoriteyt ſeer verminderde / latende hem veel gouverneren by zijn Moeder de Soltana / waer door rebellyen op-ſtonden; onder andere eenen Scrivano ofte Secretaris in Aſien / die hem veel werck gaf / die hy ten leſten moeſte te wille zijn/ ende hem een goet gouvernement in Boſnia geven. De Janitſaren ende Spahy mutineerden mede tot Conſtantinopelen/ ende en conden niet geſtilt worden/voor de Soltanas Moeder/van het gouvernement af-gheſtelt waere / ende dat ſy ſaghen de hoofden af-gheſlaghen van twee Capy-aga. Daer nae wrake ſoeckende/ viel hy in jalouſie dat de Soltana/zijn Huys-vrouwe/ hem wilde vergeven/ ende haren Sone/die den outſten was/Keyſer ofte Heere maecken;waeromme hy die beyde dede vanghen / ende zynen Sone verworghen in't gheſichte van-de Moeder/ende die dede hy daer naer verdrincken/met noch 15 ofte meer van haer dienaers : ſtervende liet hy noch twee Sonen achter / den outſten ontrent 14 ofte 15 jaren out/Achmat genoemt/ trat inde regeringe/latende te leven zynen jongſten Broeder/tot dat hy Sonen gewan/ om het gheſlachte van Ottoman niet te laten uyt-ſterven: Ende deſe Achmat toont hem cloeck / ende heeft ten eerſten jaere eenen Sone ghecreghen/ ende ſints noch meer by verſcheydẽ Vrouwen; waer door het ten leſten gebeurdẽ Anno 1605/ alſoo hy een ſieckte creegh vande cleyne pocken/ ende dat eenighe te ſeer d'ooghe op zynen Broeder begonden te ſlaen/ dat hy dien dede worgen/ om gheen oorſaecken van beroerten te gheven.

Achmat doot zynen Broeder.

Den voorſchreven Turck Machomet haddẽ voor zijn doodt gheſocht eenen lydelijcken Vrede metten Keyſer/ſoo om zijn welluſt/als om de Oorloghe die hem den Perſiaen aen-dede / die veel Victorien teghen zijn Veldt-overſte ende Baſſchaes vercreegh: Want alſo de Chriſtenen Peſt hadden ghenomen ende hielden / hopende Buda te dwingen/namen ſy mede Hattuan/om Peſt t'allen tyden beter te victalieren. Hieromme heeft den Baſſcha van Buda gheſocht/ ende ten leſten gehandelt mettẽ Heere van Altheym/ van Keyſers weghen / van beſtandt ofte vrede; ſchryvende vande groote goede ghenegentheydt die den nieuwen Turck totten vrede hadde/dat welcke den Turck Achmat ſelve liet weten door eenen ghevanghen Edelman die hy los liete : zy quamen tot eenige conditien/den Turck eyſchte den ouden jaerlijckſen tribuyt ofte pencioen; dat den Keyſer een Gheſante in s'Turcks Hof ofte Poorte houden ſoude/ende datmen hem Tranſilvania ende Walachia geven ſoude/ daer tegen boden aen (ſo den Keyſer 'tſelfde verſochte) Caniſſa/dan Agria konden zy niet weder-gheven/ ten ware met wapen ghedwonghen: boden mede aen libere commerce / dat is ; vrye traffique voor de Chriſtenen alle zyne Landen door.

Den Turck ſoeckt Vrede mettẽ Keyſer.

De Keyſerſe Gheſanten eyſchten Agria ende Caniſſa/ende noopende Tranſilvania meynden zy te behouden / zijnde daer aen ghekomen by tranſpoort ende conqueſte : van Walachia ſouden zy moghen vorder handelen/ende ſo ſouden partyen moghen houden dat zy hadden.

Dit de Turcken niet aenſtaende/ſcheyden om rapport te doene. Dan den Keyſer verhoopte meer voordeel byde Oorloge; want zynen Velt-overſten Georgio Baſta nu gantſch Tranſilvanien gheconqueſteert ende over-wonnen hadde; Den Perſiaen hadde hem/oock mede dẽ Paus/ verſcheyden Ambaſſadeuren gheſonden / onder andere eenen Enghelſchen Ridder Sire Antoni Chirley/ die den Keyſer ende Chriſtenrijck een gheduerighe verbonteniſſe aen-boodt/mede gelt te leenen; eñ niet te ruſten voor de Ottomanſche regeeringhe geheel t'onder-gebracht ware/ende die hadde nu Babylonien den Turck af-genomen ; oock ſoo werdt den Turck ghedwongen het belegh voor Graen ofte Strigonium op te breecken/dat wel ghedefendeert werde/daer den voorſz. Heer van Altheym/ de Heer Ferdinand Colonits/Graef Frederick van Hohenloo ende andere / groot devoir toe ghedaen hadden. In Februario was dẽ Heer Sigiſmundus Battorus byden Keyſer tot Praga gheweeſt/ dien hy eenigh contentement dede/ ofte te vreden ſtelde/ ende by hem met eenighe behendighe middelen behielt.

Den Turck breeckt zijn belegh voor Strigoniũ oppe.

Maer alſoo voorſpoedt verheft / ſoo hebben s'Keyſers Crijghſ-volck in Hongarien al-omme grooten moet-wil eñ tyrannye ghebruyckt/ ende daer zijn groote mutineryen / by ghebreck van betalinghe/ghevallen: mede hebben de Gereformeerde Religie willen vervolghen eñ dempen/die daer van outs her/ onder voor-gaende Princen hadde ghebruyckt gheweeſt; ende alſoo daer door de langhduerighe Oorloghe het landt onghebout lagh/ende ſeer verarmt was/ ſoo is daer een ſoo grooten generalen honghers-noot op-gheſtaen / dat ontrent Coloſwar ofte Clauſenborgh 'tvolck op de ſtraten ende velden doot van honger zijn gevallẽ/ ſo dat daer op Paeſch-avont/het peert van s'Keyſers Gheſante/Heer Niclaes van Hooghous/zijnde van eenigh accident doot op de ſtrate ghevallen/dat ſelfde vant ghemeyn volck preſentelijck in ſtucken geſneden ende op-ghegheten werdt ; jae daer werdt verhaelt dat d'een menſche den anderẽ at : by Hermanſtadt heeft een moeder ſes van haer kinderen ghegheten / ende ter contrarie hadden twee kinderen haer moeder op-ghegheten : by Bewa waren de op-ghehangen dieven ende miſdaders vande galghen ghetrocken ende op-ghegheten/ het arm volck at niet dan groene kruyderen eñ bladeren.

s'Keyſers Crijghſ-volc in Hõgarien mutineert ende tyrãniſeert.

Grote hõnghers-noot in Hongarien.

Hierenboven heeft op des Lantſ-daghs vergaderinghe tot Dewa beſloten/ datmen den Edeldom van Tranſilvanien ofte Sevenbergen/ als die alle lijf ende goet verbeurt hadden/ ſoude ghenaedelijck het leven gheſchoncken worden/ mette drie vierendeelen van haer erf-goederen/ ſoo dat zy het een vierendeel af-koopen ſouden/ ende daer toe ghereet gelt vinden : Vande roerlijcke goederen/ van die inde beroerten doot-gebleven waren/eñ byden Keyſer gheconfiſqueert/ ſouden ſoo blyven. Voorder ſouden zy moeten het thiende van haer wynen ende vruchten den Keyſer gheven : Daer en ſoude gheen exercitie ghedult worden/dan Roomſche Catholijcke. De ſteden Croonſtadt ende Clauſenborgh/ſoude de een tachtentich duyſent daelders / ende d'ander twintigh duyſent op tellen / binnen drie weken/ ende dierghelijcke ordonnantien meer.

Voorder de wreetheden daer gebruyct/ mach den begherighen Leſer vinden ende ſien in een declaratie in verſcheyden talen ghedruckt / uyt-

Wreet-hedẽ eñ moetwil gebruyct in Hongarien.

ghegheven by de Staten van Hongarien / van Tranſilvanien/ Siculen/ etc. die welcke groote ghemeynſchappe ende conformiteyt hebben by de eerſte trouvlen van Nederlandt.

alſo gedruct te leſen is by de Keyſerſe.

Hier over iſt gebeurt dat den Heer Joan Jacomo Barbiam/ Grave van Belgioioſo/ Stadthouder van Georgie Baſta/ in Caſſovia/ Hooftſtadt van Over-hongarien/ by toe-doen eñ aenſetten van Jeſuyten ende Roomſche Catholijcke Biſſchoppen van daer ontrēt/ belaſte al-daer de Ghereformeerde Religie af te ſchaffen/ die zy al-daer van over veel jaren ghebruyckt hadden; Dat volck daer ontrent is van over ettelijcke hondert jaren van Nederlandtſche Saxen herkomen/ eñ ghenoech noch Nederlandts ſpreken. Om tot dit zijn voor-nemen te comē/ heeft Belgioioſa drie compagnien peerden doen in wapenen comen/ met het Hooghduyts garniſoen van der ſtadt; alarm makende beſette de poorten eñ ſtraten/ ende brengt het gheladen gheſchut voor de groote Kercke/ belaſtende ſtadts Overſten de Kercke hem te openen / ende daer Catholijcſche Roomſche Religie in te brengen/ op ſtraffen van alle geplondert te worden/ dat welcke belaſte de Borgherye met een open ghebodt te ghehoorſamen; ende niet te mogen in huyſen doopen/ predicken noch Nachtmael houden : ende ſoo daer na een borger George Saba een Hongers Predicant hadde laten predicken in zijn huys / wert hem voor een ſtraffe op-ghelept te betalen thien duyſent daelders : dit maeckte eenen grooten ſchrick onder't volck/ ende dede vele vluchtē. Eñ voorder alſoo het Landt-volck weder tot lantbouwinghe qualijck te brenghen was; Den gemutineerden Crijghſ-man het den Landt-man al af teerende/ dede Baſta drie vāde outſte Edelen/ die hy ſuſpecteerde hier van d'oorſake te weſen/ ende nieuwe rebellie aen te vangen/ vangen/ ende levende tuſſchen oude mueren metſelen / in een vervallen Clooſter/ ende ſo van honger ſterven/ tot ſchrick van andere : alſooſe daer na van de vrienden werden ghevonden ende begraven/ ende heeft dierghelijcke moet-wille meer ghebruyckt/ ſelve over de doode graven der Edelen.

Belgioioſo brengt Roomſche Catholijcke Religie in Caſſovia.

Peſt by de Keyſerſche verlaten.

Hier toe iſt ghebeurt dat s'Keyſers volck in Peſt metten Overſten Jagen-ruyter/ uyt vreeſe vande Turcken over-vallen te worden / die veſtinghe verlaten hebben/ ende zijn daer uyt ghetrocken met vijf vendelen voet-volcks/ ende ſes Benden peerden/ ſoo dat Peſt ligghende teghen over Buda/ van dien Baſſcha ingenomen wert.

Beginſelen vā de rebellie in Hongarien.

Belgioioſa die van Caſſovien (als boven geſeydt is) over-vallen hebbende/ iſt ghebeurt dat die Borgherye/ als hy uyt de ſtadt was met een deel garniſoens ghetrocken/ hun ſelven Meeſter van haer ſtadt hebben ghemaeckt/ ende geſocht haer ſelven te beſchermen: als Baſta ende Belgioioſa die zijn huyſvrouwe daer binnen hadde/ die meynden weder te beleggheen met onbetaelt Crijghſ-volck.

Aldus aller nootdruft ghebreck/ gebeurde dat Belgioioſa ſochte een ſomme gelts van een van de grootſte Heerē int lant/ Stephanus Botſchkap ghenoemt / af te leenen / ende ſoo hem dat gheweyghert werdt/ heeft twee van zijn Caſteelen belaſt te plonderen / ofte hem dat begheerde gelt te brenghen. Deſen Heere Botſchkap zijnde een vande machtichſte eñ voor-nemende Heeren/ ende van't maechſchap van Sigiſmundus Battori/ werdt in deſe quade regeringhe / van s'Keyſers volck uyt noot vanden Edeldom op-gheworpen/ dien het ghemeene volck/ namelijck die vande Ghereformeerde Religie toe-vielen/ ende maeckten hem haer hooft in open rebellie : Dies Botſchkap dede onder het Crijghſ-volck van Belgioioſo uyt-ſtropen/ dat die hem dienen wilde ende 't Vaderlandt/ ſoude die vier daelders ter maent gheven / ende al wat zy roofden van zijn weder-partye / ſoude goeden buyt weſen: waer over corts vijf ofte ſes duyſent Heyduckē (dat is 't Landts Crijghſ-volck) den Belgioioſa af-vielen/ ende hem toe; dies terſtont s'Keyſers Crijghſ-volck al-omme op't lijf vielen/ ſloegen/ ende meer af-val veroorſaeckten. Belgioioſa gevlucht op een Caſteel/ werdt belegert/ eñ ſouden hem in handen gekregen hebben/ hadden zy niet ghevreeſt dat Baſta/ Caſſovia mochte genomen hebben/ welcke ſtadt haer ghegheven heeft in de handen van Botſchkap / ende hebben met hem ende andere Steden ghetracteert; mede metten Turck ende Tartar om aſſiſtentie van gelt ende volck/ op dat zy haer mochten bevryden van't Huys van Ooſtenrijck / daer zy hulpe van verkreghen hebben/ op ſeker conditien ; ende ſouden vry van alle tribuyt zijn voor thien jaren/ etc.

Stephanus Botſchkap wordt voor een Vorſt in Tranſilvanien op-geworpen.

Het onbetaelt Crijghſ volck valt den Baſta af aen den Botſchkap.

Hier-op is het Crijghſ-volck Heyduckē haer al-omme meer toe-gevallen; oock veel Steden eñ Sterckten allenſkens ghewonnen ; veel rencontren hebbenſe ghehadt met Baſta eñ s'Keyſers Crijghſ-volck / ten winne ende ten verlieſe : veel Landtſ-daghen ghehouden/ daer teghen en heeft niet gheholpen veel ſchoone aenbiedinghen die van s'Keyſers weghen door Baſta/ ende ander Overſte als dē Grave Georgius Frederick van Hohenloo/ Colonits ende andere.

Maer Botſchkap is allenſkens meeſter van gheheel Tranſilvanien ofte Sevenberghen gheworden/ ende een deel van Hongheren: heeft zijn Gheſanten in Polen ende Duytſlandt uyt-gheſonden/ ende zynen hoogen noot al-omme ſchriftelijck ontſchuldicht/ als dat ſy niet anders ſochten dan dat hun mochten onderhouden worden ſulcke privilegien / als haer ghegheven waren Anno 1222/ van haren Koningh Andreas den tweeden/ Coning van Jeruſalem ; ende ſints by alle Koninghen hun beſwooren voor haer crooninghen/ met expreſſe deſe woorden : So wy ofte yemandt van onſe naecomelinghen tegen de geſchreven privilegien deden , gaf zijn onderdanen oorlof, hem te wederſtaen, ende ſouden daeromme tot ghenen daghen mogen veracht, miſ-ſproken, ofte voor verraders ofte rebellē geſcholden worden, met dierghelijcke meer.

Die van Hongarien ende Tranſilvanien willen haer oude privilegiē onderhoudē hebben.

Hier over voerden daer dapper Oorloge/ verſloegē al-omme het Hooghduyts Crijghſ-volck ende wilden van inghebozene gheregeert weſen/ nae haer Wetten ende Privilegien/ ende dat haren Coningh ofte Keyſer eens jaerlijcx ten minſten ſoude verſchynen in haer Staetſe vergaderingen/ etc. ende zy proteſteerden den Keyſer als Coningh van Hongarien ghetrou te willen blyven/ ſoſe vryheyt van Ghereformeerde Religie/ als zy tot noch toe ghebruyckt hadden/ mochten ghenieten. Van deſen niet tegen-ſtaende is den Botſchkap tot Praga met 13 Trompetten ende 4 Herautē voor rebel/ ſchelm ende verrader uyt-gheroepen: waer-mede den Keyſer alle zyne erf-landen in groot perijckel ſtelde.

Botſchkap wordt een rebel ende ſchelm vercondicht.

Deſen Botſchkap met zynen aen-hanck/ hoewel zy werden al-omme rebellen genoemt/ ende by de Keyſerſche alſo ghetracteert / nochtans hy ſchreef hem/ Stephanus Botſchkap vā Kiſmaria/ byder gratien Goods Prince van Tranſilvanien / Heere van Opper-hongarien/ Grave van Ziccleren/ etc. ende heeft daelders ende gelt alſoo doen ſlaen ende munten/ ende in die qualiteyt metten Turck ghehandelt / als vercooren Heere nae s'Landts rechten. De Turck heeft hem geſonden de goude Croone/ die eertijts des Coninghs Vladiſlaus van Hongarien geweeſt was/

was/ende by zijn Voor-ſaten Turcken tot Buda ghevonden ende ghewonnen.

In Styria is quade ghehoorſaeheyt aenden Eertſ hertogh Ferdinand.

In Styria ofte Stiermerckt heeft dē Eertz-hertoch Ferdinandus mede van zijn onderſaten geen behoorlijcke ghehoorſaemheyt ghenooten/ meeſt mits den dwanck van Religie Catholijcke Roomſche/ die daer ghevordert werdt/ in ongheleghene tyden; daer door der onderdanen vele/meer totten Turck dan tot haer eygen Prince gheneycht waren/ om dat zy beter beſchermt/ ende met een ſeker tribuyt haer vryheyt conden ghebruycken.

Deſe rebellien/ op-loopen/ mutineryen/ door quader regeringhe/ heeft in Hongarien/Ooſtenrijck/ Mherren/ Sleſien eñ Styria blyven dueren/ 'tgheheel Iaer volghende 1605 ende 1606/ als wy ſullen moghen verhalen.

De ſaecken van Embdē ſtaen noch en achterdencken.

Wy hebben vooren verhaelt hoe dat Graef Enno van Embdem/met die ſtadt Embdē noch niet volcomelijck in accoort waren; maer datter noch alderley achterdencken was ghebleven/ende dat vermeerderde ſeere / om dat zynen broeder Graef Jan/troude zijn eyghen dochter/hoe-wel het ſchijnt tegen Graef Ennos wille/om dat hy 'tſelfde niet konde beletten/ſoo dat wordt gheeruſeert: Graef Johan behylichde met die outſte Dochter 't Graefſchap Ritberch/ blyvende daer teghen haer ander heerlijckheden/ Eſens/ Stedeſ dorp ende Witmont in haer vaders handen/ vā haer moeders wegē haer met haer ſuſter aenverſtorven: over welck houwelijck deſen Graef Johan van Embden/diſpenſatie vanden Paus ghecreghen heeft / door den Jeſuijt Leonardus Rubenus/Abt vandē Abdinchof/ op dat hy ſoude de Roomſche Catholijcke Religie vorderē/tot welcken eynde hy eenighe Jeſuyten daer in het Landt ghebrocht heeft (als Pater Jacobus) die daer Miſſe ghedaen hebben / dat in veel jaren te vooren daer niet gheſien was/ ende heeft voorts dadelijck de Catholijcken voor-gheſtaen.

Om dit te kloecker te bewyſen / heeft deſen Jan van Embden/Grave van Ritborgh/ hem laten in dienſte ghebruycken van den Biſſchop van Paderborn / Heer Dierick van Furſtenbergh/ende heeft ruyteren eñ knechten aen-genomen/ als uyt Keyſerlijcke beſtellinge/ om in Hongarien te ghebruycken; dan was om die Anſeeſche ſtadt van Paderborn te over-vallen/ daer den Biſſchop wilde eenighe borgers ſtraffen/ ende die vander Ghereformeerder Religie verdryven/ ende over de ſtadt abſolut ghebiedt hebbē. Met dit Crijghſ-volck heeft deſen Grave van Ritborgh/ de Stadt Paderborn ghenadert / meynende bedeckelijck door s'Biſſchops aen-hanck/ daer binnen te gheraken; want ſoo hy d'eerſte poorte (in April) met een petart opgheſmeten hadde/ ende de tweede poorte mede/ met bylen ende hamers/ſoo was hem de derde poorte van den Biſſchops aen-hanck belooft te openen/dan werdt belet vande trouwe Borgerye; maer door des Biſſchops aenhanck/ eñ Catholijcke Roomſche borgers over-redinge/ ende met dreygementen verſchrickt/hebben de trouwe borgers haer laten verſtricken met eenighe voor-gheſlaghen artijckelen van s'Biſſchops weghen / dat hy niemant beſchadighen ſoude / ende alle laten by hun privilegien/ etc. Maer in ſtede der artijckelen by Borgemeeſter ende Raet gheraemt/ hebben andere ghenoegh contrarie nae s'Biſſchops ſinne doen ſeghelen ende terwyle men die den Borghemeeſter ende Raet voor-las/ ende contrarie van't gemeynde bevondt; wilde den Borghemeeſter Liborius Wichart die in ſtucken ſcheuren/waer over een Bertolt Cleves den Borghemeeſter een kinneback-ſlagh ghegheven heeft/ ende met zijn aenhanghers op-loop maeckende/hebben hem uyt zynen Raet-ſtoel gheruckt/ ende hem alſoo met een keten opt Raet-huys aen eenen poſt gheſloten/als oft hy den Vrede weder-ſtaen wilde/eñ liepen ſtracx nae de poorte/ daer ſy met groote triumphe den voorſz. Graef Jan in-lieten/met alle zijn Crijghſ-volck te voete ende te peerde/ als het Troyaenſche peert hem in-halende/ die terſtondt de ſtadt beſettede: de borgherye haer wapenen af-nemende/ die hy al dede nae zijn huys Ritbergh voeren/ 'tCrijghſ-volck logeerende op de borgherye / verſchoonende haren aenhanck.

De Embderſe Graef Johā Graef vā Ritborch tracht van weghen den Biſſchop de ſtadt Paderborn in te nemen.

Paderborn wordt van dē Biſſchop Dierick van Furſtēberg ingenomen dē 26 April.

Heeft voorts den Borghemeeſter Wichart van't Stadthuys af-ghevordert/ ende dien belaſt aen ketenen voort Raedt-huys hanghende te ſlaen; daer hy eerſt van Graef Johan / van Hendrick Weſtphel Hofmeeſter/ende van Hunold van Plettenbergh Droſt/ is beſchimpt eñ beſpot gheworden; daer nae van Papen-hoeren ende andere Pauſe ende Spaenſe-geſinden; mede beſpot ende in't aenſicht gheſpogen; van den ſoldaten is hem in een groote Sonne-ſchijn hitte / den hoet vanden hoofde te ſpyte ghenomen/ende hebben hem op zijn menighvuldigh bidden / niet eenen dronck waters willen reycken/ende hebben hem alſoo dagh ende nacht in grooter hitten ende onlydelijcken dorſt/ſtaende ghehouden ſonder ſlapen.

Graef van Ritberch ſet den Borgemeeſter Liborius Wichart in yſer metten halſe.

Ten naeſten daghe Dincxdaechs/hebben ſy den Borghemeeſter Wichart ſeer onghenadelijcken ghepijnt/ende daer nae mette voeten opwaerts ghehanghen/eñ drie potkens ghebranden Wijn inde neuſ-gaten ghegoten/ ſoo dat hy wel voor twee uren langh voor doodt lach/ ten leſten weder becomen: Den 30 April is hy op de Merckt voor't ghericht ghebrocht / op't beclach / heeft drie dagen tijts begeert om te antwoorden/beriep hē op de Keyſerlycke rechten/ maer moeſte ſtaende voets antwoorden; Dan naer een wyle ſont den Biſſchop zynen Trompetter/ende noch een ander bode / datmen hem ſonder vonniſſe ende recht ſoude uyt-brenghen/ niet om Religie/ maer om verraderye / buyten de Weſter-poorte byden Biſſchop: daer werdt hy ghevoert over de Merckt / daer zijn mede-borghers ende Raden noch in ketenen gheſloten laghen/voor de welcke hy vlytigh badt: eñ alſo hy buyten de poorte gebrocht wert/ die toe-gheſloten ſtont/om de borghers binnen te houden; de ſlacht-plaetſe was met Crijghſ-volck beſet/ ende daer zijn hem twee Jeſuytē aen-gecomen/ vermanende Roomſch Catholijck te ſtervē/ hy antwoorde: Jck hebbe een Gheloove/ende een verſekert Gheloove / ende een deel dat van my niet ſal inder eeuwigheydt ghenomen worden: ghy weet dat icket met u Roomſch gheloove niet houde; dat ick nu lyden moet / is om het Euangeliſche Gheloove ende des Stadts vryheyt; Godt erbarme ſich der Stadt ende des Stiftes: nae langhe ende meer quellinge trock zijn kleederen ſelfs uyt. Eñ doen des Biſſchops Officier plaetſe maeckte voor den Biſſchop/op dat hy't mede ſien ſoude/ werdt den Borghemeeſter hem ſiende/ſtaende in den Gaerde ofte Hof/ ende ſprac hem aldus aen: Nu comt Biſſchop Dierick/eñ ſuypet mijns bloets ſat/daer hy ſoo langhe nae ghedorſtet heeft: daer-mede heeft hy zijn ooghen ten Hemel ghewent / ende hemſelven op den diſch ofte block onverſchrocken neder-ghelept/ ende werdt alſoo levendigh ghevierendeelt / ende heeft in ſulcker pyne niet een-mael gheſuchtet: zijn hooft werdt op een pinne ter poorten uyt-gheſteken/ ende zijn vier quartie-

Den Borgemeeſter Wichart wordt ghepijnt.

Den Borgemeeſter verwijt dē Biſſchop zijn bloetdorſt/ ende wordt levende gevierendeelt.

quartieren voor-by zijn huyſinghe/zynen Wyve ende ſeven Sonen ten ſchimpe gevoert/ende op de poorten gehangen/ dat was d'eynde van dien ſtantaftighen Borgemeeſter. Niet alleene hebben hem de Proteſtantſche Religie ghenooten/ende de goede borgerye ſeer beclaecht;maer ſelve die van Adel / Crijghſlieden ende Rechtsgeleerde ; ende zijn vyandē ſeyden/het ware genoech gheweeſt met een ghelt-ſtraffe / ofte ten hoochſten metten ſweerde richten : De Jeſuyten wilden hem als een Ketter / ghebraden ten minſten levendigh verbrandt hebben. De Biſſchop wilde niet datment feyt dien naem geven ſoude ; maer wilde hem levendich ghevierendeelt hebben/ als een verrader / muyt-maker/ ſchender der Hoocheyt ende Echter.

Den Lantgrave van Heſſen comt te ſpade om de ſtadt Paderborn te helpen.

Terwylen men dit ſtuck aldaer breeſde/ende dat het Crijghs-volck vanden Graef Johan aenghenomen wert/ hadde den Burghemeeſter voorſz.ende Raet haeren Syndicum nae Caſſel ghesonden aenden Lant-grave / Mauritz van Heſſen/der Stadts Schuts-heere/die den volghenden Maendach s'morghens in eyghender perſoone uyt-trock na Padelborne/met tweendertich vendelen voet-volcx ende 200 peerden/ met alle gereetſchappe ende gheſchut;maer hoorende dat die Stadt over-ghegheven was / liet hy zijn volck op de Grentſen tot Warborgh eenen tijdt lang ligghen/om uyt ontſagh des Biſſchops gramſchap wat te doen vercoelen ende achterdencken te nemen.

Daer nae werden de andere ghevanghenen ende Stadts Raden eenighe gheppynicht ; maer uyt ontſagh zijn ten leſten nae lange gevanckeniſſe met ghelde los gecomen: ende voorts werden veel ander Borgheren veel gelts af-gedronghen/elck nae zijn vermoghen: veel verliepent/ diens goederen werden van't Crijghs-volck gheplondert: alle des Stadts geſchut/voorraet van buſcruyt/kogelen ende alle ammunitien wert de Stadt af-ghenomen/ende nae Ritbergh ghevoert. De Predicanten vande Ghereformeerde Religie/waeren recht in't beginſel uyt de Stadt met Wijf ende kinderen gevlucht. De Kercken zijn byde Jeſuiten ende Spaens-gheſinde gheheel Roomſch Catholijcks Ghereformeert. Eñ voorts heeft den Biſſchop der Stadt de oude regeringhe gheheel herſtelt/ende nieuwe in-ghevoert: heeft oock Stadts gherichte ofte galghe doen afhouwen/ende nieuwe op Biſſchops gebiedt doen op-richten. Der Stadts beſtelde Scherp-richter wert af-gheſet/hem weygerende de handt aen zynen Burghemeeſter te ſlaen/ ende ſoo ghebannen / vromer dan de verraderlijcke Borghers.

Den Biſſchop neemt alle privilegien der ſtadt Paderborn.

Ende alſoo heeft den Biſſchop die heerlijcke Stadts vrydom met dē Embdenſchen Grave/ Jan van Ritberghs dienſt/ gheheel t'onder gebracht: ſoo dat ſelve de Spaenſch-gheſinde ende Roomſche Catholijcken / die de Stadt aldus mede hadden helpen verraden/groot leet-weſen wel ghehadt hebben/maer te ſpade: die dat veel verliepen/ende meer dan hondert hun in dienſte der Vereenichde Landen begheven hebben/onder de hoopen des Grave van Stierom ; waer onder een vande ſeven Sonen des voorſz. Heer Liborius Wichart Borgemeeſter was/die zijn bloedt ſtorte voor zijn Borgerye/ verraden van zijn Borgherye.

Wtghewekene borghers van Paderborn beclaghen hun al-omme.

Hier nae ſoo hebben die beroofde ende uytgewekene Borgemeeſters/ Raetſheeren/eñ ander Borgerye/ten leſten haer veel t'ſamē weder beraetſlaeght / eñ hebben ootmoedelijcken by-den Crijghs-overſten/Graef vander Lippe/requeſte over-ghegheven; daer nae weder-omme den Vorſt/Lantgrave Maurits van Heſſen; mede den Stenden des Stiftes den 23 Septembris met beden ende proteſtatien aen-ghehouden.

Dus vele heeft ons goedt ghedocht hier van te verhalen / wyſende den curieuſen Leſer tot de gedruckte Boecxkens daer van zijnde : wat op de requeſten vande uyt-ghewekene volghen ſal leert den tijt : Het is ander Steden ende Stenden des Rijcx een quaet exempel gheweeſt/verminderende Keyſerlijcke authoriteyt.

De vrye Aen-zeeſche Stedē ſenden ſtatelijcke Geſanten in Enghelant/ om haer oude privilegiē te vergeefs.

De vrye Aen-zeeſche Steden hebbē dit Jaer een treffelijcke Legatie in Enghelant geſonden/ te weten/twee vande vijf voorneemſte Steden/ als van Lubeeck/ Danſick/Ceulen/Hamborgh ende Breemen;dan hebben(haer ouder Privilegien halven)aldaer niet connē uyt-rechten; cleyn gheacht/ om dat ſy geen Brieven vanden Keyſer nu mede ghebrocht hadden/ die haer ſaken te vooren ſeer beherticht hadde ; dies zijn ſy van daer weder vertrocken nae twee Maenden nae Vrancrijck;al-waer ſy ſeer wel vanden Coning onthaelt ende ghefeſtoyeert zijn gheweeſt / ende hebben daer wel ghenegotieert.

d'Oorloghe tuſſchen 2 Biſſchoppē van Straeſborgh geſliſt byden Hertogh van Wirteberg.

Daer hadde tot Straeſborgh eenen langhduerigen twiſt geweeſt tuſſchen 2 Biſſchoppen daer vercoren/den eenen vande Proteſtante Canonnicken/ Johan Jorgie/ Marck-grave van Brandenborgh/ſone vanden Cheur-vorſt; den anderen Carel van Lottringen/ vande Canonnicken Catholijck ghecoren / ſone vanden Hertogh / nu Biſſchop van Mets / ende Cardinael ghemaeckt/ die ſeer vanden Paus ende Spaengien ghevoordert wert: deſe hebben wel 12 Jaren metten anderen Oorloghe ghevoert ; ten leſten dit Jaer / deur tuſſchen-ſpreken van verſcheydē Vorſten/ende alder-meeſt door toe-doen vanden Doorluchtigen Vorſt Frederick/ Hertogh van Wirtenbergh/van Teck/ende Grave van Montbeliard/zijn partyen tot eē verdrach gecomen tot Hagenou/den 12 November ; ende deſen Hertogh ſtelde hem als middelaer ende borghe van weder zyden/ behoudende de ſtadt Obernagh/dies ſoude Brandenborgh overleveren al wat hy van't Biſdom beſat/aendē Cardinael van Lottringhen / daer vooren ontfangende hondert en dertich duyſent Rijcx-guldēs; ende noch ſoude den Vorſt van Wirtenborgh betalē aen Brandenborgh 9 duyſent Rijcx guldens jaerlijcx/ſoo lange hy leeft / ende noch dertich duyſent Rijcx-guldēs ſchults voor hem af-ſpreken ofte betalen; dies Wirtenberch in pantſchap hout Obernagh ende 'tgeheel Ampt voor 30 Jaer langh / ende dat nae de 30 Jaeren den Biſſchop van Straeſborch dat weder mach loſſen voor 400 duyſent guldens eens. Dit accoort wert vanden Paus/ Keyſer ende Capitularen onderteeckent.

Daer wert mede onder de Capitularen ofte Dom-heeren een beſtant voor 15 Jaeren ghemaeckt/te weten/tuſſchen de Proteſtanten ende de Roomſche Catholijcken / die in't meeſte beſit bleven/ende mede de ſtadt Straeſborgh in't gene ſy beſat.

Vorſtelijcke Grave Pieter Erneſt vā Manſvelt gheſtorven/ eñ den loop zijns levens wort verhaelt.

In Nederlandt is gheſtorven in dit Jaer in Mey / den Vorſtelijcken Grave Pieter Erneſt van Manſſelt/waer van wy ſullen hier int corte den loop zijns levens verhalen.

Hy was gheboren in't Jaer 1517 / op ſinte Margarieten dach / van het out gheſlachte van Manſſelt/ende op-ghevoedt in't Hof van Ferdinandus/Coningh van Roomen/ naer-maels Keyſer.

Zijnde ontrent 18 Jaeren out/ vondt hy hem byden tocht vandē Keyſer Carolus den vijfden voor Thuniſſa/Anno 1535 / ende wert ontfanghen inden dienſt van-den voorſz. Keyſer Carel in qualiteyt als voorſnyder/ofte Eſquiet Trenchant.

Anno 1543 quam hy eerſt in Nederlant/ende hadde een vane Ruyteren te ghebieden in't belegh van Landrechies.

Anno 1544 wert hy ghemaeckt Lieutenant over duyſent peerden/onder den Heer van Brederode;onder de welcke hy hadde 200 peerden/ende trock mede voor ſint Deſier.

Anno 1545 ſo ſtelde hem Keyſer Carel Gouverneur ende Capiteyn generael in't Hertoghdom ende Graefſchap van Chyni/ ende over de Provincie van Namur.

Anno 1546 wert hy tot Wtrecht Ridder van de ordre vanden gulden Vlieſe.

Eenighe Jaren daer nae inde Franſe Oorloge/leydende voor de avant-garde na Aſpremont vijftich peerden / ontmoette de Franſoyſen wel 12 hondert ſterck te peerde ende te voete / daer hy op chargeerde ende inde vlucht dreef; ende de ander hoopen verwacht hebbende/ belegerde hy 'tſelfde Caſteel van Aſpremont/ dat wel verſien was van alle noodt-druft/ dat welcke hy nochtans vercreech.

Alſo den Coning Hendrick den tweeden van Vranckrijck / creegh Anno 1552 de ſtadt van Mets/ leydende zynen Leger na Straeſborch: terwylẽ was deſen Vorſtelijcken Grave vande Coninginne Maria Regente/in Nederlandt geſonden tegen Vranckrijck/ als Generael vanden Nederlantſchen Legher/ ende trock daer mede over Maſe/nam de ſteden van Aſtenay/Montfaulcon / Gran pree / ende ander plaetſen.

Daer nae werdt belaſt hem te begheven inde ſtadt van Yuoix / daer hy belegert wert ende beſchoten / daer het garniſoen de Breſſche niet en wilde beſchermen/ maer tegen zynen danck gaven ſy de ſtadt over/ eñ wert vā daer gevangen ghevoert in Vranckrijck/ daer hy nae vijf Jaren ghevangen/betalende groot rantſoen/los quam Anno 1557.

Ende in't ſelfde Jaer wert hy in Ambaſſade geſonden op den Ryckdach tot Renſberch van Keyſers weghen;noch in't ſelfde Jaer vercreech hy bevel over duyſent peerden/ende eẽ regiment Walen voor ſint Quintijn ; daer en boven hadde hy laſt van Maerſchalckſchap over alle het Hooch-duytſch Crijghs-volck.

Op ſint Laurens dach inde ſlagh voor ſinte Quintijn / gaf deſen Vorſtelijcken Grave d'eerſte chargie aende rechte hant mette lichte peerden Spaengiaerden/brack den vyant/ eñ creech de Victorie ; hy werdt daer gheſchoten tot twee reyſen in zijn ſyde/ende ſonder hem (was de opinie) en ſoude den ſlagh niet ghegheven noch ghewonnen gheweeſt hebben.

Int volghende Jaer 1558 hadde hy wederomme den voorigen laſt eñ bevel over peerden ende voet-volck/ ende mede het Maerſchalckſchap: den Coning van Spaengien ſelve in perſoon in't Leger zijnde/ontrent Dorlans; welcken Leger beſtont van 10 regimenten Lantsknechten/ende 7 duyſent Ruyters / alle Duytſche/behalven het groot ghetal van alle andere natien.

Anno 1565 ſont den Coning van Spaengien hem nae Portugael met een Vlote ſchepen/om tot Liſbona te ontfanghen de Bruyt van-den Prince van Parma;eñ die in Brabant te brengen/arriveerden in Zeelant den 2 Novembris; hadden by den wegẽ veel tormentẽ/dat van 30 ſchepen gheen 4 by den anderen bleven.

Anno 1566/'tbeginſel vande Nederlantſche beroertẽ/wert deſen Vorſtelijcken Grave ontboden byde Hertoginne van Parma/Gouvernante in Nederlandt / daer ſy tot Bruyſel hem Gouverneur ſtelde / ende was oorſake dat de beroerten daer ghemodereert werden.

Anno 1567 trock hy met 16 vendelẽ knechten binnen Antwerpen/ die vol beroerten zijnde/ wert gheappayſeert ; ende hy bleef die ſtadt gouvernerende / totte comſte vanden Hertogh van Alva.

Nae de comſte vanden Hertogh van Alva/ſo convoyeerde hy by bevel vanden Coningh / de Hertoginne van Parma tot Playſance in Italien.

Int Jaer 1569 wert hy byden Coningh belaſt in Vranckryck te trecken/tot aſſiſtentie des Conings aldaer/teghen de Hughenooten/ met 3 duyſent peerden ende 5 duyſent voet-knechten/alles gherekent ; daer mede hy inden ſlagh was/eñ vercreegh Victorie tot Moncontour: ſoo dat den Coningh Carel den neghenden hem ſchreef/dat door zynen middel hy dien ſlagh hy hadde behouden zijn Croone/etc. Ende in dien ſlagh wert hy van een archibuſade verlemt in zynen rechten arm.

Ten tyde vande regeringhe vanden Hertoghe van Alva/hadde hy laſt eñ bevel over twee duyſent peerden int Landt van Lutzenborgh; mede als den Pr. van Orangien voor Bergen in Henegouwe was.

Ten tyde vande regeringhe vanden Commandeur Major van Caſtilien / boven zyne groote laſten/wert Maerſchalck van't Legher ghemaeckt/ende nam aen 2 duyſent Ruyteren/ ten tyde als Graef Lodewijck van Naſſouwen op de Moorkerheyde gheſlaghen wert.

Ten tyde vande regeringhe vanden Raedt van Staten/daer ontſtaende nieuwe beroertẽ/ wert hy / niet meer anderẽ/ vanden Raedt van Staten in s'Conings Paleys tot Bruſſel ghevanghen ghenomen byde oploopige/ende wert 5 Maenden op't Broot-huys ghevangen ghehouden / niet ſonder zijns levens perijckel van ghemaſſacreert te worden.

Daer nae mette comſte van Don Johan van Ooſtenrijck/den Peys in Nederlandt ghemaeckt zijnde/ wert hy van ghevangeniſſe ontſlaghen; ende ſoo het Spaenſch Crijghs-volck uyt de Landen moeſte vertrecken/ werdt hem belaſt een groot deel daer van tot in Italien te gheleyden.

Zijnde weder ghekeert/ ende dat door nieuwe beroerten den Peys ghebroken was/ trock hy by Don Johan op't Caſteel van Namur/ altijdt houdende de partye van Don Johan/ ende heeft hem altijt laten vinden in verſcheyden tochten ende in-nemen van ſteden ; totter doodt toe van Don Johan/ die ſtorf inden beſchanſten Legher tot Bouge by Namur.

Ten tyde vande regeringe vanden Hertogh van Parma / was deſen Vorſtelijcken Grave met hem in't belegh voor Maeſtricht / exercerende zijn ampt als Maerſchalck van't Leger:ende nae het innemẽ van Maeſtricht trock hy met het Crijghs-volck in Ghelderlandt.

Van daer wert hy gheſonden nae Berghen in Henegouwe / daer dat de Provincien van Arthoys/ Ryſſele eñ Doway met hem in contracte treden : ende overmits volgende 'tſelfde contract / den voorſz. Parma niet mochte in Gouvermente treden / voor dat het contract vol-brocht werde ; ſo wert hy daer en tuſſchen geſtelt voor Gouverneur ende Capiteyn generael over de ſelfde Provincien.

Ten welcken tyde hy dwong veel ſtercten/ als Cortrijck/het Caſteel van Queſnoy/Mortaigne/ſint Amant/etc.

Ende ten tyden vanden Hertoghe van Parmas regeringhe/was hy drie-mael te velde geſonden/ende nam met ghewelt veel ſtercke ſteden met garniſoen beſet/als Bouchayn/Nivelles/Vilvoorden ende andere.

Hy hadde noch in veel exploiten gheweeſt metten Hertogh van Parma ; als in't belegh van Antwerpen/zijnde den Hertogh ghelegert aen d'een zyde vande Riviere / ende deſen Vorſtelijcken Grave aen d'ander zyde : ende wanneer de vyanden beſprongē den Couwenſteynſen dijck/tuſſchen Antwerpen ende Lillo/ ende met gewelt die paſſagie wonnen/den dijck met 13 ſchanſen gheſterckt zijnde ; ſoo won hy weder-omme den ſelfden pas met d'ander/ ende door-brack alle de beſchanſinghe/gheheel overcomende alle de ſchepen eñ Crijghs-volck van Antwerpen ende Zeelant.

Hy ware tot twee verſcheyden reyſen gecoren geweeſt Luitenant Gouverneur/ende Capiteyn generael der Nederlanden eñ van Bourgondien/ende heeft die ghegouverneert in't afweſen vanden Hertogh van Parma.

Daer nae heeft hē den Coning van Spaengien geſondē patenten/volcomelijck hē ſtellende in't Gouvernement generael van Nederlant eñ Borgondien/ eñ heeft daer-in gecontinueert totte aēcomſte vandē Eertzhertoge Erneſtus van Ooſtenrijck ; dat was in't beginſel van't Jaer 1594. Ende gedurende 'tſelve zijn Gouvernement / was met een Legher te velde/ om ſint Geertruyden-bergh te ontſetten ; eñ daer naer om Creveceur te beleghеren/hoe-wel met weynich voorſpoet/inden Jare 1593.

Nae den doodt vanden Eertz-hertoghe Erneſt/ſo verſochte aen hē den Grave van Fuentes/hem te voeghen nae den ceur/ die den Raet van Staten ghedaen hadde aen zynen perſoon/ om weder de Landen te gouverneren / dat hy aen-nam.

Hier nae den Eertz-hertogh Cardinael Albertus regerende / ende Anno 1597 zynen Legher leydende nae Ampens / was hy upt Lutzenborgh ontboden/ om te oeffenen zynen laſt van't Maerſchalckſchap generael van't Leger;hem niet daer toe veronweerdēde/hoe-wel hy Gouvernenr generael gheweeſt was.

Daer nae vol van Jaeren / vertrock in zijn Gouvernement van Lutzenborgh/ dat hy wel gouverneerde/ niet teghen-ſtaende menichvulghe vyanden/Franſoyſen ende rebellen : alſoo dat die Provincien niet af-gheweken zijn van ghehoorſaemheyt hun Prince ſchuldich.

Manſfelt gheſtorven 1604/den 25 Mey/int 87 Jaer zijns ouderdoms.

Ende alſoo is hy gheſtorven Anno 1604/ dē 25 dach Mey/out byde 87 Jaeren/hebbende 59 Jaer Gouverneur ende Capiteyn generael gheweeſt vande Provincie van Luxenborgh/ ende 58 Jaren Ridder vande ordre des gulden Vlies / ende Capiteyn van 50 hommes d'armes, vande Benden van Ordonnantien.

Zijn Lichaem werdt begraven in zijn Capelle/ by het out Clooſter van ſint Franſoys/ inde ſtadt van Luxenborgh.

Vande kinderen van Manſfelt.

Aldus is hy gheweeſt een ſeer cloeck Heere/ van goeden verſtande/een groot Hoveling/van zijn Princen ſeer bemint : hy was mede heerlijck gehylickt/ met een Dochter Margareta/ van het oude ende goede gheſlachte van Brederode ; daer by hy ghewan onder ander drie Sonen ende een Dochter/namelick Graef Carel van Manſfelt/ meermael in deſe Commentarien vermaēt/ende wel vermaert;die vanden Keyſer geroepen ende vereert/ wert gheſonden inden Crijgh van Hongaryen tegē den Turck/ in't belegh van Strigonium ofte Gray ghenoemt;welcke belegh/ tot ſoo veel als ghewonnen/by hem ghebrocht zijnde/ is van een ſieckte gheſtorven ſonder kinderen/hoe wel hy ghetrout hadde de Dochter vanden Grave van Egmont/die Weduwe/ Dowagiere/ eñ Moeder was van twee jonge Graven/ van Capres ende Hoochſtraten:eenen anderen Sone wert vanden Bor-grave van Gent/ ende daer naer van Rijſbergh / in een querelle haeſtelijcken door-ſteken. Den derden Sone/Graef Octavius bleef voor Knodſenborghs ſchanſe doot-gheſchoten/tegen over Nimmegen. De Dochter troude teghen vrienden danck met den baſtaert Palimedes de Chalon/ ofte naturel Sone van Rene/Grave van Naſſouwen/die voor ſint Deſir geſchoten wert / ende van zijn Moeders weghen was Prince van Orangien ende van Chalon genaemt: van dat houwelijck zijn gheweeſt twee Sonen/die beyde voor de Eertz-hertoghen den Crijgh gevoert hebben ; den eenen gheſtorven van een quetſuere; den anderen Colonel zijnde / heeft queſtie tegen den baſtaert vanden Vorſtelijcken geſtorven Grave Pieter Ernſt ghecreghen/om de erf-goederen.

De voorſz. Graef Prince Ernſt hadde fray wooningen ende hoven ghebout buyten Lutzenborgh/die hy de Eertz-hertoginne Iſabella Clara by Teſtamente nae-liete : dan daer waren veel ſchulden te betalen.

In Lutzenborgh wert Gouverneur in zijn ſtede de Grave van Barlaymont ende Lalain.

Coning Jacob vā Engelant neēt den tytel vā groot Britannien/om de 2. Rijcken in eē eylant te vereenighen.

Den Coningh Jacob van Enghelandt/etc. hadde dit Jaer ghetracht hē bequamelijck te moghen zijn twee Coningrijcken(zijnde een eylandt)aen een te hechten/ ende vereenighen onder den naem van groot Britannien. Dit heeft hy / zijn Staten ofte Parlementen vergadert zijnde/voorghehouden/verſoeckende ſoo wel in Enghelant als Schotlant/ dat d'een den anderen alle Borgherlijcke Rechten wilden mededeelen/als dat de Schotten in Enghelandt als Enghelſche vry ſouden weſen als in-gheborene; deſgelijcx d'Enghelſche in Schotlant: maer die Coningh-rijcke Staten ofte Parlementen vonden daer van weder-zyden groote ſwarigheden inne; d'een Coningrijck veel meer Privilegien ende Vryheden ghenietende dan het andere/ d'een rijcker ende machtiger; oock Schotlandt ghebruyckende civile Rechten/ ende Enghelandt niet/dan inde Admiraliteyt ofte Zee-rechten: den Coning in Engelant grooter ende ſouvereynder macht hebbende dan in Schotlant;ſo dat die ſaken voorder beraetſlagen ende bedenckens in-hadden / ende werden op-gheſchorſt ende noch uyt-gheſtelt tot de naeſte vergaderinghe van beyde de Parlementen : ende daer en tuſſchen werden op de frontieren beyder Coningrijcken af-ghedaen alle ſterckten/ ende teeckenen ſtreckende tot vyantſchappen: ende het Landt dat ſubject was excurſien ende rooveryen der ballinghen van wederzyden / is door goede Juſtitie den ploegh onderworpen gheweeſt.

Den Coningh om zijn voornemen te vorderen/heeft zynen tytel doen proclameren al-omme te gebruycken/als Iacob byder gratien Gods Coningh van groot Britannien, van Vranckrijck ende van Yrlandt, beſchermer des Gheloofs, &c. Ende heeft oock gelt/gout ende ſilver doen ſlaē/ al metten ſelven tytel/met verſcheyden inſcriptien/om die eenicheyt vande twee Coning-rijcken wel uyt te drucken/ als quæ Deus conjunxit, nemo ſeparet, dat is/ die God by eē gevoecht heeft/

heeft/en ſal niemandt ſcheyden; Meer Tueatur vnita Deus, dat is / Godt beſcherm dat vereenicht is. De goude ſtucken van dobbel Angelotten ofte Realen / heeft Faciam eos in gentem unam, dat is/ick ſal daer een volck van maken. De Britanniſche dobbel Croone ofte Angelot/ mede de helft dat zy noemen de Britanniſche Croone/heeft Henricus Roſas, Regna Iacobus, dat is/Hendrick heeft de Rooſen / maer Jacob de Coninghrijcken in een ghevoecht.

Verſoec om upt Enghelandt tot Antwerpen by te varen geweygert.

Deſe Coningh van Groot Britannien Jacobus Raden verſochten ter inſtantie van des Eertſ-hertoghen Ambaſſadeurs/ dat de Reviere de Schelde mochte voor haer gheopent ende vry zijn/om te moghen upt Enghelandt voorby Vliſſinghen ende 't Fort van Lillo/tot Antwerpen toe varen ende keeren/ ende heeft daer van doen handelen met de Vereenighde Landen / midts betalende ſulcken Licenten als de Landt-ſaten betaelden ; d'een helft daer van te betalen aende Ontfangers vande Staten/ende d'ander helft aenden Coningh / ende dat op rekeninghe vande Landen t'achterheydt aen den ſelven Coningh ; daer-mede zy dochten dat alle traffique over Cales ende Vlaenderen ſoude ghebroken weſen / ende mede voor-comen veel querelen ſpruytende alſmen d'Engheliche daer varende ſoude willen verbieden / ende den Koningh ſoude daer-mede vol-doen eenigh artijckel van payſe mette Eertz-hertoghen. Waer-inne de Vereenighde Staten ſeer becommert warẽ/vreeſende een groote diverſie ofte afkeer van neeringhe upt haer Landen / ende ſaghen daer-inne onſekerheydt inde recherche ofte ondersoeck der goederẽ/ om dat de ſchepẽ by haer niet ſouden wordẽ ontladẽ/ eñ noch het ſwaerſte was/dat de Eertſ-hertoghen op de Reviere de Schelde / daer door ſouden machtigh van ſchepen worden ; waer-mede hun ſoude mogen in ghevaer ende vreeſe brengen van yet te moghen teghen haer voor-nemen/'tzy met zijn eyghen ſchepen/ofte met die hy met arreſte ſoude moghen aen-ſlaen ; waer-omme ſulcken verſoeck hebben af-gheſlaghen ende geenſins goet ghevonden/by advyſe vande particuliere Provincien.

Daer werdt ontrent deſen tijt in Enghelant verboden by een Placcaet/ dat gheen Engelſch Zee-varende volck ſoude moghen ter Zee dienen eenighe Potentaten/ Princen ofte Staten: de Coning pretenderende alle neutraliteyt moghelijck te onder-houden ; waer tegen de Heere van Schoonewalle ſeer teghen hadde ghesproken; maer de Coningh ende zynen Raet ſeyden/ dat het meeſt gedaen ware / om te voor-comen het ſchandael van Zee-rooverye / dat ſoo generalijcken de Enghelſche Natie op-geleyt werde/ende mede op dat haer Engheſe de Spaengiaerden niet en ſouden gaen dienen / die meer het Zee-varende volck van noode hadden/ dan de Staten der Vereenighde Landen.

Placcate in Spaengien/ verbiedende weder daer te mogẽ varen/al wildẽ ſy betalen 30 per cento.

De Coningh van Spaengien hebbende nu met Enghelandt ende Vranckrijck gheaccordeert over den Impoſt vande 30 per cento / eñ alſoo die van Hollant ende Zeelandt vermochten (volgende 't Placcaet) mede op Spaengien varen/betalende den voorſz. Impoſt / ſo heeft den Coningh dat nu wederom doen her-roepen by een Placcaet ghegheven tot Validolid / den 11 December Anno 1604 / het in-hout zijnde/ dat waer / als hy by Placcate van den 27 Februarij Anno 1603 / toe-ghelaten hadde de naturele in-geſetenen vande Vereenighde Nederlanden / te buyten gaende haer behoorlijcke gehoorſaemheydt/ſouden mogen handelen in zijn Coninghrijcken/ mits betalende de 30 per cento volghende 't Placcaet; dat welcke hy nu her-riep/ verbiedende op confiſcatie gheen ſchepen noch goederen meer t'ontfangen ofte in te brenghen/ende mits inde toe-latinghe een jaer tijts ghegheven was/om te moghen vertrecken/ſoo beval hy dat binnen vijfthien dagen/ byde Juſticieren inventaris ſoude ghemaeckt worden/ vande reſterende goederen van deſe ongehoorſame Cooplieden ofte Facteurs/op datter geen meer goederen mochten in-ghebrocht worden/ dan vande al-reede in-gebrochte ſouden ſy mogen diſponeren ende vercoopen binnen 't Jaer/ ende daer van rekeninghe te moeten geven aen zijn Juſticieren / etc. tot Validolid den 11 Decembris 1604/ondertekent Ick den Coningh.

Aldus worden de Vereenighde Landen anderwerf af-gheſneden van allen Coophandel ende vaert op Spaengien.

Vergaderinge vã Statẽ generael inde gehoorſame Eertz-hertoghs Provinciẽ verſocht te vergheefs.

Teghen deſen Winter hebben des Eertzhertoghen ghehoorſame Provincien ſeer getracht om te moghen een generale vergaderinghe der Staten tot Bruyſſel te hebben / dat welcke byde Eertſ hertogen belet wert/door dat de Vereenighde Landen brieven hadden gheſchreven aende principale ſtedẽ van Brabant eñ Vlaenderen/ waerſchouwende eenigh voornemẽ van den Hertogh : welcke brieven by eenighe den Eertſ hertoghen ontdeckt / verboodt hy gheen diergelijcke brieven meer te openen/maer hem over te leveren/ waer upt achter-dencken gherees/dat vele hem waerſchouden / van doen hy noch in Vlaenderen was/dat hy hem wachten ſoude vande Generale Staten vergaderinghe/ want ſouden ontwyfelijcken hare Hoogheden ſulcken ſaken voor-houden ende voorſlaen/ dat zy ſouden ghenootſaeckt weſen te conſenteren/ ſulcks als grootelijcx teghen zijn reputatie ſoude moghen ſtrecken/waer van die van Hollant de wete hadden upt af-ghewor pene brieven/eñ lieten die andere dat oock weten;waer over der Staten Generael vergaderinghe belet werde/ maer wel elcke Provincie apart eñ alleen toe-ghelaten.

Van die van Brabant verſochten ſy drie hondert duyſent gulden/dat ten eerſten de Biſſchoppen ende Prelaten (inden naeme vande Gheeſtelijckheyt) plat af weygherden/ ſoo langhe zy ſaghen gheen beter ordere inde regeringhe/ eñ beter diſcipline onder't Crijghſ-volck. Die van Bruyſſel weygherden het Schou-gelt ; deſghelijcks in Vlaenderen ; dan daer wert hoope van Vrede ghegheven / ende tot dien eynde worden artijckelen van Vrede hier ende daer gheſtroyt/ als procederende vanden Coningh van Enghelant/ als wy hier na ſullen verhalen : daer wert tot dien eynde brieven ende Gheſanten geſonden na s'Gravenhaghe. Mede wert gherapporteert dat den Marquis Spinola in Spaengien ſeer willecome ware gheweeſt/ende wel gheſeeſteert/ ende dat hem vanden Coning drie hondert duyſent gulden ter maent was toe-gheſeyt/eñ noch ander ſommen om de ghemutineerde af te betalen / ende de Eertſ-hertoghen hof-houdinghen. Hiermede heeftmen de Staten ende Ghemeynte in groote goede hoope gheſtelt / daer toe ſeer heeft gheholpen de ghewiſſe tydinghe datter in Spaengien den 30 Decembris warẽ aen-gekomen de rijcke Vloten van Indien ende vanden vaſten Lande ; die eene die brocht mede in Silver/Gout ende Realen/ ſes milioenen vier hondert eenendertich duyſent peſos, dat zijn Realen van achten ; noch in Peerlen ende Eſmerauden 220 duyſent peſos weert ; meer 205 caſſen Anil/ weert 42 duyſent en achtentwintich peſos.

Een rijcke Vlote upt Weſt Indiẽ in Spaengiẽ aengecomẽ/ 1604/den 30 December.

Inde andere Vlote van Nova Spania/was in Silver ende Realen/ vier milioenen 576 duyſent 450 peſos: Meer warē daer 894 caſſen met Coetzenille/tot 500 Ducaten / zijn 614 duyſent 625 peſos: noch 1287 caſſen met Anil / tot 150 Ducaten 'tſtuck gherekent/maken 265 duyſent 443 peſos: meer 220 caſſen zyde van China/tot 400 Ducaten de caſſe/maect 121 duyſent peſos. Somma beliepen deſe Vloten twaelf milioenen 271 duyſent ende 414 peſos ofte Realen vā achten/ waer van ontrent de vier milioenē den Coningh toe quamen / ende de reſte de particuliere Cooplieden/ 'twas voorwaer een rijcke Vlote.

Gereetſchap ter Oorloge des Eertzhertoghs.

Mette middelen der ghehoorſamer Provincien eñ eenighe Wiſſel-brieven/hebben de Eertſhertoghen begonnen haer gereetſchappe te maken totte Oorloghe des volgenden Jaers/ende dat ſeer groot/want groot volck in Spaengien/ Napels/ Milanen/ Duytſlandt ende Walſlandt op-namen; deſghelijcks in Enghelandt/Schotlandt ende Yrlandt/dat hun volghens de artijckelen vanden Vrede met Enghelandt niet konde gheweygheert worden/daer't volck zijnde om Religie hun toe-ghedaen.

Vereenichde Landen gereetſchap totter Oorloghe.

De Vereenighde Nederlanden hadden mede vroech begoſt op haer Oorloge te dencken/want van dē 16 Octobris proponeerde in s'Gravenhaghe den Raet van Staten / aende Generale Staten vande Vereenichde Provincien/watter nootelijck was totter Oorloghe / verſoeckende datter Legher mochte tydelijck ten naeſten Somer te velde ghebrocht worden ende gehouden/ om het gheconqueſteert in Vlaenderen te bewaren ende ſtercken/ende voorts alle t'achterheden te betalē/dat in't voorgaende Jaer niet geſchiet ware/ om dat de conſenten minder als de petitien ghedraghen waren/ende daer-omme te cort gekomen/ nu moeſte betaelt weſen/ende al hielden de groote koſten van Ooſtende nu oppe/ſoo moeſtmen de veroverde plaetſen ſtercken ende victorie vervolghen / ende den vyandt met een goet Velt-legher af weeren/ die hem liet verluyden hun Landen met twee Leghers te willen aen-taſten.

Ordinariſe eñ extraordinariſe verſochte laſten der Vereenichde Landen.

Verſochten daer-omme voor de ordinariſſche laſten over de ſeven Provincien te willē aen-nemen den ſtaet vande Oorloghe op dat elck zijn laſte mochte weten / te weten de drie quartieren van Gelderlandt met Bueren ende Zutphen voor een Provincie ghenomen.

Ende voor extraordinariſſen laſten verſochtē ſes hondert duyſent gulden / voor de waghens ende treck-peerden / ende andere laſten van den Legher voor ſes maenden: noch drie hondert duyſent gulden voor de fortificatien.

Extraordinariſe laſtē.

Datmen in Vlaenderen Aerdenborch moeſte verſtercken/eñ neghen ſchanſen legghen ontrent de Coxie/Cathalyne/Ooſtborch/ende noch eene by't huys te Weelde/ende een half mane vā drie Bol-wercken over Sluys/ met verſcheyden redouten/die begonnen waren/hier toe verſochten drie hondert duyſent gulden; ende totte magaſynen/voorraet ofte behoeften van dien/ ander drie hondert duyſent.

Meer drie hondert duyſent gulden tot betalinghe vande intereſten/daer den Ontfanger generael mede belaſt ware.

Noch de vier ſtuyvers op de tonne biers van de Tappers/ende twintich ſtuyvers op de tonne Souts / tot betalinghe van't remborſement van Enghelandt. Meer conſideratie te hebben van de intereſten generael. Dat zy wilden de Convoyen ende Licenten continueren.

De Admiraliteyten te helpē met vier hondert duyſent gulden/dat zy wel te cort comen/ boven alle voor-gaende aſſiſtentien ende prinſen van buyten.

Dat zy voor de Drenthe acht duyſent / ende voor Linghen drieendertich hondert gulden ter maent wilden conſenteren / daer-inne begrepen repartitie.

Den Impoſt van't Sout / tot laſte van den Panne-man vande paſpoorten ende ſauve-garden/ende de penningen van dien te doen komen in een bourſe.

Die middelen van Hollandt ende Zeelant al-omme aen te nemen.

De conſententen in te brenghen voor December toe-comende / om de Landen in gheen verloop te brenghen.

Ordinariſe conſenten verſocht.

De Staten ſonden den eerſten Novembris aende Provincien deſen ſtaet van Oorloghe/beloopt ter maendt op

Gelderlant eñ Zutphen	28286	5	7
Hollandt	337646	4	8
Zeelandt	83029	4	5
Wtrecht	35131	18	7
Vrieſlandt	69721	16	11
Over-yſſel	16770	1	8
Groeninghen	39271	16	2
Drenthe	5365	4	
Linghen	2792	6	8
Wedde	350		
Beloopt	618365	0	8

Wordt uyt-ghetoghen ſonder Linghen ende Drenthe op — — 609857 — 7 — 2

Dit zijn de ordinariſſe laſten te Lande/ſonder de laſten vande Admiraliteyten/ende de voordere petitien/ zijn de extra-ordinare laſten.

Somma de Vereenighde Landen maecten ſtaet/ſoo't ſcheen / om den naeſten Jaere / niet om defenſive/ maer offenſive Oorloghe te voeren: ende daer toe hebbenſe in dienſte gehouden byde hondert compagnien voet-volcx/ die duerende 'tbelegh van Ooſtende / aen-ghenomen waeren/ ende meer waeren/als ſy te vooren in dienſte hadden/die ſy ſoo vele moghelijck deden verſtercken; mitſgaders 36 vanen Ruyteren: daer en boven hebben ſy gehandelt metten Heer Marck-grave van Auſpach/om ontrent 1000 Duytſche Ruyteren te hebben.

Vanden Coning van Vrancrijck hadden ſy groote hope van aſſiſtentie;die van Vrancrijck radende vroegh te Velde te weſen met 170 ofte 200 vendelē te voete/ende met 36 ofte 40 compagnien peerden/om wat uyt te rechtē/eer den Marquis Spinola ſoude reede weſen/ om het Spaenſch ghelt te meer werck te vinden. Dit waeren haer voorſlaghen tegen't toe-comende Jaer.

Vrede inde Nederlandē getracht eñ ghehoopt/ verhindert by ander accidenten.

In deſen Winter ende te vooren heeft-men al-omme ſeer getracht om eenē vrede te mogē vinden inde ſtrydende Nederlanden: boven alle den Keyſer ende t'Huys van Ooſtenrijck wilde die met de receſſen ofte Rijcx af-ſcheyden ghedwonghen hebben / te meer mits Vranckrijck ende Enghelandt de Vereenichde Landen nu verlaten hadden / ende dat den Turckſchen Crijgh het Rijck ſeer dronghe; op dat het van't Nederlandts Crijghs-volck van weder-zyden mochte ghedient worden; welcke verhinderinghe ſy de Vereenichde Landen toe-ſchreven/ mits dat de Eertzhertoghen hun ſcheenen ghenoech tot eenigherhande conditien te onderworpen/ behoudende de ſouvereyniteyt. Dan alſo men de Vreden-handel ernſtelijcker meynde in't werck te ſtellen / ende dat-men de Landen onder de Eertzhertogen daer mede in goede hope hielt: ſoo heeft de quade regeringhe in

Hongarien

Hongarſen ende Tranſilvanien een open rebellie ghecauſeert / ſoo dat den Heere Stephanus Botſchkap hem voor haer hooft op-geworpē heeft. Ende meer totte quade regeringe/quade betalinge ende mutinerien des Crijghs-volcx/ wilde-men door Jeſuiten der in-geſetenen conſcientien dwingen/ ende hun nu lange Gheformeerde Religie doen veranderē/ in ſulcke ſware tydē/ in-lantſche ende buyten-lantſche Oorloghen op den hals hebbende: waer-omme ſy daer hun rebellye gefondeert hebben op de ſelvighe fondamenten der Oorloghe vande Nederlanden/ te weten / op infractie van Privilegien/regeringe van vreemde/ ende dwang van conſcientie: ſoo dat deſe rebellye ander bedencken cauſeerde/aenden Keyſer ende Coning van Spaengien.

Voorſlagen van peyſe in Nederlāt gheſtiopt/ hiederhande.

Daer en tuſſchen ſo zijnder diverſe voorſlaghen/ſoo in ſchrifte als in drucke uytgecomen/ hoe-men eenen vrede ſoude moghen maecken: waer van wy goet-gedocht hebben de ſommarien hier te verhalen. Eerſt van een diſcours/ daer van den Autheur ſeydt een Nederlander te weſen/hem buytens Lants houdende.

Den eerſte.

Tracteert meeſt van drie poincten/als vande Vereenighde Staten quaet gouvernement: dat zy't ſtuck niet altijt ſullen connen uyt-houden; ende dat ſy ſullen moeten vallen onder Spaengien/Vranckrijck ofte Engelant. Van deſe drie poincten diſputeert hy in't lange: mede van-de machten ende qualiteyten van elck byſondere: ende ſoo eenighe wilden voor-ſlaen van Prince Mauritz die Landen op te dragen/ om zijn verdienſten met eeuwighe confederatie van Vranckrijck ende Engelant / om te weſen eē ſteunſel ende ſchutſel voor beyde de Coningrijcken / etc. docht hem dat ſtuck te ſwaer te weſen voor Prince Mauritz / om ſoo grooten querele op zynen hals te laden: mede de Staten van Hollant ende Zeelant/etc die nu gemackelijcken op-de kuſſens ſaten/ ofte inde regeringe waren/ſouden daer toe alle niet geerne conſenteren/ ten ware by dwang vande 2 Coningen.

Waeromme hy vooren ſtelt / hoe de Eertzhertoghen op eenen anderen nieuwen voet te veſten ende in te ſtellē/d'welck ſoo't niet dienſtlijck ware/ ſoudemen Prince Mauritz moeten ſien te voorderen.

Synen middel ware/naedemale dē Coning van Spaengien ende de Eertzhertogen nu als maer een waeren/ ſoo en waeren ſy niet te vertrouwen/om de Maxime van Pias fraudes/dat is/deuchdelijck bedrogh te moghen ghebruycken; waeromme ſy moeſtē de twee Coningen/ vā Vrancrijck ende Engelant/ om de 17 Landen by een te houden / verwerven by den Coning van Spaengien / te willen alle zijn recht abſolutelijc ſonder bedrogh op de Eertzhertogē reſigneren / op pene van haer alliantien met hem te breken: desghelijcks mede den Keyſer/ van weghen maechſchappe/ende oock Vranckrijck alderhande pretentien; ende dat al reſignerē op haer manlijcke af-comſte in forme van Loy Salicque, op eenighe van haer beyden van ditte ofte van ander houwelijck/ ende gheen andere;ende dat nae haer beyder doot ſonder Sonen / de Nederlanden niet en ſouden erven (ten aenſiene van haer-lieden groote ſuſpecte macht) noch dē Coning van Spaengien/noch den Keyſer; maer ſouden comen op de andere manlijcke afcomſte van Keyſeren/ Ferdinand ende Maximiliaen op gelijcke conditien. Dan ſoo't gebeurde dat den ſelven Succeſſeur tot het Keyſerijck werde ghecoren / ſouden moeten ghelijcke ceſſie doen/aende naeſte manlijcke erve van die ſtamme: Ende ſoo't gheheel huys van Ooſtenrijck uyt-ſtorve / behalven den Keyſer ofte den Coning van Spaengien/in ſulcken ghevalle ſouden die Landen vermogen hun te verkieſen eenigen anderen Prince/waer ſy wilden; om alſo alle de Nederlanden onder eenen Prince te mogen blyven ende houden.

Hier over ſoude nootelijck weſen dat den Coningh van Spaengien den eenen ende anderen Coning verſekeringhe dede/ende in gheval van weygheringhe ſouden beyde de Coninghen van Vranckrijck ende Engelant/ hem mette Nederlanden daer toe moeten dwinghen/ met conſent vanden Keyſer: dat welcke doenlijck te weſen/ pooght hy met veel redenen te bewyſen; dies men hem ſoude moeten wachten vander Jeſuiten maximen/ofte ſubtyle treken.

Hy beantwoort mede veel teghenworpingen van Spaengien/ die niet ſoudē willen lyden van hun patrimonie alſoo af-geſneden te weſen; dan den Chriſtelijckē Vrede behoorde hun te perſuaderen/om alle zijn vermoghen tegen den Turck te moghen wenden.

Voor Artijckelen van dit verdrach ſtelt deſen Peys-maker deſe; dat alle het Spaenſch ende vreemt Crijghs-volck ſoude vertrecken.

Dat over al ſoude ghehanthaeft worden de authoriteyt vande Staten Generael: haer oude Privilegien/ Religie/ Religions-vrede; haer ſchulden te betalen; begrypende ende mede verbindende de Gheeſtelijcke goederen.

Wt te bannen Jeſuiten ende diergelijcke ſorghelijcke ſecten.

Te Reformeren het Hof van hare Hoocheden/ op de maniere van het huys van Borgondien.

Te moghen traffiqueren in alle des Conings van Spaengiēs Dominien/op de oude Tollen.

Te reſolveren op alle Officieren/ Gouvernementen eñ diergelijcke: ende wat Fortreſſen eñ Caſtelen ſouden blyven / eñ welcke mē ſoude afbrekē: van Artillerye eñ Munte: ende onderlinghe te reſolveren op alle middelen / tot Vrede ſtreckende/ende tot verſekeringhe van dien.

Soo den Coningh van Spaengien daer toe niet te brengen ſoude zijn/ ende mede deſe Artijckelen vande partyen verworpen/ſouden de Coningen van Vrancrijck ende van Engelant met haer macht/ ſien de Landen te ſtellen/ ſoo't moghelijck ware/in handen van Pr. Mauritz van Naſſouwen: maer het ander verdrach mette Eertzhertoghen ware beter.

Verhaelt voorts de deucht die Chriſten-rijck van deſen Vrede hadden te verwachten/eñ datmen daer-omme niet en behoorde noch Paus ofte Jeſuiten aen te ſien ofte te vreeſen: maer een generael Concilium te vergaderen/'tſy met wille ofte onwille des Paus / ende dat te volghen: ende dan een Oorloghe teghen de Turcken aen te nemen / op de forme van-den Heere van La Noue voor-gheſteldt; daer alle andere Princen lichtelijcken ſouden toe-ſtemmē / ende ſo ſoude de gulde Werelt weder-comen. Dit is het ſommarie van eenen Nederlantſchen Balling.

Sullen nu een ander in drucke uyt-gecomen/ van eenen Catholijck/onder der Eertzhertogen ghebiedt geſeten/ende zynen raedt totten Vrede vertellen.

Tweede diſcours van Vrede / van een Catholijck onder de Eertzhertoghen.

Hy verhaelt de ſterckte der Vereenichde Nederlanden: bedect ende beſloten vande Zee/ende groote Rivieren Schip-rijck / om hun van alle nootdruft te beſorghen. Daer en tegen verhaelt hy de ſwarcheden van der Eertzhertoghen gehoorſame Landen; dat hun Crijghs-volck haer qualijck conden gheneeren teghen ſulcken ſterken ofte ſchilt-biedenden vyandt; maer waeren hun eyghen partye overlaſtich: Den byſtant die ſy uyt Spaengien cryghen met groot gheſchal/ is cleyn inder daedt; dat worde meeſt van het uyterſte van Italien/ende 'tdiepſte van Spaengien ghetrocken / dat tuſſchen weghen vernielt werde eert overcomt: ghecomen zijnde/ſmeltet als ſneeu inde Sonne: met uyt-ſtellen liepen de Soldyen ende t'achterheden aen/ daer de mutinatien uyt ſpruyten.

De Vereenichde Nederlanden zijnde altijdts eerſt te Velde / connen hun den eerſten ſlagh geven: Spaengien van hem-ſelven waer arm: de Hollanders verſtoorden zijn Gout/Silver ende Neeringen in Indien: zijn Mynen waeren uytgheput: den jonghen Coning en waere ſo geſparich ofte vroet niet als den Vader: ende alſoo de oncoſten meerderdē/ ſo vermeerde mede het gebreck ende mutinatien / die-men boven hunnen landt-roof meermaels 12 ende 15 ſtuyvers des daeghs moeſte gheven/eñ de Ruyteren 24 ſtuyvers: ende gheen andere en werden volcomelijck op betaelt/ten ware ſy mede mutineerden: daer en waren gheen Gouverneurs gheweeſt in Nederlandt/ ſy en haddē twee ofte drie mutinatien ghehadt.

Twintich mutinatien onder den Eertſ-hertogh/ eñ de inconvenēten daer vā.

Hy verhaelt ſints de comſte van-den Eertz-hertogh / wel twintich-derhande mutinatien/ als die van Dieſt/ vā Ardres/van Carpen/van Caleis / van de la Chapelle / van Weert / van Chaſtelet/van Dorleans/ van Camerijck/van't Caſteel van Antwerpen / van't Fort van ſint Andries / van Creveceur / vande ſchepen op de Schelde / vande twee Forten op de Schelde/ van't Sas van Ghent/van Sluys/van Hulſt/ van't Fort ſinte Clara voor Ooſtende/etc. Deſe mutinatien ſtonden meer te vermeerderē/ overmits datmen gheen monſteringhe meer en houde als men plach / toe-legghende het Crijghsvolck vier ſtuyvers s'daeghs: de oude voordeel hebbende Soldaten ſulcks ſiende/ſoecken mutinatien/om van't overighe betaelt te weſen: alſoo ſy nu mutinerende betaelt zijn / willen ſy haer ontfanghen ghelt ſien te verſekeren: ofte vreeſende caſtydinge/ verloopen/wetende dat genen eeren-trap voor haer te verdienen ſtonde.

Voorder ſaghe hy de Spaenſche hoverdye/ latende liever de Landen verſtē / dan ſy ſouden buyghen: toghende gheen gheneghentheyt om de middelen van Vrede voor te nemē/ ende miſtrouwen te weeren / by volck van verſcheyden Religie: ghelijck ſy hadden toe-gelaten een ſlechte Vrouwe levendich te delven/ die beter hadde ghebannen ghedient / ghemerckt ſy niet leeren ofte predicken conde.

Belanghende totten Vrede te comen met d'Oorloghe/ dat en ſouden haer de machtige gebueren niet toe-laten. Den Spaenſchen hoochmoet alle Potentaten van Europa ſuſpect zijnde: ende al waeren de Hollanders verlaten van alle nae-buerighe Princen / ſoo ſach-men wel aen't verweeren van Ooſtende/ watter noch reſteerde van haer te moeten winnen / zijnde haer ſtercten meeſt alle aende Zee-cant gelegen / die quaet te beleghereren zijn/ende ontſet te beletten.

Somma / alſoo hy niet dan diſordre ende deſperatie ſach/ ſoo vreeſde hy dat de Franſche trompetten haer wel eens mochten met eenen ſpronck wacker maecken / zijnde de ſtoffen van Oorloge noch ſo groot tuſſchen beyde de Coningen/alſe oyt waeren: die hy verhaelt mette lichticheyt vande aenſlaghen / mette deck-mantels ende ſpooren om daer toe te verſtaen: ende watter te vreeſen ſoude zijn / ſoo den Franſoys hem eens op de Frontieren vertoonde: hoe qualijck het te wederhouden ſoude zijn / van hun ſonder eenigh-derhande conditien in zynen armen te worpen / ende ſoo ſouden ſy haeſt van de vyanden omringhelt weſen / als van-de Hollanders ende Zee/ende de Franſoyſen; niet dan Lutzenborgh open/dat lichtelijck te ſtoppen ware: ſoo datter geen hulpe dan uyten Hemel te verwachten waere/ die hem alle daghe niet en opent/ om mirakelen te doen. Ende voorts ſtellende mirakelen op een zyde/vraecht hy waer-men Cooren om te backen ende brouwen vinden ſoude / den ploegh niet gaende/eñ waer ſy Sout/Wijn ende amunitien/door Franſche ſtroperyen belet/krygen ſouden/ende ofte ſy dan anders dan een beleghende ſtadt ſouden weſen?

De Hollanders hun profijt ſoeckende/ winnende eenighe ſteden met ghewelt / ſouden die vande Catholijcke Roomſche Religie vervreemden / die-men behoorde nae vermoghen boven al ſoecken te behouden.

Deſen niet tegenſtaende / en hielt hy de ſaken niet ſo vertwyfelt/naedemale daer noch een aen haer deure clopte (meynende den Coningh van Vranckrijck) voor alles niet vindende gheraden de ghehoorſame Landen mette Hollanders alleene te accorderen / vreeſende 'tſucces metten Hertogh van Anjou: maer met eenen machtiger om den Vrede te geven ende ſtaende te houden/ ende de Spaenſche garniſoenen uyt te dryven. Waer-omme hy rade om voor te comen de ellenden die hun noch dreychden / ende de Catholijcke Roomſche Religie te behoudē/ende vaſten Peys te ghenieten: de Landen den Coning van Vranckrijck op te draghen/ daer toe ſy de Hollanders ſouden gereet vinden: ende ofte de Hollanders daer toe niet wilden ſtemmen / ſoo ſouden ſy vereenicht weſen met ſoo machtigen Coning/die hun conde beſchermen: dan naedemael ſy ſelve eertijts hem geſocht hadden / waer daer niet aen te twyfelen.

Raedt de gehoorſame Landen den Coning van Vranckrijck op te draghē.

De Spaengiaerden (alleene hier in geintereſſeert) waeren uyt van haer gheſeten/ hadden de paſſagie langs Italien verloren/metten Vredehandel van Savoyen: ſy en hadden maer garniſoenen in neghen plaetſen / als inde Caſtelen van Antwerpen / Gent ende 't Sas/ tot s'Hertoghenboſch/Nieupoort/Ooſtende/Dermonde/ Camerijck/Ruermonde ende Dixmuyen: in eenighe waren maer weynighe Spaengiaerden: in andere eenige met andere vermengt: in andere waeren de inwoonders de ſterckſte: van alle deſe en warender maer drie die recht ſterck waren/die nochtans ſoo machtighen Coningh niet langhe ſouden teghen houden. Ende ſo voorts/ ſoo vercleynt hy de macht vande Eertz-hertoghen / die hy veelderhande Gheeſtelijcke deughden toe-ſchrijft/maer mede ghebreken: die mette Infanta ſonder kinderen wel ſoude mogen hem te vreden houden van ontlaſt te weſen.

De groote graviteyt deſes huys vā Ooſtenrijck / belette hem met zijn onderſaten hem ghemeyn ende bemint te maecken / ende vercleynde voorts zijn authoriteyt grootelijcx.

Seyt voorder/hoe al Chriſten-rijck/behalven Spaengien / ſouden haeren aenſlagh gonſtich weſen/ ende ſouden Neeringhe ende Coopmanſchappe doen floreren al Europa over/etc.

Voorder en ſouden de twee machtighe ende twiſtighe Coninghen / nae deſer Landen vereeninghe/ niet wel malcanderen connen beſchadighen/als in voor-leden tyden; hebbende op haer Frontieren de Pyrineeſche gheberghten ende de Zee; ſouden Chriſtenheydt in vreden laten/ ende haer machten teghen den erf-vyandt den Turcken keeren. De Nederlanden ſouden aen een vaſt-ſtaende heerſchappye hangen / der Salijcker Wet halven / ſonder veranderinghe onderworpen. Der Franſoyſer manieren waren verdraghelijcker dan de Spaenſche/ende meer met de Nederlandtſche over-een comende: ende men ſoude mogen ſulcke conditien beſpreken/dat alle ſwaricheden ſouden voor te comen weſen/ ende de Privilegien behouden zijn / jae vermeerdert.

Aengaende de Religie/men wiſte hoe ſoetelijcken hun die ſaecken in Vranckrijck ſchicten/ſonder dat daer yemandt overweldicht werde; dat welcke inder daet meer menſchen op-den rechten wegh doen keeren heeft/als opt te voren alle de ghewelden / die-men daer toe ghebruyckt hadde.

Somma hy verheft de vruchtẽ vanden Vrede/Neeringhe ende Coophandel florerende: wāt voor de Navigatien op Indien / daer ſouden de Hollanders eñ Zeelanders wel middel toe vinden.

De Beneficien / Gouvernementen / Staten ende Officien van deſe Landen / daer Spaengiaerden ende vreemde mede verſiẽ zijn geweeſt/ ſouden niemanden dan lant-ſaten vergunt werden.

Ten cortſten geſeyt/ men ſoude de Nederlanden aen Vranckrijck niet geven/maer eer Vranckrijck aende ſelfde: daer en waren mueren noch veſten/die de onderlinge vriẽtſchappe vā Vranckrijck ende de Nederlanden conden af-ſonderen.

Dit is 'tſommarie van't diſcours / in Franſoys in Druck uyt-ghecomen/van die geerne de Nederlanden aen Vranckrijck hechten ſouden.

Een derde voorſlagh van Nederlantſchen Vrede.

Wy hebben noch een derde beworp vanden Vrede gheſien / in't Franſoys ghedruckt/ daer van wy mede het ſommarie ſullen verhalen.

Den Autheur noemt hem ſelven een vreemdt ende onpartydich perſoon/ die niet inde Landen te verlieſen ofte te winnen hadde/beweecht eenlijck door medelyden/excuſerende zijn voorſtel.

Hy brengt zijn diſcours in drie pointen / eerſt waeromme beyde partyen behooren te trachten tot Vrede. Ten tweeden/verhaelt verſcheyden middelen voort-ghebrocht/ ende noch mochten voort-gebrocht worden totten Vrede te comen. Het derde/ diſcoureert welck ſoude moghen den beſten middel weſen/ende waer-omme dien niet en dient verworpen / noch van d'een noch d'ander partye.

Noopende het eerſte/diſcoureert geleerdelijck de noot-ſake totten Vrede ende eendracht; nae Oorloghe behoorde eens Peys te comen/al ſoude dien ſelve de partyen dier coſten: daer-omme redenen ende noodt behoorden menſchen te beweghen: den Turck diende wederſtaen/deſghelijcks de op-roeren in Hongarien geſtilt: de uytcomſte vande Nederlantſche lang-duerige Oorloghe behoorde hun wijs te maken/ nae ſoo veel bataillien ende ſteden gewonnen ende verloren: ſoo veel aenſlagen te Lande ende te Water ſonder eynde gheavontuert; Nederlandt waere een Theatre ofte Tanneel van Mars ofte Bellone ſpel. Men hadde geſien het belegh van Ooſtende ſoo lang / ſoo fel/ wreet ende furieus / ſoo dat het onmenſchelijcken ſcheen / ende de naecomelinghen ſullen't niet willen ghelooven/ alſo-men oock tot gheenen tyden van dierghelijcke conde leſen/beyde partyen ſo verhit/ al ofte dat ſucces de gheheele Oorloghe ſoude eynden. De Vereenichde Landen hadden ten leſten Ooſtende verloren/maer hadden elders daer en teghen wel ſo vele geproſpereert/dat ſy voor een/ drie ofte vier ſteden ende meer ſterckten ghewonnen hadden/ ende conden Vlaenderen meer beſchadighen als te vooren.

Redenen waeromme Nederlandt behoort nae Vrede te trachten.

Voorwaer den Coning van Spaengien ware een machtich Heere van veel Landen / van veel rijckdomunen/veel alliancien mette Roomſche Catholijcken/hadde groot volck ende goede Soldaten; ſoo dat ſelve de Hollanders bekenden niet machtich te weſen / hem met ghewelt t'onder te brenghen / hoe-wel machtich te beletten dat hy hun niet veel af-nemen ſal.

Maer daer en teghen moeſt-men oock bekennen dat Hollandt/Zeelandt/etc. waeren nae menſchelijck verſtandt onwinlijcke Landen/ter oorſaken van haer ghelegentheden des Waters/ bewoont van een wel gheoeffent volck ter Zee ende te Lande / de Spaengiaerden niet vreeſende: ende hoe-wel een cleyn Lant / hadden groot ghelt connen op-brenghen : door haeren Coophandel ende Schip-vaert alle ander Cooplieden om Neeringhe tot haer treckende. Daer by gevoecht de Vaerten op Indien / die daghelijcks ſeer vermeerderden: ſoo dat ſy op den verboden handel op Spaengien ende Portugael luttel paſſen. Ende alſoo ſy 'tghelt redelijck hebben/ alſo hebben ſy planteyt van goet Crijghs-volck eñ gebieders/tot minder coſt dan haren vyant. Sy en waren mede niet ſonder vrienden/ ſo wel Catholijcken als Proteſtanten / benydende de grootheyt van Spaengien : al haddẽ de Coninghen van Vranckrijck ende Enghelant Vrede mette Eertzhertogen/ſoo en ſouden ſy daer niet geerne lyden Spaenſe dominatie.

Beyde oorloghende partyen conden hun ſpieghelen aen Duytſlant ende Vranckrijck/ dat de Religie haer niet en laet planten metten ſweerde: ſy hadden ten leſten moeten te vreden weſen een yegelijck God te laten dienen in vredẽ/alſo ſy naemaels daer van dochten reeckeninghe te geven/ſonder nochtans d'een dẽ anderen te ſchandaliſeren : daer ſy hun wel mede bevonden / behoudende haer volck/haren rijckdom ende conſtighe ambachten t'huys.

De Spaengiaerden miſgrepen haer/te meynen alleene de Catholijckſche Roomſche Religie in Nederlant te mogẽ behouden/ende d'ander te verdryvẽ met de Spaenſe Inquiſitie: de Nederlanders waren van anderen aert: der Gheleerder meyninghe ware/ dat-men met dwang wel conde Ypocryten ende Atheiſten maken / maer gheen rechte Chriſtenen.

De Spaengiaerden lieten hun voor-ſtaen dat de Vereenichde Landen des Crijghs ſullẽ moede worden/ende dat de Ghemeynten(over-vallen van ſchattinghen ende laſten der Oorlogen) ſullen op-roerich worden / ende dwinghen de Staten tot eenighen Vrede : dan de hope daer van waer cleyne/ſoo langhe ſy in Hollant/Zeelant/etc. levende midden inde Oorloghe/floreerden/ende rijck worden/als in Peyſe: al betaelden ſy groote ſchattinghen / ſoo vercochten ſy haer hant-wercken daer nae/ in goede Neeringe ende af-treck; ende al warender eenighe t'onvreden/ ſoo waren die weynich in ghetale.

Maer ter contrarie ſo verhoopten de Vereenichde Landen / dat de ghehoorſame Eertzhertoghen Landen/ niet langher haer laſten ſullen connen dueren/mits het af-loopẽ ende over-laſt des Crijghs-volcks van weder-zyden / de Zee eñ Navigatien hun meeſt benomen zijnde/waer door de in-woonders verarmt / haer ſullen ten leſten moeten voeghen de Spaenſe regeringhe uyt te ſmyten.

Maer ſulcks ware belet/ eerſt door de groote macht van Spaengien: ten anderen door de jalouſie tuſſchẽ de Eertzhertogẽ eñ de Vereenichde Landen: tẽ derdẽ/by de neerſticheyt der Geeſtelijcke/daer tegen zijnde/ als de Biſſchoppen/

Predicanten ende Jeſuiten/ die den volcke verbieden op de eeuwige verdoemeniſſen met Ketters aen te ſpannen; veel hun latende voorſtaen/ dat de Hollanders meeſter wordende / ſouden allenſkens met behendicheydt ofte ghewelt de Catholijcke Religie verdryven/ ende in-voeren de Ghereformeerde.

Vande middelen om tot peyſe te moghen comen.

Dus vele van't eerſte poinct gheſeydt; ſeydt voor't tweede vande middelen te vinden om totten Peys te comen; dat den Coningh van Spaengien haer tot Ceulen Anno 1579 hadde aengeboden/ waer van hy de voor-neemſte Artijckelen verhaelt/ ende hoe daer tegen de Landen wilden de authoriteyt der Staten generael herſtelt hebben; den Religions vrede behouden/ volghende de Pacificatie van Ghent / ende ſoo wilden ſy den Coningh voor Heere erkennen: maer ſints waren de ſaken anders verloopen; de Provincien waren door wreetheden eñ langhe Oorloge vanden anderen vervreemt/ ſints de moort vanden Prince van Orangien; ſo datter nu niet en waere te handelen mette Hollanders / van den Coningh van Spaengien ofte Eertzhertoghen te erkennen voor Lantſ-heeren: want ſy en dochten haer ghewonnen vryheyt niet weder af te legghen/ hun ſoo wel gheluckt. Ende den noodt hun dringhende/ ſouden liever hun onderworpen eenigen anderẽ Prince/ dan onder Spaengien ofte de Eertz-hertoghen/ die ſy niet ſouden derven betrouwen; niet connende ghelooven/ dat Princen het gheſchiet quaet ſouden vergheten.

Hy vraecht oftmen dan nemmermeer Peys maken ſal/ de wapenen ende 'tbloet-ſtorten onder Chriſtenen opſchorſen/ tot nadeel van haer ghebueren / nu byde 40 Jaer gheduert: waert datter noch apparentie ware dat de Eertzhertoghen noch in 10 Jaren de Hollanders mochten dwingen / men mochte hem noch laten zijn recht vervolgen: maer ſo-men verbeyden moet/ tot dat d'eẽ ofte d'ander partye onder leyt/ men ſoude het by onſen leven/ al waer-men noch jong/ niet mochten hopen te ſien.

Vereenichde Landen ſochten wel vrede mette Provinciẽ/ maer niet mette Eertz hertoghen.

De Vereenichde Landen hadden wel ghepreſenteert in accoort te treden met ghehoorſame Provincien / ſonder daer-inne te begrypen de Eertz-hertogẽ ofte dẽ Coning van Spaengien/ teghen de welcke ſy ſeggen/ te willen haer ſelven verweeren/ ſoo langhe ſy hun lieden ſullen beſpringhen: maer 'tſelfde wert van d'ander Provincien qualijck ghenomen / ende en ſoude ghenen vol-comen Peys geweeſt hebben/ maer eenlijck een veranderinghe / den Coningh niet af-latende zijn recht te vervolghen met alle zijn middelen.

Men ſoude moghen voor-werpen eenigh beſtant ofte ſtilſtant van wapenen voor 10/20 ofte 30 jaren / tot dat der partyen blaeckende herten verkoelt mochten weſen; ofte eenen gheheelen af-ſtant maken van wapenen van weder-zyden; elck behoudende wat hy hadde / levende elck in payſe ende vrientſchappe; elck eenige garniſoenen houdende op zijn frontieren: den Coningh eñ de Eertſ-hertoghen behoudens hun recht/ tot dat Godt anderen middel ſont; levende in Vrede alſoo Vranckrijck ende Spaengien dede / latende in handen van Spaengien zijn Coninghrijck van Navarre.

Aengaende beſtandt / waer te duchten dat de Vereenichde Landen hun niet ſouden willẽ vertrouwen/ eñ den anderen middel waer wel goet/ ſoo den Coningh ende de Eertſ-hertoghen daer wilden nae hooren. Maer hy ſeyde voorder datter noch eenẽ anderẽ middel ware/ om den bloedighen Crijgh te eynden/ die ſoo veel ſteden hadde gheruyneert/ ſoo veel ſielen ende lichamen bedorven; daer toe / alle die affairen van Staten handelen/ haer authoriteyt daer behoorden toe te brengen; Tot oude ſieckten dienden ander remedien/ dan totte verſche; daer moeſten middelen gebonden worden / die beyde partyen aengenaem waren. Hy kende de Vereenichde Landen / ſelve de Catholijcken / dat zy gheheel vervreemt van Spaengien waren/ ſo dat hun/ noch zijn huys in langhen tijdt gheen goetwillicheyt ofte dienſt te verwachten ſtont; zy hadden proeve van haer ende haer Landẽ macht; zy hadden geleert/ dat zy niet en wiſten; waren nu gewoon in vryheydt te leven; ende 't Jock onghewoone zy daghelijcks laſen / ende hoordent haers Ouders vertellen/ de ſchrickelijcke wreetheden hun Ouders/ vrienden ende gheſellen aen-ghedaen/ 'twelck veroorſaect t'elcke reyſe nieuwe verbitteringhe / ende verſterckt haer rebellie: ten cortſten hun kinderen ſuyghen met haer Moeders melck/ de Spaengiaerden te haten.

De Catholijcken ware vervreemt van Spaengien om tyrannie/ eñ nu vryheydt ghewoone.

Wat ſoude dan den Coningh ende d'Eertz-hertoghen maken met ſulcken rebellen? ſullen ſy om harent wille altijt moeten in wapenen ende ſwaricheydt leven/ hun treſoiren ende incomſten onnuttelijcken verteeren? Jae ſal een Spaengiaert moghen ſegghen/ den Coningh ſal liever alle zijn Coningh-rijcken ende macht avontueren ende op-ſetten/ dan van zijn Recht wijcken: Maer hueſſelijck mochtmen antwoorden/ ſtontmen ſoo op zijn Recht / waer-omme gaet-men niet Thunis ende Goletta weder winnen / de Heerlijckheden ende dominatien hadden mede haer Perioden ofte ghebuerten. Het Roomſche Rijck hadde wel moeten derven dat hem toe behoorde. Den tijt ware gheweeſt dat Spaengien niet en hadde/ dat het nu heeft/ wie kan ſegghen ofte hy dat behouden ſal/ Godt gaf/ Godt nam. Het huys van Ooſtenrijck hadde eertijdts langhe gheoorlooght teghen de Switſers / om die weder hun onderdanigh te maecken/ dan hadde ten leſten liever zijn Recht af te ſtaen / dan onnuttelijck arbeyt/ mannen ende gelt te verlieſen: ende ſoude een yeghelijck zijn Recht ten uyterſten willen vervolghen / wie ſouder in Vrede leven? Dan hy ſeyde niet te willen dat den Coningh ende d'Eertſ-hertogen ſouden ſimpelijck haer Recht quiteren: (hoe-wel d'een noch d'ander/ oyt in haer leven/ yet in Hollandt ofte Zeelandt beſeten hadden) Maer wilde hun hebben te volghen het exempel vanden Hertoch Albert van Saxens kinderen / die welcke nae dat hun Vaders ende zy-lieden langhe hadden gheoorlooght teghen die van Groeninghen/ eñ die dickmael over-wonnẽ/ ſiende het t'elcke reyſe weder was te beginnẽ/ hebbende te doen met een ſtreng rebelligh volck / achten zy die onweerdich voor hun onderſaten te houden/ ende verkochten die voor een ghereede ſomme van penninghen aenden Keyſer Caerle de vijfde / 'trecht zy over hun hadden/ ende ſo keerdenſe in't Landt van Meyſſen om in ruſte te leven.

Nota.

Deſghelijcx de Coningh van Spaengien zijnde ſoo verſtoort op de Vereenichde Landen/ dat hy die niet kan behertighen / als goede ſubjecten om haer rebellie / ondwinghelijck ende irreconciliable/ wat konde hy beter doen / dan met tuſſchen ſpreken van de Coningen van Vranckrijck ende Engelant/ ofte door de Vorſten des Rijcx/ ofte door de gehoorſame Provincien/ hem ſelven eens den Vrede te gheven / daer ſoo vele goede menſchen waren nae hakende. Te weten/ dat zy met haer Landtſlieden de Vereenichde Landen accordeerden over een goede ende groote ſomme van penninghen / den intereſt waer van ſoude

Tlot totten vrede ware/ dat de Vereenichde Landẽ haer vryheyt afcoopen ſouden.

moghen jaerlijcks ſoo veel beloopen / als hier te vooren de Vereenichde gewoon waren jaerlijcx te betalen aenden Coning voor de Oorloge/ende die voortaen te laten in payſe ende in haer vryheyt/ renoncerende zijn recht ende pretenſien die hy over haer hadde.

Themiſtocles hadde die van Athenen eens eenen proſytelijcken raedt ghegeven / maer om dat hy niet eerlijck was/wert dien by het advijs van Ariſtides verworpen: Soo nu deſen raedt beweſen worde eerlijck eñ proſytelijck van weder-zydē/waeromme ſoudemen die verwerpen?

Van weghen de Vereenichde Landen/en ſage hy niet dat zy yet daer teghen ſouden konnen ſegghen: Maer den Coningh van Spaengien ende de Eertſ-hertoghen / ſouden ſoo lichtelijck daer toe niet konnen verſtaen/maer ſonder redene; want noopende 'tproſijt / vraechde hy ofte het niet proſytelijck ſoude weſen / ten eerſten te ontfanghen een groote ſomme van penninghen (diemen ſoude moghen reeckenen by termynen/ metten intereſt vant ghene dat niet gereet ſoude betaelt worden) van de Vereenighde Landen/ voor eenen af-koop: Eñ ſouden dan voorts genieten moghen vredelijcken de incomſten van de andere Provincien / die by-den middel van den payſe weder ſouden toe-nemen in neeringe ende rijckdommen/ ende ſparen de groote coſten van gheduerende Oorloghen.

De Coningh van Spaengien mette Eertſ-hertogen ſouden daer door middel hebben ſchatten te vergaderen / om in plaetſe van de Vereenichde Provincien/die maer van kleynen begrype waren/mogen gaen conqueſteren op de vyanden van Chriſtenrijck/ nieuwe Landē ende Coninghrijcken/ende dat in plaetſe van onproſytelijcke Oorloghe/ſubject tot ſoo veel mutineryen.

Noopende de eerlijckheydt/daer en ware geen ſchande/maer grooten lof ende eere al Chriſtenrijck over / daer-by te behalen / als zy lieden ten gerieve vande gemeyne welvaert/ Chriſtenrijck pays gaven/eyndende de ellendichedē der Oorloge;afwaſſende de tranē eñ bloet der armer menſchen/die oorſake ghevende Gode te dancken eñ voor hunlieden welvaert te bidden: Want alſomen achte groot de macht des Conings/om zijn recht metten ſweerde te vervolghen/ ſoo ſoudet hem tot meerder lof ende eere ſtrecken/ dat hy uyt vryen wille onbedwongen daer toe quame/ uyt Liefde des ghemeyn welvaerts ende ruſte: Daermede voorcomende alle bravaden van de Hollanders / ſoo zy yet inde Oorloghe mochten ghewinnen / tot ſchade van zijn goede onderdanen.

Hy verhaelde voorder/verſtaen te hebben dat deſen Coning van Spaengiens Vader/voor zijn doot ghereſolveert was/ deſen Crijgh te eyndighen op eenigherhande maniere / ende hy ſaghe noch gheen bequamer. Dan alſoo daer teghen mochte geſeyt worden/datmen rade de Provincien vanden anderen te ſcheyden ; daer op ware te antwoorden/dat ſy nu veel jaren alſo geſcheyden waren/ſonder die te konnē vereenigen/ wat datmen oock gheproeft hadde.

Alſoo de Nederlanden niet altijdt en hebben vereenicht geweeſt/zijnde eenige ſelve gecocht/ ſoo ſoude hy die mogen weder verkoopen. Dat daer yemant mochte teghen-ſegghen/dat andere ſouden moghen het exempel van de Hollanders volghen; daer tegen ware te antwoorden/ dat ſulcke ſpreken als zy 40 jaren daer vooren ſullen gheſtreden hebben teghen ſ'Conings forcen/ende dat zy dan ſpreken.

Mede den Coningh van Spaengien hebbende pays mette Vereenighde Landen/ende geen vyanden in Chriſtenrijck/ſal veel ontſath-ghelijcker weſen/dan hy nu ware.

Dit was het advijs van deſen Vreden-wenſcher/beſluytende met beden aen de Prelatē/Edelen ende Magiſtraten/preſenterende de Staten/ dat ſy daer toe wilden de handt aenhoudē/ ofte een beter advijs voorſlaen/dat ſo doenlijck ware van weder-zyden.

Het ſommarie van de drieder-hande voorſlagen van vrede.

1. Aldus hebben wy ſoo cort moghelijck is/ de voorſlagen van drie verſcheyden Vrede-raders verhaelt; d'eerſte van eenen ghewillighen Balinck/ die wilde de Eertſ-hertogen op ghelimiteerde conditien by authoriteyt van ghebueren Coninghen in-ſtellen.

2. Den tweeden een Roomſch Catholijck / die om die Religie te verſekeren / wilde de Nederlanden aende Croone van Vranckrijck hechten ofte onder-worpen / ende de Spaenſche macht over het gheberchte jaghen ende houden.

3. Den derden wilde dat de Vereenighde Landen ſouden eenen af-koop doen voor harē vrydom van den Coningh van Spaengien ofte de Eertſ-hertogen/ ſoeckende te bethoonen dat ſulcks ſoude eerlijck ende proſytelijcken weſen.

Wat dat teghen deſe drie pays-ſoeckers ſoude moghen te ſegghen vallen / laten wy de diſcourſen ende oordeel daer over aenden cloecken Leſer/hebbende goet gedocht onſe nae-comers te laten ſien den ſtaet van deſe Nederlandtſche bloedighe oorloghen / daer hun de Landen nu in't veertighſte Jaer in vinden.

Hoe deſe voor-ſlagen van Vrede de ſtrydende partyen bevallen hebbē/mach den Leſer afmeten by't gheene van weder-zyden ſints daer op gevolcht is/ elcke partye willende zynen ſin hebben; want op deſen tyt zijnder ſeker artijckelen ſoo wel in drucke als in ſchrifte uyt-gheſtroyt / ſoo wel inde ghehoorſame Landen / als in de Vereenighde Landen / meeſt ſoomen preſumeert / om de ghenegentheden vanden Volcke te vernemen/ende inde Ghehoorſame Landen het Volck in meerder ruſte ende hoope te doen leven / verwachtende door het tuſſchenſpreken van Enghelandt den Vrede/ende alſoo te weder-ſtaen 'tverſoeck van de vergaderinge der Generale Staten.

De artijckelen / ſonder dat ontdect wert den Autheur daer van/ſullen wy hier by ſtellen.

Gheſtroyde Articulen van vrede.

1. Item ende eerſt alle 'tghene jeghens de Majeſteyt van Spaengien ende haer luyden Hoocheden ghehandelt/ghetractcert ende gepaſſeert is/ſoo in regeringe/als in't particulier/ſal vergheven ende vergheten zijn.

2. Dat alle privilegien ende ſtatuten/ rechten/ hercomſten ende coſtuymen der Landē/onverbrekelijck onderhouden ſullen worden in haer gheheel/ſoo wel ghemeen als particulier.

3. Dat alle de vreemde garniſoenē uyt de Landen ſullen vertrecken/daer uyt blyven / eñ daer uyt ghehouden ſullen worden / daer-toe zyne Majeſteyt van Enghelandt helpen ſal.

4. Dat alle Caſteelen ſullen af-gebroken worden/ ofter eenighe waren die ſoude moeten dienen om't Landt ofte frontieren te beſchermen/ dat ſelve ſal beſtaen in't conſent ende ghelieve vanden Staten Generael.

5. Dat hare Hoocheden gheene Gouverneurs van Provincien/Landen ofte Steden / luyden van ſecreten Rade/ van Finantien/ van Raetſheeren/Ontfanghers Generael/ Droſſaerden/ Caſteleyns/luyden van Rekemeghen/Fiſcalen/ Baillouwen / Schoutē ende andere Officieren ſullen moghen ſtellen / als van in-gheboorene Nederlanders/elck in zijn Provincie / ende dit by advijs vanden Staten Generael / ſo het ge-

1604. nie andere ampten zijn / anders in't particulier/ vande Staten van elcke Provincie.

6. Dat hare Hoogheden in toe-comende gheen oorloghe ofte vreder vereeninghe ofte verbinteniſſe met uyt-heemſche Coninghen/Princen ofte Landen/ofte diergheliJcke hooghe ſaecken handelen en ſullen/ſonder believen vande Staten Generael.

7. Haer-lieden Hoocheden en ſullen oock met gheene Potentaten/ofte eenige nieuwe generale ofte particuliere ordonnantien der Policie aengaende maken/ ſonder advijs ende bewillighen der generale ende particuliere Staten.

8. Men ſal by advijs ende interceſſie van zyne Majeſteyt van Engelandt /toe-laten over alle de Gheunieerde Provincien/alle int openbaer de Catholijcke Roomſe/ eñ de Ghereformeerde Religie/ haers gemoets vry ſullen blyven/ende niet ghedwonghen werden yet te doen teghens hare Conſcientien.

9. Dat haerluyden Hoocheden wederom oprechten ſullen / ende vernieuwen alle ende een yeghelijcks privilegien ende oude hercomſten ende coſtuymen/ende diemen ſal konnen bewyſen inghebroocken/gheſchent/ deur crachte ofte ghewelt ghenomen/oft te niete ghedaen.

10. Sullen oock hare Hoocheden in gheen ſteden/ forten ofte ſloten garniſoenen leggen/ ſonder advijs vande Staten van elcks Provincie/daer't noodich bevonden ſoude moghen werden.

11. Dat hare Hoocheden geen Crijghſ-volck ſullen moghen aen-nemen te peerde/te voet/ofte te water/ten zy by toe-ſtemminghe vande Staten Generael.

12. Ordinarie garde van haer-lieden Hoocheden ſullen zijn alteſamen van Nederlanders.

13. De Roomſche Catholijcken ſalmen reſtitueren alle hare goederen in weten zijnde/ eñ de ſelve ſonder hinderniſſe laten beſitten.

14. Dat hare Hoocheden gheen laſten ofte ſchattinghen op-ſtellen en ſullen/buyten conſent van de Staten generael ende particulier.

15. Dat alle de penninghen die by de Staten generael der Vereenighde Nederlanden/ ende byde particuliere Staten op-gebrocht ſullen werden/tot afdanck van haer-lieder Crijghſ-volck/ ſullen blyven by de ſelve Staten ofte Ontfanghers/die zy daer toe gheſtelt hebben/ of ſtellen ſullen.

16. Dat tot dien eynde alſulcke middelen/ Coninghlijcke in-ſtellinghen ende Convoyen ſullen blyven in haer geheel/ ende voor ſo lange tijt als by zyne Majeſteyt vã Engelant/met conſent vande Staten generael der Vereenighde Provincien/ betaemt eñ goet gevonden ſal worden.

17. Datmẽ des Conincx van Spaengiens patrimoniale goederen ende Domeynen/inde voorſz. Provincien gheleghen/ hare Hoogheden ſullen laten volghen ende reſtitueren.

18. De Staten Generael ſullen moghen vergaderen t'allen tyde op het verſoeck van een vande Provincien / ende anders om ghewichtighe ſaken ſo dickwils alſt hen-luyden belieft/ſonder daer op eenigh bevel ofte oorlof van hare Hoocheden te verwachten.

19. Deſghelijcks ſullen moghen de Staten van elcke Provincie/t'elckens ende ſoo dickwils alſt hen goet duncken ſal.

20. Ende generale eñ particuliere vergaderinghe der Staten voorſz. ſal elck in den zynen ondervraghen oft zy oock in eenighe veraccordeerde poincten ofte ſtucken veronghelijckt worden/ omme ſoomen dat bevonde/ daghelijcks te doen remedieren.

21. Dat het gouvernement van de Provincien/ Steden ende Staten / ſal blyven aen ende by de ghene die daer jeghenwoordigh zijn/ende dat in toe-komende tyden hare Hoocheden in't veranderen van dien/niet anders en ſullen vermogen/ als by't vijfde artijckel hier vooren geſeyt wort.

22. Dat hare Hoocheden over de Vereenighde Nederlanden/Provincien/ Stedẽ ende Landen/ geen ſouverainite te vorderen ſullen hebben ofte pretenderen / als Hoochloflijcken wylent Carolus de vijfde heeft ghehadt.

23. Hare Hoocheden ſullen gehouden zijn te doene Eet/van ghetrouwelijck de voorſz. Vrede ende poincten te onderhouden/ende doen onder-houden.

24. Ende tot diſcretie van zyne Majeſteyt van Engelandt/ſullen de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden/ tot hare verſekertheydt in hare bewaringhe behouden alſulcke Forten oft Steden als zyne Majeſteyt voorſeyt verclaren ſal/als Middelaer tuſſchen hare Hoocheden ende de Staten Generael voorſeyt.

25. Sal oock zyne Majeſteyt van Enghelandt ſweeren/ d'eerſte Over-treders van Vrede (die beſloten ſal worden) te helpen bekryghen/ſo langhe dat deſelve weder in zijn gheheel ſal zijn gebracht / ende de Vereenighde Landen in hare verſekertheydt/ daer van zyne Majeſteyt de futuro lega. ende verbinteniſſe maken ſal / met de voorſz. Generale Staten.

26. Ende ſal zyne voorſchreven Majeſteyt van Enghelandt / tot volbrengen van deſen Vrede/ hem in-ſtellen tot eenen Borghe/ende datter beſloten ſal werden/beſegelen ende onder-tekenen.

27. Welcke oock doen ſullen / door de interceſſie van zyne Majeſteyt/ den Keyſer ende des Rijcx Cheur-Vorſten / als oock mede doen ſal zyne Majeſteyt van Denemarcken.

Alſoo deſe artijckelen waren ghepreſumeert vande Eertſ-hertoghen weghen te comen / iſſer in Hollant (ſoo't ſchijnt) een boecxken in drucke uyt-ghecomen/ghenoemt : Trou-hertighe vermaninghe om niet te luyſteren nae gheſtroyde ende verſierde Vrede-artijckelẽ/ tot waerſchouwinge. Den Autheur noemt hem een Lief-hebber der Nederlandtſche Vryheyt : ende deſe vermaninghe ontfanghen te hebben van eenen afgheſtorvenen/ende hem gherecommandeert : de welcke (hoe-wel wy in deſe Commẽtarien geerne prolixiteyt ſchouwen) wy nochtans goet-gedocht hebben mede hier in te brenghen / om dat daer-inne begrepen is den ſtant/ ſtaet ende geleghentheyt vande ſaken / ende d'oorſaken van de Oorloghen / ende haer omſtandicheden ; op dat de poſteriteyt die verſtaen mach/weten eñ dencken diergelijcke voor te comen/meeſt begrypende waer-omme zy tot ſulcken artijckelen van Vrede niet wilden verſtaen.

Ghedruckte vermaninghe teghen den Vrede.

Het ſchijnt/O beminde Nederlandt / dat ghy dit Jaer hardt beſtormt ſult worden/beyde/ met liſtighen valſchen raedt / ende met ghewelt van wapenen/ende dat de Heer Eertzhertoch Albertus van Ooſtenrijck / ghelijck hy hier bevooren zynen ſtaet ende cleedinghe heeft verandert/ende in plaetſe van des Roomſchẽ Paus Velt-teken/ met den rooden Cardinaels rock / in't bloet der Heylighen geverwet/eenes Hertogen van Brabants mantel om-ghehanghen/alſo oock nu op een ander maniere ſal beginnen te handelen ende te ſprekẽ/ende hem behelpen met Voſſen-vellen/ om den voorſeyden mantel te ſtofferen / dewijl de Leeuwen-huyt wil te kort vallen. Voor deſe zyne gewalt/ ende voor de huyt/ende Leeuwenklauwen/ zijt ghy ſonder allen twijffel onbeſchroomt/als hebbende het uyterſte van de ſelve alghereets beproeft/eñ mannelijck af-ghekeert/

maer voor't liſtighe Voſſen-vel heb ick noodigh geacht u een weynich te waerſchouwen/als weſende ſo veel te meer te vreeſen/dewijlt niet opēbaerlijck/ maer met bedeckte verborgene onderkruppinghe u ſal aenkomen/ daer wort veel geſtropt vā des Eertzhertoghs ende der Infante goedertierenheyt/vande hert-grondelijcke affectie ende liefde die zy deſe Landē toe-dragen/ dat ghy nu alle 'tmiſvertrouwen ende diffidency behoort uyt uwe herten te jagen/ als ſullende handelen niet met eenen Spaengiaert/ maer met eenen gebooren Duytſchen Prins; niet met eenen Coning/die verre over Zee woonende/weynigh van u weet/ende te minder trecx tot u heeft/ende voor dien ghy om zyne over-groote macht willen/billich ſchroomt ende vreeſt ; maer met eenē Hertogh/die by u ende onder u ſal woonen/ghelijck een Vader by zyne kinderē/die anders geen landt en heeft/dan dit/ anders geē ſchatten noch rijckdommen / dan die hy uyt uwen handen ſal ontfangē/ende daerom niet op zijn eygen macht ende ghewelt/ maer op de herten ende liefde van d'Onderdanē/'tfondament van zyne heerſchappye ſal moeten ſtellen / die daer ſal regeren na de privilegien ende oude vryhedē des Vaderlants/ die niemandt in zyne conſcientie ſal beſwaeren: cortelijck / die alle wonden ſal gheneſen / ende u t'eenemael doen vergeten alle 'tvoorledene jammer ende ellende. Dit zijn ſchijnbaerlijcke ſchoone woorden : maer voor alle dinghen ſult ghy u laten waerſchouwen / dattet niet woorden zijn vanden Hertogh van Brabandt ende d'Infante;maer inder waerheydt/ anders niet dan ghemeene mans kallinghen / ten alder-eerſten bedacht ende uyt-gheghheven by liſtighe quaet-geſinde/ende daer nae aen-genomen ende verbreyt by eenige ſlechte ende vrome / die bedrogen zijnde/ voorts andere meer helpen bedrieghen/ dienende alleenlijck tot een aenlockinghe / ende als ſpeck op de val/ om u lieden van trouwen raet/ ende heylſame vermaninghen/ vande ghene die uwe behoudenis ſoecken af te leyden / ende nae hunne valſche ende giftighe propooſten te doen luyſteren/ wel wetende dat ghy terſtont in hunne ſtricken ghevanghen ſult zijn / ſoo haeſt ſy u tot luyſteren connen brengē/ al wort ghy ſchoon het bedroch ghewaer / min oft meer als het den Mugghen te late is / wanneer ſy nae den hellen ſchijn vande keerſſe vlieghende / hare vleughelen verbrant hebben. Ende ghy mocht u vaſtelijck verſeeckeren/ dat ghy even ſoo weynich/ ſonder uyterſte ghevaer ende ſchaden / de ooren condt verleenen / als eene vrome dochter met behoudener eeren/ eenē oncuyſchē boeve can te ſpraeck ſtaen. Sulcx hebt ghy metter daedt/ ende met groote ſchaden (die oock de gecken pleech wyſer te maken) inde voorledene jaren beproeft/ te weten/datter noyt Vredehandelinghe onder-leydt is / oft daer zijn dan gheheele Provincien / dan eenige naem-achtige ſtedē tot af-val beweecht/ ende van u lichaem af-gheſcheurt/ weſende t'elcken-mael de Vredes-handelingen met heerlijcken ſchijn ende wonder groote hope vande ſimpelen begoſt / maer altoos in't leſte bevonden/ datmē noch voor de Privilegien/ vele min voor de Religie eenighe ſekerheyt conde erlanghen: ende niet te min worden met dierghelijcke valſche handelinghen eenighe ſoo diep daer in gheleyt / dat ſy niet weder te rugghe keeren en conden/maer inde Spaenſche ſlavernye hebbē vallen moeten / als d'exempelen met Gent/Brugghe/ ende andere in verſche ghedachtenis zijnde. Vele ſchandelijcker ſult ghy nu vanden Vyandt beſpot ende bedrogē worden/ indien ghy u metten boven verhaelden ſoeten gheſang tot luyſteren beweghen laet ; want ter handeling comende/ſult ghy terſtont vernemen/ dat deſe ſtropinghen niet dan ſtraten ende meulen-maren zijn: De Hertogh van Brabant ſal verclaren/dat zyne meyninghe verre van daer is / ende ghy ſult met deſe preſentatien/ die ghy u ſelfs in-beelt/in ghelijcker voeghen bedroghen worden / als de 10 blinden van Vlenſpiegel / die hun 10 croonen met bloote woorden ſchenckte / ende als ſy daer op te ghelaghe gingen / ende den Weert betalen ſouden/hadſe niemant ontfanghen.

Dat ſulcks de rechte waerheydt is/ ſult ghy claerlijck verſtaen / aen-merckende des Eertzhertogen wercken / die immers meer behooren te ghelden als ydele woorden/ die hier ende daer in ſchuyten ende op waghens/ſonder eenen ghewiſſen Auteur gheſtropt worden. Hy heeft voor zijn vertreck nae Spaengien de Religie in verſcheydene ſteden hart vervolght/ende onder ander een jonge dochter doen levendich begraven/ daer mede wech nemende alle oorſaeck/om van zijn ghemoedt ende meyninghe in't ſtuck vande Religie eenichſins te twyfelen; want al het gene wat hy aen Mans perſoonen dede / conde-men met eenen anderen ſchijn verbloemen/ als oft ſy yet teghens hem ende zyne regeringe onderleyt/ verraet gheſticht/oft correſpondentie gehouden hadden.

Van gelijcken heeft hy voor zijn vertreck / de vrye ſtadt Aken/ weſende in des Keyſers Ban/ met dadelijcke executie helpen bedwinghen om d'offeninghe vande Religie af te ſchaffen/eñ den Magiſtraet te veranderen. In gelijcker voegen heeft den Admirant terſtondt nae zijn vertreck in Spaengien/ ende door zijn bevel / vele ſteden in't Rijck / als Weſel / Goch ende Eſſen vande Religie berooft/ de Predicanten verjaecht / ende Miſpapen weder in-ghevoert.

Aen den Biſſchop van Paterborn heeft hy den 10 Januarij 1599 goet-ront geſchreven/ſo verre de Religie aldaer niet verboden en worde/ ſo ſouden zyne Catholijcke ſoldaten derwaerts comen / ende hy ſoude noch de Ketters voor't hanghen / noch d'andere voor't plunderen verſeeckeren connen: blijckende claerlijck uyt des Eertzhertoghen miſſive aen Ioffrou Sybilla/ Hertoginne tot Cleve/gedateert te Nivelle/den 15 Septembris 1599 / dat in zyne preſentie den raet beſloten was / om des Coninghs ende des Hertoghen van Cleve rebellen (ſoo luyden zyne woorden) t'over-trecken.

Heeft nu d'Eertzhertogh in een vreemt ghebiedt/daer hy gheen ſegghen en heeft / duſdanighe authoriteyt gebruyckt ? heeft de ſtadt Aken/ die niemant dan 'tgemeene verbont des Roomſchen Rijcks onderworpen is/ die in cracht van des Rijcks wetten ende ordonnantien (daer in de Keyſer ſonder des Rijcks lidtmaten niet met allen veranderen can) volcomen macht heeft/ of beyde de Religien/of eene van beyde te oeffenen/ duſdanighen ghewelt lyden moeten ? wat hope iſſer dan/dat in Nederlandt/'twelck de Hertogh van Brabant ende d'Infante niet als vry/maer als haer proper erffenis achten / daer mede ſy nae haeren appetijt leven moghen/ de vryheydt van Religie toeghelaten ſal werden? Oft meynt ghy dat de Hertogh op de reyſe nae Spaengien zyne meyninghe verandert heeft / dat hem de Paus van Roomen (dē welcken hy te Ferrara de voeten gekuſt heeft) eenen vreedſamen Gheeſt heeft in-geblaſen? oft dat de Spaenſche Inquiſiteurs eñ Ieſuitiſchen raet zijn herte vermorwet hebben ? Ghelooft vryelijck het contrarie/ ende dat deſe alle hem meer ende meer tot bloetvergieten ende onbarmhertichept aen-gheprickelt/

kelt/ende zijn herte/ ſoo't te voren van ſteen geweeſt is/ tot yſer ghemaeckt hebben. Men ſal miſſchien ſegghen ; dat hy van zynen Broeder den Keyſer anderē bericht ende raet mach ontfanghen hebben : maer ſiet oock des Keyſers wercken aen/ daer hy de ſtadt van Aken/ die in cracht van des Rijcx wetten byde Religien vele Jaren langh vreedſamelijck gheoeffent/ inden Ban doet/ende mettē Admirante/ die ſo grouwelijcken ghewelt teghens alle reden ende billicheyt in't Rijck begaet / door de vingers ſiet/ ende den Ban ſpaert. Siet aen d'andere wercken des huyſes van Ooſtenrijck/daer d'Eertztogh Ferdinand in Styrmarck ende Carinthien de Religie / die al van zijn Groot-vader Keyſer Ferdinandi tyden af/al-daer opentlick toeghelaten is / nu onlanghs met ghewelt verdrijft/de clachten ende proteſtatien vande Staten des Lants veracht / ende inden wint ſlaet/ die in gevaer is van een binnen-lantſchē Oorlogh ende van zijn gheheele Landt te verlieſen; den welcken noch d'authoriteyt zijns Vaders ende Groot-vaders/noch d'exempelen van-de bloedighe Oorloghen in Vranckrijck ende Nederlandt/noch de naeheydt vanden Turck/ die aen hun Landen paelt/tot eenighe maticheydt ende diſcretie in't ſtuck vande Religie bewegen can; die niet eens bedenckē wil/hoe gevaerlijck dattet is/d'Onderdanen met ghewelt te dwinghen ende te perſſen in't ghene den Turck ſelfs den zynen toe-laet : welck exempel recht over-een comt met d'antwoorde des Coninghs van Spaengien / aen d'Eertz-hertogh Karel van Ooſtenrijck ghegheven : want als de Keyſer Maximiliaen (een vreed-lievende Prins/ ende gheen vervolgher van-de Religie/ maer in alle zijn handeling matich ; daerom hy oock door't beleyt vanden Paus ende Spaengien met vergift naeghetracht is) zynen Broeder Hertogh Karel voorſz. nae Spaengien ſont/om des Conings ghemoet tot ghelijcke maticheydt te beweghen : hem voor ooghen ſtellende 'tloflijck exempel zijns Vaders Caroli de vijfde/die den Religions vrede in Duytſlandt in-ghevoert had/ende vermaende 'tſelve te volgē/eer d'Onderdanen tot ſulcken deſperaetheydt ghebracht werden/datſe hem mochten af-vallen/ heeft hy hel ende claer gheantwoort : liever te willen 'tLandt verlieſen/ als den minſten inbreuck in de Catholijcke Religie te ghedooghen. Ghy weet oock wel hoe hy inde Vrede-handelinghe tot Ceulen int jaer 1579 die vande Religie voor alle gunſt ende ghenade/niet meer en heeft willen toe-laten noch beloven / dan dat hy die niet en wilde hanghen ofte branden/ maer datſe te Lande ſouden uyt-reyſen / eñ onder ander Natien ghelijck de Joden ende dolende Heydens herberghe ende ſchuylinghe ſoecken moghen. Van deſe meyninghe is tegenwoordelijck 'tgeheele huys vā Ooſtenrijck: alle moderatie ende diſcretie is metten Keyſer Maximiliaen verſtorven/ende zijn Sonen hebben eenen bitteren haet teghen de Religie uyt de borſten van hunne Spaenſche Moeder gheſoghen / ende worden daer in mette daghelijckſche converſatie vande Jeſuiten gheſtijft. Dit iſt dat inde houlijckſche voorwaerden tuſſchen den Eertzhertogh ende d'Infante(die in Brabant openbaerlijck verkocht zijn worden/ſoo dat-men aen-de waerheyt ende autentijckheyt der ſelver niet en can twyfelen) ſoo ſterck ende crachtich bedonghen wort/datſe in't ſtuck vande Religie gheen veranderinghe en ſullen maken / by verbeurte des Lants/ 'twelck in ſulcken gevalle den Coning vā Spaengien datelijck wederom ſal moghen aen-taſten / ghevende onbeſchroomt ende ſonder eenighe veynſinghe claer aen den dagh/ hoe eēdrachtich ſy mette Inquiſitie vā Spaengien in dit punct zijn ende dencken te blyven: zijnde thien dubbelde blintheyt ende dulheydt/ datter eenighe hun laeten wijs-maken/ dat de Hertogh ende d'Infante/om datſe wan-hopen over Hollant ende Zeelandt/ anderſins te moghen meeſter worden / inde Religie hem yets ſullen voeghen ende toe-gheven moeten : want de Prophecie ſeght dat nootſaeckelyck de leſte Monarchie in Spaengien op-gherecht moet werden/ghelijckſe van aenbegin uyten Ooſten nae Weſten malcanderen geſuccedeert zijn: uyt Aſien nae Griecken-landt / van daer nae Roomen/ is de Coning ende Spaenſchen Raet ſoo vaſt in-gebeelt/datſe alle middelen van accommodatie noodeloos achten / ende voor-ſeecker houden datſe ſonder dat Heeren ende Meeſter over al werden/ende ten leſtē in ſpijt van al der Werelts beletſelen/ hunnen wille volbrenghen ſullen: jae laten hun duncken datſe door ſoodanige accommodatie inde Religie die correſpondens metten Paus breken/ ende de hope vande aenſtaende Monarchie om-ſtoten ſouden. Niet te min oft hy ſchoon nae den teghenwoordigen tijdt ende noodt/hem wat nae voeghen/ende in de Religie toe-latē wilde/ſal't doch niet anders voor u zijn/dan reſpijt vande galghe/ende alles ſal ghebroken worden ſoo haeſt de Spaenſche ende Jeſuijtſche raedt(daer aen hy ſo hart verbonden is)ſal meynen dat ſoodanige noot ende tijdt is verandert/ nae d'oude regel/ datmen de Ketters gheen trou noch gheloove te houden/ ſchuldich is/by namen den Rebellen/die na het ſegghen vanden Spaengiaert / hunne ſchuldighe plicht teghen God ende den Coning/d'eerſte ghebroken hebben. Ende op dat niemant en dencke dat deſen regel; Hæreticis non eſt ſervanda fides, een out ende ydel ſpreucxken is/ om de ſimpele te verveeren: ſiet wat nu t'onſen tyden Doctor Ayala een Spaengiaert/Auditeur generael van des Princen van Parmas Legher/ in zijn Boeck vande Crijghs-rechten / t'Hantwerpen by Plantijn ghedruckt/ is ſchryvende: ſegghende claerlijck / dat alle contracten ende verdraghen/tuſſchen den Prins ende de gewapende Onderdanen/oncrachtich/nul/ende van ghenen waerde zijn / ende dat d'Onderſaten hun daer op niet en connen verlaten/maer wyſelijcker doen ſullen/ met ootmoedige requeſten hunnen Prins ende Heere om vergiffenis biddende/ende hunne geheele ſake 'tzijnder diſcretie ſtellende: welcken Spaenſchen Doctor ghy grootelijcx behoort te dancken voor ſo getrouwe/ ronde ende openhertighe waerſchouwinge/ ende u daer na te reguleren:ſo niet/ſult ghy heden oft morgen t'onrechte over bedrogh claghen/ ghemerckt Doctor Ayala u met vollen mont waerachtelijck verwyten can/ dat hy't u te vooren gheſeyt/ende dat ghy zynen raet veracht hebt. Om ten propooſte weder te keeren/ overleght doch wat fraeye ghelegentheyt datter is aen d'ander zyde om u te beſpotten/ende alle beloften met een gracy ende ſchoonen deckmantel te vernietighen : want als ghy eenighe vryheydt van Religie (dat doch nimmermeer gheſchieden ſal) ſout moghen verworven hebben/ſal den Hertogh van Brabandt een vollen mondt hebben u aldus aen te ſpreken : Dewijl ick uwe Conſcientien heb vry ghelaten/om dat ghy altoos gheſeyt hebt / dat God alleen daer over behoort te heerſchē/ ſo bewijſt my nu ten minſtē gehoorſaemheyt in andere Wereltlijcke ſaken : Can hy dan door uwe ſlechticheyt daer

toe

1605. toe comen/dat hy alle d'Officiers / Richters eñ Magiſtraten in Steden ende Landen ſtelt/ dat hy de veſtinghen ende wapenen in zyner handt krijcht/ ende Meeſter wort van't heele ſpel/ ſoo hebt ghy ſchoon den ſtrick om den hals/ weſende niemant ſoo ſimpel/ die niet en merckt dat de Hertogh binnen corte Jaren(want 'tis een arm weert die niet een ghelach borghen can / eñ veel beter connen't Princen ende Coninghen/die langhe armen hebben) de ſaken in ſulcker voeghen beleyden/ ende de Staten nae zynen appetijt ſo can formeren ende onder-richten/dat ſy ſelfs requeſten over-gheven/ ende om afſchaffing vande Ghereformeerde Religie bidden / in ſulcker voegen/ dat hy oock ſchynen ſal geneycht te weſen zijn woordt te houden / ende d'Artijckelen te veranderen; niet van ſelfs/ maer ten ernſtighen verſoecke der Staten van't Landt. Dit is vande Religie/ende vande vryheyt/die ghy dies aẽgaende te verwachten hebt / als van't ſwaerſte ende wichtichſte poinct eerſt geſeyt. Ende voor ſoo vele des Lants Privilegien aen-gaet/mach ick u verſekeren / dat des Eertz-hertoghen hert ende ghedachten wijt verſchillen vande voorſeyde ſtroyinghen ende gheruchten : om 'twelck te bewyſen/ick u niet verre leyden / maer op zyne eygene ſaken wyſen wil/ende ſegghe: Indien hy van herten gheneghen waer / ſoo Vaderlijck te regeren als voor-ghegeven wort/ ende de clachten vande Provincien in dit ſtuck te beterẽ/ſoude hy ten minſten aende Staten van Brabant/ Vlaenderen/Artoys eñ Henegou eenich ſchijnſel daer af beginnen te toonen/die nu 20 Jaeren herwaerts te vergeefs bidden ende verlangen/ dat ſy vande vreemde Natien moghen worden ontlaſt/dat den Raet met Nederlantſche Heeren beſet/ende d'Officien aen Lantſaten ghegheven mochten werden: moetende ſien ende lyden/hoe wel ſy des ghemeynen Vaderlandts verbondt verlaten/ende hun als vuyle ſlaven den Spaengiaerden onderworpen hebben / dat ſy nochtãs niet met allen te meer betrout / uyt den Raedt verſtooten/ende vreemde Natien hun voorgheſet wordẽ/ de welcke op de Caſtelen domineren/ allerley moet-willen bedryven / ende met brant eñ plondering de Staten dreygẽ; ſo ſchandelijck oock/ dat die op den Caſteele t'Hantwerpen/de Burgermeeſters gedwongen hebben / om hun lichte vrouwen te beſtellen ; makẽde de Burgemeeſters tot hunne Coppelaers ende Roffianẽ. Is dit niet eene crachtighe levendighe waerſchouwinghe voor u/om vaſtelijck te beſluyten/ dat d'Eertzhertogh/ter liefde vã u/ die hy Ketters ende Rebellen ſchelt/ gene ſoeticheyt ſal toonen/nu hy den genen/ de welcke als gehoorſame Onderdanen voor hem op de knien vallen/ ſoo weynich te wille weet? Oock en can hy anders niet doen/noch in prejuditie des Coninghs van Spaengien eenighe veranderinge maken/vanden welcken hy de Landen te leen ontfanghen/ ende de ſelve met andere harde conditien / naer luyt vande Houwelijcxſe voorwaerden/met onuyt-ſprekelijcken in-breuck van-de Provincien vryheyt verbonden ende gheknoopt heeft aende Croon van Spaengien/om ſteets des Conings hulp te ghenieten / ende weder-om hem tot opbouwinghe vande gheprętendeerde Monarchie trouwelijck te helpen : want ſy weten wel/dat deſe Landen van Spaengien af-gheſcheyden/ ende in vryheyt blyvende/ ſodanige Monarchie nimmermeer en can op-gherichtet worden:ende hebben daer-om van langhe Jaren herwaerts beſloten/ de Privilegien van Nederlandt/ 'tcoſte wat 'twil/te reformeren/om ſonder beletſel vande ſelve/alle de macht ende middelen/ende de bequaemheyt van't landt / 'tſy van ghelt/ſchepen/ havens/veſtinghen ende anderſins / tot onderdruckinghe vande Naebuer-landen / in Duytſlandt/Vranckrijck/ Enghelant/ ende alle andere te miſbruycken; ghelijck de verſche gheſchiedeniſſen metter daedt betoont hebben / hoe nae ſy tot haren voor-nemen ſouden ghecomen zijn/ indien ſy de Nederlanden onder haere abſolute heerſchappye gehadt hadden: waer uyt ghy met eenen cont begrypen / wat beuſelinghen dattet zijn/als men u poocht wijs te maecken / dat de Eertzhertogh om zyner ſwackheyt wille minder is te vreeſen/ende dat ghy nu voort-aen met uwen eyghen Prince/ende niet met den Coning van Spaengien ende vreemde Natien ſult hebben te handelen/ eñ dat ghy derhalven alle diffidentie behoordt af te legghen / want het ſal nu voort-aen erger zijn dan oyt te voren:in plaets van eenen / ſult ghy u voor twee wachten moeten:in plaets van eenen wijt-gheſetenen/diemen alle dinghen over Zee toe-ſchryven / ende zyne reſolutie in wichtighe ſaken verwachten moeſte/ ſal u deſen Eertz-hertoge geſtadich mettẽ ſtrick boven't hooft weſen / ende het net trecken ſoo haeſt hy d'occaſie ſiet. Over de verre abſentie vanden Coning/ ende 'twachten op zyne reſolutien / hebben wy dickwils zijn voor-nemen belet/ende in d'aſſchen ſien vallen:maer deſe die altijdts ſelfs by't garen ſitten / u op de vingheren ſien/ende op alle gelegentheden loeren eñ luyſteren ſal/ ſal zynen ſlagh ſekerlijck nemen connen/ tot uwe ellendige verderffeniſſe. Noch veel weyniger behoort ghy u te laten miſleyden door ydele woorden/ dat d'Eertzhertoge van Duytſchen bloede ende af-comſte/ende gheen Spaengiaert en is ; want een gheſpaniolizeert Duytſch/ van een Spaenſche Moeder geboren in Spaengien/ ende inde Schole vande Spaenſche Inquiſitie op-ghevoedet; metten Coning van Spaengien ſoo ſterck verbonden / die noch nae des Paus velt-teecken rieckt : die alle nacht eene Spaenſche hoveerdighe ende niet weynigher opſtinate Vrouwe/als haren Heer Vader gheweeſt is/ in zyne armen heeft/ ende vande ſelve/ mits-gaders vanden Jeſuitiſchen Raedt aengheprickelt wort : van ſulck eenen ſegh ick/hebt ghy weyniger ghenade/beleeftheyt ende mededogentheyt over uwen ellendighen ſtaet te verwachten/ als van eenighen gheboren Spaengiaert. Nu ſult ghy my vragen/wat uyt-comſt dan? Zullen wy een eeuwige diffidentie behouden? Sal d'Oorloge nimmermeer een eynde nemen? Sullen wy alle hopen van eenen heylſamen Vrede af-legghen? Hier op gheve ick u tot antwoorde: dat d'Onderſaten veel ghewelts ende ongelijcx van hun Princen moeten lyden ende verdragen/ eer ſy teghen den ſelven op-ſtaen;niet alleen om der conſcientie wille/ dewijlſe God daer onder ghe-ſtelt heeft/ oock ongheloovighe ende ongerechtighe Overicheden ghehoorſaem te weſen/eñ voor de ſelve te bidden; maer oock van wegen andere Wereltlijcke conſideratien / ende om dat de binnenlantſche Oorlogen eñ Wapenen der Onderſaten teghen hunnen Prince/ hoe-wel rechtveerdich eñ wettelijck zijnde/ dickwils meer quaets eñ onheyls wercken/ als de tyrannye des Princen/die-men daer door verhoopt t'ontgaen:ende moghen wel vergheleken worden by eenige medicynen/ die d'eene ſieckte verdryvende/ een ander quadere verwecken/dicwils oock den crancken in't perijckel van't leven brenghen/daerom ſy oock ghemydet behooren te worden/ſoo langhe daer eenighen anderen raet ofte middel is: Maer wanneer d'Onderſaten met alle ghedult ende lijdſaemheyt niet met allen en connen ghe- 1605.

1605.

winnen/ende de tyrannye ſo wijt verloopt/dat alle Goddelijcke ende Wereltlijcke Rechtē toelaten voordere ghehoorſaemheyt te weygeren/ ghelijck ghy u met alle moghelijcke ende menſchelijcke middelen/ met drucken / dulden/ bidden/ karmen / ende ootmoedighe requeſten ten uyterſten toe ghequeten/ ende niet eer dan door d'alderhoochſte noot den Tyran rechtveerdelijck verlaten hebt / als hy in plaetſe van uwe requeſten beleefdelijck te beantwoorden / uwe Gheſanten vermoorde ; Steden ende Landen met Spaenſche Beuls verbulde ; zyne geſworene Eeden ende Artijckelen vande huldinghe brack ; met coppen/ hanghen / branden voortvoer; zynen ſtoel boven God ſettede/ ende over de herten ende conſcientien heerſchen wilde; als dan ſegh ick/en iſſer voor d'af-geſcheyden Onderdanen ghenen anderen raet oft middel/ dan ſoo mannelijck voor de vryheyt te vechten/ alſſe te vooren gheweeſt zijn in't lyden/hun wapenende met een gheſtadighe ende behoorlijcke diffidency tegen des verlatenen Tyrans liſten ende ſoete woorden: want de natuerlijcke aengheboren vyandtſchap tuſſchen de Cat ende Muys en can onverſoenlijcker niet weſen / als den in-gewortelden haet ende toorn eens grooten Potentaten teghen zyne Onderdanen/ vande welcke hy hem dunckt veracht ende verſtoten. Ghene exempelen en ſult ghy in oude ofte nieuwe Hiſtorien vinden / daer niet d'eens afghevallen Onderdanen ofte hunne vryheydt mannelijck beſchermt / ofte in grooter ſlavernye ende ellende ghevallen zijn: de middel-weghen van verſoeninghe ende weder-aen-neminghe des voorighen Staets / en hebben noyt wel gheluckt/ten ſy dat de Lantſchappen ſoo ſterck ende machtich zijn gheweeſt / datſe hun garand by hen ſelfs hebben gehadt/ om't ghetroffen accoort t'allen tyden te connē hanthaven /ende nieuwen in-breuck der Princen te beletten. Eenighe ſegghen ; daer is nochtans noyt gheen Oorlogh gheſien noch ghehoort/ die niet ten leſten met Peys en worde gheeyndicht / ende de vyantſchappē behooren niet onſterflijck te zijn. Ick bekenne mede dat ſulcks warachtich is/ende begeere u tot eenen beſtandigen/ vaſten ende verſekerden Peys met mynen raet te leyden : want den Peys vintmen of met accoort oft met victory. Potentaten ende Princen moghen hen met beyde middelen behelpē/ende als de victory ontſeyt/ accoort ſoecken: ſy connē hen daer op betrouwen: met hooghe bergen ende dalen/oft met diepe Zeen zijn ſy ghemeynlijck geſcheyden/ſoo dat d'een d'ander niet haeſtelijck over-vallen can: Elck heeft zijn regiment apart / ende behoudt zijn ſweert eñ voordeel inder hant/ om zijn eygē garand te zijn /ſo haeſt hy bedrooch merckt; maer tuſſchen u ende den verſoenden Vyandt en is gheen ſcheyd-muer. Ghy moet u hooft in zynen ſchoot legghen ; alle uwe wapenen / voordeel ende regeringhe over-gheven / ende en behout gheen middel van garand / oft trooſt met allen/dan ws doodts-vyants diſcretie eñ barmhertichheyt/die in duſdanighen val gevaerlijck is te beproeven : daerom moet ghy onvermydelijck den peys door victorie ſoecken/eñ ſulcke reſolutie nemen/dat ghy een van beyden/mannelick ſterven/oft victorie bevechten wilt. Den derden middel-wegh van weder-aenneminge eenes rechtveerdelijck verlatenen / ende af-geſworenen Heeren / is velen Landen ende Natien (daer van d'exempelen hier te langhe vallen) qualijck becomen; maer door den wech der mannelycke continuatie der wapenen/diē daer eenighe wijſlijck vercooren hebben/ zijn ſy ten laetſten tot den ghewenſchten peys ende ruſt geraect/daer van ick alleen een weynich exempelen/ die yederman wel bekent eñ in verſcher ghedachteniſſe zyn/ſal verhalen.

1605.

Dus hebben de Switſers/weſende juyſt vā dit ſelve huys Ooſtenrijck /ghetyranniſeert/ noyt wederom daer onder willen treden/ maer met hunne ſtantvaſticheyt ſulcke vryheyt vercreghen / daer in men hun noch hedenſdaeghs loffelijck ſiet floreren/ ſonder dat daerom hunnē Oorlogh eeuwich geduert heeft: maer God Almachtich heeft door zyne wonderbaerlijcke voorſieninghe de ſaken in ſulcker voeghen gerichtet/dattet huys van Ooſtenrijck ſelfs vande onrechtveerdighe wapenen heeft op gehouden/ende met verloop van tyden / de hulp ende vrientſchap der Switſers van doen ghehadt/ ende dat na hondert Jaer Oorlooghs/eñ dickwils ghemaeckten peys oft beſtant/ die altoos by die van Ooſtenrijck ghebroken waren ; ten leſten Hertogh Sigiſmund eenen eeuwighen vrede / hun latende hunne volcome vryheydt/ heeft op-gericht/ den welcken daer na de Keyſer Maximilianus d'eerſte/eñ Carolus de vijfde/beyde van't huys van Ooſtenrijck / bekrefticht ende beſtadicht / ende trouwe hulp ende by-ſtandt der Switſers in den Italiaenſchen Kryghen ghenooten hebben : Dus hebben die van Denemarcken hunnen verjaechden Coning Chriſtiern weder aen te nemen / hun niet perſuaderen laten/hoe-wel zijn Swagher Carolus de vijfde/ende andere met wapenen ende vrientſchap ghenoech daer-om deden: alle beyde / noch Switſers / noch Denemarckers en hebben ſoo wichtighe/ wettelijcke ende welgegronde oorſaeck tot de verlatinge niet gehadt/ ende in't hondertſte deel ſoo veel tyrannye niet over-ghebracht / noch ſoo veel ghedults ghetoont/ als Nederlandt : maer het exempel der Machabeer/'twelck u de H. Schrift voorſtelt/ comt met u om't ſtuck vāde Religie meeſt overeen/ende gelijck de ſelve het afgeworpene jock Antiochi noyt weder aenghenomen/ maer ſoo langhe de wapenen ghecontinueert hebben/ tot dat de Tyran ſelfs moede ghewoorden is / ende hunlieden in vrede heeft laten ſitten: Alſo oock/ ghy hebt door mannelijcke volherdingen inden Oorlogh voorſpoet ende ſeghen van God Almachtich te verwachten/ die u dus lange wonderbaerlijck heeft gheholpen ende by-geſtaen/ ende voorders helpen ende byſtaen ſal / om dat ghy niet alleen voor uwe oude loflijcke eñ welherghebrachte vryheydt/ maer oock voor zyne eer ende Kerck ghedwonghen wort te ſtryden.

Nu moghen alle verſtandige over-legghen/ oft niet de teghenwoordighe gheſteltenis van ſaken inde Chriſtenheyt ſulcx is/datmen grootelijcx heeft te hopen/ de Coningh van Spaengien ende Eertzhertogh Albert ſullen ten leſten door uwe ſtantvaſticheydt tot bekentenis vanden quaden raedt/ dien ſy dus langhe gevolcht hebben/gebracht worden/ende verdriet crygen van deſen ſchadelijcken Oorloogh/eenen Cancker van alle hunne ſchatten/ verſuymenis van ander ſchoone occaſien ende conqueſten / oock ſorghe ende ghevaer voor vele harer Landen ende Coninghrijcken / ende datſe eens beteren raet ſullen plaets gheven/ghelijck hunne voorſaten neffens de Switſers wijſſelijck ghedaen hebben. Latende deſe Nederlanden by hunne vryheyt ende Religie onaengevochten/ende der ſelver vrientſchap ende hantreyckinge in andere ſaken/ die hun thien-mael meer profijts inbrenghen connen/gebruyckende : waer toe alle

de Spaen-

1605. de Spaenſche natien die aende Zee reyckẽ/om de nootwendicheyt willen van commercien eñ onderlinge trafÿcken/ſeer ſullẽ helpẽ raden: eñ den Coning/indienſe uwe ſtantvaſticheyt noch eenige jaren ſien/met ootmoedige requeſten bewegen; gemerct datſe ongetwyfelt meer ongeriefs lyden by 'tverbodt vande Zeevaert/als de Nederlanden: anders en ſoude de overledẽ Coning de ſelve ſo lãge jaren in't middẽ vã d'oorloghe met connivenci niet ghedoocht hebben.

Dit is den rechten ende eenigen middel om tot eenen verſekerden Peys eñ ruſte te comen: alle andere middelen van accoort zÿn met veelvuldighe ſorghen ende achterdenckinghen vermenght; de ghemeene natuer van-de Menſchen en kant niet lyden/ dat nae de ghedane ſcheydinghe ende af-ſweeringhe des Conings/ noch ghy op hem/ noch hy op u/ een volcomen grondelÿck betrouwen weder-om ſtellen can. Al laet ghy u ſchoon/ overmits uwen goeden aert ende aen-ghebooren rondicheyt ende openherticheydt/bevallen ende over-reden/ om alle diffidentie (waer toe nochtans de ſwackſte altoos de grootſte oorſaeck hebben) af te leggen/ ende nae u hert/ van een ander t'oordeelen/ hopende datmen u met ghelÿcke rondicheyt ende onvalſcheyt ſal ontmoeten; ſoo en is doch geen dingh ghewiſſer/dan dat de diffidentie uyt des Koninghs ende Eertz-hertoghen herten nimmermeer gebracht ſal worden;'twelck niemant beter en weet als hunne eyghen raet-ghevers/ die ſoo veel van diffidentie af te legghen prediken: want ſy ſullen hun Heeren altÿts wederom in ghedachtenis brengen wat ghy eens gedaen hebt/ ende dat achterdencken in hun voeden/ dat ghyt t'eenigen tyden weder doen ſult; radende derhalven/ om met voor-vallende occaſien uwe vleughelen ſoo te corten/ ende ſulcken ghebit in uwen mont te leggen/dat ſy daer teghens verſeeckert zÿn/ ende blyven moghen. Deſe billicke/ ende in natuerlÿcke redenen/ gegronde ſorghe/ en can u met gene borch-tocht/ noch cautie ter Werelt af-ghenomen worden. Ghenomen dat Keyſer/ Paus/ Koningh van Vranckrÿck/ Enghelandt/ ende meer andere daer voor loven/ ende ſich verbinden dat d'Artÿckelen ſullen onverbrekelÿck gehouden worden/wat ſal't u helpen? Ghy moet nochtans u hooft in uwes verſoenden Vyants ſchoot legghen; ghy moet onder zÿn ghenade ende ongenade leven/ wanneer ghy ghehanghen oft onderdruckt zÿt/ ende ſelfs met allen geen macht hebt om u te helpen: wie van de Borghen ſal hem uwer aen-nemen? Voor wat Richter ſult ghy uwe ſaken pleyten? Wie ſal/ ofte over den principael ſchuldenaer/ ofte over de Borghen executie doen? Ghy meent mogelÿck/wanneer de Paus de handelinghe bekreftricht/ ende zÿn zeghel daer aen hangt/ met verclaringe/ dat de oude reghel/ van gheen gheloove den Ketters te houden/ in deſen ghevalle niet en can plaets hebben/ dat ghy als dan wel verſeeckert zÿt: Maer oft ſchoon den teghenwoordigen Paus 'tſelve dede/ wie ſal u verſeeckeren/ dat zynen nae-volgher vande ſelve meyninge blyven ſal? Can hy niet ſegghen: mynen Voorſaet heeft gedoolt/ick heb de macht om te breecken/als onbondich ende crachteloos alles wat teghen de Catholÿcke Religie ghedaen is/'tzy her-ghecomen van wien't wil? Ghenomen dat oock de volghende Pauſen ſulcx niet ſeyden/can de Coningh van Spaengien ſelfs niet ſuſtineren/ dat hy uyt wichtige redenen hem ſelfs/als een ſouvereyn Monarche/ die ghenen Over-rechter en kent/van zyne contractẽ can ontlaſten ende diſpenſeren/ nae den reghel van Doct. Ayala/ boven ghemelt; gelÿck inder daedt d'overleden Coning voor weynighe Jaren alle contracten met d'Italiaenſe Coop-lieden op-gerecht/weder gebroken eñ weder-roepen heeft: dus vindy over al ſtricken waer ghy u keert oft went. 1605.

Soo veel de borgh-tocht van Potentaten betreft/'tis ſotticheydt eens te dencken/dat eenighe Borghen uwent-halven een Oorlogh ſullen aen-vanghen; niemant en hinct van een ander mans zeer: de coſtẽ ende de moeyten des Oorloghs zÿn ſoo groot/ datſe niemandt ter liefde ende profÿt van vreemde wil aenveerdẽ; jae men ſchroomt daer in te treden/ oock wanneermen zÿn eyghen leet wreken ſal.

Siet aen d'Articulen vandẽ Peys tuſſchen den Coning van Vranckrÿck ende Spaengien/ in't Jaer 1598 op-gherecht: Hebben niet de Spaenſche met inneminghe der Rÿcx-ſteden/ met over-vallinghe der Cleeſſche/ ende ander Nabuer-landen/ met rooven/ plunderen ende duyſent-derley moet-willen de ſelve groflÿck in-ghebroken? Nochtans en wil Vranckrÿck om dier Landen wil gheen nieu Oorlogh beginnen. Siet aen het exempel van d'over-leden Koninginne van Enghelandt/ hoochloflÿcker memorien/hoe-wel de Koning van Spaengien nae hare Croon/lÿf/leven/met gheweldt/ verraedt/vergift/ ende menigerley practÿcken getracht heeft/ hoe ongheneghen datſe nochtans altÿts gheweeſt is/den ſelven met een offenſive Oorloge recht aen te taſten/ maer datſe te vreden gheweeſt is met beſcherminghe van haer eyghen; niet tegenſtaende datſe haren ſtaet met hulpe van u/ende met halve koſten hadde konnen verſekerẽ. Wat hebt ghy dan te hopen/dat deſen teghenwoordighen Koning van Enghelant u leedt/ wanneer ghy onder-druckt zÿt/ ende de koſten alleen op hem vallen moeſten/ ſal begheeren te wreken?

Vanden Keyſer is noodeloos te ſpreken/ om dat niemant ſoo ſlecht en is/ die niet van hem meer partyſchap als trooſt verwacht. Maer de Keyſer (ſeght ghy) ende de Duytſche Vorſtẽ/ jae 'tgheheele Roomſche Rÿck/ doen hunnen dienſt van ſelfs aenbieden/willen hen onſe ſaecken onderwindẽ/ ende als middelaers ons tot goede conditien van Peys helpen: Sullen wy diffidentie op Vyanden ende Vrienden dragen/ ende ghenes menſches raedt hooren? Ick antwoorde dat ghy meer als te veel redenen hebt/ alles wat van den Keyſer her-komt voor ſuſpect te achten/ niet alleen om d'alder-naeſte bloedt-verwantenis met Spaengien ende den Eertzhertogh; maer oock om zyner eyghener wercken ende handelinghen wille/ die hy tegens die vande Religie t'Aken/ende ſelfs tegen zyne eyghene Onderdanen in Bemen/ Hongaryen/ Ooſten-rÿck/ Sleſien/ ende andere zyne Landen aen-recht: met den Admirant door de vingheren gheſien/ ende d'onderdruckte Rÿcx Onderdanen trooſteloos verlaten heeft.

Soo veel 'tRoomſche Rÿck ende de Rÿcks Vorſten belanght/ al is het dat vele der ſelver wel te betrouwen zÿn/ ſoo hanghen doch oock hunder vele aenden Paus/ende conſequentelick aen Spaengien. Ghy hebt in't Jaer 1598 gheſien de quade correſpontie die onder hun is/ eñ de ſlappicheyt die ſy betoont hebben in't reendoen ende trooſten van hunne onder-druckte litmaten/ende 'tſlechte beleyt van alle hunne ſaecken/over-mits de veelheydt ende verſcheydenheyt van hoofden: ende alle te ſamen ſoeckenſe met hunne legatien ende vermaningẽ tot Peys met het profÿt ende heyl van Nederlãnt/ maer veel meer hun eyghen / hen in-beeldende datſe door de Nederlantſche Oorloghe yet-wes ſchadens lyden/ende in veel grooter vallen connen; ſoeckende ende begheerende daerom den ſelven te dempen/het gae om de Religie/ eñ uwe Privilegien ſoo het mach. Ende wanneer d'Artyckelen in-gebroken worden / ſullen ſy veel weynigher voor u doen / als ſy voor hunne Bontghenooten ende Ryckx-ledematen ghedaen hebben ; ſlappelijck ter herten nemende het groote ghevaer dat hun nakende is / ſoo haeſt Nederlandt('twelck God verhoede)ſoude onderdruct zijn: ende die 'tſelve verſtaen(ghelijck daer eenighe zijn) en ſullen nemmermeer helpen raden/ dat ghy onder Spaengiaerts ſubjectie tredet/ ende ſullen u danck weten / dat ghy hun Bolwerck blijft/ende 'tſpitſe voor hun af bijt. Op de overentſighe Potentaten in de Chriſtenheyt is oock gheen fondament te maken / om hunder ſwackheydt willen. Daerom / o beminde Nederlandt / helpt u ſelven / ſoo helpt u God/ laet u met genen liſtighen gheveynſ den woorden bedrieghen / nu ghy dus langhe met wapenen onoverwinnelijck ghebleven zijt / betrout u op gheen menſchen / maer op de gherechticheyt van uwe ſaeck ende Godes ghewiſſe hulpe/ die u by de 37 jaren door wonderbaerlijcke veranderinghen / ſchrickelijcke ghevaer ende uyterſte noot/behouden/ ghereedet / ende tot de teghenwoordighe voorſpoet gheleydt heeft/ende voort met zyner handt leyden ende voeren ſal / indien ghy u vaſt hout aē zijn Woort/ ende zyne Leyſtern/ ghelijck de Wyſen uyt Orienten/volghen wilt : denckt dickwils te rugghe/ ende ſtelt het voorledene voor uwen oogen/ daer ſult ghy/als in eenen claren ſpieghel/Gods weldaden/die hy u beweſen heeft/ recht leeren kennen. Zijn niet de eerſte beginſelen van deſe beroerten vreemt ende ſeltſaem geweeſt? Int Jaer 1566 ontſtack ſulcken yver by de Hoofden van't Landt / om des Vaderlandts vryheydt te beſchermen/ ende ſich tot dien eynde te verbinden : daer was ſulcken toe-loop des ghemeenen mans in allen ſteden met duyſenden/ eenen ſulcken al-gemeynen haet teghen de Spaenſche Inquiſitie/dat de gheele Chriſtenheyt daer af wiſte te ſpreken/ende datmen oordeelde/ gheen dingh en ſoude ſulcken gheweldighen ſtroom connen beletten : Maer door Gods verſieninge/ die uwe beſtandicheyt heeft willen beproeven / verdryvende alle dit groote aenſien ende hope/door de liſtighe beleydinge van een Wijf/ende door de bloote geruchten van Duc d'Albes overcomſte. 'Tverbondt vande Heeren ſcheurde/de Ghemeente vluchteden oft ſchuyl-winckelden; Duc d'Alba met een handt-vol ſoldaten tegens de over-groote menichte vande ingheſetene/ te rekenen/aencomende/vol-brenght ſonder eenighen wederſtandt al zijn willen/hout coppen af/hangt/drenckt/bout Caſteelen/ eenige groote Hoofden wierden balling/eenige hielpen zyne tyrannye ſtercken/ niemandt dorſte daer teghen kicken/ oft een handt uyt-ſteken / als oft ſy alle ghebonden oft betoovert warē/ ende was nu de hope van verloſſinghe veel cleynder/ als in't beginſel de ſorghe van eenich beletſel; de deſperaetheyt veel grooter/als in't begin de hitte/blijtſchap ende vreuchde. De Prins van Oraengien met hulp van zyne verwanten in Duytſlandt / ende met wat onderſtants vande ballingen/ bracht tweemael eenen deghelijcken hoop van Ruyters ende Knechten te weghe/ diemen ſonder ſchroomen teghens de Turcken hadde moghen voeren/ treckt over de Maes/comt in't herte van't lant/ ende gaf wat nieuwer hopeninghe:maer zyne macht/ende uwen trooſt daer op gheſtelt / hadden ſo weynich duerens/als een vyer van ſtroo. Duc d'Albes tyrannye werdt (inſonderheydt nae den eerſten tocht) meer verſterckt/ als gecrenckt; ende inden tweedē/die eenſ deels op de hulp ende gunſt van Vranckrijck onderleyt was/ valt de Franſoys haeſtelijck af/ ende vermoort die vande Religie. De Prins wordt ghewaer / dat hy op eenen bedriechlijcken riet-ſtock gheſteunt had / die hem niet alleen faelgeerde/maer oock door de handt ſtack. Van het Duytſche Crijghs-volck werdt hy verlaten/ende ſoo daer eenighe hope geſcheyt was/die verdwijnde nu t'eenemael. Maer als het byden menſchen niet dan deſperaet werck was / is u God met zynen trooſt verſcheenen/ de welcke de herten in Hollandt ende Zeelandt met eenen nieuwen yver ontſtack/ om dē Prins van Orangien t'ontfanghen / ende teghen Duc d'Alba op te ſtaen met verwonderinghe van alle Werelt-wyſen/ die het voor dullicheyt achteden/dat Coopliedē/Schippers ende Viſſchers/ ende eene Natie/ die by yeder man / ter oorſake van hunnen lang-duerighen peys/ ſoo ongeoeffent in wapenen / ende onbequaem ſcheen ten Oorloogh / als een Koe om te danſſen/die Duc d'Alba ſelfs ſoo cleyn achtede / dat hem noodeloos dochte hunne ſteden met garniſoen te verſekeren; ſulcken ſtouten werck dorſten beginnen teghens de macht van ſulcken Coning / tegens den alder-beroemſten Velt-hooftman / teghen zyne oude gheoeffende Crijghslieden ; onder den welcken alle d'andere Provincien/ die den meeſten Edeldom haddē/ ende inde Franſche Oorloghen gheoeffent waeren/duyckten/ buychden ende beefden/ hebbende daer en boven gheen ander ſteunſel ter Werelt / als op eenen Prins/die uyt den velde had moeten wijcken / die van zijn eyghen Crijghs-volck geabandonneert/by alle ſteden van Brabandt / Vlaenderen ende elders buyten ghekeert was : ende dattet meeſt is/die ſelfs zyne ſwackheydt bekende / ende om haer niet te bedrieghen/eenighe veel ſteden uyt-druckelijck waerſchoude/ ſy ſouden hunnē yver wat matighen/ende ſoo ſeer niet haeſten / maer eerſt voor-raet van gheldt/provande/ amunitie/ende andere nootwendighe dinghen verſorgen/ſteden veſtigen/ende daer na ſich openbaren hun oock/ mitſ dien ontbiedende/ ſy mochten met ghewelt over-vallen wordē/eer hy hun hulp van Crijſvolck conde ſenden: wie can dit anders dan voor een werck Gods achten? die niet en helpt /wanneer by de menſchen de meeſte apparentie is/ eñ ter contrarie / helpt wanneer ſy den moedt verloren gheven / op datmen't zyner handt alleen toe-ſchryve/ende hem te meer dancke ende love. Alle particuliere gheſchiedeniſſen/ daer in God Almachtich/geduerende den Hollantſchen Oorloogh / zyne hant grypelijcken ende ſchijnbaerlijcken hulp heeft blijcken laten/als doen hy nae 'tverlies van Haerlem/ſoo wel te pas den geeſt der oneenicheydt in't Spaenſche Legher ſondt/ tot dat de ſwacke ſtadt Alckmaer wat adems haelde / ende haer tot defentie ſtellen mochte. Doen hy't ontſet van Leyden miraculeuſelijck bevorderde. Doen hy met eenen corten dop de bevroſen Oorlogh-ſchepen inde Zuyder Zee verloſte/ ende terſtont 't Water wederom ſloot/ als ſy in hare vryheyt by Hoorn waren aenghecomen: eñ andere wondere wercken laet ick om cortheyts wille varen / 'tis wonders ghenoech/ dat deſe weerlooſe/onghewapende/ende tot den Oorloogh ſoo weynich gheſtelde Natie / als eenighe onder de Sonne / ſonder ander Potentaten hulp/vier Jaren langh hebben connen harden/tegens 't over-groote ghewelt eenes ſulcken

Monarchye/

1605. Monarchen/ zijnde noch eens ſoo rijck aen gelt als de groote Turck; ende met ſulcken bitteren haet ende toorn tegen dit cleyne Landeken ontſteken/ dat hy zijn groote voordeel op dē Turc/ 't welck hem de victorie van Don Joan s'jaers te vooren ghegheven had/ onvervolcht liet ende verſuymde/ om zijn bloet-gierich hert aen die van Hollant ende Zeelant te lichter te moghen koelen/ weſende daer-om met den Turcken in ſtilſtant/ eñ onderhoudēde met alle zyne naegebueren Vrede/ om alle zyne ſchatten ende macht hier te moghen ghebruycken; hebbende oock ſoo goede ende ſtercke armeye van eene menichte van oude gheoeffende Soldaten/ uyt verſcheyden Natien/ Spaengiaerts/ Duytſchen/ Italianers/ ende vande Crygh-ervarentſte Hoofden/ met overvloet van gheſchut/ amunitie/ provande/ ende alles als men ter ſelver tijt in Europa hadde moghen oft connen t'ſamen brenghen. Men ſach in deſe vier Jaren/ overmits het gheſtadelijck aendringhende Coninghlijcke ghewelt/ ende overmits de onghelyckheyt vande partueren/ die noyt in een Oorlogh qualijcker ghemaeckt was/ vele ſteden ende veſtingen bedroefdelijck vergaen ende in-nemen/ ſonder nochtans dat de reſt in zyne conſtantie veſwycte; ſoo oock/ dat die van Hollant ende Zeelandt moets genoech behielden/ om den Peys te Breda/ daer in den Patriotten aenghebodē wert/ om hun goet te moghen verkoopen/ ende elders buyten des Coninghs Landen verblijf te ſoecken/ af te ſtaen; ſy lieten't op het alder-uyterſte aen-comen/ ende verkoſen liever in hun Vaderlandt doodt te vechten/ als in vreemde Landen verachtelijck te gaen dolen. Maer als de vyant hem duncken liet/ dat hy nae't veroveren van Zierickzee/ den voet op hunne keel/ ende de victorie in zyne hant had. Als de nae-ghebueren d'eene haer beclaechde/ d'ander belachede/ ende meynden ſy ſouden nu de ſtraffe van hunne zotticheydt moeten betalen. Somma/ als alle de Wyſe vande Werelt Godes hulp alderveerſt van hun achteden/ is hy aldernaeſt daer by gheweeſt/ ende hevet alſoo ghevoecht/ dat andere Provincien/ die ſcheenen onder des grootē Conings genade ende beſcherminghe te ſitten/ ongheduldigher zijn gheworden in't verdraghen van-den over-laſt der Soldaten hunder vrienden/ als Hollant ende Zeelant in't waer-nemen vande bloedighe ſlaghen/ ende wonden hunder doodt-vyanden/ ghebruyckende een middel van verloſſinge/ daer aen d'aldercloeckſte eñ ſcherpſinnichſte noyt gedacht en hadden/ te weten/ dat oock Abten ende Prelaten/ met meer andere/ die dus langhe den vyant in't onderdrucken vande Religie/ ende vryheyt in Hollant ende Zeelant/ hadden gheholpen ende geſterckt; nu ter contrarien de ſelve ontſetten/ ende uyt der noot treckē/ makende met hun het verbont te Ghent/ daer van ſy (op dat uwe ooghen wederom van menſchen hulp af/ ende te meer tot God ghetrocken worden) wederom af-ghevallen zijn/ ende eenighe niet langher volſtandich ghebleven/ dan tot dat de Patriotten/ ende die vande Religie metten hoofde boven't Water gecomen/ ende adem ghehaelt hadden. Daer nae hebt ghy andere vreemde hulpen gheſocht/ de welcke hoe grooter van uyterlijcken ſchijn ende aen-ſien dat ſy gheweeſt zijn/ hoe harderen ſtoot dat ſy uwen ſtaet gegeven hebben: eenige hebben't ſchip doen kraken/ eenige bycans inden gront ghebracht.

D'affectie van-de loffelijcke Coninginne in Enghelant hebt ghy altoos hoochlijck te dancken/ hoe-wel eenighe hare dienaers uwen ſtaet een tijt langh in ghene cleyne verweringe ſtelden: de beſte/ ſekerſte ende beſtendichſte hulp hebt ghy altoos by u ſelfs/ ende voor alle dingē by God ſoecken moeten/ die u noch noyt gefaelgeert en heeft: Wat ſtercker bewys van zyne Vaderlycke op-ſicht ende ſorghe voor uwe behoudenis cont ghy hebben? als dat hy u niet alleen teghens alle den ghewalt des uytwendigen vyants; maer oock teghen ſoo menichvuldighe inwendighe liſten/ practijcken ende verraet/ boven alle menſchelyck vermoeden beſchermt heeft? Uwe eygene voorſtanders ende Gouverneurs hebben u ghepoocht inden ſtrick te brenghen. Graef van Rennenburgh in Vrieſlandt ende Overyſſel/ Graef vanden Berghe in Gelderlant/ ende t'Graefſchap Zutphen/ Prins vā Chimay in Vlaenderē. De principaelſte die ghy in't Jaer 1579 nae Ceulen ghedeputeert hadt/ als den Hertogh van Arſchot/ Heer van Grobbendonck/ Abt van Maroles/ raetſlaechdē meer voor den vyandt/ als voor het Vaderlant/ ende hebben u gepoocht te leveren/ maer alle hunnen langen voorbedachten raet/ ende ſo ſy meynden ten cloeckſten in-gheleyden/ heeft Godes machtighe handt van u af-ghekeert/ ende gelijck Achitophels wijſheyt vernieticht: Iſſet niet voor menſchen verſtant onbegrypelijck/ dat ſoo veel verlies van ſteden/ ſoo veel verraets/ ſo veel tegenſpoets in ſlachten te Velde/ als op Hardenberger Heyde/ tot Noorthorn op de Bourtange/ by Lochem/ op Couwenſteens dijck/ t'Amerongen/ te Borum ende elders; het verlies van d'aldermachtichſte ſteden van't Landt/ die eensdeels met gewelt ende honger bedwongen/ eensdeels vrywillich van u af-ghevallen zijn/ nochte uwen ſtaet en hebben connen vellen/ nochte des vyants ſaken verbeteren? Ghy zijt door de gheledene nederlagen ende ſchaden wackerer/ cloecmoedigher ende voorſichtigher geworden: Alle't verlies is u tot voordeel/ ende den Vyandt zynē victorien ſelfs tot ſchade ghedeghen. De volckrijcke neer-achtige ſteden ende Provincien/ zijn door zyne triumphen in een omme-ſien arm/ deſolaet/ bloot van volck ende neeringhe gheworden: De uwe hebben midden in allen tegenſpoet ghewaſſen ende toe-ghenomen/ dorpen zijn ſteden geworden/ onvaſte ſteden onwinnelijck gemaeckt; die al te vooren groot ende ſterck waren/ hebt ghy noch wyder ende grooter moeten bouwen/ om dat den toe-loop van volck niet en konden herbergen. Ontallijcke Oorlogh-ſcheepen hebt ghy Jaer op Jaer/ gheduerende den Oorlogh/ ghetimmert/ ontallijck gheſchut gegoten/ alle voor-raet van wapenen/ amunitie/ ende andere Crijghs-behoeften; maer boven al d'experientie vanden Crijgh vermeerdert/ ende u eyghene macht ende middelen/ die u God verleent heeft recht kennen ende gebruycken leeren/ uwe contributien hebt ghy in goedē ganck ende ordre gebracht; God wijſt u neeringe in vreemde Landen/ die ghy te vooren niet ghekendt en hebt; ſeghent de ſelve alle Jaer meer/ in ſpijt eñ tot grooten af-gang ende ſchaden der Coningrijcken in Spaengien/ ende met verwonderinge van alle Natien/ die daer ſien dat God den Coning ende gheheel Spaengien de neeringe allenskens ontrect/ eñ u toe-ſtuert; ende ſulcke macht ter Zee verleent/ dat ghy hem ſelfs in Spaengien ende elders aentaſtē cont. Sy ſien ter contrarien/ dat alle des Coninghs ſaken te rugghe gaen/ dat den kancker ende vloeck in zyne ſchatten ghecomen is; dat hy/ niet tegenſtaende alle't ghelt van Indien/ aende Cooplieden heeft moeten faelgeren/ ende zyne contracten weder-roepen; dat hy met gheſtadighe muyteryen van onbetaelde ſoldaten ghequelt is: Sy ſien claerlijck/ 1605.

dat dus lange zyne reputatie ende naem grooter is gheweeſt / dan zyne macht; dat hy lyden moet/ dat ghy hem in zijn eyghen Landen ende zyne Havens trotſet ende braveert/ ende dat hy/ in plaets van andere te verſchricken / nu ſelfs vreeſen moet. Voorwaer/ hy moet met ſiende ooghen blint/ metten herten verſtoct/ ẽ tegens God ondanckbaer weſen/ die uyt deſe wonderwercken niet en bekent zynẽ Vaderlijcken ſegen over u/ ende zynẽ toorn ende maledictie over des Conings huys/ 'twelck de eer / macht ẽ hoocheyt/ daer in het van God gheſteldt is/ niet bekent/ maer tot uytroyinghe van zijn Woort ẽ Kercken / tot ſtichtinghe van alle onruſt in-de Chriſtenheydt / tot overvallinghe van vreemde Landen/ daer aen ſy geen recht en hadden / misbruyct/ ẽ meer Chriſten bloets vergoten heeft/ als Nero, Diocletianus, Maximinus, ende andere tyrannen/ die daer oyt na Chriſti gheboorte geleeft hebbẽ: daer over dan God rechtveerdelijck vergramt is/ ẽ ſchijnbaerlicke teeckenen geeft/ dat hy den Scepter wederom van hem nemen/ ende nae dat hy dit huys drie hondert Jaeren langh heeft laten op-climmen / om hunner ondanckbaerheydt ende onbekentenis wille vernederighen wil.

Daerom/ o Nederlandt / dewyle ghy ſo lange Jaeren uwe vryheydt van Ziel ende Lichaem/ met Godes hulp / ende uwe manlijcke vromicheyt beſchermt/ ſoo veel goets ende bloets daer aen te koſt gheleyt/ ende uwen naem ende roem bekent ghemaeckt hebt over alle de Werelt / en beſwijckt nu niet in't eynde ende 'talderleſte vā uwen arbeyt / nu de meeſte noodt ende ghevaer over ghebracht/ ende 'tghene (met Godes hulpe) ſeer cleyn is datter noch reſteert: nu ghy van jare te jare uwe vyanden ſiet dalen/ in macht ẽ rijckdom af-nemen/ ende hunnen onder-gangh naken. Ghy hebt het eynde beleeft van Coning Philips den tweeden/ die met alle zynẽ ſchattẽ/ cloecken raedt/ groot aenſiẽ/ autoriteyt ende experientie/ gheſtadighen obſtinaten arbeydt van 30 Jaren tegens u meer heeft verloren/ als gewonnen: Veel meerder hope iſſer / dat ghy de ſaeck door Godes genade/ t'uwer eeren ſult uytvoeren teghens zynen Soon; wiens raedt/ aenſien ende experientie by den Vader niet te verghelijcken is; die de ſchatten uyt-gheput/ ende 'tcredit gheſwackt vint; wiens Tollen ende incomen door't ſluyten vande Commercien / ende uwe gheluckighe nieuwe vaerten verminderen; ende wiens coſten vermeerderen/ om dat hy gedurich te Landt ende te Water op de cuſten van Spaengien / ende andere zyne Rijcken/ teghens u moet ghewapent zijn/ ende voort-aen mede op zijn eyghen beſcherminghe dencken/ daer de Vader alleenlijck dacht om u te krencken.

Laet u niet / ghelijck ghy in't beghin vande Princeſſe van Parma bedrogen zijt/ nu wederom in't leſte van eene Vrouw' bedriegen/ die anders gene wapenen heeft om u te beſchadigen/ dan liſt ende bedrogh: want haer Broeder de Coning ſchoon willende/ en can haer met ghene groote ſchatten/ om die voor-verhaelde redenẽ/ ontſetten: veel weynigher ſal ſy die vande uytgheſcheepte/ neeringlooſe Provintien (die doch henne hooveerdighe regeringhe mette vreemde Natien ende Caſteelen haeſt ſullen moede worden/ ende nae veranderinge haken) trecken connen: weeſt onverdroten om noch te continueren voor eenen corten tijt/ uwe liberale contributiẽ: want de vryheyt die daer voor ghecocht wort/ en is met gene ſchatten te weerderen. Ghy connet lichtelijck teghen d'Infante harderen / ghemerct eenen gulden u ſo veel ſtrect als hun drie oft vier. Ghy en hebt niet te doen met eenen Duc d'Alba/ Don Joan/ noch Prince vā Parma/ dies cloeck beleyt/ ervarentheydt in d'Oorloogh / voorſpoet ende fortuyn te vreeſen was/ die ghy nochtans voorſpoedelijck hebt af-ghekeert: maer met Vrouwen / jonghe onervarene lieden/ die perplex ende buyten raedt zijn/ ẽ met Cardinaels/ die in Papen-rocken / ende niet in Wapens opgevoedet zijn/ die meer met Jeſuiten ende Inquiſiteurs / als met Capiteynen ende Crijghſlieden hebben gheconverſeert/ onder wiens regeringhe ghy al-reede dadelijck ſpeuren meucht aende merckelijcke veranderinghe in des Vyants Crijghs-orden ende raedt/ ende conſequentelijck inden voort-gang zyner ſaken. Daer en teghens zijt ghy van God gheſeghent met ſulcken Velt-heere als ghy noch oyt gehadt hebt; diergelijcken 't Roomſche Rijck tegen den Turck is wenſchende; jae ſulckẽ/ dat de Coning van Spaengien met zyne ſchatten / al waren ſy thien-mael grooter/ niet en can te wege brengẽ. Ghy hebt de gunſt van alle nae-buerige Princen ende Potentaten/ de welcke/ al en helpen ſy niet met openbaere Wapenen / nochtans wenſchen ſy uwen voorſpoet/ om de vreeſe dieſe voor de Spaenſche opgheblaſentheydt ende ambitie draghen; in voegen/ dat alle 't voordeel aen uwer zyde is. Des Vyants quartieren ſtaen voor u open/ d'uwe zijn hem door't water-rijcke landt ende ſtercke ſteden gheſloten. Zijn havens in Spaengien/ Indien/ Breſien ende America zijn u bekendt ende licht om te beſeylen/ ſoo dat ghy t'uwen believe aenſlaghen daer op maken cont: maer hy heeft beproeft dat uwe Havens ende Zee-ſteden voor zyne Vloten niet te ſorghen en hebben. De Zeevaert/ de ghelts middelen / de Crijghs-ervarentheyt/ d'authoriteyt/ zijn by u ghewaſſen/ by hem vermindert: uwe ſake wort hoe langer hoe favorabelder; de zyne van Jaer te Jaer meer gehaet/ om dat hy den eenen voor/ den anderen nae offendeert/ ghelijck hy (weynighe Jaren gheleden) in't Roomſche Rijck ghedaen heeft. Boven al hebt ghy aẽ u op de rechtveerdicheyt uwer ſake ende Godes gunſt te betrouwen / die u voor deſen tot verſcheyden reyſen in veel grooteren ende meerderen noot gheholpen heeft/ dien ghy (de ſpot ende ſchande van al de Werelt/ ende 'tverwijt van-de poſteriteyt te ſwyghen) vertoornen/ ende zynen zeghen van u af-keeren ſult / ſoo verre ghy zyne weldaden vergetende ende hem miſtrouwende / nu ſonder noot/ ofte om uwen buydel te ſpaeren / ofte om gheinnagineerde meerdere ruſte ende ghemacx wille/ zijn Woort ende ware Religie verlaet/ gelijck de Geraſener om hunder Verckens wille/ Jeſum Chriſtum deden vertrecken: want ſoo weynich God ende Belial accorderen/ ſoo weynich kont ghy/ beyde de ware Religie ẽ Peys/ metten Coning van Spaengien/ Alberto ende d'Infante (die ick t'ſamen in eenen graet ſtelle) tot deſer tijt erlangẽ/ waer door uwe mannelijcke reſolutie ende continuatie van-de wapenen/ blijft ghy nu vande Religie ende uwe vryheydt verſekert/ ende hebt met vervolgh vā tyde oock goeden Peys met Spaengien ende alle zyne vrienden te hopen/ met weyniger als de Switſers byden huyſe van Ooſtenrijck erlangt hebben. Hier toe wil u God Almachtich zyne genade / met wyſen raedt ende eendracht verleenen/ Amen.

ENde ghy Roomſche Catholijcken/ onder de welcke ick weet dat vele zijn die des Vaderlandts vryheyt beminnen/ laet u niet wijs-maken dat ten aenſien vande Religie uwe laſten ẽ periculen onder't Spaenſche regimẽt een hayr minder ſullen weſen. Teghen alle die yet te verlieſen hebben/ſalmen lichtelijck actie vinden/als weſende vrienden ende goetgunners vande Lutheranen/al waer daer anders ghene/als datſe gheen devoir noch wederſtandt ghedaen/ende de Wapenen tegen henne Naebueren eñ Bloetverwanten niet ghevoert en hebben. Dit is het Crimen Omiſſionis, over't welck de heele Nederlantſche Natie byden Coning ende Spaenſche Inquiſitie gecondemneert/ende Duc d'Alba d'executie bevolen wert/gelijck de Hiſtorien ter eeren vandẽ Coning/byde Catholijcke ſelfs beſchreven/mede brengen. Dit iſt dat Vergas/Preſident vanden Bloet-raet by Duc d'Albens tyden/ſeyde: Hæretici fraxerunt Templa, Boni nihil fecerunt contra,ergo debent omnes patibulare. Dat is: De Ketters hebben de Kercken ghebroken/de goede en hebben't niet belet: ergo moetenſe alle hanghen. Om deſe redenen ſchreef Ioan Baptiſta Taxis, in't Jaer 1595 uyt Bruyſel aenden Coning in Spaengien/dat zyne Majeſteyt gheenſins en behoorde te bewilligen door eenich tractaet van Peys/dat de Spaenſche Garniſoenen te Lande heen uyt-ghevoert worden/oft het waere terſtont om zyne authoriteyt ghedaen/want ſeyde hy: uwe Majeſteyt en connen op die vande Catholijcke Religie niet bouwen/overmits de devotie alleen gevonden wort onder weynighe oude lieden ende Vrouwen die niet en vechten: alle de reſt ſullen lichtelijck met malcanderen 'thooft in eenen caproen ſteecken. Ende al hadde Taxis deſe diffidentie des Conings ende des Spaenſchen Raets teghen u ſoo plomp niet uyt-gheſproken/ſoo ſpreken doch de wercken ſelfs: want alle de Werelt weet dat de Nederlantſche Heeren/hoe-wel metten Coning ghereconcilieert/nochtans niet betrout en worden: ſy moeten met wee-moet ende herten-leet aenſien/ende opſwelgen dat de Spaengiaerden hun ſoo inden Raet/als in hooghe Ampten/bewaren van Caſteelen/ende anders voorgetrocken/ende ſy veracht/verſchoven/ende qualijck ghetracteert werden.

Ten heeft Graef Lamorael van Egmondt niet met allen ghebaet/dat hy de Predicanten hielp verjaghen/ende hem in alle manieren Roomſch Catholijck toõde/hy moeſt dies niet te min 'thooft verlieſen. Zijn ſoon/de welcke/om te meer credits by-den Spaengiaerts te vinden/over al plat uyt ſeyde/dat den Vader recht gheſchiet was/werdt inde ghevanckenis veracht/ende viel ſwaer ghenoech/dat de Coning ten leſten eenen Edelman/den Heere van La Noue los laten wilde/om den Grave van Egmont/ſelfs ander/met ſeer onghelijcke buytenſchap te verloſſen. Van ghelijcken/als Baron de Selles/Champaigni/Biſſchop van Yperen/Heer van Auchi/aen deſer zyden gevangen waren/heeft den Hertogh van Parma om hunne verloſſinghe ſoo weynich ghedaen/dat oock Selles van hertſeer ſterf/claghende/dat zyne ende zynes Broeders Noircarmes dienſten qualijck beloont worden. Baron van Heſe wert om een gheſochte actie onthalſt: veel andere heeft men hier ende daer in ghevaerlijcke plaetſen/ghelijck Vrias op-geoffert/ende weynich betreurt: Graef Carel van Manſſelt hebben de Spaengiaerts den Peper ſoo ſterck gemaeckt/dat hy des Conings dienſt in Nederlandt quitteerde/ende nae Vngeren gingh ſterven. 'Tis noodeloos ende te lang meer exempelen te verhalen: Ghy ſiet voor uwen ooghen hoe dattet die van Hantwerpen/Ghent/ende andere niet met allẽ baet/dat ſy als Catholijcke ghehoorſame Onderdanen des Coninghs leven/ſy moeten even-wel ſlaven zijn van-de Spaenſche Natie/eñ onuytſprekelijcke moetwillen/ghewelt/ſpijt/trotz ende tyrannye vande Spaenſche garniſoenen verdraghen/ſonder dat hunne clachten ghehoort/oft Juſtitie daer over ghedaen wort: 'twelck alle Catholijcken/die inde Vereenighde Provincien onder de beſmettinghe vande Ketters (ghelijck de Spaengiaerts ende Jeſuiten ſegghen) ghewoont hebben/voor een exempel ende waerſchouwinghe dienen mach/wat ſoeten tractement dat ſy/indien de Spaengiaerts abſoluyt Meeſter worden/ſullen hebben te verwachten. Noch veel ſtercker ende onghetwyfelder hebben ſy ſulcx te beſluyten/uyt d'exempelen van-de Staten in't Coningrijcke Napels/Arragonien/ende des Hertoghdoms van Milanen/die hun teghens de Inquiſitie gheſteldt hebben: niet om dat ſy eenighen ſmaeck van-de waere Religie hadden; maer om dat ſy ſaghen/dat niemandt ſo Catholijck leven mach/oft hy is de ſtricken vande ſelve onderworpen/ende dat ſy dient tot een pretext/om ſonder exceptie van eenige Privilegien/Juriſdictien/Vryheden/ende Lants gewoonheden over alle ſaken ende perſoonen/van wat qualiteyt die weſen moghen/te richten/ghelijck uyt de Hiſtorie van Antonio Perez claerlijck blyckt. Over den welcken/als de Coning na zynen appetijt den toornigen moet niet koelen konde/overmits hy nae zynes Vaderlandts Privilegien voor d'Overicheyt aldaer moeſt aen-gheclaecht/ende onder ghenen vreemden Richter konde ghetrocken worden/heeft hy hem door d'Inquiſiteurs aen-taſten laten/hoe wel hy van geen ding weyniger/als vande Religie beſchuldicht wert. Een Spaens Edelman van Salamanca gheboren/die met Duc d'Alba uyt Spaengien ghecomen was/heeft in mynen huyſe openhertelijck verclaert/dat in zyner ſtadt niemant van qualiteyt was/oft hy ſoude een lidt van zijn vingher gheven/dat hy mochte vande vreeſe der Inquiſiteurs ontſlaghen weſen. De Cooplieden van Liſſebon/d'alder Catholijckſte vander Werelt/hebben de vreeſe (doen Coningh Philips eerſt aen Portugael quam) begeeren af te coopen/ende derdehalf milioenen ducaten aengeboden/niet om t'eenemael de Inquiſitie af te doen: maer alleenlick deſe ſlechte gratie bidden/dat d'Inquiſiteurs niemant en ſoudẽ in hechtenis werpen ſonder zynen aenclagher/ende d'oorſaken te vermelden om hem te mogen in rechte verdedighen/ende niemant op ghene ghetuygeniſſen ende diſpoſitien te condemneren/ſonder den beclaechden coppen daer af te verleenen/om teghen de perſoonen van die ghetuyghen/ende hunne verclaringhen te ſegghen: cortelijck/ſy verſochten niet dan billick verhoor voor de condemnatie/ende ordinaris recht na ſtijl van alle gerechten ende natuerlijcke redenen. Maer ſulcks en mocht die van Liſſebon (hoe-wel ſy derdehalf milioen aenboden/ende geerne vier ſouden hebben ghegheven) niet gebeuren/want d'Inquiſiteurs en wilden hun ſoo enghe niet ſpannen laten/ende begeerden hunne ongemetene macht ende vryheyt te behouden/om elcx een/die ſy een Kat aen't been werpen/te condemneren/al hadden ſy anders gheen getuygen dan des ghevanghenen geſworene doot-vyanden oft lichtveerdighe boeven/die anderſins in een ſaeck van drie gulden ſouden moghen verworpen worden; ofte oock ſulcke die ſy ſelfs uyt-ghemaeckt hebben/als Annas ende Cayphas tegen Chriſtum deden/hoe-wel deſe noch ſoo veel beter waren/ dat ſy de ghetuygen voor ſtelden. Dit hebben de generale Staten vande Nederlandtſche Provincien ſeer wel verſtaen/ als ſy/ hoe Catholijck ſy oock warẽ/ nochtans d'invoeringhe vande nieuwe Biſſchoppen niet en conden goet vinden/ merckende dat de ſelve dienen ſouden/ niet ſoo ſeer om de Catholijcke Religie te hant-haven/ als om des Lants Privilegien allenſkens te verdrucken/ ende een abſolute regeringe in te voeren/ daer in deſe nieuwe creaturen onder de Staten des Lants boven aen ſitten/ de ſelve overſtemmen/ ende elcx een inden mont ſien ſouden/ om d'oude vryheyt van ſtemmen/ ende voor de Privilegien te ſpreken/ te verminderen. Van ghelijcken in't Jaer 1576/ hebben de Catholijcke Provincien/ jae veel Abten ende Prelaten ſelfs/ deſen ghevaer vande Vaderlantſche vryheyt aengheſien/ ende tot beſcherminghe vande ſelve/ met Hollandt ende Zeelant verbont gemaeckt; hoe-wel God toe-gelaten heeft/ om des Lants ſonde wille/ die noch niet gheſtraft en waeren/ dat eenighe weder af-ghevallen zijn: dies hunner vele/ ſiende den quaden ſucces/ groot berou ghethoont hebben. Daerom weeſt niet ſoo verdoolt ende blint/ dat ghy u dit ondraghelijck jock/ daer tegen die van Arragon/ Napels/ Milanen geſtreden hebben/ ſimpel ende ſoetkens aen-preken laet: Bedenckt vry dat de Inquiſitie hier te Lande meer als elders ſal gheſcherpt worden/ om dat de ware Religie alhier langher geoeffent/ ende dieper in-ghewortelt is; ſo dat de Spaengiaerts al wat in't Landt is van Ketterye ſuſpect achten. Voorwaer ick ſegghe u/ ghy ſullet in vele deelen quader hebben/ als die vande Religie ſelfs; want deſe/ wetende dat voor hun gheen genade is/ ſullen hun verkruppen/ ende met diffidentie ende voorſichticheyt daer tegens wapenen: maer ghy ſult/ overmits u goet betrouwen ende ſekerheyt inde ſtricken/ ſweerden eñ 'tvuyr vallen/ als ghy alderminſt daer op denct. Ten beſten comende/ al ontgaet ſchoon elck voor zyne perſoon het perijckel/ ſal hy nochtans met onuytſprekelijcke bedroefnis aenſien moeten/ d'onderdruckinghe van des Lants loflijcke vryheden ende Privilegien/ hy ſal niet eens daer teghen kicken/ noch een vry woort ſpreecken derven/ oft de Spaengiaerts ſullen hem ſchelden: Veillaco Lutherano traditore,&c.

Soo dick ghy u kinderen aen-ſiet/ ſult ghy met ſuchten dencken/ dat ghyſe tot ſlaven vande Spaengiaerts opvoet/ ende dat uwe naecomelinghen ende lieve poſteriteyt eene ongheloofIijcke veranderinge inden ſtaet des Lants beletten ſullen: de rijcdom/ neeringe ende ſchipvaert/ die/ overmits de goede Politie/ Juſtitie ende Privilegien dus gewaſſen is/ ſal met veranderinghe der ſelver oock vergaen/ ende nae vreemde Landen ghejaecht worden: gelijck ſy al gereets uyt Brabant/ Vlaenderen ende andere Landen verdreven is; ghemerckt yederman van naturen tyranniſſche regeringẽ mijt ende vryheyt ſoeckt. De Spaengiaerts/ ende des Eertz-hertoghen Raedt ſelfs/ ſal met allerley opentlijcke ende bedeckte middelen de fleur ende rijckdom van't Lant ſoecken te verminderen: ſy ſullen't een voordeel voor hun achten/ dat d'Inwoonders hun werck makẽ van den Acker te bouwen eñ Koeyen te melcken/ ende gheenſins daerom treuren/ dat de groote menichte ende macht van ſchepẽ/ eñ rijcke Cooplieden verdwijnen; overmits nae hunnen ghevoelẽ dit de middelẽ geweeſt zijn/ die de Landen tot weelde ghebracht/ ende den Oorlogh ſoo langhe ghevoedet hebben/ ende dat d'Onderdanen van ſimpelen ſtaet beter ende lichter om regeren zijn. Ghy ziet al ghereets dat de Eertz-hertogh ende d'Infante by de Houwelijcks voorwaerden verbonden zijn/ uwe vaerten nae Ooſt ende Weſt-Indien te verbieden. Hier by dient 't exempel vã Portugael/ alwaer Coningh Philips ter zyner eerſter aen-comſt over-legghende/ dat de ſelve Natie aen ſchepen eñ Zee-volck ſo ſterck was als geheel Spaengien/ ende dat ſulcx over cort oft lang zyne authoriteyt/ en abſolut ghebiedt daer over ſoude moghen verminderen/ heeftſe allenſkens ter Zee ontwapent ende gheſwackt. De Portugeſche Stuerlieden ende Matelootſ gheſleten/ ende op zyne ſchepen ghebruyckt alderley andere Natien; ſo dat vele Schippers van Portugael tot den Acker-bou ende anderen arbeydt hun begheven/ d'oude af-ſtervende/ ende te minder nieuwe opwaſſende/ 'tghetal der ſelver in 19 Jaren ſoo ghemindert is/ datſe den Coning ſelfs in't toe-ruſten vã zyne Vloten comt te miſſen. Dus ſullen de Spaengiaerts de Nederlanden/ die hun ſoo veel wercks 30 Jaeren lang gegeven hebben/ oock ſwacken ende ontwapenen/ op dat ſy diergelijcken wederſtandt niet meer en behoeven te vreeſen. Sy ſullen de oude deliberatie/ om alle de Landen/ ende verſcheyden Rechten/ coſtuymen ende Privilegien onder de Wetten van een abſolut Coningrijck te brengen/ wederom byde handt nemen/ ende arbeyden/ om alle teeckenen ende gedachtenis vande Nederlandtſche vryheydt uyt te royen; uwe Moederlijcke tale doen op-houden/ ende de Spaenſche invoeren/ gelijck ſy metter daet d'Indianen doen Spaenſch ſpreken. In ſomma/ ſy ſullen ſulcke veranderinge aen-richten/ dat die over vijftich Jaeren 'thooft weder oprichten mochten/ hun eygen Vaderlant niet en ſouden kennen. Geloooft vaſtelijck/ dat dit niet en zijn ydele dreygementen/ maer waerſchouwinghen uyt eenen warachtigen gront ſpruytende. Leert ten leſten verſtaen/ dat ſy onder den ſchijn van-de Catholijcke Religie/ hunne ambitie ende begeerlijckheyt van tyrannye bedecken. Laet u anders niet voorſtaen/ dan dat ghy alle't voorgaende quaet/ even ſoo wel vanden Hertogh van Brabant/ als vandẽ Coning van Spaengien/ hebt te vreeſen; dat hy den naem voere/ maer den Spaenſchen Raet/ Geeſt eñ adem inde wichtige poincten/ daer aen den ſtaet van't Landt/ ende uwe welvaert hangt/ altoos regeren ſal: Daerom jaecht van u de oneenicheyt ende miſvertrouwen/ die vreemde Natien tuſſchen u beyden voeden/ om beyde te moghen over-meeſteren ende onderdrucken.

Blijft eenich met de ghene/ die ghy ſiet dat ſoo veel hunnes bloets voor des Vaderlandts vryheyt vergoten hebben/ ende de vryheyt van uwe conſcientien niet en ſoecken te beſwaren/ maer God ende den Heylighen Gheeſt daer over regeren laten; den ſelven biddende om eenes yeders hert te ſtueren op den wech der ſalicheyt.

Dit is het gheheel Boecxken/ ſonder af ofte toe doẽ/ dat oordeel refererende tot des Leſers diſcretie.

Conform deſe vermaninghe/ ſullen hier ſtellen de handelinghe van des Keyſerlijcke Mageſteyts gheſonden ghedeputeerde inden Graven-haghe/ Maximiliaen Cochi; om van Keyſers weghen te vorderen paſpoort ende geleyde/ voor een treffelijcke Rijckſche Legatie om Peys-handel.

Keyſers geſante verſoeckt geleyde voor gheſanten om vrede/ in forma dat het den Staten ſuſpect was.

Deſen Maximiliaen de Cochi/ hadde in't
voor-jaer

voor-jaer den Staten generael inden Graven-hage voorgehoudē s'Keyſers voorſichticheyt ende ſorghvuldicheydt voor de ghemeyne welſtant van Chriſtenrijck; naedemael men dat ſo gedreycht ſagh vanden Erf-vyant den Turck met zijn Rebellen in Hongarien ende Sevenberghen: Dies verſochte hy voor Keyſerlijcke ende Rijcx Gheſanten ſalve-conduiten ofte vry ſeker gheleyde / gaende ende comende / onder handt ende zegel met Crijghs-volck van ende tot Ceulen toe; dat welcke weder-omme den Staten nae-dencken gaf / al oft-men ſochte/ met ſoo grooten pracht in te comen ende ingehaelt te weſen/ eē alteratie ende beroerte onder hun Ghemeynten te brengen/ door yedermans groote begeerte ende hope van Vrede/ende dat om datmen generalijcken ſochte ontſlaghen te weſen vande lang-durighe ſchattinghen ende contributien die yegelijck moede was. Waeromme de Staten hem een ſchriftelijcke antwoorde gaven/ waer van wy (hoe wel het een tijdt aen-liep/tot den leſten Mey 1605/ dat dit gheſchiede) het inhout hier ſullen verhalen/als dienende tot handelinghe vanden Vrede.

Vereenichde Landen antwoorde aenden Keyſers Vorſten/weygerende haer verſoeck.

Als dat ſy der Roomſcher Keyſerlijcke Mageſteyts ſchryven van-den tweeden April ontfanghen hadden; mede der Hoochweerdighen/ Doorluchtighen ende Hooch-gheborene Vorſten ende Heeren / Johan Schwickharden/ Eertz-biſſchop tot Mentz/ etc. Heere Chriſtiaen den tweeden Hertogh van Saxen / etc. Cheur-vorſten; meer van Heer Wolf Dieterich/Eertz-biſſchop van Saltſborgh/etc. ende Heer Philips Ludwighen / Paltſ-grave / etc. Ende mede des Edelen/ Erentfeſten/ Hoochgeleerden/ Eerſamen ende Wyſen Burgemeeſteren ende Raet des H. Rijcks Steden/Ceulen ende Neurenborgh; dat deſe Brieven van-den 19 Auguſti 1604 ghedateert/ hun wel waeren ghelevert by-den voorſz. Heere Maximiliaen Cochi/Keyſerlijcke Mageſteyts Hof quartier Meeſter/ende met reverentie den 16 Mey ontfanghen neffens een ſchriftelijcke propoſitie/ noopende eenen Peys met Spaengien ende de Eertzhertoghen/dies antwoorden ſy.

Verhael dat voorgaende vredehandel hun ſchadelijck waere geweeſt.

Wel by ervaringhe meermael ghe-proeft te hebben/wat naedeel ende ſchade de Nederlanden te vooren met diergelijcke Vreden-handel door des ſelvighen H. Keyſers ende Rijcx-ſtenden interceſſie toeghecomen waere; waer door ſy anderwerf 'tſelfde aen te gaen hun beſwaert vonden: naedemale wel bekendt waere/ dat de Spaenſche ende haer aenhangers niet anders en waren trachtende/dan by d'een ofte d'ander middel de Nederlanden te vermeeſteren / ende al-daer Sedem belli te ſtellen/ om 't Rijck/Vorſten ende Ghemeynten te dwinghen/ende wetten te ſtellen/hebbende hun ſelvē een heerſchappye ofte Monarchie in-ghebeeldet; met meyninghe (nae eenighe Regimenten ofte Staetſe regulen) dat het in Chriſten-rijck/ jae inde heele Werelt/niet wel conde gaē ofte beſtaē/ maer daer moeſte eenen Roomſchen Paus in Gheeſtelijcke / ende den Coningh van Spaengien in Wereltſe ſaken de over-hoofden weſen. Dies ghemerckt niet vruchtbaerlijcks van die onderhandelinghe conde verwacht worden / dan naedeel vanden Keyſer ende 't Rijcke/waer van de Staten gheen oorſaecke wilden weſen / als wel wetende wat Chriſten-rijck daer aen ghelegē ware: daeromme onderdanichſt/onderdanich/dienſt ende vrientlijck baden / hun daermede niet te bemoeyen.

Op dat de Keyſerlijcke Majeſteyt/ Vorſten ende Stenden der op-rechter meyninghe der Heeren Staten generael te beter mochten verſekert weſen / ſoo proteſteerden ſy voor God/ Keyſer/ Coninghen ende Vorſten/ etc. dat den lang-durighen bloedigen Crygh/daer Nederlant nu veertich Jaren mede gheſtraft is gheweeſt van't grouſaem Barbariſch ghewelt der Spaengiaerden / niemanden verdrietelijcker can weſen dan haer/ende die liever Goddelijck ende eerlijcken beſchermt te weſen in eenicheyt ende Vrede wenſchen; jae daer en waere gheen natie onder de Sonne die liever ofte beter hunne eerlijcke ghewonnen goederen (buyten ofte binnen s'lants met vlijt ende arbeyt vercregen) in eenichderhande Vrede te beſitten / hun ghenoegen ſouden alſt den Nederlander: Maer alſo ſy met langhe ghedult der Spaenſcher tyrannye / tot vernielinghe ende vernietinghe alder Privilegien / met verlies van goet ende bloedt: niet teghenſtaende alle interceſſie van Keyſers ende Rijcx-ſtenden/ niet haddē connen verwerven / hadden ſy ghenootſaeckt geweeſt de wapen inde hant te nemen/ende hun te Water ende te Lande met gheluck ende ongheluck hun te weeren/ ende Godes hulpe verwacht; nae veel biddens ende verſamelingen om Vrede/ ſo waren ſy met raedt van haer ghebuer-landen ende Coningrijcken totte uyterſte reſolutie ghetreden/ende de Nederlantſche regeringhe in vryheyt gheſtelt / ende ontſlaghen van alle Eeden wylen den Coningh van Spaengien ghedaen/ volghende haer Privilegien vermogen: waeromme alle onpartydige machtige Coningen/ Vorſten ende Stenden / de Nederlanden voor eenē vryen ſtaet erkennen eñ houdē; die gequalificeert eñ bevoecht zijn haer ſelvē te regeren/ in forme van een Ghemeynte ofte verkieſingh eens Vorſtens: So hadden de Generale Staten in qualiteyt als vooren met verſcheyden Coninghen / Vorſten ende Stenden verbonteniſſen ende vrientſchappen gheſloten / ende nu 24 Jaren gheduerich door Godes ſonderlinge ghenade/ende hulpe van machtige Coningen/ Vorſten ende Stenden/ ende met ſonderlingen ernſt ende beſtandicheydt hare aen-ghenomen vrye Lant-regeringhe teghen alle gewelt verdadicht ende beſchut / met voor-nemen dat geluckich uyt te voeren/ende den lang-durighen bloedighen Crijgh te eynden.

Dat niemant meer na den vrede trachten/ dan de Vereenichde Landen.

Dat haer regeringhe van alle Vorſten erkent waere wettelijck.

Dat ſy Anno 1600 eñ 1605 vrede verſocht hadden.

Tot welcken eynde ſy hadden mette Heeren Staten ende haer af-ghewekene/ ende niet gewelt overheerde Provincien/aen-ghevanghen te handelen tot nut ende welvaren der gemeyner Nederlanden: eenſdeels mondelinghe tot Berghen op Zoom in't Jaer 1600/ ende noch onlangs in dit Jaer 1605 ſchriftelijck; maer ſy waren ſlechtelijck aende Eertzhertogen beweſen/die welcke ſy ſonder offentie Godes/ haerder eeren/ ende verminderinghe haerder verſekeringhe/ niet anders dan voor vyanden vande Nederlanden houden condē; als wel wetende dat ſy ſelve hare Vorſtelijcke Doorluchticheden voor haeren Over-heere erkennen/ende erkennen moeten den Coning van Spaengien/ den Spaenſchen Raedt / ende Spaenſche Inquiſitie: ende dat ſy in de Nederlantſche ſaken maer onder Spaenſe eñ Italiaenſche Mombaerſchap enſtonden; alſo nu onlangs/tot vercleyninge ende onderdruckinge van hare Hoocheden ende vanden Prelaten / vandē Vorſten/ Heeren ende Nederlandtſche Staten / uyt de nieuwe commiſſie des Marck-graven Spinola ghegheven / een yeghelijck bekent ware.

Spinolas commiſſie ſtreckt tot vercleyninghe vande Eertzhertoghen ende Staten.

Dateñ nu wilde de Staten der Vereenichde Nederlanden dringhen yet aen te nemen/ by deſe ghesochte onder-handelinghe teghen haer vercreghen/ aenghenomen/ ende tot nu toe gebruyckte vrye Landts-regeringhe ende Rechten/ ſtrydende teghen God/ eere ende verſekertheydt / baden ſy ende hoopten aen God hun te bewaeren : begeerende vriendelijck aen zyne Keyſerlijcke Mageſteyt / Vorſten ende Stenden/ hun ſulcx niet te willen raden: niet alleene ten aenſiene vande Nederlantſche ingeſetenen; maer ooc der gantſcher Chriſtenheyt/ yet ſtreckende tot verſtercken der Spaenſcher voornemen.

Maer conden de Heeren Staten Generael haer gheresolveerde aengenomen/ ende nu veel Jaren ghebruyckte vrye Lants-regeringhe/ met hulpe ende toe-doen van haere hooch-gedachte Keyſerlijcke Mageſteyt/ Cheur/ Vorſten ende Stenden des Rijcks/ verwerven ende vercrygen/ ende van hun frontieren af-keeren/ alle die ſoo verdachtich/ ende der Nederlanders ondergang ſoecken/ wilden ſy voor een ſonderlinghe ghenade ende gonſte ten dancke aen-nemen: ende ſooſe van ſulcx mochten verſeeckert weſen/ wilden ſy op de verſochte propoſitie tot wel-bevallen hun wyder verclarē/ ende metter daet bewyſen/ dat ſy over den bloedigē Crijgh een groot miſhaghen hadden.

Dan ſoude de voor-gheſlagen handelinghe tot een ander eynde ſtrecken: ſy wilden dē Keyſer/ Vorſten ende Stenden des Rijcks gebeden hebben / niet alleene van wegen der Nederlanden welſtant / maer mede der ſelviger ende des gantſchen Rijcks reputatie/ hun weygheringe van't gheleyd/ tijt ende plaetſe halven/ haer ten beſten af-nemen.

Belanghende eenighe ſchaden van hunnen Crijghs-volck/ den Heylighen Rijcks-bodem aen-ghedaen; mede het in-ſtellen van nieuwe Licenten / Tollen ende ander Impoſten/ verhoopten de Heeren Staten ſulcke middelen te ghebruycken/ dat ſy met billicheydt niet te claghen ſullen hebben : Maer in deſe gelegentheyt eenighe ſtadt ofte ſterckte over te gheven / die ſy tot nut eñ dienſt des Heylighen Rijcks/ ende teghen den beſorghden overval der Vereenichde Landen/ met groote coſten nootwendich inghenomen hadden/ ende tot noch toe bewaert/ vertrouden ſy/ dat de Keyſerlijcke Mageſteyt/ Cheur/ Vorſten ende Stenden/ ſullen bekennen te zyne/ ende te ſtryden teghen alle Politijcſche Regiments ofte Staetſche regulen : ende dies te meer/ om dat des Marquis Spinolas voornemen ware / met ghewelt over Rhijn te trecken; van't welcke des Rijcks Stenden niet beters te verwachten toe-ſtondt / dan ſy bevonden hadden van-den Heer Admirante van Arragon/ Anno 1598.

Dit was 'tgene dat de Staten antwoorden op des Keyſers/ Cheur-Vorſten ende Stenden propoſitie ; verſoeckende aen den Heer Cochi goet rapport te doene. Dit was ghedaen ende gheſloten inde verſamelinghe der Heeren Staten Generael in s'Graven Haghe / den leſten Mey/ 1605.

Hoe Heemſkerck de Caracque van Macao in Indië nam.

Wy hebben in't voorgaende Boeck verhaelt vande Ooſt-Indiſche vaert / hoe dat de Hollantſche ſchepen een Portugaelſche Caracque ghenomen hadden/ ghecomen van Maccauw/ ende al-daer oock geladen. Deſe Caracque genoemt ſint Catharina / groot gherekent 1500 vaten/ wert byden Admirael Heemſkercke genomen/ met twee ſchepen/ den witten Leeuw' ende Alckmaer/ ontmoet by het Coninghrijck Por / daer Heemſkercke terſtont op toe-ſette; zijnde nu ghenoech open Oorloghe tuſſchen de Portugeſen ende Hollanders.

De Caracque als vyandt ſtack dat bloedtvendel uyt/ hadde wel 800 menſchen op/ waer onder wel 100 Vrouwen paſſagiers: na langhe ſchieten met ſeer grof gheſchut/ treffen de Hollanders (mits dat haer gheſchut leegh lagh) de Caracque met eenen ſcheut neffens 't Water/ dat de Caracque een groot leck creegh / waer door het onnut volck onder de Portugeſen een vreeſe creghen / ende haer gheſchut / midts het hooghe lach op ſoo grooten ſchip / dede luttel ſchade den Hollanders: waeromme die Caracque/ als ſy nu wel ontrent de 70 mannen doot ende ghequetſt hadden/ ſtack een witte Vredevane uyt / waer op Heemſkerck op-hiel van ſchieten/ ende ſo gavē de Portugeſen haer over/ mits dat het volck al vry aen landt ſoude gheſtelt worden/ alſoo't gheſchiede.

Heemſkerck dede deſe Caracque eenſdeels loſſen/ daer uyt nemende de beſte goederen / die ſeer coſtelijck ende veel waren / ende lade die in zijn ſchip/ ende in't ſchip Alckmaer/ de Caracque voorts lichter vol-ladende met Peper / eñ dede die boven af-ſimpten ende veel legher timmeren/ om die te moghen gheladen in Hollandt voeren/ want ſy ging 27 voeten diep/ gheladen zijnde.

Heemſkerck brenght de Caracque in Hollant/ achterlaten de 't ſchip Alckmaer.

Met deſe Caracque is Heemſkerck met zijn twee ſchepen t'ſeyle gegaen van Bantam : dan alſo ſy by Madagaſcar begonden te genaken/ creegh dat ſchip Alckmaer / dat het grootſte was/ een leck/ waer-omme hy dochte/ met wel pompen/ nae het Eylant Mauritius te varen/ ende daer het leck ſtoppen ende calfaten : daer en tuſſchen is Heemſkerck met zijn ſchip ende de Caracque nae Hollant gevaren/ ende zijn in Julio/ dit Jaer 1604/ inde Duynen voor Doveren ghecomen/ daer hun etlijcke ſchepen uyt Hollandt toe-gheſonden waren/ die ſy inde Zee vol-laeyden/ om de Caracque te lichtē: ende zijn alſoo daer mede in Hollant tot Texel inghecomen/ ende voorts wel geloſt/ uytermaten rijck ende coſtelijck zijnde.

Het ſchip Alckmaer leck zijnde/ en hadde het Eylandt Mauritius niet connen vinden ofte aen-ſeylen / maer was ghedwonghen het Eylandt Madagaſcar / inde baeye Antogil aen te varen / al-waer ſy haer goederen gheloſt hebben/ om haer ſchip te beteren ende calfaten/ dat ſy door ſiecten hun overvallende qualijck doen conden; hebbende hun oock te wachten ende te ſtryden teghen't Lant-volck. Als ſy daer nu 8 maenden gheleghen hadden met ſterfte ende crancken beladen / begonden ſy te deſpereren/ van daer te moeten met haer rijck ſchip ende goet ſterven ende vergaen; daer van ſy tē leſten door Godes ghenade ende voorſichticheyt/ behouden werden/ als wy ſullen verhalen.

Eer de Vlote van Steven Verhagen/ Anno 1603/ uyt-voer/ haddē de Reeders van Amſterdam tydinghe / dat een van haer ſchepen / den Wachter ghenaemt (dat inde Moluccas gheladen was) door een leck ghevaren was op het Eylandt Mauritz/ waer-omme ſy/ om dat te ſoecken ende gheleyden/ ordonneerden eē ſchip/ 't Hof van Hollant/ met noch een jacht Medenblick/ die ſouden over gheen zyde de Capo/ nae het Eylant Mauritius varen. Hier en tuſſchen dat deſe derwaerts voeren/ is 't ſchip dē Wachter/ ſonder deſe ſchepen te gemoetē/ wel in Hollandt t'huys ghecomen.

Deſe twee varende ſchepen/ hebben het Eylandt Mauritius wel in't gheſichte gecregen/ maer conden daer niet aen-ſeylen / maer met ſtorm weder daer van ghedreven ; mede verſteken van malcanderen/ hebben in 12 daghen het landt niet weder connen in't gheſichte comen/ ſoo dat het ſchip/ 't Hof van Hollandt / ſeer ſchadeloos haeren cours ſette / om inde Eylanden een goede reede te vinden / daer ſy niet conden gheraken: ten leſten wordenſe van God geſtuert uyt noodt / aen't Eylandt Madagaſcar/ daer ſy den 28 Julij 1604/ inde reede van Antogil aen-quamen / al-waer ſy haer Lantſlieden/ in het ſchip Alckmaer/ ſeer jammerlijck gheſtelt vonden; ende dē 2 Auguſti quam daer mede het ander ſchip / de jacht Medenblick / dat haer vreucht vermeerderde/ want ſy waeren gheheel deſolaet ende miſmoedich/ nu boven 18 mannen niet by leven zijnde; veel noch cranck / die haer terſtont verquickten: Sy vonden het ſchip Alcmaer niet navigabel; dies ſy t'ſamen Gode wel te danckē hadden/ van dat hy deſe deſolate ſchepen alſoo byden anderen ſtierde ende ontſette.

Wonderlick avontuer vā 3 verſteren ſchepē/ ontmoetende malcanderē byſtaende.

Deſe drie ſchepen alle ſchadeloos zijnde / namen reſolutie het ſchip Alckmaer daer te laten/ ende hun twee ſchepen daer mede te repareren/ ende dat het ſchip Medenblick ſoude in-nemen alle't ghelt / ende Coopmanſchappe die het Hof van Hollant in hadde / zijnde groot 360 vaten/ ende daer mede vaeren nae zijn ghedeſtineerde plaetſe van Bantam / bedraghende het voorſz. ghelt/ ende Coopmanſchappe 143 duyſent gulden/ midts dat de compagnie van't ſchip Alckmaer de avontuere daer van ſoude dragen van daer tot Bantam toe/ ende dat het ſchip/ 't Hof van Hollandt/ ſoude in-nemen de goederen van Alckmaer/ ende daer mede nae Hollandt varen: ende uyt het ſchip Alckmaer namē ſy watſe conden/ ende verbranden't aldaer.

Alſoo voerenſe elck zynen weghe/ ende t' Hof van Hollandt mettet volck van Alckmaer voeren nae ſint Helena/ daer ſy niemant vondē/ ende arriveerden in Texel in behouden hant/ in't leſte van Meert Anno 1605: hoe-wel veel goederen beſchadicht ende nat ghewoorden waren/ als die 8 maenden aen landt ghelegen hadden/ waren ſy nochtans wel willecome: de Handelaers ende Reeders Gode danckende/ die deſe ſchepen ſoo wel (contrarie haer meyninge) geſtiert hadde/ ende daer over een vertrouwen ghecreghen dat God haren handel op Ooſt-Indien ſegenē wilde/ die uyt noot tot dien handel gedwongen waren/ teghen alle hope. Dit ſchip/ boven veel Specerye/ hadde wel 1300 balen Syde inne/ behalven coſtelijcke Drogen / ende Chyneeſche frayicheden/ geballaſt met een ſeker Coper/ dat ſy Tintinago noemen.

2 Ooſt-Indiſche ſchepen in Zeelant aengecomen.

In dit Jaer quamen in Zeelandt noch twee ſchepen uyt Indien wel gheladen t'huys / ende waren toecomende een nieuwe compagnie / die ſy de Vereenichde Compagnie noemden: want ſoo die van Hollant ende Zeelant malcanderen in Indien ſchadelijck waeren/ ende dickmael al in een havene quamen/ ende daer gheen ladinge vonden/ zijn die van Hollant ende Zeelant vereenicht/ ende haer ſchepen met ghemeynen raet op verſcheyden plaetſen gheſonden.

Over deſe twee nu inghecomen ſchepen/ hadde Sebalt de Weert den laſt ghehadt/ een cloeck ervaren man/ die mette ſchepen van Mahu inde Strate van Magellane gheweeſt was/ daer hy van verſtack/ ende langhe ghedoolt hebbende/ wel was t'huys ghecomen. Deſen Overſten Sebalt voer met eenighe ſchepen nae het Eylandt van Zeylon/ al-waer hy ſeer wel onthaelt werde vande Coningē van Matecalon ende vā Candia/ die Fimala hiet / daer wy vooren in't 25 Boeck van geſeyt hebben/ daer Joris Spilbergh mede ghehandelt hadde. Hier heeft deſen Fimala dē Overſten Sebalt groote vriētſchap bewesen/ eñ groote handelinge toe-geſeyt/ ſo hy hem wilde aſſiſteren int veroveren vande ſtercte Columbo / die de Portugeſen noch met garniſoen in dat Landt hielden; maer Sebalt weygerde hem/ want hy moeſte eerſt nae Achem in Sumatra vaeren/ dan ſoude hy weder keeren/ alſoo hy dede met 4 ſchepen: ende ſoo hy daer inde havene van Gallea ghecomen was/ ſchreef hem den Coningh Fimala / biddende te willen beſpringhen de ſchepen ende Vloote der Portugeſen/ die de ſterckte Columbo quamen victalieren ofte ontſetten/ want dat doende/ hoopte hy corts die ſterckte meeſter te weſen / ende ſoude Jaerlijcks leveren tien hondert quintalen Caneels ende ander Specerye voor haer ſchepen te laden. Hier over ſo nam Sebalt op vier verſcheyden daghen / vier Portugaelſche ſchepen/ gheladen met nootdruft van cleynder weerden/ onder anderen buyt 2 ſchoone Perſiſche peerden/ diemen ſeyde ghecocht te weſen voor 1590 daelders.

Den Coning Fimala over deſe tydinge ſeer verblijt zijnde / ſchreef/ hy wilde by hem comen/ biddende de ghevanghen Portugeſen hem wel te bewaren; dan Sebalt hadde die al-reede/ inde twee vande ghenomen ſchepen/ vry wegh gheſonden / dat welcke hem ſeer verdroot. Fimala quam daer met ontrent 300 ghewapende mannen ende veel Oliphanten/ ende werdt van Sebalt wel ontfanghen met ontrent 200 van zijn volck/ al-mede in wapenen onder vendelen; tuſſchen haer beyden groote beleefde groeteniſſen paſſerende / beyde Portugaelſe tale ſprekenkende/ hebben haer volck van haer gheſonden/ familiaerlijck handelende hoe de ſterckte van Columbo te winnen. Ten leſten begeerde Sebalt te willen zyne ſchepen comen beſien/ ende ſo Fimala dat weygerde/ ſeyde Sebalt al lachende uyt vryheyt/ ſoo hy hem niet quame t'ſchepe beſoecken/ hy en wilde d'Oorloge tegen de Portugeſen niet aennemen / met diergelijcke woorden meer: waer over den Coning verſtoort/ ende uyt achter-dencken / dat hy hem ſochte te vermoordē/ riep aē zijn volck in Portugeſe ſprake; Matta me eſto can, dat is / ſlaet my doot deſen hondt: Waer over hy terſtont doot-gheſlaghen wert/ ende de weynighe die by hem waeren/ te ſamen die hier ende daer warē gaen wandelen/ wel tot 50 toe.

Sebalt de Weert/ overſte vande ſchepē/ wort vermoort vanden Coning Fimala in Zeylō.

Het Schip-volck dat ſiende/ waren ſeer verſlaghen/ ende conden niet ghelooven dat ſulcks uyt s'Conings bevel geſchiet ware. Ten leſten creghen ſy Brieven vanden Coningh / die hem excuſeerde/ ſegghende; dat Sebalt hem wilde in zijn ſchip brenghen ende vermoorden: daer by voeghende / dat hy den vrienden wilde vriendt weſen / ende den vyanden vyandt / ſy ſouden kieſen/ ofte ſy Peys ofte Crijgh begheerden. De onder ghecommitteerde inde ſchepen/ ſagen wel dat ſy den Wolf byder ooren hadden: want te verlieſen den Coop-handel op dat landt / om haren Overſten ende 't Schip-volcks doot te wreken/ dochte haer niet gheraden; maer beter alles als een miſ verſtant te diſſimuleren. Dies door middel des Coninghs van Mattecalon/ ende door't ſchryven van Fimala ſelve / werdt den Peys ghemaeckt / die den Vrede aenboodt/ ende alles te vol-brenghen watter eerſt geſloten waere / ſoo ſy hem hielpen teghen de Portugeſen; ende voor getrouheyt ſoude hy op't hoochſte ſweeren / by Gode/ zijn ende zyne kinderen hoofden/ etc. Dan de Commiſen vande ſchepen antwoorden/ dat ſy hem doen de hulpe tegen de Portugeſen niet en conden doen/ mits ſy alreede twee ſchepen hadden wegh-gheſonden. Alſoo creghen ſy daer noch eenighe Speceryen / ende latende daer volck/op goede conditie om Coophandelinghe te vorderen / ende mette Coningen vrientſchappe te houden.

Muyterye in't ſchip Tergoes voorghecomen.

Aldus deſe ſchepen hier ende daer gheladen hebbende/zijn t'huys ghecomen ſeer ſwack van volck : want 'tſchip Zierick-zee dat met 105 man beſet was/is maer met 34 man t'huys ghecomen; het ander ſchip Tergoes / met 70 man uyt-ghevaren/maer met 18 mannen. Ende deſe 18 mannen in't cleynſte ſchip / in-dē weder-comſte begonden te muyten in't Eylant ſint Helena / daer hun den Commiſſaris van't ſchip ſochte te perſuaderen/om met het ſchip tot Liſbona in te loopen/ ende ſoo het ſchip ende goedt als goeden prijs daer te ghenieten ende te deylen : dan onder den anderen daer over oneens ghevvorden / ghebeurdet dat het grootſte ſchip Zierick-zee/ dat verſteken was / mede by haer tot ſint Helena in-quam / daer Schipper op was Marten Spaengiaert van Vliſſinghen/ die welcke hier van/van't getrouw' volck/ vernomen hebbende/ heeft met ſtilheyt den voorſz. ontrouwen Commijs t'ſchepe in boeyen gheſlaghen/ ende alſo nae vier maenden in Zeelant ghecomen zijnde/in ghevanckeniſſe ghelevert.

Wt Spaengien werdt vernomen datmen in Portugael armeerde / om de Hollanders ende Zeelanders uyt Ooſt Indien te dryven/ dies ſy van daer veel Caracquen ofte groote Schepen derwaerts uyt-ſondē/die daer meeſtendeel weder in-ghedreven werden.

Placcaet in Spaengien van niet te mogen handelen op lijf ſtraffe inde conqueſten van Portugael/9 April 1605.

In dit Jaer den 9 April/ wert tot Liſbona tot voorderinghe van haer Zeevaert een Placcaet ghepubliceert van weghen den Coningh; dat geen vreemde/ van wat natie hy ooc mochte weſen/al waer hy oock een in-woonder/ ofte vrye ghenaturaliſeert in Portugael / en ſoude voort-aen in geender manieren moghen traficqueren/ handelen ofte varen in eenighe plaetſen der conqueſten vande Croone van Portugael/ voorby de Eylanden Azoras ende Madera/als te weten inde Ooſt-Indien / in Braſil/ tot Angola/op de cuſten van Guinea/Bennin/Malaguetta/tot inde Eylanden van ſint Thome ofte Cabo Verde / ofte tot eenighe andere plaetſen/ byde Portugeſen ontdeckt ofte ghevonden/ofte noch mochten ontdect worden.

Daer en boven dat geen Portugeſen en ſullen moghen ghebruycken / ofte hun voort-aen laten dienen ofte ghebruycken eenighe ſchepen ofte vreemde perſoonen/ gheen Portugeſen zijnde/in eenighe vande voorſz. plaetſen.

Item dat alle vreemde/ gheen Portugeſen zijnde/ woonende inde voorſz. Landen (ſonder aenſien/ ofte ſy veel ofte langhe Jaeren al-daer mochten ghewoont hebben) ſullen van ſtonden aen moeten t'huys keeren in Portugael; die van Ooſt-Indien mette eerſte Caracquen/ ende die van Braſil ende andere plaetſen/ over beyde zyden vande Cabo de bona Eſperanza binnen een Jaer/nae de publicatie van dit Placcaet.

Voorder weder-roept den Coningh alle zijn Licenten/ eenighe vreemde te vooren ghegunt/ van te moghen in die plaetſen handelen ende traffiqueren/ etc. ende dit al op lijf-ſtraffe / ſonder ghenade/ appel ofte redemptie.

Deſe rigoreuſe Placcaten in Spaengiē/hebben de Nederlanders eē groote ſpoore geweeſt/ om grootelijcks te voorderen de Vaert op Indien / oock met gheweldt ende Oorlooghſche wyſe.

Tweede uytredinge vande grote compagnie van Ooſt-Indien.

Dies hebben de groote generale Ooſt-Indiſche Compagnie van 10 Jaren haer tweede uyt-reedinghe uyt-ghesonden in't beginſel van dit Jaer 1605 nae Ooſt-Indien/onder het gebiedt vanden Overſten ofte Admirael Mathelief van Delf/die ſelve een vande Bewint-hebbers was; dē Vice-Admirael was Olivier van den Vivere/eñ waren deſe volgende/ alle ſchoone ſchepen.

De Oranjen-boom groot 700 vatē/Schipper Dierick Mol.

Middelborgh groot 600 vaten / Schipper Simon Lambertſz. Mau.

Mauritius groot 700 vatē/Schipper Claes Gerritſz.

Den witten Leeuw' groot 540 vatē/ Schipper Claes Janſz. Melck-nap.

Den ſwerten Leeu groot 600 vatē/ Schipper Abraham Mathijſſz.

De groote Sonne groot 540 vaten/ Schipper Geeraert Hendrickſz. Roo-bol.

Naſſouwe groot 700 vatē/ Schipper Wouter Jacobſz.

Amſterdam groot 700 vatē/ Schipper Reynier Lambertſz.

De cleyne Sonne groot 220 vaten / Schipper Cornelis Joriſſz.

Eraſmus van Rotterdam groot 540 vaten/ Schipper Oſier Corneliſſz.

De Gheunieerde Provincien/groot 400 vaten/Schipper Antonis Antoniſſz. ofte ſwerten Teun.

De Eendracht.

Te ſamen derthien ſchepen / die wy wel hebben willen noemen/ om de groote hope/die van deſe Zee-vaert gheheel Nederlandt hadde ; elck ſchip was wel verſien van goede Schippers ende Stuer-lieden / ende waeren beſcheyden op diverſche plaetſen/ volghende haer particuliere inſtructien.

Groote ghereetſchap totte Oorloghe in Hollant.

Hier en tuſſchen hadden de Staten der Vereenighde Provincien met Prince Mauritz totte Oorloghe groote ghereetſchappe ghemaeckt; ende mede nieuw' Crijghs-volck doen lichten in Vranckrijck ende Enghelandt / ende oock in Duytſlandt/ om hun vendelen vol te maecken/ arriverende te Water ende te Lande.

Deſghelijcx de Eertzhertoghen verſterckten hun ooc met Crijghs-volck/7 hondert Spaengiaerden paſſeerden inden Winter by Baſel/ ende waren van eē troupe van 4 duyſent ; waer van eenighe in April ontrent Triere waren ghecomen.

Groote vergaderinghe van Crijgs-volck byde Eertzhertoghen met Spinolas comſte.

Den Marquis Spinola arriveerde te poſte door Vranckrijck tot Bruyſel den 9 April/ende hy werdt al-daer vereert den 24 met het gulden Vlies / ende brocht groote partyen van ghelde mede/ ſoo wel in Wiſſel-brieven als anderſins/ om de ghemutineerde te betalen: brocht voorts beloften mede van maentlijcke groote contributien.

Alſoo den Peys tuſſchen Engelant/ Spaengien ende de Eertz-hertoghen ghemaeckt was/ ſoo hebben voor d'eerſte de reſiderende Ambaſſadeuren van Spaengien ende d'Eertz-hertoghen in Enghelandt verſocht/te mogen al-daer Crijghs-volck lichten / te weten / twee duyſent Engelſchen/een duyſent ſchotten/ende vijf hondert Yriſche; niet bedectelijck/ als de Vereenichde Landen toe-ghelaten was / maer opentlijck begeerende al-omme de trommelen te moghen om-ſlaen/ eñ de vendelen vliegende op-rechten/ dat welcke in Engelant alſo niet gebruyct wort/ eñ op dat pas aldaer niet voegelick zijnde/ſtaēde met alle de Werelt in Vrede : Daeromme de Coning hun dat weygherde ; mede om dat die/ die daer ſouden dienen / zijnde gheſuſpecteert te weſen vande Roomſe Catholijcke Religie/ſoude

moghen

Eertzhertogen crygen Crijgsvolck upt Enghelandt/etc.

mogen partyſchap in zijn Landen makẽ/ maer ſouden die in't ſtille op-nemen. Sy verſochten dat een Edel-man/ Sire Charles Percy ſoude Colonel weſen: maer alſo den Coning ſeyde/ dat hy hem elders hadde te ghebruycken/ verſochten ſy Sire Eduard Stanley voor de Enghelſchen/ ende de Grave vã Hume over de Schotten/ mette welcke ſy niet wel en conden over-comen ſoo't ſchijnt: Want den Heere van Schoone-walle Ambaſſadeur/ mede alle't Crijghs-volck dede op-nemen wat hy cryghen conde voor de Staten.

Daer was oock ſwaricheydt in't volck over te ſchepen/ mits der Staten Oorloogh-ſchepen ſo ſterck ter Zee warẽ/ ende veel van't Spaens Crijghs-volck op Zee vindende/ voerden dat nae Zeelandt/ al-waer die daer dienen wilden/ aen-ghenomen werden/ eñ andere die Roomſch Catholijck waeren/ lieten ſy weder nae Enghelandt voeren. Ten leſten creghenſe een redelijcke quantiteyt over/ daer Overſte over werdt den Heere van Arondel/ die eertijdts den Keyſer in Hongarien dienende/ een Grave gemaect was/ met den Ridder Gyffoen Markam/ ballingh upt Enghelandt/ ende den Colonel Studvar.

De Staten der Vereenichde Landen beclaeghden hun byden Coningh dat het Enghels Crijghs-volck aldus over weder-zydẽ dienende/ niet meer ſo diſcinable ſoude weſen/ ofte hun Capiteynen niet meer ſoo ghehoorich/ maer om elck diſcontentement over-loopen.

Deſen niet teghen-ſtaende creghen de Eertz-hertoghen eenen goeden hoop upt de drie Brittanniſche Coningrijcken in haren dienſt.

In Lombardien warẽ 2 regimenten Italianen op-ghenomen/ onder Conte Guido de ſint Georgio eñ Seigneur Alcutzi Alconati: eñ tot Napels waeren 22 vendelen onder den Prince d'Avellino Lodovico Gambelotta/ den Marquis ſint Agatha/ ende Alexandro del Monte. In Lutzenborgh waren by den B. van Manſfelt twee regimenten Duytſchen aengenomen/ ende inde Ardennen een regiment Walen; alſoo dat de Eertzhertogen upter-mate ſterck werden van volck/ ende lieten haer verluyden drie Leghers te Velde te brenghen/ ende metten eenen Sluys te belegghen/ metten tweeden Rijnberck/ ende ſo nae Vrieſlant te trecken/ dat Spinola vanden Coning ghegheven ofte toegheeyghent was/ voor zijn dienſten ende verſchoten ghelt/ ofte noch te verſchieten: alſoo den Keyſer Maximiliaen den eerſten Groeninghen/ etc. gaf aen Albert/ Hertoge van Saxen ende Meyſſen. Den derden Legher ſoude weſen een vliegenden Leger/ om Pr. Mauritz onder de oogen te trecken/ ende werck te gheven/ ende te wederſtaen.

Aenſlagh op Rhijnberc.

Terwylen dat dit Crijghs-volck van weder zyden veel den Rijn af-quamẽ voor de Hollantſche Staten/ ſoo waſſer eenen aenſlagh gemaect op Rhijn-berck/ meynende onder't deckſel van vrienden aen te comen/ ende een poorte af te dringhen/ maer wert ghemerckt ende belet.

Aenſlagh op Berghen op Zoom te vergheefs/ 18 Meert.

Deſghelijcken aenſlagh hadden die van Antwerpen op Berghen op Zoom/ den 18 Meert trocken door Antwerpen 500 peerden voorden daghe met voet-volck/ beleydt van Theodoro Trivultio/ Don Joan de Medices/ ende Don Inigo de Borgia Caſtelleyn/ mede alle't ſchip-volck/ meynende yet met ſchuytẽ te Water upt te rechten/ maer rechten niet upt/ ende quamen ſavonts weder nae de ſtadt.

Eertzhertoghen ſenden haren Ambaſſadeur te reſideren in Engelant dẽ Baender heere van Hoboken/ etc.

In't beginſel van dit Jaer teghen Paeſſchen/ volghens den Vrede met Enghelant/ ſo hebben de Eertz-hertoghen eenen Ambaſſadeur derwaerts geſonden om te reſideren/ als wy voren gheſeyt hebben/ te weten/ den Heer Conradus Schetz/ Baron van Hoboken ende Ingene: Deſghelijcks dede mede den Coning van groot Brittannien by de Eertzhertogen nae Bruyſel/ daer toe ordonnerende dẽ Ridder Sir Thomas Edmouts: deſghelijcx nae Spaengien den Ridder Sire Charles Cornuallis.

Alſoo den Coningh noch een heerlijcke Ambaſſade aen beyde deſe Princen te ſenden hadde/ om van yeder de beveſtinghe des contracts te ſien/ nae Princen ghebruyck. Den Conſtabel van Caſtilien van weghen den Coningh van Spaengien/ ende de Grave vã Arenbergh ende zijn mede Gheſanten/ hebbende van weghen de Eertzhertogen de ſelve Ceremonien ende Eedt op den Heylighen Bybel den Coning van Enghelandt al-reede ſien ſweeren/ ende hem af-genomen.

Dẽ Coning van Groot Brittannien ſendt zijn Ambaſſadeuren in Spaengien om den vrede te beſweren.

So heeft tot deſe Ambaſſaetſchap de Coning van groot Brittannien gheordonneert den Admirael van Engelant/ Charles Haward/ Grave vã Notingam/ Heer vande ordere der Jartiere/ Raedtſheere/ etc. met een Vlote van ſeven ſchepen/ waer onder drie groote Coninghlijcke ſchepen waeren/ ende was verſelſchapt wel met 12 Graven/ Heeren ende groote Heeren kinderen/ ende over de 20 Ridderen/ met Edelen/ Officieren/ etc. byde 4 hondert ſterck: met hẽ voer den voorſeyden Heer Cornuallis Ambaſſadeur te reſideren in't Hof van Spaengien.

Dit gheſelſchap met ſeer coſtelijcke livreyen haer dienaers verciert hebbende/ voeren van Doveren te Paeſſchen/ ende quamen inde Caronna haven den 26 April/ ende trocken alſo nae het Hof te Validolid.

Den Admirael hadde audientie dẽ 28 Mey.

Den Prince van Spaengien gebore den 8 April/ werde ghedoopt den 29 Mey.

Den 29 Sondaeghs ſaghen ſy voornoene de groote proceſſie/ daer den Coningh ſelve metten Sacramente ging/ ende naeden noene wert met ſeer heerlijcke Ceremonien den jonghen Prince van Spaengien ghedoopt vanden Cardinael van Toledo: hy was gheboren den 8 April te voren: hy wert nae de Kerck ghedragen byden Hertogh van Lerma/ ende den Peter was den Prince Victor van Savoyen/ den outſten ſone/ nae wiens name hy ghedoopt ende uytgeroepen wert Philippus Dominicus Victor: zijn Pete was zijn Suſter/ de jonghe Infanta van vijfthien maenden out: daer waren de meeſte Edelen ende groote Meeſters van Spaengien vergadert/ als de twee ghebroeders/ Princen van Savoyen/ Don Philippus d'Africa/ Prince vã Maroques/ den Hertogh van Lerma/ die het meeſte bewint byden Coning heeft: de Hertogen van Seſſa/ van Infantaſgo/ van Alva/ vã Paſtrana/ van Alburquerke/ den Conſtabel van Caſtilien/ met meer andere Marquiſſen/ Graven/ etc. in grooten ghetale.

Dẽ Coning van Spaengien ſweert den pays met groot Brittannien.

Den 9 Junij werden de Ceremonien vanden Eedt vol-brocht/ den Coning ſweerende in preſentie vanden Admirael ende den Ambaſſadeur Cornuallis/ op den Bybel daer een Crucifix op lagh/ het tractaet van Vrede te onderhouden/ die woorden byden Cardinael van Toledo hem voor-gheleſen. Daer nae paſſeerden ſy daer den tijt met feeſten/ bancquetten/ ſtier-vechten/ ſpelen ende Juogo de Cannes/ ſoo zijt noemen/ tot den 17 Junij/ dat ſy hun af-ſcheydt namen/ alle ſeer rijckelijck beſchoncken/ als diergelijcke niet veel gheſien ofte ghehoort wert/ ende alſoo gheſcheyden/ hebben de reyſe na de havene van ſint Ander genomen/ daer de ſchepen ontboden waren; daer dat met hem reyſde de Heer Don Piedro de Zuniga/ om in Enghelandt te reſideren/ inde plaetſe van Taxis/ ende zijn alſoo in Julio in Enghelandt aenghecomen.

Grave van Hertfort geſonden totte Eertzhertogen dẽ pays te ſien beſweeren.

Ten ſelven tyde/ende ten ſelven eynde/ hadde deſen Coning van groot Britannien mede uytgheſonden aende Eertz-hertoghen/ende Hertoghen van Brabant/etc. den Heer Eduart Seymer / Grave van Hertfort/ etc. wiens Vader eertijdts was gheweeſt den Hertogh van Somerſet/den Oom ende Protecteur van Enghelant/onder Coning Eduart den ſeſten. Deſe is mede in April uyt Enghelandt vertrocken/ende met hem den Ambaſſadeur Sire Thomas Edmouts Riddere/om byde Eertzhertoghen te reſiderẽ. Deſe zijn mede heerlijck met veel Baender-heeren/Ridderen ende Edelen/ met haer officieren ende dienaers/ wel tuſſchen 2 ende 300 ſterck/met ſeer coſtelijcke lyvreyen/ghetrocken. Deſe aen-comende tot Duynkercken / werden vanden Gouverneur / Borgherye ende garniſoenen in wapenen ſeer triumphantelijck in-ghehaelt/het gheſchut al-omme af-ſchietende / ende dat teghen de Nederlantſche ſchepen van Oorloghe/hun vyanden / die voor de havenen meeſt altijt ligghen / die oock den Grave ter eeren afſchoten; ende deſghelijcken wert in alle de ander ſteden ghedaen/ als tot Nieu-poort / Ooſtende/ Brugghe ende Ghent: wert ghewillecomt eerſt vanden Heere van Barbanſon/ vanden Grave van Buſquoy/ ende den Hertogh van Arſchot/ met andere. Tot Bruyſel was alle den Edeldom vande Landen vergadert / ſoo wel Heeren als Vrouwen/ om de Eertzhertoghen te vereeren met grooten State.

Vrouwen Hof-gheſin vãde Eertz-hertoginne d'Infanta.

Daer was de Infanta/Eertzhertoginne/als Vrouwe vande Landen/met haer Hof-gheſin/ verſelſchapt van Vrouwen/ die wy noemẽ ſonder diſtinctie van precedentie / ende waeren/ Vrouwe Johanna van Chaſſincourt: haer Camerlinghe ende Overſte van haer Staet-dochters waeren de Gravinnen van Yſedale / van Buſquoy ende van la Fere : de Staet-jofferen waeren / Vrouwe Claudia Catharina Linia/ Schenckſter ende Nichte vande Camerlinghe/ de Vrouwe van Croy Voorſnijtſter / de Vrouwe van Selles/ Nichte van Tiſnack/de Vrouwe van Montmoranci/ Vrouwe Maria Manuel Spaẽſe/Vrouwe Magdalena de Bye / de Vrouwe van Marle/ de Vrouwe Vincentia de Ferrera/ twee Vrouwẽ Ermeſnia ende Clara/ Dochters van Arenbergh / Vrouwe van Balanſon/Nichte van Warabon/Vrouwe Margarita van Borgondien/Nichte vã Buſquoy/met noch wel 12 meer Dienſt-joffrouwen ende Camenieren/meeſtendeel Spaenſe.

Edel-vrouwen vande Eertzhertoginne.

Noch waeren daer om de Eertz-hertoginne te vereeren/volghende de Gravinne ende Princeſſe van Manſſelt / Dochter van Egmont/ de Gravinnen eñ Princeſſen van Arenbergh/ van Ligni/de Marquiſe van Berghen/ de Gravinnen van Egmont / van Barlaymont ende Lalain/van Solre/van Boſſu/ vã Fontenay/van den Bergh/van Bye/van Eſſengon/van Freſin/van Bruay/ van ſint Aldegonde/ van Baſſeny / van Maleſpina ; de Vrouwen van Barbanſon/van Lykercke/van Ferrayſe/vã Blancheval/van Liques/van Chaſſey/van Lilliers/ ende noch veel andere.

Hof-gheſin van den Eertzhertogh.

Byden Eertz-hertogh waeren daer van zijn Hof-gheſin de Graven van Eſſengien/ van ſint Aldegonde / den Marquis van Montenegro/ Don Piedro de Ponce/ Officieren van zijn Camer/Viconte Octavio opper Camerling/ Don Gaſton Spinola Camerling/ Don Junigo de Mendoza / Don Diego Meria / Don Diego d'Acuna / Don Alonzo d'Avalos/ Don Juigo de Borgia/Broeder vanden Hertogh vã Gandia/Caſtelleyn van Antwerpen/ dẽ Grave van Everbergh/de Heere van Barbanſon/Broeder van Arenbergh / Capiteyn van-de Hartſiers; Graef Frederick van-den Berghe / Capiteyn vanden Garde/met meer andere.

Heeren ende Ridderen vandẽ gulden Vlieſe.

Daer warẽ de Heeren vande ordere vanden gulden Vlieſe / den Hertogh van Arſchot / de Princelijcke Graven van Arenbergh ende van Ligni/den Marquis van Havre/den Marquis van Berghen/ de Graven van Egmont eñ van Solre/ende den Marquis Ambroſio Spinola; de Prince van Orangien die was abſent. Noch waren daer den Marquis van Robaix / Sone van Ligni; Marquis vã Renti/Sone van Solre;de Graven van Buſquoy/ van Hennijn/van Hoochſtraten/van Bevru/ van Raſſingen/ van Aldegonde/ van Yſenborgh / van Bee / van Everbergh/van Boſſu/van Freſin/ al meeſt jonghe Graven; de Heere van Sevenbergen/ Sone van Arenbergh; de Heere van Chalon/Neve van Manſſelde;de Heer van Weſemael/Raetsheere ; dẽ Heer van Vendeſy / van-den huyſe Montmorenci / met meer andere van Adel / te langhe te verhalen.

Edeldõ in de ghehoorſame Nederlanden.

Vreemden Edeldom tot Bruyſel.

Van vreemde Heeren waren daer te ſiene/de Hertoghen van Aumale / van Oſſuna / Don Johan de Medices / B. van Florentia / de Prince van Caſerta Napolitain / Prince van Paleſtrino Columneſe / Marquiſen van Maleſpina/Palavicino/ den Grave Theodoro Trivultio / Don Loijs de Velaſco / ende meer andere Spaengiaerdẽ ende Italianen/die laſt in't Legher ende Gouverneurs in ſteden waeren. Den meeſtendeel vande voornoemſte Hovelinghen/ Mans ende Vrouwen/ dochten wy goet eensdeels te noemen voor de naecomelingẽ/ ſonder queſtie ofte diſtinctien van't voor ofte naeghenoemt aen te ſien.

Met deſen ende meer ander gheſelſchappe hebben de Eertzhertoghen tot Bruyſel/ de Enghelſche Ambaſſadeurs ghefeſtoyeert/ ghebanquetteert/ ende alderhande magnificentien vertoont / hoe wel dat het noch vol van Oorloghe was : want terwylen men daer noch inde feeſts was/door den tocht die Pr. Mauritz op Antwerpen dede/moeſten Spinola/Velaſco / vanden Bergh / Buſquoy ende andere / op-trecken 't Landt te beſchermen. De Heer Grave van Hertforde hebbende de Eertzhertogen den Eedt van't contract vanden Vrede ſien doen/latende daer den Heer Ambaſſadeur Edmouts om te reſideren/ heeft zijn af-ſcheydt ghenomen/ende heeft hem ſeer ſtatelijck / Princelijck ende magnifiquelijck ghedraghen/ Hoffelijck ende met reputatie zynen laſt volvoert: heeft mede de exercitie vande Enghelſche Ghereformeerde Religie/al-omme in zijn Hof ghebruyckt / ende vertrock nae Antwerpen over Zeelandt / ende ſoo naer Enghelant.

Verhael wat dat tot Aken ghepaſſeert is/ ſints s'Keyſers van aldaer gepubliceert was.

Onder de geſchiedeniſſen vanden Jare 1598 int 20 Boeck/hebben wy in't corte verhaelt de veranderinghe van't regiment der ouder vrye Rijcks-ſtadt Aken/ vier mylen vã Maeſtricht over de Maſe gheleghen/frontierende ront-om haer gebiedt/met de Landẽ Limborg/Luyck/ Valckenburch/s'Hertoghen Rade/ eñ het lant van Gulick/ende wat de meeſt bewegende oorſaken ende occaſien daer toe gheweeſt zijn; ſullen nu voorder verhalen wat al-daer inde volghende jaren ghepaſſeert is/alſoo wy daer van uyt verſcheydẽ diſcourſen ende rapporten verſtaen hebben. D'apparentſte oorſake van dien ende als 'thooſt-ſtuck/inde Keyſerlijcke ſententie van Anno 93 aen-ghetoghen/was deſer-tijt het openbaer exercitie van de Ghereformeerde

Religie / dat etlijcke jaren al-daer (achter-volghende den al-gemeynen Religions-vrede deur gheheel Duytſlandt/ op-gherecht ten tyde van Keyſer Caerle den vijfden) was toe-gelaten eñ gheoeffent gheweeſt: Maer van oudts hebben de ghebuer-princen/ ende voor-naemelijck den Hertoghen van Brabandt ende van Gulick/in emulatie gheſtaen ende liſten gheleydt / om die ſtadt onder haer ghebiedt te bringhen: So dat in't Jaer 1277/ Hertogh Willem van Gulick/ die getrout hadde de Dochter vanden Hertoch van Limborg/meynende dat forcelijck te doen op eenen nacht/als hy by practijckighe ſurpriſe daer in geraeckt was met etlijcke hondert Ruyteren/ ende perſoonlijck gekomen tot ſchier int middelſte ende beſte der ſtadt/wert al-daer met alle zijn volck verſlagen. De voornoẽde Caerle de vijfde/ nu als Keyſer ghebiedts ghenoegh daer over hebbende / heeft de gheleghentheydt der ſelver ſtadt met ernſte betracht / ende deur Krijghs-verſtandige Heeren ende Ingenieurs laten viſiteren / met intentie om die ſterck te maecken / ende verſekeren ſoo't doenlijck ware met een Caſteel ende andere veſtinghen/teghen uytwendigh ghewelt/ende inwendighe muyteryen/ die dier tijt aen vele ſteden gheſien zijnde/ oock daer ghemeynt was niet ſonder ſorghe te weſen/ter occaſie van de voornoemde ghebuerlijcke emulatien; maer de ſituatie ſulcx zijnde/ dat bevonden wierde niet beſtandichs tot dier intentie te konnen maken/ ſo en wierde anders niet aen-gevangen. De verſtandighe van dien tyde (als eenige noch levende van haren ouderen gehoort hebben) twyfelden of het den Keyſer meer gedaen ware de ſelve ſtadt den Rijcke af-handich te maken / ende zynen erf-landen te incorporeren / alſt met Camerijck ende andere ſteden daer nae ghebeurt is; dan of het was die te bevryden van het over-val van andere competiteurs: dit mach den verſtandighen Leſer dienen tot aen-merckinghe / hoe verſcheydene deck-mantels dat d'occaſie den machtigen toebrengt tot hare ſecrete intentien; ende hoe ſchadelijck dat daer teghen is / wanneer eene burgherye hare meeſte perijckelen niet aen-merckende/oft de ſelve verachtẽde/ niet by tijts van hun en weeren / alle inwendighe tweedrachticheydt/welcke t'allen tyden de ghereetſte occaſie is om van zynen vyanden vermeeſtert te worden. Tot welckẽ eynde/wy naer onſe gewoonlijcke cortheydt hier noch wat verhalen ſullen/ van't ghene dat den ghecaſſeerden Magiſtraet ende Raets perſoonẽ/ ende mede der gantſcher burgerye/ ſints de declaratie des Keyſerlijcken Bannes weder-varen is/ ende noch daghelijcx tot meerder verderf der ſtadt ſich toe-draecht.

Hoe nae de heerſchappye der ſtadt Ake eertijts is ghetracht geweeſt aen haer gebueren.

De voornoemde Magiſtraet ende Raets-perſoonen hare ampten in handen der gheſubdelegeerde Keyſerlijcke Commiſſarië gereſigneert/ ende nu alles volbrocht hebbende/wat hun by't Keyſerlijck oordeel / ende hier-op ghevolchde ſtrenghe (ende anders niet verſoenlijcke) mandaten op-gheleydt was/ſoo dat niet en reſteerde dan hare over-winnende partie/ hare toegeweſene coſten/ſchaden eñ intereſſen te voldoen/ wenſcheden dit oock te vol-bringhen in preſentie/ende onder moderatie der voornoemde Heeren Commiſen: Want zy niet ſonder oorſake vreeſden/ende voor-ſaghen/ datſe in d'abſentie der ſelver vanden nieuwen Raedt onghenadelijck ſouden ghetracteert worden; Om't welcke te verhoeden/ſoo lietenſe deur haren gheweſenen Syndicum (hier-toe by de voorſz. Keyſerlijcke Commiſen ſchriftelijck geauthoriſeert/ ende beleydet zijnde) ſuppliceren om deſe naevolghende ſtucken.

Het af geſet magiſtraet van Aken ſoect moderatie in de koſten te betalen.

Eerſtelijck dat den nieuwen Raedt mochte op-gheleyt worden alle ghepaſſeerde handelinghen/vonniſſen ende beſluyten/ der Religie niet betreffende/in haer gheheel te laten blyven.

Tweede/ dat alle die vande Religie der Auſburghſe/ofte Ghereformeerde confeſſie/mochten voortaen onghemoleſteert blyven om ſaken harer Conſcientie / ſoo ghepaſſeert als toe-komende/de opentlijcke exercitie daer van gheſuſpendeert blyvende / totter tijdt dat eyndelijck daer op by Keyſerlijcke Majeſteyt ſoude worden gheſtatueert.

Ten derden / dat den over-winneren haren eyſch van ghepretendeerde coſten ende ſchaden ſonder uyt-ſtel te maken/ op-gheleyt werde.

Ten vierden / ende hun verweerderen geleyde ende bequame plaetſe vergunt/ om by een te komen tot over-legginge deſſelven / ende om te vinden de middelen van vol-doen / ofte te tracteren om moderatie.

Als oock ten vijfden/om te bedenckẽ de middelen waer deur zy vanden Ban gheabſolveert/ ende by de Keyſerlijcke Mayeſteyt verſoent worden mochten.

Ter antwoorde op deſe petitien hebben de Heeren Commiſſen voorſz. 'tharen vertreck den 7 Septembris Anno 1598 / aen beyde partyen Reces-brieven van eenen in-houde/onder hare ſignature eñ ſignet-ſeghelen toe-gheſtelt/ houdende in ſubſtantie / dat zy het verſoeck gecommuniceert hadden met den Raet / die daer op verwillicht hadden. Ten eerſten / dat hy't gheleyde ſoo vele hy des macht hadde/uyt medelydenheydt wilde verleenen aen de ghene die Catholijck waren/om hun met de Keyſerlijcke Majeſteyt te verſoenen (waer uyt partye verſtondt/dat den anderen het gheleyt gheweygert was / ende de Roomſche Catholijcken ontlaſte van het concurreren in voldoeninghe van koſten/etc.) Ten tweedẽ/dat vergunt ſoude worden een plaetſe om by een te komen / doch niet ſonder voor-wete ende conſent van eenen Burghemeeſter/met by-voeghinghe van eenen opſiender uyt den Raet. Ten derden / dat de eyſchers hare deſignatie van koſten noch niet gereet hebbende / de ſelve ſouden ter handt ſtellen binnen ſes weken (met deſe formeele woorden) ad contradicendum & concordandum. Ende oft gheviele dat partyen daer over niet en konden accorderen / ſoo ſouden beyderzijds ingebrochte reden ende weder-reden over-gegheven worden aen den Chuer-vorſt van Cuelen/als principalen Keyſerlijcken Commiſſario/om daer in tot vereeninghe te voorſien / alſoo't behooren ſal. Ten vierden/ werdt verboden alle exercitie van Religie/anders dan Roomſch Catholijck/ ſo wel binnen elcks huyſe/als daer buyten. Eñ ten beſluyte eene generale ernſtighe vermaninghe aen beyde deelen / hun voort-aen onpartydigh ende vredeſaem yeghens elck-anderen te draghen/ende tot ghene nieuwe verbitteringhe oft alteratie oorſake te gheven.

Keyſerlijcke Commiſſariſſen Reces brieven.

De voornoemde Heerẽ Commiſen hier over vertrocken zijnde/ende de ghecaſſeerde hun ſtilhoudende in hare huyſen / volghens den voornoemden reces/hoopende dat hare weder-partye ende den nieuwen Raedt hun inſghelijcken daer toe ſouden geconformeert hebben/ſo heeft ter contrarie den Raet ſonder lange vertoeven/ alderley uyterſte ſtrengheydt gheoeffent / ten eerſten over-vallende met ghewapent Krijghſvolck de huyſen van twee ghecaſſeerde Burgemeeſters / met intentie om d'ſelver perſoonen gevāckelick daer uyt te halē/maer die niet vin-

Strenghe handelinge vant nieuwe Magiſtraet/tegen de af geſette Raets perſoonen.

dende/met d'uyterſte foule van huys-ſoeckinge/ hebben met hun ghenomen ſulcks als hun goet dochte/ voor-namelijck alle boecken/letteragien ende ſchrifturen dieſe vonden/ende de huyſen beſet ghelaten met ſoldaten / ſoo langhe tot dat allen voor-raedt van ſpyſe ende dranck deur hun verſwolghen zijnde/den hongher hun bedwongen heeft die te verlaten/ als oock ſelfs de vrouwen ende kinderen hebben moeten doen / ende achter-latende watter van meublen noch overich was/moetende aenſien ende lyden (voornemelijck die vanden Burghemeeſter Bonifacius Colijn) dat 'tſelve zijn huys / ende wat daer in bleef / wierde in poſſeſſie gheſtelt van Joncker Gerardt Ellerborn/Schepen al-daer / een man vā quade forme/als wy in't 20 Boeck verhaelt hebben. Van ghelijcken is ghevanghen ghenomen der Rechten Doctor Gerardt Men/ geweſenē Raets Syndicus (dat is/Penſionaris)ende met ſoldaten binnen ende buyten zijn logement/ in de gevanckeniſſe op zynen koſt bewaert/ende noch boven dien zijn huys / naer ghelijcke foule ende beroovinghe als boven/beſet met ſoldaten.

Ende hoe-wel de ghecaſſeerde door vele verſcheydene requeſten den Raet ernſtelijck ghebeden hebben om aſſignatie van plaetſe / waer zy ten ſyne in den voorſz. reces verclaert/ by een komen mochten / ſo en is ſulcks niet verwillicht tot op den 24 dagh volghens Novembris / dat den Raedt een ſeker zijn Decreet ghepubliceert heeft/vol van beſchuldinghen/ als of de ghecaſſeerde ſints der Heerē Commiſſarien reces hun ſeer moet-willich/ eñ verachtelijck teghens den Raet hare peghenwoordighe Wettelijcke overheydt ſouden ghedraghen hebben / die daer-om veroorſaeckt ware hun ſtricktelijck op te leggen/ ende te ghebieden/dat elck van hun dies daechs ten een uren nae-middach verſchynen ſouden in het Cruyſ booch-ſchutters huys/ om al-daer te aen-veerden het deſignatie ſchrift van der clagēder partyen eyſch van koſten/ſchaden ende intereſſen/ ende den ſelven alſoo te vol-doen binnen de naeſt-volghende veerthien daghen / op pene van by faute van dien ghehouden ende ghetracteert te worden als recht-matigh ghecondemneerde/ende des Rijcks verbannen rebellen.

De aldus gedaechde ten beſtemden tyde ende plaetſe verſchynende/hebben de ſelfde gevonden beſet met vele Muſkettiers/met hare wapenen ende brandende lonten in handen/ende inde Camere daerſe moeſten verſamelē van des Raets weghen beſtelt tot op-ſiender/eenen vande aller bitterſte harer teghen-partyders. Eñ alſoo den Raet etlijcke weken daer te vooren / in alle Parochie Kercken vanden Predick-ſtoel af hadden laten kundighen / dat alle de gheene die eenighe actie teghen den ghecaſſeerden Raet meynden te hebben/daer van binnen ſekeren tijt haren eyſch maken ſouden ; waer deur den hoop van onbevoechde eyſſchers grooter gheworden is / dan't ghétal was der ghener die by expreſſe teneur des Keyſerlijcken oordeels konden bevoecht zijn : ſo is oock dien achter-volgende de geeyſchſte ſomme ghelts ſoo groot ende onghefondeert bevonden/dat den verweerderen niet mogelijck en ſoude gheweeſt zijn de ſelve op te brengen/ alwaert (ſoo zy ſeyden) datſe daer toe alle hare middelen hadden willen beſteden.

Dit inſiende/ ende dat noch boven dien in dit deſignatie ſchrift onbepaelt oft oneyntlijck gereſerveert werde / een actie op der ghecaſſeerden perſoonen ende goederen voor alle het gene dat in toe-komenden tyden mochte bevonden worden / by den ghecaſſeerden Raet qualijck ghereegeert/gheoordeelt/ oft van des Raets in-komen onbehoorlijck gheadminiſtreert te weſen / die te moeten vol-doen/ het ware den Raedt voor het publijcke / oft elckē Privaet byſondere voor zijn particulier. Soo wierde by de ghecaſſeerde langheren tijt dan de gheſette veerthien dagen verſocht/ om op alles rypelijck te letten / het ware om te weder-legghen/ oft om te accorderen luyt den voornoemdē reces ; Item dat hun vergunt mochte worden den geweſen Syndicum Doctor Men (dier tydt los ghelaten zijnde)te mogen ghebruycken/ſoo om onder hun (die nu alle privaet ende van even-ghelijcker macht waren) de ſtemmen van advyſe te colligeren / oock ſchriftelijck te vervaten/ ende by den Raet te mogē ſupplicando verthoonen/ende in aller naem ſolliciteren/wat haren noot vereyſſchē ſoude. Maer dit alles af-gheſlaghen / ſoo is allen die van hun winckel-houders waren/gheboden hare winckels gheſloten te houden / ende niet te vercoopen ofte te coopen/ tot dat den gemaecten eyſch dadelijck voldaen ſoude zijn. Ende of wel daer nae met vele aen-houdens/ ende literale preſentatien/noch twee of drie reyſen / elcks acht daghen reſpyts verkreghen is gheweeſt / ſoo iſt nochtans met ſulcke ondraechlijcke conditien gheſchiet/ ſoo van Soldaten in vele der principaelſten huyſen te legghen / ſo op pene van alle daghe te fornieren vijftich daelders tot onderhout van ſoldaten / dat het meer te achten was voor eene ſtrickter inbindinghe dan een relaxatie: jae om den al-reede meer dan te vele benauden luyden/ noch meerder vreeſe aen te jaghen/ ſo heeft den Raet teghen alle out herkomen het Hof van Gulick aenroepende/ den Maerſchalc Schenckern Caſteleyn van het Slot van Gulick/ met etlijcke hondert zyner ſoldaten in-gelaten/ de voornaemſte wallen ende toornen der ſtadt/ oock den marckt / ende op den ſelven het huys de ſterre der voortreffelijcſte Stadtzunft oft Gulde toe-komende/in-gheruymt/ hun de dagh ende nacht-wake der ſtadt bevolen / oock het gheſchut op de toornen t'haren ghevallen/ ende tot trots der burgherye af-ſchieten laten/ daer de Voor-vaders der ſelver ſtadt / die van Gulick etlijcke hondert jaren lang/ als de gene die de ſtadt ſochten/het ware met liſten oft met ghewelt/ onder hun te brenghen/naer alle haer vermoghen uyt-gehouden/ende ter occaſie van in-val met ghewapender handt daer uyt ghekeert hebben. Ende hoe-wel by expreſſe woorden vande Keyſerlijcke ſententie in koſten ende ſchaden ghecondemneert waren / alle de ghene die Raets gheweeſt zijn/in ende ſedert het Jaer 1581 / op welcken voet de ghecaſſeerde verſochten dat den ſelven mede belaſt ſoude worden by deſe communicatie te komen/ende haer contingent te draghen/ſo en is dit niet alleen niet verwillicht/ maer oock ſelfs de Rooniſche Catholijcke ghecaſſeerden by den Raet gheaccordeert van deſe concurrentie vry te gaen/ mits deſe ter plaetſe voorſeyt opentlijck gheproteſteert hadden daer toe onghehouden te zijn/ aen-gheſien zy noyt toe-gheſtemt en hadden / maer altijdt over-ſtemt waren / inde reſolutien die teghens het Keyſerlijck oordeel ſtreckten/ eñ tot anders gheen intentie dan om d'ſelve te beletten / verwillicht hadden inden Raet te comen/ſo dat die vande Ghereformeerde ende Euangeliſche Religie den gheheelen laſt alleen draghen moeſten.

Het nieuw magiſtraet brenght Gulickſe ſoldaten in Aken/ hun verdachte vyanden.

Den Raets perſoonen eenlick zijnde van Gereformeerde Religie/ worden des rechts coſte op-ghelept.

Deſe dan aenſiende dat den laſt ondraechlick was dien-men hun op-legghen wilde / eñ datſe met parate executie niet alleen gedreycht / maer oock al-reede begonnen waeren aen-ghetaſt te wordē/ſonder apparentie van moderatie te verwerven / ſoo hebben ſy beter gheacht in't eerſte te bieden

1605.

te bieden eene merckelijcke ſomme ghelts op rekeninghe/ des dat hun naermaels by des Keyſers Commiſſarien ſoude op-gheleydt worden; jae hebben dadelijck eene goede ſomme by een ghebrocht/ ende den Raet overghetelt/ hopende by deſen middel van voorder moleſtatie ontſlagen te zijn/ tot dat van Keyſerlijcke authoriteyt behoorlicke moderatie ſoude geimpetreert worden/ om welcke ſy oock deur bevoechde interceſſeurs by de ſelve Keyſerlijcke Majeſteyt deden aenhouden.

Maer dit alle ongeacht (of wel het gelt geaenveert was/ ende menigherhande conditien gheproeft/ om tot vredelijcken accoorde te gerakē) ſoo heeft den Raedt na verſcheydene bedwang/ decreten ende gewelts oeffeningen/ ten leſten op den 6 Februarij / Anno 1599 / alſt met harden vorſt ende ſneeu een extreem cōut Winters weder was/ met briefkens geboden by dies daechs Sonnen ſchijn (die geen 3 uren nae de inſituatie en duerde) uyt der ſtadt ende den ghebiede Aken te vertrecken / alle die den voor-noemden eyſch niet vol-daen en hadden / noch als Catholijcke voorſz. daer van bevrijt en waren. Deſe dan inſiende datſe by faute van ſulcken ſtadts Ban te ghehoorſamen/ ſouden moghen vervallen in perijckel hares levens (hoe-wel ſy niet verſeeckert en waren / maer ſeer te vreeſen hadden / achtervelt van het beſtelde krijghs-volck/ ſo van Gulich als van Limborgh / ende Valckenborgh doodt-gheſlaghen/ oft ten minſten ghevanghen ende ſwaerlijck gheranſoent te worden) zijn terſtont alle uyt ghetrocken / uyt-ghenomen twee oude ende crancke mannen / dien vanden Magiſtraet op bede harer vrienden vergunt wierde tot naerder inſiē des Raets noch eenen dagh of twee te blyven.

Streng ghebodt van't Akes Magiſtraet over haer Medeborghers.

Den Raet meer hopende (alſoo partyen vermoeden) door onghehoorſaemheyt ſwaerder actie op deſe ghebande te ghewinnen/ dan datſe ſo promptelijck ſouden geobedieert hebben / hun ſelven nu vindende meer van hare intentie ghefruſtreert dan ghevoordert / hebben op den eerſten dach naeſt-volghenden Aprilis ghepubliceert eene verclaringhe inhoudende : Al waſt dat den Raet wel vermochte (aenghemerct der abſenten obſtinaetheydt in het niet willen voldoen 'tin-houdt der Keyſerlijcker rondemnatie) ſonder langher uyt-ſtel voort te varē ter executie op hare goederen/ nochtans om als noch te bethoonen hoe gheneghen hy was de Burgherlijcke vertroulijckheyt te onderhouden / ſoo gaf hy hun noch vryheydt ende reſpijt tot den thienden van Meye naeſt volgende/ om te mogen incomen / ende vriendelijck met haere eyſchers accorderen/ ghelijck diverſe andere vanden uytgeſeyden alreede ghedaen hadden/ om vredelijck te moghen hare huyſhoudinghe ende gewoonlijcke affairen gade ſlaen. Oft dies in ghebreck blyvende/ ſoo ſoude den Raet naer d'expiratie van dien tijdt voort-varen met aentaſtinghe harer goederen/ om den eyſcheren daer uyt te voldoen ſulcx als by Keyſerlijcke authoriteyt den ſelven toe erkent was/ ghelijck oock van etlijcken daer nae geſchiet is / die hun ſelven hebbē doen rechtelick in poſſeſſie ſtellē vander abſentē erfgoederē.

Noch heeft de Raedt een beſonder Edict ghepubliceert op ſware ſtraffe / verbiedende eenen yeghelijcken ghene goederen der abſente ghecaſſeerden te aen-veerden / noch in bewaerniſſe te houden / maer die yet ſulcx hadde oft wiſte/ het ſelve terſtont den Magiſtraet over te brengen/ ofte aen te gheven.

Onder deſen / om eenen ſchijn te gheven van moderatie/ ſoo heeft de Raet voorſz. ſekere vande principale beclagers tot Commiſſarien verordent/ dat ſy als goede mannen (hoe-wel metter daedt Richters in hare eygene ſaken) beyder partyen reden ende weder-reden in-ſien / ende daer tuſſchen met billicke moderatie elcken perſoon der beclaeghden (daer by nu oock voegende de ghene die ſints het Jaer 1581 den Raet hadden helpen bedienen) te taxceren op eene ſeeckere ſomme / welcke betalende ſy van allen condemnatien ſouden ontſlaghen zijn. Deſe gecommitteerde hebben onder hun / ſonder yemandt vande beclaechde partye te aenhooren/ eenē tax ghemaeckt/ ſchattende de Ghereformeerde ende Evangeliſche den een op 12/ den anderen op 6/ 5/4/ oock 3/ 2 ende 1 duyſent Rijcxdaelders/ andere op mindere ſommen van ettelijcke Rijcxdaelders/ welcke ſommēn ſouden moeten dadelijck opghebrocht ende betaelt worden/ volghende het voornoemde Edict vanden eerſten Aprilis/ voor den 10 Mey daernae naeſt volghende.

1605.

Om deſe ſtricken eenichſins te ontgaen/ ende hare huyſen/ goederen ende ghewoonlijcke neeringhe te ghebruycken/ ſoo zijn vele vande uytghevluchte/ die niet op't hoochſte gheſchat waren/ weder in-ghecomen/ ende hebben gheaccordeert eenighe ſommen ghelts nae haer vermoghen (maer niet nae den voornoemden tacx) te betalen/ ende dat op reeckeninghe van't ghene dat hun naermaels by behoorlijcke authoriteyt ende moderatie ſoude op-ghelept worden.

Maer alſoo d'andere abſenten op de hooghe tacxatien gheſtelt zijnde/ liever van daer bleven/ dan ſy ſulcken ondraechlijcken laſt op hun ſouden ghenomen hebben; ſoo is de Raet voortghevaeren/ ſayſerende tot behoeve der claghers de huyſen ende andere erf-goederen ſulcker abſenten/ ende behoudenſe noch hedenſ daechs.

Hier by niet ghelaten/ zijn wat tijts daer nae de ghene die wederom cōmende / ende mits betalende als ſy vooren verdraghen waeren/ by een gheciteert in het ſchutterye-huys hier vooren vermelt / al-waer hun wel ſcherpelijck op-ghelept is haren tax te voldoen/ op pene dat den Hertogh van Gulich hare goederen liggende ende roerende/ ſo wel in't Aker als in't Gulijcker ghebiedt/ ſoude aen-ſlaen ende behouden tot der uyterſter betalinghe; doch met deſe vertrooſtinge/ dat hun vanden gheſetten tacx noch wat af-ſlachs ſoude gedaen worden.

Hoe-wel nu ſommighe / niet veel in't ghetal/ om t'ontgaē de effecten van ſulcke dreygementen/ ſich met den claghers verdraghen hebben/ ende den gheheelen tacx met wat af-ſlaghs betaelt; ſo en heeft doch het meeſte deel vanden beclaechden dieſghelijcken niet ghedaen noch connen doen/ om dat ſy des niet machtich en warē; eñ van wegen des grootē ſchades dien vele van hun alreede geledē haddē : eñ nochtans en heeft deur ſulcke extremiteyten den Raet noch de clagers tot haer voornemē niet connen geraken/ al iſt datſe/ bovē alle't gene voorſz. is/ noch te wege gebrocht hebbē/ dat de voorbidders voor de bedruckte Achters aen't Keyſerlijck Hof om losſprekinge vander Achte aenhoudēde/ niet hebbē mogen gehoort zijn: jae ſelfs hebben eenen volmachtigē die expres vāde gecaſſeerde uytgeſonden was met ſupplicatie / ten eynde voor-ſeydt/ aende Keyſerlijcke Majeſteyt/ 'tzijnder wedercomſte ſonder verrichtinghe / in ghevanckeniſſe doen gaen/ ende naer vele weecken daer gehouden/ met ſware ghelt-ſtraffe gheboet/ nerghens om anders / dan dat hy hadde derven den Achters patrocineren. Gheſwyghende om cortheyt wille noch vele particuliere beſwaerniſſen / den eenen ende den anderen / met toe-legghen van

Soliciteurs voor de bedruckte Akeners by den Keyſer/ worden by den Raet ghevangen gheſtelt.

Soldaten ende anderſins aenghedaen.

Ende alſoo de vele ghenoemde overwinners oft clagers/ in het vervolgen hares wettelijcken Magiſtraets/ende tot onderdruckinge der Gereformeerde ofte Euangeliſche Religie/vanden beginne totten eynde toe 't Hof van Gulich (oft immers de machtichſte van dien/bekende vyanden der Religie ende der Burgherlijcke vryheyt der ſtadt Aken) om hulpe aengeroepen/in haere van outs onbevoechde pretentiē van nieus geſtijft/ende (als prevaricateurs ende perduellen/ maer ghene trouwe Burghers noch voorſtanders hares Vaderlants te doen plegen) ſoo niet daer toe groote voorderinghe/ immers andere goede recompenſie (als uyt het bevint des verloops vermoet wort) belooft hebben.

Want om ſulcken haren voorſtanders harer beloften te voldoen / ſoo heeft den Raedt den beclaechden Achteren opgeleyt (ſeggende dat het was om dies te eer tot hare verſoeninghe mette Keyſerlijcke Majeſteyt te gheraken) datſe eenen of twee bequame perſoonē uyt hun tot het Hof van Gulich ſenden ſouden/ om zyne Vorſtlycke genade voor zyne actie van wegen der Acht/ ſoo voorderlijck/ als ſy appoincteren conden/te vol-doen. Nochtans dat by het Keyſerlijck oordeel niet en blijckt/ dat den voornoemden/ noch oock eenighen anderen Vorſt yet toe-ghewesen ſy: maer ter contrarie waer is/dat niet alleen de voornoemde beclaechde/ maer oock vele andere Burghers van Aken in des Keyſers condemnatie niet begrepen/ſeer ſware actien tegen den voornoemden Vorſt ſouden hebben / indien het recht plaetſe mochte vinden / om volghende reden.

Beſchuldinghen over Schenckern Maerſchalck van Gulch van ghewelden dien van Aken aenghedaen.

Vorſt van Gulch ſlaet aen Akenſe goederen ſonder reſtitutie nae Ceur-vorſtelijcke/etc. decreten.

Het is ſtraet-kundich/dat vanden Jare 1590 af / dat is drie Jaren eer dan Keyſerlijcke Majeſteyts oordeel over den Raet van Aken ghegaen was/des Vorſten Officiers / ende voornamelick zyner Genaden Amptman eñ Maerſchalck van Gulich Schenckern / hebben doen arreſteren ende annoteren alle erf-goederē/ renten ende in-comen der Burgheren van Aken/ ſonder eenich onderſcheyt/gheleghen oft gheypothekeert zijnde onder't ghebiedt des voornoemden Vorſten/ende volghens alle incomende vruchten / profyten ende vervallende renten ende chyſen nae hun ghenomen ende behouden; daer en boven noch alle Aker-burgher op vrye landt-ſtraten aenghetaſt ende vyandelijck mishandelt/hare goederen genomen ende ontvoert/ ende daer deur menighen eerlijcken Man met Wijf ende kindt arm ende byſter ghemaeckt.

Ende hoe-wel dat hun uyt twee beſondere Rijcx daghen by decreet van Ceur-vorſtelijcken Raet bevolen is gheweeſt/den voorſz. Burgeren reſtitutie van ſulcx alle te doen / ende ſich voortaen van dierghelijcken des Landts Vrede-brekinghe te onthouden; ſoo en is nochtans ghene reſtitutie tot noch toe ghevolght / noch van-de rooverie af-ghelaten.

Maer het is openbaer ende allen bekent / dat ſtracx nae publicatie der Acht etlijcke hondert Gulichſche Soldaten / als oock met hun de Spaenſche in-ghevallen zijn in't ghebiedt van Aken / ende roof ghemaeckt van alles wat ſy gevonden hebben/toe-behoorende eenige Burgheren van Aken/ſonder onderſcheyt offe inde Acht begrepen waren of niet/ ſo vruchten van Coorn-ghewas / als Beeſten op't Velt weydende ende Coopmanſchappen/waer datſe die achter-halen conden; inſonderheyt veel Copers op de Werck-meulens / ende wat ter ſtadt uyt ende in quam/ende de perſoonen ſelfs ghevanghen/ ende haeres ghevallens gheranſoneert.

Gulchſe eñ Spaenſe berooven die van Aken.

Dit alles onder uyt-ghevenden pretext / dat zyne Vorſtelycke Ghenade ſulck aenhalen toe liete / ende de goederen in goede bewaerniſſe deur Rent-meeſters daer toe verordent dede houden/ tot dat hem zyne rechts coſten ſouden voldaen zyn.

Ende hoewel nerghens henen en blijckt dat de Gulijckers tot eenighen ſulcken eyſch bevoecht waeren / om welcken ſy als voorſz. alle Burghers ende hare goederen aenghetaſt hebben : nochtans ghelijck of ſulcx noyt gheſchiet en ware/hebben ſy dat nu op nieus ghevordert vande Ghereformeerde ende Euangeliſche die inder Acht gedaen/ ende als boven verhaelt op tacx gheſtelt waren.

De voornoemde Geſanten van te Hove comende/als hun vanden Raet op-gheleyt was/ heeft-men hun geeyſcht/ tot behoeve des Vorſten van Gulich/de ſomme vā vijftich duyſent gouden Croonen / welcke (men hun ſeyde) ſy mochten verhalē op hare conſoorten/ meynende daer mede de ghene die in ende ſedert Anno 1581 Raets gheweeſt/ende by Keyſerlijck oordeel Anno 1593 mede ghecondemneert/of welcke vanden ghecondemneerden abſent waeren. Dan alſoo ſy hun van weghen der ghener van welcken ſy gheſonden waren/ ontſchuldichden hares onvermogens / ende alrede gheleden ondraechlijcken ſchades / ende dat vele van haere conſoorten deur des Raets Ban abſent / ende in verre verſcheydene plaetſen verſtroyt blevē/ ſoo dat onmoghelijck was met hun in conferentie te comen; ſoo heeft den Raedt van Aken onder-tuſſchen deur beſondere Gheſanten / in abſentie ende ſonder wete oft conſent der beclaechden ende harer voornoemde gedeputeerden/met den Gulichſchen Raden alſoo ghehandelt / dat hy de ghepretendeerde actie op hem nam teghens de beclaechde ende ghecondemneerde/ belovende den Hove daer voor te betalen (ſo-men uyt-gaf) 25 duyſent Rijcx daelders/ waer mede ſy haeren vorighen eyſch ende tacx vergrootende/ hun in het voor-verhaelde executeren dies te heftigher ende ſtrenger zijn blyven houdende/ tot dat op menichvuldich clagē ende aenhoudē/ de Keyſerlijcke Majeſteyt van nieuw den Keur-vorſte van Ceulen gecommitteert heeft tot afhādelinge der reſterēde Achts differentien/ende om de noch loopēde ſwaricheden van dien deur abſolutie te weeren.

Nieuwe commiſſie tot afhandelinge der Acht by den Keyſer verordent.

Maer alſoo zyner Keur-vorſtelijcke Doorluchticheyt gheſubdelegeerde Commiſen eerſt te Aken verſcheenen zijn in April Anno 1602/ ſoo ſouden qualijck connen in't corte beſchreven worden / de menigherhande quellinghen/ belaſtinghen/ende calomnieuſe verſmaetheden/ waer-mede de arme verdruckte Achteren ende haere familien in middeler tijdt beſwaert zijn gheweeſt.

Valſche beſchuldinghe vande Magiſtraet van Aken/ over hun verbannen Raets-perſoonen.

Onder alle deſe waſt een notabele ende taſtelijcke valſche eer-roovinghe / dat de Raedt voor-hebbende eene ſchattinghe te legghen op zyne Burghers ende onderdane Landt-ſaten/ op den name van eene Turcken-ſtuere aen-de Keyſerlijcke Majeſteyt te doen/om die te beter daer toe te beweghen / ende hem ſelven quanſuys t'excuſeren/dat hy ongeerne genootſaeckt was de Ghemeynte te ſchatten ; ſoo allegeerde hy by Edict/in forme van Placcaet den 6 Junij/Anno 1600/ op-gheſlaghen voor aller menſchen ooghen; als dat de ghecaſſeerde Raedt int Jaer 1595/eenen Turcken-ſchat aengeſlagen/ ende vanden onderdanen ghelicht/ maer aende Keyſerlijcke Majeſteyt niet entricht of voldaē en hadden. Welcker beſchuldinge taſtelicke onwaerheydt ghebleken heeft / ende noch t'allen uren/ ſoo vande partye gheſeyt wort / beweſen can worden byde originele quitantie der ſtadt Francfort/die bekent in't Iaer Anno 1598 vã weghen Keyſerl. Majeſt. ende des H. Rijcks van-den Raedt van Aken ontfanghen te hebben/ namelijck doe ende daer te vooren in drie verſcheyden termynen de ſomme van 10250 overlantſche guldens/ welcke ghereduceert tot loopende Aker munte bedraecht der ſelver 13798 daelders / ende wat daer over; waer teghen nochtans den Raet niet meer dan 11128 ontfanghen en heeft/ mits dat het gerucht van des Raedts nakende caſſatie / de Ghemeynte (ſonderlijck inde buytenie) onwillich maeckte haere deſhalven ſchuldighe achterſtellicheydt/ noch over dē 4470 daelders bedraghende te vol-doen: maer wort vermoedt ende by velen gheaffirmeert / datſe de nieuwe Raet wel heeft doen betalen / ende dat den ghecaſſeerden van rechts wegen daer van behoort te worden gereſtitueert de ſomma van 2670 daelders/die ſy eensdeels uyt hare eygē borſe verſchotē / eñ ten deele van goetwillighe in-woonders ontleent hebben / om niet by faute van betalinge in des Rijcks gheſtatueerde boete te vervallen. By welck exempel bleeck de groote verbittertheyt des nieuwen Raets teghen den ouden Raedt/ ende Ghereformeerde Borgerye ofte verbannene.

Als nu de voorſz. Ceur-vorſt by publicatie heeft doen citeren alle de ghene die ſulcker hem ghecommitteerde af-handelinghe ghenieten wilden/te verſchynen tegē den 18 dach Meert 1602/ binnen de ſtadt Aken / voor zyner Keur-vorſtelijcke Doorluchticheyts geſubdelegeerde Commiſſarien/om te ſien ende hooren/ wat daer toe ſoude ghedaen worden / ende van haren't weghen tē doen wat behoorde.

Soo heeft de Raedt t'Aken daer neffens opgheſlaghen een Placcaet/ verbiedende op pene die zynen vorighen Ban mede brengt / dat niemant van ſulcke ghebannede hem en ſoude bevorderen binnen der ſtadt te comen/ maer blyven daer buyten op't ghebiedt der ſelver / om dies te naerder hare ſaken by de Heeren Commiſſarien te laten verrichten. Doch dies niet teghenſtaende/ſoo hebben de ſelve Heeren ſommige van ſulcke verbannede / die't by hun verſochten/onder hare ſauvegarde mede ingeleyt/ ende haere aen-ligghen ende verantwoordinghe/ghelijck die van alle anderen/ aengehoort.

Deſe audientie/ende onderhandelinghe van beyde partyen/waer by de eyſchers hart dronghen op het vol-doen vanden tacx / al-reede by den Raedt ghemaeckt. De verweerders daer teghen verthoonende haer onvermoghen/ende de onreden vanden eyſch in velen deelen; mede hare gheledene groote ſchaden/ boven het ghene ſy al-reede bedwonghen hadden gheweeſt dadelijck te betalen; verſochten moderatie nae reden ende vermoghen / preſenterende te vol-doen wat de Heeren Commiſſarien behoorlijck vinden/ende oordeelen ſouden. Maer deſe Heeren meer thoonende te willen ghehouden zijn voor tuſſchen-ſpreeckers dan Rechters/ vereyſchen vande beclaechde verweerders vrywillighe ſubmiſſie. Ende al waſt (ſoo't ſcheen) datſe arbeyts ghenoech deden / om de eyſchers ende den Raet tot draechlijcke moderatie te bewegē/ ſoo en is anders niet daer uyt ghevolcht / dan dat de voor-ghemaeckte tacx voor ſommighe een weynich vermindert / ende voor andere niet weynich vermeerdert is gheworden/ waer dat de onguntſt teghen den eenen grooter/dan teghen den anderen gheweeſt is / ſoo dat die van weghen eenigher abſenten te doen hadden / niet en conden daer in verwillighen. Maer den ghenen die verwillicht hebben/ ende belooft te vol-doen den tacx by de Heerē Commiſſarien gheapprobeert/ is een acte van abſolutie den 22 Aprilis 1602 voor-gheleſen op het Stadt-huys / daer zy in forme van voet-val/ voor de Keyſerlijcke ſubdelegeerde Commiſſaryen op de knien ſaten/ elck met zynen naem eñ toe-naem inde ſelve acte beſchreven zijnde/ ende in-gevoert als ſware ſchult ende over-tredinghe tegen de Keyſerlijcke Majeſteyt bekennende/niet alleen daerinne datſe zyner Majeſteyts oordeel ende gheboden niet en waren ghehoorſaem gheweeſt/ maer haer ſelven eyghen-daetlijck in het Regiment ghedrongen / ende de Catholijcke daer uyt gheſtooten hadden/nieuwicheden in-ghevoert / ende rebellich daer by ghebleven waren/ vele fenynighe eñ ſeditieuſe ſuggeſtien by Rijcks Stenden ende Vorſten in-geſtropt/dierghelijcken hier-naemaels niet meer te doen/oft te doen doen/ ſy als nu vaſtelick beloofden. Dit is ſo vele als tot Aken nu eenige jaren ghepaſſeert is / waer over hun uyt-gheweken verbannen borgheren ſeer beklaghen/ ſegghende dat uyt de voorſz. procedure ſcheen ſtricktelijck te volghen/dat zy al-daer benoemde/ condamneren niet alleen hun ſelven / maer oock haer Voor-vaders / die te vooren over meenighe jaren de burgherlicke privilegien eñ gherechticheden by alle voor-gaende Keyſeren t'onder-houden beſworē/tot Maximiliaen den tweeden inclus toe / (ende by wylent hoochſtloflijcker memorie Keyſer Caerle den vijfden/ met een nieuwe patēte onder zyner Majeſteyts grooten Zeghel beveſticht/ende hoochſt-genadelijck gheamplieert/ teghens alle geſochte inbreucken / 'twaere van Princelijcke heerſcheppen/oft andere particulierē) met uyterſte neerſticheydt/ oock ſomtijts met ghewelt den Gulickſen wederſtaende/ geſocht hebben te onderhouden/ ſeditieuſe ende fenynighe inſtropingen bekenden te zijn / dat zy ende hare Voorſaten/ ſoeckende den ghemeynen Landt-vrede te ghenieten ende te doen onderhouden/tot gheleghenen tyden ende plaetſen der Rijcks proteſtante Vorſten ende Stenden raet ende hulpe/met ſoo nootſakelijcke clachten ende welghefondeerde remonſtrantien/ende claer-blijckēde waerheyt aen-gheroepen hebben / datſe noyt van de ſelve en zijn verworpen gheweeſt/ maer als hun-ſelfs mede competerende ſake/ſoo wel op al-gemeyne Rijcx als andere Vorſten/ Steden/ ende deputation daghen aen-ghenomen / ende ſoo met voor-ſchriften/ als met perſoonlijcke ſchickingen aende Keyſerlijcke Majeſteyt voor-geſtaen zijn/ ende dit op't aller ernſtichſte naer het eerſt ghevelde Keyſerlijck oordeel van Anno 1593. Want op beyde de volghende Rijcks-daghen tē Reghensburch Anno 94 ende 97 / is den Aker Geſanten uyt den Raet by't voornoemde oordeel al-reede ghecaſſeert/haren ghewoonlijcken ſit ende mede ſtemminge (uyt-genomen in hare eyghene querellen) toe-ghelaten; want het den Vorſten ende Stenden bekent ghenoech was/ datſe niet eygendaetlijck in het Regiment haer ſelven in ghedronghen hadden/maer nae ouden herkomen in de jaerlijcxe af wiſſelinghe by de burgerlijcke zunften (aldaer gaffelen genoemt) den verjaerden Raet aen gepreſenteert/ ende by den ſelven toe ghekoſen waren. Is oock op der ſelven voorbidden by Keyſerlijcke Mayeſteyt/ altijt ſulcke antwoort ghegheven gheweeſt/dat daer uyt niet en was te vermoeden/ dat zyne

Cheur-vorſtelicke Cõmiſſariſſen makē eensdeels accoort.

Voet-val van eenighe verſoende borgheren voor Keyſerlijcke Commiſſariſſen.

Beclagh vã de verbannen vã Akē/ over het vervallen van haer Rijckſtadt Aken.

Keyſerlijcke Mayeſteyt met de ſtrafheydt der Achte ſoude voort ghevaren hebben/ hadſe niet daer toe ſonder onderlate gheimportuneert geweeſt / ſoo van des Paus Legaet / ende des Spaenſchen Ambaſſadeurs Guilliam de S. Clement/als eyndelick vanden Admirant van Arragon. Wt alle welcke proceduren (ghelijck als uyt ontallijcke andere/in andere landē ende plaetſen/inſonderheydt inde Nederlanden ghepaſſeert) de verſtandige Leſer betrachtē mach/ hoe hooch-noodich het is allen vrede / ende der warer Godt-ſalicheydt/lievende volcken ende Over-heden/ die hun-ſelven een-mael van de Pauſe ende Spaenſe tyrannye bevrijt vinden/ Godt te dancken/ende te bidden/ oock hun-ſelven ſonder ontſach van perijckelen / oft ſparen van coſtē oft moeyten uyt de ſlavernye der ſelven te houden/ende niet hare ſachtmoedicheyt tot ſchadelijcke nae-laticheyt te miſbruycken/ op datſe niet en varē als die van Aken/ alwaer den nieuwen gheſpangioliſeerden Raet zynen wille in het gantſe burgherlick regiment heeft/ ende ſoo en latent de Gheeſtelijcke (in-ſonderheydt de nieuwe in-gheſlopene Jeſuyten) noch daer by niet/ maer miſbruycken den Magiſtraet gelijck hare Beuls/makende dat de Gereformeerde t'aller occaſie gheplaecht worden met ſware gelt boeten / naemelijck / die elders dan in der Papen Kercken getrout zijn/of hare kinderen laten doopen/ ende met de ghevangheniſſe de ghene die hare vrienden in doodts nooden bevonden worden met Gods woort te trooſten/ ſegghende dattet niet hun / maer den gheeſtelijcken Paſtoren toe-comt ſulcx te doen. Ende onlangs eenen vromen man die beſchuldicht was/geconſenteert te hebben in zijn huys predicatie te laten doen/hoe-wel die niet gedaen en was; ē te vooren eenen vande voornoemde trooſters / hebbenſe vele maenden ghevanghen ghehouden/willende datſe hun hare mede-ghenooten ende Predicant bekent maken ſouden/ ende belooven/den eenen dat hy hem ſulcx trooſtens voortaen onthouden/ den anderen dat hy zijn huys niet meer tot ſulcke predicatie leenen en ſoude. Maer als zy dat niet doen en wilden/ hebbenſe ten langen leſten den eerſten ter ſtadt uyt gebannen ; den anderen hondert Goutguldens doen betalen. Andere verſmaetheden geleden/ende daghelijcks te lyden/ worden ſo menigherhande vertelt / dat te vele ware den Leſer daer-mede te beſwaren. Hebbēde doch noodigh geacht dus vele met waerheydt te verhalen vā Aken/als eē ſtadt die in allerhande burgerlijcke vryheyt/ voor deſe inbreucke ſo ampel ende vaſt gheprivilegeert geweeſt is/oock met de regaliteyt der munte (welcke de Rechts-geleerden een Zeghel der heerſchappye noemen) verſien/ als eenigh Vorſtendom zijn kan / ende (als by de Rijcks af-ſcheden binnen de leſt verloopende 100 jaren in druck uyt-gegaen blijct) altijdt de tweede in de orden der vryer Rijcks-ſteden is ghehouden gheweeſt. Waer aen elcke vrye ſtadt / jae elck vrye Vorſtendom/ hun wel moghen ſpieghelen ē ghewaerſchout houden/ waer voor zy hun te wachten hebben.

Het nieuwe magiſtraet van Aken vervolghen die van de Ghereformeerde Religie.

Aldus is deſe oude Rijcks-ſtadt Aken vervallen ofte over-vallen byde Keyſerlicke Achte ofte Ban/ midts dat de Spaenſche regeringhe in Nederlandt niet konde lyden / dat haer uytghewekene rebellen / waer voor zy houden alle die vande Ghereformeerde Religie/een ſoo nae by gheleghen vertreck uyt Nederlandt hebben ſouden/ende ſoo nae by neſtelen : waer-omme den Raet vandē Vorſt van Gulick ende Cleve/ ende eenighe ongheruſte borgheren hebben aengheſet ende geſtijft / die deſen Ban geſoliciteert ende vercreghen hebben/ ende ſtrenghelijck als vooren is geexecuteert; welcken nieuwen Raet in plaetſe vande verbannen in-gheſtelt/triumpherende met haer ghewonnen vonniſſe / zyn onlancks nochtans metten anderen weder in twiſt ghevallen mette Schepenen ende Meyer (diemen plagh te noemen den ſwerten Schryver) oock mette Gulickſche/ ende met het Hof van Brabandt.

Miſverſtant tuſſchen de Vorſtinne van Gulick ende Cleve/ met de ſtadt Aken/ deur het in-rydē.

Daer is op Sondach den 19 Februarij in't naeſte Jaer 1606 / mede ghebeurt een miſverſtant mette Vorſtinne van Cleve ende Gulick/ die met haren broeder van Lottringhen / ende haer Lijf-bewaerders ofte Garde (die waren ontrent 200 peerden ſterck) was gekomen des Saterdaechs ſavonts te vooren/logeren in een Vrouwen Clooſter buyten de Stadt Aken ten Weſten/Bortſchot ghenaemt/ van waer zy dede aen-ſegghen dat zy ſanderdaeghs wilden comen t'Aken Miſſe hoorē/ ende de Heylichdommen ofte Reliquien beſien / dat welck haer ſeer eerbiedelijc verwillicht werde/ ende des anderdaeghs ſmorghens gheordonneert/ mette burgherlijcke Schutterye haer in te halen/als van ouden tyden ghebruyckelijck was/ſulcken perſonagie te vereeren. Alſoo nu ſmorghens deſe Schutters haer waren aende poorte verwachtende; de Princen aen-komende in Coetſen/ſoo zijn de Ruyters voor aen de poorte genakende/ ſeer confuſelijck aen-gherent/al oft zy de borgelijcke Schutters over-loopen wilden/ d'welck deſe ſiende beghoſten de poorte te ſluyten / ende zijnde de Gulickſe vermaent in ordere de borgerlijcke Schutterye te volghen / zy daer tegen rouwe antwoorde ghevende/veroorſaeckten de borghers haer roeren ter weere te veerdighen. De Hertoginne met haren broeder dat ſiende/ reet met verſtoort ghelaet te rugge/ eer dat het miſverſtant conde verſtaen worden/ ē en wilde niet wederomme keeren.

Het is te weten/ dat die van Gulick aen de Ooſt-zyde vande ſtadt / daer het Gulickſe ghebiedt aen haer landt paelt / van outs ghewoon zijn het gheleyde te gheven haren Prince/ ofte andere die't wilden ghebruycken tot aen-den ſlagh-boom oft draey-boom/naeſt by der ſtadt poorte / ende daer wordenſe van de borgheren ontfanghen ende in-ghevoert. Dit hebben eertijdts de Gulickſe gheſocht/als boven geroert/ deur te breken / om wat gherechticheyt binnen de ſtadt te cryghen/maer men heeft hun altijdt weder-ſtaen.

Selfs op de coronatie tot Roomſch Coning vanden Keyſer Carel den vijfden/ leeſtmen inde Hiſtorie / dat als zyner Majeſteyts treyn van Rijcks Vorſten ende andere beſtaende/ende na out her-comen beleydet door den Abt van Fulda ende zijn volck/ was gecomen tot op de palen van het Akens ghebiedt / ſo wilde den Hertogh van Gulick het gheleyde voeren voor den Abt/waer uyt ſulcken weder-ſegghen gherees/ dat het voort ryden meer dan een ure geſtaeckt bleef / ſoo dat zyne Majeſteyt ſelve moeſte met authoriteyt ghebieden/datmen die van Gulick ſoude laten voor-ryden tot aen dē ſlach-boom/ ende van daer eenen anderen wech keeren/ende dan den Abt van Fulda laten die Majeſteyt in leyden/d'welck alſoo gheſchiede/waer uyt ſoude blijcken dat de borghers in dit ſtuck gheen groot onghelijck en hadden/want den Vorſt de gherechticheyt zijns gheleyds aen de Weſtzyde der ſtadt noyt ghehadt en heeft; nochtans ſoo ſchijnt dat de Gulickers tot vergeldinghe van deſe cleynicheyt/hebben ſints etlijcke borghers van Aken/van Franckfort comende/te Gulick aen-ghehouden/ ende op't Caſteel ghevanghen gheſtelt/tot dat zy hun met betalinghe van 500 daelders gheranſoent hebben/ende ſoo los gheraeckt zijn.

Munte ſlaē is dien van Aken byden Keyſer verbodē.

Oock heeft den Keyſer in Junio Anno 1596/ ſtraffe mandaten alle het Rijck deure doen publiceren / dat niemandt op pene van confiſcatie en ſoude ontfanghen noch uyt-bieden eenighe gouden ofte ſilveren munte/ by den ghecaſſeerden Raet gheſlaghen / ende den ſelven Raet op verbeurte van lijf ende goet/ hun des muntens voort-aen te onthouden verboden/by voeghende de redenen als waren / hoe-wel het munten den eertijdts Wettelijcken Raet vergont ware/ ſo en quame ſulcks den ghecaſſeerden niet toe/ te meer om dat zy hun verſtout hadden de ghewoonlijcke oude inſcriptie der munte te veranderen/met toe-doen deſes woordts Liberæ, dat is/Vry-ſtadt/zijnde eertijts het op-ſchrift Mo. No. Regiæ Sedis Vrbis Aquenſis,ende nu ſtelden Mo. No. &c. Liberæ Vrbis Aquenſis, willende infereren ofte ſegghen/ alſo in't proces partyen gheinfereert hadden/dat Aken geen vrye Rijckſtadt en was / daer die oude Regeerders der ſtadt Aken altijt het contrary gheſuſtineert/ eñ nu met vele oude documenten / ſonderlijck met de openbare Rijcks af-ſcheyden / beweſen hebben / is hun het munten weder toe-ghelaten/ muntende doch maer kleyn coperen gelt tot gerief van de Ghemeynte / waer op zy ſtellen by ghebreck van plaetſe Mo. No. Vrb. Aquen. wat zy voorder van den Keyſer vercrygen ſullen/ als zy gouden ende ſilveren gelt ſlaen moghen/ ſal den tijdt leeren/ want het woort Libere, ofte Vry-ſtadt/is hun expreſſelijck verboden.

De Vereenighde Nederlanden onder het beleydt Pr. Mauritz van Naſſouwen haren Generael/zijn deſen Somer late te velde ghetrocken/om dat hun Crijghs-volck laet aenquam.

Pr. Maurits af-ſlach op de Schel. bey Antwerpen den 17 May.

Ten leſten is den 15 Mey Prince Mauritz met zijn Cavallerye ende veel voet-volcks nae Berghen op Zoom ghetrocken/ ende heeft ontrent 80 vendelen voet-volck in Zeelandt gheſcheept onder het beleyt vanden Grave Erneſtus van Naſſouwen / op eenen aenſlagh ſo het ſcheen / om de ſtadt van Antwerpen te beleghen/ hadden ſy wel meeſter connen worden vanden Vlaender-cant over d'ander zyde vande Riviere: Maer Erneſtus door ſtercken wint hem contrarie in ſommighe recken ofte cromten vande Schelde / wert belet te Landen met zijn volck / daer het hem gheordonneert was/ (alſo de aenſlagen te Water / wint ende weder ſubject zijn) hoe-welſe ſtoutelijck paſſeerden de Spaenſche Schanſen/Peerle ende Ordam geheeten/die dapper uytſchoten. Het ſcheen hadde Erneſtus zijn ſchepen aen Cloppers-dijck connen brenghen / ende zijn volck ſeffens landen met eenighe vanen Ruyteren/ſy ſouden tot hunnen vermeten ghecomen hebben:maer alſo ſy door contrarien wint aende Brabantſe zyde ghedreven waren / trachten ſy met eenige chaloeppen ofte groote bootē eenich volck over te brenghen aenden Vlaemſchen kant:maer alſoo 'tſelfde in't cleyne maer toe-gingh ende langſamich te wercke / ſoo werden ſy oock lichtelijck met cleyne macht den 17 Mey voor den dach af-ghekeert ; daer toe den nacht veel hadde geholpen/die het Crijghs-volck een achter-dencken maeckte / dat de Spaenſche veel ſtercker waren dan ſy/ ende daer-omme verſlauden; te meer om dat ſy geſchut by haer hadden: want of wel den Overſten Marquis Spinola met eenich volck gheweeſt hadde in't Landt van Waes/om Yſendijcx ſtercten te beſpieden / om daer op wat voor te nemen/ſoo was nochtans ter occaſie van eenen af-gheworpen brief/aenden Heere van Rollegum ghebrocht/Gouverneur op de Cruys-ſchanſe/hier meer volcx beſtelt door Don Inigo de Mendoza/Caſteleyn van't Caſteel van Antwerpen/tē nombre van over de drie duyſent met eenich gheſchut ; dat welck met ſtercker handt die weynighe gelanden/achter de dijcken noch ligggende/beſprongen ende gheſlaghen hebben ; zijnde by de drie hondert ghelandt/ die eens deels weder-omme inde chaloeppen vluchtē / eens deels geſlagē eñ gevangē wierden; daer van ontrent 80 binnen Antwerpens Caſteel gevangen gebrocht zijn; waer onder eenen Capiteyn Legier / Lieutenant vanden Capiteyn la Croix/met noch eenen Sergiant waeren : De Borgoenſche hadden den Colonel Dorp by-naeſt ghevanghen/ maer in't water ſpringhende ontquam't / doch met groot ghevaer van te verdrincken. Daer werden ghereeckent datter wel by-de hondert doodt waren ghebleven ; waer onder gheweeſt zijn Capiteyn Michiel Tutelare / met zynen Lieutenant Franſoys / Sone van Capiteyn Franſoys Tutelare/gewonnen byde Dochter vanden ouden vermaerden Capiteyn Michiel: eenige ſloepen werden geſoncken eñ verbrant.

Graef Erneſtus wert gheſlaghen/ by Antwerpen in Vlaenderen.

Dit gheſchiede den 17 Mey ſmorghens als Graef Erneſt meynde ten ſelvē dage een brugghe over de Schelde te werpen / ontrent Ouſtrewele/ haer ſchepen van Oorloghe ende andere in't gheſichte van Antwerpen ghecomen zijnde:dan alſoo den aenſlagh op de dijckē van Vlaenderen miſluckte door den wint ende anders / ſoo toogh Graef Erneſtus met alle zijn ſchepen nae Ouſtrewele/den Brabantſen kant/ daer hy zijn volck lande/treckende nae Eeckeren/daer Pr. Mauritz Legher gecomen was/ die doen weder nae Berghen op Zoom trock. De ſchepen mette gereetſchappe voeren mede weder te rugghe/na de voorſz. forten/ſchietende ende werden gheſchoten ; den Gouverneur van Ordams fort bleef doodt.

Inde ſtadt van Antwerpen was groote beroerte onder de Burgerye/ de rijcke vreeſende/ de arme veel wenſchende haren vyants voorſpoet/elck na hy geſint was/hoe-wel dat Spinola wel acht duyſent mannen daer ontrent/ ende in Vlaenderen op de dijcken hadde ligghen. Alle eet-waeren ſloeghen terſtont op in pryſe: vele lieden ſacten ende pacten/vluchtende nae Mechelen eñ Bruyſſel; dan daer worden terſtont inde ſtadt geſonden vier compagnien peerden/die in herberghen werden gheforiert/ daer goede ſtallinghe was/ ſonder coſt ofte laſt vande Borgherye: maer alſo-men hoorde van des vyants Legers vertreck / vertrocken deſe peerden mede.

Caſteel van Woude by Pr. Maurits gewonnen den 23 May.

Pr. Mauritz van Eeckeren geſcheyden/belegherde het Caſteel van Wouwe / gelegen een myle van Berghen in een moraſch/ ſeer ſterck; zijnde het principael huys vāde Heeren Marquiſen van Berghen. Het ghewoonlijcke garniſoen deden daer uyt groote ſchaden aen-de ſchepen / varende tuſſchen Hollandt ende Zeelandt: want ſy geſtadelijck op't water waren/ om de ſchepen / die erghens vercalmt ofte ſtille/door ghebreck van winde / moeſten blyven leggen/ te beſchadigen ; hebbende heure ſchuyten op de water-cant op verſcheyden plaetſen ghesoncken/ ende daer mede beſprongen ende plonderden ſy de ſchepen/ende namen de paſſagiers ende ſchippers mede voor't rantſoē vande ſelve ſchepen.

Woude werdt beleghert den 18 Mey / ende 'tgheſchut daer voren gheplant met groote behendicheyt: die van't Caſteel ſchoten wel eenighe Werck-meeſters doot/ dan ſiende eñ vreeſende over-vallen te worden / ende datter om haer ontſet ghenen Legher ſoude geavontuert worden/hebben den 23 Mey haer met compoſitie over-ghegheven / hebbende maer ontrent 85 mannen op; daer onder waren vier van die Bergh-vercoopers / dat zijn verbannene van Geertruydenbergh/om dat ſy die ſtadt hadden vercocht / die al-omme uyt alle ghenade geſloten werden; dan deſe werden vanden Marckgrave van Branden-borgh verbeden. Den Marquis Spinola dede eenighe dooden/ om dat ſy dat te lichtelijck over-ghegheven hadden.

Marquis Spinola ſlaet een brugge over de Schelde.

Hier-en-tuſſchen hadde den Marquis Spinola alle zijn macht ontrent Antwerpen vergadert/ende gelegert tot Mercxen ende Damme/het peerden-volck tot Berchem ende Wilrijck/eñ ſo heeft hy Antwerpen wel beſchermt/ ende ſloegh mede een brugghe over de Schelde vanden Werf ende Crane aen't water over in Vlaenderen/ daer over hy zijn volck van Brabandt ende Vlaenderen by een brochte/als den noot vereyſchte.

Pr. Mauritz het Caſteel van Woude hebbende/ſcheepte den 2 Juny zynen Leger over de Schelde nae Vlaenderen op Yſendijck / latende de forten op de Riviere wel verſien / namelijck op Lillo: Joncker Abel vā Catz/Bailliou vant Marquiſaet vander Vere/het voornemen ſcheen ofte hy 't Sas hadde willen beleggen ofte Brugge/ ende den Crijgh op vyanden landt te houden: dan Prince Mauritz conde gheen belegh voornemen/ ofte den Overſten Spinola was hem op den hals met zijn volck/ door de voorſeyde brugge over de Schelde/ dat Pr. Mauritz te voren ghepropheteert hadde/ zijnde van contrarien advyſe teghen de meeſte ſtemmen vande Staten; want hy achtede profytelijcker na den Rijn te trecken. Dies Prince Mauritz om de conqueſten van Sluys/Yſendijck/Ardenborgh ende de ſchanſen te verſekeren ende te bedecken / leyde zynen Legher tot Watervliet/om dat de mare liep dat de Eertz-hertoghen met Spinola Sluys wilden belegghen / ende met het groot volck dat ſy van alle zyden verwachten / ſouden ſy met eenen tweeden Legher Rhijnberck belegghen / ende noch eenen vlieghenden Legher om alle toevoeringhen te doen.

Pr. Maurits eñ Spinola Legers ligghen tot Watervliet in Vlaenderen.

Mauritz tot Watervliet hem ſeer wel beſchanſende/ ende om hem te beletten van voorder yet voor te nemen opt Sas ende ander forten/is Spinola met alle zijn macht daer by comen legheren in een boſch-achtige plaetſe/daer ſy qualijck aenden anderen conden comen/ dan by dijcken/daer ſy tegen den anderen op ſchanſen/ ende daghelijcx op den anderen voor-deel ſochten.

Clemens de achtſte / Paus/ gheſtorven/Leo d'elfde ghecoren/ende maer 26 daghen gheregeert.

Terwylen onſe Leghers beyde in Vlaenderen langhe ligghen / ſullen wy wat Roomſche gheſchiedeniſſen verhalen / daer dat den Paus Clemens den achtſten / den derden Meerte geſtorven was / die nu wel 13 Jaren Pauſelijck gheregeert hadde/wel bemindt: waer over de Cardinalen zijn vergadert in Conclave 61 in getale/eñ hebben dē eerſten April dē Cardinael Alexander de Medicis vā Florencen eēdrachtelick genoech vercorē/die hē ſelvē ter gedachteniſſe vanden Paus Leo den thienden / mede vant huys Medicis dede noemē/Leo de elfſte: ende deſe verkieſinghe was den volcke ſeer aenghenaem/ende tredende inde beſittinge van zynen ſtoel/was ſeer feeſtelijck met groote triumphen vereert / met Eeren-poorten ofte Arcus triumphael/ daer zynen lof op geſchreven ſtont: onder andere/dat hy dē Peys tuſſchen Vranckrijck ende Spaengien tot Vervins ghemaeckt hadde / Legaet zijnde; ende den Coningh van Vranckrijck / nae dat hy dwalinghen bekendt hadde/ weder gheſeghent hadde/etc. Dan deſen Paus ſoo feeſtelijck in zynen ſtoel ghetreden/ is corts nae 26 daghen regeringhe gheſtorven.

Waer door weder-omme de Cardinalen in Conclave ghetreden zijn den 8 Mey / ende hebben den 16 Mey den Cardinael Borgheſe; meeſt door toe-doen van-de Cardinalen / Farneſe/ Montalto eñ Aldobrandino Paus ghemaeckt: inden ceur ſtonden verſcheyden Cardinalen/als Toſco/Baronio/ſint Clemente/Arrigone. Deſen Paus Borgheſe heeft hem ſelven ghenoemt Paulus de vijfde/ geboren van Siena/ ontrent 53 Jaren out; maer zijn Moeder was een Edel Vrouwe van Roomen.

De Vereenichde Landen ruſten ter Zee onder dē Heer Haultain Admirael.

Alſoo dit Jaer in Italien ende Spaengien ghereetſchappen ter Zee van Schepen ende Galeyen ghemaeckt werden / ende dat 'tſelfde de Vereenighde Landen groot achter-dencken gaf/hebben ſy mede een deel ſchepen van Oorloghen toe-gheruſt / meer dan ordinarye / waer van een deel haer in't beginſel van Mey ter Zee begaven/ onder't beleydt vanden Admirael van Zeelandt de Heere van Haultain/ met laſt/van de Landen van allen Spaenſchen in-val te bewaren. Deſe hadden laſt by een Placcaet vande Staten Generael/ ghedateert in s'Gravenhage dē 19 Julij/ alle paſſagien tuſſchē Vranckrijck ende Enghelandt te viſiteren / ende gheen Crijghs-volck ten dienſte vande Eertz-hertoghen te laten paſſeren / met expres bevel gheen vrienden overlaſt te doen / namelijck / de onderſaten vanden Coningh van groot Britannien/ met woorden / ſlaen ofte beroven/ofte niet verwyten den ghemaecten Peys met Spaengien/ mits de Vereenighde Landen veel Jaren ghenooten hadden / ende noch ghenietende waeren veel Coninghlijcke gonſten ende faveuren / wel wetende dat zyne Majeſteyts affectie totte ſelve Landen in't minſte niet vermindert ware/ etc. Wel-verſtaende ſy niet en verſtonden te verſchoonen die ghene/'tſy van wat natie ofte conditie ſy waren/die in't onderſoecken vande paſſagiers bevonden ſouden worden den Coningh van Spaengien ofte Eertzhertogen/ ten dienſte toe te trecken; maer dat die ſouden ghehandelt worden/volghende de ordere inde Vloote ghegeven/met alle manierlijckheyt.

Placcaet van de Engelſche wel te handelen.

De Coning van Britannien/om hem na den Peys neutrael te vertoonē/heeft tot twee-mael toe gepubliceert dat zijn Zee-volck geē vreemde Princen ofte Staten ſouden mogen ter Zee dienen/ ten ware by particulier oorlof daer van eerſt vanden Coning vercregen: des niet tegenſtaende zijnder Enghelſchen die van weder zyden beſtellinghe ende bevel vercreghen hebben/ gheſuſpecteert meer ten roove uyt te varen/dan haer vercreghen Brieven te volghen.

Alſoo de Placcaten gheſeydt waren ghemaect te weſen/om beter neutraliteyt te onderhouden/ ſoo beclaechden hun de Staten der Vereenichde Landen ter contrarien/want het is ghebeurdt/ dat den Vice-Admirael des Koninghs Sire Willem Moonſon/ op de paſſagie tot Doveren liggende/ (ende hem bethoont altijt den Spaengiaerden ſeer toe-gedaen) met zijn Konincklijcke ſchepen/heeft veel Nederlanders hun prinſen (van de Spaenſche ghenomen) afhendich ghemaeckt/

De Vrybuyters worden hun prinſen van den Spaenſen Ambaſſadeur in Enghelant afgenomen.

maeckt/als hy die machtich was/onder pretext van Placcaten te executeren/ende dierghelycke die viſiterende. Deſe heeft in't voor-jaer eenen Hollandtſchen Capiteyn Jonghe Vry-buyter/ die daer met zijn Spaẽs ſchip/dat hy voor Liſbona ghenomen hadde (uyt-varende nae Braſilien koſtelijck ghéladen/ende mede rijcke paſſagiers) hem dat ghewe1delijck af ghenomen / ſoo hy in de Duynen ancker geworpen hadde/ byde Nederlandtſe Oorlogh-ſchepen/ om eenen Piloote te hebben ; pretenderende deſen Capiteyn Jongh een Engels-man ware/nam dẽ Spaenſen prijs ende brocht dien tot Londen/ daer terſtondt den Spaenſen Ambaſſadeur / Don Piedro de Zuniga arreſt op dede/ als zijn Conings ſubjecten goederen/in vrienden Landen vindende/terſtondt by rechte pretenderende poſſeſſie eñ reſtitutie/ daer dat het ſchip nochtans buytẽ de ſtreke ende limiten van Enghelandts ghebiedt/ buyten op vryen ſtroom / af-ghehaelt was met ghewelt / door de colluſie van den Ambaſſadeur ende den voorſz. Vice-Admirael/daer dat nochtans de gebuerlijcke vrientſchappe by rechte behoorde ſulcx toe te laten/ende nootdruft van victualie ende Piloten in hun Havenen niet te weygheren; Deſen niet teghen-ſtaende ſoo werdt de poſſeſſie des ſchips den Spaenſen Ambaſſadeur byden rechte toe-geweſen/om ſchip ende goederen te ghenieten/ op borghe nae eenighe gheringe eſtimatie. Hier over hebben de Heeren Staten Generael den 16 Meerte 1605/ aenden Koning ende zynen Raet gheſchreven om reſtitutie/ als gheſchiet tegen alle ordere ofte Crijghſ-rechten/ſelve ghecon ſidereert de Spaenſche ende die van Duynkercken hun vyanden / hun ſchepen wel namen inde Havenen van Engelandt/ dies vaſtelijck hoopten / dat 'tſelfde arreſt gheſchiet ware ſonder de ordere van zyne Majeſteyt/ofte zynen Rade/maer dat het bevel zy vercregẽ van den voorſz. Ambaſſadeur/ſubreptice ende obreptice/dat is bedrieghelijck / dies verſochten reſtitutie aenden Capiteyn / volghende alle generale ende particuliere ordonnantien / die altijdt zijn onder-houden gheweeſt tuſſchen alle Koningen ende Republiquen/ in ſulcken ſaken. Deſen niet tegẽ-ſtaende/de Ambaſſadeur verkocht de goederen/de ghevanghen ginghen los / ende de ſake is ſints in voorder proces gevallen. Ende 'tſelfde is weder-omme 'tnaeſte Jaer ghebeurt/ dat deſen ſelven Moonſen / deſen ſelven Capiteyn Jongh een ander ſchip uyt Braſilien comende met Suyckeren geladen/weder behendelijck afhendigh ghemaeckt heeft / ten profyte vanden ſelven Spaenſen Ambaſſadeur/die weder poſſeſſie creegh ende de Suyckeren vercochte/ ende de Capiteyn mochte weder met hem in't Rechte treden.

De groote ſchips-redinghe in Spaengiën is ten leſten ontdeckt / dat Don Loys Fayardo/ Capiteyn Generael van Coninghs Armade op de Oceaenſche Zee/hadde laſt een Regiment out Spaens Crijghſ-volck/ dat eertijts in Yrlandt tot Kenſal gedient hadde/ na Nederlandt te ſenden/ by eenigh-derhande middelen / ende dat te landen voor't ſekerſte tot Duynkercken / Nieupoort ofte Ooſtende; maer ſulcks niet wel doenlijck zijnde / ſouden te Plemouth / Portſmouth ofte te Doveren in Enghelandt aen-legghen/ eñ dan al-daer haer te beraden metten reſiderenden Ambaſſadeur/al-daer tot Londen / met het advijs van de Eertſ-hertogen/op dat zy met cleyn Bercken ofte Viſſchers-ſcheepkens mochten in Vlaenderen gerakẽ/ om daer en tuſſchen te moghen vry van de Engelſche Caſteelen ende Oorlogh-ſchepen beſchermt zijn voor hun vyandẽ/ ende indient noot waere te verwerven Convoy vande Enghelſe ſchepen/met expres bevel geenſins in gheender manieren in eenighe Franſche Havenen te komen ; Dit was de commiſſie van den Coning aenden Generael Fayardo/die daer toe committeerde voor Generael / Piedro de Cubiant Biſcain / die eertyts eẽ Coopman geweeſt was int gheſelſchap van Jaſpar d'Agnaſtro/die zijn dienaers verwillichde/ om den Pr. van Orangien T'antwerpen te door-ſchieten/ Anno 1584.

Don Loys Fayardo belaſt Crijghſ-volck nae Nederlandt te ſenden.

Deſen Cubiant heeft tot Liſbona uyt alle de ghearreſteerde ſchepen van alle Natien/ 10 ſchepen gheheurt / als een goet Enghels-ſchip voor Admirael/een groot Schots-ſchip/ twee Hamborghers/eenighe Deenſche eñ Ooſterſche ſchepen/ende twee Caravellen/met een Duynkerckers boot. Hier op werden gheſcheept by-den Generael/overſte Colonel een out Crijghſ-man Don Piedro Sarmiento/ 12 vendelen Crijghſ-volck/te weten/ acht vendelen Spaengiaerden/ drie vendelen Italianẽ/ende een vendel Yrſſche/ ſamen boven de 12 hondert mannen ſterck/met eenigh ſchip-volck. Deſe ſchepen zijn mette 12 vendelen van Liſbona af-gevaren dẽ 24 May/ met en Vloote Coopvaerders van alderley Natie. De Admirael Haultain heeft deſe Vloote ontmoet in Zee den 12 Junij/ verſtaẽde uyt eenighe Koopvaerders/datter acht Schepen ende twee Karavellen met Spaenſch Krijghſ volck onder haer Vloote waren / nu ontrent Enghelandt ghekomen; Waer over den voorſz. Admirael/ met Jan Gerbrantſen Vice-admirael beſloten/ hun ſchepen in vier hoopen te verdeylen/ de twee hoopen ſouden hun houden tuſſchen de Cingels ende Doverẽ/ de Swertenes ende Cales Clif/om te beletten de Spaenſche de Kuſten van Vlaenderen niet aen-doen ſouden: de andere twee hoopen ſouden de Kuſten van Enghelandt bewaren/ onder den Admirael Haultain/ alſoo't gheſchiede.

Dõ Piedro Sarmiento vaert nae Vlaenderen met twaelf vendelen.

Daer nae iſt ghebeurt dat eenige ſchepen ontmoetten ontrent de Cinghels twee ſchepen/ die als Coopvaerders aen-quamẽ/d'eẽ een Schotsſchip/d'ander een Hamborgher; deſe aen-gheroepen 'tſeyl te ſtrijcken/ſweghen ſtille/ende voeren dichte nae het Landt toe ; ten leſten op de Nederlandtſche ſchepen/die te nae quamen/ ſchoten een deel muſquetten los / toonende vyantſchappe/ende eenighe ſchade doende / dies zy ſeer dapper aenghetaſt werden van twee Zeelandtſche ſchepen ende andere/ nae't Lant van Doveren/ dat den Hamborgher ſoo doorſchoten wert/ dat hy moeſte ſtranden/ ſo dat het meeſte volck over boort ſpronghe/ende met ſwemmen/ende van de Enghelſche met Schuyten ghehaelt/ aen Landt quamen/ doch ſeer veel jae meeſt dootgheſlagen.

Nederlandſe Vloote ontmoeten de Spaenſe Vloote.

Het ander ſchip een Schotſman / zijnde Vice-admirael/was oock by Doveren geraeckt/daer hy beſpronghen werde by Weſten vande Haven van Doveren/van drie ſchepẽ/ te weten/de Capiteynen Jan de Wale ende Alteras/ met noch eene/die hem op't lijf quamen/ ende abordeerden dat zy ſamen op de Cingels aen gront quamen; dan de Zeeuſche ſchepen lichter/ende ſo diep niet gaende/hadden gheen perijckel; den Schotſman vaſt blyvende/werdt overvallen/ende het volck boven 200 mannen/ werden meeſt doot gheſmeten ende verdroncken.

S'anderdaeghs is den Admirael Haultain uyt het ſchieten zynen vyant gewaer geworden/ ende vont ten leſten ontrent de Cingels ſes ſchepen ende twee Caravellen / die dicht langhs het Landt ſeylden / dien zy ſochten den Wal af te nemen/dat is tuſſchen haer ende 't Landt te comen.

men; dan den Admirael van de Spaenſe zÿnd: een ſchoon groot Enghels ſchip/ het Schipvolck Enghelſche / wel bedreven op die Zeecuſten / voer al voorts aen/ende gheraeckte in de Haven van Doveren/met veel ſchietens/nochtans kleyn ſchade. De ander ſchepen volchden den Admirael ſo wel ende dichte nae't Landt/ met opſet van ſtranden ſoo't noot ware/ dat de Nederlandtſche hun niet konden den Wal afnemen/ofte tuſſchen komen ; dan eenen Duynkerckſchen boot/daer Capiteyn op was Frans van Medenblick/dat welcke van twee ſchepen geabordeert worde/ende overwonnen/ende het volck werdt al over boort gheſmeten / maer't Boot werdt nae Zeelandt gheſonden. Noch een Hamborgher ſchip met een Carveel/ werdt by Weſten van Doveren aen ſtrande ghejaecht/eñ in brandt gheſteecken/daer twee Compagnien Crÿghſ volck op warẽ/als een Spaenſch/ende een Italiaens vendel / daer van zy de Capiteynen ende Bevel-hebberen meeſt al over boort hebben ghewoorpen / ſoo datter weynighe ontquamen/het Carveel houden zy in ſtucken; het ander Carveel met drie ander ſchepen zÿn oock ſeer beſchadicht / nochtans binnen de Haven van Doveren gheraeckt / dat bykans de helft van't volck daer van doodt bleef/door het gheweldigh ſchieten tot inde Haven/ſo dat die van de ſtadt Doveren ende 't Caſteel/teghen de Nederlanders gheſchoten hebben in't faveur van de Spaenſe/eenighe ſchade hun mede aendoende/ beklagende datmen hare Haven gewelt aen dede/'twelcke de Vereenighde Landen Staten namaels ontſchuldichden/ dat-mẽ ſulcken daet die hittige gramſchappe op zynen vyant moeſten toeſchryven / anders het onghelÿck geerne bekennende.

De Spaengiaerden worden met groote ſchade tot Doveren geſlaghen ende gheſtrandt.

Aldus is die Spaenſche Vlote/ gecomen als geconterfeyte Coop-vaerders/beſprongen gheweeſt/ ende groot gheluck ghehadt/ van niet alle ghebleven te zÿn / door den goeden grooten wint/ende dat de Nederlanders te verre vandẽ anderen verſpreydt waeren / ende door dat ſy te ſpade die in't gheſichte creghen / ſoo nochtans datter vande 12 vendelen Crÿghs-volcks / boven de ſeven hondert niet van te lande gecomen zÿn. Die van Hollant ende Zeelant hadden bevel ghene in ghenade te nemen ; jae wel eenighe verſteken ende ghenadelÿcken ghevist ende verborgen/moeſten noch by laſte vanden Overſten over-boort gheſmeten worden/ ſoo datter weynighe ghevanghen werden; onder andere eenen Capiteyn Aſcanio de la Paliar van Salerno. De Nederlanders verloren mede eenich volck/ ende hadden veel ghequetſten / onder andere de Capiteynen Jan de Wale ende Alteras.

Het Spaens Crÿſ-volck van Doveren geraken in Vlaenderen in December.

Dit Spaenſch Crÿghs-volck dat aen landt geraeckte tot Doveren/ waer onder Don Piedro Sarmiento Colonel / ende Piedro de Cubiat den Admirael / hebben haer tot Doveren aen landt / op den Zee-cant in hutten onthouden ende inde gheſtrande ſchepen / van-den derden Junÿ af tot December toe / op de borſe vanden Coning van Spaengien gheteert / dat ghecoſt heeft nae het ſegghen van die het gheldt op-ghebrocht ende betaelt hebben voor een half Jaer/ontrent 47000 Croonen: daer ſtorven noch vele door wonden ende armoede / waer onder Piedro de Cubiar / den Admirael / mede was.

De Ambaſſadeurs van Spaengien eñ vande Eertzhertoghen maeckten groote inſtantie/ dat de Coningh behoorde de Hollanders ſcherpelÿck te bevelen/ofte onder zÿn ſauvegarde die in Vlaenderen te helpen; maer ſo ſulcx niet conde vercreghen worden/hebben ſy ſchoon geſproken/op dat de Coningh 'tſelfde van-de Staten mochte vercryghen/ op toe-ſeggen vande Ambaſſadeurs / datter gheen Crÿghs-volck meer ter Zee in Nederlant ſoude ghebrocht worden; dan de Staten wilden daer niet naer hooren: maer ten leſten zÿnſe met veel moeytẽ van daer gheraect / als ſy van het groot verraet van den Coningh van Britannien ende zÿn Parlement met Buſcrupt al om den hals te brenghen / ſeer gheſuſpecteert waren/daer van verſtant te hebben:dies ſy ten leſten/ om die ſuſpicie te ontgaẽ / hebben ghepoocht hun van daer te maken / als nu door de langhe / donckere ende Winterſche nachten de Hollantſche ſchepen ſoo nauwen toeſichte niet hebben conden. Ende alſo hebben ſy/ door toe-doen van-den Spaenſchen Ambaſſadeur / etlÿcke Enghelſche barquen ofte ſchepen gehuert / ende daer mede met goeden wint ende donckere nachten tot Duynkercken ende Grevelinghen wel aen-ghecomen / ontrent 7 ofte 8 hondert perſoonen/zÿnde veel Yriſche in Engelandt haer toe-ghevallen; niet teghenſtaende de groote wachte der Oorlogh-ſchepen/ die door grooten wint nae de Duynen gedreven waren/ dat haer dede waghen.

Paulus van Caerden in Hollandt t'huys-ghecomen.

In Hollandt waren den leſten Winter mede t'huys gecomen Paulus van Caerden/ die met etlÿcke groote Oorloogh-ſchepen/ onder andere den Hollantſchen Thuyn/langhe hadde uyt-geweeſt/ op de Cuſten van Braſilien/ tot grooten coſte/ende brochten t'huys ontrent drie duyſent kiſten Suyckers / ende eenighe ſomme ghelts.

In Vranckrÿck werden deſen Somer conſpiratien ontdeckt/ als ofter eenige aenhangers vanden gheexecuteerden Hertogh van Byron/ hadden willen Narbona /Carcaſſona ofte Beſiers ende andere Zee-ſteden den Spaengiaert over-leveren ; daer over gheſuſpecteert was de Spaenſche Armade van ontrent vÿftich Galeyen toe-geruſt te weſen: dan ten leſten werter een conſpiratie ontdeckt om den Spaengiaert Marſilien over te gheven/ by eenen Edel-man Provencael/genoemt Merarques/vande Staten van Provencen aenden Coningh ghedeputeert/ den welcken den Coningh tot Parÿs byden Officier dede vanghen op eenen avont den 5 December / met laſte al mede te vanghen/diemen in zÿn gheſelſchap ſoude vinden. 'Tghebeurde datmen daer by vont eenen Secretaris vanden Ambaſſadeur van Spaengien / Don Balthaſar de Cuniga/geheeten Bruneaux/ een Nederlander: het gheheel huys eñ de perſoonen ghevisiteert weſende / ſoo bevont-men by den voorſz. Bruneaux een memorie gheſchreven in Spaenſch van zÿn eyghen handt / ſtekende tuſſchen 2 paer couſen aen zÿn been. Den Coningh verwitticht van deſe ghevangheniſſe/belaſte den Preſident Jeannin /van zynen Rade van State/te examineren de voorſz. ghevangenen; waer uyt werdt bevonden dat Merarques den Ambaſſadeur hadde over vier maenden belooft den dienſt te doen/van Marſilien hem den Spaengiaerden in handen te leveren / alſo de memorie in-hielt ; welcke propoſitien den Ambaſſadeur niet alleene aengehoort hadde/maer ſelve daer toe gheſterckt, ende verſocht/ende daer over ten diverſe ſtonden ende plaetſen conſultatien ghehouden/ alſoo mede den Secretaris Bruneaux dat ſelve bekende. Waer-omme den Coningh belaſte het Hof van Parÿs het Proces van deſen Merarques te maecken / om daer mede te doen ende te volgẽ nae de Rechten vande Landen.

Verraet op Marſilien in Vranckrÿck ontdeckt.

Bruneaux Secretaris vandẽ Ambaſſadeur van Spaengien/ van't verraedt op Marſilien mede plichtich gevanghen.

Den voorſz. Spaenſchen Ambaſſadeur hier

van verwitticht zijnde / verſocht audientie byden Coning/ die hem des anderen daeghs werde ghegheven/ al-waer hy claechde aenden Coning over de ghevangheniſſe van zynen Secretaris/ die hy begheerde vry-gheſtelt te worden/ ſegghende; het ware ghevioleert het Privilegie van-de Ambaſſadeurs/ dien te vanghen ende te examineren. Den Coning antwoorde/ hy ware gevonden tracterende met zijn ſubject groot verraet/ teghen behoorlicke trouwe ende devoir van eenen Ambaſſadeur ende Dienaer van eenen Coning/ die profeſſie van vrientſchappe aen hem pretendeerde/ om hem te doen verlieſen een vande principale ſteden zijns Coningh-rijcks: daer-omme hadde hy niet ghedaen yet onbehoorlijcx met hem te examineren/ om de waerheyt van't feyt te weten; daer en ſoude den Secretaris noch de Privilegien niet te cort gedaen worden/ die conditionale waren: want alſoo de Ambaſſadeurs waren als perſoonen ſacre ofte heylighe/ ende ſoo moeſten aen-ghesien worden/ ſoo waren ſy oock ghehouden het gemeyn recht der natiē niet te violeren/ ſo ſy deden/ die poochden de onderdanen vanden Prince te verleyden/ onder't deckſel van Peyſe/ ende te werckē tegen zynen perſoone ende ſtaet.

De Ambaſſadeur van Spaengien beclaeght hem aenden Coningh vā Vranckrijck over de ghevangheniſſe van zynen Secretaris.

Hier op antwoorde den Ambaſſadeur aenden Coning/ by forme van recriminatie/ dat/ gelijck zyne Majeſteyt gonſte droech/ ende bedectelijck aſſiſteerde met Crijghs-volck/ ghelt/ gheſchut/ ende amunitie de rebellen van zynen Coningh ende vande Eertzhertoghen/ ſoo ware het hem wel gheoorloft zijn ſubjecten te aenhooren / die hun aenboden dienſt aenden Coning ende aende Eertzhertogen te doen: alle't ghene datter ghehandelt waere/ ſtreckte alleene om Merarques te doen in Nederlandt gaen; zyne Majeſteyt behoorde voor wel ende goet te achten dat zijn onderſaten liever aen die zyde dienden / dan aende zyde vande rebellen / zijnde Ketters / ende haer zyde Catholijcken. Voorder hadde zyne Majeſteyt verſcheyden aen-ſlaghen te wercke geſtelt/ ſints den Peys/ ſo wel op de ſtedē vande Eertſhertoghen / als in Spaengien; jae ſelve mette Moriſken / alſoo voor Juſtitie beleden hadden de autheurs ſelve / gheexecuteert. Dat zynen Ambaſſadeur/ Reſident byde Eertz-hertoghen/ hadde gheſocht te ſuborneren de Graven vanden Berghe / ende eenen Secretaris; ende dat ſulcx meer by s'Conings principael Raden ende Secretariſſen ghehandelt gheweeſt hadde / teghen behoorlijckheyt ende tractaet van Payſe; als bleke by die daer over waren gheexecuteert gheweeſt. Nochtans en hadde den Coning van Spaengien noch de Eertzhertoghen daer over niet geclaecht noch Juſtitie verſocht; waeromme hy badt hem zynen Secretaris te leveren/ ofte anders ſoude hy moeten proteſteren van ghewelt ghedaen aende vryheyt ende ſekerheyt van zynen laſt/ dat welck waere de grootſte offentie / die-men den Coningh zynen Meeſter mochte doen in zynen perſoone.

Diſcourſen tuſſchen dē Coning vā Vranckrijck ē Ambaſſadeur van Spaengien over de aenſlaghen onderlinghe op den anderen.

Deſe woorden den Coning geſtoort ende beweecht hebbende/ meer dan hy voor-ghenomen hadde/ antwoorde hy den Ambaſſadeur; dat zyne Meeſter ende zijn Dienaers / hadden ſo gehandelt ſints den Peys van Vervins tegē hem/ dat hy cleyn betrouwen op haer vrientſchappe ſtellen mochte: hy en hadde oock noyt wel connen wenſchen/ dat ſy ſouden t'onder-brengē die/ dieſe hun Rebellen noemden: daer-omme hy bekende ghewilligher ende vryder geweeſt ware/ die te betalen 'tgelt dat ſy hem geleent hadden/ gheduerende zijn Oorloghe / ende niet te begeeren haren onder-gang: Nochtans hadde hy die niet gheaſſiſteert met gheſchut/ noch met Oorlooghſche amunitie/ maer wel veel van zijn ſubjecten (als opghevoet ende ghewent in Oorloge) hadden die gedient; alſo mede andere den Eertzhertogen ghedaen hadden; andere waren tot in Hongarien ghegaen/ onnut hun t'huys vindende. Dat de Oorloghe inde Nederlanden niet en werde ghevoert om't ſtuck van Religie / maer het was een rechte Oorloghe van State/ bedect met het mom-aenſicht van Religie / om goetgunſticheydt te ghewinnen by-de partyen dieſe voerden/ ende dat dat mom-aenſicht voort-aen te vele ontdeckt waere/ om langher te bedecken de waerheyt vande inventiē ende 't voor-nemen van ſulcke / die hun hier voor-tyden daer mede beholpen hadden. Dat Vranckrijck altijt ſoude voor Spaengien marcheren/ alſoo dat altijt gedaen hadde/ alſſer queſtie ſoude weſen te vechten voor de Catholijcke Religie: maer den Coningh van Spaengien ende de Eertz-hertoghen met haer dienaers/ hadden ſints den Peys van Vervins/ noyt af-ghelaten te ſoliciteren/ zijn ſubjecten op te doen ſtaen teghen zynen ſtaet / als den Hertoch van Byron/ de Grave van Auvergne/ dē Prince van Jonville/ de Hertoch van Bouillion/ met meer andere van minder ſtoffe. Dat zynen voorſate/ d'Ambaſſadeur/ metten Grave van Fuentes/ hadden opt de principale aenſetters gheweeſt van ſoodanighe conſpiratien; waer-inne hy / Ambaſſadeur / die te vele naervolchde/ terwylen hy in zijn Coninghrijck gheweeſt ware/ alſoo't bleeck bydē handel van Entragues/ ende d'aenſlach vanden voorſz. Grave van Auvergne ende deſen van Merarques/ ſonder andere / die hy noch niet ontdeckt hadde. Men hadde van zijn volck/ met cracht van pyninghen/ ofte met dreyghementen ende beloften van vergeldinge (ende van die-men hadde doen ſterven/ ende d'ander het leven geſchoncken) af-ghedronghen/ 'tgene ſy gedepoſeert hadden van de ghepretendeerde aen-ſlaghen inde Nederlanden ende Spaengien / ende ſelve mette voorſz. Moriſquen.

De oorloge in Nederlandt werdt niet ghevoert om Religie/ maer om State.

Hy en wilde niet lochenen/ ſiende ſulcke proceduren/ of hy en hadde by wylen toegelaten/ zijn volck te luyſteren nae dierghelijcke propoſitien/ om mede ghereedt te weſen / ende in handen te hebben de vergeldinghe van ſulcx/ dat den Coningh van Spaengien daghelijcx practiſeerden teghen zijn Coninghrijcke: maer men ſoude niet waer connen maecken / dat hy opt belaſt hadde voorts te varen / ofte dat hy door zyne Ambaſſadeuren yet deſghelijcks voor-ghenomen hadde teghen de voorſz. Princen/ ghelijck hy / Ambaſſadeur nu gedaen hadde met deſen Merarques/ als bleke byde confeſſie van zynen Secretaris.

Hier ware wel meer aen gheleghen/ dan ſimpelijck te gaen dienen in Nederlant; hoewel het een groote miſdaet is voor een ſubject / te gaen dienen eenen vreemden Prince / ſonder conſent van zynen ſouvereyn. De Agenten vande Eertzhertoghen hadden tot ſulcx te doen gebrocht den Terrail ende veel andere; ſonder aenſien dat den ſelvē Du Terrail ware domeſticque/ ende particulierlijck verbonden inde compagnie vanden Heere Dolphijn/ hebbende de ſelve Agenten den ſelven gheſoliciteert wel een Jaer te vooren/ by verſcheyden middelen/ om dien ſprong te doen.

De Coning claeght over het overloopen vā Terrail.

Dat den Gouverneur van Parpignan 'tſelfde hadde ghedaen met de Lugniſſes / om Narbonna ende Beſiers te cryghen. Hy Coningh wiſt niet vande Officien/ die hy Ambaſſadeur ſeyde/ den Heer van Baderpe / zynen Ambaſſadeur gedaen; mochte hebben byde Heeren Graven vanden Berghe/ de welcke hy wel mochte aengheſept hebben/ de eſtimatie die hy van hun hadde: mede ſoo en waeren ſy niet ghehouden voor enckel gheboren onderſaten vande Ertz-Hertoghen/ maer voor Hoochduytſchen; maer noopende den Secretaris/ die den voorſz. Heere de la Baderie gheſocht hadde te beweghen/ bekende hy Coning geſchiet te weſen met zijn wetenſchap; nochtans ten was tot geen ander intentie gheweeſt/ dan om wat van hem te weten. Hy en wilde de Ambaſſadeurs niet verwypten het corrumperen vanden Weert/ eñ nau meer andere/ totte welcke hy wiſte ſy hun ghe-addreſſeert hadden tot dierghelijcke intentie: waeromme hy niet en wilde beriſpen eenighen Ambaſſadeur zynen Meeſter in dierghelijcke ſaken te dienen/ behoudens dat ſulcke practijcken niet en paſſeerden tot ſulcke effecten/ als ſy trachten metten voorſz. Merarques/ de Lucquiſtes/ etc. al welcke practijcken ſtreckten alle om zijn Coningrijck over zijn hooft te ſtorten/ ende hē gantſch te bederven/ maer God haddet voor-ſien.

Hier op allegeerde dē voorſz. Ambaſſadeur/ dat het den Coning van Enghelant ſo veel als de Nederlanden aen-ging; onderhiel beter den Vrede ende Peys die hy belooft hadde/ dan zyne Majeſteyt dede/ hoe-wel hy waere van contrarie Religie. Maer dē Ambaſſadeur ſweech corts op/ als zyne Majeſteyt hem daer op antwoorde/ hoe dat dien Coning hadde begonſt te proeven/ wat het betrouwē ende de verſekertheydt was/ die-men van-de Spaenſche Miniſters te verwachten hadde/ ende hy dachte dat hy naemaels de ſelfde oorſaken hebben ſoude. Dan hier over en hiel noch niet op den voorſz. Ambaſſadeur van te vervolghen/ ende te proteſteren op't ſtuck van zynen Secretaris.

Het welcke zyne Majeſteyt beweeghde te verclaren/ dat alſo hy te vreden ware te conſerveren den Vrede/ met alle goede intelligentie met zynē Meeſter/ ten ware men hem oorſaeck gave/ ende ſoo men hem ſochte/ men ſoude hem oock vinden.

Hier-op ſeyde den Ambaſſadeur aen-den Coningh; dat hy ſeer wel kende ende wiſte de courage ende wijſheyt van Hendrick dē vierden: maer hy badt zyne Majeſteyt/ te belaſten hem zynen Secretaris te verloſſen/ diē hy hiel ende achte voor een eerlick Man. Zyne Majeſteyt eynde mede/ hem ſegghende; dat hy hem ſoude laten informeren den gront vande waerheyt/ vant ghene deſen Secretaris ten laſte geleyt ware/ ende dat ſoude hy hem laten weten/ om te weten oft hy die ſoude toeſtaen ofte niet/ om nae die antwoorde hem te reſolveren.

Met dat beſcheyt ſcheyde den Ambaſſadeur/ met welcke men wel merckte hy niet ſeer wel te vredē was; dies de Majeſteyt tendeerde om niet lichtveerdelijcken voor te nemen/ ende ſoo wert belaſt byden Coningh dien van't Parlement het Proces vanden Merarques/ die daer over gheexecuteert wert ter doodt; den Secretaris Bruneaucx wert tē leſten met veel moeyten los ghelaten.

Catharina van Valoys Suſter van de leſte Coningen van Vranckrijck/ comt te Hove.

Daer quā deſen Somer in Julio in Vranckrijck te Hove/ de Vrouwe Catharina de Valoys/ Suſter vande voor-gaende Coninghen/ die te vooren Wijf geweeſt was van deſen Coningh/ doen Coningh van Navarra: welcke Houwelijck gheſcheyden was by Pauſelijcke Bulle/ om dat ſy malcanderen te nae van bloede waeren beſtaende/ ende dat het Houwelijck ghedwonghen gheſchiet waere/ met andere redenen. Deſe quam den Coning/ de Coninginne ende den Dolphijn/ ende d'andere beſoecken/ die ſy groote wel-gunſticheyt bewees: ſy wert ſeer Coninglijck vanden Coning ende 'tganſch Hof ontfanghen ende getracteert/ dies den Coning haer het Coninghlijck huys van Madril toe-eyghende.

Een groote veranderinghe van ſtate iſſer dit Jaer ghebeurt in Ruſſia ofte Moſcovien/ verhalens weert/ daer Godes ſonderlinghe werck ende voorſichticheyt in te ſien ende te mercken ware.

In Moſco heeft hem Demetrius voor Groot-vorſt op geworpen als wettelijck/ tegen Boris Feodorits ſeer wonderlijck.

In dat groot Lant hadde 54 Jaren tyrannichlijck geregeert eenen Groot-vorſt/ Johan Bazilowicche ghenoemt/ dien den ſone Theodore Jvanowicche gheſuccedeert heeft/ Anno 1584/ een ſlecht eenvoudich Vorſt/ die gheheel gheregeert werdt by zijnder Huys-vrouwen Broeder/ Boris Feodoriths Godovots; ende deſen Theodore hadde eenen jongen Broeder/ Demetrius Jvanowicche/ dien men ſeyde dat eenighe Edelen/ vreeſende de regeringhe van Boris Feodoriths/ ſoudē wech geſtolen/ eñ eenen anderen jonghen in ſtede van hem/ eñ hem gelijck/ doodt vertoont hebben: dan de doodt van dien jonghen Demetrius Jvanowiths/ wordē Boris Feodoriths toe-geſchreven. Als nu Theodore Jvanowiche 12 ofte 13 jarē geregeert hadde/ is hy gheſtorven ſonder kinderen/ Anno 1597/ nae wiens doodt geen kinderen voor-handen waren/ heeft hem den Regent ende Groot-vorſtinnen Broeder/ Boris Feodorith/ hem ſelven Groot-vorſt gemaect/ verſtekende alle andere Heeren vanden bloede/ eñ tot dit Jaer 1605 redelijcken wel regerende. Daer en tuſſchen begoſt in Polen opentlijck uytghegheven te werden/ dat deſe Demetrius voorſz. die gheſtolen was gheweeſt/ ende ghevoert in Polen/ daer opghebrocht byden Heer Palatin Sandomer ende by-de Jeſuiten/ den rechten Sone ende Broeder was van-den afgeſtorven Groot-vorſte/ ende dat Boris Feodoriths eenen anderen jonghen ghedoodt hadde/ meynende den rechten Demetrius te hebben/ om't Groot-vorſtendom in zijn huys te brenghen.

Deſen Demetrius heeft hem eerſt uyt-gegeven voor den Sone van Johan Baliſowicht/ inden Jare 1603/ by de 20 jaren hem onbekent gehouden/ hebbende daer en tuſſchen in Duytſlandt ende in Italien ghereyſt/ heeft ſulcks int eerſte Anno 1603 met hulpe van Jeſuytē ende den Palatin Sandomer/ met ontrent vier duyſent mannen hem verthoont met faveur vanden Coning van Polē. Anderwerf inden Winter van't Jaer 1604/ heeft hem ſtercker vā Cozacken/ Polen ende Duytſen te Velde begeven/ ende in de Moſcou al-omme grooten toe-val ghekreghen; daer teghen Boris Feodorits eenen gheweldigen Legher geſonden heeft/ maer nae verſcheyden victorien eñ neder-laghen van zynen Volcke/ ten leſten ontrouwelijcken ghedient zijnde/ heeft deſperatelijck (ſoomen ſeyde) hem ſelven vergheven den 13 April/ in dit Jaer 1605/ hebbende zijn noen-mael wel ghegheten/ ende was vier uren daer nae doot; dan die zijn complexie kenden/ zijn van opinie/ dat hy van appoplexia zy geſtorvē/ zijnde daer toe genegē; eñ hy werdt tot Moſcou ſtatelijck eñ heerlijck begravē/ hebbēde die Landen ſeer wel eñ wijſelijcken gheregeert/ als in langhe tyden gheen zijns ghelijcke: zijn vrienden hebben terſtondt met generael conſent van Edelen eñ Ghemeenten/ den eenighen Sone Feuder Boritzowitche tot een Groot-vorſt aen-ghenomen eñ gehult/ eñ om dat hy noch jonck ware/ hebbē de Moeder met hem de regeringhe bevolen: daer-en-

tuſſchen

1605. tuſſchen als de twee Overſte van't Leger waren ghegaen om hem te congratuleren/ ſo is eenen derdē Velt-hooftman Pieter Feodrowith Baſſamernoff hem af-gevallen/ ende heeft een ſtercke veſtingh den Demetrio over-gelevert/ met alle zijn Cryghſ-volck over-ghevallen: op deſen toe-waſch heeft Demetre Jvanoviche Gheſanten ende brieven aende Stadt Moſcou gheſonden/aenbiedende alle ghenade ſooſe hem als hunnen rechten Heere wildē erkennē/waer over't Ghemeynte ende Overſten hem hebben aen-genomen/ende haren jongen Heere Theodore Boritzowitch / met zijn Moeder ende een eenighe Suſter (die onlancx ten houwelijck belooft was den Hertogh Jan/ broeder in Denemercken) t'ſamen ghevanghen geſtelt ende ſeer qualijck ghetracteert/met alle die van't geſlachte der Godenoſen waren/ in ketenen verſonden ende in torens ghevanghen gheſtelt/ ende haer goederen gheplondert.

De groote Vorſtinne ghevangen drinct fenijn met haren ſone ende dochter in de Moſcou.

De Moeder Groote Vorſtinne / zijnde van een hooghmoedich Edel gemoet/heeft deſe verkleyninghe ende ſmaet niet konnen lyden/ ende noch meerder vreeſende/ als tot eē ſpot in triūphe ghevoert te worden met haer kinderen/ſoo heeft ſy met een manlijck herte/fenijn met haer kinderen/beyde ſone ende dochter/gedroncken/ ende zijn alſoo malcanderen omhelſende geſtorven/dan de dochter (Princeſſe) eenighe quantiteyt vanden dranck over-gevende / is daer van noch becomen ſoomen ſeydt/ende daer nae van den Demetrius in een Clooſter beſlotē. Aldus werdt van hun doot uyt de Moſco geſchreven; maer ſints werdt geaffirmeert/datſe beyde geworcht zijn ghewo rden.

Deerlijcke ſpectakelen.

Deſe twee groote perſonagien aldus doodt/ heeftmē die opentlijck /hoewel het een ſeer deerlick ſpectakel was/ alle de principaelſte vanden volcke verthoont/eñ haer namen op-gheſchreven / om tot ghetuygheniſſe te moghen dienen naermaels/ ſoo hem yemandt voor de ſelvighe wilden uyt-geven/ende werden ſeer ſlechtelijck begraven: den Vader ende Groot-vorſt Boris Feodorits/ die ſoo loffelijck gheregeert hadde/ ende nu eerlijck begraven was / hebben zy ontgraven/ende alle verſmaetheyt opentlijck aengedaen/ende ſlechtelijck ten leſten weder in de aerde gheſteken.

Demetrius Groot-vorſt vā Moſcovien/ſendt in Polē om alliantie.

Deſen nieuwen Groot-vorſt Demetrius Jvanowitche / heeft terſtondt treffelijcke Ambaſſaten nae Polen geſonden/den Coning ende ſulcke Palatynen ende Heeren die hem gheholpen hadden te bedanckē/verſoeckende de dochter van den Palatijn Sandomer hem tot een Huyſvrouwe te gheven / belovende den Koningh alle hulpe te doene / hem weder te ſtellen in zijn Coninghrijck van Sweden/ teghen den Coningh ofte Hertoch Carel van Sweden/ die hy met Oorloghe ghedreycht heeft. Hy heeft mede veel Paters Jeſuyten ontboden / om de Religie in Ruſſia te reformeren/ daer nochtans 't volck aldaer qualijck toe geſint waren. Heeft oock Jeſuyten als Gheſanten van zynent weghen na Roomen aenden Paus geſonden/hem des Paus onder-worpende / dat noyt eenighe Groot-vorſten van Ruſſien ofte Moſcovien hadden willen doen / haer houdende aen't ghebruyck van de Griecksche Kercke.

Demetrius den Groot-vorſt comt in ſuſpitie van niet dē rechten Demetrius te weſen.

Dan eer wy dit verhael eynden / is al daer weder veranderinghe gheheurt; want alſo den Demetrius den 20 Junij 1605 zijn incomſte inde ſtadt Moſco gedaen hadde/heeft het volck beginnen te murmureren ende te ſegghen / dat hy den rechten Demetrius niet en was / daeromme vele ghedoot werden/ onder andere den Heere Vaſilius Jvanowits Chinouſky nu Grootvorſt gekoren/om dat hy gheſeyt hadde/ dat hy den rechten Demetrius hadde doen begraven/werdt in een open plaetſe gebrocht/ eñ op een block ghelept / om met een byle onthalſt te worden/dan werdt wederom beghenadicht/ niet teghenſtaende is de murmuratie des volcx ghegroept.

1606.

Deſen Demetrius heeft hem ſeer ſtatelijck weten te houden/ zijnde een kloeck verſtandigh ende wel verſocht man / die veel geleſen hadde/ was eē onderſet middelmatigh perſoon/ bruyn van aenſichte/ſeer haeſtich ende cholerijck/ wel te peerde/ Liefhebber vander Jacht/van Gheſchut ende Oorloge/ van grooter verrichtinge/ hoogh van moede ende ambitieus / dien Moſcovien te kleyn dochte/ om daermede te vreden te weſen. Soo hy hem voor de Ruſſen vreeſde/ heeft hem een ſtercke Lijfgarde vercooren/van Duytſche Lijflanders/ Franſoyſen eñ Schotten/coſtelijcke ghecleet. Hy hadde zijn Gheſanten in Polen geſondē/ om de dochter des Sandomeriſſen Palatijn ofte Vayvoda/hem tot eē Bruydt te halen / die met grooten ſtate den 26 April inde ſtadt Moſco Anno 1606 heerlijck is ontfanghen/met haer Vader ende Broeder/eñ den Gheſante des Coninghs van Polen / ende zijn den 18 Mey ghetrout ende ghecroont met grooten prachte ende bancketten.

Maer den 25 May liet deſen Keyſerlijcken Grootvorſt de Polen waerſchouwē/ ſy ſouden op haer hoede weſen/ hy hoorde van quaet gheruchte onder't volck / belaſte zijn Lijfwachte haer op het Slot te begeven/waer door de Ruſſen haren aenſlagh noch uytſteldē/ dies de Polen weder moet kreghen/nochtans en condenſe nerghens cruyt ofte loot om gelt te coope vindē. De nieuwe gehoude Keyſerinne/was oock beſich met een maſquerade teghen den naeſten Sondagh veerdich te maecken / ende te leeren danſen.

Oploop in de Moſcou dē 27 Mey.

Van dē Saterdach den 17 Mey ouden ſtijl/ zijn de Baender-heeren ofte Boyaren / ſmorgens vroegh ten ſeven uren/ met haer dienaers te voete ende te peerde op de beenen geweeſt gewapent/hebben eerſt de Polen aen-ghevallen/ al doodt-ſlaende wat zy in Poolſche kleederen vonden/ende liepen nae het Slot/daer ſy gheen reſiſtentie en vonden noch middel van wederſtandt / dies die van der wachte meeſtendeel de wapenen neder-leyden. Ten eerſten ontmoeten zy den Pieter Baſmanoff / den voornoemden vrient des Demetrius/die ſy met andere doorſtaken.

Voorts met een ghedruyſch liepen nae des Groot-vorſts Camer/die ('t rumoer eñ de clocken ſtorm ſlaen hoorende) ſprong uyten bedde/ men ſeyde hem dat het brandt was / maer niet gheloovende/ eyſchte zijn ſlagh-ſweert datmen voor hem plagh te draghen / maer was niet te vinden; Ende ſoo hy ſagh de menichte teghen hem in dringhen/badt hy zijn Hellebardiers zy en ſouden hem alſoo zijn vyanden niet leveren/ ende ſloot daer-mede de deuren toe / liep door ſommighe Camers ende Baedt-ſtoven; ten leſten noch gevolcht / ſprong uyt een venſter van ſeer hooghe/zijnde zijn logement op't opperſte/ dat wonder was dat hy den hals niet en brack; een van de Trawanten liep ſtracks de trappen af/ende vont hem noch levende/maer zijn borſt was gheheel verſtuyckt / ſpouwende bloet; zy namen hem op / ende brochten hem in zijn Camer / daer zy hem met confortatyven tot zijn verſtant brochten/eñ hem veel ghevraecht hebbende/werdt met veel wonden door-ſteken/ eñ

Den Groot-vorſt Demetrius wort omgebrocht.

een koorde aen zijn manlijckheydt ghebonden/ hebben hem op de Merckt gheſleppt/eñ naeckt op een verheven tafel geleyt / ende zynen vrient Pieter Baſmanoff aen zijn voetẽ/ende hebbenſe daer vier dagen laten ligghen ende alle ſmaet aen-ghedaen / veel Polen doot-gheſlagen ende alles ghepilgeert.

Des Heeren Vayvode ofte Palatijns Sandomers logement / zijnde ſterck bemuert/ hebbenſe beſet/ de nieuwe Keyſerinne zijn dochter/ werdt gheheel gheplondert/ totte bedden onder 'tlijf/wel twintich van hare Muſicienen doot-gheſlagen. Een Pools Heer Viſnenetky/heeft alleene zijn huys beſchermt / ende veel Ruſſen doodt-gheſlaghen / hoe-wel zy daer grof gheſchut voor ghebrocht hadden ; ten leſten liet eenen witten doeck uyt-ſteken/ als Vrede begherende/ ende doen wierp hy een deel Hongerſche Ducaten onder't volck/ daer de Ruſſen met alle man/om te rapen op-vielen / terwyle ſloegh hy daer van een deel doodt / maer de Boyaren ofte Edelen van't Slot quamen daer-en-tuſſchen hem in haer bewaringhe halen. Veel Juweliers met Cleynodien van Italien/Auſborg ende Antwerpen werden vermoort eñ berooft: Somma daer werdt gherekent datter ontrent twaelf hondert Polen/ende vier hondert Ruſſen mochten doot-ghebleven zijn.

Baſilius Jvanowits wort Groot-Vorſt in Moſcou gecoren den 20 Mey.

Hier nae den op-loop gheſtilt zijnde/ hebben de Boyaren Edelen eenen anderẽ Groot-vorſt ofte Keyſer ghecoren / een van de principaelſte Heerẽ/Heer Baſily Jvanovits Chinotky /den 20 Mey oude ſtijl: Daer na werdt den Demetrius zijn doot lichaem/ dat begraven was geweeſt/weder op-ghegraven / dat tooverye toeſchryvende/ende tot polver verbrandt.

Den 30 Mey ofte dẽ 9 Junij/nieuwen ſtijl/ wert inde ſtadt Moſco opentlijck af-gheleſen/ de oorſaecken waer-omme ſy den Demetrius omgebracht hadden: ten eerſten /dat hy een geſchoren Munnick was geweeſt/die zijn Stiefvader/eygen Moeder ende Broeders noch in't leven hadde/die hun daer opentlijck vertoonden / ende daer beſwoeren dat zynẽ naem was Gregory Ottrepi: ende 'tRecht is al-daer/dat de Munnicken uyten Clooſter loopende/levende verbrant worden. De tweede beſchuldinghe was/dat hy een Toovenaer was. Ten derden/ dat hy was een Ketter / die haer vaſten ende Vier-daghen niet en onderhiele. Ten vierden/ dat hy metten Paus van Roomen gheconſpireert hadde haer Religie te veranderen: eñ daer werden gheleſen des Paus Brieven/ hem vermanende / ghedachtich te weſen zijns woorts ende beloften / van de Jeſuiten Kercken ende Scholen te gheven/ het Lant reformeren/ etc. Ten vijfdẽ/ laſen noch uyt ander Brieven/ dat hy den Palatin Sandomer ſoude gheven het Vorſtendom Smolenſko / aen zijn Huyſvrouwe het Vorſtendom Novogard/ eñ haren Broeder Syberyen / de Edele Boyaren om te brenghen/ende 't Landt met Poolſchen Adel te beſetten/etc. Ten ſeſten/ claechdẽ dat de grootſte van Adel geen acces te Hove hadden/maer veracht/verſteken eñ verſonden worden. Ten ſevenſten / dat hy der Landen rijckdom verquiſt hadde/de Polen alle cleynodiẽ verſchoncken / ſelver eenen ſtoel ende troon van vergult ſilver doen makẽ/ aen elcke zyde ſes Leeuwen/ maſſijf ſilver vergult / noyt daer gheſien ; ende des meer/het Lants rijckdom ende ſchat naer Polen gheſonden. Ten achtſten / dat hy haer Clooſters ontheylicht hadde/met ſpeel-luyden ende danſen in te brenghen/met ergerniſſen; dat hy daer vier Joffrouwen / onder andere des Groot-vorſts Boris Feodorits eenige Dochter onteert hadde: Item/dat hy zijn Bruyt beſlapen hadde in't gheſichte van een Marienbeelt/aent hoofden-eynde van zijn bedde ſtaende/ ende hadde van een Clooſter wel 100 duyſent Robels/elck wel 7 gulden weert/ontleent/ om niet weder te gheven. Ten negenſten/ſchreven hem toe/ eenen die hem uyt-gaf voor Boris Feodoriths Sone/toe te laten op de Riviere Volga ongeloovelijcke ſchade te doen / ende dat om hem te beter te verſekeren des Rijcks ſchatten: jae dat de 22 millioenen/die de Grootvorſten jaerlijcx hebben in-comende/ hem niet ghenoech ſouden gheweeſt hebben. Het thiende eñ leſte was/over den moetwille der Polen/die de Ruſſen voor honden hielden/haer Vrouwen ontweldichden/ etc. daer hy gheen recht wilde over doen. Dit waren de beſchuldingen opentlijck ghepubliceert. Den Palatin Sandomer ende zijn Dochter de Vorſtinne / houden ſy in bewaringhe / tot dat ſy ſien hoe den Coningh van Polen dat verſtaen ſal. Het Lichaem vanden rechtẽ Demetrius/Baſiliwiths ſone/over 15 Jaren begraven/ hebben ſy op-ghenomen/ om byde Keyſers te begraven: dan ſy ſegghen het heeft begoſt miraculen te doen/ dies laten't boven d'eerde ſtaen / tot dat ſy hem een byſondere Kercke gaen bouwen als eenen Sant.

Beſchuldinghen over den dooden Grootvorſt Demetrius

Het lichaem vandẽ rechten Demetrius werdt opgegravẽ/ eñ voor een Heyligh gheacht,

Zijnde een licht ghelooVende volck / hebben groote ſchaden gheleden op de Volga / van eenen die hem op-ghewoꝛpen heeft voor Boris Feodoriths Sone. Ende noch werter uyt Polen geſchreven / dat daer wederom een perſoon is/ die hem uyt-geeft voor deſen valſchen Demetrins/als of hy noch leefde/eñ ſavonts voor den op-loop / ontloopen ſoude zijn met twee dienaers / ende nu weſen ſoude tot Sambora/ in Sandomer landt/ daer hy hem in een Clooſter onthout/ tot dat den twiſt in Polen geſliſt ſal weſen/om dan hulpe te verſoecken/om weder in Moſco te trecken. Somma / Godes wercken zijn wonderbaer.

Eynde des ſeſentwintichſte Boecks.

Het ſevenentwintichſte Boeck.

Sommarie, Ofte cort verhael vant ſevenentwintichſte Boeck.

PRince Maurits trect mettet Leger in Vlaenderē/daer den Velt-Overſte der Eertz-hertogē de Marquis Spinola hem volght/ eñ ſochtē malkanderen voordeelen af te ſien: dan terwyle vergaderde de Grave van Buſquoy noch eenen Leger op den Rhijn/daer den pas reede makende/derwaerts dat Spinola trect/ eñ paſſeerde met ſterckē Leger dē Rijn den 3 Auguſti/trock na de Twent/wint Oldenzeel: daer na belegert Lingē/ dat hem lichtelick over-gheeft/dies verblijt zijnde/verſuymt veel victorien. Pr. Maurits volght den Spinola uyt Vlaenderen/maer te ſpade: dies terſtondt beſet zijn achter ſtercten: Terwyle wert Bergen op Zoom tot twee reyſen toe des nachts vande Spaenſe beſtormt/eñ manlick af-geſlagē- Donglas een valſch Engels Ambaſſadeur wert geſtraft. Coeverden wort gheſterckt. Spinola trect weder over Rijn: Pr. Maurits die volght hem/ ende rechten beyde niet uyt. Prince Maurits ſendt uyt om het quartier van Trivultius op te ſlaen by Mulhem/ dat hē failleerde/door Spinolas by-comſte ende diſordre/ daer dapper geſtreden werde/ſonder groote victorie/ van weder-zyden volck blyvende/als dē Grave Trivultius ende Dommer-ville. Wachtendonck wort byden Buſquoy beleghert ende ghewonnen: terwyle dat Pr. Maurits aenſlagh op Ghelder hem miſt. Buſquoy wint mede Cracou. Drie oorlooghſchepen uyt Duynkercken uyt-varende/daer van wordt den Admirael byde Hollanders ghenomen/ ende 'tvolck ghehanghen. Die van Brugge maken een Schanſe by Sluys. Samoſky ſterft in Polen/de Hertoginnen van Arſchot ende van Bruynſwijck in Nederlandt/Theodorus Beza tot Geneva. Op-loop tot Marborgh in de Kerck/wordt byden Landt-grave van Heſſen gheſtraft. Conſpiratie in Enghelandt/om den Coningh/Parlement/etc. al met Buſcruyt in de Locht te doen ſpringhen/ wordt beſchreven der conſpiranten proces ende executien/ mede van den Overſten der Jeſuiten Pater Garnet. Stephanus Botſchap rebelleert teghen de Keyſerſche/ende maect hem Heere van Tranſilvanien/daer de Hongaren/ om hun vryheyt/Privilegien ende Religie by-voegen/dies den Turck wint Strigonium. Die van Walachien ende Moldavien vereenigen mette Hongaren/ die vrede verſoecken/ ende d'Eertz-hertogh Mathias voor haren Coningh: daer wordt beſtandt gemaeckt. Sigiſmond van Polen trout zijn Wijfs ſuſter. Hertogh Carel van Sweden wordt vande Polen gheſlaghen. Spinola reyſt naer Spaengien. Commanduer eñ Capiteynen van Lingen haer condemnatie. Proviſie van gelde ende middelen wat inde Vereenighde Nederlanden ghemaeckt is ende ſy wapenen ter Zee: deſgelijcx deden ſy in Spaengien. Vier ſchepen ſchats brengende uyt Peru/verdrincken. Don Loys Fayſardo neēt eenige Hollantſche Sout-ſchepen Staten verbiedē na Spaengien te varē. De Admirael van Zeelandt met zijn ſchepen/ hout de Ooſt-Indiſche Vlote binnen Liſbona t'huys/ ende keert ſoo weder. Den crijgh ende belegh van Bruynſwijck wordt verhaelt. Verdugo ende Terailles comen binnen Brefort/ dan werden weder uyt gedwongen. Grooten wint den 27 Meert. Coning van Vrancrijck treckt met Leger tegen Bouillon/ met achter-dencken vande Eertz-hertogen/maer den twiſt wert verdragen. Philips Grave van Hohenlo/ Juſtus Lipſius ende Andrea Doria ſterven. Aen-ſlagh op Sluys byde Spaenſe gemiſt. De ſterckten van Woude ende Hoochſtraten worden gheſliſt; deſghelijcks den begonnen op-loop t'Antwerpen.

☞ Dit alle is geſchiet onder de regeringe vande Eertz-hertoghen/ ende de Vereenighde Landen Staten onder Pr. Mauritz van Naſſou/ binnen een Jaer tijdts 1605 ende 1606.

Pr. Mauritz met zijn Legher te Watervliet wert van Spinola gevolght.

VY hebben vooren gheſeydt / hoe dat Pr. Mauritz met eenen tamelijcken Legher naer Vlaenderen was ghevaren/ ghenoech teghen zijn ghemoedt / ende tot Watervliet was gecomen/ende daer hem geſterckt : alwaer mede den Marquis Spinola / des Coninghs van Spaengien ende desEertzhertogen Velt-overſte / wel ras langhs ende over een brugghe van Antwerpen over de Schelde hem ghevolght was/die hem daer tegen ſterckte/ zijnde de gheleghentheydt vande Landouwe daer toe ſeer bequaem / daer ſy daghelijcks metten anderen ſchermutſeerden / ſoo vele de plaetſen dat toelaten conden / ende ſochten voordeelen af te nemen.

Prince Mauritz maeckte eenige aenſlaghen/ om de ſchanſe de Pacientie te nemē/ maer wert te wel behouden : dies ſiende dat Spinola ſoo ſterck was ende daghelijcx toe-nam / om voorder eenigh groot belegh voor te nemē in Vlaenderen/ heeft gheſocht allen toe-gangh tot Yſendijck af te ſnyden/ende den dijck te ſterckē/ zijnde dat Landt rondt-omme alle leegh ende waterachtich. Alſoo heeft hy aldaer ſtercke ſchanſen ghemaeckt/ ende daer de Zee laten om-loopen.

Den 12 Junij meynde den Marquis Spinola een creke ofte havene te beſpringhen / daer de proviant-ſchepen van't Leger lagen/ metten leghen water ; dan vindende de plaetſe geſterct/ zijnder vele gheſlaghen ende verſmoort / ende vande ſchepen gheſchoten. Eenmael hadde het volck van Spinola den wegh van't Legher na Ardenburgh ſecretelijcken beſet/ meynende den Prince Maurits daer met weynigh volcks paſſerende / te intercipierē ofte te ſlaen/ dan het ſelfde ghewaer gheworden zijnde / werdt voorcomen.

Conte van Buſquoy treckt met zijn Legher over Rijn.

Terwylen deſe Leghers aldus hier laghen/ ſo hadden de Eertzhertoghen noch eenen anderen Legher vergadert ontrent den Rijn/onder den Grave van Buſquoy/ daer dat hun by quamen wel 5 duyſent Italianen/ende verwachten noch andere/als de Spaengiaerden die tot Doveren ſoo langhe gheleghen hadden / met noch 2000 Engelſchen/onder den Baron ofte Grave van Arondel ; oock Schotten ende Yriſche/ meynende t'ſamen ghewiſſelijcken Sluys ende Rynberck te belegghen/mits dat de Eertz-hertoghen noyt ſoo ſterck van volck gheweeſt waren/als dit Jaer.

In Julio heeft de Grave van Buſquoy ontrent Ceulen ghereedtſchappe ghemaeckt den Rijn te paſſeren; ſchepen/ ſchuyten ende ponten vergaderende/heeft eenighe Hollandtſche Staten ſchepen/ Wt-legghers ghenoemt / die daer de paſſagien ende de Reviere den Rijn bewaerden/met grof geſchut doen nederwaerts dalen/ ende ſoo werden de Spaenſche al-daer Meeſters vanden Rhijn ; dien paſſerende/liepen het landt al-omme brantſchattende/ met het Dorp Mulhem voor duyſent daelders/ hebbende ſeer vryen uyt-gang ende in-gangh in Ceulen / door de gunſticheydt vande Magiſtraet; daer al hebbende voor haer gelt wat ſy mochten van doen hebben. Boven Ceulen monſterde Buſquoy zynen Legher/daer den Legaet des Paus dien ſeghende met groote feeſte/ ende zijn nae etlijcke daghen neffens ende langhs den Rhijn nedergheconnen/ ende tot Witler neder-gheſlaghen/ ende daer over weder-zyden des Rijns ſchanſen ghemaeckt/ om over den Rijn tuſſchen beyden een brugghe te legghen/ die tot Ceulen ghemaeckt werde/ende trocken op Keyſers-weert/ dat ſy ſcheenen te willen belegerē/dan uyt vreeſe wert hun de ſtadt geopent ; maer het ſlot wert met Crijghs-volck beſet byden Coadjutor van Ceulen : ſy begonden daer alomme te volgen de voetſtappen vanden Admirante van Arragon daer Anno 1598 ghebruyckt.

Meurs afgebrant den 25 Junij.

Aldus de Spaenſche daer ontrent al-omme 'tlandt door-loopende / ſoo is den 25 Junij de oude ſtadt van Meurs gheheel afgebrant / ſonder datmen wiſte hoe dat vuyr ontſteken ware/ preſumerēde dat het behendelijc vande Spaenſche mochte ghedaen weſen/maer en conde noyt te recht ontdeckt werden.

Op de tydinge van des Eertz-hertogen Leghers neder-comſte op den Rhijn / heeft Prince Mauritz een deel Crijghs-volcx te voete ende te peerde nae Rijnberck gheſonden/ onder't beleydt vanden Graeve Erneſtus van Naſſouwen / ende zynen Broeder Graef Henderick/ die de ſtadt terſtondt van alle noodtdruft verſorght ende gheſterckt hebben/met toeſicht van alle de frontieren / daer ontrent eenen cleynen Legher makende/met gheſchut/ ende een brugghe over den Rijn legghende / om mede de ghebueren ſteden/als Weſel/Rees/Emmerick ende andere te moghen beſchermen / die al vreeſ den voor in-val/ alſoo den Admirante over ſes Jaren ghedaen hadde ; waeromme die van Weſel aen-namen een deel Crijghs-volcx/ ende ſterckten haer ſtadt / monſterden hunne Borgherye/ goede correſpondentie ende vriētſchappe mette voorſz. Graeven houdende. Daer en tuſſchen ſoo ſchreven die van Linghen ende Oldenzeel/ Grolle ende Brevoort om Crijghs-volck ende alle nootdruft/ vreeſende elck den aen-ſtoot der Spaenſche. De Ghedeputeerde van Staten/ mette Graven/ Hendrick ende Erneſt van Naſſouwen/ligghende ontrent Rhijn-berck/beloofden de ſelve ſteden in tijdts ghenoegh van volck te verſien/ dat welcke ſy nochtans daer naer langhe verſuymden/om dat ſy in't eerſte aldaer 'tvolck ſelf van doen hadden tottet maken van diverſche trencheen ende buyten-wercken ; ende doen die al ſchoon ghemaeckt waeren / om dat ſy te cleynen opinie van haeren vyandt hadden/ overmits ſy niet en conden glooven dat Spinola ſoo onverdachtelijck ſoo verre over den Rijn ſoude trecken/daer hy eenen Legher tegen hem vinden ſoude / die hem ſoude moghen zijn voeragie ende victualie af-ſnyden / ende dat op een dor landt. Deſe generale diſcourſen cauſerēde onachtſaemheydt/ gaf Spinola oorſake van tottet in-trecken yet voor te nemen / met hope van goet ſucces.

Daer en tuſſchen gheſchiede daer daghelijcx rencontren van't peerde-volck van weder-zyden / tot winninghe ende verlieſe. De Statiſche die ſloeghen een-mael een rijck Convoy af. Graef Erneſt hadde geerne dē Grave vā Buſquoy belet zijn ſchanſen op den Rijn te maken/ ende met eenen op-tocht zynen Legher beſprongen/ maer dien aen-ſlagh en beviel de Ghecommitteerde van-de Staten niet / maer wilden datmen de comſte van Prince Mauritz uyt Vlaenderen ſoude verwachten.

Den Overſten Spinola trect uyt Vlaenderen na dē Rijn.

Als nu Buſquoy de paſſagie over den Rhijn bevrijdt hadde/ſo is den Marquis Spinola den 6 Julij uyt Vlaenderen getogen/ ſiende ghenen middel om Sluys te moghen belegghen/ zijnde Yſendijck (welck den bequaemſten toe-gangh was)ſoo ſterck beſet met ſchanſen.

Hy liet in Vlaenderen den Grave Frederick vanden Berge met goede fortſen ; hy trock opwaerts met eenighe troupen / ende bracht aen den Rhijn by een 15 duyſendt mannen / comende daer mede ontrent Rueroort.

Den 24 Julij heeft hy de Hollandtſche Wtlegghers ofte Oorlogh-ſchepen met gheſchut den Rhijn af-ghedreven / ende hem van Ceulen af van alle victualie ende nootdruſt verſorght/ ende is daer ontrent met zijn volck den Rhijn gepaſſeert: daer verſtaende dat binnen Oldenzeel nochte Linghen gheen Crijghs-volck ghenoech en was tot beſettinge vande plaetſen/ eñ datmen tot Lingen vaſt alle de fortificatiē lach en vermaeckte/ eñ ſulcx dat die plaetſe onſterck was / heeft den 3 Auguſti teghen avont etlijcke Cornetten Peerden met Pioniers voor uytgeſonden / om de weghen al-omme effen te maecken: den 4 Auguſti ſmorghens zijn wegh ghetrocken 6 Cornetten peerden/ met 4 ponten/ eñ veel meer andere ſchuyten van alle ſoorten / op waghenen gheladen/ om de Revieren ende Wateren te paſſeren/ daer by 24 vendelen knechtē/ den welcken volchden 11 ſtucken geſchuts van diverſche calibre / ende etlicke hondert waghenen / met alderhande ammunitie: dien volghden noch 24 vendelen voet-volcks in drie ſlagh-ordenen / ende met dien den gantſchen tros ende 'tweerloos volck: ende daer naer marcheerden den Marquis Spinola mettet reſterende voet-volck ende ruyterye/ die den tocht beſloot/ t'ſamen ghereeckent ſterck 15000 voet-volcx/ ende 3000 peerden; ende tooghen veel-tijdts over beyde zyden/ met waghenen beſloten / nemende den wegh alſoo deur't Duyſburgher Woldt/ over Dorſten ende Coeſvelt/ ende is alſoo inde Twente in-ghedrongen/ daer niet een ſterckte en lagh. Eenige ruyteren van voor Berck zijn hem ſterck nae-gevolght/ ende hebben veel navolghers ende waghens betrapt / ghenomen/ ende ghevangen: maer en zijn de Heeren nochte Ghedeputeerden niet met ſulcken haeſte ghevolght/ als de ſaecke wel vereyſchte; in-ſonderheydt dewyle ſy maer vijf vendelen knechten te vooren naer Linghen hadden gheſonden / die niet machtich en warē de plaetſe te beſchermen.

Spinola treckt met Heyrcracht na [illegible] lãt.

Den Graeve van Buſquoy is by den Rhijn ghebleven met etrelijcke duyſendt man/ om den pas ende ſchanſen te bewaren ende te ſtercken.

Wint Oldenzeel den 9 Auguſti.

Spinola met zynen Legher is den 8 Auguſti by Oldenzeel ghecomen/ al-waer in beſettinghe lagen drie vendelen knechten/ zijnde een onſtercke plaetſe van gheleghentheydt; ende den ſelven nacht heeft hy zijn approchen ofte begravinghen beginnen te maken/ ende is daer-mede gecomen ontrent de grachte/ plantende elf ſtucken gheſchuts / mette welcke hy den 9 Auguſti ontrent 36 voleen ſchoot/ daer-mede hy die van binnen in vreeſe brochte/ dat ſy begoſten te parlementeren / eñ hē die ſtadt dē naeſten dage den 11 Auguſti over-gaven/ op eerlijcke conditien.

Dit haeſtich ende goet ſucces / verwecte hem noch dien dach 'tmeeſte deel van zijn Leger na Lingē te ſendē; inde welcke maer warē ontrēt 560 mannen / waer over commanderende Capiteyn was Marten Cobben; Aelbrecht van Ittersum was al-daer Droſſart: daer waeren noch binnen de Capiteynen Jan de Witte/ Jan Ruyſch/ Jan van Dijck/ Ernſt Mellinga/ Nicolaes Audart/ eñ dē Lieutenant vā Willem vā Intema/ meeſt goede Capiteynen eñ Officiers.

De plaetſe lagh aen veel oorden noch open/ de wallen gebroken/ ende geen borſtweringhen op-gheſet / de meulens tot de verdiepinghe der grachten noch inde ſelve grachten ſtaende/ daert out veranderen vande fortificatie wercken al-daer/ groote oorſake ghegheven heeft.

De Graven van Naſſouwen ontrent Rhijnberck liggende/ haddē belooft de plaetſe in tijts ghenoegh te verſiene/ 'twelcke nochtans niet en geſchiede/ uyt veelderhande oorſakē wert d'onſchult voor-ghewent; ende inſonderheyt meynden ghenoegh ghedaen te hebben / datſe onder vijf vendelen knechten ontrent 300 mannen daer in gheſonden hadden / ende dat ſy de reſte uyt-gheſtelt hadden tot de comſte van zijn Excellentie / die uyt Vlaenderen quam: ende den Ghedeputeerden vande Staten wert by velen oock de ſake niet ten beſten afghenomen.

Spinola beleghert ende wint Lingē/ den 19 Aug.

De gelegentheyt vander plaetſe gaf Spinola wat nae-denckēs; dan vont eyndelijck geraden de plaetſe inder haeſt aen te taſten/ eñ heeft den 8 Auguſti 150 Ruyters geſondē om de Koeyen vande ſtadt uyt de weydē wegh te nemē: eñ des anderen daeghs den negenden heeft hy geſonden ontrent 2000 peerdē om de plaetſe te berennen eñ te beſetten: waer op Spinola des anderen daeghs/ weſende den thienden/ met zijn gantſche Legher van Oldenzeel is ghevolght / ende den ſelven avondt aen vier plaetſen begonnen t'approcheren: waer teghens die van binnen met dat weynigh volck ghenoegh te doene hadden/ haere wallen ende borſtweringhen bequaem te maken om hare ſtucken te planten / ende oock om met roers ende muſquetten de approchen te beletten: oock hebben die van buyten den twaelfſten vier batteryen gheſteldt om breſſe te ſchieten; behalven noch eenighe ſtucken hier en daer gheplant om de defenſien te beletten / alle daghe ſchietende / tot datſe twee Bolwercken de punten af-gheſchoten hebben: als oock ten leſten met haere approchen ſoo verre comende/ daer toe de ondiepte der grachtē hun oock diende/ dat ſy des morgens vroegh ontrent tuſſchen 2 eñ 3 uren int afgheſchoten Bolwerck doende warē / om met de ſchuppē wyders te ſapperen.

Als de ſaecken in deſen ſtate nu ſtonden/ is de Predicant Joannes Speenhoven met de gantſche Kercken-raed byden Commandeur Kobben op de wallen ghecomen / hem met ſchreyende ooghen biddende / ſoo vele onnoſel bloedts te willen verſchoonen: ende alſo de Commandeur daer op ter antwoorde gaf/ dat hy gereſolveert was zijn eere te betrachten: heeft hy Speenhovius wel expreſſelick geproteſteert / dat alle het onnoſel bloet/ dat door zijn opiniatreren vergoten ſoude wordē/ op hē eñ op zyne kinderē ſoude comē/ eñ zijn ſo daer van getredē. In ſomma die van binnē aenmerckēde haer cleyn getal van volck; de Borgerye zijnde 300 wel gewapende mannen / eñ opētlick den garniſoene dreygēde/ wildē ſy niet accorderē/ ſo wildē ſy eē bolwerck innemen eñ ſelfs accoort makē; eñ niet meer als een Conſtapel met eene hant hebbende; eñ oock weynigh/ of by na geen Loot / alſo dat ſy Tennen kogels moeſten laten gieten/ eñ geen ontſet vernemende: oock niet wetende of zyne Excel. uyt Vlaenderē gecomē was of niet/ hebbē (vermits ſy de plaetſe niet langer ſaghen te houden) haer begevē tot eene reſolutie met Spinola den 18 Auguſti t'accorderē/ eñ hebbē haer alſo op die conditien als Oldezeel overghegheven.

Den Overſten Spinola is met deſe onverwachte haeſtige victorie als dronckē gewordē/ ſo dat hy ſelve niet wiſte hoe hē te dragē/ eñ bleef daer over ſeer ſlechtelick voor eenige dagē ſtille liggē. Hierentuſſchen hadde den Pr. Maurits zijn plaetſen in Vlaenderen wel geſterckt/ ende gemaeckt twee reale forten/ d'een een halve ure gaens van Yſendijck / d'ander teghen over/ den royen hoeck ghenaemt/ eñ werden wel verſien/ ende heeft het Zee-water rondt-omme deſe beſchanſinghen ghebrocht: want Spinola noch

Spinola verſuymt zijn victorie te vervolgē.

Pr. Maurits treckt uyt Vlaenderen om Spinola te volghen, veel volcks in Vlaenderen gelaten hadde; ende hoorende dat Spinola ſterck na den Rijn was treckende/ is mede den 4 Auguſti uyt Vlaenderen ghetrocken/ al-daer latende vyftich vendelen knechten/ onder het gouvernement van den Heere vander Noot; ende is over Dordrecht op Deventer mettẽ Marck-grave van Brandenborgh wel aen-ghecomen.

Der Vereenighde Landen Staten hebben alle Licenten van goederen den Rijn op te voeren verboden/ ende voorts goede ordere geſtelt/ gheen victalie haere vyanden toe-ghevoert ſoude worden/ met bevel den vyant de ſelvighe alles af te ſnyden/ om dat Spinola alle zijn nootdruft meeſt van Ceulen hadde/ de Stadt ſelve het gheleyde ghevende.

Prince Maurits heeft tot Deventer terſtõt by hem ontbodẽ Graef Hendrick zynen Broeder/ mettet meeſtendeel des Crijghſ-volcks dat op den Rijn lagh/ eenlijck daer latende 28 vendelen knechten; daer quamen by hem acht vendelen nieuwe Enghelſchen/ ende thien vendelen uyt de garniſoenen; meer 25 vendelen met hem uyt Vlaenderen; met noch thien vendelen vanden Rhijn/ meynende in aller haeſt Linghen te gaen ontſetten: Maer eer dit volck conde by een komen/ ende by hem conde crygen den train ende toe-behooren van't gheſchut/ daer van de Generalẽ mede het beſte devoir niet en deden/ liep vaſt veel tijdts aen; den Wint mede (om gereetſchappe op te voeren) contrarie zijnde/ verachterde vele. Ten leſten ſoo hy meynde den 20 Auguſti ſmorgens te vertrecken tot het ſelfde ontſet; dat welcke/ om het laden van de amunitie op Waghens/ eyntlijck uyt-gheſtelt wert tot den 21 Auguſti/ ſoo creegh hy ſnachts tydinghe van't verlies van Linghen met groot verwonderen ende verſlaghentheyt.

Om dit ontſet tijdtlijck te doene/ hadde Pr. Maurits alle zijn Crijghſ-volck by een gehouden/ ende gheen plaetſen noch van extraordinaris garniſoen verſien/ te cleynen opinie van zynen vyandt hebbende; waer door Coeverden/ de Bourtange/ Bellingherwolde ende andere nootelijcke paſſagien/ om in Vrieſlandt ende Groeningher-landt te comen/ niet anders dan met haer ordinaris garniſoen beſet warẽ; waer onder by het over-gaen van Linghen ſulcken ſchrick quam/ dat dier eenighe ofte meer ſonder groot teghen-weer lichtelijcken ſouden moghen ghevallen hebben in handen van Spinola/ indien hy terſtondt voorts ghetoghen hadde.

Van gelijcken ſtonden de ſakẽ binnen Embden ſoo verwerret/ dat ſo hy Spinola daer terſtondt voor-gecomen hadde/ de ſtadt hem niet ſoude gemiſt hebben: Maer als wy voren gheſeyde hebben/ ſoo is hy ſoo droncken ende verblijdt in zijn Victorie gheweeſt met Linghen/ dat hy zijn gheluck verſien heeft/ eñ op het vervolghen luttel ghedacht/ latende in Vlaenderen Graef Frederick van-den Berghe/ die hem in Vrieſlandt nootſakelijcker was/ miſtrouwende de Inlandiſche Capiteynen/ ende zijn eyghen vreemde te veel toe-ſchryvende.

Pr. Maurits verſuymt Linghen t'ontſetten/ verſterckt zijn garniſoens.

Ghelijcke ofte meerder onverſicht hadde hy te voren beſtaen/ naer het over-gaen van Oldenzeel/ want ſoo hy doen hadde in-ghetrocken op Coeverden/ van daer paſſagie hebbende op Groeninghen ofte Vrieſlandt/ hy en ſoude nerghens gheen groote reſiſtentie ghevonden hebben/ alſoo de ghemeyne opinie der verſtandighe was; om dat Prince Maurits alſ doen/ noch in ſes daghen daer nae/ gheenen merckelijcken hoop van Crijghſ-volck by hem en hadde: dies Prince Maurits God de eere toe-ſchreef/ dat hy Spinola verblint eenen anderen wegh dede nemen. Daer-omme ſo haeſt hy verſtaen hadde het verlies van Lingen/ heeft terſtondt meer volcks gheſonden naer Coeverden ende Bourtange/ paſſagien van importantien: Ende naer Groeningen Graef Willem/ met noch 18 vendelen knechten/ ende ſes vanen Ruyterẽ/ om op de behoudeniſſen vã die plaetſen te letten; daer mede hy den 23 Auguſti binnen Groeninghen quam/ ende alles daer verſekerde/ die voor zijn comſte ſeer deſolaet geſtaen hadden. Pr Maurits is ſelve met 'tprincipael Leger op de Yſala blyven legghen/ om 't Land al-daer te bedecken/ alle plaetſen verſorgende/ ſendende 12 vendelen knechten binnen Grol/ by de ſeſſe die daer te voren binnen waren: binnen Breefort ordonneerde hy vijf vendelen; ende een Regiment knechten naer Duyſborgh/ om den Weert al-daer te beſchanſſen; ende is eyndelijck op't heftigh aen-houden van die van Vrieſlandt ende Groeninghen op-getogen na Coeverden/ ende daer aen-gecomen den leſten Auguſti: al-waer ſanderdaeghs by hem ghecomen is Graef Willem van Naſſouw' met zijn volck/ ſo dat ſy tſamen haer ſterck vonden neghen duyſendt man te voete/ eñ drie duyſent Peerden/ om alle voorder invaſie al-daer te beletten/ ende Spinola allen af-breuck te doene; daer dat onlanghs tuſſchen het loopende Crijghſ-volck ſchermutſels ende avontuerlijcke acten ghebeurden; onder andere/ alſoo Spinola eenighe troupen geſondẽ hadde nae de paſſagie de Bourtange/ om dat te verſoecken; die hebben ontmoet den Ritmeeſter Thomas Filler/ die een Overſte onder de ghemutineerde was gheweeſt/ die/ na dat hy een hoop ghelts ontfanghen hadde aen Prince Maurits zyde/ ware over ghevallen met eenen goeden hoop vande zyne/ hun inden dienſt van de Eertz-hertoghen niet langher betrouwende/ zijnde een ervaren cloeck Ruyter-man: Deſe heeft Spinolas volck dapper gheſlaghen/ ende hun meer-mael goede buyten ghenomen eñ afghejaeght. Onder andere heeft den Grave van Solre/ ende den Baron de la Chau/ vander geſlachte Gruyt-huyſen/ den Heer Preſident Richardots dochters man/ met eẽ Convoy na het Legher gaende/ gheſlaghen/ daer de la Chau doodt bleef.

Den Ritmeeſter Thomas Filler doet exploiten.

Den Cõmandeur vã Lingen Marten Cobbe/ metten Droſt Albert van Ytterſom/ ende de andere Capiteynen uyt Linghen gecomen zijnde/ werden alle ghelijck ghevanghen gheſtelt om te verantwoorden het over-gheven van Linghen.

Den Commandeur vã Lingen met zijn Capiteynen werden tot Deventer ghevanghen gheſtelt.

Middeler-tijdt is Spinola ſtille ghelegghen voor Lingen/ op-makende de Contre-ſcharpen ende eenighe halve Manen/ om daer te moghen laten twee ofte drie duyſendt mannen in garniſoene. Voorts heeft de Kercken gherepareert/ ende alles weder ghebrocht op den voet vande Roomſche Catholijckſche Religie; in bedencken hebbẽde/ of Prince Maurits van voor Deventer hem ſoude willen comen beſoecken/ daer toe midts de verſtropinghe van zijn volck deur de garniſoenen/ gheen apparentie nochtans en was.

Terwylen deſe Legers in Vrieſlant waren/ de Eertz-hertoghen hun ſterck van Crijghs-volck bevindende/ hebben eenen aenſlagh voorgenomen om de ſtadt Berghen op Zoom te beclimmen/ in Brabant ghelegghen/ ondert beleydt vanden Heer van Hericourt/ de la Biche/ Gouverneur van Hulſt/ met eenen Du Terrail/ een Franſoys/ hier Balling/ die hẽ beroemde voor een Meeſter van ſteden in Nederlandt met Petars te willen nemen. Deſe tot dien eynde vergaderden ontrẽt vier duyſent mannen/ ende drie Vanen ruyteren tot Beveren in't landt van Waes / op Blockers-dijck/uyt-ghevende datſe een aen-ſlagh op't landt van Cadſant hadden/ daer toe gereetſchappe voor-handen hebbende. Maer den 21 Auguſti/zijnde t'Antwerpen ommegang ofte kermiſſe-dach/hebben ſy de Poorten toeghehouden/zijn tegen avont mette peerden uytghereden/ ende voorts van Vlaenderen 't volck op Callo doen overſettẽ/ ende zijn ſmorghens voor den daghe voor Bergen op Zoom gheweeſt/ende zijn langs het verdroncken lant/ ghenoemt het Noortlant/door de ſtadts-haven (alſoo het doen leech Water was) gemarcheert/ ende hebben ſtracx het buyten-werck/ genoemt Beck-af/met ontrent duyſent mannen beklommen: de ſchilt-wachte op't buyten-werck heeft al-arm gegeven ende twee-mael op den vyandt gheſchoten / maer alſoo de wachte al-daer ter plaetſen niet machtich was a ſulcken menichte te wederſtaen / hebben 'tſelfde buyten-werck verlaten / haer vertreckende achter over den Houwerſ dijck onder de Paliſſaden vande Water-meulen/ ſchuylende onder de vleugelẽ vander ſtadt.

Berghen op Zoom beſprongen by den Heer vã Hencourt ende Terailles/21 Aug.

De beſpringers dit buyten-werck verovert hebbende/hebben hun in twee hoopen verdeylt; den eenen hoop af-brekende de Paliſaden voor de Redoute/die tot beſcherminge van ſint Jans Poorte leyt/namen die inne/ende meynende dat ſy nu inde ſtadt waren/ riepen ville gaigné, couragie, vive la Meſſe, ende dierghelijcke: maer de Borgherye der ſtadt mette Soldaten van-den garniſoene/ hebben hun dapperlijck gheweert met ſchieten/ſteken ende ſlaen; ende nae dat hun Buſcruyt ende Loot failgeerde/hebben die met ſteenen wederſtaen/ ſoo dat ſy moeſten af-wijcken ende de vlucht nemen / eer het Water wieſſche.

Den anderen Spaenſchen hoop is langs den haven-dijck onder aen-dẽ voet van het voorſz. buyten-werck nae de ſtadt ghenadert / eñ hebben op eenen cortẽ ſtont twee ſtercke ſtaketſels Poorten/ die buyten de Water-poorte ſtonden/ met Petars open doen ſpringẽ/ daer ſy hun met gheheele troupen ſtracx deur begheven hebben nae de voorſz. Water-poorte / al-waer ſy/naer dat ſy een hecken-werck ter neder ghedronghen hadden/ mede een Petart oft ſpringer voor-hinghen/ maer den ſelven ſprongh niet : oock ſoo wert den ſelvẽ Meeſter die dat werck aenſtack/ met noch meer andere/met ſteenẽ doot-geworpen. Boven welcke Poorte werdt een vroom Lieutenant / vande compagnie van Capiteyn Bernart Pluchard/ doot-gheſchoten/ende noch etlijcke werden ghequetſt / maer gheen meer en blevender doodt: ende naer dat 'tſelve gefaelgeert ende ſy lang te vergheefs ghevochten hadden/ende ghefaelgeert metten legen Water deur de haven in te breken/ dat doen doenlijck was/ ende 't Water nu weder beſtont te waſſen/ moeſten de beſpringhers af-wijcken.

Den Ridder Gouverneur Paulus Bacx preſenteerde hem al-omme daer den meeſten noot was/ van't begin totten eynde / ghevende ordonnantie / couragie ende moet aen-de Borgers ende Soldaten. Nochtans nae de apparentie/ ſonder de voorſichtichept Goods / was die ſtadt in groot perijckel / want de helft van-den garniſoene maer op-de wacht was/ſonder achterdencken van ſulcken aenſlagh; haren vyandt aencomende met Petars ende vreemde Crijghſche inſtrumenten/ daer ſy in corter ſtont Paliſſaden ende Poorten mede in ſtuckẽ braken/ daer ſy ſtracx conden door-loopen ende marcheren in gelederen/ ende hadden by-naeſt haer ſtuck volbrocht/eer de Soldaten ende Borghers conden byde Poorten comen/door de groote der ſtadt/ ende dat elck in ruſte was.

De meyninghe vande Spaenſche was/ naedemale ſy verſekert waeren / dat de voor-ſtadt ſwack van garniſoene was / die Water-poorte gheopent zijnde/ ſtracx de voorſz. duyſent mannen in twee hoopen laten marcheren langhs de Veſte vande Steenberghſche Poorte / ende den anderen hoop by Zuyden na de Boſch-poorte toe/ om die Poorte te openen ende hun volck in te doen comen / daer hun het peerden-volck ende ander voetvolck vertoonden ende al-arm maeckten/ ſoo dat de inwoonders God danckten van't manlijck herte ende moet inden wederſtandt vertoont. Den vyandt committeerde naer veler oordeel een groote faute / dat hy 'tbuyten-werck ſoo ſlechtelijck in-ghenomen/ met meerder ſlechtichept verliet/ ende niet in en hielt om zijn fortuyne te pouſſerẽ/ ende met toeſackinghe van meerder hulp / voorts de plaetſe met ghewelt aen te taſten.

Daer bleven vande beſpringers ontrent 30 dooden/waer onder een Capiteyn was/ſy cregẽ ontrent 20 ghevangenen binnen: ſy verſtonden wel van ontrent 200 gequetſten; vluchtende lietenſe ligghen alle mede-gebrochte amunitie van Oorloghe/met ſeer veel af-geworpen wapenen/ wel om 400 man te wapenen: van die vander ſtadt was maer een man doodt gevonden / ende eenighe ghequetſte.

Ten ſelven dage hadde den Heere van Grobbendonck/Gouverneur van s'Hertogen-boſch/ dierghelijcken aen-ſlagh op de ſtadt Grave met 1600 mannen / veel waghenen ende ſchuyten/ meynende 200 mannen met ſchuyten op een Bolwerck te brenghen / ende met een brugghe van vaten mede aende wallen te comen; maer ontrent de ſtadt comende wert zynen aen-ſlagh ontdeckt/ende keerden ſonder verſoeck te doen. Dierghelijcke aenſlagen waren op Thiel ende andere plaetſen ghepractiſeert.

Aenſlagh op de ſtadt Grave voorgenomen by Grobbendonc te vergeefs/den 21 Auguſti.

Niet teghenſtaende den voorighen aen-ſlagh ongheluckelijck op Berghen ghemiſt/ſo hebben de ſelvighe aenvanghers/ te weten Monſieur la Biche/Du Tarail/ ende d'Ettẽ/die haren laetſten Gouverneur binnen Woude geweeſt was/ weder-omme haer gheluck anderwerf willen verſoecken/meynende haer fauten/ met ſchaden gheleert/ te verbeteren / nu een maent ſints den leſten aen-ſlagh / zijnde den 19 Septembris ; ſy waren nu ſterck 5000 te voete/ ende 5 compagnien peerden.

Berghen op Zoom anderwerf beſprongen/de 20 Sept.

Den Ridder Gouverneur Bacx vernomen hebbẽde datter ontrent Antwerpen ende Bruyſſel groote toe-ruſtinghe was/ſondt daghelijcks eenighe ruyters uyt/om te vernemen de vergaderinghe vanden volcke: eenighe deſer ruyteren creghen den ſelven daghe / den 19 Septembris ſmaendaechs/ ontrent de noene/ by Stabroeck wederſtant van Spaenſche peerdẽ/ ſo dat haerder eenighe ghevanghen werden/ andere afgheworpen ontliepen't / ende brochten daer van de tydinghe ontrent de noene: daer wert tegen den avont met Poort-ſluyten ander-mael uyt-gheſonden/die ſnachts ontrent ten 10 uren weder-omme voor de ſtadt gecomen zijn/roepende aen de ſchilt-wacht/ dat haren vyandt met zijn gheheele macht byden Raeſ berch was / met ſchuyten/brugghen ende amunitie/ende na hun duncken waren eenen ghewelldighen hoop / ende een volcomen Legher.

Hier over dede den Gouverneur ontrent ten elf uren eenighe ſtucken grof gheſchuts inder nacht af-ſchieten/ende een vyer-baecken aenſteken / op dat de ſchanſen / 'teynde vande havene vander ſtadt/ende de ſtadt/ ende die vandē lande Tertolen; mitſgaders die van Woude ende Steen-berghen / oock mede mochten op haer hoede weſen. Door dit ſchieten de Spaenſchen nu inden voor-nacht zijnde aen-ghecomen/hebben den aenval gheſchorſt tot den twee uren inden morghen-ſtont den 20 Septembris. Terwylen hebben beyde zyden hun ſeer ſtil ghehouden/ die vander ſtadt hebben't rontomme haer wallen met Burghers ende Soldaten beſet/ eñ noch opde Marckt twee vendelen / reede om te trecken daer't noot weſen ſoude.

Bergen aen vijf zyden beſtormt.

Alſt nu twee uren na middernacht was/ende dat nu de beſpringers/ die in't Noorden vander ſtadt beſcheyden waren aen te vallen/daer ghecomen waren/den wegh lang zijnde/ſo hebbenſe malcanderen by twee vyer-pylen ofte fuſeen inde locht over de ſtadt ſchietende/ teecken gedaē/ om gheſaemtlijcken den aenval te beginnen; opt welcke ſy de ſtadt op vijf zydē hebbē beſprongē/ te weten / eerſt aen't Bagyne Bol-werck / de Steenberghſche Poorte/het Ravelijn Orangie/ ende met een brugghe over de nieuwe haven/eñ den Polder / ghenoemt ſint Jacobs Polder/ al met ſeer grooten ernſt ende moet/niet ontſiende 'tſchieten van alderhande grof gheſchut / muſketten ende roeren/aencomende als eenen yſeren bergh/ ſelve niet veel ſchietende ; ſy deden groot ghewelt/ inſonderheydt aende Steenberghſche Poorte/ al-waer ſy meynden haer peerde-volck in te brenghen / daer ſy in min dan een half ure tijdts drie Poorten hadden doen op-ſpringhen/ ende de op-treckende val-brugghe beclommen ende neder-ghevelt / ende in ſtucken met alle de ſloten/grendelen ende yſere boomen ghebroken/ ſoo datter niet en reſteerde dan de binnenſte Poorte te vellen ofte op te breken/die de Borgerye mette Soldaten toe-groeven/ wagens ende boomen daer in ende teghen voerende/ ende alſo verhinderden het incomē/ mede van boven met ſteenen worpende. De Spaenſche trommels ſloegen al-arm voor deſe binnenſte Poorte/binnen de wallen vander ſtadt/al ofte ſy binnen geweeſt haddē: dies haer Cavallerye na-de Poorten aen-quamen / blaſende de trompetten / als ofte de Poorten open geweeſt waren. De Burgherye ſtonden op de wallen met haer vendels/ malcanderen moet ghevende/haer vyanden alle ſpytighe woorden toe-roepende/op't tegen-roepen van die van buyten/ſa/ſá/ſa/marche avant, courage, &c. andere vuyle woorden riepen ſyer teghen/comt aen ghy ſchelmen/wy hebben voor u gekoockt/ haes-op Papou/ Papen knechten/ ſchelmen ende moordenaers / u Over-hoofden brenghen u op een vleyſch-banck/loopt nae-den Scherpen-heuvels Lieve Vrouwe ende nae die van Halle haer mirakelen beſoecken/ op dat ſy u connen helpen Berghen winnen/ende diergelijcke meer.

Eenen Claes Luytſz. Capiteyn over't vendel van Amſterdam/ die de wachte hadde op't fort Weck-af/ byden Polder/heeft hem ſeer vromelijck gedragen; zijn vyandē/alſo ſy quamē orderlijck marcheren / heeft hyſe met zijn muſketten geſchut ofte geſtuttet/ſo dat ſy daer veel dooden haddē/die ſy op de wagenen wegh voerdē/daer ſy hun ghereetſchappe mede ghebrocht hadden/ als de brugge ende veel horden/die ſy alle achter laten moeſten.

Deſghelijcx gheſchiede aen't Ravelijn daer ſy 22 dooden lieten ligghen. Aende Boſch-poorte en ginghen haer Petars niet aen / maer wel laghen de bruggen reede / ende waeren al over de Paliſſaden der veſten/ende int op-climmen der wallen met honderden ghecomen / al eer dien van binnen hun conden gewaer worden/ mits de groote duyſterheyt/ mede een weynig regens vallende; dies de Borgherye gheſtadelijck ſtroo brandende ende ghepeckte brant-reepen over de borſtweeringe wierpen/ daer op ſy dan haer geſchut ſchooten / alſoo dat ſy ten leſten al-omme weken.

Cloeckheyt der vrouwē binnen Berghen.

Het was wonder te ſien dat vrouwen ende kinderen de mannen ende vechters ſo behulpich waren/ſelve op de wallen climmende/ aen-brengende Cruyt/Loot/Peck-repen/ minck-yſers/ ſteenen ende het ſtroo van onder haer bedden; jae hebben haer kinderen uyter wiegen ghelept/ ende daer mede de ſteenen op de wallen ghedraghen. Dit deden de cloeckhertighe vrouwen; de andere cleynhertighe ende weecke laghen op de ſtraten eñ voor haer deuren op haer knien/ heffende haer herten/ ooghen ende handen ten Hemel/ vechtende alſoo met bidden ende ſmeecken tot Gode-waert/ dat welcke het Crijghſ-volck tot meerder cloeckmoedicheyt beweechde.

De Burgers ende Inwoonders ſonder aenſien van wat Religie ſy waren/ ende vele die bekent waren Roomiſch Catholijck te weſen/ hebben hun niet min d'een als d'ander gequeten op de wallen ende elders; jae ſtrenger roepende om haer vyants ondergang.

Den Ridder Gouverneur Bax heeft hem alomme te peerde ghepreſenteert / den toom ende corte-las inde ſlinckerhant/ ende een piſtool roer inde rechte/ met zijn Garde ontrent hem/gebiedende wat noodtlijck ghedaen ware.

Den Eerſamen Magiſtraet volghende hare ampt ende laſt / deden mede dat haer toe-ſtont: deſghelijcken der Ghereformeerde Kercken-dienaers vander ſtadt vertoonden haer mede de laetſte niet / maer lieten hun mede ghebruycken met hun gheweer ende vermaninghen.

Als aldus de Spaenſche beſpringers aen alle canten ront-omme verſoeck ghedaen hadden/ ende te grooten wederſtant vonden/ tot dat het nu dach gheworden was / zijn ſy met ſchade af-gheweken naer Antwerpen toe/ latende achter ontrent 100 dooden/die in drie putten begraven werden. Men ſeyde dat daer doot bleef den Baroen van Armeſtheyn/geboren uyt Styria/met noch 9 Capiteynen. De Burghers buyten de Poorten comende/ ſmeten wreedelijck veel ghequetſten doot / met die haer hier ende daer verſteken hadden: noch vontmen op den wech nae Antwerpen veel dooden vande quetſuren gheſtorven.

Men bevont noch dat ſy de waghens/daer ſy haer Bruggen/ Petars/Rol-wagens/Leeren/ Horden ende andere ammunitie mede ghebracht hadden ende achter lieten / al met dooden ende ghequetſten hadden gheladen/tot het getal van 36 ofte 38 waghens toe/ daer mede ſy de Gaſthuyſen alomme vulden.

Die vander ſtadt miſten maer eenen ſoldaet/ ende ſes gequetſte / maer vele verbrant/ verſuymende haer eyghen Buſcruyt wel te wachten: ende aldus danckten ſy Gode van haer beſcherminghe. De Vereenichde Landen ſouden dat verlies groot gheacht hebben/daeromme groote ſorchvuldicheyt aenwenden die ſtadt beter te verſorghen. Want alſoo nae deſen aenſlach de Spaenſche een gheruchte deden loopen van eenen derden aenſlagh op Berghen/ ofte een gheweldigh belegh/ ſoo deden de Staten Generael 8 vendelen knechten uyt Vlaenderen daer binnen trecken; dan overmits Pr. Mauritz ſeven vendelen uyt zynen Leger derwaerts geſonden haddē/ werden daer maer 5 in Bergen geſonden ende twee inde Clundert eñ binnen Thiel/ daer-omme de acht vendelen weder keerdē na Vlaenderen.

Douglas een valſch Ambaſſadeur van Enghelant werdt gheſtraft.

In deſen tijdt iſſer een Schots Edel-man/ vanden geſlachte Douglas/ die hem ſelven Herry Gray noemde/ ende door Nederlandt naer Duytſlant reyſde/ tot Ceulen gaf hem uyt voor een Gheſante ofte Ambaſſadeur van den Coningh van Enghelandt/ diemen begoſte te noemen Coningh van groot Britannien/ gheſonden aende Vorſten van Duytſlant/ ende om zijn armoede te bedecken/ ende gheholpen te weſen/ ſeyde dat hy van't reyſende Crijghſ-volck/ berooft ende af-gheſet ware geweeſt/ zijn dienaers verloopē/ etc. dies te Ceulen vereert ende beſchoncken werdt/ ende van daer heerlijck beleydt naer Ments/ al-waer veel ſeyde van zijn Coninghs goede gheneghentheydt totte Roomſche Catholijcke Religie/ thoonende ghecónterfeyte Coninex brieven/ waer door al-daer hooghelijck vereert ende beſchoncken werdt/ reyſde ten leſten naer Heydelbergh/ eerlijck getracteert; maer ſo daer-en-tuſſchen in Engelant ruchtbaer werde/ wetende van gheenen ſulcken Gheſanten uyt-gheſonden/ is nae-gheſchreven ende ontdeckt/ ende werdt byden Cheur-vorſt ghevanghen/ die hem op zijn Koninghs verſoeck ghebonden in Engelandt gheſonden heeft/ al-waer in Auguſto hem zijn Proces ghemaeckt werdt/ ende werdt als een valſch verrader ende bedriegher ghehangen/ ende ghequartiert/ andere ten exempel.

Coeverden neffens het caſteel wort bewalt.

Wy hebben vooren gheſeydt hoe dat Prince Maurits met zynen Leger by Koeverden lach/ al-waer hy begoſte ende ordere ghaf van te volbrenghen de beſchanſingen der Vlecke van Koeverden/ ende die plaetſe te legghen in ſes Bolwercken/ waer van het Kaſteel met zijn Wallen ende Bol-wercken/ maer voor een Bol-werck verſtrecken ſoude/ om al-daer t'allen tyden ruyteren ende meer volcks te mogen logeren/ ende 't Landt in den Winter (als het daer ghevroſen is) beter te beſchermen.

Spinola treckt op vā Linghen na den Rijn.

Ende alſoo hy verſtondt dat Spinola den 14 September van Lingen op-trock na den Rijn/ ontrent 2500 mannē/ ende vijf vanen ruyteren/ onder eenen Gouverneur Philips de Tores tot Linghen ende Oldenzeel latende: ſo ſondt Prince Maurits ten ſelvē dage Grave Johan Ernſt met twaelf vendelen knechten/ ende ſes vanen ruyteren/ naer Deventer ende Zutphen/ om d'ander plaetſen daer ontrent te bedecken/ ende ſoo voorts den Spinola te coſtoyeren/ ofte by blyven totten Rijn toe. Dies den 15 September hy hem vondt voor Deventer; den 16 was hy tuſſchē Locchem ende Grolle; den 17 quam hy aen den Rijn/ tuſſchen Rees ende Emmerick/ daer hy den Rijn paſſeerde/ ende trock nae Rijnberck.

Pr. Maurits treckt Spinola na by.

Prince Maurits brack mede met de reſte van zynen Legher op van voor Koeverden den 16 Septembris; ende was den 18 voor Deventer/ ende alſoo nae Zutphen; ende quam den 19 by Deutechem; dē 20 tot Neder-elten aenden Rijn; den 21 was eenen generalen Biddagh eñ Vaſtdagh in zijn Legher/ ende van daer trock voorder naer den Hetter ende Rees.

Terwyle was Spinola met zynen Leger geſackt/ oft ghecomen beneden Weſel aenden Rijn/ ende beyde de Leghers hadden den 22 eenighe ſchermutſelen metten anderen; doch vertrock den Spinola den 23 na de Roere/ om by Roer-oort een Schanſe op den Rijn te ſlaen.

Daer over Prince Maurits den 24 gingh legheren recht onder Weſel op den Rijn/ ende ſont volck nae Meurs ende Cracou/ om die plaetſen beter te bewaren dan Linghen ware gheweeſt.

Tocht van Pr. Maurits om een Convoy te ſlaen.

Daer na vernam Pr. Maurits datter eenige verſche Regimenten uyt Brabant den Spinola toe-comende waeren/ van Enghelſche/ Yriſſche ende Schotten; die den Coning uyt cracht des leſten tractraet van Payſe/ de Eertſ-hertoghen in zijn Rijcken op te lichten niet konde weygheren: als deſe de Maſe ghepaſſeert waren/ ende nae den Rijn toe-quamen/ is Prince Maurits met 26 vanen ruyteren/ ende drie duyſent te voete op Waghens gheſet/ inder haeſt over Rijn getrocken den 28 Septembris/ meynende die ſelvige te onder-ſcheppen ende te ſlaen; maer dat volck daer van eenighe wetenſchap ghehoort/ ofte achter-dencken hebbende/ zijn nae eenighe Steden ghetrocken/ ende ſoo die avontuere ontcomen: waer-omme Prince Maurits den 29/ ſonder yet uyt te rechten weder-keerde/ eñ ſints ſoo laghen beyde de Leghers een wyle gantſch ſtille.

Pr. Maurits optocht om Tribultium te ſlaē tot Mulhem.

Hier nae vernam Prince Maurits/ dat Spinola hadde doen legheren 14 vanen ruyteren/ eñ acht vendelen voet-knechten/ in een Dorp Mulhem op de Roere/ by het huys te Broecke/ onder den Grave Theodore Tribultio/ Generael van de Peerden: dies hy voor-nam den ſelven op te ſlaen/ ende toogh op den achtſten Octobris ſavonts uyt zynen Legher/ met alle de Caballerye/ ende ontrent 24 hondert te voete van verſcheyden Natien/ die hy dede op Wagenen voeren: ordonneerde om de voor-tocht te doen zynen Broeder Graef Hendrick/ ende Mercelis Bacx/ elck met acht Compagnien peerden. Pr. Maurits hem volghende mette reſte/ ende drie Velt-ſtucken: hun order was/ dat Bacx met acht vanen ſoude door de Roer ryden/ ende van achter het Dorp omme/ het Spaenſch quartier ruyteren den pas ſluyten: Graef Hendrick met de andere acht vanen ende 't voet-volck/ ſouden voorts na het Dorp ryden: deſe ſo doende vonden den ſlach-boom open/ waer-omme zy wat ſtille hielden/ om het voet-volck te verwachten: Daer-en-tuſſchen creghen de Spaenſche den allarme/ ende verlieten het Dorp/ ende weken op het huys te Broecke/ dat zy met behendigheyt in creghen: maer hadden zy ten eerſten in ghereden/ ſouden ontwyfelijcken haren vyandt over-vallen hebben/ onverwacht; want Graef Hendrick door het Dorp rydende/ vont die aen de Roere beſigh/ om die te paſſeren: maer door dat ſtil-ſtaen ghecreghen moet/ chargeerden ſelve Graef Hendricks ruyteren/ ende brochtenſe ten deele op de vlucht; dan mits Prince Maurits was volgende met de reſte van de peerden ende 't voet-volck/ werdt de vlucht gheſtopt/ eñ de Spaenſche by die occaſie paſſeerden de Roere/ die Prince Maurits belaſte te volghen/ ſoo verde dat niet alleene de ruyteren meeſt/ maer mede eenen hoop Enghelſche/ onder Horatio Vere/ daer over quamen.

'Tſucces vā Graef Hendrick.

'Tſucces vā Bacx.

Hier en tuſſchē over d'ander zyde was Marcelis Bacx met zijn peerden de Roere ghepaſſeert/ om de paſſagie te ſluyten; dan al-daer comende/ vonden de Spaenſche ruyterye te peerde/ om op de wachte/ oft om convoy te ryden/ met een goeden hoop voet-volcx. Deſe ruyteren ſloech hy op de vlucht/ die welcke van hun voet-volck by-geſtaen zijnde/ weder-omme het hooft boden (de wegen voor het voet-volck vorderlijck zijnde) mede gheaſſiſteert van die van Mulhem/ dan werden meermaels weder ghedwonghen te wijcken/ ſoo dat Bacx ten leſten hem beſprongen vondt wel van duyſent peerden/ mette welcke hy wel anderhalve ure alleene met 400 peerden beſich was chargerende eñ rechargerende malcanderen ſo cloeckelijck/ dat Backs zijn plaetſe behielt/ verwonderende dat hē niemant tot hulpe by-quā/ by-gecomen door het eerſte ſtil-ſtaen: ten leſten quam Graef Hendrick/ die Bacx aen-ſeyde/ met hun compagnien te willen de Spaenſe chargeren die aende Roere ſtonden/ dies hy hem van zijn quartier ſoude by-ſtaen/ alſoſe beyde met goede reſolutie dedē; dan alſoo Don Lois de Velaſco tuſſchen dien tijt een anderē hoop op-de beene gebrocht hadde/ zijn ten leſten Graef Hendricx rupteren anderwerf ſeer leelijcken op de vlucht ghedreven/ abandonerende haren Heere/ die hun ſoo reſolut aenvoerde/ ende ſouden den gheheelen Leger in confuſie ghebrocht hebben / in-dien de couragie vanden Ridder Horatio Vere / met vier goede vendelen Enghelſchen / ende een Schots / des Heeren van Backlough/ niet ſoo groot en ware geweeſt/ dat ſy bleven ſtaen ende hunnen vyant op de ſpieſſien verwachtende ende af-keerden/ ſonder ghebroken te worden/ wat gheweldt den vyant daer op dede: eē troupe Franſoyſen/ onder den Heere van Dommerville/ quam d'Enghelſchen ontſetten / daer hy doodt gheſchoten wert; een Heere ſeer beclaecht.

'Tſucces beyde van den Grave Hendrick/ eñ den Ritmeeſter Bacx.

Terwylen Graef Hendrick vande zyne verlaten was/ liep hy met weynich peerden naer Bacxens hoop/ daer doen den geheelen Spaenſchen hoop op vielen/ dat ſy qualijck wiſten hoe hun te berghen/ dan gingen meermaels reſolut op hunnen vyandt aen: den Grave tot zynen grooten lof/ trefte eenen Capiteyn alſoo aen/ dat hy hem zijn roer ſette inde zyde / dat welcke hy hem van ghelijcke dede / maer beyde hun roers faelgeerden; dies meynde den Capiteyn dē Grave met zijn ſcherpa/ ſluyer ofte velt-teecken te houden ofte af te trecken/ dat by Bacx gemerct zijnde/ ſette hem zijn roer op den top/ meynende hem in't aenſichte door te ſchieten / maer ſchoot door de haeſticheydt wat te leghe in't harnaſch. Daer ſaten ſy beyde vaſt ghenoech beſet onder hunnen vyandt/ ende werden ſober bygheſtaen/ door de confuſie ende ſchrick/ die des Gravens ruyterye onder de reſte ghebracht hadden: daer creghen ſy beyde piſtolen ende archibuſaden om haer ooren van alle canten; dan den Neve van Bacx quam haer wat ontſetten / ſoo dat ſy weder wat by een verſamelt waren/ weder dorſten chargeren het hooft van een troupe / maer werden weder op't lijf ghedronghen: aldus duerde hun menigherley ghevecht wel byde ſeven uren lang.

Doodt van den Grave Theodore Tribultio.

Hier en tuſſchen was Pr. Mauritz aengecomen met drie velt-ſtuckē/ ende met eenige hoopen voet-volcx / die daer meer noodich waeren dan de peerden: deſe aengevoert by Grave Erneſt ende Marquette / ſchoten dapper onder de Spaenſchen/ waer onder bleef gheſchooten den Grave Theodoro de Tribultio / Overſte van dat Legerken/ een cloeck man van ouden huyſe ende vermaert. Ende alſoo weder eenighe ruyters by Graef Hendrick aengeſet chargeerden/ quamen de Spaenſche weder op de vlucht/ ende werden ghejaecht boven over eenen bergh/ andere liepen het boſch inne / veel ſalveerden hun op't huys vanden Broecke / dat ſy in't eerſt behendelijck in-cregen/ ende wert haer weder afghenomen/ maer by ghebreck van goede ordre/ cregen ſy dat weder inne/ ende diende haer voor vertreck: veel werden in die vlucht ghevangen ende doodt gheſmeten / ende veel peerden af-genomen: maer de gevluchte in't boſch vernemende Spinolas aen-comſte van Roeroort metten gheheelen Legher/ vergaderden ſy hun wederomme.

Pr. Maurits retireert.

Nae dit langhe gevecht/ hoorende van Spinola/ heeft Pr. Maurits belaſt af te trecken/ belaſte Bacx daer te blyven/ om de retraite te vorderen/ alſoo hy dede/ maer was qualijck vande andere ruyterye gheſecondeert. De Spaenſche nu verſche hulpe vercreghen hebbende / zijn op haer ghevallen/ de ruyterye gheraeckte over de Roere/ ende ſoo vielen de Spaenſche op de Enghelſchen te voete/ die hun wel defendeerden met ſteken ende ſchieten ſoo langhe als ſy cruyt hadden; maer de Grave van Chaſtillion met twee troupen ſtaende over de Roere/ ontrent een haghe/ ſchooten ſoo dapper / dat de Spaenſe ruyterye hun moeſte vertrecken/ ende doen geſchiede de retraite orderlijck/ daer de Spaenſche wel wat volchden met ſchieten/ maer aen een heyde comende/ ſcheyden vanden anderen: daer Prince Mauritz zijn verloopen ruyterye verſamelde/ die hy met ſeer ſpytige woorden hier ende daer aen-ſprack/ hun verwytēde de leelijcke confuſie/ daer hy nochtans zijn meeſte hope op gheſteldt hadde/ hebbende gemiſt ſoo ſchoonen occaſie van zynen vyandt gheheel te ſlaen.

Verlies/ doodt ende gevangenen van weder-zyden.

Daer wert geacht datter wel 500 van Spinolas volck doot-bleven/ daer onder den Grave Tribultius was/ die den naeſten Jare naer Milanen ghebalſemt gevoert wert/ van waer hy gheboren was; noch Gambarotta ende andere van namen blevender doodt; onder de ghevanghenen was eenen Neve van Spinola/ Nicolaes Doria ende andere: haer werden af-genomen twee ruyters vanen; daer teghen verloren ſy aen Mauritz zyde twee vendelen / ende werde gheſchat 200 mannen verloren te hebben; waer onder den Heer van Dommerville ende eenighe Capiteynen waren; de ghevangenen waren dē Heere van Bethune/ die terſtont verwiſſelt wert voor Nicolaes Doria; inghelijcx dē Ritmeeſter la Sale/ Capiteyn Pigot eñ Ratleyf; dan dē Ridder Sire Henri Carye/ een aventurier ende Camerling vanden Coningh van Enghelandt / moeſt groot rantſoen betalen/ midts hy niet in't quartier begrepen was.

Dit geſchiede den 9 Octobris / ende gaf den Prince Mauritz een groot bedencken/ van niet meer ſoo veel te ſteunen op de macht van zijn peerde-ruyteren/ ſiende hem ſelven daer ſwack van voet-volck / 'twelck cauſeerde dat hy daer naer ſoo veel niet meer en dorſte avontueren.

Wachtendonck van Buſquoy beleghert eñ gewonnen.

Spinola hadde daeghs te vooren gehouden den Grave van Buſquoy met 5 duyſent mannen te voete ende duyſent te peerde/ met alle gereetſchappe/ om Wachtendonck te belegghen/ zijnde het drooch weer hem vorderlijck / ende hadde die ſtadt (hoe-wel tamelick gefortifieert ende wel met volck beſet) doen berennen eñ beleghеren/ daerom hy nu te ſwacker van volck was/ ende ſouden de ſaken van Mullem/ voren verhaelt / hen in te meerder confuſie ghebrocht hebben/ indien die van wegen Pr. Mauritz zyde met couragie beleyt/ ende wel geſucceedeert waren gheweeſt: maer de ſake nu anders uyt-vallende/ ſloot Spinola zijn Legher beter in een/ ende gaf laſt 'tbelegh van Wachtendonck te voorderen / 'twelcke den Grave van Buſquoy dede met ſulcke haeſte ende neerſticheyt/ dat die van binnen ghenen tijt en hadden om eenighe buyten-wercken te maken/ ſoo dat de belegghers binnen 7 daghen op den gracht logeerden/ dien ſy daer naer begonden te vullen onder't beſchut van zijn batteryen wel geſtelt/ daer ſy mede den ſcheyd-muer (Beyr genoemt/ daer-men't Water mede inde gracht houdt) in ſtucken ſchoten/ende alſo het Water deden uyt de gracht loopen / hebbende tot alles een groot voordeel byde groote droochte van deſen Jare/ zijnde anders die ſtadt door haer leechte ende waterachticheyt niet wel bycomelijck/ eñ voor de reſte wel gefortifieert/ ende nu in dit belegh niet ſoo ordentlijck ende wel ghedefendeert als wel hadde connen gheſchieden / naer't oordeel van veel Crijghs-verſtandighen.

en-ſlagh van P. Maurits op Gelder gheſailliert.

Terwylen den Grave van Buſquoy voor Wachtendonck doende was / dreef Pr. Mauritz eenẽ aenſlagh op de ſtadt Gelder/ om daer mede 'tbeleigh van Wachtendonck te beletten/ trock uyt zynen Legher den 22 Octobris ſavonts/ met alle zijn Cavallerye/met 3 duyſent voet-volcx op waghens geladen: deſe quamen ſnachts voor Gelder; dan uyt het rumoer dat ſy inde ſtadt hoorden/ ſcheen daer meer dan het ordinaris garniſoen in moeſte weſen / maer evenwel ſloegen ſy met een Petart de Hamaye open/ ende brochten een ſchuyf-brugghe tegen de val-brugghe aen / ſetten eenen Petart daer teghen die niet en wrochte alſoo't behoorde/ eñ willende den derden Petart ſtellen / viel hy ongevalle in-den gracht/ ende in middelen tijdt quam de geheele ſtadt in wapenen/ende ſo faelgeerden dien aen-ſlagh; dies Mauritz weder keerde nae zynen Legher: Daer bleef doodt de Sone vanden Heere van Pleſſis/van toename Mornay/ een jongman van grooter hope/ende ſone van eenen geleerden Vader/ſeer vermaert Raetſheere in Vranckrijck/ende Gouverneur van Saumur.

Daer en tuſſchen was de Grave van Buſquoy voor Wachtendonck/ tẽ deele by onachtſaemheydt vande defentie van binnen / over de gracht ghecomen/ ende eyntlijck ghelogeert in een Bol-werck/ daer hy terſtont ſappeerde ofte onder-groeve/ om geheel meeſter te worden: Daeromme die vander ſtadt/ die te voren animeus gheſchreven hadden / van te ſullen houden/ende heur wal voet voor voet te ſullen diſputeren/nu terſtont achten dat ſy geen middel en hadden langher te houden/ ende mede datter geen ontſet mits ongheleghentheyt voor-handen ware/ hebben daeromme den 27 Octobris beginnen te parlementeren/ eñ den 28 de plaetſe over-ghegheven / uyt-treckende met vendelen/ wapenen/peerden ende bagagie: waer-mede de Eertzhertoghen vercreghen in haer handen een goede vaſte plaetſe: het wert wel aengetaſt/maer niet ſo wel gedefendeert / hoe-wel daer veel volcks in't approcheren/van Italianen ende Enghelſchen/ doodt-bleven/ maer de droochten waren de beleggers ſeer gunſtich.

Wachtendonck ghewonnẽ/ den 28 October.

Den 30 Octobris Pr. Mauritz zijnde van dat onverwacht verlies verwitticht / ſondt noch ſeven vendelen meer nae Meurs met eenen Ingenieur / met laſt om metter haeſt daer buyten-wercken te maken / om die plaetſe beter te beſchermen/ ſoo daer belegh quame.

Meurs wordt beſterckt.

Den Grave van Buſquoy om zijn goet geluck te volghen / toogh den 5 Novembris voor Cracou/een huys ende ſterckte / gheheel in een moras ghelegen / ende dies nu mits droochten ſeer ontſterck / daer dat ontrent 400 mannen op waren ; deſe wilden haer eyghen-ſinnicheyt in't defenderen volghen/ teghen de opinie vanden Gouverneur dẽ Heere van Swieten/maer alſt aen't vechten quam, en hadden de reſolutie niet van wel te ſtryden; verliepen over ſulcks uyt de halve Mane voor de Poorte den 8 Novembris/ende weecken te ſamen op't huys/alwaer ſy hun moeſten over-gheven op ghenade ende onghenade / ende trocken uyt nae langhe diſputeren/de Officiers met haer zyd-geweer/ ende de ſoldaten met eenen ſtock/ tot een ſtraffe van haer onbedachtheyt.

Cracou by den Buſquoy beleghert eñ gewonnen de 8 Novemb.

Nae deſe veroveringhe van plaetſen / bleef Spinola ende Buſquoy ſtille / treckende haer macht by een op den Rijn/ ende verdeylden die ten leſten in garniſoenen/ dat ſy ſeer geerne in't lant van Cleve ende daer ontrent gedaen hadden/maer de Landen waren daer teghen.

Daer nae op den 23 Novembris brack Pr. Mauritz mede zynen Legher ende quam neder-waerts in zijn garniſoenẽ/latende Meurs ſterck beſet/ ende tot Rhijnberck liet hy Graef Ernſt; hy ſelfs meynde tot Arnhem te blyven/ doch om dat inden s'Gravenhaghe ghecomen was een Heer uyt Vranckrijck/vanden Coning gheſonden/ om mette Staten ende met hem te handelen/ is hy daer aen-ghecomen den 2 Decembris.

Beyde Legers breken op.

De Enghelſche Regimenten / die dit Jaer/ volgende de Articulen van Vrede/met Spaengien ende de Eertzhertoghen/ om neutraliteyt te bewyſen/hebben de Eertzhertoghen gedient den leſten Somer / onder den Rijcks Grave eñ Baroen Arondel / metten Riddere Griffin Marcham ende andere / ende warẽ mede voor Wachtendonck/daer ſy wel dienſt dedẽ eñ veel doot-bleven / eñ ſy werden geleyt in garniſoen in Brabant tot Thienen / ende ſo ſy claechden datſe qualijck betaelt waren/ zijn veel verloopen ende half gheſmolten: ſomma/ſy cregen in dien dienſt meer reputatie dan contentements.

De fraye Compagnie peerdẽ 150 ſterck van Grobbendonck/Gouverneur van s'Hertogenboſch/ hebbende hem ghecovoyeert tot Bruyſel/ zijn int weder-keeren ontmoet van twaelf Cornetten peerden van Prince Maurits Legher/vanden Rijn t'huys-rydende in garniſoenen/ende werden den 25 Decembris geſlagen/ verlieſende wel 120 peerden/ſo gheſlaghen/als inde moraſſchen blyven ſteken ende ghenomen/ ende wel vijftich rupteren ghevanghen.

Grobbendonck compagnie peerden gheſlagen den 25 December.

Wy hebben voren verhaelt hoe de Vereenichde Landen/veel Oorlooch-ſchepẽ tot Convoyen/eñ de Zee veyl te houdẽ/ende de Spaengiaerden tot Doveren ligghende / in te houden becoſticht haddẽ, eñ ſo in December de Spaenſche ſoldaten in Vlaenderen over-geraeckt waren/ werden die Oorlogh-ſchepen in ghetale ghemindert / waer door hebben die Spaenſche tot Duynkercken weder haer ſchepen ter Zee uyt-gheſet/ die zy noch over hadden / te weten/ haren Admirael Adriaen Dierickſen / die op hadde 126 hoofdẽ ; d'ander ſchip was de Peerle/Capiteyn Jan Claeſſen Vice-Admirael; het derde ſchip was den jongen Roobol/alſo meeſt ghenaemt: Deſe liepen uyt Duynkercken om buyt den 10 Novembris ſnachts/S. Martens avont.

Duynkerckſe oorlooch-ſchepen loopen ter Zee.

De Hollantſche eñ Zeelandtſche Oorlogh-ſchepen voor Duynkerckẽ op de wacht liggende/gaven vier-tekenen/ waerſchouwende haer gheſellen / met ſoo veel vieren als daer ſchepen uyt-voeren.

Deſe aldus uyt-ghevaren/heeftſe den Vice-admirael van Hollandt/ Johan Gerbrantſen/ met Lambert Hendricſz. genoemt mop Lambert/voor-ghenomen te beſpringhen/ende hebbenſe alle den nacht ghevolcht / naemelijck den Duynkerckſen Admirael ; de ander twee die quamen uyten gheſichte. Capiteyn Lambert heeft hem in't gheſichte gehouden eñ gevolcht: op zijn Schip was mede als paſſagier / Capiteyn Andries Franſen van Rotterdam tot zijn hulpe: den 11 Novembris ontrent der noene hem volghende / hebbenſe (by wylen) grof gheſchut af-gheſchoten / om de Schepen in Zee te waerſchouwen/ ende op haer hoede te houden: Teghen den avondt den Admirael ghenadert hebbende/ begoſte hem te beſchieten/ den Duynkercker het ſelve doende.

Den Admirael van Duynkercken wordt vande Hollanders genomen den 11 Decemb.

Ontrent Sonnē onderganck heeft Capiteyn Lambert dē Duynkerckſen Admirael aen zijn ſtier-boort aen-gheklampt/ ende alſo met malcanderen dapper ghevochten / met alderhande gheweer; dus vechtende is Jan Gerbrantſen hem oock aen boort ghecomen/ van achter met zynen Boech-ſpriet/ teghen des Admiraels Beſaen-maſt aen-ghelept / welcken maſt hy over-boort ſleppte ofte brack: daer-en-tuſſchen was den Admirael ſelve/ Adriaen Dierickſen / met een Spieſſie in zynen buyck gheſteken/ ende alſoo ſtervende ghevallen / ende neffens hem zijn behout-ſone/ oock doodt in't hooft gheſchoten/ by zynē Vader vallende/ (alſoo zy beyde byden anderen doot bevonden werden) dat welcke de andere nu lange ghevochten verflaude/ roepende om ghenade ofte quartier: want zy al-reede wel 33 dooden hadden/ alſoo werden gedwonghen haer over te geven/ waer over verdeylden de Hollanders het reſterende Volck in beyde haer ſchepen / ende hebben over-ghenomen 89 perſoonen/ waer van waren twee/ die d'een beyde de beenen / d'ander een been af-gheſchoten hebbende / noch levende over boort ghewor pen werden/ ende dat uyt mede-lyden. Van deſe gevangenē heefter den Vice-admirael Jan Gerbrantſz. 33 over-genomen/ eñ Capiteyn Lambert 58/ die hy tot Rotterdam in handen vandē Admiraliteyt ghelevert heeft/ waer van datter veertigh ghehanghen werden / ende ſes ontliepent half met ooghe-luycken/ drie werden verbeden/ een ſtorf vande wonden/ ende acht Jonghers werden vry-ghelaten.

Den Vice-admirael van Noordt-hollandt Jan Gerbrantſen voer met het genomen ſchip nae Enthuyſen / d'welck hy daer mede leverde aende Admiraliteyt / ende was een wel beſeylt ſchip/ meer dan 200 vaten groot/ totter Oorloghe wel ghebout/ hadde oppe acht ſchoone metalen ſtucken/ ende thien yſere gotelinghen/ met twaelf ſteen-ſtucken/ ende ſeer wel verſien van alle Oorlooghſche gereetſchappe / noch wel 24 tonnen buſcruyt in hebbende; dat welcke ſchip die Admiraliteyt ten naeſtē Somer weder opgeruſt hebben/ eñ ter Oorlogen nae de Spaenſe Zee gheſonden.

Van't ghevanghen Schip-volck werden aldaer 21 ghehangen/ acht werden verbeden/ ten aenſien van eenighe ghelijck ghetal/ ergens beleefdelijck gehandelt/ noch werdender vier jongers vry-gelaten / maeckt ſamen 33 menſchen.

Den Capiteyn Lambert hadde maer op 82 mannē/ daer-mede dorſte hy den Admirael met 126 mannen aen boort legghen/ hy verloor drie mannē/ ende hadde thien ofte twaelf gequetſte. Den Vice-admirael hadde op ontrent hondert mannen / hy verloor gheen volck / want zynen aen-val dede haer maer den moet verlieſen. De ander twee Duynkerckers gheraeckten in der nacht daer van.

Daer waren eenen tijdt te vooren twee vande beſte ende ſchoonſte ſchepen van Duynkercken/ vande Zeelanders/ d'een tot Portſmouth ende d'ander tot Sandwicche in-ghejaecht geweeſt/ dat tot Sandwicche hiet ſinte Clara/ eñ daer was Capiteyn op Egbert/ die welcke als hy daer ontrent 18 maenden gheleghen hadde/ geduerichlijcke van de Nederlandtſche ſchepen der Vereenighde Landen in-ghehouden / ende meermael was toegheruſt om met gewelt daer door te ſlaen: dan alſoo die ſtadt Sandwicche claeghde dat het haer Haven bedorf/ ſo heeft de Coningh dat ſchip met zijn Oorloogh-ſchepen doen voeren ende gheleyden tot Doveren / om daer van zijn vyanden ghewacht te worden/ eñ van daer ſien t'huys te gheraken ſo zy conden/ dat gheſchiede in Mey in't naeſte Jaer 1606/ ende na een maent/ by gebreck van weder ende windt/ geraecte 'tſelfde ſchip weder tot Duynkercken/ van waer het een reyſe dede na de Ooſterſche Zee/ dan t'huys-comende quam het op de Zanden ontrent Ooſtende/ daer het ſtrande ende borſte/ dan het volck dat werdt gheberght.

Een Duynkercks ſchip ſtrande.

Die van Brugghe ende die van't Vrye in Vlaenderen/ hebben deſen Winter behendelijcken een Schanſe ghebout by de Havene voor Sluys / verwervende bedriechlijcken conſent van die van Sluys/ om een ſluyſken te verbeteren/ ende een ſtuck landts te bedijcken / dat onder contributie van die van Sluys ſtondt/ waer mede ſy zijn ghecomen tuſſchen de twee waterē/ de zoute ende ſoete/ tot op't point daer ſy beyde inde havenē voor Sluys loopen/ ende daer heeft de Grave / Frederick vanden Berghe/ deſe ſchanſe ghebout/ van waer ſy connen met gheſchut reycken tot de ſtadt toe.

Die van Brugghe maken een Schanſe tuſſchen de Soute ende Soete/ voor Sluys.

In dit Jaer in Mey / is in Polen gheſtorven den vermaerden Heere Jhon Zamoyſky/ Cancelier van Polen/ int 63 Jaer zijns ouderdoms/ nae-latende eenen Sone/ Thomas Zamoyſky; hy was eē Man begaeft met ſonderlinghe cloeckheyt/ wijſheyt ende gheleertheyt/ daer de Croone van Polen veel aen verlooren heeft.

Zamoiſky Chancelier in Polen gheſtorven.

In Nederlant tot Luyck is in April geſtorven de Gravinne van Meghan/ vanden huyſe Brimen/ getrout mettē Hertogh van Arſchot/ Charles de Croy/ Vorſt des Rijcks/ etc. Alſoo deſe Vrouwe haer altijt gehouden hadde vande Ghereformeerde Religie / hadde ſy veel in s'Graven-haghe in Hollandt ghewoont/ ende daer nae ter geliefte van haren Man den Hertoge/ tot Luyck in een neutrale plaetſe/ ende is ſonder kinderen gheſtorven.

Hertoginne van Arſchot geſtorven.

Dies deſen Vorſtelijcken Hertoghe ontrent Kerſmiſſe wederomme ghetrout heeft een jongher Vrouwe / Dorothea de Croy / Dochter vanden Marquis de Havre/ zijn Nichte/ 16 ofte 17 jaren out: de Bruyloft wert tot Bergen in Henegouwe heerlijck ghehouden / daer dat wel neghen Ambaſſadeuren verſcheenen van verſcheyden Vorſten.

Hertoghe van Arſchot trout de dochter van Havre.

Een Dochter vanden Heere van Liekercke/ zijnde Weduwe vā eē Hertogh vā Bruynſwijck/ die over etlijcke Jaren uyt Spaengien comende/ verdroncken was/ is mede tot Bruyſel gheſtorven / een ſeer ſchoone Vrouwe / die-men achte dat deſen Hertoghe ſoude ghetrout hebben.

Een Hertoginne van Bruynſwijck in Nederlant geſtorven.

Tot Geneva is deſen Winter mede geſtorven den gheleerden ende vermaerden Theodorus de Beza / ſeer ſtille ende gheruſtelijck/ van ouderdom ſeer gheſwackt van memorie / ſtorf den 13 Octobris 1605 / zijnde ghebooren Anno 1519/ geſtorven in't 86 jaer zijns ouderdoms/ die te vooren meermaels doodt gheſeydt was.

Theodorus Beza tot Geneva geſtorven/ den 13 Octob.

Het is mede verhalens weert / dat dit Jaer tot Delf in Hollandt twee oude lieden ſouden geſtorven zijn/ drie uren d'een nae d'ander / den Man out zijnde/ ſoo hy rekende/ 103 Jaren/ de Vrouwe 99 Jaren/ eñ hadden t'ſamen 75 Jaren inden Houwelijcken ſtaet gheleeft: de Magiſtraet heeftſe op des ſtadts coſtē doen begraven/ ende al-omme de clocken gheluydt/ om de ſeltſaem-

Merckelicke doodt vā twee oude lieden tot Delf gheſtorven.

ſeltſaemheydt vanden menſchelijcken leven.

In't Landt van Heſſen tot Marburgh / is dit Iaer den 16 Auguſti een beroerte inde Kercke geweeſt / d'oorſake was dat den Lantſgrave Mauritz van Heſſen / nu door de aflyvicheyt van zynen Oom / de Landt-grave Lodewijck van Heſſen / dat Landtſchap ende Univerſiteyt van Marburgh verſtorvē was / heeft hy daer willen in-brenghen een gelijckformicheyt inde oeffeninghe van Religie / volgende de Vorſtelijcke af-ſcheyden binnen Franckfort / Anno 1558 / ende te Namuborgh Anno 1561: Waeromme hy tot Marburg belaſt heeft / hun te conformerē met zijn ander Vorſtendommen in't preken ende leeren / vermydende onſtichtelijcke diſputatien vande al-omheyt Chriſti / eñ wat der ſelver aenclevende ware / in Concreto, als Chriſtus is over al / ende niet in Abſtracto, de menſcheyt Chriſti is over al / ſoude gheleert worden / ende dat nae het af-ſcheyden gheresolveert byde voor-ouders / Lantgravē / Willem / Lodewijck / Philips ende George / ghebroederen / in't Iaer 1577 binnen Treſa / ende Anno 1578 binnen Marburch / ende Anno 1579 binnen Caſſel.

Oploop tot Marborgh in Heſſen / by dē Lant-grave Maurits ghe-ſtilt.

Ten tweeden datmen de thien Gheboden Goods niet ſtuck-wijs / maer volcomelijck eñ onverandert leeren ſoude / ſo alſe de Heere ſelfs uyt-ghesproken / ende met zijn eygen vingeren op ſteenen Tafelen geſchreven hadde / ende gelyck die van Moſe in de Bybel beſchrevē ſtaē / ende niet anders den volcke voor-dragen: dat oock de Beelden / die noch van't Pauſdom in ſommige plaetſen over-ghebleven waren / ſouden wegh-ghedaen worden.

Ten derden / datmen inde bedieninghe ende ghebruyck des Heyligen Avontmaels / dat geſegende broodt / achtervolghende de inſtellinge des Heeren / ſoude gebrokē worden: in't welcke hy ſeyde niet nieus te weſen / dat tegen Goods Woort ware / noch teghen't ghebruyck der reyner Kercke.

Deſe poincten heeft de Lantgrave den Cancellier ende Raedt tot Marburgh zijn Profeſſoren vande Univerſiteyt / zijn Superintendenten ende Predicanten voor-ghehouden ende tot Marburgh belaſt te volghen / dat welcke veel gheweyghert hebben / ende liever af-ſtant van hun ampten gedaen / nochtans al-daer blyven reſideren onder de beſcherminghe des Vorſts. Ende op dat de ſtadt gheen Leeraers noch de Schole gheen Profeſſoren ſouden ontbreken / heeft den Vorſt andere uyt Heſſen ontboden / eñ den laſt opgheleyt ende bevolen. Den Vorſt is ſelve inde Univerſiteyt onder de Profeſſoren ende Studenten ghecomen / ende al-daer Latynſche Orationes ghedaen / om zijn voor-nemen ende reformatie goet te doen vinden; ende hy heeft mede zijn voor-nemen den 16 Auguſti tot Marburgh inde Kercke den Superintendent Heer Valentijn Schoveri / mede belaſt 'tſelfde uyt dē Predickſtoel de Ghemeynte aen te ſegghen / inde tegenwoordicheyt vande Doctoren / Profeſſoren ende Predicanten / die boven op gaelderyen ſaten / dat gheſchiede met deſe woorden; eerſt datmē de thien Gheboden behoorde heel te laeten blyven / ende niet ſtuck-wijs te leeren / maer alſoſe God ſelver met zijn eyghen ſtemme uyt den vuyre op den Bergh Sinay gheſproken / ende met zijn eyghen vingheren op ſteenen Tafelen gheſchreven heeft / ghelijckſe oock in de Bybel van Moſe beſchreven ſtaen / ende datmen 'tghebodt vande Beelden gheenſins en mach uyt-laten; dat oock een Chriſtelijcke Overheydt de Beelden met goede conſcientie mach wegh-doē / ende dit al met ſchriften bewyſende.

Ten tweeden / datmen vandē perſoon Chriſti in Scholen ende Kerckē / inſonderheyt voor den ghemeynen man / die ſorghelijcke eñ ſware diſputen van de al-omheydt des vleeſch Chriſti / ende 'tghene der ſelver meer aencleeft / niet en behoort in te voeren / maer datmen behoort eenvoudicheyt te beminnen / ende van ſodanige hooge verborghentheden alleene met de ſchrift te ſpreken / ende met de ſchrift te ſwyghen / volghende de Ordonnantien ende Synoduſſchē af-ſcheyden / etc.

Aldus prekende / iſſer een beroerte onder de Ghemeynte op-geſtaen / dat de ambachtſlieden elck met zijn ghereetſchappe inde Kerckē gheweldelijcken zijn in-ghedronghen / hebben den Predicant vanden Predick-ſtoel gedreven / zijn cleederen gheſcheurt / hem gheſlaghen / ghequetſt / met voeten getreden / ende wert met veel moeyten van eenighe Studenten by't leven gheſalveert; desghelijcx werden mede de andere Doctoren / Predicanten ende Profeſſoren ghetracteert.

Hier over is den Lantgrave ſelve noch dien dach van Ghemunden tot Marburgh met 17 rupteren aengecomen / eñ meer Crijghs-volck by hem ontboden / de Burgherye de wapenen af-ghenomen / ende nae drie daghen heeft den ſelvē Predicant wederomme ſelve metter hant inde Kercke ghebrocht / ende doen preken een Sermoen ſeer bequamelick / ſtreckēde tot ootmoedicheydt ende ghenade. Alſmen nu uyt de Kercke ſoude gaen / heeft den Landt-grave 'tvolck ghebeden noch wat te blyven / eñ heeft haer met een treffelijcke Oratie aengeſproken / verwytende hun de miſdaet / ende hoe dat het zynen ſchuldighen plicht was ſulcx te ſtraffen / ende ghemerckt dat het meeſte quaet om ſtomme Beelden ware gecomen / ende datmen metter daet bevonde / dat die noch niet uyter herten waren ghenomen / maer noch daer inne ſtaken / ende datmen om der ſelve houte ſtomme Afgoden / de levende even-beelden Goods / ſoo diere door het bloedt Chriſti / met ſulcken dieren prijs verloſt / heeft willen verbreken ende vermoorden / ſoo wilde hy nae het exempel der heyligher Coninghen / ende zijn loffelijcke voor-ſaten / die af-doen ende wegh uyter ooghen ruymen / ende mede met eenen de gaelderye daer de Doctoren ende Profeſſoren ſaten / op de welcke den in-val gheſchiede / ende de vryheyt vande Univerſiteyt ghebroken ware / af-breken / etc. dat noch ten ſelven daghe gheſchiede.

Nae acht daghen / door het tuſſchen ſpreken vande miſhandelde Predicanten / hebben de Borgherye haren Lantſ-heere ende Vorſt eenen voet-val ghedaen / ſchult bekendt / ende om zijn ghenade ghebeden.

Des Land-grave wijſheydt in't ſtillen van het oproer.

Waer over den Vorſt nae een ſcherpe ende ſtrenghe wel-voeghende Oratie den volcke geantwoort heeft / hun die miſdaedt ghenadelijck vergheveнde / eñ is met negen vendelen Crijghſvolcks weder uyt de ſtadt ghetrocken.

Waer nae heeft hy de ceremonie ende forme des brekens des Broots in't Sacrament den volcke meermaels doen predicken ende leeren / ende heeft ſelve in perſoone met zijn Hofghesin / Doctoren / Profeſſoren / Studenten / Burghemeeſters het Avontmael ghebruyckt mette ceremonie des Broot-brekens / in't gheſichte vande Tafel-ghenooten / tot exempel vande Borgherye. Waer nae hebben de Borgherye dat alſoo mede ghebruyckt / ende ſchriftelijck hunnen Vorſt bedanckt / bekennende dat zijn Vorſtelijke reformatie over een quame met het claere Woort Goods/ende oude Apoſtolijcke Kercke/ helpende dat hun onwetenheyt haer vā herten leet ware: daer over wert alle het Crijgs-volck uyt-ghevoert/ende eenighe miſ daders ghebannen/ende ſoo was alles gheſtilt. Sints hebben ander Vorſten dierghelijcke reformatie voorgenomen. Dus vele heeft ons goet-ghedocht daer van te vermanen / refererende de meerder particulariteyt tot de ghedruckte tractaetkens.

Conſpiratie in Engelãt/ om den Coningh eñ de gheheele Parlemẽtſe vergaderinge met buſcruyt in de Locht te doẽ vlieghen.

Alſo in't eynde des Jaers 1605 in Engelant ontdeckt is gheweeſt een ſeer Barbare / ongehoorde eñ onmenſchelijcke conſpiratie/ van die/ die profeſſie maecten vande oude Roomſche Catholijcke Religie/om die te willen her-ſtellen/die welcke was / om met Buſcruyt inde locht te worpen ende te vernielen de groote verſamelinghe des Parlements/ ofte de Staten des gantſchen Coningrijcx/ die daer waeren te vergaderen/ten eerſten daghe vande ſolemnele acten/beſtemt den vijfden Novembris/te weten/haeren gecroonden Coning/ de Coninginne/den Prince van Wales/met ander Conings kinderen; de Ambaſſadeuren van verſcheyden Coninghen ende Potentaten; alle de Biſſchoppen eñ Gheeſtelijcken ſtaet; alle de Hertoghen/Marquiſen/ Graven ende Baender-heeren van't Coninghrijck / met alle de Rechters ende Officieren des ſelfs : Daer en boven alle de Ghedeputeerde Edelen vandẽ plattẽ Lande/eñ voorts van alle den Steden ende Vryheden van Engelant in't generael/ mede alle de menichte van menſchen/ die om hooren ende ſien / ende om dienſt / daer mochten vergaderen/die ghemeynlijck ſo groot is/datter meermaels vele lieden doot-gedrongẽ worden/ ende dit in een out Paleys van Weſtmunſter/ende dat al met eenen ſlagh. Ende om dat dit een memorable ſake is/hoe-wel niet gheheelijck onſe Nederlanden betreffende / ſullen nochtans diẽ oorſprong / 'tbeleyt ende de ſtraffe daer van verhalen/ſoo cort als wy connen/ende dat uyt de actẽ/proceſſen ende executien/by ons gheſien ende ghehoort.

Oorſpronck eñ oorſaken van de Enghelſe Conſpiratie.

Om vanden oorſprong te ſpreken / dient indachtich ghemaeckt/ 'tgene wy in vorige Boecken verhaelt hebben/ hoe dat de leſte Coninginne Elizabeth totte Croone van Enghelandt comende/ herſtelde de Ghereformeerde Religie/ van haren Broeder Coning Eduard den ſeſten in-ghevoert/weder aen haer nemende (als haer Vader ende Broeder) de ſouvereyne authoriteyt over Gheeſtelijcken ende Wereltlijcken ſtaet; uyt-ſluytende alle Pauſelijcke ende des Stoels van Roomens macht ende juriſdictie/daer haer Suſter Maria metten Coning van Spaengien haeren man / hun met het gantſch Rijck weder onder begeven hadden. De herſtellinge geſchiede met authoriteyt van't Parlement/ met goede ordre / ſonder eenigẽ dwang van conſcientie; ſelve de Roomſe Catholijcken toonden/niet tegenſtaende hun geſintheyt/ alle behoorlijcke gehoorſaemheyt/ hun voegẽde tot ſulcke Kerckelijcke ordonnantien / als ten tyden van Coning Eduard den ſeſten in-ghevoert ende gebruyckt waren/ſonder dwang: ſelve de Coninginne gebruyckte in haer gewichtichſte ſaken van Staten ende Lants-regeringe/ ſonder miſtrouwẽ/ den dienſt vande Roomſche Catholijcken.

Van alſſer door de comſte van-den Hertogh van Alva/ Anno 1568/ in Nederlant twiſt ghereſen was / ende hy oock al-omme hadde doen arreſteren generalijcken der Engelſcher goederen ende perſoonen/ ſoo hebben eenighe ongeruſte gheeſten ende ballinghen / byden Paus ende den Coning van Spaengien dien twiſt geſocht tot een Oorloge te brengen/ ende beweecht datter Collegien eñ Scholen op-gherecht zijn voor de Enghelſche jonckheyt / om die op te brengen ende te voeden met liberale pencioenen vanden Paus eñ Coning begaeft / als tot Roomen/ tot Validolid eñ Civilien in Spaengiẽ; tot Reyms in Vrancrijck/ende tot Doway in Nederlandt/ daer ſy van alle canten uyt Enghelant ghelockt wierden/ende by Jeſuiten gheleert ende aen-gevoert/ ende Seminarij genoemt/ als plantſoenen vande Roomſche Catholijcke Religie: van deſe hebben ſy Prieſters ghemaeckt/ende in Enghelandt als Apoſtelen gheſonden.

De Coninginne van Engelandt van den Paus geexcommuniceert.

Hier en boven ſo heeft dẽ Paus Pius Quintus Anno 1569 de Coninginne Elizabeth geexcommuniceert eñ verbannen/eñ dat alſoo doen publiceren; haer Coningrijcken tot proye ghevende; alle haer onderdanen ontſlaende van alle plicht ende ghehoorſaemheyt/etc.

Deſen Ban al-omme den volcke in Engelant vande voorſz. nieuwe Prieſters wijs gemaeckt/ hebben veel Catholijcken uyt yver van Religie/ hun ontvreemt van haer wettelijcke Coninginne/niet dorvende meer den Kercken-dienſt/ als ſy pleghen/te hanteren met hun ghebueren / uyt vreeſe vande excommunicatie/ eñ daer uyt werden de ſulcke Recuſanten ghenoemt/uyt welcke zijnder rebellyen op-gheſtaen ende verſcheyden conſpiratien ontdeckt/ tegen het leven ende perſoon vande Coninginne / ende om op te ſtellen de Coninginne van Schotlandt / waer teghen ſy haer heeft moeten beſchermẽ mette oude ende nieuwe Rechten eñ Statuyten vanden Lande; ſtraffende de Leeraers van ſulcke onghehoorſaemheyt/ die perſuadeerden den volcke dat haren ghecroonden Prince een vervloeckt tyran waer/ ende ſulcke om te brengen waer een verdienſtelijck werck/ende dierghelijcke.

De Coninginne heeft in't eerſte alle oude over-ghebleven Prieſters ghebannen/ ende verboden alle de nieuwe Seminarij in te comen op lijf-ſtraffe; waer over vele/ nochtans incomende/werden als verraders gheſtraft/tot ontrent de 30 in alle de 44 Jaren der Coninginnen regeringe; ende 5 ofte 6/dieſe contrarie de Placcaten ontfangen ende geherberght hadden / daerder (alſoo ſy ſegghen) onder de vijf-jarighe regeringhe vande Coninginne Maria / om Religie wel 300 levende verbrant waere gheweeſt. Maer alſoo den Paus merckte/ dat de Leraers ofte dryvers van zijn Bulle alſoo ter doodt gebrocht werden; waer onder den Jeſuyt Pater Campion/ met andere / ſoo diſpenſeerden by-de Pauſen/Pius de vijfde/ende Gregorius de derthiende/dat de Catholijcken ſouden mogen uyterlijcke ghehoorſaemheyt haren Prince betoonen/tot bequameren ende beteren ghelegender tijdt.

Twiſt in Engelandt tuſſchẽ Catholijcke Prieſters eñ Jeſuyten.

Hier en tuſſchen werter gemerckt datter eenvoudighe Prieſters waren onder deſe gheeſtelijcke/die teghen den Prince op te ſtaen wederſeyden/ ende die alleen ſochten de Catholijcke Religie met wel leven ende Kerckelijcken dienſt te vorderen/ ende de Jeſuitiſche heftichheyt wederſtonden. Deſe hiel de Coninginne gevangen/ etlijcke weder uytbannende / ende deſe eenvoudighe Prieſters werden ten leſten ſeer twiſtich teghen de Jeſuiten/ proteſteerden met veel ghedruckte boecken/ dat ſy de oorſake waeren van haer vervolginghe ende bloedighe ſtatuyten teghen haer/ ende datmen Chriſtenrijck met goede woorden ende wercken/de Catholijcke Religie met pacientie behoorde voor te ſtaen/ de Overheyt in alle politijcque ſaken te gehoorſamẽ/ volghende d'Apoſtoliſſche Leere. De Jeſuiten daer-teghen ſchreven/ men moeſte God/ den Paus zynen Stadthouder/ ende de Moeder de Heylighe Kercke meer gehoorſaem weſen dan de menſchen/ ende alles te doen/ uyt te legghen/ eñ te verſtaen alſoo die deden/ etc. als wy eensdeels te vooren verhaelt hebben/ ende in haer uyt-ghegheven Boecken te leſen is.

Hendrick Garnet Superieur der Jeſuyte in Enghelandt.

Den Paus om deſen twiſt ſtelde eenẽ Georgie Blacwel voor Archi-prieſter over de Prieſters den Jeſuiten toeghedaen/ ende voor Superieur over de Jeſuitẽ/ was Pater Hendrick Garnet/ die verſcheydẽ by-namen hadde/ ende deſen quam uyt Italien in Enghelandt/ Anno 1586/ terwylen men toe-ruſte in Spaengien de groote Spaenſche Armada/ die Anno 1588 na Enghelant quam. Deſe hadde laſt alle Geeſtelijcke politie voor te ſtaen/ te diſpenceren over veel ſaken/ als te moghen draghen alderhande Wereltſche habyten van Edelen/ Schip-luyden/ Crijghs-luyden/ etc. gebruyckende een bedroch dat ſy Æquivocatie noemen/ dat is ſo vele/ als te moghen wat liegen om beters wille/ dger van een haer Boeck voor rechte gebrocht wert/ gheheeten met contrarie name/ een tractaet teghen't lieghen/ ghecenſureert ende geapprobeert by Georgius Blacwel Aertſ-prieſter van Engelant/ eñ Prothonotarius Apoſtolicque/ daer dat eenẽ Thomas Mortan geleerdelijcken heeft tegen geſchreven; dat voorſz. tractaetken handelt van Æquivocatie mentale verbale, &c. Mentale is een dinghe te ſeggen ende een ander te dencken/ als by exempel; een Catholijcke Prieſter gevraecht byde Magiſtraet op zynen eedt ofte hy niet een Prieſter en is? hy mach ſegghen neen: meynende in zijn ghemoet/ hy en ware genen Prieſter van Apollo/ ſonder hem te verſweeren: voorder/ ofte hy tot ſulcken tijdt niet over de Zee geweeſt ware? mach ſeggen neen; meynende de Indiaenſche Zee: wederomme/ ofte hy ſulckẽ man niet geſien heeft? hy macht loochenen/ dat hy hem niet en ſach; in voeghen ofte qualiteyt/ dat hy ſoude gehouden weſen hem te verraden: ſomma te moghen alle vraghen op haren eedt/ met een dubbele bedeckte antwoorde af-ſlaen ende weerẽ/ hoe wel men ghenoech weet wat den vragher meynt/ ende dierghelijcke meer.

Equivocatie byde Catholijcken gheprofeſſeert.

Deſen Jeſuwijt Henrick Garnet als Superieur heeft noch in Enghelandt kloecke medegheſellen gehadt Oſwald/ Teſimond/ alias Greneway/ ende Johan Garred met andere/ ende deſe hebben correſpondentie ghehouden metten Overſten der Enghelſe Jeſuyten tot Roomen/ Pater Parſons/ ende met Pater Creſwel in Spaengien/ ende Pater Baldowijn in Nederlandt reſiderende/ alle om behendelijcken in het werck te ſtellen s'Paus Bulle van excommunicātie teghen de leſte Coninginne/ alſo wy verhaelt hebben.

De Jeſuyte ſenden in Spaengien haerder Catholijcken dienſt den Coning aen te bieden.

Ende ſints Anno 1601 hebben deſe eenen Edelman Thomas Winter nae Spaengien ghesonden/ om metten reſiderende Jeſuwijt Creſwel/ den Coningh aen te dienen/ den dienſt der Catholijcken van Enghelandt/ ende te handelen van eenighen in-val in Engelandt/ aen-biedende daer toe Peerde-volck ende Voet-volck; dat welcke den Coningh (in Oorloghe ſtaende) aennam te doene/ in Kent ofte tot Milforthaven in Wales/ by-voeghende noch een belofte van 100 duyſent Ducaten in gelde/ om onder de Roomſche Catholijcken uyt te deylen tot hunder toe-ruſtinghe. Om dit wel te effectueren/ ſoo ſondt den Paus twee Brevia ofte Bullẽ aenden voorſchreven Garnet/ d'een luydende op de Roomſe Catholijcken Edeldom/ ende d'ander aende geeſtelijcke ende Archi-prieſter; het in-houdt was/ dat wanneer de ellendige Vrouwe Coninginne Elizabeth ſoude comen te ſterven/ 't zy door ouderdom ofte anderſins/ zy-lieden niet en ſouden ghedooghen/ de Croone te ſuccederen op eenighe andere/ dan die de Roomſche Catholijcke Religie ſoude toe-gedaen weſen/ ende ſweeren die te vorderen na de oude maniere/ hoe naer die oock mochte de Croone beſtaen/ genoech aen-wyſende datmen den Coning Jacob van Schotlandt behoorden af te weeren.

Des Paus Brevia in Enghelant ghesonden/ om den Coningh zyn ſucceſſie te weeren.

Soo haeſt de Coninghinne Elizabeth doodt was/ ſonden deſe luyden een Edelman Chriſtoffel Wricht nae Spaengien/ om die doot te vercondighen/ ende te ſoliciteren den voorigen handel; ende Guido Faulkes nae Nederlandt aenden Jeſuwijt Baldowijn; den Ridder Willem Stanley eñ Hugo Owen/ om haer voor-nemen te vorderen/ eñ in Enghelandt vermaende haer Catholijcke Edelen peerden te beſorghen/ ende hun reede te houden.

Catholijcke verſoecken aen Coning Jacob tolerātie van Roomſche Religie/ dat ontſeyt werdt.

Als nae de doodt vande Coninginne/ den Coningh Jacob met eendrachtigh believen aller Staten aende Croone ghecomen was/ ſoo hebben generalijckẽ alle de Roomſche Catholijcken van Enghelandt hem Requeſte ghegheven/ om toe-latinghe van Roomſcher Religie exercitie/ als wy vooren verhaelt hebben; maer alſoo de Coning dat verſoeck hun af-ſloegh/ ſo hebben ſy ſulcx verhoopt door dẽ Paps met Spaengien/ dan den Spaengiaert meer behertighende zijn voor-nemen in Nederlandt metten paps te vorderen/ dan der Enghelſchen Catholijcke ſaken/ heeft den paps ſonder haer beſloten/ hoe-wel zy den Conſtabel van Caſtilien deden aen-ſegghen/ ſoo zy gheen toleratie in haer Religie verwerfdẽ/ ſouden ſy wat violents moeten voor-nemen/ maer ſulcx en hoorde den Spaengiaert niet angheerne.

Terwyle was oock het verraet van Watſon/ Clerck/ Cobham ende Brooke begonnẽ/ vooren verhaelt/ daerinne niet alleene Catholijcken getrocken werden/ maer alle andere Edele/ die ſy wiſten oorſakẽ van miſcontentement te hebben/ dat welcke ontdeckt werdt eert wel rijp was/ ende gheſtraft.

Jeſuyten en Roomſche Catholijcke ſoecken violente middelen.

Hier na hebben de voorſz. Jeſuyten/ Garnet/ Greneway ende Garred/ mette principale Catholijcke Edeldom/ verſcheyden handelinge gehadt op violente middelen/ waer onder wel de wreetſte ende heftighſte zijn gheweeſt/ Robert Cateſbye Schiltenape vā goede middelẽ/ cloeck ende geleert/ Frances Treſham/ die eenen rijcken Vader hadde/ Thomas Percye/ van den maechſchappe ende Rent-meeſter des Graven van Northumberlandt/ een ſtout onverſaecht man; meer warender Robbert ende Thomas Winter/ ghebroederen/ Edel-luyden van aenſiene; noch twee ghebroeders Wrichte/ met andere als wy ſullen verhalen.

Deſe maectẽ malcanderen wijs dat den Coning noch in Schotlant zijnde/ haer ſoude groote beloſten ghedaen hebben/ ende nu wilde voor de Catholijcken niet doen; hier over onder ander ſeyde Percye eens tot Cateſbye/ datter geenen anderen middel ware/ van den Koningh te dooden/ ende dat hy ſelve dat op hem wilde nemen; daer-op Cateſbye antwoorde (merckende zijn gheneghentheyt) neen Thomas Percy/ ghy en ſult u leven ſoo ſlechtelijck niet avontueren/ wilt ghy een Verrader weſen/ ick wete eenen beteren middel/ die nemmermeer gheweten ſoude weſen; alſo ſloegh hem voor de Parlement Sale te onder-mynen/ ende met buſcruyt op te blaſen.

Cateſbye ſlaet voor de Parlement Sale met Buſcruyt op te wopperen.

Queſtie den Superieur Garnet voor gehouden/ ſt gheſolveert.

Hier over hebben zy den Jeſuwijt Garnet ende d'andere deſe queſtie voor-ghehouden/ ofte het niet gheoorloft ware voor't ghemeyn beſte/ ende voorderinghe vande Catholijcke teghen de Ketters/ (noot ende oorſake ſulcks vereyſſchende) eenen hoop ſchuldighe menſchen om te brenghen ofte te dooden/ al waren daer-mede onder een deel onnooſele? Garnet antwoorde / ſoo het voordeel grooter ware / voor de Catholijcke zyde/met wech te nemen eenige onnooſele/met een menighte wel verdiende/ſoo ware het geoorloft al te vernielen/by-brenghende gelijckeniſſe: Een ſtadt ware in't beſit van den vyant ofte Turck/ ſoo ten tyde van het in-nemen het gheviele / dat daer-mede binnen waren eenighe vrienden / die ſouden mede moeten lyden dat ongheluck vande Oorloghe/ inde generale deſtructie daer van.

Met dit advijs heeft Cateſbye met Percy/ meer andere beweeght / daer-by voeghende dat Godt ſcheen ghevoecht te hebben dat het geheel Parlement ſoude gheſtraft worden / want dat huys was/ ofte zy waren die / die alle het quaet tegẽ de Roomſche Catholijcken beſlotẽ hadden.

Namen van de principaelſte Conſpirateurs.

Boven de ghebroeders Winters eñ Wrichts/ beweeghdẽ mede Robbert Keys/ende Thomas Bates/Cateſbyes dienaer; ende door Thomas Winter/ brochten daer toe tot Duynkercken Guido Faukes/Edelman/die onder de Eertz-hertoghen de Oorloghe ghevolcht hadde; meer twee cloecke Edel-mannen / Ambros Roockwoode ende Johan Gravet; ende ten leſtẽ oock dẽ Ridder Everard Dighbye een man van qualiteyte in zijn contreye; dẽ welcken alle verdroot de Amenden van twintigh pondt ſteerlings ter maent te betalen/voor niet ghedwonghen in den Kercken-dienſt te verſchynen; hoe-wel den Coningh ſints zijn aen-comſte totte Croone/ dat noch niet af-gheeyſcht hadde.

Deſe Conſpirateurs zijn van den Jeſuwijt Garnet ende van Grenewel (ſommighe ſwaricheydt makende in ſo grouwelijcken daet) daer toe in Biechte gheſterckt eñ gheabſolveert/ende hebben de ſelvighe doen ſweeren / trouwe ende ſecreet te weſen / ende daer-op het Sacrament ghegheven.

Sy ondermijnden ſelfs de Sale des Parlements.

Deſe luyden aldus gheresolveert/ hebben bykans een Jaer te vooren geſocht te onder-graven de groote Sale/daer d'eerſte vergaderinghe van't Parlament geſchiet/zijnde eẽ out gebou/ tot Weſtmunſter / op de Reviere den Thamis ghelegghen; uyt een huyſken groeven hunder ſeven altijdt ſnachts/een de wacht houdende/ende droeghen de aerde in de Reviere / alle ſelve; ende eerſt recht neder gravende / ende dan dweers/ quamen aen't fondamẽt vande Sale/ dat negen voeten dicke was/ dan bevondẽ datter een voute was onder de Sale / die Percy ten leſten creghe in huere om hout ende colen in te legghen/ daer zy allenſkens tot 36 tonnen buſcruyt in brochten/dat ſy bedeckten met groot hout/ mutſaerden/groote ſteenẽ ende out yſer-werck. Deſe gereetſchappe aldus veerdigh ontrent Lichtmiſſe/ werdt het Parlement geſchorſt ende uytgheſtelt tot den vijfden November 1605 / dies deſe Edelen ende Conſpirateurs hun verſpreyden ende verdeylden / den tijdt verwachtende/ daer-en-tuſſchen beraet-ſlagende op hun ſtuck/ dat was/datmen den Koningh/ de Koninginne ende den Prince/ al in de Locht mettẽ buſcruyt ſoude worpẽ: inden tweedẽ Sone des Konings warẽ zy becommert/dan Percy meynde die wel met ghewelt in handen te crygen: De outſte dochter Vrouwe Elizabeth/die was byden Baroen Heeringhten/ in Warwijckſchyre/die dochten zy in haer handen te nemen / ende te maken haer Koninghinne; maer de vernuftſte onder haer / meynden den Koningh van Spaengien/ ofte de Jnfanta in Nederlandt voor Prince op te worpen/ om beter-beſchermt te weſen.

Brenghen buſcruyt inde voute.

Haer reſolutien/ alſt werck ſoude volbrocht ſijn.

In ſeker hooft-poincten waren zy alle gheresolveert / dat zy den Koningh ende zijn volck al hielen voor Ketters/behalven de Roomſche Catholijcken/ende dat zy alle verbannen ende ghe-excommuniceert waren by den Paus / datter gheen Ketter konde Koning weſen/ende dat het gheoorloft was / jae een verdienſtelijck werck/ den Koningh om te brenghen met alle zijn Ketters.

Zy reſolveerden nochtans ten eerſten gheen Religie te veranderen/noch het feyt en wilden ſy op haer niet nemen/noch hun toe-ſchryvẽ/ voor dat zy hun partie ſterck genoech ſouden vinden/ dan wilden zy beyde/de Religie veranderen ende haer feyt bekennen/ ende hulpe van Spaengien ende d'Eertz-hertoghen verſoecken uyt Nederlandt: maer niet dan nae het feyt; want vonden ongeraden alle vreemde Potentaten dat te kennen te gheven/ want zy die niet dwinghen konden 'tſtuck ſecreet te houden/noch verſeeckert te weſen van de ſelvighe: maer dochten terſtondt wel by-ſtant te krygen/door den Ridder Stanley/Hugo Owen/ende den Jeſuwijt Baldowijn uyt Nederlandt / dat by Guido Faulkes al beſteken was / ende voorts by de Jeſuyten Agenten/Pater Perſons tot Roomẽ/eñ Pater Creſwel in Spaengien.

Zy beſpieden al-omme waerſe groote Peerden ten dienſte mochten bekomen.

Als nu den beſtemden dagh den 15 Novembris nakende was/ beſteldẽ zy den Guido Faukes/de Lonten ofte 't Vier aen het poeder te legghen/ende hem wegh te maken/eenige ſouden in Londen blyven / de andere ſouden haer vinden in Warwyckſchyre tot Loughton/ al-waer den Overſten Jeſuwijt Pater Garnet / den eerſten November onder haer een Ghebedt dede / voor het goet ſucces vande groote actie / hoopende de Catholycke cauſe in't beginſel van't Parlement.

Dit aldus al beſtekẽ ende reede zijnde/ hebben eenige haer ſpeciale vrienden geſocht van't Parlement te houden/ ende daer is yemant onder haer uyt mede-lyden gheweeſt / die eenen Brief heeft geſondẽ aenden Baron van Montaigle/een Heere/ Roomſch Catholijck geacht/ door eenen Lackey ('ſavonts doncker zijnde) zynen dienaer ghegheven/ hem ſcherp belaſtende in eyghen handen te leveren / alſoo gheſchiede: den Brief was een ſlecht gheſchrift/ ſonder datum ende onderteeckinghe/ende luyde aldus.

Copye van den brief daer't verraet door ontdeckt werdt.

Mijn Heere/uyt liefde die ick drage tot ſommighe van u vrienden/ draghe ick ſorghe voor u preſervatie/waeromme ick u waerſchouwe/ dat ſoo lief ghy u leven hebt/ bedenckt middel/ om u preſentie te excuſeren in't Parlement; want God ende de menſchẽ ſpannen te ſamen/ om te ſtraffen de ſonden vanden tijt: eñ en veracht deſe waerſchouwinge niet/ maer vertreckt u op u landt / waer ghy meucht verwachtẽ de uytcomſte met verſekertheyt; wãt hoe wel datter geen apparentie is van eenige beroerten/ ſo ſegghe ick nochtans / daer ſal ghegheven worden eenen vreeſelijcken ſlagh tot deſen Parlemente/nochtans ſal-men niet ſien wie het hun doet: deſen raedt is niet te verachten/want hy mach u goedt doen ende gheen quaet; want dit perijckel paſſeert ſoo gheringhe / als ghy deſen Brief meucht branden; ende ick hope God ſal u de gratie gheven/hier mede u profijt te doen/ wiens beſchuttinghe ick u bevele.

Deſen Brief conde den Heere Montaigle

qualijck

1605.

qualijck leſen ende verſtaen / dies achter-dencken hebbende/ droech terſtont den ſelven totten Grave van Salliſberry Secretaris / die met andere Raetſ heeren (den eerſten November den Coning vander jacht ghecomen zijnde) hebben t'ſamen op elck point ſoo veel ghediſcoureert/ dat ſy beſloten/ het moeſte een werck met Buſcrupt weſen/ waer-omme ſy den 4 Novembris beſloten de plaetſe rontomme te onder-ſoecken (onder coleur van eenighe tapiſſerye te gemiſſen) ende bevonden dat Percy den kelder onder de Sale ghehuert hadde / die ſy kenden voor Roomſch Catholijck / dat gaf achter-dencken: dies werter belaſt den Ridder Knevet / ſonder reſpect alle plaetſen te onder-ſoecken: den volgenden midder-nacht vondẽſe ontrent de Sale ſtaen Guido Faukes (geheeten Jhonſon/ Percys knecht) gheleerſt ende gheſpoort/ ſy namen hem ghevanghen/ ende ginghen den kelder beſoecken/ verworpẽde het hout ende kolen/ ende vonden 36 tonnen Buſcrupt; beſochten voorts den ghevangen Faukes/ ende vonden drie lonten over hem/ met ander ghereedtſchappe om't vuyr in't Buſcrupt aen te ſteecken/ die welcke terſtont het feyt met een Romeynſche reſolutie bekende/ ende ſtoutelijck ſeyde; ſo ſy hem ſo wel binnen als buyten den kelder gevondẽ hadden/ hy wilde 't huys haer liedẽ ende hem ſelven opgheblaſen hebben/ etc. Hy werdt in't Hof ghebrocht/ ende den Coning aengheſeyt: den Raedt werdt op-ghewerckt/ voor de welcke ende voor alle de Werelt hy bekende (als eenen anderen Mutius Scevola) zijn voornemẽ/ ende dat het hem leedt was/ dat het niet gheluckt was/ ende dat het den Duyvel ende niet God ontdeckt hadde; hy ſpotte met alle de Hovelinghen/ die hem yet vraechden ende geen authoriteyt hadden: van zijn mede-plichters conden ſy alle den dach niet vernemen/ dan nam het gheheel ſtuck op hem / bekennende ghenen anderen naem te hebben dan Jhonſon/ een Dienaer van Percy/ ende dat hy tot ſulcken daedt gedreven was in zijn conſcientie eenlijck voor de Roomſche Catholijcke Religie; loochende dat den Coningh ware zijn Over-heere/ ofte zynen geſalfden Coning/ ten aenſien dat hy ware een Ketter. Dan ſanderdaechs nae den Toren ghevoert / oock meermaels gheexamineert / ende mette pijnbanck gedreycht zijnde / begoſte zijn Romeynſche ſtantvaſticheyt te verflauwen/ ende begon de waerheyt te verclaren/ ende ſelve by ſchrifte te ſtellen / waer uyt wy eenſ deels dit verhael eñ uyt andere bekenteniſſen genomen hebben.

Het buſcrupt wordt ontdeckt eñ Faukes ghevangen die alles bekent.

De Conſpirateurs ſoecken oproer int Landt te maken.

De Conſpirateurs die tot Londen waren/ hoorende dat 't Buſcrupt door den Brief ontdeckt was/ reden den 5 Novembris noch voor den daghe uyt nae Warwijck-ſchyre/ gheresolveert een oproer te maken / ende 't volck in wapen ende open rebellye te brengen/ onder't pretext van beſchuttinghe vande Roomſche Catholijckſche Religie; dies ſy onder haer beſteldt hadden een groote ſolemnele Jacht / door den Ridder Sire Everard Dighbye/ onder welck deckſel ſy de wapenen aen-namen met alle hun dienaers ende medeplichters/ wat wapen draghen conde. Een Edelman Grant brack eenen ſtal open van eenen Peerden beryder/ daer veel Edelen hun Peerden hielẽ/ daer ſy de beſte uyt namen/ ende meynden haren hoop te vermeerderen / maer conden niet gheraecken boven 80 Peerden in ghetale/ ende dat meeſt hun eyghen dienaers/ die terſtont veel wech-liepen.

Der Jeſuiten Overſten P. Garnet / met Grenewel ende Hal/ waren daer op een Edelmans Abinghtons huys/ malcanderẽ op-ruydende de wapenen aen te nemen tot eyghen beſchuttinghe; want alle de Catholijcken ſouden de kele afgheſteken worden/ om dat haer ware aengheticht het Parlement in brant te ſteken/ dat verraders hadden ghedaen/ etc.

1605.

Worden vervolcht.

Maer de Coning ende Raedt het Buſcrupt ghevonden/ ende opentlijck uyt-ghevoert hebbende / ſonden terſtont Poſten ende Placcaten met bevel / over alle de contreyen/ om Percy/ Cateſ bye ende d'andere te vanghen levendich/ ofte op't lijf te loopẽ; die meeſtendeel gevonden werden vande Landt-voochden in een Edelmans Litteltons huys/ daer ſy vergadert waren/ om des Conings Dochter te gaen nemen/ maer die was ſmorghens nae de ſtadt Coventrie ghevlucht.

Een wonderlijck accident van buſcrupts.

Daer ghebeurde in dat huys een ghedenckweerdich ſtuck/ dat/ alſo daer ontrent den vyere een Schotel met derdehalf pont Buſcrupts te drooghen gheſteldt was/ ende dat de ſchotel hellende gheſtelt was teghen eenen lynen ſack met 16 pont Buſcrupts/ ſoo ghebeurde dat een 't vuyr roerẽde/ eẽ ſprockel inde ſchotel vloogh/ eñ dat ontſtekende / verſenghde ende brande de omſtaenders / Cateſ by/ Gravet/ Roockwood eñ andere/ dat haer aẽgeſichten eñ handẽ onbequame waren tot vechten ofte wederſtãt / ende dat poeder metten Lijnwaten ſack vloogh boven door het dack van den huyſe/ ende den ſack ſonder ontſtekẽ te zijn/ tot buytẽ op de plaetſe/ dat groot wonder was; d'welck ſo zyſe ontſteken hadden/ ſoude die alle/ die int huys waren/ verbrant hebben. Dit verſloech haer alle ſeer int ghemoet/ ſiende datſe gheſtraft werden met dat inſtrumẽt/ daer ſy ſo grooten quaet meynden mede te begaen.

Cateſ bye/ Percy/ ende Wrichts/ gebroeders/ blyven int vanghen doot/ andere worden ghevangen.

Aldus deſe lieden verſchrict zijnde/ weynich in ghetale hun ſiende/ beſet van 2 Lantvoochden met hun volck / ſagen op malcanderen radeloos / ſpraken hun ghebedt / God biddende hun te vergheven hun bloedich voornemen/ eñ reſolveerden hun doot te vechten/ als inde querelle vande Catholijcke Kercke; alſo Thomas Winter/ die wel een vande cloeckſte onder hun was / in zijn confeſſie ſelver ſchreef: zy reſolveerden daer alle te ſterven. Alſoo de Landtvoochden ter Poorten in-dronghen / werdt hy Thomas Winter geſchooten inde ſchouders/ ende beyde de Wrichts/ gebroeders; mede wort Roockwood ghequetſt; Cateſ bye ſtaende voor de binnen deure / ſeyde tot Winter / Thomas Winter ſtaet my by; ende ſoo Percy by hem ſtont rugghe teghen rugghe / werden die beyde met een Loot doorſchooten/ ende Winter ghequetſt noch met een pijcke/ wert van achter gevat ende ghevangen: ſomma daer bleven doot Cateſ bye/ Percy ende de twee Wrichts / ghebroeders: de andere werden daer ende elders ghevanghen met haer dienaers ende aen-hanghers/ ende tot Londen gevoert; ende de hoofden van Cateſ bye ende Percy werden op ſtaken op't Parlements huys gheſtelt.

Het Proces van deſe ghevangenen wert een tijdt uytgheſtelt/ tot nae Kerſmiſſe den 27 Januarij/ tot welcken daghe inde groote Sale tot Weſtmunſter/ op plaetſen ende ſtellagien/ voor de Rechters / ende voor de ghevanghenen ghemaeckt/ zijn alle verſcheenen/ mede de Coning/ Coninginne/ ende meeſtendeel alle de Hovelinghen/ bedeckt/ dat ſy niet geſien werden. Voor Rechters ſatẽ daer de Graven van Notingam/ van Suffolck/ van Worcheſter/ vã Denſchyre/ van Northampton ende van Salſberry / met de ordinary Lant-rechters ende Officieren.

Daer werden ſmorghens vroech deſe

Acht principale verraders worde voor Rechte gebrocht.

ghevangenen Edelen voortghebracht/ als den Ridder Everard Dighbye / Robbert eñ Thomas Winter/ Jan Gravet eñ Ambroſe Roocwoods ſchilt-knapen/ Guido Faulkes/ Robbert Keyes / ende Thomas Beates/ alle wel coſtelijck ende hoffelijck als Edelen ghecleet. Hun wert hun beſchuldinghen voor-gheleſen/ die ſy/ ſonder dat ſy ghepynicht gheweeſt hadden/opentlijck bekenden/eñ werden na Lants Rechten voor de twaelf mannen ſchuldich ghevoordeelt.

Antwoorde vande verraders voor Rechte.

Waer over hun bydẽ Rechter elck byſonder af-gevraecht werde / wat ſy te ſeggen hadden/ waer-omme de ſententie des doots niet tegen hun ſoude gegeven worden na s'Lants Rechten? Sy antwoorden luttel. Thomas Winter begeerde dat hy alleene voor hem ende zijn ouder Broeder mochte hanghen. Keys ſeyde zijn ſaken ſtonden deſperaet/ daeromme hadde ſoo lief nu als op een ander tijt te ſterven/ ende liever voor ſulcke een ſaecke/ als voor een ander. Beates ende Robbert Winter verſochten ghenade. Jhon Gravet ſeyde/dat hy wel ſchuldich was van't voor-ghenomen quaet / maer niet gheeffectueert/ alſoo wel volcht nae de Engelſche Rechten/uyt-ghenomen verraet. Roockwood erkende zijn ſchuldt / weerdich des Conings/des Raets/ende der Gemeynten gramſchappe/ nochtans wilde niet wan-hopen van zynes Princen overvloedige genade / te eer om dat hy noyt Autheur noch Actheur ware gheweeſt/maer in-ghetrocken ware gheweeſt van Cateſbye / die hy te veel beminde: dat hy het verraet verſwegen hadde / waer niet uyt haet des Conings ofte den Lande/ noch uyt eyghen eergierichheydt / maer uyt verleyden van zynen vrient Cateſbye: hy verſochte gheen ghenade uyt vreeſe des doodts/maer uyt herten-leet/eñ om ſulcken ſchandt-vlecke te weeren van zijn vrienden ende ghebloedt; dan badt den Coning Gode ghelijckformich te weſen/die al-te-mets ſtrafte corporaliter ende niet mortaliter.

Den Ridder Dighbye / een ſeer treffelijck/ ſchoon groot man / rijck ende ſtatelijck / ſeyde dat hy in die actie niet gecomen ware uyt ambitie/miſcontentemẽt/ofte haet/die hy yemanden toedroegh/maer uyt Liefde van Cateſbye ende om zijn Catholijcke Religie / om de welcke hy veracht hadde zynen ſtaet/ zijn leven/ zynen name/ ende alle aertſche gheluckſalicheyt/ om te herſtellen de Roomſche Catholijckſche Religie in Enghelant : hy claechde dat de Catholijcken hun ghedane beloften niet gehouden werden / ende dat ſy vreeſden datter ſtrengher wetten in't Parlement ſouden gemaeckt worden teghen de Recuſanten/als dat de Vrouwen ende haer Wyven mede de amenden ofte boeten onderworpen ſouden worden / ende dat die ten leſten ſtrecken ſouden tot verbeurte van alle haer goederen/etc. Hy verſochte/ dat alſo de miſdaedt alleen in hem beſtont/ dat hy mochte alleen de ſtraffe draghen/ende niet zijn Wijf ofte Kinderen ende Suſter / diens Houwelijcks goet in zijn handen ware/etc. Voorts verſocht vergiffeniſſe vanden Coning ende Heeren / dat zijn doodt mochte zijn miſdaedt verſoenẽ/ende dat hy mochte onthalſt werden.

Daer werdt van des Coninghs Procureur heftelijck in't corte,/ maer ten propooſte op geantwoort.

De Grave van Northampton maeckte een Oratie teghen Dighbye/om dat hy ende andere uyt-gheſtropt hadden / om fondament van haer verraderye te makẽ/dat de Coning d'Enghelſche Catholijcken toe-gheſeydt hadde/toelatinge van Roomſche Catholijckſche Religie/ d'welck hy met veel redenen wederleyde, betoonende niet waer te weſen.

Dierghelijcke nae hem den Grave van Saliſberry/ bewees mede hoe genadelijck de Coningh ghehandelt hadde mette Recuſanten/ die hy bevont mette leſte verraderye van Watſon ende Clerck niet mede-plichtich waeren / niet willende de principaelſte onder haer de amende af-ghenomen hebben / in conſideratie van haer ghetrouheyt.

Werden ter doot verweſen als verraders.

Hier nae wert de ſententie des doots/als gewoonlijck teghen verraders / by-den Rechter uyt-gheſproken totte Heeren ende de vergaderinghe. Nu ſpade inden avondt zijnde/ ſprack Dighbye daer nae met groote reverentie totte Heeren / als dat hy veel blydelijcker ſoude ter galghen gaen/ ſo hy van haer eerweerdicheden maer mochte hooren/dat ſy hem zijn miſdaedt vergaven: waer op de Heeren alle ſeyden; God vergheve u/ende wy vergeven't u ; daer voor hy die danckte met groote eerbiedinghe.

Executie en doot van 8 verraders/ ende hoe ſy ſtorven/ den 30 January 1606.

Twee daghen hier naer / den 30 Januarij/ Enghelſche ouden ſtijl/ werde op ſint Paulus Kerck-hof voor de Weſt-deure een ſchavot gemaeckt / met een halve galghe daer op ; daer werden vier van deſe verweſene gheſleypt op ſleden/ daer een horde met ſtroo op lagh/waer van ten eerſten den Ridder Everard Dighbye op't ſchavot wert ghebrocht / die daer (neffens de Beuls ende des Coninghs Officieren) vont het ſchavot vol jonghe Edel-luyden uyt 't Hof/ het welcke ſy in Enghelandt voor een leelijcke maniere hebben / ſoo wel in Executien als op Theatren van ſpelen. Deſe Edelen heeft den patient Dighbye Hoffelijck ghegroet ende zijn af-ſcheydt ghenomen/ende ſeyde/ dat hy nae de Rechten de doot verdient hadde; biddende Coningh ende Landt om vergiffeniſſe;maer in-de conſcientie / als tenderende zijn feyt tot der Roomſche Catholijcken voordeel/ ware hy wel gheruſt; ende alſoo eenighe Latijnſche gebeden ſegghende/ voor hem maeckende veel cruycen/ ontcleede hy hem tot op zijn hemde / gingh ter Leeren op / ende den ſtrop vaſt gemaeckt zijnde/wert ter Leeren af-geworpen/ ende terſtont af-gheſneden ende noch levende / werdt op een ſlacht-bancke gheleydt/ daer hem voor d'eerſte ſubytelijcken de manlijckheydt af-gheſneden wert/den buyck op-gheſneden ende 'thert uyt-gheruckt / ende alſoo te ſamen in een vuyr verbrant/ende daer nae gevierendeelt na s'Lants maniere.

Nae hem wert Robbert Winters ſchiltknape op't ſchavot ghebrocht/ die ſeyde luttel ende betoonde gheen leet-weſen ; Latijnſche ghebeden ſeggende / ende met cruycen te maken hem ſeghenende/ wert mede als den eerſten ghehanghen ende ghequartiert.

Den derden was Johan Gravets ſchiltknape/die hem wat wilde ontſchuldighen / als maer ghepretendeert ende niet volbrocht.

Den vierden was Bates/die als dienaer familiaer van Cateſbye gheweeſt was / die betoonde leetſchap;badt God/den Coning / ende het gantſche Coningrijck om vergiffeniſſe ; beclaechde dat zijn liefde tot zynen Heere / hem hadde doen vergheten zynen plicht / Gode/zynen Coningh ende den Lande ſchuldich / ende badt voor hun allen: dies om dat hy 't meeſte berou bewees/wert ſoo langhe laten hanghen/ dat hy wel doodt was/ende ſoo gevierendeelt.

S'anderdaeghs den 31 Januarij was dierghelijcke Schavot op-gherecht/tot Weſt-munſter voor het Parlement huys/ daer werden de vier andere verweſene/ mede op ſledden dweers door de Stadt Londen ghebrocht: Ende eerſt werdt op-gebrocht Thomas Winter/ die Ghe-ſante in Spáengien gheweeſt was / een kloeck man/ hy ghebruyckte weynigh woorden/ wel eenighe tekenen van leetſchap thoonende/ dan ſoo 'tſeyt was ſtreckende tot vorderinge vande heylighe Roomſche Kercke / ware het vergevelijck.

Naeſt hem tradt Ambroiſe Roockwood op/ die bekende miſdaet/ gheſocht hebbende 'tonnooſel bloet te ſtorten/ Gode/ den Coningh/ ende den Staet om vergiffeniſſe biddende/ ende dat Godt die alle wilde ſeghenen / om die Eylanden lange in payſe te moghen regeren/ ende dat hy mochte Catholijck bekeert worden. Ten leſten badt om ghenade voor zijn Wijf ende Kinderen/ proteſterende dat hy ſtorf in de Roomſche Catholijcke Religie; ende werdt ſoo langhe laten hanghen/ dat hy wel moghte doodt weſen.

Den derden was Robbert Keyes/ Edelman/ die ſtille zijn ghebeden ſeyde / ende ſoo hy op de Leere was/ ende boven vaſt ghemaeckt / wierp hem ſelvẽ als deſperatelijck de Leere af/ dat den ſtrop brack/ ende metten val brack zijn been/ dan op de ſlacht-bancke werdt terſtondt van kante gheholpen.

Ten leſten quam Guido Faulkes/ Edelman/ die hem Jonſon ghenoemt hadde / ende in Nederlandt inden Crijgh gheweeſt was/ een ervaren man/ die op hem ghenomen hadde 't Vier in het Buſcruypt te ſteken; deſe zijnde kranckelijck bekende zijn ſchult/ Gode/ den Koning/ ende een yghelijcken vergiffeniſſe biddende/ ende ſoo hem ſelven met cruycen ſeghenende/ ſtorf als d'andere / hanghende wel ſoo langhe / dat hy mochte doodt zijn.

Alſoo ſtorven zy alle Roomiſch Catholijck/ meeſtendeel van haer ſchult kleyn berou thoonende: maer eer ſcheenen glorie daer in te ſoecken / als ſtervende voor de vorderinghe van de goede Catholijckſche cauſe; want voor Rechte werdt verhaelt/ hoe dat Robbert Winter/ inden Toren met Faukes ſprekende / hadde gheſeyt/ dat hy ende Cateſ bye Soonen hadden/ ende dat kinderen mannen worden / ende dat hy hoopte zy ſouden die ſake wreken; jae dat Godt ſoude Abraham kinderen uyt ſteenen verwecken; mede dat hy droeve ware / dat niemandt noch een Apologie ofte verantwoordinghe van haer actie in druck uyt-gáve / ende dat zy wilden de ſaecke houden ſtáende totter doodt toe/ etc.

Haer hoofden werden op de Londiſche brugghe gheſtelt / ende hun quartieren op de Stadtpoorten: Veel van haer mede-plichters / aenhangers/ werden in de contreyen daer zy woonden mede geexecuteert/ als den Jeſuwijt Pater Hal / Littelton ende andere Edelen: Frances Treſham een rijck ghelaten Edelman/ ſtorf van ſieckte inden Toer gevangen: Ende een Johan Oven/ die dienaer van Pater Garnet gheweeſt was/ ſneet met een ghebroken mes (in den Toren) zynen buyck open/ dat de darmen daer uyt vielen/ ende ſtorf alſoo.

Hendrick Garnet Jeſuijt/ Overſte/ om verraet ghevanghen.

Alſoo by deſe Verraders de Jeſuyten betight waren/ werden die al-omme ſeer gheſocht: ten leſten werden Pater Herry Garnet Superieur oft Overſte ghevonden / met Pater Hal / mede Jeſuwijt/ in een Edelmans Abinghtons huys/ tuſſchen twee ſchouwen in een kleyn gát. Jhon Garrerd ende Oſwald Teſimond / alias Greenewel/ zijn uyt den Lande gevlucht ſoo't ſchijnt.

Deſen Pater Henry Garnet was een Edelman gheboren/ op-ghebrocht in hooge Scholen/ was een Correcteur geweeſt by eenẽ Drucker Totle/ hy hadde veel gaven/ van naetueren een ſrap man / ende gheleert in de hooghe talen/ van profeſſie Jeſuwijt/ eñ onder haer Docteur/ ende in Enghelandt Overſte: Hy is tot Londen op't Stadthuys voor Rechte ghebrocht/ den 28 Meert Enghelſchen ſtijl Anno 1606 / daer als Rechters ſaten/ den Major van Londẽ/ de Graven van Nottingam/ van Suffolck/ van Worcheſter/ van Northampton/ van Saliſ berry/ de Heeren/ Opper-rechters/ mette ander Rechters ende Gheleerden.

Op de Sale van't Stadthuys waren ſecrete Camers ghebout/ daer den Koning ende Hovelinghen konden ſien ende hooren; mede plaetſen voor de reſiderende Ambaſſatẽ van Spaengien ende d'Eertſ-hertoghen / op dat ſulcken ongheloofſelijcke moordadigheydt / van een Overſte der Jeſuyten / opentlijck moghte blijcken voor alle de Werelt.

Hendrick Garnet wordt voor Rechte ghebrocht/ den 28 Meert.

Deſen Pater Garnet ſtaede in een afgeſchutte plaetſe/ werdt zijn beſchuldinghe voor-gheleſen/ als mede gheconſpireert te hebben den Koningh/ alle zijn Af-comſte/ alle de Edeldom ende Ridderſchap / alle de Prelaten / ende des Rijcks Rechters / met eenen ſlagh om den hals te brenghen/ ſeditie te maecken/ de ware Religie ende de gantſche regeringhe des Rijcks te ſubverteren/ metten gheheelen Staet deſſelfs.

Garnet wordt beſchuldicht vã verraet.

Den Procureur Generael verhaelde int particulier/ hoe dat Garnet in't 28 jaer der Koninginne Elizabeth/ Anno 1586/ in Engelandt leſtmael was ghekomen / voor de komſte van de Spaenſche Armáde/ als te vooren den Jeſuwijt Campion/ zijn beſte ghedaen hadde om de Bulle van excommunicatie / teghen de voorſz. Koninginne in't werck te ſtellen / met hulpe van de Catholijcke Recuſanten/ ende de Koninginne te dooden/ dat verſocht werdt van den Docteur Parrye / aen-gheſet van den Cardinael Como: daer nae werdt 'tſelfde ghetracht van Patrick Cullen/ aen-geſet van de Ridder Willem Stanley/ van Hugo Owen / van Jacques Frances Nederlander / een Waſſchers Sone/ met Holt den Jeſuwijt/ alle gheperſuadeert als een werck van verdienſten/ alſt bleeck uyt een boeck Philopater ghenoemt/ uyt-ghegheven by Pater Creſwel den Jeſuwijt. Ende Anno 1594 quamen Williams ende Yorck aen-gheſet vanden Jeſuwijt Holt: ende Anno 1597 quam eenen Squyre uyt Spaengien / aen-gheſet by den Jeſuwijt Walpoole/ om haer te vergheven. Deſe aen-ſlaghen hun niet geluckende / hebben invaſie Anno 1601 gheyractiſeert / door Thomas Winter in Spáengie geſonden; waer over den Paus twee Bullen ofte Brevia ſondt aen deſen Overſten Garnet/ om te voor-ſiene dat niemant de Croone ſoude ſuccederen / van een Roomſch Catholijck.

De Koninginne doodt zijnde/ ende de Coning Jacobus vredelijcken totte Croone ghekomen/ hadde deſen Garnet mette andere/ deſen brantſticht aen-gherecht/ als wy verhaelt hebben inde voor-gaende procedure.

Garnet om verſekert te weſen van alle voorſchreven verraderyen niet aen-gheſproocken te moghen worden / hadde in't eerſte Jaer deſes Coninghs mede een generael perdoen onder den grooten Zeghel van Enghelandt genomen/ gelijck Coninghen in haer blyde in-comſten ghewoon zijn te gheven in hun eerſte Parlement.

D'Engelſche verraders trachten Crijſ-hulpe uyt Vlaenderẽ te hebben.

Garnet in Meerte Anno 1605 / hadde gheſchreven by Guido Faulkes/ die van Cateſ bye over-geſonden werdt tot Stanley ende Baldowijn Jeſuwijt/ om order te hebben/ dat ten tyde van den Buſcruypt-ſlagh/ het Crijghſ-volck uyt Vlaenderen moghte nae den Zee-cant gebracht worden/

worden/ om ten eerſten in Enghelandt te paſſeren/ende al-daer werdt doen den Eedt van ghetrouheydt/den Hugo Owen af-ghenomen/ dien den aen-ſlagh doen werdt ontdeckt / die hy ſeer prees ende beloofde te vorderen.

Garnet ſchreef doen mede aen dē Paus ende Aquaviva/Generael der Jeſuyten/om bevel te hebben dat in Enghelandt gheen Catholijcken hun roeren ſoudē/ofte yet voor-nemen/ om niet te ſtooren den aen-ſlagh van't Buſcruyt / ofte van dien achter-dencken maken.

Garnet in Junio raetſlaechde metten Jeſuwijt Grenewel/ ende dat als in Biechte / eñ om dat het te langhe was om op de knien te liggen/ diſpenſeerde hy/men ſoude een wandelēde biechte daer van maken/t'ſamen beſluytende/ dat na dat den ſlagh ſoude ghegheven weſen/ datter eenen Protecteur ſoude uyten Edeldom ghecoren worden/van die/die ſoude moghen in't leven gebleven weſen.

Garnet raetſlaechde inde ſelve maēt met Cateſbye ende Treſham/ over de macht vāde Catholijcken van Enghelandt / op dat hy mochte den Paus informeren/ wat macht zy ſoudē moghen op-brenghen/ende ſchreef in Auguſtus aen den Paus/by dē Ridder Sir Edmout Beynam van't Buſcruyt/ ende dat niet inde qualiteyt als Paus/maer als aenden Weerlijcken Prince van Roomen. Schreef deſghelijcks aen Baldowijn in Nederlandt der Jeſuyten Agent / op dat Owen ſoude ſoliciteren by den Marquis Spinolas bevel / om een Regiment peerden te lichten by Cateſbye/om hun ghereetſchappe van peerden in Enghelandt te bedecken.

Garnet was in October vergadert mette verraders tot Loughton / in Warwijckſchyre/ ende den eerſten November badt opentlijck onder hun voor't goet ſucces vande goede actie/de Catholijcke cauſe aen-gaende/in't beginſel van't Parlement.

Den vijfden November den beſtemden dagh van't verraet/warē alle de verraders meeſt tot Dunchurche / ten huyſe van den Ridder Dighbye/onder't deckſel van een groote Jagerye opgheſtelt/om ſoo volck by een te brengen/om oproer aen te rechten/ ende des Coninghs dochter daer by ghelogeert/ in haer handen te crygen.

Den ſeſten November ſondt Cateſbye/by zynen dienaer Bates/aen Garnet de tydinge vant quaet ſucces/ biddende om zijn hulpe om't Lant van Walles in oproer te brenghen; daer-op dat Garnet/Grenewel ende Hal/al Jeſuyten/ malkanderen in Abinghtons huys op-ſtoocten/tot op-roer te maecken : Grenewel ſelve in Lancaſter uyt-rydende/onder pretext/dat het al Engelandt door beſloten was/de Catholijcken alle de keele af te ſteecken/ofte op't lijf te loopen / daervinne ſoude yeder in wapen treden/ eñ op haer hoede zijn.

Hal den Jeſuwijt die uyt vreeſe wat koelder was/als eenen Umfre Littelton/ vervaert zijnde/hem ſeyde : Godt moeſte vertoornt zijn over ſulckē wreedē aen-ſlach/ſochte hem uyt de ſchriftuere ende anderſins te bewyſen/datmen van de ſaken niet oordeelen mochte nae de uyt-comſte: want Godt hadde den Iſraelyten belaſt te vechten teghen de Beniamyten : oock den Coningh van Vranckrijck S. Loys / teghen den Turck oorloghende/ werdt gheſlaghen/ ende ſtorf ſelfs vande Peſte: de Chriſtenen beſchermende Rhodes/worden over-wonnen/ etc. ende alſoo ware dit mede qualijck gheluckt.

Alſoo Garnet na zijn examinatie ende bekenteniſſe/ware oorlof ghegeven om aen zijn vrienden nootſaeckelijckheden te ſchryven/hadde op't wit ghelaten pampier/ende op den kant geſchreven mettet ſap van Lemoenē ofte Orangie-appelen / dat teghen't Vier kan gheleſen worden/ daer-inne hy loochende zijn vrywillighe voorgaende bekenteniſſen voor den Raet gedaen/ dat hy van't Spaenſch verraet ware bevrijt/by zijn vercreghen perdoen ; ende van't Buſcruyt verraet/hoopte hem wel te verdadigen/by ghebreck van ghetuyghen teghen hem; concluderende met blaſphemie met Chriſtus woorden / Neceſſe eſt ut unus homo moriatur pro populo , dat Cayphas van Chriſto ſprack / waer uyt zy verſtonden zijn prevaricatie ende Equivocatie/ hy haddet vrylijck bekent voor de Heeren/ende dat onder-geſchreven/dat hy over-wonnen was/ tanta nube teſtium, dat is/ met ſoo veel ghetuygen/ nochtans ſochte hem te ontſchuldighen van het Buſcruyt verraet.

Op't ghene dat Garnet dickmaels gheroepen hadde/ datmen hem betoonen ſoude/waer de Kercke voor Martinus Luther te vinden was? bewijſt de plaetſe? noemt de perſoonen? etc. Waer op wert hem geantwoort/by een gelijckeniſſe van eenen clont louter Gout/die gevallen is in handen van eenen bedriegher/wert grooter ghemaeckt uyt giericheydt ende vermeerdert / ende vermenght ofte gheſofiſtileert met ander metalen / nu een groote maſſe gheworden/houdē de gelijckewel altijt uytwaerts de Gout-verwe; nu mochtmen vraghen/waer is nu het louter Gout ? eñ waer is nu de plaetſe?etc. De antwoorde is/dat het daer uyt moet ghevonden worden by een wel connende cloeck werck-man/ ende by proeve vanden toetſteen: Alſoo ware nu de op-rechte Kercke te vinden/ by op-rechte conſtige werck-lieden / die refinerende metten Woorde Goods / die nu langhe hadde ghemengt gheweeſt ende overladen van Wereltſche reſpecten ende veel ſuperſtitieuſe ceremonien ende menſchelijcke inventien: alſoo dat God altijt ghehadt hadde zijn Kercke / nu beter gheſuyvert ende ghelouteert by-den toetſteen van Godes Woort.

Ghelijckeniſſe vā een clont Gouts eñ de Kercke.

Dit is 'tſommarie vande principale ſaecken daer Garnet mede beſchuldicht werdt/ ſonder yynighen bekent ende genoechſaem betuycht/ ende daer over wert hem verlof van antwoorden ghegheven.

Zijn antwoorde / ſeyde hy / meeſt te beſtaen op vier pointen / op de Leere / op de Recuſanten/op de Jeſuiten in't generael/ende voor hem ſelven in't particulier : van-de Leere op twee pointen/als vā Æquivocatie, hy ſeyde dat haer Kercke alle leughenen verbiedt/ haer Æquivocatie waer niet om leughenen te houden ſtaende/ maer om eenighe vraghen met een dubbele bedeckte antwoorde af te ſlaen ende te weeren/ als breeder te leſen is inde ghedruckte procedure.

Pater Hendrick Garnet antwoorde op zijn beſchuldinghen.

Het ander was/ wat macht de Paus hadde om Coningen af te ſettē: zijn antwoorde was/ dat hy daer inne eenlijck volchde de ghemeyne Leere vande Kercke/dat die Leere vā s'Paus macht/ waere by alle Catholijcke Princen generalijck ghehouden ſonder tegen ſegghen; dan voor zijn opinie/ hy hadde altijdt onderſcheydt ghemaeckt tuſſchen excommuniceren ende afſetten van Princen : tuſſchē de conditie eñ ſtaet van zynen Coningh ende andere / die eertijdts waren Catholijck gheweeſt / ende daer nae afghevallen: ende daer-omme wat Simanca eñ ander Schryvers daer van ſegghen / waere te verſtaen van af-ghevallen Princen.

Nopende Recuſanten / hy ſelve bekende wel dat de Catholijcken wel pleghen inde eerſte jaren van ren van Coninginne Elizabeth inde Kercken te comen/ dan naemaels niet/ d'welck niet was om de Bulle van Pius Quintus/ maer om het Concilie vã Trenten/ daer het verboden was: ſelve Calvinus en liet dierghelijcke den zynen niet toe.

Aengaende de Jeſuiten/ die van ſulcken gruwelicken verraet kenniſſe haddẽ/ achte hy datſe ongoddelijck deden te verſwyghen/ ende namelijck volck van hunne profeſſie/ hun daermede moeyende.

Garnet bekent eensdeels ſchult.

Nopende zijn beſchuldinghen/ ſeyde/ dat de bootſchappe ofte handel met Spaengien/ was by hem eenlijck ghevordert/ om ghelt te crygen voor de arme Catholijcken: maer ſy tracteerdẽ voorder van met eenen Legher het Landt te invaderen/ dat hẽ (als hy't vernam) miſhaechde/ maer hy bekende ſchult/ dit niet geopẽbaert te hebben: want hem was belaſt daermede niet te moeyen/ noch mettẽ gelde/ dat belooft was/ om den tytel des Coninghs van Spaengien te mainteneren/ die hy pretendeert totte Croone van Enghelandt: dierghelijcke dinghen meer werden verhaelt/ daer oock gheruyghen over ghehoort werden/ dat te leſen is/ in't gedruckte Boeck vande procedure.

Den Grave van Saliſberrye ſpreect Garnet aē.

De Grave van Saliſberrye ſeyde hem/ dat het een deerlijcke ſake ware/ dat den Paus/ haren Overſten Aquaviva, ofte hy ſelve/ zijnde in Enghelant als Overſte/ de arme Catholijcken eenighe dingen bevale/ die ſy hem moeſten gehoorſamen/ al ware het in perijckel van ziele eñ lichaem: hy vraechde/ hoe een Coningh onder haer lieden/ houdende ſulckẽ Leere/ conde zijns levens ſeker weſen? Daer-omme het ware tijt dat de Coninghen ſouden toe-ſien/ wat ſoodanighen volck in zijn Landen deden. Hier op en antwoorde Garnet niet/ dan ſeyde te wenſchẽ/ dat hy noyt van't Buſcruyt ghehoort hadde. De Grave van Northampton/ Broeder vanden leſten Hertogh van Norfolck/ bewees hem mede zijn onghelijck met een fraye Oratie.

Den Admirael vã Enghelandt vraeght Garnet een queſtie.

Den Grave van Nottingam/ Admirael/ vraechde Garnet op het point/ dat hy ſeyde/ niet te mogẽ de biechte verclaren/ ofte yemant hem biechte/ dat hy morgen den Coning wilde met zynen poingiaert door-ſteken ofte dooden/ ofte den Biecht-vader ſulcx behoorde te ſwyghen? Garnet antwoorde: Jae/ hy moeſte het ſwyghen.

Grave van Saliſberry vraeght van biechte.

Saliſberry vraechde/ ofte Greenwel/ doen hy hem in biechte gheſeydt hadde van dat verraedt/ ofte hy hem doen abſolveerde? hy ſeyde: Jae. Doen vraechde hy/ ofte hy oock leet-weſen toonde/ ofte beloofde penitentie te doen? Hy ſeyde: hy wilde zijn beſte doen. Daer op werdt Garnet gheſeyt/ dat ſulcks alſoo niet behoorde te weſen: want geen abſolutie ſonder berouͤ behoort ghegheven te worden.

Grave van Northampton maecte een langhe Oratie.

Daer nae als deſe diſputen nu langhe gheduert haddẽ/ ende de 12 Mannen hem hadden ſchuldich bevonden/ eñ dat daer over den Procureur Generael des Coninghs ſententie verſochte/ ſo heeft den Grave van Northampton voorſz. aen-gheheven een ander fraeye Oratie aen Garnet ende de vergaderinge te doene/ het gheheel verraet begrypende/ ſeer gheleerdelijcken/ met veel argumenten/ exempelen ende redenen te bewyſen/ hoe een onghefondeert ſtuck het ware/ dat de Pauſen pretenderen macht over Chriſten Coningen te hebben/ die af te ſetten/ ende de onderdanẽ te ontſlaen vanden eedt van ghehoorſaemheydt ende trouwe: welckẽ Oratie is te leſen in't voor-ghenoemde Boeck van deſe verraderſe proceduren/ daer wy den curieuſen Leſer toe ſenden.

Garnet/ Superieur der Jeſuyten wordt ter doodt verweſen/ den 28 Meert.

Nae dat de voorſz. redene geeynt was/ wert de ſententie des doots teghen Garnet uyt-geſproken/ ende hem werdt ghevraecht van Saliſberry/ ofte hy noch yet te ſegghen hadde? Hy antwoorde: Niet mijn Heere/ dan ootmoedelijck te bidden hun allen/ zijn leven te recommanderen totten Coning/ ſegghende; hy waere ghereet te leven ofte te ſterven/ na zynen wille/ ende hem dienſt te doen. Ende mits hy noch daer nae meer dan een maent gevangen bleef/ gaf oorſake van hope dat hy gheperdonneert mochte worden: dan wy ſullen zijn ſterven verhalen.

Garnet wordt ter executie geſleypt.

Alſoo deſen Pater Garnet/ Superieur der Jeſuiten in Enghelandt/ Anno 1606/ den 28 Meert/ ter doodt verweſen was/ ſoo werdt hy den derden Mey ter executie ghebrocht/ op't Weſt-kerck-hof van ſint Paulus Kercke/ tot Londen/ daer een ſchavot met een halve galge op-gherecht was. Hy werde derwaerts gheſleept op een ſlede met ſtroo; hy ſcheen verbaeſt teghen de doodt. De Dekens van ſint Paulus ende van Winchester vermaenden hem tot een vaſt ende levende Gheloove tot Gode/ met een waere belydeniſſe van zijn miſ daden/ ende van eenich ander verraet dat hy noch mochte weten; ontlaſtende zijn conſcientie/ bewyſende berou/ etc. Maer Garnet t'onvreden van hun vermaen/ badt datmen hem niet wilde quellen/ hy waere gheresolveert.

Zijn confeſſie voor zijn doodt.

Daer na dẽ Recordator vã Londen vraechde hẽ/ ofte hy yet tot den volcke te ſeggen hadde/ 't ware tijt geveynſtheyt af te leggẽ? Hy ſeyde: zijn ſtemme was cleyn/ ende zijn cracht vergaen; maer tot die by hem op't ſchavot ſtonden ſeyde hy: zijn voor-nemen was quaet/ eñ 't ſeyt ſoude wreet gheweeſt hebben/ ſoo dat het hem ſoude ghegrouwelt hebben in zijns herten ghemoedt/ ſoo dat Buſcruyt ghewrocht hadde. Hy ſeyde voorts: dat hy maer alleenlijck een generale wetenſchap daer van hadde van Cateſbye/ het welcke hy niet uytgebrocht hebbende ofte ontdeckt hadde/ dit waer zijn miſdaet: maer voorts wat hy in't particulier daer van wiſte/ was hem in biechte verclaert. Maer dẽ voorſz. Recordator badt hem te gedencken/ hoe dat den Coningh onder zijn handt gheteeckent hadde/ onder andere vier pointen; d'eerſte/ dat den Jeſuijt Greneway hẽ het verraet verhaelt hadde/ niet voor een miſ daet/ maer als eẽ ſtuck hem bekendt/ raetſlaghende wyſe: het tweede/ dat Cateſbye ende Grenewap tot hem t'ſamen quamen om te reſolverẽ: het derde/ dat hy met Grenewap vande particulariten des verraets in Eſſex gheconfereert hadden: ende ten vierden/ Grenewap hadde hem gevraecht/ wie dat den Protecteur van't Lant ſoude weſen? maer hy Garnet hadde geantwoort/ daer ſoude-men op letten/ als den ſlagh ſoude ghepaſſeert zijn. Deſe dingen waren meer dan een ſimpel biechte/ ende bleken onder zijn hant-teecken. Garnet antwoorde: wat dat hy onderſchreven hadde/ dat was de waerheyt; ende om dat hy't aen zyne Majeſteyt niet ondeckt hadde/ 'tgene hy wel wiſte/ bekende hy hem te rechte verweſen te weſen/ ende badt daer over vergiffeniſſe aen zyne Majeſteyt. Hier nae wert hy op't ſchavot ghelept/ om openbare belijdeniſſe den volcke te doen/ ende ſprack: goede Lantſluyden ick ben hier gecomẽ op deſen Heylich cruys-vindings dach/ om alle de cruycen mijns levens te eynden: d'oorſaeck mijns ſtervens is u lieden niet onbekent. Jck bekenne den Coningh miſ daen te hebben/ ende 't is my leedt/ voor ſoo vele als

hy

ick daer ſchult in hebbe/ dat welcke is/ dat ick 'tverraet verſwegē hebbe/ende daer van bidde ic om vergiffeniſſe. Dit voorgenomen verraet teghen den Coning ende den heelen ſtaet/ was voorwaer bloedich:het ſoude my ſelve gegrouwelt hebben/ hadde het volbrocht geweeſt:het is my hertelijcken leet / dat eenighe Catholijcken opt ſulcken wreeden voor-nemen hadden.

Doen hem omme keerende/ſochte hy te ontſchuldighen een Anna Vaulx/ ſegghende: daer is ſulcken eerweerdighen Edel-vrouwe t'onrechte betight/als dat ſy met my ſoude getrout weſen ofte erger; maer hy proteſteerde ter contrarie/ ſy waere een deuchdelijcke Joffrouwe/ ende voor hem een ſuyver Maecht.

Nopende s'Paus Bullen ofte Brevia/ ende Beynhams reyſe nae Italien/ ende het Buſſecrupts verraedt / dat refereerde hy al tot het proces daer over ghepaſſeert ende zijn confeſſien: want alle dat hy onder-teeckent hadde/ was wacachtich.

Garnet toonde hem te hebben eenige hoope van perdoen.

Doen knielde hy neder voor de Leere/ vraghende ofte hy tijt om bidden mochte hebben/ ende hoe langhe? Hem wert gheſeyt:ſo langh hy wilde. Het ſcheen hy conde niet gheſtadich/ innich ofte devotelick biddē/de vreeſe des doots/ ofte hope van ghenade ofte perdoen hem becommerende; want hy dickmael ſtil hiel / hem om-keerende ende om-ſiende. Als hy op-ſtont/ den Recordateur hem ſiende ongheruſt / al ofte hy eenighe genade ofte perdoen verwacht hadde/ſeyde:hy ſoude hemſelven ofte zijn ziele niet bedrieghen / hy ware daer gebrocht om te ſterven/ eñ ſterven moeſte hy al-daer/ hē biddende nu op zijn leſte ure niet te Equivoceren; ende ſo hy yet meer wiſte dat ſorghelijcken totten Coningh ofte ſtaet waere / hy behoorde dat nu te ſegghen. Garnet antwoorde:het en ware geen tijt van Equivoceren, hy hadde zynen ſin uytgeſprokē/ende meer dan hy bekent hadde/ en wiſte hy niet te ſegghen.

Garnets bekentenſſe op de Leere.

Ter Leere op-gaende/begeerde hy men ſoude hem waerſchouwen eer-men hem af-ſtiete. Men ſeyde hem : hy en moeſte niet dan de doot verwachten. Hy ſprack: ick ghebiede my tot alle goede Catholijcken/ ende bidde God te bewaeren de Coningh/de Coninginne/ ende hun Kinderen/ende de Heeren vanden Rade: eñ my is leet dat ick met haer gheveynſdelijcken omghegaen hebbe; maer ick meynde niet dat ſy ſulcke ghetuygheniſſen tegen my hadden/ voor dat ſy my die toonden: ick hielt voor meerder eere voor my/te bekennen / dan daer voren beſchuldicht te hebben: ende als voor mijn Broeder Greneway/ick wilde dat de waerheyt gheweten ware/want hy is meer beſchuldicht dan hy verdiēt heeft: ick en ſoude hē niet beſwaert hebben/ hadde ick niet wel geweten dat hy ontvlucht ware. Ick bidde God / dat de Catholijcken niet qualijcker moghen varen om myſen't wille / ende ick waerſchouwe hun allen/ hun te wachtē van eenigerhande verraderyen/ rebellyen ofte op-roeren teghen den Coningh.

Garnets leſte gebeden.

Nae ditte viel hy tot bidden / ende hem-ſelven cruycende/ſeyde: In nomine Patris,&c. (biddende Maria) Mater gratiæ, Mater miſericordiæ, tu me a malo protege & hora mortis ſuſcipe: doen/ in manus tuas Domine , commendo ſpiritum meum: dan / per crucis hoc ſignum, een cruys makende; fugiat procul omne malignum, infige crucem tuum in corde meo Domine: ende doen weder verhalende/ Maria Mater gratiæ, wert hy vande Leere gheſtooten / daer hy ſoo langhe hing/dat hy wel mochte doot weſen/ende daer nae ghequartiert.

Dat was 'teynde van dat verraet in Engelandt/ daer van (om die afgrijſelijcke grouwelijckheyt) men in Nederlant noch elders gheen gheloove wilde gheven; de Roomſche Catholijcken daer over ſeer beſchaemt zijnde/ datmē met ſulcken moordadicheyt ware Religie ſouden willen voorderen. De onghelooflijckheydt van't ſtuck heeft ons prolixer inde beſchryvinghe ghemaeckt / dan wel voechden. Veel Catholycksche Predicanten in ander Landen/ eñ in Nederlant / om dat zy't niet conden gheloven/riepen op hun Predick-ſtoelen/dat het der Proteſtanten werck was; ofte 'tbeſteck vande yverichſte/ diemē Puritains noemt/met hulpe vande Franſoyſen ende Hollanders / ende dat ſy eenighe Catholijcken daer mede in-ghetrocken hadden / om het feyt te bedecken; dan van ſulcken volck en iſſer niet ſoo vele als een gheſuſpecteert geweeſt/om vā Religie zynen Prince te willen dooden.

Men heeft in Enghelandt generalijck beſloten/ter eeuwigher memorie/datmen den dagh dat 'tvoorſz. verraet ontdect wert/ den vijfden Novembris ouden ſtijl/ Jaerlijcx ſoude heyligen ende vierē/ eñ inde Kercken God dancken.

De mede-plichters van't verraet in Nederlandt zijnde/ werden den Coningh gheweyghert te leveren.

Alſoo-men bevont uyt de Procedueren van dit verraet / dat den Ridder Willem Stanley/ Hugo Owen/ ende den Jeſuijt Baldowijn (in Nederlandt zijnde) mede-plichtich waren/ ſoo dede den Coning door zynen reſiderenden Ambaſſadeur/ den Heer Edmonts tot Bruyſel/aen de Eertz-hertoghen verſoecken/ dat de voorſz. perſoonen hem mochten gheſonden worden/ ſoo wel om te confronteren mette andere / als in conſideratie vande gebuerlicke vrientſchappe die de Vorſten malcanderen behooren toe te draghen/als-men hun nae het leven ſtont. Sy werden wel/ door de behendighe neerſticheydt des Ambaſſadeurs / in vaſter hant ghevangen gheſtelt/maer niet geſonden/hoe-wel't Engelſche onderſaten geboren waren. Het wert ontſeyt om dat ſy des Conings van Spaengiens dienaers waren/ daer ghenaturaliſeert/ om de Religie uyt haer Vaderlandt gheweken / van de Coninginne van Schotlandt (des Conings Moeder) hun gerecommandeert/ende nu waren hun ſecreten betrout/ende in des Conings dienſte al-daer/etc. Eñ dē Hugo Owen wert in Aug. na Spaengiē geſondē. Daer wert als doē geſeyt/dat Owen in Spaengien gecomē zijnde/ aēgeſprokē werde vande H. Inquiſitie aldaer/ die veel op hem te ſegghen hadden / ende hun recht ende authoriteyt moet voor al gaen/ende eerſt beantwoort weſen voor alle andere crymē. Sy verſochten deſgelijcx eenige Nederlanders uyt Enghelant hun mede over gheſonden te worden / die de Coning oock met ontrouwe grootelijcx te beſwaren hadde.

Door deſe handelinghe ontdeckt byde Proceduren/dat deſe voorſz. verraders ſoo grooten correſpondentie tot Roomen/in Spaengien/eñ in Nederlandt hadden/ſo had-men generalijck in Enghelandt opinie/dat ſy al-omme eenighe wetenſchap van't verraedt hadden; niet alle/ maer ſommighe / dan ter avonture niet volcomelijck/ſuſpecterende dat den Marquis Spinola tot ſulcx eenighe gereetſchappe maeckte/ te meer/ om dat het Spaenſch Crijghs-volck ſoo langhe tot Doveren lach. Dan om deſe ſuſpitie te weeren/ was in Mey in Engelandt gheſonden Don Joan de Mendoza/ Marquis de S. Germain / om den Coning te congratuleren zijn verloſſinghe ende gheluck/ende meer andere ſaecken te excuſeren / ende achter-dencken wech te nemen.

Daer waren in Engelant noch eenige groote Heeren gevangẽ/als de Viſconte Montagu/ de Baender-heeren van Mordant ende Sturton/geſuſpecteert datſe eenige wetenſchap vant verraet mochten hebben/zijnde Roomſche Catholijcken/om dat ſy ten beſtemden dage totten Parlemente niet gecomen waren. Van Montagu / om dat hy te vooren oorlof verſocht hadde/ wert gheconfirreert in zijn huys te blyven: ende de twee Baender-heeren werden ghecondemneert, d'een in 6000 / ende d'ander in 4000 marck ſteerings/ ende ghevangen te blyven tot des Coninghs beliefte.

Gheſuſpecteerde Heerẽ in Engelãd worden op borten gheſtelt.

Daer was noch ſeer verdacht gehouden den Grave van Northumberlandt/ van den ouden geſlachte Percy (pretenderende van eender zyde zijn af-comſte vande Hertoghen van Brabant/ van eenen Joſelin/ ſone van Brabant) getrout mette ſuſter vanden wylen Grave van Eſſex/ een Raedts-heere ende Riddere van-de Ordere des Coninghs vande Gartiere / een treffelijck rijck Heere / ende dat mits dat een vande principale verraders/ Thomas Percy/ wat vã zijn maechſchap was/ende zijn Rentmeeſter.

Grave van Northumberland geſuſpecteert.

Deſen Grave zijnde ghevanghen gheſteldt/ ſtont ſeer op zijn onſchult / recht verſoeckende/ ende wert den 7 Julij voor Recht ghebrocht inde Camere/ Stellata ghenoemt/ daer-men alle hooghe ſaken af-handelt/die niet crimineel zijn. Veel ſaken waren teghen hem voortghebroght/ die groot achterdencken gaven/maer hẽ en conde niet byſonders overtuycht worden: waer-over hy nochtans gheſententieert wert van alle de principale Raets-heeren ende Rechters/ elck zijn opinie uytſprekẽde/dat hy ſoude af-ſtaẽ vã alle zijn Ampten ende Officien/ eñ voor amende betalen dertich duyſent ponden ſteerlings/ ende een eeuwighe ghevanckeniſſe / ofte tot des Conings beliefte. Vele achten doen ſulcks 'tbeſte/ om datter perijckel mochte weſen/ van dat hy/ die een groote perſonagie waere/ van veel aenhanghs ende rycke/ ſo ſtaende op zijn onſchult/ hem mochte belghen/ende naemaels ſoecken te wrecken / midts hy noyt profeſſie dede vande Roomſche Catholijcke Religie / veel min ſuſpitie.

Daer wert mede in Engelant een Placcaet ghedaen/dat alle Jeſuiten / Prieſters ende Seminarij ſouden haer vertrecken uyt Enghelant voor dẽ leſten Julij/ſonder weder in te comen/ op doots ſtraffe/als verraders ; ende alſo trocken daer een groote menichte wech/dien in Nederland vanden Paus 2000 ducaten voor aelmoeſſe gheſonden wert.

Stephanus Botſchap voor Vorſt in Tranſilvanien.

Eer wy weder inde Nederlantſche geſchiedeniſſen comen /ſullen wy wat van Hongarien/ Polen ende Sweden verhalen. Wy hebben in't voor-gaende Boeck verhaelt de Inlandtſche Oorloghe in Sevenbergen ofte Tranſilvanien ende Hongarien / ende hoe al-daer de Rebellen/ ofte 'tghemeyne Landtſchap den Stephanum Botſchap voor Vorſt op-ghewòrpen hadden/ om te wederſtaen den over-laſt der Duytſcher regeringhe; liever aenveerdende de beſcherminghe des Turcks/dan ſulcx langher te lyden/ die haer beloofde in hun Privilegien ende Religie te beſchutten; want ſy dagelijcks meer overlaſt moeſten lyden van des Keyſers gemutineert eñ onbetaelt Crijghs-volck/dan van haer vyandẽ de Turcken/daer ſy vrede mede verkregẽ. Dies het inne-landts Crijghs-volck/ dé Heyducken/ met het gemeyn volck / die hun uyt armoede eñ grooten noot ten krijge begaven/ liepen alle het landt af. Die van hooch ende neder Hongaren volghden die van Sevenberghen / ende vielen mede in Styrien ofte Stiermarckt / in Mherren ofte Moravien/ende de by-ligghende Landen/ſelve tot in Ooſtenrijck/de Dorpen rondtomme Weenen af-loopende; de ſtercke wel-gelegenẽ plaetſen die ſy in-namẽ/ beſetten ſy ſterc/ ende creghen grooten aen-hangh; ſelve veel Edelen ende Heeren vielen hun toe/diens Vooroudersende ſy ſelve / hun eertijdts vromelijck teghen den Turck ghebruyckt hadden/ als den Grave van Serin/de Heeren Nadaſti/ Budian ende meer andere. Den Botſchap contracteerde mette Turcken van malcanderen gunſtich te weſen; wat de Turcken vande Keyſerſche namen/ſoude hun blyvẽ ; ende wat Botſchap ſoude nemen/ſoude zijn blyven.

Botſchap biedt Vrede aen in Hongaren.

Botſchap heeft int eerſte meermael aen des Keyſers Overſte/Nicolas Baſta/allẽ vrede aẽgeboden/ſoo-men hem liet zijn leef-dage Tranſilvanien genieten/ ende dat in Hongaren eenen Overſten/ Hongher gheboren / voor Gouverneur gheſtelt werde; dat alle 'tvreemt Crijghsvolck geweert/ende het Inlandſche mochte wel betaelt worden; dat de Keyſer in perſoone tot Preſtborgh zijn Lant-daghen ſoude by-weſen/ ende in zijn af-weſen van Hongerſe gheregeert worden ; dat inden Land-raet maer eenẽ Biſſchop ſoude ſitten/om't Cancelierſchap te bedienen/ende dat ſy vryheydt van Religie al-omme ſouden ghenieten ; ende ſo hun dit geconſenteert wierden/ſoudẽ ſy eenẽ peys metten Turck wel middelen/etc.

Strigonien ofte Gran wort vande Turcken ghenomen/ dẽ 3 Octob.

Maer dit verſoeck werdt ten eerſten niet gehoort ; daer-omme deſe rebellen dagelijcx meerder victorie vercregen; dies den Turck met alle macht weder-omme Strigonium ofte Gran belegerde/ende nam den 24 Septembris 1605/ den S. Thomas bergh inne/met meer ſtercten/ daer wel 900 van s'Keyſers volck verſlaghen bleven/metten Grave van Ottingen; ſy ondermijnden eñ beſtormden 't Caſteel van Gran dẽ tweeden Octobris/ ſoo dat daer door het garniſoen op-ſtondt teghen hun Gouverneur ende Overſte / ende den Graeve Dampierre/ ende wilden het over-ghegheven hebben / de welcke om dat hy hun gheen gehoor geven wilde/ hebben hem ghevangen aen-gheſlaghen/ ende ſelve mette Turcken verdraghen den derden Octobris/ende gavẽ die ſtadt op/ daer de Keyſer wel tſeventich ſtucken geſchuts verloren heeft/ende veel voorraets.

Veel vant Crijghs-volck vreeſende ſtraffe vã Keyſerlijcke ſtrengheydt/bleven byde Turcken dienende/eñ van de andere werden hunder veel/ die de over-leveringhe toe-gheſtaen hadden/etlijcke onthalſt/gehangen/gedegradeert ende anderſins gheſtraft. De Grave Dampierre wert mede ghevanghen; dit was een groot verlies voor den Keyſer ende Chriſtenrijck.

Hier over maeckten de Vayvoden van Moldavien ende van Walachien Vrede ende verbondt metten Botſchap / die nu gheſetelt was in Tranſilvanien/ ende met etlijcke duyſendt mannen trock den Hongaren ten dienſte / om hun mede tot hunnen vrydom eñ Vrede te helpen/ latende Sigiſmond Rogatio ofte Rogaſe zynen Stadt-houder ; ende den Elias Haſ kye bevelende de onderhandelinghe vanden Vrede/ metten Eertzhertoghe Mathias/aen den welcken de Hongherſche ſonden ende verſochten/ hem Mathias voor haren Coning/ende dat hy tot Weenen ofte Preſtborgh ſoude reſideren/ ende de regeringhe aen-nemen ; ende ſoo ſy het ſelfde van hem niet conden verwerven/ wilden ſy hun eenen anderen Coningh verkieſen. Hier over alderhande ſwarigheden meer over-vallende/

lende/ heeft-men allenſkens van weder-zyden wat nader verwilginge vercreghen / ende daer en tuſſchen maken beſtant van de Oorloge / om het gemeyn Landt ende arm volck wat te verquicken.

Sigiſmond Coning van Polẽ trout Conſtantia vã Ooſtenrijck/ zijn wyfs ſuſter 11 Decemb.

Inden Winter den vierden December 1605/ heeft den Coningh Sigiſmond van Polen/ etc. voor zijn tweede Huys-vrouwe ghetrouwt/ Conſtantia van Ooſtenrijck/ Suſter van zyne af-gheſtorvene Huys-vrouwe / die hem eenen Sone Vadiſlaus ghebaerdt hadde Anno 1595/ in Mey : beyde deſe Vrouwen/ zijnde Suſters vande Coninghinne van Spaengien / ende van de verlatene Vrouwe van Sigiſmondus Battori / te vooren Vorſt van Tranſilvanien / die mede haer vondt by haer Suſter op deſe Bruyloft : Ende dit Houwelijck gheſchiede met diſpenſatie van-den Paus / daer den meeſtendeel van-de Poolſche Palatynen ſeer t'onvreden over waeren / dat voor bloedt-ſchande achtende/ principalijck de Edelen/die waren vande Ghereformeerde Religie ; alſoo oock mede altijt beclaechde de verſtandige Heere Johan Samoiſky/Cancelier/gheſtorven in dit Jaer/namelick; dat het Huys van Ooſtenrijck / boven alle andere gheſlachten/ met bloedt-ſchandighe Houwelijcken beſmet was/ dies vreeſ de Godes ſtraffe over de ſelvighe. Deſe Bruyloft gheſchiede met groote ende coſtelijcke pompe : de Bruyt reedt in Cracowen in eenen vergulden Waghen met acht Peerden ; daer by de Bruyt ſat haer Moeder / ende de boven-ghenoemde Suſter. Den elfſten Decembris werdt ſy ter Kercken ghelept by des Paus Legaet/ s'Keyſers Ambaſſadeur/ ende haer Neef den Eertz-hertoch Maximiliaen/met haer Moeder/haer Suſter/des Conings Sone / de Princeſſe van Sweden/ s'Coninghs Suſter / ende mede des Groot-Vorſts van Moſcovien Demetrius Gheſanten.

Hertogh Carel van Sweden wort geſlagen by Riga van de Polen.

Hertogh Carel/ghecoren Coning van Sweden/die meynde Ryga te beleggen/ende werdt van de Polen gheſlaghen den 27 Septembris 1605/by den Heer Johan Carel Chotkiewits/ daer dat dē Vorſt van Lunenborgh/ ende Capiteyn Linderſon met etlijcke duyſenden doodt bleven ; maer Hertogh Carel ſelfs is ghequetſt ontcomen/met den Grave van Manſſelt.

Marquis Spinola reyſt naer Spaengien om ghelt.

Inde Nederlanden is inden Winter in Crijſſaken niet byſonders ghebeurt/ dan dat de garniſoenen van weder-zyden alderhande aen-ſlaghen d'een teghen d'ander voor-namen/als op Nuys/op Grave/op Erckelens/op Deventer/ principalijck over het Ys alſt ghevroſen was/ dan daer en zijn geen groote ſucceſſen gevolcht/ de vreeſe daer van heeft dē Overſten Marquis Spinola langher in Nederlandt gehouden dan hy wel meynde/ ſo dat hy eerſt in Januario is nae Spaengien door Vranckrijck te Poſte gereyſt/ eñ wert op dē wech van ſiecte verhindert; by den Coning in Spaengien bevont hy meer gebreck van gelde/ dan hy wel verhoopt hadde/ door quade neeringhen in Spaengien/ende dat de ſchepen van Ooſt eñ Weſt-Indien niet aengecomen waren : mede dē dieren tijt in Spaengien hadde by-cans alle de Spaenſche Silvere Realen doen uyt-tellen ende uyt-voeren voor Cooren/ dat daer planteyt quam uyt Vranckrijck/Engelant ende ander Landen/ſo datmen in Spaengien meeſt coperen ghelt moeſte ghebruycken/dat ſo vol van ſilver pleegh te weſen/ als gheen ander Landt.

Sententie des Crijchſraet over dē Commandeur eñ Capiteynen vā Linghen.

Noch Winter zijnde is in s'Graven-haghe vergadert de Crijghs-raedt / om te oordeelen over den ghevanghen Commandeur ende Capiteynen van Lingen : van deſen Raedt zijn geweeſt de Graven Hendrick/Ernſt/ende Johan van Naſſouw/ de jonghe Graef van Solms/ Aimery vā Lier/Gouverneur tot Willemſtadt/ Engelſche ende Schotſche Coronels/ met noch eenige Ritmeeſters eñ Capiteynen/ onder welcke was oock Wernar du Bois oft vā Houten/ als van dien Raed Preſident.

Deſe waren beſcheyden den laetſten Januarij; ende nae langhduerighe ende menichvuldige vergaderinghen (alſo de ſelve niet wel over een comen oft accorderen conden) als heel verlegen ende beſwaert zijnde/niet wetēde hoe ſy de ſelve beſt tot een uyt-comſte brenghen ſouden ; hebben ten laetſten op den 11 Februarij beſloten (naer langhe ende harde diſputatien/ meer tot complacement ende ſtillinghe van't volck / als anderſins dienende/ alſoo-der om de ſubyte onverwachte veranderinghe geene cleyne beroerte over het geheele Land/ als mede in allen ſteden onder de Ghemeynte was) deſe ſententie/ als te weten: over den Commandeur van Linghen Marten Cobbe/ ende den Capiteyn Jan de Witte, dat ſy ghecaſſeert ſouden weſen/ ende verclaert inhabil om ſulcken ſtaet meer te bedienen. Ende teghen den Droſſart/Aelbrecht van Itterſum/ als oock teghen de Capiteynen Jan Ruyſch/ Jan van Dijck/ Ernſt Mellinga/ Nicolaes Andart/ ende den Lieutenant van Intema/dat ſy ghedeporteert ende alle ghecaſſeert ſouden werden/ ende moeten dienen onder ſulcke Compagnien alſmen hun wyſen ſoude / om meerder advancement oft voorderinghe te moghen verdienen.

Deſe ſententien zijn wel byden Crijghs-raet ende den Droſſart Albrecht van Itterſum/ als oock den Capiteynen op de ghevangeniſſe gheinſinueert ende voor-gheleſen: dan naederhant de ſelve uyt zijnde/ zijn by zyne Excellentie ghelimitteert ende gheabolieert.

Maer de Commandeur Marten Cobbe/dien noyt ſententie gheinſinueert ofte voor-gheleſen wert/is om verſcheyden conſideratien noch een Jaer nae d'andere inde ghevangheniſſe vergeten/of laten ſitten/ende ten laetſten by acte vande Prince Mauritius zyner gevanckeniſſe ontſlaghen/ende op zyne vrye voeten gheſteldt/omme den Landen weder-om met de wapenen te moghen dienen / verwachtende zijn advancement.

Noch inden Winter hebben de by-ſondere Provincien van de Vereenighde Nederlanden haer conſenten over-ghebrocht / over het verſoeck van den Rade van Staten ghedaen / den 10 November leſt-ledē : dat verſoeck was/dat de ſeven Provincien/ als Gelderland met Zutphen/Holland/ Zeeland/ Utrecht/ Vrieſland/ Overyſſel/ ende Groeninghen / mette Ommelanden/ wilden inwillighen de gherepartieerde laſten vanden ſtaet vande Oorloge / bedragende 610 duyſent guldens ter maent / datſe de ſelve in ſpecie wilden aen-nemen/ ende hun compagnien/ dien volghende vol ofte complet houden/ofte dat den Raedt het corte van dien/ daer dan elcke drie maenden by diſcharge/ op de gebrekige ſal moghen verhalen.

Voorderinge van midlen onder de Vereenigde Provinciẽ.

Datſe voorts wilden conſenteren totte Legers coſtē eens de ſomme van ſes hondert duyſent guldē : Totte fortificatie vijf hondert duyſent gulden. Item tot het remborſement vande drie hondert duyſent gulden van Enghelandt: noch tot de continuatie vande Convoyen ende Licenten/ende tot onderſtant vande Admiraliteyten vier-hondert duyſent guldēs eens; ende datſe voor de Drenthe wilden conſenteren acht duyſent gulden ter maendt; ende continueren de contributien van Brabandt/Vlaenderen/Over-maſe/Over-quartier Geldre/ Lingen ende van ander Landen; mitſgaders den generalen Impoſt op't Sout van dẽ Panne-man/ende de vry Paſpoorten/ende datſe de Conſenten mette Petitien wilden conformeren/ om alle confuſien te weeren. Sy verſochten mede ſuyveringhe van alle de reſtanten/ tſedert den Jare 1599/ totten Jare 1605 incluys/ te weten/ van't ghene min gheconſenteert ofte betaelt was/dan de Petitien reſpective waren gheweeſt/ begroot by heur op 70 hondert duyſent gulden/daer tegen nochtans de Provincien verſcheyden liquidatien goet hadden.

Reſolutie opt lichten van't Crijſ-volck.

Hier nae iſſer ghearbeyt om het geconſenteerde te doen af-vorderen/ eñ Crijghſ-volck te lichten/daer verſcheydẽ opinien over gereſen/ d'een willende uyt Duytſlandt/ d'ander uyt Vranckrijck/de derde met verſterckinghe van de Compagnien binnen s'Landts/ 'tvolck aen nemen; ende nae dat de Franſe lichtinghe in nieu Regementen niet goet ghevonden was/mogelijck uyt jalouſie/ ende om te breecken de authoriteyt der gheenre die de Duytſche lichtinghe al-reede geprepareert hadden/ heeft-men de binnen-landtſe lichtinghe aen-ghenomen/te meer om dat eenige vande Staten van doen af ghesint waren/meer tot een defenſive als offenſive Oorloogh / daer nochtans eenighe Provincien ſeer tegen waren/ doch bleef even-wel by de binnen-landtſche lichtinghe/ ende de racreuten van de vendelen / die beyde ſpade by quamen; eñ alſt nu op de Franſe lichtinghe ende verſterckinge aen-quam/ende nu tijdt was/ ſoo en konden de Franſe Compagnien niet op-gebrocht ofte vol-gemaeckt worden; mits de lichtinghe / die den Coningh van Vranckrijck al-daer dede / teghen den Hertogh van Bouillion. Wt Enghelandt eñ Schotlandt quam weynigh volcks tot vol-maken van haer Compagnien; ende alle de Nederlandtſe Officiers in Duytſlandt gheſonden / keerden ſonder volck weder-omme/ mits de groote lichtinghe/ die daer al-omme geſchiede om de Oorloge van Bruynſwijck; Dat welcke ten leſten de onwillige Provincien mede dede reſolveren met becommerniſſe/ totte defenſive Oorloghe voor dit toekomende Jaer/ mits de onſekerheyt/oft d'Oorloghe van Bruynſwijck langhe dueren mochte/ ende oft-men dat volck ſoude konnen in Nederlandt brenghen; Deſghelijcks vande Franſoyſen/ ofte die te kryghen ſouden weſen; maer die Staten Generael ghetrooſten hun / met dat zy hoopten/ſoo de twee Oorloghen bleven duerende / datter wel vreemde conſequentien mochten uyt volghen/over-mits den Spaengiaert geerne al-omme/daer hy't ſpel ſiet/zynen voet ten eenen ofte ten anderen by-ſtelt / om daer uyt voordeel te moghen trecken/ alſoo eenſ deels gebeurde; want de Eertſ-hertogen/ ſiende den Coning van Vranckrijck gewapent op hun frontieren/ ſonden terſtondt derwaerts Don Lops de Velaſco/met twee duyſent peerdẽ ende voet-volck/ om Limborgh ende Lutzenborgh te beſetten/ aen-biedende beyde ſtrydende partyen zynen dienſt.

De Vereenichde Landt wapenen ter Zee.

De Vereenighde Landen/vindende beter geluck ter Zee/ende ſiende de Eertz-hertogẽ ſterck van volck/ende zijn ſteden ſterck/ſoo datter luttel op te winnen was/hebben ghereſolveert ghedurichlijck Oorloogh-ſchepen ter Zee te houden/ende dat op de Cuſten van Spaengien. Sy verſtonden dat etlijcke Hollandtſe ſchepen/die in de Weſt-Indien om Sout uyt-varen/ontmoet hadden acht Spaenſe Gallioenen/die den voorgaenden Somer van S. Lucar uyt-ghevaren waren / om te Cartagena het ſilver van Peru/ ende Terra Ferma de Contchenille te laden/ eñ nae de Havana te voeren/ ende van daer met de Vloote van Nova Spania ende Mexico naer Spaengien te comen: Deſe acht Gallioenen ontmoeten ſeven Hollandtſe ſchepen / die zy beſprongen; dan alſoo den Vice-admirael van de Spaenſe Gallioenen/ aen boort was geklampt vanden Hollantſchen Admirael/ghebeurdet dat zy beyde in brandt quamen/ ende alſoo de andere malkanderen ſchadẽ met ſchieten gedaen hebbende / zijn de ſeven Spaenſche tot Cartagena aen-gekomen/ daer dat maer vier van bequaem ghevonden werden/om s'Coninghs gelt nae de Havana te voeren/ dat welcke in-gheladen hebbende/ zijn in November 1605 van Cartagena af-gevaren/ende daer en is niet anders van vernomen/ dan dat zy metten ſchat / ladinghe ende volck/door onweder vergaen zijn: de drie ander Gallioenen / die gheen van s'Conings ſilver innamen/quamen noch in de Havana in Meerte/ meeſt maſteloos ende ſchadeloos.

Vier ſcheps van Peru met Silver verdrunckẽ.

Don Lois Fayzardo neemt Hollandtſche Soutſchepen.

Om deſe Vloten vande Havana comen de te convoyeren nae Spaengien/werter in Spaengien een ſtercke Vloote toe-ghereedt/ onder den Admirael Don Lois de Fayſardo; die uyt zijnde/heeft in Zee ontmoet / ende ontrent 't Landt daer-men Sout haelt/ eenighe Hollanders/ die hy ghenomen heeft / eenighe verbrandt/ andere mede ghevoert/ 'tmeeſte volck van etlijcke ſchepen aen't Landt zijnde / d'ander volck heeft hy gevangen ende op-gehangen/eenige in Spaengien ghevoert/ ende wreedelijcken geexecuteert; mede eenighe Enghelſchen / die hem gheen reſiſtentie deden / nam hy ende voerde het volck in Spaengien/ende ſettenſe op de Galeyen; eñ van een Engels ſchip dat hem ter weere ſtelde/ bont hy het volck rugge aen rugge ende worpſe inde Zee. Hy creech oock dẽ Capiteyn Daniel Moucheron met zijn ſchip/ende hingh hem op aen de Reede met zijn volck: Maer Don Lois ſchepen behaelden oock ongheluck ende ſchade eerſe te huys quamen.

De Vereenichde Landen ſenden Oorlooghſchepen nae de Spaenſche Cuſten.

Deſe tydinghen hebben veroorſaeckt de Admiraliteyten vande Vereenighde Landen mette Staten generael te handelen/datter een goede Vloote Oorloogh-ſchepen mochte uyt-gheſonden worden/ om de Zee-cuſten van Spaengien te beſetten / ende op de Vlooten van Weſt-Indien te wachten / ofte die voor dit Jaer te rugghe te houden/daer hun dochte dat veel aen gheleghen ware.

Mede de groote compagnie van Ooſt-Indien van thien Jaren/hoorẽde datter een ſtercke Vlote van Caracquen tot Liſbona in Portugael toe-gheruſt werden/om in Ooſt-Indien de Nederlanders ende Engelſche gantſch te verdryven / eer ſy Meeſter over de Portugaelſche ſterckten al-daer werden: ſy gaven tot onderſtant van ſulcken Vlote uyt te ruſten (op datſe die voorſz. Caracquen tot Liſbona mochten binnen houden/ofte die beſtryden) voor dat jaer hondert ende vijftich duyſent gulden.

Daer toe werden in Hollant ende Zeelandt 24 ſchepen van Oorloghe geordonneert/om op de Spaenſche Cuſten te ligghen/ de Caracquen het uyt-comen te beletten ofte te beſtryden: ten anderen des Conings Vlote/uyt Weſt-Indien comende/nae te ſetten; ofte uyt vreeſe hun beletten het comen metten Treſore ende ghelde/ etc. Daer toe gavenſe noch alderhande beſtellingen aen Vry-buyters/om deſe Vlote by te ſtaen/ eñ ſloeghen al-omme ghedruckte Placcaten aen/ waerſchouwende alle perſoonen/ Schippers eñ

Coopluyden van heur voornemen.

Placcaet der Staten Generael/ tot waerſchouwinge op Spaengien niet te varen.

Dat alſo den Coning van Spaengien by zijn ordre vanden 30 Octobris leſt/ hadde toeghelaten voor den tijdt van 11 maenden/ alle natien die wilden/ ſo wel die vande Vereenichde Landen als andere/ ſouden moghen in Spaengien voeren ende brenghen Tarwe/ Garſte/ Rogghẽ ende alle andere eetbare waren/ etc. dat welcke by hun eenlijck gedaen was/ om eenige menichte van ſchepen/ ſchip-volck/ gheſchut ende andere ghereetſchappe tot ſchepen toe-ruſtinge noodich in Spaengien te trecken/ ende die onder eenighen ſchoonen ſchijn al-daer aen te houden/ om als een Oorlooghſe Vlote teghen de Nederlanden te gebruycken/ ende dan 't volck op Galeyen te werpen/ als ſy voor-tijts ghedaen hadden: om welck voor te comen/ ende 't Spaenſch voor-nemen te breken/ waerſchouden ſy een yegheliicken / van wat conditie ende qualiteyt ſy mochten weſen/ hen te vermyen ende te onthouden eenighe toe-voer vande voorſz. Granen ofte andere goederen nae Spaengien te ſenden ofte te voeren/ op pene vã achterhaelt zijnde/ goede prinſe te weſen ende gheconfiſqueert/ volgende de Placcaten te voren op dat ſtuck ghepubliceert. Daeromme de Heeren Staten generael der Vereenichde Nederlanden/ deſe Vloote nae Weſten gedeſtineert/ onder andere expreſſen laſt ende inſtructie ghegheven hebben/ den toe-voer der Granen ende andere commoditeyten op Spaengien ende Portugael / by alle doenlijcke middelen te verhinderen: ordinerende dat alomme deſe waerſchouwinge ſoude werden aen-geplackt/ op dat niemant ignorantie ſoude pretenderen/ ende hun moghen wachten van ſchade.

De Heere van Haultain als Admirael / vaert na de Spaenſche Zee/ den 23 Januarij.

Van deſe Vlote was Admirael geordonneert Guilliam de Soete / Heere van Haultain/ Admirael van Zeelant / ende Reynier Claeſz. van Amſterdam was Vice-Admirael / met noch meer cloecke Schips-Capiteynẽ/ als Capiteyn Legier Pieterſz. Hans de Wale Cruyck/ Moy Lambert/ Gerbrant Janſz. ende andere/ eñ zijn t'ſeyle ghegaen uyt Zeelandt den 23 Januarij/ 1606.

Deſe Nederlandtſche Vloote is by ghebreck van Winde langſaem in Zee ghecomen; dan onder Spaengien ende de Eylanden hebben ſy alderhande goede buyten ghecregen van Suyckeren ende anders/ die ſy nae huys ſonden: zy voeren by wylen aen landt in Spaengien / beroofden de Dorpen ende eenighe Caſtelen. In Galiſſien ſaccageerden Dabedra ende Vagona; eenighe van haer ſchepen leden ſchade van wint ende vyer. Ten leſten verſtaende dat de Caracquen tot Liſbona/ die nae Ooſt-Indien toe bereyt waeren/ ontwapent werden/ ende datter eenighe daer van ſelve tot ſchepen van Oorloghe toe-bereyt waren/ ende de reſte op-gheleyt/ ende dat de Weſt-Indiſche Vloote met s'Conings ghelt (door het verlies van 4 ſchepen/ die verdroncken waren/ als wy voren verhaelt hebben) niet te verwachten was; ſo hebben ſy/ eenſdeels uyt-gherecht hebbende/ daer ſy om uytgevaren waren/ goet ghedocht te keeren / eenighe ſchepen ghebreck van victualie hebbende/ ende dat hun victualie ſchepẽ/ uyt Hollant ende Zeelant uyt-gheſonden/ door contrarien wint hun niet zijnde toe-ghecomen / zijn in't beginſel van Junio nae huys ghevaren: den 12 Junij hun wat in't eylant Wicht ververſt/ ende dẽ 16 Junij meeſtendeel in Zeelant ghekeert met 16 ofte 18 ſchepen; eenighe bleven noch achter / daer Jan Adriaenſz. Cant/ uyt Nederlant ghevaren mette victualie ſchepen/ hem by-voechde/ de cuſten van Spaengien ghenoech beſettende / ende de havenen benauwende.

De Hollandtſche Armada keert uyt de Spaenſſe Zee / hun voor-nemen eenſdeels volbrocht/ dẽ 16 Junij.

Als nu de Hollandtſche Oorloogh-ſchepen meeſtendeel nae huys waeren ghevaren/ is den Spaenſchen Generael / Don Loijs Fayzardo met 34 Galioenen weder uyt Liſbona ghecomen/ ende alſoo een wyle in Zee gheweeſt / ende niet byſonders uyt-gherecht hebbende/ dan acht Galioenen van S. Lucas nae de Havana varende/ om de reſte van't Treſoor te halen / ghe-convoyeert / is hy weder naer Liſbona vertrocken.

Don Loys Fayzardo comt in Zee met 34 galioenen te vergheefs.

Op de tydinge inde Vereenighde Landen ghecomen/ dat de Vlote uyt Weſt-Indien met Coopmanſchappe ende Silver was gheordonneert te comen in September/ ſoo hebben ſy beſloten weder een Vloote Oorloogh-ſchepen uyt te reedẽ/ om in Auguſtus uyt te varen/ tot ſchade van Spaengien / ende om haer gheluck te verſoecken op de Indiſche Vlote/ ofte die te becommeren ofte te beſwarẽ/ met laſten eñ coſten in Spaengien ſchepen ter Oorlogen uyt te reeden/ dat hun daer coſtelijck ende ſwaer valt/ by ghebreck van Schip-volck/ om dat haer Navigatien in Europa meeſt vergaen zijn/ ſoo dat ſy hun Oorloogh-ſchepen veel moeten mannen met Slaven/ Mooren ende vreemde.

Vereenighde Landen ruſtẽ weder een Vloote/ den 1 Sept.

Wt Nederlant voeren mede veel particuliere Vry-buyters uyt/ op Braſilien / Canaryen ende andere Eylanden/ ende vele creghen goede buyten.

In't lant van Bruynſwijck hadde over langhe den Hertogh Hendrick Julius meerder juriſdictie over de ſtadt Bruynſwijck ghepretendeert / dan die ſtadt hem wel wilde erkennen. Men bevont in Duytſlant in veel plaetſen/ dat de Vorſten van vele Rijcx-ſteden ende andere ſteden / regalia ofte juriſdictien pretendeerden/ die hun voorſaten te voren / in tyde van gebreck van gelde/ den ſteden vercocht hadden; dierghelijcken twiſt was hier mede ghemengt.

De Stadt Bruynſwijck wordt vanden Hertoch aengetaſt in Septem.

Bruynſwijck is een groote ſtercke ſtadt/ de Hooftſtadt vant Saſſenſe quartier/ een van-de Aenzeeſche ſteden. Daer ſochte deſen Vorſt Henrick Julius hem volcomen Meeſter van te maken/ ende hadde een wyle zijn Landt-volck tot dien eynde in Wapenen doen oeffenẽ/ ende daer toe meer Crijghs-volcx vergadert/ ende die ontrent de ſtadt gemonſtert/ zijnde zijn Huys ende Caſteel Wolfenbuttel/ niet verre van daer gheleghen/ ende dit onder pretext van zijn Landt te beſchermen teghen den Marquis Spinola / die met eenen ſtercken Legher de ſtadt Lingen inghenomen hadde. Ten leſten den 16 van October/ 1605 / heeft den Hertogh ghemaeckt eenen behendighen aenſlagh / met 2 ofte 3 Heſſenſche waghenen/ bedeckt vol Soldaten/ ende alſo hebben zijn Crijghs-volck een Poorte vermeeſtert ende zijn in-ghecomen/ ende beyde de zyden op de wallen in-ghenomen: maer ſo die ſtadt dobbel wallen ende grachten heeft / hebben ſy ſelve de binnen Poorte gheſloten/ op dat de Burgers hun niet ſouden over-vallen / voor dat ſy ſterck ghenoech binnen ſouden weſen. Den al-arm eñ conde inder ſtadt ſoo haeſt niet weſen (overmits alle de Borghemeeſters ende Hoofden van-der ſtadt op die ure inde Kercke waeren ghegaen/ mette begraeffeniſſe van een Borghemeeſters Vrouwe: maer des Hertoghs volck haddẽ hun volcomen Meeſters vande uyterſte wallen gemaeckt/ eñ 't gheſchut dat ſy daer vonden groot ende cleyn/ ghereet ghevult/ teghen de ſtadt ghekeert/ ende inde ſtadt geſchoten/ met groote verſchricktheyt vande Borgherye.

Ten leſten de Borgherye in wapen gecomen zijnde / verſochten de Borgemeeſters de Vrouwers knechts/dier ſeer veel inde ſtadt waeren/ de ſtadt te helpen / die daer toe verwillighende met goede ſoudye ende beloften ; ende alſoo de eerſte in-ghecomen gheen Buſcruypt tot 'tgheſchut meer vonden/ gaven ſy de Borgerye tijdt om in wapenen ende teghen-weer te comen: dan den Hertogh heeft terſtont meer volcx gheſonden met alderhande ammunitie ende meer gheſchuts / ende die hebben de ſtadt Bruynſwijck van haer eygen wallen beſchoten/ ende dat veel met vuyr-clooten/ daer de Borgers/ ende meeſt de Vrouwen/cloecken wederſtant teghen deden met die te bluſſen. Dit ſchieten duerden alle den nacht: de Borghers ſoeckende haer eygen wallen te beclimmen met Leeren ende te onder-mynen. Den Hertoch 'telcke reyſe verſch volck ſendende/ die met groote cloeckheyt hun ſochten te begraven op de wallen / teghen de muſquetten vander ſtadt/die dapper ſchoten.

Die van Bruynſwijc verſoecken verdragh eñ byſtant aen den Hertogh is vergeefs.

S'nachts voor den daghe begonde het wat te reghenen / dat de Borgherye wat ſolageerde ende verquickte; want de beſpringers niet meer ſchieten conden/door dat haer vuyr uyt reghende/ende 't Buſcruypt nat werde/ dan eenlijck met haer grof gheſchut. De Burgemeeſters ſonden aenden Hertogh ſmorghens om een beſtant ofte af-ſtandt van wapenen / op dat ſy mochten tot een accoort comen: dit geſchiede tot twee-mael/ maer den Hertogh wilde daer niet nae hooren/ maer ſont noch aen zijn volck binnen acht dobbel kartouwen geſchuts/om de ſtadt te beſchieten: vertoonde mede zijn Ruyterye buyten op't velt/om de Borgherye meerder vreeſe aen te jaghen ; waer door die van binnen ten leſten uyt deſperatie eenen moet namen/ſo dat twee cloecke mannen hun op-werpen wat te verſoecken; den eenen trachte met 50 ſteen-houwers eenen muer door te breken/ waer by ſy conden op den wal met haer vyanden hant aen hant comen/ dat ſy vol-brochten/ende vielen die op't lijf/ dat ſy dier veel verſloeghen / ende de andere nae de Poorte joeghen. De andere nam twee ofte drie groote ſchuyten / daer hy in elck 100 mannen ſtelde / ende voer daer mede de Riviere Occara oppe/ende ſoo liepenſe ende beſpronghen haer vyanden aende S. Gielis Poorte van achter/ waer deur ſy van diē onverſienden aenval ſulcken ſchrick creghen/dat ſy hun op de vlucht begaven/ende al dat op de wallen wert gevonden/ wert verſlaghen / ofte inde grachten verdroncken ofte ghevanghen. Die vander ſtadt vielen mede uyt ende joeghen de vluchtighe tot aen't boſch; alſo wert die ſtadt Bruynſwijck van een groot aenſtaēde perijckel verloſt; eerſt door den reghen/ ende dan door twee cloecmoedige mannen: ſy vercreghen acht groote cortouwen/ met andere mortieren. Sommighe van dit geſchut hadde de ſtadt inde Proteſtantſche Oorloghen den Keyſer Carel moeten gheven/ ende die hadde dē Hertogh daer mede vereert : voorts was de ammunitie die ſy vonden/ ſo ſeer overvloedich/ van alderhande ſoorten / dat het wonder was/ die ſy alle inde ſtadt brochten wel met 200 ghevanghenen.

Des Hertoghe volck wert weder uyt Bruynſwijck gedreven.

Hier nae heeft den Hertogh de ſtadt belegert den 21 Octobris/ende zijn begravingen voortgebrocht/die beſchoten met vuyr-clooten: de Riviere Occar beneden op-gheſtopt/ende ſoo doen overvloeden/ in alle de leechten der ſtadt vallende. Den Coningh van Denemarcken is den 10 Decembris tot Wolfenbuttel/ ende in't Legher by zynen Swagher ghecomen/ende mede eenich Crijghs-volck by-ſtellende / heeft gheſocht den twiſt tuſſchen dē Hertogh ende ſtadt te verdraghen ende te ſliſſen/ dan te vergheefs.

Bruynſwijcke wort belegert den 21 October.

Daer en tuſſchen hebbē die vander ſtadt hun gheweert/ ſy zijn uyt-gevallen op dat volck dat den Coning van Denemarcken ghebrocht hadde/ende hebben mede hun beclagh aenden Keyſer ende Camer-recht ghedaen.

Van het verſoeck des Hertoghs werdt verſcheydelijcken geſproken; men ſeyde hy verſocht een Poorte der ſtadt tot zynen wille / met een Caſteel / ende een van zijn Borgraven in des ſtadts Raet te ſitten; dat die ſtadt/ alle juriſdictien dieſe hadden over de Dorpen buyten de ſtadt/ſouden ſy den Hertogh over gheven ; dat ſy af-treden ſouden van't verbont met de Aenzeeſteden Anno 1591 ghemaeckt / ende dierghelijcke meer ; daer de belegherde niet nae hooren wilden.

Maer hebben aen haer Bontghenooten / de Aenzeeſche ſteden/om aſſiſtentie gheſonden/ die begonden volck al-omme aen te nemen onder den Hertogh Auguſtus van Lunenborgh.

Den dijck die den Hertogh ofte de beleggers ghemaeckt hadden/om den Occar-ſtroom op te houden/brack door de cracht des Waters/hoewel dien aenden voet 60 voeten dick ofte breedt was/ende boven 25 voeten/waer door het Water weder is af-ghelooopen/ maer de beleggher hebben dien weder-omme veel ſtercker op-ghemaeckt / ende dat door middel van een maents beſtant vercreghen/ door den Coning van Denemarcken/die weder vertrock.

Alſoo nu deſen Crijgh ſterck van weder-zyden toe-nam/ſoo heeft den Keyſer alle vlijt aenghewent om die ſaken te ſliſſen/ende beyde partyen uyt Keyſerlijcke authoriteyt belaſt afſtant te doen/daer toe Commiſſariſſen ſendende/ dat ten eerſten niet gheacht werdt.

Den Hertogh van Bruynſwijck verſochte aende Vereenighde Nederlanden aſſiſtentie van Crijghs verſtandighe Overſte/ namelijck mits de ſiecte vanden Grave van Hohenlo/den Grave Ernſt van Naſſou; daer haddē ſy zynen Vader/ den ouden Graef Jan van Naſſouwen toe beweecht: welck verſoeck veel bedēckens onder de Vereenighde Landen maeckte / om de ghelijckformicheyt van haren ſtaet: maer de authoriteyt van die het verſochten / ende het cleyn faveur dat de Landen byde Aenzeeſteden vondē/ hebben ten leſten reſolutie doē nemen vā Graef Erneſt derwaerts te ſenden / hoopende dat den Crijgh aldaer corts mochte eynden/ ende dat ſy dat Crijghs-volck in haren dienſt mochten aennemen.

Graef Ernſt van Naſſou treet byden Hertoch van Bruynſwijcke den 18 Feb.

Waer-omme Graef Ernſt den 18 Februarij derwaerts trock/ met hem nemende den Colonel Dorp/om Generael vande Artillerye te weſen/ende den Ritmeeſter Smeltſingh om de Cavalerye te commanderen/noch eenighe Crijgsconſtighe Ingenieurs/Aerde-werckers/ Dijckers/Timmerliedē/ende die verſtant vā approchen hadden. Deſe namen met haer eenige ſtucken grof geſchuts/daer te reſtitueren / die inden Keeſſchen Crijgh byde Duytſchen in die Nederlanden ghebleven waren / eñ tot Arnhem/ ende Bueren bewaert. Deſe derwaerts ghecomen zijnde/vonden corts het belegh op-ghebroken.

Want den 16 Meert/alſoo het Occar-water nu inde ſtadt Bruynſwijck tot eē mans hoochde gewaſſen was/ Kercken/ huyſen ende ſtraten al vol/ſoo dat de ſaecke der ſtadt ſeer deſperaet ſtondt ; ſoo iſt ghebeurt dat ſnachts ten 10 uren den dam ofte dijck/die het Water op-hiel/onder inden voet door-ghebroken is / ende 'tgantſche Water is in twee uren al af-gheloopen/ ende ſo is de Borgherye van haer ſwaer verdriet verloſt. Want den Hertogh die daghelijcx gheſolici-

Belegh van Bruynſwÿc op-gebroke.

teert werdt/ den Keyſer te ghehoorſamen door zyne Commiſſariſſen/ Heer Georg Frederick/ Grave van Hohenlo / ende Heer zu Langhenbergh / met den Vry-heere van Winckwitzbergh/de Keyſerlÿcke Mandaten te volcomen/ heeft zynen Legher op-ghebroken. Dies de Borghers/ nu 22 weecken beleghert ghe weeſt zÿnde/waren ſeer verblÿt/hebben ront-omme de buyten ſchanſen/ dier ſy 23 telden/af-gebroken/ende hun van allẽ nootdruft verſien/ haer ghevanghenen onderlinghe verwiſſelt ende geranſoneert.

Als nu des Hertoghs Legher af-getrocken was/ende dat-men meynde dat het vorder alles by-de Keyſerlÿcke Commiſſariſſen bevredicht / ende by de Keyſerlycke Mandaten volbrocht ſoude worden/ſoo is het Crÿghs-volck der Aenzeeſteden ontrent Bruynſ wyck ghecomen/ende ront-omme op des Hertoghs Lant ende Dorpen groote ſchade ghedaen eñ vyantlÿck ghehandelt: ſelve den 13 April / alſoo den Hertoch nae zÿn Slot Wolfenbuttel wilde ryden/met weynighe wagenen ende peerden verſelſchapt/ zÿn ettelÿcke van des ſtadts peerderuyteren/beleydt vanden Ritmeeſter Hendrick Quaet/hem op't lÿf ghevallen/dat hy by-cans ghevangen wert/te peerde daer van vluchtende; zynen Secretaris Heer Paulus Niets wert in zÿn Coetſe doodt-gheſchooten/ende etlÿck ghelt ende ſchriften gheplondert.

Hier door heeft dẽ Hertogh weder gedwongen geweeſt zÿn Crÿghs-volck te vergaderen/ ende nieuwe Oorloghe aen te grypen; dan door ſtrenghe Mandaten des Keyſers/van date 22 Mey/ tot Praga uyt-ghegheven / de wapenen neder te legghen / namelÿck / die van Bruynſwÿck/ende de Aenzeeſteden vã Lubeck/Hamborgh/Bremen/ Meydenborgh/ Lunenborgh ende andere / ende dat op lÿf-ſtraffe; voor de vreemde ende andere op pene van des Rÿcks Ban / etc. waeromme de partyen hun volck meeſt af-ghedanckt hebben.

Op-rechtinghe van Crÿgſ volck in Nederlandt.

Alſoo-men in Nederlandt vaſt beſich was van weder-zydẽ om Krÿghs-volck op te lichten/ſo heeft den Grave Johan van Redborgh met zÿn Broeder Chriſtoffel / beyde des Graven van Embdens Broeders/ hier volck ghelicht voor den Overſten Spinola. Deſgelÿcks quamen nu op den Somer groote hoopen van Spaengiaerden ende Italianen/ onder de Colonellen Pannige/Juſtiniano/ ende den Prince van Caſerta ende andere.

In Duytſlandt ende in Lutzenborgh nam de Heer van Barbanſon oock eenige Regementen aen: maeckte noch boven de Benden van Ordonnantien reede te hebben veertigh vanen Ruyteren/daer onder ſeven banẽ van 200 ende 150 peerden; hy hoopte noch eenighe Franſche peerden ruyteren te becomen. Van Enghels eñ Schots Crÿghſ-volck/en heeft hy niet connen cryghen ſoo vele als hy ver meynt hadde; maer een Regement/ende de oude vendelen te vullen/ ende dat mits in Enghelandt om het leſte verraet ordere was ghegeven/dat niemant mochte uyten Lande gaen ter Oorloge/ oft moeſten eerſt eenen Eedt van ghetrouheyt doen / die de Roomſche Catholÿcke veel niet doen wilden: Alſoo werden etlÿcke Bevel-hebbers af-ghedanckt/ende meeſt ghereduceert onder den Colonel Studdert/ Sir Griffin Markam eñ andere: den Rÿcks Grave Arondel/die Generael vande Enghelſche was / werdt mede ten leſten af-ghedanckt.

De Vereenighde Landen cregen mede noch eenighe Enghelſche ende Schotſche Soldaten; maer niet ſoo vele als zy wel pleghen / om dat den Coning reſpecteerde den vrede met Spaengien/ſoo dat zy gheen dan vry-willighe en conden becomen/ende dat met op-ſprake.

Terwyle heeft-men in Nederlandt vaſt aenſlaghen d'een teghen d'ander ghepractiſeert/ op verſcheyden ſtedẽ ende plaetſen; die Statiſſche ſloeghen een Convoy ontrent Lingen. De ruyterye hebben in't beginſel van April/eenen loop in Brabandt ghedaen/om de Spaenſe brandtſchat af te halen / verbrandende eenighe Dorpen.

Alſoo Graef Ernſt van Naſſouwen naer Bruynſwÿck was ghetrocken/als wy vooren gheſeydt hebben / met Convoy van elf vanen Ruyteren van Deventer ende Swol/ſo hebben de Spaenſe ontrent 500 peerden over Rÿn geſonden/ die hun ghelieten al ofte zy hadden willen weeren den over-laſt/ die des Staten volck in't Stift van Paderborn onlanghs ghedaen hadden/ ter wrake van den Borghemeeſter aldaer / Liborius Wicchart / by den Biſſchop ſchandelÿck om-ghebrocht/alſoo wy in't voorgaende Boeck verhaelt hebbẽ/ ende hadden het Capittel veel gelts af-ghedronghen / ende veel ghevanghenen. Maer Prince Maurits waerſchoude de Steden van Over-yſſel toe te ſiene/ mits hy gheinformeert was dat ſy eenige meeſters ende ghereetſchappe van vuyr-wercken by hun hadden/ te weten; den Franſoyſen Petardier du Tarrail/ende terwyle dat Pr. Maurits ruyterye op de t'huys-comſte waren / ſo hebben haer deſe Spaenſe ruyterye na Oldenzeel beghev en/ende haren hoop met 1400 voetvolcks ende nootdruft verſterckt/ende zÿn alſo den 14 Meert voor Bredefort ghecomen. Den Droſt van Bredefort op Pr. Maurits waerſchouwen / die wiſte dat zÿn ruyterye uyt het Stift Paderborn ghekomen / benachten in de Dorpen by-ligghende / te Winterſ wÿck ende Belten / waerſchoude die dat hunnen vyandt voor-handen ware/ luttel denckende dat zy op hem uyt waren: want de Spaenſe beleyt van Don Guilelmo Verdugo/Baſtaert Sone van den ouden Verdugo / over langhe gheſtorven/ zÿn voor Bredefort ghekomen by avont / ende ghelieten hun te weſen van Prince Maurits ruyterye/roepende aende Wachte dat zy vande Spaenſe verbolght waren/biddende maer/terwyle zy eenen Spaenſchen Luytenant by haer ghevanghen hadden / dat zy hun mochten onthouden onder de veſtinghe / op dat hun haren buyt niet ontweldicht werde/ leydẽde dadelÿck eenen/als den ghevanghen Luytenant.

Verdug eñ du Tarails aenſlagh op Brefort.

Als hier over die van binnen malkanderen raet-vraeghden/zÿn zy terwyle aende Hamays ende veſtinghe gekomen/ende hebben haer Petars aen de poorte behendelÿckẽ vaſt gemaect: maer ſoo de Wachte van binnen begoſten achter-dencken te hebben / ende belaſtẽ van daer te gaen; eñ terwyle dat zy't ſcheenen te doen/hebben zy haer vuyr-werck aen-gheſteecken/ende met haer mede-ghebrochte inſtrumenten de poorte gheopent/eer den allarm inde ſtadt conde komen; ende alſo het nu Vaſten-avont was/ na den ouden ſtÿl/ ſoo waren veel ſoldaten van binnen wel bedroncken/ eñ alſoo was de Wachte qualÿck verſien/waer by de Spaenſe daer in gheraeckten/ doot-ſlaende al wat voor de hant quam/ die niet vele waren; want de meeſte ſoldaten van de drie Compagnien die daer in garniſoene laghen/vluchten terſtondt met eenighe borgherye op't Caſteel; de brugge tuſſchen het Caſteel ende de Stadt was af-ghebroken/ om een nieuwe te maken / die den Droſt Lauwick

Verdugo neemt Br defort in/ de 14 Meert.

poorts

voorts af-wierp/ ſo datſe met haer Petars aen de poorte niet konden komen/ ende ſoo lagh die Stadt nu open voor't Caſteel/ dat daer eenen ſtercken Wal hadde met eenē dobbelen gracht/ die Verdugo mette zyne niet conden af-loopen. Hy vont inde Stadt wel wat gheſchuts/ maer gheen buſcrupt: dies den buyt ende de ghevanghen borghers ſont mette Ruyters nae Oldenzeel/ van meyninge een Convoy met buſcrupt/ amunitie ende victualie daer binnen te brengē/ ende begoſten een halve mane buyten 't Caſteel te maken/ om te verhinderen datter niemandt meer binnen ſoude komen.

Deſe tydinghe terſtont tot Zutphen comende/ daer hem den Colonel Dort vondt mette Ghedeputeerde/ ende mede tot Grolle/ ſoo ſont den Rit-meeſter Batenborgh tot Deventer eñ elders om hulpe/ ende deſe alle ſonden aen den Droſt van Zalant Warmelo/ die in dat quartier commandeerde/ ende die was tot Swol. Batenborgh die ſont den eerſten nacht een bode op't Caſteel van Bredefort/ met vermaen ende trooſt van in weynighe daghen ontſet te worden/ ende dat hy hun corts volck toe-ſenden ſoude; waer-op den Gouverneur Lauwick antwoorde/ dat hy waere ghereſolveert het Slot eenighe daghen te houden/ vermanende ſy ſouden hun ſaecken ſeecker ende ghewis aennemen/ ende al waert dat ſy hem miſten hun belofte/ ſoo was hy ter plaetſe/ daer hy als een vroom ſoldaet te ſterven verhoopte/etc.

Bredeforte wordt wederom beleghert vande om-ligghende garniſoenen.

Den Droſt van Zalant Warmelo de tydinghe hebbende/ is des anderen daeghs tijdtlijck met zijn eyghen vane ruyteren/ eñ dē vane van Haſſebron/ met vier Compagnien voetvolcks/ als de Compagnien/ van Vox uyt Deventer gecomen/ den Droſt van Haerbergen/ een vendel Switſers/ ende Kniphuyſens vendel; deſen trocken den ſelven daghe tuſſchen Borckeloo ende Grolle/ al-waer dē Colonel Dort/ de ruyterye ende ſoldaten van Zutphen by hun quamen/ haer voeghende by de garniſoenen van Grolle/ Does borgh/ Deutechum ende andere. S'anderdaechs voor den daghe ſonden de ruyterye voor uyt/ om Breevoort te berennen/ op datter niet in-ghebracht werde; want zy verſtonden/ by den Jonghen van den Rit-meeſter Batenborch uyt Grol/ als een Boer met eenen korf Eyeren daer in geſonden/ dat zy in de ſtadt Breevoort alderhande ghebreck hadden/ als mont-coſt ende amunitie.

Alſoo de Spaenſe een halve Mane buyten 't Caſteel ghemaeckt hadden/ om alle in-comſte in't Caſteel te verhinderen/ ſoo heeft den Rit-meeſter Haſſebruyn/ met noch eē vane ruyters/ elck een muſquettier (Duytſen ende Switſers) achter op zijn peert ghenomen/ daer den Droſt van Haerberghen over commandeerde/ ende die ghebrocht over eenighe Moraſſen/ die hebben de Spaenſe ghedwonghen de halve mane te verlaten/ daer eenighe verſlagen bleven/ ende terſtondt zijn met ſchuyten etlijcke honderden muſquettiers op't Caſteel ghecomen/ die terſtondt dapper uyt-geſchoten hebben; mede met twee ſtucken grof gheſchuts/ dat zy in weynigh daghen wel hondert mannen in de ſtadt doodtſchoten.

Die van Oldenzeel wetēde dat die inde ſtadt Brevoort qualijc verſien warē van Buſcrupt/ ſonden voor't eerſte eenighe ſoldaten met ſacxkens vol Buſcrupt daer binnen/ dieder eenighe in quamen/ ende d'andere vielē in hun vyanden handen. Daer beneffens ſondē die vande ſchanſe van Roeroort 500 Soldaten/ oock met Buſcrupt gheladen derwaerts; die verſtaende dat Prince Maurits volck de ſtadt weder-omme beleghert hadden/ zijn te rugghe ghevlucht/ af-worpende haer ladinge/ dat welck vande Boeren op-ghenomen werdt/ ende vercocht; maer deſe Soldaten werden noch byden Rit-meeſter Thomas Viller ende ander Ruyters achterhaelt/ ende by Borken verſtropt/ ende veel verſlaghen.

Bredefort aldus eerſt beſet vande by-liggende garniſoenen/ werdt terſtont volcomelijck beleghert; daer vooren comende Graef Hendrick Frederick van Naſſouwen uyten Haghe/ met veel voet-volcks/ ende wel 26 Cornetten peerden.

Bredefort wort weder gewonnen.

Die van Brevoort hun dus ſterck beſloten vindende/ eñ van die van't Caſteel gheduerichlijck beſchoten/ ſoo dat zy moeſten kuylen in de aerde maken om bevrijdt te zyne/ veel volcks verlieſende/ zijnde bycans ſonder buſcrupt ende victualie/ hebben begonnen van een goede compoſitie te ſpreken/ ende hebben den 22 Meert/ nieuwen ſtijl/ gheaccordeert/ dat zy des ſelven middaeghs daer ſouden uyt trecken/ elck van waer hy ghecomen ware/ met haer volle gheweer nae Crijghs gebruyck; dies ſouden zy ter plaetſen weder ſtellen/ alle de ghevangenen/ die zy daer uyt ghevoert hadden/ onder de welcke was den Predicant/ ende eenighe vande Magiſtraet/ met ander voornaemſte borgers; ſouden mede weder leveren die drie vaendels/ die zy daer ghenomen hadden/ met alle het ghenomen ende geplondert goet/ dies ſouden ſy hebben ontrent hondert Waghens/ om alle 'tgene zy hadden/ hun dooden ende gequetſte mede te voeren; voor Oſtagier van alles te vol-brenghen/ lieten ſy den Jonghen Verdugo.

Dit accoort docht Prince Maurits ende de Statē veel te goet/ om dat ſy ſeer qualijck ende ſchandelijck met het Vrouwen-volck gheleeſt hadden: Des Wacht-meeſters Huyſ-vrouwe vercracht totter doodt toe/ ende eenighe andere meer; des Predicants Huyſ-vrouwe door-ſteken; den Predicant ſelve was voor zijn leven verſchoont vande Duytſchen: maer boven deſen moet-wille/ waren ſy droeve dat den Franſen Petardier/ dē Heere van Tarrail/ niet hadden buyten het contract uyt-geſteken geweeſt; hy was een Franſoys Heere uyt Vranckrijck ghevlucht/ daer ſy den Koningh groote vrientſchappe hadden mogē mede doen. Dan Graef Hendrick/ ende die van Zutphen warē bly/ dat ſy hunnen vyandt alſoo quijt waren.

Over dit weder-nemen van Bredefort wert Don Lops de Velaſco ſeer weder-ſproken/ om dat hy ontrent den Rijn ſeer ſterck met peerdevolck was/ ende niet terſtont/ daer allen nootdruft binnen ſondt/ ende 't verlies voor-quam.

Groot onweder in Nederlant 27 Meert.

Den 27 Meert zijnde s'anderdaeghs naer Paeſſchen/ iſſer in de Nederlanden/ ende rontomme gheleghen Landen/ ontrent de noene/ ſo grooten ende vreeſſelijcken wint eñ reghen opgheſtaen/ als noyt veel dierghelijcke ghehoort ofte gheſien was; ende deſen ſtorm-wint is ten ſelven tyde oock in Enghelandt/ Vranckrijck/ ende Ooſt-landt ghevoelt; maer meeſt in Nederlant/ als in Brabant/ Vlaenderen/ Artoys/ Henegouwe/ in't Landt van Cleve/ ende in't Ceulſche/ ſelve inde Stadt Ceulen/ wel 80 boomen binnen de ſtadt op de Nieu-marckt uyten gronde ghewaeyt/ dan het onweder duerde niet lange/ ende was maer als een buye; in de voorſchrevē Provincien heeft het veel duyſent boomen om-ghewaeyt/ deſghelijcks huyſen ende ſchueren/ eñ alomme veel Torens/ als tot Antwerpen vier ofte vijf Torens/ eñ aldaer meeſt alle de glaſen vande groote Kercke/dienen achte dat om 12 duyſent guldens niet weder gerepareert ſouden worden / want daer mede eenen grooten hagel viel/daer van de ſteenē ſeer groot waeren. Ontrent den Zee-cant van Hollandt ende Zeelandt en waſt ſoo groot niet / alſt naer advenant op't hooghe landt was ; veel ſchepen ende ſchuyten zijnder vergaen ende op't landt gheſlaghen ; in Cadſant dede het groote ſchade/ ende was apparent van veel meer ſchade ghedaen te hebben metten hooghen vloet/ maer den Wint ver choot/ende dreef den vloet van lande.

De Coning van Vranckrijck tracht met heyrcracht te dwingen dē Hertogh vā Bouillon eñ de ſtadt Sedan.

Wy hebben vorē wel vermaēt dat in Vranckrijck den Hertogh van Bouillon/Maerſchalck van Vranckrijck/in groot nae-dencken by-den Coning gecomen was/ ende was daer over gedaecht ofte beſchreven hem te comen verantwoorden/dat welcke hy op de geſtelde plaetſen/ uyt vreeſe van zyne vyanden al-daer/altijt hadde geweygert/hem houdende tot Sedan. Daer hebben veel Vorſten ende Heeren hun mede gemoeyt/om alle miſ verſtant wech te nemē/maer tot noch toe te vergheefs.

Ten leſten/in't beghinſel van dit Jaer 1606/ heeft den Coning veel Crijghs-volcx opghenomen / om den voorſz. Hertogh van Bouillon met zijn ſtadt Sedan te dwinghen; daer teghen Bouillon hem ſterckte met die ſtadt:de Borgerye zijnde in groote benautheyt/ verſochten met gedruckte boecxkens al-omme hulpe/daet/raet ofte ten minſten interceſſie eñ mede-lyden/tegen eenen ſoo machtighen Coningh.

Als nu des Coninghs heyrcracht vergadert ende ſeer groot was/ ſoo iſſer van Vorſten ende Heeren ſeer ghearbeyt / om den Coningh eenich contentement te gheven / die ſy ſaghen ſelve in perſoone met zijn gheſchut nae den Hertogh marcheren. Van Bouillions wegen waren den Coningh ſeer redelycke conditien aengeboden/ om dat het ſcheen den Coningh daer meeſt aengheleghen ware/verſekert te weſen van de ſtadt Sedan/op zijn frontieren gelegen. Dies Bouillion den Coning bidden dede te nemen de ſouvereyniteyt van Sedan in zijn protectie: meer/dat de conditiē van die beſcherminge mettē Coning geraemt/ mochten worden geregiſtreert/ etc. na behooren/ende dan zijn Majeſteyt zijn incomſte doen met ſoo vele ofte weynighe/ ſonder limitatie ofte reſtrictie;ghereet ſelve de Poorten vant Caſteel af te brekē tot zijnder belieſte: mede dat den Gouverneur vande plaetſe den Coningh trouwe ſoude ſweeren/ volghende de Artijckelen : in gheval den Hertogh daer tegen dede/ſoude den Gouverneur ontſlagē zijn vanden Eedt den Hertogh ghedaen: het garniſoen ſoude oock den ſelven Eedt doen aenden Coningh: dat mede / ſoo het in-woonen van-den Hertogh den Coningh miſhaechde/ ſoude hem moghen voor twee ofte drie Jaren abſenteren / dat de Hertoginne met haer kinderen terwylen ſoude mogen haer begheven in Vranckrijck / in eenighe van zijn huyſen/ als tot een onderpant van zijn ghetrouheyt.

Niet teghenſtaende deſe voor-ſlaghen/ is den Coning met zynen ſtercken Legher in't beginſel van April van by Reims ende Maſieres tot Doucherp op de Maſe / een myle van Sedan/ ghecomen/daer dat dagelijcx veel over ende weder loopen was van Edelen ende Vorſtelijcke Gheſanten / om alle miſ verſtandt wegh te nemen/als van wegen den Hertoch van Wirtenberch / Heer Daniel Buwinchuyſen a Walmerod; van wegen der Vereenichde Landen Staten (overmits den Hertogh ghetrout was met de Dochter vanden Prince van Orangen) harē reſiderenden Ambaſſadeur byden Coningh van Vranckrijck/Meeſter Franſoys Artſens/ Ridder;noch mede den Secretaris van Lottringen: maer boven al heeft hē daer mede ſeer bemoeyt den Heere van Netancourt Champanoys/ende den Heere van Villeroy.

Ten leſten is deſe ſake door haer-lieder middel tot een verdrach ghecomen / in't eynde van Meert/ met eere des Coninghs / ende met des Hertoghs eerlijcke plicht ; ende om hier toe te comen/conde qualijcken(ſoo't ſcheen)geſchieden/ dan met eenen Leger / om Bouillions Eedt te voldoen : den Coning willende de ſtadt in haer Privilegien beſchuttē / ende nochtans van haer mede verſekert weſen.

Misverſtāt tuſſchen den Coning van Vranckrijck eñ Bouillō wort in't vriendelijck gheſliſt.

Alſoo zijnſe verdraghen/dat alle nae-dencken vanden Hertogh ſoude vergheten ende vergheven blyven / ende hy ſoude in zijn Staten ende Ampten herſtelt worden; hy ſoude van alle verbonden met vrienden eñ vyanden af-ſtaen/ende hem begeven tot des Conings dienſte/ waer het vā noode mochte zijn : hy ſoude de ſtadt Sedan ende 'tCaſteel voor hem ende zijn erf-ghenamen behouden : den Coningh ſoude de ſtadt Sedan/ als te voren/oock voort-aen in zijn protectie nemen/ende het garniſoen haer ſoldie betalen/volghende zijn voorſaten exempel in alles:den Coningh ſoude moghen ſtellen eenen Gouverneur op't Caſteel tot hem beeedicht/om vier Jaer de ſtadt te gouverneren/ ende daer na ſoude't alles tot de oude ghewoonte comen / ende den Gouverneur ſoude zijn authoriteyt nae vier Jaeren den Hertoch weder over-leveren. De Borgerye ſouden den Coning Eedt doen / als dat ſoo den Hertoch ofte zyne naecomers yet tegen den Coningh voor-namen / ſouden ſy hunnen Hertoch niet meer verplicht zijn/ maer mogen een anderen Heere kieſen. Dit was tot Doucherp den 23 Meert gheſegelt ende ontertekent/ in preſentie vande voorſz. Gheſanten des Hertoghs van Wirtenberch / der Nederlantſche Vereenighde Staten / des Hertoghs van Lottringhen Secretaris Marainville/ etc.

Hier op is den Hertoch van Bouillion naer Doucherp ghereden/ende heeft al-daer den Coning noch in zijn bedde ghevonden met zijn Coginne/ al-waer hy / niet teghenſtaende / binnen wert geroepen/ heeft zijn behoorlijcke reverentie ende onderdanicheyt totten Coning betoont/ dat den Coning ſoo wel beviel/dat hy onder andere dinghen ſeyde ; dat hem de ſtadt van Sedan ſo ſeer niet beweecht en hadde / als den goeden dienſt/ die hy verwachte vanden Heere van dien. Corts hier nae trock den Coning met zijn Coninginne ende Dolphijn / metten Hertoch van Bouillion / nae de ſtadt Sedan/ alleenlijck met zijn Hof verſelſchapt/daer het gheſchut afgheſchoten werdt / ende met veel vriendelijcke wel-wenſchen wert vande Magiſtraet op haer knien ligghende ontfanghen ende gewillecomt: Het volck den Coning/ de Coninginne ende den Dolphijn alle geluck biedende met acclamatien; vive le Roy,vive la Royne,vive le Dolphin, dat welcke den Coningh dede ſpreken : ſiet hoe lief my dit volck heeft: ende weder-omme; ick weet wel dat ſy my lief hebben/etc.

Incomſte des Conings in Sedan.

Voor Gouverneur heeft den Coningh daer geſtelt dē Interceſſeur ofte Middelaer/ de Heere van Netancourt/nae den eyghen wenſch ende keure vanden Hertoghe/den volcke ſeer aen-gename/hem latende eenlijck int Caſteel met twee vendelen garniſoens: inde exercitie vande Religie Ghereformeert/ geenderhande veranderinge makende. De Jeſuiten verſochten mogen te preken eñ Scholen in Sedan op te rechten : den

Coning antwoorde dat hy te vreden was / ſoo Bouillon dat inwillichde; ende ſy wilden gaen predicken inde Kercke / maer ſy vonden daer gheen hoorders / alſoo vertrockenſe. Ende alſo is nae drie daghen den Coningh met contentement van partyen / nae Monzon met zijn Hof vertrocken / daer hem Bouillon volchde / ende was den Coningh in groote achtbaerheydt ſeer aengename / die hem herſtelde in alle zynen voorighen Staet / Officien ende Ampten; hem ghevende voor zijn verſcheyden tachterheden groote ſommen van penninghen: zynen Sone wert gemaeckt den eerſten Camerling vanden Dolphijn / met een eerlijck pencioen Jaerlijcx / ende den tytel van Prince van Sedan: Noch ſo maeckte de Coning de Vrede ofte reconciliatie mette ſulcke / die hem partydich gheweeſt hadden.

Bouillon grootelijcx vanden Coningh vereert.

Deſe toe-ruſtinghe ende tocht des Conings op Sedan / ende dat ſoo naer de frontieren van Nederlant / heeft in't Hof vande Eertz-hertoghen alderhande achterdencken veroorſaeckt; waeromme Don Loijs de Velaſco met 1000 peerden gheſonden werdt naer het Landt van Lutzenborgh / eñ voorts werden alle de Franſche frontieren beſet met ſes ofte ſeven duyſent voet-volcks: Velaſco ſelve boodt mede die van Sedan allen dienſt / vrientſchappe ende hulpe aen / dat den Coningh van Vranckrijck ſeer jaloers maeckte; ende de Eertzhertoghen conden de Franſoyſen niet betrouwen / waeromme ſy ghenen coſt ende vlijt en ſpaerden / om de frontier-plaetſen wel te verſorghen; ende ſoo daer ghelt toe ghebrack / om het Crijghs-volck te doen op-trecken / ſoo vercreech den Marquis van Havregh tot Antwerpen een goede ſomme gelts / met veel groote beloftē / toe-ſeggen ende verbonteniſſen dat het mettē eerſtē gelde / uyt Spaengien overcomende / weder ſoude betaelt worden met grooten intereſt: ſo groot was de ſcharciteyt vanden ghelde / ende het credijt ofte betrouwen der Hoofſche Negotianten ſo cleyn / alſoo dat het alle de ghehoorſame Landen der Eertzhertoghen een ſeer aenghename tydinge was / te vernemen dat dien Crijgh van Sedan gheeynt was / ende dat des Coninghs Legher af-ghedanckt werdt; want ſy ſeer vreeſden een Oorloghe met Vranckrijck.

Eertſhertogen hebben achterdencke van s'Conings Legher op hun frontieren.

Deſen tocht des Coninghs ontſettede ende ontriefde veel de Vereenighde Landē van hun verwacht Crijghſ-volck uyt Vranckrijck / dat zy al-daer doen op-nemen hadden / voor haren dienſt / die welcke den Koning moeſten dienen: maer deſen Crijgh ten eynde / ende 't Leger af-ghedanckt / zijnder vele naer Hollandt ghetrocken / hoe-wel de weghen beſet waren; eenighe liepen mede den Generael Spinola ten dienſte.

Doodt van den Grave Philips vā Hohenloo / den vijfſten Meert.

In't beginſel van dit Jaer 1606 / is gheſtorven Philips Grave van Hohenloo / Vry-heer van Langenbergh / etc. Lieutenant Generael over Hollandt / Zeelant / Weſt-vrieſlant / Bommel ende Thieler-weert / etc. van een lang-duerighe ſieckte / die uyt-brack in een generale lammicheyt van handen ende beenen / dat hy hemſelven niet roeren konde. Hy ſtorf den vijfden Meerte / tot Yſelſteyn / zijnde boven de vijftigh jaren oudt / een ſchoon wel-gemaeckt manlijck man / ſtout / cloeck ende Crijgh-verſtandich / maer wat te vermetel ende haeſtigh; hy hadde de Vereenighde Nederlanden wel 34 ofte 35 jaren ghedient in grooten eñ gheduerighen noot / principalijck nae de doodt van den Prince van Orangien / als de Landē in groote verſlagentheyt waren / den Sone Prince Maurits doen noch jongh zijnde / ſoo datter doen niemandt ſcheen voor-handen te weſen / om Crijgh-ſaken te verrichten / ende aen-voerder van Pr. Maurits te weſen / dan deſen Grave / daer een yeghelijck d'ooghe op ſloech / om haer ſaecken uyt te voeren / door zijn aen-ſien ende authoriteyt onder't Crijghſ-volck / ende des Crijghs wetenſchap; zijnde machtich vā goede / ende daer by liberael ende aenghenaem. Hy hadde ghetrout de outſte dochter vandē Prince van Orangien / ghebooren van de Gravinne van Bueren / dan hy is geſtorven ſonder kinderen; zijn goederen heeft hy ghelaten aen zijn Broeders Sonen / waer van Graef Ernſt van Hohenloo by hem in Nederlandt was / die al-reede zijn Cornette peerden voerde / een frap Jong-man van grooter hoope. Den ſeſten April wert zijn uytvaert beſchreven tot Yſelſteyn / met ghewoonlijcke pompe / daer dat waren Prince Maurits ende andere van't Huys van Naſſou; mede de Ghedeputeerde van de Heeren Staten Generael / van den Raet van Staten / ende van de Raden van Hollandt / ende andere: maer op't in-nemen van Bredevoort werdt de uyt-vaert wat uyt-gheſtelt. Het Lichaem in Bare werdt tot Yſelſteyn in de Kercke gheſtelt / tot dat zijn Bloet-vrienden uyt Duytſch-landt 'tſelfde komen halen / ende naer't Landt van Hohenloo voeren.

Den geleerden Juſtus Lipſius is tot Leuven gheſtorven / dē 13 April.

In dit Jaer is mede tot Leuven gheſtorven Juſtus Lipſius / ghebooren tot Eſſen tuſchen Leuvē ende Bruyſel / Profeſſeur der Hiſtorien / een man onder alle Gheleerden ſeer vermaert / ende wel te rechte gheacht / ſoo om zijn perfectie inde Latijnſche ſprake / ende ſcherpſinnighe reſtitutie / ofte Critiſche verbeteringhe / der ouder Latijnſche Schryvers / als ooc om zyne groote ervarentheydt / van alle de gheſchiedeniſſen / magnificentien / manieren ende privaten handel / des ouden Roomſchen Rijcks / ghelijck vel zijn ſchriften ghetuyghen. Hy heeft oock wat gheſchreven van de Policie; als oock van de Stoiſche Philoſophie / conforme de welcke hy liet in drucke uyt-gaen in't Jaer 1590 / zijn al-omme ſeer gepreſen Boecrken van Conſtantia. In zynen ſtijl ghebruyckte een ongewoonlijcke cortheyt / te ſamen met een wonderlijcke claerheyt; twee gaven / die weynigh Schryvers wel by een konnen treffen.

Ontrent den Jare 1579 / quam hy inde Univerſiteyt van Leyden / in Hollandt; ende bleef al-daer (zijnde ghegageert van de Heeren Staten der Vereenighde Provincien) als Profeſſeur der Hiſtorien / voor den tijdt van 12 jaren. Daer nae oorlof begheerende / om tot Spa in't Badt te gaen / ſoo is hy onder weghen met goede pencioenen beroepen geweeſt / van de Hertogen van Saſſen / van den grooten Hertogh van Florencen / die hem aen-boodt 2000 Ducaten / ende meer ſoo't noot ware; oock van den Biſſchop van Wirtſborgh / ende ſelve vandē Paus van Roomen: Doch ſoo heeft hy ten leſten de gagie van den Koningh van Spaengien aenveert / ende is Anno 1592 / inde Univerſiteyt tot Leuven ghekomen: (houdende als-doen partye teghen die van Hollandt inde Oorloge) alwaer hy oock ten leſten (teghen zijn gewoonte) naer etlijcke geleerde wercken / zijn beroep aengaende / heeft willen wat van devotie ſchryven / ende heeft met zynen frayen ſtijl / uyt-gheſet de miraculen van twee Lieve-vrouwen Beelden / in Brabandt hedenſdaechs vermaert. Over deſe gheaffecteerde vernedertheyt / hebben hun de treffelijckſte der Roomſche Catholijcken verwondert; de Ghereformeerden het hun oock ghebelcht: Ende daer zijnder twee op-gheſtaen

die

1606. die teghen deſe twee Boecxkens/ oock zyne veranderinghe van reſidentie/ in goeden ernſt gheſchreven hebben. Ende alſoo Lipſio mogelijck tot het eerſte den luſt ontbrack/ en tot het tweede de tijdt van leven/ ſoo en zijn deſe gheſchriften niet beantwoort ; dan is over-leden den 13 April/ ofte den derden ouden ſtijl/ Anno 1606/ in't 59 jaer zijns ouderdoms.

Hy was een langachtigh man/ bruyn-bleeck van aenſichte/ wacker van ooghen/ ſwack van lichaem/ neederich van ghelaet. Hoe hy voorts van gheſintheydt is gheweeſt/ is ons niet veel aen gheleghen ; want achte niet dat eenigherhande Religie haer met zyne ſchriften ſal ſoecken te beweeren. Daer wert van hem geſchreven/ dat ontrent drie weken voor zijn doot/ den Paus aen hem gheſchreven hadde/ verſoeckende te willen ſchryven/ De magnitudine Eccleſiæ Romanæ, dat is ſoo vele/ als de treffelijckheydt vande Roomſche Kercke. Eyndige daeromme met de woorden eens treffelijcken mans / over veel jaren van hem privatelijcken geſchreven/ ſegghende: Ick vreeſe dat hy meer zijn uyterſte beſte doet / om wel te ſpreecken / dan om wel te zyne.

Hy is begravē tot Leuven in't Minne-broeders Clooſter/ al-daer aen eenen Pilaer het Epitaphium ofte Graf-ſchrift ſtaet/ dat hy hemſelven voor zijn doodt ghemaeckt heeft in het Latijn/ aldus:

Quis hic ſepultus quæris? ipſe ediſſeram.
Nuper locutus & ſtylo, & lingua fui,
Nunc altero licebit. Ego ſum Lipſius:
Cui literæ dant nomen, & tuus favor,
Sed nomen, ipſe abivi, abibit hoc quoque:
Sed nihil hic orbis, quod perennet poſſidet,
Vis altiore voce me tecum loqui?
Humana cuncta, fumus, umbra, vanitas,
Et ſcænæ imago & verbo ut abſolvam, nihil.
Extremum hoc te alloquor:
Æternum ut gaudeam tu apprecare.

De ſtadt van Antwerpen/ om te bethoonen de Liefde die ſy hem toe-droeghen/ hebben hem willen eenen Serck beroſtighen / ende daer-op ghestelt dit Graf-ſchrift.

IVSTI LIPSI QVOD CLAVDI.
POTVIT. HIC, IACET
S. P. Q. ANTVERP. INCLVTI
VIRI FAMÆ, ORBI
NOTÆ, VIRTVTI CÆLO RECEPTÆ,
H. M. P.

Andrea Doria in Italien geſtorven.

In den leſten Winter is tot Genua in Italien mede gheſtorven Andreas Doria/ ofte Andreotto Doria/ Neve van den vermaerden Andreas Doria / Prince van Melfy/ die over 46 jaer gheſtorven was/ 93 jaren oudt zijnde/ ſomen ſeyde: deſen leſten liet nae hem vier Sonen ſeer rijck ; als den outſten Marquis de Turiglia/ liet hy 50 duyſent Ducaten jaerlijcx ; aenden tweeden Don Carlo 40 duyſent/ met twee hondert duyſent Ducaten weerde / in Galeyen ende meubles/ ofte Cataylen/ diemē toe-ſchreef ofte wenſchte het generaelſchap van-der Zee/ als zijn Vader hadde; aenden derden Sone liet hy 22 duyſent Ducaten jaerlijcks / zijnde een Cardinael ; den vierden een Carmelijt Munnick/ liet hy ſes duyſent Ducaten jaerlijcks.

Der Eertſ-hertoghen cloecken aenſlagh op Sluys ghemiſt/ den 12 Junij.

Als nu de Eertſ-hertoghen verloſt waren vande vreeſe/ ende 'tachter-dencken dat zy hadden vandē aen-ſlagh des Conings van Vranckrijck ; ſoo hebben de garniſoenen van Vlaenderen / onder't beleyt van den Grave Frederick van den Berghe / eenen aen-ſlagh op Sluys ghemaeckt / den 12 Junij ſeer behendelijcken/ maer ongheluckelijck.

Daer waren onlanghs tot Sluys 2 Spaengiaerden/ daer een wyle in dienſte gelegen/ weder over-gheloopen/ ende hebben de Bewindthebbers in Vlaenderen te kennen ghegheven/ hoe dat het Corps-de-garde/ oft Wacht-huys buyten Sluys/ dat op de brugghe vande Ooſt-poorte ſtondt/ af-ghebrandt was/ ſoo dat-men daer nu gheen wachte en hielt. Deſe brugghe diende om van Coxie/ Cadſant/ ende vā alle de quartieren van't verdroncken Lant/ in de ſtadt te komen / ende was ſeer langh / met twee optreckende val-brugghen / aen de zyde met een goede balye beſet / behalven daer de Wacht-huyſkens af-ghebrandt gheſtaen hadden/ daer en werdt gheen groote acht op gheſlagen/ denckende het onmogelick ware/ dat hunnen vyant daer-op yet ſoude dorven voor-nemen / overmits het verdronckē Lant alomme met ſchanſen beſet was/ genoech onmoghelijck daer door te paſſeren. 1606.

De poorte vande ſtadt was noch ſeer ſlecht/ maer van dobbel berden op malkanderen gheklampt / ende langhs henen eenen ſlechten leeghen Wal/ diemen mochte gemackelijcken oploopen.

De Gouverneur Heer van der Noot / was eenſdeels geadverteert van eenen aen-ſlagh op zijn quartieren/ heeft daer-omme alle de ſchanſen eñ plaetſen ront-ommē gewaerſchout/ ende hy ſelve is geruſt gaen ſlapen/ ſonder de wachte te meerderen / ofte achter-dencken te hebben/ over welcke verſuymeniſſe/ hy al-omme naermaels beſchuldicht wert.

Het was eenen wel aen-geleyden aen-ſlagh/ ende ſeer ſeker van den Heer van Terrail aen-gheleyt/ dan van God miraculeuſelijcken belet; want weynigh volcks conden lichtelijck het feyt vol-brengen/ zijnde binnen deſe poorte een plaine tuſſchen 't Caſteel ende de Stadt/ daer zy alle in ſlagh-ordene hadden konnen ſtaen/ ende aen't Weſten de Havene mette rampaerden/ eñ aen't Noorden het Caſteel.

Van deſe gheleghentheyt wel geinformeert/ heeft den Petardier du Terrail/ met zijn ander Petardiers zynen aen-ſlagh ghemaeckt / ende voorts datmen op de Zuyt-zyde den 12 Junij/ voor Sonne ſchijn / ſoude eenen looſen alarme maken / ende dat daer-op men de Ooſt-poorte aen-vallen ſoude/ zijnde daer toe ſterck 3600 ofte 3700 mannen/ uyt-geleſen volck/ meeſt Walen ; die welcke s'nachts door het verdroncken Landt / voor-by de Crabbe-ſchanſe ſeer wel paſſeerden/ ſonder ontdeckt te worden.

Hier over iſſet ghebeurt dat den Coſter van de groote Kercke/ ofte vā't groot uren-werck/ daer de heele ſtadt nae hoort/ ſavonts na thien uren/ donckerlinge ſonder licht / door de voorſienicheyt Godes/ heeft gaen op-winden/ ende het ſlaende werck daer van over-wonden / ſoo dat de klocke alle den nacht niet geſlagen heeft/ waer deur dat Crijghs-volck aende zuyt-zyde niet geweten hebben/ wanneer haren aenſlagh ofte alarm te beginnen/ ende vreeſende ontdect ende verraden te weſen/ zijn ſtille ghebleven.

Nu die aende Ooſt-poorte waren/ wanneer ſy nu meer als een ure achter het contreſcharp hadden ſtaen wachten/ niet ontdeckt/ ende ghenen alarm van't Weſten hoorende / creghen ſy ſchrick / vreeſende attrappe ofte inde valle te vallen/ wiſten niet wat doē/ dan ten leſten door het aenhoudē vande Petardiers/ die hun werck wilden doen/ reſolveerden aen te gaen.

Drie poort tot Sluys by Petars gheopent.

Den Petardier heefter drie vande zyne laten over-ſwemmen / yeder om zijn werck te doen: den eerſten om met een cleyn Petart het ſlot vande

vande eerſte val-brugghe te doen open-ſpringen: de tweede mede het ſlot vande tweede val-brugge; ende den derden met een grooter Petart aende Poorte / daer dat een groote ſpatie tuſſchen de ſelve ende de val-brugge was/ ende zijn alſoo alle drie ghenoechſaem t'ſamen aenghegaen; de twee ſloten van-de val-brugghen open-ſpringhende/ende de Poorte mede open-vlieghende / ende alſoo de val-brugghen neder ghevallen / is het Crijghs-volck aen ghemarcheert/ſo veel alſſer t'ſeſſens neſſens den anderen marcheren conden totte Poorte toe.

Op de wachte binnen aen de Poorte waeren ontrent 16 ofte 17 mannen / ghecommandeert vandē Sergiant des Heer vander Noots compagnie/ welcken Sergiant wat geruchts hoorende/is aende Poorte gaen luyſterē/ met dien is den ſlagh vanden Petart aen-ghegaen/ ende wert vanden ſlagh doodt-gheſmeten; de andere 16 ofte 17 zijn ſtracx uyt-gecomen/ende ſiende noch niemant aen-dringen/hebben de Poorte/ſulcx als ſy was/en ſoſe beſt conden/ toeghedronghen.

Faute begaen by des Eertzhertogen ghebieders.

De brugge/ſoo wy geſeyt hebben/ ſtondt nu vol Crijghs-volcx/dan ten waren niet dan corcelettē ende ſpieſſen/dat een groote faute was/ daer dat meer noodich waeren muſquettiers/ daer ſy ſtille ſtonden nae en ſaghen ende wachten/ſeer verſlaghen/ſo om dat ſy ghenen alarm noch hoorden int Weſten/ als ten eerſten gheen teghen-weer grootelijcx ſiende.

De Petardier ſeggende ende roepende/ treet aen/de Poorte is open; dan een Sergiant ſeyde/alſoo ghereporteert wordt/ Foetre porte ouverte (een vuyl Wals woort / d'welck dē ſelven naemaels den hals coſtede) alſoo wat tijts die van binnen ghecryghende/ ende de Poorte half open zijnde/daer ſy met haer ſpieſſen in ſtaken/ zijn terſtont tot hulpe van't Corps te garde ofte wachte (die vaſt uytſchoten) een Engels Capiteyn met ontrent 16 Soldaten ende Adelborſten/niet verre vande Poorte ghelogeert / halff ghecleedt ter hulpe ghecomen / ende ſo terſtont meer andere/als de Capiteynen/ Jooſt/ Brucſaulx/ Haultain ende noch eenen / elck met hun ghereetſte volck; terſtondt mede den Gouverneur Heer vander Noot/meeſt al int hemde: ſo dat de beſpringhers/haddenſe furieuſelick aengecomen / ende terſtont de wallen op-geclommen; jae int eerſte maer 10 of 12 mannen / nae elcx oordeel / ſouden meeſter geworden hebben/ maer ſy waren ſoo bevreeſt van een attrappe of valle/overmidts dat de clocke niet en ſloegh/en̄ alles inde ſtadt ſoo ſtille was / dat ſy bevreeſt waren van't aen-treden.

Die van binnen terſtont moet grypēde / niet wetende hoe't buyten geſtelt was/ hebben terſtondt 'tgheſchut geſteldt/ ende dwers over de brugghe gheſchoten/het welck de beſpringhers achterwaerts dede deyſen/ daer die van binnen haer roers dapper op uyt-ſchoten. D'Enghelſche (niet vele aen't lijf hebbende dan broecken/ ende 'tcorcelet over't hemde) zijn wel de eerſte die door de Poorte op de brugge de beſpringers aen-ghevallen hebben/ weynighe ſchade lydende vande ſpieſſien/ mits ſy gheen muſquetten en vonden/ hebben hun vyanden hart op't lijf gedrongen; want de voorſte niet conden wijcken/ zijnde van achteren aen-ghedronghen/ dicht in ordre ſtaende/ende de brugghe ſeer lang zijnde/ ſoo dat ſy meeſt werden af-ghedrongen vande brugghe in't water te ſpringhen ofte te vallen/ daer dat de valyen af-ghebrand waeren/ daerſe veel verſmoorden; aldus werdē de achterſte in de vlucht ghedronghen; d'Enghelſche die neſſens de wachte de voorſte waeren / hadden den beſten buyt ende de plonderinge/ſo dat ſy meeſt naeckt uyt-gaende / met veel cleederen wederkeerden.

Aldus hebben de Eertzhertoghſche in groote confuſie moeten vertrecken / van eenen aenſlagh wel aen-ghelept/ maer qualijck uyt ghevoert / ter avontuere by ghebreck datter gheen hoofden van authoriteyte daer by waeren; ſy verlieten alle hun Petarden ende ghereetſchappe/ het Crijghs-volck meeſt alle hun wapenē/ wel voor duyſent man te wapenē geeſtimeert/ ende ghedrongen te vluchten door eenen wegh daer ſy mette ſchoenen in't ſlijck bleven ſteken. Daer werden 56 dooden in eenen put binnen de poorte begraven / behalven die verdroncken ende verſmoordē/ ſonder die/ die vande wachten vande buyten ſchanſen verſlaghen werden: Een vande twee Spaengiaerden/ die over geloopen ende de gheleghentheyt vande ſtadt verclaert hadde/wert op de brugghe doodt gevonden. Binnen Sluys werden etlijcke ghevanghen ghebrocht/ meeſt al ghequetſt; onder andere eenen Jeſuijt / die wel 14 ofte 15 wonden hadde / die bekende dat hy uyt yver daer mede gecomen was/ om de eerſte Miſſe inde ſtadt te doen: ſeyde oock/dat hy wel merckte dat Godt ſulckē ongeluck de ſtadt noch niet hadde willen toe-ſenden/overmits hun bloedich ende wreedt voor-nemen / van alles te willen vermoorden/ etc.

Ghenen aenſlagh en conde lichtelijcker noch beter aen-gelept werden/ ende daer ſō veel aen ghelegen was/als aen deſe/ ende die leelijcker verſuymt werde / eenlijck door ſchrick; daer niemant was om dien met authoriteyt te weeren/noch die de voorſichticheydt hadden op de wallen ende poorten te climmen/ die ſeer leeghe waeren: van daer hadden ſy moghen ſien dat gheen verraedt ofte val-ſtricken voor hun bereyt waren; maer den ſchrick int herte/ die van God comt/gaf die van binnen tijdt om al-arm te maken/ende int teghen-weer te comen.

Corts hier na wert binnē de ſtadt een Tamborijn geſonden om eenige gevangenen/die ſeyde dat de beſpringers wel 4 of 500 vande heuren miſten/ende daer teghen die van binnen ſeer weynighe.

Nae deſen aenſlagh wort tot Sluys voor de ſelve Coppſche Poorte een ſchoone half Mane gelept/ om diergelijcke aenſlagen af te weeren.

Over deſen aenſlagh qualijck gheluckt/heeft du Tarrail (met zyne andere Petardiers) hem ſeer beclaeght / als dat hy de Poorte gheopent hebbende/het Crijghs-volck niet dorſte in treden; waer over de Crijghs-raet eenige hebben ghevanghen ghenomen / waer van datter drie tot Bruyſſel den 19 Junij opentlijck onthalſt werden/een Capiteyn Cruyckenborgh/ eenen Sergiant Mayor vande Vriſche / en̄ een Wael Raſoir/die langhe ghedient hadde/diens Broeders allen dienſt daeromme op-gaven: Cruyckenborgh zijnde een jongh Edelman van goede vrienden binnen Bruyſſel / daer werdt veel om zijn leven ghedaen by-de Eertz-hertoghen/ die ſeer geimportuneert zijnde / beſcheyde de vrienden nae den noene weder te comen/ dan werden noch voor den noene alle drie onthooft/ uyt des Crijghs-raets authoriteyt: ende dat de ſaecke meerder op-ſpraecke maeckte/was/ dat ſulcks juyſt gheſchiede terwyle men int Hof de Bruyloft hiel vanden Grave van Buſquoy / met een Nichte vanden Grave van Biglia. Den Colonel Chalon wert zijn Colonelſchap af-ghenomen/ende hem werdt een compagnie Peerden gheghevē

Straffe by de Eertz-hertoghen over de verſuymeniſſe tot Sluys.

ghegheven/ zijnde een Dochters Sone vanden Grave van Manſſelt. Het Nederlants Crygsvolck murmureerden ſeer van ſulcken ſtrengicheyt/roepende; al miſ deden de Spaengiaerden ende Italianen/ſy behielen even-wel haer hoofden op hun ſchouderen.

Den Heere van Tarrail met zijn andere Petardiers hoorende d'opſprake van deſe ſtrengicheyt/ hebben ghevreeſt dat hun eenich bedeckt leet uyt wrake mochte gheſchieden/ waeromme Tarrail/alſo hy door ſeker middelẽ zynen peys met zynen Coningh in Vranckrijck becomen hadde/heeft zijn af-ſcheyt uyt Nederland genomen / ende nae een bedevaert naer Vranckrijck ghekeert ; heeft al-daer eenen doodt-ſlagh ghedaen/ende ſoo weder nae Nederland ghevlucht.

De ſterckten vande Caſtelen Wouwe ende Hoochſtraten af-ghebroken by onderlinghe conſent.

Ontrent 'tbeginſel vanden Somer iſſer tuſſchen de Eertz-hertoghen ende de Vereenighde Landen onderlinge verdragen / om den Lantman van weder-zyden wat beter te ſolageren/ datmen de fortificatien vande Caſtelen Woude/ende de fortificatie vant Caſteel van Hoochſtraten/ by't leſte gemutineerde Eſquadron gemaeckt/ſoude af-breken/als weder-zyden even ſchadelijck/ende is alſoo gheſchiet.

Oploop t'Antwerpẽ tuſſchen de Spaẽgiaerds ende het Schipvolck dẽ 20 Junij.

Daer was tot Antwerpen den 20 Junij een quaet ſpel beroert tuſſchen het Nederlants ſchipvolck ende het Spaenſch garniſoen van't Caſteel / om een lichte Vrouwe ofte dierghelijcke/ ſoo datter ettelijcke Spaengiaerden ghequetſt/ ende een Bootſgheſelle doodt bleef.

Het ſchip-volck met toe-loop vande Borghers/rotten ofte hoopten t'ſamen op den Oever ende Munte/niet verre vant Caſteel/ werwaerts terſtondt den Caſteleyn van het Caſteel quam ghemarcheert met 400 Spaengiaerden in 3 hoopen/nae deſe vergaderinge toe/ende namen den Over weder inne met ſulcken furie/ al ofte ſy het al doot-ſlaen ſouden ; de trommelen ſloeghen over al alarm/ de ſtraten werden met waghens af-gheſchut ende beſet/ ende den roep liep dat de Spaengiaerden hun weder Meeſter wilden vande ſtadt maken/ ſoo dat de Borgers al-omme terſtont alle ſtraten met wagens ende andere dinghen af-ſloten ofte barricadeerden/ ende de jonghers riepen ; ſlaet doodt/ſlaet doot/ ſoo datter apparentie was van groot bloedtſtorten/ waer door de Borgherye nu in verſlaghentheyt zijnde / hebben de Burghermeeſters hun met groote beden ende beloften gheſtildt/ ende den Caſteleyn mette zyne weder naer het Caſteel doen treckẽ/dat welcke alles ſtilde : des anderen daeghs hebben de Caſteleyn ende de Borghemeeſters / by de Eertz-hertoghen tot Bruyſel elck zijn ſtuck/hun beclagh ende beantwoorden ghedaen.

Eẽ Spaengiaert tot Gent gheſtraft over een leelijcke moort.

Ontrent deſen tijt wert tot Gent/ alſoo verhaelt worde / een eerlijcke Borghers Vrouwe/ groot van kinde vermoort / met haer Suſter/ van eenen Spaengiaert / om dat de Vrouwe haer Dochter verſonden hadde/ die hy na-ginghe ende ſochte te trouwen/ ſoo hy ſeyde ; deſen Spaengiaert/ na dat hy de daedt ghedaen hadde/liep om hẽ te ſalveren nae een Clooſter/ daer hy dẽ Portier/ om dat hy hem niet wilde in-laten/ voor eerſt oorlof vanden Prior te hebben/ hem ſloegh metten candelaer / die hy uyt zijne hant ructe / waer door iſſer toe-loop van volck ghecomen/van Borgers / die hem handen ende voeten hebben ghebonden/ ende ſoo op de ſtrate laten ligghen/tot dat de Magiſtraet/ daer over gheroepen/hem vingen/ waer van dat hy corts onthalſt wert / onaengeſien het groot voorſpreken vanden Gouverneur van't Caſteel/die onder andere woorden dorſte ſegghen ; dat het onbetamelijck was/ datmen eenen aen-ſienlijcken dienaer des Coninghs / om de doodt van eene Vrouwe oft twee ſoude doen ſterven/ dat welcke onder de Ghemeynte oploop ſoude veroorſaeckt hebben/ſooſe ſulcken in-val/als int Jaer 1576/niet ghevreeſt hadden.

Don Joan de Sylva in Barlaimõts huys gequetſt eñ ghevangen.

Tot Bruyſel den 21 Julij in het Hof vanden Grave van Barlaymont/ die getrout heeft de Dochter ende Erfghename vanden leſten Grave van Lalain / is ſtoutelijck ghecomen eenen Spaengiaert/Don Joan de Sylva/Capiteyn vande Peerden / ende vanden Raedt van Oorloghe : deſe in Barlaymonts huys te veel kenniſſe makende mette Gravinne voorſz. wert aldaer vãde dienaers gequetſt met 9 ofte 10 wonden / by-cans ter doodt/daer hem nochtans de Eertz-hertoghen ghewaerſchout hadden / om alle achterdencken te weeren / dat hy daer niet gaen ſoude; maer hy vertrouwẽde op zijn manheyt/wapenen oft vermetelheyt/ heeft daer niet op ghepaſt : dies aldus ghequetſt zijnde/ werdt ghevangen gevoert op't Caſteel te Antwerpen by laſte van zyne Hoocheyt ; dan daer na/ vande wonden gheneſen/is van daer in Spaengien gheraeckt.

Eynde des ſevenentwintichſte Boecks.

Het achtentwintichſte Boeck.

Sommarie, Ofte cort verhael vant achtentwintichſte Boeck.

De Vereenighde Nederlanders varen uyt met acht groote Schepen nae de Ooſt-Indien /ende veel ſchepen comen van daer t'huys rijckelijck. De reyſe van den Admirael vander Haghen wordt verhaelt/ die al-daer in de Moluccas neemt vande Portugeſen de Sterckte in Amboyna: Van daer varende nae Tydore/ verbranden twee Portugaelſche Caracken/ ende met hulpe van de Coninghen van Terenate ende Tydore / winnen de Sterckte van Tydore/ wegh-ſendende de Portugeſen naer Manilla in de

1606. Philippinas. Wybrant van Warwijck nam een Caraque/ coſtelijc geladen. 1606. Coning van Denemarckē beſoect zynē Swager in Engelāt/ daer hy eere behaelt/ eñ heerlijc getracteert wert. In Polen zijn op-loopē om de Ieſuitē. Dē Poolſe Adel beſchuldigē harē Coning/ dagē hē op haer vergaderingē. In Italiē ontſtaē beroertē/ om dat die Venetianē verbiedē de Ieſuytē erf-gronden te beſittē; om voor te comen dat ſo vele erf-grondē/ als in Brabant eñ elders/ by de geeſtelijcke niet ſoudē beſetē wordē: op de clachtē der Ieſuytē worden de Venetianē geexcommuniceert vandē Paus/ weygerēde haer ſtatuytē te weder-roepen: daer de Vinetiaen tegē proteſteert/ zijn geeſtelijcke belaſtēde den Gods-dienſt te continuerē/ daer over de Ieſuyten vertreckē: eñ partyē ruſten hun ten Crijch: eñ alſo de Coning van Spaengiē dē Paus hulpe toeſeyt/ ſo ontbodē de Coning van groot Britaniē eñ Vereenichde Landē/ haer hulpe dē Vinetiaē: eñ daerom wapēde hē heel Italien. In Vrancrijc wort dē Dolphijn Loys gedoopt/ met zijn ſuſters. Spinola comt in Nederlandt/ treckt tē velde: Pr. Maurits ruſt hē mede tot wederſtāt. Buſquoy wort by Du Bois belet over de Wale inde Veluwe te treckē. Spinola loert mede op de paſſagie/ neemt Lochem/ wert ooc van Almelo na Swol te comē geſtopt: dies Grol belegert/ dat hy met cloecke raſchept neemt/ eñ belegert Rijn-berck/ dat nae veel ſtrijts/ niet ontſet/ Spinola wint: Pr. Maurits miſt zijn aen-ſlach op Venlo: 'tverlies van Rijn-berck maect verſlagētheyt in de Vereenighde Landē/ dan 'tgelt uyt Vrancrijc gecomē verquict die weder. Spinolas volc begon te mutineren/ dies Pr. Maurits Lochem neemt/ belegert Grol/ dat Spinola ontſet in tyde. De Legers treckē in garniſoenē. Den Marquis Sta. Croce plondert Durazza/ mede Mahometta in Africa/ daer zijn Spaēgiaerdē uyt-geſlagen wordē. De Coning van groot Britannien claeght in Spaengiē/ over't quaet tractement van zijn volck. Hollandt eñ Zeelant ſendē anderwerf een Vloote nae de Cuſten van Spaengien/ miſſen hun voor-nemen/ mede de Gelt-vloote die redelijck rijck uyt Weſt-Indien quam; zy verlieſen mede haren Vice-admirael. Conſentē voort toecomende Iaer 1607 wordē in Hollant/ etc. geconſenteert. Tot Embdē wort weder een vrede gemaect. Gr. Ian vā Naſſouwē ſterft. De Pr. Philips van Orangiē trout de Princeſſe van Conde. Vrede in Hongariē eñ mettē Turck gemaect. Stephanus Botſchap ſterft. In Spaēgiē wordē van ontrou beticht de Gr. van Villalonga met andere. De gemutineerde vā Dieſt doē grootē overlaſt. Lochē eñ Deutechem wordē neutrael. Te Groningē 't Caſteel afgebroken. Storm in Texel. Gr. Ernſt van Naſſou Marſchalck/ trout de dochter vā Bruynſwijc. Gr. Frederick van dē Berge miſt aenſlach op Ardēborgh. Nederlanders ſendē 2 ſchepē na Ooſt-Indien/ d'Engelſe 3. Des ridders Michelbornēs voyage in ooſt-Indiē wort v̄haelt. In Engelāt werdē 2 cōpagnien geoctroyeert/ Coloniē te plantē tot Virginia in America. In Nederlant wort geſoliciteert eē Weſt-indiſe compagnie/ daer toe octroy geraemt te handelē in America eñ Africa. Italien in wapen/ mits s' Paus ban tegen de Vinetiaen/ wort door tuſſchē ſprekē van Spaengien eñ Vrancrijc al neergeleyt/ de ban afgedaē/ Ieſuytē alleē verbannē. Vereenichde Nederlandē ſendē uyt eē vlote van 28 ſchepē/ onder de Admirael Iacob vā Heemſkerck/ die dē 5 April beſpringē/ verwinnē eñ brandē inde bay van Gibraltar de armade van Spaengiē/ daer Heēſkerc doot bleef/ wort heerlijck te Amſterdā begravē. Coning van Spaengiē laet oorlooch-ſchepē in Vlaēderē bouwē. D'oorloge tuſſchē broeders in Barbaryē wort verhaelt. Ruyterē vā Swol crygē buyt in Steynford. In Vrancrijck eē Hertoch van Orleans geboren. 't Buſcruyt brant te Lingē. 2 rijcke ſchepē uyt ooſt-Indiē comē t'huys. Ongeluckige reys na Guiana/ wort verhaelt. Beroerte in Engelant/ onder de boerē. Van d'Eertſhertogē wort vrede oft beſtant de Vereenichde Landē voorgeſlagē/ daerop eē cōtract van wederzydē getroffen is/ van beſtant voor 8 maēdē/ waer over veel Geſantē over en weder geſondē wordē/ mede beſtant te water geſlotē. Nieuwe ſwaricheden tuſſchē de Grave eñ de ſtadt Embden gereſen. Verreycken in Hollant geſonden met Coninglijcke aggreatie.

☞ Dit alles is gheſchiet binnen de Iaren 1606 ende 1607/ in 18 maenden/ onder 't gouvernement van de Eerts-hertoghen/ ende Prince Maurits.

IN de voorige Boecken hebben wy verhaelt/ het uyt-reeden eñ af-ſeylen vande eerſte ende tweede Vloote nae Ooſt-Indien/vande thien-jarighe compagnie/ te weten / d'eerſte Vloote in't Jaer 1604/ onder het Admiraelſchap van Steven van der Hagen; ende den Vice-admirael Cornelis Sebaſtiaenſz. De tweede uyt-reedinghe was Anno 1605 / onder t beleyt van Cornelis Mathelief de jonge; ende Vice-admirael Olivier van den Vyvere. De derde is dit Jaer geweeſt uyt Zeelandt gheſeylt den 12 May / onder't beleyt van Paulus van Caerden als Admirael; ende Arent Martſen Vice-admirael: ende waren deſe volghende acht Schepen.

De derde uytredinge der Ooſt-Indiſſche Compagnie vã 10 Jaer.

Vande Schepen van Amſterdam.

Banda Admirael groot ſevẽ hondert vaten. Schipper Jan Benijn.

Bantam/groot ſeven hondert vaten. Schipper Pieter Corneliſz.

Zeylon/ groot drie hondert veertigh vaten. Schipper Willem Dierickſz. Cock.

Van Zeelandt.

Walcheren/ groot ſeven hondert vaten. Schipper eñ Vice-admirael Arent Martſen.

Zierickzee/groot ſes hondert vaten. Schipper Andries Corneliſz. Motte.

Der Veer/groot ſeven hondert vatẽ. Schipper Adriaen Loye.

Van Hoorn.

China/ groot vier hondert twintich vaten. Schipper Cornelis Martſen.

Van Enckhuyſen.

Patani/ groot drie hondert veertigh vaten. Schipper Dierick Allartſz.

Deſe waren ſamen maer acht Schepen/ een ander waſſer meer / nieu ghetimmert in Hollandt / ende als nu de maſten op-gherecht waren/ende men beſigh was om dat te beyerken/ is uyt onachtſaemheyt het vuyr daer in ghecomen/ende gheheel af-ghebrandt. Deſe ſchepen waren wel verſien van als/ ende oock wel ghemant/hadden eenighe ſoldaten mede/ die etlijcke jaren gehuert waren daer te blyven op goede gagien.

Van de eerſte uyt-reedinghe ofte reyſe iſſer vernomen / by twee ſchepen daer van dit Jaer in April t'huys-ghecomen / te weten/ Gelderlant ende Ter Gouwe: Deſe waren rijckelijck gheladen/ als wel 270 duyſent ponden Garoffel-naghelen/ende wel 5600 Balen Pepers/ behalven ander goederen/ drogghen / ſuyckeren/ ende dierghelijcke meer.

Daer na in Julio dit ſelfde Jaer/is t'huys-ghecomen den Admirael Steven van der Hagen/met 't Schip de Vereenighde Provintien/ ſchipper Symon Hoen; mede het ſchip Hoorn/ ſchipper Jan Cornelis Avenhoon. Noch ghecomen in October/Zeelandia/Schipper Crijn Pieterſz. met hem 't Schip Amſterdam/ ſchipper Arent Claeſz. Meer het ſchip Vliſſinghen/ dat vã de oude Vereenichde Compagnie was; Ende deſe brochten mede veel Syde / Sydelakenen/ ende veel andere coſtelijcke ladinghe.

Verhael vã het ſucces der eerſte voyagie/der Compagnie na Indien/ onder den Admirael vander Haghen.

Deſe ſchepen hebben tydinghe van haer reyſe ghebrocht/ eñ wat dat in Indien ghepaſſeert is; hoe datter vyandtſchappe tuſſchen de Nederlanders ende Portugeſen al-daer ghevallen was/als wy eens deels in de voor-gaende boecken verhaelt hebbẽ/als dat de Portugeſen hun ſochten al-omme de traffijcke te verbiedẽ ende te beletten; mede ſoeckende de Indianen te overvallen/die verbont om traffijcke met haer ghemaeckt hadden/ dies ghehouden die ſelvige ſoo veel moghelijck is te beſchermen / alſoo wy voren van Don Andrea Hartado de Mendoza verhaelt hebben.

Deſe eerſte Vloote van Steven vander Haghen/Anno 1604 uyt Nederlandt gheſeylt/paſſeerden de middel Linie/ofte Equinoctiael den 9 Aprilis/ende den eerſten Junij; ende de Cabo de bona Eſperanza den 27 Junij /quamen voor't Eylandt Moſambicque / vonden daer onder't Caſteel een Caracque / die daer wachte op meer Caracquen van Portugael / om naer Goa te varen: deſe hebben zy ghenomen/hadde eenighe Olyphants tanden gheladen: namen noch daer ontrent een cleynder ſchip/oock met Olyphants tanden ende Rijs gheladen/ dat zy mede namen voor een Jacht / dat noemende Moſambicque. Den vijfſten Auguſti namen noch vijf Indiſche Scheepkens met Rijs ende Milie gheladen / ende deden daer eenen tocht in't Lant met 150 man/ vonden het volck van Moſambicque verveert/ende de Nederlanders gunſtich/ſeer hatende den Portugees: de genomen Caracquen verbranden ſy/ ende wech-varende lieten daer drie van hare ſchepen / om de comende Caracquen te wachten.

Den 11 Septẽbris quamẽ op de Cuſten van Goa/ al-waer zy een Arabiſch ſchip ontmoettẽ/komẽde van Mecha/dat zy vry lieten varẽ/ ende voorts voeren voor-by Goa/daer zy Galeyen ſagen/ ende 't volck in wapenen/ maer en dorſten niet uyt-comen/dan met Sloepen/ende die waren den Nederlanders te cloeck int wech roeyen.

Den 26 Octobris voeren zy voorby de ſtadt Cananor / tot voor het Caſteel dat de Portugeſen daer hebben: ſonden brieven aendẽ Coning van Cananor / die hun vredelijck antwoorde/ als dat hy de Portugeſen 102 jaren al-daer beſchermt hadde/ ende moeſte het noch doen/ dan wilde haer vriendt oock wel weſen / biddende zijn Eylanden vã Maldivien/ende zijn ſchepen te ſparen / hy wilde het haer verghelden met vrientſchappe.

Van daer zijn ſy op de reede van Calicouten ghecomen/daer hun neghen Fregatten teghen quamen / waer van yder een namen / met 80 man op-hebbende/ al Mooren / behalven vijfthien Portugeſen / die meeſt over-boort ſpringhende verdroncken. Van hier ſonden zy den Viceadmirael Cornelis Sebaſtiaenſz. ende den Commis Hout-man als Ambaſſadeuren aen den Samorijn/ die is als een Keyſer van Malabar / ende Koningh van Calicut / die wederomme vier mannen aen haer ſondt/biddende te anckeren: daer ontrent dat den Koning te velde lagh met zynen Legher/begheerende metten Admirael mondelijcken te ſpreken/ naedemael hy bevont dat zy mede vyanden van de Portugeſen waren: dat welcke den Admirael dede/ verſelſchapt mette Commiſen / Hout-man/ Compoſtel/ den Schipper Claes Tijſſen/ met andere: daer zy den Coningh met geſchencken hebben vereert/ ende een ſchriftelijck verbondt met hem aen-gegaen/ van weder-zyden ſolemnelijcken beſworen/in-houdende dat zyne Landen ten eeuwigen dagen voor hun ſouden open ſtaen om te handelẽ/ende hy verſocht dat zy de ſchriftelijcke verbinteniſſe met haer in Hollant ſouden voeren. Hier over waren alle de Malabaren ſeer verblijdt. Al-hier quamen weder by haer de drie Schepen in Moſambicque gelaten.

Tracteren metten Samorijn Keyſer vã Malabar.

Voorts beſloten ſy dat de ſchepen/ Zeelant ende Enckhuyſen/ſouden varen nae Camboya om handel te ſoecken/ende de reſte ſoude varen nae Cochin/om dat te beſichtighen/overmidts den Coning op hun dat verſocht hadde: waeromme ſy den 14 September zÿn gevaren nae Cochin/ maer dorſten ſonder Piloten inde havene niet vaeren/ daer-omme voeren nae Zeylon/ende anckerden byde ſtadt Columba/die de Portugeſen beſitten / ende ſy ſchooten eenighe ſcheuten op't Caſteel.

Den 13 Decembris zÿnſe ghecomen in't eylandt Sumatra / daer ſy het ſchip Delf mette Ambaſſadeuren van-den Coning van Achin/ die in Hollant gheweeſt waren/ hebben vande Vlote gheſchepden / om die t'huys te beſtellen; al-waer ſy des Conings Sone vonden in zÿns Vaders plaetſe regneren.

Sy ſouden geerne nae Malacca ghevaren hebben/om dat te vermeeſteren/ maer door de contrarieteyt van tyden ende winden/hebben't moeten nae-laten; daer werden hier ende daer meer Portugeſche ghenomen met goederen.

Den 2 Januarÿ 1605 / is deſe Vloote voor Bantam gecomen/daer dat mede aen-quamen vier Enghelſche ſchepen / onder den Admirael Middelton. Den 17 ſchepden ſy van Bantam om te varẽ na de Moluccas mette principaelſte ſchepen/ nemende haren cours nae de ſtrate van Sunda; van daer nae Jacatra/ om ververſchinge beter coop te becomen. Den 15 Februarÿ ontrent Byma/hebbẽ ſy een ſchip vande Portugeſen genomen/ waer-inne ſy vonden dẽ Gouverneur vande Moluccas/comende na Malacca/om te varen na Amboyna met Buſcruyt ende amunitie.

Amboyna met het Caſteel vande Nederlanders inghenomen in Febr. 1605.

Den 21 Februarÿ zÿn ſy ghecomen in-de Baya van Amboyna/ ende ſochtẽ by het Portugees Caſteel te anckeren: terſtondt ſondt den Gouverneur van't Caſteel twee Portugeſen met eenen Brief/in-houdende een vraghe/ wat ſy al-daer te doen hadden by zÿn Caſteel / hem vanden Coning in bewaringhe ghegeven/ende wat ſy verſochten? Den Admirael vander Haghen antwoorde: dat hy daer ghecomen waere van wegen de Vereenighde Nederlanden ende Mauritius / den ghebooren Prince van Orangien/Grave van Naſſouwen / etc. om het Caſteel ende Eylant Amboyna in te nemen/waer mede deſe Gheſanten vertrocken / om hem beter beſcheyt te brengen. Ende terwylen waren de ſchepen dicht onder't Caſteel gheſet; waer over die van't Caſteel verſchrickt zÿnde / ſonder ſlagh te verwachten / ſonden om te parlementerẽ/ eñ zÿn verdragẽ dat alle de Portugeſen ſoudẽ uyt-treckẽ/elck met haer roer/behalven die daer ghetrout waren/ die mochten blyven/mits Eedt doende aende Staten der Vereenighde Nederlanden ende den Pr. Maurits; alle 'tgheſchut ende amunitie ſoude op't Caſteel blyven.

Den Vice-Admirael is met 50 mannen op't Caſteel ghetrocken/daer ſy op vonden ontrent 30 metalen ſtucken gheſchuts: daer uyt vertrocken ontrent 600 zielen in twee ſchepẽ / hun ghegheven/ende daer bleven 46 Portugaelſche huyſgheſinnen/ die alle Eedt van ghetrouwicheyt deden: over welcke Victorie de Inlanders God danckten/als vanden Hemel ghegheven/ die God ſtrafte over de Barbariſſche wreetheden/ die ſy daer Anno 1602 bedreven hadden. De Nederlanders victalieerden het Fort voor een Jaer/latende daer Gouverneur den Commis Cornelis Houtman / met een deel volcks.

Vÿf Nederlantſe ſchepen varen nae Tydore teghen de Portugeſen.

Te Amboyna alles in ordre gheſteldt / voer den Admirael nae Banda: 'tſchip Hoorn ſoude de Naghelen laden / die van't rantſoen ghemaeckt waren/ ende die tot Amboyna gecocht waren/ende den Vice-Admirael Cornelis Baſtiaenſz. ſoude mette ſchepen/ Dordrecht/ Amſterdam/Gelderlant/ Weſt-vrieſlant ende Medenblick varen nae Tydore/ daer ſy verhoopten cleyn reſiſtentie te vinden/ alſo ſy meynden/ by ghebreck van Buſcruyt ende amunitie.

Maer de Engelſchen / die wy geſeyt hebben dat met 4 ſchepen tot Bantam mede aen-gecomen waren/daer van was den Generael Middelton nae de Moluccas al voor de Nederlanders ghecomen / ende hadde begonnen met die van Amboyna te handelen/dan werdt daer belet door der Hollanders Victorie/ dies voer na Terenate ende Tydore/daer hy dapper begonſte te handelen / waerſchouwende de Portugeſen de comſte vande Nederlanders/hun aenſegghende / hoe dat haer Coninginne nu doot ware/ende dat nu by haer Coningh was / Jacob den Coning van Schotlant/die nu vrede metten Coningh van Spaengien ende Portugael ghemaeckt hadde/toonende beſcheyt/ geſlagen gelt eñ munte. De Portugeſen hoorende vande Nederlanders comſte/ſochten mette Enghelſchen te handelẽ/ om amunite van haer te crygen/tot haer defentie/ende gaven de Portugeſen Broot/Wÿn/Viſch/ende veel Buſcruyt eñ Buſch-ſchieter / dat ſy ſeer van doen hadden/ ende creghen daer vooren goede menichte van Naghelen.

De Nederlanders nemen ende brandẽ twee Caracquen voor Tydore.

Terwylen ſy daer nu begoſt hadden / ſo zÿn de vÿf Nederlantſche ſchepen voor Tydore gecomen/ende gheanckert voor s'Conings Hof/ ſprekende metten Coning / ende ſaghen voor't Caſteel 2 Caracquen liggen/om geladẽ te worden / dichte onder't Caſteel ende de batteryen.

De Vice-Admirael reſolveerde terſtont het Caſteel op te eyſchen/ende de Caracquen te beſchieten mette ſchepen Amſterdam ende Gelderlandt / daer eenen cloecken Schipper ofte Capiteyn op was / Jan Janſz. Mol. Sy beſchoten die Caracquen langhen tÿt met alderhande gheſchut. Deſghelÿcx antwoorden hun die van't Caſteel ende de Caracquen / die eenen Hollandtſchen Trompetter uyt de Meerſche doodt-ſchoten: eyndelinghe hebben deſe twee ſchepen haer Schips-boten ghemant/ ende de Caracquen beclommen eñ ghewonnen/ 'tvolck over boort ſpringhende ende ontſwemmende. De Capiteynen daer van waren Thomas de Toris eñ Fernando Perrera de Sandi / daer bleven drie Nederlanders doot ende 17 gequetſte: ſy namen uyt deſe Caracquen 7 metalen eñ 5 andere ſtucken gheſchuts/ ende daer nae den brandt daer in ſtekende/ lietenſe dryven.

Tractaet eñ gelegẽtheyt vande Coningen van Terenate eñ Tydore.

Men moet weten datter doodtlÿcke vyantſchappe was tuſſchen de twee Coninghen van de twee Eylandẽ/Terenate ende Tydore/ eenlÿck rÿck van Naghelen. Deſen Coningh van Terenate/hadde als een verbont mette Nederlanders/ ſoo van Coophandel als van aſſiſtentie teghen de Portugeſen; ende ſelve hadde die ontboden/waeromme hy hem byde Nederlanders begheven heeft/ om de Portugeſen te helpen verdryven/ ende hem te wreecken over den Coningh van Tydore zynen vyandt/ in wiens Landt dit Caſteel lach; hoe-wel ghenoech der Portugeſen vyant om haer tyrannye eñ overlaſt/ ende den Nederlanders vriendelÿck ghenoech gheneghen.

Deſen Coning is nae Tydore gecomen met twee Galeyen / by hem hebbende drie Nederlantſche Facteurs/ende is teghen zÿn meyninghe in des Enghelſchen Admiraels ſchip ghecomen/ meynende dat het een Hollandts ſchip was; dies de Galeyen van Tydor hem kennẽde/ bycans hadden genomen/ ende namen hem de andere Galeye af. Aldus den Coningh van Terenate gheſalveert zijnde in het Enghels ſchip/ pretendeerden d'Enghelſche met hẽ oock voor Nagelen te handelẽ/ ſo wel als mette Koning van Tydor eñ de Portugeſen/ eñ dat door middel van Thomas de Torris / die eẽ vande Capiteynen vande Caracque was geweeſt/ die hun byden Gouverneur van't Caſteel/ Piedro Alleveris Debbroo alle vriẽtſchappe verworven hadde/ eñ den voorſz. handel van Buſcruyt eñ victualie voor Naghelen te wege gebrocht/ waer over de Nederlanders hun beclaechden/ als hun vyanden te aſſiſteren met Buſcruyt/ waer door al-omme onder haer grooten twiſt begonde te comen/ tot groot verwijt/ vechten/ ende ſlaghen. Dan de Nederlanders diſſimuleerden't/ terwijlen ſy den Coningh van Terenate/ tot onderhout van zijn contract met haer ghemaeckt/ beweechden / ende de Enghelſchen niet toe-lieten daer Facteurs te houden / dat mede den Coning van Tydore niet dorſte toelaten: waer-omme d'Enghelſche / alſſe t'huys waeren ghecomen / hebben hun Voyagie in Druck uyt-ghegheven / daer inne ſy loochenen eenſ deels de aſſiſtentie van buſcruyt ende victualie den Portugeſen vercocht; ſchryvende ſeer verachtelijck ende ſchimpelijck vande Nederlanders/ als ofte ſy ſonder haer niet conden beſtaen/ ende diergelijcke meer/ die noemende het ſchuym van natien/ die welcke/ ſoo ſy dien handel alleen hadden / haer vermetelheydt ſoude onlydelijck weſen/ etc.

Twiſt tuſſchẽ d'Engelſchen eñ Nederlanders in Ooſt Indien.

Dit Boecxken / met noch andere/ om dat ſy ſeer ſchamper waeren/ werden in Enghelandt verboden te vercoopen; waer-omme de Hollanders/ die haer mede niet en hebbẽ in Druck verantwoort / dan wel verſcheyden ghetuygeniſſen ende depoſitien voor Rechte doen nemẽ/ ſelve van Enghelſche / die mede inde Voyagie waren / tot hunne verweeringe ende onſchult/ hoe ſy tot achterdeel der Nederlanders de Portugeſen met Buſcruyt ende victualie gheriefſt hadden; waer by bleeck / nae dat de depoſitien uytwyſen/ dat ſy niet als vrienden ghehandelt hadden/ etc.

Deſe vier Engelſche ſchepen zijn nochtans/ niet tegẽſtaende deſen twiſt/ wel rijckelijck geladen/ ſelve met veel Nagelen afgevaren/ eñ dit Jaer 1606 / drie daer van t'huys gecomẽ/ dan een ſchip by gebreck van volcke verloren zijnde; het ander/ den Hector ghenoemt/ werdt by ſeer grooten ghelucke in Zee ghevonden/ alleene met 11 ofte 12 ſiecke mannẽ dryvende / hun volck meeſt gheſtorven vanden bloet-gang.

Wy ſullen nu verhalen het ſucces vande Nederlanders tegen het Fort der Portugeſen/ in't Eylandt van Tydore: ſy hebben eerſt metten Coning van Terenate gheraetſlaecht/ eñ mede metten Coning van Tydore / om haer hulpe/ ende de Portugeſen te verdryven: ende gereſolveert dat ſy beyde aſſiſtentie toonen ſouden/ maer beyde ſtil-ſitten: waer over den Coning van Terenate uyt zijn 14 Galeyen ofte Caracollen/ elck 140 mannen op-hebbende/ is met 500 mannen op't landt ghetrocken / om't ſpel aen te ſien / ende den Coningh van Tydore in vreeſe te houden/ ende ghetrouwe te blyven.

Het Portugees Caſteel tot Tydore wert byde Nederlanders ghenomen.

Daer en tuſſchen is de Vloote ſchepen gaen ligghen aende Noort-zyde van't Caſteel / ende begonden dat te beſchieten / ende den 14 Mey/ 1605 / zijn Capiteyn Jan Janſz. Mol / metten Capiteyn la Parre met 150 mannen aen landt ghetrocken / ende hebben hun vromelijck aengheſtelt om't Caſteel met gewelt aen te taſten, Deſe hebben twee naeſt-gheleghen Dorpen in brandt gheſteken/ om die van't Caſteel ſchrick aen te jaghen/ ende voorts hebbenſe een batterye (van Wyn-pyppen ghevult met eerde) ghemaeckt/ waer uyt ſy geweldich op't Caſteel begonnen te ſchieten/ eñ die van't Caſteel op hun. Daer-nae heeft Capiteyn Mol met 2 ſoldaten t Caſteel gaen becruppẽ/ ende bevont datter een ſtormbare breſſe gheſchoten was/ dies ſy reſolveerden dat ſanderdaechs te beſtormen: waeromme ſy den 19 Mey hun volck bedecktelijck dicht onder't Caſteel gebrocht hebben/ dapper continuerende met ſchieten/ ſoo wel vande batterye als uyte ſchepen/ tot dat ſy eẽ vendel uytſtaken om op te houden/ ende hebben alſoo het Caſteel aen-gevallen/ daer ſy ten eerſten af-gedreven werden door het menichvuldich ſchieten van die van binnen / ende met brandende vuyr-potten / die ſy van boven uyt de Torens ſmeten. Nae den eerſten ſtorm af-gheſlagen/ is den tweeden aen-gevallen/ daer den Capiteyn de Torris van binnen / uyt-comende wel ghewapent / meynde den Capiteyn Mol met een pertiſane te door-loopen/ dan keerde den ſteeck met een halve ſpieſſie/ waer over aen't worſtelen gherakende / wert de Torris van een muſquettier door't hooft gheſchooten/ daer op dat Capiteyn Mol met zijnder ſevenen ghenoech binnen waren/ dan werdt weder uyt-ghedreven / ende in't af-wijcken brack zijn been/ ende ſoo zijn volck hem wilden van daer halen/ wilde ſulcx niet toe-laten/ roepende; dat ſy wederomme ſouden aen-vallen/ dan eyndelinghe/ een van zijn volck heeft hem op zijn ſchouderen ghenomen/ ende van daer gebrocht: Hier over zijn de Portugeſen veel moedigher geworden/ ende hebben de Nederlanders tot half-weghen haer baterye ghevolght.

T'vuyrwerck int Caſteel van Tydore gheſchoten int buſcruyt.

Hier op hebbẽ ſy wederomme van alle canten begoſt op het Caſteel te ſchieten; ende 'tis ghebeurt dat eenen ſcheut uyt het ſchip Gheldeilant / op den grooten Toren van't Caſteel graeſde/ dat den gheheelen Toren wel met 60 ofte 70 Portugeſen met een ſchrickelijck ghevaer is inde locht ghevloghen / waer op de beſtormers ten derden-male zijn aen-ghevallen/ ende het Caſteel overwonnen: de over-ghebleveve roepende om lijfs ghenade / die hun vergunt werde. De Ternatanen die tot noch ſtil hadden gheſtaen ende toe-geſien/ zijn doen mede toe-gheloopen/ alles vernielende ende plonderende/ ſtekende onder andere den brandt binnen eenen ſteenen Toren / daer veel Garoffel Naghelen in waren/ dat de Nederlanders niet conden beletten. In dit in-nemen zijnder vande Nederlanders twee doot-ghebleven ende ſeven ghequetſt / waer onder den ſchips Capiteyn Mol mede was / die zijn been gebroken hadde: vande Portugeſen waeren ontrent 73 dooden gherekent/ met 12 ofte 13 ghequetſte.

Alle de Portugeſe Vrouwen ende Kinderen waeren ghevlucht op een ſekere ſterckte / daer by gheleghen op een ſeer ſteylen bergh/ hebbende maer een ſmal ſteyl weechſken/ om daer op te comen/ ſoo dat die plaetſe onwinbaer gherekent wort/ dan alleene by hongher/ ende inſonderheyt by ghebreck van Water.

Den Gouverneur was gheſalveert metten anderen Capiteyn van-de Caracque / die alle/ mette overighe Portugeſen Vrouwen eñ Kinderen/ werden in eenighe 2 ofte 3 ſchepen wech gheſonden na Mavilla inde Philippynen/ zijnde alles ontrent 500 zielen.

Hier mede waeren de Portugeſen verdreven uyt alle de Moluccas / behalven uyt een ſeker cleyn fort op't Eylandt Solor by Tymos/ dat van cleynder weerde is. Alſo danckten de Nederlanders Gode van haer Victorie/ eñ hebbē goet gevonden het Caſteel van Tydore te doen ſlechten/ ende daer metten goeden wille vande in-woonders eenighe Facteurs ende Leggers te blyven/ om mette in-woonders te handelen in alle rechtveerdighe vriendelijckheyt/ eñ met eenen eenighen middel voor te nemen/ om die twee ghebueren Koningen van Terenate ende Tydore vrienden te maken/ ende met die beyde in vrientſchappe te moghen handelen/ daer den Vice-admirael voor zijn vertreck alle neerſticheyt toe dede. Aldus alles verrichtet/ heeft het ſchip Gelderlant in Terenate een goede partye van Naghelen in-gheladen/ ende is den 14 Julij van daer ghevaren/ ende den 21 Auguſti gecomen voor Bantam/ van waer hy den 25 Auguſti met het ſchip der Goude nae huys t'ſeyle ghegaen zijn/ ende zijn beyde in dit Jaer 1606 in Mey wel in Hollant aenghecomen.

Het rapport van de leſte ſchepen uyt Indien dit Jaer comende.

Daer zijn noch dit Jaer in Julio aen-gecomen als wy gheſeyt hebben/ de ſchepen/ Gheunieerde Provincien eñ Hoorn/ elck groot 700 vaten/ daer-mede den Admirael quam van de eerſte Vloote Steven vander Haghen. Noch zijnder t'huys gecomen in't leſte van September het ſchip Vliſſingen vande oude Compagnie: noch meer vande leſte thien-jarighe Compagnie/ de ſchepen Amſterdam ende Zeelandt/ ſeer coſtelijck gheladen/ brenghende veel Syde ende Syde-lakenen: die rapporteren dat Wybrandt van Warwijck/ van-de Vereenighde Compagnie/ oock mede uyt-ghecomen was/ maer mits hy een leck in zijn ſchip creech/ was in't Eylandt Mauritius geloopen/ om metten naeſten voor-jare t'huys te comen/ ende dat ſy noch niet en haddē connē handel in China verkryghen/ mits de Portugeſen daer al-omme tegen waren: dan hoopten wel/ door middel van de by-ligghende vrienden Coninghen/ daer toe noch wel te comen: daer en tuſſchen hadde hy beſteecken dat haer tot Patana ende Bantam Chyneeſſche Syde ſoude ghebrocht worden/ byde Chyneſen ſelve. Deſe leſte ſchepen waren meeſt gheladen mette goederen van een Portugaels ſchip van Macau comende/ nae Malacca varende/ daer van 't volck vluchte/ ſiende de Nederlantſche ſchepen/ met het beſte ende coſtelijckſte dat ſy hadden/ ende wert ſoo ghenomen: dan de Coninginne van Patana ſeyde/ dat ſy niet vermochten ſulcx op haren ſtroom te doen; dies accordeerdenſe de helft met haer te deylen/ welcke haer helft/ als haer niet ſoo nut zijnde/ hebbenſe haer af-ghecocht met gelde/ ende alſoo de beſte Waren uyte Caracque in haer ſchepen ghenomen/ begonden dat ſchip wat legher te timmeren/ om dat na Nederlant te brenghen mette grooſſte Waren.

Deſe ſchepen brochten ſeer veel rouwe ongewrochte Syde mede/ daer de Nederlanders meeſt nae trachten/ als die onder't ghemeyne volck ſeer groote neeringhe brengt/ van Syde te winden/ tweernen/ reeden/ verwen/ etc. ende dan maken ſy daer alderhande Syde-lakenen van/ als Fluwelen/ Satynen/ Damaſten/ Armoſynen/ Caffaes/ etc. wel meynende door hun cloecke induſtrye/ die neeringhe eer langh ſoo wel te hebben als Italien.

Deſe ſchepen brochten tydinghe mede dat de Portugeſen ſterck met Schepen ende Galeyen inde Riviere van Por waeren/ om den Coning van Por te dwinghen/ ſeer op hem gheſtoort/ hem beſchuldigēde dat hy d'oorſake was van't nemen van-de Caracque S. Catharina/ hebbende hem ghedreycht met ghedurige Oorloghe/ ten waere hy hun de Nederlanders wilde over leveren met haer goederen/ etc.

Chriſtiaen Coning van Denemarcken comt in Enghelant/ den 28 Julij 1606.

Deſen Somer van't Jaer 1606 is in Engelant langhe verwacht/ ende wel aen-gecomen/ Chriſtiaen den vierden/ Coningh van Denemarcken/ etc. den 18 Julij ouden ſtyl/ inde Riviere vande Thamiſe tot Graveſende/ met 8 ſchoone Coninghlijcke ſchepen/ groot/ triumphant/ wel verciert/ in veel plaetſen vergult/ ſeer wel op-gheruſt/ met ſeer veel ende ſchoon gheſchut/ ende dat om te beſoecken Jacob den Coning van groot Britannien/ met de Coninginne Anna/ zijn Suſter/ ende hun Kinderen. De Coningh Jacob met zijn Sone/ Hendrick Frederick/ Prince van Walis/ zijn ghevaren nae zijn ſchip om hem te wille-comen. De Coning Chriſtiaen en liet niemandt op zijn ſchip climmen voor't eerſte/ dan den Coning Jacob metten Prince. 't Eerſte woort van groeteniſſe was/ dat Coning Jacob vraechde/ wie hem ſo ſtout maeckte in zijn Coningh-rijck te comen ſonder zijn paſpoort? Coningh Chriſtiaen antwoordende/ vraechde; wie hem ſoo ſtout maeckte in zijn ſchip ſonder zynen oorlof te comen? Daer nae hebben ſy malcanderen met onderlinghe omhelſinghen begroet/ oock den jongen Prince.

Hier nae iſſer groot gheſchal van Trompetten geweeſt/ ende alſoo zijn beyde de Coningen uyt het ſchip in Bargien gegaen/ om de Riviere op te varen nae't Hof/ dat tot Grenewitche lagh/ terwylen ſchoten alle de ſchepen hun gheſchut af/ alſoo mede de Caſtelen ende alle ſchepen die inde Riviere laghen: voor het Hof ghecomen zynde/ vonden aen't Water op de trappen des Coninghs Kinderen ſtaen/ om haeren Oom te wille-comen: van daer te ſamen optredende/ werden door het Hof gheleydt/ inder Koninginnen zijn Suſters camer/ die noch int kinder-bedde ofte kraem lagh. Voorder wert ontrent drie weecken langh ghefeſtoyeert nae Koninghlijcke grootheydt ende ſtatelijckheyt/ met bancketten/ met jaghen/ vlieghen/ ſteeckſpelen/ tornoyen/ ende alle Ridderlijcke exercitien te peerde ende te voete/ daer de Koningh van Denemarcken zijn manheyt/ cloeckheydt/ ende verſtandt in betoonde. Daer ontbraken gheen danſen/ ſpringhen/ camer-ſpelen/ ſchermers/ worſtelaers/ beyren/ ſtieren ende honden ghevecht: daer en werdt niet nae-ghelaten dat ſulcken Prince mochte vermakelijcken weſen; de Paleyſen/ Kaſtelen/ Wapenen/ Gheſchut eñ Schepen werden hem vertoont. Beyde de Koninghen reden te ſamen Koninghlijck door de ſtadt Londen in grooter triumphe/ daer alle de Burgherlijcke Ambachten met haer vendelen en livreyen op haer halven/ al met Laken behanghen/ Borgherlijck met tabbaerts ghecleet/ hun verthoonden.

Feeſte aengedaen den Coning van Denemarcken by den Coningh eñ Coninginne van groot Britannien.

Raden des Conings van Denemarcken.

De Koningh van Denemarcken verthoonde hem als een man in't beſte van zijn leven/ wel ghemaeckt ende ſterck van leden/ van lenghde de middel-mate paſſerēde/ was wel verſelſchapt met veel Edelen ende Raets-heeren/ als naemelijck/ met Heer Chriſtianus Vries/ Rijcks Cancelier/ Heer Pieter Mouck Admirael/ Heer Hendrick Ramel/ Duyts Cancelier; Heer Gerardt Rantzow/ Rijcks Stadts-halder in Holſtain/ Heeren Steenbra/ Eſcho Brooke Rijcks Radē/ Heer Chriſtiaen Bernico/ met meer andere Koninghlijcke Officieren ende Edelen. Hy hadde zijn Trawantē/ Trompetters/ zijn garde Muſquettiers/ ende Hellebardiers bovē de hondert/ ſeer koſtelijck ende Hoffelijck ghekleet in blaeu Livreye/ alle in goeder ordere ſeer wel ghediſci-

Magnificentie ende liberaelheyt beyder Coninghen.

plineert; waer-inne dien Koning hem bethoonde wel te weſen een kloeck / gheſchickt / matigh ende aenſienlijck Vorſt.

Wat nu daer tuſſchen de twee Coninghen ghehandelt zy/werdt meer gheſuſpecteert/dan gheweten.

Als nu de Koningh van Enghelandt aldus/ hem ſeer liberalijck ende Coninghlijck onthaelt hadde/ende malkanderen vereert / ende met koſtelijcke Juweelen malkanderen beſchoncken/ mede de Coninginne ende de Kinderen; ſo heeft den Coning van Denemarckẽ/op zijn vertreck/ de Enghelſche Hof-dienaren / van drie ſoorten zijnde/liberalijcken vereert / t'ſamen met eenen ſchenck van ontrent dertigh duyſent Daelders/ ende daer en boven noch de Camer-Jonckeren met goude ketenẽ/ ende de Camer-Joffrouwen met Juweelen. Ende alſoo is ten leſten by den Britanniſchen Koning ende Koninginne beleyt gheweeſt tot Rocheſter / by de Enghelſche ſchepen/die beſichtighende / is op een daer van ſeer feeſtelijck ghebancquetteert gheweeſt; ende is van daer s'anderdaeghs den 23 Auguſti tot Graneſende ghebrocht; al-waer de Koningh eñ Koninginne/ Prince ende Princeſſen / met haer Vrouwen ende Joffrouwen/zijn in s'Konings van Denemarckens ſchip ghetreden / ende daer op't Schip een heerlijck Bancquet eñ Scheydtmaeltijdt ghehadt / elck gherechte ende elcken dronck tot malkanderens gheſontheyt gedroncken/ wert mede ſeer veel gheſchuts onder haer tafel uyt het Schip af-gheſchoten/ ende dieſghelijcks uyt de ander ſchepen/ende uyt de Enghelſche Caſteelen geantwoort/behalven de Trompetten: eñ teghen den avont wetter by de Deenen een ſeer triumphant vuyr-werck op't Water met perſonagien / op een groote ſchuyte ghemaeckt ende ghebrandt: Ende hier na zijn beyde de Koninghen/ende Koninginne/Prince ende Princeſſe/vriendelijck ten leſten geſcheyden/niet ſonder tranen / d'een nae zijn Hof / d'ander nae de Zee nae Denemarcken.

Den Koningh van Denemarcken veerdichde af/voor zijn vertreck uyt Engelandt/in Ambaſſade nae de Eertſ-hertoghen in Nederlandt/den Heer Gerardt Rantzoo / Stadt-holder in Holſteyn/ metten Docteur Jonas/ die haren wegh namen over Cales naer Bruyſſel/ om de Eertſhertoghen te verthoonen/ dat hun Schepen van Oorloghen van Duynkercken ende andere/ niet en behoorden te ontvryden de Noordt-zee met rooveryen/mits die ſtonde van outs her/onder zyne beſchuttinghe/ hebbende Rantzoo voor zijn particulier mede van tachterheden te ſoliciteren/ ende dierghelijcke: Deſe werden daer wel onthaelt/ende paſſeerden den derden Octobris door Antwerpen/nae Hollandt t'huyſ-waert.

Op-loop der Jeſuyts ſcholieren teghen die proteſtantſe Kercke tot Poſen in Polen.

In't Koninghrijck Polen zijn dit Jaer ſeltſame op-loopen geſchiet/door der Jeſuyten hefticheyt meeſt toe-ghekomen: Onder andere in de ſtadt Poſen op de Reviere de Warthe ghelegen/de Roomſche Catholijckſe Religie toe-gedaen/daer nochtans om vredes wille/die van de Auſburghſche Confeſſie / een Kercke om te predicken toe-ghelaten was: deſe waren van de Roomſche Catholijcke meermaels ghedreycht het vier daer in te ſteecken/ dan mits de Ghereformeerden daer teghen groote wachte hielden/ hebben 'tſelfde ſoo haeſt niet konnen doen. Ten leſten den 23 Meerte / zijnder ontrent 300 ſcholieren vande Jeſuyten/met andere t'ſamen aengheſpannen/ ende hebben eenen op-loop naer de Kercke gemaeckt /ende de Wachters verjaecht/ zijn inde Kercke ghebroocken/ alle bancken ende gheſtoelten over-hoop ghebrocht / ende daer het vuyr in gheſteken/ende alſoo is de Kercke in corter ſtondt gheheel verbrandt/dit gheſchiede met ſulcken furye der Catholijcken/ dat zy de Borgerye niet wilden toe-laten den brant te ſliſſen.

Van daer zijn deſe yverighe Catholijcken in't Gaſt-huys gevallen/daer de ſiecke ende krancke uytgedreven / in ſtucken ſlaende eñ vernielende alle bancken/tafelen/venſteren/ovens ende alles wat voor de handt was/ende voorts der armer krancken huyſ-raet ten deele wegh-ghedragen/ ende op de ſtraten gheworpen / allen ſpijt ende quaet doende wat zy bedencken konden.

Alſoo nu de Kercke geheel af-ghebrant was/ hebbẽ die vander Auſburghſche Confeſſie moeten onder den blaeuwen Hemel predicken / ende om dat zy noch gedreycht werden van over-vallen te worden / zijn met wapenen / ſpieſſien ende buſſen ter predicatie ghegaen.

Oploop tot Cracouwe.

Hier over zijnde clachten op de vergaderinghe der Staten van Polen ghedaen: de Jeſuyten hebben oock aen den Koningh van Polen haer onſchult ghedaen / ſegghende: dat zy den grooten yver van hun Scholieren totte Catholijcke Roomſe Religie niet konden weder-houden; biddende om ergher te verhoeden/ dat-men die af-ghebrande Kercke niet weder wilde laten op-bouwen / vreeſende datſe weder af-ghebrant ſoude worden.

Tot Cracouwen zijn mede de ſtudenten in de Kercke der Ghereformeerde in-ghevallen / ende al-daer al datter was/in ſtucken gheſmeten ende vernielt; de doode menſchen lichamen op-ghegraven/ende den honden ende ſwynen voor-geworpen; dies haer vele (mede Edele) op't Slot begheven hebben / ende hun al-daer gheſterckt teghen den op-loop van ſulcke Gheeſtelijcke.

Rijcx-dach tot Warſouwen in Pole daer over Jeſuyten gheclaeght werdt.

Als nu dierghelijcke op-loopen elders meer gheſchieden / ende dat-men ſagh dat den Jeſuyten haren onverſtandighen yver al-omme toeghelaten wert/ſoo wert daer over op den Rijcxdagh tot Warſouwen de clachte ghedragen / alwaer onder de Gheeſtelijcke ende Wereltſche Palatynen ende groote Heeren/ groote beroerten ghereſen; De Palatynen veel Heyducken eñ anderen aen-hang van knechten mede gebrocht hebbende/om haer Privilegien/Vry-heden ende Religie voor te ſtaen/ende om eenighe Tollen af te hebben. De Coningh ſcheen om den Landtvrede te onder-houden / te willen de Ghereformeerde Religie toe laten / daer hun de Gheeſtelijcke teghen ſtelden: Waer over de Palatynen ende groote Heeren hun verbonden /al ghewapent ende met Crijghſ-volck gheſterckt/ op een ander vergaderinghe te komen tot Lublijn/ 36 mylen van Cracouwen ghelegen/al-waerſe ſeer ſterck van Crijghſ-volck/ gheſchut/ ende in wapenen verſcheenen; daer dat den Wayvoda van Cracouwen vertoonghde de oorſaecke van de ſolemnele ghewapende vergaderinge/ die zy Rackos noemen/te weten/claeghde over de Coning/ ende dat zy moeſten ſien vaſt te houden de Privilegien der Croone van Polen/ by den Coning beſworen/ende nu tegen zynen Eedt verbroken/ als namelijck/datmen den valſchen Demetrium tot Groot-vorſt in der Moſcou ghevoert ende op-gheworpen hadde/ ende ghevoet niet ſonder groot perijckel der Croone van Polen.

De Poolſche Edelen beſchuldighen ende dagen haren Coningh.

Dat de Coningh ſonder verwilginghe des Rijcks/ende teghen Goods ghebodt / zijn eerſte Wijfs Suſter ghetrout hadde/terwyle de Tartars in't Landt ghevallen waren/ daer alles gerooft/ verbrandt / ende wel 1000 menſchen ghedoodt ende wegh-ghevoert hadden; ende hadde zijn Coninginne toe-gheeyghent voor morgengave Sloten ende Steden / eenlijck by eenighe weynighe Raetſ-heeren onder-ſchryvinghe.

Dat de Coning de curatele van Pruyſſen/den Marck-grave van Brandenborgh/voor eenigh ontfanghen gelt ghegheven hadde.

Dat hy op den laetſten Rijcx-dagh tot Warſouwen vreemt Crijghſ-volck ghebrocht hadde/ om zijn weder-ſegghers te ſchricken.

Dat hy met zijn Coninginnen Moeder / een heymelijck contract ghemaeckt hadde / om het Coninghrijck van Polen allenſkens den Huyſe van Ooſtenrijck te onder-worpen ende over te gheven.

Hier over hebben hun de Palatynen/Vayvoden ofte Edelē/haer ſterck vergadert met groote Crijghſ-ruſtinghe/in't Sandomeriſche Velt/ om haer Vry-heden/Privilegien/ende de Croone van Polen voor te ſtaen; ende ſonden twaelf Gheſanten aen den Coningh / hem daghende in Auguſto in perſoone te verſchynen/ ofte Geſanten met vollen laſt te ſendē/ om de voorſchreven beſchuldinghen te beantwoorden / ſoo hy vrede begheerde/etc.

Maer de Coningh is daer niet verſcheenen/ dan terwyle de Coningh ſchoone woorden gaf/ ende veel over ende weder gheſonden werdt/ ſoo heeft hy hem daer-en-tuſſchen mette Gheeſtelijcke ende andere geſterckt/ eñ terwyle iſt Winter gheworden / daer door veel van de Poolſche Palatynen allenſkens vertrocken zijn / ende ſoo den Coning de andere met zijn macht dreyghde/ zijn eenige met hem verdragen/ op eenen ſchoonen ſchijn/ende alſoo meeſt geſcheyden; dan veel andere (noch t'onvreden) waren om wederomme ter bequamer tijdt hun te vergaderen.

In't beginſel van September hebbē de Staten van Zeelant eenen aen-ſlagh op Vlaenderen ghehadt/ende ſoo het ſcheen op Ooſtende/ want daer voeren uyt Zeelandt met Oorloogh-ſchepen ende andere Sloepen/ wel 1500 ofte 2000 mannē/onder Capiteyn Bevry; maer den wint niet al paſſende/werdē metter tijt die van Vlaēderen ghewaerſchout / dies op den al-arm den gheheelen Vlaemſchen Zee-cuſt in Wapenen quam/ende alſoo werdt voor-komen.

In Italien is mede door den heftighen yver ende begheerlijckheydt der Jeſuyten/ een groot beginſel van onruſte op-geſtaen; want alſo alle nieuwe op-ſtaēde Religieuſen int eerſte ſeer aenghenaem ende veel gheacht werden/ ſoo hebben deſe mede gheſocht haren tijdt waer te nemen/ om rijck te worden/ende erf-gronden ende vaſte beſittingen inde dominie vande Republijcke van Vinegien te ghecryghen (nochtans gheen ſteunſelen hebbende van eenen Heyligen Fondateur/ dan alleen van Pauſelijcke Bullen) ende mede inde Stadt / daer meynende Kercke ende Clooſter te bouwen. Het welcke van langher handt ghemerckt by den voorſichtighen Hertogh ende Raet van de Republijcke; wetēde wat in Vrācrijck ende elders ghebeurt was/ zijnde een nieuwe / behendighe ende gheleerde ſoorte van Religieuſen/ in-cruypende met haer Scholen in den boeſem van de Jonckheyt / onder't pretext van Religie; eñ dat die onder haer quamen/moeſten ſweeren ende belooven haren Overſten / in als ende voor al blindelijck te ghehoorſamen / ende haer ordonnantien voor te ſtaen/ſonder datmen daer in-ſien mochte op hebbē. Dit by de Staetſche jalouſe Vinetianen over-leyt/ ende wetende dat de Gheeſtelijcke al-reede in haer dominie ſeer machtigh waren geworden/als dat zy in de Stadt van Vinegien wel de helft van de erfgronden beſaten / daer-inne hebbende ontrent hondert vijftich/ſoo Kercken/Clooſters/Hoven ende Gheboufels; Voorder / dat hare goederen binnen haer dominien ofte ghebiedt/wel dertich millioenen Ducaten weert waren / daer van zy wel ander-half millioen jaerlickſche renten van ontfinghen / welcke renten zy beclaechden dat niet wel en werden beſteedt; niet teghen-ſtaende de Heylighe Canonen luyden/ dat de gheeſtelijcke incomſten moeten ghediſtribueert worden in vier deelen / als een vierde totten Biſſchop / een ander tot onderhoudt van de Prieſters eñ Monicken/ het derde totte timmeragie ende reparatie der Kerckē/ ende het vierde vierendeel totten armen: maer bevonden dat een groot deel van de renten / ghenooten ende ghebruyckt worden buyten haer dominien/eñ miſbruyckt tot Roomen ende elders tot Wereltſe pracht; want veel Abdyen waren beſeten van vreemde/ eñ groote pencioenen (mede uyt Biſdommen) quamen/eñ waren ghenooten in handen van ander Princen onderdanen; ende niet teghen-ſtaende moeſte de Republijcke haer Landen te water ende te lands voor-ſtaen ende beſchermen/zijnde als een muer voor Chriſten-rijck.

Beroerten in Italien/ naemelijck tot Venetie om Jeſuyten.

Rijckdom der Gheeſtelijcke onder Venetiaenſche gebiet.

Om welcke voorſz. conſideratien hebben de Venetianen by tijts daer in willen verſien/ ende hebben vernieut een ſtatut gemaect Anno 1337/ dat-men in Venetien niet en mochte Kercken/ Clooſters ofte Gaſt-huyſen bouwē ſonder oorlof/ ende hadden ſulcks al Anno 1603 / die Wet ghemaeckt alle hun dominien over: Alſoo mede hebben ſy de oude Wettē vernieut/ Anno 1605/ dat niemandt in hun dominien/onder wat deckſel het mochte weſen/ ſoude moghen vercoopen/ geven by teſtamente/ ofte vervreemden aen geeſtelijcke perſoonen eenighe erf-gronden / die zy beni ſtabili noemdē/ſonder oorlof van den Raet/ ofte die haer ghegheven werden te moeten vercoopen / om boven huimen nootdruft de armen mede te deylen: Haer redenen waren / dat zy ſaghen de Wereltſche ſtaet ende Borgherye verminderen / ende de Gheeſtelijcken ſtaet waſſen/ die pretenderen exemptien in alle nootelijcke laſten; op't welcke/ ſo daer gheen toe-ſicht op-genomen ware/ſouden alle de goederen vallen in de Gheeſtelijcke/ daer de Magiſtraet hun recht op verlieſen / ende den Edeldom vergaen ſouden/ niet blyvende dan Gheeſtelijcke ende Boeren in de Werelt/daer haer Landen qualijck ſoudē mede weſen beſchermt.

Venetianen verbieden Kercken eñ Clooſters te bouwen/ofte erf-gronde te geven de Gheeſtelijcke ſonder consent.

Ende dit conform ghenoech de Rechten/ Privilegien ende ghebruycken van veel Provincien in de Nederlanden / daer de Gheeſtelijcke niet en moghen met erf-gronden verbetert worden/ daer nochtans zy den meeſtendeel meer dan de helft al-omme beſitten; Als in Brabandt (ſoo wy gheloof weerdich gheinformeert zijn) beſitten de Gheeſtelijcke van de 35 hondert duyſendt bunderen Landts/ elck van drie gemeten groot (dat het Hertoghdom van Brabandt groot is) daer beſitten ſy van de 28 hondert duyſent bunders/ende de Wereltlijcken ſtaet maer ſevē hondert duyſent. Deſghelijcken in Henegouwe/dat beſtaet in 18 hondert duyſent maten van erfgronden/ende daer van beſaten de Gheeſtelijcke 15 hondert duyſent/ ende den Wereltlijckē ſtaet maer drie hondert duyſent/eñ alſoo ander Provincien naer advenant/alſoo dat van ouder tijds meeſt al-omme/verbodē is de Gheeſtelijcke erfgronden te vercoopen / dat nochtans nu ſchijnt door de Inlandiſche oorlogē den Jeſuyten toeghelaten te weſen / die al-daer gheerne ſoo rijck waren als eenige ander ſoorte van Religieuſen/ ſoeckende in alles andere te boven te gaen.

In Brabant beſitten de Gheeſtelijcke 2800000 bunderen Lants/ende de Wereltſe maer 700 duyſent.

Tot deſe clachten der vernieude ſtatuyten te Roomen gedaeght/ iſſer noch toe-gevallen/ datter tot Vincenza onder't Veneets gebiedt eenen

Brandolino/ Abt van Narveſa/ ende eenen Scipio Sarracino Canonick / waren van't Magiſtraet criminelijcken aen-gheſproken ende ghevanghen / zijnde den Abt beticht van veel ſchelmeryen/ als veel perſoonen vergeven te hebben met fenijn/ mede zijn Vader ende Broeder/ ende veel luyden doen dooden hadde / zijn eyghen ſuſter bekent te hebben/ met tooveryen om gegaen te hebben / ende dierghelijcke ſchandelijcke ſchelmeryen meer. Den Canonick/ van ſeghelen afghebroken te hebben van de Cancellerye / ende ander oneerlijcke acten. Deſe ghevangens/ hoewel als Borghers/ Borgelijcke rechten in Politicque ſaken onder-worpen waren / nochtans pretendeerden te ſtaen onder des Paus Gheeſtelijck ghebiedt.

Clachten over de Venetianen te Roomen.

Alle deſe dingen zijn te Roomen qualijck genomen/ eñ de Venetiaen wert belaſt die voorſz. Rechten te her-roepen / ende die twee ghevanghenen den Paus Nuntio over te leveren/ dat welcke de Venetianen ſuſtineerden dat het ware te breken de fondamenten van haer Republijcke ende dierghelijcke : waer-op de Paus antwoorde; hy wilde geen diſputen hebbē/ maer gehoorſaemheyt/ met meer andere hooge woorden/ ende werden met Brevia ende Monitorien ghedreycht / daer-toe ſy gheenſins wilden ghehoorſamen.

Venetianen worde vā de Paus Paulus de vijfde geexcommuniceert.

Waer-omme de Paus Paulus de vijfde / tot Roomen zijn interdict ofte bulle heeft ghepubliceert den 17 April / 1606 / in't eerſte Iaer zijns Pontificats : verclarende dat alle de ſtatuyten ende ordonnantien tot Venetien gemaeckt / tot achterdeel vande Gheeſtelijcke (als vooren) waren nul ende van geender macht/ eñ dat niemant ghehouden ware die te ghehoorſamen. Voorder ſeggende: dat volgende d'exempel van zijn voorſaten Pauſen / met advijs van zijn Broeders de Cardinalen / dat hy uyt de authoriteyt vanden Almachtighen God / ende vande Drie-vuldicheyt/ eñ zijn gebenedyde Apoſtelen/ S. Pieter eñ S. Paulus; verclarende dē geexcommuniceerden Hertoch ende Senaet vā Venegien eñ hare aenhanghers/ ſoo ſe niet binnen drie-mael achte/ dat zijn 24 dagen/ niet en weder-roepen opentlijck haer voorſz. ſtatuyten/ die af-deden/ eñ uyt hun Regiſters ſchrabbēde: mede in alle hun Dominien deden uyt-roepen / dat niemandt meer daer in ghehouden ware. Voorder beloovende tot ghenen daghe meer eenighe ſulcke ſtatuyten te maken/ tegen de vryheyt ende juriſdictie vande Kercke/ ende teghen de authoriteyt van-den Heylighen Apoſtoliſchen Stoel; doende wetenſchap aen zijn Heylicheyt vande voorſz. revocatie/ caſſatie/ reſtitutie ende beloften : mede voorder/ ſoo ſy niet terſtont leverden de ghevanghenen / Abt ende Canonick / in handen van zynen Nuntius/ ende dit al nae Roomſche forme.

Inhout vā de bulle ofte interdict.

Voorder/ ſo nae de 24 daghen/ ende noch drie daghen daer nae/ den Hertoch ende Senaet niet en ghehoorſamen/ maer hertneckich bleven/ ſoo excommuniceerde hy de gheheele ſtadt Venegien/ met alle de Steden/ Caſtelen ende Heerlijcheden van-de Republijcke ; gheduerende welck interdict/ daer niemant ſal mogen eenige Miſſe doē / ofte andere Goods-dienſt/ niet tegenſtaende eenichderhande diſpenſatie ofte Apoſtolijcke Privilegien/ die ſy oock mochten voort-brengē/ van voor-gaende Pauſen / ofte oock van hun gheconfirmeert/ die welcke hy alle met deſe bulle her-riepe ende vernietichde/ ende dit al op pene van eeuwighe verdoemeniſſe/ etc. als inde interdict ofte bulle in't breede te leſen is / tot veel plaetſen ghedruckt.

Proteſt van den Hertogh van Venetien teghen s'Paus excommunicatie.

Deſe ſtrenghe excommunicatie vernomen by den Hertogh van Venegien / Leonardus Donatus/ onlanghs ghecoren/ een Man wijs/ gheleert/ ervaren ende wel-ſprekende/ heeft metten Senaet in Druck uyt-ghegheven een Proteſtatie teghen het interdict ofte bulle / aen zijn Patriarchen/ Arts-biſſchoppen/ Biſſchoppen/ Abten/ Prioren/ ende andere Gheeſtelijcke perſoonen/ over alle haer Dominien/ dē 16 Mey; verclarende datter tot Roomen een excommunicatie uyt-gheblicxemt was teghen hun allen; verclarende/ nademale hun God bevolē hadde dien ſtaet in alle vrede ende ruſte te regeeren / maintenerende de authoriteyt van Souvereyn / die gheen Over-hooft in Wereltſche ſaecken en erkenden dan God/ ende proteſteerden dat ſy gheſocht hadden nae hun vermoghen/ om zijn Heylicheyt te doen verſtaē hunne goede cauſe/ maer ſiende de bulle ghepubliceert tegen alle redenen/ teghen de H. Schrifture/ Leeringhe vande oude Vaders/ ende teghen de Heylighe Canonen/ tot achterdeel van alle Wereltlijcke Overheydt ende vryheyt vanden ſtaet/ met brekinge vande ghemeyne ruſte; ſo verclaerden ſy dien Ban ofte excommunicatie voor onrecht/ nul eñ van geender weerden/ als teghen alle recht. Daer-omme hun toe-ſtont daer teghen te ghebruycken de remediē die hun Voor-ouders/ ende ander Souvereyne Princen gebruyct hadden: als de Pauſen miſbruyckten d'authoriteyt/ hun van God ghegheven/ niet twyfelende alle trouwe ſubjecten/ jae de gantſche Werelt ſoude met haer alſoo daer van oordeelen. Ende alſoo ſy-luyden tot noch toe in haren laſt ende ſorghe over de zielen hun wel gequeten haddē/ eñ hun beſte gedaē om den Goods-dienſt in eeren te houden/ ſo ſouden ſy-luyden continueren inden dienſt als goede Herders/ naedemale dat hare meyninge waere te harderen in't Heylich Catholijck ende Apoſtolijck Gheloove/ ende inde obſervantie vande Heylighe Roomſche Kercke/ als hun Voor-ouders altijt ghedaen hadden.

Dit hun voor-nemen wilden ſy al-omme aen-gheplackt ende gepubliceert hebben/ op dat het mochte comē ter ooren van zijn Heylicheyt: God biddende hem te inſpireren / te mogen erkennen de nulliteyt van zijn excommunicatie/ ende de rechtveerdicheyt van hun ſaeck / op dat het hun mochte oorſake geven te mogē blyven inde reverentie vanden Roomſchen Stoel/ als hunne Voor-ouders gedaen hadden. Ghedaen den 6 Mey/ 1606.

Geeſtelijckheyt van Venegien blijft haer Overheydt ghetrouwe/ behalven de Ieſuiten/ Capucinen/ ende Tolentinen/ alle nieuwe Ordens.

Hier over is des Paus Nuntius den elfſten Mey uyt Venegien vertrocken : ende hoe-wel die van Roomen meynden/ dat niemant aldaer meer ſoude dē Kercken-dienſt ende Miſſe doen/ om dat verwatene ofte gheexcommuniceerde Prieſters in hun Miſſe niet connen conſacrerē/ ende daer-omme alle die ſulcke Miſſe hooren ende aen-bidden/ warē conſequentelijck alle Afgodē-dienaers/ etc. Dan de Patriarchē eñ Biſſchoppen van't Venetiaens gebiedt/ waren van ander ghevoelen / ende hebben haren Kercken-dienſt ghecontinueert: maer de Ieſuiten hebben haer Kercken gheſloten / ende wilden't metten Paus houden/ die-men de meeſte oorſaecke van deſen twiſt toe-ſchreef: dies werden ſe uytgeſeyt/ ende vertrocken ſubtylelijcken den 11 Mey/ niet vele mede nemende; nochtans werden gheacht dat ſy alle te ſamen binnen de Veneetſe Dominie al-reede wel hondert vijftich duyſent ducaten Iaerlijcx te verteeren hadden: hun Clooſter tot Venegien werdt ander Nonnen in-ghegheven: mede de Capucynen meeſtendeel/ ende Tolentynen / nieuwe ordenen/ zijn mede vertrocken: alle andere/ namelijck de Franciſcanen/ die wilden't met haer Wettighe Overheydt houden.

Paus ende Venetianen ruſten hun totten krijg/ eñ terwylen ſchrijvenſe teghen den anderen.

Hier over hebbē die Venetianen hun terſtont ter Oorloghe gheruſt / ende wel 70 Galeyen in Zee ghebrocht / volck al-omme aen-nemende. Deſghelijcx de Paus/die vreeſde zijn ſteden/dat Ferrara ende Ancona mochten beſpronghen worden : maer alſoo in Italien groote dierte was van Granen dit Jaer/ſoo en heeft niet gedient aldaer noch eenighen Crijgh te beginnen: dan daer en tuſſchen heeftmen ſterck metter pennen gheſtreden. De Venetianen latende de Gheleerde met boecxkens haer ſtuck iuſtificeren ende ontſchuldighen/ printende oude Boecken/ die vande authoriteyt van-den Paus ſchreven: daer teghen de Cardinalen Baronius/ Bellarminus/ende andere geſchreven hebben/de Pauſelijcke authoriteyt op-houdende / ende dat met voordeel ſo ſy meynden : want ſy hebben de Veneetſche Schryvers/ namelijck/ Broeder Paulus/vande ordere Di Servi/ende Doct. Johan Marſilius Napolitain ende andere/ ghedaecht binnen Roomen voor't Collegie vande Inquiſiteurs/binnen 24 daghen in perſoone te comen hun verantwoorden / zijnde beticht van Ketteryen / daer ſy wel op antwoorden / maer niet compareerden / dies werden als Ketters verweſen/etc.

Dit ſchryven ende boecxkens drucken van weder-zyden duert noch ſonder eynde/ende terwylen is alle-man in Italien diſputerende van de Pauſelijcke macht ende validiteyt vande excommunicatie/waer mede de Paus veel authoriteyts verloor.

De Coning van Spaengien heeft den Paus alle hulpe toe-gheſeyt / dat groot achterdencken cauſeerde/mits dat hy't al-omme aende Potentaten dede aen-ſeggē door zyne Ambaſſadeurs/ mede verſoeckende haer hulpe om de twiſt te sliſſen/ ende ſondt na Venegien Don Franciſco de Caſtro verſelſchapt met veel groote Heeren/ om eenigen Vrede te middelen; dan dē Hertogh antwoorde hem/ dat hy noyt byden Paus verdient hadde/alſoo beſchaemt ghemaeckt te worden voor alle Princen van Chriſtenrijck/daer ſy altijt begeerden te leven Catholijck; maer mede in haer gewoonlijcke vryheyt/ alſo ſy deſe 1200 Jaeren gheleeft hadden / ende om die te behouden/hadden ſy ſweerden/etc. Sy begeerden wel vrede / maer ſy en wilden daer niet om bidden/ want ſy den Paus niet miſdaen hadden. Aldus bleef dien twiſt dat gheheel Jaer hanghende.

De Coning van Britannien toont gunſte aen dē Venetiaē als mede de Vereenichde Landen/ die hē ſchryven den 28 Mey.

De Coning Jacob van Engelant heeft door zynen Ambaſſadeur/dē Ridder Hendrick Wotten/den Hertogh van Venegien alle faveur ende gonſte doen aen-ſegghen/ voorſtaende de authoriteyt van ſouvereyne Princen/ dat welcke ſy alle de reſiderende Ambaſſadeuren by haer aenſeyden.

De Vereenighde Nederlanden / die in hun regeringhe ſeer volghen den voet vande Venetianen/hebben den 28 Mey/aen die van Venegien gheſchreven eenen vriendelijcken Brief/ aenbiedende hunnen dienſt/tot behoudeniſſe van harē vrydom / ende alle hulpe van Crijghs-verſtandighe/ ende ammunitien te ſenden te Water ende te Lande/ welcken Brief by den Hertogh erkendt ende gheantwoort is/ met deſen volghenden.

De Hertoch van Venetiē ſchrijft aen de Vereenichde Nederlanden/ den 24 Junij.

Leonardus Donato byder gratien Goods/ Hertogh der Venetianen / wenſcht den Doorluchtighen eñ Excellenten Heeren der Generale Staten Ghecommitteerde / der Vereenighder Provincien in Nederlant/ alle ſalicheyt ende oprechter liefden dienſt.

De oude ende volmaeckte vrientſchappe / die wy altijdt ghehouden hebben met uwe Landen ende Staten / ende tot deſen particulierē goeden wille/ die u lieden Doorluchtigheden ende Excellentien ons bewyſen in alle occaſien/verſekert ons van't mede-lyden ghy lieden ghevoelt van eenighe ſake die ons gheruſtheydt mocht hinderen/waer van ghetuyghenſſe gaven hare leſte Brieven vanden 28 Mey leſt-leden / de welcke als ſpruytende uyt een overvloedighe beleefde affectie/ons ſeer aenghenaem waren:alſoo oock zijn de vriendelijcke aenbiedinghen ons gedaen/ op de tegenwoordighe ſwaricheden die wy tot Roomen hebben/ inde welcke / ſoo wy eenlijck ſoecken/ te conſerveren de vryheyt ende temporale heerſchappye / ſoo hopen wy dat de goede God ſal ſeghenen de gherechticheydt ende eerlijckheyt van onſe cauſe/ op dat wy genieten de vruchten/ ende ghy lieden ſulcken vreucht / als u lieden goede ghenegentheyt tot allen goet ende onſen voorſpoet u ſal toe-brengen/ inde welcke/ gelijck wy niet ſullen nae-laten te ghebruycken alle de middelen ende behoorlijcke Officien / om te comen tot ons rechtveerdigh voor-nemen:ſo zijn wy oock verſekert/ dat ſo wanneer het ſoude moghen te paſſe comen/ons te behelpen met uwe goetgunſticheyt/ dat de effecten ſullen ghelijckformich weſen/ de willicheydt daer ſy mede aengheboden worden. Daer en tuſſchen ſoo geven wy uwe Doorluchticheden ende Excellentien grooten danck vanden goeden wille / dieſe bewyſen / ende voor de beleefde aenbiedinghen/ die zy van ſelfs ſoo goetwillich ons aendienen/ hun verſekerende dat het al af-ghenomen ende gheacht wort nae behooren / ende ſoo wanneer daer oorſaecken voorvallen/ſullen wy trachten 'tſelfde dadelijck te bewyſen/ eñ hun te verſtercken inde goede opinie/die ſy met groote redenen moghen hun inbeelden/van ons altijt hertelijck bejeghent te weſen.

God bewaere uwe heerlijcke Doorluchticheden ende Excellentien/met ſoodanich geluck als ſy ſelve wenſchen. Ghegheven in ons Hertoghs Paleys/dē 24 Junij 1606. Onder-tekent Marco Ottobon, Secretaris.

Italien armeert.

Door deſe queſtien / tuſſchen den Paus ende de Venetianen/ heeft gheheel Italien gewapent elck om 'tzyne te bewaren. Het Italiaens Crijſvolck/ dat vreemde Vorſten diende/ zijn t'huys ontboden/namelijck vandē Paus/ die op groote ſtraffe zijn Vaſſalen t'huys riep / waer door uyt Nederlant van Spinola veel Italianen af-trocken/ende in Italien werden aenghenomen/ namelijck de meeſte ende de principaelſte; als Alexandro delli Monti / Marquis de Trivico/ Malaſpina/Tomaſo Spina/ ende al dat in Nederlant hadde gedient:maer door de dierte van Coren/ voor den naeſten Ooſt / was daer geen apparentie datter yet aengenomē ſoude wordē; want in Napels/in Cicilien ende elders/geſchiede groote oploopen door honghers noot/ waer door veel Corens dit Jaer na Italien al-omme gheſonden wert;uyt Nederlant mede Buſcruyt ende andere Oorlooghſche ghereetſchappe.

Den Dolphijn van Vranckrijck met 2 Suſters werdē gedoopt den 14 Septēb.

Tot dit Jaer toe was den Dolphijn ende Sone van Vranckrijck niet ghedoopt ; de Coninginne hebbende daer en tuſſchen noch twee Dochters gebaert/die welcke alle drie dit Jaer tot Fonteynebleau ghedoopt werden den 14 September 1606.

De jongſte Dochter werdt eerſt ghedoopt/ met groote Ceremonien eñ ſolemniteyten van den Cardinael Gondi : daer als principael ghetuyge ende Peter over ſtont den Hertogh van Lottringhen in perſoone ; noch de Heer Don

Johan de Medicis: preſenterende de Pete / die was Vrouwe Chriſtina van Lottringhen/ den grooten Hertoge van Florenſes Huyſ vrouwe/ ende wert nae haer Chriſtina ghenoemt.

De outſte Dochter daer was eenlijcke Pete ofte principael ghetuyghe over / de Hertoginne van Angoleſme/inden name/ofte die preſenteerde de Infanta Iſabella Clara Eugenia/Eertzhertoginne van Ooſtenrijck/ Borgondien / etc. Huyſ vrouwe van Albertus/ende wert na haer Iſabella ghenoemt.

De Prince Dolphijn/outſte ende eenich Sone in Vranckrijck / die nu byde vijf Jaeren out was/zijnde geboren den 27 October 1601/wert daer met groote ſolemniteyt voort-ghebrocht/ ende hem werdt van-den Cardinael Gondi af-ghevraecht / totten Doop dienende / die hy in't Latijn gheleert hadde/ ende cloeckelijcken antwoorde: daer by ſegghende den Pater-noſter/ Ave Maria ende den Credo: zynen Peter ofte ghetuyghe was den Paus Paulus Quintus/ wiens perſoon werdt gheprеſenteert van-den Cardinael de Joyeuſe / Legaet tot dien eynde ghemaeckt: zijn Pete was de Hertoginne van Mantua/ zijn Moeye/ Suſter vāde Coninginne/ende den Dolphijn wert ghenoemt Loijs.

De Sone eñ Dolphijn van Vranckrijck wert ghenoemt Loijs.

Tot deſen Doop was in Vranckrijck veel Edeldoms vergaert / als beneffens des Paus Nuntius / Cardinael Joyeuſe / den Hertoghe van Lottringen/de Hertoginne van Mantua. Deſe werden van den Coningh in een heerlijck bancket gefeeſteert/ende ſaten aen des Conings tafel: aende rechte zyde des Koninghs ſaten/ de Legaet Joyeuſe/de Hertoginne van Mantua/ Madame d'Angoleſme / den Hertogh vā Lottringen/met Don Johan de Medicis/ alle Peters ende Meters.

Aende ſlincke zyde ſat de Koninginne ende de Princeſſen vandē bloede/te weten/ van Conde/Conti / Soyſons / Montpencier ende Vandoſme/mette Vrouwen van Guiſe / Mayenne/ Roham/de Suillij/Madamoſelle de Montmorentij. De tafel wert ghedient vande Princen van Conde/ Conti/ Montpencier/ Vandoſme/ Guiſe/Vaudemont/ende meer andere.

Daer wāren noch vergadert de twee jonghſte Sonen van Loraynen / als de Cardinael/eñ de Prince van Vaudemont: de outſte Sone die hadde onlanghs ghetrout de Dochter van-den Hertoghe van Mantua/die deſe voorſz. Hertoginne daer ghebrocht hadde/eñ nu vande Bruyloft waren ghecomen. De Cardinael trock uyt Vranckrijck nāe Brabandt / om zijn bedevaert te doen totte Lieve Vrouwe tē Scherpen-heuvel/daer nieuwelijck vermaert / ende dat om te moghen gheneſen van zijn vreemde ſieckte. Alwaer hem te beſoecken ende te feſtoyeren / ende coſteloos te houden / quamen beyde de Eertzhertoghen van Bruyſel ſeer ſtatelijck.

'Den jongſten Sone van Lottringen/Prince van Vaudemont die trock van daer nae Engelandt/daer hy over-ſcheepte / ende beſochte den Coning ende Coninginne van Enghelant/was verſelſchapt met veel Edele Heeren/ als 3 Rijngraven/ende andere Graven / Baender-heeren ende Edelen/wel byde 60 in ghetale/daer ſy ſeer wille-come waren.

Wy ſullen weder verhalen onſe Nederlandtſe Crijghs-ſaken/die wy in't voorgaende Boeck hebben gheſeyt/ hoe dat de Velt-overſte Marquis Spinola naer Spaengien was ghereyſt/ daer hy vandenConing ſeer wel onthaelt wert: ende hoe-wel aldaer groote ſcharciteyt van gelde ware/door het uyt-blyven vande Weſt-Indiſche Vloote/ ſoo heeft nochtans de Coningh hem ghegeven wat hy geconnen heeft in ghereden gelde/ende wat hy voorts op zijn Coninglijck credijt ofte gheloove heeft comen te wege brenghen / by zijn Hoofſche Negotianten in Spaengien / Italien ende Nederlandt/ tot ſeer grooten uyt-nemenden Intereſt: daer mede by ghevoecht wert het eyghen credijt van Spinola ſelve/met zyne vrienden/ende dat op een verpande beloſte / ende hope vande conqueſte van het Graefſchap van Weſt-vrieſlant eñ Groeninghen / alſoo-men in Spaengien ende elders al-omme uyt-gaf / dat nu licht te doen gheacht werdt byde conqueſte van Linghen/ende hulpe vande Broeders de Graven van Ooſt-vrieſlant. Ende alle dit verſtreck ſoude voldaen werden metten ghelde uyt de Weſt-Indiſche Vloote verwacht in September dit Jaer.

Marquis Spinola in Nederlandt gecomen de 30 Mey/ ruſt hem ten kryghe.

Aldus is den Marquis Spinola door Italien / met zijn familiere Negotianten / daer ghehandelt hebbende/ in Nederlandt ghecomen den leſten Mey / met ſeer vol-comen ende abſolute macht vanden Coningh te Water ende te Lande/niet ſonder jalouſie ende belgen vande Eertzhertoghen ende veel andere. Hy brocht mede ſo vele ghereedt ghelts als hy conde / ende een deel in Wiſſel-brieven ende Credijt-brieven / waermede terſtondt de nootelijckſte ſchulden betaelt werden: mede eenigh peerde-volck wert ghegeven twee maenden betalinghe in Laeckenen/tot groote Intereſt diere ghecocht/ eñ voorts wat in ghelde.

Spinola heeft terſtont in Nederlant de principale plaetſen in Vlaenderen ende elders geviſiteert/ende zijn Crijghs-volck gemonſtert/dat al-omme veel was vergadert / uyt Italien/ Duytſlant ende Walſchlandt/uyt Vranckrijck/ Enghelant/Schotlant ende Yrlant. Den meeſten hoop van't voet-volck heeft hy elck eenen Conings-daelder ghegheven/ met ſtercke beloften / dat alle haer tachterheyt hun ſoude betaelt worden/ ſoo haeſt 't Legher ſoude gheplant weſen voor de plaetſe die hy meynde te belegheren.

Exployten van Oorloghe ende ſtraven des Staets volck.

Eenich deel van dit ghelt totte betalinghe by Spinola gheſonden / werdt by-de ruyterye uyt Grave in Brabandt aen-ghetaſt by Stochum op de Maſe / daer voor convoy by waeren 24 Spaenſche ruyterē met 100 Muſquettiers/ die gheſlagen werden in Junio / ende twee muylen met gelde gheladen werden ghenomen / met een Grave ende ander ghevanghenen.

Noch den 24 Junij heeft dē Ritmeeſter Thomas Viller ſeven waghenen / die nae Linghen ghevoert werden/af-gheworpen/ comende van Ceulen/gheladen met wapenen ende nieuwe gemaeckte vendelen op-gerolt/die hy binnen Rijnberck voerde/ende daer over de wallē uytſtack.

Daer werdt mede in Junio eenen loop ofte ſtrave in Brabandt ghedaen byde Staten ruyteryen/ om contributien in te halen / ende verbranden Duffel by Mechelen.

Grave Jan van Redborgh/Broeder vanden Grave van Ooſt-vrieſlandt / af-comende van Bruynſwijck met peerde-volck / daer voor de Eertzhertoghen op-ghelight / wert in Auguſto in't Munſterſche ghebiedt/ontrent Soeſt/ gheſlaghen ende verloor wel 150 peerden: het garniſoen van Linghen ende Oldenzeel / haelden wech veel Beeſten ontrent Deventer.

Als nu alle het Crijghs-volck der Eertzhertoghen vergadert waren ontrent den Rijn/byden Heere Caerle de Longheval / Grave van Buſquoy/met alderhanden nootdruſt ter Oorloge dienlijck/ende ſeer ſterck van volck/ als oyt de Spaenſche in deſe Oorloge geweeſt waren/ met noch meer volcks / dat hy uyt den Bruynſwijckſchen Crijgh by-de Broeders van Ooſtvrieſlant hadde doen op-lichten/ende nu op den aentoght was. Soo is des Marquis Spinola/ in't beginſel vande maent Julius/by de hoopen te Roeroort aen-ghecomen/ daer hy zijn reſolutie neemt van zijn aenſlagē/ de welcke hem ſeer verhindert werden / door den grooten reghen/ mits daer door de paſſagien op Vrieſlant/ daer hy't op voornam/ſwaer vielen/den pas langhs de Bourtange onbruyckelijck / alſoo mede den pas van Coeverden vol Waters / ende d'ander moraſſchen langhs de Drente ſoo diep / datter luttel middel was/ om yet op Vrieſlant ende de Omme-landen voor te nemen.

Spinola treckt te velde.

Spinolas heyrcrachte op-treckende/10 Julij.

Den 10 Julij vertrock Spinola vandē Rijn met 27 vanen ruyterē/ende ontrent 11 duyſent te voete/ behalven dat hy ontrent Lingen doen vergaderen hadde/al fray voet-volck/behalven het volck dat hy onder Buſquoy op den Rhijn liet: hy nam mede 10 ſtucken gheſchuts eñ wel twee duyſent waghens / waer onder waren 22 wagenen geinventeert byden Ingenieur Pompeo Romano/elck met twee Ovens/ eenige van Coper ende ander van Yſer/die namaels onnut bevonden werden / ende door het vuyl weder onghebruyckelijck: eenighe waghens voerden Brou-ketels/andere hadden groote ponten op/ om aenden anderen vaſt te maken / daer in dat 150 mannen ſeffens conden paſſeren: daer waren noch gheladen 48 ſchuyten/ om brugghen te maken / noch waghenen met ramen om Caneſas op te ſpannen / ende die dan te dienen voor brugghen over moraſſchen. Voorts was op deſe wagenen alderhande voorraet van balckē/ deele-bart/ſparren/etc.

Den 12 Julij paſſeerde Spinola met zynen Legher over de Lippe tot Dorſten / ende lagh den 16 tot Epen by Grunay/ ende toogh langſaem voort / ende quam den 18 tot Goyr inde Twente.

Vereenighde Landens teghenweyr totte Oorloghe.

De Staten Generael der Vereenighde Provincien/ende Pr. Mauritz verſtaende van Spinolas Crijghs-gereetſchappe/ ende weſende geresolveert dat Jaer een defenſive Oorloghe alleen te voeren/waren in't lichten van Crijghs-volck wat min achtſaem gheweeſt / waer door het volck uyt Vranckrijck oock ſlappelijck aenquam / doch creghen van daer ten leſten voet-volck ende peerde-volck/te wetē/ wel 500 peerden/met welcke over quamen den Hertoge van Rohan/ende den Heere Zonbyſe/Broederen/eñ veel Edele/ alle wel ghemonteert: uyt het landt van Bruynſwijck creghen ſy mede volck/ maer min ende ſpader dan verhoopt was; uyt Engelandt quamender weynigh. Pr. Mauritz was den 4 Julij tot Arnhem gecomen/ daer ontrent hy al-omme zijn Crijghs-volck beſchreef/ ende quam den 15 Julij tot Doeſborgh / ende hoorende dat Spinola tot Goyr was den 18/ trock hy ten ſelven daghe naer Deventer / om al-daer buyten-wercken rontomme de ſtadt te maken/ om zijn Leger daer te logeren/ ende teghen een beleghheringhe te verſien / alſo hy mede tot Zutphen dede maken.

Hier en tuſſchen was Caerle de Longheval/ Grave van Buſquoy / van ontrent den Rhijn/ oock met een Legher op-getrocken / latende de Spaenſe van Rueroort op den Rijn beſet met 22 vendelen knechten / zijn Legher was ſterck ontrēt 7 duyſent man te voet/ ende 14 compagnien peerden/ende trock nae Wachtendonck eñ nae de Maſe toe/ende den 18 Julij ſloegh zynen Leger tot Moock op de Maſe/ om die vā Nimmeghen ende Grave in vreeſe te houden/ſoo het ſcheen/ende beſchanſte zynen Legher.

Daer en tegen hadde Pr. Mauritz/als ſulcx verwachtende/geordonneert 60 vendelen knechten ende 8 compagnien peerden/ onder't beleydt vanden Overſten Warner du Bois/ alias van Houte/om alle die ſteden ende paſſen te beſetten tuſſchen Schenckens ſchanſe ende Gorichem.

Aenslagh van Buſquoy om over de Wale inde Betuwe te comen/ gheweert vande Overſtē du Boys/ den 21 Julij.

Den 21 Julij ſmorghens voor den daghe/ is Buſquoy van Moock ghecomen / met ontrent 3000 man te voete / ende 35 ſloepen ofte ſchuyten op waghens nae de Wale / ende hadde tot Keeckerdom gheplant twee halve canons/ende heeft onder't faveur vande ſelvighe beſtaen zijn voorſz. ſchuyten in't Water te worpen / ende te paſſeren; mede in't Marckt-ſchip van Keeckerdom/ daer hy in ſcheepte de Spaengiaerdē des Regiments van Don Juigo de Borgia / ende van een Italiaens Regiment vā Pompeo Juſtiniani/met noch eenen uyt-gheleſen hoop van ſes ſoldaten uyt elck vendel van zynen Legher: deſe ſochte hy de Wale te doē paſſeren by Keecker-dom voorſz. boven Nimmegen. Ende alſoo ſy nu af-voeren onder't faveur van't gheſchut/ elcke ſchuyte byde 50 mannen in hebbende/ ende ſes ſchuyten voor uyt varende / ende voorts in goeder ordonnantie: ende alſſe nu bycans over waren/ is al-daer (ſubytelijck ghenoech) overgecomen den Overſten du Bois/die ſnachts de tydinghe tot Nimmeghen creech/ waer op hy terſtondt derwaerts ruckte met twee vendelen Franſoyſen / ghecommandeert van Monſieur Roques / ende twee compagnien Enghelſchen/ onder den Ridder Thomas Harwel / ende den Capiteyn Jhon Veere/eē jong-man/met noch twee halve compagnien peerden/ d'een van Colonel Edmout/d'ander half compagnie vanden Ridder Jhon Ratlef/die nieuwelijck over-ghenomen hadde de compagnie vanden Ritmeeſter Ricchart Arthur / een oudt Crijghs-man/ door zijn ſieckte hem nu over-ghegheven. Met dit volck heeft du Bois de Spaenſchen belet den voet aen't landt te ſtellen/ dat alle wegen boven ende beneden verſocht wert/het gevecht wel een ure duerende: ten leſten alle middelen verſocht/ werden ghedwonghen in diſordre wederomme te roepen/ſeer confuſelijcken malcanderen belettende/met verlies wel van ontrēt 120 mannen/ waer onder wel 5 Capiteynen vā Marcke waren/alſoo de overloopers rapporteerden / ende van du Bois volck ontrent 30/ſoo doot als gequetſt. Alſoo trock Buſquoy weder te rugghe nae zijn Legher te Moock/dat hy daer ſterckte in een Eylant inde Maſe ligghende.

Ende men vernam tſedert dat zijn voor-nemen was inde Betouwe te comen / ende hem te Legheren aende zyde vanden Rhijn/ 'tſy boven ofte beneden Arnhem / ende dat dan Spinola mede ſoude nae den Rhijn comen/om alſo hun byden anderen te voegen/ dat groot voordeel ſoude gheweeſt hebben; waer-omme de Landen by du Boys dat-mael grooten dienſt geſchiede; dies den Pr. Mauritz alomme dapper dede wacht houden/te Water ende te Lande/te peerde ende te voete/principalijck langhs den Yſel-cant / ofte daer haer vyanden den beſten middel mochten hebben om over te comē/ legghende al-omme mede ſchepen van Oorloge inde Rivieren op de wachte/ die mette helft van hun volck moeſten in hun ſloepen mede de wacht houden/oock in Haring-ſchuyten/die al over ende weder voeren/ende alſo alle uren geſtadichlijcken tydinghe brochten/ſo dat Prince Mauritz wel 100 vendelen knechtē hadde daer langs henen ligghende.

Pr. Mauritz beset voorſichtelijck zijn rivieren ende paſſagien.

Daer en tuſſchen lagh Spinola wat ſtille/ loerende op zijn aenſlagen oftſe lucken wilden:

dies

Spinola loert op de paſſagie eñ neemt Lochem/den 22 Julij.

dies den 20 Julij zijn doen gheliet ofte hy nae Deventer hadde willen comen/ende avanceerde zynen Legher naerder het Dorp van Holt/ daer-omme dat Pr. Mauritz/ zijnde tot Zutphen/trock na Deventer met 'tvolck dat hy by hem hadde/ eñ dede drie vendelen uyt Lochem nae Zutphen trecken in garniſoene ; dat welck Spinola merckende/dede dẽ 21 Julij Lochem berennen/beſluyten/ ende noch dien nacht daer op approcheren; ende maecte den 22 ſamblant al ofte hy 'tgheſchut gheplant hadde/dan hy en ſchoot niet. Binnen de ſtadt laghen noch twee ſwacke vendelen voet-knechten / met een vendel Waert-gelders; deſe verſchrickt zijnde/ſonden ſavonts uyt om appoinctement/ eñ gaven de plaetſe over den 23 Julij/ſonder eenẽ ſcheut verwacht te hebben. De plaetſe was niet ſeer ſterc/maer cauſeerde groot voordeel voor Spinola/ende onghemack ende verſlagentheyt onder Pr. Mauritz volck ; ende Spinola maecte op den Bergh een ſchanſe.

Spinolas aẽſlagh om lancx Vaeſterlant aen de Zuyder Zee te comẽ by den Droſt van Zalandt weder-ſtaẽ/ 2 Auguſt.

Dit ghedaen / ende den aen-ſlagh van Buſquoy ghemiſt zijnde/ende daer mede de ſaecken ghebrocht tot een nieu bedencken ende reſolutie/ blijft Spinola tot Lochem ſtil ligghen tot den leſten Julij/meynende eenen onverdachten ſlagh den Pr. Mauritz te gheven : hy ging met zynen Legher marcheren nae Bronckhorſt eñ Doeſborgh/ ende ſondt middeler tijt een ander partye Crijghs-volcks nae Almeloo / daer hy doen vergaderen hadde eenich ghetal van Almelooſche ſchuyten/om daermede zijn Crijghsvolck het rivierken af te brenghen/ tot voorby de Bercken-meers brugge/tot in't ſwerte water/tuſſchen Haſſelt ende Swol : daer tuſſchen weghen hy haer waeren gecomen de garniſoenen van Linghen ende Olden-zeel / meynende daer-mede/eñ met behulp vande voorſz. ſchuyten/den 2 Auguſti ſmorghens vroech over het ſwerte water te paſſeren/ eñ in Maſtenbroeck te comen / om alſoo Swol te belegghen / ende mette ſelve gheleghentheyt Geelmuyden op de Zuyder Zee te crijghen.

Maer den Droſt van Salant/ Warmeloo/ die binnen Swol was/ hebbẽde daer van eenighe wetenſchap becomen / ruckte uyt met drie vendelen knechten eñ een vane ruyteren/ daermede doende ſoodanigen cloecken wederſtant/ dat Spinolas volck door veel ſchietens ende vechtens/ het over-comen belet worden / ende ghedwonghen weder af te trecken / ende dat met grooter haeſt/ vreeſende dat hun vyanden ſtercker mochten worden/nu zijnde van weder zyden door groote obſtinaetheyt veel volcx ghebleven.

Grol by Spinola belegert/ dẽ 3 Auguſti.

Spinola ſiende dat hem dit ſtuck ende paſſagie wederomme gefaelgeert was / heeft hem tot zijn ander reſolutien moeten begeven/ ende is den derden Auguſti met zynen Legher voor Grol ghecomen/daer van Pr. Mauritz wegen in garniſoene was den jongẽ Heere van Dort/ met 18 vendelen knechten / gheſchat ſterck op 13 ofte 14 hondert mannen : op het eerſte aencomen werdenſe met ſchermutſinghe ontfanghen / dan heeft zijn begravinghen daer naer voort-gebracht/ ende nam den 10 Auguſti met gewelt ende ſtormender handt twee halve manen/vande buyten-wercken vander ſtadt;daer hy wel verloor ende hadde / onder doode ende ghequetſte/wel 6 hondert man gheſchat ; waer onder eenighe van Spinolas Maechſchap/ met 8 ofte 10 Capiteynen ende veel Officieren waren ; daer dat mede ghequetſt werden twee Graven van Ooſt-vrieſlandt/te weten/ Graef Jan van Redbergh/met zynen Broeder Graef Chriſtoffer: die van binnen leden mede ſchade/ eñ verloren den Lieutenant vande compagnie vanden Colonelle Dort / ghenaemt Capiteyn Appel vander Schueren/ Sone vanden ouden Appel/een ſeer ghedetermineert Soldaet.

In't winnen van deſe buyten-wercken ende trencheen / heeft Spinola groote cloeckheydt ghetoont/zijn volck niet ſparende / maer die ſo wel tot graven als tot vechtẽ/ onder s'vyants gheſchut als beeſten aen-dryvende / door zijn ruyterye met haer corte-laſſen: des niet tegenſtaende/ werden wel drie-mael met gewelt afgheſlaghen ; maer de vierde-mael cregen ſy die inne mette contreſcharpen / ende een deel mede vande belegherde onderſcheppende/ dat ſy niet alle weder inde ſtadt conden keeren / ende doen heeft Spinola op die buyten-wercken zijn geſchut ofte baterye gheſtelt.

Als nu de belegghers/ door't winnen vande buyten-wercken/ tot aende grachtẽ nu waren ghecomen/hebben die met grooter haeſt/ſtoutheydt ende perijckel ghevult / met alderhande materialen/ende zijn alſoo den 13 Auguſti aenghecomen tot aende wallen vander ſtadt / jae mede gheraeckt tot inde Mynen vander ſtadt/ daer het buſcruyt al-reede in gheſtelt was/ alwaer datmen hant teghen hant vochten/ eñ dit gheſchiede ten drie plaetſen / af-ſchietende alle borſt-weeringhen der ſtadt / ende ſappeerden met houwelen de wallen.

D'oorſake van dit furieus aen-vallen/was om dat hy Spinola eenighe boden met Brieven in handen ghecreghen hadde / aen die van Grolle/dat ſy haer cloeck ſoudẽ houden/ſy ſouden binnen drie daghen ontſet worden / alſo hy mede wel vernam aen't Crijghs-volck / dat dagelijcx nae Pr. Mauritz van alle canten toetrock. Want hy hadde uyt Vrieſlant ontboden Graef Willem van Naſſou / met alle't volck dat 't Landt ſparen conde/mede uyt Rijnberck den Colonel Edmouts/dẽ Overſten du Boys uyt de Betouwe / ende 'tvolck van Deventer ende Swol/ende dat marcheerde al nae Duyſborgh met 'tgheſchut/amunitie eñ alle Legers ghereetſchappe.

Grol word den Spino la over ghe gheven/ den 14 Auguſt

Waer-omme Spinola alle vlijt aenwende/ om de ſtadt eer te vercrijghen/ ende beſtont die aen drie plaetſen te beſtormen den 14 Auguſti/ ende heeft zijn volc met groote pracht in ſlaghordre gheſtelt/ende hem ſchricklijck verthoont; daer op hy die van binnen dede aen-ſegghen/ dat hy nu de belegerde niet meer tijts dan een ure hun te bedencken wilde vergunnen/ofte hy wilde't alle vermoorden ; hy wilde ende moeſte die ſtadt hebbẽ/etc. Waer over die van binnen/ namelijck de Borgerye ſeer verſchrickt zijnde/ hebben den Gouverneur / den jonghen Heer van Dort te voete ghevallen/ biddende te aenſiẽ hun generale weeckheyt/etc. Waer over den Gouverneur hem onbedachtelijck tot accoort heeft laten beweghen / ſonder de Soldaten te vertoonen den Brief die hy van zijn Excellentie hadde / als dat hy op den 16 precijs ſoude ontſet werden/ ende over ſulcx hebben/hy ende de andere Capiteynen/ buyten grooten noodt/ de ſtadt met generael accoort over-ghegheven den ſelven daghe/ ende zijn daer uyt-getrocken met 18 vliegende vendelen/ daer onder ontrent mochten weſen 12 hondert mannen / ende wel hondert gequetſte/ met ontrent 15 ofte 16 ruyteren van Batenborghs compagnie.

Daer was mede binnen een vendel vande Andrieſſche ofte nieuwe Geuſen/die mede/als de vercoopers van Geertruyden-bergh/alomme worden uyt-gesloten ; dan hoe wel voor der

ſelves

ſelver vryheydt mede veraccordeert was / ſoo trocken ſy hun vendel te voren vander ſtenge/ ende verdeylden hun onder d'ander vendelen. Den Borgheren was twee maenden tijt ghegeven tot beraet/ om te blyven ofte te vertrecken : alſoo troch het garniſoen daer uyt met grooter haeſt / met bagghe ende bagagie / zijnde hun maer twee uren tijts daer toe ghegheven/uyt vreeſe van Mauritz comſte: hun werden waghenen gegeven tot Zutphen toe / daer ſy ſanderdaechs ſnoenens aen-quamen. Ende hoe-wel dat Spinola ſeer gepreſen werde van goede ordere ende diſcipline/ſo en paſſeerde dit garniſoen niet ſonder plonderinghe van volck ende eenighe waghenen.

Daer waren binnen Grol wel ontrent 100 doot-geblevē/ maer van buytē veel meer ; men ſeyde van 8 ofte 900/ eñ dat door de groote furieuſheyt van Spinola/om de ſtadt inder haeſt te gewinnē. Want Pr. Maurits ter ſelver tijt was ghemarcheert nae Doeſborgh / daer hy den 15 Auguſti / als alle't geſchut ende amunitie geladen was/ om tottet ſecours te marcheren/tydinghe creech dat Grol over-ghegeven was:waer-omme Pr. Mauritz terſtont zynen Legher weder ſcheyde/ ende elck in zijn garniſoen ſont/om alle plaetſen te beſettē/ verwachtende wat Spinola voorder voornemen ſoude.

Spinola hebbende deſe victorie wel haeſt ende buyten opinie ghecreghen/wel te tyde als zynen Legher vol ghebrecks was/ ende overmits den grooten reghen ſeer erbarmich gheſtelt/zynen vyant op de beene/om wat groots te avontueren; hy weynich beſchanſt zijnde/ heeft daer moeten blyven ligghen/ om de wallen ende grachten van Grolle te reparerē: ende om 'tgebreck van victualie moeſte hy reſolveren weder naer den Rhijn te trecken / ende beſloot over ſulcx Rhijn-berck te gaen beleggen; gevende laſt aenden Grave van Buſquoy / om met zijn volck op te breken van Moock / ende Rhijn-berck vande Ghelderſe zyde te beſluyten/dat welcke hy terſtont dede : eerſt treckende tot by Nimmeghen / al ofte hy daer ontrent wat hadde willen voor-nemen / oock achterdencken ghevende/ al ofte hy in Brabant Berghen op Zoom hadde aen te taſten / midts eenich volck aen-den Heere van Grobbendonck toe-ſendende. Maer als hy de Boeren belaſt hadde tot Moock alle zijn wercken te ſlechten/ trock op langs den Rhijn den 20 Auguſti/ende dede voor Rees overvallen een Hollandts Oorloogh-ſchip / dat niet wel op zijn hoede lagh/ daer des Capiteyns Huyſvrouwe 'thooft af-gheſchoten wert ; hy ſelve / met zijn Lieutenant/ ende veel Bootſgheſellen werden ghevanghen. In dier voeghen wert by s'Hertoghen-boſch mede een Galeye verbrant/door de onachtſaemheyt vanden Capiteyn / in't beginſel vā September/die lagh voor Herdrighſvelt/om het uyt-loopen te weeren.

Spinola reſolveert Rijn-berck te beleggen.

Spinola trock mede met zijn Legher op van Grol den 19 Auguſti/om nae den Rhijn te comen ; Pr. Mauritz dat vernemende / trock mede op den 20 nae Deutechum ende den Eltenbergh. Den 22 Auguſti dede Buſquoy Rijnbergh veringhelen vande lant-zyde/ beneden de ſtadt/ de Riviere beſluytende ; ende brocht den 24 twaelf ſloepē in't water/daer mede hy zijn volck over Rijn voerde/eñ maecten eē batterye van 2 cartouwen/ om alle de vaert te beletten/ eñ daer wert het Boots-volck van Antwerpē op-gelept: ende ten ſelvigen daghe toogh Spinola naer de Lippe/om die ſelvige te paſſeren.

Daer en tuſſchen ſondt Pr. Mauritz zynen Broeder Graef Hendrick met 27 vanen ruyteren ende 14 vendelen voet-knechten / om die te ontmoeten/ende ſlaen een partye voet-volcx dat den Grave vā Buſquoy/ noch van Moock ende elders/toe-trock:maer alſoo de ſelvige den Waeſ-cant hielen in't trecken / ende nae Venloo marcheerdē/en conde Graef Hendrick daer by niet comen:waer-omme hy volgende zynen voorderen laſt/ toogh voorts na Rhijn-berck/ ende brocht den 25 Auguſti ſnachts binnen Rijnberck de voorſz. 14 vendelē voet-knechtē/ ſonder weder-ſtoot / om dat Buſquoy de ſtadt noch niet ront-omme beſloten hadde. Met deſe 14 vendelen togen mede inde ſtadt ontrent 80 Franſe Edel-luyden van qualiteyte ; waer onder waeren de Heere van Sonbyſe / Broeder vanden Hertoge van Rohan/maechſchap van den Coningh; de Heere van Varennes/die hun daer binnen cloeckelijck hebben gehouden/zijnde ſeer wel ghemonteert. Graef Hendrick liet de ſtadt wel verſien / onder't Gouvernement vanden Heer van Wtenhove ; ende het retrenchement op de Weert ende over den Rijn/ daer hadde dē Colonel der Schotten/Sir Williaem Edmoude Ridder/ dē laſt over/als nootelijckſte diende wel bewaert te worden.

Pr. Mauritz / zijnde nu by hem ghecomen de Marquis van Auſbach / vanden huyſe van Brandenborgh/met eenige peerden ; ende ſiende dat Spinola Rijnberck wilde aen-grypen/ ende over de Lippe ghetoghen was/ is den 28 Auguſti met zynen Legher ghevolcht / om te comen dicht by Weſel/tuſſchē Weſel ende Biſlick/om daer Legher te ſlaen / ende hem te beſchanſen/ ende heeft terſtont ontbodē de ſchip-brugghen /om al-daer een brugghe over Rhijn te ſlaen/ende quam den 29 Auguſti tot by Emmerick / ende ſoo tot Doornick ende daer ontrent / daer dat hy vernam dat Spinola een ſchanſe op de mont vander Lippe maeckte/om het overcomen van dien te beletten. Den 30 Auguſti comt Mauritz by Weſel/neemt quartier ende begint te ſchanſen.

Als nu Rijnberck rontomme beſloten was/ ſoo zijn de belegherde den 28 Auguſti uyt-ghevallen over den Rhijn/ op de zyde van Spinola/ende deden dien uyt-val onder't beleydt van eenighe Franſoyſen/ met ſeer goede ordere/tot groote ſchade van de belegghers. Daer nae deden ſy eenen anderen aende zyde van Buſquoy/daer ſy van die van buyten wel van 600 peerden weder in ghedreven werden/ daer dat het grof geſchut uyt de ſtadt dapper ſchade onder dede: daer wert een vande Franſe Heeren/ de Grave van Fleſſches/die hem te verre hadde begheven/ ghevanghen.

Wt-vallen uyt Rijnberck.

Onder-tuſſchen hadde Spinola zijn brugge van Roeroort / by zynen Legher recht boven Rijnberck gheſlagen/ ende dede groote hoopen van Rijs ende tacken by een brenghen / om de retrenchementen over Rijn aen te taſten. Terwylen Pr. Mauritz hem vaſt beſchanſte/ ende lagh en wachte nae zijn ſchip-brugge/die tegen ſtroom moeſte op-comen / ende verloor daermede de occaſie ende middel/ om die retrenchementen van Rijnberck ontſet te doene. Want eer Prince Mauritz hem wel beſchanſt/ofte de brugghe by hem hadde/gebeurde dat den Colonel ende Overſte Edmoude/ die het ghebiedt hadde inde voorſz. retrēchementē op de Weert ende over de Riviere/ door het hooft geſchoten wert den 3 September/kijckende over de wal/ daer hy van ſterf/zijnde een out ervaren Crijſman/die nu de Staten lange wel gediēt hadde/ ende was Colonel van eē Regiment Schotten;

Overſten Colonel der Schotten Edmounde wordt gheſchoten.

een man van cleynen ſtate/ is door zijn vroomheyt tot grooter eeren ghecomen.

Beſchanſinghen over Rijn wordē verlaten/ dē 4 Septemb.

Terſtont naer de doodt van Edmond / begonſten de belegerde te twyfelen van't retrenchement over de Riviere te connen veel langer houden/ ende op de ſwaricheden in deliberatie ghecomen / wert onder hun goedt ghevonden 'tſelfde / den volghenden nacht te verlaten/ ende 'tvolck van daer te trecken op de Weert ofte Eylandt/ ende inde ſtadt/ dat welcke alſoo volbrocht werde; mede af-brekende haer brugge/ ende daer mede creegh Spinola groot voordeel / ende beſwaerde in veelderhande manieren het ontſetten voor Pr. Mauritz/ die recht op de ſelfde tijdt ontfanghen hebbende een deel brugghe-ſchepen / doende was om zijn brugge over den Rijn te ſlaen/ ende daer te doen paſſeren het Enghels Regiment vanden Colonel/ den Ridder Eduard Cicil / om een retrenchement totte bewaringhe vande Brugge te maken.

Boven't verlies van't groot retrenchement over den Rhijn/ verlieten die van Rijnberck te vroech diverſe andere werckē/ buyten der ſtadt liggēde/ als het out quartier van Graef Ernſt ghenaemt/ ende de redoute aende Holle-ſtrate/ dat welcke de belegghers veel voordeels gaf/ ende dienden om het ontſet veel facilder te maken/ daer toe de ſeer groote langſaemheyt van Mauritz mede veel hielp; want hy eerſt den 10 September gingh beſichtighen de Lippe / om yet te moghen voor-nemen/ ende daer met een lichte ſchermutſel te rugghe ghedreven/ keerde weder in zijn quartier: maer hervattende zijn voor-nemen den 12 September/ quam daer over/ ende begreep plaetſe / die hy dede beſchanſen ende houden. Den 13 brocht hy meeſt alle de macht van zijn Legher over de Lippe/ ende beſprong de ſchanſe van Spinola/ op de mont vande Lippe/ die terſtont/ nae dat ſy een ſtuck grof gheſchut geſien hadden/ hun over-gaven/ uyt-treckende 270 mannen: de ſchanſe hadde 6 punten / maer was onvolmaeckt ende noch niet ſterck: ende hoe-wel alle Mauritz Crijſvolck ſeer ghemoet was om aen haren vyandt te comen/ nochtans Mauritz / om dat hy daer onbegraven / ende ſonder victualie by hem te hebben/ was/ ende dat Spinola vaſt beſchanſt lagh/ ende om dat de wegen naer hem te comen ſeer bedeckt waren ; mede dat Spinola in zijn Legher van volck verſterct was/ wel van vier Regimenten onder Graef Frederick van-den Berghe/ veel ontrent Luyck vergadert: Soo heeft Pr. Mauritz zijn ghewillich volck weder in zijn quartier ghetrocken / beſettende alleene de in-ghenomen ſchanſe/ die hy liet verſtercken ende accommoderen met een brugghe over de Lippe.

Twyfelingē van Rijnberck te moghen ontſetten.

Van doen af begonſt-men van Mauritz zyde te twyfelen het ontſettē vande ſtadt/ om dat de weghen te ſeer bedeckt/ ende Spinolas Legher te vaſt beſchanſt was; dat ghemerct werde/ om dat-men ſagh den 16 September / dat Pr. Mauritz over den Rijn ſondt tegen avont alle het peerde-volck van't Legher met Graef Hendrick/ om noch elf vendelen meer knechten binnē Meurs te brengē/ boven de ſes vendelen die daer in laghen / dat welcke zynen Broeder dien nacht ghelukkelijck volbrochte. Vele diſcoureerden vreemdelijck van Pr. Mauritz reſolutie / van dat hy Berck niet en ontſettede; maer in dat point ſtont/ nae veler oordeel/ notoire ſwaricheydt te verwachten / om dattet niet wel te ontſetten en was / dan mits ſlaende een ſlagh/ d'welcke onſeker is/ tegen een vyant legghende in zijn voordeel / ende weſende ſtercker dan hy / ende winnende den ſlagh/ en conde ten uyterſten niet meer hebben als de plaetſe te ontſetten ; ende verlieſende / riſicqueerde 'tgheheele landt : ende willende met approchen den vyant naerderen / engageerde hy zynen Leger/ ende gaf den vyandt occaſie van d'andere zyde vande Riviere op een nacht af te trecken / ende inde Betouwe te drucken/ ende alſoo zyne ſaecken in veel meerder verloop te brengen ; behalven dat hy mach ghemeynt hebben al veel te doē/ dat hy't binnenſte vande Landen wel ſalveerde/ ende zijn Legher gheheel hielt/ ende op beter occaſie wat te haſarderen/ ende alſo Spinola zijn hoornen te laten af-ſtoten op de extremiteyten/ die wel te repareren warē/ ende 'tgeheele Lichaem van binnen niet en conden infectueren / ofte in't uyterſte verloop brenghen.

Daer en tuſſchen deden die vander ſtadt verſcheyden uytvallen ; onder andere eenen den 17 September / daer-mede dat uyt quamen drie Ruyteren met Brieven vanden Gouverneur/ ende ſtieten dweers door Spinolas Leger. De Brieven hielen in/ dat hun haeren vyandt ſeer ghenaeckte van-de zyde van-de Luyt-poorte/ dat ſy qualijcken ſouden connen verſekeren de plaetſe noch ſes daghen te moghen houden.

Den 13 September ſchrevenſe weder-omme / dat de belegghers hun af-ghenomen hadden alle de wercken buyten de Luyt-poorte/ eñ dat ſy daer tot aēde ſtadts grachten waren gecomen: ende meer/ het werck buyten de Caſſel-poorte/ ende dat ſy daer aen het ſtadts Bolwerck begonden te comē/ ſo dat hy niet en ſach hoe te mogen ſalveren alle de ponten/ ſcheeps-brugghen ende ſchepen die daer waeren / ende dat het Buſcruyt hun haeſt ontbreken ſoude.

Dan deſen al niet teghenſtaende / vielen die vander ſtadt den 24 September noch ſeer rouwelijck uyt/ ende namen de belegghers weder een half mane af/ te voren verloren/ daer ſy mede eenighe ghevanghenen cregen/ d'welck cauſeerde dat Spinola een Trompetter aen-de ſtadt ſondt / waer door men van ſchieten wat op-hiel (dat anderſins geduerichlijcken nacht ende dach ghecontinueert werdt) d'welck gaf oorſake van een geruchte in alle de by-liggende plaetſen / dat-men parlementeerden ; doch 'twas maer een cort verlenghen vande ſaken.

Prince Maurits en nam in't leſte noyt niet voren om de ſtadt t'ontſetten / achtende ſulcx niet doenlijck/ ende bleef alſoo ſtille liggen/ achtende beſt zynen Legher ongheſchent te conſerveren/ dan dien te conſummeren ofte avontueren aende vordere Landen/ met yet voor te nemen tot ontſet/ daer-men doch niet veel proſpereren konde: Ja ſelve waren de Ghedeputeerde vande Staten Generael den 26 September in't Legher gekomen/ om Prince Maurits redenen te weten/ ofte hem tottet ontſet te bewegen/ daer dat veel diſputen geſchieden/ dan en was daer niet toe te brenghen/ achtende 'tſelfde ondoenlijck eñ ondienſtelijck; daer van altoos een van zijn meeſte redene ware/ dat de plaetſe niet te ontſetten was/ dan langhs de ooſt-zyde van den Rijn/ ende mits 'tLegher daer ſo naer brenghende/ d'welck niet connende met eenen aen-loop geſchiedē/ maer met approchen moetende beleyt worden; vreeſde Pr. Maurits dat Spinola lichtelijck ſoude hebben Rijn-berck verlaten/ eñ aen d'een zyde zijn Legher in aſem ende allarme houdende / ende van d'ander zyde eenen in-val ſoude ghetracht hebben te doen in de Betuwe/ daer Pr. Maurits dan ten ſecourſe ſoude hebben moeten trecken/ ende in ſulcken ghevalle en ſoude dan zijn Leger vanden vyant (daer hy mede ſoude vermengt weſen) niet ſonder confuſie hebben konnen wech trecken/ ende om altoos ghereet te weſen/ende te moghen ſecoureren de meer importerende plaetſen/ heeft hy zijn Leger altoos vry willen houden/ welcke redene van de Crijghſ-verſtandighe gheacht wordt voor ſuffiſant/van groote importantie/ om datmen altoos de wonden van het herte moet af-weeren.

Waer-omme ſiende dat-men het ontſet niet en konde voorderen / werdt daer in deliberatie gheleydt om by diverſie ofte af-keeringhe yet goets konden uyt-rechten ; vele meynende/ dat doen een faute geſchiede/dat Pr. Maurits niet Grol en belegerde/als hy Rijn-berck niet konde helpen / dan daer-op en werde niet ſoo hert aen gedrongen/ende daer waren mede redenen.

Ten leſten reſolveerden in't werck te ſtellen eenen aen-ſlagh op Venloo/om te beſiene oft ſy die plaetſe konden terwyle over-vallē/met ſulcken ordre/dat Graef Hendrick met 1200 peerden/ende 6000 te voete/tot dien aen-ſlagh ſoude vertrecken / ende op den nacht als den aenſlagh ſoude geſchieden/ſoude Pr. Maurits met de reſte van't Legher/gaen liggen op den wech van Rijn-berck nae Venloo/om daer te wachten ende ſlaen de ghene die uyten Legher voor Rijn-berck op't eerſte gheruchte nae Venloo ſouden willen gaen.

Graef Hendrick /met Graef Ernſt ende het Crijghſ-volck vertogen den leſten September uyt hunnen Legher nae s'Graven-weert / om van daer weder te keeren nae Venloo/ende den eerſten Octobris ſnachts de plaetſe aen te taſten/eñ Pr. Maurits vertrock mede den ſelven avont mette reſte van't Legher nae den voorſz. wegh. Maer daer ghevielen groote veranderingē tuſſchen beyden/ overmits die van Rijnberck geen hoope van ontſet ſiende/ ende merckende de beleggers hun ſoo naer nu ghekomen waren/dat de ſtadt begoſte te pericliteren/ hebben op den ſelven dagh / den eerſten Octobris/ met Spinola ghetracteert / hem de ſtadt over te gheven.

Pr. Maurits aẽſlach op Venloo gemiſt/ den 4 Octobris.

Graef Hendrick voor Venloo zijnde / brack wel met zyn Petars de poorte open den 2 Octobris voor-dagh / maer den allarm was te vroech in de Stadt ghekomen / zijnde ſavonts daer binnen een Compagnie peerde-ruyteren ghekomen/metten Heer van Etten / Generael vande vivres; waer by het ghebeurde / dat eenighe alreede in de ſtadt ghekomen van Graef Hendricks volck/ van deſe peerden daer weder met eenich verlies uyt-ghedreven waren/ ende moeſte alſoo weder vertrecken. Deſghelijcks Prince Maurits / die mede te vergeefs op den wegh wachtede: want Spinola gheboodt dat niemandt dien nacht uyt het Legher trecken mochte.

Rijn-berck wordt Spinola overghegheven dẽ 2 Octob.

Die van Rijn-berck hebben gheaccordeert met Spinola/ uyt te trecken met wapenē ende bagagie als Crijghſlieden/met drie ſtucken geſchuts die op den Weert ſtonden/mede de nieuwe Geuſen/ofte S. Andries ſoldatē/dies moeſten daer laten alle de ſchepen/ponten/ bruggen ende de reſte van't gheſchut: daer trocken den 2 Octobris uyt wel ontrent de drie duyſent man/met drie Compagnien ruyters ; mede het doode lichaem van den Generael Edmonde/ men achte datter binnen wel vijf hondert ghebleven waren / ſoo doodt als ghequetſt in't belegh. De Edele Franſoyſen trocken daer oock metter eeren uyte/ mede den Gouverneur ende Colonel Wten-hove/ ende de Heere van Sweten : Het ſchijnt/ dat de meeſte oorſaecke tot dit over-gheven geweeſt is/ datſe geen hoope van ontſet en ſaghen / ende daerom ſonder de extremiteyt te wachten / in tijts appret maeckten/ pretexerende vreſe voor gebreck van buſcruyt/ dat ſy in groote menichte binnen ghehadt hadden/ende daer af ſy ſeer prodigue waeren gheweeſt/want ſy in-ghehadt hadden over de 150 duyſent pondē cruyts/ 'twelck ſy nu op dertich duyſent naer ghebracht hadden/ eñ daer by een vervaerde vreeſe / datſe de ſake op de huyt ofte vuyſten niet en dorſten laten aen komen.

Van de beleggers werden ghereeckent ſeer veel ghebleven te weſen/eñ onder dien drie Ingenieurs ofte Fortificatie-meeſters / eñ Pompeo Romano heur opperſte Meeſter ghequetſt/ daer bleef mede den Colonel de Torres/die het Regiment van Catrice hadde; mede Bly-leven Lieutenant Colonel van den Heere van Achicourt/met meer andere van namen/ als eenige Neven van Spinola ende van Buſquoy. Hun verlies van volck was ſoo groot ghevonden/ mede door't onghemack ende natticheydt / dat hun vendelen maer op veertich ofte vijftich mannen conden ghemonſtert worden / ſoo dat veel Regimenten / als onder andere twee Italiaenſche / te weten / dat van Conte Guido S. Georgio/eñ dat van Pompeo Juſtiniani/waren wel op een derde gheſmolten.

Met de victorie ende Stadt Rijn-berck verkreegh Spinola groot voordeel/ ende ſeer groot gerief/om victualie hem te volgen/uyt de ſtadt Ceulen/eñ de Landen van Cleve/ende dat noch ſchaers ghenoech/ om dat de weghen door veel reghens al-omme ſoo diep ende qualijck ghebruyckelijck waren: Mede waſſer gheen voederinghe voor peerden te bekomen / het Coren in veel plaetſen metten reghen ende onweder neder-gheſlaghen ligghende / ende door de menichvuldighe Crijghſ-tochten in veel plaetſen vertreden ende verdorven / daer-omme hem de ſchepen/ſcheeps-bruggen/ ponten ende geſchut in deſe ſtadt vercreghen / wel te paſſe quamen. Hy werdt over al ſeer ghepreſen van zijn goede diſcipline ende order die hy onder zijn volck dede houden/ als lichtelijck in deſe Nederlantſche Oorloghen niemandt beter/dat welcke maeckte dat zynen Legher verdraghelijcker ware in de neutrale Landen.

Het verlies van Rijn-berck heeft geen kleyn verſlaghentheydt inde Vereenighde Nederlanden ghemaeckt / elcke Stadt bemerckende ofte over-legghende zijn eyghen ſwackheyt/ ſiende nu ghebroken de maxime ofte opinie die-men langhe ghehadt hadde / dat een ſtadt wel beſet met goet Crijghſ-volck/ ende met eenen Leger geſecondeert/om die te aſſiſteren / ſoude mogen onwinbaer geacht worden/maer deſe onſe oorloghen hebben wel ende meermael het contrarie beweſen. Dies veel kleynmoedighe genoech claeghden over de langhduerighe oorloge ende laſten van dien/daer veel toe hielp/ dat de oude hertighe mannen / die het Spaenſch jock gheproeft hadden/alle meeſt verſtorven warē/ende dat de regeringe nu niet ſo wel van ſulcke yveraers verſien en ware.

Verſlagenheydt der Vereenichde Landen door't verlies vã Rijn-berck/ wort mettet Frãſoys ghelt verquickt.

Maer ontrent deſen tijdt quam in Hollandt den 19 Octobris een goede ſomme ghelts uyt Vrancrijck/ van ontrent vier-hondert duyſent gulden / tot hun ghebruyck van den Coningh gheſonden/ dat welcke die Landen wat moets gaf; mede vergaderden hun in den Legher de Gedeputeerden van de Staten Generael metten Prince Maurits / om op alles ordre te ſtellen / ende ſiende datſe nu ſoo grooten treyn niet van doene hadden/hebben den 8 ende 9 October doen af-dancken een groot deel waghens ende treck-peerden.

De Marquis Spinola vondt zynen Legher ſeer vermoeyt/gheſwackt ende onbetaelt/trock op den 11 Octobris na Roeroort/ ende door gebreck van gelde ſtont hem te verwachten groote muyteryen/ dies ſochte zynen Legher wat te verdeylen ende te verquicken.

Daer door mede niet dorſte yet vorder aennemen/ teghen de Stadt ende het Caſteel van Meurs/daer dat wel 17 hondert mannen in laghen/ onder den Gouverneur ende Droſſaert Swickel/ Swagher van den gheſtorven Ridtmeeſter Cloet; maer Spinola heeft ſelve doen beghinnen een onder-handelinghe/ om't Graefſchap van Meurs neutrael te maken met ander plaetſen/daer ſints met believen van Pr. Maurits/ſeer is in ghearbeyt/ende veel beſendinghen over ende weder ghedaen/maer datmael niet geeffectueert weſende/is de ſake van de Eertſ-hertoghen van d'eene tot d'andere gheremitteert.

Spinola lagh mede luyſterende ende wachtende wat dat Prince Maurits met zynen Legher ſoude voor-nemen/ hy legherde zijn volck veel in't Cleefſche ghebiet/ die daer-omme ſochten eenighe redelijcke compoſitien met hem aen te gaen/ende onder andere accordeerdẽ met het Lant vander Marcke voor twaelf duyſent maten Haver/voor zijn peerden hem te leverẽ/ om ontſlagen te weſen van zijn Crijghſ-volck te herberghen in haer Landt.

Beginſel van muyteryes onder Spinolas volck.

Hier-en-tuſſchen nochtans hebben eenige onbetaelde Soldaten den 12 ende 13 Octobris begonnen te diſbanderen ende t'ſamen te rotten/ oſte te muyten/ende vergaderden hun opt huys te Ravenſteyn/ daer zy verhoopten meerder getal by een te kryghen; maer Spinola ſtelde alomme de beſte ordere die hy konde/ om't ſelfde de voor-komen; dede een Placcaet teghen over Rijn-berck aen de Galghe ſlaen/ met de namen van 436 ghemutineerde Soldaten/die meeſtendeel waren van den Regimente van den Grave van Ridbergh/ Duytſchen; waer onder waren ghenoemt drie Capiteynen/ drie Luytenanten/ drie Vaendragers/met derthien Bevels-lieden.

Ghemuytineerde vergaren tot Hoochſtraten in October.

Eenen anderen hoop gemuytineerde hadden het Stedeken van Helmont in-ghenomen/ den 15 ende 16 Octobris trocken tot Hoochſtraten in Brabandt/ ende ſtroyden al-omme briefkens als Paſquillen/luydende/dat alle die aen de Coningh van Spaengien ende d'Eertſ-hertoghen ten achteren waren/ ſouden komen tot Hooghſtraten/men ſoude maken dat ſy ſouden betalinghe kryghen.

Deſe waren eerſt ſterck gheſeyt 300 peerden/ ende 250 te voete/ dagelijcks meerder toe-was verwachtende/eñ ſchreven den 18 Octobris uyt Hoochſtratẽ/aen den Gouverneur van Breda/ Juſtinus van Naſſouwen/ uyten name van de Heeren/Soldaten/ Electo ende Raedt van hun Eſquadron/ voor een Paſ-poort om te moghen hun Ghedeputeerde ſenden aen den Pr. Maurits/om zynen goedẽ raet/daer zy hun na ſchicken wilden/ hem erkennẽde voor een Vader der Soldaten/ etc. Daer naer werdt hun den 19 Octobris uyt Breda gheconſenteert victualie/ buſcruyt/ lonten ende nootdruft voor hun gelt/ met protectie/om hun muyterye te ſtyven.

Hier-en-tuſſchen hadden de Staten aen Pr. Maurits belaſt/ zynen Legher noch by een te houden/ hoopende by die occaſie te vinden/ yet teghen Grol ende Lochem voor te nemen. Pr. Maurits mede meynende dat Spinolas macht gheheel met deſe muitinatie ſoude gebroken weſen/te meer/ om dat hy zijn volck meeſtendeel in het Landt van Gulich gheleghert hadde/eñ ſeer beſich was zijn conqueſte te verſeeckeren. Hieromme reſolveerde noch yet voor te nemen/ ende tooch metten Legher van Biſſelick den 24 Octobris/ende quam nae Neder-Elten/ ende ſondt Graef Ernſt van Naſſou met drie Regimenten knechten/ende 12 vanen Ruyterẽ nae Lochem/ die daer den 26 ſnachts voor-quam/ daer hem eenige vendelen uyte naeſte garniſoenen by quamen/ende begoſte de plaetſe te beſluyten/ den 27 approcheerde hy vaſt/ende plante ſnachts ſeven ſtucken geſchuts; den 28 approcheerde hy noch/ ende begoſte den 29 te ſchieten/ daer-op die van binnen parlementeerden van de plaetſe over te gheven/ende toghen daer uyt ontrent 500 mannen nae Rijn-berck toe/ zijnde van diverſe Natien.

Lochem wort weder by Prince Maurits ghenomen den 29 October.

Prince Maurits op de impreſſie die hy hadde dat Spinola zijn Legher niet weder en ſoude konnen by een brenghen/marcheerde vaſt lancxſaem/ende wilde de uyt-comſte vã Lochem ſien al-eer hy Grol aen-taſten wilde/hoe-wel Graef Hendrick zijn Broeder al vandẽ 25 was komen logeren met een deel Ruyteren te Winterſwijck/ ende van daer die vã Grol inne hielt. Hier werde van Prince Maurits verſuymt/het goet weder vande maent van October/ ende dẽ tijt datter wat ſoude moghen uyt-ghericht worden/eer Spinola hadde konnen aen-comen/welcke verſuymeniſſe by quam uyt de impreſſie/dat hunnẽ vyandt gheenen Legher weder ſoo haeſt ſoude konnen maken/meynende tijts ghenoech te hebben tot haer voor-nemen/ dat alſo niet uyt-viel. Want Prince Maurits den 30 Octobris eerſt met zijn volck voor Grol quam/ ende Graef Ernſt te Eiberghen/ ende begonnen den leſten de Stadt te beſluyten/ ende daer vooren te approcheren/ daer-inne zy terſtondt veel beletſels kreghen/ mits de groote veranderinghe van't weder den eerſten Novembris/vallende met eenen gheſtadighen regen/die bleef duerende/want door den grooten reghen/en kondemen 't Landt al-daer niet ghebruycken/ dat ſeer leegh ende moerachtich is/eñ de Soldaten die op de wacht moeſten ſtaen/by dage ende nachte/nat wordende ende nat blyvende/werden terſtont ſieck/ ſoo dat in corte daghen 't Legher vol ſieckten wert/ ende een groot deel van't volck kranck/veel ghebrecks van broot ende voeragie hebbende/ om dat de weghen ſoo diep waren/ dies Pr. Maurits verſchoonde zijn volck van wercken uyt compaſſie/den eenen dagh vooren ende den anderen naer/op hoope van beter weder/ende met impreſſie Spinola gheen Legher ſoude konnen maecken/ ende hem de plaetſe niet ontſetten connen/welcke opinie veroorſaeckte dat de Legers ende quartieren niet behoorlijck beſchanſt/noch de approchen ſo ghevordert waren/ als de ſaken wel vereyſchten; tot dat Prince Maurits den 4 Novembris ſavonts verſtondt/ dat Spinola met ontrent acht duyſent man te voete/ neghen hondert peerden/ ende thien ſtucken gheſchuts was ghecomen tot Dorſten/paſſerende de Lippe/de ſoldaten ſonder bagagie verwillicht/ elck met drie daelders in gelde te gheven/ ende meer beloovende; ende logerende te Stadtloo ende Santloo/ bemerckende dat Pr. Maurits noch onbeſchanſt lagh/quam ſtracx nae Grol toe/ariverende den 6 Novembris ſavonts tot Vreden metten Grave van Buſquoy/waer-omme den ſevenden Prince Maurits dede zynen Legher in ſlach-ordere ſtellen/om zynen vyandt te verwachten/ dan hy bemerckte doen/ dat hy niet het derde-part en hadde in gheſonde vechtende

Grol by Pr. Maurits beleghert in November.

Grol wordt by Spinola ontſet/den 9 Novemb.

tende mannen/ van't gene dat hy daer behoorde te hebbē/dat welcke d'eerſte was dat Pr. Maurits dede te rugge peynſen ende deſpererē in zijn voor-nemen van Grol te veroveren / daer by dat noch gebeurde dat Spinola den 8 Novembris des morghens/te peerde ende te voete/met geſchut ende carroye/ paſſeerde door een moras dat Pr. Maurits vaſtelick gepersuadeert was/ by alle de ghene / die daer bekent behoorden te weſen/ende binnen Grol gheleghen hadden/niet paſſabel nochte guapabel te weſen / waer door Spinola vercreegh ſulcken voordeel/dat Prince Maurits niet moghelijck en was hem van de ſtadt te houden/ſonder ſlagh te leveren/ eñ dien noch te doene tuſſchen ende onder't geſchut van de Stadt/ende des vyandts Legher.

Pr. Maurits breeckt op van't belegh van Grol/ den 10 Novembris.

Dit alles by Prince Maurits over-merckt/ reſolveerde in der haeſt / zijn Legher by een te trecken/ ende des ſtadts belegh te openen / treckende noch dien avondt zijn gantſch Legher by een naer Neervoort toe. 'Twelcke Spinola gewaer wordēde / wierp diē nacht noch inde ſtadt twee duyſent man te voetē/met eē goet deel buſcrupt/datter meeſt van doene was/eñ vertoogh den 9 Novembris weder nae Vreden/ ende terſtondt naer den Rijn/ achtende Grol nu buyten ſorghe.

Prince Maurits ſiende het quaet weder noch continuerende/ende dat de wateren ſo gegroeyt warē/ dat de Reviere Iſſala daer deur wel vier voeten ghewaſſen was/ eñ dat zijn ſoldaten vaſt alle daghen minder ende krancker werden/ende dat hy tegens Godes wille gheen voordeel doen en konde / heeft mede ghereſolveert zijn Legher gheheel te breken/ ende heeft noch den 9 ende 10 Novembris vaſt alle zijn krancken naer Doeſborgh gheſonden/ ende is ſelfs den thienden nae noene mede op-ghetrocken/ niet ſonder moeyte om zijn gheſchut/ ende van Grol af-ghetoghen naer Zelem / ende den 11 tot Doeſbergh ghecomen/ ende van daer zijn volck in garniſoen gheſonden.

Jn Grol was Graef Hendrick van dē Berghe voor Overſte/ hadde binnē ontrēt 700 mannen/eñ eenighe peerden/daer was veel geſchuts binnen/met alle de meulens/waghens/ bruggen ende ponten van't Leger/etc. dies hem cloeckelick geweert hadde/ſparende genen arbeyt/cleyn hoope van ontſet hebbende / voor dat in't leſte zijn volck/door een gevangen vande beleggers/ vernomen datter ſecours voor-handē was/dies zijn volck moet cregen ende ſchoten dapper uyt/ alſo hy ſelve dē 9 Novēbris aen Spinola ſchreef dat hy wel 38 tonnekens buſcrupt verſchoten hadde op eenē dagh/om de approchē te beletten/ nochtans ſoude zijn volck niet veel langer hebbē connē tegen-houden/ſelfs verwonderende datſe met ſo luttel volcx ſō wel uyt-gehouden hadden/ zijnde beſprongen aen vijf zyden/ende geapprocheert tot aen zijn half manen.

Dit leſte ſtuck ofte ontſet van Spinola / is ſtout eñ reſolut geweeſt/maer ſo het Pr. Maurits gelegen hadde geweeſt / om Grol een ſlagh te leveren/ſoude hy moghelijck hem wel becommert gevonden hebben. Maer Pr. Maurits altijdt d'ooghe houdende op de conſervatie van't binnenſte/ ende om tijdt te ghewinnen / en heeft om de ſtadt niet willen hazarderen.

Prince Maurits heeft voorts zijn garniſoenē ront-omme beſet ende door-togen/eñ al-omme ordere geſtelt tegen de garniſoenen van Lingen ende Oldenzeel/die belegh vreeſden/ de Peſt ſeer ſterck binnē Lingen regnerende ; dies de Graef van Solre met 100 peerden van Oldenzeel naer Lingen was gereden/eñ verſcheydē Convoyen derwaerts/ werden geſlagen by Graef Hendrick van Naſſouwen/ ende den Droſt van Zalandt/ den 28 ende 29 Octobris/daer af eenighe meynden buſcrupt binnen Grol te brenghen.

Pr. Maurits danckt eenich volck af.

Den 25 Novembris is Pr. Maurits in den Graven-hage gekeert/eñ hebben de Staten in't leſte vande maent/de compagnien vandē Overſten Fox Regiment getaſſeert eñ af-ghedanckt/ eñ die in't Landt van Bruynſwijck gelicht waren/om dat zy op de betalinge van't Landt niet wilden dienen ; mede eenige Engelſe te voete eñ te peerde/ om dat ſy ſo onſterck vā volck warē/ maer daer-mede werden de ander vendelen gevult/ zy hadden hun dit jaer veel onſtercker ghevonden dan ſy wel meynden/om dat dē vendelen ſo onſterck waren; ſo dat Spinolas Leger veel ſtercker al-omme van voet-volck was / maer niet van peerden.

Spinola danckte mede veel Hoochduytſchen af/als des Grave van Redborghs Regiment/eñ dat ſonder gelt/mits zy mutineerden/daer wert gheſeyt datſe eens deels liepen nae het huys van Redborgh / dat meynende in te nemen om haer betalinghe. Spinola accordeerde eens deels met zijn Crijghs-volck/ maentlijck te betalē een derde in gelde/eñ voorts vleeſch/broot/ eñ bier byde amunitie ofte voorraet-huys te halen/ daer het altijdt niet reede was ; de Spaengiaerden/ Italianen/ als vreemde/ hadden een cleedinge meer als d'andere.

Eer wy deſes jaers geſchiedeniſſen eyndigen/ ſullen wat van Spaengien eñ anders verhalen.

De Marquis Santa Croce neēt eñ plondert Durazzo.

De Marquis Santa Croce / Overſte van de Galeyen van Napels eñ andere/ onder den Coningh van Spaengien / om de Coningh-rijcken van Spaengien/Napels/Cicilien ende andere te beſchermen tegen de invaſie der Turcken/ is indē Somer deſes jaers uyt-gevaren met 14 Galeyen/die 8 vendelen Spaenſe ſoldatē op haddē/ die heeft hy aen Landt geſet den 7 Auguſti/ drie mylen van Durazzo/in de Golfo van Venegiē/ onder des Turcks gebiedt/ een ſtadt groot van ontrent thien-hondert vier-ſteden.

Dit Crijghs-volck is gecomen met twee Petarden ofte Mortieren vol buſcrupts/ende hebben daer-mede bedecktelijcken ende onverſiens twee poorten van Durazzo open-gheſlagen/eñ zijn alſoo binnen de ſtadt geraeckt/ende trocken terſtondt nae het Caſteel toe/ daer zy mede zijn/ mette vluchtighe binnen ghecomen / die de valbrugghe vaſt neder-hielen / tot dat zy de poorte des Caſteels mede open-brakē met een Petart/ dies dē Turck uyt vreeſe de achter-poorte uytliepen. Sy plonderden de ſtadt/ namen 19 metale ſtucken/ende 10 yſere ſtucken geſchuts/ende vernagelden vier ſtucken/ te ſwaer om mede te nemen/vonden veel Wolle ende ander goederē ; voorts ſo ſtaken zy den brant inde ſtadt eñ vertrocken/vonden in de Havene een Turcks ende twee Vineetſche ſchepen/die terſtont verliepen.

Marquis Santa Croce zijn volck werdt tot Mahometta geſlagen.

Van hier voerē deſe Galeyen nae Barbaryen ofte Africa/daer ſy een Sterckte in-namen gheheeten Mahometta / niet verde van Thuniſſa/ namen die metter haeſt onverwacht inne / het volck uyt vluchtende / ende al-daer hebben hun dit Spaenſch Crijghs-volck wat geſocht te vermaken/ in de ſchoone luſt-hoven/vol van alderhande ſchoone vruchten/ mede de Overſte ende Edelē/ ſeer onachtſaemlijck ſonder goede wacht te houden ; welck van de Moriſken eñ Landtvolck is vernomen/ zijn zy met maer hondert eñ twintigh peerden/ ſubtelijck daer binnen gecomen/ ende hebbē wel drie hondert Spaengiaerden doot-gheſlaghen/ ende de reſte meeſt gevanghen met hulpe van de Inwoonders/ met veel

Edel-mannen; daer werden wel 34 Ridderen ofte Cavalleros van Malta gheſlagen ende gevanghen/waer onder waren wel 13 Italianen; mede ſoo werdt de Adelantado van Spaengien in de vlucht nae de Galeyen doodt-gheſmeten/ ende zijn Lichaem wert in Cicilien ghevoert.

d'Ambaſſadeur van Engelandt claeght in Spaengien over't quaet tractement der Coop-lieden.

De Coningh Jacob van groot Britannien ofte Engelandt/heeft hem tuſſchen Spaengien/ de Eertſ-hertoghen/ eñ de Vereenichde Nederlanden/volghende zynen aen-gegaen vrede / als wy vooren verhaelt hebben / ſeer neutrael ghehouden/ latende zijn Crijghſ-volck gaen dienen aen weder-zyden/ende dat al op hoope/ dat zijn Engelſche Cooplieden/ mochten in Spaengien alle goet tractement vinden / maer daer zijn ter contrarien/ veelderhande klachten ghekomen aen den Coningh / dat hy wel beſcheydelijcken door zynen reſiderenden Ambaſſadeur/den Heere Sire Charles Cornualles/ den Coning ende zynen Rade aldaer heeft doen aen-ſeggen ſchriftelijck/in Julio leſtleden ; als dat / hoe wel alle vol-komen vriendtſchappe ſoo haeſt niet konde blijcken/daer de Oorloghe ſoo langhe gheduert hadde/ ſoo ware daer toe ghene bequamer middel/dan liefde te bethoonen ende te oeffenen/niet met woorden/maer metter daet/die alder-meeſt gheleghen waere met goede Juſticie te adminiſtreren/ende dat hy daer over wel die eerſte ende meeſte clachte te doene hadde / ende daer toe de claerſte : Te weten/dat het gelt dat de Coningh de Enghelſche Cooplieden ſchuldigh was / by verſcheyden ſententien van viſta ende reviſta, gepaſſeert ſeer langhen tijdt/ ende ſelve by den Coningh belaſt te betalen/ noch niet betaelt werde.

Ten tweeden / dat oock niet betaelt werde de huere ende recompentie van de aen-ghehouden Enghelſche ſchepen/ tot des Conings dienſt/ſoo ſeer langhen tijdt / dat ſommighe ſints waeren ghebleven met alle het volck in't vechten/teghen de vyanden van Spaengien / ende dierghelijcke meer andere.

Ten derden/ dat der Enghelſche ſchepen ende goederen gheconfiſqueert waeren / by verhaeſte ofte gheprecipiteerde vonniſſen/ ſonder partyen volcomelijck ghehoort/ ofte ghetuyghen gheadmitteert te hebben.

Ten vierden/ claeghden van goederen ongerechtelijck hun af-ghenomen / in des ouden Coninghs daghen/ ende Cooren op des Coninghs brieven in Spaengien gebrocht/ om haren hongher te ſtelpen/noch onbetaelt te weſen/ende dat noch onlanghs.

Voor't laetſte/ claeghden dat zy over vonniſſen by courſe van Rechten op viſta ende reviſta, verkreghen teghen particuliere perſoonen / conden geen executie krygen/ dat welcke hun wonder dochte/van lieden/ die Chriſtenē wilden weſen/ende dat noch op belofte van de grootſte ende beſte/ gheen beter Juſtitie en gheſchiede / dat welcke meeſt moeſte procederen van quade affectie. Het waere te verwonderen/ dat zy aſſiſtentie in haer Nederlandtſche Oorloghe verhoopten / van volck die zy ſoo kleynen vrientſchappe beweſen/ als de Juſticie te weygheren/ die ſoo verde uyt hun Landt waren/vele al verteert hebbende ende ſterbende van ghebreke/ ſoo hy ſelve hun den mondt-koſt niet ghegheven hadde.

Hy voechde daer by dat zy moeſten met verwyt hooren / dat het dienen der Enghelſche by de Eertſ-hertoghen in Nederlandt / waere ghepretendeert tot vorderinghe van de grouwelijcke ende onnatuerlijcke conſpiratie van't Buſcruyt verraet / in Enghelandt teghen haer eyghen Landt/ ende nochtans en konde het ſelfde Crijghſ-volck gheen behoorlijck onder-houdt noch goet tractement bekomen/ hoe-wel zy hun conformeerde met het gebruyck van Roomſche Catholijcke Religie/diſconformerende hun inde Religie huns Coninghs ende zijn Wetten.

Hy vraechde ofte zy by eenighe redenen konden over-wegen de onghelijcken in Juſticie hun aen-ghedaen? want dat zy wilden pretenderen dat hun onghelijck gheſchiede / in dat-men hun niet alleene liet Crijghſ-volck in Engelandt opnemen teghen hun vyanden in Nederlandt/daer van ſouden zy gheen artijckel in den pays vinden / dat alleene zy ſouden met Crijghſ-volck gheholpen weſen/ende de andere verboden. So uyt liefde/ gonſte ofte vrientſchappe / zy ſulcks verwachtende waren/ ſoo ſoudemen ſulcks met liefde ende vrientſchappe bejeghenen / verwerven ende verdienen: dat het Crijghſ-volck dat in Hollandt ginck dienen / bewillicht ware van zyne Majeſteyt / ſouden zy nemmermeer bewyſen; maer wel ghedoocht/ volghende 'tcontract van zijn Voor-ſate.

Noopende/datter ſtrenghe Wetten in Engelandt waren teghen die van de Roomſche Catholijcke Religie/ die waren tot s'Conings verſekeringhe/leven ende ſtate/ghene werden daer ghedoodt om opinie ofte Religie/ maer om verraedt ; 't Gheloove moeſte gheleert worden met vermaninghen / ende niet met ghewelt ofte dreyghinghen : zynen Coningh ſochte geen conſcientien te dwinghen/maer ſochte ghehoorſaemheyt tot zynen Scepter. Voorder boodt aen zynen dienſt tot onder-hout vanden vrede/ ende te ſliſſen alle queſtien/etc.

Deſen vertooghe niet teghen-ſtaende/ſo werter luttel ofte niet ghedaen op de Enghelſche clachten; maer de Spaengiaerden claeghden ſelve over d'Enghelſche Zee-rooveryen/ onder de Nederlanders op hare Cuſten daghelijcks ghedaen / ende dat de rebellen des Coninghs ende der Eertſ-hertoghen in Nederlandt / alderhande gonſte ende behulp by den Enghelſchen vonden.

Der Enghelſcher clachten werden ſoo groot/ dat de Coningh met zynen Raedt qualijck contentement zynen Onder-ſaten conde gheven / in ſoo vele dat zy hun vergaderinghe van Staten ofte Parlement daer over claechden / die den Coningh daer over ſeer hart aen-vielen.

Nederlanders (des Eertſ-hertogē onderſaten) wordē in Spaengien qualijc getracteert.

De Nederlandtſche Cooplieden ſelve geſeten onder de Eertſ-hertoghen / werden in Spaengien ſeer qualijck ghehandelt/ veel ghevanghen/ ende groote Inquiſitie ofte onderſoeck/ op haer Religie ende Coop-handel ghedaen / haer Contoiren ende Reken-boecken werden onderſocht/ ende ſommighe op pijn-bancken ghewor pen/ pretenderende datſe Hollanders goederen gecoloreert haddē/ ende al hadden zy daer overvloet van Cooren in groote dierte ghebrocht / konde luttel helpen / verboden meer-mael den Nederlanders reſidentie op de Zee-cuſten.

Een Hollants ſchip neemt een Spaenſche Pinnerſe van Oorloghen.

Terwyle dat-men in Hollandt ende Zeelandt weder ſchepen ter Zee toe-ruſte / waſſer by een Oorloogh-ſchip van Rotterdam/ in-ghebrocht een Spaenſche Pinnerſſe van ontrent hondert vaten groot / dat een van de Spaenſche Oorloghs-vloote was: Dit Hollandts ſchip verviel ontrent Liſbona / onder Don Lops Farſardos vloote / d'welck ghewaer wordende/ pooghde met alle zijn ſeylen daer van te komen/ dan een Spaenſche Pinnerſe wel by ſeyle/ſeylde hem naer / ende als ſy nu wel drie mylen in Zee waren van de vloote; de Hollander ſiende zynen vyandt alleene / liet hy hem achter-halen / hoewel hy niet boven tſeventigh man op hadde. De

Spaen-

1606.

Spaengiaert hem over-haelt hebbende / is den Hollander aen boort ghevallen/ die daer op verſien zijnde/ heeft dapper hem geweert ende van hem gheſchoten ; eñ ten leſten ſelven den Spaengiaert op't lijf ghevallen / ende heeft hem vermeeſtert/ de Spaengiaerden vele over boort geſmeten/ andere dat Portugeſen waren/ heeft hy aen't naeſte Landt gheſtelt ende loopen laten/ de reſte die Enghelſche ende Franſoyſen waren/ ende ghedwonghen dienden/ hebben zy tot Rotterdam met het Schip ghebrocht ; dan deſe victorie die koſte diere / want de Hollandtſche Capiteyn ende Schipper met meer andere bleven doodt/ende vele werden ghequetſt.

Een Oorloghs ſpaẽs ſchip by een Hollander genomen.

Daer wert noch een van den Admirael Fayſardos vlote (een Portugaels Gallioen) in Hollandt in-ghebrocht / dat nae Ooſt-Indien gheſchickt was/ mette Caracquen te varen; dan alſoo de Caracquen op-gheleyt waren / werdt dit ghevonden bequaem om ter Oorloghen toe-geruſt te worden/ met 180 mannen / ende 22 ſtucken gheſchuts : maer mits het qualijck by ſeyle was/ ende achter zijn Vloote/ was dat van een Hollandts Oorloogh-ſchip gheſien/ dien mede aen-gheſeyt was/ hoe dat het veel Negros ofte Swerten (onnut volck) op hadde/ waer-omme hy dat met alle zijn vermoghen / beſprongen ende vermeeſtert heeft ; de Swertẽ verſchonck hy aen een Enghels-man / die't hem ghewaerſchout hadde ; veel Spaengiaerden ſmeet hy over boort ; de Portugeſen ſtelde hy aen't naeſte Landt ; de andere brocht hy met hem in Hollandt.

Vt-varen van dẽ Admirael Haultain/ nae de Cuſten van Spaengien.

In't voor-gaende Boeck hebben wy verhaelt hoe de Admirael van Haultain / uyt de Spaenſche Zee ghecomen/ ende de Indiſche Caraquen het ſayſoen van uyt-varen belet hadde/ende hoe hy weder belaſt ware/ om anderwerf uyt te varen ende hem toe te ruſten / mits dat-men in Spaengien ontrent September/ de Weſt-Indiſche vloote verwachtende was/ende mede eenighe Caracquen uyt Ooſt-Indien. Deſe vloote was gheordonneert te weſen van 21 Schepen ende twee Jachten/ voor Schipper op den Admirael was Johan de Wale van Vliſſinghen/ inde plaetſe van Capiteyn Legier/ die nu om zynen ouderdom ende veel quetſueren gheſpaert werde ; daer waeren noch by cloecke Zeeuſche Capiteynen/ als Cornelis Janſz. van Gorcum/ Jan Evertſen / Jan Corneliſz. Cales / van Campvere : uyt Hollandt was Reynier Claeſz. als Vice-admirael/ met meer andere.

Deſe Vloote is t'ſeyle ghegaen / zijnde maer 19 Schepen ende twee Jachtẽ/ om dat de wint waeyende de twee niet reede waren/ voerẽ uyt den eerſten Septembris / ende vervielen den 18 op de Cuſtẽ van Portugael/ op de Cabo Montego ; ende ſanderdaechs ſeylende langhs de Cuſten/ ſaghen ontrent de middaghe acht Gallioenen / de vijf van dien t'Zeewaerts / die zy niet wel en onder-kendẽ/ ende drie te Landewaerts/ daer zy nae toe voeren/ ende jaechden twee van dien naer het ſtrande aende Clippen/ dat ſy verginghen ; ende een tot Peniche / dat ontſeylde in de Baye onder't Caſteel: doen wenden zy t'Zeewaerts na de andere vijf/ maer konden die niet achter-halen/ maer berchden hun ſelven inde reviere van Liſbona ; dies ſanderendaechs ſetten haren cours nae de Cabo S. Vincent/ naer hun voor-ghenomen wachte / dan verlooren dien nacht ſes van haer grootſte ende beſte ſchepen/ al-daer hielden zy't over ende weder varende/ daghelijcks tydinghe vernemende van de komſte van de Weſt-Indiſche Silver-vloote / uytſendende ende vernemende altijts nae haer verlooren Schepen ; maer alſoo ſy de ſelfde niet en vonden/ reſolveerden een Jacht nae de Reviere van Liſbona te ſenden / om die daer ontrent te ſoecken/ ſoo dat deſe Vloote maer derthien ſchepen ende een Jacht ſterck en bleef / die als vooren/ daghelijcks over ende weder voeren/ te lande comende op de Caben van S. Vincent ende Marie/ ende op de Cuſten daer ontrent / ſonder yet te ontmoeten/ totten 6 Octobris toe / dat zy vernamen in den windt een vloote ſchepen/ daer zy naer toe voeren/ ende naerder by-comende ſaghen neghen Galeyen by haer / wel merckende dat het de Spaenſche Armade was / onder den Admirael Don Loys Fayſardo/ vā wiens toeruſtinghe ſy wel te vooren vernomen hadden: doen reſolveerde de Admirael Hautain met zijn Capiteynen/ hun te ſien den wint af te crygẽ/ eñ alſ doen te doene wat ſy conden. Deſe Spaenſche vloote was ſterck 18 Gallioenen (daer onder begrepen eenighe op-gheruſte Caracquen) noch 9 Galeyen/ met noch eenige lichte ſchepen: maer alſoo het ſeer hert begoſte te waeyen / dat Hautains vlote hun Meers-ſeylen niet conden halver ſtenge voeren/ eñ de Spaenſche wel haer voornaemſte ſeylen/ ſoo moeſten de Galeyen weder nae't Landt wijcken. Alſoo ſeylende Haultains vloote ten naeſten by / de Spaenſche plat voor den windt nae haer toe comende/ ſoo nochtans dat alle de Duytſche Schepen voor haer over-quamen/ op drie onbeſeylde Schepen naer/ om de welcke niet te verlieſen / voer de Admirael Haultain / ende de Vice-admirael Reynier Claeſz. uyt den winde met eenighe ſchepen / om de drie ſchepen ghevoeghelijcken te ſalveren/ ſoo dat doen de Spaenſche weder op haer toe quamen/ verlatende de voorſchreven drie Schepen/ dan een van de Spaenſche Gallioenen abordeerde den Vice-Admirael / Capiteyn Reynier Claeſz. waer-op de Admirael Haultain / met de ſchepen die met hem uyt de wint ghecomen waren/ wenden / ſoo dat 't voorſz. Gallioen weder vant boort des Vice-admiraels af-quam; maer ſoo de Spaengiaert ſach alle zijn vloote naerderen/ ſeylde hy den Duytſen Vice-admirael weder aen boort / ſoo dat zynen grooten maſt over boort viel : De reſte van de vloote hem ſo gheſtelt ſiende/ ende noch vijf Gallioens meer rontomme hem / en dorſten zy hem niet helpen / uyt vreſe van in een generael ghevecht te moeten comen/ waer toe zy meynden dat hun ſchepen niet ſterck nochte groot ghenoech waren/ eñ de partuere ſulcks te veel ooghelijck te weſen/ te meer om dat de Spaenſche het voordeel vanden wint op haer hadden ; want de Admirael (als gheſeyt is) was maer uyt de windt ghecomen met vijf ſchepen; ende van de drie (die hy vont) maer een by hem bleef ; de ander twee hun beſte doende om wech te comen / ende de Vice-admirael van haer af-gheſneden weſende / en waren zy maer vijf ſchepen by den anderen; De reſterende ſchepen/ de welcke boven den windt ghecomen waren/ bleven boven ſonder af te comen/ ende daermede bleef dẽ Vice-admirael van d'een ende van d'ander ſchandelijck verlaten/ d'een hem excuſerende op d'ander/ maer meeſt datſe de Spaẽſche Schepen niet en dorſten aen doen. Onder-tuſſchen quam de nacht aen/ want nae dat de Vice-Admirael leſt-mael gheabordeett was / en waſt gheen half ure dach meer : de andere vande vloote hoorden de gantſche voor-nacht ſeer ſchieten/ maer daer naer niet meer ; des anderen daechs vernamen ſy niemant/ ende miſtẽ alle de ſchepen die inden wint gheweeſt hadden ; maer eer middach ſo gheraeckte alle de Duytſche vloote weder by den anderen/ op twee naer/ ſo dat ſy doen

1606.

Haultain zijnde maer 13 ſchepen ſterck/ ontmoet de Spaenſche Armada onder Don Loys Fayſardo.

De Vice-admirael van Hollāt wert vande Spaenſche twee-mael gheabordeert.

waren elf in ghetale: Deden voorts haer beſte om weder op haer wachte te comen/eñ op de 37 graden te blyven/tot haren beſtemden tyt. Acht dagen hier nae ſoo verlooren zy door ſtorm noch twee ſchepen uyten geſichte/ſo dat zy doen maer negen ſchepen by den anderẽ waren/ende bleven daer-mede tot in de maendt van November op haer wachte/ſonder yet anders voor te vallẽ ofte uyt te rechten/ ende ſo ſeylden van daer lancx de Cuſten na huys; al-waer zy alle/mede die ſy verlooren hadden/wel aen-ghecomen waren/behalven de Vice-admirael Reynier Claeſz. van Amſterdam/van den welckẽ men ſints verſtaen heeft/dat hy noch twee dagen lach en dreef/hem altyt weerende/bycans inden gront gheſchoten/ dan de Spaenſe dorſten hem niet meer aborderen/vreeſende dat hy het buſ-poeder ſoude laten ſpringhen/ghelijck hy ten leſten dede/ſoo dat de Spaengiaerts van't ſchip niet anders ghehadt hebben dan 2 mannẽ/die welcke in haer handen maer twee uren en leefden/eñ verclaerdẽ/dat in den Vice-admirael noch wel 60 mannen levendich waren/maer meeſt al gequetſt/eñ dat als zy ſaghen dat ſy ſincken moeſten/ vreeſende dat de Spaenſe noch eenige levẽde van hun crygẽ ſouden/reſolveerden t'ſamen/haer gebedt tot Godt gedaen hebbẽde/het buſ-poeder te laten ſpringẽ/ gelijck zy gedaen hebben/ daer uyt te bemercken is/dat by al-dien den Admirael Hautain/ofte de andere ſchepen hun devoir hadden gedaen/om ſo een gereſolveert man te ſecourerẽ/dat 'tſelve beter te doẽ hadde geweeſt/ als ſy hun wel in-beelden/ dewyle die groote Gallioenen die ſy ſo ſeer vreeſden/in twee daghen niet en hadden konnen veroveren een ſchip maſteloos/ leck / ende maer tſeſtich man op-hebbende.

Vice-admirael van Amſterdam verlaten maſteloos/ tot ſinckens toe door-ſchoten/ſteken 'tvier in haer eyghen buſcruyt.

Men verſtont namaels uyt eenige Nederlãtſe gevangenen/alſ doen inde Spaenſe ſchepen weſende/ als dat de voorſz. Vice-admirael dicmael verſocht was/het ſchip over te geven/ maer wildet noyt doen: eñ dat ſy hun wel geweert eñ gevochten hadden / bethoonden wel twee ofte drie ſchepen van Fayſardos vloote/die tot Liſbona ſeer beſchadicht in quamen.

Aldus heeft de Admirael Haultain met zijn vloote in deſe reyſe ongeluckich geweeſt/door diẽ hy niet in tijts vaſte ordre ſtelde/hoe hẽ elck dragen eñ houden ſoude/doen ſy de voorſz. vlote ſagen; item waer elck hem ramaſſeren ſoude/ende oock door dat zijn ſchepen vandẽ anderẽ verſtaken/ de Zee wijt eñ breet zijnde: want terwyle dit geſchiede/ zijnder twee Ooſt-Indiſe Caracquẽ geraect op de Reviere van Liſbona/daer ſy beyde bleven/ ſo dat veel volcx verdronckẽ/haer ladinge (ſeer rijck) wert wel de meeſtendeel gebercht/maer al veel bedorven eñ nat/daer na geraecte noch de derde Caraque binnen Liſbona/ maer die was ſo rijck niet geladẽ; noch 2 Caraquen meer werden uyt Ooſt-Indien verwacht/ maer naemaels werter verſtaen/dat zy ontrent Cabo de bona Speranza/door groote tẽpeeſten haer maſten gekerft haddẽ/ eñ veel ladinge over boort geworpen/eñ warẽ alſo ontrent Moſambique geſalveert / alſo dat de Portugeſen in deſe Oorloghe al-omme de meeſte ſchade leden.

Portugaelſe Caracquẽ by Liſbona ghebleven.

De Weſt-Indiſche Gelt-vloote is wel in Spaengien aen-gecomẽ in October.

Voorts terwyle de Oorloogh-ſchepẽ van weder-zyden metten anderen doende waren / dat welcke eẽlijck was daer de Spaenſe op uyt waren eñ trachten/is ontrent half October/achter hun ſeylende/lancx de Cuſtẽ van Barbaryen/ de Weſt-Indiſe vloote/boven de 50 ſchepen in-gecomen/allenſkens op de Reede van S. Lucar/ onder de generael Alõzo de Ochaves Gallindo/ eñ de generael Ganevaye/zijnde t'ſamen 2 vlooten/van Anno 1605 eñ 1606/ die geladen haddẽ van s'Conings gelt ofte ſilver/volgende de Regiſters/een millioẽ negenhondert eñ 14 duyſent eñ 176 pezos ofte Realen van achten: zy brochten meer voor de particuliere Cooplieden/6 millioenen 83 duyſent 617 pezos ofte Realen van achten/ met noch veel coſtelijcke waren/ als wel 136 balẽ oft caſſen Zyde/veel Coetzenilla/Anil/Koe-huyden/Salſaparilla/Braſilie-hout eñ ander coopmanſchappen/ waer over in al Spaengien/eñ mede inde Nederlandẽ groote blyſchappe was/ om datter noyt in veel jaren/ ſulcken grooten ghebreck van gelde in Spaengien was bevonden/ſo dat de Hoofſche Negocianten/Financiers ofte Coop-lieden/al-omme ſonder gelt waren/ende de handen gheſloten hadden.

Boven deſe vloote zynder in December noch in Spaengien eenige ſchepen gecomen uyt Peru ende Weſt-Indien / die noch eenighe reſtanten van Silver mede brochten.

Een vander Staten Oorlogh-ſchepen/namẽlijck Jan Adriaenſz. Cant/ heeft gheloert op het Oorloch-ſchip van Capiteyn Michiel Jacobſz. van Duynkercken / dat meer dan een Jaer tot Portſmouth inEngelant in-gejaecht/geduerichlijcken in-gehoudẽ was geweeſt van de Nederlantſe Oorlogh-ſchepẽ/eñ meer-mael op-geruſt was geweeſt om met gewelt uyt te varẽ; de Coning van Engelant hẽ daer-in neutrael dragende/dies het uyt-varen niet dervende beſtaẽ/hebben 'tſchip als een Coop-vaerder geruſt eñ vercocht/eñ alſo toe-gemaeckt/zijn gheſchut op den ballaſt geſtout/is den eerſtẽ February 1607 uytgevaren/dã de voorſz. Capiteyn Cant heeft dat in Zee comende genomẽ/eñ in Hollant gevoert/ om al-daer de queſtie des vercoops te diſputerẽ.

Conſenten vande contributien ghedraghen totte oorloghe voor het Jaer 1607.

In s'Graven-haghe is deſen Winter den 18 Octobris/van dẽ Raet van Staten/aende Provincien eñ Staten Generael de petitie gedaen/ voor de Conſentẽ van de coſten voor het toe-comende Jaer van 1607/beſtaende in de laſtẽ van de ſtaet van Oorloghe van 610 duyſent gulden ter maent/totte coſten des Leghers 600 duyſent gulden eens/ totte fortificatien 500 duyſent gulden eens/tot af-legginghe van de oude ſchulden 800 duyſent gulden eens / tot aſſiſtentie van de Admiraliteyten 400 duyſent gulden eens/ ende continuatien van de Convoyen/Licenten/Verdinghen / generale Impoſten / Conſent voor de Drenthe ende Twente/etc.

Grave ende ſtadt van Embden/ door tuſſche ſpreeckers worden bevredicht.

Noopende den twiſt tuſſchen de Graef eñ de ſtadt Embden/ om dien ter neder te leggen ende te ſliſſen/hebben als Middelaers hun daer-mede bemoeyt de Geſante des Conings van groot Britannien/ Rudolf Winwoode/reſiderende by de Staten Generael in s'Graven-hage/met eenighe Ghecommitteerde der Staten Generael/ als Johan Biel/Jacob Boeliſſẽ/ Vitus Camminga/ ende Abel Coenders van Helpen. Deſe hebben beyde partyen voor-gheſlagen / eñ eenſdeels doen aen-nemen eenige artijckelen/in November / als te onder-houden het leſte tractaet ghemaeckt in s'Graven-haghe / ende alle andere tractaten/decreten ende handelinghen/in hun gheheel blyvende/ſonder prejuditie ende innovatie van dien van Embdẽ. Voor de Civile acten/ naemelijcken het accoort van de gelt-ſaken/van de jaerlijckſche recognitie van't Falderen/in het eerſte artijckel van't accoort vermeldet. Voorts noopende de ſtrydende Civile actien/de juriſdictie betreffende / die ſouden werden ghelaten ter diſpoſitie ende deciſie vanden ordinariſſen Rechte/ ſonder yemandts prejuditie.

Dat die van Embden ſouden naer het Haechſche accoort/reſtitueren het vercreghen gheſchut met ander dinghen.

Voorder ſouden die van Embden den Grave in-ruymen ende over-geven de Wijn ontfanck/ ende de rechte helft van de breucken die vervallen ſullen/ tot datter by kenniſſe anders ghedecideert ſoude worden. De Commandeur ende die van't garniſoen ſouden haer onthouden van de Jacht/ Voghelrye eñ Viſſcherye / ſo in't Landt als in de Reviere.

Daer tegens ſoude de Grave onweygerlijck den borgheren van Embden gheven behoorlijcke Zee-brieven/ ende intercederen voor de ghevanghenen /dat die met haer ſchepen ende goederen mochten al-omme gherelaxeert worden. De Grave ſal ende belooft diē van Embden de oprechte neutraliteyt te doen ghenieten/eñ nieuwe handelinghe te water ende te lande/ eñ daertoe ter goeder trouwen alles aen-wenden/ende doen wat een goet Heere ende Overicheyt ſchuldich is/ende behoort te doē. Voor't leſte/ ſouden alle onbehoorlijcke exactien ceſſeren ende wederroepen worden/ende alle offentien ende injurien daer-mede ghedecideert zijn/ ende vergeten blyven/ ende voortaen goede vrede ende eenicheydt onder-houden worden.

Dit is ghenoech den voorſlagh die de voorſz. Ghecommitteerde des Coninghs ende der Staten/ de twiſtighe partyen hebben voor-ghehouden/ende zijn met haer conſent toe-ghegaen/geconfirmeert/goet eñ billich bevonden/hoopende die te ſullen onderhouden ; eñ by aldien de Grave ende de ſtadt Embden dat niet nae-quamen/ ſouden deſe Ghecommitteerde ootmoedich verſoecken den Coningh/ende de andere haer Meeſters / ſulcken injurien met wrake te vervolgen/ ende gheenſins te ghedooghen dat daer teghen ghedaen werde/ aldus werdt dat verclaert op't Gravelijck huys/den 10 Novembris 1606/ondertekent by de voorſz. genoemde Ghecommitteerde ; daer naer hebben zy den Graef zijn geſchut ende ander ammunitie over-ghelevert.

Eenighen tijt hier nae/naemelijck den 10 Februarij 1607 / heeft den Grave Enno by't ghedruckt Placcaet/de vrede ende accoort opentlijcken doen publiceren.

Vitus Camminga / zijnde een van de oude Geuſen/ende de regeringhe langhe by gheweeſt/ ende eenighe daghen naer het treffen van dit accoort/tſavonts gevoert hebbende eenighe ſwaermoedighe propooſten/op den Staet vande Vereenighde Nederlanden / daer van hy verhoopte de uyt-comſte niet te ſien/wert s'anderē daechs tot Embden doot in zijn bedde ghevonden/ende daer naer doodt naer huys ghebracht.

Doot van den ouden Grave Johan van Naſſauwe tot Dillenbergh den 8 October.

In deſen Winter van 1606 / is tot Dillenbergh geſtorven de Grave Johan van Naſſouwē/ broeder van Willem Prince van Orangien nu tot goeden ouderdom ghecomen / een wijs/ cloeck/vroom ende verſtādich Heere / die by verſcheyden huyſvrouwen veel kinderē ende kintskinderen nae-ghelaten heeft / vele inde Nederlanden inden Crijgh dienende/als zynen outſten ſone/ Grave Willem Lodewijck/ Gouverneur in Vrieſlandt ende Groeninghen ; meer Grave Philips/die inder Landen dienſte ſtorf gequetſt by Biſligh ; noch den Grave Erneſt van Naſſou / Maerſchalck van't Legher ; meer Grave Lodewijck Gunther/nae langen dienſt getrout mette Gravinne van dē Broeck/in Vlaenderen tot Sluys gheſtorven / ende noch andere meer/ als de Graven/Jan/George ende andere / met noch dochters. Deſen Grave Johan van Naſſouwen is geſtorven den achtſten dagh van October/ſnachts ten twee uren / ſeer beclaecht ende bemint/ende was in Duytſlandt by zijn gebueren (om zijn vroomheyt) in groot aen-ſien. Hy was oock in de Nederlanden gheweeſt Stadthouder van Gelderlandt/ende voorneemſte beleyder vande naerder unie van Wtrecht/ doē hy ſach dat de groote unie naer de Pacificatie van Gent allenthalven begoſt te ſchueren.

Philips Prince van Orangien trout de Princeſſe van Condé/ 23 Novem.

De Prince Philips / Prince van Orangien/ Grave van Naſſouwē/outſte ſone van Willem Prince van Orangien / ende van de Gravinne van Bueren/etc. hy die in Spaengien ſoo lange als gevangen ghehouden geweeſt was/is in dit Jaer in Vranckrijck ghetrout den 23 Novembris/ mette Suſter van den Prince van Conde/ die te voorē verclaert was/ eerſte Princeſſe van den Bloede/ende dat binnen Fontainebleau / de Coningh ſelve doende de Feeſte / met beneficie van welck houwelijck hy verreghen heeft volcomen beſit / van zijn Prinſchap van Orangien in vryheyt/hoogheyt/ſouverayniteydt ende gherechticheydt/volcomender dan zijn Voor-ſaten des hebben ghenooten/ met af-doeninge van alle de pretenſien van de Croone op't ſelfde Prinſchap / ende daer-en-boven noch een goede dote; in welck Prinſchappe hy hem nu meeſt is houdende.

Vrede in Hongarien beſloten.

De Crijgh in Hongarien/alſoo wy in het 27 Boeck verhaelt hebben/gemeynſchap hebbende metten Nederlandtſchen/cauſeerde in dat Lant ſoo grootē armoede/ dat-men al-daer ten leſten begoſte nae vrede te luyſteren/ſoo dat ſy in September/tot Weenen daer over ghehandelt hebben / naemelijck de Ghecommitteerde / Illias Haſkye / George Humanoy / Franciſcus Magotſius/ Sebaſtiaen Tokelie/ Staniſlaus Turſonius met andere ; ſoo wel tuſſchen de Hongaren/als den Stephanus Botſchay/metten Keyſer. Het ſwaerſte point was van de Religie/ den Hongaren niet ghenoech zijnde/Religie generael vry te hebben/maer beſprakē/ dat de Roomſche Catholijcken / de Ghereformeerde / ſoo wel de Luyterſche als Calviniſche/ alle drie ſouden vry exercitie mogē hebben. De ander conditien waren / dat de Stephanus Botſchay / ſoude voor zijn leef-dage blyven/Heere van Tranſylvanien met den tytel van Prince ofte Vorſt/Grave van Siculen / met een deel van Hongarien/ ende dat mette in-comſten van dien (die welcke nu ſeer cranck zijnde/ wenſchte van Gode niet langher te moghen leven / dan dat hy hem ſelven mochte voor't Roomſche Rijck onſchuldigh bethoonen van rebellye ofte op-roer) datter vrede metten Turck ſoude gemaeckt worden/ dat de Hongaren hun ſouden moghen verkieſen in s'Keyſers af-weſen eenen Palatijn ofte Stadt-houder/als naemelijck den Eertſ-hertogh Mathias; dat alle ander Officieren ofte Ampt-bedienders ſouden in-gheboren Hongaren moeten weſen. De Biſſchoppen ſoude den Keyſer moghen verkieſen/van Edelen ſtamme / binnen-landts geboren. De Jeſuyten ſouden al-daer niet eyghens beſitten / ofte erf-goet moghen hebben / eenlijck ſulcke donatien als de Keyſer hun vergunnen ſoude. Voorts wat donatien de Heere Botſchay in de Oorloghe ghemaeckt hadde / ſouden by de Staten van Hongarien beveſticht worden/met meer dierghelijcke artijckelen.

Vrede tuſſchen den Keyſer ende Turck beſloten.

Wt het beſluyt vā deſen vrede/is mede voortghecomen den vrede metten Turck te handelen/ die ten leſten niet verde buyten Comorra beſloten werdt/den 9 Novēbris/dat beyde/de Roomſche Keyſer ende Turckſche Groot-vorſt / als Vader ende Sone/ſouden gheacht worden/ende onderlinghen malcanderen Vader ende Soon noemen. So den Coningh van Spaengien begheerde in den vrede begrepen te weſen / ſoude beyde partyen aenghenaem weſen; mede begrypende de Tartaren / met conditie op de Chriſtenen gheen courſen meer te moghen doen/ dit beſtant ofte af-ſtant van wapenē te dueren twintich Jaer/ te beginnē den eerſtē Januarij 1607/ partyen ſouden alle drie Jaren moghen nieuwe Geſanten met giften ſenden. De Keyſer ſal den Turckſchen Groot-vorſt ſenden mettē eerſten voor gifte een preſent van twee hondert duyſent Rijcks-gulden ; alſoo mede de Turckſe Groot-vorſt aenden Keyſer. Voorts ſoude elck houden wat hy beſate/ ſouden de Landt-ſaten ofte Dorpen gheenen ſwaerderen laſt meer moghen opſegghen/ ſouden gheen ſterckten meer mogen beſpringhen/ hun huyſen ſouden ſy van weder-zyden weder moghen op-bouwen/ de ghevanghenen ſouden van weder-zyden los ghelaten worden : het contract metten Botſchap ſoude vaſt ende bundigh gehouden worden/ ende ander artijckelen meer.

De beveſtinghe van deſen vrede/ ende de reyſe van des Keyſers Geſante/ de Heere Baroen Duyvel / met het preſent van 200 duyſent gulden nae Conſtantinopolen/ is lange uyt-geſtelt/ daer hem de Turckſe ſeer over beclaeghden/ dat apparentie gaf van nieuwe Oorloghe.

Stephanus Botſchay geſtorven.

De Vorſt Stephanus Botſchap voorſeyt/ is in't beghin van Januarij 1607 / van zijn ſieckte gheſtorven tot Caſſovien/ te vooren de Hongaren allen goeden raet ghegheven hebbende/ wat ſy te handelen hadden noopende haer vryheydt/ opten Landt-dagh metten Eertſ-hertoch Mathias/ voor zijn ſterven dede hy zynen Cancelier Catay onthoofden/ die hem fenijn gegeven hadde/ op hoope nae zijn doodt hem te ſuccederen/ eñ maeckte Johān Januſium Cancelier / dien hy ſtervende belaſte den Keyſer ghetrouwe te blyven. Hy ſtorf/ van alle-man veel beclaeght/ ende werdt ſeer heerlijck begraven ende beweent/ als een Vader des Vader-landts; de Croone van Hongarien metten Scepter ende Sweert des Coninghrijcks van Hongarien by den Turck den Botſchap vereert / hebben de Staten naermaels den Keyſer ghepreſenteert. Daer naer werdt Sigiſmundus Ragotſy ghecooren/ maer meeſt waren tot eenen Humonoy ſeer geſint/ des Botſchaps verwant.

In Spaengie in't Hof de Grave van Villa-longa ende andere Bewint-hebbers gevangen om verraet.

Daer werdt in deſen Winter van veel plaetſen uyt Spaengien gheſchreven/ van een groote ontrouwicheyt ontdeckt/ onder de grootſte Bewint-hebbers vande ſaken van State ende Finantien des Coninghs/ ſoo dat daer ghevangen werden/ Don Pedro de Francqueza/ Conte ofte Grave van Villa-longa / die wel het meeſte bewint van alles hadde/ onder de Coningh in zijn ſwaerſte ſaecken/ naeſt de Hertogh van Lerma/ van den huyſe Borgia / ende by hem in de regeringhe in-ghevoert; noch ware ghevanghen de Licentiaet Alonzo Ramires de Prado/ Preſidēt van den Rade van Finantie/ daer genoemt della Hazienda , ende is in de ghevangheniſſe gheſtorven ; meer Piedro Alvares de Pereira/ van den Raet in Portugael / noch Don Rodrigo de Calderon met zynen Sone. Deſe ende meer andere waren beſchuldicht van ontrouwe handelinghe/ ende dat Villa-longa ſoude belet hebben eenen aen-ſlagh teghen den grooten Hertogh van Toſcana ofte Florentien/ niet te diverteren eenen Legher nae Barbaryen / diemen meynde op Siena te ſenden over twee ofte drie jaren geleden/ daer vooren groot gelt eñ pencioenē ontfanghen hebbende/ die ongheloofſelick groot genoemt werden / hadde noch voor-leden jare wel hondert duyſent Ducaten vande Jodē in Portugael ghenomen/ om haer eenighen vrydom te vercryghen ofte vercreghen / ende dierghelijcke meer/ hebbende in corte jaren hem ſelven grooten rijckdom verovert/ met onbehoorlijcke middelen/ ende alle officien vercoopēde om gelt. Etlijcke Dienaers ende Clercken werden over deſe ſtucken metter doodt gheſtraft / watter van is ſal den tijt moghen openbaren/ dan heeft groote verſlaghentheydt in den Staet van den Coningh van Spaengien ghecauſeert.

Verſcheydē mutinatien tot Dieſt eñ elders onder d'Eertſ-hertoghen.

Wy hebben vooren vande ghemuytineerde in diverſe plaetſen verhaelt/ daer hebben de Eertſ-hertoghen ende de Marquis Spinola gheſocht een verdragh mede te treffen / ende hebben met eenen hoop gehandelt / dat zy ſouden in haer beſit hebben de ſtadt van Dieſt in Brabandt / tot dat zy mette naeſte gheleghentheydt ſouden betaelt worden/ nae de behoorlijcke af-rekeninge/ daer-en-tuſſchen ſouden wekelijck hun onderhout in gelde ontfanghen / dies ſouden geen ander ſoldaten/ die geen volle drie maendē ten achter waren/ in haer gheſelſchap moghen nemen/ maer die ſouden hun weder-omme moeten begheven onder hun reſpective vendelen/ dies ſouden van hun muyterye wegen niet mogen aengheſproken worden.

Deſe zijnde tot Dieſt/ alſoo hun het wekelijck beloofde onder-houdt niet betaelt worde / tot Bruyſſel in't Hof gheen gelt zijnde / hebben uyt noot ghedwonghen gheweeſt ront-omme haer den platten Lande contributien af te dringhen/ ende zijn wel thien-hondert ſterck getrocken int Landt van Luyck/ ſtekende ſtroo op haer hoeden/ dreyghende vuyr ende ſweert met hun brieven/ die zy al-omme ſondē/ die aen een cant wat verbrandt waren/ ende daer een ſweert op ghemaect ſtont/ verſoeckende contributien/ eyſſchēde van den Lande van Luyck vijftigh duyſent gulden. Ende de Dorpen daer ſy gheen gelt ontfinghen/ deden ſy groote ſchade met branden eñ rooven/ mede-voerende veel rijcke ghevanghenen. Sy trocken tot inde voor-ſtadt der Stadt van Luydick/ ende begoſten daer de brandt in te ſteken/ dies de Borgherye hun daer teghen ſtelden/ ende drevenſe van daer/ met verlies van drie ofte vier Borgers / ende wel 26 doode onder de ghemuytineerde ; maer alſo ſy voorts ront-omme begoſten te branden/ hebben die van't Lantſchap ghecompoſeert voor eenighe duyſent gulden/ dies dat Landtſchap van Luydick hun tot Bruyſſel aen de Eertſ hertoghen beclaeghden/ daer dat mede de gemuytineerde ſelve/ verſochten betalinghe / volghende 'tcontract. Dies de Preſident Ricchardot met andere/ in Artoys eñ Henegouwe ſoliciterende waren om van elcke Provincie een ſomme gelts ghereet te gecrygē/ ende mede tot Antwerpen.

Daer naer liepen deſe ghemuytineerde / ende dreychden het Lant van Gulick/ ende het Stift Ceulen ; die van Gulick in haer vergaderinghe tot Hambergh/ reſolveerden eens ontrent thien-duyſent Rijcks daelders te gheven/ ende die van Ceulen ſeven-duyſent / ſoomen ſeyde / om hun Lant voortaen bevrijt te hebbē. Liepen voorts tot in Vlaenderen tot voor Gent/ Oudenaerde/ jae tot Rijſſel toe / nemende Prieſters/ Borghemeeſters ende andere Officieren ghevangen/ afdringhende wat ſy conden/ ſonder dat de Eertſ-hertoghen eenighen raet ofte hulpe wiſten te geven. Noch eenen anderen hoop ghemuytineerde ontrēt vijf ofte ſes hondert ſterck/ vergaderden ontrent Breda/ ende hielē hun op een plaetſe ter Heyden ghenaemt/ daer ſy eenſ deels verraſt werden/ van het garniſoē van s'Hertogenboſch ende peerden van den Gouverneur Grobbendonck/ dies hunder wel vijftich doot-bleven/ eñ wel ontrent tſeventigh ghevangen/ die meeſt gehanghen werden/ de Duytſchen ſalveerden hun over't water; daer werdt voorts gelt op hun lijf gheſtelt/ van veel guldens/ ende naemelijck op den Eletto ende Hoofden/ dan hebben heur eerſt een tijdt langh onthouden onder de Stadt van Breda/ ende ſoo de Staten middeler-tijdt in't handelen van de ſtil-ſtandt van wapenen quamen/ daer af wy hier naer ſullen verclaren/ ſoo hebbenſe d'ſelve van daer ghelicht/ eñ gebracht op den Rhijn/ op de ſpaepe van Cleef/ al-waer ſy meynden grooten toe-val te ſullen gecrygen: maer om dat ſulcks niet en ghevіel/ ende de ſtilſtant voor acht maenden beſloten werde/ werdt deſe ghemutineerden vande Staten wegen alle protectie eñ behulp ontſept; waer deur zy heur ſepareren ende debanderen moeſten/ ſommighe wech-treckende/ ende anderē keerende in dienſte van de Staten.

Voorder noch meer werter al-omme ghehoort/ dat de garniſoenen muytineerden om betalinghe/ ende daer was qualijck middel van duyſent mannen by een te brenghen/ om de gemuytineerden te dwingen: Daer was muytinatie tot Rijn-berck/ Wachtendonck/ Cracou; mede in de garniſoenen van Vlaenderē/ als tot Hulſt/ daer ſy d'een teghen d'ander in wapenen quamen/ ende de Gouverneur een deel van het garniſoen te vreden ſtellende/ ſloegh daer-mede op d'andere/ ende dwonghſe/ blyvende meeſter. Tot Ooſtende ende elders/ wert met wat gelts ende eenighe lakenen op dach gecocht/ wat contentements ghedaen.

Die van't Caſteel van Antwerpen begoſten mede te klaghen/ ende waren wel negen maenden ten achteren/ dien des daechs vier ſtuyvers ghegheven werde om op te leven.

Het Crijghſ-volck van de Vereenichde Landen liepen mede al-omme om buyt uyt/ ende in Januario trocken eenighen weder in't Stift van Paderborn/ om daer wat te brant-ſchattē/ onder't pretext van heur vyandt te ſoecken.

Lochem eñ Deutechem neutrael ghemaeckt.

In den Winter wert gheresolveert de Stedckēs van Lochem ende Deutechum van weder-zyden neutraēl te maken/ ende de veſtingen te demantteleren ofte af breken/ ende daer werde aen die van Gelderlandt geſonden/ om daer toe conſent te gheven/ d'welck daer nae wel gedraghen werdt/ maer niet vol-brocht.

Groninghs Caſteel afgebroken.

In't leſte van Januarius werdt op't heſtich aen-houden van die van de ſtadt Groeninghen geconſenteert/ dat het Caſteel al-daer gemaect/ tegē de Stadt/ geopent ende af-geworpē ſoude worden/ in eenen tijdt dat meeſt alle de Werelt oordeelde/ dat ſulcks minſt behoorde te geſchieden/ om welck te effectuerē/ derwaerts den derden Februarij geſonden werde een Ingenieur.

Den 27 Januarij heeft het volck van den Gouverneur van den s'Hertoghen-boſſche een kleyn ſchanſe in den Bommeler-weert in-ghenomen/ verraden van een Soldaet/ ſy ſloeghen 't volck meeſt doodt; de Capiteyn ghenoemt Houltuyn/ creghen ſy ghevangen ſeer gequetſt/ daer hy corts van ſterf/ ende zy branden de Schanſe.

Grooten ſtorm/ doet ſchepen in Teſſel vergaen/ den 30 Januar.

Den 30 Januarij waeyde in de Nederlandē ende elders eenen ſeer grooten ſtorm/ by den welcke in Texel in Hollandt vijf groote Schepen gheheel verginghen met wel 170 mannen/ met noch wel thien ander ſchepen/ daer van het volck meeſt gheberght werde/ alle deſe ſchepen waren de meeſtēdeel met Cooren voor Italien ghеladen/ daer van de ſchade ofte verlies/ alleene over die van Amſtelredam wel vijf-hondert duyſent gulden geſchat werde. De Winter van dat Jaer meeſt paſſerende met ſtorm eñ quaet weder/ ſonder vorſt; dat welcke ſcheen te beletten de groote aen-ſlagen die de Eertſ-hertogen ende Spinola (omme over het Ys in Hollandt ofte Vrieſlandt te vallen) voor-genomen hadden/ met behulp van haer conqueſten van Grol ende Linghen.

Gr. Ernſt van Naſſou Velt-maerſchalck ghemaect/ trout een dochter van Bruynſwijck.

In't beghin van Februarius werdt Graef Ernſt van Naſſouw ghemaeckt Maerſchalck vanden Leger der Vereenighde Nederlanden/ ende is met diē tytel den 19 Februarij uyt Hollandt ghereyſt nae Bruynſwijck/ om al-daer te trouwen de Dochter van Hertoch Julius van Bruyſwijck/ behoudende met haer een Graefſchap: de ſelve Dochter nu weſende houbaer/ ende gheboozen vande dochter van Denemercken.

Grave van den Broecke vermoort by de Spaengiaerden.

De jonge Grave van den Broecke/ een aencoment Heere/ willende uyt Hollandt trecken nae zijn Broeder/ op't Huys van den Broecke/ met een kleyn Convoy van Ruyteren/ is beſet ende ghewacht gheweeſt van eenich Spaenſch Crijghſ-volck/ beweecht uyt ouden haet/ die ſy eertijdts op den Vader ghehadt/ ende wel ghewroocken hadden: ontrent Weſel rydende met ontrent veerthien peerdē: deſe Spaengiaerden hebben eerſt zynen Secretaris (die voor uyt was ghereden) aen-getaſt/ ende hem met priemen gheſteken/ om vol-comen kenniſſe vanden Grave te hebben/ die door pyne alles moeſte bekennen; daer nae zijn twee van des Graven Pagien ghecomen/ die zy terſtondt den hals af ſneden/ om dat ſy dadelijck niet bekenden yet van den Grave: daer na is de Grave aen-ghecomen maer met vier peerden/ ende eenighe Edelen/ ende hebben hem dadelijck over-vallen/ ende over-mits hy hem niet ghevanghen gheven en wilde/ hebben zy hem doot-gheſchoten/ ende voorts om-gebracht ende vermoort/ ende ettelijcke ſteken nae zijn doodt ghegheven/ deſghelijcks mede aen eenighen van den Edelen/ doch zijn eenighe van't gheſelſchap ontcomen. Dit ſtuck wert voor een leelijck feyt in alle die Landtſchappen daer ontrent ghenomen.

Erckelens by Graef Hendrick ingenomen/ gheplondert ende verbrant/ den 11 Februarij.

Den 7 Februarij heeft Graef Hendrick van Naſſouwen by een getogen een goet deel Ruyterye van de Vereenichde Landen: mede een deel voet-volcks op Boeren peerden/ meynende daer-mede te ſlaen twee Regimenten knechten van Spinolas volck/ ligghende in't Landt van Limborgh verſtropt/ ende hy begoſte den 8 Januarius te marcheren/ maer die voorſz. Regimenten werdent gheware/ ende maeckten hun op nae de naeſte Steden; waer-mede dat voor-nemen ghebroocken werdt. Dies Graef Hendrick keerende is gevallen op een cleyn ſtedeken Erckelens/ daer Graef Hendrick vanden Berghe in lagh/ ende heeft 'tſelfde den 11 Februarij vroech met een Petard in-ghenomen/ ende Graef Hendrick van den Berghe ghevangen/ ende ontrent vijftich van zijn Ruyters geſlaghen/ de reſte uyter ſtadt weſende. Ende om dat de Borghers van dat ſtedeken/ geduerende haer neutraliteyt voor-leden/ ſeer wreedelijck gheleeft hadden/ met veel Soldaten ende Ruyteren van der Staten zyde/ in hun handen ghevallen; ende terwyle ſy nu van haren vyandt met Crijghſ-volck beſet waeren/ heeft Graef Hendrick dat ſtedeken laten uyt plonderē ende in brandt ſteken/ ende is alſoo ghekeert metten buyt.

In't beginſel van Meerte iſſer in Vlaenderen van wegen d'Eertſ-hertogen/ onder Graef Frederick van den Berghe/ een aen-ſlagh ghemaeckt om Ardenborgh in te crygen/ eñ hadden om-ghecocht ontrent 25 ofte 30 Vry-buyters

Aen-ſlagh op Aerdenborgh/ Gr. Frederick ghemiſt.

kers Soldaten (die daghelijcks uyt-liepen) om hun binnen Ardenborgh te brenghen / dan alſoo eenighe van deſe om ſchelms-ſtucken beticht/ ghevanghen ende ghepynicht werden/ wert den aen-ſlach ontdeckt: als hy nu op de executie ſtonde den 6 Meerte/ ſnachts tuſſchen vijf ende ſes uren / zijnde Graef Frederick ſelve metten Heere van Croiſilles / met ontrent drie duyſent mannen/ gecomen op een half myle na de ſtadt/ tot een plaetſe S. Cruys gheheeten / hebben al-daer een teycken van vuyr ghemaeckt op eenen boom: maer alſoo hun aen-hangh van binnen meeſt ontdeckt ende ghevanghen waren/ ende ſo zy hun geen weder-teycken en deden/ zijn ſy weder te rugghe ghetrocken; te eer/ om datter uyt de Helder Schanſe daer by / een Canon ſchoot gheſchoten wert/die ſelve vanden aen-ſlach niet en wiſten/ alleenlijck om dat haer dochte/ datter volck marcheerde van Middelborgh/ ende eenighe naer haer Schanſe / dies met eenen ſchoot waerſchouwinge deden. Hier over werter twee ofte drie binnen Ardenborgh gheexecuteert van de principaelſte/ende eenighe op ander plaetſen/ dan die het meeſte bewint hadden waren ghebleven by den Grave Frederick.

Twee ſchepen uyt Nederlant geſonden nae Ooſt-Indien.

In den Winter van't Jaer 1606 / werden in Nederlandt toe-gheruſt twee ſchepen weder na Ooſt-Indien/ d'een Goude ghenoemt/ d'ander Gelderlandt/daer Jan Janſen Mol Schipper ende Capiteyn op was/die dẽ aen-ſlach op Tydores Caſteel ghedaen ende ghewonnen hadde: als deſe in Januario ſouden uyt Zeelant varen/ is 't Schip Gelderlandt tot Rammekens aen grondt ghecomen/ende leck gheworden/ ſo datmen 'tgoet heeft moeten loſſen / ende een ander Schip toe-ruſten. Terwyle is het Schip Goude voorts-gevaren/ende vande Cuſten van Enghelandt gheſcheyden half Februarij/ende eenen tijt daer nae is de Capiteyn Mol gevolcht met een ander Gelderlandt.

Engelandt ſent 3 ſchepen na ooſt-Indien.

Daer zijn mede inEnghelandt weder toe-gheruſt ende uyt-ghevaren naer Ooſt-Indien drie ſchepen/waer van de twee leſte van daer t'huys ghecomen waren/te weten de Draeck/Capiteyn Meeſter Jlingh; de Hector/ nu herbout eñ verlenght/ Capiteyn Meeſter Haeckens; met een Pinnerſe / onder Capiteyn Middelton. Deſe drie ſchepen wel gemant/ontrent met 300 mannen / zijn uyt Enghelandt van Plenmouth afghevaren / ontrent den 24 April; deſe ſcheenen haren laſt te hebbẽ van haer Meeſters/te varen langhs te Cuſten van Moſambique/nae Cambaye ende Calicut/die te verſoecken/ende ten leſten nae Bantam te varen.

Micchelborne ende Davis Engelſche/ varen in Ooſt-Indien in 19 maendẽ.

Daer was in den Winter 1606 in Engelant t'huys-ghecomen een Ridder / Sire Eduard Micchelborne/die in 19 maendẽ de reyſe in ooſt-Indien ghedaen hadde / metten Capiteyn ende vermaerden Pilote Johan Davis/met eẽ ſchip de Tyger ghenoemt/eñ een Jacht/ des Tygers jongh ghenaemt; Deſe ſeylden uyt Enghelandt den 9 December 1604 / ende in den naeſten Auguſto vondẽ hun ontrent Sumatra/ daer ſy een ſchip ontmoetẽ van Peggone/dat van Bantam quam/dat welcke hy liet paſſeren / niet wetende dat het rijck was / dat hun aen-ſeyde van een ſchip Gozeratte/ d'welck zy namen dẽ 12 Septembris/ daer ſy uyt namen / weynich Gout eñ Silver/ rouwe Zyde ende ghewrochte/ Specerye ende ander Coopmanſchappẽ meer/ende lietenſe varen/ende voeren naer Bantam/ daer zy hun ongeluck vertelden/dat zy't ſchip van Peggone niet ghenomen en hadden / dat welcke de Nederlandtſche Coop-lieden ſeer verdroot / om dat de goederen toe-quamen haer beſte eñ voorneemſte Coop-lieden daer zy mede handelden/ die eenighe dreychden / ſoo hy tot Bantam quame/ſouden hem inden gront ſchieten; daer over Micchelborne tot Bantam comẽde/vande Enghelſche gheaviſeert zijnde van't dreyghement/ ontboot den Nederlandtſchen Generael/hy ſoude op de Reede comen / in ſpijt van hen-lieden/ ende ſoo ſy dorſten uyt-comen in de breede Zee/ wilde met hun vechten tottẽ leſten man toe; dan de Nederlandtſche wyſer zijnde / moeyden hem niet/ dies hy tot vereeringhe van't Landt/ ende zijn Enghelſen al-daer te in beter aenſien te maken/ront-omme alle zijn geſchut af-ſchote/ ende naer twee ofte drie daghen/ volcomelijck met de Enghelſche al-daer gehandelt hebbende/ is vertrocken/nemende de ſtreecke naer Potolemone/ meynende al-daer ſchepen te ontmoeten die van China quamen; hy ontmoete drie ſchepen van Goa gaende naer Bantam/ dies daer niet uyt-nam dan twee Piloten / die hem mochten naer Potolemone brenghen; ſy ontmoeten noch ander ſchepen/ daer zy wat Rijs uyt namen / daer vooren eenighe waren ghevende. In December ontmoeten noch een Schip van Japan/varende nae Malacca; daer vonden zy ten eerſten niet dan Rijs/ Storax ende Beniumin / dan hy dede 25 man van de Chineſen in zijn ſchip komen/als Oſtagiers voor zijn volck dat hy aen't Chineſe boort ſondt / ende wilde die ontwapent hebben; maer de Capiteyn Davis ſeyde/'twas gheen noot / ende het was daer het ghebruyck/ zijnde ſlecht volck/ maer hy ſlootſe in de Cajuyte. Hy ſondt zijn volck met zijn boot aen't ſchip van Japan/ende namen daer uyt wat hun goet dochte; dan als zy noch een ander reyſe aẽ boort wilden doen / wilden zy d'Enghelſche niet laten in-comen; maer d'Enghelſche dronghen met gewelt op haer inne/dies de Chineſen doot ſloegen den meeſten deel die over-ghecomen waren. De ander Japanſche uyt Micchelborns ſchip ſiende dat haer volck ſtreden teghen d'Enghelſche/ namen de Capiteyn eñ fameuſen Pilote Johan Davis/die by hun was / ende quetſten hem ter doodt/dan uyt hun handen gheſpronghen/ ghaf noch allarm in't ſchip/eer hy ſtorf: dies 'tſchip-volck op hun in-vallende / konden by haer niet comen/mits ſy met bedden ende kiſten hun ghebolwerckt hadden/ dies met grof gheſchut ſchoten de Cajuyte in ſtucken / ende vermoordenſe alle. Van daer varende namen den 12 Januarij 1606/ meer Chineſche ſchepen / daer uyt nemende 'tbeſte dat ſy hadden/als rouwe ende ander Zyde; zy hadden wel thien vaten van dat Landts coperen gelt inne: maer op hoope van rijcker Schepen noch te ontmoeten/ namen dat gelt niet/ende nae haer ſchryven / lieten hun wel twee-mael de weerde voor dat ſy namen. Den 2 Februarij ontmoeten hem vijf Hollandtſche ſchepen/onder den Generael Warwijck/die nae Hollandt was varende/die welcke den Micchelborne te gaſte noode/ende ſeyde hem aẽ/ dat zijn Enghelſche Coop-lieden tot Bantam/ in groot ghevaer waren/ ende vreeſden de Coningh van Java /die alle uren hem teghen haer ſetten ſoude/uyt oorſake dat hy de Chineſche ſchepen ghenomen hadde / daer door dien Coningh zynen Tol verlooren hadde; dies hem rade zijn voorder voor-nemen te ſtaecken / ende met hem naer huys te varen: maer Micchelborne antwoorde/hy wilde noch niet weder-keerẽ/ voor dat hy beter gheluck hadde ghevonden/ dies alſo ſcheyden. Dan merckende dat zijn Enghelſche Coop-lieden tot Bantam / om zijn doen in perijckel mochten comen / ende ſiende dat hy maer twee Anckers ende Cabels meer hadde/wende hy zijn

Den vermaerden Pilote Johan Davis vermoort van de Chineſen.

reyſe nae huys/ ende den 6 April hadde hy't geſichte van Cabo de bona Speranza/ den 17 quā hy te S. Helena / ende den 27 July quam hy in Enghelandt in Milforts Haven / 19 maenden uyt-gheweeſt hebbende: Dit is het ſommarie/ dat zijn volck daer van ſchryven/ hy is redelijck rijck t'huys ghecomen/ dan werdt hy de Engelſche beſchuldicht/ van eenen quaden naē in Ooſt-Indien den Enghelſchen (mede alle dien van Europa) ghemaeckt te hebben/ vreeſende datſe daer door in perijckel in Indien mochten comē: maer men ſeyt dat hy eenige borge geſtelt heeft/ tegen d'Engelſche Wetten niet miſdaen te hebben; want hy niemandt beſchadicht hadde / ten ware infidelen ofte ongheloovighe Heydenen/ die mette Croone van Enghelandt in geen verbondt en waren/ meynende hem te behelpen met de oude Wetten eertijdts tegen de Sarazenen ghepleecht.

Twee Compagnien in Enghelant op-gherecht om Virginia in America te gaen bewoonen.

In Engelandt werden dit Jaer twee Compagnien op-gherecht/ om nieuwe landen te gaen beſeylen ende bewoonen/ meeſt door het aen-ſetten van Ricchart Hacclupt/ die alle de verre reyſen der Engelſchen neerſtelijck beſchreven heeft/ metten Heere Johan Popham / opper Rechter ende Raets-heere van Engelandt. Deſe hebben andere meer daer toe verwect/ ende hadden daer toe Patenten van den Coningh vercreghen/ gedateert den 10 April 1606. D'eerſte Compagnie waren ghenoemt / 'tgheſelſchap van Thomas Gates/ George Sommers Ridderen/ Ricchart Hacclupt Clerck / ende Eduard Maria Winghfield/ met andere Coop-lieden van Londen. De tweede Compagnie waren ghenoemt vā Thomas Hamond/ Rauloigh Gilbert/ Willem Packer/ ende George Popham / met meer andere van de Steden Briſtol / Exceſter ende Plemmouth. Deſe hebben volle macht ende octroy van den Coningh/ te gaen woonen/ planten ofte Engelſche Colonien te voeren in Virginia/ in America ghelegen/ by de Enghelſche eerſt ontdeckt/ ende haer gherekent toe te behooren / als van niemant anders uyt Europa noch beſeten/ te weten/ 't Landt ſtreckende op den Zee-cant/ tuſſchen de 34 graden / Noorder de latitude van de Equinoctiale Linie / ende 45 graden van de ſelvighe latitude/ ende in't vaſte Landt tuſſchen de 34 ende 45 graden/ ende in de Eylanden daer ontrent/ binnen de 100 mylen gheleghen. Deſe twee Compagnien begeerden hun te verdeylen/ te weten/ d'een Compagnie/ ghenoemt d'eerſte/ van Sire Thomas Gates / etc. met die van Londen/ ſouden hun neder-ſlaen op eenighe bequame plaetſen langhs die Cuſten/ tuſſchē de 34 eñ 41 graden van de voorſz. latitude. De tweede Compagnie genoemt Tomas Hamonde/ etc. met die van Briſtol/ Exceſter ende Plemmouth/ ſouden hun neder-ſlaen op de ſelve Cuſten van America/ ergens tuſſchen de 38 graden ende 45 graden van de voorſz. latitude van de Linie Equinoctiael.

Dit voor-nemen de Coningh van groot Britannien ſeer pryſende/ als een werck dat mochte metter tijt grootelijcks ſtrecken totte eere ende glorie Godes/ ende verbreydinghe van Chriſtelijcke Religie/ ende de Wilde ongeloovighe menſchen brenghen tot kenniſſe ende borgherlijcke civiliteyt/ heeft hun verleent ende gheoctroyeert by Patente hun begeeren. Als dat d'eerſte Compagnie/ ſal eerſt moghen beginnen neder te ſlaen tuſſchen de 34 ende 41 graden/ ende beſitten alle 't Lant/ Boſſchen/ Havenen/ Revieren/ Viſſcheryen/ Mynen/ etc. van daer ſy eerſt ſullen neder-ſlaen/ tot vijftich mylen toe langhs de Cuſten/ nae het Weſten ende Zuydt-weſten ſo de Cuſten ligghen/ met alle de Eylanden teghen over/ ghelegen binnen 'tbegrijp van hondert mylen/ ende ſoo mede van haer eerſte neder-ſlaen 50 mylen/ nae den Ooſten ende Noordt-ooſten/ ende alſoo voorts tot hondert Enghelſche mylen binnen Landewaerts/ ende ſullen daer moghen blyven woonen/ timmeren ende bouwen/ ende Sterckten maken tot hun beſcherminghe/ naer diſcretie ende directie van den Raet van die Colonie/ ende dat het niemandt ſal gheoorloft weſen/ daer ontrent te woonen ofte neder te ſlaen / ſonder expres conſent van den Raet der ſelver Colonie.

Deſghelijcks was mede vergont ende gheoctroyeert de tweede Compagnie / ghenoemt van Thomas Hamond/ Raleygh Gilbert/ Willem Packer/ George Popham/ met andere van Briſtol/ Exceſter ende Plemmouth. Deſe te beginnen haer te planten naer goet-duncken/ tuſſchen de 38 graden ende 45 graden van de voorſz. latitude/ langhs de ſelve Cuſten van America/ nae het Weſten eñ Zuyt-weſten/ ofte nae het Zuyden/ als de Cuſten ligghen/ ende deſghelijcks alle de Eylanden binnen de 100 mylen gheleghen/ eñ voorts van haer plaetſe/ 50 mylen langs de Cuſten nae den Ooſten ende Noordt-ooſten/ ofte teghen't Noorden/ als de Cuſten ligghen / ende ſo voorts 100 mylē ront-om haer te landewaerts inne/ etc. Alles met conditie/ dat die leſt hem ſal planten ende neder-ſlaen / dat niet ſal moghen doen op hondert Enghelſche mylen naer/ by die ander Colonie die eerſt gheplant is.

Ordonnantien van de Enghelſche Colonien in America te voeren.

Deſe Colonien ende Planters ſullē elck onder hun eenē Raet verkieſen/ van derthien mannen/ ende hebben Seghel met s'Coninghs wapen eñ aenſicht / met diſtinctien tuſſchen de eerſte ende tweede Colonie. Deſe derthien mannen ſullen hebben de vol-comen regeringhe / volghende de Ordonnantien/ Wetten ende Inſtructien/ die de Coningh onder zijn handt ende grooten Segel gheven ſal. Noch ſoude in Engelandt eenen anderen Raet van derthien mannē blyven reſideren / ghenoemt s'Coninghs van groot Britanniens/ etc. Raet van Virginia/ met Seghel/ etc.

Van alle Mynen van Gout ende Silver/ ſullen eenlijck den Coningh gheven een vijfde part/ ende van ander Mineralē een vijfthiende. Vermoghen daer ghelt te munten/ onder haer loop ende cours te hebben van wat Metalen ſy willen. Voorder mogen uyt Engelandt haer volck uyt-voeren/ met alle haer goederen ende waren/ vry van alle Tollen voor ſeven jaren langh/ met verbodt/ dat niemandt daer ſal moghen dat ſelfde doen/ dan die zijn van haer geſelſchap/ op verbeurte van ſchip ende goet: ende mede niemandt daer planten/ dan met licentie vande voorſz. Colonien/ ende hebben macht alle-ſulcke met macht ende ghewelt te weder-ſtaen / ende ſo eenige van s'Coninghs onder-ſaten daer wilde traffiqueren / ſullen ſy dat moghen toe-laten/ hun af-nemende Tol van twee ende een half ten honderde/ ende van de vreemde vijf ten honderde/ eñ dat profijt tot behoef vande Compagnie voor 21 jaren langh / daer nae ſouden die Tollen des Koninghs weſen. De Kinderen daer gheboren ſullen altijdt vrye Enghelſche weſen/ eñ verbiedt ſcherpelijck/ eenighe vrienden te beſchadigen ter Zee / die aen-ſegghende 'tſelfde ſtrenghelijck te willen ſtraffen.

Volghende dit Octroy / zijnder eerſt eenighe ſchepen uyt-geſonden om bequame plaetſe te beſpieden/ waer van een ſchip in den leſten Winter van de Spaengiaerden ghenomen werdt / ende het volck qualijck getracteert; ende in dit voorjaer is derwaerts gheſonden eenen Kapiteyn Nieuport / met ontrent 150 mannen / voor de

Engelſe onder Eduard Mary Winckfielde/ nemē 'tbeſit van een ſtuck landt in America ontrēt Virginia.

eerſte Compagnie genoēt de Zuyderſche: 'tbeleyt vā dit volck was onder Eduard Mary Winckfielde/ om daer alles te bereydē/ tot dat de naeſte reyſe daer gheheel huys-geſinnen met vrouwen ende kinderen ſouden gevoert worden: deſe zijn daer wel aen-ghecomen/ ende hebben daer aen Landt by een groote ſchoone Reviere hun volck gheſtelt/ de plaetſe wordt noch niet ghenoemt/ zy hebben daer weynighe Indianen verjaecht/ ende een driekantich Fort op-gheworpen/ ende een deel bunderen Landts daer ontrent beſaeyt met Mays/ daer zy langhe op leven konden: de Reviere is ſeer Viſch-rijck; zy vonden daer veel Wijngaert/ ſoo dick als een mans middel/ hooghe op boomen gheklommen; vonden veel Criſtallijn de montagne op't gheberchte/ hebben eenighe Mineralen mede ghebrocht/ maer daer is als noch niet goets in ghevonden/ ende daer een kleyn Schipken latende/ ende ontrent hondert mannen ofte meer/ is de voorſz. Capiteyn Nieuport met zijn Schip weder-ghecomen/ ontrent vijf weecken by den wegh zijnde/ ende heeft zijn Schip gheladen met Clap-hout eñ andere dingen/ die ſy dochten dat hier rare mochten weſen/ om van alles te verſoecken.

De principael vorderaer van deſe Colónie te voeren/ is in Junio in Enghelandt gheſtorven/ de Heere Sire Johan Popham/ opper Rechter van Enghelandt ende Raetſ-heere/ een cloeck verſtandigh man/ van grooten aenſiene eñ ſeer beclaecht.

In Enghelandt werdt dit Jaer voor-ghenomen/ een voorder ontdeckinghe te doene van eenighe paſſagie over't Noorden naer de China/ denckende dat de Noordt-pole te paſſeren is/ eñ langhs Groenlandt/ daer dat de Piloot Willem Barentſz. ende Jacob Heemſkerck/ ontdeckt hadden tot op 80 graden 11 minuten. Dit wert in Engelandt getracht van eenen Meeſter Penkeval eñ andere/ die dit Jaer 1607 in Maye een Vlie-boot uyt-gheſonden hebben/ met Meeſter Thomas Hutſon/ om te verſoecken tot 85 graden/ ſoo't moghelijck waere/ ende dan te ſien erghens neder te varen/ waer van teghen de Winter beſcheyt van verwachten.

Voor-nemē van een Weſt-Indiſche Compagnie op te rechten in de Vereenighde Landen.

Alſo de Navigatie eñ Coop-handel op Ooſt-Indien/ in de Vereenichde Nederlanden goede neeringhe brochte/ hebben eenighe bedocht/ dat dierghelijcke vaert ende neeringhe mede mochte op de Weſt-Indien ofte America te wege gebracht worden/ met op te rechten een wel gheregelde Compagnie. Onder andere eenen Willem Vſſelincx van Antwerpen/ Coop-man; als die eenige jaren in Spaengien ende in de Eylanden al-omme verkeert hadde/ ende hem wel gheinformeert van den handel ende gheleghentheydt van de Weſt-Indien ofte America/ heeft alomme aen-ghegheven ende voor-gheſlagen de goede middelen die daer toe dienden/ daer van ſprekende menichmael metten gheleerden M^{r}. Petrus Plancius tot Amſterdam/ die't ſelfde ſtuck mede ſeer voort-dreef/ met noch andere particuliere perſoonen tot Amſterdam ende Middelborgh/ als een ſáke daer de Vereenichde Nederlanden veel aen gheleghen ware/ dat wel ſoude moghen de langhduerighe Nederlantſche Oorloghe diverteren ofte vertrecken/ ende dat ſulcx ſoude connen te weghe gebracht worden metter Cooplieden gelt/ ſonder den Staet der Landen daer-mede te beſwaren ofte te verargheren.

Want het waere blijckelijck/ dat de Spaengiaert noch vele vyanden in America ofte Weſt-Indien hadde/ die ſterck waren ende niet lichtelijck te over-winnen/ ende die met weynich aſſiſtentie ſouden konnen de Spaengiaerdē weder-ſtaen/ principalijck ſoo-men hun wapenen toevoerde/ ende leerde peerden te ghebruycken/ mede de Oorlooghſche treken ende behendighedē/ om den Spaengiaert te doen zijn ſchattē verteeren. Want het kenlijck ware/ dat van't Eylant Trinidad af/ tot aē de Linie Equinoctiael/ de Spaēgiaerden gheen plaetſen noch ſterckten en hadden. Deſe ende dierghelijcke redenen/ met meer andere intelligentien ende wetenſchappē die hy hadde/ die niet dienſtelijck waren als-noch te verbreydē/ wiſte deſen Vſſelincx voorts te brēgen; waer over hem belaſt werde een police oft brief van belofte te beworpen/ Anno 1604/ om te beſien of men wel competenten ofte behoorlijcke vrywillighe onder-tekeninghe van Coop-lieden ſoude vindē/ om die Compagnie in te gaen/ ende goede hooft-ſommen ofte capitael te maken.

Inhout van de police die elck Coopman ſoude tekenen/ mette ſomme die hy in-legge wilde.

Het ſommarie van dè police beſtondt eerſt in een beclagh over den Spaengiaert/ die ſochte de Nederlanders uyt te ſluyten van alle navigatie/ coop-handel ende neeringe/ alſt bleeck by dat hy in Spaengien eenen nieuwen Tol (boven de oude) op-gheſtelt hadde van dertich ten honderde: Voorts datter onlanghs ontdeckt waren verſcheyden vruchtbare Landen eñ Eylanden/ van goede gheſonde Locht/ bewoont van goet ende vriendelijck volck/ begheerende de kenniſſe ende vrientſchappe van den Nederlandtſchen volcke/ die ſy wiſten vyanden van de Spaengiaerden te weſen/ om van die gheholpen te zyne teghen de Spaenſche tyrannye/ etc. principalijck het volck binnen s'Landts/ zijnde niet barbariſch/ maer tamelijck civil eñ ghepoliceert/ niet naeckt gaende/ maer ghecleet/ ende goederhande/ daer men ſoude mogen eenich volck over-voeren/ om hun te beter te leeren het Landt bouwen ende oeffenen/ zijnde bevonden bequaem om Suycker/ Gember/ Olye/ Wijn/ Indigo/ Cottoen/ Hoppe ende ander vruchten daer te moghen planten/ het Landt voort-brenghende veelderhande goede ghewaſſen/ dienende tot goede ende coſtelijcke verwen/ boven de Mynen van Goudt/ Silver/ ende ander Mineralen/ die de zenuen zijn van de Oorloge; welcke Landen mede metter tijt goeden af-treck ſouden maken van de waren ende handt-wercken der Nederlanden; boven dien dat op de Zee-cuſten der ſelviger Landē/ grooten overvloet van Sout wordt bevonden/ daer men altijt by ghebreke van beter/ de ſchepen mede can ballaſten ende laden.

Boven den Wereltſchen ſeghen/ ſo ware daer by continuatie van ſulcken handel te verhoopen/ tot 'tſelfde ſoude ſtrecken Godes eere ende lof/ die daer in beſtont/ dat het ſalich-makende Gheloove/ ende Evangelie ons Heerē Jeſu Chriſti/ metter tijdt daer ſoude moghen voort-gheplant worden/ daer-men tot nu toe in de Heydenſche afgoderye geleeft hadde: oft daer-men de Pauſche dwalinghen/ door drybinghe der Spaenſcher tyrannye/ aen-ghenomen hadde/ etc.

Voorts werdt met deſe police een yeghelijck ghenoot/ die van de Compagnie wilden weſen/ te onder-tekenen wat hy wilde avontueren om derwaerts te voeren/ alſulcken ghetal ſchepen eñ volck/ als raetſaem ſoude bevonden worden/ eñ dan onder hun Bewint-hebbers te verkieſen/ daer-inne niemandt ſtemme ſoude hebben/ dan die 200 ℔ vlaems ſoude in-leggen/ ende dat dan byſonderlijck de Ed. Mog. Heeren Staten Generael mochten verſocht wordē/ daer toe te verleenen een goet octroy/ als ſoude raetſaem weſen.

Deſe police ofte beloof-brief werdt van de Coop-lieden al-omme goet bevonden/ dan alſoo dat Paulus van Caerden alſ doen met etlijcke

Oorlooch-ſchepen uyt was / op de Cuſten van America ofte Weſt-Indien/was by de Borgemeeſters van Amſterdam ende andere goet-gevonden het ſtuck wat te ſchorſen/ eñ zijn t'huyscomſte aen te ſien; dan niet teghen-ſtaende dat de voorſz. van Caerden met cleyn profijt thuysquam / ſoo heeft de voorſz. Willem Vſſelincx nochtans weder aen-gheheven te beneerſtighen aen de Borghemeeſters van Amſterdam / Mr. Pieter Plancius/ ende voor-namelijck den Geleerden Heere Meeſter Franſoys Francken/ Raetſ-heer inden hooghen Rade in Hollandt/die een treffelijck man is/ende met een ſonderlinghe luſt/arbeyt ende yver/ een ſeer bundige kenniſſe ghecreghen hadde vande gheheele ſake/ Cuſten/ Landen/ Vaerten/ eñ Stercten vande Landen ende Eylanden van Weſt-Indien / ende boven dien heeft den voornoemden Vſſelincx noch hier van ghecommuniceert met eenigen in Zeelant/ waer-op vande Staten van Zeelandt weghen/ etlijcke Ghecommitteerde geſonden werden na Hollandt/ om het Octroy te helpen ramen/ als Heere Cornelis Meunincx/Salomon Janſſen/ metten voorſz. Vſſelincx / in October leſt-leden/ met acht meer vã Amſterdam/van Dordrecht/ Delf /Rotterdam elck drie/ Haerlem ende Leyden elck twee/eñ voorts die van Goude/Schiedam/Hoorn/Enchuyſen/Alckmaer/Edam ende Monickedam/deſe hebbẽ een Octroy geraemt/ ende daer van aende Ed: Mog. Heeren Staten Generael rapport ghedaen/dat welcke genoechſaem gheaggreeert ende gheconſenteert werde/ hoe-wel die van Hoorn ende Enchuyſen/met eenighe andere eenighe ſwarichеydt maeckten/op het Sout dat zy uyt Weſt-Indien halen / ende dierghelijcke; maer in-dienſe malcanderen daer op conden verſtaen/ waren ſy de ſake ſo toe-gedaen ende vorderlijck als andere.

Inhout vã het ontworpen Octroy der Weſt-Indiſe Cõpagnie/ te conſenteren by de Staten generael.

Den voor-ſlagh van't in-hout van't Octroy der Heeren Staten Generael der Vereenighde Provincien/was; dat alſoo van ouden tyden de Nederlanders meeſt beſtonden in Schip-vaert ende Coop-handel/eñ dat de al-ghemeyne Rechten van alle Natien/ de onderlinghe commercie altijt hebben toe-ghelaten/ ſoo hadde de Coning van Spaengien (met ghewelt luttel uyt-rechtende) altijt ſeer ghearbeyt hun ſchip-vaert ende handelinge ſeer te crencken eñ te beletten/trachtende den Nederlanders niet alleen / maer oock andere zyne vrienden alle navigatie ende handelinghe op de Indien / Braſil ende Africa te verhinderẽ/ ende dat met alle extraordinare wreetheden/ ſelve over die/ die maer Sout in Indien haelden/van plaetſen daer het God ende de natuere is ghevende / ende niemandt is verhinderende/ etc. Dies gemerckt der Spaengiaerden voor-nemẽ/ als dat ſy niemant particulier daer te handelen willen toe-laten/ ghereſolveert hadden alſoo daer in te verſien/dat vande in-geſetene voort-aen de navigatie ende traffijcque ſoude gedreven worden op Weſt-Indien/ Braſil ende Afrijcken / voorſichtelijck ende niet anders dan met ghemeyne vereenichde macht van Coop-lieden ende in-geſeten der Landen/tot dien eynde op-rechtende een generale Compagnie/die zy ſouden mainteneren ende verſtercken met haer hulpe/naer haren Landen ſtaet/ende die verſien ende verſorgen met behoorlijcke Octroy/ Privilegien ende exemptien/ als volghen.

Verbodt vã niemandt te moghen in Africa ende America handelen/ van deſe compagnie.

Dat niemandt/in-gheborene ofte in-gheſetene/ voort-aen ſouden mogen varen ofte negocieren op de Cuſten eñ Landen van Afrijcken/van den Tropicus Cancri/tot Cabo de bona Eſperanza/mitſgaders op de Landen van America/ vande Strate Magellana tot Terra Nova/met de Eylanden tuſſchen beyde ghelegen/op de verbeurte van ſchepen ende goederen/ende dadelick van weghen de voorſz. Compagnie aen-ghetaſt ghenomen ende verbeurt te ſullen worden/etc.

Haer authoriteyt.

Dat deſe Compagnie ſoude vermoghen op haren name te maken contracten ende verbonteniſſen mette Princen eñ Landen begrepen in't voorſz. Octroy/mitſgaders al-daer Forteresſen te bouwen/Gouverneurs/volck van Oorloge/ ende Officiers van Juſticie/ etc. te planten/ tot nootelijcken dienſte ende conſervatie van goede ordere/policie/ende vorderinghe van neeringhe/ populacie van volcke / ende vruchtbaerheydt in onbewoonde quartieren te beneerſtighen/etc.

Behoudelijck dat de voorſz. Gouverneurs/ Officieren van Juſticie/ ende volck van Oorloghe/Eedt van getrouwicheyt aende Staten ſullen doen/ende oock aende Compagnie/etc.

Ende in-dien de Compagnie op eenige plaetſen in ſchijn van vriendtſchappe bedroghen ofte qualijck ghetracteert mochte worden / ofte dat in't vertrouwen van eenighe penninghen ofte coopmanſchappe / de ſelve ſonder reſtitutie hun onthouden wierden / ſullen moghen die ſchaden nae hun beſt goet-duncken hun doen repareren by alle ghevoeghelijcke middelen.

Sullen hun vyanden mogen met wapenen dwinghen.

Ende nae dien de Spaengiaerden/ Portugeſen ende andere / genen handel hun en ſullen willen toe-ſtaen / maer beletten; ſouden deſe Compagnie by deſen gheauthoriſeert weſen / de ſelvighe met wapenen te mogen conſtringeren/ ende de ſelvighe te moghen doen alle moghelijcke afbreuck te water ende te lande/ inſonderheyt om hunlieden met alle middelen te verhinderen/ op de vaert van Spaengien ende Portugael / ende op ander Landen den Spaengiaerden toe-ghedaen/op dat ſy daer deur genootſaeckt mochten weſen de handelinghe van de Compagnie toe te laten / ſulcks nochtans dat de Compagnie niemandt ſoude mogen beſchadighen/ die met hunlieden in vrientſchappe ſal willen handelen/ende haer commercie toe-laten; maer ſulcke ſien in vrientſchappe te defenderen ende voor te ſtaen.

Mede alſoo tot plantinghe/verſekeringe ende defentie van deſen handel/ noodich ſal weſen om Crijghſ-volck mede te nemen/ ſullen de compagnien hun daer van moghen verſien; mede van volck van commandamente/ ende verſtandighe van Fortificatien/ alſo de Bewint-hebbers ſullen noodich achten; midts datſe by de Compagnie ſullen worden onder-houden / ende betaelt uyt de conqueſten.

Eedt van hun Crijghſ-volck.

De welcke boven den Eedt die zy hun/eñ aen de Excellentie van den Pr. Maurits van Naſſouwen als Gouverneur ſouden hebben gedaen/ oock ſweeren ſouden het commandement vande voorſz. Compagnie te volghen/etc.

Dat de Provooſten van de Compagnie/ aen Landt ſouden mogen apprehenderen het ſchipvolck ende crijghſ-volck/ ende die t'ſchepe brenghen in wat ſteden/plaetſen ofte juriſdictien van deſen Lande het zy / ſoo zy de Officieren ende Magiſtraten daer over eerſt aen-ſpreken.

Vryheyt in tollen.

Soudẽ vergonnen eñ Octroyeren deſe Compagnie/dat zy met alle haer ſchepen ende goederen vry ſullen paſſeren/voor-by alle Tollen van de Landen/ oock die de Heeren van Waſſenare in Hollandt toe-behooren/etc.

Dat alle de goederen die deſe Compagnie/gedurende den tijdt van twintich eerſt-comende jaren / ſouden uyt deſe Landen voeren naer de quartieren van Indien ende Africa / binnen de voorſz. limiten begrepen/ende die ſy van daer in de Nederlanden ſullen brenghen/ſouden vry weſen van uyt-gaẽde ende in-comende Convoyen:

ende dat de waren uyt die quartieren gecomen/ ende weder uyt de Nederlanden gaende / in de uyt-gaende Convoyen ende Licentẽ niet hoogher en ſullen beſwaert worden.

Ende nae dien het in Goddelijcke ende menſchelijcke Rechten / ende mede in de redene ghefondeert is/ dat de goede ten coſte van de booſe beſchermt wordẽ/ſo vonden ſy eerlijck die compagnie te beſchermen/ten coſte van de vyanden van de ghemeyne wel-vaert ende commercie: dies ſoude gheordonneert werden/ dat van alle de prinſen die ſy ſullen mogen veroveren/op de gene die ſoudẽ mogen harẽ handel wederſtaen/ ghehouden ſouden zijn/rekeninge apart te houden/ ende verſcheyden van de negotien ; ende de provenu vande ſelve prinſen/ſoude ſtrecken tot uyt-ruſten van ſchepen/ ende betalinge vanden Crijghſ-volcke/ tot beſcherminghe te water eñ te lande.

Ordonnantie op hun prinſen ende buyten.

Tot welcken eynde de ſelfde provenue vande prinſen/ voor dẽ tijt van de eerſte ſes comende jaren/ſoude blyven by de Borſe vande Compagnie/ſonder te doene eenighe diſtributie/ ten ware door grooten ſeghen het ſelfde eer mochte gheſchieden : ende dat ten eynde van de ſes jaren / diſtributie apart ſoude gheſchieden van het over-plus van de prinſen/boven d'oncoſten geprofiteert/ ende verdeelt worden/ het thiende part voor de ghemeyne ſake vande Vereenichde Nederlanden / het dertichſte part voor zijn Excellẽtie Prince Maurits/als Admirael van der Zee/ende de reſte voor de participantẽ van deſe Compagnie/ elck pont ponts ghelijcke nae rata van haer capitael.

Behoudelijck dat de Compagnie alle in-ghebrochte prinſen ſouden gehouden weſen te ſtellen ter judicature van de Raden der Admiraliteyten/ vanden quartiere daer die in-ghebrocht ſullen zijn/om te oordeelen/ etc.

De Staten Generael aſſiſteren deſe Compagnie met thien hõdert duyſent gulden.

Souden de Staten Generael voorts beloven/tot defentie van de voorſz. Compagnie/ de ſelfde te aſſiſteren met een ſomme van thien-hondert-duyſent gulden/ te betalẽ in vijf jaren/ t'elcken jare twee hondert duyſent gulden / de eerſte ſoo haeſt deſe Compagnie ſal gheſloten weſen ofte eer ; ende d'andere in termynẽ /t'elcken een jaer daer naer volghende.

Aſſiſteert noch met 20 ſchepen ter Oorloghe/ neffens 20 ſchepen der compagnie.

Dat ſy mede naer het ſluyten van deſe Compagnie/ſoudẽ geven tot haer aſſiſtentie ſeſthien goede ſchepen van Oorloghe/ het minſte groot hondert vijftich laſten ofte 300 vaten/ met vier groote beſeylde Jachtẽ/het minſte groot veertich laſten ofte 80 vaten/zijnde behoorlijck ghemonteert ende verſien van alles/oock van metalen eñ ander geſchut/ende behoorlijcke quantiteyt van amunitie/van dubbel loopende ende ſtaende want/ſeylage/touwẽ/anckers ende ander toe-behoorten/ ſulcx als die op ſulcken reyſe van noode hebben mochten / behoudens dat die voorts ſouden worden ghemant/ ghevictalieert ende onder-houden ten coſte vande Compagnie. Ende dat de Compagnie ghehouden ſoude zijn/daer by te voeghen ghelijcke ſeſthien ſchepen van Oorloghen ende vier Jachten/gemonteert als vooren / om ghelijckelijck tot defentie van traffijcque / ende alle exploiten van Oorloghe ghebruyckt te worden : mitſgaders dat alle de ſchepẽ van Oorloge/ende alle Coopvaerdy-ſchepen (die mede ſullen weſen toe-geruſt ende gemonteert als behoort) ſouden ſtaen onder een Admiraelſchap ende commandement van de Compagnie/ om des noot zijnde/gelijckelijck den vyant te weder-ſtaen / ſulcks nochtans/ dat de Coopvaerders buyten noot hare ladinghe niet en ſullen haſarderen.

Ende alſoo apparentelijck ſoude mogen gebeuren/dat de Spaengiaert genootſaeckt ſoude weſen / zijn macht teghens de Compagnie ſulcx te wendẽ/dat de Landen daer door merckelijcke verlichtinghe ſouden moghen ghevoelen; ſo ſouden de Staten belovẽ de voorſz. ſubſidie van 200 duyſent gulden s'Jaers te vermeerderen / als de ſtaet vande Landen ſoude moghen lyden/ende de noot vandeCompagnie vereyſchen.

Ende op dat deſe Compagnie ſoude mogen beſtaen by een goede regeeringhe / ten meeſten proſyte ende contentemente van alle de participanten/ſoo was voor-gheſlaghen / dat de regeeringhe ſoude beſtaen in vier Cameren van Bewint-hebbers; als een Camer binnen Amſterdam/die hebben ſal d'adminiſtratie van-de eene helft van't Capitael ; een Camer in Zeelant van't vierde-part ; een Camer op de Maſe voor een achtſte / ende een Camer in Noort-hollandt/ mede voor een achtſte part.

De regeringe te beſtae in vier Cameren.

De Camer van Amſterdam ſoude beſtaen van dertich Bewint-hebbers/die van Zeelant van achtiene / ende de Cameren van de Maſe ende van Noort-hollandt elck van vijf-thien Bewint-hebberen ; ten ware meer noodich bevonden werden/ende te moeten dienẽ 6 Jaren/ ende dan jaerlijcks een derdendeel te veranderen/etc.

Wt deſe Cameren ſouden ghecoren worden 17 perſoonen/als uyt de Camere van Amſterdam achte/ende uyt de andere naer advenant; die t'ſamen comen ende vergaderen ſouden de eerſte ſes Jaren tot Amſterdam/ ende daer nae twee Jaren in Zeelandt/ende ſoo voorts:ende reſolveren/ wanneer-men ſoude uyt-reden / eñ hoe veel ſchepen ; ende voorts over alle voorvallende ſaken / dat welcke de ander Bewint-hebbers ſouden moeten in't werck ſtellen/ende ſouden hebben haer behoorlijcke teer-coſten: ende by al-dien ghewichtighe ſaecken overvielen/ ende hun beſwaert vonden van overſtemminghen/ſoude 'tſelfde totte Heeren Staten Generael gherefereert worden.

Het opper bewint te beſtaen in 17 mannen van deſe compagnie.

Dat elck een vijf maenden tijdt ſoude hebben hem te bedencken wat ſomme hy wilde in-legghen/ ende dat ghelt op-brengen in vier termynen/ te weten / een derde-part ghereedt ten eynde vande vijf maenden voorſz. ende d'ander twee derdedeelen op de drie achter-een-volgende Jaren/ ten ware de 17 mannen de termynẽ verlenghden.

Dat-men alle ſes Jaren ſoude maken reeckeninghe generael van alle uyt-reedingen ende retournen; mitſgaders vande winſte ende verlies vande Compagnie/ſoo naer doenlijck ſoude weſen/te weten/ een vande Negotien/eñ een vander Oorloghe/elck apart/ende datmen onder-tuſſchen van-de winſten van-de Negotien ſal uyt-deelinghe doen/ſo dickmael als men bevinden ſoude datter thien ten honderdẽ ſal zijn gheprofiteert: Niemant ſoude mogen zijn Capitael uyt-trecken/ noch men ſoude gheen nieu participanten mogen in-nemen / dan t'eynden vande 36 Jaren/ ende dan ſynale reeckeninghe te maken/etc.

Deſe Compagnie te dueren 36 jaren.

De ſchepen vande reyſe weder comẽde/ſouden aen-comen ter plaetſen daer ſy af-gheſeylt zijn/op dat elcke Camere 'tbewint vande zyne mochte hebben/etc..

De reeckeninge van't uyt-ruſtẽ vande ſchepen ſoude ghedaen worden drie maenden ten langſten nae haer vertreck / voor de Ghecommitteerde van elckeCamere/met meer Ordonnantien tot dien eynde.

De Bewint-hebbers ſouden ſweeren trouwelyck alles te adminiſtreren/ ende ſouden genieten een ten honderden voor proviſie van't uyt-reeden ende retourn. De Boeck-houders/ Caſſiers ende Dienaers / ofte Camer-boden/ ſouden gheſalariſeert worden / ende elcke Camere ſoude moeten verantwoorden voor hun Caſſiers.

Soo wanneer eenighe ſchepen van-de reyſe weder ghekeert zÿn/ſouden de Generaels ghehouden zÿn te doen ſchriftelÿck rappoort aen-de Heeren Staten Generael/etc. Diergelÿcke pointen waeren daer meer / dan hier om cortheyt nae-ghelaten.

Alle welcke Privilegiē/Vryheden eñ exemptien/mitſgaders d'aſſiſtentien hier vooren verhaelt in alle pointen ende artÿckelen/de Staten Generael der Vereenichde Provintien/ deſe Compagnie gunnen / verleenen ende beloven ſouden in behoorlÿcke forme/dat ſy die ſouden ghenieten gheruſtelÿck ende vredelÿck; met laſt dat de ſelve ſullen worden onderhouden ende achter-volcht inde Vereenichde Nederlanden/ by alle Overheden/Officieren ende onderſaten/ op pene ende ſtraffe van lÿf ende goedt/als beletters van't ghemeyn wel-varen.

Het Octroy belooft te maintenerē by Princen/ in tractaten van payſe ende entercourſen.

Ende beloven voorder het inhouden van deſe Octroye te ſullen mainteneren ende ſtaende houden by alle Tractaten van payſe/alliantien ende entercourſen mette naebuerige Princen/ Rÿcken ende Landen / ſonder yet te handelen tot achterdeele van dien. Met expreſſe laſt op allen Officieren/dat te vercondigen ende executeren nae ghewoonten/etc. Om dat 'tſelfde ten dienſte van-de Landen bevonden was te behooren.

Dit is in effect het inhouden van het concept van't Octroy by de Compagnie gheconcipieert, ende ghenoech geconſenteert ; ende ſtont eyndelÿc daer oppe/ om volcomelÿc in't werck gheſteldt ende vol-brocht te worden/ alſſer ter ſelver tÿdt ſeer inſtantelÿcken middelen van payſe ofte treves generael voor-geſlagen werden inde Nederlanden te maken.

Wy hebben vooren verhaelt van-den twiſt in Italien/ in't voorighe Jaer begonnen/ tuſſchen den Paus ende Venetianen / om dat de Venetianen de Jeſuiten / ende andere nieuwe Geeſtelicke ofte Monickeryen/tot verachtinge ofte vercleyninge vā de oude Orderen/niet willen toe-laten voorder in te cruppē in haer Dominien/om te beſitten erf-gronden met groote exemptien ende Privilegien/onder't decſel van Geeſtelÿcke Juriſdicte eñ nieuwe devotien eñ heylicheydt: Daer over zÿnde geexcommuniceert vanden Paus Paulus de vÿfde: Soo iſt ghebeurt dat de Coningh van Spaengien terſtont (ghenoech onbedachtelÿck) door zynen Ambaſſadeur den Paus alle hulpe toe-ſeyde; waer door gheheel Italien terſtondt in roeren quam ende in wapenen. De Paus hem wapenende om de Venetianen te dwingen/de blixem van excommunicatie niet helpende. De Venetianen om haer Landen te beſchermen/hebben veel Galeyen ende groote Galeaſſen ter Zee ghebrocht ; ende in Januario leſt hebbenſe tot haren Overſten ter Zee vercooren den Doorluchtigen Heer Johan Bembo/ende over haer groote Galeaſſen den Heer Nicolaes Spon; ende om te toonen haer middelen / deden uyt haer Schatcamer brenghen ende opentlÿck op de plaetſe van S. Marco toonen een goude ketene / daer wel 42 mannen ghenoech op hun ſchouderen te draghen hadden; langh ghenoech om haer principael Caneel te ſluyten uyt magnificentie. Deſe ketene ſeyde-men weert te weſen wel 1400 duyſent Ducaten. Vertoonden noch meer ſchats van gelde/met groote ſolemniteyt/om hun onderſaten ende Crÿghs-volck moet te maken.

Venetianen wapenē tegē dē Paus/ thoonē haer ſchatten.

Van des Conings van Spaengiens wegen nam de Gouverneur van Milaen / de Grave van Fuentes/ al-omme veel volcx aen/tot behulp van-den Paus. Deſghelÿcx de Viceroys van Napels ende Cicilien; dat welcke de andere Potentaten van Italien oorſaecke van achterdencken gaf/ om hun mede te ſtercken.

De Coningh van Vranckrÿck dit ſiende/ heeft mede Crÿghs-volck doen aen-nemen/ Switſers ende Franſoyſen ; den Paus door zynen Ambaſſadeur aen-dienende/hoe dat hy/ ſiende men in Italien al-omme de wapenen aen-nam / oock belaſt hadde een Legher reede te maecken / onder den Hertogh van Guiſe/ de Heeren van Deſdiguieres eñ andere/ tot dienſte van zÿn Heylicheydt / alſoo den alder Chriſtelÿckſten Coning betaemde/teghen de Venetianen zyne vyanden : maer met conditie/ dat hy niemants hulpe anders meer ſoude aen-nemen; noch des Conings van Spaengiens ofte ander Potentaten / om gheheel Chriſten-rÿck niet in Oorloghe te trecken: want ſoo hy andere dan zÿn hulpe aen-name / ſoo wilde hy proteſteren van onghelÿck/ ende de Venetianen te moeten helpen/etc. Om alles te balanceren/de Paus ende Coning van Spaengien hier over becommert/wiſten niet wat dencken/doen ofte laten: want ſo hy eenighe van beyde deſer Coninghen hulpe aen-nam / ſo brochte hy den anderen in achter-dencken / ende ſoo hy geen van beyde aen-nam/ſoo vreeſde hy dat de Venetianen hem mochten te ſterck ter Zee vallen; ende daer-omme heeft voor hem beſt ghedocht/beyder Coninghen tuſſchen-ſpreken te verſoecken/ om ſonder wapenen de ſwaricheden te sliſſen. Dies door Don Franciſco de Caſtro van weghen Spaengien/eñ den Cardinael de Joyeuſe van wegen Vranckrÿck/ geſonden tot Roomen ende Venegien / is ten leſten inden Vaſten de ſaecke gheſliſt gheworden/nae vele propoſitien ende raet-ſlaghen: nochtans en wilden de Venetianen haer oude noch nieuwe Rechten/ als fondamenten van haeren ſtaet / gheenſins breken ofte verminderen/ ende den Gheeſtelicken meerder erf-goeden laten toe-comen/onder den naem van Jeſuiten/Capucynen / ende andere nieuwe orderen / tot grooten achter-deele van haren ſtats : zy en hebben niet willen wÿcken / jae niet eenen halven dach de Kercken ſluyten om een formele rebenedictie aen te nemen / daer-mede eenigherhande ſchult ſouden ſchynen te bekennen.

Coning vā Vranckrÿck wapēt hem/ 'twelck vrede cauſeert.

Tuſſchen de Paus ende Venetianen den twiſt gheſliſt.

Dan ten leſten door voorſz. interceſſie / zÿn partyen ſecretelÿck ghenoech tot ſeker Artÿckelen van verdrach gecomen/ die-men uyt-gaf ſes te weſen/als deſe.

1. Dat zÿn Heylicheyt uyt eygen beweghen wech-nemen ſoude alle de cenſurē ofte verbanninghen / waer van de Heer Cardinael van Joyeuſe de Venetianen van verſeeckerde / met vol-comen getoonde behoorlÿcke macht : ende den Ban af-ghedaen zÿnde/ſoude den Hertoch met een Placcaet weder-roepen zÿn ghedaen proteſt/teghen den Ban.

Artÿckelen beſlotē tuſſchen Paus ende Venetiaen.

2. Den ghevanghenen Abt van Nerveſa/ ende Canonick Scipio Saracino / criminele ghevanghenen / ſouden over-ghegheven worden den Coningh van Vranckrÿck/om tot zynen ghebode wech-gheſonden te worden tot Juſtitie.

3. Dat de Capucynen eñ Tolentynen ſouden moghen weder-keeren tot heurder belieften/ maer de Jeſuiten ſouden gheheel uyt-gheſloten blyven.

4. Dat alle Gheeſtelijcke/ uyt-gheweken uyt oorſaken vanden Ban/ ſouden mogen weder-keeren.

5. De Wetten ende Statuyten ghemaeckt by-den grooten Raet van Venegien/ ſullen blyven in hun voorighe cracht ende vigeur/ maer gheexecuteert met ſulcken maticheyt/ als hun voorſaten ghedaen hadden.

6. Dat alle de Privilegien ende Gratien/ vergunt by alle de voor-gaende Pauſen/ tot op deſen tijt toe/ dē Republijcke ende ſtaet van Venegien hun tot ghenen daghen en ſullen mogen af-ghenomen worden.

Cardinael Joyeuſe ſeyt Miſſe van rebenedictie tot Venegien/ afdoende dē Ban/ eñ de Venetianen wederroepē het proteſt.

Over dit accoort eñ verdrach heeft de Cardinael Joyeuſe (van-den Paus gheſonden) aldaer comen een Miſſe doen inde Kercke van't Caſteel/ waer mede betuycht werde de excommunicatie ofte interdict gheweert was ende af-ghedaen/ dat nochtans gheſchiede/ ſonder datter eenighe van-den Hertoch ofte Overſte Heerſchappen weghen/ die aſſiſterende ofte byſtaende waren. Dies den Hertoch dit volgende Placcaet uyt-gaf aen zynen Patriarch/ Aertſ-biſſchoppen/ Biſſchoppen/ etc. die vercondighende datter by de gratie van Gode den Heere/ daer middel ghevonden ware/ waer by zijn Heylicheydt/ de Paus Paulus de vijfde/ hem heeft connen verſekerē vande clare ſuyverheyt van hun ghemoet/ ende vande op-rechticheydt van hun doen ende wercken; mede vande gheduerighe ghehoorſaemheyt die ſy droegen totten Heyligen Roomſchen Stoel/ wech-nemende d'oorſaecken vande teghenwoordighe miſverſtanden: Wy lieden alſoo altijt ghewenſcht hebben/ ende gheprocureert de eenicheydt ende goede correſpondentie metten voorſz. Heyligen Stoel/ waer van wy altijdt gheweeſt zijn ſeer gheneghen ende gehoorſame Kinderen: ſo verheughen wy ons ſeer/ becomen te hebben deſen onſen rechtveerdighen wenſch.

Waeromme wy wel hebben u lieden willen de wetenſchappe doen; by-voeghende dat van weder-zyden zijnde vol-brocht 'tghene dat behoorlijck was in dit ſtuck/ ende zijnde wech-ghenomen den Ban/ ende weder-roepen het proteſt/ dat wy hier te vooren uyt deſer oorſake ghedaen hadden: Wy willen dat van wegen deſe/ eñ vā alle andere onſe actien altijt meer eñ meer blijcke de deuchtſaemheydt ende Religie/ ofte Goods-dienſticheyt vā onſe Republijcke/ die welcke wy ſullen behouden/ als gheduerich ghedaen hebben onſe voorſaten. Ghegheven in ons Hertoghs Paleys/ den 21 April/ 1607. Onderteeckent Marco Otthobon Secretaris.

Aldus is het quaet beroct werck in Italien gheſliſt/ ſoo dat het Crijghs-volck van weder-zyden allenſkens wert af-ghedanckt: ende den Generael der Venetianen/ Bembo/ heeft met zijn Galeyen een reyſe ghedaen/ verſoeckende ende beſorgende alle de Venediſche Zee-cuſten ende Palen.

Vereenichde Landen ſenden anderwerf een Vlote na de Cuſten van Spaengien onder den Admirael Jacob van Heemſkerc.

De Vereenichde Nederlanden/ hoe wel indē Winter begoſt was eenighe onderhandelinge van vrede ofte beſtandt/ luttel hope van ſucces hebbende/ hadden weder gereſolveert een Vlote op de Cuſten van Spaengien te ſenden/ eer datter noch yet te weghe conde gebrocht worden vande Weſt-Indiſſche Compagnie/ vooren verhaelt; waer over ſy verwillichden den vermaerden ende wel-verſochten Heer Jacob van Heemſkerck/ van Amſterdam/ voor Admirael te weſen; diens voorſichticheydt/ ervarentheyt ende cloeckmoedicheyt hun lieden bekendt was/ by zijn wonderlijcke reyſe die hy Anno 1597 gedaen hadde/ om de paſſagie langs het Noorden by nova Zembla, daer noyt menſchen gheweeſt waeren/ nae China te ſoecken/ daer hy met Willem Barentſz. tot op 80 graden voer/ ende ten leſten op 76 gradē/ op't lande een huys bouwende/ verwinterden. daer ſy by de drie maenden warē ſonder Sonne ofte dach te ſiene. Mede Anno 1604/ als hy ten tweedemael als Admirael Ooſt Indien beſocht/ ende hem aldaer ontrent de Strate Syppircapura een gheweldige Portugeeſſche Caracque ontmoette/ uyt China comende wel coſtelijck gheladen/ oock met goedt gheſchut ende 800 mannen voorſien/ die hy met twee cleyne ſchepen/ op beyde hebbende ontrent 200 mannē/ cloeckelijck aen-taſte/ ende met zijn voorſichtich beleydt ende uyt-nemende cloeckmoedicheydt in corten tijt veroverde/ ende daer van eenen ſeer coſtelijcken ſchat met hem tot Amſterdam gebrocht hadde. Hy heeft deſen laſt nu aengenomen/ meer om zijn Vaderlandt dienſt te doen/ ende om eere te ghewinnen/ dan om profijt te doen; beſprekende geen ander traitement/ dan dat hy meer ende boven de 500 duyſent gulden vanden vyant ſoude winnen ende t'huys-brenghen/ daer van ſoude men hem een ſeecker part gheven van 13 ten hondert/ ofte dierghelijcke vereeringhe.

Joris van Spilbergh Raet/ Commiſſis ende Capiteyn.

Beneffens den cloecken Generael ende Admirael Heemſkerck/ waeren daer noch andere verſochte mannen voor Crijghs-raden; onder andere den ervarē Heer Joris van Spilberch/ van Antwerpē/ die veel verſocht hadde in beyde de Weſt ende Ooſt-Indien; als te leſen is inde Voyagien daer van in Drucke uyt-ghegaen/ by hem als Generael ghedaen. Hy was op deſe Vlote als Opper-raet ende Commiſſaris Generael/ ende Capiteyn over het Zeelandts Crijghs-volck.

Mede was daer Steven Janſz. Raedt ende Capiteyn over de Muſquettiers/ onder Capiteyn Orles Engels-man.

Daer was voor Secretaris Daniel Platlergh/ die des Werelts Cloot om-geſeylt hadde/ ende meer andere.

Namen vā de Capiteynen op de Vlote Anno 1607.

Deſe Vlote was van 26 Oorloogh-ſchepen ende 4 victali-ſchepen/ daer van waren 10 van Amſterdā/ als voor Admirael het ſchip Æolus, daer Capiteyn op was Pieter Willemſz. Verhoef van Amſterdam; het tweede den ſwerten Beyr/ daer Capiteyn op was Adriaen Roeſt; op't derde den witten Beyr/ Capiteyn Cornelis Pieterſz. Madder/ alias den moyen Boer; het vierde dē gouden Leeuw'/ Capiteyn Pau; het vijfde dē Griffoen/ Capiteyn Cleyn-ſorgh vander Gouwe; het ſeſte de goude Sterre/ Capiteyn Jacob Janſz. van Edam; op't ſevende was Capiteyn Hendrick Janſz. de lange/ alias langhen Hendrick; op't achtſte was Capiteyn Simon Janſz. van Edam; op't neghende was Capiteyn Coppedraper; op't thiende was Capiteyn Heer-man/ alias de Leyenaer.

Van Enchuyſen waeren drie ſchepen/ onder de Capiteynen/ Quaſt/ Cool-man ende Hop-man. Van Hoorn waeren mede drie ſchepen/ onder de Capiteynen/ Bras/ Gijſbert Janſz. ende Gerardt Evertſz. van Harlinghen. De Vrieſſche Pinaſſe/ Capiteyn Anthonis Wouterſz. t'ſamen 17. met noch vier ſchepen/ om victualie/ amunitie ende volck te voeren.

Deſe voeren uyt Texel den 25 Meert/ ende den 27 quamenſe by't Eylandt Wicht/ daer ſy vonden vier ſchepen upt Zeelant/ als den rooden Leeuw' van Zeelant / Capiteyn Laurens Jacobſz. Alteras/ Vice-admirael; de Zee-hont Capiteyn Marinus Hollaert van Vliſſingen; het derde onder Capiteyn Cornelis Faes; het vierde was onder Capiteyn Pieter Cales vander Vere/ dat welcke in't in-comen aen gronde gheſeylt ende ghebleven is/ daer van de gereetſchappe ende amunitie op d'ander ſchepē verdeylt werde: mede het volck/ behalven 11 bootſgheſellen ende vyf ſoldaten / die hun in't eerſte in des ſchips boot begaven ende verdroncken.

Van Rotterdam waeren daer noch onder Wicht ghecomen / Capiteyn Lambert Hendrickſz. alias mop Lambert/ achter Admirael/ ofte alſo zÿt noemen/ Schout by nachte/ op het ſchip ghenaemt den Tygher : op den Lupart was Capiteyn Pieter Claes Rocuſſen : op de Barck Capiteyn Harbart Martſz. Op noch twee meer waeren Capiteynen Schrevel ende Sieuwert : daer noch by quam een Jacht van Amſterdam/ onder Capiteyn Kleuter/ t'ſamen 26 ſchepen van Oorloghen / behalven het ghebleven ſchip/ ende vier victualie ſchepen.

Dē Admirael Heemſkerck is met deſe Vloote ghecomen den 10 April op de hoochde van 36 graden neffens de Riviere van Liſbona/ alwaer hy by hem ontboot zynen Krÿghs-raet/ ende daer werdt beſloten te loopen met alle de ſchepen inde Riviere van Liſbona / om alle de Caracquen ende Galioens / die ſy daer ſouden vinden/ te veroveren ofte te vernielen/ ſo ſy beſt conden: maer verſtaende van zÿn Spien/ die hy met een Enghels ſcheepken tot Liſbona hadde gheſonden dat de Caracquen meeſt alle vertrocken warē/ eñ dat noch 8 ofte 9 Galioenen noch gheheel onghereedt waeren/ ende het gheſchut aen landt/ ende in twee maendē niet conden ghereedt weſen : ende mede van Engelſche ende Franſche ſchepen verſtaende datter 16 Galioenen vertrocken waeren nae Weſt-Indien / ende noch 10 wel ghemonteerde naer de Strate van Gibraltar / met meer ander ſchepen van Oorlogen wel toe-gheruſt/ om al-daer te wachten op de Nederlantſche ſchepen/ die ſy wiſten dat met menichte door de Strate paſſeren moeſten: ſo is het eerſte voor-nemen verandert / ende ghereſolveert nae de Strate die Armade te ſoecken. Dies haren cours t'Zeewaerts gheſteldt / om-varende de Capo Sint Vincent/ hebben upt 'tgheſicht verloren Capiteyn Schrevel van Rotterdam/ ende ontmoetten een ſchip van Vliſſingen/ onder den Schipper Loy Seyle-maker / die den 22 April upt de Strate comende/ vertelde den Admirael dat hy hem ſnachts hadde ghevonden onder de Spaenſche Armade/ ende ſmorgens hem daer buyten vindende/ ſoo docht hem dat ſy haeren cours ſetten nae Calis: want om dat de windt Ooſtelÿck was / ſoo moeſtenſe de Strate upt. Den Admirael Heemſkercke dit verſtaen hebbende/ heeft langs de Condaet zynen cours gevolcht / loopende den 24 April voor-by de Riviere van S. Lucar ende de baye van Calis/ daer hy niet conde vernemen ofter eenige binnen gheloopen waren. Heemſkercke ganſchelÿck ghereſolveert zÿnde/ die Spaenſche aen te taſten/ al-waer't ſchoon inde Riviere van Sint Lucas ofte baye van Calis. Van des ſelven daeghs teghen avont heeft van eenen Franſman verſtaen / die vande reede van Gibraltar quam/ het vol-comen beſcheyt / hoe de Spaenſche Armade daer lach/ hoe ſterck / ende in wat ordre. Dies hy tegen de nacht/ den wint weſtelÿck/ zyne cours na de Cuſten van Barbaryen gheſtelt heeft/ ende ſmorghens weder ghewent nae de Cuſten van Spaengien.

Inde enghde vande Strate heeft de Admirael alle de Capiteynen aen boort ontboden/ eñ den Krÿghs-raedt te kennen ghegheven / wat hy vanden Frans-man verſtaen hadde. Waer op hy wel ghelet ende alles over-leyt heeft/ met rypen rade eyntlÿck beſloten / de Spaenſche ſchepen manlÿck aen te vallen/ ende dat hy met zÿn ſchip den Spaenſchen Admirael metten Capiteyn mope Lambert ſoude aborderen: Alteras de Vice-admirael met Kapiteyn Bras ſoudē dē Spaenſchen Vice-admirael aē clampen : Voorts de ander ſchepen ſoudē twee ende twee te ſamen elck een Galioen aen-vallen : de twee Jachten mette Barck werden geordonneert datſe buyten de Armade over ende weder ſouden ſeylen/ om/ ſoo daer eenighe Galioenen ofte ſchepen wilden uptſeylen/ dat ſy die waernemen ende aenvallen ſouden: maer de victualie ſchepen ſouden buyten de Armade blyven.

Reſolutie vanden Admirael Heemſkerck/ de Spaenſe Armade aen te taſten.

Naer dat hy nu alle ordre wel hadde beſtelt/ ſo heeft hy de Capiteynen alle te ſamen tot vromicheyt vermaent/ ende dat zy haer eere ſouden ſien te betrachten/ hy wilde de eerſte zÿn eñ haer ſelfs voor-gaen/ dat toch niemandt hem bloothertich en ſoude bewyſen ; daer-op hebben ſy hem alle eendrachtich belooft ende geſworen/ dat ſy hem alle ſouden volghen/ eñ zyne ordonnantien nae-comen/ al waert oock in de doodt. Hier op gheſcheyden/ is elck nae zÿn ſchip ghekeert.

Aldus is de Vloote den 25 April nae Gibraltar gheſeylt/ daer ſy de Spaenſche nae de noene in't gheſicht hebben ghecreghen/ liggende op de Baye voor de ſtadt van Gibraltar op de reede/ geanckert op drie vadem waters ofte minder/ onder de beſcherminghe van't gheſchut/ beyde van't Caſteel ende vande Stadt/ ende waren te ſamen 21 in getale/ te weten/ thien Gallioenen/ de Admirael was ghenoemt S. Auguſtÿn/ een ſchip van 400 laſten/ ofte 800 vatē groot/ waer op was als Overſte Admirael van de Vloote/ Don Joan Alvares d'Avila / ghebooren in Aſturges/ een out ervaren Crÿghſ-man / die den Coning ende Don Joan van Ooſtenrÿck langhe ghedient hadde/ Capiteyn op't ſelfde ſchip was zÿn Sone vanden ſelven name. De Vice-Admirael was gheheeten noſtra Señora de la Vega : Den achter Admirael was ghenoemt Madre de Dios, de andere hadden alle heylighe namen: boven deſe thien Gallioenen warender noch vier Oorloch-ſchepen/ ende noch een Lubeecks ſchip/ groot 400 laſten/ dat naer Calis wilde/ daer op de reede gecomē/ op goedē wint wachtende. Noch meer vier Franſche ſchepen/ ende drie pryſen ofte genomen ſchepen/ de twee van Enchuyſen/ ende een van Rotterdam/ daer van de Schipper Govert de Enghels-man gevangen lagh op den Admirael; alle deſe eenentwintich ſchepen hadden zy alle met Soldaten beſet/ want de Hertoghe van S. Lucar/ zÿnde vande Nederlandtſche Vloote gheadverteert/ hadde by Poſten den Admirael van de comſte ende macht verwitticht/ waer over den ſelven daghe haer armade verſterckt hadden met 300 ſoldaten/ waer onder wel hondert vrywillighe Cavalleros waren/ ſo dat de Admirael op hadde ontrent ſeven-hondert mannē/ ende de Vice-admirael wel 450 mannen/ ſoo-men upt de gevangenen heeft vernomen; de ander Gallioens van metalen gheſchut wel verſien/ hadden elck op't minſte 250 ſoldaten/ behalven het Bootſvolck; in ſomma/ op de armade warē wel vier duyſent mannen. De Spaenſe Admirael ſien-

Beſchryvinghe vande Spaenſche Armade onder Don Joã d'Alvares d'Avila/ in de baye van Gibraltar.

de Heemſkerck van verde aen-comen/ dede den ghevangen Schipper van Rotterdam los maken ende by hem comē/ ende thoonende de ſchepen/ vraechde ofte hy dochte dat ſy wel ſo ſtout ſouden zijn/ datſe hem ſouden dorvē comen beſoecken in s'Coninghs reede/ onder het geſchut vander Stadt ende 't Caſteel/ ende diergelycke meer/ met groote Spaenſche vermetelheydt; de Schipper Govert antwoorde met oorlof/ dat zijn meyninghe was/ zy 'tſelfde wel ſouden dorven beſtaen/ ende merckelyck ſach dat zy 'tſelfde in den ſin hadden; dan hem dochte dat hy met zijn Gallioen alleene die wel ſoude wederſtaen.

De Nederlandtſche Vloote de Spaenſe nakende/ heeft elck Capiteyn onder zijn volck order geſtelt/ ende tot vromicheyt vermaent/ ende nae dat elcks ſchips volck de ghebeden gedaen/ ende Godes name aen-gheroepen hadden/ ende malcanderen den dronck van ghetrouwicheydt toe ghedroncken/ ſoo ſeylde elck luſtich naer zynen vyandt toe.

Heemſkercx aen-val op de Spaenſe Armade/ de 25 April.

De Admirael Heemſkerck heeft dē Spaenſchen Admirael op't lijf willen vallen/ die welcke dat merckende/ heeft zijn tou af-ghehouwen (ligghende de voorſte ende upterſte van alle de ſchepen) ende dreef de Baye inne-waerts naer de Stadt toe/ ſo dat hy doen zynen Vice-admirael ende drie Gallioenen voor hem ligghende hadde; dies niet teghen-ſtaende is Heemſkerck hem gevolcht voor-by den Vice-admirael/ dien met d'andere Gallioenen latende liggen aen de ſlincker handt/ ende liet zijn Ancker reede hangen voor den boech/ met bevel niet te laten vallen/ voor dat ſy aen den Spaenſchen Admirael waren/ ende dat zy't hoorden craken; desghelijcks belaſte den Buſſchieter niet te ſchieten/ voor datſe dicht aen malcanderē waren; hy beval den Stier-man ſelve aen't Roer te ſtaen; hy beloofde 100 realen van achtē eende Jongers/ die den Spaenſchen Admirael de vlagghe ſoude af-halen/ ende alſoo is recht op den Spaenſchen Admirael aen-gheſeylt; doch eer ſy malcanderen gheraeckten/ ſo heeft de Spaengiaert eerſt gheſchoten/ met een van zijn voorſte ſtucken/ de cogel vlieghende door't voor-caſteel opwaerts/ ſonder ander ſchade/ dan eenen balck brekēde; daer-op ſchoot Heemſkerck met beyde zijn boech-ſtucken/ ende heeft hem wel dapper getreft/ met eenen hem aen boort geclampt/ ende terſtont zijn ancker laten vallen; maer alſo de Spaengiaert zynen tweedē ſcheut ſchoot/ ſoo heeft de coghel een Jong-man (ſtaende met een muſquet reede om te ſchietē) te middē wech ghenomen/ eñ met eenen den Admirael Heemſkerck zijn ſlincker been/ boven aen't lijf/ op ſeer weynich naer af-ghenomen/ ſoo dat hy in zijn wapen ſtaende neder-viel; het ſelfde yſer nam noch achter hem een man ſtaende mette Lontſtock gereet om een ſtuck aen te ſteken/ de rechte handt af. De Admirael aldus gevallen/ ende zijn doodt ghevoelende/ ſo heeft hy noch na zijn vermoghen/ zijn volck gheſterckt eñ vermaent/ voort te gaen als zy begoſt hadden/ ende belaſt een ander in zijn plaetſe te ſtellē/ bevelende met eenen in zijn leſte woorden/ zynen Gheeſt in de handen des Heeren; hy ſtont doen hy gheſchoten werdt/ in zijn volle harnaſch ghewapent/ 'thelmet op't hooft/ met een ſweert inde handt voor den maſt/ ende is alſoo als een recht Edelman/ Ridderlijck in zijn wapen geſtorven/ dan zijn doot en quam tot des volcks kenniſſe niet/ voor dat de victorie vercreghen was.

Admirael Heemſkerck wordt gheſchoten.

Terwyle dit gheſchiede is alle het gheſchut van den Duytſchen Admirael/ de rechte zyde gheheel op den Spaengiaert los geſchoten/ die terſtont daer op een charge dede van muſquetten; desghelijcks de Nederlanders op hem. De Capiteyn Lambert volgende d'ordre ghegheven/ is zynen Admirael dicht ghevolcht/ eñ comende met zijn voorſchip achter om dē Spaēſchen Admirael/ heeft hem met zijn boech-ſtucken ofte voor-ſtucken recht achter in alſo ghegroet/ dat de yſers daer voor weder upt vlogē/ ende is voorts hem op zijn zyde gecomen/ recht achter den Admirael van Heemſkerck/ doende voorts zijn beſte met zijn ander gheſchut; het ware qualijck te beſchryven/ hoe daer van beyde zyden gheſchoten ende ghevochten werdt: de Nederlāders minder in getale/ maer als Leeuwen ghemoet/ tot wraeck-gierigheydt van de voor-leden ellenden/ vele onder hun eertijdts in Spaengien gheleden.

Spaenſche Vice-admirael beſpringhen ende verbrandt.

Den Admirael Heemſkerck na den Spaenſchen Admirael toe-ſeylende/ werdt van de ander ſchepen gevolcht/ Capiteyn Adriaen Roeſt die een vande voorſte was/ ſiende dat de Vice-admirael Laurens Jacobſz. Alteras/ die gheordonneert was den Spaenſchen Vice-admirael te abordéren/ noch wel 10 ofte 12 ſchepen achter hem was/ 'tzy om dat hy min beſeylt was/ ofte om andere redenē/ heeft ſelve den ſelven Vice-admirael aen boort gheclāpt dit ſiende Capiteyn Symon Janſen van Edam/ ende Capiteyn Cornelis Madder/ alias Moyen Boer/ hebben hem terſtont ghevolcht/ de welcke met hun drien/ ſoo dapper op den Spaenſen Vice-admirael gheſchoten hebben/ ſo met grof als cleyn geſchut/ dat ſy binnen een half ure den brandt daer in ghecreghen hebben/ terwyle is daer noch by ghecomen Capiteyn Paeu/ van wiens volck een over de ander ſchepen heen comende/ de vlagghe van de voorſtenghe des Vice-admiraels af-haelde/ ende creegh daer Looren 50 Realen van achten.

De brandt inden Vice-admirael meer ende meer toe-nemende/ hebben deſe Hollandtſche ſchepen niet ſonder groot perijckel ghearbeydt daer van te comen: want al-reede den brandt aen hun ſchepen begonde aen te gaen/ ſoo dat meeſt alle de ſeylen van Capiteyn Roeſt/ Simon Janſz. ende de moye Boer ghebrant ende gheſchent waren/ doch ten leſten gheſliſt: maer inden Spaengiaert/ daer-men geen weer tegen den brandt dede/ midts yeghelijck ſochte daer van te comen/ is den brandt toegenomen/ ende hy eyndelijc tot aen't Water af-gebrant/ waer door het reſterende Crijghs eñ Scheeps-volck eēs deels verbrāt eñ over-boort geſprongē zijn; ſommighe verdroncken/ ſommige ſwemmende werden gheſchoten/ ende in ſomma meeſt alle ghebleven zijn. Capiteyn langen Hendrick ſiende dat de voorſz. drie Capiteynen den Vice-Admirael ſoo aen-taſten/ heeft hy het naeſte Galioen aen boort gheleydt/ ende daer dapper op gheſchoten; hem noch tot hulpe by-comende de Capiteyn Jacob Janſz. van Edam ende Capiteyn Gerrit Evertſz. Dan nae een wyle vechtens/ is de Capiteyn langē Hendrick/ hem upt vuyricheyt te bloot gevende/ met een muſquet door zijn ſchouder ghetreft/ ende terſtont doot-ghebleven.

Perijckel van brandt inde Hollantſche ſchepen.

Dit Galioen geſien hebbende dat den Vice-admirael begonde te branden/ eñ dat de vlagge daer af gehaelt was/ dat welcke de eerſte was/ (de Admirael noch vechtende) ſoo heeft ſy een vlagge van haer voor-ſtenge latē upt-waeyen als Vice-admirael: maer ten duerde niet lange; want ſy was haeſt vande Hollanders af-ghehaelt/ ende corts daer nae ſoo geraeckte hy me-

Spaenſche Vice-admirael beſpringhen ende verbrandt.

de in brandt door het gheweldigh ſchieten/ ende verbrande totten water toe af.

Het tweede Galioen achter de Vice-admirael werdt deſghelijcks gheabordeert/ van Capiteyn Coppe-draeper/ende de Capiteyn van de Vrieſche Pinnerſe/Theunis Wouterſz. die dat alſoo met hun gheſchut ghetracteert hebben / dat hy binnen corten tijdt aen haer zyden geſoncken is/ ende te gronde ghegaen.

Onder-tuſſchẽ dat deſe Gallioenen aldus aen boort gheclampt werden/ ſoo quam oock aen de Vice-admirael Alteras/ẽ hoewel hy contrarie zynen laſt niemandt en abbordeerde/ſo heeft hy nochtans gheweldich gheſchoten/ ghelijck mede van ſommighe andere ſchepen/die heur laſt niet en volchden / oock werde ghedaen / dat al mede ſchade ten deele onder hun eyghen ſchepen dede; alſoo mede ghedaen werde by die van de Stadt ende van't Caſteel ende de Bol-werckẽ/die heur eyghen volck altijdt niet conden myden.

De andere ſchepen die bet in de Baye binnewaerts laghen / als ſy nu haren Admirael beſet ſaghen/ende dat het alſoo toe-ginck/hebben hun dapper met ſchieten teghen de Nederlanders geweert/ doch ſonder de ſelve te ghenaecken ofte te abborderen/ofte oock vande Nederlanders / volghende de ordre vanden Admirael Heemſkerck/ gheabordeert te werden / dan ten leſten. iſſer in d'een van de ſelve/ (door zijn eyghen ofte ander ſchieten) de brandt in zijn eyghen cruyt geraect / ende ſoo in brandt gecomen/ dat welcke driftich een ander voor den boech dreef/ die daer af oock in brandt quam; de andere door vreeſe ende verbaeſtheyt/hieuwen haer touwen af/ende dreven teghen grondt aen / ſoeckende hoe zy haer leven berghen mochten ; vande andere ſchepen zijn eenighe door het ſchieten ende ſpringen (als 't vuyr aen't Buſcruyt quam / dat welcke een grouwelijck ende vreeſelijck gheſichte was / hoogh ende wijdt in de Locht ſpringhende) mede in brandt ghecomen / waer onder oock geraeckte in brant 't voorſz. groot ſchip van Lubeeck.

De Capiteyn Pieter Willemſz. Verhoef/ die op den Admirael commandeerde / naer de quetſuere ende doodt van Heemſkerck/zijnde metten Capiteyn Lambert hier-en-tuſſchẽ noch doende teghen den Spaenſen Admirael/die een weynich van haer af-gheſcheyden was / doch ſchoten zy even dapper op hem / ſoo dat ſy ten leſten hem hebben ſoo gematteert/dat hy (deſpererende) van ſchieten gheheel op-hiel / ende een witte vlagghe op-ſtack/ vrede begherende / doch daer werdt van alle canten onghemerckt al even ſeer op hem gheſchoten. Hier-en-tuſſchen was het Gallioen/daer Capiteyn Cleyn-ſorge mede doẽde gheweeſt was/mede in brandt ghecomen/ẽ een deel van Cleyn-ſorgs volck/ is mette Sloepe ghecomen na den Admirael toe/die aen boort voeren van den Spaenſchen Admirael / daer zy veel dooden vonden / ende de Trompetter van Cleyn-ſorgh haelde de vlagghe vanden Spaenſchen Admirael af/ ende bracht die beneden / die welcke de alder-langhſte ghewaeyt hadde/ daer voren hy (na belofte des Admiraels) met hondert Realen van achten beloont werdt. Ten leſten de Spaenſche Admirael aldus gheentert ẽ over-wonnen / ſoo ſprongh het volck met thien ẽ twintich t'ſeſſens over boort/om met ſwemmen aen't Lant haer leven te ſalveren/dan werden (door de groote furie van haer vyanden/ die daer met Sloepen door voeren)door-ſchoten ẽ door-ſteecken/ſoo dat de Baye lagh al oftſe met doode menſchen hadde beſaeyt gheweeſt. Den Spaenſchen Admirael werdt gheplondert : de Generael Don Johan d'Alvares d'Avila/was mede den tweeden ſchoot doodt ghebleven ; zijn Sone vanden ſelven name/werdt ghevanghen/ zijnde Capiteyn op't ſchip onder zynen Vader: alle hun pampieren/ advyſen ẽ ſecrete inſtructien van den Coning van Spaengien/ zijn daer ghevonden/ondertekent Yo el Rey, daer by geſien hun ſtrengh bevel/ niet alleene de Nederlanders te vervolghen/ maer oock andere Natien/ d'ſelve eenichſins toe-ghedaen. Inden avont de verwonnen Admirael verlaten zijnde / hebben noch eenighe weynighe levende hun verborgen hebbende/het tou af-ghehouwen / ende is alſoo met zijn blinde (die blyven hanghen was) ghedreven nae den wal/ daer noch dapper nae gheſchoten werdt/ende ſmorghens noch aen grondt ligghende/ſoo meynden de Hollanders dien noch wegh te brenghen ofte te branden / maer die van der ſtadt voor-quamen heur / ende hieven hem den grootẽ maſt af/ ende ſtaken voorts daer het vuyr inne. Het was wonder om ſien ende hooren het gheweldich gheſchiet van alle canten / ſo dat-men wel meer dan acht duyſent ſcheuten in corten tijdt gheſchooten rekent: het gheweldigh branden was vreeſelijck/ byſonder wanneer het vuyr aen't Byſcruyt quam ende op-ſprongh/ ſchynende hem tot inden Hemel te verheffen/ al ofte Hemel ende Aerde vergaen ſoude ; ſoo dat door de enghde vande Reede/d'een ſchip d'ander beſchadichde / waer deur mede alle de Nederlandtſche ſchepen niet wel hadden connen kampen/ ofte ſouden in meerder vreeſe geweeſt hebben van malcanderen noch meer te beſchadigen/ in voegen dat het meeſte exploit van 10 ofte 12 ſchepen (daer de hartichſte Capiteynen op waren) eenlijck volbrocht werde : ende het gevecht duerde inden nae-noene van-den drie ofte vier uren tot naer Sonnen ondergang toe.

Spaenſche Admirael over-wonnen.

Don Joan d'Alvares Generael gheſchoten.

Behalven de twee Spaenſe Admiralen zijnder noch vijf Galioenen gantſch verbrant / met een groot Oorloogh-ſchip/ende een ſchip dat ſy ghenomen hadden/ metten voorſeyden grooten Lubicker. Item/een Galioen wert indẽ gront gheſchoten ende gheſoncken/ende die reſterende twee Galioenen zijn teghen den gront aen-ghedreven/ waer van het een ſcheen geborſten ende verdorven te zyne/ ende het ander wert gheacht voort-aẽ onbruyckelijck te weſen. Voorts iſſer noch aende grondt gheraeckt een Frans-man/ een Rotterdammer ende een Enchuyſer ſchip; drie Franſoyſen die daer teghen haeren danck in-ghebrocht waren/ ende gemant met Spaengiaerts ; ſoo haeſt ſy van haer wech-ghevlucht waeren / zijn ſnachts onder de Nederlandtſche ghecomen/ende ſoo gheſalveert.

Verhael vã het Spaens verlies.

In't verhael van deſe gheſchiedeniſſen wort een vreemdicheyt by ghevoecht/ dat de Spaenſche Vice-admirael / ſiende zynen Admirael beſprongen/ende hebbende 6 ofte 7 gevangenen in zijn ſchip/wilde op alle avonture zijn ſchip daer van ontlaſten/ dies hy terſtont een ſondt om die te door-ſteken; dan die daer toe gaende/wert geſchoten: terſtont wert weder eenen anderen geſonden/dat een Moor was/ ende de plaetſe openende daer de ghevangens waeren/werde oock gheſchooten ; ende voorts de vlieghende yſers braken der ghevanghenen ketens/ende werden alſoo los: ende alſoo deſen Vice-admirael overvallen wert ende verbrande/ſalveerden hun deſe ghevanghenen by de Nederlanders/God danckende van haer miraculeuſe verloſſinghe/ ſoo ſy daer naer ſelve verhaelt hebben.

Wonderlijke verloſſen vã gevangens.

Deſe Victorie is den Nederlanders niet ſeer profytelijck gheweeſt/ om dat ſy weynige plonderinge becomen hebben/ ende wel ontrent hondert dooden ghehadt/ ende wel 50 ofte 60 ghequetſten/

quetſten/ boven haeren ſeer beclaechden Admirael Heer Jacob van Heemſkercke/ die ſy achten/ ſoo hy gheleeft hadde/ ſoude getracht hebben de Stadt van Gibraltar ofte het lant daer rontomme te plonderē/ ende voorts alle de havenen aende middel Zee ſchoon te maken/ het welcke met zijn doodt alles onvervolcht bleef/ deur onverſtant ofte quaet beleyt vande overgebleven. Ontrent Gibraltar vergaderde terſtondt daer naer van alle kanten veel Crijghsvolcks: daer bleef oock (als wy geſeyt hebben) de cloecke Capiteyn langhe Hendrick doot; dan weynighe meer van name.

Tverlies eñ doodē onder de Spaenſe.

Onder de Spaengiaerden bleef mede in het beginſel van't gevecht de Generael Don Joan Alvares d'Avila gheſchoten/ ende zijn Sone werdt ghevanghen/ met meer andere/ ontrent vijftich perſoonen: daer bleven mede doodt de Vice-admirael/ twee Coronels van Infanterie/ twee Sergianten Mayors/ de Alferes ofte Vaendraghers vanden Gouverneur Aquilar/ Don Joan Ponce de Leon/ Neve van Don Joan de Cerda; noch de Capiteyn Terrieros/ de Capiteyn Giavillos/ ende meer andere noch onbekent: daer waren noch ghequetſten boven de 200/ waer onder de Spaengiaerden noemē de Capiteynen Martin Alonzo Valiento/ ende Don Diego de Cubietta/ met hun Vaendraghers. Het ghetal der dooden is qualijck te weten; de ghevangenen bekennen datter meer dan vier duyſent op de Vloote waeren/ daer dat de helft niet af-ghecomen is.

Snachts nae dit exploit/ ſoo voechden hun de Nederlandtſche Vloote by-den anderen/ een weynich vande Stadt eñ de Caſtelen/ de welcke even-wel noch dapper op hun ſchooten met cleyne ſchade: ſanderdaechs ſaghenſe wat datter ghebleven was/ dat niet vele was/ ende ſagen menichte van Krijghs-volck te voete ende te peerde comen trecken langhs het landt ende de ſtrande vande baye/ nae de Stadt van Gibraltar toe/ die vreeſde van aen-ghetaſt te worden/ een yegelijck ſchier packende ende ſackende om te vluchten: deſghelijcke vreeſe was mede tot Calis.

Hollantſche Vlote die ruſt haer weder tot Tituan in Turckyen.

De Vloote bleef daer ligghen den 26 April tot den 27/ dat ſy daer van ſeylden: die van't Caſteel eñ Stadt gedurichlijcken op haer van verde ſchietende: Sy voeren nae Tituan/ een Turckſe ſtercke Stadt/ ligghende vijf mylen inde Strate/ op de Kuſten vā Africa ofte Barbaryen/ eerſt comende inde baye voor Ceuta/ eē Portugaelſe Stadt: al-daer ſchooten die vāder Stadt dapper nae haer; ſaghen oock menichte van Portugeſen te peerde/ vreeſende eenighen in-val.

In de baye van Tituan hebben ſy haer ſchepen wat verſien/ want vele ſchadeloos waeren van boech-ſprieten/ maſten/ ſtenghen ende ſeylen/ die ſeer door-ſchooten waren; als mede het wandt ofte cordagie/ aldaer zijn ſy ſeer willecoom gheweeſt: alſo dat de Gouverneur met veel Turckſche Edelen den 28 April aen boort zijn ghecomen/ hun congratulerende de Victorie/ ende preſenterende alle vrientſchappe ende hulpe te doen/ ſoo ſy yet voorder willen voornemen/ ende voorts te gherieven van als dat ſy van noode mochten hebben totte ghequetſte/ ende anderſins/ dien ſy alderhande ververſinge brochten/ toondē hun ſeer verblijt over de vermetelheyt vande Spaengiaerden. Vele vande principaelſte vande Vloote ginghen daer aen landt/ de welcke groote eere wert beweſen.

Al-dus hebben ſy hun daer weder toe-ghereedt/ ende den Vice-admirael Laurens Jacobſz. Altras gheſtelt voor Admirael/ ende den Capiteyn Pieter Willemſz. Verhoef voor Vice-admirael in zijn ſtede: ende voorts ghereſolveert haer te verdeylen/ de Spaengiaerdē noch gheen ander armade reede hebbende/ om haren vyandt af-breuck te doen/ beſloten dat den Vice-admirael Verhoef/ met Kapiteyn Jacob Janſz. van Edam/ Kapiteyn Heere-man/ de Vrieſſe Pinas ende Kapiteyn Kleuter/ ſouden ſeylen nae de Vlaemſche Eylanden/ ende daer verſoecken haer avontuere: andere ſouden varen langs de Cuſten van Barbaryen/ na de eylanden van Canarien: andere onder den Admirael ſoude met het meeſte deel hem onthouden op de Cuſten van Portugael/ ontrent Liſbona. Sy loſtē twee victaly-ſchepen/ ende ſonden daer-mede naer Hollant veel ghequetſten/ ende het doodt Lichaem van haren Admirael Heer Jacob van Heemſkercke/ dat gebalſemt was/ dat ſy met goedt convoy den 5 Junij tot Amſterdam ghebracht hebben.

Vlote verdeylt in Squadrōs.

Aldus is deſe Vlote/ als de windt nu goedt gheworden was/ den 7 Mey van Tituan geſeylt nae Capo S. Vincent/ ende de andere elck op't zyne.

Admirael Heemſkerc wert tot Amſterdam heerlijck begraven/ den 8 Junij.

Het Lichaem vanden Admirael Heer Jacob van Heemſkerck werdt den 8 Junij tot Amſterdam inde oude Kercke/ ter eeren van zijn manheyt ende deucht (zijnde eerlijck voor't Vaderlandt in't harnas geſtorven) begraven/ publico funere. Eerſt gingen voor het Lijck twee vendelen ghewapende Soldaten met om-ghekeert gheweer/ ſwerte becleede trommels/ ende ſleppende vendels nae Crijghs-gebruyck: daer nae werden gedragen zijn wapenen/ eerſt zynen helm/ daer nae zijn harnaſch/ ende dan zijn wapen in rouwe/ een ſilverē Leeuw' in een blaeu veldt: het Lijck werdt ghedragen van 14 Capiteynen/ achter ende voor met zijn wapen; ende op't midden behanghen met zijn vergult gheweer: achter naeſt het Lijck gingen de naeſte bloet-vrienden: daer naer de Ghecommitteerde Raden der Admiraliteyt; dien volghden Schout/ Borghemeeſteren/ Schepenen ende ſeſſendertich Raden der Stadt Amſterdam: daer aen volchdē Colonellen/ de Crijghs-raet/ de Capiteynen/ alle Officieren ende Adel der Schutteryen der ſelver Stadt: nae deſe quamen in ordre de Mayors ofte Bewinthebbers der Ooſt-Indiſche Compagnie; ende nae deſe een groote menichte van treffelijcke Borghers ende Coop-lieden/ in alles ontrent de 800 perſoonen/ behalven de ſoldaten/ met over-grooten toe-loop van volcke. Hem werde uyt begeerte der Heeren Staten een heerlijck Graf ghemaeckt van blaeuwen gehouwen ſteen/ drie voeten verheven bovē d'aerde: boven zijn hooft beneffen zijn wapenen/ in eenen ſwerten Toetſteen (den naecomelingen tot een eeuwige memorie) met goude Letteren gheſchreven in't corte de treffelicke dadē ende reyſen die by hem in zijn leven zijn uyt-gericht. Hy was een man in't beſte van zijn leven/ gheſtorven in zijn 39 Jaer.

Coningh van Spaengien laet Oorloghſchepē in Vlaenderen bouwē.

De Coningh van Spaengien ſiende dat de Vereenichde Landen continuelijck ſochtē haer Oorlogh-ſchepen te houden op de Cuſten van Spaengien (hebbende op de Cuſten van Biſcayen veel ſchoon ſchepen den leſten Winter verloren) heeft voor-ghenomen te vol-brengen den aenſlagh meermael voor-gheſlaghen vande Admiraliteyt in Vlaenderen; die was/ eē Vloote van Oorlogh-ſchepen inde havenen van Vlaenderen op te ruſten ende te houden/ om de Viſſcheryen ende Coopvaert van die van Hol-

landt

lant ende Zeelant te beletten ende te becommeren/daer eenlijck de macht vande Vereenichde Landen in beſtondt/genoech becomen hebbende de dominatie der Zee/ dat welcke hun toeſtondt niet altijt te lyden/ principalijck hebbende nu ghenoech de havenen van Vranckrijck/ Enghelandt ende Schotlant open tot hunnen gerieve. Waeromme by laſte vanden Coning expres belaſt werdt dertigh ſchepen van Oorlogen tot Duynkercken/ Ooſtende ende Nieupoort te bouwen/daer(dat ſcheen)de Eertzhertoghen ende de Nederlantſche geen groot goet ghevoelen van hadden:nochtans iſt in't werck gheſtelt/ende by Duynkercken begoſt 10 ſchepen te bouwen / ende in't voor-jaer op ſtaken gheſtelt/recht buyten de ſtadt/ daer ſy nacht eñ dagh groote wacht rontom houden/ vreeſende datſe ſouden moghen in brandt geſteken worden : de Timmerlieden zijnde veel Italianen/ ende ſullen redelijcke groote ſchepen zijn / hebbende eenen voorſlagh deſen uyt-gaenden Somer de Haringh-buyſſen inde Noort-zee te beſpringen / daer toe eenighe ſchepen eñ pinaſſen in Biſcayen toeghereedet werden/daer die van Hollandt ende Zeelandt/ oock ſchepen tegen te ſenden/beſorghden.

Hanzeſtedẽ die ſenden Ambaſſadeur naer Spaengien.

Om alderhande gherief tot ſchip-bouwen uyt Ooſt-lant te hebben/als maſten/deelen/cabels / alderhande cordagie ende ſchip-volck/is de Aen-zee-ſteden hope ghegheven / dat ſy in Spaengien mochten gheprivilegeert werden inde ontlaſtinge vanden nieuwen Tol van 30 per cento op-gheſtelt/daer dat nu de Franſoyſen ende Enghelſchen af bevrijt waren; waeromme ſy inden Winter een heerlijcke Ambaſſade van weghen alle hun ſteden geordonneert hebben/ die te Ceulen vergaerde ; van daer nae Bruyſſel byde Eertzhertoghen/ ende alſo door Vranckrijck nae Spaengien togen. Van waer inden Somer over-geſchreven wert/ dat ſy aldaer vanden Coning vercreghen hadden ontſlagh vande 30 per cento / ende haer oude Privilegiẽ tot Liſbona vernieut/ende mede dierghelijcke Privilegien met Huys ofte Contoor in Sivilien.

Gheſchiedeniſſen tuſſchen de Broeders Coninghen in Barbarien/Maroques eñ Feſſa.

Wy hebben in't 25 Boeck gheſtelt de doodt vanden Koningh Muley Hamet van Marogues/ Feſſa/Sus/etc. ende mede zijn kinderen af-comſte; ende verhaelt hoe dat de outſte Sone/ Muley Seck / van zynen Vader gevangen ghelevert aen Muley Bufferos / den tweeden Sone/is van hem verloſt/ende teghen den derden Sone Muley Eſſedan/Koning van Feſſa/ gheſonden/ ende dien verdreven / ende hem ſelven al-daer Koning ghemaeckt. Daer nae als Bufferos Sone/ Muley Abdelmelech/geſtorvẽ was/ was daer vreeſe/eñ ſcheen dat Bufferos zynen Broeder Eſſedan gunſtich was / hẽ weder in zijn Koningh-rijck van Feſſa te helpen; dies Muley Seck zynen Sone Muley Abdala toe-ruſte om Bufferos te verdryven ; de welcke / hebbende eenighe macht vergadert / mette gonſte van Spaengien ende den grooten Hertogh van Florencen:mede hebbẽde wel 72 Enghelſchen becomen/die op de Cuſten van Barbaryen roofden/ ende die hy inde havenen van Larache ende Salee ghearreſteert hadde / met noch 11 Franſoyſen/ die deſe Engelſchen hadden ghenomen met goeden buyt/ende noch mede 35 Nederlanders/ vã Capiteyn Jan Franſens volck vã Amſterdam ; heeft hem met ontrent negen duyſent mannen meer ende 17 ſtucken gheſchuts te velde begheven ontrent Maroques/daer hẽ zijn Oom Bufferos ontmoette/ſterck wel 25000 man eñ 15 ſtuckẽ geſchuts den 8 December leſt-leden/ daer dat Abdala door de cloeckheydt van deſe vreemde / die om haer vryheydt ſtreden / zijn Ooms volck inde vlucht na de ſtadt dreef/ wel 500 doot-ſlaende. Muley Bufferos inde ſtadt ghevlucht (zijnde Maroques een groote wilde ſtadt) heeft ontrent 16 Muylen met ſchat gheladen / ende is daer mede met eenighe zijn liefſte Wyven ghevlucht nae het gheberchte/ daer dat ſommighe zijn rebellerende Lantvolck / Alarbes genoet/ hem meeſtendeel berooſt hebben/eñ zijn Vrouwen naeckt ontcleedt.

De verwinder Abdala grooten aenhang inde ſtadt hebbende/ is Meeſter vande ſtadt gheworden / daer alle moetwil bedryvende / met rooven/moorden/etc. veel Edelen(Alcaeyden) doen onthoofden / mede de Generael van Muley Bufferos. Deſer luyden hoofden na Feſſa aen zynen Vader ſendende / dieſe op ſtaken ſtelde. Daer nae iſſer een groote toeloop gheweeſt nae den derden Broeder Muley Eſſedan / die zynen aenhang vergaderde tuſſchẽ Maroques ende Feſſa/ende den 22 Februarij heeft hy hem gheleghert op twee mylen nae de ſtadt/ daer op verſcheyden aenſlaghen makende / met hulpe van die hem inde ſtadt toe-ghedaen waren: ten leſten nae verſcheyden ſchermutſeren ende aenſlaghen teghen den anderen gepaſſeert/is Muley Abdala met zijn volck van Feſſa gheſlagen gheweeſt/datter wel 6 ofte 8 duyſent verſlagen gherekent werden/waer onder wel 45 Engelſche/ met hun Capiteynen Feres ende Feyts/ 18 Nederlanders / 10 Franſoyſen / ende 35 Spaenſe ſlaven warẽ/ die dapper vochten om hun beloofde vryheyt te ghenieten ; alſoo byde Nederlandtſche Koop-lieden den 29 April uyt Maroques geſchreven is / die ſchryven dit alle gheſien te hebben. Muley Abdala ontvluchte met zijn peerde-volck by zynen Vader Muley Scheck nae Feſſa / daer hy ſochte hem weder ſterck te maecken / tot Allarache Zee-roovers (daer veel toe-ganghs hebbende)aen-nemende/ als de Kapiteyn Warry Engels-man / die een ſchip heeft met 32 metalen ſtucken/ oock mede Franſoyſen ende Nederlanders. Deſe ooc correſpondentie houdende metten Koningh van Spaengien / daer ſy aſſiſtentie van verwachten ; alſoo datmen in 11 weken drie Koninghen in Maroques gheſien heeft / als Muley Bufferos/Abdala ende nu Eſſedan ofte Sidan/ die hem ſtrengh houdt/ende ſchijnt goede Juſtitie te willen houden/ ende is ghevreeſt / meer dan bemint.

Ruyteren van Swol dringhen in Steinford de Spaen ſe haer gelade gelt af by compoſitie.

In Nederlandt is in de maendt van April/ vande Eertz-hertoghen gheſonden gheweeſt eenich ghelt nae de ſtadt ende Graefſchap van Linghen/om de garniſoenen eenighe maenden ſoltz te betalen;ende om dat ghelt ſeker ofte behendelijck daer te cryghen/werden daer toe belaſt 22 peerden ruyteren / elck met een cleyn ſacxken met gouden ghelt te hangen voor hem op den zadel: men ſeyde datter waeren ontrent de 25 duyſent Albertynen ofte goude Realen. Deſe ruyteren werden gheconvoyeert tot over Rijn / ende om voorder alle achter-dencken te weeren / werde deſe 22 ruyteren belaſt door te ryden tot Linghen ſonder omſien:dan comende in't lant te Munſter ontrent het Graefſchap van Benthem / werden daer ontdeckt by eenighe Staten Ruyteren / die by haſerd metten Rit-meeſter Batenbergh daer in't landt waren/ende kenniſſe van heur creghen : ende de voorſz. 22 Spaenſche ruyteren metten goude gheladen/ vernemende datmen hun nae rende/ vluchten in het naeſte ſtedeken / Steinford genoemt/

noemt / een neutrale plaetſe / onder de Grave van Benthem / daer binnen zijnde / ſloten de poorten achter hun toe; daer over comen de Staten ruyteren / ende wilden mede inde ſtadt weſen / ſoo wel als hun vyanden / ten minſten in ghelijcken ghetale / 'twelcke die vande ſtadt weygerē / daerom Batenberch de ſtadt belegert met zyne ruyterē ten getale van ontrent 70 / eñ ſchrijft in haeſt aēde Droſt vā Zalāt om hulp/ die doet terſtont op-ſittē alle de ruyteren van't quartier van Over-yſel om derwaerts te gaē: middeler tijt handelen die vande ſtadt ende laten een partye van Batenberch in / ten ghetale van 22 / als in een neutrale ſtadt / ende de reſte moeſten buyten blyven: deſe binnen ghecomen zijnde/ vallē terſtōt aen't huys daer des Ertzhertogen ruyteren inne waren/ de welcke daer uyt vluchten nae't Caſteel toe / daer af eenighe verſlaghen werden/ ende hun ghelt ghenomen: dan de Burgeren vreeſende meerder quaet/ vielen mette Spaenſche ruyterē/ ende hielen heur poorten toe/ daer deur deſe ruyteren 'tgelt weder af-ghenomen werde/ ende daer over gheviel van binnen meerder moeyte: dan alſoo de Hollantſche ruyteren van buyten hun vertoonden/ de ſtadt wilden aen-vallen / ende de poorten open ſlaen / ende de Borgherye ſeer dreychden/ ſoo-men hun niet wilden in-laten; begonſt de Burgherye te ſoecken tuſſchen beyde partyen hun neutraliteyt te behouden/ ende hebben met tuſſchen-ſpreken van hunnen Burghemeeſter beyde partyen/ die in ſtadt warē/ tot verdragh ofte compoſitie verwillicht/ ſoo dat ſy de Hollandtſche ruyteren hebben ghegheven ontrent drie duyſent Albertynen / ende zijn alſoo d'een vooren ende d'ander naer wegh-ghereden ende vanden anderen gheſcheyden. Dit alle geſchiede al in corten tyde / overmits datter gheſeydt werde / dat alle naeſte garniſoenen op wegh waren/ d'een om d'een partye/ ende d'ander om d'ander partye te helpen: 'twelcke warachtich was/ ende ten ware gheweeſt dat mits dit accoort elcks de zynen hadde ghecommandeert ghehadt / datſe malcanderen dapper op 'tlijf ghevallen ſouden hebben / d'een om den buyt te winnen / ende d'ander om heur ſoudye te ſalveren.

Gheboorte vandē Hertoghe van Orleans in Vranckrijck den 17 April 1607.

De Coninginne van Vranckrijck heeft tot Fonteyne-bleau haren tweeden Sone gebaert/ een Hertogh van Orleans / ſanderdaeghs nae Paeſſchen den 16 April 1607/ ſavonts tuſſchen achten ende neghen uren/ waeromme men inde Vereenichde Nederlanden gheviert heeft.

Buſcruyt int Caſteel tot Linghen verbrant.

Tot Linghen is op Mey-dach brant in een huys op't Caſteel ghecomen/ daer over dat die Borgherye toe-liepen om dien te bliſſen. De Gouverneur / Capiteynen ende andere vluchten uyt het Caſteel met haer goederen / maer ten leſten iſſer eenich vyer gecomen aen't Buſcruyt/ dat daer in voorraet byde amunitie lach/ dat welcke groote ſchade onder de menſchē dede/ inſonderheyt van't ghemeyn volck/ die daer om te bliſſen toe-gheloopen waeren/ te veel onbedachtelijck/ daer-men 'tghetal van eſtimeerde tuſſchen de 2 ofte 3 hondert. De principale Capiteynen voorſichtelijcker hun van daer houdende.

Twee ſchepē uyt Ooſt Indien in Nederlandt thuys ghecomen.

In't beginſel van Junio is in Zeelant aengecomē uyt Ooſt Indien het ſchip Dordrecht/ groot ontrent 900 vaten / daer Schipper op was Jan Riemelant vā Antwerpen/ dat was uyt-ghevaren den 18 December Anno 1603. Noch arriveerde mede in Hollant 'tſchip Hollandia daer Sybreght van Warwijck Admirael op ghebiede. Beyde deſe ſchepen hadden langhe uyt-geweeſt/ ende hadden ſes maenden in't Eylandt Mauritius ghewintert; ſy quamen beyde ſeer coſtelijck gheladen / ende beyde ſeer ſwack van volcke. Dat ſchip Hollandia hadde meeſt Syde ende Syde waren inne/ weynighe Specerie/ met veel ſeltſame vreemdicheden van Japan: het ſchip Dordrecht hadde meeſt Peper.

Enghelſche ongheluckige reyſe nae Guiana vā Capiteyn S. Jhons.

Tot waerſchouwē voor de Indie-vaerders heeft ons goet-ghedocht tot voorderinghe van voorſichticheyt/ een cort verhael te maken van een Enghelſche ongheluckighe reyſe. Het is gebeurt/ alſo den Engelſchen Ridder/ Sire Walter Rauleygh/ ont rent den Jare 1595 eñ 1596 ontdeckt hadde het groot Gout-rijck lant van Guiana in America / ende nae hem Capiteyn Laurens Keymiſch; ſoo heeft een Enghelſch Edel-man Charles Leygh derwaerts een reyſe ghemaect Anno 1602. daer hy een plaetſe beſpiede om volck te planten by de Riviere Wiapogo/ welcke colonie ofte plantē van volck aldaer ghevoert werde op zynes Broeders / den Ridder Sir Olyve Leychs coſtē/ by dē voorſz. Charles/ die anderwerf met een deel volcx derwaerts voere / ende nae ander-half Jaer daer ghewoont hebbende/ is geſtorven met veel van zijn volck. Dies de Broeder Olyve/ tot ſupplement ofte op-maecken weder een hoop volcks daer ſenden wilde Anno 1605 / met zijn eyghen ſchip; daer Capiteyn op was Catlijn/ eñ ſchipper Arthur Chambers / ende over het volck daer te blyven woonen/ waere Capiteyn Sint Jhons / eñ een van zijn Broeders/ Alexander. Deſe voeren uyt Engelant den 12 April/ Anno 1605/ voor-by Capo Blanco / ende 't Eylandt Mayo ghecomen zijnde / ghereſe al-daer twiſt tuſſchen het ſchip-volck ende dit landt-volck/ deur quaet regiment. In't Eylandt Mayo namenſe verſch Water inne / daer ſy vijf Portugeſen vonden/ die van Franſoyſe Zee-roovers ghenomen/ daer alleene aen landt geſet waren/ die ſy mede namen ende voerdenſe nae het Eylandt S. Diago/ daer door ſy nochtans gheen ververſinghe al-daer verwerven conden. Van daer voerenſe met ſtercken Wint nae Guiana toe/ dan ſy miſten haer ghewenſchte behoorlycke rechte havene / ende conden haer volck niet vinden. Aldus verſteken/ werden ongeduerich/ ende veel van't volck door de hitte werdē ſieck/ ende 4 ofte 5 ſtorvē: ende alſſe nu 17 weken uytgheweeſt hadden / wert hun victualie ſchaers/ dies ſy ſeer onpacientelijcken murmureerden/ hebben onbedachtelijcken den Schipper ghebeden / om erghens aen't naeſte landt gheſet te worden: Alſoo werden ſy/ die meynden in een gulden Lant van beloſten by haer gheſellen te comen / aen een Eylandt gheſtelt in Weſt-Indien/ S. Lucia gheheeten / bewoont maer van wilde menſchen/ die hun terſtondt by-quamen ende brochten Tabacco/ Potates/ Hinnen ende veelderhande vruchtē/ ſeer beleefdelijcken manghelende: dies ſy haer ſiecken aen landt brochten by een Riviere / daer by ſy eenighe huyſen van eenen Indiaenſchen Capiteyn / Antonio gheheeten (die Spaens konde ſpreken) af-cochten voor een byle / ende daer werden haer ſiecken weder gheſont; dies het ſchip ende ſchipvolck weder wilden na huys keeren/ haer daer latende avontuere ſoecken. Dan ten leſten den Capiteyn S. Jhons accordeerde met het ſchipvolck/ dat ſy haer daer aen landt ſouden ſtellen mette helft vande victualie/ haer goederē/ wapenē/ ende elck een muſquet/ mede een grof geſchut goteling / 10 clooten/ vier tonnekēs Buſcruyt/ ende elck zijn kiſte/ ende daer over gaven den ſchipper quitantie tot zijnder ontlaſtinge/ ende alſo worden 77 mannen metten Capiteyn ſint Jhons aen landt gheſteldt met haer goet/ maer behielen met ghewelt het ſchips boot tegent contract/ voor haer nootdruft/ met drie ſchip-luyden; dies den ſchipper gheſtoort zijnde/ ſchoot nae haer ende onder haer/ ſavonts als ſy etende waeren/ ſonder quetſen; dies ſy wederomme haer goteling nae hem ſchooten/ ende ſo naemaels meer om den boot. Ten leſten den 19 Auguſti vertrock het ſchip na ſint Vincent/ eñ ſy begonden hun te geneeren/ vermangelende hun goet mette Indianē voor vruchtē/ Hinnen eñ Pellicanen; haddē oock eē Net/ daer ſy ſeer veel Viſch conden mede vanghen/ ende ſoo leefdenſe daer wel vijf ofte ſes weecken.

Ten leſtē eē van haer hadde dē Indiaenſchē Capiteyn Antoni een ſweert vermangelt/ tegē de ordonnantie/ dat welcke ſy hem weder met gewelt af-namē; hier mede/ eñ mits dat ſy hun goteling op eē hoochde ſteldē/ gaven groot achter-denckē aende Indianen/ nochtans warenſe ſo onachtſaem/ dat ſy hun wooninge niet en begroevē oft baricardeerdē voor eenigē op-loop. Daer-na tooch de Capiteyn S. Jhons/ op hope vā goude Mynen te vindē/ na het geberchte toe/ met 16 mannen/ het ſchips boot/ ende victualie voor ſeven daghen/ waer van ſints noyt meer gehoort is/ achtende datſe daer zijn over-vallen gheweeſt. Twee ofte drie daghen hier nae ginghen ſeer onbedachtelijck hun 18 mannen metten Capiteyns Broeder nae het huys vanden Indiaenſchen Capiteyn Antoni (die ſy vertoornt hadden) wandelen/ om hun Vrouwen te ſien/ op hope van victualie ende Indiſche catoenen bedden te ghecryghen/ ginghen met hun roers ongheladen/ ende ſonder brandende lonten ende achter-dencken. Een wyle aldus mette Indianen al ſpelende ghegaen/ werden over-vallen ende uyt de boſſchagien om-ſet/ daer Alexander ſint Jhons wert dootgheſmeten; de andere van alle canten dapper met pylen beſchooten/ dat ſy niet conden haer roers laden noch gebruycken/ genoech te doen malcanderen te helpen de pylen uyt het lijf te trecken/ daer ſy alle doodt-bleven/ behalven Jan Nicols/ die dit beſchreven heeft/ die ghequetſt daer vā quam/ eñ byde huyſen geraecte/ eñ al-daer mette andere/ eñ hun groot geſchut/ hun te weere ſteldē/ eñ de Indianen af-dreven: daer naer baricardeerdē ſy hun huyſen met kiſten eñ goet: dan de Indianen wel 1300 ſterck zijnde/ quamē ende ſchooten 'tvuyr daer-inne/ ende verbranden meeſt al dat ſy hadden.

Doen begonſten ſy hun eerſt te bedencken wat ſy ghedaen hadden/ door haren twiſt ende oneenicheyt/ ende uyt ydel vreeſe van ſoo haeſt verhonghert te werden/ ſy ghelandt waeren in een wilder landt/ ſonder grooten voor-raet/ al-daer ongoddelijcken ende onwyſelijcken handelende/ ende hadden verloren haren Capiteyn: ende 'tſwaertſte van al/ hadden nu de inwoonders tot vyanden/ die hun gheen eet-coſt meer en brochten; haer Net om te viſſchē was oock ghenomen: aldus gheſtelt/ hebben uyt deſperatie gheresolveert/ te vermanghelen voor eenich goedt/ eenighe groote ſchuyte/ van een uyt-gehoolden boom/ zijnde ontrent 6 of 7 vademen lang/ ende een vadem breedt/ die ſy op-ruſten met maſt ende ſeyl/ ende ſoo voerenſe hunder 19 mannen (noch over-gebleven) ſnachts daer van den 26 Septembris/ 1605/ ſonder Compas ende koorden/ anders dan haer couſen-banden; hadden mede ghenen eet-coſt/ dan ontrent voor drie daghen. Aldus hun regulerende nae Sonne/ Mane ende Sterren/ voerenſe/ ſoeckende het vaſte landt/ thien daghen langh met groot onweder/ ſuygende het regen-water van hun ſeylen ende cleederē voor dranck/ ende eenige vervlogē vogelen vongen ſy/ eñ die verſengende met wat Buſcruyt/ diende hun voor ſpyſe; een van hun volck ſtorf van ghebreck: dan nae thien daghen/ den vijfden October ſagenſe landt/ daer ſy toe roeyden/ maer de nacht haer over-vallende/ werden teghen de ſteen-clippen gheſlaghen/ daer de ſchuyt berſte/ dan berchden hun noch op de clippen/ tot dat het dach was/ ende ſwommen aen landt/ dat een eylandt was/ een myle noch van't vaſte landt gheleghen/ daer gheneerdenſe hun met ſlecken die ſy aten/ dan verſmachten van dorſt/ eñ conden geen ſoet water vinden/ wat ſy groeben: zy haelden den boot vande clippe/ met wat goets noch geſalveert/ eñ calfaetten eñ beterden dien wat/ om daer mede int vaſte landt te geraken/ daermede hunder vyve na toe roeyden/ latende den Jan Nicols mette reſte al-daer/ ſonder yet.

Deſe 5 over de Riviere varende/ ontmoeten veel ſerpenten eñ menſch-vernielende dieren/ dan ſy geraecten aen landt in perijckel/ daer ſy vonden t'allen geluck ſtaen eenen pot met terwe-meel/ dat ſy met ſoet water koockten/ dat hun wel verſtercte/ Gode danckende. Na twee dagen ontmoeten hun 3 Spaengiaerden eñ 12 Indianen eñ Negros/ die reyſden van Caraccas tot Coro/ peerden dryvende/ gheladen met Coopmanſchappe; deſe uyt mede-lydē ſpijſden hun/ eñ ſettenſe op hun peerden/ ſelve te voete gaende 2 ofte 3 dach-reyſen/ tot dat ſy quamen tot eē ſtadt Tocayo; terwyle warē hun 13 medegeſellen met Jan Nicols gelaten in't eylant/ 15 dagen lang etende ſlecken/ tabacco/ eñ ander cruyt met zout water/ binnē welcken tijt hunder vyve van honger ſtorven; ſy vonden 'tbeſte voetſel inden tabacco cruyt/ maer meeſten-deel vā hun condēt niet neder ſwelgē/ eñ die ſtorvē.

Godes wōderlycke voorſichticheyt ende ghenade.

Een vande vijf die de Spaengiaerdē gevonden hadde/ ende die hem ſterckſte vondt/ is den 15 dach met drie Spaengiaerden eñ victualie nae het eylant gecomen/ daer hy zijn 13 geſellen gelaten hadde dieſe nu al doot van honger ofte vande wilde beeſten verſcheurt rekenden/ dan vondē noch 8 levende/ die ellendich niet dan om de doot baden/ die blydelijck aē het eten comende/ by-cans ſtorven/ hoe-wel ſy maer weynich ſmaels en atē: ſanderdaechs voerdē de Spaengiaerdē hun wech op het vaſte lant/ met ſulcke goederen als ſy noch by hun hadden/ eñ dat tot s'Conings behoef/ eñ ſy brochtēſe tot Tocapa/ waer datſe alle/ die noch weeck waren/ 15 dagen vertoefden/ eñ die ſterck waren voerden ſy na Coro/ 50 mylen van Tocapa/ ende daer-nae d'ander mede/ brochtenſe t'ſamē voor dē Gouverneur/ om al-daer door eenen Nederlander/ die daer 16 Jaer gevangen geweeſt hadde/ onder-vraecht te worden/ eñ die wat Engels conde ſpreken/ die hun inſtrueerde dat ſy ſeggē ſouden/ datſe niet willens op die Guiana Cuſten ghecomen waren/ maer by onweder verſteken/ want anders ſoudenſe daerom moeten hangē oft op de galeyen roeyen; daer-omme geexamineert in't vriendelick/ werden verſchoont/ ende ſeyden hoe ſy verſteken waren/ met alle de perijckelen/ miſerien ende ellenden hun over-comen/ dat welcke hun ſulcken wonder dochte/ dat ſy ſeyden/ ſy moeſten geen menſchen/ maer duyvelen weſen; ende de Gheeſtelijcke al-daer/ ſeyden/ datſe verdient hadden als Heyligen gecannoniſeert te werden/ ſoſe goede Chriſtenen waren gheweeſt/ maer nu warenſe Lutherianen/

nen/ende niet door Godes goetheyt/maer door duyvels middelen ontcomen:nochtans ſy vonden groot mede-lyden by-den volcke / elck een eenen tot zynen huyſe in-nemende/ niet als gevanghenen/maer als vrienden die koeſterende ofte tracterende : nochtans daer ſtorven noch twee van haerlieden in Coro / ende de Schryver Jan Nicols was cranc vande Calentura/ een ſiecte daer bekẽt/dan door bloet-laten/purgeren ende goet tractement/ genas weder-omme:alſo bleven hunder noch elf levende/ waer van 5 werden na Cartagena als ghevangenen geſonden/met groote droefheyt ende mede-lyden van haer geſellen ende goede luyden ſcheydende. Te Cartagena werdenſe den 10 Mey 1606 door vrienden/namelÿck eenen Franciſco Lopes/weder los gheſtelt/ende na de Havana geſonden/daer ſy den 20 September 1606 aenquamen/ ende daer van quamẽ Meeſter Garred ende Jan Nicols in Spaengien den 5 Decembris 1606 met de gelt-vloote / latente noch drie inde Havana ende ſes tot Coro levende/eñ quamen alſo in Enghelant in Februarÿ 1607.

Het ſchip van Sr. Olivier Heych quam weder wel in Enghelandt ; dan die daer gheplant waren/verlaten van haer vrienden/zÿn geſtorven/ ende de reſte weder in Enghelant gekeert.

Dit hebben wy geerne verhaelt tot waerſchouwinghe ende aenwyſinghe / datmen niet lichtveerdichlÿck/ maer wel beſorcht ende wel verſien behoort ſulcke reyſen aen te nemẽ/ ende op ſulcke reyſen God boven al / vrede ende eenicheyt voor ooghen te hebben.

Beroerten der Boeren in Enghelandt.

In Enghelandt is in-den voor-ſomer eenighe beroerten op-gheſtaen in't middel van't landt/in Northampton / Schyre ende om-ligghende Provintien / vande Huys-lieden ende Boeren / uyt oorſake dat het coren-landt wert ghebruyckt tot Schapen te voeden/daer de Edele ende Pachters 'tbeſte profÿt by doen ; tot ploeghen behoeven meet werck-lieden/tot veel Schapen maer weynige Herders/mits aldaer gheen Wolven zÿn. Boven dien / de Boeren op de ſtoppelen van't coren vermochten haer Beeſten te weyen ; dat nu hun miſſende / verſtorven eñ verginghen de Dorp-lieden van armoede : voorder in-heymden ofte in-tuynden de Edelen ende Pachters hier eñ daer vant gemeyne landt / dat elcke Prochie heeft voor de arme Huys-lieden Beeſten/ elck zÿn gerief intuynende ('tſy voor haere Schapen / ofte voor waranden voor haer wilde Beeſten)hier tegen zÿn wel goede wetten/ maer niet ten beſten geexecuteert/daer over zÿn de Boeren eñ Huyslieden op-gheſtaen / t'ſamen gheloopen/ſonder wapen/maer met ſchoppen/ſpaden/eñ houwelen/eñ ſmeten alle betuyninge om verde/ brakẽ hagen ende heggen/eñ vulden de grachten/van alle dat ſy dochtẽ dat in ouden tyden alſo plach ofte behoorde te weſen. Deſen handel verbreyde hun inde om-liggende Provintien/Schyres genaẽt:eñ als hun de Edelen begonden daer tegen te ſtellen/werden ſy ſtercker/ wel tot 2 ofte 3 duyſent by een ; hier tegen heeft-men vermaningen/ placcaten eñ perdoenen van Conings wegẽ geſondẽ/het hielp hier eñ daer/ maer niet generalÿck Ten leſten is den Edeldom eñ Officieren met wapẽs daer tegẽ gevallẽ/eenige hoopen doot-geſmeten/ veel gevangẽ eñ gehangen. Ten leſtẽ alſt al geſliſt was/heeft dẽ Coning een generael perdoen gepubliceert eñ alles vergevẽ/ eñ de gevangẽs verloſt: mede ordere geſtelt van den armen Lant-man niet te veel te overlaſten.

De Heere van Horſt eñ Meeſter Jan Ghevarts proponerẽ vrede oft beſtant in Hollant.

In Nederlant is van langer hant gepracticeert op voorſlagen/van ſtilſtant van wapenen te mogen maken/ dat de Vereenichde Landen altyt ſeer vreeſden /ghedachtich hoe Sextus Pompeius/ ſone vanden grooten Pompeius/ van Keyſer Auguſtus/daer qualÿck mede voeren: ten leſten iſt uyt vreemde hoecken voortgedreven. In Meye 1606/was in s'Gravenhage geweeſt Joncker Walrave van Witten-horſt/ Heere van Horſt/ Droſſart vant lant van Keſſel / maer doen conde hy niet uyt-rechten / ofte ergens gehoort wordẽ:dan is den 23 Decemb. weder in Hollant gecomen/met eenen hẽ bygevoecht Meeſter Jan Gevart Licenciaet inde Rechten/Secretaris van Tuernout / eñ hebbẽ aen weynige ghecommuniceert dat ſy inſtructie hadden vandẽ 6 Mey/inhoudẽde dat de Eertzhertogen gantſch genegen warẽ / de lange bloedige Oorlogen te bevredigen / eñ de Landen in ruſte te brengen/ op ſo billicke conditien/dat de Landen daer van ſoudẽ hebbẽ contentement/te weten/dat ſy ſelfs wiſten de rechtveerdicheydt van zyne pretentien/ eñ dat hy niet en begeerde dan dat zyne was/eñ dat daer-omme de Staten ſelfs ſouden moeten eyſchẽ 'tgene ſy van hẽ tot hunder verſekertheyt ſoudẽ begeeren/ daer inne hy hun doẽ ſoude alle redelicke voldoeninge : ende ſo ſy daer toe/ofte tot een beſtant voor veel jaren wilden verſtaen/ mochtẽ ſy noemen plaetſe eñ tÿt/ hy ſoude hem daer na voegen/al waert dat ſy niet geradẽ vondẽ 'tſtuck opẽtlickẽ/maer bedecktelÿcken door weynige te doen handelen/eñ dat zÿn meyninge niet ware haer te bedriegẽ/etc. Boven dit hadde de Eertzhertoge noch eenẽ Brief vandẽ 12 Decẽb. geſchrevẽ/Anno 1606/ dat hy wederomme de voorſz. in Hollandt ſonde / om den handel van peyſe te vervolgẽ ; eñ indien ſy bevondẽ dat ſy beter geneycht waren tot treves ofte beſtant/ ſouden ſy moghen verclaren/dat de Eertz-hertogen(uyt de groote gheneghentheydt totten Vrede) oock geerne d'oore daer toe ſouden verleenen/etc.

Hier op hebben ſy mettẽ anderẽ in't particulier beginnen te handelen:maer om dat ſy noch geen Brieven aende Staten haddẽ/en heeftmẽ al-daer niet geradẽ gevondẽ dat ſtuck te openbaren / voor dat ſy naerderẽ laſt ſoudẽ hebben vande Eertzhertogẽ:daeromme noch in Decẽber in haeſte na Bruyſel getrockẽ is de voorſz. Licentiaet Gevarts/ die van daer brochte een acte van commiſſie vande Eertzhertogen/van date dẽ 3 Januarÿ 1607/inhoudende laſt op dẽ voorſz. Heere vander Horſt eñ Secretaris Gevarts/van in s'Gravenhage ter eerſter vergaderinge van Staten/vã haren't wegen voor te dragen/dat ſy bereyt warẽ tot peys te verſtaẽ/ eñ om daer van te handelẽ / Commiſſariſſen te deputeren/eñ den Staten alle redelÿck contentement te geven:ofte ſo ſy liever wildẽ verſtaen tot eenich beſtant/ dat de Eertz-hertogen daermede oock te vreden waren/voor ſulcken tÿdt/ als het beraemt ſoude worden.

Met deſen laſt inden Gravenhage gecomen den 9 Januarÿ/ hebbẽſe terſtont begonnẽ aende Staten audientie te verſoeckẽ dẽ 10 Januarÿ/communiceerden met Pr. Maurits/ eñ den 13 hebbẽſe hunnẽ laſt opentlick dẽ Staten generael voor-gedragẽ:daer by doẽde/dat de Statẽ in bedencken wildẽ nemẽ de onſekere uyt-comſtẽ vã alle Oorlogen/ eñ over ſulcx hun te willẽ diſponerẽ tot eenẽ peys of treves/ om de Landẽ in ruſte eñ harẽ oudẽ voorſpoet te brẽgẽ/etc.

Daer-op den 27 Januarÿ gheantwoordt werde/ende verhaelt watter ghepaſſeert was/ ende dat ſy merckten hare Hoocheden als noch continueerden in hare ongheſondeerde pretenſien/vã dat haer eenich recht in ofte totte Vereenichde

Antwoorde der Staten vereenicht/ aen de ghedeputeerde/ noopende vredehandelinghe/ 27 Januarij.

eenichde Landen ſoude competerē/ daer nochtans haere Edele Moghentheden voor alle de Werelt notoir/ evidēt ende onwederſprekelijcken houden/ dat by ghene titule / dan by Ghewelt ende Oorloge/ by hare Hoocheden in/ ofte totte Vereenichde Nederlanden yet mochte ghepretendeert worden. Ende ter contrarien dat de Heeren Staten Generael uyt goede ende rechtveerdighe ſaken altijt gheſuſtineert hebben/ ende met onghetwyfelt recht verſtaen gefondeert te weſen / omme tot de Vnie onder de Nederlandtſche Provincien ghemaeckt/ weder te brengen al dat vande ſelfde Vnie met gewelt ende practijcken ghetoghen was ; met violatie van het ſolemneel decreet / daer by de Nederlanden uyt ſoo ghewichtighe ende rechtveerdighe redenen / voor eenen vryen ſtaet verclaert zijn ; welck decreet tzedert de naeſte 25 Jaeren herwaerts met verſcheyden publijcke acten eñ handelingen / oock met de machtichſte Coninghen ende Potentaten van Europa beveſticht ware; dies bedacht waren te arbeyden met alle haer macht totte recuperatie van dien ; ende dat ſy voorder voor die tijdt gheen ander antwoorde conden gheven / dan gelijck ſy te voren aende Roomſche Keyſerlijcke Majeſteyt / ende ander Vorſten ghedaen hadden/ te weten/ datſe verclaerdē/ dat noch Goddelijck/ noch eerlijck/ noch ſeeckerlijck en conde ghehandelt worden mette ghenen die teghens 'tvoorſz. decreet/ gemainteneert ende beveſticht recht der Vereenichde Nederlanden/ yet inne ofte tot de ſelve continueren te pretenderen ; proteſterende van alle onheyl dat de Landen ofte de Leden van dien / in't uyt-voeren van ſoo rechtveerdighen ſake/ ſoude moghen over-comen/ etc.

Hier mede zijn deſe Ghedeputeerde vertooghen/ om rappoort te doen : ende daer na heeft de ſelve Heere vander Horſt een Brief aende Staten gheſchreven / dat de meeninge ende intentie vande Eertzhertoghen niet en was deur den handel yet op de Vereenichde Landen te winnen ofte pretenderen / maer die te laten ſoo ſy waren: ende indien de meeninge mochte vallen ſoo te handelen/ ſouden geerne daer toe verſtaen/ dien onvermindert is.

Provintial vāde Minnebroeders Johan Nay coēt in Hollant/ brengt contract vā beſtāt voor 8 maenden te paſſe.

In't eynde van Februarius is van Bruyſſel in Hollandt ghecomen als Ghedeputeerde vanden Eertzhertoge / de Commiſſaris generael vāde Minnebroeders/ Broeder Jan Ney/ Sone van Marten Ney/ voortijts by dē Prince Willem van Orangien wel bekendt. Deſe onthiel hem eerſt tot Rijſwijck ſeer ſtille / daer van hem verſtaen werde de occaſie van zijn comſte; die was om eygentlijck te weten/ waer aen den voorſlach vanden Heere vander Horſt ghehapert hadde : ende nae dat hy met Mauritz int particulier hadde gheſproken / werde doen comen nae dē Hage/ al-waer by verſcheyden perſoonē verſocht/ eñ ooc by Pr. Mauritz gehoort werde; diē hy voor-gaf dat der Eertzhertoghen meyninge niet en was / met de handelinghe van beſtandt / zynen titule ofte recht beter te maken/ gelijck oock niet ergher ; maer wel mette Staten te handelen in ſtandt ſoo die waren. Ende daer op hem te verſtaen ghegheven weſende/ dat den Eertzhertoghe deſen ſtaet moeſte kennen voor een vrye ſtaet / al eer-men met hem ſoude connen in eenighe handelinghe comen: ſoo heeft deſen Broer Jan Nay aengenomen de Eertzhertogen daer toe te bewegen/ om voorder bloedtſtortinghe te vermyden etc.

Deſe vertrock ontrent den 9 Meert met het Jacht van Pr. Mauritz nae de Schelde eñ Antwerpen/ weſende eē bequaem perſoon/ om met een vry volck te handelen/ zijnde geſpraecſaem ende ſchynende ongheveynſt.

Door deſe Gedeputeerde/ die den 17 Meert weder inden Haghe quamen / is ſoo veel van weder-zyden ghehandelt/ datſe eyndelinge gheaccordeert zijn onderlinghe op dit nae-volgende ſchriftelijck beſcheyt.

Onderlinge contract vā beſtandt in Nederlant.

Alſoo de Eertz-hertoghen goet ghevonden hebben aende Staten generael der Vereenichde Nederlanden te doen die verclaringe/ offren ende preſentatien hier nae volghende.

Die Eertz-hertoghen niet meer ter herten hebbende/ als te ſien die Nederlanden ende goede Inwoonders der ſelver verloſt vander miſerien van deſer Oorloghe ; verclaren by deſen met goede deliberatie / dat ſy te vreden zijn/ te handelē mettē Staten generael vande Vereenichde Nederlanden / in qualite ende als de ſelve houdende voor vrye Landen/ Provintien ende Staten/ daer op haere Hoocheden niet en pretenderen / 'tzy by weghe van een eeuwighe Vrede ende beſtandt/ ofte ſchorſinghe van wapenen voor 12/15 ofte 20 jaren/ tot keure vande voorſz. Staten/ alles op redelicke conditien. Onder welcke conditien / ſo by het beſluyt van een eeuwighe Vrede/ als van't voorſz. beſtandt ofte ſchorſinghe van wapenen mede bewillicht ſal worden/ dat een yeder ſal blyven by't ghene hy houdt ende beſit; ten ware om hare Hoocheden ende die Staten/ mitſgaders die reſpective Landtſchappen te accommoderen by wiſſelinghe van eenighe ſteden ofte plaetſen / met ghemeen conſent anders gheaccordeert ende beſloten mochte werden. Inſghelijcx op de ordre eñ verſekeringhe vande onderlinghe Navigatie/ Trafficque ende Frequentatie/ metten aencleven van dien / eenſamentlijck de interventie/ aggreatie ende hanthoudinghe vant ghene beſloten ſal worden.

Ende hebben hare Hoocheden rypelijck geconſidereert die ghelegentheyt ende ſtaet vande Vereenighde Provintien / ende willēde ſincerelick ende ſonder bedroch metten ſelvē handelen/ ende aende voorſz. Staten tijt laten/ omme te conſidereren ende reſolveren 'tgene meeſt behoorlijck is voor't ghemeene beſte. Zijn te vreden dat die perſoonen die ſy luyden uyte ingeborene vande Nederlanden totte voorſz. handelinghe ſullen deputeren/ metten genen vande voorſz. Staten in ghelijcken ghetal ſullen vergaderen/ tē tyde ende plaetſe byde voorſz. Staten te kieſen. Ende op dat 'tghene hier voren verhaelt is / mach te beter te weghe ghebrocht werden/ 'tſy door eenen eeuwighen Vrede ofte 'tvoorſz. beſtandt/ zijn hare voorſz. Hoocheden te vreden dat voor acht maenden eerſt-comende ſal weſen ſtil-ſtandt van alle beleghheringhen ofte ſurprinſen van ſteden ofte ſterckten/ invaſien ofte in-legheringhen van Provintien ofte quartieren/ ofte het maken van nieuwe ſchanſen: midts dat die Staten voorſz. 'tvoorſz. proviſioneel ſtil-ſtant binnen acht daghen naer de preſentatien van deſen ſullen inwillighen/ ende voor den eerſten Septembris eerſt-comende haere ſchriftelijcke verclaringhe op de voorſz. principale aengheboden handelinghe van wapenen/ metten tydt ende plaetſe daer toe te kieſen aen hare Hoocheden ſullen doen. Ghedaen tot Bruyſſel onder die ſignatueren ende cachet van hare Hoocheden / den 13 Meert/ 1607/ weſende geparagrapheert Rich. vt. getekent C. Albert, I. Iſabelle : beneden ſtont ter ordonnantien van hare Hoocheden/ getekēt Verreycken, ende ghecachetteert metten Chachette van haere Hoocheden.

Ende welghemelte Staten generael in qualite als Staten vā vrye Landen ende Provincien/ daer op hoochghemelte Eertz-hertoghen niet en pretenderen van goeder hertē; oock niet meer begeerende dan tot eene Chriſtelijcke/ eerlijcke ende verſekerde uyt-comſte ende verloſſinghe vande miſerien deſer Oorloghe te verſtaen/ naer rype deliberatien / ende met advijs van zyne Excellentie ende Raden van Staten aen-ghenomen hebben die voorſz. verclaringhe van dat hooch-ghemelte Eertz-hertoghen die Vereenichde Landen houden voor vrye Landen/ daer-op hare Hoocheden niet en pretenderen; ende den ſtil-ſtant van acht maenden eerſt-comende / in-gaende den vierden Mey deſes Jaers/ ſtilo novo/ van allen belegeringen ende ſurprinſen van ſteden/ ofte ſterckten/ invaſien/ ofte in-legheringen van Provincien ofte quartieren/ midtſgaders het maecken van nieuwe ſchanſen: ende goet-gevonden hebbē de voorſz. voorder offren ende preſentatien van hoochghemelte Eertz-hertoghen te communiceren ende rapporteren aenden genen ende ſulcx alſo behoordt/ ende daer op haere verclaringhe aen hooch-gedachte Eertz-hertoghen te doen voor den eerſten Septembris eerſt-comende: Soo iſt dat die Eertz-hertoghen ter eenre / ende die Staten generael der Vereenichde Nederlandē in qualite boven verhaelt ter anderen zyden/ ter goeder trouwen belooft hebben/ eñ beloven by deſen de voorſz. verclaringe ende proviſionneel ſtil-ſtant te onderhouden: oock alle directe ende indirecte contraventien van dien te repareren ende doē repareren. Ende belooven daer beneffens hooch-ghedachte Eertz-hertoghen van deſe handelinge binnen drie maenden eerſt comende vanden Coning van Spaengien aggreatie ende ghelijcke verclaringe / ſoo vele zyne Majeſteyt aengaet/ ende aende wel-ghemelte Heeren Staten generael te leveren onder alle generale eñ particuliere renunciatien ende verbanden daer toe behoorende: Des ten oorconde zijn hier van ghemaeckt twee Brieven van eenen inhoudt/ beveſticht byde Eertzhertogen met heure ſignatueren ende grooten Seghel: mitſgaders den gewoonelijcken paraphueren ende contre-teyckeninghe van haeren Audiencier / ende by-den Staten generael vande Vereenichde Nederlanden inde voorſz. qualiteyt met haren grooten Seghel/ ghewoonelijcke paraphuere ende teyckeninge van haren Greffier. Ghedaen tot Bruyſſel ende inden Haghe den 24 Aprilis / Anno 1607. Onder ſtont ick hebbe dit geteyckēt Ian Neyen, Commijs generael. Jck hebbe dit gheteyckent als Ghedeputeerde vande Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden/ geteyckent C. Aertſſens.

Deſe voor-gaende handelinghe was gedaen den 10/11 ende 12 Aprilis: maer om dat op den 24 Aprilis gelevert moeſtē werdē Brieven van verbande van beyden zydē/ onder't groote Segel van teneur/ woorden/ ſillaben ende diſtinctien als de voorgaende acte; werde de ſelve alſoo ghedateert / te weten / als die weſen moeſten / alſſe in originale ſouden zijn / ende is de Monick daer mede naer Bruyſſel vertoghen den 13 Aprilis om mette Jacht van zijn Excellentie naer Delfs-haven te gaen.

Dit accoort wert ten eerſten in Hollant den Gouverneurs van plaetſen ende ſterckten verwitticht / ende daer nae den 13 April wert deſe volghende verclaringe aende Provintien ende Steden gheſonden; bevelende eenen Vaſt-dach te houden den 9 Mey.

Vertooch der Staten Generael aen haere Provintien dē 13 April.

Edele/ Erentfeſte/ Hoochgheleerde/ Vrome/ ſeer Voorſienige Heeren ende goede Vrienden/ alſoo de ghemeyne ſake der Vereenichder Nederlanden door Godes ſonderlinghe ghenade ſoo verre gebracht is/ dat de Eertz-hertoge inde voorleden maent Martij by drie ſchriftelijcke verclaringhen goet ghevonden heeft aen te bieden met ons/ als met Staten vā vrye Landen ende Provintien/ op welcke haere Hoocheden niet en pretenderen/ tot een handelinge van Vrede ofte beſtant voor vele jaren te verſtaen/ met proviſionele ſchorſinghe van belegheringe ende ſurprinſen van ſteden eñ ſterckten/ invaſien ofte inlegeringe vā Provintien ofte quartierē; mitſgaders het maken van nieuwe ſterckten/ voor den tijdt van 8 maenden eerſt-comende/ om middeler-tijt op de voorſeyde handelinghe rypelijck te letten / ende alſoo verclaringhe op de voorſeyde aen-gheboden handelinghe voor den eerſten September eerſt-comende te doen/ ende wy met advijs van zijn Excellentie ende Raedt van Staten goet ghevonden hebben/ de voorſz. verclaringe ende proviſionele ſchorſinghe te accepteren/ oock aen-ghenomen de voordere aenbiedinge te communiceren ende reparteren daer het behoort/ om voor dē voorſeyden eerſten September eerſt-comende daer op verclaringhe te doen / ende daer toe ghevoordert Brieven van verbande / naer inhoudt vande ſtuckē neffens deſen gaende: Eñ al hoe wel wy ons verſekeren dat uwer E. door hare Ghecommitteerde in deſe vergaderinge/ vā deſe aēbiedinge eñ beſoinge wel ſy veradverteert / ſoo hebben wy nochtans goet gevonden uwer E. daer van te veradverteren / ende van onſe meeninge/ om vande voorſeyde voorder aenbiedinge eerſt te communiceren met de Coninglijcke Majeſteyt van Vranckrijck/ groot Britanien ende Denemercken; mitſgaders de Keur-vorſten ende andere ſteden des Rijcx/ met de welcke deſe Landen in vrientſchappe zijn / om der ſelver goede meeninghe/ advijs ende verſtant tot deſen Landen beſte verſtaen hebbende / daer nae in de Provintien op de voor-ſeyde ſaecke voorts rypelijck ghelet/ gheadviſeert ende gheresolveert te moghen worden/ ſulcx als tot Godes eere/ ende voorderinge vande Chriſtelijcke Ghereformeerde Religie met den meeſten diēſt ende verſekeringhe der ſelver / ende der Vereenichder Nederlanden/ ende den goeden in-gheſetenen der ſelver ſal bevonden worden te behooren: ende terwylen voor al behoorlijck ende noodich is/ dat God dē Heere Almachtich van zyner menichvuldighe ghenade deſe Landen/ gheduerende den Oorloghe/ beweſen/ ende ſonderlinghe om het beweghen vant herte vanden Eertz-hertoghe/ om de voor-ſeyde verclaringe ende aenbiedinghe te doen / van gantſcher herten te loven ende te dancken / ende mede te bidden om de voorſz. ſaecke / ter eeren van zynen heylighen Naem / behoudinghe ende verbreydinghe van zijn heylich Woort / ende de Chriſtenlijcke Ghereformeerde Religie; eenſamentlijck tot wel-vaert ende verſekeringhe vande Vereenichde Nederlanden ende goede in-gheſetenen der ſelver ghenadichlijck te willen ſegenen/ is by ons goet ghevonden daer op te ordineren een al-ghemeenen Vaſten ende Biddach in de Vereenichder Provintien ghehouden te worden op den 9 Mey/ ſtilo novo / naeſt-comende: Derhalven onſe ernſtige begeeren is/ dat uwer E. den voor-ſeyden Biddach teghen den voorſeyden daghe al-om inde Provintien van Holland ende Weſt-Vrieſland willen doen notificeren / naer het gewoonlijck gebruyck al-daer/

ende dat die naer behooren ghecelebreert ende ghehouden mach worden / daer in den Lande dienſt ende ons een wel-gevallen geſchiedē ſal. Hier mede Edele/ Erentfeſte/Hooch-geleerde/ Vrome/ ſeer Voorſienighe Heeren ende goede Vrienden inde protextie vanden Almachtigen bevolen. Wt den Haghe den 13 April/ 1607. Was gheparafeert D. van Bernevelt. Leegher ſtont E. ſeer goede Vrienden de Staten Generael der Vereenichder Nederlanden. Noch leegher ſtondt ter Ordinantie der ſelver/ was onderteeckent C. Aertſen.

De Staten Generael hebben teghen den 24 Aprilis naer Lillo gheſonden heure Brieven van accoorde ende verbande / op de voorſz. ſtil-ſtant van 8 maenden/metten Commys Dirck vander Does / omme de ſelve al-daer te wiſſelen teghen de Brieven van verbande vande Eertzhertoghen/ daer mede den Monick oock tot Lillo ghecomen is / hebbende die eerſt by forme van agreatie onder de acte geſtelt: Dan om dat Verdoes ſwaricheydt maeckte de ſelve alſoo over te nemen/ heeft den Monick in poſte naer Bruyſſel gheſonden/ om de ſelve in forma gheexpedieert te hebben / ghelijck die vander Staten zyde daer waren/ eñ is daer-inne ſulcke diligentie ghedaen/ dat de ſelve uytgebracht ende noch den 28 zijn ghewiſſelt gheweeſt/met een vereeringe van een gouden keten voor den voornoemden Verdoes. Dan overmidts de voorſz. Broeder Jã Neyn in laſt hadde eenige naerder interpretatie te doen op de voorſz. acte eñ 'trechte verſtant van dien / begeerde hy mede naer den Hage te comen / daer toe Verdoes geen laſt en hadde: dan ſiende dat hy geen categorijcke antwoorde op zijn Brieven en creech/ heeft hy den voornoēden Broeder Neyn mede ghenomen naer den Haghe / al-waer de ſelve naer eenighe ſpordelinghe werde ghehoort in Staten Generael den 8 Mey / ende daer-op werde met hem in naerder handelinge ghecomen/nopende de interpretatie vande ſtil-ſtant/ ende ghemaeckt ende ghearreſteert een ander acte den eerſten Junij/ daer by verſtaen worde dat de ſtil-ſtant van 8 maendē mede ſoude zijn inde Noort-zee eñ inde Canael tuſſchē Vranckrijck ende Enghelandt/ totte Sorlinghes toe/ ingaende den 14 Junij/waer naer alle prinſen/ niet weſende ſchepen van Oorloghe/ van quade prinſe ſouden weſen; dat naer dat de approbatie uyt Spaengien ghecomen ſoude weſen/ ghecontremandeert ſouden werden van-de Spaenſche Cuſten de Oorloogh-ſchepen/ ende alle prinſen al-daer binnē 6 weecken daer naer/ niet weſende van Oorlooghs volck/ mede van quade prinſe ſouden weſen: ende dat voorts inden ſtil-ſtant vry ende ſonder invaſien ofte intochten ſouden blyven aen der Staten zyde de Eemſe/Dullandt/mette Landen van Wedde/ de Drente / Couvoerden/ de Riviere vande Vechte tot Berckummer-brugge toe/ de nieuwe Vecht tot Swol toe / van Swol naer Koten/van Koten af de Yſele op tot Yſel-oort toe/ ende de Landen Noort ende Weſt-waert daer achter gheleghen; van Yſel-oort den Rijn tot s'Graven-weert toe / ende de Landen daer over ten Weſten gheleghen; van s'Graven-weert de Wale af tot Gorcum toe / eñ de Landen ten Noorden ende Weſten gheleghen; de Maſe vande Graef af tot Geertruyden-berch toe/ ende alle de Landen tē Noorden daer over ghelegen/de Merwede/ ende voorts alle ſtroomen ende wateren tuſſchen Hollandt ende Zeelandt/ mette Eylanden met ebbe ende vloet geſepareert tot Lillo eñ Sluys / beyde in-cluys. Ende vande Eertz-hertochs zyde ſouden vry blyven de Landen van Luxenburch/ Namen/ ende alle Landen daer boven gheleghen; ende in Brabandt al dat over den Dummer ende Grethe leydt tot inde Schelde toe: in Vlaenderen al dat over de Leye leydt / treckende over het rivierken vande Mande / over Roetſelaer tot Dixmuyden ende Nieu-poort in Zee toe/ binnen welcke limiten gheen hoſtiliteyt ghepleecht en ſoude moghen werden / maer alles gherepareert/etc. Maer buyten de voorſz. limiten en ſoude niemant ſonder paſpoort moghen reyſen/ ende 'tvolck van Oorloge vermogen te loopen/ſonder nochtans in-legeringe met Leghers te maken/ ofte plaetſen ofte ſterckten te belegeren ofte te ſurprennerē/etc. Ende Neyn is daer mede vertoghen den 5 Junij: hebbende ghetracht den Griffier Aertſſen een groot gheſchenck te doen / welcke de ſelve niet en wilde aen-nemen/ dan met believen van zijn Excellentie ende de Staten.

Franſoyſche Anbaſſadeurs in Hollant gecomen.

Hier over is generalijck groote blyſchappe gheweeſt alle de Nederlanden deur/elck hopende/wenſchende ende biddende/ eens te moghen ontſlaghen worden vande lange bloedige Oorloghen: Ende de mare daer van verſpreyt inde gebuer-landen ende Coningrijcken heeft groot verwonderen ghecauſeert/ ſulcken ſubyten beſtant ofte treves groot achter-denckē makende/over-legghende wat mochte van weder-zyden d'oorſake zijn; niet connende gheloven de Eertzhertoghen ſoo verde t'onder ſouden ghebracht zijn/noch oock de Vereenichde Landen/ dat d'een ſoo vele aenbieden ſoude/ende d'ander dat gheloven ofte toe-betrouwen: dat het ſoo ſecretelijck ghehandelt was/ ware mede groot verwonderen / want Coninghen ende Princen en conden daer niet van weten/ vernemen ofte verſtaen door haer Ambaſſadeurs ofte Gheſanten; want in Hollandt by weynighe gehandelt werdt/ ende tot Bruyſel ſeyde-men dat de Eertz-hertoghen/den Marquijs Spinola/den Preſident Ricchardot/ende dē Audencier Vereycken / ende weynighe andere eenlijck daer van wiſten: Dies den Edeldom ende Heeren/ mede de Raden vande Provintien / namelijck die van Brabant/hun des ſeer belchden/dat ſy niet gheinformeert waeren. Deſghelijcks in de Vereenichde Landen / daer-men ſeyde dat de Coningh van Vranckrijck ſoude verſoecken hem de Souvereyniteyt vande Vereenichde Landen over te draghen/dat hem vande Landen weghen ſoude af-gheſeydt zijn; maer datmen liever ſaghe hem eenſge ſteden te verpanden/om voorder hulpe ende byſtandt van hem te ghenieten.

Hier over heeft de Coning van Vranckrijck zijn Ambaſſadeurs nae Hollandt gheſonden/ de Heere Preſident Jannijn/ mettē Heere van Rouſſy/neffens den Heere van Buzenval / die den 24 Mey in s'Graven-hage aen-quamen/ ende hadden audientie den 28 Mey: beſtaende eerſt in verhalen vande aſſiſtentie die harē Coning de Landen gedaen hadde/in clachte datſe ſoo ſchielijcken/ ſonder hun Coninghs advijs/ ſoo verde inde handelinghe ghetreden waren met haren vyandt; in aenbiedinghe huns Conings faveur ende voorder aſſiſtentie tot hunwaerts / ende in preſentatie van middelen om hun ordentlijck te aſſiſteren/blyvēde inde Oorloghe;ofte handelende nae Vrede/met zyne authoriteyt hun by te ſtaen/ende te doen genieten 'teffect van dien; verſoeckende daer toe ghedeputeerde vande Staten / die met hun op alles mochten handelen/ſo op den ſtaet van't Lant/

de middelen van dien/ als op alle redenen ende conſideratien/ die inde Vrede-handel ofte niet handelen mochte dienen/ende om hunnen ſtaet beſt in vryheyt te conſerveren.

Daer toe werden doen ghecommitteert ettelijcke uyt elcke Provintien / als van weghen Hollandt de Heer olde Barnevelt; van wegen Zeelandt de Heer van Maeldere / ende ſo meer van d'andere Provintien/die den 29 Mey metten Treſorier de Bye / ende voorts met volle inſtructie mette Franſoyſche Gheſanten begonden te handelen; ſo verde reſolverende/ dat ſy al-daer van Coninghs weghen blyven ſouden/om den Vreden-handel te aſſiſteren ende te voorderen.

Hollantſche ende Zeelantſe gheſanten in Engheland gheſonden in Julio.

Diergelijcke aſſiſtentie ofte by-ſitten verſochten de Vereenichde Landen mede aenden Coningh van groot Britanien; maer die heeft begeert datmen hẽ eerſt eenige Ghedeputeerde toe-ſenden ſoude/ om hem volcomen inſtructie van haren ſtaet/ weſen ende gheleghentheyt te gheven. Dies ſy in Julio naer Enghelant geſonden hebben de Heere Johan Berck / Raedt ende Penſionaris der ſtadt Dordrecht/vã weghen Hollant; ende van wegen Zeelant Jacob van Maeldere Ridder / Heere van Peyes Poponvelles / etc. verſelſchapt mette reſterende Ambaſſadeur Heer Noel de Caron/ Heere van Schoone-walle Riddere / ende hadden den 16 Julij by-den Coningh audientie / alleene ende ſecreet / ſonder by-weſen van eenighe Raets-heeren/ende ſints noch meermael; oock gehandelt met s'Coninghs Raedt: hebben al-omme ſeer wel onthaelt gheweeſt / ghefeeſtoyeert in Publicque Bancquetten inde ſtadt Londen/ metten Coning ende den Prince zynen Sone/ die begavende met eenighe hun vry-heden in Taillers gilde : Waer uyt te mercken was de oude onderlinghe affectie ende inwendige verbinteniſſen tuſſchen de Nederlanden ende het Coningrijck van groot Britannien. Ten leſten hebbenſe hun af-ſcheydt vanden Coningh/Coninginne ende de Prince van Walles genomen; ghenoech vercreghen hun begeeren/met belofte/de Vereenichde Landen met raedt ende daet by te ſtaen ; principalijcken inden handel van Vrede ofte beſtandt maken / daer toe toe-ſeggende te ſenden zijn Ambaſſadeuren/ te weten/ de Ridder Ricchart Spencer / ende de Ridder Rudolf Winwode / te voren s'Conings Agent in s'Graven-haghe geweeſt/die cort volchden. Alſoo zijn deſe Gheſanten vertrocken/ elck beſchoncken met eẽ goude keten ende s'Conings medaglie/ende oock eenighe Ridder gheſlagen: keeren alſoo nae heure ſchepen / zijn den 10 Auguſti in Zeelandt wel aen-ghecomen.

Hier vooren is verhaelt vande approbatie/ die binnen 3 maenden op den ghearreſteerden ſtil-ſtandt vanden Coning ſoude moeten uyt-ghebracht werden ; deſen volgenden is by-den Eertzhertoge devoir ghedaen/ om de ſelve approbatie te weghe te brengen/ende is ten leſten eenichſins gheobtineert gheweeſt : Waer over Spinola den 16 Julij aende Staten Generael vande Vereenichde Nederlanden ſchreef / dat zijn Secretaris Birago de ſelve approbatie uyt Spaengien gebracht hadde/ ende verſocht paſpoort voor den Audiencier Lowijs de Verreycken/om in Hollandt te moghen comen/ eñ de ſelve approbatie over te leggen/ ende met eenen voor te draghen eenighe pointen totte ſaken dienende/ welcke Brieven met een Trompetter van Spinola den 18 inden Haghe quamẽ/ eñ dẽ 19 werde de paſpoort gedepeſcheert/ ende op de ſelve paſpoort quam Verreycken den 24 Julij ſmorghens vroech inden Haghe/ ende vercreech ſavonts audientie in Staten Generael / daer hy exhibeerde de approbatie des Conings van Spaengien / onder de acten vanden 24 Aprilis ende eerſten Junij/gheſtelt in Spaenſche tale / ende ghedateert den leſten Junij/luydende de ſelve approbatie aldus ; zyne Majeſteyt gheſien hebbende 'tghene in dit papier ſtaet/'twelcke hem gheſonden is by zijn lieve ende beminde Broeders / de Doorluchſte Eertz-hertoghen Albert en Iſabel Clara Eugenia/ Princen en Souvereyne eygenaers vande Nederlanden/noopende de ſuſpenſie van wapenen voor 8 maenden/met ceſſatie van alle ſurprinſen van ſteden ende fortreſſen / invaſien ende in-legheringhen van Landen / ende van nieuwe fortificatien te maken inde ſelve tijdt: oock intentie van ten weder-zyde te doen vergaderen Ghedeputeerden / omme te handelen van eenen Peys/oft langhe treve / gelijck daer inne vervat is; hebbende 'tſelve wel ende rypelijck over-leyt/verclaert dat hy / om niet op te houden ofte verachteren 'tgoedt dat daer uyt te verhopen valt/ghepreſen/goedt ghevonden/ gheconfirmeert ende gheratificeert heeft / de voorſz. ſuſpenſie van wapenen / ghelijck zyne Majeſteyt de ſelve prijſt/goet vint/confirmeert ende ratificeert by deſen/in alle de Articulẽ vande voorſz. ſuſpenſie ende ceſſatie vã wapenen/ ſo veel de ſake hem eenichſins mach aen-gaen : belovende op Coninglijcke trouwe ende woort/ de ſelve te onderhouden ende punctuelijcken te vol-brenghen / ghelijck als of hy de ſelve hadde gheconſenteert van't beginne aen / ende de ſake ghetracteert ende gheconcludeert hadde gheweeſt met zyne interventie ende authoriteyt/ ſonder immermeer daer teghen te doen. Ten oorconde van welcke zyne Majeſteyt deſen gheteyckent ende beſeghelt heeft met zijn Seghele binnen Valladolit den leſten Junij: die onder de acte vanden eerſten Junij ſtonde / was van gelijcke ſubſtantie / ende meeſt al gheſteldt met de ſelve woorden/ſo veel den text lyden conde; maer beyde de acten/daer onder deſe approbatie ſtonden/waeren gheextendeert in France tale/ daer inne inde acte vanden 24 Aprilis inde principaelſte ende ſubſtantiaelſte clauſule vergeten oft uyt-gelaten waren deſe woorden/Vnies en qualité & comme les tenãs pour peys Provinces, &c. Weſende oock de voorſz. approbatie geſchreven op papier/ghecacheteert mettet cleyne Seghel/ ende onder-teeckent Yo el Rey ; ende verſochte daer by om meerder ſwaricheyt te eviteren/dat de Staten vande Cuſten van Spaengien wildẽ contremanderen ende af doen comẽ heure Oorlogh-ſchepen. De Staten en conden niet wel goedt vinden dat by-de approbatie de Eertz-hertoghen ghenoemt werden Princen eñ Souvereyne eyghenaers van alle de Nederlanden; ende werden terſtont ghewaer de voorſz. faute/ niet wetende oft by abuys ofte expreſſelijck alſoo uyt-ghelaten was ; deden daerom hem verthoonen hoe abuyſelijck ſulcken faute inde principale acte ghecommitteert was / die hy bekende tot Bruyſſel mede ontdeckt geweeſt te zijn/ maer dat 'tſelve by ſlordicheydt vanden Schryver/die in't dobbeleren een heele regule over geſlaghen hadde/ toe-gecomen moeſte weſen/ ende dewyle de approbatie generael was / hadde de Eertz-hertoghe even-wel goedt ghevonden die over te ſenden/ al en waer het maer geweeſt om te doen blijcken van zijn devoir in deſen / ende gheloofde vaſtelijck / als-men daer op wilde ſtaen/datſe uyt-ghebracht ſoude werden/ ſoo de Staten die ſelve begheeren ſouden ; niet te min/

verſochte ſes daghen tijts om naer Bruyſſel te ſchryven/ ende naerder laſt van daer te moghen ontfanghen/die hem gheconſenteert werde; ende naerder laſt ontfanghen hebbende/poochde den 2 Auguſti den Staten diets te maecken dat de approbatie ghenoech volcomen/ende ſulcx was dat ſy daer by contentement behoorden te nemen: niet te min dat den Eertz-hertoghe naer Spaengien hadde gheſchreven/ om den Coning van deſe ſwaricheydt te verwittighen/ ende inſiſteerde daer by om reſolutie vande Staten tottet contremanderen van-de ſchepen van-de Spaenſche Cuſten / ende datſe de Eertz-hertoghen doch daer-mede wilden believen. Hier op zijn eenighe daghen lang veel deliberatien ghevallen/ende veel communicatien metten voorſz. Verreycken/ ende is eyndelijck op den 8 Auguſti ghearreſteert zyne antwoorde/ ende hem by monde aengeſeyt in Saten Generael dē negenden/ende voorts hem behandicht by gheſchrifte den elfſten/inhoudēde dat de Staten de reſpective approbatien verclaeren imperfect ende defectueux/ſoo inde ghegheven qualiteyt ende forme/als inde ſubſtantie van dien / om datſe niet gheextendeert en waeren in forme met inſertie; dat uyt-ghelaten waeren ſoo vele woorden/niet gheſchreven in Franſoys/niet ghetekent metten naem vanden Coning/ noch met zijn groote Seghel beſegelt; mede niet inhoudende aggreatie vande gheheele handel / maer gereſtringeert alleen tot eenighe pointen ; datſe mede niet en hielt van gelijcke verclaringhe voor de vrydom deſer Landen / als den Eertz-hertoghe hadde ghedaen/ dat ſy daerom op de voorder ghedaen offeren niet en conden naerder verclaringe doen voor den eerſten Septembris toecomēde/ leverden daerom aen hē over een concept in Duyts/ in Franſoys ende in Latijn ; waer naer ſy verſtonden dat den Coningh de approbatie ſoude moeten doen/ al-eer ſy voort ſoudē connen handelen/ende dat heur dā totte naerder verclaringhe te doen/ſo veel tijdts ſoude moeten loopen/ als te vooren ghedaen hadde vanden 24 Julij totten eerſten Septembris ; datſe niet te min te vreden warē de Eertzhertogen ter eeren te contremanderen alle hun Oorloogh-ſchepen vande Cuſte van Spaengien/ende die dadelijck ſouden doen weder-keeren / ende dat alle prinſen by-de ſelve te doen t'eynden 6 weecken / inne-gaende vande 24 Julij voorledē/ van quade prinſe ſouden weſen/ ende ghereſtitueert ſouden werden; met welcke antwoorde den voornoemden Audiencier vertoghen is naer Bruyſſel den 12 Auguſti. Weſende nu de ſtil-ſtandt voor deſe acht maenden te Water ende te Lande/ ende ſoo wel voor Spaengien als voor de Nederlanden / het welcke een groote hope al-omme gaf/dat de ſaken wel tot een Vrede ofte treves voorts mochten ghebracht werden ; hoe-wel eenighe verre ſienden meynden dat daer inne noch ſo veel verwerringhe ſtack / ende dat de ſake op beyde zyden ſoo ſeer beleydt werde/om malcanderen een voordeel af te ſien / ende elcx om zijn cans beter te maken/ dat 'tſelve ſoo lichtelijck / ende ſonder meer uyt-berſtinghe aen d'een oft d'ander zyde niet en ſoude af-loopen.

Becommeringhe der Nederlantſche gebueren over dē Vredehādel.

Terwylen deſe onder-handelinge van beſtant eñ Vrede int werck was/eñ de gebueren Coninghen ende Vorſten/met de Landen Gulick/Cleve/Ludick/met Ooſt-vrieſlandt/ hun daer mede waren moeyende ende becommert / ſo heeftmen mede al-omme daer van verſcheyden meyninghen/ghevoelen ende diſcourſen ghehadt ; de meeſte menichte / die de grootheyt van Spaengien te veel verhieven/en conden niet ghelooven dat de Eertz-hertoghen eenighe aggreatie ofte conſent vanden Coningh van Spaengien ſouden uyt-brenghen / alſoo dat beſproken ofte belooft was/maer meynden dat daer eenich ander verſtant oft dobbelheyt onder mochte ſchuylen. Andere daer teghen ſeyden / de 120 milioenen byden Coning verteert/ende ſoo veel bloets geſtort; de groote mutmatien; groote tachterheyt ende ghebreck van ghelde/nu ſelve de Coninghrijcken van Spaengien gheduerichlijcken beſpronghen ende beſet vindende met ſoo ſtercke vlooten/ die apparent waren alle de Zee-vaert hun te benemen ofte grootelijcx te becommerē/ waer mede ſy de Eylanden eñ de Indien / aen Spaengien gehecht/ ofte vaſt-houden moeſten. Deſe ende dierghelijcke conſideratien meer/ mochten dien grooten Coningh doen achterwaerts dencken/ principalijck ten aenſiene van een gheweldighe Compagnie/ die de Vereenichde Landen op Weſt-Indien voor-handen hadden op te ſtellen / te dueren 36 Jaeren / daer eenich groot miſterium ofte ſecreet onder moeſte ſchuylen / die welcke hem mochte zijn Indien eenſdeels af-vallich maecken/ ofte op't weeckſte beſpringhen/ ende daer-by zijn Financiers alle achter-dencken gheven / dat hem zijn comende ſchatten uyt Indien mochten afgheſet worden/ ende gheen credijt meer gheven ; waer-omme hy ſoude moeten nootelijck in meerderen coſten vallen/om zijn verde verſcheyden Eylanden eñ Havenen te beſetten/ ende zijn macht alſoo verdeylen. Seyden noch daer by/hoe wyſelijcken/ voorſichtelijcken ende nootelijcken het van den Coning ende de Eertz-hertoge gedaen ware/gewillichlijck te wijcken vande Souvereyniteyt/ ſoo-men ſcheen voor te gheven/der Vereenichde Nederlanden/ ſiende by ghenen anderen middelen van perſuaſien/ practijcken ofte gheweldt de ſelve tot eenich tractaet te brengen waren:want ſelve haer weecheyt/ofte eenich grooter verlies/ dat ſy ſouden moghen comen te lyden / mochte haer dwinghen te ſoecken onder den Franſoys te ſchuylen / ende in die protectie waer't groot perijckel/dat ſy ten leſten uyt alle de Provintien gheheel mochten verdreven worden/waer-omme verde het beſte waere / te ſoecken in't vredelijck beſit te blyven van't beſte deel / met eenen ghebuerlijcken Vrede / ten minſten tot bequamer tijdt; liever dan den Coningh van Vranckrijck met Nederlandt te laten verrijcken / dat welcke alle authoriteyt/ ontſach ende aenſiē van Spaengien wech-nemen ſoude.

Oorſakē die Spaengien totter Vrede beweghen mochte.

Vande zyde der Vereenichde Nederlanden (alſoo daer oock veel diep-ſinnighe ende verre-ſiende Mannen hun bevinden) en conden ſy niet ghelooven datter ernſt ghemeynt werde / dies den handel hun meeſt teghen't herte ſtack / meynende de ſaecke gheen ander uyt-comſte conde hebben / dan weder te vallen onder Spaengien/bedect metten naem van't huys van Bourgondien/achtēde dat de fondamenten daer van over langhe gheleydt waren/ ende dat het beſtandt ofte Peys / maer ſcheppinghe van aeſſem ware. Conden mede niet begrypen/ hoe ſy hunnen ſtaet wel ſouden connen conſerveren; hoe de regeeringhe van-de Provintien vaſt by een te houden/ende alle op-comende ſwaricheden met authoriteyt te weeren. Item / hoe te continueren de middelen ende ſchattinghen/ byſonder in-dien de Eertz-hertogen de ſelve in zijn Provintien verlichte : hoemen ſoude connen behouden het gebiedt ter Zee/indien de Convoyen ende Licenten ceſſeerden ; ende die houdende in treyn/ hoe dan de Negotiatie by hun ſoude connen behouden blyven/die ghewoon ware te loo-

Swaricheden die de Vereenichde Landen int peys maken bevonden.

pen derwaerts / daer die minſt beſchat werde. Mede hoe-men Crijghs-volck ſoude connen in ordere ende diſcipline onder-houden/als die niet gheoeffent ende gheexerceert en wierden. Item/ hoe de Religie te behouden in ſtate als die nu ware. Item/hoe de Ghemeynten weder totte wapenen te brenghen / als die den ſmaeck vanden Peys ſouden hebben ghevoelt/ſoo't gebeurde dat haer teghen-partye zijn woordt niet en hielt. Item / hoe te betalen de groote ſchulden vande Landen/daer van men de betalinge metter Oorloghe ontgaet. Item/hoe alle die in regeeringhen zijn / te wapenen teghen de Spaenſche corruptien/diemen al-reede gewaer werde/ met meer andere. Dit waren de diſcourſen ende opinien vande voorſichtichſte.

Terwylen was de Nederlandtſche Vloote noch al op de Cuſten van Spaengien/ die-men ghearbeyt hadde mede te begrypen inde leſte interpretatien / om te moghen t'huys ontboden worden / op dat de Vlooten in Spaengien / op ende van Weſt-Indien eñ Ooſt-Indien/mochten vry uyt-varen ende in-comen : want men hadde eenſdeels de gheladen ſchepen naer Indien moeten ontladen / om die ter Oorloghe te ruſten/ tot defentie van Spaengien / teghen de Hollanders/dat welcke inde acte vanden eerſten Junij niet eyndelijck en hadde connē vercregen worden / maer was doen gheconſenteert die te contremanderē ſo haeſt de aggreatie vā Spaengien ſoude comen / ende dat-men middeler-tijdt de ſelve niet en ſoude ververſchen van ſecours ofte vivres/welcke bedecktelick alſoo vele was/ als of-men die contremandeerde / om dat ghebreck van vivres heur wel ſoude doē ſlyten ende t'huys comen; onaengheſien de twyfel ofte onſekerheyt diemen al-omme hadde/dat de Coning niet claerlijck en ſoude toe-ſtaen ofte aggreeren 'tghene datter gheſloten was : te meer om datmen al-omme in Spaengien ſchepē ter Oorloge ruſte/als S. Lucar/tot Cales/ tot Liſbona eñ inde Goroma/de ſtrate van Gibraltar vol Galeyen zijnde/ ghevende groot achter-dencken/al ofte ſy erghens in Irlandt/Engheland/Nederlandt ofte Embden hadden willen in-vallen; andere meynden ſy ſouden nae Barbaryen ofte op la Rache wat voor-nemen. Tot Duyn-kercken in Vlaenderen werden ſeer ghevoordert de thien groote ſchepen/vande 30 die-men voorgenomen hadde te timmeren / daer aen wrochten wel 500 mannen/ ſoo Italianen/ Spaengiaerden als Nederlanders/elck aen zijn werck/ende eenighe hadden 100 vaten kiels /'tminſte was van 150 vaten groot gheſchat : dan byde antwoorde vanden 8 Auguſti was gheconſenteert de voorſz. Vloote te contremanderen/ende datſe naer de tijt daer gheſtelt/ gheen prinſen meer en ſouden moghen doen : daer-om meenden vele datſe haeſt weder comen ſoude.

Groote toe-ruſtinghe in Spaengien ter Zee.

De ghemutineerde deden al-omme noch veel over-laſt/ende de Eertz-hertoghen ſochten alle middelen om die te bevredighen : ende noch in Auguſto vercreghen ſy uyt Spaengien een partye ghelts van ontrent ſes hondert duyſent ducaten/alle maenden te betalen hondert duyſent ducaten/ſes maenden langh/ dat langhe belooft was/om 't Crijghs-volck te betalen. De Eertz-hertoghen ſochten mede / om hun onnut volck af te dancken/Walen ende andere.

De Spaengiaerden ende Italianen werden in garniſoenen geleydt in verſcheyden plaetſen/ een groot deel tot Doornick / daer ſy wat gheringhelt worden/ niet vermogende haer hoopen vermeerderen : want als ſy wilden uyter ſtadt gaen/gaf-men haer een Looden teecken/ ſonder welcke niemandt meer mochte in-comen ; daer werter noch tot Cortrijck tuſſchen de 2 ofte 300 gheleydt/ ende meer in andere plaetſen ; de rijcſte ſteden gaven gheldt om vande garniſoenen ontſlaghen te weſen. De Vereenichde Landen danckten mede veel Crijghs-volcks ende andere af/dat ſy mochten derven/ als eenighe Overlantſche ende Enghelſche vendelen/die veel van hun ghetal ontbraken ; danckten oock veel ſchepen af van alle ſoorten. Maer ſy begonden weder-omme een deel ſchepen toe te ruſten nae de Ooſt-Indien/om die vaerten by continuatie te behouden ende verſekeren.

Embdenſe ſchepen in Spaengien gearreſteert.

Wt Embden waeren dit Iaer veel ſchepen weſt-waert uyt-ghevaren naer Italien ende Spaengien/die welcke in Spaengien ende Portugael meeſt aen-gheſlaghen ofte ghearreſteert werden/op d'een ofte d'ander pretenſie/ofte dat ſy Hollanders aen-hanghende waeren / ofte rebellen van haren Grave gheweeſt/vanden welcken ſy nochtans alle paſ-brieven/ atteſtatien ofte zee-brieven hadden / dan ſulcke en mochten niet helpen/ten waere datſe particulier brieven vanden Grave brochten / anders die achtende als af-ghedronghen/ door de gonſte vande Hollanders ofte Enghelſchen ; eenige van deſe ſchepen werden nochtans los ghelaten/ maer d'andere wel ontrent 30/die (vele zijn van een ſtadt) werden ſtrengelijcken ghehandelt / ende 'tvolck op de Galeyen geworpen / andere ghedwongen den Coning al-daer te dienen ter Oorlogen ofte op zijn vaerdē na Indien ende Braſilien. Deſe tydinghe maeckte tot Embden groote beroerte onder de Ghemeynte / om 'tgroot verlies van haer ſcheep-varende volck/die veel al-daer wyven ende kinderen hadden. Deſe vrienden cauſeerden eenen toe-loop van Vrouwen tegen de Magiſtraet. De Grave ſelve daer ghecomen zijnde/met etlijcke Heeren zijn vrienden/dat ſuſpitie gaf al ofte hy trachte eenighen op-loop te voorderen / hebbende zijn Broeders/Graven Criſtoffel ende Johan byder hand/met het garniſoen van Linghen; waeromme de Vereenichde Landen derwaerts geſonden hebben ontrent twee duyſent mannen / die hun inde voor-ſtadt van Embden ende daer om heer gelogeert hebben/daer en boven ſondenſe eenen Trompetter aenden Grave met deſen volghenden Brief.

Vereenichde Landen ſendē crijghs volck nae Embden/ eñ ſchryven den Grave een Brief by eenē Trompetter.

Wel geboren Grave/dat wy met een op-recht ghemoet / ſoo by tyden van uwer L. Vader G. M. als oock by uwer L. regeeringe (niet ſonder merckelijcke moeyten ende coſten) gearbeyt hebben/omme die miſverſtanden / tuſſchē uwer L. wel-ghemelte Heer Vader / ende uwer L. als Graven/ ende die ſtenden van Ooſt-Vrieſlandt ende leden van dien/in't goede te helpen accorderen ende vereenighen/is uwer L. ende een yegelijck (uyt onſe actien) kennelijck. Ende naer dien wy inden Iaere 1595 / by het Delfzielſche verdrach/ter begeerte vanden wel-ghemelten uwer L. Heer Vader/uwer L. ſelfs / ende die ſtenden van Ooſt-Vrieſlant/ons tot handt-houdinghe van dien verbonden hadden. Zo weet uwer L. dat inden Iare 1603/int makē van het Haechſche verdrach / opte ernſtighe inſtantie vande Gedeputeerde der ſtadt Embden/met uwer L. conſent ende goedt bevinden/ wy ons van nieuwes verbonden hebben/tot hant-houdinge van dien/ende af-weeringhe van alle contraventien. Dat inſghelijcks inde leſte handelinghe vande Lant-dages ſluyt/ opten 10 November leſt-ledē/by interceſſie vande Heere Rudolf Winwod/ Gheſante vande Coninghlijcke Majeſteyt van groot Britannien ende onſe Ghecommitteerde ghemaeckt/ van weghen hooghſt-ghemelte zyne

Coninglijcke Majeſteyt/ ende die onſe/ aen-ghenomen is / dat ſoo verre daer jeghens ghedaen/ ofte contraventien gepleecht worden/ met ernſte daer inne verſien ſoude worden. Nu zijn wy ſekerlijck bericht/dat deur uwer L. beleyt/ geen penninghen tot betalinghe van het garniſoen binnen Embden noodich/ en zijn verſtrect; omme alſoo door faute van betalinghe/ 'tſelve garniſoen in alteratie / ende by ghevolch / die ſtadt Embden/in combuſtie te ſtellen. Dat oock by uwer L. datelijck verhindert is/dat die penningen vande bewillichde omme-ſlagen ende middelen/in handen vanden gheſtelden Rente-meeſter/ter diſpoſitie vande gheſtelde Aſſignatoren/ (volghens die genomen reſolutie) niet en zijn gecomen. Dat mede uwer L. verſcheyden ommeſlaghen ghemaeckt/ende doen executeren heeft/ ſonder bewilliginghe vande Stenden / jeghens die Keyſ. reſolutie/ ende die voorſz. verdraghen. Item/ dat voor-ſeker binnen Embden ghehouden werdt/ dat door uwer L. directie een groot ghetal ſchepen van Embden naer Spaengien ghevaren / al-daer ghearreſteert / die goederen aen-gheſlaghen zijn/ jae die perſoonen gevanckelijck genomen/ende qualijck getracteert worden ; oock dat by uwer L. manifeſte conniventie/uyt Linghen ende andere gelijcke plaetſen/inde Graefſchap van Ooſt-Vrieſlant gheloopen/die goede in-geſetenen beſchadicht / ende die Burgheren van Embden ende andere ghevanghen ghenomen ende vervoert werden / alles directelijcken tegens die voorſz. verdraghen. Naer dien wy dan uyt crachte van onſe herative beloften/met V. L. believen ghedaen/ ghereſolveert zijn/ die voorſz. handelinghen te handthaven / ende die contraventien van dien metter daet af te weeren/ſonder gelijcke voorder te gedoogen. Soo hebben wy goet ghevonden aen uwer L. deſen met eenen Trompetter te ſenden; ende is onſe ernſtighe begeerte / dat uwer L. tot voorcominghe van alle onheylen/ ende inconvenienten/promptelijcken / ende ten langſten binnen 14 daghen/ nae de receptie van deſen/ ordre wil gheven/ dat tot betalinge van het garniſoen binnen Embden (ſonder eenich voorder belet) geſchickt worde de ſomme van 40 duyſent guldens. Item/ dat de penningen vande bewillichde omme-ſlaghen ende contributien / datelijck ghebracht worden in handen van-den gheſtelden Rente-meeſter/ende ghelaten ter diſpoſitien vande gheſtelde Aſſignatoren/ conform die reſolutie: dat die omme-ſlaghen over die Landen/ ſonder wettelijck conſent vande Stenden/ datelijck op-ghehouden worden/ ende ghereſtitueert 'tghene onrechtelijcken om-gheſlaghen/ontfanghen ofte gheexecuteert is. Dat voorts behoorlijck devoir by V. L. gedaen ende getoont werde/tot ontſlaginghe van-de Schippers/ Bootſvolck ende andere perſoonen van Embden/hare ſchepen ende goederen in Spaengien aen-ghehouden. Leſtelijck/dat het volck van Oorloghe van Lingen ende gelijcke plaetſen/ uyte Graefſchap van Ooſt-vrieſlandt ghehouden worde: Ende ſoo uwer L. hier van in ghebreke blijft/ verclaren wy ontſchuldich te weſen/van dat byder handt ghenomen moeten worden/die middelen/noodich omme V. L. tot redenē/ ende onderhoudinghe van zyne ſolemnele beloften te brenghen: ende vande onheylen/ inconvenienten/ ſchaden ende ſwaricheden daer uyt te volghen/ die ons (als noyt anders begeert hebbende/ ofte als noch begeerende / dan 'tghene tot uwer L. ende uwer L. onderſaten beſten/ welvaert ende gheruſtheydt is ſtreckende) van herten leedt ſullen doen/dat kenne God dē Heere Almachtich/ die u/Wel-gheboren Grave / wil inſpireren eene goede intentie/tot uwer L. ende uwer L. onderſaten beſten ende wel-varen. Wt den Haghe den 3 Julij 1607: was gheparapheert A. Conders, Onder ſtondt V. L. goede Vrienden ende Nae-ghebueren / de Staten generael der Vereenichde Nederlanden/ ter Ordonnantie vande ſelve/ende gheteeckent C. Aerſſens. De ſuperſcriptie was/Wel-geboren Grave/Enno/Grave van Ooſt-vrieſlant/ Heere van Eſentz/Stedeſdorp ende Withmonde.

Hier-op is niet ſonderlinge anders gevolcht/ dan dat de Grave aen zijn Vrienden ſondt om hem te beclaghen/namelijck in Enghelant ſondt hy Hans Henrick Stamler/des Conings interceſſie te verſoecken aenden Staten / van hun te onthouden eenigher ſtrengher handelinghe ; die gunſtighe antwoorde verwerfde/ in s'Gravenghe ſondt D. Dothia Wyarda / eertijts Sindicus vande ſtadt Embden geweeſt/die den Grave ontſchuldichde/ als dat hy alle de Concordaten ſochte te houden / ende gheen oorſaecken ter contrarien dien van Embden ghegeven hadde: maer dat ſy een ydele vreeſe haddē/ die haer aenquam uyt haer eyghen quade conſcientie; daeromme ſy Crijghs-volck ontboden hadden/ende diergheljicke meer. Die ſtadt Embden ſonden indē Graven-hage om hun ſtuck voor te ſtaen/ ende de Staten te dringhen tot vol-voeren van haer voor-nemen/ haren Borghemeeſter Vbbo Remets/haeren Sindicus/ Samuel van Winghene Raetſ-heere / met Daniel Althingh Secretaris ; zy-lieden wel merckende dat de Grave haer ſochte in gheduerighen allarme te houden/in groote coſten te jagen/in groote ſchulden te verwerren/ende daer door de Borgherye tot hem te trecken.

De Grave ſondt daer mede de Heer Willem van Knip-huyſen / Doct. Thomas Francius/ neffens den voorſz. D. Wyarda..

Al-daer werden by die vā Embden verſcheyden Zee-brieven voort-gebracht/byden Grave den ſchip-luyden mede ghegeven / van date den 6 ende 13 Februarij 1607 tot Eſens/ d'eē d'ander contrarierende/ eenighe van gheender weerden houdende / ten waere zijn andere particuliere Brieven mede vertoonden: dan werden ten leſten alles byde Staten heuſſchelijck af-gheſet met vermaen/volghende de Concordaten/ in eenicheyt te levē/ende met hope voor de ſtadt/ dat de Staten ſorghe wilden dragen/ dat-men heur daer teghens niet en verrorte.

Doen den Audiencier Verreycken leſt inden Hage byde Staten was mette acte van approbatie/heeft den Advocaet van Hollant/ de Heer van olde Bernevelt den ſelven voor-gehouden/ wat corruptien/ giften ende om-coopingē daer waren ghetracht by-den Pater Commiſſaris Johan Nayen/namelijck eenē Wiſſel-brief van 50 duyſent ducaten / eenen Diamant van thien duyſent gulden / met een goude keten/ die-men daer voort-brachte ende leyde / ende waren den Griffier Aertſens ghegheven / die de ſelve niet hadde willen ontfanghen / dan by conſent van Prince Mauritz ende de Staten / waer over hy van-den ghemeynen man nochtans ſeer in op-ſprake ghetoghen wert / tot zynen grooten onghelijcke ; waer-omme ſy hem belaſten die wech te nemen/ende die weder te gheven aen-de Meeſters daer ſy van quamē/biddēde de Eertz-hertoghen/ voor ſo vele als ſy de Vrede-handelinghe recht meynden / ende daer nae trachten/ dat ſy ſulcke giften ende gaven niet meer en ſouden preſenteren aē eenige perſoonen onder haer/ van wat conditie ofte qualiteyt ſy mochten weſen;

Giften tot corruptien vandē Provintial ghegeven/werden weder gelevert.

ſen/ende dat de Heeren Staten generael / ende oock de Raden van Staten/vande Vereenichde Nederlanden / waeren ghecompoſeert van ſoo vele ende verſcheyden Provintien eñ verſcheyden perſoonen/dat die qualijcken ofte gheenſins conden ghecorrumpeert ofte om-ghecocht weſen met gaven/giften ofte beloften : jae ſoo eenighe over ſulcx maer eens in nae-dencken quame / men ſoude haer ghetal verdobbeleren / etc.

Waer-op de Audiencier voor alle excuſe verontſchuldichde hare Hoochedē/ ende leyde 'tſelfde ten laſte vandē Pater Commiſſaris Napen voorſz. ende dat hy 'tſelfde moeſte uyt zijn eyghen hooft ghedaen hebben / haere Hoocheden nerghens van wetende/ zijn ſegghen ſonderende op de gierichheyt vande gheeſtelijcke/die nae hun eyghen gierichheydt ander lieden herten oordeelen/met diergheliȷcke woorden meer.

Nederlantſe Oorloch-ſchepen comen t'huys eñ beſtandt ter Zee beſloten.

Inde maent van September zijn de Oorlooch-ſchepen vande Cuſten van Spaengien/ volghende laſt/ alle met hun prinſen wel t'huys ghecomen/ende ſoo werdt gheaccordeert het beſtandt ter Zee/van weder-zyden beſloten/oock vol-bracht; ende tot bewaringhe vande ſtrate Gibraltar was by-den Coning gheordonneert de Principe Doria met zijn galeyen.

Verhael vā 2 ſcheepē uyt ooſt Indien comen met Wybrant van Warwijck.

Wy hebben voren verhaelt van twee Nederlandtſche ſchepen in Junio leſt uyt Ooſt-Indien aen-ghecomen / te weten / Dordrecht / een ſchip vande 10 Jarighe Compagnie / ſchipper Jan Riemelandt van Antwerpen/ vol ſpecerye geladen: Het ander was Hollandia / vande oude Compagnie vā veerthien ſchepen / onder het Admiraelſchap van Wybrant van Warwijck/ daer hy Admirael ſelfs mede t'huys quam / te huys brenghende van 150 mannen / maer ontrent 60/ ende overmits hy byde 5 Jaren uytgheweeſt was/ende door dien langen tijdt was het ſchip mede ſeer geſwackt/hebbende een leck ghecreghen (als oock het ſchip Dordrecht) hebben moeten hun gheſelſchap verlaten/ ende voeren nae het eylandt Mauritius/daer ſy alle hun goederen uyt-gheloſt hebben op't landt/ ende in logien gheleydt die ſy maeckten/ende de ſchepen vertimmert ende verbetert/ende het ſchip Hollandia achter eenen gheheelen nieuwen ſpieghel ofte nieuwe achterſte in-gemaeckt. Het is wonder wat dat induſtrieux ende conſt-rijck volck can te weghe brenghen op een eylandt daer geen menſchen woonen ofte zijn / ende hoe een ſchip alle inſtrumenten ende materialen can vinden: ſy hebben daer twee ſmiſſen op-gherecht / ende kolen van hout ghebrandt / ende wel 20 duyſent ſpijckers ofte groote naghelen gheſmedet / met een groot deel yſere bouten: getimmert hebbende/hebben haer goederen weder in-geladen/ die ſeer coſtelijck waren/namelijck/ vant ſchip Hollandia/daer was veel Syde ende Syde-werckē ende andere coſtelijcke Coopmanſchappen in/ hebbende onder't ghebiedt vande Coninginne van Patana een rijck Portugaels ſchip ghenomen / daer deſe Coninginne part ende deel in te hebben pretendeerde/zijnde op haer Landts cuſten/d'welck ſy haer af-cochten. Sy quamē daer aen den 6 April/Anno 1606/ende vertrockē den 4 November / om op den Somer in onſe coude Landen te vallen : waren noch op ſint Helenas eylandt wel 3 maenden/t'huys comende in Junio.

Beſchryvinge vant eylāt Mauritius/ ryc eñ onbewoont

Sy vonden in't eylandt Mauritius aen-de zuyd-ooſt zyde van't landt een goede bequame haven. Den Admirael Warwijck heeft het eylandt ſelfs eens geheel omme gegaen / ende bevont het groot na zijn giſſinge wel ſeſſendertich mylen in't ronde/hebbende ſchoone af-wateringhe van verſch water/ ende veel bequaem landt om te beſaeyen/ doch meeſt leechtē ende vol boſſchagien/waer dat hier ende daer veel ebbē boomen zijn : daer is overvloet van viſch ende veel ghevoghelte/ maer gheen vier-voetighe gedierten/als alleē Schilt-padden/d'welck haer meeſte ſpyſe was : dan byde Neerlanders zijn daer eenighe Verckens/Bocken ende Geyten op-gebrocht/oock Koeyen / maer de Stieren waeren gheſtorven: ſy hebben mede over de 400 Orangien ende Limoen-boomen daer-op gheplant/ ende van hem ſelven heeft het Cocus-boomen/ ende groote menichte Palm ende Palmit-boomen / daer uyt men Palm-wijn maeckt / ende mette bladeren can-men logien ende huyſen decken. Den Admirael Warwijck verclaerde dat ſy wel 10 duyſent boomen van alderhande ſoorten af-ghehouwen hebben/om de ſchepen/packhuyſen/logien/ ende ander behoeften te timmeren/ende om kolen te brandē. Het is een vruchtbaer ende goet landt / beter ende bequamer alſt eylandt ſinte Helena.

In Nederland worde 13 ſchepen uyt-ghereet na Ooſt-Indien onder Pieter Willemſz. Verhoef Admirael.

Inde Vereenichde Nederlanden/ niet tegenſtaende den Vreden-handel/maeckt deſen Winter de 10 Jarighe Compagnie noch reede derthien groote / ſchoone ende treffelijcke ſchepen/ om metten eerſten nae Ooſt-Indien te ſeylen/ onder't beleydt van Pieter Willemſz. Verhoef Admirael;de welcke was op de leſte Vereenichder Landen Vlote/ Capiteyn van't Admiraels ſchip/Jacob van Heemſkerck / eñ was nae zijn doodt/die de Victorie vol-brochte/ eñ was daer nae Vice-admirael van die geheele Vlote / hem in't volcomen van die Victorie van Gibraltar als een goet ſoldaet dragende; daer over hy van weghen Staten generael met een goude ketene vereert werde. De Vice-admirael van deſe uytgaende Vlote/is Franſoys Wittert/die te vooren eenige Jaren indē dienſt vande Compagnie in Ooſt-Indien gheleghen heeft/ende heeft mede de ſtrate van Magellanus ghepaſſeert ghehadt. Met deſe treffelijcke uyt-reedinghe ſcheenen ſy te betoonen inden Vreden-handel/niet te dencken te wijcken ofte af te ſtaen vande Ooſt-Indiſſche Navigatie/ daer die Landen ſoo veel aen gheleghen is.

Namen vā 13 ſchepen nae Ooſt-Indien te varen.

Deſe ſchepen ende Schippers uyt-varende/ zijn deſe.

Van Amſterdam.

Hollandia groot 500 laſten / ofte 1000 vaten ofte daer ontrent / Schipper Symon Hoen.

Gheunieerde Provintien groot 800 vaten/ Schipper Dirick Jacobſz.

Amſterdam groot 800 vaten/Schipper Pieter Gerritſz.

Den Rooden Leeuvv' met pylen/groot 400 vaten/Schipper Jan Walichſz.

Den Arent groot 200 vaten/ Schipper Rutgher Thomaſſz.

Den Pau groot 100 vaten/Schipper Meus Gijſbertſz.

Van Middelburch.

Middelburch groot 1000 vaten / Schipper Cornelis Lenaertſz.

Zeelandia groot 600 vaten / Schipper Willem.

Den Valck groot 200 vaten/Schipper Cornelis Adriaenſz.

Van Delf.

Delf groot 1000 vaten / Schipper Symon Martſz.

Van Rotterdam.

Rotterdam groot 1000 vatē/ Schipper Jan Corneliſz.de Witte.

De Griffoen groot 200 vaten / Schipper

Claes Janſz. van Dijck.

Van Hoorn.

Hoorn groot 800 vaten/ Schipper Merten Janſz. Cloet.

Deſe ſchepen waren hun te verdeylen in Indien/ als 6 nae China / ende ſoo andere elders/ ende ſy nemen mede over 100 duyſent Realen van achten/ ende oock Crijghs-volck. Deſe voeren alle uyte Landen ontrent den 24 December deſes Jaers 1607.

Vereenichde Landen hadde noch 28 ſchepen in Indien/ met 13 uyt-varende/ te ſamen 41 coſtelijcke ſchepen.

Boven deſe 13 uyt-varende ſchepen/ ſoo hebben deſe Compagnie nu noch in Ooſt-Indien 6 ſchepen/ die Anno 1604 uyt-voeren onder het Admiraelſchap van Steven vander Haghen/ met een ſchip dat ſy daer cochten van Joris van Spil-berghen/ met noch een geſeylt nae Mauritius eylandt / ende voorts nae Bantam om Eben-hout. Noch meer zijn noch in Ooſt-Indien/ de elf ſchepen die onder den Admirael Cornelis Matelief uyt-voeren Anno 1605 in Mey: meer de 8 groote ſchepen die onder den Admirael Paulus van Caerden uyt-voeren den 20 April/ 1606.

Meer 2 ſchepē die in dit voor-jaer 1607 uyt-voerē: t'ſamen zijn noch uyt 28 ſchepen/ eñ met deſe 13 uyt-varende makē 41/ het welcke voorwaer eē groote macht vā groote coſtelijcke ſchepē is/ elck geprovideert voor 3 ende 4 jaren van allen nootdruft eñ behoeftē/ met dubbel gewant oft coordaige/ dubbel vā anckers/ cabels eñ van ſeylen / ende voorts volck op maent-ghelt / om daer-mede offenſive Oorloghe te voeren teghen haer vyanden in eē ander Werelt/ daer onlangs haer namen niet bekendt waren / hebbende te huys ſoo grooten Oorloghe op den hals: voorwaer deſe Vloten gheduerichlijck te onderhouden/ daer eenich Coning ghenoech mede te doene hebben ſoude / ende dat by een Compagnie van ghemeyne Cooplieden: Is boven alle te verwonderen/ daer het Landt noch geduerichlijck haer Vloten tegen Spaengien ende al-omme op de Cuſten van Vlaenderen ende elders ter Zee uyt heeft. Ende dit volck zijn noch uyt (ſooſe niet verhindert worden met ofte by eenen Vrede) om een dierghelijcke Compagnie op te rechten teghen Weſt-Indien / met 40 ſchepen van Oorlogen/ te onderhouden boven de Coopvaerders/ ende dat voor 36 jaren te ghedueren.

Eenich retour vande Magellaēſche ſchepē.

Vande Magellaenſe ſchepen/ die over 9 jaren uyt-voeren onder Jaques Mahu ende de Cordes/ etc. die door de ſtrate meeſt om hals quamen / zijn noch eenighe ſchepen tot Japan gheraeckt met weynich volcks/ vande welcke noch eenich volck ende retour ghecomen is/ in Nagelen ten twee reyſen / te weten / Bartholomeus Graf / heeft gheſcheept vande Magellaniſſche Compagnie 20269 pont Naghelen: noch meer/ 79 baroen Naghelen/ ende 100 catay / elcke baroen gherekent op 525 ℔ Hollants.

Boven de voorſz. Oorloghen / die deſe cleyne Landen in deſe onſe Werelt/ eñ mede inde Indiſſche Werelt voeren / ſoo hebben ſy noch te huys d'Oorloghe teghen het wreet Element van't Water/ daer ſy Jaerlijcx grooten coſt beſteden in dijckagie/ om de Zee uyt te houden/ eñ hebben mede nieuwe Wateren ende over-ghelopen Landen bedijckt/ als de Sype in Noort-hollandt/ ende ander eylanden ende plaetſen.

Het Beemſter Meer in Noort-hollandt voorghenomen te bedijcken.

Ende nu (alſoo wy om ons Boeck te eynden zijn) iſſer vercreghen by Dierick ende Henrick van Os/ Arent ten Grooten-huys/ Jan Claeſz. Kroock met hare conſoorten/ een Octroy vande Staten van Hollandt ende Weſt-vrieſlant/ van date den 21 Mey 1607 / om te bedijcken het Beemſter Meyr / gheleghen in Weſt-vrieſlandt/ 2 mylen van Amſterdam/ by Purmerende/ zijnde een Meyr ofte Lack vande grootſte die in Hollandt zijn / behalven 't Haerlemmer Meyr/ ende mach wel duyſent ofte meer Jaren een Poel ofte Meyr geweeſt zijn/ doch van Jaer tot Jaer vergroot/ door't af-ſpoelen vande omligghende Landen / is wel 7 ofte 8 uren gaens in't ronde / ſulcx dat het teghenwoordich groot is 8985 Morghen Rijnlandtſche mate / zijnde door-gaens meeſt diep 5 ende 6 voeten/ oock een cleyn ghedeelte wat dieper / weſende eenen effenen/ modderigen ende cleyighen gront/ ſulcx dat nae de meyninghe vande gebueren al-daer/ ſoude een ſeer coſtelijck Landt worden / ende leydt tuſſchen 11 ofte 12 rijcke Dorpen / ende aen-de ſtadt van Purmerende/ die grootelijcks Landt ghebreck hebben / ende is voor-ghenomen dit aenſtaende voor-jaer 1608 by-der handt te nemen/ waer toe de meulens wel ontrent de 40/ eñ ander wercken nu beſteet werdē / een werck dat voor deſen niemandt noch heeft derven beſtaen byder handt te nemen.

Tot lof van dit cloeck voor-nemen/ ſullen wy de conſoorten vande voorſz. gheoctroyeerde van Os/ Grooten-huys ende Jan Claeſz. Kroock/ met namen hier by ſetten/ te weten/ de Heeren.

Rombout Hoogherbits ende Jan van Santen / Raets-heeren inden Hooghen Raedt van Hollandt.

Nicolaes Cromhout ende Johan Buyers/ Raets-heeren inden Provintialen Raet in Hollandt.

Johan Baſnis/ Reken-meeſter van Hollant.

Bartholomeus Cromhout/ out Borghemeeſter van Amſterdam / ende Raedt inde Staten generael.

Helias van olde Bernevelt/ Penſionaris van Rotterdam.

Meeſter Adriaen Tieding Berck-hout Penſionaris tot Monickendam.

Pieter Boom oudt Borghemeeſter tot Amſterdam.

Doctor Johannes tē Grooten-huys/ Schepen ende Raet tot Amſterdam.

Jacob Poppen Schepen tot Amſterdam: Ende andere/ die noch niet opentlijck bekent en waren.

Engelſchen verſoecken wech nae noorden na Indien te varen.

Wt Engelandt is in't beginſel van Mey een ſchip uyt-ghevaren/ onder't beleyt van Tomas Hutſon om recht op noort-waert te varen ende eenen deur-gang over't noorden te ſoecken weder nae't zuyden / om inde Weſt-Indien te comen; deſe is in October weder t'huys gecomen/ ende gheſeyt geweeſt te hebben ſoo hooch noorden als 82 gradē/ daer dat Jacob Heemſkerck ende andere gheweeſt waeren / rapporteert dat Groen-lant veel naerder Noorwegen leyt/ dan tot noch toe beſchreven is/ ende langs de Cuſten gheſeylt / ende op 82 graden ofte daer ontrent/ Herten-hoornen ghevonden heeft / ende moſch groeyende/ ende ſoude dien Cuſt ghevolcht hebben/ ſooſe niet te ſpade uyt-gevaren hadden/ dat ſchijnt ten naeſten Jare willen hervatten.

De Enghelſche Compagnie van Virginia/ ſonden in October 2 ſchepen derwaerts / met ontrent 200 mannen/ met voor-nemē in't nieuwe Jaer meer volcx daer te ſenden/ met Vrouwen ende kinderen/ om dat landt te bewoonen/ volghende d'Octroy vooren verhaelt.

De Engelſche Ooſt-Indie-vaerders deden deſen Winter noch twee ſchoone groote ſchepē timmeren / om de Voyagie van Ooſt-Indien te continueren.

By-de Staten Generael is een deghelijck Borgher van Rotterdam Jan Jaſperſz. Goutvelt/

velt/ om valſche rekeninghe/ van in't timmeren van een ſchip ende jacht van Pr. Mauritz/ zijn Meeſters de Staten van Hollandt ende Vrieſlandt bedrogen te hebben/ op groote boeten geſtelt ende ghebannen voor 10 Jaren/ welck bedroch by-den Capiteyn Ewout de Bout meeſt ghepleecht weſende/ ende de ſelve nu over-leden zijnde/ op de ſchouderen van deſen Man alleen gheleydt werde/ 'tſy om in ghelijcke ſaecken een exempel te ſtatueren/ ofte datmē hem wat meer als anderen in d'ooghe ghehadt heeft; hoe-wel hy een Man van aen-ſien ende dickwils vande Staten ofte Admiraliteyt was geweeſt/ tot een ſpieghel voor anderen die qualijck doen / datſe hun niet altoos en mogen vertrouwen op heure qualiteyt ofte bedieninghe.

Comeet geſien.

Inde maent van September ende October/ iſſer in Nederlant/Duytſch-lant/Engelant/etc. geſien eē Comeet/haer vertoonende in't weſten/ den ſteert na het ooſten/ die in't beginſel t'elcken ontrent den midder-nacht op-comende / claer ſcheen/maer terſtont af-nam/ende van daghe te daghe aende ſteert verduyſterde/ende eyndelick gheheel wech bleef.

Pater Paulus Servita de Venetiane querelle verātwoort hebbende teghen den Paus/ bycans vermoort by aengheſette moorders.

Tot Venegien inde ſtadt / op vrydaghe den 5 Octobris ten 23 uren werdt den gheleerden Theologus Pater Paulus Servita (daer wy vooren van vermaent hebben/die veel tegen den Paus gheſchreven hadde / tot ontſchuldinghe vande Venetianen / ende daer-om tot Roomen gheroepen ende ghedaecht was) beſprongen van twee moorders/alſo hy met zynen Frater Marin de brugghe van ſinte Foſca af-gingh by zijn Clooſter / d'eene was Giouan van Florents/ ſone van Paulus/ſcheeps-ſoldaet; d'ander Paſqual di Bitonto / mede ſoldaet / die hem met moort-priemen nae de keele ende 'thooft ſtakē: de Frater Marin hiel den eenen vaſt / daer-entuſſchē het volck toe-loopende/namē de vlucht/ eenighe rinck-roeren onder't volck ſchietende/ ontliepen't nae een Gondola ofte Boot / daer haer drie Meeſters op hun waeren wachtende/ die hen daer toe ghehuert hadden : de drie aenſetters waeren Ridolfo Poma / Michael Vito/ Prieſter vāde Kercke ſint Trinita/met Alexander Paraſia van Ancona ; deſe hadden hier-op langhe gheloert ende met een Jacht met 10 riemen (te vooren beſteken) zijnſe ontvaren/ in een ander juriſdictie/nae Bologna / onder de Paus gheleghen. Hier over heeft de Signoria van Venegien deſe vijf in-ghedaecht ende niet verſcheenen/ zijn verbannen / ende op Rudolfo Poma op zijn leven ofte hooft 4 duyſent Ducaten gheſtelt / ende noch twee ballinghen te moghen vrydom geven/ende ſoo hy een ware vande mede-geſellen ofte mede-plichters/ ſoude mede zijn remis ofte verſoeninghe hebben / ende die den Prieſter Michiel Viti ofte Alexander Paraſia conden levende ofte doodt leveren/ ſouden twee duyſent ducaten hebben / ende mede 2 ballingen vryden/ende die de ander Giouan de Florenza/ ofte Paſqual da Bitonto / levende ofte doot leverden/ofte 'tſelfde ghedaen / conden bewyſen/ ſouden duyſent Ducaten hebben ende eenen balling vryden/met meer andere behendighe practijcken/om dat moordadich ſtuck / van quaden exempel/te ſtraffen.

Den Pater Paulus hadde drie ſteken / dan niet doodtlijck / hy wert daer van gheneſen/ſeer beclaecht ende beſocht van hooghe ende leeghe: deſe moorders waren tot Roomen in October gheſien.

Heerlijcke protectie eñ vergeldinge der Venetianen aen haer geeſtelijcke voorſtanders.

Hier nae den 27 Octobris / tot meerder ſeeckerheydt hebben de Venetianen noch een Placcaet uyt-ghegeven/ tegen ſulcke die noch ſouden mogen nae het leven ſtaē vanden voorſz. Pater Paulus/ofte tegen ſulcke die hem ter hulpe ofte tot beſchuttinghe ſoude moghen zijn ofte begheven/de ſelvighe doodt-ſlaende ofte ghevanghen leverende/ ſoude hebben 2000 Ducaten: deſghelijcx die eenighe ontdeckten ofte ſecretelijck aenbrochten. De Hertoghe ende Signoria van Venegien opentlijck verclarende/ dat ſy dē voorſz. Pater Paulus/mede Frater Fulgentius/ende alle andere/ die getrouwelijck ende vruchtbaerlijck de Republicque dienden/ſouden van een yeghelijck gheacht worden/ als die om eygen verdienſten ſteunden op ghemeyne beſcherminghe. Van daer werdt mede gheſchreven dat de nieuwe ordre van Monicken Tolentini / uyt Vincenſa ende Bergamo gebannen waren/ om dat ſy haer Biecht-kinderen doen beloven hadden/ voort-aen alle des Paus excommunicatien te ghehoorſamen : mede ghebannen een Predicant van ſint Joan ende Paulus Kercke/ om dat hy ghepreeckt hadde dat het noodtlijck waere de Roomſche Kercke ſchatten te vergaderen / ende juriſdictie ghebruyckte teghen wereltſche Princen ende Potentaten om die te dwinghen / etc. Sy hebben mede den Pater Paulus ende andere met heerlijcke giften ende pencioenen vereert.

Gheduerende in Nederlandt het beſtant ofte treves/ zijnder hier ende daer / onder diverſche pretexten / noch eenighe courſen en verſoecken ghedaen/als by die van Berghen op Zoom/tot voor de poorten van Antwerpen/ eenighe Borghers ghelt af-dringhende ende dierghelijcke.

Het garniſoen van Rijn-berck hebbē ontrent Ruer-oort alle de Nederlandtſche Cooplieden/ die nae de Herfſt-miſſe tot Franckfoort wilden reyſen / alle ghevanghen ghenomen / ende ghehouden die gheen paſpoort hadden ; dan na verſcheyden vertooch/ werden by-de Eertz-hertoghen los gheſproken/ verſuymende haer marct.

Sidleniſky Gouverneur vande Grave ghevanghen.

De Gouverneur vāde Grave/ de Heer Sidleniſky werdt mede ghevanghen in't begin van September/de Maſe af comende naer de Voorne / hem lichtveerdelijck eñ onverſtandelijck te ſeer vertrouwende op den gemaeckten ſtilſtant/ die doch hem niet beſchermen en conde/ eñ werde ghevanckelijck ten Boſch ghebracht/ daer hy 'tſedert langhe bleef ſitten/ om datſe van hem te grooten rantſoen begeerden.

De Overſte du Boys doot geſmeten.

De Overſte Wernart van-den Houte alias du Boys / Ritmeeſter ende Preſident van-den Crijghs-raet / een cloeck verſtandiger Crijghſoverſte / rydende met zijn huys-gheſin den 23 Septembris naer Ghelder-malſen te Kermiſſe/ ende daer goet chier ghemaeckt hebbende/ wert op den avont in Tielerweert/niet wijt van zijn goedt te Eſt/ van eenighe vanden vyandt overvallen/ſittende in een waghen/ende mits hy hem niet ghevanghen gheven en wilde / wert doodt gheſchooten op de plaetſe/ ende zijn ſoon gevangen/zijnde te beclagen dat ſoo ouden Overſten/ die ſoo veel periculen hebben gheſien / ſoo ſorgelooſelijck heur betrouwen ende omme-comen.

Ghemutineerde van Dieſt dreyghen.

De Spaenſche ende andere gemutineerde tot Dieſt / midts ſy niet betaelt werden / deden in Brabant eñ elders veel quaets/ ſondē proteſten na Brabant/ſoſe binnē ſekeren dach niet betaelt werden/ſouden haer poorten van Dieſt openē/ om alle onbetaelde ſoldaten tot haer te nemen ende voeghen / ende ſoo een generale mutinatie van alle het Crijghs-volck te maken; het welcke niet te moghen doen / ſy hun verbonden hadden aende Eertzhertoghen. Binnen Herentals was by-cans de Cavallerye/ zijnde eenen grooten hoop ghemuytineert in October / dan eenighe Priſch voet-volck metten Gouverneur hebben't belet / dies eenighe gheſtraft werden: Voorder de andere onbetaelde Soldaten deden al-omme grooten over-laſt/ met moorden ende rooven/de Spaengiaerden eñ Italianen meeſt teerende op den Lant-man. Ontrent den leſten Auguſti creghen de Eertz-hertoghen (alſoo wy gheſeydt hebben) een Remiſſe ofte ordonnantie van ſes hondert duyſent ducaten / te betalen by Coop-lieden in 6 maenden/ maentlijck hondert duyſent ducaten ; dan de ghemutineerden conden ofte wilden ſoo langhe niet wachten/ waeromme 't Hof ſochte dat ghelt ghereet te lichten/ aen-biedende / ſoo-men ſeyde / den intereſt af te corten tegen achthien ten hondert: ſomma/ daer wert ghetracht die van Dieſt in November te betalen. De Eertzhertogen verſochten mede een bede vande Staten / om deſe ghemutineerde te betalen/ dat hun in't eerſte gheweygert wert/ te weten/ 700 duyſent guldens ; dan ten leſtẽ hebbenſe de helft/ 350 duyſent gheconſenteert/ daer die gemutineerden van Dieſt mede betaelt werden. Daer was in Nederlandt gheſonden Don Diego d'Ivarra/ Broeder vã Don Stephano d'Ivarra/ inden tijt vanden Eertzhertoch Erneſtus/ daer wel bekent/ om zijn hooghe authoriteyt over de Spaenſche haſyende/ ende zyne wreetheyt eñ trotſicheyt : deſe wert ſeer magnifijck ontfanghen tot Bruyſſel ende in-gehaelt/ rydende tuſſchen den Marquis Spinola ende den Hertoch van Aumale ; zijn commiſſie wert gheacht te weſen om den ſtaet vande Finantie ende des Eertz-hertoghen regeeringhe te overſien; vertrock een gheruymen tijdt daer nae weder.

Sprake dat de Eertz-hertoge Albertus trachte om Roomſch Coning gecoren te worden.

Den Eertzhertoch Albertus wert geſeyt ſeer te ſtaen om Roomſch Coning ghecoren te worden/ mette aſſiſtentie vanden Ceur-vorſt / Biſſchop van Ceulen eñ Luyck/ waer-mede groote onder-handelinghe was. De Eertz-hertoghen beyde trocken in October nae Bins/ om hun te vermaken metter jacht/ dan 't ſchijnt datſe daer ontrent mette Ceur-vorſten van Ments ende Trier oock ghehandelt hebben, Daer wert mede gheſeyt dat de Coninginne van Spaengien hem ſeer teghen was / ende ſeer ſochte haeren Broeder / den Eertz-hertoch Ferdinand van Stiria/ te vorderen.

Een tweeden Sone in Spaengien geboren/ den 14 Septem. ghenaemt Carolus.

Deſe Coninginne heeft den Coning ghebaert haren tweeden ſone/ den 14 Septembris/ daer groote blyſchappe al-omme om bedreven wert: men ſchreef hem toe den tytel van Hertoch van Borgondien/ ende te moghen totte regeeringhe vande Nederlanden geordonneert worden; ende overmits hy cranckelijck was nae zijn geboort/ wert ſonder ceremonien ghedoopt/ ende Carolus genaemt/ nae zijn over-groot-Vader / Keyſer Carolus/ ende nae zijn Moeders Vader.

Don Loijs de Velaſco/ ende Don Iuigo de Borgia querelerẽ ende quetſen malcanderẽ

Den Caſtileyn van Antwerpen / Don Iuigo de Borgia / Broeder van-den Hertoch van Gandia/ in October tot Bruyſel zijnde/ ende gelogeert by zynen Bloet-verwant / Don Loijs de Velaſco/ Generael vande Ruyteryen / die getrout heeft de Dochter vanden Heere van Lyekerck / ende by hem hadde zijn Huys-vrouwen Suſter/ daer heeft den Caſtileyn geſocht te veel vriendelijck mede te weſen/ dies Don Loijs geſtoort zijnde/ hem is op't lijf gevallen/ ende hebben malcanderen ſorghelijcken ghequetſt / met noch een Cameniere : dan den vrede wert corts ghemaeckt / mits een Houwelijck tuſſchen den ghequetſten Caſtileyn ende zijn alder-liefſte beſproken; maer om voorder voor te comen de geſtoortheydt van Don Loijs ende Don Iuigo/ werden ſy beyde ghesonden in ghevanckeniſſe/ Don Loijs de Velaſco in't Caſteel vã Antwerpen / ende Don Iuigo de Borgia op't Caſteel van Ghent.

Vande naerder ratificatie vande Spaengien.

Den 14 Octobris ontfinghen de Staten generael een Brief van Spinola/ weſende vanden thienden ; in-houdende dat de Ratificatie uyt Spaengien gecomen was/ ende verſochte daerom paſpoort voor dẽ Pater Commiſſaris ende Verreycken / om de ſelve te mogẽ over-leveren/ welcke paſpoort ghedepeſcheert weſende / zijn ſy den 24 ſavonts inden Haghe gecomen/ ende den 25 voor-noen comparerende in Staten generael/ exhibeerden daer de naerder ratificatie ofte approbatie van-den Coningh van Spaengien / ghedateert den 18 September in Madril/ gheſchreven in papier/ ende gheſteldt in Spaenſche tale/ onder-teeckent Yo el Rey, op-gedruckt met een Zeghel / by forme van Placcate ; ende beneden gheteeckent Andrés de Prada, houdende inſertie vande verclaringhe vande Eertzhertoghen/ mede gheſtelt in Spaenſch/ ende ſlordelijck gheſchreven/ ende daer onder aen/ dat naedemael in't voorſz. Tractaet de Eertz-hertoghen belooft hadden aende Staten daer op te leveren zyne Brieven van ratificatie ende gelijcke verclaringhe/ met alle generale ende particuliere renunciatien ende obligatien / hy daerom naer rype deliberatie ende advijs/ uyt zyne ſekere wetenſchap eñ abſolute Coninglijcke macht/ tot voldoeninge vande ſelve belofte/ ende vaſticheydt van't principael tractaet van Peys ofte langhe treves/ aende voor-noemde Staten ghedaen hadde / ende noch dede by deſen ghelijcke declaratie/ als de Eertz-hertoghen gedaen hadden/ ende boven verhaelt ſtonde / voor ſoo veel hem aen-ginghe / ende dat hy namentlijck verclaerde te vreden te weſen/ dat in zynen name eñ van zynen't weghen mette voornoemde Staten ghehandelt werde/ in qualiteyt ende als de ſelve te deſen houdende voor vrye Landen / Provincien ende Staten/ daer op hy niet en pretendeerde ; ende daer-en-boven aen-nam/ goedt vondt ende confirmeerde alle ende elck punct begrepen inde voorſz. der Eertzhertoghen verclaringhen: beloovende in Coninglijcke trouwe ende woorden de ſelve te ſullen doen onderhouden/ obſerveren ende effectueren punctuelijcken / als of die vanden beginne aen by hem ſelven waren verclaert/ gheaccordeert ende belooft / ofte verhandelt ende beſloten waeren gheweeſt met zijn interventie ende authoriteyt / ſonder immermeer yet daer teghen toe te laten : belovende mede te doen repareren alle directe ende indirecte contraventien van dien / tot dat alles ter goeder trouwen wel voldaen ſal zijn: verbindende daer toe hem ſelven in Coninghlijcke woorden / met alle particuliere ende generale renunciatiẽ ende obligatien daer toe noodich/ ende dat hy terſtõt nae't beſluyt vande ſelve Vrede ofte langhe treve ſoude doen depecherẽ alle noodige deſpechen tottet onderhout van diẽ/ dienende inder beſter formen/ in voegen dat de Staten in ende op alle ſullen hebben gheheele ende vol-comen ſatiſfactie. Maer verclaerde daer by/ in-dien het principael tractaet van Peys ofte langhe treve/ daer verhandelt ende gereſolveert ſouden werden de differentiale poincten tuſſchen beyde de partyen; ſoo wel in materie van Religie als alle andere/ niet getroffen ende beſloten werde/ dat dan zijn voor-gaende verclaringhe ende ratificatie ſoude weſen van gheender weerden/ eñ als of die noyt ghedaen en waere/ ſonder dat hy in crachte van dien / van zijn recht yet ſoude verſtaen moghen werden te verlieſen / ofte de Staten te vercrygen; maer dat dan alle ſaecken ſullen blyven in puncte als die nu zijn/ ſo veel elcx recht aengaet/

ende dat elck dan ſal moghen doen 'tghene hem goedt ſal duncken.

Propoſitie vande Pater Commiſſaris daer op.

By deſe overleveringhe ofte communicatie preſenteerden ſy aend' Staten een dubbelt van die in Spaenſch/ een in Franſoys ende een in Duytſch/ eñ den Pater Commiſſaris verhaelde daer by veel vande ſincierheyt ende op-rechticheyt vande Coningh van Spaengien in dit ſtuck/ die daerom de ſelve hadde doẽ gaen deur de handen van zyne Raden/ op datſe te vaſter/ bondigher/ ende minder ſuſpect van bedroch ſoude weſen/ al quame hy ſchoon te ſtervẽ/ weſende daer in te pryſen/ dat hy expliceerẽde hem ſelven/ de puere ende op-rechte intentie zynes ongheveynſ den handels daer-inne te kennen gheeft/ niet meer inde ſelve beloovende/ noch te voorder hem verbindende/ dan hy metter daet begeert te onderhouden/ ende doen onderhouden; daer hy anders/ in-dien hy arch ofte liſt ſochte/ ſulcx niet en ſoude doen; maer de agreatie ſoude ghedaen hebben ſonder eenighe explicatie: in plaetſe hy nu ter goeder trouwẽ wandelende/ zynen uyterſtẽ wil van nu af verclaert/ om te ſchouwen 'tghene ſchier oft morgen ſoude moghen diſputabel werden.

Item van Verreycke.

Den Audiencier verhaelde veel vande ſincierheyt ende op-rechticheydt der Eertzhertoghen in dit ſtuck/ ende vande ſonderlinge inclinatie ende begeerte dieſe totten Vrede hadden; die in overvloet te ſpeuren was/ uyt het geheele beleydt van deſen/ ende hoe ſeer ſy heur ghevoecht hebben om alles te doen dat de Staten eenichſins hebben willen ofte weten te pretenderen.

Staten deliberatie op de aggreatie.

De Staten generael over-ghenomen hebbende den dubbelden van deſe ratificatie/ ende de ſelve ghereſumeert/ hebben bevonden de ſelve ſeer ſlordich geſchreven/ met uyt-laten van vele woorden/ ende ſulcx defectueus te weſen in de teneur van vele woorden/ die niet gheſtelt en waren/ ſoo die waren begeert/ ende inde forme van niet gheteeckent te weſen metten naem vanden Coningh/ nochte gheſchreven in franchyn ende anders/ ende naer datſe de ſelve oock hadden ghecommuniceert mette Gheſanten van Vranckrijck ende groot Britannie/ hebben op den 27 in naerder communicatie metten voornoemden Pater Commiſſaris ende Verreycken doen treden/ om heur de ſelve defecten te verthoonen ende te verſtaen ofter gheen ander ratificatie te verwachten ſoude weſen: eñ daer op van heur verſtaende dat geen ander agreatie te verwachten ware; maer dat in't handelen ten principalẽ/ alle twyfelachticheden ende ſwaricheden naerder ſouden connen verclaert ende wech-ghenomen worden/ hebben de ſake in naerder bedencken ghenomen/ ende naer diverſche onderlinghe communicatien/ oock met zijn Excellentie ende de voornoemde Ambaſſadeurs/ eyndelick op den 2 Novembris beſloten de voornoẽde Ghedeputeerden voor antwoort te gheven/ dat de voorſz. Brieven van ratificatie/ volghende de punctuele aenwyſinghe den Ghedeputeerden ghedaen/ niet alleene in ſprake ende ſtijl/ maer oock inde bezeghelinghe/ inſertie ende omiſſie van vele woordẽ niet en waren conform de beloofde: jae dat uyt de leſte clauſule vande ſelve/ neffens de propoſitie vanden Pater Commiſſaris/ ghetoghen ende ghepretendeert ſoude moghen worden/ vernietinge vande ſolemnele beloften daer by ghedaen/ weſende onwederſprekelijck dat den voorſz. Coning ende Eertzhertogen met hare Raden wel weten dat de Staten generael vande Vereenichde Nederlanden/ als Staten vã vrye Landen ende Provincien/ daer op de voorſz. Coning ende Eertzhertoghen niet en pretenderen/ deur de ghenade van God den Heere Almachtich/ ende d'aſſiſtentie van heure gallieerden/ binnen de ſelve Provincien wel ſullen connẽ ordre ſtellen/ ende onderhouden in alle ſaecken den welſtandt/ ſtaet ende regeeringhe der ſelver Landen/ ende d'ingheſetenen van dien aengaende/ ſonder dat daer van inde principale handelinghe van Vrede ofte beſtandt/ van weghen de voorſz. Coning ofte Eertzhertogen/ yet ghepretendeert ofte gheproponeert mach worden/ ten ware men de voornoemde ſolemnele ende formele beloften wilde contravenieren. Ende hoe-wel mitſdien bedenckelijck waere of-men op de voorſz. Brieven ende propoſitien in handelinghe behoort te comen: nochtans om het voor-gheſtelde werck (aen-gheleydt om deſe Landen uyten lang-duerigen bloedigen Oorloghe/ tot eene Goddelijcke/ eerlijcke ende verſekerde Vrede te brengen) niet te verachterẽ/ ſo ſouden ſy de voorſz. Brieven/ ſoo veel roert de agreatie vande beloftẽ by-de Eertzhertogẽ gedaen/ eñ gelijcke verclaringe vanden voor-noẽden Coning daer hy te vreden is datmen in zynen name/ eñ van zynen't wegen/ vande voorſz. Vrede ofte treve ſal handelen metten Staten generael voor-noemt/ in qualiteyt ende als de ſelve houdende voor vrye Landen/ Provincien ende Staten/ daer op hy niet en pretendeert/ onder alle generale ende particuliere obligatiẽ/ dier behooren ende van noode zijn inde reſpective Quartieren/ Steden ende Leden van dien doen proponeren/ eñ binnen ſes weecken eerſt-comende aende voorſz. Ghedeputeerden laten weten/ ofmen daer op in handelinghe verſtaet te tredẽ oft niet/ onder expreſſe proteſtatie van nu ende naermaels niet te connen aen-nemen eenich poinct vande voorſz. Brieven/ dat directelijck of indirectelijck teghen de voorſz. agreatie eñ verclaringe/ mitſgaders de beloften vande voorſz. Eertz-hertoghen ſoude moghen beduyt ofte verſtaen worden. Ende ſo verre goet ghevonden ſoude mogen werden op de voorſz. agreatie ende verclaringhe (ofte ſulcke andere als binnen middelen tyde/ conform de beloften uyt Spaengien/ ſullen moghen over-geſonden ende den Staten ghelevert werden) in handelinge te comen/ hadden de Staten een vaſt vertrouwen/ dat noch van wegen den voorſz. Coningh/ nochte vande Eertzhertogen/ tegens de voorſz. beloften niet gheproponeert ofte ghepretendeert en ſal worden eenich poinct/ den welſtandt/ ſtaet ende regeeringhe der Vereenichde Provincien/ oft den in-geſetenen van dien (binnen de ſelve Provincien) aen-gaende/ ende dat d'Eertzhertogen goet ſullen vinden hare Ghecommitteerden (ghequalificeert volghende de originele offren) binnen thien daghen/ naer de voorſz. ontfanghen advertentie/ inden Haghe te ſenden/ volcomentlijck gheinformeert/ ghelaſt ende gheauthoriſeert/ omme de meeninge rondelijck te verclaren; oock der Saten meeninge te verſtaen/ ende op alles eẽ corte beſoigne ende uyt-comſte te maken; ende de Staten ſullen in ſulcken ghevalle van heur zyde mede eenighen met ghelijcke laſt ende authoriſatie committeren.

Antwoort vande Staten op de aggreatie.

Swaricheyt vande gecommitteerden op de overleveringhe.

Deſe antwoorde aldus ghearreſteert weſende/ is den 3 Novembris aen-den voor-noemden Pater Commiſſaris ende Verreycken gegeven/ ende daer by is haer af-gevraecht of ſy onder dien de principale Brieven van agreatie wilden over-leveren: daer-inne ſy ſwaricheyt maecten/ gelijck oock om de Brieven wederom naer Bruyſel te nemen/ als die Staten heur lieten beduncken ſonder ſwaricheydt te connen lyden; ende verſochten daerom tijdt van eenighe dagen/binnen de welcke de Pater Commiſſaris een keer naer Bruyſel ſoude moghen doen/om op dat poinct naerder laſt te halen; 't welcke heur vergunt zijnde/vertooch den Pater Commiſſaris den vijfden/ende quam den 14 weder inden Haghe/ende ſoo den 15 van der Staten weghen/met hem ende Verreycken in communicatie ghetreden werde/ verclaerden ſy ghelaſt te weſen de Brieven over te leveren/mits treckende vande Staten recepiſſe vanden ontfang/ verclaringhe dat d'Eertzhertoghen daer-mede voldaen ofte ghequeten hadden heur beloften daer toe gedaen/ende belofte van reſtitutie vande ſelve Brieven/ indien de handelinghe niet getroffen ofte beſloten en werde; maer de Staten vonden daer-inne ſwaricheydt/om dat ſy verſtonden dat d'Eertz-hertoghen hunne beloften niet en hadden ghequeten/ nochte uytghebracht ſulcke Brieven ſonder ci ofte ſteerte/als belooft waeren/ende datſe niet behoefden te belooven reſtitutie van een acte die haer ſelvẽ vernietichde/indien het tractaet niet ghetroffen en worde; 't welcke ſy den 16 de voorſz. Ghedeputeerden aen-segghen/die heur qualijck hielden/ſeggende de ſaecke ſoo verſtaen/ende aende Eertz-hertoghen gheſchreven te hebben: dan ſiende dat de Staten daer by bleven/ hebben weder tijdt van eenighe daghen verſocht/ten eynde dat den Pater Commiſſaris noch een keer naer Bruyſel ſoude mogen doen/om eyndelicker ende finaelder laſt/die heur mede vergunt is; ende is dien volghenden den 17 weder-om vertoghen naer Bruyſel/ ende den 29 Novembris weder inden Haghe ghecomen/met laſt de Brieven ſimpelick over te leveren/ſonder recepiſſe ofte beloften/ ſulcx ſy te ſamen den leſten deden/ende vertooghen alſoo den tweeden Decembris weder naer Bruyſel/ ſonder dat aen-den Pater Commiſſaris eenich verwijt gedaen werde vande voorſz. corruptien/daer-mede hy te vooren omme ghegaen hadde.

Eyndelicke overlevertinghe.

Gr. Ernſt met zijn Bruyt indẽ Haghe.

Den 8 Novembris quam inden Haghe den Heere Grae f Ernſt van Naſſou/met zijn nieuwe Bruyt/de Dochter van Bruynſwijck/de welcke al-daer eenighe daghen gefeſtoyeert weſende/ weder vertooch nae Arnhem in Gelderlandt/om daer zijn reſidentie te houdẽ; ende als Mareſchal de Camp al-daer op de Frontieren toe te ſien.

Staten generael ſcheyden.

De Staten generael/ofte de extraordinaris Ghedeputeerden van dien/ſcheyden van malcanderen op den 10 Novembris/om elcks inden heuren te communicerẽ de voorſz. laetſte agreatie van Spaengien; de Staten vã heure reſpective Provintien te doen vergaderen/ende vande ſelve te verſtaen of ſy geſint ſouden weſen op die Brieven/ende ſoo de ſelve lagen/in handelinghe te treden ofte niet/ende teghen den 10 Decembris weder by een te comen/om elcx hunne laſt op dat poinct te openen: hebbende voor heur ſcheyden ontfanghen eenen Brief vanden Keyſer/vanden 9 October/daer-inne hy verhael maeckt van alle de coſten ende moeyten by zijn Vader den Keyſer Maximiliaen ende hem aengewẽt/om der Nederlantſche ſakẽ tot Vrede te mogen brengen; ende dat hy daerom verwondert was/dat-men in't verhandelen van die ſake voor-nam te tredẽ/ſonder hem/ofte ſelfs ſonder hem daer van eenighe advertentie te doen/ eñ ſcheen voor-hebbens te weſen/van deſe Vereenichde Nederlanden een vrye Republijcke te willen maecken/daer nochtans de Staten van dien wel wiſten/dat de ſelve Nederlanden van hẽ eñ den H. Rijcke leen-roerich waeren/ als hy byde archium/inveſtituren/ indulten/oude concordaten ende Rijcx af-ſcheyden wiſte te bewyſen/dat daer om de Staten haddẽ te bedencken dat-men inde ſaecken van ſulcken aenſienlijcken Rijcks-leen niet doẽ nochte voornemẽ en mach ſonder zyne als opperſten Leen-heere kenniſſe ende conſent; ende in-dien ter contrarie yet ghedaen ofte gheattenteert wert/daer-mede de natuer ende eyghenſchap des Leens ſoude verandert worden/dat 'tſelve gheenſins en mach beſtaen/ſelfs niet nae der ordonnantien ende ſtatuyten vande Leen-rechten/begeerde daer-om van heur te verſtaen/ hoe die ſake gelegen was/ ende wat hy daer in meynden te doen/op dat hy zijn ende des Rijcks gerechticheyt daer-inne mochte bewaeren: begeerde mede datſe ſonder zijn conſent niet en wilden voorts vaeren/ofte heur tot yet in te laten/ dat hem ende den Heyligẽ Rijcke tot prejuditie mochte ſtrecken. Welcken Brief by eenighen gheinterpreteert werde/ als gheſchreven tot een inſinuatie/om daer uyt metter tijdt te doen fileren een nulliteyt ende crachteloosheyt van alle't ghene die Staten in dit ſtuck van Vrede/ende de verclaringe heures vryheyts/ metten Coning van Spaengien ende Eertz-hertoghen ſouden handelen/ om 'tſelve te moghen doen clincken ende uyt-berſten/als heur ſulcks dienſtelijck ende gheleghen duncken ſoude.

Brief van den Keyſer opte Peys handel.

Ghedeputeerden uyt Denemarcken wederom.

Den 24 Novembris quamen weder t'huys de Heeren Bouliſz. Sijms ende Magnus/die in Denemarcken waren geweeſt/aldaer wel ontfangen/onthaelt eñ elcx met een gouden keten beſchoncken/ ende deden den 26 rapport van hun weder-varen/beſtaende in heur goedt onthael/inde goede ghenegentheyt vanden Coning al-daer/tot deſe Landen/ende in zijn belofte ofte toe-ſeggen/ dat hy eerſt daechs zyne Gheſanten hier ſoude ſchicken/om mette Gheſanten vande andere Coninghen te helpen raden/ adviſeren ende delibererẽ tot s'Lants meeſte voordeel ende verſekertheyt in deſen ſwaren handel van Peys/daer-inne ſy nu ginghen treden.

Ambaſſadeurs van Denemarcken inden Haghe.

Den 3 Decembris quamen inden Haghe de Heeren Jacob Vlefelt zu Vlefeltsholm/Rijcxraet ende Ampt-man op't Slot Hagens-kou/ ende Jonas Chariſius/der Rechten Doctor/ Gheſanten vanden Coning van Denemarcken ende Noorweghen/hier vooren verhaelt; met een ſeer eerlicke ſuite van Edelen ende dienaers/ die heur ſtatelijck ende prachtich hielen/eñ lieten haer dienẽ in ſilver vande ſervitie van heur Coningh. Sy deden den 6 heur propoſitie in Staten generael/beſtaende in-de affectie van hunnen Coningh totte Vereenichde Nederlanden/ende inde laſt daerom ſy hier ghecomen waren/te weten/om tot s'Lants beſte in de ſaecke van Peys-handelinge te helpen adviſeren ende delibereren.

Ban tegen de gemutineerden vã Dieſt.

De Eertzhertogen hebbende doen af-reeckeninghe maken mette gemutineerden van Dieſt/ ende de ſelve dien volgende ghecontenteert, hebben/volghende hun verdrach/ de ſelve alle onder eenighe compagnien uyten heuren ghemaeckt/ gheſtelt/ende in diverſche plaetſen ghelept/ende ſonder vande ſelve eenighe nieuwe injurien ontfangen te hebben/hebben die alles daer naer uyt heur quartieren doen voeren/ende vercondigen een af-danckinghe ende banniſſement teghen heur ghedecreteert/om alle heure Landen te moeten ruymen binnen 24 uren/op peene vande galghe/ alleenlijck uyt oorſaken datſe heuren ſtaet naerder over-wogen hadden/ weſende den

Ban-brief als hier nae volcht.

Het is eenen yeghelijcken kennelijck hoe langhe gheduert heeft de leſte Mutijn ende Alteratie van Dieſt / ende de groote ende in-eſtimeerlijcke coſten dat 'tſelve ons toe-gebracht heeft/ boven de ſoulen ende onverdraechlijcke oppreſſien van onſe arme Ghemeenten: nochtans hebben wy ſoo veel ghedaen/ dat ten leſten vol-eynt zijn d'af-rekeninghen van alle de ghene die hen inde ſelve alteratie hebben laeten vinden/ eñ aen elcke vande ſelve ghedaen volle betalinghe van alle't gene hun eenichſins ſoude mogẽ competeren tot hare volcomene ſatiſfactie. So hebben wy daer-en-boven hun oock vergeven, gelijck wy de ſelve als noch vergeven alle't ghene ſy teghen ons miſdaen mogen hebben/ ter oorſaken vande voorſz. alteratie: ende zijnde nochtans den Coning onſen Heere ende Broeder/ nochte wy niet verbonden yemanden in onſen dienſte langher aen te houdẽ alſt ons gelieſt/ ende naerder overwoghen hebbende den ſtaet onſer ſaken, hebben ten leſtẽ/omme verſcheyde goede reſpecten ghereſolveert dat het tot onſer meerderen dienſte/ende onſer onderdanen ruſte ſal ſtrecken/ons de ſelve quijt te maken/ende hun te ordonnerẽ/ ghelijck wy de ſelve wel expreſſelijcken ordonneren mits deſen / binnen 24 uren nae de publicatie van deſe ordre te vertrecken uyt alle onſe Landen ende Staten/ſonder inde ſelve langher te verblyven/nochte daer inne weder te keeren/ op peene vande galghe. Ordonneren een yeghelijcken ſoo onſe onderdanen/als andere in onſen dienſte weſende / den voorſz. tijdt over-ſtreken/ hun opte ſelve te werpen/eñ tegẽ henlieden allen rigeur en hoſtiliteyt te gebruyckẽ/ gelijck tegẽs overtreders / onghehoorſame ende ghebannen. Ende daer eenige vande ſelve ſo onbedacht ſouden weſen/ van hun tegens deſe onſe ordre ende bevel in onſe voorſz. Landen t'onthouden; onſen wille is / dat de ghene die de ſelve ſullen connen apprehenderen/ ende levendich ofte doodt leveren / 'tſy in handen van Heere Ferdinand van Boiſſchot van onſen Secreten Rade ende Audiencier generael van't Legher/ ofte aende Juſtitie van eene van onſe Steden / ſullen hebben tot eene vergheldinge voor yeder hooft/de ſomme van 25 Croonen/ door handẽ vandẽ voorſz. Audiencier generael. Verbiedẽ hen daer-en-boven meer / opte ſelve peene te comen / oft hun te onthouden inde Landen/Staten ende Coningrijcken vanden ghemelten Heere Coningh / om dat zyne intentie oock niet en is / de ſelve langer t'zynen dienſte te ghebruycken: bevelen hieromme alle onſe Officieren/ Juſticieren ende onderdanen hun hier naer te reguleren/ ſonder eenich verdrach/ faveur ofte diſſimulatie. Ghegheven in onſe Stadt van Bruyſele/den 4 Decembris/ ſeſthien-hondert ende ſeven.

In crachte van welcke brieven vele van henluyden/ die't niet terſtont en conden ontcomen/ op diverſche plaetſen doot-gheſlaghen zijn / het welcke / hoe-wel't by hen ghedaen was tot een ſtraffe over ghelijcke mutinatien/ nochtans by vele verre ſiende een bedenckẽ gaf / datmen met ghelijcke redenen / van naerder over-weginghe van een ſtaet/ wel vele andere handelingen ende accoorden ſoude connen verbreecken ofte overhoop werpen.

Brandenburchſe Geſanten.

Den 19 Decembris quamen inden Haghe de Heeren / Hieronimus van Diſkou/ erbgheheſſen op Quees gheheymen Raedt/ ende Gheſante van wegen de Cheur-vorſt van Brandenburch / om in deſe handelinghe mede den Staten by te weſen/ofte moghelijck op heur pretenſien te letten / de welcke in een gheruymen tijdt daer naer noch gheen propoſitie en deden / om dat heure laſt ghereſtringeert was aende Gheſanten vanden Palſgraef/ende om met ende niet ſonder de ſelve te handelen / welcke Gheſanten niet ſoo tydelijck voorts en quamen.

Staten generael openen laſt op de Vredehandel.

Den 20 Decembris / weſende de Ghedeputeerden vande Staten generael meeſt al by een/ ofte immers ghelaſt op de voorſz. handelinghe/ hebben ſy elcx heur laſt gheopent / die al-omme meeſt daer op liep / dat niet teghen-ſtaende de difectuoſiteyten vande voorſz. Brieven van aggreatie / men mette Ghedeputeerden van-den Vyandt ſoude moghen treden in onderhandelinghe vanden Peys ofte langhe treves ; midts blyvende by-den gront-ſlach vande vryheydt der Landen/ende den Vyandt op de hoocheydt van dien niet inne ruymen/noch in ſaecken van Staten/nochte van Religie. Ende nae vele communicatien daer op gehouden onderlinge/ ende met zijn Excellentie / Graef Willem van Naſſou / ende den Raedt van Staten: oock mette Gheſanten van Vranckrijck/groot Britannien ende Denemarcken(om dat dẽ Brandenburchſche hem excuſeerde om de voorſz. redenen) hebben eyndelijck op den 24 Decembris geſchreven aende Eertz-hertogen/dat ſy onder de proteſtatie ende verclaringhe / vervattet in heure antwoorde van-den 2 Novembris / daer af ſy niet en verſtonden te wijcken/te vreden waeren met der ſelver Ghecommitteerden inden Haghe in onderhandelinge te doen treden/ende datſe daer toe ſeven ofte acht perſoonen (ghequalificeert/ volgende de offren) committeren ſouden: in-dien ſy by Brieven vande ſelve Eertz-hertogen verwitticht wierden / dat der ſelver meeninghe is binnen thien daghen naer de receptie van-den heuren / naer den Haghe te ſenden ghelijck ofte minder ghetal van perſoonen / ghequalificeert als boven / met vol-comen laſt / omme ſoo wel van weghen den Coningh van Spaengien/ als hare Hoocheden / een goedt ende cort beſoigne ende beſluyt te maken.

Staten ſchryven om Gedeputeerde vanden Vyandt.

Staten ſchryvẽ om continuatie vande ſtilſtandt.

Ende om dat de ſtil-ſtandt den 4 Januarij toe-comende gingh expireren / gaven ſy heur in bedencken/of niet dienſtelijck weſen ſoude/de ſelve voor een maent ofte ſes weken te verlengen/ by al-dien ſy goet vinden inde voorſz. handelin- op den voorſz. voet te treden ; daer toe die / der Staten Brieven / dienen ſouden voor conſent/ in-dien d'Eertzhertoghen ſoo uyt haren name/ als van weghen den Coningh van Spaengien/ by hare reſcriptie des mede conſenteerden. Sy ſonden oock dubbelt vande ſelve Brieven aenden Pater Commiſſaris ende Verreycken/met verſoeck / de principale aende Eertz-hertoghen over te gheven / ende in-dien de ſelve bewilligen eeninghen te ſenden/heur over te willen ſchryven 'tghetal ende namen der ſelver / ende den dach van heur vertreck / om daer toe de behoorlijcke paſpoorten te moghen ſenden ; ende ſonden een Trompetter vã zijn Excellentie mette principale Brieven over Seven-bergen/ ende een ander Trompetter(om de vorſte wille)met duplicaten over de Duſſen / op dat d'een faelgerende/d'ander mochte addreſſeren.

Schryven mede aen Papen eñ Verreyckẽ.

Drielingen ſonen gheboren.

Op den 23 Decembris beviel inden Haghe in Hollant een arme vrouwe/weſende anders lang van perſoon / ghenaemt Maria Jans / Huyſvrouw' van een Schrijnwercker/ ghenaemt Adriaen Cornelisz. van drie jonghe ſonen t'eender dracht/ſeer cloecke kinderen / de twee laetſte varende ontrent een ure naer den eerſten/de welcke op Kerſdach ghedoopt wierden/ ende ghegheven byde Heeren/Gheſanten van Vranckrijck/ groot Britannien ende Denemarcken; mitſgaders by zijn Excellentie / Graef Hendrick ende Graef Willem van Naſſouw/byde Magiſtraet vanden Hage/ende drie Vrouwen vā qualiteyt/ die elcx aende kinderen eerlicke pille-gaven deden/nae de ghelegentheyt vande ſaecke.

Ghesant vande Palſgraef.

Den 29 Decembris quam inden Haghe de Heere Hippolitus de Colp / Churfurſtelijcker Raet ende Hof-richter van Heydelberch/ Gheſante vanden Palſgraef op den Rijn/mede omme den Staten in deſe handelinge by te weſen.

Staet vande Nederlanden.

Bewegingen der ſelver totten handel.

Beweginge des Eertz-hertogē totten handel.

Met deſe accidenten/deliberatien/ ſwaricheden ende reſolutie/ noopende de Nederlandtſche ſaecken/ eyndichde 't Jaer van ſeſthien-hondert ende ſeven/latende voor het toecomende een expectatie univerſelle by naeſt aende gheheele Chriſten Werelt /van dat de ſaken vande Nederlanden ſouden ghepacifieert/ende de langh-durighe bittere Oorloghen ter neder gheleydt werden/ waer-inne elck vande partyē politikelick ſcheen zijn voordeel te willen nemen: de Vereenichde Landen pretendeerden uyt dien handel gheheel vrye Landen ende Provintien te werden / gheheel ontſlaghen vande authoriteyt / recht ende pretenſien van Spaengien/ende conſequentelick vande Oorloghen aen-ghevanghen om 'tſelve recht te maintenceren/ ende dat ſy-luyden ſulcks voorts aen als een vrye Republijcke / daer op niemant yet en pretendeerde/heur ſelven regeeren ende gouverneren ſouden/naer haer eyghen goetduncken/vryhedē ende privilegien; te meer om dat den Vyandt af-ſtandt ghedaen hebbende van zijn recht / gheen pretext ofte occaſie en ſoude houden van heur meer den Crijgh aen te doen : immers met die hope ofte pretext wierden aen-ghelockt alle de ghenen die nu ſoo ſeer daer toe ſcheenen te inclineren: te meer ſoo ſy ſaghen dat een ſake ſonder uyt-comſte naer menſchen apparentie ſoude weſen/ dat ſy mette wapenen weder aen heur ſouden brenghen alle de Steden eñ Ledē/die tſedert de Unie vā Utrecht van heur af-gheruckt waren/ ende daerom niet teghen-ſtaende 'tverbondt ende beloſte byde ſelve Unie daer toe gedaen/meynden beter te weſen den noot toe te gheven/ die doch geen wet en heeft/ende by een eerlijck accoort te ſalveren alle de ſtucken die ſy daer noch van haddē/ byſonder alſmen 'tſelve ſoude connen doen met ſulcke reputatie / dat-men daer-inne quame ten ghewenſten eynde eñ vryheyt. De Eertz-hertogen voelende heur ſaecken ſeer verwerret / eñ heur onderdanen ſeer onluſtich tot deſe Oorloghen/ ſcheenen uyt deſen handel meer te ſoecken tijt te winnē om heur ſakē te redreſſerē/dat ſy meendē beter als de Vereenichde Landen te connē doē/ om datſe met uytheemſche macht oorlooghden/ eñ ſcheenen daerom oock nergēs naer te vragen met wat voor-ſlach ofte pretext mē in't handelē quame/hopende dat / volgende 'tgenerale axioma/ſy altoos/als de ſterckſte ende machtichſte/ by-den handel voordeel ſouden crijghen / ende meerder verwerringhe ende ſcheuringhe in der Nederlanden ſaken maken / de welcke ghewent weſende de monarchale regeeringhe / ſeer beſwaerlijck heur ſelven in een andere ſouden wel connen houden/ende bleven daeromme in hope/ dat/ niet teghen-ſtaende alle verclaringhe van vryheydt / ſy noch echter tot heur voor-nemen wel ſouden comen; daer toe eenighe hope oock ſcheen te gheven de ſeer groote vryheydt van-de ſelve Landen/Steden eñ Leden/ die malcanderen daer-inne qualick ſouden connē balanceren/ ſonder inden heurē ſelfs te fonderē eenich Souvereyn Collegie / by 'twelcke de deciſie van alle differenten ſouvereynelijck ſouden beſtaen/tot op-rechtinghe van welck Souvereyn Collegie/ hoe-wel ten uyterſten noodich / ſy niet inde heetſte ende periculeuſte Oorloghen hadden connen comen/ ende nu in Vrede ende vryheydt weſende/apparentelijck noch minder ſullen connen comen/ 'twelcke dan lichtelijck d'eerſte oorſaecke van heur verval mocht werden.

Beſluyt.

Niet te min/naer dien 'therte der Coninghen in de handt des Heeren is / ende wy Nederlanders alle te ſamen wel connen begrypen / dat uyt deſen handel te verwachten ſtaet/ of een ſeer groot goedt / in-dien God de Heere 'tſelve wilt ſeghenen / ende wy op beyden zyden 'tſelve wel willen waer-nemen / om dat onder anderen daer-mede ſal op-houden 'tovervloedich bloetſtorten van Vrienden / Maechſchappen / Bewanten ende Compatriotten onderlinghe / het welcke by alle Natien altoos voor 'tgrouwelijckſte is gehouden geweeſt / ofte een ſeer groot quaet/ in-dien God de Heere 'tſelve niet en wilt ſeghenen/ende ſulcks by ons ſelfs niet wel waerghenomen en wordt/te weten/van te verballen in meerder miſerie/ ſwaricheydt ende ſlavernye / ende dan als een Toneel van dien / allen volcken ten ſpotte ende ſchimp voor-gheſteldt te werden. Soo is wel redenen / dat oock wy alle compaſſie met malcanderen nemende/ God de Heere ernſtelijck bidden/ de ſaecke ſoo te willen doen beleyden ende dirigeren / dat daer uyt mach comen een Chriſtelijcke Ruſte ende Vrede / eenicheydt inder Landen van beyde zyden/ Liefde tot malcanderen / af-keer van bloedtvergieten ; eyndelijcken ſulcken ſtandt / dat de Neder-landen daer deur weder tot heur ouden fleur moghen comen/God ghedient weſen/ende elcks 'tzyne in ruſte mach beſitten: dat geve ons alle te ſamen God de Heere / ende in deſen ſtaet onſeeckerheyt/ hope ende ſorghe : naer vele treffelijcke perſonagien oordeel laten wy de voornoemde Nederlanden op beyden zyden metten uyt-gangh deſes Jaers.

Staet van Denemarcken.

Eer wy deſe Commentarien eynden/ſullē wy een over-loopēde verhael ſtellē/op dat veel omſtandicheden beter mochtē verſtaē wordē/vanden ſtandt der om-liggende Landen ende Princen van Europa/ beginnende aē Denemarcken.

Ten eynde vanden Jaere 1607 regneerde noch in Denemarcken de cloecke Coningh Criſtianus de vierde/eē Prince in't beſte van zynen leven / met alle Coninglijcke deuchden begaeft/ bemint ende gheacht onder zijn onderſaten ende ghebueren; ghetrout met een Marck-gravinne van Brandenborgh / die hem kinderen baert: hy ſondt Jaerlijcks ſchepen naer Groen-landt om noort-waerts de Werelt ende paſſagien te ontdecken; hy houdt vriendtſchappe mette Nederlanden. De Vereenichde Landen ſonden in Auguſto aen hem haer Gheſanten / Heeren Jacob Bouliſſz. Niclaes Jacobſz. Sijms/ met Heer Magnus/ om den Coning te verthoonen haren ſtaet/ ende te verſoecken om zynen raedt ende advijs te hebben op haren teghenwoordighen Vreden-handel.

Staet van Sweden.

In Sweden regeerde Hertoch Carel/ Sone van Coningh Guſtavus / Broeder vande Coninghen Ericus ende Johan / ende Oom van Sigiſmond Coningh van Polen ende Sweden/etc. dien het Lantſchap/als vervallen ende af-gheſtelt / vercondicht hebben / om verſchepdenheydt van Religie ende ander oorſaecken/als vooren meer vermelt hebben/ ende daer-omme deſen zynen Oom Carel eerſt als Stadthouder in-gheſtelt/ nu Coningh vercooren hadden/ een Vorſt ſeer bemindt van-de zyne / van weghen de Croone van Sweden / voert Oorloghe op Lijf-landt / dat de Croone van Sweden pretendeert haer toe te comen: hadde in Auguſtus ende ſints in-ghenomen in Lyflandt Weyſenſteyn/ Derpt ende andere plaetſen/ ende eenighe Victorie ghecreghen/ ende een ſterckte ghemaect om de ſtadt Ryga te veroveren. Dies ſondt hy in Hollant in October zijn Gheſanten om al-daer twaelf vendelen Cryghs-volck op te lichten/ nieuwe ofte oude/ ende totte betalinge op Amſterdam Wiſſel-brieven gheſonden voor ontrent 40 duyſent daelders.

Staet van Polen.

In Polen regneerde Sigiſmond/ Coningh mede van Sweden/ hoe-wel van-de Swedeners verworpen/ om dat hy daer door raedt van Jeſuiten weder ſochte te veranderen de Proteſtantſche Religie/ by zijn Groot-vader in-ghevoert/ ende by zynen Oom Ericus ende zynen Vader Johan daer ghebruyckt/ dies de Landtſaten hem ghecroont hebbende/ op conditie geen Catholijckſche Religie in-brenghen ſoude/ nu hem hebben af-ghecondicht vervallen/ nae tijdt van beraedt ghegheven hebbende/ verſoeckende zijnen Sone Ladiſlaum haer ſenden wilde/ om hun te regeeren/ volghende zijn Voor-ouderen/ nae haer Rechten/ Privilegien ende Religie: ende ſoo ſulcx al te vergeefs was/ hebben zynen Oom eñ Stadt-houder de Croone op-gedragen/ die daer nu regeert/ ende d'Oorloghe voert om Lijflandt teghen Polen. Hierom is Sigiſmundus in Polen vanden Edeldom ende andere veracht/ zijn teghen hem gherebelleert/ ende in wapenen ghecomen/ beſchryvende eenen Rachos/ ofte gewapende ſtaets vergaderinge/ ende daer-omme oock Rachoſanen ghenoemt/ beſchuldigende heur Coning van te vele de Roomſche Catholijckſche Religie mette Jeſuiten te vorderen/ verachtende de Palatynen ende Ridderſchappen/ mede hem te ſeer verplichtende metten huyſe van Ooſtenrijck/ ende daer ghetrout te hebben zijn voorige Wijfs Suſter/ ende ſulcks heur tot Succeſſeurs vande Croone/ willende op-offeren een deel inceſtueuſe kinderen/ oock verbroocken te hebben heur gherechticheden ende vrydommen/ ende meer andere poincten. Ende op dat pretext ghewapent ter vergaderinghe comende/ eerſt by Dublijn ende naer niet wydt van Warſou ende elders/ hebben onder anderen inde vergaderinge by Jehomo den 24 Junij leſt/ 1607/ opentlijck ghepubliceert een renontiatie ofte af-ſegh van alle ghehoorſaemheydt/ groote redenen daer-inne verhalende/ als in Druck te leſen is/ ſchynende te willen op-worpen voor Coningh eenen Gabriel Battori/ Broeders Sone van-den Cardinael Battori. Hier teghen heeft den Coningh hem mette wapenen gheſteldt/ hebbende eenighe Victorien teghen henlieden ghehadt/ ende hadde nu zijn ſaken onder de ſelve Rachoſanen ſoo beleydt/ dat hy oneenicheyt onder hen-lieden gemaeckt/ ende eenigen daer van af-gelockt hadde/ ende onder pretext van diverſche goede preſentatien/ ſtont nu met hen-luyden in hope van reconciliatie.

Staet van Moſcovien

In Moſcovien was nu Groot-vorſt Baſilius Jvanouwitſky/ nae de doodt vanden valſchen Demetrius/ ende hadde inden leſten Somer een Ambaſſade in Polen gheſonden/ hem beclaghende/ dat alſoo de Palatijn Sandomirus met een aenhangh inder Moſco ghebracht hadde een Nigromantiſchen vervloeckten Monick/ den valſchen Demetrius/ die zynen loon ontfanghen hadde/ ſoo verſocht hy te weten/ ofte ſulcks met wete/ wille ende hulpe van-den Coningh gheſchiet ware/ d'welck ſoude bewyſen der voorſaten vrede ghevioleert: daeromme begeerde te weten of hy den vrede wilde onderhouden/ weder-ſendende 'tghelt ende anders dat van-den Demetrius in Polen gheſonden was/ ende weder vry ſtellē der Moſchen Cooplieden ghelt in Polen ghearreſteert; ofte niet/ anders ſoude moeten op weygheringhe een Leger in Polen brenghen/ ende metten Hertoch Carel van Sweden aen-ſpannen/ etc. Maer hier van is niet by-ſonders gevolght/ door dat de Groot-vorſt Jvanouwitſ ky beroerten in zijn Landt creech/ van verſcheyden volcken/ tuſſchen de Moſcouw' ende Polen gheleghen/ die hun beclaechden/ dat-men inder Moſcouw' ſoo onbedachtelick gheprocedeert hadde teghen den Demetrius/ eer-men wel wiſte ofte het den rechten man waere/ die eenighe daer voor hielden/ ende andere gaven voor dat hy noch ſoude leven/ ende in allen gevallen dat-men die Landen/ als mede de principaelſte Lidtmaten van't Moſcovitſche Rijck/ in't verkieſen van eenen nieuwen Vorſt niet aen-gheſien en hadde/ waer-omme zijn ende continueeren noch in wapenen/ bedecktelijck vanden Polen ghevordert/ terwylen ſoo blijft de Palatin Sandomir met zijn Sone ende Dochter Groot-vorſtinne/ ellendelijcke ghevangen ende in armoede/ vanden welcken ende andere vrienden van Demetrius men ſeyde datſe heur weder te velde begheven hadden tegen den teghenwoordighen Groot-vorſt.

Staet vanden grooten Turck Bayaſet.

De groote Heere Turck van't gheſlachte Ottoman was Bayaſet/ noch een jongh-man ontrent 20 Jaren oudt/ cloeck/ ſchynende niet te willen ontaerden van zijn geſlacht/ heeft verſcheyden rebellyen van zijn Gouverneurs in verſcheyden Provintien: mede Oorloghe tegen den Keyſer van Perſien; heeft over een Jaer Vrede beſloten metten Roomſchen Keyſer/ daer over noch gheen beveſtinghe gedaen ware; dies nieuwe Oorloghe ghedreycht wert de Vayvoden van Tranſilvanien ende andere/ ghenoech hanghende tuſſchen hem ende den Roomſchen Keyſer/ om te moghen blyven ſitten in Vrede. Deſen Bayaſet hadde gheſonden zyne Gheſanten/ ghenoemt Muſtapha Aga Chious/ deſen Somer in Auguſto in Enghelandt (langhe by ghebreck van paſ-poorten op wech gheweeſt door Vranckrijck) hy hadde in September by-den Coning Jacob audientie tot Winſore/ daer hy den Coningh in Turcks aen-ſprack/ hoe-wel hy de Jtaliaenſche Tale verſtonde/ dan hadde eenen Enghelſchen vertaelder: zijn bootſchap was/ des Coninghs aen-compſte tot de Croone te congratuleren/ dat zynen grooten Heere meermaels aen hem gheſchreven hadde/ ſonder antwoorde te becomen; claechde over Zee-roovers inde Levandtſche Zee/ ende dat meeſt Enghelſchen/ ende ſoo zyne Majeſteyt daer gheen ordre conde in ſtellen/ ſoude zynen grooten Heer dat moeten doen/ daer ſwaricheydt mochte uyt-ſpruyten: voorts bode hy alle goede vriendtſchappen ende correſpondentien aen. Daer nae was noch een-mael te Hove/ by-den Coningh zijn af-ſcheydt nemende/ ende vertrock in October/ in een Engels ſchip nae Conſtantinopolen.

Deſe Turckſche Gheſante bedanckte ſeer/ van zijn Heeren weghen/ den Prince Mauritz ende Staten/ van ſoo veel Turckſche Slaven tot Sluys verloſt te hebben over twee Jaren/ ende zijn paſpoort ghegheven/ met liberael teer-ghelt; hem ſeer beclaghende over de Fransoyſen tot Marſilien/ die een groote menichte van deſe Slaven/ met paſpoort nae Marſilien ghecomen/ daer weder hadden van-den Gouverneur gevangen/ ende op de Galeyen gheſet geweeſt/ daerover hy hē aen-dē Coning beclaecht hadde/ ende belofte ghecregen van verloſſinge.

Staet van Barbarien.

In Afrijcken/neſſens de Dominien van-den Turck / dat-men nu Barbaryen noemt / daer regneerden nu tot Maroques ende Feſſa twee ghebroeders / Coninghen / hebbende hunnen principalen Broeder verjaecht / als wy vooren verhaelt hebbē; d'outſte Broeder Muley Schec/ beſat 't Coning-rijcke van Feſſa/ naeſt Spaengien gheleghen / ende 'tſcheen van Spaengien hulpe te verwachtē/ende Muley Eſſedan/ hadde hem uyt de Stadt ende Coningh-rijck Maroqũes gheſlaghen / alſoo wy verhaelt hebben/ ende nu onlanghs hadde hy hem de ſtadt Salee af-ghenomen/ een havene op de Zee zijnde / by la Rache/dat Muley Scheck noch beſit. Deſen Coning Eſſedan regneert in Maroques wreedelijck ghenoech/ ende hadde nu op den Winter alle de Nederlandtſche / Spaenſche ende Franſche Coop-lieden/ gheboden in corte daghen alle uyt zijn Landt te trecken / wijs-ghemaeckt dat de Nederlanders Vrede met Spaengien wilden maken/eenlijck toe-latende in zijn Lant te traffiqueren / die hem beloofden volcomelijck van alle Coopmanſchappe ende noodtdruft te beſorghen: dan onlanghs is van daer geſchreven/dat ſy noch moghen blyven continueren.

Staet van Spaengien.

De Coningrijcken van Spaengien zijn mette Nederlantſche Oorlogen ſeer verarmt ; Portugael haren Monopoliſſchen handel op Ooſt-Indien quijt ; de handelaers op Weſt-Indien draghen groote avontuere/ van meerder verlieſen danſe noch gheleden hebben ; daer worden groote ſchattinghen de Rijcken van Spaengien op-gheleydt / in af-cortinghe van s'Coninghs ſchulden. De Coningh Philips de derde/ zijnde in't beſte van zynen levē/ hadde nu twee Sonen ende twee Dochters; ende door den beſtandt in Nederlandt ghemaeckt te Water ende te Lande(ſtreckende tot op de Cuſten van Spaengien/ waer door de Hollandtſche Oorlooghſche Vlote vertrock) hebben ſy middel vercreghen haer Vlooten by een te brengen/ haer havenen wel te beſetten/ haer Vlooten nae beyde de Indien te ſenden/ eñ de Ooſt ende Weſt-Indiſche Vlooten in te brenghen/daer van dat 11 Galioenen dē 18 Octobris in-quamen inde Coronna/inden Rijcke vā Galiſſien/rijck in ſilver voor den Coning/ eñ voor de Coop-lieden.

Indiſche Vloten in Spaengien aen-comen.

Wt Spaengien van Madril / van date den 7 Novembris wert gheſchreven/dat de Coning al-daer weder-omme een decreet ghemaeckt hadde/bevelende men dē Genevoyſen ofte d'andere Hooſſche Negotianten niet meer ſoude betalen van't ghene daer ſy op beweſen waeren/ voor dat met haer / van't ghene met haer ghehandelt is / ſints het leſte decreet / Anno 1596/ ghereeckent worde / tot op den teghenwoordighen daghe/ voor Intereſt toe-latende vijf per cento/eñ wat meer dan vijf ten honderden voor Intereſt ſal bereeckent worden / ſouden ſy dat den Coningh moeten goet-doen. Deſe reeckeninghe alſoo ghemaeckt / ſal de Coningh hun betalen in twintich Jaren/jaerlijcks een payement / met Intereſt vijf ten honderden : daermede ſchijnt ſouden alle des Coninghs Domeynen/Tollen/in-comſten / etc. van alle verpandinghen ontſlaghen zijn/ ende weder totten Coningh keeren : mede het treſoor ende ghelt uyt Weſt-Indien nu ghecomen: Somma/genoech op den voet vande oude decreten/vanden thienden December/ Anno 1575 / vanden 5 December 1577/ende vandē 20 December 1596. Daer wert gheſoliciteert om corter daghen van betalinghe te hebben.

Decreet in Spaengiē/ de Coningh alle verpandinghe in zijn handen nemende/ eñ te betalē in 20 Jaren met 5 per cento Intereſt.

Italien was deſen Winter in goeden Vrede/ hoewel haer verſcheydē Vorſtē eñ Staten nemmermeer ſonder jalourſyen en zijn onder malcanderē. De Paus/Paulus de vijfde/ was metten Hertoch van Venetien/ Leonardo Donato bevredicht/als wy verhaelt hebben. Fuentes Gouverneur van Milanen/ hadde het Crijchſvolck verſonden in garniſoenen. Ferdinand de Medicis/groot Hertoch van Florentien / voerde noch Oorloghe teghen den Turck / ende zijn ſchepen ende galeyen met de Ridderſchap van Malta/hadden gemiſt de Hooft-ſtadt van Cyprus Famaguſta/in te nemē/ende was nu zijn outſte Sone / trouwende met een vande Dochters des Eertzhertochs Carel van Ooſtenrijc/ Suſter van Ferdinand/ ende vande Coninginnen van Spaengien ende Polen. Des Hertochs van Mantuas Sone/ ſoude trouwen met een Dochter van Savoyen. In Napels ende al Italien was noch duerte van Cooren / daer de Nederlanders noch 'tſelfde toe-voerden.

Staet van Italien.

Onder de Griſons ofte Grau-bontghenooten was noch groote warringhen / door't aenſetten van den Grave van Fuentes / ende die van Milanen / mette Catholijcke Switſers/ maer door't middelen van de Franſoyſen/ Venetianen ende d'ander Switſers/begondē Vrede te trachten.

Het Roomſche Heylich Rijck was noch regeerende Keyſer Rudolphus/hem houdende tot Praga; zijn Broeders d'Eertzhertoghen/ Mathijs eñ Maximiliaen/ zijn erf-landē regeerēde. In Hongaryen noch veel beroerten zijnde/ miſtrouwende den gemaectē Vrede metten Turck/ die noch niet geconfirmeert was. In Hongaryē ende Tranſilvanien/ſo om vryheyt van Religie/ als om de regeeringe noch groote queſtiē zijnde.

Staet des Roomſchen Rijcks ende Keyſer.

Daer was ſeer verlanght wat datter ſoude moghen gheſloten worden op den Rijcks-dach tot Renſborch in December / daer veel Vorſtelijcke Gheſanten al-reede langhe ghelegen hadden/te vergheefs ghewacht: om welcken nochtans te vorderen/ was inden Somer de Ceurvorſt van Saxen/met zynen Broeder/Hertoch Hans Georg met 500 Peerden tot Praga geweeſt / al-waer hy by den Keyſer ſtatelijck ontfanghen/een rijck ende liberael Hof hielden etlijcke dagen/ende tot tweemael door zynen Predicant D. Policarpus Leyſer / dede daer de Ghereformeerde Religie predicken / met groot toe-loop vanden volcke. Van daer vertrocken deſe Vorſten na Torgau/ daer trouwen ſouden de Hertoch Hans Georg/met een Dochter van Brandenborch/zijn ander Huyſvrouwe/Dochter van Wirtenberch/ gheſtorven zijnde.

De Keyſer ende Cheur-vorſt hebben onderlinghe malcanderen groote vereeringhe gedaen/ ende ghehandelt over eenighe verpande ſteden: Men ſeyde dat de Cheur-vorſt aenden Keyſer ernſtlijck verſochte / te willen den Rijcks-dach by zijn / den Vrede metten Turck beveſtighen/ ende de Ghereformeerde Religie/dien van Hongaryen ende Sleſien toe-laten/daer-toe hy noch liet volcomē belaſt zijn Raets-heeren/zyne Majeſteyt waerſchouwende/ in gheender manieren te willen voorderen tot eenen Roomſchen Coning den Eertzhertoch Ferdinand van Gratz/ zijnde in't Rijcke ghehaet/ alſoo dat het gantſche huys van Ooſten-rijck door hem in cleynachtinghe ware ghecomen/ etc. Daer nae was mede de Hertoch van Bruynſwijck by dē Keyſer ghecomen/ende vriendelijck onthaelt / om te handelē over zijn Oorloge mette ſtadt Bruynſwijck. Meer andere ſaecken waren daghelijcks in Duytſch-lant voor-vallende/waer door daer groote noot ware inden Rijcr-dach op te reſolveren / principalijck den Vrede metten Turck.

Daer was ſprake dat de Keyſer in Nederlandt ſondt eenige Graven om den Vreden-handel by te weſen / namelijck de Graven van Hanauw' ende Manſſelt.

Staet van Vranckrijck.

In Vranckrijck was noch regnerende Coning Hendrick de vierde / nu den 13 Decembris out 54 Jaeren/ als gheboren Anno 1553 / was voorſpoedich in't onderhouden van Vrede onder zijn onderdanen / van verſcheyden Religie; de Jeſuiten oock ghebreydelt houdende ; zijn vyanden vande Heylige Ligue/waren met hem ghereconcilieert / ende hadde zijn ghenade ende goetheyt nochtans ontſachelijck ghemaeckt met het dooden vanden Hertoch van Byron. De Edelen die d'Oorloghe met hem gevoert hadden/ ſochte hy oock in vrientſchappe te behouden. Zijn Ontfanghers ende Financiers ſochte hy mede te vreydelen. Hy beſat nu wel ſoo vele als opt zijn voorſaten beſeten hadde (behalven Napels ende Milanen) in goeden voorſpoedighen Vrede ende rijckdomme / in een ſeer weeldich Conigh-rijck/van alle zijn onderdanen bemindt ende ghebueren ontſien ; hadde nu twee wettelijcke Sonen ende twee wettighe Dochters/ om zijn af-comſte te veſten / behalven zijn natuerele Sonen en Dochteren. Hy hadde zyne Ambaſſadeuren in Nederlandt / ſoo wel tot Bruyſel als inde Vereenichde landen reſiderende/ daer dat nu noch waren den Heer Preſident Jannijn/ extraordinaris Ambaſſadeur neffens den ordinaris den Heere van Rouſſi/ den Heer van Buſenval / die daer langhe gereſideert hadde/eyndelijck van ſieckte daer geſtorven zijnde. Deſe waren al-daer in s'Graven-hage om den Vreden-handel by te weſen/ te voorderen / ende voor te ſtaen den Intereſt die de Coning inden Vreden-handel hadde.

Staet van Enghelant.

Jacob Coningh van groot Britannien ende van Yrlandt/was nu in goeden Vrede / regeerende met zijn Coninginne Anna van Denemarcken/hebbende twee Sonen ende eē Dochter / ſoeckende alle middelen om zijn twee Coningh-rijcken in een Eylandt vaſt aen malcanderen te hechten ; ſoo wel in eenicheydt van Religie als policie/een Prince vredelijck/ſaechtmoedich/gheleert ende liberael/wat te gheringhe gehoor ghevende / die om eyghen baet vernietigen alle onderlinghe tractaten mette gebueren van Coop-handel ende Entercourſen / zijnde nochtans den rechten bandt van gheduerige alliantien ende vrientſchappen. Deſen Coningh heeft mede zijn Ambaſſadeurs tot Bruyſel ende in Hollandt reſiderende/om voor te ſtaen den Intereſt die hy heeft inde bevredinghe van Nederlandt / weſende nu ter tydt daer vooren in-den Haghe de Heere Robert Spenſar extraordinaris / neffens den ordinaris Heer Radolf Wijnwod.

Graven vā Terroen eñ Tirckonel vluchtē uyt Yrlandt in Nederlant.

Wt Yrlandt waeren ghevlucht den 15 Septembris twee rebellighe Graven/de Grave van Terroen/ met zijn Sone de Baroen van Dongannon / ende zijn Huyſvrouwe met kinderen/ een Grave d'eerſte van zijn gheſlachte / diens Vader was een Smits Wijfs Sone / die hem eenen Edelman tot eenen Vader gaf/in Noort-Yrlandt te houwelijcken/ luttel gheacht/ zijnde vande Coninginne Eliſabeth Grave gemaect/ door de moort van Jhon Onevale / zijn Bloetverwant: de ander Grave was Tirckonel oock met zynen Sone / een erve van Odonel / die in Spaengien ghevlucht / daer gheſtorven was: beyde deſe met deſe tytelen vereert/om de wilde Noortſche Yren civielder te maken / zijnde daer uyt gheſproten/ende nae langduerighe rebellye/ Terroen ten leſten byde Coninginne begnadicht rechts voor haer doodt / ende Tirckonel by deſen Coningh Grave ghemaeckt / hebbende ghetrout des Graven van Kildars Tochter / de Dochters Dochter vanden Admirael van Enghelandt.

Deſe Graven ghevlucht/ zijn in Vranckrijck aen-ghecomen/ al-waer ſy paſpoorten van-den Coningh vercreghen hebben / eer den Enghelſchen Ambaſſadeur dat conde beletten / ende zijn nae Nederlandt ghetrocken / te Bruyſel aen-gecomen / heerlijck hun teghen-ghegaen zijnde de Marquijs Spinola/ Don Rodrigo di Lazzo/ Don Gaſton Spinola / met andere : ende tot Bins de Eertzhertoghen begroet hebbende/deden hun bedevaert totte Lieve Vrouwen van Halle ende Scherpen-heuvele. Sy gaven uyt dat ſy om de profeſſie vande Roomſche Catholijckſche Religie vervolcht waeren / ende dat ſy in Enghelandt ontboden waeren / met een pretext van een queſtie / die ſy met hun ghepretendeerde Vaſſalen hadden/ maer vreeſende van daer vaſt ghehouden te worden om haere Religie/ etc.

Verclaers vanden Coning Jacob tegen de rebellige Gravē Terroen ende Tirckonel.

Den Coning Jacob van groot Britannien/ hoorende dat ſy hun vluchte ontſchuldichden/ om vervolginge van hare Religie/heeft een verclaers ghepubliceert / van date den 15 Novembris 1607/ waer van het in-houdt is / dat deſe voorſz. Graven/ Terroen ende Tirckonel/ waren gheen Graven ghemaeckt noch begoedicht/ ten aen-ſien van haer af-comſten ofte deuchden; maer eenlijck verheven by-de leſte Coninginne/ ſaligher ghedachteniſſe/ende by hem/ om redenen van ſtate / ende ghepreferereert voor andere/die/ midts de qualiteyt van haer gheboorte/ in't Noort-Yrlandt meer rechts hadden tot ſulcke heerlijckheden. Ten tweeden/ ſeydt wel bekendt te weſen (ſo claer als de Sonne/ by goede ghetuyghen) dat d'oorſaecke van haer vluchte / ſy eenlijck haer eyghen wetenſchappe ende inwendighe vreeſe van haer beſchuldighde conſcientie; niet teghen-ſtaende ſy al-omme uyt-gaven/het ware om ſaecken van Religie (een deckmantel die hedens-daeghs te vele dient om te bedecken veelderhande quade voor-nemen) daer ſy noch by-voeghen een ander pretext / van te vreeſen quade Juſtitie ofte Recht t'ontfanghen in eenighe queſtien/ die ſy hebben met zyne Onderſaten/ende met hem-ſelven in Rechte. Ende hoe-wel het onnoodich ſy haer valſcheydt ende ſchelmerye te verhalen/ zijnde noch verſch in yegheliijcks ghedachten / hun bewyſende Monſters inder natuerē; niet alleen af-vallende vande ghehoorſaemheyt van haer Princeſſe : maer datſe noch gheſocht hadden haer Vaderlandt te vercoopen / aen de vyanden van haer Souvereyne : ſoo wilde hy nochtans verclaren teghen haer valſche ondanckbare allegatien / boven verhaelt/ ende affirmeren op zijn Coninglijck woordt / datter noyt ghedacht ofte ghepeynſt was / in eenigherhande manieren yet voor te nemen teghen haer / ofte te procederen voor eenighe ſaecken/Religie aen-gaende : haer profeſſie ende conditie ſoodanich zijnde / dat ſy Moorden gheen miſdaedt / 'tHouwelijck gheen ghebruyck / noch gheen Man vroom achten/ die niet can glorieren van rooven ende gheweldt. Soo dat hy groote indiſcretie ſoude gheacht hebben / ſulcke Luyden te quellen om Religie / in wiens converſatie ende handel gheenderhande Religie ofte Conſcientie te beſpeuren was.

Voorder noopende hunne ontſchuldt van goederen ofte gherechtigheden ghereclameert (hoe-wel alle het ghene ſy pretenderen / moet

erkent

1607. erkent worden te procederen uyt zyne enckel ghenade / op haer ſubmiſſie nae hun groote onnatuerlijcke verraderye) daer over waere oock noyt queſtie gheweeſt / ofte hy en hadde gheneycht gheweeſt hun gonſtigher te zyne / dan eenighe van hun competiteurs / ten waere in ſaecken / daer-inne hy merckte dat ſy tendeerden ende ſochten by trappen haer authoriteyten grooter te maecken / uſurperende macht over zyne onderdanen / beter gheboren dan ſy waeren / ende die opentlijck loochenden hun eenich leenſchap ofte dependentie ſchuldich te weſen. Eyndelijck ſo verclaert de Coning/ dat deſe niet ſoude connen loochenen voor eenighe Rechters/ ofte ſy en hadden / eer ſy uyten Rijcke gheloopen zijn/niet alleen in conſpiratie ghetreden/om oploop ende rebellye te berocken / maer hadden verſcheyden inſtrumenten / als Prieſters ende andere ghebruyckt / om buyten-landtſche Staten ende Princen aen te bieden(ſoo die ghereedt gheweeſt hadden dat aen te nemen) ghewillicheydt ende reſolutie van hun toe te vallen/ ſo ſy ſouden willen 't Landt invaderen ; al-waer onder andere conditien niet was vergheten / dat wanneer ſy ſouden vry ghemaeckt weſen vande Engelſche regeeringhe / dat daer ſouden uyterlijck mede uyt-gheroept worden/ alle ſulcke onderdanen in Irlandt / als ſoude levendich bevonden worden / die van Enghelſche af-comſte gheboren waren. Welcke voor-ſlaghen onder de hant gevoedt by Prieſters ende Jeſuiten(wiens ampt in deſe tyden principalijck is / de onderſaten te beweghen tot rebellye teghen haere Souvereynen) hebben ſulcken gehoor buyten Lande niet gevondẽ/als ſy hun wel haddẽ vermeten eñ gehoopt. Dies ſo vertrooſten hy hem/ dat deſe zyne declaratie / wel mette circonſtantien overleydt / ſal van ſulcken ghewichte weſen / als te dempen alle ſulcke onwarachticheden / die deſe ſmadighe creatueren / vol van ontrouwe ende ondanckbaerheydt/ ſullen teghen hem uytſpouwen/ende teghen zyne rechtveerdighe ende matighe proceduren: hun ſelven verwervende geen beter onthael by Potentaten / dan ſulcken hoop rebellen verdienen / die zyne ſubjecten gheboren zijn / ende tot hem verplicht / by ſoo vele ende groote verbinteniſſen: date den 15 Novembris 1607.

Deſe declaratie ghedruckt weſende / zijn wy wel gheinformeert / datſe ghedicteert ende gheſchreven is gheweeſt van-den Coning Jacobs eyghen handt. Eenighe andere gheſuſpecteerde Heeren in Irlandt werden na Enghelandt ghevanghen gevoert/ ende derwaerts werden 800 Crijghs-volcks te voete/ ende 200 Peerden geſonden/om de garniſoenen te verſtercken.

Eynde des achtentwintichſte Boecks.

REGISTER
of
Rijcke Tafel ende aenwyſinghe
op de
Acht en twintigh Boecken
der
Nederlandtſche Gheſchiedeniſſen.

VOOR-REDEN,
om
Deſe Tafel wel te verſtaen.

EEr ghy eenighe ſaecken in deſe Tafel ſoeckt/ Gunſtighe Leſer, ick bidde u hoort met weynigh woorden het ghene dat u noodigh is te weten/ ende my te ſegghen. De Cyferen of ghetalen die hier ſtaen wyſen het Boeck aẽ/of het Bladt: De eerſte Cyfer wijſt op het Boeck; de naer-volgẽde op het Bladt/ ſoo langhe als daer gheen Sterreken en ſtaet: Want aen het * beghint een ander Boeck. De ghetalen des tweeden deels zijn veel-tijdts valſch; nochtans hebben wy die moeten volghen/ om u van verbeterens moeyte te ontlaſten. Alleenlijck hebben wy verandert daer twee ghelijcke ghetalen by een ſtaen/ by het tweede een voeghende/om verwerringhe te vlieden. Elck Bladt heeft vier Columnen: de Columnen worden met A/ B/ C/ D/ af-gheſondert: A beteeckent de eerſte Columne; B de tweede ende ſo voort de andere. Eene ſelfde ſaecke hebben wy op verſcheyden plaetſen gheſet/op dat ſy u immers niet en ſoude ontgaen. De eyghene namen moet ghy ſoecken van groote Heeren/ende niet Coningh, Prince, of diergheliȷcke: Want wy en ghebruycken die Tytels niet / dan als wy den naem hier niet gheſchreven en vinden. Doch als ſy met haere Tytels meeſt bekent zijn dan ſullen wy u met een woord op den name wyſen. Ghy ſult u miſſchien verwonderen/als ghy ſulcken overvloed ſult ſien: maer laet u dat niet verdrieten: het is tot uwen beſten gheſchied/op dat deſe Tafel als een cort begrijp van dat groote veel-jarighe werck zy. Seker/ſoo ghy dit Regiſter maer eens en door-ſiet/ghy ſult vele vinden daer ghy miſſchien noyt op en ſoudet gedacht hebben. Wy en hebben anders gheene ſchickinghe ghevolght in dingen die eenen naem of ſaecke aen-gaen/dan ſoo de blaren naer malcanderen volghen: door dien dat onſen Autheur/ſich aen die jaren verbindende/ alles op zyne bequame ſtede niet en heeft connen ſetten. Wy ghebruycken oock (teghen onſe wyſe) eenige vremde woorden/ om dat die in Heeren Hoven meeſt bekent zijn. Ick hebbe enckel in deſen arbeyd gheſocht Gode ende alle Chriſtelijcke Vorſten hare eere te gheven/ ende alle Deughlievende Lieden te loven [als oock de booſe als met den vingher te wyſen] niet alleene de Mannen/ maer oock de Vrouwen. Verſcheydene Crijghs-liſten wyſe ick aen/ om die ter noodt te ghebruycken/ of ſich daer voor te wachtẽ; maer voornemelijck op dat men de ſelve leſende magh ſien/

wat de arme menſchen al liſten doen om malcanderen in het net te cryghen. Ende want men nu van Vrede handelt/ ſal ick al van den Vrede op-ſoecken wat ick ſal connen vinden. Daer en boven/ om my ſelven ende mijn ampt (de Medecyne of Ghenees-conſte) niet te vergheten/ ſal ick hier mede de Sieckten/ Cruyden/ Speceryen; als oock Sterften/ Honghers nooden ende andere dinghen die de Medecyne ende Natuyrlicke wetenſchap aen-gaen/ op-teyckenen. De Heere Iesus gheve dat deſen onſen ghewillighen arbeyd (die wy deſe Winterſche avonden meeſt deden) tot ſynes names eere ende behulp van alle vrome Lieden magh ſtreckẽ. Wat my aen-gaet/ ick en ſoecke noch en verwachte hier af ghene eere/ [als de ghene die eenes anders Acker bouwet] maer wille de ſelve den eyghenaer gheeren ende ghewillighlick toe-meten.

A

Aa. Capiteyn word door uyt gheſonden om Varax te vervolghen 19.147.c.

Aa. Riviere by Steenwijck 10.192.a.

Aaron Wayda valt den Turck af 18.121 a.

Abdala verwinner in Barbarien 28.156 a.b.

Abdelmelec Coningh van Maroques ende Fez deughden 8 160.b.

Abdie van Egmond vernielt 4. 91. b.

Abdien vande Biſdommen geincorporeert 1.29. d. Claghen 0.b.

Abdul Hamat ſterft 24.60.b. Zijn begraveniſſe c.

Abel Fran Rena Gheſand der Staten ghevanghen/ ontcomt 10.184.a

Abdol Indiaen in Holland gheweeſt hebbende/ is haer boorderlijck 22.23.a.

Abten in Brabandt verſoecken recht/ word gheweygert 1.30.c.

Abten maken afcoop 2.31.d.

Achem beſchreven 24.58.b.c.

Achmat ſone van Mahomet den derden doet zynẽ broeder dooden 26.101.a.

Adel in Nederlandt oudt ende goedt 1.28.c. Vanden Spaengiaert weynigh gheacht 13.5.c.

Adelantado of Admirael vervolght de Nederlanders 23.45.a. Soeckt Martin de Padiglia.

Admirael van Enghelend ſoeckt ghemeyn Licent-gheld voor ſich ſelven 15.29.a. Zyne paſpoorten veracht a.

Admirael van Spaengien vã Candiſch genomẽ 14.32 a.

Admirael van Vranckrijck word beſchuldight in des Guyſarts doodt 1.16.a. In S. Quintijn gevangẽ/ eñ ſieck zijnde/ leeſt de H. Schrift eñ word bekeert 1.17.b. Word geſchoten 4.78.a. Vandẽ Coning beſocht a. Zyne aenſprake aen den Coningh b. Word doodt gheſlaghen ende van Guyſe beſien 79 a Word in zijn eere gheſet * 5.113.d. Zijn doodt aen Guyſe ghewroken * 15.62.c.

Admiralen die Leyden ontſet hadden/ worden vereert 5.102.b.

Admiraliteyt 4.82.d Haer recht 5.111.b. Beleyd de Oorloghe ter Zee * 15.60.b. Mauritius hoofd daer van b. Admiralen ende Vys-admiralen b. Ontſanght convoyen b. Ghebruyck der Oorlogh-ſchepen b. Haren Advocaet Viſcael c. Admiraliteyts Raden * 20.197.a.

Admirante ſoeckt Franciſcus de Mendoſa.

Adolf rebelleert tegen zynen Vader ende ſtelt hem wreedelijck ghevangen 1.8.b. Moet hem uyt ontſagh los laten. Ibid. De Vader roept hem in eene Camp-vechtinghe b. Hy vlucht uyt vreeſe van Hertoghe Carel. Wordt door de milde betalinge eenes Schuytevoerders ghekent/ Ghevanghen. Ibid. Word uyt de gevangeniſſe ghenomen/ Cryghs-overſte ghemaeckt b. Wort door Doornick doodt gheſlaghen b.

Adolf vanden Berghe van Mauritio gheſlagen 22.55.c. Wort ghevanghen/ gherantſoent c.

Adolf van Egmond te Cortrijck ghevanghen/ word van de Ghentenaers verloſt. Wordt door Doornick verſlaghen 3.a.b.

Adolf van Hamſtede Admirael gevangen 5.98.d.

Adolf Grave van Meurs ende van Nieuwenare/ neemt Meppel in. Weder verlaten 14.42.a. Hy verſekert Wtrecht * 15.58.c.

Adolf Hertoghe van Holſt gheſtorven 13.22.d.

Adolf van Meet-kercke in Enghelend geſonden 7.138.c. Preſident van Vlaenderen * 11.221.a. Doet eenige Spaens gheſinde vanghen 224.c. Handelt van weghen de Staten met den Gheſand van Enghelandt * 12.237.b.

Adolf van Meet-kercke Capiteyn treckt mede op Portugael 15.65.c.

Adolf vry Heer vã Swartſenborg wint Raab behendigh 19.196.d.

Adolf van Naſſouwe Graef Lodewijcks Broeder word verſlaghen 3.56.d.

Adolf van Naſſouwen Anno 1298. van Albert van Ooſtenrijck verſlaghen/ den 2 Julij. Op welcken dagh/ Anno 1600. zijn doodt ſcheen ghewroken te weſen 22.33 c.

Adriaen Damman van Byſtervelt Agent der Staten 17.110.a.c.

Adriaen Diericksſen Duynkerckſche Admirael word met een ſpieſſie in zynen buyck doodt gheſteken 27. 127. c. Zijn ſchip ghewonnen c.d.

Adriaen Florenſz. van Wtrecht Schoolmeeſter van Hertoghe Carel 1.9.c.

Advijs der Proteſtantſche Heeren 3.56.a.

Aelmoeſſe aen de Borghers van Steenwijck ghedaen 10.195.d.

Aelſt vande ghemuytineerde Spaengiaerden inne-genomẽ 6.114.b. Setten de Dorpẽ onder contributie. Ibid. Hondert en tſeventigh Dorpen onder haer b. Heeft veeld-ſtormẽ wederſtaen c. Word van de Malcontenten behendigh ingheno men * 9 177.b. Vande Statiſche ghenomen * 211.a. Vande Enghelſche aen Parma vercocht * 224.c.

Aenbrenghers 3.61.d.

Aenſlagh teghen Duc d'Alba 3.55.56. Der Spaengiaerden op Noortholland miſluckt * 5.99.a. Op Antwerpen 102.c. miſt. Opt Caſteel van Antwerpen miſt 95.b. Op ter Gouwe miſt c. Van Don Jan op Antwerpẽ * 7.132.a. Op Delft * 5.102.c. miſt. Om Atrecht te verſekerẽ door de Staten miſluckt * 8.160.a. Van Ruyghaver Capiteyn op Amſterdam miſt * 8. 145.c. Van twee partyen op eene ure * 9.178.a. Van weer-ſyden ghemiſt * 12.239.a.

Aenholt een Heere voor Lochum gheſchoten 11.213.a.

Aenſlaghen van weer-ſyden gemiſt 12.239.a. In Nederland van weder-ſyden * 16.81.d. 89.b. * 101.a. Van weder-zyden miſſen 19.149.c.d. * 21.3.b. * 22.22 a. Van Albertus * 26.115.a. Op Ardenburgh 28.150.c.

Aenval met vyer der Spaengiaerdẽ op Antwerpen 6. 18. b.c.

Arbeyd en handelinghe brenght welvaert inde Landen 18.144.a.

Aerdenburgh comt aen Mauritium 25.91.c.d.

Aerdtbevinghe in Duytſchlandt 23.50.b. In Nederland * 18.188. a.

Aerdworm verheft ſich ſoo men op hem treedt 17.116.d.

Aerſchot Hertoghe ſterft by Venegien 18.131.d.

Aerſſens Greffier wilt des Monnicks giften ſonder toelaten van zyne Excellentie niet ontfanghen 28.161.b.c.

Aert van Duyvenboort de Lieutenant van Graef Hendrick Fredrick tot Geertruydenberghe gheſtelt 17.95.d.

Aflaten met dicht beſpot 1.11.b.

Aggreatie verſoecken de Staten 28.158.c. Wordt van den Coningh van Spaengien onvolmaeckt geſonden 159.c.d. 160.a. Naerder ratificatie uyt Spaengien ghecomen 163 b. Swaricheyt in't overleveren ghemaeckt b.c.

Agria een ſtadt vanden Turck ghewonnen 18.144.b.

Ainſi Heere verſekert Camerijck 6.121.d. Doet Camerijck by de generaliteyt blyven * 9.166. b. Vreeſt voor belegh. Schrijft aen de Staten om hulpe * 10.183.a. Neemt volck vanden Hertoghe van Anjou in. ibid. Aken van den Paus door noodt gheſpaert 11.225.b. Haren ſtaet ende gelegentheyd * 15 68.d. 69.a. Placcaet des Coninghs teghens haer a.b. Hare Privilegien in Nederland geſchorſt c. Zyn verbannen * 20.180.d. 181.a.b. Magiſtraet veranderd c. Haer regiment veranderd: waerom * 26.115.d. 116.a. De gebueren ſtaen naer haer heerſchappye. ibid. De afgheſette Magiſtraet ſoect moderatie in de coſten te betalen a.b. Receſbrieven der Keyſerlijcke Commiſſariſen b. Strengen handel des nieuwen Magiſtraets b.c.d. De Burghers moen conden Winter ghebannen 117.a.b. Die voor haer ſoliciteren by den Keyſer worden ghevanghen b. Worden vande Gulickſche mishandeld/ overcomen ten deele 118.a.b. Clachte der Akenaers over't vervallen haerder ſtadt b. De Ghereformeerde worden aldaer vervolght c.d. Haer gheld afgheſet 119.c.

Alba Hertoghe vercoren om Nederland te ſtraffen 3.51.c. Vertreckt uyt Spaengien 51.c. Monſtert zijn volck 51. De Regente ſoect hem te verhinderen 52.a. Comt tot Bruſſel a. Zijn commiſſie grooter dan die van de Regente b. Zijn wreetheyt 54.a. Zynen aenſlagh teghen Condee 55.a. miſt. Executeert verſcheydene Edele 56.c.d. Treckt naer Vrieſ-

59.b.c.

land b. Beſpringht Graef Lodewÿck.ibid. Zÿn heyrcracht 59.b.c. Sent Mansvelt in Vranckrÿck 62.c. Eyſcht thiende d. Verſoeckt aen den Coningh zÿn vertreck 65.d. Recht ſich ſelven een Tropheum op voor de verwinninghe 65.d. 66.a.b. Wort met dicht aerdich beſpot 66.b. Zÿn incomſten * 4.66.d. 67.a. Zyne ſtraffe woorden 68.b.c. Ghewelt om den tienden penning tot Bruyſſel te cryghen.ibid. Gheweld in Nederland 77.a. Hitſt de Guyſarts op teghen den Admiraal van Vranckryck 77.b. Is oorſaecke der Parysche moort b. Zyne wreetheydt door wreetheydt verſacht 83.a. Gheeft zyne Leghers hooghe namen 86.b. Doet een ſtrenge miſſive publiceren 86.d. Zynen gantſchen handel wort verhaelt 92.93. Hy vertreckt 92.d. Is het Hooft van quade raet-gevers 93.a. Zyne wreetheyt * 6.124.b. Hadde 186000 menſchen doen dooden/ ende 36 milioenen guldens veroorlooght * 8.151.a. Hy wint Portugael * 10.196.b. Sterft * 11.196.c.

Alba Regalis Hooftſtadt van Hongarien den Turck afghenomen 23.50.c. Weder verloren c.

Alba Regalis comt weder aenden Turck 24.75.a.

Albanoiſer 3.51.d.

Albert van Saxen Hertoghe 1.5.c. Voert Oorloge in Holland teghen de Hoeckſche 1.6.b. Dringt Ziericzee twintigh duyſent guldens af.ibid. Wort van den Eertzhertoghe Philips Erf-ſtadthouder van Ooſt ende Weſt Vrieſlandt 8.d. Wort gheſchoten/ſterft.ibid.

Albertus van Ooſtenrÿck Cardinael ende Eertzhertoge ghebooren Anno 1559/ in November 18.131.d. Heeft ſes en twintigh Jaer in Spaengien gheweeſt. Treckt uyt Spaengien: comt tot Genua d. Zyne handelinge in Italien 132.a. Hy wordet tot Gouverneur der Nederlanden afgeſonden/ comt met den Jongen Prince van Orangien 131.d. Zynen aenſlagh op Marſilien miſt 132.a.b.c. Comt tot Lutſenborgh 132.c. Tot Bruſſel c. Brenght twee Placcaten met/ op Wapenen ende op Tytelen d. Soeckt la Fere te ontſetten te vergheefs 133.b.c. Belegert Cales c.d. Bewÿſt mildigheyt aen de arme lieden die hem naer liepen 134.c. Zyne onderhandelinghe nopende de Landen van Cleve/ ondeckt 139.a. Keyſers antwoord a.b. Zÿn Crÿghſvolck * 19.147.a Vergadert onder Varax by Tuernout a. Ruſt ſich om het belegh voor Amiens op te lichten 149 a.b. Waerſchout de Nederlanders van niet voorby la Plant te vaeren ſonder paſpoort 153.d. 154.a. Hem worden vier duyſent Spaengiaerts geſonden 167.c. Heeft wel tien duyſent Spaengiaerden in't land c. Heeftſe uyt miſtrouwen ontboden d. Hy leght zÿn Gheeſtelyck ghewaedt af/ ende wort voor Overheere der Landen ghehult * 20.183.a. Schrÿft aen de Vereenighde Landen c. Hy reyſt naer Spaengien om zyne Bruyt te halē * 21.7.a. b. Arriveert met des Conings Bruyt in Spaengiē 7.d. Trout met de Infante d. Comt met haer tot Bruſſel d. Hy beweeght den Keyſer om de Vereenighde Landen tot Vrede te porren 17.c. Hy verhoort de Gheſanten des Keyſers nopende den Vrede 19.c. Zyne antwoorde c. Schryft aen de Conninginne van Engeland vriendelÿck c.d. Hy word tot Leuven ghehult * 22.20.d. Tot Bruſſel 21.a. Tot Antwerpen a.b.c.d. In Vlaenderen c. Zyne gheboorte 20.c. Ouderdom c. Swaricheyt over zÿn huldinge gemaect c.d. Hy moet hulpe van Spaengien ontfanghen 24.c. Verſoect zÿn Domeynen vry d. Verſoeckt middelen ter Oorloghe 24.a.b 25.a. Treckt Mauritium teghen by Nieupoort 29.c.d. 30.a.b.c. Set zÿn volck in ſlaghoorden d.31.a. Vermaentſe cloeckelyck. Wort ghequetſt in't aenſicht 32.a.c. Vlucht c. Schanſſe naer hem ghenaemt/ gheraſeert 34.a. Worden Trooſt-brieven over het verlieſen vandē ſlagh van Vlaenderen gheſonden 36.c. Hy beleghert Ooſtende den vÿfden July ſeſtien hondert een * 23.47.b. Is met Iſabella in't Legher voor Ooſtende 48.a. Ruſt ſich tot teghenweer vande Staten * 24.62.a.b. Proſcribeert de ghemutineerde 66.a.b.c.d. Waer op ſy antwoorden 66 d.67.68.69. Zyne Crÿghs Overſte * 25.81.b.c.

Albertus neemt veel Crÿghsvolck aen 82.c. Comt in't Legher voor s'Hertoghenboſch 84.a. Gheeft het Placcaet uyt van 30 ten hondert 88.a.b. Zÿn verclaer daer op c.d. Vranckrÿck ſtelt ſich daer teghen d. Eyſcht tot Ceulen den Tol van Rÿnsbergh 89.a. Hy doet groote beloften aende Lieve Vrouwe van Hal/ om Ooſtende te crÿghen 90.d. Het welcke hy nae langh belegh wint 95.a. Beſiet met Iſabella de veroverde ſtadt/ende ſiet zyne ſchadige winſte 95.d. Hy maeckt Vrede metten Coning van Engeland 98.99. Slaet der Staten vergaderinghe af * 26.164.b. Hy heeft wel den name: maer Spaengien heeft de daedt 113.b. Zÿn Hofgeſin 115.c.d. Heeft eenen aenſlagh op Berghen op Zoom * 27.124.d. Tweede aenſlagh 125.c. Zynen cloecken aenſlagh op Sluys miſt 137.c.d. 138.a.b. Straft de verſupineniſſe b. Hy is beducht door het optreckē des Conings van Vranckrÿck op Sedan 137.a Sent Velaſco met volck/die de ſtadt zyne hulpe aenbiedt te vergheefs a. Hy ſent twee voor-boden om der Vereenighde Staten gheſintheydt tot Vrede te onderſoecken * 28.157.d. Zÿn ſchryven d. Hy pretendeert recht op de Vereenighde Landen ſonder recht of redē 157.d. 158 a. Hy ſendt contract van beſtandt aende Vereenighde Landen 158.b. Wort aenghenomen c. Sent Jan Ney in Holland als ghedeputeerde voor den Vrede 158.a. Betaelt de ghemuytineerde 160.c. Laet de Franckfoortſe Cooplieden los 162.d. Tracht alle de ghemuytineerde te betalen 163.a. Soeckt Roomſch Coningh te worden.ibid. Hy bandt de ghemuytineerde van Dieſt 164.b. Ban-brief c.

Albertus ſchanſſe ghewonnen 22.29.a.b.

Albertus Hortenſius van zynen Diſcipel verloſt 4.83.b.

Alckmaer gheſterckt 4.91.b. Belegheringhe c.d.

Aldegonde ſoeckt Philips van Marnix.

Alleman tweeſinnighe naem 4.69.d.

Alenſon ſoeckt Franſoys de Valois.

Alexander Ferneſe/Prince van Parma 8.143.b. ſone van eertÿts de Regente/de Hertoginne van Parma ende Octavio Farneſe/ Hertogh van Parma ende Playſance.ibid. Comt in Nederland met volck voor Don Jan. Anno 1578/ b.c. Is Gouverneur inde Nederlanden 159.a. Beſchuldight Caſimirs volck dat ſy haer om gheldt hadden laten hueren/om d'onnooſele te dooden ende rooven * 9.163.c. Treckt naer Antwerpen 193.c. Beleghert Maeſtricht 63.c. Is ſieck 170.177.c. Sendt liſtigh de Spaenſche garniſoenen wegh 177.c. Blÿft in't Gouvernement c. Neemt Mortaigne ende Amant inne * 10.183.a. Zyne jalouſie teghen zyne Moeder 189.a. Zÿn behendigheyt ibid. Zynen aenſlagh op Vliſſinghen miſt 200.b. Hy beleghert Camerÿck/maer breeckt op 204.d. Beleghert Doornick 206.a. Schrÿft aen de ſteden/ meenende dat de Prince doodt was * 11.210.b.c. Beſpringht Duc d'Alenſons Legher voor Gent 212.b. Sÿn Crÿghs-volck 213.b.c. Monſtert/ getal.b.c. Coſten c. Schrÿft aen de Staten op den aenſlagh van Duc d'Alenſon 218.a. Scheld dē Capiteyn van't caſteel te Woude voor eē verrader/om dat hy't noodeloos op gaf 11.222.a. Beſpringt Byrons Legher 222.b. Wint verſcheyden ſteden 222.c.d. 223.a.b. Sterckt door Aſſon Leville den Prins moorder * 12.231.b. Biedt die van Antwerpen reconciliatie aen 235.d. Hare antwoorde 236.a. Schrÿft weder. d. Van het helſch vyer ſchip met groote verbaeſtheyt ter neder geſlaghen 241.a. Springt tot den buyck toe int water om zÿn volck aen te voeren 241.c. Syne heerlicke incomſte tot Antwerpen 243.a. Stelt ordre op de Munte tot Antwerpen 243.d.244.a. Wordt met het gulden Vlies vereert 243.b. * 13.6.b. Crÿght het Caſteel van Playſance weder b. Ontfanght ſommighe ghebenedyde ghiften vanden Paus 6.b.c. Is in gevaer voor Nuys 10.a. Wintſe met verſcheyden cleyne ſteden b. Sieckelÿck zÿnde/ begheeft hem van Sutphen naer Bruſſel 11.c. Erft nae zÿn Ouders: Synen loon vanden Coningh 13.22.c. Is conſtich int veynſen * 14.43.d. Syne liſtighe handelinghe nopende de Vlote 48.d. Gheeft de Gheſanten der Conninginne goedt geleyde.ibid. Comt te Duynkercke om de Spaenſche Armade ter hulpe te comē * 15.54.b. Wort verhindert de Vlote te hulpe te comen 54.b. Beſchuldight ende ontſchuldight 56.a. Hy beleghert Berghen op Zoom te vergheefs 56.c.d. Breect op d. 57.a. Rockent twiſt tuſſchen Schotland ende Nederland 59.c. Sÿn volck muytineert 60.d. Maeckt contract voor Artoys en Henegouwe ende Camerick d. Handelt met de ghemutineerde tot Geertruydenbergh 64.d.65.a. Sÿn tocht ontrent Bommel 65.b. Sieck zÿnde treckt nae Spaengiē 66.c. Verſcheyden ſwarigheden daer af de oorſaecke c.d. Drinckt Water van Spa tot gheſontheyt d. Syne meubelen worden afgheſet door toedoen der Spaengiaerden 66.d. Is in gunſte vande Infante/die hē alles verwittight 67.a. Doet Champigni vertrecken a. Sent Richardot aendē Coningh a. Wort geraden de Landen voor ſich te houden 67.a. Derf niet a.b. Beſoeckt alle de Heylighe Reliquien tot Aken 67.b. Hout veel plaetſen int Stift van Ceulen 68.c. Is tot Bins ende handelt met de Liguers.ibid. Sÿn procedure teghen Aken 69.a.b.c.d. Doet eenige Hoofden des Crÿghsvolcx van Breda onthalſen * 16.74.b. Sent Manſfeld daer nae c. Hem wort belaſt Parÿs te ontſetten 76.b. Hy verboeght ſich met den Hertoghe van Mayenne 76.c. Wachē hem wyſelÿck van teghen den Coningh te ſlaen d. Wort feeſtelÿck tot Parÿs met Proceſſie ingehaelt 77.a.b. Wint Corbeyl a. Keert weder in Nederland a. Vergadert de Staten tot Bruſſel om gheld te vergaderen 81.c. Laet het ledighe land eenen yeghelÿcken bouwen c. Ruſt hem teghen Mauritium/ ende belegert Knodſenburgh 83.a. Sÿn peerdevolck gheſlaghen b. Breeckt op b. Van ſommighe der Ghemeynte tot Nimmegen beſchimpt ende nae geroepen 13.c. Laet handelinghe met Holland ende Zeeland toe 86.a. Syne ruſtinghe teghen Vranckrÿck 85.d. Crÿght la Ferre 87.a. Wilt Rouan ontſetten a.b. Victalieertſe b. Hy wort int veroveren van Coudebeck ghequetſt 87.c. Sieck c. Wort vervolght c. Vlucht behendigh d. Is Waterſuchtigh 92.a. Men acht hy vergheven is gheweeſt b. Is tot Atrecht gheſtorven b. Synen aert ende natuer b. Sÿn Lichaem wort in een male nae Italien geſonden b. Oproer in zÿn uytvaert b. Sÿn beeld opt Capitolium gheſet b. Opſchrift b. Tafereel tot zyner eeren b. Sÿn dienſten c. Verſocht om ſich Heere te maken.ibid.

Alexander Jeſuÿt mede in den tocht op Geneva 24.b. Gheeftſe moet b.

Alexander Paraſie/aenſtelder van Moorders/op gheldt gheſtelt 28.162.c.d.

Alexander de Medicis wort Paus: naēt ſich Leo de elfſte 26.119.c.d. Regeert maer 26 daghen d.

Alexander Rutphen wilt dē Coning van Schotland vermoorden 22.32.a.b.c.d.

Alleyn Colonel 11.212.

Allayn Enghelsman/Doctor:Cardinael gemaeckt/geeft een Boecxken uyt/confirmerende de ſententie des Paus teghen de Koninginne 15.51.b.

Almanack verandert 11.214.a.b.

Alonſo Spaenſche Capiteyn dient de Staten getrouwelÿck 10.188.c.

Register.

Alonzo de Bazan heeft beleydt over drie en vijftigh ſchepen 16.85.b. Verwint de Viceadmirael: ontfanght hē vriendelijck b.c.

Alonzo de Vergas neemt voor Maeſtricht te houden 6.117.d.

Alonzo di Vergas comt om Arragon te ſtraffen over het ontweldighen van Antonio Perez 21.13.b.c.

Alpen van't Garniſoen van Geertruyden-berghe overrompelt 16.84.c.

Alpen van die van Nimmeghen inghenomen 16.89.b. Aen Mauritio overghegheven * 19.158.d. Neutrael zijnde vanden Admirant ghenomen * 20.185.c.

Alphonſo Cariglia Jeſuijt port Sigiſmund Battor den Turck af te vallen 18.121.b.d.

Alſem en Wijnruyte voor Hoppe ghebruyckt 5.101.a.

Alvarro de Aguillar Gouverneur van Duynkercken ghevanghen 19.157.d.

Ambaſſadeurs zijn als Heylighe perſoonen 26.121.d.

Amboyſche oproer 1.25.b.

Amboyna met het Kaſteel vande Nederlanders inghenomen 28.140.a.

Ambroſio Landriano gheſtorven 22.34.b.

Ambroſius Spinola ſoeckt Sluys t'ontſetten te vergeefs 25.22.b.c. Js uyt Spaengien gheſonden om Ooſtende te ontſetten 25.94.c. Noodet den Heere van Marquette/leſte Gouverneur van Ooſtende op een Bancket 96.d. Js willecom in Spaengien * 26.104.b. Hem zijn drie hondert duyſent guldens ter maent toegheſeydt b. Syne commiſſien trachten tot verkleyninghe van Albertus ende de Staten 113.b. Hy comt te poſte door Vranckrijck in Nederlandt 114.d. Wort vereert met het gulden Vlies d. Vrieſlant hem voor zynen dienſt ghegeven 115.a. Hy treckt uyt Vlaenderen nae den Rijn * 27.123.d. Drijft de Wtlegghers wegh 124.a. Treckt met heyrcracht nae Vrieſlandt a. Wint Oldenzeel 124.a. Valt voor Lingen ende wint het b. Verſuymt zijn Victorie te vervolghen b. Treckt uyt Nederlandt in Spaengien 133.c. Js ſieck onder weghe c. Vint in Spaengien ghebreck van ghelde c. Comt uyt Spaengien weder in Nederland * 28.143.b. Treckt te velde 144.a. Neemt Lochem 144.c. Meynt aen de Zuyder Zee te comen: maer wort van den Droſt van Zaland wederſtaen c. Beleghert Grol/het welcke hem overghegheven wordet c.d. Drijft zijn volck als beeſten aen om Grol te winnen 144.d. Synen lof van goede diſcipline 145.a. Beleght Rijnberck.ibid. Wintſe 146.a.d. Wilt Meurs Neutrael maken c. Sijn volck mutineert c. Handelt met Alberto van Vrede te maken met de Vereenighde Landen 159.b. Schrijft aende Staten nopende de approbatie.ibid. Om paſpoort voor den Monick ende Verreycken 163.b. Gaet den Grave van Ter-Oen teghen 166.c.

Amburghſche Gheſanten nopende den handel 20.191.a.

Americam willen de Enghelſche met haer volck beſetten 28.151.a.b.

Amerſfoort weyghert de Wterſche Vnie 9.167.d.

Amiens behendigh inghenomen vande Spaengiaerden 16.148.c.d. Vanden Koning weder beleghert 146.a.b. Comt over met accoort 149.b.c.

Amſterdam maer een Viſſchers ſtadt in het Jaer 1422. 1.7.a. Wort eerſt bemuert 1492. 7.a. Js oorſake van veel bloetvergietens * 4.75.c. Js Spaengaerts ſetel 83.b. Wilt ſich met Holland niet voeghen * 7.131.b. Haer ſtaet ende gheleghentheyt int beginſel der Troublen * 8.145.b. Komt over c. Verdrijvet de Catholijcke b.

Amſterdamſche Peſte 24.61.a.

Amurates 15.66.c.

Amurathes den grooten Turck ſterft 18.121.a.

Andrea Battori Kardinael/Overſte in Sevenberghen ghemaeckt 22.38.b. Wort verſlaghen/zijn hooft op een lancie omghedraghen b.

Andreas Battorus Vayvoda van Tranſilvanien word gheſlaghen 24.74.c. Sijn hooft ten toone ghedraghen 3.

Andrea Fortada Generael van de Portugaelſche Armade gheſlaghen 25.89.d.

Andreas van Ooſtenrijck Kardinael bewaert Alberti plaetſe 20.183.b. Beclaeght ſich aen dē Koning van Vranckrijck over dē opſtand die hy de Vereenighde Nederlanders doet * 21.4.a. Des Konings aerdighe antwoorde a. Voeght ſich tot den Admirant 10.c.d.

Andreas Doria ſterft rijck 27.137.c.

Andreas Hendrickſen gheſtelt om den Koning vā Schotlandt te vermoorden 22.39.b.

Andries ſchantſe by den Admirant ghemaeckt 21.14.b.c. Belegert van Mauritio * 22.26.a. Verovert b. Artijckelen c.

Andries Schot waerſchout den Magiſtraet van Leyden nopende den aenſlagh vande Leyceſters gheſinde 14.40.c.

Anjou ſoeckt Franſoys de Valois.

Anne du Bourgh ſpreect tot voordeel van die vande Religie/wort ghevanghen ende verbrand 1.24.a.

Anna van Bollain Moeder van Konninginne Eliſabeth van Engeland 1.19.b.c. Sy ſtaet hare eere ſedighlijck voor 20.c. Sorght voor hare Dochter d. Wort ter doot verweſen 20.c. Haer onſchuldt 20.c.d. Bekendt haer jeloerſheydt 20.d.

Anna Maria/Mauritia in Spaengien ghebooren 23.50.b.

Anna van Ooſtenrijck Konings vā Spaengiens Bruyt 3.58.c. Wort van hem ghetrout 63.d. Van des Coninginnen van Enghelands weghen begroet.ibid. Sterft * 10.189.b.

Anna vanden Hove een dienſtmaecht tot Bruſſel levende ghedolven * 19.152.a.

Anna van Ouderdom Gravinne tot Embden/ontfangt de ghevluchtighe uyt Engheland vriendelijck 1.12.d.

Anthonis Arnauld Advocaet beſchuldight de Jeſuijten 17.112.c.d. Hare onſchult 113.a.

Antoni Baghington hooft der Schotſche verraderye in Engheland 13 12.d. 14.a.

Anthonio Koning van Portugael is in Barbaryen ghevanghen 8.160.d. Ontcomt in zyn landt d. Wort van Alba vervolght/ghequetſt/ontcomt wonderlijck * 10.196. Heeft in Engheland onderhout * 11.225.b. Vaert met de Engelſche Vlote om zijn land te winnen * 15.65.c.d. Recht niet uyt 66.a.b. Sterft in Vranckrijck * 18.131.d.

Antonis van Lalain Grave van Hooghſtraeten ſterft 3.61.a.

Antonio Mauriques brengt de eerſte tydinge in Spaengien vande neerlaghe der Spaenſche Vlote 15.54.c.

Antoni Olivier Kapiteyn tot Oudenkercke doorgeſteken 4.84.d. Werpen zyn hooft in Haerlem d.

Antonio Perez brengt Eſcovedo heymelick om door laſt des Koninghs 6.126.d. Wort beſchuldight over de doodt van Eſcovedo * 21.13.a. Vlucht a. Wort tot Saragoſſa verloſt uyt de handen vande H. Jnquiſitie 13.b. Wort verloſt b. Vlucht in Vranckrijck d.

Anthonis Ruyſken-veldt Moninck ghevanghen * 10.198.c.

Anthonis van Stralen Burghemeeſter van Antwerpen ghevanghen 3.53.c. Ghedoodt 56.d.

Antonio Suniga Maeſtro el Kampo volck muytineert tot Cortrijck * 16.73.b.

Antonis Timmerman Biechtvader gheworght ende gequartiert 11.210.a.

Antonio de Toledo blijft voor Maeſtricht *.6 117.d.

Antonis de Valoys coēt in de erffeniſſe vā zynes Moeye/wort Hertoghe van Brabandt/hoewel het den outſten ſone toequam 1.1.d. Wort van zynen Broeder verſlaghen 2.a.

Antoni Vinero gedoodet om dat hy wete hadde van het ſchieten des Princen 11.210.a.

Anthonis Wten-hove Edelman levende verbrandt 4.81.d.

Antwoorde op der Abten begheert 1.30.

Antwoorde ſeer manliek eens Burghemeeſters tot Leyden 5.101.b.

Antwerpen in het land van Ryen gheleghen 1.1.d. Was onder Vlaenderen. Wordet de Staten van Brabant ghegeven ende eeuwelijck onder Brabant gehecht.ibid. Krijcht den Koophandel voor Brugghe 5.c. Recht een conſulaetſchap op 7.b. Coppe daer af.ibid. Ontfanght Philippum Coningh van Spaengien blydelijck 12.a. Viert over den Vrede in Engheland 23.c. Wort van den Biſſchop ontlaſt * 2.30.b.c. Betaelt vier tonnen ſchats in de Spaenſche oproer * 5.98.b. Lydt ſchade van veertich tonnen Gouds * 6 119.c. Machtichſte Koopſtadt in Europa 119.d. Jn ghevaer om vande Duytſchen andermael gheplondert te worden * 7.132.d. Wonderbaerlyck verloſt d. Beroerte om de Proceſſie * 9.168.a. Gheeſtelycke verdreven.ibid. Religions Vrede.ibid. Hare ordonnātie op de wacht * 10.190.d. 191.a. Belet den aenſlagh vā Duc d'Alenſon * 11 216.b.c.d. 217.a.b.c.d. Oproer teghen de Overheyt 223.a.b. Neemt Krijgsvolck aen * 12.233.a. Sendet Geſanten in Engelant ende Vranckrijck b. Haer garniſoen b. Borgers vluchten b. Wort van Parma benouwet 234.b.c.d. Js onachtſaem om den Couwenſteynſchen dijck te ſtercken ende door te ſteken d. Sorght voor victualie 235.a.b. Heeft te veel populaer gouvernement 235.b.c. Rijcke Borgers verſoeckē Peys d. Haer wordet reconciliatie aengheboden van Parma 235.d. Hare antwoorde 236.a.b.c. Cryghen weder ſchryven van Parma d. Men achtet haer 85 duyſent menſchē in te hebben 241.d. 242.a. Haer ontſet beraetſlaght 242.b. Sent geſanten aen Parma b.c. Accoort c.d. Haer Caſteel weder opghebout 243.c. Hare opcomſte ende magnificencie 243.c. Over de 800 ſchepen daer op eenen dach aengecomen.ibid. 75 duyſent ſchelviſſen op eenen dach vercocht.ibid. Lof harer Cooplieden over al bekent d. Grootte d. Haer ſchipsvolck mutineert * 16.91.c. Vierte * 18.127.c.d. Het Veer gheplondert * 21.3.c. Wort by nae van Mauritio beſprongen * 16.119.b. Haer torens omgewaeyt * 27.136.b.c. Als oock Ghelaſen vande groote Kerck b. Becoſtight eenen Sarck voor Juſto Lipſio 137.c. Oproer tuſſchen de Schippers ende Spaengiaerden 138.c.

Anzeeſche ſteden ſenden Gheſanten in Engheland om haer Privilegien 26.102.d. Rechten niet uyt: maer wordē in Vranckryck wel ontfanghen 102.d.

Appel vander Schueren Capiteyn/blijft tot Grol 28.144.d.

Apoſtelen hebben gheoordeelt gheweeſt: maer en hebben ſelve niet gheoordeelt 17.99.a.

Appio Conti volck gheſlaghen 13.6.b.

Aragonſche Privilegien 21.13.c. Hare Juſtitie b. Huldinge harer Coninghen c. Worden van Alonzo di Vergas overvallen d.

Arenberch Grave verrader ghenaemt 3.56.b. Wort verſlaghen van Monſieur Hautain.ibid. Sijn doot gewroken 56.c.

Arenberch wert het gulden Vlies gheſonden 13.6.b.

Arenberchſche

Regiſter.

Arenberghſche Gravinne een cloecke Vrouwe ſterft 21.8.a.

Arenbergh met ghewelt ghenomen 3.59.d.

Arent van Groeninghen ſoldaets cloeckheydt om den brand te bluſſchen 10.92.d. Wort vereert d.

Arſen van Parma ingenomen 13.9.c.

Arietta Colonel gheſchoten 4.87.b.

Ariſtocratique regeeringhe in Nederland 1.28.c.

Armade der Enghelſche naer Indien 18.135.b.c.d. Op Spaengien 136.a.b.c.d. Comt by Cales in Spaengien 136.d. Verſuymt de Schepen op Indien wel 12 millioenen ducaten/ weerdigh te nemen 136.c. 138.c. Twiſten wie de voortocht ſal hebben c. Winnen Spaenſche Gallioenen 136.d. Het ſchip Dolphijn van Rotterdam vlieght door zijn Buſcruypt ende locht 36.2.d. Hy windt Cales 137.a.b.

Keert weder in Engheland 18.138.b.

Armade van Enghelandt en Neerland vaert in Spaengien 19.152.a.b.c.d.143.a.b.

Armade van Spaengien toegeruſt 15.50.a. Ghetal ende gheſlacht der ſchepen van elck Landtſchap op ghebrocht b. De galiaſſen/geſchut/ cloten/buſcruypt c.victualie ende andere ghereetſchap d. Het Crijghs-volck ende Overſte d. Ghene Vrouwen daer op/maer volgen met ander ſchepē d. Den Overſten Lodowicus Perez Hertogh vā Medina d. Officieren ende Edelen d. Medecijns/ Chirurgijns/ Apotekers / ende alles wat tot een Gaſthuys diende d. Vele op haer eyghen beurſe d. Parma maeckt gereetſchap om haer te helpen 51.a.b. Verſoecken de havenen van Schotlandt b. Paus bulle tot hulpe der ſelve b.c.d. 52.a.b. Wederſtandt der Engelſchen c. De Recuſanten verſekert d. Gheunieerde Provincien tegen-weere d. De Armade gaet t'ſeyle den 19 Mey 1588. 52.d.53.a. Crijght onghewеerte. Ververſcht in de Groyne a. Verſeylt van daer den 21 Julij/comē voort Canael van Engheland. Worden ontdeckt van eene Enghelſche Pinaſſe a. Vaert op Pleymouth: doch de Engelſche buyten de haven ſiende vaert voorby a. Begaet daer in een groote faute dat ſy niet ſtracx aen en viel a. Hebben laſt haer by Parma te voeghen b. Voornemen van in den Tamis te varen b. Enghelſche winnen haer den wint af b. Worden van de Enghelſche ghenadert b.c. Een van haer Galiaſſen den maſt afgheſchoten c. Wort van Draeck gewonnen c. Het vuyr comt int Admiraels ſchip d. Zijn voor Poortlant d. Stellen haer tot teghenweere d. Worden dapper van de Enghelſche bevochten d. Comt voor het Eylant van Wicht. Wort vanden Enghelſchen Admirael dapper bevochten 54.a. Anckert voor Cales b. Parmens ſchepen worden vanden Admirael Juſtinus inghehouden b. Worden met brant ſchepen van een gheſcheyden c. De Galiaſſe van Don Hugo blijft voor Cales c. Wort voor Grevelinge vande Enghelſche beſpronghen d. Cleyne ſchade der Enghelſchen d. Twee der Spaenſche Galioenen ghenomen ende in Zeeland ghebrocht 55.a. Reſolveert te vluchten b. Wort vande Enghelſche verlaten b. Comen inde Noortzee met grooten ſtorm b. Wilt achter Schotland om varen c. Tempeeſt ende ſchipbreucke der Armade op Yrlant c. Van 124 ſchepen zijn maer 53 weder ghekeert d. Ghebleven ende ghevangen Spaengiaerden d.56.a. Parma la Motte ende Drinck wort beſchuldight om het quade ſucces a. Ghedenck-penninghen gheſlaghen a. Vaſten/ bidden eñ danckſegginghe van Enghelant ende de Vereenighde Landen a. Triumphe der Coninginne daer over b.

Arme: die van Deventer willen die uyt ſetten. Weygeren 8.147.b. Haer wort in s'Hertoghenboſch tachtentich oſſen van Parma gheſchoncken * 13.6.a Haer ghelt van Edſart Grave van Embden t'onrechte aengeſlagen * 18.123.a. Tot Cales bewijſt haer Albertus miltheyt 134.c. Worden verſorght van Franſoys de Provens * 23.41.a. Haer worden thien duyſent guldens vande Caracke ghegeven * 24.60.b. Eene Vrouwe arm zijnde gelicht van drie ſonē/heeft groote Heeren tot ghetuygen * 28.164.d. Huyſlieden arm zijnde hebben haer land in Engheland 28.157.c. Wort hun afgenomen.ibid. Worden verdruckt: doch vanden Coning voorgheſtaen.ibid.

Armoede connen Enghelſche ſoldaten qualick draghen 11.224.c.

Arnem verſeeckerde teghen den Spaenſch-gheſinde 12.239.d.

Arnemuyden wort den Staten vyant 14.45.a. Beſweeren een contract a.b. Nooden den Admirael die't afſlaet c. Bevredight door Eliſabeths ſchryven 43.a.

Arnolt van Gheldere Hertoghe heeft twiſt met zynen ſone 1.8.a.b. Wort van hem wreedelick gevangē b. Daeght hem tot eene kampvechtinghe b. Vercoopt tot wrake zijn Hertoghdom aende Hertoghe van Borgongien zynen ſone onterende b.

Arnolt van Groenevelt/ Gouverneur van Sluys ſchrijft om voorraet teghent belegh van Parma 14.32.b.

Arſchot ingenomen ende tweemael geplondert 8.153.b.

Arſchot Hertoghe treckt teghen Byron 18.143.c.

Arthur Broeder van Henrick de achtſte/ Coningh van Enghelandt 1.19.b. Henrick trout zijn Weduwe ibid.

Artickelen waer met Maximiliaen van Ooſtenrijck beſchuldicht wort 1.4.c.d.

Artoys en Henegouwe oppoſeert teghen Religions Vrede 8.156.b. Vereenighen met den Coningh van Spaengien 9.165.d.

Aſſche een Heere laet Princen volck in 6.16.a.

Atheiſmus in Vranckrijck ingebroken 1.23.d.

Atheiſten of Politijcke cruypen in byden twiſt van Religie 25.87.a.

Atrecht met behendicheyt den Franſoyſen afghenomen vande Borgoenſchen 1.7.a. Handelt de Bruyſſelſche onbeleefdelijck * 9.164.c. Soeckt Henricum te vergheefs te verraſſchen * 19.148.a.

Aubeyne recht taſt der vreemdelinghen goedt aen/wordt voor de Nederlanders afghedaen 18.141.d.

Aubigny Gheſant in Engeland 6.124.b.

Auguſtinen ſtooten haer aen de aflaten 1.10.d. haer Clooſter wort tot Antwerpen uytgheroept d.

Aulſi een Heere tot Bruſſel met zijn Huyſ vrouwe ghevanghen 10.198.c.

Aumale Hertoghe in ſchilderye ghedegradeert 18.126.a. Tot Bruſſel ghevlucht a.

Autoriteyt te cleyn zijnde doet verkieſen 1.18.b.

Aurſi een Heere wort aen den Prince gheſonden om hulpe 6.116 a. Recht zijn laſt wel uyt.

Aurſi Broeder van den Grave van Boſſu/vanden Raet van Staten aen den Prince gheſonden 6.117.c.

Axele van Prince Mauritius ende Sidney gewonnen 13.10.d.

B

Baerden op den hoedt gheſteken 8.157.a.

Bagyne van Geuſſche ſoldaten verdroncken 4.85.a.

Bagyne bootſchap 5.102.b.

Baldeus vreect voor de eerſte mael op van Leyden 5.96. Vlucht 101.c. Sijn bagagie ghecreghen c. Wort ghevanghen 102 c.

Balfour doet belofte uyt noodt den Prince te dooden 4.86.a.

Baligni Gouverneur van Camerijck handelt met Parma 15.59.d.61.a. Is Parma te wacker * 16.76.c.

Balthaſar Battori in Tranſilvanien ontboden 18.121.c. Zijn ghevoelen 122.a. Wort ghedoodt c.

Balthaſar de Cuniga/ gheheeten Bruneaulx/Secretaris vande Spaenſche Ambaſſadeur/ ghevanghen met den verrader van Marſilien 26.120.d. Wort los ghelaten 121.c.

Balthaſar Geraerts moorder vanden Prince. Synen handel int langhe verhaelt 12.230.231..

Balthaſar Moucheron naer Ooſt Indien ghetrocken 19.167.a.168.c. Zijn Voyagie op Iſola. Zyner ſchepen avontuere in Sumatra * 22.23.b.

Ban des Paus teghen de Coninginne van Engelandt 3.62.d. Recht niet uyt.ibid. Teghen den Prince van Oraengen * 10.196.c.d. Antwoorde d. 197.a.b. Staten antwoorde 198.a.b.

Ban der gheimmiptineerde van Dieſt 28.164.c.

Bancker Capiteyn vecht teghen de Sluyſſche Galeyen 22.29.a.b. Wort gheſchoten b. Het ſchip ontcomt b.

Bancket van Parma 2.38.b.c. Duc d'Alenſon tot Middelburgh ghegheven * 11.208.b

Baptiſta de Taris heeft Haſſelt ghenomen 14.43.a. Is voor Bonna gheſchoten/ende tot Ceulen ſtatich begraven 42.d.

Barbarien geſchiedeniſſen 28.156.a.b. Haren ſtaet 166.a.

Barbariſche Coninghen gheſlacht Regiſter 25.88.a.

Barchon een Heere Marſchalck doet courſen in Walſch Brabant/al waer hy ſterft 18.138.d. Zijn mededoochſaemheyt ibid.

Barland Gouverneur van Vliſſinghen ſterft 4.88.a.

Barlaymont naemt de Edele Geuſen 2.40.b.

Barmhertichheyt aen die van Leyden beweſen 5.102.b. Aen de hongherighe beweſen * 28.157.b.c.

Baroen wat het voor gewichte is 28.161.a.

Baron van Chaſtelnau als verrader onthalſt 1.25.b. Zyne onſchult b.

Baronius treckt nae Spaengien teghen die vande Religie 23.56.b. Vlucht ſelve b.

Barrabam van de Jeſuitē tot Antwerpē verloſt 13.23.a.

Baſilius Ivanouwitſky Grootvorſt van Moſcovien 28.165.c.

Baſily Ivanowits Chinotky Grootvorſt van Moſcovien ghemaeckt 26.122.d.

Baſta doet drie Edelen in Hongarien tuſſchē oude mueren metſelen/ende van hongher ſterven 26.101.c.

Baſtaerden ende buyten-landers uyt de regeeringe gheſloten 5.111.a.

Baſtiaen de Langhe Admirael vander Vere ſteeckt zijn ſchip aen brandt 4.70.c.

Batenburgh Caſteel van Mauritio ingenomē 22.26 b.

Batenburghen onthalſt 3.56.d.

Batenborgh voor Haerlem verſlaghen 4.85.c.

Bayaſet groote Turck 28.165.d.

Baylie Secretaris van Rennenbergh gevangen 10.183 c. Wort gedwongen te ſchryven uyt zijns Meeſters naeme ibid.

Bayonne bynae verraden 16.83.a.

Bedrogh van Don Jan 7.131.d.

Beelt van Alba 4.94.c.

Beelden afgenomen 2.44.a. Breken van Beelden meer geacht dan breken van Menſchen Lichamen *9.175.c. Bedrieghelijck ghemaeckt* 10.199.a. De Lantgrave van Heſſen wiltſe weeren * 27.128.a. Reden waerom b.

Beeltſtormen 2.43.a. ibid.b.c.d. Wort niet gepreſen in de wyſe van handelen ibid.

Beeldſtormers gheſtraft 2.43 d. 44.a.46.a.

Beemſter Meer in Weſtvrieſland voorghenomen te bedijcken 28.62.a. Bewinthebbers a b.

Beenderen van menſchen ghemaelen tot Parijs / door Honghers noodt ghegheten 16.76.d.

Beeren in nova Sembla 19.153.c.d.

Begraefwijſe der Ooſt Indiſſche 60.c.

Begrabeniſſe vande Prince van Orangien 12.231.d. 232.a.b.

Bejar Grave van dẽ Hertoge van Sidonia ter Bruyloft ghenoodt met zijn roode Fluweelen mouwen 12.244. b.

Beleeftheydt moet men bekennen 25.83.d.

Belegh Ordonnantien binnen Steenwijck 10.192.c.

Belegh van Siget in Hongaryen 2.38. b. Van Leyden 5.99.c. Van Sluys / ſoeckt voor den naem der ſteden.

Beleggers van Schenck beleghert 9.170.b.

Belgh Soliman / Turckſche Keyſer / ſendt eenen Gheſant met geſchenckẽ aẽ den Coning van Spaengien 13.5.b.

Bella Marquijs ſterft in eene Schanſſe voor den Boſch 25.83.c. Wort ſlechtelijck inden Bos geſondẽ. Waerom d.

Bellievre Ambaſſadeur des Conings voor Duc d'Alenſon 11.221.d.

Belofte qualijck ghehouden 1.24.c. Wettelijck ghebroken * 4.86. Der Spaengiaerden moetmen niet achten *6. 123.c. Hoedaingh der Coninghen beloften zijn * 9.165 c. Tot Breda ghebroken * 10.203.d. Van la Nove ghebroken * 13.5.c. De Jeſuiten ſtellẽ die onder de Roomſe Kercke 10.d. Der Roomſch gheſinde beloften miſtrout Eliſabeth 14.d.

Beloftbrekinghe der Spaengiaerden/van den Deecken van Emmerick mannelijck den Admirant verweten *20. 190.a.

Benden van Ordonnantie wel van drie duyſent peerden. Hare Overſte worden oock in Vrede onderhouden 1.24.c. Sy worden opgheruſt * 19.149.b.

Benjoin/een Gomme/ghenomen 28.150.d.

Benting Gouverneur van Venlo comt in onghenaede 16.77.d.

Berchhooft ſchanſſe vande Engelſche gewonnen 13.5.d

Berck op den Rijn ghelegentheyt/verſcheyden ontſettinghen 15.68.b, Van Manſfelt ghewonnen c. Vande Keurvorſten weder gheeyſcht * 20.179.d. 180.a.b. 185.d. By den Admirandt beleghert 187.a.b. Overgheghevẽ c. Van Mauritio beleghert * 23.46.b Vallen dickwils uyt b.c. Gheſommeert d. Comen over d. Artijckelen d. 47.a. Wordt van Spinola weder ghewonnen * 28.146.a.

Berghen in Henegouwe ghenomen 4.71.b.76,b. Weder ingenomẽ van Duc d'Alba * 4.80 c.d.81.a.b Conditien b.

Berghen op Zoom beleghert van Champigni 7.33.a. Comt over a. Aenſlagh van Parma daer op * 10.206.d. Slaet een ſterck Convoy af by Antwerpen * 13.9 d. Wort van Parma beleghert * 15.56.c.d. 57.a. Van Alberto aen vijf zyden beſprongen 27.125 c. Verwint c.d. Wort van volck verſien d.

Berghſche Soldaten vrome daedt 15.60.c. Vallen in Brabandt 68.d. Slaen een Convoy d. Staet haer duer d. Haren aenſlagh op de Borgerye vã Antwerpen 20 182.a

Bergen S. Winox vande Franſoyſen geplondert 1.18 b.

Bergheyck inde Kempen van Staten volck inghenomen 16.89.b.

Berghvercoopers van de Staten op de galghe gheſet zijn wel 600 in ghetal 15.98.a. Worden van Parma veracht a. Ghehanghen 16.90.c. * 17.95.d.

Barnardi aerdige ſpreucke 17.99.a. Zijn gevoelen vant Gheloove .* 20.192.d.

Bernardin de Mendoſa beſchrijft der Spaengiaerden daden 6.129.d. Gheſand des Coninghs van Spaengien in Vranckrijck * 12.237.d. Zyne hooghmoedighe reden d. Doet groote aelmoeſſe binnen Parijs * 16.77.a.

Bernoplie Capiteyn tot Oudenaerde verſlagẽ 11.210.d.

Beroerte in Vranckrijck door Guyſes Gouvernement 1.25.a. In Schotlandt 26.a. Tot Antwerpen * 2.49.b In Vranckrijck 5.95.d. Tot Brugghe * 9.168.b. Onder de Boeren in Enghelandt * 28.157.c.

Berſele een Heere/ zynen aenſlagh op Bergen op Zoom 10.206.

Bertel Entens wapent hem teghen Groeninghen 7. 142.d. Wordt tot Coevorden ghevanghen d. Beleghert Groeningen * 10.184.d. Sterft dronckẽ d. Zijn levẽ 185.a.

Berty ſwemt twee of driemael over en weder de haven van Sluys 14.33.a.

Beſmettinghe der Peſte van den ghemeynen man weynigh ghevloden 25.84.d.

Beſtand in Nederland 1.16.a. Ghebroken b.

Beſtand van ſes Maenden * 5.105.a.b. Wordt ſlechs op ſekere hope van Vrede gemaeckt * 19.169.d. Der Vereenighde Nederlanden met Alberto * 28.158.b.c. Gaet in den vierden Mey 1607. voor acht Maenden 158.c.152.a. Oock ter Zee ibid. 169.a.161.c. Te ſeer betrout brenght in lyden 162.d.

Betalinghe des Coninghs van Spaengien 20 Jaeren uytgheſtelt 28 166 a.

Bethune een Heere ghevanghen 27.126.d, Wort tegen Nicolaes Doria/ Neve van Spinola/ gheloſt d.

Betrouwen licht/oorſake van Wernarts doot 28.162.d.

Betuwe/daer een nieuwe vaert ende dijck vande Staten ghemaeckt 16.74.d.

Bevaert van Iſabella 25.90.d.

Bevery Capiteyn cloeckheydt int veroveren van Geertruyden-berghe 17.45.c.

Beul van Paterborn vromer dan de verradelijcke Burghers 26.102.c. Wort afgheſet. Ghebannen c.

Bewinthebbers der Ooſt Indiſche vaert 24.61.c.d.

Beza/ſoeckt Theodorus Beza.

Bezoar 40 ſteenen van 14 oncen 'tſtuck aen dẽ Coning van Spaengien gheſonden 13.5.b.

Beyr eenen ſcheydinuer 27.126.d.

Biblia Regia 1.27.d.

Biblio Theken in Engheland 21.2.d.

Biddagh in Mauritij Legher by Coevorden 27.126.a. Soeckt vaſtendagh.

Bidden voort ſtryden 16.75.d. In den ſlagh van Vlaenderen * 22.31..c. Soeckt ghebedt,

Biel Capiteyn weert hem cloeclijck tot Karpen 9.163.b, Wort opghehanghen 163.b.

Billens Doctor inde Rechten Gouverneur van Bonna ontcomt 14.42.c.

Billy door het eeuwich Edict van Don Jan los ghelaten 6.123.

Byron/ſoeckt Charles Gontault.

Biſdommen in Nederlandt opgerecht 1.29.c. Namen der Biſdommen c. Opſprake daer teghen d.

Biſſchoppen, twee tot Straeſburgh 26.102.d. Voeren wel 12. Jaren Oorloghe ibid.

Biſſchop van Zamora aen eenen Boom ghehanghen 1.10.a.

Bladeren van Palmboomen dienen om huyſen te decken 28.161.d.

Blancken ghebruyck 10.184.c.

Blanckenberghſche ſchanſſe van Edward Norrits gewonnen/en gheſlecht 16.81.c.d.

Blancquignon Medecijn wilt Bapenne verraden 16.88.a.

Blacon levert Orangien aen des Princen outſte Sone 21.7.b

Blavet in Bretangien van Spaengiaerts inghenomen 16.78.a.

Blixem van Vranckrijck 24.70.c.72.c.

Blockziel een ſchanſe daer gemaect van Sonoy 10.94.b.

Bloet der onderdanen drincken 17.100.a. Droppelen vallen op de Tafel daer de Coningh van Navarre ſpeelt * 21.4.b.

Bloetgang onder het Crijghsvolck tot Coevorden 16.91.b. Op het ſchip van eenen Enghelſchen Ooſt Indyvaerder * 28.190.c.

Bloetſchanden des huys van Ooſtenrijck 27.133.c.

Bloetſuppen wort den Biſſchop van Paterborn aengeboden 26.102.b.

Bloetvendel vande Caracke uytgheſteken 26.113.d.

Blommaert neemt Oudenaerde behendelijc in 4.77.b.c.

Blommaert van Breda ghevanghen 10.186.d.

Bloode Soldaten veracht 8.145.a.

Blyenbeeck met verraet ghewonnen 15.65.c.

Bocham belegert ende Parme overgegeven 10.189.c.

Bodwel Grave wilt Nimmegen verraden 21.3.b. Comt uyt b.

Boeckdruckerye tot Haerlem ghevonden 4.86.c.

Boecken die eerſte ghedruckt 4.86.c.d.

Boeren in wapen ghebracht 5.110.b. Voor Groeningen vechtende verſlaghen * 9.178.d. Overyſſelſche vechten om den halven dop 179 b. Worden ghedwonghen van Hohenlo.ibid. Wreetheyt 10.185.c. Verraden Aelſt 6,114.b. Verloren coſt.ibid Steenwijck * 11.214..a. Weſterlo 22.b. Zijn in de wapen ghebracht 5.110.b. Staen op teghen den Adel in Engheland 28.157.c. Worden veel gheſlaghen/ ghevanghen/ghehanghen.ibid. Cryghen perdoen.ibid.

Boertige alluſie van eenẽ Spaenſchen Jongen 10.191.c.

Boiſet Admirael verdroncken 5.109.d.

Boloniſche Vredehandelinghe 22.25.b.c.

Bommelerweert is plat land onder Bommel gheleghen 15.65.b. Wort van la Bourlotte overvallen * 21.10.d.

Bommel beſchreven 21.11.a. Van Mauritio beſet. Vanden Admirant beleghert a.b.c. Breeckt op 14.a.

Bommene belegert 5.108.d. Worden binnen ghenoemt ibid. Beſtormt/afgheſlaghen 109.a. Tweede ſtorm. Innemen a.b.

Bon aenden Vyand vercocht 11.225.a.b.

Bonna van Schenck inghenomen 14.42.c. Gherooft c. Van Parma beleghert d. Overghegheven d.

Borgherhout in brant gheſteken 9.163.c.

Bootſgheſel bijt in een Spaengiaerts herte 5.100.c.

Boomen ten halven afghehouwen 18.126.b.

Boomen op het Eylandt Mauritio gheplant 28.161.d. Afghehouwen ibidem.

Booſe ſtucken vanden Hertoghe van Orleans 1.2.a.

Borbon Cardinael hooft van de Guyſarts vercoren 12.238 c.

Borburgh beſprongen vande Staten volck te vergeefs 12.107.a.b. Te vergheefs 10.207.a.b.

Bordet Franſoys Edelman doet ſich ſelven doorſchieten 4.86.a

Borgheſe Cardinael Paus ghemaeckt 26.119.d. Naemt ſich Paulus de vijfde d.

Borgou Marckgrave trout Vrou Sibilla van Cleve 23.41.b.

Register.

Boris Phaodorwich wort grootvorſt van Moſcovien 19.148.c.

Boris Feodorits werpt ſich op tot Grootvorſt van Moſcovien 26.121 d. Vergheeft ſich ſelven d. Of veel eer ſterft van Apoplexia ibid.

Borowes ſterft in Yrlandt vanden bloedt-ganck 19.157.d

Boſhuyſen Admirael tot Enchuyſen bewaert/ ghevangen/verloſt 4.72.d.73.b.

Bouchain een cleyn ſtedcken blyft by de generaliteyt 9.166.b.

Boudewyn Ewonts wort Admirael 4.83.a.

Boudewyn van Vlaenderen heeft het Keyſeryck van Conſtantinopolen ghewonnen 1.1.c.

Bovines vande Staten ingheereghen 8.143.c. Comt aen Don Jan 144.b.

Bouillon Hertoghe Marſchalck van Vranckryck 17.99.b. Overſte der Franſoyſen op Nederland 114 d. 115.a. Exploict in Lutſenburgh 118 b. Trout vrou Eliſabeth van Naſſouwe 119.d. Wort verdacht byden Koning *24.72.a. Wort vanden Coningh met Cryghsvolck vervolght. ibid. Wort gheſliſt d. Is ſeer bemint ende vereert 137.a.

Bourbons name ſcheen Roome Fatal 17.98 d.

Bourgongien vande Franſoyſen overval en 17.118.d.

Bours een Heere/ Gouverneur vã Mechelen valt Parma toe. Wort miſtrout/ afgheſet 10.187.c. Blyft inden ſtorm voor Doornick 205. d.

Bourtange Fort beſchreven 17.102.c.

Bouwen Ewonts ſchipper valt over 4.71.a.

Bauwen Ewouts Admirael ghequetſt 4.87.d.

Boyde Colonel vande Schotten 11.223.a.

Boys Ritmeeſter verraſt acht Cornetten van des vyants Legher 24.69 a.b

Brabants Privilegien *1.28.a.b. Opoſeert teghen de Inquiſitie* 2.39.b. Hare Privilegien verhaen* 6.123 c. Wilt 200 duyſent guldens ter maent voor Alberto opbrenghen Breda of Berghen te beleghren * 19.147.a.

Brabantſchen tocht van Mauritius 24.62.d.63.a b.c.d. 64.a.b.

Brant vã 600 huyſen ter Goes 1.16 b. Vã de grote ſtadt Moſco wonder deerlyck * 7.75 d. Vande Spaengiaerts aengheſteken tot Antwerpen * 6.119.a.b. Bluſſchen met groot gevaer van eenen Soldaet ghedaen * 10.192.d. Wort vereert d. Tot Breda wel van duyſent huyſen 203 a. In Steenwyck gheſchoten 193 b.c. Middel van bluſſchen d. Der nieuwe Borſe tot Antwerpen * 11.221 d. Vyftigh brandende Dorpen om Ceulen geſien * 13.10.a Tot Nuys 30.d Van acht of thien duyſent huyſen tot Conſtantinopolen *15.66.c. In een Kerck geſteken daer veel Soldaten ende Boeren verbranden * 16.83.c.d. Inde Spaenſche Galioenen gheſteken * 18.30.d. Van 22 Dorpen in Walſch Brabant 138.d. Int buſcruyt geſteken by eenen Duynkercker 124.d. In de Tenten des Conings Legher voor Amiens * 19.149.c. Int buſcruyt by Linghen 162.b. Tot Berck *20 187.a. Den Gouverneur daer door verſlagen a. Tot Caniſſa * 22.39.a. In de Hollandtſche ſchepen voor Gibraltar *28.154.d. Brand ordonnantie 10 191.a.

Brantſchepen van Frederick Jembelli ghevonden 12.240.b.c.

Brantſchieten op Wachtendonck 15.57 d. Proeve daer af ghedaen/ daer half Venlo af brant d. Op Nimmeghen geſchoten * 16.84.a.b Op Steenwyc/gebluſt 89.d.23 46 c. 49.c. In den Toren vant Caſteel van Tydore geſchoten/ doet het inde lucht vlieghen * 28.140.d.

Brandbrief der Staten 24.62. c.d.

Brantſchatten in Vrieſlant verboden 21.b.

Brandenburgh Marckgrave ſterft/19 166.b.

Brandenburghſche Gheſanten inden Haghe/ noopende den Vredehandel ghecomen 28.164.c.d.

Braſilien brenght den Coning van Spaengien jaerlyx op 500 duyſent ducaten 24.75.a.

Brave Capiteyn neemt Lens met behendicheyt 11.269. c. Moetſe verlaten c.

Braynele Conte ghepillieert 11 223.b.

Breda beſchreven 10.202.b.c. Daer branden wel duyſent huyſen af 203.a. Caſteel 203.d. Aenſlagh van Parma d. Comt over 204 a. Met een Turfſchip inghenomen * 16.73. b.c.d. 74.a.b.c. Wilt de wapenen van de verſlaghene by Tuernout * 19.148.b. T'caſteel van Haultepenne becommen 203.c.

Brederode t'onrecht beſchuldicht 2.48 b. Vertrect 50.a. Sterft a.

Brefort van Mauritio belegert ende aenghetaſt 15.160. d Gheranſonneert d. Heel afghebrant d. Wort van Verdugo gewonnen *27.35.d. Weder verloren 136.a.b.

Bretangien van de Spaengiaerden geinvadeert 16.78.a Onruſtigh * 17.110 c.d. Oorloghe aldaer onder den Hertoghe van Mercure * 18.126.a.b. Vereenight met den Coning * 19.170.b.

Brewer Lieutenant van Candiſch blyft achter 14.32.b.

Briante een Heere ghequetſt 21.14.d Neemt vermetelyck een ghevecht aen teghen eenen eerlooſen Berghverrooper * 22.22 b. Die hy verſlaet b. Twee peerden worden onder hem gheſchoten. Wort ghevanghen zynde vermoort 22.c.d.

Briele ghewonnen 4.69. a. b. Vande Coninginne van Enghelandt te pande gheeyſcht * 13.2.d. Ghelevert 4.a. De Soldaten muytineren / worden betaelt * 15.60.d.

Brieven vol wreetheyt 2.38.c.d Aen die van Leyden geſonden * 5.99. Met Cyfer letteren gheſchreven * 7.131.c. Van Aldeghonde ontcyfert c. De doode met ghegheven aen S. Peter * 19.148.c. Aen ghevanghene comende moeten eerſt gheleſen worden * 22.22.b. Eenen ontdeckten het groot verraedt in Enghelandt * 27.129.d.

Buquemault ghehanghen 4.79.b.

Briſſon Preſident van Parys in eenen oploop met twee Raetsheeren ghehanghen 16.86.c.

Britannia, ſoeckt Enghelandt.

Broecke Grave wordt vermoort by de Spaengiaerden 28.150.b.

Broeders teghen malcanderen 3.59 c.

Broer Cornelis Legende 8.149 b.c.d 150.d. Diſcours op den ſelven d.

Bronckorſt valt de Staten af 10.207.b.

Broodt achter de ſchanſſe 5. 101. d. Toegheweghen * 10.195.a. Van ghemalen menſchen beenderen tot Parys ghebacken * 16.76.d.

Broſſe Mathematicus voorſeyt Byron de waerheydt 24.72.a. Wort gheſlaghen a.

Brouwers tot Antwerpen in de Nieuwe-ſtadt geſteldt: 't Bier ſtreckt de Burghers teghent hert / maecken oproer 1.14.b. Het brouwen wordt daer verboden om Graen te ſparen * 12.242.d.

Brugghe maeckt een Caſteel teghen Antwerpen 1.5.d. Wordet gheraſeert ibid Verlieſt hare neeringhe door het afſetten des ghelts 6.b. Is oneenigh 8.148.d.149.a. Beroerte by der Malcontenten factie * 9.168. b.c. Ontfanght Duc d'Alenſon heerlyck 11. 211. d. Wederſtaet hem 215.c.d.216.a. Kieſt Chimay voor Gouverneur 11. 222.d. Wort van hem aen Spaengien liſtigh ghevoert 225 a.b.c.d. Comt over de conditien * 12.228.a. Raedt die van Ghendt tot reconciliatie 228.d .229 a Verſoeckt Vlaenderen onder contributie van die van Zeelandt te comen * 16.84.a. Wordt van Parma gheweyghert a.

Brughs Burgher en mach geen Lyf en goedt verbeuren 13.10.d.

Brugghe conſtigh tot Campen 8. 146. a. b. Af ghebrandt d. Voor Antwerpen van Parma ghemaeckt * 12.234.c.

Brunaulien heeft het leſte Heyligh Olyſel daer op ghenomen/ dat hy niet wilt leven / ſoo hy Geneven niet en levert 24.73 b. Miſt d

Bruneaux/ ſoeckt Balthaſar de Cuniga.

Brunſwyck van Hertoghe aenghetaſt 27.134.d. belegheert 135.a.b. Verloſt c.

Bruſſel ſiet ſeven ghecroonde Hoofden in een Hof vergadert 1.15.d. De Spaengiaerden willent verraſſchen * 6.114.a. Doet drie Spaenſche Vendelen uytgaen b. Weygert Religions Vrede * 8.156 a. Sendt Gheſanten aen Artoys ende Henegouwe * 9.164.c. Haren lof ibid. Haer Convoy afgheworpen * 12.139.d. Oproer d. Comt aen Spaengien ibid. Wilt gheene Spaengiaerden in hebben * 18.127.c. Ontfanght Albertum blydelyck 132.c.d.

Bruſſelſche vaert gheſchonden 9.177.d.

Bruyloft twee duyſent Ducaten des daeghs coſtende 1.25 a.

Bruyloſt met vreemde Gherechten tot Cameryck 10.204.c.

Buchananus 13.13. b.

Buckhorſt Baenderheere in Nederlandt gheſonden 14.27. c. Spreeckt voor de Landen c.d. Lyceſter is op hem geſtoort 29 d.

Buda/of Waſſer-ſtadt vande Chriſtenen ghewonnen 24.75.a.

Bueren 5.106 c Van de Spaengiaerts inghenomen.c.d.

Bulle van Gregorius voor Don Jan 8.143.d. Groote menichte op een verovert Spaenſch ſchip ghevonden * 16. 85. Haer taxatie d. Eene Bulle nan Gregorius de veerthiende/vanden Beul by Sententie des Parlaments verbrant 86.b c.

Burghe voor den Coningh Maximiliaen van Ooſtenryck 1.5.b. Voor Calis 22. b.

Burghemeeſteren ampt 14.38. b.

Burgherye cloecker dan vreemde Soldaten 6.118.d. Tot Antwerpen wreecken haer/ waer ſy connen aenden Spaengiaert 119.d. Tot Brugghe bewyſen cloeckheyt * 11.216.a.

Burgh-grave van Ghendt vanght la Nove 10. 188. b. Syne hoovEerdigheydt ibid. Syne moordadigheydt c.

Burghley Treſorier ende outſte Raedt in Enghelandt ſterft 20.179 d.

Burick een Cleefs ſtedeken van Parma inghenomen 13.11.b.

Burſe tot Antwerpen brandt 11.221.d.

Buſcruyt tot Sluys comt in brant 16.d. Doet het huys opvlieghen daer des Coninghs Jacobi Vader in vergeven lagh * 12.13.b. Over de hondert en vyftigh duyſent ponden in Rynkerck verſchoten * 28.146. b. Int Caſteel van Linghen verbrandt 156. c.

Buſenval aen de Staten gheſonden vande Coningh van Vranckryck/ aengaende zyne Vredemaeckinghe met Spaengien 19.158.b. Staten antwoorde. Syne doodt * 28. 166.c.

Buſquoy/ſoeckt Caerle de Longheval.

Buyt van veerthien duyſent guldens 1.6.d.

Byns/ het Luſthof zynde/ van de Regente van Hongarien verbrandt 1.14.b.

C

Cabilliau Capiteyn ontſet Albertum inden ſlagh van Vlaenderen 20.32.c.

Cabilliauſche partye in Hollandt met den Coning 1.6.a.

Caſſant een Eyland 14.32.c. Van Mauritio ghenomen * 25.91.a.

Cadſandſchen Peys 1.6.c.

Caertſpel vande ghemuytineerde verboden 25.82.b.

Caietan Cardinael / Legaet des Paus / doet int belegh van Parijs groote aelmoeſſe 16.77.a.

Calendiers reformatie in Nederlant/Anno M.D.Lxxxij 11.214 a.b.

Cales by de Franſoyſen ghewonnen 1.17.c. Om dat het te vele op zijn ſterckte betrout 17.d. Conditien. ibid. Den Enghelſchen weder belooft 22.b. Van Alberto beleghert * 18.133.c.d. 134.a.b.c.d. Hare ſchepen ghenomen * 19.169.c.d. Den Coning weder ghegheven 173.d.

Cales of Gades in Spaengien by Eſſex ghenomen 18.137.a.b.c.d. Verlaten d.138.a. Verbrand a.

Calentura / Corſe / anders la Madorca ghenaemt 21.12.b.

Calf Capiteyn cloeckheydt int veroveren van Geertruydenbergh 17.95.c.

Calvini naem miſbruyckt 17.109.d.

Cambreſis Caſteel vande Franſoyſen ghewonnen 10.204.d. Comt aen Parma * 11.213.b.

Camer gherechte 2.39.b.

Camerijck van Parma beleghert 10.204.c. Honghert c. Parma breeckt op. ibid. Haren handel met Lijnwaet * 15.61.a. Van Fuentes beleghert * 18.130.c. Openen hem de poorte d.131.a.

Camillo Caractiolo Prince vã Anellino wilt zijn Landslieden niet bevechten 17.115.b.

Camillo Sachino een Godloos Capiteyn maeckt Camillen ſchans Sijn Godloos ſchrift 19.159.c.d.

Camille ſchanſſe verlaten 19.159.c. Afghebroken d

Campen beleghert: haer ghelegentheyt beſchreven 8.146.a.b.

Campher Mauritio vereert 24.60.d.

Campvechtinghe voor Sluys van twee Krijghs-lieden 1.6.d. Tuſſchen Capiteyn Thomas en Willem * 10.194.c. Tuſſchen Kyhove ende eenen Albanoys voor Deventer * 16.82.c.

Campvere verniert 1.6.b. Wordet den Staten vyandt * 14.46.a. Verdraeght door des Coninginnen ſchryven 47.a.

Canarien van Staten volck gheplondert * 21.11.d.

Candiſch Enghelsman vaert rontom des Werelts kloot 14.32.a.b. Bewijſt over al wreetheyt b. Triumpheert. Sterft miſmoedigh b.

Caneel voor eerſte mael uyt Zeylon ghebrocht 25.90.b.

Caniſſa in Styria van den Turck belegert 22.38.d. 39.a. Overghegheven a.

Caniſſa Turckſche frontiere by Eertzhertoge Ferdinandus beleghert 23.50.d. Breeckt op 51.a.

Capiteynen van Arnemuyden en Campveren requeſte aen de Coninginne 14.47.a.b.

Capitale leeninge in Holland ende Zeeland ingewillicht 21.1.c. Die over de drie duyſent niet rijck en zijn/ en gheven niet c. Rijcke leenen eenen halven guldẽ opt hondert c. Met duyſent guldens moghen de rijckſte vry zijn ſonder voorder onderſoeck c. Wederghevinghe c.

Capoenen en Hoenderen vijfthien duyſent tot de reyſe des Coninghs van Spaengien 1.25.a.

Capres ghevanghen / vom Rhoda ghebrocht / wilt hem groeten: wort verſmadet 6.119.b. Wort los ghelaten 130.a.

Capucijn wilt Henricum de vierde dooden/om vergheveniſſe van een groote ſonde te cryghen 19.170.d. 171.a. Wort gherecht a.

Capucynen draghen ruſtinghe op hare cappen 21.4.c.

Caracken vande Engelſche ghenomen 24.57.c. Wat het voor ſchepen zijn c.d. Van twee Hollantſche ſchepen ghenomen 59.b. Opſprake ende Juſtificatie c.d. De ſchips Overſte wilt doorſchoten weſen c. Portugeſen pretenderẽ die geen pryſe te weſen 59.d. Noch eene ghenomen * 25.90.a. Noch eene van Heemſ kercke * 26.13.c. In Holland ghecomen d. Twee voor Tydore ghenomen ende verbrandt * 28.140.b.

Cardinael van de Truſen / Stadthouder des Keyſers in Spaengien 1.9.d. Wort ghevanghen 10.a. Ontvlucht door een gat in de mueren. ibid.

Cardinaels van Loreynen valſch voorgeven 1.23.d. Syne valſche antwoorde * 3.61.a

Cardinael van Guiſe wort doorſteken 15.62.c.

Cardinael van Bourbon van die van Parijs Coningh ghemaeckt 15.63.d.

Carel de Valois/ghenaemt de ſtrijdtbare 1.3.a. Wilt Nederland het Coningrijcke van Borgongien maken b. Syne grootmoedigheyt. ibid. Wort verradelijck vermoort/eñ met drie wonden in eenen plas verbroſen gevonden. ibid. Meynde ſich ſelven eenen anderen Alexander te maken. Sijn ghedaente ende manieren. ibid.

Carel van Gelre Adolfs ſone maeckt hem Hertoghe van Ghelderland 1.8.c. Quelt de Nederlanden by de 46 jaer met Oorloghe. Sterft 8.c.d.

Carel Hertoghe van Ghelder/ handel met Embderland * 18.125.d.

Carel Hertoghe ſet ſich teghen Sigiſmundum Koningh van Polen * 20.194.d. Beſchiet Steborgh/ wint het. ibid. Volght den Coning eerbiedigh d. Vrede ghemaeckt 195.a.b.

Carel Hertoghe van Sweden Oorlooght in Lijflandt 24.74.c.

Carel Hertoghe/Prince van Sweden/ſendt Gheſanten in Holland 21.19.d.

Carel Hertoghe wort voor Riga ghequetſt 27.133.c.

Carel Hertoghe / Coningh van Sweden ghemaeckt 28.165.b.

Carel de ſeſte Coning van Vranckrijck crijght alle Jaere eene uytſinnighe ſteckte 1.2.a.

Carolus Coningh van Vranckrijck ende zyne Moeder worden met ghewelt te Parijs ghebrocht 1.25.c. Meynt zijn land door de moort van Parys van Hugenoſen te ſuyveren 5.95.c. Sterft 1.96.a. Levert den Prince hondert duyſent guldens 96.d. Sterft 5 102.d. 96.a. 102.d.

Carel van Manſvelt ontcomt door eenen wenck van zynen Vader 3.53.c. Comt uyt Duytſlandt * 11.211.b. Comt in Geertruydenbergh * 15.65.a. Wint Rijnberck. 68.c. Comt om Breda te benouwen * 16.74.c. Wilt eenen Capiteyn ſtraffen die een Dochter vercracht hadde: wordt ſelve overvallen * 17.96.b. Hy treckt teghen den Turck * 18.122.c. In Hongheryen gheſtorven 131.d.

Carel van Arenbergh Admirael / Gheſant om Vrede met den Coningh van Engheland van weghen Albertus te maken 25.96.d.

Carel Nutzel Keyſers Gheſante aen de Staten 19.154.a. * 22.27.a. Om de ſaken van Embden * 25.86.a.

Carel van Meghen Grave ſterft 4.71.b.

Carel upten Hove voor Schepen in ſtede van Imbyſe tot Gent ghemaeckt 12.228.b.

Carle de Longheval Grave van Buſquoy ghevangen 21.9.d. Wreedelijck ghehandelt/comt uyt met rantſoen d. Wort gheloſt 16.d. Treckt met eenen Legher over Rhijn * 27.123.c. Doet de Staten Wtlegghers by Ceulen met ſchieten legher van Ceulen varen/eñ maect ſich Meeſter vanden Rijn. ibid. Monſtert zijn volck boven Ceulen. Synen Legher wort gheſeghent van des Paus Legaet 123.c. Wint Wachtendonck 126.d. 127.a. Cracou a. Trout de Nichte vande Grave van Biglia 27.138.b. Treckt op legert by de Moock * 28.144.a. Soeckt over de Wale ende Betuwe te comen 144.b. Moet keeren b. Hy becingelt Rijnberck 145.a.

Carmagnola vande Hertoghe van Savoyen inghenomen 15.61.b. 62.d.

Carolus Emanuel/Hertoghe van Savoyen trout Catharyna/tweede Infante des Coninghs van Spaengien 13.5.b.

Carolus Cluſius des Keyſers Maximiliani Hof opſiender 6.120.a.

Carolus Quintus tot Ghent in het Jaer 1500. den 24 Februarij gheboren 1.9.a. Comt aen de regeeringhe 15 Jaer out zijnde. Reyſt nae Spaengien. Verſoeckt middelen tot zijn reyſe in Nederlandt. Waer uyt oproer ontſtaet d. Hy wort Roomſch Coningh ghemaeckt tot Aken/ende tot Bononien Roomſch Keyſer 10.a.

Zyne Victorien ende Macht 11.c. Leght de Croone af binnen zijn leven 14.b. Goede vermaninge aen zynen ſone a. Waerom hy vant Rijcke ſcheydet d. Doet een Oratie aen de Staten 1.15.a. Syne reyſen. ibid. Weent. ibid.

Daer naer reſigneert hy het Keyſerrijck c. Vaert naer Spaengien d. Sterft Anno 1558. 22.b. Stelt zyn ſalicheyt alleene in Jeſum Chriſtum b. Ghedaente van Keyſer Carel. Syne ſeden. ibid. Vrijt de Nederlanden eeuwigh van Vranckrijck b. Wtvaert c. Zyne Kinderen c. Zyne clachte over het cleyn contribueren der Landen * 4.66.d.

Carolus eenighe ſone des Coninghs van Spaengien/voor toecomẽde Heere in alle Coningrijckẽ van Spaengiẽ beſworen ende uytgheroepen 1.25.a. Zyne doodt * 3.55.b.

Carolus tweede ſone in Spaengien gheboren * 28.163.a.

Cartagena van Draeck ghewonnen 14.31.d.

Carthuſers clooſter by Amſterdam gheruineert 8.145.b.

Cartwright gheleert Man 24.61.d.

Caſcays caſteel van Draeck ghenomen 15.66.a

Caſeels helpt de ghevanghenen uyt 9.177.b.

Caſembroodt Burghermeeſter tot Brugghe ghevanghen 12.227.c. Hy ſoeckt Chunay te vanghen 226.c.d.

Caſenbrootſpel/beroerte in Weſtvrieſlandt 1.6.b. Worden veel gheſlaghen c.

Caſſonia Roomſch Catholijck met gheweldt ghemaeckt 26.101.c.

Caſteel van Antwerpen ghebout 3.53.d. Verloſt * 7.132.d. Afghebroken 135.b. Weder opghebout * 12.243.c.

Caſteel van Gent beleghert 116.a. Ghewonnen 121 b. Accoort c. Afghebroken * 7.135.c. Weder opghebout * 12.233.d.

Caſteel van Groeninghen vyerighlijck afgebroken 6.122.c. * 28.150.a.

Caſteel van Leeuwaerden door dwangh ghebout. Ghebroken 10.183.d.

Caſteel van Sluys vermeeſtert 8.149.a.

Caſteel van Staveren onbedachtelijck af-ghebroocken 10.183.d.

Caſteel van Utrecht afghebroken uyt laſt van Don Jan 6.122.d.

Caſteelen bouwen veracht 6.123.d. Behoorden afgebroken te weſen 123.d.

Caſtilli Spaenſch Capiteyn onthalſt om het over-gheven van Hulſt 16.83.d

Catay Canceliier wilt zynen Heere vergeven; wort onthalſt 28.149.c.

Regiſter.

Catharina Howward Koninginne van Engelandt/ wort beſchuldight van oneere: wort onthalſt 1.21.b.

Catharina de Medicis ſterft: haer leven ende zeden verhaelt. Hare eergierighe practycken 15.62.d. Haer vermaninghe aen den Coning 63.a.

Catharina de Valoys/Suſter vande voorgaende Koninghen in Vranckrijck/ des Konings Hendrici de vierde voorgaende Wijf comt te Hove 26.121.c.

Catharina Parra/Huyſvrouwe van Henrick de achtſte/ Koning van Engheland 1.21.b.

Catharina Renea Dochter van Aertshertogẽ Karel van Ooſtenrijck / Bruydt des Prince van Spaengien ſterft 18.129.b.c.

Catharina tweede Infante ghetrout aenden Hertoge van Savoyen 13.5.b.

Catharina van Bourbon des Koninghs van Vranckrijcks Suſter trout den Prince van Loteringen 21.3.d.

Catharynen Schans wonderlijck ghewonnen 25.91.b.

Catholijcke dragen haer cloeck teghen de Spaengiaerden tot Breda 10.204 a. Vercryghen Religions vryheyt tot Antwerpen door Duc d'Alenſon * 11.209.a.b. Moeten den Koning af-ſweeren 209 b. Hare wyſe antwoorde 216.a. Waerom Henricus de vierde Koning van Vranckrijck hare Religie aenneemt * 17.98 a.b c. Haere Religie is door quaede regeeringhe vanden Koningh uyt de Nederlanden verdreven * 20.192.d. Hare Requeſte aenden Koning van Enghelandt * 25.87.a.b. Wert afgeſlagen b.

Catriſſe gheſchoten 25.94.d.

Cavus Raniſon by Staten volck ghevanghen 14.38.b. Voldaen.d Schepen om zynent wille gheſchat 40.a.

Caſimirus Hertoghe vrand Albas buſcruyt 4.92.c. Is Stadthouder van de Koninghinne Eliſabeth gheſtelt * 8.151 c. Wort van haer beſchuldight 158.d. Treckt in Engelandt om hem te ontſchuldighen 159.a. Wort vande Koninginne wel ontfanghen: Wort Ridder de la Jartire. ibid. Syn volck krijght paſpoort van Parma * 9.163.b.c. Hy volght haer heymelijck ibid.

Ceremonien mach elcke Kercke ordonneren 1.21.c.d. Onſe Ouders ſoo weert niet als ſy nu zijn 27.a.

Ceulen: Vrede handel 9.170.b. Scheyden 173.a. Krijgh * 11.225.a. Grootte * 12.243.d. Is de Spaenſche ſeer toe ghedaen * 27.123.c.

Ceulſche Regneete ſchanſſe van Staten volck ghewonnen 15.68 b

Ceurvorſt van Saxen voordert de Ghereformeerde Religie 28.166 b.

Chalon Colonel Dochters ſone van Manſvelt wort van Colonel Capiteyn van een compagnie peerden ghemaeckt 27.138.b c. Waer over ghemurmureert wordt c.

Chamoys houdt Duynkercken voor Duc d'Alenſon 11.215.b. Gheeft het over 222 d.

Champigni Gouverneur van Antwerpen wilt de Spaengiaerden uyt Antwerpen weeren 5.97.a. * 6.115.b. Wilt het Kaſteel van buyten beleggen/ om het incomen van Krijgsvolck te verhinderen 118.a Belooft de Hoofden der Spaengiaerden ghevanghen te leveren 117.d. Wordt gheweygert d. Zijn neerſticheyt te vergheefs 118.d. 119.a.b. Vlucht b. Hy ſorght voor der ſoldaten eere * 7.132.d. Neemt het Kaſteel van Wouwe in 133.a. Wort ghevanghen * 8.156.a. Is twiſtigh met Parma ende Richardot * 15.66.d.c. Moet vertrecken / al is hy onbequaem 67.a. Wort van Parma uyt de Nederlanden ghebannen * 16.92.a.

Chapoelle van Manſſelt ghewonnen 17.165.d.

Charles Bonſot Gouverneur vã Vliſſinge 4.88.a. Wort onderlijens van zijn eyghen volck gheſchoten 5.108.d.

Charles de Croy Prince van Chimay van die van Brugghe voor Gouverneur ghekoſen 11.222.d. Is Gouverneur van Vlaenderen 224 d. Beleghert Bonna van wegen Parma * 14.42.d. Zijn gheſlachte * 12.225.d. Hylickt met Maria van Brimeu/Weduwe van Heer Lancelot vã Barlaymondt 226 a. Vlucht om de Religie a. Gheeft ſich inde vrientſchap der Conſiſtorie van de Religie ende Predicanten c. Verbandt de Katholijcke uyt Brugghe b Aenſlagh op zynen perſoon ontdeckt c d. Verandert de Wet 227 a. Hy draeght de Burgers van Ypren op de vleyſch-banck 227.b. Brengt Vlaenderen aen Parma b c. Ende hy veynſt hem tot den uyterſten toe vande Ghereformeerde Religie te zijn 227. d. Sendt Commiſſariſen aen Parma ibid Valt af 228. a. Beleghert Bonna voor Parma * 14.42.d. Zyne Huyſvrouwe ſterft * 27.127.d. Trout Dorothea de Croy zijn Nichte. ibid. Op zijn Bruyloft verſchynen wel negen Ambaſſadeurs van verſcheyden plaetſen d.

Charles Emanuel Hertoge van Savoyen neemt het Marquiſaetſchap van Salucen 15.62.b. Hy beſpringht Geneva * 24.73.a b. Gheeft haer te roode eer hyſe heeft/ daer comender 200 binnen b c. Worden uytgheſlaghen b c.d. Behaelt ſchande 74.b. Maeckt Vrede b

Charles Gontault/ Marichal de Byron windt Woude 11 222.a Zynen Leger wort van Parma beſprongen 222.b. Treckt met zijn volck uyt Nederland 223.b. Wort gequetſt inde ſlagh van Ivry * 16 76 a. Slaet Varrabon * 18.143 c. Vecht teghen Aerſchot d. Hy wort beſchuldight van conſpiratie * 24.70.c Wort ghevangen d. Schrijft aenden Koning 71.a Het voorbidden zyner vrienden b.c. Zijn Oratie aende Rechters c Hy toont voor de Rechters boven de 35. wonden 14 71 c. Wort verweſen/ghedegradeert c. Zyne ſchrickelijcke doot d.72.a.

Charles Hauwaert Admirael van Enghelandt compt in Zeelandt: Achterdencken over zijn comſte 14.46.c. Sent eene Ridder aen Mauritium om het miſverſtant te weeren. ibid. Hy ruſt ſich teghen de Spaenſche Vlote * 15.51.a.b. Strijdt vromelijck d. Vermaent de zyne d. Zyne wyſe daedt 55.b. Hy vaert met een Armade op Spaengien * 18.135.d. Wort gheſonden om den Vrede in Spaengien te ſien beſweeren * 26.115.b.

Charles de Heraugiere Edelman van Kamerijck/ Kapiteyn van een Vaendel knechten/ neemt Breda met een Turfſchip 16.73.34. Wort ghequetſt a. Wort Gouverneur van Breda c. Hy wint Hoey int land van Luyck * 17.118.c.

Charles van Lotteringhen/Hertogh van Mayenne/hooft vande Ligue 16 75.c.

Charles Rochelſin van die van Gent in Oudenaerde geſonden/ wilt Manſart uyt het Kaſteel lichten / wordt ſelve ghevanghen 10.266.b.

Charles de Levin Heer van Famas voor Ootmarſen geſchoten 16.90.c.

Charles Leygh wilt eene Colonie maken ſterft 28.156. d. 157.a.

Charlotte de Bourbon Princeſſe van Orangien ſterft 11.210.b. Haer gheſlachte b. Haer Dochters b.

Charlotte Brabantina trouwet Monſieur de la Tremoville 19.162 c.

Charteren of Privilegien 1.28.d.

Chaſtelet ghewonnen 1.17.b. * 18.127.a.

Chaſtilion Admirael van Vranckrijck wordt vanden Coning beſocht. Zyne waerſchouwinghe aenden Koning 4.78.a.b. Zyne doodt. 79.a.

Chaſtillon Grave/ ſoons ſone vand' Admirael vã Vranckrijck voor Berck ghequetſt 23.46.b. In Ooſtende geſchoten 48.c.

Chiapin Vitelli gheſonden nae Groeningen 3.57.c. Nae Engelant 62.a. Recht niet uyt a. Zyne doodt ende Goddeloos Graf-ſchrift * 5.110.d.111.a.

Chimay ſoeckt Charles de Croy.

Chineſen betrouwen de Nederlanders 25.90.a.

Chinſki Ritmeeſter int hooft gheſchoten 18.130.b. Sterft 131.d.

Chirurgijn wort een Kolonel 22 34 a.

Chriſtenen aen den Turck vercocht / worden behouden 22.38.d. Haer vercoopers wreedelijck omghebrocht d.

Chriſtianus Koning van Denemercken ſterft 1.22.c.

Chriſtianus de 4. Koningh van Denemarck ghecroont 18.142.a Wort vande Vereenighde Landen beſchonckẽ met een heerlijck ſchip/ende de verbonteniſſen worden vernieuwt 142.a. Hy ſent Gheſanten in Enghelandt om Vrede * 19.155.b. Zyne Legatie aende Staten ibid. Draeght ſich vromelijck * 26.195.d.

Chriſtianus wilt den Religions twiſt in Saxen ſtillen 23.b. Komt in Enghelandt * 28.141.b. Wort blyde ontfanghen b. Vertreckt c. Wort ghepreſen 165 b.

Chriſtiernus Koning van Denemarcken afgheſet om zijn wreetheyt 1/22.c. comt op eed weder: Regeert eerſt ſachtelyc/ doet in eene maeltijdt vele Heeren/ jae Kinderkens van drie jaer dooden * 10.182. a.b.

Chriſtelijck ghevoelen des Autheurs: nopende den Vrede 28.165.b.

Chriſtoffel Carley Lieutenant van Dracck 14.31.c.

Chriſtoffel Fabritius Martelaer 1.30.d.

Chriſtoffel Foſſerus vã Oppenheym Predicãt tot Ruys ghehanghen 13.10.d.

Chriſtoffer Grave wordt ghequetſt voor Grol 18.144.c.d.

Chriſtoffel Hertoghe blijft in den ſlagh van Monkerheyde 5.96.c.

Chriſtoffel Mondragon Kaſteleyn van Antwerpen 16.83.d. Sterft * 18.131.d.

Chriſtoffel Plantijn vermaerde Drucker/ druckt des Coninghs Bybel 1.27.d. Druckt de Placcaten der Wapenen ende der Tytelen * 18.22 d.

Chriſtoffer de Portugael/des Koninghs van Portugaels ſone mede op de Engelſche Armade 18.136.a

Chriſtoffel van Teylinghen cloeck Kapiteyn gheſchoten 8.146.c.

Chriſtoffel Vaſques Kolonel in een cap/ Biſſchop vande ſoldaten tot Groeninghen uytgheroepen 6.122.c.

Chriſtus den eenighen Salichmaker van eenen miſdadighen beleden 21.41.a. De Koningh moet hem cuſſen ende omhelſen * 25.81.b. Syne teghenwoordigheyt int Sacrament hoedanigh die is/verboden te diſputeren * 27.128 a.b.

Claes Luytſz. Kapiteyn overt Vaendel van Amſterdam draeght ſich cloeckelijck tot Berghen op Zoom 27.125.c.

Claude de la Bourlotte Overſte voor Hulſt 18.139.c. Zynen aenſlagh miſt * 22.22. a. Wilt teghen de Heer van Brautée niet vechten b.

Cleerhaghen Kapiteyns ongheluck 21.2.c. Sterft c.

Clemens de achtſte Paus weyghert den Koningh van Vranckrijck zijn abſolutie/uyt vreeſe der Spaengiaerden 17.98.d. Ontſlaet hem vande Ban * 18.32.a. Sterft * 26.119.c.

Clermont vande Koningh van Vranckrijck inghenomen 16.76.d.

Cleve beroerten aldaer 18.122. d. Partyſchap door de cranckſinnicheyt des Vorſts 18.139.a. De Hertoginne wort ſmorghens doodt in haer bedde ghevonden b. Haren Landdagh * 20.185.a.b. De Erfghenamen. Den nieu ghehulden Vorſt van Mauritio met twee peerden vereert 182.c.

Gheſanten comen by den Admirant * 23.42.a. Cryghen ſpytighe antwoorde a. Maeckt toleratie in Religie 41.d.

Cleefs Regiment gheſpaengoliſeert 91.c. Onruſtigh d.

Climacteris Jaer 24.75.b.

Cloeckheyt van eene vercrachte Dochter 8.152.a. Der Duytſchen * 10.188.c. Vande Princeſſe d'Eſpinoy 206.a. Van Meetkerckens Vaendragher * 16.82.c. Van Don Jan de Laquila in Yrlandt beſet zijnde 23 52. a.b.c. Van eenen Oberſten van een Caracke * 24.59.c. Van eenen Man ghenoegh om eene plaetſe te behouden 25.91.b. Van twee Mannen helpen den vyant vande wallē van Bruynſwijck * 27.135.a. Van Reynier Claeſz. * 28.148.c. Van Heemskercke. 154.b.c.

Cloet Crijghs-overſte in zijn heupe gheſchoten tot Nuys 13.10.b. Wort ghehanghen d.

Cloet Ritmeeſter wint Cracouw door Mauritio 23.41.b.c. Ontweldight de Spaengiaerden wederomme het Caſteel van Wachtendonck *24.75.b.

Cloetſtocken 5.99.a.

Clooſter goederen aenghetaſt van Henrick de achtſte 1.19. d.

Cloot met de koorde gheſtraft / om dat hy zyne plaetſe verlaet 12.239. c.

Cocus boomen opt Eyland van Mauritius 28.161.d.

Coenraed van Weſterhout verſoeckt hulpe vande Staten teghen die van Embden 18.123.c. Staten antwoorde ibid.

Coevoorden 9 178. Gheleghentheydt van Coevoorden 179.a. Wort gheſterckt 9.178.d.* 10.184.c.d. Gheeft hem over aen Hohenloo 10.186.c. Aen Rennenbergh 189.d. Wort van Mauritio belegert * 16.90.d. 91.a. Comt over b. Contract b. Wort van Verdugo beblockt *17.102.d. Van Mauritio ontſet 103.c.

Colen ſent eenen Gheſandt aende Staten. Antwoorde aen den ſelven 16.81.a. Wilt Rijnberck weder hebben * 19.139. c.

Collegie van Thonon maeckt een Ligue teghen de Ghereformeerde 23.56.a.b.c.

Colonie/plante van volck 28.156. d. Die aen land ghelaten zijn ſterven 157.c.

Comberlandt Grave comt voor Liſbona 19.168.d. Haelt grooten buyt uyt Spaengien d.

Comedien tot ſchimp by des Admirants volck gheſpeelt 21.8.b.

Comete in Nederland gheſien 7.142.d.* 28 162.c.

Commiſſie des Coninghs van Enghelandt 2.36 c. Van den Eertshertoghe van Ooſtenrijck 2.37.a.

Commijs op het ſchip ter Goes ontrouwe zijnde / wordt ghevanghen 26.114 c.

Compagnie van Brabanders op Ooſt Indien 22 23.c.

Compagnie van Ooſt Indien / ſoeckt Ooſt Indiſſche Compagnie.

Compagnien in Enghelandt opgherecht op Americam: willen daer Coloniam oprichtē 28.151.a.d. Hebben Octroy ibid.

Competiteurs vande Croone van Vranckrijck 16.88. a.b. Der Croone van Vranckrijck * 17.97.b.

Concilie van Trenten / Anno 1562. ende 1563. 2.30.d. Vranckrijck neemt het niet aen ibid. Men wilt het te wercke ſtellen in Nederlandt 38.c.39 a.

Condee treckt naer den Coning; daer rijſt Oorloge 3.55.a. Wort verſlagen 62 c. De jonge Prince ontcomt in Duytslandt * 5.96.a.

Coningh vroom Soldaet voor Aelſt doorſchoten 11.211.a.

Coningh van Vranckryck ſoeckt voordeel in zyner ghebueren twiſt 1.4.a. Van Navarre ghevanghen * 5.95. De Coninghen willen gheen teghenheydt lyden 6.124.a. Met haer drien doodt in een Tente ghebracht * 8.160.c. Gheſtraft 13.14.d. Hebben voordeel om haer behoeften onder Martgang te nemen 17.d. In Enghelandt hebben ſy abſolute macht 21. b. c. Vergheten niet haeſt de rebellie haerder Onderſaten * 14.43. d. Omhelſen malcanderen * 15.6.c. Men machſe niet dooden * 17.110. a. Sy willen qualijck in voochdye weſen * 18.144.a. Haer ampt * 19.150.c. Van Sumatra bedrieght de Nederlanders door oprocken der Portugeſen * 24.58.c.d. Comen haer mogentheyt beſt met ghenade bewyſen 71.b. Van Ternate vyand des Coninghs van Tydore helpt de Nederlanders * 28.140. b.

Coninghinne van Navarra treckt naer de Baden van Spa 7.132. a. Wort van Don Jan ghelept b.

Coninglijck gheſchenck een Boecxken vanden Coningh van Enghelandt ghemaeckt/wordt hem tot naervolginghe voorghedraghen 25.81.a.

Conradus Schetz Baron van Oboke/ reſiderende Ambaſſadeur van Albertus in Enghelandt 26.115.b.

Conſcientie moſt niet ghedwonghen weſen 1.b. Die met haer te dwingen den Hemel wilt winnen /die verlieſt dickwils de Aerde * 6.119.d. *23.51.a. Sy quelt Bertel Entens * 10.85.a. Haren dwangh miſhaeght de Nederlanders * 16.70.c.d. Dwangh der Franſoyſen tegen hares Conings Conſcientie 79.b. Haren dwangh maeckt beroerte in Hongarien * 26.105.a.

Conſeil des troubles 3.52.c.d.

Conſiſtorien tot Embden by den Graeve verboden 18.123. a. b

Conſpiratie in Enghelant 25.87. b. Seven vande ſelve verweſen c.

Conſpiratie in Enghelandt. Den oorſprong 27.129. a.b. Namen der voorneemſte. Ondermynen ſelve de Sale des Parlaments c. Brenghender Buſcruyt in c. Eenen Brief waer door ſy ontdeckt worden d. Het Buſcruyt ontdeckt ende Faulkes ghevanghen 130 a. Soecken oproer int landt te maecken a.b. Worden vervolght. Verſchrickt door haer eyghen Buſcruyt b. Eenighe blyven int vanghen doot b. Haer Proces ghemaeckt b.c. Haere antwoorde c. Worden ter doodt verweſen d. Hare doodt ende wyſe van ſterven d. 131.a.b.132. a.b c.d.

Conſtantinopolens oploop ende brant 15.66.c.

Conſtrijck volck can veel te weghe brenghen 28.161.c.

Conſulta/wat het is 2.31. c.

Copie vant Conſulaetſchap tot Antwerpen 1.7.b.

Conſulaetſchap tot Antwerpen opgherecht / in het Jaer 1485. 1.8.a. Doet clachte over Enghelandt ibid. Daer wordet Entrecours van Coophandel op Enghelandt ghemaeckt ibid. Weder opgherecht * 10.191.b.

Contract tuſſchen de Enghelſchen ende den Prince 5.95.c.

Contrebatterye 12.223.a.

Contributie der Nederlanden beloopen boven de vier en twintigh hondert duyſent gulden Jaerlijcks: worden Leyceſter in handen gheſet 13.8.b.

Convoy by Antwerpen van die van Berghen op Zoom afgheſlaghen 13.9.d. Van drie duyſent perſoonen by Jonckersdorp verſlaghen ende verjaeght van haer eygen garniſoen ibid. Comen in Admiraliteyts handen tot de Oorloghe te Water * 15.60.c. Van Damme op de vlucht ghedreven *25.92.a. Van Staten volck afgheſlaghen *28.143.d.

Cooplieden met haer drien door Sluys ghevanghen veerthien duyſent guldens by haer hebbende 1.6.d.

Coophandels Entrecours op Enghelandt ghemaeckt/ 1.8. a. Rechten weder Conſulaetſchap in Nederlandt op * 10.191. b. c. Van Antwerpen door de gheheele Wereld vermaert * 12.243.d. Worden voor Staten ſchuit ghevanghen * 15.58.d. Onder haer neghenen reden vier ſchepen op Ooſt Indien * 19.167.d. Der Engelſchen uyt Staden gheſet 165 d. Senden Gheſanten aende Vereenighde Landen. Haer wordt Saubeconduyt vergunt d. Comen tot Middelburgh 166.a. Van Antwerpen beſchuldight dat ſy met Hollanders handelen op Ooſt Indien * 22.36.c.d.

Cordua Capiteyn gheeft de Haſenſchans lichtveerdigh over 25.91. d..

Coren noodich binnen Antwerpen drie hondert duyſent veertelen Jaerlijcx 12.235.d.241.d. Zyne weerde inde dierte * 14.31.b. Goeden coop b. In Teſſel door ongheweerts vergaen/maect groote ſchade *28 150.a.b.

Coppenollen Broeders tot Ghent onthalſt 1.6.c. Worden nochtans ontſchuldigh ghehouden ibid.

Cocquebille onthalſt 3.56 a.

Corbeyl van Parma ghewonnen 16.77.a. Van den Coningh weder ghecreghen a.b.c.

Corput Capiteyns raedt aen die van Groeninghen 10.184.a b. Beleghert Groeninghen c. Zyne kloeckheyt 186.a Doet zyn volck tot Steenwijck ſweeren van gheen overgheven te ſpreken/ op ſtraffe van doorſteken te worden/ alwaer hy't oock ſelve ibid. Hy en wilt den Brief om ontſet gheſchreven niet onderteeckenen c. Schrijft heel anders aen de Staten ibid. Zijn onderricht in Fortificatie 193.a. Veracht a.b. Zyne wyſe manheyt d. Wordt door eenen Brieff in ghevare ghebrocht 194.c. Zyne Prophecie 195. a. d.

Cornelia van Lalayn/ Suſter van den Graeve van Rennenbergh doet hem aen Parma vallen 19.183.b.184.a. Sy wordet van hem verſtooten 201 a.

Cornelij Taciti ghetuyghenisse vande Nederlanders 1.1. c.

Cornelis van Enden verrader 6.118.c.d.

Cornelis van Eycken Schipper 3. 62. a. Wort ghehanghen ibid.

Cornelis van den Eyndes Vendel verſlaghen 7.132.c.

Cornelis de Hooghe naemt ſich Keyſers Baſtaerts ſone 11.221.b Wilt de Landen aenden Coningh brengen. Wort onthalſt b c.

Cornelis Leynſen bringt Staten Vloote te huys 21.12.a.

Cornelis Nicen Predicant onthalſt 3.56.d.

Cornelis Pieterſz. cloecke antwoorde 4.72.c.d.73.c.

Cornelius Muſius een goedt Poeet / oudt 72 Jaer / by nachte ghehanghen 4.76.a.

Cornette van Parma genomē 16.83.b. Haer opſchrift b.

Corpus een Heere beſpronghen 6.117.d.

Cortheyt en klaerheydt int ſchryven of ſpreken ſelden te ſamen ghevonden 27.137.b.

Cortrijck wonderlijck verloſt 9.178.a. Van de Malcontenten ingenomen *10.187.a. Haer Convoy afgheſlaghen 15.60.d.

Cortſe Calentura ende la Madorra beſchreven 21.12.b.

Coſimo de Peſcarengis Capiteyn tot Leyden om Leyceſters ſaecke ghevanghen 14.40.c. Gheexecuteert met medelyden der Rechters c.

Coſſey Marſchal vervolght den Prince 3.60.d.

Cotton Jeſuyt wordt vande Lacqueyen naer gheroepen 26.100.c. Worden daer over ghegheeſſelt c. Eenen Lacquey queſt hem/waer door oproer ryſet ibid. Wordt gheneſen in acht daghen. Dicht op hem ghemaeckt d.

Coudebeck van Parma inghenomen 16.87.c. Vanden Coning weder ghewonnen d.

Courſen van Staten garniſoen 15.60.c.

Courtraſſchen ſlagh 14.42.b.

Couwenſteynſchen Dyck van Parma geſterct 12.234.b. Zyne gheleghentheydt 241.b. Wordt Parma afghenomen. Hy wint hem weder. Verlies van die van Antwerpen daer door d.

Cracou Caſteel van Mauritio gewonnen 23.4.b.c. Van Buquoy verovert *27.127.a.

Cracouſche oploop der Jeſuiten 28.141.d.

Craemvrouwe verſuymt 1.11.d.

Craem-vrouwen ellende / in het belegh van Leyden 5.101.a.

Craeye-vangher Munter ghevanghen / compt los 17.120.b.

Crapoel Caſteel by Limborgh van Staten volck behendigh ghecreghen 23.41.a.

Cratonis Oratie op Maximiliani doodt 6.119.d.

Creveceur Schanſe: oorſprong des naems 14.32.d. Wort den Admirant over ghegheven *21.11.a. Van Mauritio ghewonnen *22.25.d. Het ſecours gheſlagen d.

Crepl Doctor Cancelier in Saxen ghevanghen 23.50.b. Wort ter doodt verweſen c. Sÿn ghebedt c.

Crimen Leſe Majeſtatis 3.52.d.53.b. Is niet om verbidden *24.71.b.

Crimen omiſſionis 3.53.b.

Crimpen winnen de Spaengiaerts / de Hollanders crÿghent weder 5.107.a.b.

Cromwel Raetſheer / om zÿn ghetrouwicheydt ghedoodet 1.21.a.b.

Cromſtevens verbrant 5.107.b.

Croone op het ſweert draghen 17.97.c.

Cruyden die droncken maken 22.23.b.

Cruyden ende bladeren eet het verhongherde volck in Hongarien 26.101.b.

Cruyckenborgh tot Bruſſel onthalſt / om het verſuymen inden aenſlagh op Sluys 27.138.b.

Crÿgh in Brabandt door ghebreck van gheldt op beyde zyden 10.202.a.

Crÿghs-diſcipline wel ghehouden vande Vereenighde Landen 15.60.a. *16.71.b.

Crÿghsliſten met Vuyr-ſchepen 1.6.d. Met ghecontrefeyte Sleutelen ende ſinghen van een Liedeken op de wacht 7.a. Der Franſoyſen: Sy doen ons volck het gheſchut afſchieten 12.a. De Coningh van Vranckrÿck meent Douway op drie Coninghen Feeſt te verraſſchen / 16.c. Duynkercken dat wordt beſprongen int parlamenteren 18.b. Op ende neer trecken des Princen / om Albam te verraſſchen *3.60.b. Minck-yſers inde Maeſe gheworpen ibid. Stil-ſtaen in het Water. Bedden met Buſcruydt ghevult in ſtede van Veren / den Vyandt over het hooft gheworpen 65.b. Behendigh inne-brenghen van Crÿghs-volck *4.72.d. Witte Hemden aen doen om in het doncker bekendt te weſen 84.c. Myne doen ſpringhen c. Hoofden in Haerlem ghewor pen 85.a. Brieven met Duyven ſenden 4.85.b.c. *5.101.b. 109.c. De Brieven verwiſſelen *17.95.a. Teer-reepen al brandende *4.85.d. Ype gheſtopt met gheſoncken ſchepen 92.a. Jonghers en Soetelaers verthoonen haer in Waevenen / *5.109. Minck-yſers gheſtropt 101.c. Overſte vrywilligh ghevanghen / om niet te verantwoorden te hebben / *6.122.b. Ryhoven dreyght Aerſchots Hof in brandt te ſteecken *7.137.c. Giftighe roocken inde Mynen *8.147.a. Meulen-yſers van de Meulens nemen *9.60.b. Hoy-waghens tot Buſweere ghebruyckt 168.b. Victorie roepen / ende wÿs maecken datter alreede een deel in is 169.b. Catte c. Witte teeckenen aen den ſlincken arm *10.184.b. Veel Trommelen ende Trompetten laten hooren b. Den Vyandt met verraderye ſelve vanghen 189.b. Langhe vuyrighe Lonten legghen / om den verwinner te verwinnen 189.c. Met Lanteernen en breede Doecken aen-ſpreecken 193.b. Soldaten droncken ghemaeckt 193.a. Brandt-ſchieten / middel om te bluſſchen *10.193.b.c.d. In Nevel uytlockt 194.a. Schanſſen maecken onder de beſcherminghe van wagenen met Miſt gheladen 195.a. Brieven in Clooten gheſchooten. Peckreepen c. Leeren die ghevouwen moghen worden / ende op Peerden ghevoert / al ſwart gheverwet *11.210.c. Alarm aen d'een Poorte maecken / om langhs de andere Poorte volck in te brenghen *12.239.d.

Crÿghsliſten. Helſche vuyr-ſchepen 240.b.c.d. 241.a. Volck allenſkens in de ſtadt ſenden / die s'nachts de Poorte open doen *13.5.c. Verckenen doen krÿten om niet ghehoordt te worden 14.42.c. Brandt-ſchepen onder de Spaenſche Armade gheſonden / om haer ancker te doen lichten *15.54.c. Vrouwen op de Wallen doen comen om ghehoor te crÿghen 60.d. Valſch Krÿghsgheſchal / 66.a. Rammen om de Mueren te breecken 67.b. Crÿghsvolck onder Turf verborghen *16.73.c. Pompen / om niet ghehoordt te zÿn 74.a. Ut de Meerſſe der Schepen gheſchooten c. Gheldt opſetten / om de Soldaeten te bedrieghen 76.c. Volck in Hoy-waeghens verberghen / 77.d. Soldaeten als Boeren ende Boerinnen ghecleedt / met Botter ende Eyeren / winnen een Poorte des Sutphenſchen Schanſſe 82.a.b. Brandt-ſchepen 16.88.d. Myneren tot Steenwÿck 90.a. Kÿck inde pot a. Ledighe Schepen met houten Gheſchut voor de Stadt brenghen om haer Cruyt daer teghen te doen verſchieten *17.94.c. Paelen met Pinnen / Turckſche Ambaſſaten ghenaemt c. Looſen allarm maecken om de Overſte op den Tooren te locken ende die te ſchieten 95.a. Soldaeten als Boeren in Amiens gheſonden 19.148.d. Stooten eenen Sack met Neuten om twiſt te maecken d. Poorte met Buſcruyt doen ſpringhen *19.148.d. Sleutel om het Schof op te doen houden 149.d. Yſers van veertigh of vyftigh ponden ſwaer / uyt Sint Andries gheſchoten *22.26.a. Aenval van ter zyden 32.b. Poorte met Petarden doen ſpringhen 23.41.c. Driederley Petarden *27.137.d. Zynen Vyandt verraſſen als hy meyndt datmen ter Bruyloft is *23.46.a. Oorloghs Schepen in ſchÿn van Viſſchers Schepen ſenden 45.a. Schepen inde Haven doen ſincken b. 48.a. Griecks vuyr c. Myne c. Gaelderye maken d. Cypheren voor Letteren ghebruycken *24.71.c. Sich onder de Vyanden menghen / ende valſchen roep maken 74.b.c. Volck onder Stroo verberghen 75.b. De Sonne tot voordeel hebben *25.81.c. Worſten ofte eene Lonte legghen ontrent het Buſcruyt / om den verwinner te verwinnen 91.d. Worſten ofte Saucÿſſen om de Gheule te ſtoppen 94.b. Storm-brugghs 94.c. Verhinderinghe der ſelve c. Crÿghsvolck in Coopvaerders doen *26.120.b.c. Gheldt de Soldaten voorwerpen 122.d. Verkeerden aenſlagh voorgeven *27.125.a. Teyckenen gheven met Vuyr-pylen om ghelÿck aen te vallen 27.125.c. Onder ſchÿn van een Sluys te verbeteren ende Landt te bedÿcken / een Schanſſe opwerpen 127.d. Crÿghs-volck in overdeckte Waghenen ſenden om de Poorte af te winnen 134.d. Sich Vriendt ghelaten 135.d. Spie als eenen Boer met Eyeren by den Vyandt gheſonden 136.a. Vuyr-potten uyt de Toorens ghewor pen / *28.140.d. Teycken van Vuyr op eenen Boom ghemaeckt 150.c. Looden teeckens ghegheven / op dat daer niet meer volcks in en come / dan daer uyt ghegaen en is / 160.c.d.

Crÿghs Ordonnantien 10.190.d.

Crÿghs Overſten ſterven vele int Jaer M.D.XCV. 18.131.d.

Crÿghs Raedt der Spaengiaerden 20.196.c. Crÿghsvolck c.

Crÿghs Raedt vergaert om de overghevers van Lingen 27.133.c.

Crÿghs Recht teghen Capiteynen die eenighe plaetſen ſonder noodt overgheven 10.201.c.

Crÿghsvolck can niet altÿdt onder Diſcipline ghehouden weſen 16.78.c.

Crÿghsvolck wilt gheldt hebben 3.61.a.

Crÿghsvolcks Ordonnantien 10.190.d.

Cunerus Petri eerſte ende leſte Biſſchop van Leeuwarden 8.145.c. Zÿn opcomen d. Van Billy beſpot d. Ghevanghen in een Klooſter ghegyſelt d.

Cyprus Eyland vanden Turck ghewonnen 3.65.b.

D

DAghinghe van verſcheydene Heeren 3.52.d.

Daghvaert van Brugghe op de Entrecourſen op Enghelandt 2.37.c. Vande Nederlandtſche / Rynſche ende Weſtphaelſche Kreytſen *16.78.b. Gheſanten aen Parma gheſonden ibid. Tuſſchen Vranckrÿck ende Albertus *23.45.b.c.

Danckaert / roode Roede ghevanghen vande Vrybuyters 16.84.c.d. Wordt ſeer ſchandelÿcken ghemartelt d.

Daniel vander Meulen wordt behendighlÿcken ontboden / om zÿn ghevoelen van den Vrede te hooren / 20.179.a.

Daniel Burckhamer van Puche baerdt een Dochter 23.45.d.

Daniel Moucheron Capiteyn wordt op-ghehanghen 27.134.b.

Danſen brenght den Marquis van Baden om zÿn leven 22.27.a. Wordt gheleert vande Hertoghinne van Moſcovien / als haer ongheluck naeckte *26.122.b.

Dathenus Predicant 9.177.b.

David Joris ſterft tot Baſel / Anno M.D.LVII. 1.16.b.

David Boyde / Schots Colonel / Spaenſch-gheſindt / ſich anders veynſende 12.226.c.d. Hadde Penſioen vande Spaengiaerden d.227.a.

David Soon / Gheſandt van de Coninginne van Engeland aende Staten 12.237.a.b.

Davidſon / Secretaris der Coninghinne / levert teghen bevel het bezegelde Vonniſſe / teghen de Coninghinne van Schotlandt / den Raedt over 13.15.a. Is daer over gheſtraft a.

David Riſno Muſicien uyt jeloerſheydt van den Coningh van Schotlandt ghedoodt 13.13.b.

Deckmantel der Vorſten verſcheyden 26.116.a.

Deelinghe der ghoederen in Enghelandt 13.18.a.

Deerlÿck ſpectakel tot Haerlem 4.85.d. In Moſcovien *26.21.a.

Delf ſluyt Krÿghsvolck uyt 4.72.d.

Delfzÿls ſterckte ghebroken 7.142.c. Wordt van Rennenbergh beleghert *10.186.b. Compt over d. Haren aenſlagh miſt *15.67.d. Van Mauritio ghewonnen 16.82.d.

Demetrius Ivanowicche wordt gheſtolen / ſoomen ſeyt 26.121.d.

Register.

Demetrius (valſche Moninck) komt tot de heerſchappye van Moſcovien / handeldt wreedelijck 26. 122. a. Trout de Dochter vanden Palatijn Sandomer a.b. Onderwerpt ſich den Paus. ibid. Is ſuſpect gheworden ibid. Oproer daer door a. b. Zijn ghedaente/ ſeden/ Lyfgaerde b. Springht uyt een venſter b. Hy wordt met vele wonden doorſteken b. Wort ſchandich op de Marckt gheſleept c. Zijn Lichaem verbrant c. Zyne valſche ſtucken worden door gheleſen c.d.

Denemarckſche Coningh ſchat de Nederlandtſche ſchepen 14.31. c. Dringht der Staten ſchepen dertigh duyſent daelders af door Capus Rantzou onghemack 40.a. Syne verantwoordinghe a.

Denemarckſche Gheſanten inden Haghe/noopende den Vredehandel 28.164.b.

Denemarckſche ſtaet 28.165.b.

Dennis geld 15.66.c.

Dendermonde inghenomen 1.4.a. Verſekert * 6.115.a. Van Parma beleghert ende ghewonnen * 12.233.b.

Depeſchen forme 14.33.d.

Deputation dagh tot Reghens-borgh 19. 166.c.

Deſpruneaulx Gheſant vā Duc d'Alenſon/ om hem met de Staten te verſoenē 11.223.c. Wt Vranckrijck aende Staten gheſonden * 12.237.a.

Deventer beſchreven : beleghert 8.146.c. d. 147.a.b.c.d. 148. Van Stanley verraden * 14.25.c.d. Van Mauritio berent * 16.81.82.b. Opgheeyſcht c. Ghewonnen d.

Deutecom vanden Admirant ghewonnen 20. 188. c.d. Weder van Graef Willem ghewonnen *21.15.a.b.

Dhonon een Heere doet eenen tocht in Vranckrijck voor Naverra/ſiet qualijck toe 14.42.d.

Dichten int Latijn teghen de af-laten 1.11.a.b. Op het veroveren van Breda * 16.74. c. Op het opbreken voor ſHertogēbos int Latijn * 23.50. a. Op Pere Cottō *26.100.d

Diego Alcala de Henara ghecanoniſeert 13.7.a.

Diego outſte Sone des Coninghs van Spaengien ſterft 11.214.b.

Diego d'Ivarra prachtich inghehaelt 28.162.a.

Diego de Pimontel/Overſte Colonel van 22 vaendelen in de Spaenſche Vlote op het ſchip van S. Matheus. Sijn ſchip leck gheworden zijnde/weygert in eenen boodt te gaen/ wort ghevanghen 15.55.a.

Diemerdijck door gheſteken 4.84.d.

Dienſtmaeght werpt een Leere om/daer vijf ſoldaten op ſtonden/om het Caſteel van Wachtendonck te beclimmen 22.21.d.

Diepſinnighe ende verre ſiende mannen in Nederlandt vele ghevonden 28.160.b.

Dierick Brouwer de voornaemſte int verſekeren van Enchuyſen 4.47.d.

Dirck vander Does Commiſſs naer Lillo gheſonden met de Brieven van verbande/n oopende het beſtand 28.159. a. Crijght een gouden keten.ibid.

Dierick van Furſtenbergh Biſſchop van Paterborn wilt de Gereformeerde ſtraffen 26.102.c. Neēt de ſtadt in d.

Dierick van Lieſvelt Cancelier van Brabāt neemt Duc d'Alenſon den Eedt af 10.208.c.

Dierick van Os met zynen Broeder Hendrick van Os/ Aert grooten huyſe/etc. vercryghen Octroy om het Beemſter Meer in Weſt Vrieſlant te bedijcken 28.162. a.

Dierick Sypeſteyn wilt Tertolen verraden 19. 158. b. Wort onthalſt c.

Dierick Sonoy Gouverneur van Enchuyſen 4. 75. a. Gouverneur vā Noorthollant * 8.146.b. Comt voor Campen . Comt over. Accoort verhaelt.ibid. Is die van Enchuyſen ſuſpect * 14.40.d.41. a. Gouverneur tot Medenblick 45.b. Crijght nieuwe commiſſie van Leyceſter nae de reſignatie der Landen 45.d.

Dierte door verhooginghe van ghelt 1.6.a. Tot Leyden * 5.101.a. In Parmas Legher voor Berghen * 15.56.d. Tot Parijs * 16 76.d. 77.a. Tot Antwerpen *18.127.c.d.

Dieſt overghegheven 8.144.c. Beclommen ende gewonnen * 10.188. c. Aen Manſfelt door Parma overghegeven * 11.222.a. Ses mael in 17. Jaren ghewonnen a. Van muytinerende Spaengiaerden beſeten * 28.149.d.150.a.

Dieſtſche Spaengiaerden dreygē 28. 162.d. Worden betaelt 163.a.

Dietenhove beleghert ende ghewonnen 1.18. a. Accoort a. Oorſake b.

Dieven aende Galghe van honghers noot in Hongarien op ghegheten 26.101.b.

Drielinghen ſonen inden Haghe gheboren 28.164.d.

Diſcipline der Kercke in deſe Landen qualijck te houden 14.28.a.

Diſpontin Caſteel met ghewelt van de Staten ingenomen 8.143.d.

Diſputatie tot Poyſſi 1.25.c. In Enghelant nopende de Religie 21.c.d. Propoſitien in ſchrift overleveren. ibid. Weygheren 23. Dixmuyden ghewonnen 11.223.a.

Dochter van eenen Advocaet doodet haren vercrachter: wort van hem ghepreſen ende zijn erfghenaem ghemaeckt 8.152.a. Van Heſdin van eenen Spaenſchen Capiteyn vercracht * 17.96.b. De ſtraffe wort belet b. Van Ladiſlaus vecht met haren Vader/wort ghedoodt *18.22.c. Ellendich vercracht * 20.189.d. Verbidt eenen die moeſt hanghen * 25.83.d.

Doeſborgh valt de Landen af 12.239.c. Wort beſchreven/ van Leyceſter ghewonnen * 13.11.a.

Dohain een Heere naer Engheland om Duc d'Alenſon 10.206.d.

Dolhain Admirael loopt met den buyt wegh 3.64.c.

Dolphijn van Vranckryck gheboren 23.50.b. Met twee ſuſters gedoopt *28.143.b.c.

S. Domingo ſtadt van Draeck ghewonnen 14.31.d.

Don beteeckent Edel 9.169.b.

Douglas valſche Ambaſſadeur van Engheland 27.127. a. Wort ghehanghen a.

Don Jan/ ſoeckt Jan van Ooſtenrijck.

Doodt/ſeer wreedt ende ſchrickelijck vande Mareſchal van Byron ghevonden 24.71. d. Sy en ſpaert niemandt * 25.80.d. Twee ſtock oude lieden ſterven tot Delft * 27. 127.d. Seer haeſtich ſterft Vitus Camminga *28.149.a.

Dooden ontruſticht 23.50.c. In Moſcovien ontgraven * 26.122.a.d.

Doop des Dolphijns van Vranckrijck ende zyner Suſters 28.143.c. Van Carolus de tweede ſone des Conings van Spaengien verhaeſt om zijn kranckheyt 163.a.

Doopers loopen naeckt tot Amſterdam 1.10.b.

Doorne inden voet des Vlaemſchē Leeus wort Ooſtende ghenaemt 23.47.c.

Doornick ghewonnen: doch nae 7 Jaren voor 400 duyſent croonen wederom gegeven 1.9.c. Blijft by de generalite * 9.166.a. Van Parma belegert *10.205.a.b.c.d. Comt over 207. Ringhelt de Soldaten * 28.160.c.d.

Doria Principe beſtelt om de Strate te bewarē 28.161.c.

Dorſt doet veel volcx ſterven 10.185.d. Regenwater van de ſeylen ende cleeren van dorſte gheſoghen 28.157.d.

Dourlens van Fuentes belegert 18.127.a. Ghewonnē c.

Dronckenſchap oorſake des doots van Bertel Entens 10.184.d. Den Officieren binnen Ooſtende verboden * 24 94 d.

Dulcken/ Gouverneur van Stralen wilt Kracou ontſetten: wort ghevanghen 23.41.c.

Duraſſe den Turck afghenomen 28.147.

Duynen beſchreven 22 31.b.

Duynkercke 11.18.b. Verwonnen/ parlementeerdē. Gheplondert. Verbrant.ibid. Voor Duc d'Alenſon ghehouden * 11.215.b. Beſchreven * 11.222. c. Van Montigni en la Motte voor Parma ghewonnen c. d. Van Mauritio te vergheeft beſpronghen * 16.77.c. Vrybuyters vermenichvuldighen 15.68.a. Worden met menighte opghehanghen a.b. Voeghen ſich met de Ligueurs b. Syn ſterck in Zee * 18.125.c.d. Nemen vele ſchepen * 19.169.b. Haer Oorlogh ſchip ghenomen/tvolck ghehanghen * 21.12.d. Oorlogh ſchepen 12 of 14.uytghevaren onder den Heer van Wackene * 22.36.d. Vechten teghen de Hollanders d. Hare wreetheyt d.37.a. Loopen nae Spaengien a. Eenen behendigh ghecreghen * 23.45.a.b. Den Admirael gheſtrant * 24.70.a. Loopen uyt *27.127.b Worden beſprongen b.c. den Admirael wort ghecreghen c.d.

Duytſcher Vorſten Legher vergadert ſeer onordentlijck 21.15.b. Ontleenen gheſchut van Mauritio b. Mauritz ſoeckt ſich daer by te voeghen c. Belegeren Rees c. Breken op d. Verloopen 16.a. Vertreckē uyt Emmeryck. Vergaen als eenen roock b.c.

Duyvelen worden eenighe verdwaelde Schippers ghenaemt 28.157.b.

Duyvel Baroen nae den Turck gheſonden 28.149.c.

Duyven werden Briefdragers 4.85. a. c.* 5.101.b.109. c. * 17.95. a. Eene ghecreghen 101. d. Worden bewaert 102.b.

Dwaeſheyt verſelt groote wijſheyt 23.44.b.

Dijcken by Borght door gheſteken 6.121.d. Benouwen den ouden Grave van Manſfelt * 13.6.a.

Dijck door gheſteken om de ſtadt Grave te ontſetten 13. 9. a. Vande Rijns dijck doorgheſteken 20.190.b.c.

Dijckinghe van het Beemſter Meer 28.162.a.b.

E

EBben Boomen veel int Eyland van Mauritius 28. 161.d.

Echtſcheydinghe van Coning Henrijck de achtſte Coningh van Engheland 1.21.d.

Edeldom der Nederlanden nutter dan den Spaenſchen Raet 1.15.d. Wort ghedreyght * 2.39.c. Verſamelen 39.c. Verbont c.d. Gheeft requeſte d. Vergaren tot S. Truyen 42.b. Handelen met de Gouvernante b.c.d. 44.c. Coppe des Contracts d. Antwoorde 45.c. Toonen gheen Beeldſtormers te zijn 46.a. Syn partydigh onder een 47.d. Haer tweede requeſte 48.a. Apoſtille b. Sy vertrecken 50.a. Worden verraden b. Worden recht Geuſen/dat is Bedelaers 50.b.

Eenighe gheexecuteert * 3.56.c. Hare opinie over haer doodt 58.d. Wt Enghelandt gebannen *5.107.c. Ontbieden heymelijck Hertogh Mathias. Haer voornemen * 7.136.c.d. In Tranſilvanien ghedoodt * 18.122.b. Gheſonden in Spaengien om de Infante te begroeten * 20. 183. b. Tuſſchen mueren ghemetſelt * 26. 101. c. Wt Vranckrijck tachtentigh in ghetal trecken in Rijnberck * 28.165.b.

Edmondt Schotſche Colonel gheſchoten 28.145.d.

Edwardt de ſeſte / Coningh van Enghelandt/ ſterft 1. 12. b.

Edward Coningh van Enghelandt onterft zijn ſuſters 15.57. a.b.

Regiſter.

Edwardus Fortunatus Marquiſs van Bade / vande Conninginne van Engheland ghegeven. Draeght ſich qualijck. Trout de Dochter vanden Heer van Eycke. Struyckelt int danſſen. Breeckt den hals 22.27.d.

Edward Mary Winckfielde Overſte der Enghelſche compagnie op Americam 28.151.c.

Edward Michel Borne Ridder vaert uyt Engeland na Ooſt Indien 28.150 c.

Edward Norris twiſt tegē Hohenloo 14.25.a. Vaecht hem uyt a. Gheſtyft van Leyceſter ende Ridder gheſlagen * 14.34.c. Gouverneur van Ooſtende in Vlaenderen * 16.81.c. Wint de ſchanſſe van Blanckenberg ende ſlechtſe c.d. Pretendeert contributie 84.a. Wort ſtraffelijck van de Staten afgheſlaghen: Ontboden/weygert te comen a. Wort in Enghelant ontboden: ontſchuldigt ſich ſelven a. Comt in onghenade a. Vanght den Gouverneur van Duynkercke * 19.157.d.

Edward Seymer 26 115.c.d.

Edward Standley draeght ſich vromelijc 13.11.d. Wort Ridder gheſlaghen c.d.

Edzardt Grave van Embden 18.123.a. Gheſtorven * 21.3.d.

Eedbrecken uyt gierigheyt 6.118.c.

Eedt/int vertrecken der Spaengiaerden uyt het Caſteel van Antwerpen 6.129.d. De ingeſetene der Nederlanden afghevoordert by de Staten. Jeſuiten weygheren dien te doen/ worden t'Antwerpen uyt gheleydt * 8.148 d. Van Corpnt * 10.192.a. Sweeren op een Miſboeck op een Cruycefix 199.c. Den Coningh van Spaengien ghedaen verworpen 206 b.c. Nieuwen Eedt van de Staten ghedaen c. Van Duc d'Alenſon 208.c. Des Crijghs volcks 14.34.a. Van Alberto tot Antwerpen ghedaen * 22.21.b.c. Der Burgheren Eedt c. Ghetuyghen c. By Gode ende zyner kinderen hoofden wilt de Coning Fimula ſweeren * 26.114.b. Op den Heylighen Bybel vanden Coningh van Engheland gheſworen 115.b c. Soldaten moeten dien doen/eer ſy uyt Enghelant elders gaen dienen * 27.135.c.

Eenicheyt de cracht der Landen 14.47.a. Wordt van God beſchermt * 26.104.a.

Eenhoorens aen den Koningh van Spaengien van den Turckſchen Keyſer gheſonden 13.5.b.

Eenvoudicheyt moetmen beminnen in Religions ſaken 27.128.b.

Eerbaere Dochter doodet haer ſelven / van de Spaengiaerts ſchandelijck miſhandelt wordende 4.94.a.

Eerbaerheyt van eens ſoldaets Vrouwe 23.45.d.

Eerbiedens wyſe des Indiſchen Gheſand 24 60.c.d.

Eere wilt Philips van Cleve op-gherecht hebben 1.6.c. Sy wort verdedight van Anna van Bollain 1.20.d.

Eeren-poorte vande Nederlanders den Koningh van Enghelandt/ in zyne blyde in-comſte op-gherecht 25.96.b.c.d.

Eergiericheyt vande Hollanders en Zeelanders gehaet 14.38.c. Js verbloeckt * 24.71.b.

Eeuwigh edict 6.126.d. 127.128. Wort vanden Koning beveſtight 129 d.

Egmondt Grave/ Gouverneur van Vlaenderen 1.24.b. Js de brugghe der Spaengiaerden * 2.47.d. Ketter ghemaeckt van Duc d'Alba * 3.52.a Ghevanghen 53.c. Sententie 57 a. Zyne antwoort op zyn vonniſſe 59 b. Zyne brieven aen den Koningh 57.b. Zyne doodt c. Af-comſte d.

Elbertus Leoninus Kancelier van Ghelderlandt ſterft 20.196.b.

Element des Waters woedt 28.162.a. Beſtrydet de Vereenighde Landen.ibid.

Eletto/ſeltſaem ghehandeldt 5.82.b. Jn de Spaenſche oproer 97.b. Zyne Oratie c. Wort ghedreyght d. Van Balthei Krijghs-volck vercoren 102.c. Elders vercooren * 6.114 a. Jn Weſt-Vrieſlandt 122. b. Ghemuytineerde Spaengiaerden opgheworpen * 17.96.b. * 22.23.a. Voorſtaenſter met ſpel ghecoren 25.d. Soeckt ghemuytineerde.

Eliſabeth Konninginne van Enghelandt gheboren in het Jaer 1532. 1.12 b. Sit ghevanghen 13.d. Wort Koninginne den 17 November 1558. 19.b. Vyf en twintigh Jaer out zynde comt tot de Kroone 21. a. Haere ghedaente: gaven: wort van verſcheydene Prinſen ten hylijcke verſocht 21.b. Schort de vervolginghe.ibid. Neemt wat voor in Vranckrijck met den Prince uyt te richten * 3.61.a. Wordt van Pius Quintus gheexcommuniceert 62.d. Haer ghevoelen vande moort van Parijs den Gheſant des Koninghs verclaert * 4.79 a. Sy wilt de Nederlanders niet bannen * 5.107. Js uyt Hollandts bloedt gheſproten 108.b. Haere brieven aenden Prince ende de Staten b. Sy conſenteert gelt aen de Heere vā Swevegheim voor de Staten * 6.125. b.c. Ontſchuldight haer aenden Koning van haer byſtand de Nederlanden ghedaen * 7.138. d. 139 a.b. Sy claeght over Hertogh Caſimirus * 8.158.d. Js conditionelijck aen Duc d'Alenſon verlooft * 10 207.d. Jntercedeert voor Duc d'Alenſon * 11.218.b.c. Sent eenen Gheſant doen de Landen onder Vranckrijck wilden comen * 12.237.a.b. Sendt den gouden Couſſebandt aen den Koning van Vranckrijck 239.a. Haer worden de Vereenighde Landen aengheboden * 13.1.b.c.d. Raetſlaeght daer over / met verhael der injurien haer van den Koning van Spaengien gedaen d. Ghevaer des Krijgs tegē Spaengien 2.a. Gevaer int aennemen b.c. Contract met haer ghemaeckt c. Hare redenen waerom ſy de Nederlanden byſtandt doet 3.d. 4.a. Sy is gheſtoort om de abſolute macht Leyceſter inde Vereenighde Landen ghegheven: ſent Sir Thomas Heneadge Ridder ende Raetſheere met brieven/haer daer over beclagende 7.d. Jntercedeert voor de Koninginne van Schotlant 13.c. Die haer doodt ſoeckt d. Hare procedure tegen de Conninginne van Schotland 14.a.b. Onderteeckent het vonniſſe teghen de Koninginne van Schotland 15 a. Wiltſe noch opghehouden hebben a. Seer gheſtoordt over de doodt der ſelve 16.d. Sy wilt de oude contracten met de Landen onderhouden * 14.35.c. Ontbiedt den Grave van Leyceſter uyt Holland t'huys 41.b. Sent in Holland nopende eenen Vredehandel * 41.d.42.a. Schrijft haer meyninge/nopende den handel van Medenblick 45.d. Verbiedt alle muytinatie/ gheprætendeert tot haren dienſte 47.a. Wordt ghewaerſchout dat de Coningh des Paus Ban teghen haer wilt te wercke ſetten: claeght over een Bulle teghen haer 48.c. Sy doet drie clachten aende Staten 46.c.d. Staten antwoorde d. Treet in Vredehandel met Parma 47.d. Sy wort vandē Paus Sixtus de vyfde verweſen * 15.51.b.c.d. 52.a.b. Komt ſelve als een Pallas int Legher c. Danckt God over de heerlijcke Victorie over de Spaenſche Vlote: Triumpheert op Romeynſche wyſe 56.b. Zy is volſtandigh in vrientſchappen 57.c. ſchrijft in faveur van de Staten aen den Koningh van Schotlandt 59.b.c. ſendt hulpe in Vranckryck 68.d * 16.86.b. * 17.99.a.b. Geeft Mauritio abſolute macht * 19.75.a. Hare Oorloghe ter Zee 85.a. b.c.d. 86.a. By na van Doctor Lopez vergeven * 17.108.d. Diſcours daer over d. ſendt hulpe om Kales te ontſetten/ te vergheefs * 18.134.b. Zy maeckt verbintemiſſe met den Koning van Vrancrijc 135.a.b,140.d.141.a. Ruſt eē Vlote op Jndien/onder Draeck b.c.d. Op Spaengien 136.a. Zy waerſchout eenen yeghelijcken eer ſy haer Vlote op Spaengien ſendet 136.a. ſendt Sir Jan Couway een ghebedt dat ſy ſelve ghemaeckt hadde b. Zy ſchrijft eenen Eer-brief aen Jan van Duyvenvoorde Admirael 138 b.c. Verſoeckt een ſomme vande Staten in cortinghe van haer ſecours 142.a. Staten antwoorde b. Hare antwoorde aen den Geſant van Polen/nopende den handel * 19.151.b.c.d. Haeren lof * 19.151.d. Zy verſoeckt vande Vereenighde Landen hulpe tot haer Armade 152.b. Vergadert het Parlament 157.d. Verbandt de Hanſiſche uyt Enghelandt 165.d. Haer wordet nae het leven gheſtaen met vergift aen een ſael gheſtreken 170.d. Haer vertoogh door Gylpin aen de Staten 171.d. Verhoort der Staten Ghedeputeerde d. 172.a.b. Biedt hulpe ter Oorloghe d. Hare propoſitie aen de Vereenighde Nederlanden door den Ridder Vere * 20.178.c,d. 179.a. Haer vertoogh aen Albertum/nopende den Vrede 179.c.d. Zy herberght de arme ghevluchtige 180.d. Js de outſte levende Princeſſe van Chriſtenrijck 196.a. Hare antwoorde aen Albertum op zynen Vrede-brief * 21.19.c.d. Zy en wilt de Vereenighde Landen niet verlaten * 22/25.a. Zy ontfanght Legaetſchap van Muley Hamet/ Koningh van Barbarien 37.c. Als oock van Foris Feodoritz Grootvorſt van Ruſſen ende Moſcovien ibid. Zy hoorde geerne de acclamatien of gunſtighe toewenſchinge van haer volck * 24.44.a, Verlieſtſe ſeer door Eſſex doodt a b.76.c. Zy wordet ſieck 75.b. Js ſwaermoedigh om verſcheydene oorſaecken c. Maeckt gheen Teſtament c. Js wel bereydt tot ſterven d. Sterft den derden April in het 70 Jaer harer regeeringhe/ Anno 1602. gheregeert hebbende 44 Jaeren d. Haer begravinghe d. Graf-ſchriften/ haer by den Coningh Jacobus gheſet d. Haer ghedaente/ tydtcortinghe/oeffeninghe/verſtandt en memorie: welſprekentheyt in alderhande Talen/geſpatigh/ nochtans magnifijck 76.a. Hare gheweygherde houwelijcken b. Opghebrocht inde Ghereformeerde Religie b. Haer verdriet en ghevanghenisſe: met cort overloopen harer daden 76.77. Hare Raetſheeren ende principale Officieren. Principale nae ghelatene Raetſheeren. Ghebruyckt den Raedt van vele Gheleerde Mannen b. Sommighe Hiſtoryſchryvers ſchryven qualijck van haer b.

Eliſabeth Douwagere van Vranckrijck weyghert den Coningh Philips haer overleden Suſters Man te trouwen 10.189.b. Gaet in een Klooſter b.

Ellendighen te beſwaeren ongheraden / ondanckbaerheyt 16.88.a.

Emanuel Philibert Gouverneur van Savoyen / Gouverneur vande Nederlanden ghemaeckt 1.16.a

Emanuel Philibert/ Hertogh van Savoyen/ ſterft 10.189.a. Vrede minner ibid.

Emanuel de Lalayng ſterft 16.77.b.

Embden outfanght de ghevluchte 1.12.d. Wilt haere Vaert bedryven * 13.5.d. Sent Oorlogh-ſchepen d. Verdraghen d. Hare beroerten 18.23.a.b.c.d. 124.a.b.c.d.125.a. * 24.72. Haeren aenſlagh ontdeckt * 19.173.d. 174.a.b. Tot Spiers ghedaecht b. Factien * 21.3.c.d. Senden aende Staten * 24.72.b. Verdraeght met den Grave * 25.85 a. Artijckelen a.b.c.d. 86.a. * 28.148.d.149.a. Hare ſchepen in Spaengien ghearreſteert 160.d..

Emilia Mauritius Suſter begheeft haer ſelven ten Houwelijcke met Don Emanuel van Portugael 19.162.b.

Emmerick vanden Admirant vercreghen 20.188.c. Wilt Bourlotte met volck beſetten 189.d. Van Mauritio weder ghewonnen/wordt neutrael 190.c. Vanden Admirant weder inghenomen * 21.9.c.

Enckhuyſen 4.72.b, Hare revolte int langhe verhaelt b.73.74.75. Wt jalouſie van Sonoys Patent/ verſoecken Leyceſter in haer ſtadt niet te comen * 14.40.d.41.a.

Enghelandt en Nederlandt by houwelijck aen een ghebrecht 1.13.a. Comt weder onder den Paus d. Vervolght de Gheloovighe d. Is verbonden Neerlandt voor te ſtaen 16.c. Valt weder den Paus af 21.b. Verdraeght met Nederland in den handel * 3.62.b. Hare beſchryvinghe * 13.16 d. Name d. Oorſake des naems 17.a. Wetten ende Politien verhaelt 16.d. 17.18.19.20.21.22. Is het eerſte Chriſten Coningryck 21.d. 22.a. Pretenderen precedentie boven alle Coninghen 24.d. Is den Paus niet ſchuldigh b. Met Schotlandt getracht een Coningrijck te maken 22.c. Is den Ghebueren ſuſpect c. Is vele aen de Ghennieerde Landen ghelegen * 14.41.a b. Gheſocht te veroveren door de Spaenſche Armade/ wordt wonderlijck verloſt * 15.50.51.52. Ruſt ontrent 150 ſchepen teghen de Spaenſche Armade 52.c. Verſchil met de Hanſiſche ende haere Privilegien gheſchorſt * 19.164.b. Sent ſchepen nae de Ooſt Indiſche Zee * 24.57.c. * 28.150.c Maect Vrede met Spaengien ende Alberto * 25.98.a b. Artijckelen b.c.d.99.a.b. Beroerte der Boeren aldaer * 28.157.c. Engelants ſtaet * 28.116.c.

Enghelbrecht van Naſſouwen met Carel van Egmont ghevangen by den Franſoyſen 1.3.b.

Enghelbrecht Grave/ Oom des Prince van Naſſouwen dienſten 10.197.a. Wort Heere van Breda 202.c.

Engelſche nemen Rouanen eñ by na heel Normandien in 1.2.b. Haer Lakẽ op Hamborg * 3.61.c. Coopliedẽ ghevanghen 64.d. Varen de Schelde op met ghedoogh des Princen * 5.95.c. Plonderen Mechelen ſeer ſchandich * 10.187.d. Haer Gouvernement voor inſolent ghehouden * 12.137.b. Wederleyt c. Worden in Spaengien als vyanden ghehandelt * 13.8.c. Vrybuyters berooven de Nederlanders c.d. Worden beſchreven 21.d. Zijn ſeer voordacht in Nederlant * 14.26.b. Staten Placcaet daer teghen b. Soecken de Nederlantſche Cooplieden te verdryven * 15.58.d. Ruſten eene Vloote op Portugael 65.c.d.66.a.b. Sy ſoecken eere int kampen teghen de Spaenſche Armade 52 d. 54.a. Hare neerlaghe in Yrlandt * 20.182.c. Zijn niet laborieus * 22.22.d. Hare cleedinghe 23.a. Hare ſprake. ibid. Sy verſoecken onder Coningh Jacobus vry nae Antwerpen te varen * 26.104.a. Wordt gheweygert a. Twiſten teghen de Nederlanders in Ooſt-Indien * 28.140.c. Schryven ſchamper teghen haer c. Den Ambaſſadeur in Spaengien claeght over het quaet tractement der Cooplieden 147.c.d. Zy verſoecken vaert nae Noorden/ om naer Ooſt-Indien te varen 161.b. Hare compagnien 162.b. Hare ſchepen. ibid.

Enno wort Grave van Embden nae zijns Vaders doot 21.3.d. Maeckt vrede met Embden d. Gheeft zijn Dochter zynen Broeder/ by diſpenſatie des Paus * 24.72.b. Overvalt Noorden b. Verwijſt de Burghers/ doetſe door de galghe gaen ibidem. Beſchanſt Embden c. Accorderen * 25.85.a. Artijckelen a.b.c.d. 86.a. Twiſt met de ſtadt * 26.102.a. Maeckt Vrede * 28.149.a.

Enſchede gheeft hem over aen Mauritium 15.160.d. Wort van Veſten ontbloot 161.b.

Entrecours of eeuwigh contract tuſſchen Enghelandt en Nederlant 2.31.34.35.36. int Latijn.

Equivocatie by de Catolijckẽ gheproffeſſeert 27.129.a.b.c.

Erckelens van Graef Henrick Frederick gewonnen 28.150.b Verbrand b.

Erich van Brunſwijck/ Hertoghe/ neemt volck aen 2.46.a.

Erneſti Eertzhertoghe zynen Brief/ nopende de Franſoyſen ende hare Oorloghe 17.118.b. De Ligueurs willen hem tot Coningh kieſen c. Comet tot Bruſſel 101.c.d. Hy rijdt t'Antwerpen ſeer triumphantelijck in 105.d. Zynen Brief aende Vereenighde Staten d. 106.a.b. Hy maeckt zynen ſtaet tot Bruſſel 116.a Zyne propoſitie aende Staten c. Is ſwaermoedigh/ ſieck/ bloedt ſeer uyt den neuſe 119.b. Sterft b. Laet veel ſchulden achter b. Wordt vijff Jaer daer naer eerſt begraven b.

Ernſt Grave van Solms ſterft 18.131.d.

Ernſt van Manſvelt gheſtorven: zijn leven cortelijck verhaelt 26.102.d. 103.a.b.c. Zyne Kinderen c.d.

Ernſt vã Naſſou Grave gevangẽ 18.150.b. gerantſoẽt b

Ernſt van Naſſou Grave/ treckt by den Hertoghe voor Bruynſwijck 27.135.b. Veldmarſchalck gemaeckt zijnde/ trout eene Dochter van Bruynſwijck * 28.150.b. Hy comt inden Haghe met zijn Bruydt wort wel onthaelt 164.a.

Eſcovedo Secretaris van Don Jan heymelijck omgebrocht 6.126.d. Zynen raedt van de Eylanden aen te taſten * 7.131.c. Zijn voorgeven aen Don Jan aen den Coningh c. Is naer Spaengien ghesonden 131.d. Wort beſchuldigt van de Staten 133.d. Was Secretaris van Don Jan * 8.159.b.

Eſpernon Hertoghe in den haet vande Ligue: zyne onſchult 15.61 c.d. Wort by de Ligue beſprongen b.

Eſpinoy Prince doet looflijck recht over Martijn Hutſtijn valſche Griffier 7.142.d. Is Rooms geſint: nochtans ghetrouw voor de Landen * 9.166.a. Zyne kloeckheydt * 10.206.a.

Eſquadron/ ſoeckt ghemuytineerde.

Eſſer/ ſoeckt Robert de Vrenler.

Eſternach van Staten volck verraſcht 18.138.d.

Eſtienne Paſquier beſchuldight de Jeſuiten 17.112.a.

Eten gulſich nae honghers noot/ doodet vele Lieden 5.102.a.

Evangelium willen de Steyrmarckſche Staten voorſtaen 21.7.a.

Everard van Solms Grave Colonel over het regiment van Zeeland 15.56.b. Keert den vyandt van ter Tholen b.c. Zyne goede wacht in Tholen c.

Ewout de Bout Capiteyn hout valſche reeckeninge 28.162.c.

Ewout Pieterſz. ſtoute daedt 4.70.a. Wort Admirael a. Sterft 87 c.

Excommunicatie des Paus beſtreden 16.75.b.

Exempelen van verſcheydene deuchdelijcke Vorſten 25.81.a.

Eyghen bate gheſocht 10.206.c.

Eylant van Mauritius beſchreven 28.161.c.d.

Eylanden wilt Eſcoveda aentaſten 7.131.c.

Eyndoven van de Staten ghewonnen 10.204b., Van Manſſelt weder ghewonnen b. Van Duc d'Alenſon ghecreghen * 11.214. Van Manſſelt voor Parma beleghert 218.a. Van Parma ghewonnen 221.d.222.a.

F

FAbius Cunstator wacht ſich voor Hannibal 16.67.d.

Factie de deſperatie 9.179.b.

Fayal vande Enghelſche af-gheloopen ende gheplondert 19.152.d.

Faye Predicant cloecke antwoorde 24.74.a.

Felix Pernetus/ ſoeckt Sixtus de vijfde Paus.

Ferdinand Truckſes/ des Cheurvorſts Broeder/ blijft verſlaghen inden aenſlagh op den Boſch 12.239.c.

Ferdinandi Catholici Teſtament 6.130.b.

Ferdinando Lopez Gouverneur van Carpen/ vande ghemuytineerde ghevanghen 25.82.a.

Ferdinandus Keyſer ſterft 2.31.a.

Ferdinandus van Ooſtenrijck Eertzhertoghe ſterft 17.119.c.

Fernambuck in Braſilien van Enghelſche Vrybuyters berooft 18.125.c.

Fernando van Ooſtenrijck de jonghe/ beleghert Caniſſa 23.50.d.

Ferte van Fuentes beleghert 18.226.b.

Feruſum inghenomen voor de Staten 11.224.d.

Feuder Boritſowitche wort Grootvorſt van Moſcobien 26.121.d. Sijn volck valt hem af 122. Hy wort ghevangen met de Moeder. Sterven. Deerlijck aenſien a.

Fiemſt trouwe Hopman 6.119.a.

Fimala Coning 25.90.b.

Fimala van Candia 26.114.a.

Final ghecocht vande Coningh van Spaenghien 21.7.b.

Fleſſan een Heere voor Amiens verſlaghen 19.149 a.

Fleſſchen Grave by Rijnberck ghevanghen 28.145.b.

Florents van Pallant Graeve van Cuylenborgh gheſtorven 20.191.a.

Floriaen van Montmorenci/ Heere van Montigni ghevanghenis 3.58.a. Procedure c. Wort vergheven c.d.

Floyons volck gheſlaghen. Hy ſelven ghevanghen 6.117.d.

Fockers Colonel knechten willen beroerte maken 6.118.b. Worden nae het Caſteel ghedreven b. Wort overreden 119/b. Ghevanghen 7.133.a.

Fontayne Heere wederſtaet den aenval der Spaengiaerden 6.118.b.

Fonteyniſten van Gent 1.26.d.

Forche een Heere ſpreeckt voor Byron 24.71.a.b. Antwoort b.

Franciſci Citeſij Doctor verhael van een Dochter die ſonder eten of drincken leeft 23.55.d. 56.a.

Franciſco Baza verraderie tegen Duc d'Alenſon ende den Prince ontdeckt/ doot ſich ſelven 212.a.b.

Franciſco Carletti Florentijn op de Caracke ghevangen 24.60.b.

Franciſco Lopez ontſlaet de Enghelſchen 28.157.b.

Franciſco Saldaterra draeght gheborduerde Couſſebanden/ waer op ſtont/ Caſtigador de los Flamincos 5.98.a.

Franciſco Verdugo beleghert Lochum 11.212.d.

Franciſcus Coning van Vranckrijck ſterft van eene quade oore 1.25.b c.

Franciſcus den grooten Hertoghe van Toſcanen ſterft 14.42.d.

Franciſcus de Mendoza Admirante van Arragon valt in Cleve 20.184.a.b. Zynen Brief aen den Raet van Gulick tot onſchult der moort begaen aenden Grave vanden Broucke 186.a.b.c. Wint Berck 187.a.b.c.d. Sijne vertooninghe aen die van Weſel * 21.8.a,b. Placcaet des Keyſers teghen hem b. Hy ſchept zynen Legher onbetaelt 17.a. Zijn volck mutineert b. Verdeelt zijn Legher heel wijt b. Hy wort vereert met het gulden Vlies * 22.20.c. Wordt ghevanghen inden ſlagh van Vlaenderen 32.c. Op het Caſteel van Woerden gheſet * 23.41.c.d. Comt los alle ghevanghene der Vereenighde Landen teghen hem ende de ſyne los comende 41.d. Wort beſchuldight vande Gravinne vanden Broecke 42.a. Zyne moedighe antwoorde gevangen zijnde aen de Ghesanten van Cleve 23.42.a Aen de Gravinne vanden Broucke a. Zynen aert en natuer a.b.

Franciſcus Schorick-man Predicant tot Deventer verradich vermoort 21.3.b.c.

Franckfoortſe Cooplieden tot Rijnberck ghevanghen 282.162.d. Verſuymen haer Marckt. Worden los ghelaten. ibid.

Franſoys Wallochi Wachtmeeſter tot Lochem weder-

ſtaet

ſlaet den inval der Spaengiaerden 16.77.d.

Franſoys Betz/ een cloeck Burgher tot Bruyſſel 9.168.b.

Franſoys Draeck: zyne reyſe om de Werelt/ ende zyne wederkompſte * 10.191.c. Syne Buyt c.d. Wordt Ridder gheſlaghen d. Syn Schip tot ghedachteniſſe gheſet d. Syne twee notable Reyſen * 14.31.c. Wint Piedro de Valdez. Wordt van hem gepreſen *15.53.c. Treckt met de Enghelſche Vloote naer Portugael 65.c. Recht niet uyt d. Synen aenſlagh opt Silver in Porto te vergeefs * 18.135.c. Hy is tot Porto Bello gheſtorven / Anno duyſent/ vijf hondert/ ſes en neghentigh/ den achtſten Februarij 135.d.

Franſoys van Hallewijn / Graeve van Swevegheem / in Enghelandt gheſonden 3.62.a.

Franſoys vander Kerckhullen / Heere van Ryhoven/ nae Denremonde gheſonden 6.115.a. Wort Baillou van Denremonde a.

Franſoys Martini Stella / Gheſandt der Staten nae Vrieſlandt 6.122.a. Wordt van Billi ghewondt a. Gheppnight. Hy en belijdt niet: Volbrenght zynen laſt. ibid.

Franſoys de Provens aenſlagh op Geertruydenberghe 23.40.c. Miſt. Wordt ghevanghen/ bekeert/ geexecuteert d.41.a.

Franſoys de Valoys/ Hertoghe van Anjou / van Alenſon ghevanghen 5.95.d. Handelt met de Staten * 8.151.d. Weckt jalouſie d. Compt tot Berghen in Henegouwe d. 152.a.b. Wilt ſich by Staten Legher voeghen 158.b. Danckt zijn volck af b. Biedet ſich aen om Middelaer tuſſchen de Walen ende die van Ghendt te weſen * 9.161.d. Is des Coninghs Henrici van Vranckrijcks Broeder. Wordt de Landen aenghepreſen * 10.181.d. 182.c. Wordt van Staten aenghenomen. Artijckelen 189.d. 190.a.b.c. Compt om Camerijck te ontſetten 10.205.d. Compt blyde daer in d. Treckt in Enghelandt 207.c. Is conditionelijck aen Eliſabeth verlooft d. Gaet ſchepe nae Nederland 208.a. Arriveert tot Vliſſinghen. ibidem. Tot Middelburgh a.b. Tot Lillo b. Tot Antwerpen. ibid. Wordt Hertoghe van Brabandt ghehult 208.c. Marckgrave des Heylighen Rijcks c. Syne blyde incompſte tot Antwerpen * 11.208.b.c.d. 209.a.b.c. Doet Eedt de Stadt Antwerpen. ibidem. Syne incompſte te Brugghe 211.d. Tot Gendt d. Verſoeckt vanden Coningh zynen Broeder byſtandt: Wordt hem afgheſlaghen 213.c.d. Wilt ſich niet gheweldt Heere veler ſteden maecken 215.a. Taſt eenige ſteden aen 215.b. Miſt tot Brugghe c. Synen aenſlagh op Antperpen 216.b.c.d. 217.a. Verdraeght met de Staten/ zynen aenſlagh ghemiſt zijnde 222.a. Hy treckt naer Calis uyt Nederlandt 222.b. Doet aenbiedinghe ende dreyghen 223.c. Hy ſterft * 12.229.b. Syn ghedaente ende zeden: Reſigneert zijn actien der Nederlanden aen den Coningh 230.a. Is van een ſchoone Joffrouwe vergheven 238.d.

Franſoys Vere Ridder/ doet grooten dienſt op de ſchanſe by Burick 16.77.c. Hy is van een oudt ende Edel gheſlaghte in Enghelandt 82.a. Wilt tot Cales in Spaengien blyven * 18.137.d. Hy port Mauritium om Varar te vervolghen * 19.147.a. Is Gouverneur vanden Briele ghemaeckt * 20.191.a. In Ooſtende gheſonden voor het belegh * 23.46.c.48.a. Wordt int Hooft ghequetſt d. Siet Ooſtende

Franſoys Walſingam / Secretaris der Coninghinne/ richt bycans alle hare ſaecken buyten Lants uyt d. Sterft 16.75.a.

Franſoys Wittert Vice Admirael van derthien Ooſt-Indiſſche Schepen 28.161.d.

Frans van Brederode Joncker/ werdt in eenen ſlagh te Water verwondt: ſterft tot Dordrecht 1.6.b.

Frans van Brederodens gat 4.87.d.

Franſche Furie 11.216.b.c.d. 217.a.b.c.d. Wort geviert * 13.6.c.

Franſoyſen roepen Joncker Carel van Egmont op/ tot het Hertoghdom van Ghelder 1.8.a. Der Soldaten vyerigheydt * 9.178.c. Sy comen van de Nederlanders af * 16.71.d. Vry in Religie zijnde/ willen haers Coninghs ghemoedt dwinghen 79.b. Haeren inval in Henegouwe * 18.143.d. Afcomſte van haeren name * 19.163.d. Siet Vranckrijck

Frederijck Keyſer de derde 1.4.a.

Frederick/ Albas Sone/ Overſte/ treckt na Ghelderlant 4.83.a.

Frederick vanden Berghe/ Gouverneur van Couvoorden/ van Mauritio wel onthaelt 16.91.b. Neemt Otmarſen * 17.102.b. Synen aenſlagh op Sluys behendigh/ maer ongheluckigh * 27.137.d.138.a.b.

Frederick Hendrick / Sone des Coninghs van Schotlandt / ghedoopt 17.110.b

Frederick/ Hertogh tot Wittenbergh/ bevredight de twee Biſſchoppen tot Straeſborgh 26.103.d.

Frederick Lenibelli Italiaen/ zynen goeden raet op proviſie van victualie niet ghevolght 12.235.a. Verſoeckt Parmas Brugghe wegh te nemen met brantſchepen 240.b. Alſoo ſy niet nae wenſchen wercken/ comt in ghevaer c. Maeckt Forten aen den Tamiſe / teghen den inval der Spaenſche Vlote * 15.52.c.

Frederick Keurvorſt/ Paltzgraeve/ zyne belydeniſſe des Gheloofs 17.109.d.

Frederick de Jonge/ Paltzgrave/ trout Loÿſe van Naſſou 17.119.d.

Frederick Schenck / leſte Biſſchop van Utrecht / ſterft 10.198.b.

Frederick van Solms Grave ſterft 24.62.a.

Frederico Spinola brenght ſes Galeyen tot Sluys 21.12.c.d. * 24.69.b. Hem worden in Spaengien twee Galeyen ghenomen 57.c.d. Hy wordt bevochten. Draeght ſich cloeck b.c.d. 70.a. Beſpringht de Zeelantſche ſchepen * 25.81.c. Wordt gheſchoten d.

Fredericus / Coningh van Denemarcken/ die ſterft 14.49.b.

Freſin een Heere/ verraet Breda 10.203.c.

Fronſbergh ende Focker / twee Colonels/ worden verraſt 7.132.d. Haer wordt ghelt gheboden. ibid. Vlieden ſchandelijck. ibid.

Fuentes Graeve/ comt in Nederlandt/ om alles te Reformeren 16.92.a. Windt Han / bedrieght den Gouverneur * 18.126.c. Soeckt Spaengiaerden in Bruyſſel te brengen 127.c. Hy vertreckt/ Albertus in zijn ſtede comende 132.d.

G

GAbriel de Selva berockent eenen/ om hem op te werpen voor des Keyſers Baſtaert Sone / om alſoo de Landen aen Spaengien te moghen brenghen 11.221.b.

Gabriel Serbellion / Gouverneur van Tunis 5.103.a. Ghevanghen b.

Gabriel Cerbellion / Ingenieur des Caſteels van Antwerpen 8.153.b.

Gaeſbeker Caſteel behendelick van Parma ghewonnen 11.211.b. Van Duc d'Alenſon ghewonnen 11.213.d.

Galerye/ wat het is inden Crijgh 23.46.d.

Galeyen des Coninghs blyven in het victaillieren van Oran 2.31.a. Wel neghen of thien duyſent menſchen verdroncken 31.a. Eene uyt Hollandt voor Rees ghenomen * 20.184.d. 185.a.

Galeyen des Coninghs tot Sluys ghecomen * 21.12.d. Der vereenighde Landen d. Vallen uyt * 21.12.d. * 22.29.a.b. Van Spinola ligghen ſtil 37.a. Hollanders bouwen mede Galeyen 37.b. Van Sluys nemen Schepen tot Dordrecht * 23.45.b. Twee vande Enghelſche ghenomen * 24.57.c.d. Ses van Vlaenderen/ van Frederigo Spinola ghebrocht 69.b.c.d. 70.a. Strijdt teghen de Zeelandtſche Wacht-ſchepen * 25.81.c.d.

Galli / ofte Franſoyſen / die ſtryden om de Vryheydt/ 1.1.c.

Galioen Sint Jan ghenaemt/ verbrandt 15.65.d. Van Ooſt Indien by de Enghelſchen ghenomen * 16.86.a. Haere grootte wordt beſchreven a. Van de Hollanders den Spaengiaerden afghenomen * 28.48.a.

Garde neemt Barle ende andere plaetſen in 10.202.b. Slaet den vyandt 207.d. Sterft van een gheſchut dat berſt d. Synen lof 222.a.

Garniſoenen willen de ſteden niet in hebben 10.180.c.

Gardenoble 1.3.d.

Gaſpar de Robles/ Heer van Billy / Gouverneur van Vrieſlandt 6.121.d. Syne Hiſtorie d. Heeft een Caſteel tot Groeninghen doen bouwen 322.a. Wilt Graeve van Billy weſen 122.a. Dijcken opgheworpen a.

Gatez een Heere/ ſeer welſpreeckende / beweeght de Soldaeten van Philippe Ville / tot over-gheven 8.144.d. 145.a.

Gauw Gaſton draeght hem cloeck 12.232.d.

Geeraert Abrahams / alias Lecker Beetgen/ Berghvercooper/ vecht teghen den Heer van Briaute * 22.22.b. Wort doorſchoten c.

Geeraert van Groeſbeke / Biſſchop van Luyck/ Cardinael ſterft 10.198.c.

Geeraert de Jonghe / Gouverneur van Knodſenborgh 16.84.c.

Geertruyden-berghs Garniſoen dat Muytineert 14.45.a.

Geertruydenbergh van Mauritio beleghert 17.94.b.c.d. 95.a.b.c. Comt over c.d. Is by nae verraden van Franſoys de Provens * 23.40.d.41.c.

S. Geleyn een ſtadt / by nae verraden/ van de Heere van Herniſart verloſt 8.144.a.

Geldre aen Borgongien ghebrocht 1.3.b. Werdt van Paton Parme ghelevert * 14.32.d. By nae van Mauritij volck verraſt * 27.127.a.

Gennep dat wordt de Duytſchen af ghenomen 21.16.a.

Geneva verſoeckt byſtandt aen de Staten 20.180.c. Haere gheleghentheydt * 24.73.a. Van den Hertoghe van Savoyen beſpronghen a.b.c.d. Wordt tot Buyt ghegheven te vroegh b. Daer comen twee hondert Savoyers binnen b.c. Sy ſlaenſe uyt b.c.d. Hanghen de ghevanghenen op d. Sy dancken God 74.a. Nemen Garniſoen in a.b. Worden ghetrooſt a.b. Maecken Vrede b.

Georg Everad Grave van Solms trout Sabina vã Egmont 17.119.d.120.a.

George Laukenna / Overſte Luytenant / accoort met de ghemeyne Soldaten 17.105.a.b.

Georghe Paradyſer ter doodt verweſen om het overgheven van Cariſſa/ beroept zyne Rechters voor den Richterſtoel Chriſti 22.39 a.

George Saba moet thien duyſent Daelders gheven om dat hy eenen Predicant in zijn huys hadde laeten Predicken 26.101.c.

Georgius Fenner vanden Admirael een herte aen-gheſproken zijnde/ weert ſich cloeckelijck teghen de Spaenſche Vlote 15.53.d.

Georgius vander Does / Sone van mijn Heere van Noortwijck / ſterft op Staten Vlote 21.12.b.

Gerbrandt Sael overſeylt eene Spaenſche Galeye 24.69.c.

Germani/ ofte Hoogh-Duytſchen die ſtryden om buyt 1.1.c.

Gery Minderbroeder tot Doornick / maeckt het volck kleynmoedigh 10.205.d.

Ghebedt doen voor den Crijgh 10.185.d.186.c. * 18.122.b. Vande Coninginne van Enghelandt voor de Enghelſche Armade 136.b. Voor Mauritij Legher * 22.33.c. Van D. Creyl Cancelier voor zijn doodt * 23.50.c. Gheduerende den ſtorm te Berghen op Zoom * 27.125.d,

Ghebranden Wijn inde Neus ghegoten/ om te pynigen 26.102.b.

Ghedeputeerde in Spaengien worden qualijcken ontfanghen 1.9.d. Tot de Vredehandelinghe van Ghendt * 6.120.a.

Gheelmuyden Caſteel gheſlecht 10.185.c.

Gheeraldus Bolardus vermaen aen die van Embden 18.123.b.

Gheeraert van Raſſinghen vercoopt Breda aenden Hertoghe Jan van Brabandt 10.202.c.

Gheertruydenberghe inghenomen 4.91.a. Het garniſoen verſlaet drie Cornetten van Staten volck * 6.05.b. * 15.55.b.

Gheertruyden-berghs Hiſtorye beſchreven a.b. Worden van Mauritio beleghert c. Comen aen Parma d. 85.a.

Gheeſtelijcke wordt verboden Erfgoederen te coopen 1.28.c.d. Brenghen hondert duyſent guldens op * 2.42.d. In Hollandt omghebrocht * 4.76.a. Wt Ghent verdreven * 9 163.a.b. Wt Antwerpen verdreven 168.a. Haren ſtaet in Enghelant * 13.21.c. Draghen haer binnen Parijs als vrome Soldaten * 16.77.a. Tot Wtrecht beſchuldicht * 19.170.a.b. Weerden haer cloeck in s'Hertoghenboſch *23.49.c. Beſitten in Brabandt acht en twintigh hondert duyſent bunderen Landts / ende de Wereltſche maer ſeven hondert duyſent * 28.142.b. Segghen dat de Enghelſchen van den Duyvel verloſt zijn 157.b.c. Haere giericheydt beſpot 161.c. Voorſtaenders der Venetianen worden van haer wel voorgheſtaen ende vergolden 162.c.d.

Gheldt ſlecht gheſlaghen / wordt qualijcken ghenomen 1.4.d. Gheſlaghen om de beroerte / door het aſſetten ghecomen/ te ſtillen 6.a. Gangh in het Jaer duyſent vier hondert neghen en tachtentigh. ibid. Verhooginghe door de Oorloghe/ waer uyt dierte volghet/ wordet ſeffens afgheſet tot groote beroerte. ibid. Allenſkens tot Ghendt afgeſet a.b. In Zeelandt ſeer qualijck om crijghen / in't Jaer duyſent vijf hondert ende een 9.b. Verhooghinghe in het Jaer duyſent vijf hondert twintich 11.a.b. Tachtentich duyſent Ducaten verdrencken 2.31.a. Des Coninghs gehouden vanden Palſgraef * 3.55.b. Twee hondert duyſent Piſtoletten in Enghelandt aen-ghehaelt 61.c. Tot Middelborgh gheſlaeghen * 4.90.c. Van Pampier tot Leyden * 5.100.a. Behendigheydt om gheldt wegh te voeren * 6.119.d. Int belegh van Campen ghemunt * 8.146.b. Tot Deventer gheſlaghen 148.b.c. Van Ghent opghebrocht * 9.176.d. In Steenwijcks beleghering he de helft verhooght * 10.193.d. Placcaet van Parma *12.143.d.144.a. Verkoop des gheldts deſe hondert en achthien Jaren 144.a.b. In Enghelandt van goedt Goudt ende Silver * 13.21.c. Vervalſchinghe maeckt oproer tot Conſtantinopolen * 15 66.c. Hooghe opſetten om de Soldaten te bedrieghen * 16.76 c. De Senuen des Crijghs 88.b. Reductie inde Vereenighde Landen te vergheefs * 17.119 a b. Volght twiſt uyt 120.b. Vanden Coningh Jacobus gheſlaghen / tot eendracht wyſende 26.133.d. 104.a. De Soldaeten voorwerpen 122.d. Munte / Zeghel der heerſchappye vande Rechts-gheleerde ghenaemt 118.c. Van Cooper in Spaengien wordt door noodt ghebruyct * * 27.133.c. Comt uyt Vranckrijck in Hollandt * 28.146.b. Van Cooper uyt China wel thien vaten wordt ghelaeten 150.d. Vande Swolſche Soldaten den Spaengiaert afgheſlaghen 150.b. Ses hondert duyſent Ducaten crijgen de ghemuytineerde Soldaeten 160.c. Vijftigh duyſent Ducaten worden den Greffier Aerſſens aenghebooden/ die hy weygert 161.b.c. Twee duyſent Ducaten gheſtelt op den Moorders der Gheeſtelijcke voorſtaenders der Venetianen 162.c d.

Ghelderlandts Hertoghdom / met het Graefſchap van Zutphen worden voor twee en tneghentigh duyſent goude Croonen ende een Jaerlijcks Penſioen vercocht 1.8.b. Compt by Contracte aen Carolus Quintus d. Aen de Nederlanden volcomelijck ghehecht 11.c. Muytinatie * 19.159 b. Gheſtilt 170.a

Gheloove compt van God/niet van menſchen gheweldt 2.46 a. Vanden Paltzgrave beleden * 17.109.d. Niet op menſchen te ſetten : niet alles voor Gout aen-nemen 109.d. Men moet het raeden : maer niet ghebieden * 20.192.b. Vanden Burghemeeſter van Paterborn beleden * 26.102.b.

Ghemeyne volcks ongheſchicktheydt 1.b.c. Hare vertelheydt ghecaſtijdt 28.d. Haeren yver en is niet ghedurigh / om daer op te ſtaen * 2.47.d, Raſende zijnde / is crachtigh * 7.137.c. Stelt ſich teghen de Staten * 14.34.c. Vrede gheſmaeckt hebbende/ ſwaerlijck weder tot Oorloghe te bringhen * 28.160.c.

Ghemuytineerde wilt des Paus Nuntius bevredighen 24.68.d. 69.a. Den Spaenſchen Raedt wilſe ſtraffen a. Worden ghebannen 66.a.b. Haere Antwoorde 67.a.

Ghemuytineerden handel * 25.82.a. Worden Eſquadron ghenaemt a. Sy ſtraffen de Verraders a. Stellen haer aen als een nieuwe Republijcke a. Haer advys a. Haer Overſte a. Haere Ordonnantien / tot Hoogh-ſtraten zijnde a.b.c. Crijghen hulpe van Mauritio 83.d. Hun wordt de Stadt Grave ghegheven 84.b. Artijckelen b.c. Doen eenen Tocht op Weſtphalen 9.c. Winnen Herkelens ende Karpen d. Sy doen eenen Tocht in Brabandt 93.a. Plonderen de voor-ſtadt van Thienen. Accorderen met Alberto a.b.c.d. Conditien c. Verlaten de Stadt Grave d. Comen twee duyſent by Albertum d. Vele verloopen d. Doen veel overlaſt terwylen men van Vrede handelde * 28.160.c. Worden gheringhelt c.d. Die van Dieſt dreyghen 162.d. Worden inden Ban ghedaen 164.b. Van Brief c.

Ghenade en wilt de Baender-Heere Gray niet bidden 25.87.c.

Ghentenaers die doen twee groote Heeren onthalſen 1.3.c.

Ghent beleghert 1.5.b Stelt het gelt allenſkens af/ waer door beroerten gheſtilt worden 6.b. Slaet haere Hoofden den Cop af. c. Handelinge van Vrede * 6.120.a. Belegert het Caſteel 116.a. Haere aenghebørene kloeckheydt * 7.138.a. Maeckt ſich Meeſter 138.a. Ontſchuldight den oproer a. Oploopigh * 8.156.a. Roer-vincken a. Beſchuldight : Ontſchuldight ſich 157.b. Eene Acte van acceptatie haer door ghehouden * 9.161.c. Van de Coninghinne beſchuldight d. Voor-ghehouden poincten 162.b. Wordt van die van Bruyſſel vermaenet 162.a. Antwoordt de Ambaſſadeuren op haere Remonſtrantie/ 162.d. Neemt Religions Vrede aen 162.d. Sy breeckt hem 163.a. Verdrijft de Gheeſtelijcke 163.a. Haere ongheregheltheydt is ſeer ſchadigh 167.d. Gheeft reden waerom ſy den Prince van Orangien niet aen en neemt 176.b.c.d. Oncoſten ende opbrenghen van gheldt 177.a. Overheert a. Wilt de Franſoyſen door het Landt van Waes niet laeten / omme Duynkerſken te ontſetten * 11.222.c. Willen gheen Franſoyſen in Vlaenderen lyden d. Wilt Vrede maecken * 12.225.c.d. Sendt aen heure Bondt-ghenooten d. Antwoorde d. Sendt aen Parma 228.a. Op hoop door den Vredenhandel c. Wilt het houden c. Brugghe raedt haer tot reconciliatie 228.d. 229.a De Gheunieerde Staeten tot teghen-houden a. Beſchreven 233.a.b. Overcompt met Parma den ſevenden Septembris duyſent/ vijf hondert/ vier en tachtentigh 233.c Contract c. Namen der ſes Mannen 233.d. Het Caſteel van Ghendt wordt wederomme op ghebouwet/ 233.d.

Ghereformeerde in Enghelandt ontfanghen 1.12.b. Vluchten naer Denemarcken uyt Enghelandt c. Moeten terſtondt vluchten d. Worden in Embden ontfanghen d. Nemen toe in Vranckrijck 25.c. Worden ghekendt voor vrome Lieden 1.30.a. Sy groeyen door het Cruyce a. By Sarraſynen gheleecken a. Haere executie periculeus voor de Officieren * 2.30.d. Haere Requeſte 42.d. Haere onſchuldt in het Beeldtſtormen 43.d. Staent teghen 44 b. Predicken tot Antwerpen toeghelaten 44.c. Ghedeputeerde 45.d. Moghen Tempels bouwen 45 d. Haer Requeſte 46.a. Sy bieden dertigh Tonnen Goudts voor haere vryheydt 46.b. Te Antwerpen twiſtigh 48.d. Bevelen Gode ende den Tijdt haer ſaecke 49.a. Vele ghedoodet 49.c. Haer voornemen * 3.60.d. Nemen toe * 8.148.c. Wenſchen Duc d'Alenſon gheluck * 11.209.a. Oft ſy moghen met andere gheſinde handelen 220.a. Zijn meeſt by de Staeten gheacht * 16.70.c. Ghebrycken Chriſtelijcke Diſcipline d. Dochter Ghereformeert tot Bruyſſel levendigh ghedolven * 18.152 a. Verwonderen der Polytycken daer over 152.a. Bewyſen hier mede dat alle Ghereformeerden ter doodt verweſen zijn: Haer de executie ontbreeckt aen haer macht 152.a.b. Van den Coningh van Vranckrijck vernoeght * 20.182.d. Haer worden goede verſeeckeringhen ghedaen vanden Coningh van Vranckrijck 194.a. In Vranckrijck by Edict vanden Coningh verſeeckert * 21.4.a.b. Zyne Oratie aen het Parlament b.c.d. 5.a.b.c.d. Artijckelen tot haeren voordeele 6.a.b.c. Religie der Ghereformeerde tot Weſel verlaeten 8.b. In Yrlandt aenghedwonghen * 23.42 b. In Saxen verdreven 50.b.c. Haer worden laghen gheleydt van het Collegie van Thonon 56.a.b. Die middelen om haer t'onder te brenghen b.c. In Enghelandt ghevlucht/ ghebieden haer aen den Coningh van Enghelandt * 25.80.d. 81.a.b. Zyne antwoorde b. Haere Religie / hoedanigh die in Enghelandt is 86.c.d. In Hongarien vervolght * 26.101.b. Binnen Padelborn wreedelijcken ghehandeldt 102.b.c.

Worden

Register.

Worden tot Aecken verbolght 118.c. Tot Cracouw vande Jeſuijten wreedelijcken ghehandelt * 28.141.d. Haere Religie willen de Staeten met den Vrede voorderen 158.d. Aen den Keyſer gherecommandeert vanden Keur-vorſt 166.b.

Gheruchts vermach wonderlijcken veel in Crijghs ſaken 14.33.a.

Gheſanten met verſmaetheyt uyt Enghelandt vertrocken 1.13.c. In Spaengien * 2.40.d. Haer vertoogh 41.a.b. Reſolutie des Coninghs b. Worden ghehouden 40.c. Van Bruſſel onbeleefdelijck ghehandelt * 9.164.c. Laghen ghelept c. Behoorden vrij te weſen * 10.184.b. Tot Mechelen ghevanghen 187. Aen Vranckrijck * 12.237.c. Antwoorde 238.a. der Ceurvorſten aen Parma * 16.77.b. Comen met Paſpoort inde Vereenighde Landen 78.b. Gheſanten uyt Ooſt Indien worden t'huys ghebrocht * 28.140.a. Wt Vranckrijck gheſonden/ noopende den Vredenhandel * 28.159.b. Worden verhoort b. Met haer wort ghehandelt c.

Gheſchencken nemen vande gemuytineerde niet toeghelaten 25.82.d.

Gheſchut verhittet door langh ghebruyck 5.109.b. Vernaghelt * 9.177.d. In ſtucken gheſmeten * 10.194.a. Van Scheeps-volck vervoert * 16.82.a. Doen berſten * 23.50.d.

Gheſlacht rekeninghe van het huys van Naſſouwen 10.202.d.203.a.

Ghetrouwicheydt der Nederlanders 1.1.c. Van Philips de Valoys beneffens zynen Vader 1.d. Van Philips van Cleve 5.c. Die qualijck met den Ban geloont wort.c. Van den vromen Ridder Thomas Wiat in het houden van zynen Eedt 13.c. Wordet daerom ghedoodet c.d. Van Norriſch Joncker / liever willende ſterven dan onwaerheydt ghetuyghen 20.b. Van Anna van Bollain/ beneffens haren Broeder ibid. Van Antwerpen * 6.118.c. Eens Knechts teghen zynen Meeſter * 8.147.b. Van Mauritius ende zynen Broeder * 22.30.

Gheruyghe alleen en is niet ghenoegh 1.20.c.

Ghevanghenen inden ſlagh van Tuernout ghedoodt 19.148.a. Teghen den Admirant gheloſt * 23.41.d. Wonderlijck verloſt * 28.155.b.

Ghevecht van twee groote Heeren 28.163.

Ghevluchtighe keeren weder-omme in Enghelandt 1.21.d.

Gheunieerde Provincien. Soeckt Vereenighde Landen.

Ghewapende crijghen goet accoort 9.165.c.

Ghiericheydt gheſtraft 7.142.d. Der Gheeſtelijcke van Verreycken beſpot * 28.161.c.

S. Gileyn vanden Prince van Eſpinoy ghewonnen 10.205.a.

Gileyn/ Gouverneur van Wachtendonck / in zijn keele ghequetſt 21.22.d.

Gilfort/ Broeder van Leyceſter/ trouwet Joanna Grey/ Conninghinne / ende hy wordet met haer onthalſt 15.57.b.

Giovan van Florents/ eenen ghehuerden Moorder 28.162.c.

Glaſen die niet breken en connen/ aen den Coningh van Spaengien gheſonden 13.5.b. Van de groote Kerck tot Antwerpen ſeer coſtelijck zijnde/ door ſtorm ende hagel gebroken * 27.136.c.

Glaude la Bourlotte twiſt met de Spaengiaerden 14.a.b. Wordt gheſchoten * 22.34.a. Is een Chirurgijn gheweeſt a.

Glapon de Jonghe / Heere van Vaulx blijft inde ſtorm tot Doornick 10.205.d.

Glimes een Heere ghevanghen 10.183.b.

God is den Wegh/ Leven en Waerheydt 1.20.c. Men moet hem alleene betrouwen: niet Coninghen/ Hof of Staten 1.20.d. Betrouwen de Staten * 17.107.b. *19.157.b. Zyne ghenade en moetmen niet wantrouwen * 14.36.b. Maer zijn beſte doende / eene goede uytcomſte van hem verwachten b.37.c. Zyne voorſichticheyt inde doodt des Coninghs van Vranckrijcks * 15.63.d. Zyne macht / om die het hem belieft de Croone op het hooft te ſettē 63.d. Regeert de herten der Coningen * 17.98.c. Zyne ſonderlinge voorſienigheyt wort gheſien inden handel van Moſcovien * 26.121.d. Verblint Spinola dat hy verkeert voort varet: waer af hem Mauritius de eere toe-ſchryvet * 27.124.c. Belet wonderlijck den aenſlagh op Sluys 137.d. Wonderlijcke voorſienicheydt in het ſpyſen der hongherighe * 28.157.b. Zynen Naem vandē Admirant miſbruyct: ſtrect de booſe tot eenen deckmantel * 20.190.a. By den hoogen God doet den Coningh van Sumatra ons volck ſweeren * 24.59.a. Zynen Name van die van Embden aen-gheroepen om haeren Crijgh te ſeghenen * 18.123.b. Wordt met eenen Vaſtendach voor den tocht van Vlaenderen gebeden * 22.28.d. Hem bidden voort vechten 31.c. Wt verwaentheydt nae ghelaten * 10.201.c. Wordt aen-ghebeden van de Hollanders / die haer ſelven inde Locht doen ſpringhen * 28.148.c. Is voor den Vrede wel te bidden 165.b. Syne kenniſſe vergheten zijnde/ varet groot quaet * 15.65.d. Straft de wreetheydt 1.22.c.* 8.156.a.b. Syne wraecke over de Nederlanden verhaelt * 9.174.d. 175.a.b.c.d. Straft meyneedigheydt * 10.198. Syn rechtveerdigh Oordeel over Guyſe/ om de doodt vanden Admirael * 15.62.c. Syne wraecke teghen de afvallighe * 17.100.a.b. Straffe voor het overbloeden vanden Rhijn 119.a. Syne wrake gheſien inden ſlagh van Vlaenderen * 22.32.a. Sijn rechtveerdich Oordeel bekennen de wreede Duynkerckers 37.a. Rechtveerdigh Oordeel over de vercoopers der Chriſtenen 38.d. Syne ſtraffe over de menſchen die teghen hem ende zyne Elementen ſtryden willen * 23.51.a. Straft meyneedigheydt * 24.73.d. Syn Oordeel int ſtraffen vande Galeyen 70.a. Wilt dat wy vergheven 71.b. Gheeft de Croone b. Verlaet den onboetveerdighen 72.a. Helpt de Noordt-Hollandtſche Schepen wonderbaerlijck * 4.75.c. Sendt den Windt om Leyden te ontſetten * 5.101.b. Sijn wonderlijck mirakel aen Antwerpen beweſen * 7.132.d. Wonder werck tot Steenwijck * 10.194.d. 195.a. Syne hulpe heeft Nederlant dickwils beproeft. Gode moetmen betrouwen * 14.43.c.d. Sijn wonder werck int ontdoen vande Spaenſche Armade * 15.56.b. Is den ghever des Euangelij * 21.7.a. Syne hulpe ſeght Richardot ſal des Coninghs Nederlanders nimmermeer ontbreecken * 22.24.b. Hy ſtaet een goede ſaecke voor c. Sijn wonder werck in de Haven van Ooſtende * 23.47.c. Recht in Crijghs ſaecken met kleyne oorſaecke dickwils vele uyt * 25.91.b. Beſchermt dat vereenight is * 26.104.a. Verloſt wonderlijcken een Ooſt Indiſch Schip. Seghent den Ooſt Indiſchen handel 114.a. Bewaert de Stadt van Berghen op Zoom wonderlijcken * 28.125.a.b. Syne wonderlijcke hulpe wort den Duyvel vande Roomſche Gheeſtelijcke toegheſchreven 157.b.c. Wordt voor het ontſet van Leyden ghedanckt.* 5.102.a. Loven der Staten met eenen Vaſtendagh over haere Victorien * 15.162.b. Schryven hem haere verwinninghe toe * 6.84.c. Tot zynen Lof wordt den vijf en tſeventighſten Pſalm Davids door bevel des Coninghs van Vranckrijck gheſonghen 87.d. Hem ſchryven de Staten de verwinninghe toe 91.b. Mauritius gheeft hem den Lof zyner overwinninghe * 17.95.d, Belaſt hem te loven d. Wordt ghedanckt voor het vinden der Strate van Naſſouw * 18.125.b. Wordt belaſt te dancken van Mauritio door zijne overwinninghe by Tuernont * 19.148.b. De Staten loven hem/ bevelende eenen Biddagh om het teghenſtaen vanden Admirante * 20.190.d. 191.a. Wordt ghedanckt vanden Coningh van Schotlandt / verloſt zijnde uyt doodts ghevaer * 21.39.d. 40.a.b. Mauritius gheeft hem den Lof zyner verwinninghe inden ſlagh van Vlaenderen * 22.33.b. Ghelooft voor het verloſſen van Geneven * 24.74.a. Hy wordt ghelooft over het winnen des ſtrijdts teghen de Galeyen * 25.81.d. Hem wordt den Lof toegheſchreven voor het veroveren van de ſtadt Sluys 96.a. Men moet hem dancken voor het bevryden van het Roomſche ende Spaenſche Jock * 26.118.c. Wordt ghelooft vande Indianen/ om dat hy de Nederlanders helpet/ ende de wreede Portugeſen onderdruckt * 28.140.a.
Syne Eere wordt vande Staten gheſocht inden Vredenhandel 158.d.

Goods dienſt die moet in bekende Taele gheſchieden 1.21.c.

Goods laſteraer inden mondt by doncker gheſchooten 10.192.d.

Godlooſheydt van Byron 24.72.a.

Godefroy van Mierloo / Biſſchop tot Haerlem 4.86.b.

Goletta van den Turck ghewonnen 5.102.a.

Gomeron levert Han aen Fuentes 18.126.b.c. Wordt bedroghen c. Onthalſt voort Caſteel 127.a.

Goor inghenomen 15.160.b.

Gore een Graeve / wilt den Coningh van Schotlandt verradelijcken vermoorden 22.39.a.b.c. Wordt ſelve doorſteken d.

Goth Franſoys / Capiteyn/ belooft uyt dwangh den Prince in een Palingh pottagie te vergheven: Maer geeft het aen 11.221.c.d. Wordt door zijn been gheſchooten. Sterft ibid.

Goudt en Silver des Coninghs van Spaengien over boort ghewoꝛpen 23.44.d.

Goudtrijck Landt in America ontdeckt 28.156.d.

Goudtſmeden menghen Cooper onder Goudt/ om haer verlies weder te crijghen 6.119.d.

Gouvernante / Parmas Moeder / compt inde Nederlanden om te heerſchen. Jeloerſheydt van haeren Sone teghen haer 10.189.a. Vertreckt a. Soeckt Margareta van Parma.

Gouverneurs van Provincien 1.24.b.

Gouverneurs van Zeeland 4.89.a.

Granvelle Cardinael 1.29.d.30.a. Weckt Nijt * 2.31.a. Spottet met ſommighe Heeren a. Wordt beſpot b. Wordt beſchuldight 31.b. Sijn leven b.c. Hy vertreckt 31.c.

Granville Cardinael vergheeft den Keyſer Maximiliaen * 6.120.a. * 10.197. Reſigneert het Eertzbiſchdoom van Mechelen. Sterft * 13.22.d.

Grave ſtadt van Parma ontſet 13.9.a. Van Hohenloo ghevictalieert a.b. Van Parma ghewonnen b. Van Mauritio beleghert * 24.64.b.c.d. 65.a. Compt over b.c. De ghemuytineerde toeghelaeten * 25.84.b.c. Van Grobbendonck te vergheefs beſpronghen * 27.125.b. Hare Ruyteren crijghen twee Muylen met gheldt ghelaeden * 28.143.d.

Graef van den Berghe windt ende verlieſt weder zijn Slot 3.56.c. Wint Sutphen ende andere byligghende ſteden * 4.72.a. Vlucht uyt Ghelderlandt 83.b. Wort ghevanghen/ende los comende/ begheeft hem aen de Spaengiaerden * 11.224.d.225.a.

Grave van der Marck cloeckheyt 4.83.d.

Grave vander Marck Heere van Lumey beclaeght/ghevanghen/vergheven 4.90.d.91.a.

Grave van Renx / Gouverneur van Vlaenderen/ waerſchout de Spaengiaerden 6.114.c.

Graven ende Heeren in dienſt der Staten 20.197.a. Soeckt de namen oft heerlÿckheden.

Gravinne van Berghen / vercrÿght Neutraliteyt 20.184.c.

Gregorius Paus derthiende/ Don Jan toegedaen. Zÿn Bulle 8.143.d. Verandert den Almanack * 11.214.b. Wilt de Ligue niet beveſtighen * 15.61.a.b.

Gregorius de veerthiende Paus ſendt de Liguers hulpe 16.86.b. Doet den Coningh weder inden Ban 86 b. Zyne Bulle wort vanden Beul by ſententie verbrant b.c. Wort vyandt verclaert c.

Gregory Otrepy Moninck/wort Grootvorſt van Moſcovien 26.122.c. Soeckt Demetrius.

Grenu Capiteyn wilt Leyden victalieren 5.101.b.

Greve een ſtedeken by Munſter ghewonnen 15.68.a.

Griecken vanden Turcken over-vallen / twiſtende om Griecks of Roomſch Catholÿck te zyn 9.162.a.

Grier buyr in Berck gheſchoten 23.46.c.

Grienfielde Vice Admirael van de Spaengiaerts beſpronghen 16.85.b. Weert hem cloeckelÿck b. Wordt ghequetſt: zynen Chirurgÿn gheſchoten b. Wilt het ſchip doen ſincken b.c. Wort van zynen vyandt beleefdelÿck ontfanghen c. Sterft c.

Grineſton wilt de Schanſſe van Berghen leveren. Laet hem binden/ende is te vreden doorſteken te worden/ ſo hyſe niet en levert 15.56.a.

Grobbendonck heeft eenen aenſlagh op Breda die miſt 21.3.b. Slaet Mauritz rupteren * 25.81.b. Zynen aenſlagh op den Grave miſt * 27.125.b. Zyne Peerden gheſlaghen 127.b.

Groeninghen/het Caſteel afgheworpen 6.122 c. Verdraeght met de Omme-landen * 8.148.b. Is eenſ deels beleghert van Rennenbergh * 9.178.c. Comt over d. Ghewonnen * 10.184.a.b c. Wederom belegert c.d. Beclaeght hem by den Keyſer * 17.101.d. Heeft eenen aenſlagh op Delfziel te vergheefs 103.a. Wordt van Mauritio beleghert d.104. Twiſt over het inbrenghen vant Crÿghs volck a. Comen over. Artÿckelen c.d. 105.a. Brenght haer ſchattinghe niet op * 22.23.d. Crÿghs volck daer in ghesonden 24.a. Caſteel daer ghemaeckt a. Caſteel afghebroken * 28.150.a.

Groenlandt naerder Noorweghen dan tot noch toe beſchreven is 28.162.b.

Groetinghe vanden Coning van Enghelandt ende den Coning van Denemarcken 28.141.b.

Grol van Mauritio beleghert 18.129.c. * 19.160.a.b.c. Ghewonnen. ibid. Van Spinola beleghert * 28.144.c.d. Ghewonnen d. Van Mauritio te vergheefs beleghert 147.a.

Gryſe een Heere belet de Franſoyſen het overweldighen van Brugghe 11.215 c.d. 216.a. Vereert b.

Gryſe/Hoogh-Baillieu tot Brugghe/merckt Chimays handel 12.226.c. Hem worden laghen ghelegd. Vertreckt 227.a.

Guele by Ooſtende/wonderlÿcken 23.47.c.d. Albertus ſoecktſe te ſtoppen 48.a.

Guilliame de Fiennes / Heere van Lumbres / Ridder begheeft hem ter Zee: doet den Vyandt groote af-breuck 3.64.c.

Guilliame de Maulde / Heere van Manſart/ Gouverneur van Oudenaerde / van die van Ghendt miſtrouwt/ neemt Charles Rothelfin ghevanghen 10.206 b. Zynen Sone onnooſelÿck doorſchoten b. Hy vlucht door den oproer ibid.

Guilliam de Soete/Heere van Haultain/ Admirael van Zeelandt/vaert naer Spaengien om den Coningh afbreuck te doen 26.119.* 27.134.c.* 28.148. Ontmoet de Spaenſche ſchepen onder Don Loÿs de Fayſardo b.

Guines wordt beleghert/ beſchooten ende in-ghenomen 1.17.d.

Guillielmo Verdugo wint Bredefort 27.135.d. Is Sone vanden ouden Verdugo. ibid.

Gulden of Ambachten nemen t'Antwerpen haer Outaren wegh 10.199.d.

Gulden Vlies opgherecht van Hertoghe Philips in het Jaer 1430. 1.2.d. Tot Antwerpen ghegheven 16.b. Tot Ghendt 24.c. Comt in verachtinghe 13.6.b. De Coningh van Spaengien hout het aen hem *22.20.c. Verſcheydene Heeren teghen de huldinghe van Albertus/ daer mede vereert. ibid. Ambroſio Spinole ghegheven * 26.114.d.

Gulick gheeft den Spaengiaert 40 duyſendt guldens brandtſchat: waerom Mauritz volck ſoo vele oock begeeren 23.41.a.

Gulickſche ende Cleefſche Vorſtinne wilt tot Aecken comen om Miſſe te hooren / ende de Reliquien beſien 26.118.d. Miſverſtandt opghereſen d. Wreken ſich daer over d. 119.a.

Gunter van Swartſenburgh Grave/handelinge tot den Vrede 5.103.c.104.a.b. Behaelt ondanck by de Spaengiaerts 105.b.

Guiana/ een Gout-rÿck Landt in America ontdeckt 28.156.d.

Guido de Bres 2.49.

Guido Cavalcanti maeckt Vrede tuſſchen Enghelandt ende Vranckryck 1.22.b.

Guido Faukes by't Buscruyt ghebonden/om den Coning met het Parlament te doen opvliegen 27.130.a. Soeckt Conſpiratie.

Guiſarts inde regeeringhe wecken oproer / doen onnooſel bloedt vergieten 1.25.a.b. Vervolghen die van Bourbon b. Brenghen Carolum de elfſte met zÿn Moeder met ghewelt te Parÿs d. Worden vande Spaengiaerts opgherockt * 12.238. Nemen Religious deckmantel c. Sancta Ligua c. Haere Conſpiratie *.15.61.a.b.

Guiſe verjaeght den Coningh uyt Parÿs 14.42.c. Hy comt tot Parÿs/ werdt blyde ontfanghen 61.d. Vanden Coningh buyten ghewoonte ghecareſſeert zÿnde/ vreeſt. Wort ontboden. Comt. Wordt vermoordt. Heeft het ghene dat hy aen den Admirael ghedaen hadde 62.c. Wort tot Aſſchen verbrandt c.

H

Hableneuf wort Enghelandt te pande ghegheven 1.20.c.

Haghel ſeer groot / breeckt de coſtelÿcke Ghelaſen der groote Kercke tot Antwerpen 27.136.c.

Haen Capiteyn/cloeckheyt int veroveren van Geertruydenberghe 17.9.c.

Haerlems belegh 4.83.b.c.d. 84.a. 85.86. Wordt den Prince goedt coop aenghheboden 86.b. Haere ſchade 1283 duyſent guldens 16.b. Verſoecken vergoedinghe b. Have vermaertheyt 80.c.

Haven van Ooſtende wonderlÿck 23.47.c.d.

Haghe gheſterckt 4.91.a. Is het Hof *20.198.c. Men wilt het beſchanſſen *22.23.d.

Halewÿn 9.178.b. Peerdevolck daer by gheſlaghen ibid. Steken ſe de hare Stadt in den brant. ibid.

Halle by Bruſſel 1.2.a.

Hamelton Jeſuÿt maeckt James Wimes tot een verrader 18.146..b.

Han ghewonnen 1.17.b. Beſchreven * 18.126.b. Wort van de Ligue de Spaengiaerts overghegeven b. Wort weder inghenomen 126.c.

Handel der Enghelſchen in Nederlandt verboden 3.61.b. Toeghelaeten 62.b. Op Spaengien verhindert / door de Vereenighde Landen op Ooſt Indien handelen * 19.167.d.

Handwerckers vluchten uyt Nederlandt in Enghelandt 3.61.b.c.

Hanghen met de voeten om hoogh/ ende Brandewÿn in de Neuſe ghieten om te pynighen 20.102.b.

Hanghen met de voeten om hooghe 25.62.a. Die het Lot valt moet hanghen 83.d. Eenen van een Dochter verbeden d.

Hannibal van Coconas onthalſt 5.95.d.

Hannibal van Ens verſlaghen 96.d.

Hannibal Gonſago / Graeve / doodelÿcken ghewondt 13.11.c.

Hanibout vande Spaengiaerden voor de Ligue ingenomen 16.78.a

Hans Cock ſtout Crÿghſman 4.88.c.

Hans Janſſen wordt onthalſt tot Vliſſinghen 11.221.c. Wilt den Prince met al zyn volck door't Buſſecruyt doen ſpringhen c.

Hans/ Trompetter van Mauritius / wordt door Yſendÿck door zÿn hooft gheſchoten 25.92.c. Syn doodt ghewroken c.

Hans Turcaen ghedoodet 2.41.a.

Hans Wichman een Hopman / wordt doorſchooten 14.42 c.

Hanbÿt in Brabandt gheplondert 17.94.b.

Hanzee ſteden Hiſtorye 19.163.d. Hare Namen d. Afcomſte des Naems d. 164.a.b.c.d. 165.a.b.c.d. Senden Ambaſſadeurs naer Spaengien * 28.156.a.

Harald Coning verſlaghen 13.17.b.

Harbere Doctor / vande Coninginne gheſonden op het affſcheydt van Leyceſter 14.41.d.

Haring van die van Ooſtende eerſt begoſt te ſouten 1.7.a. * 23.47.c.

Haringhbuyſen varen ghewapent 24.70.a.

Harlinghen Caſteel behendigh ghecreghen/ afgeworpen 10.183.c.

Harman Frederick Cloet neemt met Schenck Werle in 13.8.d.

Harman de Runter / neemt het Caſteel van Leuvenſteyn in 3.65.a. Weert hem vromelÿcken. Blÿft doodt. ibidem.

Harmaphroditus baert een Dochter 23.45.d.

Harwarden Schanſſe/ van Mauritio ghemaeckt 14.3.c. Slaet den Admirant af c.d.

Haitim in Ghelderlandt overgheghheven ende weder ghewonnen 10.194.a.b. Vande Spaengiaerden over Ys beſpronghen 14.44.a. Vallen int Ys. ibid.

Hautain / die verſlaet den Graeve van Arenbergh 3.65.b.

Haultain/ Gouverneur van Walcheren / verdrenckt 12.241.d.

Haultepenns

Haultepenne beclimt het Caſteel van Breda 10. 203.c. Valt inde ſtadt d. Aenſlagh op Berghen op Zoom 206. Verdrijft de Hollandtſche Schepen van Nimmeghen * 13. 6.a. Neemt verſcheydene cleyne Sloten in b. Wordt verſlaghen by Creveceur * 14.32.c.

Haultuyn ghequetſt: ſterft 28.150.a.

Hauthijn Biſſchop van Mechelen gheeft een Boecxken uyt 13.22.d.

Havrech de Marquijs vlucht 6.119.b.

Habrincourt Capiteyn / Gouverneur van Deventer 8. 146. d.

Hector Amadens/ tweede Sone van Sigiſmundus / Coningh van Polen 13.24.b.

Heere van Catten doorſchoten 4.87.a.

Helionora ſterft 1.22.b.

Hellem cruyt / inde Duynen gheplant voort verwaeyen 22.31.b.

Helling Colonel gheſchoten 8.145.c.

Helpers behoeven ſomwylen ſelve hulpe 14.42.c.d.

Helſche Vuyr-ſchepen 12.240.c. Haere werckinghe d.

Hemert een Heere/Gouverneur vanden Grave 13.9.a.b. Gheeft de ſtadt over. Wort onthalſt b.c.

Hendrick Achterveldt vermoordt Franciſcum Schorickman/Predicant tot Deventer 21.3. b.c. Wordt ghedoot c.

Hendrick vanden Berghe/ Grave/ ghevanghen 18,130.b. Wort gheloſt voor vijf duyſent gulden c. Ghevanghen * 28.150.b.

Hendrick Blopman hitſt de Boſſenaers op 9.167.c.

Hendrick van Bourbon/Prince van Conde 10.189.a. By nae verraſt a.

Henry Cuf een gheleert Man / Secretaris van Eſſex/ raedt hem tot wederſtandt met Lucani woorden 23.43.b. Wort ghehanghen ende ghequartiert 44.c.

Hendrick van Dilden Hopman/vermaert Crijghs-man 13.6.d.

Hendrick Frederick van Naſſouwen/Princen ſone/ghebooren in het Jaer 1584 den 29 Februarij 11.221.b. Hy trect nae den vyandt by Harwerden/niet ſonder ghevaer * 14.d. Wort Gouverneur van Geertruyden-berghe ghemaeckt * 17.95.d. By Teſtament hem ghemaeckt ibid. Comt uyt Vranckrijck weder in Nederlandt *21.8.a. Raetsheer van State ghemaeckt * 22.24.a. Colonel vande Soldaten van S. Andries ghemaeckt 26.c. Hy en wilt Mauritium zynen Broeder inden ſlagh van Vlaenderen niet verlaeten 30.b. Wordt met andere Gheſanten in Enghelandt gheſonden * 25.79.d. Wordt Gouverneur vande veroverde plaetſen in Vlaenderen ghemaeckt 92.d. Midden in zynen vyandt zijnde/wort wonderbaerlijck verloſt * 27.126. c. Hy treckt nae Venloo * 28.146. a. Miſt a. Wint Arkelens 150.b. Brengt volck in Rijnberck 165.b.

Hendrick Garner/Overſte der Jeſuiſten in Enghelandt/ 27.129.a. Wort ghevangen/verweſen 131.a.b.c.d. 132.a.b. Zijn doodt c.

Hendric Julius Hertoge/taſt Brunſwijck aen 27.134.d. Belegheert 135.a.b. Breeckt op c.

Hendrick Rieboom/alias Neuſe/heeft Geertruydenberghe aen Parma vercocht/ is binnen Nimmeghen 16.84.b. Loopt wegh b.

Hendrick Killegrey Raetsheere behandight de Staten de acte der reſignatie van Leyceſter 14.42.a.

Hendrick van Naſſouwen dienſten 10.197.a.

Hendrick / Prince van Condee / ſterft van verghift 14. 49.c.

Henry Seymer vanden Admirael met de cleyne ſchepen te rugghe gheſonden in de Spaenſche Armade 15.55.b.

Hendrick de Valoys Coningh van Polen wil de Croone van Vranckrijck winnen 6.119.d.

Hendrick achtſte Coning van Engelant comt in Vlaenderen om Vranckrijck te bevechten 1.9.b. Zijn gheſlachte ende ſucceſſeurs * 13.22.a.b. Zyne verſcheyden Houwelijcken * 1.19.b. Trout zyns Broeders Weduwe ibid. Scheydet ibid. Hy ſtelt ſich teghen den Paus/naemt ſich Hooft der Kercke d. Zyne wreede wetten ibid. Trout Anna van Cleve/om met de Proteſtanten in verbondt te comen 21.a. Scheydt van haer. ibid. Doet Cromwel dooden: heeft leetweſen a.b. Sterft 21.a.

Henricus de tweede/Coning van Vranckrijck/beclaeght zijn ſtrafheydt teghen die vande Religie. Het welcke de Cardinael van Lorrayne aenvechtinghe namet 1.23.d. Vergheeft het Montgomeri d.

Henricus Coningh van Vranckrijck/ wort in een ſteeckſpel gequetſt van Lorges/Capiteyn van zijn Garde 1.23. c.

Hendrick de derde/Coningh van Vranckrijck/ reden tot voordeel der Nederlanden 12.238.a. Wort van Guyſe uyt Parijs verjaeght *14.42.c. Cruypt in een Capucijns cappe. Vervolght die Ghereformeerde * 15.61. Vlucht 62. Is bedroeft en gheſtoordt om het verlies des Hertoghdoms van Salucen. Neemt wrake voor uyt jalouſie teghen de Guiſianen 62.b. Doet Guyſe dooden. Beſiet de wonde c. Hy ontſchuldight ſich over de doodt des Guyſarts d. Vereenight met Navarre 63.b. Hy wordt van een Moninck door-ſteecken. Sterft c.d. Wordt doodt door veel ſteden ghevoert/ om tot medelyden te beweghen d. Schuldighe deſer moort c.d.

Henry/Coning van Navarre doet eenen tocht in Vranckrijck 14.42.b. Wordt van den Coningh van Vranckrijck Coningh verclaert 63.c.d. Sweert de doodt des Conings te wreken d. Wordt vande voorneemſte ſteden niet ontfanghen d. 64.a. Hy wordt Coningh van Vranckrijck/ met naemen Henry de vierde 15.63.d. Syner exploicten teghen de Ligue beghinſel * 16.75.d. Vecht voor Ivry teghen den Ligueurs d. Doet zijn Ghebedt d. Vecht cloeck 76.a. Hy belegheert Parijs b.c. Treckt ſelve naer Parma d. Doet eenen aen-val op Parijs te vergheefs. Breeckt op d. Syne beleeftheydt teghen zyne Vyanden/ d. Verkrijght Crijghs-volck uyt Duytſch-landt 86.d. Hy belegheert Rouan/wordt ghequetſt in zijn zyde 87.b. Vervolght Parma c. Zijn aerdighe ghetuyghenisse van ſich ſelven 88.b. Wilt ſich inde Religie laeten onderwyſen *17. 96.c. Diſcours daer over c.d.97.a.b. Waerom hy Roomſch Catholijck wordt 98.a.b.c.d. Gaet ter Miſſen c. Sendt eenen Gheſandt aen-den Paus om uyt den Ban te weſen d. Wordt gheweyghert uyt vreeſe der Spaengiaerden d. Zyne toeſegginghe aen die vande Religie 99.b.c. Hy treckt de Guyſarts tot hem met groote ſachtmoedigheydt 110.c. Wordt van Jehan Chaſtel ghequetſt 111.a. Schrijft aen die van Artoys 116.a.b. Verclaert Oorlough teghen den Coningh van Spaengien 117.a. Neemt voor zijn Vyanden in Nederlandt te beſpringhen 119.d. Steldt de Proteſtanten te vreden met een Edict * 18.126.a. Beclaeght ſich aen zijn Bondighenooten / over het in-nemen van Camerijck 131.b. Wordt met den Paus Clement de achtſte ghereconcilieert 132.a. Hy belegheert ende wint la Fere 133.b.c. Treckt om Cales te ontſetten te vergheefs 134.b. Maeckt verbondt met de Coninghinne van Enghelandt 135.a. 140.d. 141.a. Bevredight met den Hertoghe van Mayenne 135.b. Verbont met de Vereenighde Landen 141.b.c.d. Zyne verclaring aen zijn Staten/ vergadert tot Rouan 144.a. Soeckt Atrecht te vergheefs te verraſſchen * 19.149.a. Belegheert Amyens d. Maeckt Vrede met Spaengien 171.a.b.c.d. 172.173. Begheert advijs van zijn Bondtghenooten 171.a. Sendt Roſel in Hollandt b. Hoordt de Nederlandtſche Gheſanten c. Wordt van eenen Jacobijn naer het leven gheſtaen d. Soeckt de Ghereformeerde te contenteren * 20.194.a. Treffelijcke antwoorde aen den Paus en Sorbonna b. Syne aerdighe antwoorde * 21.4.a. Voordert Edict tot verſeeckeringhe van die vande Religie a. Syne aenſpraecke aen die van het Parlament voor die van-de Religie b.c.d. Scheydt van zijn Huyſvrouwe * 22.37.c. Trouwt Maria de Medicis c. Handeldt met den Hertoghe van Savoyen d. Verclaert Oorloghe teghen hem d. Verdraeghen 38.a. Compt tot Cales/ om recht beſcheydt van het Belegh van Ooſtende te hebben * 23.48.c. Hy ontdeckt Byrons Conſpiratie teghens zynen Staet/ ende antwoort zyne Vrienden die voor hem intercederen * 24.71.b. Maect een Placcaet van dertigh ten hondert / der Goederen die op Spaengien varen * 25.88.d. Hy overleght zynen ſtaet ende middelen * 26.100.a. Syne Diſcourſſen met den Spaenſchen Ambaſſadeur 121.a.b.c. Syn voor-gaende Huyſvrouwe compt te Hove c.d. Hy recommandeert zijn Coninghinne aen den Raedt / om naer zijn doodt tot de mondighe Jaeren des Dolphijns te regeeren 100.a. Herſteldt de Jeſuijten in Vranckryck b.c.d. Treckt op teghen den Hertoghe van Bouillion * 27.136.c. Wordt verſoent d. Syne in-compſte tot Sedan d. Steldt hem in de Wapenen / ſiende den oproer van Italien * 28.153.d. Sendt Ambaſſadeuren in Nederlandt/ om de handelinghe van Vrede te vernemen / ende by te ſtaen 159.b. Haere clachte ende aenbiedinghe. ibid. Hy is gheboozen in het Jaer duyſent / vijf hondert / drie en vijftich / ende is den derthienden Decembris duyſent / ſes hondert ende ſeven/ vier en vijftich Jaren oudt gheweeſt 166.c. Syne regeeringhe c.

Hierangiers aenſlagh op Lier miſt 18.131.b.c. Hy ſluyt de Poorte om zijn volck te vermannen c.

Herbert Doctor/ Meeſter der Requeſten om Vredehandel van de Coninginne van Enghelandt aende Staten geſonden 14.43.a.

Herentals verlaten 12.233.d.

Herman Chriſtoffer Roſworm windt de ſtadt Peſt 24. 75.a.

Hernantella Portocarrera / neemt Amyens behendigh in 19.148.c.d. Ende hy wordt daer doodt gheſchooten/ 149.a.

Hernisart een Heere/gheraeckt behendelijck in S. Gelcyn 8.149.c.

Herodus Huys / een Stercktc op eene Brugghe 18. 137.c.

Herry Gray/ſoeckt Douglas.

Herry Vinpton/Ambaſſadeur der Coninginne/ aen den Coningh van Vranckrijck geſonden 18.135.a. Sterft voor la Fere a.

Hert Capiteyn/ ſwemt twee oft driemael over en weder de Haven van Sluys 14.33.a.

Hertneckigheydt vande Ooſtenrijckſche 23.51.a.

Hertoghdom van Gelderen aen Bourgongien gebrocht 1.3.b.

Hertoghe van Farraren in Italien gheſtorven / dien de Paus ſuccedeert 19.166.c.

Hertoghe van Gulick ende Cleve trout een Dochter van Lotringhen.

Hertoghe van Medinaceli / compt uyt Spaengien 4. 70.c.

Hertoghe van Orleans doodet twee Dolphynen. Vetoovert 1.2.a.

Hertoghen boſch een vande vier Hooftſteden van Brabandt 133.a. Voor de Staten genomē a. Beroerte *9.167.b. Van Parma opgheeyſcht c. Vluch[illegible]. Comt aen Parma d. By na vande Staten verraſt * 12.239.b.c. Helpt de Spaengiaerden. Wort van Parma beſchoncken * 13.6.a. Weyghert het garniſoen van Manſfeldt * 17.96.a. Aenſlagh van Mauritio ghemiſt 103.a.b. Van Mauritio beleghert * 23.49.b. Weeren haer cloeck b. Breeckt op c. Latÿnſche dicoten van weer zyden 50.a. Wort met gewelt met garniſoen beſet * 25.84.b.

Hertoginne van Savoyen ſterft 19.62.b.

Hertſhoornen in Groenlandt ghebonden 28.162.b.

Heſe een Heere/Gouverneur van Bruſſel/van Don Jan begiftet 6.131. Weyghert de gifte b.

Heſſels/ Doctor/ Raetsheer tot Antwerpen/ aenſpraeke aen Duc d'Alenſon 10.208.c.

Heſſenſche oploop/ſoeckt Marburghſche beroerten.

Heſter van Judith liever weſen 13.14.b.

Hetter dÿck van Mauritio door gheſteken 20.188.b.

Heyden Schanſſe van Mauritio ghewonnen 16.77.c.

Heyducken wat het is 26.101.d.

Heyl Caſteel van Mauritio ghewonnen 16.77.c.

Heylighe Schrift oorſaecke van Montgomerÿs bekeeringhe 1.23.d.

Hierges Gouverneur van Hollandt zÿn tochten 5.106.c.d.107.

Hierges een Heere geſchoten 9.169.c.

Hilick/ten drie Jaren beſloten 1.3.d. Der kinderen van Carolus Quintus 1.11.b. Soeckt Houwelÿck.

Hilicks goedt 200 ducaten met eenes Hertoghen Dochter ghegheven 12.244.b.

Hilicks voorwaerde des Coninghs van Spaengien met Maria/Coninginne van Enghelandt 1.13.c.

Hippolitus de Coli Gheſandt des Palſgrave/ noopende den Vredehandel 28.165.a.

Hiſpaniola Eyland van Draeck overvallen 14.31.d.

Hiſtorien worden geerne gheleſen van Hertoginne Maria 1.3.d.

Hoeckſche onder Brederode ende Naeltwÿck helpē die van Sluys 1.6.b.

Hoeren en Jonghers draghen ſtroo om Antwerpen te branden 6.118.c.

Hoey int land van Luyck ghewonnen 17.118.c.d. Wort vande Spaenſche weder ghewonnen 119.a.

Hohenlo Graeve beleghert Polwyser te Ruermonde te vergheefs 8.143.c. Treckt Schenck teghen 10.185.c. Zÿn Naghoorde d. Biedt Rennenborgh ſlagh aen 186.c. Tocht in Brabant *11.223.b. Maeckt een Schanſſe ter Neuſe. ibid. Victailleert de ſtadt Graeve * 13.9.a.b. Is ſwaerlÿck in zÿn aengeſichte/int veroveren van de Schanſſe van Zutphen/ ghequetſt 11.d. Beweeght de Soldaeten aen Leyceſter nieuwen Eet te doen * 14.25.c. Twiſt met Eduard Norrits 26.a. Wort uytghedaeght a. Zÿn Apologie a. Heeft de Landen wel veerthien Jaer ghedient/ende heeft boven gagie wel hondert vÿftigh duyſent Daelders verteert 34.d. Groot miſverſtandt tuſſchen hem en Leyceſter d. Zÿn Apologie 35.a. Is Lieutenant generael van Pr. Mauritius * 20.197.b.

Hollandt heeft gene vyandtſchap met de andere Nederlanden 5.105.c. Hare Legatie in Enghelandt 107.d. Van de Spaengiaerden ontlaſt * 6.123.a. Heeft in neghen jaren boven de vÿf en dertigh hondert duyſent guldens opghebrocht * 13.2.b. Heeft in twee jaren opghebrocht ten tyde van Leyceſter negē en dertigh mael hondert duyſent guldē * 14.36.b. Houdt boven acht duyſent te voete/ ende boven duyſent te peerde / tot aſſiſtentie van haer ghebueren buyten Hollandt 40.b. Op-brenghen van haere ordinariſſche laſten * 15.50.d. Van extraordinariſſche 60.a. Wort beſchreven * 16.71.d. Seer volck rÿck 72.a. Lÿnwaet a. Vrouwen ſeer cloeck a. Heeft niet houts ghenoech om te branden b. Hare Ryvieren b. Schiprÿck. Het Packhuys vande Ooſterſche ende Weſterſche Waren b. Viſſcheryen b. Bout veel groote ſchepen c. Can ghedwonghen worden met eenen corten Vrede * 18.129 a. Hare regeeringe beſchreven * 20.197.c.d. 198.a.b.c.d. 199.a.b.

Hollandia ſchips wedervaren / buyt 28.161.c.

Hollanders vromicheydt ter Zee 1.16.a. Alba wiltſe in haer Botter en Melck verſmoren * 6.126.c. Handelen in Indien en Java * 19.168 a.

Honden loopen verwildert achter Landen / verſlinden ſich onderlinghe/jae oock menſchen 14.31.a.b.

Honts ghetrouwicheydt brenght een moort uyt 9.176.a.

Honderſten penning 4.66.c. Toeghelaten 67.a.

Hongariſche beroerten 26.101.b.c.d.

Hongaryen maeckt Vrede 28.149.b.

Honghertghe aent eten comende ſterven/hoewel ſy maer weynigh ſmaels eten 28.157.c.

Hongher verwacht de Coninginne van Enghelandt/eer ſy noenmael of avontmael etet 24.75.c.

Honghers noodt tot Haerlem 4.85.b. Tot Middelburgh 88.d. 90.b.c. Doet Sancerre over comen * 5.95.c. Tot Leyden 131.a. Tot Camerÿck * 10.204.c. Tot Lochum * 11.213.a. Tot Eyndoven 222.a. In Brabant en Vlaenderen 14.31.a.b. Soo dat Rÿcke bedelen b. Raepſchellen/jae eenen dooden hondt ghegheten b. Tot Parÿs * 16.75.d.77.a. Tot Pavia * 21.38.c. In Lÿflandt * 24.74.c.d. Binnen Sluys * 25.92.b. In Hongaryen * 26.101.b.c.d. Doet Slecken eten * 28.157.b.

Hoofden in Haerlem ghewor pen 4.84 d.85.a.

Hoofſche Negotianten accorderen met den Coningh 19.167.a. Gheven hem vier hondert duyſent Ducaten alle maenden/achthien maenden langh gheduerende / tot verſeeckeringhe vande oude ſchulden worden op de Indiſſche Vloote beweſen b. Crÿghen Privilegie b.

Hooghduytſch regiment wel 4000 Mannen ſterck.

Hooghmoedt van Cardinael Wolſey 1.19.c. Van Alba * 4.86.b. Van Rhoda * 6.119.b. Van Billy 122.a. Vande Admirant * 23.42.a.

Hooghen Raedt in Hollandt 20.198.b.

Hooghen ſtaet moet men niet betrouwen 28.162.c.

Hooghſtraets Caſteel afghebroocken door verdragh van Albertus ende de Vereenighde Landen 27.138.c.

Hoorne van die van Enchuyſen erovert 4.75.b.

Hoorn Grave ghevanghen 3.53.c. Zyne ſententie 57.a. Zyne doodt c.

Horn Graefſchap den Grave van Solms by Teſtament ghemaeckt 22.26.d.

Horſey Capiteyn nae Nederlandt gheſonden 6.125.b.

Hovenieren vande Keyſer Maximiliaen hoogh gheacht 6.120.a.

Houtman vande Indianen vermoort 22.23.d.

Houwelÿcken vanden Spaengiaert ghebroken 4.94.

Houwelÿcken forme in Enghelant *13.18.b

Houwelÿck der Kinderen vanden Prince van Orangien 19.162.c

Houwelÿck vande Nichte aen den Oom by diſpenſatie van den Paus 24.72.b.

Houwelÿck vande Oom met de Nichte 26.102.a.

Hoy mach men uyt trecken ſoo langhe de waghens tuſſchen beyde de Poorten zÿn tot Lochem 16.77.d.

Hugo Capet ſteeckt den wettighen Coning van Vranckrÿck in een Clooſter 1.25.a.

Hugo Hereſius comt den Coning van Schotland te baſte die men wilt vermoorden 22.39 d.

Hugo Oneal Grave van Teroen wederſpannigh teghen de Coninginne: het welcke haer bedroefde 24.75.c. Crÿghs ghenade c.

Hugo de Moncado Galiaſſe blÿft voor Calis 15.54.c.

Hughe Willoughby ſoeckt een vaert op Ooſt Indien/ int Noordooſten 18.125.a. Verbrieſt in Groenland a.

Huldinghe vande Eertzhertoghen in Brabant 22.20.d. 21.a.b.c.d In Vlaenderen c. Met Figueren ghedruckt c.

Hulken eerſt begonſt te timmeren 1.6.d.

Humers een Heere neemt Corbeyl in 16.77.b.c.

Hulſt van Staten volck beleghert 16.63.b.c. Van Alberto belegert 18.139.b.c.d. 140.a.b.c. Comt over c.d. Coſt wel drie duyſent vande Spaenſche zyde 140.c.

Himbercourt Caſteel van Alberto gewonnen 19.149.b.

Huys van Aken opghebout door de Jeſuiten met roofgoedt 4.81.c.

Huys van Cuylenborgh gheraſeert 3.55.c.

Huyſen of Logien met bladeren ghedeckt 28.161.d.

Huyſraedt der Nederlanders coſtelÿck 4.68.b.

Huyſſoeckinghe tot Steenwÿck ghedaen 10.195.a.

I

IAcob Anthoniſz. Vice Admirael/ſchip light voor Duynkercken. Hy ſelve is ſieck / zÿnde daer niet in. Steken brant int ſchip. Vlieghen op met haren Vyant 15.68.a.

Jacob Boeliſz. aen Chriſtianum den Coning van Denemarcken gheſonden 28.165.b. Comt weder b.

Jacob Clement Jacobÿn doorſteeckt den Coningh van Vranckrÿck 15.63.c. Wort vande Coningh ghequetſt/ende vande Officieren ghedoodt c.

Jacob Blommaert ende andere verbrant 4.81.d.

Jacob Heſſels onvoorſichtige vonniſſen met een onvoorſichtigh vonniſſe gheſtraft 8.157.a.

Jacob Floriſſz. weert bloedtſtortinghe 4.74.b.

Jacob Hebburn/Grave van Bodwel/brengt den Coning van Schotlandt om 13.13.b. Seer vande Coninginne bemint b. Sterft in ghevanghenis half crancksinnigh c.

Jacob van Heemſkercke Admirael neemt een Karacke 26.13.c. Comt in Holland d. Op de Cuſte van Spaengien geſonden * 28.135.d. Namen der Overſte. ibid. Wilt de Spaenſche Armade aentaſten 154.b.c. Wort gheſchoten c. Heerlÿck begraven 155.d.

Jacob Hillebrantſz. Burghemeeſter tot Groeninghen van Rennenburgh verſchalckt 10.184.a.b. Wort gheſchoten b.

Jacob Jacobſz Admirael beſteldt de vuyr-ſchepen qualÿck 12.240.c. Wordt met de galghe ghedreyght c. Blÿft by den Couwenſteynſchen dÿck 241.c.

Jacob Machielſz. Capiteyn vande ſwarte Galeye wort doodt gheſchoten 25.81.d.

Jacob van Maeldere Ridder in Enghelandt/noopende de Vredehandelinghe gheſonden 28.159.c.

Jacob van Neck beſpringht twee Portugeſche ſchepen ſonder voordeel. De vingheren van zÿn rechter hant worden afgheſchoten 25.90.a.

Jacob Valck Treſorier van Zeelandt ſterft van Waterſucht 25.80.b.

Jacob Valmer tot Leyden ghevanghen om de ſake van Leyceſter 14.40.c. Gheexecuteert met medelyden der Rechters c.

Jacob de Vos Medecÿn tot Delft ſoect de Landen aen Spaengien

Spaengien te brenghen 11.221.b.c.

Jacoba / Dochter vanden Marckgraeve van Baden/ trout met Johan de jonghe Vorſt van Cleve 13.5.a. Js de Spaenſche toeghedaen a.b.

Jacoba van Baden / Vorſtinne van Cleve/ beſchuldicht van oneerbaerheyt ende quaedt regiment 18.123 a.

Jacoba Gravinne van Henegouwe/Hollant/etc. troude met den Hertoghe van Gloceſter/waer door Hertoge Philips vervreemt vande Enghelſchen 1.2 c.

Jacobs dagh van de Spaengiaerts gheviert 13.10 b.

Jacobus de ſeſte/wordt Coning van Schotlandt/Anno 1567.in Julio 13.13.c. Weerſtaet het gewelt zyner Moeder c. Eyſcht met eenen Heraut des Colonels Stuarts achterſtellinghen / de Landen dreyghende met repreſalien * 15.59.a. Belght hem dat den Gheſant uyt Nederlandt aen hem gheſonden/in Enghelandt wordt opghehouden 59.c. Verſoeckt de Vereenighde Staten tot gheтuyghen van zynen Sone* 17.110 a. Verſoeckt hulpe aen de Vereenighde Nederlanden / wordt afgheſlaghen * 18. 131. b. Tracht nae Erfghenaemſchap van Enghelant * 19.170.b. Cloeck en gheluckigh * 20.196.a. Js in perykel des doots 22.39 a.b.c.d. 40.a.b. Wort Coningh van Enghelant afghecondight * 25.79.a. Verwondering daer over b. Hem worden Gheſanten van de Vereenighde Landen 80.a.b. Wt Vranckryck b. Van Alberto. Vanden Coningh van Spaengien c. Van Denemarcken / ende andere gheſonden c. Zyne antwoorde aende Ghereformeerde ghevluchtighe 81.b. Hy wort met zyn Conninginne ghecroont 84.d. Slaet der Puritanen verſoeck af 86.d.87.a. Als oock der Papiſten a.b. Conſpiratie teghen hem b. Doet zyn blyde incomſte tot Londen 96.b Nederlandiſche Cooplieden rechten hem eenen Arcum Triumphaelem ter eeren op b.c. Maeckt Vrede met Spaengien ende Alberto 98.99. Neemt den Tytel van groot Britanien * 26. 103. d. Doet zynen Tytel afcondighen d. Slaet gelt tot dien aenſien d.104.d. Verbiedt dat zyn volck ghene vreemde Princen en ſal dienen ſonder zyn conſent 119.d. Conſpiratie teghen hem* 27.128.c.d.129.130.131.132. Siet Conſpiratie. Ontfanght den Coningh van Denemarcken/eerſt Coninghlyck/daer nae vriendelyck * 28.41.b. Vergeeft de arme Boeren haer oproer/ende herſtelt haer Wetten 157.c. Verhoort heymelyck de Ghecommitteerde/nopende den Vrede van Nederlandt 159.c. Zyn zeden 166.c. Dicteert eene declaratie met zyne eyghene handt 167.b

Jacobus Baſilius cloeck Predicant / verwyt Chimay zynen quaeden handel/ ende proteſteert voor Gode teghen hem 12.228.a.

Jaer 1572 wonderbaerlycken van gheſchiedeniſſen 4.75.d.

Jaer van 1595 naemachtigh door den doodt van veel Kryghs Overſten 18.121.d.

James Crof Commiſſaris vertoont Vrede Artyckelen tot naedeel der Nederlanden op zyn eyghen hant 14.48.d. Wort ghevangen. Sterft. d.

James Wimes Schots Capiteyn wilt Tamvere verraden 18.146 b. Wordt onthalſt b. Beclaeght dat hy van eenen Schotſchen Jeſuyt daer toe ghebrocht is. ibid.

Jan Broeck van Amſterdam onthalſt 3.64.c. Zyn doot ghewroken c.

Jan Caſembroodt ſtraft de Beeldſtormers 2.46.a.

Jan Coningh van Vranckryck 1.d. Wordt ghevanghen inden ſlagh by Poytiers 1.1.d.

Jan Conway Gouverneur van Ooſtende plundert Vlyen 16.77.c.

Jan van Cuyck raet Vliſſinghen tot afval van Alba 4.69. c.

Jan vander Does/ Heere van Noordtwyck / heeft het Gouvernement van Leyden 5.101.a.

Jan Doniſſz. Dyckgrave/wilt Tergoes aen dẽ Spaengiaert leveren 17.101.b. Wort onthalſt c.

Jan van Duyvenvoorde Admirael 15.60.b. Biedt aen voor een maendt victalie tot Cales te laeten / om dat te behouden * 18.138.a. Wilt ſelve daer blyven a. Wordt Ridder gheſlaghen a. Brief der Coninginne aen hem b.c. Js Overſte der Vlote by der Coninginnen Schepen geſonden * 19.152.b. Vecht teghen de Galeyen * 22.29.a.b.

Jan van Egmondt Stadthouder van Hollandt ſlaet de Sluyſſche ſchepen 1.6.b.

Jan Enout Franſoys Piloot ontcomt uyt de Galeye 24.69.c.d.

Jan Fruytiers 3.64.a.

Jan Fauſtus Druckery Dief 4.86.c.d.

Jan Forro 18.121.b doet het woort voor de Staten van Tranſilvanien b.

Jan Gerbrantſen Vice Admirael verwint den Duynkerckſchen Admirael 27.127.b.c.d.

Jan Gevarts / Secretaris inde Rechten/ſoeckt Vredehandel in Hollandt te voorderen / heeft kleyn ghehoor 28.157. d.

Jan Gevarts haelt beſcheyt van Bruyſel om van Vrede te handelen 28.157.d

Jan Haren Predicant plondert het huys van Colonel Mol 9.168.d Haren Predicant wederſpreeckt Caſembroot *11.224.d. Haren Predicant overdrager *12.226.c. Haren gheeft Chimay valſche Atteſtatie 228.a. Valt af ibid. Gheacht een fameus Boeck teghen den Coning gemaeckt te hebben * 23.55 c.

Jan Haykens ervaren Zee Ridder eyndight zyn leven 18.135.d.

Jan van Hoorne / Heere van Woerſtel 9.167.b. Naer s'Hertoghenboſch gheſonden b.c. Sieck. Treckt uyt c.

Jan de Augnet/Heere van Jenlis wort gheſlaghen/ghevanghen. Sterft 4.76 d 77.a.

Jan Janſz. Mol Capiteyn draeght ſich cloeck in Ooſt-Indien 28.140.b.c.d.

Jan Jaſperſz. Goutveldt om valſche reeckeninghe gheſtraft 162 c.

Jan Lauregni ſchiet den Prince tot Antwerpen 11.209.d. Wordt doorſteken 210. a. Betaſt. Op een Schavot ghebracht a.

Jan van Jmbyſe oproerigh 9.175.d. Doet la Nove de ſtadt ruymen d. Sendt volck om den Heere van Bombet/ Gheſandt van Alenſon / te vermoorden 176. a. Doet den Burghemeeſter van Are ende eenen Muſaert vermoorden a. Maeckt ſich met ghewelt Voor-ſchepen a.b. Zyne onredelycke redenen b. Vlucht 177. a. Vertreckt uyt Ghent b. Wort weder tot Gent ontboden 11.224 b. Comt tot Gent c. Soeckt Montigny te helpen aen Denremonde 12.228.b Wort ghevangen b. Beſchuldight van moort/ roof/ghewelt/verraedt c. Onthalſt c. Zyn zeden d.

Jan de Jonghe 4.88.a.

Jan van Catullen / Heere van Ryhove/ conſpireert teghen den Aerſchot * 7 137. a. b. Maeckt oproer om de Vryheyt c. Mieghem Capiteyn valt met hem c. Vanght verſcheydene Heeren d. Verbitterheyt over Heſſel * 8.157. a. Schandelycke wreetheyt ibid. Willen die van Ghent deporteren * 11.224.c. Hy neemt de Ghedeputeerde ghevanghen. Behout Denremonde * 12.228.b. Treckt naer Hollandt om betalinghe der Soldaten van Denremonde/ 233.b.

Jan van Lanoy/Abt van S. Bertyn wilt het ghelt ſeffens afſetten/waer uyt groote beroerte comt 1.6.a.

Jan Leſle / Biſſchop van Roſſe / Ambaſſadeur voor de Conninginne van Schotlandt * 13.13 c. Moet vertrecken d.

Jan de Ligni/Gouverneur vã Arenbergh/ Gouverneur van Vrieſlandt / 1.24.b

Jan le Mayre/Borgoenſche Borgher/anders Eyſardt gheheeten/oorſaecke van het veroveren van Atrecht 1.7.a.

Jan van Mil vermoort den Heer vã Briaute ſeer ſchandigh 22.22.b.

Jan de Montigni Heere van Villiers onthalſt 3.56.d. Zyn leſte woorden d.

Jan de Moor wonderbaerlyck gheſchoten 4.87.d.

Jan de Moor Vice Admirael 4.70 a.

Jan van Naſſouwen Grave / Gouverneur van Gelderlandt 8.146.a.

Jan Gey Commiſſaris vande Minnebroeders / comt in Holland om van Vrede te handelen 28.158 a. Zynen Vader heeft eertyts by den Prince van Orangien bekent geweeſt ibid. Ghedeputeerde tot Vredehandel 28.158.a. Onthout hem eerſt te Ryſwyck ſtille. ibid. Spreeckt met Mauritio int byſonder ibid. Vertreckt met de Jacht van Mauritius a. Zyn zeden ibid. Brengt beſtandt te weghe b.c. 159.a.b. Comt te Lillo om de verbanden van beſtandt te accepteren 159.a. Treckt met Staten Conninghs naer den Haghe ibid. Wilt den Griffier Aerſſens 50 duyſent Ducaten/eenen Diamant van 10 duyſent guldẽs/ met eene gouden Keten ſchencken 161. b. Wordt gheweygert. Verweten ibid. Aerdich beſchuldight c. Treckt naer Bruſſel om het overleveren vande Agreatie 163. d. 164. a. Gaet met corruptien om a. Comt inden Haghe met voorder Agreatie 163. b. Zyne propoſitie daer op c.

Jan de Noircarmes / Heer van Selles/ brengt beſcheyt aẽ de Staten op haer Brieven 7.140.d Zyn verſoec/ Brief der Staten aen hem 141.a. Tot Bochain ghevangen 10.189.b. Tot Rammekens ghevoert c. Sterft in ghevangheniſſe.

Jan van Oudebarnevelt Advocaet van Hollant/Heer van Crimpen / ſeer ervaren 16.71.a. Hem wordt vele betrout a. Verwyt Vereycken de verblindt gaven des Moninckx/ gheeftſe weder / cryght aerdighe antwoorde 28.161.b.c.

Jan de onverſaeghde comt in al zyns Vaders goedt 1.2.a. Wordet den Keyſer Sigiſmundum te hulpe gheſonden teghen den Turck. Wordet ghevanghen. Wordet op twee hondert duyſent Croonen ranſoen gheſet ibid. Wort onder ſchyn van Vrede te Montereau fault Jonne vermoort b. Zyn ghedaente b.

Jan de Raedt Wtlegghher voor Venloo beſprongen 20.183.d.

Jan van Redbergh Grave blyft voor Grol 28.144.c.

Jan Sauvadge neemt aen de Coninginne van Enghelandt te dooden 13.13 d.

Jan Scheyf Gheſandt des Keyſers/naemaels Cancelier van Brabandt 15.57.b Raedt Maria den Tytel vande Croone op haer te nemen b.

Jan Serclaes ghevanghen 22.29.a.

Jan Sutton/Hertoghe van Northumberlandt / Vader van Leyceſter 15.57.a. Onwettelyck onthalſt b. Verſaeckt de Ghereformeerde Religie op hope van perdoen b.

Jan van Warminckhouſen Edelman houdt het Caſteel van Werle teghen Schenck 13.8.d.

Janitſaren rebelleren 101.a.

Jamyn Preſident uyt Vranckryck in Holland gheſonden/nopende den Vredehandel met Alberto 28.159.b. Vertoogh ibid b.c.

Jaques de Gryſe/Hoogh-ballion van Brugge 12.239.a. Van de Coninginne van Enghelandt aende Staten gheſonden a.

Jaques Reyngault Achter-raedt van Leyceſter 14.25.a. Zyne valſche perſuaſien 27.a. Treſorier vande nieuwe Camer van Finantie c.d. Procedure teghen den toe-voer op den vyandt 28.d. Zyne liſten ontdeckt 34.b. Ghevanghen/maer teghen belofte los ghelaten b.

Jaques Mahu ongheluckighe vaert 23.44.d. ſterft onder de Linie d. Brengt retour met de Magellaenſche ſchepen * 28.162.a.

Jaques Tutelaire Soldaet ghetrouwe 12.227.d.

Jaſper de Anaſtro doet den Prince ſchieten 11.209.d. Schrÿft daer af Brieven 210.c. Blooden Moorder onder de Moorders c.

Jaſper Leynſen neemt de vlagghe des Spaenſchen Admiraels 4.90.c.

Jaſper Verdugo comt in Rennenberghs plaetſe neemt Reyde in 10 200.c.

Jaſp een Heere ontgraven ende op onghewyden grondt gheleydt 18.131.d.

Jean Borouges werdt Gouverneur tot Doeſborgh 13.11.b.

Jean Chaſtel ſteeckt den Coningh van Vranckrÿck nae de kele 17.101.a. Zÿn doodt a. Pyramide tot gedachteniſſe van zÿn feyt b.

Jehan van Ferns met zynen jonghen Broeder ſterft 10.193.a.

Jean Gueret Meeſter van Jean Chaſtel die dē Coning van Vranckrÿck quetſte 17.111.b.

Jean Petit onderricht Albertus vande gheleghentheyt van Cales 18.133.d.

Jeorghe Creſſier Albanos ghevangen 13.11.c.

Jeronymus de Mol/Heer van Watermoli/ wort Colonel te Brugghe met ghewelt 9.168.c. Ghevanghen d.

Jeronymus tZeſarts/Gouverneur van Vliſſinghen begaeft 4.70.d.71.a. Comt in haet door zÿn ongheluckighe aenſlaghen 82.c. Verlaet Vliſſinghs regeeringhe. Wordt beſchuldight. Zÿn Juſtificatie c. Wort vermoort c.

Jeſuiten van Paulus de vierde Duc inghevoert 1.24.a. Hebben opſicht op de Scholen * 7.131.b. Worden uyt Antwerpen gheleydt. Haren waſdom * 8.148.d. Coopen het huys van Aken t'Antwerpen. Deelen mede vanden roof van Aken. Is eene ſorghelÿcke Secte ibid. Schryven alle dingh over.d. Worden uyt Brugge gheſet 149.b. Stellen alle beloften onder de Roomſche Kercke 13.10.d. Moeſten Ignatianen heeten als Paus Sixtus de vÿfde ghetuyght *16.75.c. Zÿn uyt Vranckrÿck ghebannen * 17.111.a.b. Haren oorſpronghe ende Hiſtorie b.c.d. 112.a.b.c.d. 113.a.b.c.d. Hare afcomſte 111.b. Worden voor Religienſen aenghenomen c. Van Paulus de vierde met Privilegien begaeft c. Hare verſcheyden Collegien. Decreet der Sorbonna teghen haer d. Worden vande Univerſiteyt van Parÿs verſteken 112.a. Van Eſtienne Paſquier voort Parlament beſchuldight a. Haere Profeſſie beſchreven a. Hoe ſy aen rÿckdommen gheraken b. Gheeſtelÿcke ende Wereltlÿcke. Nemen bedeckten loon b. Proces teghen haer tot Parÿs c. Anderwerf beſchuldight voor het Parlament van Parÿs c. Haren Generael ghemeynlÿck eenen Spaengiaert d. Zÿn over al den Coning van Spaengien toegedae. Vyanden des Coninghs van Vranckrÿck in haer Predicatien d. Vyanden vande Coninghinne van Enghelandt d. Haer onſchult 113.a.b. Worden uyt Vranckrÿck ghebannen b. In Nederlandt vyanden vande Vrede 113.c. Brief vande opper Jeſuÿt van Brugghe afghewoꝛpen d. Inhoudt d. By de Staten der Vereenighde Landen verbannen 114.a. Clachte der ſeculare Catholÿcke Prieſters in Engeland over de ſelve a.b. Worden Spaenſche Statiſten genaemt b. Zÿn in Enghelandt niet om de Religie/maer om verraderye ghedoodet c. Enghelſcher Prieſteren Proces tegen de ſelve c.d. Worden tot Cales in Guyſens huys gheſet * 18.134.c. Sy moeyen ſich met Vorſten ſaken: verdienen ſtraffe * 19.151.d. Coopen Pieter Panne om Mauritium te vermoorden 170.c. Verantwoorden hem c. Laghen tegen Eliſabeth d. Teghen den Coningh van Vranckrÿck 171.a. Men behoortſe uyt te royen a. Sy maecken den Coningh van Spaengien wÿs dat de leſte Monarchie in de Werelt de Spaenſche is *20.192.b. Worden weynigh van hem gevoordert b.c.d. Eenen Comelet ghenaemt/tegen den Predicant vā des Conings van Vranckrÿcx Suſter diſputerende/wilt ſich met de H. Schrift niet laten ghenoegen * 21.3.d. 4.a. De Coningh van Vranckrÿck is van haer gheſintheyt niet 5.b. Zy reeden inde Duynkercker Schepen *22.37.a. Haren Overſten ſtaet het verraedt van Geertruyden Bergh toe *23.40.d. In Wereltlÿcke cleederen in Engelandt wel tot vÿftigh om het volck te ſuborneren 56.c. Reeden op de Caracke * 24.60.b. Eenen is by de beſpringers van Geneva / om de Biecht te hooren 73.b. Gheeftſe moet ibid. Worden in Vranckrÿck herſtelt * 26.100.b. Conditien haerer aenneminghe c.d. Haren Overſten Ignatius ſouden ſommige gheerne ghecanoniſeert hebben 101.a. Porren om de Roomſche Religie in Caſſovia / Hoofſtadt van over Hongaryen / te brenghen 101.c. Tot Paterborn willen ſy den Burghemeeſter bekeeren/maer worden afgeſlaghen 102.b. Worden in Embderland ghebrocht: eenen laet den Oom met zÿn Nichte trouwen 102.a. Sy miſbruycken de Magiſtraten als hare Beuls 118.c. Hare factie in Moſcovien 121.d. 122.a. Van Engelſche Prieſters verworpen * 27.128.d.129.a. Sy willen het Parlament van Enghelandt met Buſcruyt doen ſpringhen 129.b.c.d. Worden met de Seminarÿ uyt Enghelant ghebannen 133.a. Eenen wel 14 of 15 wonden hebbende tot Sluys gevangen 138.b. Sy willen Scholen in Sedan hebben ende Preken/maer en hebben gheen toehoorders 136.d.137.a. Haren oploop tot Poſen in Polen * 28.141.c. Tot Cracou tegen de Ghereformeerde d. Claghten tegen haer d. Maken oproer in Italien 142.a. Hare wyſe van handelen ende rÿckdom beſchreven c.d. Haer ampt is rebellie onder de Onderdanen te ſtoken 167.b.

Ignatius/Vader der Jeſuÿten: zÿn Hiſtorie 17.111.b.c.

Imbyſe Sone van Jan van Imbyſe ſpringht in Zee 4.81.d.

Imitille Schanſſe inghenomen 16.75.a.82.d.83.a.

Incompſte des Coninghs Philips tot Antwerpen 4.12.a.

Indianen eertÿdts in Duytſche Zee ghecomen 18.125.b.

Indyen ſchrÿft ſich den Coningh van Spaengien alleen toe 25.98.b.

Indiſſche vaert behoort vry te weſen 22.28 b.

Indiſſche Vloote met ſeven milioenen in Tercera aengecomen/vande Enghelſche ghemiſt 19.153.a. * 26.104.b.c. Soeckt Ooſt Indien.

Indyvaerders worden ghewaerſchout van niet onverduldigh ende twiſtigh te weſen 28.156.d.

Ingeborene behoorden te heerſchen 6.130.c. Ferdinandi Catholici Teſtament 130.b.

Inghelmunſter van la Nove belegert 10.188.a.

Inquiſitie 1.29.b.c. Gheweert c. Wort den Coning gheprezen * 2.31.d. Te Venegien en te Milaen afgheſlaghen 38.c. Is oorſaecke der Nederlantſche Oorloghe c.d. Brabandt opposeert 39.b. Hare reſolutie over de Nederlanden 3.52.a. Wort in Nederlandt inghevoert 61.b. Zy wort afghemaelt * 16.78.d.79.a.

Inquiſiteurs inſtructie 2.38.d.

Interim in Duytſchlandt ghebroken 1.12.a. Wat het is a.

Intereſt achtien ten honderden gheboden 28.162.a.

Joachim Ortels/ Staten Agent/ tot Vredenhandel aen haer gheſonden 14.43.a.

Joan Babtiſta Taxis neemt Zutphen voor Parma met liſticheyt in 11.224.d. In Zutphen Stadthouder van Verdugo 13.11. In Corbeyl ghequetſt 16.77.a. Zyne opinie/noopende de Vredehandelinghe * 18.128.d. Wort gheſonden om van Vrede met den Coningh van Enghelandt te handelen 25.96.d.97.a.b.

Joan Bianco Eletto ghemaeckt 5.102.d. Wordt gedoodet d.

Joan Bazilowicche Grootvorſt van Moſcovien ſterft/ 26.121.d. Heeft daer vier en vÿftigh Jaer tyrannelick geheerſchet d.

Joan Berck Penſionaris van Dort in Enghelandt/noopende den Vredehandel/ gheſonden 28.159.c.

Joan Borowes een vingher afgheſchoten 13.9.a.

Johan David vermaerde Pilote vermoort vande Chineſen.

Joan van Embden trout de Dochter van Graef Enno zynen Broeder 26.102.a.

Joan Ferdinandus de Velaſco gheſet om te handelen van Vrede met den Coning van Enghelandt/van weghen den Coningh van Spaengien 25.96.d. Is ſieck/ ſet Taxis in zÿn plaetſe d.

Joan Houfflins verſoeck aen de Coninginne 14.47.b.

Joan Jacomo Barbiam/ Grave van Belgiojoſe brengt de Roomſche Catholÿcke Religie in Caſſovia 26.101.c.

Joan Idiaques / voorneemſte Raetſman des Conings van Vranckrÿck 16.86.c.

Joan/jonghe Vorſt van Cleve / trout Jacoba/ Dochter van den Marckgrave van Baden 13.5. Wort ſimpel a.b.

Joan de Laquila van den Coningh van Spaengien met volck in Bretangien gheſonden 16.78.a. Hy valt met 6000 ſterck in Yrlandt 23.51.b. Neemt Kenſat. Wordet daer beleghert b. Zyne cloecke woorden int parlementeren 52.a. Antwoorde a. Replÿcke b.c. Verdraeght ende verlaet Yrlandt c.

Joan Loukye Engelsman betert des Vorſtes vā Cleve kranſinncheyt 18.139.b.

Joan de Monluyck Heer van Baligni / Gouverneur van Camerÿck 18.130.c. Zÿn Wÿf raedt hem tot Conings zyde d.

Joan van Naſſouwe/ des Princen Broeder/ ſterft 28.149.a.b.

Johan Norrits Colonel draeght hem cloeckelÿcken 8.153.b.

Joan Norrits Colonel der Engelſchen * 10.187.d. Wort vercoren om Steenwÿck te ontſetten 194.a. Met Crÿghsvolck gheſonden * 13.3.d. Is Overſte des Crÿghsvolcks 11.d. Hy wort van Leyceſter ghehaet/ in Yrlandt geſonden 14.30.d. Sterft in Yrlandt 19.157.d.

Joan Nuſa Overſte Rechter / in Aragonien gevangen/ onthalſt 13.3.d.

Joan van Ooſtenrÿck / Baſtaert Caroli Quinti 1.22.c. Comt bedectelÿck te Parÿs * 6.123.a. Comt in Nederlant a. Zÿn Brieven a. Zÿn miſ vertrouwen weckt miſ vertrouwen a. Staet nae de Croone van Enghelandt 126.d. Zyne liſticheydt 129.c. Zynen ouderdom c. Ghedaente/ zeden c.

zeden c. Is een Baſtaert. Sent zijn Moeder nae Spaengien c. Zyne triumphante incomſte 130. a. Zyne nature ende handel a.b. Schrijft aen den Prince vriendelijck 131. a.b. Zijn verſoeck aen de Staten b. Roept den Coningh tot Oorloghe op * 7.131.b Zyne Brieven c. Sent Anbaſſadeurs aen dē Keyſer eñ in Engelant/om over den Prince te claghen d. Zyne valſcheydt d. Aenſlagh op Antwerpen 132.a. Doet eenen Ghereformeerden Burgher tot Mechelen onthalſen a. Soeckt zynen perſoon te verſekeren a.b. Neemt Namen in b. Betyght met onwaerheydt de Staten van teghen hem geconſpireert te hebben b. Wilt Bruſſel ontwapenen b. Zyne Brieven voor de Staten van Brabandt ghelesen c. Hy ſinght te vroegh Victorie over Antwerpen c. Eerſte vyandtſchap teghen hem c. Wordt vande Staten aen den Coningh beſchuldight 193 c. Zijn verſoeck aen de Staten 134.b. Staten antwoorde b.c.d. Biedt aen te vertrecken d. Hy wordt Vyandt verclaert 138. Zijn vertreck van Eliſabeth begheert 139.c. Hy veracht de aen-neminghe vanden Hertoghe Mathias/ 140.d. Comt met Cryghsvolck: zyne Cryghs Overſte: Zynen Raedt * 8.143.c. Declareert de Staten Oorlogh. Zijn verſoeck aen den Keyſer c. Wint den ſlagh van Gemblours 144.a. Meeſter des Velts: wint verſcheydene cleyne ſtedekens a.b.c.d.145 a. Is ſieckelijck a. Zijn Legher by Namen 147.a. Sterft 159.b. Is eertijts ten Houwelijcke verſocht vande Conynghinne van Schotlandt * 13. 13.d.

Joan Popham/opper Rechter van Enghelandt/voordert eene Enghelſche Compagnie 28.151.c.

Joan Richardot Raetſheer van Parma / werdt aenden Coningh ghesonden 15.67. Is Preſident. Verſoeckt Vryheydt van Conſcientie * 16.75.b. Hy verſoeckt middelen in Alberti naem ter Oorloghe * 22.24.a.b. In Engelant om den Vrede ghesonden * 25.96 d.

Jhon Samoyſky Cancelier in Polen gheſtorven * 27. 127.d.

Johan de Sylva Spaengiaert/maeckte groote kenniſſe met de Huysvrouwe Duſſel van Ballepmont. Wort met 9 of 10 wonden gequetſt/gevangen; doch wort verſchoont ende nae Spaengien ghesonden 138.d.

Johan vande Werke/Penſionaris van Antwerpen/doet een Oratie/noopende het Marckgraefſchap van Antwerpen aen Duc d'Alenſon 11.208.c.

Joan Wincfield Engels Ritmeeſter rebelleert. Dreyght Mauritz boden met de galghe. Scheurt de Brieven van Dort ſonder leſen 15.64.c. Gheraeckt heymelijck in Engelandt. Is tot Calis in Andoloſien doot gheschoten 65.a. *18.137.a.b

Joanna Balam leeft ſonder eten of drincken 23.55.d. 56.a. Dichten daer van int Latijn a.

Joanna Hertoginne van Brabant 1.1.d

Joanna hare Kinderen ende hare Hylicken 9.a.

Joanna Grey wert Coningh Eduwarts Erfghenaeme ghemaeckt 1.12 b.* 15.57 a.b. Met haren Man ghedoodet * 1.13.c.15.57.b.

Janna Seymers derde Huysvrouwe/die Eduardum de ſeste barende ſterft 1.21 a.

Joannes upt den Bogaerde binnen Ooſtende/bidt voor den Legher van Mauritius 22.33.c.

Joannes Junius Doctor nae Enghelant om Duc d'Alenſon ghesonden 10 206.d.

Joannes a Laſco 1.12 b.

Joden huyſen tot Conſtantinopolen verbrandt 15.66.c.

Jonghe Raetſlieden 11.215 a.

Joris Spilberghe Voyagie in Ooſt-Indien 25.90.b.c. Brenght eenen coſtelijcke Robijn in Zeelandt c.

Joos van Corteville doot ghesmeten 4.77 c.

Joos de Menin / Raedt des ſtadt Dordrecht/ biedet de Landen de Coninginne van Enghelandt aen 13.1 b.c.d.

Joos de Moor Vice Admirael vecht teghen de Galeyen 25.81.c d. Crijght drie ſorghelijcke wonden d.

Joos de Sotte/Heer van Villiers vroom en cloeck Man houdt Bouchain aen de generaliteyt 9.166.b. Wordt ghequetſt * 13 a Ghevanghen. ibid.

Jorck Enghels Capiteyn/uit overcomen van Bruyſſel upt de ghevangheniſſe verloſt 12 240.a.

Jorge de la Lain Ridder/naemaels door tranſport Grave van Rennenbergh 6.122 c. Wort nae Vrieſlant met volc ghesonden/om dat onder de Staten te brenghen c

Joren Pietſen Cancelier / levende aen eenen pael ghespeet voor zynes Coninghs ooghen 20.195.d.

Joris/Heere van Rochefort/Broeder van Anna de Bollain 1 20.d.

Joſepho Michali van Luca/ Medecijn des Princen 11. 210.b.

Joyeuſe verſlaghen 14.42 b.

Joyeuſe van Montmorency gheſlagen 16.88 a.

Joyeuſe Cardinael doet de Venetianen upt dē Ban 28. 153.

Irenia Pholderina groot Vorſtinne van Moſcovien/voordert haren Broeder tot der regeeringe 19 148 c.

Iſabella/Coninginne van Spaengien ſterft 3.55.c.

Iſabella Clara Eugenia/oorſaec des naēs geborē 50 b. *22.20.c. Ghesocht Coninginne van Vranckrijck te maken * 16.80.c Hare procuratie aen harē toecomenden Bruydegom *20.177 c d. 178 a. Haren onderdū c. Swarigheyt in hae huldinge gemaeckt c.d. Is de Bruyt van Albertus * 21.7.a. Sy seght ghenen Eedt ſchuldigh weſen te doen als hare voorſaten/het welcke nae-dencken maeckt * 22.20.d. Tot Leuven wort ſy ghehult d. Tot Bruſſel 21.a. Tot Antwerpen a.b.c. Vlaenderen c. Sy vermaent haer volck cloeckelijck teghen Mauritium te ſtryden 29.d. Doet Bevaerts bloots voets om Ooſtende te winnen * 25.90.d. Op Ooſtende niet hoorende ſchieten/ is ſy t'onvreden 94.d. Haer Hofgheſin * 26 115. c.

Italiaens Crijgsvolck muytineert tot Sichem 17.114.b. Haer verſoeck b. Vallen aen Vranckrijck c. Maken beſtandt met de Staten c.

Italiaenſchen ſtaet 28.166.a.b.

Italiaenſche vaert wort ghemeyn 16.39 b.

Ivigo de Borgia/Caſteleyn van Antwerpen vecht tegen Loys de Velaſco 28.163.a.

Juliaen Cleerhaghen Capiteyn / ſoeckt den Boſch aen de Staten te brenghen 12 2.9. Tot Utrecht door zijn lijf ghesteken/gheneeſt * 15.58.c.

Junius/Sone van Doctor Jan Junius/Secretaris van Leyceſter ghevanghen 14.33.b.

Juriſt een quaet Chriſt 6.130.c.

Jvryſchen ſlagh 16.75.d.76.a.

Juſtinus van Naſſauwen/ Ghesandt in Engelant om Duc d'Alenſons comſte te voorderen 10.207.d. Admirael ghemaeckt *12.235.b. Houdt Parmas ſchepen in *15 54.b. Met Cryghs-volck in Vranckrijck ghesonden * 18.131. b. Trout de Dochter vanden Heere van Merode * 19. 162.c. Treckt in Vranckrijck/noopende den Vredehandel 171.a.

Juſti Lipſij Brief/ nopende den Vredehandel 18.128.d. 129.a Is tot Leuven gheſtorven * 27.137.b Zynen ommegang cortelijck verhaelt b.c. Zijn ghedaente c. Zijn Grafſchrift c. Zynen Sarck van die van Antwerpen becoſtight c.

Juweliers vermoort 26.122.c.

K

KAida een Raetſheer den Coningh willende afſweeren/ſterft 10.205.c.

Karel Cardinael van Bourbon Coning by de Ligue ghenaemt 16.75.c. Slaet ghelt op zynen name. Sterft in ghevangheniſſe c.

Karpens Caſteel van Parma inghenomen 9.163.b. Vande ghemuytineerde door de Staten ghewonnen * 25. 90. d.

Katwijck inghenomen van Capiteyn Robol 4.71.d.

Kennau cloecke Vrou tot Haerlem 4.84.c. Draeght haer als een Cryghsman ibid.

Keppel valt de Staten af 10.207.b.

Kercken vermanen de Staten/ nopende eenigheydt met Leyceſter 14.40.a.b. Staten antwoorde b.

Keteler Capiteyn vervolgt eenē Vrybuyter/ſtrant ſelve. Wort gheschoten 19.154.a.

Keten over de Maſe 5.102.a.

Ketenen tot Antwerpen haer weerde 10.191.a.

Ketter Meeſters/nieuwe Biſſchoppen genaemt 16.79.a.

Ketteryen vermenghen ſich met de veranderinghe van Religie 1.10 b.

Ketters gheen gheloove houden 10.182.b. * 16.70.d. Zijn overvloedigh in de Vereenighde Landen ibid.

Keyſers Legher by Maeſtricht 3.60 b.

Kilbenf vande Coningh Henricus de vierde ingenomen 16.87.c. Tot een Stadt ghemaeckt d.

Kinderen die volwaſſen / zijn buyten de macht vande Ouderen 13.18.b. Worden tot Parijs ghegheten * 16.76.d. Eten hare Moeder * 26 101 b.

Knodſenburghſche ſchanſe over Nimmegen van Mauritio ghemaeckt 16.74 d. Oorſaeck des naems d.

Knodſenburgh van Parma belegert 83.b. Breeckt op b.

Knoop Capiteyn Admirael van de Statiſche ſchepen op den Eems 13 5.d Syne cloecke antwoorde d.

Kurtſ bach brandtſchat Overyſel / verbrandt vant buſcruyt 9.179.a.

Kuynder overrompelt 10.192.d. Belegert: overghegeven aen de Enghelſche 11.195.d.

Kijck inde pot 16.90.a. Den inventeur wort gheschoten a. Soeckt inde letter c.

L.

LAdiſlaus Shalancſy doot gheſmeten 18 122.c.

Laken maken in Enghelandt ghebracht 3.61.c.

Laferre van Parma ghewonnen 16.87.a. Vanden Coningh van Vranckrijck ghewonnen * 18.133.b.

La Lain Graeve Borghgrave van Gent 6.124.b. Hooft van Staten Legher. Van zijn peert doodt gheslaeghen ibid.

Lambert Hendrickſz. ghenaemt mop Lambert / neemt den Duynkerckſchen Admirael 27.127.b.c.d.

Lammen van de Spaengiaerts verlaten 5.101.d. Van eenen Jonghen gheboodſchapt d.

Lampe die in een graf brandet 23.55.a.

La Morael van Egmont ghevangen 11.212.a. Ontſlaghen a.

Lancaſter ende Jorck twee huyſen in Enghelandt ſtryden langhe om de Croone 1.19. a.b.

Landbouwen van den eyghenaer naeghelaten/ſtaet eenen vreemden vrij 16,81.c.

Land Juweel beſchreven 1.26.c.d.27.a.b. Spelen tot Ghent d. Tot Antwerpen 27.a.b.

Lands knechten eerſt Bocken ghenoemt 1.9.c.

La Nove. Siet Nove ende de andere daer dit woordeken la voor ſtaet.

La Plant niet te moghen voorby varen nae Moſcovien/ by Placcate verboden 19.153 d.

Laregnandie gheſchoten 1.25.

Laurens de Coſter vint de Druckerye 4.86.c.

Lauwÿck Droſt van Bredefort manachtighe woorden/ 27.136.a.

Lazarus Zwendi te Antwerpen gheſonden 1.14.b. Van Eliſabeth den Staten aenghepreſen * 6.125.b.

Leden van Vlaenderen viere 1.28.c.

Leden en connen niet gheneſen het herte verbrant zÿnde 16.78.d.

Leen Heere vermach zÿn Weeſe uyt te hylÿcken waer hy wil 13.17.c.

Leen Heeren op ontboden 19.149.b.

Leeftocht ſonderlinghe goeden coop in Zeeland / int jaer 1501. 1.9.b. Eertÿts ſeer goeden coop * 14.31.b.

Leerdam ghewonnen 5.102.b.

Leeuwaerden breeckt het Caſteel af 10.183.c.

Legher van Don Jan by Namen 8.154.c. der Staeten gheſchickt/breket op 159.a.b.

Legier Capiteyn vande Galeyen beſpronghen 21.12.d. Wort ghequetſt. Ontcomt d.

Lens in Artoys behendichlÿck genomẽ 11.209.c. Moetſe verlaten c.

Leonart Caſembroot aen de Coninginne gheſonden/ noopende den Vredehandel 14.43.a.

Leonart de Voocht Raetſheer/ Gheſandt in Schotlandt 15.59.a.b. Treckt over in Enghelandt b. Wordt opghehouden c.

Leonardus Donato Hertoghe van Venetien/ſchrÿft aen de Vereenighde Landen 28.143.a.b.

Leonardus Rubenus Jeſuÿt / Abt van Adinchof/ doet den Oom met zÿn Nichte trouwen/door Paus diſpenſatie 26.102.a.

Leonard Wernar / Tolck der Indiſſche Gheſanten 24.61.c.

Leoninus Capiteyn wort verſlaghen 12.229.b.

Leoninus Doctor/Cancelier van Ghelderland/biet Nederlandt den Coning van Vranckrÿck aen 12.238.a. Den Grave van Leyceſter het Gouvernement der Vereenighde Landen overgevende/ doet eene Oratie * 13.7.b.c.

Leoroſſche Vrouwen van de Spaengiaerts miſhandelt 20.189.d.

Lex Talionis 25.83.d.

Leyceſter. Soeckt Robert Dudley.

Leyden eerſtmael beleghert 4.92.b. Voor de tweedemael beleghert * 5.99.c.d. Haere antwoorde op de Spaenſche Brieven 100.a. Willen haren ſlincken arm eten ibid. Ontſet 101.102. Haren honghers noot ibid.

Leytſche Muer valt 5.102.a.

Leytſche armen Liefde beweſen 102.b.

Leytſche conſpiratie om Leyceſter in authoriteyt te brenghen * 14.40.c.

Liborius Wichard Burghemeeſter / wilt de valſche Artickelen tot Paterborn in ſtucken ſcheuren 26.102.a. Wort gheſlaghen a.b. Wort voort Stadthuys met een keten aen den hals gheſet/beſchimpt/beſpot. Wort ghepÿnt ende levendigh ghevierendeelt. Verwerpt de Jeſuÿten/belÿdt zÿn Gheloove/ende ſpreeckt den Biſſchop toeckelÿck aen b.

Licenten 12.229 c. Of men die moet toelaten c. Gheſloten c. Van andere wordet toevoer ghedaen d. Hare nutticheyt voor de Gheunieerde Landen * 16.71.a. Worden van Parma toeghelaten 86.a.b.

Lidt vant Vrye/vierde Lidt van Vlaenderen tot Brugge herſtelt 9.169.a.

Liedekercker een Baroen/houdt de Burgherye tot Antwerpen in ordre 7.132.b.

Liefde van Hertoginne Maria tot haeren Man 1.3.d. Der onderſaten den Vorſten noodigh * 5.104.a.

Liefkens hoeck van Parma ghewonnen 12.232.d. Van die van Zeelandt inghenomen 240.c.

Liekercke van Parma ghewonnen 11.213.d.

Liekerckes Dochter/Weduwe des Hertoghs vã Brunſwÿck/ſterft 27.127.d.

Liena volck muytineert 15.65.b.c.

Lieques Heere/Gouverneur van Camerÿck ghevangen 6.121.d. Om de ſtadt te verſekeren d.

Liere van Parma ghewonnen 11.211.b. By nae van Herangier verraſt 18.131 b.c.

Lieve Vrouwe van Hal van Lipſie beſchreven 25.90.d.

Lieven Calvard Greffier / vande Staten in Antwerpen gheſonden/brengt ſlechte hope 12.242.a.

Ligue in Vranckrÿck 14.42 b. Eerſt begrepen 15.61.a. Gregorius de derthiende wiltſe niet bevestigen a.b. Neemt ſeer toe door beſteck vanden Coningh van Spaengien b. Charles Cardinael van Bourbon tot haer hooft opgeworpen b. Verclaert de oorſake haerder rebellie tegen den Coning 15.61.b. Coningh van Vranckrÿck vreeſt haer b.

Ligueurs onghehoorde ende ongheſchickte ſcheldinghe teghen den Coning 63.b. Willen eenen Coningh maken 17.97.b.c.98.b.

Lillo van Parma beleghert ende by die van Antwerpen onder Tiligny wel gheweert 12.232.d. 233.a. Parma treckt daer af a.

Limborgh overgheghebeven aen Don Jan 8.145. Wort met eenen Ruytertocht doorloopen * 21.3.a.b.

Limoen Boomen op het Eylandt Mauritius gheplant 28.161.d.

Lincoln wort ghevanghen 1.12.a.

Linghens gheleghentheydt/ van Mauritio beleghert 15.161.b. Aen Spinola overgheghegheven * 27.124.b.

Liſbona vande Enghelſche beleghert 15.65.d.66.a.

Livinus Predicant van Gheertruydenberghe met Brieven gheſonden 15.64.d.

Levinus Torrentinus gheſtorven 17.118.c. Liefhebber van Vrede 119.c.

Locht een Schanſſe qualÿck bewaert 13.6.a.

Locht vol vyerighe ſtralen 5.108.d.

Lochem van Verdugo beleghert/van Graef Willem gevictalieert 11.212.d. Ontſet 113.a. Met Hoywaghens bytans by de Spaengiaerden verraſt * 16.77.d. Van Spinola ghenomen * 28.144.c. Neutrael ghemaeckt 150.a.

Lodewÿck Grave te Gemminghen gheſlagen 3.59.d.

Lodewÿck Grave wint Berghen in Henegouwe ſeer behendigh * 4.76.b.

Lodewÿck Grave ſieck 81.b.

Lodewÿck Grave blyft in den ſlagh van Mouckerheyde * 5.96.c.

Lodewÿck van Montfort gheeft Hattum aen Rennenbergh over. Wordt onthalſt ende ghequartiert met zynen Sone 10.194.a.b.

Lodewÿck van Male/ Graeve van Vlaenderen: Zyns Huyſvrouwe Margareta/Dochter van Jan den derden/ Hertoghe van Brabant 1.1.c. Oorlooght teghen die van Vlaenderen ende Ghent d.

Lodewÿck van Naſſouwe Grave/heeft het beleyt vande vrywillige Edelen in de Spaenſche Armade 18.137.a. Wort ghequetſt door Berck * 19.159.a.

Lodewÿck van Naſſouwen ſlaet een Vane Spaenſche Ruyteren tot Wiſe 20.190.a.b. Doet verſcheydene tochten die hem miſſen * 21.15.a. Verovert Deutherum en Schuylenburgh a.b. Doet den voortocht in den Vlaemſchen ſlagh * 22.31.b. Valt diepe in d. Wint Wachtendonc 21.d. Trout de Weduwe vandẽ Grave van Valckenſteyn * 23.46.a. Doet eenen tocht op Lutzenburgh * 24.70.a.b. Tot Sluys gheſtorven * 25.93.a.

Lokeren een Heere/heeft eenẽ aenſlagh op Chimay. Wort ghevanghen 12.226.c.

Londen/Gouvernement 13.19.b. Outheyt b. Daer worden 900 Oſſen ter weke geſlacht b. Heeft wel 100 Backers ende 80 Brouwers b. Sterfte van Peſte b. Is Peſte onderworpen. Daer in met Venegien ghemeyn * 25.84.d.

Lopes die moet hem ſalveren in eenes Backers huys 6.122.b.

Lopes Doctor wilt de Coninginne van Enghelant vergheven 17.108.d.

Lorges Grave van Montgomery quetſt den Coningh van Vranckrÿck onbewiſt. Waer af hy ſterft. 1.23.c. Hy crÿght vergheveniſſe: is trooſteloos: leeſt de H. Schrift/ wordt bekeert. Voorſtaender der Religie. Tot Parÿs onthalſt uyt wraeckgierichheydt van des Coninghs erfghenamen d.

Loſy weyghert Eedt te doen 6.122.a.b. Ontcomt de laghen van Billi b.

Lotringſche gheſchiedeniſſen 91.d.92.a.

Loven aen Don Jan overgheghegheven 8.144.b.

Loy eenen Leydecker loochent de verryſeniſſe / wordt tot Antwerpen ghedoodet 1.10.c.

Loÿs de elfſte Coningh van Vrancrÿck/de alderſchalckſte Coningh 1.3.b.

Loÿs de Barlamont/Ertzbiſſchop van Camerÿck/doet den Heere van Jaſy ontgraven 18.131.d. Sterft d.

Loÿs Boyſot Admirael 4.88.b.

Loÿs vander Cathulle/Heer van Ryhove/ verwindt eenen Albanoys 16.82.c. Is Gouverneur van Wachtendonck ghemaeckt * 22.21.d.

Loÿs Dair Viguier/ ſoeckt Marſilien Spaens te maken 18.132.a.b.

Loÿs de Fayſardo belaſt Crÿghsvolck nae Nederlandt te ſenden 26.120.d. Neemt Hollandtſche Soutſchepen * 27.134.b. Handelt wreedelÿck b. Comt in Zee met 34 Galioenen te vergheefs.

Loÿs Fayſardo Admirael vande Hollanders beſpronghen 28.148.b.

Loÿs Philips van Veldens / Palſgrave int Tournoyen ghequetſt/ ſterft 23.50.b.

Lodewicus de Requeſens Commandeur/ wilt Middelburgh ontſetten 4.89.b.c. Groot Commandeur van Caſtilien compt aen de regeeringhe 5.95.a. Sterft 110.d.

Loÿs de Rio Bloetraedt/ vanden Prince onderſocht/ verhaelt veel aenſlaghen der Spaengiaerden 6.114.c.

Loÿs de Velaſco treckt teghen de ghemuytineerde Italianen tot Sichem 17.115.c. Zÿn volck by Moerkercke gheſlaghen * 25.91.d. Treckt met duyſent Peerden naer Sedan * 27.137.a. Biedt zynen dienſt teghen den Coningh te vergheefs aen a. Vecht teghen Ibigo de Borgia * 28.163.a. Worden bevredicht / ghevangen a.b.

Loyſe de Coligni/Princeſſe van Orangien/verſoeckt aen de Coninghinne 13.4.a.b.c.

Ludickſche beroerte 24.73.a.

Lucani Sententie tot wederſtandt 23.42.b.

Lucas Heddingh/ Gouverneur van Berck/ van buſcruyt verſlaghen 187.b.c.

Lucia Eylandt in Ooſt Indien 28.156.d.

Lucius eerſte Chriſten Coningh/ voorſaet der Franſoyſen 22.25.c.

Lodovicus Perez/ Hertoghe van Medina/ Overſte der Spaenſche Vlote 15.50.d. Ghenoech teghen zynen danck ibid. Ontſchuldight ſich ſelven in Spaengien weder ghekeert zijnde. Het Hof wert hem verboden d.

Luney neemt Rotterdam in 4.72.a.

Lutherianen inde Vereenighde Nederlanden gheleden 16.70.d.

Lutherus verſchijnt op den Rijnſ dagh 1.10.a. Verdedight zijn ſchriften: wordt als Heretijck verdoemt. Wreet Placcaet daer uyt ghecomen 1.10.a.b. Tegen hem worden Placcaten ghemaeckt 29.a. Hoe verre men hem moet achten * 17.109.d.

Lutkehove van Staten volck inghenomen / worden beſet: maer van Morits verloſt 16.77.c.

Lutſenburghſchen Tocht 25.70.a.b. Jammerlijck afgheloopen b.

Luyck ſent Gheſanten aen de Staten: Staten antwoorde 16.81.a.b. Belooft ſich Neutrael te houden b.

Luyſſon Enghelſche Vice Admirael neemt een Caracke uyt Ooſt Indien. Neemt en brandt twee Galeyen 24.57.c.d.

Luy-waghen wat het is in Crijghs ſaken 25.94.c.

Lyflandtſche Oorloghe 24.74 c.d.75.a.

Lyf ſtraffe in Engheland over de hartneckige/ſalverende haer goedt 13.19.a.

Lynwaet in Hollandt 16.72.a.

Lyſte van ghequalificeerde perſoonen om te regeeren 6.131.b. Don Jan wilt ſe ſien b.

M

MAcharias Aertzbiſſchop van Moſcovien/ geeft de doode eenen Brief mede aen S. Pieter 19.148.c.

Machiavelliſche opinien op de huldinge vande Ertzhertoghen 22.20.d.

Maechden te Deventer gheſchoten 8.147.b.

Maendtlijcke beſoldinghe/gheſteldt op acht en veertigh daghen 15.59.d.

Maeſtricht van Graef Lodewijck beleydt 5.96.a. Soeckt van't Spaenſche garniſoen ontſlaghen te weſen * 6.117.c. Houden Monteſdoca ghevanghen c. Doen de Spaengiaerden over de Maſe vertrecken c. Wordt geplondert 117.d. Hare ghelegentheyt. Beleghering he * 9.169.a.b.c.d. 170.a. Haren commer aen Parma gheſchreven * 12.234.a. Haren aenſlagh miſt * 16.89.b.

Magellaenſche ſchepen retour 28.162.a.

Magia in Vranckrijck inghebroken 1.23.d.

Machomet den derden comt tot het Rijcke/doodet zyne Broeders 18.121.a. Doet uyt jeloerſheyt zynen Sone dooden in des Moeders aenſië/daer nae de Moeder verdrencken 101.a. Soeckt Vrede met den Keyſer a.b. Sterft. Was dick en vet ibid.

Mahometta ſterckts vande Spaengiaerts den Turck afghewonnen 28.147.b. Weder verloren b.

Malaſpina ghevanghen/onbewiſt voor den Boſch gheſchoten 25.83.d. Leert op ſtelten gaen 84.a.

Malcontenten in Vranckrijck 5.96.a.113.b. Haren oorſprongh* 8.156.d. Haere handelinghe met de Staten * 9.163.d. 164. 165. Hare Gheſanten aen de Staten op den aenſlagh van Duc d'Alenſon * 11.217.d.218.a.

Malta beleghert by den Turck 2.37.d. Ontſet 38.a. Coſt veel volcks b.

Mander een Riviere 10.188.a.

Manſel Ridder vervolght de Galeyen van Spinola 24.69 b.c.

Manſfelt de oude Grave treckt met volck over de Maſe in Bommeler Weert 13.5.d. Beſet Heuſden * 15.65.b. Gheraeckt in Bommeler Weert b. Zynen aenſlagh op Tergoes of Ziericzee * 17.101.b.

Marborghſche beroerten by den Landtgrave Mauritz gheſtilt 27.128.a.b.

Marcellus Landrianus/ Paus Nuntius comt met een Bulle teghen den Coningh 16.86.b. Wort belaſt hem levende of doot te leveren c.

Marcelis Backs vande Spaengiaerts vervolght / ontcomt ende valt cloeckelijck op haer 14.3.d.

Marcelis Backs valt op Manſfelts Peerde volck 17.96.b. Port Mauritium om Warach te beſpringen 19.147.b.c. Zijn Peert onder hem geſchoten 148.b. Valt in Brabandt 15.68.d. Slaet een Convoy d. Staet hem dier d. Door zijn been gheſchoten by Moerkercke * 25.91.d. Beſtrijdt den Spaengiaert by de Roere * 27.126.b.c.

Marchant Capiteyn vercoopt Wouwe aen Parma 14.25.c.

Marcus Smeton maeckt Henricum de achtſte jeloers. Wort ghedoodt / om dat hy 't andere eer dan den Coningh openbaert 1.20.c.d.

Margareta van Ooſtenrijck/Regent der Nederlanden/ trout Don Jan van Caſtilien 1.9 a.b.

Margareta / Hertoghinne van Parma / Baſtaert van Keyſer Carel 1.22.c. Wordt Gouvernante der Nederlanden Anno 1559. 24.a. Beſchuldight den Prince van Orangien ende andere uyt verſlaghentheyt * 2.44.c. Comt in wapenen 46 d. Vertreckt * 3.54.b. Is eene qualijck beradene Vrouwe * 10.197.c. Sterft * 13.22.c.

Margareta van Ooſtenrijck / toecomende Bruyt des jonghen Coninghs van Spaengien comt by Albertum 21.7.a.b.

Margareta van Vlaenderen / Dochter van Lodewijck van Male 1.1.c.d.

Margareta / Vrieſſche Vrouwe / diendt de Staten als Soldaet 23.54.c. Is ghetrouwet c. Heeft een Liedt ghedicht c.

Maria de Brimeu / Gravinne van Meghen/ Weduwe van Lancelot van Barlaimont/van Rennenbergh bemint maer van Charles van Croy/Heere van Chimay ghetrouwet 18.201.a.b. Sy ſterft tot Luyck * 27.127.d.

Maria/Coninginne van Engheland/trout met den Coningh van Spaengien 1.12.d. Verclaert Oorloghe teghen Vranckrijck 16.c. Ruſt een Vlote uyt 18.d. Sterft 18.a.19.b. Voordacht van onwettelijck te zyne / onterft.ibid.

Maria Gouvernante der Nederlanden ſterft 1.22.b.

Maria Hertoghinne van Borgondien trout Maximiliaen van Ooſtenrijck 1.3.d. Sterft van eenen val vanden Peerde d. Haer ghedaente.ibid.

Maria van Hongarien treckt nae den Keyſer haeren Broeder / om de Inquiſitie in Nederlandt te verhinderen 29.c. Wort daerom voor Ketterſche gheſcholden c.

Maria Infante van Spaengien/ Maximiliani Huyſvrou 6.119.d. Hout hem in ontſach a.

Maria Jans gelight van drie ſonen 28.164.b.

Maria Milet wordt ſchandelijck vercracht/doodet den vercrachter: wort ghedoodt 8.152.a.

Maria van Ooſtenrijck Keyſerinne ſterft 24.78.b.

Maria Princeſſe uit Clooſter vande Viſitatie onſer Liever Vrouwen tot Liſ bona valſche Mirakelen 10.199.c.

Maria Sforcia / Huyſvrouwe van Keyſer Maximiliaen valt doodt vanden Peerde 1.9.c.

Maria Stuard Conninginne van Schotlandt trout met den Dolphijn van Vranckrijck 1.18.a. Hare afcomſte * 13.13.a. Vermoordt ende vergheeft haren Man 13.b. Verlieft op Jacob Hebburn b.c. Wordt van haer volck ghevanghen c. Ontcomt. Wilt haer wreecken: haer volck wort verſtropt: vlucht in Engelandt. Wort beſchuldicht c. Is in vrye ghevanghenis. ibid. Berockent beroerte in Enghelandt c.d. Wilt met den Coningh van Spaengien of Don Jan trouwen d. Wilt Roomſch Catholyck ſterven 16.b. Haer ghebedt b.c. Soeckt verloſſinghe met de doodt van de Conninginne d. Procedure der Coninginne Elizabeth teghen haer 14.a.b. Haeren valſchen Eedt &c. Wort verweſen c. Ghedegradeert 15.a. Ghedoodt b.c. Bereyt haer tot ſterven / haeren Tabbaert uyt treckende 16.c. Wordt met een byle onthalſt c. Heerlijck begraven d. Sterft op den dagh dat ſy harẽ Man hadde doen vermoorden d. Hare cleederen ende ghedaente 13.15.c.d.

Maria van Valoys / Dochter van Carel de Strijtbare 1.3.c.

Marien Beeldt van Antwerpen 2.43.b.

Marquette een Heere ghevanghen 10.188.b.

Marquette / een Heere / Gouverneur van Yperen 11.224.a.

Marquette Lieutenant van Mauritſ Compagnie voor Berck gheſchoten 23.46.d. Wort heerlijck tot Weſel begraven d.

Marquijs vanden Berghens doodt 3.58.a.

Marquijs van Havre wordt van de Staten afgheveerdight met volck naer Borgherhout 6.118.a. Wordt van Champigni afghewesen a.b. Vlucht 119.b.

Marquijs du Pont trout des Conings van Vranckrijck Suſter 20.182.c.

Marquijs van Rijſborgh door het Helſche Vuyrſchip in de Locht gheſmeten 12.240.d.

Marquijs Santa Croce wint Durazzo 28.147.b. Zijn volck wert tot Magometta gheſlaghen. ibid.

Marquijs van Varrabon van Byron gheſlaghen 18.143.c. Wort ghevanghen c.

Marſilien wilt Albertus Spaenſch maecken 18.132.a. Wort Neutrael a. Comt weder onder de Franſche a. In Vranckrijck bynae verraden/ ontdeckt * 26.120.d.

Marten Cobbe wort Gouverneur van Linghen 15.161.d. Is een goedt oudt Man * 27.124.a. Scheen t'Crijghsampt vergheten te hebben/nae Spinolas ſegghen b. Parlementeert eer de Stadt opgheeyſcht wiert b. Wordt ghecaſſeert cum ignominia 133.d.

Marten Drooghe / Equipage Meeſter van Leyceſter/ ghevanghen 14.33.a.

Marten Forbuſſcher Capiteyn/ draeght hem cloeckelijc teghen de Spaenſche Armade 15.54.a. Wort Ridder gheſlaghen a.

Marten van Roſſum loopt van s'Keyſers weghen heel Champagnen af/in het Jaer 1552. 1.12 b.

Marten Schenck zyne Hiſtorye 9.170.b. Zyne vroomicheyt om zijne belofte te houden * 10.201.b. Wort ghevanghen * 11.210.c. Tot Nimmeghen doen ſy vande Landen af-viel * 12.239.c. Comt in dienſte van Truczes ende der Staten * 13.4.d. Zyne dienſten aen Parma ghedaen. ibid. Hy ſlaet Spaengiaerden ende Italianen by de Maſe 6 b. Neemt Werle in 8.d. Wort van Leyceſter Ridder gheſlaghen 9.a. Zynen aenſlagh op Nimmegen miſt * 15.60.b. 67.a.b. Hy verdrenckt c. Zijn doot Lichaem ghevist / van die van Nimmeghen ghequartiert: Naermaels heerlijck tot Nimmeghen begraven van den Hertoghe van Ghelre 67.c. Zynen lof c.d. Js van cleynen ſtaet opgecomen d.

Marckgrave van Brandenburgh met eenen voet Boge doodtgheſchoten 1.5.b.

Martÿn Huttÿn Greffier ghebruyckt valſche ghetuygen om onder ſchÿn van Ketterye der Rÿcken goedt aen Duc d'Alba te brenghen 7.140.d. Wort gheſtraft ibid.

Martÿn de Padiſſa Adelantado van Caſtilien/Oberſte van een Vlote 19.152.b. Wilt in Enghelandt vallen 153.b.c. Recht niet uyt c.

Martÿn de Padiglia / Adelantado of Admirael vande Zee 24.57.c. Generael vande Ooſt Jndiſche Zee gemaect 57.c.

Martiniſten crÿghen Kercken 8.155.d.

Martinus Rithovius 3.57.c.

Mathias Eertzhertoge heymelÿck ontboden 7.136.c.d. Comt t'Antwerpen 138.a. Wort Gouverneur der Landen ghemaeckt op ſekere Artÿckelen 140.a.b. Doet zÿn blyde incomſte binnen Bruyſſel d. Vertreckt * 10.190.c. 205.c. Zÿn vertoogh aende Staten 190.d. Zyn onderhoudt 205.c. Suſpitie c.

Mathÿs Helt/Lieutenant van Liere/radet datmen hem doode/op dat d'ander Soldaten int Turfſchip voor Breda niet om en comen 16.73.d. Behaelt groote eere int verweeren vande Schans 74.c.d. Draeght ſich als een Heldt in Hulſt *18.140.c. Wordt verſlaeghen voor Venloo * 19.150.a.

Matigheydt vande Coninghinne van Enghelandt 24.75.c.

Maurebel ſchiet den Admirael 4.78.a.

Mauritius van Naſſouwe/ zyne Voor-ouders 1.5.c. Wort de Heerlÿckheden van Vliſſinghen/ ende het Marcgraefſchap van Camphere vanden Prince by Teſtamente ghegheven * 10.100.c. Betaſt Jan Jauregui die zÿn Vader hadde gheſchooten * 11.210.a. Compt in zÿns Vaders ſtede. Jaer-dicht op zÿn regeeren * 12.232.c. Ghebiedet hem aen de Coninghinne van Enghelandt/ in het verpanden van Vliſſingen ende den Briele * 13.4.a.b.c. Capiteynſchap Generael ende Admiraelſchap hem ghegheven. Tytel hem van de Staten toegheſchreven c. Doet grooten vlÿt om het Cryghsvolck Leyceſter Eedt te doen doen 7.c. Hem valt eenē cloot voor de voetē * 14.3.b. Zyne cloecke beſchanſinge tot Harwerden 3.c.d. Treckt in Brabant d. Hy wort vande Staten Gouverneur ghemaeckt 14.27.a. Soect Leyceſter het Gouvernement behendigh t'ontdraeyen 30.a.b. Doet met Hohenloo courſſen in Brabant / om den vyandt van Sluys af te trecken * 14.32.a. Heeft Leyceſter Eedt van getrouwicheyt gedaē 34.c. Een Vaſſael ende ſubject d. Spreken de Staten voorby Leyceſter 37.b. Sent volck nae Medenblick 45.b. Wort ſelve buyten gheſloten b. Vande Staten nae Middelburgh gheſonden/ teghen Ruſſels factie 46.b.c. Vertreckt nae de Vlote uyt vreeſe vanden Admirael c. Schrÿft aen Ruſſel c. Claeght aen de Enghelſche Coninginne over het Enghels Crÿghsvolck d. Wort Marquÿs vander Vere ghehult * 15.57.a. Wint Meurs 160.a. Maeckt een Brugghe over den Rÿn a. Wint Grol b. Brefort c.d. Js Hooft vande Admiraliteyt 66.b. Wint Enſchede / Oldezeel ende Ootmarſen 161.a. Linghen b.c. Crÿght grooten lof d.162.a. Comt voor Geertruydenberghe 64.c. Schrÿft aende rebellighe Soldaten c. Zyne boden worden met de galghe ghedreycht c. Treckt voorſichtichlÿck van Geertruydenberghe. Schrÿft vriendelick wederom aē haer 64.d. Victualiert Heuſden onder de ooghen vanden vyandt 65.b. Jn Noorthollandt zÿnde om twiſten te ſliſſen/wort in Zeelandt ontboden om de muytinatie der Soldaten op Liefkens hoeck 67.d. Js opperſte Stadthouder ende Veldt-oberſte der Gheunieerde Landē *16.71.a. Tweeden ſone van Willem van Naſſouwen a. Hy windt Breda 74.a.b. Maeckt Knodſenburgh voor Nimmeghen 74.d. Wort vande Coninginne van Engelandt abſolute macht ghegheven 75.a. Zynen aenſlagh op Duynkercken miſt 27.c. Wint verſcheydene cleyne ſteden en ſterckten/terwylen Parma in Vranckrÿck was 77.c. Hem worden vande Staten eenighe Raetſheeren toeghevoeght 82.a. Oorlooghs Raedt a. Hy wint behendigh de Schanſſe van Zutphen a. Beleghert Zutphen b. Berent Deventer b. Onthaelt zynen Couſyn Graef Herman wel/ in het innemen van Deventer/ hoewel hy zynen Vyandt was d. Wint Delfziel ende andere Schanſſen d. Treckt Parma naer/ om Knodſenburgh te ontſetten 83.b. Slaet Parmas Peerdevolck.ibid. Wordt nae het innemen van Hulſt in Zeelandt feeſtelÿck onthaelt 84.a.b. Beleghert Nimmeghen b. Wort een jong Vryer ghenaemt b. Zyne groote Victorien in corten tÿdt c. Slaet Parmas belegh voor Knodſenborgh op c. Zynen aenſlagh op Geertruydenberghe c. Miſt c. Zyne ghereetſchap tot Velt legher/ met de namen der Oberſte 89.c. Beleghert Steenwÿck c. Wort tot Steenwÿc door zÿn ſlincker kaeck geſchotē 90.c. Onthaelt zynen Couſÿn Graef Frederick vanden Berghe wel hoe wel hy zynen Vyandt was 91.b. Zyne ſeer goede Crÿghs diſcipline *17.94.d. 95.a. Beleghert en windt Geertruydenbergh 94.b.c.d. 95.a.b.c.d. Wordt van eenen Trompetter aerdigh verantwoordt 95.b. Hem worden de Vaendelen van Geertruyden Berghe met eerbiedinghe overghelevert 94.d. Zyne Cornette wordt by den Boſch verraſt 17.101.a. Heeft eenen aenſlagh op Brugghe te vergeefs b. Heeft eenen aenſlagh op s'Hertogenboſch te vergeefs 103.a. Ontſet Coevoorden c. Zÿn Legher voor Groeninghen 103.b.104.a.b. Hy winnet Groeninghen/ 104.a. De Spaengiaerden willen hem ombrenghen 108.b.109.b. Hy ſliſt den twiſt tuſſchen Zeelandt ende Holland 120.b. Wordt van Vredehandelinghe aengheſprocken/gheeft reſolute antwoorde * 18.127.d. Zynen aenſlagh op Dragons Legher 129.d. 130.a.b. Zyne voorſichticheydt int opbreken voor Grol c. Soeckt Cales te ontſetten te vergheefs 134.b. Schrÿft aen Albertus voor de ghevangenen inden ſlagh van Turnout 145.b. Zynen aenſlagh op Vlaenderen verhindert 156.d. Synen lof 157.a. Beſchrÿft zÿn Crÿghsvolck teghen des Cardinaels Leger 147.b. Beſpringht Alberti volck by Turnout b.c.d. Slaet Varacx c.d. 148.a.b. Toont den Gheſandt des Coninghs van Polen de Vendels inden ſlagh van Turnout gewonnen 150.d. Sÿn Legher op Rÿnberck 19.158.d. 159.a.b. Comt over a.b. Scheutte door zÿn Tente 158.d. De Ceurvorſten willen hem tot een Hooft teghen den Turck kieſen 166.c. Syne Victorien zÿn met droefheydt gemengelt 162.c. Hy ſendt Schepen naer Ooſt Jndien 168.c. Pieter Panne wilt hem vermoorden 170.b.c. De Spaenſch gheſinde ſegghen dat hy van den Coningh van Spaengien bemindt is * 20.179.d. Hy treckt te Velde teghen den Admirant 184.d. Waerſchout die van Embden c. Verwacht den Admirant voor Doeſburgh 189.a. Js Generael vant Legher 197.a. Synen Tytel a. Synen Lof a. Admirael Generael b. Treckt nae Bommel * 21.11.a. Sterckt ſich daer voor a. Wint de ſchanſſe van Creveceur * 22.25.d. Belegert S. Andries ſchanſſe 26.a. Verovertſe b. Meurs wort hem tot een Teſtament ghemaeckt d. Doet eenen Tocht in Vlaenderen 28.c.d. 29.a.b. Wint de Philippen ſchans 22 28.d. Sendt de ſcheven wegh om 'tvluchten te voorcomen 30 b. Wilt zynen Broeder wegh ſenden die het weyghert b. Verſwÿcht de neerlage van Graef Ernſt b. Syne manlÿcke woordē b. zyne ſlaghordē b.c.d. De Spaengiaerden willen hē om zÿn vroomheyt levende laten inden ſlagh vā Vlaenderen b. Hy vermaent zÿn volc in den ſlagh van Vlaenderen tot manachtigheyt 31.c. 32.a. Syne zedicheyt in zyne verwinninghe inden ſlagh van Vlaenderen 33.a. Syne H. Danckſegginge b. Hy wint het Caſteel van Cracou/ hem by Teſtamente ghemaeckt * 23 41 b.c. Verraſt den Vyandt met de Bruyloft van den Graeve Lodewÿck van Naſſouwen 46.a.b. Belegert Rÿnberck b.c.d. Verovert het d. 47.a. Weet ſich ſonderlinge te beſetten a. Wint Meurs b. Wort tot Meurs ghehult b. Belegert s'Hertoghen Boſch 49.b.c.d. Breeckt op d. Heeft Brieven van repreſalien aende Ooſt Jndiſſch-vaerders ghegeven * 24.59.a. Schrÿft aenden Coningh van Sumatra a. Hem wort eenen Gheſandt vanden Coning van Sumatra geſonden 60.b.c. Syne antwoorde aenden Gheſandt van Sumatra 60.d. Ontſchuldicht ſich op eene ſinckinghe uyt den Hoofde d. Synen ſtercken Legher 63.c. Synen Tocht in Brabandt c,d.64.a.b. Hy beleghert de ſtadt Grave a.b.c.65.a.b. Wintſe b. Wort Erfheere ghehult c. Staet de ghemuytineerde by * 25.82.d.83.a. Betrout ſich onder haer d. Light met zÿn Legher voor s'Hertoghen-boſch 83.b c.d.84.a. Syne ſchilderye wort vanden Coning Fimala in zÿn Camer ghehanghen 90.d. Hy doet eenen Tocht in Vlaenderen / ende neemt Cadſand 91.a. Wint Sluys a. Crÿght in Catharinen ſchanſe teghen zÿn meyninghe b. Wint Yſendÿck b.c. Aerdenburgh c. Ontfangt Marquette met zÿn volck vriendelÿck uyt Ooſtende comende 96.d. Zynen aenſlagh op de Schelde van Antwerpen * 26.119.a. Wint het Caſteel van Wouwe b c. Hy treckt uyt Vlaenderen om Spinolam te volghen * 27.124.b. Naer dat hy in Vlaenderen twee royale Forten gemaect hadde b.c. Meynt Linghen te ontſetten alſt over ghegheven was 124.c. Beſet de naeſt gheleghen plaetſen d. Comt zynen Broeder te hulpe 126.c. Bekÿft zÿn Ruyterye d. Tot Arnhem zÿnde beſchrÿft zÿn Crÿghs volck * 28.144.a. Beſet voorſichtichlÿck zÿn Rivieren ende Paſſagien b. Wilt Grol ontſetten 145.a. Wint Lochem weder 146.d. Beleghert Grol te vergheefs ibid. 147.a. Danckt eenich volck af b. Hy wort van Vredehandel aengheſproken / van Walrave van Wittenhorſt 157.d. Wort van Jan de Ney/nopende den Vrede/aengheſproken 158.a. Soeckt Rÿnberck te ontſetten 165.a.b. Laet het om reden naer 146.a.b. Wort van den Turckſchen Gheſandt ghepreſen 165.d. Js ghetuyghe over Driſlinghen 164.d.165.a.

Mauritÿ Eylandt beſchreven 28.161.c.

Mauritius ſchip alſoo ghenaemt 19.167.d.

Maurits Landtgrave van Heſſen comt die van Paderborn te landt te hulpe 26.102.c. Sliſt de Marburghſche veroerten met ſonderlinge wyſheyt *27.128.a.b. Hy wilt de Religie Reformeeren/ doet ſelve Latÿnſche Orationes om ſulcks te voorderen 128.a. Bevredicht wÿſſelÿck b.c.

Maximiliaen van Bethune/Grave van Moret/ vanden Coning van Vranckrÿck gheſonden/om den nieuwen Coningh van Enghelandt te begroeten 25.80.b. Js Treſorier des Conings van Vranckrÿck/ maeckt des Conings ſtaet * 26.100.a.

Maximiliaen van Borgongien ſterft 1.18.a.

Maximiliaen van Boſſu / Gouverneur van Hollandt/ treckt naer den Briel 4.69.b. Vlucht b. Wordt vande Enchuyſers ghevanghen 92.a. Sterft * 8.159.d.

Maximiliaen Cochi gedeputeerde des Keyſers verſoect geleyde voor eene treffelicke Legatie 26.112.d.113.a. Wort gheweyghert a.

Maximiliaen de Morillion Biſſchop tot Doornick gemaeckt

maeckt 10.206.a.

Maximiliaen van Ooſtenrÿc Eertſhertoge trout Mariam Hertoginne van Borgonien 1.3.d. Tracht naer het Momboorſchap van zÿnen Sone 4.a. Wordt ghevanghen b. Hy wordt Roomſch Coningh ghecoren a. Wort van die van Vlaenderen met ſeven en veertigh Artÿckelen beſchuldight c.d. Werdt Keyſer 7.a. Zyne Dochter wort van Carel de achtſte weder t'huys gheſonden a. Hy beleghert Nimmeghen 8.c. Wordt gheſliſt ibid. Sendt Albert van Saxen naer Hollandt d. Hy ſterft tſeſtigh Jaer oudt zÿnde/in het Jaer 1515/9.c. Zÿn ghedaente c. Zeden c. Is tot Nieuſtadt begraven c.

Maximiliaen de tweede/Keyſer / zyne wyſe antwoorde 2.46.b. Zÿn Brieven worden niet ghelevert c. Intercedeert voor Nederlandt te vergheefs * 3.62.d. Soeckt Vrede tuſſchen Spaengien ende Nederlandt te maken * 5.103.c. Sterft 6.119.d. Zyne wyſe reden d. Is eens vergeven gheweeſt van den Cardinael Granvelle 120.a. Zÿne zeden a. Zyne wraeckgierichept teghen die van Brugge/ teghen zynen Eedt * 10.182.b. Kendt de Ghereformeerde Religie de beſte te weſen ibid. Zyne leſſe/ nopende den Conſciency dwangh * 23.51.a.

Maximiliaen van Ooſtenrÿck/ſone van Maximiliaen de tweede 13.24. Roomſch Coningh vercoren a. Coningh van Polen ghemaeckt 14.48 d. In Polen ghevangen ende gheſlaghen 49.a. Wort beleefdelÿck vanden Cancelier gehandelt a.b. Verloſt b.

Mayenne Hertoghe worden drie dingen voorgheſet 17.96.c. Hy reconcilieert met den Coning * 18.126.a. 135.b. Syne trouwe antwoorde * 21.5.a.

Meaulx vereenight met den Coning 17.99.a.

Mechelen overvallen 4 81.c. Gheplondert c. Redenen der wreetheydt d. Breeckt de Bruſſelſche vaert *9.77.c.d. Vande Staten afghevallen * 10.187.b. Weder gewonnen d. Gheplondert d. Het compt aen den Spaengiaert 12.240.a.

Medecÿn van Stella helpt hem zÿn laſt vol-voeren 6.122.a

Medecynen/Apotekeryen en Drogen in S. Andries gebreck 22.26.a.

Medecÿns ghevoelen vande Taback 19.169.a.

Medecynen hulpe vande Coninginne van Enghelandt veracht 23.75.b.c.

Medecÿns ende Chirurgÿns leeren voor Ooſtende 25.94.a.

Medenblick van de Enchuyſenaers overvallen 4.75.b. Miſverſtandt 14.45.b.c. Beleghert. Verdraghen c.

Medicamenten in Berck ghebreck 23.47.a.

Medina Sidonia onſlaet de Nederlandiſche ſchepen van s'Conighs weghen 18.129.b.

Medina Hertoghe / doet de Spaenſche Galioenen aen brandt ſteken/om vande Enghelſche niet ghecregen te weſen 18.137.b.

Meel ſeer wonderlÿcken den hongherighen beſteldt 28.157.b.

Meenen vande Malcontenten in-ghenomen 8.156.d. 157.a. Verraſt * 9.178.a.

Meghen vanden Graeve van Hohenloo ghecreghen 11.214.a.

Menighte ſterckt 2.30.d.

Menſchen haer bloedt moetmen verſchoonen 23.51.a. Eten malcanderen door honghers noodt in Lÿflandt * 24.74.c.d. In Hongaryen * 26.101.b. Tot Delft in grooten ouderdom gheſtorven *27.127.d. Ontgraven ende de honden tot Cracouw voorgheworpen * 28.141.d.

Mentzo Altingh Predicant tot Embden van oproer beſchuldight / preſenteert te vertrecken 18.123.b.

Meracques Edelman wilt Marſilien verraden voor de Spaenſche 26.120.d. Wort gheexecuteert 121.d.

Meras San eenen der Gheſanten des Coninghs van Sumatra 24.60.c.

Mercure Hertoghe ſtrÿdt teghen den Turck 22.38.b.c. Neemt Alba Regalis den Turck af * 23.50.c.

Meroda Gouverneur van Frieſlandt doet Oldenborn beſchanſſen 10.207.b.

Merwe een Heere van Grobbendonck ghevanghen 19.154.a.

Mes om de Landen de kele af te ſnyden 6.123.c.

Meſtiſen/Portugaelſche kinderen van Indianen geboren 25.89.d.

Mets vande Franſoyſen ghenomen 1.12.a.

Meurs beleghert 19.159.d. Overgeven 160.a. Worden Neutrael * 20.180.b. Wort Mauritio tot een Teſtament ghemaeckt * 22.26.d. Van Mauritio inghenomen en geſterckt * 23.47.b. Afghebrandt * 27.123.d. Spinola wilt het Neutrael maken *28.146.c.

Meynedicheydt der Spaengiaerts 6.118.c. Des Conings van Spaengien * 10.197.b. Der Ruyteren 186.a. God ſtrafſe altÿt 197.c.

Michael den Vayvoda van Walachien in Tranſylvanien gheſonden/is verwinner 24.75.c.d. T'onvreden zÿnde/handelt met den Turck d. Wort ghedoodet d.

Michael Vito/Prieſter/huert moorder / om eenen Gheleerden Theologum te vermoorden 28.162.c.d. Op gheldt gheſteldt.

Michiel de Reinchon Prieſter gheexecuteert / hebbende gheheurt gheweeſt om Mauritium om te brenghen 17.109.a.

Middelburgh overgheghevenn/hadde den Coning ſeven milioenen ghecoſt 4.90.c. Wordt vande Enghelſchen gedreyght * 14.46.b.

Middelburghſche cappe op den Toren coſt 150 duyſent guldens * 16.73.a.

Milander wort den Admirant bevolen 22.32.c.

Milanen weyghert de Inquiſitie 2.38.c.

Mildigheydt van Philips de goede die nochtans rÿck gheſtorven is 1.3.a. Des Graefs van Rennenbergh * 10.201.b.

Minne-broeders worden tot Antwerpen uyt gheleydt 8.148.d.

Mirakelen vol valſcheydt van een Prioreſſe 10.199.c.d.

Miranbeau een Heere aen de Staten geſonden van weghen Duc d'Alenſons aenſlagh 11.218.a. Raedt de Staten hem weder aen te nemen 218.b.

Miſdadighe eryghen van Duc d'Alenſon Pardoen 11.208.d.

Miſtrouwen tuſſchen Maximiliaen van Ooſtenrÿck ende de Landen 1.4.b. Van Don Jan weckt miſ vertrouwen *6.123.a. Tegen den vyandt de ſterckſte wapen * 14.43.c. Exempelen c.d.

Moderatie op de Inquiſitie 2.40.d. Wordet moorderatie ghenaemt ibid.

Moeder eet ſes kinderen 26.101.b. Eene Moeder van twee kinderen opgheghеten ibid.

Moerſchanſſe by Hulſt van Alberto beſchoten 18.139.d. Ghewonnen 140.a.

Mons de la Mole onthalſt 5.95.d.

Monarchie wilt de Spaengiaert hebben 16.79.a.b.c. De Nederlanders teghen ſtaen c.* 21.19.d. Eenen Secretaris die ſulcx ſeght/ghevanghen ibid.

Monglas Baron ſterft 21.14.d.

Monicken verloſſen Loÿs Baiſot 4.88.b In Vlaenderen verbrandt * 8.149.a b. Blydelÿck ghevanghen * 10.183.c. Eenen den arm vol Paliſſaden hebbende wort verſlaghen 21.14.d. Wel 500 varen nae Peru en Weſt Indien 25.90 c. Eenen wort Groot-vorſt in Moſcovien * 26.122.c. Soeckt Demetrius c. Worden gebannen uyt Vincenſa ende Bergamo * 28.162.d.

Montdragon Colonel wilt Tergoes ontſetten 4.82.a. Volbrenght het b. Is Gouverneur van het Caſteel van Ghent * 6.116.a. Soeckt het voor hem te verſekeren a. Wilt het Caſteel van Ghent ontſetten 121.c, Sÿn volck by Rypelmonde gheſlagen ibid. Treckt om Grol te ontſetten * 18.129.c.

Monteſdoca tot Maeſtricht ghevangen 6.117.c.

Montgomery onthalſt 5.96.

Montigni in Spaengien gheſonden 2 30.c. In Spaengien ghehouden 40.b.c.d. Broeder van den Graef van Hoorn/zÿn doot * 3.58.a. Zyne cloeckheyt 8.144.b. Montigny naer Namen gheſonden/om Don Jan te wederſtaen 8.143.c. Hooft vande Malcontenten 156.d. 157. Vereenight ſich met den Coning * 9.164.d.165.

Montpoye Gouverneur wederſtaet den Spaengiaert in Yrlandt 23.51.b.c.d.52.a.b.c.

Montmorenci ghevanghen 1.14.a.

Monſters in de natuere 28.166.d.

Moordaedicheydt der Spaengiaerden 4.83.b. * 19.156.d.

Moorders beſteldt om Paulum Servitum te vermoorden/quetſen hem 28.162.c. Worden op ghelt gheſet ibid.

Moordt/ van Hertogh Jan den onverſaechden / onder ſchÿn van Vrede 1.2.b.

Moort van Parÿs in het Jaer 1418 / 1.2.b. Wel hondert ende tſeſtigh Edelen van grooten name/ende wel vier duyſent andere worden daer doodt gheſmeten. ibid. * 3.62.b. * 4.77.c. 78.79. Doet de Ghereformeerde goet 79.b. Is in Spaengien ende Italien ghebrouwen * 10.182.b. Aen den Prinſe begaen 12.230.231.

Morgan Colonel ghevanghen 10.183.a. Doet Richard Lee onthalſen * 12.235.c.

Moriſken of Saraſinen rebelleren in Granada 3.62.d. Worden ſlaven ghemaeckt 63.a.

Moſch in Groenlandt ghevonden 28.162.b.

Moſco in Moſcovien van de Tartaren verbrandt 4.75.d.

Moſcoviſche veranderinghen 26.121.d.122.a.b.c.d.* 28.165.c.

Moſcoviten miſbruyck / ende oock haer ſterven 19.148.c. Sy houden ſich buyten de ghehoorſaemheyt van den Paus * 26.122.a. Het is een licht gheloovende volck 122.d.

Moby een Heere ghequetſt 9.165.

Muley Hamet Coning van Maroques ſterft 25 87.d. Wtdeelinghe van zÿn Rÿck onder zÿn Sonen. ibid. De Broeders twiſten onder malcander d. Gheſlacht Regiſter 88.a.

Mullemſche ſlagh 27.126.b.c.d.

Munte gheſlaghen van Gouden Ketenen 6.122.d.

Muſtapha Aga Chious claeght over de Enghelſchen/ pryſt Mauritium 28.165.

Muer valt ende verſchrickt den vyandt 5.102.a.

Mueren doorghebroocken met ſterck Water 2.30.d.

Mutinatie in Alberti Legher 24.65.c.d. Onder Spinolas volck * 28.146.c. Tot Dieſt / ende elders 149.d. 150.a.

Mylendonck een Heere / Overſte der ſtadt Nuys 17.96.c.

Mynck-yſers/inde Maſe gheworpen 3.60.b. * 5.101.c.

N

Nacht des Winters gheſtadich in Nova Sembla 19.153.d.

Namen der verweſene perſoonen 3.54.a.

Naerden afghebrandt / het volck wreedelijck vermoort 4.83.b.

Naghel Boomen in Ooſt Indien van de Portugeſen afghehouwen 25.89.d.

Naggelen van Magillanen gecomen in wonder groote menighte 28.162.a.

Namen van Don Jan inghenomen 7.132.b.

Nanſius 9.169.

Naſſouſche huys / zyne outheydt 10.202.d. Is Julio Ceſari bekendt.ibid. Het recommandeert hem aen de Coninginne * 13.4.a.b. Is groot en vermaert 17.119.d. Wort vande Staeten aen den Coningh van Vranckrijck gherecommandeert * 18.141.c.

Naſſouſche Heeren voor het Vaderlandt gheſtorven 28.149.a.d.

Naſſouſche Strate 18.125.b.

Navarra willen de Guyſianen van de Croone uytſluyten 15.61.a.

Navarſche Coningh ongheſtadigh 1.25.c.

Necotiana in Europa bekent geworden 19.168.d. Ghebruyck d.169.a. Siet Tabacco.

Nederlandt of Nederduytſchlant wordet Belgium van de Latijnſche ghenaemt/begrypet 17 Provincien 1.1.c. Is een vry landt.ibid. Nemen wel Over-heeren op ſeeckere voorwaerde aen/altijdt toeſiende dat ſy haer niet te machtigh en werden. ibid. Wordet in min dan twee hondert Jaren aen een ghehecht.c. Is door vier treffelijcke Vorſten aen Borgongien ghehecht. ibid. Is in verſcheydene factien verdeylt 5.d. Neemt toe door den Vrede 7.a. Wordet van Joncker Carel by de 46 Jaren met Oorloge ghequelt 8.c. Wordet door Hylijck aen Spaengien gehecht 9.a. Onder't Rijcke ghebrocht 11.c. Met Enghelandt by Huwelijcke ghehecht 13.a. Overghedraghen vanden Keyſer aenden Coningh van Spaengien in het Jaer 1556/ 14.d. Draet een negen jarighe ſchattinghe toe 16.a. Heeft wel 509 Jaren nae hare Privilegien gheregeert gheweeſt. Hare Over-heeren conditionael als Man en Wijf. Lydet ghene Coninglijcke heerſchappye 28.b. Haer Gouvernement ghemenght d. Daer zijn wel vijftigh duyſent menſchen om de Religie omgebrocht 29.b. Is de vijfde Kreyts van Duytſchland* 2.39.b. Beroerte uyt d'Inquiſitie 46.d. Haere Cooplieden in Enghelandt aenghetaſt * 3.61.d. Oorloghe hadde Anno 1576 ghecoſt aen den Coningh 42 milioenen * 5.100.a. Haere Oorloghe is den Turck bekendt 103.a. Haere dienſten haren Over-heeren ghedaen 104.b. Heeft drieboudighe Oorloghe * 6.116.a. Haere Heeren worden laghen gheleydt 121.c. Don Jan wilt haer met ſnyden helpen * 7.131.c. Wort met Enghelandt tſamen verbonden Anno 1577/ 138.d. Hare ellende / ende de oorſake daer af ontdeckt *9.174.d. Middelen om dat te dwinghen * 11.214.c.d. Wordt den Coning van Vranckrijck aengheboden * 12.238.a. Antwoorde a. Moetſe afvallen door de Ligue d. Hadde de Chriſten Religie eerſt by de Enghelſchen * 13.21.a. Haere Oorloghe heeft den Coningh ghecoſt boven de tſeſtigh milioenen Goudts * 16.73.a. De Spaengiaerden ſoecken haer den ſtoel der Oorloghe te maecken * 17.108.a. Heeft meer commoditeyten tot Grootheydt/dan een Prince van noode is *20.178.b. Haere ſchepen worden in Spaengien ghearreſteert 193.d. Verdeelinghe harer Provincien/ onder den Coning negen. Hare Gouverneurs 196.b. Elcke Provincie is ſouverayn b. En is gheen Leen van Spaengien * 22.78.b. Die van Over-hongaryen by nae Nederlandts/als van haer afcomende * 26.101.c.

Nederlanders ſtryden om eere 1.1.c. Worden van de Romeynen voor gheſellen ende vrienden ghehouden. ibid. Hare natuere 28.c.* 25.97.d. Mildicheyt * 1.28.d. Worden in Spaengien generalijck voor rebellen ghehouden * 6.123.b. Haren Lof 130.b.* 16.71.c.d. Zy worden aengeſproken voor Staten ſchulden * 15.58.d. Zijn den Romeynen weert * 16.71.c.d. Zy handelen op Ooſt Indien * 19.167.d.168.a.b.c.d. Op Turckyen 169.a. Crygen Octroy a.b. Worden by Mooren of Maranen gheleken *22.31.a. In Spaengien vervolght * 23.45.a. Zy twiſten tegen de Enghelſche in Ooſt Indien * 28.140.c. Antwoorden op een ſchamper Boecxken mondelinghe c.

Neeringhe door het affetten van't Gheldt verloren 1.6.b. Wordt uyt Nederlandt in ander Landen ghebrocht * 3.61.c.

Nemours een Hertoge regeert Parijs/gheduerende haer belegh. Hem wort het behoudt der ſtadt vande Burgers toegheſchreven 16.77.a.

Neſſe Edelman ghevanghen 3.58.b. Wilt uytbreecken. Miſt.ibid.

Neufchaſtel van Parma inghenomen 16.87.b.

Neuſe ſchanſſe by Hohenloo ghemaeckt 11.223.b.

Neutrael houdinghe van vele ſteden 1.5.c.

Nicolas Doria/ Neve van Spinola/ghevangen 27.126.d. Wort tegen den Heere van Bethune gheloſt. ibid.

Nicolaes Linck/Gheſandt van Ceulen / aen de Staten 16.81.a.

Nicolaus Maude Factie tot Leyden voor Leyceſter 14.40.b.

Nicolaes Meetkercke Colonel behaelt groote eere 14.33.c. Zynen aenſlagh op Duynkercken * 16.77.c. Voor Duynkercken ghequetſt d. Wert door Calcs in Spaengien gheſchoten/ ſterft * 18.137.a. Wiert voor zijn doodt Ridder gheſlaghen a.

Nicolas Salcedo Spaengiaert ende andere voornemen den Duc d'Alenſon ende den Prince te dooden 11.212.a. Wort tot Parijs met vier Peerden van een ghetrocken b.

Nienort een Heere voor groot Auwaert gheſlaghen 10.200.d. Moet alle ſchanſſen aen Rennenbergh overgeven. ibid.

Nienoven van Egmont ghewonnen 6.168.b.

Nieupoort wordt den Prince van Orangien te pande ghegheven 6.117.c. Van Parma ghewonnen * 11.222.d.

Nieupoort beſchreven 21.29.a.

Nieuwe Geuſen 22.26.c. Hare onſchult c.d. Ghelijckeniſſe by de Berghvercoopers d.

Nieuwen ſtijl beghint den Autheur te ghebruycken 11.214.b.

Nieuwenare Grave met Schenck/aenſlagh op Nimmeghen miſt 13.6.a. ſterft aen Buſcruyt * 15.68.b.

Nieuwicheyt Moeder van dwalinghen 17.111.d.

Nile een Heere/Graeve van Rennenborgh/doet het garniſoen uyt Valencienne gaen. Wint het Caſteel 6.122.d.

Nimmeghen van Keyſer Maximiliaen beleghert 1.8.c. Wort gheſliſt c. Valt de Landen af * 12.239.c. Haer worden laghen ghelept vanden Grave van Nieuwenaer ende Schenck te vergheefs *13.6.a. Brandt in Nimmegen geſchoten ibid. Schencks aenſlagh op de ſelve miſt * 15.67.b. Borghers worden Knodſendragers genaemt * 16.74.d. Wort van Mauritio belegert 84.b.c. Bodwel wiltſe verraden * 21.3.b. Comt uyt b.

Ninove ghewonnen 10.187.b.

Nivelle nae grooten wederſtandt van Don Jan gecregen 8.144.c. Wort vant garniſoen van Bruſſel beyendigh inghenomen * 10.183.a.

Nivers Hertoge aen den Paus tot reconciliatie des Coninghs van Vranckrijck gheſonden 17.98.d.

Noel de Caron / Heer van Schoonewale / claeght over Edward Norrits/Gouverneur van Ooſtende 16.84.a. De Staten noemen hem hare Ambaſſadeur 25.69.c. Handelt met Staten Gheſanten af den Coning van Engelant van den Nederlantſchen Vrede * 28.159.c.

Nonnen gealimenteert 1.19.d.

Noot doet de Hooge Overheyt aentaſten het gene dat ſy onder haer hebben 3.61.c. Maeckt cloeck * 18.131.c. Is Wet des tijts * 21.5.d.

Normandien wort vande Engelſchen ingenomen 1.2.b.

Norris Jonckers getrouwicheyt 1.20.b.

Norrits belegert in ſ. Jans Camp 10.194.d. Ontſet d. Slaet de Rennenberchſe by Groeningen 200.d. Met Staten volck by Northorn geſlagen 201.d. Wort door zijn rechter hant geſchoten ibid. Met een ſpieſſie op zijn borſt ghequetſt * 13.9.a. Is trou *14.30.c. Trect met de Engelſche Vlote nae Portugael * 15.65.c.

Noorden ſtadt van Graef Emmo overvallen 24.72.b. De Burgers verweſen b.

Northumberlandt Grave om oproer onthalſt 13.13.c.

Northumberlant Grave comt int Leger voor Berck/om den Crijgh te ſien 23.46.b.c. Hy wort ſchuldigh geacht int groot verraet van Engelant: wort op gelt geſet * 27.133.a.

Nova Sembla heeft des Winters gheſtadighen Nacht/veel Beeren/witte Voſſen 19.153.c.d.

Nove ghevanghen 3.62.c. Gheloſt c. Uyt Vranckrijck ontboden tot opper Velt Marſchalck*8.152.d. Wederſtaet de Malcontenten in Vlaenderen * 9.167.d. Slaet haer Peerdevolck 178.b. Neemt Ninove in *10.187.b. Belegert Ingelmunſter 188.a. Wort gevangen b. Wort los gelaten voor Egmont 189.c. Belooft niet meer te dienen *13.5.c. Zijn oordeel van Aldegonde* 12.242.b. Treckt nae Geneven. Neemt de Wapenen c.

Noyrtcarmers voor Haerlem gequetſt 4.85.a.

Nuys by den Grave van Meurs ende Cloet ingenomen 13.5.b.c. Het is eene goede ſtadt by-kans aen den Rijn gelegen 10.a. Wort van Parma belegert/ met 37 ſtucken geſchuts beſchoten a. Van Cloet verraſt. Wort Gouverneur daer af c. Hare Burgerye jaeght tgarniſoen uyt *17.96.b.c.

O

O Betekent Groot int Vriſch 23.51.c.

Occar Riviere by Brunſwijck 27.135.a.b.

Octaviaen Ferneſe/Hertoge van Parma/reconcilieert met den Coning Philips 1.14.b. ſterft *13.22.c.

Octavius Frangipani Paus Nuntius intercedeert by de ghemutineerde 24.68.d.69.a.

Octavius van Manſfelt/ Graeve van Knodſenburgh/ gheſchoten 16.83.a.

Odowardo Lanciavilla Gouverneur in Breda 16.73.d.

Oldenborn beſchanſt 10.247.b.

Oldenzeel beſchreven 10.186.d.187.a. Comt aen Rennenbergh 187.a. Beleghert en ghewonnen van Mauritio *15.161.a. Wordt van Veſten ontbloot b. Van Spinola ghewonnen * 27.124.a.

Oliphant in Nederlandt 2.30.d.

Olivier Neyneus helpt de ghevangenen tot Ghent uyt 9.177.b.

Olivier van Oirt compt t'huys in drie Jaren/des Werelts cloot om gheſeylt hebbende / heeft veel wederſpoets * 23.44 d.

Olivier van den Tempel Gouverneur van Bruſſel/wederſtaet Egmont 9.189.b.

Olthof Hopman voor Steenwÿck doodt gheſlaeghen 16.90.a.

Ommelanden twiſt met Groeninghen. Haer Gheſanten ghevanghen 7.142.c.

d'Ommervile een Franſch Heere wort gheſchooten 27.126.c.

Onbarmhertigheyt gheſtraft 1.22.c.

Oncle Secretaris van Chimay ghevanghen 11.224.a.

Onderdanen en zÿn niet om de Heeren: maer de Heeren om de onderdanen gheſchapen 10.205.a.b. Zy en behooren vreemde niet te gaen dienen / ſonder toelatinghe van haren Overſten *26.121.b.

Onghestadicheydt der gheneghentheden 6.115.a. Der menſchen/crachtigh * 7.135.c. Der Walſche Edelen * 10.197.d. Der menſchen * 25.79.a.

Onghestrafheydts Hope is Moeder van alle Godlooſheyt 13.14.c.

Onghevepnſt ſchÿnt Jan de Ney 28.158.b.

Onne van Eweſen/Embder Edelman ghevanghen 13.5.d.

Onſchuldighe ofmen die met ſchuldighe mach ombrenghen/ghevraeght: Antwoorde eens Jeſuÿts 27.129.c.

Onſuyvere Dichters bederven de Landen 1.23.d.

Ontrouwe/van Paus Pius de vierde 1.24.a. Van Don Jan * 6.123.a. Der Borgheren van Paterborn teghen haren Burghemeeſter * 26.102.c.

Ontſet van Leyden 5.101.b.102.a.

Onverdult brengt in lyden 28.156.d.

Onweder in Nederlandt ſeer groot 27.136.b.c.

Ootmoedt onghevepnſt doet Philips de goede lichtelÿck vergheven 1.3.a.

Oorblaſers vele by groote Heeren 13.7.d.

Oordeel Godes over den onghehoorſaemen ſone 1.8.b.c. Soeckt in het woordeken God.

Oorloghe/tuſſchen Graef Lodewÿck van Maele / ende die van Vlaenderen ende Ghendt: Wordet nae zyne doodt gheſliſt van zynen Schoon-ſone/ Philips de Valoys / toeghenaemt de ſtoute 1.1.d. Tuſſchen Vranckrÿck ende het huys van Bourgongien/waer uyt ſy ontſtont 2.b. Tegen den Hertoghe van Orleans 2.a. Der Kinderen vanden Hertoge van Orleans/om het dooden hares Vaders/ wordet ſes mael gheſliſt/ maer weynigh tÿdts ghehouden 2.b. Achtenveertigh Jaer van Philips de goede ghevoert / ſonder hem te verarmen/of zÿn volck ſeer te ſchatten 3.a. Doet alderhande Munte verhooghen 6.a. In Ghelderlandt door aenhitſen der Franſoyſen 8.a. Duert niet langhe c. Van Joncker Carel duert by de 46. Jaren c. In Italien 16.b. In Vranckrÿck 25.d. Noodigh zÿnde is wettelick * 5.111.c. Drievoudigh * 6.116.a. Voor't Vaderlandt/ beter van ghevepnſ den Vrede * 9.165.d. Wordt in Nederlandt om drie oorſaken ghevoert * 10.181.d. Is bitter 189.a.b. In Duytſchlant * 1.12.a. Sonder noot baert quaede vruchten * 13.9.d. Is nut om der Landen welvaert tegen de Spaengiaerden te bewaeren * 16.81.c. In Nederlandt wort ſy niet ghevoert om Religie: maer om State * 26.121.b. Haere uytcomſte is onſeecker * 28.157.d. Staten voeren die offenſÿf ter Zee 162.a.

Oorloghſchepen ter Zee/op de Riviere 4.82.d. Waer ſy ghebruyckt worden * 15.60.b.c. In Vlaenderen ghebout * 28.155.d.156.a. De Staeten doen die vande Cuſte van Spaengien weder keeren 160.a. Comen t'huys 161.c.

Ooſtende heeft eerſt begoſt den Haringh te ſouten ende packen/ghelÿck men nu doet 1.7.a. Is van voorraedt wel verſien * 18.138.c.d. Wordt gheſterckt d. Albertus vertoont ſich daer voor. Is becommert voor Mauritÿ Leger * 22.33.c. Wort beſchreven * 23.47.c. Wort int Jaer 1572 eerſt bewalt c. Parma noch la Motte connenſe niet winnen c. Wordt gheſterckt c.d. Is eene vande ſterckſte ſteden van Europa c. Wonderlÿcke Haven der ſelve c. Wort begoſt te beleggen van Albertus den 5 Julÿ ſeſthien hondert een d. Staten ſenden Vere daer in 48.a. Het ſchieten wordt by Londen ghehoort d. Doen eenen grooten uytval a. Logeren haer volck buyten a. Den Zand-bergh wordt ſterck beſchoten b. Zy ſteken den dyck deur b. Wordt een Eylandt b. Grooten voorraedt daer in gheſonden b.c. Vele groote Heeren comen het beſichtighen c. Avontuerlÿcke ſchooten c.d. Menichte d. Gheleghentheydt des Leghers daer voor d.49.a. Veer parlementeert uyt vreeſe van eenen generalen ſtorm 53.a. Gheſanten weder wegh gheſonden a. Ontfanghen Ghecommitteerde van Alberto b. Crÿghen haer afſcheydt c. Veers Brief uyt Ooſtende gheſchreven c.d. Storm 54.a.b. Wordt afgheſlaghen b. Garniſoen wordt verandert d. Coſt hondert duyſendt guldens ter Maent * 25.89.a. Haer belegh is gheweeſt een ſchole voor Crÿghs lieden 94.a. Daer worden inde twintigh eerſte Maenden bereeckent over de twee hondert ende vÿftigh duyſent ſchooten van buyten gheſchooten 93.d. Van Binnen wel hondert duyſent b. Dooden van ſchieten ende ſteeckten 94.b. Wordet van groote Heeren beſocht b. Verſcheyden Gouverneurs in de ſelve geſchooten d. Goede ordonnantien daer binnen d. Zandthil ghewonnen 95.a. De ſtadt wordt met trencheen afgheſneden a. Doen uytvallen a. Lyden ſchade vande Zee a. Crÿghen verlof te accorderen b. Artÿckelen b.c. Heeft over drie Jaren ende acht Maenden beleghert gheweeſt c. Blÿft ſonder Burghers d. Albertus ende de Infante de ſelve ſiende / ſien haer cleyn ghewin d.

Ooſtendiſche aenſlagh miſt 28.142.a.

Ooſtenrÿcks Huys met Bloedt-ſchanden beſmet 27.133.c.

Ooſterſche ſchepen van Draeck ghenomen 15.66.a. Beweert b.c.

Ooſt Indien: Portugeſen handel op de ſelve verhaelt * 24.57.d. Plaetſen die ſy in Ooſt Indien daer beſitten. Die ſy niet beſitten 58.a. Middelen/ oorſake ende ordonnantie vande eerſte Nederlandtſche Ooſt Indiſch Vaerders a.b. Den handel van Pieter Houtman ontdeckt a.b. Crÿghen Octroy van Staeten b. Als oock Ordonnantien b. Leenen haer Gheſchut. Varen op het Eylandt Sumatra/ ende de ſtadt Achem b. Hare Waren ende handel c. Worden vanden Coningh van Sumatra bedrogen c.d. Nemen Indiſche ſchepen en Peper met gheweldt d. Worden vanden Fiſcael in Zeelandt aenghetaſt 59.a. Twee Zeelandſche ſchepen comen voor Achem. ibid. Vermeeſteren een Caracke b. Opſpraecke ende Juſtificatie c.d. 60.a. De Bootſ lieden eyſchen den ſeſten penning b. Gheven 10000 guldens den armen 60.b. Gheſanten van Sumatra aen Mauritium gheſonden b.c.d. 61.a.

Ooſt Indiſche Compagnie opgherecht: haere Octroyen 61.a.b. Bewindthebbers namen c.d. Thien-jarige Compagnie ſenden voor het eerſte derthien ſchepen uyt * 24.89.d. Strÿdt met de Portugeſen d. Caracke ghewonnen 90.a.b. 26.113.d.114.a.b. Voor de tweede mael uytghereedt c.d. Gheeft ghelt om de Spaenſche ſchepen te wederſtaen * 27.134.b. Reedet voor de derdemael uyt * 28.139.c. Reedt derthien ſchepen uyt terwÿl ſe men vã Vrede handelt 161.d.

Ooſt Indiſche vaert uyt noot aenghevanghen *19.167.d. Behoort vry te weſen * 25.97.b. Landen daer de Portugeſen handelen ibid. Engelſche ſenden oock ſchepen*28.150.c. Twiſten teghen de Nederlandes om den handel 140.c. Avontuer der ſchepen 156.c.d.161.c.

Ootmarſen opghegheven aen Mauritium 15.161.b. Ghewonnen * 16.29.c.

Oproer binnen Ghendt 1.4.a. Teghen Carolum Quintum in Spaengien 9.d. Tot Antwerpen 14.b. Tot Roome 24.a. Teghen de Guyſarts te Amboyſe 25.b. Vreede uytcomſte. ibid. Onder des Princen volck * 3.61. Tot Vliſſinghe * 4.82.a. Tot Leyden * 5.101.a. Tot Maeſtricht gheſtraft * 8.144.d. In s'Hertoghen Boſch * 9.167.d. Te Antwerpen om de Proceſſie d. Binnen Steenwÿck * 10.193.c.d. Tot Antwerpen teghen de Overheydt * 11.223.a.b. Tot Ghent over den Vredehandel * 12.228.c. Tot Oudenaerde * 19.206.b. Tot Marburgh by den Landtgrave gheſtildt * 27.128.a.b.c. Tot Antwerpen tuſſchen de Schippers ende Spaengiaerden om eene lichte Vrouwe/wordet gheſliſt 138.d. Der Jeſuyten tot Poſen in Polen teghen te Proteſtanten * 28.141.c.d. Tot Cracou d. Tot Venegien 142.a.b.c.d.143.a.b. Tot Embden 160.d.161.a.

Opſlagh beſchreven 10.186.a. Ghewonnen van Hohenlo b. Van Rennenbergh d. Gheſlecht d. Weder ghewonnen * 16.82.d.

Orange Boomen in het Eylandt Mauritius gheplant 28.161.d.

Oratien om te bedrieghen 6.124.a.

Ordam beſchooten/om te moghen voor-by vaeren 5.99.a,

Ordre van het Gulden Vlies wederom verheven 1.3.d. Soeckt Gulden Vlies.

Orleenſche Hertoghe ghebooren 28.156.d.

Orſoy beſchreven/wort vanden Admirant gheſterckt 20.184.b.

Ortis Spaenſch Capiteyn ſet de ghevanghenen op ranſoen 6.119.c.

Orvellers reſolute antwoorde 18.126.c. Levert het Caſteel van Han aen Bouillon c. Blÿft doodt int innemen van Han d.127.a.

Oſtagiers 1.5.a. Tuſſchen Enghelant en Vranckrÿck 22.b. Ontloopen b. Verkoſen van Duc d'Alve * 6.126.a. Voor yemandts leven gheſtelt zÿnde / comen weynigh te bate * 13.14.d.

Oſwald/ſone van Graef Willem vanden Berghe/ onbewiſt doodt gheſteken 13.6.b.

Otterdom inghenomen / voor de Staeten gheſterckt 11.224.d.

Otto Hertÿ propoſitie aen de Staten / van weghen Erneſtus 17.106.b.c.d. Der Staten antwoorde 107.a.b.

Ottho van Swartſenburgh Graeve / Keyſers Ambaſſadeur aen de Staten 7.141.c.d.142.a.b.

Oudenaerde behendelÿcken in-ghenomen 4.77.b.c. Wordt verſterckt * 10.206.b. Wilt gheen Crÿghsvolck innemen * 11.206.b. Moet het deſueren 210 d. Wordt van Parma beleghert d. Haeren oorſpronghgh ende gheleghentheyt ibid. Comt over d.211.a.

Oudenborgh van die van Ooſtende ghewonnen 16.77.d. Van Alberto ghewonnen * 22.29.d.

Oudewater inghenomen / verbrant vande Spaengiaerden 5.106.d.

Outſte ſone erft in Enghelandt alle het goedt 13.17.b.

Oudt paer volcx/ den Man van 103 Jaren/ de Vrouwe van 99 Jaren/ die 75 Jaren ghetrout hadden geweeſt/ ſterven. Worden op des Magiſtraets van Delfs coſten heerlÿck begraven 27.127.d.

Overaſſel Slot van Schenck inghenomen 13.5.a.

Overgang van veel ſteden 4.72.a.b.c.

Over-heeren in Nederlandt zÿn meeſt conditionael 1.28.b.

Overloopers op ghelt gheſtelt 24.94.d.

Overſpel wilt Sixtus de vÿfde met den doot gheſtraft hebben 13.7.a.

Overſte/ jongh zÿnde/ weynigh gheacht 6.125.b. Twee ghelÿck van macht zÿnde is quaet * 18.138.b.

Overſteyn Grave verdrenckt 6.119.a.b.

Overyſſel worden de Beelden afghewo rpen 10.184.c. Hare Staten verbieden contributie aenden vyandt te gheven * 23.47.b.

Overval van Soldaten in Enghelandt 1.13.c.

Outaeren vande Gulden te Antwerpen ghewe ert 10.199.d.

Oye Graeffſchap/ van Alberto ghewonnen 18.134.d.

P

Pacificatie van Gent 6.120.a. Artÿckelen a.b.c.d. 121.a.b. Van den Coning geconfirmeert 121.b. De Spaengiaerts ſegghen dat de Prince die ghebroken heeft * 14.48.a.b.

Palmboomen overvloedich in het Eylandt van Mauritius / waer af Palm-wÿn ghemaeckt wordt 28.161.d. Met de bladeren huyſen decken d.

Palſgrave Ceurvorſt wordt eenen ſone geboren 23.50.b.

Palſgraven Gheſandt / noopende den Vredehandel 28.165.a.

Pampieren ghelt tot Leyden 5.100.a.

Papegaey ſchieten 6.129.c.

Papen ghewapent drie hondert doodt gheſmeten 1.10.a.

Pappa ſterckte/ met Franſoyſen beſet 22.38.b. Muytineren ende vercoopen de Borghers aen den Turck c. Worden grouwelÿck gheſtraft d.

Pardoen Generael 3.63.b. Exceptien c. Wordt voor de tweedemael gheſonden * 5.99.b. Inhoudt b.

Parlament in Enghelandt / ten tyden van Conninginne Maria ghehouden 1.13.d.* 13.14.c. Beſchreven 14.c.19.d. Forme van de handelinghe int Parlament 20.a.b.

Parlament-huys in Enghelandt willen verraders inde Locht doen ſpringhen 27.128.c.d. 129.130.131. Siet Conſpiratie.

Parma/ ſoeckt Alexander de Farneſe.

Parochiaen van Kiel preeckt tot Antwerpen de Confeſſie van Auſburgh 2.42.a.

Partyſchap tuſſchen Vorſten ende Ghemeynte can niet beſtaen 14.39.a.

Paryſchen oploop 15.61.d.

Parÿs van Henry de vierde belegert 16.76.b. Van Parma ontſet 76.d. Honghers noots der ſelve d.77.a. Vereenight met den Coning * 17.99.a.

Paſpoorten in Hollant toegelaten om vietualie op Antwerpen te voeren 6.117.c.

Paſqual de Bitonto/ ghehuerde Moorder 28.162.c.

Paſquillen gheſaeyt 2.39.b.41.a.

Paſquillus 5.103.b.

Paſtoren vier inden Haghe verbrant 3.63.a.

Paſtrana Hertoghe ſterft / ghereyſt zÿnde om Albertum te ontmoeten 18.131.d.

Patana Conninginne pretendeert recht aen een Portugaels ſchip 28.161.c. Wort afghecocht. ibid.

Paterborn wordt vanden Biſſchop in-ghenomen 26.102.a.b.

Pater Fregoſe preket inde Spaenſche oproer 5.97.d. 98.a.

Pater Vicarius opghehanghen 19.168.c.

Paternoſter knechten 9.168.d.

Patiency ſchanſe van de Franſoyſen overghegheven 19.167.d.

Paton een Schot levert Ghelre aen Parma 14.32.d.

Paulus Boboca Capiteyn ghevanghen 10.206.d.

Paulus Buys van zÿn ghevanghenisse ontſlaghen 14.27.d.c.28.d.

Paulus van Caerden handeldt in Sumatra 24.58.c. Vaert met een Vloote ter Zee uyt * 25.89.c. Comt weder in Hollandt * 26.120.d.

Paulus Dyalÿn Hovelingh/ Gheſandt van Sigiſmundus de derde/ Coning van Polen / aende Staten 19.150.c. Verſoeckt Vrede met Spaengien c. Antwoorde d.151.a. Doet zyne Oratie voor de Conninginne. Hare antwoorde 151.c.

Paulo Emilio Marinengo ghevanghen 21.10.d.

Paulus Noviomagus ghevenſt 1.12.c.

Paulus Servita/ gheleerde Theologus byna vermoordt tot Venegien 28.162.

Paulus Bax Gouverneur van Berghen op Zoom/ ſlaet Albertum cloeckelÿck af 27.125.a.

Paulus de vierde Paus / fondateur der Jeſuiten 1.24.a. ſterft. ibid.

Paulus Toecker Colonel/ gheeft Dieſt over/ wort daer over ghevanghen. Zÿn Crÿghsvolck onweerdigh afghedanckt 11.222.a.b. Ontſchuldicht ſich. Gheeft de redenen in druck b.

Paus ontſlaet den Coningh vanden Woecker 5.110.a. Zyne hulpe tot de conqueſte van Enghelant ende Nederlandt * 15.51.b Zyne authoriteyt hoedanigh in Vranckrÿck * 17.112.b. Eenen maer 26 daghen den ſtoel beſittende * 26.119.c.d. De Moſcoviten hebben hem noyt willen onderdanigh zÿn 122.a. Zynen Legaet zeghent Buſquoys Legher * 27.123.c. Accordeert met de Venetianen * 28.153.b. Artÿckelen. ibid.

Papaert binnen Ghent onthalſt 1.4.b.

Paps/ ſoeckt Vrede.

Pedro Dordoigno Spaengiaert wilt den Prince vermoorden/ wort ghevierendeelt 11.221.c.

Pedro de Franqueſa Grave/ om verraedt in Spaengien ghevanghen 28.159.c d.

Pedro de Pace/ Maeſtro del Campo / blÿft voor Denremonde. 12.233.c.

Pedro de Taxis blÿft voor Dentemonde 12.233.c.

Peert van s'Keyſers Gheſandt van hongher in Hongaryen ghegheten 26.101.b.

Peerden ghegheten 10.201.b.

Peerden voeten met Wÿn waſſchen 5.110.c.

Peerdemarct/ drooghte voor Sluys 4.70.c.

Penkeval tracht langhs Noorden nae China te vaeren 28.151.c.

Penninghen/ duydende op den ſtand der Landen/ gheſlaghen 5.106.b. Gheſlaghen tot waerſchouwinghe * 9.165.c. Ter eeren van Duc d'Alenſon gheſlaghen * 10.189.c. Van die van Zeeland 191.a. In Zeelandt gheſlaghen ter ghedachteniſſe des verbonts met Enghelant * 13.3.d. Tot ghedachteniſſe gheſlaghen ten tyde van Leyceſter 12.d. Van Leyceſter gheſlaghen d. Verboden d. Der Staten verſpreyt/ nopende dẽ Vredehandel * 14.43.d. Van Mauritio ghewo rpen/ Marquÿs vander Vere ghehuldt zÿnde * 15.57.a. Vp de Staten gheſlaghen met een Trouwe * 16.70.d. Gheſlaghen ter ghedachteniſſe des over comen van Breda 74.b. Gheſlaghen vp de Staten tegen den Spaenſchen Vrede 81.c. Ter ghedachteniſſe vant veroveren van Zutphen ende Deventer 16.84.c. Teghen den Spaenſchen Vrede 89.b. Ter gedachteniſſe vant veroveren van Steenwyck/ Ootmarſen ende Coevoorden 91.b. Vp de Zeeuſche Bewinthebbers gheſlaghen / over het nemen van het Galioen * 24.59.b. In Zeelandt ter ghedachteniſſe der verwinninghe der Sluyſſche Galeyen gheſlaghen * 25.81 d. Ter ghedachteniſſe van Sluys ende Ooſtende 96.a.

Peregrin Berti/ Baroen van Willougby/ in Leyceſters ſtede over het Enghels Krÿghsvolck gheſtelt 14.41.d.

Peſt een ſtadt van de Chriſtenen ghewonnen 24.75.a. Wort vande Keyſerſche verlaten * 26.101.c.

Peſte tot Bruſſel ſoo ſterck / dat die van Brabandt met den Stadthouder vereenighen 1.6.a. Binnen Haffren/ ſoo datter vele duyſenden ſtorf/ ſonder dat daer eenen van de ghevluchtige Gheformeerde ſtorf 12.d. Doet Hablneuf den Franſoyſen overgheven 26.c. Wort in Enghelant verbreydt/ ſo dat in den Herfſt tot Londen wel 25 duyſent perſoonen ſtorven c. In Moſcovien * 4.76.a. Int belegh van Leyden * 5.101.a. De Prince van Orangien met de ſelve bevanghen 102.b. De groote Commandeur wort gheacht van Peſte gheſtorven te weſen 110.d. Don Jan ſterft van de ſelve * 8.159.b. Is tot Steenwÿck tot loon harer onverduldicheyt * 10.195.d. Cornelis van Egmont brengende Don Antonio over/ maeckt de Oorloghs Vaerders wÿs dat de Peſte in zÿn ſchip was 196.b. Is in twee Leghers 201.c.d. Tot Londen op verſcheyden tyden * 13.19.b. * 25.85.d. Verſcheyden Peſten verhaelt. ibid. Inde ghereconcilieerde landen * 14.31.a. Is onder het volck dat met Alberto afquam * 18.132 c. Tot Berck * 20.187.c. Tot Amſterdam * 24.61.a. In Enghelant/ doet den Coning opbreken/ ende der Staten Gheſanten vertrecken * 25.80.b. Londen is de ſelve onderworpen/ daer in met Venegien gemeyn 84.d. Zy wort vanden gemeynen man weynigh ghevloden. ibid. In Ooſtende 94.b. Mahomet den derden wordt gheacht vande Peſte gheſtorven te zÿn * 26.101.a.

Peſtilentiale Coortſe onder het volck van Draeck 14.31.d.

Peſtilentiale Lucht 21.12.b.

Peſte van Chriſtenrÿck / wordt de Prince van Orangien laſterlÿcken ghenaemt 10.196.d. Zyne antwoorde d.

Peſt ordonnantie 10.191.a. Voorraedt van gheldt/ teghen de Peſt-noodt van Paus Sixtus de vÿfde beſteldt 13.7.a.

Petarden 19.169.d. Ziet Crÿghsliſten.

Pheodor Ivanowich/ Grootvorſt van Moſcovien ſterft 19.148 b.c.

Philibert van Orangien paſt niet op des Paus Ban 10.198.a. Maer neemt hem ghevangen a. Neemt Roome in * 20.191.a.

Philips de Valoys/ Hertoghe van Borgondien / trouwt Margaretam eenige Dochter/ van Lodewÿck van Male Anno 1369. Wort om verſcheydene daden de Stoute ghenaemt: maer voornemelÿck om het trouhertich byſtaen zynes Vaders / met den welcken hy inden ſlagh by Poytiers in Enghelandt ghevanckelÿcken is ghevoeret 1.1.c.d. Is een dapper/ cloeck ende verſtandich Heer. Veroorſaeckt Coning Carel de ſeſte van Vranckrÿck tot driemael toe in

Vlaenderen

Vlaenderen te comen/ tot hulpe van Graef Lodewijck zynen Schoon-vader d. Hy beweeght de Staten van Brabandt/ dat ſy den tweeden ſone voor den eerſten tot haeren Heere hulden ibid. Heeft drie ſonen die hy uyt hylickt/ende verſcheydene dochteren. ibid. Hy ſterft te Halle by Bruſſel 2.a.

Philips ſone/van Jan den onverſaechden / wordet toeghenaemt de goede 1.2.c.d. Hy maeckt Vrede in Vranckrijck d. Loſt den Hertoge van Orleans voor twee hondert duyſent gouden Croonen d. Vercrijght vele Landen. ibid. Zijn gedaente 3.a. Hy trout met Iſabella van Portugael ibid. Recht de ordre vant gulden Vlies op. ibid. Stelt uytnemende Hof-regeeringhe in. ibid. Is ſeer pompeus. ibid. Mahomet vreeſet hem: Alle machtighe verſoecken zyne vrientſchap. ibid. Was mildt/ende is nochtans rijck gheſtorven ibid. Voert 48 Jaer Oorloge ibid. Sterft tot Brugghe. ibid.

Philips van Borgongien/ Heere van Beveren/ bemuert Vliſſingen 1.6 b. Is Autheur van der Nederlanden voorſpoet * 4.67 a.

Philips Eertſhertoge trout aen de Dochter vā Spaengien 1.9.a.

Philips tweede Coning van Spaengien wort gheboren te Validolit in Spaengien/int Jaer 1527/den 21 Mey 1.11. b.c. Comt in Nederlandt b. Hy ſtaet naer het Roomſch Coningrijck : treckt weder nae Spaengien 12.a. Hy comt met eene ſchoone Vlote in Enghelandt 13.d. Trout Mariam/ Conninginne van Enghelandt. Crygher groote Tytels van zynen Vader d. Comt uyt Enghelant in Nederlandt / Anno 1555. 14.c. Conde gheen Nederlants ſpreken d.15.a.b. Neemt de heerſchappye der Nederlanden aen. ibid. Wort voor de tweedemael tot Antwerpen ingehaelt 16.b. Hy moet Enghelandt gheheel verlaten 22.b. Trout Iſabellam van Vranckrijck 25.a. Hy is ſieck vande Corſe *2.46.b. Hy ſchrijft bedrieghelijck aen den Prince van Orangien d. Zyne ſententie over de Nederlanden * 3.53.b. Zyne afgeworpene Brieven ontdecken de Spaenſche liſten teghen de Nederlandtſche Heeren * 6.121.c.d. Zyne gramſchap om een Requeſte 123.d. Zyne bequaemheydt om de Landen onder het jock te brenghen * 10.181.d. Apparente wreetheyt des Coninghs 182. a. Valſcheyt b. Hy verſoeckt zijn overleden Wijfs Suſter : Wort gheweygheert 189.b. Neemt Portugael met gheweldt in 196.a. Zyne meynedicheyt 197.b. Zyne grouwelen. ibid. Wordt afgheſet vande Staten 205.a b. Syne Zeghelen gebroken b.c. Afgheſworen c. Syn Crijghsvolck in Vlaenderen * 11.213. b.c.d. Hy taſt de Engelſchen als vyanden aen * 13 8.c. Is niet te betrouwen * 14.39.d. Hooft vande H. Ligue/can ons ghenen ſekeren Vrede gheven 43.a. Syne natuere wreet c. Syne Vloote op Enghelandt * 15.50.a. Sijn Placcaet teghen Aken 68.a. 69, a.b.c. Heeft wel 60 milioenen Goudts aen de Nederlanden ghehanghen 73.a. Wordt qualijck ghedient b. Hy voordert de Oorloghe in Vranckrijck 75.b. Wort vanden Coningh van Vrancrijck beſchuldight van Moordadicheyt * 17.117.b. Sijn verclaer teghen den Coningh van Vranckrijck d. Noemt hem verachtelijck Prince van Bearne. ibid. Kent hem voor genen Coning van Vrancrijck 118.a. Wilt vrient vande Ligueurs blyven a. Syne verlieſen verhaelt * 18.144.c. Wordt van Intereſt verteert 145.a. Hy wilt zijn ſchulden niet betalen 145.a. Placcaet dies aengaende a.b.c.d. Hy heeft over de 100000 menſchen onwettelijck doen ombrenghen * 19.150. d. Is van zyn Rechten in Nederlandt vervallen 151.a. Soeckt Chriſtenen : maer gheen Turcken te beſtryden a. Soeckt met Vredes naem de Oorlooghſche hinderlagen te deckē a. Is des Paus voorvechter 157.a. Hy verclaert zijn reſolutie van zijn Dochter met Alberto te trouwen 162.d. Staten des Coninghs/ Nederlanden antwoorde daer over d.163.a. Verſoeckt den Keyſer de Hanſiſche voor te ſtaen c. Hy maeckt Vrede met Vranckryck 171.a. Artyckelen 173.b. c. Tranſporteert de Nederlanden aen zijn Dochter * 20. 175.a.b.c.d.176.a.b.c.d.77.a. Syne ſiecte 191.a.b.c. Synen ellendighen ſtaet b. Sijn leſte Actien b. Beſteldt zijn begravinghe c. Sijn ſcrupuleuſe Religieuſheyt d Sterft d. Syne uytvaert d. Sijn ghedaente d. Zeden d. Nature 192. a. Sijn Oorlogen a. Syn verlieſen ende conqueſtē a. Syne vier Houwelijcken a.b. Sijn Religieuſheyt b. Is weynigh bemint b. Paſquille op hem b. Diſcourſen van zijn regeeringhe b.c. Syne inſtructie aen zynen Sone 193.a.b.c. Syne trotſche diviſe * 24.59.d,

Philips den derden des Conings van Spaengiens ſone geboren 8.148.b. Hy verandert zynen Raet na des Vaders doot * 20.93.c.d. Arreſteert de Nederlantſche ſchepen/ſmijt het volck op de Galeyen d. Ontfangt zijn Bruyt d.* 21.7. d. Verbiedt de Vereenighde Landen op zijn Landt te handelen * 26.104.a b. Beſweert den Eedt met Spaengien 115.b. Hy doet Oorlooghſchepen in Vlaenderen bouwen 155.d.156.a. Sendt onvolcomen aggreatie op den Vredehandel * 28.159.c.d. Hy heeft twee Sonen ende een Dochter 166.a. Neemt 20 Jaren uytſtel om te betalen a.

Philippus Dominicus Victor ſone van Philippus den derden/Coning vā Spaengien geborē 26.115.b. Gedoopt b.

Philips van Cleve neemt de Oorloghe van Vlaenderen om des Eedts wille aen 1.5.c. Wordet als een verrader in Rijer Ban ghedaen ibid. Hy moet Bruſſel verlaten/wilt in den Vrede met begrepen weſen. Treckt op Sluys. Gheneert hem daer met de Oorloghe ter Zee 6. a. Hy wordt binnen Sluys belegert by den Hertoghe van Saxen c. Conditien van Vrede hem aenghe boden. ibid. Syne antwoorde. ibid. Maeckt Vrede d. Hy beſoeckt Maximiliaen den Roomſchen Coning tot Antwerpen. Treckt nae Vranckrijck/alwaer hy een Crijghſman ſterft 7.a. Sterft ſonder kinderen/ Willem van Cleve erft zijn goedt ibid.

Philips van Croy/ Marquijs van Havre in Engelandt ghesonden/maeckt daer een verbondt 7.138.c.

Philips Emanuel / eerſte ſone van Siguſimundus/ Coningh van Polen 13.24.b.

Philips Grave van Egmont/ nae Antwerpen geſonden met Crijghsvolck 6.118.a. Wordt ghevanghen. Hout even wel zijn reputatie 6.119.b. Wordt los ghelaten 130.a. Hy vertoont hem Malcontent. Neemt Bruſſel in: wordt met ſchande daer uyt ghedreven * 9.168.a.b. Is in groote benoutheyt/op de plaetſe ende tijdt daer zijn Vader gheleden hadde b. Hy weent om een ſchandigh verwijt b. Wort gevangen * 10.187. Wort kranſinnich 189.c. Wort voor la Noue los ghelaten *.13.5.c. Crijght het Gulden Vlies c. Wort in Vranckrijck met volck van Parma geſonden * 16. 75.c. Wort inde ſlagh van Ivry verſlagen 76.a. Wort heerlijck begraven b.

Philips Hertoghe wert 15 jaeren out zijnde/alomme byrans als Heere ghehult 1.7.a. Treckt nae Spaengien/wort in verſcheyden Coningrijcken ghecroont 9.a. Sterft in Spaengien. ibid.

Philips van Hohenloo dwingt de Boeren van Overyſel 9.179.b. Sterft 17.119.c.

Philips van Hohenloo trout Mariam van Naſſouw' 17.119.d.

Philips Grave van Hohenloo ſterft * 27.137.a.b.

Philips van Marnix / Heere van S. Aldegonde/ Gouverneur van Valencijn 2.47.a. Hy vermaect de Wet tot Haerlem * 4.83.d. Een Jaer gevangen gheweeſt zijnde/ wort tegen Dragon gewiſſelt * 5.103.c. In Engeland geſondē 108.a. Hy leeſt de Cyferbrievē vā Don Jan * 7. 131.c. Wilt hem gebannen hebben uyt Bruſſel 134.b. Aen Rihove geſonden 37.b. In Engeland om Duc d'Alenſons comſte te voorderen * 10.207.d. Is Burgemeeſter tot Antwerpen gemaeckt/weygert het Marckgraefſchap * 11.223. Synen aenſlagh op Lier miſt * 12.229.b. Wederſtaet Parma cloeckelijck 234.b. Ontbiedt hulpe uyt Zeeland d. Soect Parme brugghe te breken: het volck mutineert 235.a. Can niet uytrichten b.c.d. Sijn advijs aen Ruſſel/waerom het Colonelſchap hem niet en ſoude ghegheven worden * 14.45.b. Hy ſoeckt den Couwen-ſteynſchen dijck te winnen 241.c. Wort aen Parma gheſonden 242.b. Hy wort beſchuldicht Antwerpen ſonder noot overgegeven te hebbē 243.a. Geeft een Apologie uyt a.b. Synen lof b. Sterft 20.199.a.b.

Philips vā Naſſouwe/Graef Jans Sone/Gouverneur van Nimmeghen ghemaeckt 16.84.c. Doet eenen in-loop op Lutſenburgh * 17.94.b. In Lutſenburgh met volck geſonden 115.a. Sijn exploit 118.b. Keert weder uyt Vranckrijck * 18.122.d. Wort van Mondragon ghequetſt / ghevanghen 130.a. Wort verloſt a. Sterft b.131.d.

Philips van Naſſouwe/Grave van Bueren/na Spaengien gevoert 2.49.d. Wort nu genaemt Pr. van Orangien * 18.129.b. Wort uyt zyne gevangeniſſe ontſlaghen. ibid. Hy heeft 28 Jaren in Spaengien geweeſt 131.d. Comt uyt vrye gevangeniſſe door voorbiddē van Albertus in Nederland d. Comt tot Genna d. Cuſt des Paus voeten 132.a. Wort ſeer beſchoncken a. Hy rijdt op de ſlinckerhand van Albertus/in zijn incomſte tot Bruſſel 132.c.d. Staten der Vereenighde Landen Brief aen hem d. Syne Antwoorde 133.a.b. Hy ſpreeckt met zijn Suſter b. Den Raetsheer Heſſels aen hem vande Staten gheſonden/ nopende zyne goederen van Breda b. Hem vliegen de herſenen ende 't bloedt van 3 geſchotene Spaengiaerts op het lijf 134.a. Hy treckt nae Spaengien om de Infante te congratuleren van wegē de Landen * 20.183.b. Can zijn Prinſchap van Orangien niet crygen b.c. Schrijft aen Mauritium c Hy wort Prince van Orangien ghehult *21.7.c. Hy wort vereert met het gulden Vlies *22.20.c. Wort in Vranckrijck van Alberto gheſonden / om goede ghebuerſchap te houden. ibid. Hy trout de Princeſſe van Condee * 28 149.b.

Philips Grave van Nevers / jongſte ſone van Philips de Valoys/verſlaet zynen Broeder 1.1.d.2.a.

Philips van Overſteyn Grave/voor Zutphen gheſchoten 16.82.b.

Philips van Schoonhoven gheeft Duc d'Alenſon eenen vergulden ſleutel/die hē weder toe-gelangt wort 11.208.c.

Philips Sidney in zijn dye geſchotē by Zutphen ſterft 13.11.d.

Phillippe-ville van Don Jan belegert 8.144.c. Door woorden overghegheven d.145.a. Vanden Prince van Orangien ghebout * 10.197.b.

Philipinen ſchanſſe van Mauritio ghewonnen 22.28.d.

Pilip ſtadt aen de ſtrate 14.32.a.

Piatto Ingenieur blijft by Blyenbeeck 15.65.c.

Piedro Patero Bouwmeeſter vant Caſteel gevangē 70.a.

Piedro Zuniga/Ambaſſadeur des Conings vā Spaengien/om in Engeland te reſideren 26.115.b. In Vrancryck beclaeght ſich over de ghevangheniſſe zynes Secretaris * 26.121.a. Diſcourſen daer over a.b.

Piedro de Taſſis Peerdevolck in Antwerpen 6.119.b.

Piedro Valdez ſchip maſteloos/ wort van Draeck ghevanghen. Zijn ſmeecken 15.53.c.

Piere Bariere ſtaet naer des Coninghs van Vrancrijck leven 7.100.d.101.a. Wort wreedelijck ghedoot a.

Piere du Four wilt Mauritium vermoorden 17.109.a.b. Wort gheworght ende ghequartiert b.

Piere Libertas vryt Marſilien vande Spaengiaerts 18.132.a. Wort Gouverneur b.

Pierre Mathieu Hiſtory-ſchryver/ is qualick onderricht van de ſaken van Engheland 24.78.b.

Pieter de Backer / Capiteyn vande Galeye / blÿft 12.234.c.

Pieter Bor 4.68.a.

Pieter vander Does / een Man van grooten bedryve/ wint een Spaenſch ſchip vande Armade/ hanght de vlagge te Leyden inde Kercke 15.55.a. Vice Admirael van Hollandt/ wordt voor Geertrydenberge gequetſt 64.c. Overſte van 70 Oorlooghſchepen op Spaengien 21.b. Vaert af. 11.d. Sterft 12.b.

Pieter Ernſt Grave van Manſfelt/ belegert Wachtendonck voor Parma 15.57.d. Wint het d. By proviſie in Parmas ſtede gheſteldt * 16.76.b. Hy dient qualÿck/ waer uyt twiſt ryſt 77.c. Gheeft een Placcaet uyt van de betalinghe der Soldaten 84.d. Gouverneur der Nederlanden 87.a. Beveſtight in Gouvernement naer Parmas doot 92.d. Zynen Tocht in Vranckrÿck d. Breeckt het quartier * 17.94.a. Wilt Geertruydenbergh ontſetten. Crÿght eene ſloecke antwoorde van Mauritÿ Trompetter 95.b.c. Wilt garniſoen in s'Hertoghen-boſch brenghen. Miſt 96.a.

Pieter Haring-man ſoect Tertolen te verraden 19.158.b. Wort onthalſt d.

Pieter Houtman ontdeckt den Ooſt Indiſchen handel 28.58.a.b.

Pieter van Hautrive/ ghenaemt Brouckſaulcx/ comt inden haet/ wordt teghen belofte te Brugghe onmenſchelÿck ghepynicht/ onthalſt 13.10.c.d.

Pieter van Liedt/ Capiteyn tot Antwerpen/ van Parma ghevanghen 12.243.a.

Pieter Panne wilt Mauritium vermoorden: wort ghevanghen 19.170.b.c. Is vande Jeſuÿten beweeght. Wort gheexecuteert 170.c.

Pieter Vercruyſſen Brouwer tot Meenen. Vlucht tot Brugghe. Wilt zyn Vaderlandt ontſetten 9.178.d.

Pieter de Viſſcher Colonel/ aende Staten voor die van Embden gheſonden 18.123.c.d.

Pieter Willemſz Verhoef/ Admirael van derthien Ooſt Indiſche ſchepen 28.161.d. Heeft ſich cloeck inden ſlagh van Gibraltar ghedraghen/ wordt met een Gouden Keeten vereert. ibid.

Pieter de Wolts Monicks regiment in Mechelen 10.187.b.c. Wort verſlaghen. ibid.

Piez Cononel tot Brugghe ghevanghen 11.216.a. Ghepynight b.

Pinaſſen tot Convoyſchepen ghemaeckt 15.68.a.

Piſtoletten connen wel Canonnen winnen 15.62.b.

Pius Quintus ſendt Duc d'Alba een verguldt Sweert ende Hoedt 3.62.c. Excommunieert de Coninghinne van Enghelandt d. 27.128.d. 129.b.

Placcaet des Keyſers 1.10.b. Inhout des Placcaets/ nopende de Religie. ibid. Verſoetet * 2.31.d. Teghen Luther * 1.29.a Generalÿck teghen alle Secten a.b. Inhout des Placcaets b. Teghen de Predicatie 41.c. Teghen de ghevluchtighe * 3.61.b. Teghen de goederen der rebelle * 4.82.a. Der Generale Staten om het Goudt ende Silver over te leveren * 6.122.d. Vande Gilde tot Antwerpen * 12.243.d. 244.a. In Hollant a. Op de Wapenen * 21.2.d. Der Staten om den Vyandt te waerſchouwen * 24.62.d. 64.a.b.c. Des Coninghs van Spaengien ende Alberti van 30 ten hondert * 25.88.a.b.c. Verclaringhe Alberti daer op c.d. Vranckrÿck/ ſtelt ſich daer teghen d. Teghen de Vaert op de Conqueſten van Portugael * 26.114.c.

Plaet Capiteyn blÿft in eenen uytval doodt 10.194.a.

Plaetſe daerinnen ſondight/ plaetſe der ſtraffe 13.14.d.

Plerp een Heere verſlaghen 6.119.b.

Pleſſis/ toegenaemt van Mornay/ ſone/ blÿft voor Gelre 27.127.a.

Pleyten 12.240.b.

Plonderinghe ſeer ſchandelÿck tot Mechelen 10.187.b.

Pocxkes der kinderẽ crÿcht de Turck Achmat/ verſcheyden kinderen hebbende 26.101.a.

Poet verclaerdt den Coningh van Enghelandt den ſin vande Eer poorte 25.96.b.d.

Poeten onſuyver zÿnde/ bederven de Landen: wecken Godes toorn 1.23.d.

Polen kieſt twee Coninghen 13.23.a.

Polen heeft twee Coninghen 14.48.d. 49.a. Maeckt verbondt met Spaengien/ om Meeſter vande Zee te worden * 20.195.d. De Edelen beſchuldighen ende daghen haren Coning * 28.141.d. 142.a. Haren ſtaet 165.c.

Policarpus Leyſer Predickt tot Praga 28.166.b.

Poltrot ſchiet Guiſe om het Vaderlandt te bevryden 1.25.d. Syn ſtoudt voorgheven 26.a. Wordt met Peerden van een gheſcheurt 26.a.

Pompejus of Poppe Ufkens verwÿt Rennenbergh zÿn ſeyten 10.183.d.

Pompeius of Poppe Ufkens verſlaghen 10.186.a.

Pompejo Romano Ingenieur 25.64.c.

Pont ſteerlings weerde 3.62.b.

Pontus Heuterus 1.10.a.

Pontus de Noyelles/ Heere van Bours/ hout het Caſteel voor de Staten 7.132.c.d.

Populaer is de regeeringhe niet der Vereenighde Landen 20.197.c.

Porc Eſpye wat het is 23.48.b.

Portugeſen rocken twiſt teghen de Hollanders in Ooſt Indien 19.168.a. Sollicitueren om de Caracke * 24.59.d. Hare Privilegien 60.a.

Portugael vanden Coningh van Spaengien ghenomen 10.196.a.b.

Pot-walviſch by Berckey gheſtrandt 19.166.d. Wordt voor hondert ſes en twintigh guldẽs vercocht d. Den Beck wordt den Grave Jan van Naſſouwe gheſchoncken/ ende wordt tot Dillenborgh ghevoert 166.d. 167.a.

Pracht van Philips de goede 1.2.d. Der Duytſchen beſpot * 17.116.c.

Precedentie maeckt twiſt 22.16.c.

Predicanten vertreckẽ uyt Antwerpen 2.49.b. Ontcomẽ tot Groeninghen * 10.185.c. Hare doode Lichamen naer de galghe ghevoert * 12.227.b. Worden tegen belofte tot Denremonde ghevangen 233.c. Hare Requeſte geweygert * 14.28.a. Eenen tot Deventer verradigh vermoort * 21.3.b.c. Der Ghereformeerde willen de Steyrmarckſche Staten niet verlaten 6.d. 7.a. Geſuborneert of omgeſet/ om haer eyghen Religie te vernietigen * 23.56.c. Wt Ooſtende voor het overgheven gheſonden * 24.95.b. Vluchten uyt Paterborn * 26.102.c. Tot Berghen op Zoom vertoonen haer op de Veſten inden ſtorm * 27.125.d. Eenen tot Marborgh mishandelt 128.a.b.c. Eenen van Bredefort ghevanghen 136.b. Eenen predickt datmen de Roomſche Kercke ſchatten mach vergaderen om de Vorſten te dwinghen * 28.162.d. Wort ghebannen d.

Predicatie te Vaſſy gheſtoort 1.25.d. Int openbaer der Ghereformeerde * 2.41.c. Placcaet d. Toeghelaten 45. Gheſtoort 47.a. Der Gheeſtelÿcke ſtyven de belegherde ſtadt van Parÿs * 16.77.a. Wt des Conings van Vranckrÿcks Hof ghebannen * 17.100.c.

Prelaten afgheſet om Ketter Meeſters te maecken 16.79.a.

Preſton Schotſche Colonel / gheraeckt met 30 Peerden in Doornick 10.205.d.

Prieſters tot verraderye ghebruyckt 28.167.a. Stoken rebellye b.

Prieur van een Clooſter met vier Peerden van een ghetrocken 15.63.d.

Prince van Orangien. Soeckt Willem van Naſſouwen.

Princen trecken haer niet aen/ het ghene dat haer volck doet omtrent de Linie Equinoctiael 10.191.c.d. Buyten hare Landen private perſonen/ behoudende de weerdicheyt van Princen * 13.14.d.

Princeſſe van Orangien treckt met twee Dochters ende Hendrick Frederick in Vranckrÿck 19.162.d.

Privilegien van Brabant 1.28.a.b. Der Nederlanden verdrieten de Vorſten 28.d. Soecken die te beſnyden. ibid. Moeten beſworen worden d. Philips ſteltſe in zÿn macht * 3.63.c. Worden dickwils door noot ghegheven * 4.66.d. Die van Sevenberghen willenſe behouden * 26.101.d.

Proceſſien binden de Kercke 9.162.d.

Promotie tot Leyden in Vranckryck gehouden 18.142.a. Moghen geen Profeſſors daer worden a.

Prouninck Burgemeeſter tot Wtrecht tegen de Staten: wort ghevangen 15.58.c. Wort los ghelaten d.

Prophetie dat Nederlandt beclagen ſal aenden Spaengiaert ghecomen te weſen 5.104.a.

Proteſtanten Requeſte om Religions Vrede 8.153.d. Haer tweede ſupplicatie 154. Toelatinghe 155. Edelen verlaten den Coningh * 17.98.a. Gheſanten aenden Coning van Vranckryck 99.b.c. Haer vertoogh c.d. 100.a.b.c.d. Vorſten oneenigheyt 109.c.d. Worden in Vranckryck te vreden gheſteldt met een Edict des Coninghs * 18.126.a. Duytſche Vorſten vergaderen * 20.190.d.

Provedidores der Venetianen 16.82.a.

Provincien neghen onder den Coningh 20.196.a. Vereenichde achte a.

Pſalmen openlÿck gheſonghen 2.30.d.

Pſalm dertigh vier tot Godes lof gheſonghen 25.81.d.

Puntal Fort inghenomen vande Hollanders 18.137.a.

Puritanen wat het voor Lieden zyn 25.86.d. Gheven een Requeſte over aen den nieuwen Coningh te vergheefs ibid. 87.a.

Purimurent heeft Landt ſeer ghebreck 28.162.b.

Puſque Camis/ Nederlander Tolck / vande Gheſanten van Sumatra 24.61.c.

Pylen ghebonden/ betekenen Eendracht 2.31.b.

Pyninghe onmenſchelÿck aen Pieter van Hautrive gedaen 13.10.d.

Pyramide ter ghedachteniſſe der Jeſuÿten banninghe. Wort afghebroocken 26.100.d. Aerdigh dicht daer teghen d.

Q

Quartier wat het is 15.68.b. * 22.37.a. Wort ter Zee niet ghehouden a.

S. Quintyn berent 1.16.d. Slagh van S. Quintÿn 17.a. Ghewonnen b.

Quiſt-goedicheydt van Bertel Entens 10.184.d. 185.a.

Quotiſatie der Provinſien 3.62.b.

Register.

R

Raab in Hongaryen/vermaerde ſtadt/ den Turck afghenomen 19.169.d. Weeren haer cloeck d. Steken vuyr int Buſcruyt d. Groote Leeftocht ende ſchat inde ſelve ghevonden 170.a.

Rachos wat het is 28.165.c.

Raden verſcheyden in Nederlandt 20.196.b.

Raetſheeren van State onder den Coningh b. Van den ſecreten Raedt c. Vande Finantie c. Spaenſchen Raedt. Over het Spaenſch ghelt c. Crÿghs Raedt c. Driederhande van Coningh Philips gheordonneert 24.b. Raedt van Brabandt inden Haghe *20.198.d. Van Staten twiſtigh *2.31.c. In Brabandt ende Vlaenderen toeghelaten *5.111.a. Haer Placcaet a. Van Staeten tot Bruſſel ghevanghen *6.115.b.c. Redenen waerom c. Van State handelt van Vrede met den Prince ende die vã Hollandt 117.c. Van Staten *16.71.a. Van Staten der Vereenighde Landen *20.197.a. Hare namen b.

Raedt om ſtrenghelÿck met Nederlandt om te ſpringen 2.31.d.

Raedt der jonghe quaedt *6.129.d.

Rammeken/ Caſteel van Zeeborgh ghenaemt 4.87.d. Beleghert. Ghewonnen 88.a.

Rammen om de mueren te breken 15.67.b.

Ranſoen van twee hondert duyſent Ducaten / om den Hertogh/ Jan den onverſaechden/ te loſſen 1.2.d. Vanden Graeve van Orleans voor twee hondert duyſent Gouden Croonen d.

Ranſou/ Gheſand des Coninghs van Denemarcken/ claeght gheplondert gheweeſt te zÿn 14.31.c.

Raſſinghen een Heere / van Don Jan nae Bruſſel gheſonden 7.132.b.

Raynutius/ſone des Hertoghs van Parma tot Antwerpen beſchoncken ende heerlÿck onthaelt 16.83.d. Beweghet de ghemuytineerde Soldaeten omme wederſtandt te doen d. Comt by zynen Vader tot Nimmeghen. ibid. Is zynen Stadthouder in Vranckrÿck ghemaeckt 87.c.

Raynutius nieuwen Hertoghe van Arſchot van Nederlantſche Heeren beſchreven 17.119.b.c.

Rebellen in Spaengien gheexecuteert 1.10.a.

Rebellye comt van Alba 4.94.b.

Rechten in Civile ſaecken. In Criminele ſaecken 13.18.c.

Recuſanten in Enghelandt 15.52.d. Afgheſondert 52.d. *27.128.d. Soecken eenen Roomſchen Catholÿcken Coning in Enghelandt* 24.75.c.

Rederyckers worden van de Hertoghen van Borgoungien Vraghen voorgheſtelt 1.26.d.

Rees vanden Admirante inghenomen 20.188.a. By de Duytſchen belegert *21.15.c. De Spaengiaerts vallen uyt d. Breecken op d. Wordt oock vande Spaengiaerts verlaten 16.c.

Refereyn vant Nobelken 2.50.b.

Regeeringhe wilt Adolf/ ſone van Arnolt van Egmont/ over hebben van zynen Vader/ om dat hy oudt was 1.8.a.

Regeeringhe van velen verwarringhe onderworpen 12.235.b.

Religie/haer veranderinghe in Enghelandt 1.22.a. Wort tot deckmantel ghenomen / om de Nederlantſche Privilegien te breken 29.a. Connen twee te ſaemen in een ſtadt weſen 41.d. *9.162.c. Laet niet toe teghen zynen Coning op te ſtaen* 12.237.a. Hare beminners quetſen de belyders der ſelve niet *15.59.b.c. In Vranckrÿck vry gheſtelt *16.88.b. De Staeten willenſe in Indien planten *18.125.b. De Vorſten doenſe wycken als het haer paſt *20.192.b. Miſbruycken die tot eenen deckmantel van alle moorden b. Is met Juſtitie fondament des Coninghs ſtaet 194.a. Standt der Religie inde Vereenighde Landen 197.c. Is het Mom-aenſicht der Oorloghe in Nederlandt *26.121.b. Men moet die niet met gheweldt voorſtaen *27.128.d. De Coning van Spaengien wiltſe mede inden Vrede vervattẽ *28.162.b. Sy deckt hedenſ daeghs veler quaet voornemẽ 166.d. Men moet die by de booſe niet ſoecken ibid.

Religions Krygh in Duytſchlandt 4.93.a.

Religions twiſt doet dickwils de oeffeninghe der ſelve verlieſen 9.162.a. Maeckt Atheiſten of Politÿcken *25.87.a. Tot Marburgh *27.128.a.b. Gheſliſt b.c.

Religions Vrede in Vranckrÿck 1.25.c. Verſocht *3.63.a. Vrede toeghelaeten *8.154.b.c.d. 155.a.b.c.d. Crÿghen Kercken 155.d. Bruyſſel ſtaet teghen 156.a. Van die van Ghendt aenghenomen *9.162.d. Tot Utrecht 167.b. Tot Antwerpen 168.a. Inde Vereenighde Landen *16.70.c.d. Edict daer af wort in Vranckrÿck ter executie gheſet *21.6.c. Floreertmen met goede exempelen inde Religie niet / met den ſweerde men te vergheefs de ſelve ſoect te doen bloeyen 6.c.d. Ooſtenrÿckſche beroerten daer over d. In Cleve ghemaeckt *23.41.b.

Religieuſen loopen met Cruycen en Vaenen om 'tvolck moet te geven 21.14.c. Waer af eenen Moninck ſterft c.

Reliquien vol valſcheyt 10.199.a.

Rembergh een Heere/blÿft voor Wachtendonck 15.57.d.

Rene van Naſſou ende Chalon dienſten 10.197.a.

Rene de Chalon / Prinse van Orangien 202.d. Wordt int belegh van S. Deſir geſchoten ibid. Maeckt den Prinse van Orangien Erfghenaem 203.a. Is tot Breda begraven b.

Reninghen Dorp van Boullon genomen 19.149.d.

Rennenbergh Graeve/Stadthouder in Vrieſlandt ghemaeckt 7.142.b. Verandert het Hof te Leeuwaerden 8.145.d. Wint Campen en Deventer 146.147.148. Wordt het Hooft van de Finantien tot Antwerpen / beneffens den Marquÿs van Havrech 148.a. Soeckt Groeningen met minne te vereenighen *9.178.c. Wint het ſtercke Coevorden d. Neemt voor de Staten af te vallen *10.183.b. Door zÿn Suſter vervoert b.c. Hy beclaeght hem 183.d. Sÿn feyten worden hem verweten ibid. Is weemoedigh. Werpt der Staten Brieven af. Vanght haeren Gheſandt 184.a. Sÿn valſcheyt b. Valt aen s' Coninghs zyde: neemt Groeninghen in. Sÿn roepen b. Sÿn Brieven c. Synen afval doet de Roomſche quaedt c. Hy beleghert Steenwÿck 192.a. Synen ſpot Brief aen Cornput 194.c. Hy ſterft van ongheneuchte 201. Sÿn leven verhaelt a.

Renteny Marquÿs by Sluys ghebleven 25.92.c.

Requeſte der Edelen 2.39.d.40.a. Antwoorde b.c. Der reformeerde 46.a.

Reſerve Cornetten noodigh 19.148.a.

Revenge Vice Admirael der Enghelſchen wordt alleene vande Spaengiaerden overvallen 16.85.b. Ghewonnen. Sinckt c. Syne weerde d.

Reux Grave beleghert het Caſteel 6.115.d.116.a.121.b.

Reyde een half Eyland over Eemden/ wordt van Graef Willem ghewonnen 15.67.b.

Reynier Claeſz. Capiteyn ter Zee/vande Spaenſche geabordeert 28.148.b. Verlaeten zÿnde / ſteeckt het vuyr in zÿn eyghen Buſcruyt c.

Reynier Winckelman Sergiant Major tot Brugge 11.215.c.

Rhept een Heere/Gheſant aen de Staten om Vredehandelinghe. Wordt vereert. Staten antwoordt 16.88.c.d. 89.a.b.

Rhoda noemt ſich Gouverneur Generael: Heeft des Coninghs zeghel nae ghemaeckt 6.115.b. Hy behelpt ſich met de ghemuytineerde 118.c. Syne pracht 119.b. Hy wordt bedanckt vanden Coningh/om dat hy de Brieven int Caſteel ghevonden verbrandt hadde 121.c.

Rhoſne Marſchalck wilt zynen Vyandt beſpringhen 18.139.d. Hy wort voor Hulſt gheſchoten 140.b.

Rhoſne een Heere vande ghemuytineerde verſlaghen 25.83.a.

Richard Cancelor/ ontdeckt een Vaert op Indien 18.125.a.b.

Richardi Fletsher Doctor / vermaen aen de Schotſche Coninginne 13.15.d.16.a.b. Hy doet een ghebedt 16.b.

Richard Lee Engels Capiteyn oploopich wort onthalſt 12.235.c.

Richard Spencer Ridder/Ambaſſadeur vanden Coning van Enghelandt/nopende den Nederlandtſchen Vrede 28.159.c.

Richardot/ſoeckt Jan Richardot.

Richardot Biſſchop van Atrecht 5.110.b. Vergheven c.

Ridder ſlaen hoe het gheſchiet 22.21.b.

Ridders/drie hondert tot Malta ghebleven *2.38.b.

Ridolfo Poma aenſetter van Moorders 28.162.c.

Riga van Hertogh Carel te vergheefs beleeghert 27.133.c.

Rihoven/ſoeckt Jan van Renullen.

Ripperdam / Gouverneur van Haerlem/ zyne Oratie 4.83.c.

Ribiere Capiteyn verſlaghen 10.207.a.

Robbert Dudley Grave van Leyceſter/ſit met Eliſabeth ghevanghen. Wint haer goede gonſte 15.57.b. Syne comſte inde Nederlanden *13.4.c. In Zeeland aenghecomen 7.a. Treckt op Hollandt a.b. Hem wordt het Gouvernement der Vereenighde Landen opghedraghen 7.b. Aenveert het c. Hy weygheert alle inſtructie d. Een ſchildeken van zÿn Wapen wordt in der Staten Zeghel ontfanghen/ende zÿn gheheele Wapen voor Contra-zeghel d. *14.28.a. Ontfanght adminiſtratie over 2400000 gulden jaerlÿcks: Publiceert Crÿghs-diſcipline ende verbodt van alle handelinge met den vyanden ende neutrale. Meynt alle Zeevaerende Natien Paſpoorten van hem te doen halen 8.b. Camer van Finantie opgherecht c. Executeur van zyne Placcaten b. Hy doet den Heere van Hemert onthalſen 9.b.c. Treckt nae Zutphen 11.b. Comt vyhendigh in Deventer. ibid. Hy ſlaet verſcheydene Enghelſche Capiteynen Ridder d. Steldt ordre aen de Staten op zÿn vertreck in Engheland 12.b. Acte van reſtrictie op zyne voorgaende overdrachten c. Slaet een Medali met zyn Beelteniſſe d. Verboden d. Wordt vande Staten beſchoncken d. Hy draeght hem als of de Coninginne ſouvereyne macht over de Nederlanden aenghenomen hadde *14.25.a. Zyne jalouſie teghen Hohenlo d. Ghebruyckt achter Raden a. Is verſtoordt op den Ambaſſadeur Buckhorſt / Norits ende andere 30.d. Hy comt weder in Nederlandt 32.c. Wilt Sluys ontſetten 33.a. Hy verlieſt zyne authoriteyt door het verlies van Sluys/noch meer door eenen afgeworpenẽ Brief ibid. Staten vertooch aen hem 33.c.d. Zyne clachten aen de Staeten over Hohenloo 34.d.35.a. Sÿn vertoogh aen de Staeten tot Dordrecht vergadert a.b. Proteſteert teghen haer b. Toont cleynmoedigheydt c. Staten antwoorde d. Hy reſigneert door bevel vande Coninginne zÿn Nederlands Gouvernement 40.d. Acte daer af d.42.a. Die van Enchuyſen verſoecken dat hy in haere ſtadt niet en comt ibid.41.a. Wort t'huys ontboden b.c. Artÿckelen met de Staten b.c. Zynen ſcheyd-brief vertreckende uyt de Landen c. Beveelt het Gouvernement den Raedt van State d. Sterft * 15.57. Zÿn afcomſte / leven ende heele Hiſtorie a.b.c.

Robert de Vreulx/ Grave van Eſſex / Voor-ſone vande Huyſvrouwe vanden Grave van Leyceſter 13.7.a. Overſte des Crÿghs-volcks vande Enghelſche Armade 18.136.a. Landt zÿn volck 137.a. *19.152.b.c. Hy ſlaet verſcheyden Crÿghs Overſten Ridder 18.136.a. Hy wordt als Veldt-overſte in Yrlandt gheſonden * 23.42.b.c. Comt uyt Yrlandt te Poſte om mondelinghe rapport te doen c. Wordt ghevanghen c. Afgheſet van alle Officien c. Wort doodt ſieck c. Zyne beſchuldinghe c. Antwoorde c.d. Mach niet te Hove comen d. Tracht de Conninginne te ſpreken by onwettelÿcke middelen d. Weyghert te Hove te comen 43.a. Treckt met 200 Edelen in Londen a.b. Wort nae ghejaeght ende in zÿn huys ghevanghen b. Procedure in zÿn ſake b.c. Verantwoort ſich cloeckelÿck c. Wordt ter doodt verweſen d. Zyne cloecke woorden d. Zyne leſte woorden 44.b. Wort met een Byle onthooſt b. Naemt den block zynen Outaer.ibid.

Robert Maſſon/ghenaemt la Fonteyne/doet eene Oratie aen den Coningh van Enghelandt / voor de Ghereformeerde 25.80.d.81 a. Coninghs antwoorde b.

Robert Turnel verdedight de Schotſche Conninghinne 13.13.b.

Robert Vere/Broeder van Franſoys Vere/ verſlaghen 18.130.a.

Robles/Heere van Billy/ vermeeſtert Vrieſlant 4.83.b. Wort uyt zyne ghevangeniſſe los ghelaten * 6.130.a. Hy ſterft door het Helſche vuyr-ſchip * 12.240.d.

Robÿn weghende ontrent vier hondert Caraten/in Zeelandt ghebrocht 25.90 c.

Roche de Sorbies/Heere van Pruniaulx/ aen de Staten vanden Hertoghe van Anjou gheſonden 8.158.b. Staten antwoorde b.c.

Rochelle crÿght Vrede met den Coning 5.95.d.

Rochus Meuſſen ſtelt het Landt van den Briel in water 4.69.b.

Rodrigo de Caſtro overſchat het Landt van over Maſe 12.234.

Rodrigo in Portugael onthalſt 15.66.a.

Rodrigo Laſſo ghequetſt inden ſlagh van Vlaenderen/ ontcomt van onder peerts voeten 22.32.a.

Roelandt Jorck tot Gent ghevangen 12.228 b Js eenen overlooper/noch betrout * 13.9.c. Gouverneur inde ſchanſe van Zutphen 11.d. Een dobbel verrader.ibid. Zÿn leven ende verraderye * 14.25.d. 26.a. Levert de ſchanſſe van Zutphen aen den Coningh a. Sterft ellendigh veracht a. Zÿn Lichaem wordt met de kiſte aen de galghe ghehanghen * 16.82.d.

Roelof Stakenbroeck / Droſſaert in Breda/ ſuperintendent op het Caſteel 10.203.c. Wort doorſteken c.

Rogghen-hil verbroſen 5.95.c.

Rogier Williams Ridder/beſtelt om Sluys te ontſetten 14.32.c. Comt in Sluys c.

Rolle Capiteyn voor Nimmeghen gheſchoten 16.84.b.

S.Rombouts caſſe geſmolten 10.187.c.

Romeynen houden de Nederlanders voor geſellen ende vrienden/lichten Crÿghsvolck uyt Nederland: de Keyſers kieſen Nederlanders tot Trawanten 1.1.c.

Ronſe al vermoort 9.177.b.

Roof der Spaengiaerden die wordt meeſt verſpeeldt 6.119.c.

Roof als eene groote brocke / bluſcht der Enghelſchen hongher 8.137.d.

Roomſch Coningh ſoeckt Albertus te worden 28.163.a.

Roomſche gheſintheyt ghevaerlÿck voor de Landen 10.199.a.b. Wert tot Antwerpen gheſchorſt 10.200.a. Publicatie a.

Roomſche Catholÿcken trouwen op het Stadthuys 16.70.d. Draghen ſich cloeckelÿck teghen den Spaengiaert tot Berghen op Zoom * 27.125.d.

Roomſche Kercke/waerom ſy ſchatten mach vergaderen 28.162.d.

Rooſenobels van Leyceſter ghemunt 14.26.c.28.a.

Roſſumſche Schanſſe vanden Admirandt ghemaeckt 14 b.c.

Roſworm Marſchalck paſſeert een ghevaerlÿck Moraſch 23.50.c.

Rotterdam inghenomen 4.71.c.d. Verlaten d.

Rouanen van de Engelſche inghenomen 1.2.b. Vanden Coningh beleghert: van Parma eenſ deels ontſet b. Comt aen den Coningh * 17.99.a.

Rouſelaer afghebrant 9.169.a.

Rouſſi een Heere/Gheſandt uyt Vranckrÿck in Hollant nopende den Vrede met Alberto 28.159.b.

Rudolf Winwood inde vereenighde Landen als Raetſheer van State / gheſonden vanden Coningh van Enghelandt/mede om haer ghevoelen / noopende den Vrede met Spaengien/ te weten 25.80.c. Gheſandt des Conings tot den Nederlantſchen Vredehandel * 28.156.c.

Rudolphus Keyſer / wilt den Ceulſchen Vredehandel hervatten 16.81.b.88. Staten antwoort c.d.89.a b

Rudolphus Keyſer beſchrÿft eenẽ Rÿcxdagh tot Worms * 17.109.b. Zyne propoſitie op den Rÿcxdagh c.

Rudolphus ſchrÿft uyt Praga aen den Coningh van Spaengien voor die van Groeninghen 101.d.102.a. Des Coninghs antwoorde a. Zynen Brief nopende den Vredehandel * 19.154.b. Staten antwoorde c.d. Zÿn Placcaet bannende den Enghelſchen Coophandel uyt Duytſlandt 165.b.c. Hy voordert den Turckſchen Crÿgh * 20.194.b. Hy wort tot middelaer der Vredehandelinghe van Alberto verſocht * 21.17.c. Sendt een treffelÿcke Legatie: Die Paſpoort begeeren: waer op de Staten antwoorden c.d.18.a.b. Zyne Gheſanten comen inden Haghe * 22.27.a. Hy Beclaecht ſich dat men de Staten Cryghsvolck laet aennemẽ * 24.62.a. Zÿn ſchryven aen de Staten / noopende haer Crÿghsvolck * 25.86.c. Schrÿft aen de Staten/ noopende den Vrede * 28.164.a. Hy maeckt Vrede met den Turck 149.b c. Was noch int Jaer 1607 regeerende 166.b.

Rue van Parma belegert 16.87.b.

Ruermond van den Pr. van Orangien gewonnẽ 4.77.b.

Rueroort van Schenck inghenomen 13.5.c

Ruſſen ghebruyck in haer ſterven 19.148.c.

Ruſſia/ſoeckt Moſcovien.

Ruwaert ruſt-bewaerder wort de Prince ghemaeckt 7.136.c. *13.2.b.

Ruychavers Capiteyn aenſlagh op Amſterdam miſt 8.145.c. Blÿft.ibid.

Ruyteryen van Nimmeghen ſlaen het Convoy van des Hertoghen Boſch 18.131.c.d.

Ruyter-tocht in het Landt van Limborgh ende Lutſenborgh 21.3.a.b.

Ruyterye van Mauritius valt in Brabandt om brantſchat 21.17 a.

Rÿckdom onſer Eeuwe by de oude 12.244.a.b. Der Vereenighde Landen ter Zee * 28.161.

Rÿcke Lieden bedelen om broodt 14.31.b.

Ryen een Landt daer Antwerpen de Hooftſtadt van is 1.1.d. Was onder Vlaenderen / wordet de Staeten van Brabandt ghegheven.ibid.

Rÿcxdagh tot Worms Anno 1521. 1.10.a. *8.150.d. *17.108.b.c.d.110.a. Tot Spiers * 3.63.a. Tot Auſburgh * 11.211.d. Tot Renſborgh * 25.86.b c. *28.166.b. Tot Warſouwen/ alwaer over de Jeſuÿten gheclaeght wordet 141.d.

Rynberck van Mauritio beleghert 19.158.d. 159 a b. Wort overghegheven b. Wordt weder gheeyſcht c. Van Spinola beleghert 28.145.b,c. Vallen uyt b. c. Accoordt 146. a.

Rÿnſchen Wÿn om drie ſtuyvers den pot int belegh van Antwerpen 12.241.d.

Rÿſ broeck Heere ghevanghen 6.122.b.

S

Sabina Huyſvrouwe van Egmont 3.57.a.

Sacheus Rebecius Brief 17.112.d.

Sacrament vergiftet van een Pape / daer hy eenen anderen met verghevet 23.45.d.

Sacrament van miraculen tot Bruſſel 10.198.d.

Sacramentale twiſt in Saxen 23.50.b. Tot Marborgh * 27.128.a.b.c.

Sadel vergheven 19.170.d.

Salandt in Overyſel onthept 17.98.c.

Salinas Gouverneur van Borborgh/ ſoeckt ſich met de Staten te verſoenen/ Borborgh over te gheven/ wordt verſlaghen 10 207.a.b.

Salucen Marquiſaetſchap vande Hertoge van Savoyẽ inghenomen 15.62.b.

Samenſprekinghe tot Baiona 2.37.d.

Samorin handelt met de Neerlanders 28.139.a.

Samoſky Eerts Cancelier/wort Velt Overſte/ verwint Maximiliaen van Ooſtenryck/handeldt hem vriendelÿck 14.49.a.b.

Sancerre van den Coning van Vranckrÿck uytghehonghert 5.95.c.

Sancio Davilla verlieſt te Water 4 87.b. Valt met de ghemuytineerde Spaengiaerden * 6.115.b. Js Capiteyn van het Caſteel 121.d. Hadde eene Dochter van Brugghe ghetrout d. Zynen Sone het Capiteynſchap ghegheven d. Van een Peert oft Muyle gheſlaghen weſende/ ſterft * 10.196.

Sanct Diago van Draeck overvallen 14.30.c.

Sancta Ligua 12.238.c.d.

Sanſey ghevanghen 16.92.a.

Santa Giunta/heylich verbondt 1.9.d.

Santen verſiert 10.199.a.

Saraſeniſche Maraniſche Chriſtenen 16.78.d. 88.a.

Saraſijnſche diſputatie over de ghevangene 6.119.a.

Sas van Ghent 1.15.d. Afghebrant * 4.71.b. Jnghenomen * 11.224.b.

Saſſen cloecke Weerdt tot Bruſſel 9.168.

Savina Prieſter/wordt van eenen anderen Prieſter int Sacrament vergheven 23.45.d.

Savoyen ſtandt/Albertus daer door paſſerende 18.132.c.

Saxen verdrÿft de Ghereformeerde 23.50.b.c.

Sceneſey Baroen gheacht ſchuldich in des Conings van Vranckrÿcks doodt: doorſteeckt ſich ſelven 15.63.d.

Schade tot Antwerpen 4 milioenen guldens 6.120.c. Der ghebueren eyghen ſchade 125.a.

Schalck Capiteyn tot Venloo gheſchoten 19.150.a.

Schalckheyt daer gheweldt ontbreeckt 6.124. a

Schapen gheven den Wolven hare Wacht-honden over 5.104.c. Die te weyden in Enghelandt / beſte profÿt voor de Edele ende Pachters * 28.157.c.

Register.

Scham-Alba/ſchanſſe 4.91.a.

Schamperheydt tot Haerlem 4.85.a.

Schande der Ouderen erft niet op de kinderen/ſo ſy wel leven 24.71.b.c.

Schanſſe teghen het Caſteel van Antwerpen ghemaeckt 6.118.b. Hennenbergh maeckt verſcheydene ſchanſen * 10.195.a. Worden by Antwerpen inghenomen * 12.240.b. Behendigh tuſſchen de Soute ende Soete ghemaeckt * 27.127.d.

Schattinghe in Enghelandt 13.19.d.

Schattinge tot ſtraffe der Vrybuyters onder s'Conings ghebiedt opgheſet 16.84.d.

Schelto Jorges geleert Capiteyn verſlaghen 10.22.d.

Schelviſſchen 75 duyſent tot Antwerpen op eenen dagh vercocht 12.243.c.

Schenckeren Marſchalck by Gulich ghehanghen / zijn doodt ghewroken 21.3.b.

Schenckeren Marſchalck van Gulich beſchuldicht over de ſake van Aken 26.118.c.d.

Schencks heyrcracht tot ontſet van Groeningen 10.185.c. Wint de ſlagh d.186.a. Comt tot Groeningen ibid. Zyne ſtoute daedt om in Venloo te comen daer zyn Huyſvrouwe ende vrienden waren * 13.9.c. Comen uyt c. Hy verlieſt veel ſchoone Peerden/Wapenen/ende ſeer coſtelijcken Huyſraet in Gelre *14.32.d. Neemt Bonna in 42.c. Preſenteertſe aen Caſimirus c. Gheweyghert c. Siet Marten Schenck.

Schencken Schans ghemaeckt 13.9.b.

Schencken ſchanſſe light op den Ghelderſchen bodem 16.79.d.

Schepen verbroſen en wonderlijck verloſt 4.75.c. Der Vliſſinghers 82.d. Vernemen bedrogh. ibid. Des Coninghs met Cruycen gheteeckent 87.b. Haer ſelven brandende 89.b. Acht hondert tot Antwerpen op eenen dagh aenghecomen * 12.243.c. In Spaengien van Draeck verbrandt * 14.31.d.32.a. In groote menichte uyt het Vlie/ Briele ende Vliſſinghen ghevaren 31.c. Worden eens gearreſteert inde Sont van den Coningh van Denemarcke/ ende op groot ghelt gheſet. ibid. Princen moghen die ghebruycken * 15.65.d. Cleyn zijnde / wel veertigh by Hulſt aen den gront ghecomen/van de Spaengiaerts verbrandt * 16.83.d. Wel twee hondert uyt de Gheunieerde Landen varen met Coren op Italien * 18.131.d. Zeer coſtelijc zijnde verbranden de Spaengiaerden ſelve 137.b. Vier eerſt uyt Hollandt nae Ooſt Indien ghevaeren * 19.167.d. 168.a. Keeren weder a. Verſcheyden ſchepen uytghereedt b. Hondert en vijftigh comen met Coren uyt Ooſten 169.c. In Spaengien ghevanghen ende gheconfiſqueert * 21.1.d. Tſeventigh van de Staten teghen Spaengien ter Oorloge ghereedet 2.b. Vier groote ſchepen in Hollandt ghebout c. Varen af 11.d. Ses hondert en veertigh comen tot Amſterdam uyt Ooſten gheladen 2.d. Der Staten onder Jonckheer vander Does nemen het Eylant van Canarien/plonderent 11.d. Als oock Gomera. ibid. Als oock ſ. Thomas 12.a. ſterfte ondert volck b. Keeren weder b.c. Wt Hollandt varen en keeren ſeer cort op Ooſt Indien * 22.23.a.b. Wt Zeelandt b. Acht hondert trecken met Mauritio op Vlaenderen 28.c.d. Vier uyt Enghelandt op Ooſt Indien gevaren * 23.45.a. Tuſſchen de twee ende drie dagen tydts zynder tuſſchen de acht en neghen hondert nae Ooſten gevaren 45.b. En wel 1500. Haring-buyſen b. Wt Zeeland op Ooſt Indien ghevaren 44 c. Wt Hollandt 13 ſchepen naer Ooſt Indien ghevaren c. Wt Engelant ende Neerland naer de Indiaenſche Zee gheſonden * 24.57.c. Met Specerye gheladen / vande Hollanders uyt Ooſt Indien ghecreghen 57.d. Wt Hollandt comende/ ſlaen een Portugaelſche Armade in Ooſt Indien * 25.89.d. Der Vereenighde Landen gheſonden om Spaengien afbreuck te doen * 26.119.d. Ontmoeten de Spaenſche 120 b. Vallen aen/ verwinnen b. Met ſilver uyt Peru verdrencken * 27.134.b. Der Vereenighde Landen naer Spaengien gheſonden b. Placcaet om waerſchouwen b c. In Ooſt Indien ende haren handel * 28.139.c.d.140.a.b.c.d.141.a. Dertigh van vijf hondert mannen tot Duynkercke ghetimmert/terwyle men van Vrede handelde 160.c. Wt Embden comende worden in Spaengien ghearreſteert. ibid. Worden op het Eylandt van Mauritius wonderlijck vertimmert. 161.c, Derthien op Ooſt Indien ghereedet / terwylen men van Vrede handelt. Haere namen d 162.a. Een en veertigh op Ooſt Indien ghereedet 162.d.

Schepenen ampt 14.38.b.

Schepſelen der Spaengiaerden willen hem danckbaer zijn 16.80.a.

Schermers orden s'Hertoghenboſch 9.197.a.

Schermutſelen coſt veel ghewillighe 3.60.c. Seer groot by Rymenant * 8.153.a.b. Tuſſchen Leyceſters ende Parmas volck by Zutphen * 13.11 b.c.

Schild-padden meeſte ſpyſe op het Eylandt van Mauritius 28.161.d.

Schip de Inquiſitie ghenaemt 4.92.a.

Schips-ſtrydt tuſſchen Calis en Dover: in het jaer 1555 1.15.a. Brandt doet hem ſcheyden. ibidem. Teghen den Turck * 3.65.c. Voor Haerlem * 4.84.d. Van Zeelandt 87.b. Teghen den Commandeur 89.90. Tuſſchen der Vereenighde Landen ende de Spaenſche ſchepen * 26.120.b.c.

Schipvaert wort van die van Hollandt door noot voorder verſocht in het Jaer 1492/1.7.a.

Schipvaert op Italien wordt ghebruyckelijck 16.89.b.

Schipvaerts ordonnantie 10.191.a.

Schipsvolck is bequaem om gheſchut uyt de ſchepen te trecken/ van Staten beſteldt 19.82.a. Muytineert voor Antwerpen * 23.46.a. In Enghelandt verboden andere Potentaten te dienen * 26.104.a. Tot Antwerpen ſtellen haer teghen de Spaengiaerden * 27.138.c.

Scholen van beyde Religien op-gherecht tot Ghent 9.162.d.

Schoonhoven ghewonnen vande Spaengiaerts 5.107.a.

Schoorſteen gelt / ſoeckt Schou-gheldt, hoewel wy beyde even goedt achten.

Scheuten op Haerlem ghetelt 4.85.b. Veerthien duyſent ende vier hondert van Parma op Sluys gheſchoten * 14.32.d. Wel vier duyſent op ſint Jacobs dach ibid. Wonderlijck comende *15.54.d. Avontuerlijck binnen Ooſtende * 23.48.c.d. Wel twee hondert vyftich duyſent op Ooſtende gheſchoten/ ende van binnen wel hondert duyſent in twee maenden * 25.94.b.

Schotſche becoerte 1.26.b. Verſoecken hulpe aen Engelandt ibid.

Schotlant heeft Civile Rechten 13.18.b.

Schotten ſlaen de Spaengiaerden by Luyck 6.122.d. Vechten in haer hemde * 8.153.a b. Carolus Quintus wiltſe niet gherecht hebben * 15.59.a. Byten ſcherp. Haer divyſe b.

Schoorſteen ghelt in Brabandt inghewillicht 22.35.a. 23.46.a.* 24.72. Tot Bruſſel gheweyghert * 26.104.b.

Schoutet 14.38.b.c.

Schouwen land 5.108.c.

Schrick die van Gode comt is crachtigh 27.138.b.

Schriftuere leſen / bekeerdt Franſoys de Provens 23.41.a.

Schryven druckt eens deels de beeldeniſſe onſes gemoets uyt 18.138.c.

Schryver vande agreatie laet eenen reghel uyt 28.159.d.

Schulden der Staten van de onderſaten ghevoordert 15.58.d. Der Landen ſchulden/hoemen die moet invoorderen 59.b.

Schutterye waer uyt ſy beſtaet 4.74.b.

Schuylenburgh wordt van den Admirant ghewonnen 20.189.a.

Sebalt de Weert wort vermoort vanden Coning Finala 26.114.b.

Sebaſtiaen Coningh van Portugael doet eenen Tocht in Barbaryen 8.160.a. De Coning van Spaengien verbiedt zijn onderdanen hem te dienen b. Wordt verſlaeghen c.

Sebaſtiaen Loze Raetsheere aende Coninginne geſonden nopende den Vredehandel 14.41.a.

Sebaſtiaẽ Tapin Capiteyn tot Maeſtricht draecht ſich cloecklijck 9.169.a. Behout het leven. Wort Keyſers Ingenieur. Wort gheſchoten 170.a.

Secretaris van Don Jan/ ghedoodet van Antonio Perez 6.126.d.

Sedan benout voor de comſte des Conings van Vranckrijck 27.136.c.d. Verblijt als de Coningh daer verſoent in comt d.

Sedicheydt van Anna van Bollain 1.20.c. In verlwhininghe van Sigiſmundus / Coningh van Poolen * 14.49.b. Van Hertoghe Carel teghen den Coning van Poolen * 20.195.a. Van Mauritium teghen den ghevanghen Admirant * 22.33.

Seghel der Staten vernieut 13.7.d. Ghebonde Pylen/ des ſelven wat ſy beduyden 16.70.d.

Selijm groote Turck ſterft 5.102.d.

Seminarij Jeſuijtſche Enghelſche ſcholieren 27.128.d. Worden op Lijf ſtraffe verboden d.

Senece ſpreucke/ dat by groote wijſheydt altijdt groote dwaeſheyt is 23.44.b.

Senlis belegh opgeſmeten door den Coning van Vranckrijck 15.63.c.

Sententie des Conings van Spaengien over de Nederlanden 3.53.b.

Septimius Fabius Romeyn/onder de doodẽ zijnde/wort gheneſen ende ontcomt 18.148.a.

Seri Mahomet/Gheſandt des Conings van Sumatra 24.60.b.c.d.61.a.

Serpenten veel ghebonden vande verſeylde 28.175.b.

Servaes van Stelant Baillieu van Waes valt de Staten af 11.224.b.

Seſſa/ Spaenſch Ambaſſadeur/ dreyght den Paus 17.98.d.

Seſtigh/ Cancelier van Brabandt / ſchrijft aen Parma den commer van Maeſtricht 12.234.

Sevenaer ſtadt van Mauritio inghenomen 21.9.c.d. 10.b.

Sevenberghen/Tranſſilvanien 18.122.b.

Seventhien Nederlanden worden wel ghetelt: doch daer comender nieer in de openbare vergaderinghe / ſoo dat het getal onſeker is 1.1.c. zy ſpannen in noot met malcanderen aen. Hebben groote daden teghen den Turck ende andere uytghereght 1.c.

Sibilla draeght haer cloeckelijck op den Landtdagh van Cleve 20.185.b.

Sichenen met ghewelt ingewonnen 8.144.b.

Sidieniſki / Gouverneur vanden Graeve/ ghevanghen 28.162.d.

Sidonia Hertoge van Medina geeft maer 200 Ducaten met zijn Dochter/dat doen vele was. Noodicht den Grave van Bejar met zÿn 100 Fluweelen mouwen ter Bruyloft te comen 12.244.b.
Siecken 700 van Parma ghelaten 11.214.a.
Sieckte van hitte 28.156.d.
Siget in Hongaryen beleghert 2.38.b. Ghewonnen b.
Sigiſmund Battor/ Prince van Sevenberghen/ ſoeckt het Turckſche jock af te werpen 18.128.a. Brief dies aengaende b c.d. 122.a.b c. * 20.194.b.c. Hy compt by den Keyſer ende wordt by hem behendigh ghehouden * 26.101.b.
Sigiſmundus van Sweden/Pools Coningh vercooren 13.23 a. Wordt ghecroont b. 24.b. Draeght hem ſedigh in zÿn verwinninghe * 14.48.b. Wort Ladiſlaus genoemt * 18.123.a. Sendt eenen Gheſandt aende Staten * 19.150.c. Verſoeckt Vrede met Spaengien c.d. Staten antwoort d.151.a.b. Valt vyandtlÿcker wyſe in Sweden * 20.194.c. Wordt van Hertoghe Carel teghen gheſtaen d.195.a. Maeckt Vrede a Vlucht teghent contract b. Wort verweſen vervallen te zÿn van de Croone van Sweden 195.d. Trouwet Conſtantia van Ooſtenrÿck voor zÿn tweede Huyſvrouwe/welcke was zÿns overledenen Huyſvrouwen Suſter * 27.133.c.
Sille Doctor/Secretaris vanden Raedt van State nae Mechelen gheſonden 10.187.b. Wort ghevanghen c.
Silver gherekent voor ghelt 4.85.b.
Simon Simonſz. Predicant ghehanghen 4.86.a.
Simpele ende cranckſinnighe in Engelandt vanden Coning gheregeert 13.17.d.
Simple Capiteyn ſoliciteert den Coning van Schotlant tot hulpe der Spaenſche Armade 15.51.b.
Singhen van een Liedeken op de Wacht/ is den middel waer door Atrecht vande Borgoenſche wordt ghewonnen 1.7.a.
Sint Jhons Capiteyn ongheluckighe reyſe 28.156.d.
Sixti Pompei Oorloghe 18.129.b.
Sixtus Pompeius vaert qualÿck met Vredehandel 28.157.d.
Sixtus de vÿfde Paus/eerſt Felix Fernetus genaemt/ recht eenen Obeliſcus op te Roome. Timmert een Gaſthuys 13.6.c.d. Gheeft twee hondert duyſent Ducaten om arme Dochters te trouwen. Noch hondert duyſent Ducaten tot voorraet van Coren. Geeft een Rente van 3000 Ducaten om ghevanghene te loſſen. Maeckt een Aqueductum op den Bergh Quirinael. Bout een notabel Librarie d. Bout een Druckerye. Vergadert eenen ſchat teghen den noodt: ordonneert maer 70 Cardinalen van Roomen te weſen. Wilt Overſpel met den doodt gheſtraft hebben. Canoniſeert Diego Alcala de Henara 7.a. Zyne ſententie teghen de Coninginne van Enghelandt voor de Spaenſche Armade * 15.51.a.b.c.d. 52.a b. Bandt den Coning van Vranckrÿck 63.a.b. Is opgheroept vanden Coningh van Spaengien teghen den Coning van Navarre * 16.75.b. Sterft c. Vyand der Jeſuyten c.
Slapende Spaengiaert van 13 ſtucken ſilvers berooft by Draeck/weerdt ontrent vier duyſent Ducaten 10.191.c.
Slaep verhinderen om te pynen 13.10.d.
Slagh by Poytiers in het Jaer 1356/in de welcken Jan Coningh van Vranckrÿck met zynen ſone ghevangen/ende nae Enghelandt ghevoert wiert 1.1.d. Van Aſnicourt by Terrowane Anno 1415.2.a. By Terrowane van Maximiliaen van Ooſtenrÿck ghewonnen 3.d. Van S. Quintÿn 17.a. Te Dreux 25.d. In Vrieſlandt * 3.56.b. Van Lepanten 65.c. Tot Moncontour 62.c. Op Mouckerheyde * 5.96.b. Van Gembloers van Don Jan teghen de Staten ghewonnen * 8.144.a. Van Barbarien 160.b.c.d. By Groeninghen * 10.200.d. Tot Nothorn 201.c. By de ſtadt Grave * 13.9.a. Van Coutras * 14.42.b. Van Ivry * 16.75.d.76.a. In Vlaenderen van Mauritio ghewonnen 22.28.c.d.29.30.31.32.33. Effen op den dach dat Adolf van Naſſouwe over 302 jaren gheleden van Alberti/ voorſaet verſlaghen was c. Van Heemſkercke voor Gibraltar * 28.154.b.c.
Slaven ontcomen vande Galeyen 24.69.c. Turckſche van Mauritio verloſt/wort gheprezen 28.169.d.
Slecken ghegheten 28.157.b.
Slot te Kerpen inghenomen 5.96.c.
Sluys beleghert 1.6.c. Van Parma beleghert * 14.32.b c.d.33.a.b. Wort met 30 Canons ende 8 Colubrinen beſchoten * 14.32.d. Wel 17 duyſent ende vier hondert ſchoten daer op gheſchoten d. Sluys heeft veel kelders: Pleech den Wÿnſtapel te hebben d. Verloren 33.c. Parma bekendt wel 43 Capiteynen daer voor ghelaten te hebben d. Van Mauritio beleghert * 25.91.d 92.a.b.c. Comt over c. Artyckelen c.d. Gheſterckt 93.a. Worden by-nae verraſt van Alberto door Grave Frederick vanden Berghe * 27.137.d.138.a.b.
Sluyſſche Haven wilt Lyceſter ſtoppen 14.33.b.
Smeden uyt noodt 28.161.c.
Snaeſkercke ſchanſſe ghewonnen / het volck teghen beloſte vermoort 22.29.d.
Societeyt of Conſulaetſchap tot Antwerpen opgericht onder de Coopliedden/coppe daer af 1.7.d.
Sodomie met vuyr gheſtraft 8.149.a.b.
Soeterwoude vanden Spaengiaert verlaten 5.101.c.
Soldaten van Graef Lodewÿck willen gelt 3.59.c. Waer door nederlaghe compt c.d. Rebelleren: worden gheſtraft 63.d. In groote menighte tot Haerlem ghehanghen * 4.86.a. Twiſtich tot Haerlem b. Rebelleren inden ſlagh van de Moucker Heyde * 5.96.b. By Baltheus muytineren 102.c. Van Mondragon dryven de Spaengiaerts uyt Antwerpen * 6.114.a. Hare diſordre in Antwerpen 118.b. Hare ghetrouwicheyt aende Staten * 7.132.a. Der Staten muytineren tot Maeſtricht door op-rocken van Don Jan. De muytemakers worden gheſtraft * 8.144.d. Die bloode zÿn worden veracht 145.a. Een die op zyn rondaſſe ſeventhien ſcheuten ontfangt * 9.178.b. Zy kieſen vechten voor ghelt ontfanghen c. Stil zÿnde worden den Crÿghshandel ongewoon * 10.180.c. Moeten betaelt weſen d. Cloeckheyt van eenen tot Steenwÿck om den brant te bluſſchen 192.d. Haren middel om door't Water met haer roers op Helſt te trecken * 11.211.a. Trecken uyt met witte roeykens 213.b. * 16.82.d.83.a. * 27.127.b. Worden beweeght aen Leyceſter Eedt te doen * 14.24.c. Haer opgaen tot hoogheren ſtaet d. Hare muytinatie naer Leyceſters vertrec 44.b.c.45.a. Hare nature * 17.94.a. Worden Pioniers gheloont zÿnde d. Pilgeren te vroegh * 18.191.c. Noodt maeckt cloecke ſoldaten c. Muytineren op Alberti zyde * 22.22.a.d. 23.a. Muytineren voor Ooſtende * 23.45.d. 54.c.55.d. Vÿf en twintich gulden op elcken ſoldaet geſet 47.b. Muytineren ſeer ſterck in Alberti Legher * 24.65.c.d. Zy worden in Spinolas Legher als Beeſten aengedreven * 28.144.d.
Soliman valt in Hongaryen 2.38.b. ſterft b. Wort verborghen ghehouden b.
Solms Grave voor Duynkercken ghequetſt 16.27.d.
Solms Grave/Gouverneur van Hulſt 16.83.
Solms Graeve doet eenen Tocht in Vlaenderen 17.96.a.b. Recht weynigh uyt a.
Solms Graeve/ ghequetſt ende ghevanghen 18.130.a. Sterft b.
Solms Graeve/met namen Everard / in Hulſt gheſonden als opper Colonel / gheduerende het belegh 18.139 b. Wort ghequetſt in eenen uytval c. Hy wort van die van Zeelandt afghedanckt: doet zyne onſchuldt op't overgheven van Hulſt 140.d. Hem wordt het Graefſchap van Horn by Teſtament ghemaeckt * 22.26.d.
Soltan Aciden Rajetſa/Coningh van Sumatra/ſent eenen Gheſandt aen Mauritium 24.60.b.
Solt-camp ſchanſſe van Graef Willem ghewonnen 15.68.a.
Sonner waer-ghenomen om uyt heete Landen op onſe coude Landen te varen 28.161.c.
Sonas op de galghe gaende/bidt voor zÿn Huyſvrouwe ende ſeven Kinderen 24.74.a. Wort ghehanghen a. Zyn Vrouwe wilt noch eten noch drincken eer ſy zÿn hooft gekuſt heeft a. Gheweyghert zÿnde ſterft a.
Sonbyſe een Franſch Heere/ treckt in Rhÿnberck 28.145.b.
Sonde haten de booſe uyt vreeſe der ſtraffe/maer de goede uyt Liefde der deucht 21.4.d.
Sonne van achter hebben in't ſtryden/ is groot voordeel 22.31.b.
Sonne die opgaet wort meeſt gheacht 24.75.b.
Sonnius/Biſſchop van Antwerpen 1.29.b.30.c.
Sonoy maeckt een ſterckte op Blockziel 10.194.b. Hy lÿdt groote ſchade in zyne goederen vande Burghers van Medenblick * 14.45.d. Zyne trouwe ende langduerighe dienſten ibid.
Sonthamthon een Grave neemt Eſſex ſaken ter herten 23.42.d. Wordt met hem ghevanghen 43.b. Wort beſchuldight c. Verantwoort ſich cloeckelÿck c.d. Wort ter doodt verweſen d. Is ſieck aende Cortſe 44.b. Wort opghehouwen ende verloſt naer der Coninginnen doodt.ibid.
Sophy van Perſia ſendt gheſchencken aen den Coning van Spaengien 13.5.b.
Sorboniſten ontſlaen de onderdanen vande ſchuldighe ghehoorſaemheyt hares Conings 15.63.a.
Sout aen de clippen 22.23.c. Ghebreck tot Camerÿck 10.204.c.
Soute Eylanden vande Hollanders ende Zeelanders bevaren 21.2.c. * 22.23.c.d.
Soute ende Soete twee Wateren 25.91.d. Aen de ſelve een ſchanſſe met liſte van die van Brugghe gemaeckt * 27.127.d.
Soutenelle/ voetſel der hongherighe ſlaven tot Sluys 25.92.b.
Souvereyn in Vlaenderen in eenen hollen Boom vande Vrybuyters verbrant 16.84.d.
Souvereyniteyt moeten Coninghen houden 6.125.a.b. Der Vereenighde Landen blÿft by ghebreke van Overheeren aen de Staten 14.33.d.
Spa-water drinct Parma 15.66.d. Helpt hem weynigh * 16.92.a.
Spaengiaerts rebelleren teghen Carolum Quintum 1.9 d. Haer wordt den roem benomen van de trouwe tot haer Princen 10.a. Haere hooghmoedt moet inden toom ghehouden weſen 14 d. * 10.197.c. Zÿn uyt Nederlandt ghetrocken * 1.26.c. * 6.130.a. Willen Nederlandt als gheconqueſteert houwen * 2.31.d. Vluchten van den Briel * 4.69.b. Hare wreetheyt tot Zutphen begaen 83.b. Tot Naerden b. Tot Haerlem 86.a. Tot Liere * 11.211.d. * 16.79.b. Hare moedtwil * 4.94.a. Zÿn vreemdelinghen * 5.103.a. Haere leckerheyt 110.c. Muytineren 96.d. Haren oproer int Jaer 1574 int langhe verhaelt 97.98.Mu-

98. Mutineren 6.114.a. Rebellen des Conings verclaert c. Haeren overlaſt ſelfs teghen de Gheeſtelÿcke d. Van't Caſteel van Antwerpen ontbieden alle Spaengiaerden 118.a. Soecken onder het garniſoen van Antwerpen muyterie te maken b. Hare toeruſtinghe om Antwerpen t'overvallen 118.c. Hare liſtighe laghen 121.c. Willen geen vreemdelingen gheacht weſen 123.b. Haere tyrannye verhaeldt 124.b.c. Trecken uyt het Caſteel van Antwerpen 129.d. Breken haere belofte * 10.203.d. Hare wreetheyt 204.a.b. Hare ſuſpitie ende Maraenſche onwetenheyt * 11.210.a. Hooghmoedigheydt * 12.237.d. Berocken twiſt in Vranckrÿck om den Coning te beletten Nederlant voor te ſtaen 238.b.c. Zÿn benout by Bommel * 13.6.a. Worden van de Boſſenaers gheholpen a. Haeren valſchen Vrede * 14.39.c. Hare trotſche antwoorde inde Vredehandel met Eliſabeth 48.a. Zÿn aldercranckſt in Spaengien * 15.65.c. Mutineren in Parmas Legher 65.c. Ende tot Cortrÿck * 16.73.b. Als oock tot Heerentals 77.d. Hebben eenen aenſlagh op Lochem. ibid. Haer quaedt voornemen teghen de Nederlanden 78.d. 79.a. Maecken van haeren wille Wet 79.b.c. Hitſen de onderdanen teghen haren Coningh op b.c. Nemen ſteden en fortreſſen ſonder noodt 79 d. Haren moetwil tot Ardenborgh 16.85.a. Worden rÿck door bullen 85.d. Haren Vrede is bedroch 87.c. Zÿn in Vranckrÿck ghehaet 88.a. Haer gheweldt in Vranckrÿck c.d. 89.a. Zy mutineren in Artoys en Henegouwen * 17.96. Worden afgheſchildert 97.a. Zy en vergheven niet lichtelÿck 115.c. Den Hertoghe van Aerſchot wiltſe nae den Turck hebben 116.d. Zy willen de ſoldaeten tot Hoep teghen haer belofte vermoorden 119.a. Haren Coningh wilt het al bewaren * 18.139. Zy willen Cleve op ſlocken 144.c. Zÿn alle Princen ſuſpect * 19.172.a. Zy mutineren tot Liere * 20.181.c. Opt Caſteel van Antwerpen c.d.182.d. Zy worden bevredight 196.a. Hare trotſche woorden inden Vlaemſchen ſlagh * 22.31.a. Zy vallen in Yrlandt * 23.51.c. Zy willen in Enghelandt het volck lichten met Trommel-ſlagh/wort gheweygert * 26.114.c. 115.a. Met haer tween vallen over uyt Sluys * 27.137.d. Voren eenen aenſlagh d. Den eenen wordt voor Sluys verſlaghen 138.b. Zy miſdoen wel / maer behouden haer hooft d. Eene vermoort een ſwangere Vrouwe/om dat ſy haer ſuſter / die hy vervolghde / hadde wegh gheſonden: wort voorgheſproken/doch onthalſt d. Zy verdrucken de Enghelſche Cooplieden * 28.147.c. Vermoorden den jonghen Grave vanden Broecke 150.b. Haer verlies voor Gibraltar 155.b.c. Tot Dieſt dreyghen 162.d. 163.a.

Spaenſche Vaert niet te verbieden hadde den Spaengiaert nut gheweeſt 22.23.d. De Vereenighde Landen niet toe ghelaten al wilden ſy dertigh ten hondert gheven * 26.104.

Spaengien gheeft maentlÿck 250 duyſent Croonen tot de Nederlantſche Oorloghe 22.24.c. Waer af de Staeten verſekertheydt begeeren 25.a.b. Verbiedt de Vaert op de conqueſten van Portugael * 26.114.c. Ruſt ſchepen ter Zee/terwylen men van Vrede handelde 28.160.c. Arreſteert de Embdiſche ſchepen 160.c. Haren ſtaet 166.a.

Spaenſche Furie Anno 1526/den 4 November 6.118.c.d.119.a.b.c.d.

Spaenſche Vlote/ſoeckt Armade van Spaengien.

Sparendam van de Spaengiaerts ghewonnen 4.83.d.

Spelle Provooſt opghehanghen 3.63.

Spieghel onſer ſalicheydt / eerſt ghedruckte Boeck 4.86.c.

Spieſſen van 18 voeten / eerſt int ghebruyck ghebracht 1.9.c.

Spotters beſpot 2.31.a.b.

Spreken wel/ſoeckt de Wereld-wyſe meer dan wel leven 27.137.c.

Springvloet des Rÿns 17.119.a.

Stadt wel voorſien can ghewonnen worden 28.146.b.

Staden van de Enghelſche Cooplieden verlaeten 19.165.d.

Staten waer uyt ſy beſtonden / in het Jaer 1480 / 1.4.d. Van waer dien naem comt 28.c. Waer inne dat de Staten beſtaen c. Zy vergaren tot Bruyſſel om gheldt op te brenghen * 5.99.b. Hare liberteyt ende officitie 104.b. Hare Requeſte aenden Commendador 110.b. Haren Brief aen den Keyſer Maximiliaen * 6.116.b.c.d.117.a b. Cryghen gheen reſolutie om zÿn doodt c. Reſolveren Antwerpen te verſekeren 117.d. Vergaren tot Bruſſel 123.b. Vergaderen haren Legher teghen Don Jan 124. Hare handelinghe met Don Jan 125.c.d.126.a. Hare Unie tot Bruſſel a.b.c.d. Copie d, Zy willen het Hooghduytſch Crÿghsvolck afdancken * 7.131.d. Worden van Don Jan bedroghen ibid. Haren Brief aen den Coning 133.b. Hare reſolutie teghen Don Jan 135.a. Schryven aenden Coning om eenen anderen Gouverneur ibid. Haeren Legher te Warre teghen Don Jan c. Haer vertoogh aen de Heer Selles 141.b.c.d. Hare toeruſtinghe teghen Don Jan * 8.143.c. Haer Legher breeckt op van Namen 144.a. Hare ordonnantie nopēde Religie ende Politie 148.b Haer aenbieden aen den Hertoge van Anjou 158.b.c. Haer overvalt inwendighe Oorloghe d. Hare handelinghe met de Malcontenten * 9.163 d. 164. 165. Artÿckelen waer op ſy tot Ceulen den Vrede ſochte 173.b.c.d.174.a.b.c.d. Schuldich teghen God 175.a.b. Hare generaliteyt is van noode * 10.181.a.b. Haere handelinghe in Vranckrÿck met Duc d'Alenſon 198.c. Zy publiceeren den Coning vervallen van de heerſchappye ende authoriteyt der Landen 205.a.b. Breken zyne zeghelen b.c. Hare verwarringe na den aenſlagh van Duc d'Alenſon * 11.222.b. Haere handelinghe op het weder aennemen van Duc d'Alenſon 223.c.d. Staten volck verloopt 13.10.c. Onder den Coning vā Spaengien vergaderen tot Bruſſel 17.116.a. Laten des Conings van Vranckrÿcks Brieven onbeantwoort b. Propoſitie van Erneſtus aen haer c.d. Antwoorde aenden Coning van Spaengien / nopende het Hylÿck vande Infante met Alberto 162.d. 163.a. Verſoecken dat de Coningh continuere a. Willen eene generale vergaderinghe tot Bruſſel hebben. Wort afgheſlaghen 26.104 b. Artÿckelen aen Albertum ghedaen 182.d.183.a. Vergaderinghe tot Bruſſel. Alberti voorſtellen aen haer / om middelen ter Oorloghe 22.24.b. Sorghen voor middelen ter Oorloghe 35.a.b.c.d.36.a.b. Naemt de Coningh van Spaengien zÿn Staten nae het tranſporteren der Landen c.

Staten van Hollandt beſtaen uyt den ouden Edeldom ende ſteden 1.28.c. Zy verſoecken Vrede aen Spaengien by Requeſte * 5.103.b. Willen gheen Ketters zÿn 104.c. Willen het Landt niet ruymen d. Hare antwoorde op den Ban teghen den Prince van Orangien * 10.198.b Zy ſenden Gheſanten nae Vranckryck om den Coningh de Landen aen te bieden * 12.237.c. Verſetten het ghelt 244.b.

Staten der Vereenighde Landen geven Vliſſingen ende den Briel de Coninginne van Enghelant te pande * 13.4.a. Draghen den Grave van Leyceſter de Landen op 7.b.c. Ontfanghen Brieven vande Coninginne/ haer beclagende over de abſolute macht den Grave van Leyceſter gegeven d. Haere antwoorden 8.a. Hare clachte ende Requeſte aen Leyceſter 12.a.b. Beſchencken Leyceſter d. Zy worden Lorrendrayers geſcholden * 14.25.b. Hare Gheſanten in Enghelandt/nopende Leyceſters heerſchinghe b. Haren beclagh Brief aen Leyceſter 26.b.c.d. 27.a. Wordt van velen qualÿck ghenomen c. Voorder verclaert d. Haere mannelÿcke reſolutie/committerende den Prince Mauritium tot het Gouvernement a. De Gouverneur en moet die niet verachten 30.a. Zy doen de Licente ſluyten a. Handelen opentlÿck d. Vertoogh aen Leyceſter tot Dordrecht 33.c.d. De ſouvereyniteyt blyft aen haer by ghebreck van Overheeren d. Waer uyt ſy beſtaen d. Hare antwoorde op Leyceſters verſoeck d.36.a.b. Zy achten hare middelen ghenoech om de Landen te beſchermen d. Willen God te hulpe nemen d. Bewyſen dat ſy wettelÿck de ſouvereyniteyt der Landen hebben d. Willen Eedt van het Crÿghsvolck hebben 37.a. De authoriteyt der Gouverneuren der Provincien ghemainteneert b. Vertoonen der Landen oudt ghebruyck aen Leyceſter. Hare gewoonlÿcke regeeringhe c.d. Den ſtandt hares Gouvernements heeft ghedueert acht hondert Jaer d. Hebben macht op haere Princen d. Zÿn wettighe Vooghden van onderjarighe Vorſten d. Verachtinghe der ſelve is oorſake der teghenwoordighe Oorloghe 38.a. Miſverſtandt nopende hare authoriteyt a. Waer uyt hare authoriteyt ſpruyt a. Beſtaen uyt Edele ende ſteden b. Wie/ hoe ende wat ſy zÿn c. Haere manhaftighe reſolutie 39.c. Haere antwoorde aen de Kercken/ nopende Leyceſter b. Aen die van Utrecht b. Hare voorſichtigheyt int verbergen der oorſake vande executie der Leyceſterſche 40.d. Hare Artÿckelen der vereeninghe met Leyceſter 41.b.c. Haere antwoorde op den Scheyd-brief van Leyceſter d. Zy ontfanghen de Acte der reſignatie van Leyceſter 42.a. Zy worden beſchuldight ghenen Vrede te ſoecken 43.a. Reſolveren ghenen onſekeren Vrede te maecken a. Antwoorde aen Ruſſel b.c.d. Handelen met het ghemuytineerde Crÿghsvolck tot Medenblick 45.c. Congratuleren den nieuwen Coning van Denemarcken 49.b. In teghenſpoet zÿnde worden van vele ghequelt * 15.57 d.59.a. Senden eenen Gheſandt in Schotlandt 59.a.b. Treden niet inde achterſtellen van Brabandt ende Vlaenderen ibid. Hare Politie op haere Oorloghe ende middelen c. Verghelÿcken de laſten van Oorloghe met haer middelen: maecken afrekeninghe ende composeren voor oude ſchulden c. Stellen de maentlÿcke beſoldinghe op 48 daghen d. Extraordinaris opbrengen d. Zy betalen de Brielſche ſoldaeten voor de Coninginne 60.d. Ordonneren eenen Vaſtendagh voor de vercregene Victorien 62.a.b. Ende om God te bidden voor den Vrede van Vranckrÿck a.b. Schelden de Berghvercoopers voor ſchelmen 65.a. Hebben eenen gruwel vande Conſcientie dwang: houden Religions Vrede * 16.70.c.d. Haren Zeghel d. Ruſten door de Franſche Oorloghe: herſtellen het vervallene c. Hare Dibyſen d. Maken een nieuwe vaert ende dÿck inde Betuwe 74. d. Haer Crÿghsvolck neemt veel plaetſen in/ ende brandtſchat de Landen 77.c. Haere ſchepen tot dienſt des Coninghs van Vranckrÿck 78.a. Nemen het ſchip van Villaers a. Zy verhooren de Gheſanten der Ceurvorſten b. Hare antwoorde c.d.79 a.b.c.d. 80.a.b.c.d. Zy ghehooren van oudts onder het H. Rÿck c. Voeren alleene diffenſive Oorloghe d. Hare antwoorde aen die van Lupck 81 a.b. Bidden Rodolphum Keyſer ſich met Vrede voor haer te maken niet te quellen c. Zy bevinden macht te hebben om offenſive Oorloghe te voeren a. Voegen Mauritio eenige Raetſheeren toe a. Slaen den Vredehandel af 88.c.d.89.a.b. Breken het quartier * 17.94 a.b. Hare byſtandt aenden Coningh van Vranckrÿck ghedaen 99.a.b. Zy ontfanghen eenen Brief van Erneſtus 105.d. Zy worden verſocht tot ghetuyghen des Coninghs ſone van Schotlandt 110.a. Haere rÿcke Doop-giften b. Vernieuwen de aliantien b. Doen den Coning van Vranckrÿck ſecours in Bretannien d. Verbannen de Jeſuÿten 112.d. 113.a. Intercederen tuſſchen den Grave ende de ſtadt Embden * 18.122.c.d.123.d. Haeren Brief aenden jonghen Prince van Orangien 132.d. 133.a. Senden den Raetsheer Heſſels aen hem b. Senden volck in Cales d. Senden ſchepen by der Coninginne Armade 135.d. Coſt wel 500000 gulden 138 b. Haer verbondt met den Coning van Vranckrÿck 141.b.c.d. 142.a. Betalen hem 450 duyſent guldens/tot onderhout van vier duyſent mannen b. Recommanderen het Huys van Naſſouwe c. De Coninginne van Enghelant voordert van haer cortinghe vant verſchoten gheldt 142.b. Hare antwoorde b.c. Senden een ſtatighe Legatie in Enghelandt c.d. 143.a.b. Harer Ghecommitteerden uytſprake over den twiſt tuſſchen Groeninghen ende de Ommelanden * 19.143.a.b Hare antwoorde aen den Gheſandt des Coninghs van Polen/nopende den Vrede 150 c.d. 151.a.b. Gheven den Gheſandt des Keyſers ghehoor: hare antwoorde 154.a.b.c.d. 155.a.b. Worden tot Vrede verſocht vanden Coningh van Denemarcken 155.c.d. Hare antwoorde d. 156.a.b.c.d.157.a.b.c. Hare antwoorde aen Buzenval/Gheſant des Conings van Vranckrÿck/nopende den Vrede met Spaengien 158.b. Sy reſolveren eenen Velt-legher te maecken 158.c.d. Haer Placcaet vant uytvoeren der ammunitie ende Inlantſche granen 166.a. Opt gheweer des Crÿghsvolcx a. Haer wort eene Gheſandt vanden Coning van Vranckrÿck gheſonden/willende den Vrede aengaen 171.b. Vertoogh der Coninginne aen haer b. Haer Gheſanten in Vranckrÿck a. Ghedeputeerde in Enghelandt c.d. Vertoogh aende Coninginne d.172.a.b.c.d. Hare mannelÿcke reſolutie/nopende den Vredehandel * 20.179.c. Haere Gheſanten in Enghelandt/ noopende den Vrede 179.d. Makende accoort met de Coninginne 182.a.b.c. Haer vertoogh aende Keurvorſten/ nopende Berck 179.d.180.a.b. Haer miltheydt aen die van Geneva beweſen 180.c.d. Sy ordonneren eenen Biddagh om God te dancken voor het vernietigen van des Admirants Legher 190.d.191.a. Van Hollandt ende Weſtvrieſlandt 196.d. Stemminghe der Generale Staten d.197. Sy verbieden de Vaert op Spaengien * 21.2.a. Reden 70 Oorlooghſchepen teghen Spaengien b. Vermeerderen hare Ruyteren en voetvolck d. Begheven haer in Bommel ende doen grooten vlÿt/ niet ſonder ghevaer 11.b. Hare Vlote op Spaengien/ onder Pieter vander Does d, Haer volck plondert Gomera 12.a. Sy vergaderen tot Gorcum 16.c.d. Letten op haere middelen c.d. Antwoorde aen die van Weſtphalen / claghende over haer Cryghs-volck 17.b.c. Antwoorde aen des Keyſers Gheſanten c.d.18.a.b. Antwoort der Gheſanten aen haer b. Hare tweede antwoorde d.19.a.b. Haer worden Gheſanten van Hertoghe Carel gheſonden d. Gheven goede antwoort d. Hare reſolutie op den middel ter Oorloghe * 22.24.a. Sy verhooren des Keyſers Gheſanten 27.b. Hare antwoorde b.c.d. Hare ſorghvuldigheyt voor Mauritÿ Legher 33.c. Hare lovelÿcke daedt ende Vaderlycke ſorge/ de ghemeyne onderdanen met den ghemeynen vyandt loſſen * 23.41.d. Sy ſenden volck in Ooſtende voort belegh 47.d.55.a. Sÿn ghetuyghen van des Paltzgraven Sone 50.b. Verclaren de ſauvegarde den Portugeſen verleent * 24.60.a. Haren Brantbrief voor den Tocht in Brabant 62.c.d. Waerſchouwingh Placcaet d. Senden hulpe aen Embden 72.c.d. Verantwoordent d. Raetſlaghen over Ooſtende 95.a.b Haren Brief tot begroetinghe vanden nieuwen Coningh van Enghelandt * 25.79.c.d. Senden Gheſanten om hem te congratuleren d. Hare aenſpraecke d.80.a. Sy ſenden Gheſanten om het volbrenghen van't Embdiſch verdragh 86.a. Haren voorſlagh van middelen om de groote coſten van Ooſtende 89.a.b. Senden een Vloote uyt onder Paulus van Caerden d. Sy noemen Noel de Caron haeren Ambaſſadeur 99.c. Weygheren Enghelandt de Vaert op Antwerpen vry te hebben * 26.104.a. Beſtellen middelen ter Oorloghe. Maecken ſtaet c.d. Slaen den Vredehandel af/by den Keyſer aengheboden 113.a. Beminnen nochtans den Vrede b. Hare regeeringhe wordt van alle Vorſten wettelyck ghehouden b. Hebben ſelve Vrede verſocht in voorgaende jaren b. Claghen om dat de Enghelſchen op weer zyden dienen 115.a. Verbieden goederen den Rÿn op te voeren nae den vyand * 27.124.c. Haer Placcaet op de Zee-vaert / waerſchouwende hare vrienden voor ſchade 134.c. Sy willigen conſenten ter Oorloghe in * 28.148.d. Aſſiſteren de Weſt Indiſche Compagnie met thien duyſent Ducaten 152.c. Met 20 ſchepen ter Oorloghe ibid. Willen in alle Vredehandel mainteneren.ibid. Worden tot Vrede verſocht van Alberti weghen 157.d. Hare antwoorde.ibid.158.a. Gheven Octroy op de Ooſt Indiſche Vaert/ reden waerom d. Nemen het beſtandt aen c. Haer vertoogh aen hare Provincien d. Verclaringhe 159.a.b. Haer wort de agreatie onvolmaect overgelevert van Verreycken d.160.a. Sy tehooren de Gheſanten uyt Vranckrÿck / nopende den Vredehandel b.c. Senden Gheſanten in Enghelandt/die wel onthaelt worden ibid. Doen de Oorlooghſchepen vande Cuſten van Spaengien keeren 160.a. Haren Brief aen den Grave van Embden d. Sy connen niet met giften gheblindet worden 161.c.d. Vereeren Pieter Willemſz Capiteyn van Admirael Heemſkercks ſchip d. Straffen Jan Jaſperſen/anderen ten exempel 162.c. Hare deliberatie op de agreatie 163.c. Haer antwoorde c.d. Willen niet gheboden weſen d.164.a. Hare Gheſanten keeren weder uyt Denemarcken a. Schryven om Ghedeputeerde vanden vyandt. Schryven om continuatie vanden ſtilſtandt d. Openen laſt van Vredehandel d.

Staveren Caſteel onbedachtelÿck afghebroken 10.183.d. Vande Staten ghewonnen 200.c.

Staveren beſchreven 10 200.c.

Statuyt in Enghelandt 13.21.b.

Steden tot groote amende of boete ghedwonghen 1.6.c. In Duytſchlandt ghebout van de ghevluchtighe * 3.61.c. Te pande ghegheven * 5.95. Gheſchat vanden Commendador 100.a.

Steelhofſche Schanſſe van Hohenloo ghewonnen 17.94.c.

Steeckſpel in Vranckrÿck 11.23.c.

Steen-meulen voert Tarwe tot Middelborgh 4 88.c.

Steenberghen overghelevert 7.133 a. Van Parma ingenomen/cander weynigh met uytrechten * 11.223.b. Van Mauritio ghewonnen 77.c.

Steenwÿck beleghert van Rennenbergh 10.192.a. Gheleghentheyt b. Wort viermael opgheeyſcht d.193.c. 194.b. Wordt ghespÿſt 195.b.c.d. Wort van Verdugo behendelÿck beclommen ende inghenomen * 11.214.a. Haren aenſlagh op Enchuyſen miſt * 16.89.c. Worden van Mauritio beleghert c.d Ghewonnen 90 b. Conditien b.c. Te vergheefs by den Grave vanden Berghe beclommen * 19.149.c.d.

Steken een Dorp verbrandt 17.96.a.

Stella verloſt 6.122.b.

Stephanus Battor / Coningh van Polen/ verſocht het brandtſchieten eerſt voor Danzick 10.194.c. Gheſtorven 13. 23. a. Sÿn ghebodt / noopende Religions Vrede b. Sÿn Graf-dicht c. Competituren zyner Croone c.d.

Stephanus Botſchkay wordt door eenen Overſten in Tranſilvanien opghewouorpen 26.101.c.d. Wort verrader gheſcholden d. Synen Tytel d. * 27 133.a.b. Biet Vrede aen in Hongaryen b. Sterft * 28.149.c. Doet Catay onthoofden/die hem hadde willen vergheven ibid.

Sterckte en moetmen niet te vele betrouwen 1.17.d.

Stercken/ van Vorſten tot wederſtandt ghebouw't 10.192.c. Van aerde pryſelÿck * 12.234 a. Men mach die op des Nabuers grondt maken/ nae Keyſers Rechten/om zynen vyandt te wederſtaen * 16.79.d.

Sterre/dat ghem Commete of vaſte Sterre was/in Nederland gheſien Anno 1572/ 4.81.d.

Sterre met eenen ſteert in Nederlandt ende elders gheſien 28 162.c.

Steven Perret/Achter-raedt van Leyceſter 14.25.a. Zyne valſche Perſuaſien 28 a Ghevanghen 29.b.

Steyn van Malſen eñ Heere/ vande Vrieſen verteert over zynen dienſt 10 202 a.

Steyn Maltz/Hopman een cloeck Denemarcker/ wort ghevanghen 13.6 b.

Steyrmarckiſche Staten verſoecken haer Predicanten te moghen houden 21.6.d.7.a.

Stilſtants continuatie vande Staten verſocht 28.164.d.

Stilte nut voor quellicken ouderdom 23.65.b.

Storax een Gomme ghenomen 28.150.d.

Store Doctor/aenbrengher 3.62. Van zynen ſubſtituyt in Enghelandt behendich ghebraecht a.

Storm-doet ſchepen in Teſſel vergaen 28.150 a.

Storm ſchuyten 4.81.a.b.

Stoute daedt eens Goutſmits 2.44.b. Eens Soldaets * 5 106.d.107.a. Van eenen Burgher met 4 ſoldaten van Steenwÿck * 10.195.b Ghelandt b.

Straeſburghſchen twiſt geſliſt 26.102.d. Hadde wel 12 Jaer gheduert d.

Straetſchenders onder den naem van Vrybuyters ſeer vermenichvuldight 16.84.c. Dooden wreedelÿck de Roode Roede c.d. Brabants ghebodt teghen haer c.d. Schattinghe teghen haer d. Worden wreedelÿck ghedoodt d.

Straffigheydt betaemt den Coninghen niet 3.51.c.

Stratagemata/ſoeckt Crÿghsliſten.

Strigonium of Gran vanden Turck ghewonnen 27.133 b.

Stroppa la corda afghebroken 6.122.b.

Stuarts Colonels achterſtellen vande Staten by den Coningh van Schotlant gheeyſcht 15.59.a.

Succes der uytreedinge der Ooſt Indiſche Compagnie 28.139 c d.140.a.b.c.d.141.a.

Sultan Mahomet groote Turck ſterft 25.90.c. Heeft zynen outſten ſone laten worghen c.

Sumatra Eylandt beſchreven 24.58.b. Neemt twee Amſterdamſche ſchepen c.

Sutphen Graefſchap 4.83.a Comt over aenden Spaengiaert a. Moordadicheyt daer begaen b. Wordt door Parma inghenomen * 11.224.d. By die van Hollandt te vergheefs beleghert * 12.229.b. Van Leyceſter beleghert 14.11.b.c.d. Wordt van Parma ghevictalieert c. Twee ſchanſſen ghewonnen d. Is eene van de vier Hoofſteden van Ghelderlandt b.c. Wort van Mauritio beleghert * 16.82.b.

Sutphenſche ſchanſſe van Leyceſter beleghert 13.11.c. Van Mauritio ghewonnen 16.82.a.

Suycker en conde in het Jaer 1508 tot Antwerpen voor twee blancken het pont niet vercocht worden 1.9 b.

Swaricheyd tuſſchen Enghelandt/Hollandt ende Zee-landt

landt apparent 5.111.b.112.a.
Swarte Galeye van Dordrecht 12.37.b. Neemt het Admiraels ſchip voor Antwerpen b. Spelen Willelmus van Naſſouwe b.
Swarte Jans ſtoute aenſprake 4.71.c. Wort doorſteecken c.
Swartſenburgh Grave verſtropt int lant van Limborch 17.101.a. Neemt volck aen tegen den Turck * 18.122.d Comt voor Pappa *21.38 d. Wordt daer gheſchoten c.
Swartſenborgh van Herle Overſte tot Maeſtricht 9.169.a. Sterft 170.a.
Swedenſche Crijgh 10.194.c.d. Bevredight 195.a.b. Staet * 28.165.b.
Sweeren vande ghemuytineerde gheſtraft 25.82.b.
Swetende ſieckte 10.198.d.
Swevegem Heere: zyne aenſpraeck aen de Coninginne 6.124.b.c.d.125.a. Antwoorde a b.
Swolſche Burgheren in wapenen teghen malcanderen 10.185.c.
Syde rouw' zijnde/maeckt groote neeringhe ondert ghemeyne volck 28.141.a.
Synodus generael ſonder conſent van Staten vergaert 14.28.a.
Sype in Noorthollandt bedijckt 28.162.a.

T

TAbacco bekent gheworden in Europa 19.168.d. Ghebruyck d.169.a. Medecyne ghevoelen a. Impoſt in Enghelandt daer op a. Herberghe vande ſelve 159.a. Wordt tot Lucia de Enghelſchen aengheboden * 28.156.d. Voedet alſmen't can nederſwelgen 157.b.
Tafel vant verloop des ghelts deſe hondert achthien jaren 12.244.a.
Tafereel vant belegh van Leyden 5.102.a.
Taxis / Lieutenant van Verdugo / Gouverneur in Vrieſlandt/ ſlaet Staeten volck tot Boxum in Vrieſlandt 13.6.b.
Teerlingſpel binnen Ooſtende verboden 25.94.d.
Tempel een Heere/onbewiſt door den Boſch gheſchoten 25.83.d. Sterft 84.a.
Templiers niet ſo ſchadelijck als Jeſuijten 19.171.a.
Teroen Grave / Overſte der Yriſche rebellen 23.42.b. Soeckt te accorderen c. Wilt den Spaengiaert helpen in Yrlandt 51.c. Wort gheſlaghen c.d. Vlucht uyt Yrlandt/ wort tot Bruſſel wel onthaelt * 28.166. Treckt nae Halle ende Scherpen-heuvel. ibid. Verclaer des Conings tegen hem d.
Terrail Gouverneurs overloop miſhaeght den Coning van Vranckrijck 26.121.b. Hy beroemt ſich om ſteden met Petarts te winnen * 27.124 d. 125.a. Hy treckt / pardoen hebbende / nae Vranckrijck: maer eenen doodtſlagh doende/ moet weder keeren 138.c.
Tergoes branden ſes hondert huyſen af 1.16.b.
Tertolen aenſlagh ghemiſt 19.158.b.c.
Terſel ſchade 17.101.c.
Theatinen of Jeſuijten van Paulus de vierde Paus in ghevoert 1.24.a.* 17.111.c.
Theodore Trivultio/Generael vā Spinolas peerde volc 27.126.c. Wort gheſchoten c.
Theodorus Beza comt in de Diſputatie tot Poyſſi 1.25 c. Wort beſchuldight in des Guiſarts doodt 26.a. Hy ſterft * 27 127.d.
Theonvile beleghert / ende ghewonnen by de Franſoyſen 1.18.a. Accoort ibid.
Thermes Mareſchal / Gouverneur van Cales / windt Duynkercken en Berghen/S.Wynocx 1.18.b. Wort ghevanghen 18.d.
Thiel Diderich Dijck/Amptman/ gheeft ettelijcke duyſent guldens om eenen Dijck door de Betuwe te maecken 16.74.d.
Thienen van zyne Wapenen berooft 6.115.d. Staeten volck daer ontrent gheſlaghen. ibid. Wederſtaet de ghemutineerde * 25.93.b.
ſ.Thomas van Staten volck gheplondert 21.12.a.
Thomas Bodley Ambaſſadeur der Coninginne/ ſpreeckt voor Sonoy 14.45.d. Hy wordt vande Coninginne van Enghelandt aen de Staten om ghelt gheſonden * 18.131.c.
Thomas Viller doet explopten 27.124.d.
Thomas Hawart/Hertoghe van Norfolcx comt in Hylijcx belofte met de Coninginne van Schotlandt. Wordt onthalſt 13.13.d.
Thomas Hauwart/ſone des leſten Hertoghs van Norfolck /heeft bevel over eenige ſchepen ter Zee 16.85.b. Wort van drie en vijftigh Spaenſche ſchepen beſprongen / ontcomt b.
Thomas Hutſon/ Enghels-man / ſoeckt door Noorden nae Weſt Indien te varen 28.162.b.
Thomas Heaneadge Raedtsheer / Gheſandt der Coninginne aen de Staten. Antwoorde 13.8.a.
Thomas Loots ſchiet ē brieſſe van drie en dertigh boeten op Campen 8.146.b.
Thomas Morus 1.19.c. Ghedoodt 20.a.
Thomas Wiat Ridder/ werpt hem op in Enghelandt teghen het Huwelijck van den Coningh van Spaengien 1.13 b. Wert ghevanghen c. Onthalſt. ibid.
Thomas Wilkes Raetsheere/door Leyceſters middel in Enghelandt ghevanghen 14.46.d. Zijn ghevoelen/nopende de ſaecken der Vereenighde Landen d.47.a.
Thomas Winter vande Jeſuijten in Spaengien geſonden / om den Coningh naer Enghelandt te locken 27.129.a.
Thonons Collegie 23.56.a. Maeckt een Ligue teghen de Ghereformeerde a.b.c. Hare Jubilee * 24.73.b.
Thunis met Portugael qualijck vergolden 10.196.c.
Tienden penning gheeyſcht 3.63.d.4.66.c. Wort ſchamper beſpot 85.a.
Tigean Capiteyn/Gouverneur tot Geertrudenberge/ gheſchoten 17.95.c.
Tiligny Gouverneur in Lillo/ſone van la Nove 12.232.d. Behaeldt groote eere 233.a. Wort van zijn volck verdreven a. Is op het Caſteel tot Doornick ghevanghen* 13.5.c.
Tocht vande Sluyſche ſchepen ghedaen / loopt qualijck af 1.6.b. Op verſcheyden plaetſen ghedaen* 18.138.d.139.a. Van Staten volck * 23.50.a. Van Mauritius in Brabandt* 24.63.c.d. 64.a.b. Op Lutſenburgh 70.a.b.
Tolentini nieuwe Moniken ghebannen 28.162.d.
Tollen in Enghelandt verhooght / ten tyden des Coninghs Philips/ende de Coninginne Maria 19.164.b.
Tolouſe verſlaghen 2.48.d.
Ton Capiteyn gheeft de Steelhofſche ſchanſſe over aen Hohenloo 17 94.c. Wordt daer over vanden Marquys Varrabau ghevanghen c.
Toorne werckt leetweſen 1.21.b.
Toorne des Coninghs een bode des doodts 10.182.a.
Tooverye by den Grave van Gore ghebonden / die den Coningh van Schotlandt wilde vermoorden 22.40.a.b.
Tordeſilia ſtadt beleghert/ghewonnen 1.10.a.
Toren tot Antwerpen door onghewеerte omghewaeyt 27.136.b.c.
Tornoyen brenght eenen Paltzgraeve om zijn leven 23.50.b.
Tractaet tuſſchen den Coningh van Spaengien ende de Hooſche Negotianten 19.167.a b.
Trafijcke op Spaengien de Nederlanders verboden 21.1.d.2.a. Vierghelijcke Placcaet vande Staten a.
Tranſilvaniſche of Sevenberghſche Crygh 24.74.c.d.
Trelon Admirael wort ſuſpect 6.115.a. Ghevanghen * 7.132.d, Beſchuldight ende in Zeelandt ghevanghen * 12.235.b. Op het verſoeck vande Coninginne van Engheland los ghelaten. ibid. Houtveſter van Hollandt ghemaeckt. ibid.
Treves in Vranckrijck ghemaeckt 17.97.c. Soeckt beſtandt.
Trillo Schout tot Wtrecht ghevanghen 15.58.c.
Triumphe der Spaengiaerden gheſtoort 5.98.d.
Tribultio Grave vlucht uyt S.Catharinen 25.91.b.
Triumvirat in Vranckrijck 1.25.c.
Trommelſlagh om de verweſene Edele niet te hooren 3.56.d.
Trommelſlager opgehangen 3.60.a. Eenen tot Blanckenbergh doodt gheſchoten * 16.81.d.
Trompetters cloecke antwoorde aen Manſveldt 17.95.b.
Trooſters met Godes Woordt tot Recken verboden 26.118.c.
Trouwen vande Gheeſtelijcke verboden/ maer niet hoereren 13.9.d. Der Roomſche Catholijcke inde Vereenighde Landen * 16.78.d. Van zijns overledenen Huysvrouwen ſuſter den Coningh van Polen vande Paus toeghelaeten * 27.133.c.
Trova Nova binnen Ooſtende 24.94.a.d.
Troyaens Peert vande Burghers van Paterborn ingehaelt 26.102.b.c.
Truckſes Biſſchop ende Over-heere tot Ceulen wordt inden Ban ghedaen 11.225.a. Trout een Wijf/waer tegen ſich het Capittel ſettet / ende daer volghet groot quaet uyt * 13.9.d. Hy laet Leyceſter in Deventer 13.11.b.
Tuernout inghenomen van die van Breda 16.81.d. Het Caſteel overgheven * 19.148.b.
Turnoutſche ſlagh 19.147.a.b.c.d.48.a.b.
Tunis vanden Turck ghewonnen 5.102.a.
Turck beleghert Malta 2.37. Ontſet 38.a. Zijn kinder dooden * 25.91.a. Maeckt Vrede met den Keyſer * 28.149.b.c.
Turck vande Sluyſche Galeye /met het afſchieten der ketenen/ verloſt * 22.29.b.c.
Turckſchen Crijgh en verlies van Agria/ daer de Chriſtenen den ſlagh verlieſen 18.144.b.
Turckſchen ſtaet 28.165.d.
Turckſche Vaert der Nederlanders 19.169.a. Octroy vanden Turck a.
Turckenſteur gheconſenteert 17.169.c.
Turfſchip van Breda als het Troyaenſche Peert ingehaelt 16.74.d.
Tuyn die leegh is wilt elck overloopen 15.58 d.
Tuyſſchen der Soldaten 6.119.c.
Twiſt tuſſchen den Hertoghe van Gelre ende zynen ſone 1.8.a.b.
Twiſt/ nopende den Coophandel tuſſchen Nederlandt en Enghelandt 2.31.32. Tuſſchen de Ommelanden ende Groeninghen * 7.142.c. Tuſſchen Holland ende Zeelandt om de reductie des gheldts * 17.120 b. Wordt gheſliſt b. Tuſſchen twee Gouverneurs van Geertruydenberghe 94.b. Brenght de Burghers van Camerijck aen den vyandt * 18.130.d.

* 18.30.d. Eenighe worden met de voeten om hooge ghehanghen 131.a Tuſſchen Hollandt ende Zeelandt/nopende de Licenten * 19.150. b. c. Der Chriſtenen opent den Turck een deure d. Langhe reyſen zijn dien onderworpen 168.a. Brengt veel Lieden in verdriet * 26.116.a.

Tydores Caſteel vande Nederlanders genomen 28.140. c.d. Gheſlecht 141.a.

Tyran van Moſcovien heerſchet vier en vijftigh jaeren 26.121.d. Sterft d.

Tyrannen gheoorloft te dooden 1.2.a.

Tyrannye vā Chriſtiernus geſtraft 1.22.c. Rechtveerdich gheſtraft in Henrick de tweede/Coningh van Vranckrijck 1.23.d. Vijftigh duyſendt menſchen om de Religie in Nederlandt omghebracht 29.b. In America 4.93.a. Soeckt wreetheyt.

V

Vaderlijcke daedt der Staten die haer ghemeyne onderdaenen met den ghemeynen vyandt loſſen 23. 41. d.

Vaert tuſſchen Antwerpen eñ Bruſſel in 30 jaeren volbracht 1.25.a. Van Steken tot Calloo van Parma gegraven * 12.234.b. Int Noordooſten op de Indien gheſocht *13 8. *18.125.a.b. Op China langhs het Noorden voor de derde mael verſocht *19.153.c.d. Door de Bremerweert * 21 16.d

Valencijn geboden garniſoen in te nemen 2.47.a. Weygeren. Worden rebellen verclaert. ibid. Ingenomen 48.a. b. Wt der Spaengiaerden handen verloſt * 6.121.d. Haer miſverſtant geſtilt * 8.152.b.

Valentijn de Pardin/Heere van Lamotte / reconcilieert met den Coning 8.156.c. Grave vā Everbecke gemaeckt *16 87.a. Gheſchoten 18.127.a.b. Zijn Hiſtorie b. Zijn wreede daedt b

Valentijn Schoveri Predicant tot Marburgh mishandelt 27.128.a.b.

Valery op de Somme vande Liguers weder ghecreghen 16.93 a. Comt weder op s'Coninghs zyde b.

Valſcheyt van Rennenbergh 10.184.

Valſche rekeninghe gheſtraft 28 162.c.

Valſche beſchuldinghe gheſtraft 17.142.d.

Valuatie vanden Ghelde deſe hondert derthien Jaeren 12.144.a.b.

Van Becourt/ af vanger des aenſlaghs op Rahab/ wort Ridder gheſlaghen 19.170 a.

Varax Grave/vergadert zijn volck by Turnout 19.147. a.b. Wort doorgheſchoten d.

Varennes neemt in Rijnberck 28 145.b.

Vergas paſt op gheen Privilegien 10 197.c.

Varrabon Marquijs aenden Keyſer gheſonden 8.143.c. Wort gheſlaghen int victailleren van Berck * 15.68.b.c.

Vaſſa en aumpt 2.46.c.

Vaſtendagh/voor den gheſchotenen Prince tot Antwerpen 11.210.b. Tot Geneva * 24.74.a. Voor alle groote aenſlaghen vande Staten ghebruyckt * 22.28.d. Met de Trommel afgheкondight in Maurits Legher * 25.92.a. Den 9 Mey/1507 voor het beſtandt bevolen * 28.158.c.d. 159.a.

Veertighſten penningh van vercoopinghe geconſenteert 21.1.c.

Veldanus verloſt zynen Meeſter 4.83.b.

Velthoenderen die te Steenwijck metter handt op de Marckt ghevanghen. Corpus Chriſtelijck Allegorie 10. 194.d.195.a.

Velſlagh tot Grevelinghe 1.18.c. Tot Herdenbergh 10. 185.d. Soeckt de Overſte of plaetſe daer hy gheſchiet is.

Veluwe van brantſchat bevrijt 13.11.d.

Vendel achter een Peert gheſleept 10.192.d.

Vendelen tot Steenwijck boven 200 ſterck 10.192.a. Hare reformatie 19.166 b

Venegien weyghert de Inquiſitie 2.38 c.

Venetianen coopen Vrede met den Turck 5.102.d. Verbieden Kercken ende Cloosters te bouwen / of erf-gronden de Gheeſtelijcke te geven ſonder conſent *28.142.b. Claghte te Roome over haer c. Worden gheexcommuniceert c. Inhoudt vande Bulle c. Proteſt des Hertoghen daer teghen d. Gheeſtelijckheydt eyſt haer ghetrouwe/behalven de Jeſuyten d. De Paus ruſtet ſich teghen haer / ende ſy tegen dē Paus ter Oorloge 143 a.b. Haer wort gunſte getoont vanden Coningh van Enghelant a. Schryven aen de Vereenighde Landen a.b. Sy wapenen haer tegen den Paus 153.a.b. Verdragen b.c. Worden uyt den Ban gedaen c. Sy ſetten de Moorders op ghelt/ende loſſinge van ſlaven 162.c. Staen haer Gheeſtelycke voor c.d.

Venloo van Parma ghewonnen 13.9.c. Brandt half af door brantſchoten om te proeven gedaen * 15.57.d. Jaeght het garniſoen uyt *16.77.d. Haren aenſlagh miſluckt *19. 149 d.150 a.

Verbont of compromis der Edelen 2.39 c. Wordē Geuſen ghenaemt 40.b. Tot Blois tuſſchen Enghelandt en Vranckrijck 3.62 a Met Vranckrijck * 4.76.a.b. Van Enghelandt ende de Staten* 7.138.c.

Vercrachtinge vā eene Dochter die door onverdult haer ſelven doode 4.94 a. Van eene eerbare Dochter hare wrake: Doodt*8.152.a. Gheſtraft ibid.

Verdrencken der Chriſtenen 2.30.d. Van 10000 menſchen door Oran 31.a.

Verdugo wint den ſlagh tot Northorn. Belegert Menziel te vergheefs 10.201.d.202.a. By Oldeborn gheſlagen 207.b. Wint behendigh Steenwijck * 11.214.a. Ruſt ſchepen ter Oorloge * 14.44.a. Is Stadthouder in Vrieſlant voor Parma/ſchrijft om gelt/krijght het *16.90.d. Wordt voor Coevoorden gheſlaghen 91.a. Wint Imetille 75.a. Treckt van Bourtange om Graef Willem te ſlaen *17.102. c. Beblockt Coevoorden d. Zijn volck verloopt d. Hy ſterft tot Lutzenborgh 18.126.b.131.d.

Vere Ridder ſlaet den Marquijs van Varrabon 15. 68. b. Hy wordt voor Duynkercken ghequetſt *16.77.d.

Vereenighde Landen opcomſte door den ondergang van Brabandt en Vlaenderen 14.31.c. Sy brenghen in twee jaren meer dan tachtentigh duyſent guldens op 43.a. Hare macht d. Hare regeringhe 45.d. Haer teghenweer tegen de Vlote * 15.52.d. Haere groote daden uytgherecht met weynigh Crijgs-volck 60.a.47.c. Hare goede Cryghs diſcipline a. Toeruſtinghe van ſchepen/om Convoyen ter Zee te doen 68.a. Senden hulpe in Vranckrijck 67.c.d. Haren ſtaet verhaelt *16.71.b.c. Sy ruſten door de Franſe Oorloghe 70.c. Hebben eenen Raedt van State 71.a. Mauritium tot haren Overſten a. Schattinghen a. Hare deſtreckſaemheyt b. Hare welvaert beſlaet veel in d'ellende der ghereconcilieerde Landen 73.a. Sy ſenden den Coning van Vranckrijck hulpe 86.b. Senden Crijghs-volck in Lutſenburgh *17.115.a. Verſoecken een Vaert op Indien int Noordooſten * 18.125.a. Haere trouwe by die van Embden 125.d. Senden den Coningh van Vranckrijck hulpe onder Juſtinus van Naſſouw 131.b. Sy vereeren den Coningh van Denemarcken met een heerlijck Schip 142.a. Vernieuwende de verbonden a. Voeghen haer by de Enghelſche Armade * 19.152 b. Conſenteren groote middelen tot de Oorloghe 158.c. Verbieden toe-voeren den Admirant * 20.189.c. Sijn achte 196.d. Haer Politie verhaelt 196.d.197.a.b.c.d 198.199. Leenen Embden 20000 Daelders * 21.3.c. Sijn ſchip-rijck * 23.45.b. Hare vreeſe over de doodt der Coninginne van Engelandt * 25.79 b.c. Haer wordt de Spaenſche Vaert verboden * 26.104.a.b. Ruſten ter Zee onder den Heere Hautain Admirael 119.d. Haer Placcaet/vande Enghelſche wel te handelen d. Sy voorderen middelen ter Oorloge * 27. 133.d.134.a. Senden ſchepen ter Zee a.b. Ontfanghen eenen Brief vanden Hertoghe van Venetien * 28.143.a b. Haer teghenweer teghen Spinola 144.a. Sy ontfangen ghelt uyt Vranckrijck 146.b. Willen een Weſt Indiſche Compagnie op-rechten 151.d. Octroy 152.a.b. Vieren over de gheboorte des Coninghs van Vranckrijcks tweede ſone 156.c. Sijn vrye Landen 158.a. Willen daer voor bekendt zijn. ibid. Haer wordt contract van beſtandt geſonden b. Haere antwoorde c. Verclaringe ibid.159.a.b. Wat haer tot Vredehandel beweeght 190 b c.195.a. Sy zijn wonderlijck opgecomen 162.a. Becoſtigen veel dijckagien a. Hebben 41 coſtelijcke ſchepen op Ooſt Indien. ibid.

Vermaeck te vroegh/maeckt nederlaghe 28 147.b.

Vermetelheyt van Billy 6 122 a.

Vernuſt des Werelts onbeſtandigh 13.15.c.

Verraders worden veracht 15.65.a. Eenen verworght ſich ſelven* 23.45.a.

Verraderye van Cambebaſſo / waer door Carel de goede verſlaghen wort 1.3.b. Vande Schotſche Coninginne *13.12.d.

Verradelijcke moordt van Imbyſe begaen 9.176.a.

Verreycken compt met paſpoort inden Haghe / om van Vrede te handelen 28.159.d. 160.a. Keert nae Bruſſel a. Ontſchuldigt aerdigh dē Monick Jan de Ney/ ſo dat hy hem van gierigheydt beſchuldight 161.c. Hy comt inden Haghe met voorder agreatie 163.b. Syne propoſitien daer op c.

Verſchillen onder de Provincien en Steden van outs af 14.43.b.

Vervolginghe in Enghelandt 1.13.d. In Spaengien 1.25.a.

Verwaentheyt brenght de Borghers van Amiens in lyden 19.148.c.d.

Verwinder heeft den aenhang 7.139.d.

Verwoeſtinghe der ghereconcilieerde Landen 14.31.a.b.

Verwijt doet Egmont weenen 9.168.b.

Veſalius in Vranckrijck gheſonden 1.23.d.

Veynſen der Coninghen / Parma conſtigh daer in 14. 43.d.44.a.

Viconte de Gand 9.164.c.

Victorie der Zeelanders 4 90.b. Vervolght *5.102.a.

Vidoſan Gouverneur van Cales / vermoordt 18.133.d. 134.c.

Vier en veertigh duyſendt/ 534 ſcheuten op Berghen in Henegouwe gheſchoten 4.81 b. Soeckt ſchoten.

Vier-ſchepen 1.6.d. Soeckt Cryghsliſten.

Vierſel Slot ingenomen/daer Capiteyn la Hadde blijft van een ſtuck dat berſt 11.221.d.

Viervoetighe Dieren niet gebonden int Eylant Mauritius 28.161.d.

Viglius Zwichemus Preſident 4.67.a. Sijn oordeel over Don Jan. Zijn doot. Was een wijs gheleert Man 6. 130.a.b.c.d. Sijn ſpreeck-woort: Vita mortalium Vigilia c.

Vigo in Biſcayen vande Enghelſche Vlote geplondert/ verbrandt 15.66.b.

Villemongis werpt bloedt nae den Hemel/ende begeert wraecke van God over het vergieten des onnoſelen bloets 1.25.b.

Villard Gouverneur van Hable 16.78.a. Zijn ſchip van Staten volck ghenomen a. Comt aen brant a. Is Admirael. Wort van Fuentes voor Dourlens gheſlaghen * 18.127.b.c. Schandelijck ghedoodt c.

Villiers een Heer/ wordt ghevanghen 3.55.d. Behaeldt groote eere te Nivelle 8.144.c. Bedrieght den vyandt 10.189.c. Is Marſchalck: treckt om Medenblick te dwinghen 14.45.c. Wort doodt-gheſchoten voor Geertruyden Berghe * 15.64.d.

Vilvoorden van Parma vercreghen 12.233.c.

Vincent Bleycker trouwe Hopman 6.119.a.

Vincentio Gongaza Hertoghe van Mantua/ onthaelt den Hertoghe Albertum ende des Coninghs van Spaengiens Bruyt ſeer coſtelijck boven andere 21.7.d. Beſoeckt haer in Nederlandt d.

Violieren van Antwerpen 1.27.a. Haer vraghe. ibidem.

Virginia willen de Enghelſchen bewoonen 28.151.a. 162.b.

Viſch overvloedigh in het Eylandt van Mauritius 28.161.d.

Vitus Camminga haeſtigh gheſtorven 28.149.a.

Vlaemſche ſteden comen weder onder Duc d'Alba 4.81.d.

Vlaenderen verſoeckt afrekeninghe 5.110.a. Ontbiedt des Princen volck op haer eyghen handt * 6.116.a. Ontfanghen die a. Wordet van Raedt van Staten daer inne ghevolght ibid. Wilt afvallen 11.223.d. Van Chimay aen Spaengien ghebrocht * 12.227.b.c.

Vlaemſche Tocht 22.28.c.d.

Vlagghe van den Admirael ghenomen om een nieuw' cleedt 4.90.

Vliet Gouverneur van Weſterloo ghevanghen/ als hebbende de ſterckte onnoodigh over gegeven 11.222.b. Comt weder los b.

Vliſſinghen wort bemuert in het Jaer 1491/ 1.6.b. Valt Alba af * 4.69.c. Wort gheſterckt 70.c. Zy eyſcht Brugghe te vroegh op c. Crijght volck van alle canten 70.b. Slaen alle ſchepen aen c.71.b. Hare ſtoute daedt 87. Wort met Rammekens vande Coninginne van Enghelandt te pande gheeyſcht 13.2.d. Ghelevert 4.a. Hare welvaert * 16.73.a. Aenſlagh op de ſelve ontdeckt * 23.45.b. Waer over eenen ſtoelmaker ſich inde ghevangeniſſe verhanght/ ende den Stedehouder wort onthalſt ibid.

Vlote uyt Spaengien comende vande Franſoyſen liſtelijck ghenomen 1.12.a. Van Vrou Maria 18.d. Eene van 40 ſchepen * 4.70.c. Van Liſbonna compt voor Vliſſinghen d. Des Coninghs gaet ongheluckigh t'ſeyle 88.d. Eene voor Antwerpen beſpronghen * 5.98.c.d. Vluchten d. Tot Duynkercken vergaen 107.b. Der Enghelſchen op Portugael * 15.65.c. Landet d. Vande Spaenſche lijdt ſchipbreuck * 18.144.b. Der Staten op Spaengien onder Pieter vander Does * 21.11.d.12.a.b.c. Van Spaengiẽ op Enghelandt vergaet 12.c. Vanden Coning van Spaengien voorghenomen * 23.51.a.b. Wt Weſt Indien voor den Coningh aenghecomen met groote ſchat * 24.75.a. Eene van derthien Hollandtſche ſchepen beſpronghen * 28.148.b.

Vlrick van Daun/ Grave van Valckenſteyn ende Heere van Oberſteyn ende Vroucke aenghetaſt 20.185.c.d. Zijn Slot opghegheven d. Wort vermoort/ als blijckt by de depoſitie d.186.a.

Vluchtende vyant behoordemen een Brugghe van gout te maken 11.188.* 16.87.b.

Vniverſiteyt tot Doway by den Coningh Philips opgherecht 1.27.b. In Enghelandt 21.c.

Vniverſiteyt der ſtadt Leyden eerſt geſchoncken * 3.102.b. Curateurs/ Profeſſores/ Studenten/ Collegium Theologie * 20.198.199.a.

Vnie der Staten 6.126.a.

Vnie tuſſchen Catholijcke ende Ghereformeerde 7.138.b. Tot Wtrecht ghemaeckt * 9.167. Staten willen die weder oprichten * 28.158.a.

Vonniſſe teghen de Ghereformeerde 1.49.b.

Voorn een Eylandeken boven Bommel/ ſterckte daer ghemaeckt 16.75.a.* 21.10.d.

Voorſpoet verheft 26.161.b.

Vorſt wonder groot 5.95.c. Is de Indianen vreemt * 22.23.a. Doet wel twee of drie duyſent van coude ſterven * 23.50.d. Oock peerden d.

Vorſten ende Steden Brief aẽ de Staten/ nopende den Vredehandel 19.154.b. Staten antwoort c.d.155.a.b.

Vraghe/ welck den menſch ſtervende den meeſten trooſt is? 1.26.d. Antwerpen wint den prys 27.a. Tweede/ wat den menſche aldermeeſt tot conſte verweckt? a.

Vranckrijck viert over den Vrede tuſſchen Enghelandt 1.23.c. Hare beroerten * 14.42.b. Int langhe verhaelt * 15.61.a.b.c.d,62.63. Haere groote ſteden rebelleren tegen den Coning 63.a.b. Schreydt teghen den Spaengiaert * 16.79.b. Sendt gheldt in Nederlandt * 28.146.b. Haeren ſtaet 166.b.

Vrbino Hertoghe trout de Dochter van Don Jan van Ooſtenrijck 21.7.b.c.

Vreeſe uyt quade Conſcientie 28.161.b 166.d.

Vrede/ bedrieghelijck ghemaeckt tuſſchen den Dolphijn en die van Orleans/ met den Hertoghe Jan 1.2.b. Die onder deckſel vande ſelve vermoort wordet 2.b. Met de Kinderen des Hertoghs van Orleans ſes mael gemaeckt/ maer weynigh tijdts ghehouden b. Afghedronghen Vrede 5.d. Ghetreft tuſſchen Maximiliaen van Ooſtenrijck ende den Coningh van Vranckrijck 6.a. Ghemaeckt tuſſchen Gent en Brugghe 6.a. Van Cadſant ghenaemt 6.c. Conditien Philips van Cleve aengheboden by den Hertoghe van Saren. Antwoorde des ſelven. ibid. Artijckelen tuſſchen Philips van Cleve ende Hertoghe Albert d. Voor Sluys met Philips van Cleve/ Heer van Valckeſteyn ibid. Doet Nederlandt bloeyen 7.a. In Vranckrijck vanden Paus ghemaeckt 17.c. Tot Cambreſis 22.b.c. Artijckelen tuſſchen Vranckrijck ende Enghelandt 23.a.b. Ongheluckigh voor Vranckrijck 23.a.b. Van andere geviert 23.c. In Vranckrijck 26.a.* 5.111.c. Der Venetianen met den Turck 102.d. Aen Spaengien by Requeſte verſocht 103.b.c. Zy wordt ghepreſen * 10.189.a. Can met een eenighe Paus Bulle ghebroken worden 182.b. Goet zijnde/ is noodigh * 14.39.d. Valſch zijnde ſchadigh c.d. Staten willen ghenen onſekeren Vrede maken 43.a. Is eene deure van liſt en bedrogh * 16.81.c. De Keyſer Rudolphus wilt die voor de Staten verſoecken/ waer af ſy hem bedanckẽ 81.c. Penninghen met bediedinghe daer op gheſlaghen c. Met den Staten: maer niet met den Coning willen de Gheunieerde Landen die wel maecken * 18.127.d. Vier Artijckelen begeert d.128.a. Diſcours daer op a.b.c.d. Corten Vrede maken/ om de Hollanders daer mede te dwingen 129.a.b. Hare nootſakelijckheyt Alberto in zijn blyde incompſte tot Bruſſel voorghebeeldet 132.c. Bontghenooten mogen die met Spaengien niet maken/ dan met onderlinge bewillinghe 141.a. Wordet van Sigiſmundo de Staten gheraden met Spaengien te maken * 19.150.c.d. Is een deckſel van Oorloghſche inderlaghen 151.a. Tuſſchen Vranckrijck en Albertus 157.d.158.a.b. Tuſſchen Vranckrijck en Spaengien ghemaeckt 171.a.b.c.d.172.a.b.c.d 173.a.b.c.d. Middelen tot den ſelven den Hertoghe tot Bruſſel voorghehouden * 22.28.a.b. Geneve toegheſeydt als de Oorloge aenging * 24.73.b. Wordt gheſtraft d. Wordt op drederley wyſe in Nederlandt voorgheſlaghen * 26.105.a.b.c.d. 106.a.b.c.d. 107.a.b. Artijckelen van Vrede gheſtroydt b.c.d. Vermaninghe daer teghen in Druck uytghegheven d.108.a.b.c.d. 109.a.b.c.d. 110. 111. 112. In Hongaryen beſloten 28.149.b. Wat de Staten ende Albertus daer toe beweeght 165.c. Chriſtelijck vermaen des Autheurs/ noopende de ſelve b.

Vredehandelinghe tuſſchen Vranckrijck ende Engeland op een Dorp buyten Calis 1.14.b. Niet uytgherecht/ elck te vele eyſchende. ibid. Onder den ſelven gheoorlooght 18.d.19.d. Tot Breda 5.103.c.104.a.b.c.d.105.a.b. Tot Breda hervat * 6.117.c. Tot Gent 120.a. Propoſitie met Don Jan * 8.153.d. Hy wilt beſtant d. Met Spaengien vaert onachtſaemheyt * 14.39.d. Den Staten vande Coninginne van Enghelandt voorghedraghen haere antwoorde d. Met Spaengien niet alleene ſchadelijck: maer ooc daer af te ſpreken 39.b.c. 42.b.c.d. Wordet den Staten aenghepreſen vande Coninginne van Enghelant d.43.a. Met Parma buyten Ooſtende Anno 1578/ * 14.47.d. Ghedeputeerde d.48.a.b.c.d. Niet uytgherecht d. Is langhe gepractiſeert om de Landen onachtſaem te maken * 15.52.b. Van Parma voorghehouden om den Coningh van Vranckrijck te verraſſchen * 16.87.b. Van Rudolphus aenghebodẽ/ by de Staten afgheſlaghen 88.b.c.d.89.a.b. Vol liſticheyt by de Spaengiaerden * 17.107.b.c.d. Van Mauritio verſocht * 18.127.d. Zyne reſolute antwoorde d. Wordt van den Keyſer ghevoordert/ vande Staten afgheſlaghen * 19.154.a.b.c.d.155.a.b. Der Spaengiaerden verhaeſt d.156.a.b.c. Vercort den ernſt ende vlyt tot de Oorloghe 157.b. Wordt van Albertus liſtigh voorghewent * 20.179.a.b.c. Door den Keyſer ghesocht * 21.17.c.d.18.a.b. Tot Bergen op Zoom * 22.34.b.c.d.35.a. Tuſſchen Spaengien/ Engeland ende Nederlandt * 25.96.d. 97.98.99. Des Turcks met den Keyſer * 26.101.a.b. Zy is de Vereenighde Landen ſchadelijck 113.a. Wordt verborghen ghehouden * 28.159.b. Wederom in Hollandt voor-gheſteldt in het Jaer 1607/ 157.c.d. Werckt becommeringhe in de ghebueren 160.a. Wat Spaengien daer toe beweeght a.b. Wat de Vereenighde Landen daer toe beweeght b. Wort van Staten aenghevanghen 164.a.b.

Vredenburgh Caſteel tot Wtrecht 6.122.d.

Vrede Vane vande Carack opgheſteecken * 26.113.d. 122.c.

Vremde moeten ſich niet becommeren met de regeeringe des Landts/ daer ſy in zijn 14.40.c. Zy worden inde Vereenighde Landen ſeer ghefavoriſeert uit ſtuck van Juſtitie * 10.198.c.

Vrieſlandt ende Groeninghen zijn aen de Nederlanden ghehecht in het Jaer 1536. 1.8.d. Hare beſchryvinge 9.a. Valt den Spaengiaerden af * 4.75.d. Comt aende Staten * 6.121.122. Weygert der Staten Placcaet te publiceren * 8.145.d. Is begaeft met thien Havenen 10.184.a. Hare Vendelen gheſlaghen 192.a. Hare gheſchiedeniſſen * 15.67.d. Wordet Spinola voor zynen dienſt ghegheven * 26.115.a.

Vroetſchap te Enchuyſen verkoſen 4.75.b. Wordt beſchreven * 14.38.b.

Vrome daet van Edward Standley 13.11.d. Des Crijgsvolcks in Sluys * 14.33.a. Van Grienfielde Vice Admirael * 16.85.c. Wordet hedens daeghs qualijck gheloondt 17.93.a.

Vrou Joanna Caroli Quinti Moeder/ by tyden wat cranckſinnigh. Wordt ghevanghen : verwijt den Spaengiaerden hare wederſpannigheyt. Wilt haer de vondt niet onderteekenen. Wort ontſet 1 10.a.

Vrouwen/ worden weynigh gheacht 1.16.b. Der Coninghen moeten niet alleen ſonder ſchult zijn : maer oock ſonder quaden name 20.c. Loopen om ſterckſte 23.c. Eene van 84 Jaren ghedoodet van Duc d'Alba / om het herberghen eenes Predicants * 3.60.a. Van Schippers ſeer manlijck / om dat ſy door der Mannen afweſen veel bewints hebben *4.74.d. Eene tot Haerlem met een manachtigh herte 84.b.c. Die van Haerlem willenſe verlaten 85.c. Haere cloeckheyt tot Alcmaer 91.d. Ter doot gheſchoffeert vande Spaengiaerden 94.b. Hare cloeckheydt tot Leyden *5.100.a. Behouden meeſt haer eere inde Spaeſche furie *6.119.c. Worden vande Spaengiaerden niet verſchoont.ibid. Eene raedt haere Man tot giericheydt 122.a Eene waerſchont haren Man/ over zyne wreedtheyt propheterende *8.157.a. Sy worden voor aen geſtelt 10.184.c. Veracht 189.a. Haere cloeckheydt tot Breda 203. Worden tot Lier vermoordt * 11.211.d. Eene vergheeft Duc d'Alenſon * 12.238.d. Hare ongheſtadigheydt * 13.13.b. In Enghelandt hebben ſy niet eyghens : maer zijn den Man gheheel onderworpen 17.d.18.a. Haer Paradijs d. Hare ghedaente 18.a. Deelen het derdedeel van haers Mans erfgoederen.ibid. Tot ghehoor comende/zijn half bedroghen * 14.43.d. Sy en moghen in de Spaenſe Armade niet zijn * 15.50.d. Comen achter aen d. Die van Breſort doen die op de Wallen comen om ghehoor te crijghen 60.d. Zijn tot Nimmeghen in teghenweer 66.c. Zijn cloeck in Hollandt * 16.72.a. Van Adel zijnde/worden tot Parijs van Hendricus de vierde geſpijſt 76.d. Van de Pariſianen met valſche Trooſt-brieven bedroghen 77.a. Beſichtighen de beleggheringhe voor Geertruydenberghe * 17.95.a. Hare raet aen Mayenne 96.d. Mogē niet regeeren 98.a. De Moeder van Gomeron wordt ghedreyght haer drie ſoons hoofden in een ſchotel te brenghen * 18.126.c. Schrijft bedruckte Brieven 127.a. Balighnis Vrouwe ſeer hoogh-hertigh/ raedt haeren Man aen s'Coninghs zyde 130.c. Sterft 131.a. Conde eens Capiteyns ampt bedienen a. Sy loopen Albertum om aelmoeſſe nae 134.c. Hy bewijſt haer miltheyt c. Worden beleefdelijck ghetracteert int innemen van Cales in Spaengien 137.c. Eene ſpringt uyt den Toren van Flerus / het welcke den Marſchalck Barchon in zyn doodt-bedde quelde 138.d. Wel 900 uyt Amiens ghetrocken * 19.143.c. Tot Rahas weeren ſy haer cloeck 169.d. Sibilla draeght haer cloeclijck op den Lantſdagh van Cleve * 20.185.b, Worden veracht / ende ſeer ſchandigh van des Admirants volck ghehandeldt 189.d. Eenes Dienſtmaechts cloecke daet opt Caſteel tot Wachtendonck *22.21.d. Iſabella vermaent haer volc tot ſtryden 29.d. Eene wilt de ſtadt Pappa verbranden. Wordt wreedelijck ghedoodt 22.38.d. Een Dochter leeft ſonder eten of drincken 55.d. 56.a. Haers Mans doodt wilt de Gravinne vanden Brouck ghewroken hebben * 23.42.a. Eenen Soldaet is Vrouwe ende Man / ende baert eene Dochter 45.d. Zyner Vrouwen eerbaerheyt d. Spaengiaerts brenghen die in Yrlandt om daer te woonen 51.b. Eene onder de dooden ghevonden voor Ooſtende 54.c. Eene dient de Staten c. Sonas Wijf wilt haers Mans hooft kuſſen eer ſy eet of drinckt * 24.74.a. Wort geweygert a. Sterft met kinde a. Sy en moghen op het Caſteel van Hooghſtraten by haer Mans niet comen * 25.82.b. De Coninginne van Enghelandt wort Vrouwe qualijck Ghereformeert vande Papiſten ghenaemt 87.b. Eene eet ſes van haere kinderen * 26.101 b. De Vrouwe vande Burgermeeſter van Paterborn/wordt haers Mans hooft tot ſchimp voorby het huys ghedraghen 102.c. Zyn wel hondert op de Caracke 113.d. Hofgheſin vande Hertoginne 26.115.c. De Huysvrouwe vanden Groot-vorſt van Moſcovien ghevanghen/ ſterft door fenijn / of gheworght zijnde 122.a. Sy draghen ſich te Berghen op Zoom als vrome Helden *27.125.d. Andere ſtryden met ghebeden ibid. Tot Brunſwijck bluſſchen ſy de vuyr-ballen 135.a. Worden tot Bredefort mishandelt 136.b. Eene oneerlick zijnde/maeckt oproer tot Antwerpen 138.c. Te vriendelijck zijnde / weckt ghevecht * 28.163.a. Eene groot van kinde zijnde/tot Ghendt van eenen Spaengiaert vermoort *27.138.d. Het welcke den Gouverneur vant Caſteel eene gheringhe daedt achte d. Wort onthalſt d. Eene wort het hooft afgeſchoten *28.145.a. Tot Embden maken ſy toeloop teghen den Magiſtraet 160.d. Worden in Groenlandt uyt Enghelandt gheſonden 162.b.

Vrybuyters in Enghelandt 13 80.c.d.

Vryer wort Mauritius ghenaemt 16.84.a.

Vryheydt can wel ghebruyckt worden onder een abſolut Prince/die met Juſtitie regneert 18.172.b.

Vry-volck moet eenen ongheveynſden ende gheſpraeckſamen middelaer hebben 28.158.a.b.

Vyandt moetmen een gulden Brugghe maecken om te vlieden 1.18.b.* 10.201.d.

Vyandt te cleyn gheacht 5.96.b.

Vyer-teeckenen die worden qualijcken ghegheven 12.241.b.

Vijftigh duyſendt Menſchen zijn om de Religie in Nederlandt omme-ghebracht 1.29.b. Soeckt wreedtheydt.

Vyr-werck overwonden zijnde/ is de behoudeniſſe van Sluys 27.137.d.

W

VVAchtendonck van Parma beleghert 15.57.d. Comt over d. Van Mauritz volck inghenomen * 22.21.d. ghevictailleert 22.a. Het Caſteel vande Spaengiaerts verraſt * 24.75.b. Verlieſen't weder b. Van Buquoy beleghert en ghewonnen * 27.126.d.127.a.

Wacht-ordonnantie 10.190.d.191.a.

Wackene Overſte der Duynkerckers ſterft van ongheneuchte 22.37.a.

Walborgh Gravinne van Meurs/die van Ceulen by de Staten gerecommandeert 16.81.a. Sy ſterft/maect Mauritio Meurs tot een Teſtament 22.25.d,

Walrave van Wittenhorſt/ Joncker / ſoeckt Vredehandel in Holland te voorderen/heeft gheen ghehoor 28.157.d. Crijcht daer nae beſcheyt ibid.158.a. Schrijft aende Staten ibid.

Walen vluchten 6.119.a. Zijn qualijcken te Vreden 8.156. Ghemuytineert zijnde/weygheren Vrede * 9.163.a. Hoofden der Walen a. Vallen af van de Staeten 165.d.166.a. Tot haer ſchade a.

Wallen van Steenwijck ſterck 16.90.a.

Walter Rauleyg ontdeckt Guyana / Goudtrijck Landt in America 28.156.d.

Wapenen doen vele vercryghen 23.42.d.

Water verſch zijnde / vijf grooten den pot in Parmas Legher voor Berghen betaelt 15.56.d. Vande zeylen ende cleeren ghesoghen van dorſt * 28.157.b.

Water-geuſen 3 64.c. Eenighe ghevangen moeſten een hooft van haer gheſellen in de handt draghen/ worden ghehanghen.ibid. Moeten van Enghelandt aftrecken ibid d.

Watervloeden in Nederlant Anno 1577/3.64.a.b. Van Jan Frugtiers beſchreven a. Verſcheydene Watervloeden verhaelt b. In Brabant * 4.90.d.

Walviſch in de Schelde te Haſtighen ghevangen 7.135.c. Drie ghevangen ter Heyde in Hollandt. ibid. Eenen by Berckey aengheconien * 19.166.d. Zijn grootte d. Wordt voor hondert ſes en twintigh guldens vercocht d. Eenen voor Antwerpen 25.90.d.

Wardenborgh Caſteel ingenomen ende verbrant 5.96.a.

Warmelo Droſt van Zaland belet Spinola inde Zuyder Zee te comen 28.144.c.

Warner du Bois / als Generael nae Embden geſonden 24.72.c. Neemt der Graven Schanſſe c.d.

Warwijck Generael noodet Michelborne 28.150.d. Beſichtight het Eylandt Mauritius 161.c.

Weert van Hohenloo ghebrant 11.223.b. Slaet het garniſoen uyt * 17.96.c. Wort inghenomen van Staten volck * 18.130.c.

Weeſen beſit heeft de Coningh in Enghelandt 13.17.b.c. Sy worden in Enghelandt vercocht 13.17.c.

Weltz Enghelman Capiteyn / verrader / helpt Aelſt overgheven ende vercoopen/wordt niet gheſtraft 13.9.c.

Wercken en niet de woorden verheffen de Coning-rijcken 18.129.a.

Werelts Cloot van Olivier vander Oirt omgheſeylt 23.44.c.

Werelt is maer ydelheyt 13.15.c. Hare ongheſtadicheyt * 24.71.a.c.72.a.

Werle van Schenck en Cloet inghenonen 13.8.d. Gheplondert 9.a.

Weſel verdraeght met den Admirant 20.188.a. Wordt ghedwongen Religie te veranderen * 21.8.b.

Weſterloo een ſtercke plaetſe inde Kempen van Manſvelt gewonnen 11.222.b.

Weſt Indiſche Compagnie willen de Vereenighde Landen oprechte 28.151.c.d. Octroy 152.a.b. Policie c.d.161.a.

Weſt Indiſche Vaert 18.125.c. Gheſocht vande Vereenighde Landen * 22.23.c. Langhs Noorden vande Enghelſchen gheſocht * 28.151.c.162.b.

Weſtmunſter vandē Cardinael Wolſey gebout 1.19.c.a.

Weſtphalen/t'ſamen comſte tot Dortmont 20.189.a.b. Schryven aen den Keyſer b. Claghen vanden overlaſt van den Staten volck * 21.17.b.

Weſt Vrieſlantſe beroerte/genaēt Caſenbroot ſpel 1.6.b. Worden veel gheſlagen/waer uyt groote ſchade ontſtaet c.

Wet of thien gheboden Godes/ moetmen niet ſtuckwijs leeren 27.128.a.

Wetten van Enghelandt voor den zeloerſchen Coningh 1.20.c.

Wetten ende Policien van Enghelandt beſchreven 13.16.d.17.18.19.20.21.22.

Weymout Capiteyn vaert uyt Engelant om de Noortſche paſſagie op Ooſt Indien te ſoecken 24.61.d.62.a.

Wighbolt van Euſum/ Heere van Nienort / ontſet Capiteyn Norrits 10.194.d.

Willebroeck van die van Mechelen ghewonnen: compt daer nae aen Staten zyde: wort gheſterckt 9.177.d.

Willem Cicil 1.21.b.

Willem van Cleve erft het goedt van Philips van Cleve 1 7.a. Sterft 6.91.c.

Willem den Conquereur 13.17.a. Deelt alle Erfgronden in Engheland.b.

Willem Graef van Henegouwe ende Hollandt/by Staveren verſlaghen 10.200.c.

Willem Grave de vijfde/tot cranckſinnigheydt gecomen 14.37.d.

Willem Hertoghe van Mantua ſterft 14.42.d.

Willem van Horne / Baroen van Heſe / onthalſt 10.188.c.

Willem van Marck/ Graeve van Lunney / Overſte der Water Geuſen 4.68.d.69.a. Wint den Briel 69.a.b.

Willem Moonſon Vice Admirael van Enghelandt bethoont ſich den Spaengiaert ſeer toeghedaen te weſen 26.119.d. Ontneemt de Nederlanders de prÿſen vanden Spaengiaert ibid.120.a.

Willem Lodewÿck van Naſſouwen Graeve ghequetſt 10.168.c. Gouverneur van Vrieſlandt zÿnde/ neemt eenighe cleyne plaetſen * 13.5.a. Is Sone van Grave Jan. Trout des Princen Maurits eygen Suſter/die corts daer nae geſtorven is * 14.42.a. Heeft eenen aenſlagh op Delfziel * 15.67.d. Die hem miſt d. Wint Reyde d. Wordt door Coevorden in zÿn buyck geſchoten * 16.91.a. Sterct Bellingh-wolder Zÿl * 17.102.a. Neemt Wedde ende de pas der Bourtange b.

Willem van Naſſouwe Grave/Gouverneur vā Vrieſlandt * 20.197.a. Gouvetueur van Groeninghen zÿnde/ doet veel voor haer *22.23.d.

Willem van Naſſouwe/ Prince van Orangien/ Lieutenant Generael of Veldt-overſte des Keyſers / wordt naer Marienborgh gheſonden 1.14.c. Wort Stadthouder van Hollandt 18.a.* 2.24.b. Beſchuldight Granvelle 31.b. Is Borgh-grave tot Antwerpen 41.d.42.a. Voorſeght het gene dat door Egmont geſchieden ſoude 47.d. Zÿn verſtant 47.d. Hem wordt een Piſtolet op zÿn borſt gheſet/ ende door een verrader gheſcholden 49.a. Hy vertrect na Duytſlandt met groot ghevolgh d. Hy wordt den ſwygher ghenaemt van Granvelle * 3.53.b. Wort ghedaeght d. Wort verweſen vervallen te zÿn in Crimen leſæ Majeſtatis. 54 a. Zyne verclaeringhe den Crÿgh aenveerdende 59.d. Zÿn heyrcracht d. Schrÿft om victalie aen den Graef van Cleve. Crÿght ſlechte antwoorde 60.a. Zÿn rapier wordt van zÿn zyde gheſchoten by Luyck b. Paſſeert de Maſe. ibid. Slaet den Alba volck af c. Vercoopt zÿn gheſchut ende bagagie om de Soldaten te betalen 61.a. Begheeft hem in dienſt b. Biedt Alba ſlagh aen c. Trect met groot ghevaer zÿn verder op Boeren wyſe door Vranckrÿck 62.c.64.b. Gheeft beſtellinghe uyt om Oorloghe ter Zee te voeren 64.b. Syne aenſlaeghen op verſcheydene ſteden d. Brieven tot dien eynde d. Namen zyner Bontghenooten ibid. Synen tweeden Tocht in Duytſlandt * 4.76.a. Sÿn verbondt met Vranckrÿck a. Comt over de Maſe / wint verſcheydene ſteden 77.b. Hy ſoeckt Alba voor Berghen te ſlaen 80.b.c. Treckt op c. Is Admirael Generael 83.a. Meynt Haerlem te ontſetten 85.c. Syne antwoorde aen den Keyſer 91.b. Hy can gheen veertigh duyſent guldens opbrenghen om Haerlem te coopen 86.b. Syne ſtantvaſtigheydt 89.b. Hem worden laghen gheleydt van Alba tot Delft 91.a. Synen aenſlagh opt Caſteel van Antwerpen miſt * 5.95.b. Hy ontfanght van Carel de honderdt duyſendt guldens d. Doet eenen Dÿck door-ſteecken om Leyden te ontſetten 101.b. Ontfanght ſchryven vant ontſet van Leyden inde Predicatie 102.a. Was vande Peſte gheneſen b. Hy hout de Signature des Coninghs 105.d. Trout Charlotte de Bourbon 106.c. Hy delibereert met de Staeten van Protectie 107.c. Is een vry Heere 111.d. Hem wordet zÿn Prinſchap van Orangien/ ende alle zyne goederen weder ghegheven 113.d. Hy ſtoockt den oproer der Ghemeynte teghen de Spaengiaerden * 6.114.c. Hy crÿght de gheneghentheydt der Staeten ende Burgherye van Brabandt ende Vlaenderen 115.c. Wort verſocht om die van Ghendt te hulpe te comen 116.a. Sendt den Heere vanden Tempel met volck a. Sent Crÿghsvolck in Vlaenderen a.117.c. Sÿn ghevoelen van Don Jan 123.b.c. Zynen Raedt aen de Staten/hoe ſy ſich tegen den ſelven moeten draghen b.c.124.a.b. Syne Proteſtatie op de Pacificatie of eeuwigh Edict 128.d,129.a. Antwoorde daer op b. Sterckt hem teghen Don Jan c. Hy wilt Amſterdam tot de andere ſteden van Hollandt voeghen * 7.131.b. Syne ſchepen comē te rechter tÿt te Antwerpen 132.d. Wort van de Staten Generael in Brabant ontboden 135. Syne Antwoorde 136.a. Comt in Brabandt b. Wort te Antwerpen freſtelÿck ontfanghen. Van Bruſſel inghehaelt c. Ruwaerd van Brabant gemaeckt c. Wort benÿt c. Crÿght den Hertogh Mathias op zÿn zyde d. Hy en vint Ryhovens aenſlagh niet goet: ſiet door de vingheren 137.b. Gaet Hertogh Mathias teghen 138.a. Wort tot Gent heerlÿck ingehaelt 139.d. Is Stadthouder van Eertshertogh Mathias 140. Hy raet Don Jan met gewelt terſtont te vercrygen * 8.143.c. Loffelÿck ghevoelen van die van Gent van hem * 9.162.b. Hy wort om reconciliatie naer Gent geſonden 161.b. Syne voorſtellinge 162.b. Trect nae Gent hoewel ſy hem verworpen 177.a. Neemt het Gouvernement van Vlaenderen op ſeker conditien b. Sÿn advÿs vanden Vrede/Contributien ende Gouvernement des Landts * 10.180.a. Claeght over ongehoorſaemheyt/over ondancbaerheyt. Heeft eenen ſone eñ drie broeders om de Landen verloren: groote ſchulden gemaect 180.c. Verſoect een Leger te velde 181.b. Verhaelt der Coningen nature 182.a.b.c.d. Prÿſt dē Hertoge van Anjou c.183.a. Trect na Hollant ende Vrieſlant om de beroerten aldaer te ſliſſen b. Heeft een aenſlagh op Maeſtricht/daer hy ſelve by is. Miſt 191.d. Wort van den Coning gebannen 196 c. Den Ban verhaelt c. Sÿn antwoorde d. Bout Philippe Vile 197.b. Ontdect de conſpiratie teghen die vande Religie c. Synen aerdighen ſchimp op den Spaenſchen Adel 198.a. Wilt zÿn leven voor s'Lants welvaren ſetten ibid. Coopt de Heerlÿckheyt van Vliſſinghen/met het Marckgraefſchap van Campvere 200.b.c. Geeft het Mauritio by Teſtamente c. Sÿn geſlacht heeft 52 Jaren voor Chriſti geboorte geweeſt 202.b. Is erfghenaem van Rene de Chalon 203.a. Hy is t'onvreden over de regeeringhe in Vlaenderen 206.b. Sÿn vertoogh aen de Staten c. Heeft gheen handelinghe van gelt c. Willecomt Duc d'Alenſon 208.a. Doet hem des Hertoghs Mantel aen c. Wort tot Antwerpen geſchoten van Jan Jauregui * 11.209.d.210.a.b. Bloet wel 12 pont bloets b, Sÿn ghevoelen opt ſtuck van Duc d'Alenſon tegen de Landen begaen 218.d.219.a.b.c.d.220.a.b c.d. Trout de Dochter des Admiraels 221.b. Hem worden laghen gheleydt om hem te dooden van Pedro Dordoigno. Hans Janſz. wilt hem met Buſcruyt op doen vlieghen met de zyne: wort gheexecuteert 221. Goth Capiteyn in een Paling-ſoppe c. Hy wordt ſonder ſchult tot Antwerpen door een verrader gheſcholden 223.b. Vertreckt nae Zeelandt ibid. Wort voorgheſteldt tot Graef van Hollandt ende Zeelandt/doch niet aenghenomen hoewel hy ſulcx wel verdient 225.a. Syne doodt wort int langhe verhaelt * 12.230.b 231. Sÿn begraveniſſe/ Ouderdom ibid. Gheboren tot Dilborgh / Anno 1533 den 14 April. Sÿn Houwelÿcken 232.b. Afcompſte ibid. Steden van hem ghebout c. Syne ſtantvaſticheyt gheſteldt teghen de cleynmoedigheydt van Leyceſter * 14.36.b. Hy hout altÿt eenighe van de Staten aen zÿn zyde 47.a. Zyn huys wort int belegh van Geertruydenberghe met ſchieten bedorvē * 17.94.d. Hem comt het Borghgraefſchap van Beſanſon toe * 18.131.a. Welcke de Coning van Spaengien ſich toeeyghent a. De Hylÿcken zyner kinderen * 19.162.c.

Willem Parker aenbringher 3.61.d.

Willem Rodewitz commiſſie aen Duytſche Vorſten 21.10.a.b.

Willem Ruſſel Gouverneur tot Vliſſingen ghemaeckt 14.31.a. Draeght hem ſeer partydigh teghen de Staten 45.a.b.c.d.46.a.b.c.d. Viceroy van Yrland/ worden de Hoofden der voorneemſte rebellen ghebrocht 19.157.c.

Willem Stanley Gouverneur in Deventer 13.11.d. Hy handelt met Taxis Gouverneur voor Zutphen. Verraedt Deventer *14 25.c. Heeft veracht 26.a. Hy comt mede voor Berghen op Zoom voor Parma * 15.56.d.

Willem Simple willet Liere aen Parma over-gheven 11.211.b.c.

Willem Vſſelinghs voordert eene Weſt Indiſche Compagnie 28.151.c.

Willem ſtadt vanden Prince ghebout 12.232.c.

Willighen Bergh Bollewerck te Enchuyſen 4.75.d.

Willoughbye Baroen te Berghen op Zoom ſlaet een Convoy 13.9.d Gheſant der Conninginne/ drÿft den Vredehandel * 14.44.a. Doet het ſchof der Poorte tot Berghen vallen *15.56.d. Gheeft een boecxken uyt tegen de Staten: wort verboden 65 b. Wort in Vranckrÿck met volck geſonden 68.d.

Wilrÿck by Antwerpen vāde Berchſe verbrant 15.68.d.

Wint/bode Goods/om Leyden t'ontſetten 5.101.b.

Wingaert ſoo dick als eens Mans middel. Hooghe op Boomen gheclommen 28.151.c.

Winoven van Parma ghewonnen 11.213.d.

Winter ſeer cout 2.31.a.

Witte Hemden 4.84.c.

Woecker dertigh ten honderden op een maent uſantie/ by die van Parÿs ghegheven 16.77.a.

Wolfaert Hermanſz Admirael ſlaet de Portugaelſche Armade in Ooſt Indien 25.89.d.

Wolle handel van Enghelandt in Laken handel verandert 19.164.a.

Wolſey Cardinael in onghenade/ wort ſchuldich in zÿn eyghen doot geacht 1.19.c. Bout Weſtmunſter ibid.

Wolven vermenighvuldigen in Brabant en Vlaenderē/ maken hare neſten van bedſteden/ verſlinden out en jongh 14.31.a. Wel 100 menſchen in een jaer/ ontrēt 2 mylen inde ronde vande Wolven gegeten 31.a. Zÿn in Engelant niet * 28.157.c.

Wonde des Hoofts heeft ſtilte van doen 23.48.d.

Wonden Moetmen van het herte afweeren 28.145.b.

Woorden-ſtrÿdt is niet voordeelÿck 1.21.d.

Worcum van den Spaengiaert ghewonnen 5.102.b. Wort anders Wondrechem genaemt 14.c. Des Admirants aenſlagh daer op te vergheefs c.

Worſt Admirael 4.83.a.

Worſtē of ſouſſen/ wat het is in Crÿghs ſakē 25.94.b.

Wouwe een Caſteel van Champigny ingenomē 7.133.a. Van Parma overghegeven * 11.212.a. De Capiteyn van Parma door eē verrader geſcholden ibid. Aen Parma vercocht * 14.25.c. Aenſlagh by Staten volck te vergeefs *19.166.b. Wort gevictalieert *25.82.c. Van Mauritio gewonnen * 26.119.b.c. Wort geſlecht door verdragh van Albertus ende de Vereenighde Landen * 27.138.c.

Wouter Savoyen Heere van Schelle 6.118.d.

Wraecgiericheyt van die van Mechelen 9.177.d.

Wrake over de doodt van Adolf van Naſſouwe 12.33.c.

Wreeden raedt 2.31.d.32.a.

Wreede barmhertigheyt 13.14.c. Miſſive van Don Jan 86.d. Dreygementen van Frias *18.126.c. ſtraffe over de vercoopers vande Borgherye van Pappa * 22.38.c.

Wreet ſpectakel van menſchen vleyſch 4.87.c. Voornetmen van Hans Janſz. den Prince met al de zyne door buſcrupt in eenen kelder ghelepdt / te doen ſpringhen * 11.221. c. Der Roomſche in Enghelandt om het Parlament met buſcrupt te doen op-vlieghen * 27.129. b.c. Siet voorder conſpiratie.

Wreetheyt des Soons teghen zynen Vader 1.8.b. Met Ghierichheydt verſeldt 26.a. Van Alba over de Soldaeten * 3.60.c. Over een nieu ghedoopt Kindt * 4.78.b. Der Spaengiaerden 91.a. Seer ſchandelijcke vande Spaengiaerden aen de Gheeſtelijcke van Affligem ghedaen * 6.114.d. Der Spaengiaerden tot Antwerpen 119.c. Van Billy 122.a. Met wreetheydt betaelt b. Der Spaengiaerden te Nivelle/ daer ſy de ſiecke ende gequetſte vermoorden * 8.144.c. Te Deventer begaen 147.b. Van Jacob Eſſel tegen die van de Religie geſtraft 157.a. Jan Viſchs wreede daedt gheſtraft a.b. Der Spaengiaerden teghen vrome Crijghslieden * 9.163. Van Inbyſe 176.a. Des Coninghs van Spaengien * 10.182.a. Van Chriſtiernus b. In Vranckrijck ibid. Van Maximiliaen tot Brugghe b. Der Boeren 185.c. Der Spaengiaerden tot Lier * 11.211. d. Der ſtraetſchenders * 16.84.d. Der Spaengiaerden * 17.107.b.c. Des Turcks Mahomet * 18.121.a. Van la Motte tegen twee arme Lieden vande Religie 127.b. Van Mahomet de derde * 26.101.a. Aen den Burghemeeſter tot Paterborn bewesen 102.b.c. Eens Spaengiaerts * 27.138.d. Wort voor-gheſproken d. Gheſtraft d.

Wtlegghers der Staten op den Rijn 10.189.d. Worden nederwaerts ghedreven d. Wat het zijn * 18.138.d. Der Hollanders overvallen * 21.15.a.

Wtrecht ghewonnen vanden Hertogh Carel van Gelre. Wort aen Brabandt ende Hollandt ghehecht 1.8.c.d. Slaet den tienden penning af * 4.67.c. Worden ghewesen gevallen te zijn in het Crimen leſæ Majeſtatis 77.d. Moeten hare Privilegien overgheven 68.a. Worden weder ghegeven a. Slaet de Spaengiaerts af * 5.102.d. Lijdt ghewelt vande Spaengiaerden * 6.122.d. Unie wort ghemaeckt * 9.166. b.167.b. Religions Vrede b. Haeren twiſt by Leyceſter gheſtijft * 14.25.b. Bannen eenige Burghers van aenſien b. Bieden Leyceſter veel ſchoons aen d. Schrijft aen de Staten/ noyende Leyceſter 40.b. Staten antwoorde b. Hare beroerten beſchreven * 15.57.d.58.a.b. Haren twiſt teghen de Gheeſtelijckheyt * 19.170.a.b.

Wtval van die van Haerlem 4.84.b.

Wybalt Riparda/ Gouverneur van Haerlem / onthalſt 4.86.a.

Wybrandt van Warwijck compt met twee ſchepen uyt Ooſt Indien 28.161.c.

Wijn van Palmen 28.161.d.

Wijn vergheven 3.61.

Wijn-waghens tot verraedt broegh in brenghen 4.76.b.

Wijnoxberghen beſet 11.223.

Wijsheyt groot zynde/ is met groote dwaesheyt verſelt 23.44.b.

Y

YPeren van die van Ghendt verſekert 8.149.a. Van Parma beleghert * 11.224.a. Wordt ghedwonghen te reconcilieren met Parma * 12.12- b. Artijckelen ibid.

Ylandt beſchreven * 13.17.a. Synen ſtaet 19.157.c.d. * 23.42.b. Wordt vanden Spaengiaerden beſprongen 51.b.c.52.a.b.c. Verloſt c.d.

Ys breeckt onder de Spaengiaerden 14.44.a.

Yſelſteyn met zijn volck van Schenck voor Goor ghevanghen 10.201.b.

Yſendijck van Mauritio ghewonnen 25.91.b.c. Wordt van hem gheſterckt * 27.123.c.

Yſeloort ſchanſſe vande Enghelſchen ghewonnen 13.5.d.

Yveraers die het Spaenſche jock gheproeft hebben / die zijn meeſt doodt 28.146.b.

Z

ZEe is yeder ghemeen 24.58.b.

Zeeland claecht van onmiddel 22.24.a.

Zeelantſche geſchiedeniſſe * 4.87.a.

Zeelanders wreetheyt / teghen de wreetheyt van Duc d'Alba 4.83.a. Zijn uyt noot Zeeroovers 89.a. Worden naermaels vergoedet a.

Zeeroovers uyt Spaengien ghevanghen en ghehangen 16.85.a.

Zeevaert vande Staten op Indien ſeer ghevoordert 21.2.c. Op de Soute Eylanden c.

Zeloersheyt doet de Huysvrouwe van Hertoge Philips Coning van Spaengien ſlechtſinnich worden 1.9.b. Anna van Bollain / kendt haer ſelven daer mede beſmet 20.d. Tuſſchen Anjou ende Caſimirus * 8.159. Is groot in de Vorſten * 15.62.b. Regeert inde Heeren Hoven * 23.44.a. Ont nemen vande Galeyen * 24.69.d. Doet Mahomet den derde zynen Sone doen verworgen voor de oogen van de Moeder. Daer nae de Moeder ſelve doen verdrencken * 26.101.a. Doet twee groote Heeren vechten * 28.163.a.

Zerbij van den Turck ghenomen 1.26.c.

Zierickzee wordt twintich duyſent guldens afghedronghen van Albert van Saxen Hertoghe / om dat ſy die van Sluys met victalie ghevictalieert hadden 1.6.b. Daer comen de twee eerſte ſchepen met Suycker uyt Canarien aen 9.a. Comt over * 4.71.a. Wort beleghert * 5.108.d. 109.b.c.d. Overgheghevan d.

Beſluyt

Deſer Tafel.

EEr ick de hand van de Tafel doe / wille ick den Autheur deſes Boecx (onſen lieven ende weerden Coſijn) ende met eenen den gunſtighen Leſer ghebeden hebben/ dat ſy goedertierentlijck (naer den aerdt der Liefde) verbetere het ghene dat door ghelijckheyd der naemen/ of miſſtellen der cyferen [ſoo wel in het ſchryven/ als in het drucken] onbewiſt/ door verhaeſtinghe/ ſoude moghen ingheſlopen weſen. Ick keere tot myne beroepinghe/ ende ſal dat aerdighe Dicht van Anna Balam (het welcke in het 23 Boeck / fol. 56.a. gheſtelt is) om ons wat te verluſtighen / naer den ſin vertalen. Daer by ſal ick dan (uyt het 27 Boeck/ fol. 136.c.) dat ſinrijcke Graf-dicht van Iuſtus Lipſius Nederlands leeren ſpreken: de twee onderſte cleyne reghelkens naer latende (daer hy bidt dat men voor hem ſoude bidden) alſoo die licht connen verſtaen worden. Ick en hebbe hier anders niet met voor/ dan my ſelven/ ende met eenen alle deughd-lievende Nederlanders/ te leeren/ of veel eer indachtigh te maken; dat alle Vleyſch is als Hoy (Gras) ende alle zyne goedertierenheyd als de Bloeme op den Velde.

Ghedicht
van
ANNA BALAM, jonghe Dochter
ſonder ſpyſe of dranck levende.

HOe vele wond'ren groot hier comen voor onſ' ooghen,
Waer van men reden vaſt u gheenſins gheven can?
Siet! eene Maeght gheſond, vol waſſen, can ghedooghen
Te vaſten twee jaer langh; gheen voedſel neemt ſy an.
Sy is ghenomen waer van d'Heeren en ghebueren
Der ſtede Confelans, aen de Vienſche vaert;
Sy levet ſonder ſpijs en dranck tot aller uyren:
Haer kele is ſoo nauw', dat ſy den coſt wel ſpaert.
Het is ſeer vremt om ſien, hoe den buyck is vervallen,
Hoe dat gheſloten zijn de weghen over al.
Sy crijght niet in het lijf, ſy leuſet niet met allen:
Beyd' haer ſchaemſteden zijn gantſch ſuyver van uytval.
Nochtans ſoo voelet ſy, ſpreeckt, ſiet, en wandelt mede.
[Wy hebben't ſelf gheſien met voordacht twyfelt niet]
De Gheeſt door Toover-conſt een Lichaem ſoo aendede,
Of eene cleyne vlam van binnen brandet yet;
Of (t'welck ick beſt gheloof) Nature met dit wonder
Leert, dat al s'Werelds loop, van Gode ingheſtelt,
Moet buyghen onder God, end' halen het hoofd onder.
God's Wijſheyt ende Maght al ons vernuft verſnelt.

Grafdicht
van
IUSTUS LIPSIUS.

VRaeght ghy, wie hier begraven is? Ick leert u ras.
Met Penn' en Tongh ſprack ick ſeer fris. Eertijds ick was:
Nu magh een ander voor my zijn. K'ben LIPSIVS,
Die door gheleertheyd en gunſt dijn Benaemt ben dus.
Maer, ô den Naem, ghelijck ick ben, Sal oock vergaen:
Want in de Wereld ick niet ken, Dat vaſt can ſtaen.
Wilt ghy dat ick verhef wat meer Mijn ſtemme ſacht?
Roock, Schaduw', Ydel, is't wat ſeer Ons hier toe lacht:
T'is een Spel dat men ſpelen ſiet: Cortom, t'is niet.

ERRATA
Of
Mis-ſtellinghen
Van verſcheydene/ſoo ſy voorquamen/ aenghewefen.

IN het derdiende Boeck, fol.12. linie 48. haer art/ſtelt haer hart. ibid.c. linie 23 Silpÿn/ ſtelt Gilpÿn. ibid. a linie 39 Jan Ringaut/ſtelt Jaques de Ringaut. ibid.fol.7.linie 67.a.Baroeden/leeſt Baroenen. ibid. Fol.11.a. linie 14 te S. Devenier/ſtelt te Sevenaer.ibid.fol.13.c.linie 3 onverachtelÿck/leeſt verachtelÿc.ibid.fol.10.c.linie 68 hautrive/ſtelt Chartraines. ibid.fol.13.c.linie 44 vereeringhe/leeſt vereeninghe. ibid.fol.9/b.linie 50/ordonneerden oock den Overſten Marten Schenck een eylandeken/ gheheeten s'Graven Weert/in te nemen/ſtelt den Overſten Marten Schenck dede ooc een eylandeken/ gheheeten s'Graven Weert/ innemen. ibid.fol 17/c.linie 18/quam dieu/leeſt quam diu. ibid.fol.9/c.linie 12 Jonck Baenderheer/ſtelt Jonck Heer. linie 63 arſen/ſtelt Aerſſen. ibid. fol 8/b. linie 32 Jaques ringoult / ſtelt Jaques de Ringeaut. c.li.27 van Brakelo/Brakel. linie 28. Jaques Ringault/ſtelt Jaques de Ringeaut. li. 30. Sebaſtiaen Looſen/ ſtelt Sebaſtiaen van Looſen. li. 36 Audiener/ſtelt Audiencier. d.li.20 confirmeren/ſtelt conformeren. ibid.fol.7/a.linie 10. die bÿde Ketters verbalſcht/ſtelt die bÿde Ketters/ſoomen ſeyde/verbalſt. linie 64 Baroeden/ſtelt Baroenen. b.linie 20 Zeelandt ende Vrieſlandt/ſtelt Zeelandt/Utrecht ende Vrieſlandt. c.linie 13 daer gemaect/ ſtelt daer van ghemaeckt. linie 28 conſentementen/ſtelt conſenten. d.linie 6 ghedifferreert/ſtelt gedefereert. ibid.fol.6/a.linie 63 over Bommel/ ſtelt over Bemmel. linie 67 gemindert/ſtelt gemeerdert. b.linie 12 Cloendert/Rogenhil/ſtelt Clundert/Ruygenhil. linie 21 Couden/ſtelt Coldun ibid.fol.5/a.linie 19 ende by een boſch lagen ofte embuſcade ghelept hebbende/ heeft hy die van alle ſamen aengevallen daer wel geſtredē werde/ſtelt die de ſelve over een berch voor by een ſtruvelbos voerde/ de andere van alle ſamen aengevallen is/daer niet wel geſtreden werde. linie 35 nae lange ſtrÿt ende twyfelachtige victorie/ ſtelt deurt onverſaeght aenvallen van zÿn volck/ende de twee ſonen. linie 42 ſuſpect was/ſtelt ſuſpect was gheworden. ibid.fol.4. linie 66 oorlogen/ſtelt oordeel. linie 68 verbonden was/voeght daer by/particulierlÿck/ oock om't proces van Joncker Hoen opt huys te Blyenbeeck. 14 Boeck fol.25 a.linie 27 Cartullen/ſtelt Cartel. b.linie 28 provins/ſtelt Provinings. c.linie 9 daer van Meeſter/ſtelt daer van deur Meeſter. fol.26/d.linie 34 byde delegatie/ſtelt by delegatie. fol.27/a.lin. 42 den 24/ſtelt den 28. fol.30/c.linie 13 die de voorſz. ſtelt de voorſz. linie 22 ende wilden/ſtelt en wilden. linie 35 daer te breeſen was/ſtelt daer ſoude te breeſen gheweeſt zÿn. d.linie 51 welkens/ ſtelt wÿlkens. fol.31/a.linie 41 revolutie/ſtelt revolte. b.linie 56 tſeſtigh gouden guldens/ſtelt tſeſtigh guldens. c.linie 6 hebben alle haer/ſtelt hebben meeſt alle haer. fol.32/d.linie 23 lichtelÿck te ghelooft/ſtelt lichtelÿck gelooft. fol.32/a linie 4 help doen/leeſt hulpe doen. fol.32/a. linie 73 conſerveren/leeſt conſerven. fol.32/a.linie 59 Nabilla/ſteldt Mabilla. linie 27/a de deſire/ſtelt le Deſir. fol 35/a lin. 2 den 12 Septembris/moet weſen den 12 Octobris/ ofte een andere date. d.linie 74 invenienten / ſteldt inconvenienten. d linie 30 vervaten/ſtelt vervallen. linie 59 Excellentie de autoriteyt/ſtelt Excellentie autoriteyt. linie 66 mits by verſcheyden/ ſtelt mits by verſcheyden. fol 37/c.linie 2 reſpondentie/ſtelt correſpondentie. fol.58/c.linie 38 accorentien/ſtelt occurrentien. fol.39/b.linie 29 oock ſy alleen/ſtelt oock by aldien ſy alleen. d.linie 29 meer gevolght/ſtelt meer gevoelt. linie 50 door Barnardÿn/ſtelt door Barnardÿn. fol.40/c.linie 27 ten overſtaen van Prince Maurits/Gouverneur van Hollant ende andere Ghedeputeerden/ſtelt met communicatie van Pr. Maurits Gouverneur van Hollant/ende ten overſtaen van eenige Ghedeputeerden. d.linie 33 deſpoſitien/ſtelt depoſitien. fol.41/a linie 25 vÿf hondert/ſteldt vÿf duyſent. fol.42/a.linie 61 ende 68 Meppel/ſtelt Meppen linie 71 Haſſelt/ ſtelt Haſelupnen. c.linie 46 Gerrit de Bale/ſtelt Godert van Balen. d.linie 32 Bentinole/ſtelt Bentivole. linie 33 Couteras/ſtelt Contreras. fol.43/a.linie 49 Sebaſtiaen Loze/ſtelt Sebaſtiaen van Loze. fol.44/a.linie 5 nu Lord/ſtelt Milord. fol.47/b.linie 59 Heere Silpÿn/ſtelt Gilpÿn. linie 55 Maximiliaen/ſtelt Charles. 15 Boeck fol.48/c linie 15 alurpatie/ſtelt uſurpatie. fol.50/b.lin.54 obuende/ſtelt oquendo. d.linie 61 Alonſo de Leyna ſtelt Alonzo de Leyva. linie 38 Franciſco Bonadillio/ ſtelt Franciſco Bobadillo. linie 62 deſperende/ſtelt deſpererende. linie 69 den Rodrigo/ſtelt Don Rodrigo. fol.57/b.linie 28 Capiteyn Lanck-hayr/ſtelt Sircourt. fol.58/a.linie 20 Gerard van Prouinck/ſtelt Gerard Prouninck. fol.60/d. linie 36 op den Rhÿn/ſtelt op de Maſe. fol.61/a.linie 27 lants recht/ſtelt lont recht. fol.62/c.linie 52 meynde toe te loopen/ſtelt meynde wech te loopen. linie 53 Guiſens Sone/ſtelt Guiſens Swager. d.linie 26 Hertogh van Orbin/ ſtelt Hertogh vā Florencen. d.linie 14 als ſy Brieven/ſtelt als dat ſy Brieven. fol.67/b.linie 69 hoewel datſe wel van binnen bemuert ofte bemetſt was/nochtans opbraken/ende daer by: ſtelt om datſe wel van binnen bemuert ofte bemetſt was/ te vergeefs ſochten op te breken/maer daer by. fol.68/c.linie 74 met Joncheer Floris/ ſtelt met twee regimenten knechtē onder/etc. fol.69/b.linie 51 connen nemen/ſtelt comen nemen. 16 Boeck fol 71/a. linie 61 Heer van Crimpel/ ſteldt Heer vanden Tempel fol.72/a.linie 51 tegen 14 gulden/ſtelt tegen 24 gulden. b.linie 15 overt lant/tot dat het/ ſtelt overt landt/ende trappent met voeten/tot dat het. fol.73/a.linie 36 onder de Fame dieu tot/ ſtelt onder de Donne tot. c.linie 47 al jock/ al jonck. fol.74/b.linie 68 Yſpana/ſtelt Hiſpania. fol.75/a.linie 59 Baron Bodley/ſtelt Baron Burley. fol.78/d.lin.52 Krÿghstucht/ſtelt Krÿghsvolck. fol.53 Krÿghsvolck/ſtelt Krÿghstucht. fol 82/b. linie 26 Locbevia/ ſteldt Leanckema Lieutenant Colonel. fol.83/a.linie 55 gepreſumeert/ſtelt ghepersuadeert. c.linie 63 de Schelde/ſtelt de Sonte. fol 87/a. linie 50 van Valensÿn/ſtelt naer Valencÿn. fol.88/a.linie 2 op lagē/ſtelt op lach. linie 3 afſnedē/ſtelt afſneet. c.li.62 violentie/ſtelt violatie. fol 90/a.linie 35 Lÿmſtande/ſtelt Lÿnſtange. fol.91/b.linie 4 beſchichticht/ ſtelt beſlichticht. fol. 92/b.linie 35 glorium/ſtelt gloriam. 17 Boeck fol.96/a.linie 34 Bercom/ſtelt Berchem. fol 99/a.linie 13 die elck ſtelt dies elck. fol.100/a.linie 4 bevangen zÿn/ſtelt bevangen ſy. fol.101/d.linie 64 van Solle/ ſteldt van Solre. fol.102/a. linie 54 Vlachtwelde/ſtelt Vlachtwedde. linie 72 beſetten/ſtelt beletten. fol 104/c.linie 68 Provincien/ ſtelt Provincie. d.linie 27 die daer van/ſtelt daer van. fol.105/c.linie 53 verſa eſt/ſtelt reverſa eſt. fol 106/linie 48 erneren/ſtelt erinneren. voor 107 leeſt 117. fol.107/b.linie 8 door de behoudeniſſe/ſtelt voor de behoudeniſſe. fol.108/d.linie 24 ende 42 de mora/ ſtelt de mora. fol.114/a.linie 27 dat geen/ſtelt dat tot geen. b.linie 67 afgeſproken/ſtelt aengeſproken. c.linie 19 in civile/ſtelt om civile. fol.116/b.linie 18 tracterende/ſtelt tracteerden. 18 Boeck fol.221/d.linie 69 preteſt/leeſt proteſt. fol. 125/d.linie 15 ſtrangen/ſtelt ſtranden. 19 Boeck fol.49 a.linie 44 Monſiver/ſteldt Monſieur. voor het tweede 151/ ſtelt 152. 20 Boeck fol 197/a.linie 20 Doeſborg/ſtelt Daeſburg. linie 21 Munſter/ſtelt Monſter. linie 68 Tempel/ ſtelt Tympel. 22 Boeck fol.30/a. linie 75 als mede den Heer Graef Ernſt ende andere/de reſte van dit volck ontliepē by diverſche weghen: leeſt/maer den Heere Graef Ernſt ende andere/ met de reſte vant volck ontquamen tot Ooſtende. fol.34/b.linie 33 Nicolo Baſty/ſtelt Baſta. ibid.fol.33/a.linie 2 Don Garria/ſtelt Don Garcia. ibid.linie 35 Bemart/ ſtelt Bernard. ibid.linie 36 Yorley/ſtelt Jarley. ibid.fol.24/d.linie 17 teeſtocht/ſtelt leeſtocht. ibid.fol.31/c.linie 34 een kleyne myle/ſtelt een half myle. ibid.d.linie 29 du Sou/ſteldt Duſſau. ibid.linie 25 Statenvrouck/ ſtelt Stakenbrouck. ibid.c. linie 16 Ouxbey/ſtelt Ouxbert. linie 23 Oſchem/ſtelt Oſtheim. linie 52 Underwallen/ſtelt Underwalden. linie 62 Corimeres/ſtelt Cormieres. ibid.d.linie 2 Durry/ſtelt Ourry. linie 15 Couteler / ſtelt Conteler. 23 Boeck Crimen leſe Mageſtatis, ſtelt Crime leſæ Majeſtatis. 24 Boeck linie 66 obderminius, ſtelt obdormimus. 25 Boeck fol.86.b.linie 67 deſtroepen, leeſt deſraperen. 26 Boeck fol.115.a. linie 29 diſcinable/ſtelt diſciplinable.

APPENDIX
Of
By-voeghſel vande Vrede-handel.

Voor-reden. OMme den goetwillighen Leſer ende Lief-hebber van onſe lieve Vaderland/met een cort ende ſubijt op-houden niet gheheel te fruſtreren/ van't gheene inde voor-ghenomen Peys-handelinghe voorts ghepaſſeert is/ende by wien/waer/ende wanneer die begonnen is te handelen/daer toe ons den tijt van't achtentwintighſte Boeck/die wy beſloten hebben met den uyt-gangh vanden Jare 1607/niet en conde dienen/als tſedert voor-ghevallen: hebben wy goet ghevonden/ ſiende dat den Druck van onſen Boecke/midts de groote vorſte wat verachtert bleef/ daer van mede by deſen Appendix in't corte yet te verhalen/voor ſoo vele wy daer van/ als verre gheſeten weſende/ kenniſſe hebben connen ghecryghen; mitſgaders van eenighe cleyne ghedenckweerdige ſtucken totte Hiſtorie eñ 't vervolgh van dien mede dienende/ in't corte (ſegge ick) vervat; op dat niemant meynen en ſoude mijn meyninghe hier te weſen/ of nieuwe Boecken te beginnen/ ofte een gheheel vervolgh op myne memorien te willen maken: maer alleen by te voeghen yet notabels/ ofte 'tgheene vande Peys-handel is dependerende.

1608. Antwoort op Keysers Brief.

WY hebben te voren verhaelt dat den Keyſer op deſen Peys-handel eenen Brief hadde gheſchreven/daer-inne hy ſcheen vande nulliteyt te willen cauſeren/ende ſulcx enerveren/ alle't ghene by-de Heeren Staten op dit ſtuck gehandelt ofte ghetracteert ſoude werden. Hier op hebben de Staten Generael den tweeden Januarÿ 1608 geantwoort; datſe verwondert waren te verſtaen dat den Keyſer van deſe voorgenomen handel/ noch van zijn Neef den Coningh van Spaengien/ noch van zijn Broeder den Eertz-hertoghe Albert en was verwittight geweeſt; ende ſoo ſy des geweten hadden/datſe niet naer ghelaten en ſouden hebben hem daer af te verwittighen: datſe voorts goede gedachteniſſe hadden/dat van heuren't weghen/ ſoo voor als naer de regeeringe vanden Eertz-hertoge Mathias/ verſcheyden verſoecken aen-den Keyſer ende aen't Rijck waren ghedaen/ om teghen de violente oppreſſie der Spaengiaerdē beſchermt te mogen werden/ ende dat de ſelve tot heurder verdruckinghe uytet Rijck gheen aſſiſtentie ghedaen en mochte werden. Datſe mede wel wiſten dat inden Jare 1579/ tē overſtaen vande Keyſers ende Rijcx Commiſſariſſen tot Ceulen van een Vrede voor de Nederlanden was ghehandelt: maer ſiende dat heur vyanden/gheduerende dien handel/ zijn meeſte ghewelt op de Landen vaerden/ ende de ſelve groote ſchade toe-voeghden; hadden ſy daer-omme/ ende om de voorgaende violatie van hun Privilegien/ notoire crudeliteyten/tyrannyen ende exceſſen teghen de beſloten conditien van aenneminghe/wettelijck/ naer der Nederlandtſche Provincien Rechten/ veroorſaect geweeſt inden Jare 1581/tot nootelijcke behoudeniſſe vande Lantſchappen/ſteden eñ inwoonderē vande Nederlandē/die inde Vnie ghebleven waren/ by-der handt te nemen d'uyterſte remedie/van de ſelve Nederlandē te ſtellen in vryheyt by een ſolemneel decreet/ende daer by den inwoonderē te ontſlaen van alle reden ende verbinteniſſen/ daer-mede ſy aen-den Coningh vā Spaengien waren verplichtet eñ verbonden: tſedert welckē tijt de Vereenighde Nederlanden by alle onpartydige/ eñ vele Coningen/Princen eñ Republijcken gehouden waeren geweeſt voor vrye Landen/ gequalificeert om heur ſelven als vrye Republijcken te regeerē/ ofte ander Heeren te moghen verkieſen; ende hadden in die qualiteyt tſedert de laetſte 28 Jaeren veel alliantien ende tractaten met diverſche Coningen eñ Princen ghemaeckt/ende met extraordinaris devoir ende aſſiſtentie vande voorſz. Coninghen/ heure Landen teghen alle ſoorten van gewelt te Water ende te Lande/met onuytſprekelicke periculen ghedefendeert: ende niet te min aen den Keyſer ende andere Coninghen ende Princen/ oock de af-ghewekene ende de af-gheruckte Staten verclaert/dat ſy een groot miſhagen hadden inde calamiteyten/ die de Nederlanden ende heure naebueren/ door de Oorloghen moeſten lyden; ende niet liever en ſouden ſien dan een verſekerde/ goddelijcke ende eerlijcke Vrede/die ſy meenden niet anders te connen gheſchieden/ dan by handt-houdinghe van't voorſz. decreet/van dat de Vereenighe Nederlanden vrye Landen waren; ghelijck ſy mede in't lange inden Jare 1605 aen-den Keyſer ende 't Rijck hadden geſchreven. Dat daer naer inden Jare 1606 de Eertz-hertoghen Albert ende Iſabella aen heur openinge van een Vrede-handel hadden doen doen/ dien ſy mede wel uyt-druckelick voor antwoort hadden verclaert/niet te connen met yemant in handelinghe treden/ die de Vereenighde Landen in hare vercreghen/ ende ſoo vele jaren ghebruyckte vryheydt/ niet en ſouden willen erkennen. Waer op de Eertz-hertoghen voor-noemt eerſt ſecretelijck/ ende naer by formele gheteeckende beſegelde acte verclaert hadden/ te vreden te weſen te handelē mette Staten vande ſelve Nederlanden/als Staten van vrye Landen ende Provincien/ daer op ſy niet en pretenderen; met beloſte teghens de ſelve haere verclaringe directelijck nochte indirectelijck niet te doen/ ende binnen drie Maenden aen-de Staten daer van te doen hebben Brieven van agreatie/ende gelijcke verclaeringhe van-den Coningh van Spaengien daer-op tſedert ghevolght/ als den Keyſer uyte by-gaende acten ſoude moghen ſien; ende dat heur vertrouwen was dat den Keyſer ende 't Rijck/naer heur goede ghenegentheyt/ tot behoudeniſſe deſer Landen/ de ſelve beſoigne in't goede ſullen verſtaen ende helpen vorderen/ dat tot verſekeringhe van dien ſtreckt: ſonder dat ſy anders eenighſins antwoort op het principael ſtuck van des Keyſers Brief/ ofte op de nulliteyt vande handelinghe by des ſelfs Keyſers Brief ghepretendeert/ 'tſy om dat ſy hem alleen wilden verwittighen van-de gheſtalteniſſe van deſen handel/ende alle de reſte diſſimuleren; ofte 1608.

datſe meynden met ſtil-ſwygẽ meer voordeels te doen/ als de ſaecke in alteratie ende diſpute te brenghen / ofte dat noch yet anders daer-mede ghemeynt mochte werden.

Antwoort vãde Eertz-hertogen op de Peys handelinge.

Den 7 Januarÿ quamen weder inden Haghe de Trompetters by de Staten/ aen-de Eertz-hertoghen gheſonden / met Brieven vande ſelve Eertzhertogen/vanden leſten Decembris voorleden/gheſchreven in Franſoys/ ende beginnende Treſchers & bons amijs, geparapheert Rich. vt.ende ondert-teeckent I. Albert, A. Iſabella: Inhoudende / dat ſy by haere Brieven van-den 23 verſtaen hadden de reſolutie die ſy hadden ghenomen van met heur Ghedeputeerden in conferentie te treden/ende de ſtil-ſtandt te doen continueren voor een maent ofte ſes weken/ eñ datſe daer-op begeerden te verſtaẽ heur wil ende conſent: dat ſy tottet eerſte point vercoren hadden/ om inde handelinghe te comen / de ſelve perſoonen die tot die tÿdt toe daer-inne waeren ghebruyct/ende die van daer ſouden vertrecken den 15 Januarÿ/om ſavõts tot Antwerpen te weſen/ in-dien men heur twee daghen te voren beſtelde de paſpoorten/ende adviſeerde dat de ſchepen tot Lillo ghereedt ſouden zÿn voor heur eñ heur bagagie. Datſe by-de Brieven vandẽ Pater Commiſſaris ende Verreycken ſouden verſtaen de namen ende qualiteyten vanden geenen die ſy totte ſake ghedeputeert hadden; ende nopende de continuatie vanden ſtil-ſtand/ dat ſy te vreden waren dat die voor andere ſes weecken ſoude gecontinueert weſen: belovende mits dien van weghen den Coning van Spaengien / ende van heure zyde die te doen onderhouden eñ achter-volghen ſonder contraventie. Den Pater Commiſſaris ende Verreycken ſchreven vandẽ ſelven date/ dat de Ghedeputeerde genoemt/eñ rede ſouden weſen te vertrecken den 15 Januarÿ/mits hebbende heur paſpoort twee daghen van te voren/ende advÿs datſe tot Lillo de noodighe ſchepen ſouden vinden; begeerende liever te Water dan te Lande te gaen: ende dat de ſelve Ghedeputeerden waren dẽ Marquÿs Spinola/den Preſident Richardot / den Secretaris Mancicidor / ende hy Pater Commiſſaris ende Verreycken. Deſe deputatie van-den Vyandt maeckte by vele van-de Staten een vreemt bedencken/ om dat niet een Nederlands Heer daer onder was / ende ſulcx niet ghequalificeert om volghende de offren over de ſake te gaen; maer om dat een talſken inden Brief / aen-den Pater Commiſſaris ende Verreycken geſchreven/wat breeder gheextendeert was gheweeſt dan wel ghemeynt ware/ ende dat de Eertzhertogen het ſelve ſcheenen alſo aen-genomen te hebben: werde naer eenighe conteſtatien de ſake af-gheleydt/ ende ten leſten verſtaẽ dat-menſe ſoude laten comen/ſulcks ſy Ghedeputeert waeren/ ende datmen heur-liedẽ de paſpoorten daer-toe noodigh ſenden ſoude; daer toe diverſche communicatien werden ghedaen met de uyt-heemſche Ambaſſadeurs.

Ghedeputeerden van dien.

Silvere Mÿne in Schotlandt ghevonden.

Inden leſten Winter iſſer in Schotlandt een Silvere Myne ontdeckt / ontrent thien mylen van Edenborgh/by een Dorp Lÿthcho genoẽt/ niet verre vande Reviere die voorby Edenborg loopt/ de welcke wel over de 80 jaren ontdect is gheweeſt by eenighe Hoogh-duytſchen; maer uyt oorſake van Oorloghe al-daer/wert die niet ghevolght ofte voorder ontdeckt/ ende ſoo verlaten;tot dat nu onlanghs eenen Colen-graver/ daer Colen te graven onder-ſochte / die anders vindende dan hy ſochte/ dat uyt-gebracht heeft; daer over by Myners gegravẽ/vinden eẽ rÿcke Arts ofte Myne van Silver/die apparẽt is ſeer rÿck uyt te vallen/ſoo het wel ghevolght worde by verſtandighe; daer de Schotten ende Engelſche gheen experientie van en hebben / ende ghemeynlÿck vreemde miſtrouwen. Nu in Februario leſt heeft den Coning van groot Britannien ontrent thien vaten ghewichte van die Arts ofte Myne tot Londen in Enghelandt doen brenghen/om daer by verſtandige in't grove te doen raffineren ; ende by't ghene ſy als noch verſocht hebben/ſchÿnt ſoo rÿck te weſen als gheen Myne in Duytſlandt ofte Weſt Indien can weſen/ ſoo die alſoo voort vervolght : zÿnde daer nu in raedt-ſlaghende hoe profytelÿckſte die te doen wercken; want ſulcke Mynen eyſchen groote neerſtigheyt/verſtant ende groote ghetrouheyt. Engeland is vol van Coper-mynen/ Yſer-mynen ende Tin-mynen: in veel quartieren / als in Cornualia/ daer de Tin-mynen zÿn/is oock eenigh Silver ende Coper. In Comberlandt/op de frontieren van Schotlant/ontrent Keſwÿc/ zÿn Coper-mynen van ſeer goedt Coper ; maer hart ende ſteenachtigh te wercken; die daer ghedirecteert wordẽ by Hooghduytſchen/Emanuel ende Daniel Hooghſtetters/ ghebroeders / van Auſburgh/eñ wordẽ gewrocht by Hoogh-duytſche ende Enghelſche Bergh-werckers / die tot deſe Silver-mynen ſullen dienſtlÿck weſen.

Stercke Vorſt.

Het was ſeer beginnen te Vrieſen vanden 19 Decembris voor-leden totten 26 toe; maer om dattet daer nae ſeer begonſte te dooyen/totten leſten der ſelver Maendt toe/ ſchreven de Ghedeputeerden vanden Vyand van te Water te willen comen; doch 'tſelve werde wel verandert/om dattet op den eerſten Januarÿ weder beſtondt heel ſterck te vrieſen;vrieſende met eẽ over-groote ſtrenghe coude totten 25 toe / ende of wel het doen wat begonſt te ontlaten voor drie ofte vier daghen/ſoo begonſtet even wel terſtont daer na wederom gheheel ſtreng te vrieſen/ continuerende ghenoegh de heele Maent van Februarius; waer deur de binnẽ Wateren inde Vereenighde Nederlanden/die van voor Kerſmiſſe waren toe ghevrooſen/geſloten bleven tot inde Maent van Meerte toe : ende de buyten Wateren vrooſen oock in Januario ſoo hart toe/ dat by menſchen memorie niet gheſien en was dier-gelÿcke vorſt: de gheheele Wale ende Rÿn ſloegen toe tot boven Ceulen toe : de Schelde voor Antwerpen/ voor Lillo/ voor Kimmerſwale eñ neerwaerts bevroos veel ſtercker als geſchiet was tuſſchen de Jaeren 1564 ende 1565. De Hont tuſſchen Zeeland ende Vlaenderen vroos ſterck toe; ghelÿck mede 'tgat ende 't Water voor Rammekẽs ofte Zeeburgh in Zeeland; jae alle de havenen van Zeeland/ ſelfs vã Vliſſingen ende der Veer werden ſoo geſloten/ dat gene ſchepen daer uyt en mochten: de Zuyder Zee in Noort-holland beleyde mede ſoo vaſt/datter met ſleden gheloopen werde vã Harlingen in Vrieſlant het Diep langhes tot Amſterdam/ ende alle andere plaetſen aen de ſelve Zee gheleghen:jae dat van Texel over't Ys ghegaen werde tot op't Eyland van Wieringhen. Ghelÿck oock deden alle andere Revieren / Stroomen ende Zee-gaten van-de Nederlanden: daer oock niet af vry en waren de Naebuer-rÿcken / hoe wel veel meer ten weſten ende zuyden ghelegen: want in Vranckrÿck vrooſen van gelÿcken toe alle de Revieren op den Ocean uyt-loopende; ende in Enghelandt was de Reviere vande Theems ſo vaſt toe-gheſlagen/ dat-men meer dan ſes weeckẽ over de ſelve binnen Londen ende daer buyten liep/te peert ende te voet/tot verwonderen van alle menſchen/ die noyt deſghelÿcx ſoo langhe hadden gheſien : jae de coude was den 14/ 15/ 16 ende 17 Januarÿ ſoo upter-maten ſtrenghe/dat vele menſchen al-omme inde Nederlanden op de wegen ende anders van coude doodt vroosen: zijnde gene cleyne verborgentheyt Godes Almachtigh/ die inde tyden dat den Admirante van Arragon/ende oock Spinola veel volcx te velde hebbē gehadt/ omme de Nederlanden te krencken/ ende te ſien by tyde van vorſt een degelijcken in-val ergens te doen/ noyt ſtercken vorſt en heeft laten over de Landen gaen/die heur in ghevaer hadde connen brengen: Ende nu deſe ſtil-ſtand van wapenen is gheaccordeert/een vorſte ſendt/ ſoo ſterck ende ſoo langhe/ dat niemant van ghelijcken en ghedenckt/als oft voor thien jaren lang/eñ eens te deghen hadde willen vrieſen. Door deſe langhe ſtrenghe Vorſt werden vele luyden/die inde Landen woonden daer geen Hout en maſt/ende heur om de ſlappicheyt vande voorgaēde Winters niet wel van brant hadden verſien/ in groote ellende ghebracht; inſonderheydt op diverſche Eylanden in Zeelandt/ daer groote ellende gheleden werde; ende onder andere die van Rimmerſwale/hebbende meeſt ghebrant alle't houtwerck van hunne huyſen: wierden deur coude/honger ende dorſts noot ghedwongen vele heure woon-plaetſen te verlaten ende te abandonnerē/het welcke al-omme menigh bedroeft menſche maeckte.

Jn't 28 Boeck hebben wy vermaent van het decreet in Spaengien uyt-ghegeven in November leſt/ noopende de Hoofſche Financiers ofte Negocianten/Genevoyſen ende andere/ des Coninghs Crediteuren/hoe ſy ſouden moeten haer betalinge verwachten/ waer van wy goet hebbē gedocht/tot breeder verclaringe van't ſelfde/hier de Coppe te ſtellen vande eerſte preſentatie van s'Conings weghen gedaen totte betalinghe/ alſoo het in Druck uyt-gecomen is/ luydende als volght:

D'eerſte preſentatie desConincx van Spaengiē zijn hoofſche Negocianten ende Crediteurē ghedaen / in November 1607.

Magiſtragos, zijn ſekere renten by de Coninc ontfangen van Offitien der Magiſtratē die vercocht worden.

Differente Negotianten waren gheaſſigneert opt incomē vande Bullen vā Cruſada, ordinaris eñ extraordinaris dienſtē/op de milioenē/Magiſtragos eñ Vloten/tot de ſomme vā 12 milioenē in Ducaten: ende over-midts deſe Renten hier toe/ende tot onderhoudt van mijn Coninghlijck Hof/der Coninginne ende andere ſaken gheemployeert ende ghedeſtigneert waren; ſoo en werdender ghene Negotianten ghevonden die tot hunnen laſt wouden nemen de nootelijcke proviſien tot de Oorloghe vande Nederlanden ende andere plaetſen: ende ſoo daer eenighe waren/ niet teghen-ſtaende veel voorwaerden ende commoditeyten die ſy waren eyſchende/ excuſeerden hun ende weygherden't/ ſegghende; datſe grootelijcx belaſt waren met vele ſchulden. 'Twelck ghemerckt by de generale vergaderinge der Coningrijcken teghenwoordelijcken al-hier ghehouden/is ghehandelt van-de middelen/ omme 'tſelve te remedieren; ende eyntlick gereſolveert/ dat alles wes myne Coninglijcke goederē ſchuldigh waren/ter oorſaken van partyen van Intereſten/betaelt ſouden worden aende Negotianten met 600 duyſent Ducaten tribuyt van Renten Jaerlijcx/teghen twintich par duyſt/ welcke principale ſomme bedraeght 12 Milioenen/ende dat het Coningrijck tot haer laſt ſal nemen het voorſz. tribuyt: daer toe verbindende haer in-comen ende Renten der Steden ende Dorpen van dien/ ende datſe van het provenu vande jaerlijcſche Contributien (Servicios in't Spaenſch ghenoēt) in-houden ſouden een Milioen Ducaten elck Jaer/ te weten / 600 duyſendt/omme daer mede te betaelen het revenu van het voorſz. tribuyt/ ende de reſterende 400 duyſent Ducaten/ omme daer mede te loſſen al-ſulcken ghedeelte/ als-men ſoude connen avanceren vande capitale ſomme; ten eynden dat-men daer-mede/ende met de gheavanceerde revenuen mochte bevryden de voorſz. capitale ſomme: in voeghen/ dat door deſen middel binnen 19 Jaren betaelt ſullen worden de voorſz. partyen van Intereſten: ende voor my/te weten den Coningh/ vry onbecommert ende vranck blyven/ ſulcx van Weſt-Indien comt/ de Magiſtragos, d'ordinaris ende extraordinaris dienſtē/het provenu vande Milioenen/ende van-de Bullen van Cruſada; het Subſidio ende Excuſado, ende ſulcks procederen ſal van Arbitragien ende extraordinaris ſaken: het welck eene goede gedeelte ofte ſomme bedraghen ſal/ waer mede men ſal connen ſecoreren in voor-vallende ſaken. Waer van wy V. L. hebben willen verwittighen/ op dat ghy lieden daer van gheen Jgnorantie en pretendeert. Dit gheſchiede in November.

Servicios, zijn dienſtē/ obligatiē eñ contributiē/ die de Coningrijcken ende Landen jaerlicx aen den Coning betalen.

Subſidio, is een jaerlijcx penſioē/ die de geeſtelicke perſonen/ benefitien eñ renten beſittende/ aen den Coning jaerlijcx betalen.

Excuſado, is een dierghelijcke penſioen by den Biſſchoppē eñ Kercken aen den Coning betaelt tot onderhout vande oncoſtē inde Oorloge tegen de Ketters.

De Staten Generael nu heel ende al gheresolveert weſende mette Ghedeputeerden vandē Eertz-hertoghen in communicatie te comen op de handelinghe van Vrede ofte lange Treves/ hebben al-omme deur de Vereenighde Nederlanden doen houden een al-gemeynen Biddagh op den 9 Januarij / om God te loven ende te dancken van zijn weldaden aen die Landen beweſen; ende met eenen hem te bidden/dat deſe actie mach af-loopen tot zijnder eere/ ende tot behoudeniſſe ende beſcherminge vande ſelve Landen/ende den wel-ſtant van dien.

Biddach der Nederlanden.

Paſpoorten voor de Spaenſche Gedeputeerdē geſonden.

Wy hebben te voren verhaelt hoe dat de Ghedeputeerden van-de Eertz-hertoghen geerne te Water hadden willen comen nae Hollant; maer over-mits het ſoo ſeer vroos/en conde ſulcx niet gheſchieden. Waer-omme de Staten Generael hebbende doen depeſcheren de paſpoorten voor de voorſz. Ghedeputeerden/ de ſelve den 14 Januarij met Trompetters over Lande geſonden hebben naer Antwerpen toe; ende gheſchreven aende Gouverneurs van Breda / Heer Juſtijn van Naſſou/ ende van Bergen op Zoom Marcel Bax/ten eynde ſy de voorſz. Ghedeputeerden tot Antwerpen toe ſouden gaen bejegenen / ontfanghen ende over Breda ende Geertruydenberghe geleyden tot inden Haghe toe: mits datmē heur vande zyde vande Eertzhertogen eerſt daer toe mede paſpoort ſondt; welcke midts de coude/ende dat-men ſeyde dat den Marquijs Spinola de Levreyen van zijn volck ende ſuyte noch liet maken / ſoo langhe noch aen-liep / dat de voorſz. Gouverneurs eerſt den 24 ende 25 Januarij reſpectivelijck vertoghen/ om naer Liere te gaen/daer de Ghedeputeerden van-de Eertz-hertoghen heuren wegh nu heen wilden nemen/'tſy datſe ſulcx deden om recht de Heyde over te treckē/ofte om af te keeren dat de voorſz Gouverneurs niet comen en ſouden tot Antwerpen/'twelcke een ſtadt vol Burgerye was/ maer liever comen ſouden binnē Liere/een ſtadt vol garniſoens. Ende aldus zijn de ſelve Gouverneurs den 26 naer noen ten 4 uren gecomen binnen Liere / ende al-daer wel ontfanghen by Don Alonſo de Lura/Gouverneur van't gantſche garniſoen; maer en vondē de Ghedeputeerden van-de Eertz-hertoghen daer noch niet/die eerſt den 27 ſavonts laet daer quamē; ende vertrocken alſo dē 28 van daer met grooten treyn/ ende veel ſuyte van dienaers ende bagagie naer Hooghſtraten / hebbende den Marquijs mede doen gaen t'zijnder verſekertheydt ontrent 180 peerden. Den 29 Januarij quamen de Ghedeputeerden vande Eertzhertogen binnen Breda/ al-waer ſy heerlijck ontfangen werden; alle het Garniſoen in ordre ende inde wapenen geſtelt/

De Gouverneurs vā Breda ende Bergen tot Liere.

Gedeputeerden vande Eertzhertogen comen.

Tot Breda.

Ten Bergh.
Tot Dordrecht.
Rotterdam.
Delft.
Begroet vã Pr. Mauritz.
Inde Hage.
Namen der ſelven.

ende elcks op't beſte ghemonteert/ de Ruyteren buyten/ ende 'tvoet-volck binnen de poorten geſtelt. Den Marquijs/ Richardot ende Mancicidor logeerden op't Caſteel inde Donjon/ende de andere inde ſtadt/ ende werdẽ daer ſavonts wel ghetracteeert. Den naeſt-leſten Januarij quamen ſy des middaeghs tot Geertruydenberge/ daerſe mede wel in-ghehaelt ende ghetracteert wierden; ende van daer ſont Spinola zijn Ruyterye weder wegh: ende hy ende de andere quamen ſavonts over't Ys vande Bies-bos ende de Merwe op 190 ſleden tot Dordrecht/daer hem de Magiſtraet buyten de ſtadt ontfing/met ſulcken toe-loop van volck/als of half Hollant uytgheloopen ware gheweeſt/om hem ende d'anderen alleen te ſien; ende werden dien avondt ende des anderen daeghs ſmorghens van ſtadts weghen daer wel onthaelt ende gheſeſtopeert. Den leſten Januarij op na-noen quam hy tot Rotterdam/met ſleden langes het diep vande Maſe ende Merwe/ ende wierden al-daer t'ſamen byde Magiſtraet ontfanghen ende wel gheſeſtopeert; mede met eẽ uytnemende toe-loop van volck: ende om dat zijn treyn ſeer groot was eñ met veel bagagie verlet was/ſond' hy dien dagh 'tmeeſtendeel van dien naer den Haghe toe. Hy ſelfs ende de anderen quamen voor-noen tot Delft/ daerſe by de Magiſtraet/eñ gelijcke toeloop van volck ontfangẽ wierdẽ/ maer niet getracteert/om dat hy te Rotterdam ontbetẽ hadde/eñ veradverteert was dat P. Mauritz hẽ tegẽ gecomẽ was/mits 'twelcke hy op dẽ na-noen voorts toogh nae den Haghe toe/ daer hem den voorſz. Pr. Mauritz met zijn Broeder/met Gr. Willem van Naſſou / ende veel andere Heeren/ ontmoeten tot Rijſwijck toe/met acht Koetſen/ ende bracht hem ſoo nae den Haghe. So ſy ontrent malcanderen quamen/ tuſſchen Rijſwijck ende de Hoorn-brugghe / traden ſy van beyden zyden alle vande koetſen / congratuleerden malcanderen / ende deden ſoo de complementen tamelijcken vrolijck ende blymoedigh ; ende Spinola gingh op de koetſe van Pr. Mauritz ſitten op de hoogher handt vande ſelve achter; eñ voor Mancicidor ende Graef Hendrick ; ende ter zyden in't af-hangen Richardot ende Gr. Willem voor-noemt: ende d'andere/mette vordere Heeren op de andere koetſen: ende den Marquijs ſelfs hadde by hem ende voor de andere Ghedeputeerden drie koetſen ende vele andere wagẽs: ende daer was ſulcken toe-loop van volck/ van hooghe ende leghe ſtanden / ſoo uyten Hage/ als van elders / dat de gheheele wegh / Water ende Land ten beyden zyden (zijnde mits de vorſt alles als een blacke bane) ſwart ende van volck bedeckt waren / alleen om den Man te ſien; ſoo verre / dat niemant en ſcheene van goede Moeder geboren te weſen/ die niet uyt en liep om deſen Man ende d'andere Ghedeputeerden te mogen ſien; meer uyt nieuſgierigheyd/als om eenige andere conſideratiẽ/eñ ſonder omme-ſien/dat dit de ſelve perſoonen waren / die nu ſoo veel jaren achter een/met alle weghen van gewelt ende violentie hadden gheſocht heuren onder-gangh/ ende de gantſche verwoeſtinge van heuren ſtaet ende Landen : ſoo ſeer onbedacht / plomp ende badaut is meeſt alle het ghemeen volck van die Landen/die niet naer en lieten/daer na noch uyt alle ſteden ende quartieren inden Haghe/als tot een groot af-laet te comen/ alleen om deſe Ghedeputeerden eens te moghen ſien. (ſoo-men my gheſchreven heeft) Ende comende inden Haghe hadde den Marquijs voor-noemt twee Trompetters voor uyt ryden/ die langhes de ſtraeten hun Trompetten ſtaken / als of ſy in triumphe in-ghecomen hadden/ tot een vreemt bedencken van vele treffelijcke Lief-hebbers van die Landen / die in hun ghemoet bedroeft waren ſulcx te ſien; ende dat onder de voorſz. yverighe toe-loopers oock vele ghevonden wierden die inde regeeringhe ende in vergaderinghe vande Staten des Lants quamen: ſoo moeyelijck iſt voor dat volck hun nieuſgierighen nature te connen dempen ofte bedwinghen. Comende inden Haghe wierden den Marquijs / Richardot ende Mancicidor ghelogeert in een ſchoon huys/ſtaende op de Viver-bergh al-daer / dat nu toe-quam een Solliciteur van verſcheydẽ compagniẽ Crijgs-volcks/ ghenaemt Goſwijn Meurſkens ; ende den Pater Commiſſaris ende Verreycken in't huys te Waſſenaer. De qualiteyt/namen ende toe-namen van deſe Ghedeputeerden waren als volght; Don Ambroſio Spindla/Marquijs de Benaffro/Ridder vander ordre vanden Gulden Vlies/Raedt vanden Coning van Spaengien/ in zynen Raedt van State ende vander Oorloghe/ende Veld-overſte van zijn Leghers. Heer Johan de Cruſel/ gheſeydt Richardot/ Ridder/ Heer van Barly/vande Raet van Staete vande Eertz-hertoghen / Hooft ende Preſident van zynen ſecretẽ Rade. Juan de Mancicidor/Raet eñ Secretaris vander Oorlogen vanden voorſz. Coningh. Broeder Jan Neyen/ Commiſſaris generael vande ordre van S. Franciſcus in-de Nederlanden : ende Louijs Verreycken / Ridder/Audiencier vande Eertz-hertogen/eñ eerſte Secretaris van State vande ſelve : ende in die forme/yver ende toe-loop zijn deſe voor-noemde Ghedeputeerden al-omme in Hollandt in-ghehaelt/ende ghebracht tot midden in't Lant/daer heur duyſendt commoditeyten connen voor-comen/om de gheleghentheyt ende humeuren van alles partinentelijck te connen deur-ſnouffelen/ ende voor-heen telcken te weten: (ſo vele meynden) waer aen ſy heur houdende / profijt ſouden moghen doen ofte niet.

Discourſen op heur comſte.

Vele perſoonen maecten op dat ſtuck vreemde diſcourſen/ meynende dattet tegẽ de gewoonlijcke regulen van Staten was/ dat-men eenen Vyandt/jae een Hooft vande Leghers vanden Vyandt eenigher Landen/alſo liet in-comen tot in't binnenſte vande Landen / om alles te mogẽ ontdecken / de eenigheydt ofte oneenigheydt/ de ſterckte ofte te ſwackte/ de toe-ſtemminge van't Ghemeente totte regeeringe oft de af-ſtemminghe/ende datmenſe alſoo middel gaf van vele lieder herten/ende vande animeuſheyt teghen haer af te ſetten. Andere meynden dattet oock eẽ miſſlagh was/ſulcke ſwaere handelinghen/ anders als by Ghedeputeerden / ghebonden aen vaſte geaneſteerde inſtructien/ daer af ſy niet wijcken en conden/te doen handelen/ende dat-men de ſelve gheenſins als voor-vallende / ofte nae advenant men ſiet die voor te vallen / en behoorde te handelen : Maer de Heeren Staten vande Vereenighde Nederlanden / kennende beter als yemant anders de ghelegentheyt van haeren ſtaet/ hebben in deſe handelinghe dien wegh voor den beſten in-geſien/ meynẽde dat de nieuſgierigheyt van heur volck ſoo groot niet en is / datſe daeromme in heur devoir voor de defenſie vande Landen ſouden willen manqueren.

Ligue van Vranckrijck beſloten.

Ende op dat de Staten der Vereenighde Nederlanden te beter de behoorlijcke vrucht ende verſekertheyt van deſe handelinge mochtẽ trecken/ende heurẽ ſtaet conſerveren/haddẽ al lang voor de compſte van deſe Ghedeputeerden verſcheyden inſtantien gedaẽ aende Ambaſſadeurs van Vranckrijck ende groot Britannien ; ten eynde heur Meeſters met heur mochten comen in een vaſte Ligue defenſive/ſtreckende tot onderhoudeniſſe vande Peys/in-dien de ſelve ſoude moghen getroffen worden/ behouden de vryheydt vande Landen / ende om malcanderen te aſſiſteren/in-dien de ſelve Peys daer nae niet gehouden/ofte van wegẽ Spaengien oft de Eertz-hertoghen mochtẽ ghebroken werden : daer-op de Ambaſſadeurs aen heur Meeſters gheſchreven hebben. Ende daer op is eyndelicken op den 23 Januarij tuſſchen den Coning van Vranckrijck ende de voor-noemde Staten een Ligue beſloten/ ſoo wy verſtaen: in-houdende middelen eñ conditien/waer nae ſy malcanderen moeten aſſiſteren/ in-dien den Peys getroffen werde/ende daer nae teghen d'een ofte d'andere / by den Coning van Spaengien ofte Eertz-hertoghen ghebroken.

Van groot Britannien ghedifficulteert.

Maer de Ambaſſadeurs van groot Britannien en conden de ſelve noch niet eyndelick ſluyten / om dat heur inſtructien heur beſwaerden met eenige particuliere ſaken vande Marchans advanturiers/ende vande liquidatie vande achter-ſtellen van't Land/ die ſy den Coning ſchuldigh mochtẽ weſen; waer van het eene vã meerder onder-ſoeck ende langher vervolgh was/eñ het ander te ſeer ſmaeckte een prejudiciable monopolie tegen de vrye Commercien vande Landen/dan dat die onder ſulcke Publijcke wichtige ſakẽ/ende die ſonderling onderlinge vrye vrientſchap requireerden/conde vermengt/ ofte ſo loopens af-ghedaen werden.

Ghedeputeerden van den Eertz-hertoge begroet.

De Pr. Mauritz ging met alle de Heeren den 2 Februarij begroeten den voorſz. Marquijs eñ andere Ghedeputeerden vande Eertzhertogen/met veel complementen. Daer nae quamen de ſelve begroetẽ de Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden; die doch even-wel doen niet anders en deden dan de groeteniſſen / ende ſcheyden ſoo wederom van malcanderen. Daer nae quamen heur begroeten de Franſe Ambaſſadeurs / die den Marquijs in zijn Camer ontfanght / weſende de voordere Ghedeputeerden heur tot buyten de Camer en-teghen gecomen/ ende nae de complementen leyt hy die niet voorder als weder totte deure vã zijn Camer/doende de ſelve by-de andere Ghedeputeerden geleyden tot voor de deure aen haer koetſe; 'twelcke de ſelve qualijck beviel / ende meynden dat den Marquijs in grootſheyt teghen heur wilde opſteken. Oock quamen hem dien dagh begroeten de Ambaſſadeurs van groot Britannien/ die hy in gelijcke maniere ontfing ende liet gaen/ dat heur oock qualijck beviel. Ende inde volghende daghen wierden ſy begroet vande Ambaſſadeurs van Denemarcken/ van-den Paltzgrave/van Brandenburgh/ ende andere.

Noodẽ ionghe Heeren.

De Ghedeputeerden vande Eertz-hertogen hadden den 3 Februarij by heur ghenoodet de Heeren Graef Ernſt / ende Graef Jan Ernſt van Naſſou/ den jongen Grave van Hohenloo/ den Heere van Chaſtillon/dẽ Heere Juſtijn van Naſſou/Marcel Bax/ ende verſcheyden andere/ die ſy feſtoyeerden ende wel tracteerden/ eñ ginghen na-noen te Hove begroeten Pr. Mauritz/ met zijn Broeder ende Graef Willem/ daer weder vele complementen werden ghedaen. Daer nae gingenſe begroetẽ de Franſe Ambaſſadeurs in't Logijs van-den Heere Jamijn / de welcke hem ontfingh in zijn Camer / ende af-leydende/ gheleyde tot de deure van zijn Camer/doende de ſelve by-den Heere van Ruſſy voorts gheleyden tot heur koetſen. Sy ginghen noch begroeten de Ambaſſadeurs van groot Britannien/in het Logement vanden Heere Richart Spencer/ die heur oock in zijn Camer ontfingh / ende in't afgaen niet voorder en geleyt als totte deure van dien/gelijck de andere hẽ gedaẽ haddẽ; willende elcks toonen dat hun Meeſters niet minder en waren als den Coning van Spaengien/ om alſoo elcks recht ende precedentie te conſerveren/ ende daer op niet toe te gheven.

Begroeten Pr. Mauritz eñ andere Heeren.

Ambaſſadeur vandẽ Landtgraef van Heſſen.

Den 3 Februarij quam in-den Haeghe den Ambaſſadeur vanden Lant-grave van Heſſen/ om de handelinghe mede by te weſen / ende den Staten daer-inne te aſſiſteren/te weten/ Heere Johan van Burgh / Heſſenſche Landt-vooght aende Dremal: die corts daer naer zijn propoſitie mede dede / beſtaende inde aenbiedinghe van zijn Meeſters affectie tot deſe Landen.

Vreemde pracht van Spinola.

Den Marquijs Spinola hielt in zijn huys een vreemde pracht : dede in zijn eet-ſale ſtaen/ twee groote Silvere candelaers op der Aerden/ daer-men ſavonts groote Was-keerſen op ſet/ ſtaende bezyden de Tafel/om daer op te lichten: dede daer brenghen een geheele banck van Silver/daer een groot Silver koel-vat op ſtondt/ ende daer in een groote Silvere Vleſſche; ende dã noch diverſche andere groote Silvere Vleſſchen/die alles niet ghebruyckt en werden : dede aen zijn Tafel ordinarie brenghen veerthien ofte meer Silvere Lampetten ende Beckens / eñ niemant van allẽ en wies eer hy ging eten/ ende nae den eten werde al te met maer een ofte ten uyterſten twee van dien ghebruyckt. Hy hadde ſeer coſtelijcke Tappyten ende Ledicanten: hielt in zijn Camer een deſſert by zijn Tafel; maer en ſat daer onder niet: ende t'elcken alſmen gaen eten ſoude/werde alle dat Silver ende Vaſſellen voort-ghehaelt / als oft men een Silver craem op-proncken ſoude: liet ſmiddaeghs eñ ſavonts 'thuys vol volcks loopen / om hem te ſien eten: liet opentlijck Miſſe doen twee-mael s'daeghs/ ende alle man daer comen die't begeerde; ende voorts alles te pleghen wat tot fanfare ofte pracht mochte dienen. Ende hoe wel vele meynden van dangereuſen exempele te weſen hẽ ſulcken grooten toe-loop te gheſtaden / en wilden even-wel de Staten hem daer in geen belet doẽ/ 'tſy om hem daer-inne gheen redenen van offentie te geven/ ofte dat ſy ſelfs die pointen verachten/ende meynden weynigh te importeren voor ofte teghen hunnen ſtaet.

Staten ſenden aende Ghedeputeerde vãde Eertz-hertoghen.

De Staeten van-de Vereenighde Landen meynende dattet tijt was de beſoigne te beginnen/ſonden den 4 eenighe aenden Marquijs eñ andere Gedeputeerden om heur te begroetẽ/ eñ met eenẽ af te vragẽ of ſy yet hebbẽ aen te geven de ſelve Staten; dan of ſy begeeren met Ghedeputeerden alleen te ſpreecken? Sy antwoorden daer op/niet te hebben aen te geven aende Staten Generael; maer de ſelve wel eens te willẽ begroeten: Daer op de Staeten dẽ 5 Februarij aẽ heur ſonden/of ſy na heure vergaderinge begeeren te comen mette koetſe ofte te voet / ende indien ſy te voet ſouden comẽ/ ſoudẽ de ſelve Staten heur behoorlick doen halen/anders te Hove wachten : maer ſy antwoorden met de koetſe te ſullen comen/ ende quamen ſo voor-noen te Hove/ daer een goet deel Ghedeputeerden van-de ſelve Staten heur ontfingen aent af-gaen vande koetſe/metten Prince Maurits / ende leyden heur alſoo inde vergaderinge ; in welck in-gaen den Marquijs veel eere bewees aenden Prince/ eñ drong hem voor in te gaen: inde vergaderinghe gheſchiede meer de complementen ende begroetingen: eñ ſo by-de antwoorde vande Staten vermaen ghedaen werde vande handelinge van Peys ofte Treves ; ſeyde Richardot daer op/dat ſy daer toe ghereet ende bereyt waeren om metten eerſten daer in te treden ; ende ſchey-

Sy begroeten dẽ Staten.

den alſoo weder-om/af-gheleydt by-den Prince Mauritz/Graef Willem/den Heere van Brederode ende andere; ende in't uyt-gaen werde den Marquijs vanden Prince gedrongen voor uyt te gaen/ende bleven dien middagh alle ten Hove eten by-den ſelven Prince.

Eten met Pr. Mauritz.

Staten deputeren tot den handel.

Nae't ſcheyden van Spinola uyt de vergaderinge/begonnē de Staten terſtont te delibereren op de perſoonen/die-men uyten heuren tot de tractatie van deſe ſake ſoude committeren; ende naer eenighe diſputen daer in ghevallen werde eyndelijcken verdraeghen / dat op den naem vande Generaliteyt twee Perſonagien over deſen handel ſouden gaen/ als namentlijcken de Heeren Graeff Willem van Naſſouw'/ Stadthouder van Vrieſlandt/ende Walraven van Brederoode/Heere van Brederoode/ Vianen/Ameyden/etc. ende uyt elcks van-de ſeven Vereenighde Provincien een/ als van weghen Ghelderlandt ende Zutphen Jonc-heer Cornelis van Ghendt/Heer van Loenen eñ Meynerſwijck/Burgh-graef eñ Richter van Nieumeghen: van weghen Hollant met Weſtvrieſlandt Jonck-heer / Johan van Olden-berneveldt/Ridder/ Heer van-den Tempel/ Rodenrijs/etc. Advocaet van State/ bewaerder vanden Seghel/ ende Regiſter-meeſter vande ſelve Landen: van weghen Zeelandt/ Joncker Jaques de Maldere/ Ridder / Heere van Heyes/ etc. eerſte ende repreſenterende de Edelen inde Staten van-den ſelven Lande : van weghen Wtrecht / Nicolaes van Berck / eerſte Raedt vande ſelve Landen in Staten Generael : van weghen Vrieſlandt/ Doctor Gellius Hellema/ Raedt inden Hove al-daer : van wegen Overyſel/ Joncker Johan Sloech / Heer van Sallick/Droſt van Vollenho ende Caſtileyn vande Kuynder : ende van weghen Groeninghen ende Omme-landen/Abel Koenders thoe-hulpen/Hoveling in Faen ende Cantes. Eñ daer werde inder haeſt ontworpen ſeeckere voet van inſtructie op twee ofte drie pointen alleen/daer naer ſy ſouden moeten beſoignerē/ende voorts op heur gheexpedieert de Procuratien daer toe noodigh / meeſt deur beleydt ende op de ordre vande voorſz. Heere van Olden-bernevelt/als weſende de cloeckſte ende in ſaken van Staten beſt ervaren.

Inſtructie der ſelver.

Gheduerende deſe actie/quam een vande gedeputeerden van-de Eertz-hertoghen/ als namentlijck Juan Mancicidor / een onverdachte bedroefde tydinge uyt Brabandt/ als namentlijck dat zijn Huys-vrouwe / hem weſende comen gheleyden van Bruſſel tot Lier/ eñ aldaer by Don Alonſo de Luna eenige dagē onthaelt/ in't weder keeren nae Bruſſel/onder wege verongeluct int ijs gevallen/eñ verdroncken was.

Quade tydinghe voor Mancicidor.

Eerſte ſeſſie op de handelinghe.

Den 6 Februarij hielden de Ghedeputeerden vande Eertzhertogen/ende vande Staten heure eerſte ſeſſie/ofte vergaderinge indē Hage op't Hof/op een Camer expreſſelijc daer toe gheprepareert; daer van weder zydē werdē gedaen de begroeteniſſen / ende voorts gheexhibeert de Procuratien van weder zyden. Die vande Eertz-hertoghen hadden Procuratie van-den Coning van Spaengien vanden 10 Januarij/ eñ een Procuratie vande Eertzhertogen vandē 12 Januarij; d'eerſte tot Madril/eñ de tweede tot Bruſſel ghegeven / 'twelcke gheen cleyn bedencken en gaf / dat de Spaenſche Procuratie wel op een blanck ſignet mochte gedepeſcheert weſen; ooc was de Procuratie van Spaengien ſlaende op de Eertzhertogen alleē/eñ die ſy ſubſtituerē ſoudē:maer de Procuratie vāde Eertz-hertoge en hielt geē ſubſtitutie. Inde Spaenſe Procuratie werden de Eertzhertogē geſcholdē als erf Souvereyn Heeren vande Nederlandē; anders hielt de Procuratie genoech volle macht om met de Staten te tracteren een vaſte Peys of lange Treves/in qualiteyt ende als de ſelve houdende voor vrye Landen eñ Provincien/ daer op hy niet en pretendeerden/in gevalle de Peys beſloten werde in ſulcke forme eñ maniere/eñ op ſulcke conditien als de Eertzhertogen bequaemſte ſullen achten / ten dienſte Godes/ eñ tot ruſte vande Chriſtenheydt. Maer onder aen ſtont wederom in't lange eñ van woort te woort/de clauſule irritante/ die achter de principale agreatie was gebracht/indien den Peys niet getroffen quame te werdē; ſo wel int ſtuck vande Religie als alle andere. De Procuratie vāde Eertzhertogē was mede ampel genoech; maer hier eñ daer beſayt met eenighe prejudiciable clauſulē;als onder anderē/dat de agreatie vande Coning van Spaengien ſulcks was geweeſt/eñ met ſulcke verclaringe/als de Staten die ſelfs begeert hadden; 'twelcke nochtans onwarachtigh was/om dat by dē Staten daer tegen expreſſelijck was geproteſteert geweeſt: oock dat de ſelve geen mentie en maecte vande voorſz. Spaenſe Procuratie vandē 10 Januarij; maer wel van een ander Procuratie vandē 18 Septembris voor-leden/daer af ſy geē dubbelt mede en brachten. Eñ op deſen dagh werde anders niet gedaē dan de Procuratien overgenomen/ eñ ſcheydē daer mede van malcanderen. In't aen-comen quamen de Gedeputeerden vande Eertzhertogē te Hove met koetſen/ eñ werden byde Gedeputeerden vande Staten ontfangen/terſtont nae't afgaē van heur koetſen/ende ſoo boven gebracht; ende wegh gaende/weder gheleydt aende koetſen.

Exhiberen Procuratiē.

Nae de voorſz. eerſte gedane ſeſſie/ging Spinola mette andere Ghedeputeerden mede begroeten de Ambaſſadeurs van Denemarcken in haer logement ; eñ de Ambaſſadeurs vandē Paltz-graef/van Brandenburgh/eñ vā Heſſen ooc in haer logijs/die hem mette zynen eerlijck ontfingē/ eñ tot buytē de deure weder geleydē/ ſonder op de forme vā complementē te cautelē.

Tweedē ſeſſie.

De Ghedeputeerden vande Eertz-hertogen eñ vande Staten quamen ten tweedē male by malcanderē op den 8 Februarij/daer vande zyde vanden Marquijs tegē de Procuratie vande Statē geſeyt werde/dat die niet en was ampel genoech; maer gereſtringeert tot een inſtructie die-men niet en ſach/ 'twelcke in ſulcke handelingen ongewoon was/overmits de Procuratien daer inne immers ampel eñ ſuffiſant moeſtē weſen; Maer 'tſelve werde geſolveert/overmits heur ghepreſenteert werde/ Artikel voor Artikel te doē ratifieren byde Staten. De Gedeputeerden vander Staten zyde / verhaelden mede de gebreken die ſy gevonden hadden inde Procuratien vande Eertzhertogen/hier voren verhaelt/die de andere mede ſolveerden/ſeggēde; tot alles volcomentlijck gelaſt te weſen/ eñ eerſt-daechs te ſullen uyt-brengē eñ aēde Statē leverē behoorlijcke acte van ſubſtitutie. Eñ inde redenen te paſſe comēde/ of ſy volcomentlijck gelaſt warē de Vereenichde Nederlandē te kennē voor vrye Landen/eñ in dier voegē met heur te handelen; ſeyden rondelijck/ja: eñ daerom heur niet en ſullen aen-trecken / wat titule de ſelve Landen in deſen ſullē willen nemē ofte heur ſelven geven/al waer't van eē Coningrijc. Maer daer op gerepliceert weſende ; waer-om dan de Eertzhertoghen de wapenen eñ namen van die Landen bleven houdende? Sy ſeyden/ ſulcx niet vreēt te weſen, aengeſien in dier voe-

Debat op de Procuratiē.

Vryheyt vā de Nederlanden.

gen den Coning van Spaengien den naem behiel van Coning van Jeruſalem/ den Coning van Vrancrijck/den naem van Navarre/ ende den Coning van groot Britannie;den naem eñ wapen van Coning van Vranckrijck/eñ meer andere. Dan verſochten dat de Ghedeputeerden vande Staten in't ſtellen vande qualiteyt vande ſelve Staten/daer op wildẽ letten dattet mocht gheſchieden mette minſte vercortinghe van de reputatie van heur-lieden Meeſters.

Derde ſeſſie

Vande ſouverayniteyt der Nederlanden.

Dien volgende quamen den 11 Feb. weder by een/daer die vande Staten zyde over gaven 't Artikel by heur liedẽ in-geſtelt op de vry-ſtellinge eñ verclaringe van heure Landen/eñ dat den Coning van Spaengien eñ Eertzhertogen ſouden moeten verlatẽ eñ af-ſtaen alle hun pretenſiẽ tot de hoocheyt vande Vereenighde Nederlanden/de Drente/Linghen/ eñ andere/als onder heur behoorende / die de Staten als nu houden eñ beſitten/ſo wel voor heur ſelvẽ/ als voor heure erf-genamen eñ ſucceſſeurẽ/metten naem ende wapen van dien:'twelcke die vande Eertzhertogen over namẽ om te overſien/heur daer op te bedencken/eñ ſcheyden ſo wederom; ſendende terſtondt in poſte een dubbel van dien na Bruſſel/daer op ſy den 13 vroech antwoort cregen. Midler tijt dedenſe heur beclagen byde Franſe/Britanniſe/eñ andere Ambaſſadeurs/ over de groote precijſheydt vant ſelve Artikel.

4 Seſſie.

Verclaert de Landen vry.

Dan evenwel verclaerden ſy den 13 na noen dat ſy conſenteerdẽ in't ſelve Artikel ſoo't lach/ met reſerve nochtans/ in-dien in alle de andere pointen verdraghen werden; daer-inne ſy verhoopten dat de Staten voor den Coning van Spaengien eñ Eertzhertogen mede wat doen ſullen inde ſakẽ van Indien/dewyle ſy van nu af voorts vrundẽ ſullẽ weſen/eñ dat deſe Landen daer mede geopent ſal weſen de profitelicke vaert van Spaengien. Eñ inde diſcourſen die daer op vielen/ſeydẽ ſy;dat 'tſtuck van Indien 'tmeeſte was dat den Coning van Spaengien tot deſe ſo groote preſentatien ende handelinge hadde beweecht/etc.

Begeert de Indien weder vry.

Diſcourſen op de vryſtellinge.

Vele perſonen vande Nederlanden eñ vande regeeringe ſelfs/waren verwondert in't aennemen van't voorſz. eerſte point: eñ begonnen te bedenckẽ of deſe Gedeputeerden wel ſo veel eñ liberalijck mochten belovẽ/ om dat heur Meeſters niet bedocht en waren daer af yet te houden; ofte dat de meeninghe mochte weſen in eenige andere pointẽ deſe Nederlanden ſo te pramen/dat heur die vryheyt wel te diere ghecocht mochte vallẽ. Inſonderheyt ſo daer by quamẽ eenige advyſen uyt Engelant/van dat dẽ Heere van Hoboken/ Ambaſſadeur vande Eertzhertogen/daer totten Coning ſelve geſeyt hadde/ dattet maer een verclaringe op papier was/alleen gedaen op die hope / dat zijn Meeſter hem vaſtelijck liet voor-ſtaen / dat de Nederlanden deur deſe grote vryheyt in ſo veel confuſiẽ ſouden vallen/dat zijn Meeſter heur eer daer deur tot hẽ weder ſoude brengẽ/als mette Oorlogẽ.

Selfs van Eertzhertogen Agent.

5 Seſſie.

Amneſtie.

Repreſalien

Vrye Trafficque.

Den 16 Febr. quamen de Gedeputeerden ter weder zyden wederom by eẽ/ daer onder andere gereſolveert wierden de pointen vande amneſtie eñ vergetinge van alle gepaſſeerde ſakẽ/ eñ van geen repreſalien nochte arreſten te doen ofte conſenteren / dan om eñ ter cauſe van der particulieren eygen ſchult. Item / vande vrye Trafijcke in alle de Rijcken/Havenen/Steden eñ Landen van beyde de partyen/ met beſcherminge/eñ geen meerder beſwaringe als in-geſetenen ſelfs. Maer terſtondt verclaerden de Gedeputeerden vandẽ Coning vã Spaengien eñ Eertzhertogẽ/dat ſy niet en verſtondẽ onder de ſelve vrye Trafficque te begrypen de vaertẽ vande Indien/met alle de ſtreken vã diẽ;maer dat de onderdanẽ van deſe Landen daer van promptelijck ſouden moeten deſiſteren: daer de Ghedeputeerden vande Staten dapper tegen conteſteerden/ meynende dat ſulcx weſen ſoude teghen de vryheyt vande Landen/eñ 'tvrye gebruyck vande Zee:oock dat heuren ſtaet niet lyden en conde daer uyt te ſcheydẽ. Eñ om dat de andere daer heel vaſt by bleven/zijn ſy doen/ ſonder yet voorder te doen dan diſputeren gheſcheyden. Ende daer brack alſoo eerſtelijck op een point/'twelcke naderhant op beyden zyden met groote vehementie ghedebatteert werde; thoonende dat den Coning ende Eertzhertogen den voorſz tytel van vrye Landen aende Staten niet vercoopen en wilden om niet: maer bedacht waren heur dien naem wel te doen betalen; hopende dat by deſe middel der Staten macht ſeer ſoude af-nemen/ ende die van heure Meeſters in ryckdomme ende Trafficque ſeer toe-nemen. Waer uyt metter tijdt/ naer aller menſchen oordeel/ wel ſoude moghen volghen den ondergangh van dien ſtaet / die nu met ſoo grooten parade ſcheen vry geſtelt eñ verhoocht te werden. Daer-om vele menſchen terſtondt daer op begonnen te murmurerẽ/ ende ſonderlings de Bewint-hebbers van-de Compagnie van Ooſt-Indien; die bemercten datmen heur heuren handel benemen / ende daer deur deſe Landen ontblooten wilde: dies ſy vele by een inden Hage vergaderdẽ/ vele particuliere ende publijcke remonſtrantien deden aen Staten/ Steden eñ aen Leden: Oock aende Ambaſſadeurs vande naebuer Princen/ vertoonende de ſchadelijckheyt van dat point/ ende hoe na-deelich 'tſelve den ganſchen ſtaet vande Landen ſoude weſen; de groote Trafijck ende Rycdom die deſe Landen deur de voorſz. handel toe quã; wat groote retouren ſy daer van gecregen; hoe ſy alle hun nabuerige onderdanen gelt eñ middelen daer deur in deſen Landen togẽ: eñ buytẽ coſte vande Landen/in der Landen dienſt hielen ſo een groot deel machtige ſchepen/ verſien van geſchut/amunitie/ ſcheeps-volck eñ ander gewelt; dat niet veel andere Rijcken daer by en waren te verghelijcken; eñ om welcke machts wille/ ſy in aen-ſien ende reputatie van alle andere Potentaten waren: die mogelijck na heur vruntſchap niet vele vraghen en ſouden/als ſy deſe Landen ſouden ſien gheredigeert in ſulcke termen/dat de ſelve heur-lieden niet veel voordeels ofte naer-deels en ſouden connen doen. Gaven daer toe over verſcheyden ſchriftelijcke Remonſtrantien; ſommighe Coopmans gewyſe ende op den handel alleen; andere wat beter met redenen van State becleedt:daer onder eene was / dien wy te pyne weert gheacht hebben hier te inſereren / om vele treffelijcke conſideratien voor ons Vaderlandt daer-inne verbatet.

Indiſche Vaerten ghedebatteert.

Bewint-hebbers van de Ooſt Indiſche Compagnie intercederen.

Heur Remonſtrãtie.

DAt vrientſchap/converſatie ende Commercie/zijn nootelick gevolge van vrede/ volgẽde de generale wet der naturen van alle volckẽ ende van alle tijden: de converſatie ende Commercie zijnde betooch vã vruntſchap ende van vrede; die-men oock niemant en weyghert dan de vyanden.

Sulcx dat geen exempel gevonden wert/dat oyt eenige vrede is beſloten met conditie/dat de converſatie ende Commercie ſoude uyt-gheſloten blijven: want dit en ſoude geen vrede; maer een waerachtighe banniſſement zijn/ het welcke nemmermeer en wert ghedecerneert dan teghens vyanden ende miſdadighen.

Daer-om dat de Spaengiaerden ons voorhouden / dat wy ſouden moeten blijven uyt de Indien/dat is/ dat hy d'onſe die daer ghevonden ſouden werden/ ſoude tracteren als gebannen vyanden / dat bethoont opentlijcken dat ſy willen dat wy henlieden in Indien den vrede ſouden toe-ſtaen/ende dat ſy ons d'oorloghe aldaer ſouden aendoen / ſonder ons daer tegen te moghen defenderen.

Het welcke een propoſitie is die eerſtelijck bethoont een openbare onredelijcheyt ende injuſtitie : ende ten tweeden een openbaere raptie ende bedroch / met woorden ons verclaerende eenen vrijen Souvereynen ſtaet/ eñ inder daet ons willen makē veel vuylder dan wy opt onder de Princen zijn gheweeſt. Daer-en-boven ſegghende dat wy vrede begheeren / ende ons inder daet maken van ergher conditie dan wy inder Oorloghe zijn geweeſt/ te weten/ dat wy ons ſelven met ons conſent ſouden bannen/datmen in Indien alle ſoorten van hoſtiliteyt tegens ons ſoude pleghen / ende dat wy ſulcx pacientelijck ſouden moeten ghedooghen. Eyndelijcken ſy betoonen haeren ouden aert/ dat ſy niet anders dan bedrieghelijck van den vrede en comen ſpreecken/ ende dat ſy als-dan aldermeeſt Oorloghen.

Immers datmen ons (die by-der Zee moeten leven) ende die de beſte Coop-lieden ende cloeckſte Zee-varende lieden zijn vande geheele Werelt/te voren derf leggen/ dat wy ſouden af-ſtaen van het ghebruyck van't meerderen deel vande Zee/ende vande treffelijckſte gedeelten vande geheele Trafficque vander Werelt: dat is de grootſte onbeſchaemtheyt diemen can bedencken / by-ſonder ſulcx te willen extenderen over andere Coningrijcken ende Landen/ daer hy niet te ſegghen en heeft/ eñ over de Zee daer niemāt te gebiedē en heeft: maer wiēs gebruyck/Iure Gentium, alle menſchen vry open ſtaet/ende daer niemant ter Werelt particulier ghebiedt ofte heerſchappye en heeft.

Dit ſoude oock weſen eenen onghetwyfelden onder-gang van onſen ſtaet/die in deſe ſwaere Oorloghe niet en ſoude hebben connen beſtaen/ ſonder de vrye Zee-vaert ende Traffique: Het is d'eenighen middel die God Almachtigh gebruyckt heeft tot onſe behoudeniſſe : ende naer advenant dat onſe Zee-vaert ende Traffique ſoude verminderen. Na de ſelve proportie ſoude oock grootelijcks de macht van-de Landen moeten verminderen : want onſe ſteden ende in-gheſetenen en connen niet gevoedt worden: veel min connen wy eenighe publique macht hebben door de inwendige middelē van Lantbouwerye ende in-comen van Renten / als andere groote Landen ende Coningrijcken. Ons Landt is veel te cleyn: maer dit alles moet comen uyter Zee ende Zeevaert.

Sulcx ſtaet alleene inne te ſien/wat gedeelte van dien wy verlieſen ſouden / in-dien wy de Indien quiteren wilden: want gelijcke gedeelte ſouden wy nootelijck moetē miſſen inde macht vande Landen.

Wt de Remonſtrantie vande OoſtIndiſche Compagnie is ghebleken/ dat al-daer teghenwoordelickē zijn ontrent 40 ſchepen/met 5000 Zee-varende mannē/ende dat ſy van daer hebben in Capitael ontrent drie hondert tonnen Gouts te verwachten.

In Guinea wort dagelicx gehandelt met ontrent 20 ſchepen ende 400 mannen/ ende men verhandelt daer jaerlijcks ontrent 12 tonnen Gouts.

Op Puncte del Rey in Weſt-Indien / heeftmen op de Sout-vaert gevarē met 100 groote ſchepen/ende met ontrent 1800 mannen/ die jaerlijcks aen vrachten verhandeldt ende aen Sout/ 'twelck niet anders coſt dan de vracht/ in-gebracht hebben thien hondert duyſent guldens.

De verhandelinge van Huyden op Cuba eñ Eſpangola heeftmen varende ghehouden twintigh ſchepen met 500 mannē/ende daer is jaerlijcks verhandeldt niet min als acht hondert duyſent guldens: beloopende in alles hondert ende tachtentigh ſchepen / acht duyſent / ſeven hondert mannen/ ende het retour vier hondert dertigh-mael hondert duyſent guldens.

'Twelck conſidererende teghens allen onſen reſterenden handel ende ſcheeps-vaert/ ſalmen bevindē dat dit verde is overtreffende alle onſe verdere Traficquen ende ſcheeps-vaert die wy hebben/ ſoo in capitael / menighte ende cloeckheydt van volck/als in gheweldt van ſchepen: Eñ conſequentelijck / dat wy de Indien quiterēde/ſoudē verminderen meer dan de helft van onſe macht: niet alleen ter Zee/ſonder de welcke wy nochtans niet en moghen beſtaen: maer oock te Lande: want alle onſe macht ende welvaeren te Lande (moet om redenen voorſz.) uyt der Zee comen.

Dit behoorlicken conſidererēde/ wort claerlijcken bevonden/dat hoe wel geen Cooplieden en Trafficqueren/eñ niemant ter Zee en gaet/ dan om zijn particulier ghewin; dat nochtans het publijck veel meer by het quiteren van Indien ſoude weſen ghe intereſſeert/ dan de particuliere: want boven diē dat het publijck alleen uyt den particulieren beſtaet / ende dat de ſelve het publijck maken; eñ dat het publijck machtigh is nae advenant dat de particuliere machtigh ofte rijck zijn : ſo iſt nochtans ſeker dat de particulieren ſonder het publick/maer dit niet ſonder de particulierē beſtaet/door dien de particuliere vertrecken in andere Landen / daerſe ſoo wel connen handelen op Indien/als in deſe Landen: Maer het publijck moet blyven eñ ſien hem ſelven verkrenckt in vermogen / naer advenant dat zyne Neeringhen verminderen: want nae proportie van dien verminderen ooc nootelijcken het getal vande in-geſetenen/ ende de macht van het publijck.

By-ſonder conſidererende dat de ſchepen eñ boots-volck / d'welck by de particuliere op de Trafficque wordt ghebruyckt/ niet anders en zijn dan een gheweldige groote macht/die ſonder coſt vande Landen in reſerve ende waertghelt wort ghehouden/ ende dagelijcks gheoeffent/omme op alle occurrentien by de Landen ghebruyckt te mogen worden; ſonder het welcke onmoghelijck is eenighe macht ter Zee te hebben: ghelijck wy voor ooghen ſien/ dat de machtighſte Coningrijcken gheen macht ter Zee en hebben na proportie van hare mogentheyt: maer alleen nae proportie vande Trafficque die haer Landen zijn hebbende.

Hier uyt iſt goedt te conſidereren dat den Spaengiaert met een groote cloeckheyt dit is voor-ſtellende/om ons te attrapperen; ons aēbiedēde de Souvereynitey t/die ons geen meerder macht en ſal geven: maer alleen een Digniteyt/ghelijck het Gulden Vlies/d'welck hy de Nederlandtſche Heeren ghewoon is te gheven tot haer ruine. Ende willende dat wy daer teghen ſouden quiteren het beſte ghedeelte van onſe Trafficque ende Schip-vaert; op dat wy/ meer dan de helft in macht gheſwackt zijnde/ hy te beter tot zijn wreedt voor-nemen ſoude gheraken; ende op dat hy daer nae ſonder pery-

kel

1608. kel den vrede ſoude moghen breken/ende alles te ghelijcke nemen.

'Twelck ſeker ende evident is/oock uyt haer eyghen Profeſſie : Want bekennende dat den Coning van Spaengien alleen om de Indien ongemoleſteert te behouden/deſe actie van vrede ende af-ſtant van zyne pretentien / is gemoveert ; ſoo en ſtaet niet te twyfelen ofte het ſelve en moet oock het eenighe middel ende oorſaecke weſen daer door hy beweecht ſoudē moghen worden om den vrede te houden : want naer veranderinghe van gheleghentheydt der ſaecken/ ſoo verandert den Raedt van Princen/ by-ſonder alſoo hier mede opentlicken bekendt wort/dat deſe aēbiedinge niet en comt uyt goedertierenheyt oft affectie totten vrede/ oft om dat hy de oorloge moede is:maer alleen om dat hy vreeſt zijne Indien te verlieſen ; ende conſequentelijck volcht dat hy de oorloghe wederomme ſal aen-nemen/ſoo haeſt als hy van deſe vreeſe verloſt ſal zijn.

Het welcke weſen ſal / ſō haeſt als wy de Indien eens ſullen gequiteert hebben : want daer naer en is niet moghelijck die wederom te hernemen/ de Compagnie eens gediſſolveert zijnde; de Cooplieden in andere Coningrijcken deſe handelinghen by-der handt ghenomen hebbende; de Spaengiaerden hen van-de Indianen/ onſe vrienden / wreedelijck ghewroken hebbende / ende wy midts onſe trouwelooſe verlatinghe/inden haet vande Indianen vervallen zijnde/ ſoude de ſake irreparabel zijn.

Ende hoe ſoudemen ſchandelicker ſaken mogen bedenckē/dan dat wy de Indianen/die deur laſt vāde Heeren Staten generael met de Compagnie zijnde geconfedereert/ ſouden abandonneren ter diſcretie van ſoo wreede vyanden / dieſe om onſent wille/ ende op ons gheloof / op haren hals hebben ghehaelt / ende dat wy onſe Coop-lieden ende Zeevarent volck / die den Spaengiaert ſoo hebben gheoffenceert/ dat ſy onder hen niet en moghen comen ofte handelen/ ſouden benemen de vrye vaert ende handelinge die hen God/de Nature/ende t'Recht van alle Natien is ghevende? in plaetſe van dat wy alle de ſelve behooren te bewijſen ghelijcke ghetrouwicheydt / als wy in onſen noodt van hen hebben ghenooten / van dat ſy met ſoo grooten perijckelen van lijf en goet/ met ſo vele bloets/ ende met ſo vele heerlicke ende vrome daden dē Spaengiaert hebben gedwongen tot deſe handelinghen / ende tot bekenteniſſe van dat ſy de ghene zijn die hem zijne pretenſien doen quiteren : de goede ghetrouwe God en laet niet toe dat wy de minſte ingeſetenen van't Landt/ die de ghemeene ſwaricheden ende laſten heeft helpen dragen/niet en ſouden mainteneren in zijne Neringhe / veel min dat wy ſouden abandonneren de Neringhe van twintich duyſent perſonen die in deſe handelinghe participieren / ende wel ſoo vele cloecke Zee-vaerende Mannen die op Indien hebben gevaren/ende die ter avonture meer middels ſouden hebben om hen van ons te wreken/dan de Spaengiaert.

Onſe voor-ouders hebben in voortijdē ſware querelen ende Oorlogen aen-genomē/om te mainteneren de Zee-vaert eñ trafficque die ſeer cleyn was / dat haer gheheel capitael niet en mocht egaleren de waerde vande bloote ſchepen die in Indien zijn/met de uyt-ruſtinge vā dien/ eñ wy ſo machtich te Zee zijnde/ dat den vyant daer deur bekent gedwongē te weſen/ zijn recht te quiteren/eñ de vrede te begeeren/ ſouden met ons conſent ons ſelven latē bannen uyt de twee derde parten vande geheele Werelt/daer hy geē gebiet en heeft/ eñ daer wy verre de machtichſte zijn. 1608.

Wy ſouden deſen tytel al te dier coopen/wāt in plaetſe van daer mede vereert te zijn/ſo ſoude ons dit brengen in ſeer groote ſchande ende verachtinghe:niet alleen tegen de ingeſetenen/ maer in ſonderheyt buyten t'lants by alle onſe vrienden ende vyanden.

Onſe ingheſetenen ſullen met rechte geoffenceert zijn/ ſiende dat-men de Neeringhe abandonneert/ende dat ſy ghedwonghen werden te vertrecken.

Onſe vrienden ende ghealigeerde ſullen ghelooven dat ſy van ons gheen ghetrouwicheyt en hebben te verwachtē/ ſiende dat wy onſe eygen ingeſetenen ende de geallieerde Indianen/ die ons ſoo ghetrouwe eñ groote dienſten hebben gedaen/verlaten om eenen ſpecieuſen tytel te obtineren. Ooc ſiende ons ſoo ſeer gheſwact in onſe macht ter Zee ('twelck t'eenige is daer mede wy hen-lieden ſouden connen profytelijcken weſen eñ aſſiſteren) en ſullen geen werck van ons makē:ſulcx dat wy ons in deſen Peys embarquerende op't betrouwen vā onſe alliantien/ons ſullen bedroghen vinden.

Ende door de voorſchreven ſwackinge/ ſullen wy onſen erf-vyant ſelfs provoceren om de vrede te breken / ende ons wederom te bevechten.

Te ſegghen dat wy ons ſouden behooren te contenteren/met gelijcke Trafficke ende Zeevaert/als wy hadden voor den beginne vander Oorloghe/ en is niet anders dan dat-men ons gheerne ſaghe in ghelijcke gheſtalteniſſe van cleyn vermoghen als wy waren ten aenvange van der oorloghe/om ons te beter coop te hebben/daer ons Godt voor verhoede.

Oock is het ſonder fondament / want hoewel wy voor de Oorloghe op Indien niet en hebben ghevaren nochte gehandelt / nochtans hadden wy 't recht ende vryheydt om ſulcx te moghen doen/ Iure gentium, het welcke ons by niemanden was benomen : Den Coning van Spaengien zijnde Heere van deſe Landen/ en hadde oock gheen wettighe macht om ter contemplatie van zijne Spaengiaerden/ ons ſulcx te benemen/deur dien hy by eede was verbonden de Landen ende ingheſetenen te mainteneren in de vryheyt van haer neeringe ende hanteringe/onder de welcke ontwijffelijck het vry ghebruyck vander Zee/ vande Lucht eñ Trafficque der gantſcher Werelt het principaelſte was/ende (anders doende) ſoude ons oock miſhandelt hebben teghen zijnen Eedt : over ſulcx en is in't Nederlandt noyt eenich vermaen van ſulcx ghehoort gheweeſt voor den Jare 1596/ dat de Spaengiaerts hier van een expres artikel hebben ghemaeckt in't tranſporteren van de Geunieerde Landen aende Eertſ-hertogen gedaen/ daer mede de Eertſ-hertoghen hen ſelven (maer niet de Landen) ſervil hebben connē maken/ ſulcx dat wy blijven by de vryheyt die wy voor den beginne vande Oorloghe waeren hebbende/de vrye zee-vaert eñ trafficque vande gantſche Werelt ons is open ſtaende / die ons ſonder Oorloge ende ghewelt niet en can werden belet.

Oock is deſe propoſitie opentlick betoonende / datmen ons met liſticheyt ende bedroch in deſe handelinge heeft betrocken; want de Heeren Staten Generael eendrachtelick gheresolveert zijnde in gheen handelinge te comen/ſonder eerſt verſekert te zijn van vol-comen ende abſolute vryheyt der Landen;hebben eerſte begeert te hebben Brief ende Seghel/daer by den

Coning

Coningh en de Eertſ-hertogen belooft hebben met ons te handelen als met vrye Landen/ op de welcke ſy niet en pretenderen.

Ende in handelinge comẽde/ willen ons opleggen de alder onweerdichſte eñ ſchandelickſte ſervituyt/ die-men ſoude connen bedencken.

Daer is oock expreſſelick geconditioneert/ dat een yeghelyck ſoude behouden het ghene hy teghenwoordelijck poſſedeert/ ten ware met ghemeen conſent goedt ghevonden worde/ eenighe plaetſen te permuteren: ende nu wilt-men ons afnemen de alder importantſte poſſeſſie die wy hebben/ dat is / de poſſeſſie ende vry ghebruyck van-de twee derde parten van-de Zee ende de gheheele Werelt. Men wil ons af-nemen alle de plaetſen eñ Traficquen van Indien/ met de meeſte helft van onſe Schip-vaert ende macht ter Zee/ ſonder ons eenige plaetſen daer voor te gheven.

Te ſegghen / dat hy daer voor quiteert zijne pretentien op de Landen/ die heeft hy by zijne Brieven belooft te quiteren/ eñ daer-en-boven dat hy ons niet en ſoude benemen dan by manghelinghe ende conſent.

Dat-men ons de trafficque van Spaengien daer voor ſoude gheven/ is gantſch ydel / want die hebben wy altijdt ghehadt/ ende hebben die noch teghenwoordelick deur andere Landen/ niet teghenſtaende zijne interdictie/ ende als hy ons de vryheyt van dien toelaet/ ſoo ghedoogen wy daer teghen dat de onſe daer moghen varen/ d'welck meerder is/ alſmẽ wel inſiet/ want hy gheniet daer deur oock zijne groote Tollen; Spaengien wort by ons gheſpyſt in hongers noot/ ende wy gedooghen dat hy onſe Capitalen/ Volck/ Schepen/ ende Gheſchut in oſtagie heeft/ om ons tot zijnder diſcretie daer mede te dwinghen / gelijck hy ons daer mede gemeent hadde te dwingen/ ende gedwongen ſoude hebben / als hy alles aenſloech/ ende de handelinge interdiceerde/ ten ware wy die Indiſche vaerden hadden aen-ghenomen/ ende wy ſullen ontwijfelijck daer mede ghedwonghen ende gheruineert zijn / in-dien wy de Indiſche vaerden eens quiteren / deur dien alſ dan onmoghelijck ſoude zijn de ſelve te hervatten / midts redenen voren verhaelt.

Eyndelick/ als-men deſe ſake grondelijcken in-ſiet/ ſalmen bevinden noodeloos gheweeſt te zyne de Oorloghe aen te nemen / ende ſoo veel bloedts ende gheldts te conſumeren voor onſe vryheydt / als wy met ons conſent ons ſouden maken ſervil ende banditen van de twee derde paerten vande gheheele Werelt; het is oock noodeloos gheweeſt ons te opposeren teghen de Spaenſche tyrannie/ in-dien wy ons willen onderwerpen ſoo tyrannighen gebodt / dat wy niet en ſouden mogen handelẽ met alle Natien/ oock niet met de ghene die hem niet onderworpen en zijn: het is noodeloos geweeſt ons te opposeren teghen den thienden penningh / die Coop-handel uyt den Lande verdreven ſoude hebben / als wy ſelfs de twee derde parten ofte de meeſte helft van onſe handelinghe ende Schip-vaert willen over-gheven.

De redenen ende conſideratiẽ die noch voorder by-ghebrocht ſouden connen werden / zijn oneyndelijc; maer deſe ſchijnen ſuffiſant te weſen/ om te beſluyten / dat hoe-wel wy van goeder herten eenen Goddelijcken/ eerlijcken/ abſoluten/ generalen/ ende op-rechten Vrede begeeren / dat wy nochtans niet en begeeren onder den valſchen ſchijn van dien bedrogen / ende in meerder ſervituyt dan oyt te voren gebracht te zijn; maer dat wy perſiſteren by onſe voorgaende al-gemeyne reſolutie/ eñ by de Brieven eñ Segelen van-den Coningh ende Eertſ-hertogen/ om niet anders te handelen/ dan behouden onſe vryheyt/ ende (midts behoudende alle het ghene wy teghenwoordelijck zijn poſſiderende) ſonder het welcke wy deſe handelinghe noyt aen-ghevanghen ſouden hebben.

In-dien niet te min de weder-partije daer mede ghedient ſoude zijn / dat-men den vrede ſoude beſluyten in Europa / dat alle de reſte ſoude blyven in Oorloghe/ hoe-wel het ſelve is ſtrijdende tegens de meyninge vande Heeren Staten Generael / die noyt anders en is gheweeſt / dan eenen op-rechten ſuyveren vrede/ vrientſchap / mutuelle converſatie ende Commercie te ſtabileren/ generalick ende ſonder eenige limitatie/ en ſouden nochtans gheen ſwaricheydt maken/ het Oorloghe oock ten deele/ ende voor ſoo veel ons by partijen werdt toeghelaten te verminderen / ende de limitien te ſtellen tot zijnder diſcretien/ midts dat het ghene by zijne limitien wert uyt-geſloten/ ſal blijven in Oorloge / ende dat mits de offenſie ende beſchadicheden / die al-daer d'een ofte d'ander van-de partijen ſouden moghen werden aenghedaen in Europa/ den vrede niet verſtaen en ſal werden ghebroken te zijn / ende dat oock ter ſaecken van dien / in Europa binnen de geſtelde limiten/ geen verhael ofte reparatie ghenomen ofte verſocht ſal moghen worden.

Opinien daer van.

Maer ghelijck de regeeringhe vande Vereenighde Landen uyt vele Leden beſtondt/ daer onder vele waren/ die de uytheemſche Traffijcke niet veel en achten / immers ſo veel niet/ of ſy meynden dat ons noch meer gelegen was aende conſervatie van-de Landt-bou/ ende den inwoonderen ten platten Lande / en conden ſy de ſake niet alles even-wel in-nemen: daeromme de wijſte meynden die ſaecke ſoo te connen accommoderen / dat d'een ende d'ander wat contentement mochte geſchieden: ende hebbẽ daerom noch vele vergaderingen mette Ghedeputeerden vanden voornoemdẽ Coning eñ Eertzhertoghen doen houden / als namentlijck den 19/23 ende 27 Februarij/ ende den 4 Martij: op welcke vergaderinghen niet uyt-gherecht en werde/ anders dan dat elck vaſt bleef ſtaen op zijn meeninghe ſonder te wijcken/ ende die met vele redenen vã ſtate ende oock animoſiteyten becleedende; in voegẽ dat de Staten/ die anders meeſt al verſtonden / dat-men van dat point niet en behoorde af te wijckẽ/ ten leſten bedacht wierden den Ghedeputeerden van-de voorz. Coningh ende Eertzhertogen voor te ſlaen drie middelen / hopende by een van drien dit point te connen accommoderen / te weten / of deſen handel op de Indien ende quartieren van dien gheheelijck ende by tractaet Peys toe te laten/ ofte de ſelve by forme van Treves voor eenige Jaren te conſenteren/ ofte alle de ſaken op geen zyde den Tropicum Cancri in Oorloge/ ende tot elcx voordeel te laten; mits niet moghende rechercherẽ op deſe zyde/ eenige ſchaden op gene zyde gheleden: Maer die middelen wierden by-de anderen mede af-gheſlaghen; 'teerſte om dattet was teghen heur expreſſe laſt van die vaert niet toe te latẽ; 'tleſte/ om dat heur Meeſters Princen van Vrede ende niet van Oorloge waren/ ende daer-om niet weten en ſouden hoe heur te draghen by een ſoo monſtrueuſen tractaet / daer by Oorlogh ende Peys te ghelijck bedonghen ſouden werden: ende noopende 'tmiddelſte/ meyndẽ dat daer af eenichſins ſoude weſen te handelen/ in-dien de Staten verclaren wilden/ datſe zen eynden die Jaeren ſouden

Naerder vergaringẽ.

6/7/8/9 ſeſſie.

Voorſlagen tot accommodatien.

deſiſteren vande ſelve vaerten. Ende om dat de Staten verclaerden ſulcx heure meeninghe niet te weſen: maer dat 'teynden de jaren/ elcks blyven ſoude in zijn gheheel / ende op vrye voeten/ en is daer af oock ten eerſten niet connen ghehandelt werden.

Weſt Indiſche Compagnie opt bert.

De Staten ſiende de opiniatreteyt vande Ghedeputeerden vande voorſz. Coningh ende Eertzhertogen/ maeckten ſemblant van te willen her-vatten 'tſtuck van-de Weſt-Indiſche Compagnien; beſchrevē de beleyders van diē/ deden heur vergaderen/ om te ſien te accommoderen de ſwarichedē die in't ſtuck noch mochten obſteren/ ende alſo 'tſelve te vorderen: maer de Ghedeputeerden van Spaengien verachten 'tſelve/ meynende dattet maer een Bulle-man was om heur te verveeren / ende bleven even obſtinaet/ doende heur beclach by-de Ambaſſadeurs vande nae-buerighe Potentaten / die inden Hage waren/ als of dit point ſo onrechtveerdich ende onlydelijck voor den ſtaet van heur Meeſters ware/ dat al hadde men de ſelve ghevangen men heur by-naeſt met gheen harder conditien ſoude connen pramen: ghelijck de Staten aen d'ander zyde mede heur beclaechden/ meynende dat-men heur/ nu vrye Landen weſende/ op-leggen wilde conditien/ die de verheerde Provincien ſelfs niet en ſouden connen verdragen.

Princeſſe van Orangien inden Haghe.

In't eynde van Februarius quam in-den Haghe de Princeſſe van Orangien / tot onderſtand vande Staten; noch mede brengende uyt Vranckrijck een merckelicke ſomme van penninghen/ geeſtimeert op 125 duyſent Croonen; dien meeſt alle de Ambaſſadeurs/ ende oock de Gedeputeerden van Spaengien ende d'Eertzhertogen ginghen begroeten.

Vande vorder pointen.

De voorſz. Ghedeputeerden vanden Coning ende Eertz-hertogen ſiende datſe met de ſaecke van Indien niet voorts en conden / verclaeren ten leſten heur te willen bedencken op dē voorſlagh vande Treves/ in dat ſtuck voor eenighe jaren/ ende daer-om gereet te weſen om voorts te varen totte andere pointen / om de ſelve ofte eenige van dien daer en tuſſchen af te handelen. Waer op die vande Staten heur voor hielden van ſeffens te willen overleveren alle de pointen ende artikelen die ſy bedacht waren in deſe handelinghe te brengen: Maer ſy antwoorden ſulcks ongehoort ende onredelijck te weſen; oock daer toe niet ghelaſt/ bedacht/ nochte geprepareert te zijn: Dat eenighe van hen-lieden gheweeſt waren over de Peys-handelinge van Vranckrijck ende Enghelant/ dat ſulcks heur daer noyt gheverght en was gheweeſt; datſe wel bereyt waeren om totte andere pointen te tredē; maer de ſelve ſtuck voor ſtuck af te handelen/ ghelijck in alle ſulcke handelinghen ghebruyckelijck was: ende dien volghende/ wel te vreden waren te handelen op de pointen vande Limijt-ſcheydinghe, vande onderlinghe Commertien inde Landen/ ende vande reſtitutie van de aen-gheſlaghen goederen, ende die af-gedaen weſende/ voorts te gaen totte andere pointen. Daer op heur gheſeyt werde/ dat vander Staten zyde heur niet onredelijcks en werde afgeeyſcht/ nochte gheverght in't ſtuck vande overleveringhe van alle de pointen/ dewyle de Staten van heure zyde bereydt waren des mede te doen / ende de pointen alles over te leveren: niet om malcanderen daer by te capteren ende uyt te ſluyten van yet meer/ dat noodich weſen mochte/ inde handelinghe te brenghen/ twelcke ſy verſtonden dat elcx vry ſoude ſtaen: maer alleen op dat-men weten mochte wat hooftpointen men van weder zyden inde handelinge ſoude willen poogen te brenghen. Daer op de anderen hun bedencken namen / ende ſcheyden alſoo: ſoeckende (ſoo't ſchijnt) daer-mede elcks vande partyen op des anderens voornemen eenigh voordeel te ghecryghen/ op dat de arghſte zijn met-gheſel mochte verclocken. Dewyle eenige meynden van ſeer groot voordeel te weſen/ datmen voor-heen mochte weten/ wat zijn partye van intentie waere inde handelinghe te brenghen.

10 Seſſi

Overleveringhe van dien.

Daer nae quamen de Ghedeputeerden/ ter weder zyden totten handel gecommitteert/ weder-om by een den 7 Martij/ al-waer naer vele proteſtaten van gheen prejuditie in't gene metter tijt / ende upten handel ſelfs bevonden ſoude werden noodigh ofte oorbaerlijck te weſen daer-inne te brenghen/ ende van dien aengaende elcx in zijn geheel te blyven. Ten leſten werden over-ghelevert eenighe pointen/ te weten/ van der Staten wegen 28/ ende vande Coning ende Eertz-hertogen weghen alleenlijck ſeven. De pointen vander Staten wegen waren ingheſteldt claerlijck ende ſoo naer als doenlijck was/ ſelfs in ſpecie explicerende heur intentie met een Nederlandtſche openhertigheydt / die min in diſſumileren ervaren zijn/ als wel eenighe andere Natien / op dat heur partye claerlijck mochte verſtaen haer meeninghe. Maer de ſeven pointen by-den Marquijs Spinola ende de zynen over-ghelevert / als moghelijck meer ſtaet van behendicheyt makende/ als wel onſe Lant-ſaten/ waren archelijck/ generalick/ cort ende beſneden in-gheſtelt/ ſo dat-men nauwelijcks af-nemen en conde/ wat ſy daer-mede meynden / ofte watſe in't handelen eygentlijck ende in ſpecie daer onder ſouden willen begrypen/ tracteren/ ofte vande Staeten begheeren. Achtende mogelijck oock dat ſulcx tot hunder eere mochte ſtrecken / datſe inde argheydt van ſulcke handelinghen de anderen te boven ginghen / als hebbende heur af-ghetrocken in ſpecie al heur voor-nemen ende begeeren / ende de ſelve daer voren betalende met een deel duyſtere termen in genere/ daer uyt weynigh in ſpecie te beſluyten ware.

Ende op dat den Leſer mocht ſien ende weten welcke de pointen van beyden zyden warē/ ende daer uyt oordeelē/ wie vande partyen ſincierlijcker ende rondelijcker procedeerde / ende oft ende hoe verre den eenē den anderen mochte vervoordeelt hebben/ ſullen wy de ſelve hier inſereren / ſoo ons die ter handt gecomen zijn; te meer/ nae dien wy nu wel ſien dat dit werck met gheen cort beſoigne ſal connen af-loopen/ als-men int beginne wel gheraemt hadde; ende dat wy deſen Boeck niet en ſullen connen croonen mette lang ghewenſte / goede ende eerlijcke Vrede: daer-inne de uyt-comſte betoonen ſal/ wat elcx onder de voor-noemde pointen inde handelinge ſal pooghen te brenghen/ ende wat/ ende hoe verre tot elcx voor-deel ofte nae-deel/ inde ſelve ſal connen beſlotē worden. De pointen dan/ van weghen de Staten overgelevert/ waren deſe.

Pointen vā de Staten wegen over gelevert.

1. Op de handelinge van Traficque inde Nederlanden reciproquelijck.

2. Op de verſekeringe vande handelinge ende Navigatie/ met den aen-cleven van dien/ onder den Coning/ Eertſ-hertoghen ende Staten gebiedt.

3. Renunciatie van preſalien metten ghevolge van dien / ende voorder teghens de toecomende.

4. Verclaringe vande Reſpective Limyten eñ

ghevolge

ghevolghe van dien.

Oft men voor als nu/ ſal connen accorderen op't wiſſelen ofte demanteleren van eenighe plaetſen.

5\.

6. Het verlaten ofte demanteleren vande Forten van Roeroort ende Homburch; vande ſtadt Berck mette Waert ende Forten daer ontrent op den Rhijn-bodem.

7. Caſſatien vãde Sententien/ Decreten/ Proſchriptien/ende andere Acten tegens de Heeren eñ perſoonen van alle qualiteyt/ uyt ſaken van Confederatien/ Unien/ Religie/ Oorloghe/ ende ghevolghe van dien.

8. Reſtitutie van Heerlijckheden / Immeuble goederen eñ Actien van mijn Heere den Prince van Orangien H. L. M. ten contentemente vande Heere Erf-genamen vanden Hoochghedachten Heere Prince / ſoo van't ghene by de Heeren Staten van Brabandt eñ Vlaenderen/ metten Leden ende Steden van dien is gedaen: als 'tgene daer noch voorder begeert wort by ſekere gheſchrifte eñ Articulen by zijne Excellentie over-ghegheven.

9. Deſghelijcx van Reſtitutie van Heerlijckheden / Immeuble goederen ende actien van andere Heeren ende perſoonen by Confiſcatie ofte Annotatie uyt ſaken voorſz. Soo in-de Nederlanden/ als het Hertoghdom van Lutſenborch/ 'tGraefſchap van Bourgoengien/ ende Charlois aengheſlagen/ metten ghevolgh van dien/ ende oock vande ſchepen ter Coophandel uyt ghezeylt / ghearreſteert ofte genomen zijnde in handen vanden Coning/ oft Eertſ-hertogen ofte Staten/ t'ſedert den 24 Mey/ 1607.

10. Ordre op de reſtitutie van-de goederen op't vervolch vande Crediteuren/ als oock van-de Debiteuren uyt ſake voorſz. inpreiuditie vande ſelve verkocht.

11. Noyende de Renten op de geconfiſqueerde/ gheannoteerde ende onghebruyckte goederen/ ghedurende den Oorloghe ghevallen.

12. Caſſatien vande Diſpoſitien/ Teſtamenten ende andere/ die uyt haet vande confederatien/ Religie/ Oorloghe ende gevolgh van dien / tot prejuditie van yemanden bevondẽ ſullen werden ghedaen te zijn.

13. Ordre op de betalinghe van ſchulden ende laſten op de Unien gemaeckt.

14. Vertreck der uyt-heemſche Soldaeten / in dienſte vanden Coninck van Spaengien ende Eertſ-hertoghen weſende / uyt alle de Landen van hare Hoocheden: alſo ſonder het vertrecken der ſelver/ de diffidentien niet en connen ſlyten.

15. Caſſatie van Inquiſitie ende onderſoeck der Conſcientien over de Naviganten/ Trafficanten/ ende andere ingeſetenen van deſe Landen/ eñ dat ſy-lieden in hare ſchepen in't ſtuck vande Religie ſullen vry weſen: oock dat ter oorſake vande Religie gheene Schepen/ Coopmanſchappen ofte goederen/ ſullen ſubject weſen de confiſcatie.

16. Dat de erffeniſſe/ ab Inteſtato, der ghener die inde Landen vanden Coninck / Eertſ-hertoghen ende Staten gheſtorven zijn / ende noch naer-maels ſullen ſterven / aen-de rechte Erfghenamen ſullen comen / 'tſy oft ſy haer aende een ofte ander zijde hebben ghehouden / ofte ſullen houden/ ende dat een yeghelijck voor de Ligitime Erf-genamen gehouden ſullen worden/ na de ordre vande reſpective Landen/ daer de actien / die in queſtie vallen / ghecelebreert zijn.

17. Dat die oude Privilegien vande ſtedẽ / voor de Oorloghe, gegeven ende gebruyct / reciproquelijck ſullen blijvẽ/ in heur geheel onvercort.

18. In ghevalle van nieus miſverſtant gerees (daer God voor behoede) dat de Naviganten/ Traffiquanten/ haer Facteuren/ Dienaers eñ andere in-geſetenen/ reciproquelick ſullen hebben ſes maenden tot haer vry vertreck / met ſchepen/ goederen/ ende voldoeninge van hare uyt-ſtaende ſchulden: in-gaende die voorſeyde ſes maenden naer de Inſinuatie.

19. Yets gheattenteert zijnde (reſpective) tegens deſe handelinghe/ ſal ſommarie ghereparcert worden/ blijvende de handelinghe niet te min in haer gheheel.

20. Relaxatie vande ghevangenen ſonder Rantſoen.

21. Alle Civile Actien niet publick ghealieneert/ te blijven in haer gheheel/ ſonder dat/ ghedurende de Oorloghe/ preſchriptie ſal ghealleggeert worden.

22. Verſekeringhe voor de onder-handelinghe vande gheheele handelinghe.

23. Generale ende ſpeciale Renunchiatien/ Derogatien/ ende verbinteniſſen/ tot onderhoudt van alle ende yeghelijcke puncten vande handelinghe.

24. Verſoeck ende van hant-houdinge der handelinghe van-de Keyſerlijcke Majeſteyt ende den Heylighen Rycke/ den Coning van Vrancryck/ groot Britangien ende Denemarken.

25. Verclaringhe der Potentaten/ Princen/ Republijcken ende Steden / als Vrienden ende Ghealieneerden/ inde handelinge te begrijpen.

26. Accommodatie van-de ſaecken des Heeren/ Prince van Portugael.

27. Agreatie/ Publicatie/ ende Interinatie van de handelinghe.

28. Alles ſulcks als naer-der ende breeder by de Articulen op yeder point te maken/ ſal worden verclaert.

De pointen van weghen den Coningh van Spaengien ende Eertzhertoghen voor-geſtelt/ waren/ ghelijck wy geſeyt hebben/ maer ſeven/ gheſtelt in Franſe tale/ als volght.

Pointen vã de Spaenſe zyde over-ghelevert.

1. Vande Limpten.

2. Vande Reſtitutie ofte weder-ſtellinghe van goederen.

3. Vanden uyt-lantſchen Coophandel.

4. Vande eewichheyt inde Munte.

5. Om gelijcken voet te houden inde gegeven Privilegien / ende vryheden aen de Engelſche Natie inden Coophandel / als anderſins.

6. De ſaken van Religie.

7. De ſaken vande Nae-buerighe Princen.

Diſcourſen daer op.

Soo haeſt deſe pointen over-genomen waren / ende de Ghedeputeerden van Spaengien ende Eertzhertoghen bemerckten 'tghetal van dien vande Staten/ ſeyden ſy; datſe ſagen datter noch wercks ghenoech was/ om in een gheruymen tijt noch niet te connen af-gedaen hebben: Ende Richerdot leſende het point van-de betalinge der ſchuldẽ vande Unie/ ſeyde hy; wy en hebben gheen ghelt om ſchulden te betalen/ al ons ghelt is veroorlooght. De Ghedeputeerden van-de Staeten mede ſiende dat den Vyandt een expres point maeckte vande Religie/ ende daer by over-leggende/ dat inde Procuratien van Spaengien dat point vande Religie mede alleen was gheexpreſſeert in ſpecie/ eñ alle de anderen in generale termen gelaten/ verſochten vande anderen explicatie van heur intentie/ om te mogẽ weten/ wat ſy met dat ſtuck meynden: ende of ſy voor-hebbens waren onder dat point den Staten af te dringen eenighe toe-latinge vã andere Religie/ als de ſelve Staten / die nu vrye Staten ende Landen waren/ hadden/

Ende van de Religie.

hadden/ ofte wel ſoude believen: eñ of ſy meynden eenich recht ofte gheſach op deſe Landen noch te behouden / om de ſelve Wetten te ſtellen/ ende ſulcx te moghen ſtipuleren: ofte dat de meeninge was onder dat point alleen te begrypen/ hoe d'een ende d'anders onderſaten hun ſouden hebben te ghedragen/ als ſy comen ſouden inde plaetſe van't ghebiedt vande andere/ daer andere Religie mochte weſen: Maer ſy en conden daer op van-de Ghedeputeerden van Spaengien ende Eertz-hertogen geen explicatie trecken/ſeggende: datſe heur expliceren ſouden/ſoo wanneer-men tot dat point/dat vande leſte waere/ghecomen ſoude weſen. Ende naer datſe noch harder daer op aenghedrongen waren/ verclaerden ſy ten leſten een depeſche naer Spaengien ghedaen te hebben/ ende ten eenen/ nochte ten anderen gheen verclaringhe te connen doen/ ſoo langhe ende ter tijdt toe ſy hunne antwoort ofte naerder laſt van daer ſullen gecreghen hebben : ende zijn alſoo van malcanderen gheſcheyden.

Alſo de Hoofſche Negotianten qualic te vredē warē over d'eerſte preſentatie/ ſo wert daer nae/van weghen den Coning nieuwe middelen voor-ghewent/waer-mede ſcheen de Contractanten ten hunnen achter-weſen ende ſchult beter ſouden verſeeckert weſen / ende veel eer aen hunne betalinge geraken / als door den middel by het Coningrijck van Spaengien ghegeven: ende wert inde volghende maniere in Drucke uyt-ghegheven/ beſtaende in elf Artikelen/ als volght.

Tweede preſentatie des Coninx Crediteurē in Spaengien gedaē.

1. DE eerſte preſentatie en woort in't minſte niet verandert/de welcke was/datmen (voor de 12 Milioenen die-men calculeert de Coninghlijcke goederē ſchuldich zijn aende Contractanten) behoorde 600000 Ducaten renten te beleghen/ teghen 5 par cento/ ten laſte van het Coningrijck / met verbinteniſſe van een Milioen jaerlijcks te betalen voor het verloop/ ende tot extinctie ende voldoeninghe vande principaele ſomme voor den tijt van 19 jaren/ alſoomen rekent dat de voorſz. principaele ſomme binnen deſen tijt voldaen ende betaelt ſal weſen: ſonder in dit nieuwe accoort te begrypen de ſchult ofte achterheyt vanden Heer Marquijs Spinola/ nochte die vande Fockers / die bedragen ſal ontrent de vier Milioenen / alſoo zyne Majeſteyt hun begheert particulierlijck ſatiſſactie ende voldoeninghe te doen.

2. Deſen volgende maeckt-men rekeninge dat de andere gheintereſſeerde moeten hebben acht Milioenen/ende dat hun-liens pro rata van diē tucheren 666000 Ducaten jaerlijcx van't Milioen/die het Coningrijc betaelt: de welcke volghende d'eerſte preſentatie behoorden te dienen de 400000 Ducaten voor de renten/ende de reſterende 266000 ducaten tot voldoeninge ende afleggìnghe vande capitale ſomme.

3. Vande voorſchreven acht Milioenen ſalmen dan ſoo veel renten aen-legghen ende beſetten teghens vijf par cento / in voegen endē maniere van het eerſte accoort: niet anders inne voerende oft veranderende door deſe nieuwe middel/als dat in plaetſe de geintereſſeerde jaerlicx hun hadden moghen dienen ende behelpen met de 666000 Ducaten/nu 'tſelve niet en ſullē moghen doen voor de eerſte vier jaren/ overmidts het ghene binnen deſen tijdt op-loopen ſal/ bedraghende ter ſomme van 2664000 Ducaten/ met noch drie Milioenen / die zyne Majeſteyt preſenteert te gheven binnen de voorſz. vier jaren / verdeyldt 50000 Ducaten voor het eerſte jaer/ 500000 Ducaten het tweede/ 1000000 het derde/ende een ander Milioen voor het vierde jaer: die geemployeert ſullen worden in voegen hier nae beſchreven.

4. De voorſz. drie Milioenen / die zyne Majeſteyt leght in deſe Negotie oft handelinge/worden ghevonden 2000000 uyt de vente ofte vercoopinge van 100000 Ducaten renten van Iuros van 20/ die verſekert ende gefondeert worden op de Maſtragos,de welcke voor eerſt ſullen af-geveerdicht worden int beginſel vande handelinge/ten eynde men die mach vercoopē voor de weerdighe prijs : ende overmits dat ſo goede verſekeringhe is/men hoopt daer ghelt van te maken voor den tijdt van drie jaren: ende het ander Milioen van het vierde jaer / aſſigneert zyne Majeſteyt op de Vlote van't jaer 1611/ met conditie/datmē die eer ſal ontfangē/indien eer ghelt comt uyt Weſt-Indien: geprocedeert vande vercoopinge vande andere 100000 Ducaten renten/die zyne Majeſteyt ghebiedt te belegghen in die contreyen / waer toe men ordre ſent mette Vlote die Martio eerſt-comende ſal vertrecken : men hoopt oock datſe voor die tijt over ſullen comen; ende in gevalle de vente ofte vercoopinghe des Iuros van-de Maeſtragos tot gheen effect en quame / voor de ſomme die onverkocht ſoude moghen blyven/ſal zyne Majeſteyt binnen den voorſz. tijt moeten betalen het verſchil van 14 tot 20/ overmidts voor ſoo vele de Iuros aen-gaet/die reſteren ſullen/en ſalmen niet hoogher rekenen als 14/al oft die bevrijdt ende onverpant waren; alſoo het verſchil vanden avanco ſal blyven inde Contractatie/als of deſe bevrydinghe gheſchiet ware met contante penninghen.

5. Alle de voorſz. penningē ſullen geemployeert worden ter tijdt ende in voegen als die ontfanghen ſullen worden / bevrydende de Iuros van 14/om die te accreſcenteren tot 20 / die af-gheveerdicht ſullen wordē in't beginſel vande Contractatie/tot een borgh-tochte ende verſekeringhe.

6. De perſoonen die hunne Iuros ſullen willen verhoogen ende vermeerderen / ſullen het ſelve moghen doen/betalende ſes par 1000 / 'twelck is het verſchil van 14 tot 20/ ende geē contante penningen hebbende/ de rente te verminderen.

7. Ende omme ſo veel te meer te avanceren eñ vermeerderen de beneficie ende weldaet van deſe Negotie/ſoo heeft-men dit voor/ datmen eenighe Iuros van twintich vande beſte ſal loſſen/ preſuponerende dat den ghenen/ die de ſelve ſal beſitten / veel eer (als hy ghedooghen ſoude die hem te laten ontrecken) ſal willen verhooghen ende vermeerderen a 25 betalende het ſurplus oft verleghende de rente / waer van men calculeert een goede ſomme te trecken.

8. Alles wat ghetrocken ſal worden / ſoo wel vande accreſcentatie oft verhooginge/als vande vercoopinge vande Iuros, op de Maeſtragos, ende van die andere Iuros, die-men ſal vercryghen/bevrydende de ghene die-men ſal vercoopen/vindende die tot redelicken prijs; ende van het verloop vande voorſz. Iuros ſal-mē van gelijcken employeren ende weder aen-leggen inde voorſz. loſſinge ende los-pandinghe / ende men ſal alleenelijcken uyt deſe Negotie jaerlicx trecken 200000 Ducaten/ te weten 100000 omme zyne Majeſteyt te gheven in plaetſe van't verloop der ſelver ſomme vā Iuros, die hy fondeert ende verſekert op de Maeſtragos, ende de ander 100000 Ducaten omme te verdeelen onder de gheintereſſeerde.

9. Op de 400000 Ducaten jaerlijcx/ die bedraghen de renten ende verloop van-de principale

ſomme/ die-men ſal laeten te ontfanghen; voor de eerſte vier jaren ſal-men de gheintereſſeerde goedt doen teghens vÿf par cento/ waer van ſy lieden ghenict ſullen trecken vanden dagh ende ure dat het Coningrÿck ghehouden is die te betalen.

10. Ende ten eynden vande voorſz. 4 jaeren/ ſal-men moeten rekenen hoe veel dat de Contractanten comt/ ſoo wel voor hunne capitael ſomme/ als voor de intereſten / ende af-ghecort de 100000 Ducaten jaerlÿcks / die ſy lieden ſullen emburſeren in deſer voeghen.

11. Sy lieden ſullen als dan ontfangen van het Coningh-rÿck de voorſz. 666000 Ducaten alle jaer/ ende daerenboven de 200000 Ducaten die zyne Majeſteyt preſenteert te gheven inde ſelve aſſignatie/ van het gene zyne Majeſteyt in Caſſa ſal blyven/ in plaetſe vande voldoeninghe eñ ſatiſfactie/ die hy door andere middel geeft aenden Heer Marquÿs Spinola ende aende Fockers/ bedraghende in alles 875000 Ducaten/ vande welcke 465000 Ducaten ſullen te paſſe comen/ ende dienen tot het verloop ofte Renten vande voorſz 930000 Ducaten/ eñ de 410000 reſterende Ducaten tot extinctie eñ voldoeninghe vande principale ſomme; voor welcke extinctie ende voldoeninghe men daer en boven toe-leggen ſal ter ſomme van een Milioen jaerlÿcks/ bedragēde 590000 Ducaten inde grootſte ſomme van Iuros, die-men preſuponeert deſe handelinghe ſal hebben deur de vente ofte vercoopinghe vande verhooginge ende Iuros. Ende in ghevalle men niet en obtineert de ſubſtantie die-men preſumeert / ſoo ſullen voor de loſſinghe blyven de voorſz. 410000 / ende alle renten ende verloop vande Iuros die-men bevrÿt ſal hebben mette penningen/ die zyne Majeſteyt doet betalen aen die vande contractatie/ afveerdighen/ die de ſelve Iuros op yegelÿcx perſoone pro rata, ende nae advenant eenen yeghelÿck ſal moeten hebben/ ten eynde die hun moghen dienen tot verſekeringe ende borgh-tochte/ ter tÿt toe eene vande ſchulden voldaen ſy eñ indien ſy lieden die begeeren in betalinghe te nemen tot hunne valeur ende op-rechte weerde/ ſal tot hunne optie ende keure ſtaen / renuncierende op zyne Majeſteyt de renten ende het gene hun meer ſal avanceren van wegē de voorſz. Iuros vande verſekeringhe. Ende hier mede ſal eenen yeghelÿcken moghen diſponeren van zÿn ghedeelte ende portie nae zynen wille: dat is de ſubſtantie van het nieuwe concept ende middel die van weghen zyne Majeſteyt gheproponeert wort / ende hoe wel die inde executie eenige circunſtantien raken/ en tucheren het effect niet.

Met deſe tweede preſentatie/ ſonder eenighe groote veranderinge/ ſchÿnt deſe Negocianten ende Crediteuren hun ſullen moeten te vreden houden/ hoe wel ongeerne/ ende liever meerder contentement hadden.

In Portugael word ghewapent voor Ooſt Indien.

Wt Portugael was in Januario geſchrevē/ dat-men al-daer derthien groote ſchepen ſoude toe-reeden/ te weten/ ſeven Caracquen ende ſes Galioenen/ om mettē eerſten nae Ooſt Indien te vaeren / om haer plaetſen al-daer / als Goa, Malacca ende Moſonbique te bewarē ende met nootdruft te verſorghen teghen de Hollanders; van waer ſy in langhen tÿdt geen ſekere tydinge en hadden/ daer toe wert daer Crÿghſvolck aen-ghenomen ondert beleydt van Don Piedro d'Alvares.

Enghelſche ſenden twee ſchepē meer naer Ooſt Indien in Maerte.

Terwylen men in Hollandt in s'Gravenhage inden Vrede-handel tracteert / om de Nederlanders te beletten de Vaert op Ooſt-Indien/ ſoo hebben de Enghelſchen/ om mede die Vaert te continueren / derwaerts noch twee ſchepen af-gheſonden/ boven de drie in't voorleden jaer geſonden/ te weten/ de Aſſenſion, als Admirael / groot ontrent 400 vaten / ende de Vnion, groot 500 vaten/ op elck ontrēt 80 ende 70 perſoonen; daer Generael op was Meeſter Steven Schorpe / ende opper Pilote ofte Admirael Philips de Graeve / Nederlander / die daer eens voor de Nederlanders/ ende leſtmael voor de Enghelſche Piloot gheweeſt was; met noch Richart Rooles die met Draeck rondom de Werelt gheweeſt was/ ende den Piloot Nellis die met Candiſch rondomme de Werelt gheweeſt was.

Deſe twee ſchepen zÿn ontrent den halven Meert van Londen afgevarē/ met voornemen Aden te ſiene/ ende in Cambaia eñ langs Ornius in Perſia eenigen handel op te ſoecken / hebbende volck mede die in Perſiam geweeſt waren.

Hertogh vā Beyeren geſtorven.

In Duytſlant is inden voor-gaenden Winter gheſtorven den Broeder van-den Hertogh van Beyeren/ onlangs nae dat de Hertoghe de Rÿcx-ſtadt Donewert inghenomen hadde/ om eenige inſolentien ofte op-roer teghen de Geeſtelÿcke ghebruyckt/ in-den Ban ghedaen/ ende hadde daer de Religie verandert ende Jeſuiten in-gevoert: waer over veel Vorſten ende Stenden des Rÿcks clachtigh zÿn geworden op den Rÿcx-dagh tot Reynſborgh.

Rÿcxdagh tot Reynſborgh vergadert.

Op deſen Rÿcx-dagh tot Reynſborgh hadde-men alle den leſten Winter begoſt te vergaderen: maer gheen ſonderlinghe Vorſten/ dan af-Gheſanten. Van Keyſer Rudolphus wegē/ om zynen Keyſerlicken perſoon te preſenteren/ was daer aen-gecomē den Eertzhertogh Ferdinand van Graitz/ wel ſtatelÿc met 700 peerden: ende dē 13 Januarÿ dede hy van Keyſers weghen voor ontrent 140 af-Gheſanten zÿn propoſitie; verſoeckende totte Turckſche Oorloge dat 20 duyſent te voet / ende vier duyſendt peerden betaelt worden/ ſoo langhe den Crÿgh ſoude dueren: maer en conde vande Gheſanten daer op gheen reſolutie ghecrÿghen/ om dat de Gheſanten der Proteſtante Vorſten alles ghelaſt waren/ tot gheen conſenten te verſtaen/ tot dat opt ſtuck vande Religie ordre gheſtelt/ ende de ſaken van Donewert gherepareert/ ende in voorighen ſtandt ghebracht ſouden weſen: dus elck uyt-ſtel nam om heur Meeſters naerder te adverterē. Dan om dat de Proteſtante Vorſten meeſt al daer by perſiſteerdē/ ende eerſt die preparatie begeerdē/ en werde in lange op den ſelven Rÿcx-dach niet vruchtbaers uytgericht.

Hertogh Frederick van Wirtenbergh geſtorven.

Daer was mede deſen leſten Winter/ den 29 Januarÿ ouden ſtÿl/ in Duytſlant gheſtorven den Hertogh Frederick van Wirtenbergh eñ Teck/ Graeve van Montbeliard/ een gheleert/ verſtandigh ende vermaert Vorſt; Ridder vande groote ordre des Conings van Vranckrÿck/ ende van Enghelandt; waer van wy wat ſullen verhalen.

Ordre ende Ceremonie hoe dē Hertogh van Wirtēbergh de ordre vā de Gartiere vanden Coning van Engheland ontfingh 1603/ den 6 November.

Deſen Vorſt uyt begeerte vande Coninginne Eliſabeth van Enghelandt/ ende haer Lant te ſiene / reyſde derwaerts Anno 1592/ eñ was ſoo aen-ghenaem eñ wille-com/ om zÿn deuchden ende gratien/ dat de Coninginne hem wilde vereeren met haer Ordere ofte Ridderſchap vande Gartiere ofte Couſebant: alſo de Coning van Vranckrÿck hem met zÿn Ordre vereert hadde. Dan alſoo daer 't ghetal van die Ordre/ te weten 26 Ridderen vol was / ſoo iſſer eerſt plaetſe voor hem gevallen Anno 1597/ daer hy doen toe vercoren werdt: maer de Ordre mette Habiten ende Ceremonien werden om eenighe oorſaken nae-ghelaten / tot dat de Coninginne gheſtorven was / ende de Coning Jacob tot de Croone ghecomen zijnde/ ſondt de Vorſt zyne Gheſanten/om dē nieuwen Coning te begroeten ofte congratuleren;d'welcke oorſaecke gaf/ om doen de Ordre hem te ſendē mette gewoonlijcke Ceremonien/die wy ſullen verhalen.

Daer werden toe vanden Coning geordonneert de Heer Robbert Spencer / Baroen van Wormeleiton/mettē Ridder Willem Dethick/ anders ghehee ten Garter / opperſten Eerhalder ofte Heraut/ofte Roy Darmes,vande ſelfde Ordre: die beyde met heerlijcken train ſtatelicken tot Stutgarden / in't Landt van Wirtenbergh wel aen-ghecomen zijn/ ende hebben den ſeſten Novembris 1603 gheordonneert haeren laſt te vol-brenghen ; al-waer veel Edeldoms van daer ontrent doen vergadert zijnde / heeft in hun al-der preſentie deſen Ridder Dethick zijn Conings ende mede Ridderen Commiſſie gheleſen/ ende hun verhaelt de Forme ende gewoonlijcke Ceremonien/ ende hebben den Hertogh metten Rock ende purperen Mantel met Armynen ghevoedert/ der ſelvigher Ordre gekleedt / ende wert alſoo gheleydt nae de Cathedrale Kercke;zynen Mantel-ſteert wert gedragen by-den Grave Lodewijck in Loenſteyn/ met groot gheluyt van alderhande Muſijcke/ Schalmeyen/Trompetten ende grooten ſtate: voor hem ginghen de Enghelſche Edelen/ende daer werdt voor hem ghedraghen den Gulden Halſbant ende coſtelicken ſlincken Couſebant/ daer op coſtelijck gheborduert/ Hony ſoit il qui mal y penſe, dat is te ſegghen ; hy ſy beſchaemt die argh daer inne denckt : mede den Boeck/ daer de Ordonnantien ende Ceremonien der Ordre in ſtonden. Ende inde Kercke gecomen zijnde/wert hem by den voorſz. Garter in Conings name/ den ſelven Couſebant aen't ſlincker been ghedaen/ende voorts metten coſtelijcken Halſbant ende andere toe-behoorten vande Ordre ende Broederſchap der Gartiere van Sint Joris verciert ende begaeft/met gheluck wenſchen. Ende als die Ceremonien gheeyndight waren/wert daer over een Sermoen gedaē by dē Prooſt van Stutgarden/ Magirus/ uyt den 68 Pſalm: daer nae werden lof-ſangen met ſchoone Muſycke gheſonghen ende ghe-ſpeelt : ende den Hertogh ſoo verciert zijnde/ wert nae den Outaer gheleydt/daer hy offerde vijftich goude Ducaten van zynen eygē ſlagh/ nae de maniere voor den armē. Van daer wert hy uyt de Kercke gheleydt met veel Trompetten gheclanck: de Borgers ende Crijghs-volck in ſlagh-ordene haer Gheſchut af-ſchietende; mede wel 400 ſcheutē grof Gheſchuts/ ende is alſoo weder op zijn Hof ghecomen.

Daer op volghde een heerlijck ende coſtelick bancquet ofte maeltijt/ wel voor duyſent menſchen. Inde principale ſale waren ſes Tafelen/ d'eerſte was de opperſte/ preſenterende de Tafel vanden Coningh van groot Britannien/ Hooft vande Ordre/ die al gedeckt/verciert eñ gedient wert met alſulcke groote Ceremonien/ al ofte den Coning perſoonlijck daer aen geſeten hadde : De tweede Tafel daer ſat alleene aen dē voorſz. Ambaſſadeur de Baroen Spencer: aen de derde Tafel ſat den Eerhalder/ofte Roy Darmes, Garter/ Riddere : aen-de vierde Tafel ſat de Hertogh Frederick ſelve/nu mede als Riddere vande Ordre van Enghelant: aende vijfde Tafel ſat de Hertoghinne Sibilla/ Moeder van thien Kinderen/als met 5 Dochters aen haer ſlincker zyde / ende 5 Sonen aen haer rechte zyde/te wetē/de outſte Hans Frederick/met zijn Broeders/Lodowijc/Julius/ Achillis ende Magnus. Aende ſeſte Tafel ſaten groote Gravinnen/Vrouwen ende Staetdochteren / daer alderhande ſeer melodieuſe Muſique ghehoort wert. Na deſe magnifique maeltijt werter gedanſt op de Duytſche ende alderhande manieren/eñ weder met een Bancket van allerhande Confituren wert die feeſte gheeyndet.

Hier na werden s'Conings Gheſanten ſeer magnifikelijck vanden Vorſt getracteert ende ghefeſtoyeert / ter jaght ende ſpelen ghevoert; ende den leſten avondt met groote vuyr-wercken vervreucht/ ende zijn alſoo ſeer liberalijck met elck van haer geſelſchap met geſchencken vereert/ende den 14 Novembris 1603 vertrocken: de Vorſt ſelve haer drie dagen tot uyt zijn Lants-palen uyt-gheleyd doende. Dit hebben wy vanden Heer Joris Dethick / Sone vanden Ridder Willem Dethis gheſeyt Gonther/ die mede preſent was. Dus vele heeft ons goet ghedocht voor eens te verhalen der Coningen Ceremonien ghebruyck / als ſy buyten-landtſche Coninghen ende Vorſten met haer Ordre vereeren / ende in haer Ridderlijcke Broederſchappen aen-nemen. Deſen nu af-gheſtorven Hertogh van Wirtenbergh/ is gheſuccedeert Hans Frederick/zynen outſten Sone.

Oorloghe ende ſlaghten in Barbariē omtrēt Maroques

Wt Barbarien wort geſchreven/ dat Abdala/de Sone van Muley Scheck / Coning van Feſſa/ſoude inden Winter gheſlaghen hebben het Peerde-volck van Muley Eſ dan/ Coning van Maroques / waer over Eſ dan hem met meerder macht teghen trock ; dan zijn volck in-den ſlagh / uyt vreeſe van-de voorſz. nederlaghe/creghen meerderen ſchrick/ſo dat hy gheſlaghen wert / met grooten verlieſe ; waer onder etlijcke Enghelſche Capiteynen waeren die hem dienden:over de zyde van Abdala waren wel 400/ſoo Nederlanders/Spaengiaerts ende Enghelſchen/die erghens aen-ghehouden ofte ghevanghen gheweeſt waren. Naer deſen ſlagh is de Coning Eſ dan nae Maroques gevlucht : maer dat een groote woeſte ſtadt zijnde/vluchte met zynen ſchat ende Wyven tot Tedley;ende ſints in Meerte iſſer weder tydinghe ghecomen / dat hy den Abdula verſlaghen heeft/ende zijn volck uyt Maroques gejaecht.

Lantſdagh in Hongariē

In Hongarien tot Peſſonia ofte Preſborgh was in't beginſel van Februario inden Lantdagh geſloten/ten by-weſen van Eertzhertogh Mathias / als dat die Landen ſouden by voorighe verdragen blyven/ ſoo wel nopende haer Privilegien / Regeeringhe / als vryheydt inde Religie/ende datmen den Vrede metten Turck beveſtighen ſoude; daer-mede de Heyducken oock te vreden waeren gheſteldt; daer uyt vele meynden dat de Landen van Merren/Sleſien/ Bohemen ende Ooſtenrijck/ met die van Hongarien ende Sevenberghen wel ſouden in verbonteniſſe moghen comen / om ſoo den Keyſer beter aen te hanghen/in-dien maer den Keyſer de ſelve inde Religie wat wilde accommoderē/ als nu de Eertz-hertoghe Matthias dien van Hongarien ghedaen hadde/ daer af den tijdt de ſekerheyt ſal ontdecken.

Spaenſche Ghedepuden poghen naer reces.

De Ghedeputeerden van Spaengien ende Eertzhertoghen hebbende in voegen/hier vooren verhaelt/ in handen becomen alle de Artijckelen vande Staten/ſoo particulierlijck in-geſtelt/ſcheenen heur ſaken te beleyden om eenich reces te moghen nemen / ende heur Meeſters volcomentlijck te moghen verſtendighen ; ſoo wel van der Staten intentie in deſen gheheelen handel/ als van-de humeuren der Landen/ regeeringe eñ in-geſetenē van diē/ voor ſo veel ſy

11 ende 12 ſeſſie.

Verclaeren heur nader.

Verſoecken paſpoort voor Cooplieden van Antwerpen

Acten ontworpen op de vaerten.

Op de verſekertheyt van dien.

de ſelve/ deur het ſeer liberael eñ vry alles heur toegelatẽ / haddẽ connẽ verſtaen eñ vernemen/ deur perſoonen van diverſche quartieren ende qualiteyten die by heur quamen: welck heur voor-nemen eerſt beſpeurt werde / uyt eenighe propooſten van heur ghevolge ende dienaers/ ende naeder-hant beter openbaer werde/ uyt de by-een-comſten die dẽ 11 ende 13 Meerte werden ghehouden/ op de welcke ſeer veel gheſeyt/ gheconteſteert/ gheproteſteert ende ghehandelt werde op de ſaken vande Treves/ noopende de Indiſche vaerten/ ende op de ordre/ beleyt ende vryheydt van-de vaerten op de Rijcken ende Landen des Coninghs van Spaengien ende vande Eertz-hertoghen in Europa: ende naer vele moeyelijcke diſputen/ verclaerdẽ Spinola mette zynen ten leſten/ te moghen lyden/ dat de Ghedeputeerden van-de Staten ontwierpen een acte apart op-de handelinge van Europa/ ende de verſekertheyt van dien/ ende een ander op de ſaecken van Indien/ die ſy ſouden af-ſenden nae Spaengien ende Brabant/ om daer op naeder ghelaſt te moghen werden: mits dat de ſelve acten ſoo in-geſtelt mochten werden / dat die in Spaengien ſmake mochten vinden/ ende niet eer meerder offenſie en maecten/ ende daer by de reputatie van heur Meeſters minſt ghekrenckt mochte worden. Ende alſoo ſy niet grondelijck en verſtonden 'tſtuck vande Trafficque op Antwerpen / ende andere ſteden ende plaetſen vande Eertzhertoghen/ verſochten ſy dat de Staten wilden toe-laten dat Marten de la Faille/ met twee ofte drie andere Cooplieden van Antwerpen hier mochten comen / omme mette ſelve op dat ſtuck te conſulteren/ eñ ſulcx een af-ſcheyt daer in te mogen maken: daer op de Ghedeputeerden vande Staten heur bedẽcken namen/ die daer nae vele deliberatien hielden op de ontwerpen vande voorſz. acten ende verſekertheyt; ende meynden de beſte verſekertheyt te weſen gelt-cautie te nemen: ende na diverſche communicatien hadden ſy beworpen eenighe acten apart / ſoo op de neghen-jarighe Indiſche vaert / als de vaerten van Europa: ende eyndelijck gheresolveert tot verſekertheyt vande vaerten in Europa te eyſchen van-den Coning van Spaengien ende Eertzhertoghen een cautie van 1500 duyſent Ducaten gheſtelt in deſe Landen: daer tegen de Staten bereydt warẽ in Spaengien ofte ander Landen te ſtellen een cautie van 500 duyſendt Ducaten / tot verſekertheyt van der andere vaerten.

13 ſeſſie.

Antwerpſe Traffyck.

Ontdecken gheheelijck heur meninge tot reces

Prolongatie vanden ſtilſtant.

De voorſz. acten ghearreſteert weſende/ hebben de Ghedeputeerden van beyden zyden hunne 13 ſeſſie ende by een-comſte ghehadt op den 17 Martij naer noen/ al-waer aen dien van Spaengien gheexhibeert wierden de ontwerpen vande voorſz. acten/ die ſy over-namen om heur daer op te bedencken ende te verclaren: eñ leverden van heure zyde mede over een langh gheſchrift op de Trafficque van Antwerpen ende andere plaetſen van der Eertz-hertoghen Landen; in-houdende de middelen hoe ſy verſtonden die te gebruyckẽ/ ende op wat vryheyt/ als te weten / van heure ſteden mette volle ladinghe vry uyt te moghen vaeren naer alle Rijcken van Europa/ ende mette retouren weder te keeren totte ſelve ſteden over der Staten ſtroomen/ ſonder eenighe belaſtinghe voorder/ als van outs daer toe plach te ſtaen: oock heur ſchepen op der Staten ſtroomen te mogen loſſen in heur eygen ſchepen ofte packhuyſen/ met haer eygen volck/ ende die Waren weder wech te moghen voeren ſonder eenige beſwaerniſſe/ ende dat geen recht van ſtapule plaets hebben ſoude tegen andere Goederen ofte Waren/ als die te huys hooren ſouden / in-de Landen ende Provincie/ onder wien de ſtadt van ſtapule gelegen ſoude weſen; daer ſeer tegen geconteſteert wiert/ ende ſonderlinghe op't ſtuck van ſtapule-recht: ende nae vele communicatien daer op/ op de acten ende anders/ daer gevallen/ hebben ſy ten weder zyden heur bedencken genomen/ ende de Ghedeputeerden van Spaengien ende Eertzhertoghen hebben verclaert/ dat ſy deſen handel niet af-doen en conden/ nochte beſluytẽ/ ſonder eerſt een voyagie na Spaengien te doẽ/ om heuren laſt te doen vermeerderen: ende de wyle de laetſte continuatie vanden ſtil-ſtandt ging expireren/ waren ſy te vreden die te continueren voor den tijt van twee maenden/ inne te gaen metten eerſten Aprilis; 'twelcke van der Staten wegen alſo aen-genomen werde / ende dien volghende / de ſelve ſtil-ſtant totten eynde van Mey gheprolongeert.

14 ſeſſie.

Diſpute op den Indiſchen hãdel.

Eñ de verſekertheydt.

Den 20 Martij vergaderden weder-om de Ghedeputeerden ten weder zyden/ daer die van Spaengien ſeer veel conteſteren teghen de ontworpen acten op de Treves van-de Indiſche vaerten; verclarende datſe die niet aen-nemen en conden / veel min toe laten dat inde acte yet gheſtelt ſoude worden vande Tropicus Cancri/ die ronts-omme de Wereldt gaet / ende in Spaengien de Cancker in deſe ſake ſoude maken; leverẽ over een ander concept/ by heur tot heure meeſte advantage daer op beworpẽ/ daer weder vele conteſtatien op vielen / om datſe de ſake alſo in-ſtelden/ dat 'teynden de negen jaren weynich hope weſen ſoude / om die vaerten te behouden/ ende datmen binnen de negen jaeren oock een goet deel van diẽ verlieſen ſoude: doch de Ghedeputeerden vande Staten nemen 'tſelve ontwerp over / om heur daer op te bedenckẽ. Comende voorts tottet poinct vande verſekertheyt / ſeydẽ die vã Spaengien ongehoort te weſen datmen eenighe ghelt-cauſie in ſulcke ſaken ſoude ſtellen/ datſe daerom dat point ooc ſoo niet aen-nemen en conden/ te meer nae dien ſy alle heur gelt hadden veroorlooght/ eñ ſulcx gheen raet meer om gelt ofte ghelijcke cauſien te ſtellen en wiſten: niet te min / ſeyde Richardot/ dat den Marquijs credijts ghenoech hadde/ indien de ſelve hen daer vooren cautie wilde ſtellen / ende verwierpen alſoo ſpots ghewyſe 'tpoint vande geeyſchte verſekertheyt: daer aẽ vele nochtans meynden ſeer veel gelegen te weſen. Op't ſtuck vande vaerten in Europa/ ſeydẽ ſy ſeer weynich/ om datſe verwachtende waren eenige Cooplieden van Antwerpen / daer vooren ſy noch aen-hielden om paſpoorten voor de ſelve te hebben.

Naeder accommodatie op de Indiſe vaert.

De Staten ſiende dat 'tontwerp van hunne acte op de Indiſche vaerten weynich ſmaecks ſcheen te maken aende Ghedeputeerden van Spaengiẽ; eñ in handẽ hebbende 'tgene ſy heur nu over-gelevert haddẽ/ hebbẽ niet geradẽ gevonden by't heure opiniater te blyvẽ/ ofte daer op te breken eẽ handel met ſo grootẽ hope/ van vele menſchen begoſt; maer liever ende beter gheacht heur noch wat te accommoderen/ ende wat naerder totte begeerte van-de Ghedeputeerden van-de andere zyde te comen / hebben met ernſt dat ſtuck by-der handt ghenomen/ omme te ſiẽ hoe na men 'tſelve ſoude connen brenghen ende inne ſtellen/ op dat 't Landt niet alleen van die vaerten niet gheheel uyt-geſloten en ſoude werden; maer oock 'teynden de neghen jaren op heur gheheel ende vrye voeten moghen blyven/ daer-inne by vele diverſe ſwaricheden werden ghemaeckt/ om dat ſy meyn-

den/

Item vande Nederlantſche vaerten.

15 ſeſſie.

den/dat alle't ghene niet heel duydelÿck in deſe acte ſoude ſtaen / dat deſe Landen 'tſelve quÿt ſouden weſen/gelÿck in alle ghelÿcke ſaken gemeynlÿck vael en de ſwackſte partyen/om dat de machtichſte de duyſtere pointen terſtont tot heuren voordeel nemē/ende die ſoo int werck ſtellen; daer de ſwacken/diē ongeraden is lichtelÿck weder in Oorloge te comen daer niet tegens doen en connen; maer moeten 'tſelve lyden/inſonderheyt in een regeeringhe gecomponeert in ſoo vele ſtucken/als der Staten regeeringhe is/daer de Leden/ die niet mede en participeren inde ſchaden / ſeer beſwaerlÿck te bewegē zÿn/om heur/om eēs anders ſchade/ diemen al te met by wan-gunſte wel wat gunt/ te beroeren/om tot groote coſten ofte Oorloge te verſtaen : daerom oock het te ſeer accommoderen vande voorſz.acte ofte verclaringē alle Leden niet evenwel conde ſmaken. Sy her-namen mede 'tontwerp vande Nederlantſche ende andere vaerten in Europa / om dat mede wat naerder te accommoderē op de pointen by die van Spaengien ende d'Eertzhertoghen overgheghevē. Ende nae dat ſy meynden wat nader geaccommodeert te hebben/hebben ſy doen depeſcheren Paſpoorten voor twee ofte drie Coop-lieden van Antwerpen / maer niet voor Marten de la Faille/ ende de Ghedeputeerden zÿn van beyde zyden weder-om by een vergadert op den 25 Martÿ na noē/daer de ontworpen weder gecommuniceert zÿn:maer de Ghedeputeerden van Spaengiē en hebbē die noch niet willen aen-nemen/ ende zÿn nae vele conteſtatien weder geſcheyden/ ten eynde elcx hem noch wat naerder bedencken ſoude.

Accommoderen noch al.

Richardot beclaecht.

Conſideratie totte accommodatie.

16 ſeſſie.

De Ghedeputeerden vande Heeren Staten upte diſcourſen van die vande andere zyde nader verſtaende / waer toe ſy in deſen te brengen ſoudē weſen/hebbē de ontworpen voorſz. nochmael doen hervatten/ende ſoo naer ſtellen ende beſnydē/ als heur dochte dat de ſake eenichſins ſoude moghen lyden : ende ter wylen ſy doende waren/om de ghemoederen der gener die daer tegen waren/wat te vermorwen/ende tot 'tſelve te diſponeren / begeerde Richardot communicatie mette ſelve/ die hem toe-geſtaen werde/ ende daer hy alleen quam/ claghende hier over de precÿſheydt vande Staten in dat ſtuck/ dat den Marquÿs ende hy ſeer bedroeft waren/dat ſy heur opt in dit ſtuck van Vredehandel in-gelaten hadden / ſiende datſe heuren arbeyt ſullen verlieſen/om dat de Staten in deſe pointen het alles naer heuren ſin wilden hebben / ende daer deur ſullen doen vervallen eñ verachteren ſulcken goeden ſake/als is Vrede te maecken: vermaende heur daerom wel ernſtelÿck deſe acten/ ſoo vande Indiſche vaerten/ als vande binnelantſche vaerten ende Trafficque / doch ſoo te willen inne ſtellen / ende in ſulcke termen coucheren/ dat die in Spaengien ſmake mochten hebben/ende eenichſins aen-genomen werden; daer anders te verwachten is/dat de ſelve verworpen ende veracht ſullen werden / ende daer deur dan terſtont deſen handel gebroken:twelcke hem ſcheen ſo ter herten te gaen / dat hem de tranen daer over in de ooghen quamen / om de andere daer toe te beter te bewegen; eñ voechde vele redenen daer by/waerom de Staten behoorden liever den handel te doen voorts gaē/ als de ſelve deur eenen al te grooten precÿſheyt te doen breken ende vruchteloos werden: welcke zyne actie niet weynich en opereerde om de voorſz. acten wat meer te doen accommoderē/ te meer om dat vele meynden dat-men by alle manieren behoorde te dringen naer het eynde/ om te ſien 'teyndelÿcke voordeel dat deſe Landen/ upte voor-verhaelde Peys-handelinghe/ ſoude ſtaen te verwachten/ende wat laſten dien van Spaengien ende de Eertz-hertoghen deſē Landen ſouden willen op-offeren voor ende in recompenſe van-den ſpecieuſen titele / die ſy de ſelve Landen toe-lieten: inſonderheydt om dat vele van hen lieden meynden/indien ſy de Landen vry conden maken vande pretenſien van't huys van Bourgondien / ende met eenen daer vooren verwerven een Peys ende ophoudinge van deſe lang bloedige Oorlogen/ daerom ghevoert ende gheleden/datter dan wel gevochten/ de ſake tot een ghewenſcht eynde / ende 'tſchip in behouden haven ſoude gebracht weſen : hebbende mits dien de voorſz. acten her-nomen eñ nauwer beſneden/ende ten aldernauſten ingheſtelt/is wederom een by-een-comſte geleyt van de Ghedeputeerden ten weder zyden op den leſten Martÿ na noen/ daerſe lang by een warē/ al-waer de leſte concepten werden overleyt : eñ naer vele diſcourſen daer op ghehouden/ om te toonen de redenen van diē/heeft den Marquÿs ten leſten aen-ghenomen de ſelve deur den Pater Commiſſaris te beſtellen ende ſenden naer Spaengien/die daer toe tÿt van 38 dagē nam/ om dat hy in't paſſeren in Vranckrÿck eenighe daghen meynde ſtille te moeten blyven / ende hoopte daer in het eynde eyntelÿck antwoordt van Spaengien te brengen.

Subſtantie van de acte vande Indiſche vaert.

De ſubſtantie van't ontwerp vande acte op de Indiſche vaerten/ daerom de meeſte diſputen vielen/ ſoude weſen/ſoo my gheadviſeert is gheweeſt/van deſen inhout:dat d'inwoonderen vande Vereenichde Nederlanden heure Negotiatie ende Navigatien ſouden continueren inde Indien Coopmans-gewyſe/ende by wegen van Traffÿck voor den tÿt van negen Jaren/ nae den bedonghen tÿt vande generalē ceſſatie van wapenen / in-dien den handel voorts gaet ende beſlotē wert/eñ ſulcx was beraemt totten eerſten Septembris 1608 toe op deſe zyde/van de Cabo de bona Sperance; ende op geene zyde vande Cabo totten eerſten Septembris 1609/ dat de ſelve Negotie ſouden mogen doen in alle plaetſen/havenen/ſtedē ende forten / die ten tyde vande voorſz.ceſſatie niet dadelÿck gehoudē ſullen werden by ofte van weghen de Coningh van Spaengien; in welcke plaetſen/ havenen/ ſteden ofte forten/ by ofte van weghen den Coning voorſz.ghehouden / ſy niet vermoghen en ſullen te comen ofte traficqueren/ dan met conſent vanden ghenen die daer commanderen ſullen/ten ware by noot ; in welcken gevalle ſy aldaer getracteert ſouden werden als vrient / gelÿck mede de onderdanen van Spaengien inde plaetſen als dan vander Staten wegen gehouden. Dat gheduerende de voorſz. negen Jaren alle hoſtiliteyten in die quartieren ſullen ceſſeren/ſo wel tuſſchen de onderdanen vanden Coning van Spaengien ende Eertzhertoghen/eñ die vande Staten/als van alle Coningen/Heeren eñ plaetſen/ die met d'een ofte d'ander partye als dan in vriendtſchap ofte aliantie ſullen weſen: waer af binnen drie Jaeren Spaengien ende Eertzhertogen de namen inden Hage ; eñ van weghen de Staten de namen tot Bruyſſel ſouden gheſonden werden/ als in-den tractate gheinſereert:dat alle beſchadicheden daer tegen ghedaen / ter plaetſe daer die ghedaen zÿn/ vervolght ende gherepareert ſouden werden/ ofte ter plaetſe daer de beſchadigers woonen/ ſonder op andere plaetſen nochte by weghen van forten ofte repreſaliē daer over yet te moghen doen. Ende twee jaren voor de expiratie vande voorſz. negen Jaren ſouden den Coning van Spaengien ende Staten tot Bruyſſel ſenden/ om de voorſz. ſaecke in't vriendelijck af te handelen.

Op de Inlandtſche vaerten.

Op't ſtuck vande Traffijcque in Nederlant was mede een ontwerp ghemaeckt / doch niet aen-ghenomen nochte gearreſteert / om dat de Cooplieden van Antwerpen verwacht / noch niet aen gecomen en waren: mede dienende tot naerder interpretatie van't Artikel vande vrye Traffijck inde handelinghe ghebracht; inhoudende/ ſoo wy verſtaen / dat de in-woonderen vande Eertzhertogen ende Staten onder malcanderen/ ende in alle heure Landen/ Eylandẽ/ ſteden ende plaetſen ſoudẽ hebben Coopmans-gewyſe vrye handel ende Traffijc/ met vrientlijc onthael ẽ beſcherminge; dat daer toe heur ſchepen in alle havenen ten weder zyden ſoudẽ geadmitteert werden/ om te ontladen/ coopen/ vercoopen/ calfaten/ coſte ende ververſinghe in te nemen/ al-daer blyven ofte weder vertreckẽ/ naer hun ghelieſte / ſonder beſwaert te mogen worden met hoogher laſten van Convoyen/ Tollen ofte anders / dan de in-geſetenen vande ſelve plaetſen/ ofte ſulcke andere natien die aldaer minſt beſwaert werden/ ende ſoo ten weder zyden op de minſte voet belaſt te werden: dat alle ſchepen van Antwerpen / ende andere plaetſen uyt-varende nae andere Rijcken/ ende van daer weder comende / ſullen met hun volle laſten hebben vrye paſſagie ter Zee/ midts betalende alleen de voorſz. Convoyen ẽ Tollen als de onderdanẽ/ ſonder onderſcheyt van ſchepen ofte Waren/ ofte wie de ſelve toecomẽ/ blyvende alleen 't recht van ſtapule op de Wynen als voor de Oorlogen. Dat de Cooplieden ten weder zyden deur heur eyghen volck ende conducteurs ofte andere ſullen mogen laden/ ontladen ende varen daer't hen gelieft/ ſonder onderſcheydt ofte preferentie. Dat de ſchepen van Antwerpẽ ofte andere plaetſen/ op de Hollantſche ende Zeelantſche ſtroomen vrylijck ſullẽ moghen anckeren ende verblyven / om windt ofte gheſelſchap te wachten / ofte vracht te nemen ofte ontladen/ ſonder andere beſwaerniſſe als voren; welcke vracht nemen ofte ontladen ſoude mogen gheſchieden van boort tot boort/ in ſulcke ſchepen / ende by ſulcke arbeyders als voor de Oorloghe plach te gheſchieden. Dat de reyſende ende paſſerende lieden inde reſpective Landen ghelijcke vryheyt ſouden hebben met heur bagagie / ſonder daer mede ghehouden te weſen op de Tollen aen te gaen. Dat vande goederen die de Cooplieden in pack-huyſen opdoen/ ofte in handen van heur facteurs ſtellen/ om metter tijdt te tranſporteren/ ofte om datſe geẽ bequame ſchepẽ vindẽ/ geẽ meerder gerechticheyt en ſal werden betaelt / als vande ghene die van boort tot boort overgeſet worden. Dat de particuliere Octroyen/ Privilegiẽ/ vrydommen ende exemptien van Provincien/ quartieren/ ſteden/ dorpen/ collegien/ plaetſen ofte perſoonen/ voor den Jaere 1566 verleent/ ẽ daer van ſy elcx inden ſelven Jaere noch in poſſeſſie zijn gheweeſt / ende die deſen niet en contrarieren/ ter goeder trouwen/ ſonder naerder confirmatie/ ſullen werden onderhouden. Dat mede gheen Tollen hoogher ofte in andere plaetſen ſullen worden betaelt/ dan die voor de troubles plachten betaelt te werden / ende daer de ſelve van oudts ghehoorich zijn. Dat alle Brieven van marcke ende repreſalien in Spaengien ofte de reſpective Nederlanden verleent/ voor date deſer/ ſullen worden gerevoceert ende gehouden voor nul ende van onwaerden / ſonder contrarie deſe handelinghe te moghen ghebruyckt werden. Dat mede voorts aẽ geen ander verleent en ſullen werden/ dan by openbaere weygheringhe van Juſtitie ten uyterſten verſocht/ ende dat daer van blijcke.

Advertentie vanden Autheur daer op.

Deſe ende eenighe andere pointen my geadviſeert weſende/ dat op dien handel waren ontworpen/ ẽ byde Ghedeputeerden van Spaengien aen-ghenomen/ deur den Pater Commiſſaris derwaerts te ſenden / hadde ick goet ghevondẽ op't beſluyt van deſen appendix hier by te voeghen; niet om ghehouden te werden als gearreſteerde ſaken: maer op dat elck een daer uyt mach ſien / hoe weynich de Staten ambitieus zijn inde ſtucken van heurder zyde / ende hoe ſeer ghewillich ende bereydt ſy zijn heur te accommoderen in pointen / die ten uyterſten heuren ſtaet niet en concerneren/ ofte die dienen moghen om een op-rechte reciproque/ vrye trafijck al-omme te moghen hebben/ ende ſelfs toe te laten; ſoo om metter daet heur affectie totte ghelijckheyt ende eenpaerlijckheyt van dien te betoonen/ als om daer-inne ander Landen niet te vervoordeelen / hoe wel de ſelve ſoo nootlijck ende ſoo ſeer aende trafijck niet en zijn ghebonden: maer vele een ander vaſter ghelegentheyt hebben / als deſe Landen doen; ende oft den Coning van Spaengien veel licht noch niet en ſoude willen toe-ſtaen de voor-noemde ſoo ſeer beſneden Articulen/ dat dan den goetwilligen Leſer te beter mach oordeelen/ by wien de meeſte faute mochte beweſen worden: of by diẽ/ die de Landẽ vry verclaert hebbẽde/ de ſelve van eẽ natuerlijcke ende al-ghemeene vryheyt geheel wilt uyt-ſluyten; ofte by dien / die in plaetſe ſy mochten met allen Rechten heur volle vryheyt conſerveren/ nochtans/ om uyt de miſerie vander Oorlogen te comen/ liever hebben eẽ groot deel van dien te quiteren / ende heur alleenlijck met een cleyne portie behelpen/ om ſo te toonen den af-keer dieſe vander Oorloghe hebben/ ẽ van alle te groote ambitie ofte begeerlijckheyt.

Ghedeputeerden eten by den Marquys.

Deſe voorſz. ontwerpen of depeche overghenomen hebbende/ heeft den Marquijs deur den Pater Commiſſaris by hem doen nooden de acht Ghedeputeerden van der Staten zyde totten Peys/ op dẽ eerſten Aprilis ſmiddaegs/ ende by-de ſelve den Raedts-Heere Johan van Santen/ om dat hy in deſe actie eenichſins ende particulierlijck mede was gebruyct/ ende t'anderen tyden/ ſoo-men voor-gaf / metten Pater Commiſſaris ſoude gheſtudeert hebben. Op die maeltijt werde ſterck ghedroncken/ ẽ meer by-den voorſz. Pater als andere / 'tſy om hem ſelven te doen ſchynẽ openhertiger/ als die ſelfs in hooghen dronck daer by blyven conde / dat den Coning van Spaengien ende de Eertzhertogen op-rechtelijck in deſe handelinghe procedeerden/ ſonder bedroch daer inne voor te hebben; ofte dat hy't oock dede om de Ghedeputeerden vande Staten hoſpitaliter wel te tracteren/ ende goede chiere te maecken / nae't ghebruyck van deſe Nederlanden. Ende den voornoemdẽ Pater Commiſſaris is daer mede vertogen na Bruyſſel op den tweeden Aprilis/ onaengheſien het weder doen ſeer ſtormich ende windich was.

Pater Cõmiſſaris vertreckt.

Boecxkens op den handel gemaeckt.

Deſe ſake dus verre beleyt weſende/ ende by diverſche perſoonen verſtaen zijnde/ hoe ſeer de Ghedeputeerden vanden Coning van Spaengien ende Eertz-hertoghen arbeyden om deſe Landen vande gheheele vaerte vande Indien/ met alle de ſtreken van dien/ te ontſetten / ende de ſelve daer uyt te ſluyten / hebben vele diverſche diſcourſen ende boecxkens op dit ſtuck gemaeckt/

maeckt ende in Druck laeten uyt-gaen / d'een onder den naem van waerſchouwinghe / d'ander onder den naem van een droom / ofte van t'ſamenſprekinghe / ende diverſe andere; meeſt daer toe dienende / om de Regenten / ende die over deſen handel gingen / ofte beraden werden / te waerſchouwen voor bedroch / voor corruptie van't Spaenſche ofte Peruſche ghelt / voor tweedracht / ofte onordre in't Landt / ende voor alle liſtighe aen-ſlagen / geſmeet inde winckels der Jeſuiten ende andere; die niet en ſoecken de ruſte / maer de onruſte vande Landen: welcke Boecxkens daer-om oock te verdraghelÿcker waren / datſe in ſo groote ende onſekere veranderinghe van State / als deſe Landen nu voor quam / meeſt procedeerden vanden ghenen / die de Landen lief haddē / die onluſte inde Oorlogē droegē / eñ van goeder hertē na Peys wenſchtē; als die maer mochte weſen eerlÿc / godlÿc ende verſekert: maer niet anders en ſchroomden / dan dat onder den ſchoonen glants van dien / gheſmeet mochte werden eenighe ſecrete practÿcke / tot ondergang deſer Landen ſtreckende / 'twelcke even-wel anders in een populaire regeeringe / ghelÿck die vande Nederlanden / niet wel te verhinderen is: van't welcke den Leſer byde boecxkens ſelfs naer kenniſſe ende oordeel ſal moghen nemen / die ick niet gheraden vinde hier te inſereren / om datſe weynich tot een Hiſtorie doen.

Beſoigne ſtaet ſtille.

Met vertreck vanden Pater Commiſſaris nae Spaengien / begonnen vele perſoonen wel te ſien dat de handelinge van Vrede lang ſoude dueren / dewyle men byde 40 dagē nae zÿn wedercomſte ſoude moeten wachten: te meer alſo vermoet werde / dat / gheduerende zÿn abſentie / by-de andere niet veel ofte beſonders en ſoude ghehandelt werden / om heur ſelven niet te ontdecken ende bloot te geven / terwyle ſy onſeker waren of heur Meeſters deſe actē ſouden willen aen-nemen: ende in allen gevalle dat heur ghelegghen ware op ſo vele Artÿckelen als van der Staten zyde over ghelevert waren / naeder ende particuliere laſt te hebben / datſe daer-om directelick deur heur ſelven / ofte deur andere de ſaken ſo ſouden doē beleydē / om de wedercomſte vande Pater te moghen hebben / al eer yets beſonders meer te handelen: daer toe heur ſeer wel te paſſe quam / dat de Staten Generael int begin van April meeſt al vertoghen nae heure Provincien / ende dat de Staten van Hollandt oock voor een tÿt ſcheyden / ſoo dat het eygentlÿck meer ſcheen te ontbreken aende ongereetheyt vande Staten ſelve / als aē heur / om datſe altoos voor-gaven gereet te weſen / om voorts te varen / ſonder dat even-wel in langhen ende ruymen tÿt yet met haer ghedaen / ofte eenighe ſeſſien ofte vergaderinghen gehouden wierden.

Van een depeche uyt Spaengien.

Daer en tuſſchen quam eē loopende tydinge uyt Brabant / dat al-daer op den goeden Vrydach een depeche uyt Spaengien ghecomen was / in-houdende dat den Coningh deſe Landen niet en wilde toe-laten eenighe vaerte ofte vrydom inde Indien / noch in alle de geweſten ende ſtreken van dien: maer dat der Statē onderdanen promptelÿck daer af ſouden moeten gantſche ende gheheele af-ſtant doen. Ende ten tweeden; dat de Coningh begeerde ende wilde dat zÿn Ghedeputeerden op deſe handelinghe bedinghen ſouden vrye exercitie van Religie eñ in-ruyminghe van Kercken voor de Papiſten / ofte die vande Roomſch Religie / die inde Vereenighde Nederlanden waeren / ende dat opentlÿck ende in alle plaetſen / ofte datſe den handel daer op ſouden breken. Welcke tydingen vele / die van deſen handel anders verhoopt hadden / t'onvreden ſtelden: ſiende dat de gevaerlÿcheyt vande conſequentie van diē ſo periculeus was / dat-men / ſonder te haſarderen den heelen ſtaet van't Lant / dien vande Roomſche Religie des niet toe-laeten en conde / uyt ſtipulatie ende bevoorwaerdinghe van-de partye ende vyanden vande ſtaet vande Landen: dan men en conde in langhe niet ſekerlÿck vernemen ofte de gelegentheyt vande voorſz. depeche oock ſo is geweeſt; hoe wel men wel bemercte dat dē Marquÿs Spinola mette zynen niet wel te vreden en waren / ſo haeſt ſy de ſelve depeche mede ontfangen hadden / ofte daer van verwitticht waren.

Eenige Geſanten vertrecken / met de Graven van Benten eñ Hohenlo.

Vele vande uytheemſche Gheſanten / als die van Munſter / Cleve ende Ceulen vertogē wederom wegh / ſiende de langhſaemheyt van dit ſtuck: ghelÿck mede deden eenighe Heeren / als den Graef van Benthen ende andere; mitſgaders oock den jongen Grave van Hohenlo / die nae Duytſch-lant ging / om met zÿn Vader eñ Broeders te beraden op de actie des Princen van Orangien op hem gheinſtitueert ter cauſe van wel 180 duyſent guldens / die den Prince ſuſtineerde by den Grave van Hohenlo den ouden / ende hebbende getrout gehadt zÿn Suſter / van zyne goederen genooten te weſen / boven't ghene hem als doe mochte volghen; ende ſo andere ſeyden / was hy derwaerts mede vertogen om daer te gaen houwelÿcken.

Ligue met groot Britanie.

De Staten waeren voorts ſeer arbeydende omme de Ligue mette Enghelſchen mede te moghen beſluyten / tot heure defentie ende aſſiſtentie / indien den Peys ghemaeckt ende heur niet ghehouden mochte werden; daer-inne ſy af-ghedaen hadden een point dat tot noch toe 'tſelve veel verachtert hadde / te weten een pertinente rekeninghe gemaeckt van 'tgunt ſy aen de Croone vā groot Britannien ſchuldich waren / ſo vande laetſte af-rekeninge dien aengaende / met wylen de over-leden Coninginne ghemaeckt / als van't ghene daer op betaelt / ende voorts by deſen Coningh de Landen 'tſedert meer verſterct mochten weſen; mits welke goede hope was vande ſelve Ligue mede te moghen beſluyten.

Crÿgh weder-om tuſſchē de Coningen in Barbarien.

Wat dē Krÿgh in Barbarien aen-gaet (daer wy hier voor af ſpraken) daer werdt verſtaen / hoe dat de Ghebroeders / Coninghen van Maroques ende Feſſa / noch in Oorloghe onder malcanderen warē / ende dat het Peerde-volck van Muley Sidan / Coningh van Maroques ende Sus onlangs gheſlagen was van zynen Neve Muley Abdala / zÿn outſte Broeders ſone / Muley Scheck / Coning van Feſſa: Maer corts hier nae hebbē deſe Princen hun ſtercker geruſt van weder zyden / te weten / Muley Sidan heeft veel volcx te voete ende te peerde vergaedert / ende wel 60 ſtucken gheſchuts / ende hadde by hem voor een principael Overſte een Engels Capiteyn / Jan Giffard / een man van oude ende Edele af-comſte in Buckinghamſchyre / noch een Jong-man ontrent 28 Jaren out / die in Nederlandt / onder den Ridder Sire Franſoys Vere / den Crÿghs-handel gheleert hadde: deſe was al-daer by-den Coningh Alcalde Giofford ghenoemt / dien wel 'tmeeſte bewint ghegheven was / ende was Generael van alle de Chriſtenen ontrēt twee oft drie hondert / meeſt Enghelſchen / die dien Coningh diende / mede over het gheſchut.

Teghen Sidan is gecomen de voorſz. Muley Abdala / maer niet ſo ſterck: ende den ſeſten Decēbris leſt Anno 1607 zÿn deſe twee Legers aen malcanderen gecomen: maer onder't volck van Sidan ſtack noch een vreeſe / om de nederlaghe van haer peerde-volck/onlanghs gheſlaghen / die voorts door ſuperſtitieus waen-gheloove van eenige Waer-ſeggers (daer de Mooren ſeer toe gheneghen zijn te ghelooven) die ſeyden/ſy ſouden dien dach gheen Victorie vechten/ nu in meerderen ſchrick ghebracht werden: door welcken ſchrick (hoe-wel alles op voordeel wel beſtelt was) ghebeurde dat Sidans volck op de eerſte aen-comſte van haer vyandē/na een-mael haer archibuſeren af-gheſchooten hebbende (bycans ſonder ſlagh) op't geroep eenlijck de vlucht namen/ſeer beeſtelijck verlatende haer gheſchut ende de Chriſtenen. Muley Sidan ſiende de vlucht van zijn volck/ſondt een van zijn eyghen peerden aen den Capiteyn Jan Giffard/biddēde zynen perſoon daer op te ſalveren/ tot op eenen gheluckigher dach: maer deſe beleefde ſorghvuldicheyt van Sidan/ wert vanden Capiteyn gheweyghert/bindende het peert aen't Wagentuygh/antwoorde: dat alſoo het de Coning belieft hadde hem die eere aen te doen/ende dē laſt van't gheſchut ende Legher te gheven / ſoo en wilde hy die eere niet beſmetten met vluchten/ noch zijn Lantslieden ende Chriſtenen verlatē: maer badt hem ſoo vele van zijn volck achter hem te laten ende toe te ſchicken als men-conde/hy wilde de vluchte bevryden metten vyandt werck te gheven; men ſoude hem al-daer by het gheſchut levende ofte doodt vinden/etc. Maer de Barbaren liepen ende verlieten hem met alle de Chriſtenen: dies ſy liedē doende watſe mochten/met het grof geſchut hen behelpende/weerden hun ſoo langhe alſſe conden / tot dat ſy alle over-vallen wierden. Deſen Capiteyn Giffard zijn wamboys af-worpende door hitte / vocht in zijn hemde tot dat hy van ſeven wondē doot bleef. Muley Abdala hadde belaſt hem niet te laten ontcomen: dan hem noch by ghevalle ſiende vechten/dede hem roepen/ſoo hy wilde Lavuſa ofte Vive Muley Abdula roepen / men ſoude hem leven ende eere ſchencken: maer 'tſelfde verachtende/riep; dat hy eenen beteren Heere diende/ voor wien hy dien dach wilde levē ende ſterven.

Muley Abdala overwint zynen Oom Muley Sidan.

Ja Giffard Engelsman Overſte der Chriſtenen/ den Crijghshandel in Hollant geleert/ zyne wonderlijcke vroomheyt/ dienſt/ ende doodt.

Muley Sidan beclaechde ſeer zijn doodt/hem grooten lof toe-ſchryvende/ ende ſoude veel van hem ghehouden hebben / ſoo hy gheleeft hadde. Daer bleven mede doodt deſe Capiteynen/ Jaques Bader/ Frāſoys Jaques/ Iſaac/ Chambers/met eenen Gouwen Smit / een Crijghsliſtich man / in Hollandt wel vermaert. Deſe werden meeſt al metten ſweerde doot-gheſmeten/ſo datter maer drie Chriſtenen van ontquamen. Muley Sidan vluchten in Maroques: wech-voerende zynen ſchat / ende vluchte naer Tedala.

Muley Sidans Moeder ſlaet Muley Abdala/ende neemt Maroques weder in Februario.

Ontrent den leſten Februarij dit Jaer 1608/ heeft de Moeder van Muley Sidan/eē Spaenſche Vrouwe in Andoloſia gheboren/ ſelf in perſoone (dat daer vreemt is) mette aſſiſtentie van eenen Muley Machomet / Ben ofte Sone van Bazano/gheboren van't out Coninglijck bloet/ eenen hoop volcx weder vergaert/ ende by Tedala haren vyandt Abdala ontmoet ende geſlaghen/ende terſtont weder het beſit vande groote ſtadt Maroques in-genomen met triumphe.

Ende eer wy deſen eyndighen/ſullen wy noch verhalen dat in de maent van April in Enghelandt aen-ghecomen zijn twee Nederlandtſche ſchepen/ comende uyt Ooſt-Indien: Deſe verhaelden dat ſy in Auguſto 1606/onder't beleydt van Matelief mede waeren gheweeſt voor Malacca met elf ſchepen uyt deſe Nederlanden: ende brochten oock mede ſeecker Journael aen-de Compagnie van haren Admirael; waer uyt ick het principaelſte genomen hebbe/ om den Leſer mede te deelen datter ghepaſſeert is / het welcke luydt als volght.

Den ſlagh voor Malacca.

Alſoo de Heer Admirael belaſt was / door de inſtructien hem by de Heeren Bewinthebberen mede ghegheven/ zynen cours te nemen na Malacca; om de ſelve uyt de handen vande Portugeſen te veroveren / waer toe hem eenige Capiteyns / Sergianten ende Soldaten mede zijn ghegheven/ heeft (gheduerende de reyſe) alle diligentie gedaen/ om 'tgemeene Boots-volck inde wapenen te doen exerceren / om de ſelve tot dē landt-tochten (dieder ſouden moghen voor-vallen) ſo wel als de Soldaten bequaem te maken.

Dit ſoo gedaen zijnde / zijn wy den 4 Aprilis vande voorſz. Eylanden t'ſeyl gegaen / ende eyndelijcken den 29 in't gheſichte van Malacca ghecomen zijnde/ hebben des naer-middaeghs onſe anckers niet verre van-de Reede laeten vallen/ (God lof) met ſeer gheſondt volck/ hebbende de gheheele reyſe over de gantſche Vlote niet meer als ſes mannen verloren/'twelck niet veel geſien en is/ ſoo weynighe dooden onder ſulcken hoop volcks te hebben. Soo haeſt als nu de anckers inden gront lagen/ zijn alle de ſloepē ende boots wel gemant/geſonden nae vier ſcheepkens/ dieſe tuſſchen het Eyland Pulo Malacca ende 'tland ſaghen liggen/om te ſien oft de ſelve by de Vlote conden gebrocht worden: daer by comende/vondenſe die vaſt aenden gront ligghen; waer door (alſooſe gheen middel en ſagen de ſelve af te crijghen) den brandt daer in gheſteken hebben: Een vande ſelve ſchepen lagh ghereedt om nae Cauchin China te vertrecken / ende was met eenige goederen gheladen / waer inne den vyandt een poppe gheleyd hadde/de welcke (dewyle 'tvolck doende was om eenigh goedt over te gheven) in brandt gheraect is; waer mede 18 ofte 19 mannen van't ſchip Mauritius / ende twee van een ander/inden brandt ghequetſt zijn / 'twelcke een deerlijcke ſake was: ende zijn alſo (nae datſe den brandt inde voorſz. ſchepen gheſteken hadden) teghen den avont weder aen boort ghecomen; ende als doē wiert een Jacht met eenige Cooplieden nae Ihor gheſonden/om den Coning van onſe comſte te verwittighen/eñ hem aen te porren/ſoo haeſt het moghelijck waer / ons met alle zyne macht te hulpe te comen.

Daeghs daer nae zijnde den 30 dito / hebben wy onſe anckers ghelicht/ ende zijn nae de ſtadt gheloopen/de welcke door de vlackte ſo nae niet en conden comen / als wy wel ghewilt hadden/ ende de ſelve uyt de ſchepen tot onſen wille niet en conden beſchieten; dan even-wel hebben wy eenighe ſcheuten op de ſtadt ghedaen/ſonder eenige merckelijcke ſchade: den Vyand ſchoot wederom/dan dede ons gheen hinder.

Daer naer op den eerſten Mey wierdender twee halve Cartouwen op't Eyland Pulo Malacca gebrocht / van waer wy de ſtadt beter als uyt de ſchepen conden beſchieten: doch alſoo het noch te verre van't werck was/hebbē weynich ofte niet daer mede uyt-gerecht/ waer mede wy ſoo zijn blyven ligghen/ wachtende nae den Coning van Ihor, (die-men meende dat binnen vijf ofte ſes daghen ſoude comen) ſonder eenighen landt-tocht te doen. Ende daer naer / ſiende dat wy op de ſtadt niet en condē doen/ grepen ſy daghelijcx meer ende meer moets/ſoo datſe in ons gheſicht de Reviere uyt ende in begonnen te varen: om 'tſelve te beletten wy dach ende nacht ſtercke wacht moeſten uyt-ſetten met de ſloepē ende boot; waermede wy daghelijcx (alſo 'tvolck des nachts inden reghen / ende des daeghs inde Sonne moeſte ſittē) wy vele ſieckē over de Vloote begonnen te crygen; het welcke/ alſoo ſy geen ververſchinghe en creghen/ meer ende meer augmenteerde. Ende zijn ſo voorts/ ſonder yet ſonderlings uyt te richten/ blyven ligghen / tot dat eyndelijck op den 17 dito dē Coning Raja Bonſo ofte Sabrang met eenighe Galeyen ende ontrent 200 mannen inde Vloote arriveerde/ latende zynen Broeder in Ihor, om met den eerſten met alle macht te volghen: waer over by den Crijghs-raet geordineert wiert (nae dat de Heer Admirael een vaſt verbont ofte contract met den ſelven Coning ghemaeckt hadde) datmen daeghs daer naer/ zijnde den 18 dito/ met het hooghe Water/ 't welck ontrent twee uren nae middagh quam/ ſoude landen/ ende dat aen de Noord-weſt zyde/ om te ſiē/ hoe-wel te ſtadt daer ſterckſte was / oft-men de ghene die inde voor-ſtadt Campoclin woonden / met eenighe belofte vander ſtadt conden af-ſcheyden: doch dit was te vergeefs; want alſoo ſonder eenigen tegen-ſtoot met ontrent 800 vande onſe landtwinninge hadden ghecregen/ zijnſe des nachts alle in de ſtadt gevlucht/ de voor-ſtadt in brant ſtekende/ uyt de welcke de Portugeſen groote weer ghedaen hadden; want wy hadden in deſe eerſte furie 36 ghequetſten/ ende 6 dooden; het welcke ons al een groote nederlaghe was; wy vondē deſe voor-ſtadt al vry wat ſtercker/ als de conterfeytſels/ by de Heeren Bewinthebberen mede ghegheven/ uyt-wyſen: want hadden de Portugeſen een manlijck hert ghehadt/ ſouden hier ons hooft wel dapper gheſtooten hebben/ alſo de wegen door de Boomgaerden ende Tuynen ons onbekent waren/ ende eenen ſtercken muer met een Bol-werck op't ſtrand; hadden oock vande Maleyen ofte Jhoriten gants geen hulpe/ jae veel eer ſchade/ 't welck een verdrietighe ſake was / gemerckt wy ſoo lange op hunne hulpe gewacht hadden: want ſo haeſt ſy aen land quamen/ ſchickte hem een yeder vande ſelve achter eenen boom ofte heuvel/ om van des vyandts kogels beſchut te weſen/ ende bleven daer ſoo ſitten/ ſonder een hooft uyt te derven ſteken / latende ons volck vechten/ 't welck den Admirael met meer andere niet wel aen en ſtont: ende daer warender vele die om deſe ende andere oorſaecken/ niet ſonder fondament/ wel ghewilt hadden/ datſe met aller eeren weder te ſcheep gheſtaen hadden/ alſoo ſy nae alle apparentie wel ſagen/ dat wy niet veel op de ſtadt en ſouden doen / over-mits de weynige hulpe der Jhoriten/ ende oock om de vreeſe vande comſte vande Armade/ die onghetwyfelt (aengeſien de Viceroy ſelve daer mede quam) geweldigh ſoude zijn/ in alles ſeer ſoude retarderen/ ghelijck't oock inder daedt gheſchiet is: want ſo dicwils yet voor-gedragen wiert / dat tot voorderinge vande ſake was dienende/ wierden altijdt door de voorſz. vreeſe belet. Als wy nu/ door't vluchten vandē vyand inde ſtadt/ des anderē daegs/ zijnde den 19 dito/ inde voor-ſtadt geraeckt waren/ iſſer terſtont een baterye begonnen te makē/ inde welcke den 20 dito twee halve Cartouwen eñ twee Velt-ſtuckxkens/ die met het volck ghelant waren/ gebrocht wierden / waer mede wy op den Toren eñ een Bol-werck van't Caſteel des anderen daeghs begonnen te ſchieten; welck ooc weynigh ofte niet profiterende/ daer nae nae-gelaten wiert/ blyvende alſo ſtil liggē/ ſonder uyt by-ſonders uyt te rechtē/ tot den 26 dito/ als wanneer door vreeſe vande comſte vā de Armade / die eenige (hoe-wel ſonder fondament) meenden niet langer te connen tarderen/ geordineert wiert alle't geſchut / oock de ſiecke ende ghequetſte die aen landt laghen/ te ſcheep ſouden gebracht worden/ om ſo weynige bagagie aen't landt te hebben alſt moghelijck waer. Item / datter niet meer als 300 mannen met wapenen aen't landt en ſouden blyven/ 't welck de Capiteyns ende andere ſeer verdroot / alſoo hier door de hope van't over-trecken van d'ander zyde (waer nae ſy ſeer ſoliciteerden) gantſch benomen wiert. Ten langhen leſten/ alſoo wy geen tydinge noch eenich gewach vande Vloote vernamen/ hebben den 3 Julij eē vaſte brugghe over de Reviere ghemaeckt/ ende een huys dat ontrent half weghen het Clooſter van Sanfran ende de brugghe ſtont/ ghefortificeert ende beſchanſt / om den wech nae't voorſz. Clooſter te bevryden: 't welck ghedaen zijnde/ iſſer geordineert / nae dat eenige fortificatien inde voorſtadt tot verſekeringhe waren ghemaeckt / datter eē hoop volcx over ſoude treckē nae't Clooſter van Sanfran, om alſo de ſtadt meer eñ meer te benauwen; 't welck dē 12 dito (de vreeſe van de Armade wat achter rugge ſtellende) gedaen wiert/ namelijck met 50 mannen van ons volc ende 200 ſwerten: al-waer wy ſonder eenighe tegen-ſtoot geraecten / ende zijn hier weder eenighe dagen ſtil blyven liggen/ alſoo-der dagelijcx ſo veel difficulteytē voor-vielē/ om voorts op't ſtrandt te trecken/ dat-men qualijck wiſte wat reſolveren/ alſoomen d'Armade noch niet heel uyt den hoofde en conde ſtellen / ende alle amunitien van Oorloge ſeer begoſtē te minderen / oock niet geerne eenich geſchut meer aen't lant en wilden avonturen: want als-men van't Clooſter nae't ſtrandt aende Zuyd-ooſt zyde ſoude trecken/ om alſo de ſtadt beſloten te houden/ moeſten nootſakelick tot defentie van ons volck al-daer eenigh gheſchut brenghen/ waer toe vele vanden Raet qualijck wilden conſenteren: doch aen-gheſien de ſake in d'een maniere ofte in d'ander moeſte gevordert weſen / wierter eyndelijck den 19 gereſolveert over te trecken met 400 ſwerte/ eñ ontrent 150 vande onſe ſoo pyoniers als ſoldaten: welcke reſolutie/ nae dat-men eenen wech over een moraſch (dat tuſſchen het ſtrandt eñ Clooſter leght) gemaect hadde / des anderen daeghs is nae ghecomen/ ſonder eenige merckelicke difficulteyt/ alſo datſe al begraven ende in defentie op't ſtrandt laghen / eer hun den vyandt ghewaer wiert/ ende hebben hier alſoo een redelijcke groote ſchanſſe begonnē/ de welcke ſy daer nae tot heuren wille hebben vol-maeckt.

Nae dat het fort opt ſtrandt nu vol-maeckt was/ hebben de Capiteyns eenige bateryen beginnen te maken/ te weten/ eene op het ſtrandt/ halfs wegen het fort ende de ſtadt/ ende een ander aenden voet vanden Bergh van het Clooſter/ om alſo de ſtadt (die hier 't ſwackſte ſcheen ende oock plach te weſen) met gewelt aen te taſten: in welcke bateryen dē 8 Julij geordineert wiert ſes halve Cartouwen / ende ander gheſchut/ het welck alſoo geſchiede. Soo haeſt de ſelve ſtucken geſtelt waren/ eñ alle gereetſchap om de ſtadt te beſchieten aen landt gebrocht eñ veerdigh was/ wiert by den Crijghs-raet goet gevonden/ eer-men ſoude beginnen te ſchieten/ dat-men de ſtadt ſoude op-eyſchen / waer over den 11 dito eenen die de Portugeſche tale conde met een Trompetter naer de ſtadt met een wit vaenken inde handt geſonden wiert: als hy nu by de mueren quam/ wiert hem gevraecht wat hy begeerde? hy ſeyde: dat hy met Andrea Furtado wilde ſpreken/ ende ſoo hy zijn bootſchap weten wilde / datter een man ſoude buyten comen

men om hem de ſelve af te nemen: waer mede ſy nae Andrea Furtado liepen/ om hem 'tſelve te bootſchappen/ eñ brochtē terſtont antwoorde/ ſeggende: o Señor General manda que ſe retire; waer op hy weder ſeyde eenige Brieven te hebben vande gevangene Portugeſen die inde ſchepen lagen/ oftſe de ſelve wilden ontfangē? Waer op ſy weder antwoorden gelijck te voren: ende ons volck wederom inde bateryen ghecomen zijnde/ hebben des anderē daeghs eē deel cruyt ende kogels ſonder merckelick profijt beginnē te verſchieten/ meeſt op eē Bol-werck genaemt Noſſe Marie Virgenes, dat Andreas Furtado aende ſtadt hadde laten maken. Als wy nu ſaghen dattet geſchut van't ſelve Bol-werck meeſt om verre geſchoten was/ ende 'tſelve niet meer en conden gebruycken/ om onſe approphen te beletten/ wierter op-gehouden van ſchieten/ ende des nachts wierden de plaetſen daer men d'approchen ſoude maken geviſiteert/ waer in groote difficulteyt ghevonden wiert/ alſo-men nergens Aerde en vont om te mogen graven; doch hebben even-wel met langheyt van tyde ſo veel gewrocht met Cocos boomen ende anderſins/ dat wy in't laetſte een halve Mane/ ontrent 60 paſſen vande ſtadt/ hebben op-geworpen/ ende meenden met eē gaelderye inde veſten te comē/ alſo wy ons van cruyt ende kogels niet geprovideert en vonden om een breſſche te ſchieten/ hoe-wel 'tſelve dickwils inden ſinne hebbende/ om de ſtadt alſo te mogen beſtormen; dā wiert altijt door eenighe difficulteyten/ die-der voorvielen/ belet.

Onder tuſſchen/ dewyle men de Vlote alderminſt verwachtende was/ cregē den 14 Auguſti des avonts tydinghe door een Boots-man vande cleyne Sonne/ die ontrent Cabo Rachado op de wacht lach/ dat hy d'Armade ontrēt 4 mylen by Noorden de voorſz. Cabo geſien hadde/ ſterck zijnde 14 gheweldige groote ſchepen/ 4 groote galeyen/ ende 12 oft 14 fuſten ende caraveelen. So haeſt deſe tydinge gecomen was/ heeft den Heer Admirael ordre beginnen te geven om 'tgheſchut uyt de bateryen op't ſtrand te brengen/ 'twelck geē cleyne moeyte was/ alſoo't meeſt over een moraſch moeſt gheſleypt worden. De Heer Admirael dede hier inne een extreme diligentie/ ſelve nacht noch dach ruſtēde/ om geen gheſchut aen landt te laten: eñ hebben eyndelijck den 16 des avonts (hebbende de Armade den geheelen dach in't geſicht gehadt) de reſte van't geſchut met grooter moeyte inde ſchuyten gecregen/ ende ons over een brugghe (die tot dien eynde over het moraſch een ſtuck-weeghs in Zee ghemaeckt was) met ſeer goede ordre gheembarqueert.

Doen nu meeſt alle't volck inde ſchuyten was/ is den vyant met eē troupe volcx in 'tfort comen beſtootē/ de welcke vande gene die noch aēt lant warē/ manlijc gereſiſteert/ eñ met ſulcken confuſie weder na zynen neſt gejaeght/ datter ontrent 50 op de plaetſe doot-blevē/ ſonder vande onſe yemant byſonders gequetſt te zijn; 'twelck eenen goedē Adieu voor hunliedē was. Dit ſo gedaē zijnde/ hebbē ons voorts vredelic geembarqueert/ ende zijn alſo t'ſamenderhant te ſcheep ghecomen/ hebbende/ gheduerende dit belegh/ verloren 180 oft 190 mannen/ ende hadden noch over de 200 ſiecken ende ghequetſten inde Vlote. Des anderen daeghs/ zijnde dē 17 dito/ hebben ontrēt twee urē voor dē dach onſe anckers ghelicht/ ende voor wint nae de Vlote gheloopen/ by de welcke wy ontrent drie uren nae middach gheraeckten/ bevondenſe ſo ſterck als vooren gheſeydt is/ ende waren alle groote ende machtighe ſchepen. So haeſt wy ontrent hen lieden quamen/ begoſt den vyandt te ſchieten; wy lieden en roerden ons niet voor dat wy dicht by den anderen waeren/ als wanneer elck zijn beſte dede; ſoo datter deſen avont uyt eenighe ſchepen 150 ſcheuten en meer gheſchooten wierden. Den vyant liep al voor den wint met cleyne ſeylen nae de cuſte van Sumatra toe/ ende wy volchdenſe ſoo cort als mogelijck was/ continueerlijck op hun lieden ſchietende: tegen den donckeren avont hebben't niet verre vandē anderen gheſet. Des anderen daeghs/ zijnde den 18 dito/ ſmorghens metten dagheraet lach den vyandt/ door't veranderen vande windt/ boven ſtroom/ ende te loefwaert van ons/ ende waren corts daer nae (alſt dach geworden was) meeſt alle onder ſeyl/ ende onſe ſchepen hadden oock alle hunne anckers ghelicht/ behalven Naſſou/ 'twelck wat later als het behoorde begonnen hebbende/ wiert/ eer't onder ſeyl conde raecken/ van een Portugeſche Caracque gheabordeert/ ons allen ſeer verwonderende dat hy zijn cabel niet af-gehouwen en hadde. D'andere ſchepen ſiende 'tſchip Naſſou ſoo gheabordeert/ deden hun beſte om't ſelve te ontſetten/ doch conden door de ſtilte daer by niet gheraken: onder tuſſchen dreef hem het ſchip vanden Viceroy oock aen boort/ ſoo dat hy tuſſchen beyden wel vaſt beſet lach/ waer door nae een weynich vechtens den brandt tot heuren wille daer in gheſteken hebbende/ is d'een voor ende d'ander nae door de galeyen van zijn boort af-gheroeyt/ latende alſoo 'tvoorſz. ſchip Naſſouw dryven/ welcken brant in een weynich tijts ſoo ſeer verhief/ datſe het ſchip moeſten verlatē/ niet meer als hun lijf daer uyt dragende/ ſonder yets ter Wereld te ſalveren: den Schipper/ Onder-coopman/ Hooch-boots-man/ met noch 15 ofte 20 man met hun/ warender doodt gebleven. Middelertijt/ alſoo't ſtille was/ is den Admirael ende het ſchip Middelburgh malcanderen aē boort geraeckt/ de welcke/ eerſe weder van malcanderen conden geraken/ van drie Portugeſche Caracquen gheabordeert wierden/ te weten/ aen elcke zyde een/ ende een dwars voor den boegh/ met de welcke ſy langen tijt laghen en vochten/ tot dat eyndelijck eenighe van d'ander ſchepen (die oock de handen vol met de reſterende Caraquen ghehadt hadden) hunlieden quamen ontſetten. Onder anderen heeft het ſchip Mauritius de Caracque/ die onſe ſchepen voor dē boegh lach/ met zijn boegh-ſpriet over zijn achter-ſchip geabordeert/ den welcken eyndelijck naer eenigh ſchieten met grof geſchut/ met eenige vyer-pylen den brandt inde voorſz. Caracque geſchoten heeft/ welcken brandt ſich dadelijck door een weynich wints ſo verhief/ datſe genoech te doē hadden om daer ſelve af te raken; want zijn galioen ende boegh-ſpriet al inden lichten brandt ſtonden/ ſoo dat zijn blinde heel wech brandde/ doch (God lof) geraeckten nae verlies van 10 ofte 12 man/ ende eenige gequetſte/ weder daer van. Den Admirael met het ſchip Middelburgh ende d'andere Caraquen blevē noch wel vaſt aenden anderen ligghen/ ſoo datſe in groot perijckel waren t'ſamenderhant te verbrandē: doch ghelijck als een ding dickwils op zijn alder ongheſienſte is/ de hulpe Gods dan aldernaeſt is/ iſt hier oock alſoo gheſchiet; want als ſich de vlamme vande brandende Caracque ſo verbreyt hadde/ dat des Admiraels voor-ſchip al begoſt te branden/ brack zijn boegh-ſpriet in ſtucken/ waer mede hy (naer dat hy een ancker af-ghehackt hadde) vande ſchepen los raeckte/ houdende een gheweldige Caracque aen boort liggen.

ligghen. Als hy nu een ſtuck weeghs vande voorſz. ſchepen gedreven was/ heeft hy een ander ancker laten vallen/ waer mede hy't perijckel vanden brant ontquam. Het ſchip Middelburgh ende d'andere twee Caracquen / alſoo ſy malcanderen het los maken/ door't gheweldigh ſchieten met muſquetten/belettedē/eñ 't voorſz. ſchip Middelburgh geen voor-caſteel en hadde/ om eenighen weer te doen/oft eenigh volck boven op't ſchip te laten comen / zijn ſoo te ſamen verbrant: het was een deerlick ding om te ſien/ hoe hem 't volck vande brandende ſchepen in't Water begaf/om alſo hun lyf aen't een ofte het ander ſchip te ſalveren/de welcke van ons volc/ die wy inde ſloepen geſonden hadden om 't volc van het ſchip Middelburgh te berghen/ meeſt al doodt gheſmeten wierden ſonder yemant in ghenade aen te nemen ; ſo dat de Zee root van bloedt ende vande lichamen bedeckt was. Het volck van't voorſz. ſchip van Middelburgh die geſont waren ſalveerden hun met hunnē boot; de ſiecken ende ghequetſten bleven meeſt inden loop/ſo dat van 121 man/die wy int eerſte vanden ſlagh hadden/93 gheberght hebben: onder tuſſchen/alſoo de vloedt verloopen was / heeft het den vyandt een ſtuck weeghs beneden ons geſet: eñ de Heer Admirael bleef met de voorſz. Caracque aen boort liggen / ſonder datter van d'een ofte d'ander zyde gheſchoten wiert/waer door niet wetende wat dencken/ zijn met meeſt alle de ſchepen daer naer toe-gheloopen / om te ſien of den Heer Admirael eenighe aſſiſtentie van doen hadde: daer by comende/alſoo eenige ſchepen op de Caracque begonſten te ſchieten/ wierter uyt de ſelve door yemant van ons volc gheroepen dat wy niet ſchieten en ſouden / alſo de Caracque ons was;waer over ſy alle voorby loopende/hebben't een ſtuck weeghs benedē ſtroom vanden Admirael gheſet/ ende en hadden het ancker nauwelijcx inden gront / als de boegh-ſpriet vande Caracque brack / ende ſoo los gemaeckt wiert/drijvende ſo mette ſtroom door de gantſche Vlote/ſonder dat hem yemāt yet miſ dede/ alſoo wy niet anders en wiſten of de Caracque en was in onſe handen / ende dat den Admirael niet een ſcheut en ſchoot/ofte eenighe andere teeckenen dede om ons te adviſeren. Doen nu de voorſz. Caracque een ſtuck weeghs beneden de Vlote ghedreven was / is vande galeyen weder-om by des vyandts ſchepen ghebrocht ; waer mede den vyandt onghetwyfelt grooten moet heeft gheſchept/ende wy daer en teghen verſlaut / ſiende een ſoo gheweldigh ſchip / dat ghenoechſaem over-wonnen was/ons ſoo lichtelijck ontgaen : Nu het was gheſchiet / ende daer en was niet anders toe te doen als patientie te nemē. Deſe battalie duerde tot nae dē middach:de Heer Admirael hadde 10 doodē/waer onder was zijn Schipper Dierick Mol ende Capiteyn Anthoni le Cocq/met een deel ghequetſten/waer onder Willem vander Haghen was/die(hoe wel hy Opper-coopman op den ſwerten Leeu was gemaect / ende Gerrit Gerritſz. voor Opper-coopman in zijn plaetſe was gheſtelt) den Admirael by hem gehouden hadde /om/noot zijnde/raet ende daedt van hem te hebben/ was zijn eene been in ſtucken gheſchoten/waer af hy naemaels ſterf. De ghelegentheyt van des vyandts Vlote hadden wy oock volcomelijck van een Jong-man van Vliſſingen/Claes Pieterſz.genaemt/ verſtaen; Sy hadden in Achin aen landt gheweeſt / naer datſe aldaer eenighe daghen op de Reede gheleghen hadden / al-waerſe ſoo wel onthaelt wierden/ datſe het Eylandt met groote ſchande ende verlies van 80 ofte 90 Portugeſen weder hebben moeten verlaten/ſoo datſe daer met ſulcken gheweldighen Armade / daerſe de gheheele Wereld mede meynden te dwinghen/hun hooft gheſtooten hebben ; hadden inde Vloote veel ſiecken ende weynich Waters/twelck hun ſeer diſcommodeerde;ſy ſeyden dat ons geſchut veel quaets onder hun volck ghedaen hadde/ waer door den vyandt ghereſolveert was ons te aborderen ſoo veel mogelijck ſoude zijn/meenende daer mede de beſte canſſe te hebben : zijn voorts deſen dach ſoo blyven liggen/ſonder yet anders te doen/als de ſchepē die ſeer reddeloos waren wat te repareren/gelijckſe oock den volghenden dach/ zijnde den 19 dito/deden / alſoo den vyandt ſtil bleef ligghen / ende hem niet en roerde. Onder tuſſchen is den Coningh Daſa Sabrano met eenighe Vrouwen inde Vlote gecomen/om te ſien hoe den ſlagh vergaen was; den welcken daer nae/alſoo hy ons profijt noch voordeel en conde doen / weder naer Ihor vertrock.

Den 20 dito / nae dat de Heer Admirael een andere boegh-ſpriet / daer hy hem voor deſer tijdt mede behelpen conde/in-geſet hadde/ ende de ſchepen een weynich gherepareert waeren/ hebben wy onſe anckers ghelicht/ ende zijn nae den vyandt gheloopen / doch conden door ſtilte ende anderſins by de ſelve niet gheraken voor den 21 dito des avonts / als wanneer wy't ſoo dicht by-den anderen ſetteden / datter eenighe ſcheuten van beyden ſyden geſchoten wierden.

Des anderen daeghs/ zijnde dē 22 dito/hebben wy onſe anckers ghelicht/ende den vyandt die onder ſeyl was/ ende al voor den windt af-liep/ghevolght/ende ſoo veel moghelijck was/ op hem gheſchoten/ ende dit ghetye ſonder yet anders te doen door-ghebracht : ende doen de vloedt verloopen was/ hebben't weder-omme een ſtuck weeghs vanden anderen gheſet.

Den 23 dito des morghens hebben weder-omme ghepooght om by den vyand te comen/ doch en conden by dē ſelven niet geraken/waer over weder gheanckert zijnde/ de Heere Admirael een generale vergaderinge heeft beroepen/ al-waer ghereſolveert wiert/aen-geſien ons alle amunitie begoſt te ghebreken/ ende dagelijcx ſoo veel ſiecken ende ghequetſten treghen/ datmen de Vlote ſoude verlaten/ende nae Ihor loopen/om ons al-daer te repareren / ende 't volck wat te ververſchē/welcke reſolutie des avonts nae ghecomen wiert.

Doen wy een ſtuck weeghs voor-by Malacca waren / hebben den windt contrarie ghecreghen/ ſoo dat wy hier eenighe daghen hebben ligghen laveren / onder tuſſchen veel volcx/ ſoo Boots-gheſellen/als Cooplieden ende Schippers verlieſende/ eñ onder andere is Sier Corneliſz. Schipper op het ſchip Eraſmus den 4 Septembris inden Heere geruſt/hebbende voor zijn doodt/ghelijck Adriaen Franſz. oock dede/ de vallende ſieckte ghecreghen : in zijn plaetſe wordt gheſtelt Jacob Quaeckenaer: ende Jan Meliſſz. Aſſiſtent wiert voor Opper-coopman op't ſelve ſchip geordineert/ in plaetſe van Gerrit Gerritſz. Onder tuſſchen zijn wy den 14 dito inde Reviere van Ihor ghearriveert/al-waer elck een zijn ſchip heeft begoſt te reparerē/ dan ververſchinghe voor de ſiecken hebben wy niet veel becomen overmits deſe plaetſen ſoo abondant niet en zijn / datſe ſulcken Vlote ſouden comen ſpyſen : maer voor een ſchip ofte twee ſouder ghenoech te becomen zijn ; want als de Maleyen ſoo veel ſchepen by den anderen ſien/ houden ſy heure goederen ſoo dier / dat het te verwonderen is.

Daer naer is de Heer Admirael met venige Coopliedē op-ghevaren nae Ihor, om ordre te gheven tot fortificatie vande ſtadt: 'twelck ghedaen hebbende/ is den 22 dito weder-omme ghecomen/ſonder yet anders te doen. Daer na is den Vice-admirael oock derwaerts gheſonden/om te ſien oft-men met den Coningh een nieu contract conde maecken; den welcken ſulcks oock niet ghedaen en heeft/ alſoo hy by het oude wilde blyven/ ende gheen innovatie en begeerde te maecken/ van het ghene voor Malacca gheaccordeert ende beſloten was. Dit ſoo gedaen zijnde/hebben den 10 Octobris onſe anckers wederomme ghelicht/ende zijn buyten de Reviere gheloopen/ ende den 14 liggende voor de Strate Cincapura, iſſer nae veel diſputen gheresolveert (aen-gheſien men van eenighe Maleyen verſtaen hadde/ de Vlote gheſchepden te zijn/ ende datter niet meer als ſeven ſchepen voor Malacca en laghen) dat-men weder-omme daer naer toe ſoude loopen/ om te ſien oft-men den vyandt eenighen af-breuck ſoude connen doen: eenighe waren hier wat tegen/allegerende; aen-geſien wy door gebrek van amunitie van-de Vloote gheſchepden waeren doenſe op haer ſwackſte was/hoe zijt tegen de Bewinthebberen ſouden connen verantwoorden/ſoo daer eenigh ongheluck toe-ſloegh/ ghemerct den vyandt eer verſterckt/ ende wy daer en teghen verſwackt waeren/ alſoo wy gheen amunitie en conden becomen: dan op hope van de Vloote geſchepden te vinden/ heeft elck daer toe gheconſenteert; waer over wy door de nieuwe Strate van Cincapura geloopen zijnde/zijn den 15 onder Pulo Piſano ghecomen/van waer wy onſen cours recht nae Malacca hebben gheſteldt: onder weghen hebben wy differentie/ moeyte ende muytinatie onder't volck gehadt: want ſoo haeſt ſy gewaer wierden dat wy weder-omme den Vyandt ginghen ſoecken/ begonnenſe te ſegghen dat ſy niet meer vechten en wilden/ voor en al eer hun lieden verſeeckeringhe van hunne hypoteque ſoude zijn ghedaen: want alſoo inden Artyckel-brief ſtaet/ dat elck een zijn hypoteque heeft op zijn reſpective ſchip daer hy op varēde is/ende niet meer: wilden (hun ſchip met vroom vechten verlieſende) op de ghenaede van mijn Heeren de Bewinthebberen niet leven/ met meer andere redenen dieſe allegeerden/ hier te lang om te vertellen: waer toe het over-ghebleven volck vande twee verbrande ſchepen veel dede/ de andere ſoo veel het hun moghelijck was op-rockende/ ſoo datter nootſakelijck eenighe remedie in deſe ſake diende gheſteldt te worden: daer over de Heer Admirael met zynen Raedt dicwils henr hooft hebben ghebroocken/ om een bequamen middel hier toe te ramen doch alſoo den Artikel-brief verbiedt eenighe orden te maken/ den ſelven ofte d'ordre vande Heeren Bewinthebberen contrarierende/ hebben niet connen uytrechten. Ten laetſten makende vande noot een deucht/ ende alle ſmadelijcke woorden van het ghemeyn volck verdragende/ hebben gepoocht hun lieden met goede woorden/ beloften/ vermaninghen ende ſomtijts met eenighe dreygementen te vreden te ſtellen: waer mede ſy ſoo verre quamen/ dat de ghene die het meeſte ſpel maeckten/ hunnen moet lieten ſincken/ ende beloften deden/ deſen tocht noch te vol-brenghen: ende zijn alſoo/ naer dat alle noodighe dinghen ghereedt gemaeckt waren/ den 19 in't gheſicht van Malacca ghecomen/ alwaer wy niet meer dan ſeven ſchepen ende drie galeyen en vonden/ 'twelck ons ſeer verblyde/ende t'volck tot ſlaen animeerde/hopende ons de victorie niet en ſoude ontgaen/zijn ſoo in't gheſicht vanden vyand blyven ligghen lunderen/tot dat wy eyndelijck den 22 dito naer de Reede gheloopen zijn/ alwaer den vyandt ons aen zijn ancker liggende verwachte. Den Heer Admirael/ met de groote Sonne/ende de Provincien/hebben reſolutie ghenomen/ ende een ſchip dat beneden ſtroom vande andere lach gheabordeert/ met 'twelcke ſy/ naer dat zijn touwe in ſtucken gheſchooten was/ 't Zeewaert in zijn geloopen/ 'twelck den vyandt ſiende/ is onder ſeyl ghegaen om 'tſelve ſchip t'ontſetten: doch alſoo d'andere ſchepen doende waren om hun 'tontſet te beletten/ hebben't de onſe tot hunnen wille geentert ende inghewonnen/al dootſlaende watſe voor de handt vonden/ſwert noch wit aen-ſiende; daer bleven over de hondert Portugeſche ſoldatē/ ende veel Edeldoms/ ſoo datter van dit ſchip/ nae't ghetuychenisse van-de Portugeſen ſelfs/ niet meer als 12 perſoonen te lande en zijn gecomē. Als wy nu dat in-gewonnen ende al's die voor de handt waren doodt-geſmeten hadden/ heeft den Heere Admirael gheordineert dat het ſchip de Provincien ſoude af-leggen/ 'twelck alſo geſchiede: daer naer ordineerde hy dat de groote Sonne oot ſoude af-leggen/ om alſo den brant daer-inne te ſteken; doch alſoo d'Overicheydt van't ſelve ſchip preſenteerde 'tſelfde te bewaren ende te ſalveren/ heeft hem den Heer Admirael tſelve bevolen/ende ſelfs van boort geleyt/ latende de groote Sonne daer aen ligghen/ de welcke niet langhe daer nae 't voorſz ſchip ſeer ſchandelijck liet dryven: 'twelck van eenighe ſwerten/ die hun noch in't ſchip verſteken hadden/ nae de wal geſtiert zijnde, is vande galeyen weder op de Reede gebracht/ 'twelck voorwaer een ſpytighe ſake was: onder tuſſchen was de Heer Vice-Admirael van twee Caraquen geabordeert/ waer mede hy ſoo langhe vocht/ dat d'eene aen brandt raeckte/ende d'andere was ſo door-ſchooten dat het gheen ſeyl roeren en conde/ waer over/ alſoo't gheen anckers en hadde/ den geheelen nacht in Zee heeft liggen dryven. Met het ſchip Eraſmus gheraeckten wy oock een Caracque aen boort/ met de welcke wy ontrent tot den avont doende waren/de ſelve (hoe wel ſy ons twee reyſen aen boort raeckten) ſoo veel alſt moghelijck was vervolghende tot dat eyndelijck het ſchip Mauritius daer comende/ hun lieden/ behoudens lijf/ naer vier ofte vijf ſcheuten hebben over-ghegeven; den Capiteyn was ghenaemt Baſtiaen Suares/ ende was den ſelven die't ſchip Naſſouw eerſt abordeerde ende in brandt ſtack. In't eerſte van deſe battalie wiert Jacob Quaeckernaer doodt geſchooten/ ende daer nae verloren wy noch ſes man/ ende hadden ontrent 15 oft 16 ghequetſte/ waer af naemaels noch drie ſturven: daer nae wiert in plaetſe van-den voorſz. Quaeckernaer voor Schipper op het ſchip geſtelt Cornelis Janſz. Groen. Dit voorſz. ſchip ghenomen zijnde/ alſoo't avont was/ hebben altſamen gheanckert/ ende zijn ſoo deſen nacht blyven ligghen.

Des anderen daeghs/ alſoo wy't ſchip dat de Vice-admirael aen boort gheweeſt hadde/ alleen in Zee ſagen dryven/ is den Heer Admirael/naer dat hy twee ſchepen by de veroverde Caracquen gheordineert hadde/ daer nae toe-gheloopen: ende alſo aen d'andere ſchepen geen ordre gegeven en was wat ſy doen ſouden/ zijnſe hem alteſamen ghevolght/ latende den Portugeſchen Admirael/ die noch een ſtuck weeghs in Zee was/ ſonder eenigen hinder op de reede loopen/

loopen: by't voorſz. ſchip comende/ vonden het ſelve gheruymt/ alſo daer niemant als den Capiteyn met eenighe Portugeſen in en was / de welcke aen des Admiraels boort gebracht zijnde/ hebbender een ancker aen-ghebracht / ende alſoo by den anderen gheſet : ende een weynigh daer nae creech de groote Sonne een cleyn ſeylken int gheſicht/ 'twelcke hy ontrent Cabo Richado genomen heeft / 'twas een cleyn ſcheepken / comende van Negapatan , ghelaeden met Rys/ ende ontrent 34 oft 35 cleetkēs ende lynwaet/ waer mede hy des avonts by de Vloote ghecomen is/ ende zijn ſoo by den anderen blyven ligghen/ doende zijnde met 'tgheſchut ende eenighe Victualie (want het anders niet in en hadde) uyt de veroverde Caracque te loſſen/ waer mede ſy beſich gheweeſt zijn tot den 30 dito: ende de veroverde ſchepen in brandt gheſteken hebbende/ zijn weder naer de Reede gheloopen / om te ſien oft wy noch de reſterende ſchepen oock conden te niet maken: daer by comende/ hebben onſe anckers ontrent een halve Gotelinghs ſcheut van des vyandts ſchepen laten vallen / de welcke wel vaſt inden modder ſaten; ende de Heer Amirael heeft dadelijck den Raedt aen boort ontboden / om te ſien in wat manieren men de voorſz. ſchepen ſoude mogen aen-taſten : in welcke vergaderinge niet byſonders en wiert ghereſolveert/ alſoo men gene bequaeme middelen en conde vinden/ om de ſelve ſonder merckelijck perijckel aen te taſten; waer over tegen den avondt weder geſet zijnde/ heeft den vyandt uyt vreeſe ſelfs den brandt in zijn ſchepen gheſteken/ 'twelck ons alle ſeer verblyde/ alſooſe ons een groote moeyte af-namen: de drie waren gheweldighe groote ſchepen / ende alſſe weer hadden willen bieden / ſouden de ſelve als Caſteelen hebben connen ghebruycken: doch 'tſchijnt God hun-lieden de ſinnen benomen heeft mettet brandē van deſe ſchepen: hadden (God lof) de Victorie van-de ghene die wy op de Reede gevonden hebben/ twelck (hoe-wel wy weynich ofte gheen profijt daer van ghehadt en hebben) nochtans eē grooten af-breuck voor den Vyandt is gheweeſt/ alſoo hier mede de principale macht van hunne gheweldighe Armade te niet was ghemaeckt. Daer waren in onſe handen eenighe ghevanghene Portugeſen van qualiteyt gheblevem/ die al te ſamen op 6000 Croonen rantſoen gheſteldt wierden/ om aen't volck (alſooſe gheen ofte weynich buyt in alle deſe ſlaghen ghehadt en hadden) uyt te deelen: de reſterende Portugeſen wierden teghen eenighe ghevangene Nederlanders/ die in Malacca waren/ los ghelaten : met het uyt-deelen van deſen buyt maeckten wy 'tvolck tot ſlaen ghewilligher ; waer door ghereſolveert wiert/ de reſterende ſeven ſchepen vande Vloote oock te gaen ſoecken/ die onder Pulo Pinang ofte Pule Bouton laghen/ om alſo deſe gheheele Vloote vernielt te moghen laten. Dewyle wy hier ſoo op de Reede laghen / hebben het ſcheepken van Negapatan wat vermaeckt/ ende eenich geſchut daer op gheleydt/ ende met 20 Soldaten/ 20 Boots-geſellen ende 40 ſwerte Slaven nae Amboina gheſonden; met commiſſie datſe eerſt in Macaſſar ſouden aen-loopen/ om hun-lieden tot proviſie van't Caſteel van Rys ende andere victualie te verſien/ alſoo den Rys dieſe gheladen hadden heel bedorven was: 'twelck gedaen zijnde/ hebben den vierdē Novembris onſe anckers gheleydt ende t'ſeyl gegaen na Queda, om te ſien oftſe met den Coning al-daer yet goedts teghen de Portugeſen conden te wege brengen/ al-waer wy den 20 dito op de Reede ghearriveert zijn/ ende den Heer Admirael heeft ſo vele te weghe ghebrocht/ dat den Coningh de Portugeſen die al-daer waren ghevanckelijck ghenomen heeft/ de welcke hy daer na om hun goet te hebben al te ſamen om den hals heeft doen brenghen. De Heer Admirael verſtaende dat de Portugeſen ghevanghen waren/ heeft eenighe ſloepen met ghewapent volck de Reviere op-waert gheſonden / al-waerſe een ſcheepken met twee Portugeſche Galiotten in brant hebben gheſteken met alle datter in was : ondertuſſchen waren wy op de Reede doende met een ſchip/ dat wy onder weghen comende van Negapatan ghenomen hadden/ te loſſen : het was een ſchip toe-behoorende Andrea Fortado, gheladen met Rijs/ Olie/ ende eenige Botter/ ende daer en boven met 30 balen grove cleetkens; was ontrent de Nicobaers vande Jacht Delf/ comende van Maſſilipatan , daer Pauwels van Solt Opper-coopman op was/ noch eens genomen / de welcke (naer dat hyer ontrent 300 fardeelen cleetkens ende 'tgene hem meer diende/ uyt-gheloſt hadde) 'tſelve weder heeft laten varē/ hebbēde zijn ſchip ſoo vol alſt gaen conde/ 'twelck eenen heerlijcken buyt is gheweeſt: daer waeren in dit ſchip over de vier hondert zielen meeſt ſwerten/ om te vercoopen/ ende 35 Portugeſen ; waer onder een groot Meeſter was/ ghenaemt Don Loij Lobo, den welcken een geweldigh Galioen / meeſt met amunitie gheladen/ ende op zijn eyghen coſten tot deſe Vloote toe-ghemaeckt / tuſſchen Ceylon ende Choromandel verloren heeft. Als wy hier ghedaen hadden 'tghene ons noodigh dochte / is den brandt in't veroverde ſchip gheſteken/ ende zijn den 27 dito t'zeyl ghegaen nae Pulo Lanckevi, al-waer wy meeſt alle de ſwerten ende een deel Portugeſen aen landt ſetteden / ende daer naer hebbende onſe anckers ghelicht/ zijn naer Pulo Bouton gheſeylt / al-waer wy den Vyandt den eerſten Decembris te loefwaert van't Eyland ſaghen/ waer over wy alle diligentie deden om boven het Eyland ende by hun te comen / doch 'twas te vergheefs/ over-mits door contrarye wint ende vreemde ſtroomen die hier loopen/ boven 't voorſz. Eyland niet en conden comen/ waer door ghereſolveert wiert beneden het ſelve om te loopen/ 'twelck ons niet wel en gelucte/ alſo wy tot den 7 dito doende waren eer wy weder by den Vyandt conden gheraecken/ den welcken hem onder-tuſſchen gheleyt hadde in een gat tuſſchē de Eylanden/ al-waer ons qualijck moghelijck was by hem te comen / overmits ſy wint ende ſtroom tot hunnen voordeel hadden/ laghen dicht aen-de wal / ende hadden elck twee ofte drie cabels aen landt / ende eenighe ter Zee/ ende alle hun gheſchut was op een zyde ghebracht: in welcker manieren (ligghende in een halve Mane) als wy nu laghen en wachten/ ende gheen middel en ſagen om hun bequamelijck te bevechten / ende hun lieden te aborderen ghelijck wy voor Malacca ghedaen hadden/ nu niet gheraden en was; overmits ſy gereſolveert waren/ ghelijck wy door eenighe afgeworpene brieven vanden Viceroy/ ende ſommighe over-gheloopene verſtonden / ſoo haeſt wy hunlieden aen boort ſouden comen/ de ſchepen wel vaſt aen-den anderen te maken / ende als dan hun lieden te lande beghevende/ hunne ſchepen in brant te ſteken / om alſoo den eenen met den anderen te verbranden: wy hebben een Galliotte / die by de Vloote was ende die wy van Ibor mede gebrocht hadden/ met alle vuyrwercken toe-ghemaeckt / ende de ſelve met eenighe waech-halſen by den vyandt gheſonden/

de welcke / alſſe dicht by des vyandts ſchepen waren/ den brant daer inne gheſteken hebben/ ende met een ſchuytken wegh geroept zijn/ geraeckten ſy al brandende twee Caracquen aen boort; doch alſoſe tot hunnen wille de ſelve weder conden af-ſtooten/ ende met hunne ſloepen wech roepden / alſoo wy 'tſelve uyt de ſchepen niet en conden beletten/ heeft gheen vrucht ghedaen; waer door daer naer gereſolveert wiert het Jacht met een groote ſloepe met een keten aen malcanderen vaſt zijnde / op diergelijcke maniere toe te maecken / ende met de gheheele Vloote nae den Vyandt te loopen/ op dat wy/ als den brander aen des Vyandts ſchepen ſoude ghebracht worden/ hunlieden door't ſchieten het af-roepen ſouden moghen beletten/ 'twelck wy den 13 dito hebben ghepooght te doen / teghen den avondt onſe anckers lichtende / ende zijn met een labberlijcke coelte nae den Vyand gheloopen/ al-waer wy eenige ſchepen geſtiert hebben/ volghens de ghenomen reſolutie / ende den meeſtendeel ſeckent: ſoo dat vanden Vyand niet veel geſchoten / noch oock de ſelve met hun gheſchut krencken en conden / ſoo dat drie ofte vier ſchepen alle't gheſchiet van-den Vyandt moeſten waer-nemen. Als wy nu tot middernacht tegen malcanderen hadden liggen ſchieten ende den wint niet dienen en wilde om den brander aen te brengen/ hebben wy den Vyand verlaten/ ende een ſtuck weechs van hem af-geloopen: wy haddender met het ſchip Eraſmus ſoo gheweeſt/ dat wy acht dooden ende 23 ofte 24 ghequetſten hadden/ ende het is te verwonderen nae de menichte van ſcheutẽ die-der door het ſchip ghegaen waren/ datter niet meer ghebleven en zijn. De Schipper van Mauritius/ als oock vanden ſwerten Leeuw/ waeren ſeer ghequetſt/ doch zijn (God lof) meeſt gheneſen. Als wy nu ſaghen dat den Vyandt hem niet meer en roerde / ende hem (ſoo langhe hy daer lach) niet veel hinders en conden doen / wiert den 16 dito een generale vergaderinghe op het ſchip Mauritius ghehouden/ al-waer nae veel diſputen ghereſolveert wiert / aen-gheſien den tijdt ſeer verloopen was/ ende de Vloote nootſakelijck diende gheſchepden/ ende principalijck dat de ſchepen nae de Moluques ghedeſtineert/ hunnen tijdt wel van doen hadden/ datmen den Vyandt ſoude verlaten/ ende loopen naer Pulo Lanckevi, ende al-daer eenighe daghen wachten/ omme te ſien oft wy den Vyandt uyt zijn plaetſe inde ruyme Zee conden locken/ om hem alſoo te bevechten: waer over wy des anderen daeghs onſe anckers gelicht hebbende/ zijn den 19 dito onder Pulo Lanckevi gharriveert; van waer altijdt ſpien gheſonden wierden / om altydt advijs te hebben wat den Vyandt dede/ vanden welcken wy op differente tyden tydinghe ghehadt hebbende/ wierter gheordineert/ om niet ſtille te ligghen / dat de Heer Admirael ende de witte Leeu nae Queda ſouden loopen/ om te ſien ofter eenighe ladinghe van Peper ofte eenighe ververſchings voor de Vloote te becomen ware/ ende een vaſt accoort met den Coning conden maecken: Waer over den witten Leeu den 21 dito derwaerts gingh / ende gheraeckte met goedt weder op de Reede/ al-waer den Admirael/ die daeghs daer naer vertrock/ door contrarie wint ende ſtroom niet en conde gheraken: Waer over hy ons den 29 dito met de Jacht ontboden heeft / ligghende een ſtuck weechs Zuyd-waerts van ons/ dat wy met de gheheele Vloote by hem ſouden comen/ alwaer wy teghens den avont arriveerden; ende des anderen daechs quam dẽ witten Leeu by ons/ waer mede wy verſtonden datter gheen ladinghe noch ververſchinghe te becomen en was/ 'twelck een verdrietighe ſake is/ aengheſien wy ſoo langhen tijt ſonder ververſchinghe hadden ligghen ſwermen/ ende daghelijcx veel ſiecken creghen. Als wy nu hier weder by den anderen laghen/ heeft den Admirael den breeden Raedt beroepen/ al-waer ghereſolveert wiert/ aen-geſien (ghelijck wy boven gheſeyt hebben) de ſchepen die nae de Molucques gedeſtineert waren/ niet langher en mochten wachten/ door dien de Mouſon daghelijcx verliep/ dat-men de Armade gantſchelick ſoude verlaten / ende daer niet meer op dencken/ ghemerckt hem den Vyandt niet en roerde / ende ſoo langhe daer bleef ligghen; ende alſooder nootſakelijck eenighe ſchepen na Patria dienden gheſonden / wierter gheordineert dat den Vice-Admirael ende dẽ witten Leeu met den eerſten nae Achin ſouden loopen/ om te ſien offe al-daer ladinghe voor heur oft voor een der ſelver conden becomen; ende ſoo niet/ datſe in aller diligentie na Bantam ſouden vertrecken/ om al-daer hunne ladinge in te nemen. De groote Sonne wiert gheordineert met de twee voorſz. ſchepen te loopen na Achin, ende van daer nae dẽ cuſte van Ceylon, alwaer ſy af ende aẽ ſal houdẽ tot in Februario/ waernemende alle de ſchepen die vande cuſte vã Bengala, Pegu ende andere plaetſen nae Indien ſouden moghen ſeylen; ende dien tijdt ghepaſſeert zijnde/ als dan te loopen na de cuſten van Choromandel ofte Maſilipatan, eñ ſoo voorts langs de gheheele cuſte handelinghe te verſoecken tot Bengala toe ende voorder.

Den Coning van Arecad heeft inſtantelijck aende onſe in Achin verſocht / dat wy al-daer met eenighe ſchepen ſouden comen handelen/ ons alle vryheydt (die-men in zijn landt ſoude begeeren) belovende/ waer op hen lieden ooc geordineert is te letten. Het principale dat in deſe valt/ zijn Robynen/ ſeer fyne Lijnwaten/ die de Portugeſen veel naer Portugael voeren / ſeer fraye geſtickte Dokenen/ eñ veel andere frayicheden/ ſoo datter metter tijdt wel goedt profijt ſoude moghen ghedaen worden. Voorts wierter gereſolveert dat de Heer Admirael met het reſterende ſchip ſoude loopen nae Bantam, om te ſien wat al-daer te doen ſoude moghen vallen. Deſe reſolutie genomen zijnde/ hebben onder Pulo Pinano Reede gheſocht/ om de ſchepen haer depeche te gheven/ al-waerſe tot op heden zijn blyven ligghen.

Dit is in't corte het gene ons/ ſedert wy hier in Indien quamen/ ghepaſſeert is/ hebbende ſedert wy voor Malacca quamen / een onghelooflijcke moeyte/ perikel ende travaille gepaſſeert/ ende hebben inde Vloote vele dooden ghehadt/ ſonder die noch ſieck ende ghequetſt zijn.

Wat aengaet den handel van China, weet ick voor deſen tijdt weynich te adviſeren/ alſoo wy tot noch toe dies aengaende niet en hebbẽ verſocht/ dan die wy daer af hooren ſpreken / difficulteren de ſelve ſeer/ ende ick vreeſe / ghemerct wy al-reede veel tijdts verloren hebben/ dat de ghelegentheyt van't volck/ ſchepen ende victualie niet toe-laten en ſullen voorder te verſoecken/ aen-gheſien wy noch eerſt naer de Molucques gaen / daer noch apparentelijck wel wat te doen mochte vallen/ waer door den Mouſon, die in Mayo begint / wel mochte verloopen: watter af worden wil/ ſal den tijdt leeren/ ende uwe E. met alle commoditeyt geadviſeert worden.

Verhael hoe ghetracht den Griffier der Staten te corrumperen.

Hoe wel wy vooren in't 28 Boeck verhaelt hebben hoe de Commiſſaris der Eertz-Hertoghen gen Pater Joan Ney getracht hadde tot vorderinghe van zÿn Peys-maken/eenighe vande Heeren Staten in Hollandt met giften te corrumperen/ als met eenen wiſſel-brief van vyftigh 1000 Ducaten/ende eenen Diamant-ring gepreſenteert aenden Griffier der Staten Generael Mr. Cornelis Aertſen/ die met advyſe vã Pr. Mauritz eñ andere Heeren aen-genomen/ eñ daer na/ alſo wy geſeyt hebben/ den Audiencier Vereycken weder-ghegheven wert: ſullen nochtans nu verhalen / als tötte Hiſtorie dienlÿck/de behendighe handelinghe van weder zyden/hoe 'tſelfde toe-ghegaen is.

Beſtant tot peyshandel beſloten/ eñ Jan Ney ſchrÿft aen Aerſſens.

Alſſer in't voor-jaer 1607 een beſtandt tot Peys-handel beſloten was / ende den Pater Commiſſaris Jan Neye noch in Hollandt nu op haer vertreck waeren / heeft Jan Naye den 12 Mey aenden Griffier Aertſen deſen na-volgenden Brief geſonden/by Cornelis van Nÿck zynen Couzÿn/ſavonts ten 9 uren.

Mits Eerweerdighe Heere ick tot Delf gelogeert bẽ/ en hebbe de exportuniteyt van u E. (daer ick nochtans ſeer nae verlange) eens alleene te moghen ſpreken ende te ſaluteren/mits vreeſe/wel mochte upter oogen zünde/ooc buyten 'thert geſloten weſen/ d'welck my van herten leet is: want ick my in uwe goede gratie/ als in die van mynen Heer ende Vrunt ſonderlinghe recommandere: ende alſoo ick voor nu noch cleyne apparentie ſie om uwe E. eẽ woordeken te mogen ſpreken/bidde/by ſo verre uwe E. verſtondt / dat het ſelve voor mÿn vertreck niet en ſoude connen gheſchieden/my de vruntſchappe te willen doen van Me-vrouw, uwe E. Huys-vrou/ofte eenẽ zynen Sone in confidentie ende betrouwen by my te laten comen: By ſo verre Me-vrou beliefde te comen('twelck my wel ſoo goet dunckt) ſoude mogen comen byde Suſterkens/die hier noch in een ſeecker plaetſe haers Clooſters gelogeert zÿn/al-waer ſy ſeecker ſal zÿn/ſonder van yemant geſien te weſen/ als binnen haren eyghen huyſe; midts my ten minſten ontbiedende tegen wanneer/ of 'tſelfde ſmorghens ofte nae noen ſoude connen geſchieden; ofte ſy mochte my ergens buyten ofte binnen Delf op eenighe plaetſe beſcheyden/ op dat ick by haer ſoude moghen comen: Maer by ſo verre yemant van uwe E. ſonen quame/mach ſeer wel recht toe by my in mÿn logement comen / ende vraghen nae mynen Neef Cornelis van Nÿck / gelÿck ofte hy hem van wegen zÿn Paſpoort/die hy pretendeert/ quam ſpreecken: dan by ſoo verre uwe E. verſtont ick hem voor mÿn vertreck eens alleen ſal connen ſpreken/ ſal dat op zÿn beloop laeten ſtaen: uwe E. biddende/mits dien ick ditte in confidentie ende op goedt betrouwen ſchryve/als tot mÿn Heer eñ Vrunt/inden welcken ic verobligeert ben/ van deſen aen Sr. Cruwel geen mentie te willẽ maken/noch te ſeggen dat ick/ofte uwe E. ofte yemant van-den zynen ſecretelÿck pretendere te ſpreken ofte gheſproken hebbe: want het meer dan genoech is dat uwe E. ſoo metten ſpit geſmeten is gheweeſt / ſonder nochtans tot noch toe van't gebraet gegeten te hebben/ſonder dat hy/ofte in Sr. Cruwel / ofte in yemant anders obligatie hebbe/noch en begeere ooc in Sr. Cruwel in dit particulier niet verobligeert te weſen: want tuſſchen lieden met eeren en is genen derden van doen. Morgen/welck een Sondach is/en dunckt my niet geraden/ midts dan veel volcks over weegh ſal weſen/dat yemant quame; maer ſeer wel een Maendaghe / ofte eenen anderen dagh: dan ſegge als boven/ by ſo verre uwe E. verſtaet/hem voor myn vertreck eẽs ſal connen alleen ſpreken/ ſal het laten op zÿn beloop ſtaen. Hier mede uwe E. mÿn Heere ende Vrunt / met Me-vrou zyne beminde geaccompagneerde van herten den Heere bevelende/bidde/etc. Delf den 12 Mey: onderſchreven uwe E. wel gheaffectioneerden F. Ian Neyen. Het op-ſchrift was A Monſieur Artſen Greffier de Meſſeigneurs les Eſtatz Generale.

Deſen Brief was ontfanghen den 12 Mey nae negen uren inden avont/door Cornelis van Nÿck/des Pater Commiſſaris Couſÿn.

Aerſſen den Brief van Jan Ney ontfanghen hebbende/ toont hem Maurits.

De Griffier Aertſens deſen Brief ontfangẽ hebbende / is Sondagh ſmorghens ten 8 uren ghegaen by den Pr. Mauritz/ende dien aengeſeyt van deſen Brief / als nae zÿn duncken veel aen ghelegen tot s'Lands voordeel/ſoo de ſake ſecreet ende wel ghehandelt worde met kenniſſe vande Heeren/ die inden Vrede-handel negotieerden; die daer over terſtont ontboden ende vergadert zÿnde/heeft Aertſen verhaelt hoe hẽ dien Brief ghelevert was: ende daer gheleſen zÿnde/vraeghde hy/ naedemael daer uyt te colligeren was/ dat-men trachte hem te corrumperen/ of hy by Neyen ſelve gaen ſoude/of ſenden/ofte gheen van beyden? ende of hy hem yet preſenteerde ofte dede preſenteren te geven van ſulcker importantie/ dat tot corruptie ſoude ſmaken/ ofte hy dat ſoude ontfangen ofte niet? Hier over verſochte hy haer advys. Daer wert verdragẽ ende raetſaẽ gevonden ten dienſte vanden Lande/ dat hy ſelve by dẽ Commiſſaris ſoude gaen/ende beſien wat hy te ſegghen ofte te preſenteren hadde/ende dat te ontfangẽ/ by ſoo verre het ſoude excederen tot corruptie; maer dat weygheren/ ſoo het niet verder ſoude gaen als tot een vereeringe/voor depechen van het verhandelde/ ende datmen't alle ſecreet ſoude houden / tot dat-men 'tyrofÿt van't Landt daer mede ſal hebben gedaen. Daer op geſcheyden ende ter Kercken ghegaen zynde/ heeft den Griffier den voorſz. Neve beſcheyden ſanderdaeghs vroegh den Commiſſaris te comen ſpreken/ende ſoude zÿn acces beſorghen.

Des Maendaeghs / den 14 Mey/ heeft den Griffier hem vroegh te Delf latẽ vindẽ voor't Clooſter van ſint Agatha/ daer hem dẽ voorſz. Neve brochte in't quartier vande Bagynen by den Commiſſaris/die hem vriendelick gegroet heeft/ende aen-ghevanghen te ſegghen; hoe dat de Eertzhertoghen verſtaen hebbende zÿn eerſte addreſſe ende directie vande aen-ghevangen handelinghe aen hem ware geſchiet; waeromme hare Hoogheden conſidererende/ hem hadde perykel mogen over-comen/ by ſo verre als het aen-gheghevene anders als volgende hare op-rechte meyninghe/ hadde genomen geworden: gelÿck hare Hoogheden daer nae wel hadden verſtaen/dat hy daer over ghecalumnieert ware; daeromme ſy hun aen hem verobligeert hielden/'tſelfde danckelÿck te erkennen / alſo ſy tot zÿnder tÿdt ſouden bethoonen dat ſy erkennende Princen zÿn/voor dẽ dienſt die-men haer dede/preſenterende mits dien/ ſo verre hare Hoocheden voor hem ofte zyne Kinderen yet vermochten/dat hy hem dat ſoude ſeggen / etc. Voorder ſeyde hy / dat haere Hoogheden hem gelaſt hadden/hem zÿn huys tot Bruyſel ende patrimoniale goederen (die-men altÿdt weert heeft) te reſtitueren/ ſulcks dat hy voortaẽ van alles ſoude mogen diſponeren na zÿn gelieven; niet tegen-ſtaende de Heere van Rieviere daerinne woonde: ten waere dat hy om conſideratien beter vont dat alſoo noch te laten. Voorder recommanderende dat hy ſoude willen met alle goede affectie continueren / dat den principalen ghewenſchten Vrede getroffen ende gemaeckt ſoude moghen worden/etc.

Breeder verclaringe vanden Pater Commiſſaris.

Verclaerde meer/dat den Marquijs Spinola/om te thoonen hoe ſeer dat hy de ſake behertight/eñ dat hy hem daer over verbonden hielt/ hem dede preſenteren een ſchriftelijcke obligatie onder zijn handt/houdende dat zijn Excellentie hem beloofde/ ſoo verre alſſer beſtant gemaeckt werde voor meer als 9 Jaeren/ ofte wel eenen Peys/ dat hy hem ſoude betalen ſonder eenighe contraditie vijftigh duyſent Croonen:ende noch voorder/ dat hy als doen gereedt op afkortinge vande voorſz.ſomme 15 duyſend Croonen ontfangen ſoude/ dien hy hem ſoude doen tellen tot Amſterdam in handen van ſulcken perſoon/als hy hem ſoude noemen: recommanderende hem insghelijcks van weghen den Marquijs/ gelijck hare Hoogheden deden; te continueren alle goede officien inde ſake te doen: daer by voeghende/ dewyle hy Pater Commiſſaris de eere hadde gehadt/van daer-inne by hare Hoogheden ende Marquijs gheimployeert te worden/ ende deſe ſake by ordre hadde beleyt/dat het ſo verre was ghecomen/dat hy dat oock voor zijn particulier tegen zijn Huys-vrouwe begeerde te erkennen/ ende over-ſulcks haer preſenteerde eenen Diamant/die hy begheerde dat hy zijn Huys-vrouwe van zynent weghen ſoude gheven; verclarende dat hy dien niet en gaf vanden zynen (die niet en hadde)maer dat de Marquijs den ſelven voor hem tot diē eynde hadde gecocht/ met voorder recommandatie: proteſterende ende conteſterende grootelijcx op de ſinceriteyt/ op-rechticheyd ende rondicheyd van hare Hoogheden/ des Marquijs ende vande zyne in deſen handel/ die aen alle canten werde gecontramineert/etc.

Antwoorde vandē Griffier Aertſens uyt ſtuck vande gifte.

Hier op heeft den Griffier Aertſen gheantwoordt: dat hy de gonſte van haere Hoogheden tot hem-waerts danckelijck aen-nam/ ende byſonder de reſtitutie van zijn huys ende goederen ten dien regarde; dat hem inde handelinghe op de reductie van-de ſtadt Bruyſel onghelijck ware gheſchiet in dien deele; datmen hem hadde uyt-gheſloten buyten het benefitie/ dat alle de Borghers ghegunt was/van haere goederen te moghen ghenieten; niet tegen-ſtaende dat hy indē dienſt vande ſtadt/met commiſſie vande drie Leden der ſelver/waere uyt-gheſonden ter vergaderinghe van Staten Generael. Maer wat de voordere liberaliteyt aen-gingh/ dat hy inde ſake niet meer en hadde ghedaen dan hy ſchuldich en ware:want hy daer mede hadde aen-gegeven daer't behoorde/'tghene dat Sr. Cruwel hem hadde voor-ghehouden van weghen haere Hoogheden ende den Heere Marquijs/dat hy in meerder perijckel ſoude hebben moghen vallen: verſochte derhalven zyne E. dat de ſelve ſoude ghelieven te excuſeren/ dat hy een ſulcken exceſſijf preſent/ dat meer ſmaeckte naer corruptien als erkenteniſſe/ niet en conde aen-nemen/ oock niet den Diamant voor zijn Huys-vrouwe;zijn E.anderſins dienſtelijcken bedanckende voor de preſentatie/ met aenbiedinge van zynen dienſt/ daer dat ſoude connen geſchieden met behoudeniſſe van zynen eedt ende eere.

Daer en teghen de Commiſſaris repliceerde/ dat hy zyne preſentatie voor geen corruptie conde verſtaen/over-mits de ſinciere ende op-rechte meyninghe van hare Hoogheden/ des Marquijs ende de zyne/ omme deſe Oorloge ter goeder trouwen ſonder eenigh bedrogh ten eynde te makē; daer over zyne E. meermaels begeerde/dat hy de preſenten ſoude willen accepteren/ ende alles ten beſten helpen brenghen/ met vele andere redenen van inductien meer. Alſo dat hy ten leſten/ volghende het goet-vinden van zyne Meeſters/de reſtitutie van zyne goederen heeft aengenomen/mette obligatie vandē Marquijs; maer noch ghewevgert den Diamant voor zijn Huys-vrouwe: doch alſo de Commiſſaris wederomme met groote proteſtatie ende bekenteniſſe van obligatie ſeer inſtantelijc begeerde/dat hy hem ſoude gedoogen dien Diamant aen zijn Huys-vrouwe te gheven; heeft hy hem ten laetſten laten gheſegghen/ met verclaringhe dat hy tot alles de beſte directie ſoude doen/behoudens eere ende eedt; hem voorts in't particulier bedanckende/met aenbiedinghe/etc. ende alſo zijn ſy van malcanderen gheſcheyden/ hebbende den Griffier van achteren doen uyt-laeten door zynen voorſz. Neef.

De Griffier Aertſens verclaert P. Mauritz zijn wedervaren.

Ten ſelven dage is den Griffier inden Graven-haghe weder-gekeert den viertiendē Mey/ heeft hem den ſelven voor-middaghe byden Pr. Mauritz laten vinden/ende alles geapporteert: die hē daer op verclaerde/dat de ſaecke als noch diende ſecreet ghehouden te weſen/ende datmen moeſte ſien het ghelt te crygen: dan alſo hy hem de voorſz. obligatie van-den Marquijs metten Diamant preſenteerde in handen te ſtellen/heeft Pr. Mauritz hem daer van gheexcuſeert; meermaels hem vermanende/ dat hy het ghelt ſoude ſien te ontfanghen: ende ſoo hy daer meerder ſwaricheyt in maeckte/ vraechde Pr. Mauritz hem/waeromme dat hy dat niet ſoude doē/ nademale hy de ſake behoorlijck geopenbaert ende aen-ghegeven hadde. Daer nae heeft hy dat de andere Heeren mede gherapporteert/ die goet-vonden/dat/ſoo Pr. Mauritz ſoude blyven perſiſterende by het weygeren vande obligatie ende Diamant tot hem te nemen ende te bewaeren/ dat-men de ſaecke voorder aen d'ander Heeren ſoude aen-gheven. Pr. Mauritz daer over weder aen-geſproken/ ſcheen eens daer inne te willen bewillighen; maer weder van advijs veranderende/ende de voorſz. Aertſen in het bewaeren groote ſwaricheyt makēde/ ſeyde Pr. Mauritz ſeer reſolutelycken;hy hadde geen redenen ſwaricheyt daer inne te maken/aen-gheſien hy hem ſelven hadde gequeten/ ende de ſchelmerye hadde ontdeckt nae behooren; als voor hem/ hy en wilde hem des niet meer bemoeyē:maer dat hy ſoude ſien het ghelt te crygen/ wenſchende datmen ſoo alle't gelt vanden vyandt wiſte te becomen/etc. Pr. Mauritz eſtimeerde den Diamant weert te weſen ſes duyſent gulden; ende daer by iſſet eenighe daghen ghebleven.

De Heer Pater Commiſſaris ſiende dat den Griffier Aertſen niet en quam om den Wiſſel-brief van 15 duyſent Croonen/heeft den 21 Mey hem daer over weder deſen volghenden Brief gheſchreven.

Pater Commiſſaris ſchrijft weder eē Brief aē Aertſens.

Eerweerdighe Heere/ tot noch toe hebbe ick verwacht uwe E. antwoorde/ nopende de 15 duyſent Croonen/waer ende aen wien/ ofte op wat maniere ick de ſelve uwe E. ſoude doen tellen: dat alſo ick gheen antwoort en ontfange/en hebbe niet willen laeten uwe E. by deſen/die ick in alle confidentie ſchryve/ ende waer op uwe E. in alle trouwe by den brengher deſes mach antwoorden (iſt anders uwe E. alſo gheleghen) hoe/aen wien/ofte op wat middele hem beſt gelegen is/de voorſz. ſomme te ontfanghen/ op dat ick daer op terſtondt ordre mach gheven. Dan bidde uwe E. uyt ganſcher herten noch Sr. Cruwel/ noch niemant/ wie dat het oock ſoude mogen weſen/van deſen mynen verneme; want ick uwe E. ende Joffrouwe/ zyne beminde compagnie ende Kinders/ als myne Vrunden tuſſchen hun ende God ſincierlick (verſocht weſende) de) ſoecke te dienen/ dat kenne God; die u/ ende u familie neme in zijn heylighe protectie. Jck verwachte uwe antwoorde/ ende alle trouwe deur den brengher deſes/ die niet weet wat ick ſchryve. Jn Delf den 21 Mey: onder ſtont/ uwe E. dienſtwillighe F. Ian Neyen. Het op-ſchrift was als den voorgaenden Brief/ ende ontfangen den 22 Mey 1607 ſmorghens/ by-de handen van Conelis Nyck des Commiſſaris Neve.

Deſen Brief aldus outfangẽ/ heeft den Griffier Aertſens dien wederom by Pr. Mauritz eñ de voorſz. andere Heeren gecommuniceert; ende wederomme den Pr. Mauritz de obligatie ende Diamant gepreſenteert/ om alles in zyne bewaringhe te nemen/ ende hem af-ghevraeght wat dat-men voorder ſoude doen op't voorſz. ſchryven? Waer op hy heeft gheantwoort/ dat hy de voorſz. ſtucken niet en begeerde: maer hy waere van opinie/ naedemale men van meyninge ware/ ende de ſake ſecreet begeerde te houden/ dat hy dat ghelt ſoude behooren te doen lichten.

De ſaecke wort ruchtbaer ende aengegeven

Hier na alſoo Pr. Mauritz niet geraden vonde voor den dienſt vande Landen die ſaecke langer ſecreet te houden/ is rappoort ghedaen daer van inde volle vergaderinge vande Heeren Staten Generael/ ende daer nae aen den Raedt van State ende Ghedeputeerde/ aende Heeren Geſanten van Vranckrijck ende Engheland/ mits aen Colonels ende principale Hovelingen; alſoo dat het ten leſten ſtuck-wyſe oock ghecomen is inden mondt vande Ghemeente/ de welcke onwetende de waerheyt ende grondt vande ſaecke/ hebben begonnen blindelijcken ende ondiſcretelijcken daer van te ſpreken/ elck naer zijn gheſintheydt/ gonſte ende af-gonſte/ haet ende nijt/ elck nae zijn paſſien af ende toe doende nae welghevallen; tot grooten naedeele vanden voorſz. Griffier Aertſen: de welcke vā zyne goede vrunden daer van verwittight/ heeft goedt gevonden den Heeren Staten Generael ſulcks aen te dienen ende hem te beclaghen; ten eynde hun ghelieven ſoude/ hem vande obligatie ende ringh te ontledighen/ ende te doen ſtellen in ſulcke handen/ alſſe dienſtlick ſouden bevinden: daer op deſe volghende reſolutie is ghecomen.

Acte der Staten Generael tot ontlaſtinge vandẽ Heer Griffier/ aẽveerdende de obligatie ende Diamant.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden hun beraden hebbende op't vertoogh van Mr. Cornelis Aertſen haren Griffier/ daer by hy te kennen gegeven heeft/ dat op't verſoeck ende ſchryven van Jan Neyen Commiſſaris hy by ordre van zijn Excellentie/ etc. hem bydẽ ſelven Commiſſaris binnen Delf hadde laten vinden/ omme vanden ſelven te verſtaẽ ende te ontfanghen 'tgene hy hem ſoude willen ſeggen ende preſenteren/ om daer mede nae de occorrentien s'Lands dienſt te vorderen/ vandẽ ſelven Commiſſaris ontfanghen/ ende terſtondt zyne Excellentie ghepreſenteert hadde over te leveren/ eene obligatie van vijftigh duyſent Croonen vanden Marquijs Spinola/ met eẽ Tafel van een Diamant/ ſtaende in eenen ringh/ ghelijck hy hier te voren in hare Mo. E. extraordinaris volle vergaderinghe particulaerder ende ſpecialder rapport met alle circonſtantien ghedaen/ ende de voorſz. Brieven gheleſen/ ende de voorſz. obligatie metten ring van hant tot hant getoont hadde/ verſoeckẽde daer van ontledicht te zijn/ ende de ſelve gheſteldt te worden in ſulcke handen/ als hare Mo. Eer. voor de Landen dienſtelijck ſouden bevinden: So is verſtaen ende gereſolveert dat den voorſz. Diamant upten ring by een Juwelier ghedaen/ ghewoghen ende ghepriſeert ſal worden/ ende daer nae/ beneffens de voorſz. obligatie/ in preſentie van-den Treſorier Generael George de Bye in een caſken beſloten met twee ſleutels/ onder het Cachet van-de Heeren Staten Generael/ in des voorſz. Treſoriers handen gheconſigneert ſal worden/ omme die te bewaren/ tot dat byde Heeren Staten Generael ghereſolveert ſal weſen/ wat daer mede ſal dienen ghedaen. Ghedaen inden Haghe den ſevenden Julij 1607.

Deſe obligatie eñ Diamant heeft daer gelegen/ tot dat ſy in volle vergaderinge der Staten Generael/ ten leſten zijn gelevert den Heere Audiencier Vereycken; alſo wy in't 28 Boeck verclaert hebben.

Alle deſen handel onder de Ghemeente in eenen verkeerden ſin in-genomẽ/ ende met quaetwillicheyt verſpreyt zynde/ is den voorſz. Griffier gheraden gheworden/ coppe uyt te gheven vande voorſz. reſolutie/ ende daer by te voeghen het volghende gheſchrifte.

Verclaers vandẽ Griffier Aertſen/ om de onwetende calūniateurs den mont te ſtoppen.

Mr. Cornelis vā Arſſen Griffier vande Moghende/ Edele Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden/ verſtaen hebbende 'tghene dat hem/ ofte by puere calomnien/ ofte uyt onwetenheyt wort nae-ghegheven/ tot naedeel van zijn eere ende getrouwe comportementen in zijn Ampt ende Offitie/ als ofte hy yets teghen het Land met Jan Neyen/ Commiſſaris Generael vande Minnebroederen/ ghehandelt/ ende vande ſelve ontfanghen ſoude hebben/ namelijck een Diamant ende obligatie/ die de hoogh-gemelte Heeren Staten Generael hem hadden doen conſigneren/ ende dat de voorſz. calomnien met ſulcke waerſchijnlijckheyt werden verſpreyt/ dat die gheloove ſcheenen te ghewinnen/ onaengheſien zynen ghetrouwen drie en twintich jarighen dienſt/ ende dat apparentelijck om dat het dienſtlijck ghevonden was/ dat-men 'tghene/ deſen aen-gaende ghepaſſeert/ voor eenen tijdt ſecreet ſoude houden/ voor den dienſt vande Landen: en heeft niet connen laten preparatoyre voor deſen tijdt/ ende tot dat den dienſt van't Land breeder openinghe van deſe ſake ſal toe-laten/ om den loop vande voorſz. calomnien/ byde waerheyt te doen ſtuyten/ te verclaeren/ dat hy den voorſz. Commiſſaris Jan Neyen noyt en heeft gheſproken als met ordre/ ende van ſaken hem expreſſelijck in bevel ghegeven; ende namentlick den 12 Mey leſt-leden na den 9 uren inden avondt van-den voorſz. Commiſſaris eenen Brief ontfangen/ ende den ſelven des anderen daechs s'morghens ten 7 uren gecommuniceert hebbẽde dien dat behoort/ is met raedt/ advijs ende ter ernſtigher begeerte vande ſelve/ den 14 Mey des morghens te ſes uren by den voorſz. Commiſſaris tot Delf gheweeſt/ eñ heeft vanden ſelven een obligatie ende Diamant ontfanghen/ die hy (doende ten ſelvighen daghe rapport van zijn weder-varen) heeft gepreſenteert over te gheven om bewaert te worden; gelijck daer van inde volle vergaderinghe van-de hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael naeder ende volcomender rapport den 2 Junij leſt-leden is ghedaen. Maer alſo dat daer by is gebleven/ ſonder dat de voorſz. obligatie eñ Diamant van hem als doen wert over-ghenomen; maer by hem gelaten tot naeder diſpoſitie/ hebben hare Mog. Ed. den 7 deſes goet ghevonden de voorſz. obligatie metten Diamant te laeten conſigneren om bewaert te worden/ tot dat by de ſelve hare Mog. Ed. gereſolveert ſal zijn wat daer mede ſal dienen gedaen. Ende alſo het gene wat voorſz. is/ het warachtighe ghepaſſeerde in deſe ſake is/ heeft dẽ voorſz. Griffier goet gevōden dit geſchrifte daer van uyt te gheven/ op dat een yeghelijck mach ſien ende ghelooven/ dat hy in deſen niet anders en heeft gedaen/ dau gelijck cipalen ghewenſchten Vrede getroffen ende gemaeckt ſoude moghen worden/etc.

Breeder verclaringe vanden Pater Commiſſaris.

Verclaerde meer/dat den Marquijs Spinola/om te thoonen hoe ſeer dat hy de ſake behertight/eñ dat hy hem daer over verbonden hielt/ hem dede preſenteren een ſchriftelijcke obligatie onder zijn handt/houdende dat zijn Excellentie hem beloofde/ ſoo verre alſſer beſtant gemaeckt werde voor meer als 9 Jaeren/ ofte wel eenen Peys/ dat hy hem ſoude betalen ſonder eenighe contraditie vijftigh duyſent Croonen:ende noch voorder/ dat hy als doen gereedt op afkortinge vande voorſz. ſomme 15 duyſend Croonen ontfangen ſoude/ dien hy hem ſoude doen tellen tot Amſterdam in handen van ſulcken perſoon/als hy hem ſoude noemen: recommanderende hem insghelijcks van weghen den Marquijs/ gelijck hare Hoogheden deden; te continueren alle goede officien inde ſake te doen: daer by voeghende/ dewyle hy Pater Commiſſaris de eere hadde gehadt/van daer-inne by hare Hoogheden ende Marquijs gheimployeert te worden/ ende deſe ſake by ordre hadde belept/ dat het ſo verre was ghecomen/dat hy dat oock voor zijn particulier tegen zijn Huys-vrouwe begeerde te erkennen/ ende over-ſulcks haer preſenteerde eenen Diamant/die hy begheerde dat hy zijn Huys-vrouwe van zynent weghen ſoude gheven; verclarende dat hy dien niet en gaf vanden zynen (die niet en hadde)maer dat de Marquijs den ſelven voor hem tot diē eynde hadde gecocht/ met voorder recommandatie: proteſterende ende conteſterende grootelijcx op de ſinceriteyt/ op-rechticheyd ende rondicheyd van hare Hoogheden/ des Marquijs ende vande zyne in deſen handel/ die aen alle canten werde gecontramineert/etc.

Antwoorde vandē Griffier Aerſens uyt ſtuck vande gifte.

Hier op heeft den Griffier Aertſen gheantwoordt: dat hy de gonſte van haere Hoogheden tot hem-waerts danckelijck aen-nam/ ende byſonder de reſtitutie van zijn huys ende goederen ten dien regarde; dat hem inde handelinghe op de reductie van-de ſtadt Bruyſel onghelijck ware gheſchiet in dien deele; datmen hem hadde uyt-gheſloten buyten het benefitie/ dat alle de Borghers ghegunt was/van haere goederen te moghen ghenieten; niet tegen-ſtaende dat hy indē dienſt vande ſtadt/met commiſſie vande drie Leden der ſelver/waere uyt-gheſonden ter vergaderinghe van Staten Generael. Maer wat de voordere liberaliteyt aen-gingh/ dat hy inde ſake niet meer en hadde ghedaen dan hy ſchuldich en ware:want hy daer mede hadde aen-gegeven daer't behoorde/'tghene dat Sr.Cruwel hem hadde voor-ghehouden van weghen haere Hoogheden ende den Heere Marquijs/dat hy in meerder perijckel ſoude hebben moghen vallen: verſochte derhalven zyne E. dat de ſelve ſoude ghelieven te excuſeren/ dat hy een ſulcken exceſſijff preſent/ dat meer ſmaeckte naer corruptien als erkenteniſſe/ niet en conde aen-nemen/ oock niet den Diamant voor zijn Huys-vrouwe;zijn E.anderſins dienſtelijcken bedanckende voor de preſentatie/ met aenbiedinge van zynen dienſt/ daer dat ſoude connen geſchieden met behoudeniſſe van zynen eedt ende eere.

Daer en teghen de Commiſſaris repliceerde/ dat hy zyne preſentatie voor geen corruptie conde verſtaen/over-mits de ſinciere ende op-rechte meyninghe van hare Hoogheden/ des Marquijs ende de zyne/ omme deſe Oorloge ter goeder trouwen ſonder eenigh bedrogh ten eynde te makē; daer over zyne E.meermaels begeerde/dat hy de preſenten ſoude willen accepteren/ ende alles ten beſten helpen brenghen/ met vele andere redenen van inductien meer. Alſo dat hy ten leſten/ volghende het goet-vinden van zyne Meeſters/de reſtitutie van zyne goederen heeft aengenomen/mette obligatie vandē Marquijs; maer noch gheweygert den Diamant voor zijn Huys-vrouwe: doch alſo de Commiſſaris wederomme met groote proteſtatie ende bekenteniſſe van obligatie ſeer inſtantelijc begeerde/dat hy hem ſoude gedoogen dien Diamant aen zijn Huys-vrouwe te gheven; heeft hy hem ten laetſten laten gheſegghen/ met verclaringhe dat hy tot alles de beſte directie ſoude doen/behoudens eere ende eedt; hem voorts in't particulier bedanckende/met aenbiedinghe/etc. ende alſo zijn ſy van malcanderen gheſcheyden/ hebbende den Griffier van achteren doen uyt-laeten door zynen voorſz. Neef.

De Griffier Aerſſens verclaert Mauritz zijn wedervaren.

Ten ſelven dage is den Griffier inden Graven-haghe weder-gekeert den viertiendē Mey/ heeft hem den ſelven voor-middaghe byden Pr. Mauritz laten vinden/ende alles geapporteert: die hē daer op verclaerde/dat de ſaecke als noch diende ſecreet ghehouden te wieſen/ende datmen moeſte ſien het ghelt te crygen: dan alſo hy hem de voorſz. obligatie van-den Marquijs metten Diamant preſenteerde in handen te ſtellen/heeft Pr. Mauritz hem daer van gheexcuſeert; meermaels hem vermanende/ dat hy het ghelt ſoude ſien te ontfanghen: ende ſoo hy daer meerder ſwaricheyt in maeckte/ vraechde Pr. Mauritz hem/waeromme dat hy dat niet ſoude doē/ nademale hy de ſake behoorlijck geopenbaert ende aen-ghegeven hadde. Daer nae heeft hy dat de andere Heeren mede gherapporteert/ die goetvonden/dat/ſoo Pr. Mauritz ſoude blyven perſiſterende by het weygeren vande obligatie ende Diamant tot hem te nemen ende te bewaeren/ dat-men de ſaecke voorder aen d'ander Heeren ſoude aen-gheven. Pr. Mauritz daer over weder aen-geſproken/ ſcheen eens daer inne te willen bewillighen; maer weder van advijs veranderende/endē de voorſz. Aertſen in het bewaeren groote ſwaricheyt makēde/ ſeyde Pr. Mauritz ſeer reſolutelycken;hy hadde geen redenen ſwaricheyt daer inne te maken/aen-gheſien hy hem ſelven hadde gequeten/ ende de ſchelmerye hadde ontdeckt nae behooren; als voor hem/ hy en wilde hem des niet meer bemoeyē:maer dat hy ſoude ſien het ghelt te crygen/ wenſchende datmen ſoo alle't gelt vanden vyandt wiſte te becomen/etc. Pr. Mauritz eſtimeerde den Diamant weert te weſen ſes duyſent gulden; ende daer by iſſet eenighe daghen ghebleven.

De Heer Pater Commiſſaris ſiende dat den Griffier Aertſen niet en quam om den Wiſſel-brief van 15 duyſent Croonen/heeft den 21 Mey hem daer over weder deſen volghenden Brief gheſchreven.

Pater Commiſſaris ſchrijft weder eē Brief aē Aerſſens.

Eerweerdighe Heere/ tot noch toe hebbe ick verwacht uwe E. antwoorde/ nopende de 15 duyſent Croonen/waer ende aen wien/ ofte op wat maniere ick de ſelve uwe E. ſoude doen tellen: dat alſo ick gheen antwoort en ontfange/en hebbe niet willen laeten uwe E. by deſen/die ick in alle confidentie ſchryve/ ende waer op uwe E. in alle trouwe by den brengher deſes mach antwoorden (iſt anders uwe E. alſo gheleghen) hoe/aen wien/ofte op wat middele hem beſt gelegen is/de voorſz. ſomme te ontfanghen/ op dat ick daer op terſtondt ordre mach gheven. Dan bidde uwe E. uyt ganſcher herten noch Sr. Cruwel/ noch niemant/ wie dat het oock ſoude mogen weſen/van deſen mynen verneme; want ick uwe E. ende Joffrouwe/ zyne beminde compagnie ende Kinders/ als myne Vrunden tuſſchen hun ende God ſincierlick (verſocht weſende) de)ſoecke te dienen/dat kenne God; die u/ende u familie neme in zijn heylighe protectie. Ick verwachte uwe antwoorde/ ende alle trouwe deur den brengher deſes / die niet weet wat ick ſchryve. In Delf den 21 Mey : onder ſtont/ uwe E. dienſtwillighe F. Ian Neyen. Het op-ſchrift was als den voorgaenden Brief/ende ontfangen den 22 Mey 1607 ſmorghens / by-de handen van Conelis Nijck des Commiſſaris Neve.

Deſen Brief aldus ontfangẽ/heeft den Griffier Aertſens dien wederom by Pr. Mauritz eñ de voorſz. andere Heeren gecommuniceert ; ende wederomme den Pr. Mauritz de obligatie ende Diamant gepreſenteert/om alles in zyne bewaringhe te nemen / ende hem af-ghevraeght wat dat-men voorder ſoude doen op't voorſz. ſchryven? Waer op hy heeft gheantwoort / dat hy de voorſz. ſtucken niet en begeerde : maer hy waere van opinie/ naedemale men van meyninge ware/ ende de ſake ſecreet begeerde te houden / dat hy dat ghelt ſoude behooren te doen lichten.

De ſaecke wort ruchtbaer ende aengegeven

Hier na alſoo Pr. Mauritz niet geraden vonde voor den dienſt vande Landen die ſaecke langer ſecreet te houden/ is rappoort ghedaen daer van inde volle vergaderinge vande Heeren Staten Generael/ende daer nae aen den Raedt van State ende Ghedeputeerde/aende Heeren Geſanten van Vranckrijck ende Engheland/ mits aen Colonels ende principale Hovelingen ; alſoo dat het ten leſten ſtuck-wyſe oock ghecomen is inden mondt vande Ghemeente / de welcke onwetende de waerheyt ende grondt vande ſaecke/ hebben begonnen blindelijcken ende ondiſcretelijcken daer van te ſpreken / elck naer zijn gheſintheydt/gonſte ende af-gonſte / haet ende nijt/ elck nae zijn paſſien af ende toe doende nae welghevallen; tot grooten naedeele vanden voorſz. Griffier Aertſen: de welcke vã zyne goede vrunden daer van verwittight/heeft goedt gevonden den Heeren Staten Generael ſulcks aen te dienen ende hem te beclaghen ; ten eynde hun gheliеven ſoude / hem vande obligatie ende ringh te ontledighen / ende te doen ſtellen in ſulcke handen/alſſe dienſtlick ſouden bevinden: daer op deſe volghende reſolutie is ghecomen.

Acte der Staten Generael tot ontlaſtinge vandẽ Heer Griffier/aẽbeerdende de obligatie ende Diamant.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden hun beraden hebbende op't vertoogh van Mr. Cornelis Aertſen haren Griffier / daer by hy te kennen gegeven heeft/dat op't verſoeck ende ſchryven van Jan Neyen Commiſſaris hy by ordre van zijn Excellentie/ etc. hem bydẽ ſelven Commiſſaris binnen Delf hadde laten vinden/omme vanden ſelven te verſtaẽ ende te ontfanghen 'tgene hy hem ſoude willen ſeggen ende preſenteren / om daer mede nae de occorrentien s'Lands dienſt te vorderen/vandẽ ſelven Commiſſaris ontfanghen/ende terſtondt zyne Excellentie ghepreſenteert hadde over te leveren/ eene obligatie van vijftigh duyſent Croonen vanden Marquijs Spinola/met eẽ Tafel van een Diamant/ſtaende in eenen ringh / ghelijck hy hier te voren in hare Mo.E. extraordinaris volle vergaderinghe particulaerder ende ſpeciaelder rappoort met alle circonſtantien ghedaen / ende de voorſz. Brieven gheleſen/ ende de voorſz. obligatie metten ring van hant tot hant getoont hadde/verſoeckẽde daer van ontledicht te zijn/ ende de ſelve gheſteldt te worden in ſulcke handen/als hare Mo.Eer. voor de Landen dienſtelijck ſouden bevinden : So is verſtaen ende gereſolveert dat den voorſz. Diamant upten ring by een Juwelier ghedaen/ghewoghen ende ghepriſeert ſal worden/ende daer nae/beneffens de voorſz. obligatie/ in preſentie van-den Treſorier Generael George de Bye in een caſken beſloten met twee ſleutels/ onder het Cachet van-de Heeren Staten Generael/in des voorſz. Treſoriers handen gheconſigneert ſal worden / omme die te bewaren/tot dat byde Heeren Staten Generael ghereſolveert ſal weſen / wat daer mede ſal dienen ghedaen. Ghedaen inden Haghe den ſevenden Julij 1607.

Deſe obligatie eñ Diamant heeft daer gelegen/tot dat ſy in volle vergaderinge der Staten Generael/ten leſten zijn gelevert den Heere Audiencier Vereycken; alſo wy in't 28 Boeck verclaert hebben.

Alle deſen handel onder de Ghemeente in eenen verkeerden ſin in-genomẽ /ende met quaetwillicheyt verſpreyt zijnde/ is den voorſz. Griffier gheraden ghewórden / coppe upt te gheven vande voorſz. reſolutie/ ende daer by te voeghen het volghende gheſchrifte.

Verclaers vandẽ Griffier Aertſen/ om de onwetende calũniateurs den mont te ſtoppen.

Mr. Cornelis vã Arſſen Griffier vande Moghende / Edele Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / verſtaen hebbende 'tghene dat hem / ofte by puere calomnien / ofte upt onwetenheyt wort nae-ghegheven/tot naedeel van zijn eere ende getrouwe comportementen in zijn Ampt ende Offitie / als ofte hy yets teghen het Land met Jan Neyen / Commiſſaris Generael vande Minnebroederen/ ghehandelt/ende vande ſelve ontfanghen ſoude hebben/ namelijck een Diamant ende obligatie / die de hoogh-gemelte Heeren Staten Generael hem hadden doen conſigneren / ende dat de voorſz. calomnien met ſulcke waerſchijnlijckheyt werden verſpreyt/dat die gheloove ſcheenen te ghewinnen / onaenghesien zynen ghetrouwen drie en twintich jarighen dienſt / ende dat apparentelijck om dat het dienſtlijck ghevonden was/ dat-men 'tghene/ deſen aen-gaende ghepaſſeert/ voor eenen tijdt ſecreet ſoude houden / voor den dienſt vande Landen: en heeft niet connen laten preparatoyre voor deſen tijdt/ende tot dat den dienſt van't Land breeder openinghe van deſe ſake ſal toe-laten/om den loop vande voorſz. calomnien/byde waerheyt te doen ſtuyten/ te verclaeren/ dat hy den voorſz. Commiſſaris Jan Neyen noyt en heeft gheſproken als met ordre/ ende van ſaken hem expreſſelijck in bevel ghegeven; ende namentlick den 12 Mey leſt-leden na den 9 uren inden avondt van-den voorſz. Commiſſaris eenen Brief ontfangen/ ende den ſelven des anderen daechs s'morghens ten 7 uren gecommuniceert hebbẽde dien dat behoort/ is met raedt/advijs ende ter ernſtigher begeerte vande ſelve/den 14 Mey des morghens te ſes uren by den voorſz. Commiſſaris tot Delf gheweeſt/ eñ heeft vanden ſelven een obligatie ende Diamant ontfanghen/ die hy (doende ten ſelvighen daghe rappoort van zijn weder-varen) heeft gepreſenteert over te gheven om bewaert te worden; gelijck daer van inde volle vergaderinghe van-de hoogh-ghemelte Heeren Staten Generael naeder ende volcomender rappoort den 2 Junij leſt-leden is ghedaen. Maer alſo dat daer by is gebleven / ſonder dat de voorſz. obligatie eñ Diamant van hem als doen wert over-ghenomen; maer by hem gelaten tot naeder diſpoſitie / hebben hare Mog.Ed. den 7 deſes goet ghevonden de voorſz. obligatie metten Diamant te laeten conſigneren om bewaert te worden / tot dat by de ſelve hare Mog.Ed. gereſolveert ſal zijn wat daer mede ſal dienen gedaen. Ende alſo het gene wat voorſz. is/het warachtighe ghepaſſeerde in deſe ſake is/heeft dẽ voorſz. Griffier goet gevõden dit geſchrifte daer van upt te gheven/ op dat een yeghelijck mach ſien ende ghelooven/ dat hy in deſen niet anders en heeft gedaen/ dan gelijck als een ghetrou ende ghehoorſaem Officier behoort. Aldus ghedaen den 20 Julij 1607.

Ander diſcours van de Ooſt Indiſche ſake.

Daer is noch een diſcours der Vereenighde Nederlanden redenen/ om te behouden de vaert op Ooſt-Indien/ als een groote ſake vã State/ in Franſoys uytgecomen/ paſſerende onder de handen van-de Ambaſſadeuren van Coninghen ende Princen/ dat ons goet-gedocht heeft den Leſer mede te deelen/ ende ſeyt als volght.

Om claerlijck te oordeelen van't different op de Indiſche vaert / is het nootelijck wel te weten voor eerſt 'trecht vande partyen ; ten tweeden/ haeren Intereſt; ende ten derden / welcke partye met meerder redene behoorde van zijn recht ende Intereſt te wijcken/ ter Liefde vanden Peys van Chriſtenryck.

Noopende het Recht / het is ſeker dat Commercie of Coophandel is vry onder alle Natien die mettẽ anderẽ in Peyſe eñ vrintſchappe zijn.

Dat/ ghelijck nae alle de ghemeyne Rechten des menſchelijcken gheſlachts/ de Zeevaert over alle de gantſche Werelt vry is voor een yeghelijck/ ende niet onvryder dan het ghebruyck vande Locht. Alſo is mede het Commerce ofte onderlingen handel met alle volckẽ vry. Ende al dit can niet belet wordẽ/ dan by Oorlooghs recht; ende die dat anderſins beletten / worden ghenaemt Zee-roovers ofte Zee-dieven.

Ende d'Oorlooghs recht is opentlijck voor ons/ ten aen-ſien dat wy't ſoo veel Jaeren hebben ghebruyckt/ ende volcomelyck vercreghen de vrye poſſeſſie van alle de Zee/ ende de Trafficque over al / by ſoo veelderhande Victorien/ ſonder dat de voorſz. poſſeſſie ons oyt ſy ontnomen / by eenigh voordeel dat de Spaenſche van ons ghewonnen ſouden hebben.

Waer uyt dan volght dat naer Rechte/ mijn Heeren de Staten vol-comen preſentatie hebben gedaen. Ende dat de Coning van Spaengien is ghehouden te verkieſen/ ofte den Peys mette Commerce ende vrye Navigatie over alle de Werelt/ ofte de Oorloghe.

Intreſt des Conings vã Spaengien.

Hy en can gheenen Intereſt pretenderen/ nademale het Recht opentlijcken hem teghen is: want die geẽ Recht heeft/ heeft genen Intereſt.

d'Intereſt hy allegeert / beſtaet eenlyck in't ghene dat (wy ende alle andere Natien daer varende) de Trafficque ofte vedorven is voor hẽ/ uyt oorſake darmen hem belet 'tghebruyck van monopolien ende extorſien.

Mede dat by het derwaert vaeren ende weder-comen/ ſonder in Spaengien aen te leggen/ hem benomen worden zijn over-groote tollen van twintich ten honderden van al dat uyt ende inne vaert/ het eenigh fondament/ ende de zenuwe van zijn groote macht/ t'welck hem geheelick beneme alle hope van ons te over-vallen ende zijn ghepretendeerde Monarchie. Redenen die gheen ander fondament hebben / dan opene ongherechticheyt/ ambitie/ ghewelt/ giericheyt/ ende begeerte van alle de Werelt te moghen quellen: niet teghenſtaende hem te vreden houdende met het zyne/ ende ſonder dat/ hy ſoude blyven een groot Coning/ machtich genoech te weder-ſtaen alle over-vallinghen.

Intreſt der Heerẽ Staten generael

De Natuerlicke vryheyt/ ware ſulcke Recht/ waer van de weerde onſchattelijck is: daer en teghen de dienſtbaerheyt ware oneerlijck ende beſchamelijck / die een eerlijck ghemoet niet lyden conde/ voor eenighderhande vergeldinghe: principalijck van hem te laten bannen met eyghen conſent uyt de drie vierendeelen der Werelt; ſulcx noyt voor-gheſlagen / dan criminele ende ter doodt verweſene menſchen.

Een ſake voor ons te onverdragelijcker/ die gheen ander profeſſie doen dan van Zeevaert ende Coophandel over alle de Werelt / een ſubſtantiele qualiteyt van onſen ſtaet ende weſen/ ſiende wy ſonder dat ambacht ons gheenſins connen gheneeren in ſoo cleyn ende engen landt/ broeckachtigh ende gebroken vande Wateren/ dat niet moghelijck is te voeden het ſeſte deel van't volck: noch min machtigh ons te behandigen nootelicke middelẽ tot onſe beſcherminge tegen eenen ſo machtigen vyandt: want afſtaende vande Indiſche vaert / zijnde de Trafficque op Spaengien ende vande Middellantſche Zee inde macht vandẽ Coning vã Spaengien/ en ſoude ons niet reſterẽ dan de Zeevaert over deſe zyde Spaengien / die ons gheenſins ghenoech is ons te gheneeren.

Het welcke byden Coningh van Spaengien wel gemerct/ confiſqueerde over etlijcke Jaren lijf/ goedt ende ſchepen vanden onſen/ aengeſlagen in Spaengien ende in andere zyne Coningrijcken; ſluytende de ſtrate ofte engde van Gibraltar met een ſtercke Oorlooghs-vloote ter Zee / meynende ſeer lichtelijck ons te benemen alle Zeevaert ende handelinghe.

Waer door ons genen anderen middel en reſteerde/ dan voor te nemẽ de Zeevaert eñ Commerce op Indiẽ/ al-waer God hun ſo wonderlijcken hadde met voorſpoet gheſeghent/ dat ſy nu niet mochten verlaeten/ ſonder in veel meerder perijckel te vervallen.

Want wy de ſelve eens ghequiteert hebbende/ den Coning van Spaengien ſal verſeeckert zijn/ dat wy de ſelve nemmermeer wederomme ſullen connen becomen/ overmits dat de Compagnie gheſcheurt / ons Bootſ volck tot zyne dienſte gelockt/ ende de Indianen wreedelicken by hem uyt-gheroept / ende onſe doodtlijcke vyanden ghevorden zijnde / om dat wy haerlieden (niet tegen-ſtaende d'aliancie die wy lieden met haer ghemaeckt hebben) ter vleyſchbanck ſouden hebben over-ghelevert; ende de Coop-lieden verſtropt zijnde / ſal de ſake irreparabel / ende niet wederom te hervatten zijn.

Ter contrarie/ den Coning van Spaengien zyne profyten uyt de Indien vredelicken ghenietende / de in-comſte van zijn groote Tollen weder op-gherecht/ de ſwaricheden van zyne Finantien geweert / ende door dienſte van ons Zeevarende volc/ een vreeſelicke macht ter Zee op-ghericht hebbende / het ſal hem als dan aen wille noch macht ontbreken/ om hem te wrekẽ van ons/ ende alle die ſich met ons vermenght hebben t'onſer defenſien.

In voegẽ dat de Heeren Staten deur groote ende hooghe noodt ghedronghen werden/ de Indien niet te verlaten/ principalicken ter oorſake dat wy gene verſeeckeringe vanden Peys connen hebben/ dan alleenlick in onſe macht ter Zee/ als weſende den eenigẽ Toom ofte Breydel / om den Coningh van Spaengien by-den Peys te doen blyven/ ghelijck hy al-reede (door zyne Ghedeputeerden) heeft beleden/ dat hy ten gheenen anderen eynde in deſe handelinghe en is ghetreden/ dan om zyne Indien met vreden te moghen ghenieten/ 't welcke ſoo veel gheſeydt is/ als dat wy ſouden de Zee verlaten / ten eynde hy gelegentheyt macht hebbẽ/ om de geheele Werelt te veoorlogẽ/ ſonder dat hy (als ter Zee niet beſpringelijc) ſoude connẽ bevochtẽ wordẽ.

Ende om wel te verſtaen wat het is / eñ hoe veel het bedraeght/ ende wat ons gheleghen is/ aen het gheene hy wil dat wy verlaten ſouden: So iſt noodich te weten/ wat wy inde Indien hebben/ voor ſoo corten tijdt als wy-lieden aldaer begoſt hebben te handelen.

De Compagnie vande Ooſt-Indien heeft voort teghenwoordich/ ſoo in Indien / als ter Zee derwaerts ende herwaerts / veertich goede ſchepen op't voorderlickſten getimmert ende ter Oorloghe toe-gheruſt / niet minder d'eene deur d'ander als 6 hõdert Laſtẽ/ met hare victualie ende proviſie van Oorloghe ghecoſt hebbende niet min dan vÿf en twintich duyſendt Croonen elcke Schip/op hebbende hondert en vÿftich goede ſtucken Gheſchuts van Metale/ ſonder noch vÿf hondert Yſeren ſtucken / ende vÿf duyſent goede ervarene Mannen.

Op Guinea wort ordinaris ghehandelt met twintich Schepen van twee hondert ofte hondert vÿftich Laſten groot / wel toe-gheruſt ter Oorloghe/met ſes hondert Mannen.

Om Sout datmen haelt van Punto del Rey inde Weſt-Indien/vaertmen ghemeenlick als het Sout wel ghelt / met tachtentich groote Schepen / van ontrent ſes hondert ofte ſeven hondert Vaten/ verſtẽ met 2 duyſent Mannen.

Op de Eylanden van S. Domingo, Cuba, eñ andere/daer haeltmen Huyden/Tabacq/Hout/ eñ andere Waren/ met ontrent 20 ſchepen van 200 Laſten/eñ 1200 wel gewapende Mannen.

Bedragende in alles 160 ſchepen/ ende 8800 Mannen/ makende een Coninglicke macht ter Zee: Voornementlick gemerckt/dat het is ſeer goet geexerceert volck/wel gheoeffent in alderhande arbeyt eñ perÿckelen/die gheſtadelÿcken in ſulcke verre reyſen veel zÿn voorvallende.

Eñ deſe machtige heyrcrachte wort dagelicx onderhoudẽ eñ betaelt uyt de middelẽ eñ het incomẽ van deſe Traffique/om ten dienſte eñ tot defentien van onſen ſtaet/ eñ tẽ behoeve vã onſe vriendẽ eñ geallieerde geemployeert te worden.

Alſo datmen oogenſchÿnlÿck can bemerckẽ/ dat de liefde eñ affectie tot den Peys eñ onderhoudinge van onſen ſtaet/vryheyt/ levẽ eñ goederen ons dwingẽ om de handelinge op de Indien in continueſen ſwang te houdẽ; eñ dat wy liedẽ de ſelve verlatende/niet alleenlick van alle verſekeringe vanden Peys/maer ooc inſonderheyt van alle traffike eñ neeringẽ ſoudẽ berooft eñ ontbloot wordẽ/ eñ een ſeer bloedige Oorloge op onſen halſe ſouden halen: want indiẽ wy eens worden ongewapende Schapen / ſo ſullen wy buyten twyfel vã deſe Wolven gegetẽ worden. Sonder welcke handelinge wy niet comẽ geholpẽ wordẽ met eenich ſecours van onſe geallieerde vriendẽ/ die ons van alle machtẽ ontbloot ſiẽde/ gans geẽ werc van ons ſullẽ makẽ/ eñ ſo ſoudẽ wy volgẽs diẽ geheel onnut werdẽ.

Eñ om alle redenẽ behoort deſe eenige wel genoech te zÿn/dat onſe partyen in haer verſoeck niet ontfanclick en zÿn/ aengemerct dat by opẽ brievẽ vanden Co. van Spaengien eñ d'Eertzhertogen getekent eñ geſegelt/ons voor dẽ aenvang van deſe handelinge ſolemnelicken is belooft/ datmẽ met ons ſou handelẽ in dier qualiteyt eñ als ons erkennẽde voor vrye Staten eñ Landen/ op de welcke ſy niet en pretenderẽ/in voegẽ dat ſy nu van ons niet en connẽ verſoecken/'tgene dat onſe vryheyt verminderẽ ſoude/ eñ ons ſlavernie ſoude opleggen/ tot de welcke genige andere vrye Statẽ of Landẽ/ byſonder wy/nemmermeer onderworpen zÿn gheweeſt.

Occ is henlieden geaccordeert/dat eẽ yegelijc 'tgene hy heeft behoudẽ ſoude/ten ware datmẽ aen wederzydẽ in eene vrywillige wiſſelinge/vã eenige plaetſen mochte bewilligẽ. Eñ zÿn over ſulcx niet ontfanckelic/dat ſy ons het gene (daer ons voor deſen tÿt op't alderhoochſte aẽ gelegẽ is) ſouden doen verlaten ende wech gheven.

Niet tegẽſtaẽde dat wy ſchoon voor de Oorloge de Indien noyt bevaren hebben / want de voorſz. belofte ſiet alleenlijc opt gene dat wy tegenwoordich beſitten/oock dat recht/ de macht eñ vryheyt vande Coopmanſchap eñ Trafficke ſtont ons voor de Oorloge Iure gentium ſo wel toe te doen/ als eenige andere natien vãde Werelt/ja ſo wel als dẽ Spaengiaert ſelve/als hy d'eerſte-mael derwaerts was gaende: welcke recht ons noyt benomen en is door eenich tractaet ofte verbot in deſe nederlanden gedaen / de welcke noyt een woort van ſulcx verſtaẽ hebbẽ/ dã uyt het leſen vant tranſport dẽ Eertzhertogẽ opgedragẽ/'twelcke de Geunieerde Provincien niet meer en verobligeert/ als alle andere Placcatẽ byde Spaẽgiaerdẽ in Spaẽgiẽ uytgegevẽ.

Ghemeenen Intereſt vã Chriſtẽrÿc/ ende voornementlÿck vande Coningen ende Princẽ onſe vrienden eñ geallieerdẽ.

Tis ſeker dat de gantſche Chriſtẽheyt (voornementlickẽ de Nabueren vande Nederlanden) ſchade lyden byde continuatie of langduericheyt des Oorlooghs. Maer ſulcx en geſchiet niet by ſchult vande Heerẽ Staten Generael/noch ooc vande Eertzhertogẽ/terwylen tuſſchẽ henlieden geen verſchil en is/twelc ſonder ordinaris conditien niet en ſoude connẽ ter neder geleyt worden/principalicken/ nae dien de Heeren Staten eenẽ algemeynẽ vrede in alle deelẽ des Werelts (op ordinaris eñ ghemeyne conditien van vrye traffique) hebben gepreſenteert: eñ den Co. van Spaengien ſodanigen generalen vrede afſlaẽde. Soo iſt dat ſylieden hen noch preſenteren eene particuliere eñ byſondere vrede in Europa/ſelfs byden Coning te limiterẽ. Eñ in ſo verre hy de ſelve is weygerẽde/ſo geeft hy opẽbaer genoech te verſtaẽ/dat by hẽ de ſchult eñ oorſake is/ van alle't quade gevolgh des Oorloogs/als willẽde (dat niet alleẽ de Nederlanden/ maer oock alle hare nabuerẽ) ter oorſake vã zÿn onrechtveerdige pretenſien opte Indiẽ/wordẽ gemoleſteert eñ ontruſtet. Welcke ſakẽ nochtans/terwyle de ſelve niet en moverẽ d'Eertzhertogẽ/noch geen van hare onderſaten/noch eenighe Staten van Europa; maer alleenlick de Spaengiaerden eñ ons/de welcke daer over nochtãs zÿn geintreſſeert/eñ 'tgene behoorde in de Indien ſelfs ghedebatteert te wordẽ/werden wy nochtans hier door gecauſeert geẽſins de ſchade vã alle anderen/uyt oorſake dat wy liedẽ niet en willẽ wÿcken: maer overmits dẽ Co. van Spaengiẽ zÿn onrechtveerdige uſurpatie wil ſtaende houden/ ende de ſelve met ſchade eñ Intereſt vande geheele Chriſtenheyt in diſpuyt te trecken.

Welcke ſaken wel te recht inſiende/ſalmẽ bevindẽ dat de Heerẽ Staten gene afſtant vande Indien connẽ doẽ/ſonder groote ſchade eñ prejuditie van alle onſe vriendẽ eñ geallieerden: ſoo om de redenẽ voorſz. als om dat het Chriſtẽrÿc nẽmermeer/ſo lange de Spaẽgiaerdẽ (de Indiẽ tot haren wille hebbende) gheruſt connen zÿn.

Maer ter contrarie ſalmẽ nẽmermeer eenige vaſte vrede hebben te verhopen/dan door't vervolch van de gelegentheyt die ſich nu is preſenterende/te weten/ dat den Co. van Spaengien door verſcheyden batalien ter Zee alſo is overwonnẽ / dat hy indẽ tÿt van 2 jarẽ herwaerts/ over de 30 galioenen/ met groot getal van andere ſchepen/eñ bynaeſt alle zÿn Zee varẽt volc verlorẽ heeft; in voegẽ dat wy met de hulpe vã God (in ſo verre hy dẽ Peys in Europa niet aẽneẽt) behoorlick bydẽ geintreſſeerdẽ geaſſiſteert zÿnde/tot defentie vã ons Lant eñ eẽ toeruſtinge van eene ſeer machtige cõpagnie op de Weſt Indien/hẽ lichtelickẽ alle zÿn incomſten uyt de Indiẽ ſoudẽ connẽ belettẽ/ eñ hẽ door ſodanigẽ middel dwingen / onmachtich tot landuerigher Oorloge / gemerckt hy voor deſe tÿt van volck ghebloot is/om ons ter Zee te reſiſteren.

Het welcke ons de redenen belaſt voor te nemen/in-ghevalle dat de Coningh van Spaengien niet ſoude willen toe-ſtaen den Peys in Europa / ende in gevalle dat hy dien toe-ſtaet/ ſonder te willen aen-nemen den Peys in Indien op ordinare conditien/ haren Intereſt ſal op-houden/ende ſullen ons laten twiſten in-de Indien/ende daer laeten de queſtie met Oorloghe ſcheyden ; ſelve met verclaringhe/dat-men verſtaet den Peys ghemaeckt in Europa/ende dat-men de partyen d'een teghen d'ander ſteldt voor de reſte.

Ende waer dat-men ons ſoude moghen teghen-worpen / dat met redene ſy ons mochten voor-ſlaen/dat de Coning van Spaengien af-ſtaende van zijn pretentien / ende noch daer en boven ons ſoude accorderen de vrye Traffijcque op Indien/ende dat wy daer en tegen hem niet aen en bieden / noch wijcken hem in gheen ſaecken / dat heeft wel eenen ſchijn van ongherechticheydt: maer wat nauwer ende beter inſiende/ſal-men bevinden dat het maer miſ verſtandt is.

Want ons accorderende 'tghene wy ſegghen ons toe te comen/en ſal hy ons niet vanden zynen gheven ; maer ſal ons eenlijck vry laeten/ 'tghene dat wy teghenwoordelijcken hebben: want hy en ſal ons geen ſteden/ landen ofte andere reale dinghen weder gheven die hy in zijn macht heeft : maer eenlijck Peys/ende tot verſekeringhe dat de Peys niet ſal ghetroubeleert worden onder deckſel van zijn pretenſien / en ſal ons maer geven een verclaers in pampier/ dat hy af-ſtant doet van zijn voorſz.pretenſien: oock en hebben wy niet van doene den tytel ofte zyne renontiatie ; maer alleenlijck eenen waren ende op-rechtighen Peys ; welcken Peys en can ghenen vaſten grondt hebben ofte apparentie van langhe te dueren/ ſoo lange hy ſoude willen behouden zijn pretenſien.

Oock mede en eyſſchen wy niet inde Indien dan den Peys / die hy ons ſelve aen-gheboden heeft / ofte dat hy kieſe d'Oorloghe ſo hy zijn woordt wil af-gaen / ſonder dat wy hoeven te verſoecken de Trafficque op Indien na Peys: want Peys uyt eygen natuer begrijpt vrientſchap converſatie ende Commertie/eygēſchappen ende conditien onverſcheydelijck van-den Peys/eñ ſonder welcke eenich contract en can niet gheſeyt ofte genoemt worden Peys. Ende ſoo by avonture hy weygert den waren Peys/ ende ons dien niet aen-biedt gheheel ſonder receptie / de redene vereyſcht dat hy verkieſe de Oorloghe.

Maer hebbende ghenen luſt meer inde Oorloghe ter Zee / ende nochtans niet willende accorderen den Peys met zijn ware eygenſchappen / ſulcken een als hy ons heeft aengeboden/ ſoo tracht hy te vernietighen zijn woordt / ons latende het ydel woordt van Peys; maer weerende d'effect ofte waere daedt:wāt de meyninghe ende ſubſtantie is de Commertie/het welcke in geender manieren en can over een comen ofte wel beſtaen met het woort/ghegheven van ſulcken Prince.

Mede iſt een ontwyfelijck recht onder het menſchelijcke geſlachte dat de Commertie ende Zeevaert vry ſy over al de Werelt/ende dat die niet connen uyt-geſloten worden / dan by Oorlooghs recht oft Zeeroovers:ende daer-omme den Peys zijnde eenvoudelicken beſloten/moet den vryen handel ofte Commercie toe-gelaten weſen/ al-waer datter gheen mentie van ware ghemaeckt. Waer uyt dan volght dat de Coning van Spaengien/willende men Peys make in Indien/ behoorde te verſoecken de exceptie vande Traffijcque / ende dat hy is die wilt dat wy ſullen af-gaen ofte wijcken van ons recht ende vryheydt / daer wy niet anders verſoecken dan waren Vrede.

Daeromme te ſegghen dat wy veel eyſſchen ſonder yet te willen gheven tot vergheldinge/ 'tis miſ verſtandt / ſiende wy niet en begheeren dan den Vrede/ende preſenteren oock niet minders dan eenen Peys ; ſulcken als wy verſoecken/in voeghen dat het toe-gheven ſy reciproque ende in't ghelijcke / ende die ſodanigen niet wilde aenveerden/ betrouwende op meerder voordeelen by de Oorloghe/die wort ordinaerlijck ghenomen den Peys te weygeren/ſo-men hem niet wilt toe-gheven behoorlijcke voldoedinghe tot zynen voordeele. Ende dit heeft al wel duydelijck verhandelt geweeſt met ſolemneel appointement ende accoort/ voor't in-gaē van eenich contract/behelſende dat elck behouden ſoude wat hy beſate/ dat is te ſegghen/dat de partyen d'een van d'ander niet eyſſchen ſoude tot vergheldinghe van eenigh voordeel/ dat hy by d'Oorloghe pretendeerde.

Eñ alſo-men ſoude willē balancerē ofte wegē van weder zydē dē tegēwoordigē ſtaet vant Oorloge/men ſoude bevinden dat mijn Heeren de Staten/conſenterēde eenē univerſalen Vrede aenden Coning van Spaengien/ en ſullen hem niet min geven / dan ſy de ſelve van hem ontfangen;jae al gave hy haer wat meer: gemerct de groote voordeelen die ſy op hem gewonnen hebben/by haer vercreghen Victorien ter Zee: daer zijnde doot ghebleven meeſt al zijn geoeffent Zee-volck / nu qualijck andere hebbende om de onſe te weder-ſtaen / zijnde daer door in blijckelijck perijckel te verlieſen alle't ghene hy over de Zee beſit. Ende de Heeren Staten overghevende hun voordeelen/ hem toe-latende eenen ordinarē Peys / ſonder te begeerē recompentie ; ſoo iſt claerlijck blijckende / dat de Coningh van Spaengien meer ſoude ontfanghen dan hy haer gheven ſoude : ende dat de Heeren Staten af-ſtaen van veel meer apparente pretenſien dan hy doet;ghemerckt/d'Oorloge uytvoerende / dat daer groote apparentie waere/ dat ſy hem binnen een Jaer meer af-winnen ſouden/dan hy van haer in 40 Jaeren gewonnen hadde.

In voeghen dat op-rechtelijck oordeelende/ gheen ander ghemerck nemende dan op de redene/ende 'tghene dat naecktelijck blijckt/men ſal ontwyfelijcken bevinden/dat het haer tegēpartie is/die/ contrarie haer ghegeven belofte/ eyſſchen veel meer / ende aen-bieden niet: maer verſoecken dat wy haer wilden weder-gheven poſſeſſionem totius Maris ende vande Ooſt Indien/die wy van haer ghewonnen hebben/ van de welcke preſentelijck haer hope cleyn is/ ende dat wy hun ſouden quiteren ofte over geven de Traffijcque vande drie deelen der Werelt/ ofte ſoo vele als de gheheele Wereldt/ den eenighen oorſprongh van alle onſe middelen / financien ende machte : in voeghen dat ſy ghenoech verſoecken de Zenuwen/ ja Ziele van onſen ſtaet/ ende preſenteren ons niet van eenighe weerde/ dan alleene eenen gheimagineerden tytel van Vrede/te gelijcken by eenen frayen ſadel tot een Peert dat-men wil de beenen af-houwen.

Terwyle men in Hollant van deſe Ooſt Indiſche Voyagie handelde / zijn ontrent den 29 Meerte uyt Portugael gheſonden / onder den Viceroy Conde de Leyra / in Galeyē ende Caracquen 13 ofte 14 groote ſchepen naer Ooſt-Indien/wel twee duyſent ſoldatē op-hebbende;

Portugael ſent 14 groote ſchepen nae Ooſt-Indien met 5000 man.

andere ſeggen van 5000 mannen ſterck met het ſcheeps-volck.

Pater Commiſſaris comt in Spaengien.

Hoe wel den Pater Commiſſaris / ſoo-men naer heeft verſtaen/ al dē 23 Aprilis in Spaengien by-den Coningh was gecomen/ heeft-men noch echter in langhe van hem niet met allen vernomen/ ſoo dat de veertich daghen/ die-men meende tot zijn gaen ende comen van noode te weſen/ ſeer verlenght ende vermenichvuldight zijn ghewozden / op alderhande pretexten/ hier te lande voor-ghegheven; van dat hy ſelfs ſieckelijck was; dat den Hertoge van Larma niet te Hove en was; dat den Coning te ſeer geoccupeert was met de verheffinghe van zijn Sone/ tot Erfghenaem van zyne Rijcken / ende andere.

17 ſeſſie.

Afdoeninge vande Convoyen.

Reſtitutie vande ſtedē eñ ſterckten in Brabant eñ Vlaenderen gheeyſcht.

Daer en tuſſchen hebben de Ghedeputeerden vande Staten / mette Gedeputeerden van Spaengien eñ de Eertzhertogen/ noch een ſeſſie gehoudē op-dē 22 April/ al-waer die vā Spaengien ende Eertzhertogen ſeer inſiſteerden op de afdoeninghe vande Convoyen op alle Coopmanſchappen / ende van daer op niet te lyden dan de oude Tollen: Van ghelijcken op de redintegratie van Brabandt ende Vlaenderen/ ende datmen ſulcks aen heur ſoude moeten reſtitueren; in Brabant de ſteden vande Grave/ van Breda/ van Berghen op den Zoom/ Willem-ſtadt/ Steenbergen/ de ſchantſe van Lillo/ ende ande plaetſen/ op den gront van Brabant gelegen: Ende in Vlaenderen Liefkens-hoeck/ Axel/ ter Neuſe/ Ardēburgh/ Iſendijck/ Sluys/ Biervliet/ ende 'tgheheele Landt van Caſande/ ende andere plaetſen/ op dē Vlaemſchen bodem gheleghen: Ende preſenteerden daer teghen aen de Staten te laeten Linghen / Oldenzeel ende Grol. Waer teghen van der Staten zyde ſeer veel gheſeydt werde/ dat ſulcks ſtrydende was teghen de belofte van d'eerſte verclaringe vande Eertzhertoghen/ daer by bedongen was dat elcks ſoude houden dat hy hadde: dat het ſtuck oock in groote onghelijckheyt beſtonde/ vande Staten te willen hebben ſoo vele treffelijcke plaetſen/ die vele baſtandt waren om een ſterck belegh te wederſtaen/ ende den krijgh noch vele jaren daer te ſtuyten; daer uyt oock de Staten groote middelen toghen; ende heur daer tegen te preſenteren drie Neſten/ niet baſtandt alle drie om twee maenden een Legher op te houden/ ende die ſy ſelfs in ſeſthien daghen hadden ghewonnen/ ende die niet waert en waren een vijftichſte paert van't ghene ſy eyſchten: Dat oock den tytel van Souveraynitept oft Vryheyt deſe Landen niet ſeer baten en ſoude / als ſy alſoo ſouden werden ontſet ende ontblootet van heure ſterckſte Steden ende Bolwercken / ende datmenſe van binnen mede ontblooten ſoude van heure middelen vande Convoyen / die ſy tot defentie van heur ſtaet nootelijck moeſten onderhouden. Ende naer vele ende langhe conteſtatien ten weder zyden ghevallen / zijn ten leſten gheſcheyden/ midts dat elcks hen bedencken ſoude/ ende wat in-ſtellen op de ſake dienende. Niet te min de Staten verſtaen hebbende dat een ſchip uyt deſe Landen op de Middel-zee/ ontrent de Strate van Gibraltер / hem beghevеn hadde tot piraterie/ ende daer diverſche ſchepen hadde berooft/ hebben heur Ghedeputeerden / omme te thoonen der ſelver ſincere intentie int onderhouden vanden ſtilſtandt/ 'tſelve den Marquis Spinola ende d'andere Ghedeputeerden aenghegheven / ende daer by verclaert dat ſy van meeninghe waeren op die Cuſten te ſenden vier goede Oorlóogh-ſchepen / om dien piraet te overweldighen/ ende hier te Lande ten ſtraffe te brenghen; begeerēde vande ſelve dat ſy hun paſpoort daer toe verleenen wilden/ 'twelcke de Marquis weygherde: maer midts hebbende dubbelt vande inſtructie de ſchepen mede te geven/ verclaerde te vreden te weſen diē aengaende / aenden Adelantado vande Strate te ſchryven: maer overmidts 'tſelve ſchip naerderhant byde goeden daer noch op weſende ghereddet/ ende vande piraterie afgebracht werde/ is daer van niet ghevallen.

Staten willen de piraten verbolghen.

18 ſeſſie.

Naerder communicatie op de ſteden voornoemt/ ende de convoyē.

De Staten hebbē diverſche communicatien ghehouden op't gene inde laetſte ſeſſie was verhandelt; ende niet gheraden vindende heur te ontblooten van ſoo vele ſtercke plaetſen/ teghen ſoo gheringhe preſentatien/ hebben den 28 April noch een naerder ſeſſie daer op ghehouden met de Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertzhertoghen: al-waer de Ghedeputeerden vande Staten verclaerdē/ dat de ſtaet van heure Landen ront-uyt niet toe en liet datſe condē af-ſtaē ſo vele ſtercke plaetſen/ weſende de voornaemſte Bolwerckē van heure Landen; nochte oock af-ſchaffen geheelijck de middelen vande Convoyen/ aenghesien heur Admiraliteyten met vele ſchulden waeren beſwaert / die niet en conden ghereddert werden dan uyt de middelen vande Convoyen / ende hebben 'tſelve met vele redenen beveſticht: doch hadden de woorden vande ſteden ende ſterckten alleen ingeſtelt met de hooghe Overicheyt van dien/ om minder offenſie te makē: Maer die van Spaengien ende de Eertzhertoghen verclaerden ront uyt de intentie van hun Meeſters niet anders te weſen/ dan dat de Souverainiteyt vande ſelve ſteden ende ſterckten heur terſtont met dit Tractaet geheel ende al ſouden moeten in-geruymt werden/ met alle de ordre op de judiciaire ende politique regeeringhe van dien/ ſonder eenighe verminderinghe. Niet te min/ om te betoonen dat ſy op-rechtelijck in deſen wilden handelen/ ende wech nemen alle argh-wanige opinie van dien/ ſoo ſouden ſy de Staten wel toe-ſtaen de bewaringe ende beſettinge vande ſelve plaetſen voor een corten tijdt van jaeren/ om daer en tuſſchen heuren ſtaet oock daer mede te defenderen; dat heur dochte dat ſy daer inne al veel deden / ende dat ſy de Nederlanden mette Staten Broederlijck deelden / ende de Staten 'tbeſte ende vaſtſte deel lietē/ als de Oorloge wel hadde betoont: Maer wat belanghde de middelen vande Convoyen/ die moeſten geheel ende alle ceſſeren/ om dat heur Meeſters Princē van Vrede ende niet van Oorloghe waren/ ende daerom een af-keer hadden van alle ſaken ende namen/ op den ſtant vande Oorloghen in-ghevoert ofte op-ghecomen; ende datſe daeromme niet en ſouden connen verſtaen / dat tot laſte van-de onderlinghe Traffique ende Commercie/ eenighe andere beſwaerniſſen ſouden moghen gheheven werden/ dan die voor den Jaere van ſes ende tſeſtich in treyn ende obſervantie zijn gheweeſt: eñ ſcheyden alſoo wederom naer vele conteſtatien onderlinghe ghevallen.

Den Heere de Jannijn vertreckt eñ keert weder.

Den Heere Preſident Jannijn/ Ambaſſadeur van Vranckrijck/ dede den 28 Aprilis de Staten aen-segghen dat hy een keer moeſte doen na Vranckrijck; ende niet teghenſtaende de Staten den 29 alle vlijt aen-wenden om hem van dit voor-nemen te diverteren/ ſoo bleef hy nochtans daer by/ dat hy moeſte vertrecken/ om den meeſten dienſt / ſoo wel van zijn Meeſter / als van deſe Landen/ ende is over ſulcks den tweeden Mey vertoghen nae Rotterdam / ende van daer voorts nae Zeelandt: maer gecomen weſende voor ſint Anne-landt / ende al-daer overvallen

vallen ende op-ghehouden met een groote tempeeſte/ is van der weder inden Haghe gecomen den 5 Mey/ 'tſy dat hem de tempeeſt verveert hadde/ ofte dat hy ander laſt van zijn Meeſter mochte ontfangen hebben. Dit zijn ſubijt wech gaē gaf vele Lantſaten inde Vereenighde Landen een ſelſaem bedencken/ om dat op de ſelve tijt de Collonellen van Chaſtillon ende Bethune mede verſocht hadden oorlof/ om eenen keer in Vranckrijck te moghen doen: maer mits zyne haeſtighe weder-compſte ceſſeerde voor een groot deel 'tſelve bedencken.

Staten becommert mette langſaemheyt vā dit tractaet/ delibereren op vele poincten.

Hier naer de Staten ſiende dat-men van-de Pater Commiſſaris niet veel en hoorden/ende datmen vaſt vele tijts verloor/ tot op-ſpraecke van vele Ghemeenten vande Landen/ die heur neeringh niet doen en conden / als by tyde van Oorloghe/ende vele min als by tyden van Peyſe/ ende daer-om vele ſtille ſaten / niet wetende wat te doen: hebben de ſelve Staten diverſche vergaderinghen doen houden / ende veel deliberatien gheleydt/op't ſtuck vanden ſtilſtant/ die ging expireren mette maent van Meye/ op het ſtuck vande vryheydt ende veyligheydt vande onderlinghe Nederlandtſche Traffique/midtſgaders op't ſtuck vande reſtitutie der goederen gheduerende deſe Oorloghen ten weder-zyden gheconfiſqueert; daer-inne in't eerſte goet ghegevonden werde/ datmen/ om meerder onbecommertheyt inde Oorloghen te hebben/ de teghenwoordighe ſtil-ſtant ſoude doen continueren voor dit gheheele Jaer/ende datmē de poincten vande Nederlandtſche Traffique te vooren gheconcipieert/ ende daer van wy hier vooren vermaen ghemaeckt hebben/ voor ſoo veel daer af tot onſe kenniſſe was gecomen geweeſt/ wat naerder reſumeren ende in-ſtellen ſoude: ende noopende de reſtitutie vande gheconfiſqueerde goederen/ werde een voet geraemt hoemen ſoude mogen handelen in't ſtuck vande onvercochte geconfiſqueerde goederen/ ende hoe int ſtuck vande vercochte ende ghealieneerde goederen.

Conſideratien op het verlenghen vanden ſtil-ſtant.

Ende oft wel by velen niet goedt ghevonden en werde de langhe prolongatie vanden ſtil-ſtant/ als te ſeer deſe Landen ontwennende van-de Oorlogen; ende de ſelve/om de Oorloghen weder aen te gaen/te ſeer onluſtich makende / ende oock als enerverende de crachte vande alreede ghedaen vry-ſtellinge vande Landen/ die daer mede ſchynen illuſoir gemaeckt te werden/ende inſonderheyt als de meyninge ſoude weſen/ om onder dien eenich Crijghs-volck te caſſeeren/ ende daer mede deſe Landen (die tot verſeeckeringhe vanden ſtil-ſtandt niet en hadden dan't woort vande Eertzhertogen/ ofte van den ghenen/die om dē dienſt van heur Coning/tot noch toe luttel ſwaricheden hadden ghemaeckt/ op alle voorderlijcke occaſien haer woort te brekē) in heur defenſie te verſwacken / ende onnut tot de Oorloghen/ ende noch veel onnutter totten Peys-handel te maken/ die anders de ſterckſte meeſt tot zynen voordeel crijght:

19 ſeſſie.

Binnenlātſche traffike ende geconfiſqueerde goederen.

Soo hebben nochtans de Staten op den 20 Mey wederom vergaderinge doen houden mette Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertzhertogen/alwaer over-ghelevert werden de Artikelen nu gheconcipieert opt ſtuck vande Binnen-landtſche Traffique/ ende de reſtitutie vande geconfiſqueerde goederen: Maer ſy ſiende datter vele Artikelen waren / ſeyden daer inne oock werck te weſen voor vele dagen:

Stilſtandt verlenght.

Ende op't ſtuck vande prolongatie vanden ſtil-ſtandt/ deden ſy dien verlenghen ende prorogeren voor dit gheheele Jaer ſeſthien hondert ende acht; midts verclaringe/ die de Ghedeputeerden van der Staten zyde dedē/dat heur ſtaet aldus in't onſeker niet en conde blyven ſtaen / ende dat daer-om deſen handel ten eenen ofte ten anderen / aen ofte af/ moeſte weſen/ende ten langſten gheſloten werden voor uyt-gaen Julij toe-comende / ofte en dachten daer af langer nochte meer niet te handelen / ende ſcheyden daer op weder van malcanderen. Dan om datmen verſtonde dat in't Hof vanden Marquis groote blijdtſchap was in de voorſz. lange continuatie vanden ſtilſtant/ ende datmen vandē Pater Commiſſaris weynich hoorde/meynden vele dat vande eyndelijcke Peys niet vele comen en ſoude: ende de wyle de Eertzhertoghen gantſch onghereet ter oorloghe waeren / ende daerom bevreeſden op een corten ſtoot te connen verlieſen alle heur nieuwe conqueſten / ende datſe ſulcks mette langhe continuatie van-den ſtil-ſtandt maer ſochten tijt te winnen / om heure ſaecken te redreſſeren/ ende die vande Vereenighde Nederlanden ſoo langhe te ſleepen / tot datſe gheheel ghebroken/ ofte in confuſie ſouden ghebracht zijn / die mits den ſtilſtant veel neeringloos ſtonden/ eñ daeromme een groote armoede onder te particuliere Ghemeenten gheraeckten/ ende in't publijck hoe langher hoe armer ende beroyder van gelt werden: daer ter coutrarie den Coningh van Spaengien tijt ende ghelegentheyt creghe van zijn milioenē uyt de West-Indien met gemack inne te crygen/ ende op de ſaken van Ooſt-Indien ordre te ſtellen/ waer af den tijdt de waerheyt ſal leeren.

Vereycken vertreckt.

Welck bedencken niet weynich toe en nam / als den 21 Mey Vereycken quam verclaren/ dat hy mette leſte overgeleverde Artikelen een keer naer Bruyſſel moeſte doen/ om de Eertzhertoghen de grondelijcke meyninghe van dien te openbaren/ ende der ſelver naerder laſt te mogen verſtaen: 'twelc ſy meynden maer een pretext te weſen gheſocht om zijn reyſe/ om andere ſaken aen-ghenomen / daer mede te bedecken. Hy vertooch niet te min den ſelven 21 Mey naer Bruyſſel/ ſeggende dat hy hoopte in corte daghen weder inden Haghe te weſen/ gelijck hy oock weder quam inden beghinne van Junius.

20 ſeſſie.

Naer dat Vereycken weder-om ghecomen was/ is op den 6 Junij voor-noen weder-om vergaderinghe gheleyt vande Ghedeputeerden ten weder-zyden/al-waer handelende opt ſtuck vande Limijt-ſcheydinghe/ die vande Eertzhertoghen ten langhen leſten verclaerden/datſe om een uytcomſte inde ſake te vinden/den Staten ſouden toe-ſtaen de Souverayniteyt van alle de ſteden ende ſterckten in Brabandt ende Vlaenderen/ ende daer tegen oock aen heur behouden de Souverayniteyt vande ſteden ende ſterckten die ſy in Linghen/Olden-zeel eñ 'tland van Zutphen haddē:

Diſputen nopende het platte Land van Brabāt ende Vlaenderen.

Maer dat de Souverayniteyt vande Dorpen ende platte Landt van Brabandt ende Vlaenderen de Eertzhertogen moeſten volghen; gelijck ſy weder aende Staten verlaten ſouden die van't platte Lant van Linghen/Over-yſel ende Zutphen.

Nopende geconfiſqueerde goederen.

Ende comende tottet ſtuck vande geconfiſqueerde goederē/ſeyden heur laſt ende intentie te weſen/dat ten weder-zyden ghereſtitueert ſoude worden alle de gheconfiſqueerde Gheeſtelijcke ende Wereltlijcke goederen/ daer af de Eyghenaers ofte Collegien over de andere zyde ſoudē reſideren: Ende dat in dien deele de Eertz-hertoghen van gheen minder qualiteyt ofte voordeel en mochten weſen/ dan de particulieren die-men ſulcks mede weder ſoude moeten reſtitueren alle hunne Domeynen / om de ſelve vry ende onbecommert/met Officiers daer toe te ſtellen/te mogen

Itē / vande Domeynen

doen

Conſideratien daer op

Conſideratien daer teghen.

doen regieren/ om dat de ſelve Eertzhertoghen wel af-geſtaen haddē de Souverayniteyt vande Vereenighde Nederlandē: maer niet de Domeynen ofte Patrimonie goederen van dien. 'Twelcke by velen geſeyt werde een artifitie te weſen/van nieus tot Bruyſſel gheſmeet / om te thoonen waer toe ſy trachtende waeren/ te weten / deſe Landen van alle middelen te ontblooten/in veel ſchulden vande gheconfiſqueerde goederen te coppelen/ende den ſteden/ daer af ſy den Staten de Souverayniteyt ſeyden te willen laten/ van alle inwoonderen te ontblooten/ende tot ydele Duyf-huyſen te maken / om dat de Burghers/ meeſt al heure goederen hebbende ten platten Lande / nootelijck de ſteden ſouden moeten verlatē/eñ heur te landewaerts begeven/ om heur goederen te mogen gebruycken/ende teghen hun Pachters recht te mogen ghenieten; ende dat de Eertzhertoghen dan het platte Landt met ſo vele Beneficien/Marcten/ jae Fortereſſen/ende anders ſouden connē verſien/dat de ſteden neeringh-loos / ende als gheblockeert ſouden connen ghehouden werden/eñ ſulcks tot gheheel verloop ende ruine ſouden moeten comen. Hierom hebben de Ghedeputeerden vande Staten ſeer veel daer tegens geconteſteert/ſegghende ; dattet laten van't platte Landt onder andere juriſdictien als vande ſteden contſomme; ofte te ſcheyden de Domeynen van Souverayniteyt vā hun Landen/ te recht ware de Hoocheyt ontcleedt van zynen Rock/ ende de ſteden geenerveert ende ontblootet van heur macht ende welvaren: pointē die niemant en conde bedinghen nochte over-geven/als met het uyterſte gewelt daer toe ghedrongen/ maer niet by vriendelijcke tractaten: ende alſmen preciſe op ſulcke ongherijmde eyſchen ſoude blyven ſtaen/datſe dan wel ſaghen dat van deſen handel niet comē en ſoude/ ende dat beſt weſen ſoude de ſelve hoe eer hoe liever ghebroocken. De Ghedeputeerden van Spaengien eñ de Eertzhertogen ſiende de ernſtafticheyt van dien vande Staten inde voorſz. pointen van het platte Landt ende de Domeynen / zijn by't een/ van't platte Landt/blyven perſiſterende : Maer in't ſtuck vande Domeynen hebbenſe willen maken ſekere diſtinctie tuſſchē oude ende nieuwe Domeynen/ende datſe daerom ſouden connen toeſtaen dat de oude Domeynen ſouden volgen de Souverayniteyt ; maer de nieuwe Domeynen ſouden gereſtitueert moeten werden: ende voor nieuwe Domeynen wilden ſy rekenen alle partyen van goederen daer de Hertogen / Graven/ ofte Heeren vande Vereenighde Nederlanden waren aen-gecomen by particuliere titule/ende daer af ſy ſulcks ſouden connen bewyſen/ſonder te willen noemen wat goederen ſy daer mede meenden; maer datſe ſulcks ſouden doen / ſoo wanneer ſy de ſelve particuliere titulen ſouden juſtificeren eñ bewyſen ; meenende dat 'tſelve ſo redelick ware/datmen heur des niet en behoorde/ nochte met recht en conde weygheren : ende nae vele diſputen ende diſcourſen op die ſake gevallen/zijn geſcheyden/ſonder eenighe reſolutie/ om dat de Ghedeputeerden vande Staten niet en conden goet vinden in ſo ſolemnelen tractaet yet te begrypen / dat-men ten eerſten niet gaer ende claer ſoude connen verſtaen/ende men niet weten en ſoude ofmen niet eenighe goede ſteden ende gheheele quartieren van Landen daer onder ſoude willen begrypen.

21 ſeſſie.

Naerder communicatie op de voorſz. pointen.

Den 10 Junij hielden de Ghedeputeerden van beyde de partyen weder conferentie: maer ſy perſiſteerden ten beyden zyden / d'een op de Souverayniteyt van't platte Landt / ende de ſeparatie vande nieuwe eñ oude Domeynen: eñ d'andere van geen tot van beyden de poincten te connen verſtaen. Ende naer datſe malcanderen op vele andere poincten hadden geſondeert eñ in eenigen heur meeningen hadden geopenbaert/ende in anderen niet/ende namentlick niet watſe meyndē mettet poinct vande Religie/zijn weder gheſcheyden.

22 ende 23 ſeſſie.

Sonderē op de voordere pointen.

Vereycken vertreckt weder.

Ghelijcke by-een-comſte is gheweeſt den 13 ende 14 Junij naer noen / meeſt af-gheloopen in't ſonderen van elcks humeuren op de reſterende Artikelen : maer ſiende de Ghedeputeerden vande Staten de achter-houdinghe vande Ghedeputeerden van Spaengien ende van-de Eertzhertogen in vele poincten/ ſeydē dat heure ſtaet deſe onſekerheyt langher niet en conden lyden: maer datſe inde maent van Julio toecomende ten langſten af ofte aen moeſten; eñ ſulcx verſochten ten leſten van heur in alle ſinceriteyt naerder verclaringhen/oft ſy in heur ghemoedt oock oordeelden dat de meeninghe ende intentie van heure Meeſters ware yet vaſtelijcx op deſen gheheelen handel te beſluyten? Daer op ſy verclaerden/ jae : Ende uyt alle depeſchen niet anders te connen oordeelen/ ende ſo daer op diſcourſen vielen op vele poincten / ende op't vertreck vande uytheemſche Soldaten; ende ſy niet en verſtonden dat vande Staten weghen/ dien aen-gaende / in heur regard yet ſoude moghen bedonghen worden/ dat ſy in gelijcke termen teghen de Staten niet en ſouden moghen bedingen: ende uitſ dien verſtaende/dat als de ſaecke ſoo verre quame/ datmen op dat poinct niet inſiſteren en ſoude ten uyterſten/ om dat ſy voorgaven/ liever terſtont te breken/ dan dat poinct inne te willighen / zijn ſy weder van malcanderen gheſcheyden. Ende den 17 Junij is Vereycken connen verclarē/dat hy dien dach in haeſte een keer mooſte doen naer Bruyſſel/ om aen den Courier van Spaengien te leveren ſeeckere Juweelen vande Ordre vanden Gulden Vlieſe(daer af hy/ als Secretaris vā die ordre/ de bewaringhe hadde) die den Coningh ontboden hadde/ om te ghebruycken in de Ceremonie vande ſolemniteyt die hy vooren hadde te celebreren/in't cre-eeren van zijn Soon/hooft vande voorſz. ordre : 'twelcke velen weder van zijn gaen wat anders dede ghevoelen; ende waeren niet te min ſeer verwondert/waer-om den Coningh van Spaengien/ een jong man weſende/ ende in rechte fleur om kinderen te crygen/ ſo ſeer arbeyde/om zijn Soon/ een kindt van drie jaren/te doen aen-nemen voor Erfgenaem van zijn Rijcken/ende tot hooft vande ordre vanden gulden Vlieſe/ten ware hy zijn eyghen indiſpoſitie bevreeſde/ ofte eenighe andere diſpute inde ſucceſſie van zijn Soon / die anders in een outſte Soon behoort vaſt ende ongetwyfelt te weſen.

Heere de Jannijn vertreckt.

Daer toe ſloegh noch eē ander accident/ van dat den Heere van Jannijn/ Ambaſſadeur van Vranckrijck / den 19 Junij mede in haeſte vertoogh naer Vranckrijck / pretexerende by zijn Meeſter ontbodē te weſen: ende voor zijn vertreck den Staten gerecommandeert hebbende/ te letten op de behoudeniſſe van heure ſtaet/ eñ de alliantien van Enghelant ende anderen/daer toe dienende/ende met alle manieren te trachten naer den Peys / in-dien ſy die behoudens heur ſtaet ende de grootſte poincten van dien/eerlic/ Goddelijck/ende verſekert conden verwerven/ om heur ſelven ſo uyt deſe bloedighe Oorlogen te helpen: hoe-wel by velen / naer ghewoonte/ ſuſpicie bleef dat onder dit vertreck yet anders mochte ſchuylen.

De Prince van Spaengien wordt aegenomen voor Philips de vierde Coningh toecomende van Spaengien.

Wt Spaengien is tydinghe ghecomen / hoe dat de Coningh Philips de derde / heeft zynen outſten Sone / nu twee Jaren ende 10 Maenden oudt zÿnde/doen aen-nemen / hulden ende ſweeren voor toe-comenden Coningh van-de Rÿcken van Spaengien / metten naeme van Philips de vierde/ende dat den 13 Januarÿ dit Jaer 1608 tot Madril inde S. Ieronimus Kercke/die behanghen was met coſtelÿcke Tapÿtterye vande Hiſtorie van't winnen van Thunis/ ende noch andere. Dit gheſchiede al met ſeer groote ende ſolemnele pompe ende magnificentie / in het by-weſen van meeſt alle de Biſſchoppen/Hertogen/Marquiſen/Graven ende groote van Spaengien. De principaelſte Ceremonien werden bedient by-den Cardinael van Toledo/Don Bernardin de Rayas & Sandoval, preſent de Coning/Conínginne/ de Infanta Anna Mauritia. Daer werdt ghenoteert dat deſen jonghen Prince(alſo de Ceremonien langhe duerden/terwylen de Heeren ende groote hem ginghen ſalueeren) in ſlape was gevallen ſittende in zynen ſtoel. Tot deſe Feeſte waeren vergadert den meeſten Edeldom van Spaengien / maeckende eene groote ende coſtelÿcke Feeſte.

Een Sone Hertogh vã Anjou in Vranckrÿck gheboren.

In Vranckrÿck heeft de Conínginne wederomme ghebaert haren derden Sone/den 15 April/die-men noemde Hertogh de Anjou; waer over inde Vereenighde Nederlanden ghevyert wierdt.

Een overſpeelich wÿf tot Middelburgh van haren man doorſteken.

In Zeelandt tot Middelburgh wert den 17 April eenẽ Guilliam Lebiers/ die noch onlãgs een Vrouwe ghetrout hadde/ bevonden by een ander Mans Wÿf/zynen vriendt/diens naeme wy verſwygẽ/die een Wÿf hadde wat berucht van vriendelÿck te weſen/die kinderen gebaert hadde. De voorſz. Lebiers in zÿn vriẽts huys zÿnde/wert de ſelve vriendt by zÿn Huys-vrou abelÿck uytgheſonden onder deckſel van eenen Brief te beſtellen aen een ſchip/gaende na Berghen op Zoom; ende de Meyt wert mede uytgheſonden om Botter te halen: dan den Schipper vertoghen weſende/ eñ daer-om den vrient wat eerder nae huys keerende/ als zÿn Huysvrouwe ende Lebiers wel vermoeyden; ende de deure gheſloten vindende / heeft de ſelve met zÿn ſleutel geopent/ ende in ghetreden weſende tot in een achter keucken / heeft al-daer betrapt den voor-noemden Lebiers/ die met zÿn Huys-vrouwe boelerende was/ ende meynende den ſelven met zÿn poingiaert te doorſtekẽ/ ende hem alleene wat quetſende aen-den hals/ viel dẽ ſteeck de Vrouwe inde borſt; de boeleerder liep den huyſe uyt/ende hy hem nae/tot dat den boeleerder hem ſalveerden in een huys/ middelertÿdt de bueren in huys comende/metten Predicant daer ontrent woonende/ vonden ſy de Vrouwe doodtlÿck ghequetſt / ende vermaende haer ten beſten: daer nae de Man weder keerende/ de boeleerder hem ontloopẽ zÿnde/hebben ſy haer ſondẽ jammerlÿck beclaeght ende leet-weſen betoont/ende de Vrouwe is alſoo terſtont gheſtorven / ende hy niet wÿckende over den doodt-ſlagh / werdt ghevanghen ghenomen: de boeleerder ontloopende / is den Schout ofte Officier in zÿn huys ende goedt ghevallen/ dies de Vrouwe ende ſchuldenaers haer gherechtigheydt ſoecken. Dit ſy voor exempel van moetwillighe overſpeelders.

Engelſchen overweldigẽ een Hollãds ſchip om na Barbaryen te varẽ of te gaen roven.

Wy hebben vooren verhaelt datter veel Enghelſchen den Coningh van Maroques Muley Sidan / ende onder den Capiteyn Gilford dienende gheſlagen/nochtans in groot aen-ſien waren: ende deſe Coning nu weder victorieus geworden zÿnde/hebben eenige Engelſche Soldaten gheſocht derwaerts te vaeren/ende eenighe Hollandtſche ſchepen te overweldigen/om daer mede daer te comen. Deſe 10 ofte 12/beleydt ſoo't ſcheen van eenen Capiteyn Sackwel/hebben tot Londen in Meerte een ſchoon Hollands Vlieboot van ontrent 40 vaten/toecomende eenen Schipper Mop Jacobs ghenaemt / van Enchuyſen / die te huys-waerts varende/ aengheſproken was om paſſagie met hem te hebbẽ op Holland met twee Vrouwen/ die haer mans in Holland hadden / om beter aen-ſien te hebben: alſo deſe in-nemende/is het ſchip af-gedreven nae het Voor-landt/al-waer ſy Ooſten wint/ contrarie na Holland hebbende/ hebben den Schipper met zÿn 8 Boots-geſellen overweldicht ende onder gheſloten / ende zÿn Weſt-waerts voor wint gheſeylt/ ende ten leſten nae veel dreygen den Schipper met zÿn volck inden Weſt ooſt van Enghelandt aen landt gheſteldt mette Vrouwen / ſegghende: ſy wilden nae Barbaryen vaeren/al-daer al-omme meer volck tot dien eynde / ofte om te gaen Zee-rooven/ in-nemende.

Een Turck alleẽ verloſt een ſchip vã Vliſſingen/ overweldiget van Engelſche dieven.

Deſghelycks is noch in't eynde van April eenen Schipper van Vliſſingen gebeurt/Cornelis Gileynſz. ghenoemt / die met een cleyn bootken met drie mannen varende nae Enghelandt / in-ghenomen heeft ſes Enghelſche als paſſagiers/ ende eenige andere met twee Turcſche ſlaven in Sluys gevrÿdt/die in Nederlant met wercken haer broodt ghewonnen hadden: 'tſchip ghecomen zÿnde onder Enghelandt/ hebbe deſe ſes voorſz. Engelſchen dẽ Schipper inde Cajuyte gheſloten/ende alſoo 'tſchip mette paſſagiers overweldicht / ſegghende te willen nae Barbarien varen / ende ſeylden voor wint tot onder het Eyland Wicht/al-daer den wint contrarieerde/worpen ancker: ende 'tſchip wat Wÿns gheladen hebbende/ hebben haer droncken ghedroncken / ende den eenen Turck een cloeck man zÿnde / hebben ſy hem gebeden met hun aen te ſpannen / ende ſouden hem in Barbaryen vry ſtellẽ/daer hy toe conſenteerde: dan hoorende hun onder den anderen beraetſlagende van't volck over boort te werpen / mits hy wat Engels verſtont/ vreeſde mede zÿn leven: waeromme als ſy nu wel gedroncken hadden/ eñ een deel waren gaen ſlapen/den wint Weſtlyck zÿnde om nae Vliſſinghen te vaeren / heeft hy hem vercloeckt / ende den eenen die de wake hadde/met zÿn eyghen gheweer door-ſteecken/ ende eenen anderen doodtlÿck ghewondt / ende ſoo de Schippers geroepen ende daer ſy lagen verloſt / ende met haer hulpe de andere Engelſchen vermeeſtert ; ende den eenen / die hem den Capiteyn maeckte/hem dapper weerende/hebben ſy ten leſten doodt gheſteken/ ende zÿn alſo met het ſchipken naer Vliſſinghen gheloopen/ daer ſy de drie levende den Magiſtraet hebben over ghegheven om te ſtraffen : de twee gequetſte ſtorven eer ſy wel conden aen landt comen van hare wonden. Deſen Turck wert ſeer ghepreſen/ende trock na den Prince Mauritz/om vereeringhe ontboden. Een waerſchouwinghe voor de Schippers / om toe te ſien wat paſſagiers ſy in-nemen.

Wt Enghelãd voer eẽ ſchip nae Guinea.

In deſen Voor-ſomer Anno 1608 hebben in Enghelandt Sire Eduart Mitchelborne ende de gevangen Sire Walter Roleygh/ Ridders/ met eenen Sylvan Schore/ een ſchip uyt-ghereet na Guinea/eñ gevictalieert voor een Jaer onder dẽ Schipper ende Piloot Michiel Let.

Den Treſorier vã Engelant ſubitelÿck gheſtorven.

In Enghelandt is den grooten Treſorier van't Rÿck/dẽ Grave van Dorſele/ ſeer ſuby-

telÿck

1608.

telijck gheſtorven in April / ſoo hy in volle Coninglijcke Raedt ſat/pleydoperende een zijn eygen ofte zijns ſoons ſone ſake/beſchuldicht zijnde van te veel gunſtichept/ waer over wat gheſtoort ofte te heftich/leyde zijn hooft in zijn handen.ende ſterft/alſo ſittende ende ſprekende: een ſaecke merckens weerdigh / dat God ſulck een exempel toonde/in ſulcken notabelen ende grooten gheſelſchap : Hy was een man van ontrent 72 Jaeren oudt/ſeer cloeck ende neerſtich/ van groote expertientie: Hadde vande voor-gaende Coninginne Eliſabeth gheſonden gheweeſt in Hollant Anno 1587/om de partyſchap tuſſchen Leyceſter ende de Landē te ſliſſen/daer hy hem wel in droech; was nu vā Ridderlijcke ſtamme tot Graef ghecomen / ende heeft zijn kinderen rijck ghelaten. In zijn ſtede wert in Enghelant tot dat Treſorier ampt gepromoveert dē Heer Robbert Cicil / Secretaris ende Graeve van Salſbeorghe.

Capiteyn Neupoort vā Virginia ghekeert.

In Engelant was aengecomen eenen Capiteyn Neupoort/ die een deel vande Colonie ende Virginia bevarē hadde/ eñ was in 5 wekē van daer gecomē/ daer hy ontrēt 80 man aen landt geſtelt hadde: eē ander ſchip dat met hē af voer over 6 maendē/was daer noch niet/maer ſints aengecomē: 'tis een goet lant/vol Wijngaerdē/ veel vruchtē/goet volck; brengē mede eenē ſone vandē Coning aldaer op hoſtagie. Deſen Capiteyn is ontrent half Julio daer weder gevarē.

Maria van Beyeren Moeder der Coninginnen van Spaengien ende van Polen gheſtorven.

In Corinthia is dit Jaer int eynde van April mede geſtorven Maria van Beyeren/Weduwe van Eertz-hertogh Carel van Ooſtenrijck/Sone van-den Keyſer Ferdinand/ Moeder van vijftien kinderen / als vijf Sonen ende thien Dochters ; waer van twee getrout heeft Coningh Sigiſmond van Polen/ een ghetrout aen Coning Philips de derde van Spaengien/ alreede Moeder al-daer van twee Sonen ende twee Dochteren. Noch een aen Sigiſmondus Battor/die Vorſt was van Sevenbergen; ende noch eenighe zijnde levende/met twee Sonen/Eertzhertogh Ferdinand vā Ooſtenrijck ende vā Stiermarck/etc.ende Leopoldus Biſſchop van Straeſborch. Deſe geſtorven Vrouwe Maria worde toe-geſchreven grooten yver ende heftighept in Religie/ ende de Jeſuiten ſeer vorderende/door haer Sonen ende Dochteren/ mede een oorſaeck van groote onruſte in haer eyghen Landen.

Hertoge vā Lorepnen gheſtorven.

Mede is dit Jaer gheſtorven in Meye den Hertogh van Loreynen ofte Lottringen/wiēs Moeder was de Dochter van-den vreeden Criſtiern / Coningh van Denemarcken / ende Iſabella Suſter van Keyſer Caerle de vijfde/ ende hy heeft nae-ghelaten Sonen ende Dochteren by een Dochter van Vrancrijck : de outſte Dochter ghetrout metten grooten Hertoge van Florencen / ende een metten Hertogh van Cleve.

Terroens aenhangs aenſlaghen in Yrlant tot niet comen.

In Yrlandt waren eenige aen-hangers vanden Graeve van Terroen/ die behendelijck namen eenighe Caſtelen ende ſterckten int noord-quartier van Yrlandt gheleghen/ op eene goede havene/la Foyle gheheeten/ daer ſy goedt grof gheſchut op vonden / dat altijdt de Rebellen in Yrlandt ontbroken hadde/daer ſy in Meye weder uytghedreven wierden ; dies eenighe vluchten inde Wilderniſſen met de Coepen / daer ſy dapper vervolght wierden. De Coningh Jacob het Landt al-omme ſterckende teghen alle invaſien die uyt Spaengien ghevreeſt waeren/ ende dit al terwyle dat Terroen met zijn Huysvrouwe ende andere Priſche vanden Paus tot Roomen wel onthaelt wierden.

1608.

Drie Ooſt-Indiſche ſchepen in Nederlant aengecomē.

De Vereenighde Landen hebben uyt Ooſt-Indien 3 ſchepen in Junio eñ Julio 'thuys gecregen/te weten/Medenblick/dē ſwerten Leeu ende de Provincien/ ende waren ſeer ryckelijck ghaladen met Nagelen/Noten Muſcaten/Macis ende Syde/maer genen Peper : d'een quam tot Pleymouth aen/ daer de Commis Paulus van Sole mede quam/die al-daer ſtorf/ ende de twee andere tot Padſtou maſteloos eñ beſchadicht/ ende begroeven daer 14 mannen die't gemack miſ bruyckten.

Staet ende beroerten int Keyſerryck eñ int huys van Ooſtenrijc.

Hier ſullen wy verhalen hoe dat den Rijcks-dach tot Renſborgh vergaedert / door oneenichept gheſchepden was / ſonder behoorlijck afſcheydt/ door het bedrijf van-den Hertogh van Beyeren/die de ſtadt Donevaert in-ghenomen hadde/ uyt cracht van Keyſers Ban ghenoech onwettelijck vercreghen/ende noch ander aenſlaghen op handen hadde/ die in't Rijcke alderhande naedencken gaven; meer om dat die van Hongeren met die van hoogh eñ neder Ooſtenrijck/Mherren ende andere / bedecktelijck een verboudt gemaeckt hadden/ wordende gewaer datter ghesocht wert d'Oorloge metten Turck te hervatten/daer door de Landen ſoo grooten verwoeſtinghe gheleden hadden ſoo veel jaren/ ſoo wel vande Turcken / als van hun eyghen Crijghs-volck/ende mede noch te huys in haer Gheloove ende Conſcientie ghedwongen werden: waer-omme ſy nu met dit verbondt reſolveerden den Vrede metten Turck te hant-haven/ haer onderdanen vryheydt van Religie te gheven / ende haer oude regeeringhe te wederſtellen. Ende merckēde de Keyſer door Spaenſchen ende Jeſuijtſchen Raedt ſochte ofte ghedwonghen werdt Keyſerlijcke ende Ooſtenrijckſche regeeringe in handen te ſtellen vanden Eertz-hertogh Ferdinand van Stirmert/ etc. een Vorſt ende Huys in bloedt-ſchande gewonnen/ende gheheel hanghende aen-den Coningh van Spaengien ende Jeſuiten ſtrengicheydt/ hebben haer ooghen gheſlaghen op den Eertz-hertoghe Mathias / als outſte naeſt de Keyſer van't Huys van Ooſtenrijck/dien ſy wiſten den Spaengiaerden niet aengenaem te weſen/mits dat hy eertijdts in Nederlandt gheroepen ende ghecomen was ſonder conſent/om de Landen te verhoeden van den Huyſe van Ooſtenrijck af te vallen : want ſy nu ſaghen den Ferdinand voorſz. gheprefercert ende ghevordert voor alle de Broeders des Huyſes van Ooſtenrijck/ om zynen perſoon op den Rijcks-dagh tot Reynſborgh te preſenteren. Waer-omme deſe Bontghenooten ghetracht hebben den voorſz. Mathias voor haren toecomendē Heere op te worpen ; haer ſiende van-den Keyſer verlaten / die gheenſins hun wilde by-woonen / ofte op haer vergaderinghe verſchynen:maer hun door Hovelinghen / vreemden ende Spaenſchen Raedt doet regeerē. Ende de Eertzhertogh Mathias deſen laſt op hem nemende/ hebben deſe Bontgenooten Crijghs-volck by een gebrocht/ ghelt vergadert/ende dē Religions Vrede ingevoert/ ende haer Landen regeeringhe nae hun Privilegien ende ghewoonten gheſtabuleert.

Daer nae is Mathias met heyrcracht naer Bohemen getrocken/ om metten Keyſer zynen Broeder ende die van Bohemen mondelijck te handelen/eñ van hem te weeren eē deel Spaenſche ende Jeſuijtſche raed-ghevers ende Penſionariſſen/die den op-gheſloten Keyſer niet meer lieten weten/dan hun Meeſters ende haer dienlick was; den volcke Roock vercoopende voor Keyſerlijcke gheboden.

Als nu Mathias langhs Mherren oft Mo-

D rabia

rabia met heyr-cracht in Bohemen by Praga ghecomen was / ſochten de Bohemen in zyn verbondt te trecken met Sleſien ende Lauſnitz. De Bohemen hebben wel gheſocht hun profyt te doen met Mathias Leger / ende hun tot des Keyſers beſcherminghe opgeruſt / die nu in hun vergaderinghe hem vertoonde; daer ſy vercregen alle goede antwoorde ende beſchept op haer verſoeck ende clachten; mede vryheyt van Religie / dies wilden zijt metten Keyſerſchen houden: maer alſoo Mathias ende de Bontgenooten verſochten dat ſy met haer int verbont treden ſouden / ende den Mathias voor toecomende Heere aen-nemen / als naeſte Erve des Keyſers zijns Broeders ſonder kinderen / als de Hongeren / Ooſtenrijckers / Mherren / Sleſien ende hoogh ende neder Lauſnitz deden / ſoo wilden ſy daer niet in verſtaē / noch haer Erf-recht van Coninglijcke Ceur / voor des Keyſers doot niet over-gheven / maer haer vryheyt behouden van hunnen Coning dan te moghen kieſen: het welcke Mathias hun ſcheen wel toe te laten / ſo dat de aen-hangſels der Croone Bohemen / als Mherren / Sleſien ende Lauſnitz / hem voor toecomende Heere aen-namen; dat ſy niet geerne wilden doen / als te vele wijckende van haer gepretendeerde gerechtichept / ende Mathias niet geerne latē: want Bohemen anders dan by die Landen qualijck te dwinghen is / ſoo ſy ander partye wilden kieſen: maer door tuſſchen ſpreken van verſcheyden Heeren ende Vorſtelijcke Gheſanten / was daer apparentie / dat ghebroeders ſouden accorderen: ende alſoo-men nu in Julio ſchrijft / ſouden gheaccordeert weſen ende gheheel verdraghen / ende dat de Keyſer in Bohemen ſal blyven / ende alle ſucceſſien zynen outſten Broeder Mathias achter-laten / hem volle regeeringhe ende ghebiedt in Hongheren ende Ooſtenrijck gevende / met de omliggende Landen / ende voorder eenen Rijcx-dach te verſchryven / om alle twiſten te ſlichten / waer van den toe-comenden tijt meer ſal wyſen.

Eertzhertogh Mathias als Coning vā Hongaryen eñ van Ooſtenrijck inghereden.

Daer en tuſſchen was nu gantſch Duytſchland in roere gecomen: de Eertzhertoch Maximiliaen was tot Franckfort gheweeſt / ende aldaer de om-ligghende Cheur-vorſten / Landtgrave van Heſſen / ende andere Rijcks-vorſten aengheſproken / ende waren al-omme in wapenen tot eyghen beſchuttinghe ghecomen / al hun volck monſterende. De Proteſtante Vorſten vreeſende den Hertogh van Beyeren ende Biſſchoppen / om het in-nemen van Donevaert / merckende datter groote correſpondentien met den Gouverneur vā Milanen ende Grave van Fuentes ghehouden werde; ende alſo was het gantſche Rijck vol jalouſien: in Polen eñ Sweden niet minder.

Hier uyt is in Duytſch-landt ghevolght / dat de Keyſer / volghens het contract met zynen Broeder Eertz-hertogh Mathias ghemaeckt / hem heeft geſonden ende over-gelevert de Croone van Hongarien / ende de andere heerlickhedē van Ooſtenrijck / Mherren ende andere / door de Cardinael van Dietrigh-ſtain ende andere / int by-weſen van zynen Broeder Eertz-hertogh Maximiliaen / ende ſoude tot Preſborgh ghecroont worden / ende tot Weenen ghehult ghe worden. Ende alſoo is Mathias zijn Crijghs-hoopen verdeylt / ende nae Weenen met zynen Broeder getrocken / ende is al-daer den 14 Julij in-ghereden met ſeer groote triumphe voor hem bereydt / als te vooren gheen man grooter ghedenckt: den Adel / de Borgherye al in coſtelijcke Lyvreyen hem in-halende / verſcheyden Arcus ofte Eeren-poorten hem op-rechtende / ſeer triumphant: onder andere mede de Nederlanders ſeer fray ende conſtigh / ende alſoo ghehult met groote blyſchappe ende congratulatie vanden volcke / door haren nieuwen Coninghs becomen vryheyt / in Religie ende Vrede metten Turck; wiens Geſanten hy daer audientie gaf.

Daer wort mede uyt Duytſchlandt geſchreven / datter eenen Cheurvorſtelijcken dach van vergaderinghe tot Sulda noch in Auguſto ſoude ghehouden worden. Mede dat de Keyſer in Bohemen een Placcaet hadde doē af-leſen / dat de Jeſuitten voort-aen gheen Erf-gronden oft onroerlijcke goederen ſouden mogē in-coopen / ende dat ſy voort-aen ſouden moetē onderworpen weſen de al-ghemeyne Rechten.

Waerſchouwen van oploopighe Jeſuiten hē te wachten.

Deſe voor-gaēde beroertē van Hoochduytsland werden meeſt toe-gheſchreven by de Proteſtanten ende andere de Jeſuiten / als die ſeer heftigh de Hongaren ende Ooſtenrijckſche beroert hadden / als die ſochten den Broeder vande Coninghinnen van Spaengien ende Polen / den Eertz-hertogh Ferdinand van Gratz / te verheffen ende aen te voeren tot de Ooſtenrijckſche Monarchie / om den Turck ende de Proteſtanten beter te dempen ende wederſtaen / tegen het af-ſterven vandē Keyſer / die ſy onbequaem achten om ſulcks uyt te voeren / ende nu waren door den Hertogh van Beyeren ende andere Rijcks-vorſten in wapenen beſtaen te comen / op pretext van te executeren Keyſers Ban / teghen de ſtadt van Donevaert / die ſy over-vielen / om mede hun onſachelijck te maken: dies zijn de Rijcx-vorſten eñ Stenden op den Rijcxdagh tot Renſborgh vergadert / die ſonder reſolutie op-ghebroocken is. Dat welcke mede de Proteſtanten ontwaect heeft voor haer te ſien / als de Hongerſche ende Ooſtenrijckſche Bontghenooten hun voor-ginghen.

De Franſoyſche Hughenooten ende andere / om ſulcks te vorderen / ende de Jeſuiten odieuſer te maken / hebben haren Coning verthoont / ende mede al-omme in Duytſland een heftelijcke beſchuldinghe ende waerſchouwinghe in het Latyn teghen haer gheſtroyt / in 14 Articulen / de welcke ons ter handt ghecomen zijnde / wy goedt ghedocht hebben hier te ſtellen van woort tot woorde / ende dat alſoo die in't Latijn was / om dat ſulcks gheen gratie overgheſet en ſoude hebben / ende ſal den Jeſuiten moghen dienen / om nae meerder matigheydt ende ſtillicheydt te trachten / om ſulcke op-ſpraken te voor-comen / hun niet moeyende in ſaken van State; maer met Chriſtus Jeſus ſaecken / die hun leert / dat zijn Rijck van deſer Werelt niet en was.

Stupenda hæc miracula Ieſuitica perpetuæ poſteritati conſecranda, advortite cives.

Molem deteſtandi parricidij indicē ad perpetuum publicæ ultionis exemplum poſitam, evertit Pater Coto. Quid non his initijs deinceps auſurus, facturuſve? Leges evertere, authoritatem Iudiciorum eludere, libertatem publicam labefactare, juventutem corrumpere, mores tranſmontanos inducere, edicta violare, Regem tandē è ſolio dejcere? Cave tibi, Rex fortunatiſſime, ab hac peſte, quæ novam ad Catholicam majorum Religionem adjecit Sectam, & præſules Eccleſiæ ſpernere, Magiſtratus ludibrio habere docet, quos afflat, necat.

I

Sebaſtianus Luſitaniæ Rex ultimus hypocritico horum ſuaſu, infœlicem, ac funeſtam illam expeditionē Africanam cum vitæ jacturâ ſuſcepit.

1608.

pit. Atque ſic voti ſui compotes facti, Regnum Portugaliæ præmeditatis technis, annui reditus recompenſatione opimâ, ad Regem Hiſpaniar. devolverunt.

II

Princeps Auraïcus Guillelmus, quamvis miraculi Dei protectione horum Emiſſariorum inſidias, & ſicas aliquoties effugerit, tandem tamen miſerabili, ac condolenda morte proditoriè interfectus eſt.

III.

Regina Scotiæ, dum malis hiſce conſultoribus vitæ, ac imperio Reginæ Angliæ Eliſabethæ varijs modis inſtincta, inſideatur, vita propria ſecuri privatur.

IV.

Henricus Valeſius III. Galliæ Rex diabolicis conſilijs in officinâ Iebuſitica elaboratis per monachum Iacobum Clementem ad S. Cludovicum cultro veneno tincto interficitur.

V.

Guilielmus Bavariæ Princeps mirâ, ac inauditâ ſua Simplicitate ita ab his maleficæ ſuperſtitionis incantatoribus dementatur: ut vitam monachicam Reipub. gubernaculo præferat: nec incredibili ſua bonitate, ac liberalitate hos inſatiabiles lupes in hanc diem uſque ſaturare poſſit.

VI.

Dum Henrici IV. Galliar. & Navarræ Regis jugulum Io. Caſtellus execrando horū pręceptorum conſilio ſubmiſſus, præſentiore temeritate quam feliciore ſucceſſu petere auſus eſſet, culter cum inſperatâ Regis incolumitate dentem ſaltem excuſſit.

VII.

Sigiſmundus Poloniæ Rex iiſdem inventoribus turbas in Livonia intempeſtivè excitavit: inauſpicata in Sueciam profectione periculum vitæ adivit, ac poſtremò regnum ipſum avitum amiſit.

VIII.

Alphonſo Catillo ex illo ſodalitio authore, Sigiſmundus Batthorius Tranſſilvaniæ Princeps fœdus pacis contradicentibus ſuæ ditionis Proceribus violavit: patrueles ad perniciem perſequutus eſt, bello ſe inextricabili implicuit: ad extremum imperio exutus, nunc miſer, & inglorius in Bohemia ſeneſcit.

IX.

Ferdinandus Archidux Auſtriæ illorū cruento inſtinctu, ſubditos ſuos violata fide in exilium pepulit, & totam ſuam ditionem pernitioſum ſequutus conſilium, juſto Dei Vindicis judicio ipſe quoque tandem profugus, Turcis, & Tartaris devaſtandam reliquit.

X.

Rudolphus Cæſar, Popeliorum ab his ſubornatorum inſidias vix evadens, tandem horum Sectariorum conſilio uſus Tranſſilvaniam Sigiſmundo Batthorio Stratagemate ereptam ferro flammaque miſcuit: Caſſoviam ad deſperationem adegit, & nunc ambiguo belli exitu cum Hungaris ſuis jam vicinus Turcis, de ſumma rerum decertat.

XI.

Diabolico horum malè feriatorum capitum conſilio parum abfuit quin Iacob. I. Angliæ, & Scotiæ Rex laudatiſſimus, cum Regina, Filio, & omnibus Regni Proceribus in ſolenni conventu, ab occultato pulvere pyrio, eo nomine incendendo, in uno ferè momento, inaudito, ac ipſis etiam barbaris deteſtando mortis genere, innocenter in aere perijſſet.

XII.

Demetrius infœlici ſidere è Polonia cruentis ſuorum Patrum technis ſubornatus in Moſcoviam ovans reducitur: ſtupendo tandem exitio, dum pernitioſis Suitarum conſilijs ritus Moſcoviticos evertendo obtemperat, Imperium adeptum, & vitam cum majori aſſeclarum numero, uno die nefariè perdidit.

XIII.

Inclita Reſpub. Veneta inſatutabili horum Phariſçorum paupertatis votum minimè conſiderantium avaritia, ac ambitione, (dum miris cuniculis ex omnium Europæ Principatuum ruinâ tyrannidem Hiſpanicam extruere, & ſtabilire laborant) in non exiguas difficultates redacta eſt.

XIV.

Stephanus Botskay Tranſſilvaniæ Princeps, dum Fortuna favēte, cruentis illorum perſequuditionibus ſe animoſè opponit, tandem ſubornatâ ac inevitabili horum operâ veneno tollitur.

Hiſce exemplis diſce Rex quod in rem tuam vortat conſilium capere. Cuivis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt. Conſultores peſſimi, & ignaviſſimi prepoſterè Regis, Regnique cauſam prodiris. Quo vobis mentes? quo animi? Monumentum ad æternam Francici nominis ignominiam Romę erectum non ſine publicâ indignatione ſtat: & illud pro ſalute Regis poſitum vecordia veſtrâ ruit. Vbi nūc Momorantij, & Hoſpitalij fęlices, & devotæ pro Regis Majeſtatis adſerenda animæ? Oportet Regum conſiliarios aut Reges eſſe, aut Regum animos habere. Valete.

Hæc exempla Magnates aut ſapere, aut perire jubent. Siquidem Ieſuita ſuo proprio encomio. Omnis homo eſt, videlicet, qui omnia vitia, ac ſcelera per totū genus humanū ſparſa in ſuo capite quadrangulari concentrata poſſidet.

Daer is ontrent deſe tijdt mede twiſt ghereſen tuſſchen 't land van Gulick ende de Rycks-ſtadt Aken om ſeecker gherechticheden die elck pretendeerde over mineralen van Coper ofte Calmus ſteen / etc. Waer over Cryghs-volck van weder zyden d'een teghen d'ander op-genomen hebben/ende hebben eenighe vyantſchappe ende bloetſtortinghe malcanderen betoont; ende dit volck diende mede om hun te beſchermen voor het loopende Cryghs-volck op de Nederlandtſche Frontieren onbetaelt.

Twiſt tuſſchen Gulick ende Aken.

Inde Dioceſe van Ceulen was tot Bonna eenen Landt-dagh ofte vergaderinghe van de Stenden beſchreven/ende begonſt den 15 Julij/ vp den Heere Coadjutor/ om een extraordinaire contributie te verſoecken / van vijf-hondert duyſent gulden extraordinaire/ paſſerende alle extraordinaire voorgaende taxen/dat noch niet gheconſenteert conde worden.

Landdach tot Bonna om contributie.

Gheduerende den Vredehandel in Hollant/ ende datter groote diſpute was over de Ooſt ende Weſt-Indiſche vaerden/waer over alle de Vereenighde Landen deur in Druck uyt-ghe-ſtropt werden veel Boecxkens tot waerſchouwinghe van eenen vaſten ende ſekeren Peys te maken/ofte gheenen: namelijck/gheenen ſonder vrye Navigatie alle de Werelt over / mette tedenen die de Landen daer toe hadden: die mede die van Brabandt/ Vlaenderen/ ende d'andere Provincien gheheelijck toe-ſtonden; als mede verhopende den ſelven handel te moghen genieten nae alle ghemeyne Rechten; pretenderende dattet hun niet minder conde gheweygert worden/dan de Vereenighde Landen / die tot noch toe s'Coninghs vyanden gheweeſt waren. So

De Eertz-hertoghen doen Cooplieden aentaſten voor lyf eñ goede om aenpart te hebben in de Ooſt-Indiſſche compangie.

zijnder al-omme ontdeckt verſcheyden perſoonen onder de in-gheſetenen der Eertzhertogen/ die beſchuldight werden mede part ende deel inde Ooſt-Indiſche Compagnie der Vereenighde Landen gehadt te hebbē/ ende correſpondentien ghehouden/ ende bevonden by af-ghevorpen Brieven/ dat ſy de Hollanders vermaenden van in gheender manieren niet te wijcken vande Ooſt ende Weſt-Indiſche vaerdē/etc. Waer over de Advocaet Fiſcael van Bruyſſel geſorcht heeft ſommige aen te taſten; ende een ſeer rijck treffelijck Coopman tot Antwerpen/Hendrick Hoons ghevanghen ghenomen/ zijn huys ende goedt beſlagen/zijn Reecken-boecken/ Brieven ende Schriften wegh-ghenomen/ ende Criminele aen-ſprake gedaen van lijf ende goet / hem ghevangen voerende uyt Antwerpen na Bruyſſel teghens ſtadts Privilegien(ſoo-men pretendeerde) belaſtende dat zijn ghelt mede in Ooſt-Indien des Coninghs ſubjecten beoorlooghde/ ende daer en boven des Conings eñ der Eertzhertoghen vyanden met Brieven gheraden; teghen den Over-heere ende teghen den Peys te ſtaene/ten ware ſy die Navigatien behielden.

Over deſe aentaſtinghe zijn veel andere rijcke Cooplieden uyt Antwerpen ende veel andere ſteden ontvlucht ende ontcomen/ het welcke al-daer een groote op-ſprake cauſeerde in deſe conjuncture van Peys-maken.

Twiſt tuſſchen den Grave ende de ſtadt vā Embden.

Wy hebben in't 28 Boeck verhaelt hoe dat de Grave vā Embden by de Vereenighde Nederlanden Staten gheſommeert werde de ſtadt vanEmbden op te rechten of te betalen ontrent een ſomme van veertich duyſent guldē/ by hem ghelicht van't Landtſchap / die ſulcks gheconſenteert hadden totte betalinge vande garniſoenen/ die hy weder-hiel op hope van't Crijghsvolck op-loopich te maken:ende mede te ſien de Embderſche ſchepen in Spaengien aen-gheſlaghen / ende op zijn Paſpoorten uyt-ghevaren/ weder herwaerts te beſtellen / ende alſoo haer ſchade op te rechten; daer hy weder Brieven teghen gheſchreven hadde. Aengaende 'tghelt/ wert nae veel moeyten op-ghebracht ende betaelt: eñ om de andere queſtien te verantwoorden/was de Grave ſelfs in perſoone na s'Graven-haghe reyſende/ende tot Delf aengecomē/ terwylen de vergaderinghe der Heeren Staten Generael met de Spaenſche Ghecommitteerden inden Vredehandel getreden waren: waeromme de Staten hē weder ontboden/ als doen ongheleghen hem te hooren: Doch alſoo des Graven Geſanten mettē Ridder Rudolf Winwode/Engels Gheſant/hem daer ontmoetede/ hebben gheraemt / ende door den voorſz. Winwood te weghe ghebracht/ dat de Ooſtvrieſche Stenden inden Graven-haghe zijn ontboden ende beſchreven. Ende alſo ſulcx de ſtadt Embden alderhande achter-dencken gaf/ſoo hebben ſy haer Borgerye by een gheroepen / die daer te ſamen onder den anderen by eede ende onderſchryvinghe hun hebben verplicht vant Haeghſche verdragh gantſch niet af te wijcken: noch mede den Grave niet meer voor haeren Heere te erkennen ofte houdē/voor ende al eer hy hun reſtituere ende op-rechte de ſchade/ by zijn toedoen in Spaengien ende andere plaetſen gheleden/in hare ſchepen ende goederen; ende dat hy voortaē aen-neme haer te beſchermē/ als trouwe Lants-heeren toe-behoort.

Van welck hun beſluyt hebben ſy behoorlijcke Copye aē hem/ als mede aende Heeren Staten Generael gheſonden. Waer over de Grave ander-werf verſocht heeft hem ſelven te moghen verantwoorden in perſoone in s'Graven-hage voorde Heeren Staten:dan alſo int voorjaer zijn Broeder Graef Guſtanus was geſtorven/is zijn comſte noch na-gebleven/ende heeft derwaerts zijn Gheſanten geſonden/denCantſelier Thomas Francius/ende Doctor Wyarda/Raedt.

Houwelijckē in Vranckrijck.

De Coningh van Vranckrijck hadde nu in Julio te weghe ghebracht het over langhe ghesloten Houwelijck / inde reconciliatie metten Hertoghe van Mercure beſproken/ als dat des Coninghs Baſtaerts Sone / by Madamma Gabriella / nu Hertogh van Vendoſme / ſoude trouwen met Mercures eenighe Dochter / die erfghenaeme was vanden Mariſchal Martigues/ ende vanden huyſe van Bloys/geſproten uyt de Hertoghen van Bretagnien: ende alſoo deſe Dochter vier Jaer ouder was dan dē jonghen Hertogh/ſoo was beſproken / dat de partye dien het Houwelijck tot hunder vol-jarigheyt ſoude berouwen/ ſoude d'andere gevē hondert duyſent Croonen. Dit Houwelick heeft de Coning deſen Somer met grooten ernſte ende moeyte door ghedreven: de Dochter met haer Moeder/om eenige andere pretentien/daer niet ſeer toe gheſint zijnde.

Dien Coningh heeft mede een Houwelijck beſloten tuſſchen een van zijn wettige Sonen/ mette eenighe Dochter vanden Hertogh van Montpencier/binnen dit Jaer 1608 geſtorven/ zijnde erfghenaeme van't huys van Montpencier / ende by haer Moeder van-den huyſe Jojeuſe.

Nae't vertrek vanden Heere Jannijn / vol bedencken by velen / om dat-men verſtonde de comſte van Don Pedro de Toledo nae Vranckrijck / met laſt om daer wat beſonders te braſſeren: hebben de Ghedeputeerden vande Staten/met die van Spaengien ende vandē Eertzhertoghen wederom een by-een-comſte gehouden op den 25 Junij nae noen/ al-waer gehandelt werde vande onderlinghe Privilegien van Steden/Landen eñ Collegien al-omme te doen onderhouden / ende hoe 'tſelve te verſtaen ſoude weſen. Item/om alle argherlijcke bedencken te weeren / dat d'een nochte de andere partyen met Oorlogh-ſchepen niet en ſouden moghen comen op drie mylen nae aende Zee-gaten vande wederpartyen Havenen ofte Landen/nochte op duyſent roeden naer aende Limijt-ſcheydinghe te Lande gheen ſterckten nochte forten moghen maken: dat het ſtellen ende committeren vande Magiſtraten inde ſteden van Brabandt ende Vlaenderen/ voor den tijdt van tien Jaren/ſoude blyven by de Staten; niet tegenſtaende de ſteden particuliere Heeren mochten toecomen/ende ſonder prejuditie van der ſelver gherechticheyt. Item/van dat de Eertzhertoghen tot verſeeckertheyt vanden Peys de ſelve ſoudē moetē particulierlijc doē tekenē by vier Prelaten/vier Baroenen / ende vier groote ſteden van Brabant ende Vlaenderen/ ende de ſelve by Eede doen beloven die te onder-houden/ ſonder daer teghens yet te laeten voor-nemen: Ende ſoo by eenigh vande partyen daer tegens yet voor-ghenomen werde / datſe heur daer teghens ſtellen / ende d'andere partye helpen ſouden. Item/op de verſekertheyt vande particulieren/ in-dien den Peys mochte comen gebroken te werden / ten eynde de ſelve ſes maenden tijts mochten hebbē/ om uyt elck anders Land te vertrecken / ende hunne ſchulden met parate executie daer en tuſſchen te moghen innen: ende mede dat den partyen drie maenden tijdts vergunt ſoude werden/om te repareren 'tghene teghen den Peys ſoude moghen werden gedaen.

24 ſeſſie.

Zeegaten vry te houden.

Geen forten op de Limiten te mak.

Magiſtraten inde Frontieren.

Garandeurs vande Peys

Tijt tot vertreck vande particulieren.

Tot repareren vande contraventien.

Maer om dat 'tprincipale point noch verre te ſoecken was/ende dat die vande Eertzhertogen meynden dat in deſe pointen mede noch vele conſideratien waren / en is daer van niet eyntelijcks beſloten.

25 ſeſſie.

Den eerſten Julij werde noch een by-een-compſte byde Ghedeputeerden vā Spaengien ende de Eertzhertoghen ghehouden; daer vander Staten weghen voor-ghehouden werden eenighe pointen beraemt / hoe de in-gheſetenen van der Staten Landen heur ſouden moeten draghen inde Landen van Spaengien ende de Eertzhertoghen in't ſtuck vande Religie; ende de andere weder by heur ende in heur Landen: ende voor-gheſlaghen om de onderdanen vande Staten in Spaengiē ende de andere Nederlanden te moghen doen ghenieten de ſelve vrydom/die voor de Enghelſchen inden Peys met Spaengien bedonghen was / ende den Conneſtabel voorts by particuliere acte onder zijn hāt aende ſelve belooft hadde: Maer de Ghedeputeerdē van Spaengien eñ de Eertzhertogē ſloegē alle die pointen af/ ſeggēde daer van niet gelaſt te weſen/nochte yet te connen handelē/voor de weder-comſte vanden Pater Commiſſaris/ dat by velen een ſonderling bedencken gaf; inſonderheyt als ſy daer by over-leydē 'tgene den Nederlantſchen Agent Peckius in Vrancrijck/ deſe handelinghe aen-gaende / hadde verclaert: waer af in deſe tijdt ghedivulgeert werde een extract uyten Brief aende Staten geſchreven by den Agent Aerſſens/in Vrancrijck mede reſiderende/ende houdende als volght.

Vande vrydom van Religie in elcx anders Landt.

Wat Peckius in Vranckrijck op deſen handel verclaert had.

Deſen nae-middagh heeft den Hertogh van Selly my geſeyt/ dat den Coning van Spaengien gheen Vrede met u E. Mo. als vrye Staten en begeert te maken; ende dat den Ambaſſadeur/van weghen de Eertzhertoghen / ſoo wel aenden Coningh/ als aen zyne Excell. verclaert heeft/de meeninge vanden Coning van Spaengien noyt gheweeſt te zijn/noch weſen en ſal/ſoo langhe hy een voet Landts ſal beſitten/ V E. Mog. de puere Souverayniteyt vande Gheunieerde Provincien over te draghen: Maer dat 'tghene ghehandelt is / alleene gheſchiet is/ om in communicatie met V.E. Mo. te comen/ende aen V.E. Mo. Ghemeente de ſoeticheydt vanden vryen handel te doen ſmaken/eñ daer door tot 'tverſoecken van eenē goeden Peys te brenghen. Ende al waert ſchoon dat hy ſich hadde laten diſponeren van eenen ſekeren tijt zijn gerechticheydt/door de Treves ofte anderſins in ſuſpens te houden: dat hy nochtans daer-om nimmermeer yet ſoude hebben begeeren te ſluyten/dan onder expreſſe conditie/dat V.E. Mo. gantſchelijck ſouden af-ſtant doen vande Indiſche handelinghe: Ende daer beneffens ontfanghen/ende inde Gheunieerde Provincien weder-om in ſtaet ſtellen de Catholijcke Religie. Daer en boven/ dat den Coningh van Spaengien nu gantſchelijck wel van V.E Mo. gheleghentheyt onder-recht is/ende daer van ſulcke perfeckte kenniſſe heeft becomen/ door het reſideren van zyne Gheſanten/dat/'tſy in Peys ofte Oorloghe / hy V.E. Mo. ghenoegh tot zijn pretenſie ſal weten te brenghen/ geloovende dat V.E. Mo. ſonder middelen zijn verlaten vande Nae-bueren / die over de handelinghe zijn gheoffenſeert / ende niet ſonder ſcheuringhe uyt het Tractaet en ſullen gheraken: Wat hier met gemeent wort/en verſtaen ick niet: Dan den Heer van Villeroy heeft my gheſeyt/ dat de Spaengiaerdē hun ſeer in Spaengien/Italien/ ja ſelfs teghen zyne Majeſteyt beroemen / dat ſy by dit Tractaet veel hebben ghewonnen / ende meer als ſy oyt hadden derven hopen. Ten anderen ſoo wordt hier oock verwacht Don Pedro de Toledo/een vande Groote vā Spaengien/ om zijn uyterſte effort te doen / ende alle middelen jeghens V.E. Mo. voor te wenden / ende zyne Majeſteyt tot alliantie te verſoecken/offererende ſelfs de Dochter van Spaengien voor den Dolphijn/om alſoo zyne Majeſteyt van V.E. Mo. te vervreemden; waer inne de Jeſuiten/ ende ſelfs den Paus extraordinaerlijckē arbeyden.

Terwylen de Staten vande Vereenighde Nederlanden in vreemt bedencken warē/of den Pater Commiſſaris oock weder comen ſoude ofte niet/ende of deſen handel op-rechtelijck gemeynt mochte werden of niet/ creghen ſy tydinge dat Don Pedro de Toledo den 19 Julij tot Parys was aenghecomen/ende dat den Pater Commiſſaris in zijn gheſelſchap niet en was/ waer-omme ſy in meer bedencken op de ſaecke vielen / ende namen voor aen te porren dat deſe maent van Julio een eynde vande ſake mochte gemaect werden: Maer terwylen ſy daer mede doende waren / deden de Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertzhertoghen op den 26 heur verthoonen/dat den Pater Commiſſaris in Spaengien noch op ghehouden werde / naer de traecheyt van't Hof aldaer/ende daerom ſoo haeſtelijck niet en ſoude connen verwacht worden: Verſoeckende mitſ dien continuatie ofte prolongatie vanden tijt/omme te moghen handelen voor noch ſes weecken naer't expireren vande maent Julij: 'twelcke hun byde Staten vergunt wert / om te betoonen datſe van heure zyde bereyt waren om te doen al wat mogelijck waere: hoe-wel nochtans den Marquis Spinola ſelfs teghen eenighe van aenſien ſeyde/dat hy niet en meynde dat den Pater Commiſſaris weder comen ſoude/om dat de ſelve den Coning van Spaengien/ de Eertzhertoghen/ ende hem ſelfs mede veel ſaecken diets ghemaeckt hadde/ die nu hier ſcheenen recht contrarie uyt te ſullen vallen / ende dat de ſelve ſulcks daer-inne den Coning ende d'anderen bedroghen hadde/ende ſonderlinghe in het ſtuck van't verlaten vande Indiſſche vaerten/ vande Religie/ende andere pointen.

Don Pedro de Toledo te Parys.

Pater Commiſſaris en comt niet/ bedencken daer op.

Prolongatie van tijdt verſocht.

Gheconſenteert.

Op dit langhe uyt-blyven vanden Pater Commiſſaris heeft den Ambaſſadeur vanden Coning van Denemarcken occaſie ghenomen om mede te vertrecken / ſonder dat hy conde beweecht worden voor eenighen tijt hier noch te blyven/onder zijn familieren ſeggēde/dattet heele ſtuck maer louter bedroch en was / ende ging over ſulcks den leſten Julij oorlof nemen aende Staten / ende den eerſten Auguſti aende Gedeputeerden van Speengien eñ de Eertzhertoghen/die mede poochden hem te diſponeren/om noch voor een tijt te blyven: Maer hy antwoorde/ veel ghehoordt te hebben vande Spaenſche Pacientie: maer dat hy bekēde dat die zyne Pacientie nu overwonnē hadde/ ende daer-om niet van meyninghe te weſen eenen dach langer te verwachtē/ ende is den tweeden Auguſti vroech vertoghen.

Ambaſſadeur van Denemerck gaet wegh.

Ontrent deſe tijt ſchreef den Agent Meeſter Peter van Brederode mede uyt Duytſchlant/ dat den Spaenſchen Ambaſſadeur aendē Keyſer verclaert hadde dattet abuys was/datmen meynde dat zijn Meeſter de Souverayniteyt vande Vereenichde Nederlanden ſoude hebben willen af-ſtaen: dat de verclaringhe die de ſelve int ſtuck vanden Peys-handel al-daer hadde ghedaen / ſoo verre niet en gingh/ nochte daer toe abſolutelick conde geduydet worden: maer

Verclaringe nopēde deſs Lants ſakē byden Keyſer gedaen.

alle't ghene zÿn Meeſter daer-inne hadde ghedaen/alleen gheſchiet ware/omme mette Staten van die Landen in handelinghe te mogen comen/ende daer by te weghe te brenghen datſe mochten deſiſteren van alle de Indiſſche vaerten/ende in heure Landen weder mochten aen-nemen ende toe-laeten in alle plaetſen de Papiſte Religie: omme welcke twee pointen alle te vercryghen/hy tot dien handel verſtaen ende conſent ghedraghen hadde. Dit maeckte by velen ſeer te vermeerderen het quaet bedencken datſe op deſen handel hadden / ſiende dat dit correſpondeerde met 'tghene Hoboken ende Zumiga in Enghelandt / ende onlanghs Peckius in Vranckrÿck verclaerdt hadden; ende alſmen daer by dan dede dat den Keyſer in't begin van deſen handel gheproteſteert hadde van nulliteyt van diē/by zyne Brieven daer toe aende Staten geſonden / bevreeſden ſy uyt den gheheelen handel niet dan bedrogh: hoewel nochtans de Gedeputeerden van Spaengien ende de Eertzhertoghen hier op meermalen geſonden/verclaerden ter goeder trouwen/ niet anders te weten/ oft deſen handel en werde ter goeder meyninghe ghedreven / ende oprechtelÿck ghemeent.

Bedencken op den handel.

Don Pedro de Toledo weſende in Vranckrÿck twee ofte drie-mael ghehoort/ſoo dat den Coningh vol-comen ſtaet conde maken op het ghene hy daer voorderende was/ heeft de ſelve den Preſident Jannÿn weder naer de Nederlanden gheſonden; dies hy den 14 Auguſti des nachts weder inden Haghe quam/ende den 18 aende Ghedeputeerden vande Staten Generael verhaelde van zyne reyſe na Vranckrÿck/ vande compſte van Don Pedro al-daer / ende dat zyne geheele Legatie ſtrecte om te ſubverteren ende doen omme ſtooten alle't gene hier vande Vrede ghehandelt werde: maer dat den Coningh dien alle verworpen / ende bethoont hadde dat hē de conſervatie vande Vereenighde Nederlanden ter herten gingh: Maer veel particuliers vande petitien van Don Pedro en ontdeckte hy niet/ hoe-wel nochtans vele particuliere advyſen liepen / dat Don Pedro in Vranckrÿck openinghe ghedaen hadde van een Houwelÿck van-de outſte Dochter van Spaengien metten Dolphÿn van Vranckrÿck/ ende hope ghegheven dat den Coningh van Spaengien met zÿn Dochter te Houwelÿck ſoude gheven alle zyne actie totte Vereenighde Nederlanden/omme alſoo den Franſchen Coning vande ſelve Landen te alieneren/ ende by des ſelfs behulp ende beleydt de voorſchrevene zyne actie/ende de titulen van dien te conſerveren inden handel/ die nu daer gedreven werde: waer van/ſoo wy verſtaen/ den voornoemden Preſident gheen verhael en maeckte / 'tſy om dattet ſoo breedt niet warachtich en was/ ofte om dat hy't oock voor die tÿdt ſochte te diſſimuleren: niet te min hy porde aen ten eynde de Staten een af ofte aen-comen in deſen handel/nu ſoo langhe ghedreven/ſouden maken.

Jannÿn weder na Nederlandt.

Inde Hage.

Van Don Pedros laſt in Vranckrÿck.

Dien volghende werde den 20 Auguſti weder een conferentie ghehouden tuſſchen de Gedeputeerden vande Staten / ende van Spaengien ende de Eertz-hertoghen / ten eynde om vande ſelve naerder ende ronder verclaringhe te hebben op alle de differentiale pointen/ ende ſonderlingh op de pointen van-de Religie/vrye Vaerten/ Limÿtſcheydinghe ende andere: die daer op verclaerden onlanghs eyndelÿcke laſt op de pointen ontfanghen te hebben/ te weten/ dat den Coningh van Spaengien ende Eertz-hertoghen te vreden waren/ de ſouverayniteyt vande Vereenighde Nederlanden af te ſtaen/ niet tegenſtaende al wat anders daer af mochte gheſeyt ende gheſchreven werden: maer datſe daer tegens weder begeerden vande Staten twee pointen / te weten / dat de Staten in alle plaetſen van heur Landen ſouden moeten weder inne ſtellen de openbaere exercitie van-de Roomſche ofte Catholÿcke Religie/eñ promptelÿck af-ſtaen van alle de Vaerten van Ooſt ende Weſt Indien / ende noopende de verdere pointen / datſe heur dien aen-gaende ſoo naer hadden verclaert/ datmen met gheene redenen heur yet meer vergen en conde; ende ſo ſy daer by bleven / ende ſcheenen gheen laſt te hebben/ omme naerder te comen/ende over ſulcks daer op ſcheyden / hebben de Ghedeputeerden vande Staten rapport ghedaen aen-de Staten Generael/ al-waer naer verſcheyden deliberatien metten Prince Mauritz/Graef Willem ende den Raedt van Staten: oock naer voorgaende communicatien mette Ambaſſadeurs van Vranckrÿck / groot Britangien/den Palzgraef van Brandenburgh/van Auſbach ende vanden Landtgraef/ eyndelÿck den 23 Auguſti ghearreſteert werde / dat-men deſen handel af-breecken ende daer uyt ſcheyden ſoude/om dat de conditien vā dien byde Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertz-hertoghen ſoo gheſet ende voor-gheſtelt werden/ dat de Staten meynden datſe die niet aengaen ofte inwillighen en conden/ſonder gheheele ruine eñ verderf van heuren ſtaet/ende beſloten daeromme de antwoorde hier nae volghende.

26 ſeſſie.

Vryſtellinghe.

Religie.

Indiſſche vaerten.

Andere pointen.

Staten breken de handelinghe af.

De Staten Generael vande Vereenighde Nederlanden ghehoort hebbende het rapport vande Heeren hare E. Mo. Ghecommitteerde totte Vredehandelinghe van't gene inde conferentie gehouden den 20 deſer maent / door den Heeren Ghemitteerden van-den Grootmachtichſten ende Deurluchtichſten Coningh van Spaengien/ etc. Albertus ende Iſabella Clara Eugenia/Eertzhertogen van Ooſtenrÿck/etc. voor eyndelicke laſt Hooghſt-gedachten Heere Coning eñ Eertzhertogen op verſcheydē pointen vande voorſz. handelinge is verclaert: Hebbē na rype deliberatie eñ advÿs vā zyne Excel. den Wel-geboren Heere Grave Willem / Lodowÿck/Grave van Naſſou/ etc. eñ de Raden van Staten der voorſz. Landen/voor reſolutie ende af-ſcheyt daer op verclaert/ghelÿck ſy lieden verclarē by deſen/dat de ſchadelicke vruchten van verſcheyden Vrede-handelingē/geduerende de Nederlantſche Oorlogen mettē overleden Coning van Spaengien ghehouden/ den Heeren Staten Generael wettelÿck ende noodelÿck beweeght hebben/ dat hare Ed. Mo. in meer als 25 jarē geſtadich/ſo op de aenbiedinge van wegen den ſelven Coningh/ zyne Gouverneurs ende Succeſſeurs/als de vermaninghe vande Roomſche Keyſerlÿcke Majeſteyt/ eenſamentlÿck de voornaemſte Coningen ende Potentaten vā Europa/ tot gene nieuwe Vredehandelinge en hebben connen verſtaen; maer haer daer van geexcuſeert/ uyt vreeſe van ghelÿcke vruchte/ſulcks oock dat op de propoſitie ten ſelvē eynde inde maent van Januario des Jaers 1607/ van wegen Hooghſt-ghedachten Heeren Eertzhertoghen aen hare E. Mo. ghedaen/rondelÿc ende by ſchriftelÿcke antwoorde is verclaert op ghelÿcke propoſitie van wegen de Roomſche Keyſ. Majeſt. onlangs te voren gedaen/by hare E. Mo. geantwoortte weſen/ dat ſy lieden noch Goddelick/noch eerlick/ noch ſekerlÿc in eenige Vredehādelinge en conden treden metten ghenen die tegens haere ge-

Antwoort vande Staten.

decre-

1608. decreteerde/ ghemaintenеerde ende beveſtichde vryheyt in/ofte tot de ſelve Landen yet wilden pretenderen: Ende dat ſy lieden daer by perſiſteerden/ met proteſtatie voor God den Heere Almachtich/alle de Werelt/ ende ſonderlinghe de Nederlanden/ontſchuldich te weſen van alle miſerien/ ſchaden ende onheylen / die de Nederlanden ende hare Nae-bueren/ metten goeden in-geſetenen der ſelver/door de voorſz onrechtveerdighe pretenſien over-ghecomen waren/ende voorder over-comen ſouden: Welcke antwoordt aen Hooghſt-ghedachten Heeren Eertz-hertoghen over-ghebracht zijnde/was ſeer corts daer nae by verſcheyden ſchriftelicke gheteeckende acten van haere Hoocheden/ den wel-ghemelten Heeren Staten aen-geboden/ metten ſelven als met Staten van vrye Landen(daer voren ſy lieden den ſelven hielden eñ erkenden/ ende daer op ſy lieden niet en pretendeerden) op eene eeuwighe Vrede ofte een beſtandt voor vele Jaren te handelen. Ende in de eerſte vande voorſz. acten geſtelt zijnde/dat by het maken van een beſtandt/een yegelijck ſoude houden 'tghene hy hadde ende beſat/ende by het maken van eene Vrede/ tgene geaccordeert ſoude wordẽ: oock dat de Vereenighde Nederlandẽ ſoudẽ deſiſteren/eñ haer deporterẽ vande handelinge opte ooſt eñ Weſt Indien/etc. was 'tſelve rondelijck af-geſlagen / eñ opte ſelve afſlaginge by hare Hoochedẽ verandert: namelijck/dat eẽ yegelick/ſo wel by handelinge van Vrede als beſtant ſoude houden 'tgene hy hielde eñ beſat/ten ware ſy op de wiſſelinge van eenige plaetſen by gemeynẽ conſente anders conden accorderen: Eñ was mede de clauſule van het deſiſteren vande handelinge eñ Navigatie opte Ooſt eñ Weſt Indien nae-gelaten. Alles na inhout vande acte daer vã zijnde/ gedateert den 13 Martij inden voorſz. Jaere van 1607. Op welcke acte den 12 April daer na/ tuſſchen de Ghecommitteerden van haere Hoocheden eñ dẽ Heeren Staten op't behagẽ eñ aggreatie vã hare reſpective Committenten eenige pointen beſlotẽ zijnde/was dẽ 24 van de ſelve maẽt by een formeel inſtrument ghetekent by haere Hoocheden/ beveſtight met haren grooten Zegel/ eñ mette gewoonlicke paraphuren eñ contraſignaturẽ/ inſgelijcx beſegelt/ geparapheert eñ getekent van wegen Wel-gemelten Heeren Staten / inde qualiteyt als Staten van vrye Landen ende Provincien/ daer op Hoogh-gemelten Eertzhertogen niet en pretenderen/geaccordeert/ ende by hare Hoocheden belooft/ de voorſz. verclaringe aende Heeren Staten ghedaen/te onderhouden/ende doen onderhouden; oock alle directe ende indirecte contraventien van dien te repareren/eñ doen repareren: ende boven dien Brieven van aggreatie ende gelijcke verclaringe des Coninghs van Spaengien (ſoo vele zyne Majeſteyt aen-ging) aende Wel-gemelten Heeren Staten te leverẽ binnen drie maenden eerſt-comende/ ende onder alle generale ende particuliere renonciatien ende verbanden daer toe behoorende. Ende daer op de ſtille-ſtandt van eenighe acten van hoſtiliteyt mede gheaccordeert zijnde / waeren ſucceſſivelijck over-ghebracht drie acten van aggreatie van Hooghſt-ghedachten Heere Coningh/als twee vanden leſten Junij/ ende eenen vand 18 September des voorſz. Jaers: Inhoudende de leſte deſe woorden in ſpecie: Ende alſoo de voorſz. Eertzhertohhen onſe Ghebroeders by 'tghemelde Tractaet belooft hebben / daer op de voorſz. Staten over te leveren onſe Brieven van ratificatie ende ghelÿcke verclaeringhe/ 1608. met alle generale ende particuliere renonciatien ende verbanden/ gelijck de ſake vereyſcht: Hebben wy nae rype deliberatie ende advyſe/ uyt ſekere wetenſchap ende abſolute Conninglijcke macht / tot voldoeninghe vande voorſz. beloften/ ende verſekeringe van het principael Tractaet van Peys/ofte langhe beſtandt ghedaen; ende doen by deſen de voorſz. Staten gelijcke verclaringe/als de gheene die onſe Broeders gedaen hebben/waer van hier bovẽ mentie gemaeckt is/voor ſoo veel de ſake ons aengaet: Ende principalijck verclaren wy te vreden te zyn/datmen in onſen name / eñ van onſen't weghen tractere mette voorſz. Staten in qualiteyt/ende als de ſelve houdende voor vrye Landen/Provincien ende Staten/ daer op wy niet en pretenderen: Hebben oock ghelaudeert/ geapprobeert/ gheconfirmeert ende gheratificeert/gelijck wy by deſe jegenwoordige laudeeren/ approberen/ confirmeren eñ ratificeren alle ende yeghelijcke vande poincten begrepen int voorſz. Tractaet: belovẽde in Coninglicke trouwe eñ woordẽ alle de ſelve te onderhouden eñ obſerverẽ/ eñ doẽ obſerverẽ eñ volbrẽgẽ geheelijck eñ punctuelijck/al of wy vant beginſel af die ſelfs verclaert/geconſenteert ende belooft haddẽ/eñ of die getracteert eñ geſloten hadden geweeſt met onſe interventie ende authoriteyt; ende en ſullen noyt yet doen / noch conſenteren yet gedaen te worden ter contrarye: Ende beloven van gelijcken te repareren alle directe eñ indirecte contraventien van dien / inder voegẽ dat alle't gene voorſz. is/ de voorſz. Staten ter goeder trouwen onderhouden ende vol-bracht worde. Waer toe wy ons verbindẽ in Conninglicke woorden/met alle de generale eñ particuliere renunciatien eñ obligatien dier behooren van noode te zyn. Oock belovẽ wy dat ſo haeſt beſloten ſal zyn het Tractaet van Peys / ofte lange beſtant/wy ſullen doen maken alle depechẽ noodich weſende tot voldoeninge eñ executie vant gene getracteert ende gecapituleert ſal zyn in volcomender forme: ſulcx datmen in alles eñ over al de voorſz. Vereenighde Provincien geheele eñ volcomen ſatiſſactie gheve opte voorſz. belofte eñ aggreatie/ eñ met uytdrucklicke verwerpinge vã alle't gene uytte ſelve aggreatie eenichſins daerenbovẽ oft jegẽs mochte getogẽ wordẽ: oock onder expreſſe verclaringe dat de Heeren Staten Generael/als Statẽ vã vrye Landẽ/daer op Hoogh. Co. eñ Eertzhertogen niet en pretenderen/door de ghenade van God de Heere Almachtich / eñ aſſiſtentie van hare geallieerden (denoterende de Coningen van Vranckrijck/ groot Bretangien/ Denemarcken ende andere Potentaten) binnen de Vereenighde Provincien wel ordre ſoude connen ſtellen / ende onderhouden in allen ſaecken den welſtant/ſtaet ende regeeringe (daer onder voor al 'tſtuck vande Religie verſtaen/ende dẽ Ghecommitteerden van Eertz-hertogen uytdruckelyck verclaert is) den ſelven Landen/ ende den goeden ingeſetenen van dien aengaende/ſonder dat inde principale handelinge daer jeghens yet mochte geproponeert worden/ten ware men de voorſz. ſolemnele beloften wilden contraventeren. Eyndelijck by de Heeren Staten geaccordeert was/dat de Ghecommitteerden vãdẽ Hoogſtg. Heer Co. ende Eertzh. totte voorſz. handelinge inden Hage ſouden moghen comen/vol-comelijck gheinformeert / ghelaſt ende gheauthoriſeert / omme der ſelver meyninghe rondelijck te verclaeren/ oock de Staten meyninghe te verſtaen / omme op alles een corte beſoigne ende beſluyt te maecken.

De Heeren Ghecommitteerden inden Haghe ghecomen / ende metten Heeren Ghecommitteerden van-den Heeren Staten in beſoigne getreden zÿnde/was int begin wel claerlick eñ uytdruckelick / ooc onder pertinēte verclaringhe eñ numeratie vande Vereenighde Provintien mette heerlÿcheden daer onder ſorterende: oock vande quartieren/ heerlÿckheden/ ſteden ende plaetſen vande andere Provincien/by-de Heeren Staten Generael vervanghen / die by hare E. Mo. ghehouden ende beſeten worden/ volghende de voorſz. believen vanden 24 Aprilis/ten overvloet ende van nieus/ ſo inden name vanden Coningh van Spaengien ende de Eertz-hertoghen/ als van hare kinderen gheprocrieert ende noch te procrieeren/ ende allen ende een yeghelÿcken haeren erven ende ſucceſſeurs in hare Coningrÿcken/ Landtſchappen ende Staten gheaccordeert ende verclaert/dat ſy lieden niet en pretenderen aen/in/ ofte op de voorſz. Vereenighde Provincien/ Lantſchappē/Landē/heerlichedē/ſtedē eñ plaetſen/ by de Heeren Staten behouden eñ beſeten/ eñ dat ſy lieden de ſelve hielden ende erkenden voor vrye Staten/Lantſchappen/ Heerlickheden/ ſteden ende plaetſen / met gheloften op haer gheloof ende eere/eñ in Princelÿcke woorden van daer jeghens niet te doen / nochte ghedogen gedaen te worden (ſelfs niet int ghebruycken van-den naem ofte wapenen der Vereenighde Provincien/ofte anderſins) directelÿc ofte indirectelÿc inder beſter forme. Item / dat voort-aen tot allen tyden ende eeuwelÿck ſoude weſen eene goede / vaſte ende onverbrekelÿcke Vrede tuſſchen Hooghſt-gedachten Heere Coning ende Eertzhertoghen / haere Kinderen ende andere Succeſſeuren; ende den voorſz. Heeren Staten inde bekende qualiteyt / voor alle Coningrÿcken/Lantſchappen/Heerlickheden/ ſtedē ende plaetſen/die de voorſz. Heere Coningh/Eertzhertoghen ende Staten waren houdende ende beſittende met hare reſpective onderſaten ende inwoonderen/ die daer nu reſideren / ofte daer naemaels ſouden reſideren/ ſonder yet ofte yemant uyt te ſluyten. Item/dat Hooghſt-ghedachten Heere Coning ende Eertzhertoghen/ ende Wel-gemelten Heeren Staten/ inde qualiteyt hier vooren verhaelt: mitſgaders haere reſpective onderſaten en inwoonderen/ voortaen ſouden leven in goede vrientſchap/ ſonder meer te ghebruycken eenige vyandtſchap/ met verghetinghe van alle ghepaſſeerde ſaecken: Maer int progres van het beſoigne/ is vā weghen Hooghſt-ghedachten Heere Coning ende Eertzhertoghen ghetracht / omme de voorſz. bekende vryheydt der Vereenighde Nederlanden inde principale pointen te beſnyden/ jae illuſoir te maken: als onder andere expreſſelÿck inde generale handelinghen ende Navigatien/ metten anderen ghevolghe van dien / daer by het principael welvarē der voorſz. Landen beſtaet. Item/inde pretenſie (alleenlÿck tot evidente annullatie vande Vereenighde Nederlanden/ſonder noot ofte dienſt) van te dimembreren eenige vande Vereenighde Provincien/ vant ghene onder de ſelve onwederſprekelÿck (volghende het gheaccordeerde)moeſte comen. Item/ int diſputeren vande vryheyt ende ſouverayniteyt van eenighe ſteden by-de Heeren Staten beſetē/ immers vande Dorpen aldaer ter Hooft ofte Leen-bancken / ofte Leen-cameren ſorterende/int eyſchen van eenighe goederen/ die byde voorige Princen ſouden weſen geconqueſteert/ende andere: bedectelÿck voorſtellende het ſtuck vande Religie/ ſonder nochtans daer van claer te ſpreken/ ende uyterlÿck gheurgeert zÿnde omme claer te ſpreken: den eenen tÿt ſegghende dat ſy lieden jegens de bekēde vryheyt ende ſouverayniteyt/ tot iniſ haghen vande Staten vande Vereenichde Landen/int ſtuck vande Religie niet en ſouden vorderen: den anderen tÿdt dat in Spaengien opt ſtuck vande Religie moeſte geconſulteert worden/ende dat daer op/ende opt ſtuck vande generale Negotiatie ende Navigatie yemandt van hun lieden in Spaengien moeſte reyſen. Ende al waſt ſoo dat de Heeren Staten generael/inſiende de voorſz. procedurē/het beſoigne daer op wel hadden moghen breken: nochtans lettende op de groote importantie van dien/ eñ begeerende van harer zyde voor God dē Heere Almachtich/voor alle Coningen/ Potentaten/ Princen ende Republiquen van Europa/ ende ſonderlinghe voor de goede Ghemeente der t'ſamentlÿcke Nederlanden kennelÿck te maken/dat ſy liedē van gantſcher herten/ende ter goeder trouwen begeerē het langduerich/ſchadelÿck ende bloedigh Oorlogh der Nederlanden/in eene Goddelÿcke/ eerlÿcke/ ende verſekerde Vrede (tot ſoulagement ende ontlaſtinghe niet alleen vande goede in-gheſetenen der Nederlanden: maer oock vande naebuerighe Rÿcken ende Landen)te veranderen. Waeren met raedt ende goedt bevinden vande Ambaſſadeurs vande Coninghlÿcke Majeſteyt van Vranckrÿck/ Groot-Bretaignien/ Denemarcken/etc. ende vande Euangeliſche Ceurfurſten ende Furſten van Duytſlandt (die op hare E. Mo. ernſtige begeerte inde Vereenighde Landen totte voorſz. handelinghe ende aen-cleven van dien gheſonden waren) te vreden geweeſt/ dat een van-de Ghecommitteerden van-den Hooghſt-ghedachten Heere Coning eñ Eertzhertoghen in Spaengien ſoude reyſen / omme de uyterlÿcke meeninghe des Conings te verſtaen: doch was uytdruckelÿck van wegen de Heeren Staten verclaert/dat 'tſelve niet meer als voor eene reyſe en ſoude werdē bewillicht/ ende onghevaerlÿck twee maenden op de wedercomiſte het eyndelÿck beſcheyt ghewacht; daer op oock den ſtil-ſtandt alleenelick voor de maenden van April ende Mey werde ghecontinueert ofte verlenght. Daer nae is door het langhe achter blyven vanden gheenen die nae Spaengien gheſonden was/voor het uytgaen vande maent van Mey den ghemaeckten ſtilſtandt by ghemeyn conſent verlengt totten leſten Decēb. eerſt comende toe: Maer de Heeren Staten hebben rondelÿck eñ claerlÿc/ooc iteratívelÿck den Heeren Ghecommitteerden vanden Hoochſt-gedachten Coning eñ Eertzhertoghen doen aen-ſegghen/haere eyndelÿcke meyninghe te weſen / ten langſten binnen twee maenden nae de maent van Mey / een eyndelÿck beſluyt ofte ruptuere van het beſoigne te hebben. Waer nae/als int begin vande maent Junÿ / ende vervolghens van tÿt tot tÿt/ uyt vele Rÿcken ende Landen verſcheydē advyſen ghecomen zÿnde/als dat Hooghſt-ghedachten Heere Coning van Spaengien/ eñ dē Spaenſchen Raedt / niet ſincierelÿck/ ofte ter goeder trouwen inde voorſz. handelinge en procedeerden: maer door langſaemheden by alle middelen den ſtaet vāde Vereenighde Landen trachten te mineren: Was terſtont daer nae/als ontrent half Junius/aende voorſz. Heeren Ghecommitteerden van weghen de Heeren Staten openinghe ghedaen vande ſelve advyſen/ met ernſtighe begeerte / omme de uyterſte intentie te verſtaen/ende repetitie(hoe wel den ſtilſtant voor den gheheelen Jaere was verlenght) dat nochtans de meyninge vande Heeren Staten niet en was/het beſoigne langher te laten continueren/als totten leſten Julij/ende dat-men terſtondts conde ſcheyden/indien de meyninge niet en waere de ſaecke tot een goedt beſluyt te brenghen: daer op by den ſelven Heeren Ghecommitteerden verclaert worde / dat ſy lieden de ſelve advyſen gheheel jeghens de waerheydt hielden / ende wel anders verſeeckert waeren; doende daer nae / eenighe daghen voor de expiratie vande maent Julij verſtaen advyſen uyt Spaengien te hebben / dat den Commiſſaris Generael te Hove den 15 Julij was ontbodē/ omme zyne depechen te comen ontfanghen/eñ dat hy ontwyfelijck metten eerſten hier ſoude weſen: waer op de ſake in-geſien zijnde totten 16 Auguſti/ende middelertijt uyt alle quartierē continuatie van't voor-nemē des Conings van Spaengien comende / was ten ſelven daghe goet gevonden noch eene conferentie mette voorſz. Heeren Ghecommitteerden te doen houden/omme hare eyndelijcke laſt ende meyningen te verſtaen: de welcke verclaert hebben des Hooghſt-gedachten Conings van Spaengien ende Eertzhertoghen uyterlijcke meyninghe te weſen / dat het geaccordeerde ſoude achter-volght worden; dat over ſulcks de Vereenighde Landen by haere bekenteniſſe ende bewillinghe vrye ende ſouverayne Landen ſouden weſen/ſonder daer aen (ofte in eenigh recht ofte vaſſalagie/ofte anders te pretenderen; behoudelijck dat daer jeghens inde ſelve Landen ſoude werden ghereſtabliſſeert de Catholijcke Roomſche Religie: dat mede de in-gheſetenen ende in-woonderen der voorſz. Landen datelijck ſouden deſiſteren van-de Navigatie ende handelingen op de Indien. Verclarende daer beneffens als noch te perſiſteren opde ghemoveerde difficulteyten inden op-heve der Convoyen/ inde dismembratie vā het Hertoghdom van Ghelderlandt/ ten op-ſiene van het over-quartier van dien int geheel; het behoudē vande plaetſen op ende over den Rhijn/ oock op de Rijcks-bodem / onwederſprekelijcke neutrale Stenden des Rijcks toebehoorende: inſgelijcx op de pretenſien vande Dorpen/ ende de Hooft ofte Leen-bancken / ofte Leen-cameren van Steden/by de Heeren Staten inde andere Provincien beſeten/ſorterende. Itē/dat de Eertzhertoghen behoorde te volghen de Goederen by de Princen vanden huyſe van Borgondien ende Ooſtenrijck / weſende Heeren inder tijdt vande reſpective Vereenighde Provinciē/ ſelfs geacquireert/ ende difficulterende dat de Staten/Heeren ende Steden onder de Eertzhertoghen/ de handelingen ſouden beloven te hanthouden. Ende alſoo meeſt alle de voorſz. pointen niet anders en connen ghehouden worden als pretenſien teghens de ghedecreteerde/ ghemainteneerde / beveſtighde ende bekende vryheydt vande Vereenighde Nederlanden / ende conſequentelijck notoirlijck ſtrydende jeghens de voorſz. handelinge ende aggreatie van dien/ eenſamentlijck 'tgene inde eerſte Articulen volcomentlijck is gheaccordeert. Soo verſtaen de Heeren Staten Generael vande Vereenigde Nederlanden/dat ſy liedē voor den ſtaet van de ſelve Landen/ ende den goeden in-geſetenen van dien/metten voorſz. Heeren Ghecommitteerden in voorder beſoigne te comen / niet en connen goedt vinden / weſende hun lieden van herten leet/dat (buyten hare ſchult) deſe handelinghe alſo onvruchtbaerlijck gebroken wert; hen niet te min gheruſt vindende/ dat ſy lieden voor God den Heere Almachtigh/ende voor de Wereld ontſchuldigh moeten ghehouden werden/van dat het bloedighe ende lang-durighe Oorloghe der Nederlanden/in eene Chriſtelicke/eerlijcke ende verſekerde Vrede niet verandert en wordt; eenſamentlijck van alle calamiteyten/miſeryen/ ſchaden ende onheylē der Nederlanden ende haere nae-ghebueren / metten goeden in-geſetenen der ſelver over-gecomen/ ende voorder over te comen deur de onrechtveerdighe pretenſien van haere weder-partye. Ghedaen inden Haghe inde volle vergaderinghe van-den Heeren Staten Generael van-de Vereenighde Nederlanden/ den 25 Auguſti/ 1608.

Overghele-

Welcke antwoorde/ſoo ſy meynden / wel overleyt/ende byde voorſz. Ambaſſadeurs ghevisiteert ende goet ghevonden weſende / ſy den 25 Auguſti nae noen deur heur Ghedeputeerden hebben doen behandighen aende Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertzhertoghen / met proteſtatie dat ſy van heur zyde de handelinghe op-rechtelijck hadden ghemeent: maer deur de hardicheyt vande conditien diemen heur voor-ſtelden/ wel ſaghen dat den Coning van Spaengien nochte de Eertzhertoghen daer toe niet gheheel gheſint en waren/ ende ſulcks noyt yet eyndelijcks getracht hadden in deſen te doen beſluyten; dat daer-omme de Staten niet verſtaen en conden datmen heur pacientie langher ſoude miſbruycken/ ende daer-omme ghearreſteert hadden de antwoorde die heur daer gegeven werde/ daer mede ſy deſen handel voorts geheel af-ſneden: de Ghedeputeerden van Spaengien ende de Eertzhertogen ſeyden datſe die moeſten overſien/ ende heur daer op beraden; ende ginghen dien volghenden dach heur by alle de Ambaſſadeurs vande Princen over de precyſheydt vande ſelve antwoorde beclaghen.

Nieuwen voorſlagh vande Ambaſſadeurs.

Den 27 Auguſti quamen alle de voornoemde Ambaſſadeurs vande Princen inde vergaderinge vande Staten Generael/daer ſy voordroeghen datſe van weghen haer Meeſters al ghedaen hadden wat haer moghelijck was geweeſt/om deſe Landen tot een goede Vrede te brengen: maer datſe ſulcks niet en hadden connen affectueren; eñ dewyle ſy mede in laſt hadden vande ſelve heur Meeſters / by aldien den Vrede niet en conde ghetroffen worden/dan de ſaecke te beleyden tot een Treve van vele Jaren/die ſy achten deſe Landen dienſtelijcker te weſen dan de Oorloghe; datſe daer-omme de Staten vermaenden / daer toe te willen verſtaen/in-dien ſy de ſelve vercrygen conden met conditien van voordeel ende verſekeringe van heure ſtaet: als te weten/ dat die met heur beſloten ſoude werdē/als met vrye Staten/ daer op dē Coning vā Spaengien/nochte de Eertzhertoghen niet en pretenderen; datſe/gheduerende de ſelve/de vrye Traffijck ſouden behouden/ſo wel op Indien als in Spaengien/ ende d'andere Nederlanden: datſe ſouden blyven behouden datſe nu hadden ende beſaeten: eñ datmen daer by dede ſulcke andere conditien als met reden ſoude connen gheeyſcht werden: dat ſy wel vreeſden dat den Coningh van Spaengien ende de Eertzhertogen daer toe niet meer en ſouden willen verſtaen / als ſy gedaen hadden totte Vrede: maer by al-dien dien voorſlagh mede verworpen werde/meynden ſy dat de weder aen-neminghe vande wapenen aen der Saten zyde te meer ghejuſtificeert / eñ het devoir van heure Meeſters/ om deſe Oorloge te doen ceſſeren/ te meer betoont ſoude weſen:

Vande lange Trevis.

Ende vermaenden daer op dẽ Staten om dien voorſlagh aen te willen nemen/ die heurs oordeels voor den ſtaet deſer Landen 'tſelve voordeel ſoude geven/ datſe vanden Peys verwacht hadden/ ende die voorts quam van heure beſte vrienden/ ende die byde conſervatie van heure ſtaet meeſt waren gheintereſſeert: dat gedaen/ gingẽ de ſelve Ambaſſadeurs by de Ghedeputeerden van Spangien ende de Eertſhertogen/ doende daer den ſelven voorſlach; die ſo wel als de Staten daer op heur bedencken namen.

Antwoort vande Staten op den Treves.

De Staten hebbende vele deliberatiẽ op deſen voorſlagh ghehouden/ hebben opten 30 Auguſti nae noen aende voornoẽde Ambaſſadeurs voor antwoorde verclaerdt / datſe op de voorgheſlaghen ende andere redelijcke conditien tot de voorſz. Treves voor veel Jaren ſoudẽ connen verſtaen / by al-dien de vry-ſtellinghe van deſe Landen by heur partye te doen/ abſolutelijck ghedaen/ ende ſoo in-geſtelt werde/ dat na de expiratie vande Treves / niet verſtaen en mochte werden die mede te ceſſeren: ende ſonder ſulcke vryſtellinghe verclaerden ſy met vele redenen totte voornoemde Treves niet te connen verſtaen.

Antwoort vande Ghedeputeerdẽ vãde Eertzhertoghen.

De Ghedeputeerden van Spaengien ende vande Eertzhertogen/ verclaerden den derden September aende Ambaſſadeurs niet gelaſt te weſen omme eenighe Treves te tracteren met abſolute vryſtellinghe vande Vereenighde Nederlanden / ende toe-latinghe vande Indiſche vaertẽ/ datſe daerom der Ambaſſadeurs voorſlagh gheſonden hadden nae Bruyſſel/ om naeder laſt daer op te hebben/ ende datſe meynden in vier daghen daer op antwoort te ſullen vercrygen/ ende dan de ſake haeſt af te makẽ: maer gaven alleenlijck hope/ dat mits beſluytẽde alleenlijck een corte Treves/ ſy vant point vande Religie daerinne niet vermanẽ en ſoudẽ. Maer ſoo ſy daer nae op den 7 September antwoorde van Bruyſſel ontfinghen/ hebben ſy den 8 eñ 9 September mette voor-noemde Ambaſſadeurs diverſche communicatien ghehouden / ende ten leſten eyndelick verclaert dat ſy in geenderley wyſe ghelaſt en waeren eenighe langhe Treves metten Staten te beſluyten uyten naẽ vande Coning van Spaengien ende de Eertzhertogen met abſolute vryſtellinghe / ende veel min ſonder daer in te begrypen de weder inſtellinge vande Roomſche Religie/ ende het af-ſtaen gheheel ende al vande Indiſche vaerten: niet te min dat de Eertzhertoghen een voorſlagh vanden Treves geſonden hadden na Spaengien/ eñ verhoopten voor't uytgaen van deſe maent van September, daer op antwoorde te ſullen hebben/ welcken tijdt ſy bereydt waren al-hier uyt te wachten/ indien de Staten heur ſulcks wilden toe-laten/ ofte warẽ anders bereyt van ſtonden aen uyt den naem vande Eertz-hertogen metten Staten te tracteren ende beſluyten een Treves van ſeven Jaren / by gevolge ofte continuatie op den teghenwoordigen ſtilſtandt met de ſelve Eertz-hertoghen beſloten/ ende by den Coningh van Spaengien gheratificeert: welcke teghenwoordige ſtilſtandt/ inhoudende expreſſe declaratie vande vry-ſtellinghe deſer Landen/ meynden ſy dat niet van noode ſoude zijn de ſelve inde Treves van ſevẽ Jaren weder te repeteren/ ofte daer van mentie te maecken; maer ſtille ſwyghende als daer toe gherefereert te laten: want anders ſouden ſy nieuwe laſt van Spaengien daer toe moeten hebben/ die beſwaerlijck te becomen ſoude weſen / om datſe daer niet ſoo wel gheſindt en zijn/ om deſe Oorloghen op den voor-ſlagh der Staten te doen eyndighen / als wel de Eertz-hertoghen: ende nopende de vrye Traffijck op Spaengien ende Indien/ ſouden de Eertz-hertoghen beloven 'tſelve te doẽ ratificerẽ in Spaengien voor den tijdt voorſz. Ende nopende de andere pointen/ waren te vreden daer inne ſoo te handelen/ datmen ſien ſoude datſe heur tot alle reden wilden voeghen: behoudelijck dat de ſelve mochten hebben twee maenden tyts/ omme/ nopende de handelinghe op de Indien/ te verclaren of de Staten dien handel by toe-latinghe/ ofte by vyandtſchap ende Oorloghe ſouden mogen gebruycken/ ende datſe in gheval van toe-latinge daer inne ſouden mogen begrypen heur vrienden ende gheallieerden: by refuys van't welcke ſy verſochten dat de Ambaſſadeurs byde Staten wilden middelen/ datſe hier totten leſten deſer maent toe mochten blyven wachten op de antwoorde van Spaengien.

Anderen voorſlagh vande ſelve.

Den Staten voorgedraghen.

Deſe heure antwoorde ende nieuwen voorſlagh droegen de Ambaſſadeurs aende Staten over ten ſelven daghe: daer by voeghende/ dat naer dien ſy meynden dat deſen voorſlagh den Staten niet ſmaken en ſoude/ om datſe daer by niet en ſouden ghenieten ſulcke verclaringe als ſy noodich achten tot heure vry-ſtellinghe / dat ſy daerom den Staten verſochten den voornoẽden Ghedeputeerden te willen vergunnen den voornoemden tijdt totten voorſz. leſten deſer.

Afgeſlagen.

Op de voorſz. ſake byde Staten diverſe deliberatien ghehouden weſende/ ſo by heur ſelven/ als metten Prince Mauritz / Graef Willem/ ende den Raet van Staten/ ende al-daer overleyt/ dat ſy ſoo doende/ verre van't ſtuck af-geleydet ſouden werden/ als van een Peys tot een Treves (die in't begin altoos onſeeckerder als een Peys was ghehouden gheweeſt) ende van een Treves tot continuatie van een ſtil-ſtandt/ die noch veel periculeuſer was. Item/ van ſoo grootẽ op-heve vande vryſtellinge deſer Landen by heur partye ſelfs eerſt aen-geboden/ tot een handel daer-inne men vande vry-ſtellinghe niet een woort ſoude moghen vermanen; maer die-men nemen ſoude als gherefereert ofte gerepeteert tot ofte in een contract/ daer toe heur Ghedeputeerden ſelfs ſeyden niet gelaſt te weſen/ eenighe abſolute vryſtellinghe daer-inne te accorderen; meynden ſy dat het argher waere als de onſeeckerheyt ſelfs/ ende puerlijck de ſake af-gheleydt van't vaſte Landt op een glad Ys/ ende van's gladde Ys gheheel in't Water/ ende datſe over ſulcks metter daet noch Peys/ noch Treves/ noch vryſtellinge/ noch verſekerde Traffijc/ nochte yet anders bundichs/ nochte ſekers ſoudẽ hebben/ ende reſolveerden daerom eenſtemmich naer dien nieuwen voorſlagh niet te luyſteren; maer die gheheel af te ſlaen/ ende omme alle voldoens wille/ den Ghedeputeerden van heur partye te vergunnẽ den verſochten tijdt totten leſten deſer: met verclaeringhe datſe daer nae ſouden moeten vertrecken/ by aldien ſy geen andere laſt omme te handelen en creghen / ende arreſteerden ſulcks den 13 September de antwoorde hier nae volgende.

Staten gunnen noch tijt aende Gedeputeerden vande Eertzhertoghen.

Laetſte antwoorde.

De Staten Generael der Vereenighde Nederlanden rypelijck gedelibereert hebbende opt ghene byde Heeren Ambaſſadeurs vande Coninglijcke Majeſteyt van Vrancrijck eñ groot Bretangien/ mitſgaders de Cheur ende Evangeliſche Furſten van Duytſland/ eerſt op den 9/ ende daer nae Iterativelijck op den 11 deſer maent/ in hare volle vergaderinge is vermaẽt/ begeert ende gheraden/ omme de Heeren Commiſſariſſen vande Eertzhertoghen/ al-hier op de Vredehandelinghe gheſonden te accorderen de verſochte uyt-ſtel van deſe loopende maent van September/ omme haren uyterlicken laſt uyt Spaengien al-hier te verwachten: hebben daer-op verclaert/ende verclaren mits-deſen/ dat hare E. Mo. liever hadden geſien het vertreck van-de voorſz. Heeren Commiſſariſſen vande voorſz. Eertzhertoghen naer Bruyſſel/ omme aldaer den voorſz. laſt te verwachten/ omme redenen den voorſz. Heeren Ambaſſadeurs in volle vergaderinghe den voorſz. elfſten vertoont/ende meer andere conſideratien: maer bedenckende de groote obligatien die ſy lieden aende Hooch-gedachte hare Majeſteyten/eenſamentlijck Cheur ende Furſten ſchuldich zijn/ſullen ter contemplatien van dien lyden dat de voorſz. Heeren Commiſſariſſen alhier den voorſz. laſt verwachten ſullen totten leſten deſer maent incluys: welcken laſt mede ſal moetē weſen/omme de vryheyt vande Vereenighde Landen/ſo van weghen den Coning van Spaengien als de Eertz-hertogen/ſulcks ſonder eenige reſtrictie ofte conditie/eñ nochmaels te erkennen dat de ſelve erkenteniſſe mach ſtrecken niet alleene vanden tijt vanden ſtilſtandt; maer oock voor altijt /ten contentemente vande Heeren Staten Generael / mits dat de Heeren Commiſſariſſen vande Eertzhertoghen haer ſaken daer nae ſullen diſponeren/ omme by ghebreke van dien van ſulcken volcomen laſt/ den eerſten October te vertrecken/ſonder eenich voorder uyt-ſtel te verſoecken/noch aende Heeren Ambaſſadeurs / noch aende Staten / alſoo't ſelve niet en ſal connen geaccordeert worden. Ghedaen in s'Gravenhaghe den 13 September 1608.

Pr. Maurits ſchrijft aende Stedē vermaen Brieven.

Den Prince Maurits is van eerſten aen onluſtigh tot deſen Peys-handel geweeſt / om dat hy bevreeſde dat de ſelve onder de Vereenichde Landen eenighe ſcheuringhe ofte andere ſwaricheydt ſoude maken; ofte ten minſten de ghemoederen van velen vande Oorloghen ſoo ſeer alieneren / dat ſy niet yverich genoech blyven en ſouden/omme tot heure noodige defentie te voor-ſien / ende de middelen daer toe te beſorghen. Ende ten tweeden/omme dat hy altoos vaſtelijck geloofde dat deſen handel anders uyt-vallen ſoude / als vele vande Staten heur lieten wijs-maken / ende dattet ten leſten alles op een bedroch/ ende omme tijdt alleen te winnen / ende heur ſaken teghen deſe Landen te moghen vermaken/uyt-comen ſoude. Ende ſiende nu dat de ſaecken daer toe liepen / heeft geraden gevonden op dē 21 September Brieven te ſchryven aende Vroedtſchappen van-de ſteden van Hollandt / als van-de machtichſte Provincie/ ende die daerom meeſt op hun ſelven ſtonden/ tē eynde omme heur te vermanen tot ſtantvaſticheyt / ende tot mannelijcke reſolutie voor de beſcherminghe van heur ſelven/ ende om heur niet te laten verleyden met eenighe redenen ofte perſuaſien ter contrarie/noch vanden ghenen die heur trachten mochten deſe Treves ſoo ſoet/ſacht ende profytelijck te maken/datmenſe daer-om niet behooren en ſoude af te ſlaen; ofte die den noodt van't Landt ſoo groot ſoude maecken / datmen 'tſelve niet wel langer en ſoude connen beſchermen / ende datmenſe daerom ſoude moeten aen-nemen: aenghesien de middelen noch baſtandt ghenoegh waren om de Landen te beſchermen/ende dat gheen noot ſoo groot moet gheacht worden/ dat-men daer deur de Landen ſoude moeten brengen tot een Tractaet/daer den ondergang vande Landen ſoude nae-volgē; die alle noot/ hoe groot die is/verre te boven gaet/ende daer toe heure voorſaten in vele hooger ende meerder noodt noyt en hebben willen verſtaen/ofte oock ten leſten die / die met verdrayinghe van woorden pooghen ſouden mogen in't onſeker te ſtellen 'tſtuck vande vryheyt deſer Landen/ dat alder-ſekerſte behoort gheſeyt/ ende alderclaerſte in-gheſtelt te weſen / ende daer de weder-partye ſelfs op de woordē niet en behoort te diſputeren/als heure meyninghe ware / dat ſtuck den Landen op-rechtelijck toe te laeten. Van welcke Brieven/om dat wyſe van importantie geacht hebben / wy oock goet gevonden hebben hier by te voeghen 'tghene wy daer af noch naerder hebben connen vernemen.

Brief van zyne Excellentie.

Hy ſchreef mede dat in deſe ſware deliberatie / daer aen de wel ofte qualijck vaert vande Vereenighde Landen voor altijt hing/hy heur wilde te examineren geven, dat de Eertzhertogen ſeer ſpecieuſe conditiē indē aenvang vandē handel hadde voor-ghegeven / om de Staten maer aen't handelē te crygē/belovēde de Landen/by Peys ofte langhe Treves voor vrye te houden/ende datſe blyven behouden ſoudē het ghene ſy hadden: maer deur heure Ghecommitteerden comende in't handelen / met allen manieren getracht hadden de Landen 'teffect vande ſelve conditiē te ontfutſelen ende ontrecken/eñ eyndelick in plaetſe van Peys de Landen inde handt te ſteken een ſtilſtandt/eñ daeromme de Vrede bedachtelijck hebbende laeten vallen/de ſelve ſtil-ſtandt behendelijck deur de Ambaſſadeurs vande Coningen ende Princen hadden doen voor-gheven / om by die middel heur finantien te redreſſeren / ende heur macht te verdubbelen/dewyle ſy byde ſtilſtant in verſeeckerde ruſte ſouden connen weſen ſonder coſten/ende datſe deſe Landen (die geen verſeeckertheyt als inde wapenen en hebben) in exceſſive coſten ſouden laeten in't onderhoudt van heur Cryghs-volck/ende in gheſtadich gevaer van heure heymelijcke aen-ſlaghen ende practijcken; ontblootende mede de ſelve van Neeringhen / ende die tot heure ſteden treckende: oock middeler tijdt ruinerende een derdendeel vande in-gheſetenen deſer Landen / die heur ſtaet ende handelinghen op de Oorloghen gheſtelt hebben/ tot groote verſwackinghe vande vaſticheyt vande Landen/ende de beſcherminghe van dien: in voegen dat de ſelve daer door allenſkens verachtert weſende/eñ ſy in macht toe-ghenomen hebbende/ met eenich verſtandt inde Landen ghemaeckt / lichtelijck trachten ende vercryghen ſouden van de ſelve Landen tot eene ſchandelijcke reconciliatie te dringen/ ende ſulcks tot uyterlijck verderf ende ſlavernye te brenghen. Dat daerenboven deſe Treves noch niet genomen en werde op den voorgheſlaghenen voet van 15 ofte 20 Jaren: maer van vele minder Jaeren/by continuatie alleen op den teghenwoordighen ſtilſtant/ ſonder abſolute verclaeringhe vande vry-ſtellinghe/ van datmen hem dien aengaende ſoude moeten genoegen alleen mette verclaringe vandē Eertzhertogen/die immers tot ſulcks (als maer vaſſalen weſende) niet en vermoghen/om dat alle't Crijghs-volck in Eedt van Spaengien / ende dien Coningh ghereſerveert is de ſucceſſie van deſe Landen/om welcke redenen oock de Staten by acte vandē 13 deſer/alle ſulcke voorſlagē verworpen haddē/om dat de ernſtige meyninghe altoos was gheweeſt dat de verclaeringhe vande vryſtellinghe/ſoo wel by beſtand als by Peys behoorde vaſt te gaen/ ende in ſulcke forme als de ſelve by't eerſte Artikel vandē Peys handel/nae volcomen deliberatie/was in-gheſtelt gheweeſt/conformelÿck de acten/beloften ende reſolutien vanden 24 Aprillis/2 November/ ende 23 December leſt-leden; dewyle ſy wiſten dat doch echter heur partyē in't beſluyt vanden Treves/ heur ſullen willen behelpen met meeſt alle de Artikelen op den Vredehandel voor-ghedraghen: dat oock heur partyen inde woorden gheen ſwaricheyt en behoorden te maken/ indien ſy gheſint waeren de vryſtellinge abſolutelÿck te doen ende te houden: immers niet in ſulcke woorden/ die ſy inde Peys handelinghe ſelfs toe-gheſtaen hebben; maer willende op-dringen andere duyſtere en twyfelachtighe woorden/ die ſo ſeer niet en binden ende verſeeckeren/ betoonen ſy notoirlÿck bedroch/ ende datſe trachten de Landen de ſubſtantie van dien te ontrecken. Deſe vryſtellinghe is nochtans den Lande noodich tot heure reputatie/by alle andere Princen ende Landē/ ende voornamelÿck omme heur eyghen in-geſetenen te verſekeren ende te toonen/datſe geen andere op-gaende Sonne te wachten en hebben: ende oock inde Treves; want die weſende een voorbereydinghe totten Pays/moet die oock nootelÿck beveſticht weſen mette vryſtellinghe/ op dat den Peys naer-volghende/ ende ſonder vryſtellinge voorts-comende/geen platte deditie en werde. Ende wat hope tot Peys ſouder moghen weſen/ daer de Eertz-hertogen heur pretenſien ſouden willen behouden/om de Landen weder te becryghen? Verſocht daeromme datſe by heur loffelÿcke reſolutie wilden blyven/ ſonder te ghehenghen dat de ſelve met eenighe practÿcken ſoude werden gheſubverteert/ ofte met ſubtile clauſulen ende moderatien ghecrenckt/ ofte twyfelachtighe woorden onderworpen/ofte dat heure goedertierentheyt/by manghel van redenen/ daer toe met exaggeratie vande noodt vande Landen ſoude werden miſleyt/om dat goede voor-ſlaghen oock ſonder noot aen-ghenomen behooren te werden/ ende den noot maer een middel en is/om yemant tottet gunt/ dat niet goet en is/te compelleren/ 'twelcke eyghentlick is den noot ende 'tquaet grooter makē/ende de Landen in meerder noot brenghen. Dat deſe Landen/op't aen-pryſen van vryſtellinghe/tot deſe handelinghe waren ghebracht/ ende de ſelve ſo noodich ende voorderlÿck gheacht hebben/dat de ſelve daer-om af-gheweken waeren vande mannelÿcke reſolutie vā heure Voor-ouders/ die in meerder noot/ geen inductien/ op alderhande machtighe Princen interceſſien/ en hadden willen admitteren/ende dat oock daer-om den 23 Decembris de Landen malcanderen onderlinghe belooft hadden/ ſonder de vol-comen vryſtellinghe niet te handelen/nochte van Peys/nochte van Treves: welcke belofte nu op conſideratie van noot niet behoort ghebroken tē werden: dewyle nu den noot niet grooter en is/als de ſelve doen was: Ende datmen met ſoo machtighen partye nemmermeer verſekert ghenoech en can handelen. Dat de vryſtellinge 'tprincipaelſte point vande wel-ſtant vande Landen is; ende in diē mē daer eenichſins af-wÿckt/ofte die laet mutileren ofte modererē/te beduchten ſoude ſtaen/dat daer naer veel andere poincten wel deur ſlibberen/ ende ſoo de Landen ghebracht ſouden werden tot een reconciliatie/ daer in ghelegen is 'tgevaer/ dat de Voor-ouders ſo ſeer hebben ghevreeſt/ ende daerom hy nu te min tot ſulcx conde verſtaen: dat hy niet begheerde dat gheſien ſoude werden op zÿn particulier; dewyle een goede Vrede hem ende zÿn huys ſoo noodich ſoude weſen/als yemandt anders: maer dewyle zÿn Vader ende hy nu veertich Jaren lang heures huys welvaert byde Landen hadden opgeſet/ ſonder naer eenighe advantagieuſe particuliere conditien te willen luyſteren/ en ſoude zÿn conſcientie ende plicht oock niet toe connen laten/ de Landen in grondelÿck verderf te laten brenghen. Dat doch even-wel zÿn meeninghe niet en was hem te ſepareren/ ofte de voorſz. fondementale/ſtaets-ghewÿs ghenomen reſolutie te impugneren; maer die teghen alle liſticheden met behoorlÿcke weghen te helpen hanthaven ende vorderen/om dat hy weet dat heure partye met alle vlÿt dien ſoecken te breken/ om datſe belettende is heur voor-nemen; dat ſy daerom de voorſz. reſolutie/ ſoo lief hun heur Vaderlant ende leven was/wilden ſtaende houdē; ende 'tvertreck van heurer partyen Ghedeputeerden/ die hier geen goet en deden/ vorderen: dat aen heure ſtantvaſticheydt de ſake meeſt hingh/ als weſende de machtighſte Provincie/ende datſe daerom heur Ghedeputeerden wilden laſten vande voorverhaelde reſolutie niet te wÿcken/ ende over de vryſtellinghe der Landen gheen interpretatie toe te laten/dan alleen ſtaen op de woordē van't eerſte Artikel vande Peys-handel/ſonder een woort daer inne te laten veranderē: datſe mede de ſelve wilden authoriſeren/ om te conſenteren de petitie byden Rade van Staten ghedaen; ende met hē alle correſpondentie te houden/ten eynde alle ſaken in confidentie beleydt/ ende de eenicheyt ende meeſten dienſt vande Landen gevoordert mochte werden.

De Ghedeputeerden vande Eertzhertogen naeder laſt vande ſelve ontfanghen hebbende/ doen deur den Preſident Richardot den 24 September alle de Ambaſſadeurs beſenden/ omme der ſelver ghemoederen beter nae heur meyninghe te diſponeren/ ende hielden voorts den 25 ende 26 diverſche conferentiē mette ſelve/inde welcke ſy openden/ als dat ſy laſt van de Eertz-hertoghen ontfanghen hadden/ om van heuren't wegen/ ende heur ſterck makende voor den Coningh van Spaengien/ met de Staten/als met vrye Staten/ daer op de ſelve niet en pretendeerden/ te moghen concluderen een Treves van ſeven Jaren/ op de conditien als dat de onderdanen van beyden ſyden/ door gheheel Europa met malcanderen vry ſouden mogen handelen; dat elck ſoude blyvē behoudē dat hy beſat/ende dat in gheheel Europa ceſſeren ſoude alle hoſtiliteyt/ende dat de Eertzhertoghen hoopten 'tſelve te ſullen connen doen approberen in Spaengien: doch datſe geen expreſſe laſt vanden Coningh van Spaengien noch daer toe en hadden: maer om dat de Ambaſſadeurs dronghen oock op de vrye vaerten buyten Europa ende van Indien/ ende op de abſolute vryſtellinge: daer toe ſy verclaerden/ dat de woorden/ſooſe laghen/ niet bondich genoech en waren/ ende dat gheen apparentie en was vande Staten hier toe te brenghen/ ſonder de ſelve abſolute vryſtellinghe. Ende de Ghedeputeerden vande Eertz-hertoghen ſeyden daer toe ſoo breedt niet ghelaſt te weſen: ende oock noch niet anders als by ghevolgh vande voorgaende verclaringhe/hebben de ſelve Ambaſſadeurs heur ten leſten aen-gheſeyt/ dat dan geen hope totte handelinge/ oft eenich vruchtbaer beſluyt van dien was/ ende dat ſy lieden oock de Staten daer toe niet en ſouden connen porren ofte perſſen. Waer over den Marquis Spinola/ mette andere Ghedeputeerden

Ghedeputeerden van de Eertzhertoghen openen de Ambaſſadeurs haer eyndelÿcke laſt.

Dieſe verwerpen.

Nemt voor te vertreckē.

Nemē oorlof.

Haddē geerne noch tien daghen ghehadt.

teerden vande Eertz-hertoghen den 27 vroech vergadert warē by Vereycken (die hem veynſde aende ſcheene ghequetſt te hebben/ eñ daerom zijn camer te moeten houden) al-waer ſy beſloten ende voorts uyt-gaven / datſe den leſten vande maent van September wildē vertrecken: ende lieten daer toe terſtont ſchuyten hueren/ ende bagagie wegh ſenden: verſochten oock aende Staten Generael paſpoort/omme tot Wilbrouck toe te moghen varen/ende ſtelden heur gheheel aen/als den ghenen die wegh wilden. Dien volghende ginghen den 28 oorlof nemen aenden Prince Maurits/ ende aende Princeſſe van Orangien;ende den 29 aen alle de Ambaſſadeurs vande Princen / dieſe onder-hant hadden doen ſonderen/of de ſelve niet goedt en ſouden vinden / als op heur eyghen naem aende Staten te verſoecken/ dat den tijt van heur vertreck noch mochte geprolongeert werden alleen thien daghen; daer toe ſy oock in Vranckrijck geemployeert hadden de autoriteyt van Don Pedro de Toledo by dien Coning: maer om dat doen noch geen laſt vanden Coningh daer toe was ghecomen / hadden de Ambaſſadeurs ſulcks gherefuſeert; maer ghepreſenteert wel te willen intercederē/ by aldien ſy Ghedeputeerden des begeerden op haeren naem verſocht te hebben; dat ſy mede weygerden/ende ghelieten liever te willen vertrecken.

Nemē oorlof aende Staten.

Vertrecken.

Den leſten September voor noen ginghen den Marquis Spinola/ dē Preſident Richardot/ ende Juan de Mancicidor inde Staeten Generael/omme daer adieu te nemen: alwaer Richardot ſeer proteſterende van ſinceriteyt ende op-rechte meyninghe vande Eertzhertoghen tot deſen handel/ende ſeer claghende over de preciſe reſolutien vande Staten daer en teghen/de ſelve vermaenden deſe ſaecke wel te overweghen/ende op heuren ſtaet wel te letten/ ende op't ghene heur ghepreſenteert was; datſe lichtelijck nu ſouden verwerpen/ 'tgene daer naer met bidden niet te becomen en ſoude weſen: ende by al-dien ſy lichtelijck oorſaeck gaven van weder inde Oorloghe te comen/ datſe dan ſouden moeten verantwoordē alle't bloet dat hier na daer deur vergoten ſoude worden. Daer teghen de Staten verhaelden dat ſy lieden van heure zyde met op-rechte ſincere meeninghe tot deſen handel waeren ghetreden/ die oock niet by haer toe-doen ghebroken en werde: maer alleen om dat ſy Gedeputeerden den Staten niet en conden ofte wilden preſteren de abſolute vryheydt vande Landen/ dieſe nochtans voor-ghegeven hadden te ſullen af-ſtaen ende verclaren/al-eer ſy opt hier in't Lant gecomen waren gheweeſt/ ende datſe oock op die verſekeringhe alleenlijck hier waren geadmitteert. Daer nae den Marquis opſtaende/ verclaerde int corte op-rechte eñ goede meeninge tot deſe ſake gehadt te hebbē / eñ hier gecomen te zijn met vaſte hope vā deſen Peys te beſluyten/die nu anders ſcheen getraverſeert te werden: ende deden daer op de complementen ten weder-zyden/ende zijn ſoo gheſcheyden. Vele meynen dat ſy heur ſelven geperſuadeert hadden/dat de Staten heur aen-manen ſoudē om eenighe daghen noch te blyven/ twelcke de ſelve niet en begeerden te doen. Sy gingen daer nae-middachs by de Prince Maurits etē/ende vertoghen alſoo ten een ure/beleydt by den ſelven Prince ende meer andere Heeren tot Rijſwijck toe/daer de ſelve aen haer oorlof namen/ ende Graeff Hendrick geleydeſe tot Delfs-haven toe / daerſe 'tſchepe ginghen inde Jacht vanden voornoemdē Prince/ eñ andere Jachten ende ſchepen daer toe beſtelt/met den Gouverneur van Willem-ſtadt/den Heere vā Liere/ende den Admirael van Hollandt/den Heere van Opdam / die ghelaſt waren heur te geleyden tot Lillo toe/ende voeren voor by Dordrecht/ende quamen met veel ſtorms ende onweers den tweeden vroegh voor Lillo / daer Liere ende Opdam aen heur oorlof wildē nemen: maer ſy verſochten heur mede te willen gaen tot Antwerpen / om nae de fatigue van't Water heur daer te moghen doen tracteren; maer comende voor Antwerpen / quam heur daer begroeten Don Juigo de Borgia/ Gouverneur van't Caſteel. Eñ Spinola/Richardot ende Mancicidor traden daer over in ſtegaten ende voeren ſtracks deur nae Bruyſſel/ daerſe noch dien nacht quamen/ende lieten eenighe van heure Secretariſſen ende Dienaers by de Heeren van Liere ende Opdam / om de ſelve tot Antwerpen te tracteren/ ſonder dat yemant vanden heuren daer toe weerdichde te blyven.

Willen Liere eñ Opdam na Antwerpen hebben.

Gaen niet te min deur na Bruyſel.

Doen d'anderē by hun dienaers tracteren.

Beſluyt vā den handel.

Ende ſoo is af-gheloopen deſen gheheelen handel/voor ſoo vele wy/ als verre daer af geſeten weſende / van alle dien kenniſſe hebben connen becomē:ende den Leſer ſal my believen in't goede te houden dat ick des niet breeder en can gedoen:maer alleene mede deele 'tgene ick inder haeſte hebbe connen becomen.

Spinolas liberaelheyt int ſcheydē.

Den Marquis Spinola ſcheydende uyten Haghe/hadde hem in zijn Logement liberalicken ghedragen/ende aen diverſche vereeringen daer gheſchoncken ontrent de weerde van vyf duyſendt gulden: Richardot ende Vereycken haddent cleyn ghemaeckt/ende de vereeringen met propere verguldē credentien laten af-loopen.

Inſtructie by heur achterghelaten.

Maer een poinct was in deſen te noteren/ dat den Preſident Richardot in zijn Logement al willens/ oft oock by abuys hadde laten legghen een originele Juſtructie vanden 16 Januarij/by beyde de Eertzhertoghen onder-tekent/ ſlaende op alle de Ghedeputeerden/ ende inhoudēde hoe ſy heur in meeſt alle de pointen van deſen handel ſouden hebben te draghen. Ende om dat terſtont veel copien van dien gemaeckt ende al-omme geſonden werden / daer deur oock veelderhande diſcourſen by alle man daer op werden ghemaeckt / ende wy de ſelve mede gheacht hebben van importantie ende conſideratie/ſal ick de ſelve mede hier inſererē/ ende daer van elck zijn oordeel vry laten.

Inſtructie ofte Regiſter-Brief voor u onſen Neve Ambroſio Spinola, Marquis van Benaffro, Ridder vande Ordre vanden Gulden Vlieſſe/Raedt van State / Lieutenant Generael/ende opper Velt-heer vanden Leger ende Armeye van zyne Majeſteyt/etc. Item/ den Preſident Richardot, Mancicidor Secretaris/ Pater Commiſſaris Generael / ende den Audiencier Vereycken, van't ghene ſy in Hollandt ſullen hebben te verrichten / werwaerts wy u teghenwoordelijck ſenden / om al-daer te handelen inde ſake van Peys/ volghens de macht ende authoriteyt by ons (aen u L.) daer toe over-ghegheven.

Alſoo ghy lieden wetet / dat de plaetſe ende ſtadt vanden Haghe in Hollandt is verkoſen ende ghedeſtineert tot deſe vergaderinge/welck ter eeren ende glorie Gods gheſchiede / eñ ghy V.L. op de reyſe daer toe moet begheven/ om aldaer te weſen op den beſtemden tijt/om de ſake wel te beleyden ende te verrichten/ na de gelijckformicheydt van uwe inſtructie/ ende ghelijck ghy lieden wetet den wille ende intentie te weſen vanden Coning onſen Heere ende Broeder/als oock vanden onſen.

Ende alſo ghy daer de Ghedeputeerde Gheſanten vande Coningen van Vranckrijck/ Enghelandt ende Denemarcken vinden ſult / ſoo ghy cont gewaer worden dat haerlieder intentie ende voornemen ſy haer daer by te voeghen/ ende in deſe handelinge teghenwoordich te zijn/ ghy moet u ſoetelijck ende eerlijck excuſeren eñ ontſchuldighen / om haer daer uyt te ſluyten: doch met ſulcke Hoſſche ende ſoete termen / op dat ſy haer niet en ontſtellen/ noch miſ daẽ achten; veel min ghewaer worden dat-men eenigh mis-vertrouwen van henlieden hebbe. Ter contrarie/ mocht ſeggen tot de Ghedeputeerde vande Staten der Vereenighde Provincien/ dat ghy't niet quaet noch vreemt en vindet/dat ſy de ſake vande handelinge met hen liedẽ communiceren/ ende hun met harẽ wyſen raet ende goedt advijs daer in behelpen / ende dat het V. L.ernſtelijck bevolen is van gelijcken te doen/ om dat wy de voorſz. Heeren Coninghen houden voor onſe goede vereenighde Vrienden ende gheaffectioneerde / tot de wel-vaert van onſen ſtaet/ende begeerich tot de ghemeyne ruſte.

Ende alſoo ghy verſekert zijt in deſe ſaecke/ dat de voorſz. Staten ſullẽ aen hen lieden communiceren ende openbaren al het ghene datter ſal paſſeren ende ghehandelt werden / ende dat haer niets daer van ſal verborghen blyven: alſoo moet het weſen dat ghy vertoont het ſelve vertrouwen op hen lieden te hebben / ende byſonderlijck met dẽ Preſident Jannijn/met den welcken ghy ſult ghemeynſchap maken ſo veel alſt moghelijck is/ende aen hem te verſtaen geven de goede opinie ende vertrouwen die wy van hem hebben / ende dat wy vaſtelijck gelooven/dat boven de bevelen die hy van zynen Coning heeft/hy oock niet te min(ſo veel hem mogelijck is)zyne vlyticheyt daer toe ſal aen-wenden/dat/of eenighe verſchillen in deſen tractaet ende handelinghe mochte comen / om de ſelve te modereren/ende partyen te bewegen tot het ghene alder-gherechtichſt ende rechtveerdichſt ſal bevonden werden. Ende ſult oock met de Ghedeputeerde van Engelant den ſelven middel ghebruycken. Voorts in wat ghemeyne redenen ghy wyders vallẽ mocht/wy u vertrouwen in deſen aenſien/dat ghy uwe ſake wijſlick ende diſcretelijck beleyden ſult/ende aen hen lieden openbaren 'tghene ghy ſult weten dat haer niet en is verborghen; van d'ander zyde achterwaerts houden al dat ghy lieden ſult oordeelen ſecreet te moeten blyven.

Nu comende tot de ſubſtantie van deſe handelinghe / ghy ſult ghedencken / dat het poinct vande Religie(voor de welcke den Coning/ onſen voorſz. Heere ende Broeder / ende wy lieden byſonder ſorghe draghen meer als yemant anders) ſal het eerſte ende principale poinct weſen om in deſe handelinghe voor-gheſteldt te werden.

Ende ten deſen aen-ſien ſult ghy liedẽ pretenderen de vrye openbare exercitie ende oeffeninghe van onſe Heylighe(Roomſche)Religie/ende dat de Catholijcken in alle verſekertheyt mogen leven/ ſonder datmen de ſelve mach onderſoecken/belaſten/ofte rouwelijck oft ſtrengelick handelen/meer als andere.

Ende alſo apparentelijck de ghene van d'ander zyde hun hier teghens moeyelijcken ſullen ſtellen/ſult haer voor oogen houden/'tgene wy haer ſoo ghewillichlijck ende liberalick hebben gheaccordeert/ dat alle de Werelt oordeelen ſal/ ons ſo ſchadelijck te weſen/ dat ſy daerom geen redenen hebben ons ſulcx te weygeren/ 't ghene haer veel meer tot nutticheyt/als tot achterdeel verſtrecken ſal / ende dat ons daer toe niet anders en beweecht dan de Liefde die wy hebben tot de eere Godes/ende niet anders en ſoecken dan onſe conſcientie te ontlaſten / ende niet om eenich particulier profijt.

Ende dat ſy wijs ende voorſichtich genoech zijn /ende wel bedencken connẽ dat het ſal ſtrecken tot wel-vaert ende ruſte van haeren ſtaet: daerom dat ſy daer door (in haere Landen) een oneyntlijck ghetal van volck / menagien ende huys-gheſinnen behouden ſullen/ ſoo ſy aldaer in verſeeckertheyt moghen woonen ende God dienen; die anderſins ſouden vertreckẽ ende tot ons comen / ende deur dien middel onſe ſteden/ Volckeren ende Ghemeynten ſullẽ toe-nemen/ ende de hunne ſullen verminderẽ / dewyle inde grootheyt ende menichte vant volck/ het goedt geluck ende proſperiteyt van eenigen ſtaet ende Republicque beſtaet.

Ende of ſy V. L. hier in wilden tegen-worpen/om u daer van te diverteren/en ſeggen dat het ſelve haer al-hier in onſe Landen behoordẽ toe-ghelaten ende geaccordeert te worden: ghy ſult haer daerop antwoordẽ/dat tuſſchen d'een en d'ander veel te ſegghen valt (te weten) dat het gene ſy daer in op ons begeeren/is een nieuwe ſake oft Religie / ende ons/ vant gheene dat ons was/heeftmen daer van berooft : dat oock de Catholijcken zijn hare Broeders/hare Ouders/hare Vrienden/ ende hare Vaderlanders oft Lants-lieden/ ende dat het een ſeer wreede ſake ſoude weſen/datmen hun ſoodanigen vertrooſtinghe/ verlichtinghe ende verquickinghe ſoude weygheren.

Ende hier op ſult ghy byſonder aenhouden/ ſoo veel als u nae menſchelijcke middelen moghelijck is. Ende om't ſelve noch meer te vorderen/ſult u addreſſerẽ aenden Preſident Jannijn/hem vertoonende dat dit point (van Religie) niet min den Coningh zynen Meeſter/ als ons lieden/noodich ende aen gheleghen is/ ſoo wel als Roomẽ/ende alle Catholijcke Princen: ende den Heer Coning ſelver ſoude ons daer in beſchuldighen/ſoo wy het anders deden: oock de voorſeyde Catholijcke Princen ende den Paus ſelver ſouden heur over hem beclaghen/ ſoo het contrarie van dien daer af quaeme/ om dat ſy lieden weten dat het ſelve ghenoechſaem in zyne handen ſtaet te weghe te brengen / ende dat oock de voorſz. Staten hem(ter Liefde)dat niet en ſullen weygheren/ ſoo ſy hem ſien de ſake yverichlijck by der hant te nemen eñ beneerſtighen.

Ende in allen ghevalle/ſoo ghy bevint dat ſy ſullen gheordineert hebben/ om deſe oeffeninge van Religie te modereren/ende te bepalen/ ſult tijdt nemen om ons daer van te verwittigen/ voor al/eer yets daer van te beſluyten/ten eynde wy ons daer op hebben te beraden/ende onſen wille(daer van)aen V. L.te bevelen: Ende verghetet oock niet den Brief vanden Biſſchop van Antwerpen / om u daer in te dienen van't ghene u noodich is.

Belanghende de ſake van vryheydt dewyle ghy weter wat wy haer daer in gheaccordeert hebben/en zijt gheenſins beſchroomt om de ſelve tot haerder begeerte te ſtellen ende te clauſuleren / ſonder daer teghens yets te doen ofte te ſegghen dat haer moghte oorſake gheven ende in opinie ſtellen/ dat wy haer ſochten ende wilden onſe ghegheven verclaringe (van vryheyt) weder-roepen / maer dat wy verſtaen de ſelve in alle poincten te vol-brenghen.

Conſen-

1608. Conſenterende henlieden de Trafficque ende handel van Spaengien / die ghy mocht maken inde ſelve forme als de Franſoyſen ende Engelſchen hebben: maer dat ſy ſullen volcomentlijck ende abſolupt af-ſtaen ende verſaecken den handel vāde Ooſt ende Weſt Indien/ende(boven dien)ſullen hun verbinden te ſtraffen de gene die haer ſullen verſtouten de voyagie (des ſelfs) aen te nemē/ als verbrekers vanden Vrede/ende vyanden vande gemeene ruſte/'tſy wat perſoonen/ ofte door wien ſy de voorſz.voyagie willen doen/'tſy of ſy waeren geaſſocieerde van andere/oft andere Natien / onder welck coleur oft pretext dat het ſoude moghen weſen.

Tracterende vanden handel vā Spaengien/ ſalmen oock moeten tracteren vanden handel al-hier: ende oft gheviele(ghelijck het ſchijnbaer is/dat zijt al tot haren voordeele wilden beſpreken/God gheve hoe't vallen mach/ ſoo moeten ſy gheven vrye paſſagie over al/ende ſonder yet te betaelen / van ſchepen ofte ſchuyten die den rechten wech tot ons willen comen / van wat quartieren dat het ſy/als oock vande ghene die van ons liedē op andere plaetſen ende quartieren begeeren te gaen: ende ſullen in allen gevalle niet meer als de oude Rechten ende Coſtuymen moghen eyſſchen/ſoo veel alſmen voor den tijdt der Oorloghe heeft betaelt/ ſonder eenige Convoyen ofte Licenten te pretenderen/die van de eene ofte de andere partye behoorden gheweert ende af-gheſchaft te worden.

Tracterende van onſen Coophandel alhier/ ſult ghedencken haer voor ooghen te houden/ dat-men moet beraetſlaghen om de ſelve op eenen voet te ſtellen/volghens de Privilegien diemen ſal gheven aende Engelſche Natie/om van d'een ende d'ander zyde daer in te vereenigen/ dat anderſins d'eene partye daer by niet en werde gheintereſſeert/ ofte moghelijck ten laetſten beyde.

Belangende de goederen van weder-zyden/ ſalmen die moeten tracteren ende voorderen te door-dringhen/ſoo zijt verſtaen/ende ſo ſy daer toe gheneghen zijn/dat de reſtitutie/ oft wederghevinghe van dien ſal ghedaen werden aen de particuliere van elcke partye/ om die wederom in ghebruycke te hebben / van-den dach dat de handelinghe ſal gheſloten zijn/ſonder yets op de voorleden vruchten ofte inne-comſten te pretenderen/ ſoo de ſelve nu ter tijt niet en zijn verpant noch verbonden/ende ſonder daer in te begryppen de goederen die door middel van Juſtitie zijn veralieneert / voor ſchult ofte betalinghe vanden proprietaris; noch van ghelijcken die door mede-lyden zijn wech ghegheven: ſoo ghy bevint dat ſy lieden daer toe ghenegen zijn/ ende dat die vā onſe partye daer by niet en zijn gheinterreſſeert ofte beſchadicht: ende oft wel haer de voor-ſeyde proprietariſen beclaeghden dat hunne voorſz.goederen vercocht waeren/ tot vilen ende gheringhen pryſe/ ofte ſy de ſelve niet en ſouden moghen weder-nemen/ mits betalende den coopers den prijs/ende de nuttelicke ende nootelijcke verbeteringe.

Van daer ſult ghy comen op de Kerck ende Geeſtelijcke goederē/daer in oogh-ſchijnlick de meeſte ſwaricheyt vallen ſal; in welcke ghy altijt moet gebruycken/ē verwecken den voorſz. Jannijn / ghelijck als in het poinct vande Religie/ende ten minſten moet ghy vercrygen reſtitutie ende volcomen ghebruyck (voor de Prelaten ende andere Gheeſtelicke perſoonen alhier) vande goederen die ſy al-daer hebben/ ende een deel daer van voor de opvoedingh ende onderhout vande Prieſters ende Religieuſen al-daer/ tot dienſt vande Catholijcken/ende tot de oeffening van onſe Religie/gelijck wy de ſelve voornemen ende verhopen. 1608.

Daer nae ſult comen op't ghene dat ons in't byſonder aen-gaet/ten eerſtē ſult ghy haer vraghen wat erkentenis ende vergheldinge ſy aen ons willen doen in plaetſe voor de behulpſelen/ (van middelen) ende onderſtant/ die wy by deſe onſe renunciatie(der Landen)verlieſen:ende ſomen daer-in niet en can vercrygen/ ten minſten behooren ſy ons toe te laten het ghebruyck van onſe goederen/beſtaende in renten ende by-ſonder Heerlijckheden ende gronden van Landen/ dat het niet redelijck en waere dat wy ſouden zijn van verachter conditie/als den minſtē van haere ofte van onſe ſubjecten ende onderdanen/ aen de welcke men het ghebruyck haerder goederen ſal toe-laten voor den toe-comenden tijt.

Van ghelijcken oock de Tollen ende andere Domeynen uyt redenē als voren/ ende om dies wille dat ſy de ſouvereyniteyt niet aen en gaen/ ghelijck wy die by verſcheyden particuliere ſien heffen/ende daer in ſuccederen als in Patrimonie van hare voor-ſaten : ende by al-dien oft ſy niet en wilden ons de ſelve toe-laeten in haere Landen/ende onder haer Juriſ dictie / het ware redelijck in recompenſie van dien/ dat ſy ons daer voren gaven een jaerlijckſche ſomme van penninghen/inde welcke nochtans geen ſouverayniteyt en ſal erkent werden.

Daer nae ſalmen moeten handelē vande Limyten/om de ſcheydinghe van't ghene dat wy houden/met het gene dat wy aen haer af-ſtaen: ē het en ſoude niet weynich zijn/dat wy mochten hebben/'tghene ons de natuere gheſcheyden heeft / ghelijck de cuſten van Vlaenderen/Brabandt ende Ghelderlandt/den Rhijn ē de Wale: ende op die wyſe/ laten ons Vlaenderen ſuyver/ende dat ſy accorderen Bergen op Zoom/ Geertruydenbergh/Breda/Heuſ den/ Graeve ende Nimmegen ; ende wy lieden daer en tegen aen haer de Forten op den Rijn/ende de ſteden van Linghen/Oldenzeel ende Grol.

Ende oft wel nu ter tijt de deelen in als niet en ſchynen ghelijck/ſoo machmen haer vertoonen dat wy den meeſtendeel aen haer quiteren/ ende dat het wel weerdich ſy / dat ſy ons daer vooren yets vergelden ende ten goeden comen; dat ſy mochten nu ter tijdt af-ſtaen van Geertruydenberch ende Heuſ den/de welcke ſy voorſlaen ende altijt voor-gheſlaghen hebben te zijn Holland/ende niet Brabandt: ſoo is groot verſchil in de redene ten aen-ſien van Berghen op Zoom ende Bredael/ die aen byſondere Heeren toe-behooren / aen de welcke ſy die behoorden wederom te gheven/ ſoo daer reſtitutie van de een ende d'ander zyde ghedaen werde/ ende dat wy te vreden zijn dat ſy beloven ſullen gene garniſoenen daer in te legghen ; maer de ſelve den Prince van Orangien/ ende den Marquis van Berghen vredelijcken laten gebruycken/als hare eyghen ende particuliere patrimonie: ende van ghelijcken moet oock ghedencken aen Lillo/dat oock een byſonder Heerlijckheyt is/ ende datmen de Schanſſe ofte Fortreſſe ſal af-werpen ende ſlecht maken : daer teghen ſult toe-laten de Forten ende ſtercten die wy op de Reviere van Antwerpen houdē/ oock af te doen ende ſlecht te maken.

Soo ſy oock af-ſlaen van die van Nimmeghen/ten minſten ſult ghy volherden ē u neerſticheyt doen om de ſtadt Grave/met preſentatie inde ſelve gheen garniſoenen te legghen/ ſo ſy van ghelijcken doen willen met Nimmeghen.

Ten eynde ē om dit lichtelijcken in't werck te ſtellen/ghy mocht hen-lieden aen-dienen/dat wy te vꝛeden zijn de ſtadt Rhijn-berck aen den Cheurvoꝛſt van Ceulen weder-om te gheven/ ende van daer ons ſelven berooven/ende verlaten de paſſagie vanden Rhijn/ daer in ghy haer wel ſult weten aen te feeſteren : maer boven al dat ons Vlaenderen in't gheheel blyve / want daer aen ons meeſte belang gheleghen is.

Alſoo ſult ghy oock handelen in't ſtuck vande Munte/om de ſelve te vereenighen/ende weder-om te bꝛenghen op den ſelven voet als den onſen/anderſins ſoude den Coophandel niet gedꝛeven werden alſt wel behooꝛt / ende de tweedꝛacht en ſoude niet connen verhindert werdẽ.

Alle deſe vooꝛ-verclaerde poincten ghearreſteert ende gheſloten / ſal't noodich zijn dat ghy ſeer ſoetelijck in een andere materye tredet/ende pꝛeſenteert haer met de alderlieffelijckſte redenen die ghy meucht/als oft ghy't uyt u ſelvẽ ſpꝛaect (te weten) dat/ ſoo wy in ons Lichaem eenigh zijnde/machtich ende baſtant ghenoech waren om dat ſelve te hanthaven/en te beſchermen teghens al die't ſullen willen beſchadighen: maer ter contrarie ontledet ende gheſcheyden zijnde/ ghelijck alſt nu geſchieden ſoude/daer en is geen twyfel aen dat het alſoo ſal verſwact woꝛden/ dat ſy lieden niet machtich en zijn ſonder ons/ noch wy ſonder hun / tegen te ſtaen/eñ te weeren de gene die ons ſoudẽ willen beſpꝛingen/ eñ daerom dat wy en ſy ſeer ſoꝛghvuldichlijck behooꝛden te bedencken op de middelen van onſe welvarentheydt om ons niet in d'avontuere te ſtellen/nae den wille ende eergiericheyt der gener die ons niet goets en gunnen/ ende derhalven verſoect op henlieden dat ſy toch haer ende onſen ſtaet wel willen bedencken / ende nae dat zijt ſullen overleght hebben/ghy ſult hun voꝛen ſtellen/wat ſy noodich ſouden ooꝛdeelen ten beſten vant ghemeyne Vaderlandt.

Soo ſy daer op neen ſegghen / ghy ſult haer verclaren dat wy daerom niet en willen ſpꝛekẽ/ noch yets pꝛetenderẽ op de ſouverayniteyt/dewijl dat dat vaſt / onbepaelt ende gheſloten is/ daerom dat wy dat eenmael verlaten hebben/ ende dat ſy ons die bꝛock ontſwolgen hebben/ hoe wel dat onſe ghedachten verre daer van zijn : maer ſo ſy hun wel bedenckẽ/mogelijc dat zijt ſullen goet vindẽ ons vooꝛ Beſcherm-heer aen te nemen/ dewyle ſy niemant beter tot haren vooꝛdeele nemen connen als ons : ende op dit punct mocht ghy u beraden met de Ghedeputeerde vanden Palzgrave / die wy verſtaen al-daer te ſullẽ weſen/ende mogelijck met noch andere mede-ghenooten van eenighe andere Pꝛincen/Cheurvoꝛſten oft andere vandẽ Keyſerrijcke/om te beſien oft ſy u hier in tot u vooꝛnemen ſouden willen behulpich zijn/ in't welcke ghy ſult volherden eñ vooꝛderen/om te vercryghen iſt mogelijck/ in wat manieren dat het ſy/ en ſult in dien ghevalle niet beſchꝛoomt weſen / ſoo den naem (van Beſcherm-heer) ſlechs mach vercreghen werden.

Ende ſoo ſy hen hier toe niet en willen verſtaen/ten minſten datmen ſoect een vaſte vꝛiētſchap te maken/om vꝛient van vꝛient/eñ vyant van vyant te weſen: niet om d'eẽ d'ander te beſchadigen; maer om te weeren / ende d'een den d'anderen te behelpen in ſaecken van eenigher vꝛeemder in-val ende af-bꝛeucke/daer van wy inder waerheydt in groot perijckel loopen/ ſoo wy ons niet met een rechte vaſte verbintenis te ſaemen en vereenighen/om d'een vooꝛ d'ander ſoꝛghe te dꝛaghen: maer ghy moet deſe ſnare ſoo ſoetelick ſlaen/dat de Franſche ende Enghelſche (Gheſanten) daer van ghewaerſchout zijnde/geen ſuſpitie hebben/dat wy vooꝛnemen ofte inden wille hebben hun te hinderen : Maer ghy mocht haer wel ſoetelijck waerſchouwen/ dat ons partye meer verſeeckert ſal zijn als de hare;ende dat den onderſtandt van Spaengien altijt veel vaſter ende ſolider zijn ſal/als den genen die ſy elders mochten nemen.

Ende ſoo ſy hun hier toe niet en wilden verſtaen / ten minſten dat wy beloven ſullen d'een den anderen niet te beſchadigen nochte miſdoẽ/ noch eenighe hulpe ofte byſtandt aen volck van Ooꝛloge/noch ammunitie der ſelver/noch gelt/ noch raedt/noch daet oft anderſins te doen aen den ghenen die ons quaet willen/met belofte de ſelve te ſtraffen als verbꝛekers vant openbaer verbondt ende belofteniſſe elck van zyner zyde/ die haer bevooꝛderen ſullẽ te helpen ende te dienen de vyanden van d'ander partye : ende hier in moet ghy vooꝛ al aen-houden ende vol-herden.

Het point vande vꝛeemde Garniſoenen ende Crijghs-volck is claer genoech/ende alſo ooghſchijnlijck nu ter tijdt de Franſoyſen ende Enghelſen ſullen aenhouden / ten eynde dat ſy vertrecken/ſoo moet ghy haer dat coꝛt af-ſuyden/ ende hun bewyſen dat wy meerder reden hebben die te houden dan ſy lieden / dewyle ſy haer oock laten dienen van Franſoyſen/ Engelſche/ Schotten ende andere vꝛeemde Soldaten.

En verghetet niet de memoꝛie die u ter handen geſtelt is van wegen den Gꝛave van Embden/om die te helpen eñ bevooꝛderen in als dat ghy meucht.

Ghelijck ghy oock doen ſult inde ſaecken die welcke de Ghedeputeerde vandẽ Hertogh van Cleef ſullen openbaeren : ende boven al dat wy niet en verlieſen eenich recht dat ons mochte toe-comen op eenige plaetſen vanden vooꝛſeyden Hertoghe/'tſy dooꝛ middel van weder-roepinghe oft anderſins.

Van ghelijcken ſult oock eenighe memoꝛien ontfanghen van weghen den Cheurvoꝛſt van Ceulen/om hem in zynen ſtaet te vooꝛderen/ſoo veel alſt mogelijck is ; ende 'tſelve ſult ghy oock doen van weghen andere Pꝛincen ende gebueren/ſoo zijt op u verſoecken.

Ende boven al ſult ghy niet feylẽ/ons te verwittighen ſoo dickwils alſt moghelijck weſen ſal/vanden vooꝛtgangh van uwe handelinghe/ ende van als dat daer in paſſeren ſal/om in die ſaecke van dat werck ſulcken oꝛdꝛe te geven die wy noodigh ende bequaem vinden ſullen.

Ghedaen tot Bꝛuyſel dẽ 16 Januarij 1608/ gheparapheert Rich. vt. ende gheteeckent C. Albert. A.Iſabel.

Diſcourſen daer op.

Vele meyndẽ dat deſe inſtructie by heur(als meer andere inſtructien hebbende) met op-ſette wille was laten legghen/om inde Nederlanden alderhande ſuſpicien te makẽ/ ende waer't mogelijck de ſelve Landen byden Franſoyſen ende Enghelſchen in bedencken te bꝛeughen/ om dat de Ghedeputeerden 'tſtuck vande Roomſche Religie noyt ſo nau hadden willen verclaeren/ alſmen by deſen ſach dat ſy wel ghelaſt waeren; ende dat daer-inne vervatet waren verſcheydẽ poincten vande pꝛotectie deſer Landen/ende alliantien metten Eertz-hertoghen te maken/die maer recht en dienden om de Franſoyſen ende de Enghelſchen in bedencken vande Nederlanden te ſtellen/ als oft de ſelve yet ſecreets ſonder heur/ofte bedectelijck tegẽ heur ſouden hebben willen handelen. Anderen namen uyt de ſelve reden pꝛeſumptie/ dat de vooꝛſz. Inſtructie by abuys hier ghelaten ofte vergheten moeſte weſen/om dat daer-inne de pointen ſtonden vande

pꝛojectie/

projectie/bedencken/ende anders / dieſe in alle manieren hadden willen ſecreet ghehouden te werden.

Andere papieren ende minuten.

Daer was oock by een ontwerp van eene propoſitie/ hoeſe die van meyninghe waren te doen/ by al-dien den Pater Commiſſaris weder ghecomen hadde/ daer-inne ſy voor reſolutie vanden Coning verhaeldē dat de ſelve van 'tſtuck vande Religie nochte Indiſche vaerten niet en wilde wijcken: daer uyt vele meynden datmen wel ſach wat beſcheyt zy uyt Spaengen meynden te verwachten/ aengeſien ſy dus voor-heen wel wiſten wattet ware/ende welcke de eyndelijcke reſolutie vandē Coning was/ ende weſen ſoude.

Noch waſſer by een minute vande Voor-reden/ ende eenighe pointen vande Treves / ſoo ſy die ghemeynt hadden te tracteren ende beſluyten op den naem vande Eertz-hertoghen alleen/ in crachte van heur voor-ſlagh vanden 25 ende 26 September/ hier vooren verhaelt/ daer uyt men de meeninge van dien voor-ſlach wat claerder ſach / alſmen de ſelve vande Ambaſſadeurs wel hadde connen af-nemen; daerom te meer vermoeyt werde/datſe met op-ſetten raedt wel mochten weſen blyven legghen.

Hertoge vā Mantua in Hollant.

Gheduerende deſe handelinghe quam van't badt van Spay inde Nederlanden den Hertoghe van Mantua/die mede den 6 Septembris s'avondts tot Dordrecht in Hollandt quam/ ende dē 7 tot Rotterdam/ Delf ende Leyden/ al-waer hem tuſſchen Delf ende Leyden quamen begroeten dē Prince Maurits/den Marquis Spinola/de Graven Hendrick/Willem/ eñ Jan van Naſſouwen/ met vele andere Heeren/ende een ſtuck weeghs met hem ghereden weſende op de Coetſe vande Prince Mauritz/ zijn weder van hem gheſcheyden/ende Graeff Hendrick is by hem gebleven/omme hem deur Hollandt te gheleyden. Den 8 tot Leyden beſien hebbende de Univerſiteyt / is hy voorts getogen naer Haerlem ende Amſterdam/ daer hy den 9 ende 10 September bleef / om alle de magnificentien ende ſchip-vaert van die ſtadt te beſichtighen / ende quam den 11 weder tot Haerlē/ daer hy mette Magiſtraet ſeer hoogh dronck / ende tooch den 12 over de Valckenburgher Peerdemerckt/ende van daer de Zeeſtrandt langes tot inden Haghe/ daer hem den Prince Maurits/den Marquis Spinola ende ſeer veel Heeren met Coetſen ende Caroſſen inne-haelden / ende hy bleef daer dien nacht / begroetende de Princeſſe/ende eenighe vande andere Ambaſſadeurs/ende vertooch den 13 weder nae Brabant met de Jacht vanden Prince Maurits: in voeghen dat hy 't Landt niet als een die 'tſelve met kenniſſe beſien/ maer als een die 'tſelve maer deur-loopen wil / ghepaſſeert is/nerghens bethoonende/ aen eenighe kenniſſe van plaetſen/ ofte de gheleghentheyt/ ſituatie ofte ſterckte van dien/ luſt te hebben. Hy was tot Bruyſſel aenghemaent byden Spaenſchen Ambaſſadeur in Holland 'tſtuck vanden Treves te willen recommanderen: maer hadde hē daer af gheexcuſeert / ſoo hy teghen eenighe in Hollandt ſeyde/ ende daerom hy mogelijck ſoo ſeer haeſtede. Van aen-ſien waſt een fray man/ geen Italiaens aenſicht hebbende/ ende eer een Nederduytſch ghelijckende : maer was ſo veranderlijck/dat een half ure hem ſcheen te lange op een plaetſe ghebleven.

Beſluyt des Appendix.

Van welcke exploicten in Indien ende andere gheſchiedeniſſen / ende van't ghene in deſe acht gheheele maenden/ noopende deſen Peyshandel (daer op elck een ſo ſeer d'ooge geſtrect ende naer ghehaeckt hadde) af-gheloopen is/ wy hier by Appendix in't corte verhael ghemaeckt hebben/om den Leſer daer af niet gheheel te berooven/ terwyle den Drucker / deur verſcheyden toe-vallen/buytē onſe ſchult/ verlet/ons den tijdt daer toe gegeven heeft. Daer en tuſſchen ſullen den Leſer/ende alle Liefhebbers des Vaderlandts by deſen verſocht ende ghebeden weſen/neffens ons/ hare gebeden tot God Almachtich te willen uyt-ſtorten/ omme hem te bidden/ten langen leſten eens niet meer aenſchou te willen nemē op onſe ſonden: maer de ſwaerheyt zyner handt van onſe lieve Vaderlandt te lichten / ende 'tſelve aen te ſien met de oogen zyner barmherticheyt / om eens verloſt te moghen werden uyt deſe langhe/ bloedighe ende bittere Oorloghen/ende bloet-vergieten vanden ghenen/die/als eenes ſelfs Landes gheboornen weſende / billick malcanderen behoorden lief te hebben/ te behelpen/ende in alle ſwarichedē by te ſtaen/op dat de Landen wederom moghen comen tot heuren ouden fleur/ ende elcks 'tzyne inde ſelve Landen in ruſte mocht beſitten. Vaert wel beminde Leſer/ eñ vertrouwet God dat hy 'tzyner tijdt de herten der Heeren ende der onderdanen eens daer toe ſal diſponeren/ende dan ons verleenen die lieffelycke ſmaeck vande Vrede / die ick nu by deſen/naer myne wenſche/u niet en can mede deelen/om dat die noch verre te ſoecken /jae in forme ende ghedaente noch eerſt te ſcheppen is/ voorder dan in hope / die by u ſoo groot ende goet can weſen als by my/tot dat God believe ons 'teffect daer af te vertoonen/ daer't beſluyt van deſen mynē Boeck niet en can na wachtē.

Diſcite Iuſtitiam moniti, &c.

Corte verclaringhe van het principale dat in deſen Appendix verhandelt wort / tot dienſt vanden Leſer.

Antwoort op s'Keyſers Brief. Antwoort vande Eertzhertoghen op de Peys-handelinghe. Ghedeputeerden van dien. Silvere Myne in Schotlant ghevonden. Stercke Vorſt. Fol.1.

De eerſte preſentatie des Conings van Spaengien/ zijn Hoofſche Negotianten ende Crediteuren ghedaen. Biddach der Nederlanden. Paſpoorten voor de Spaenſche Ghedeputeerden gheſonden. De Gouverneurs van Breda ende Bergen tot Liere. Ghedeputeerden vande Eertzhertoghen comen Begroet van Pr. Maurits. Namen der ſelver. Diſcourſen op haer comſte. Ligue van Vranckrijck beſloten. Fol.2.

Van groot Britangien gedifficulteert. Ghedeputeerden vanden Eertzhertoghen begroet. Sy nooden jonge Heeren. Ambaſſadeurs vandē Lantgrave van Heſſen. Vreemde pracht van Spinola. Staten ſenden aende Gedeputeerden vande Eertzhertoghen. Sy begroeten de Staten. Eten met Pr. Maurits. Staten deputeren tot den handel. Inſtructie der ſelver. Quade tyding voor Mancicidor. Eerſte ſeſſie op de handelinghe. Tweede ſeſſie. Fol.3.

Derde ſeſſie. Vande ſouverainiteyt der Nederlanden. Vierde ſeſſie. Verclaeren de Landen vry. Begeeren de Indien weder vry. Diſcourſen op de vryſtellinge. Vijfde ſeſſie. Vrye Trafficque. Indiſchs Vaerten ghedebateert. Bewinthebbers vande Ooſt Indiſche Compangie intercederen. Heur Remonſtrantie. Fol.4.

Opinien daer van. Naerder vergaringen. 6/7/8/ende 9 ſeſſie. Voorſlaghen tot accommodatien. Fol.5.

Princeſſe van Orangien inden Haghe. Vande voordere poincten. 10 Seſſie. Poincten vande Staten wegen overghelevert. Poincten vande Spaenſche zyde overghelevert. Diſcourſen daer op/ende vande Religie. Fol.6.

Tweede preſentatie des Conings Crediteuren in Spaengien ghedaen. In Portugael wort ghewapent voor Ooſt Indien. Hertogh van Beyeren geſtorven. Rijcxdach tot Reynſborgh. Hertogh Frederick van Wirtenbergh gheſtorven. Was vande ordre vande Gartiere. Fol.7.

Oorloge in Barbaryē. Lantſdach in Hongaryē. Spaenſche Ghedeputeerden poghen naer reces. 11 ende 12 ſeſſie. Verſoecken paſpoort voor Coopluden. Acten ontwerpen op de vaerten/met verſekertheyt van dien. 13 ſeſſie. Antwerpſe Traffijck. Ontdecken geheelijck heur meyninge tot reces. Prolongatie vanden ſtilſtant. 14 ſeſſie. Diſpute op den Ooſt Indiſchen handel. Nader accommodatie. fol.8.

Vande Nederlantſche vaerten. 15 ſeſſie. Conſideratie totte accommodatie. 16 ſeſſie. Subſtantie vande acte van de Indiſche vaert. Op de Inlantſche vaerten. Advertentie vanden Autheur daer op. Ghedeputeerden eten by den Marquijs. Pater Commiſſaris vertreckt. Boecxkens op den handel ghemaeckt. Fol.9.

Beſoigne ſtaet ſtille. Een depeche uyt Spaengien. Eenighe Gheſanten vertrecken. Ligue met groot Britangie. Crijgh in Barbaryē. Muley Abdala overwint zynē Oom. Jan Giffards vroomheyt/ dienſt ende doodt. Muley Sidans Moeder ſlaet Muley Abdala/ ende neēt Maroques weder in. Slagh voor Malacca. Fol.10.11.12.

Verhael hoe ghetracht werdt den Griffier der Staten te corrumperen. Fol.13.

Jan Nap ſchrijft aen Aerſſens. Aerſſen toont den Brief aen Pr. Maurits. Breeder verclaring van Jan Nep. Antwoort vandē Griffier opt ſtuck vande gifte. Verclaert Pr. Maurits zijn wedervaren. Jan Nep ſchrijft wederom aen den Griffier Aerſſens. Fol.14.

De ſake wort ruchtbaer. Acte der Staten tot ontlaſting van Aerſſens. Verclaers van Aerſſens/ om de onwetende den mont te ſtoppen. Ander diſcours vande Ooſt Indiſche ſake. Intereſt des Conings van Spaengien. Intereſt der Heeren Staten Generael. Fol.15.

Ghemeenen Intereſt van Chriſtenrijck / etc. Portugael ſent 14 groote ſchepen nae Ooſt Indien. Fol.16.

Jan Nap comt in Spaengien. 17 ſeſſie. Afdoeninge vā Convoyen. Reſtitutie vande ſteden ende ſterckten in Brabant ende Vlaenderen geeyſcht. Staten willen de Piraten vervolghen. 18 ſeſſie. Naerder communicatie op de ſteden voornoemt/ende de Convoyen. Jannijn vertreckt en keert weder. Staten becommert. Conſideratien opt verlengen vanden ſtilſtant. 19 ſeſſie. Van binnenlantſche Traffijc ende gheconqueſteerde goederen. Stilſtant verlengt. Vereycken vertreckt. 20 ſeſſie. Diſputen nopende het platte Landt van Brabant ende Vlaenderen. Van geconfiſqueerde goederen. Vande Domeynen. Fol.17.

21 Seſſie. Naerder communicatie. 22 ende 23 ſeſſie. Vereycken vertreckt. Jannijn vertreckt. De Prince van Spaengien wort aengenomen voor Philips de vierde/ toecomende Coning van Spaengien. Hertoch van Anjou in Vranckrijck geboren. Een overſpelich wyf van haer man doorſteken. Engelſchen ontweldigen een Hollants ſchip. Een Turck alleen verloſt een ſchip. Den Treſorier van Enghelant ſubijtlijck gheſtorven. Fol.18.

Maria van Beyeren gheſtorven. Hertogh van Lorreynen geſtorven. Teroens aenhangs aenſlagen in Yrlant comen uyt. Beroerten int huys van Ooſtenrijck. Eertzhertogh Coningh van Hongaryen ende Ooſtenrijck. Waerſchouwing voor oploopighe Jeſuiten. Fol.19.

Twiſt tuſſchen Gulck en Aken. Lantdach tot Bonna. De Eertzhertogen doen Coopluden vanghen/om de Ooſt Indiſche handel. Twiſt tuſſchen Embden ende de Grave. Houlijcken in Vranckrijck. 24 ſeſſie leſet deur. Fol.20.

25 Seſſie. Vande vrydom van Religie. Wat Peckius op den handel in Vranckrijck verclaert had. Don Pedro de Toledo te Parijs. Jan Nap blijft achter / bedencken daer op. Prolongatie van tyt verſocht. Ambaſſadeur van Denemarck vertreckt Verclaringe nopende deſe Landtſaken byden Keyſer ghedaen. Bedencken op den handel. Jannijn treckt weder nae Nederlandt. Van Don Pedros laſt in Vranckrijck. 26 ſeſſie. Staten breken de handelinghe af. Antwoort vande Staten. Fol.21.22.

Nieuwen voorſlagh vande Ambaſſadeurs. Lange Treves. Antwoorde der Staten op den Trevis. Antwoort vande Ghedeputeerden vande Eertzhertoghen. Anderen voorſlagh vande ſelve. Af-gheſlaghen. Staten gunnen de Ghedeputeerde noch tijdt. Laetſte antwoorde der Staten. . Fol.23.

Pr. Maurits ſchrijft aende Steden vermaen Brieven. Ghedeputeerden vande Eertzhertogen openen de Ambaſſadeurs haer eyndelijcke laſt. Dieſe verwerpen. Nemen voor te vertrecken. Fol.24.

De Ghedeputeerden nemen oorlof aende Staten. Vertrecken. Beſluyt vanden handel. Spinolas liberaelheyt int ſcheyden. Inſtructie by heur achter gelatē. Fol.25.26.

Hertoghe van Mantua comt in Hollandt. Beſluyt des Appendix. Fol.27.

ERRATA.

FOl.1. eerſte clom/derde regel/leeſt van nulliteyt: inde 28 regel/zijn/leeſt heur: inde 41 regel/reden/leeſt eeden. Tweede clom/ inde 45 regel/antwoort/leeſt antwoorden. Derde clom/2 regel/alteratie/leeſt altercatie. Fol.2. derde clom inde 48 regel/knoetſen/ leeſt koetſen. 4 clom/49 regel/te ſwackte/leeſt de ſwackte: inde 56 reghel/geaneſteerde/leeſt gearreſteerde. Fol.3. clom 2/inde 31 reghel/deſſert/leeſt doſſeret: het leſte woort/ſchepreren/leeſt ſchepden: clom 4/ 45 regel/cantelen/leeſt cantelen Fol.4. clom 4/41 regel/leeſt vertrecken mogen in andere Landen. Fol.5. eerſte clom/6 regel/leeſt tot deſe actie: 54 regel/leeſt de getrouwe en laet niet toe: clom 3 60 regel/ leeſt de Coophandel: clom 4/ eerſte regel/be/leeſt de: 58 regel/leeſt/ by tractaet van Peys. Fol.6. clom 2/ 72 regel/preſalien/ leeſt repreſalien: clom 3/8 regel/ Rhijnbodem/leeſt Rijcxbodem. Fol.8. clom 2/ 48 regel/ peſſonia/ leeſt poſſonium: 57 regel/ Merren/ leeſt Merreren: clom 3/eerſte regel/alles/leeſt acces. Fol.9. clom 1/ 8 regel/daer/leeſt dan: clom 2/29 regel/daer in het eynde/leeſt daer en t'eynde: 74 regel/forten/leeſt fortſen: clom 3/38 regel/condicteurs/leeſt conducteurs: clom 4/46 regel/acht/leeſt negē. Fol. 10. clom 1/ 27 regel/naer kenniſſe/leeſt naerder kenniſſe: clom 2/ 29 regel/als doe/leeſt als dote. Fol.17. clom 3/ 2 regel/van der/leeſt van daer. Fol.22. clom 1/t'eerſte woort/decreceerde/leeſt decreteerde.

Tot Londen.
Voor Emanuel van Meteren / 1609.